

CLAUDII CLAUDIANI

OPUS

De Raptu Proſerpinæ

PERPETUIS COMMENTARIIS,

Et Italica verſione Verſibus tradita illuſtratum

A CELEBERRIMO VIRO

NICOLAO BIFFIO,

NOBILI BERGOMENSI;

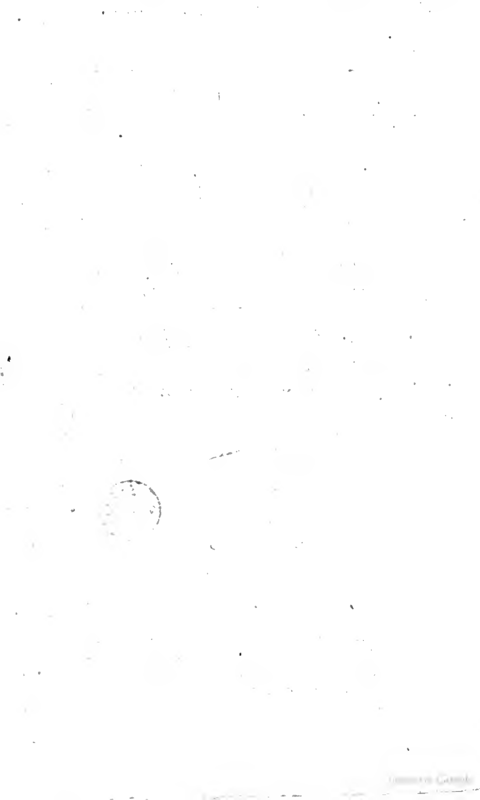
SECUNDA EDITIO.

L U C Æ, MDCCLI.

Ex Typographia Antonii Baldelli.

SUPERIORUM PERMISSU.

NICOLAUS BIFFIUS
AD LECTOREM.

Yblæis, quibus undique scatet CLAUDIANUS*, favis, nil mirum, si, non apes tantum, sed & fucos, crabronesque alliciat in pabulum. Apes habuisti, Candidissime Lector, selectissimos utique legentes ex Permessiaco Vatis viridario flores, quibus favos, hercle, ipsos dulciores, dum depascerentur efficerent; nam tales, profectò, suspiciendi sunt Parrhasius, Dempsterus, Delrius, Claverius, Barthius, Heinsius, & alii, qui luculentissimis olim notis Claudiani opera collustrarunt, melleos ex eo succos extrahentes. Ne iniquo jam feras animo; sed pro tibi insita benignitate, indulgeas, ut & fucus, & crabro (qualem me esse facile dignosces) eosdem irruat in favos, mellea, si non fortè lecturus, certè in ingenii sui pabulum direpturus; has enim ego qualescumque in Lib. de Raptu lucubrationes, quibus & sensuum arcana detegere, & eruditiones adnotare institui, non, ut lucem Vati afflarem, peragendas suscepi; sed ut me ipsum tanti Vatis luminibus respergerem, ratus, de Raptu agenti non odiosum fore, si raptori comitem se se addiderit devastator; nec Libros legenti de Raptu ingratum, raptas undique à devastante dulcedines dispergi potiùs, quam conspergi. Ea autem, quæ latinis, ac undequaque heroicis, licet ab Elegiaco non distantibus, Claudianus cecinit Musis, italicis ego, animi gratia, ut redderem, pro viribus, moliebar, non verba quidem sectatus, sed sensum, cum meas semper ad aures insonuerit præceptum illud ab Horatio traditum in arte*

Nec verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres &c.

Quare aliqua, necessitate metri superaddita, imminuta aliqua, aliqua leviter immutata adnotabis; sed ita tamen, ut sententiarum tenacissimus semper decurrat stilus. Quod si ideò, hac in nostra elucubratione, pluralitatem Deorum, aliaque, ex hac ipsa radice provenientia, ingerere videamur, à veritate fidei Catholicæ prorsus abhorrentia; memineris, nos, ut interpretes, loqui, non ut assertores; hæc enim, ut fabulosa, & agnoscimus, & proferimus; non verò contra præfatam fidei veritatem asserimus. Relativè ergo dicta prudens accipias, non assertivè. Cæterum nil novi certè nostra afferre poterit Africa, nisi monstra, ferasque; sed & monstra interdum receptatores Troadas juvant ne dum delectent. Direpta, fateor, his meis elucubrationibus, melleo undique apparatu redundantia, videbis Alvearia; sed sparsa magis prosunt, quam excavatis inclusa corticibus mella, atque attriti magis, quibus alvearia stipantur, redolent flores, quam summis apum labris delibati. Quas ignavus, dulcedines, fucus, dissipatas disperserit, colligere, tuæ erit humanitatis; nam quæcumque tandem illa sunt, quæ nobis proterentibus obteruntur, ut diripienti cuique gratuito exponantur, tua tandem sunt. Ego enim hac tantum ex parte Fuci, ac Crabronis naturam exuo, quòd alvearia, non mihi, sed tibi omnia diripiam. Quod si hæc mei laboris initia tibi, quoquo modo accepta perspexero, stimulos profectò hoc addet, ut ad reliqua Claudiani opera eviscerandu cupidam ex se manum admoveam, ut tibi, quantum valeo, totum me noveris addictum. Vale.

PER-

PERILLUSTRI, AC EXCELL.MO DOMINO

NICOLAO BIFFIO

CLAUDII CLAUDIANI Optimo Interpreti
Præceptori humanissimo
Suos ita dicabat plausus deditissimus alumnus
Clemens Aregazzolus Excitatorum, & Errantium
Accademiarum a Consiliis.

Proserpinam Terris raptam Inferis ductam
Claudio Claudiano præeunte
Non claudo metro secutus
Ipsa in Tartara harmonicam induxisti lætitiam
Trifauce Cerbero
Non offa, sed carminibus placato,
Lethalibus in nuptiis pronuba tuæ laudis tuba
Ductis in choreas fontibus.
Lilia decerpens tradita fuit Cereris filia,
At tu hilaliore solamine
Tuis floribus ver indeficiens exhibet Matri:
Quippe qui & hyeme algente,
Et æstuante ardoribus Sole,
Semper redoles odore virtutum,
Semper vires florum divitiis,
Ne irrideat Philosophia modo Pythagoram;
Qui Cœlorum motus in concentum credidit concinnari,
Si te suadente & Barathrum exultat in carmina.
Ales tuus verè coronatus
Jovi assistit
Non fulmina, sed aureos ministraturus imbres,
Quibus Mundum recreas non inquinata pudicitia,
Sed uberrimos restituturum Gloriæ fructus,
Mortales enim edocens moralia
Aureo eloquentiæ pretio animas Cœlo mercaris.
Tuum semper unum otium fuit laboribus non otiari,
Sed laudabili avaritia
Tempus somno detrahens
Meliore in studia largitate elargiri
Virtutis idolatra,
Cui te ipsum libris immobilem votum fecisti.
Gaude ferreum sæculum,
Nec tibi aureæ desunt eloquentiæ fodinæ,
Quibus & duritiem mulceas belli,
Et clariorem bello pacem instituas.
In utraque temporum angustia
Ultra tempora vivet NICOLAUS
Jure meritus, ut nunquam mœrorem induat mortis,
Qui regnum ipsum mortis exhilaravit.

DE

DE VITA
CLAVDII CLAVDIANI.

Irum est quam in diuersas abeant sententias Claudij Claudiani Vitam recensentes; dum, quæ Patria tanto Vate glorietur, iure merito inquirunt Auctores. Et primum Suidæ testimonio adductiGiraldus Dial. 4. de Latinis Poetis, & cum eo Petrus Crinitus, qui hanc Græcorum omnium sententiam fuisse asserit, Claud. Ægyptiacum faciunt; & Alexandriæ ferunt progenitum: Apollinaris Sydonius eum pariter Ægyptiacum dicit; sed natum Canopi memorat his dictis:

Et Pelusiaco satus Canopo
Qui ferruginei toros Mariti,
Et Musà canit Inferos supernà.

Apollinari autem alios quoque adhæsisse indicare videtur Fabrinus in 4. Georgicorum ad Carm. *Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi &c.*
Franciscus tamen Petrarcha, Landinus, Collutius Pierius accuratissimus profectò Florentinorum Scriba, nec non Volaterranus ipse Claudianum florentissimæ non Cæli, soliq; minus ingenio, quam disciplinarum omnium ornamentis Florentiæ attribuunt. Sic eum, in quo Homericum prorsus emicuit ingenium, Homeri etiam fortuna prosequitur, vt plures scilicet diuersarum vrbes nationum Ciuem sibi vindicent suum; quandoquidem & Hispani suum esse voluerunt, acerrimè cum Hetruscis hac ipsa de causa olim decertantes.

Qui itaque Claudianum (vt maxime aduertendum censeo) Florentiæ ciuem adscribunt, ab asserentibus eum in Ægypto natum non dissentiunt: dicunt enim Vatis nostri Patrem, Florentiæ vtique ciuem, patrio solo mercaturæ gratia relicto, in Ægyptum secessisse, ibiq; vxore ducta Claudianum ex illa suscepisse. Quare vtramque facilè sententiam arbitror conciliandam, si dicamus Claudianum iure Natiuitatis Aegyptiacum esse, iure Originis Florentinum. Hoc ipsum autem testatus apertè est Collutius cit., dum, Vatis ore locutus, nostris sic insonat auribus:

Aegypto genitum nona me Florentia ciuem
Legibus agnoscit, magnis iam digna Poetis
Infernos raptus cecini, pugnasq; Deorum;
Cæsareas laudes; nec non Stilistonis honores.

Scio præcitatum pro Aegyptiacis Giraldum mendacij notas Collutio inurere, dum inquit, eum amore potiùs regionis, quam veritatis, hanc Claud. originem fuisse commentum; Sed non video quo nam pacto assertionem hanc suam comprobet Giraldus ipse. Audio equidem Parrhasium Auctoribus cum Collutio sentientibus infensum, Giraldi assertum ex ipsius Vatis ore deduci, dictitantem; dum ille ad Gennadium scribens hæc exarat: *Graiorum populis, & nostro cognite Nilo &c.*
& ad Hadrianum: *Audiat hoc commune solum, longaque carina*
Nota Pharos, flentemque attollens gurgite vultum
Nostra gemat Nilus numerosis funera ripis.
Sed quid euincitur, quæso, ex eo quod Vates *Nilum* appellet *suum?* Nonne & ratione natalis soli *Nilum* potuit iure vocare *suum*, & adhuc esse ex Vrbe Hetruscorum Metropoli oriundus? Certè ego, cum nullum afferant, quod viderim, aduersarij argumentum de falsitate redarguens cum Politiano facile decantauerim:

Hunc Pelusiaci missum de Plebe Canopi,
Iure suum quem nunc Florentia iactat alumnum,
Gaudentem, stygio Dominam iunxisse marito.

Adde quod notat Philippus filius Matthæi de Villanis in Vita Claud. Sanctum antiquis fuisse, vt & maternam originem celebrarent suam. Plurimum autem Philippi defero auctoritati, quippe qui, teste Salniano Equite tom. primo in Decameronem, Pocicante, alijsq; Auctoribus, eruditissimus fuerit.

Floruit itaque ex Florentino solo oriundus, Ægyptiacis in regionibus, natus flos iste, Arcadio, atque Honorio imperantibus. Quo tempore Romam profectus ex Aegypto,

accep-

acceptus adeò Principibus fuit, vt ei statuam in foro Traiani, Senatu ipso petente, decreuerint erigendam; prout Pomponius Lætus Romanarum antiquitatum peritissimus testatur: immò huius statuæ meminit & Vates ipse, cum in Præfatione ad lib. de Bello Getico inquit: *Consulis hic fasces cecini, Lybiamque receptam;*

Hic mihi prostratis bella canenda Getis.

Sed prior effigiem tribuit successus ahenam,

Oraque Patritius nostra dicauit honos.

Marmoream huius statuæ basim in ruinis repertam, hacque insignitam inscriptione refert Pomponius apud Parrhasium, Heinsium, & alios.

Cl. Claudiano V.C. Tribuno, & Notario

Inter cæteras vigentis artes gloriosissimo Poetarum

Licet ad memoriam sempiternam carmina ab eodem scripta sufficiant,

Attamen, testimonij gratia, ob industriæ suæ fidem

D. D. N. N. ARCADIVS, & HONORIVS

Falicissimi, ac doctissimi Imperatores,

Senatu petente

Statuam in foro D. Traiani erigi, collocarique iusserunt.

Florentinum clarissima virum nobilitate, omnique litterarum genere insignem, tanquam Mecenatem suum, in primis coluit, cui etiam, quippe de re rustica græcè scribenti, Claudianus ipse libris hisce de Raptu inscriptis obsequitur; ea enim sub fabula vt notant interpretes, totum Agricolarum studium mirificè contexit Vates: nam Ceres feracis, ac plani soli vim designat, vt interpretatur Porphyrius; Berecynthia verò montani, ac lapidosi sterilitatem; Proserpina denique seminum virtutem. Hanc itaque Pluto rapuit, cum Ceres, officij gratia, Berecynthiam conuenisset; nam, quamlibet vberes, agri, si, ob neglectum, vel alia quapiam de causa, in glaream, scrupososæque terræ naturam transierint, iniectum semen immoritur, & non, nisi magno labore, in Cereris erroribus repræsentato, reparatur; dum cultorum sudoribus ager iterum, iterumque exercetur.

Plura alia carminibus demandauit eruditissimè Claudianus, quorum cathalogum fusè exatant Clauer. Heinsius, & alij, ad quos curiosum remitto. Multa etiam piè adeò scripsit, vt, nisi obstaret auctoritas Diui Augustini, lib. 5. de Ciuit. Dei Cap. 27., eum à Christi nomine alienum fuisse declarans, cui & consonat Orosius, qui ambo, eadem ferè cum Poeta ætate, claruerunt, facile me in suam attraheret sententiam Landinus, Claudianum primò quidem Ethnicum, postea Catholicum fuisse asseuerans. Sed hæc alijs agitanda relinquentes præfixum iam nobis opus aggrediamur.

Argumentum totius operis.

CÆlibem, quam solus iam diù ex Dijs degebat, vitam indignatus Pluto bellum Superis molicbatur. Verum Parcarum precibus delinitus, per internuncium Mercurium, à Ioue coniugem petit. Incertus hæret sententiæ Iupiter; sed tandem Proserpinam sibi ex Cerere filiam destinat in Nuptam. Res Veneri peragenda committitur, quæ, commorante, officij gratia, Idæis in Montibus apud Cibelem Matrem, filiam Siculis degentem in agris Diana, ac Pallade comitantibus inuisit, ac dolo malo circumuentam æneos allicit in campos, ac sic Raptori, qui iam fratris monitu in prædam aduolabat, exponit. Rapta itaque ab illo, Pallade, ac Diana nequicquam reluctantibus, Proserpina in mortuorum regnum transfertur. Clade, cum, somnijs excitata, redijsset, cognita, Ceres, sed auctoris incerta, ac loci quò abuecta esset filia, quam raptã ex Electra didicit, ignara Cælum omne permiscet, vt quid de Virgine factum sit ab aliqua saltem subaudiat Dearum; sed, questubus, lacrymisq; incassum consumptis, in Aetna faces accendit, ac sese incertis viarum committit erroribus, totum quoquouersum terrarum Orbem peragratura, vt filiam, si vsquam adsit, reperiat tandem. Primus itaque Claudiani de Raptu liber antecedentia ad raptum continet: Secundus concomitantia raptum, atque ipsum describit rapiendi modum: Tertius subsequentia ad raptum ipsum delineat, vt fusiùs in vniuscuiusque libri argumento clariùs ue elucebit; ac ex tota denique librorum structura constabit.

IN

IN PRÆFATIONEM AD CLAVDII CLAVDIANI LIBRVM PRIMVM DE RAPTV COMMENTARIA.

Argumentum Præfationis.

Aximarum rerum exordia ijs, qui non admodum soleant aggredientium vires expendere, adeò sæpè in admiratione sunt, vt vel Icarijs auctores pennis volaturos interdum arbitrentur. Quarè prudentissime Claudianus, ne, apud clarissimum præcipuè amicorum, Florentinum videlicet, ad quem lib. de Raptu erat transmissurus, vt facilè colligitur ex Præfatione ad lib. 2., in notam temeritatis incideret, ex eo, quod, nimio fortassis ausu, operosam nimis prouinciam videri posset suscepisse, Præfationem præmittit, qua modestè ausum excuset, audacis entusiasmatis causas in eam refundens voluptatem, quæ vniuscuiusque animum rapit veriùs, quam alliciat, iuxta commune effatum: *trahit sua quemq; voluptas.* Hoc autem perficit sub Allegoria Nautarum, qui primo vix puppi audent extremum littus adlambere; subinde in altum ducuntur; mox, voluptate alliciente, clauosq; regunt, velisq; ministrant, & qua nulla apparet tellus, sed maria vndiq;, & vndiq; Cœlum, longè, lateq; diuagantur, Aquilonum furias, vndarum vortices, tempestatum procellas, Iouis, ac Neptuni coniuratas iras iam nihili perpendentes. Allegoriâ vero propositâ Lectori applicationem relinquit peragendam; nam facilis subinde deductionis est ita disserere: Si voluptate alliciente nil intentatum relinquitur; nil mirum, si etiam Poeta, qui maximis hisce stilo olim remissiore in alijs præluserit, quamuis de re tam ardua dicere aggrediatur, non tamen Phœbo, voluptatiq; vocanti reluctetur; sed plenis secet æquora velis.

CLAVDII CLAVDIANI

In primum de Raptu Proserpinæ librum.

PRÆFATIO.

INuenta secuit primus, qui naue profundum,
Et rudibus remis sollicitauit aquas;
Qui dubijs ausus committere flatibus aluum,
Quas Natura negat, præbuit arte vias;
Tranquillis primum trepidus se credidit vndis
Littora securo tramite summa legens.

INVENTA SECVIT PRIMVS &c. A nouitate rei adauget primo temeritatem nauigantis; nam, sicuti ab assuetis non fit passio, &, si fit, non tanta, vt Philosophi omnes declamant, sic e conuerso Nouitas terret oculos, pulsat animum, & in maximam periculi adducit apprehensionem, ideò appositè inducit timidè primò nauigantem; atque hinc, secundò, quomodo ex nouitatè, cum tantisper sedati fuerint animi motus, sensim sine sensu, insinuetur delectatio: cum enim omnia noua placeant, facilè noui alicuius exercitij ex prospero in primis euentu voluptas oritur, quæ semper subindè excrescens efficit, vt ab inceptis, magnitudine ingruentium difficultatum animus nequaquam terreatur; idque sibi tacitè innuit accidisse, qui, desiderio scribendi, ex leuioribus materijs ad materiam, hactenus reliquis musarum cultoribus, saltem quo ad methodum, intactam facilè attractus desistere nequiuerit, grauissimis quamquam difficultatum syrtibus obuallatus.

PRIMVS, QVI INVENTA NAVI &c. Primum Nauis inuentorem Neptunum facit Diodorus; Hesiodus verò Myrmidonas Nauigantium Choriphæos asserit in Ægina; sed Dionysius Afer Ægyptios autumat. Iterum primam Nauis inuentionem Argo Phrixi filio, impulsu, consilioque Tritoniæ Deæ adiuto tribuit aperte Valerius Flaccus lib. Argonaut. pri. vbi sic habet

. . . . . Clarum Tritonia deuolat Argum.
Malori hunc puppem iubet, & demittere ferro
Robora &c.

Cum scilicet Colchicam expeditionem molиretur Iason, vt Peliæ se subduceret potiùs, quamquam obtemperaret. Alij Typhum primum nauis inuentorem tuentur, qui profectò & ipse vnus ex Argonautis fuit: quam opinionum diuersitatem attendens Lyricus Mutinensis Fuluius Testius, ne in re dubia quod ignotum, ambiguumq; remaneret decernere suo ipse voto videretur, anceps sibi esse Iudicium innuit dicens

Argo, Thifi, ò chiunque
Trasse dal Monte il pino,
e si compiacque
Gonfiar d'aura incostante i lini sparsi
Peste fù de mortali &c.

Certè apud Pier. Valer. lib. Hieroglyph. 45. Tyrios, ac Phœnices reperio inuentæ nauigationis laudem proprio sibi ore adsciscere; & de Tyrijs idem sentit expressè Tibullus inquiens

Prima ratem ventis credere docta Tyros.

Sed non libet in re parum ad institutum spectante diutiùs immorari; nam & alij Erythram, à qua mare rubrum Erythreum dictum; alij Mysios, alij Thracas, alij Danaum; alij Iasonem ipsum in hanc primi nauium inuentoris gloriam adsciscunt, de quibus quam longissimum esset disputare.

INVENTA. Hoc est excogitata, ac propria dictante minerua, ad nauigationis vsum concinnata; nam *Inuenta* participium passiuum est à verbo Inuenio, inter quod, & verbum *reperio* hoc interesse dictitant Interpretes verborum, quod inuenire studij sit ac virtutis; reperire autem fortunæ, quare Inachus apud Ouid. *Tu non inuenta; reperta es*: inquit.

NAVI. Nauis primò rudis apparuit vno duntaxat ligno in modum aluei excauato; subindè artificum ingenio eo redacta est, vt ex ingenti lignorum strue, tabularumque compage affabre efformata molibus instar oppidi exurgeret vndarum domitrix, transtris puppibus, ac proris superbiens, malis, Antennis, velisq; ad vsum pluribus insignita, remis aucta cum prius obtuso quolibet conto impelleretur; transtris firmata, Cliuo rectoris ad nutum regenda, vnctaq; facilis carina ad aquarum molem vento impellente sulcandam, vt iam nimis omnibus in comperto est.

SECVIT. Per translationem à ferra deductam; nam sicut ferra lignum diuidit; sic nauis carinato vndas aluo discindit; quarè & Virg. Æn. 5.

Sic Mnestheus, sic ipsa fuga secat vltima Pystris.

PROFVNDVM. Antonomastice *Profundum*, dicitur *Mare*, eo quod deorsum magnam habeat profunditatem, vnde & Ouid. pri. de tristibus. Eleg. 10. inquit.

Iactor in indomito brumali luco profundo.

& Profundi Patrem Poetæ communiter appellant Neptunum.

ET RVDIBVS REMIS. Aptè, dum de prima nauis agit institutione, rudes ei remos adaptat; rude enim dicitur quod adhuc impolitum est, nec satis artis studio elaboratum; & certè artes omnes rudi quodam modo suis in initijs operantur, quæ postea paulatim expoliuntur, & ad perfectionem, ingenio se se hominis in dies acuente, rediguntur. Immò vt innuimus, obuio quolibet conto rates primo abigebant; antequam scilicet Copæ remum inuenirent.

SOLLICITAVIT AQVAS. Sollicitare est quasi *Solo citare*, idest è loco aliquid dimouere: cum igitur remis certe dimoueantur aquæ, benè sollicitantur. Verum quia *sollicitare* magis propriè videtur dici de terra, cum pro eodem accipiatur, ac *aratro findi*; quarè & Tibullus inquit:

Et teneram ferro sollicitauit humum,

& Virg. pariter 2. Georg. præcipit inquiens

Sollicitanda tamen tellus, puluisq; mouendus.

Translatè locutum fuisse Poetam dixerim; ita vt, sicuti Virg. arandi verbum ad nauigationem transtulit Æn. 2. vbi Creusæ vmbra Æneæ nauigationem prædicens expressè ait:

Longa tibi exilia, & vastum maris æquor arandum.

Sic Claud. verbum *Sollicitare* ad Nauticam transtulerit. Neq; placet Parrhasius, qui non alienam hic esse huius verbi significationem asserit; nam videtur repugnare ipsa, quam supra tradidimus, & à Parrhasio ipso admittitur Etymologia. Vidit obiectionem Parrhasius ipse, quam vt eluderet, inquit etiam mare *Solum* appellari, vt ex Virgil. Æn. 5.

Olli certamine summo
Procumbunt: vastis tremit ictibus ærea puppis,
Subtrahiturq; solum &c.

Sed cur non aduerterit eruditissimus alioqui interpres, *solum* non tantum dici superficiem terræ, ac Maris; sed etiam quidquid aliud rei cuiquam subijcitur tamquam fundamentum aliquod, cui res superposita innitatur? Profectò solum dicitur, & Coelum apud Ouid. Metam. 1. vbi sic habet ipse.

Astra tenent cæleste solum; formæque Deorum.

Imò Virg. vel mensam ipsam *solum* appellat. Æn. 7.

Et cereale solum pomis agrestibus augent,

quibus positis negari nequaquam potest, quin *solum* nomen genericum sit; ita vt cum de mari dicitur Genus pro specie ponatur per Synecd. tropum; cum autem nullus sine translatione sit tropus, sanè in translationem incidit Parrhasius dum negat. Adde *solum* propriè de terra tantum dici quasi *solidum*, vt verborum notant interpretes, quare cum de Mari dicitur non nisi translatum esse potest. Item *sollicitare*, vulgo sonat *affannare*, *stancare*, *annoiare*, quod dum de mari dicitur certè per translationem dicitur; Vnda enim incapax afflictionis. Insuper eodem nos vtimur verbo *sollicitare* ad ostendendum conatum, quo quis vtitur ad labefactandum animum mulieris, ac præcipuè Virginis: & sic sollicitare, dicimus, ad Turpia; sollicitare Virginis pudicitiam &c. Quarè, cum Claud. agat de primo nauigationem attentante; aptè dicit *sollicitare aquas*, quasi, dum vndas antea intactas tranare aggreditur, earum Virginitatem labefactare aggrediatur; Virgines enim per translationem dicuntur res omnes quæ incorruptæ adhuc, intactæ sunt, & illibatæ, vt profectò, quo ad hoc, erat vnda maris antequam nauigium in illas primum immitteretur. Denique *sollicito* vsurpatur interdum pro *irrito*, *incito*, & *ad vindictam excito*; sic à Ducibus animos militum sollicitari, dicimus; ideò, quasi à primi Nautæ temeritate ad offensionem vindicandam Thetys irritaretur, appositè inquit Poeta:

Et rudibus remis sollicitauit aquas.

QVI DVBIIS AVSVS &c. Ex vndarum mole simul, ac profunditate nullo negotio dehiscente indicatur periculum, cui se se exposuêre Nautarum primi, attenta maximè imperitia, quæ artis tyronibus non adesse non potuit. Iam ex instabilitate ventorum, à quibus certè prospera, vel aduersa dependet nauigatio, periculum ipsum adauget, illudq; excrescere adhuc edocet ex eo, quod, natura reluctante calcandum sit iter omnibus Naturæ viribus imperuium.

QVI AVSVS. Repetitionem in relatiuo *Qui* aduerte quod ad primum illud de quo supra, refertur: *Ausus* autem ab audeo deriuatum idem est, ac *nimium fidens*, seù *temerè audens*. Quo nomine Vates eum notat, qui primus nauigationem intentauerit, quippè qui aggressus rem arduam, & inaccessam fuerit.

COMMITTERE. Committere aliquid alicui propriè est illud alicuius fidei tradere. Quæ autem fides esse ventis potest, qui adeò variabiles sunt, vt hi verè maris Prothei dici possint innumeras in ictu oculi se se vertentes in formas? Se verò ventorum fidei tradere quam plena res periculis sit clariùs iam patet, quam egeat Commentatore. Sufficiet itaq; in hunc locum innuere Scomma illius Philosophi, qui interroganti num plures essent viuentes, an mortui; respondit & ipse interrogans Vtra in parte poneret nauigantes. Sanè Iuno apud Virg. Æn. 10. vt se ipsam purgaret à persecutione in Troianos de qua illam insimulauerat Venus Causam periculorum, agitationum &c. in imprudentiam contulit Ducis, qui se inconsultò ventis tradidisset, dum sic ait.

Num linquere castra
Hortati sumus, aut vitam committere ventis?

Ideò Audacem nimis appellat Vates eum qui ventis credidit Horatio inhærens, qui pri. Carm. ode 3. ait.

Nequicquam Deus abscidit
Prudens Oceano dissociabili
Terras: Si tamen impiæ
Non tangenda rates transiliunt vada.
Audax omnia perpeti
Gens humana ruit per vetitum nefas.

ALVVM. *Alnum* non aluum legunt Parrhasius, Heinsius, & alij. Nec lectionem improbo, quæ profectò & Naturæ congruat; cum Alnus efformata videatur à natura, vt & aquis supernatet leuissima, & in aquis diù mersa perduret intacta; & insuper Vati cohæreat, qui etiã lib. 2. de Raptu ait.

Missamq; Pado qui remigat Alnum.

Sed cur vulgatam non sequar, quæ non minorem, vt arbitror, continet eruditionem? Aluus igitur ponitur hic pro Naui deducta à ventre metaphora alui nomine designato, ac posita hìc pro toto parte. Aluus enim translatè dicitur vas quodlibet in modum vteri excauatum, ex quo etiam Virgil. Æn. 2. excauatum lignum in modum equini vteri *aluum* appellauit.

In latus, inq; feri curuam compagibus Aluum
Contorsit &c.

Quarè Aluus & hìc erit concauum illud nauis spacium, in quo exceptæ merces detinentur, atq; hac voce vtens Poeta tacitè causam insinuat, cur Nauis supernatet, in sententia eorum Phylosophorum, qui dicunt causam huiusmodi esse aerem in ipsa nauis concauitate inclusum, qui, ob necessariam rerum adhærescentiam, adeò naui adhæret, vt simul cum illa efficiat accidentale compositum grauius quidem solo aere, sed aquâ tamen leuius, atque hoc pacto, ob naturalem repugnantiam, quam habet aer vt infra aquam sit, nauem ipsam sustentari, & aquis, quamuis pondere receptarum rerum grauatam, supernatare; ni pondus illud adeò excrescat, vt, vires superet aeris sustinentis, & compositum dissoluat, nam ex eo tunc fit vt nimis onusta Nauis demergatur.

FLATIBVS. Flatus à Flando ventus dicitur apud Poetas; nam licet ventus aliud in se non sit quam terrea exhalatio; atque adeò propriè Flatus dici nequeat, tamen quia Poetæ de ventis loquuntur tamquam de compositis humanam speciem habentibus; quare & Pictores, cum ventos depingunt faciem exprimunt humanam plenis buccis exsufflantem, ideò Flatus dicuntur effectu pro causa posito.

DVBIIS. Dubios appellat ventos, tum ob eam, in qua solum constantes sunt, inconstantiam, propter quam apud Græcos ἀνεμόι appellantur, eodem scilicet vocabulo, quo, & inconstantem, & leuem appellant: tum etiam quia venti sæpè in anceps vitæ periculum conijciant Nauigantes, quod videtur innuere Ouid. de Tristibus, dum, enarrato ventorum certamine, confestim subijcit.

Rector in incerto est, nec quid fugiatue, petatue
Inuenit: ambiguis ars stupet ipsa malis,

atq; adeò dubij per Metonim. venti dicuntur, quia dubium, anxiumq; nautam efficiunt.

PRÆBVIT ARTE VIAS. Hic præclarissimè attingit Vates excellentiam artis, quæ emulatrix simul, & imitatrix naturæ eo perfectionis interdum deuenit, vt Naturæ ipsius defectus corrigat, & emendet, atq; eidem aliquid addat perfectionis, cum ista interdum illud assequatur, quo sibi relicta Natura haudquaquam possit; vnde & inualuit effatum illud publicis iam in Triuijs decantatum apud Italos:

One natura manca arte supplisce.

Ars

Ars igitur præbuit vias; hoc est modum adinuenit, & docuit, quo Thetydis gremium sulcaret Nauta, qui modus fuerat quidem præmonstratus à Natura, vt infra videbimus, sed non datus vlli, cum autem dedit ars deffectibus supplens Naturæ, quod totum vna cum artis excellentia vnico hoc carmine comprehendit Poeta noster, vt meritò inter videntes enumeretur. Essent hic plura dicenda de Artis ortu, & progressu; sed quia parum ad rem nostram conferunt libentius omitto.

QVAS NATVRA NEGAT. Natura videtur adeò coarctasse suorum finium limitibus res omnes, vt legem imposuerit inuiolabilem, ne transirent fines suos. Itaq; dum terram circumdedit aquis, visa est decernere, ne terrestria in æquas transilirent, & Profectò, si de Natura naturante (vt cum Phylos. loquamur) sermo sit, hoc ipsum videtur innuisse Hor. ipse supra cit. cum ait.

Nequicquam Deus abscidit
Prudens Oceano dissociabili
Terras, si tamen impiæ &c.

Natura enim Naturans nil aliud est quam ipse Auctor Naturæ Deus; si verò loquamur de Natura Naturata, hoc est de Natura creata, vndas hæc piscibus dedit, sicut & aerem auibus, non verò hominibus; neque enim ea conditione nascitur homo, vt per aquas ingrediatur: licet & Nautæ, & Vrinatores id passim iam arte magistra assequantur. Spectata itaq; lege Naturæ, eiusdemq; expensis viribus impossibilis sane videri potuit nauigatio, & ideò negatam illam, ac nobis impossibilem viribus solius naturæ indicat hoc loco Claud. Non tamen hìc importatur impossibilitas Metaphysica, quæ scilicet neque per diuinam potentiam immutari possit, vt cum Phyl. loquar 5. met. C. 5.; immò neque impossibilitas omninò physica, quia certè naturæ viribus, saltem arte coadiuuante, potest hæc impossibilitas superari, & de facto superatur. Dixi tamen *omninò*: quia, absolutè loquendo, & semota artis cooperatione, solis naturæ viribus transfretare nequimus, huiusmodi impossibilitatem superantes. Importatur ergò sola impossibilitas moralis, quæ iuxta Phyl. cit. in hoc consistit, vt physicè loquendo, hoc est per vires naturæ saltem ab arte auctas possit quidem res aliter se habere; sed tamen tales, ac tantas habeat obuallantes difficultates, vt nullus adhuc inuentus fuerit, qui eas superauerit, quod adamussim in casu à Vate proposito euenit; nam quando primò inuenta est nauigatio, certè nullus adhuc inuentus fuerat, qui difficultates transfretandi superare potuisset. De cœtero, si fides habenda sit eruditissimis Pierij commentarijs, Natura ipsa modum rectè enauigandi per Miluium volantem sepiùs iam ante ostenderat; hic enim caudam modo hàc, modo illac inflectens, ea Claui, seù temonis vtitur vice, ad aeris liquidum tranandum; sicuti Nautæ vti Clauo debebant ad directionem Nauis: Alarum motu quomodo remigijs munienda, impellendaq; nauis esset ostendebat &c. Ita in liquido aeris ostentante Natura quid opus facto esset in humido profundi, vt tuta extenderetur nauigatio.

TRANQVILLIS PRIMVM &c. Clarius ostendit hìc Vates Artem Naturæ imitatricem; nam sicuti natura à minimo incipit, & paulatim ad sibi consentaneam adducit perfectionem; sic ars à facilioribus incipiens ad difficiliora progreditur; vt, per se ipsum, patet consideranti. Quod autem Claud. euenire hìc in Nautis exprimit, proportionaliter in omnibus habetur, cum certissimum sit decantatum illud effatum: *Nemo repentè fit summus*; & quidem cum ortum habeat ars (quæ est recta ratio factibilium) à pluribus experientijs, ex quarum diuersitate diuersorum series præceptorum in vnum finem tendentium adstruitur, ad vnicam artem integrandam; certè non potest intellectus, vnico temporis momento, ad artis apicem peruenire; sed debet paulatim à primordijs ad vlteriora contendere. Hanc autem artis gradationem incipit exponere hic Poeta, vt ostendat quomodo per hanc, voluptate alliciente gradatim ducamur ad summũ; & quomodo ipse à leuioribus quibus iampridem canens indulserat ad Heroicum tandem, nullo negotio progrediatur.

PRIMVM TREPIDVS. En primus nauigationem intentantis gradus; nam *primum* aduerbium ordinis correlatiuè positum ad personam de qua dixerat. *Primus qui &c. trepidus* conditionem eiusdem personæ importat, seù adiunctum: *se credidit*: actionem importat &c. Imperitus itaq; adhuc Nauta instar pueri profectò est primos extra Nutricis vlnas passus molientis, nutantiq; poplite, manum à pariete, cui adhæret, nunquam remouentis, tremebundi, ac semper circumspicientis, quo nitatur fulcro, si casu pedes labantur; nam sic & Nauta Tyrocinium artis exercens, & tranquillas expectat vndas, & malè illis etiam, sibiq; fidens littora tantum, quasi manu tenens, trepidus (nam trepidare formidinis est) remo radit pressiùs adnauigans, ac identidem circumspiciens, qua parte effugium pareat, si forte nauis ipso in Vado, tuta nempe in statione, periclitetur. Ita semper vel vbi periculum non est periculum facit timor.

SE CREDIDIT VNDIS. Credere se alicui. Vulgò est *darsi in balia, in potere, in arbitrio.* Aptè igitur inquit *se credidit vndis*: nam qui nauigat videtur ab vndis dependere, ita vt sæpè non sit propriæ arbiter vitæ, ne dum voluntatis suæ; quoties enim, maris tempestate oborta, cogitur in diuersa à quo statuerat abire? Hinc certè ansam arripuit apud Torquatum Tassum Aletes Francorum Ducem ne vndis fideret monendi, dum earum infidelitatem memorans sic ait.

Tù, ch' ardito sin qui ti sei condotto,
Onde speri nodrir caualli, e fanti?
Dirai: L'Armata in mar cura ne prende.
Da i venti adunque il viuer tuo dipende?

Hinc Nautis præcipuè inditum adagium illud *seruiendum tempori*; perspicuumq; id reddidit illud Palinuri peritissimi apud Virg. Nautæ, Æn. 5.

. . . . . Superat quoniam fortuna sequamur,
Quoq; vocat vertamus iter &c.

TRANQVILLIS. Hoc est quietis, placidis, pacatis. Tranquillitatem mari ab ipsa inditam natura asserit Cic. pro Cluent., expresse sic dicens (Mare, quod sua natura tranquillum est, à ventis concitatur) idemque sensisse videtur Virg. Æn. pri. dum Æolum ventorum moderatorem describens ait.

. . . . . Molliq; animos, & temperat iras.
Ni faciat, Maria, ac terras, Cælumq; profundum,
Quippè ferant rapidi secum, verrantq; per auras.

Et Æn. 2. enatantes pelago describens serpentes ait:

Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta &c.

Vbi dum Maria Antonomasticè vocat *Tranquilla* hanc eorum esse naturam satis indicat. Imò paulò post locum cit. lib. pri. inducens Iunonem, prosperæ, per pacatum mare, Troianorum nauigationis impatientem, & apud Æolum, vt maria conciret, perorantem, sententiam suprapositam suam non minus quam Tullij confirmat, ore Iunonis inquiens.

Incute vim ventis, submersasq; obrue puppes.

Quasi nunquam futurum fuisset, vt mergerentur, spectata natura maris, quæ de se tranquilla est, & innoxia, nisi ab incumbentibus ventis concitetur. Quarè apposite, & Claud. inquit: *Tranquillos trepidus &c.* vt ostenderet rerum agendarum imperitiam periculum ipso in tuto facere, ac timorem, trepidationemq; incutere.

LEGENS LITTORA SVMMA. Summa littora dicuntur Maris, terræque confinia; nam littus, vt, referente Celso iuris ciuilis auctore, Cicero arbiter olim assumptus definiuit, est totum illud quo maximus fluctus peruenit Hybernus; quod & Parrhas. eruditissimè adnotauit. *Legere* autem, quod ad Nauticam artē pertinet, est cum Nautæ traiecto per manum fune aspera loca traijciunt; hoc enim *legere* vocant ipsi: vndè & Virg. initio 2. Georg. eadem, qua Claud., vtens allegoria ad Mæcenatem, quem sibi auxiliarem inuocabat, eruditè inquit: *Primam lege Littoris oram.* Vno verbo id est apud Latinos legere littora, quod nos vulgo dicimus *Costeggiare: nauigare à terra à terra: ò nauigar dietro à terra:* quasi hoc pacto Littora ipsa peruestigare velimus, penè ex ipsis aliquid decerpturi; nam *legere* est etiam aliquid oculis percurrere, & peruestigare, ac peruestigando colligere. Sicuti igitur qui hoc pacto aliquid vestigant non elongantur à loco perquisitionis; sic nautæ legentes littora dicuntur, qui ab ijsdem littoribus non elongantur, sed prope littus semper adnauigant. Eodem verbo in simili significatione, iterum vsus est Virg. Æn. 4. egregiè.

Littoraq; Epiri legimus, portuq; subimus
Chaonio &c.

Addidit autem: *Summa*, hoc est extrema, seù extremum Littoris, ad magis exprimendam trepidationem, quam innuerat ignaros terrentem Nautas, qui & idcircò se se à terra, hoc est ab extremo littore minimè audeant diuellere.

SECVRO TRAMITE. Hoc est ob cautiones adhibitas non solum, sed & per se ipsum tuto; tum ob expectatam vndarum tranquillitatem; tum etiam ob parum demissam aquæ profunditatem, quæ iis reperitur in locis, quæ modica, adcò est, vt, etiam si e puppi decideret imperitus, adhuc vix mergi posset; præcipue spectata terræ vicinitate, ad quam conuerti illicò posset, ni plumbea prorsus stupiditate præpeditus se ipsum stultè negligeret, vt aquæ, vt dicitur, poculo mergeretur.

Mox longos tentare ſinus, & linquere terras,
Et leni cæpit pandere vela Noto.
Aſt, vbi paulatim præceps audacia creuit,
Cordaque languentem dedidicere metum.
Iam vagus irrupit pelago, Cœlumq; ſecutus
Ægæas hyemes, Ioniaſque domat.

MOX LONGOS &c. Ex frequentatis actibus fit habitus, vt ex communi Phyl. axiomate. Habitus verò, ex eorumdem definitione, *eſt qualitas difficilè mobilis genita ex actibus ad ſimiles actus inclinans.* Quare proprium habituum eſt tradere facilitatem operanti, ita vt, quod, ante acquiſitum habitum, ſedulò, anxiè, ac cum maxima aduertentia, & formidine peragebatur, poſt acquiſitum habitum faciliter adeò exerceat, vt videatur, ſine vlla aduertentia, immò & tamquam aliud agens tutiſſimè operari. Quo præmiſſo, ſic iam præcitatum Poetæ textum hic explico.

Indicat enim profectò gradus, quibus paulatim in periculorum contemptum aſſurgat Nauta. Nam certè, nullo adhuc acquiſito habitu, anxius, trepidus, & maxima cum aduertentia, perexiguam quamuis nauigationem exercebit: ideo ſuperius dixit: *Tranquillis primum trepidus &c.* cum verò ex iteratis ſæpe actibus modicæ nauigationis trepidationem exuere incipit, eo quod aliquem acquiſierit habitum nauigandi; tunc, intuitu illo præbente facilitatem, Potentia ad actus ſimiles inclinatur, nempe ad longiorem nauigationem, quæ, licet longior ſit, adhuc tamen eſt in eadem ſpecie, quia magis, & minus, iuxta Phyl. non variant ſpeciem. Inclinatur igitur poſt breuem, ad longiorem, ac diuturniorem nauigationem, eaque inclinatione, per modum ponderis, voluntatem vrgente, atq; experientijs euentus proſperi, in nauigatione breuiori, erectus Nauta, expulſis, magna ex parte, anxietate illa, trepidatione, ac timore, mox longos tentare ſinus incipit, cum breuiorem nauigationem iam, ex habitu, pro ludicra habeat.

MOX COEPIT. Particula *Mox* initio carminis poſita indicat explicatam iam actuum ſucceſſionem, & aduerbium ordinis eſt ex ſubſequenti correſpondens particulæ illi *primum*, quę poſita fuerat in diſtico ſuperiori. *Cæpit* autem pro incœpit per Aphereſim ponitur verbum vtique notiſſimæ ſignificationis.

TENTARE. Græcè *πειράζω*, idem quod experior. Et quia Nauta ab experientijs ad experientias ducitur, vt ſupra dicebamus, ideò appoſitè *tentare*, hoc eſt experiri dixit Poeta. Iterum *tentare* eamdem habet ſignificationem, quam de verbo *ſollicitare* ſuperiùs retulimus, nempe *e nare, labefactare*; nam etiam tentare dicimus pudicitiam, virginitatem &c. quare ad iam dicta curioſum remitto. Tantum aduerto, verbum hoc ipſum fuiſſe, in hoc eodem ſenſu vſurpatum a Virg. in Poll. Ecl. 4.

Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare Thetyn ratibus, quæ cingere muris,
Oppida, quæ iubeant telluri infindere ſulcos.

LONGOS SINVS. Sinus eſt totum illud maris recurui ſpacium, quod inter diſſita promontoria, duobus quaſi brachijs, longius ſe ſe in mare protendentia, continuo ductu, per interceptum littus excurrit, & protenditur. Sic in Mediterraneo, qua Europam alluit, ſinus eſt a Promontorio Calpæ Hiſp. ad Lacinium vſque Italiæ promontorium deductus: Subindè verò alter à Lacinio vſque ad Acroceraunia protenſus &c. nimis enim longum eſſet, omnes, & cuiuſuis maritimæ oræ, ſinus numeratim recenſere. Vide Coſmographos, ſi plura cupias de Sinibus, quos Græci *Κόλπους* appellant, italico autem nomine *Golfi*, in quibus certè non modicum ſe expandit periculum, vt patet in ſinu Acroceraunijs terminato; cum Vates vocitent infames ſcopulos Acroceraunia ob frequentiſſima in eo ſinu peracta à Nautis naufragia. Longos igitur ſinus, inquit, ob conſiderabilem interpoſiti tractus diſtantiam, qua, vt dixi, in longum ſecus excauatum littus protenduntur, & quam immenſam ex græcis vocat Barth.; nec non vt oſtenderet, non ſegnis operis eſſe talem conficere nauigationem, ſicuti minor illa prius indicata nullius ferè operis fuerat.

ET LINQVERE TERRAS. Aptè hoc addidit Vates, vt oſtendat, iam non nihil expertum Nautam non radere hic, vt prius, littora; ſed in altiorem protrahi profunditatem a terra ſegregatum; non enim hoc ſatis explicuerat dicens: *Mox longos tentare ſinus*; nam hos etiam Sinuſita relegere Nauta potuiſſet intelligi, vt ſemper ſecus terram oras deduceretur; ideò ex compoſito ſubdit: *Et linquere terras*; alta ſcilicet per æquora vectus.

ET PANDERE VELA. Magis adhuc explicat creſcentem Nauarchi audaciam, qui peritior factus, non contis iam, aut ſolis remis nauem impellit ſuam; ſed & velis alatam facit, ad curſum celeriùs peragendum; nam *pandere vela* propriè eſt velorum amplitudinem extendere antennis vtique ſuſpenſam, & malo alligatam, vt in illam impingens ventus ocius nauem proueħat; ex quo fit, vt non vndis ſolum, ſed & ventis deuota Nauis vltro videatur adeſſe.

LENI NOTO. Nondum auſus vehementi, tentauit primò leni vento, quomodo vela credere poſſet: inquit in hunc locum Barth., & quidem egregie; voluit enim Vates oſtendere, Nautam nondum ſatis obfirmatum, ideò non omnibus adhuc fidentem ventis, ſed tantum *lenibus*, ideſt ſuaue ſpirantibus, mitibus, placatis. Porro Notus idem eſt ac Auſter, de quo alibi dicendum erit, ventus ſcilicet meridionalis, nebulas vt plurimum concitans, & pluuias. ſed hic ponitur pro quocumq; vento leniter afflante, (ſpecie poſita pro genere per ſynecd.), nec enim ſemper venti profectò ſæuiunt, ideoq; & mites ventorum animæ dicuntur.

AST VBI PAVLATIM &c. Tempus notat, quo Nauta putet, nullum ſibi periculum non ſubeundum, proſperis elatus, aduerſis impauidus.

AST. Pro At per epentheſim particula ex aduerſo coniunctiua eſt relationem habens ad minorem iam dictam habitus perfectionem, cui vltimam perfectionem, ſeù vltimū intenſionis gradum eiuſdem habitus perfectiuum cœteris antedictis gradibus coniungat.

VBI. Non loci hic, ſed temporis aduerb. eſt, & idem ſonans ac *cum*, ſeù *quando*.

PAVLATIM. Pedetentim: Vulgo *à poco à poco*; appoſitè dicitur ad ſucceſſiuam habituum continuationem ad ſummum vſq; ſuccreſcentium oſtendendam; iuxta iam poſitam gradationem.

PRÆCEPS. Nautarum audaciæ optimè præcipitis notam inurit, eo quod ſemper in præcipiti ſemper conſtituat centenis obiectum periculis pectus, quod tamen adeò obfirmat, vt videatur humanitatis ſenſum erga ſe ipſum exuiſſe, nedum erga alios omni prorſus pietate denudatum. Porro hanc animi firmitatem latè recenſet. Hor. cit. lib. pri. Carm. Ode 3.

Illi robur, & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commiſit pelago ratem
Primus, nec timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus,
Nec triſtes Hyadas, nec rabiem Noti &c.

Paulò autem inferius hanc eamdem exagerans ait.

Quem mortis timuit gradum,
Qui ſiccis oculis monſtra natantia,
Qui vidit mare turgidum, &
Infames ſcopulos Acroceraunia?

His egregiè conſonat Fuluius Teſtius in Lyricis, vbi in Primi Nautæ audaciam, ſeù præcipitem potius temeritatem ſic inuehitur.

Pera chi di Natura
Primier ruppe i confini, e fè per l'onde,
Ad onta di Nettun, volar le ſelue.
Rozzo cuore, Alma dura,
Che temeraria, per quelle vie profonde,
Poote ſenza terror l'horride belue;
Precipitoſo ingegno,
Ch'ad vn'aura, ad vn legno
Fidò ſe ſteſſo, e con dubbioſa ſorte,
Osò ſcherzar così da vicin con morte.

Præcipitem inſuper Nautarum audaciam cum præcipiti Gigantum, cœleſtes arces aggredientium, temeritate confert Valerius Flaccus Argonaut. primo, atq; vt ab illa immunem ſuum redderet Iaſonem Æſonis filium vela ventis daturum ſic heroicè inſonat eumdem inducens loquentem.

. . . . . *Scio me cunctis è gentibus vnum*
Illicitas tentare vias, hyememq; mereri.
Sed non ſponte feror; nec nunc mihi iungere montes
Mens tumet, aut ſummo depoſcere fulmen Olympo.

Et quidem veteres, vt eruditiſſimè notat Barthius nauigiorum vſum, non ſolum contra conditionem humanæ naturæ, ſed & contra Deorum voluntatem exiſtimarunt. Qui autem in Deos aſſurgerent præcipitia ſibi ipſis parare omnium eſt calculo dictatum. Quare iure optimo & Poeta noſter

nau-

nauticam hanc audaciam, quæ scilicet nihil pensi habeat, & omnia temere aggrediatur, præcipitis nota sugillat; & quidem semper præceps audacia est: Ast, cum paulatim creuit, vt hic creuisse dicitur, quid dicendum?

AVDACIA. Græco hæc nomine *θράσος* dicitur, quod etiam *ferocitatem*, & *temeritatem* sonat: atque est securitas quædam, qua quis malum neq; præsens, neq; futurum perhorrescat, & semper fere in malam partem accipitur, atq; ideò benè *præceps audacia*: & hinc est cur etiam benè addatur: *Cordaq; languentem dedidicere metum*; ad ostendendum scilicet huius audaciæ effectum. Sed de his mox infra. Interim perpende, quæso, quam exactè attingat hic celeberrimus Phylosophus non minus quam Vates Claud. vigorem habitus iam ad perfectionem redacti; ex quo scilicet fiat, vt qui perfectum alicuius artis habitum, per frequentatam actuum exercitationem, fuerit assecutus pro nihilo ducat difficultates omnes, quas quoquo modo, obuias in exercitio talis artis habere possit; adeòq; in omne, quantumuis arduum propriè se se artis experimentum conijciat non solum, sed in delicijs habeat id ipsum peragere; hic in arte nautica tamquam in exemplari oculis subijcitur, & porrò ratio in promptu est; nam sicuti quo magis augetur actuum frequentatio, seù habitus, qui ex ea progignitur, decrescit timor; sic, cum eo vsque excreuerit, vt iam habitus suam obtinuerit perfectionem, perfectè etiam, & totaliter, e solio cordis timore deturbato, totam iam eo vacuam occupat sedem audacia illa, quæ quantum decreuerat timor, tantum ipsa acceperat incrementi, ita vt iam intensa in summo sola cordis arce potiatur; eaq; subinde imperante, in maxima quæque pericula intrepidus irruit Nauta, nec, quatuor digitis tantummodo distantem, horridissimum mortis vultum, quem temnere iam didicit, perhorrescit. Ideò aptè *vbi audacia creuit*, sicuti superius dixit ad ostendendam causam, sic, cum eius incremento coniungit decrementum timoris retrahentis, dum subdit: *Cordaq; languentem &c.* vt statuat habitum in positione cognitionis attrahentis, & in negatione retrahentis constitutum, vt nos etiam fusè docuimus in Logicis quæst. de habitibus.

CORDAQVE &c. Cor sedes affectuum est, vt ex recta Phylosophia sapientissime docet Caussinus de Eloquentia lib. 8. cap. 3. Nec mirum esse, inquit, si vna hæc hominis particula tot reciprocantes affectuum æstus capere possit, quia enim spiritu, calore, & sanguine, quasi instrumentis, ac vehiculis indigent affectus; fons autem spirituum, & caloris ac defæcatioris sanguinis sedes cum sit cor, aptiùs certè cordi insident affectus, quod fons vitæ, motuumq; vitalium origo est, immò vita ipsa antonomasticè a Græcis dictum, teste Pier. Valer. in Hierogl. lib. 34. Quare aptissime Poeta hanc nauticam audaciam, pulso timore, collocat in corde. Item in corde prædominium habere dicitur Mercurius Mercatorum vtique præses; idcircò, eo quod nauigatio plurimum conferat mercaturæ, nil mirum, si, sub auspicio Mercurij audaciam, ad finem artis, ex natura sua instillantis, facile metum, a periculis, nauigationi adnexis, incussum cor ipsum discutiat; quod videtur apertè innuere Claud., dum dicit *languentem metum*: hoc est desidem, & minimè ad negociationem, ad quam Mercurius inclinat conformatum. Cum igitur cor sit rerum agendarum radix, per Pier. cit. non absonum est, si priusquam in effectus erumpat dediscere metum debeat; cum metus, ex Caus. cit. lib. eodem c. 22. Tortor sit, & satelles, quo scilicet cor perstringitur, & coerceatur, ne oppositæ metui fiduciæ se tradat. Cor itidem voluntatis fons habetur, ex cit. Pier. (quare cor, non autem alia pars Titij, qui illicitos concubitus concupierat, vulturi in inferis, exponitur dilaniandum) ideòq; a Poeta dicitur proficisci ex corde impetus superandarum difficultatum, vt ad vulgatum alludat effatum: *Nil difficilè volenti*.

DEDIDICERE. Dedidisco propriè est, *quod didici obliuiscor*; cum itaque solus maris aspectus meticulosis terrorem incutiat, certè metuere didicit qui, nundum proprias vires expertus, tranari haud posse crediderat; cum autem, ex experientijs artis certior factus, nouit non omninò indomitum pontum esse, iam timorem oblitus fiduciam discit, & induit. Hoc loco itaq; verbum dedidicere pro *deposuere* assumitur per translationem, assumptâ scilicet illâ audaciâ, de qua iam fusiùs supra.

LANGVENTEM METVM. Aliquid, has circa particulas, nuper innuimus, iam aliquid enucleatiùs addendum. Metus igitur est quædam animi concussio in expectatione mali, quæ tantum interdum habet virium, vt exanimatos reddat meticulosos sola opinione mali impendentis, ita vt quis, non expectato fulmine, fulgure decidat. Hinc est, vt timidus ad omnia iners, segnis, & languidus sit semper, vtpotè qui vel vmbram interdum metuat suam. Quare in timidi symbolum leporem assumpserunt Antiqui. Hac de causa *languentem* Claudianus appellauit, quia languentem faciat. Meticulosi verò vt plurimum sunt illi, qui parum calidi sanguinis habent circa cor, quiue se atra bili macerant, alacritatemq; ac vigorem animi sic in dies extinguunt. Quarè prudentissime Claudianus ipse primo in Rufinum mœrorem, timoremque, inter Auerni turmas simul coniunxit, sic heroice suo more canens.

Anxius, & scisso mœrens velamine luctus,
Et timor &c.

Quasi affectus illi mœroris, scilicet, & pauoris æterno quodam, atq; indissolubili fœdere consocientur; & qui, procul dubio, expelli prius debent, quam animus ad ardua concitetur.

IAM VAGVS &c. Expulso metu retrahente, & posita audacia, voluptateq; attrahente, quid sequatur adiungit. *Iam* hoc loco particula est immediationem temporis significans, & idem ac *illicò, nulla interposita mora*, sine hæsitatione, ac repugnantia &c.

VAGVS. Idem vagus est, ac errabundus; qui scilicet quoquo ducat fortuna, vllo sine delectu, sequatur. Et si in hoc sensu accipiatur, & hic, cum Parrhasio, non erit à mente Auctoris absona interpretatio; nautarum enim profectò maximè proprium est firmam nunquam habere sedem; sed hac, illacq; diuagari, ac in diuersa semper, prout ferat occasio, se conferre. Verum congruentiùs forsan dixerit, qui nomen *Vagus*, italico-latine loquens pro eodem hic accipiat, ac *Cupidus*, seù *id in delicijs habens*, eo, quo Itali ce dicitur, modo apud Bracciolinum de Cruce lib. 7. vbi sic.

Vago di veder molto, habito, e note
Sonetto cangia, e passa monti, e piane &c.

Et forsan vtrumq; sensum amplexus est animo Vates. Sed ad secundum moueor ex ipso Auctoris contextu, quia cum supra dixerit, Nautæ corda, expulso timore, præcipitem audaciam induere; quod est ostendere, huiusmodi nautas, continuatis nauticæ experientijs, transilire ab extremo ad extremum; nempe à nimio metu quo vix summa legebant littora, ad nimiam audaciam, qua pericula paruipendant Oceani; sic eodem modo exprimere voluit hic congruenter huius audaciæ vires, quæ efficit, vt ab extremo horroris, quo prius perculsi altum refugiebant ad alterum transiliant extremum, nempè ad talem animi fiduciam, vt iam in delicijs habeant, quæ prius horruerunt; ideo inquit: *Iam vagus &c.* roborat autem meam, hoc circum, opinionem verbum quod hic subdit Vates.

IRRVPIT. Quod propriè est violenter, & cum impetu, ad modum insolescentis victoris, ingredi. Sicuti igitur miles secundis rebus elatus, cum in Vrbes cedentis hostis irrumpit, hoc ipsum in delicijs habet, victoria lætus; sic nauta, quasi mare subegerit, in delicijs habet, si in illud, victoris in modum, irrumpat. Adde verbum *irrumpere* sumi a Lactantio pro eodem, ac *penitus frangere*: quæ verbi acceptio magis expresse hoc loco ostendit, Mare edomitum in delicijs esse illi, qui sic illud sit frangere assuetus; fractio enim Maris certe importat victoriam nauigantis; ast cum a Ferrariensi Poeta decantetur aperte.

Il vincer sempre fù laudabil cosa;
Vincasi ò per fortuna, ò per ingegno;

ac laus semper procul dubio in delicijs, adeo fit, vt vita dulcior existimetur, iuxta illud Virg. Æn. 5.

Hi proprium decus, & partum indignantur honorem,
Ni teneant; vitamq; volunt pro laude pacisci.

Certum remanet laudem edomiti, fractiq; maris in delicijs esse. Hanc autem maris fractionem à Nautis prouenientem exprimit egregiè. Virg. Æn. 5. dum ait:

Infindunt pariter sulcos, totumq; dehiscit,
Conuulsum remis, rostrisq. stridentibus æquor.

Ad quod fortassis alludens Poeta noster hic, id, quod Virg. duplici explanat carmine, vnico ipse verbo complexus est, irrupit, inquiens, pelago.

PELAGVS. Græce *πέλαγος* dicitur, quæ vox *profundum maris propriè significat*: quod autem ablatiuo casu vtatur Poeta: *Pelago*: vbi verbum videtur accusandi casum exposcere, vt apud Virg. Æn. 11.

Qui cursu portas primi irrupere patentes &c.

Non est hæc noua, nec apud Vates extra vsum transmutatio; quandoquidem idem Virg. Æn. 3. dixerit:

Tres adeò incertos cæca caligine soles,
Erramus Pelago &c.

Sed

Sed quid si dixeris non auferendi, sed dandi casum esse damnum videlicet importantem? Certè iniuria, ac damno maris prouehitur, qui illud subigat, ac illud frangere in delicijs habeat; vt & supra nos dicebamus, & confirmare videtur lectio Heinsiana, quæ pro *erumpit pelago*, reponit, & legit. *Exultat Pelago*: licet alij maluerint. *Insultat Pelago*, quæ lectio satis confirmaret, non auferendi, sed dandi casum esse, vt supra. Sed iam satis Grammaticis indulsimus.

COELVMQVE SECVTVS. Notum iam Lippis, & tonsoribus nauigantes, in dirigendis per Oceanum itineribus, ab obseruatione syderum dependere; ideoq; etiam Palinurus apud Virg. Æn. 5. vt ostenderet, se naues dirigere ad syderum obseruatorum normam, etiam si nubilo in Coelo astra tunc intueri non posset, inquit:

Si modo ritè memor seruata remetior astra.

Cynosura enim obseruata, quo vela dirigant, vndè deflectant, quà maria findant, satis norunt artis periti. Porrò; Cynosuram sydus esse septentrionale, septem compositum stellis, satis patet, eamq; duplicem agnoscunt marittimis exercitationibus assueti. Altera est vrsa maior, quæ etiam Elice dicitur à Græcis nautis obseruata: altera est vrsa minor, quæ & Phœnice appellatur, eo quod à Phœnicibus obseruetur. Asserit has Hyginus, & testatur Ouid. de tristibus.

Esse duas Arctos, quarum Cynosura vocatur,
Sydonijs Elicem Graia carina notat.

Et quidem quod etiam Maior Vrsa à nautis obseruetur, constat ex Propertio, qui de ea præcise sumpta sic habet lib. 3.

Calisto arcadios erraueras Vrsa per agros.
Hæc nocturna suo sydere vela regit.

Fabulantur enim Poetæ Lycaonem Arcadiæ regem filiam genuisse, Calisto dictam, quæ a Ioue compressa, dum in sylnis vagaretur, à cœteris Dianæ Virginibus, in quarum numero adscripta fuerat, segregata, diù celatum crimen contexit: sed cum Deam secuta, adhuc vt Comes Virgo, simul quadam die cum ipsa lauaretur, tumore vteri detecta, ac prodita est; atque ideò à Dea expulsa, & in Vrsam commutata, indeq; miseratione Iouis, cui Arcadem peperit in Cœlum vna cum Arcade filio assumpta maiorem conficit Vrsam. Alij dicunt versam fuisse in Vrsam ira indignantis Iunonis. Sed quidquid de hoc. Certum est quod vrsa græca voce ἄρκτος dicitur. Cum autem Polo innixæ quasi axe, sint vrsæ; atq; ita collocatæ vt vtraq; resupina alterius contegat caput, ad caudam contegentis vertens; hinc est vt Polus arcticus dictus sit, & circulus, quo ipsæ clauduntur, circulus item arcticus sit appellatus: &, quia nunquam occidunt, ideò nautis maximè deseruiunt; atque hinc fit, vt nauium vectores, ne Cynosuræ directionem amittant, etiam sub nubilo Cœlo, piscide vtantur magnetica; magnes enim, semper ad Cynosuram se se conuertens, per simpaticam qualitatem, dum, vbi illa sit, ostendit, addito beneficio nauticæ Cartæ, indicat, quem locorum teneant, quem sequi debeant, & quo tramite, nauium Rectores. Quare Cœlum ipsum ductor naualis itineris meritò compellatur; atq; ideò aptè inquit Vates *Cœlumq; secutus*, cum & iuxta eamdem sententiam dixerit Tibul.

Ducunt instabiles sydera certa rates.

Cecinit etiam apertè hanc nauticam obseruationem, Cœlumq; nauigantium Ducem Val. Flac. Argonaut. pri.

Peruigil arcadio Typhis pendebat ab astro,
Agniades, felix stellis qui segnibus vsum,
Et dedit æquoreos, cœlo duce, tendere cursus.

Vbi etiam vides primam, ab ipso, nauigationem Argonautis attribui. Pariter Virg., vt conclamatum ferè in re nautica ostendat tunc, cum Cynosuræ deficit directio, hæc 3. Æn. cecinit *Ipse diem, noctemque negat discernere Cœlo,*

Ac meminisse via media Palinurus in vnda.

Verum hæc obuia sunt in proposito. Alium iam, si lubet, sensum hic eruditissimi Auctoris perscrutemur, ex hoc ipso textu resultantem.

COELVMQVE SECVTVS. Corpora cœlestia vim, & influxum habere in hæc inferiora, Astronomi omnes vno ore profitentur, ita vt, tamquam axioma irrefragabile, circumferatur illud: *Sol, & homo generant hominem*. Imò in tantam aliqui, Astrologiæ iudiciariæ addicti, deuenere dementiam, vt sydereos influxus Fatum inuiolabile hominis dictitauerint, tantumq; illis virium attribuerint, vt dixerint, id, ad quod Planetæ vi sua vrgeant, necessario implendum, nequicquam homine reluctante; sicque liberum hominis arbitrium nullo negotio sustulerint. Hanc stolidam insanientium hominum fatuitatem latè persequitur, & eruditè Io: Barclaius in sua Argenide. Et equidem sicuti hanc, semper impiam, ac Catholicis Institutionibus aduersantem, sententiam abominor, ac detestor; sic moderatos illos influxus, quibus Planetæ inclinant quidem, sed non cogunt, haud quaquam Cœlis negauerim. Arbitror igitur, & in hoc sensu locutum Claud., quasi dixerit, nautas, Cœlo ipso ad huiusmodi eos exercitium inclinante, Cœlum esse secutos ductorem, vt ostenderet, ne se ipsum quidem Astrologis iudiciarijs adhæsisse: *sequi* enim quid spontaneum, & voluntarium, non vero coactum sonat; nam qui coactus operatur *trahi violenter* dicitur, non *sequi*.

DOMAT. Hoc est subigit, vincit, superat, & quasi fræno coercet ne superimpositam deijciant nauem, & obruant; verbum enim translatum est ab arte deductum equestri, quæ equorum insolentiam frænans coercet, ac subigit.

ÆGEAS HYEMES. Hyems accipitur sæpe pro tempestate, procella, ac ventorum vi. Pro tempestate accipitur à Virg. Æn. 5. vbi sic:

Olli cæruleus supra caput astitit imber,
Noctem, hyememq; ferens, & inhorruit vnda tenebris.

Pro Procella accipitur ab eodem Æn. pri. vbi ait:

Vicit hyems; laxis laterum compagibus omnes,
Accipiunt inimicum imbrem, rimisq; fatiscunt.

Pro ventorum vi accipitur ab eodem Æn. item primo; vbi causam assignans, cur Neptunus in ventos consurrexerit illa scilicet exprobratione visus: *Tanta ne vos generis tenuit fiducia vestri? &c.* dixerat priùs: *Emissamq; hyemem sensit &c.* eumq; ventos per hyemem intellexisse patet apertè, tum quia emissi ab Æolo fuerant venti, vt naues Troianorum subruerent; tum quia non nisi ventos ad se vocat, vt eorum compescat audaciam.

Eurum ad se, zephyrumque vocat &c.

Ægeas autem hyemes dixit nomine deriuatiuo ab Ægeo Mari, eo quod in eo maximè tempestates procellæ, ac ventorum vires deſæuiant. Ægeum enim Mare, vulgo *l'Arcipelago*, à Sumo Adriæ Promontorio vsq; ad Helespontum extenditur, vt docet Ptolemeus: hoc autem, Strabo inquit, Ægeum nominatum ab Æga Æolidis Promontorio, quod germana habitantium lingua *Game*, idest lingua nostrate *Cane* dicitur. Hinc existimo Poetam Ægeas hyemes pro quibuscumq; atrocissimis posuisse per synecd. nomine à potiori desumpto, cum nomen ipsum Ægei *Cane* sonet, quasi indicans, acerrimas in illo tempestates debacchari.

IONIASQVE. Ab Ionio mari deriuatiuè sic dictas. Ionium autem mare, quod antea Saturnium dicebatur, sic dictum autumat, vel ab eius errore vt Æschylo, ac Lycophroni placet; vel ab Ionio illirici generis homine, vt refert Theopompus; vel quod in eo perierint Iones, vt Archemachus; vel, vt alij apud Eustathium, Iaon Italus Adriæ pater fuit, à quo Sinus Ionius, qui & mox ab Adria filio Adriaticus est dictus. Hoc mare, quod in Creticum, ac Siculum diuiditur, Acroceraunijs præcipuè horrendum est, quæ sæpissimè fulminibus tanguntur, & consequenter mare ipsum non potest, quin tempestatibus maximè obnoxium sit, præterquamquod scopulis etiam ipsis formidandum profectò est. Sed, ne & nauis nostra oppositos impingat in scopulos vela tempore contrahamus.

Quoniam verò, non solum ex sacris litteris, sed etiam ex probatissimi cuiusque Vatis elucubrationibus quadruplex sensus erui potest, non abs re erit, & qui nam hi sint exponere, & quid sub integumento litteræ ad humani generis institutionem lateat expromere. Primus itaq; sensus litteralis dicitur, & ille est qui non vlteriùs quam vt verba sonent extenditur: Alter est sensus mysticus, qui & tripliciter subdiuiditur, nam, quatenus speculationes continet ad Cœlum spectantes, Anagogicus appellatur; Quatenus ad Morales institutiones deflectitur, Tropologicus, quatenus verò verba simpliciter ad alienam transferr significationem Allegoricus. Sensum itaque litteralem cum fusè iam explicuerimus, Tropologicum obiter enucleabimus; nam & Allegoricum initio operis quantum satis est attigimus, & passim litteralem explicantes edocuimus. Notat itaq, Barthius in hanc Claudiani Præfationem Maximum profectò opus à Vate susceptum; quippè qui totam humanæ vitæ meliorem fortunam, & disciplinam decantaturum se, vt ex propositione ipsa deducitur polliceatur. Cum igitur melior, imò optima humanæ vitæ conditio in ipsa optima morum institutione consistat, certum est hanc Vati præ oculis fuisse, cum cœperit opus istud contexere, eamque per Tropologicum sensum exprimendam suscepisse. Nec videatur hoc ab eruditissimo alienum Vate, quem luminc veræ fidei carentem

rentem asserat Augustinus; nam etiam Cicero ex opinione Zenonis, stoicorumq; omnium asserit 5. de finibus, & 5. Tusc. in vna virtute omnia, quæ ad Beatam vitam pertinent contineri. Sensus itaq; huius Præfationis tropologicus illud ipsum adstruit præceptum, quod & ab Ouidio traditum fuit cum dixerit: *Principijs obsta. Sero medicina paratur,*

Cum morbi oblonga conualuere mora.

Quod, si de corporis languoribus verificatur adamussim, multò magis locum habet in infirmitatibus animæ, animam ipsam ad æternum deducentibus interitum. Quarè obstandum principijs, ne ex habituatione, adeò conualescant huiusmodi infirmitates, vt nil iam sibi non audendum præsumant; nam qui spernit modica paulatim decidit; & ideò præceptor ipse veritatis, dilectam ad se ipsum inuitans animam. Cantic. 2. ait: *Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas*: Vulpis enim symbolum vitiosi affectus est apud Pier. Valer. vineam animæ deuastantis: & super hunc ipsum Cantic. locum sic idem Pier. exponit: *Nouellas vulpes occupare iubet prius, quam & adolescant, & altius insideant, fiantq; aduersus rectam viuendi rationem pugnatores*: dum enim mala cogitatio in initijs est, de corde facilè potest exturbari; quæ, si frequenter iteretur, diutiusque permanere assuescat, quodam quasi vsucapionis iure animam facillimè ad consensum adducit, confirmatoq; in corde consensu, proclinis indè est ad peccandum affectus. Hæc eruditissimus Pier. lib. Hierogl. 13., ex quo vides crescentem vitij gradationem; initio enim a leuibus, & meticulose incipit; postea paulatim obfirmata voluntas grauiora ruit in scelera, donec roborato habitu in præcipitem adeò audaciam excrescit, vt nefanda quæq; immania, sacrilega audeat, & in delicijs habeat perpetrare: quæ est adamussim gradatio Claudiani in re nautica. Principijs igitur obstandum, ne vitiosus paulatim progressus qualitas fiat difficilè mobilis, & in alteram quasi transiens naturam vulgatũ illud sibi vindicet adagium.

Naturam expellas furca tamen ipsa redibit.

Hinc optimè concinit Regius Vates ps. 136. *Beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram*. Imò hanc ipsam moralitatem multipliei similitudine insinuat. Ouid. cit. à Pier. vbi supra, quæ, quia congrua admodum rebus nostris videtur, non piget hic recensere. Sic enim ipse.

Opprime dum noua sunt subitæ mala semina morbi,
Et tuus incipiens ire resistat equus.
Nam mora dat vires; teneras mora percoquit vuas;
Et validas segetes quæ fuit herba facit;
Quæ præbet latas arbor spatiantibus vmbras,
Quo posita est, primo tempore virga fuit:
Tunc poterat manibus summa tellure reuelli,
Nunc stat in immensum viribus aucta suis.

Quod verò de progressu euitandorum diximus vitiorum, e conuerso de virtutis progressu dicendum est. Huius enim principijs seria danda est opera, vt paulatim virtute procedente perueniamus ad montem; illum scilicet de quo regius Psaltes Mons, in quo beneplacitum est Deo; nam & in hac nemo repente fit summus, sed iteratis irrigatæ sudoribus palmæ dactilos proferunt Coronas lauri.

Quod si iam cupias hanc insignis Poetæ Præfationem Italicis demandatam musis conspicere; nostro illam tenui quamuis exaratam stilo sic habeas.

Chi dal monte primier trasse gl' Abeti,
Scauati ordigni al valicar dell'onde;
E, con rustici remi, intatto altronde
Di profanar presunse il sen di Theti.
Quel, che d'aura incostante al soffio incerto
Osò de curui legni espor la salma,
Per far, con l'arte, in non sicura calma,
Ad onta di natura, il viaggio aperto;
Pria, co'l cuor palpitante, all' hor ch' in pace
Frena lieto il Triton tranquilli i mari,
Costeggiò i lidi; e paruer quegli auari
Tal' hor di sponda al rampicon tenace.
Quindi crebbe l'ardire; e, senza morso,
Varcò, lungi dal suolo, i Golfi, e stese
I lini sparsi ad inuitar cortese
In poppa il vento, ond' hebbe alato il corso.
Mà poi ch' entrò, con insensibil passo
(Discacciato il timor, che pria l'offese)
Temeraria arroganza, e'l cuor sorprese,
Non può renderlo il Borea afflitto, e lasso.
Già d' immenso Ocean trascorre i lembi:
Restan mete neglette Auila, e Calpe:
E'l diletto di quello, all' hor, ch' ei salpe,
E'l domar l'onde, il contrastare à i nembi.

IN PRIMVM CLAVDII CLAVDIANI DE RAPTV PROSERPINÆ LIBRVM COMMENTARIA.

Argumentum huius libri primi.

LVTO solitudinis, ac sterilitatis impatiens suæ in iram concitatur; aduocatoque totius Erebi concilio, bellum Ioui fratri, quasi ab ipso, ne nuberet, prohiberetur indicturus exardescit; eiusdemque horrenda in vota toto iam eunte Senatu, bellum paratur, in Cœlum illicò erupturum: obstat tamen cruditâ apud ipsum Lachesis peroratione, monetq; tentandam priùs Iouis voluntatem, quam non dubitat adfuturam, ne iusto sine titulo bellum admoueatur. Igitur Internuncius Deorum Mercurius mittitur ad Iouem imperantis potiùs, quam supliciter petentis mandata relaturus; nam his exprobrat Ioui Pluto consanguineos toros, stupra, adulteria, quibus videlicet innumerabili fere natorum serie stipetur, Plutone ad Cœlibatum damnato; ac subinde minas subdit, ni votis perorantis indulgeat, coniugem scilicet tribuendo. His Iupiter auditis, & sententiæ aliquandiù incertus, tandem Proserpinam Plutoni destinat. Hic data occasione describit Vates Virginis Indolem præclarissimam, à pluribus adamatam Dijs, quorum contentiones in causa fuerint, vt Mater, relicto Cœlo, munitissimis filiam ædibus celauerit, in Trinacria tellure fabrefactis; sicque, incidenter quasi, Trinacriam ipsam, Ætnæ qualitates, ac portenta flammarum describit. Hinc Cererem inducit, posita, vt arbitrabatur, in tuto filia, e domicilio discedentem, vt Cybelem inuisat, in Phrygia commorantem; & eiusdem iter graphice delineat. Interim negotium Veneri datur, vt Proserpinam raptui exponat. Illa, Pallade, ac Cynthia, ignaris vtriq; doli, comitantibus, Proserpinam adit, phrygioq; acu telas pingentem inuenit. Hic ansa arrepta, & Domum Cereris, & telas ipsas describit Vates; atq; interim monitus à Ioue Pluto, iunctis ad cursum equis, raptum adornat, & rapiendi tempus expectat.

Hoc ipsum Argumentum, quod soluta ego Oratione proposui, Carminibus cecinit Pierius Hypsila Æginensis, relatus à Parrhasio hic, cuius metrum, si cupias, iam accipe.

Dux Erebi Pluto molitur bella Tonanti;
Quod dulces natos, exoptatosq; Hymenæos
Nesciat. Exorant Parcæ, ne Classica pulsent.
Rauca priùs, quam grata Iouem connubia poseat.
Ditis Atlantiades celeres fert iussa per auras,
Audierat mandata Pater, secumq; volutat,
Diuersos ducens animos, quæ tale sequatur
Coniugium: Patrui tandem Proserpina lecto
Damnatur, quam flaua Ceres (heu cœca futuri)
Æthere deserto, siculis commiserat oris;
Turrigeræq; petit Cybeles secura Penates,
Accelerat præcepta Venus, iussuq; Parentis,
Pallas & ipsa Comes Veneri soror addita Phœbi,
Vt ventum ad sedes, plaudentem pectine telas,
Germanam offendunt, rediture munera matri.

CLAVDII CLAVDIANI

De Raptu Proserpinæ.

LIBER PRIMVS.

INferni raptoris equos, afflataque curru,
Sydera tænario, caligantesque profundæ,
Iunonis thalamos audaci promere cantu,
4 Mens congesta iubet. Gressus remouete profani.

INFERNI RAPTORIS EQVOS &c.

Solemne semper melioris notæ vatibus fuit, vt, ipso carminum initio, stricta sub oculis periodo exponerent omnia, de quibus in progressu Poematis essent dicturi; quod est quasi argumentum totius Poesis breuiter expromere. Sic Virg. initio Æneidum totius operis argumentum in hæc verba erumpens expressit.

Arma, virumque cano, Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lauinaq; venit
Littora. Multum ille, & terris iactatus, & alto,
Vi superum, sæuæ memorem Iunonis ob iram.
Multa quoq; & bello passus dum conderet vrbem,
Inferretq; Deos Latio, genus vnde latinum,
Albaniq; reges, atq; altæ mœnia Romæ.

Virgilium autem, Poetarum vtriq; Principem latinorum imitatus Italicæ Princeps Poesis Torquatus Tassus sic Liberatæ suæ Hierosolimæ initium tribuens concinit.

Canto l'armi pietose, e'l Capitano,
Che'l gran sepolcro liberò di Christo.
Molt'egli oprò, co'l senno, e con la mano;
Molt'ei soffrì nel glorioso acquisto
In van l'inferno vi s'oppose, e'n vano
S'armò d'Asia, e di Libia il popol misto,
Che'l Ciel gli diè fauore, e sotto à santi
Segni ridusse i suoi compagni erranti.

Valerius item Flaccus modo non dissimili suos Argonaut. lib. exorditur, initio promens.

Prima Deum magnis canimus freta peruia Natis,
Fatidicamq; ratem, scythici quæ Phasidis oras,
Ausa sequi, mediumq; inter iuga concita cursus,
Rumpere, flammifero tandem consedit Olympo.

Pari passu Italicis fretus musis Franciscus Braccyolinus de recuperata Cruce Poesim contexens heroicam exorditur.

Sento

Sento tremms à cantar del facro legno,
Done'l Figlio di Dio morte sofferse,
Da pio rivolte, e generoso sdegno
Del magnanimo Heraclio all'armi Perse.
Fur queste, ad onta del Tartareo regno,
Con celeste fauor rotte, e disperse:
Corse sangue l'Eufrate, e cadde vinto
Il Popol d'Asia, e'l fier tiranno estinse.

Sed quid plura hic congeram, vt, quod luce clarius emicat meridiana, dilucidem? Poetis omnibus insignis nominis hoc ipsum in more positum reperies; atq; adeò & Claud. noster, initio suæ poesis, argumentum totius operis exponens, congruenti propositione hic insonat. INFERNI RAPTORIS EQVOS &c. quarè plura illa, quæ aceruari hic possent lubentius ommittens, ad expectatam textus explicationem iam prouehor.

MENS CONGESTA IVBET &c. Mens est princeps animæ facultas, qua solus homo præditus cœteris antecellit animantibus; Quarè res incorporeas, & ab omni abstractas materia contemplatur. Cum igitur acturus sit Vates de rebus, per ipsum, ac per Gentilium fidem, diuinis; per nos verò, & verè, fabulosis, consequenter ab omni materia abstractis, eruditè mentis facultatem rebus huiusmodi addictam, & applicatam ostendit. Adde, quod iure insinuat, eruditionis fons ille Pier. Valer. lib. Hierogl. 5.; os scilicet interpretem eorum esse, quæ mens in suis penetralibus meditatur; Mens etenim verborum fons, & mentis os frater dicitur ab eodem ibi. Quarè cum Poeta exponat, se locuturum de ijs, quæ iam innuimus, aptè eorum originem mentem exprimit, fontem scilicet, & motricem sermonis, cum nihil in ore sit quod prius non fuerit in mente: ideò nec mysterio caret, quod additur, dum dicit.

MENS CONGESTA. Nam meditantis hoc est, vt notat Parrhasius, vt animo plura congerat, & complectatur, ac inde post eligat quæ dicenda sunt in ordinem digerens. Seù, vt Barthius interpretatur *congesta*, hoc est in se ipsam collecta, nullis adscititijs, aut aliundè accersitis viribus; neque insolens dictu est, animam ita in se ipsam adigi, vt, omnium externorum oblita, sibi tantum, ac cogitationibus vacet suis; atq; ita collecta, & diuino afflata spiritu ea efferat in vulgus, quæ concepit illa sui diuina congestione. Idem itaque est *mens congesta*, vt aduertit Dempst., ac mens congerie rerum referta, ideòq; confusa, & implicita adeò, vt non facilè possit exordiri, quia tamen hæc congeries rerum non innata, sed immissa a Deo Poetarum Præside, vt innuimus; alij legunt: *Mens commota iubet*, & videtur hæc lectio, non solum ex facto vim desumere, sed etiam ex auctoritate Senecæ lib. de Tranq. animi ad finem, vbi ait: *non potest grande aliquid, & supra cæteros loqui, nisi mota mens*. Quarè alij fortassis aptiùs vertentes legunt *Mens concussa iubet*; aptiùs inquam quo ad expressionem, non quo ad significationem vocis; nam sensus tandem vtriusq; vocis idem est, vt illicò patebit ex dicendis. Notum itaq; est Poetas omnes, adeò Apollinis, Numinis vtiq; sui, iactare potentiam, vt, quidquid efferre studuerint, ex eiusdem impulsu prouenire profiteantur; ac si nihil sine auspice tanto liceat exordiri, nil auspice tanto remaneat intentatum. Hoc enim expresè innuit Virg. initio lib. Georg. 4. vbi cum in propositione dixerit:

Protinus aerij mellis cœlestia dona.
Exequar &c. Subdit. *Si quem*
Numina læua sinunt, auditq; vocatus Apollo.

Adeò certum apud ipsos est, nullum à Poetis laborem suscipi, quin apollineo furore intrinsecus impellantur. Hac ipsa de causa Cic. de Oratore ait: *Bonus Poeta nemo esse potest, sine inflammatione animi, & sine quodam afflatu quasi furoris*; atq; furorem huiusmodi *æstrum* græco vocant vocabulo, eo quod, sicuti æstrum animal apibus infestum, vulgo Taffano, apes exagitat, nec sinit examina conquiescere, sicut æstro acta in furorem dicitur Io, Iunonis hoc indignatione iubente; sic Poetæ diuino quodam afflati furore *æstro perciti* dicuntur; quia, nisi peracto, quod furor suggerit, ac præcipit, quiescere nequaquam possint. Fauet Ciceronis sententiæ nomen, quod poetico, furentiq; spiritui ex græca lingua mirificè apponitur, nempè *ἐνθουσιασμός*, quod propriè interpretatur *afflatio Numinis*: cum verò omnibus poetis istiusmodi competat furor, tum maximè ijs, qui de rebus sacris dicere aggrediuntur, & ad diuinitatem spectantibus; nam hi præcipuè *Vates* a vaticinando dicuntur; diuino enim spiritu afflati, quæ ex se ipsis nescirent, diuino vaticinantur impulsu. Quemadmodum igitur Corybantes in Berecynthiæ sacris; Bacchantes in sacris Lyæi; Salij in Martis honoribus &c. nutantes saltitant; furibundis similes agitantur; choreis, canticisq; indulgent, quasi diuino afflati furore consistere nequeant; sic Poetæ mens Enthusiasmate affecta, *congesta* ritè dicitur, hoc est dicendarum congerie referta, ac concussa, idest exagitata, furorisque impatiens, donec ea, quæ congesserit, euoluat tandem. Hanc poeticæ mentis vehementissimam agitationem ludicro puerilis turbinis Hierogl. exprimi posse: indicat Pier. Valer. lib. 48. dum amatoriam agitationem ex eodem explicari contendit. Est autem puerilis turbo, qui communiori vocabulo Rhombus, seù Palæoo nominatur, lignum videlicet buxeum, vel ex solidiore aliqua arbore efformatum, ac tornatum, plana, lataq; primum basi, cono sensim in angustum abeunte, cuius apex clauo armatur ferreo, ac loris implicatus oblongis excutitur, soloque adhærens, assidua ex lorum explicatione, atq; impressa agitatione, circumuoluitur, eidemq; flagello, incumbentes Pueri efficiunt, vt validiùs rotetur, nec desistat, donec impulsus ipse impressus vires tandem amittat, pulcherrimum vtique poetici furoris symbolum, & quod ad amussim videtur expressisse Poeta noster, dum mens, inquit, concussa, seù congesta iubet. Concussa enim a verbo concutio deriuatur, quod propriè est vulgò *scuotere*, agitare apud latinos, & non quietum relinquere, quod idem dicit in causa *Mens congesta*, hoc est furore in se ipsam adacta, ac consequenter commota agitata, ac furoris impatiens, donec quæ furor miserit, expleat. Ideò

IVBET. Nam afflata eo furore, ac Numine mens ipsa non potest imperium detrectare, atq; adeò ori imperat efficaciter, vt & sine detrectatione Numini pareat, & se ipsam subditis a Numine stimulis exsoluat; cum & eodem ipsa se habeat modo quo Cumæa Sybilla apud Virg. describitur Æn. 6. plena Numine, ac Numinis impatiens.

At Phœbi nondum patiens, immanis in antro,
Bacchatur Vates, magnum si pectore possit,
Excussisse Deum: tanto magis ille fatigat,
Os Rabidum, fera corda, d mans, fingitq. premendo.

PROMERE. Promere propriè est *in medium afferre*; translatè autem dictioni, seù cantui poetico aptatur, qui, per discursum, ea profert in medium, quæ antea occultis erant in mentis penetralibus obuoluta, & quasi inuolucris cæcis detenta. Hoc autem maximè competit illi, qui res infernas, hoc est maxime occultas velit in lucem reuocare, Heinsius mordicus defendit, ac probare enixe nititur hic non *Promere*, sed *prodere* legendum esse, ac pro se citat Isingrinium, Clauerium, ac Barthium fuse hoc ipsum probantem; nam Prodere, inquit ipse Vates, dicebantur Deos, quorum mentes, aut arcana reuelabant, vt patet ex Lucano pluribus in locis, & primo quidem Aruns apud ipsum lib. pri.

Exclamat: vix fas superi quæcumq; monetis,
Prodere nos populis &c.

Et mox inferius in eodem sensu habetur.

. . . . Rapitur Matrona per vrbem,
Vocibus his prodens vrgentem pectore Phœbum &c.

Plura vide loca ex eodem Lucano collecta apud ipsum hic, aliaq; pariter ex Ouid. Valer. Flac. & alijs, quæ nimis longum esset recensere; mihi certè nullam vim faciunt, vt à vulgata recedam; nam & in eodem sensu Lucanum ipsum lib. pri. Video verbum Promere vsurpantem, cum ait.

Fert animus causas tantarum expromere rerum &c.

Et tamen de rebus à Cæsare gestis loquitur quem inter Deos locauerat cum dixit;

. . . . Tibi numine ab omni
Ceditur: Iurisq; tui Natura relinquet,
Quis Deus esse velis, vbi regnum ponere mundi.

Quid igitur vim faciam in verbo, vbi nullus inuertitur sensus, nulla minuitur eruditio? Vulgatam itaq; prosequor, & prouehor.

AVDACI CANTV. Nulli iam imperuium est, Poetas per Cycnum significari canentem; Apollinem Poetarum principem plectro vtiq; insigniri, & Musas artis poeticæ præsides musicas ab omnibus recenseri; atq; hinc fieri, vt poeticæ lucubrationes cantus nomine designentur. Sic musicalis concentus per Hieroglyphicum Cycnorum exprimitur apud Pier. Valer. lib. 23., sicq; ibidem Poetæ, qui ab eodem lib. 47. per lyræ symbolum denotantur, sicuti & Musæ, & musica, per eamdem lyram, exprimuntur. Hoc autem prouenire ex eo, quod, cum poeticæ compositiones, quippe quæ ad delectationem compositæ, armonico quodam numero decurrant, verè videantur propiùs ad musicam accedere, satis in comperto est: & ex hoc ipso iam liquet,

cur, libros suos cantus inscriptione condecoret Claudianus, vt scilicet supradicta omnia vno innuat verbo. Audaci autem dixit primo vt responderet Poematis proscenium audaciæ illi, quam in præfatione prætulerat; secundo quia, vt notat Barthius, verè de rebus diuinis non citra temeritatem loqui humanum os censetur, aut eas omninò homo contingere. Porrò nomen *audax*, triplicem habet significationem; modò enim significat *fidentem nimis*, modò *insolita, & ardua inaequali nisu attentantem*: modò *temerarium*. Vtcumque autem sumatur bellè hic inseritur; fiducia enim certè deesse non potest illi, qui ex impulsu diuino aliquid aggreditur, vt se libros huiusmodi aggressum profitetur infernus Poeta.

Et totum spirant praecordia Phoebum.

Audacia autem necessaria est quoties aliquid supra vires aggredimur; & temerarium ferè videtur, quæ oculus non vidit, oculis subijcere velle. Quarè & Virg. Æn. 6. de rebus in inferno delitescentibus locuturus, non sine Numine audaciam inspirante hoc posse fieri innuit inquiens,

Si mihi fas audita loqui, si Numine vestro,
Pandere res altâ terrâ, & caligine mersas.

EQVOS RAPTORIS INFERNI. Inferni nomen apud latinos adiectiuè construitur Infernus, a, vm, apud Græcos verò substantiuè vsurpatur in voce *ᾅδην*, & vtroq; modo aptè consonat in præsenti. Si latino more accipiatur, Epitetum vtiq; proprium erit Raptoris de quo hic, nam cum Raptor sit Pluto Inferorum Numen, nullo magis propriè designari poterat epiteto, quam *Inferno*; infernus enim est quicumq; locus, vel quidquid aliud infra nos est, sicuti quod supra nos est supernum dicitur; sic Virg. Æn. 7. de viribus auernalibus, quæ certè infra nos sunt loquens, ait.

Tu pater omnipotens aliquem indignatus ab vmbris,
Mortalem infernis ad lumina surgere vita &c.

Et vice versa, de campis loquens Elisijs, vt illorum fœlicitatem è Cœlo propagatam, indicet, Eridanum, fluuium vtique cœlestem, prope Arietem stellis compactum, inducit in Elisios è Cœlo descendentem, voce vsus *supernè* a nomine *supernus* deriuata. Æn. 6,

Inter odoratum Lauri nemus: vndè supernè,
Plurimus Eridani per syluam voluitur amnis.

Antonomasticè autem se se illud habebit, si sic sumatur, *Inferno raptore*; nam pro Plutonis nomine ponitur. Verum mihi magis arridet sensus ex Græca eruditione decerptus, quo scilicet vocabulum illud *ᾅδην*, idem est quidem, ac latinè *Orcus* significans, scilicet loca speciatim illa pœnis damnatorum destinata, seù, vt alij, pœnas ipsas; sed idem est etiam, ac *Pluto*, si substantiuè Græcorum more sumatur, Quo posito, duo erunt substantiua simul per appositionem iuncta, & idem erit dicere *Inferni raptoris*, ac dicere *Plutonis raptoris equos*. Arridet inquam magis sensus iste, quia sic apertiùs, ac clariùs procedit Poetæ propositio, hoc est initæ Poesis argumentum, & insuper græcam continet eruditionem, cui certè Claud. in pluribus adhæsisse ex explicandis patebit.

RAPTORIS. Nomen hoc est à verbo rapio deriuatum, & quod ex vi sui primitiui violentiam importat, nam *rapio*, idem est, ac violenter, & inuitis dominis aliquid arripio, & aufero. Quarè cum Pluto deportaturus sit, inuitis Pallade, & Cynthia, vt suo loco videbimus, inuitam Proserpinam iure illi inuritur raptoris nota. Et si nomen *Infernus* substantiuè sumatur pro Plutone modo dicto nomen subindè *raptoris*, non erit antonomasticum, sed adiunctum ex facto appositum, nam raptores propriè dicuntur in libris Iuris Romani, qui Virgines resistere non valentes abripiunt, vt docet eruditè Barth.

EQVOS. Optimè *Raptori* tribuuntur *equi*, & *currus*, quia currum pro Imperij symbolo accipi solitum, docet Pier. Valer. lib. 43. Quarè, cum hic sermo sit de Plutone inferorum Rege, meritò, in signum imperij, equi adsunt, & currus. Adde, equos, & currus celeritatem importare, & conatum. Conatus quidem habetur importatus apud Tullium ad Quintum fratrem; *sursu corrigam, (vbi inquit) tarditatem, cum equis, tum verò quadrigis*; idest omni conatu; nam, ex communi adagio, *equis, quadrigisque agere*, est omni conatu rem aliquam intentare. Celeritas verò habetur ex Virg. Æn. pri. vbi celeritatem equorum Neptuni rotas vehentium, cum auium volatu comparat inquiens.

Flectit equos, curruq; volans dat lora secundo.

Vtrumque autem ex Hierogl. Ægyptijs habetur, teste Pier. cit., quorum procul dubio Claudianus peritissimus fuit, quippe natione Ægyptius, quamuis Florentia oriundus, vt iam in eius vita latè disseruimus, Quia autem, & celeritas, & conatus maximè conueniunt raptoribus; hinc est, vt Raptori, hic, equi, currusq; aptentur. Insuper in equo vitia quatuor deprehendit Philo relatus à Pier. cit. lib. 4. qui sunt Superbia, Pertinacia, Insolentia, Cespitatio. Cum itaq; agatur hic de Plutone inferorum principe, nulli meliùs competunt profectò equi, currum trahentes, nam certè Inferorum Princeps superbissimus est: *Ponam sedem meam in Aquilone similis ero Altissimo*, de se ipso loquitur Lucifer perditorum Antesignanus Isai. 14. Pertinacia proprijssima illius est, iuxta commune iam effatum: *Humanum est peccare, Angelicum emendare, Diabolicum perseuerare*. Insolentia ex duabus præmissis necessario sequitur; ac subindè Cespitatio: *Vidi Satanam, sicut fulgur de Cœlo cadentem*. Lucæ 10. Quarè si quod animal Plutonis currui fuerit adiungendum, maximè equus fuerat, quippè Domini ipsius ad viuum exprimens naturam. Sed ne quis dicat hæc vera quidem esse iuxta Catholicum sensum, & veritatem fidei nostræ, non verò esse ad mentem Vatis, qui & hæc ignorauerit, vtpotè a Christi fide alienus, vt testatur Augustinus, & de Plutone tamquam de Deo aliquo, non tamquam de Angelorum corruptore, damnato; nosq; iam à Poeticis Poesim explanantes discedere; Memineris, Plutonem Deum quidem à Poetis confictum; sed Deum eiusdem cum Satana naturæ semper Cœlo, hoc est Ioui infensum, Tartaris addictum, tortorem damnatorum &c. atq; ideò nil mirum, si hæc omnia Plutoni adaptentur, & præcipuè à Claudiano, qui non adeò alienus fuerit à nostris, vt plura fidei nostræ dogmata non agnouerit, vt ex eiusdem pijssimè scriptis colligitur. Quod si Poeticis auctoritatibus, hæc Duci inferorum conuenire confirmatum exoptes. Plutonis superbiam optimè attingit Braccyolinus cit. lib. 12. vbi de tenebrarum Principe sic habet.

Si rinuspera l'empio, e'l Ciel minaccia.

In cœlum enim minas iactare superbissimi animi argumentum est. Pertinaciam pariter idem cit. exprimit ibi, dum subdit;

E grida: anche non son mie forze stanche,
Ne mai saranno, e saran sempre eterne
Oppugnatrici alle virtù superne.

Hanc eamdem innuit Virg. Æn. 12. vbi sic.

Vnaq; Deum infernam, & dura sacraria ditis.

Ex ijsdem autem patet insolentia; quid enim insolentiùs excogitari potest, quam bella adhùc in superos meditari? Patet & Cespitatio, seù, quod idem est, Præcipitatio in desperatione Consilij, quam profectò clariùs attigit Braccyol. lib. pri. sic ore Dæmonis loquens.

Già non debb' io
Parer mai lento in contrapormi à Dio.

Quod si cespitationem ad actuale Dæmonis præcipitium referas, audi ex eodem Braccyol. expressam lib. pri. de Cruce, vbi ait,

Et de gl' Angeli erranti al gran conflitto
Fulminato dal Ciel cadde nell' onde.

Sed, vt morem geramus cupientibus, vt, in via etiam Ethnicorum, cur Plutoni dentur equi, & currus, explicemus, à sacris, ac verissimis fidei nostræ assertis præscindentes; aptam iam ex profanis ipsis ad rem, quam præ manibus habemus, causam repetamus. Scio equidem currui Cybeles addictos Leones; Dracones Cereri; Columbas Veneri; Pauones Iunoni; equos Marti; equosque ipsi Planetarum Principi, qui adeò cespitationem importarunt, vt præcipitem egerint Phaetontem; ex quo factum, vt caneret Ouid.

Vtaret Cœlum Phaeton si viueret, &, quos
Optarat stultè, tangere nollet equos.

Ast cur Plutoni, in hoc casu, currus adscribuntur, & equi? Difficultatem enodabit eruditissimus Pier. Hierogl. lib. 43. vbi exponit antiquorum institutum nouas curru nuptas adducendi, citans Hesiodum, seù Aristophanem, sic in casu dicentem:

Hi curru inuectam geniali Virginem amanti,
Traduxêre viro, passimq; Hymen Hymenæus
Excitus canitur &c.

Cum itaq; agatur hic de Plutone ad nuptias properante, nil mirum, si, eruditissima concinnitate, currus, equiue addantur aptissimum nouis nuptijs apparatum.

AFFLATAQVE CVRRV SYDERA TÆNARIO. Afflo Græcè *ἀποπνέω*, idest *exhalo* dicitur; & ex hoc verbo, iuxta græcam significationem vsurpato, deducit Claud. *afflata*, hoc est exhalationibus infestata. Quo posito.

Notum est, terreas exhalationes, seù, quod idem est, ter

reos

reos vapores in altum attractos sæpè sæpiùs syderibus velum obducere, ita, vt interdum languescere non solum sydera, sed etiam e Cœlo eripi videantur. Notum insuper est, Amsanctum lacum, seù paludem mauis, aut stagnum, in medio Italiæ apud Hirpinos situm, pestilentem adeò emittere odorem, vt propiùs accedentes enecentur; hincq; datum fabulæ locum, nempe in Amsancti Vallibus spiraculum inferorum adesse, de quo Virg. Æn. 7. sic

Est locus Italiæ in medio sub montibus altis,
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Amsancti Valles &c. . . . . quibus subdit.
Hic specus horrendum, & sæui spiracula Ditis.

Notum denique Auernum Campaniæ lacum eadem nota memorandum, nempè vt sit Ditis spiraculum, & ad Inferos via, eo quod & ipse graueolentes adeò exhalationes emittat, vt aues præteruolantes decidant enecatæ; Quarè dictus fuit *ἄορνος*, idest sine auibus. Locũ autem sic describit Virg. Æn. 6.

Spelunca alta fuit, vastoq; immanis hyatu,
Scrupea, tuta Lacu nigro, nemorumq; tenebris,
Quam super haud vllæ poterant impunè volantes,
Tendere iter pennis: talis sese halitus atris,
Faucibus effundens supera ad conuexa ferebat,
Vndè locum Graij dixerunt nomine Aορνον

Et hoc ipsum fabulantur Poetæ de cæteris in summo graueolentibus locis, nempe in illis aditum ad Inferos inueniri. Ex quo satis patet, quam graues, quam noxiæ, quam pestilentes exhalationes ipsi Baratro tribuantur ex communi opinione, cum ex spiraculis tantùm tales, ac tantæ erumpant. Hinc, vt ad propositum regrediamur, collige quam aptè dixerit Claud. *Afflataq; metu sydera*; nam si hæc ex gregarijs exhalationibus terræ deliquium patiuntur, quanto magis, dum Plutonis currus ipse e terra educitur, secum ferens quidquid pestilentissimis terræ voraginibus teterrimum continetur? Emphatice igitur apponitur dictio *afflata sydera*, vt pestem indicet inferorum, quæ ipsa incorruptibilia corpora cœlestia turpiter adeò afficiat. Et forsans indirectè allusit Vates ad ipsius Plutonis, seù Luciferi casum, qui è Cœlo decidens maximam secum stellarum partem dicitur traxisse. Afflata insuper sydera optimè notat; nam cum inducat iratum Plutonem, Iouique bella indicturum, nil mirum, si, licet subindè desierit iracundiæ causa, permissis, quas exoptabat nuptijs, adhuc tamen concepti iampridem incendij exhalationes turgido e pectore euaporantes syderibus afflent, ac mirum perturbent in modum, ideò canenda Vati sunt sydera afflata.

CVRRV TÆNARIO. Curru vid. illo, de quo lib. 2. dicitur *raptatur Proserpina curru*: & qui cur competat Plutoni iam vidimus. Tænarius deriuatiuum nomen est á Tænaro deductum; Tænarus verò Promontorium Laconiæ est, &, circa ipsum antrum quoddam cernebatur, per quod Herculem ab inferis rediisse, ac cerberum catenis reuinctum eduxisse, fabulantur. Vulgò esse ibi credebantur Inferorum fauces. Quarè Virg. Georg. 4. ait.

Tænarias etiam fauces alta Ostia Ditis &c.

Poeta autem noster Tænarium Plutonis currum nominauit, hoc est *ab inferis*, quo Tænarus viam præbeat, eductum.

CALIGANTESQVE THALAMOS &c. Indicatis apparatibus, quibus Raptorem Plutonem sit educturus in scenam, ad consequentia procedit; nempè ad Nuptias, raptu mediante, cum rapta Proserpina celebratas: Thalamus enim proprie vtriusque coniugis commune cubiculum est, vulgò *Camera nuttiale*: ex quo fit vt translate pro ipsis nuptijs sumatur, vt planè hoc loco. Non dixerim tamen abs re esse si quis dicat thalamum hic etiam sumi pro ipso coniugali cubiculo, in quo vir, & mulier prolem suscipiunt, & geminant, cum de facto Claud. in progressu ipsum Nuptæ cubiculum, & cubile protectò memoret; sed & hoc ipsum esset signum ponere pro re signata; seù pro antecedenti consequens. Non tamen in latiori significatione non semel thalamum, assumi etiam pro cubiculo Virginali, nam Ouid. Metam. 2. de Herse, Aglauro, ac Pandrose Virginibus Athenensibus loquens, eis thalamos assignat sic.

Pars secreta domus, eboro, & testudine cultos,
Tres habuit thalamos, quorum tu, Pandrose, dextrum,
Aglauros læuum, medium possederat Herse,

& in eodem sensu acceptus videtur a Virg. Æn. 6.

Hic thalamum inuasit natæ, vetitosq; Hymenæos.

Vbi dum thalamum ab Hymenæis, hoc est a Nuptijs distinguit certè thalamum pro Virginali Cubiculo posuit, ab inuasore turpiter violato. Imò, & pro quocumque loco simplicis habitationis thalamum vsurpatum inuenio apud eundem Virg. cit. dum ait: *Ferreiq; Eumenidum thalami &c.* Sed huiusmodi acceptiones textui nostro non congruunt. Caligantes autem thalamos huiusmodi appellauit Vates, attenta natura loci, in quo Nuptiæ peragerentur; cum enim in Regno Plutonis factæ dicantur, de quo Virg. Æneid. 6. dixerit:

Vmbrarum hic locus est, somni, noctisq; soporæ,

ac res infernas alta caligine mersas appellauerit, vt ex præcitatis vidimus; eruditissime Claud. *Caligantes*, hoc est alta caligine mersos thalamos appellauit.

PROFVNDÆ IVNONIS. Indubitatum est, per profundam Iunonem, Proserpinam hic intelligi, ac dici profundam a loco Inferorum, qui cum in maxima deorsum profunditate lateat, altâ terrâ, & caligine mersus, vt ex Virg. cit. verè dici potest antonomasticè *Profundum*; atque ab eo nomen patrium efformari Profundæ Iunonis; & in sententia Pythagoræ, asserentis duo esse emisphæria, quorum supernum Ioui, ac Iunoni tribuatur; Infernum verò Diti, ac Proserpinæ, locutum hic esse Claudianum, notat Parrhasius. Sed cur Proserpina Iuno dicatur, non adeo facilis est solutionis, & á nullo hucusque redditam de hoc rationem inuenio; & tamen certe dicendum, eruditissimè locutum sibi semper similem Claudianum, cum hoc ipsum Iunonis nomen videamus Proserpinæ attributum, ab omnibus fere magni nominis Vatibus. Sic Statius Theb. 4. Stygiam Iunonem eam appellat . . . . . . *Stygiæque senectus,*

Iunonis thalamos.

Idem lib. 5. Sylu. 3. . . *Vmbrarum reges Ætnæaq; Iuno.*
Silius lib. 13. . . . . . . *Coniux Iunonis Auernæ,*
ac tandem ipse Poetarum Princeps Virg. Æn. 6.

Aureus, & folijs, & lento vimine ramus,
Iunoni infernæ dictus sacer,

& ne dubites hanc Iunonem infernam Proserpinam esse eodem loco mox subdit:

Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus,
Instituit &c.

Scio equidem in Mythologia eruditissimi Natalis Comitis opinionem referri quorundam asserentium eamdem Deam esse, quæ Diana, Iuno, ac Proserpina nuncupetur, hancque eam esse Hecatem, de qua dixerit Virg. Æn. 4.

Tergeminamq; Hecatem, tria Virginis ora Dianæ.

Sed præterquam quod falsa est hæc opinio, vt latiùs videbimus inferius, vbi de Hecate dabitur ex professo differendi occasio; adhuc data huius opinionis veritate, ità vt eadem Dea sit, quæ & Proserpina, & Iuno vocetur; quod non inficiamur, si de Inferna Iunone sermo sit; adhuc inquam viget difficultas; nam certe Iuno illa, quæ Proserpina est, Cœlestis Iuno esse non potest; cum hæc *Diuum incedat Regina, Iouisque & soror, & coniux*, Proserpina verò, quæ & Iuno dicatur Cereris ex Ioue sit filia; ideòque ad distinguendam vnam ab altera, prudentissime Claud. distinctiuum apposuit *Profundæ*, quare esto *Proserpina*, sit etiam *Iuno*: alia certè est a Cœlesti, cur igitur etiam Proserpina Iuno dicatur semper remanet discutiendum.

Sciendum itaque nomen Iunonis á Iuuando deriuatum; & quia Claud. statim, ac Proserpina tartareos attigit limites, cessantes inferorum pœnas exponit, hinc factum, vt Iunonem eam iure optimo vocitauerit; cum maximopere Manes Iuuerit, ibi exquisitis expositos tormentis. Quare & suo loco videbimus Manes ipsos Iunonis nomine Proserpinam acclamantes: *Nostra Parens Iuno &c.*

Insuper Pluto *Dis*, etiam nuncupatur quasi *diuitiarum Deus*, quarum cum vis omnis è terra pullulet, & semina omnia, ex vi subterraneorum, igneorumque spirituum, tot in segetes erumpant, quibus terrarum orbis locupletatur; creditus est Pluto, vtpotè Numen subterraneum, in hæc omnia influere. Quo posito. Fabulantur aliqui, Plutone ob vacuos olim sine coniuge thalamos irato; terram eius furoris vim expertam, ita, vt, sterilis & ipsa effecta, nullas iam progigneret segetes, orbemque totum prope in Lybiæ deserta commutatum. Ast verò, eum Proserpinam rapuerit, effingunt, eumdem nouis nuptijs exhilaratum, ipsaque operante Proserpina, cuius nomen *Opulentiam* & *ubertatem* sonat, iterum terræ primæuam vbertatis faciem restituisse. Cum autem hoc summum orbi adiumentum ex Proserpina fuerit, Iunonem & ipsam a Iuuando, arbitror, appellarunt, quæ tamen, vt a veteri Iunone distingueretur, *Profundæ* notâ designatur. Nec mea omninò est hæc opinio; nam hanc multo ante secutus est eruditissimus Pier. lib. Hierogl. 9. vbi hæc habet. (*Proserpinam vero esse vim segetum, & frugum omnium, Mythologi docuerunt*, & lib. 59. idem re-

repetens inquit: (*Seminum virtutem, & gignendi vim veteres muliebri forma pinxerunt; hancq, Bonam Deam, seu Persephonem (quod idem est, ac Proserpinam) appellarunt.*) Adde, Iunonem illam cœlestem præsidem Regnorum haberi, teste eodem Pier. lib. 54. ex quo etiam fit, vt, cum Proserpina Præses inferni, hoc est Plutonij, sit Regni; Iuno & ipsa merito nuncupetur. Denique, sicuti *Iupiter infernus*, pleno omnium ore Pluto dicitur, sic iure optimo Plutonis, hoc est *Iouis inferni*, coniux *Iunonis Profunda* condecoranda nomine fuit.

GRESSVS REMOVETE PROFANI. Iubet hic, breui apostrophe vsus, Poeta, omnes alias cogitationes, quæ ad rem, de qua agit, non pertineant longe facescere. Profanus enim dicebatur quisquis sacris non initiatus à Fanis arcebatur. Ideò Profani quasi *procul à Fanis* abeuntes: atque in hoc tandem recidit id, quod ait Barth. cum inquit, Profanos dici omnes rei ignaros, ab eadem auersos, & indignos, quos a rebus sacris arcebant, quo maiorem earum facerent auctoritatem, & religionem iam acceptam animis augerent. Huius autem laudabilis prorsus consuetudinis memor Virg. Æn. 6. ingressuram iam Antrum, quod ad inferos ducebat, Æneam ad Elisios, vt Patrem inuiseret, ducturam, sic profantem Sybillam inducit.

Aduentante Dea. Procul ò procul este Profani.
Conclamat Vates; totoq; absistite luce.

Cum itaque anima non moueatur pedibus, sed affectibus; atque adeò *Deos contemplari*, vt de illis differamus, *ad Deos accedere sit*; hinc est, vt Poeta cogitationes omnes, quæ de Deorum, vt ipse arbitrabatur, nempè de Plutonis, ac Proserpinæ nuptijs non essent, releget, abscedere iubeat, & profanas nominet, quippe huiusmodi sacris non initiatas. Profani insuper, apud Poetas, dicuntur quicumque musis non addicti. Ideò Hor. lib. 3. Carm. Ode pri. hæc insonat erudite:

Odi profanum vulgus, & arceo.
Fauete linguis: carmina non prius
Audita, Musarum Sacerdos,
Virginibus, puerisq; canto.

Nam verè consortio Musarum vtens arcere semper debet eos omnes, qui non ijsdem Musis deseruiant, quia, si verum est quod exul cecinit Vates, cum dixit:

Carmina secessum scribentis, & otia quærunt;

qui garrientibus immisceatur cœtibus, distrahitur adeò, vt nequeat solertem Musis ipsis operam nauare. Quare & huiusmodi Profanos arcet Poeta, vt magnitudinem, grauitatemque ostentet tractationis iam initæ: sicuti eam profectò huius libri ostentat initio, carminibus omnimode ad grauitatem compositis; nam vt rectè a Clauerio adnotatur, insigne est artificium horum Claudiani Carminum, tantum opus concinna grauitate exordientium, & quæ, in numeros assurgendo, Raptoris veluti prodeuntis vehementiam non indicent solum, sed exprimant, cum stridore, & horrore quodam litterarum tornum, & tetrum illud affabre effigurantia. Quapropter, vt initijs sequentia congrua grauitate respondeant, iure Profanos arcet, atque abscedere iubet. Insuper decantatum vbique habetur vulgatum illud præceptum; *Noli miscere sacra Profanis*; Ideò de sacris, nempe de Diuinis Inferorum Numinum Nuptijs, locuturus Poeta, Profanos, se non admissurum, vt immisceat, protestatur. *Gressus remouete Profani.* Remouere enim gressus ab aliquo, est ab illo abscedere, & elongari; vtitur autem imperandi modo, vt firmam ostentet voluntatem, quæ irreuocabili decreto Profanos arceat. Verum posset hic obijci: Si Poeta sacris miscere nolit profana, cur equos canit? Certè equum, vt Profanum repudiarunt Ægyptij Sacerdotes, ac longè à sacrificijs ablegarunt; imò per Equi Hieroglyphicum profana omnia designarunt, vt notat Pier. sæpe cit. lib. Hierog. 4. addens, eius rei causam inde deriuari, quod, damnatum inter venena, fel habere, proditum de equo sit. Facilis tamen ex hac ipsa causa resultat obiectionis solutio; cum de Plutone auernalibus æternùm furijs stipato sermo fit, ac cui tyrannidis nota inuratur, ex Ouid. Metam. 5.

Hanc metuens cladem tenebrosa sede Tyrannus &c.

Eo ipso quod fel habeat equus inter venena damnatum, rectè eum Plutoni sacrum, addictumque Vates agnouit. Insuper nonne equus sacer est Marti per eumdem Pier. lib. cit. imò sacer nonne est equus Solis præcursori Lucifero, vt innuit apud Claud. ipsum Venus 2. de Raptu, vbi tempus aptum notans ad legendos, quos Ætna protulerat flores, inquit:

Dum meus humectat flauentes Lucifer agros,
Roranti prouectus equo &c.

Nonne hac eadem de causa equos attribuit Plutoni Ouid. 2. lib. Metam. cit. dum inquit:

Hanc metuens cladem tenebrosa sede Tyrannus
Exierat, curruq; atrorum vinctus equorum,
Ambibat Siculæ cautus fundamina terræ.

Cur igitur equus, licet alioqui Profanus, Plutoni sacer, inter eiusdem sacra, non recensendus? Sed iam ad id, vnde digressi sumus, redeuntes non abs re futurum arbitramur, si aliam etiam cur Vates dixerit; *Gressus remouete Profani*, causam adnotemus. Hæc igitur inquit Poeta, vt memorem se ostentaret antiquissimi illius moris, quo tubicines sacrificijs adstantes identidem Sacerdotis auribus insonabant. *Age quod agis*, quasi & ipse Deorum tuba excitatus ad sacras hasce nuptias decantandas, sibi ipsi insinuet. Age quod agis, sed me vlterior iam postulat explicatio: Italicis Musis post ea quæ sequuntur reiectis.

IAM FVROR &c. Rationem hic reddit cur Profanis omnibus exilium indixerit. Ratio autem est, quia furore afflatus poetico, seù entusiasmate, de quo supra diximus, eoque sacris simul, & musis initiatus, quasi hoc æstro extra se raptus, & maior iam homine effectus, nil mirum si Profano terrarum cœno obuolutos despiciat. Innuit etiam hic, arbitror, tacite, commercium cum dijs habentem Deiformem fieri; sicuti ex sacris litteris habemus Israelitarum ductorem, ex consortio sermonis Dei, luce adeò emicanti afflatum, ac circumfusum fuisse, vt, cum ex Monte Sinai tabulas referens legis descenderet, non auderent populi in radios ex ipsius vultu erumpentes oculos conijcere: & quidem, quantum valeat optimis vti societatibus ad bonos mores effingendos, & vice versa malis ad malos satis testatur regius Psaltes, dum dicit: *Cum Sancto Sanctus eris, & cum peruerso peruerteris.* Nil igitur mirum, si Poeta, afflatus Numine, procul abesse iubeat Profanos. Posset aliquibus fortasse videri superba elatio Poetæ, dum se Numine concussum profitetur. Sed imò modeste innuit, quam de se ipso submisse senserit, dum se expressè imparem tantis rebus exprimendis profitetur, nisi mens ipsius Numine concussa coacta fuisset ad ea, quæ alioquin, vix à longè, & oculis profectò conniuentibus aspicere potuisset. Quarè aptè admodum ad extollendam Numinis benignitatem, quæ Vilia non despiciat, ac se ipsum deprimens inclamat.

Iam furor humanos nostro de pectore sensus,
Expulit; & totum spirant præcordia Phœbum,
Iam mihi cernuntur trepidis delubra moueri.
Sedibus, & claram dispergere culmina lucem,
Aduentum testata Dei. Iam magnus ab imis,
Auditur fremitus terris, templumq; remugit,
Cecropidum; sanctasque faces attollit Eleusis.
Angues Triptolemi strident, & flammea curui,
Colla leuant attrita iugis, lapsuq; sereno.
Erecti Roseas tendunt ad carmina cristas.
Ecce procul ternis Hecate variata figuris
Exoritur; lenisq; simul procedit Iacchus,
Crinali florens hedera, quem parthica velat
Tigris, & auratos in nodum colligit vngues,
Ebria Mœonijs fulcit vestigia Thyrsis.

IAM FVROR &c. Furor insaniam propriè dementiam, ac frenesim significat. Ast hic sumitur pro quadam mentis concitatione; seù afflatu, impulsu, atque inspiratione illa, quam affectant, ac sæpe consequuntur Poetæ. Furor enim poeticus, de quo hic ἐνθουσιασμὸς ille est diuinus, de quo nos supra, & quo cœlitus afflata natio scribentiū carmina de sua exit potestate, vt notat Barth. & furentis animi speciem gerit. Hunc Ouid. fast. pri. Impetum appellat, quia mens videlicet, quasi præceps hoc impetu agitur. Sic enim ipse loco cit inquit:

Est Deus in nobis; agitante calescimus illo:
Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Poetæ autem, vt notat idem Barth. afflatum hunc, videntur, ea ratione, maximè probasse, quod vberem, & velut diuinitus indultam, fingendi licentiam eo sibi adseruerint; non inuito vulgo æstimationi eorum subscribente; deducit autem hoc Barth. ex experientia ipsa, & videtur Clauerius assertum confirmare, dum ait, furorem Poeticum nil aliud esse, quam furentis di-

diuinitus animi vaticinationẽ iuxta illud ab Ouid. dictum:

Est Deus in nobis; sunt & commercia Cæli:
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Videntur autem dicta superius ad verbum *Concussa*, nam ea & hic congruunt, & immissum diuinitus poeticum comprobant furorem. Tantum addo ex doctrina Caussini de Eloq. lib. 2. deceptos errare eos, qui *furorem* Poetarum tantum modò esse sibi persuadeant; cum & ad Graues quoque, vehementesque Oratores pertineat. Negat quidem Democritus, & Socrates, apud Platonem differens, abnuit, quempiam Poetarum numero adscribi posse, absque afflante Numine, ac furorem intrinsecus adspirante; sed idcircò non tollitur ab Oratoribus furor; cum & Orator habere debeat spiritum in rebus, sublimitatem in verbis, ac in affectibus præcipuè mouendis vehementiam; quæ omnia vnico *furoris* nomine comprehenduntur; atque ideò Dionysius Alicarnasseus, Oratorum Censor accerrimus, inquit, optimam orationem Poesi simillimam esse debere, vt aduertit Caus. cit. Et quidem, quod ad furorem spectat Oratorium, notat idem Caus. ibi, Galbam cum caussas meditaretur, ita accensum fuisse, vt vis caloris in corpus redundaret, &, vultu rubore perfuso, scintillantibus oculis, pœnè à sensibus abreptum extitisse: quod & de se ipso innuit hic Claud. dum subdit: *Humanos nostro de pectore sensus expulit &c.* Ex hoc autem *furore* superueniente excusat Vates audaciam illam, quam fassus est rebus ad dicendum propositis adfuisse, cum dixit: *Audaci promere cantu*: Occulte enim dicit, nil mirum esse si audax fiat, cum furor eo, quo ipse nollet, impellat iam minimè compotem sui; eo ferè pacto quo Iason se ipsum excusat à Nauigatione primo suscepta, cum apud Valer. Flac. pri. Argonaut. etiam supra cit. inquit.

Sed non sponte furor &c.

EXPVLIT HVMANOS SENSVS. Poetici furoris præcipuus inter omnes effectus est, vt animum à corpore abstrahat, ac diuino quodam concitet instinctu, vt dicebamus. Docuit autem hoc ipsum Cic. 2. de Diuinatione, hæc habens. (*Inest animis præsagatio extrinsecus iniecta, atq; inclusa diuinitus: ea, si exarserit acrius, furor dicitur; cum à corpore animus abstractus diuino instinctu concitatur*) Quarè aptè inquit Poeta: *expulit*; vt videlicet ad pugnam contrariorum alluderet; semper enim contrarium contraria à subiecto naturaliter expellit: sic frigus calorem; siccitas humiditatem; Lux tenebras &c. Expellere autem violentiam importat, qua vnum contrarium alteri præualens, illud è subiecto eijcit; eo finniter pacto, quo afflatio ista Numinis, quæ *furor* dicitur cum Vatis pectus inuaserit. *Expellit.*

HVMANOS SENSVS. *Humanus* denominatiuum est ab *homine* deductum, seù ab *hominis humanitate*. Humanitas autem ex Cic. Natura ipsa hominis est. Cum autem diximus, hominem, Numine afflatum, supra se ipsum eleuari, & in Numen quasi conuerti; nil mirum, si, hoc ipsum confirmans, Vates dixerit: *Iam furor humanos nostro de pectore sensus. Expulit.* Cum se transformatum sentiat in illud ipsum, à quo afflatur, Numen. Quarè Barth. in hunc locum ait: *expulit humanos sensus*: nihil enim horum relinqui in afflatorum pectoribus videri volebant. Insuper diximus supra, Vatem, per apostroph. illam: *Gressus remouete Profani*, expellere societatem omnium Musis non addictorum: Humanitas verò, cum Natura ipsa sit, videtur societatem omnium hominum appetere; nam animal associabile dicitur homo, & ex natura hoc haberi latè probat pri. de officijs Cic. Cum igitur Claud. communem hanc societatem, per superius dicta, respuat, hic reddit rationem exutæ humanitatis: furor enim de pectore expellit humanos sensus. Adde, quod homo dicitur ab humo; atque adeò humanus dicitur quilibet affectus ad humum respiciens. Cum autem Poeta de Numinibus dicere aggrediatur, se ab omni terrenarum rerum affectu immunem, virtute afflantis furoris, profitetur; neque enim nouum est, *sensum* interdum pro *affectu* vsurpari. Item sensus aliquando idem sonat, ac *cogitatio*, seù *mentis applicatio*; iuxta vulgatum illud effatum.

Pluribus intentus minor est ad singula sensus.

Cogitationes itaque omnes deposuisse se asserit Poeta ad res humanas spectantes, vt, iuxta furoris impulsum, vnum hoc negotium meditetur. Quod vt clarius etiam explicet, subdit:

ET TOTVM SPIRANT PRÆCORDIA PHOEBVM. Spirare siquidem idem est, ac *exhalare per respirationem vitalem*. Quarè sicuti aere, quo spiritum ducimus, ita pleni sumus, vt nil vnquam vacuum in nobis relinquatur, sic dum à se Phœbum spirari innuit Vates, idest Phœbeam auram afflantem, clarè ostendit, se adeò Phœbo plenum, vt nil vacui inferioribus cogitationibus relinquatur occupandum. Præcordia igitur inquit spirant totum Phœbum; idest totum, quod spirant, Phœbus est; nec inferiori auræ locus permittitur.

PRÆCORDIA autem, dixit, spirant &c. quia præcordia, verè, & propriè loquendo, sunt partes cordi viciniores, inter quas pulmo, spongiosa videlicet materia compactus, vt aptiùs ad captandas auras instrumentum sit, quippe qui institutus à Natura, vt, veluti follis, aut ventilabrum cordi refrigerando deseruiat; & instrumentum præcipuum ille est respirationis. Cum igitur Pulmo, per præcordia indicatus, nil, nisi Phœbum, fontem scilicet spiret caloris, nil mirum, si cor, quod, vt diximus, sedes affectuum est, ac fons voluntatis, nullum alium admittat affectum, nilue aliud iam velit, quam quod Phœbeo illo afflatu insinuatur. Item Præcordia interdum significant partes omnes internas hominis: & si in hoc sensu accipiantur, magis etiam quod innuimus confirmatur; nam, si partes omnes spirant Phœbum, totum ex partibus ipsis compositum solo Phœbo repleatur necessè est; ac sicut vas aliquod, cum plenum, & superefflùens sit, aliud non capit: sic *pectus* Phœbo repletum alia omnia respuit. Præcordia autem pro eodem, ac Pectora accipit hic Barth., qui & notat Poetam his alludere ad inspiratam apud Virg. Æn. 6. Vatem de qua iam nos supra.

NOSTRO DE PECTORE. Has hic particulas apposuimus, quia, iuxta sententiam nostram: Præcordiorum nomine partes cordi viciniores, seù partes omnes internas hominis, intelligentem: hæ particulæ vtrique verbo deseruiunt, nempè furor *expulit* humanos sensus de pectore, & de eodem præcordia *spirant* totum Phœbum. Quod si, iuxta Barth. explicationem Præcordia Pectus ipsum esse velis, tunc ita construendus erit textus: Iam furor expulit de nostro pectore humanos sensus, & præcordia spirant totum Phœbum. Opinione tamen mea, non adeò congruens est Barth. acceptio; nam si Vates præcordiorum nomine ipsum pectus intellexisset, iam idem per diuersa ineptè repeteret: nam sensus esset expulit è pectore &c., & pectus spirat &c. Quare satiùs arbitror, quæ nos attulimus sequi.

TOTVM PHOEBVM. Particulam *totum* appositam dixit Barth. ad solam carminis magnificentiam, & operis maiestatem: ego verò emphaticè appositam arbitror, vt scilicet superaffluentiam Numinis ostendat, & exprimat incubantis, humanos sensus expellentis, cogentisque vt succensum afflatu suo pectus pleno ore carmina, quæ ipse idem dictauerit effundat.

PHOEBVM; Non verò aliud Numen apposuit, quia Vaticiniorum, ac consequenter Vatum: nec non sapientiæ Numen habetur; Musarum Princeps est, atque harmonicæ assectarum Chori moderator. Ex quo fit, vt Poetæ ferè omnes suis Phœbum inuocationibus lacessant. Ideò & antiqui Apollinem (*qui idem ac Phœbus*) marmoreum struxerunt, lyram, Cycni dorso superimpositam, exercentem; Cycnus autem Poetam exprimit, vt dixi: *Sed in re clara quid immoror?*

IAM MIHI CERNVNTVR &c. Sicuti in superioribus carminibus, vbi habet Poeta: *Iam furor &c.* se ipsum immutatum ostendens inhæret mutationi illi, quam in Cumæam inducit Sybillam Virg. Æn. 6. vbi, aduentante Phœbo, eam immutari, & ab humanis extrahi sensibus exponit his verbis.

. . . . . . Deus ecce Deus. Cui talia fanti.
Ante fores, subito non vultus, non color vnus;
Non compta mansere comæ; sed pectus anhelum,
Et Rabie fera corda tument; maiorq; videri,
Nec mortale sonans, afflata est Numine quando,
Iam propiore Dei.

Imo & quemadmodum Exordium suum composuit ad imitationem (vt Clauer. aduertit) Silij Poetæ, qui septimo Punicorum, de raptu hæc habet.

Cum quondam æternæ Regnator noctis ad imos,
Cum fugeret thalamos, Ætnæa Virgine rapta,
Egit migrantem picea caligine currum &c.

Sic in præsenti exprimens aduentantis Phœbi præcedentia signa, sequitur vestigia illa, quæ idem Virg. impressit 3. Æn. ijsque inhæret, quibus ibi ille exponens signa præcedentia Phœbei oraculi mox ad futuram responsionem sic ait.

Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente,
Liminaq; Laurusque Dei, totusque moueri,
Mons circum, & mugire aditis cortina reclusis.

Et insuper quibus idem Virg. Æn 6. aduentantis Proserpinæ signa describit, cum ait.

Ecce

Ecce autem primi sub lumine solis, & ortus,
Sub pedibus mugire solum, & iuga cœpta moueri,
Syluarum, visæq; canes vlulare per vmbram,
Aduentante Dea.

In hoc enim tantum variat, quod sicuti causa, & modus aduentandi diuersus est, sic diuersa adstruit signa; & quod Virg. quasi historicè narrat Claud. sibi ipsi, per visum, fingit accidere, & distinat; ne declinet a Phœbo, Deo scilicet vaticinij aduentante.

IAM MIHI CERNVNTVR &c. Dixerat iam Vates *Gressus remouete Profani*: & vidimus Profanum dici, qui procul à Fano arcebatur. Quasi igitur ipse illicò in Phœbi templum raperetur vi Numinis afflantis; Profanos reiecit; Nunc verò, quasi in eodem templo persistet, signa superuenientis Dei ex ipso templi motu aggreditur. Et hoc quidem poeticæ venustati maximè conuenit; familiare enim Poetis est, diuersis Poesim inuentionibus exornare. Sicq; aliqui Pegaso se vehi fingunt sublimes, ac subiectas numerare regiones aggrediuntur &c. alij adinstar Numæ cum Ægeria Nympha, se cum Musis colloquium habere dictitant, & quæ ex ijs acceperint promulgare &c. Quarè congruenter admodum Claudianus etiam, se raptum in Phœbi templum, tacitè ostendit, vt signa ex eodem exordiatur. Nisi potiùs, ac meliùs, arbitratu meo dicendum sit, Poetam Profanis ex sua ipsius domo, quam, dum se Musis dicauit, in Phœbi templum dedicauerit, eliminatis, de eadem sua domo, tamquam de templo Apollinis hic loqui; nam hoc magis profectò ad veri similitudinem, quæ Poeticis etiam figmentis cordi, maximè esse debet, accedit; ac nil à veritate dissonum importat, qui enim, vi Deo vacet, cœtera reijcit omnia, illicò se ipsum, ædesq; suas templum ipsius efficit Dei.

DELVBRA itaq; dicuntur certè Deorum templa, vt patet ex Virg. 2. Æn. in hoc eodem sensu delubri nomen vsurpante, dum inquit.

At gemini lapsu Delubra ad summa Dracones,
Effugiunt, sanæq; petunt Tritonidis arcem.

Siue igitur se raptum in Apollinis templum fingat; siuè domum indicet Vates suam in templum Numinis consecratam, egregiè consonat, dum dicit:

Iam mihi cernuntur trepidis delubra moueri &c.

IAM CERNVNTVR MIHI. Iam idem est, ac *nunc statim; illico &c* quæ aduerbia præsentem adeò dicunt rem, cui applicantur, vt de ea dici possit, quod de momentaneis omnibus, idem nempè esse *fieri*, & *factum esse*. *Cernuntur mihi*. Proprium Numine afflati est visiones habere, quibus res, cœteris occultas, discernant: idcircò *Mihi*, inquit, non alijs; non, quos reieci, Profanis; sed *mihi afflato*, hoc videre concessum. *Cernere*, namq; est patentibus oculis aspicere, distinguere, ac clarè internoscere: quod si translatè ad sensum internum, ac visionem intellectualem, vt certè hic, deflectatur, idem est ac animæ, seù mentis acie, lumine insueto suffulta, nullisque obducta tenebris intueri. Quid autem intueatur hic Poeta? Primum profectò signum quo sibi Poetarum Deus appropinquare, afflare, ac canenda ingerere ostendatur, Delubra scilicet.

MOVERI. Delubrum, vt vidimus templum est: *moueri* verò idem est ac concuti, & nutare, eo, proportionaliter, modo, quo ex terræ motu quatiuntur, & nutant ædificia, ac quo supra vidimus Virg. explicasse cum dixit.

. . . . Tremere omnia visa repente,
Liminaq; Laurusq; Dei, totusq; moueri,
Mons circum &c. Ideò.

TREPIDIS SEDIBVS. Trepidare enim, à quo *Trepidus* deriuatur, propriè est, præ timore, loco subsistere non posse: vulgò *vacillare per cagion di timore*. Hinc obiter collige, quantus Dei timor inesse debeat hominibus, cum & ipsa insensata ad Dei aduentum dicantur trepidare. *Trepidis* igitur *sedibus*; Si Delubra pro ipso templo accipiantur (vt vetustissimum Poetis est, numerum multitudinis pro numero vnitatis per Synecd. ponere) idem erit, ac *trepidantibus templi fundamentis*; nam, sicuti *sedes* locus dicitur, in quo aliquid quiescit, & stabilitur immotum; sic *fundamenta*, in quibus ædificium solidatur, & quiescit immobile, ac dum immotum, *sedes* translatè dici poterit ædificij. Dixi: si delubrum pro templo accipiatur; nam sumi etiam potest pro ædibus pluribus sub eodem tecto templi contentis, vt notat Asconius dum ait: (*Delubra multarum ædium sub vno tecto à diluuio plurima monstrarum*) vulgò *le capelle della Chiesa*: in quo etiam sensu si delubra accipiantur quadrat explicatio nostra; imò Delubrum sumi itaetiam potest, vt significet thecam, seù loculum. Vulgo *Nicchia*, in quibus Deorum statuæ collocabantur, & si in hoc sensu sumatur, pars esset posita pro toto; & cum nostra sententia adhuc coincideret: Aliqui tamen Delubrum sumunt, vt notat Parrhas. hic, pro loco, in quo, præter ædem area sit assumpta Deûm causa, vt Circus Flaminius Iouis Romæ statoris: Alij Delubra esse dicunt Ligna delibrata, hoc est decorticata, rasaque pro simulacris Deorum, veteri more, posita, vt scribit Festus. Alij delubra statuunt esse ea tantum templa, in quibus sunt delubra corporum abluendorum, more Dodonei Iouis, aut Apollinis Delphici, in quorum Delubris lebetes, tripodesq; visuntur: In quo sensu si delubra accipiantur; *Trepidis sedibus*, idem erit, ac trepidante toto templo, seù loco habitationis ipsius Dei; nam sedes habitationem sæpè sæpiùs significat. Quarè & Auctor noster lib. 3. de raptu Cererem inducit dicentem.

. . . . . . Aliæ sedes obscurior oris,
Exquirenda mihi &c.

Magis tamen primus, quem proposuimus, arridet sensus, & magis iuxta mentem auctoris videtur, qui, dum secundum à culmine delubri signum desumit, videtur primum ex oppositis, nempe ex fundamentis desumere voluisse, vt contrapositis carmen exornaret. Neq; hæc expositio cœteris repugnat; nam certum est totum tremere ædificium, cum fundamenta quatiuntur, quare expositio nostra, & cœteras cōtinet, & magis congruit Vati, venustatis vbiq; percupido.

ET CLARAM DISPERGERE CVLMINA LVCEM. Attexuit aptè secundum signum Poeta hic, & quidem, quo ad aduentum Dei, tale, vt nullam pateretur exceptionem. Nam certè clara lux non aliunde vnquam magis, quam ex fonte luminis Phœbo haberi poterat; atque ideò, dum dicit: *Claram dispergere culmina lucem*; præsentiam dilucidè ostentat Phœbi, cuius luce tecta ipsa scintillent imbuta.

ET CVLMINA. Signum signo adnectit per particulam coniunctiuam *&*, qua etiam, gradationem instituens, ascensum connectit suum. *Culmen* autem quodcumque rei fastigium dicitur, vt notum per se satis est: at translatè pro tecto domus, seù templi ponitur etiam apud Virg. in morte Didonis Æn. 4.

Non aliter, quam si immissis ruat hostibus omnis,
Carthago, aut antiqua Tyros: flammaq; furentes,
Culmina perq; hominum voluantur, perq; Deorum.

Cum ergo Phœbi aduentus, non nisi è Cœlo, esse potuerit, nil mirum, si propiora Cœlo culmina radios prima recipiant, ac redundantia effundant, ac longè, latèque dispergant.

Dispergere enim idem est, ac *vndequaq; & in omnem partem spargere*, quo verbo ostendit Vates cumulata adeò, & superefluenti luce templum illud, seù suam ipsius domum templi vices implentem redundasse, vt non potuerit, quin lucem ipsam vndequaq; diffunderet; ex consequenti enim voluit nos in cognitionem antecedentis deuenire.

CLARAM LVCEM. Vt Phœbi eam esse noueris, vt dicebamus; nam lux subobscura, & incerta Lunæ potiùs, ac stellarum propria est, quippe participata, & quasi per reflexum solaris radij conspicua. Quare & Virg. Æn. 6. incertam, & malignam Lunæ lucem appellauit inquiens.

Quale per incertam Lunam sub luce maligna,
Est iter in syluis &c.

Claram verò Lucem Phœbo connaturalem esse innuit Ouid. Metam. 2. regiam Solis sic describens.

Regia Solis erat sublimibus alta columnis,
Clara, micante auro, flammasq; imitante pyropo.

Adde *Claram lucem* esse semper indicium diuinitatis in eo, ex quo clara emicat; atque hinc fit, vt, quantumuis etiam tenebrarum Princeps se transfiguret aliquando in angelum lucis, vt decipiat, tamen lux illa, quam ipse induit, semper aliquid subobscuri, ac tetrici habeat, & molestiam potiùs, quam delectationem incutiat, vt à vera diuinitatis luce distinguatur, quæ clarissima semper est, & lœtificans; vt clarè innuit Cygnus Crucis Florentiæ decus lib. suæ poesis 2. dum Italico insonat metro.

Et ecco, in placidissima quiete,
(Nè già sogno fù quel; che sì distinta
Forma non può mostrar l'ombra di Lete,
Nè coleste bellezza esser può finta)
L'Anima à Dio diletta; ò con che liete
Luci, m'apparue, e di qual lume cinta.

Imò, claram hanc lucem diuinitatis indicium esse, nouit etiam Aquila Poetarum Virg., qui vt pri. Æn. ostenderet, Æneam, quippè Veneris filium, diuinitate insignitum, clara fulgentem luce describit, dum exarat.

Restitit

Restitit Æneas, claraq; in luce refulsit,
Os, humerosq; Deo similes &c.

Consonat Hetruscorum Princeps Poetarum Torquatus Tassus, qui cantu Hierosl. liberatæ 12. inducens animam Clorindæ è Cœlo delapsam, vt Tancredi dolorem leniret, eam clara luce fulgentem indicat, eruditam sic pulsans Chelim.

Bella assai più; mà lo splendor celeste
Orna, e non toglie la notitia antica.

Et cantu 14. Vbi Vgonem Cœlo fruentem inducit clara circumfusum luce, ita vt primo intuitu à Gottifrido, cui apparuerat, vix imò ne vix quidem agnosceretur, sic Gre videntis loquitur.

Quel nuouo aspetto,
Che par d'vn Sol mirabilmente adorno
Dall'antica notitia il mio intelletto
Sviato hà si, che tardi à lei ritorna.

Quod si animabus istis diuinitatem non essentialiter habentibus, sed tantummodo participatam ab illo, cuius essentia diuinitas; & de quo, celso in Cœli trono sedente, cecinit Tassus cit. cantu Hier. Liberatæ 9.

Quiui ei cosi nel suo splendor s'inuolue,
Che v'abbaglian la vista anche i più degni.

Quod si his inquam, qui, vt cecinit Cycnus cit. lib. 6.

Tutti, come dal Sol le stelle fanno,
Lo splendore han da Dio che gli colora &c.

Clara lux aptatur in signum; quid de summo Deo, à quo omnis participatio Diuinitatis dicendum? Quo posito quid diceret de Sole Iulianus Cæsar, qui eum impensiùs coluit; quid cœteri olim vt infra fusiùs Solem vnicum orbis Deum ex lumine arbitrantes? Certè iuxta Poetarum commenta Phœbus plena vtiq; diuinitate fruens ab antiquis credebatur, quare certiùs nullum illius aduentus signum, quam clara lux adstrui potuit, cum luminis fons ipse, & auctor se ipso comprobetur. Scio equidem huic nostræ explicationi aliquos, quos refert hic Parrhasius auersari dicentes Poetam non loqui hoc loco de Luce ipsius Phœbi; sed allusisse ad Cereris faces; quasi faces quas Ceres ad inquirendam filiam accenderat, luce sua Poetæ domum non tantum, sed & mentem illustrarent; de Cereris enim erroribus dicturus, inquiunt isti, iure ijs se duci facibus dictitat, quarum iactatione initia Cereris celebrantur, & de quibus Statius Sylu. 4.

Tuq; Actæa Ceres, cursu, cui semper anhelo,
Votiuam taciti lassamus Lampada Mystæ.

In ludis enim cerealibus discurrentes cum facibus operabantur. Verum hi mihi profectò caligare videntur in Sole, dum lucem, de qua hic differit Vates, cum ea luce confundant, de qua inferius habebitur, *sanctasq; faces extollit Eleusis;* nam ibi, vt videbimus, hæc ad faces cereales allusio emicat; quæ si hoc etiam in loco importaretur, iam esset eiusdem Lucis nugatoria prorsus repetitio; quod nunquam de tanto Vate dicendum. Idcircò optime arbitror sensisse Barthium, qui hos contra hæc habet: (*claram dispergere culmina lucem. Inepte hæc aliter quam de Dei luce totum templum implente intelligantur, cum ipse doceat sequentibus verbis: aduentum testata Dei. Sic autem lucem insuetam comitari aduentum Deorum sciebant.*) Sed pleniorem adhuc, ipsa hac luce ducente, Vatis eruditionem perscrutemur. Eucherius, apud Pier. sæpius cit. lib. 50. Lumen, in diuinis litteris, pro Die, pro Iustitia, pro fide, prosperisque cunctis, autumat, symbolicè poni. Ad id itaque respiciens Poeta, *culmina lucem dispergere*, inquit; quasi dicere vellet, fore vt claræ visionis die mens eiusdem afflata perfruatur, ad hoc vt ex ipsis tartareis vmbris eruat, quæ in Proserpinæ raptu euenerint, seque iustè, ac fideliter eadem enunciaturum; proinde si prosperè illi euenerit, quod intendit hunc *Luci* indicat tribuendum, quæ Diem, Iustitiam, fidem, ac prospera sibi ingerat omnia. Aliud pariter nobile non minus Hieroglyphicum attingit relatum à Pier. cit. lib. 44. quo scilicet Ægyptij Sacerdotes simulachrum Solis per Lotum arborem agnoscebant: quam allusionem vt apertiùs intueamur, perspicienda est huius arboris natura, quæ ea est, vt, ante Solis ortum, complicata habeat folia, quæ subindè sensim exsinuantur, & aperiuntur, quo magis iubar Solis attollitur, ita vt, cum in meridie Sol est, aperta omninò conspiciantur. Hac autem posita cognitione scatet allusio; nam Vates se ipsum, quasi Lotum arborem, significat, quæ, ante receptam lucem, quam dispergere culmina dixit, complicata folia haberet, ita vt vix quiret, quæ mente conceperat euoluere; beneficio autem huius, claræ, hoc est meridianæ, lucis, exsinuatis iam folijs, ardua, & inuoluta quæque nullo expansuram negotio. Confirmatur verò hæc mentis Poetæ explicatio ex eo, quod dicunt, Lotum arborem Phœbo dicatam esse; atque ex ea musicales tibias confici solitas; carmen autem ad tibiam decantare certe proprium est Poetarum. Accedit ansa, quam huic expositioni exhibet Vates ipse, dum superiùs Profanos iussit abscedere; quod & facere videtur Lotus arbor, quæ soli Phœbo explicat folia, eoq; abscedente iterum complicat, quasi nulli velit, præterquam Luminis Numini patere.

ADVENTVM TESTATA DEI. Satis hoc remanet ex dictis explicatum. *Aduentus* enim à verbo *aduenio*: vulgò *auuicinarsi*: deriuatur. *Testata* a verbo *testor*: quod est testimonium perhibere, fidem facere &c. *Dei* antonomasticè de Phœbo dicitur, & emphaticè. Verum, cur ita dicatur, ampliori profectò indiget explicatione. Sciendum itaque ex Macrobio, & alijs, omnes Deos ad vnum, vt supra innuimus, Solem, qui Phœbus est, ab antiquis relatos; quasi Deos omnes ex vno Sole principali diuinitatem accepisse arbitrarentur; ac si Sol ipse vnicus, & solus esset Deus, Sol enim, quasi solus, dicebatur à quo cœteri Dij omnes, ad instar stellarum diuinitatis lumen acciperent. Et quidem Persæ, teste Pier. cit. lib. 44., reliquâ Deorum, quam Gentes venerabantur cateruâ reiectâ, Solem Deum esse vnicum dictitabant, adorabantque ea ducti ratione, quod vni soli totus vix mundus sufficeret. Accedit Romanæ Princeps eloquentiæ, qui Solem mundi mentem, & temperationem appellauit lib. de Somn. Scip.; cum autem mens in corpore vna sit, sequitur in sententia Cic., solum Phœbum moderatorem vniuersi esse, ac Numen. Insuper, vt notat Mythologia Natalis Comitis, solus Iupiter, & Phœbus oracula reddiderunt; lib. citati Auctoris 4. Quarè cum Ioui æquiparetur Phœbus; & procul dubio Iupiter antonomasticè dicatur Diuum Pater, atque hominum rex; iuxta illud Virg. Æn. pri. Iunonis ore prolatum, dum Æolum alloqueretur, vt ad perdendos Troianos maria concitaret:

Aeole, namq; tibi Diuum Pater, atque hominum Rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento &c.

Cum, inquam, Ioui Phœbus æquiparetur, & Iupiter Diuum Pater appelletur; ac certè vnus tantum omnium Pater esse possit, videtur Phœbus idem cum Ioue affirmari; atque adeò, sicuti antonomasticè *Deus* vocatur Iupiter, quia ad illum, vt Patrem, Dij omnes alij referuntur; sic ob eamdem rationem, iuxta sententiam Persarum, Phœbus antonomasticè Deus vocandus; Quare appositè inquam dicitur ab Auctore: Aduentum testata *Dei*; non autem simpliciter *Phœbi*, vt per emphaticam antonomasiam, ea omnia quæ hucusq; exposuimus indicet, ac notet.

IAM MAGNVS &c. His carminibus Vates, quasi prophetico spiritu ab afflante Phœbo (quem Numen esse diuinationum iam dix.) imbutus omnia sensibiliter percipiat, ac videat eo in lumine, quod supra indicauerat, circumfuso; Antecedentia, concomitantia, ac consequentia nuptiales Proserpinæ toros obiter hic, & quasi enigmaticè attingit, alibi fusiùs explicaturus; vt iuxta Rethorum leges ipso in exordio semina iaciat dicendorum, atque ex his se impelli, ad eorum seriem euoluendam, tacitè profiteatur, magisque ex his attentionem sibi concilier.

IAM MAGNVS. Ab antecedentibus incipit: nam, cum inferius Plutonem exprimat indignatum, bella superis moturum, tartara concitantem &c. certè hunc præuium Plutonis apparatum motus inferorum, ac fremitus comitari debuit.

FREMITVS itaque significat sonitum confusum murmure, qualis fit a fluctibus maris, ac descriptus ab eodē Claud. in Rufinum pri. vbi tumultuantes inferorum potentias fluctibus impacati maris assimilat inquiens:

. . . . Ceu murmurat altū,
Impacata quies pelagi, cum, flamine fracto,
Durat adhuc, sæuitq; tumor, dubiumq; per æstum,
Lassa recedentis fluitant vestigia venti

Hic autem eumdem fremitum memorat: sed addit.

MAGNVS. Vt intelligeremus, non talem esse, qualis est rumor maris, abscedente vento; sed qualis est rumor eiusdem maris, vento adhuc incubante, quem *magnum* pariter appellauit Virg. Æn. pri., cum ait.

Interea magno misceri murmure Pontum,
Emissamq; hyemem sensit Neptunus, & imis,
Stagna refusa vadis &c.

Consonat autem huic explicationi ipsa acceptio nominis *fremitus*, & eiusdem deriuatio à verbo *fremo*, quod est *murmure, ac voce, indignationem ostendo*, vt patet ex Æn. pri.,

vbi

vbi de ventis, quos Æolus carcere frænat indignantes, hæc habet Vates.

Ille indignantes, magnocum murmure, montis,
Circum claustra fremunt &c.

Quarè, cum de indignatione Plutonis locuturus sit Claud., optimè hic pro signo ponit.

Iam magnus ab imis auditur fremitus terris.

Parrhasius tamen fremitum hunc accipit, pro eo fremitu, quem equi Plutonis ederent, cum vt, ait Vates in fine huius libri pri.

Stabant ante fores iuncti, saeuumq; fremebant,
Crastina venturæ spectantes gaudia prædæ.

Et quidem fremitum esse proprium equorum patet, etiam ex Virg. Æn. pri.

Tuque ò cui prima frementem,
Fudit equum tellus magno percussa tridenti &c.

Quarè Parrhasij interpretationem non improbo, sed, de vtroq; fremitu, Vatem intelligendum, non ambigo.

AVDITVR. Sicuti color, & lux obiectum sunt sensus visus; sic sonus obiectum auditus tantummodo profectò est: ideò sicuti de luce Templum implente ait Delubra cernuntur dispergere claram lucem: sic de fremitu loquens, qui nil tandem aliud, quam sonus, est, loquens propriissimè inquit *Auditur*: & quidem vt apertiùs declaret, se de inferorum fremitu loqui, vel illud sit indignantium tartarorum, vel equorum sit prædam expectantium appositè addit: *auditur*.

ABIMIS TERRIS. Imus enim infimum, & vltimum significat; quapropter *Ima terra*, seu infima, ea erit, quæ circa centrum est; nam & terræ centrum, sub nomine imæ sedis, imum vocauit Cic. in Somn. Scip. dicens: *Ima sede semper hæret terra*. Regiam autem Plutonis in centro terræ situatam, satis iam notum est.

TEMPLVMQVE REMVGIT CECROPIDVM. Multiplicem eruditionem, in hoc Cecropidum templo, compilauit eruditissimus Auctor; ideoque multiplici expositione enodandum arcanum quodlibet est, sicuti, per corticis incisionem, immortalitati dicatus liquor ex myrtheis extrahitur Plantis. Primo igitur notandum est.

CECROPEM terræ filium (vt fabulosa narrat historia) creditum fuisse; nam vetustas, teste Minutio Felici, obscuros, & quorum parentes ignorarentur, terræ filios dictitabant. Patriam autem Cecrops habuit Ægyptiacum oppidum *Sas* ab Incolis nominatum; ex quo tandem profectus, pluribus alijs ex Aegypto secum adductis, Peloponessum est assecutus, ac in Peloponessi Regione, quæ & Achaia, & Attica dicitur, cum consedisset, Athenas condidisse fertur; quarum & Rex ipse constitutus quinquaginta annos Imperij frænum prudentissimè est moderatus; Tanta in rebus gerendis Prudentia, ac fortitudine visus, vt, ad perpetuam tanti fundatoris, ac Regis memoriam, Athenienses omnes subinde Cecropides fuerint appellati, ac Regio ipsa Cecropia dicta. Vide hoc circum, si placet, Mythol. Nat. Com lib. ix., & Pier. in Hierogl. lib. 32. Quarè ex his iam constat, *Templum Cecropidum* templum esse Atheniensium. Quomodo autem hùc veniat hoc templum, & cur, non leuis erit indaginis explicare. Verum Cecrops, vt habeo ex Mythol. cit. Nat. Com., Biceps describitur, eo pacto, quo Ianus iam Bifrons dictus: & idem confirmat Pier. cit. In causa autem fuit, iuxta Pier. ibi, duplex lingua, Græca, nempè, & Ægyptiaca, quibus Cecrops apprimè pollebat; vel, vt alij dicunt, apud Mythol. Nat. Com. loco cit., Prudentia, & Robur, de quibus supra; vel quia Seueritatem simul, ac Clementiam in se ipso coniunxerit, & exercuerit. Alij tamen ibidem volunt, Cecropem bicipitem fuisse dictum eo, quia primus apud Athenienses matrimoniorum fuerit inuentor; cum priùs vaga Venere matres tantummodò mortales nossent; ac leges ipse de matrimonijs tulerit peragendis: quia videlicet, cum virtute matrimonij fiant duo in carne vna, eorum Rituum inuentor biceps, idest duorum iure capitum esse videretur dicendus. Hoc posito: cum ex Pier. habeam, lib. primo Hierogl. Cecropi Gallos immolari solitos, habeo etiam per consequens, Cecropem ab Atheniensibus in Deorum numerum relatum, sicuti à Romanis Romulus, & alij vbique gentium viri præstantissimi fuere, eumdemque illum arbitror esse Cecropem, quem in Cœlo figuratum, notat Hyginus, manalis aquæ, quam verset, vrceo insignem, cum ipse in Atticorum Regno Actæoni, cuius filiam duxerat successerit tunc temporis, cum vini vsus nondum hominibus notus esset. In Arce Athenarum eiusdem sepulchrum extitisse refert Antiochus ix. historiarum. Quarè sicuti Cecrops Deorum Albo adscriptus fuerat; sic eius sepulchri locum eidem in templum fuisse consecratum, nemo, arbitror dubitauerit, in quo victimæ, more iam dicto, immolarentur. Cum igitur acturus sit Claud. de Nuptijs, inter Plutonem, ac Proserpinam sancitis; nil mirum, si pro antecedenti, vel concomitanti, resonans Cecropis templum, Auctoris scilicet Nuptiarum, indicauerit, sibi classico veluti quodam incitamentum operis subijciens.

Remugire enim idem est, ac *Resonare*; quasi hoc ipso templi sonitu ostenderetur Cecrops Vati nō solum assentiri, ac suffragaturus adesse; sed eumdem ipsum, ad opus aggrediendum, vt dix. hortari.

Templum autem certè nostris hisce temporibus ædes est alicui Diuo sacrata; antiquitus autem etiam Sepulchra celebriora Templi nomine decorabantur. Quarè Virg. Æn. 4. Sichæi Sepulchrum in Regia Didonis erectum Templum vocat, ex eoque voces viri vocantis auditas refert, cum mortem Dido sibi ipsi inferre meditaretur.

Præterea fuit in tectis de marmore Templum,
Coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niueis, & festa fronde reuinctum.
Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
Visa viri, &c.

Cur itaque ad imitationem Principis Poetarum non potuit, & Claud. Templum Cecropis, hoc est eius Sepulchrum inducere mugitibus resonans, vt Vatem de Nuptijs referendis meditantem, Nuptiarum auctor incitaret?

Insuper Hymenæus, Deus passim Nuptiarum habitus (vt aliquibus placet) ex Attica Regione, cuius caput Athenæ sunt, ortum dicitur duxisse; &, Raptas quondam à latronibus Virgines, intactas parentibus restituisse, vndè factum fuerit, vt subindè in Nuptijs inuocaretur, quippè qui scilicet intactas seruauerit Virgines, maritis vtique tradendas. Cum igitur Attica tota, vt dix. *Cecropia*, & Incolæ *Cecropidæ* dicerentur: *Templum Cecropidum*, inquit Auctor, vt innueret, Hymenæum Plutonis nuptijs fauentem se ipsum expedire, vt & easdem narranti faueat Nuptias; ideoque *Templum*, hoc est *Patria* Hymenei, ipsius diuinitate scilicet in templum consecrata, ad motum, plausumq; Numinis resonasse, vt congrueret plausibus quos eliciuisse hymenæus ipse dicetur lib. 2. *Nymbis Hymenæ... in... ae insonat &c.* Et has germanas arbitror huius loci expositiones, quarum vtramque attingere vnico contextu voluerit, more suo Vates. Sed quia versamur in Poesi, quæ vndiq; eruditionibus superefluit, alias etiam fundere, non minus profectò curiosis profuturas, non pigebit.

Ex Mythol Nat. Com. lib. 2. habetur, Plutonem maximo in honore habitum in Pylo, ibique eidem magnificentissimum templum extructum extitisse. Porrò Pylus triplex memoratur in Peloponesso: Cum enim Peloponessus olim diuideretur in Achaiam, seù Atticam, cuius Metropolim Athenas fuisse, diximus, *Cecropiam* subinde dictam à Cecrope; in Elidem; Messaniam; Argiam; & Arcadiam; Pylus vnus in Elide fuit; alter in Messenio agro; tertius verò in Arcadia: cum autem, in quo nam ex his extructum fuerit templum Plutonis, non satis liquido constet, certum tamen remanet, in quocumque tandem eorum fuerit in Peloponesso extitisse. Quarè hac etiam fretus eruditione; *Templumque remugit Cecropidum*. inquit Claud. ponens partem pro toto, nempè *Cecropiam*, Peloponessi partem, pro tota eiusdem regione, vt per *Templum Cecropidum* intelligeretur *templum Plutonis* in Peloponesso; regionem Cecropidum Peloponessum appellans à parte potiori, seù præstantiori, & ratione regis, & ratione vrbis, in qua olim scientiarum vigebat emporium. Et quidem maximè principijs iam positis, sic explicatus congruit Vates; nam, cum posuerit fremitum ab imis auditum terris, nempè frementem Plutonis Regiam, consentaneum erat, vt & Templum eiusdem Numinis, super terris positum, fremitus repercuteret inferorum: atque adeò ingeniosè subditur *Templumq; remugit &c* Posset insuper non incongruè dici, ex hoc textu indicari Aram illam, quam D. Paulus Act. 17. Athenis dicitur inuenisse, IGNOTO DEO inscriptam, & quam Claudianus hic definiat dicatam sub hoc titulo, Plutoni fuisse, inhærens illi Ægyptiorum Hieroglyphico, quo, vt ostenderent occultum aliquid, Plutonem pingebant Galeatum. Pluto enim, vt notat Pier. cit. lib. 59., quippè Deus subterraneus, maximè latens, & absconditus est, ac *ignotus*: adeòque diceretur hic Auctor nomine *Templi* Cecropidum illam ipsam Aram designasse, quæ fremitum ab inferis receptum redderet,

neque

neque enim minus est Tropus Catacresis, quo Poetæ nomine propinquo abutuntur, ad aliud propinquum significandum; sicuti certe maximè propinqua sunt *Templum, & Ara*, quæ pars templi est, in eoque continetur, quarè si Catacresim nolis, Synecd. aderit &c.

Huiusmodi explicationes, vt vides, efficiunt vt textus Poetæ signa importent antecedentia, quibus veluti via struitur de Plutonicis nuptijs decantaturo. Si autem mauis explicationem signa importantem concomitantia, vt innuimus, ipsum Proserpinæ Raptum nuptialem, ex alia eruditione in eodem textu inclusa facile pandetur; eaque hæc est.

Ex Græcis versibus Orphei insinuatur, inter Eleusim, & Athenas, in Attico solo, Ianuam Ditis adesse, non minus, quam ad Promontorium tænarium, de quo supra; & per hanc Attici soli Ianuam à Plutone ad inferos Raptam Proserpinam fuisse deportatam. Hos autem Orphei versus latino Idiomate donatos sic extulit Mythol. Nat. Com. lib. 2.

Pluto tibi castæ Cereris nam filia quondam;
Cum legeres flores in prato, rapta, quadrigis
Impositaest, & Cecropium portata sub antrum;
Huc vbi Eleusis adest, vbi nigri Ianua Ditis.

Hoc ipsum notat Cic. in Verrem, Ostiumq; dicit esse ad Cephysum amnem, ac Caprificum vocari. Quo spectato Cecropidum illud templum, seù Ara Plutonis remugiens aderit instar fremitus, Deo suo victoriam plaudentis, dum ille optata onustus preda Regni sui Ianuas ingreditur ouans. Eodemque pacto se habebit, quod subsequitur ex Vate,

Sanctasque faces extollit Eleusis.

Quasi Ciuitas illa, Eleusis dicta, Pronuba canendis fieret nuptijs, eas extollens tedas quibus in Eleusinis Cereri institutis sacrificijs mystæ vtebantur, de quibus supra, Eleusis enim Ciuitas est non procul ab Athenis, & ab indicata Ianua Ditis constructa. Quarè nil mirum, si & ipsa Rapinæ testis oculata videatur Vati sanctas sibi attollere faces, quasi canendis pronuba nuptijs vt dicebam effecta: Sanctas autem faces appellat; nam sanctum dicitur quidquid Hymeneo dicatum sit. Adde, Ædem etiam fuisse, Cereri sacram, non procul Athenis viâ, quæ Phalerium ducit, in qua Ceres ipsa, & filia, ac facem præferens Baccus visebantur, ad quas faces alludere Vatem asserit Parrhasius, sicuti Barthius ad Eleusinas faces referri autumat. Sed sicuti Parrhasij sententia signa importat concomitantia; sic Barthij expositio ansam præbet, vt ad signa iam consequentia transeamus. Nec mirum; nam, cum Poema eloquens pictura dicatur esse; hæc, à Claud. hic expressa, eius generis pictura est, quæ, variatis perspectiuis, figuras, & imagines variat, ita vt plures in vnica exprimantur tela, non minus quam columbæ collum *mille trahat varios aduerso Sole colores*. Ex quo tantæ eruditionis fuisse constabit Auctorem nostrum, vt nunquam adeò enucleetur, quin vlterius eiusdem Poema sit enucleandum. Pro vlteriori igitur explicatione cit. textus.

Reuocandum hic in memoriam est, Cererem Proserpina orbatam cupressinas faces accendisse, vt ijs, ad quærendam, vbique terrarum, filiam, vteretur. Dum autem, assiduis itineribus, orbem peragraret, si qua filiæ vestigia deprehenderet peruestigans, hospitio excepta est à Celeo Eleusis, de qua dix. Rege. Itaq; ad hoc ipsum alludens Poeta dixit, Eleusim sanctas extollere faces, idest faces Cereris, filiam quæritantis, & quæ sanctæ dicuntur, cum sanctæ vtique perquisitioni deseruirent. Ac insuper, ex eo quod Ceres lamentationibus omnia compleret suis, ostendit eam, Eleusi cum facibus receptam, vehementes adeò querelas extulisse, vt etiam vicinum templum Cecropidum lamentabilem ejs sonitum Eccho redderet. Ideò

. . . . Templumq; remugit
Cecropidum, sanctasq; faces extollit Eleusis.

Confirmatur hæc expositio ex ipsa vi verbi *extollit*, quod idem sæpe significat, ac *celebrare, decantare &c.* quasi ex Vatis mente sensus huius loci talis sit, vt quemadmodum audire sibi visus fuerat fremitum inferorum, sic videretur sibi Eleusim audire celebrantem sanctas Cereris filiam perquirentis faces, vt Vati suggereret, quid ei dicendum, vt consequentia ad nuptias rectiùs attingeret.

Noui equidem Heinsium hoc loco totum in hoc esse, vt ostendat legendum esse *attollit*, non *extollit*, vt sensum pressius exprimat *in altum eleuandi*, sed præterquamquod idem quoad hoc significat *attollo*, & *extollo*; appositè, arbitror ego, Vates verbo vsus est *extollit*, quod & *in altum eleuare*, & celebrare significat, vt gemino vsus sensu geminam attingeret eruditionem iam à nobis explicatam, ac maximè textui congruentem.

Posset fortè etiam quis non incongruè dicere Poetam insuper alludere ad antiquum Siciliæ, vbi hæc agebantur, morem, faces scilicet in summitatibus montium, ac turrium accendendi, cum alicuius grauissimi facinoris reus esset conquirendus, vt omnes circum habitantes, nocturnorum ignium monitu, in disquisitionem insurgerent: quasi innuat, Celeum Regem, Cereris hospitem, eiusdem pietate commotum, faces more siculo accendisse, vt subditos omnes excitaret, ad auxilium Cereri præstandum, si forte filiæ Raptor detegi potuisset. Confirmaret huiusmodi sensum gratus in eum Cereris animus, quo videlicet Celei filium non leuibus prosecuta est beneficijs, vt mox videbimus; hunc autem ipsum Siciliæ morem antequam ad Celeum perueniret, videtur imitata fuisse Ceres ipsa, dum sub noctem faces perquirendo Raptori addictas accendit, & in monte Ætna accendit media in insula erecto, vt vndequaq; conspici possent. Quarè nil mirum si & Celeus hoc ipsum fecisse insinuetur imitatione Cereris, ex cuius narratione, quæ peregerit ipsa in accensione facum, didicerit. Aduerte tamen, quod licet Auctor hæc omnia, tamquam latiùs discutienda proponat, non omnia tamen differuit; nam vix Cererem inquirentem filiam describit, cum nescio quo fato vel ipse opus abscissum, imperfectumq; reliquit, vel certè iniuria consumptum temporis perijt reliquum, quod operis desiderantur, ne nostras latiùs mentes erudiret. Quare & ea quæ hic, & ea, quæ subsequentibus carminibus, ad inuocationem vsq; proposita sunt, non discutit, opere, vt diximus, imperfecto decidente.

ANGVES TRIPTOLEMI STRIDVNT &c. Ceres hospitio excepta à Celeo Eleusiorum Rege, vt supra dix., vt gratum animum ostenderet, Triptolemum Celei filium, recens natum, alendum ipsa suscepit; eumque, sacro igne, per noctem; per diem verò diuino lacte pascebat: ac, præterquamquod Celeum ipsum omnem agriculturæ rationem antea docuerat, eumdem postea filium, alatis serpentibus superimpositum per totum orbem misit errantem, ad vsum frumentorum hominibus indicandum, vt patet ex Ouid. Metam. 5. qui immò dicit, Cererem proprium currum, serpentibus vectum alatis, Triptolemo ad id munus obeundum cessisse, hæc insonans.

. . . . Dea fertilis angues,
Curribus admouit, frænisq; coercuit ora,
Et medium Cœli, terræq; per aera vecta est,
Atque leuem currum Tritonida misit in vrbem,
Triptolemo &c. Ideò

ANGVES TRIPTOLEMI STRIDVNT: inquit Poeta, quasi audiret serpentes illos, se ipsum sibilo excitantes ad enarrandum id, à quo postea eorum emersit gloria; ac gestientes videret, se ipsos ad carminis attentionem componere.

ANGVES. Anguis propriè loquendo serpens dicitur in aquis degens; hic tamen Angues sunt Cereris Dracones, de quibus infra, qui angues per Catacresim dicuntur.

TRIPTOLEMI. Triptolemum Celei filium iam vidimus fuisse, matrem verò eiusdem si quæras, alij dicunt ex Menaline natum, alij ex Meganita, alij verò ex Deiope, cuius Eleusi tumulum cum fundamenta templi Cereris, de quo supra, effoderentur, inuentum scripsit Aristoteles. Philocorus tamen ab Ouid. dissentiens asserit Triptolemum longa naui vsum fuisse, ad orbem circumeundum, quam hic nomine Anguium venire arbitratur; cum nouum non sit, apud Nautas Nauem ex insignibus denominari. Sic apud Virg. Æn. 5. Centaurus, Pistris, &c. dicuntur Naues, ex signo Centauri, Pistris &c. quod gererent. Verum non libet ab Ouidio recedere, nam magis ad rem facere videtur gratus Cereris in Celeum animus, vt dicebamus.

STRIDVNT. Non a strideo, sed à *strido* deriuatur. Sicut apud Virg. 8. Æneid. habetur.

. . . . Stridunt q; Cauernis,
Stricturæ calybum &c.

Stridêre autem, seù *stridere* (nam idem sonant) est *strepitum edere*; & propriè conuenit Flaustri rotis, ob nimiam siccitatem gementibus. Itaque cum agatur hic de serpentibus currum trahentibus optimè stridere dicuntur, significatione à curru ipso ad trahentes translata; ni potius velis cum Parrhasio, *stridunt* positum pro *sibilant* per catacresim, quod non abnuo.

ET CVRVI LEVANT &c. Signum signo innectit, per copulatiuam particulam *&*. *Curui*, hoc est, ad cantum prom-

promptius audiendum, inflexi; nam curuus dicitur, qui quasi in arcum flectitur, & contorquetur; licet enim curuitas propria serpentis sit progredientis; hic tamen peculiarem notat serpentium actum, seù habitum se se ad Carmen audiendum componentium, ac ideò deflectentium, vt Vati incitamento essent ad canendum.

LEVANT. *Leuo* idem sæpè significat, ac *recreo*, vt patet ex Cic. in Catil. vbi sic, *& corpora quidem defatigatione, & exercitatione ingrauescunt; animi verò se exercendo leuantur.* In eodem sensu etiam habetur apud Virg. Æn. 9.

Interea genitor Tyberinus ad fluminis vndam,
Vulnera siccabat lymphis, corpusq; leuabat.

qua in significatione egregiè hic cadit verbum *Leuant*, idest *recreant*; quasi nouâ serpentes perfusi lætitiâ, in expectatione cantus, Iugum nequaquam sentirent acerbũ, sed leuarent

COLLA. Collum pars corporis est caput sustentans, & in Brutis ea propriæ pars est, V. G. in Bobus, equis &c. cui Iugum imponitur cum ad currus iunguntur trahendos.

FLAMMEA autem ea vocauit colla Hyperbolicè, hoc est *colore flammas imitantia*; nec sine mysterio talem hic serpentium formam, coloremuè describit; serpens enim squammis perlucidus auspicatior est ex Pier. lib. Hierogl. pri., & hinc est, vt Poeta Triptolemi serpentes flammea Colla habere dixerit, hoc est instar flammæ perlucida, & ignis in morem rutilantia, quippè qui fœlicissimum fertilitatis augurium, ex eorumdem frugifera Dea, quoquo irent, secum indiuisibiliter comportarent.

ATTRITA IVGIS. *Adstricta*, idest *iuncta* legit hoc loco Parrhasius. Sed superfluum hoc esset; nam eo ipso quod serpentes currum dicuntur trahentes satis habetur, quod *iuncta* Iugo colla deferrent, olim enim non loris tantum, vt nunc, animalia currus trahentia iungebantur, sed iugo, vt & nunc boues aratrum ducentes; ni fortè errore librariorum *Adstricta* irrepserit pro *obstricta*, quod fortassis voluerit Parrhasius, vt iuris verbo vsum ostenderet Vatem. Nam collum obstrictum verbum iuris est, ex eo quod, collo obstricto rei in ius traherentur, in quo sensu Parrhasij lectionem nequaquam improbarem; nam serpentes currui trahendo damnati videntur, quodammodo in ius trahi, quoties currui adiunguntur. Cum tamen cum vulgata Heinsium, aliosq; videam consentientes, vt *attrita* legant, nil arbitror immutandum. Et quidem optimè *attrita*; attritus enim idem est, ac imminutus, seù saltem leuigatus; vulgò *logorato, ouer almen liscrato*. vt in hoc eodem sensu legimus ansam, apud Virg. attritam Ecel. 6.

Et grauis attrità pendebat Cantharus ansâ.

Et apud eumdem Georg. pri. Vomerem habemus attritum.

Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro,
Ingemere; & sulco attritus splendescere Vomer.

Quarè *Colla attrita* denotant frequentationem, assiduumq; Iugi vsum sustinendi, curruumuè trahendi, quo fit vt colla ipsa Iugo attrita leuigata videantur, & imminuta, ac callosa appareant: idque maximè aptatum serpentibus Triptolemo datis, quibus scillicet vniuersum peragrauerit, vt Cereris gloria frueretur abundè. Iugum verò ligneum quoddam instrumentum est, quo boues iunguntur trahendis plaustris; ac indè translatè accipitur pro quacumq; onerosa seruitute, & pro quocumq; nexu, ac vinculo coniungente, immò etiam pro ipso vinculo matrimoniali: ast hic in primo, ac proprio sensu vsurpatur.

ET LAPSV SERENO ERECTI. *Lapsus* serpentum dicitur progressus, à labor, nam labitur serpens, cum progreditur, seù meliùs in ventrem graditur; hic autem lapsus idem, ac *error*, seù *diuagatio* est modo dicto peracta à serpentibus; hi enim, quippè tortuosè incedentes à recta semper aberrant linea, atque in incertum diuagari videntur, lapsu autem, dixit, *sereno*, vt ostenderet serpentium Alacritatem, quam supra innuimus, & qua carmen sollicitarent: Serenus enim pro eodem translatè sumitur, ac alacer, eo quod serenitas semper lœtitiam spiret. Adde serpentes huiusmodi fuisse Cereri sacros, atque à sacris quemlibet turbationis impetum semper arceri. *Erecti* verò adiectiuum participiale est ab erigo. Erigere autem vulgo sonat *sollenare, drizzare, inalzare*. Quarè denotantur serpentes subleuari in pectus, licet reliquo reptantes corpore, quales apud Virg. Æn. 2. serpentes à Tenedo enatantes.

Pectora quorum, inter fluctus, arrecta, iubæq;
Sanguineæ exsuperant vndas &c.

Et proprium profectò serpentium est, ad quemcumq; sonitum, colla in altum erigere, vt attentiorem præstent auditum. Quarè aptissimum his habitum attribuit Vates se ad Carmen audiendum componentibus.

TENDVNT ROSEAS CRISTAS. Tendere pro eodem non semel accipitur ac *porrigere*, sic Virg. Æn. pri.

Extemplo Æneæ soluuntur frigore membra:
Ingemit; & duplices tendens ad sydera palmas &c.

Præclarè igitur hic *tendunt*; hoc est porrigunt, & offerunt (nam & pro offerre, tendere dictum reperio) aures: cristas namque posuit pro toto capite, in quo & aures sunt. In quo Metalepsis aderit: Crista enim ferocissimorum est serpentiũ capitis coronamentum, nempè vertex, & conus quidam illi similis, quem in Galli capite intuemur. Plinius quidem fabulosas in serpentibus Cristas autumat; quod & Barthius hic, sed certè tàm Latinæ, quàm Italicæ linguæ Vates Cristatos sæpè serpentes dictitant; Poetæ autem cum Poetis loquendum, etiam si vera non essent ea, quæ ab alijs referuntur, nempè Cristatos serpentes non semel ab ipsis asserentibus visos. Certè Draconibus Cristas, attribuit etiam Astulphus in sua officina historica lib. 5. c. 16. Et serpentes qui hoc loco describuntur, Dracones Cereris sunt, quibus Vates Cristas attribuit *Roseas*; quia serpentum Cristæ, cum ira excandescunt, ignescere videntur, cum verò pacati sunt, flammeum, roseo accepto, deponunt colorem. Cum igitur Poeta tranquillos, lætosq; nedum pacatos descripserit serpentes, Roseum Cristis colorem prudentissimè adscripsit.

AD CARMINA, idest vt attentis auribus, præmeditatam ab Auctore, & de qua ipsi infusam ab ipsa Cerere domitrice notitiam habeant, Poesim hauriant, ipsorum de consequenti gloriam promulgaturam.

ECCE PROCVL &c. Visiones visionibus adnectit, ex quibus tamquam partibus constantibus ea visio integratur, quam semel cœpit enarrare, & qua se impelli ad cantum profitetur. Verum ne circa intelligentiam huius loci, longiùs quam par sit aberremus, aliqua priùs aduertenda propono. Consimiles à diuersis licet causis effectus, ac consimiles rerum licet diuersarum denominationes, sæpè sæpiùs, etiam prudentissimos quosq; non leues in errores adduxerunt; quod, vt in pluribus, ità quam maximè euenit in Hecate, de cuius natiuitate variant adeò Auctores, vt vix aliquid posse certum statui, videatur. Hanc alij filiam Fauni dixêre, & Semelem alio nomine nuncupatam: Alij cum Orphæo Tartari, seù Bacchilidis, & Noctis filiam faciunt: Alij Astheriæ, & Persei; Alij Iouis ex Latona: Alij Iouis ex Cerere natam ferunt. Quid igitur? Num vnica filia totidem nasci potuit, vt tot Natalis sui iactet auctores? Vt itaq; difficultatem enodemus, plures fuisse Hecates, notandum est. Et prima quidem, nempè Fauno nata, memoratur apud Pier. Valer. lib. Hierogl. 14. quæ etiam adeò tenax honestatis fuisse dicitur, vt semper Fauni Patris, eam ad turpia sollicitantis, nequitiæ fuerit obluctata; & nec virga Myrtea verberata, nec vino oppressa ab eodem genitore, vnquam illi assenserit; donec tandem Pater, in anguem transformatus, filiam, vndique spiris colligatam, improbitati suæ parêre compulerit inuitam. Hanc qui cum Cynthia, seù Diana confunderet, erraret profectò, nam & Cynthia quidem virginitatis amans, sed numquam vitiata legitur; & filia Iouis est, non Fauni. Secunda Hecate illa est, quæ Tartari, seù Bacchilidis, & Noctis dicitur filia, quæ etiam *Brimo*, à fremitu, vocatur. Hæc terribilis aspectu, ac proceritate corporis dimidium stadij occupans effingitur, ac pedes serpentum instar habuisse reptantium; cum vultus, & aspectus ad Gorgonum naturam accederet: Pro coma densissimi dracones, ac viperæ, aliæ in cincinnorum morem contortæ, atque exsibilantes visebantur, aliæ collum amplexebantur; aliæ spargebantur in humeros demissæ. Hanc Diuam creditam fuisse, sub nomine *Brimo* autumat Apollonius, cuius græca carmina latinitate donauit Nat. Com. lib. Mythol. 3. sic. *Tum vasa cremans se.*

Ignibus impositis mixtim libamina fundens,
Auxilio, Brimoq; vocans Hecatem, sibi Diuam.

Hæc eadem Præses veneficiorum habita, ideoq; veneficorum, magorumq; carminibus frequentata, ac Regina inferorum dicta est, vt ex eodem Apollonio patet apud Nat. Com. cit. his versibus.

Protinus hac Brimo *flans terq; quaterq; vocauit,*
Brimo *nocturnam Reginam, quæ imperat vmbris.*

Tertia Hecate fuit Astheriæ filia ex Perseo illo antiquissimo. Cei filio, vt patet ex versibus Hesiodi græce quidem constructis, sed ab eodem Nat. Com. cit. latinitate donatis, quæ sic apud ipsum sonant.

Edidit Astheriam pulchram, quam Persea dicunt
Patrem

Vxorem duxisse domum, quæ mox paris illi
Natam Hecatem &c.

Eosdemq; huius Hecates parentes fuisse asseuerat Ouid. Metam. 7., dum illam Perseidem à Perseo vocat.

Ibat ad antiquas Hecates Perseidos aras,
Quas nemus vmbrosum, secretaq; sylua tegebat.

Hæc venatrix fuit, quarè eam aliqui cum Diana confundunt, sed immeritò; nam Diana ex Ioue, & Latona, non ex Asthena, & Perseo ortum duxit; nec venefica vnquam fuit, vt hæc dicitur fuisse adeò, vt & prima pestiferas herbarum radices inuenerit, & tanta ijs animi crudelitate vsa fuerit, vt earum vim in hospites conuiuio exceptos experiri, in delicijs habuerit, ac proprium genitorem interimere ausa veneno fuerit. Qua atteta crudelitate hanc aliqui eamdem esse, cum Hecate illa Noctis filia dictitarunt; sed non ita sensissent, si natalium diuersitatem animaduertissent. Quarta igitur Hecate Iouis est, ac Latonæ filia, soror Apollinis, alio nomine Luna, seù Cynthia, seù Diana, quæ etiam Tergemina dicitur à Virg. Æn. 4. *Tergeminamq; Hecatem, tria Virginis ora Dianæ.* Hinc apud Pier. lib. Hierogl. 32. simulacrum Dianæ inuenias triceps efformatum eodem modo, quo Hecates figura, cuiusq; tandem illa sit, triceps ponitur apud eumdem lib. 59. Notat tamen ipse idem dicto lib. 32. vnicâ facie Dianam reperiri apud Pausaniam; & Alcamenem primum fuisse, qui tricipitem efformauerit. Porrò aliqui putarunt, hanc triplicem figuram Dianæ attributam, eo quod illa triplicis numinis substantiam habeat, cum, vt ipsi dicunt, eadem sit Luna, seù Cynthia in Cœlis, Diana in syluis, & Proserpina in inferis. Sed esto eadem sit Luna, seù Cynthia in Cœlis, ac Diana in Terris, cum & Natalia consentiant, nempe ex Ioue, ac Latona; quomodo erit eadem, & *Proserpina*, quæ Iouis quidem, sed ex Cerere filia est? Refellit autem hanc opinionem Claudianus ipse hoc pri. lib. de Raptu, vbi Dianam inducit, vna cum Venere, ac Pallade, ad inuisendam Proserpinam, properantem; & lib. 2. vbi Proserpinæ flores legenti Comites addit Palladem, Venerem, ac Dianam, & raptam dicit Proserpinam, non raptam Dianam; præterquamquod nemo se ipsum inuisere dicitur, aut sui ipsius comes esse. Luna igitur, seù Diana, vel Cynthia non dicitur Hecates eo, quod, centum annos, errare faciat insepultos, vt aliquibus placuit, nam hoc potius ad eam, quæ Brimo, & Regina inferorum dicitur, referri deberet: neq; ex eo, quod sacrificio centum hostiarum *Hecatombe* dicto eius Numini litandum sit; nam hoc Proserpinæ potiùs sacrificium conuenit: sed Hecate dicitur, nomine à Mari deducto, nempè ab Apolline fratre, qui græca lingua ἑκατὸς dicitur, quarè & soror *Hecate*; sicut ex eo quod ille dicatur Cynthius, Delius, Phœbus, sic Luna soror ipsius Cynthia, Delia, Phœbe, nuncupatur. Ratio autem cur Diana, seù Luna triceps describitur non est, quod vna, & eadem trinum sit Numen; sed quia Luna verè triplicem sui figuram exhibeat; nam modo plena fulget, ac tota luminosa est, vt in diebus Plenilunij; modo omninò latet obscura, vt in diebus Lunæ, vt vocant, silentis; modo partim lucet, partim obscura est, vt in Nouilunio, ac Lunæ ipsius decremento. Insuper Luna modo alta apparet in Cœlo, modo circa Horizontem deflexa in syluis latere videtur, dum per interpositas, inter ipsam, nostrosq; oculos, syluas interruptum immittit lumen: modo sub Horizonte latet depressa, ita vt videatur ad inferos descendisse, ex quo eorum est error, qui dixerunt, Lunam, seù Cynthiam in Cœlis, Dianam esse in syluis, Proserpinam in inferis. Adde etiam aliam erroris causam; nam potest dici, eam *Hecatem* vocari ab ἑκὰς, idest *Longè*, eo scilicet quod Luna in Cœlis certè à nobis distet, quantum Cœlum ipsum distat à terra. Sic Diana ἑκὰς, longè à nobis est, quia ob virginitatem perpetuam, quam seruare studuit, longè ab omni hominum commercio, ferarum venatrix semper in syluis latuit. Proserpina ἑκὰς pariter, longè à nobis est, quia cum in inferis, quo deportata fuerit, degat, certè longissimo à nobis dissita sedet interuallo. Verum hoc indicat quidem omnes, ac singulas ex præcitatis, ob paritatem rationis Hecates nomine insignitas; sed non omnes vnam, eamdemque Hecatem esse. Alij Proserpinam, eo quod *Hecate* dicatur, cum illa confundunt, quam Reginam diximus inferorum, ac Noctis filiam, & hanc cum Luna; ea ipsa ratione ducti, quod scilicet Hecate illa noctis filia veneficiorum Præses dicta fuerit, vt vidimus, & Luna item eadem, quia & ipsa à veneficis inuocatur, & ab illis de Cœlo trahi dicitur passim. Sed aduerte diuersitatem inuocationis; nam filia illa Noctis inuocatur, vt veneficiorum Patrona, & vt veneficos foueat, ijsq; opituletur; at Luna ab ijs vocatur potiùs, quam inuocetur, vt incantationibus, ac veneficijs deturbetur, obscuretur, & deliquium patiatur. Rursus Hecate illa Noctis filia Inferorum Regina habebatur, vt dix., quod nunquam de Luna traditum est: Verum ex hoc ipso eamdem cum Proserpina confundunt: sed non fuit illa vxor Plutonis, nec Ioue, & Cerere nata, vt vidimus; sed tantum habita est Regina Inferorum, attenta forma corporis, ad inferorum portentum efformata, & attenta animi crudelitate, quæ, non nisi apud inferos, ausa videretur, & ipsam furiarum rabiem excedere. Plures igitur Hecatas agnosco. Primam quidem Fauni filiam, quæ ἑκὰς, hoc est longè, non à nobis certè, sed ab humanitatis corruptæ fuerit inclinatione, serpentis tantum astu decepta, ac vi tandem violata. Secundam eam Noctis filiam ἑκὰς, hoc est longè, ex ipsa corporis structura, ab humanis recedentem; longiùs, si Præses, ante Proserpinam, fuerit inferorum. Tertiam Persei filiam ἑκὰς, hoc est longe ab humanis distantem, ex efferata animi crudelitate, qua in internecionem humani generis ferebatur. Quartam Lunam, seù Cynthiam, aut Dianam, quæ si consideretur in Cœlo, certè ἑκὰς, procul scilicet à nobis est; & si consideretur, iuxta poeticum figmentum, in syluis venatrix ἑκὰς, *procul* à nobis est, cum hominum in syluis abdita commercium emtare studeat. Quintam denique Proserpinam ipsam, *Hecate* nuncupatam ab ἑκὰς, quia, procul certe, in inferis est. Dissonantiam verò Auctorum de Hecates persona differentium, indè prouenire diximus, quod vni attribuant ea omnia, quæ essent in plures dispertienda; eo pacto, quo, cum plures fuerint Hercules, diuisim ab omnibus prouenientia facinora vni Alcmenæ filio tribuuntur. His autem prænotatis, ad expositionem tandem eruditissimi Poetæ deueniamus.

ECCE PROCVL &c. More prophetico, enarrare prosequitur Poeta visionem, quam Numine afflatus iam se conspicere cœpisse professus est, & iam partem edixerat, vt fusè supra disseruimus.

ECCE. Aduerb. demonstrandi est, quod, vt plurimum, aliquid repentinum, & insperatum significat, vt testatur Ausonius, qui hoc proprium esse dicit Ciceronis, vt, in rebus improuisis, hoc ipso fere semper vtatur aduerbio *Ecce*. Demonstrat igitur, & quasi digito ostendit Vates hìc, inexpectatum, ac insperatum quid esse, quod à visione, Phœbeo sibi lumine repræsentata, suggeritur enarrandum: Hocque dicit esse Hecatem, nempè Proserpinam, quæ, dum inferorum efficitur Regina, propter nominis æquiuocationem, ansam præbuerit Alcameni eam Tricipitem excogitandi. Quasi dicat: Ecce vnde ortum habuerit commentum indicans, *Hecatem* Lunam esse in Cœlo; Dianam in syluis; Proserpinam in inferno: Ecce iam video primum huius commenti exordium hinc esse, quia scilicet tria hæc Numina, licet essentialiter diuersa, in hoc tamen conueniunt, quod ἑκὰς à nobis sint. Ideò Hecate Luna in Cœlo &c.

Aliam pariter eruditionem, & quidem directè, & principaliter (nam supradicta minùs principaliter, & quasi obiter attingitur) insinuat Poeta hìc. Sub nomine enim Hecates non Proserpinam modo innuit; sed Dianam insuper Iouis ex Latona filiam indicat, quæ item Hecate dicta est, vt supra. In causa est, quia apud Plateenses, vt notat Mythol. Nat. Com. lib. 3., antequam nuptias celebrarent, in more positum fuit, vt Dianam cognomento Eucliam placarent sacrificijs adhibitis; quod, cum esset Virgo, odio habere matrimonia putaretur. Ad quod alludens Poeta ostendit, se videre quidem Dianam placatam Proserpinæ Nuptijs interesse; sed

PROCVL tamen, idest quasi inuito, auersoq; & longè ab approbatione nuptiarum animo diuagantem; eo pacto videlicet, quo dicturus est lib. 2. vbi de Pallade, ac Diana raptui Proserpinæ adstantibus agens inquit: *Inuitæ cessêre Deæ &c.* Ideò enim dixit: *Ecce procul Hecate*; addit autem *Ternis variata figuris*; vt magis expresè ostendat, se de Diana loqui, quæ Triuia etiam dicitur, non solum quia colebatur in Triuijs, sed etiam quia, cum Diana eadem sit, ac Luna, verè triplicem sui figuram ostentat, vt iam supra adnotauimus; atque vt eam à Proserpina, quæ nunquam Triceps fuit, vt vid., distinguat contra eorum opinionem, qui, fabulati sunt Proserpinam eamdem, ac Dianam esse, eo quod ex Fabulis acceperint, Iouem à Cerere exoratum concessisse, vt rapta Proserpina ab inferis reduceretur, si tamen nil cibi apud inferos gustasset; sed comperto, eam ibi aliquot grana Mali punici comedisse, tantum Cereri datum,

vt dimidiato tempore Proserpina, sex menses scilicet apud Virum in inferis, sex apud matrem degeret, & superos; quod cum Dianæ, seù Lunæ conuenire videatur, quia tantumdem sub terra, quantum supra, vt notat Myt. cit. Nat. Com. toto anno commoretur; hinc est vt fabulati, & illi fuerint Proserpinam eamdem fuisse, ac Dianam, seù Lunam. Sed nimis iam fortè digredimur, habita iam germana Auctoris explicatione; quidquid in contrarium afferat Barthius in hunc locum innixus auctoritati Prudentij, qui lib. pri. in Symm. cecinerit.

Denique cum Luna est sublustri splendet amictu;
Cum succincta iacit calamos Latonia virgo est;
Cum subnixa sedet solio Plutonia coniux.

Nam nos longè, latèq; auctoritatem istam infregimus, patenti nimis assignata disparitate. Heinsius non *ternis variata figuris*; sed *ternas variata figuras* per hellenismum legit; quod nil affert tandem diuersitatis, aut eruditionis quod in vulgata non habeatur.

HECATE EXORITVR. Prima, quam circa nomen *Hecate* attulimus, explicatio egregie ex verbo *exoritur*, quo vsus hic Vates est, confirmatur; nam apud Terentium idem est *exoritur*, ac *deriuatur*: quasi dixerit Auctor; Hinc exoritur. idest hinc deriuatur: *procul*, idest quamuis *procul a vero* commentum tricipitis Hecates. *Exoritur procul ternis variata figuris Hecate*. Secundæ pariter ad idem nomen expositionis fundamentum habetur, & ex ipsa eruditione, quam de Diana retulimus, & ab ipsa propria significatione verbi exoritur, quod propriè significat vulgò *vscir fuori; farsi vedere*. Quasi Diana nuptijs Proserpinæ, adsit placata quidem, quo ad aspectum; sed animo reluctanti &c. vt supra fusiùs dictum.

LENISQVE SIMVL PROCEDIT IACCHVS. Iacchus nomen Bacchi est ab *ἰακχῶ*, quod est *clamo, vocifero, & capitum edo*; nam Baccho sacrificantes omnia clamoribus, & vlulatibus complebant. Iacchum Proserpinæ filium ex Mercurij concubitu susceptum refert Coruilius citatus à Parrhasio hic: eumdem Proserpinæ item filium facit Arrhianus ab eodem citatus, & à Ioue susceptum autumat ex Proserpina, qui in Anguem mutatus, eo pacto, quo de Fauno diximus, filiam vitiauerit. Sed hæc sunt omninò à sententia nostri auctoris aliena, qui vbiq; Proserpinam, antequam Plutoni nuberet, Virginem vocat. Aliundè igitur desumenda ratio, cur Iacchus huc se conferat. Parrhasius idem cum viderit fabulosam, quam attulerat Iacchi originem non posse subsistere, aliam assignat rationem, & dicit, vim, quam Proserpina in semine, Ceres in segete representat, ab Iaccho in plantis representari, & ideò iure comitem Proserpinæ assignari. Sed quid hoc cum Nuptijs decantandis, vel cum visione ad easdem nuptias pertinente? Aliam init viam Barthius, dum inquit Ecquis tot Deorum Cereri, eiusq; propagini amicior fingi, aut associari gratior libero posset, præsertim ad nuptiarum pompam ornandam, quam iste festiuitatum omnium Choragus? Aliqua hæc ratio est, nec inficior. Sed quomodo gratus Cereri, aut Proserpinæ, in casu, lætitiæ Deus, cum vtriq; Deæ luctuosissimæ fuerint Nuptiæ, Cereri quidem semper, Proserpinæ verò saltem cum raperetur, vt patet ex dictis eiusdem, quibus de Patris inclementia conquesta est lib. 2. Auctoris, vbi ait.

Cur non torsisti manibus fabricata Cyclopum,
In nos tela Pater? &c.

Aliam itaq; ego validiorem hic affero, & quidem non vnicam huius rei rationem. Bacchum triplici nota insignitum repetio. Prima est, eum diadematis fuisse inuentorem: quarè cum agatur hic de coronanda in Reginam inferorum Proserpina, Bacchus diadematis inuentor accedat necesse est. Secunda est Bacchum inuentorem extitisse sacrificiorum: Quarè cum Proserpinæ inferorum Deæ constitutæ propria ornanda essent sacrificia congruè adstare dicitur sacrificiorum inuentor Bacchus. Tertia est Bacchum auctorem generationis creditum fuisse, vt refert Mythol. Nat. Com. lib. 5. atq; ideò nuptijs interesse proprio quodam cogitur iure; quippè quæ ad generationem propagandam fuerint institutæ; nam Pluto vxorem petijt.

Impatiens nescire torum, nullasq; mariti,
Illecebras, nec dulce Patris cognoscere nomen.

LENIS autem vocatur, quod italicè sonat; *Molle, delicato, effeminato*; cum verò Bacchus iuuenis semper mollisq; & effœminatus describatur, ac pinguedine supereffluenti ferè grauatus; optimè illi lenitas competit. Sed, vt propiùs ad rem accedamus, *lenis* dicitur hic in eo sensu, quo *Lenis* idem sonat, ac *mitis, facilis; fauens. clemens, placatus*; nam cum humanis sacrificijs Bacchi crudelitas placaretur; dum hic agitur de Proserpina infernis, per has nuptias, deitatibus immolanda, Bacchus generationis auctor creditus hac nuptiali hostia placatus dicitur, adeòq; lenis, ac mitis accedere. Alij legunt *laetus*, sed non video cur à vulgata recedendum.

SIMVL. Non significat hoc aduerb. hic personarum concomitantiam, quasi simul cum Diana, seu Hecate iunctis in idem animis procedat; nam cum viderimus Dianam; vtpotè virginem, auerso animo adstare, Bacchum verò, quippè generationis auctore, prono in nuptias animo adesse, non potest inter duas contrarij animi personas societas copulari; sed aduerb. illud *simul* concomitantiam tantum temporis importat; quasi dicat: eodem tempore, licet diuersis affectibus adsunt Hecate, & Bacchus; illa violatam deplorans virginitatem in Nuptijs; iste, Hymeneis lœtus, hilari approbans fronte.

CRINALI FLORENS HEDERA. Ignotum non arbitror, quod Homerus de Baccho asseuerat in hymnis; nempè illum, à prima vsque infantia, solitum fuisse hederaceis coronis tempora redimire: sed, vt imperitis meliùs hoc loco res patefiat, non piget Homeri versus subscribere, qui in Mythol. sita à Nat. Com. lib. 5. latinis sic mussis efferuntur,

Tunc quoq; paruus erat, syluisq; errabat in altis,
Ornatus lauro, atque hedera &c.

Quarè semper existimata fuit hedera Patri Libero sacra. Ratio autem, cur hedera Baccho sacra sit, multiplex redditur. Prima est, quia, cum Semelem Bacchi matrem Iuno, pellicatu offensa, fulminibus obiecisset incautam, ac Bacchum subindè ipsum accerrimè persequeretur, fertur iste, adhuc infans, inter densas hederæ frondes ab ira persequentis latitasse, ac grati subindè in signum animi eiusdem fronde coronatus incessisse. Secunda est, quia tortuosa hæc arbor Bacchis suis e ramulo pendentibus vuarum racemos imitetur. Tertia, quia semper viridis, vt Bacchus semper iuuenis est: nam viriditas iuuentæ symbolum. Quarta, quia hæc arbor, vtpotè naturâ frigida, videatur, ob insitum frigus, secum ferre amuletum ebrietatis, vel potius quia vt habet Plutarcus in simposiacis vino permixta ebrietatem inducat. Quinta, quia Cissus Bacchi comes, cum inter saltandum perijsset; Bacchi iussu fuerit in hanc arborem commutatus, quæ Græcis *κίσσος*, Latinis Hedera est. Duplicis autem speciei hedera esse dicitur. Altera quæ à Bacchis, quas albas gignit, alba vocatur: altera verò, quæ à nigris Bacchis nigra dicitur; & hanc propriam Lyæi capitis coronam esse autumant. Verum & sine delectu vtraq; Baccho adscribitur, vt notat eruditissimus Pier. Valer. lib. Hierogl. 51. Describit igitur Poeta hic Bacchum ab adiunctis extrinsecis, & à corona incipit, quam, cum crinem cingat, & ex hedera, sit hederaceam, & crinalem iure appellant. Ideò

CRINALI FLORENS HEDERA. Crinali, hoc est circa crinem, coronæ in modum, obuoluta.

Florens autem hic translatè accipitur pro conspicuus, celebris, insignis, in quo sensu ait etiam Ouid.

Nos quoq; floruimus, sed flos fuit ille caducus.

Aptissimè autem hederâ coronatus Liber inducitur hoc loco; nam, cum Veneri data fuerit Nuptiarum peragendarum cura, Bacchus in Venerem pronus ostenditur ex hederacea corona; nam Hedera, vt diximus, Græcis *κισσὸς*, & *κισσᾶν* apud Græcos verbum idem est, ac *pronum in Venerem ferri*. In victorijs etiam hederacea corona vsus dicitur Bacchus, quarè & eius imitatione Alexander Magnus, vt ex Plinio, ac Curtio habetur, victor ex India redijt exercitu hederis coronato. Quarè, cum Bacchus generationis Auctor hic de virginitate Proserpinæ triumphum referat, hedera coronatur.

PROCEDIT. Procedere, idem est atq; accedere, seù progredi; sed ad pompam pertinet mediatè velut euntis, vt notat Barthius.

QVEM PARTHICA VELAT TIGRIS. Indicata Lyæi corona, spolium, quo tegebatur, describit; *Quem* enim ad Bacchum, de quo supra, refertur.

PARTHICA TIGRIS. *Parthica* nomen est à Parthia deductum, quæ quidem regio Asiæ, & Hyrcaniæ contermina, consequenter, ex vicinitate, Tigribus abundans; feracissima enim horum animalium Hyrcania est, & quidem summa ferocitate, ac crudelitate pollentium; Vndè factum vt Armida apud Torquatum Tassum, in liberata Hierosol., vt Amasio, eam deserenti, exprobraret crudelitatem, nulli, eius arbitratu, secundam, dixerit.

Ne te Sofia produsse, e non sei nato
Dell' Atia sangue tu; te l'onda insana
Del mar produsse, e'l Caucaso gelato;
E le mamme allatter di Tigre Hircana.

Didonem etenim imitatur, quæ, apud Virg. Æn. 4., iisdem, licet diuerso idiomate, verbis, in desertorem sui Æneam sic insurgit.

Nec tibi Diua parens, generis nec Dardanus Auctor,
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus; Hyrcaneq; admorunt vbera Tigres.

Notum autem est, ferarum exuuias crudelitatem edomitam indicare, cum fera ex illis emortua denotetur, vt ex Herculei leonis spolio eruditissimè docet Pier. Valer., qui etiam idcircò asserit lib. 11. Bacchi carpentum Tigribus vehi solitum, vt nempè per tigrides currui subiectas immanitas edomita significaretur, quandoquidem Auctores quamplures asseuerent, moderatum vini vsum, (quod Donum Lyæi est) ferocientis animi sæuitiem demulcére. Quod si furorem, adhuc spirantes Tigrides, eo tantum quod Iugo premantur edomitam immanitatem ostentant, quanto magis emortuæ spolium feræ hoc ipsum indicabit? Adde in more positum semper, vt victores hostium spolijs ad ornatum vterentur. Quarè Magnus Alexander cum carperetur ex eo quod vestem induisset Persarum; in sui defensionem assurgens, inquit, se, vt victorem, deuictorum spolia induisse. Cum igitur Bacchus, expeditione in Indos suscepta, Asiam quoq; totam, in qua & Parthia est, & Hyrcania, peragrauerit, & in ditionem redegerit, optimè Parthica Tigride indutus demonstratur. Verum, quia arbitror etiam, Poetam per Synecd. locutum, ita vt speciem pro genere posuerit, quo plures, more suo eruditiones vnico attingeret verbo; hoc etiam aduertam hic lubens, nempè *feram illam*, quam Græci θῶας vocitant, Latini verò Lyncem, seù Lupum ceruarium, ab Arrhiano, qui res gestas Alexandri condidit, *Tigrim indicam* appellari. Cum itaq; Bacchus Indiam domuerit, cur non indicam Tigridem, triumphale scilicet circumferat indumentum? Insuper Mythol. Nat. Com. lib. 5. memorat, Bacchum Iunonis consilio, eum perdere, per fraudem conantis, Tigride vsum fuisse ad tranandum Sollacem, seù alio nomine Sylum Armeniæ fluuium, qui postea à Tigride Bacchum transuehente dictus sit Tigris. Quarè, cum natura sua Tigris immanissima sit, & à Iunone concitata immanitate ipsa immanior esse debuerit; eo quod Bacchus feræ simul, ac fluminis victor extiterit iure tigridis induit exuuias, æternum rei à se preclare gestæ monimentum. Denique Tigris, apud Pier. cit., Hieroglyphicum vltionis, & quidem accerrimæ est: cum autem Bacchus accerrimam sumpserit vltionem de Thyrrenis Pyratis, eum in seruitutem abducere conantibus, quando scilicet illos tanto affecit terrore, vt, præcipites à puppi se ipsos dantes in vndas, fuerint in delphinos conuersi; & item de Pentheo, Orgia sua distrahere volenti, cum Bacchus scilicet Bacchantes suas in Pardales, à quibus Pentheus discerptus est, conuertit: ac demum de Lycurgo, ob succisas vites, cum illum coecum reddidit, & insanum adeò, vt loco vitium sibi crura obtruncauerit; Iure in vltionum monimentum Tigridis pelle obuelatur, vt alij *Distant cuspitem montes, & non temnere Diuos*. Ad hæc verò allusit etiam Ouid. Metam. 4. cum ait.

Pampineis agitat velatam frondibus hastam,
Quem circa Tigres, simulacraq; inania Lyncum,
Pictarumq; iacent fera corpora Pantherarum.

VELAT. *Velare* non semper significat *omninò tegere*, vel *occultare*: sed sæpè sæpiùs, vt hic, *velo* pro eodem sumitur, ac *vestio*, prout in eodem sensu Virg. Tyberinum vestiens Æn. 8. ait.

. . . . . Tenuis glauco velabat amictu,
Carbasus, & Crines vmbrosa tegebat arundo.

Aduerte tamen, nos dixisse, verbum *velo* non idem prorsus esse, ac omninò tegere, nam ex hoc intelliges, illud verbum, licet idem cum vestio, non importare tamen absolutè talem vestem, quæ totum obtegat corpus, sed sufficere si vestem partialē importet; & certè in hoc sensu habetur hic: sat enim notum arbitror, vnicam Tigridis Pellem ad totum corpus obtegendum non sufficere; Immò notum etiam arbitror, morem fuisse eorum, qui feram aliquam debellassent, vt exuuias ab vtroq; humero suspensas demitterent. Quarè satis constat, in quo sensu verbum illud *velat* hoc loco vsurpetur.

ET AVRATOS IN NODVM COLLIGIT VNGVES. Gestamen ex ferinis pellibus confectum, cum, vt dixi, trophæi loco gestarentur, in vsu etiam fuit, vt aureis ornamentis nobilius redderetur; ac præcipuè, ad tollendam pellis deformitatem, vngues ex illa naturales detrahebant, eorumq; loco artefactos alios ex auro confectos adijciebant. Ideò & Virg. Æn. 5 Leoninam pellem, qua Æneas Salium donauit, vnguibus ditatam aureis descripsit.

Sic fatus, tergum getuli immane Leonis,
Dat Salio villis onerosum, atq; vnguibus aureis.

Idcircò & Poeta noster, vt dignam Numine pellem Tigridis efficiat, auratos adijcit vngues. Sed clarius præstantissimi acumen ingenij peruestigemus. Aurum, apud Chimicos, solare metallum esse, asseuerantissimè dicitur, vt testatur Pier. in accipitre. Cum autem Nat. Com. in sua Mythol. lib. 5. dicat, Nebridum maculosas pelles Baccho attribui, eo quod Bacchus idem cum Sole Numen à non paucis habeatur; Nebrides verò maculis suis, in se ipsis stellatum quasi Coelum depingant; & cum hanc de Baccho opinionem innuat Pier. ex Græcorum deductam Theologia, quæ etiam, ob eamdem causam, qua Baccho Nebrides dicentur, tigrides eidem pariter dicauerit; hinc est, vt Vates, ad hoc vt quodam quasi Hierogl. sententiam istam, quæcumq; tandem, aut vera, aut falsa illa sit, in legentium mentes reuocaret, vngues, ex solari metallo confectos, Tigridi Bacchum obuelanti apposuerit. Insuper cum vnguibus feræ consimilis dilaniatus fuerit Bacchi contemptor Pentheus; quid ni dicamus illum, in memoriam benè gestæ vltionis, hos vngues auro coronatos voluisse? Rursus, Tigridis spolio edomitam feritatem indicari docuimus: Fallor autem, ni spolio illi vngues addiderit aureos, vt innueret, ex edomita feritate, coniunctisq; pacatissimo foedere animis, summâ rerum omnium opulentia fruentibus, aureum sæculum sua olim primordia desumpsisse: ideoq; & aptè subdit:

Et auratos vngues

COLLIGIT IN NODVM. Nam, licet hæc verba indicent modum, quo pellis detinebatur, ne ex humero decideret, mysterio tamen certè non carent: Quarè dixerim, ideò modò constrictos vngues posuisse, vt indicaret, tunc aureum sæculum noua exordia sumpturum, cum immanitas adeò edomita fuerit, vt ligatis vnguibus inhabilis ad denuò in offensas insurgendum remanserit. In huius rei memoriam Bacchi Sacerdos eadem pelle auratis vnguibus ornari postea consueuit, vt testatur Papinius lib. 11. quem citat Parrhas. hic, & cuius hæc verba de Sacerdote loquentis,

Quem discolor ambit.
Tigris, & auratis aduerberat vnguibus armos.

Imitatur autem hoc loco Vates, teste Dempstero, Statium qui 6. Thebaid. dixerit:

Extremas auro mansueuerat vngues.

EBRIA MÆONIIS FVLCIT VESTIGIA THYRSIS. Heinsius hunc textum corrigit, & legendum contendit ex optimis codicibus, quos ipse se vidisse testatur.

Ebria Mæonius firmat vestigia Tyrsus.

Optimam hanc esse lectionem non auserim inficiari; quæ etiam ab ipso roboratur exemplo Virg. Æn. 3.

Trunca manum pinus regit, ac vestigia firmat.

Exemplo insuper Lucani Pharf. lib. 4. vbi ait.

Dum labat, & fixa firmat vestigia Thyrso.

Ac tandem exemplo Statij Theb. 2. dicentis:

Medica firmat vestigia virga.

Verum quia in idem tamdem cum vulgata recidit, vt videbimus nil immuto; sed explicationem iam prosequor.

Scimus, nimia vini potatione rationales adeò potentias deturbari, vt ebrio omnia interdum nutare videantur, atq; euerti: cum tamen solus ipse nutet, & corruat. In causa est quia fumosa illa ebrietas, nimiâ spirituum, quos agitat, concussatione, sensus alteratos adeò efficit, vt nil videant, nisi eo modo, & in eo motu, quo spiritus concussi visionem ipsam concutiunt; & insuper nimius calor, ex ascendentibus ad caput vaporibus in cerebro congestus, neruos omnes, vtpotè radicem in cerebro habentes, concutit, & debilitat; ideoq; ebrij motus semper instabiles, & ad lapsum habent procliues. Cum igitur Bacchus vitis inuentor, & vini Deus habeatur, immò & pro ipso interdum vino sumatur, egregiè à Poeta ebrius describitur, quasi Numen ebrietatis, immò ebrietas ipsa: nam si litteras græcas introspiciamus, vinum græcè Μέθυ; ebrietas verò Μέθη dicitur, quasi parum, aut nihil distet, quin vinum, & ebrietas idem sit; consequenter Bacchus, qui pro vino habetur, idem & ebrietas erit: & hac fortè de causa Μεθυμναῖος à Græcis dictus fuit Bacchus, nomen videlicet à vino simul, & ebrietate deducentibus. Appositè igitur Poeta, Bacchum ab adiunctis describens,

ebrium

ebrium facit, eiq; non incongruè ebria vestigia adscribit; quæ, quia vacillantia sint; Ideò

FVLCIT. *Figit* alij legunt hoc loco, sed ineptè, vt benè notat Heinsius hic; nam figere, est *aliquid immotum reddere*, eo ferè pacto, ac si radices humi immobiles affixisset; nam & Plantæ radices figere dicuntur, vt immobiles denotentur: sic figere tentoria dicimus in rebus bellicis cum stationarium exercitum indicamus &c. Hæc autem immobilitas certè ebrijs vestigijs repugnat; nam, quantumuis toto nisu, ac fulcris quibuscumque adhibitis, stabilientur, vacillantia semper conspicientur. *Firmat* legit Heinsius: seù *firmans* apud alios. Sed eamdem patitur hæc lectio difficultatem, nam & verbum figo translatè pro eodem sumitur, ac firmo. Meliùs igitur arbitror cum vulgata legendum *Fulcit*. Nam *fulcire* propriè est *sustinere* aliquid, quod casurum esset, ni fulcris solidaretur, & profectò nutantia vestigia fulcire est quidem ea sustinere, ne in præceps prolabantur; sed non tollit, quin nutantia conspiciantur; immò, quia nutant actu, actu fulciuntur ne cadant.

VESTIGIA. Vestigium propriè est illud signum, quod ab impresso humi pede relinquitur: verum & interdum pro ipso pede accipitur, intelligendo scilicet ex signo rem ipsam quæ signo imprimitur, seù mauis dicere ex effectu causam. Et hic quidem in hoc sensu vestigia posuit Poeta pro pedibus, vel pro ipso, qui pedibus fit, incessu, & signo indicatur.

EBRIA. Idest instabili, nutantiq; micantia motu, vt proprium ebriorum est; nam solitum hoc apud Poetas, vt effectum refundant in causam, ita tamen, vt ex causis effectus intelligant. Licet autem ebrietas, cerebrum lædere, videatur, non pedem; tamen dum in cerebro radicem neruorum omnium, vt vidimus, offendit, certè & pedem facit titubantem.

MÆONIIS THYRSIS. En quibus fulcris Bacchus vtatur, Thyrsis nempè. Consueuisse Bacchum Thyrsis dexteram ornare simul, & armare, adeò decantatum est, vt iam nil notiùs: Immò, Thyrsis instructo exercitu, eum terras omnes lustrasse, docent & Diodorus, & Macrobius: ipsæ etiam Bacchantes ideò, ad earum Numinis imitationem, Thyrsis armari consueuerunt, si Macrobio credimus; quarè & apud Græcos Bacchus θυρσοφόρος, & apud Latinos Thyrsiger appellatur. Porrò Thyrsus hasta erat aculeata, seù lanceus telum, cuius mucro hedera, aut vite circumtegebatur ambiente, ac per totam hastam, circumuoluti serpentis in morem, eadem hedera, aut vitis obserpebat; quod, teste Pier. Valer. lib. Hierogl. 51. vini nocumentum indicat sub ipsius suauitate latitans eubrari: ex quo dictum à Macrobio Liberum Patrem per obliquum ferire, circumfusis mucrone hederis latitante. Huiusmodi hastis vtebantur omnes, qui Bacchi Orgijs operam darent. Quarè de Menadibus inquit Catullus.

Harum pars tecta quatiebant cuspide Thyrsos.

Et Virg. de Amatam prosequentibus, dum Orgia perageret Æn. 7.

Pampineasq; gerunt incinctæ pellibus hastas.

Et Amata ipsa de Baccho hæc ibidem clamitat.

Euohe Bacche fremens, solum te Virgine dignum
Vociferans. Etenim molles tibi sumere Thyrsos,
Te lustrare choros &c.

MÆONIIS autem, dixit, sumpta denominatione à Mæonia minoris Asiæ regione, vulgò *la Lidia*; nam, vt habet Mythol. Nat. Com., Bacchus celeberrimo cultu in Lydia colebatur, & per consequens Thyrsorum ibi præcipuus vsus, ac nobilior pompa. Adde Lydiam optimis vinis abundare, vt colligitur ex Cyrene ad Aristæum, hæc apud Virg. Georg. 4. habente.

. . . . . *Cape Mæonij Carchesia Bacchi,*
Oceano libemus &c.

Ex quo factum vt Bacchus ipse Mæonius diceretur, atque ideò & arma ad Bacchum pertinentia congruenter admodum Mæonia dici debent.

Hucusque exordium totius eruditissimæ Poesis extenditur, quæ licet triplici libro subdiuidatur, ad hoc tandem initium, seù ad hanc, vt alij dicunt, Argumenti Propositionem omnia subdiuisa reducuntur. Vt igitur videamus præstantissimæ notæ Vatem, non poeticos solum, sed & O[illegible] rios numeros impleuisse, exordij partes, iuxta Rh[illegible] scholas, in ijs quæ supra explicuimus, anatomica [illegible] gatione quæramus. Tria exordi[illegible] s constat ex Suar. lib. 2. de arte [illegible] profectò Rhetoricorum præc[illegible]

tiam, attentionem, ac docilitatem captent. Memineris tamen semper, præcipuam Oratoris artem esse, artem ipsam tegere, ita vt Natura potiùs, quam Arte dictante, fluere videatur oratio. Beneuolentiam igitur à persona sui ipsius captat Auctor, dum quasi se ipsum suscepto oneri imparem fatetur, ac ausum excusat eo, quod poetico æstro impellatur ad ardua: quod totum latet in ijs verbis: *Mens congesta iubet audaci promere cantu*. Insuper dum se religiosum adeò ostendit, vt Numini addictus nolit sacra miscere profanis, magis adhuc sibi beneuolentiam conciliat; nam etiam infensissimi quique, velint nolint, natura impellente virtutes, ac rectam morũ compositionem vel in hostibus amant, dum suspiciunt. Attentionem captat, dum innuit se maximis acturum de rebus; nam rerum pondus aures erigit auditorum, curiositatis stimulo concitante: confirmat verò, dum, se afflatum numine, quæ tantummodo numen dictauerit, idest nulla animi interposita passione, dicturum profitetur.

Gressus remouete Profani,
Iam furor humanos nostro de pectore sensus,
Expulit, & totum spirant præcordia Phœbum.

Docilitatem denique sectatur, dum dicenda indicat, & semina dicendorũ omnium, dilucidante diuisione disseminat.

Inferni Raptoris equos, afflataq; curru
Sydera Tænario &c.
Angues Triptolemi stridunt &c. vsq; ad finem.

Hæc enim omnia cantu prosequi proposuerat Vates, licet (quod pluribus euenit) opus suum imperfectum, vel coactus reliquerit, vel perfectum exciderit, ita vt nobis mutilatum tantummodo exponatur.

Si sensus morales quæras ex hoc exordio deducere; Non rectiùs Seneca in moralibus loqui potuit; nam ex perspicacissimi Poetæ sententia deducitur, quo animo debeant esse qui sacris initiati sint, & addicti: nihil enim illi cum Mundo, ac Choragys eius; nihil cum vanitatibus seculi, nihil cum Profanis; sed, ab alijs semper segregati, soli Deo, sacrisq; vacare debent, & semper in auribus Tybicinis monitum habere.

AGE QVOD AGIS.

Insuper diuinis vocationibus debere nos semper obtemperantes esse, ita vt, sicuti, vt dicebat exul Poeta.

Qui rapitur fatis nil præter fata requiret;

Sic qui diuinis vocationibus, quæ trahunt omnia fortiter, suauiterq; disponunt, alliciuntur, sequi debent, & nil vberiùs præ oculis habere. Nuptias denique, virginitati comparatas, non improbandas quidem, sed inferioris esse edicimus notæ; nam, licet melius, per Apostolum sit nubere quam vri; melius tamen, eodem teste, erit Virgini, si sic permanserit. Ideò Diana perpetuæ virginitatis splendore renitens adesse quidem, sed *procul*, & quasi auersa à nuptijs fronte describitur. Nuptias verò, auspice Baccho, factas, infœlices exitus habituras; cum enim Bacchus hic nuptiarum auctor assistat, Proserpina inferorum Tyranno copulatur. Disce quam perniciosa sit nuptialibus in conuiuijs ebrietas, quæ ad exitum semper ducat infœlicem.

Neque obijcias moralia hæc documenta ad mentem Vatis à Christiana fide alieni esse non posse, nam facilè respondetur Ethnicos non defuisse, qui lumine naturæ præstantissima moralium virtutum dogmata tradiderint, quæ subindè sacris etiam litteris in pluribus cohærere potuerint.

Quod si iam textum exoptes italicis demandatum Musis, accipe quæ currenti calamo nobis excidêre.

Del Predator, che le tartaree grotte
Tiraneggia, trà l'ombre, i cocchi oscuri;
Gl'anneriti destrier; l'aure interrotte
Dal pestifero vol de fiati impuri;
Le gran faci del Ciel guaste, e corrotte
Dal rio sbuffar de sotterranei Arturi.
Cantar conuienmi; e que nutiali honori,
Ond'è, ch'in Stige altra Giunon s'adori.
Temerario è l'ardir. Mà scuote in vano
L'agitato pensier de Numi il peso.
D'Entusiasmi gl'ardor del senso humano,
Snudato già questo mio petto han reso.
Febo al mio genio impera, egli alla mano
Ch'il Pletro tocchi, ad vbbidirle inteso.
[illegible]ntr'Apollo entr'al mio sen risiede,
[illegible]'affretti ogni Profano il piede.

Arturus stella in signo Bootis tempestatis excitatrix; Bootes verò agrestis Plaustrum in Cœlo dicitur.

Già

Già de tempij sacrati al Dio di Cinto
Vacillanti crollar m'auueggio i marmi;
E'n chiara luce, ond'ogni lume è vinto;
A folgori intesciuto il tetto parmi;
Quasi, al sgombrar di cieca notte accinto
L'ombroso vel, con mille faci ei s'armi:
Mà co' prodiggi alla mia cetra addita
Del vicin Nume vn' insperata aita.
Già dal fondo più cupo, oue trà morti
Giace sepolto, e s'inabissa il trono
Di chi d'Vena fatal seuote le sorti,
Di fremito, e stridor s'inalza il tuono;
E'l Caprifico varco, infra distorti
Meandri del suo sasso, eccheggia il suono:
Pronuba le sue faci Eleusi inalza;
E con tal fiamma i gran sponsali incalza.
D'vn'ardente Vulcan nuouo ricetto
Di Tritolemo i Draghi il collo altero,
Del giogo ad onta, ond'è calar costretto,
Rizzano; e del desire esce in forriero
Già da fauci frenate, il fischio, astretto:
E'l serpeggiar più dolce, e lusinghiero,
Mentr'alzate le creste, al canto, esprime,
N'inuita i carmi al catenar le rime.
Ecco vn sol nome in mostruoso oggetto
Di Gerion nouello i corpi assembra;
E perche vn *Lungi* è d'vn tal nome effetto,
Mentr' in trè lontananze vn ne rimembra,
D'Hecate forma il triplicato aspetto,
Ch'hauer indi l'Oriente hor mi rassembra.
E lieto in vn veggio del Mosto il Nume
Girar ridente abbacinato il lume,
Con le braccia tenaci hedra frondosa
Diadema intesse alla superba fronte:
Centro d'Hircani horror tigre pomposa,
Co'l trofeo delle spoglie, al tergo il fonte
Di glorie addatta; e, 'n crudeltà famosa,
L'vngna resa è già d'or, perche sormonte
Le stelle in pregio; e'l vacillante passo
A i Thirsi attiensi inebriato, e lasso,

Caprificū antrum Ditis Ostium; ob hoc antro Plutonis in templū suum Aditus ex quo templum ipsū per Metanlepsim infertur.

Hæc rudi profectò mineruа Musis nostris exprimebantur. Sed, ne tedio afficiant, opportunè iam nos ad dulcedines suas reuocat Vates,

Dij, quibus innumerum vacui famulatur Auerni
Vulgus iners; opibus quorum donatur auaris,
Quidquid in orbe perit; quos Styx liuentibus ambit
Interfusa vadis; & quos fumantia torquens
Æquora, vorticibus Phlegeton perlustrat anhelis;
Vos mihi sacrarum penetralia pandite rerum,
Et vestri secreta Poli. Qua Lampade Ditem
Flexit amor! Quo ducta ferox Proserpina raptu,
Possedit dotale Chaos; quantasq; per oras,
Sollicito Genitrix errauerit anxia cursu:
Vndè datæ populis fruges, &, glande relicta,
Cesserit inuentis Dodonia quercus aristis,

DII QVIBVS &c. Absoluto exordio, ad inuocationem Auctor gradum facit; sicuti profectò in more positum apud Poetas omnes facilè reperies. Sic Virg. Æn. pri. musam inuocat propitiam ad seriem dicendarum rerum euoluendam.

Musa mihi causas memora; quo numine laeso,
Quidue dolens Regina Deûm tot voluere casus,
Insignem pietate virum tot adire labores.
Impulerit &c.

Sic Valerius Flaccus primo Argonauticorum Phœbum inuocat, & Neptunum; appositè, quia de maris violatione erat acturus, ideòq; ad Neptunum præcipuè pertinebat opē ferre de rebus, vt ita dicā, suis canēti, qui idcircò sic insonat:

Phœbe mone, si Cumææ mihi conscia Vatis
Stat casta cortina domo, si laurea digna
Fronte viret. Tuq; ô, Pelagi cui maior aperti
Fama, Caledonius postquam tua carbasa vexit
Oceanus, phrygios prius indignatus Iulos;
Eripe me populis, & habenti nubila terræ,
Sancte Pater, veterumq; faue veneranda canenti
Facta virûm &c.

Ex Italicis verò eorumdem Princeps Torquatus Tassus, cum Liberatam canere Hierosolimam aggrederetur, cantu pri. Deiparam inuocat, sub nomine Cœlestis musæ; & meritò quidem; nam, cum de eius Filij sepulchro, e Barbarorum manibus vindicato, ageretur, matris erat filij gloriam quærentibus adesse. Quare sic ille.

O' Musa tu, che di caduchi allori
Non circondi la fronte in Helicona,
Mà, sù nel Cielo, infra i Beati chori,
Hai di stelle immortali alma corona,
Tu spira al petto mio celesti ardori,
Tu rischiara il mio canto, e tu perdona,
S'intesso fregi al ver; s'adorno in parte
D'altri diletti, che de tuoi, le carte.

Bracciolinus de Cruce Solem in ea inuocat ecclipsatum.

Sourano Sol, di cui fauilla è questo,
Che, l'Vniuerso illuminando, splende;
Per l'Ecclisse d'amor, ch'il Ciel funesto
Tutto adombrò di tenebrose bende;
Tu, che l'ingegno all'alt' impresa hai desto,
L'illustra sì, che, quale il vero intende,
Fuor di tenebre il tragga; e sempre in tanto

Gratia ch' il tutto può
la cetra, e'l canto.

Ex his aduertere cogimur, quam congruè, quam concinnè, ac prudenter etiam Poeta noster in sua inuocatione procedat; nam & ipse de tartareis thalamis acturus ad quem, quæso, Diuorum melius, quam ad illos, ad quos res ipsa peragenda spectaret, & quibus sacrabantur ipsi inferorum thalami per inuocationem confugeret? Nil meliùs igitur, nil prudentiùs excogitatum quam in huiusmodi inuocationem, dictante stimulo furoris, erumpere. Sed iam textum prosequamur.

DII. Deos hic Manes inuocari, asserit Parrhasius, vt eorum Numine res abditas, ac perpetuo silentio sanctas, Vati impune liceret proferre. Id quod etiam facit apud Senecam in Tragædijs Theseus, & Virg. in 6., vt idem inquit. Nam Neumenio, inter Phylosophos rerum occultarum curiosiori, offensam numinum, eo quod Eleusina sacra vulgasset, indictam somnijs, autumant fuisse. Vera fateor est Parrh. sententia, sed non quantum satis sit ad intentum; explicandum enim fuerat, qui nam tandem sint isti, quos inuocat, Dij. Respondere posset Auctor ille, vt fatear, eruditissimus, se satis dixisse, cum dixerit, Deos Manes inuocari; nam Dij manes Inferorum Deitates esse dicebantur. Verum adhuc viget difficultas, nam, cum iuxta aliquos plures, ac plures sint Auerni Deitates, iuxta id quod innuit Torquatus Tassus Hier. lib. Can. 16.

Giunto à gl'alberghi suoi, chiamò trecento,
Con lingua horrenda detta d'Auerno &c.

Vbi more poetico determinatum numerum [illegible] determinato: ac rursus iuxta alios vnicus [illegible] Deus, nempè Regnator Pluto, alij vero Au[illegible] Conciues sint à nutu Regnantis semper [illegible] 13. detur innuisse Ismenus apud eumdem [illegible] inquiens.

Cittadini d'Auerno, hor [illegible]
E tu Signor de Regni [illegible]

Adhuc inquirendum [illegible] sciamus, num vnus, an [illegible] Quod, cum Parrha[illegible] ttor explanand[illegible]

Plutonem [illegible] Poeta hic. Q[illegible] inferorum [illegible] Deos [illegible] admitte[illegible]

esse videatur; tamen iure hoc sibi quodam peculiare vindicat Tyrannorum potestas, vt Regnum non capiat duos. Vlterius cum inferorum Regnum Cœlo sit ex diametro oppositum, vt ex ipsa situum collocatione satis ostenditur; Cœlumque ex antiquis Poetarum commentis plures, ac plures habeat Deos, Deasque, interdum cum ipso Ioue de potestate decertantes, licet Deitates sint ipsi subordinatæ, per consequens necesse fuit, vt Infernus vnicum habuerit Deum, Deamque vnicam, nec alios secum de potestate decertare pateretur Pluto periculo fratris edoctus, quem non semel de Regno eijcere tentarunt. Immò hunc vnicum Deum, ac Deam vnicam eo vinculo adstrictos habere tartara debuerunt, quo in vnum coalescerent, omnisq; rebellantis Genij suspicio inuicem excluderetur; quod & in causa fuit, vt Plutonis Nuptiæ fuerint excogitatæ. Quod autem hoc ipsum in mente omnia librantis exciterit Vatis, ipsum Carminis artificium testatur, dum eius initio syllaba de gemina fit vna per synæresim: *Dij quibus innumerum &c.* Neq; subtilis fortasse nimis videatur hęc poetice mētis interpretatio; quandoquidem nouum non est, præstantissimæ notæ Poetas peculiari studio, ac arte carmina interdum ita concinnare, vt ex dispositione vocum abstrusi alicuius conceptus vehementia exprimatur, ac eiusdem vis artificij viribus innotescat. Sic Virg. Æn. 5. vt sub ictu entelli cadentem bouem citissime, ac tota corporis mole, vno simul impetu, neruis omnibus fractis, corruisse describat, ita Carmen concinnauit, vt in monosillabum a reliqua structura seiunctum desinens carmen ipsum toto impetu ruere videretur. *Exanimisque tremens procumbit humi Bos.* Ast, vt hoc ipsum non ex Latinorum tantummodo, sed etiam ex Hetruscorum Principe Poetarum discamus, perpende carmenā Torquato Tasso concinnatum Cantu Hierosl. lib. 19. ita vt ex artificio concinnationis viuacius emicaret vehementia affectus impellentis, ac celeritas Erminiæ ex equo prosilientis, vt languenti Tancredo, immò, vt ipsa credebat, emortuo, lugens assisteret. Tali enim vsus methodo est eruditissimus Vates, vt carmen ipsum in præceps agi videatur.

Non scese nò precipitò di sella.

Quare nil mirum, si ex ipso Auctoris nostri metro quid ipse mente conceperit exprimatur.

QVIBVS &c. Nomen Dij superius positum tàm ad superos, quàm ad inferos referri poterat, quarè notam hic addit differentialem, quibus ad præcitata Inferorum Numina contrahatur. Sicuti autem indiuisum in Plutone, ac Proserpina Numen, Ægyptiaca quasi vsus figura illius dissillabi in sillabam vnicam contracti, exposuerat; sic in præsenti ostendit, indiuisum eos Infernæ seruitutis obsequia excipientes; relatiuum enim in memoriam reuocat antecedens: *Dij quibus*.

INNVMERVM. Aristoteles 8. Phys. pr. de Cœlo, 2. de Generatione, & 2. Metaph., Mundum ab æterno fuisse non obscurè asseuerat, & ipsum sequuntur Auicenna, Auerroes, Simplicius, & alij. Hanc sententiam erroneam omninò, & falsam, ac contra fidem esse, patet ex Genesis pr. Vbi dicitur: *In principio creauit Deus Cælum, & Terram &c.* quo loco, illa particula *In principio* omnia creata definit fuisse creata in tempore, quia certè in æternitate nullum est inuenire principium. Verum cur non potuerit Poeta, qui, si Augustino credamus, gentilis fuerit, cum Phylosophorum alioquin Principe sentire asserens videlicet innumerum esse Vulgus Auerni ex eo quod ex Mundo, qui ab æterno fuerit, vel in Ælisios campos, vel in pœnarum Baratrum, quæ omnia sub Plutonis ditione asserebantur, innumeræ certe animæ, hoc est infinitæ transmigrauerint? Quod si fidem deneges Augustino (quod non sine aliqua temeritatis nota fieri posse existimauerim,) & malis Claud. nostræ fidei asseclam fuisse, vt alij asserere non dubitarunt, ideòque, & Mundum in tempore, non ab æterno creatum tenuisse non solum, sed imò vel Christianus, vel Gentilis fuerit, apertè docuisse hoc eodem libro, vbi inducit Proserpinam acu in sua tela pingentem: *Veterem qua lege tumultum discreuit natura parens &c.* Sic enim Chaos antiquiùs statuit quàm creata omnia, & certum est, quod nil detur æternitate antiquius. Si inquam hoc dixeris, non abnuo; sed cur adhuc, saluis his omnibus, non potuit Vates allusiuè saltem sententiam Aristotelicam attingere dicens *innumerum vulgus famulatur &c.* hoc est infinitum, posita sententia Aristotelis Mundum ab æterno ponentis? Certè hoc non esset affirmare sententiam, quo ad hoc, Aristotelis; sed immò eam allusiuè de incongruentia redarguere, quasi asserat ex Positione Mundi ab æterno sequi necessario, & negari non posse, infinitum actu animarum, quod tamen infinitum Aristoteles negauit, licet Mundum ab æterno posuerit. Ex quo arguendam relinquit Aristotelicæ sententiæ falsitatem, nam, cum à nullo sanæ mentis Phylosopho vllum admittatur infinitum actu extra Deum, consequens est, vt nec Mundus, à quo tale infinitum sequeretur, fuerit ab æterno. Sed quid vltra immoror? Poeta hic dicendus est locutus ex supposita Aristotelis sententia; loco vero citato, citra omnem allusionem, propriam exposuisse sententiam, quod non repugnat, cum hic allusiuè tantum, ibi verò assertiuè loquatur. Hæc, quo ad sensum eruditionis, atque arcani in textu latentis, dicta sint; nam, si superficiem tantum delibemus, facilè est dicere, Poetam hyperbolice locutum; & fortè etiam sine hyperbole, sed allusiuè ad Euangelicam Historiam, ex qua Lucifer maximam stellarum partem secum traxit, ac vlterius: *Multi sunt vocati, pauci verò electi.* Stellas autem Cœli quis enumeret? Ideo innumerum.

VVLGVS. Vulgus vt aliquibus placet à voluendo dicitur, eo videlicet quod instabile semper sit, ac facilimè hùc, illùc, imprudenter, stultè, ac impudenter voluatur, & refluis interdum mobilius vndis, à se ipso sæpè, ne dum ab alijs dissentiat, discors adeò, ac dissidijs obnoxium. Audi Virg. exactè vulgi naturam describentem Æn. 2.

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Hac igitur de causa infernales turmas Poeta Vulgi nomine designat, quia videlicet id, quod proprium Vulgi esse diximus, in gradu quodam eminenti excellit in inferorum cateruis; quod idem ipse Claud. explicuit, cum omnes, quas diximus, notas infernis aptatas monstris retulit lib. in Rufinum pr. vbi cum induxisset Megeram Rufini scelera extollentem, quæ carminibus istis enumerat, ac recenset.

Est mihi prodigijs cunctis immanius Hydris,
Tigride mobilius fœta, violentius Austris
Acrius Arpyis, refluis incertius vndis &c.

Tandem, vt ostendat, non solum sibi has inferorum proprietates Rufinum vsurpasse, sed & ijsdem inferni monstra superasse, concludit inquiens.

Solus habet scelerum quodquid possedimus omnes.

Ex quo clarè patet, agnitam à peritissimo Vate instabilitatem, incertitudinem, dissidiorum appetentiam fuisse proprias Inferos incolentium. Et cum, vt dix: hæ etiam sint Vulgi proprietates; ideò Tartareas turmas meritò Vulgi nomine nuncupauit.

INERS. Inertes, quasi *artis expertes* dicuntur qui segnes, pigri, ac nullius frugis esse censentur; nam Iners vulgò sonat *stupido, pigro, senz' arte, insensato,* & quidem, cum profundo terræ sinu, tenebricoso potiùs carcere, quam Regno detineantur Erebi monstra, certe situ, ac squallore loci non possunt, quin inertissima euadant, vt considеranti satis patet: habent quidem artes nocendi, vt patet ex illo Iunonis ad Alecto apud Virg. Æn. 7. *Tibi nomina mille, Mille nocendi artes &c.* Sed quia, alijs nocendo, magis, sic Deo disponente, sibi ipsis nocent, vertitur in Auctores scelus, ac proinde *sine arte* dici possunt, cum nunquam Ars auctori suo debeat obesse; Ars enim virtus intellectualis est, quæ in bonum habentis est. Viles insuper Dæmones esse, patet, quandoquidem à Patribus in heremo degentibus baculo abijciebantur. Sed esto, hanc cognitionem nō habuerit Vates. Certè ex loco ipso, vt dicebamus, fractis, ac debilitatis virium eneruatio resultet, necessè est.

VACVI AVERNI. Auernus quid sit iam vidimus pag. 21. Col. prima explicantes verba illa: *afflataque curru sydera Tenaro.* Quarè hìc tantum innuo, Auernum poni pro Vniuerso Ditis Regno; aditus videlicet pro toto, ad quod est aditus, per synecd. Ast cur Auernus hic *Vacuus* dicatur, dum vno eodemque tempore plenus dicitur, cum innumerum vulgus in eo habitans dicatur? Scio equidem adiectiuum *Vacuus* pro eodem interdum vsurpari, ac *vastus, spatiosus*; vulgo *amplo, spatioso, grande*: ex qua profectò vacui intelligentia facilè diluitur contradictio, quę hìc prima fronte videtur inesse. Verum non satis adhuc animus acquiescit; quantumuis enim ingens, vastum, spatiosum sit Auerni Regnum, atque ideò vacuum dicatur, in hoc sensu, ad imitationem Virgilij Æn. 7. dicentis:

Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent &c.

Vacua enim, in rigore, ibi atria non erant, si in illis pueri ludos exercebant, sed *vacua*, idest ampla & spatiosa dicuntur; quomodo adhùc vacuum, in hoc sensu, dici possit

Phu-

Plutonis Regnum, dum turba stipatum innumera dictitatur. An locus infinito locatorum numero Augustior adhuc adeò est, vt cum locatis comparatus vacuus dici possit, vt Atria Virg. Pueris ludentibus comparata? Nùm Poeta, vnum infinitum maius esse, voluit, alio; ita vt numerus locatorum licet infinitus æquare nequaquam posset infinitum maius, nempè infinitum loci spatium? Absit hoc herclè de tanto vnquam viro opinari. Nugæ enim sunt, vt Nos late in Physicis docuimus, quæ de infinito terminato iactantur, ac de infinitorum, inter se, excessu ab aliquibus asseruntur, contra ipsam naturam, essentiam, & Ethimologiam infiniti; nec disertissimo Poetæ nugandum in serijs; præcipuè cum totum spirent præcordia Phœbum. Altioris igitur indaginis erit, ex eruditissimo Poetæ textu reconditam enucleare doctrinam, arcanumque eruere præstantissimæ sensum intelligentiæ. *Vacuum*, rigorosè loquendo, certè in scholis definitur *locus omni carens corpore*. Ex quo factum, vt ego, cum Philosophicum cursum, in publico Bergomensi lycæo, præceptiue peragerem, nullum posse naturaliter dari vacuum constanter asseruerim, cum videamus à natura Grauia sursum, Leuia deorsum, contra naturam agentium particularium, ad impediendum vacuum impelli; quod licet alij admittendum, experientia, vt dicunt, oculari ostendere conentur, nunquam profectò assequentur; nam, si oculis cernitur, vt ipsi inquiunt, vacuum, hoc ipsum probat non esse vacuum, quia, si visio adest, certè obiectum aderit, mediumque illuminatum: vacuum autem, præscindendo à vacui terminis, nihil est, ac consequenter obiectum visionis esse non potest. Locus igitur omnis plenus saltem aere erit. Quod ipsum asserit de Regno Auerni Claud. lib. 2. hìc, vt postliminio habito ad propositum tandem reuertamur, dum Prosopopeiam Plutonis Proserpinam consolantis intexens inquit.

Amissum ne crede Diem. Sunt altera nobis
Sydera: sunt orbes alij; lumenque videbis
Purius; Elysiumque magis mirabere Solem.

Et paulo inferius idem prosequens argumentum ait:

Prata tibi Zephyris illic melioribus halant &c.

Si igitur Sol ibi prata fœcundat; certè medio indiget aeris, vt influxus fœcundantes in prata demittat: Si ibi lumen, aere recipiente non caret: Si Zephyris halant; aer non deest: cum ventorum halitus, in non paucorum sententia, nil aliud sit quam aeris commotio repercussi. Non itaq; Poeta, cum vacuum appellat Orcum, ita intelligi potest, vt de vacuo rigorose sumpto loquatur, nam aerem ibi esse citatis idem ipse carminibus fatetur. Quarè dicendum est acceptum hic à Poeta nomen *vacui* non iuxta rigorosam Philosophantium acceptionem, sed latiori quodam modo, & iuxta communem loquendi morem, quo vacuus dicitur locus, alijs, præter aerem, carens corporibus; ideòq; iure ab eo dictum fuisse, Orcum, innumero licet Plutonis famulatu peragratum; vacuum nihilominus esse, cum Auerni incolæ corpora non sint, sed *spiritus, animæ, vmbræ:* locus enim quantumuis refertus vmbris, spiritibus, aut animabus tantummodò, semper locus erit omni carens corpore, in sensu iam tradito, consequenter vacuus iure dicitur, iuxta communem modum loquendi. Sed demus Poetam lib. 2. cit., non locutum fuisse iuxta propriam sententiam, cum Ore Plutonis loquatur, cuius proprium quarto modo est fallere semper, & decipere; & consequenter demus Poetam immò contrariam Plutonis exagerationi sententiam habuisse, quamuis repugnet Carmen eiusdem lib. 2. vbi non iam ore alterius, sed ore proprio, & quasi historicè narrans, inquit.

Iam suus Inferno processerat hesperus orbi.

Nam ibi affirmatiuè videtur narrationem Plutonis veram asserere; demus inquam, hoc non obstante contrarium sensisse, ita vt dicendus sit, nomen hìc vacui iuxta rigorosam vsurpasse acceptionem; adhuc verum erit infernum esse vacuum; quia tunc immò eo magis locus erit omni corpore carens, cum ibi corpora non sint, sed vmbræ varias corporum figuras imitantes, vt præclarè expressit Virg. *Æn. 6.* cum Ænæam inducit, visis apud Inferos Hydris, Gorgonum cerastis, Harpijs, Briareis, alijsq; quæ ibidem Poeta enumerat monstris, in prælium insurgentem, monstraque obiecto ferro excepturum, ni monitus à Comite Sibilla fuisset, corpora ea non esse, nec vulneribus vmbras appeti posse; sic habet:

Corripit hic subito trepidus formidine ferrum
Æneas, strictamq; aciem venientibus offert.
Et ni docta comes, tenues sine corpore vitas,
Admoneat, volitare caua sub imagine formas;
Irruat, & frustra ferro diuerberet vmbras.

Vmbræ igitur, seù animæ, ac spiritus, cum non sint in loco circumscriptiuè, sed definitiuè tantum, vt recta docet Theologia; hinc est, vt, licet innumerus sit vmbrarum famulantium numerus, tamen locum non occupent, cum corpora non sint: atq; ideò Auernus, licet tot vmbris stipatus, *vacuus* adhuc iure est appellandus. Atq; hæc omnia vno illo nomine attigit eruditissimus Vates.

Vis autem hæc omnia, quæ diximus breui manu adnotata, seù obiter potius indicata ediscere ex Ouid? Adeas lib. Metam. 4. vbi, & quam maximè spatiosum sit Plutonis Regnum, ita vt impleri nequeat quasi infinitum infinito maius; & vacuum edocet quia Solis refertum vmbris sic vastam Plutonis Vrbem graphice describens.

Mille capax aditus, & apertas vndiq; portas
Vrbs habet, vtq; fretum de tota flumina terra,
Sic omnes animas locus accipit ille, nec vlli
Exiguus populo est, turbamue accedere sentit.
Errant exangues sine corpore, & ossibus vmbræ &c.

FAMVLATVR. *Famulantur* legit Parrhasius, & *famulantur* legendum hic contendit Heinsius. Verum cum nullum ex alterutra lectione sequatur inconueniens, non arbitror de voce altercandum, nostra lectio cum voce concordat Parrhasiana cum significatione vocis, quæ multitudinem importat, ideò vtramque ratam habeo, sed cur à nostra discedendum non video. Iam ad rem. Confirmat hoc verbo Vates, quæ diximus, cum nullum per Poetam in Inferis Deum esse præter Plutonem, ac Proserpinam asseruimus; nam si omnes alij famulantur, & ex vulgo sunt, iam non inter Deos, sed inter seruos recensentur, ex quo sequitur, vnicum esse Deum vmbrarum Regem Monarchico Regimine Imperantem, reliquas verò cuiuscumq; generis potentias inferorum iugo tyrannidis pressas famulantium officio idcircò fungi, nec tyrannidem detrectare, *quem vulgus inere*, & maximo in contemptu semper habendus.

QVORVM OPIBVS &c. Supra vidimus, pag. 11. col. 2. Plutonem diuitiarum Deum creditum fuisse, ideòq; & ditem appellatum. Pariter Proserpinam fœcunditatis, & opulentiæ Deam existimatam fuisse, ibidem col. 2. adnotauimus, ac talis denominationis causam recensuimus; ex qua oritur id ipsum etiam, quod hic habet Poeta. Verum, ne vnica ex causa, multiplex tanti viri eruditio scatere videatur; aliter hic explanare aggrediar, quod ipse indicat ijs verbis: *Opibus quorum &c.*

Thesauros terris abditos Plutoni addictos esse, voluerunt non pauci; ita vt Astulphus, in sua officina historica, lib. 3. cap. 19. asserat, hinc ortum habuisse fabulam Draconis Hesperidum aurea poma custodientis. Et quidem Draconis symbolo Auernas potestates indicari ex pluribus passim Sacræ Scripturæ locis satis patet. Impium tamen duxerim, Thesaurorum huiusmodi dominium transferri absolutè in Dæmones, si quis dixerit. Sed si dicatur pecunia altiùs terris defossa (nam thesaurus, de quo hic loquimur, est vetus adeò pecuniarum depositio, vt nulla eius extet memoria, & nullum iam habet possessorem) Deo rerum omnium verè Domino permittente, ab inferorum potentijs custodiri, non abnuero; cum de facto pluribus constet experimentis eos, qui huiusmodi thesauris effodiendis inhiauerint, in Dæmonum custodias incidisse, ita vt, nullo pacto, voti compores fieri potuerint.

Allusiue igitur ad hanc in absconditos thesauros custoditricem facultatem inquit Claudianus *Opibus quorum*, cum ea, quæ ab ipsis custodiuntur, in eorum videantur transisse ditionem, eorumq; ad opes accessisse. Rursus opes ab Ope Saturni coniuge, per quam Deam representari terram autumant; & quia diuitiæ omnes è terra educuntur, & in terram tandem redeunt, cuius fœcunditati præesse Plutonem vidimus, ac Proserpinam loco cit. ideò *Opibus quorum*. Hinc occasionem assumpsit Barth. assumendi nomen illud *Auaris*, tamquam nomen adiectiuum additum substantiuo nomini opibus, dum ait: *Opibus auaris quorum &c.* id. Opibus omnia ad se trahentibus; Pluto enim vocatur *Dis*; quod omnia & recidant in terras, & oriantur è terris. Sic *auarum mare* dixit Hor. quod omnia iniecta absorbeat. Hæc Barthius in hunc locum; sed longe fallitur opinione mea eruditus alioquin auctor: nam nomen illud *Auaris* substantiuum est; & verbo *Donatur* subseruit, vt optimè in hunc locum notat Parrhasius; Quarè huius textus germana constructio hæc erit: Quorum opibus quidquid in orbe perit, donatur Auaris; cum scilicet è terra iterum emergit, quod perierat, vt mox explicabimus; sicq; Opi-

bus, quorum ablatiuus causam importans erit, non verò dandi casus, qui verbo deseruiat. Addit itaq; Vates:

DONATVR AVARIS: vt innueret, verum quidem esse, non omnibus a Dæmonum custodia concedi, vt thesauros effodiant, sed tamen hoc facilè auaris indulgere Dæmones, primo quidem, quia, cum nullum sit ab auaritia scelus alienum, iuxta illud Virg.

. . . . . . Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames &c.

Facilè auari consentiunt, vitam, animamque pro auro pacisci, ac se ipsos in gratiam auri infernali tyranno addictos despondere; ideoq; ijs, non alijs donatur; nam Dæmon nil gratis donat; sed deploranda nimis intercedente vsura concedit. Secundo quia, quod a Dite Auaris donatur ad Ditem illicò recedit; nam ij iterum pecunias defodiunt, ne vel sibi, vel alijs vsui sint insuper. Ideò benè iungit Vates *Donatur Auaris*, idest auidis æris; nam idem Auarus est, ac auidus æris. Quod si ad fruges terræ sententiam malis referre, indicat hic efficaciter Vates, tantam esse Plutonis, ac Proserpinæ diuitiarum affluentiam, vt etiam insatiabiles diuitiarum Charybdes valeant explere, licet inexplebiles adeò sint, vt nunquam dicant *sufficit*; quia de aureis fluentis optimè verificatur illud Poetæ alterius dictum.

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Ducor autem ad refellendam sententiam Barthij, & hanc nostram potius asserendam, quia, cum Vates propitia sibi hæc Numina inuocet, Laudes innectere debuit, quibus beneuolentiam sibi eorum conciliaret; non probra ingerere, quibus irritaret. Probrum autem iniecisset, si ijsdem auaritiæ notam inussisset; sicuti e contra, Laus est eos liberalitate præditos decantare.

QVIDQVID IN ORBE PERIT. Licet in sensu litterali, & simplici vere dicatur in orbe perire vis pecuniarum, quæ terris abditur, ita vt nulli in posterum vsui esse possit; sicq; videantur hæc verba fauere sententiæ, quam de thesauris absconditis retulimus; tamen nec erit alienum hoc ipsum dictum ab expositione, quam de frugum opibus adduximus; nam si consideretur eorundem verborum allegoricus sensus; certè pereunt, idest perire videntur; immò de facto pereunt, & corrumpuntur semina omnia terris demandata, nam, cum ex Aristotile corruptio vnius sit generatio alterius, corrumpi semina debent, vt ex virtute subterraneorum ignium, de quibus nos supra, in eam assurgant redituua foecunditatem, quæ toti orbi opulentissimas suppeditet diuitiarum affluentias, vt etiam euangelica testatur veritas illis verbis: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Certum est autem, id, quod de tritico dicitur, de alijs pariter seminibus dicendum, perire scilicet ea debere, ne pereant, & orbem latè locupletent; ideòq; etiam in hoc sensu aptè a Poeta more suo plures complectente sententias dicitur:

Donatur auaris quidquid in orbe perit.

QVOS STYX &c. Styx, vt refert Pausanias in Arcadicis, Arcadiæ fons est, ex prærupta, summaq; rupis crepidine defluens non procul a Ciuitate Nonacri, vel vt alij asserunt, ad Pheneum scatens. Hanc eamdem aquam Thessaliæ fontem apud Peneum statuisse tradunt nonnulli, sed vnam, eamdemq; putat Pausanias citatus. Huius aquæ potus perniciosissimus est omnibus animalibus; tanta enim pollet frigiditate, vt calorem statim bibentis naturalem extinguat, vitamq; hoc adimat pacto. Insuper tantam huius aquæ frigiditati vim attribuunt, vt eius vehementiâ metalla omnia disrumpantur, ita vt nullo prorsus vase nisi ex muli vngula, vel equi, aut iumenti, vt alij dicunt, valeat contineri; hancq; Macedoni propinatam ab Antipatro aiunt, eamque ex dicta vngula confecto, cum veneno sublatus dicitur Alexander apud Curtium lib. 10. Pausaniæ opinionem de Stygia vnda e saxo enascente protulit etiam Herodotus, & secutus est Plinius; eamdemque græco carmine diuulgauit Hesiodus, cuius sententiam Mythol. Nat. Com. lib. 3. his Latio Metris donauit, vt obuia magis esset.

. . . . . Fluit è petra, & paulatim labitur, alta.
Sub terris fluit, & tenebras per noctis opaca &c.

Vbi etiam, quam vasta sit Stygia palus apud inferos explicans, eam decimæ Oceani parti æquiparari declarat his verbis item ex Græco deductis.

Nam decima Oceani pars est Styx ipsa profundi.

Et hinc est vt Hesiodus idem, cum Stygiæ paludi Nympham suam, seu Numen, poetarum more adscripsisset, eam ex Oceani semine natam dixerit, apud eamdem Mythol. Nat. Com. cit., in his

Styx grauis Oceani vefluì de semine nata.

Cum igitur aqua ista ex rupe defluens perniciosa adeò sit. & sub terris, ad modum Acherusiæ, Arethusiæ, Niliacæ, aliarumq; aquarum, per cuniculos agatur, hinc est, vt ad inferos vsq: descendere, & fluuium, seù Paludem inferorum eam esse dixerint Poetæ; fluuium enim Stygium agnouit Plato in Phœdone, & Paludem Stygiam vocari dixit, in quam fluuius ingreditur. Ex vastitate autem huius, quam innuimus, paludis patet, abs re non esse, quod complurimi asserunt, nempè Stygiam Paludem Plutonis arce nouies interfusa circumdatam obuallari; vt clarè Æn. 6. expressit Virg.

Fata obstant; tristisq; Palus innabilis vnda,
Alligat, & nouies Styx interfusa coercet.

Hanc Stygiam Paludem, quam apud inferos ponunt, tanta in veneratione apud Superos ipsos fuisse testantur, vt per eam Dij Superi iurare consueuerint, ac nefas duxerint, quæ per Stygem iurassent, non implere, quod optime ideò insinuat Virg. Æn 6.

Cocyti Stagna alta vides, Stygiamq; Paludem,
Dij, cuius iurare timent, & fallere Numen.

Falleoribus enim pœna statuta erat, nempè vt, si quis Deorum huiusmodi iuramentum violasset, centum annos á nectare abstineret Numinis Maiestate priuatus, atq; ex aureo Deorum albo expunctus. Causam huius decreti fuisse scribit Seruius, quod Victoria, Stygis filia ex Acheronte concepta, Ioui fauisset in Bello Gigantum: Ilacius verò aliam assignat causam, nempè quod Styx, cum Dij reliqui Iouem vincire statuissent, coniurationem ipsam eorum Ioui patefecerit, insidiasq; edocuerit; quarè Iupiter grati animi monumentum hoc illi dederit, vt, qui Deorum per Stygiam Paludem iurasset, iuramento indissolubiliter teneretur. Cum igitur Claudianus Deos inferos imploret, vt Chelì faueant suæ, sicuti superius pronam animorum in illis propensionem ad beneficia cupientibus impertienda exagerauit: *Donatur Auaris &c.*, vt hoc pacto eorum ad fauendum alliciat beneuolentiam: sic ex ostensione potentiæ hic incitat; cum eos illius dominos palludis ostendat, quæ superos ipsos habeat adstrictos, vt ostentet, se potiori quodam iure eos confidentiùs inuocandos existimare, quam Superi ipsi inuocandi sint. Porrò Styx, vt & ad ipsam regrediamur, hoc nomine compellatur á παρὰ στυγερῶ, idest á tristitia, & mærore, vt patet ex Virg. cit. quare apposite ait Vates

LIVENTIBVS VADIS. Liuens enim deriuatur à verbo Liueo, quod propriè significat *liuidus sum*; idest plumbei coloris speciem referens; cum autem proprium mæstitiæ sit talis vexilla coloris mæsto in vultu explicare, appositè stix liueas dicitur per metonimiam, & habita allusione ad axioma. *Propter quod vnumquodque tale, & illud magis.* Vadum autem propriè significat aquam, tam modicè depressam, vt pedibus pertransiri possit; hic pro tota ponitur palude, & quidem aptè; nam proprium Paludis est modicū aquæ plurimum cæni habere.

AMBIT. Hoc est cingit, quod iam satis supra explicuimus.

INTERFVSA. Hoc est circum effusa: sparsa, vt vulgò dicitur, *d'intorno*: nouies vid. vt supra vidimus.

ET QVOS PHLEGETON. Phlegeton fluuius item infernus esse dicitur flammis æstuantibus rapidus, vndarum vicem implentibus. Hunc sub Ditis imperio esse testatur etiam Virg. Æn. 6. vbi de Dijs Manibus loquens hæc expresse habet.

De quibus imperium est animarum, vmbraq; silentes,
Est Chaos, & Phlegeton &c.

Et eumdem flammarum vortices euoluentem ibi postea describit inquiens.

Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis,
Tartareus Phlegeton, torquetq; sonantia saxa.

Atque hoc ipsum satis ex ipso nomine patet, nam Phlegeton dicitur a græco φλέγω, quod latine est *Ardeo*. Per hunc fluuium irarum, cupiditatumq; ardores repræsentari suspicatur Macrobius: Quare cum Vates Plutonem ira concitatum, bellumque moturum Superis sit expositurus, apte huius fluuij mentionem hic ingerit. Insuper igneus iure merito fluuius Diti attribuitur, quia (vt præscindamus ab igne in inferis excruciante) Dis, vt dixi creditur Numen omnia souens germina, quæ terras fœcundent; cum autem hoc fiat ex vi caloris spirituum igneorum, in terræ gremio delitescentium, iure flumen igneum habere dicitur, quo longè, latèq; calorem huiusmodi diffundat.

TORQVENS FVMANTIA ÆQVORA. Torqueo, à quo participium præsentis temporis Torquens efformatur,

idem

idem interdum significat, ac italicè *Lanciare*: In quo sensu Virg. Æn. 5.

In medios telum torsisti primus Achiuos.

In quo etiam sensu hoc verbum vim, ac velocitatem indicat, qua fluuius ille flammas suburget flammis, ac perniciosissima rotat incendia. Interdum significat idem, ac Italicè *sostenere*, & in hoc sensu emphaticè se haberet verbum *torquens*, quasi non sine tormentorum affluentia flammas illas, quas sustinet, euolueret; ideò enim, vt nempè ostenderet flumen igneis vndis æstuare, subdit *fumantia æquora*; fumus enim ignis naturale signum est, necessariam cum igne habens connexionem: quare signum ponit Claud. hic, pro re. *Æquora* autem dixit, vt vndas non solum translatiuè explicaret, sed etiam vt, quam vastum hoc flumen esset, per similitudinem æquoris insinuaret.

PERLVSTRAT. Perlustrare propriè est *peragrando, perspicere*: hìc translatiuè ponitur pro *circumire*; non impropriè tamen *perlustrare* dicitur; nam, cum vnicuique fluuio tutelare Numen attribueret superstitiosa Gentilitas, aptè potuit, & Phlegeton *peragrando*, hoc est circumeundo perspicere, & obuia quæq; contemplari, eo quo Numina pollent obtutu.

VORTICIBVS ANHELIS. *Gurgitibus*, non *verticibus*, legit Parrhasius, & legendum asserit Heinsius. Sed non video, cur à vulgata recedendum; cum certè magis delectemur metaphoris, quam verbis rerum proprietatem sequentibus, & Poesis semper delectationi profectò studeat. Immò si à Parrhasio quæras, quid Gurges sit, Gurgitem ipse per verticem explicabit, dum inquit: *Gurgitibus*, hoc est *profundis aquarum verticibus*; si igitur Gurges per verticem explicatur, vel notiùs quid est vertex, quam Gurges, vel ad conuertentiam dicuntur, & idem sunt. Si secundum dicat, non est cur lectionem reprehendat nostram: Si primum asserat, iam potior est lectio nostra, quia per notiora progreditur, nisi velit Parrhasius fateri se ignotum per ignotius, vel saltem per æquè ignotum explicasse. Quod si veramà nobis inter Gurgitem, & Verticem differentiam quæras; iam accipe. Gurges propriè locus est fluminis profundior, in cuius dum aqua demergitur, in se ipsam vertitur, & celerrimè adeò circumrotatur, vt leuia quæq; quæ inciderint, attrahat in profundum: Vortex autem *flatus repentino* genus est, sicca ex nube erumpens, ac diuulsam nubis partem secum trahens, conuoluensq;, ac nigrum versans turbinem, nauibus exitiale: Per translationem verò, quæ in similitudine circumrotationis fundatur, transfertur ad significandam vehementem vndarum agglomerationem, qualem in Gurgitibus mox diximus circumrotari. Quarè lectio nostra idem affert, quod Parrhasiana, sed ornat ijs, cum illa propria sit, nostra verò translata. Aptissimè autem huiusmodi Vortices ingeruntur hic, quandoquidem Phlegeton, quippè flammis exundans, igneos vortices, nigrantes fumo, omnibusq; exitiales, non potest, quin contorqueat, & agitet, dum summoperè in se ipso agitatur & ipse, & contorquetur. *Anhelos* autem inquit, vt, Poetarum more, flumeo, seù fluminis Numen viuere indicaret; *anhelus* enim propriè est *agrè anhelitum ducens*, quod proprium vehementer agitati est, & quasi laboris pondere oppressi, æstuantisq;, ac æstu ipso ad extremum vsq; concussi.

VOS MIHI &c. Superioribus in inuocatione carminibus, beneuolos a laude; procliues in gratiam ab exagerata potentia; ac faciles ab expressa donandi consuetudine, cum inuocatos reddiderit Deos; hic inceptam ibi ad ipsos apostrophem prosequens ea exponit, circa quæ eorum opem intendat implorare: atque vt magis adhuc dociles hìc reddat Auditores, breui, ac clariori recaptlogatione, omnia, quæ dicturus sit, iterum recenset; nempè Ditis Arcana; Plutonem amantem; Proserpinam raptam; genitricem Cererem toto orbe vagantem, vt natæ vestigia deprehenderet; ac terræ fœcunditatis originem indè deductam.

VOS MIHI. Contrapositum hic decet emphaticum adnotare; nam sensus his latens in verbis est: Vos exorati mihi supplicanti; Vos diuites mihi inopi; Vos potentes mihi inualido; Vos liberales mihi cupido. Quæ contraposita omnia hùc venire intelligenda, satis patet ex iam discussis in superiori inuocationis explanatione; nam ex illa hæc, nullo negotio, mehercule deducuntur.

PANDITE. Indicauerat superiùs ea, quæ suscepisset exponenda, non facilè quibuscumq; esse oculis peruia, cum ijs inuoluerentur vaporum afflatibus, quos vix, cœlorum oculi, sydera, sine deliquio, sustinerent: *Afflataq; currus sydera &c.* insuper alta mergi caligine: *Caligantesq; profunda Iunonis thalamos*: maximis rursum obuallatas esse difficultatibus, ita vt, deposita humanitate, diuinitatem quodammodo induere deberet, qui Gordianos hosce nodos exscindere aggrederetur: *Iam furor humanos nostro de pectore sensus expulit &c.*, & cum hoc ipsum non satis esse, dignosceret, sub vmbra confugit Numinum *vos mihi*, alioqui inepto, *Pandite*. *Pando* enim idem sonat, ac *aperio*, seù *manifestum facio*: & sic Pandite, inquit, hoc est aperite; manifesta facite, quæ alioquin obstrusa sunt, meisq; prorsùs viribus imperuia. Hoc autem eodem modo loquendi bis vsum fuisse Virg. inuenio, dum, ad ardua quædam carminibus demandanda, Musarum implorat auxilium, nempè 7. & 10. Æn. repetens.

Pandite nunc Helicona Deæ, cantusq; mouete.

Huius verò verbi vsum apud supplicantes frequentem ex eo deductum, ait Parrhasius, quod, apud Veteres, qui ope indigerent, & ad Cereris Asylum confugissent, eis panis dabatur; vnde *Pandite*, quasi *panem date*, hoc est, quod optamus, ac quærimus concedite. Quarè sacrum vocauit hoc verbum Barthius. Quarè aptissimè Vates supplicantis more vsus *Pandite* inquit, præter iam allatas rationes.

PENETRALIA. Penetrale dicitur intima, & recondita quæq; pars domus, templi, sacrarij &c. Cum igitur thalamos profundæ Iunonis, qui certè in inferorum intimis clauduntur, recessibus, sibi peruestigandos proposuerit, iure partes inferorum intimas postulat reserari, vt omnia ad huiusmodi thalamos spectantia valeat perlustrare, abditisque e tenebris in lucem educere.

SACRARVM RERVM. Omnia, de quibus acturum se Poeta profitetur ad eadem inuocata pertinent Numina; ideòq; ea sub nomine *res sacra* notat; sacrum enim dicitur quidquid Numinis Religionem spirans Numini ipsi consecratum, addictumque sit. In hoc autem sensu intelligendum esse Poetam hic, patet, quia ponitur per anthithesim ad *Profanos*, quos supra longo secedere iusserat interuallo. Nec placet Parrhasius, qui *Rerum sacrarum*, inquit, hoc est *occultarum* quippè *sacra* dicuntur *arcana*; Non placet, inquam, quia, quod res huiusmodi occultæ essent, satis indicauerat Vates per hoc, quod dixisset *Pandite penetralia*, vt ex datis constat, quare superfluum fuisset addere *sacrarum rerum*, hoc est occultarum; quidquid enim in penetralibus esse insinuatur profectò in occulto esse affirmatur.

ET VESTRI SECRETA POLI. Opis, & Apollo tabulas quasdam Æneas ex Hyperboreis Delum transtulisse dicuntur, in quibus scriptum erat, animam à corpore recedentem in ignotum quemdam subterraneum recessum penetrare, vbi Regia Plutonis sit, nihilo minor, quam ipsius Iouis sit Aula. Ex hoc datus est opinioni locus, qua dicebatur Pluto adæquatè cum fratre Ioue imperium diuisisse, ita vt, cum medium globosi orbis terra obtineat, superius emisphærium Iupiter, & eius filij gubernent; Inferius verò Pluto eiusdemque teneant Nepotes. Ad hanc opinionem alludens, arbitror, Claud. Polos in inferis, nempè cœlestes statuit mansiones. Opinionem mox citatam refert Mythol. Nat. Com. auctoremque facit Platonem, licet dubium relinquat, num verè Plato, aut alius, qui nomen sibi Platonis vsurpauerit, ita senriat. Verum, ne hæsitationibus immoremur, certum est, Poetas omnes in hoc consensisse, vt Elisium, seù Elisios campos, ad Plutonis ditionem pertinere dictitauerint, & in subterraneo eiusdem imperio sitos asseruerint; quod præcipue expressè patet ex Virg. Æn. 6.; nam cum describat Æneam desiderio Genitoris inuisendi iter in Elisium suscepisse, & illum Ditis ianuam ingressum, & ramo aureo Proserpinæ dicato munitum, vt illi Elisiorum aditus pateret, & trans Acherontem vectum &c. describit; ex quibus omnibus satis constat Virg. in ditione Proserpinæ, ac consequenter Plutonis Elisium statuisse; in eoque Polos, Solem, ac Sydera collocasse, dum lib. cit. aperte ait:

Largior hic campos Æther, & lumine vestit,
Purpureo, Solemq; suum sua Sydera norunt.

Idem testatur Pluto ipse apud Claud. 2. de raptu loco supra cit. pag. 25. col. 1., & quem suo loco videbimus, cum ore Plutonis loquens dicat.

. . . . Sunt altera nobis,
Sydera, sunt orbes alij &c.

Ex quibus satis confirmata remanet sententia, iam posita; nempè sine Cœlis nunquam creditum fuisse Plutonis Regnum. Quo posito eruditè postulat Auctor inquiens *Pandite* secreta vestri Poli; vnum scilicet ponens pro pluribus, & partem pro toto, per Synecd.; Dico enim certè sunt Poli, nempè Arcticus, & Antarticus in Cœlo; & sunt duo

puncta ex diametro opposita, alterum vid. ad Septentrionem, alterum ad Meridiem, quorum inter vtrumque linea recta ducitur imaginaria, quæ Axis dicitur, quasi supra his polis, veluti cardinibus, Axe illo Cœlorum motus circularis circumuoluatur; ideòque Polus ponitur etiam pro toto Cœlo. Interdum Polus pro integro insuper accipitur orbis globo: quirè, cum Poeta innuerit, in immensa spatij, Plutonis Regnum extendi; aptè, quasi alterum sub terris agnoscat orbem: *Pandite*, inquit, *secreta vestri Poli*; idest subterranei mundi vestra in ditione iam posita: vel, si primus magis arrideat sensus, *secreta* vestri Cœli, nempè Elisij quo, lib. 2. ait ductam à Raptore fuisse Proserpinam, cum inquit Ore Plutonis.

. . . . . . Elisiumq; magis mirabere Solem &c.

Ad vtrumque tamen respexisse, more suo arbitror Vatem.

SECRETA. Secretum dicitur quidquid occultum, latens, absconditum est: cum autem nil absconditum magis, ac latens esse possit, quam id, quod, vt supra dix. in centro latitat, alta terra, & caligine mersum; hinc est, vt ea, quæ in Plutonis Regno peraguntur, *secreta* nominet. Ast ne videatur nostra hæc expositio in eundem incidere obiectionem, quam nos supra obiecimus Parrhasio, *sacra* per *occulta* interpretanti; memineris, *Penetralia*, de quibus supra, ad locum certè referri; *secreta* verò, de quibus hic, ad res ipsas tali in loco peractas. Immò hoc additum confirmat sententiam nostram contra Parrhasium; nam *res sacræ*, de quibus supra, neque respectu loci, neque respectu rerum gestarum, possunt accipi pro *occultis*; nam locus satis indicatur occultus per hoc quod penetrale dicatur: Res gestæ in loco satis *occulto* insinuantur per nomen *secreta* hic positum; ergò non erat, cur iterum, per *res sacras, occultas* intelligeret: sed ad Deos ipsos pertinentes, vt iam nos explicuimus. Denuò *secretum* idem interdum significat, ac *separatum*, *semotum*, *desertum*, *seiunctum*: Quid autem à nobis semotum magis, quam quod in inferno geratur? Ex hoc autem ipso certè emergit maxima id dignoscendi difficultas, nisi ab ipsis inferorum potentijs patefiat: ideò & in hoc sensu aptissimè inclamat Vates: *Pandite secreta &c.*

QVA LAMPADE &c. Hæc ea secreta sunt, quæ vt sibi pandantur, supplex se se in vota effuderit Vates: primò nempè quinam Amoris ignis tantum habuerit virium, vt adamantinum Plutonis pectus incendere potuerit. Vt itaq; vim poetici huiusce conceptus planè dignoscas, ac penetres; Memineris id, quod refert Pier. Valer. lib. Hierogl. 41.; Adamantem scilicet sumi in Hieroglyphicum mentis obduratæ adeò, vt nulla queat ratione dimoueri; atque hac de causa Plutonis pectora adamantina effingi; & apud Inferos solido ex adamante portas, ac columnas constitui, vt omnia ibi obdurata, atque implacabilia esse intelligamus: à Theocrito denique Plutonem ipsum vocatum apertè fuisse Adamantem, eo quod mirum in modum durus semper sit, inflexibilis, inexorabilis. Hoc posito: Fines impossibilitatis videtur attingere vnio inexorabilis naturæ cum ea lenitate, quam insensibiliter secum amatorij trahunt affectus: ideò emphatica quadam admiratione inquit Poeta: *Pandite, qua lampade Ditem flexit Amor*! Cum imperceptibile, impossibile omninò factu id videatur.

Ægyptij Sacerdotes, sicuti per aquæ symbolum, *odium* intelligebant, sic, teste Pier. cit. lib. 44. per ignis Hieroglyphicum *Amorem* exprimi voluerunt. Quarè Virg. Æn. 4.

At Regina grauis iamdudum saucia cura,
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.

Ast si adamas Salamandris validiùs igni resistit: quomodo Adamas Pluto igni succumbat amoris? Et eo magis profectò crescet admiratio, quia, si quæramus à Platone, quinam tandem sit amoris ignis? Respondentem audiemus, apud Pier. cit. lib. 42., faces, quas vibrare dicitur Amor, eos esse radios visuales, qui ex intimo cordis, in quo vitalis sanguis, dulcissimus, ac calidissimus, sedem habeat, expirant, & qui quidem tenuissimi sunt; sed patefacta, per oculos, ad egrediendum, via, per Amantis itidem oculos illapsi, ad intimum eiusdem cor penetrant, accensòque interim magis, ac magis sanguine, bilem etiam inflammant; vndè ille sequitur dolor, quem affixum esse cordi, amantes omnes profitentur. Cum igitur tenuissimi ignes sint, qui ex amoris facibus eiaculantur: quomodo Adamantem Plutonicum ignescere faciant. Si per oculos in accendendum pectus illabuntur; & Pluto cæcus Deus dictus est, vt crudelius, non visis damnatorum tormentis, desæuiat; quomodò istiusmodi Amoris ignes inefferatum pectus viam inuenerint, vt illud inflammaret; id imperceptibile est. Ideò *Pandite qua*

LAMPADE. Lampas genus est facis in aere existens, & inter cometas enumeratum, vt tradit Plinius, & dupplicem diuiditur in speciem; alteram, quam *Bolidam* dicunt; alteram nomine Lampadis indicatam: Vulgus tamen hæc vtriusq; speciei portenta promiscuè *faces ardentes*, seù *lanceas igneas vocat*. Aptè igitur translato nomine Lampadis, hoc est ignitæ lanceæ vtitur Auctor hoc loco, vt ostendat, se, cognita Plutonis inflexibilitate, sibi non facilè suasurum, flecti eum potuisse tenuissimis ijs radijs, quos Plato edocuerat faces esse Amoris, sed ignitas potiùs lanceas fuisse adhibendas, cum præcipuè Lancea strenuitatis Hieroglyphicum sit, ac prædominantis Imperij; immò & maritalis coniunctionis in signum vsurparetur, teste Pier. Valer. lib. Hierogl. 42., ita vt mos esset apud Romanos, vt Nuptarum capita cœlibari hasta comerentur, eo, quod quæ nuberet, viri subderetur Imperio: Cœlibarem autem hastam vocabant, quæ in corpore Gladiatoris abiecti, interemptiq; stetisset. Cum igitur hic Amor Plutonem, plusquam gladiatoria ferocitate efferatum, vincere dicatur, meritò igneæ triumphus Lanceæ, sub nomine Lampadis attribuitur, & appositè adhùc magis, cum in Nuptias accenditur Pluto. Ast cum hoc ipsum imperceptibile videatur, attentâ crudelis naturâ; ideò *Pandite, qua Lampade*, inquit, emphaticè, vt innuimus, vt ostenderet maximam certè, ac validissimam scelligere facem Veneris filium debuisse, vt Plutonem sibi redderet subiectum; in hoc videlicet Ouidio consentiens, qui Metam. 5. inducens Amorem, vt Matris obtemperaret imperio, Plutonis corda vulneribus affecturum, optimam, certissimamque sagittarum suarum autumat delegisse, sic inquiens . . . . . *Ille pharetram*

Soluit, &, arbitrio Matris, de mille sagittis,
Vnam seposuit; sed qua nec acutior vlla,
Nec minus incerta est, nec quæ magis audiat arcum.
Oppositoq; genu, curuauit flexile cornu,
Inque cor hamata percussit arundine Ditem.

Grandior tamen, vt vides, assurgit Claudianus, dum extremum hunc Amoris conatum, per ignitæ Lanceæ symbolum, miris more suo modis vnico cum admiratione expresserit carmine. *Pandite qua lampade*.

FLEXIT AMOR DITEM. Verbum *flecto*, in communi locutione, pro eodem promiscuè sumitur, ac *moueo*, *torqueo*, *curuo*. Verùm si attentè introspiciatur verborum vis, quo ad significationem, distinguendum profectò erit inter verbum *flecto*, & verbum *moueo*, vt probè distinxit Æn. 7. Virg. furentis ore Iunonis, frustra Troadas exagitantis, sic locutus.

Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.

Iuno enim ibi queritur non posse se facultatem obtinere à Ioue (sine quo nil poterat, quippè inferius Numen) vindictas de Troianis sumendi, & fatetur, hoc prouenire ex eo, quod Troianorum fœlicitas fatali fulciretur decreto: cum igitur Iuno conaretur deducere Iouem, vtique reluctantem, ad infringendum decretum, quod infringi non poterat, ad malum certè conabatur adducere, ac iure Iupiter relactabat: quarè vtitur illa verbo *flectere*: *Flectere si nequeo superos &c.* quod planè declarat verbum *flecto* indicare resistentiam, & quidem non leuem rei flectendæ, si verbum in rigore sumatur, vt hic. At verò, cum de incitandis Inferis ad malum, nempè ad oppugnandum fatale illud decretum, ageretur, quia nulla adesse poterat resistentia, ad vim Cœlo inferendam, in ijs, qui, suaptè naturâ ad malum proni semper, odio implacabili decreta prosequuntur cœlestia, tunc verbo vtitur *mouere*: *Acheronta mouebo*, vt indicet nullam ibi adfuturam difficultatem, quin eos in suas adduceret partes. Optimè hinc Auctor noster, emphaticum prosequens loquendi modum, *Flexit*, inquit, vt in ipso verbo difficultatem ostenderet, & resistentiam penè inluctabilem Plutonis in suas adducendi partes. Ideò *Flexit*

AMOR DITEM. Mirum, mirisq; effulgens mysterijs contrapositum! *Amor* semper exquirens bonum, amico participandum, vt probè cecinit in suo Leone Io: Baptista Chietinus inquiens.

Non sibi flagrat propriosque nunquam,
Fertur in quæstus; sed amica semper,
Lucra deposcens, sibi parcit vni,

Ditis verò natura semper in malum prona, malum omnibus intentans, vt rectè notat Pier. cit. lib. 40. Amor Venere natus, idest mollis, delicatus, suauis: Pluto Saturno genitus, ideòque mærore confectus, durus, ferreus, acerbus, ac Tyrannide insignis. Amor nudus, vt simplicitatem præseferat, omnibus amplexandus: Pluto galeatus, vt apud Pier. cit. lib. 42., vt occulta consilia sibi indicet inesse, & in furo-

rem

rem arnetur omnibus fugiendus &c. Porrò vndè nomen Ditis sortitus fuerit Pluto, iam dix. pag. 11. col. 2. quarè non immoror. Cur autem Amor introducatur hic Plutonis cor subigens Æneum? Facilis est solutionis; Nam innuere voluit Vates causam ad Raptum impellentem iuxta sententiam Ouid. Metam. 5. vbi enarrat ipse Venerem indignatam eo, quod Diana, Pallas, & Proserpina Numen Veneris, coniugijque aspernarentur, perpetuæ studentes virginitati, filium exorasse, vt Plutonem suis incendens sagittis in Raptum Proserpinæ concitaret; quod Amor, in obsequium Matris illicò peregerit. Obsecrationem autem Veneris (quoniam Nati obedientiam descriptam vidimus pag. 28. col. 2.) ita loco citato exprimit Ouidius.

Arma, manusq; mea, mea, Nate, potentia, dixit,
Illa, quibus superas omnes, cape tela Cupido &c.

& inferius

Spernimur, ac mecum vires minuuntur Amoris.
Pallada nonne vides, iaculatricemq; Dianam,
Abscessisse mihi? Cereris quoq; Filia Virgo,
Si patiamur, erit; nam spes affectat easdem,
At tu pro socio si qua est tibi gratia Regno,
Iunge Deam Patruo &c.

QVO DVCTA FEROX &c. Secundum secretum, quod vt panderetur, Deos inferos precabatur, illud est; nempè vt ostenderentur loca illa continuo vmbrarum ductu circumfusa, perpetuisq; obsita noctibus, quibus excepta fuerit Proserpina, & num obscuris manserit in thalamis, an verò sub Elisia luce meliori Coelo potita fletibus tandem finem imposuerit &c. Eodem contextu orat, vt raptus non solum, sed & modus eiusdem sibi pateflat, & quomodo Proserpina Regnum inferorum dotale acceperit &c. vtrumq; enim sensum vnica colligat dictione mirabilis semper Poeta.

QVO. Ex duplici sensu quem habere potest hæc particula *Quo* duplex promanat explicatio supra indicata; nam hæc particula *Quo*, vel sumi potest, vt relatiuum antecedenti suo præpositum; ita vt idem sit, ac *Quali*, sicuti superior particula *qua*, vbi dixit: *Qua lampade &c.* vel sumi potest, vt aduerbium loci. Si primo modo sumatur, consentaneus erit sensus cum supradicta particula *qua* traductione tantummodo intercedente; & sic secunda explicatio, quam attigimus, emerget. Si secundo modo sumatur; ex causa, nempè ab Amore Plutonis ad effectum inquirendum procedit; nempè ad locum indagandum, quo ducta fuerit Proserpina, vt explicare possit imperium, quod illius amoris causà Proserpinæ obtigit; seù erit processus ab antecedentibus ad consequentia, & sic prima nostra firmabitur explicatio. Posset fortassis tamen aliquis ex seuerioribus grammaticis Criticus, apices magis, & superficiem, quam sensuum medullas perpendens, huic meæ explicationi fallaciam obijcere deceptionis, asserens decipi opinionem meā eo, quod non satis animaduerterim, particulam *quo* relatiuam, à particula *quo* aduerbiali per accentum distingui; nam relatiua sine accentu scribitur, vt hic; aduerbialis verò accentu notatur. Sed aduertat nouus, quicumq; ille sit, Censorinus Cato, ne, dum religiosè nimis Orthographiam sectatur, Orthographiam poeticam offendat; nam, vt notant Prosodiacæ leges, in monosillabis accentus hodiè non cognoscitur: Præcepto pri. de accentu; Immò in appendice prima ad idem præceptum, hæc expresśè habentur: *vt in vltima sillaba accentus sit, latinitas vetat* (loquitur autem de Polisillabis) *nam si susceperimus, quod nonnulli Grammatici tradunt, discriminis causa, horum verborum esse postremam sillabam acuendam, serpet res latiùs, quam volumus; id enim erit faciendum in verò, ferè, modò, crebrò &c. quæ tamen aduerbia sine accentu scribi posse, apud Poetas contrarios in locis reperies; nam sicuti Poetæ nominibus sæpè aduerbiales vtuntur sine accentu, sic non est necessè est, accentu vti, vt aduerbia à nominibus distinguant, cum promiscuè vtantur.* Quarè illa particula *quo* in Poeta nostro vel accipi potest, vt relatiuum antecedenti suo præpositum, vt dix: vel vt nomen aduerbiatum, vel vt aduerbium reale loci, nulla habita accentus ratione. Firmata igitur dupplicitate sensus, quæ illi particulæ, intactis Orthographiæ poeticæ legibus attribui potest; ideò accentum dixerim à Poeta omissum hac ipsa de causa, vt videlicet vtrumq. vnica illa particula colligaret. Et iam sic explico.

QVO RAPTV. (Quatenus enim præpositi vim habeat relatiui hoc pacto connecti, & construi debet.) Particula autem illa *quo* emphatica, hoc pacto, est, continens implicitè difficultates omnes, in ipso rapiendi modo interuenientes, & quas enodari à Dijs ipsis exoptat Poeta; Mirum enim, insolitum, insuetum, prodigiosum est, Raptum vnius mulierculæ adornare eum, qui sub potestate habuerit quotquot innumeris inferorum cateruis clauduntur: Mirum, ex centro Plutonem assurgere, vt amans amatam rapiat: mirum quomodo Coelum non obstiterit; quomodo Iupiter Pater consenserit; quomodo tellus sustinuerit &c. *Quo Raptu*; idest quomodo in Raptum prosilierit amore impulsus Pluto, ac Proserpinam duxerit. Si verò illa particula *quo* aduerbialiter sumatur, ita vt locum significet, quo Proserpina, Raptu, ducta sit; quis non videat, quantis difficultatibus obruatur, qui ea loca velit describere? Semota sunt; sepulta sunt; occulta sunt; Cinerijs obuallata tenebris, horrore impertiua, mortuis tantum patentia, cum Regnum sit illud Mortuorum. *Ideò Pandite quo ducta, raptu, Proserpina &c.* Hæc enim erit constructio textus: si vim aduerbij assumat particula *quo*.

FEROX PROSERPINA. Proserpinam filiam Cereris esse ex Ioue, satis iam patet, & videbimus infra ad Carm. *Quid Cererem, magnamq; Themim &c.*, & ea est, de cuius hic agitur raptu. Remanet itaq; tantummodò explicandum cur

FEROX DICATVR. Ferox idem interdum est, ac *in hostem sæuus*. Et in hoc sensu optimè *ferox* Proserpina, quæ, cum rapta fuerit, probra in Iouem ipsum, ac querelas emiserit, & armis foemineo sexui datis raptori reluctauerit, nempè lacrymis, ac gemitibus, vt fusè Auctor lib. 2. item *Ferox* significat idem, ac *animo præstans*, quis autem animo præstantior Proserpinà, quæ vnicum Tonantis pignus, vt ait Barthius, tot appetitum Procis, nihil non ausura pro virginitate videretur; & quæ, inquam ego, dum ab inferno raptore, ferrugineo illo, vmbrisq; terribili, raperetur curru, non sit exanimata terrore: ac tot inter mortis horrores animam non efflauerit; sed immò Plutonis voces consolantis admiserit, ficulas ad oras nunquam reditura? Denuò *Ferox* idem sonat, ac *elatus*, superbus &c. Ferox igitur Proserpina, quæ maximè in subiectas vmbras superbit, quæ implacabilis ius vitæ, necisq; habeat, nullis morientium precibus exorata; & quæ se Iunoni summæ æquiparet in inferorum Regina adoptata?

DVCTA. Iuxta dupplicem significationem particulæ *quo*, dupplici etiam sensu hæc vox *ducta* effertur. Quatenus particula *quo* vim localis habeat aduerbij, *Ducta* italicè erit *condotta, guidata &c.* Pandite quo ducta sit Proserpina, & vox *raptu*, quæ additur, erit ablatiuus modum importans, quo Proserpina ducta fuerit. Quatenus verò illa particula *quo* sensum præpositi habeat relatiui. Sensus erit Pandite Raptum, quo, seù Pandite quali raptu Proserpina ducta sit; idest *nupta, vel coniux facta sit*; nam duci in vxorem dicitur, quæ matrimonio vincitur. Atq; huiusmodi sensus magis ad mentem Vatis videtur, nam sic magis concordat cum sensu subsequentium; erit enim Nominatiuus verbi

POSSEDIT DOTALE CHAOS. Dotale dicitur quidquid ad Dotem pertinet. Superius Plutonem Virginis Raptorem vocauit, & tribus de Raptu libris idem prosequitur. Virginum autem Raptores Dotem de proprio Raptis instituere, tenentur ex legibus, etiam si eas, vt in vxores ducerent, rapuerint. Iure igitur hìc Vates Proserpinæ Dotem à Plutone in proprijs assignatam commemorat: *Possedit dotale Chaos*. Verum quia posset quis dicere, Plutonem fuisse quidem Raptorem respectu Cereris, ac Proserpinæ, non verò respectu Genitoris, qui confessus Generum Nuptias simul, & Raptum approbauerit, vt lib. 2. ex ipso habetur Auctore; licet hoc non tollat, quin Vates potuerit ad Leges contra Raptores statutas allusiuè respicere; aliam tamen, non inficior, in hoc Vatis textu eruditionem latêre, & ea est quæ Antiquum docet Germanorum morem, de quo hæc Tacitus: *Dotem non exor marito, sed vxori maritus offert.* Insuper Antiquissimus hic etiam fuit Regum Persarum ritus, qui videlicet vxores suas dotare Ciuitatibus solebant, his verbis: *Hæc Ciuitas mulieri redimiculum præbet; hæc in collum, hæc in crines.* Et profectò non noua Poetæ nostro fuit, ad huiusmodi Persarum morem allusio; nam etiam in Nuptijs Honorij, & Mariæ sic cecinit.

. . . . . . Iam te venerabitur Ister,
Nomen adorabunt populi, iam Rhenus, & Albis
Seruiet: in medios ibis Regina Sicambros.
Quid numerem gentes, Atlantæosq; recessus
Oceani. Tota pariter dotabere Mundo.

Hoc etiam igitur loco aptissimè, cum raptam ab opulentissimo Rege, Dite videlicet, Proserpinam describat, ac abeo-

dem

vbi de ventis, quos Æolus carcere frænat indignantes, hæc habet Vates.

Illi indignantes, magno cum murmure, montis,
Circum claustra fremunt &c.

Quarè, cum de indignatione Plutonis locuturus sit Claud., optimè hic pro signo ponit,

Iam magnus ab imis auditur fremitus terris.

Parrhasius tamen fremitum hunc accipit, pro eo fremitu, quem equi Plutonis ederent, cum vt, ait Vates in fine huius libri pri.

Stabant ante fores iuncti, saeuumq; fremebant,
Crastina venturæ spectantes gaudia vadæ.

Et quidem fremitum esse proprium equorum patet, etiam ex Virg. Æn. pri.

Tuque ò cui prima frementem,
Fudit equum tellus magno percussa tridenti &c.

Quarè Parrhasij interpretationem non improbo, sed, de vtroq; fremitu, Vatem intelligendum, non ambigo.

AVDITVR. Sicuti color, & lux obiectum sunt sensus visiui; sic sonus obiectum auditus tantummodo profectò est: ideò sicuti de luce Templum implente ait Delubra cernuntur dispergere claram lucem: sic de fremitu loquens, qui nil tandem aliud, quam sonus, est, loquens proprijssimè inquit *Auditur*: & quidem vt apertiùs declaret, se de inferorum fremitu loqui, vel illud sit indignantium tartarorum, vel equorum sit prædam expectantium appositè addit: *auditur*.

AB IMIS TERRIS. Imus enim infimum, & vltimum significat; quapropter *Ima terra*, seu infima, ea erit, quæ circa centrum est; nam & terræ centrum, sub nomine imæ sedis, imum vocauit Cic. in Somn. Scip. dicens: *Ima sede semper haret terra*. Regiam autem Plutonis in centro terræ situatam, satis iam notum est.

TEMPLVMQVE REMVGIT CECROPIDVM. Multiplicem eruditionem, in hoc Cecropidum templo, compilauit eruditissimus Auctor; ideoque multiplici expositione enodandum arcanum quodlibet est, sicuti, per corticis incisionem, immortalitati dicatus liquor ex myrrheis extrahitur Plantis. Primo igitur notandum est.

CECROPEM terræ filium (vt fabulosa narrat historia) creditum fuisse; nam vetustas, teste Minutio Felici, obscuros, & quorum parentes ignorarentur, terræ filios dictitabant. Patriam autem Cecrops habuit Ægyptiacum oppidum *Sas* ab Incolis nominatum; ex quo tandem profectus, pluribus alijs ex Aegypto secum adductis, Peloponessum est assecutus, ac in Peloponessi Regione, quæ & Achaia, & Attica dicitur, cum consedisset, Athenas condidisse fertur; quarum & Rex ipse constitutus quinquaginta annos Imperij frænum prudentissime est moderatus; Tanta in rebus gerendis Prudentia, ac fortitudine visus, vt, ad perpetuam tanti fundatoris, ac Regis memoriam, Athenienses omnes subinde Cecropides fuerint appellati, ac Regio ipsa Cecropia dicta. Vide hoc circum, si placet, Mythol. Nat. Com lib. ix., & Pier. in Hierogl. lib. 32. Quare ex his iam constat, *Templum Cecropidum* templum esse Atheniensium. Quomodo autem huc veniat hoc templum, & cur, non leuis erit indaginis explicare. Verum Cecrops, vt habeo ex Mythol. cit. Nat. Com., Biceps describitur, eo pacto, quo Ianus iam Bifrons dictus: & idem confirmat Pier. cit. In causa autem fuit, iuxta Pier. ibi, duplex lingua, Græca, nempè, & Ægyptiaca, quibus Cecrops apprime pollebat; vel, vt alij dicunt, apud Mythol. Nat. Com. loco cit., Prudentia, & Robur, de quibus supra; vel quia Seueritatem simul, ac Clementiam in se ipso coniunxerit, & exercuerit. Alij tamen ibidem volunt, Cecropem bicipitem fuisse dictum eo, quia primus apud Athenienses matrimoniorum fuerit inuentor; cum priùs vaga Venere matres tantummodò mortales nossent; ac leges ipse de matrimonijs tulerit peragendis: quia videlicet, cum virtute matrimonij fiant duo in carne vna, eorum Rituum inuentor biceps, idest duorum iure capitum esse videretur dicendus. Hoc posito: cum ex Pier. habeam, lib. primo Hierogl. Cecropi Gallos immolari solitos, habeo etiam per consequens, Cecropem ab Atheniensibus in Deorum numerum relatum, sicuti à Romanis Romulus, & alij vbique gentium viri præstantissimi fuere, eumdemque illum arbitror esse Cecropem, quem in Cœlo figuratum, notat Hyginus, manalis aquæ, quam verset, vrceo insignem, cum ipse in Atticorum Regno Actæoni, cuius filiam duxerat successerit tunc temporis, cum vini vsus nondum hominibus notus esset. In Arce Athenarum eiusdem sepulchrum extitisse refert Antiochus ix. historiarum. Quarè sicuti Cecrops Deorum Albo adscriptus fuerat; sic eius sepulchri locum eidem in templum fuisse consecratum, nemo, arbitror dubitauerit, in quo victimæ, more iam dicto, immolarentur. Cum igitur acturus sit Claud. de Nuptijs, inter Plutonem, ac Proserpinam sancitis; nimirum, si pro antecedenti, vel concomitanti, resonans Cecropis templum, Auctoris scilicet Nuptiarum, indicauerit, sibi classico veluti quodam incitamentum operis subijciens.

Remugire enim idem est, ac *Resonare*; quasi hoc ipso templi sonitu ostenderetur Cecrops Vati nō solum assentiri, ac suffragaturus adesse; sed eundem ipsum, ad opus aggrediendum, vt dixi hortari.

Templum autem certè nostris hisce temporibus ædes est alicui Diuo sacrata; antiquitus autem etiam Sepulchra celebriora Templi nomine decorabantur. Quarè Virg. Æn. 4. Sichæi Sepulchrum in Regia Didonis erectum Templum vocat, ex eoque voces viri vocantis auditas refert, cum mortem Dido sibi ipsi inferre meditaretur.

Præterea fuit in tectis de marmore Templum,
Coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niueis, & festa fronde reuinctum.
Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
Visa viri, &c.

Cur itaque ad imitationem Principis Poetarum non potuit, & Claud. Templum Cecropis, hoc est eius Sepulchrum inducere mugitibus resonans, vt Vatem de Nuptijs referendis meditantem, Nuptiarum auctor incitaret?

Insuper Hymenæus, Deus passim Nuptiarum habitus (vt aliquibus placet) ex Attica Regione, cuius caput Athenæ sunt, ortum dicitur duxisse; &, Raptas quondam à latronibus Virgines, intactas parentibus restituisse, vndè factum fuerit, vt subindè in Nuptijs inuocaretur, quippè qui scilicet intactas seruauerit Virgines, maritis vtique tradendas. Cum igitur Attica tota, vt dix. *Cecropia*, & Incolæ *Cecropides* dicerentur: *Templum Cecropidum*, inquit Auctor, vt innueret, Hymenæum Plutonis nuptijs fauentem se ipsum expedire, vt & easdem narranti faueat Nuptias; ideoque *Templum*; hoc est *Patria* Hymenei, ipsius diuinitate scilicet in templum consecrata, ad motum, plausumq; Numinis resonasse, vt congrueret plausibus quos elicuisse hymenæus ipse dicitur lib. 2. *Nymbis Hymenæus ... insonat &c.* Et has germanas arbitror huius loci expositiones, quarum vtramque attingere vnico contextu voluerit, more suo Vates. Sed quia versamur in Poesi, quæ variis eruditionibus supereffluit, alias etiam fundere, non minus profectò curiosis profuturas, non pigebit.

Ex Mythol Nat. Com. lib. 2. habetur, Plutonem maximo in honore habitum in Pylo, ibique eidem magnificentissimum templum extructum extitisse. Porrò Pylus triplex memoratur in Peloponesso: Cum enim Peloponessus olim diuideretur in Achaiam, seù Atticam, cuius Metropolim Athenas fuisse, diximus, *Cecropiam* subindè dictam à Cecrope; in Elidem; Messeniam; Argiuam; & Arcadiam; Pylus vnus in Elide fuit; alter in Messenio agro; tertius verò in Arcadia: cum autem, in quo nam ex his extructum fuerit templum Plutonis, non satis liquido constet, certum tamen remanet, in quocumque tandem eorum fuerit in Peloponesso extitisse. Quarè hac etiam fretus eruditione; *Templumque remugit Cecropidum*. inquit Claud. ponens partem pro toto, nempè *Cecropiam*, Peloponessi partem, pro tota eiusdem regione, vt per *Templum Cecropidum* intelligeretur *templum Plutonis* in Peloponesso; regionem Cecropidum Peloponessium appellans a parte potiori, seù præstantiori, & ratione regis, & ratione vrbis, in qua olim scientiarum vigebat emporium. Et quidem maximè principijs iam positis, sic explicatus congruit Vates; nam, cum posuerit fremitum ab imis auditum terris, nempè frementem Plutonis Regiam, consentaneum erat, vt & Templum eiusdem Numinis, super terris positum, fremitus repercuteret inferorum: atque adeò ingeniosè subditur *Templumq; remugit &c.* Posset insuper non incongruè dici, ex hoc textu indicari Aram illam, quam D. Paulus Act. 17. Athenis dicitur inuenisse, IGNOTO DEO inscriptam, & quam Claudianus hic definiat dicatam sub hoc titulo, Plutoni fuisse, inhærens illi Ægyptiorum Hieroglyphico, quo, vt ostenderent occultum aliquid, Plutonem pingebant Galeatum. Pluto enim, vt notat Pier. cit. lib. 59., quippe Deus subterraneus, maximè latens, & absconditus est, ac *ignotus*: adeòque diceretur hic Auctor nomine *Templi* Cecropidum illam ipsam Aram designasse, quæ fremitum ab inferis receptum redderet,

neque

neque enim nouus est Tropus Catacresis, quo Poetæ nomine propinquo abutuntur, ad aliud propinquum significandum; sicuti certe maximè propinqua sunt *Templum*, & *Ara*, quæ pars templi est, in eoque continetur, quarè si Catacresim nolis; Synecd. aderit &c.

Huiusmodi explicationes, vt vides, efficiunt vt textus Poetæ signa importent antecedentia, quibus veluti via struitur de Plutonicis nuptijs decantaturo. Si autem mauis explicationem signa importantem concomitantia, vt innuimus, ipsum Proserpinæ Raptum nuptialem, ex alia eruditione in eodem textu inclusa facilè pandetur; eaque hæc est.

Ex Græcis versibus Orphei insinuatur, inter Eleusim, & Athenas, in Attico solo, Ianuam Ditis adesse, non minus, quam ad Promontorium tænarium, de quo supra; & per hanc Attici soli Ianuam à Plutone ad inferos Raptam Proserpinam fuisse deportatam. Hos autem Orphei versus latino Idiomate donatos sic extulit Mythol. Nat. Com. lib. 2.

Pluto tibi castæ Cereris nam filia quondam;
Cum legeret flores in prato, rapta, quadrigis
Imposita est, & Cecropium portata sub antrum;
Hic vbi Eleusis adest, vbi nigri Ianua Ditis.

Hoc ipsum notat Cic. in Verrem, Ostiumq; dicit esse ad Cephysium amnem, ac Caprificum vocari. Quo spectato Cecropidum illud templum, seù Ara Plutonis remugiens aderit instar fremitus, Deo suo victoriam plaudentis, dum ille optata onustus præda Regni sui Ianuas ingreditur ouans. Eodemque pacto se habebit, quod subsequitur ex Vate,

Sanctasque faces extollit Eleusis.

Quasi Ciuitas illa, Eleusis dicta, Pronuba canendis fieret nuptijs, eas extollens tedas quibus in Eleusinis Cereri institutis sacrificijs mystæ vtebantur, de quibus supra, Eleusis enim Ciuitas est non procul ab Athenis, & ab indicata Ianua Ditis constructa. Quarè nil mirum, si & ipsa Rapinæ testis oculata videatur Vati sanctas sibi attollere faces, quasi canendis pronuba nuptijs vt dicebam effecta: Sanctas autem faces appellat; nam sanctum dicitur quidquid Hymeneo dicatum sit. Adde, Ædem etiam fuisse, Cereri sacram, non procul Athenis viâ, quæ Phalerium ducit, in qua Ceres ipsa, & filia, ac facem præferens Baccus visebantur, ad quas faces alludere Vatem asserit Parrhasius, sicuti Barthius ad Eleusinas faces referri autumat. Sed sicuti Parrhasij sententia signa importat concomitantia; sic Barthij expositio aniam præbet, vt ad signa iam consequentia transeamus. Nec mirum; nam, cum Poema eloquens pictura dicatur esse; hæc, à Claud. hic expressa, eius generis pictura est, quæ, varijs perspectiuis, figuras, & imagines variat, ita vt plures in vnica exprimantur tela, non minus quam columbæ collum *mille trahat varios aduerso Sole colores*. Ex quo tantæ eruditionis fuisse constabit Auctorem nostrum, vt nunquam adeò enucleetur, quin vlterius eiusdem Poema sit enucleandum. Pro vlteriori igitur explicatione eit. textus.

Reuocandum hic in memoriam est, Cererem Proserpina orbatam cupressinas faces accendisse, vt ijs, ad quærendam, vbique terrarum, filiam, vteretur. Dum autem, assiduis itineribus, orbem peragraret, si qua filiæ vestigia deprehenderet peruestigans, hospitio excepta est à Celeo Eleusis, de qua dix. Rege. Itaq; ad hoc ipsum alludens Poeta dixit, Eleusim sanctas extollere faces, idest faces Cereris, filiam quæritantis, & quæ sanctæ dicuntur, cum sanctæ vtique perquisitioni deseruirent. Ac insuper, ex eo quod Ceres lamentationibus omnia compleret suis, ostendit eam, Eleusi cum facibus receptam, vehementes adeò querelas extulisse, vt etiam vicinum templum Cecropidum lamentabilem ijs sonitum Eccho redderet. Ideò

. . . . Templumq; remugit
Cecropidum, sanctasq; faces extollit Eleusis.

Confirmatur hæc expositio ex ipsa vi verbi *extollit*, quod idem sæpe significat, ac *celebrare*, *decantare &c.* quasi ex Vatis mente sensus huius loci talis sit, vt quemadmodum audire sibi visus fuerat fremitum inferorum, sic videretur sibi Eleusim audire celebrantem sanctas Cereris filiam perquirentis faces, vt Vati suggereret, quid ei dicendum, vt consequentia ad nuptias rectiùs attingeret.

Noui equidem Heinsium hoc loco totum in hoc esse, vt ostendat legendum esse *attollit*, non *extollit*, vt sensum pressiùs exprimat *in altum eleuandi*, sed præterquamquod idem quo ad hoc significat *attollo*, & *extollo*; appositè, arbitror ego, Vates verbo vsus est *extollit*, quod & *in altum eleuare*, & celebrare significat, vt gemino vsus sensu geminam attingeret eruditionem iam à nobis explicatam, ac maximè textui congruentem.

Posset forte etiam quis non incongeuè dicere Poetam insuper alludere ad antiquum Siciliæ, vbi hæc agebantur, morem, faces scilicet in summitatibus montium, ac turrium accendendi, cum alicuius grauissimi facinoris reus esset conquirendus, vt omnes circum habitantes, nocturnorum ignium monitu, in disquisitionem insurgerent: quasi innuat Celeum Regem, Cereris hospitem, eiusdem pietate commotum, faces more siculo accendisse, vt subditos omnes excitaret, ad auxilium Cereri præstandum, si forte filiæ Raptor detegi potuisset. Confirmaret huiusmodi sensum gratus in eum Cereris animus, quo videlicet Celei filium non leuibus prosecuta est beneficijs, vt mox videbimus; hunc autem ipsum Siciliæ morem antequam ad Celeum perueniret, videtur imitata fuisse Ceres ipsa, dum sub noctem faces perquirendo Raptori addictas accendit, & in monte Ætna accendit media in insula erecto, vt vndequaq; conspici possent. Quarè nil mirum si & Celeus hoc ipsum fecisse insinuetur imitatione Cereris, ex cuius narratione, quæ peregerit ipsa in accensione facum, didicerit. Aduerte tamen, quod licet Auctor hæc omnia, tamquam latiùs discutienda proponat, non omnia tamen disserit; nam vix Cererem inquirentem filiam describit, cum nescio quo fato vel ipse opus abscissum, imperfectumq; reliquit, vel certè iniuria consumptum temporis perijt reliquum, quod operis desideratur, ne nostras latiùs mentes erudiret. Quare & ea quæ hic, & ea, quæ subsequentibus carminibus, ad inuocationem vsq; proposita sunt, non discutit, opere, vt diximus, imperfecto decidente.

ANGVES TRIPTOLEMI STRIDVNT &c. Ceres hospitio excepta à Celeo Eleusiorum Rege, vt supra dix., vt gratum animum ostenderet, Triptolemum Celei filium, recens natum, alendum ipsa suscepit; eumque, sacro igne, per noctem; per diem verò diuino lacte pascebat; ac, præterquamquod Celeum ipsum omnem agriculturæ rationem antea docuerat, eumdem postea filium, alatis serpentibus superimpositum per totum orbem misit errantem, ad vsum frumentorum hominibus indicandum, vt patet ex Ouid. Metam. 5. qui immò dicit, Cererem proprium currum, serpentibus vectum alaris, Triptolemo ad id munus obeundum cessisse, hæc insonans,

. . . . Dea fertilis angues,
Curribus admouet, frænisq; coercuit ora,
Et medium Cæli, terræq; per aera vecta est,
Atque leuem currum Tritonida misit in vrbem,
Triptolemo &c.

Ideò ANGVES TRIPTOLEMI STRIDVNT: inquit Poeta, quasi audiret serpentes illos, se ipsum sibilo excitantes ad enarrandum id, à quo postea eorum emersit gloria; ac gestientes videret, se ipsos ad carminis attentionem componere.

ANGVES. Anguis propriè loquendo serpens dicitur in aquis degens; hic tamen Angues sunt Cereris Dracones, de quibus infra, qui angues per Catacresim dicuntur.

TRIPTOLEMI. Triptolemum Celei filium iam vidimus fuisse, matrem verò eiusdem si quæras, alij dicunt ex Menaline natum, alij ex Meganira, alij verò ex Deiope, cuius Eleusi tumulum cum fundamenta templi Cereris, de quo supra, effoderentur, inuentum scripsit Aristoteles. Philocorus tamen ab Ouid. dissentiens asserit Triptolemum longa naui vsum fuisse, ad orbem circumeundum, quam hic nomine Anguium venire arbitratur; cum nouum non sit apud Nautas Nauem ex insignibus denominari. Sic apud Virg. Æn. 5. Centaurus, Pistris, &c. dicuntur Naues, ex signo Centauri, Pistris &c. quod gererent. Verum non libet ab Ouidio recedere, nam magis ad rem facere videtur gratus Cereris in Celeum animus, vt dicebamus.

STRIDVNT. Non à strideo, sed à *strido* deriuatur. Sicut apud Virg. 8. Æneid. habetur.

. . . . Striduntq; Cauernis,
Stricturæ calybum &c.

Stridère autem, seù *stridere* (nam idem sonant) est *strepitum edere*; & propriè conuenit Plaustri rotis, ob nimiam siccitatem gementibus. Itaque cum agatur hic de serpentibus currum trahentibus optimè stridere dicuntur, significatione à curru ipso ad trahentes translata; ni potius velis cum Parrhasio, *stridunt* positum pro *sibilant* per catacresim, quod non abnuo.

ET CVRVI LEVANT &c. Signum signo innectit, per copulatiuam particulam *&*. *Curui*, hoc est, ad cantum

promptius audiendum, inflexi; nam curuus dicitur, qui quasi in arcum flectitur, & contorquetur; licet enim curuitas propria serpentis sit progredientis; hic tamen peculiarem notat serpentium actum, seù habitum se se ad Carmen audiendum componentium, ac ideò deflectentium, vt Vati incitamento essent ad canendum.

LEVANT. *Leuo* idem sæpè significat, ac *recreo*, vt patet ex Cic. in Catil. vbi sic, *& corpora quidem defatigatione, & exercitatione ingrauescunt; animi verò se exercendo leuantur.* In eodem sensu etiam habetur apud Virg. Æn. 9.

Interea genitor Tyberinus ad fluminis vndam,
Vulnera siccabat lymphis, corpusq; leuabat.

qua in significatione egregiè hic eadit verbum *Leuant*, idest *recreant*; quasi nouâ serpentes perfusi lætitiâ, in expectatione cantus, Iugum nequaquam sentirent acerbũ, sed leuarent

COLLA. Collum pars corporis est caput sustentans, & in Brutis ea propria pars est, V. G. in Bobus, equis &c. cui Iugum imponitur cum ad currus iunguntur trahendos.

FLAMMEA autem ea vocauit colla Hyperbolicè, hoc est *colore flammas imitantia*; nec sine mysterio talem hic serpentium formam, coloremuè describit; serpens enim squammis perlucidus auspicatior est ex Pier. lib. Hierogl. pri., & hinc est, vt Poeta Triptolemi serpentes flammea Colla habere dixerit, hoc est instar flammæ perlucida, & ignis in morem rutilantia, quippè qui fœlicissimum fertilitatis augurium, ex eorumdem frugifera Dea, quoquo irent, secum indiuisibiliter comportarent.

ATTRITA IVGIS. *Adstricta*, Idest *iuncta*; legit hoc loco Parrhasius. Sed superfluum hoc esset; nam eo ipso quod serpentes currum dicuntur trahentes satis habetur, quod *iuncta* Iugo colla deferrent, olim enim non loris tantum, vt nunc, animalia currus trahentia iungebantur, sed iugo, vt & nunc boues aratrum ducentes; ni fortè errore librariorum *Adstricta* irrepserit pro *obstricta*, quod fortassis voluerit Parrhasius, vt iuris verbo vsum ostenderet Vatem. Nam collum obstrictum verbum iuris est, ex eo quod, collo obstricto rei in ius traherentur, in quo sensu Parrhasij lectionem nequaquam improbarem; nam serpentes currui trahendo damnati videntur, quodammodo in ius trahi, quoties currui adiunguntur. Cum tamen cum vulgata Heinsium, aliosq; videam consentientes, vt *attrita* legant, nil arbitror immutandum. Et quidem optimè *attrita*; attritus enim idem est, ac imminutus, seù saltem leuigatus; vulgò *lagorato, ouer' almen liscrata.* vt in hoc eodem sensu legimus ansam, apud Virg. attritam Eccl. 6.

Et grauis attritâ pendebat Cantharus ansâ.

Et apud eumdem Georg. pri. Vomerem habemus attritum.

Depressa incipiat iam tum mihi taurus aratro,
Ingemere; & sulco attritus splendescere Vomer.

Quarè *Colla attrita* denotant frequentationem, assiduumq; Iugi vsum sustinendi, curruumuè trahendi, quo fit vt colla ipsa Iugo attrita leuigata videantur, & imminuta, ac callosa appareant: idque maximè aptatum serpentibus Triptolemo datis, quibus scilicet vniuersum peragrauerit, vt Cereris gloria frueretur abundè. Iugum verò ligneum quoddam instrumentum est, quo boues iunguntur trahendis plaustris; ac indè translatè accipitur pro quacumq; onerosa seruitute, & pro quocumq; nexu, ac vinculo coniungente, immò etiam pro ipso vinculo matrimoniali: ast hic in primo, ac proprio sensu vsurpatur.

ET LAPSV SERENO ERECTI. *Lapsus* serpentum dicitur progressus, à labor, nam labitur serpens, cum progreditur, seù meliùs in ventrem graditur; hic autem lapsus idem, ac *error*, seù *diuagatio* est modo dicto peracta à serpentibus; hi enim, quippè tortuosè incedentes à recta semper aberrant linea, atque in incertum diuagari videntur, lapsu autem, dixit, *sereno*, vt ostenderet serpentium Alacritatem, quam supra innuimus, & qua carmen sollicitarent: Serenus enim pro eodem translatè sumitur, ac alacer, eo quod serenitas semper lœtitiam spiret. Adde serpentes huiusmodi fuisse Cereri sacros, atque à sacris quemlibet turbationis impetum semper arceri. *Erecti* verò adiectiuum participiale est ab erigo. Erigere autem vulgo sonat *sollevare, drizzare, inalzare.* Quarè denotantur serpentes subleuati in pectus, licet reliquo reptantes corpore, quales apud Virg. Æn. 2. serpentes à Tenedo enatantes.

Pectora quorum, inter fluctus, arrecta, iubaq;
Sanguineæ exsuperant vndas &c.

Et proprium profectò serpentium est, ad quemcumq; sonitum, colla in altum erigere, vt attentiorem præstent auditum. Quarè aptissimum his habitum attribuit Vates se ad Carmen audiendum componentibus.

TENDVNT ROSEAS CRISTAS. Tendere pro eodem non semel accipitur ac *porrigere*, sic Virg. Æn. pri.

Extemplo Æneæ soluuntur frigore membra:
Ingemit; & duplices tendens ad sydera palmas &c.

Præclarè igitur hic *tendunt*; hoc est porrigunt, & offerunt (nam & pro offerre, tendere dictum reperio) aures: cristas namque posuit pro toto capite, in quo & aures sunt. In quo Metalepsis aderit: Crista enim ferocissimorum est serpentum capitis coronamentum, nempè vertex, & conus quidam illi similis, quem in Galli capite intuemur. Plinius quidem fabulosas in serpentibus Cristas autumat; quod & Barthius hic, sed certè tàm Latinæ, quàm Italicæ linguæ Vates Cristatos sæpè serpentes dictitant; Poetæ autem cum Poetis loquendum, etiam si vera non essent ea, quæ ab alijs referuntur, nempè Cristatos serpentes non semel ab ipsis asserentibus visos. Certè Draconibus Cristas, attribuit etiam Astulphus in sua officina historica lib. 3. c. 16. Et serpentes qui hoc loco describuntur, Dracones Cereris sunt, quibus Vates Cristas attribuit *Roseas*; quia serpentum Cristæ, cum ira excandescunt, ignescere videntur, cum verò pacati sunt, flammeum, roseo accepto, deponunt colorem. Cum igitur Poeta tranquillos, lætosq; nedum pacatos descripserit serpentes, Roseum Cristis colorem prudentissimè adscripsit.

AD CARMINA, Idest vt attentis auribus, præmeditatam ab Auctore, & de qua ipsi infusam ab ipsa Cerere domitrice notitiam habeant, Poesim hauriant, ipsorum deconsequenti gloriam promulgaturam.

ECCE PROCVL &c. Visiones visionibus adnectit, ex quibus tamquam partibus constantibus ea visio integratur, quam semel cœpit enarrare, & qua se impelli ad cantum profitetur. Verum ne circa intelligentiam huius loci, longiùs quam par sit aberremus, aliqua priùs aduertenda propono. Consimiles à diuersis licet causis effectus, ac consimiles rerum licet diuersarum denominationes, sæpè sæpiùs, etiam prudentissimos quosq; non leues in errores adduxerunt; quod, vt in pluribus, ità quam maximè euenit in Hecate, de cuius natiuitate variant adeò Auctores, vt vix aliquid posse certum statui, videatur. Hanc alij filiam Fauni dixêre, & Semelem alio nomine nuncupatam: Alij cum Orphæo Tartari, seù Bacchilidis, & Noctis filiam faciunt: Alij Astheriæ, & Persei; Alij Iouis ex Latona: Alij Iouis ex Cerere natam ferunt. Quid igitur? Num vnica filia totidem nasci potuit, vt tot Natalis sui iactet auctores? Vt itaq; difficultatem enodemus, plures fuisse Hecates, notandum est. Et prima quidem, nempè Fauno nata, memoratur apud Pier. Valer. lib. Hierogl. 14. quæ etiam adeò tenax honestatis fuisse dicitur, vt semper Fauni Patris, eam ad turpia sollicitantis, nequitiæ fuerit obluctata; & nec virga Myrtea verberata, nec vino oppressa ab eodem genitore, vnquam illi assenserit; donec tandem Pater, in anguem transformatus, filiam, vndique spiris colligatam, improbitati suæ parêre compulerit inuitam. Hanc qui cum Cynthia, seù Diana confunderet, erraret profectò, nam & Cynthia quidem virginitatis amans, sed numquam viciata legitur; & filia Iouis est, non Fauni. Secunda Hecate illa est, quæ Tartari, seù Bacchilidis, & Noctis dicitur filia, quæ etiam *Brimo*, à fremitu, vocatur. Hæc terribilis aspectu, ac proceritate corporis dimidium stadij occupans effingitur, ac pedes serpentum instar habuisse reptantium; cum vultus, & aspectus ad Gorgonum naturam accederet: Pro coma densissimi dracones, ac viperæ, aliæ in cincinnorum morem contortæ, atque exsibilantes visebantur, aliæ collum amplexebantur; aliæ spargebantur in humeros demissæ. Hanc Diuam creditam fuisse, sub nomine *Brimo* autumat Apollonius, cuius græca carmina latinitate donauit Nat. Com. lib. Mythol. 3. sic. *Tum vasa cremanti.*

Ignibus impositis mixtum libamina fundens,
Auxilio, Brimoq; vocans Hecatem, sibi Diuam.

Hæc eadem Præses veneficiorum habita, ideòq; veneficorum, magorumq; carminibus frequentata, ac Regina inferorum dicta est, vt ex eodem Apollonio patet apud Nat. Com. cit. his versibus.

Protinus hac Brimo *flens terq; quaterq; vocauit,*
Brimo *nocturnam Reginam, quæ imperat vmbris.*

Tertia Hecate fuit Astheriæ filia ex Perseo illo antiquissimo. Cei filio, vt patet ex versibus Hesiodi græce quidem constructis, sed ab eodem Nat. Com. cit. latinitate donatis, quæ sic apud ipsum sonant.

Edidit Astheriam pulchram, quam Perses dicunt
Vxorem

Vxorem duxisse domum, quæ mox paris illi
Natam Hecatem &c.

Eosdemq; huius Hecates parentes fuisse asseuerat Ouid. Metam. 7., dum illam Perseidem à Perseo vocat.

Ibat ad antiquas Hecates Perseidos aras,
Quas nemus umbrosum, secretaq; sylua tegebat.

Hæc venatrix fuit, quarè eam aliqui cum Diana confundunt, sed immeritò; nam Diana ex Ioue, & Latona, non ex Astheria, & Perseo ortum duxit; nec venefica vnquam fuit, vt hæc dicitur fuisse adeò, vt & prima pestiferas herbarum radices inuenerit, & tanta ijs animi crudelitate vsa fuerit, vt earum vim in hospites conuiuio exceptos experiri, in delicijs habuerit, ac proprium genitorem interimere ausa veneno fuerit. Quia attamen crudelitate hanc aliqui eamdem esse, cum Hecate illa Noctis filia dictitarunt; sed non ita sensissent, si natalium diuersitatem animaduertissent. Quarta igitur Hecate Iouis est, ac Latonæ filia, soror Apollinis, alio nomine Luna, seù Cynthia, seù Diana, quæ etiam Tergemina dicitur à Virg. Æn. 4. *Tergeminamq; Hecatem, tria Virginis ora Dianæ.* Hinc apud Pier. lib. Hierogl. 32. simulacrum Dianæ inuenias triceps efformatum eodem modo, quo Hecates figura, cuiusq; tandem illa sit, triceps ponitur apud eumdem lib. 59. Notat tamen ipse idem dicto lib. 32. vnicâ facie Dianam reperiri apud Pausaniam; & Alcamenem primum fuisse, qui tricipitem efformauerit. Porrò aliqui putarunt, hanc triplicem figuram Dianæ attributam, eo quod illa triplicis numinis substantiam habeat, cum, vt ipsi dicunt, eadem sit Luna, seù Cynthia in Coelis, Diana in syluis, & Proserpina in inferis. Sed esto eadem sit Luna, seù Cynthia in Coelis, ac Diana in Terris, cum & Natalia consentiant, nempè ex Ioue, ac Latona; quomodo erit eadem, & *Proserpina*, quæ Iouis quidem, sed ex Cerere filia est? Refellit autem hanc opinionem Claudianus ipse hoc pri. lib. de Raptu, vbi Dianam inducit, vna cum Venere, ac Pallade, ad inuisendam Proserpinam, properantem; & lib. 2. vbi Proserpinæ flores legenti Comites addit Palladem, Venerem, ac Dianam, & raptam dicit Proserpinam, non raptam Dianam; præterquamquod nemo se ipsum inuisere dicitur, aut sui ipsius comes esse. Luna igitur, seù Diana, vel Cynthia non dicitur Hecates eo, quod, centum annos, errare faciat insepultos, vt aliquibus placuit, nam hoc potius ad eam, quæ Brimo, & Regina inferorum dicitur, referri deberet: neq; ex eo, quod sacrificio centum hostiarum *Hecatombe* dicto eius Numini litandum sit; nam hoc Proserpinæ potiùs sacrificium conuenit: sed Hecate dicitur, nomine à Mari deducto, nempè ab Apolline fratre, qui græca lingua ἑκατὸν dicitur, quarè & soror *Hecate*; sicut ex eo quod ille dicatur Cynthius, Delius, Phœbus, sic Luna soror ipsius Cynthia, Delia, Phœbe, nuncupatur. Ratio autem cur Diana, seù Luna triceps describitur non est, quod vna, & eadem trinum sit Numen; sed quia Luna verè triplicem sui figuram exhibeat; nam modo plena fulget, ac tota luminosa est, vt in diebus Plenilunij; modo omninò latet obscura, vt in diebus Lunæ, vt vocant, silentis: modo partim lucet, partim obscura est, vt in Nouilunio, ac Lunæ ipsius decremento. Insuper Luna modo alta apparet in Cœlo, modo circa Horizontem deflexa in syluis latere videtur, dum per interpositas, inter ipsam, nostrosq; oculos, syluas interruptum immittit lumen: modo sub Horizonte latet depressa, ita vt videatur ad inferos descendisse, ex quo eorum est error, qui dixerunt, Lunam, seù Cynthiam in Coelis, Dianam esse in syluis, Proserpinam in inferis. Adde etiam aliam erroris causam; nam potest dici, eam *Hecatem* vocari ab ἑκάς, idest *Longè*, eo scilicet quod Luna in Cœlis certè à nobis distet, quantum Cœlum ipsum distat à terra. Sic Diana ἑκάς, longè à nobis est, quia ob virginitatem perpetuam, quam seruare studuit, longè ab omni hominum commercio, ferarum venatrix semper in syluis latuit. Proserpina ἑκάς pariter, longè à nobis est, quia cum in inferis, quo deportata fuerit, degat, certè longissimo à nobis dissita sedet interuallo. Verum hoc indicat quidem omnes, ac singulas ex præcitatis, ob paritatem rationis Hecates nomine insignitas; sed non omnes vnam, eamdemque Hecatem esse. Alij Proserpinam, eo quod *Hecate* dicatur, cum illa confundunt, quam Reginam diximus inferorum, ac Noctis filiam, & hanc cum Luna; ea ipsa ratione ducti, quod scilicet Hecate illa noctis filia veneficiorum Præses dicta fuerit, vt vidimus, & Luna item eadem, quia & ipsa à veneficis inuocatur, & ab illis de Cœlo trahi dicitur passim. Sed aduerte diuersitatem inuocationis; nam filia illa Noctis inuocatur, vt veneficiorum Patrona, & vt veneficos foueat, ijsq; opituletur; at Luna ab ijs vocatur potiùs, quam inuocetur, vt incantationibus, ac veneficijs deturbetur, obscuretur, & deliquium patiatur. Rursus Hecate illa Noctis filia Inferorum Regina habebatur, vt dix., quod nunquam de Luna traditum est: Verum ex hoc ipso eamdem cum Proserpina confundunt: sed non fuit illa vxor Plutonis, nec Ioue, & Cerere nata, vt vidimus; sed tantum habita est Regina Inferorum, attenta forma corporis, ad inferorum portentum efformata, & attenta animi crudelitate, quæ, non nisi apud inferos, ausa videretur, & ipsam furiarum rabiem excedere. Plures igitur Hecatas agnosco. Primam quidem Fauni filiam, quæ ἑκάς, hoc est longè, non à nobis certè, sed ab humanitatis corruptæ fuerit inclinatione, serpentis tantum astu decepta, ac vi tandem violata. Secundam eam Noctis filiam ἑκάς, hoc est longè, ex ipsa corporis structura, ab humanis recedentem; longiùs, si Præses, ante Proserpinam, fuerit inferorum. Tertiam Persei filiam ἑκάς, hoc est longe ab humanis distantem, ex efferata animi crudelitate, qua in internecionem humani generis ferebatur. Quartam Lunam, seù Cynthiam, aut Dianam, quæ si consideretur in Cœlo, certè ἑκάς, procul scilicet à nobis est; & si consideretur, iuxta poeticum figmentum, in syluis venatrix ἑκάς, *procul* à nobis est, cum hominum in syluis abdita commercium euitare studeat. Quintam denique Proserpinam ipsam, *Hecate* nuncupatam ab ἑκάς, quia, procul certè, in inferis est. Dissonantiam verò Auctorum de Hecates persona differentium, indè prouenire diximus, quod vni attribuant ea omnia, quæ essent in plures dispertienda; eo pacto, quo, cum plures fuerint Hercules, diuisim ab omnibus prouenientia facinora vni Alcmenæ filio tribuuntur. His autem prænotatis, ad expositionem tandem eruditissimi Poetæ deueniamus.

ECCE PROCVL &c. More prophetico, enarrare prosequitur Poeta visionem, quam Numine afflatus iam se conspicere cœpisse professus est, & iam partem edixerat, vt fusè supra disseruimus.

ECCE. Aduerb. demonstrandi est, quod, vt plurimum, aliquid repentinum, & insperatum significat, vt testatur Ausonius, qui hoc proprium esse dicit Ciceronis, vt, in rebus improuisis, hoc ipso ferè semper vtatur aduerbio *Ecce*. Demonstrat igitur, & quasi digito ostendit Vates hic, inexpectatum, ac insperatum quid esse, quod à visione, Phœbeo sibi lumine representata, suggeritur enarrandum: Hocque dicit esse Hecatem, nempè Proserpinam, quæ, dum inferorum efficitur Regina, propter nominis æquiuocationem, ansam præbuerit Alcameni eam Tricipitem excogitandi. Quasi dicat: Ecce vnde ortum habuerit commentum indicans, *Hecatem* Lunam esse in Coelo; Dianam in syluis; Proserpinam in inferno: Ecce iam video primum huius commenti exordium hinc esse, quia scilicet tria hæc Numina, licet essentialiter diuersa, in hoc tamen conueniunt, quod ἑκάς à nobis sint. Ideò Hecate Luna in Cœlo &c.

Aliam pariter eruditionem, & quidem directè, & principaliter (nam supradicta minùs principaliter, & quasi obiter attingitur) insinuat Poeta hic. Sub nomine enim Hecates non Proserpinam modo innuit; sed Dianam insuper Iouis ex Latona filiam indicat, quæ item Hecate dicta est, vt supra. In causa est, quia apud Plateenses, vt notat Mythol. Nat. Com. lib. 3., antequam nuptias celebrarent, in more positum fuit, vt Dianam cognomento Eucliam placarent sacrificijs adhibitis; quod, cum esset Virgo, odio habere matrimonia putaretur. Ad quod alludens Poeta ostendit, se videre quidem Dianam placatam Proserpinæ Nuptijs interesse; sed

PROCVL tamen, idest quasi inuito, auersoq; & longè ab approbatione nuptiarum animo diuagantem; eo pacto videlicet, quo dicturus est lib. 2. vbi de Pallade, ac Diana raptui Proserpinæ adstantibus agens inquit: *Inuitæ cessère Deæ &c.* Ideò enim dixit: *Ecce procul Hecate*; addit autem: *Ternis variata figuris*; vt magis expresè ostendat, se de Diana loqui, quæ Triuia etiam dicitur, non solum quia colebatur in Triuijs, sed etiam quia, cum Diana eadem sit, ac Luna, verè triplicem sui figuram ostentat, vt iam supra adnotauimus; atque vt eam à Proserpina, quæ nunquam Triceps fuit, vt vid., distinguat contra eorum opinionem, qui, fabulati sunt Proserpinam eamdem, ac Dianam esse, eo quod ex Fabulis acceperint, Iouem à Cerere exoratum concessisse, vt rapta Proserpina ab inferis reduceretur, si tamen nil cibi apud inferos gustasset; sed comperto, eam ibi aliquot grana Mali punici comedisse, tantum Cereri datum,

vt dimidiato tempore Proserpina. sex menses scilicet apud Virum in inferis, sex apud matrem degeret, & superos; quod cum Dianæ, seù Lunæ conuenire videatur, quia tantumdem sub terra, quantum supra, vt notat Myt. cit. Nat. Com. toto anno commoretur; hinc est vt fabulati, & illi fuerint Proserpinam eamdem fuisse, ac Dianam, seù Lunam. Sed nimis iam fortè digredimur, habita iam germana Auctoris explicatione; quidquid in contrarium afferat Barthius in hunc locum innixus auctoritati Prudentij, qui lib. pri. in Symm. cecinerit.

Denique cum Luna est sublustri splendet amictu;
Cum succincta iacit calamos Latonia virgo est;
Cum subnixa sedet solio Plutonia coniux.

Nam nos longè, latèq; auctoritatem istam infregimus, patenti nimis assignata disparitate. Heinsius non *ternis variata figuris*; sed *ternas variata figuras* per hellenismum legit; quod nil affert tandem diuersitatis, aut eruditionis quod in vulgata non habeatur.

HECATE EXORITVR. Prima, quam circa nomen *Hecate* attulimus, explicatio egregiè ex verbo *exoritur*, quo vsus hic Vates est, confirmatur; nam apud Terentium idem est *exoritur*, ac *deriuatur*: quasi dixerit Auctor; Hinc exoritur. idest hinc deriuatur: *procul*, idest quamuis *procul a vero* commentum tricipitis Hecates. *Exoritur procul ternis variata figuris Hecate*. Secundæ pariter ad idem nomen expositionis fundamentum habetur, & ex ipsa eruditione, quam de Diana retulimus, & ab ipsa propria significatione verbi exoritur, quod propriè significat vulgò *vscir fuori; farsi vedere*. Quasi Diana nuptijs Proserpinæ, adsit placata quidem, quo ad aspectum; sed animo reluctanti &c. vt supra fusiùs dictum.

LENISQVE SIMVL PROCEDIT IACCHVS. Iacchus nomen Bacchi est ab *ἰακχῶ*, quod est *clamo, vocifero, strepitum edo*; nam Baccho sacrificantes omnia clamoribus, & vlulatibus complebant. Iacchum Proserpinæ filium ex Mercurij concubitu susceptum refert Cornilius citatus à Parrhasio hìc: eumdem Proserpinæ item filium facit Arrhianus ab eodem citatus, & à Ioue susceptum autumat ex Proserpina, qui in Anguem mutatus, eo pacto, quo de Fauno diximus, filiam vitiauerit. Sed hæc sunt omninò à sententia nostri auctoris aliena, qui vbiq; Proserpinam, antequam Plutoni nuberet, Virginem vocat. Aliundè igitur desumenda ratio, cur Iacchus huc se conferat. Parrhasius idem cum viderit fabulosam, quam attulerat Iacchi originem non posse subsistere, aliam assignat rationem, & dicit, vim, quam Proserpina in semine, Ceres in segete representat, ab Iaccho in plantis representari, & ideò iure comitem Proserpinæ assignari. Sed quid hoc cum Nuptijs decantandis, vel cum visione ad easdem nuptias pertinente? Aliam init viam Barthius, dum inquit Ecquis tot Deorum Cereri, eiusq; propagini amicior fingi, aut associari gratior libero posset, præsertim ad nuptiarum pompam ornandam, quam iste festiuitatum omnium Choragus? Aliqua hæc ratio est, nec inficior. Sed quomodo gratus Cereri, aut Proserpinæ, in casu, lætitiæ Deus, cum vtriq; Deæ luctuosissimæ fuerint Nuptiæ, Cereri quidem semper, Proserpinæ verò saltem cum raperetur, vt patet ex dictis eiusdem, quibus de Patris inclementia conquesta est lib. 2. Auctoris, vbi ait.

Cur non torsisti manibus fabricata Cyclopum,
In nos tela Pater? &c.

Aliam itaq; ego validiorem hìc affero, & quidem non vnicam huius rei rationem. Bacchum triplici nota insignitum reperio. Prima est, eum diadematis fuisse inuentorem: quarè cum agatur hìc de coronanda in Reginam inferorum Proserpina, Bacchus diadematis inuentor accedat necesse est. Secunda est Bacchum inuentorem extitisse sacrificiorum: Quarè cum Proserpinæ inferorum Deæ constitutæ propria ornanda essent sacrificia congruè adstare dicitur sacrificiorum inuentor Bacchus. Tertia est Bacchum auctorem generationis creditum fuisse, vt refert Mythol. Nat. Com. lib. 5. atq; ideò nuptijs interesse proprio quodam cogitur iure; quippè quæ ad generationem propagandam fuerint institutæ; nam Pluto vxorem petijt.

Impatiens nescire torum, nullasq; mariti,
Illecebras, nec dulce Patris cognoscere nomen.

LENIS autem vocatur, quod italicè sonat: *Molle, delicato, effeminato*; cum verò Bacchus iuuenis semper mollisq; & effœminatus describatur, ac pinguedine supereffluenti ferè grauatus; optimè illi lenitas competit. Sed, vt propiùs ad rem accedamus, *lenis* dicitur hic in eo sensu, quo *Lenis* idem sonat, ac *mitis, facilis; fauens. clemens, placatus*; nam cum humanis sacrificijs Bacchi crudelitas placaretur; dum hic agitur de Proserpina infernis, per has nuptias, deitatibus immolanda, Bacchus generationis auctor creditus hac nuptiali hostia placatus dicitur, adeòq; lenis, ac mitis accedere. Alij legunt *latus*, sed non video cur à vulgata recedendum.

SIMVL. Non significat hoc aduerb. hic personarum concomitantiam, quasi simul cum Diana, seu Hecate iunctis in idem animis procedat; nam cum viderimus Dianam; vtpotè virginem, auerso animo adstare, Bacchum verò, quippè generationis auctore, prono in nuptias animo adesse, non potest inter duas contrarij animi personas societas copulari; sed aduerb. illud *simul* concomitantiam tantum temporis importat; quasi dicat: eodem tempore, licet diuersis affectibus adsunt Hecate, & Bacchus; illa violatam deplorans virginitatem in Nuptijs; iste, Hymeneis lœtus, hilari approbans fronte.

CRINALI FLORENS HEDERA. Ignotum non arbitror, quod Homerus de Baccho asseuerat in hymnis; nempè illum, à prima vsque infantia, solitum fuisse hederaceis coronis tempora redimire: sed, vt imperitis meliùs hoc loco res patefiat, non piget Homeri versus subscribere, qui in Mythol. sita à Nat. Com. lib. 5. latinis sic musis efferuntur,

Tunc quoq; paruus erat, syluisq; errabat in altis,
Ornatus lauro, atque hedera &c.

Quarè semper existimata fuit hedera Patri Libero sacra. Ratio autem, cur hedera Baccho sacra sit, multiplex redditur. Prima est, quia, cum Semelem Bacchi matrem Iuno, pellicatu offensa, fulminibus obiecisset incautam, ac Bacchum subindè ipsum accerrimè persequeretur, fertur iste, adhuc infans, inter densas hederæ frondes ab ira persequentis latitasse, ac grati subindè in signum animi eiusdem fronde coronatus incessisse. Secunda est, quia tortuosa hæc arbor Bacchis suis e ramulo pendentibus vuarum racemos imitetur. Tertia, quia semper viridis, vt Bacchus semper iuuenis est: nam viriditas iuuentæ symbolum. Quarta, quia hæc arbor, vtpotè naturâ frigida, videatur, ob insitum frigus, secum ferre amuletum ebrietatis, vel potius quia vt habet Plutarcus in simposiacis vino permixta ebrietatem inducat. Quinta, quia Cissus Bacchi comes, cum inter saltandum perijsset; Bacchi iussu fuerit in hanc arborem commutatus, quæ Græcis *κίσσος*, Latinis Hedera est. Duplicis autem speciei hedera esse dicitur. Altera quæ à Bacchis, quas albas gignit, alba vocatur: altera verò, quæ à nigris Bacchis nigra dicitur; & hanc propriam Lyæi capitis coronam esse autumant. Verum & sine delectu vtraq; Baccho adscribitur, vt notat eruditissimus Pier. Valer. lib. Hierogl. 51. Describit igitur Poeta hic Bacchum ab adiunctis extrinsecis, & à corona incipit, quam, cum crinem cingat, & ex hedera, sit hederaceam, & crinalem iure appellant. Ideò

CRINALI FLORENS HEDERA. Crinali, hoc est circa crinem, coronæ in modum, obuoluta.

Florens autem hic translatè accipitur pro conspicuus, celebris, insignis, in quo sensu ait etiam Ouid.

Nos quoq; floruimus, sed flos fuit ille caducus.

Aptissimè autem hederâ coronatus Liber inducitur hoc loco; nam, cum Veneri data fuerit Nuptiarum peragendarum cura, Bacchus in Venerem pronus ostenditur ex hederacea corona; nam Hedera, vt diximus, Græcis *κισσὸς*, & *κισσᾶν* apud Græcos verbum idem est, ac *pronum in Venerem ferri*. In victorijs etiam hederacea corona vsus dicitur Bacchus, quarè & eius imitatione Alexander Magnus, vt ex Plinio, ac Curtio habetur, victor ex India redijt exercitu hederis coronato. Quarè, cum Bacchus generationis Auctor hic de virginitate Proserpinæ triumphum referat, hedera coronatur.

PROCEDIT. Procedere, idem est atq; accedere, seù progredi; sed ad pompam pertinet mediatè velut euntis, vt notat Barthius.

QVEM PARTHICA VELAT TIGRIS. Indicata Lyæi corona, spolium, quo tegebatur, describit; *Quem* enim ad Bacchum, de quo supra, refertur.

PARTHICA TIGRIS. *Parthica* nomen est à Parthia deductum, quæ quidem regio Asiæ, & Hyrcaniæ contermina, consequenter, ex vicinitate, Tigribus abundans; feracissima enim horum animalium Hyrcania est, & quidem summa ferocitate, ac crudelitate pollentium; Vndè factum vt Armida apud Torquatum Tassum, in liberata Hierosol., vt Amasio, eam deserenti, exprobraret crudelitatem, nulli, eius arbitratu, secundam, dixerit.

Nos

Ne te Sofia produsse, e non sei nata
Dell' Atio sangue tu; te l'onda insana
Del mar produsse, e'l Caucaso gelato;
E le mamme allattar di Tigre Hircana.

Didonem etenim imitatur, quæ, apud Virg. Æn. 4., iisdem, licet diuerso idiomate, verbis, in desertorem sui Æneam sic insurgit.

Nec tibi Diua parens, generis nec Dardanus Auctor,
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus; Hyrcanaq; admorunt vbera Tigres.

Notum autem est, ferarum exuuias crudelitatem edomitam indicare, cum fera ex illis emortua denotetur, vt ex Herculei leonis spolio eruditissimè docet Pier. Valer., qui etiam idcircò asserit lib. 11. Bacchi carpentum Tigribus vehi solitum, vt nempè per tigrides currui subiectas immanitas edomita significaretur, quandoquidem Auctores quamplures asseuerent, moderatum vini vsum, (quod Donum Lyæi est) ferocientis animi sæuitiem demulcére. Quod si furorem adhuc spirantes Tigrides, eo tantum quod Iugo premantur edomitam immanitatem ostentant, quanto magis emortuæ spolium feræ hoc ipsum indicabit? Adde in more positum semper, vt victores hostium spolijs ad ornatum vterentur. Quarè Magnus Alexander cum carperetur ex eo quod vestem induisset Persarum; in sui defensionem assurgens, inquit, se, vt victorem, deuictorum spolia induisse. Cum igitur Bacchus, expeditione in Indos suscepta, Asiam quoq; totam, in qua & Parthia est, & Hyrcania, peragrauerit, & in ditionem redegerit, optimè Parthica Tigride indutus demonstratur. Verum, quia arbitror etiam, Poetam per Synecd. locutum, ita vt speciem pro genere posuerit, quo plures, more suo eruditiones vnico attingeret verbo; hoc etiam aduertam hic lubens, nempè *feram illam*, quam Græci θῶας vocitant, Latini verò Lyncem, seù Lupum ceruarium, ab Arrhiano, qui res gestas Alexandri condidit, *Tigrem indicam* appellari. Cum itaq; Bacchus Indiam domuerit, cur non indicam Tigridem, triumphale scilicet circumferat indumentum? Insuper Mythol. Nat. Com. lib. 5. memorat, Bacchum Iunonis consilio, eum perdere, per fraudem conantis, Tigride vsum fuisse ad tranandum Sollacem, seù alio nomine Sylum Armeniæ fluuium, qui postea à Tigride Bacchum transuehente dictus sit Tigris. Quarè, cum natura sua Tigris immanissima sit, & à Iunone concitata immanitate ipsa immanior esse debuerit; eo quod Bacchus feræ simul, ac fluminis victor extiterit iure tigridis induit exuuias, æternum rei à se preclarè gestæ monimentum. Denique Tigris, apud Pier. cit., Hieroglyphicum vltionis, & quidem accerrimæ est: cum autem Bacchus accerrimam sumpserit vltionem de Thyrrenis Pyratis, eum in seruitutem abducere conantibus, quando scilicet illos tanto affecit terrore, vt, præcipites à puppi se ipsos dantes in vndas, fuerint in delphinos conuersi; & item de Pentheo, Orgia sua distrahere volenti, cum Bacchus scilicet Bacchantes suas in Pardales, à quibus Pentheus discerptus est, conuerit: ac demum de Lycurgo, ob succisas vites, cum illum cœcum reddidit, & insanum adeò, vt loco vitium sibi crura obtruncauerit; Iure in vltionum monimentum Tigridis pelle obuelatur, vt alij *Desbant iustitiam moniti, & non temnere Diuos*. Ad hæc verò allusit etiam Ouid. Metam. 4. cum ait.

Pampineis agitat velatam frondibus hastam,
Quem circa Tigres, simulacraq; inania Lyncum,
Pictarumq; iacent fera corpora Pantherarum.

VELAT. *Velare* non semper significat *omninò tegere*, vel *occultare*: sed sæpè sæpiùs, vt hic, *velo* pro eodem sumitur, ac *vestio*, prout in eodem sensu Virg. Tyberinum vestiens Æn. 8. ait.

. . . . . Tenuis glauco velabat amictu,
Carbasus, & Crines vmbrosa tegebat arundo.

Aduerte tamen, nos dixisse, verbum *velo* non idem prorsus esse, ac omninò regere, nam ex hoc intelliges, illud verbum, licet idem cum vestio, non importare tamen absolutè talem vestem, quæ totum obtegat corpus, sed sufficere si vestem partialè importet; & certè in hoc sensu habetur hic: sat enim notum arbitror, vnicam Tigridis Pellem ad totum corpus obtegendum non sufficere; Immò notum etiam arbitror, morem fuisse eorum, qui feram aliquam debellassent, vt exuuias ab vtroq; humero suspensas demitterent. Quarè satis constat, in quo sensu verbum illud *velat* hoc loco vsurpetur.

ET AVRATOS IN NODVM COLLIGIT VNGVES. Gestamen ex ferinis pellibus confectum, cum, vt dixi, trophæi loco gestaretur, in vsu etiam fuit, vt aureis ornamentis nobilius redderetur; ac præcipuè, ad tollendam pellis deformitatem, vngues ex illa naturales detrahebant, eorumq; loco artefactos alios ex auro confectos adijciebant. Ideò & Virg. Æn. 5 Leoninam pellem, qua Æneas Salium donauit, vnguibus ditatam aureis descripsit.

Sic fatus, tergum getuli immane Leonis,
Dat Salio villis onerosum, atq; vnguibus aureis.

Idcircò & Poeta noster, vt dignam Numine pellem Tigridis efficiat, auratos adijcit vngues. Sed clarius præstantissimi acumen ingenij peruestigemus. Aurum, apud Chimicos, solare metallum esse, asseuerantissimè dicitur, vt testatur Pier. in accipitre. Cum autem Nat. Com. in sua Mythol. lib. 5. dicat, Nebridum maculosas pelles Baccho attribui, eo quod Bacchus idem cum Sole Numen à non paucis habeatur; Nebrides verò maculis suis, in se ipsis stellatum quasi Cœlum depingant; & cum hanc de Baccho opinionem innuat Pier. ex Græcorum deductam Theologia, quæ etiam, ob eamdem causam, qua Baccho Nebrides dicentur, tigrides eidem pariter dicauerit; hinc est, vt Vates, ad hoc vt quodam quasi Hierogl. sententiam istam, quæcumq; tandem, aut vera, aut falsa illa sit, in legentium mentes reuocaret, vngues, ex solari metallo confectos, Tigridi Bacchum obuelanti apposuerit. Insuper cum vnguibus feræ consimilis dilaniatus fuerit Bacchi contemptor Pentheus; quid ni dicamus illum, in memoriam benè gestæ vltionis, hos vngues auro coronatos voluisse? Rursus, Tigridis spolio edomitam feritatem indicari docuimus: Fallor autem, ni spolio illi vngues addiderit aureos, vt innueret, ex edomita feritate, coniunctisq; pacatissimo fœdere animis, summâ rerum omnium opulentiâ fruentibus, aureum sæculum sua olim primordia desumpsisse; ideoq; & aptè subdit;

Et auratas vngues

COLLIGIT IN NODVM. Nam, licet hæc verba indicent modum, quo pellis detinebatur, ne ex humero decideret, mysterio tamen certè non carent: Quarè dixerim, ideò modò constrictos vngues posuisse, vt indicaret, tunc aureum sæculum noua exordia sumpturum, cum immanitas adeò edomita fuerit, vt ligatis vnguibus inhabilis ad denuò in offensas insurgendum remanserit. In huius rei memoriam Bacchi Sacerdos eadem pelle auratis vnguibus ornari postea consueuit, vt testatur Papinius lib. 11. quem citat Parrhas. hic, & cuius hæc verba de Sacerdote loquentis,

Quem discolor ambit.
Tigris, & auratis aduerberat vnguibus armos.

Imitatur autem hoc loco Vates, teste Dempstero, Statium qui 6. Thebaid. dixerit;

Extremos auro mansueuerat vngues.

EBRIA MÆONIIS FVLCIT VESTIGIA THYRSIS. Heinsius hunc textum corrigit, & legendum contendit ex optimis codicibus, quos ipse se vidisse testatur.

Ebria Mæonius firmat vestigia Tyrsus.

Optimam hanc esse lectionem non ausim inficiari; quæ etiam ab ipso roboratur exemplo Virg. Æn. 3.

Trunca manum pinus regit, ac vestigia firmat.

Exemplo insuper Lucani Phars. lib. 4. vbi ait.

Dum labat, & fixo firmat vestigia Thyrso.

Ac tandem exemplo Statij Theb. 2. dicentis:

Medica firmat vestigia virga.

Verum quia in idem tamdem cum vulgata recidit, vt videbimus nil immuto; sed explicationem iam prosequor.

Scimus, nimia vini potatione rationales adeò potentias deturbari, vt ebrio omnia interdum nutare videantur, atq; euerti: cum tamen solus ipse nutet, & corruat. In causa est quia fumosa illa ebrietas, nimiâ spirituum, quos agitat, concussatione, sensus alteratos adeò efficit, vt nil videant, nisi eo modo, & in eo motu, quo spiritus concussi visionem ipsam concutiunt; & insuper nimius calor, ex ascendentibus ad caput vaporibus in cerebro congestus, neruos omnes, vtpotè radicem in cerebro habentes, concutit, & debilitat; ideoq; ebrij motus semper instabiles, & ad lapsum habent procliues. Cum igitur Bacchus vitis inuentor, & vini Deus habeatur, immò & pro ipso interdum vino sumatur, egregiè à Poeta ebrius describitur, quasi Numen ebrietatis, immò ebrietas ipsa: nam si litteras græcas introspiciamus, vinum græcè Μέθυ; ebrietas verò Μέθη dicitur, quasi parum, aut nihil differ, quin vinum, & ebrietas idem sit; consequenter Bacchus, qui pro vino habetur, idem & ebrietas erit: & hac fortè de causa Μεθυμναῖος à Græcis dictus fuit Bacchus, nomen videlicet à vino simul, & ebrietate deducentibus. Appositè igitur Poeta, Bacchum ab adiunctis describens,

ebrium

ebrium facit, eiq; non incongruè ebria vestigia adscribit; quæ, quia vacillantia sint; Ideò

FVLCIT. *Figit* alij legunt hoc loco, sed ineptè, vt benè notat Heinsius hìc; nam figere, est *aliquid immotum reddere*, eo ferè pacto, ac si radices humi immobiles affixisset; nam & Plantæ radices figere dicuntur, vt immobiles denotentur: sic figere tentoria dicimus in rebus bellicis cum stationarium exercitum indicamus &c. Hæc autem immobilitas certè ebrijs vestigijs repugnat; nam, quantumuis toto nisu, ac fulcris quibuscumque adhibitis, stabiliantur, vacillantia semper conspicientur. *Firmat* legit Heinsius: seù *firmans* apud alios. Sed eamdem patitur hæc lectio difficultatem, nam & verbum figo translatè pro eodem sumitur, ac firmo. Meliùs igitur arbitror eum vulgata legendum *Fulcit*. Nam *fulcire* propriè est *sustinere* aliquid, quod casurum esset, ni fulcris solidaretur, & profectò nutantia vestigia fulcire est quidem ea sustinere, ne in præceps prolabantur; sed non tollit, quin nutantia conspiciantur; immò, quia nutant actu, actu fulciuntur ne cadant.

VESTIGIA. Vestigium propriè est illud signum, quod ab impresso humi pede relinquitur: verum & interdum pro ipso pede accipitur, intelligendo scilicet ex signo rem ipsam quæ signo imprimitur, seù mauis dicere ex effectu causam. Et hic quidem in hoc sensu vestigia posuit Poeta pro pedibus, vel pro ipso, qui pedibus fit, incessu, & signo indicatur.

EBRIA. Idest instabili, nutantiq; micantia motu, vt proprium ebriorum est; nam solitum hoc apud Poetas, vt effectum refundant in causam, ita tamen, vt ex causis effectus intelligant. Licet autem ebrietas, cerebrum lædere, videatur, non pedem; tamen dum in cerebro radicem neruorum omnium, vt vidimus, offendit, certè & pedem facit titubantem.

MÆONIIS THYRSIS. En quibus fulcris Bacchus vtatur, Thyrsis nempè. Consueuisse Bacchum Thyrsis dexteram ornare simul, & armare, adeò decantatum est, vt iam nil notiùs: Immò, Thyrsis instructo exercitu, eum terras omnes lustrasse, docent & Diodorus, & Macrobius: ipsæ etiam Bacchantes ideò, ad earum Numinis imitationem, Thyrsis armari consueuerunt, si Macrobio credimus; quarè & apud Græcos Bacchus θυρσοφόρος, & apud Latinos Thyrsiger appellatur. Porrò Thyrsus hasta erat aculeata, seù latens telum, cuius mucro hedera, aut vite circumtegebatur ambiente, ac per totam hastam, circumuoluti serpentis in morem, eadem hedera, aut vitis obserpebat; quod, teste Pier. Valer. lib. Hierogl. 51. vini nocumentum indicat sub ipsius suauitate latitans euibrari: ex quo dictum à Macrobio Liberum Patrem per obliquum ferire, circumfusis mucrone hederis latitante. Huiusmodi hastis vtebantur omnes, qui Bacchi Orgijs operam darent. Quarè de Menadibus inquit Catullus.

Harum pars tectâ quatiebant cuspide Thyrsos.

Et Virg. de Amatam prosequentibus, dum Orgia peragerent Æn. 7.

Pampineasq; gerunt incinctæ pellibus hastas.

Et Amata ipsa de Baccho hæc ibidem clamitat.

Euohe Bacche fremens, solum te Virgine dignum
Vociferans. Etenim molles tibi sumere Thyrsos,
Te lustrare choros &c.

MÆONIIS autem, dixit, sumpta denominatione à Mæonia minoris Asiæ regione, vulgò *la Lidia*; nam, vt habet Mythol. Nat. Com., Bacchus celeberrimo cultu in Lydia colebatur, & per consequens Thyrsorum ibi præcipuus vsus, ac nobilior pompa. Adde Lydiam optimis vinis abundare, vt colligitur ex Cyrene ad Aristæum, hæc apud Virg. Georg. 4. habente.

. . . . . Cape Mæonij Carchesia Bacchi,
Oceano Libemus &c.

Ex quo factum vt Bacchus ipse Mæonius diceretur, atque ideò & arma ad Bacchum pertinentia congruenter admodum Mæonia dici debent.

Hucusque exordium totius eruditissimæ Poesis extenditur, quæ licet triplici libro subdiuidatur, ad hoc tandem initium, seù ad hanc, vt alij dicunt, Argumenti Propositionem omnia subdiuisa reducuntur. Vt igitur videamus præstantissimæ notæ Vatem, non poeticos solum, sed & Oratorios numeros impleuisse, exordij partes, iuxta Rhetorum scholas, in ijs quæ supra explicuimus, anatomica peruestigatione quæramus. Tria exordiorum munera esse, iam satis constat ex Suar. lib. 2. de arte, & ex Causino insuperabili profectò Rhetoricorum præceptore, nempè vt beneuolentiam, attentionem, ac docilitatem captent. Memineris tamen semper, præcipuam Oratoris artem esse, artem ipsam tegere, ita vt Natura potiùs, quam Arte dictante, fluere videatur oratio. Beneuolentiam igitur à persona sui ipsius captat Auctor, dum quasi se ipsum suscepto oneri imparem fatetur, ac ausum excusat eo, quod poetico æstro impellatur ad ardua: quod totum latet in ijs verbis: *Mens congesta iubet audaci promere cantu*. Insuper dum se religiosum adeò ostendit, vt Numini addictus nolit sacra miscere profanis, magis adhuc sibi beneuolentiam conciliat; nam etiam infensissimi quique, velint nolint, natura impellente virtutes, ac rectam morũ compositionem vel in hostibus amant, dum suspiciunt. Attentionem captat, dum innuit se maximis acturum de rebus; nam rerum pondus aures erigit auditorum, curiositatis stimulo concitante: confirmat verò, dum, se afflatum numine, quæ tantummodo numen dictauerit, idest nulla animi interposita passione, dicturum profitetur.

Gressus remouete Profani,
Iam furor humanos nostro de pectore sensus,
Expulit, & totum spirant præcordia Phœbum.

Docilitatem denique sectatur, dum dicenda indicat, & semina dicendorũ omnium, dilucidante diuisione disseminat,

Inferni Raptoris equos, afflataq; curru
Sydera Tænario &c.
Angues Triptolemi stridunt &c. vsq; ad finem.

Hæc enim omnia cantu prosequi propesuerat Vates, licet (quod pluribus euenit) opus suum imperfectum, vel coactus reliquerit, vel perfectum exciderit, ita vt nobis mutilatum tantummodo exponatur.

Si sensus morales quæras ex hoc exordio deducere; Non rectiùs Seneca in moralibus loqui potuit; nam ex perspicacissimi Poetæ sententia deducitur, quo animo debeant esse qui sacris initiati sint, & addicti: nihil enim illi cum Mundo, ac Choragys eius; nihil cum vanitatibus seculi, nihil cum Profanis; sed, ab alijs semper segregati, soli Deo, sacrisq; vacare debent, & semper in auribus Tybicinis monitum habere.

AGE QVOD AGIS.

Insuper diuinis vocationibus debere nos semper obtemperantes esse, ita vt, sicuti, vt dicebat exul Poeta.

Quo rapitur fatis nil præter fata requirit;

Sic qui diuinis vocationibus, quæ trahunt omnia fortiter, suauiterq; disponunt, alliciuntur, sequi debent, & nil vberiùs præ oculis habere. Nuptias denique, virginitati comparatas, non improbandas quidem, sed inferioris esse edicimus notæ; nam, licet melius, per Apostolum sit nubere quam vri; melius tamen, eodem teste, erit Virgini, si sic permanserit. Ideò Diana perpetuæ virginitatis splendore renitens adesse quidem, sed *procul*, & quasi auersa à nuptijs fronte describitur. Nuptias verò, auspice Baccho, factas, infœlices exitus habituras; cum enim Bacchus hìc nuptiarum auctor assistat, Proserpina inferorum Tyranno copulatur. Disce quam perniciosa sit nuptialibus in conuiuijs ebrietas, quæ ad exitum semper ducat infœlicem.

Neque obijcias moralia hæc documenta ad mentem Vatis à Christiana fide alieni esse non posse, nam facilè respondetur Ethnicos non defuisse, qui lumine naturæ præstantissima moralium virtutum dogmata tradiderint, quæ subindè sacris etiam litteris in pluribus cohærere potuerint.

Quod si iam textum exoptes italicis demandatum Musis, accipe quæ currenti calamo nobis excidêre.

Del Predator, che le tartaree grotte
Tiraneggia, trà l'ombre, i cocchi oscuri;
Gl'anneriti destrier; l'aure interrotte
Dal pestifero vol de fiati impuri;
Le gran faci del Ciel guaste, e corrotte
Dal rio sbuffar de sotterranei Arturi.
Cantar conuienmi; e que nutiali honori, Arturus stella in figuro Bootis tempestatũ excitatrix Bootes verò agere Plaustrum in Cælo dicitur.
Ond'è, ch'in Stige altra Giunon s'adori.
Temerario è l'ardir. Mà scuote in vano
L'agitato pensier de Numi il peso.
D'Entusiasmi gl' ardor del senso humano,
Snudato già questo mio petto han reso.
Febo al mio genio impera, egli alla mano
Ch' il Plettro tocchi, ad vbbidirle inteso.
Hor mentr'Apollo entr'al mio sen risiede,
Lungi n'affretti ogni Profano il piede.

Già

Già de tempij sacrati al Dio di Cinto
Vacillanti crollar m'auueggin i marmi;
E'n chiara luce, ond'ogni lume è vinto;
A folgori intesciuto il tetto parmi;
Quasi, al sgombrar di cieca notte accinto
L'ombroso vel, con mille faci ci s'armi:
Mà co' prodiggi alla mia cetra addita
Del vicin Nume vn'insperata aita.
Già dal fondo più cupo, oue trà morti
Giace sepolto, e s'inabissa il trono
Di chi d'Vrna fatal scuote le sorti,
Di fremito, e stridor s'inalza il tuono;
E'l Caprifico varco, infra distorti
Meandri del suo sasso, eccheggia il suono:
Pronuba le sue faci Eleusi inalza;
E con tal fiamma i gran sponsali incalza.
D'vn'ardente Vulcan nuouo ricetto
Di Tritolemo i Draghi il collo altero,
Del giogo ad onta, ond'è calar costretto,
Rizzano; e del desire esce in forriero
Già da fauci frenate, il fischio, astretto:

Caprifici antrum Dicis Ostium; ab hoc antro Plutonis in templū suum Aditus ex quo templum ipsū per Metalepsim infertur.

E'l serpeggiar più dolce, e lusinghiero,
Mentr'alzate le creste, al canto, esprime,
N'inuita i carmi al catenar le rime.
Ecco vn sol nome in mostruoso oggetto
Di Gerion nouello i corpi assembra;
E perche vn *Lungi* è d'vn tal nome effetto,
Mentr' in trè lontananze vn ne rimembra,
D'Hecate forma il triplicato aspetto,
Ch'hauer indi l'Oriente hor mi rassembra.
E lieto in vn veggio del Mosto il Nume
Girar ridente abbacinato il lume.
Con le braccia tenaci hedra frondosa
Diadema intesse alla superba fronte:
Centro d'Hircani horror tigre pomposa,
Co'l trofeo delle spoglie, al tergo il fonte
Di glorie addatta; e, 'n crudeltà famosa,
L'vngna resa è già d'or, perche sormonte
Le stelle in pregio; e'l vacillante passo
A i Thirsi attiensi inebriato, e lasso.

Hæc rudi profectò minerua Musis nostris exprimebantur. Sed, ne tedio afficiant, opportunè iam nos ad dulcedines suas reuocat Vates,

Dij, quibus innumerum vacui famulatur Auerni
Vulgus iners; opibus quorum donatur auaris,
Quidquid in orbe perit; quos Styx liuentibus ambit
Interfusa vadis; & quos fumantia torquens
Æquora, vorticibus Phlegeton perlustrat anhelis;
Vos mihi sacrarum penetralia pandite rerum,
Et vestri secreta Poli. Qua Lampade Ditem
Flexit amor! Quo ducta ferox Proserpina raptu,
Possedit dotale Chaos; quantasq; per oras,
Sollicito Genitrix errauerit anxia cursu:
Vndè datæ populis fruges, &, glande relicta,
Cesserit inuentis Dodonia quercus aristis.

DII QVIBVS &c. Absoluto exordio, ad inuocationem Auctor gradum facit; sicuti profectò in more positum apud Poetas omnes facilè reperies. Sic Virg. Æn. pri. musam inuocat propitiam ad seriem dicendarum rerum euoluendam.

Musa mihi causas memora; quo numine læso,
Quidue dolens Regina Deûm tot voluere casus,
Insignem pietate virum tot adire labores.
Impulerit &c.

Sic Valerius Flaccus primo Argonauticorum Phœbum inuocat, & Neptunum; appositè, quia de maris violatione erat acturus, ideòq; ad Neptunum præcipuè pertinebat opè ferre de rebus, vt ità dicā, suis canēti, qui idcircò sic insonat:

Phœbe mone, si Cumææ mihi conscia Vatis
Stat casta cortina domo, si laurea digna
Fronte viret. Tuq; ò, Pelagi cui maior aperti
Fama, Caledonius postquam tua carbasa vexit
Oceanus, phrygios prius indignatus Iulos;
Eripe me populis, & habenti nubila terræ,
Sancte Pater, veterumq; faue veneranda canenti
Facta virûm &c.

Ex Italicis verò eorumdem Princeps Torquatus Tassus, cum Liberatam canere Hierosolimam aggrederetur, cantu pri. Deiparam inuocat, sub nomine Cœlestis musæ; & meritò quidem; nam, cum de eius Filij sepulchro, e Barbarorum manibus vindicato, ageretur, matris erat filij gloriam quærentibus adesse. Quare sic ille.

O' Musa tu, che di caduchi allori
Non circondi la fronte in Helicona,
Mà, sù nel Cielo, infra i Beati chori,
Hai di stelle immortali alma corona,
Tu spira al petto mio celesti ardori,
Tu rischiara il mio canto, e tu perdona,
S'intesso fregi al ver; s'adorno in parte
D'altri diletti, che de tuoi, le carte.

Braccyolinus de Cruce Solem in ea inuocat ecclipsatum.

Sourano Sol, di cui fauilla è questo,
Che, l'Vniuerso illuminando, splende;
Per l'Ecclisse d'amor, ch'il Ciel funesto
Tutto adombrò di tenebrose bende;
Tu, che l'ingegno all'alt'impresa hai desto,
L'illustra sì, che, quale il vero intende,
Fuor di tenebre il tragge; e sempre in tanto

Gratia ch'il moto può la cetra, e'l canto.

Ex his aduertere cogimur, quam congruè, quam concinnè, ac prudenter etiam Poeta noster in sua inuocatione procedat; nam & ipse de tartareis thalamis acturus ad quem, quæso, Diuorum melius, quam ad illos, ad quos res ipsa peragenda spectaret, & quibus sacrabantur ipsi inferorum thalami per inuocationem confugeret? Nil meliùs igitur, nil prudentiùs excogitatum quam in huiusmodi inuocationem, dictante stimulo furoris, erumpere. Sed iam textum prosequamur.

DII. Deos hic Manes inuocari, asserit Parrhasius, vt eorum Numine res abditas, ac perpetuo silentio sanctas, Vati impunè liceret proferre. Id quod etiam facit apud Senecam in Tragædijs Theseus, & Virg. in 6., vt idem inquit. Nam Neumenio, inter Phylosophos rerum occultarum curiosiori, offensam numinum, eo quod Eleusina sacra vulgasset, indictam somnijs, autumant fuisse. Vera fateor est Parrh. sententia, sed non quantum satis sit ad intentum; explicandum enim fuerat, qui nam tandem sint isti, quos inuocat, Dij. Respondere posset Auctor ille, vt fatear, eruditissimus, se satis dixisse, cum dixerit, Deos Manes inuocari; nam Dij manes Inferorum Deitates esse dicebantur. Verum adhuc viget difficultas, nam, cum iuxta aliquos plures, ac plures sint Auerni Deitates, iuxta id quod innuit Torquatus Tassus Hier. lib. Can. 16.

Giunta à gl'alberghi suoi, chiamò trecento,
Con lingua horrenda deità d'Auerno &c.

Vbi more poetico determinatum numerum posuit pro indeterminato: ac rursus iuxta alios vnicus inferorum sit Deus, nempè Regnator Pluto, alij verò Auerni habitatores Conciues sint à nutu Regnantis semper pendentes, vt videtur innuisse Ismenus apud eumdem Tassum ibi Cantu 13. inquiens.

Cittadini d'Auerno, hor qui v'inuoco,
E te Signor de Regni empi del fuoco.

Adhuc inquirendum qui nam nominatim sint isti Dij vt sciamus, num vni, an alteri sententiæ adhæreat Vates. Quod, cum Parrhasius indecisum relinquat, omninò arbitror explanandum.

Plutonem itaque procul dubio, ac Proserpinam inuocat Poeta hic. Quod, arbitratu meo, patet apertè; nam cum inferorum Imperium tyrannicum omnino sit, alios certè Deos, saltem quibus potestas in res tartarei sit Regni, non admittet, licet enim hoc proprium Regnorum omnium

esse

esse videatur; tamen iure hoc sibi quodam peculiare vindicat Tyrannorum potestas, vt Regnum non capiat duos. Vlterius cum inferorum Regnum Cœlo sit ex diametro oppositum, vt ex ipsa situum collocatione satis ostenditur; Cœlumque ex antiquis Poetarum commentis plures, ac plures habeat Deos, Deasque, interdum cum ipso Ioue de potestate decertantes, licet Deitates sint ipsi subordinatæ, per consequens necesse fuit, vt Infernus vnicum habuerit Deum, Deamque vnicam, nec alios secum de potestate decertare pateretur Pluto periculo fratris edoctus, quem non semel de Regno eijcere tentarunt. Immò hunc vnicum Deum, ac Deam vnicam eo vinculo adstrictos habere tartara debuerunt, quo in vnum coalescerent, omnisque rebellantis Genij suspicio invicem excluderetur; quod & in causa fuit, vt Plutonis Nuptiæ fuerint excogitatæ. Quod autem hoc ipsum in mente omnia librantis extiterit Vatis, ipsum Carminis artificium testatur, dum eius initio syllaba de gemina fit vna per synæresim: *Dij quibus innumerum &c.* Neq; subtilis fortasse nimis videatur hęc poeticę mẽtis interpretatio; quandoquidem nouum non est, præstantissimæ notæ Poetas peculiari studio, ac arte carmina interdum ita concinnare, vt ex dispositione vocum abstrusi alicuius conceptus vehementia exprimatur, ac eiusdem vis artificij viribus innotescat. Sic Virg. Æn. 5. vt sub ictu Entelli cadentem bouem citissime, ac tota corporis mole, vno simul impetu, neruis omnibus fractis, corruisse describat, ita Carmen concinnauit, vt in monosillabum a reliqua structura seiunctum desinens carmen ipsum toto impetu ruere videretur. *Exanimisque tremens procumbit humi Bos.* Ast, vt hoc ipsum non ex Latinorum tantummodo, sed etiam ex Hetruscorum Principe Poetarum discamus, perpende carmenã Torquato Tasso concinnatum Cantu Hierof. lib. 19. ita vt ex artificio concinnationis viuacius emicaret vehementia affectus impellentis, ac celeritas Erminiæ ex equo prosilientis, vt languenti Tancredo, immò, vt ipsa credebat, emortuo, lugens assisteret. Tali enim vsus methodo est eruditissimus Vates, vt carmen ipsum in præceps agi videatur.

Non scese nò precipitò di sella.

Quarè nil mirum, si ex ipso Auctoris nostri metro quid ipse mente conceperit exprimatur.

QVIBVS &c. Nomen Dij superius positum tàm ad superos, quàm ad inferos referri poterat, quarè notam hic addit differentialem, quibus ad præcitata Inferorum Numina contrahatur. Sicuti autem indiuisum in Plutone, ac Proserpina Numen, Ægyptiaca quasi vsus figura illius dissillabi in sillabam vnicam contracti, exposuerat; sic in præsenti ostendit, indiuisim eos Infernæ seruitutis obsequia excipientes; relatiuum enim in memoriam reuocat antecedens: *Dij quibus.*

INNVMERVM. Aristoteles 8. Phys. pr. de Cœlo, 2. de Generatione, & 2. Metaph., Mundum ab æterno fuisse non obscurè asseuerat, & ipsum sequuntur Auicenna, Auerroes, Simplicius, & alij. Hanc sententiam erroneam omninò, & falsam, ac contra fidem esse, patet ex Genesis pr. Vbi dicitur: *In principio creauit Deus Cœlum, & Terram &c.* quo loco, illa particula *In principio* omnia creata definit fuisse creata in tempore, quia certè in æternitate nullum est inuenire principium. Verum cur non potuerit Poeta, qui, si Augustino credamus, gentilis fuerit, cum Phylosophorum alioquin Principe sentire asserens videlicet innumerum esse Vulgus Auerni ex eo quod ex Mundo, qui ab æterno fuerit, vel in Ælisios campos, vel in pœnarum Baratrum, quæ omnia sub Plutonis ditione asserebantur, innumeræ certe animæ, hoc est infinitæ transmigrauerint? Quod si fidem deneges Augustino (quod non sine aliqua temeritatis nota fieri posse existimauerim,) & malis Claud. nostræ fidei asseclam fuisse, vt alij asserere non dubitarunt, ideòque, & Mundum in tempore, non ab æterno creatum tenuisse non solum, sed imò vel Christianus, vel Gentilis fuerit, apertè docuisse hoc eodem libro, vbi inducit Proserpinam acu in sua tela pingentem: *Veterem qua lege tumultum discreuit natura parens &c.* Sic enim Chaos antiquius statuit quam creata omnia, & certum est, quod nil detur æternitate antiquius. Si inquam hoc dixeris, non abnuo; sed cur adhuc, saluis his omnibus, non potuit Vates allusiuè saltem sententiam Aristotelicam attingere dicens *innumerum vulgus famulatur &c.* hoc est infinitum, posita sententia Aristotelis Mundum ab æterno ponentis? Certè hoc non esset affirmare sententiam, quo ad hoc, Aristotelis; sed immò eam allusiuè de incongruentia redarguere, quasi asserat ex Positione Mundi ab æterno sequi necessario, & negari non posse, infinitum actu animarum, quod tamen infinitum Aristoteles negauit, licet Mundum ab æterno posuerit. Ex quo arguendam relinquit Aristotelicæ sententiæ falsitatem, nam, cum à nullo sanæ mentis Phylosopho vllum admittatur infinitum actu extra Deum, consequens est, vt nec Mundus, à quo tale infinitum sequeretur, fuerit ab æterno. Sed quid vltra immoror? Poeta hic dicendus est locutus ex supposita Aristotelis sententia; loco vero citato, citra omnem allusionem, propriam exposuisse sententiam, quod non repugnat, cum hic allusiuè tantum, ibi vero assertiuè loquatur. Hæc, quo ad sensum eruditionis, atque arcani in textu latentis, dicta sint; nam, si superficiem tantum delibemus, facilè est dicere, Poetam hyperbolice locutum; & fortè etiam sine hyperbole, sed allusiuè ad Euangelicam Historiam, ex qua Lucifer maximam stellarum partem secum traxit, ac vlterius: *Multi sunt vocati, pauci verò electi.* Stellas autem Cœli quis enumeret? Ideo innumerum.

VVLGVS. Vulgus vt aliquibus placet à voluendo dicitur, eo videlicet quod instabile semper sit, ac facilimè hùc, illùc, imprudenter, stultè, ac impudenter voluatur, & refluis interdum mobilius vndis, à se ipso sæpè, ne dum ab alijs dissentiat, discors adeò, ac dissidijs obnoxium. Audi Virg. exactè vulgi naturam describentem Æn. 2.

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Hac igitur de causa infernales turmas Poeta Vulgi nomine designat, quia videlicet id, quod proprium Vulgi esse diximus, in gradu quodam eminenti excellit in inferorum cateruis; quod idem ipse Claud. explicuit, cum omnes, quas diximus, notas infernis aptatas monstris retulit lib. in Rufinum pr. vbi cum induxisset Megeram Rufini scelera extollentem, quæ carminibus istis enumerat, ac recenset.

Est mihi prodigium cunctis immanius Hydris,
Tigride mobilius fœta, violentius Austris
Acrius Arpijs, refluis incertius vndis &c.

Tandem, vt ostendat, non solum sibi has inferorum proprietates Rufinum vsurpasse, sed & ijsdem inferni monstra superasse, concludit inquiens.

Solus habet scelerum quidquid possedimus omnes.

Ex quo clarè patet, agnitam à peritissimo Vate instabilitatem, incertitudinem, dissidiorum appetentiam fuisse proprias Inferos incolentium. Et cum, vt dix: hæ etiam sint Vulgi proprietates; ideò Tartareas turmas meritò Vulgi nomine nuncupauit.

INERS. Inertes, quasi *artis expertes* dicuntur qui segnes, pigri, ac nullius frugis esse censentur; nam Iners vulgò sonat *stupido, pigro, senz' arte, insensato*, & quidem, cum profundo terræ sinu, tenebricoso potiùs carcere, quam Regno detineantur Erebi monstra, certe situ, ac squallore loci non possunt, quin inertissima euadant, vt consideranti satis patet: habent quidem artes nocendi, vt patet ex illo Iunonis ad Alecto apud Virg. Æn. 7. *Tibi nomina mille, Mille nocendi artes &c.* Sed quia, alijs nocendo, magis, sic Deo disponente, sibi ipsis nocent, vertitur in Auctores scelus, ac proinde *sine arte* dici possunt, cum nunquam Ars auctori suo debeat obesse; Ars enim virtus intellectualis est, quæ in bonum habentis est. Viles insuper Dæmones esse, patet, quandoquidem à Patribus in heremo degentibus baculo abijciebantur. Sed esto, hanc cognitionem nõ habuerit Vates. Certè ex loco ipso, vt dicebamus, fractis, ac debilitatis virium eneruatio resultet, necesse est.

VACVI AVERNI. Auernus quid sit iam vidimus pag. 11. Col. prima explicantes verba illa: *afflataque curru sydera Tenario.* Quarè hìc tantum innuo, Auernum poni pro Vniuerso Ditis Regno; aditus videlicet pro toto, ad quod est aditus, per synecd. Ast cur Auernus hic *Vacuus* dicatur, dum vno eodemque tempore plenus dicitur, cum innumerum vulgus in eo habitans dicatur? Scio equidem adiectiuum *Vacuus* pro eodem interdum vsurpari, ac *vastus, spatiosus*; vulgò *ampio, spatioso, grande*: ex qua profectò vacui intelligentia facilè diluitur contradictio, quę hic prima fronte videtur inesse. Verum non satis adhuc animus acquiescit; quantumuis enim ingens, vastum, spatiosum sit Auerni Regnum, atque ideò vacuum dicatur, in hoc sensu, ad imitationem Virgilij Æn. 7. dicentis:

Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent &c.

Vacua enim, in rigore, ibi atria non erant, si in illis pueri ludos exercebant, sed *vacua*, idest ampla & spatiosa dicuntur; quomodo adhùc vacuum, in hoc sensu, dici possit

Phy-

Plutonis Regnum, dum turba stipatum innumera dictitatur. An locus infinito locatorum numero Augustior adhuc adeò est, vt cum locatis comparatus vacuus dici possit, vt Atria Virg. Pueris ludentibus comparata? Num Poeta, vnum infinitum maius esse, voluit, alio; ita vt numerus locatorum licet infinitus æquare nequaquam posset infinitum maius, nempè infinitum loci spatium? Absit hoc herclè de tanto vnquam viro opinari. Nugæ enim sunt, vt Nos late in Physicis docuimus, quæ de infinito terminato iactantur, ac de infinitorum, inter se, excessu ab aliquibus asseruntur, contra ipsam naturam, essentiam, & Ethimologiam infiniti; nec disertissimo Poetæ nugandum in serijs; præcipuè cum totum spirent præcordia Phoebum. Altioris igitur indaginis erit, ex eruditissimo Poetæ textu reconditam enucleare doctrinam, arcanumque eruere præstantissimæ sensum intelligentiæ. *Vacuum*, rigorosè loquendo, certè in scholis definitur *locus omni carens corpore*. Ex quo factum, vt ego, cum Philosophicum cursum, in publico Bergomensi lycæo, præceptiuè peragerem, nullum posse naturaliter dari vacuum constanter asseruerim, cum videamus à natura Grauia sursum, Leuia deorsum, contra naturam agentium particularium, ad impediendum vacuum impelli; quod licet alij admittendum, experientia, vt dicunt, oculari ostendere conentur, nunquam profectò assequentur; nam, si oculus cernitur, vt ipsi inquiunt, vacuum, hoc ipsum probat non esse vacuum, quia, si visio adest, certè obiectum aderit, mediumque illuminatum: vacuum autem, præscindendo à vacui terminis, nihil est, ac consequenter obiectum visionis esse non potest. Locus igitur omnis plenus saltem aere erit. Quod ipsum asserit de Regno Auerni Claud. lib. 2. hìc, vt postliminio habito ad propositum tandem reuertamur, dum Prosopopeiam Plutonis Proserpinam consolantis intexens inquit.

Amissum ne crede Diem. Sunt altera nobis
Sydera: sunt orbes alij; lumenque videbis
Purius; Ælisiumque magis mirabere Solem.

Et paulo inferius idem prosequens argumentum ait:

Prata tibi Zephyris illic melioribus halant &c.

Si igitur Sol ibi prata fæcundat; certè medio indiget aeris, vt influxus foecundantes in prata demittat: Si ibi lumen; aere recipiente non caret: Si Zephyris halant; aer non deest: cum ventorum halitus, in non paucorum sententia, nil aliud sit quam aeris commotio repercussi. Non itaq; Poeta, cum vacuum appellat Orcum, ita intelligi potest, vt de vacuo rigorose sumpto loquatur, nam aerem ibi esse citatis idem ipse carminibus fatetur. Quarè dicendum est acceptum hic a Poeta nomen *vacui* non iuxta rigorosam Philosophantium acceptionem, sed latiori quodam modo, & iuxta communem loquendi morem, quo vacuus dicitur locus, alijs, præter aerem, carens corporibus; ideòq; iure ab eo dictum fuisse, Orcum, innumero licet Plutonis famulatu peragratum; vacuum nihilominus esse, cum Auerni incolæ corpora non sint, sed *spiritus, animæ, vmbræ:* locus enim quantumuis refertus vmbris, spiritibus, aut animabus tantummodò, semper locus erit omni carens corpore, in sensu iam tradito, consequenter vacuus iure dicitur, iuxta communem modum loquendi. Sed demus Poetam lib. 2. cit., non locutum fuisse iuxta propriam sententiam, cum Ore Plutonis loquatur, cuius proprium quarto modo est fallere semper, & decipere; & consequenter demus Poetam immò contrariam Plutonis exagerationi sententiam habuisse, quamuis repugnet Carmen eiusdem lib. 2. vbi non iam ore alterius, sed ore proprio, & quasi historicè narrans, inquit.

Iam suus Inferno processerat hesperus orbi.

Nam ibi affirmatiuè videtur narrationem Plutonis veram asserere; demus inquam, hoc non obstante contrarium sensisse, ita vt dicendus sit, nomen hìc vacui iuxta rigorosam vsurpasse acceptionem; adhuc verum erit infernum esse vacuum; quia tunc immò eo magis locus erit omni corpore carens, cum ibi corpora non sint, sed vmbræ varias corporum figuras imitantes, vt præclarè expressit Virg. Æn. 6. cum Ænæam inducit, visis apud Inferos Hydris, Gorgonum cerastis, Harpijs, Briareis, alijsq; quæ ibidem Poeta enumerat monstris, in prælium insurgentem, monstraque obiecto ferro excepturum, ni monitus à Comite Sibilla fuisset, corpora ea non esse, nec vulneribus vmbras appeti posse; sic habet:

Corripit hic subito trepidus formidine ferrum
Æneas, strictamq; aciem venientibus offert.
Et ni docta comes, tenues sine corpore vitas,
Admoneat, volitare caua sub imagine formas;
Irruat, & frustra ferro diuerberet vmbras.

Vmbræ igitur, seù animæ, ac spiritus, cum non sint in loco circumscriptiuè, sed definitiuè tantum, vt recta docet Theologia; hinc est, vt, licet innumerus sit vmbrarum famulantium numerus, tamen locum non occupent, cum corpora non sint: atq; ideò Auernus, licet tot vmbris stipatus, *vacuus* adhuc iure est appellandus. Atq; hæc omnia vno illo nomine attigit eruditissimus Vates.

Vis autem hæc omnia, quæ diximus breui manu adnotata, seù obiter potius indicata ediscere ex Ouid? Adeas lib. Metam. 4. vbi, & quam maximè spatiosum sit Plutonis Regnum, ita vt impleri nequeat quasi infinitum infinito maius; & vacuum edocet quia Solis refertum vmbris sic vastam Plutonis Vrbem graphice describens.

Mille capax aditus, & apertas vndiq; portas
Vrbs habet, vtq; fretum de tota flumina terra,
Sic omnes animas locus accipit ille, nec vlli
Exiguus populo est, turbamue accedere sentit.
Errant exangues sine corpore, & ossibus vmbræ &c.

FAMVLATVR. *Famulantur* legit Parrhasius, & *famulentur* legendum hic contendit Heinsius. Verum cum nullum ex alterutra lectione sequatur inconueniens, non arbitror de voce altercandum, nostra lectio cum voce concordat Parrhasiana cum significatione vocis, quæ multitudinem importat, ideò vtramque ratam habeo, sed cur à nostra discedendum non video. Iam ad rem. Confirmat hoc verbo Vates, quæ diximus, cum nullum per Poetam in Inferis Deum esse præter Plutonem, ac Proserpinam asseruimus; nam si omnes alij famulantur, & ex vulgo sunt, iam non inter Deos, sed inter seruos recensentur, ex quo sequitur, vnicum esse Deum vmbrarum Regem Monarchico Regimine Imperantem, reliquas verò cuiuscumq; generis potentias inferorum iugo tyrannidis pressas famulantium officio idcircò fungi, nec tyrannidem detrectare, *quia vulgus iners*, & maximo in contemptu semper habendus.

QVORVM OPIBVS &c. Supra vidimus, pag. 11. col. 2. Plutonem diuitiarum Deum creditum fuisse, ideòq; & ditem appellatum. Pariter Proserpinam foecunditatis, & opulentiæ Deam existimatam fuisse, ibidem col. 2. adnotauimus, ac talis denominationis causam recensuimus; ex qua oritur id ipsum etiam, quod hic habet Poeta. Verum, ne vnica ex causa, multiplex tanti viri eruditio scatere videatur; aliter hic explanare aggrediar, quod ipse indicat ijs verbis: *Opibus quorum &c.*

Thesauros terris abditos Plutoni addictos esse, voluerunt non pauci; ita vt Astulphus, in sua officina historica, lib. 3. cap. 19. asserat, hinc ortum habuisse fabulam Draconis Hesperidum aurea poma custodientis. Et quidem Draconis symbolo Auernas potestates indicari ex pluribus passim Sacræ Scripturæ locis satis patet. Impium tamen duxerim, Thesaurorum huiusmodi dominium transferri absolutè in Dæmones, si quis dixerit. Sed si dicatur pecunia altiùs terris defossa (nam thesaurus, de quo hic loquimur, est vetus adeò pecuniarum depositio, vt nulla eius extet memoria, & nullum iam habet possessorem) Deo rerum omnium verè Domino permittente, ab inferorum potentijs custodiri, non abnuero; cum de facto pluribus constet experimentis eos, qui huiusmodi thesauris effodiendis inhiauerint, in Dæmonum custodias incidisse, ita vt, nullo pacto, voti compotes fieri potuerint.

Allusiuè igitur ad hanc in absconditos thesauros custoditricem facultatem inquit Claudianus *Opibus quorum*, cum ea, quæ ab ipsis custodiuntur, in eorum videantur transisse ditionem, eorumq; ad opes accessisse. Rursus opes ab Ope Saturni coniuge, per quam Deam representari terram autumant; & quia diuitiæ omnes e terra educuntur, & in terram tandem redeunt, cuius foecunditati præesse Plutonem vidimus, ac Proserpinam loco cit. ideò *Opibus quorum*. Hinc occasionem assumpsit Barth. assumendi nomen illud *Auaris*, tamquam nomen adiectiuum additum substantiuo nomini opibus, dum ait: *Opibus auaris quorum &c.* id. Opibus omnia ad se trahentibus; Pluto enim vocatur *Dis*; quod omnia & recidant in terras, & oriantur e terris. Sic *auarum mare* dixit Hor. quod omnia iniecta absorbeat. Hæc Barthius in hunc locum; sed longe fallitur opinione mea eruditus alioquin auctor; nam nomen illud *Auaris* substantiuum est; & verbo *Donatur* subiectum, vt optimè in hunc locum notat Parrhasius; Quare huius textus germana constructio hæc erit: Quorum opibus quidquid in orbe perit, donatur Auaris; cum scilicet e terra iterum emergit, quod perierat, vt mox explicabimus; sicq; Opi-

bus, quorum ablatiuus causam importans erit, non verò dandi casus, qui verbo deseruiat. Addit itaq; Vates:

DONATVR AVARIS: vt innueret, verum quidem esse, non omnibus a Dæmonum custodia concedi, vt thesauros effodiant, sed tamen hoc facilè auaris indulgere Dæmones, primo quidem, quia, cum nullum sit ab auaritia scelus alienum, iuxta illud Virg.

. . . . . . Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames &c.

Facilè auari consentiunt, vitam, animamque pro auro pacisci, ac se ipsos in gratiam auri infernali tyranno addictos despondere; ideoq; ijs, non alijs donatur; nam Dæmon nil gratis donat; sed deploranda nimis intercedente vsura concedit. Secundo quia, quod à Dite Auaris donatur ad Ditem illicò recedit; nam ij iterum pecunias defodiunt, ne vel sibi, vel alijs vsui sint insuper. Ideò benè iungit Vates *Donatur Auaris*, idest auidis æris; nam idem Auarus est, ac auidus æris. Quod si ad fruges terræ sententiam malis referre, indicat hic efficaciter Vates, tantam esse Plutonis, ac Proserpinæ diuitiarum affluentiam, vt etiam insatiabiles diuitiarum Charybdes valeant explere, licet inexplebiles adeò sint, vt numquam dicant *sufficit*; quia de aureis fluentis optumè verificatur illud Poetæ alterius dictum.

Quo plus sunt pota, plus sitiuntur aquæ.

Ducor autem ad refellendam sententiam Barthij, & hanc nostram potiùs asserendam, quia, cum Vates propitia sibi hæc Numina inuocet, Laudes innectere debuit, quibus beneuolentiam sibi eorum conciliaret; non probra ingerere, quibus irritaret. Probrum autem iniecisset, si ijsdem auaritiæ notam inussisset; sicuti e contra, Laus est eos liberalitate præditos decantare.

QVIDQVID IN ORBE PERIT. Licet in sensu litterali, & simplici verè dicatur in orbe perire vis pecuniarum, quæ terris abditur, ita vt nulli in posterum vsui esse possit; sicq; videantur hæc verba fauere sententiæ, quam de thesauris absconditis tetulimus; tamen nec erit alienum hoc ipsum dictum ab expositione, quam de frugum opibus adduximus; nam si consideretur eorumdem verborum allegoricus sensus; certè pereunt, idest perire videntur; immò de facto pereunt, & corrumpuntur semina omnia terris demandata; nam, cum ex Aristotile corruptio vnius sit generatio alterius, corrumpi semina debent, vt ex virtute subterraneorum ignium, de quibus nos supra, in eam assurgant redituum fœcunditatem, quæ toti orbi opulentissimas suppeditet diuitiarum affluentias, vt etiam euangelica testatur veritas illis verbis: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Certum est autem, id, quod de tritico dicitur, de alijs pariter seminibus dicendum, perire scilicet ea debere, ne pereant, & orbem latè locupletent; ideoq; etiam in hoc sensu aptè a Poeta more suo plures complectente sententias dicitur:

Donatur auaris quidquid in orbe perit.

QVOS STYX &c. Styx, vt refert Pausanias in Arcadicis, Arcadiæ fons est, ex prærupta, summaq; rupis crepidine defluens non procul à Ciuitate Nonacri, vel vt alij asserunt, ad Pheneum scatens. Hanc eamdem aquam Thessaliæ fontem apud Peneum statuisse tradunt nonnulli, sed vnam, eamdemq; putat Pausanias citatus. Huius aquæ potus perniciosissimus est omnibus animalibus; tanta enim pollet frigiditate, vt calorem statim bibentis naturalem extinguat, vitamq; hoc adimat pacto. Insuper tantam huius aquæ frigiditati vim attribuunt, vt eius vehementia metalla omnia disrumpantur, ita vt nullo prorsus vase nisi ex muli vngula, vel equi, aut iumenti, vt alij dicunt, valeat contineri; hancq; Macedoni propinatam ab Antipatro aiunt, cratere ex dicta vngula confecto, cum veneno sublatus dicitur Alexander apud Curtium lib. 10. Pausaniæ opinionem de Stygia vnda e saxo enascente protulit etiam Herodotus, & secutus est Plinius; eamdemque græco carmine eulgauit Hesiodus, cuius sententiam Mythol. Nat. Com. lib. 3. his Latio Metris donauit, vt obuia magis esset.

. . . . . Fluit è petra, & paulatim labitur, alta.
Sub terris fluit, & tenebras per noctis opaca &c.

Vbi etiam, quam vasta sit Stygia palus apud inferos explicans, eam decimæ Oceani parti æquiparari declarat his verbis item ex Græco deductis.

Nam decima Oceani pars est Styx ipsa profundi.

Et hinc est vt Hesiodus idem, cum Stygiæ paludi Nympham suam, seu Numen, poetarum more adscripsisset, eam ex Oceani semine natam dixerit, apud eamdem Mythol. Nat. Com. cit., in his

Styx grauis Oceani refluì de semine nata.

Cum igitur aqua ista ex rupe defluens perniciosa adeò sit, & sub terris, ad modum Acherusiæ, Arethusiæ, Niliacæ, aliarumq; aquarum, per cuniculos agatur, hinc est, vt ad inferos vsq; descendere, & fluuium, seù Paludem inferorum eam esse dixerint Poetæ; fluuium enim Stygium agnouit Plato in Phœdone, & Paludem Stygiam vocari dixit, in quam fluuius ingreditur. Ex vastitate autem huius, quam innuimus, paludis patet, abs re non esse, quod complurimi asserunt, nempè Stygiam Paludem Plutonis arce nouies interfusa circumdatam obuallari; vt clarè Æn. 6. expressit Virg.

Fata obstant; tristisq; Palus innabilis vnda,
Alligat, & nouies Styx interfusa coercet.

Hanc Stygiam Paludem, quam apud inferos ponunt, tanta in veneratione apud Superos ipsos fuisse testantur, vt per eam Dij Superi iurare consueuerint, ac nefas duxerint, quæ per Stygem iurassent, non implere, quod optimè idem insinuat Virg. Æn 6.

Cocyti Stagna alta vides, Stygiamq; Paludem,
Dij, cuius iurare timent, & fallere Numen.

Fallentibus enim pœna statuta erat, nempè vt, si quis Deorum huiusmodi iuramentum violasset, centum annos à nectare abstineret Numinis Maiestate priuatus, atq; ex aureo Deorum albo expunctus. Causam huius decreti fuisse scribit Seruius, quod Victoria, Stygis filia ex Acheronte concepta, Ioui fauisset in Bello Gigantum: Isacius verò aliam assignat causam, nempè quod Styx, cum Dij reliqui Iouem vincire statuissent, coniurationem ipsam eorum Ioui patefecerit, insidiasq; edocuerit; quarè Iupiter grati animi monimentum hoc illi dederit, vt, qui Deorum per Stygiam Paludem iurasset, iuramento indissolubiliter teneretur. Cum igitur Claudianus Deos inferos imploret, vt Cheli faueant suæ, sicuti superius pronam animorum in illis propensionem ad beneficia cupientibus impertienda exagerauit: *Donatur Auaris &c.*, vt hoc pacto eorum ad fauendum alliciat beneuolentiam: sic ex ostensione potentiæ hic incitat; cum eos illius dominos palludis ostendat, quæ superos ipsos habeat adstrictos, vt ostentet, se potiori quodam iure eos confidentiùs inuocandos existimare, quam Superi ipsi inuocandi sint. Porrò Styx, vt & ad ipsam regrediamur, hoc nomine compellatur à παρὰ στυγερῶ, idest à tristitia, & mærore, vt patet ex Virg. cit. quare apposite ait Vates

LIVENTIBVS VADIS. Liuens enim deriuatur à verbo Liueo, quod propriè significat *liuidus sum*; idest plumbei coloris speciem referens; cum autem proprium mæstitiæ sit talis vexilla coloris mæsto in vultu explicare, apposite stix liuens dicitur per metonimiam, & habita allusione ad axioma. *Propter quod vnumquodque tale, & illud magis.* Vadum autem propriè significat aquam, tam modicè depressam, vt pedibus pertransiri possit: hic pro tota ponitur palude, & quidem aptè; nam proprium Paludis est modicum aquæ plurimum cæni habere.

AMBIT. Hoc est cingit, quod iam satis supra explicuimus.

INTERFVSA. Hoc est circum effusa: sparsa, vt vulgò dicitur, *d'intorno*: nouies vid. vt supra vidimus.

ET QVOS PHLEGETON. Phlegeton fluuius item infernus esse dicitur flammis æstuantibus rapidus, vndarum vicem implentibus. Hunc sub Ditis imperio esse testatur etiam Virg. Æn. 6. vbi de Dijs Manibus loquens hæc expressè habet.

De quibus imperium est animarum, vmbræq; silentes,
Est Chaos, & Phlegeton &c.

Et eumdem flammarum vortices euoluentem ibi postea describit inquiens.

Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis,
Tartareus Phlegeton, torquetq; sonantia saxa.

Atque hoc ipsum satis ex ipso nomine patet, nam Phlegeton dicitur à græco φλέγω, quod latinè est *Ardeo*. Per hunc fluuium irarum, cupiditatumq; ardores repræsentari suspicatur Macrobius: Quare cum Vates Plutonem ira concitatum, bellumque moturum superis sit expositurus, aptè huius fluuij mentionem hic ingerit. Insuper igneus iure merito fluuius Diti attribuitur, quia (vt præscindamus ab igne in inferis excruciante) Dis, vt dix: creditur Numen omnia fouens germina, quæ terras fœcundent; cum autem hoc fiat ex vi caloris spirituum igneorum, in terræ gremio delitescentium, iure flumen igneum habere dicitur, quo longè, latèq; calorem huiusmodi diffundat.

TORQVENS FVMANTIA ÆQVORA. Torqueo, à quo participium præsentis temporis Torquens efformatur,

idem

idem interdum significat, ac italicè *Lanciare*: In quo sensu Virg. Æn. 5.

In medios telum torsisti primus Achiuos.

In quo etiam sensu hoc verbum vim, ac velocitatem indicat, qua fluuius ille flammas suburget flammis, ac perniciosissima totat incendia. Interdum significat idem, ac Italicè *sostenere*, & in hoc sensu emphaticè se haberet verbum *torquens*, quasi non sine tormentorum affluentia flammas illas, quas sustinet, euolueret; ideò enim, vt nempè ostenderet flumen igneis vndis æstuare, subdit *fumantes æquoras* fumus enim ignis naturale signum est, necessariam cum igne habens connexionem: quare signum ponit Claud. hic, pro re. *Æquora* autem dixit, vt vndas non solum translatiuè explicaret, sed etiam vt, quam vastum hoc flumen esset, per similitudinem æquoris insinuaret.

PERLVSTRAT. Perlustrare propriè est *peragrando, perspicere*: hic translatiuè ponitur pro *circumire*; non impropriè tamen *perlustrare* dicitur; nam, cum vnicuique fluuio tutelare Numen attribueret superstitiosa Gentilitas, aptè potuit, & Phlegeton *peragrando*, hoc est circumeundo perspicere, & obuia quæq; contemplari, eo quo Numina pollent obtutu.

VORTICIBVS ANHELIS. *Gurgitibus*, non *verticibus*, legit Parrhasius, & legendum asserit Heinsius. Sed non video, cur à vulgata recedendum; cum certè magis delectemur metaphoris, quam verbis rerum proprietatem sequentibus, & Poesis semper delectationi profectò studeat. Immò si à Parrhasio quæras, quid Gurges sit, Gurgitem ipse per vorticem explicabit, dum inquit: *Gurgitibus*, hoc est *profundis aquarum vorticibus*: si igitur Gurges per vorticem explicatur, vel notiùs quid est vortex, quam Gurges, vel ad conuertentiam dicuntur, & idem sunt. Si secundum dicat, non est cur lectionem reprehendat nostram: Si primum asserat, iam potior est lectio nostra, quia per notiora progreditur, nisi velit Parrhasius fateri se ignotum per ignotius, vel saltem per æquè ignotum explicasse. Quod si veram à nobis inter Gurgitem, & Vorticem differentiam quæras; iam accipe. Gurges propriè locus est fluminis profundior, in cuius dum aqua demergitur, in se ipsam vertitur, & celerrimè adeò circumrotatur, vt leuia quæq; quæ inciderint, attrahat in profundum: Vortex autem *flatus repentini* genus est, sicca ex nube erumpens, ac diuulsam nubis partem secum trahens, conuoluensq;, ac nigrum versans turbinem, nauibus exitiale: Per translationem verò, quæ in similitudine circumrotationis fundatur, transfertur ad significandam vehementem vndarum agglomerationem, qualem in Gurgitibus mox diximus circumrotari. Quare lectio nostra idem affert, quod Parrhasiana, sed ornatiùs, cum illa propria sit, nostra verò translata. Aptissime autem huiusmodi Vortices ingeruntur hic, quandoquidem Phlegeton, quippè flammis exundans, igneos vortices, nigrantes fumo, omnibusq; exitiales, non potest, quin contorqueat, & agitet, dum summoperè in se ipso agitatur & ipse, & contorquetur. *Anhelis* autem inquit, vt, Poetarum more, flumen, seù fluminis Numen viuere indicaret; *anhelus* enim propriè est *agrè anhelitum ducens*, quod proprium vehementer agitati est, & quasi laboris pondere oppressi, æstuantisq;, ac æstu ipso ad extremum vsq; concussi.

VOS MIHI &c. Superioribus in inuocatione carminibus, beneuolos a laude; procliues in gratiam ab exagerata potentia; ac faciles ab expressa donandi consuetudine, cum inuocatos reddiderit Deos; hic incæptam ibi ad ipsos apostrophem prosequens ea exponit, circa quæ eorum opem intendat implorare: atque vt magis adhuc dociles hic reddat Auditores, breui, ac clariori recepilogatione, omnia, quæ dicturus sit, iterum recenset; nempè Ditis Arcana; Plutonem amantem; Proserpinam raptam; genitricem Cererem toto orbe vagantem, vt natæ vestigia deprehenderet; ac terræ fœcunditatis originem indè deductam.

VOS MIHI. Contrapositum hic decet emphaticum adnotare; nam sensus his latens in verbis est: Vos exorati mihi supplicanti; Vos diuites mihi inopi; Vos potentes mihi inualido; Vos liberales mihi cupido. Quæ contraposita omnia hùc venire intelligenda, satis patet ex iam discussis in superiori inuocationis explanatione; nam ea illa hæc, nullo negotio, mehercule deducuntur.

PANDITE. Indicauerat superiùs ea, quæ suscepisset exponenda, non facilè quibuscumq; esse oculis peruia, cum ijs inuoluerentur vaporum afflatibus, quos via, cœlorum oculi, sydera, sine deliquio, sustinerent: *Afflataq; curru sydera &c.* insuper alta mergi caligine: *Caligantesq; profunda Iunonis thalamos*: maximis rursum obuallatas esse difficultatibus, ita vt, deposita humanitate, diuinitatem quodammodo induere deberet, qui Gordianos hosce nodos excindere aggrederetur: *Iam furor humanos nostro de pectore sensus expulit &c.*, & cum hoc ipsum non satis esse, dignosceret, sub vmbra confugit Numinum *vos mihi*, alioqui inepto, *Pandite*. *Pando* enim idem sonat, ac *aperio*, seù *manifestum facio*: & sic Pandite, inquit, hoc est aperite; manifesta facite, quæ alioquin obstrusa sunt, meisq; prorsùs viribus impertuia. Hoc autem eodem modo loquendi his vsum fuisse Virg. inuenio, dum, ad ardua quædam carminibus demandanda, Musarum implorat auxilium, nempè 7. & 10. Æn. repetens.

Pandite nunc Helicona Deæ, cantusq; mouete.

Huius verò verbi vsum apud supplicantes frequentem ex eo deductum, ait Parrhasius, quod, apud Veteres, qui ope indigerent, & ad Cereris Asylum confugissent, eis panis dabatur; vnde *Pandite*, quasi *panem date*, hoc est, quod optamus, ac quærimus concedite. Quarè sacrum vocauit hoc verbum Barthius. Quarè aptissimè Vates supplicantis more vsus *Pandite* inquit, præter iam allatas rationes.

PENETRALIA. Penetrale dicitur intima, & recondita quæq; pars domus, templi, sacrarij &c. Cum igitur thalamos profundæ Iunonis, qui certè in inferorum intimis clauduntur, recessibus, sibi peruestigandos proposuerit, iure partes inferorum intimas postulat reserari, vt omnia ad huiusmodi thalamos spectantia valeat perlustrare, abditisque e tenebris in lucem educere.

SACRARVM RERVM. Omnia, de quibus acturum se Poeta profitetur ad eadem inuocata pertinent Numina; ideòq; ea sub nomine *res sacra* notat; sacrum enim dicitur quidquid Numinis Religionem spirans Numini ipsi consecratum, addictumque sit. In hoc autem sensu intelligendum esse Poetam hic, patet, quia ponitur per anthithesim ad *Profanos*, quos supra longo secedere iusserat interuallo. Nec placet Parrhasius, qui *Rerum sacrarum*, inquit, hoc est *occultarum* quippè *sacra* dicuntur *arcana*; Non placet, inquam, quia, quod res huiusmodi occultæ essent, satis indicauerat Vates per hoc, quod dixisset *Pandite penetralia*, vt ex datis constat, quare superfluum fuisset addere *sacrarum rerum*, hoc est occultarum; quidquid enim in penetralibus esse insinuatur profectò in occulto esse affirmatur.

ET VESTRI SECRETA POLI. Opis, & Apollo tabulas quasdam Æneas ex Hyperboreis Delum transtulisse dicuntur, in quibus scriptum erat, animam à corpore recedentem in ignotum quemdam subterraneum recessum penetrare, vbi Regia Plutonis sit, nihilo minor, quam ipsius Iouis sit Aula. Ex hoc datus est opinioni locus, qua dicebatur Pluto adæquatè cum fratre Ioue imperium diuisisse, ita vt, cum medium globosi orbis terra obtineat, superius emisphærium Iupiter, & eius filij gubernent: Inferius verò Pluto eiusdemque teneant Nepotes. Ad hanc opinionem alludens, arbitror, Claud. Polos in inferis, nempe cœlestes statuit mansiones. Opinionem mox citatam refert Mythol. Nat. Com. auctoremque facit Platonem, licet dubium relinquat, num verè Plato, aut alius, qui nomen sibi Platonis vsurpauerit, ita sentiat. Verum, ne hæsitationibus immoremur, certum est, Poetas omnes in hoc consensisse, vt Elisium, seù Elisios campos, ad Plutonis ditionem pertinere dictitauerint, & in subterraneo eiusdem imperio sitos asseruerint; quod præcipue expressè patet ea Virg. Æn. 6.; nam cum describat Ænæam desiderio Genitoris inuisendi iter in Elisium suscepisse, & illum Ditis ianuam ingressum, & ramo aureo Proserpinæ dicato munitum, vt illi Elisiorum aditus pateret, & trans Acherontem vectum &c. describit; ex quibus omnibus satis constat Virg. in ditione Proserpinæ, ac consequenter Plutonis Elisium statuisse; in eoque Polos, Solem, ac Sydera collocasse, dum lib. cit. aperte ait:

Largior hic campos Æther, & lumine vestit,
Purpureo, Solemq; suum sua Sydera norunt.

Idem testatur Pluto ipse apud Claud. 2. de raptu loco supra cit. pag. 25. col. 1., & quem suo loco videbimus, cum ore Plutonis loquens dicat.

. . . . . . Sunt altera nobis,
Sydera, sunt orbes alij &c.

Ex quibus satis confirmata remanet sententia, iam posita; nempe sine Cœlis nunquam creditum fuisse Plutonis Regnum. Quo posito erudite postulat Auctor inquiens *Pandite* secreta vestri Poli; vnum scilicet ponens pro pluribus, & partem pro toto, per Synecd.; Dico enim certè sunt Poli, nempe Arcticus, & Antarticus in Cœlo; & sunt duo

puncta ex diametro opposita, alterum vid. ad Septentrionem, alterum ad Meridiem, quorum inter vtrumque linea recta ducitur imaginaria, quæ Axis dicitur, quasi supra his polis, veluti cardinibus, Axe illo Cœlorum motus circularis circumuoluatur; ideòque Polus ponitur etiam pro toto Cœlo. Interdum Polus pro integro insuper accipitur orbis globo: quarè, cum Poeta innuerit, in immensa spatij, Plutonis Regnum extendi; aptè, quasi alterum sub terris agnoscat orbem: *Pandite*, inquit, *secreta vestri Poli*; idest subterranei mundi vestra in ditione iam posita: vel, si primus magis arrideat sensus, *secreta* vestri Cœli, nempè Elisij quo, lib. 2. ait ductam à Raptore fuisse Proserpinam, cum inquit Ore Plutonis.

. . . . . . *Elisiumq; magis mirabere Solem &c.*

Ad vtrumque tamen respexisse, more suo arbitror Vatem.

SECRETA. Secretum dicitur quidquid occultum, latens, absconditum est: cum autem nil absconditum magis, ac latens esse possit, quam id, quod, vt supra dix. in centro latitat, alta terra, & caligine mersum; hinc est, vt ea, quæ in Plutonis Regno peraguntur, *secreta* nominet. Ast ne videatur nostra hæc expositio in eamdem incidere obiectionem, quam nos supra obiecimus Parrhasio, *sacra* per *occulta* interpretanti; memineris, *Penetralia*, de quibus supra, ad locum certè referri; *secreta* verò, de quibus hic, ad res ipsas tali in loco peractas. Immò hoc additum confirmat sententiam nostram contra Parrhasium; nam *res sacræ*, de quibus supra, neque respectu loci, neque respectu rerum gestarum, possunt accipi pro *occultis*; nam locus satis indicatur occultus per hoc quod penetrale dicatur. Res gestæ in loco satis *occultæ* insinuantur per nomen *secreta* hic positum; ergò non erat, cur iterum, per *res sacras, occultas* intelligeret: sed ad Deos ipsos pertinentes, vt iam nos explicuimus. Denuò *secretum* idem interdum significat, ac *separatum*, *semotum*, *desertum*, *seiunctum*: Quid autem à nobis semotum magis, quam quod in inferno geratur? Ex hoc autem ipso certè emergit maxima id dignoscendi difficultas, nisi ab ipsis inferorum potentijs patefiat: ideò & in hoc sensu aptissimè inclamat Vates: *Pandite secreta &c.*

QVA LAMPADE &c. Hæc ea secreta sunt, quæ vt sibi pandantur, supplex se se in vota effuderit Vates: primò nempè quinam Amoris ignis tantum habuerit virium, vt adamantinum Plutonis pectus incendere potuerit. Vt itaq; vim poetici huiusce conceptus planè dignoscas, ac penetres; Memineris id, quod refert Pier. Valer. lib. Hierogl. 41.; Adamantem scilicet sumi in Hieroglyphicum mentis obduratæ adeò, vt nulla queat ratione dimoueri; atque hac de causa Plutonis pectora adamantina effingi; & apud Inferos solido ex adamante portas, ac columnas constitui, vt omnia ibi obdurata, atque implacabilia esse intelligamus: à Theocrito denique Plutonem ipsum vocatum apertè fuisse Adamantem, eo quod mirum in modum durus semper sit, inflexibilis, inexorabilis. Hoc posito: Fines impossibilitatis videtur attingere vnio inexorabilis naturæ cum ea lenitate, quam indiuisibiliter secum amatorij trahunt affectus: ideò emphatica quadam admiratione inquit Poeta: *Pandite, qua lampade Ditem flexit Amor!* Cum imperceptibile, impossibile omninò factu id videatur.

Ægyptij Sacerdotes, sicuti per aquæ symbolum, *odium* intelligebant, sic, teste Pier. cit. lib. 44. per ignis Hieroglyphicum *Amorem* exprimi voluerunt. Quarè Virg. Æn. 4.

At Regina graui iamdudum saucia cura,
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.

Ast si adamas Salamandris validiùs igni resistit: quomodo Adamas Pluto igni succumbat amoris? Et eo magis profectò crescet admiratio, quia, si quæramus à Platone, quinam tandem sit amoris ignis? Respondentem audiemus, apud Pier. cit. lib. 42., faces, quas eiibrare dicitur Amor, eos esse radios visuales, qui ex intimo cordis, in quo vitalis sanguis, dulcissimus, ac calidissimus, sedem habeat, expirant, & qui quidem tenuissimi sunt; sed patefacta, per oculos, ad egrediendum, via, per Amantis itidem oculos illapsi, ad intimum eiusdem cor penetrant, accensòque interim magis, ac magis sanguine, bilem etiam inflammant; vndè ille sequitur dolor, quem affixum esse cordi, amantes omnes profitentur. Cum igitur tenuissimi ignes sint, qui ex amoris facibus eiaculantur; quomodo Adamantem Plutonicum ignescere faciant. Si per oculos in accendendum pectus illabuntur; & Pluto cæcus Deus dictus est, vt crudeliùs, non visis damnatorum tormentis, desæuiat; quomodò istiusmodi Amoris ignes in efferatum pectus viam inuenerint, vt illud inflammarent? Imperceptibile est. Ideò *Pandite qua*

LAMPADE. Lampas genus est facis in aere existens, & inter cometas enumeratum, vt tradit Plinius, & dupplicem diuiditur in speciem; alteram, quam *Bolidam* dicunt; alteram nomine Lampadis indicatam: Vulgus tamen hæc vtriusq; speciei portenta promiscue *faces ardentes*, seù *lanceas ignitas vocat*. Aptè igitur translato nomine Lampadis, hoc est ignitæ lanceæ vtitur Auctor hoc loco, vt ostendat, se, cognita Plutonis inflexibilitate, sibi non facilè suasurum, flecti eum potuisse tenuissimis ijs radijs, quos Plato edocuerat faces esse Amoris, sed ignitas potiùs lanceas fuisse adhibendas, eum præcipuè Lancea strenuitatis Hieroglyphicum sit, ac prædominantis Imperij; immò & maritalis coniunctionis in signum vsurparetur, teste Pier. Valer. lib. Hierogl. 42., ita vt mos esset apud Romanos, vt Nuptarum capita cœlibari hasta comerentur, eo, quod quæ nuberet, viri subderetur Imperio: Cœlibarem autem hastam vocabant, quæ in corpore Gladiatoris abiecti, interemptiq; stetisset. Cum igitur hic Amor Plutonem, plusquam gladiatoria ferocitate efferatum, vincere dicatur, meritò igneæ triumphus Lanceæ, sub nomine Lampadis attribuitur, & appositè adhùc magis, cum in Nuptias accenditur Pluto. Ast cum hoc ipsum imperceptibile videatur, attentâ crudelis naturâ; Ideò *Pandite, qua Lampade*, inquit, emphaticè, vt innuimus, vt ostenderet maximam certè, ac validissimam seligere facem Veneris filium debuisse, vt Plutonem sibi redderet subiectum; in hoc videlicet Ouidio consentiens, qui Metam. 5. inducens Amorem, vt Matris obtemperaret imperio, Plutonis corda vulneribus affecturum, optimam, certissimamque sagittarum suarum autumat delegisse, sic inquiens. . . . . *Ille pharetram*

Soluit, &, arbitrio Matris, de mille sagittis,
Vnam seposuit; sed qua nec acutior vlla,
Nec minus incerta est, nec quæ magis audiat arcum.
Oppositoq; genu, curuauit flexile cornu,
Inque cor hamata percussit arundine Ditem.

Grandior tamen, vt vides, assurgit Claudianus, dum extremum hunc Amoris conatum, per ignitæ Lanceæ symbolum, miris more suo modis vnico cum admiratione expresserit carmine. *Pandite qua lampade.*

FLEXIT AMOR DITEM. Verbum *flecto*, in communi locutione, pro eodem promiscuè sumitur, ac *moueo, torqueo, curuo*. Verùm si attentè introspiciatur verborum vis, quo ad significationem, distinguendum profectò erit inter verbum *flecto*, & verbum *moueo*, vt probè distinxit Æn. 7. Virg. furentis ore Iunonis, frustra Troadas exagitantis, sic locutus.

Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.

Iuno enim ibi queritur non posse se facultatem obtinere à Ioue (sine quo nil poterat, quippè inferius Numen) vindictas de Troianis sumendi, & fatetur, hoc prouenire ex eo, quod Troianorum fœlicitas fatali fulciretur decreto: cum igitur Iuno conaretur deducere Iouem, vtique reluctantem, ad infringendum decretum, quod infringi non poterat, ad malum certè conabatur adducere, ac iure Iupiter reluctabat: quarè vtitur illa verbo *flectere*: *Flectere si nequeo superos &c.* quod planè declarat verbum *flecto* indicare resistentiam, & quidem non leuem rei flectendæ, si verbum in rigore sumatur, vt hìc. At verò, cum de incitandis Inferis ad malum, nempè ad oppugnandum fatale illud decretum, ageretur, quia nulla adesse poterat resistentia, ad vim Cœlo inferendam, in ijs, qui, suaptè naturâ ad malum proni semper, odio implacabili decreta prosequuntur cœlestia, tunc verbo vtitur *mouere*: *Acheronta mouebo*, vt indicet nullam ibi adfuturam difficultatem, quin eos in suas adduceret partes. Optimè hinc Auctor noster, emphaticum prosequens loquendi modum, *Flexit*, inquit, vt in ipso verbo difficultatem ostenderet, & resistentiam penè ineluctabilem Plutonis in suas adducendi partes. Ideò *Flexit*

AMOR DITEM. Mirum, mirisq; effulgens mysterijs contrapositum! *Amor* semper exquirens bonum, amico participandum, vt probe cecinit in suo Leone Io: Baptista Chietinus inquiens.

Non sibi flagrat propriosque nunquam,
Fertur in quæstus; sed amica semper,
Lucra deposcens, sibi parcit vni,

Ditis verò natura semper in malum prona, malum omnibus intentans, vt rectè notat Pier. cit. lib. 40. Amor Venere natus, idest mollis, delicatus, suauis: Pluto Saturno genitus, ideòque mærore confectus, durus, ferreus, acerbus, ac Tyrannide insignis. Amor nudus, vt simplicitatem præseferat, omnibus amplexandus: Pluto galeatus, vt apud Pier. cit. lib. 42., vt occulta consilia sibi indicet inesse, & in furo-

rem

rem armetur omnibus fugiendus &c. Porrò vndè nomen Ditis sortitus fuerit Pluto, iam dix. pag. 11. col. 2. quarè non immoror. Cur autem Amor introducatur hic Plutonis cor subigens Æneum? Facilis est solutionis; Nam innuere voluit Vates causam ad Raptum impellentem iuxta sententiam Ouid. Metam. 5. vbi enarrat ipse Venerem indignatam eo, quod Diana, Pallas, & Proserpina Numen Veneris, coniugijque aspernarentur, perpetuæ studentes virginitati, filium exorasse, vt Plutonem suis incendens sagittis in Raptum Proserpinæ concitaret; quod Amor, in obsequium Matris illicò peregerit. Obsecrationem autem Veneris (quoniam Nati obedientiam descriptam vidimus pag. 28. col. 2.) ita loco citato exprimit Ouidius.

Arma, manusq; mea, mea, Nate, potentia, dixit,
Illa, quibus superas omnes, cape tela Cupido &c.

& inferius

Spernimur, ac mecum vires minuuntur Amoris.
Pallada nonne vides, iaculatricemq; Dianam,
Abscessisse mihi? Cereris quoq; Filia Virgo,
Si patiamur, erit: nam spes affectat easdem,
At tu pro socio si qua est tibi gratia Regno,
Iunge Deam Patruo &c.

QVO DVCTA FEROX &c. Secundum secretum, quod vt panderetur, Deos inferos precabatur, illud est; nempè vt ostenderentur loca illa continuo vmbrarum ductu circumfusa, perpetuisq; obsita noctibus, quibus excepta fuerit Proserpina, & num obscuris manserit in thalamis, an verò sub Elisia luce meliori Cœlo posita fletibus tandem finem imposuerit &c. Eodem contextu orat, vt raptus non solum, sed & modus eiusdem sibi patefiat, & quomodo Proserpina Regnum inferorum dotale acceperit &c. vtrumq; enim sensum vnica colligat dictione mirabilis semper Poeta.

QVO. Ex duplici sensu quem habere potest hæc particula *Quo* duplex promanat explicatio supra indicata; nam hæc particula *Quo*, vel sumi potest, vt relatiuum antecedenti suo præpositum; ita vt idem sit, ac *Quali*, sicuti superior particula *qua*, vbi dixit: *Qua lampade &c.* vel sumi potest, vt aduerbium loci. Si primo modo sumatur, consentaneus erit sensus cum supradicta particula *qua* traductione tantummodo intercedente; & sic secunda explicatio, quam attigimus, emerget. Si secundo modo sumatur; ex causa, nempè ab Amore Plutonis ad effectum inquirendum procedit; nempè ad locum indagandum, quo ducta fuerit Proserpina, vt explicare possit imperium, quod illius amoris causâ Proserpinæ obtigit; seù erit processus ab antecedentibus ad consequentia, & sic prima nostra firmabitur explicatio. Posset fortassis tamen aliquis ex seuerioribus grammaticis Criticus, apices magis, & superficiem, quam sensuum medullas perpendens, huic meæ explicationi fallaciam obijcere deceptionis, asserens decipi opinionem meá eo, quod ooη satis animaduerterim, particulam *quo* relatiuam, à particula *quo* aduerbiali per accentum distingui; nam relatiua sine accentu scribitur, vt hic; aduerbialis verò accentu notatur. Sed aduertat nouus, quicumq; ille sit, Censorinus Cato, ne, dum religiosè nimis Orthographiam sectatur, Orthographiam poeticam offendat; nam, vt notant Prosodiacæ leges, in monossillabis accentus hodiè non cognoscitur: Præcepto pri. de accentu; Immò in appendice prima ad idem præceptum, hæc expresse habentur: *vt in vltima sillaba accentus sit, latinitas vetat* (loquitur autem de Polisillabis) *nam si praeseneribus, quod nonnulli Grammatici tradunt, discriminis causa, horum verborum esse postremam sillabam acuendam, serpet res latius, quam volumus; id enim erit faciendum in verò, ferè, modò, crebrò &c. qua tamen aduerbia sine accentu scribi posse, apud Poetas centenis in locis reperies; nam si vti Poetæ nominibus sæpè aduerbiaciè vtuntur sine accentu, sic non est necesse est, accentu vti, vt aduerbia à nominibus distinguant, cum promiscuè vtantur.* Quarè illa particula *quo* in Poeta nostro vel accipi potest, vt relatiuum antecedenti suo præpositum, vt dix: vel vt nomen aduerbiatum, vel vt aduerbium reale loci, nulla habita accentus ratione. Firmata igitur dupplicitate sensus, quæ illi particulæ, intactis Orthographiæ poeticæ legibus attribui potest; ideò accentum dixerim a Poeta omnisum hac ipsa de causa, vt videlicet vtrumq. vnica illa particula colligaret. Etiam sic explico.

QVO RAPTV. (Quatenus enim præpositi vim habeat relatiui hoc pacto connecti, & construi debet.) Particula autem illa *quo* emphatica, hoc pacto, est, continens implicite difficultates omnes, in ipso rapiendi modo interuenientes, & quas enodari à Dijs ipsis exoptat Poeta; Mirum enim, insolitum, insuetum, prodigiosum est, Raptum vnius mulierculæ adornare eum, qui sub potestate habuerit quotquot innumeris inferorum catenis clauduntur: Mirum, ex centro Plutonem assurgere, vt amans amatam rapiat: mirum quomodo Cœlum non obstiterit; quomodo Iupiter Pater consenserit; quomodo tellus sustinuerit &c. *Quo Raptu*; idest quomodo in Raptum prosilierit amore impulsus Pluto, ac Proserpinam duxerit. Si verò illa particula *quo* aduerbialiter sumatur, ita vt locum significet, quo Proserpina, Raptu, ducta sit; quis non videat, quantis difficultatibus obruatur, qui ea loca velit describere? Semota sunt; sepulta sunt; occulta sunt; Cimerijs obuallata tenebris, horrore impenia, mortuis tantum patentia, cum Regnum sit illud Mortuorum. *Ideò Pandite quo ducta, raptu, Proserpina &c.* Hæc enim erit constructio textus: si vim aduerbij assumat particula *quo*.

FEROX PROSERPINA. Proserpinam filiam Cereris esse ex Ioue, satis iam patet, & videbimus infra ad Carm. *Quid Cæterem, magnamq; Thetim &c.*, & ea est, de cuius hic agitur raptu. Remanet itaq; tantummodò explicandum cur

FEROX DICATVR. Ferox idem interdum est, ac *in hostem sæuus.* Et in hoc sensu optimè *ferox* Proserpina, quæ, cum rapta fuerit, probra in Iouem ipsum, ac querelas emiserit, & armis fœmineo sexui datis raptori reluctauerit, nempè lacrymis, ac gemitibus, vt fusè Auctor lib. 2. item *Ferox* significat idem, ac *animo præstans*, quis autem animo præstantior Proserpinâ, quæ vnicum Tonantis pignus, vt ait Barthius, tot appetitum Procis, nihil non ausura pro virginitate videretur; & quæ, inquam ego, dum ab inferno raptore, ferrugineo illo, vmbrisq; terribili, raperetur curru, non sit exanimata terrore: ac tot inter mortis horrores animam non efflauerit; sed immò Plutonis voces consolantis admiserit, siculas ad oras nunquam reditura? Demùm *Ferox* idem sonat, ac *elatus*, superbus &c. Ferox igitur Proserpina, quæ maximè in subiectas vmbras superbit, quæ implacabilis ius vitæ, necisq; habeat, nullis morientium precibus exorata; & quæ se Iunoni summæ æquiparet in inferorum Regina adoptata?

DVCTA. Iuxta dupplicem significationem particulæ *quo*, dupplici etiam sensu hæc vox *ducta* effertur. Quatenus particula *quo* vim localis habeat aduerbij, *Ducta* italicè erit *condotta, guidata &c.* Pandite quo ducta sit Proserpina, & vox *raptu*, quæ additur, erit ablatiuus modum importans, quo Proserpina ducta fuerit. Quatenus verò illa particula *quo* sensum præpositi habeat relatiui. Sensus erit Pandite Raptum, quo, seù Pandite quali raptu Proserpina ducta sit; idest *nupta, vel coniux facta sit*; nam duci in vxorem dicitur, quæ matrimonio vincitur. Atq; huiusmodi sensus magis ad mentem Vatis videtur, nam sic magis concordat cum sensu subsequentium; erit enim Nominatiuus verbi

POSSEDIT DOTALE CHAOS. Dotale dicitur quidquid ad Dotem pertinet. Superius Plutonem Virginis Raptorem vocauit, & tribus de Raptu libris idem prosequitur, Virginum autem Raptores Dotem de proprio Raptis instituere, tenentur ex legibus, etiam si eas, vt in vxores ducerent, rapuerint. Iure igitur hic Vates Proserpinæ Dotem à Plutone in proprijs assignatam commemorat: *Possedit dotale Chaos.* Verum quia posset quis dicere, Plutonem fuisse quidem Raptorem respectu Cereris, ac Proserpinæ, non verò respectu Genitoris, qui confessus Generum Nuptias simul, & Raptum approbauerit, vt lib. 2. ex ipso habetur Auctore; licet hoc non tollat, quin Vates potuerit ad Leges contra Raptores statutas allusiuè respicere; aliam tamen, non inficior, in hoc Vatis textu eruditionem latère, & ea est quæ Antiquum docet Germanorum morem, de quo hæc Tacitus: *Dotem non vxor marito, sed vxori maritus offert.* Insuper Antiquissimus hic etiam fuit Regum Persarum ritus, qui videlicet vxores suas dotare Ciuitatibus solebant, his verbis: *Hæc Ciuitas mulieri redimiculum præbet; hæc in collum, hæc in crines.* Et profectò non noua Poetæ nostro fuit, ad huiusmodi Persarum morem allusio; nam etiam in Nuptijs Honorij, & Mariæ sic cecinit.

. . . . . . Iam te venerabitur Ister,
Nomen adorabunt populi, iam Rhenus, & Albis
Seruient: in medios ibis Regina Sicambros.
Quid numerem gentes, Atlanteosq: recessus
Oceani. Toto pariter dotabere Mundo.

Hoc etiam igitur loco aptissimè, cum raptam ab opulentissimo Rege, Dite videlicet, Proserpinam describat, ac abeo-

deum

dein sibi in vxorem adscitam, nil mirum. si Plutonem dotantem insinuet, Regnumque inferorum illi tradentem dotale, vt secum æquo iure dominaretur Regina; ex quo factum, vt Proserpina possedisse dicatur dotale

CHAOS. Chaos enim dicebatur antiquissimum fuisse, & ante ipsam Mundi constitutionem. Censebatur autem esse quædam rerum omnium confusio, formæ expers, tenebrarumq; omnium receptaculum. Arcades, hanc rerum confusionem coæternum suo esse Demogorgoni, quem primum Deorum omnium deprædicabant, asseruêre. Ouid. Metam. pri. hanc ipsam confusionem ponit, quam postea, per rerum distinctionem, ad formas ab orbis conditore euocatam dictitat, cum ille mirabile istud Mundi opificium construxerit.

Ante mare, & terras, &, quod tegit omnea, Cælum
Vnus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixere Chaos, rudis indigestaq; moles,
Nec quicquam nisi pondus iners; congestaq; eodem
Non benè iunctarum discordia semina rerum.

Sextus Pompeius, ex sententia Hesiodi, ait, Chaos esse confusam quamdam ab initio vnitatem hiantem, patentemque in profundum; hancque fuisse rerum omnium initium; atq; adeò verbum *incohoo* à Chao rerum omnium principio deriuari. Hæc sententia videtur apertè definire locum, vbi Chaos esset, nempè in inferorum regione situm fuisse, dum dicit, esse vnitatem confusam hiantem, patentemque in profundum; & hanc secutus est etiam Virg. Æn. 4. vbi inter Auernas, quæ inuocantur, potentias Erebum, ac Chaos collocat his verbis.

Tercentum tonat Ore Deos, Erebumq; Chaosque
Tergeminamq; Hecatem &c.

& clariùs Æn. 6. vbi hæc habet expressè.

Et Chaos, & Phlegeton loca noctis silentia latè &c.

Prudenter itaque & Noster, dum Proserpinam infernis Regnis dotatam significare voluit, dotatam Chao fuisse autumat; nam Chaos ipsum est Regnum inferorum, inquit in hunc locum Barthius. Quod si rationem sententiæ Chaos in ditione inferorum statuenti iam quæras, libens hic subdo. Superius vidimus Plutonem Deum dici diuitiarum, eo, quod ex illius Regno, tamquam ex ærario, semina omnium, quæ Mundum ditant, procedere videantur, modo iam alibi explicato. Quare cum Chaos rerum omnium initium dicatur, rectè in Regno Plutonis esse dicitur, immò totum ipsum Plutonis Imperium vnicum Chaos esse. Insuper, si Chaos confusionem sonat, & discordiarum aggregationem, iuxta Ouid. cit., maximum Chaos erit Plutonis Regnum, vbi confusiones æternæ, ac discordiarum perpetuitas enutritur. Quia autem difficillimum est ex confusionibus, ac discordiarum receptaculis veras eruere cognitiones; hinc est vt Poeta: *Pandite*, oret, *dotale Chaos*. Magis propriè, vt notat Barthius, Christiani scriptores *Chaos* vocant, quod interiectum est inter loca damnatorum, & Beatorum iuxta Euangelicum dictum: *Magnum Chaos inter nos, & vos &c.* Sed & si hoc pacto accipiatur, quanta ex eo confusio? Ac quam benè ad Inferos pertinere dicatur cum sit eorum a Beatitudine separatiuum. Certe hoc dotatur Anima Plutoni per peccatum copulata. Sed iam ad nostra regrediamur.

QVANTASQVE PER ORAS &c. Ad consequentiam transitum facit, quæ licet minorem habere videantur difficultatem, non tamen difficultatibus carent; nam difficillimum est, errantis, orbe toto, in incertum sparsa prosequi vestigia. Relaturus ergo Cereris filiam perquirentis errabunda itinera, iure, hæc ipsa patefieri a Numinibus, quæ omnia spectasse censentur, enixè contendit. *Pandite, & quantas per oras &c.*

QVANTAS. Vim habet hic numeralem; nam *Quantus*, & ad pondus, & ad mensuram, & ad numerum refertur: & licet apud Oratores non adhibeatur, vbi de numero agitur, nam adest vox *Quot*, quæ rigorosè ad numerum refertur; apud Poetas tamen non incongruè etiam vox *Quantus* ad numerum refertur: Quarè hic *Quantas per oras* idem est, ac *quotnam per oras*; non tamen omninò excludit mensuram; nam Ceres non plures, & plures tantum, sed & eas vastissimas Oras peragrauit; nam id fuit sollicite peruestigantis officium, quarè & numerum, & mensuram vnica hac particula more suo amplectitur Vates.

PER ORAS. *Per*, vt nostis, Motui locali deseruit, quarè non immoror in præpositione explicanda, *Ora* verò significat quamcumque rei extremitatem, seù Lymbum. Idcircò Oræ nomine nuncupantur propriè Regiones maritimæ, quia videntur esse extremitates terræ, mari vtique conterminæ; ampliatiuè tamen sumitur Ora pro quacumq; regione, cuiuscumq; tandem situs illa sit, & interdum etiam pro Cœli climate: hic significat certè Regiones quascumq; Cereris peruestigatione peragratas; quæ & plurimæ, & vastæ fuerunt, vt innuit potius, quam omninò explicet Vates lib. 3.; nam & hæc imperfectè, & quæ sequuntur nullo pacto, Vates peregit, licet peragenda proposuerit; vel hoc euenerit eo, quod immatura morte præuentus perficere non potuerit inceptum, vel eo, quod temporum iniuria perierit, quæ perfecerit. Quam longis autem, & quam diuturnis erroribus Ceres filiam quæsierit, satis indicat Prouerbium, inde natum in eos, qui nimis sint in quærendo occupati, nempè *Amêa quæsiuit Azesiam &c.* Amêa quippè Ceres Azesia Proserpina apud Træzenios dicebantur, & sub hisce nominibus colebantur, vt notat in hunc locum Parrhas., sed de erroribus Cereris lib. 3.

GENITRIX ERRAVERIT. Nomine Genitricis hìc Cererem intelligit; & Genitricem vocat, vt ex maternitatis mentione magis de consequenti innotescat, quanta affectuũ commotione, quam sollicita cura, ac quanta animi anxietate, quæritauerit; quæ omnia facillima intellectu, difficillima explicatu, sunt, cum vix sufficientes lingua ad intentum habeat expressiones. Ideò Deos implorans: *Pandite*, inquit, *quantas per oras Genitrix erraverit*: & est tertium secretum ab ipsis reserandum. Porrò *errare* hoc loco non dicit *errorem committere*, seù *in crimen prolabi*; sed idem est, atque hùc, illùc, quo nos fortuna ferat, diuagari. Et nullo profectò aptiùs verbo vti poterat Sapientissimus Auctor, vt incertitudinem Cereris quærentis, sed nescientis tamen qua filiam quæreret adamussim exprimeret, cum enim filiam abesse sciret, sed quo, aut à quo ductam nesciret, omnes, incerta semper animo, quasi errabunda vias perlustrabat; non quod erraret, idest aberraret à vero, vel ab honesto, aut à via, quam tenebat, semper ad vnum finem peruestigandi directam; sed quia minimè inueniens, quam quærebat, semper in motu esset, nec vnquam cessaret. Sic *errantia sydera* dicuntur Planetarum lumina, non quia errores perpetrent, & peccent in motu, sed quia nunquam à motu cessent, ad quod alludens nobilissima pariter, ac eruditissima Errantium Accademia Brixiæ florescens Lunari corpori sibi in impresiam assumpto Lemma addidit: *Non errat errando*. Sic itaque Ceres Proserpinę Genitrix non errabat errando, quia, licet motus sui finem non inueniret, Iustitia, Pietas, & amor naturalis, dum virtute notabant iter, vitium ab eodem segregabant.

ANXIA. Anxietas quædam passio animi est, quæ quasi quibusdam stimulis, angorumq; vepribus, spirituum fontem, nempè cor ipsum, cui inhæret, discruciat, agitat, torquet, & inquietos semper spiritus ipsos exagitat, ita vt continuâ ipsorum spirituum, & incertâ concussatione irrequietum etiã detineat animum simul, & corpus. Ideò Vates anxiam vocat Cererem, quæ quanto passionis æstu agitaretur, ob filiam deperditam, solum quæ mater sit, & filiam amiserit, satis poterit explicare; &, quia parum videbatur anxiam vocasse, addit.

SOLLICITO CVRSV. Vt fluxui, ac refluxui spirituum anxietate deturbatorum correspondentem fluxum, refluxumque motuum exteriorum ostenderet: nam, cum motus omnis externarum potentiarum ex vi spirituum proueniat, iuxta spirituum decussationem, necesse est, vt decussatus sequatur, & motus: & ideò Vates Anxiæ animæ sollicitum animam corporis attribuit cursum; *sollicitus* enim idem sonat, ac *inquietus, cursusq; effectus*. & *cursu*, inquit non *motu*, vt velocitatem ex eadem anxietate procedentem indicaret.

VNDE DATÆ POPVLIS FRVGES &c. Quartum secretum explicat hic quod sibi pandendum deposcebat.

VNDE. Aduerbium istud ad locum referri communiter videtur, ita vt idem sonet, ac *ex quo*, vel *à quo loco*. Verum, & ad personam interdum referri apud Cic. inueneris; sicuti profectò Parrhas. illud ad personam Cereris refert, dum hunc explicans locum ait: *Ceres postquam filiæ Raptorem resciuerit fruges mortalibus indicauit*. Equidem ad personam referri non negauerim; sed ita vt insuper habeat adnexam rationem causalem, ac si diceret Poeta: *Pandite causam propter quam Ceres dederit fruges &c.* Constat hoc ex ipso Poetæ contextu; nam, dum Deos inferos orat, vt pandant secretum; certe de aliquo rogat arcano, quod non facilè obuium sit. Ast Cererem frugum fuisse inuentricem, adeò in comperto est, vt nullum iam lateat, cum immò Ceres frugum Genitrix antonomasticè fuerit nuncupata. Quarè, si aduerbium illud *vnde* ad solam personam referatur, frustra erit Deorum inuocatio, vt pandant quod lippis, & tonso-

foribus notum eſt. Scio equidem, Siculos ſibi gloriam adinuenti tritici, atque Agriculturæ peragendæ artem adſciſcere; ſcio Ægyptios ſibi; Athenienſes ſibi vindicare; ſcio, ab alijs Celeum, ab alijs Triptolemum, ab alijs Cercyonem, ab alijs Eunelum lationis, & frugum iactitari Auctorem; ſed hos ipſos à Cerere primum edoctos omnes conſentiunt. Cicero 7. in Verrem de Cerere, & Proſerpina loquens ait: *à quibus initia vitæ, atq; victus, legum, morum &c. hominibus data, ac diſperſa eſſe dicuntur.* Lucretius lib 6. ab Athenienſibus initia frugum, & legum manaſſe ſcribens non deſtruit, nec confutat, quæ Ouidius 5. Metam. ſcripſit his verſibus.

Prima Ceres vnco glebam dimouit aratro;
Prima dedit fruges, alimentaq; mitia terris;
Prima dedit Leges. Cereris ſunt omnia munus.

Idem Ouid. 2. faſt. rationem reddens, cur ſues Cereri immolentur, dicit rationem eſſe, quia ſues deuaſtant Cereris dona, nempè fruges.

Prima Ceres auidæ gauiſa eſt ſanguine Porcæ,
Vlta ſuas meritò cæde nocentis opes.

Olitores ipſi ſexto menſis Aprilis ſpiceas coronas Cereri offerebant fertilitatem ab ipſa implorantes: ad quorum morem alludens Tibullus, huiuſcemodi Coronam è templis pendère, iubet:

Flaua Ceres tibi ſit noſtra de rure corona
Spicea, quæ templi pendeat ante fores.

Quid igitur clariùs, quam fruges ad Cererem, tamquam ab ipſa primo prouenientes referri, cum hoc vel Olitores ipſi reſciuerint? Verum, ſi cauſam, propter quam Ceres fruges hominibus dederit, requiras, hæc quidem in ambiguo fuit. Alij enim dixerunt, Cererem, ſuaptè natura iubente, pronam ad fruges impertiendas fuiſſe; ſed à Neptuno compreſſam, cum equum peperiſſet, partim ob iram in compreſſorem, partim ob pudorem, nigras ſumpſiſſe veſtes, ac lucis, Deorumq; fugientem conſpectum in obſcuriſſimo ſpecu latitaſſe. Hinc factum, inquiunt, vt omnes, abſente Dea, fruges corrumperentur, peſtiſq; paſſim homines, & animantia omnia conſumeret: Ruebat Vniuerſus in excidium orbis: cum, Dijs omnibus Cereris latebras ignorantibus, Pan Syluarum præſes, cum per Arcadiam venando vagaretur, Deam vidit caſu latentem, ac illam Ioui indicauit: Ioue autem iubente, Parcas illam adijſſe dicunt, iiſq; vt iram deponeret deprecantibus, placatam tandem ad munus diſpertiendarum frugum rediſſe. Alij fabuloſum hoc Cereris commentum eſſe aſſeuerant, & dicunt frugum omnium, ſationumq; vbertatem ex Cerere deriuatam tunc, quando raptam, terris omnibus, Filiam quæritaret; quippè quæ, cum de omnibus, à quibus ſic peregre proficiſcens comiter, ac liberaliter excepta fuiſſet, benemereri ſtuderet, frugum colendarum formam edocebat. Alij dicunt, non hoc contigiſſe, dum quæreret; ſed cum ea, quæ de Raptu Proſerpinæ contigerant, percepiſſet; nam, vt gratum tunc animum oſtenderet in reuelantes, frugum extitit liberalis. Certe Ouid. Cererem, immò terras omnes, ac præcipuè Siciliam, ſterilitate mulctaſſe autumat tunc temporis, quo filiam quæreret Raptam, nec inueniret; ſic enim Metam. 5.

. . . . . Terras tamen increpat omnes,
Ingrataſq; vocat, nec frugum munere dignas;
Trinacriam ante alias, in qua veſtigia damni
Reppèrit; ergo illic ſæuâ vertentia glebas,
Fregit aratra manu, pariliq; irata colonos,
Ruricolaſq; boues letho dedit, aruaq; iuſſit
Fallere depoſitum, vitiataq; ſemina fecit.
Fertilitas terræ, latum vulgata per orbem,
Sparſa iacet: primis ſegetes moriuntur in herbis:
Et modo Sol nimius, nimius modo corripit imber.
Semina tacta legunt: Lolium, tribuliq; fatigant
Triticeas meſſes, & inexpugnabile gramen &c.

Redditam autem terræ fœcunditatem Ouid. idem ibidem memorat à Cerere, eum filiæ notitiam habuerit; tunc enim, vt ipſe ait, Triptolemum miſit Ceres ad fruges iterum diſpertiendas &c. ex quibus vides antiquiorem ab Ouid. affirmari agrorum culturam, quam Cereris ad filiam inquirendam peregrinationes, quarè prælatæ ab ipſo ſententiæ de frugibus, vel occaſione peregrinationis, vel notitiæ de filia habitæ, datis, non ſolum in dubium reuocantur, ſed refelluntur apertè. Aliam datarum frugum cauſam attigimus ſupra nomen *Profundæ Iunonis* explicantes, quæ, licet ad perſonam Proſerpinæ ſpectare videatur, in ipſam tandem genitricem, ſine qua nec Proſerpina fuiſſet, refunditur. In tanta igitur opinionum varietate, ex tanto Auctorum diſſidio oritur difficultas, veram à falſis opinionem ſecernendi, vt vera cauſa, *vndè data populis fruges* diſcernatur. Quarè aptiſſimè inquit Poeta: *Pandite vndè data*; cum Arcanum hoc non facilis adeò ſit ſolutionis.

DATÆ. Ideſt *dono data*, ſpontè, liberaliter, & opportuno tempore, vt ex ſupradictis abundè patet non ſolum, ſed etiam ex dandi verbo, quod ſine addito prolatum gratuitam dationem videtur importare. Heinſius lectionem variat hoc loco, & ex Clauteriano codice legendum aſſerit, *vndè data populis Leges*; cui & Barthius aſſentitur; & rationem reddunt, quia hoc pacto voluerit Vates, & beneficium legum datarum, & beneficium frugum exhibitarum coniungere, ſicuti de facto, vt ait Barthius, Ceres vtrumq; hoc beneficium iunctum præbuit hominibus, iuxta illud Ouid. Metam. 5. de Cerere.

Prima dedit fruges, alimentaq; mitia terris,
Prima dedit Leges &c. vt ſupra retulimus.

His addi poſſunt auctoritates & Ciceronis, & Lucretij per nos ſupra relatæ in explicatione aduerbij, *vndè*, nam iiſdem cit. locis & Cic., & Lucr. Cererem primam legum inuentricem conſtituunt; Verùm non video, quomodo ex citatis Auctorum ſententijs, vel Heinſius, vel Barthius deducant & fruges, & leges vnitim à Cerere datas hominibus fuiſſe: neque enim repugnat Cererem primam fuiſſe frugum datricem, primam legum inuentricem, & fruges diuerſo à legibus ferendis tempore tribuiſſe. Et equidem lib. 5. Mythol. Nat. Com. Cap. 14. inuenio Legum conſtitutionem, poſt datas, fuiſſe, fruges. Sic enim Mythol. ibi *Cum frumenti ſemina inuenta fuiſſent, homines, qui prius nullis legibus parebant &c. Leges rogarunt, quibus ſua pars terræ cuiq; fuit aſſignata; deindè leges latæ ſunt de regundis finibus, de teſtamentis, de emptionibus, quæ primum latæ ſunt à Cerere, quia illa fuit legum ferendarum cauſa*, ex quibus patet, leges non fuiſſe eodem tempore, ac fruges datas; ſed poſteriores fuiſſe, & non niſi rogatu hominum, rixas ex communione frugum, qua vterentur enaſcentes euitare cupientium. Quarè hac ceſſante Barthij ratione bona ipſius, ac Heinſij, Clauterianiq; codicis pace non video, cur à vulgata recedendum. Nam latio legum frugum dationem ſequitur tamquam effectus ex cauſa procedens; ideoq; in cauſa, & ipſe attingitur effectus ſuo loco expromendus; atque adeò nulla expreſſior legum neceſſaria fuit hic mentio,

FRVGES. Nomine frugum venit quidquid ex fructibus terræ in alimoniam conuertitur; licet in principali loco triticum adſit; & de hoc principaliter, licet cæteris non exclusis, loquitur Poeta hic, vt ex dicendis patebit.

POPVLIS. Ideſt omnium nationum gentibus; nam ſicuti *Populus*, in ſing. num., ſignificat multitudinem mortalium, in eadem Ciuitate, communi ſocietate gaudentem: ſic Populi, in plur. num., ſignificat plurium Ciuitatum aggregationes; &, cum numerus indeterminatus æquiualeat vniuerſali, hinc eſt, vt vniuerſæ totius orbis aggregationes, per vocem illam *Populis*, ſint intelligendæ.

ET GLANDE RELICTA &c. Variat hic etiam lectionem Heinſius, & legendum potius autumat *vt*, ideſt *quomodo*, vel *cur glande relicta &c.*, & quidem congruenter ad ſua principia; nam cum pro quarto Arcano ponat leges datas, ſequitur vt pro quinto ponat inuentas ariſtas, quarum cauſam inquirat, aut modum per particulam *cur*, ſeu *vt*. Nos verò quibus Heinſij ſuperior lectio non arridet, neq; hic à vulgata diſcedendum arbitramur. Erit itaq; membrum hoc ſubſequens explicatiuum antecedentis; nam cum in antecedenti fruges datæ ſignificentur, & nomine frugum veniat quidquid in alimoniam cedit, vt dicebamus, vt oſtenderet Vates ſe principaliter de ariſtarum munere locutum, explicandum duxit, quid nomine frugum principaliter intelligeret, quarè particula *&* non erit hoc loco copulatiua, ſed explicatiua idem ſonans, ac *ideſt*, ſeu *hoc eſt*, in quo ſenſu & Plato ait: *Annos natus iam ſexaginta, & ſenex*, nempè *hoc eſt ſenex*.

GLANDE RELICTA. Ea fuit ante inuentum tritici vſum miſerrima mortalium conditio, vt omnes porcorum in morem glandibus veſcerentur. Teſtatur Iuuen. Sat. 6., Valer. Flac. Argonaut. pri. Virg. Georg. pri. Sidon. Carm. 9. Arnob. lib. 2. Plinius lib. 7., & Mythol. ſupra cit. Nat. Com. ac Cel. Rhodig. lib. 16. licet Glandis appellatione omnes fructus contineri adnotauerit Caius *l. quo venenum ff. de verb. ſignif.* Nullis tunc legibus tenebantur homines, omniaq; habebant communia, vt notat pri. Georg. Virg. cum ait.

Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum,

Fas

Fas erat: In medium quærebant &c.

Quia non tanti tunc tellus erat, quippè desertis simillima, vt agrorum terminales lapides statui deberent. Postquam verò Ceres fruges, ac præcipuè triticum dedit, atq; agrorum colendorum rationem mortales edocuit; tunc agrorum subindè facta diuisio, vt supra diximus, terminales etiam lapides sacri existimati, quia leges postea latæ de regundis finibus eos venerabiles effecerunt; ex quo legifera Ceres, vt item dix. *hoc est legum inuentrix dicta &c.* Et tunc, gustata tritici iucunditate, Glandes Porcis relictæ pariter fuerunt, vt meliori victu mortales vterentur, atq; id attingit Poeta hic in his verbis: *Et glande relicta*. Glandes autem sunt fructus illi omnibus notis, quibus vbiq; quercus abundat Ideò

DODONIA QVERCVS. Celebre est illud, quod de Oraculo dicitur Dodoneo ex quercubus erumpente. Dodona enim Ciuitas Chaoniæ fuit in regione Epiri, iuxta quam Dodoneum nemus querneum totum. In medio Nemoris insigne aderat templum Ioui Dodoneo (sumptâ videlicet ex loco Numinis denominatione) dicatum. Hic cum Iouem incolæ, exterique consulerent, quercus, quibus consitum erat nemus, profantes, atq; oracula reddentes audiebant. Hoc idem nemus glandibus, quibus affluebat, victum suppeditabat Dodonæis; sed cum cresceret in dies incolentium numerus, iam non sufficiebant in cibum glandiferæ arbores, & nisi Ceres fruges dedisset, pessimum malorum omnibus imminebat. Attigit hoc Virg. cit. dum in inuocatione, quam habet ad Bacchum vini auctorem, & ad Cererem tritici donatricem, asserit, ante hæc dona, glandes in cibum lymphas in potum mortalibus fuisse; sic enim pri. Georg. cit. cecinit ipse.

. . . . . . Vos ò clarissima Mundi
Lumina, labentem Cælo quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus,
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculaq; inuentis Acheloia miscuit vuis &c.

& paulò inferiùs ibidem deficientes iam glandes adnotauit, opportunamq; tunc Cererem aduenisse; dum ait.

Prima Ceres ferro mortales vertere terram,
Instituit, cum iam glandes, atq; arbuta sacræ,
Deficerent syluæ, & victum Dodona negaret.

Ex quo patet Claud. hoc loco vestigijs prorsus sapientissimi Maronis inhærere, dum adamussim loca vtriusq; concordant. Dodoneam autem Quercum potius nominant, quam cœteras in genere, vt maiori eruditione locutionem exornent, posita ideò specie pro genere per Synecd. vt moris est Poetarum.

CESSERIT. Vbi maius cessit minus: quarè aptissimè hic Dodonea quercus *cessisse* dicitur, licet tot culta adoratoribus, tot oraculis frequentata, Ioui ipsi dicata, cum tunc temporis nil quercu magis mortales iuuaret; quia superueniente Cerere aristarum inuentrice potiora emicuerunt ad sedandam famem inuenta. Ideò *cessit*, idest cessauit, & loco cessit cedens, munus alendi hominis.

INVENTIS ARISTIS. Inuenio, a quo particip. *Inuentus* deriuatur interdum, vulgò significat *acquistare*, interdum verò *Inuentare, ò ritrouare*. In vtroq; hic sensu ponitur à Poeta; nam, quatenus Aristæ ad Cererem inuentricem, seù auctricem referuntur suam, secundam habet significationem: quatenus verò referuntur ad populos illis a Cerere donatos, idem erit, ac *acquisitis*. Porrò Aristæ Scabra ea spicarum pars sunt, quæ licet tenuissima, addensatorum hastilium speciem præfert, quibus spica ipsa in coronæ formam obuallatur, & ab inferiorum auium morsu protegitur. Sumitur autem pro ipso tritico per metalepsim; nam ab aristis ad spicas, a spicis ad granum inclusum in earum folliculis gradum facimus. Adde ex iure ciuili, Gallo auctore, frumentum definiri *id, quod in se contineat Arista*, quarè aptè ea pro tritico.

Iam si ad moralem sensum hæc traducenda esset inuocatio, facilè erit moralitatem elicere, qua erudiamur, in arduis quibuscumq; suscipiendis diuinum esse nobis auxilium semper implorandum, iuxta effatum: *ab Ione principium*, & iuxta quod etiam Italicus cecinit Vates.

Cho ben commencia ha la metà dell' opra,
Ne si commincia ben se non dal Celo.

quod præcipuè locum habet in ijs, qui de theologicis rebus, hoc est ad diuinitatem spectantibus agere conarentur, in quibus Angelicus ipse Doctor magis se orationis, quam studij assiduitate fatetur didicisse, cum enim omnia a supremo donatore proueniant, ab eo omnia sunt exoptanda, assiduisq; precibus exposcenda. Insuper ex propositione obiter admonemur, Amoris illecebris minimè fidendum, quamuis ita videremur nobis ipsi a natura instituti, vt Cautes scopulorum Marpesiæ simus, atq; inflexibiles adamantes; nam, si ferreum, adamantinumq; Plutonem, odij, irarum, ac furoris indomiti receptaculum, subegit Amor, quis resistet? Parthorum igitur in morem cum amore decertandum nobis insinuatur; cum verum sit.

Che non si vince Amor se non fuggendo.

alioquin teterrimus iste humanitatis tyrannus, in fœdissima quæq; compellens, ad stupra, ad incestus, ad genus omne obscœnitatum infęlicem sui sectatorem deducet; vnde anxia Mater lugeat Ecclesia amissum filium deplorans, donec, filij prodigi admitar, relictis porcorum siliquis, ad meliorem tandem frugem, si fieri poterit, per pœnitentiam facti reuocetur.

Sed iam quæ Italica scribenti suggerat Chelis exarentur.

Voi Numi, à cui, con vassallaggio eterno
 Serue del cieco Mondo il popol misto,
 Ch' adduna horrendo infra sue sponde
  Auerno,
 Per fame immenso à vostri scetri acquisto;
 Voi, dal cui gran tesoro, onde l'Inferno
 Douitioso si vanta, à chi fù visto
 D'auare voglie ingordamente acceso,
 Ciò, ch'in terra perisce, in dono è reso.
Voi, che colà, trà i noue giri algosi
 Della Stigia Palude, il trono ergete;
 E, ruotar Flegetonte incendij ondosi,
 Qual mar di fuoco, in vagheggiar, godete:
 Voi di quel sacro horror gl' arcani ascosi,
 Disserrate al mio pletro; e voi scorgete
 Nel centro vostro, ou'è più cupo, e basso,
 Sicuro d'error della mia Musa il passo.
Dite voi, con qual face il nudo Arciero
 Giunse di Pluto ad espugnar gl' orgogli;
 Come, amante in vn punto, e come, altiero,
 Proserpina rapir questo s'inuogli:
 Del thalamo nutial quale Emisfero
 Del vostro Mondo il fatal lutto accogli;
 Come del Chaos tutto ella s'ascriua
 Feudo dotal l'interminata riua.
Della chioma dorata, in cui biondeggia,
 Dell' hirsuto primier spogliato, il suolo,
 La cagion soggerite: e, mentr' ondeggia
 La messe d'or, d'aure festiue al volo,
 Perche, prima adorata, hor si dispreggia
 Quercia sacrata al Regnator del Polo;
 E i suoi frutti, gia vn tempo, ambito dono
 Dell' Ariste al trionfo abietti hor sono.

Viliora, & nos abijciamus; ac Heroicum Auctoris nostri metrum prosequamur.

Dux Erebi quondam tumidas exarsit in iras,
Prælia moturus superis; quod solus egeret
Connubijs, sterilesque diù consumeret annos,
Impatiens nescire torum, nullasq; mariti
Illecebras; nec dulce Patris cognoscere nomen.
Iam quæcumq; latent ferali monstra Barathro
In turmas, aciemq; ruunt; contráque Tonantem

DVX EREBI &c. Aggreditur iam Auctor hic nobilissimum suæ Poesis contextum: Et, quoniam optime nouerat, quod præcepit Aristoteles Cap. 7. suæ Poeticæ, nempè fabulam Eroicæ Poesis animam esse; & Poetam ab Historico distingui; quia Historicus facta enarrare debet fideliter, vt facta sunt; Poeta verò ea debet enarrare, eo pacto, quo fieri potuerint, circa quod suas maximè vires exerit fabula; hinc est, vt Auctor, quo Plutonis motibus tribuat

ini-

Coniurant Furiæ, crinitaque fontibus hydris
Tisiphone, quatiens infesto lumine Pinum,
Armatos ad castra vocat pallentia Manes.

initium causat, excogitet, exponatque, quibus concitus ira ex priuatione connubij in connubiorum assurgat desiderium, vehemens adeo, vt bellum paret superis inferre, ni coniux detur. Iure autem effingitur in superos exardescens; nam, cum nulla videretur illi in inferis suo digna connubio, e superis coniux fuerat expetenda; nec facilis, quæ impleretur, erat postulatio; nam quæ vxor sibi Erebum adsisceret? Inuitam autem luce priuari, æternisq; damnari tenebris non videbatur consentaneum summo Ioui, qui nomen à iuuando deduxerit: quarè ex nimia Iouis in mortales indulgentia prouenire videbatur Plutonis cœlibatus; & se contemptum existimare poterat à Fratre Pluto, cum illum mortalibus magis, quam sibi fauentem prospiceret. En causas irarum, ac bellicos apparatus accelerandi. Motus autem Plutonici in causam assentientis Raptui Iouis adducunt, & hæc tandem omnia a primo ad vltimum eiusdem raptus causam, seù potiùs causarum seriem assignant. Exornatæ igitur narrationi suæ initium daturus Vates iure à motibus iracundis incipiens Plutonis ait

DVX EREBI &c. Iure inquam Dux potiùs, quam Rex Erebi Pluto hic appellatur; nam, cum illum prælia in superos molientem insinuare velit Poeta, non alio nomine, quam Ducis debuit insignire. *Dux* enim propriè dicitur, qui milites in prælium ducit obtemperantes. *Dux* autem *Erebi*, inquit, idest *totius Inferni dominator, eiusdemq; Potestatum omnium Ductor*; vt ex parte totum proponeret intelligendum. Sed, cur *Erebi* potius dixerit, quam Inferni, attendamus. Varro Orci Deum fingit Erebum Noctis parentem. Seruius existimat esse secessum quemdam inferorum, quem teneant, qui cum virtute vixerunt, & adhuc in Elisijs non admittuntur. Certe Erebum in imis inferorum partibus locat Virg. qui Georg. 4. sic ait.

At cantu commotæ Erebi de sedibus imis
Vmbræ ibant tenues &c.

& Æn. 4. idem indicans sic ore Didonis loquitur.

Vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras,
Pallentes vmbras Erebi, noctemq; profundam,

& Æn. 6. non in profundo tantum iacuisse, sed & tenebris obsitum fuisse Erebum declarat inquiens.

Troius Æneas, pietate insignis, & armis,
Ad Genitorem imas Erebi descendit ad vmbras.

Alij non dissentientes à Varrone Erebum Deum inferum dicunt, sed Fluuiatilem Deum; nam Erebum inter Inferni amnes vtique enumerant, & Noctis cum Varrone parentem faciunt. Non desunt tamen qui dicant Erebum Noctem habuisse vxorem, non verò filiam. Sed quidquid sit de hoc, num, scilicet, Filia, an coniux Erebi nox fuerit (parum enim ad institutum pertinet) certe omnes in hoc conueniunt, vt dicant Noctem ex Erebo dependere, vel filia sit tandem, vel coniux. Crediderim tamen Poetam hoc loco in eorum sententia descendisse, cum quibus sensit & Cic. 3. de Nat. Deorum, qui Noctem Erebi vxorem asseuerant, atq; ex eorum coniunctione ortum habuisse Amorem, dolum, metum, laborem, inuidentiam, querelas, rabiem, aliosque eiusdem farinæ filios, quos late enumerat Cic. cit., & ideò nil mirum esse, si Ducem potius *Erebi*, quam alterius inferorum partis Plutonem appellauerit, quem futurum erat, vt describeret Amore concitatum, querelis affluentem, affrenatum rabie, inuidentem Fratri connubia, dolo, ac vi vsurum &c. Quod si mauis filiam, quam vxorem Erebi Noctem esse; memineris etiam Noctis subinde filiam Cæcitatem ex gremio Noctis procedere, ac consequenter per veram descendentium lineam ex Erebo Cæcitatem deduci. Quia verò ira correptus cæcus dici potest, dum, rationis lumine irarum fluctibus obruto, extinctoq; ruit in præceps; ideò Pluto Erebi Dux dicitur, vt Cæcitati notetur addictus, dum in Cœlum, eiusdem viribus semper inexpugnabile, bellum vtiq; meditaretur, quod maximam mentis indicat Cæcitatem. Erebum autem pro toto inferorum Regno vsurpari solitum, vt certè hic, nemo, vt arbitror, in dubium reuocauerit; nam & Virg. vsurpauit Æn. 6. vbi ait.

Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnes.

vbi vt doctè notat Parrhas. per amnes Erebi omnes inferorum fluuios designat descendentibus obstantes.

QVONDAM. Tempus præteritum, & quidem longè præteritum indicat hoc aduerb. temporis, vt rem se ab ouo, vt dicitur, repetere profiteatur Poeta.

EXARSIT. Non ausim translatum dicere hoc verbum, ne Platoni iniurius fiam, qui dixerit, Iræ affectum igneum esse, vt benè notat Caussinus lib. de Eloquentia sacra, & profana 8. Cap. 18. quod Platonis assertum confirmatur etiam apertè ex definitione communi iracundiæ, quâ scilicet dicitur: *Ira est Ebullitio sanguinis circa cor*; nam certè hæc definitio, igneum adeò esse hunc affectum, exprimit, vt ex eo sanguinis ebullitio consequatur. Hoc ipsum testatus fuit Lucretius lib. 3. cit. à Caus. vbi supra; dum pleno cecinit ore.

Sed calidi plus est illis, quibus acria corda,
Iracundaq; mens facilis exardescit in iras.

quarè aptè vtitur & Claud. hoc verbo *exarsit* ad ostendendam, iuxta exaratas sententias, igneam iracundiæ affectus naturam. Sic etiam Martialis in Amphit., vt Rhinocerotis ferocitatem deprælianti explicaret, inquiens.

O quam terribiles exarsit pronus in iras;
Quantus erat cornu, cui pila Taurus erat.

& verè irascentium flagrant micantes oculi, multus in ore toto rubor, & æstuans ab imis vsq; præcordijs sanguis est.

TVMIDAS IN IRAS. Tumidas vocauit iras, quia tumidum faciunt irascentem; nam ex illa sanguinis ebullitione, quam diximus ex hoc igneo affectu prouenientem, adeò sanguis ipse exæstuat in venis, vt, tumentis æstum oceani imitatus, venarum interdum claustra disrumpat, vt adnotauit in Leone Lucr. cit.

Quo genere in primis vis est violenta Leonum
Pectora, qui fremitu rumpunt plerumq; gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.

Iterum *Tumidus* interdum idem, ac *superbus* est, quænam autem ira superbior, quam quæ minas iactet in Cœlum, bellumq; superis moueat? aptissimè igitur hic Pluto arsisse dicitur: *Tumidas in iras.* Ira autem ab *ire* dicitur, quia irascens extra se it, & furit, dum irascitur, atque adeò appositè causa cur Pluto extra se eat, & in Cœlum furere incipiat, *ira* proponitur.

PRÆLIA MOTVRVS. Prælium, vt aliqui volunt, dictum est à premendo, quia se inuicem hostes premant dimicantes: alij tamen, meo iudicio, meliùs, à Prælo deductum volunt, quia Prælio, quasi prælo sanguis è compressis exprimitur corporibus, non secùs ac ex prælo mustum. Ex quo vides, quam alte exageret Plutoniæ iræ, ac superbiæ magnitudinem Vates, adhibens hanc vocem *Prælia*; quasi diceret, tanto eum iræ impetu correptum, vt iam sibi videretur Prælium de Prælio facturus ad superos miserrimè contorquendos. Et nota, quam benè hic Poeta Naturam imitetur; nam de sæuissimo Deorum loquens, atrocissimis eum moribus imbutum, præclarè ostendit. *Moturus* autem inquit, vt exprimeret deliberatam in prælium animi sententiam, & præcipitem profectò, dum ante adhibitum deliberat Consilium.

SVPERIS. Nempè Dijs Cœlestibus; hos enim per hanc vocem significari iam diximus in explicatione per oppositum ad Carmen *Inferni Raptoris equos &c.* Causam, cur in superos bellum Pluto meditetur, & iam innuimus, & inferiùs latiùs patebit, quare non immoror.

QVOD SOLVS &c. Quod particula causalis est, vt, indicata Plutonis ira, transitum commodè faciat Poeta ad assignandas causas, quæ tanti fomites incendij extiterint.

SOLVS. Tres fuerant Saturni, Opisq; ipsius coniugis filij, nempe Iupiter, Neptunus, ac Pluto. Iupiter Iunonem duxerat; Neptunus Amphitritis connubio fruebatur: quarè iam ex tribus, quos fratres diximus, solus Pluto a connubijs excludebatur. Ex quo nota quam emphaticum sit illud nomen *solus*: quasi videlicet Canis mortuus esset ille reliquis fratribus comparatus, ideòq; à communi cum ijs sorte excluderetur, quasi, fastu quodam, reliqui eum fratres despicerent, neglectumq; contemnerent, ac, quasi spurium, ad perpetuum adigerent Cœlibatum. Omnis comparatio odiosa semper est, vt fert vulgatum axioma; at comparatio inter fratres, si eorum vnus se ab alijs contemptum arbitretur, si non pari omnes fortuna fruantur, si non æquo incedant gradu, si non ijsdem omnes ditentur muneribus, si non eodem modo omnes votorum compotes fiant, quantas interdum excitat Tragædias. Hæc vna causa fuit, vt Ioseph in sacris litteris vix non occisus fuerit, venditus tamen Ismaelitis à cœteris fratribus videntibus, quod à Patre ille plus cœteris amaretur, & credentibus se a fratre contemptos eo, quod enarrasset, se per somnium vidisse Manipulum suum stantem in agro, & Manipulos fratrum cadentes adorare Manipulum suum. Hinc & ipsi mortem fratri machinantes, cum eum à longe venientem vidissent, coniurabant

dicentes: *Ecce somniator venit; venite occidamus eum, & videamus, si prosint illi somnia sua.* Iure igitur sibi ipsi videri potuit excandescens, & Pluto, qui, fratribus coniugio lætis, se solum desertum, se solum nullius gremio receptum, quasi solus fratrum omnium esset peripsema, ludibriumq; omnibus deridendum. Adauget autem hanc Plutonicæ apprehensionis mæstitiam simul, ac dolorem, dum apposite, prudenterque subdit

EGERET. Egère enim propriè est alicuius rei inopia laborare. Quid autem absurdius, quam Ditem egère? Ergone Numen illud, quod indigentibus, egenisq; omnibus, ex opibus suis, liberaliter, vt dictum fuit, ac largitet impertitum, inter egentes redactus, emendicare cogetur id, quod animalibus ipsis, ac beluis liberalis indulget Natura? Vide quantam habeat emphasim, & quantum crescat hic nobilissima nostri dictio Auctoris, & quam vehementes indignationis vno verbo euibret stimulos! Natura, vt cum Philosophis loquar, vult semper conseruationem sui ipsius, in quantum potest; & , cum non posset in indiuiduo æternum perennari, vult se perennare saltem in specie; ideoq; & inclinationem propagandi suas species, & ad propagandas fomitem incitantem viuentibus indidit omnibus; ita vt interdum angi videantur, ni, quod ad hunc finem conferat naturalem, assequantur. Quarè, si careant medijs, & consequenter hoc fine priuentur, iure egère, & miserabiliter egère dicuntur, ni tamen, virtute dictante, voluntariò abstineant, si de ratione viuentibus loquamur. Quod si indignanter hanc homo tolerare indigentiam, quanto magis eam toleret Numen, quod, licet non habeat indigentiam naturalem se perennandi in specie, cum perenne sit, quippe immortale, in se ipso, tamen cum, si Numen est, & *bonum* essentialiter sit, ac *bonu* natura ex se semper communicabilis sit, certè non potest *hoc bonum*, quod Numen est, non ferri ex natura sua in sui ipsius communicationem, atque adeò, dum illa priuatur, iure stimulos experitur doloris, & in priuantem excandescit. Loquor ex suppposita fabulosa inuentione Poetarum, Numina, pro eorum libito, afferente; nam de cœtero indecens vero Deo esset connubia appetere, atq; hoc medio, se ipsum communicare. Sed fabula fabulis innectitur, & Poetis omnia licent fabulantibus. Ideo nil mirum, si & Vates noster, supposita Deorum Antiquatorum natura ad congrua fabulis respexerit, cum Inferorum Deum egere dixerit

CONNVBIIS. *Connubij* legendum esse elegantiùs, contendit Heinsius. Sed cum apud Eloquentiæ Principem sæpe verbum *ego* etiam datiuo iunctum animaduerterim, nec immutandum censeo, nec altercandum. Est igitur *connubium* nomen a nubo deriuatum; & ne mireris, si, cum prima in *Nubo* producatur, in connubijs corripiatur; nam, licet *derivata Patris naturam verba sequantur*, adest tamen exceptio: *Das nuuba Nubo*, Pronubaq; &c. quibus & connubium iungens cum Principe Latinorum Æn. pri. dixeris:

Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo &c.

Porrò *connubium* propriè dicitur ius illud, quod per matrimonium confertur vni ex coniugibus in corpus alterius, & vice versa alteri in corpus vnius, quare & pro *coniugio* ritè accipitur. Hoc iure itaq; priuatus Pluto videbatur sibi, hoc ipso, cœterorum respectu fratrum, deterioris iam esse conditionis, ideoq; exardet in iras, & vindictam in priuantes meditatur.

ET QVOD DIV CONSVMERET STERILES ANNOS. Nam a particula suprapposita causali quòd, qua mediante redditur iracundiæ ratio, hæc ipsa dependent. A' consideratione igitur consequentium, quam infixam Plutoni innuit intellectui causas causis aggerat iratum in eodem Plutone exardescentium; a priuatione enim coniugij *sterilitas*, hoc est, priuatio fructuum ex Matrimonio procedentium, oritbatur; *sterilis* enim nomen esse ex græco deriuatum dicitur, οιπερ à στεῖρα quod idem est, ac *carere*; quarè sterilis dicitur quicumq; carentiam, seu priuationem illorum patiatur fructuum, quorum capax à Natura ipsa fuerit institutus. Cum igitur maiore in inferat, iuxta Phil. iniuriam priuatio rei debitæ, quam priuatio, seu potius negatio rei indebitæ, ideo ex capacitate Plutonis ad fructus connubiales percipiendos, cum non minoris, quam fratres, esset capacitatis, crescit iniuria priuationis, seu sterilitatis, quam patiebatur inuitas; hanc autem a tempore adauget Poeta apponens illam particulam *Diu*, quæ aduerbium temporis est, longam nimis transacti temporis exprimens seriem, a quo Pluto sterilitati addictus *steriles*

CONSVMERET ANNOS. Annos steriles vocauit mensuram pro mensurato ponens, seu continens pro contento; neque enim annus, qui nihil aliud est, quam circulatio quædam temporis, & mensura durationis, sterilis dici potest; sed sterilis erat Pluto his circulationibus mensuratus, quo ad vitales motus, nam tempus certè *est numerus motus secundum prius, & posterius*, vt cum scholis loquamur; vel quippè qui continebatur in tempore, cum nihil esse possit, quin in tempore sit, & tempore mensuretur; verò excepto Deo nostro, qui in æternitate indiuisibili est, nec tempore mensuratur. Cum itaque dixit Vates de Plutone, *quod steriles consumeret annos*, idem fuit, ac si diceret: sterilem vitalem generandi facultatem per multos iam annos mensuratam passum fuisse remorari. *Consumeret* igitur inquit, quasi *conficeret* (in hac enim significatione vsurpatum non semel verbum *consumo*, procul dubio, reperies) nam potentia, quæ non reducitur ad actum perinde est, ac si non esset, ideoq; à Phil. frustra esse dicitur. Vel dicas, Plutonem annos consumpsisse dici, idest *deperdidisse* notâ sterilitatis deturpatos; sicuti egregius ille Imperator: *Diem perdidimus*, *amici*; dicere solebat, si quando eo die facultatem beneficia elargiendi non exercuisset.

IMPATIENS. Præcipua hæc causa est Plutonicæ indignationis, quod videlicet diutiùs ferre non posset, stimulante natura, sterilitatem; ea enim est vis illius particip. *Impatiens*; idest *non vlteriùs potens*, eo quod excogitatio priuationis, offensæq; ex ea resultantis, Plutonicum adeò genium è mentis sede deturbasset, vt sui ipsius, ac rationis impos effectus fuisset, cupiditate vehementiùs prædominante.

NESCIRE. Pro *nesciendi*, more poetico. Intelligendum autem est verbum de scientia experimentali; nam de pura cognitione speculatiua certè intelligi non potest, quia si cupiebat, torum certè illum mente conceperat, nil enim voluntas, quæ potentia cæca est, appetere potest, nisi manuducatur ab intellectu præeunte, iuxta Phil. axioma: Nihil volitum, quin præcognitum. Quarè verbum illud *nescire* idem erit, ac *non experiri*; *non degustare* tori delicias, ac fructus.

TORVM. Torus promiscuè significat, & cubile, & mensam, eamq; communis huius acceptionis causam fuisse, arbitror, quia antiqui lectos in triclinijs habere consueuissent, in quibus recubantes epularentur. Vndè & Iouis Epulum, seu conuiuium Ioui in Capitolio apparari solitum, *Lectisternium* dicebatur, à lectulo, in quo recubans Iouis simulachrũ statuebatur ad epulas sumendas. Sicuti autem *Lectus* à lectis herbis, & frondibus, quibus construebatur, ab antiquis *Lecti* nomen accepit; sic *torus* ab intortis herbis nomen assumpsit. Nec mireris antiquitatem, apud quam nondum nostri temporis luxus percrebuerat, stratos ex herbis lectulos confecisse; nam meis ego ipse temporibus, lectulos huiusmodi, ex arborum fronde confectos, non solum vidi, sed & in illis cubare coactus fui, in territorio Bellunensi, propè Germaniam, Diœcesis, cum visitanti Episcopo aditarem Bellunensi; Quid enim aliud montanæ illius regionis asperitas, incolarumque pauperies suppeditaret? *Assai dà*, inquit Italicum Poetæ effatum,

Chi non hauendo più, da ciò, che hà.

Sed ad propositum reuertamur. Cur *Torum* potiùs, quam *cubile*, aut *lectum* dixerit Vates? Non caret mehercule mysterio suo hæc nominis electio. Torus, vt diximus, & mensam significat, & lectum: cum autem coniugati ita coniungantur, vt fiant duo in carne vna, omnia debent habere communia; sed præcipuè mensam, & lectum: mensam vt intelligant, victum communem, communem etiam laborem, vnde victus communis comparetur, importare; quod etiam in causa fuerit, vt opinor, cur antiquus ille apud Macedones ritus sancitus fuerit Nuptias, per diuisum gladio panem, quem vterque ex coniugandis libabat, contrahendi, quem & seruatum ab Alexandro, cum Roxanem duxerit, apud Curtium reperies lib. 8. Lectum verò pariter communem habere debent coniugati, vt diù, noctuq; tàm laboribus vitam exercentes, quàm quieti indulgentes sciant coniugati inseparabili se semper vinculo adinuicem obstrictos.

NVLLASQVE MARITI ILLECEBRAS. Illecebræ propriè dicuntur incitamenta, lenocinia, blanditiæ, quibus stimulus sopitis additur potentijs, vt operentur: cum autem hæc omnia licitè ab vxore erga maritum adhibeantur, hinc est, vt omnia menti Plutonis representata imparientiam illam, de qua dix. vehementissimè excitauerint; cum enim suapte natura voluntas feratur in bonum, &, vt bonum nulli fecundum, harum fruitio illecebrarum repræsentetur; ac priuatio magis, magisque generet appetitum; hinc est, vt de-

desideria dilata crescant, & crescentia torqueant, animumq; ita exagitent, vt furore accensus moras omnes, quibus ab obtinendo detineatur intento, toto abrumpere conatu meditetur. *Maritos* autem inquit; hoc est illecebras solitas marito à coniuge exhiberi: & *illecebras mariti* dixit, per casum adhiberi solitum in possessiuis, quia, cum hæ marito debeantur, iure *maritos esse*, dicuntur. Maritus porrò à mare dicitur, ita vt solis coniugum maribus applicetur.

NEC COGNOSCERE DVLCE NOMEN PATRIS. Sicuti superius dix., verbum *noscere* intelligendum esse, non de scientia speculatiua, sed de experimentali; sic verbum *cognoscere* hic eodem pacto accipiendum ob easdem rationes. *Dulce nomen Patris.* Consequens ponitur pro antecedenti; nam relatio paternitatis, ex qua nomen *Patris* habetur, ex actione generatiua consurgit, cum autem homini dulce sit filios procreare ex suprapolita ratione, videlicet quia inditum viuenti a natura est, vt se ipsum perennare velit in filijs, & etiam quia per realem sui participationem pater in filijs reuiuiscit; hinc est vt dulcissima homini filiorum adsit procreatio, & consequenter nomen Patris mellifluum euadat. Translatè tamen ponitur adiectiuum illud *Dulce*; neq; enim est hæc materialis aliqua dulcedo, quæ in apice linguæ fit, tamquam in sensorio gustus, quæuè ibi ex degustatis fauis iocundam efficiat sensationem, sed est quædam voluptas interna, quæ ex eo, quod quis Pater appelletur, tantam in eum ingerit delectationem, vt suauioribus fauis anima ipsa frui videatur. Adde græcam expositionem: Pater enim græcè πατὴρ dicitur, quasi πατηρ, idest, παῖδας τηρῶν latine *filios seruans*; quid autem charius, quid dulcius Genitori, quam seruatorem se genitorum pignorum esse? Quod si liceat, Anagrammatico more, litteram τ io θ commutare, dicerem vlteriùs, nomen πατὴρ à græca dictione πάθος deriuatum, quę, cum affectum sonet, idem iam esset dicere *Pater*; & dicere: *totus affectus, totus amor* in filios, & quia, vt dixit quidam nostri temporis Italicis indulgens musis: *Ogni amaro l'amor conuerte in dolce.*

quis neget dulcissimum forè nomen Patris, qui Amorem sonans amaritudines omnes, quas aliqui in connubio dictitant amarissimas esse, melleas omninò reddat. Hanc dulcedinem, a pari, in nomine Matris inclusam videtur efferre Virg. Æn. 4. vbi inducit Didonem sibi mala omnia, calamitates, excidia ex Æneæ discessu præsagientem, atque in solarium peroptantem, vt Mater saltem effecta fuisset; quasi diceret, tantam huic nomini inesse dulcedinem, vt infortuniorum omnium amaritudines in dulcedinem ab eo conuertendas certo sibi animo polliceretur.

Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles, si quis mihi paruulus aula,
Luderet Æneas, qui te tantum ore referret;
Non equidem omninò capta, aut deserta viderer.

imò ex hac ipsa dulcedine Anna Didoni stimulos simul, & animos addidit initio lib. Æn. cit. vt in Amorem Æneæ facilis descendat inquiens.

Sola ne perpetuâ mærens carpêre iuuenta;
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?

quasi indignum esset Matris non noscere nomen, respectu fœminæ, & consequenter respectu viri Patris non noscere nomen. Ex qua Virg. sententia colorem sumpsisse videtur Claud. hic.

Incusatur hoc loco Claudianus, quod sterilitatem indignari faciat Plutonem eo in loco, vbi perpetua ea sit. Eum tamen ab huiusmodi censura eruditissimè defendit Barthius indicans, non nouum Poetis esse etiam in Regno Mortis filiorum procreationem admittere: sic ibi ex Nympha Orphne Ascalaphum progenitum ferunt, sic ex Erebo, & Nocte filios, quos supra recensuimus &c. Quare nil magis calumniatorum hic astus Claudianum ferit, quam vulgatam lectionem *nullasq; mariti illecebras* feriant, qui legendum dicunt *nudasque mariti illecebras*, eo quod, vt notat Clauer. Illecebræ mulieris potiùs sint, quam viri. Nam hanc rationem nullam esse iam vidimus, cum, in quo sensu *mariti illecebras* dixerit, explicuimus. Sed iam incœpta prosequemur.

IAM QVÆCVMQVE LATENT &c. Patientia læsa vertitur in furorem: iam pro communi axiomate circumfertur. Idcircò Vates, prudentissimè quidem, superioribus carminibus, diuturnam nimis fuisse patientiam Plutonis, connubio vtique indigentis, commemorauit, vt tandem, causa nondum cessante, sed magis immò, ac magis extimulante, *impatiens nescire torum*, in furorem adactus congruentiùs describeretur. Iam verò, quia item vulgo patet dictum illud. *Regis ad exemplum totus componitur orbis,*

cum Ditem suis percitum furoribus descripserit, aptissimè describit hic secutam vniuersi eiusdem regni cômotionem, ita vt Erebi monstra omnia regijs furoribus obsecundantia ad arma manus tumultuariè expediant; coniurent Eumenides in bellum à Plutone ipso exoptatum; Antesignana vexillifeti simul, ac Tubicenis vicem gerat Alecto belligeras extollens faces, manesque vrgens, vt in armis sint, ducis tantummodo nutum expectantes.

IAM. Aduerb. temporis est miram importans celeritatem, non minus ac importetur per dictum illud, quod communiter circumfertur, nempè *dictum factum*; ideòq; hic aptè ponitur ad ostendendam miram illam celeritatem, qua, viso Regis furore, infernales turmæ sese ipsas ad arma comparauerint; illa enim particula *iam* idem sonat, ac *illicò*; *in ictu oculi*; *dicto citius* &c.

QVÆCVMQVE. Vox distributiua est, qua ostenduntur omnia, & singula monstra in bellum, nullo dissentiente, ac ne hæsitante quidem conspirasse. Superius vidimus infernos Lacus perpetuam discordiarum sedem esse, & quidem iuxta sensum ipsius Claud. pag. 30. col. pri. Quomodo igitur tantam hic inter Auerni pestes concordiam, idem Auctor ponat? Ne mireris, oi fortè mirari velis mirandam prorsus Auctoris perspicacitatem, qui, vt naturam, ac mores imitetur, discordiam ipsam concordi fœdere inducit consociatam. Ecquis nesciat scelestissimorum omnium proprium esse, vt, quantumuis inter se perpetuò rixantes, illicò tamen vnanimes coalescant, quotiescumq; indignum aliquod facinus perpetrandum proponatur, quod infectum remaneat hac sine vnione, necesse sit? Cum ergo hic de scelestissimis Inferni agatur cateruis, congruum erat, vt, licet semper discordes, vnanimes hic coalescerent, dum impium maxime facinus, nempè Cœlorum oppugnatio proponitur peragenda.

MONSTRA. Monstrum communiter definitur *Peccatum naturæ aberrantis à lege*: & de his monstris eruditissimè scripsit integrum volumen Vlysses Aldrouandus, ad quem curiosos remitto; neque enim hic otium cuncta disquirere. Tale monstrum esset Natus cum Bruti capite puer, aut cum quatuor alis volucris &c. Certè nostri Claudiani concinis eruditissimus Franciscus Bracciolinus de Cruce lib. 11. in hoc ipso sensu monstra dici Infernales Potentias profitetur, dum de ijs canit:

Viue serpi han le chiome, aspre, e nodose
Arboreggian irà lor corna mal torte;
E le vipre in giù scendon bramose
A sugger piaue in sù le guancie smorte.
Fuor de gl'humidi labri escon bauose,
Quai d'antico Cinghial Zanne distorte,
Qual Drago sembra, e qual Pantera, od Orso
Qual di Lupo, ò di Tegre hà'l fianco, ò'l dorso.
Qual frega il petto, e ne conuolue, e tragge
Squallida coda, e qual forcuta l'alza;
E qual gonfio di tosce all'orme spiagge,
Quasi Biscia notturna à salti balza;
Qual dessegna 'l terren d'orme seluagge
Con suo piè fesso, e qual di ferro il calza.
Infinita è la greggia horrenda informe,
E 'n nulla, fuor ch' in mal voler conforme.

ex quo etiam vides memoratam discordiam illam concordem, de qua mox supra dicebamus. Sed vt à fabulis præscindamus; Monstrum dicitur spectrum quodlibet horrendum, informe, ingens: vno verbo, quidquid terribile visu est, monstrum est. Cum autem semper tales appareant Inferorum vmbræ, iure monstrorum nomine designantur.

LATENT. Monstrorum semper est lucem fugere, ac in latebris delitescere. Sed appositè hic dicitur *quæcumq; latent* &c. vt intelligamus non ea solum monstra ad expeditionem conuenisse suscipiendam, quæ assiduè Plutonis Regnum, quasi cursores quidam pererrant, vt sontes excipiant, iudicibus sistant, & torqueant damnatos: aut illa etiam, quibus Pluto, tamquam exploratoribus vtitur, vt quę sub hac luce peraguntur, valeat indagare: Vel quæ ad terras, mare, aeremq; sæpissimè transmittit, ærumnis, naufragijs, tempestatibusque miscendis; sed ea moueri omnia, quæ vel perpetuò torpêtia situ in tenebrosis, abditissimisq; inferni antris delitescunt. Nisi potiùs velis dicere, monstra omnia Erebi talia esse, vt lateât, cum Regnum palpabilibus obsitum tenebris inhabitent. Sed hoc & magis obuium esset, & minus ad Poetæ sensum faceret, qui omnia inferorum monstra numeratim ad vnum vsque ad bellum properantia voluerit indicare,

FERALI BARATRO. Ferale idem est, ac funestum, dirum, exitiale; & Feralia sacrata Dijs Manibus erant festa, ex quo perpende, quam prudenter hoc adiuncto vtatur Poeta; funestum enim procul dubio erat, quod sidera ipsa funestis inficere impressionibus, incursionibusq; feralibus sydera funestare ipsa moliebatur: Dirum erat, quod summa crudelitate bellum exornabat: exitiale erat, quod superis exitium meditabatur inferre: Insuper *ferale* idem est, ac *mortale*, ita vt, quidquid ad mortem spectat, ferale esse dicatur. Cum itaque Pluto mortuorum Rex dictus fuerit, ac Regnum ipsius regnum mortis sit; prudentissime dicitur ferale. Adde, Vatem hac voce vsum, tamquam nota differentiali vocis genericæ subsequentis, nempè *Barathro*; Barathrum enim dicitur quælibet profunditas, in quam si quis demergatur, emergendi prorsùs destituatur facultate; nomen est enim desumptum à loco quodam, qui Athenis in immensam altitudinem præceps vndique depressus, Barathrum dicebatur, & in quem locum noxios, ac damnatos deturbabant. Cum igitur genericum sit hoc nomen, vt satis intelligeremus sermonem hic esse de Barathro quidem, in quod noxij omnes deturbantur, sed de eo, in quo mors æternas habuit mansiones, hinc est, vt, notam quasi specificam, addiderit *ferali*.

RVVNT. Ruere idem est, ac *præcipitem ferri*, seù præcipiti passu iter accelerare; quod quidem proprijssimum furentium est; furor enim non minus, ac Amor, cœcus dicitur, consequenter temerè semper, præcipitanter, & inconsideratè agit. Cum itaque inferorum catervæ in sui Ducis mores transierint, qui furore simul, ac Amore, hoc est duplici excitate ferebatur, non possunt profectò, quin ruant, dum Dux ipse ruit

IN TVRMAS. Turma dicitur ordo quidam militaris (vulgò *squadra*) qui tres militum decurias continebat, totidemque habebat Decuriones; &, vt notat Varro, *turma* dicitur, quasi *ter dena*; solebat autem turma ex equitibus confici, ordine memorato, vt patet ex Virg. Æn. 5.

Tres equitum numero Turmæ, terniq; vagantur
Ductores &c.

Hic tamen per Cathacresim abutitur nomine propinquo Poeta, seruans scilicet turmæ numerum, sed præscindens ab hoc, quod vel equites, vel pedites milites sint: non enim equis vmbræ indigent, nisi diceres, Vatem innuisse monstra monstris superimposita, ita vt, equorum loco, Chimeras, Sphynges, Hydras, cœteraque huiusmodi, quibus abundare describitur Auernus Æn. 6., in terroris speciem domitarent. Quod fortassis non esset abs re, de qua agitur, alienum.

ACIEMQVE. Aciei nomine exercitus intelligitur, ad dimicandum instructus; ita vt tantum belli signum expectet. Perpende igitur, quam aptè, & congruenter, gradatim, iuxta vsum militarem procedat Auctor. Primò enim monstra sub Decurionibus in varias conueniunt turmas; subinde ex varijs turmis, in vnum coeuntibus, conflatur exercitus ad dimicandum paratus.

ET FVRIÆ CONIVRANT CONTRA TONANTEM. Suprapositο bellorum incitamento, ex indignatione Plutonis deducto, aliud ex furiarum ardore desumptum adnectit per copulam *&*. Nomen itaque sortitæ sunt *Furiæ* à furore; atque ideò nil mirum, si magis ipsæ, quam cœtera inferorum monstra furere designentur, & coniurationem statuere; cum vnanimes, ac eiusdem furentis genij singulæ sint. Verum aliam liceat causam ex ipsa Furiarum origine recensere, & quam ab eruditissimo Poeta ignoratam dicere, nefas esset. Hesiodus in libro, quem scripsit de origine Deorum, Furias natas esse afferit ex terra, & Saturni sanguine, cum videlicet Iupiter Saturno Patri pudenda abscidit, guttæq; sanguinis in terram decidentes Furiarum fœtum ediderunt. Epimenides Poeta Cretensis scriptum pariter reliquit, Furias Saturni filias fuisse, licet ab Hesiodo discedat, qui dicit eas natas ex eo pudendorum sanguine abscissorum; nam Epimenides natas refert ex Saturno, & Euonyme à Saturno compressa; vt refert Mythol. Nat. Com. qui vtramque vtriusq; Poetæ sententiam exarat lib. 3. cap. 10. Quidquid autem sit de modo, iuxta horum Poetarum sententiam filiæ fuerint Furiæ Saturni, consequenter Iouis. Plutonisq; sorores; & tres ponuntur, vt ternarius numerus, qui est numerus perfectionis, indicet in illis furorem, a quo nomen desumunt, in summo debacchantem. Pulsum cœlesti Regno Saturnum abs Ioue fuisse, cum eum videret vitæ suæ perpetuo insidiantem, apertissimè in fabulis habetur. Furiæ igitur dupplicis in Saturnum Patrem iniuriæ à Ioue collatæ non immemores, nempè & eiectionis è Regno, & pudendorum abscissorum, recenti Plutonis offensa extimulatæ, cum triplicem habeant furoris causam peculiarem, quam in cœteris monstris non fuerat reperire; ideò & publico odio, & priuato furore excandescentes maximè omnium furunt, & coniurationis ineundæ fœdus ad ipsas ideò solas pertinere fas fuit. Hinc eruditissimè Auctor Furias describit coniurantes, non autem cœtera monstra. Si nomen vniuscuiusq; ex Furijs velis hic exaratum, quamquam in comperto satis, superque sit, habeas, non abnuo: & hæc earum sunt nomina. *Alecto*, de qua meminit Virg. Æn. 6. inquiens.

Exin gorgoneis Alecto infecta venenis.

Tisiphone, de qua Auctor noster paulò inferiùs, sed & Virg. Æn. 6. sic eam memorat.

Continuo sontes vltrix accincta flagello,
Tisiphone quatit insultans, toruosq; sinistra,
Intentans angues vocat agmina sæua sororum.

Megæra denique, quam vnà cum præcitatis sororibus Virg., Eschylo consentiens, atque ab Hesiodo, Eumenideque, dissentiens, Nocte natam dicit Æn. 12. sic

Dicuntur geminæ pestes cognomine Diræ,
Quas, & Tartaream Nox intempesta Megæram,
Vno eodemq; tulit partu, paribusq; reuinxit
Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.

CONIVRANT. Coniurare est *simul iurare*, datâ videlicet, acceptâq; in perniciem alicuius fide; qui enim, vno animorum concursu, iungebant dextras, vt iunctis armis in alicuius perniciem irruerent, iniqua inter se fœdera adhibito firmabant iuramento, epoto etiam sanguine sæpe sæpiùs conualidantes, quod signum erat implacabilis odij in vno quoque coniuratorum exardescentis. Vt igitur ostendat Poeta, quam pleno consensu furiæ arma sumerent, earum motum coniurationis nomine designat, atque vt eas implacabiles futuras ostentet, dummodo pro Rege Plutone æternum in Iouem, liceat per Plutonem ipsum desæuire, iuramento adstrictas indicat, dum asserit coniurantes. Quod si quæras, cur, licet monstra inferorum omnia consurgeret dicantur in bellum, solis attribuatur Furijs coniuratio; iam satis constat ex eo, quod diximus peculiares causas, præter publicum odium Furias habuisse, quas cœtera nequaquam habuerint monstra; vide igitur dicta antecedenti paragrapho, & causas inuenies.

CONTRA TONANTEM. Superius dixerat Vates Prælium, ex intentione Plutonis, mouendum superis. Verum quia superum Princeps, & cuius Nutu superi omnes regerentur, erat Iupiter, vt & cecinit Helenus Æn. 3. sic apud Virg. Æneam alloquens.

Nate Dea (nam te maioribus ire per altum
Auspicijs manifesta fides: sic fata Deorum Rex
Sortitur, voluitq; vices: sic vertitur ordo) &c.

& confirmatur ex Æn. 10. *Rex Iupiter omnibus idem &c.* ideò Iouem præcipuum belli scopum hic ponit. Sic Serenissima Respub. Veneta, cum bellum in Turcas ageret, arma in Turcam, hoc est in Turcarum Imperatorem sumpsisse dicebatur, quasi de minimis non curet Prætor, eo quod faciles vtique prædæ reliqui remaneant, capite debellato. Notes autem hic obiter, quam benè superbissimæ Inferorum Naturæ mores imitetur. *Contra Tonantem* inquit; quasi superbæ illæ phalanges indignarentur bellum cum inferioribus Dijs inire, & gregem illum inferorum Numinum despiciendum potiùs, quam debellandum censerent; immò nec Iouem suis parem indignationibus existimarent, nisi *Tonantem*, ideò Vates non dixit simpliciter *coniurant* contra Iouem; sed *contra*

TONANTEM. Tonantis enim nomen antonomasticè de Ioue dicitur, ex eo, quod, vt notat Cic. 3. de diu. cum primum, inaudita ante, tonitrua terruerint orbem, & fulmina montes concusserint, terrore, ac admiratione correpti homines, ea edicta rerum omnium Ioue Auctore, crediderunt: exinde autem tonitruum Deus, & fulminum creditus est Iupiter. Inferni ergò furores, non in Iouem, vt Iupiter est, sed in Iouem Tonantem; hoc est, vt tonitruis, ac fulminibus armatum, præpollentemq; collineant. Quid superbius? Quod si, præscindendo a mente Plutonis, Furias intelligere velis contra Tonantem potiùs, quam cœteros Deos furere, & deseuire, potiori illæ ratione contra Tonantem peculiariter furunt, vt iam ex supra traditis notū est.

ET TISIPHONE. Coniuratas in Iouem descripserat furias; Iam ex ijs Tisiphonem seligit, quæ Antesignanæ sibi vicem vsurpans cœteris non modo sororibus, sed & inferorum monstris Auctrix præeat bellorum cœdis, ac stragis. Sed cur Tisiphone Auctrix hic cœdis fiat? Tisiphone

apud Græcos certè Τισιφόνη dicitur, nomen à Τίσις, quod est vltio, & punitio, & φόνος, nempè cœdis deriuatum. Si igitur ex vi nominis ad Tisiphonem spectat cœdes, & homicidia plectere, ac punire, iuxta officium, cui intenta describitur etiam à Virg. cit. Æn. 6.

Continuo sontes vltrix accincta flagello &c.

quomodo hic ipsa in cœdes irruat, suis ipsa furoribus stultè obnoxia? Mysteriosissimum profectò Poetæ inuentum est; quo scilicet ostendat omnem in superos conatum, suum semper in Auctorem, recidere, ac sui ipsius effici tortorem, qui Cœlum lœdere non perhorrescat. Insuper vim indignationis ostendit Vates, quæ tanta scilicet est, vt nec finat iratum dignoscere, quid sibi decens, aut indecens sit; Irâ enim ebrius perindè se habet, ac si Lethei fluminis vndas degustasset; propriæ enim naturæ, inclinationis, ac naturalis prærogatiuæ munus obliuiscitur, solam iam præoculis habens, quam molitur vindictam. Tertio conficiebatur mœrore Pluto impatiens nescire torum: huius mysticæ stragis Plutonicæ auctor Iupiter dicebatur, ideò in Iouem irruat stragis, ac cœdium vltrix. Quarto Saturnum Tisiphones Patrem Iupiter, quantum ex se fuerat, occiderat, cum eius virilia absciderit; nisi enim immortalitas obstasset, lethali vulnere Saturnus obijsset; & quia leges non factum tantummodo perfectum, sed etiam attentatum punitioni subijciendum conclamant, ideò cœdium vltrix præcipue feratur in Iouem. Quinto ad Amantem spectabat Amantis iniurias accerrima delinire vindicta. Tisiphone ergo, quæ & ipsa quondam dolorem denegati connubij experta fuerat, in vltionem irruat præcipue, dum de simili agitur in Plutone. Quomodo autem in simili casu Tisiphone fuerit, audi ex Mythol. Nat. Com. lib. 3. cap. 10. sic enarrante. Fabulati sunt Antiqui, neque has quidem seuerissimas Deas (de Furijs loquitur) cupidinis vim euitare potuisse; quando scriptum reliquerit Menander, Tisiphonem in amorem formosi cuiusdam pueri, Cytheronis nomine, incidisse, cuius desiderium, cum iam ferre non posset, verba ad illum de congressu perferrenda curauit: At is formidandum veritus aspectum, ne responso quidem dignam fecit. Quare illa vnum è suis draconibus, e capillis euulsum in eum coniecit, quem serpens intra spirarum nodos constringens interemit, vbi Deorum miseratione Mons ab illo dictus fuit Cytheron, qui prius Alterius dicebatur. Hæc Mythol. cit. Cum itaque Tisiphone in simili cum Plutone fuerit casu, nil mirum, si, quasi proprium, in simili, causam agens plus cæteris excandescat: illique primum coniurationis munus demandetur à peritissimo in eruditionibus Poeta; Tunc enim tumultuarius bellum apparandi modus per coniurationem haberi dicebatur, vt notat Seruius, cum quis Dux factus signa extollens tota vrbe clamaret: *Qui saluam vult Patriam, me sequatur*. Quod quam benè expressum in Tisiphone hic, vides

CRINITA SONTIBVS HYDRIS. Ex supra cit. Virg. locis patet Eumenides serpentibus crinitas effingi; fortassis, vt integumento fabulæ detegeretur magis earum mortale in homines odium; quasi scilicet tanto earum caput veneno redundaret, vt venenata gemina capillorum loco progignerent, ac enutrirent. Insuper notum est, apud Naturæ arcana inuestigantes pro certo haberi, crines mulieris diutiùs in aqua profluenti detentos facile in angues degenerare: quapropter Poeta non solum communem, sequitur fabulam, dum Tisiphonem crinitam serpentibus facit; sed præcitatum sequitur Arcanum, dum crinitam hydris facit: hydrus enim genus anguium est in aqua degentium, vt testatur Plinius lib. 29. cap. 3. his verbis; *Pulcherrimum anguium genus est, quod in aqua viuit. Hydri vocantur nullis serpentium inferiores veneno*. Ideò Auctor furiarum hydris epitettum *sontibus* superaddidit, idest *infestis, nocentibus, malignis*, ac *veneno metuendis*. Ac profectò non poterat, quin serpentibus crinita describeretur hic præsertim Tisiphone, dum, amatorio Plutonis vulnere impellente, bellum adornabat, nam serpens, ex Pier. Valer. vipera appellatus amatorij vulneris Hierogl. fuit lib. Hierogl. 14. Insuper Antesignana infernalium turmarum Tisiphone describitur: porrò turmarum ductores Draconarij antiquitus appellabantur, quia in vna quaque turma vexillum serpentis, aut draconis attollebatur; quarè Draconarium appellabant & ductorem, & signiferum; vt refert Pier. cit. lib. 15. cum igitur Tisiphone vexilliferi hic, ac ductoris impleat vices, Draconaria sit, hoc est hydris crinita.

QVATIENS INFESTO LVMINE PINVM. *Quatere* italicè sonat *crollare*; quod maximè furentibus, ac ira percitis conuenit. Quarè, cum agatur hic de Eumenide furente, ac bellum summá animi iracundia concitante, optimè dicitur *quatiens*

PINVM. Facem scilicet Pinu confectam; hoc enim explicat adiunctum, de quo mox inferius. Barthius in hunc locum ait: *Hæc infelix arbor ludibrio Poetarum faces furiarum instruit: faces autem præcipue earum arma*: & equidem miror eruditissimum alioqui commentatorem superficialiter adeò rem istam delibasse, cum non tamen Mysterio certè non careat hæc facis assignatio; & non sine fundamento eruditionis Pinus Furijs, ac præcipitè Tisiphoni hic addatur quatienda in facem. Aperiam itaq; quod alij arcanum voluerunt. Obseruatum est, vt notat Pier. Valer. lib Hierogl. 52., Pinum semel excisam non amplius suppullulascere; ideòq; desumptam fuisse in summi excidij, ac totalis abolitionis Hieroglyphicum. Vt igitur Tisiphone ostendat, eradicandum hoc prælio Iouem esse, penitusq; ad internecionem vsque exscindendum, Pinum extollit in facem, triumphum, superborum more canens ante victoriam. Adde, iuxta Diui Ambrosij sententiam a cit. Pier. relatam, Pinum imaginem esse Naturæ. Vt igitur ob violatam Naturam, quæ, de se fœcunditatem appetens, sterilis in Plutone adesse cogeretur, bellum iniri, constaret, apte confecta ex Pinu face ad arma conclamauit Tisiphone, vt, iustitiâ causæ in ipso signo elucescente, nullum ex concitatis monstris bellum, quod iustum indicaretur, detrectaret. Rursus Pinus à continendis nuptialibus tœdis arcebatur; quarè cum ob prohibitum a Nuptijs Plutonem bellum esset ineundum, iure Pinus a Nuptijs prohibitus facem præbet, quasi ipsum symbolice Plutonem exprimens.

INFESTO LVMINE. *Infausto lumine* legit eum Aldo, Parrhasio, ac scriptis codicibus Heinsius lectionem comprobans ex Ouidiana Hypsipyle, quæ in simili sic habet.

At mihi nec Iuno, nec Hymen, sed tristis Erinnys,
Prætulit infaustas sanguinolenta faces.

Verum, vt fatear, licet Heinsiana lectio imitationi innitatur, non video, cur à vulgata recedamus. Immò ambiguè admodum legi arbitror: *Infausto lumine*; nam infaustum dicitur, quod vel de se infortunatum est, vel quod infortunatum alicuius rei exitum portendit. Tam itaq; Pinus illa infausto lumine coruscans intelligi potest respectu bella mouentium, quam respectu Iouis, in quem prælia mouebantur. Quod si legatur: *Infesto lumine*, cum *infestum* idem sit, ac *hostile*, non potest intelligi *hostile*, nisi respectu illius, contra quem feratur id, quod infestum dicitur. Et profectò quid tritum magis apud auctores, quam hostes infestis inuicem concurrere signis? Nonne & Æneas Æn. 5. Iouem precatur, vt hostile fulmen immittat, nomine vlus *Infenso*.

Vel tu, quod superest infesto fulmine morti,
Si mereor, demitte &c.

Nonnę Teucri è muris in Rutulos Æneid. 9.

Saxaque quoque infesto voluebant pondere, si qua
Possent tectam aciem perrumpere &c.

quidni igitur, & *infesto lumine* dicatur in Iouem pinea illa fax a Tisiphone deferri? Ast codicibus scriptis fretus immutauit Heinsius. Quid si scriptorum Manus errauerit? Vulgatam igitur libentiùs sequor, & explico. *Quatiens*, inquit, *pinum infesto lumine*: subintellige ardentem; nam lumen pro flamma, à qua lumen diffunditur positum est; effectus scilicet pro causa. Facem igitur ex Pinu constructam, ardentemque infestis in Iouem flammis quatiebat Tisiphone: Et vetustæ militiæ morem exprimit hoc loco Vates; nam, ante vsum tubarum, facibus instructæ acies præibant exercitum, quibus vtrimque coniectis, manus conserebantur. Sed & consuetudinem vtendi facibus in belli signum viguisse apud antiquos ostendit Statius Thebaid. 4.

Prima manu rutilam de vertice larissæo,
Ostendit Bellona facem &c.

Et Virg. Æn. 7. vbi Alecto, altera, & maxima Furiarum, vt Turnum in prælia conciret, facem dicitur eiibrare.

Respice ad hæc. Adsum Dirarum ab sede sororum
Bella manu, lethumq; gero.
Sic affata facem Iuueni coniecit, & atro
Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.

Item hæc ipsa exprimens Tassus Hierof. lib. cap. 9. inducit Alecto facem extollentem, vt prælium, quod in Christianos, nocturnus Arabs, latronum more, inierat, inclusis in arce Hierosolimitana patefaceret, eosdemq; ad eruptionem inuitaret, vt iunctis viribus acrior fieret dimicatio.

E la face inalzò di Flegetonte
Aletto, e 'l segno diede à quei del monte.

Sic

Sic apud Florentinum Crucis Cycnum lib. 5. Barranus, cum in obsessam ab Heraclij armis Ciuitatem Cosroæ Regis, pedem ipse per subterraneos meatus audax intulisset, intempesta adhuc nocte, facem succensam erexit in signum, quo monitus Heraclij exercitus victoriam armis prosequeretur.

Apre le porte, e sopra l'alte mura
Facciola vincitrice erge Barrano;
E l'aura in minacceuole figura
Porga vor la Città l'alto Vulcano.
Hor veduto il segnal dalla pianura
Corre il chiamato esercito Christiano &c.

Cum igitur hic Tisiphone incitatura Auerni ad arma Potentias furens discurrat, ac diuagetur, iure belli vtitur signo. *Quatiens infesto lumine Pinum*, aptè autem *infesto lumine* dixit; quia *infestus*, vt ait Nigridius à festinando dicitur; qui enim instat alicui, eumq; infestus vrget, ac opprimere studet, festinet certè in eum irruere, necessè est. Vt igitur Poeta ex ipsa celeritate festinantis vehementiam ostendat furoris, *infesto* lumine inquit; idest in strages festinante. Adde, quod & iam diximus, infestum idem esse, ac *inimicum*; cum itaque fax illa, & in Iouem hostiliter erigeretur, & densissimas æternæ noctis vmbras rarescere cogeret: ideò, ad vtrumq; effectum habito respectu, infestum illius pineæ facis dicitur lumen.

VOCAT. Hoc est sollicitat, stimulat, concitat, & cogit ad castra; hoc est in agmen.

MANES. Deos esse inferos putabant antiqui, eosque inter læua Numina enumerabant, placabantq; hostijs, ne nocerent, sicuti bonis litabant Dijs, vt prodessent; Antiquitas enim bonos Deos habuit, & malos, hosq; Manes appellabat, vt Seruio placuit ab antiquo nomine *Manus*, idest humanus, seù bonus, sed per anthiphrasim, eo scilicet quod minimè boni essent. Apud Græcos *δαίμονας* video vocari Manes, & in hoc sensu procul dubio procedit huius loci intelligentia, cum Manium nomine illud Vates intelligat vulgus de quo supra *vulgus iners &c.*

ARMATOS. Idest paratos in bellum, ita vt nutum tantummodo Ducis expectarent.

AD CASTRA. Hoc est in agmen, diximus iam supra. Castra enim dicuntur loca, in quibus milites in armis congregantur bellum inituri: Sic castra moueri dicuntur, cum exercitus ex vna in aliam transfertur stationem; ex quo patet, castra dici agmen ipsum, nam certè locus non mouetur, nec transfertur: Si tamen velis castra hic locum aliquem statutum significare, cum vtraq; expositio sententiæ congruat, certe Inferorum exercitus in ijs Inferis instrui debuit, vt exindè in aciem educeretur, atque adeò, Aulam ipsam Plutonis castra vocari, dixeris, seù potius locum ante fores capacem, vbi castra ponerentur; & quidem

PALLENTIA. Nomine videlicet à pallore deducto, seù meliùs à verbo *palleo*, quod idem est, ac *pallore afficior*; in mæstitiæ enim regno nonnisi in summo pallor, mæstitiæ effectus esse potest. Vno verbo pallor mortis in Mortis regno inhabitet, necessè est, ideò *Pallentia*. Insuper squallent loca ipsa situ obsita, ideòq; aptissimè adiuncto illo notantur. Tandem memineris Ouid. dictum in lib. de arte amandi 1. exaratum; *Palleat omnis amans, color est hic aptus Amanti*, & optimè noueris, cur pallentia castra dicantur; nam cum ex Tisiphone amante repudiata conciteur bellum, & ortum à Plutone habeat impatiente nescire torum, ex Ducum affectu, quem totus imitetur exercitus, Pallentia sint castra omnia, necesse profectò est.

Si sensum ex his moralem aueas educi, facilis eum eductionis reperies; edocet enim Poeta hic, quam ingentes animi Pestes sint superbia, iracundia, ac libido; nam prima duo vitia, minimis sæpè de causis, quas maximas tamen effingunt, ingentes excitant tragædias; Tertium verò nempè effrenatum in Venerem obsequium, sub specie lenientis, adblandientisq;, adeo sæuit, vt, ratione ex imperio deturbata, in omne vetitum nefas obcæcatum animum impellat; ita vt in Cœlum ipsum furere nequaquam perhorrescat, & veridicum efficiat Horatium, qui lib. pri. Carm. ode 3. dixit:

Audax omnia perpeti,
Gens humana ruit per vetitum nefas.

Solerter igitur ab his vitijs edocet cauendum, & ita, vt vel primis, minimisq; eorum insinuationibus obsistamus, ne vel superbis elatus tumoribus, vel iracundiæ concitatus æstu, vel prauis illectus cupiditatibus, intellectus noster voluntatem ad id attrahat, quod minus honestum sit; nam paulatim quidem, sed repente labitur in deterius, & quæ parua fuerat scintilla, magnum illicò excitat incendium; superbiæ enim, iracundiæ, ac libidinis effrenatæ passiones, per ternarium, Furiarum numerum significatæ coniurant in perniciem cœlestis partis, hoc est animæ ad Cœlum vtiq; creatæ, & à Cœlo donatæ, omnesque vitiorum cateruas conuocant, vt hominè in horrenda quæq; facinora compellant præcipitem.

Sed Italicę iam musę aures oblectamēti gratia prębeamus.

All'auuampar de disdegnosi ardori,
Che fean del petto vn Mongibello atroce,
Arse d'Erebo il Duce; ed i furori,
Sormontando del sen l'angusta foce,
Minacciauan terror del Cielo à gl'Ori;
E'l suo Genio guerrier, fatto feroce,
Senza punto cessar, gridaua: all'armi:
Contro i Numi del Ciel l'Inferno s'armi.

Ingiusto egl'è, che de trè Germi vn solo
Del gran Saturno, in solitario Regno
Tragga i secoli otioso, e del suo duolo
Non alleggin le nozze il giogo indegno;
Troppo fin hor di giuste brame il volo
Cadde intercetto, e di viltà fia segno
Più in se soffrir, ch'insterilita resti
Virtù, ch'altrui feconditade appresti.

Così dunque Pluton vergine il letto
Haurà mai sempre; e non saprà qual gioia
D'vn vezzo marital porga il diletto;
E quanto sgombri (all'hor ch'infesto annoia
Affannoso pensier torbido il petto)
Con dolci faui ogn'ostinata noia
Di Padre il nome? Ah non si tardi. All'armi.
Contro i Numi del Ciel l'Inferno s'armi.

Già de varchi più ascosi, oue di Morte
L'horror s'addensa, ogni secreto apria
Empio il furore; ed, à prouar la sorte
Pronto di guerra, ogni lor mostro vscia.
Forman più squadre, e di più squadre vn forte
Corpo d'Armata, in vn balen s'vnia:
Fansi guide feroci, e congiurate,
Contro chi tuona in Ciel, le Furie armate.

Tesifone del crin le serpi in alto
Vibra; e'l Sibilo altier serue di tromba
Animatrice al destinato assalto.
Ella, mentre à quel suon stige rimbomba,
Scuote Pino guerrier, cui nero smalto,
Esca infausta d'ardor, diè la gran tomba
De viui estinti; e i fieri mostri inuita
Armati in campo, & al pugnar gl'irrita.

Iratis itaque Monstris, quid pararetur in Cœlum ex nostro iterum Auctore decerpamus.

Pene reluctatis iterum pugnantia rebus,
Rupissent elementa fidem, penitusq; reuulso
Carcere, laxatis pubes titania vinclis,
Vidisset cœleste Iubar, rursusque cruentus
Ægeon, positis arcto de corpore nudis,
Obuia centeno vexasset fulmina motu.

PENE RELVCTATIS &c. Ab effectibus, qui in promptu erant, vt sequerentur, & vix non securis amplificat Vates conceptum ab auernalibus incolis furorem, vt ostendat, quam efficaciter Furiarum coniuratio armatos concitauerit Manes, &, quanto animi ardore, Plutonis eorundem Moderatoris affectibus obsequerentur.

PENE. Aduerbium remittendi est apprimè explicans id, quod ita imminens est, vt iam iam erumpat in actum. Italicè sonat *Quasi che; Poco men che non &c.* seù *eraß in punto di &c.* Latinè *vix abfuit quin &c.* hoc igitur aduerbio aptè vtitur Poeta ad ostendendum imminens cœlo à paratis, ardentibusque in prælium Inferis, impendensque periculum.

ITE

ITERVM. Idem est, ac *secundò*, Italicè *di nuova*; seù *la seconda volta*. Quod aduerbium, vt, quam prudenter hic inferatur, in aperto sit, perpende vnum ex periculis, quæ ex hoc bello imminentia describit Vates, illud esse, vt omnia in Antiquum Chaos redeuntia confunderentur; ideò *iterum* prudentissimè inquit Poeta ad primum respiciens Chaos, dum secundum ex hoc bello dictitat imminere.

PVGNANTIA ELEMENTA. Elementa principia rerum omnium sunt, ex quibus reliqua omnia componuntur, & in quæ omnia resoluuntur. Quatuor à Phil. enumerantur, nempè Ignis, Aqua, Aer, & Terra, quæ omnia secundum qualitates refractas in mixto remanent, quod, sociali inter se iuncta fœdere, componunt. Hæc in antiqua illa rerum omnium confusione, quam Chaos, de quo nos supra, dixere cõmixta, & confusa adeò fuisse dicuntur, vt, sicuti propriam sedem non habebant, sic promiscue commiscerentur, vt tamen compositionem efficeret nullam, sed perpetuò inter se iurgio decertarent, ex quo factum, vt nulla ex ijs res coalesceret, ac distinctionem à cœteris confusis, per propriam formam, nullam sortiretur; vt egregiè Ouid. Metam. pri.

Vnus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixere Chaos, rudis indigestaq; moles &c.

& paulo inferius, quæ diximus, sic insinuat.

Nec circumfuso pendebat in aere tellus,
Ponderibus librata suis; nec brachia longo,
Margine terrarum porrexerat Amphitrite.
Quaq; erat & tellus illic, & pontus, & aer;
Sic erat instabilis tellus, innabilis vnda.
Lucis egens aer; nulli sua forma manebat,
Obstabatq; alijs aliud; quia corpore in vno
Frigida pugnabant calidis; humentia siccis,
Mollia cum duris; sine pondere habentia pondus.

Vt igitur ex hac teterrima confusione res omnes, per distinctionem, ac formas, ad perfectionem educeret Iupiter, litem dirimens, omnia dicitur suo loco composuisse, distinctas elementis tribuens sedes, eademq; stabili fœdere coniungens effecit, vt mirabile istud ineffabilis structuræ opus, Mundus scilicet totus, ex tali tandem emergeret confusione. Quod item cecinit Ouid. cit. sic

Hanc Deus, & melior litem Natura diremit;
Nam Cælo terras, & terris abscidit vndas,
Et liquidum spisso secreuit ab aere Cælum.
Quæ postquam euoluit, cæcoq; exemit aceruo;
Dissociata loco concordi pace ligauit &c.

quam diuisionem confusionis, rerumq; ex ea eductionem, ac Elementorum consociationem idem auctor noster in fine huius lib. depictam in tela Proserpinæ exarare non renuit, vt suo loco videbimus. Sicuti igitur antequam hac pace ligarentur pugnantia elementa confusionem illam, quæ Chaos diceretur, effecisse dicuntur; sic *penè secundò pugnantia elementa* hic iam effectura erant, vt omnia in antiquum Chaos confusa remigrarent. Ex his animaduertas, obsecro, quam miro amplificationis stylo insonet hoc loco Claudianus, & intelligas cur adiecerit

RVPISSENT FIDEM. Rumpere enim italicè est *spezzare*, quod verbum violentiam indicat quamdam ab exuberanti impetu prouenientem. *Fidem* autem inquit, hoc est confœderationem illis ab Auctore inditam Naturæ, atq. inter ipsa stabilitam elementa, ex qua ordo non minus, quam pulchritudo firmatur vniuersi. *Rumpere enim fidem* est *Pactum, seù fœdus initum rescindere*: ex qua subindè confœderatione disrupta nouum de consequenti Chaos necessariò inferendum; sicq. Poeta hoc loco antecedentia pro consequentibus posuit, & effectus nos ex causis intelligere iubet.

RELVCTATIS REBVS. *Reluctatis* participium est à verbo deponenti *reluctor*. Et ne reclament Grammatici. Nam eos redarguet inueteratissimus Antiquorum vsus, quem Poetæ passim sequuntur, participia ex deponentibus deducta in passiua significatione vsurpandi, vt notat in hunc locum eruditè Parrhasius. Sic Lucillius, apud ipsum, *A me auxiliatus*, Petronius Arbiter: *Animam nostre amplexam in corpore*. Cic. pro Roscio: *Quo vno maleficio scelera omnia viderentur complexa*. Varro: *Tribunitio auxilio adminiculatus*. Virg. *Nunc oblita mihi tot carmina &c.*, & sexcenta alia, quæ vt Parrhasius adnotat, supperunt exempla. *Reluctatis* itaque, hoc loco idem est, ac *conuulsis*, seù potiùs *decussis, proiectis*, ac *disturbatis*, seù quas in promptu erant, vt decuterent, proijcerent, deturbarent; & erit translatio ab equis indomitis desumpta; sicut enim equus onera detrectans reluctari oneribus dicitur, eaq; decutiens proijcere; sic elementa in procinctu erant, vt, rebus omnibus decussis, proiectisq; antiquam iterum innouarent confusionem. Sed quia hoc, etsi grauissimum orbi malum, parum tamen Deos Cœlestes videri potuit attingere, quippè rebus longè his omnibus superiores animo, & essentia; ideò gradatim adaugens orationem aliud in Deos ipsos periculum excitari innuit Vates; renouatas videlicet Titanorum in Iouem, ac superos omnes rebellionem totum alias Cœlum territantem; ideò subdit

PENITVS QVE REVVLSO CARCERE. *Penitus* hoc loco idem est, ac *funditus*, idest ex imis fundamentis *reuulso*; hoc est *disiecto*, solo æquatis carcerum retinaculis. *Carcer* autem locus est, in quo reatui cuidam obnoxij detinentur, vel vt sui operis rationem reddant, vel in pœnam delicti perpetrati, vt certe hic in pœnam sceleris, quo Cœlum violasset, detinebatur.

TITANIA PVBES. Scripsit Diodorus, ex Titêa, & Cœlo natos esse filios septemdecim, quemque suo nomine; sed omnes communi nomine a Matre Titêa Titanas appellatos, quos Iupiter, bello domitos, apud inferos relegauerit, quod eius parentes in vincula coniecissent, vt deducitur ex Euhemero, Musæo, & Corinthio Eumelo, qui Titanum prælia græcis est prosecutus Carminibus. Æschylus verò, & Orphæus, ille in Promethèo, hic in hymnis, citati à Mithol. Nat. Com. lib. 6. cap. 20. Titanes Cœli, & terræ filios autumant. Hi autem bellum in Iouem suscepisse dicuntur, quia, cum ante Saturnum Ophio, & Eurynome filia Oceani, qui Titanes vocati fuerunt, Dijs omnibus imperarent, Saturnus postea Ophione debellato, cum Rhea palæstra Eurynomen vicisset, illis imperium extorsit, quod illi bello iterum obtinere aggressi sunt. Alij cum Apollonio Argonaut. 2. Titanem Saturni fratrem consequenter cum ipso Cœli, terræq; filium, iuxta sententiam Orphæi in hymnis de Saturno, fuisse dixerunt, ad quem, cum maior natu esset Saturno Regnum Cœlicolum, hæreditario iure debuerat pertinere. Verum, vt inquiunt, apud Mythol. cit., Matre, ac Sororibus deprecantibus Titan imperio cessit, sceptraq; Saturno concessit; hac tamen lege, vt filios, si qui mares nascerentur, enecaret, ne ad illos, post Saturnum, deferretur imperium, sed in eos, ad quos hæreditario iure spectabat, rediret tandem. Cum itaque plures Saturnus liberos tenax fœderis deuorasset; Opis Saturni vxor, execranda viri conuiuia cum diutiùs ferre non posset, Iouem, ac Iunonem, vno eodemq; partu, enixa fœminam viro ostendit, Iouem verò, clam educandum, in Cretam Insulam relegauit, vbi Corybantium strepitu obtegebatur, ne vagitibus se ipsum proderet innocens Saturno; Viro autem Puerum solerter inquirenti saxum fascijs inuolutum obtulit, illudque à se eo partu editum simulauit, ac illud excipiens Saturnus hianti statim ore deuorauit. Clam quoq; Neptunum, ac Plutonem Opis peperit, quos & clam alendos curauit. Verum, detecta tandem fraude, cum resciuisset Titan masculeas Saturni proles educari, ac consequenter, contra initum fœdus, suos è regni legitima excludi successione, vnà ipse cum filijs, qui a Patre Titanes cognominabantur, bellum Saturno intulit. Titanorum autem nomina hæc recensentur: Prometheus, Cæus, Pallas, Anytus, Centimanus, Ægæon, & Giges, qui omnes cum Patre coniurati Saturnum armis appetierunt non solum, sed debellarunt, ac in carcerem detruserunt. Quod cum resciuisset Iupiter, expeditionem in Titanas suscepit; breui manu profligauit; Patremque in Regnum restituit. Cum postea Iupiter ipse Saturni loco imperaret, Titanes, ad quos, hæreditario iure, spectabat Imperium, Ioui ipsi bellum intulêre, eum è sede expulsuri tanquam illegitimum Regni possessorem; quos tamen Iupiter fulminibus compescuit, & in Tartara detrusit. Quod innuit Æn. 6. Virg.

Hic genus antiquum Terræ Titania Pubes,
Fulmine deiecti fundo voluuntur in imo.

loquitur autem Virg. de Tartaro, seù Barathro, quem locum innuit per aduerb. loci *Hic*; exponit enim Sibilla ibi, quodnam genus reorum in profundo Barathri asseruentur, atque acerrimis pœnis torqueantur. Ex his habes quænam sit *Titania Pubes*, de qua Claud.; Genus enim deductum, ac Progenitum ex Titane est, infestum vtiq; Ioui, Regnum illis debitum vsurpanti. Quarè consentanee admodum inquit Vates, *Penitusq; reuulso carcere*, quo scilicet detinebantur in inferis *Titaniam Pubem* fuisse erupturam, vt veterem nempè offensam nouis præliorum vlcisceretur conatibus. Alij qui confundunt Titanas cum Gigantibus Phlegræis eo, quod vtriq; è terra ortum habuisse ducantur; vtrique in Cœlum dimicasse. Sed horum fallitur, & longè aberrat opinio;

Gi-

Gigantes enim imposuerunt quidem Pellion Ossæ, vt Iouis imperium sibi vsurparent, sed producti a Terra dicuntur ad vlciscendam Titanorum mortem, qui ad vnum omnes deleti iam essent, vt dicemus lib. 3. fusius. Quarè licet etiam Titanes filij terræ fuerint, Gigantes & ipsi, nil tamen congruunt cum Phlegræis, qui posteriores, vt dictum est, extiterunt.

VIDISSET COELESTE IVBAR. Qui olim luce abutentes in ipsam lucis sphoeram iniurias contulêre, iure & sphæris, & luce priuati æternas inter vmbras delitescunt reuincti. Cum autem Titanes, vt vidimus, vt coelestia Numina deturbarent è sedibus, luce abutentes, indignos se se luce ostendissent, in Noctis regnum meritò lugebant compulsi; nec indè exire datum illis, vt denuò, ne breui quidem intuitu, solaribus fruerentur radijs; nam vt ait Virg. Æn. 6.

. . . . . Facilis descensus Auerni,
Sed reuocare gradum, superasq; euadere ad auras,
Hoc opus; hic labor est &c.

& illud etiam, quod ex hoc Virgilij loco decerpsit Italicus noster Tassus, vt carcerem ab Armida constructum describeret, cantu Hierof. lib. 6. hùc reuocari iterum potest.

. . . . . . Ne più tornare;
Che quel serraglio è con mirabil vso
Sempre all' entrare aperta, all' vscir chiuso.

quarè à portento nouitatis augetur amplificatio, qua Vates inferni furorem extollit, dum dicit, eos, qui tenebricoso illo carcere inclusi, omni spe fruendi iterum sole destituti iam erant, hoc temporis, custode vmbrarum Plutone, permittente non solum, sed etiam excitante, euasuros ad auras, ita vt lumen viderent non solum, sed & lumine ipso, ad conculcandum luminis Auctorem, vterentur: ideò, mirum in modum assurgens, inquit Poeta *Vidisset Titania Pubes*; idest illa Ioui adeò infesta, damnataq; tenebris monstra *penè vidissent Cæleste Iubar*. Iubar enim splendor Solis, cœterorumq; syderum dicitur; &, quia *videre* vicinitatem videtur exigere, ab antecedenti consequens innuit, eos scilicet Iouis hostes ad coelum vsq; infestis vtique aggressionibus fuisse consensuros.

RVRSVSQVE &c. Periculum periculis addit ex maximo Titanorum monstro pertimescendum. *Rursus* idem sonat, ac adu erb. illud *iterum*, quod supra explicuimus: quarè illùc curiosum remitto; nam & hunc in locum venit, proportionaliter explicandum.

CRVENTVS ÆGÆON. Ægæonem, iam supra vidimus inter Titanas enumeratum, quorum numerum recensentes Ægyptij, eos quadraginta & quinque numero fuisse prodiderunt, vt notat Mythol. Nat. Com. lib. 6. cap. 20. verum, vt tradunt aliqui, Ægæon particeps fraternæ in Iouem perfidiæ non fuerat: Immò, vt tradit Myth. cit. lib. 2. cap. pri., ex Thetidis monitu, pro Ioue stetit aduersus reliquos Deos omnes, in Iouem coniurantes: quod & ab Homero affirmatum Illiad. 1. eadem Myth. testatur: & ideò etiam ab Hesiodo in Theogonia Ægæon inter Iouis custodes extitit enumeratus. Alij dicunt, eum pro Ioue etiam in ipsos grassantes fratres stetisse: quarè de Ioue benemeritus fuerat potiùs, illiq; addictus videbatur. Postea tamen, cum & eum regnandi cupiditas incessisset; & ab ipso Ioue, qui Imperium, per vim occupauerat, didicisset, quo pacto essent Imperia vsurpanda; icto subindè cum Phlægræis gigantibus foedere, Iouem è regno pellere conatus est; sed fulmine eum cœteris ictus in Inferorum vestibulum deiectus est. Ne itaque Mireris, si hic Ægæonem inter Titanas videas enumeratum, quem lib. 3. videas inter Phlegræos Gigantes computatum, licet non eadem progenies sit cum Phlegræis Titania Pubes, vt diximus. Cuiusnam autem formæ Monstrosum rebellis huiusmodi corpus esset, si quæras; late illud describit, & quidem more suo heroicè Virg. Æn. 10. sic

Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenasq; manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribusq; arsisse; Iouis cum fulmina contra
Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret enses.

ex quo habes centenis cum viguisse manibus; quinquaginta capitibus cumulatum, ac insuper ignivomum fuisse; nec satis ad eum debellandum vnicum fuisse fulmen, sed pluribus interemptum. Quem autem locum apud Inferos obtinuerit, audi ex Virg. Æn. 6., qui eum ex multiplicitate capitum Hydræ nomine designans, cum Furiarum coetum in vestibulo Inferorum posuisset, intra vestibulum hunc ponit, ac deterius furijs ipsis monstrum appellat.

Panduntur portæ. Cernis custodia qualis
Vestibulo sedeat; facies quæ limina seruet
Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra
Sæuior intus habet sedem &c.

Ex huius monstri descriptione facilè intelliges, quantum habeat virium, ad discriminis obeundi periculum explicandum, Poetæ dictum. Ægæon appetens Regni, quod à Ioue possidebatur.

CRVENTVS. Quasi adhuc ex vulneribus à Ioue acceptis cruor effluerer, quo, magis refricato dolore, in vltionem excitaretur; quem solis comitatum hominibus, licet giganteo neruo robustis, vix potuit tandem Iupiter prosternere. Hic parum abfuit, quin prælia reintegraret totis Inferni viribus fretus, ac Plutonis furore se ipso maior effectus. Vide quantum in discrimen ex huius monstri commotione Iouem vocet Poeta. Quid enim nunc? Si vix tunc superauerit.

POSITIS NODIS ARCTO DE CORPORE. Indicat, indissolubilibus vinclis, arctissimisq; catenis deuinctum quamuis, adhuc tamen metuendum, hoc monstrum fuisse; ex quo inferendum relinquit, quid futurum, si a Plutone solutus in arma iterum consurgeret: & sic emphaticè dixit *Positis nodis*, hoc est frustratis vinculis, & catenis, ipsisq; perfractis, abiectisq; *Arcto de corpore*, hoc est a membris arctissimè colligatis catenarum pondere discusso. Quod si quæras, quibus non tam validis coerceretur catenis, ne rabidis motibus Infernum ipsum terreret, Ægæon accipe ex Papinio lib. 4., quem citat Barthius in hunc locum, sic

Quid tibi monstra Erebi, Scyllas & inane furentes
Centauros, solidoq; intorta adamante Gigantum
Vincula, & angustam centeni Ægæonis vmbram &c.

ex quo patet Adamantinas Ægæonis catenas fuisse, atque adeò nil mirum si indissolubiles censerentur; atq; adeò crescit ex Portento emphatica Auctoris dictio

VEXASSET. Hoc eodem verbo vsus est Virg. Æn. 6. vt Scylleam in Dulichias naues rabiem ostenderet efferratam, ac in nautum excidia debacchantem.

Quid loquar aut Scyllam Nisi? aut quã fama secuta est,
Dulichias vexasse rates: & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis?

ausus tamen est Annæus Cornutus, referente Parrhasio hic, Virgilium carpere, & consequenter Auctorem nostrum, qui ex hoc loco colorem desumpsit, inquiens id verbum leue, paruique incommodi esse, atq; adeò ad res tantas ineptum exprimendas, verum vel liuore aliquo ductus hæc dixerit oppotet Annæus: vel vim verbi ignorasse dicendus est. Certe Gellius, & Macrobius pluribus & rationibus, & exemplis probant hoc verbum *Vexo* ingentis calamitatis vsum denotare. Et quidem *Vexo* verbum ab eo deriuatum dicitur, quod est *Veho* interposita scilicet, loco aspirationis littera *x*. In verbo autem *veho* inest profectò vis quædam, quæ alienis inferatur arbitrijs; nam qui vehitur, sui potens non esse, vt plurimum, intelligitur. Quare tantam potiùs emphasim habere hoc verbum innotescit, vt aptissimè eo vtatur Vates emphaticam prosequens locutionem ab effectu, quem secuturum fuisse prædicit, si in prælium irruisset Ægæon: hoc enim verbo ostendit Poeta Prædominium ingens, quod habiturus fuisset rebellis ille, infestissimusq; aggressor, in fulmina: nam *vexare* est *perturbare; diruere; huc illucq; prohibere, distrahere*. Quasi dicat ludibrio illi futura fulmina, quæ diripiat, ac distrahat, quippè assuetus iam fulminibus reluctare non solum, sed illudere, ac eadem pertinaciter eludere. Quod, si Iouem fulmina non tueantur, quale illi ab aggressore adsit effugium?

OBVIA FVLMINA. Potissima videlicet Tonantis arma, quibus non suffragantibus, facilè superetur; arma inquam illa trisulco igne metuenda, orbemq; totum terrentia, quibus solum impeti Ægæon posset. Sed *Obuia*, dixit; nam obuium dicitur quidquid, quomodocumque, nos versum tendit: Sed nomen vtique mite admodum est, quo ostendat, nullam aut fere nullam vim in obuijs fulminibus contra infensum aggressorem adfuturam, quod optimè consonat cum verbo *vexasset*, & rationem inclusam habet, cur fulmina fuerit elusurus.

CENTENO MOTV. Indicat modum, & potentiam fulmina eludendi; nam si vulnera interdum vnico corporis motu euitantur, vt ex lanistis, & gladiatoribus patet, quid centenis sese agitans motibus non obtineat? Insuper alludit ad centenas Ægæonis manus, ac totius eiusdem corporis structuram ad se protegendum, simul hostemq; inuadendum summè accommodata. Nullum verbum quin mirabile.

Hinc habes (quod ad mores spectet) quomodo humana voluntas ijs, quas supra diximus, passionibus, ceu furijs, agitata in Titanum euadat Deo ipsi infensum adeo, vt,

quantum

quantum ex se est, Deum destruat, cum, Atheistarum numero adscripta, facilè sibi persuadet Deum Machinationibus destructum suis, iuxta id, quod de huiusmodi Monstris Regius testatus est Psaltes inquiens: *Dixit insipiens in corde suo; Non est Deus*, & sibi Regnum ipsius Dei vsurpat dicens: *Manus nostra excelsa, & non Deus fecit hæc omnia*. Vitiorum Briareum, centenis instructum sceleribus, sibi comitem adsciscit, qui verè Hydra est, capitum semper renascentium pullulans pestes; &, quamuis fulminet Cœlum, obduratâ adeò persistit pertinaciâ, vt fulmina ipsa in derisionem perfide deducat. Cures igitur, vt enascentes huiusmodi furiarum cerastas, ipsis in incunabulis discerpens, antequam, adultis viribus, cœlestem tui partem summum adducant in discrimen, interimas. Relegauit hæc monstra apud Inferos Deus. Caue, ne tu ipse insano nimis furore dissoluas, ac euoces in perniciem Cœlestis, quo te summus conditor ditauit, spiritus animantis.

Iam verò, impari licet plectro, excussam tamen, excellentissimi textus Italicam audiamus explanationem.

Haurian già quasi, in nuoue guerre immersi,
Postergate d'vnion le leggi amiche;
E, gl'ordini del Ciel rotti, e dispersi,
Rinouate trà lor le risse antiche
Gl'adirati elementi: e, riconuersi
Dal furioso cozzar d'armi nemiche
Dell'vniuerso i già distinti arredi,
D'altro Chaos formate haurîan le sedi.
Atterrato dal fondo il Carcer cieco,
Del Rio Titan la furibonda prole
Hauria del Sol, con occhio toruo, e bieco,
Mirata ancor la luminosa mole:
E le ritorte, ond'essi al nero speco
Auuinti fur, di ferità le schole
In Cielo aprendo, al Regnator sourano
Haurian imposte al piè strette alla mano.
Quel mostro altier, che cento mani, e cento
Furiose braccia alla battaglia snoda,
Di sue ferite alla vendetta intento,
Rotto il ferro crudel, ch'il corpo annoda,
Co'l Fato ancor di cimentar contento,
Il temerario ardir sueglia, e rassoda;
E schernir pargli in lui scagliate à vuoto
L'armi d'ardor centuplicato il moto.

Sed illo non cedente, cedat nobilioribus metris dissonans Chelis.

Sed Parcæ vetuêre minas, orbique timentes
Ante pedes, soliumque Ducis fudêre seueram
Canitiem, genibusq; suas, cum supplice vultu,
Admouêre manus, quarum sub iure tenentur
Omnia; quæ seriem Fatorum pollice ducunt;
Longaque ferratis euoluunt sæcula pensis.

SED PARCÆ &c. Descripto bellico Inferorum apparatu, ac indicatis exitijs ex illo imminentibus; cum ex superbo inferorum Duce sperari nequaquam posset, vt sponte sua furorem remitteret, nec ab alijs in bellum irruentibus monstris, vt ex se ab armis essent cessatura, quippè quæ, vel in Ducem obseruantiâ, vel priuatis in Iouem passionibus, extimularentur; ineuitabili orbis ruinâ, bellum erat profectò secuturum, nisi aliqua efficaci intercessione interposita, armorum furor sedatus fuisset; Quarè ad auertendum huiusmodi ab orbe bellum, seù potiùs excidium Parcas inducit hic Auctor supplicantes, earumdemq; compositum ad supplicationes habitum describit.

SED PARCÆ &c. Antequam explicationem aggrediamur, satisfaciendum ijs videtur, qui forsan curiosiùs inquirerent, cur Parcas potiùs induxerit intercedentes, quam vel Cybelem Deorum Matrem, vel aliud quodpiam ex Numinibus præcipuum. Quare hoc primum expediemus, quod ab alijs omnibus intactum video. Hanc itaque intercessionem, nec Cybeles, nec aliud profectò cœleste Numen interponere poterat; quippè haud conscia tantorum motuum cum eos, coniuratorum more, valentime tegerentur, & à Plutone, & a coniuratis Furijs, donec eruptio fieret inopinato, qua scilicet faciliùs opprimeretur imparatus hostis. Insuper nec poterant intercessionem interponere, quia qui addictus vni, vel alteri parti est, non est ad id muneris aptus, quia suspectus semper habetur ab altera, cui non adhæret, parte. Inueniendum igitur erat Numen, quod & conscium esset instantis belli, ac causarum in prælia impellentium, nec non præpotens, vel auctoritate, vel gratia, apud inferos, & quod non posset existimari fauens magis Iouis partibus, quam Plutonis. Prudentissimè igitur Vates hìc, ad sedandos concitatos iam inferorum tumultus, Parcas intercedentes inducit; nam licet sorores istæ (iuxta Hesiodi in Theogonia sententiam) Iouis fuerint filiæ, eas tamen illi peperit Themis, quæ Dea habita iustitiæ est: quarè cum ex Philosophantium doctrinis, sicut Masculei partus Patris potiùs, vt plurimum, quam Matris mores imitantur, sic fœminei Matrem potiùs sequantur, quam Patrem; quod dicunt prouenire ex prædominio seminis, a quo etiam Partum autumant sexum sortiri; non poterant procul dubio Parcæ in suspicionem cadere partialitatis; Iustitia enim æquatis semper lancibus omnes respicit, & nullum respicit; &, quia Mater est, hoc ipsum Parcis tribuit filiabus; ideoque *inexorabiles* dicuntur, vt benè expressit Martial. lib. 6. sic

Lanificas nulli tres exorant Puellas
Contigit. Obseruant quem statuêre Diem.

Quod autem, qui intercedendi suscipit munus, iustitiæ addictus, & eiusdem si existimetur, sectator multum conferat ad hoc, vt audiatur non minus, quam exaudiatur, nulli imperuium est. Ideoq; aptissimæ ad intentum Parcæ aderant. Insuper rerum ignaræ esse non poterant, quia, vt asseruerunt Ptolemæus, Seneca, Democritus, Epicurus, & alij citati ab Astulpho in sua officina historica lib. 2. cap. 13. ex his Parcis dependere existimabantur omnes effectus naturales; omnes voluntatum inclinationes, omnesq; animorum passiones, & affectus ab his in pectora immitti credebantur. Sunt enim istæ, quas stultè Fatum appellarunt antiqui, cuius ductu, & omnes permisceri Deorum affectus, passionesq; regi crediderunt; vt fusius explicatum videbis lib. 3. ad Carm. *Sic Numine Fatis,*
Voluimur, & Lachesis nullo discrimine sæuit.

Cum igitur Pluto Passionibus impulsus suis bellum compararet, non poterat hoc Parcas affectuum eiusdem arbitras latere. Præpotentes etiam erant, apud Inferos, auctoritate, quia, vt diximus, hæ Fatum erant, & Fato Iouem ipsum subijci, consequenter & fratres fabulabantur Antiqui. Præpotentes denique gratiâ, quia, cum istarum esset officium stamina hominum vitalia nere, producere, ac rescindere, ab earum forcipe pendebat, vt innumeris in dies cultoribus augeretur Auernus. Ideò ad intercedendum omninò conformatæ videbantur; ac consequenter probè ait Poeta: *Sed Parcæ vetuere minas &c.* sed iam ad explicationem deueniamus.

SED. Particula, vt plurimum, transeuntis est, facilem scilicet ex vna re in aliam transitum adaperiens. Verùm & hoc loco aduersatiua est, nam orationem ingreditur, vt obstaculum aduersus paratum iam bellum interponatur.

PARCÆ. De Parcis plura iam diximus; pauca remanent superaddenda. Tres fuisse dicuntur sorores ita concordes, vt nulla vnquam inter ipsas, sicuti inter cœteros quidem Deos, discensio fuerit audita; vt optimè expressit Virg. Ecl. 4. in Pollione, vbi sic habet.

Concordes, stabili Fatorum Numine Parcæ.

& hoc ipso ad sedandas Deorum discensiones aptissimæ profectò censendæ; immunes enim ab omni discensione sorores accurrerent faciles, ad aliorum rixas componendas; faciles enim ad id, quod appetimus, profectò sumus, & habitudine naturæ trahimur ad auersionem a quacumque re habitui nostro aduersante, vt patet cuiq; in scholis, vel mediocriter erudito. Harum sororum nomina sunt *Clotho*, quæ colum, ex quo vitalia stamina, nendo, detrahuntur, sustineat: *Lachesis*, quæ fila huiusmodi contorqueat: *Atropos*, quæ filis forcipe detruncandis insultet. Earum vestes describit Pier. Val. lib. Hierogl. 58. vbi per ipsum, *Clotho* veste obtegitur versicolorata, ac septem stellarum coronata incedit diademate. Arbitror, quia Auctrix vitæ rerum omnium, sicuti variæ rerum naturæ sunt, sic versicoloratam vestem habere debuit, vt eius significaretur officium; & quia ortum rerum

omnium ex septem Planetarum influxibus ita dependere, Caldæi præcipuè sunt arbitrati, vt, iuxta Planetam ortui prædominantem, varios vitæ sortirentur euentus, septem prædictis stellis coronatur. *Lachesis*, veste passim stellata, incedere dicitur, quia, vt arbitror, cum ad hanc pertineat vitalia stamina protendere; & stellarum omnium influxus, vel dispositiuè, vel etiam efficienter, saltem indirectè ad conseruationem conferant viuentium; stellata hæc veste vti debuit. *Atropos* atrata fingitur funeralibus scilicet addicta, cum hæc fila rescindens, vitam confodiat. Ex his habes, cur ita ad Parcas ipsas pertineat, imminentibus orbi exitijs obstitisse; nam cum illis demandata fuerit generationis, & conseruationis rerum omnium cura vsq; ad statutum a Fatis diem; ex officio tenebantur curare, ne repentino præpotentis inferi motu, ac furore omnia, ante præfixum ab ipsis tempus, destruerentur. Præterea causam agebant suam; ne alter in propriam illarum messem falces immitteret enecando; Ideò aptissime intercedunt Parcæ.

VETVERE. Idest prohibuêre, fregêre impetum obsistentes, ne minæ inferorum in actus erumperent. Vim autem nota illius verbi *vetuere*; nam, cum Parcæ pro Fato haberentur, vt diximus, & Fatum ipsis Dijs inuiolabile censeretur, Fato intercedente, non poterat quin iras remitteret Pluto. Quare & respexit Vates ad formulam tribunitiam *veto*; & *vetuêre* dixit ad indicandam ineluctabilem quamdam intercedentium auctoritatem.

MINAS. Minæ sunt quædam metus incussiones, verbis, aut signis exhibitæ, quibus ea mala prænunciantur, quæ ipsas subsequi possint; Sic tonitrua *Minæ fulminis prænuntiæ* dici possunt, dum fulmen nondum excutitur nubibus, sed imminens, & iam iam erupturum demonstratur, ac promittitur. Ideo, cum hucusq; vocibus tantum, ac concursationibus militum delectus fureret Inferorum, *Minæ* hæc dicuntur præcedentes bellum, quod nondum eruperat, erupturum tamen, ni Parcæ prohibuissent.

ORBIQVE TIMENTES. Orbis dicitur vniuersa hæc Mundi Machina à sphœrica, quam habet, figura, vt latè apud Phil. ostenditur in lib. de Cœlo, & Mundo; *Orbis* enim idem, ac *circulus* est. Verum, cur huic orbi dicantur timentes Parcæ, quæ per Antiphrasim, à parcendo, eo quod nulli parcant, dictæ sint, peculiarem profectò haberet difficultatem, ni iam vidissemus, ad illas ex officio spectare huius orbis conseruationem. Vitatissimum autem est, & insitum à Natura, vt timorem nobis incutiat quidquid damni, aut periculi imminet ijs, qui nobis curæ esse debent. Quarè nil insuper addo.

ANTE PEDES &c. Modum Interpositæ intercessionis hic, per hypotiposim, describit; & Parcas more vtentes supplicantium inducit; nam, licet Fato Numina ipsa subijci, & Parcas Fatum esse, iuxta antiquorum sententiam, meminerimus, cum tamen ipsæ dignoscerent, sibi agendum cum superbissimo, immò cum superborum omnium Principe, cognouerunt etiam, illi morem gerere, opportere, cum nunquam faciliùs, quam submissionis exhibitione, superbus demulceatur. Morem igitur gerentes Plutoni supplices cedere, quo faciliùs de eiusdem triumphantes superbia protinus erigerentur. Ideò

FVDERE SEVERAM CANITIEM. Fundo dupplicem habet significationem, nempe *Prosternere*, & *spargere*. Vtramque complexum arbitror Poetam in verbo *fudêre*: significationem quidem prosternendi in signum summi honoris, quem Plutoni tribuerent; Nam venerabundi est, se ad terram vsque toto vultu prosternere; sicuti ex More Persarum victorem Macedonem venerantium, libro apud Curtium octauo didicimus. Si enim humilitatis, & superiorem agnoscentis indicium est depositum Genu, vt notat Pier. Val. lib. Hierogl. 35., multo magis toto procumbens corpore hæc eadem præstabit indicia. Cum itaque Parcæ supplices apud superbissimum Ducem indicantur, summum obsequij signum efferre debuerunt. Dicit igitur Poeta, eas fudisse *canitiem*, vt ex canitie caput, ex capite totum corpus ad terram vsque declinasse intelligerentur; hanc enim gradationem inducit Metalepsis, qua vtitur Auctor hic. Significationem verò spargendi amplectitur, vt, Parcas, indicet, eam, & vultu, & gestu, conditionem induisse, quæ maximè dolore immodico affectum deceret, vt, ipso corporis habitu, commiserationem maximè excitarent, quo faciliùs irati animum flecterent: passis enim crinibus incedere, summam animi deiectionem profectò denotat in Mulieribus præcipuè, & incessum summis, insperatisq; ex periculis mœrorem simul, & horrorem. Quare Virg. Æn. pri. Luctum describens mulierum ex imminenti Troianæ Vrbis excidio exortum, eas, passis crinibus, supplices ad Templum Palladis adducit inquiens.

Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades passis, peplumq; ferebant
Suppliciter tristes, & tunsæ pectora palmis,

tristes & Parcæ erant, vt patet, vbi dicuntur: *Orbi timentes*; supplices, vt innuimus, & mox clarius; destituti, in summo periculo, animi; igitur *fundunt canitiem*; idest passis crinibus ad supplicandum accedant: vulgò *scarmigliate*, quales & Romanas Matres obijcit militibus suis Pompeius cum Cæsare congressurus apud Lucan. lib. 7.

Credite pendentes è summis mœnibus vrbis
Crinibus effusis hortari in prælia Matres &c.

SEVERAM. Idest *grauem, veneratione dignam*; cum enim canities symbolum senectutis sit, & sit semper veneranda senectus; hinc est, vt Parcarum, quibus nil profectò antiquius, seueram appellet canitiem Auctor, reuocans scilicet in memoriam, & opinionem eorum, qui Parcas Saturno longè antiquiores existimarunt, & antiquorum morem, quibus adeò sancta fuerit semper veneranda senum Canities, vt eam Iuniores Numinis fere instar venerarentur. Quare & Ouid. cecinit.

Magna fuit semper capitis reuerentia cani.

Ideò & noster iure venerandam Parcis attribuit

CANITIEM. *Coma*, ex Pier. Val. lib. Hierogl. 32., Hieroglyphicum habetur cogitationum: *candor* autem existimatus est, fidei, ac sinceritatis symbolum esse. Quare *Canities* sinceras, ac fide plenas profectò refert cogitationes, cum nil aliud tandem canities sit, quam *candida coma*. *alba coma*. *Fudere igitur Canitiem Parcæ*: idest in signo rem signatam; nempè sinceritate, ac fide plenas cogitationes concordiæ, quas conceperant, nutu prius, quam verbis exprimentes, vt tacitè perorarent priùs, quam orarent.

ANTE PEDES. Ad pedes procumbentem prouolui aliquem, actum esse supplicantis, adorantisq; notius est, quam indigeat explicatione. Verum hoc ipsum nequaquam caret Mysterio, in casu; neque occulatissimus Poeta sine Mysterio, etiam in obuijs, loquitur. Pedes, vt refert Pier. cit. lib. 35., in symbolum voluptuarij affectus sumebantur, eo quod antiquiores Phil. dicerent, voluptuarios affectus pedes animæ esse, quippe quæ non gradiatur pedibus, sed affectibus: Cum igitur ex voluptuarijs affectibus Plutonis furor ortum habuerit, ad pedes prouoluantur Parcæ; nam, delinito fonte furoris, ipsum ruere, necesse est; Deruncatur causa: & deruncietur effectus. & medicamine radicibus adhibito, morbus ex illis pullulans rescindetur. Ingeniosissimo igitur more prouoluuntur ad pedes, vt sede voluptuarij affectus expugnata effectu careat affectus; effectu inquam illo, quo toti exitium orbi irreparabiliter parabatur. Iterum præceptum bellicum est, vt milites, hastilibus, spiculisque hostem aggressuri, sinistrum præferant pedem; dexterum verò si gladijs debeant rem decernere: Quare ab antiquis *Pedes* in Hieroglyphicum aggressoris erigebantur, vt notat Pier. cit.; cum igitur Parcis sit, apud Aggressorem Plutonem, perorandum, ad pedes prouoluantur, vt, ijs constrictis, aggressio ipsa efficaciter impediatur. Præpositione tamen *Ante* potius quam *ad Pedes* vsus est Poeta, vt vno eodemque contextu ostenderet, Parcas non quomodocumq; ad pedes prouolutas; nam etiam auuersos ad pedes potest supplex aduolui; sed *ante*, idest non *auuerso*, sed *conuerso* Plutonis vultu; qui quamuis furijs agitatus non dedignatus fuerit, Parcas ad conspectum admittere; licet, ne superbiæ suæ aliquid remitteret, in solio maiestatis consedisse ostendatur, stantes vtiq; auditurus. Talem enim Plutonis habitum exprimit Vates, dum, ingeniosissime Plutonis mores imitatus, subdit

SOLIVMQVE DVCIS. Cur Ducis nomine designetur Pluto, iam vidimus in explicatione ad Carm. *Dux Erebi &c.* *Solium* verò ipsa regia dicitur sedes, eo, quod solus in ea Rex sedeat, vt ex antiquo patet Persarum More, quibus capitale fuisset in Regia Sella sedentes aspici, vt notat lib. 8. de rebus gestis Alexandri Curtius. Et hic studiosè *solium* dicitur, quasi in ea sedens Pluto causam sui furoris esset vel tacens expressurus; quod scilicet solus sederet in solio, nec eam haberet regni consortem, quam armis ideò sibi comparare aggrederetur, nempè vxorem: seù vt ex solij intuitu, solitudinis suæ memoria obfirmaretur; quod solus egeret &c. ne facilis precibus fieret exorantium. Quarè Vates, & modum supplicantium expressit, dum Parcas ante pedes prostratas descripsit, eo pacto, quo Lucanus cit. Pharf. 7.

ore

ore Pompei supplicantem Senatum, vt sibi videre imaginentur, hortatur inquiens.

Credite Grandæuum veritumq; ætate Senatum
Arma sequi; sacros pedibus prosternere canos.

& eo pacto quo se facturum fuisse protestatur idem Pompeius apud eumdem, ni maiestas Imperij obstitisset.

. . . . . . Cum prole, & coniuge supplex
Imperij salua si maiestate liceret
Voluerer ante pedes &c.

hunc, inquam, & morem expressit supplicantium noster, & insuper, habitum superaddit Plutonis superbè Parcas audientis, & se ex ipso solij, in quo sedebat aspectu obdurantis, vt non faciles præberet aures, quo maior subinde emicet Perorantium virtus, quæ obfirmatum adeò pectus inflexerit.

ET CVM SVPPLICE VVLTV. Ne reclametis Grammatici; nam, per vos ipsos, in regulis de communi constructione, Præcepto octauo, modus actionis præpositionem *cum* interdum recipit. Quod autem ad intelligentiam spectat, explicuimus iam satis, cum Parcas supplicantium more accedentes indicauimus, ac totum corporis habitum, consequenter, & vultum præcipue, in quo maximè relucent animi affectus, ad supplicationem componentes. *Cum supplice fletu* legunt Parrhasius, & alij: mihi non libet à vulgata discedere; indecens enim videtur, eas flere, quæ siccis oculis omnium respiciunt calamitates.

ADMOVERE GENIBVS SVAS MANVS. Antiquissimus supplicantium ritus est, vt genua amplexentur, & teneant. Refertur à Plinio, Suetonio, & alijs, atque ab antiquissimo Græcorumq; Poetarum Principe Homero Iliad. pr. Vice versa acerrimum crudelitatis genus visum fuit semper, eos, qui genua tenuerit, frustratis votis repellere. Quare Tullius in Oratione post Reditum acerrimè exprobrat Pisoni hanc crudelitatis ostentationem his verbis: *Tu meum generum, propinquum tuum; Tu, affinem tuam, filiam meam, superbissimis, ac crudelissimis verbis à genibus tuis repulisti.* A qua crudelitatis nota, vt immunem ostenderet Anchisem Virg. lib. 3. cum Sinone genua tenentè induxisset.

Dixerat. Et genua amplexus genibusq; volutans
Hærebat &c.

Ilicò Anchisiadæ pietatis in hunc actum procliuitatem extollit, subdens

Ipse Pater dextram Anchises, haud multa moratus,
Dat Iuueni, atq; animum præsenti pignore firmat.

Hunc autem morem amplectendi genua inoleuisse apud antiquos autumat Seruius, quia genibus inesse religionem, ac diuinitatis speciem quamdam arbitrarentur; ideoq; ea supplices attingebant, ad ea manus tendebant, atq; vt aras adorabant pietatis. Efficacissimus ergò pariter, ac vsitatissimus fuit hic supplicantium gestus, quo genua tenerentur; nempè quia vt ex Seruio supra retulimus, & confirmatum habemus ex Pier. cit. lib. 35. ab antiquorum omnium profusissima superstitione creditum fuit, genua Misericordiæ sedem, ac Pietatis esse; adeòq; genua tenentes Misericordiam sibi deuincire credebantur. Idcircò igitur, & Parcæ genua Plutonis amplexantur, vt & Misericordiam, quam exoptabant, sibi deuincirent, & nefas esset Plutoni, eas ad Pietatis aras confugientes frustratis votis repellere. *Admouère manus &c.*

QVARVM SVB IVRE TENENTVR OMNIA. A dignitate supplicantium humilitatem, ex opposito, amplificans supplicationis, indirectè ostendit iterum Vates, quam graue fuerit damnum, quod toti immineret orbi; & quam indignum futurum fuisset, si taliter supplicantes à Plutone fuissent reiectæ; nec non, eodem contextu, mirè Ditis extollit superbiam, qui tales manus passus fuerit ad ipsius genua tenenda deuolui, sororesq; tanta dignitate fulgentes, ad eiusdem pedes prouolutas conspicere, nec ad eas subleuandas manum extenderit, quasi nihili faceret, quas omnia venerantur.

QVARVM. Idest quarum manuum genua Plutonis amplexantium, vt pietatem constringerent implorandam.

SVB IVRE. Hoc est sub potestate, arbitrio, nutu, nedum prædominio, ac voluntate, omnia tenerentur obstricta. Cum enim Megarenses Iouis simulacrum extruxissent, supra cuios caput Parcæ statuerentur; Æschylusque, eius significationem interpretatus, dixerit, Iouem ipsum Parcis, idest Fato, subiectum; nil mirum, si reliqua omnia sub Parcarum potestate esse dicantur; nam, si maior subditur, multo magis inferiora omnia subduntur; ex hoc vides, à Poeta hic Imperium Parcarum ampliari admodum supra ipsum Plutonis Imperium; nam Plutonis Regnum, quamuis amplissimum, inferorum tamen fines non excedebat; ast Parcarum Ius, & Imperium, & in terras, & in aerem, & in Cœlestia corpora; immò & in Iouem ipsum potestatem dicitur exercere. Quid plura? Nil esset ipsum Plutonis Regnum, vt alibi dix: quod regnum profectò mortuorum est, ni Parcæ, stamina rescindentes, mortuorum regnum efficerent. Superiores igitur inferiorem rogant, vt appareat, quantus superbiæ fastus sit; & quam Prudentiæ axiomati tribuendum, dum seruiendum tempori præcipit, cum idipsum seruent hic lanificæ sorores. Quoties enim ius est in armis, silent leges, nec armato, ac præsertim superbo imperandum; sed precibus apud concitatum furorem perorandum.

TENENTVR OMNIA. Idest omnia sunt obnoxia illis, omnia subdita, omnia naturali quodam vinculo illis adstricta. Rationem verò, cur omnia Parcarum manibus addicta sint, & supra attigi, & latiùs attingam inferius.

QVÆ SERIEM FATORVM &c. *Quæ* iterum ad Parcarum manus refertur, quæ *ducunt*, idest extendunt, aut, nendo, protrahunt *seriem*, idest ordinem, seù continuatam ex ordine progressionem Fatorum. Fatum autem dupliciter sumi potest; vel scilicet pro causa aliqua prædeterminante effectus à se dependentes: vel pro effectibus ipsis à tali causa prædeterminatè pendentibus, quatenus ex ipsius Fati prædeterminatione continuatis eueniunt ordinibus. In primo sensu Poetam non loqui hic, patet; nam cum dixerimus Parcas pro ipso Fato prædeterminante vsurpatas, certè non possunt dici se ipsas ducere Parcæ. Quarè remanet tantum, vt in secundo sensu procedat intelligentia. Porrò Fatum, si vt causa prædeterminans sumatur, iuxta Stoicos omnes, teste Laertio, lib. 7. in vita Zenonis, nil aliud est, quam ineluctabilis quædam necessitas, ex qua quidquid boni, aut mali euenit, infallibiliter, ineluctabiliter eueniat. Idque asseuerantèr, adeò asseruere Astrologiæ iudiciariæ sectatores, vt putauerint, hanc necessitatem efficere, vt etiam ea, quæ ex humani arbitrij libertate dependeant, infallibiliter, ac nequicquam repugnante humano arbitrio, debeant euenire, & in hac sententia fuisse Democritum, Heraclitum, Empedoclem, & alios, Aristoteles testatur. Immò tantam hinc Fato vim tribuerunt nonnulli, vt Deum ipsum ex necessitate agere, quidquid agat impiè dictitauerint, quos optimo iure refellit Augustinus 5. de Ciuit. Dei; & eloquentissime confutat Basilius Homil. in Hexamer. 6. nec non Ambrosius, Epiphanius, Eusebius, alijq; clarissimis rationibus ostendentes, stultum esse, Fatum in Cœli motu, stellarumq; constitutionibus (sic enim de Fato arbitrabantur relatæ sententiæ sectatores Caldæi præcipuè) constituere. Aliqui etiam Parcas Fatum esse asserentes, cum eamdem, quem supra diximus, vim Fato concederent, Parcas ideò, cum Platone lib. de Republica, Necessitatis filias esse dixerunt: earumdemq; Fatum esse rationem. Plotinus Enneade 3. lib. 10. cap. 2. Fatum nil aliud esse iuxta aliquorum sententiam asseuerat, quam causam ipsam primam, nempè Deum; dum de causa prima loquens, *causam hanc primam, inquit ibi, se diffundere per omnia, neque mouere solum, verum etiam singula facere arbitrantur. Quam quidem fatum vocant, Fatum existimantes causam potentissimam cuncta mouentem, & non modo cætera quæcumq; fiunt, sed cogitationes quoq; nostras ex ipsius motionibus proficisci, non aliter, quam in animali partes singulæ mouentur, non quidem à seipsis, sed ab eo, quod in quolibet animali obtinet principatum.* Et hæc porrò sententia, si ita Fatum esse asserat causam primam, vt etiam hominis mentem voluntate libera priuatam huius Fati necessitate deuinciant, cum superius relatâ, impia omninò censenda, ac toto orbe eliminanda; nisi verò primam causam omnia agere dictitent, ex se sola, aut necessitatem humanis actionibus inferre: tunc nil afferet improbandum. Sed nimis iam fortè digredimur. Fatum itaque (vt nostra prosequamur) sumptum, vt series effectuum est, qui ab illa causa, quam Caldæi prædeterminantem, & cogentem arbitrati sunt, proueniunt, ea erit necessitas ordinis, & euentus quæ non potest, supposita causæ prædeterminatione, variari. Quibus prænotatis, sensus iam Vatis aperiendus. Dum igitur dicit Poeta hic Parcas ducere seriem Fatorum, se non esse in sententia Stoicorum, prodit apertè; immò illam occultè redarguit, vt patet ex vi illius verbi *Ducunt: volens* enim *ducitur*, non *inuitus*, & *inuitus trahitur*, non *ducitur*. Nouerat itaque Vates dictum illud Senecæ *Fata volentem ducunt; nolentem trahunt*, quo Fati necessitas affirmatur, atq; adeò *Ducunt*, dixit; non dixit *trahunt*, quod magis pro-

ptiam fuisse: Penta è colis carpentium; vt vid. hoc pacto ostenderet, se *Fatum* in sensu inclinaotis non negare; sed fatum in sensu cogentis non admittere, licet reclamantibus Stoicis, & Iudiciarijs.

DVCVNT itaq; ait seriem Fatorum: hoc est effectus à Fato leniter inclinante, suauiter alliciente, ac suauiuis attrahente. ita vt infringi quidem a libera voluntate possit, sed de facto non infringatur, protrahunt, & in *seriem* digerunt ordinatam. Ducunt &

POLLICE ducunt: nam hoc digito Lanificæ fusum contorquent, & sic habitum nentis expressit, & naturam secutus, eo digito, quo Parcæ vitalia protrani stamina dicuntur, continuatam illis euentuum seriem protrahi prudentissimè dixit. Addo Vatem studio illi, quo hic aptissime Naturam est imitatus, Mysteria etiam inseruisse. Pollice, inquit, ducunt, vt Potestatem, ac Vires supplicantium Parcarum, iterum reuocaret in mentem. Pollex enim latinis dicitur primus in manu digitus, eo quod maximè polleat. Quasi dixerit, ducunt Pollice idest suprema ea, qua in res omnes polleant potestate, ac vi quam omnia scilicet sibi detinent addicta. Insuper in Pollice hominis triplex est articulus, quasi ex triplici nodo vna coalescat vis, ac potestas, cuius symbolum Pollex fuit. Ideò Parcæ Pollice ducunt, vt in tribus vnam noueris potestatem, vnum concordiæ, ac vnitatis firmamentum, quandoquidem & Iuncti Pollices sancitæ societatis symbolum fuère apud Pier. sæpius cit. lib. 36. Pollice ducunt seriem Fatorum, in quibus Pax firmata fuerat inter Iouem, & Plutonem, vt Lachesis inferius innuet, non violanda. Ideò Pollice ducunt, quia Pollex Pacificatorius olim digitus credebatur, teste Pier. cit. Et Pollice ducunt, vt ex vi, qua pollet Pollex Fatorum vim, & potestatem intelligas. Quod si in sensu Christiano. Quid tandem sit Fatum, & num admittendum sit, exposcas. Respondeo ex dictis facile, admitti posse tam in primo, quàm in secundo sensu: & in primo quidem sensu. nempè vt causa acceptum, Fatum per nos erit *inhærens rebus omnibus dispositio immobilis, per quam diuina prouidentia suis quæq; nectit ordinibus.* Sed ad rem non faceret in præsenti. Fatum autem, vt effectus illius causæ est, erit ipsemet nexus, quo res à diuina prouidentia ita nectuntur, vt ordinatè, distinctèque procedunt, & consequentia semper antecedentibus respondeant.

ET EVOLVVNT LONGA SÆCVLA. Sæculum est multorum annorum spatium, &, vt Festus interpretatur, spatium nunc centum annorum est, nam & ludi sæculares dicebantur, qui centesimo quoque fierent anno. Cum igitur sæculum nil aliud quam tempus sit mensura motus secundum priùs, & posterius, vt dix. pag. 34. col. 2., hinc est, vt quemadmodum è Parcarum manu motus omnium dependent rerum, sic & omnis eorum pendeat mensura, nempè tempus; atque adeò nentes vitalia stamina tempus ipsum nere dicantur; & ideò etiam Virg. Ecl. 4. in Pollione dixit: *Talia sæcla suis dixerunt currite fusis.*
Sic & Noster dicit Parcarum pollice longa euolui sæcula, idest Mundi ætatem, per sæcula distinctam, ab initio orbis videlicet vsque ad id temporis, quo apud Plutonem perorantes adstant; adhuc euolutura in posterum, si detur exoptatum concordiæ fœdus, pro quo tam anxiè ad preces deuoluebantur.

FERRATIS PENSIS. *Ferratis fusis* vertit Heinsius. Sed non video, cur à vulgata recedendum, quæ ex vi præpositionis E, quæ in verbo est, ablatiuum, de quo, agnouit illum *ferratis pensis*, quasi dicat *voluunt è ferratis pensis sæcula longa*. In quo sensit optimè *Pensis* non *fusis*, nam non ex fusis, sed ex pensis fila nendo detrahuntur, fusisq; aduoluuntur. Porrò *Pensum* manipulus est lanæ, vel lini, aut alterius materiæ nendo accommodatæ, qui ex colo euoluitur in filum. Hic tamen pro filo ipso positum arbitror, positá materiá pro re signata. Ideò autem hæc fila ferrea dixit, vt, non facilè, innuat disrumpenda; & vt consequenter ostendat, in Fatis fuisse, vt non tam citò orbis liberetur, adeòq; Plutonem, orbis excidiũ molientem, fatis ipsis iniuriam talibus inferre. Dici etiam posset *Pensum* pro *Colo* ipso positum, ex quo fila nendo detrahuntur, posito contento pro continente, qui & ferreus ob firmitatem, & indeficientiam dicatur.

Ex his aptissimum collige instruendis moribus documentum: nempè quam detestanda sint, etiamsi cum Etnicis loquendum esset, perfida, ac prorsus digna Dæmone dogmata Caluini, ac Lutheri, proterue asserentia, causas omnes secundas, immò & ipsam hominis voluntatem tam ad bonum, quam ad malum, ita à Deo prædeterminari, vt ineuitabiliter constringatur ad operandum iuxta coactionem ab ipsa illatam prædeterminatione: nam vides hic Parcas, quas Antiqui Fatum, seù causam prædeterminantem fuisse arbitrati sunt, imminenti Plutonis furori reluctantes potiùs, quam ad illum, prædeterminando, cogentes; quia immò, vt ab impio eum auertant errore precibus enixè conantes. Quod si quidam in Caluini sententia dixerit, ex hoc ipso prædeterminationem adstrui, quia scilicet ideò detumuerit Pluto, quia prædeterminauerant Parcæ Mundi conseruationem, cui bellum Plutonicum auersabatur; Facilè conuinci poterit; nam si prædeterminauerant, & prædeterminatio infallibiliter, ineluctabiliter, effectum sortiri debet, quid obsecrant, vt habeatur; quomodo timeant orbi? si prædeterminatione, earum tutus satis superq; existit. Si verò cum Caldæis Fatum in septem Planetarum, cœterorumq; syderum constituatur influxu inclinante non solum, sed cogente; memineris Clotho septem Planetis coronatam, Lachesim stellata veste conspicuam apud Plutonem perorare; & intelliges Planetas, stellasq; omnes potius hominem exemplo, ne delinquat, hortari, ac ne à mandatis supremi declinet Tonantis, sicuti ipsa corpora cœlestia nunquam deflectunt à motu, quem illis supremus indidit motor. Planetæ inclinant quidem, sed non cogunt, immò tunc sapiens dominabitur astris, cum ea animaduerterit in bonum potiùs exemplo, vt dicebamus vrgentia, ac contra inclinationem ab eorum seu influxu immissam, si ipsa ad malum sit decertantia, ni mendacij redarguatur verissimum illud axioma, exempla cogunt. Dicis sydera influxibus suis ad malum inclinare? Esto. Dum summo motori exactè à se ipsis præstitam præseferunt obedientiam, exemplo, cogunt ad bonum. Si *Fatum* meliore sententiâ, ac Christiano ritu, *diuinam* dixeris *Prouidentiam*; absit, vt in Caluini, aut Lutheri detestandam prorsus incidas sententiam necessitatis ex ea auspicandæ; nam hæc, tantum abest, vt ad malum inclinet, nedum vrgeat, aut cogat, vt potius, per exempla obedientiæ inanimatorum, animam excitet ad exactissimam diuinæ legi præstandam obedientiam. Immò Parcas oculis, nempe mortis memoriam subijcit, ac quotidiana eiusdem mortis trophæa, vt hominem ad malum procliuem, à perniciosis incæptis auertat, & conuertat ad bonum, per inspirationes scilicet internas, quæ voces quasi Parcarum sint suadentium, ne diutius in Cœlum pugnaturus insurgat, qui, cum terra sit, in terram recidere cito debet; sed potiùs, insanum demittens furorem, immortalis animæ consulat saluti; ne, dum passionibus indulgens, late in partem sui Cœleste scelerum irruit armis, cœlestem simul perdat, & terrestrem, nempe & animam, & corpus. Anne Deus secum ipse pugnabit prædeterminans, scilicet ac cogens ad malum, ac altera ex parte ad bonum adhortetur contra inditam à se ipso prædeterminationem? Quis hoc dixerit, nisi Acum superet fatuitate?

Sed satis iam in Latinorum emporijs remorati ad Italicæ radices Permessi diuertamus, vt varietate delectante alacriùs procedamus.

Mà del mar tempestoso, in cui frementi
S'agitauan d'horror nembi, e procelle,
Il flutto altier, che da tartarei venti
S'ergea spumante à minacciar le stelle,
Le Parche, in calma à ricompor, clementi
S'accingon tosto, e quel furor rubelle
A risopir, che, s'vscia fuor dal fondo,
Vedean portar gl' vltimi crolli al Mondo.
Comparuer queste al ferrugineo trono,
Ou', in nubi orgogliose, il fiero Duce
Siede, rauuolto, e, de suoi sdegni al tuono,
Fulminanti le squadre in mostra adduce:
E, pria, ch'al supplicar s'addatti il suono
Di flebil voce, onde pietà s'induce,
Al tirannico piè prosteso, il volto
Supplica, e'l crin canuto, al duol disciolto.
Quindi, con gesto, ad ammollir bastante
Qual più duro macigno han l'Alpi in seno;
Cercando pur, che, di sua fede amante,
La Clemenza, fedel, non sfugga almeno;
Al ginocchio infernal la man tremante,
Che del Drago auernal teme il veleno.

Sten-

Stendon diuote; e non ricusa humile
La man, ch'il tutto regge, atto seruile.
Quella man poderosa, à cui soggiace
D'ogni stame vital serua la sorte;
Quella, ch'il tempo ruota, ed à cui piace
Dispensa, à suo talento e vita, e morte;
Quella, che delle guerre, e della Pace,
E gl'oliui, e le palme, in sue ritorte
Fila ristringe; e che del terreo stato
La serie auuolge, e n'è ministra, e Fato.
Quella, ch'in fin delle ruotanti sfere
Dà, con forza d'vnion, le leggi al moto;
Quella, ch'in petto alle stellate fiere,
Di creduto destin vigore ignoto
Collocò baldanzosa; hor, trà le nere
Caligini profonde, appesa in voto
Mira, Pluton, di tue Ginocchia al tempio;
E sfumi a vuoto il machinar lo scempio.

Cessit & Chelis nostra, dum grauis Auctor Numine prosequitur.

Prima fero Lachesis clamabat talia Regi,
Incultas dispersa comas: ò maximè noctis
Arbiter, vmbrarumq; potens, cui nostra laborant
Stamina, qui finem cunctis, & semina præbes,
Nascendique vices alterna morte rependis;
Qui vitam lethumq; regis: nam quidquid vbiq;
Gignit materies, hoc, te donante, creatur,
Debeturq; tibi; certisq; ambagibus æui,
Rursus corporeos animæ mittuntur in artus:
Ne pete firmatas pacis dissoluere leges,
Quas dedimus, neuitq; colus: Neu fœdera fratrũ
Ciuili conuerte tuba. Cur impia tollis
Signa? Quid incestis aperis Titanibus auras?
Posce Iouem: Dabitur coniux.

PRIMA FERO LACHESIS &c. Stultum profecto fuisset, tanto apparatu ad Plutonis tronum Parcas adducere, vt, Mimorum subinde in morem, solis gestibus, ac nutibus, rem peragerent. Quarè præmissis ijs, quæ ad supplicationem roborandam, per præcedentem affectuum commotionem, adornauerant supplicantes, iam ad exponendam ipsius supplicationis seriem descendit Auctor. Et prudentissimè quidam Lachesim inducit perfectissimi Oratoris munera, (vt ex ipsius orationis discussione patebit) exequentem, ac breui quidem, sed efficacissimæ probitatis eloquentia, apud furentem iam in armis Tyrannum, citatis in textu versibus perorantem.

PRIMA. Ne putes hoc nomen esse numerale, ita vt Primam in ordine, idest ante alias Lachesim locutam dicat: sed nomen est officij, & dignitatis. Nam cum Lachesis munus sit stamina de colo detrahere, & contorquere, ac producere, videtur, illi demandata principalis, etiam vniuersalis Machinæ conseruationis cura. Nam Clotho, quæ colum sustinet, (iuxta descriptionem Parcarum habitam à Pier. lib. Hierogl. 48.,) & Atropos, quæ fila rescindit, administræ potiùs, & adiutrices videntur, quæ ad Lachesis nutum operentur; atq; adeò hæc inter Parcas *Prima*, hoc est *principalis* erit. Apuleius, apud Parrhasium hìc, Tres, inquit Parcæ Tria Fata sunt, numero cum ratione temporis facientia, si potestatem earum ad eiusdem similitudinem temporis referas; nam quod in fuso perfectum est, præteriti temporis habet speciem; quod torquetur digitis, momenti præsentis indicat spatia, quod nondum ex colo detractum, nondum digitis subactum est, id futuri temporis rationem importare videtur. Hinc Atropos præteriti temporis fatum, Lachesis futuri, Clotho præsentis dicitur Fatum esse. Qua spectata opinione adhùc Lachesis in casu prima, & principalis erat; nam cum de euitanda orbis imminenti ageretur ruina ad Fatum temporis futuri ex officio spectabat, Orbis indemnitati prospicere. Cum igitur in legationibus, in quibus plures adhibentur Oratores, digniori semper munus perorandi demandetur; hinc est, vt Poeta sapientissimè quidem Lachesim inducat communes omnium exponentem implorationes. Ideò *prima*. Si quis tamen exciperet in hac voce *Prima* ordinem numeralem inuenire; dicas, hanc vocem emphaticè positam esse, ad ostendendum vehementium affectuum, quibus Parcæ ad supplicandum accesserant; ea enim instructæ aderant deliberatione, vt, si prima repulsam pateretur, peroraret altera; &, si hæc etiam negligeretur, tertia succederet, memores illius effati ab Ouidio expressi.

Gutta cauat lapidem, non bis, sed sæpè cadendo.

Prima igitur, non dignitate solum, sed & in ordine Lachesis Plutonis corda pertentans exorditur. Sed, quia huius petitionibus acquieuit Pluto, non opus subinde fuit, vt reliquæ verba facerent, sicuti condictum fuerat, si renuisset.

LACHESIS. Græcè Λάχεσις, Latinè sors interpretari potest; nam Λάχη sors græcis est. Immò si græcam linguam spectemus, Lachesis erit sors legens stamina, & è colo ducens: nam Λάχη sors est, vt dix: Λαχεῖν sortiri, Λάχνη verò lana dicitur; ideò Lachesis *sors lanam sortiens*, idest nens lanam arbitrio suo delectam dici potest, nam ex vi nominis hoc totum extrahitur. Insuper autem nomen ducit ex antiqua eorum, licet erronea, opinione, qui omnia sorte, casuq; regi arbitrabantur. Quænam autem hæc sit, & cur ipsa potiùs, quam Clotho, vel Atropos loquatur, iam satis explicuimus.

CLAMABAT. Alta, & clara, licet composita ad affectum voce dicebat. Quamuis enim verbum clamo talem videatur vocis exprimere contentionem, quæ potiùs redarguentis sit, quam supplicantis, tamen non eo vtitur in hoc sensu Vates; sed in sensu miserantis, & affectum miserationis elata voce excitare conantis; indicat enim, quam enixe Lachesis vocem ad affectum componeret, & qua vehementia orationem suam euibraret, quo altiùs Plutonis cordi infigeretur, & altâ sederet mente reposta: sicq; morem concionantis expressit egregiè.

FERO REGI. Reddit rationem, cur Lachesis, non submissa voce, non strictis, vt dicitur, dentibus loqueretur; sed sonorâ vocis tubâ, concitatoq; eiusdem tenore contenderet; agnouerat enim Regis, apud quem perorabat, feritatem, cuius proprium est non facilè placari, atque ideò, sicuti exacerbato nimis vulneri lenitiua prodesse parum solent, sed vehementioribus sunt curanda medicamentis, sic animum feritate obduratum, non leni, sed vehementi oratione pulsandum iure existimauit. Hic autem *Regi*, dixit, non *Duci*, nam, cum Oratores pacis admisisset, iam Regem, non Ducem, agebat.

TALIA. Non enim profitetur Poeta, se velle ipsissima Lachesis verba referre, sed quæ dixerit, saltem ex congruentia, relegere, vt indicet, similia, si non eadem prorsus verba, edidisse; nam Talia similitudinem, non proprietatem important.

INCVLTAS DISPERSA COMAS. Videtur primà fronte hic locus cum superiori coincidere, vbi dixerat: *Fudêre feuerant canitiem*; ita vt labilis euincatur Auctoris memoria, qui non meminerit, se paulò ante Parcas passis crinibus procumbentes ostendisse. Verum aduerte, maximè immò se illius effusionis, quam supra delineauerat, inmemorem ostendere; dum hìc ait *incultas*, quod nomen ad antecedenter enarrata adamussim profectò refertur. Sed crescit hic Oratio perspicacissimi Compositoris, dum, in summi doloris indicium, sparsos iam crines Parcam vnguibus dilaniantem ostentat, ex mox explicandis verborum proprietatibus innotescet.

DISPERSA. More poetico procedit, nempè per hellenismum, locutio, dum *dispersa comas*, inquit, vbi orator *dispergens comas*, vel *dispersis*, diceret, *comis*. Dispergere autem est in diuersas partes spargere; cum verò crines in diuersa spargi non possint, ni lacerentur, habes ex hoc consequenti Lachesim, ex laceratione crinium suæ orationis præludia confecisse. Sparsos igitur crines, quod iam in prioribus visum est, iniectâ hìc lacerans manu vehementiam exprimit doloris. Ideò dispersa

COMAS. Coma dicitur quasi compta, idest composita, ac studio aliquo concinnata, nam nil aliud coma est, quam Cæsaries studiosulis exornata. Hìc certè Parcarum crines compti esse non poterant, si ad ornamentum muliebre respiciamus; nam incompti, sparsique iam dicti sunt. Verum si aduoueris, in ordine ad quam sparsi fuerint crines, respi-

cias,

cias, optimè ad permouendam commiserationem videris concinnatos; atq; adeò non incongruè Comæ nomine designantur.

INCVLTAS. Nomen translatum est ab agris ad comas; nam sicuti agri, qui non coluntur, nitorem amittunt, squallore perfunduntur, & quodam quasi sacro horrore vestiuntur, sic comæ, quæ non comuntur, sed iacent in tergum fusæ, squallent facilè, & horrido quodam modo, hirsutis implexæ crinibus errant; ac ideò incultæ dicuntur. Ex hoc habes etiam, quam prudenter seueram Parcarum canitiem appellauerit Vates, nam seueri animi est, insitam à natura comarum mollitiem negligere. Sed quo magis hic neglecta est, eo magis ad mœrorem, commiserationemque alliciendam compta, ac composita. Ideò *In nitas dispersa comas*, hoc est sparsos iam crines dilacerans, doloris impatiens Lachesis sic Regem effatur.

O MAXIME' NOCTIS ARBITER &c. Exorditur orationem suam Lachesis, (quæ quidem in genere deliberatiuo est, cum ab armis dissuadeat) ab Encomijs Plutonis, vt beneuolentiam ipso sibi concilier initio, iuxta præcepta à perfecto quolibet Oratore seruanda.

O'. Particula inuocantis simul, & exclamantis, ac implorantis est; & maximè confert ad significationem doloris, atq; affectuum permotionem, quæ omnia cum intendat Lachesis, cuius tota oratio pathetica admodum est, probe ex hac particula ducit initium.

MAXIME'. Epitettum est, quod videtur prærogatiuam attingere diuinitatis, eum Maximi titulus diuinitati congruens præcipuè sit; nam superlatiua hæc habent, vt summum importent perfectionis: & *Maximus*, absolutè loquendo, videtur, innuere supereminentem, in omnibus perfectionibus, excellentiam, ita vt, qui maximus dicitur, existimetur culmen adeò perfectionum omnium attigisse, vt nil insuper augmenti recipere possit; quæ profectò prærogatiua soli vtiq; competit Deo, cuius infinitæ perfectioni nil addi potest: ideoq; nos Deum Optimum Maximum appellamus; & Virg. sic Iouem condecorat Æneid. 8.

At vos, o superi, & Diuum tu maximè Rector.

quia verò omnes, in summo, perfectiones habenti Clementia deesse non potest; hinc est, vt Lachesis Maximum appellet Plutonem, vt eum de Clementia, quam implorat, tacitè admoneat; quo ipso eum occultè Docilem reddit de optatis, vt mos Oratoris est.

ARBITER. A Maiestate, quam nomen *Maximè* exprimit captata beneuolentia, eam ab exagerata potestate confirmat hic sibi, simulq; docet nil ab ipsa petendum, quod ab ipsius non pendeat potestate. Arbiter enim alicuius rei dicitur, qui de illa pro libito, nullis resistentibus, disponere possit, & præcipuè si summus Arbiter sit, nam, vt Iuris Ciuilis auctor Proclus scribit, summus Arbiter is est, à quo prouocare non licet. Ideò itaq; Lachesis Plutonem *maximum*, hoc est summum arbitrum appellat, vt meminerit, cœteris inferorum potentijs omnibus forè, vt reclamare non liceat, si petitionibus annuerit ipse, qui sit omnium moderator, & Arbiter.

NOCTIS. Ponit hic Poeta causam pro effectu; nempè Matrem pro filijs omnibus ex ea Matre progenitis; ex Nocte enim, & Erebo, vt etiam vidimus pag. 33. col. 1., progenitos fabulantur filios, qui videlicet fuerint Amor, Dolus, Labor, Inuidentia, Mors, Tenebræ, Fraus, Pertinacia, & alia monstra, quibus latè à Poetis refertæ inferorum sedes dicuntur. Quarè, dum Lachesis Plutonem vocat Arbitrum Noctis, innuit ab eius arbitrio, nutuq; omnia Erebi, ac Noctis monstra pendere, ita, vt eius nutus in vim legis, & quidem inuiolabilis, ab ijsdem excipiatur. Insuper Regnum Plutonis *Noctis Regnum* appellari notissimum est, eo quod illo in Regno perpetua noctis sedes, omni depulso lumine, stabiliatur. Ideòq; ex signo Noctis, & Regnum indicat, & subditos omnes Manes, quos, tenebroso alarum ambitu, Nox ipsa perpetuò contegit. Quod, vt magis etiam explicet Vates, addit

VMBRARVMQVE POTENS. *Potens* hoc loco participium præsentis temporis non est, vt patet, quia *Potens*, cum participium est, eum Accusandi iungitur casu: *Multa potens &c.*: sed nomen est, quod italicè significat *Padrone, assoluto dominatore*. & sic cum Genitiuo copulatur: *Potens vmbrarum. Padrone assoluto dell'ombre.* Qui autem absolutè in aliquem dominatur, potest, & de illo absolutè disponere. Quid verò nomine vmbrarum intelligat Poeta, tam alibi diximus, nempè ipsa Auerni monstra, ac spoliatos corpore Manes, qui ideò *vmbræ* dicuntur, quod, velut vmbra, corpore careant. Occurrit itaq; hac inuocatione, Oratrix, per Rhetoricam præoccupationem, obiectioni, quæ fieri poterat, nempè, non tam facilè concitatam vulgi multitudinem sedari posse; & facilitatem insinuat, quia licet totus in armis fremeret Cocytus; Plutonis tamen nutibus reluctare nequaquam audeat; cum ex illis omninò pendeat executurus. Ideo *Summanus* dicebatur Pluto apud antiquos, Capella teste, quasi summus Manium, eo quod cum ipse Inferias, & parentationes primus instituerit, auctore Diodoro, Manibus omnibus creditus est dispotica auctoritate imperare.

CVI NOSTRA LABORANT STAMINA. Attingit seruitutem, quam ipsi Plutoni vtique exhibeant Parcæ, vt indirectè, grati animi futurum, insinuet, si quod petitur concedatur, nec reijci petitionem posse absque ingrati animi nota. Quarè, & ex motiuo meritorum ex parte Orantis, & ex motiuo grati in seruitutem à Plutone acceptam animi vim fundendi desinit, ac vrget.

CVI. Datiuus commodi, vt vocant, est. Vulgò *à di cui prò*. Rationem verò, cur Plutoni deseruire stamina dicantur Parcarum, & iam innuimus, cum rationem, cur Parcæ supplicantes inducantur, redderemus, & inferius mox latius explicabimus.

NOSTRA STAMINa. Idest *vitalia*, quia his tantum è colo detrahendis dant operam sorores supplicantes. *Stamen* enim propriè dicitur lana, linum, vel aliud simile, quod colo impositum sit, & stamen a stando dicitur, non enim mouetur, nisi in quantum nentis digito in filum digeritur paulatim.

LABORANT. Hoc est assiduo labore deseruiunt. Vbi aduerte, causam hic ex effectu esse intelligendam; neq; enim stamina ipsa, dum nentur, laborant, sed laborant Nentes. Quarè sensus huius loci est idem, ac si diceret: *cui nos stamina nentes laboramus*.

QVI FINEM CVNCTIS, ET SEMINA PRÆBES. Ab indignitate, ac turpitudine facti, quam tamen melle ex laudis dulcedine contegit, Plutonem ab orbis, quod moliebatur, excidio dissuadet. Indignum, vile, ac turpe profectò est, vt vindictam de aliquo sumamus nostris obnoxio indignationibus, in vilia, & subdita nobis mancipia, quæ nostris reluctari nutibus, neque, si velint, possint, desæuire, eaq; crudeliter perdere. Quæ enim Regis vindicta, si canem mortuum, vt Regius dicebat Psaltes, perdat, ac destruat? Beluarum profectò magnanimitas Regis superbos indicat debellandos quidem, sed & subiectis parcendum latè deprædicat. Dum igitur Lachesis ostendit, omnia, quæ in Mundo sunt, à Plutone dependere, & in fieri, & in esse, & in conseruari, (vt cum scholasticis loquar) satis ostendit, omnia illi adeò subiecta esse, vt neque, si cupiant, rebelli in eum animo insurgere, valeant; sed cuncta, adinstar mortui canis, si cum eius potentia comparentur, existere: ex quo tacitè deducitur, indignum, indecorumque illi futurum, si hæc perdere totis inferorum viribus aggrediatur. Cur autem Lachesis, cuncta, dicat, ex Plutonis arbitrio, & esse, & conseruari in hoc Mundo, attigimus pag. 31. col. 2. & seq., vbi dicebamus Plutonem Ditem appellatum, eo quod ditet; quia scilicet creditus fuerit in omnia, quæ è terra nascuntur, vi subterraneorum ignium, influere; adeòq; ex illo videntur hæc omnia ortum habere, & interitum. Et hoc quod spectat ad fruges, aliaq; inanimata, vel animata tantum anima vegetabili: Nam de alijs viuentibus infra habebimus. Quamuis autem hæc, & ea etiam ipsa, quæ sequuntur, in hac Lachesis Oratione, sint omninò veritati, ac catholicæ nostræ fidei repugnantia; memineris *hic Lachesim loqui*, nempè fictam, ac fabulosam Deitatem, ac consequenter fabulas adulationi, non veritati consentaneas agglomerari; vt scias, hæc omnia fabulosa, & esse, & cognita esse, atq; vt talia à Vate congesta, ad ornatum augendum, non ad veritatem mendacijs adstruendam. Quid enim Poesis sine fabulis? Certe informe corpus.

QVI. Relatiuum est Plutonem rerum omnium Arbitrum in mentem reuocans, quem Lachesis deliniendum curat.

PRÆBES. Verbum compositum est ex *Præ*, & *habeo*. Ex quo habes, eum, qui præbet, dicendum esse, id, quod præbet præhabuisse. Quarè ostenditur in potestate Plutonis, ac sub eiusdem iure esse ortum, & interitum cuiuscunq; rei, dum hæc dicitur cunctis præbere. Finem autem præbere dicitur, quia, cum à subterraneorum calore ignium habeatur, vt loco cit. innuimus, productio rerum omnium; & sæpè sæpius (hic autem supponatur semper) eadem sit

causa

causa productiua, & conseruatiua rerum; sequitur, vt ex eadem vi rerum omnium dependeat conseruatio: cum autem hæc vis credita fuerit à Plutone deriuata, vt item dix., nil mirum si & ortus, & conseruatio rerum ad eundem referantur. Cum verò ad vniuscuiusq; rei interitum, & finem sufficiat, si causa conseruatiua cesset ab actione conseruandi; hinc est, vt finis, seu interitus rerum omnium dicatur esse in potestate eiusdem Plutonis, vim scilicet subterranei ignis, vel applicando, vt influat in conseruationem, vel remouendo, vt ab actione cesset; quod secundum idem est, ac finem præbere, nam causa causæ est causa causati, vt latè docent Phyl. sic qui ignem applicat, Incendiarius etiam in moralibus dicitur

FINEM. Idem est, ac si diceret *vitæ terminum*, & *interitum*, seu finem, ac terminum essendi, vt ex dictis patet; neque enim hic causam importat finalem, vt constat ex contextu Poetæ, per contrapositum procedentis; cum enim dixerit: *finem præbes* addidit: & *semina*, vt contraposita elucerent, nempè ex semine ortus; ex fine interitus.

ET SEMINA. Semen, quasi *seramen* dictum autumant à sero, & propriè dicitur de granis, alijsq; sementibus, quas agricolæ serunt, vt indè fruges exurgant; in semine enim fruges, potentiâ, esse dicuntur. Transfertur tamen etiam ad significandos surculos, radices, virgulta &c. quæ loco seminis defodiuntur in terram. Immo aliam etiam habet translationem, qua fit, vt semen pro eodem, ac Origo, accipiatur, sic Virg. Æn. 7.

. . . . . . Geminosq; Iugales
Semine ab æthereo &c.

& in hoc sensu semina accipit Poeta hic, vt indicet rerum omnium originem à Plutone haberi, vi illa, de qua supradix., influente, & de qua Hugo in Ecclesiasticum ait: Ignea vis Origo est, quæ rebus omnibus incrementum subijcit, & ad visibilem tandem perducit substantiam. Quarè à primo ad vltimum vides, ortum, & interitum rerum omnium à Lachesi hic Inferorum Regi attributum.

CVNCTIS. Hoc nomen vniuersale quidem ex se est, sed limitatur ab adiunctis, nempè a particulis *finem*, & *semina*, quæ efficiunt, vt coarctetur ad ea tantum, quæ purè ex seminibus in terram defossis nascuntur; nam de alijs ex diuerso semine ortum trahentibus subinde loquitur inferius, vt à partium distributione Lachesis ducatur Oratio, Plutonis potentiam miris amplificans modis.

NASCENDIQVE VICES ALTERNA MORTE REPENDIS. Corruptio vnius est generatio alterius: vt cum eorum Principe Aristotile phylosophi omnes testantur. Quare, cum Lachesis Plutoni attribuerit ortum, & interitum rerum omnium, consequens fuit, vt eum etiam generationis, & corruptionis moderatorem, auctoremq; efficeret: Ideò qui

REPENDIS. Rependere idem est, ac *retribuere*, *commutare*. Vulgò *compensare*, *contracambiare*. Verbum vtique deductum ex ære, quod ante signatæ vsum pecuniæ appendebatur, non verò numerabatur; olim enim commercia, per huiusmodi compensationem, agebantur, ita vt res pro re daretur, cum nondum pecuniarum vsus vigeret. In hac igitur eadem significatione compensandi, seu commutandi intelligendum hic est.

VICES NASCENDI. Res non vnico, eodemque tempore omnes vel nascuntur, vel intereunt; sed alternatim: modo scilicet hæc res, modo illa enascitur, & modo hæc perit, modo illa. Hinc huiusmodi alternationes expressurus Poeta, per *Vices*, expressit. quod nomen vulgo sonat *vicende*, *scambieuolezze successiue*, *diuersità di*, *o varie sorte di nascere*, quas Pluto rependere dicitur.

ALTERNA MORTE. Idest ortum vnius rei compensare alterius mortis vsurâ, & vice versa; ac quidem successiue adeò, & commutata inuicem sorte, ita vt semper corruptio vnius sit generatio alterius, & generatio vnius alterius pariter corruptio. *Mors* enim, licet, propria significatione, videatur importare separationem animæ à corpore, atque adeo de solis viuentibus dici posse; translatè tamen sumitur, etiam pro interitu rerum omnium, etiam inanimatarum, vt claré constat ex Hor. in epist. qui Mortem vocat vltimam rerum lineam, & ego potius vltimæ lineæ terminum appellarem. Sicut igitur res *alternatim* ex Plutonis dono nascuntur, sic *alternatim* ex arbitrio eiusdem in interitum ruunt, vt inter generationem, & corruptionem perpetua detur compensatio. Quod ipsum à Claudiano expressum desumptum videò ex Papinio, apud quem Amphiaraus ad Plutonem, sic ait aperto ore.

. . . . . . O' cunctis finitor maximè rerum
At mihi, qui quondam causas elementaq; noram,
Et sator &c.

hæc autem compensatio, de qua dictum est, cum origo tam pulchræ rerum diuersitatis sit, in mundo; maximè confert ad pulchritudinem vniuersi. Quarè hic Lachesis acutè, artem tegens tamen; cum præcipua oratoris ars sit, artem tegere; ab indignitate iterum facti argumentum desumit, quo Plutonem ab armis dimoueat: indignum enim profectò est, vt, qui propria liberalitate semper orbis pulchritudini consuluit, leuibus iam nunc de causis, propriæ repugnans Naturæ, in orbis exitium, ac deuastationem irruat; & se ipsum offendere videtur, qui, ne, qui Munera sua gratis habuit, diutius perfruatur, vel repetat, vel destruat, nulla ferè de causa: Ludus enim puerorum hic esse solet, qui, cum vix donauerint, dona repetunt, surripiunt, auferunt, vel infringunt. Item aliud argumentum latet hoc ipso in carmine; nempè, indecorum esse, eum, qui mortem, beneficij loco, solitus sit impertiri, velle subinde Mortem ipsam in vltionem, in pœnam, in destructionem conuertere. Sed, vt hoc extrahas argumentum, necesse est aduertere vim illius nominis, occultam quidem, sed vulgo tamen ab omnibus receptam, *vices*: nomen enim istud sæpè pericula, pugnas, Angustias significat ab extrinseco illatas; vt Æneas apud Virg. Æn. 2. sic canens docuit:

Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Testor, in occasu vestro, nec tela, nec vllas
Vitauisse VICES *Danaum &c.*

idest pericula, & angustias, quibus vndiq; à Græcis cingebatur, Ex hoc vides, Poetam, vt sæpiùs assolet, gemino sensu vnicum dictasse carmen: primus quorum generationem, & corruptionem spectet, vt vidimus, secundus verò ad beneficium mortis, vel interitus referatur, innuens videlicet eorum sententiam, qui Mortem dicerent Portum esse vniuersalis huius Oceani, videlicet Mundi, quo acerrimis semper tempestatibus agitati, tuta tandem in statione, componantur. Iuxta itaq; horum sententiam Vates, Plutonem, Lachesis ore, beneficum semper indicat fuisse, qui rebus, diutiùs, & aeris intemperie, & Cœlorum inclementia, alijsq; vndiq; angustijs, crebro agitatis morte tandem consuluisset, quæ malorum vndequaq; ingruentium leuamen esset, & finis; indecorum autem futurum, si ex beneficio maleficus efficiatur, ijs ijsdem medijs, quibus beneficentiam prius ostentaret, cum, alternatis vicibus, mortem vitæ periculis opponeret, & vitæ amaritiem, interitus, vicissitudine deleret. Lector, his habitis, vt melius libuerit, explicabit; vterque enim sensus congruenter procedet, licet primus, vt arbitror congruentius.

QVI VITAM, LETHVMQVE REGIS. Huc vsq; de generatione, & corruptione inanimatorum, cuius potestatem Plutoni attribuebat, egit Lachesis; nunc ad attribuendam illi facultatem vitæ, ac necis, etiam respectu animatorum descendit, seu, meliùs, per gradationem, ascendit. Ad intelligentiam aduerte, nomine inanimatorum venire hic etiam viuentia aliqua imperfectissima, quæ vegetatiuam tantum habent vitam: latiùs quippè patet gradus viuentis, quam gradus animati; nam *animatum* species viuentis est, vt recta docet phylosophia. *Animatum* enim dicitur à forma Animæ informantis; Anima verò propriè dicitur *actus corporis organici potentia vitam habentis*: & hac fortassis ratione ductus Ariaga negauit, posse dari rationem vitæ, quæ communis esset Plantis, & hominibus; nam corpus organicum, strictè sumptum, & in gradu perfecto, videtur conuenire tantum vitæ sensitiuæ, & rationali; immò, in rigore, soli rationali. Hic tamen loquitur primo loco, vt gradatim procedat, Poeta de animatis tantum sensitiuis: idest anima materiali informatis, vt patet ex sequentibus, vbi dicit: *quidquid materies gignit*; nam sola anima materialis dependet, in fieri, à materia, & de potentia materiæ educitur. De rationalibus autem agit inferius, vt videbimus.

QVI REGIS. *Regere* idem est, ac *moderari*. Quod autem sub moderatore est, in eius potestate est. Quarè indicat hic Lachesis, vt dicebamus, Plutonem, iuxta antiquorum sententias, prædominium habuisse in vitam, mortemq; omnium viuentium sublunarium, qui à materia dependent, in fieri, & conseruari. Et quidem consentaneè Arbiter vitæ, & mortis, creditur, qui creditus fuerit Auctor generationis, vt vidimus, & corruptionis, quæ certè in sola fiunt materia; cum enim illæ sint mutationes, mutatum adsit, necesse est: ast non mutatur forma, cum pereat; non compositum, cum destruatur; ergò remanet, vt materia illa sit, quæ mutetur,

cum

cum ipsa, remanens in esse, transeat de composito in compositum. Sed, vt ad propositum ex digressione redeamus: *Qui Regis*, inquit

VITAM. Vita, propriè sumpta, & strictò modo, in sensu Vatis, est corporis, & animæ in vnum compositum, quod sit principium operationum vitalium, coniunctio; vt ex explicatis iam patet.

LETHVM, vice versa, est corporis, & animæ ab inuicem disiunctio, à *Lyo*, quod est *dissoluo*, seù per antiphrasim Lethum, eo quod minimè lætum; Lethum enim Mortem dicimus, & mors ea, qua nos supra definitione ab Epicuro ipso definitur. Vtramq; nempè coniunctionem, & disiunctionem, de quibus dix., in Plutonis potestate fuisse, sequitur necessario ex eo, quod dictus sit Pluto generationis Auctor, & corruptionis; nam anima materialis, per generationem educitur de potentia materiæ, ac corpori, pariter de potentia materiæ educto vnitur; per corruptionem verò, quæ compositum dissoluit, separatio, seù disiunctio eiusdem à corpore efficitur, & corrumpuntur.

NAM. Particula causatiua est, qua accingitur ad reddendam rationem, cur animata per animam materialem subdantur Plutoni modo dicto.

QVIDQVID. Particula generalis est totum includens, & nihil excludens, vt, ex vniuersalitate, se omnium parentem agnoscat Pluto.

VBIQVE. Magis vniuersalitatem explicar ipsam, & ampliar ab adiuncto Loci vniuersalis, nempè non in terris solum, sed in aere, mari, ac locis omnibus, vbi huiuscemodi viuentia reperiantur.

MATERIES GIGNIT. Quidquid materiale est, certè de potentia educitur materiæ; cum hæc, vt habet Aristoteles, initio Physicorum, inter tria rerum principia in fieri, ab eodem ibi enumerata, recensenda meritò sit; immò vt primum, & principale principium ponenda; cum illa ab eo dicatur *potentiâ omnia*, & definiatur ita, vt ipsa per se neq; sit quid, neq; quale, neq; quantum, neque horum negationes, sed ex quo omnia omnia fiunt. Cum itaque Lachesis dicit: *Materies gignit*, non est ita intelligenda, vt aliquam materiæ tribuat actionem, seù vim actiuam, aut generatiuam, cum constet ex Phil. eam esse potentiam purè passiuam; sed intelligenda ita est, ac si diceret: *quidquid è potentia materiæ educitur*; nam translatè cum fundamento similitudinis, loquitur; sicut enim quæ ex vtero matris educuntur; gigni dicuntur à Matre, sic proportionaliter, quæ educuntur de potentia, quasi de vtero educantur materiæ, à materia ipsa gigni pronunciantur. In quo sensu, & antiqui Phyl. materiam nomine Matris condecorarunt.

HOC, TE DONANTE, CREATVR &c. *Hoc*, idest quod ex Materia, tamquam matre, gignitur, hoc est, educitur de potentia materiæ; Pronomen enim demonstratiuum est, id, de quo loquimur, quasi digito signans.

TE DONANTE. Donum propriè dicitur, quidquid datur liberaliter, & nullis præcedentibus, in eo, cui donatur, meritis: in quo *donum* à præmio distinguitur, nam *præmium* ex præcedentibus meritis conceditur. Ex hoc patet, Donantem illum dici, qui aliquid nullis debitum meritis, ex sola liberalitate, alteri tribuit. Cum autem certe res, quæ producuntur, nullo modo dici possint, habuisse meritum, quo productionem ipsam exigerent, cum meritum præuiam supponat actionem meritoriam, quam id, quod nondum est, nullomodo habere potest, quia omne operari sequitur ad esse, iuxta scientificorum axioma; hinc est vt productio ipsa donum gratis datum iure dicatur, & Auctor, seù dator ipsius productionis *donans* dicendus sit. Cur autem hæc productio rerum Donum Plutonis dicatur, & consequenter Pluto *donans* illam appelletur, iam satis ex dictis patet.

CREATVR. Creari non sumitur hic in stricta, ac rigorosa significatione, in qua scilicet definitur creatio, *Productio rei ex nihilo*, vt patet ex contextu Poetæ, qui ponens præcedentem Materiæ concursum certè ex nihilo non fieri asserit, quod ex materia præexistente fit. Sed sumitur in latiori significatione iuxta Græcorum loquendi morem, apud quos Creo Κτίζειν dicitur, quod idem, ac producere, seù gignere est. Quare idem hic erit *creatur*, ac *producitur*.

DEBETVRQVE TIBI. Omnia, quæ nascuntur, & ortum habent a materia, cum immortalia non sint, mortalitatis legibus nascuntur obnoxia; quia autem, vt vidimus, Pluto Rex dicitur mortuorum, iure quidquid mortale est, Plutoni adstrictum censetur. Quod Ouid. etiam ad humana extendit composita, quæ ad Plutonis Regnum deferri autumat,

Tendimus huc omnes, hæc est domus vltima cunctis.

Adde omnia materialia, cum intereunt, in terram, à qua primo egressa sunt, deuolui. Quarè ad Regnum Plutonis subterraneum detrahi, fatali quodam videntur Parcarum conatu; & ideò dixit etiam superius Lachesis: *Cui nostra laborant stamina*. Cum itaque hanc interitus fatalitatem nil, quod ortum habuerit, euitare possit; hinc est, vt verbo importante necessitatem vsus sit prudentissimè Auctor: *Debeturq; tibi*.

CERTISQVE AMBAGIBVS ÆVI &c. Ab informatis anima materiali gradum facit ad corpora, quæ animâ spirituali informantur: &, contra Epicureorum sententiam, ostendit, hanc animam immortalem esse, sed & corpora, quæ hac informantur, Plutonis imperio subijci.

CERTIS. Hoc est *statutis*, determinatisq;, Deorum scilicet decreto, de quo infra.

AMBAGIBVS. Ambages nomen est deriuatum à Verbo Ambigo, græce περιάγω, quod idem est, ac circumago, verbo scilicet ab *Am*, & *ago* composito. Quarè Ambages nil aliud erunt, quam *circuli, circuitus*, seù temporum determinatæ circulationes, ex Deorum vtique decreto ab anima peragendæ.

ÆVI. Æuum est longa temporum series, finita tamen, & limitata, quam circumuolui debere, indicat Auctor, antequam Anima immortalis, quæ separata à corpore ad inferos descendisset, in corpus redeat, iuxta transmigrationem Pytagoræ, de qua infra.

RVRSVS. Idem est, ac *denuò*, *iterum*, de quo pag. 39. col. pri., quo aduerbio clariùs Pytagoricam se attingere sententiam, indicat Vates.

ANIMÆ. Quid sit Anima, iam ex definitione, supra allata, satis vidimus; ac de immortalitate rationalis, de qua hic, infra habebimus. Satis igitur hic ferè sit, Animam esse formam viuentis rationalis, secundum huius loci acceptionem.

MITTVNTVR. *Mutantur*, legit cum Parrhasio Heinsius. Sed Parrhasio vulgata non displicet, vt ipse idem fatetur. Heinsius verò *Mutantur*, contendit omninò legendum. Non videò tamen, cur à vulgata erudite loquente discedam: ideò explico. *Mitti* subiectionem, seruitutem, ac necessitatem obediendi importat, in eo, qui mittitur, respectu mittentis, qui in sua potestate eum, quem mittit, habeat. Quarè, & *missum facere* dicimus, cum seruum quis, à sua potestate liberum abire, concedit. Hoc igitur verbo ostendit Lachesis, omnes animas, etiam rationales, sub Plutonis potestate, iuxta antiquorum fabulantium opinionem, fuisse; quod vt clariùs innotescat, mox explicabimus.

IN CORPOREOS ARTVS. *In corporeos ortus* legunt alij. Quod tandem in idem recidit; nam Anima, in morte corporis, occasum patitur, quo ad Manes deducatur, ac, cum reddit ad corpus, in ortum vitæ mortalis iterum ascendit. Quarè vulgatam, & hìc, sequor. *In corporeos artus*; hoc est ad informanda noui corporis membra, seù nouum corpus organicum, vel noui corporis organa; posita pro toto parte per Synecd.; Artus enim, nomen pluralis tantum numeri, propriè nodos significat in corpore animalis, ex duorum ossium coeuntium extremitatibus resultantes, Artus dicti ab arctandis, colligandis, ac connectendis ossibus, ita vt & corporis fulcimenta compaginentur, & habilis reddatur compaginatio ad motum, Animali maximè necessarium: quia autem motus ab Anima, proportionatis organis vtente, prouenit, ideò *artus* pro tota posuit organizatione, & corpore. Sed iam, quomodo hæc ipsa Plutonico dicantur subijci imperio, rem altius repetentes, ad huius loci intelligentiam, enucleemus.

Sciendum itaque est, ex opinione Pytagoræ, eiusdemque sectatorum, Animas rationales, non solum immortales, sed & æternas fuisse, ita vt semper, semper fuerint, nec principia sui temporis nouerint, sicuti nec finem vnquam sunt habituræ durationis. Hanc sententiam his rationibus fulcire conabantur (loquendo de secunda conclusionis parte æternitatem animarum, etiam à parte ante, asserente; nam immortalitas earum, &, à parte post, æternitas, apud nos etiam certa, immo & de fide est.) Si anima rationalis immortalis existere debet, & ex aliquo nascatur, vel ex immortali, vel ex mortali, necessario nascetur. Ex mortali non sanè; alioquin omnia possent ex mortalibus fieri immortalia; nulla enim maior est ratio de vno, ac de cœteris, à mortali natis. Rursus neque ex immortali nasci potuit, quia id, quod immortale est, nihil ad se gignit, cum non indigeat hac poten

tia

tia generatiua, ad se ipsum saltem in specie propagandum; (aduerte Phys. loqui à Fabulosis præscindentes, ideoq; nil contra ipsos Pluto impatiens nescire torum,) nam potentia ad propagationem ideo data est à Natura, vt, cum non possit propagare se ipsam, seù perennare in indiuiduo, possit saltem perennare se ipsam in aliquo sibi simili, nempè in specie. Ast quod immortale est, in se ipso perenne, & æternum est, ergo frustranea in eo esset potentia se in simili perennandi: Deus autem, & Natura nihil faciunt frustra; consequenter quod immortale est, nihil ex se gignere potest; atq; adeò Anima, quæ de se immortalis est, & ingenita debet esse, & ab æterno consequenter esse. Nil mirum si Phylosophantes huiusmodi cæcutirent in Sole, quippè qui, ex Lumine fidei, actionem creatiuam, ex nihilo omnia educentem nunquam agnouerint. Nos ea fide habemus creatam hominis animam in tempore, cum scilicet Deus, homine formato, inspirauit in eum spiraculum vitæ, vt ex Genesi declaratur, consequenter animas singulas à Deo hic, & nunc creari ad exigentiam corporis in vtero Matris organizati, illiq; eodem tempore communicari, & informantes vniri. Quarè has sententias, vt ignorantiæ monstra adducimus, non vt earum erroribus quidquam veritatis attribuamus. Posita igitur hac Pytagoræ sententia.

Sciendum secundo loco est, adeò inualuisse apud recentiores non solum, sed & apud antiquos Phylos. opinionem negantem, posse dari infinitum actu, in rerum Natura, vt ne disputandum quidem de huius sententiæ certitudine, sint arbitrati. Quarè Auerroes, vt Aristotelem defenderet, qui, cum posuerit Mundum ab æterno, dari infinitum negauit, ait nec dari multiplicitatem animarum. Sed vnicum dari Intellectum, id. vnam Animam, omnibus hominibus communem: quod tamen est contra fidem apertè, quia ex sacris litteris Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur; si autem vnica esset, communis omnibus, anima, iam, dum in vno peccat; in alio verò bona opera exercet, deberet eadem anima, & damnari apud Inferos morte, & vita in Cœlis frui. Est etiam contra rationem, quia non potest naturaliter eadem forma plures actuare materias, ac præcipuè loco dissitas, cum nec idem naturaliter possit esse in dupplici loco; nec possit dari naturaliter actio in distans, vt & nos latè probauimus in physicis. Alij igitur item excusantes Aristotelem dixerunt, eum asseruisse Pytagoricam animarum transmigrationem; non tamen omninò iuxta Pytagoram, qui asseruisset Animam rationalem etiam in Bruta transmigrare; sed strictiùs, ita vt ex homine in hominem tantummodo transmigraret. Verum melius, arbitror, se ipsum defenderet Aristoteles, si viueret: diceret enim fortassis, non fuisse a se negatum infinitum absolutè, sed illud tantum, quod esset vtrunq; infinitum, nempè & à parte ante, & à parte post: ni fortè huic etiam defensioni obstet illud, quod habet 12. Met. vbi videtur negare infinitum, etiam in numeris: ex quo Durandus, Ariaga, Conymbricenses, & alij censent sibi ipsi Aristotelem contradicere. Sed quidquid sit de sensu Aristotelis. Certum est, apud omnes antiquos Phylos., opinionem negantem infinitum actuale viguisse; ideòq; etiam numerum Animarum, quas ab æterno fuisse dictitabant, finitum posuere. Cum tamen viderent numerum hominum possibiliũ esse sincategorematicè infinitum, eo quod non sit assignabilis certa hominum finita multitudo, cui addi vltra non possit; ne cogerentur dicere, numerum animarum debere esse infinitum, dixerunt, exiguum quamuis, animarum numerum sufficere; quia eadem anima plura successiuè corpora informet. Huius sententiæ videtur fuisse Heraclitus, qui opinatus est, & asseruit, e summis ad ima, atque ex imis ad summa animam iter agere, quoniam laboris, vt inquit, immodici est, in ijsdem perpetuo sedibus, etiam supernis, atq; cœlestibus immorari; inque Deorum contubernio alieni semper iuris esse. Idcircò partim quiescendi cupidine, partim dominandi spe sublatas ad inferiora iterum, iterumq; deferri. Empedocles pariter eiusdem videtur sententiæ, qui dixerit, ad hanc Animas vitam, vt prioris vitæ peccata luant, detrudi; quod & sensit Pytagoras. Plato verò, non modo in pœnam ablegari huc animas autumat, sed etiam interdum spontè, aliquando inuitas, ac vi coactas. Obstabat tamen huic opinioni alia, quæ pariter, apud antiquos, immobiliter vigebat, opinio de Æac: scilicet vrna; de pœnis, quibus sontes Animæ ab inferorum Iudicibus addicebantur torquendæ; ac de Elisijs campis, in quibus insontes Animæ præmio fœlicitatis fruerentur. Quarè vt aduersantes istas inter se opiniones conciliarent.

Sciendum tertio aliam effugij viam ab Antiquis inuētam. Dicebant enim Animam, quæ ab vno corpore separetur, non statim in aliud corpus transmigrare, sed quasi peregrè proficiscentem per sphœras omnes, & choros Dæmonum, ac Deorum discurrere debere, antequam ad nouum corpus redeat informandum. Auctor est Plato in Phœdone, Gorgias in Phœdro, & alij. Hæc verò animarum peregrinatio, quo tempore fuerit perficienda, non satis consentiunt. Alij huic peregrinationi assignarunt spatium duodecim millia annorum, ex eo, quod putarent duodecim esse sphœras mundani orbis, quatuor scilicet elementares, & supra elementa, octo, quos ponebant, Cœlos; per quas sphœras omnes deberent animæ separatæ, iuxta naturalem cuiuscumq; sphœræ motum, annuum scilicet, millies circumuolui, vt prædictus duodecim millium numerus annorum expleretur; ad hoc vt subinde, satis expurgatæ, in alia corpora, ad exigentiam rerum in anteacta vita gestarum comparata, à Deo mitterentur. Alij dixerunt, per duodecim annorum millium numerum, annum magnum indicari. Annus autem magnus dicitur, quod motu firmamenti conficitur, & delineatur; Firmamentum autem tardè, adeò moueri dicebant, vt suum circuitum non nisi peractis triginta sex millibus annorum conficeret; tribus nempè magnis annis, respectu nostri, quorum vnusquisq; duodecim millibus absoluatur. Sed quidquid sit etiam de tempore huic animarum præfixo peregrinationi, certè eam diuturnam omnes affirmarunt. Insuper à sapientibus antiquis traditum fuit, duas esse vias Animarum, a corporibus excedentium; quæ enim se humanis vitijs contaminassent, quæ se totas libidinum sordibus addixissent, quæ se flagitijs vtcumq; inquinassent, vel fraudes inexpiabiles, in administrandis Patriæ suæ rebus, concepissent, ijs iter deuium fuisse, seclusum à Deorum Concilio, tradiderunt, ita vt nunquam postea possent ad Deos ipsos peruenire: quæ verò multa quidem, sed expiabilia tamen scelera commisissent, illis, post certum temporis spatium, quo sordes illas omnes, per præfatam peregrinationem, abluissent, ad Deorum concilium accedere, licebat, huncque ad Deos accessum faciliorem esse, quo minus contaminatæ discederent animæ, dictitabant, ac breuiorem; facillimum verò, ac breuissimum ijs, quæ omninò puritatem, innocentiamque seruassent. Hæc omnia breuibus recensuit Plato in Mennone, vbi addit, Animas separatas remitti in corpora, post certum tempus, & postquam quædam absoluerint munia iniuncta illis, remitti inquam a Proserpina. Ex Platone autem videtur sententiam suam decerpsisse Claudianus; nam quod, post raptum, ad Proserpinam spectabat, per Platonem, ante Proserpinam raptam, ad Plutonem spectasse oportet, cum hæc ex illo, coniugali iure, imperium accepisse dicatur. Quod si verba ipsa Platonis exoptes; sic ille habet loco cit. *Aiunt hominis animam immortalem esse, (sic enim ex Græco vertitur textus apud Mythol. Nat. Com. lib. 3. cap. 20.,) ac tunc quidem decedere, cum mori dicitur; atque iterum reuerti, interire verò, & extingui nunquam. Quarè vita est, quam sanctissime transigenda; quorum enim Proserpinæ pœnas antiquæ miseriæ iam dederint, eorum animas illa rursus ad superum solem transmittit, nono anno, atq; Reges fiunt, gloriâ, potentiâ, sapientiâq; præstantissimi; atq; isti in numerum Deorum, aut Heroum capiuntur*. Hinc Phylosophi, ac Physici antiqui Platonis sectatores duos Tropicos, signiferum circulum secantes, portas duas esse putarunt, per quas animæ, & ascendant ad Cœlum, & iterum descendant ad terram. Porta ascendentium Capricornus est, & à Platonicis vocatur *Porta Deorum*, vt videre est apud Pier. lib. Hierog. 59. quia animæ corporis vinculo solutæ, per eam, ascendentes, participes fiant diuinitatis. Cancer verò Porta hominum dicitur, vt apud Pier. cit. quia, sicuti Cancer retrograde incedit, ita, per illam exeuntes, Animæ, retrogrado cursu, e Cœlis in humana iterum corpora demittantur. Sed non adeò accedunt Physici isti ad Vatis nostri sententiam, sicuti accesserat Plato, qui, dum dixit, Animas a Proserpina, post certum tempus, in corpora remitti, vt dicebamus, videtur confirmare opinionem, quæ iam Poetarum fabulis communis est, nempe locum fœlicitatis insontium Animarum in Elisijs esse. Iuxta itaq; hanc opinionem ita esset disserendum, vt nempe, Animabus a corpore discedentibus duplex statuta fuerit ad inferos via; iuxta id, quod 6. Æneid. adiuit Virg. nam ex hoc facilè deducitur, quid Poetæ de itinere animarum post mortem hominum fabularentur. Primò enim vnicam omnes promiscue ad inferos viam ingrediebantur, donec, ad transuehendum Charontis flumen, peruenirent.

Est iter in sylvis, vbi Cœlum condidit vmbra
Iuppiter, & rebus nox abstulit atra colorem &c.
Hæc via, tartarei quæ fert Acherontis ad vndas &c.

transacto autem Flumine, via hæc in duas diuiditur: dextera autem Elisios ducit in campos; sinistra ad impias Tartarorum pœnas descendit.

Hic locus est, partes vbi se via findit in ambas;
Dextera, quæ Ditis magni sub mœnia tendit,
Hac iter Elisium nobis: at læua malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.

per hanc igitur secundam sontes animæ diuertere cogebantur, & hæc via illa est, de qua supra diximus, iter deuium esse tenebrosum &c. ita vt animæ illam tenentes nunquam ad conspectum Deorum redire possent; nam inferorum semel portas ingressis nullus vnquam dabatur reditus ad auras. Primam verò insontes tenebant; & hæc via illa est, de qua dictum supra, animas eam sequentes facile ad Concilium Deorum peruenire, idest beatitudine frui. Hæc ipsa per portas Cancri, & Capricorni significabatur, nam ex Elisijs reuocari animas, iterum ad informanda corpora remittendas innuit Virg. cit. eod. lib.

. . . . . . Animæ quibus altera Fato
Corpora debentur Læthei ad fluminis vndam
Securos latices, & longa obliuia potant.

loquitur enim Virg. hic Anchisem referens, qui Æneam filium in Elisijs hanc animarum transmigrationem edoceret. Data autem occasione aliam dissoluit difficultatem, quæ huic repugnare videretur transmigrationi. Imperceptibile enim est, quomodo animæ in Elisijs Beatæ induci potuerint, vt fœlicitatem illam deserere, atq; redire voluerint in corpora, tot exposita miserijs, infœlicitatibus, ac ærumnis, quarum certe memores esse debuerint, cum vnitæ iam corpori expertæ fuissent. Ad tollendam igitur hanc profectò maximam difficultatem, fabulam Læthei fluminis excogitarunt; ex quo, qui biberet, memoriam rerum omnium amitteret, vt patet supra recitatis Virg. Carminibus; nam de Læthæo flumine, quo ad eiusdem alias ab hac qualitate fusius agemus lib. 2. vbi habetur: *sunt altera Læthes &c.* Ad has itaq; vndas animæ ab inferorum Deo vocabantur, &, earum potione, omnium memoria nudabantur; vt sic Deorum voluntati, ac necessitati seruire cogerentur, in corpora redeuntes. Tria igitur necessariò erant peragenda ante animarum transmigrationem. Purgatio earum ab expiabilibus noxis; tempus tribuendum, quo præmio benefactorum fruerentur; ac tandem abolenda præteritorum omnium memoria, vt subinde transmigrarent. Purgatio in itinere ad Inferos fieri credebatur; statio beatitudinis, seù tempus fruitionis præmiorum mille annorum spatio claudebatur in Elisijs transigendo, quo elapso, præteritorum memoria, per Læthei fluminis potionem abstergebatur, vt in corpora denuò animæ mitterentur, vt dix. Quod totum expressit Virg. Æn. 6. vbi Anchises sic in Elisijs campis Æneam edocet filium.

Ergo exercentur pœnis, veterumq; malorum
Supplicia expendunt: aliæ panduntur inanes
Suspensæ ad ventos: alijs sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus: aut exuritur igni.
Quisq; suos patimur Manes.

Eccè scelerum purgationem varijs tormentis confectam, & quidem in itinere, vt patet ex sequentibus, vbi sic:

. . . . . . Exindè per amplum
Mittimur Elisium, & pauci læta arua tenemus:
Donec longa dies, perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem, purumq; relinquit
Æthereum sensum, atque auraï simplicis ignem.

Eccè, post purgationem, ad gaudiorum metam animas aduectas; tempus autem inibi immorandi, accipe statutum spatium annorum mille, vt dix.

Has omnes, vbi mille rotam voluêre per annos,
Læthæum ad fluuium Deus euocat agmine magno:

Eccè animas à Plutone conuocatas, vt ex Læthe bibentes præteritorum memoria priuentur; vt Virg. addit.

Scilicet immemores, supera vt conuexa reuisant
Rursus; & incipiant in corpora velle reuerti.

Tot igitur antiquorum sententijs instructus Claud. vt suam hic eruditionem ostentaret, hæc omnia Lachesin suam attingere voluit perorantem; nempè præfinitum purgationis tempus, ac tempus in Elisijs commorandi in ijs verbis *certisq; Ambagibus æui:* Transmigrationem verò, vbi ait: *Rursus mittimur &c.* Auctorem tandem transmigrationis, dum inquit: *Te donante*, nam Plutonem designat. Vide quot, & quanta vnicum eximij Poetæ carmen includat: atque ex vngue Leonem discas. Sed orationem iam suam Lachesis prosequatur.

NE PETE &c. Propositio hæc est, qua, quid concedendum exoptet, Lachesis exponit. *Ne* particula dehortantis simul, ac prohibentis est. Peractis enim exordij partibus, & insinuata facilitate, ac honestate exequendi, quæ petenda erant; nec non indicata turpitudine negationis ex incongruo, & indecoro, dum ad rem, quam petere decreuerat, gradum facit, ea quæ velit enarrans docilitatem assequitur, sicuti antea, potentiam exagerans Plutonis, captauerat attentionem, implicitè innuens se de re maxima locuturam, quam hic exponit, dum prosequitur: *Ne pete &c.* vtitur autem particula *Ne* in dupplici supraposito sensu, vt ostendat non renuendum precibus, cum dehortantes auctoritatem etiam habeant prohibendi, licet precibus vti malint, quam imperio.

PETE. *Petere*, idem interdum est, ac *velle*, *cupere*, *optare*; interdum verò idem, ac prosequi. In vtroq; sensu belle hic cadit. *Ne pete*, itaq; inquit, idest *Ne velis* infringere fœdera &c., & *Ne prosequaris* paratum bellum fœdera dissoluturus &c.

DISSOLVERE. Est, quod ligatum erat, soluere. Quia autem Alexander Macedo gordianum nodum, indissolubiliter reuinctum, ense protinus dissoluit; hinc est, vt Vates in ore Lachesis, belligero duci insinuantis, ne fœdera disrumpat &c. positum hoc verbum voluerit alludens ad modum Alexandri ense nodos dissoluentis, locutione vtique translata, nam ictis fœderibus animi obstringuntur, rupto autem fœdere dissoluuntur. Ideò: *Ne pete, dissoluere*

FIRMATAS LEGES. Firmatas particip. passiuum est à verbo *firmo*, quod Italicè *stabilire*. Ideò firmatas, idem erit, ac *stabilitas, sanctasq; leges*: Lex autem definitur ab Oratorum Principe, primo de Legibus, vt sit ratio summa, insita in Natura, quæ recta suadeat, prohibeatq; contraria. Hic autem certè non significat Decretum imperantis. Quis enim Ioui, ac Plutoni leges indicere, vt superior possit; cui Fatum, seù Parcæ, quibus subijci credebantur, hic supplicantium vices gerant non imperantium? Significat itaq; tantummodo *pactum, conuentionem*, fœdus certis conditionibus stabilitum inter Plutonem, Iouemq; ex mutuo partium consensu. In hac autem significatione accipi sæpe sæpiùs nomen Legis, satis in comperto est, nec sine fundamento data est hæc legis acceptio; nam, si Lex insita naturæ est, insitum etiam a natura est, vt promissis stemus, ad conseruandam armonicam illam societatem, ad quam à Natura ipsa conditi sumus, ac instituti, vt ait primo de officijs Tullius. Lex igitur obligat; & Promissio, qua fœdera firmantur, est obligatio, quæ ex mutuo consensu fœdus ineuntium contrahitur. Lex ad recta suadet; & rectum, iustumq; est ea seruare, quæ promiseris, quandoquidem pro bono pacis promiseris. Lex à contrarijs rectitudini dissuadet: & promissis non stare contrarium rectitudini est; ideòq; a fœderibus dissuademur à violatione promissorum. Moueor ad accipiendum in hoc sensu legis nomen, ex eo quod supplicantes hic Parcæ adsint; supplex autem non debeat animum illius, cui supplex adstat, obligationum mentione exasperare, Quarè licet vim legis absolutæ obtinuerint conuentiones habitæ inter Iouem, & Plutonem, fato interueniente, quod omnia lege firmat inuiolabili, tamen Parcam orantem modestè decuit loqui, nec eo, quo poterat imperio vti. Verum quidem est, quod adhibito legis nomine, tacitè in mentem reuocat obligationem, qua Pluto adstringeretur, sed quasi voluntariam, non coactiuam, vt leniter loquatur. Quod si mauis legem pro Decreto imperanti accipere. Dixeris Lachesin ab impossibili Plutonem a bello deterrendum suscepisse ostendens, eum, Fato repugnantem, nullum sperare armis suis fœlicem exitum potuisse, dum fœdera Fatis interuenientibus sancita dissoluere conaretur. Quænam autem hæc fœdera fuerint, non recenset Poeta, sed nota supponit ex eruditione, quam nos claritatis gratia breuiter exponemus. Iam nouimus, Iouem, Neptunum, & Plutonem fratres fuisse, Opi genitos, & Saturno. Pulso Saturno Patre, vtpote filiorum vitæ insidiatore, vi eorumdem filiorum, ac præcipuè Iouis, ex Imperio; Fratres ipsi inter se orbis Imperium, iactis sortibus diuiserunt; ac Ioui quidem Cœlum obtigit: Maria Neptuno; Plutoni verò inferorum imperium. Tunc igitur fœdera icta sunt inter fratres, cum in diuisionem consensissent; & quia prima fœderum conditio inter diuidentes ad inuicem Imperia, ductis sortibus, est, vt quisque sua sorte contentus abire debeat,

se

secunda, vt, obtentis, quæ sibi forte obtigerint, nullus in alterius messem falcem immittat, nec pacificam alterius possessionem perturbet, sed potiùs semper alter, alteri opituletur, vt firma interim pace perpetuo coalescant extraneis omnibus metuendi; eædem conditiones interuenisse dicendæ sunt, cum ex mutuo consensu orbis Imperium inter se diuiserint fratres. Pluto igitur, cum bello cœlum esset aggressurus, contra has omnes iam Pacis firmatas conditiones nitebatur; ideòq; iusit Lachesis: Ne pete firmatas *Pacis* dissoluere leges. *Pax* enim à pactione dicitur, nam est vnanimis duorum, aut plurium consensus, ac mutua quies, & dilectio, ex pactis consurgens fœderibus, quibus disruptis, pax ipsa perit.

QVAS DEDIMVS. Reddit rationem, cur fas non sit, eas pacis leges disrumpere; & à causis eas constituentibus, vt supra innuimus, argumentum deducit, vt ab earum læsione Plutonem deterreat. Diximus Parcas pro ipso Fato acceptas; cum autem execrandum scelus sit Fati decretis renuere, hinc est, vt non violandas asserat leges, quas ipsæ dederint Parcæ, idest quas Fata ipsa sanctas, sancitasque firmauerint.

NEVITQVE COLVS. Iam vidimus Parcarum officium esse seriem fatorum suo ex colo deducere. Confirmat igitur clarius, quod dixerat, nempè in Fatis esse, ne leges illæ dissoluantur; ideòq; nefas esse illas infringere conari, & eo magis, quod colus ipsa, & stamina ipsi dicta sint Plutoni deseruire; nam esset hoc in beneficum irruere, ac offensis prosequi. Vidimus item supra, Tres Parcas tria Fata creditas, & vnitim eas vnico ex colo fila detrahentes. Innuit itaque has leges triplici eo fato firmatas, vt per tria temporum fata nullo tempore asserat disrumpendas. Ideò *Neuitq; colus*, subintellige *nostra*, iuxta Barthij annotationem. Sed nota *Insigne*, seù instrumentum positum pro adhibentibus instrumentum, nam Parcæ ex colo, *nent*, id. *stamina ducunt*, non colus, quæ nullam habeat actionem, sed passiuè tantum stamina sustineat.

NEV FOEDERA FRATRVM &c. Ab indignitate facti à naturæ legibus abhorrentis probat bellum non esse suscipiendum; cum enim à natura insitus sit amor, qui mutuò inter fratres magis, quippè arctiori sanguinis vinculo coniunctos, quam inter alios, seruari debet, consequens est, vt Fratricida scelus, nunquam graui satis detestatione plectendum contrahat; & Fratricida mentalis saltem, si non actualis sit, qui arma in fratrem conuertit; ideòq; ostendens Lachesis, expeditionem à Plutone paratam in Fratrem esse, eum ab indignitate facti deterrere conatur ab incœptis, vt tantum belli extinguat incendium.

NEV. *Neue* per apocopen est, & idem sonat, atque *& ne*; copulans scilicet indignitatem grauiorem indignitati, comparatiuè ad hanc, leuiori, quam supra attullerat, hoc pacto argumentum ducens: Nefas est leges pacis infringere, cum quocumq; tandem firmatas: magis nefas, si id fiat reluctantibus fatis: summum autem nefas est, si has inter fratres iam firmatas frater infringat. Sed bellum, quod inferre paras tendit ad pacis leges infringendas, & quidem reluctantibus Fatis, & quod maximè aggrauat, inter fratres firmatas: ergò indignum gloria tua, quam mox late depredicaui, facinus est huiusmodi bellum suscipere. Igitur. Ne

CONVERTE. Verbum istud dupliciter intelligi potest, vel ita vt sumatur pro eodem, ac *euertere*, vulgò *metter sossopra, rouinare, sconuolgere*: & sic congruet dictio cum superiori: *Ne pete dissoluere &c.* vel ita, vt ponat consequentia pro antecedentibus; nam, cum belli finis sit Pax, ruptis, bello, fœderibus, sequitur, vt alia fœdera denuò firmanda sint, vt pax iterum emergat; quod est fœdera in fœdera commutare: atq; adeò verbum illud *converto*, ita etiam intelligi potest, vt vulgò significet *volgere*, & *mutare*: Dicit autem Lachesis *Ne converte*: idest noli appetere noua fœdera diuersa ab ijs, quæ iam sancita sunt: ex quo consequenti intelligitur necessariò antecedens, nempè fractio primi fœderis, quam dissuadet Oratrix.

FOEDERA. Fœdus propriè significat amicitiam Regum, & Populorum, lege, & religione sancitam, vti profectò erat amicitia inter Iouem Cœlestium Regem, ac Plutonem Regem Inferorum sancita legibus, & religione Parcarum interuenientium, vt vidimus in verbo *Leges*. Dictum fuit fœdus à feriendo, seù à Fæcialibus, qui Sacerdotes erant fœdera sancientes, & Porcum ferientes, cum imprecatione, vt eum, qui prior fœdera frangeret, Cœlum eo modo feriret, sicuti ipsi Porcum illum feriebant. Vide Liuium lib. pri. ab vrbe condita, latè describentem modum fœdera sanciendi; iusiurandum, quod interponebatur, interpretantem; ac demum; verborum, quæ vterentur formulam exarantem. Ex his habes, in quo dissent fœdera à legibus, de quibus supra, nam Leges sunt conditiones appositæ ad amicitiam firmandam; fœdera verò ipsa amicitia ea illis firmatis, & acceptatis consurgens; vt videas quam gradatim cresceat Lachesis orano.

FRATRVM. Id. Iouis, & Plutonis; emphaticè dictum, vt constat ex mox ante dictis.

CIVILI TVBA. Ponit signum pro re signata, & causam pro effectu, nempè *tubam* pro *tubarum clangore*; & clangorem tubarum, qui belli ineundi signum est, pro ipso bello. Quare hæc Metalepsis erit, nam ex tuba ad Clangorem, ex clangore ad signum conferendi manus, a signo ad certamen ipsum gradus faciendus. *Ciuilis* verò dicitur: nam Bellum Ciuile propriè illud est, quod inter eiusdem Patriæ ciues peragitur. Cum autem Iupiter, ac Pluto fratres essent ex Saturno geniti, certe, & Conciues erant Patriæ, eiusdem, nempè Cœlestis, quæ Patria Deorum est. Et licet Bellum inter fratres plusquam Ciuile appelletur a Lucano, vt notat Parrhasius hic, tamen cum non singulari certamine congressuri hic fratres essent, sed totis Inferorum, ac Cœlestium viribus, hinc est, vt respectu exercituum reges sequentium Ciuile dicatur bellum; nam etiam inferorum Potentiæ, quippè ex Deorum semine quoquo modo procedentes Ius Cœlestis Patriæ poterant sibi, vtique vindicare, præcipuè ruptis fœderibus &c. Quia verò bellum Ciuile omnibus semper fuit execrandum; ex hoc ipso argumentum desumit dehortandi, vt efficaciter dissuadeat. Videtur Parrhasius hic Vatem nostrum tacite redarguere, quod Tubam effinxerit, eo tempore, qua nondum fuerat inuenta: Sic enim ipse. *Ciuili commerce tuba. Hoc Vates à se ipso dixit, nam, longè post, tubam Tyrrhenus Piseus inuenit.* Quod idem est, ac dicere, Lachesim meminisse tubæ non potuisse, quæ nondum esset, atque inde sequi incongruenter Vatem Ore Lachesis fuisse locutum. Sed memineris haberi omnia, quæ in Mundo habentur, *Plutone donante*, vt ea antiquorum sententijs iam vidimus. Quarè, quod Tyrrhenus tubam, longè post, inuenerit, non tollit, quin apud donantem ingenij ad inueniendas in orbe tubas perspicacitatem tubæ notitia, ac tubæ vsus esse non potuerit, licet Tisiphonem dixerimus agitatione facis, vt ante tubam inuentam moris erat, Inferos excitasse; nam potuit illud fieri, & illud non ommitti, sicuti & hodie non solis tubis, sed plurimis, ac diuersis instrumentis signa dantur præliorum, vt innuit Crucis Cycnus lib. 33. vbi ait,

E tutto empir là doue il dì formento
Il Ciel di Corni, e tamburi, e taballi &c.

adde, non incongruum forè si diceremus, iactatione facis, ac viuæ vocis sono cateruas fuisse collectas, vsum verò tubarum reseruatum ad initia belli excitanda. Neq; absonum erit tubam in potestate Deorum asserere etiam, antequam Mundo innotesceret. Nonne, & Ænæi tubi visum ex inferis eductum Ferrariensis cecinit Vates? Sed iam satis digressi ad institutum redeamus.

CVR IMPIA TOLLIS &c. Ex deffectu rationabilis causæ ostendit bellum iniustum forè. Effert autem sententiam per interrogationem, instandi, vrgendiq; gratia; vt, cum videat Pluto, Lachesis argumenta nullam pati exceptionem, faciliùs inclinetur.

CVR. Aduerbium interrogantis est, quo maximè vtimur, cum nullam ad respondendum patere viam discernimus interrogatis, nullamq; iustæ rationis causam allegari posse; sed teneatur interrogatus herbam nobis concedere. Plutonem vero hic causam belli suscipiendi allegare non potuisse, patet, quia nulla erat causa bello Iouem lacessendi, vt coniux daretur; cum Pluto nunquam antea desiderium Ioui suum exposuisset. Quare nec quæsita ab eo vxor fuerat, nec à Ioue denegata; ideò frustra, & sine causa bellum in non offendentem suscipiebat. Quod enim supponeret Pluto, Iouem magis, quam Fratri, indulgere mortalibus, non erat sufficiens belli causa, nisi hoc suppositum verum prius, firmumq; redderetur a reiectione petitionis, quæ non extabat, cum nondum Pluto petijsset.

TOLLIS SIGNA. Tollere signa propriè italico, & militari morè loquendi est *Inalberar l'insegne, e spiegarle à venti, in procinto di fatto d'armi*. Sic de Turno apud Virg. Æneid. 8. legimus.

Vt belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco strepuerunt cornua cantu &c.

Quarè hic ponit Poeta antecedens pro consequente, nempè

tollere signa, quod antecedens est, pro bellum mouere, quod consequens est. Item ponit signum pro re signata, cum dicit: *Impia signa*, idest *impium bellum*, significatum per erectionem vexillorum. Signa enim hic propriè vexilla sunt sub quibus milites, in armis, congregantur; ex hoc vides, metalepsim hic quoq; adesse, nam ex signis cohortes, ex cohortibus legiones, ex legionibus exercitum, ex exercitu bellum intelligimus iniustum.

IMPIA. Vt iustè bellum indiceretur, priùs exponendæ erant querelæ, & causæ mouentes; subindè petendum, quod bello obtinere parati essent bellatores; &, negato, quod expostulabatur, si verè posceretur, tunc iustè bellum indicebatur. Non seruatis autem huiusmodi conditionibus, iniustum, impium, detestandum bellum, quod moueretur, existimabatur. Nullum horum impleuerat Pluto, ideò iure Lachesis in mentem adducit, bellum impium futurum ex defectu conditionum, necessariò præmittendarum.

QVID APERIS &c. Vrgere iratum ducem, per interrogationem, prosequitur & a socijs, quod sibi in bellum adscisceret, magis auget facinoris indignitatem. Qui enim rebellibus iungitur, eâdem se pice inquinatum ostendit; & semper putabitur, non iure offensæ, sed titulo puræ rebellionis, bellum machinari. Cum itaque rebelles in Iouem fuerint Titanes; & præcipuè Ægeon ille, de quo diximus, exagerat Lachesis notam Plutoni inurendam, si rebelles ducat ad signa, vt magis adhùc ab inceptis deterreat, & ad pacem vrgeat.

QVID. Aduerbium item interrogantis est, eamdem vim habens, ac *cur* de quo supra abundè satis.

APERIS AVRAS. Idest: ex tenebricoso inferorum carcere ad lucem supremi orbis paras educere. Dixit autem: *aperis auras*; vt ex contraposito, emphaticè expresso hoc ipsum indignum, maximè ostendat esse: nam *Aura* dicitur, qua, ad respirationem, vtimur: Quarè auræ vitales etiam vocantur, quia vitæ conseruationi deseruiunt. Quam igitur indignum erat eos ad auras vitales educere, qui æternæ mortis vincula, non vnicâ rebellantis, ceruicis contumaciâ meriti, quam maximè fuerant? Nonne hoc fuisset Æaci, ac Rhadamanti iura violare, apud inferos inuiolabilia? Sibi ipsi itaque, Regnoq; ac iudicibus suis iniuriam inferebat Pluto, Titanas educendo. Indè agnoscas, quam artificiosè, & efficaciter Lachesis procedat Oratio, & quot habeat vnico sub verbo sensus, vtique non spernendos.

INCESTIS TITANIBVS. Quinam fuerint Titanes iam vidimus. Remanet discutiendum, cur incesti hoc loco dicantur. Pro quo aduerte, *Incestum*, à quo suprapositum adiectiuum deducitur, licet, in rigore loquendo, significet congressum carnalem cum aliqua, cum qua, ex impedimento consanguinitatis, vel affinitatis, matrimonium legitimè contrahi non possit; tamen, in ampliori significatione, frequenter vsurpari solitum ita, vt quodcumq; scelus significet, ex quo infamiæ notam quis contrahat; nam *scelus*, & *Infamium* Græcè dicunt *ἀνόσιον*; immò, & ad significandum quemcumq; modum, quo aliquid foedè deturpatur, traduci. Sic Virg. Æn. 6. inquit. . . . *Incestat funere classem*. Incestos igitur vocat Titanas, hoc est sceleratos, infames, ac flagitiorum enormitatibus execrandos.

POSCE IOVEM. Quod iuris esset, suggerit exequendum, & facilitatem indicat executionis, in verbo *Posce*: nam si ex communi effato habetur: *tentare nil nocet*; & *Poscere nullum dispendium affert*; Facillimum est & poscere, & tentare. Præterquamquod ostendit Plutoni viam legitimè bellum intentandi, quod semper integrum illi fuisset, præmissa scilicet petitione, si petita negarentur. Sed, ne posset Peroranti obijci, indignum tanto Rege esse, si, quod proprijs viribus sibi vindicare possit, precariò quasi ab alio efflagitet, nam videretur, Iouem, à quo peteret, se ipso maiorem declarare; ad euitandam obiectionem summa arte, inquit

POSCE. Poscere enim, vt peritiores Grammatici obseruant, non importat humilem, & quasi precariam petitionem; sed est imperiosè quodammodo, & in vim iuris postulare. Qui autem sic postulet, non derogat propriæ dignitatis celsitudini. Verum posset hic dubium irrepere, cur a Ioue postulandum, seù potiùs cur Iupiter ad connubia Plutoni danda excitandus; nam hunc sensum habet verbum illud *Posce*. Quid hoc enim ad Iouem spectet? vt dicat apertè Lachesis *Posce*.

IOVEM. A Iouis, ac Iunonis arbitrio nuptias omnes de pendere antiqui arbitrati sunt. Immò notat Caussinus de Eloquentia lib. 10, cap. 9. solas nuptias in causa fuisse, vt adeò Iupiter, & Iuno decantarentur, ac colerentur, maximoque haberentur in honore, & absq; nuptijs non futurum fuisse, inquit, vt horum Deorum cultus, celebrationesq; ad homines deuenissent. Fundamentum antiquæ huius opinionis est, quia Iuno *Iuga* dicitur, quasi iugales iungens, & Iupiter omnium Pater dicebatur, quasi, per nuptias à se inuentas, causa remota saltem esset vitæ omnium hominum. Huius autem horum Deorum denominationis causam fuisse tradunt, quod hi primi nuptias inuenerint, atq; hominibus ostenderint, ideò primi etiam coniungentes, & copulantes fuerint. Huic igitur sententiæ inhærens, *Posce Iouem*: inquit Lachesis; in cuius nempe potestate extant connubia. Et sic iam dubium omne euanescit.

DABITVR CONIVX. Melius est, apud excelsæ magnitudinis animos, non petere, quam se periculo exponere, vt repulsam petitio patiatur. Quarè vt hanc etiam diluat suspicionem, quæ si in mente Plutonis altiùs insedisset, sola sufficiens erat ad obfirmandum animum, ne Parcarum petitioni acquiesceret; fiducialiter sponsionem addit, & quasi se Prædem constituit: *Dabitur coniux*. Aduerte autem, absolutè adeò, & asseueranter prolatam esse promissionem, vt, spectata persona, & dignitate promittentis, nullus dubitationi locus relinquatur: Ad Lachesim enim spectat futura prænoscere, ac prædicere, vt fusius videbimus lib. 3., vbi de Sirenibus. Ex abrupto autem infringit potiùs, quam perficit orationem, vt videatur plura adhuc congestura, ad oppugnandum Plutonis animum, si hæc non sufficiat; & suspendit Orationis finem intexere, quasi responsum expectans, & obiectiones, si quas fortè obijcere Pluto vellet, vt eas, subinde orationem prosequens, dilueret; artificiosissimâ sanè artem, qua nullas effugij vias reliquisset, omnimodè coelans, ac contegens.

Iam perpende quæso, hìc obiter huius orationis artificium profectò insigne; nam præterquamquod omnes perfectæ orationis partes amplectitur, nempè *exordium*, Propositionem, confirmationem, confutationemq; vt ex dictis patet: immò nec deesse Epilogum (licet artificiosè ommissum ostenderim) dicere auderem, si verum sit, quod Cycnus Crucis ait lib. 4. loquens de Oratore apud Cosroam perorante, his verbis.

Conchiude, e tace; e persuade ancora
Co'l silentio, e con gratie, il veglio honesto.

præterquamquod, inquam omnes exequitur partes oratorias, videbis etiam, orationem ipsam singulis, quos supra descripserat, belli apparatibus impugnationes singillatim oppositas. Primus belli terror erat vniuersus in Chaos rediturus orbis; opponit firmatas leges non infringendas. Secundus terror fuit Titania Pubes e carceribus euocanda ad Coeleste Iubar: Opponit, non cum rebellibus iungendas vires. Causas prius belli indicauerat: quod solus egeret connubijs: Nullas eiusdem belli causas hìc affirmat. Incendij fomitem esse dixerat, quia *solus egeret &c*. Diluit dum dicit: *Dabitur coniux*. Sicq; Furiarum impetus omnes impios ostendit, vt coniurationem earumdem, quæ supra indicata fuerat, reprimat; Dum enim dicit: *Cur impia tollis signa*, Tisiphonem indirectè redarguit, quam inferorum vexilliferam iam vidimus.

Collige, quo ad mores, effrenatas animi passiones, si Rationem e solio deturbent, in absurdissima quæq; obsessum pectus impellere: ac præcipitata consilia semper esse redarguenda: nam, quæ nos, cæcitate à fluctuantibus illata passionibus, non videmus, seù videntes non agnoscimus vt nefaria, purgatus ab ijsdem passionibus intellectus optimè discernit; Nosq; ludibrio interdum exponimur ijs ipsis, quibus gloriam nos aucupari à nobis ipsis suademur. Consulamus igitur prudentes antequam deliberemus, ne iustis redargutionibus exponamur. Disce, iura non violare: foedera seruare: Rebellium societatem, etiamsi iustam habeas belli causam, non admittere: hostilitates effugere, nec eas intentare, nisi priùs cuncta perpendas, quæ circumstant nam nil serò poenituisse iuuat: & meliùs est tumidum videri, quam, per calcatas diuinas, humanasq; leges, in scelera omnia inconsultò prorumpere. Quod, seruata pace, obtineri potest, impium est iniustis bellis appetere, etiamsi iure agere interdum videamur.

Verum Heroicis Claudiani plectris Italicam sufficere cicadam ne detrectemus.

Quì, gl'argenti del crin lacera, in tanto
Lachesi, à cui cedon le suore il posto,
De gl'armonici accenti opra l'incanto

Contro

Contro quel fiero al battagliar disposto;
Ed, esclamando, ò tu che porti il vanto
D'arbitro della Notte, e sottoposto,
Dicea, dell'ombre tue l'immortal stuolo
Piega al tuo piè d'ogni vittoria il volo.
Tu, quel pur sei, cui tributarij al fine
Sacran le fila loro i nostri stami;
Tu, ch'à ciò, che del tutto empie il confine,
Porgi i semi fecondi, e ne legami
L'inaridisci ancor d'vltime brine:
Del nascer tu, tu del perir dirami
Le vicende, alternando, in varij oggetti;
E vita, e morte al cenno tuo soggetti.
Ciò, che del Mondo in ogni parte alligna,
Tratto dal sen della materia informe,
Tuo dono è pur; ne dal douer traligna,
Ch'à te l'astringe ancor render le forme:
E quel sei tu, che, con la man benigna,
Guidi dell'alme sciolte erranti l'orme,
Sin, che, trascorsi, à lor prefissi, i lustri,
Le renda al Mondo animatrici industri.
Deh non voler d'vn'inuiolabil pace,
Che di Fatalità figlia si preggi,
Con vasto ardor d'inestinguibil face,
Stabilite da Noi, romper le leggi.
Deh non s'oda animar lo sdegno audace,
Alle guerre ciuil, tromba, che sfreggi
La data fè, ne de fraterni scempij
Gl'Etheocli, e i Polliniei habbian gl'esempij.
E qual giusta cagion guerriere insegne
Minacciose spiegar ti spinge al vento;
Ne d'empio cuor temi le note indegne?
Perche l'ardir, già temerario, hor spento
Nell'ingiunte da te pene condegne,
De Titani scateni; e'l firmamento
Vuoi, che funesti? Ah, s'Himenei richiedi
S'accenni à Gioue. Ei gli darà. Che chiedi?

ac eruditissimæ perorationis effectum contemplemur.

. . . . Vix ille pepercit,
Erubuitq; preces; animusq; relanguit atrox,
Quamuis indocilis flecti. Ceu turbine rauco
Cum grauis armatur Boreas, glacieq; niuali
Hispidus, & Getica concretus grandine pennas,
Bella cupit, pelagus, syluas, camposq; sonoro
Flamine rapturus; si fortè aduersus ahenos
Æolus objiciat postes, vanescit inanis
Impetus, & fractæ redeunt in claustra procellæ.
Tunc Maia genitum, qui feruida dicta reportet,
Imperat acciri. Cyllenius adstitit ales
Somniferam quatiens virgam, tectusq; galero.

VIX ILLE PEPERCIT &c. Absoluta iam Lachesis Oratione, ad ostendendam perorantis efficaciam, transitum facit Poeta, dum coercitas Plutonis iras ostendit adeò, vt ab excogitato, ingruentiq; bello abstineret, licet inuitus quasi, contumaci videlicet repugnante Natura, frœna animus pateretur. Vt autem hanc animi reluctantis superatam contentionem viuaciùs explicet, præclarè per similitudinem expressit Boreæ, ventorum vtique omnium accerrimi, qui, procellis miscendis inhians, ab ipso ventorum Rege, obice montis opposito, detineatur, ne ad euertendam maris tranquillitatem furore irruat concitatus. Et quia, sedato iam Plutonis animo, ita vt bellum differre non renueret, reliquum erat, vt Prudens Lachesis consilium, de poscendo Ioue executioni mandaretur, vt, si postulata concederet, arma omninò cessarent; sin abnueret, bellum iustè indiceretur; Plotonem inducit iubentem, vt ob id munus Internuncius ad se Deorum accerseretur Mercurius: ac data occasione Mercurium ipsum se se Plutoni sistentem graphice describit.

VIX ILLE &c. Quid oratrix obtinuerit, iam hic habes, effectum nempè suspensionis ab armorum strepitu, donec Iupiter posceretur.

VIX ILLE &c. Sic enim legit Parrhasius, Heinsius, & Barthius legunt hic: *Vix illa: pepercit &c.* In vulgatis autem pluribus legitur: *Vix ille pepercit &c.* Parrhasij Lectio aptior mihi visa est, ideò eam secutus textum ego iuxta illius sententiam scripsi.

VIX. Aduerbium est difficultatem importans, & idem ferè sonat, ac *cum vi, & labore*: idemq; est, ac *ferè non*, seù *ægrè*, vulgo *à pena, e con violentar se stesso*, & probè quidem hic locum habet, spectata accerrima Plutonis Natura, quæ ad sæuitiem prona, non adeò facile consilia pacis poterat admittere.

ILLE, Pluto videlicet, & nota eum hic designatum artificiose per pronomen, tertiæ personæ demonstratiuum, *Ille*; nec enim vocandus iam *Dux*, aut *Rex*, fuerat hoc loco, sicuti in anteactis. Non dux, quia personam Ducis non ampliùs gerebat, qui bellum desereret, & consilia iam pacis amplecteretur: non Rex, quia nec Regis implebat vices, cum in hoc actu, potius à Lachesi deuictus regeretur, & deuinctus traheretur obediens; Regis enim est, non nutibus obsequi, sed nutibus obsequentes habere, ac præcipuè, si de Rege, ex natura sua implacabili, vt Pluto est, loquamur. Immò nec proprio eum Plutonis nomine compellat, quia non ampliùs galeatus, idest ad pugnam accinctus, neque inuincibilis consilij est, ad quam ipsius naturam indicandam, Galeatum Plutonem pinxerunt olim, vt diximus pag. 36. col. 1., ideò *Ille*: quasi prodigiosè mutata Plutonis natura incertum iam relinqueret, quo nomine appellaretur.

PEPERCIT. Parco sæpè sæpiùs pro eodem accipitur, ac *Abstineo*: sic dicimus *parcere sumptui*: hoc est à sumptibus abstinere. Interdū etiam significat idem, ac *omittere*: sic Æn. 3. Virg. inquit,

Parce pias scelerare manus &c.

Ille igitur nempè Pluto Lachesis exoratus oratione, *Pepercit*; hoc est, & ab armis inferendis abstinuit; & bellum, quod vrgebat, in gratiam omisit perorantis. Tantas sæpè vires habet eloquentia.

Ex dictis patet, cur iure minus apta videri possit Lectio Heinsij, & Barthij: *Vix illa. Pepercit &c.* nam *vix*, in ea lectione, aduerbium esset celeritatem importans, ita vt diceretur, Pluto ferè non sustinuisse, vt Lachesis dicta persolueret, tàm celeriter, & subitò annuit precibus, prout in hoc sensu explicat Barthius ipse illam particulam *vix*, dum sic habet: *Scribendum: Vix illa. Pepercit. Vt subitus Tyranni motus ad bellum, ita & repentina ad meliora consilia admoniti reuersio. Hoc velle Claudianum prorsus indicat, quod sequitur, Quamuis indocilis flecti.* Sed ego immò ex his allegatis à Barthio Claudiani verbis oppositum colligo; nam si *indocilis flecti*, quomodo tam subitò, sine vlla difficultate flecti potuit? Meliùs igitur dicendum: *vix pepercit*; nam hoc nec tollit quin immediatè annuerit, nec tollit prodigium emergens ex inflexibili flecti iam ediscente, sed difficultatem notat, & violentiam, quam sibi intulerit Pluto, vt parceret; & magis auget efficaciam perorantis; magis Naturæ mores imitatur, ac congruentiùs ad iræ modum loquitur, sanè si quis tamen cum vulgatis, quos vidi legere mallet: *vis ille pepercit*, ne videamur difficultatem effugere constructionis; sic explico.

VIS. Vulgò significat *forza, violenza, impeto*. Porrò hoc nomen, quod, in plurali casu, nunc tantummodo declinatur vires, virium, viribus; Olim non ita declinabatur; sed in numero plurali tres casus habuit similes nominatiuo singulari *vis*. Licet autem hoc nomen, tali pacto acceptum, iam antiquatum sit; non indignum Poetis tamen fuerit eo vti, in antiquato quamuis declinandi modo. Quare & Claud. vt se ab antiquis non omninò peregrinantes aures habuisse ostenderet, eo antiquorum more vti profectò potuisset; & iam sic construendus adesset textus: *Ille pepercit vis*, hoc est *Ille à viribus exercendis abstinuit*, seù quod idem est *pepercit viribus*.

ERVBVITQVE PRECES. Præstantissimi Oratoris character ex commotione affectuum dignoscitur. Quare, vt Lachesim suam ostendat Vates perfectissimi Oratoris munus obijsse, ex eius peroratione affectum verecundiæ, in ipso Plutone, excitatum ostendit, & quam quidem affectus

exci-

excitationem ab effectu, sed signo naturali demonstrat, dum dicit: &

ERVBVIT. Erubescere enim effectus verecundiæ est, vt patet experientia ipsa. Porro verecundia est metus quidam a iusta reprehensione incussus, & modestus quidam affectus Arrogantiæ oppositus, quo dum corda suffunduntur, ignei spiritus, qui in ipso corde conflantur, ad extimas partes, faciei præcipuè expelluntur, per vehiculum sanguinis, & sic, dum cor, accensum aliqua vehementi passione, ab hac modestia leniter refrigeratur, inflammari vultus videtur, ad quem ignei spiritus, per refrigerationem verecundantis affectus expulsi ex corde, confugiunt. Quarè hanc eamdem modestiam refrigeratricem cordis irarum, æstuantis incendio denotans Priamus apud Virg. Æn. 2. ait.

At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo: sed iura fidemq;
Supplicis erubuit &c.

En casus in terminis à Poeta nostro in Plutone descriptus. Verecundia itaq; testis ingenuitatis est, quæ animaduertens malum aliquod a se perpetratum illud dissimulare, nequit, vel obtegere; sed illo confunditur, & confusionis, ac poenitentiæ signum ruborem excitat. Quarè verecundi hominis rubor in signum probitatis à sapientibus excipitur, ideòque de probo quodam adolescente, qui, dum redarguitur, erubescat, dici à prudentibus solet; *Erubuit: benè est: salua res est*, & Cic. 3. de legibus, verecundus, inquit, vt benè audiat, idest vt bonum sibi nomen concilier, erubescit; custos enim virtutum omnium verecundia est; si eidem Eloquentiæ Principi credendum: & sine verecundia nil rectum esse potest, nil honestum, vt idem asseuerat. Et quidem non poterat, non erubescere, Pluto, dum Parcarum Maiestatem pedes ante suos prostratam vidisset, ac supplicem, earumdemq; manus, quarum dignitatem iam exposuimus, ipsius genua tenentes intueretur. Viderat etiam vlterius, rationes a Lachesi adductas irrefragabiles esse, iusta suaderi, consequenter se præcipitanter nimis operatum fuisse; ideoque erubuit, ruboris videlicet purpurâ tetricam illius præcipitationis notam deleturus. Motiua autem, quibus ad ruborem, ac verecundiam adactus fuerit Pluto, attigit Poeta vnico verbo, dum *erubuitque* dixit

PRECES. Idest preces ab illis prouenientes Parcis, à quibus imperandum fuerat, non supplicandum; cum *Fato*, id. *Parcis*, Dij ipsi, vt vidimus, subderentur: & *preces* tanto humilitatis apparatu, ac tanta rationum vi ab eloquenti congestas, profusasque.

ANIMVSQVE RELANGVIT ATROX. Animus irarum fluctibus tumens, furorisque procellis concitatus, mari elato tempestatibus assimilatur, quod omnia submersurum videtur vndarum vorticibus, nil sibi timens ipsum. Ideò iure dicitur

ATROX. AB *a* priuatiuo, & Græca voce *τρεῖν*, quæ timere significat deductum nomen, quasi idem sonet, ac *nihil timens*, ideòque crudelis, asper, inexorabilis. *Animus* enim interdum significat id, quod italicè dicimus *Orgoglio*, *Arroganza*; & licet hoc potius eueniat, si in plurali, quam si in singulari numero vsurpetur; cur Poetæ non liceat numerum pro numero ponere, cum hoc frequentissimum, apud Poetas primi nominis, & vsitatissimum videatur? Et hic quidem animus in hoc sensu acceptus certè sine timore est, hominum, Deorumque contemptor; ideò atrox, immitis, furens &c. Quare eruditissimè procul dubio Vates; *Animusq; atrox*: inquit.

RELANGVIT. Idest *detumuit*, *furorem deposuit*; *vires trumpentes, exertasq; reposuit &c.* translatione à corporibus deducta, quæ tunc languere dicuntur, cum vires, virtutemq; amiserint sustentantem: vel à Mari compositis fluctibus detumescente.

QVAMVIS INDOCILIS FLECTI. En illam exceptiuam conditionem, quæ præcitatis auctoribus ansam præbuit asserendi legendum esse. *Vix illa. Pepercit*. En inquam cui applicanda sit. Flectitur enim, qui ab ira deflectitur, ita vt tumentes irarum deprimat fluctus, & ad conditiones inflectitur pacis. Animo itaque relanguenti addenda fuit; non verò *Animo parcenti*; nam prius est flecti, quam parcere, licet, Hysterologia intercedente, consequens hoc loco præponatur antecedenti, more Poetarum. Sed artem adnotemus. *Flecti inflexibilem* loco semper prodigij habendum est. Quarè, vt Poeta, prodigiosam Lachesis perorantis efficaciam fuisse, significet, hoc eam efferit assecutam, vt inflexibilem Plutonis flecteret animum; nam

INDOCILIS, inquit Sergius, est qui penitùs discere non potest. Si igitur Pluto non poterat ediscere flexanimis virtutem, prudentiæ, quare indocilis flecti dictus est, & tamen flectitur; Satis patet Lachesis Orationem efficaciæ apicem attigisse, dum etiam, quod impossibile videbatur obtinuit. Illa itaq; particula

QVAMVIS Emphaticè ponitur, nam ex difficultate resistentis deducitur præstantia superantis.

INDOCILIS enim mansuetudinem ediscere, mansuetudinem edocetur; inflexibilis flectitur; & implacabilis iam placatur.

FLECTI. Translatum à planta est, quæ, dum tenera adhuc, facilè quoquo velis curuatur, deducitur, ac flectitur; cum verò vetustate obfirmatur, frangi quidem potest, flecti non potest; transfertur autem ad Animum, qui superbia erectus, obfirmatusque innatæ eiusdem vetustate superbiæ nulli vnquam cedit; & talis fuisse indicatur Plutonis animus, & rectè, vt videre est ex rationibus à nobis antecedenter allatis. Quare prodigiosum omnino eum flecti fuit.

CEV TVRBINE RAVCO &c. Pulcherrimè, vt renitentiam exageret, quam Pluto experiebatur, ad pacem, illumque inuitum quasi, suasionibus cessisse, similitudinem coarctari Boreæ introducit, qui non spontè cedit, non intrinseca animos frænante virtute, sed externa prædominantis vi coactus; & ita cedit, vt tamen circa carcerem obiectum fremat, & se inuitum cedere ostentet, ne videatur vltrò maribus euertendis pepercisse: ex quo vides quam apertè redarguatur expositio eorum, qui *vix illa*. *Pepercit*, legentes subitam, & spontaneam Plutoni attribuunt mutationem.

CEV. Hæc particula certissimum similitudinis signum est, & idem sonat, ac veluti; propria autem magis est Poetarum, quam Oratorum, atque adeò ab his eam rarò videbis vsurpatam, sæpissimè vero à Poetis. Sic Virg. Æn. 2. furorem Danaum hostes aggredientium, hac vsus particula, ventis assimilat laxato carcere prorumpentibus.

Aduersi rupto, ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusq;, Notusq; & Latus eois
Eurus equis &c.

sicque ibidem Troianas Matres territis assimilat columbis.

Præcipites atra, ceu tempestate columbæ &c.

TVRBINE. Turbo venti impetus est validissimus, & vorticosus obuia quæq; deturbans, ac diripiens: *Τυφῶν* ex Græcis dicitur, qui auidus aquarum appellatur a Lucano lib. Pharsal: 7. vbi hæc habet.

Et trabibus mistis auidos Typhonas aquarum
Detulit; atq; oculos ingesto fulgure clausit.

ideò autem hoc dictum a Lucano, quia ventus huiusmodi auidissime aquas contorquens, quasi ad os attrahat, altissime eleuat, ac in Cylindrum rotatas vehementissimo conatu extollit, adeò vt si nauis superimposita vndis, hoc vento afflatis reperiatur, vnà cum vndis, & nauis ipsa attollitur, supposita quasi columna eam sursum impellente, donec, vorticoso ventorum impetu remittente, nauis, liquentibus destituta columnis, proprio præceps pondere, sibi ipsi, in subiecto Maris sinu, naufragium aperiat simul, & sepulchrum. Vt igitur sæuientis Boreæ furias amplificet Vates, eas hoc impetu notat armatas, dum dicit *ceu turbine*

RAVCO. Rauca vox dicitur propriè, quæ obtusa, compressa, & impedita est, ita vt indistinctos potiùs misceat sonos, quam articulatos proferat accentus. Porrò raucedo interdum oritur ex nimia vehementia, qua vox exercetur, ita vt vlulatui potiùs similes, quam articulatæ exeat voci. Ad huius comparationem, & raucus dicitur sonus quicunq;, qui proportionali pacto eodem efformetur. Quia autem venti prælato irruentes impetu obuia quæque deturbant, & varios sonitus, dum & obstantia agitant, & resistentia infringunt, edere videntur; ac vice versa ventus ipse ab obstantibus diuersimode refractus, ventus ipse varios, pro varia refractione, disrumpitur in stridores, ita vt videatur adamussim, vnico suo impetu, effectus illos omnes exprimere, quos Nemori laruis obsesso attribuit Torquatus Tassus Hierosl. liber. c. 13. dum inquit:

Esce all'hor dalla selua vn suon repente,
Che par rimbombo di terren, che treme;
E'l mormorar degl' Austri in lui si sente,
E'l pianto d'onda, che frà scogli geme:
Come rugge il Leon, fischia il serpente,
Com' vrla il Lupo, e come l'Orso freme

Vedi

Vdiì, e v'odi lo trom'o, e v'odiel tuono.
Tantè à sì fatti suoni esprime vn suono.

Ex hac permixta, inquam, vehementique sonituum confusione, qui in vnicum, & alliduntur, & colliduntur sonitum, mixtum quoddam rauco stridori similiùs, quam cuilibet distinctæ sonituum naturæ, sonorum efficitur compositum, ad quod exprimendum, tamquam à furentis Boreæ turbine importatum, apposité vtitur adiuncto *Rauci*, dicens: *Turbine rauco*.

CVM GRAVIS ARMATVR BOREAS. Boreas ventus septentrionalis est frigidus, & siccus, niues, nymbosque aggerans, ac omnium fere ventorum violentissimus, de quo Ouid. hæc habet,

Nunc gelidus sicco Boreas Bacchatur ab arcto.

& Virg. Georg. pri. *Boreæ penetrabile frigus adurat.*
& Luc. lib. 5. *Occurrit gelidus Boreas, pelagusq; retundit.*
Violentiam verò eiusdem venti notat Virg. in Battarum.

Thracis cum Boreæ spirent immania vires &c.

& pri. Georg. cit. vbi Boream fulminis ministrum videtur adstruere, dum ait: *At Boreæ de parte trucis cum fulminat &c.* Ideò

GRAVIS. Idest *molestus, infestus*, ac *noxius*, ducta translatione à ponderibus, quæ grauia propriè sunt; nam, qui molestiam patitur, perinde se habet, ac si intolerabili quodam onere præmeretur.

ARMATVR. Id. accingitur ad exercendam furoris sui tyrannidem. Verbum desumptum ab ijs, qui bellicum aliquod facinus aggressuri armis se muniunt, ac præparant. Prudentissime igitur Poeta, vt dirissimi Numinis sub oculis sæuitiem ponat, violentissimi ventorum similitudinem assumit. Insuper à vento Borea Orithyam Erechthæi filiam raptam ferunt: quarè apposité raptorem raptori comparat

GLACIEQVE NIVALI HISPIDVS. Ab adiunctis describit, & amplificat Boreæ rigiditatem, & arma indicat, quibus bella peragat, ac triumphet.

HISPIDVS. Nempè *horridus*: sicut enim, quæ aspera, ac villis, spinarum in morem, rigentibus consita sunt, horrida dicuntur; sic, quæ terrorem incutiunt, *hispida*, ex permutata proportione nuncupantur.

GLACIE NIVALI. Gelidam Boreæ naturam explicat, ex qua niues glacies &c. procedant. Porrò frigus homogenea congregat, & heterogenea: quarè, cum glacies nil aliud sit, quam aqua constipata, seù niues pariter concretæ; hinc est vt Poeta Glaciem Boreæ, vento vtiq; frigidissimo adscribat, & non glaciem vtcúque, sed *niualem*, vt ostendat, Boream, & niuis simul, & glaciei frigidum esse Auctorem; ideòq; illum glacie, ac niue, quam excutiat, onustum facit, atq; ijs armis ab eodem describitur *Atrox*. Parrhasius in verbis *Glacie niuali* grandinis definitionem asserit contineri; eo quod Grando, vt ipse ait, concreta tandem nix sit. Verum, bona tanti Auctoris pace, non placet sententia: nam cum Grando immediatè subdatur, & per copulam, *& glaciei* superaddatur *niuali*, non est dicendum, quod per *Glaciem Niualem* grandinem intellexerit Vates, alioquin idem per idem dixisset, & idem cum se ipso copulasset, quod incongruum est.

ET CONCRETVS PENNAS GETICA GRANDINE. *Grando* propriè *pluuia est in aere conglaciata*, quæ pennis Boreæ adhærere dicitur, vt magis frigidam eius naturam, ac violentiam manifestet. Nec videatur abs re hæc Boreæ descriptio, quasi omninò ficta, & fabulosa sit; nam, licet talis, veram tamen habet significationem, cum veros, & reales effectus, à tali causa prouenientes, importet. Certè ex communi Phylos. consensu habemus, effectum omnem ab aliqua causa producibilem debere in sui causa productiua contineri, vel formaliter, vel virtualitèr, vel eminenter, atq; ideò etiam effectus, qui ab ipso Borea producuntur, in eo esse debent saltem virtualiter, quia saltem debet Boreas habere virtutem illos producendi. Quidni igitur Poeta illorum potuerit sequi sententiam, qui dicunt, causam debere effectum formalitèr continere, & ita congruentèr hos effectus Boreæ, tanquam in ipso formalitèr existentes, adscribere? Adde, proprijssimam Poetæ esse locutionem figuratam; atque adeò, sicuti Mors pallida dicitur, non quia in se pallorem habeat, sed quia in alijs pallorem producat, cur non possit dici Boreas glaciem, niuem, grandinem habere, eo quod ista in alijs producat? Non absonum profectò, sed poeticum, elegans, figuratum erit dictum. Ideò habitum ex effectibus quasi construit Claudianus, quo Boream vestiat, eumq. secundum propriam naturam omnium oculis per hyppotiposim subijciat.

GETICA GRANDINE: inquit; nam Getæ horridissimam incolunt septentrionalis plagam regionis, in qua perpetua riget hyems, & quidem acerbior, quam in finitimis vndequaq; regionibus, vt fuse describit Ouid. de Ponto, ferè passim, per totum, inclementiam illius Cœli exagerans. Quarè, vt rigorem, asperitatemq; septentrionalis Boreæ magis amplificet, scythicas, seù geticas grandines commemorat. Adde ventos, eo quod nihil aliud sint, quam terreæ exhalationes, à terra, ex qua oriuntur, qualitates desumere; ideòq; iure septentrionali vento septentrionalis plagæ rigidissimas qualitates inditas ab oculatissimo Poetarum.

CONCRETVS PENNAS. Vsitatissimus modus loquendi apud Poetas, qui, loco dicendi *concretis*, seù *coagulatis* grandine pennis, per hellenismum dicunt: *concretus pennas*, quasi dicant *concretus*, seù *conglaciatus ille*, *quo ad pennas*, vel *secundum alarum partes*. Sic Virg. pari vsus locutione Ænæid. 5. ait.

Cætera populea velatur fronde iuuentus
Nudatosq; humeros oleo perfusa nitescit.

vt innumeras, quæ afferri possent, in hoc modo loquendi, auctoritates, breuitatis gratia, omittam, *concretus* igitur idem est, ac *coagulatus* à verbo *concresco*, quod est quasi *simul in vnum cresco*, seù coagmentor. Verbum quidem aptissimum, ad ostendendos conglaciationis effectus; nam, cum aliqua, licet etherogenea, glacie comprehenduntur, ac gelido illo compede colligantur, ita in vnum coalescunt, vt conglutinata videantur. Sic pennæ alas conficientes, gelu in vnum constrictæ, ac coagmentatæ, solidam quamdam alam constituunt, dum simul agglutinantur adeò, vt propriam videantur inter se distinctionem amisisse. Pennæ autem, alarumq; remigium ventis tribuitur; non quia de facto spiritus ille aereus alas habere possit, sed ad ostendendam, qua fertur, celeritatem.

BELLA CVPIT. Mare suaptè naturâ pacatum, tranquillumq; esse iam vidimus explicantes carmen illud præfationis: *Tranquillis primum trepidus &c.* nunquam autem imperiosiùs extollens vndas pericula extrema in nauigantium perniciem agglomerat, quam cum simul ex aduerso decertantibus ventis intumescit, rotatur, frangitur, & immensis vndarum verticibus contorquetur: & tunc est, cum peritissimi quiq; nautarum quid fugiant, petantue nesciunt, vt de suæ nauis Rectore, inquit, cum in Pontum enauigaret Ouid.

Rector in incerto est, nec quid fugiatue, petatue.
Inuenit ambiguis ars stupet ipsa malis.

Ventorum autem concertationem, præter Ouid. cit., attigit, pri. Æn., Virg., periculumq; ex ea oriundum his innuens carminibus, inquit.

Incubuere mari, totumq; à sedibus imis
Vna Eurusq;, Notusq; ruunt, creberq; procellis
Africus, & vastos voluunt ad littora fluctus.
Insequitur, clamorq; virum, stridorq; rudentum &c.

Bella igitur non *bellum* dixit hìc Claud., quia triplex ex ventorum furijs bellum proueniens considerari potest: nempè bellum in ipsum mare, dum eius euertunt tranquillitatem: Bellum in nauigantes, dum naues vndarum arietibus, eorundem flatibus impulsarum, quatiunt non solum, sed dilacerant, vela discerpunt, antennas infringunt, & mortem simul, ac sepulchrum humanæ indicunt temeritati, inter vndas periclitanti: Bellum denique, quod mutuo inter se venti, diametraliter oppositi, decertantes exercent; ex quo prouenientia tandem excidia in nauigantium caput prouoluuntur. Et hæc respectu Maris, quod præcipuè exagitant venti. Quod si latiùs sumatur belligera ventorum vis, triplex, & respectu totius orbis bellum distinxit Vates ipse, dum ait *Pelagus, syluas, camposq.* sonoro flamine rapturus. Boreas igitur armatus ad Bella dicitur, vt indicetur accinctus ad triplex, si ferat occasio, vel in mari, vel in orbe, nedum ad vnicum bellum; vt sic magis ostendatur, quanto furore correptus, quantis auctus turbinibus, quanto virium apparatu desæuiat, vt aptior sit ad Plutonicam indignationem, per Hieroglyphicum sui, latiùs exprimendam.

CVPIT. Non est in libertate ventorum bella pro libito ciere, inferre, ac permiscere; nam si liberum illis esset, vt in explicatione præfationis loco cit. iam vidimus, nunquam à prælijs cessarent; cum ex natura sua volucri semper, & instabili, ac in omnes iugiter prona impetus, tunc in statu videantur violento, cum quiescunt coacti. Quarè Hor. lib. Carm. pri. Od. 15. Nereum Troiæ ruinas vaticinantem inducens, atq;, vt audiri posset, ventis quietem, & otium imponentem, inquit:

Ingrato celeres obruit otio

Ventosq;

Pontos, vt annorum fera
Nerens fata &c.

ex quo patet, naturâ suâ, ventos semper pronos in prælia;

Sed Pater omnipotens speluncis abdidit atris
Hos metuens, molemq. & montes insuper altos
Imposuit, regemq; dedit, qui, fœdere certo,
Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas;

inquit, Æn. pri., Virg. Quarè venti *cupere*, quidem bellum, exardescere quidem possunt in prælia; ast desiderium exequi, sine huius Regis, nempè Eoli, permissione, non possunt. Ideò & Poeta hic non dixit *bella aggrediuntur*; *bella miscet*; sed *cupit* bella miscere, & quidem cupiditate non innata tantum, & quasi remota, sed elicita, & proxima, adeò vt expeditus iam, & in armis videatur bellici sui apparatus ostentatione Regem sollicitare, vt præliandi facultatem vltro concedat, accepto nutu, statim erupturus. Attentâ autem hâc ipsâ ventorum naturâ, semper concitatâ, semperq; bellorum auidâ, prudenter dixit Poeta: *Cupit bella*; non verò *cupit prælia*; distinguunt enim inter prælium, & bellum periti; nam prælium esse dicunt ipsam armorum conflictionem, vulgò *il fatto d'arme*: bellum verò esse dicunt seriem illam discordiarum, quæ totum illud temporis spatium percurrit, quo hostiles animos hostilia signa deferunt bellatores; quarè in vnico bello plura sæpè sæpiùs prælia confici possunt: ita vt rectè Virg. Æn. 11. hac fretus distinctione dixerit:

Infantem fugiens media inter prælia belli
Sustulit exilio comitem &c.

prudenter, inquam, dixit Vates: *Cupit bella*; non *cupit prælia*, quia insitum vnicuiq; enti est à natura desiderium diuturnæ permanentiæ in suo statu connaturali; cum autem status connaturalis ventorum sit *semper in motu esse*, & bellum gerere, vt diximus in anteactis, non cupit Boreas prælia, quæ, vellitationum adinstar, citò conficiuntur, sed bella, idest diuturnas in exercitio congeniti furoris permanentias. Quo magis ostendit Vates obfirmatum diuturna in bella Plutonis animum, dum Boreæ bellum æquiparat cupienti; atque, vt magis patefaciat, quam gratia meditaretur excidia, comparationem prosequens iam cœptam, quid moliatur Boreas subdit, nempè totius orbis ruinas, dum sequitur

RAPTVRVS &c. Rapio propriè est *impetu, ac celeritate, quodpiam aufero*; & interdum idem significat, ac *aliquid in præceps impello*. In vtroq; sensu optime hic vires exerit suas participium *Rapturus*; notum est enim, quanta interdum violentia venti, quanto impetu, non teneras solum arbores, sed antiquissimas sæpè numero quercus è solo diuellant, ac euellant radicitus, secumq; in diuersa distrahant perfractas. Notum pariter, & nimia sæpe nauigantium iactura, quos vortices in mari efficiant, dum secum violenter deferunt vndas, quot voragines aperiant, quot liquidos extollant montes, quot vndarum arietes miserrimas impellant in naues. Cum itaq; ex hoc impetu, ac violentia præcipitium sequatur earum rerum, quas secum asportant venti; optimè, Boreæ desiderium, quo in aliorum excidia ferebatur, exprimit Vates, per verbum *rapturus*: idest *vastaturus, dirrempturus, depopulaturus*, non alijs stipatus auxilijs, quam

FLAMINE SONORO. Flamen hic à flando deriuatur, ad distinctionem Flaminis illius, qui masculei generis est, & deriuatur à Filo, quo scilicet tempora cingebant Sacerdotes illi, qui Flamines dicebantur eo, quod laneo filo caput obnuberent. Hoc itaq; loco Flamen a flando neut. gen. est, & significat *impetuosum afflatum*, seù *vehementem ventorum, insufflantium furorum*; non quidem ex eo, quod venti os habeant ad insufflandum; sed quia, per mutuatam proportionem, perindè se habeat venti impetus, ac si ex ore vehementissimarum virium emitteretur. Adde ventos apud Poetas instar viuentium acceptos, Deitatis nomine insignitos &c. adeòq; nil mirum si illis, & facies, & os, & pennæ &c. tribuantur, os, inquam, quo tantam interdum afflatuum copias euomant, atq; implacabiles irarum exerant impetus. Cur autem addiderit

SONORO. Satis patet ex dictis supra in explicatione ad verba *Rauco turbine*. Eodem adiuncto vtitur Virg. ad exprimendum *tempestatis*, hoc est, turbinis effectum Æn. pri. vbi ait:

Talia flammato secum Dea corde voluntans
Nymborum in patriam, loca fœta furentibus austris,
Æoliam venit. Hic vasto Rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempestatesq; sonoras
Imperio premit &c.

PELAGVS, SYLVAS &c. Ab enumeratione effectuum, crebrò ex ventorum impetu prouenientium hyperbolicè adauget inclinationem, seù dispositionem Boreæ crudelissima queq; meditantis. Primus autem effectus præparati, & vix non erumpentis furoris ab abstractione, conuulsione, ac euersione vndarum desumitur, quem dixi hyperbolicè augeri: quia, licet rapido simul, ac rabido secum abstrahat impetu maris vndas, nunquam tamen Boreas tantæ esse potest violentiæ, vt totum diripiat pelagus, ac denudatum aquis relinquat profundum: sed licet Poetas hyperbolicè loqui. Et non minus hyperbolica erit locutio, si de ipso mari à ventis agitato intelligenda sit ita, vt totum pro parte ponatur, per Synecd., ad hoc vt hyperboles vigeat, quam si ita intelligamus, vt continens pro contento ponatur, nempè pelagus pro ratibus in pelago degentibus, quæ ventorum vi coguntur sæpè statutum iter deserere, & quoquo ventorum vocat impetus velum dirigere; vt aiebat Palinur. Æn. 5.

Mutati transuersa fremunt, & vespere ab atro
Consurgunt venti: atq; in nubem cogitur aer:
Nec Nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus: superat quoniam Fortuna sequamur;
Quoque vocat vertamus iter &c.

non minus, inquam, hoc ipso in sensu viget hyperboles; nam non omnes, toto pelago, rates hoc impetu diripiuntur, sed aliquæ tantum, quæ videlicet turbinibus obijciuntur; nam sæpè eodem vento, altera nauis prosperum tenebit iter, altera naufragium patietur, prout vel secundo, vel inuito ventorum afflatu iter prosequuntur.

SYLVAS. Secundus effectus hic adest, quem vastator ventus habere cupiat; & hic quidem hyperbolicus, dum totum pro parte ponit per Synecd., quantumuis enim inniteatur Boreas, nunquam tamen integras exscindet Syluas, quandoquidem Sylua hic pro nemore ponatur frondes quidem decutiet, ramos conteret, integras etiam aliquas conuellet arbores; sed, integras secum syluas volantes attrahere, nunquam datum.

CAMPOSQVE. Tertius memoratur effectus, item hyperbolicus; nam potest sane ventus segetem prosternere, herbas adurere, virgulta necare &c. at integros secum ferre campos nequaquam; cum etiam in Arenoso Lybiæ mari, cum illud furentes agitant venti, arenas turbine contorquentes, licet maximam earum vim agglomerent ad obtegendum puluereis cœlum nymbis, nunquam tamen ex imo fundo arenas omnes euertunt, volantesq; ferunt, quamuis illæ fluentes de se sint, ac mobiles; consequenter multò minùs id poterunt, vbi terra solida est, quemadmodum in campis prospicitur. Ex his habemus iratum Boream totius Mundi excidia meditari; nam inferior hic orbis terra constat, & aqua. Aquarum Cladem moliri Boream patet, dum *rapturus* dicitur *Pelagus*. Terra subdiuiditur in partem montanam, & humilem: Montana autem per *syluas*, quæ in montibus crebriores, & magis ventorum viribus expositæ sunt, indicatur; planities verò per *campos* significatur. Quarè a primo ad vltimum totius terrestris orbis ruinas meditatus describitur Boreas, vt aptior fiat ad exprimendam Plutonis rabiem totius orbis exitium meditantis.

SI FORTE &c. Descripto Boreæ in bellum apparatu, vt similitudo Plutoni congruat, bellum pariter apparanti; suum Poeta prosequens assumptum ad similitudinem progreditur. qua impedimenti, seù obicis obiecti validitas exprimatur, prohibens videlicet, ne in effectum erumpant tantorum apparatuum minæ vtique terribiles.

SI. Hæc, vt plurimum, particula conditionalis est; & neq; hic sensum fortassis conditionalem omninò respueret; nam certè qui aliquid facturus est, si impediatur, non illud faciet: & profectò particula *si* importat conditionem *sine qua non*; idest qua posita non sequitur effectus, qui ea non posita sequeretur; seù sine qua non cessaret impetus Belligeri Boreæ. Verum mihi magis arridet sensus Terentij, qui particulam *si* interdum adhibet pro *postquam*; nam magis sic videtur Poetæ sensui congruens; Boreas enim erupturus, postquam Æolus postes obiecit ahenos, cum nil insuper possit, *circum claustra fremit*, vt ait Virg.; vel *fractæ redeunt in claustra procellæ*, vt hic habet Claud.; neq; enim redeunt in claustra, *si claudat*, idest *dum claudit*; nam adhuc spirare, & furere ad extra potest, donec clausum omninò hostium sit; sed *postquam clauserit*, tunc enim, nullo dato aditu ad extra, in claustra redeunt impetus. Immò nec particulam esse conditionalem, nec aduerbium temporis indicare hanc particulam *si*, hoc loco, dicerem, si loquendũ mihi ex animi sensu sit; sed potiùs dixerim accipiendam

eam

eam esse in sensu Plauti, qui eâ vtitur, tamquam particula causali, ponens *si* pro *quia*, nam idem est dicere: *retrocedit Boreas, si Æolus claudit*, ac dicere: *retrocedit, quia claudit*. Confirmat hanc meam opinionem textus ipse Auctoris nostri, qui particulam *si* cum indicatiuo coniungit; notat enim Seruius hanc particulam *si* pro *quia* vsurpari, sed eam sic vsurpatam semper ferè indicatiuum modum exigere, cum alioqui coniunctiuo sæpiùs iungatur. Quarè, spectata textus structura, dicendum est, vim eam habere causatiuam, & idem esse ac *quia*.

FORTE. Particula aduerbialis est, & idem significat, ac *casu*, seù *quasi per sortem*. Non tamen ita intelligenda ea particula est hoc loco, vt significet Æolum casualiter, & quasi temerè, non autem consultò, ac consilio, Boream ab exercendis furoribus impediat, & coerceat; sed *casu* dicitur, quia quod per se, ex deliberata determinatione, fit ab Æolo, casuale dicitur respectu Boreæ, cui insperatò, ac præter intentionem accidit, vt ab Æolo impediatur: potest enim, vt nos latè in Physicis docuimus, idem esse fortuitum vni, & non fortuitum alteri, eo, quod alter præuideat, & per talia media intendat effectum; primus verò nec præuideat, nec intendat, sed inopinatò factum videat: & adamussim côuenit in præsenti Æolo, & Boreæ, vt ex explicatis.

ÆOLVS. Æolum Iouis filium fuisse tradunt ex Acesta, siuè Sergesta, vt alij vocant, Hippotæ Troiani filia, à quo etiam Hippotades dicta fuit. Hic autem Æolus Strongylem insulam, vnam scilicet ex septem, quæ postea ab Æolo Æoliæ dictæ sunt, habitationi suæ delectam habuit, & Rex, ac moderator ventorum creditus est, ex eo quod ipse, vt tradit Isacius, apud Nat. Com. Mythol. lib. 8. cap. 10. homo fuerit Astrologiæ peritissimus, ac præcipuè in ea versatus scientia, quæ ad naturam pertinet ventorum; quarè nauigantibus prædicere solitus fuit, quinam motus ventorum futuri essent, certis, ac statutis diebus, horis, momentisque; quandiù essent perduraturi; quando impetum remissuri &c. Cum autem nunquam in suis hisce prædictionibus erraret, factus est fabulæ locus, qua effingunt Poetæ ventos fuisse Astræi filios ex Aurora, ac consequenter Coelorum indigenas; sed semel ab ira Iunonis, pellicum Iouis numerum in dies augeri, indignantis in Iouem ipsum concitatos Tonantis indignationem meritos fuisse, ideòq; expulsos coelis orbem sortitos esse inferiorem; Verum, quia, rebellem adhuc gerentes animum, concitatis flatibus orbem totum deuastantes peragrabant, factum fuisse ferunt, vt Iupiter eos iterum ex orbe pulsos in Æolias insulas relegauerit, ac tetris inclusos cauernis Æolo eos in custodiam tradiderit, eidemq; subditos omninò esse voluerit. Libertatis igitur desiderio æstuantes venti nullam ijs in carceribus quietem inuenire dicuntur, sed semper exitum è carceribus peruestigare, in se ipsos decertare, superimpositos certe montes euersuri, ni Regis Æoli imperio, additis etiam vinculis, detinerentur: quæ omnia miris attigit more suo modis Virg. pri. Æn. cit. etiam supra.

Sed Pater omnipotens speluncis abdidit atris,

& insuper . . . *Hic Vasto Rex Æolus antro*
Luctantes ventos tempestatesq; sonoras
Imperio premit, ac vinclis, & carcere frænat.

Quarè ad hoc ipsum respiciens Claud. imperiumq; Æoli confirmans ait. *Si fortè aduersus ahenos*
Æolus obiecit postes &c.

Sed liceat hic obiter adnotare excellentiam Vatis, atq; eleuatissimi illius ingenij acumen, in huiusmodi comparatione efferenda. Bellum parat Pluto; bellum Boreas: Summas vires exerit ille; summas & iste: Euanescit Plutonis impetus, quia Parcæ obicem ponunt, ac rationum vinculis coercent. Euanescit Boreæ furor, quia Æolus obijcit postes, ac vinclis imperij detinet: fit hoc casu non respectu Æoli vtiq; prudentissimi, sed respectu venti, cui inopinato accidit, vt detineatur; fit hoc casu respectu Plutonis, cui inopinato euenit, vt à Lachesi flectatur; sed non casu respectu Lachesis flectentis, quæ consultò rationes efficacissimas assumpserat, vt deuinciret: Prudentis Viri typus est Æolus Ventos, idest irarum impetus frænantis; Prudentiæ vices obtinet Lachesis iram Plutonis ab eruptionibus prohibens: Cedit Boreas, sed inuitus, ac fremens; Pluto flectitur indocilis flecti. Quid quæso hac comparatione exactius; quid viuacius exponi potuit? Sed me iterum reuocat subsequentium expositio, dum Boreæ impetum dira minitantem ventorum moderator compescit Æolus.

ADVERSVS. Aduersus non semper idem est, ac hostis; sed sæpè etiam significat alterius voluntati, ac desiderio quomodocumque repugnantem; hoc pacto autem repugnare amantis etiam interdum esse potest, vt si quis furenti, se seque in præceps acturo repugnet, atque manum inijciens detineat: & in hoc sensu vtitur hoc adiectiuo Poeta hìc. Ni fortè velimus dicere (nec abs re erit) in eo sensu adhiberi, quo *aduersus* dicitur aliquis alteri diametraliter secundum naturales oppositus qualitates; nam sic & esset Æolus respectu Boreæ; Boreas nunque furens, Æolus pacatus, ac benignus; Boreas excidia meditatus, Æolus salutem; Boreas bellum cupiens, Æolus pacem &c. Et sic quidem æquatis paralellis decurret comparatio, si quæ diximus de Borea, & Æolo, Plutoni applicare velis, ac Lachesi. Seù dicas Æolum *aduersum* dici respectu Boreæ, quia Boreas erupturus faciem vertebat ad egressum speluncæ; Æolus ex diametro faciei illius oppositus obicem ponit: Vulgò *Gli serra la porta in faccia*. Sed hic sensus, licet non incongruus, minus tamen esset aptus ad comparationis vim, vt patet consideranti.

OBIECIT. Objjcere est *iacere ob.* idest ponere ante faciem aliquid impediens: Sic propugnacula hostibus irruentibus objjci dicuntur

POSTES. Postes in ædificijs propriè dicuntur latera illa, vel lignea, vel lapidea, quorum alterum fores sustinet cardinibus affixas, alterum recipit vectem ferreum, aut serram, quibus fores clauduntur, & obfirmantur. Hic ponitur pro ipsis foribus, ita vt ex continente contentum intra ipsa latera, nempè fores intelligamus.

AHENOS. Adiectiuum ab ære deductum est: & quia in poetæ versu diphtongus per diæresim in duas resoluitur sillabas, hinc est, vt aspiratio interponatur, iuxta Seruij annotationem, quæ tamen interpositio propriè hìc tantum fit: quia autem æs (vulgò *il Bronzo*) maximam habet inter metalla soliditatem, ac firmitatem, ita vt vix frangi possit, ideò inquit Poeta *Postes ahenos* ad significandas fores quæ objjciuntur, infrangibiles; adeòque incassum futurum fuisse, vt Boreas reluctaretur: atque hoc pacto ostendit etiam, rationes à Lachesi oppositas Plutoni nulla responsione infringendas fuisse, atque adeò eum vel reluctantem parcere debuisse. Insuper eruditionem habet locutio Postes afferens ahenos, respicit enim antiquorum temporum naturam, qua æs prius innotuit, quam ferrum, iuxta Hesiodi dictum.

Ære laborabant nondum noscentia ferrum
Sæcula &c.

Quarè cum de re antiquissima loquatur Vates naturæ temporum dictionem accomodat.

VANESCIT. Vanescere est in nihilum redigi: vulgò *suanire, sfumare, cader a vuoto: risoluersi in nulla*: cum igitur ex tanto Boreæ apparatu nullus omninò sequatur effectus, iure eius impetus dicitur in nihilum redigi, hoc est nullum in effectum, quantumuis in se ipso ferueat, prodire, ex opposito detentus impedimento.

INANIS. Inanis idem, hoc loco, sonat, ac *otio addictus*, vt reddatur ratio, cur in nihilum redigatur impetus; nam, sicuti otio torpescunt omnia, & labefactantur; sic maximè: ventorum iræ; cùm supra viderimus, nil magis ventorum naturæ contrarium, consequenter nil magis eorundem destructiuum, quam otium, quo franguntur, & pereunt.

IMPETVS. Vis, violentia, inuasio, & propriè vehemens ille furor est, quo alium aggredimur peremptorie. Ex quo vides hic indicari, ex imposito otio ventos non destrui, seù labefactari, quo ad essentiam ipsorum; sed quo ad effectum producibilem, licet in aliquo bono sensu possit etiam dici causa ipsa effectus producendi ab otio corrumpi; nam iuxta effatum Phyl: Implicante effectu, implicare etiam dicitur causa, non quidem per locum intrinsecum, sed per locum extrinsecum; nam implicat dari causam, non quidem secundum illam entitatem, quæ causa dicitur, seù denominatiuè, vt aiunt Logici; sed dari causam in esse causæ, seu vt dicunt formaliter, aut actu causantem, quin detur effectus; ideoq; deficiente effectu, deficere dicitur & causa in esse causæ. Ad hoc autem vt dicatur causa perire quo ad effectum, quantum attinet ad propositum, satis est, si impetus ille non exeat ad actum externum, seù transeuntem in externam materiam, licet in se adhuc referuescat, & quasi liquor in olla ebulliat, ac æstuet.

ET PROCELLÆ. Procella vis venti est pluuijs associata, & mari potiùs, quam terræ incumbens. Sed aduerte quæso, Poetæ perspicaciam in vocibus adhibendis, quam

maximè ad intentum idoneis. Procella vis est quidem ventorum maxima, impetu terribilis, pluuiam hyememq; ferens, ac nymbos; sed modicum durans; vt notant peritissimi omnium. Quo igitur alio magis nomine, quam Procellarum, notaret Auctor impetum Boreæ erupturum, dum vix natus intereat, &, ne egressus quidem ex limine, euanescat? Minùs durare non poterat, qui tantis apparatibus insurrexerat; ideò procellæ nomine, iure optimo, designatur.

FRACTÆ. Frangi, à quo fractus deriuatur, propriè rerum est corpoream habentium quantitatem. Quare, cum hic dicatur de ventis, tenuissimis videlicet aeris spiritibus (si cum Poetis loquendum) non nisi translatè intelligi potest vsurpatum. Frangi igitur translatè *debilitari* est, & *à viribus deyci*: Sic explodenti in laneam materiam æneo tormento additum fuit lemma: *Frangitur in molli*. Seù pro eodem accipitur, ac *vinci*, *constringi*, & *coarctari*, & in hoc sensu fractas dixit procellas Auctor.

REDEVNT IN CLAVSTRA. *Redire* est quasi *retro ire*; ideòque aptè effertur hìc verbum *Redeunt*, cum enim sermo sit de procellis, quibus armatus Boreas, ex intimo ventorum specu ad ostium vsque decurrens, iam esset erupturus; obice obiecto, ne erumperet, quid amplius ageret, nisi imperio cedens retro iret, in claustra nempè in interiores partes, e quibus antea discesserat, antri. Et aduerte attributum hìc procellis id, quod proprium fuerat Boreæ procellas ferentis, more poetico; ideò redeunt in

CLAVSTRA. Claustrum à claudendo dicitur quidquid aliquid claudit. Hìc ponitur pro concauis illis lateribus, quibus ventorum antra obuallari dicuntur, ex viuis scilicet superimpositorum montium lapidibus, longo ordine, & quasi contabulatione lapidea, deductis; Genere videlicèt pro specie posito. Totum insuper ponit pro parte indicans Vates, Boream ad vltimas antri partes recessisse, indignatum Imperij molem, cui victus, fractusque cedere, vel inuitus cogeretur. Quod si postremam hanc propositæ comparationis partem Plutoni exoptes adaptatam facilis erit applicatio; nam, obiectis rationibus conuincentibus, à perorantis Parcæ prudentia euibratis, instar aheni postis nullo robore infringendi, euanescit quidem concitatus Plutonis furor; sed redit in claustra cordis, vt vix cedere, dum cedit, videatur æstuans adhuc, atque in ipso exæstuans corde. Vel potiùs dixeris, eum redire in claustra, nempè in vltimum Inferni centrum, vt sæuiat in subiectos sontes, cum nullus detur aditus in superos insontes desæuiendi.

TVNC MAIA GENITVM &c. Monitis iam Parcæ acquiescens Pluto, vt prudens perorantis consilium executioni mandaretur, Legationem instituit ad Iouem; ideoq; Mercurium Deorum internuntium acciri iubet, vt cum mandatis ad Iouem euolet subinde.

TVNC. Aduerb. hoc temporis est, quod de quocumque tempore dicitur, vt latè probat Ambrosius de Callepio, hic de tempore præsenti dicitur, vt ex contextu patet: *Tunc imperat*; vt ostendatur celeritas executionis consilij; non enim distulit Pluto; sed illicò, immediatè, nulla interposita mora ad executionem deuenit; ideò *Tunc* inquit, nempè eo ipso tempore, antequam è conspectu abirent supplicantes Parcæ, vt exequens honore afficeret, quas priùs supplices esse passus fuerat, sic corrigens erratum non impertiti priùs honoris.

IMPERAT. Imperare proprium prædominantis est, & maximè illi conuenit, qui publicam obtineat potestatem: cum igitur Pluto in suo Regno esse describatur hìc; nil mirum, si sua vti potestate, imperioque affirmetur per verbum *Imperat*. Non subdit tamen Poeta, cui ex ministris imperet, vt dignoscamus Auctorem ex omni parte elegantissimum morum semper imitationi studuisse; Is enim mos regum est, vt, subditis audientibus, iussa generaliter proferant, vt certamine Aulicorum gaudeant, quorum vnusquisque mandatum arripit, quasi ipsi sibi indictum nominatim, & qui nam citiùs exequatur certatim contendant omnes. Impetat igitur Pluto subditis vtique, idest inferorum manibus, sed omnibus indiscriminatim, nemini nominatim, vt, pluribus ad mandatum aduolantibus, citiùs illud impleatur, & vt regium, de quo diximus, morem Rex Erebi tueatur.

ACCIRI. Verbum est compositum ex *Ad*, & *Cio*, quod est *voco*. Quarè idem est *accire*, ac *ad se vocare*. Dicit autem: *Imperat acciri*; qui modus loquendi videtur in imperante indicare prædominium, & potestatem in eum, qui vocandus est, cum autem vocandus fuerit Mercurius, posset quis Plutonem de temeritate, vel Poetam de incongruentia redarguere; nam quod quæso ius habeat in Mercurium Pluto, vt quasi sibi seruum faciat, cum Deus & ipse sit, ac omninò extra Plutonis positus ditionem? Verum, licet, hanc tribuere Plutoni temeritatem, non absonum fuerit, cum de Rege superbissimo; ac tyrannicè imperante agatur, aduerte, & Plutonem facilè, & Vatem ab huiusmodi criminationibus eximi, si consideremus Mercurium internuntium esse Deorum, illiq; à Dijs ipsis iniunctum, vt aliqui volunt, apud Mythol. Nat. Com. lib 5. cap. 5. munus obeundi bellicas caduceatorum legationes, eum fœderum, & Induciarum eum inuentorem autument fuisse. Sicuti igitur ex officio Internuntij tenetur Mercurius ad nutum cuiuscumq; Numinis præsto esse; sic præcipuè in casu ex officio caduceatoris Plutoni maximè addicebatur. Insuper Mercurius Iouis dicitur filius, consequenter Plutonis nepos, qui Iouis frater est; & certè Patruus videtur iure naturæ aliquam in nepotem habere potestatem, ac prædominium; Ideò non imperat, vt rogent eum; sed imperat acciri

MAIA GENITVM. Maiam vnam ex septem filiabus Atlantis fuisse auctores asserunt Græci, & sequitur Virg. Æn. 8. vbi sic habet,

At Maiam (auditis si quidquam credimus) Atlas,
Idem Atlas generat Cœli, qui sydera torquet.

Hanc sedem in Cœlis habuisse satis liquet; cum septem Atlantis filiæ in stellas illas dicantur commutatæ, quæ à Latinis Virgiliæ, à Græcis πλειάδες nominantur, quarum ortus primæ tèpus nauigationis dicitur indicare; ideoq; πλειάδας vocarunt à τῷ τῶ πλεῖν, quod nauigare est; forsan vt morem genitoris sequantur, qui inter primos Oceanum enauigantes dicitur adfuisse. Sed, cum hæc parum ad institutum conferant, propiùs accedam ad propositum. Maiam istam compressit Iupiter, atq; ex ea Mercurium filium suscepit; Quarè; & ab eodem Claud. inferius Nepos Atlantis appellatur Mercurius: Atlantis Tegeæ nepos &c. Porrò Mercurium ex Maia progenitum testatur etiam Virg. lib. Æn. cit., dum dicit:

Vobis Mercurius Pater est, quem candida Maia
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.

esse autem ex Ioue progenitum testatur idem Æn. 4. dum Iouem inducens Mercurium alloquentem sic ait.

Tunc sic Mercurium alloquitur, ac Talia mandat
Vade, age, Nate, voca Zephyros, & labere pennis.

Quarè, quidquid alij dicant, Pleiades nempè, idest Electram, Alcionem, Cœleno, Maiam, Aderopen, Taigetem, Meropemque (hæc enim Pleiadum nomina referuntur) non Atlantis, sed Licurgi filias fuisse; non malè Auctor noster innititur, dum Arato, Higypo, ac tandem Poetarum Principi Virgilio inhæret, vocans Mercurium Maia genitum, Atlantis nepotem. Cur autem Pluto, Mercurium potiùs, quam alium, imperet acciri, & ex parte innuimus, & fusiùs dicetur infra in explicatione ad vers. *Cyllenius adstitit Ales &c.*

QVI. Ad eum qui aduocandus erat refertur, nempè ad Mercurium, & eamdem vim habet, ac si diceret: *vt ipse*, vel *ad hoc vt ipse*; finem enim importat, cur Internuncius ille vocaretur, qui

REPORTET. Reportare est *accepta ab aliquo ad alium deportare*, seù *ad aures alicuius alterius referre*, si de mandatis, vt hic, sermo habeatur, & quidem in hoc sensu vsurpatum videmus verbum *reporto* ab ipso Poetarum Principe Æn. 7. *Regis ad aures*

Nuncius, ingentes, ignota in veste, reportat
Aduenisse viros &c.

ad hoc igitur accitur Mercurius, vt legationis munere fungens accepta ex Plutone ad Iouem referat

DICTA FERVIDA. *Dictum* nomen esse potest, & participium à *Dico*; vt patet ex Terentio qui dixit: *Nullum dictum, quod prius non fuerit dictum*: vbi, vt vides, *dictum*, primo loco, nomen est; secundo loco est partic. Hìc vim habet nominis, & propriè sermonem significat; vulgò *Ambasciata*.

FERVIDA autem dixit: quia *Feruidus* nomen adiectiuum est deductum à *Ferueo*, verbo scilicet propriè significante ebullitionem aquæ, vel alterius liquoris, ignis vi, ebullientis; sed quod tamen translatè dicitur de quacumq; re, quæ aliquo calore, quoquo modo, calescat, atq; aliquo quodam æstu agitetur. Quare, cum ira æquiparetur igni, vt patet ex Virg. Æn. 5. iram Gyæ in Menetem, sub allegoria doloris exardescentis, describente, dum ait;

Tru

Tum verò exarsit Iuueni dolor ossibus ingens.
nec non Æn. 4. iram, per æstum exprimente, dum de Didone inquit:

Sæuit amor, magnoq; irarum fluctuat æstu.

& insuper definitio causalis iræ, ita tradatur, vt sit: *Ebullitio sanguinis circa cor*: hinc est, vt maximè feruescendi proprietas iratis adaptetur. *Feruida* igitur appellat dicta Plutonis Vates, vt ostendat, ipsum, quamuis, Parca perorante coactus, plurimum de ira remiserit, interno tamen adhuc æstu agitari; non secus, ac Mare, quod iam ventis concitatum, licet illi recedant, non statim in pristinam redit tranquillitatem, nec totum totaliter vnico detumescit intuitu; sed ex recepto à ventis impulsu fluctuat, adhuc, terramq; remugit. Quarè nec Pluto, vt diximus, quamuis iras remiserit, nondum, pacificè satis, loqui poterat: ideò *feruida dicta*. Adde quod supra diximus in verbo *Posce donum*; nempè *poscere*, potiùs imperantis esse, quam supplicantis, atq; adeò Pluto, vt morem gerat auctoritati suæ, & æqualis personam sustineat ad Iouem mittens, non mittit supplex, non exorans; sed imperanti similis feruida dicta ageret reportanda, idest sermonem ferocientis animi symbolum, nam idem est *feruidus*, ac *ferox*.

CYLLENIVS ADSTITIT ALES. Cyllenius dicitur Mercurius à Cylleno Arcadiæ monte, in quo Maia à Ioue compressa Mercurium peperit, vt patet ex præcitato Virg. loco 8. Æneid.

Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.

à Cylleno enim efformatur patronimicum illud Cyllenius; seù potiùs dixerim cum Stephano, & alijs, Mercurium Cyllenium dictum à Cyllêne nympha, quæ & Mercurium educasse eo in monte dicitur, & ipsi monti nomen suum tradidisse, cum antea sine nomine Mons esset. Omitto eos qui volunt Cyllenem non Nutricem tantùm, sed Matrem Mercurij fuisse, quæ eum ex Ioue conceperit, nam hoc repugnat Principi Poetarum, cui inhæret noster, vt vidimus

ALES. Antiquissimum fuit, Cyllenium, seù Mercurium, capite, pedibusque alatum effingi, vt ostenderetur celeritas, qua ipsi, vt Deorum internuncio, mandata numinum essent comportanda; Ala enim semper summæ celeritatis Hieroglyphicum fuit. Ast quoniam incidenter Mercurij officium attigimus, habeas iam causam, cur, vt supra vidimus, Mercurium potiùs, quam aliud Numen, acciri, imperauerit Pluto; quia scilicet nulli, præter Mercurium, concessa fuerat facultas fungendi munere Internuncij; Sed vlteriùs alia suppetit causa, ex qua etiam ediscas, cur Cyllenij nomine potiùs, quam proprio suo, appelletur hic Mercurius: *Cyllenius adstitit &c.* Cyllenius dictus est, vt aliqui volunt cum Pompeio, Mercurius ex eo quod Græci Κυλλοὺς vocent eos, qui sine manibus sunt, notat Pier. Valer. lib. Hieroglyph. 35; & quia sermo, cuius Præses Mercurius est, ideòque & linguam ei dicatam volunt apud Pier. cit. lib. 33.: Ideò sub Cyllenij nomine adstitit, quia scilicet sermo suaptè natura pollet, adeò vt omnia sine manibus conficere possit, vt idem notat Pier. lib. 35. Statuerat itaq; Pluto experiri, num per legationem, sine manibus, hoc est, sine armorum tractatione, res confici posset, vt promiserat Lachesis. Adstitit idcircò Mercurius sub Cyllenij nomine, idest sermo sine manibus quasi augurium nomine præferens, se omnia sine manibus effecturum. Præsidem verò sermonis, & eloquentiæ Mercurium fuisse confirmat antiquorum ritus, qui, vt apud eundem Pier. lib. 15.; Mercurij statuis auream addebant virgam, in signum eloquentiæ; quæ omnium animos delinit; & ideò idem Auctor cit. lib. 59., Mercurium appellans, eum dicit *vim Orationis, interpretandi virtutem, eloquentiæ facultatem*: ac citat pro eadem sententia Poetarum Principis auctoritatem.

Interpres Diuum Cælo demissus ab alto &c.

non vnicè tamen Virg. Diuum Interpretem vocat, ac Iouis Legatum Mercurium: nam etiam Æn. 4. dicentem audio:

Nunc etiam interpres Diuum Ioue missus ab alto &c.

& inferiùs:

Interpres Diuum fert horrida iussa per auras &c.

eumdemq; Alitem idem Virg. eodem lib. agnouit, inquiens.

Dixerat: Ille Patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea, quæ sublimem alis, siuè æquora supra,
Seù terram, rapido pariter cum flamine portant.

Ex quo vides aptatas, vt dicebamus, Mercurio alas ad celeritatem. Et quidem celeritate hic opus erat, ne inferorum exercitus erumperet impatiens. Ideò *adstitit ales*. Insuper, Caduceatorem esse Mercurium, nemo est, qui nesciat, cum semper caduceum tenens effingatur: Caduceatoris autem munus est, animos in diuersum abeuntes, dissonasq; inter se voluntates ad concordiam reuocare; ideo Ægyptij caduceatoris Mercurij statuis arundinem adsculpebant; nam ex latioribus arundinibus cera compactis fistulæ componebantur, quæ etiam, harmonicis concentibus, applicito modulante spiritu, tantam habere vim credebantur, vt furibundum hominem possent ad mentem reuocare meliorem. Ideò, dum de consociandis animis Plutonis, Iouisque; ac de voluntatibus eorumdem coniungendis, Plutone furente, ageretur, accitur Mercurius, vt, ipsius modulationibus flexo Ioue, Pluto sanioribus vtiq; consilijs restituatur: & ideò Cyllenius adstitit Ales.

SOMNIFERAM QVATIENS VIRGAM. Auream Mercurio virgam attribui iam vidimus supra: sed cur somnifera dicatur, remanet hic discutiendum, & num illa eadem sit, de qua supra, an alia Mercurij virga. Et primo, quod spectat ad secundam quæstionem, Arbitror, quamcumq; virgam Maiæ genito attribuant, attenta causa, somniferam dici posse; vel enim aurea, vel arundinea sit virga Mercurio attributa, vel sit virga ipsa caducei serpentibus obligata semper somnifera dici poterit, si causas perpendamus; nam primo Aurea Mercurio virga datur in symbolum Eloquentiæ, vt vidimus; cùm autem Eloquentia *animi Siren* dicatur, quæ scilicet, sermonis illecebris, consopitas, ac quasi obdormientes animi passiones reddat, iure hæc virga somnifera dici poterit, cum somnus, imago mortis, nil aliud tandem, quam placidissima quies sit, qua omnes cessent tumultuantis animi fluctus. Si verò de arundinea loquamur, eadem militat ratio, quia & hæc Mercurio datur, ad ostendendam Mercurij vim in reuocandis ad pacificam animis concordiam, quod effici non potest, nisi pacata priùs, ac quodam veluti somno consopita lis dissidentium sit voluntatum. Dixerim tamen Poetam hic de caduceo, quæ vsitatior Mercurij virga est fuisse locutum, vt etiam Parrhasius autumat, & cum eo alij; sed nomine virgæ, quod genericum est, caduceum indicasse, vt ad alias quoque virgas Mercurio tribui solitas alluderet. Cur autem Caduceum virga somnifera dicatur, patet quidem ex dictis, sed latiùs placet aperire. Caduceum Mercurij virga fuisse fertur, qua ille, ad dissidia, discordiasq; tollendas, vteretur, ideoq; dictum caduceum à cadendo, quod contentiones, & bella cadere faciat; nam quemadmodum per feciales bella indicebantur, sic per Caduceatores finiebantur. Agebatur hoc loco de dirimendo bello imminenti inter Plutonem, & Iouem, & ad hoc accitus fuerat Mercurius? Congruum fuerat, vt Caduceo insignitus adesset, quasi prosperum legationis suæ successum præfigurans; atque ideò dixi Poetam hic de caduceo præcipuè intelligendum, vt quæstioni satisfacerem. Insuper caduceum virga erat serpentibus circumuoluta, ita tamen, vt ore vnius ad os alterius conuerso se se inuicem osculari viderentur. Per serpentes duo capitalia odia exprimuntur, vt doctè aduertit Pier. lib. Hierog. 15. vel etiam pro quacumq; funesta clade ponebantur. Eo autem, quod, in virga Mercurij copulati oscula miscere videantur, significabantur odia illa mutuo iam fœdere consociata conquiescere, ad concordiam videlicet reuocata, vel, vt melius dixerim, consopita. Manifestissima Clades Cœlo ex Plutone imminebat; capitalia odia inter Plutonem, ac Iouem erant excitanda? Necesse fuit, vt Caduceum intercederet, & consopiret; ideò adsit Mercurius *somniferam quatiens virgam*; vt *caduceo* (quod signum concordiæ est, vt notat lib. 69. Pier. cit.) concordiæ Numen Mercurius, ex eodem, deprædicatus, se *somno*, idest *placidissima quiete* lites compositurum præfiguret. Et *virgam quatiat*; quasi excussione illâ indicet, odiorum se monstra domiturum, & nil tantæ virgæ potentiam elusurum. Adde, concordiam inter Iouem, & Plutonem firmandam cœptam esse à Parcis, quas Fatum esse iam diximus, & cuius potestatem, ac vim per caduceum intelligendam suggerit Pier. cit. lib. 69. Quarè, ne dicatur Poeta incongruenter procedere, non nisi de caduceo loqui potest, quod etiam Virg. *somniferam virgam* appellat Æn. 4. & vim fati adnexam habere confirmat his verbis.

Tum virgam capit. Hac animas ille euocat Orco
Pallentes, alias sub tristia tartara mittit;
Dat somnos, adimitq; & lumina morte resignat &c.

ex quo intelligas nil sine Mercurij Caduceo fieri potuisse, cum nil sine Fato fieri potuisse crediderint Antiqui; & vice

versa nil infectum remanere potuisse, quod Mercurij Caduceum, fatalem induens vim, eaq; imperans, iuberet. Mercurius insuper somniorum creditus est Præses, & Præfectus Animabus Mortuorum datus in ea, de qua supra pag. 49. col. 2., egimus, post mortem peregrinatione, donec ab eodem noua in corpora reducerentur, vt notat Mythol. Nat. Com. lib. 5.; cum autem somnus æquipararetur morti, nil mirum, si *somnifera virga* caduceum dicatur Mercurij. Denique caduceum quatiens certitudinem promissi, a Lachesi perorante enunciati, & virga confirmat; nam, quod Fatum promisit, ac iterum Fatum procurat, infectum remanere non potest. Promisit Fatum, nempè Lachesis, coniugem. *Posce Iouem: dabitur coniux*; Posce Fatum, nempè caduceatus Mercurius; qui possit Iupiter obsistere, qui & ipse tandem Fato subsit?

QVATIENS VIRGAM. Virgam quatere signum minitantis esse solet. Si igitur mediator Pacis eligebatur Mercurius, quomodo signa exerit minitantis: *Quatiens virgam?* Sunt Auctores, haud quaquam spernendi, vt ait Pier. cit. lib. 15., qui asserant, Caducei serpentes mutuo nexu implicitas minas simul, & Pacem ostentare; ideòq; generosissimos quosq; bellatores consueuisse, caduceum cœteris signis militaribus præferre, vt scirent hostes, contumacibus minas pœnasq; irrogandas, quietis verò Pacem concedendam. Quatit igitur virgam Mercurius indicans, Iouem postulata concessurum, ni velit Fati indignationem experiri; & sic mulcet magis, ac mitigat Plutonis animum, indita obtinendi spe, quod tanto iam ardore concupierat.

TECTVSQVE GALERO. Tectus participium est à Tego deductum; *tegere autem operire est*, patet autem hic adesse Synecd. tropum, dum tectus dicitur Mercurius; nam galerus solum caput operit, non totum corpus. *Galerus*, à Galea dictus, pileus erat rotundus in modum galeæ conformatus, atq; ideò à Galeæ similitudine sic dictus, ac de eo, ex Luciano, ita scribit Pier. cit. lib. 40. Antiqua Pilei forma est dimidium corticis alicuius Oui; nam, apud Garamantas, ex Struthionum ouis singulis, in æquas partes dissectis, bini fiunt pilei (tanta ibi est eius oui magnitudo) eoq; capitis integumento populi illi sibi plurimum applaudunt. Hæc Pier., qui paulo inferius, ostendens, parùm absimilem Mercurij Galerum fuisse, subdit: *non negarim tamen, in aliquot monumentis, vbi signa maiora sunt, anteriorem pilei marginem paululum sursum versus inflexo; vt in statuis aliquot, at Mercurij præcipuè obseruauimus.* Ex his Pierij locis apertè constat, Mercurij pileum fuisse in modum galeæ conformatum; nam & ouatam eius formam vides, & inflexo paululum sursum margine, vt in Galeis, seù, vt vulgò dicitur *no Morioni*, ò *celate*, reperitur; ideò aptè Galerus dicitur. Ast cur pileatus coram Plutone adstitit Mercurius?

TECTVSQVE GALERO, Nonne decentiùs, aperto capite, stetisset coram mittente Nuncius, coram Rege Legatus, mandata quæ exequatur, excipiens? Nuncius quidem, ac Præco Deorum Mercurius est; sed Deus & ipse, Iouis filius, Plutonis nepos; atq; adeò conspicuè nobilitatis, ac diuinitatis in signum licet illi, Plutone quamuis præsente caput opertum gerere; caput enim pileatum Hieroglyphicù insignis fuisse nobilitatis, testatur Pier. cit. lib. 40., atq; hac de causa, inquit, pileatum Vlyssis caput fieri solitum, & Hyppocratis statuam capite pileato, eadem de causa extructam. Sed quid antiqua memorem? Nonne & nostris hisce temporibus Hispani Optimates (quod nefas cœteris esset) Regi adstant operto capite in signum dignitatis, qua fulgent, ac nobilitatis? Cur igitur redarguatur Mercurius, si, Patruo coram, operto capite, adstiterit? Sed non in superficie hac simplici Vates hæret, mysteria semper mysterijs innectens. Pileus, cuius species Galerus est, Libertatis Hieroglyphicum fuit, vt fuse docet Pier. cit. lib. 40., & adnotatum ab aliquibus video, apud eumdem Pier. lib. 42. Periclis statuam galeatam fuisse, vt indicaretur libertas, qua Pericles, in dicendo, vsus est, quamuè, ad impudentiam vsque, sibi dicitur vindicasse. Hoc posito, memineris, Mercurium Plutoni adstitisse legationis munera obiturum. Porrò Legatis tanta semper dicendi libertas fuit, vt nefas fuerit apud omnes in Legatos irasci, nedum pœnis in ipsos desæuire, quamtumuis graui orationis aculeo pungerent potiùs, quàm delinirent: quarè sicuti reprehendit Bracciolinus Cosroà Persarù Regè, eo quod missos ab Heraclio de pace Legatos malè mulctauerit; sic vice versa laudibus extollit Heraclium, qui postea ad se missos à Cosroa Legatos blandè dimiserit, licet par pari referre iam Tyranno potuisset, satisque duxerit his vocibus sensum cordis indicare, quamuis Oratorum alter atrociter perorasset.

Ammonissi pur tu, che mal s'arrischia
Mandarne, e incautamente vi si consiglia,
Che strage fèo de miei messaggi acerba,
Ne douria trouar fè chi non la serba.
Mà tornatene pur; ch' Heraclio è tale
Che punisce gl' error, mà non gl' imita &c.

Legatus itaq; constitutus Mercurius *tectus galero* adsit in dicendi signum libertatis, qua vsurus esset; præcipuè cum Mercurius cordis dominus dicatur, cuius Lingua ministra est, ac consequenter, non simulate, sed ex sensu cordis adstiterit locuturus. Quod si præconem mauis esse Mercurium, vulgò *Araldo*, quam Legatum; maxima etiam Præconibus libertas semper concessa; adeò vt Brac. cit. Præconem pacificis indutum vestibus, licet ab Hostibus missum nefas rejici asserat ab interiori vallo, sic inquiens lib. 26.

A lui ben fora ogni repulsa indegna.

& Poetarum princeps Hetruscorum Tassus, præconum libertatem, etiam inter districtos enses veneratam, illibatamq; esse debere, declarat, exemplo Aridæi, Pindoriq; præconum, caduceatorumq; virgas impunè interponentium inter Tancredi, Argantisq; districtos in mutuam cœdem gladios, ac vehementissimo agitatos irarum æstu animos reprimentium, eubratasq; hinc indè vires impunè dirimentium; Cantu 6. sic inquiens.

I pacifici scettri osar porre
Trà le spade interpor de combattenti,
Con quella sicurtà, che porgea loro
L'antichissima legge delle genti &c.

Quarè vel Deorum Præconem, vel Legatum dixeris Mercurium, summa ille semper gaudere debet libertate, cuius Hierogl. Pileus est, & Galerus, adeòq; iure tectus galero adstitit, ac somniferam quatiens virgam, vt omnia gereret veri caduceatoris insignia.

Signa iam, & nos sequentes, quæ hoc textu continentur, ea, quæ ad mores componendos edoceat, delibemus: *Nec ille pepercit*, sed pepercit tamen Lachesis suadela deli̇̄nitus. Dicem impietate, vt ita dicam, æmuleris, eiusdem obduratum habeas animum, sceleribusq; tantum addictum, furas in insontes, in Cœlum insanias, nullum habeat orbis proportionatum tuæ phrenesi lenitiuum; quod si permittas, vt Parcæ accessum habeant ad efferatum tuæ mentis tribunal; si Lachesi peroranti aures præbeas; vno verbo, si mortis memoria tuum sese in animum insinuet; cedet, inuicta licet, furorum vis, vehementia passionum tumultuantium, ac tetra tandem peccandi libido. Hac Lachesi apud non surdas aures perorante, ratio prudens, ac rationabilis Prudentia semel insanientium passionum viribus è solio deturbata pristino iterum restituetur imperio, ac prædominantis iure donabitur, eaque, Æoli adinstar, celsa in arce sedente frustra insanient, ac metuendis accendentur furoribus, nymborum, grandinum, tempestatumq; excitatrices passiones, quæ in humani pectoris antro, ventorum ritu agitantur, & circa claustra fremunt erupturæ; nam vtcumq; furant Aquilonum huiusmodi furiæ procellosas tempestates flatibus excitantes, si Æolus rationis, ac Prudentiæ obsistat, imperioq; premens, vinclisque, & carcere frænans, Æneos obijciat postes, vanescet inanis impetus, & fractæ recident in claustra procellæ. Quod si Pacem tibi è cœlo aueas firmatam cœlestis vtique gratiæ, quod concupiscas, coniugio; non est hæc rebellibus in cœlum ausis attentanda, sed per internuntium orationis Mercurium deposcenda. Frustra de Cœlo conqueritur, ac in illud, quasi granarum tenax, iurgia euomit, giganteos ausus, vel Plutonis furias imitaturus, qui nondum Orationis vim, per Mercurium significatam in Cœlum præmiserit. Posce; & dabitur. Semper autem præsto erit Oratio aligera, vt celerrimè Cœlum penetret; caduceum quatiens, vt Deum tibi placatum conciliet, summaq; agens apud Deum ipsum fiducia, ac libertate, vt clementer indulgeat, quæ postulaueris, efficiet. Sed sit postulatio tua Mercurius Pacificus, idest Oratio efficax quidem, sed humilis: Dormiat oculus superbiæ, cor autem affectibus vigilet. Publicanum in templo Orantem non Pharisæum imiteris, ne in superbiam incidas Plutonis superbè, infernali scilicet more, postulantis; nam si Pluto voti compos efficitur, licet superbe postulans exprimatur, hoc indè prouenit, quia Iouis frater effingitur; at nos qui nouimus vnicum Deum esse, dum inferiores nos ipsos infinita agnoscimus dimensione, non debemus, quasi Dei fratres, superbè postu-

postulare. Agitaris itaque passionum æstu? Orationis vis somniferam super illas quatiens Virgam facilè reddet consopitas. Desperas de iustorum complemento desideriorum? Hunc mitte in Cœlos Mercurium, & Fati vim præferens obtinebit, quod non sperabas, & tribuet. Abstine tantum à Cœlo in bellum lacessendo furialibus parcens sceleribus, & cuncta plana fient, & aperta.

Aperiat, & nobis tandem Heliconios fontes iam Pegasus, & aureæ Claudiani cytharę italicis liceat fidibus consonare.

Tacque. E quel fier, ch'in sen di bronzo, vn cuore
D'indomito diamante hauer si preggia,
Sente l'ira, il rancor, l'odio, e'l furore
Ceder, à forza, il campo; e già campeggia
Insolito, sù'l volto, ampio rossore,
Ond'esser vinto al fin l'empio s'anueggia;
E, con sue faci, à scorger pure il piega,
Ch'à tanta intercession nulla si niega.
Del natiuo rigore il cuor ferace
Pur richiama in se stesso; ed ei non riede;
Anzi de spirti altieri il volo audace,
L'animo attroce, illanguidir, s'auuede;
E, se ben'entro ei se ne strugge, e sface,
Pur, sospender gli sforzi, al fin concede.
Tanto sù'l scoglio ancor d'Inferno irato,
Benche supplice sia, trionfa il Fato.
Qual di turbini armato, e di tempeste,
Scuote Borea tal' hor gelide l'ali,
Se, nel rauco stridor d'aure moleste,
Brami toruo ingaggiar guerre mortali,
Crolla d'hispido crin le neui infeste,
E di seitico gel l'armi fatali;
Ch'auuolger pensa in tempestoso nembo
Ciò, che di terra, e mar, s'accoglie in grembo.
Mà, se s'oppone all' infuriar peruerso
Prouido, à caso, e gl'attrauersa il passo
Il gran Regnante, a suoi dissegni auuerso,
E, pria ch'esca il Prigion, l'eolio sasso
Chiude co bronzi, à porgli il fren conuerso,
Cade l'impeto à vuoto, irrito, e casso,
Sfuma il furore, e con procelle infrante
Solo de gl'antri il sen flagella errante.
Tal di Pluton, mentr'à lui chiude il varco
Parca fatal, perch'ei non scuota il Polo,
Si rincentra lo sdegno; e nuouo incarco
Piomba sù'l cuor, che disserrogli il volo:
E, senz' induggio, à Regni, oue lo sbarco
Fan l'alme ogn'hor, ch'abbandonâro il suolo,
Che si chiami di Maia il figlio, impera;
Perche porti ambasciata al Ciel senera.
In forze, vsata à garreggiar co'l fato
Scuote, de sonni altrui grauida, verga
Ratto più, che balen, Cillenio alato.
Sciolto in rigagni d'oro il crin s'atterga,
E, con forme d'vn'elmo il feltro ornato,
Ricuopre il gito, ou'il lor fonte alberga.
Ei, pronto ad eseguir l'imperio acerbo,
Si trasse auanti al Regnator superbo.

Sed exiliter lusisse hìc satis, atque ad Auctoris seria reuertamur.

Ipse rudi fultus solio, nigrâq; verendus
Ho Maiestate sedet. Squallent immania fœdo
Sceptra situ; sublime caput mæstissima nubes
Asperat; & diræ riget inclementia formæ.
Terrorem dolor angebat. Tunc talia celso
Ore tonat. Tremefacta silent dicente Tyranno.
Atria: latratum triplicem compescuit ingens
Ianitor; &, presso lachrymarum fonte, resedit
Cocytus, tacitisq; Acheron obmutuit vndis;
Et Phlegetonteæ requierunt murmura ripæ.

IPSE RVDI &c. Legationem missurus ad Iouem Pluto, æquum erat, vt totum se ad maiestatem compositum ostentaret; præcipuè cum imperanti similiorem, quam petenti se se esset Legato ostensurus. Ideò hic per hyppotiposin describit Poeta Plutonem ipsum in sede maiestatis collocatum; eo aspectu per ethopeiam efformato, quo turbationem non minus internam exprimeret, quàm audaciam prædominantis animi, cui tantum sit pro ratione voluntas, gereret in vultu; ac denique ab effectis, terrorem, quo indignantis vox tartara quatiebat, atq; inferorum obsequium, dicente Rege, amplificat disertissime.

IPSE. Nempe *idem Pluto*, qui acciri Mercurium iusserat; nam licet pronomen *ipse* sit pronomen demonstratiuum interdum tamen, non inconcinnè non solum sed & emphaticè habet etiam vim relatiui; ita vt æquiualeat voci *Idem*: & in hoc sensu vsurpatum nouimus à Virg. Æn. 3. dum, descripto Cyclopis antro, in æthneis recessibus latitante, statim de inhabitante subdit:

. . . . . . *Ipse arduus altaq; pulsat*
Sydera &c.

idest *idem Cyclops &c.* Ideò & hìc in tali vsurpatum acceptione non ambigo, nam optimè sic congruit prioribus, & emphasim habet, vt notat Parrhasius.

FVLTVS RVDI SOLIO. Sedentis asperitati vt consentaneum extruat, solium ipsum asperat ingeniosè. *Fultus*, dicitur a *Fulcio*, quod italicè sonat *sostenere*. idest *innixus*, cum certè sedens, & sellæ innitatur, & à sella ipsa sustentetur. *Rudi solio*, nam rude est quidquid asperum est, & impolitum, ac nulla artificis excultum manu. Et porrò non aliud solium, quam rude, & impolitum Plutoni fuerat tribuendum: siquidem verissimum est, animos ferocitate insignes ea tantum, quæ ferocitati congrua, ferocitatem etiam, ipsa sui specie spirent, in delicijs habere; cum autem perpolita sedes, culta, atque exornata non videatur ad feritatem, sed ad luxum potius composita, procul absit ab inferis, procul à Plutone, cuius anima feritas est, & rude habeat solium; nam *rudis* apud Teren. idem sæpè est, ac *crudelis* quasi solium ipsum Plutonis crudelitatem, qua à sedente domino afflatum fuerit, longè, latèque spiret, ac diffundat. Et hæc ad Maiestatem, terroremque spirandum concinnata huc veniunt. Verum Plutonem insuper fultum solio arbitror à Poeta representari, eo quod proprium cogitabundi sit, nec satis alicui certæ deliberationi acquiescentis, tota, vt ita dicam, grauitate, in sella ipsa decumbere potiùs, quam sedere, ita vt, volâ etiam mento suppositâ, cubitoq. lateralibus sellæ fulcimentis innixo videatur interdum mortuo similior, quam cogitanti. Pluto igitur cum, deliberaturus quænam Legato darentur mandata, æstu adhuc irarum agitante, cogitaret; nil mirum si se totum solio committeret, atque ideò a Poeta dicatur: *ipse rudi fultus solio &c.*, & meæ quidem suggerit menti id quod præclare cecinit Bracciol. de Cruce lib. 4. describens animi oppressionem, qua Cosroas Persarum Rex opprimebatur, regiam obsidente Ciuitatem Heraclio: sicq; Cosroam delineans.

Quand'ecco vn dì, mentre pensoso, e stanco
Il gran Rè dell' Oriente era soletto,
E colonna fatta del braccio manco
Al proprio capo, e della palma letto,
Sembrando in vista immobil marmo, e bianco
Ne suoi fissi pensier l'immoto aspetto;
A lui peruenn nella segreta stanza
Pien di Speme Athemisto, e di baldanza.

& talem mihi persuadeo Plutonem fuisse inuentum ab aduentante Mercurio; non quidem quod aliqua ab extrinseco pressura premeretur; sed quia internis, vt dicebam, compressarum passionum æstubus fluctuaret ad huc, & cogitabundus secum ipse deliberaret de mandatis, tàm quo ad substantiam, quàm quo ad modum, transmittendis.

SOLIO. Solium Sella regia est, in qua Reges ius dicentes sedere consueuerant, & dicatur Solium quasi *Solidum*;

prop-

propterea quod olim Reges thronis ligneis, & quibusdam ornamentis vtebantur septis ad sui defensionem: & hoc innuere Vates videtur voluisse, dum *Solium rude* appellat thronum, in quo Pluto sederet Mercurium actorem suum, ac nuncium pronunciaturus. Insuper solium dicitur quasi *vni Soli addictum*, nam Regnum non capit duos, ideò congruenter admodum sedes Plutonis Solium appellatur, quippè nullum Regni admitteret consortem, vt iam alibi diximus de tyrannico Plutonis imperio differentes. Cur autem Pluto describatur in throno potius collocatus, quam stans, vel alio quopiam corporis situ compositus, facilis est solutionis; primo quidem ex dictis, quia scilicet Regem pro maiestate agentem Solium decet; nam, vt notat Pier. lib. Hieroglyph. 43. Nullum Regis ornamentum ipso throno sublimius vnquam fuit, cum istud ad diuinæ propemodum Maiestatis honores proximus accedat: quarè dum de Rege Inferorum, (& quidem iuxta Antiquorum fabulas titulo diuinitatis insignito) agatur, eum necesse fuerat in Solio collocari. Secundò etiam facilis est solutionis, quia, vt notat idem Pier. cit., Sessio Regis in Solio indicat firmam, stabilem, ac venerabilem futuram eius dignitatem: cum igitur Pluto acturus esset de perennanda sua ipsius dignitate, per successionem filiorum; ideòq; Connubia appeteret; immò & agendum illi esset de conseruanda venerabili in statu eâdem dignitate; facturus, ne illa à fratre Ioue contemneretur in solio positus sedet, & stabilitur: *Ipse rudi fultus solio*. Et quidem hoc regibus semper attributum videbis à melioris notæ poetis. Sic Bracciol. de Cruce lib. 4. in Solio describit Cosroam Persarum Regem excepturum Legationem ab Heraclio missam; his vers.

Et, ei posciò in trono; al manco piede
Lo scabel sottoposto è finto il mare,
La terra al destro, e'n torno vn Ciel si vede,
Che d'oleeto Zeffir puro trasvare:
La Luna, e'l Sol, nella pomposa sede,
Fulgentissime gemme al mondo rare,
Fiammeggian quàsi in parti oboeste, & ime,
Quasi beste ministri al Rè sublime.
Et ei si stà con la superba fronte
Di corona real fulgente, e graue;
E sostien con le mani all'ira pronte
Lo scetro altier, che l'Oriente paue:
Lo sguardo è toruo alle minaccie, all'onte;
Pur d'affabilità raggio non haue:
D'ogni dote gentil l'anima è scema;
E la turba de' serui intorno trema.

Vide, quam congenea sit hæc superbi Regis descriptio descriptioni, quam ex Claud. præ manibus habemus. Sed Principem Italicorum Poetarum audiamus, quomodo videlicet ipse Regem Ægypti, Emireno belli Hierosolimitani sũmam demandantem, describat cantu 17. suæ Hierosl. liber.

Egli in solio sublime, à cui per cento
Gradi eburnei s'ascende altero siede:
E, sotto l'ombra d'vn gran Ciel d'argento,
Porpora intesta d'or preme co'l piede:
E, ricco di barbarico ornamento,
In habito regal splender si vede:
Fan torti in mille fascie i bianchi lini
Alto diadema, in nuoua forma, à i crini.
Lo scettro hà nella destra, e per canuta
Barba appar venerabile, e seuero;
E da gli occhi, ch'etade ancor non muta,
Spira l'ardore, e'l suo vigor primiero;
E ben da ciascun atto è sostenuta
La maestà de gl'anni, e dell'impero.
Apelle forse, ò Fidia, in tal sembiante,
Gioue formò, mà Gioue all'hor tonante.

Nota quam altè assurgat hæc etiam hyppotiposis; & quam congruat cum poeta nostro. Sed quid plura? Cupis ne scire, quanta existimatione dignus, hoc loco, sit Claud.? Sufficiat dicere, non dedignatum fuisse eumdem Italicorum principem illi inhærere, & Claudiani sensibus suam ditare poesim Cantu 4. liber. Hieros. dum infandum Auerni Concilium describens, sic peragit.

Siede Pluton nel mezzo, e con la destra
Sostien lo scetro ruuido, e pesante &c.

Et infra subdit.

Horrida maestà nel fiero aspetto
Terrore accresce, e più superbo il rende;
Rosseggian gl'occhi, e di veneno infetto,
Com'infausta cometa, il guardo splende;
Gl'inuolue il mento, e sù l'hirsuto petto
Hispida, e folta la gran barba scende;
E, 'n guisa di voragine profonda,
S'apre la bocca d'atro sangue immonda.
Qual i fumi sulfurei, & infiammati
Escon di Mongibello, e'l puzzo, e'l tuono,
Tal della fiera bocca i negri fiati,
Tale il fettore, e le fauille sono:
Mentr'ei parlaua, Cerbero, i latrati
Ripresse, e l'Hidra si fè muta al suono
Restò Cocito, e ne tremor gl'abbissi;
E'n questi detti il gran rimbombo vdissi.

Conferas vtramq; descriptionem; & videbis, quam benè Claudianum induerit Torquatus Tassus. Sed, vt, vndè diuertimus, reuertamur; Solium Reges maxime decere, etiam ex Virg. Æn. primo habetur; vbi de Regina Didone loquens hæc habet.

. . . . Media testudine templi
Septa armis, solioq; alte subnixa resedit.

pariter, vt in re nostra loquamur, idem Virg. Æn. 6. Solium Plutoni regi attribuit his verbis.

Tartareum ille manu custodem in vincla petiuit
Ipsius à Solio Regis, traxitq; trementem &c.

Latinus Rex, apud eumdem Æn. 7. in solio eminet collocatus cum Æneæ recipit legationem

. . . . Ille intra tecta vocari
Imperat, & Solio medius consedit auito.

Verum aptiori stylo Poetam ægyptijs prorsus imbutum caracteribus enucleemus. Iuxta ægyptias igitur figuras, *Solium*, seu thronus cessationem significat, vt ex Pier. lib. Hierog. 43. Cum igitur ab armis, coactus eloquentia Lachesis, cesset Pluto; in solio esse dicatur, quia Solium symbolum cessationis est.

NIGRAQVE VERENDVS &c. Niger triplicem habere potest significationem: primo ita vt significet simpliciter colorem illum, quem *atratum* communiter dicimus; & in hac significatione certè dignum Maiestatis epitetum Plutonicæ est, quippè *noctis Arbiter, vmbrarumq; potens &c.* dictus est Pluto. Secundo mortiferum quid indicat: & hoc ipsum Plutoni maximè aptatur; nam *finem cunctis, & semina præbet*, vt supra dixerat Vates ipse; & insuper Præses mortuorum credebatur. Ideò mortifera iure eius additur Maiestas. Tertio malum importat; Sic, cum Iudices condemnarent, mos fuit, vt nigrum præfigerent θ. Ideo Plutonis niger color aptetur Maiestati, qui scilicet malum semper in sontes exerceat, ac nigrum illis theta præfigat.

MAIESTATE. Maiestas quædam qualitas est honoris ac reuerentiæ filia; Vulgo *Grauità del sembiante in chi d'altrui la riuerenza ottiene*. Ideò in Plutone ponitur, quia verendo: hæc dicitur etiam *regalis ostentatio auctoritatis*, ideò digna inferorum Rege in throno sedente. Maiestas insuper quædam cum horrore grauitas est inquit Barthius. In primo sensu grauitatem Plutoni ingerit *innumerum vulgus, dum famulatur Auernus*. In secundo sensu Solium ipsum, in quo solus sedeat vmbrarum potens; in tertio sensu Audacia, qua *prælo motuens superis Dux Erebi quondam tumidas exarsit in iras*.

VERENDVS. Verendus dupliciter sumi potest: vel ita vt per sincopem idem sit ac *venerandus*, & optimè conuenit Plutoni, cui *innumerum vulgus famulatur Auernus*, quiue ideò venerabili, vt dicebamus, sedeat Maiestate: vel ita vt non sit participium a veneror; Sed à vereor, quod timorem, ac terrorem indicat in verente; & idem est ac *obseruantia quadam honestaq; ac ingenuo pudore metuo*, ad distinctionem verbi *Timeo*, quod seruile est, & dicitur propriè de ijs, qui formidine poenæ timent, & perhorrescunt: cum, vice versa *vereor* de liberis dicatur, qui, quasi sponte, & ingenita quadam reuerentia, ac ingenuitate verentur. Hic autem certe in hoc sensu de Plutone dici potest, quia, licet inferi coactè eum venerentur, & formidine poenæ Tyrannum timeant; cum tamen, in casu, terrorem Liberis etiam, nempe Cælitibus, & quidem ex legitima, vt ab ipso putabatur, causa, esset incussurus, iure verendus, seu eius dicitur verenda maiestas, idest non seruis solum, sed & Liberis quibus imminebat ac minabatur:

SEDET. *Sedere*, quod ad Regem spectat, satis iam innotuit quid significet. Quod ad rem attinet, quia à certamine cessabat, iure sedens constituitur, idest ab inceptis desistens, & otio se se ipsum componens.

SQVAL-

SQVALLENT. Descripto corporis situ, inchoatam Plutonis descriptionem prosequitur ab adiunctis; & primum ab ipso sceptro ad horriditatem composito. Porrò verbum *squalleo*, à squammarum crebritate, & asperitate deductum, adhibebatur olim ad significandam asperitatem rei alicuius, quæ scabra, & quasi hirsuta squammis adesset: ast, longo postea vsu, ita translatum est ad significandam deformitatem, vt iam de iis tantum dicatur, quæ inculta, deformia, & multarum sordium congerie contaminata existunt. In vtroq; sensu textui Poetæ conuenit; in primo quidem, quia, cum posuerit solium Plutonis rude, impolitum, & asperum, consequens erat, vt & Sceptrum poneret eiusdem qualitatis: in secundo verò sensu, quia, vt ex contextu patet, rationem reddens deformitatis à causa, in verbo *situ*, satis ostendit, se explicitè loqui de deformitate, quam à *situ* contraxerit Sceptrum illud; nam, cum Plutoni ferreum tribuatur sceptrum, ad ostendendum, damnatos in virga ferrea confringi, dum puniuntur; & ferrum facile rubiginem, & asperitatem, ac deformitatem contrahat, si procul à sole, in locis tetris, humidisq; detineatur, sequitur, necessario, vt Plutonis sceptrum incultum, horridum, deforme sit, cum illud tartareæ nocti semper addictum, stvge circumuallatum &c. non possit quin horrido inficiatur squallore. Ideò *squallens*, inquit

SCEPTRA. Per Sinecd. plura pro vnico ponentem. Sceptrum autem insigne regium esse, nemo est, qui nesciat; & hoc ideò antiqui tamquam Regis Hieroglyhicum obseruabant: ita vt Augures ex sceptro, fulminis impetu è Neronis manu decusso, abrogatum diuinitus Cæsaribus imperium fuerint inaugurati. Quarè, cum de inferorum rege sermo sit in præsenti, iure illi sceptrum fuerat tribuendum. Sed non leuibus hisce tantum inhæret Excellentissimi Vatis eruditissimus calamus. Sceptrum, & quidem sceptrum Iouis existimabatur olim ab ipso summo hominum parente Deo ad homines transmissum; atque ideò sceptro vtebantur Principes ad fœdera consocianda. Cum igitur Pluto Iupiter infernus dicatur, non sibi à Ioue transmissum regebat sceptrum, sed hæreditario sibi debitum iure gestabat: quarè, vt, ad Iouem missurus legationem, ostenderet, hanc non esse spernendam, sceptrum tenet, atq; etiam, vt ex æqualitate indicet, se, legatione, non petiturum, sed imperaturum; ac sceptrum se tenere, vt, audita legatione, fœdera stabiliantur, sin autem, sceptrum sceptro oppositum futurum, & quidem non impar, ostentet.

IMMANIA. Immane idem est, ac *crudele, nocens, ferum*. Sic Virg. Georg. 3. loquens de Ixionis rota atrocissimè laniante ait.

> . . . . *Tortosq; Ixionis angues*
> *Immanemq; rotam: & non exuperabile saxum.*

Pariter de Euridice, noxio serpentis morsu perempta, Georg. 4. ait.

> *Immanem ante pedes Hydrum moritura puella*
> *Seruantem ripas alta non vidit in herba.*

Et in sensu feritatis eodem adiectiuo vsus est idem Virg. Æn. 7. vbi ait.

> . . . . *Mars perdere gentem*
> *Immanem Lapithum valuit &c.*

Insuper *Immane* sæpè sumitur pro eodem, ac *asperum, horrendum, terroremq; incutiens*. Sic Neptunum ventis obstrepens apud Virg. Æn. primo, loquens de Eolo ventorum Rege hæc habet.

> *Non illi imperium pelagi sæuumq; Tridentem.*
> *Sed mihi sorte datum. Tenet ille immania saxa,*
> *Vestras, Eure, domos. Illa se iactet in Aula.*

Interdum etiam *immane* sumitur pro eodem, ac *ingens, immensum*, vulgò *smisurato*. sic 6. Æn. Virg. de Dædalo, fœlici volatu ad terram ex aereo tramite deducto hæc cecinit,

> *Redditus hic primum terris tibi Phœbe sacrauit*
> *Remigium alarum, posuitq; immania templa.*

Quos autè disparatim sensus habere potest adiectiuum *immane* apud cœteros poetas omnes colligit hic Auctor in vnum noster, ita vt triplicem quem diximus sensum vna voce complectatur dum Plutonis *sceptra immania* appellat; primo enim certum est, asserere voluisse, sceptrum huiusmodi crudelitatem redolere, dum in puniendis damnatis terribiliter se exercet; nocens, ac ferum esse, dum exquisitis excruciat tormentis Ixiones, Tytios, Sysiphos &c pariter asperum, ac horrendum esse dijudicat, vt, quale solium rude, & horridum descripsit, tale congruenter effingat & sceptrum, & probatur hic sensus ex causa, quam adducit, dicens, immania esse *fœdo situ*, idest squallida, horrida &c. Et tandem *immania*, in sensu magnitudinis appellat, quia non acquiescebat Auctor noster ijs, qui dicebant Plutoni attributum fuisse sceptrum breue, & aduncum; immò, iuxta sententiam suam, eximiæ magnitudinis fuisse clare ostendit 2. de raptu vbi illud trabale vocat

> *Indignatusq; trabali.*
> *Saxa fuerit Sceptro &c.*

& cuius magnitudinis indicium hic posuit. Nec obstat, quod adiecerit, vt dicebamus, Poeta

FŒDO SITV: Nam hoc refertur ad verbum *squallent*, non vero ad adiectiuum *immania* saltem principaliter; licet secundariò copulari possint, vt in secundo sensu explicationis ad illud *immania* & nos ipsi innuimus. Squallent igitur fœdo situ sceptra immania squallore, id. horrida; immania horrore, ac terrore pœnarum, quas incutiunt: immania pondere, & magnitudine, nedum immania, dum squallent fœdo situ. *Fædum* autem dicitur quidquid turpe, horridum, deforme, est. Non poterat verò situs auernalis non esse huiusmodi, cum infernis sordibus concrescat, vt mox dicetur. Pariter *Fœdum* interdum significat *execrandum, maledictum &c.*, & etiam in hoc sensu congruit, nam situs ille sordes habet, in loco maledictionibus semper obnoxio enascentes, sibi congenitas. Denique *Fœdum* idem sonat, ac *crudele*; & crudelis situs inferni est, qui tetro quodam odore enecat, si per spiracula exhalet inferorum, vt de Amsancti Vallibus iam diximus alibi. Ideò triplicem amplexus significationem *Fœdo*, inquit Vates situ. Situs porrò lanugo quædam est, vulgo *la muffa*, ex humido progenita præsertim in locis sole carentibus: seù, vt alij dicunt, situs est sordes, & illuuies illa, quæ nascitur inter opaca domus, quæ diù non repurgatur. Ait Plutonis domus certè est antrum opacum ingens, cum regnum sit tenebrarum, ac perpetuæ noctis domicilium, quod cum immunditiarum omnium fœtida sit sentina, non potest quin situm procreet tetrum, ac fœdum, quo omnia in eo degentia contaminentur. Solet autem in locis situlentis odor quidam teter, ac fœdus enascens nares olfacientium grauissimè offendere: ast teterrimus procul dubio dicendus odor situs auernalis, dum vel tenuis eiusdem exhalatio pestem per nares immittit, vt ex dictis Amsancti vallibus patet, Quarè fœdus, idest *crudelis* erit situs ille, ac execrandus, quia eum olfacientes execrationibus semper prosequentur, cum assiduè enecentur odore illo, & numquam perimantur. Hunc situm inferorum cauernis tribuendum agnouit etiam Latinus Homerus Æn. 6., eiusdemq; causas attigit, dum sic apud ipsum Æneas.

> *Sed me iussa Deûm, quæ nunc has ire per vmbras,*
> *Per loca senta situ cogunt, noctemq; profundam.*

iure igitur fœdo hoc situ squallentia Plutonis sceptra describit Auctor, & plures, more suo, sensus vnico complectitur verbo

SVBLIME CAPVT &c. Ex nube, tristi quadam circumuallatione Plutonis caput circumeunte, horridiorem delineat eiusdem Numinis maiestatem.

MÆSTISSIMA NVBES. Nubes vapor est humidus, seù aer in liquorem coactus, cuius densitas, haud dubium, solis prohibet intuitum, quarè semper mæstitiam infert; ideòq; mæstæ dicuntur nubes, non quia in se mæstitiam habeant; sed quia mæstitiam ingerunt in animos intuentium, & multò magis in eos, qui nubibus circumquaq; obuallantur. Ex situ autem, quem in inferorum locis succrescere vberrimè, diximus, certè colligitur, ea loca humidissimis esse repleta vaporibus, quarè nil mirum, si ibi etiam nubes, noctem magis addensantes, adesse credantur, & quidem mæstæ ibi, si vnquam alibi nam, si ex connaturali tetro nubium colore horror ille, ac mæstitia incutitur, vbi nam magis locorum tetræ se se nubes addensent, quam vbi densa semper caligine nigrescunt omnia? Aptè igitur caput Plutonis mæstissima circumdatum nube describitur, vt, sicuti toti corpori thronus datus fuerat rudis impolitus &c., vt regis ostenderet inclementiam; sicuti sceptrum manibus addictum fuerat fœdo squallens situ, vt dominantis indicaretur immanitas; ita consentaneum fuit, vt capiti proportionata etiam diademata aptarentur; quod autem, mæroris in Regno, mortuorum Regi aptius diadema, quam quod mæstissima nubes efformaret? Sed hæc in cortice tantum eruditissimæ refulgent Poesis. Accuratiùs introspiciamus. Sicuti serenus animus, ac serena mens dicitur illa, quam nullus aut inuidiæ, aut iræ, vapor obnubilat; sic vice versa animus, ac mens inuidiæ, atque iræ vaporibus circumacta serenitatem

amisisse, ac nubibus obuallari satis dicitur. Atqui Pluto Ioui inuidebat fœlicitatem, & connubia, vt ex sequentibus patebit; excandescebat proindè irarum æstu efferuescens, consequenter mentis sedes, quæ caput est, nube, & quidem mæstissima circumcingitur, vt ex exteriori hoc signo quid internus lateret tempestatis abundè innotesceret: Mæstitia sic intus latens foris apparebat.

ASPERAT. *Asperare* est *asperum reddere*, hoc est rude, impolitum, intuentiq; aut attrectanti molestum efficere: asperitas enim potiùs ad sensum pertinet tactus, quam ad sensum visus; & asperum dicitur quidquid ita scabrum est, vt quibusdam crebris veluti aculeis sensationem molestam in attrectante efficiat. Hic in sensu translato adhibetur, & quidem emphaticè, nam plus dicit quam dicat, ostendit enim à nube illa atrociorem Plutonis reddente aspectum, eiusdem adeò seueritatem intendi, augeriq;, vt formidandam prorsùs reddat intuentibus, ita vt, sicuti asperitas efficit, vt tactus se se illi applicare reformidet, ita rigor illius frontis oculum terret adeò, vt aciem in eum dirigere, perhorrescat. Asperat igitur, idest seueritati rigores, rigoribus horribilitatem superaddit, ideòque nigra magis territat Maiestas.

SVBLIME CAPVT. Sublime nomen creditur à *limo* efformatum, quasi *super limum* sonet, vt, qui sublimis adstat, intelligatur limum despicere, & super limum eleuari: quia verò quo altioris structuræ homo est, eius caput magis distat à limo, ideò eiusdem caput sublime dicitur. Quam altè autem Plutonis caput attolleretur, audi Principem Hetrusc. cit. Can. 4.

Ne tanto scoglio in mar, ne rupe alpestra,
Ne pur Calpe s'inalza, è'l mago Atlante,
Ch'anzi lui non paresse vn picciol colle,
Si la gran fronte, e le gran corna estolle.

sed nimis litteram redolet sensus iste, & solita Vatis eruditio admonet, ne vnquam litterarum cortice detineamur. Caput itaq; sedes consilij est, vt notat Pier. lib. Hierogl. 49. Cum igitur Pluto superba adeò enutriret consilia, vt in Cœlum ipsum impetum facere machinaretur, & ei mens esset, vt cedens Iupiter mandatis, quæ daturus erat ipse Pluto, obtemperare cogeretur, nil mirum, si caput, huiusmodi consiliorum sedes, sublime dicatur, dum superbis cogitationibus supra cœlum ipsum erigitur, & Iouem despicit quasi limum pedibus vsq; proterendum, se ipsum tantummodo reputans imperio natum.

ET DIRÆ RIGET &c. Ab adiunctorum ponderatione ad ipsam verendæ maiestatis sedem, quæ facies Plutonis est, reuertitur, vt supra adiuncta extrinseca addat intrinseca, nempè accidentia illa, quæ in ipsa facie, tamquam in subiecto inhærentia, terrificum eiusdem reddebat aspectum: & primò rigidam illam ex inclementia effectam delineat.

ET INCLEMENTIA. Inclementia est asperitas quædam crudelitatem spirans, & inclementia dicitur, quasi negatio pietatis, ac clementiæ eluceat in vultu ad pietatem inflexibili, ac solam in crudelitatem procliui, atq; ad solam composito sæuitiem. Ideò inclementia diræ formæ, idest execrabilis ipso in vultu crudelitas elucescens.

DIRÆ FORMÆ. Dira forma appellatur, vt sciamus, nomen formæ non accipi hic in eo sensu, in quo forma simpliciter accepta vsurpatur: nam *forma*, si sine addito ponatur, pulchritudinem significat, vndè & formosa dicitur virgo pulchritudine insignis; sed accipi pro ipso faciei aspectu, non ad amorem, sed ad terrorem composito; *Dirum* enim propriè significat quid crudele, sæuum, immane, & dicitur *Dirum*, quasi *Dei ira immissum*; ex quo factum, vt etiam auernales Furiæ Diræ, quasi *Dei ira* dicantur. Cum igitur agatur hic de Plutone irato, & de signis ab ipso irato Deo in faciem immissis, vt ira, quæ intus ardebat, euaporaret ad extra, rectè dira eius forma nuncupatur, nempè in qua fulgurans Dei ira emicaret.

RIGET. Idest asperatur, induratur, & magis magisque inflexibilis apparet, vt horror magis augeatur, ac terror magis ingruat, & incutiatur.

DOLOR. Doloris nomine quilibet, vel animi, vel corporis cruciatus importatur. Hic autem procul dubio ad animum refertur, ita vt *dolor* hic varios significet passionum motus, quibus Plutonis animus vexabatur; aderat nempè dolor priuationis coniugij, & liberorum; dolor inuidiæ, cum Iouem coniugatum cerneret, & quia illi cœlum, sibi centrum obtigerit: dolor idest motus iracundiæ, quæ iam vergebat in rabiem, eo quod se contemni existimaret; & dolor excrescens ex eo, quod paratus in bellum supplicationes admisisset, quibus cogeretur armis parcere, vel inuitus, & ad inuisum Fratrem legationem mittere, ne videretur Fatis reluctari, & vim moliri iniustam, nisi priùs peteret &c. Multiplices igitur hi dolores, in vnicum dolorem confluentes intensiuè, adeò Plutonem excruciabant, vt etiam in vultu horridior appareret animus furijs agitatus. Ideò eruditissimè inquit Auctor: Dolor

AVGEBAT TERROREM. Augere enim est rei, iam positæ incrementum superaddere, vt qui aquam aquæ, ignem igni superaddat. Sic etiam dolor Plutonis natiuæ eiusdem horribilitati nouam accidentalem horribilitatem addebat; & horridior ideò ille non tantum in se ipso euadebat, sed terribilior etiam, ita vt maiorem videntibus terrorem incuteret. Terror autem propriè est motus alteri illatus, non in terrente receptus. Sed ab effectu licet hic latè causam intelligere. Quod si cupias clariùs dignoscere, quanta sit horribilitas Plutonis, ex hoc succrescens, quod se fractum, ab armis prohibitum, ac neglectum videat, legas Bracciolinum 11. de Cruce sic ore loquentem Plutonis.

Di tempeste hor più dunque, e di procelle
L'Auttor non sono? E quest' ancor m'hà tolto
Chi togliendomi il Cielo, e l'auree stelle
Nel cieco abisso hà'l mio poter sepolto?
Torrammi anco il punir l'alme rubelle?

Deindè ore proprio.

E qui di rabbia il crin si frange, e'l volto:
Cocito freme, e ne ribolle Auerno;
E più s'inferna à quel furor l'inferno.

quid terribilius? An non igitur dolor terrorem augeat. Sed ne nimis augere videamur ad vlteriora procedamus.

TVNC TALIA &c. Præmisso seuerissimæ maiestatis apparatu, & tali sanè, qualis deceret inferorum Regem, naturâ videlicet extructo, indignatione solidato, doloribus in immensum, ferè dixerim, adaucto, expromenda iam erant mandata legationis. Ad hæc igitur transit, ita vt aduerb. illud

TVNC tempus signet immediate subsequens ad sic compositam maiestatem.

TALIA. Nempè quæ sequuntur, vel similia his, quæ sequuntur, non enim profitetur Poeta, se velle ipsissima verba referre. Vide in simili pag. 45. col. 2.

ORE. Os propriè est concauum illud, intra quod lingua, & dentes clauduntur, quæ omnia quam maximè ad vocis articulationem conferunt. Ideò propriè hic dixit *Ore*, licet translatiuè loquatur, dum addit verbum *tonat*; nam tonitrua ex collisione, seu confractione concauæ nubis eliciuntur: calor enim Solis in nubes illapsus, atque earum rigore coarctatus, simul ac de fractis erumpit nubibus sonitum illum, fragoremq; edere dicitur; ad os autem summo nisu resonans transfertur. Huiusmodi verò vocis tonitrua maximè iratum decent; nam, si antiqui Phylos. voluerunt, tauri mugitum, per tonitrua, significari, teste Pier. lib. Hierogl. 3. quid terribilius Tauro fœnum in cornibus habente? ait enim Hor. Fœnum habet in cornu: longè, fuge: & Eccli. 6. monemur, cauendum ne animos velut Taurus extollamus. Taurus igitur superbi simul, ac furibundi symbolum est; ideòque Tauri mugitum voce tonans Pluto imitatur, & fortassis etiam, vt hoc ipso mugitu, ac tonitru vocis, Iouem redarguat Fratrem, qui in Taurum conuersus Europam sibi in pellicem rapuerit, Plutonem nihilominùs cœlibato detinens addictum. Ore autem

CELSO, inquit, idest ore rotundo, & profundè altitonanti, hoc est toto vocis nisu exerto reboante. Ideò

TONAT. Vt superbo oris sonitu, se Ioue haud inferiorem ostendat; nam scimus, & Clearcum Heracliæ tyrannum, cum tonitrum imitari voce non posset, filium sibi natum Tonitrum appellasse; quem vicit tamen Salmoneus ausus, qui Iouis flammas, & Olympi sonitum imitaretur, vt cecinit Virg. Æn. 6. hæc habens.

Vidi, & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis, & sonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic inuectus equis, & lampada quassans
Per Graiûm populos, mediæq; per Elidis vrbem
Ibat ouans, diuûmq; sibi poscebat honorem;
Demens, qui nymbos, & non imitabile fulmen
Ære, & Cornipedum cursu simularet equorum.

cur non igitur, potiori iure, voce tonitrua imitatus, possit se fratri æqualem frater ostentare? Hunc ipsum vero Plutonici oris fragorem expressit, loco cit., Torquatus dum ait.

Qual' è fumo sulfureo &c. vt supra.

TREMEFACTA SILENT &c. Ab effectibus amplificat Plu-

Plutoniæ vocis vehementiam, ac fremitum tonitruis similem, ex quo videlicet terror Inferis omnibus incutiatur.

ATRIA. Atrium prima pars domus est, quæ mediam continet aream, in quam collecta ex omni tecto pluuia descendit. Hìc, dum plurali numero vtitur Poeta, omnes Inferni partes indicat contremuisse, quas *Atria* vocat per catacresim nomine propinquo abutentem. Seu dixeris omnes inferni partes *Atria* vocari, quia in omnes inferni partes Mundi depluant Sordes, ac Cœlorum iracundia in sceleſtos defluat pœnalis.

TREMEFACTA. Tremor est concussio corporis, qualis in febrium rigore agitatis facilè cernitur. Sed & tremere dicitur tellus cum terræ motu concutitur. Quarè, cum sermo hìc fit de ipso inferorum loco, vides quantum amplificet Vates illius vocis fragorem, quo efficitur, vt quodam quasi terræ motu inferna loca quatiantur. Quod si velis, non solum hìc de continenti, sed etiam de contentis eo in loco vmbris sermonem esse, ita vt continens pro contento ponatur; vim terremotui similem loca concutientem dignosces, febrilem verò, seù quasi febrilem rigorem vmbris ipsis incussum dixeris. Tremefieri enim est à terrore extrinsecus aduenïente concuti, & in tremorem dissolui. Consonat hic textus ijs, quæ de eodem Plutone dixerat Statius Theb. 8. vbi sic habet.

Dixerat: atq; illi iam dudum Regia Tristis
Attremit oranti, suaq;, & quæ desuper vrget
Mutabat tellus. Non fortius æthera vultu
Torquet, & astriferos inclinat Iupiter axes.

SILENT. Repentino terrore concussum animal subito, quasi occultis irretitam vinculis linguam habeat, vocem amittere, satis iam in comperto est: Quarè & Virg. horrorem cum deperditione vocis coniungit Æn. 4.

Arrectæq; horrore comæ, & vox faucibus hæsit.

quod idem, ad verbum, reperit Æn. 12., vt magis opinioni arrideat, quam innuimus, & experientiæ sententiam accomodet suam. Sic igitur pariter tremefacta terrore tartara, nil mirum, si vocem amittant, & obmutescant. Adde proprium seruorum esse, vt, loquente Domino, silentium teneant, vel in signum obsequij, vel vt attentiùs auribus hauriant, si quid præcipiatur, & è nutu pendere videantur, atq; ab ore loquentis: ac tunc præcipuè silent, & contremiscunt cum iratum viderint, ne furorem ipsi in se concitent metuentes. Vtràq; de causa Inferni hìc atria tremere, ac silere dicuntur; idest muta adeò extitisse, vt nullus iam ampliùs fremitus, nullus stridor, rumor omninò nullus ex nulla inferni parte ederetur, nisi quatenus tonanti Plutonis voce resonarent.

DICENTE TYRANNO. Causam hìc notat æternalis silentij. *Silent* enim *Atria*, dum Rex alloquitur, siuè *quia ipse loquitur*. Tyrannus nunc dicitur tantum Incubator Imperij, qui non iure, neq; legibus, sed vi, & animi quadam libidine dominetur. Sed & iustum quoque Regem Tyrannum Prisci vocabant. Quarè Latinus apud Virg. Æn. 7. Æneam innuens inquit.

Pars mihi pacis erit dextram tetigisse Tyranni.

Plutonis Imperium Tyrannicum fuisse iam vidimus pag. 24. col. pri. Non tamen Regni vsurpator, nam, vt item vidimus pag. 50. col. 2., Regnum Plutoni obtigit, cum fratres Saturno nati, iactis sortibus inter se, Paternum diuiserint Imperium. Quarè Pluto Tyrannicum dicitur Imperium obtinere quo ad exercitium imperandi; quia videlicet tyrannico imperet more, non verò ex eo quod illegitimè se se in regnum intruserit. Legitimus Rex Pluto censebatur, eo quod iure, ac sancitis legibus regnum obtinuisset; sed tyrannus quo ad modum imperia in subditos exercendi. Quarè ad vtrumq; arbitror Poetam respexisse, dum Tyrannum appellat Plutonem *dicente Tyranno*. Prudenter tamen Tyranni potiùs vtitur, quam Regis nomine, vel videlicet vt proprio ex operationibus desumpto titulo Plutonem notaret; siuè vt ostendat, non mirum esse, si, eo loquente, contremiscens fileret Auernus, tyrannidem, quam nō semel expertus fuerat, reformidans, & quidem tunc maximè temporis, cum Pluto omnem legem posthabere, ac fatis ipsis contradicere videretur, bello in Cœlum erupturus infesto.

INGENS IANITOR. Quis sit iste Inferni Ianitor, nulli imperuium, arbitror, cum nil magis apud Poetas solemne sit, quam Cerberum inferorum custodem constituere. Verum, qui sit iste Cerberus, non adeò compertum; cum varient Auctorum sententiæ. Aliqui voluerunt, Cerberum nil aliud fuisse, quam serpentem in Tænaro Promontorio degentem, cuius venenum vehemens adeò esset, vt eo infectus statim occumberet homo. Hunc autem serpentem interemptum dicunt ab Hercule tandem, ex quo datum fabulæ locum, qua dicitur Hercules, Cerberum ab inferis per Tænarum ad solis lucem abduxisse, ac inferorum sic interemisse custodem; cum enim ex Tænaro aditum ad Inferos esse voluerint, Custodem inferorum huiusmodi serpentem constituetant. Communior tamen opinio est Cerberum Canem fuisse, in quem inciderent animæ mortuorum, vbi flumina inferna traiecissent, qui quidem canis, atrocissimus inferorum custos, in spelunca quadam ante fores recumberet Plutonis, ac omnibus quidem ingressuris adblandiretur; sed nullum egredi pateretur, egressuros omnes altissimis, horrendisq; exterrens latratibus; quod si quis latratibus interritus effugere conetur, arripi statim aiunt à Cerbero, ac voraci gutture deglutiri. Cerberum Typhone, & Echidna natum ferunt. Porro Echidna serpens est viperæ similis; aut à Poetis Echidnæ nomen vsurpatur ad quemcumq; serpentem significandum: immò antonomasticè, apud ipsos Echidna ponitur pro Hydra illa, quam Lerneæ paludis pestem, interfectam autumant ab Alcide: Typhon autem ventus vorticosus, ac vehemens est, vt vidimus pag. 54. col. 2. Ex quo patet Poetas tacite innuisse, Hydram, ad modum Olysiponensis equæ, Typhonem versus aperto inhiantem ore, flatusq; auidè exhaurientem concepisse; ideòq; Partum, venenis summè lethalibus, rabie, ac ferocitate, ex vtero materno desumptis, mobilitatem, velocitatem, & impetum ex Patris semine desumpsisse, vt monstrum fieret vndequaq; immane, ingens, horrendum. Hinc fortassis originem duxit, & probabilitatem sententia eorum, qui Cerberum serpentem fuisse tradunt; quid enim Hydra nisi Hydram, & Colubrum pareret? Sed minùs monstrosum esset, quam terribilitas requirat inferorum. Nec nouum est, ex etherogeneo diuersarum specierum coitu quid tertium sæpè, vtroq; parente monstrosiùs prouenire. Quarè non ideò ausim redarguere, qui Cerberum canem faciunt, cum præsertim eum serpentibus vndequaq; horribiliter villosum efficiant. Ex quo facilè etiam concordantur sententiæ, quæ variæ videntur de multiplicitate capitum, quibus horrescat Cerberus: nam Hesiodus, vt habet Mythol. Nat. Com. lib. 3. Quinquaginta illi capita attribuit: Centum Horatius lib. 2. Carm. Communis opinio tria tantum capita concessit: Facilè, inquam, concordantur, si dicamus Hesiodum quinquaginta capita tribuisse, eo quod angues omnes, qui villorum loco ex Cerberi collo pendeant, propria habeant capita, quibus exsibilent, mordeant, ac venena euomant; Horatium verò centum posuisse ad eosdem respiciens serpentes, ita vt vterq; Vates numerum determinatum pro indeterminato poneret, significaturus innumera serpentium capita, quibus toto corpore villosus Cerberus conspiceretur; Communem autem opinionem tria tantum capita posuisse, vt propria monstrosi corporis præcipua capita, & quasi eiusdem essentialia denotaret. Hæc omnia latinus Homerus Æn. 6. complexus sic Cerberum inferorum describit custodem, vbi à Charonte Æneam, ac Sybillam trans fluuium comportatos referens, quid eisdem postea euenerit recenset.

Tandem trans fluuium incolumes vatemq; virumq;
Informi limo, glaucaq; exponit in vlua.
Cerberus hæc ingens latratu Regna trifauci
Personat aduerso recubans immanis in antro:
Cui Vates horrere videns iam colla colubris
Melle soporatam, & medicatis frugibus, offam
Obijcit: ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit obiectam: atq; immania terga resoluit
Fusus humi, totoq; ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum, custode sepulto &c.

Consonat Hor. lib. 3. Carm. ode 11. ad Mercurium.

Cessit immanis tibi blandienti
Ianitor Aulæ
Cerberus; quamuis furiale centum
Muniant angues caput eius, atque
Spiritus teter, saniesq; manet
Ore trilingui.

vbi notandum est positum ab Horatio caput crinitum serpentibus pro toto corpore per Synecd., vt alludat ad ea, quæ iam supra innuimus. Quod si velis Horatium de solo capite loqui. Non abnuo: Sed hic etiam positum noueris numerum determinatum pro indeterminato, seù vnum pro pluribus, ne à se ipso discordet Horatius idem. Sed de Cerbero nimis fortè congesta relinquamus, & sensum Poetæ nostri prosequamur: qui ex ijs, quæ diximus, iam altè

patet; diximus enim, Cerberum horrendis latratibus terrere ab inferis egressuros, si quis egredi conetur. Quosnam igitur latratus ederet, cum totus erupturus in Prælium esset Cocytus? Probè igitur, dicente Tyranno, silet, tum ne vocum intelligentiam latratibus exturbet, tum vt Domino obsequium præstet, tum denique maioris tonitru vocis perterrefactus, ac contremiscens. *Ianitor* autem Antonomasticè dicitur Cerberus inferorum; nam *Ianitor* à Ianua deriuatur, ac si diceretur *Ianuæ* seruator, & Custos. Cum itaque viderimus Cerberum ante fores Plutonis excubare, ac ne quis exeat inuigilare, introeuntibus autem adblandire, iure, ex officio desumpto, Ianitoris nomine, designatur. Quod etiam in vsu positum vidimus apud Horatium supra cit. immo & apud Poetarum Principem Æn. 6. apud quem sic Amphrisia Vates Charontem alloquitur.

Nulla hic insidiæ tales: absiste moueri.
Nec vim tela ferunt: licet ingens Ianitor antro
Æternum latrans exangues terreat vmbras.

INGENS. Vides epitettum ex ipso Virg. desumptum. Et verè Cerberus pluribus de causis *ingens* dicitur; Ingens enim corpore, quia vt ait Virg. cit. immania terga resoluit, quasi mensura magnitudinis careat, qui *ingens* dicitur ad distinctionem illius, quod magnum tantummodo dicatur, nam magnitudo quantalibet illa tandem sit, semper tandem mensura aliqua præfinietur: Ingens horrore, quia horrere videas iam colla colubris apud eundem Virg.: Ingens latrant, quia hic ingens latratu regna trifauci personat, vt ex eodem vidimus; ac tandem ingens terrore, quo Manes afficiat, dum æternum latrans exangues territat vmbras, vt mox ex Virg. legimus.

COMPESCVIT. Compesco idem est, ac *cohibeo, freno, contineo*. Quod si, vt aliqui volunt, compositum sit à *Pasco*, hic optimè cadit, ad ostendendam impatientem Cerberi ferocitatem, qui ita latratus cohibet, vt dentibus frangere, moliriq; infractos videatur, quasi frendat, canino more, silere, dum cogitur mutus.

LATRATVM. Latratus propriè vox canis dicitur à *latro*. Ex quo patet, Claudianum in sententiam eorum descendisse, qui *canem* Cerberum dicunt, reiecta sententia, quæ dicit serpentem esse, in qua videtur fuisse Tibullus cum de Cerbero inquit:

Tunc niger in porta serpentum Cerberus ore
Stridet, & æratas excubat ante fores.

ni dixeris & Tibullum intelligendum de serpentibus, quibus villosus adesset, vt vidimus, Cerberus.

TRIPLICEM. Nam, cum triceps canis sit Cerberus, consequens est, vt & triplici latret ore.

ET COCYTVS. Effectum effectui adnectit per particulam *Et* coniunctiuam. Cocytus verò Inferorum fluuius est ex Styge profluens, & qui à gemitibus nomen habet; græcè enim *κωκυτὸς* dicitur, & *κωκύειν* gemere est; seu quod flumen ipsum vndarum murmure flebiles efficiat gemitus, dum in Acherontem deuoluitur; seu quod gemitibus damnatorum eius insonent ripæ, eorundemque lacrymis vnda fluminis augeatur. Huius meminit, & Virg. Æn. 6. vbi sic Ænæam erudiebat longæua Phœbi sacerdos.

Cocyti stagna alta vides Stygiamq; Paludem &c.

RESEDIT. Residere idem est, ac *quiescere, otari*, & *immobiliter stare*. Resedit ergo Cocytus, idest *restitit à cursu*, & vndas vndis trudere destitit, vt à gementi abstinens murmure attentiùs Regnatoris perciperet mandata: seù, tacentibus damnatorum querelis, mutus & ipse remansit nullos reddens gemitus, vt etiam ex mutis rebus mortuorum in Regem obsequia mirè innotescerent, & terror voce impressus augeretur.

PRESSO FONTE LACRYMARVM. Rectè fluuio gemitibus compacto lacrymarum fluentas attribuit Auctor, ac consequenter lacrymarum fontem, quo incessantes erumpant decurrentis aluei fletus: *resedit* igitur *Presso fonte*, idest, viua vi, retardata fontis inexhausta scaturigine, ne in nouas successiuè vndas erumperet lacrymarum, ac ne gemituum nouo semper murmure obstreperet; ob fines iam datos.

ET ACHERON. Primus Inferorum fluuius, qui ab accedentibus traijciendus sit, est Acheron, flumen doloris, ac mœroris, vt ex ipso nomine cõstat deducto *ἀπὸ τοῦ ἄχεως ῥεῖν*, quasi flumen dolorum, & quia maximo decurrit strepitu, mæsto tamen semper, vt dolorem deceat nomine importatum. Hunc etiam fluuium, suspenso cursu, obmutescentem, dictis iam de causis, indicat Poeta, & tacitis vndis, idest nullo iam fragore decurrentibus, quippe nouo iam terrore imminutus, obmutescere profitetur.

OBMVTVIT. Obmutescere interdum pro eodem accipitur, ac *silentium tenêre*, quod iam initum esset, vel saltem præscindendo ab hoc, quod antea loqueretur, vel non loqueretur, qui obmutescere dicitur; sic Virg. Æn. 4. Ænæam obmutuisse dicit viso Mercurio, cum tamen antea audientem Mercurij voces descripserit, non loquentem; sic enim habet Auctor ibi.

At verò Æneas aspectu obmutuit amens;
Arrectæq; horrore comæ, & vox faucibus hæsit.

Verum spectata verbi natura, quod inchoatiuum esse videtur, propriè potiùs importare censendum est subitam quamdam cessationem à collocutionibus, seù vocibus quibuscumq;, aut à quocumq; sonitu, qui antea ab eo, qui obmutescere dicitur, eliceretur; nam idem est *obmutesco*, ac *mutus fio*, hoc est *sine voce iam esse incipio*. Et in hoc sensu vsurpatur à Virg. Æn. 6. Vbi, cum Sibillam Ænææ suggerentem, quid ei faciendum induxisset, subdit:

. . . . . . Dixit: pressoq; obmutuit ore.

In hoc eodem sensu accipitur hic ab Auctore nostro. Notat enim Acherontem ingenti prius fragore decurrentem illicò à strepitu cessasse, ac vox Plutonis audita est. Sed sicuti Virg. pri. ex locis citatis apertè causam, cur quis obmutescat in conceptum terrorem refundit. Sic, hoc ipsum innuens noster, Acherontem obmutuisse, dixit, *dicente Tyranno*, quasi conceptus horror vocem interceperit. Vides verbum obmutescere translatum hic esse ab animato ad inanimatum si pro ipsis vndarum vorticibus Acherontem intelligas; si verò Acherontem sumas pro fluminis præside Inferorum, ac fluuij Numine, tunc non translatum, sed proprium erit verbum.

TACITIS VNDIS. Vides continuatam metaphoram deductam ab hominibus lingua carentibus, & qui ne mussitare valeant quidem; nam ideò etiam Acheron obmutescere dicitur adeò, vt ne mussitare quidem audiatur tacitis vndis, idest nullum iam edentibus strepitum, imò nec motum vndis.

ET MVRMVRA PHLEGETONTÆÆ RIPÆ REQVIERVNT. Postremum recenset peruagantis terroris effectum, ex ipso Phlegetontis silentio desumptũ. Quid sit Phlegeton habes in explicatione ad carmen *Æquora vorticibus Phlegeton &c.* pag. 26. col. 2. Quare hic tantum indicare, satis, superq. erit, strepitum ipsum Phlegetontis, quo vix alius apud Inferos violentior amnis, conticuisse, vt sciamus, quam vox illa Plutonis fuerit terribilis, quam verenda, quam venerata cunctis Atrijs &c. Murmur autem propriò leuis aquæ strepitus est, sed hic ponitur species pro genere, nempe murmur pro quocumque strepitu etiam fragoribus altum resonante; immò ex minori ad maius argumentum præbet, nam si vel leuis aquæ strepitus conticuit, multo magis ingens ille fragor, cuius exiguum vix vestigium esse potuit murmur. Ideò prudentissimè ad denotandam profundam fluuij taciturnitatem. *Et murmura*, inquit, *Phlegetontææ ripæ* (Ripas enim posuit pro flumine ipso, nempè continens pro contento) *Requierunt*. Requiescere est requiem capescere, moram facere, ac otio componi: vulgo *fermarsi, far pausa*. Cum igitur perpetuo stridore Acheron obstrepat, conquieuit tamen, & ipse, vt locum maiori cederet iam altiùs resonanti.

Similem ab effectibus descriptionem, ac partium enumerationem habet Tassus cit. Cantu 4. vbi Plutone loquente, totius inferni silentium sic describit.

Mentr' ei parlaua Cerbero i latrati
Ripresse, e l'Hidra si fè muta al suono,
Restò Cocito, e ne tremar gl' abbissi;
E'n questi detti il gran rimbombo vdissi.

Bracciol. item cit. tonitrum Plutonicæ vocis, terroremque inferorum ab eadem promanantem sic descripsit lib. de Croce 11.

Ne mai nube tuonò sù 'l lido trace,
Ne vs fierssre il fuol vaper tremendi,
Com' al muggir delle sue voci rotte
Rimbomba il suon per la tartarea notte.

Collige quam perniciosa sit habitualis consuetudo, quæ interdum cor adeò obcæcat, & indurat, vt, etiam cum peccare desinis, peccare incipias, oratione abutens potiùs, quam vtens. Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper, inquit Regius Psaltes; vt intelligas, superbi cordis elationem, licet mortis terrore interdum contundatur, rarò tamen infringi. Relucet ineuitabilis necessitas superborum conatibus; adhuc tamen persistunt; &, quasi sui ipsius Fatum existant, volunt, vt, quæcumq; moliantur, sit pro ratione

tione

tione voluntas. Caue, ne, dum iactabundus ais: Non sum sicut cœteri homines: te maximè Plutoni similem asseueres. Hunc autem, qui superborum Princeps eminet, vt clariùs dignoscas italica iam concinet Chelis.

Fatto guancial della sinistra al volto,
Siede il superbo in ferrugineo trono:
Scuote la destra i fieri scettri; e molto
A questi di squallor diè Stige in dono:
Mà da gl'archi del Ciglio hirsuto, incolto
Sfauillan lampi, al pressagire il tuono:
Ne v'hà pur di seren la fronte vn'ombra;
Ch'horrida Maestà tutta l'ingombra.
S'erge cinto di nube, in cui s'addensa
Quant'hà d'horror della mestitia il Regno,
L'altiero capo, ad atterrir l'immensa
Mole del Ciel, che de suoi sdegni è segno.
Quindi s'inaspra più, che più condensa
Nel crudo aspetto aspro rigor lo sdegno;
E, più ch'il sen flagella empio dolore,
Più nel sembiante ancor cresce il terrore.
Apronsi, al fin, di quelle fauci immonde
L'atre, voraginose, ampie cauerne;
E sfuoga il cuor, per quelle vie profonde,
Quel velen, ch'annidâr le parti interne.
Vento, ch'i regni di Nettun confonde,
Sembra il respir; scopio di nubi eterne
Della voce il fragor, ch', al tuon seuero,
Scuote, in mutuo tremor, quel vasto impero.
Ne varchi adamantini il gran custode
Del trifauce furor frena i latrati;
E di lagrime il fonte, in cui si rode
Sempre Cocito, i flutti suoi sedati,
S'arresta in stagno, e'l suo stridor non s'ode.
Quanto racchiusi più, tanto spietati
Chiude Acheronte, i suoi lamenti, e l'onde
Corron già lente ad arietar le sponde.
Dell'ardente Vulcano i globi ondosi,
Che Flegetonte irato, a monti, inalza,
Spianan gl'horridi giogbi, e frettolosi
Racchettan gl'vrli, ù l'ondeggiante balza
Più non spinge al cozzar massi fuocosi;
Ne'l strepitoso suon con l'vrto incalza.
Tace mutolo il lido, e non eccheggia
Hor, che senza tremoto il fiume ondeggia.

Præmissis tot tantisq; silentij apparatibus in obsequium loquentis Tyranni. Quid tandem intonet ipse, Duce poeta nostro, perpendamus.

Atlantis Tegææ nepos, commune profundis
Et superis Numen, qui fas per limen vtrumque
Solus habes, geminoq; facis commercia Mundo;
I celer; & proscinde notos; & iussa superbo
Redde Ioui. Tantum ne tibi, sæuissime Fratrum,
In me iuris erit? Sic nobis noxia vires
Cum Cœlo Fortuna tulit? Num robur & arma
Perdidimus, si rapta dies? An fortè iacentes
Ignauosq; putas; quod non cyclopea tela
Stringimus, aut vanas tonitru deludimus auras?
Nonne satis visum est, gratis quod luminis expers
Tertia supremæ patior dispendia sortis,
Informesq; plagas; cum te lætissimus ornet
Signifer; & vario cingant splendore Triones?
Sed thalamos etiam prohibes? Nereia glauco
Neptunum gremio complectitur Amphitrite:
Te consanguineo recipit post fulmina fessum
Iuno sinu. Quid enim narrem Latonia furta?
Quid Cererē, magnāq; Themin? tibi tanta creandi
Copia, te fœlix natorum turba coronat.
Ast ego desertâ mærens inglorius aulâ
Implacidas nullo solabor pignore curas?
Non adeò toleranda quies. Primordia testor
Noctis, & horrendæ stagna intemerata Paludis;
Si dicto parêre negas, patefacta ciebo
Tartara; Saturni veteres laxabo catenas:
Obducam tenebris lucem; compage soluta,
Fulgidus vmbroso miscebitur axis Auerno.

ATLANTIS TEGÆÆ NEPOS &c. Hæc sunt, quæ ore tonat, idest terribili Pluto profatur voce, quæ hic per prosopopeiam ethopeiæ mixtam exprimuntur. Orationem autem exorditur per apostrophem, à compellatione Mercurij, vt eum attentum faciat; laudat à nobilitate originis, atq; ab officij præstantia, vt beneuolum conciliet; tandem, quid ab ipso velit, exponit, vt docilem reddat; ac mandata subindè præscribit Ioui deferenda, quibus, exprobrata Fratris inclementia, quæ nimium sibi iuris vsurpet in Plutonem, occasiones, queis Iupiter superbiat, ac Plutonem despiciat, per contraposita, commemorat; sed illicò se non vltra contumelias passurum protestatur; satisq. læsam fuisse patientiam, innuit, suam, absq; eo, quod nouis cumuletur iniurijs, & toro etiam priuetur. Ab exemplo Neptuni, atq; ipsius Iouis, probat, & sibi, qui eorumdem sit Frater, thalamos, quos poscit, iure deberi; & Ioui exprobrat incestos concubitus, adulteria &c. vt ab illicitis, quæ summâ Iupiter licentiâ exercuerit, arguat, immeritò sibi licita denegari, ac per contraposita magis exageret indignitatem sibi impositi Cœlibatus. Epilogum conficit interminatio minarum, addito per Stygias vndas, ac Noctis excellentiam, inuiolabili iuramento, quo ostendat, si perita negentur, se tam iniustæ negationis pœnas, quas numeratim cóminatur, irremissibiliter exacturum.

ATLANTIS TEGÆÆ NEPOS &c. Atlas Iapeti ex Clymene filius, Promethei frater, Rex Mauritaniæ fuit Astronomiæ peritissimus, ita vt primus omnium ipse cursum Solis, & Lunæ, ac syderum omnium motus, motuumq; rationes deprehenderit, quarè Cœlum humeris dictus est sustinuisse. Hic, cum ex Themidis oraculo didicisset, forè vt à quodam filio Iouis Regno Hesperidum, (quod in eiusdem dictione fuisse autumant,) priuaretur, vt his verbis testatur metam. 4. Ouid.

. . *Memor ille vetustæ*
Sortis erat; Themis hanc dederat Parnassia sortem.
Tempus, Atla, veniet, tua quo spoliabitur auro
Arbor: & hunc prædæ titulum Ioue Natus habebit.

euênit, vt Perseum, abscissum Medusæ caput reportantem, atq; hospitium ab Atlante deposcentem reijceret. Quapropter indignatus Perseus Medusæ illi caput obiecit hæc inquiens:

. . . . . *At quoniam paruitibi gratia nostra est*
Accipe Munus, ait: lænâque à parte Medusæ
Ipse retrouersus squallentia protulit ora.
Quantus erat Mons factus Atlas &c.

vt apud Ouid. cit.; ex cuius Medusæ intuitu in montem conuersum fuisse Atlantem, satis ex postremo carmine superius exarato iam patet. Atlantem itaque in montem conuersum altè adeò ceruicem attollere asserunt, vt, sicuti radicibus mare Atlanticum attingit, ita summo iugo cœlum sustinere credatur. Et profectò ab Accolis Mons Atlas Cœli columna passim dictitatur. Ex Atlante natam fuisse Maiam Mercurij ex Iouis concubitu Matrem iam vidimus in explicatione ad Carm. *Tunc Maia genitum &c.* pag. 58. col. 2. quatè satis iam patet hic cur Poeta Mercurium ex Atlante progenitum compellauerit; cui & consonat Hor. lib. 1. Carm. ode 10. inquiens: *Mercuri facunde Nepos Atlantis.* Atlas igitur Maiam genuit; Maia Mercurium: ideòque is iure dicitur Atlantis

NEPOS. Nam *nepos* filij, vel filiæ filium significat. Verum, quia huic modo loquendi videtur repugnare communis huius vocabuli vsus, eo quod id temporis filiæ filius

Auiatinus potiùs per derivatiuum ab *Auo*, idest Matris Matre, appellatur, quam *Nepos*: & vice versa Nepotis nomen filium fratris, aut sororis potius, quam filij, vel filiæ filium videtur significare; adverte, Nepotis nomen impositum fuisse, non ad significandam generationem Nati, vel ex fratre, vel ex filio illius, cui dicitur Nepos, promanantem, sed ad significandum gradum consanguinitatis, quo Nepos cum Auo, idest cum eo, cuius est nepos, coniungitur: cum autem filius filij in eodem consanguinitatis gradu sit cum Patre sui Patris, ac cum fratre sui Patris; hinc est, vt tam filius filij, quàm filius fratris per nepotis nomen significetur. Militat autem hoc, tam si consideremus gradus consanguinitatis, iuxta distributionem iuris Canonici, quam si eosdem considere mus, iuxta distributionem iuris ciuilis. Nam ius quidem Canonicum ita gradus in linea recta distribuit, vt quot personis distat aliquis à primo stipite, tot distet gradibus consanguinitatis. Sic filius respectu Patris dicitur in primo gradu, quia pater non est gradus, sed graduum Origo: Filius autem filij erit in secundo gradu, quia inter illum, & primum stipitem intercedit primus ille filius, à quo secundus iste processit, & dicitur *Nepos* respectu stipitis, hoc est *persona in secundo consanguinitatis gradu constituta*. Pariter, si loquamur de linea laterali. Duo Fratres sunt in primo gradu respectu Genitoris communis vtriusq; in linea recta; & in primo etiam inter se, per lineam lateralem. Subindè, si vnus ex dictis fratribus filium generet, hic filius, respectu prædicti fratris sui genitoris, erit in secundo gradu consanguinitatis, iuxta distributionem iuris canonici, in quo numerus graduum inter laterales semper ab eo, qui a primo stipite remotior est, desumitur. Cum itaque tam filius filij, respectu primi stipitis, quàm filius fratris, respectu alterius fratris, sint, iuxta dicta, ambo in secundo consanguinitatis gradu, iure vterq; dicitur *Nepos*, cum nepotis nomen gradum notet, non personam, aut diuersam generationis deriuationem. Si verò loquamur iuxta distributionem graduum, quæ in iure ciuili seruatur, idem militat; nam, iuxta hanc distributionem, si persona, quæ primum constituit stipitem, duos habeat filios, duos isti constituunt gradus, ita vt dicantur esse in secundo gradu inter se, licet vterq; in primo respectu stipitis. Si ex vno filiorum alius nascatur filius, is erit, respectu stipitis in tertio gradu, & etiam respectu alterius fratris, cuius non est filius, in tertio item erit gradu ob rationem suprapositam, quia scilicet in linea laterali denominatio, & constitutio gradus desumitur à remotiori. Quarè, iuxta regulam iuris ciuilis, vterq; *Nepos* vocabitur, cum Nepotis nomen signet personam in tertio consanguinitatis gradu constitutam; quidquid sit, an hoc habeat per lineam rectam, an per lineam lateralem. Si cupere hanc graduum distributionem, iuxta vtrumq; ius enucleatiùs discussam inspicere, vide, pro distributione iuris Canon., Sanchez. de Matrim. lib. 7. disp. 50. Pro distributione verò iuris ciu. vide Authent. de hæred. ab intest. venient, Coll. 9., & habetur C. ad sedem 35. Hinc habes, cur sine iniuria nostri quotidiani sermonis Claudianus, & Hor. cit. Mercurium Atlantis nepotem appellent, idest filium Atlantis filiæ iuxta dicta.

TEGÆE. Innuimus supra Plutonem à Mercurij laudibus exordiri, vt beneuolentiam sibi conciliaret: vidimus adamussim id muneris explesse, dum Mercurium vocauit Atlantis nepotem, quasi diceret eum Atlante ipso non minorem, nec ab Auo degenerem ipsius Coeli, ne dum imponendæ legationis, pondus posse suis humeris sustinere; immò tacite eidem insinuat Cœlum ipsum ipsius humeris sustinendum, ne Plutonicis impulsum labaret armis. Insuper Atlantis nepotem vocauit, vt, memoratis natalium Mercurij primordijs, se ipsum eiusdem diuinitatis conscium indicaret. Iam à Patria ipsâ argumentum laudis deducit, & exerit. Tegæa enim Arcadiæ vrbs est, apud Ladonem, eiusdem Arcadiæ fluuium, vt testatur Ptolemeus, qui etiam Tegæam cum dipthongo scribit, vbi alij sine dipthongo scribunt Tegea. Rationem diuersitatis arbitror esse, quia, sicuti vulgò variat huius arcadicæ ciuitatis nomen, ita vt apud aliquos *Machli*; apud alios *Tiga* dicatur, ita arbitrati sint duplicem esse in Arcadia ciuitatem, atq; eam, quæ vulgò *Machli* dicitur Tegeam per duas primas breues apud Latinos nuncupandam; nam etiam apud Virg. Æn. 5. legimus,

Alter ab Arcadia Tigeæ de sanguinis gentis &c.

eam verò, quæ vulgò *Tega* appellatur, latinè Tegæam, per duas primas longas, esse dicendam; nam apud eumdem Virg. Æn. 8. iuxta lectionem, & interpretationem Fabrini Commen. [illegible]

Tum lateri atq; humeris Tegæum subligat ensem.

Verum, quia, in alijs Virg. exemplaribus, non *Tegæum*; sed *Tegeæum* scriptum lego; & ex altera parte inter præcipuas Arcadiæ Ciuitates vnicam tantum Tegæam memoratam inuenio, dixerim potiùs, hanc vnam, pro diuersis temporibus, diuersimodè vulgari nomine fuisse appellatam; ideoq; etiam apud latinos scriptores hanc diuersitatem scriptionis eiusdem nominis sortitam esse, quo deinde promiscue vtantur Auctores, prout meliùs vnicuiq; libuerit. Quarè, etiam hoc Claudiani loco, vel legas *Atlantis Tegæe nepos*, vel cum alijs *Atlantis Tegeæe nepos*; nihil refert, nam eodem modo & carmen subsistit, & deriuationi congruit nomen. Sed quid Mercurij laudibus, inquies, eum Patria Arcadum esse, confert? Arcadia, in qua Cyllenium montem esse diximus pag. 59. col. 1., & vbi Maia Mercurium peperit, denominata est ab Arcado Iouis Filio: quarè tam eo nobilitatis euecta insinuatur, vt videatur ad hoc maximè composita, vt Deorum Patria perennis sit; ideo Pluto Mercurium à Tegæa Arcadiæ vrbe Tegæum, hoc est Arcadum, appellat, vt Deum, ac Deorum in Patria natum commemoret, quæ laus non exigua est.

NVMEN. Antecedenter, per mentionem originis, ac Patriæ, Mercurij Deitatē, dignitatemq; attigerat; nunc aperto ore eamdem fatetur Pluto: *Numen* enim sumitur interdum pro eodem, ac *Deus*, vt patet ex imprecatione Didonis in Æneam abeuntem, apud Virg. Æn. 4. vbi Numen pro Deo vsurpat sic:

Spero equidem medijs (si quid pia Numina possunt)
Supplicia hausurum scopulis &c.

Sed obuijs, primo intuitu, sensibus non delectatur Auctor noster. Corticem proscindamus, & opobalsama elicientur. *Numen* itaq; non ipse Deus propriè dicitur; sed *Dei voluntas*; est enim nomen à verbo *Nuo* deriuatum, quod veteres pro *volo* vsurpabant. Patet hoc ex vmbra Creusæ Æneam alloquente apud Virg. Æn. 2. sic

O' dulcis coniux; non hæc sine Numine Diuûm
Eueniunt: non te comitem hinc asportare Creusam &c.

Iterum *Numen* interdum pro ipsa diuina potestate accipitur, vt apud Virg. videmus Ecl. 4.

Concordes stabili Fatorum Numine Parcæ &c.

Numen igitur Mercurium appellat Pluto, vt insinuet in eius voluntate, ac potestate esse, vt Pluto voti compos fiat, nam, si Mercurius est ipsa Diuûm voluntas, ac potestas, nec Iupiter iubenti teneet voluntati, nec vlla difficultas resistere poterit Potestati; sed omnia plana fient, & aperta, ipso eodem Mercurio annuente.

COMMVNE PROFVNDIS, ET SVPERIS. *Numen commune* appellat, persistendo in postremo data explicatione, vt magis ostendat, & Mercurium sibi assentiri debere, &, assentiente Mercurio, futurum vt Iupiter nequaquam dissentire possit; & vis rationis est huiusmodi: *Tu Mercuri voluntas es & inferorum, & superum: ergo quod vult Pluto Inferorum Deus tua voluntas est. Sed tu ipse superum voluntas es: ergo quod tu vis, Iouis voluntas sit, necesse est. Communis igitur voluntas & Ioui sit, & Plutoni, vt, confœdata voluntate, & Pluto voti compos fiat, & fœdera inter Fratres æternum duratura firmentur.* Ex hoc ipso fortassis Mercurium tricipitem effinxerunt antiqui, vt refert Mythol. Nat. Com. lib. 5. cap. 5, quod videlicet trium Deorum vnica censeretur ipse voluntas, nempè Iouis, Neptuni, ac Plutonis. *Commune* etiam *inferis, ac superis Numen*, iuxta primam explicationem, appellat Mercurium: quia, post factam diuisionem Imperij inter fratres, Iouem, scilicet, Neptunum, ac Plutonem, nefas erat quemquam eorum in alterius ditionem gradum ferre, ne perturbatæ iurisdictionis suspicio aleretur: sed, quia interdum, vt in casu præsenti, euenire poterat, vt ex necesse aliquod inter fratres commercium esse deberet, soli Mercurio concessum, vt ipse, tamquam neutrale Numen, ac nemini suspectum, per diuina imperia ad libitum transmearet: communis enim dicitur, qui multorum est, tracta ethimologia ab ijsdem munijs, seu muneribus: Cum autem Mercurius Deorum omniū nuncius esset constitutus, iam, ex officio, & Inferorum erat, & superum; vt omnibus in ijsdem munijs deseruiret, consequenter ab aliorum lege de non transgrediendis limitibus immunis. Hoc ipsum innuere voluit Eruditissima Ægyptiorum sapientia, quæ Mercurij simulacrum habuit ex Mythol. cit. loco cit. partim atra facie, partim aurea, & clara compactum, qua scilicet modo clarus inter superos, modò atratus inter inferos adesse cogeretur Numen Inferis, superisq; commune.

Quo-

Quomodo autem Inferorum nomine veniant Auerni Deitates, superorum verò nuncupatione Cœlites, iam vidimus ad primum huius lib. Carm. *Inferni Raptoris eques &c.* quarè hic iterum enarrare supersedeo.

QVI FAS &c. Ostendit necessitatem, quam habet, Mercurij legatione vtendi; cum enim solus Mercurius, vt diximus facultatem haberet per vtriusq; Imperij fines transmeandi, sequebatur, vt Pluto, per nullum alium, aut ex superis, aut ex inferis, posset hanc mittere legationem: quare indirectè etiam excusat audaciam ipsum compellandi, & in Legatum adsciscendi, vt magis beneuolentiam conciliet.

QVI SOLVS. Satis hoc remanet ex dictis explicatum, quarè prætergredior.

FAS HABES. *Fas* idem est, ac *Ius*, cum hac tantum distinctione, quod *Fas* ius diuinum signat; *Ius* verò humanum, & ad humanas leges referri videatur: quare idem est hoc loco dicere: *Qui fas habes*, ac dicere: *cui soli iure diuino dictum est* transmeare, & discurrere.

PER LIMEN VTRVMQVE. Idest per Imperium & superum, & inferum; nam *Imperij limina* confinia ipsa imperij appellantur, eo quod confinia imperij sint quasi ingressus, & Ianua quædam ad Imperium: *Limen* etenim propriè ingressum, ac Ianuam Domus; immò partem infimam ipsius Ianuæ, quæ pedibus proteritur, significat: hic autem confinia pro toto ponuntur Imperio per Synecd.

ET FACIS COMMERCIA GEMINO MVNDO. Amplificat Mercurij potestatem, qui toto disterminia mundo, Imperia, Iouis scilicet, ac Plutonis, tam longè dissita, ac remota, vt verè dictum sit, magnum Chaos inter Cœlites, & Inferos, interesse, associabili solus ipse commercio reddere possit consociata.

ET FACIS COMMERCIA. *Facere commercia est sanctiones, fœdera, amicitias sancire, ac contrahendi vltrò, citròq; facultatem præbere.* Hæc omnia Mercurio tribuuntur, sine quo nulla fuisset futura communicabilitas inter Cœlites, & Inferos, vt ex iam dictis patet: ideò facere dicitur commercia

GEMINO MVNDO. Datiuus enim commodi est, vt habeamus hanc vtriusq; Imperij communicationem fauorabilem, vtilem, necessariam esse vtriq; parti. Dum autem geminum mundum nominat, nempè superiorem, & inferiorem, per superiorem Cœlum intelligit, & quæ sub Cœlo sunt vsque ad concauum terræ sinum, per inferiorem verò Tartara designat; nam vtrimq; Regnum ex antiquorum opinione, (vt alibi patebit, & iam innuimus etiam in anteactis,) & vastitate, & simetria partium, Mundi nomine potuit condecorari.

I CELER &c. Postquam beneuolentiam, attentionemq; captauerit Pluto, ad docilitatem iam descendit, quid illi faciendum, & quomodo, exponens; ac prima quidem hæc verba ad modum spectant, cum celeritate agendum summâ præscribat, vt consonet cum impatientia, quam supra expresserat, vbi habetur *Impatiens nescire torum*.

I. Modus imperandi est; nec mirum, si Pluto imperet Mercurio, quem tanta excellentem expresserat dignitate; nam primo ius erat Patruo in Nepotem, nempè in filium Iouis Mercurium, vt alibi diximus. Secundo addicebatur ille ex officio omnium imperijs Deorum. Tertio proprium superborum est Imperio in quoscumq; vti

CELER. Alas capiti, pedibusq; addiderat in signum velocitatis suæ Mercurius. Quid hic importunè repetit Pluto? *I celer*. Nonne ad celeritatem compositum iam satis viderat? Viderat profectò: sed, vt ait Cic. Tusc. 1., nulla est celeritas, quæ possit cum animi celeritate comparari. Addam ego: quæ possit cum animo auidè desideranti comparari; nam audio Iuuenalem dicentem: *Cupienti etiam celeritas mora est*. Ideò Pluto, celeritate ipsa celeriorem exoptans Mercurium, celeritati celeritatem addere iubet, & moras omnes abrumpere. *I celer &c.*

ET PROSCINDE NOTOS. Obuius huius dicti sensus est apud Italos: *Fendi l'aria*, prout illud in hoc sensu exponit Parrhasius hic; quasi Pluto non modum tantummodo celerrimi volatus præscribat, sed etiam breuiori tramite procedendum imperet, proscisso scilicet per rectam lineam aere, per Notum significato, eo quod Notus ventus sit, & ventus nil aliud, quam aeris repercussi vehemens commotio, esse dicatur. Ast altiores, more suo sensus sectatur Vates, vt arbitror. Notus itaque, qui & Auster dicitur, ventus est de se omnium rapidissimus, & magno pollens impetu, si deseuiat; atq; ideò in simbolum aduersantis fortunæ non semel assumitur. *Proscinde* igitur *Notos*, inquit Pluto, idest superata quacumq; difficultate, quæ obicem interponere possit, quasi ventus spirans volatui aduersus tuo, celeritatem intende, & *Notos*, idest ventos omnes aduersos disrumpe inuictus, vt mandata exequaris. Iterum *Proscinde Notos*: hoc est noti velocitatem volocitate superes tua, & Notos, idest velocissimas quasq; ventorum pennas præuerte, vt celer eas; & venti, immò, si tantum licet, fulminis sis ocyor alis. Ex his noueris particulam *&* coniunctiuam forè, si primum cum Parrhasio sensum sequaris; si verò nobiscum sentias, non coniunctiuam forè, sed explicatiuam exoptati celeritatis modi, idemq; sonans, atq; *hoc est* Proscinde Notos.

ET IVSSA SVPERBO REDDE IOVI. Adnotare hic liber gradationem; *I celer*: & *proscinde Notos*: & *Iussa redde*. Sed nullius ponderis esset hæc obseruatio, ni mysteria lateret in sensu, attenta Vatis eruditione. Memineris ergo effatum illud, quo Philosophi asserunt, in momentaneis idem esse *fieri*, & *factum esse*; ideòq; *mori*, & *mortuum esse* non facere sensum disiunctum, quia cum *mori* nil aliud sit, quam *vitæ priuatio*, quæ in instanti emergit, *Priuari* hoc est *mori*; & *Priuatum esse*, hoc est *mortuum esse* idem sunt, seu pro eodem habentur. Hoc posito. Nota modum suprapositæ elocutionis. *I celer*, *proscinde*, *redde*; quasi tantam exquirat velocitatem, vt dictum, ac factum vnico claudantur temporis momento. I; & redde: quasi ne momentaneam quidem patiatur moram interesse inter receptionem, comportationem, atq; executionem mandatorum, cum hæc omnia per copulatiuam *&* indissolubiliter coniugat in vnum. I celer, & proscinde Notos, &

REDDE. Reddere non semper significat restituere; sed sæpè, vt hic, idem est, ac *narrare*, seu exponere: sic dicimus: redde rationem, cur ita dixeris, vel feceris &c. idest expone rationem cur &c. In hoc igitur sensu, ait hic Pluto exprimens, quid faciendum Mercurio imponat: *Redde*, hoc est *refer*, *expone*, *enarra*, *exprime*, quæ à nobis accipis.

IVSSA. Mandata vtiq; nostra; inhærens enim Lachesis perorationi: *Posce Iouem &c.* (vbi diximus, verbum *Posce* postulationem imperantis potiùs, quam supplicantis importare) se iubentem ostentare voluit Pluto. Consonat etiam hic modus loquendi cum gradu & coniunctionis, & dignitatis; fratrem enim fratrem rogare indignum est: & Imperio vtendum, non supplicatione inter fratres. Pariter dignitas Plutonis Iouis dignitati erat, in re dispari, æqualis. Rex enim Iupiter Deorum Cœlestium hominumque; Rex Inferorum, ac Mortuorum Pluto; Inter æquales autem non adhibendæ preces, sed tantum voluntas indicanda. Ideò *iussa refer*, *seu redde*. Congruit, & innatæ Plutonis superbiæ, qui nulli cedens omnibus se imperare posse præsumit: Quare mores vndequaq; sequitur Vates, & imitatur

SVPERBO IOVI. Qui perspicilia gerit colorata, omnia obiecta perspiciliorum colore intuetur infecta: sic qui vitio tenentur, omnes, præter se, eo vitio teneri facilè diiudicant. Ideò Pluto, in se maximè superbus, superbum Iouem appellat, vt proprium in alios vitium refundat: superbiæ enim, quidquid sibi non ancillatur, superbum esse videtur. Insuper *superbus*, quandoq; sumitur pro eodem, ac *iniquus*. Cum autem existimaret Pluto, Iouem sibi iniustè connubia denegare, eum superbum appellat, nempè iniquum, hoc est *æquitatis expertem*, quippè qui non æqua lance Plutonem cum Neptuno, ac se ipso libraret; sibi vxores, liberos &c. vt & Neptuno largè indulgens, Plutone cœlibatus iniuriâ malè mulctato. Hac eadem de causa non dixit: *Et iussa superbo redde* fratri; sed *redde*

IOVI; Nam fratris nomen non meretur, qui iniquè se gesserit in fratrem. Immò Redde Ioui inquit per Sarcasmum; nam Iupiter à Iuuando dicitur, & tamen Pluto sibi nocentem, vt putabat, experiebatur. Ideò *Ioui*, inquit, quasi minimè *Ioui*, cum iniquus mihi sit, ac crudelis.

Hunc textum, qui iuxta lectionem Parrhasij, & vulgatam habet, vt nos in textu scripsimus.

I celer, & proscinde Notos &c.

corrigit Heinsius, qui cum Ising. & Clauer. legit, & legendum præcipit: *I celeres proscinde Notos &c.* dum cæteros, qui aliter legant, errare asseuerat. Non negauerim profectò elegantiorem esse Heinsij lectionem, & contentanea omnino est secundæ explicationi, quam nos attulimus ad membrum: *Proscinde Notos*, & ad tertiam pariter: nec sensum variat, nec vllum ex ea sequitur inconueniens, & suauiori metro carmen decurrit. Quare & ego cum Heinsio, vt fatear, sentio. Verum iuxta vulgatam potius, & textum exaraui, & sensum explicui, vt qui in vulgatam inci-

dunt,

dunt, immutare non teneantur. Quod si cum Heinsio legamus; adhuc Mercurio celeritas, & modus celeritatis indicitur *I celeres profcinde Notos &c.* tantum aduerte adiunctum *Celeres*, Vento applicatum, indicare rapidissimam eius violentiam, de qua supra diximus. De cœtero reliqua omnia pari omninò passu progrediuntur.

TANTVM NE TIBI &c. Tenor hic est Legationis, Mercurio demandatæ; & hæc mandata, quæ Ioui referenda præscribuntur, ac per interrogationem efferuntur, instandi, vrgendique gratia, & vt maiori contentione procedant

TANTVM NE. Adiectiuum hoc nomen *Tantus* à *Tam* deriuatur, & idem sonat, ac *tam multus; tam magnus*: hic Neutrum adest substantiuatum, ac vim habet nominis partitiui, ideò cum genitiuo *iuris* copulatur. *Ne* particula interrogantis est, vt satis patet, atq; emphatico nisu, cum partitiuo *Tantum* coniungitur, detegitq; vehementè indignantis admirationis affectum, subito impetu erumpentem, ex impulsu intemperantis doloris: Pluto enim, qui vix satis amplum ingenito dolori pectus haberet, congruens erat, vt in vehementem huiusmodi expressionem erumperet.

IVRIS. Ius, licet, vt plurimum, legitimam importet potestatem, & auctoritatem; interdum tamen etiam significat licentiam quandam, seù potestatem, & auctoritatem illegitimè in alium vsurpatam. Et in hoc sensu assumitur à Poeta hic. Ideò per interrogationem vrget: *Tantum ne iuris erit &c.* vt exprobret eam vsurpanti, & indignum hoc esse profiteatur: *Tantum ne iuris*

ERIT. Verbum *sum* datiuo iunctum, vt hìc, idem esse, ac *habeo*, iam satis liquet: quarè idem erit dicere: *Tantum ne iuris erit tibi*: ac dicere: *Tantum ne iuris habebis &c.* sed aduerte verbum illud *erit* hic per potestatiuum modum efferre, ita vt faciat hunc sensum: *Possibile ne erit vt habeas, vt vsurpes tibi tantum iuris? Poterunt ne tantum tibi Fata permittere, & indulgere?* Vbi videatur quantum assurgat oratio talia vtiq; indignantis.

TIBI IN ME. Præclarissimum mirêris anthiteton emphaticis refertum sensibus. *Tibi* fratri *in Me* fratrem: *Tibi*, cui imperium obtigit in superos, non in inferos, & multo minus in inferorum Regem, *in Me*, qui subditus esse nequeo, cum frater sim, & æqualis, atq; æquali dotatus imperio: *Tibi*, qui, beneficio meo, pace frueris, dum tibi infestos Titanas carcere inferorum coerceo detentos, *in Me* qui hostium tuorum furias infractas detineo: *Tibi*, cui libens meliorem imperij partem extrema sorte contentus vltro concessi, *in Me* qui vmbras non renui, vt tu regnare posses in sole: *tibi*, cui adhuc Saturnus insidiaretur, vt regnum à te vsurpatum in suam iterum ditionem redigeret, nisi inferni vinculis constringeretur inhabilis; *in Me*, qui Saturnum detinens alligatum imperium tibi tutum obfirmo, ac pacatum; *Tibi* tyranno, quem superi ipsi desererent, si bellum esset subeundum, cum, iam ante, coniurationes inierint, vt te à tyrannide deijcerent; *in Me*, qui omnium, & inferorum, & superum, odio tui concitatorum potentijs armarer, si bellum mouere vellem: *Tantum tibi in me iuris erit?* Perpende quantam emphasim habeat tam breuis contrariorum oppositio: & Vatis perspicacitatem miraberis, qui tot sensus breuissimo incluserit cortice.

SÆVISSIME FRATRVM. Per exprobrationem dicitur; nam genus inauditæ sæuitiæ est immerentem torquere. Ast innocentem, beneficum, fratrem lædere quam impium, quam crudele, quam execrandum est? Sæuus Neptunus, qui suarum vorticibus vndarum sæpè Nautas, & naues non solum, sed vrbes, ac regna ingurgitet: sed tandem furit in eos, à quibus offensam patitur, dum, iniuriâ, per eius regnum, temerario ausu, contendunt volantes ducere syluas; vel compede portuum, vrbium &c. Neptunum ipsum deuincire aggrediuntur. Sæuus Pluto, qui exquisitissimis tormentis Manes exagitet: sed iustitia ab ipso exquirit: vt ita Sontes torqueantur. Ast Iupiter, cui nomen à iuuando, Fratrem, insontem, beneficum, nulla iniuria lacessitus, iniurijs prosequitur ijs priuans delicijs, quas sibi, ad fastidium vsque, ingratus frater vsurpat; Prolem habere vetat cupientem, perpetuoq; cœlibatui addicens, acerrimè torquet, & dilaniat, ideò sæuissimus &c.

SIC NOBIS NOXIA VIRES &c. Ita enim legit cum vulgata nostra Heinsius. Hæc, inquiens, & sequentia scriptis debemus, quæ mendose vulgo leguntur. Perstringit autem tacitè Heinsius, hoc loco, Parrhasium, qui textum hoc pacto legit,

. . . . Si nobis noxia vires
Cum Cælo fortuna tullit; non robur, & arma
Perdidimus &c.

Barthius pariter in hunc locum hæc habet: *Si nobis noxia vires*. Lege: *Sic nobis noxia vires*. Ita nihil deerit ad Tyranni expostulatoriam Orationem, qui non ideò, iactat, se se seruire, datum, tyrannidi Fratris, quia cœlesti regno, vt videri indignabundus vult, sit ab eo interuersus: esse & in locis horridis illis, & tenebrosis viriles animos, & robur in armis. Hæc Barth. & profectò si cum Parrhasio legamus; stat itaq; sensus, ac rectè procedit quatenus dicit: *Si nobis noxia vires cum Cælo Fortuna tullit; non perdidimus robur & arma*. Sed altera quæ sequitur conditionalis, nempè *si rapta dies*, cui inhærebit? Quodnam erit verbum sub conditione affirmatum? Alij partim Parrhasio consentientes, partim ab eo dissentientes corrigunt, & legunt.

. . . . Si nobis noxia vires
Cum Cælo fortuna tullit; num robur & arma
Perdidimus si rapta dies &c.

Sed hæc lectio, dum secundæ conditionali verbum adstruit conditionatum; conditionalem primam sine verbo conditionato relinquit. Ni dixerint huiusmodi correctores vnicum verbum sub dupplici conditione affirmari, ita vt ordo verborum sic construendus sit, *si noxia fortuna tullit nobis vires cum Cælo; si rapta nobis dies est, num perdidimus cum ijs & robur & arma &c.* Sed hoc ipsum poterat Parrhasius dicere sine vlla lectionis suæ mutatione: nisi in quantum isti per interrogationem efferunt, ille verò sine interrogatione, dum *non* pro *num* reposuit. Aptiùs tamen, nam emphaticè magis, legendum arbitror cum Heinsio: *Sic nobis noxia vires*.

Cum Cælo Fortuna tullit? Num robur, & arma &c.

vt facile ex subsequenti patebit explicatione.

SIC. Aduerbium est similitudinem inferens, & paritatem. Quarè vim hic habebit non minorem, quam habeat illud *tantum ne*, quod supra positum fuerat; nam comparat hìc cum sæuitiâ Fratris inclementiam fortunæ, quærens num in æquali sit gradu, quasi dixerit: Tantum ne tu desæuias, ac tecum pari crudelitate coniurata fortuna? Siccine nobis abstulit vires, vt crudelitati tuæ resistere non possimus? Insuper particula *sic* idem sæpè sonat, ac igitur, seù ergò: quod magis explicationem confirmat nostram; præcipuè si perpendamus eamdem particulam *sic* pro eodem etiam vsurpari, ac *tali pacto*: nam sensus erit: *Tali ne ergo pacto Fortunam vires nostras eneruasse iam putas, vt Tyranno resistere nequeamus?* In quo apertam iam satis emphasim vides.

NOBIS. Vel more regio loquitur Pluto per Synecd. plurali numero vtens pro singulari; vel *nobis*, inquit, vt ostendat causam suam non sibi peculiarem esse, sed omnibus inferorum potentijs communem, quæ ideò ad arma conclamarent: & quærit num desint vires, quibus tanta adsit voluntas? vt, per oppositum, innuat, summis se immò viribus pollere.

NOXIA FORTVNA. Noxius idem est, ac *nocens*, *infestus*, *maleficus*: Fortuna verò est *subitus, ac inopinatus rerum euentus*. Noxiam itaq; Pluto appellat fortunam, quia, cum de diuisione imperij ageretur, sorti partium sortitione demandata, præter expectationem, sors, (quæ idem, ac Fortuna est) Cœlum Ioui, propitia, Barathrum Plutoni, iniqua, adiudicauit.

TVLLIT. Idest abstulit per apheresim: & vim obtinet potestatiui, vt illud verbum *erit* de quo supra: ac sensus est: *Possibile ne est, vt Fortuna iniqua ab inferis abstulerit vires, vigorem, ac robur, quod innatum est, sicuti abstulit Cælum, quod aduentitium esse debuerat? Hæc ne tibi suaserit superbia tua?* Patet autem ex his interrogationem istam, quæ virtualiter contineat à minori ad maius argumentum, certè concludere per importatam impossibilitatem, qua ostendatur Fortuna, quæ minus abstulit, non potuisse, quod maius erat, auferre.

VIRES. Vis omnis nostra in animo, & corpore sita est, ait Cic. pro domo sua. Quarè, donum naturale cum sit, Fortunæ nequaquam subest, ideòq; ab hoc impossibili Pluto in Memoriam Iouis reuocat, non sibi deficere vires illas, quæ a Fortuna auferri minimè potuerint. Sed vlteriùs mihi videtur sensus Poetæ hic esse, vt per Ironiam amaram, quæ & Sarcasmus dicitur, carpat eorum sententiam, qui, Fortunæ nimium tribuentes, eius potentiam ad omnia extendi dictitabant, ita vt penes illam essent omnes humanæ vitæ mutationes, omne arbitrium in facultates, bona, amicitias &c., tantoq; polleret vigore, vt ipsum humanum arbitrium, pro libito ducere posset, ac contorquere; quod omnino impium est dicere. Immo Deos ipsos cedere Fortunæ dicerent,

rent, qua enim Fortuna fauens inclinaret, Deos omnes Fautores adesse dicebant, abesse autem ab ijs, quos Fortuna auuersa fronte destitueret. Quam erroneam prorsus opinionem aptè subinde confutauit Iuuenalis, asserens, fortunam stultè inter Deos collocari, & nullum Numen abesse a nobis esse, si nostras dirigat actiones Prudentia, virtutum omnium magistra; sic enim ipse.

Nullum Numen abest, si sit Prudentia. Sed Te
Nos facimus, Fortuna, Deam, cæloq; locamus.

Fortunam Oceani filiam fuisse testatur Pausanias, forsitan, vt eam Fortunæ instabilitatem, inconstantiam, ac labilitatem edoceret, quam postea Poetæ omnes Fortunæ tribuentes varijs Hieroglyphycis exprimere conati sunt; nam si filij, vt plurimum, hæreditaria quadam propagatione qualitates in seipsos attrahunt genitorum, quid inconstantius Fortunâ illâ esse poterat, quæ ab instabili quam maxime elemento originem duceret? Ideo hanc cœcam, & cœcis equis currum trahentibus inuectam pinxerunt antiqui, quippe quæ, cœcorum more, bona, & mala distribueret, nulla habita ratione meritorum, vt patet ex Ouid. in Epistola ad Liuiam.

Fortuna arbitrij tempus dispensat vbiq;
Illa rapit iuuenes, corripit illa senes.
Quaq; ruit, furibunda ruit, totumq; per orbem
Fulminat, & cæcis cæca triumphat equis.

Andabatarum more, ab eodem describitur, hùc, illùc inconstantissime volitans, nunquam quiescens, nunquam immota. Sic 2. de Ponto.

Passibus ambiguis Fortuna volubilis errat,
Et manet in nulla firma, tenaxq; loco.

Hinc Tibullus Eleg. pri. Fortunam volucri versatam rotâ descripsit, vt semper procliuem indicaret ad motum, eiusq; inconstantiam exprimeret.

Versatur celeri Fors leuis orbe rotæ.

& Ouid. cit. lib. 2. de Ponto stantem in globo sphærico depinxit, in quo scilicet pedem figere immobilem impossibile sit, vt experientia edocet ipsa.

Scilicet indignum, iuuenum carissime, ducis
Te fieri comitem stantis in orbe Deæ.

& quidem indignum homine est inopinatis euentibus titulum Deitatis adscribere, cum stultum sit semper dicere: *non Putaram*, vt eruditissimè docuit Africanus Scipio; suam enim sibi quisq; fabricat Fortunam, ex inscitia potiùs, si mala sit, quam ex Oceano progenitam. Quare iure vim despicit Fortunæ Vates, & ostendit, non posse fortitudinem, ac cœteras animi virtutes labefactare, quamuis in extrinseca bona, quæ bona fortunæ dicuntur, ius & Imperium exercere videatur.

NVM ROBVR &c. Aliud agerit argumentum Pluto, quo se non spernendum ostentet; nam, licet pacatus sedeat, arma tamen, & robur habet, quibus se contemnentes puniat, ac plectat.

NVM. Particula interrogantis est, sed hanc in se vim habens, vt negatiuam innuat responsionem interroganti necessariò reddendam, & hinc est, vt Pluto, hac vsus interrogatione, nullam expectandam iubeat responsionem; sed discursum prosequitur, ac si responsionem negatiuam Mercurio à Ioue iam datam audiuisset.

PERDIDIMVS. Idest deperditum deplorare debemus, seù amisimus, hostili in potestate turpiter relinquentes id, quod nobis Fortuna auferre nequaquam potuit? Robur nempè & arma.

ROBVR, ET ARMA. Robur ad animum pertinet, cum fortitudo, ac præstantia quædam animi sit, qua intrepidus quis durat aduersus pericula, ita, vt contemptor eorum esse videatur. Arma verò pertinent ad instrumenta, quibus vigor iste animi vtitur, & ad auxilia, quæ, extrinsecus aduenientia, magis naturalem animi præstantiam roborant. Non igitur Plutoni deerat robur, idest vigor animi, cum adhuc regios spiritus retineret, ac Cœlo bellum indicere flocci faceret: pariter Arma non deficiebant, idest extrinseca auxilia, quia illi nomen dabant Titanes, Briarei, Eumenides, & cœtera, quæ enumerauimus inferorum monstra.

SI RAPTA DIES. Iterum Iouem monet, non ei fidendum, nec credendum, forè vt, quod maius sit, rapiat, qui, quod minus erat, rapuerit, atq; adeò illa particula *Si* eamdem vim habet, ac *quoniam*, seù *postquam*: vulgò *Poiche*.

RAPTA. Notat iniustitiam facti, & Iouem sibi vsurpasse, affirmat ius illud Plutonem ad Inferos relegandi, ita vt Cœlo, & inferiori hac sub Cœlo luce, priuaretur omninò; ac per consequens ostendit, se semper posse iniustè rapta repetere, & vim in repetendis exercere, cum vim vi repellere liceat, & res malè à latronibus, vsurpata semper Domino stet, vbicumq; tandem sit. Rapere enim à quo particula *rapta* est per vim aliquid ab inuito Domino auferre, sibiq; arrogare.

DIES. Ponitur hic effectus pro causa, nempè *Dies* pro luce, cuius loco, tenebris tantùm circumuallabatur Plutonis regnum. Et ita intelligendus Poeta, vt loquatur de priuatione tam lucis supra sphœras emicantis, quam subsolaris, seù sublunaris. Vno verbo *Diem*, comparatione inferorum, Poetæ dicunt quidquid illorum non est, quidquid sub sole est, vt notat Barthius.

Similes habet indignantis Plutonis affectus Bracc. de Cruce lib. 11. Vbi quæ nos supra retulimus in explicatione ad Carm. *Terrorem dolor ungebat*, habet & ipse, & quod ad hunc locum spectat, sic ait:

Di tempeste hor più dunque, e di procelle
L'Autor non sono? E questa ancor m'hà tolto
Che, togliendomi il Sole, e l'auree stelle,
Nel cieco abbisso hà'l mio poter sepolto? &c.

non dissimiles aggerat Torquatus Tassus Hierosf. liberatæ Cantu 4. vbi hæc habet, Plutonem inducens inter Auernu pestes colloquentem.

Tartarei Numi di seder più degni
Là sovra il Sole, ond'è l'origin vostra,
Che meco già da più felici regni
Spinse il gran Caso in quest'horribil Chiostra &c.

& paulò inferiùs, prosequens, sic exagerat.

Et, in vece del dì sereno, e puro,
Dell'aureo Sol, de gli stellati giri,
N'hà quì racchiusi in quest'abbisso oscuro;
Nè vuol, ch'al primo honor per noi s'aspire &c.

& subindè, non amissas attingens vires, prosequitur.

Ah non fia ver: che non son anco estinti
Gli spirti in noi di quel valor primiero,
Quando, di ferro, e d'alte fiamme cinti,
Pugnammo già contro'l celeste impero &c.

quæ omnia latent, ac, quasi in virtute, sunt in paucis illis Poetæ nostri verbis eo plenioribus, quo breuioribus.

. . . . . . Sic nobis noxia vires
Cum Cælo Fortuna tulit? Num robur, & arma
Perdidimus, si rapta dies &c.

nota etiam alloquium crebris interrogatiunculis intercisum, vt Patheticum assurgat magis, & vehementiam affectuum amentatis veluti crebret iaculis.

AN FORTE IACENTES &c. Diluit aliam opinionem, si quo casu in animum Iouis irrepsisset, quæ Plutonem despiciendum representaret, nec Ioui comparandum, stante eorum priuatione, quæ Iouem maxime conspicuum reddunt, nempe Fulminum, ac Tonitruum: & per interrogationem vrget, quia negatiuam supponit necessariò reddendam responsionem.

AN. Aduerbium hic interrogandi est, eamdem vim habens, ac particula illa *num*, quam supra exposuimus: esse autem aduerbium interrogandi, non verò particulam dubitandi patet, quia cum indicatiuo iungitur: *An putas*: cum enim particula dubitandi est, coniunctiuum exigit, vt notant peritiores Grammatici.

FORTE. Vulgò *per auuentura*, quia particula ostendit deceptum Iouem fore, si ita putaret, & futurum, vt imprudenter sic opinaretur, non autem ad exigentiam facti iudicaturum, sed immò indignam prorsus futuram Ioue sententiam.

PVTAS. Puto hic sumitur pro *existimo*; vulgò *stimare, giudicare, reputare*. Aptè autem, in casu, vtitur hoc verbo *Putas*; nam, a putatione vitium, cœterarumq; arborum ethymologiam trahens, videtur innuere, cogitationem hanc, temere succrescentem, amputandam esse, sicuti, per putationem, ea, quæ superflua, inutilia, damnosa, ac luxuriantia nimis in arboribus deprehenduntur, amputantur, & reijciuntur.

IACENTES. Idest fractos, prostratos, & tamquam mortuos contemnendos, despiciendos, ac nihili faciendos; particip. enim est præsentis temporis à *Iaceo* deductum, verbo scilicet, quod *decumbere*, prostratum esse, mortuum esse, abiectum, neglectumq; esse, significat pro varia eiusdem verbi acceptione.

ET IGNAVOS. Ignauus idem est, ac *timidus*, *imbellis*, *omnia reformidans*, & *ad nil bene aptus*: vulgò *vile, poltrone, buon da nulla*. Sic Virg. Georg. 4. Spurias, nulliusq; frugis, apes ignauum pecus appellat.

Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.

vides

vides quanto hæc cum stomacho, per continuatum Sarcasmum, deportentur; nam omnia per oppositum vrget Pluto, vt Iouem mordeat potiùs, quam moneat.

QVOD. Particula causalis est, idem sonans, ac *quia*; & transitum hic præstat ad attingendam apparentem quamdam rationem, cur fortassis Iupiter Imbellem existimare potuerit Plutonem, in comparationem sui, vt rationem subindè illam ironicè attingat Pluto eius tacite redarguens inefficaciam sic: *Quod*

NON STRINGIMVS CYCLOPEA TELA. Vulcanus creditus fuit in Lipare insula, vel, vt alijs placuit, in insula quadam intermedia inter Liparen, & Siciliam sita (de quibus nos fusius lib. 2. agemus ad Carmen: *turbatur Lipare &c.*) Dijs multis arma, fabrili arte, qua polleret, extruxisse, operumq; executores suorum, & operatores habuisse Brontem, Steropem, ac Pyracmonem; quorum tamen præcipuè frontes, in extruendis Ioui fulminibus, desudarint. Quod ampla sanè descriptione latè prosequitur Virg. 8. Æn. sic.

Insula Sicanium iuxta latus, Æoliamq;
Erigitur Lipare, fumantibus ardua saxis:
Quam subter specus, & Cyclopum exesa caminis
Antra ætnæa tonant; validiq; incudibus ictus
Auditi referunt gemitum: striduntq; cauernis
Stricturæ calybum, & fornacibus ignis anhelat;
Vulcani domus, & vulcania nomine tellus.
Huc tunc ignipotens Cælo descendit ab alto.
Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontesq; Steropesq; & nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus, iam parte polita,
Fulmen erat; toto Genitor quæ plurima Cælo
Deijcit in terras; pars imperfecta manebat.
Tres imbris torti radios, tres nubis aquosæ
Addiderant, rutili tres ignis, & alitis Austri
Fulgores; nunc terrificos sonitumq; metumq;
Miscebant operi, flammisq; sequacibus iras.

ex his habes cur Poeta noster Iouis fulmina Cyclopeorum telorum nomine designauerit, quia scilicet ea à Cyclopibus fabrefieri commenti sint Poetæ; sed quid huic commento ansam dederit; & cur ita fabulati fuerint antiqui, remanet explicandum: quod cum innotescere non possit, nisi veram fulminum naturam, atq; efformationem breuiter attingamus;

Scias fulmen nihil aliud esse, quam exhalationem calidam, & siccam; cum enim terra vi solis incalescat, exhalationem fieri, necesse est; & quidem non vnam simplicem, vt aliqui arbitrantur, sed duplicem; vnam scilicet, quæ magis vapor fit; altera quæ spiritus magis sit. Vaporem voco exhalationem illam, quæ ex humore, qui intra terram, & supra terram est, vi solis attrahitur: Spiritum autem voco illam, quæ eâdem vi extrahitur à terra magis exsiccata, quam aliqui *fumidam* vocant; ego igneam potiùs exhalationem nuncupauerim ex exsiccata terra extractam; nam repurgatâ terrâ ab humido, quo intra poros terræ detinebantur spiritus illi ignei, quibus iam diximus interiora terræ repleri, vt eorum calore in fœcunditatem adducatur; illi spiritus ignei facilè euaporantes sursum feruntur, iuxta propriam naturam non solum, sed ipsa consimili solis etiam virtute attrahente. Harum igitur exhalationem ea, quæ ignea, idest calida, & sicca est, altiùs ascendit, quam vapor, quippè qui humidior, præ pondere, subsidat; cum enim exhalationes omnes participent naturam illius corporis, à quo exhalantes procedunt, certum est vapores, nempè exhalationes aqueas, humidas esse debere, cum aqua humida essentialiter sit; Spiritus verò, nempè exhalationes terreas, siccas esse debere satis patet, cum terra essentialiter sicca adeò sit, vt antonomasticè *Arida* dicatur. Itaq; terræ halitus siccus erit, aquæ verò humidus; vterque autem calidus, quia causa efficiens, hoc est attrahens huiusmodi exhalationes, dum agit in illas attrahendo, in eas calorem, & consequenter leuitatem inducit, vt patiens, quantum fieri potest, assimiletur agenti; cum omne agens agat ad assimilandum sibi passum. Ratio autem, cur plus caloris, tenuitatis, ac leuitatis inducatur in vapores terreos, quam in aqueos, est ipsa natura terræ, & aquæ, nam terra minus frigida, quam aqua, est, quæ frigida in summo est, ac consequenter terra minus resistens, calorem immittere, conanti, quam aqua. Adde, iuuari hanc immissionem caloris ab ignibus subterraneis, qui terram fouent, & hoc quidem per vim simpaticam. Sic exhalatio terrea non impedita summo illo frigore, quod in aqua est, beneficio terreæ siccitatis, faciliùs ignis vim accipit, & ignem contrahit. Aduerte tamen, exhalationes aqueas, ac terreas, licet duplice n constituant speciem exhalationis, & diuersa loca, nempè inferiorem aqueæ, superiorem terreæ sortiantur, tamen, cum nullum sub Cœlo elementum purum reperiatur, sed quodcumq; elementum semper in se alterius habeat mixtionem, nunquam adeò segregari exactè ad inuicem posse, vt omninò vicissim altera ab altera liberetur, & omninò separata existat, sed alterius aliquid semper alteram comitatur; sed exhalationem tunc terream dici, quando spiritus igneus vapori præualet admixto, tunc verò aqueam, cum vapor humidus spiritui præualet; denominatio enim semper à potiori desumitur. Hoc totum attigit pulcherrimè Pontanus in metheorologicis.

Terra etenim duplicem exhalat saturata vaporem:
Humidus hic, crassoq; madens, se corpore vix fert;
Aridus, & calido suffimine, prosilit alter;
Arripit hos latè in gremium circumfluus Aer.

primo enim carm. duplicem habes ex terra exhalationem extolli: secundo descriptionem, & locum inferiorem exhalationis humidæ, seù aqueæ: tertio Terream exhalationem superiori loco potiri vi caloris, licet vtramq; in aere videas, Carm. 4.

Hinc videtur apertus aditus ad explicandum quid senserint ij, qui sphœram ignis supra aerem ponunt, nam id, quod ignis nominatur, Lunæ orbem proximè attingit, iuxta Aristotelicum Sistema, & nil aliud erit, quam halitus calidus, & siccus, qui, cum habeat igneas qualitates, igneus, seù ignis dicitur, & qui, cum altiorem locum, ex maiori tenuitate, ac leuitate, sortiri debeat, locum prope cœlum occupat Lunæ; at verò halitus aqueus, qui scilicet ex transpiratione aquarum prouenit, cum humidus, & consequenter grauior semper sit, in sphœra inferiori aeris prope ignem subsidit. Superior itaq; sphœra *sphœra ignis*, seù absolutè *ignis* dicitur, quia Aristot. in Metheor. halitum illum siccum, & calidum, ex textu græco *πυρ* nuncupauit, quod idem sonat, ac *ignem*, vel propter similitudinem elementaris qualitatis, vel quia his adiuuantibus facilè ignem concipit, & in ignem conuertitur. Hoc posito facilè

Patet fulminis naturam igneam esse, cum ex huiusmodi exhalationibus igneis efformetur: intercluditur enim sæpè numero spiritus, seù ignea exhalatio ascendens, intercluditur, inquam aere denso, & frigido, ac in nubem coacto; atq; hinc per obsistentiam contrarij, hoc est per antiperistasim, dum coalescit magis, & vnitur, vt contrario resistat, intensionem in se ipso adauget; sicq;, dum se ex circumambiente contratio subtrahere, ac expedire conatur, euerberatus cursu, ac agitatione parum libera, incalescit magis, nam motus est causa caloris, ita vt iam carceris impatiens, ac contrario ipso comprimente, & expellente, conceptâ flammâ, tenuiorem, ac debiliorem nubis partem infringens prosilit eo impetu, & celeritate, quorum miserabilia interdum in terris nimium excitantur trophœa, & quidem non sine tonitru, ac fragore, qui tandem nil aliud est, quam repercussio, seù collisio nubium, quas, per partes laterales, & densas, impellit interclusus ignis vt exeat; & per earumdem fractionem, dum per partem prosilit rariorem, ac tenuiorem, fulgure etiam prosilit comitatus, quia, dum motu illo vehementi ignescit, flammæ splendor per ipsas discurrens nubes transparet, & fulgurat. Sed iam nimis fortè in Metheorologicis versamur. Iam ad propositum, cum Ioui fulmina tribuantur, cur dicantur à Cyclopibus fabricari &c. inquirentes, reuertamur, vt latiùs pateat Vatis perspicacia.

Iupiter pro aere ipso sumitur, vt patet ex Hor. lib. pri. Carm. Ode pri. . . . *Manet sub Ioue frigido*
Venator teneræ coniugis immemor.

Sic dicimus aliquem sub dio manere, idest manere sine tecto expositum aeris inclementiæ, vt de Sancto Simeone Stilita dicebatur. Ast ex Græco, *Δία* Iouem sonat. Cum igitur in regione aeris fulmina efformentur, & ex eâdem euibrentur, cur non dicantur posita in manu Iouis, ac eiusdem manu fulmina euibrari? Patet etiam cur fulmina fabrefacta dicantur in Ætnæis antris operante Vulcano; nam Vulcanus Deus ignis existimatur, immò pro ipso ponitur igne: cum itaque ignis sit ipsum fulmen, meritò ex Vulcani officina effingitur prodijsse. Pariter iam ex dictis in comperto est, cur fulminibus fabricandis addicti Cyclopes, vulcanijs opificijs insudantes, dicantur: nam Fulmen, tonitru, & fulgure comitantibus, immò & præcedentibus, emicat, & decidit: Cyclopes autem Vulcanij tres numerantur sub nomine Brontis, Steropis, ac Pyracmonis, vt iam dictum est, quorum nominum ethymologiam si ex græca eru-

di-

ditione indagaueris, comperies ea nil aliud significare, quam *tonitrum*, *fulgur*, & *fulmen*: nam *βροντὴ tonitrum* significat: *ἀστραπὴ fulgur*: *πῦρ ἀκμάζον ignem multum*, nempe *fulmen*; nam si ignea exhalatio, quæ in nubibus accenditur, leuis sit, ac tenuis, in fulgura tantum prosilit; ast si multa sit, & intensa, ac densa vis horum ignium, ex circumobsistentia contrarij constipatorum, & flammescentium, tunc fulgur, & fulmen exit. Nec ausim (vt hoc etiam obiter dicam) negare, quod aliquos negantes videò, nempè vapores terreos non posse in regione aeris verti, vel in lapides, vel in quid simile, quod in fulmen decidat: non ausim, inquam, negare; nam experientia ipsa compertum est, aliquibus in locis fulmine tactis repertas fuisse scissuras à fulminibus factas in terra, ipsisq; defossis, repertos fuisse lapides diuersæ figuræ, qui ex ipsa sui specie se non esse lapides eiusdem cum nostris efformationis ostenderent: & insuper ratio ipsa, hoc fieri posse, suadet; nam cum vapores ignei, qui è terra ascendunt nunquam puri sint, sed habeant semper aliquid terrei admixtum; cur illud terreum non possit ex igne ipso exsiccari adeò, maximè cum intenditur a circumobsistente contrario, vt in saxum obdurescat, & igne decidat inflammatum? Sed dices, si fulmen erumpit, quia debiliorem inuenit nubem, cum totam prius percurrens concutiat, cur semper inferiùs descendit, & non potiùs superiùs, iuxta naturam ignis ascendit; præcipuè cum nubes nil aliud sint, quam aer addensatus, & certè aer, quo magis sursum tendimus, quippe purior, tenuior etiam, & subtilior esse debeat? Sed respondeo, verissimum esse hoc, si loquamur de aere accepto in suo statu connaturali; sed si loquamur de aere in nubem coacto, contrarium euenit; nam, sicuti ignis ex circumambiente frigido aere intenditur magis, & densatur, sic nubes ex circumobsistente superiùs ignea sphoera magis intenditur, & densatur, vt contrario resistat; quarè pars debilior nubis semper in inferiori, vel laterali parte versus inferiorem profectò reperietur. Immò densitas illa superior nubis illa est, quæ tanto impetu fulmen expellit. Sed institutum explicandi, quod Vates cecinit, prosequamur, satis enim iam curiositati consultum.

NON STRINGIMVS, igitur, inquit Pluto, idest spernendos nos forsan arbitraris, quia non, sicuti in tua, ita & in manu nostra sint fulmina, arma vtique ineuitabiliter vindictam de contumacibus sumentia? *Stringere* enim *arma* est *se ad vltionem comparare*, atq; in vltionem ictus vibrare. Fatetur igitur Pluto, se non habere quidem Iouis arma, sed tamen, se non inferiorem esse profitetur, ex eo quod, vt dixerat, alias sibi vires esse non inferiores dignosceret.

CYCLOPEA TELA. Idest arma à Cyclopibus fabrefacta: vbi vides à Poeta speciem pro genere positam: ast non dixit *arma*, sed *tela*; quia *Arma* nomen genericum est, sub quo comprehenduntur tam defensiua, quam offensiua, *telum* autem species est eorum armorum, quæ offensiua sunt potiùs, quam defensiua, & de offensiuis certè quibuscumq; armis loquitur Pluto, cum bellum esset illaturus.

AVT VANAS TONITRV &c. Aliam hic attingit caussam, quam Iupiter timendus videatur, & ex cuius priuatione videri fortasse possit, sed immeritò, contemnendus Pluto. Hæc desumitur à tonitruis, quæ quantum incutiant terrorem, nemo est, qui nesciat; cum minæ Cœlorum sint.

AVT. Coniunctio est separatiua, ex qua oritur noua difficultas, ex doctrina, quam tradidimus, emergens. Dum enim diximus, fulmen associata semper habere fulgura, ac tonitrua, quomodo hic Poeta, per coniunctionem separatiuam, ita illa abinuicem separat, vt, aut vnum, dicat, disiunctiuè, aut aliud Iouem habere, quasi non concomitantes, sed disparati omninò essent effectus, & vnus sine altero haberi posset? Verum facilis est solutio; nam licet fulmen semper cum tonitru, ac fulgure sit; sæpè tamen tonitrua sine Fulmine esse possunt, & de facto sunt; duplicis enim generis tonitrua esse reperio; alterum quod sit ex percussione, ac repercussione ignis, seù Fulminis per latera nubis, sibi exitum aperire conantis: & huiusmodi tonitrua semper fulmen habent adnexum. Aliud verò tonitruum genus est, quod fit ex collisione ipsarum inter se nubium, dum contrarijs ventis agitatæ se se inuicem collidunt, & infringunt: & huiusmodi tonitrua sine fulmine procedunt. Quod autem de postremo hoc tonitruum genere intelligendus sit Pluto, cum disiungere videtur tonitrum à fulmine, satis patet ex verbo quod subdit

DELVDIMVS. Deludere enim idem est, ac *irridere; per ludum, ac iocum agere*: vulgò *schernire, beffeggiare, prendersi giuoco, ò scherzo*, hæc enim tonitrua vmbratiles minæ, inania terriculamenta meritò dici posse videntur; terrore enim afficiunt, sed innoxia, quia de facto vulnus non infligunt; ideò ludere videtur Iupiter, qui, cum possit fulmine offensas punire, terrorem tonitruis tantum iniecisse contentus, manum suspendit à fulmine, atque irrisam relinquit metuentium mortalium expectationem. Ideò deludimus auras, vel *aures*, vt legit Heinsius, inquit Pluto. Quod si iuxta verum sensum loqui debeamus, huiusmodi tonitrua innoxia paternæ sunt potius Altitonantis præmonitiones mortalibus inditæ, vt fugiant à facie arcus, à Deo scilicet irato ad Deum placatum confugientes, hoc à Diuina Iustitia vindictas minitante, ad Diuinam Pietatem prouocantes. *Sed nostra sequamur*.

TONITRV. Idest fragore illo innocuo ex collisione, & confractione nubium contrarijs ventis actarum erumpente, sed fulminibus quæ indicare creditur carente.

VANAS AVRAS. Aliqui hoc loco legunt: *Aut vano tonitru deludimus auras*: quod non improbo; nam vanus, id. innocuus, & sine vulnere furens dici potest tonitrus sine fulmine obstrepens. A vulgata tamen non recedo, quia non minorem videtur habere eruditionem, vt ex dicendis patebit, & minori hiatu Carmen decurrere videtur. *Vanas aures* legit Heinsius, vt diximus: sed non immuto, nam in idem tandem recidet, & lectio nostra, licet non negauerim Heinsij lectionem clariori methodo procedere. Vulgatæ igitur inhærens sic explico *Vanas auras*, hoc est fallaci fulminis expectatione suspensas. *Vanus* enim idem est, ac *inanis*: & porrò aer antonomasticè *Inane* dicitur: idemest, ac *fallax*, & verè fallitur, qui expectatione frustratur, nam intransitiuè hic sumo nomen *fallax*, non actiuè. *Aura* autem est *leuis aeris motus*, qua placidè spirant Ethesiæ; seù potiùs est aereus spiritus, quo animalia omnia ad respirationem vtuntur; Quarè arbitror Poetam hic *auram* pro *fruentibus aura* posuisse; seù continens pro contento, cum pro aere intelligat *viuentia omnia, quæ aere circumambiuntur, eoq; ad vitam fruuntur conseruandam*. Ex quo satis liquet, lectionem nostram cum Heinsiana coincidere, hac diuersitate tantummodo habita, quod Heinsius proprietatem sequitur, nostra verò figuratam sectatur locutionem.

Tantum nota hoc loco, quanto cum sthomaco fastum Iouis fulmine, ac tonitru vtentis in contumeliam, ac derisionem reuocet Pluto. Quod vtique superbissimi procul dubio proprium est animi.

NONNE SATIS &c. Quid passus sit detrimenti commemorat Pluto, vt nimis iam læsam patientiam suam ostenret ac per contrapositum Iouis fœlicitatem amplificat, vt magis propria exageret detrimenta, quo subindè inferat, non esse, vt innuerat, ferendum postremum hoc detrimentum priuationis nuptiarum. Primum autem effert, per interrogationem exagerantem, vrgens perseuerantem nimis sæuitiam fratris, qui nondum satis offensas cumulauerit. Ideò inquit

NONNE. Quod eamdem vim habet, ac si diceretur: *igitur non*; copulat enim sensum internum cum externo, idest considerationem iniuriarum, quæ longa serie distributæ menti representarentur, cum sensu in voces erumpente; & ex sensu interno per illationem prosilit verbalis sensus externus concitato doloris æstro excussus; *Nonne*; seù *Igitur non*.

VISVM EST SATIS. *Satis* aduerbium quantitatis est, idem ferè significans, quod *quantum satis est*, seù *abundè*: vulgò *à bastanza, sofficientemente, abbondantemente*; hìc tamen sumitur vt nomen, vel loco nominis; quod nouum non est apud Auctores, quarè idem erit, ac *abundans, sufficiens &c. Visum est*: subintellige *esse*. nam interdum verbum *videor*, absolutè ponitur sine infinito subsequenti, cum in ipso verbo ea lateat vis, vt non indigeat interdum, vt infinitum expressum apponatur. *Satis* autem *visum esse*, vulgò est *contentarsi, restar contento di qualche cosa*, quo ad quantitatem seù discretam, seù continuam: hic de numero illatarum intelligit iniuriarum, vt ex sequenti patet enumeratione; & de hoc interrogat Pluto, num satis Iupiter contentus sit. Et primo

QVOD: idest *quia*, aut *quoniam*, nam idem est, vulgò *Perche*.

EXPERS. Expers alicuius rei dicitur, qui nullam ipsius rei obtinet participationem; sed ea omninò priuatus existit.

LVMINIS. Lumen hic ponitur pro Cœlo, & Mundo, quibus lumen Solis effulget, & per metalepsin gradus est faciendus à lumine ad corpus emittens lumen, à corpore lumen emittente ad corpus illuminatum, & ad illud cuius

pars, & ornamentum est ipsum corpus emittens lumen; atq; ex his ad totum Imperium, quod Iupiter in Cœlum, ac sublunarem orbem exercet, cuius Plutoni nulla obtigit participatio; sed fuerat in Regnum noctis, & vmbrarum detrusus, quasi noctua infœlix, vbi Iupiter, quasi Phœnix, vitali semper lumine frueretur.

GRATI. Gratus hoc loco sumitur pro eodem, ac *Iucundus*, seù *iucunditate, ac delectatione afficiens*: & merito quidem Pluto *gratum* lumen appellat, quia cum *lumen*, seù dies in diuinis litteris, vt docet Pier. lib. Hierogl. 30. sumatur pro *fœlicitate, ac prosperitate omni numero perfecta*. tenebras verò, seù noctem ponant eædem sacræ litteræ pro aduersitatum, ac infœlicitatum copia, certe non potest, quin iucundum, ac gratum lumen sit: Tristis, iniucunda, ac mæstitijs affluens Nox ipsa. Quarè cum Lux Ioui, Nox Plutoni obtigerit, cum tamen, vt fratres, debuissent æqualiter lucem, tenebrasq; sortiri; merito dolet, qui priuatus luce, tenebrisq; addictus perpetuis, se læsum nimis, & intolerabili affectum iniuria, ideò sequitur.

PATIOR. Pati enim est toleranter ferre id, quod indignum dignitate, repugnans Maiestati, violentum denique naturæ ipsi videtur. Patiebatur igitur Pluto ad perpetuas tenebras relegationem indignam dignitate dignitatem Iouis æquiparante; repugnantem maiestati diuinitatis, quam communem haberet cum Ioue; violentam naturæ Deitatis, cuius proprium est lucem inhabitare inaccessibilem. Priuatio rei, quæ subiecto priuato, iuxta exigentiam ipsius naturæ, non debetur, nulla, vel saltem leuis, iniuria est: ast priuatio rei debitæ summam semper infert iniuriam: Quare meritò inquit dolens *Patior*.

TERTIA DISPENDIA. Est hoc tritum iam, gregarium, & vsitatum, vt, quotiescumq; aliquis fratrum, paternas diuidentium hæreditates, vltimus ad electionem venit, illi sumendum sit quod deterius est, eo quod primi eligentes potiorem certe, ac pinguiorem sibi partem vindicauerint: & quidem mos est, vt, qui hæreditatem ipsam diuiserit in partes, vltimus ad accipiendum accedat, hocq; vt diuidens cogatur æqualiter diuidere sibi cauens, ne, cum alij priorem habeant electionem, sibi pars infima relinquatur, si fortè aliquam deficientem tamquam æqualem statuisset. Hoc pacto certè non venit Pluto vltimus ad electionem; nam cum diuisiones, & electiones hoc pacto fiunt, consuetum est, vt Maior natu diuidat, Minor verò primus eligat quam sibi ex partibus diuisis malit assumere. Quarè cum Saturni, Opisq; Primogenitus fuerit Iupiter; secundus Neptunus; Tertius natu Pluto; si diuisio modo dicto facta fuisset, Iouis fuisset diuidere. Plutonis autem primo loco, secundo Neptuni fuisset eligere, & sic iam Iupiter, non Pluto coactus fuisset. *Tertia pati dispendia sortis*. Dicendum igitur potiùs arbitror diuisionem hæreditarij imperij ex Saturno in filios deuoluti, alio itidem vsitato pacto factum fuisse; ita scilicet vt ex communi fratrum condicto non minus, quam concursu, tres fuerint portiones constitutæ; cum autem altercarentur de primatu in electione, eo quod Iupiter, vt maior natu, ac Liberator Patris è manibus Titanorum &c. primatum sibi deberi contenderet; condictum pariter fuisse, vt hæc controuersia sorte dirimeretur, & sorti committeretur declarandum, quinam primatum in eligendo obtineret, vt dictum pag. 50. col. 2., & pro vt antiquissimo in more positum, legibusq; sancitis confirmatum latè differit Dempsterus. Affirmare autem hanc meam opinionem videntur Auctores omnes, qui semper, dum loquuntur de modo, quo imperium Ioui superum, Plutoni inferum attributum sit, dicunt illis *obtigisse*, quod verbum apertè significat, hoc *per sortem* peractum. Ast cum sors, quæ dijs deseruire solita est, non sit à Fato seiuncta; nam, vt ait Pausanias in Achaicis apud Nat. Com. in Mythol. lib. 4., Fortuna vna ex Parcis est, quæ cœteras potentia sorores antecellit, & quam nos Lachesim esse supra indicauimus; & cum Parcas item Fatum esse diximus; remanet, vt Fatum ipsum, prout Fortuna Deorum est, primatum in electione tribuerit Ioui, subinde Neptuno, ac tertio loco Plutoni. Quarè cum Iupiter, ac Neptunus pulchriores partes, nempè ille Cœlum, partem omnium præstantissimam; iste Maria & insulas secundariam, elegissent, Pluto ad quod deterius erat vltimus deuenerit. Huius sententiæ nostræ assertorem habere Vatem ipsum non profectò ambigimus; hanc enim sortem, & ex tali sorte datas leges, ac inita inter fratres fœdera, imperiumque diuisum, clarè innuit supra, vbi Lachesis inquit

Ne pete firmatas pacis dissoluere leges,

Quas dedimus, neuitq; colus, neu fœdera Fratrum &c.

Contentus igitur hac sorte Pluto, quippè Parcarum fatali Numine, cui & Dij subsint firmata, suas recesserat in tenebras, ac toleranter detrimentum pertulerat, licet læsum se nimis agnosceret. Non tamen Fatum accusat, sed Iouem; quia Fatum videri poterat prudenter egisse primatum tribuens Ioui ex rationibus a nobis supra indicatis, & insuper quia videbatur Iupiter proprio iure Cœlum sibi vindicasse, cum & Saturnum ipsum e Cœlo deturbasset, & aduersus Titanis sydeream illam sedem defendisset. Sed accusat Iouem, quippè qui fraterno agens iure, ac amore, debuisset, his non obstantibus, in partem lucis fratrem vocare; ideò se a Ioue læsum quæritur. *Nonne satis visum est, quod Grati Luminis expers &c.* Sed dices: Quomodo se expertem Luminis asserit Pluto; cum ipse idem fateatur, immò Glorietur se meliore frui Cœlo, puriori luce, clarioribus astris &c. vt lib. 2. videbimus? Ad euitandam hanc difficultatem, vt arbitror, lectionem huius textus immutauit Heinsius, & loco *Grati Luminis*, reposuit: *Superi quod Luminis expers*; licet ipse dicat, se ideò immutasse vt lumen lumini opponatur, nempe Lumen superum lumini infero, iuxta Virg. Æn. 6.

Inclusas animas superumq; ad lumen ituras.

Ego verò vulgatam amplexus (præter ea, quæ mox de Elysijs longè a Plutonis sede positis repetemus ex antea dictis) in ea ipsa latere huius solutionem arbitror difficultatis; ob quam Nota Plutonem non dixisse, se esse luminis expertem absolute, sed *Luminis Grati*, quo adiuncto aperte indicatur superum lumen, quod adeò gratum viuentibus est, vt licet audierint Elisiorum Lumen pulcherrimum esse, ac fœlicissimam regionem, quæ pios post mortem manet &c. nunquam tamen, si optio daretur, vellent hoc lumen cum illo commutare; Quarè Grati Luminis nomine iure superum lumen, cuius se expertem esse lamentatur, omni hæsitatione remota designat Pluto; quo cum priuatus esset (dato etiam quod eius Lumine frueretur, vt iactat lib. 2.) angebatur sibi à Ioue non concessum, quod mortalibus ipsis, ne dum cœlestibus se ipso inferioribus non denegaret. Ideò *Patior*, inquit, nam maxima profectò animi passio est, ijs priuari, quæ iure nobis deberi facilè arbitramur. *Patior tertia dispendia*: hoc est damna ista, quæ tertio, & vltimo loco in hæreditatem vocatum premunt. Sed cur dixerit *Tertia* patior dispendia? *Tertium* primum supponit, & secundum: at non nouimus Iouem, aut Neptunum dispendia passos cum meliores illis obtigerint sortes. Sed dicendum est eos quoq. dispendia passos, cum quęlibet diuisio semper minuat hæredum diuidentium conditiones, nam pro tota pars substituitur.

SORTIS SVPREMÆ. Quænam fuerit hæc sors iam vidimus. Sed, dum *suprema* titulo eam notat, non solum, vt docet Parrhasius, intelligendus est ita, vt sortem illam *supremam*, idest *vltimam* vocet, quasi nomine supremæ sortis, (quod voluit Parrhas. cit.) intelligat rem ipsam sibi vltimo in hæreditatem vocato obuenientem. Sed ita vt nomine sortis supremæ intelligat sortem illam, quæ ipsum adegit ad vltimum locum in hæreditate obtinendum, quam sortem *supremam* vocat, hoc est *altissimam*, *fatalem*, *inscrutabilem*, nempe ipsam, cui & Dij subsint Parcarum voluntatem. Quod si, per *sortem supremam*, rem ipsam vltimo sibi loco obuenientem intelligeret, iam adiunctum illud *suprema* esset superfluum; sufficiebat enim dixisse: *Tertia patior detrimenta sortis*; nam, cum dè diuisione per sortem inter tres fratres sermo sit, certum est, tertiam sortem esse vltimam, & tertia dispendia sortis esse vltima postremæ sortis detrimenta; quod non dicendum de Vate, qui, vt hùc vsq; adnotauimus, vix verbum habet, in quo multiplex non lateat eruditio, tantum abest, vt superfluum admittere censendus sit.

INFORMESQVE PLAGAS. Exprimit vnico verbo dispendia illa, quæ, vltra grati luminis priuationem, passus fuerat inquiens: *Patior informes plagas*: nam, per informes Plagas, certè subterraneum indicat Imperium, vt, ex loco ipso, suæ sortis inclementiam exponat. Quid enim rege, & rege Deo indignius, quam ad Cloacas damnari? & tamen profectò hanc patiebatur sortem Pluto. cum eius inferorum Regnum, iure, mundi Cloaca dici possit, in quam omnes terrei huiusce orbis defluant sordes, ideoq; *informes*, idest limo, squallore, situ, simoq. deformes. Certè Achilles, apud Homerum, optauit, seruire potiùs, & quidem pauperis, seruitium in hac vita pati, quam illic Manibus imperare. Informes etiam Plagæ dicuntur, idest *sine forma*, seù, quod idem est, *sine pulchritudine, ac venustate*; nam cum venustas

&

& pulchritudo, vel ex ordine rerum, vel ex simetria partium, vel ex viuacitate colorum, ortum habeant; nullus ibi ordo, vbi perpetua rerum confusio; nulla partium simetria, vbi monstrosè omnia succrescunt; nulla colorum viuacitas, vbi perpetua Nox tenebrarum extendit horrorem, sine luce enim nullus color, vel quo ad essentiam, si loquamur in sententia eorum qui dicunt, colorem nil aliud esse, quam lucem diuersimodè reflexam, & refractam; vel secundùm actiuitatem potentiæ visiuæ affectiuam, si loquamur cum illis, qui dicunt essentiam coloris esse quidem ab essentia lucis diuersam, sed tamen luce indigere ad hoc, vt species ad visiuam transmittat potentiam, illamq; afficiat, qua luce deficiente omni suo nitore, perindè ac si non esset, priuetur color. Insuper *Informe* idem interdum est, ac *sine forma*, non quidem accidentali, vt est pulchritudo, ac venustas, sed substantiali, ac præcipuè loquendo de forma animante; informeq; ideò cadauer dicitur, non quod careat formis, seù formis substantialibus, quibus in esse corporis constituitur, vt forma carnis, ossium, neruorum &c. in sententia admittente formas partiales in viuentibus, seù quod careat forma corporeitatis, vt inquiunt, qui formas partiales negant, seù quod careat formis accidentalibus *colores, calores &c.* nam sæpè remanent etiam, saltem ad modicum tempus, hæc accidentia, præcipuè in repentina morte correptis, & tamen etiam tunc informe dicitur cadauer; sed informe dicitur ex eo, quod careat forma animante, idest anima; atq; adeò idem est dicere *Informe*, ac *sine forma*, idest Mortuum. Cum igitur Regnum Plutonis regnum mortuorum sit, vt sæpè diximus consequenter *Regnum mortuum* dici possit, hinc est vt informes Plagas appellet Regni sui vastitates. Sed dices, si immò solæ formæ hoc est animæ ibi degunt; quomodo in hoc sensu dici poterit *sine formis?* Sed aduerte Animas ibi degentes esse quidem formas, sed quæ desierint informare, quod idem est, ac dicere *formas*, sed *non formas*; formas, cum de se fuerint in ordine ad corpus; non formas, quia ibi degentes, nec informant, nec informare possunt, quandiù ibi degunt, ni tandem in corpora remittantur, vel iuxta dicta à Lachesi supra fabulas sectante, vel à suprema iudicij tuba iuxta fidem, & veritatem.

Plaga in Coeli, ac terræ diuisione dicitur *spatiosus quidam tractus*, qui se in non modicam extendat latitudinem, vel longitudinem: & huiusmodi tractus appellantur etiam, modo Climata, modo Zonæ. Cum igitur Pluto Regnum suum appellauerit alterum Mundum Mercurium alloquens.

Atlantes, Tegac, Nepos, commune profundis,
Et superis Numen, qui fas per limen vtrumq;
Solus habes; geminoq; facis commercia Mundo.

vbi vides Superum Regnum, & Regnum Inferorum nomine gemini Mundi compellasse; nil mirum si in suo Regno inferorum Climata, & Zonas agnoscat, ac Plagarum nomine designet, fusiùs subindè explicaturus lib. 2. de raptu, vbi gloriabundus habet: *Sunt altera nobis*
Sydera: sunt orbes alij &c.

Quæ licet ibi iactabundè, & amplificatiuè dicantur, vt Proserpinæ solatium lacrymanti inijceretur, dum rapta ad inferos veheretur, potiùs, quam vt rei, & veritati seruiret, qui talia iactaret; non obstat hoc tamen, quin cognoscatur ex illis Ambitio Plutonis, qui se similem Ioui esse velit, & æqualem etiam in deterrimam regni sortem coniectus, vt hìc ipse fatetur. Nam Elisij Campi, de quibus loco cit. loquitur, cum dicit: *Lumenq; videbis purius &c.* longè erant à Plutonis sede, licet apud inferos, vt ex Virg. innuimus pag. 45. in Lachesi perorante ad Carmen.

Rursus corporeos animæ mittuntur in artus.

Vbi verò Plutonis sedes nullum lumen, vt mox supra innuimus, sed perpetuæ noctis caligo; quarè & à Lachesi dictus fuit: *Noctis arbiter vmbrarumq; potens*, Pluto enim in Tartaris sedem habere dicitur; vbi vmbra mortis sedet. Elisij verò campi longè à Tartareis distant à dextris semoti, vt loco cit.

CVM TE LOETISSIMVS ORNET SIGNIFER &c. A contrarijs infœlicitatem, quam summam suæ sortis esse ostenderat, iam exagerat; crescit enim amissorum dolor bonorum, cum bona, arbitratu nostro, nobis debita videamus ab alijs, ijsdemq; raptoribus, possideri. Enumerat ergo cœlestes, in quibus regnaret Iupiter, pulchritudines, vt has opponens deformitati, qua præcellunt informes, de quibus dixerat, Plagæ suæ magis elucescere faciat tolerantiam, quam has tacite patiebatur, ac Iouis impudentiam, quatenus, his non contentus, nouas adhuc iniurias moliretur. Cum verò pulcherrimum inter Cœlestia corpora sit illud, quod signiferum vocant, ab eo exorditur; & dicit: *Cum te &c.* vt notet simultatem temporis, qua vigeant, & coexistant infœlicitas Plutonis, Iouisq; fœlicitas; nam

CVM. Aduerbium hic temporis est, italicè sonans *mentre che, in tempo che*; Latinè verò idem est, ac *dum*, seù *eo tempore quo*, aut *tunc temporis quo &c.* vt potiorem doloris causam ostendat ex hac simultate temporis procedere.

SIGNIFER. Circulus ille maximus *signifer* est, seù potiùs Cœlorum Zona, quæ Zodiacus dicitur ἀπὸ τῶν ζῴων, hoc est à figura animalium, quæ in eo imaginantur Astronomi, nempe Arietis, Tauri &c. ideòq; *signifer* dicitur quasi *ferens signa*. Est igitur circulus Cœli maximus, seù Fascia, aut Armilla gradus duodecim lata, vt fert communis opinio; nam licet aliqui latitudinem illi quatuordecim interdum, aut sexdecim graduum attribuant, hoc prouenit ex Martis, ac Veneris digressionibus, quæ, dum latiùs interdum spatiantur, ipsum videntur ampliare Zodiacum. Latitudinem huius circuli maximi alius bifariam secat circulus, qui Ecclìptica dicitur, ita vt sex ex vna, sexque ex altera parte gradus relinquat latitudinis Zodiaci, qui secundùm sphœricam circumuolutionem in duodecim partes diuiditur æquales, quæ Planetarum domus dicuntur, quarum vnaquæq; ad triginta gradus extenditur, ac proprijs nominibus, atq; animalium figuris denotantur; ita vt, sicuti duodecim sunt partes Zodiaci, ita & duodecim sint signa, seù animalium figuræ, quæ hoc disthico continentur.

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Libraq;, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pisces.

Primo versiculo contenta, *signa Borealia* dicuntur; postremo verò, quæ continentur *signa Australia* nuncupantur. Duodecim itaq; Zodiaci partes duodecim anni mensibus correspondent. Earum signa fulgentissimis construuntur syderibus, ex quorum influxu cum videatur pendere origo omnis, ac conseruatio viuentium, ideò a græco ζῶν, quod est *vita* signifer *Zodiaci* nomine designatur, quasi *vitam tribuens*. Eclipticam proterit Princeps ipse Planetarum, atq; adeò Zodiacum ipsum percurrit, &, per ipsum, tempus diuidit, anni discriminat partes, ac diei, noctisq; vices alternat. Adde ex fabulis Poetarum signa Zodiaci duodecim, duodecim herculeis laboribus correspondere, quasi Alcides non sibi magis, quam exornando Iouis Patris solio, desudasset. Ideò Signifer

LOETISSIMVS: primo quidem quia Syderum ornamento, eorumq; fulgentissimis splendoribus, lœtissima contemplantes omnes afficit iucunditate: secundo lœtissimus, quia Solem lœtitiæ fontem detinet suis in domibus spatiantem: tertio lœtissimus, quia omnia lœtissima reddit, dum vitalibus fœcundat influxibus: ac lœtissimus tandem, quia, æternum Alcidis monumentum, *Iouis delicias* ipsius Iouis in mentem perpetuò reuocat: ideòq; Pluto per Sarcasmum obijcit Ioui quantum illi prosit lœtissimus Signifer, vt semper in id, quo, sibi denegato, Iupiter fruatur, collineat.

ORNET. Ornare idem est, ac insigni aliquo decoramento insignire, ac quasi honoris notis aliquem ab infima Plebe distinguere. Ideò ait Vates: *Cum Signifer ornet te*; idest lucido suo coronamento te decorum, ac illustrem faciat, & à sorditate nostræ sortis distinguat, cum distinguendus nequaquam iure fueris, vt causam notet, cur in inferorum inuidiam vocetur Iupiter

TE. Idest *Te Iouem*; sed, vt ex postremo dictis patet, emphaticè ponitur illud secundæ personæ pronomen demonstratiuum *Te*; eo enim per contemptum hìc vtitur Pluto, vt tacitè protestetur, Iouem indignum esse, qui cœlesti fœlicitate fruatur, cum cœlorum deliciæ iniustis, ingratis, ac sceleratis tyrannorum animis non debeantur. Quarè *Te*, inquit, idest *Te* sæuissimum fratrum, qui alios deprimis, vt ex ipsorum detrimentis ipse ad solium eueharis: Te ingratum, qui tibi vltrò, patienterq; concedentes adeò paruipendis, vt nouis cumulare iniurijs non verearis: Te iniustum, qui non iuxta ios approbatum, vel approbandum, sed iuxta perfidæ tuæ voluntatis dictamen, fratres tibi æquales esse dedignaris: Te deniq; Tyrannum, qui, pulso Patre, ac Fratribus, Cœlorum, per vim, Imperium occupaueris. Quid igitur hoc indignius? nempè vt te tantis obsessum sceleribus lœtissimus ornet Signifer. Vide quantam habeat emphasim vnicum verbum.

ET TRIONES. Triones septem stellæ sunt versus Aquilonarem circulum sitæ, & eiusdem rationis signum ex totidem stellis compactum versus Australem, ex opposito circulum effulget. Horum autem meminit Virg. pri. & 3. Æn. Primo quidem dum apud ipsum in conuiuio Didanis.

. . . . Cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit, quæ Maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Solisq; labores;
Vnde hominum genus, & pecudes, vnde imber & ignes;
Arcturum, pluuiasq; Hyadas, geminosq; triones.

Tertio verò cum solertiam Palinuri in nauigationem euigilantis describit peritissimi in morem nautæ, vbi sic habet,

Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos; atq; auribus aera captat;
Sydera cuncta notat tacito labentia Cœlo,
Arcturum, pluuiasq; Hyadas, geminosq; Triones.

& merito Triones obseruat Nautarum peritissimus, nam huiusmodi Sydera ea sunt, quæ Geminas Arctos Nauigantium directrices conficiunt, de quibus nos fusè egimus in Commentarijs ad Præfationem huius libri, cum Carmen illud præfatæ præfationis explicaremus.

Iam vagus irrupit pelago Cœlumq; secutus &c.

Hic ideò non immoror in profusiori explicatione, adeat locum cit. qui cupiat & naturam horum syderum, & ea, quę de his fabulosè narrantur, dignoscere; & illinc habebit etiam, cur Pluto Triones potiùs, quam alias hic memoret stellas; nempè vt, per Sarcasmum, Iouem tacitè redarguat de stupro, cum Plutoni vel legitimas deneget nuptias.

VARIO SPLENDORE, Hoc inquit quia signa Borealia, cuiusmodi est Vrsa Minor, quam & Plaustrum vocant, & Australia, vt est Vrsa Maior, quam & Elicen appellant, certè vario fulgore coruscant. Vel dicas poni hic geminas Arctos pro tota stellarum multitudine, ac numerositate; licet enim innumeræ sint Cœlorum stellæ, nulla tamen similis, alteri omninò est; sed alia viuacior, alia languidior; alia errabunda; alia immobilis; alia albicans. alia ignea omninò &c. vt enim hominum facięs, licet eâdem simetriâ partium constent, nulla tamen omnia adamussim perpendenti similis omninò alteri erit, quamuis imperito alicui similes videantur; ita stellæ, quamuis vulgaribus ingenijs similes inter se prorsus videantur, peritioribus tamen Astronomis ita apparent, vt nulla alteri similis omnimodè dici possit, sed varium vnaquæq; emittat splendorem. Porrò *splendor* idem propriè est, ac *lux*, *nitor*, *claritas*, & sumitur etiam pro dignitate, decore, ac gloria. Quarè sensus Poetæ est stellas huiusmodi, sicuti varia luce, nitore, ac claritate fulgent, sic vario decore, dignitate, ac gloria Iouem, quem coronant, afficere. Quod si Cœli Animam Iouem dicamus, vt aliqui voluere, ex dignitate corporis, Animæ gloriam in lucem proferunt stellæ. Et quidem postremum hoc videtur Vates attingere, dum dicit

CINGANT TE. Cingere enim propriè est *circumquaq; tegere*, sicuti vestis circumquaq; contegit corpus. Cum igitur Anima tegatur a corpore circumquaq. cum sit tota in toto, & tota in qualibet parte corporis, nec exteriùs emicet, nisi per operationes, sic, si Anima Cœli dicatur Iupiter, Cœlo, quasi corpore, non secus, ac veste corpus, circumtegitur ita, vt tantum per operationem, hoc est per lucem, atque influxus, per stellas, (idest per magni illius corporis oculos,) transmissos, appareat; ideòq. ex dignitate splendoris oculorum, ac corporis, emicat dignitas, gloria, & decus Animæ latentis, ita Cœlo lemma addi posset *Pulchriora latent.*

SED THALAMOS ETIAM PROHIBES? Cum supra exagerauerit Pluto iniuriam sibi á Fratre illatam, amplificans ab adiunctis locorum, quibus vterq; detineretur, ideòq; contraponens Cœlis Inferorum loca; Zodiaco, ac Trionibus, satellitium Iouis, ex septem pariter compositum stellis, forma sua, exprimentibus, Inferorum vmbras, caligines, loca senta situ &c. Hic emphaticè iniustitiam eiusdem Iouis exprobrare aggreditur ab adiunctis personam ipsam tangentibus: & ostendit Iouem legibus naturæ omninò auersantem: cum enim ex iure naturali insitum habeatur præceptum illud: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*, huic hercle præcepto obuersabatur, dum fratri cœlibatum imponeret inuito, sibiq; cœlibatum imponi non tantum nollet, sed immò multiplicatis pellicum gregibus, nedum vxori indulgeret, effrenata vtiq; nimium veneris licentia, vt inferius explicat fusiùs. Argumentum igitur huiusmodi in virtute præfatæ interrogationis continetur: Indignum est, & contra ius ipsum naturæ alteri velle, quod tibi nolis: Sed tu non solum priuationem lucis, Cœlorum, stellarum &c, immò nec vxoris, aut pellicum vis pati, ergo indignum est eas mihi imponere priuationes. Hoc autem præcipuè valet, cum de vxore agitur, quandoquidem vndequaq; legitimum, expetibile, licitum sit coniugium. In cœteris aliquam excusationem præferre Iupiter potuisset, iactam alean refundens in sortes: ast qui excusari poterit, vbi nil vetet connubium, præter ipsius Iouis arbitrium inuidiosè nimis agens in fratrem? Cum potiùs muneris ipsius esset fratrem matrimonio iungere, quippè præses sit Iupiter ipse connubiorum, nuptiarumq; auctor, ac dispensator, vt diximus pag. 52. col. 1.

SED. Particula igitur hac discretiua vtitur, cuius beneficio transitum faciat ab ijs, quæ antea, licet intollerabilia, vt leuiora tamen, recensuerat, & quæ num satis non fuerint á Ioue ipso, per interrogationem, quæsierat, ad id quod magis adhuc acerbum, graue, indignum, intollerabile, & execrabile; ac quod vltimo potentum iniurijs cœteris inflictam lacessat adeò, vt in furorem meritò vertat: sicq; cum dixisset: *Nonne satis visum &c* emphaticè subdit *sed*, quasi summum, extremumq; iniuriarum culmen expressurus, quod vtiq quidquid prius dixerit exsuperet adeò, vt animum ad fœdera proterenda, ad prælia, ad strages, ac implacabiles impellat ad vindictas. *Sed*

THALAMOS. Quid thalamus sit, iam diximus ipso huius libri initio, *Iunonis thalamos* explicantes; quarè hìc satis erit innuere, poni thalamos pro ipsis nuptijs: & per Synecd. plures pro vno poni, vt ex loco, in quo nuptialia oblectamenta delibantur, oblectamenta ipsa nuptiarum designentur, quæ nunquam numero singulari, profectò, clauduntur.

ETIAM. Aduerbium augendi est, quod, hoc loco, coniungi debet cum superiori particula *sed*, ita vt dicat *sed etiam prohibes &c.* idem autem sonat, ac *præterea*, seù *insuper*; vulgò *in oltre*, ex quo patet transitum quem á malis ad pessimum innuimus.

PROHIBES. Prohibeo non semper importat vocale imperium, idest iussum vocibus expressum, ne aliquid fiat; sed sæpè sæpiùs significat idem, ac *impedio*, ne quid fiat; cum autem impedimenta, ne aliquid peragatur, possint consistere, vel in vocali vetantis imperio, ex quo voluntas aduersantis declaretur; vel in sola interdum actione, quoquo modo, resultente, ita vt, vel cum expressione, vel etiam sine expressione verbali voluntatis aduersantis facto aliquo, impediamus, licet tacentes; & interdum etiam consistat in sola negatione consensus, seù concursus, cum aliquid fieri nequit, nisi alter vel nobis præstet assensum voluntatis, vel nobiscum concurrat operando; hinc est, vt pro diuersis impedimentis diuersam habeat significationem verbum *Prohibeo.* In primo sensu habetur apud Virg. Æn. 9. vbi inducit Troianos, ex Apollinis monitu, Ascanium a bello, quod, singulari certamine, suscepturus erat, auertentes: nam hæc ibi habentur.

Ergo auidum pugnæ dictis, ac Numine Phœbi
Ascanium prohibent &c.

Vbi vides Imperium vocibus expressum, & Phœbi voluntatem vocali prohibitione explicatam, ne bellum susciperet. In secundo habetur etiam apud eumdem Virg. Æn. 1. vbi bello arcebantur Troadum reliquiæ a Didonis Regno, cum enim in more tunc positum esset, vt bella clamoribus initiarentur certe, & voce voluntatem exprimente, ne littus tenerent, & prælio ... insuper arcebantur.

Quod genus hoc hominum, quanè hunc tam barbara morem
Permittit Patria! Hospitio prohibemur arenæ;
Bella cient, primâq; vetant consistere terra.

Prohibitionem pariter in sola actione dirimente consistentem, sine vocis expressione, videbis apud eumdem Virg. Georg. 4. vbi modum edocemur ludentes Apum volatus coercendi, ne aluearia relinquant, detractis scilicet Regi alis &c.

Instabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor. Tu regibus alas
Eripe &c.

Prohibere autem in postrema significatione, saltem quo ad efficaciam proprium videtur diuinitatis potius, quam humanitatis, nam, negatione consensus requisiti alterius hominis non obstante, potest homo arbitrio suo vti, & rem conficere, etiam si alter non assentiatur: pariter, si alter, cuius concursu, & cooperatione indigeat, nolit concurrere, & cooperari, potest qui efficaciter vult id, quod tali modo prohibetur, ad alicuius tertij opem confugere, & intentum assequi: at si loquamur de negatione assensus, si non approbantis, saltem permittentis causæ primæ, nil vnquam prorsus efficiet homo, tali negatione detentus, & pariter nisi causa prima concursu concomitanti cum causis secundis operetur, nil potest homo iuxta effatum ipsius diuinæ veritatis: *sine me nihil potestis facere.* Cum igitur Poeta hic de

Ioue

Ioue agat prohibente, in hoc vltimo sensu vsus est verbo *Prohibes*; nam certè Iupiter nunquam dici potest, vocali imperio cohibuisse Plutonem, ne vxorem duceret, cum immò nec intentionem habuerit prohibendi, vt patet ex promissis, à Lachesi factis supra: *Posco Iouem: Dabitur coniunx:* nec certè aliqua actione obuersante impedierat, cum Pluto nunquam antea vxorem ducere attentasset: quarè tantum remanet, vt Pluto prohiberi sibi nuptias ab Ioue dicat, eo quod spontè nuptam non obtulerit, cognita, vt cognoscere debuit, quem nihil lateat, Fratris inclinatione, ex quo tacitam Pluto arguebat negationem consensus, & concursus, quibus deficientibus, nuptiæ haberi non poterant, cum ex iam dictis pag. 52. col. 1. in solius Iouis potestate essent connubia, ideò inquit: *Sed thalamos etiam prohibes?* Et per interrogationem effert, instandi, vrgendiq; gratia, quasi nulla Ioui esse possit ab accusatione vel excusatio, vel defensio; præcipuè cum Iupiter, quæ Fratri deneget, sibi ipsi indulgeat.

NEREIA GLAVCO &c. Ab exemplo probat, indignum esse, nec tolerandum, nisi & ipse vxorem ducat, sicut cœteri ipsius duxere fratres; & a Neptuno incipiens, cur ipse minoris esse debeat conditionis, videtur exquirere, & æqualiter se se habendum insinuat, cum Frater & ipse sit. Video huic meæ explicationi non solum, sed & Lectioni aduersantem Parrhasium, qui dicit Plutonem exemplum hic à Glauco deduxisse, qui Scyllam duxerit in vxorem, & quam Parrhasius Nereiæ nomine designari contendit, eo quod filia Phorci dicatur, consequenter *Nereia*, idest Nympha maris, ideòq; legit ipse *Nereia Glauco*, & subdit *subintellige cohæret*; vel lege *Nereia Glaucum*, & ab inferiore repete verbum complectitur. Hæc Parrhasius. Verum miror hominem aliòqui tam multiplicis eruditionis egregiè adeò hallucinatum fuisse. Nam primo quidem à disparatis non valet argumentum. Quarè quomodo potuerit Pluto ex eo, quod Glaucus vxorem duxisset ritè deducere, ergò & Iouis fratri ducenda est vxor? A fratribus ad fratrem valet profectò illatio, sed a disparatis nequaquam. Secundo. Quomodo Scylla Glaucum gremio exceperit, si immò illa Glaucum amantem ne audire quidem, nedum amare sustinuit, vt videbimus hoc eodem lib. in descriptione Siciliæ. Tertio, quomodo Glaucus Scyllà potitus est, quæ à Circe Glauci amante, ac se Scyllæ postponi indignante conuersa fuerit in monstrum, ne eam Glaucus foueretur, vt pariter loco prædicto videbimus? Denique vnde probat Parrhasius Scyllam inter Nereidas fuisse recensendam? Certe oppositum, nos breui mox ostendemus, explicantes quæ, & cur Nereia dicatur. Vulgatam igitur cum Heinsio, & alijs sequimur, & sic paucis explicamus

NEREIA AMPHITRITE. Vndarum Reginam esse Amphitritem Maris Deam, ac Neptuni vxorem, adeò inualuit apud Poetas, vt nil iam magis decantatum. Sed quæ illa sit, aut quid sit, non omnibus fortasse notum. Amphitritem igitur inter Nymphas Oceani, quæ à Patre Nereo, Maris Numine, Nereides appellantur, enumerat Mythol. Nat. Com. lib. 8. cap. 7. innixus Hesiodo, qui, in Theogonia sua, enumerans quinquaginta Nerei filias, inter illas nominatim recenset Amphitritem; ideò à Poeta hic *Nereia* dicitur, per patronimicum a Patre Nereo deductum: ex quo patet, quam falsò Parrhasius Scyllam dixerit Nereiam appellari, quia Phorci filia sit, & Nympha maris. Quamuis enim non ignorem, ex communi modo loquendi, maris Nymphas omnes Nereidas appellari; scio etiam hoc factum per ampliationem denominationis, non per proprietatem nominis; nam, quia nullus ex maritimis Dijs tot Nymphas, quot Nereus, genuisse dicitur, ideò Pater Nympharum omnium, quasi solus fuerit ipse, omnes *Nereides* appellatæ fuerunt, denominatione à potiori, non a tota collectione, desumpta. Verum hic Vates Nereiam dixit Amphitritem, vt stirpem notaret, ortumq. Amphitrites ex Nereo; proprietatem secutus, non verò ampliationem Patronimici. Quomodo verò Amphitrite, ex Nympha, in Maris Reginam excreuerit, habetur ex Mythol. cit. lib. 2. c. 8. ibi enim dicitur Neptunus captus amore Amphitrites, cum nullo pacto eam posset in sui amorem allicere, delphinum misisse, qui eam sibi conciliaret, suaderetque, vt Neptunum æquo animo maritum ferret; quod munus cum fœliciter obijsset delphinus, ob perpetuam tanti beneficij memoriam, inter sydera relatus dicitur: ad quam Metamorph. alludens Tassonus Heroicomicus, inquit:

Nettun si fè portar da quel Delfino,
Che frà l'onde del Ciel nuotar non teme.

sic, cum Amphitrite maris nupserit Regi, Reginam illam maria omnia meritò venerantur. Quod si quæras, quid, in rei veritate, sit Amphitrite, accipe, quæ recenseat cit. Mythol. Nat. Com. dicto lib. 2. c. 8. sic. Neptuni vxor dicebatur esse Amphitrite, quæ nihil aliud est quam ipsa aqua, vt in Cyclope ait Euripides his verbis.

Ego vadum peruanseo, cæcus licet,
Per Amphitritem hanc, meo incedens pede,

quam Amphitritem *glaucam*, & *piscosam* nominauit Orpheus in Argonautis, cum *hæc sint maris*, non Deæ alicuius, *adiuncta*. Hæc igitur, cum Aqua sit, dicitur vxor Neptuni, cum Is spiritus sit per totam aquam diffusus, & tanquam anima ipsius aquæ elementi. Hæc Nat. cit. Hic tamen Claudianus Poetam agens in sensu Poetarum Amphitritem accipit pro maris Dea; sed noluit adeò Poeticis inhærere, vt non ostenderet, se non ignorare, quid, in rei veritate, fuerit Amphitrite; & hac ipsa etiam de causa *Nereiam* appellauit, quia nempe Nereus *mare ipsum*, siuè *marina aqua* ab aliquibus esse dicitur, vt notat Mythol. cit. lib. 8. cap. 7. citans pro eadem opinione Ouid. in Deianiræ sic canentem.

Respice vindicibus pacatum viribus orbem
Qua latam Nereus cæruleus ambit humum

certum est enim *marinam aquam* circumagere totum orbem, quod non conueniret *Nereo*, pro Numine accepto, cum Deitates Poetarum indigerent curribus, quibus de loco ad locum veherentur, consequenter non omnia terrarum loca, vnico amplexu pertingerent. Vide nota stultitiam antiquorum, qui Deos limitatos non verò immensitate, aut infinitate fruentes effingerent. Aliqui Amphitritem Oceani filiam autumant. Sed facile concordari possunt sententiæ, nam cum illa filia Nerei sit; Nereus verò Oceani dicatur filius, nil mirum si Amphitrite filia, per descendentiam ab eo deriuatam, Oceani dicatur. Hæc itaque

COMPLECTITVR NEPTVNVM. Idest Nupta Neptuno est; ponit enim Poeta blandimenta, & amplexus legitimè ad connubium consequentes pro ipsis connubijs; prima enim coniugalis arrha inter sponsum, & sponsam, oscula existunt, & amplexus. Quod si velis, verbum complector idem significare, ac *in sinum recipio*, vt certè interdum significat, modestissimè explicabit hic Claud. ipsam legitimi matrimonij consumationem. Sed nota principaliter, cur verbo *complector* vsus sit; causa enim fuit, vt innueret sententiam mox supra relatam, nempè Neptunum spiritum aquæ esse, qui aqua ipsa, tanquam corpore anima, circumtegatur vndequaq; ac complexu arctissimo detineatur, quod vt magis exprimat, & se ad illam sententiam respicientem ita locum aperiat, *notam maris* subdit nempè *complectitur*.

GLAVCO GREMIO. Glaucus enim color proprius vndæ maris videtur, nempè color de albo, ac viridi participans: quasi dixerit, Amphitritem, gremio ex vndis compacto, Neptunum excipere, licet non ignorem huiusmodi epitet. à supracit. Orpheo desumptum, qui glaucam Amphitritem appellauit. *Gremium* autem propriè dicitur spatium illud, quod est inter complexum *femorum*, nempè partium exteriorum coxendicis, & *feminum*, nempè partium eiusdem interiorum, & in quo complexu mulieres concipere solent. Ex quo vides, quam exactè ex ipso Poetæ textu confirmetur explicatio, à nobis, secundo loco, tradita circa intelligentiam illius verbi *complector*, ita scilicet, vt ad consumationem matrimonij referatur. Hodie quidem promiscuè à quampluribus vsurpatur *gremium*, ac *sinus* pro eodem; sed, si rigorosè accipiantur, valdè distinguuntur, nam *gremium* spatium est iam descriptum: sinus verò spatium est intra pectoris, brachiorumque complexum. Sed hæc obiter. *Complectitur gremio*

NEPTVNVM. Fuisse hunc Iouis fratrem, ac Plutonis, ex Saturno, & Opi progenitum sæpius innuimus; quarè argumentum à pari desumitur: eundem Maris Deum, Regemque, ac domitorem esse, eo quod, sortitione facta inter fratres, vndarum huic regnum obtigerit, satis constat: quare non immoror. Vnum attingere non renuam. Quo pacto scilicet ab acerba Saturni Patris, filios omnes deuorantis voracitate fuerit ereptus. Cum igitur Rhea mater, seu Opis (nam eadem duplici hoc nomine insignitur) Neptunum peperisset, eum dicitur in ouili absconditum opilionibus, hoc est pastoribus alienas oues pascentibus, alendum tradidisse inter agnos; ac pullum equinum, quem se simulabat peperisse, vorandum obtulisse Saturno. Sic itaq; seruatum Neptunum, adultumq; iam, à regno adauctum, amoribus turpiter addictum recensent, adeòq; & pellicum greges habuisse fertur. Quarè nota acumen ingenij, quo Claud,

eijcet,

eluceat, dum ait: *Neptunum gremio complectitur Amphitrite*; quasi indirectè innuat, laxatam Neptuni libidinem semper ad alienas vagantem extitisse, nisi quatenus amplexu Amphitrites detineretur, & tamen vxore non caruisse, cum tot extra vxorem pellices numeraret; Plutonem verò Coelibem omninò detineri immeritò, & maxima vtiq; iniuria.

TE IVNO &c. Postquam, vxorati Neptuni Fratris exemplo, indignum esse se solum connubijs carere, ostenderit Pluto, ad exemplum ipsius Iouis progreditur; & vnico, vt ita dicam, verbo multas infarcinat querelas, multas euibrat exprobrationes, quas paulatim in sequentibus exponemus.

IVNO. Hæc (vt indicatus iam latens eruitur sensus) filia Saturni, & Opis, consequenter Iouis, ac Plutonis soror fuisse dicitur; quæ quidem à voracitate Patris esse potuit immunis, quia pactum, à Saturno cum Titanibus initum, ad Mares tantum, quippè successionis capaces extendebatur, non autem ad foeminas, quæ ad regnum subeundum inhabiles ipsa natura essent sua, ideòq; à Titanibus neglectæ. Cum igitur Iuno adoleuisset, & nubilem iam ætatis florem attingeret, eam dicitur Iupiter deperisse; cumque aliquando tandem eam à Deabus cœteris seiunctam vidisset, nactus insidiarum tempus, in cuculum conuersus, ad montem, qui Thronax tunc, postea Coccijs à cuculo (vt refert Myt. Nat. Com. lib. 2. c. 4.) est dictus, in quo Iuno sola erat, conuolauit, excitata priùs tempestate, qua illuc videretur impulsus, aduolasse. Hic tremens, ac frigens, ad ipsius Iunonis genua volatum auis demisit: Iuno verò, illius miserta auiculæ, vestem continuò circuminiecit. Tum Iupiter, propria reassumpta figura, rem cum illa habere tentauit. Recusabat illa, matrem verita, si resciuisset; ast vbi, se eam ducturum in vxorem, promisisset Iupiter, cestum Veneris dissoluendum amanti illa permisit. In cuius rei memoriam, in Argiuorum templo, erecta fuit statua Iunonis in throno sedentis cum sceptro, in cuius summitate cuculus insideret: sicque Iuno facta Iouis fuit & soror, & coniux, vt canit illa de se ipsa apud Principem Poetarum Æn. pri.

Ast ego, quæ Diuum incedo Regina Iouisq;
Et soror & coniux, vna cum gente tot annos
Bella gero &c.

Hoc autem ipsum, quod de se iactat Iuno, Ioui exprobrat Pluto, vt rem, perhorrendum facinus perpetratam. Insuper ex ipso *Iunonis* nomine fratrem insimulat, tamquam à Plutonis iurium vsurpatorem; *Iuno enim diuitiarum Dea* credita fuit ab Antiquis; atq; adeò cum vigeat axioma; *si vis nubere, nube pari*, nulli videbatur copulanda diuitiarum Dea, nisi ipsi diuitiarum Deo Plutoni traderetur. *Ideò te Iuno &c.* inquit, vt ostenderet Iouem ab eo vsq; tempore falcem misisse in alienam segetem, ac Thalamos Plutoni prohibuisse, saltem indirectè, cum eam sibi assumpserit, quæ illi soli deberetur.

RECIPIT SINV. Hoc est amplexibus recreat, ac fouet. *Recipere* enim est *rem semel depositam rursus assumere*: Sed est etiam *admittere*, seù *accipere aliquem*, seù *aliquem honoris, vel beneficij, vel humanitatis causâ suscipere*. Hæc autem commoda omnia penes Iouem, in Iunone esse ostendit Pluto; nam cum è sinu Iouem Iuno dimiserit interdum, cum fulminibus opus fuerit emicare, iterùm reassumit, ac fouet, & in sinum admittit obsequia tribuens maritalia, suscipitq; humaniter, vt à suscepto euibrandorum labore fulminum restauret, ac coniugalibus recreet blanditijs. Quid sit autem *sinus* iam mox supra diximus, quarè non repeto.

TE. Emphaticè non solum positum est hic pronomen istud demonstratiuum, vt scilicet, quæ supra obiecisse in simili compellatione iam vidimus pag. 75. col. 2., iterum objciat, sed, vt scienti in memoriam tacitè reuocet modum, quo Iunonem turpiter, vt mox vidimus, duxerit, & carpat Iouem ipsum, qui nefario nisu sororem deceperit, ac deceptam vitiauerit, quasi diceret: *Te deceptorem; Te violatorem; Te constupratorem &c.*

FESSVM. Correspondet, his verbis, ac cohæret Poeta ijs, quæ supra dixerat, cum Iouem crudelissimum appellauit inquiens: *Tantum ne tibi sæuissimè fratrum &c.* nam hic etiam crudelitatem, & quidem Ioui summam attribuit, cum dicat, non cessare eum à fulminibus euibrandis, nisi continuatione *fessum* laboris; *Fessus* enim non dicitur, nisi qui exuberanti labore neruos senserit infractos, ac languescentes, vt de messoribus ait Virg. Ecl. 2.

Thestylis, & rapido fessis messoribus æstu.

& quidem Antiquorum fuit opinio asserens Iouem crudelissimum Deorum omnium esse: quarè ex græco Phyletio desumpta hæc carmina in vernaculam transtulit linguam Mythol. cit. lib. 2. c. 18.

Iupiter, haud quisquam Diuum mortalibus est te
Sæuior, atq; fessus magis; haud miserere virorum.

ex deficientia igitur virium, seù lassitudine nimia labor assiduus deducitur, quo vires franguntur, ex labore autem assiduo pronus in malum semper fulmina euibrantis animus, atq; obdurata sæuities, quæ non desistit à pœnis infligendis, nisi cum vires fractæ fuerint exercitæ crudelitatis continua exercitatione.

POST FVLMINA. Idest postquam fulmina ad lassitudinem vsque, ac virium deficientiam euibraueris. In quo nota, quam extenuet ipsius Iouis potentiam, quæ scilicet impar muneri euibrandorum fulminum ostenditur, dum eorum eiaculatione dicitur fatigari. Quid sint fulmina, & cur Ioui tribuantur, atq; à quibus efformentur, diximus in explicatione ad Carmen. *Quod non Cyclopea sola &c.* quarè ad vlteriora citato iam prouehor gradu.

CONSANGVINEO SINV. Exprobrat hic Ioui Pluto illicitas nuptias, quippè, quæ in primo consanguinitatis gradu cum sorore videlicet contractas, vt ostendat, Iouem nuptam sibi, toto licet iuris emporio reclamante, contra id, quod ius, & fas esse posset, adsciuisse; & consequenter exageret, quam indignum sit, meritòq; prouocans iras, licitas Plutoni nuptias denegati ab eo, qui etiam illicitas adijt, vt voti compos fieret nefarius. Lucianus in Dialogis mortuorum Iouem excusare velle videtur ab hoc, quod sororem duxerit, dicens hoc fecisse more Parthorum, quibus mos fuit, vel sanguine coniunctas, in vxores ducendi. Sed absurdius esset Deorum Regem secutum fuisse hominum à legibus aberrantium exempla, ipso iure damnata, quam si diceremus excusaturi, legibus non subiacere, qui summus sit omnium legislator. Verùm, & hæc eneruis ratio esset, cum legislatores ipsi, & quidem grauioris nominis, ex se ipsis vindictas violatarum sumpserint legum, vt patet ex Seleuco, Licurgo, & alijs ab Aitulpho in sua officina historica relatis, vt dignoscamus, non abs re esse hic querelam Plutonis in Iouem, ob incæstas nuptias cum sorore. Iure autem consanguinitatis nota sororem signat hic Vates dum ait: *Te consanguineo recipit &c. Iuno sinu*; idest *sororem*; nam consanguineorum nomine continentur etiam fratres ex eodem patre nati, vt habetur lib. 3. instit. de legitim. agnat. success. § 1., consequenter & sorores, & profectò cum consanguinitas, à qua consanguineus sit ipsa sanguinis coniunctio; nulla certè maior quam inter fratres ex eodem patre natos consanguinitas. Ideò *Recipit te consanguineo sinu*.

QVID ENIM NARREM &c. Per præteritionem attingit Pluto effrenatam Iouis libidinem, quæ solà vxore non exsaturata pellicum in dies numerum augeret, vt demonstret, quam intollerabile sit, licita petentibus denegari ab eo, qui per omne nefas, in eodem genere, excurrere non perhorrescat; minora se, & licita exquirere indicans, nec sine summa petentis iniuria à Ioue fratre denegata.

QVID. Aduerb. hoc interrogandi est, idem significans, ac *cur*, seù *quam ob causam*, vel *ad quem finem*. Quo aduerb. emphaticè innuit, quæ de vxore incæstuosa dixerit, satis superq; esse ad ostendendam effrenatam Fratris libidinem; ideòq; nullam iam esse causam, cur superaddat; atque ideò per præteritionem se nolle dicere, quæ tamen maximè dicit, profitetur, ac per interrogationem effert, cui responsio pateat nulla nisi narratorum affirmatiua.

ENIM. Particula coniunctionem causalem importans est, vt magis vim acquirat expositus, eâ appositâ sensus.

NARREM dixit potiùs, quam *dicam*. nam dicere est rem aliquam, verbis etiam obscuris, & vix indicantibus, quomodocumq; exprimere; at verò *narrare* est rem aliquam serie, & ordine, quo res gesta est, recensere, ita vt neque quo ad factum, neq; quo ad facti circumstantias, illa teat. Narranda autem quæ sequuntur procul dubio Ioui, sibi omnium apprime conscio, non erant; ideò, non esse, cur narret, inquit; sed vt maximis afficiat improperijs quantum satis est, dicit.

LATONIA FVRTA. Alij legunt *latitantia furta*, ita vt dicat Pluto, furtiuos Iouis concubitus æquari verbis non posse. Sed, licet quo ad sensum non impropria esset hæc locutio, vitiosa tamen est, nam eo ipso, quod *furta* dicantur, *latitantia* sunt; ideòque superfluum esset Epitetum. Vulgatam igitur sequens iam explico. Latona, cuius deriuatiuum est *Latonia*, Cœi Titani ex Phœbe filia fuit, vt expressè testatur Ouid. Metamor. 6. apud quem sic Niobe.

Quoq; modo audetis genitam Titanida Cœo

La-

Latonam praferre mihi? &c.

Hanc eximiæ ferunt fuisse pulchritudinis, ideòq; à Ioue adamatam, vt expresse Hor. 1. Carm. ode 21.

Intonsum pueri dicite Cynthium
Latonamq; supremo
Dilectam penitus Ioui.

Latonam igitur compressit Iupiter, quæ Dianam, & Apollinem concepit. Sensit tandem Iuno, cui adulterium fuerat occultum, factam Iouis pellicem Latonam in vtero gestare conceptum, eamq; Cœlo depulit non solum, sed Pythoni serpenti iussit, vt illam insequeretur. Subindè, Iunone instante, terra coacta est vniuersa, vt iuraret se nullum Latonæ parturienti receptaculum concessuram. Hoc tantum non obstricta iuramento Insula Delos, quia, cum hæc insula instabilis esset, fortè iniurandi tempore sub vndis delitescebat; quarè postea, cum tempus pariendi Latonæ aduentasset, iussa hæc insula emergere, vt dicitur, à Neptuno, & locum parturienti, quippè non iurata, præbere; vt & de facto præbuit; ideòq; Δῆλος vocata, hoc est apparens, & manifesta; innuit autem hoc ipsum Niobe apud Ouid. cit. sic prosequens iam dicta *Cui maxima quondam*

Exiguam sedem parituræ terra negauit
Nec Cœlo, nec humo, nec aquis Dea vestra recepta est,
Exul erat Mundi, donec miserata vagantem,
Hospita tu terris erras; ego, dixit, in vndis,
Instabilemq; locum Delos dedit &c.

Vt autem ibi & Latona pariens, & Partus Iunonem laterent, in hanc insulam dicitur aduolasse Latona à Ioue in coturnicem conuersa: ex quo factum aiunt, vt insula illa Ortygia diceretur, cum sit ὄρτυξ coturnix apud græcos. Alij tamen dicunt, non Latonam, sed sororem eius Asteriam, item à Ioue compressam fuisse in coturnicem commutatam, atq; vt Iunonis iram effugeret, se præcipitem in mare dedisse, & conuersam, vel Iouis pietate, vel Iunonis indignatione, in insulam, appellatam, à coturnice, Ortygiam eam fuisse; immò ideò hanc insulam non fuisse, in Latone perniciem, iuramento adstrictam, & sororem subindè ad se fugientem recepisse, vt pariendi sedem haberet tandem. Sed, quidquid sit de hoc, certè clam Iupiter Latonam, vt aiunt, compressit, ne Iuno resciret; cum tamen resciuisset, iterum clam esse voluit, ne à Pythone læderetur; clam parere, & clam partus, donec adoleuerint educari; quarè, cum omnia quasi furtim peregisset, Latonia furta à Plutone commemorantur; licet enim apud nos *Furtum* sit clandestina alienarum rerum arreptio, antiquitus tamen latiùs patebat huius vocis significatio; *furta* enim dicebantur omnia, quæ clam fierent, & committerentur: ex quo *furta* pro adulterijs, clandestinoq; amantium coitu, frequentissime vsurpata legimus apud Poetas. Sic Tibullus: *Celare volt sua furta Venus.* Virg. Georg. 4. in eodem sensu hoc nomen inflectit.

Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martisq; dolos, & dulcia furta.

Consonat Torquatus Tassus italicæ poesis antesignanus, dum amatorias illecebras inter Rinaldum, & Armidam describens Cantu 16. sic habet.

Ma quando l'ombra co' silenti amici
Rappella à furti lor gl' amanti accorti
Traggono le notturna hore felici
Sotto vn tetto medesmo entro quegl' horti.

quarè iure merito etiam Claudianus hic clandestinum Latonæ stuprum à Ioue perpetratum, ac multiplicatos subindè coeuntium actus *Latonia* furta nominauit, vt modestiùs loquens altiùs Iouem carperet, qui ea actu impleuerit, quæ vel dictu obscæna, vel ab ipso Plutone censebantur.

QVID CEREREM? Cererem pariter Saturni, & Opis filiam memorant, Iouis, Iunonis, ac Plutonis, Neptunique sororem. Hanc pariter ob eximiam sui pulchritudinem adamasse dicitur Iupiter, & compressisse, ita vt ex illa Proserpinam susceperit filiam. Ex quo satis perspectum est, nullum stuprum, nullamq; turpitudinem, vel domesticam, Iouem sibi putasse deuitandam. Mirarer mehercule dementem Gentilium stultitiam, quæ turpes adeò Deos impensè veneraretur, ni scirem, eos tales sibi Deos effinxisse, vt liberiùs ipsi in omne, impium quamuis, facinus delaberentur impunes non solum, sed etiam gloriabundi, quasi obscæna quæq; perpetrantes Deos suos imitarentur, ijsdemq; inhærentes effingerentur.

Tantæ molis erat sceleratam condere gentem.

ex iteratis igitur stupri, adulterij, ac incæstuosi coitus criminibus Iouem hic redarguit Pluto, & infandum esse confirmat, eum illicitis, obscænis, horrendisq; indulgere libidinum generibus, sibi verò & licita negari. Circa particulam *quod* satis diximus supra: tantum nota Emphaticam eiusdem particulæ repetitionem.

MAGNAMQVE THEMIN? Themis Cœli, & terræ filia dicitur, Dea scilicet recti amans adeò, vt homines edocuerit, ea petere, quæ fas esset; ex quo etiam Θέμις dicta; nam Θέμις græcè *fas* dicitur. Sanctitas tamen huius Deæ, quæ quod fas esset tantum sectabatur, non absterruit Iouem, ne eam per nefas appeteret. Hanc igitur concupiuit Iupiter, & eius adeò amore, antequam Iunonem duceret, exarsit, vt sibi eam vellet vxorem. Themis virginitatis amans, non solum oblatos coniugales thalamos intrepida recusauit, sed, vt procum declinaret, fugâ sibi, atque integritati suæ consulere properauit. Verum quis fallat amantem? Secutus Iupiter est fugientem, ac tandem, in Macedonia deprehensam, turpiter violauit. Pluto igitur stuprum huiusmodi obijcit Ioui, & *magnam* vocat *Themin*, quia *magnum* non solum, sed *maximum* est, fœminam peregrinationis, ac fugæ ærumnas præeligere, ne copiam sui faciat amatori, stellarum quamuis imperio præfulgenti. Aduerte autem hic quantum Plutonis in Iouem improperia assurgant; Emphaticè enim in Themis violatione ostendit Iouem ius omne, ac quodcumq; fas proculcantem, vt propriæ indulgeat libidini, ac subinde, quasi Xenocrates esset, Plutoni licitas etiam denegat Nuptias. Scio Parrhasium censuisse non enumerandas Cererem, ac Themin inter pellices, sed inter vxores Iouis, cum dicat Iouem tres habuisse vxores, nempe Iunonem, Cererem, ac Themin. Verum in hac sententia non fuisse locutum hic Vatem patet ex ipso contextu; nam habita mentione Iunonis vxoris statim ad Latonam Iouis pellicem transuolat; cum autem post eam, ac sub eadem particula *quod* memoret immediate Cererem, ac Themin euidens est, eas non vxores censuisse, sed Pellices. Verùm si etiam dicendæ essent vxores, adhùc vigeret quam maximè Plutonis argumentum iniustum enim esset, vt, qui tres sibi voluerit vxores, vnicam fratri denegaret. Sed vt dixi minus ad mentem Vatis videtur id esse.

TIBI TANTA CREANDI COPIA. Triplici, præter Iunonium, scelere obiecto, quasi ipse inferorum Deus hæc prosequi sine sthomaco non posset, cætera, quæ posset recensere, quasi aceruatim vnico dicto complecti vellet, subdit: *Tibi tanta creandi copia?* Quasi dicat; numerum ternarium attigi, nam hic numerus tantæ perfectionis est, vt æquiualeat superlatiuo, sicuti *ter fælix* pro superlatiuo *felicissimus* vsurpatur: immò superlatiuum ipsum transcendere videatur interdum, ideòq; *ter maximus* dicitur ille, cui nihil addi, & de quo nihil magis prædicari potest; vt, inquam, ostenderem, effrænatas libidines tuas herculeas Venerei Oceani metas transcendisse. Quis enim omnia lasciui furta recenseat? Vno verbo dicam, quæ integro vix queant volumine contineri. *Tibi tanta creandi copia*, idest tot vxores, tot pellices, tot nati &c. Tres enim vxores dicitur Iupiter duxisse, *Metim*, nempè Oceani filiam, Gnosiam, alteram apud Theremum fluuium occupatam, cuius nomen ab auctoribus reticetur, tertiam verò Iunonem sororem, & si addenda esset cum Parrhasio Themis hæc quarta esset, ac Ceres quinta. Sed non id ad mentem Poetæ, vt vidimus. Pellices autem quis enumeret? Adsunt Europa, Calistus, Niobe, Laodamia, Alcmena, Taygetes, Antiopes, Leda, Danaes, Iodama, Carmes, Protogenia, Ægyna, Torrebia, Ora, Birnus, Electra, Thalia, Garamantides, & aliæ sexcentæ, quarum nomina recensere operosum nimis. Quod si harum, quas recensuimus, filios ex Ioue conceptos nosce desideres, ac vniuscuiusq; matris conditiones agnoscere, adeas Mythol. Nat. Com. lib. 2. cap. 1., vbi, post longam enumerationem, subditur ab auctore: *Alij complures filij Iouis nati esse dicuntur ex varijs adulterijs, quos omnes numerare longum sanè esset opus; quam enim in formam non mutatus est Iupiter, vt optatis amoribus poteretur; aut quis formosiores mulieres maritus domi seruare discedere poterat? Quam multas deluserat? Quam multas stuprauit? Quam multas extra patriam asportauit? Nec fuit is innumerabilium propè fœminarum complexibus contentus &c.* ex quo patet innumeros etiam Iouis filios fuisse, ideò *tibi tanta creandi &c.*

TIBI. Emphaticè, idest; tibi semper in Venerem prono: tibi constupratori: tibi incæstuoso: tibi, qui, licita fratribus denegans, illicita cumulas tibi: tibi, per omne nefas infandas prorsus libidines explenti &c.

TANTA. *Tantus* adiectiuum nomen videtur à *tam* deriuari, & quantitatem significat, ita vt idem sit *tantus*, ac *tam magnus*, seù *tam multus*, tam continuæ eum, quàm dis-

cretæ

eretæ deseruit quantitati. Correspondet huic nomini correlatiuè nomen *quantum*, sed interdum reticetur, nam facilè subintelligitur *quanta ex dictis pateo*, vt hic

COPIA. Idem est ac *facultas, licentia, potestas*; & aduerte, quam aptè Poeta hic eo vtatur vocabulo *copia*, & non magis adhibuerit nomen *potentia, facultatis &c.*: scis enim, quotiescumque mulier viro in actum venereum consentit, ac eidem copulatur, dici illam tali viro *copiam sui facere*, vt modestiùs auctores, quod obscænum dictu est, exprimant; ergò, cum tot vxores, tot pellices *copiam sui fecerint Ioui*, quid meliùs dici poterat à sapientissimo Vate, quam *Tibi tanta creandi copia*: idest (vt optimè interpretatur Clauer.) tot arua genitalia tibi sunt exposita, vt vbiuis queas vomerem figere &c. Video Parrhasium hoc loco legentem: *Vbi tanta creandi copia*, verum, quia, si, pro *vbi*, *tibi* reponatur, & magis assurgit emphasis, & rectiùs textui textus correspondet; nam emphasis, emphasi superadditur in vocibus *te consanguineo &c. tibi tanta &c.* ac inferiùs: *te felix &c.*, addita etiam traductione figura, quæ mirificè carmen exornat, ideò vulgatam sequor cum Heinsio, Clauer. & alijs. Insuper *copia* significat *affluentiam, redundantiam*, vulgò *abbondanza*, quæ ad stomacum vsq; satiet habentem; quarè aptè hoc nomine vtitur, vt innuat, Iouem, ad fastidium vsq; delicijs amatorijs indulsisse.

CREANDI. *Creare* pro eodem sumitur hic, ac *producere*, seù gignere. Antiquitus enim vigebat adeò illud ab Aristot. decantatum axioma: *Ex nihilo nihil fit*; vt veram actionem creatiuam vel non agnoscerent, vel, vt Chimericam, negarent: ideò primum Chaos posuere, materiam scilicet informem, ex qua, tamquam ab æterno præexistente, omnia subinde fuerint educta. Ast verò, postquam, theologicis facibus, phylosophorum tenebris illuxit Fides, maximam nos distinctionem agnouimus inter actionem creatiuam, & eductiuam, seù generatiuam; nam *creatio est productio rei tam ex nihilo sui, quam ex nihilo subiecti*. Generatio verò, prout genericè ad omnem extenditur productionem, *est mutatio totius in totum nullo sensibili remanente vt subiecto eodem*, & actio eductiua *est productio alicuius formæ dependenter à materia*; hoc est à subiecto præexistente, de cuius potentia educatur. Generatio verò, prout ad viuentia contrahitur, *est Origo viuentis à principio viuente coniuncto in similitudinem naturæ*; ex quo patet, actionem creatiuam ex nullo præsupposito subiecto, idest verè ex nihilo totius omnia condere; actionem verò eductiuam, productiuam, ac generatiuam, dependenter tantum ab aliquo subiecto concurrenti opus suum efficere. Quarè iam verbum *creare*, ad hoc vt significet idem ac producere, & gignere, dicendum est per cathacresim vsurpari. Nec nouum videatur hoc verbum, pro *producere*, ac *generare* acceptum; nam & Ennodius sæpè Creatorem pro Patre vsurpauit, vt notat eruditissimè Clauer., & apud Poetas omnes frequentissimè illud reperies. Vnum tantummodo, aut alterum exemplum breuitatis gratia adducam ex Virg., & primum habetur Georg. pri. vbi terra dicitur Thyphoeos, ac Titanas creasse, hoc est genuisse, seù produxisse.

. . . . Tum partu terra nefando
Cœumque, Iapetumq; creat, sæuumq; Thyphœa,
Et coniuratos Cælum rescindere fratres.

Secundum exemplum habetur Æn. 10. vbi Regina pariens creare dicitur: *Et face prægnans*
Cisseis Regina Parim creat &c.

immò tam latè interdum verbum *creare* vsurpatur, vt etiam noui magistratus *creari* dicantur; quarè nil mirum si & hic pro *gignere* vsurpetur, vbi *copia creandi* pro eo desumi, & intelligi debet, vt dicat: *copia exercendi* actionem generatiuam.

TE FOELIX &c. Ab vxorum, ac Pellicum gregibus, quibus abundasse Iouem, ostendit Pluto ad natorum turmas descendit, ostendens, non interdicendum alijs, quod Ioui impensè adeò placuisset. De pronomine *Te* iam satis diximus, traductionem figuram nomina per varios casus, ne tædium pariat, inflectentem adnotauimus. Emphasis tantum remanet explicanda, quam inesse huic pronomini hic iam innuimus. *Te*, inquit, idest Te indignantem alios thoro frui, natorum copia delectari &c. Te fratrem fratri cœlibatum, à quo tu abhorreas, imponentem &c.

FOELIX TVRBA. Fœlix dicitur non modo, qui habet in seipso formaliter fœlicitatem, sed & qui causatiuè alium facit esse fœlicem. Cum igitur Pluto dulce putauerit *Patris regnoscere nomen*, consequenter in partem fœlicitatis vocari, qui filios procreauerit, iure Natorum Iouis turbam fœlicem appellat, idest quæ fœlicem reddat genitorem. In quo ipso sensu vsurpatum videmus nomen *fœlix*, etiam à Virg. vbi Ænæam inducit Veneri, non satis sibi notæ, tunc temporis, quo illi ignoto apparuit vultu, supplicationes porrigentem, vt sibi suisq; pareret fœlicitatem: sic enim Ænæas Æn. 1.

An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis vna,
Sit fœlix, nostrumq; leues quæcumq; laborem.

TVRBA. Multitudinem numericam, & quidem non paucorum significat hoc nomen; dicitur autem turba à turbando, quia, vt plurimum, vbi multitudo, ibi confusio est, & turbatio. Ast hic turbam dictam arbitror per antiphrasim, eo quod multitudo filiorum, quæ semper turbationes immiscet, & sibi ipsi obstrepens, & alijs, Patrem minimè turbet; sicq; emphaticè se habebit hoc nomen *Turba*, ita vt indicet, tantam esse dulcedinem, quam percipit genitor ex filijs, vt turbationes ipsæ, quæ ex natorum turba inferuntur, in partem illi cedant fœlicitatis, sunt enim copiosi illi ornamentum vnicum fœlicitatis paternæ, vt doctè adnotat in hunc locum Barthius.

NATORVM. Hoc est filiorum, qui à verbo nascor *Nati* dicuntur. Masculeo autem genere vsus est, quia, licet Iupiter mares non solum, sed & fœminas ex adulterijs suis suscepisset, tamen de fœminis non fit mentio, ex eo quod sexus ille imperfectus non videatur aptus ad impertiendam Patri gaudiorum fœlicitatem, naturæ enim insitum est, vt in natiuitate maris lætemur, ex ortu verò fœminæ tristemur potius, quam lætitias sumamus. Ideò *Natorum* prudenter dixit, vt perfectiùs gaudium Iouis exprimeret. Quam iure autem Ioue natos nomine turbæ comprehenderit Pluto, ad eorum multitudinem indicandam, satis in comperto erit, si cit. Nat. Com Mythol. consulas lib. 2. cap. 1.; ibi enim *Preces* dicuntur Iouis filiæ, &, cum Preces innumeræ sint, vide quam benè turbæ nomine designentur. Quod si de maribus, iuxta textum, loquamur, inter Iouis filios ibidem enumerantur Minos, & Rhadamantus ex Europa; Arcas ex Calisto; Pelasgus ex Niobe; Sarpedon, & Argus ex Laodamia; Hercules ex Alcmena; Taygetus, & Saon ex Taygete; Amphion, & Zetus ex Antiope; Castor, Helena, Pollux, & Clitemnestra ex Leda; Perseus ex Danae; Deucalion ex Iodama; Britomartes ex Carme; Megarus ex vna Schissidum Nympharum; Æthlius, & Æpaphus ex Protogenia; Arcesilaus, & Carbaus ex Torrebia; Colaxes ex Ora; Cyrnus ex Birno; Dardanus ex Electra; Pallici fratres ex Thalia; Hiarbas, Phyleus, & Pilumnus ex Garamantide &c. ideò optimè inquit Poeta: *Natorum turba*.

CORONAT. Verbum à corona deductum est, & quidem optimè hic adest nam *corona* sæpè sæpiùs consessum plurium indicat hominum, vnum aliquem circumquaq; stipantium, vt euenit in theatralibus ludis, in declamationibus oratorijs &c. Quarè *coronant*, inquit etiam Claudianus ad multitudinem magis exprimendam; si enim *coronare*, hoc est *circumambire*, (vt explicat Barthius) filijs debuit Iupiter, qui, vt diximus, creditus fuit anima mundi, nulla mundi totius pars esse debuit, quæ Iouis filios non offerret. Insuper corona in tripudijs vtebantur Antiqui, ita vt & Conuiuæ coronati adessent, & vina ipsa coronarent: itaque, vt magis ostendat Pluto tripudium Ioui ex tot filijs propinatum, filios illi adstantes memorat in coronam. Illud etiam tritum est, quod de filijs dicitur, eos nempè vnicum Patris esse coronamentum; quod deductum arbitror ex eo, quod olim, apud Romanos, qui liberos plures haberet, prior fasces sumebat; ex cap. septimo Legis Iuliæ, vt notat in hunc locum Dempster. ex Gellio lib. 11. cap. 15. Quarè optimè *Natorum* turba coronat. Adde apud antiquos solitum fuisse, vt gloriæ symbolum extaret corona, ideòq; ob præclarè gesta facinora, tradebatur; & quia, vt fert vulgatum axioma, *Gloria Patris est filius sapiens*; ideò filijs Iouem dixit coronatum, sed, per sarcasimum, in hoc sensu dictum intelligas, eo quod solitus esset Iupiter de adulterijs, stupris &c., quasi de præclarissimis a se reimis gestis, turpissimè gloriari, vt notat cit. Mythol. Nat. Com. ex Homericis carminibus, ibidem latinitati donatis, quibus Iupiter ipse, quasi præclarissima trophæa, mulieres a se compressas iactabundus commemorat.

AST EGO &c. Amplificatæ Iouis fœlicitati, expressisq; ex natorum turba perceptis gaudijs, opponit Pluto per antitheton infœlicitatem suam, mœroremq; ex solitudine, ac priuatione vxoris simul, & Natorum, prouenientem, quæ adeò se opprimi indicat, vt intollerabile iam pondus cogatur detrectare, & negatam diutiùs, optatamq; fœlicitatem,

tem, quocumq; tandem conatu, sibi in posterum vindicare.

AST. Aduerbium est, seu potiùs particula aduerbialis aduersatiua idem sonans. ac *ἀτὰρ*: & plurimum valet, præsertim cum dolorem vehementiùs exurgentem, ac indignationem exardescentem exprimere volumus. Quarè aptè hic Pluto; *Ast*

EGO. Emphaticè ponitur: nempè Ego Iouis frater, ac Neptuni, qui non minoris esse debeo conditionis; Ego, illis, vxorias inter delicias, natorum cœtu fœlicibus, infœlix adsto. Ego, cum ijsdem, pariter Saturni, & Opis filius, ac eorumdem per consequens Regni particeps, qui, ne Ioui essem infestus, tertia sponte sum passus dispendia sortis, Cœlo omninò priuatus, Cœlebs etiam, deridendusq; ideò existam infœlix! Ego, qui Themidis præceptorum memor, quod fas est, tantum expeto, nullam mihi Themin adsciscam! Ego, qui nulli violentus nullam vitiaui, qui nullis aliorum toris iniurius, qui nullo pellicum grege stipatus ab illicitis tempero, nec licita consequar gaudio.

. MÆRENS. Hoc est tristis, demissoq. incedens vultu, græcè *Μοῖρε* dicitur; quarè facilè ijs assenserim, qui deductum putarunt à nomine *Μοῖρα*: ac. quod latinè sonat *Parca*, *Fatum*, *Mors*; seù etiam *Sors*. Ex quo licet animaduertere, quam acutè Poeta causas simul, & effectum vnico, incluserit non modo, sed & expresserit verbo: effectum quidem, quia mœror talis est animi passio, & afflictio, ac deiectio cordis, vt non solum languoribus, morte appropinquante inductis, æquiparetur; sed interdum etiam ipsa morte acerbior videatur; nam tanto nonnunquam tædio obsessum afficit pectus, vt cogat vitam ipsam odio habere, ac mortem præoptare potiùs, quam talis continuationem passionis cum vita ipsa perennari. Causas autem eodem exprimit verbo aptissimè; nam causæ mœroris Plutoni erant sortes, quibus Cœlo, astris, luce orbatus, in inferis detineretur, mortuorum imperio, non quidem ex electione, sed aduersante in partitionibus sorte, miserabiliter addictus: causæ erant Fata, quibus cum sortes ipsæ firmarentur, reluctari nequaquam poterat Pluto: Causæ denique erant Parcæ, quæ dum ipse iniurias à Fratre illatas vlturus mœrori suo medelam adhibere meditaretur, vetuère minas, & violari fœdera noluerunt, quæ ipsæ firmauerant, ac solus nouerat. Vnico igitur verbo hoc *mærens* mirè exagerat infœlicitatem suam, fœlicitati Iouis ex diametro oppositam. *Mærens*, idest, ex fœlicitate fratris frater infœlix, eo quod non æqualis sit fratri: *Mærens*, quia Sors, Parcæ, Fatum, Ioui fauere, sibi autem aduersari voluerunt: *Mærens*, quia Iupiter Rex viuorum esset; ipse verò Iouis frater inter mortuos deiectus, mortuorum, quasi mortuus, addictus imperio: *Mærens*, quia neglectus, quasi impotens, quod non Cyclopea tela stringat &c., cum frater, non maioris licet potentiæ, maximi putetur, eo quod tonitru, fulgure, ac fulmine armatus toti iam sit orbi verendus. *Mærens*, quod sibi ereptus fuerit Dies, quod, quasi læsæ maiestatis reus æternis plectatur vmbris, cum Iouem lœtissimus ornet Signifer &c. ac *mærens* tandem, quod Iupiter illi licitos etiam toros prohibeat, cum ipse sibi per illicita quæq; arroget diuagari. Vides, quanto ingenij acumine polleat eruditissimus Vates, qui vnico verbo complectatur, ac in memoriam reuocet quidquid in progressu Plutonicæ orationis latè differuerat; & quam copiosam colligat ex græca eruditione messem conceptuum.

INGLORIVS Cicero 1. de legibus ait miseros esse, qui inglorij sunt. Porrò *inglorius* græce dicitur *ἄδοξος*, quod latinè sonat *humilis*, *obscurus*, *absurdus*, *infamis*; *ἀδοξία* enim est *ignominia*, *despectus*, *obscuritas*, *infamia*; à verbo *ἀδοξέω* quod est *gloria careo ignominiosus habeor*, *& obscurus*, *sermone hominum vituperor*; *malè audio*. Quibus prænotatis, perpende, quam exactè cohæreant *Mærens*, *inglorius*, in hoc poetico textu; *Mærens*, quia *inglorius*; idest, iuxta Cic. sententiam, quia *miserijs refertus*; cum fœlix æquè, ac Iupiter esse debeam. *Mærens*, quia *inglorius*; idest, iuxta græcam eruditionem, obscuri nominis factus negligor, vt fœx ex infima plebe relicta, cum tamen, Saturni filius, magni nominis esse deberem. *Inglorius*, quia ignominiosus, infamis habeor, nam, vt talis, vel à licitis arceor connubijs; ideò sermone omnium vituperatus, despectus, conculcatus, quasi indignus, qui meliori loco, quam inferorum carceribus detinear. *Inglorius*, quia, si filij gloriarum corona genitori existunt, mihi ab hac gloria, ab hac corona interdictum, tamdiù, quamdiù connubia prohibet frater. Vides, quantam hæc oratio emphasim habeat, & insuper, vt aptè deiectionem suam Iouis opponat sublimitati. Iupiter ob natorum copiam gloriabundus; Pluto ob carentiam inglorius; Iouem natorum turba coronat; Plutonem tali priuatum corona circumstat ignominia. Ideò *mærens*, & mærore quidem intolerabili, ita vt omnia tentanda videantur, vt discutiatur: quarè subdit postea: *Non adeò toleranda quies &c.* sed de his suo loco; Interim iam cœpta prosequimur.

DESERTA AVLA. Dupliciter intelligi potest: vel scilicet ita, vt ponatur pro ablatiuo status in loco; & idem erit, ac si diceret: *hoc meo in regno*, omissa præpositione *in*, vt facit etiam Virg. Æn. 4. vbi sic Didonem inducit loquentem.

Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles, si quis mihi paruulus Aula
Luderet Æneas.

vel ita, vt sit ablatiuus causalis, quasi Aula Plutonis visa ab ipso deserta, hoc est nullis stipata filijs in causa mæroris sit, vtrolibet autem sumas modo optimè ad sententiam cadit.

AVLA, igitur propriè est Principum domus ventis perflabilis: vulgò *Corte*, *ò sala aperta de Prencipe*, *ò Signori grandi*. Verum, quia Principum ædes plura solent continere huiusmodi loca, factum est, vt, parte pro toto posita, *Aula* pro *Regia* poneretur. Et in hoc sensu adest hic

DESERTA. Quomodo *deserta* dici possit Aula Plutonis, non adeò obuium est; nam *desertus* dicitur locus nullis frequentatus viatoribus, nullis cultus colonis, atq; ab omni inhabitantium consortio segregatus. Qui igitur Poeta hic Aulam Plutonis desertam vocet, cum paulo ante innumeris stipatam famulantium cœtibus affirmauerit? quomodo cohærent, quæ hic dicit, cum ijs quæ supra in inuocatione iam dixerat, vbi habet.

Dij quibus innumerum vacui famulatur Auerni
Vulgus iners &c.

Verum, antequam acutissimum Carpas Poetam, effectum, quæso, Amoris recogites, ac vulgatum illud memineris effatum: *Amans amato carens in multitudine solus*. Ardebat Pluto ducendæ coniugis desiderio; toris optabat præcordiorum affectibus, vt filijs a se genitis regale stiparetur solium inferorum; quare his amoris sui, ac desideriorũ suorum Cynosuris carens, innumeris licet inferorum cateruis stiparetur, sibi videbatur in multitudine solus: desertum locum regiam reputabat suam, quippè in ea, vxore, ac filijs vacua nullum se dignum reperiebat, quo recrearetur, consortium; ideò iure desertam appellat Aulam, quasi in deserto versaretur, qui innumera stipatus multitudine secum, quos optarat, non haberet. Sic Dido, apud Virg. Æn. 4., recedente ad Quietem Ænea, licet Aulicis vndequaque stipantibus *sola* dicitur.

Sola domo mæret vacua &c.

aut certè vacuam appellat, desertamq; Aulam in eo sensu, quo vacuum loco cit. Auernum appellauit: sed prior explicatio textui consona magis, vt arbitror.

NVLLO PIGNORE. Pignus propriè dicitur, quod creditori ob securitatem datur, vt fiduciæ obses: sic pignora amoris alicui debiti dicuntur signa quæcumq; expressionem amoris ostentantia: & quoniam, de coniugibus loquendo, creditores sunt semper ad inuicem mutui amoris; Liberi autem ex ipsis procreati, vtpote effectus amoris, viua einsdem mutui amoris extant signa; ideò *pignora* vocantur. Pignus igitur pro *filio* hic ponitur, vt etiam apud Ouid. Fast. 3.

Dulcia sollicita gestabant pignora matres.

& Ablatiuus causalis est; nam dulce adeò est nomen Patris audire à filio, filiorumq; deliniri blanditijs, vt in causa hæc sæpè sint, qua Genitores acerbissimas quasuis obliuiscantur oppressiones, angores, & angustias animi. Quarè Papinius ad eliciendas in funere filij lacrymas sic cecinit:

Quis mea colloquijs hilarare mulcebit amatis
Pectora? Quis curas, mentisq; arcana remittet &c.

Quarè sapientissimè, & Vates hìc ait: *Nullo pignora*

SOLABOR. *Solari* enim idem est, ac *consolationem tribuere*; vulgò *consolare* siue etiam idem sonat, ac *sublenare*; vulgò *recreare*, *alleggiare*, *dar sollieuo*: effertur autem per modum Potentialis, ita vt idem sit dicere *solabor*, ac dicere: *datum*, *seu concessum mihi*, *aut permissum erit*, *vt solari possim*, & intercedit figura interrogatio, vrgendi gratia, cum hæc maximè indignitatem exprimat huius priuationis, & pondus ponderi querelarum superaddat.

IMPLACIDAS CVRAS. *Cura* dicitur, quæ quasi *cor edat*, & excruciet; significat enim passiones illas, angoresq; animi, qui vulgò *Trauagli* dicuntur, quibus corda, regnantium maximè, obsidentur, iuxta vulgatum apud Italos effatum; *Gran naue*, *gran pensiero*. *Implacidas* autem *curas* suas

appellat Pluto, quia nil placidum apud Inferos esse potest; itemq; *implacidas* appellat hoc est nunquam quiescentes, ad quietem nullam permittentes illi, cuius huiusmodi curæ cor exedant, quod per metonim. dictum agnoueris.

NON ADEO' TOLERANDA QVIES. Conclusio hæc est, ex præmissis in Oratione deducta, qua ostendit, patientiam lacessitam verti in furorem; & per modum sententiæ, & Epiphonematis concludit, intollerabile iam pondus iniuriarum toto nisu excutiendum, ni tandem alleuetur.

NON ADEO'. Habent hæc vim indicandi continuationem tolerantiæ diù protractam macedonico tandem ense præscindendam. Quarè idem est, ac si diceret: non tamdiù toleranda quies: nimis iam, per longum temporis spatium, patientia deducta est: iam torpor ille, quo segnes existimamur, facescat: otium tandem disrumpendum; pax, ni concedatur, quod petimus, infringenda. *Adeo* interdum etiam idem sonat, ac *modo*. Quarè sic sensus erit: non diutiùs toleranda quies, sed modo resciodendam tolerantia iam est

TOLERANDA. A verbo *tolero*, quod est *fero*, *patior*, *perfero*, *sustineo*. *Tolerare* enim est, si non æquo animo, patienter saltem aduersitates, seù illatas iniurias sustinere. Ostendit Pluto, in anteactis, nimia se vitum patientia tot ab iniquo fratre iniurijs lacessitum; nunc determinatum ostentat animum patientiam ipsam abijciendi, &, ni Iupiter cesset ab iniurijs, in vltionem irruendi. Ideo non toleranda

QVIES; inquit, vt iustam sui furoris causam assignet. Sed quænam est ista quies, quæ dicitur non toleranda; cum antea fassus fuerit, nullam se habere quietem, dum se *implacidas*, hoc est *irrequietis* curis agitatum exprimeret? Aduerte, ad intelligentiam, de quibus tandem hic Pluto conqueratur. & cuncta rectè percipies. Summa querelarum habetur ex illo: *sed thalamos etiam prohibes*: & ex illo: *Implacidas nullo solabor pignore curas*. Conqueritur igitur Pluto de carentia vxoris, & Liberorum, quibus à Ioue interdicebatur, vel saltem se interdici arbitrabatur. Atqui vxor, vt notat Seruius, dicta est *vxor*, quasi *vnxor* ab vngendo, eo, quod scilicet noua nupta, antequam mariti limites ingrederetur, postes lupino adipe inungebat, quo ab ijs omnium malorum seriem eliminari credebatur. Si igitur Pluto à curis ad cessationem, per vxorem conficiendam, optabat pertransire, quomodo hic non tolerandam vlterius inquit quietem, quandoquidem quies à curis cessatio est? Non est igitur hæc profectò quies, quam Pluto dicit non tolerandam; cum immò talem exoptet quietem. Sed quies hic ponitur pro cessatione ab armis, pro otio pacis, vt innuimus, in quo iam longâ nimis detineretur patientiâ, ne iniurias armata vlcisceretur manu. Quod si velis nomen istud quietis referri ad ipsam rei priuationem, de qua Pluto querebatur; expedita pariter erit explicandi ratio; pro qua meminens priuationem, de qua ille quereretur, fuisse priuationem connubij. Porrò connubium omnium calculis onerosum, & laboriosum quid est; & ideò matrimonio iuncti *Iugales* dicuntur, quasi *sub Iugum missi*; Iugum autem actionis perpetuæ, assiduiq; laboris, symbolum esse quis neget? Priuatio itaque connubij ipsa sub nomine quietis comprehenditur, quæ cessatio a laboribus, operibusq; est. Sed meliùs ad huc, si philosophico more loquamur. Ad quid enim institutum est matrimonium? Certè in ordine ad generationem, qua mediante speciei conseruatio, & propagatio habeatur; ideò enim generatio perfectissimum dicitur naturæ opus, atq; ab ipsa maximè natura intentum. Qui igitur matrimonium expetit, actionem sequitur, & operationem; omnis autem actio, per philosophos motus est; ac motui cuilibet contraria opponitur quies, quæ nil tandem aliud est quam *cessatio à motu*. Quieuerat Pluto ad hunc vsq; diem ab actionibus generatiuis, quas ipse exercere, per legitima, exoptasset, connubia; vt talis iam pertæsus cessationis, seù quietis, dum motum appetit generatiuum, intolerabilem iam sibi eam declarat quietem: *non adeò toleranda quies*.

PRIMORDIA TESTOR NOCTIS &c. Addito iuramento, quod vnquam violare nefas esset, confirmat se diutius hanc non laturum quietem, vt sciat Iupiter, vel concedendum esse connubium, vel iniuriarum vltorem ad futurum esse Plutonem.

TESTOR. Testari aliquem est illum in testem adducere veritatis, quod est per ipsum, quem in testem adducimus, iurare; nam *iurare* nil aliud tandem est, quam aliquid affirmare, vel negare, adducendo, vel tacitè, vel expressè Deum in testem assertionis, tamquam infallibilem veritatem. Duplex autem est iuramentum: aliud assertiuum rerum præteritarum, vel interdum etiam præsentium; aliud verò promissorium, quo scilicet aliqua à nobis de futuro facienda iureiurando pollicemur. Iurat hic Pluto, non toleraturum se vlteriùs quietem, sed bella moturum superis, si postulata negentur, additis minis, quo ad attrocitatem belli peragendi &c. vt inferiùs; quare iuramentum est promissorium de futuro, & quidem conditionate factum, ita vt nil iuret, nisi quatenus conditio impleatur apposita; propositio enim hypotetica, seù conditionalis quamtumlibet iuramento obfirmata, nihil affirmat aut negat, nisi ex suppositione purificatæ conditionis. Iurat igitur Pluto, sed per quem iuret audiamus; non enim mysterijs carere credendum est, quidquid à Plutone assumatur vt in testem adsit. Testor, ait

PRIMORDIA NOCTIS. Primordia rerum dicuntur quælibet ipsarum rerum principia. Porrò Principia dupliciter considerari possunt; vel enim erunt principia extrinseca efficienter rem aliquam ponentia extra se ipsa; vel erunt principia intrinseca, formaliter ipsam rei essentiam constituentia, quæ tandem cum ipsa re conuertuntur; & in vtroq; sensu rectè a Claudiano hic ratio principiorum vsurpatur, in vtroque enim optimè ad sensum cadit. Scitueris igitur *Noctem* antiquissimam Deorum Dearumq; omnium creditam fuisse communiter; ita vt aliqui voluerint, Noctem locos omnes, ante Deorum Dearumq; ortus, ipsumq; totum Chaos occupasse, vt notat Mythol. Nat. Com. lib. 3. cap. 12. Ex quo videtur clare inferendum, Noctem, quæ in eorum opinione Dea esset, ante Deos omnes, non ab alijs fuisse, sed à se ipsa. Quarè *Primordia Noctis* nil aliud erant, iuxta ipsorum opinionem, quam ipsa Noctis essentia in æternitate florescens; ideòq; idem fuerit dicere: *Testor Primordia Noctis*, ac dicere: *Testor Noctem*, seù *æternam Noctis essentiam*. Sed cur Pluto diuinitatem Noctis potiùs, quam alterius Numinis in testem vocet? eiq; iuramento adstringatur promissorio? Noctem Deorum omnium matrem dictitarunt, vt ex Orphœo deducit Mythol. cit. loco cit. Si igitur Pluto per aliquam debuit Deitatem iurare, debuit certè maiorem se in testem vocare, vt maiori pollens auctoritate dictum ipsum firmaret Plutonis. Insuper iuramentum promissorium adinstar voti est, quo quis obstringitur; nemo autem inferiori, aut æquali votum facit. Quam autem Deitatem Pluto, qui nulli cederet, se maiorem inueniret, nisi matrem Deorum nactus esset, quam testaretur? Certè matri tanta semper debetur reuerentia, vt nefas sit, quæ per eam promiseris violare. Sensus igitur Plutonis erit: testor Noctem, ex qua Deorum omnium Primordia desumpta sunt. Dixit autem *Primordia Noctis* ponens genitiuum *Noctis* ad modum possessiui; nam si Nocti debentur Primordia Deorum omnium, certè illa in Noctis fuerunt possessione, eorumque illa dispensatrix effecta est, cum Deos ipsos genuit. In quo sensu vides *Primordia Noctis* accipi pro principijs intrinsecis respectu sui, nempè pro ipsa essentia noctis cœteris participata Numinibus per generationem; pro extrinsecis verò respectu aliorum Deorum ex ipsa Nocte prouenientium. Quod si velis cum Hesiodo, Noctem non fuisse à se, sed ab alio, nempè ab ipso progenitam Chao, seù, cum Parrhasio, ac Varone ex Erebo natam; per Primordia noctis ipsum Chaos, vel Erebum, noctis Patrem intelliges, tamquam principia extrinseca noctem ipsam producentia: & ad huc ad Deum Deorum omnium directum aderit iusiurandum; nam si Nox Dea est, & Deorum omnium mater, certè Noctis Pater maximus, & primus Deorum omnium Deus adsit, necesse est; nam *propter quod vnumquodq; tale, & illud magis*. Quarè si Dea, & quidem summa Nox filia fuerit, summus certè Deus multò magis Chaos, vel Erebus pater, fuerit necesse est; & cui mentiri summum fuerit nefas ob suprapositam rationem.

ET STAGNA INTEMERATA HORRENDÆ PALVDIS. Iuramento, per primum cuiuscumq; Deitatis principium, seù, per Deorum omnium matrem, habito, aliud superaddit iusiurandum illud horrendum, inuiolabile, ac summum apud Deos omnes; per stygiam scilicet iurans Paludem. Iuramentum autem huiusmodi Dijs omnibus verendum, & cur tantum Stygi concessum sit; immò quæ poena Dijs iuramento huiusmodi non stantibus statuta fuerit iam vidimus in explicatione ad Carm. *Quos Styx lucentibus ambit &c.* pag. 26. Illùc curiosum remitto, ne sæpiùs repetita fastidium ingerant. Tantum addo, *stagna* hic poni, cohærenter ad id, quod ibi diximus, nempè aliquos voluisse, stygem decimam esse Oceani partem apud Inferos depressam, nam maris pars stagni nomine designatur, ob profunditatem stabilis, ac quieta, præcipue si depressiorem partem accipiamus: sic Virg. Æn. 1. . . . . . . *Imis*

Stagna

Stygna refusa vadis &c.

Horrenda autem Palus dicitur, idest sacra, veneranda, & quæ solo nomine sacrum quemdam horrorem ingerat cordibus; ita vt ipsi illum experiantur Dij Paludis Numen venerantes, ac timentes; atque ideò eiusdem *Stygna inviolata* dicuntur, idest *violata nunquam*, ac nunquam violanda, cum Dijs per eam iuratis fallere nefas sit.

SI DICTO PARERE NEGAS &c. Hæc est conditio apposita, sine qua, iuramento nequaquam adstringitur Pluto; immò, qua remota, cesset, ac nullum sit iuramentum. Nam voti compos factus quid vltra desæuiat?

SI. Particula conditionalis est, quæ facit, vt nil affirmet propositio hypotetica, nisi ipsa conditio, per particulam *si* inducta compleatur, vt dixi.

NEGAS. Cuilibet Legationi, vel affirmatiuè, postulata concedendo, vel negatiuè, eadem reijciendo, est respondendum. Mittit Pluto Legatum ad Iouem, Mercurium, ad postulanda connubia: ideò eodem tempore protestatur, ex responsione concedente Pacem, ex negante verò bellum secuturum. Aduerte autem hoc loco vim illius verbi *Negas*; non enim importat simplicem negationem, quæ pro libito legationem audientis, dari possit sine iniuria postulantis; sed importat negationem rei, quæ de iure debeatur, nec possit absq; iniuria, & quidem grauissima denegari,; ideò neganti bellum indicitur. Patet significationem illius verbi *Negas* in hoc sensu accipiendam ex ipso loquentis contextu, qui immediatè subdit:

PARERE. Hoc est *obedientiam dictis exhibere*. Obedientia autem in eo, qui obedire cogitur, semper importat *debitum*, & *obligationem* cum imperante contractam; obedire enim proprium seruorum est, & eorum, qui vel ex conditione, vel ex pacto, vel ex iustitia tenentur ad præstanda ea, quæ postulantur: Iouem autem teneri ex iustitia ad connubia fratri concedenda, latè supra ostenderat Pluto; atque ideo hic dicit: *si parêre negas*; idest si recusas exequi, quæ de iure præstare teneris &c., & quidem sine dilatione; nam, ad id exprimendum, non solum dicit: *si parêre negas*: sed *si negas parere dicto*: quasi tantam, in exequendo, celeritatem exquirat, vt possit dicere: *Dictum factum*, iuxta vulgatum axioma.

DICTO. *Dictum* à Dico deriuatum est nomen. Verbum autem *Dico* interdum significat *admonere*; vulgò *auuertere*; Dico, ne facias: inquit Teren. Vt igitur bellum ritè intimetur, admonitio præcedit, & petitio, vt de iure indicendi bellum statutum legimus. Sed aduerte admonitionem hic esse commixtam imperio, quod liberiùs, vtpotè iratus facit Pluto, & vt consonent verbis à Lachesi dictis: *Posce Iouem*: vt semper, apud oculatissimum Poetam, respondeant vltima primis; ideòque optime coniunxit *Dictum* cum obedientia: *Si dicto parêre negas*.

PATEFACTA CIEBO &c. Incipit hic Pluto indicare, quæ, sub iuramento, se facturum, interminatus fuerat, ni dicto audiens esset Iupiter: & primo a commotione, & eductione omnium regni sui virium, in prælia minas suas exorditur.

CIEBO. Ciêre idem est, ac *vocare*, seù potiùs *concitare*, vt patet ex Virg. Æn. 6. sic habente.

Misenum Æoliden, quo non præstantior alter
Ære ciere viros, martemq; accendere cantu.

ciebo igitur, inquit Pluto: hoc est, omnia conuocabo monstra, præcipuas, ac maximas Regni mei potentias, eaque in prælium, ac strages, bellum superis moturus concitabo.

TARTARA. Pluralis numeri hoc nomen est a singulari heteroclito *Tartarus*. Est igitur Tartarus profundissimus inferorum locus, in quo sontes exquisitis tormentorum generibus plectuntur: consequenter eo in loco detrusa coacervari teterrima quæq. inferorum monstra credendum est. Huius loci profunditatem in immensum ferè depressam ita expressit Virg. Æn. 6. *Tartarus ipse*

Bis patet in præceps tantum, tenditq; sub vmbras
Quantus ad æthereum Cœli suspectus olympum

Hoc in loco monstra detineri Inferis ipsis horrenda, & quæ præcipuè in Cœlum ipsum odia sæpiùs exercere non horruerunt diffusa enarratione enumerans, ostendit Virg. ibidem sic:

Hic genus antiquum terræ Titania pubes,
Fulmine deiecti, fundo voluuntur in imo;
Hic & Aloîdas geminos, immania vidi
Corpora, qui manibus magnum rescindere Cœlum
Aggressi, superisq; Iouem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas &c.
Nec non & Tityum terræ omniparentis alumnum
Cernere erat, per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur &c.
Quid memorem Lapithas, Ixiona Pirithoumq; &c.

Ex his patet *Tartarum* carcerem esse pœnarum, cui addicta sint omnia illa monstra, quæ quomodocumq. ausa olim fuere bellum cœlis indicere. Quarè, dum, Tartara se educturum, Pluto minitatur, in prælium, vides, quanto turbine, Iouis se indicet Imperia iactaturum. Et profectò quantum terroris hæ præseferant minæ satis in comperto est: nam si, viso vno tantum ex his monstris (puta Briareum) antequam eiusdem in bello vires experirentur, adeò terrefacta dicuntur Numina, vt sibi ipsis turpi fuga consulerent, quid si omnia hæc monstra cateruatim irruant in Cœlum? Perduelles semper in Tonantem, contumaces in Cœlum sunt Tartatorum, quos nominauimus, incolæ, victi, quia fulmine deiecti tartareo carcere detinentur: quod si ab ipso tartareo rege vinculis dissoluantur, & beneficij memores, quo affecti a Plutone fuerint, & vindictarum in Iouem, qui eos afflixit, auidi, ac pœnas vtrimque paratas, ni vicerint, metuentes, desperantesq. auxilium omne, præter belli bene gerendi fortunam, assurgant in prælium, quas non Tragædias excitabunt? futurum enim ducent vt sit.

Vna salus victis nullam sperare salutem.

PATEFACTA. Cum tartara pro tartareis potentijs, locum scilicet pro locato per metonim posuerit, seù continens pro contento; translatam prosequitur locutionem, addens suprapositum participium *Patefacta*. Patefacere enim est plenis portis, & vix non cardine reuulsis portibus aditum, vel eggressum aperire: quod vulgò dicimus *spalancare*, ex quo antecedenti sequitur per consequens necessarium, vt intelligamus maximas, ac, vt ita dicam, decumanas belli procellas ex portis oppatentibus erupturas. Itaque, si referas participium illud *patefacti* ad locum, sensum habet suprapositum, vulgò nempè *spalancate gl' abissi*; si verò referas ad ipsa monstra illum in locum detrusa, patefacere idem erit, ac *denelare, detegere*, & *in lucem educere*. Cum igitur monstra illa, Coelo semper rebellantia, in pœnam perduellionis, perpetuis Tartari tenebris contegantur, desperato semper ad lucem reditu; minatur Pluto, se velum hoc tenebrarum ablaturum, & ea denuò in lucem educturum, vt, libertate donata, altius in Coelum assurgant: & adducturum omnia ad vnum vsq; ita vt Tartara monstris denudata profunditates omnes præbeant perlustrandas, non occupato scilicet ampliùs à turba inibi iacentium loco. Vide quanta emphasi procedat Oratio, & quantas exubret minas. Sed vlterius addit

SATVRNI VETERES LAXABO CATENAS. Minis hic aggerat minas, dum Saturnum memorat futurum, vt vinculis exsoluat, Pluto, vt, auctore Iouis patre, accerrimo vtique in filium iniuriarum ab ipso acceptarum vltore, edissant cætera monstra crudeliter deseuire. Sed, ad huius loci explicationem, dicendum necessariò, quomodo apud Inferos Saturnus esse dicatur, & quasnam iniurias à Ioue filio acceperit, quibus implacabile odium in filium ipsum conceperit, cui libertatem, sibi a Titanorum vinculis constricto restitutam, debuerit, vt iam alibi docuimus, & breuibus hic repetam, claritatis gratia. Diximus, Saturnum, & Opim à Titanibus comprehensos, in vincula coniectos, ac duro carcere diutius afflictos fuisse, eo, quod rescinisset Titan, clam Saturni filios educari, contra iusiurandum, ac contra leges Imperij Saturno traditi. Iupiter, vt item dixi, cum Patrem, ac Matrem audisset captiuos, Titanas lecta manu adortus, cum primo impetu fregisset, Patrem è vinculis eripuit, imperioq. restituit. At Saturnus in regnum restitutus, tanti immemor beneficij, cum metuisset responsum, sibi olim ab Oraculo datum, nempe vt caueret a filio, à quo futurum esset vt regno pelleretur, Ioui, nuper liberatori suo, insidias clam struere cepit, vt habetur ex Mythol. Nat. Com. lib. 2. cap. 1. Patefecit Ioui Saturnias insidias ex familiaribus vnus: quarè excandescens Iupiter, collecta iterum manu, Patrem de regno non solum deiecit; sed captum, vinclisq. adstrictum, in Tartarum demisit, abscissis priùs eius virilibus membris, eadem falce, qua Saturnus ipse virilia Patri suo Cœlo iam ante amputauerat: atq; exinde Iupiter summo Coeli imperio potitus dicitur esse. Hinc habes quo modo Saturnus catenis addictus, quo modo in Tartara detrusus; regno deiectus; virilibusq; membris mutilatus &c. qui omnium iniuriarum cumulus non poterat, quin Saturnum natura sua crudelem, ac filiorum voratorem etiam innocentium, in Iouem tantarum fontem iniuriarum implaca-

bili odio concitaret. Scio aliam afferri causam ab eruditione Dempst. in hunc locum, quam ex Fulgentio desumpsit dicente, Saturnum catenatum fingi, ob tarditatem motus ipsius Planetæ. Sed quomodo hoc pacto catenatus dicatur in Tartaro? Vidit obiectionem Dempst. ideò aliam addidit causam dicens Saturnum catenatum dici, quia tardi sint ad vindicandum Dij. Sed quomodo hoc verum in Tartareis locis vbi plena manu vindictę exercеtur? Scio etiam aliam à Parthasio hic causam assignari, dum dicit Saturnum in Tartara relegatum, eo quod filios deuorasset. Sed hoc in bonum cesserat Iouis, qui hac de causa Cœlorum potiretur solus imperio, ideò non fuit cur ob id Saturnum plecteret. Quarè his omnibus reiectis, solam arbitror veram fuisse causam, quam attulimus, nempè Saturnum abs Ioue ob insidias in ipsum comparatas in tartara detrusum, vbi subinde filium Pater implacabili odio prosequeretur; consequenter si à Plutone, apud quem in vinculis asseruabatur, libertatem accepisset Saturnus, efferatè adeò, in Iouem erupturum eumdem fuisse, vt ipse solus omnes inferorum furias agitare, meritò videri potuisset. Et hæc quo ad fabulas, ad quas respexit etiam primo Met. Ouid. cum ait,

Postquam, Saturno tenebrosa in tartara misso
Sub Ioue Mundus erat &c.

& ad quas etiam arbitror respexisse Romanorum ritum, quo in omnibus eorum fanis vincula statuis Saturni iniecta visebantur, quæ etiam saturnaliorum festis soluebantur in memoriam securitatis, & fœlicitatis, quam sub illo egerant homines, vt notat Dempster. cit. Verum altiùs iam eruditissimi Poetæ sensum perscrutemur. Saturnus temporis arbiter, immò ipsum tempus esse dictus est ab antiquis, & ideò falce armatus effingebatur apud ipsos, vt benè aduertit Pier. Valer. lib. Hierogl. 56. quod tempus omnia exscindat, & demetat; qua de causa *vorax* etiam est appellatus, quia scilicet voret omnia tempus, & consumat; vt adnotatum videbis ab eodem Pier. lib. 14. Quarè Saturnum dici autumant Auctores eruditissimi ab eo, quod *annis saturetur*. ita vt *Saturnus* sit quasi *satur annis*, quos semper renascentes ex so quasi filios vorat Saturnus. Irridet hanc Saturni nominis Etymologiam Natalis Comes in Mythol. sua lib. 2. cap. 2., licet ibidem sæpiùs fateatur & ipse, Saturnum pro tempore acceptum fuisse. Et sic habet: *Qui voluerunt, Saturnum esse dictum, quod annis saturetur, quam ridiculi fuerunt, Dij boni! nam qui ab annis dictus est, & à satietate, apud latinos, erit ne idem κρόνος apud Græcos, an alius? Aut malè ficta est, & ridicula hæc Etymologia, aut, præclari isti nominum interpretes mihi dicant, velim; cum κρόνος à τοῦ κορεῖν, hoc est à saturando dicatur; illud ὄνος quod Asinum significat, num illi addendum putent in compositione? Quod nisi addatur, videbitur nomen datum Saturno ante apud Latinos, quam apud Græcos, quod falsum est: si addatur significabit Saturnum Asinis saturari; qua Etymologia quid magis ridiculum?* Hæc eruditissimus alioquin Auctor cit. Verum hallucinari quam maximè videtur mihi subtilissimus iste Etymologiarum interpres, & indagator; & caueat quæso, ne, dum grauissimos ipse auctores ridiculos vocat, magis ipse idem appareat deridendus. Sic igitur suprapositę Nat. Com. speculationi respondeo; Clarum esse, nomen Saturni prius fuisse apud Græcos, quam apud Latinos, immò ex græco nomine κρόνος factum esse, vt Saturnus pro eodem accipiatur, ac *Tempus*, quia eadem voce vtuntur Græci ad significandum & tempus, & Saturnum, mutata tantum litera χ in κ, ita vt *Saturnus* dicatur κρόνος, *Tempus* verò χρόνος. Concedo igitur nomen κρόνος à τοῦ κορεῖν dici, idest à saturando: sed vnde habet cit. Auctor, secundam huius compositi partem debere esse ὄνος, nempè *Asinus*, & non potiùs ἔνος, nempè *annus*, mutata, vt sæpè fit, in compositione vocali ε in ο? Grammaticè nimis, litteris tantum innititur, arbitror, & cortice detentus medullam negligit hic Auctor, vt se cęteris pręferat, dum cęteros carpit. Quid si dixerim κρόνος non à τὸ τοῦ κορεῖν, sed à verbo gręco χρονίζω, quod est *longo tempore duro, inueterasco, persenero*, deriuari? Nonne, qui longo tempore durat, exsaturatur annis? Num per *exsaturari* materialiter nimis ipsę intelligit, cibis ingurgitatis expleri? Nonne etiam mens exsaturari contemplationibus dicitur? An non nouit ipse hunc translatè modum loquendi? Non igitur errarunt Etymologiam ducentes Saturni ab annorum saturitate; immò eruditè loquuntur, per translationem alludentes ad voracitatem illam, quæ Saturno tribuitur, & quam attingens Virg. Georg. 2. cecinit.

Rusticus & curuo Saturni dente relictam
Persequitur vitem attondens, fingitq. putando.

Posita igitur hac rei veritate, nempè Saturnum tempus ipsum fuisse apud antiquos; Sciendum est tempus ita apud Phyl. definiri vt sit *mensura*, seù quod idem est numerus *motus secundùm prius, & posterius*: aduertendum est, ad perfectam rationem mensuræ, qua aliquid mensurandum est, pertinere, vt illa minima sit, vt nos late docuimus in Phyl. nostra, vbi de motu, tempore, & duratione, eo quod mensura debeat esse apta, ad minutissima quæq; mensuranda. Quare, cum motus Cœli velocissimus sit, adeòq; aptus ad mensurandum quemlibet vel minimum motum, dicitur ille *tempus extrinsecum* rei durantis commensuratiuum. Porrò Cœli omnes, vt notum est, connexè adeò circumaguntur, & ordinatè, vt Cœli omnes Planetarum, ad motum primi mobilis moueantur; cum autem septimum Cœlum, quod immediatè subest firmamento, seù primo mobili, quod Cœlum octauum est, sit Cœlum Saturni, consequenter ipsum Saturni Cœlum, quasi colligatum primo mobili, ab eo pendet in suis motibus ita, vt moueri nequeat, nisi ad motum ipsius primi mobilis, quamuis naturali motu in contrarium deportetur; Cœlo autem Saturni reliqui adhærent Planetarum Cœli; quarè, post primum mobile, Cœlum Saturni prima videtur regula motus Cœlorum, & prima temporis mensura: cum autem Cœlorum motus certa semper lege, ac methodo progrediantur, hinc est, vt Saturnus vinculis dicatur adstrictus, cum non nisi, iuxta exigentiam primi mobilis, moueri possit eidem alligatus. Quo igitur tendunt Plutonicæ minæ dum dicunt: *Saturni veteres laxabo catenas*? Certè correspondent ijs, quæ supra dixerat Vates, vix nempè abfuisse quin erumpentia ab inferis monstra in antiquum omnia iterum resoluerent Chaos.

Pene reluctatis iterum pugnantia rebus
Rupissent elementa fidem &c.

hic enim idem est ac si diceret: *quod differtur non aufertur.* Excidia, quæ in promptu erant, differo, non dissipo; ideò, si negaueris, laxabo veteres catenas Saturni; hoc est totis exertis inferorum viribus dissoluam eam vnionis, & adhærescentiæ leges, quibus omnia certis ordinibus, quasi vinculis cohærent; Cœlos omnes, eorumq; motus perturbabo, ex quo fiet, vt totum tandem in antiquum Chaos dissoluatur. Nec mihi objicias, quod ego Dempsterij doctrinæ obieci; nempè hoc pacto Saturnum in Tartaro non fuisse; nam ibi iuxta fabulas loquebamur Saturnum in Tartara relegatum fereates; hic verò de Saturno secundùm mysticum loquimur sensum; in quo sensu certè in inferis non degebat Saturnus modo explicato acceptus.

LAXABO, igitur, hoc est dissoluam, disrumpam, infringam, ac in nihilum redigam.

CATENAS, idest vincula illa, quibus omnia cohærent ad inuicem, vt hanc orbis machinam, tanto ordine cohærentem, tanta varietate distinctam, in vnum coalescere faciant, ac militante pro me Saturno, hoc est temporis voracitate, funditus destruam.

VETERES autem catenas huiusmodi vocat, quia ab initio Mundi cum ex informi Chao eductus est orbis, constructa hæc rerum cohærentia viget, & coalescit; & si vera esset opinio Aristotelis de Mundo ab æterno; multo magis *veteres*, idest *æternæ à parte ante* dicerentur catenæ, hoc est prædicta vnionis, & adhærescentiæ vincula; & licet Aristotelis opinio falsa, & contra fidem sit, non incongruum Plutoni fuerit hoc ipsum allusiuè attigisse.

SATVRNI, idest *temporis*, & consequenter Cœlorum omnium, quorum motus mensura *temporis* est, ac consequenter *durationis* rerum omnium, quæ à motu Cœli, hoc est à tempore dependent. Quarè à primo ad vltimum destructionem totius Iouis Imperij indicat se operaturum. Tam altè paucis assurgunt verbis minaces Plutonis furiæ; quæ tamen vt magis expressæ, & explanatæ reddantur audienti, subdit

OBDVCAM TENEBRIS LVCEM. Explicat ad vnguem hic sensum mox supra à nobis explicatum, nempè se excidium vniuersi patraturum. Porrò *obducere* est *circumuoluendo contegere, obumbere, & quasi velo cooperire*. Verum, cum propriè non solum, sed translatè etiam, vt magis proprium videtur esse Poetarum, hoc verbum possit intelligi, priùs sensum litteralem explicabo: deindè allegoricum, qui magis explicationi consonat iam traditæ. Minatur igitur Pluto, se obducturum tenebris lucem; nam cum Rex sit ipse tenebrarum, vt supra dixerat Lachesis: *O maximè Noctis*

Arbiter vmbrarumq; potens &c.

& fassus est ipse dum ait:

Nonne satis visum est grati, quod luminis expers

Tristia

Tertia supremæ patior dispendia sortis
Informesq; plagas &c.

non poterat quin tenebras, vmbrasq; secum adduceret in prælium, quibus obnuberet lucem illam, qua Iupiter hostis ornabatur, cum cum lætissimus orner signifer &c. sed nimis gregarium dictu hoc est, licet hoc pacto hunc explicet locum Parrhasius dum ait; *Obducam &c.* hoc est *atra diem nocte inuoluam*, iuxta id, quod idem ex Papinio adducit in exemplum, apud quem Pluto. . . . *Regna omnia pandam*
Si placet, & stygio prætexam Hyperiona Cœlo.

Altiùs, arbitratu meo, protenditur Poetæ sensus, quem vt apertiùs introspiciamus. *Obducam*, inquit,

TENEBRIS LVCEM. Tenebræ nil tandem aliud sunt, quam priuatio lucis; vt recta docet phylosophia; ast certè priuatio formæ non potest induci in subiectum, quin forma priuationi opposita destruatur. Quid est ergò: *obducam tenebris lucem*, nisi hoc quod est, *lucem extinguam, ac destruam? Detraham de Cælo solem, & illius loco increatum omne lucis priuatio succedet indusia*. At quid clarius dicere poterat, vt innueret iuxta explicationem à nobis postremò datam, se totam Mundi machinam in Chaos denuo resoluturum? Vide quid de Chao dicat Ouid. initio Metamor. describens:

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia Cælum &c.
Nullus adhuc Mundo præbebat lumina Titan,
Nec noua crescendo reparabat cornua Phæbe.

quod idem est ac dicere: Tenebræ tantum erant super vniuersam faciem abissi: Solæ per totum Chaos tenebræ dominabantur. Et hanc nostram profectò interpretationem declarauit Ouid. ipse veram esse, cum inferius *cæcum aceruum* vocauit Chaos.

Quæ postquam euoluit, cæcoq; exemit aceruo &c.

quarè dum Pluto tenebras minitatur, primum se insinuat Chaos reducturum.

COMPAGE SOLVTA. Infert hoc ipsum magis sententiam nostram. *Compages* enim propriè *c*[illegible], *compositio*, & *adhærescentia* est rerum aliquarum, valida adeò, vt facilè cuicumq; contrario eam dissoluere conanti resistat. Sic Virg. vnionem portarum, bellum ne fierer impedientium, clauso Iani templo, compaginis nomine designat Æn. 1.

. . . . *Compagibus arctis*
Claudentur belli portæ &c.

ideò Poeta hic innuens, futurum, vt Plutonis impetu vnio, & adhærescentia rerum omnium dissolueretur, ac ea dissoluta in Chaos omnia redigerentur, inquit: *compage soluta*, idest fractis ijs rerum ordinibus, ac nexibus, quibus omnia in officio continentur.

FVLGIDVS VMBROSO MISCEBITVR AXIS AVERNO. Quid clariùs ad explicationem nostræ sententiæ dici potuit? Chaos in ditione auernalis regni fuisse iam dix. ad Carm. *Possedit dotale Chaos*. Quarè, dum dixit Cœlum Auerno miscendum, clare dixit in Chaos redigendum. Cur verò Cœlum dicatur *fulgidum* magis per se patet, quam explicatione indigeat; *fulgidus* enim à *fulgeo*, quod est splendore renideo: & supra dixerat Pluto.

Et vario cingunt splendore Triones.

Axem pariter Cœlum dici notum iam in Triuijs est, sed vnde dicatur Axis, non adeò notum fortassis, ideo breuibus explicandum

AXIS. Propriè ab agendo *Axis* dicitur teres illud lignum, quod inter geminam currus rotam adeò extenditur, vt rotis ipsis insertum circum se rotas ipsas habet rotantes. Quarè, sicuti in Cœlo duos polos, nempe Articum, & Antarticum effinxerunt Astronomi; sic lineam etiam inter vtrumq; polum protractam effingunt, circa quam Cœlum totum circumuoluatur; ideòq; *axis* per similitudinem dicitur, & pro toto sumitur Cœlo, sicuti etiam interdum *axis* pro toto sumitur curru.

MISCEBITVR. Idest confundetur cum auernalibus lucis, amota distinctione, adeò vt vnum quid confusum fiat Cœlum, & Tartarus; quod est adamussim Chaos ipsum futurum, vt comminabatur, describere

VMBROSO AVERNO. Quid sit Auernus dix. ad Carm.
Dij quibus innumerum vacui famulatur Auerni &c.
pag. 11. col. 1. Cur dicatur *obscurus* patet, quia regnum vmbrarum, regnum noctis, ac caliginis est, vt sæpè in anteactis meminit Vates, quarè vlterius non immoror. Iam ad moralia descendamus.

Alibi ex Poeta deduximus, quam sedulò seruanda sit inter fratres æquanimitas, ne hæc causa, ac seminarium sit discordiarum inter ipsos, si negligatur. Hic edocentur fratres, ne, si quando ad vnum domus vniuersæ regimen deuenerit, alios ipse deprimat, nec enim aliorum lenitati fidendum, si interea se submitti patiantur, & a prædominante iniurias tolerent; nam interdum qui plures, ac plures iniurias pacato animo, ac patienter tulerit, exardescit tandem, & vltima iniuriarum, parua licet scintilla sit, magnum excitat incendium; ita vt læsus, in furorem, ac desperationem versus, se ipsum perdere non perhorrescat, dummodo & lædentem perdat. Mansuetudo sæpiùs lacessita maiorem vertitur in furorem; & ita quo tardiùs accenditur, vehementiùs exardescit. Iniuria postremò inusta anteactas omnes in mentem reuocat, & per modum vnitis, omnes tandem vires obarmant. Caueant præcipuè, qui alios in officio continere conantur, ne ipsi sibi arrogent ea, quæ subditis denegent, nam semper improperijs patentes facilem ad rebellandum reddent subditorum animum. Exemplo priùs, quam verbo, opere priùs, quam ore edocendi sunt, qui in officio continendi. Semper autem audientes dicto subditos bonæ indolis habebit, qui, quod sibi non vult fieri, alteri non fecerit; nec in se præbeat redarguendum, quod in alijs reprehendendum persequatur: alioquin & bonos, & malos, summa semper vi, in se ipsum experiri cogetur concitato.

Cohærenter autem ad ea, quæ postremo diximus, perpende intolerabilem superbi animi elationem, quæ interdum adeò furit, vt in Deum ipsum iurgijs inuehatur ac minis, videaturq; Cœlum ipsum euersurus, quasi Deo ipse, non ipsi Deus, debeat imperare: atque, vt Deo detrahat, interdum, cum quid reprehendendum in Deo inuenire non possit, fabulas effingit, vt chimericis saltem accusationibus, cum Deo ipso, de iudicio, contendat: Cœcus profectò, qui non videat, in sui ipsius perniciem ruere, qui bellum Cœlo moliatur. Mirum est, Deum, tam longa interdum, ac diuturnâ patientiâ, hæc monstra tolerare. Sed caueant, ne, quo tardior, grauior indè cadat vindicta; sero enim molunt Deorum molæ; sed benè comminuunt. Nec adeò fidendum pietati, vt, Iustitiæ obliti, fulmina non vereamur. Hæc non meminit superbus, ideo tam alte furit in Cœlum; nec nouit frustra in Cœlum inuehi, quæ minor Deo potentia sit. Sed ex serijs [illegible] iocosa transeuntes, audiamus, quomodo & nostra Chelis in exponendis Claudiani textibus iocetur.

Atlantis tega nepos commune profundis &c.

Gran nipote, diss'ei, del curuo Atlante,
Dell' Arcadieo suol gloria immortale,
Tu, ehe del centro, e delle sfere amante,
Sei solo Nume ad ogni Nume eguale;
Tu, eui sol lice, alla region tonante
Non men, eh'entr'al mio regno, impennar
l'ale;
Tu, ehe, tra'l cieco, e'l troppo occhiuto
Mondo,
Sostieni ancor de gran commercij il pondo.
Vanne, t'affretta, e', sorpassando i venti,
Colà t'inoltra, oue non giunge acerbo,
La gran pace à sturbar, suon de lamenti:
Arma de sdegni, ond' in mio petto I serbo
Ben mille rostri, à lacerarlo intenti,
Tu la tua voce; e suor Gioue il superbo
Oda scoppiarne i disdegnosi accenti:
E sian à lui questi, à te qui commessi,
D'imperioso voler miei carmi espressi.
Tanto (del proprio sangue empio Tiranno,
Del paterno furor tu solo herede)
Dunque t'arroghi? Ed in Pluton cadranno
Dal tuo rigor, ch'ogni rigore eccede,
Sempre nuoue sciagure? O' pur n'andranno
Lieti d'hauer, con la stellata sede,
Rapito à me d'iniqua sorte i giri
L'ardir, le forze, ond'à vendetta aspiri?
Forse, perche dell'aurea luce il soglio
M'inuolâr le tue frodi, e le rapine;
Perso hò l'esser, in vn, quel, ch'esser soglio;
Perso il cuor; perse l'armi; e l'ire han fine?

O'

O' pur, ch'imbelle I sia, finge'l tuo orgoglio,
Codardo, e vil, perch' all' Etnee fucine
Non tempra Bronte à me fulmineo telo;
Ne, per me, 'l tuon squareia dell' aria il velo?
Non ti bastò, che della sorte estrema
Contento i visti, abbandonando il giorno;
Ed in questa di Lethe aspra marema
Scesi, à prender trà l'ombre il mio soggiorno,
Mentr', imperando alla region suprema,
Tu godi e stelle, e Ciel, che d'ogn' intorno
Vibran nembi di luce; e pellegrine
Pan le faseie del Sol diadema al crine?
Di mie graui fuenture ancor non satio
Dunque vorrai, ch' il mio martir s'eterni?
Dunque, con nuouo scempio, e nuouo stratio
Vorrai, che più l'Inferno in me s'inferni;
Perch' io del mio soffrir non mai mi satio?
Ne permetter sai più, ch'in me s'interni
Di gioia vn raggio; anzi'l mio duol decreti;
E i bramati sponsali anche mi vieti?
Gode Nettuno, in sua magion spumante,
Il più bel fior delle Nereidi Ancelle,
Quella, che pria ritrosa, e poseia amante,
Pasee solo di lui l'auide stelle,
Amfitrite vezzosa; e festeggiante,
Quando stridon viè più venti, e procelle,
Ella in eeruleo grembo, al lui conforto,
Gl'apre, in torbido mar, tranquillo il porto.
Te pure, all' hor, che nell' empiree soglie
(Stanca di fulminar la destra irata).
Ritraggi il piede, entr'al suo seno accoglie
Là, pria che sposa, al ripregar piegata
Del suo Cucco, Giunon sorella, e moglie;
Per non ridir della tua fè violata
Gl'odiosi furti, onde Latona errante
Puote ferma attestar Delo vagante.
Taccio gli sforzi alla gran Themi vsati;
Ne di Cerere i seorni hoggi rammento;
Che ben sai tu, quanti tendesti aguati.
Tanti adunque differri al tuo contento
Tanti copiosi; e di tua stirpe ornati
Schieransi i figli, in tua corona, à cento:
Ed Io priuo di glorie, ebro di pene,
Viurò mai sempre in solitarie arene?
Io sol, dannato alle mestitie, à i pianti,
Non haurò chi m'alleggi, e mi consoli?
Ne sia alcuno giamai, ch hauer si vanti
Dalle viscere mie di vita spoli?
Troppo fur queste in tolerar costanti;
Troppo d'onte soffrir l'ingiuste moli.
Tempo è hormai, che si scuota il giogo indegno;
E le forze del mio proui il tuo Regno.
Per que' profondi, e tenebrosi horrori,
Che dier vita alla Notte; e per quell' onde,
Che forza è pur, ch'ogn' alto Nume adori,
Ne già lece inuocar con labra immonde;
Giuro: scatenerò gl' alti terrori
(S'à cenni il tuo eseguir non corrisponde)
De spalaneati abissi: e i neri chiostri
Vomiteran furiosi in guerra i mostri.
Spezzerò di Saturno, hor prigionero,
Le graui indissolubili catene:
Eclisserò con l'ombre il fasto altiero
Del Pianeta maggior: trarrò di spene
Di più 'l giorno guidar l'astro forriero:
E, disciolta l'vnion d'auree sirene,
Trarupperò le sfere in duolo eterno;
E misto al Ciel trionferà l'Inferno.

Hic refugit mea musa sonos, plectrumq; reponit. Et reuocat nostrum Claudius inde stylum.

Vix ea fatus erat: Iam nuncius astra tenebat.
Audierat mandata Pater; secumque volutat,
Diuersos ducens animos, quæ tale sequatur
Coniugium, Stygiosq; velit, pro sole, recessus.
Certa requirenti tandem sententia sedit.

VIX EA FATVS ERAT &c. Dicto audiens Mercurius quam citissimè munus suum exequitur. Legationem autem percepta, Iupiter, postulatis annuere cupiens, deliberabundus varijs distrahitur cogitationibus, anceps ex difficultate reperiendi Deam aliquam, quæ Plutonis assentiri velit connugijs. Tandem certæ adhæret sententiæ, quæ inferius explicabitur, dum præclarissimum Poetæ methodum prosequemur.

VIX. Vt expresso Plutonis desiderio, eo scilicet Carmine quo dixerat, *I celer, prof. inde notos &c.* summa celeritate corresponderet Mercurius, dicto citius auolat ad Tonantem. Quam velocitatem vt exprimeret Vates, *vix*, inquit; aduerbium enim est *vix* indicans, hoc loco, immediationem temporis inter prolatum Imperium, & ipsius executionem, seù, vt generaliter loquar, inter antecedentia, & consequentia, quibus particula *vix* interponitur. Sic Virg. Æn. 1., vt ostenderet celeritatem, qua euanuit nubes, qua, Veneris ope, occultabantur Æneas, & fidus Achates, cum iste Æneam interpellasset, vt se proderet in lucem, eodem vsus est loquendi modo, quo vtitur hic Claud., inquiens

Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente
Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum.

vix igitur loqui desierat Pluto, & iam peragebatur mandatum. Nec mireris, tanta potuisse Mercurium celeritate Cœlos omnes tranare, Ioui se sistere, & Legationem exponere; nam Numen est, & Numen aligerum; atque, vt tale, cum non dependeat, in suis motibus, à resistentia medij, & agilitate, quæ dos est immortalitatis, polleat, nil mirum si in ictu oculi, distantissima quæque pertingat. Non displicet tamen quod insinuat Parrhasius hic; nempè Vatem respexisse ad naturalem velocitatem, qua Mercurij sydus celerrime moueatur, atque ex hac celeritatem, quam hic tribuit Mercurio, decerpsisse; nam si velox adeò sydus, quid ipsius syderis Numen alatum?

EA. Pronomen hic est demonstratiuum, indicat enim, & quasi digito signat verba, quæ fecerat Pluto, ad Iouem, per Mercurium deferenda, & quæ nos supra perpendimus.

FATVS ERAT. Faris primæ coniugationis verbum deffectiuum deffectiuum etiam, vt Varronis præfert sententia, explicat locutionem, quæ scilicet interrupta, intercisa sit, nec planum habeat sensum; quarè quid minus significare videtur, quam loqui; *loqui* enim est perfectè dicere, & sensum integrum, plenumq; exprimere. Verum hæc Varronis differentia iam per vsum contrarium obsoleuit; & nunc *Fari* absolutè pro *loqui* ab omnibus, ac præcipuè Poetis vsurpatur, vt pat excit. Virg. loco, pluribusq; alijs, quæ citari possent; sed in re nota non arbitror immorandum.

IAM. Aduerbium temporis est celeritatem importans, vt dix. pag. 35. col. 2. Verum quatenus hic correspondet particulæ *vix* maiorem habet vim expressionis, & significationis, quasi scilicet innuat, mandatum executione occupatum, adeò vt dictum, ac factum idem temporis habuerit momentum, quo indicatur, ex parte Mercurij, plene voti compos factus qui legationem illi commiserat.

NVNCIVS. Mercurius, quem antonomasticè Nuncium Iure merito appellat, & Internuncius quia Deorum: & quia actu Internuncij officio fungebatur.

ASTRA TENEBAT. Tenere locum aliquem dicitur qui eo peruenerit, in eoq; constiterit: hoc autem quia *teneo* idem interdum sonat cum *occupo*; qui autem aliquo in loco

est,

est, certè occupat illum locum. Consimili verò locutione, ad significandum aliquem in loco positum, visum fuisse habemus Virg. Æn. 7.

Ecce autem Inachijs se se referebat ab Argis
Saua Iouis coniux, aurasq; invecta tenebat.

tenebat igitur *astra* Mercurius eo tempore, quo vix mandatis finem imposuerat Pluto; ex quo vides omnem moram præcisam, ita vt momento temporis iter confecerit Mercurius; cum enim, iuxta Phylos., in momentaneis, idem sit *fieri*, & *factum esse*, iure itineris mentionem non facit Vates, vtpotè momentanei; & vbi dici poterat *peragit* iam *peractum* ostendit. *Tenebat*

ASTRA. Dupliciter *Astrum* inuenio in declinationibus positum: vno modo per masculeum genus *Aster, astri*: alio modo per neutrum, nempè *Astrum, astri*: quod idem apud Græcos video obseruatum. Differentiam inter nomen *Aster*. & nomen *Astrum* dicunt esse, quia *Aster* singulas significet stellas; Astrum verò pro eodem sumatur ac *sydus*, nempè pro constellatione, seù signo ex pluribus astris conflato. Sed, quidquid sit de hoc, certum est nomen *Astra* sumi hìc generice prout stellas omnes comprehendit, tam vnitas ita, vt constellationes efforment, quam segregatas, & singulas; sed ponitur pars pro toto, seù signum pro re signata, nempè *astra* pro tota Cœli aula, ac summa Iouis Regia, quæ vbi locata fuerit videbimus lib. 3. ad Carmen.

Tum grauis ex alto Genitor sic orsus olympo est.

AVDIERAT &c. Miror profectò peritissimi artificium Poetæ, qui non solum omnia præcidit, vt celeritate dicentis exequetur celeritas exequentis, omnia, inquam, præcidit superflua, & per assintheton citatissimo decurrit metro; sed etiam ea, quæ videbantur necessariò esprimenda, artificiosè negligit; ac demum vno verbo sensum antecedentem copulat, & consequentem, quo celerior decurrat oratio. Videbatur profectò priùs describendus ab Inferis discessus, Iter delineandum &c., & hoc quidem necessariò, nam non potest quis transire ab extremo ad extremum, quin transeat per medium. Hoc autem negligit; & metam, nulla itineris facta mentione, attigisse iam dicit, vt citiùs secum auolet. Videbatur necessariò exprimendum, expositam à Mercurio fuisse legationem, antequam auditam à Ioue diceret: hoc ipsum negligit; &, citiùs rem confecturus, ex consequenti *audierat* intelligendum relinquit antecedens *exposuerat &c.* Sed hæc leuia. Perpende quæso verbum

AVDIERAT, quod vnico contestu ad passionem organi simul, & ad passionem animi refertur.

Segnius irritant animum demissa per aurea
Quam quæ sunt oculis subdita fidelibus.

iam pro communi axiomate circumfertur. Et tamen, efficaci adeò tinnitu, ostendit Poeta, pulsatum, es legatione Plutonis, animum Iouis, vt, eodem tempore, & aure audiens fuerit, & animo. Audiens aure, quo ad vocem; nam certè in auribus auditorium tympanum, in eoq; auditus sensorium collocant Phylos., vt nos fusè docuimus in Animasticis vbi de Anima sensitiua, eiusdemque potentijs, quo in loco etiam vidimus, quomodo species sensus externi deferantur ad internum, ab eoq; percipiantur, & exactam ipsius organi descriptionem habuimus; quarè hìc prætereo. Certè, quod ad rem est, *Auris*, secundum aliquos, dicitur *sensorium audiens* à græco *αὐδή*, quod idem sonat, ac latinè *vox*, & *oratio*, eo quod solo aurium instrumento vox percipiatur: Seù, secundum alios, *aures* ab *audio* dicuntur, quasi *audis*, seù *audientes*, eo quod solæ ipsæ vocis sonum excipiant. Audierat igitur Iupiter sonum vocis, seù verba Legationi commissa, & per Legatum iam expressa. Sed apud surdas aures canit, qui, dum aures pulsat, animum non flectat; ideò non audiuisset Iupiter, licet audiuisset, nisi ea quæ auribus audierat audisset, & mente. Vtrumq; igitur complexus Vates *Audierat* inquit: auribus quidem, si litteralis spectetur sensus, sonum vocis; mente autem & animo ad concedendum prono; si sensus spectetur translatus, quo efficitur vt *Audire* idem sæpè sit, ac *obedire*. Audierat inquam animo Iupiter, dum, perceptis aure vocibus, animus ad concedendum flexus de modo adimplendi Plutonis desiderij iam secum agitabat impensè; atq; ideò, quantum in se erat, iam obediebat. Et ideò subditur

PATER. Non solum quia Diuum Pater antonomasticè dictus est Iupiter, vt patet ex alibi cit. textu Virg. Æn. 1.

Æole (namque tibi Diuum Pater, atq; hominum Rex)
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento,

& etiam ex Æn. 9. vbi pariter idem de Ioue dicitur:

Aut tu magne Pater Diuum miserere &c.

Sed peculiari hìc titulo ad ostendendum affectum, quo, peculiari quadam, ac quasi paterna, propensione Iupiter ad fauendum Plutoni inclinabatur; nam sicuti Pater, cupiens filium voti compotem efficere, ac videns, non adeò facilè esse, quod cupiat, internis angitur cogitationibus. Sic Iupiter paterno affectu iam Plutoni obtemperabat concessiturus postulata, & angebatur, vt Pater, difficultates satisfaciendi perpendens.

MANDATA. *Mandatum* propriè est, quod vulgò dicimus *commissione*. Sed quia interdum pro *præcepto*, seù *iussione* sumitur, legem esse amanti quidquid amato placeat; atq; ita intelliges, cur etiam à filio mandata audiat Pater: in quo sensu apud Quintilianum habetur: *mandata tamen tua, fili, perago*. Cum igitur paterno affectu Iupiter legationem illam audierit, nil mirum, si lex illi fuerit quidquid Plutoni libuerat. Ideò *mandata audierat*.

ET DVCENS DIVERSOS ANIMOS. Hoc est illud ipsum, quod Principi Hetruscorum Poetarum Heroica suggerit Clio Cantu Hierosol. liber. 13. sic.

Così diss'egli, e'l Capitano ondeggia
In gran tempesta di pensieri in tanto &c.

quod autem vnico verbo clausit Italus dicens: *Ondeggia*, Latinus Homerus integro carmine sub oculis posuit, anxietatem Æneæ referens qui à Mercurio iussus fuerat Didonis è littoribus soluere, & fugam illico arripere Æn. 4. sic

Atque animum nunc huc celerem nunc diuidit illuc
In partesq; rapit varias, perq; omnia versat.

& pariter Æn. 5. idem delineat his verbis.

At pater Æneas casu concussus acerbo
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
Mutabat versans &c.

talem igitur, & animum Iouis liceat intueri delineatum ijs verbis, *Ducens diuersos animos*; licet enim *animus* pro *anima* sæpè sæpiùs ponatur; tamen hanc distinctionem peritiores agnoscunt inter animam, & animum, quod *anima* vitæ sit, *animus* verò *consilij*: quarè idem est dicere: *diuersos ducens animos*, ac dicere: *diuersa perpendens, & ad trutinam reuocans consilia*: nam *ducere* idem sæpè significat, ac *æstimare*, seù *prudenti consideratione perpendere*. *Animos* autem dicit, non *animum*, vt intelligamus, ipsum non loqui hìc de animo in actu primo, idest de ipso consiliorum fonte, sed de ipsius actibus secundis, siuè de effectibus animi, nempè de consilijs, & cogitationibus ipsis. *Diuersos* autem, dixit, idest non inter se consonos, ac congruentes, sed discrepantes potiùs, ac discordes, ita vt quod modò placuit nunc displiceat &c. iuxta varias quas habuit reflexiones.

QVÆ TALE SEQVATVR &c. Prima est hæc difficultas, & multarum quidem parens difficultatum, quæ Ioui obijcitur, Plutonem voti compotem efficere meditanti. Ex qua intelliges, quanto detineretur errore Plutonis æstimatiua, pro certo existimantis sibi ex auersi Iouis arbitrio nuptias denegari, cum potiùs ex difficultate nuptam reperiendi non darentur. Cogitabat igitur Iupiter, Matrimonia omnia summà debere libertate gaudere; consequenter nullam virò addicendam, quæ liberè, spontè, ac voluntate omnimodè plena, in virum non consentiret; alioquin iniustitiæ notam incurrere, qui nolentem cogeret alicui nubere. Quo certissimo iure supposito, luce meridiana clariùs eidem Ioui innotuerat, nullam in Plutonis nuptias, spontè saltem assensuram; nam quæ mulier maritum sibi deformitate insignem adsciceret? Quæ viuens mortuorum regno addici perpetuò sustineret? Quæ solis radijs assueta perpetuam tenebrarum caliginem præoptaret? Quæ subterraneis antris, nunquam ad lucem reditura, æquo se animo claudi pateretur? Perlustrabat igitur mente Iupiter quotquot insignes nouerat diuinis natalibus filias, & vnamquamq; singilatim scrutabatur; sed nulla se offerebat, quæ consensura videretur; immò quæ audito solùm nomine Plutonis non perhorresceret, & nuptias pleno ore non detrectaret. Ideò inquit eruditissimus Poeta Iouem excogitasse in primis

QVÆ SEQVATVR. Idest quæ volens inclinatura sit ad nuptias huiusmodi animum: *sequi* enim actum indicat spontaneum, sicuti *trahi* videtur violentum indicare, vt innuimus in præfatione ad hunc librum. Cogitat igitur quænam sequi possit, idest voluntariè assumere, & amplecti.

TALE CONIVGIVM. Connubium propriè lex maritalis est; nam sub lege viri vxor, quandiù viuit, esse debet, & sola morte alterutrius soluta hæc lex remanet maritalis. Ex ipso itaque nomine connubij patet coniugatorum conditionem per se ipsam esse onerosam. Ast nullum sine connubio, hoc est sine huiusmodi lege procedit *coniugium*, nempè ma-

tri-

trimonium ipsum, immò pro eodem sæpè *coniugium*, & connubium vsurpantur, ergò *coniugium* per se ipsum onerosum est. Quare prudenter Ægyptij, in coniugalis status Hieroglyphicum, manicas ferreas, ac Iugum erexere; quæ omnia etiam in symbolum seruitutis adsciuère. Si autem onus oneri addatur ex prauis viri qualitatibus, quæ virgo vnquam, quæ mulier tanto oneri libens succumbat? Onerosum igitur ex se coniugium; onerosius, in casu, ex adiuncto loci, onerosissimum ex adiunctis personæ ipsius Plutonis, quippè qui esset crudelis, acerbus, immanis, inexorabilis &c. præterquam quod deformitate, vt dixi, horrendus: quæ igitur *tale sequatur coniugium?* In quo aduerte Vatis solertiam, quæ in sola illa particula *tale* emphaticè posita has omnes qualitates, quæ quamlibet ab assensu deterrerent, tacitè compilauerit.

STYGIOSQVE &c. Secunda hæc difficultas est, quæ Ioui, in te quam exoptabat, obijcitur; quæ item grauissima est, aliarumq; plurium fœcunda difficultatum. Tanta enim Mundus venustate decoratur, vt, ad ipsius exprimendam pulchritudinem, nullum aptius nomen adinuenire potuerit Græcorum sapientia, quam cum ab eadem dictus fuerit *κοσμος*; cum enim, apud Græcos, nomen *κοσμος* idem sit, ac *ornamentum*, hoc eodem nomine Mundum appellari voluerunt, quasi antonomasticè *Mundus* dicendus sit *ornamentum ornamentorum*, immò solus sit ornamentum, cum omnis ornatus Mundo infinita operatoris potentia protulerit in creatis, si ab Anima rationali, ac spiritualibus substantijs præscindamus; nam certè Cœlo ipso pulchrior est anima rationalis, cum ad imaginem, ac similitudinem ipsius Dei creata fuerit. Sed, ne longiùs à proposito diuagemus; Mundus ornamentorum omnium sedes, & *κοσμος* appellata ex duplici constat parte, ex inferiori videlicet, nempe terrea, ex hoc terrestri, quem incolimus, globo conflata; & ex superiori, nempè cœlesti, tot sphœris, luminibus syderibusq; compacta. Præstantior autem certè tantò est pars ista superior inferiore, quantò præstantior vmbrâ corpus est. Quarè Cœlum immortalibus semper assignatum, vt dignior sedes, vbi terra mortalibus data, iuxta illud quod etiam Regius cecinit Vates: *Cœlum Cœli Domino, terram autem dedit filijs hominum.* His autem præcognitis, satis patet, cur magis cæcitatem deploret, qui prius lumine fruebatur, quam qui à natiuitate cæcus fuerit, nam is non adeò priuationem sentit earum rerum, quarum oblectamenta nunquam degustauerit; at qui, degustata semel earum dulcedine, repentè illâ priuatur, quanto mœroris, ac doloris impetu obruitur? Cum autem naturaliter quisq; fœlicitatis sit amans, quis fœlicem statum in infœlicem aueat permutare? Quis lumini cæcitatem anteponat? Quis tenebricoso carcere detineri potiùs velit, quam apertis in campis communis Cœli lumine frui? Nunc à fortiori arguamus: Si tam miserum censetur lucem hanc in tenebras commutari, ex apertis campis in fœtidum, ac tenebricosum ergastulum detrudi; quid dicendum de immortali, qui Cœlo priuaretur? Detrudebantur antiquorum Numina in terras, & detrusus a Ioue primus dicitur Saturnus, vt mortalium ibi experirentur infœlicitates; ac summa hæc iniuriarum, summa calamitatum habebatur; & tamen adhuc Cœlo, aliquo tandem modo, fruebantur. Ast, in casu, quo aliqua Dearum Plutoni tradenda esset in nuptam, quæ adeò demens futura esse videretur, vt sponte Cœlis valediceret. Iure igitur merito, hanc Ioui consideratione difficultatem facere, ostendit Vates, atq; vt magis elucescat, eam effert per interrogationem: *Quæ velit &c.* Sed quia diximus, hanc difficultatem multas secum ferre difficultates, omnia iam membratim perpendamus.

QVÆ VELIT. *Quæ* emphaticè ponitur, quasi dicat: *quæ Dea* cum sit, vt deberet esse, quæ Plutoni nuberet, *velit*, idest velle sustineat, ac libens Cœlo priuari patiatur? *Quæ*, sanæ mentis, eligat relinquere Cœlum, vt ad inferos descendat, ibiq; æternum commoretur? Certè Sybilla Cumæa apud Virg. Æn. 6. insaniam appellat desiderium Æneæ descensum ad inferos meditantis, dum ait.

Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est
Bis stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & insano iuuat indulgere labori &c.

VELIT. *Velle* actum significat voluntarium, assentientem non solum, sed & sponte eligentem, vt supra dicebamus in verbo *sequatur*, cum certè nupta, dum ad virum transire consentit, viri domum eligat potiùs, quam propriam incolere, nam hæc certè deserenda, illa frequentanda.

STYGIOS RECESSVS. Stygios, dixit, à Styge, vt hac nota speciali loca illa notaret, toto à Cœlis suis distermina Mundo, quæ nouies Styx interfusa coercet, quæ Mundi sordes alluunt, quæ perpetuis obsita tenebris delitescunt: Ideo *Recessus*, inquit; nam propriè *recessus* dicitur intimum aliquod penetrale, seù secretissimus domi locus, atque, in re nostra, ipsum totius inferni centrum, vbi Plutonis Regia, per huiusmodi nomen antonomasticè positum, indicatur constituta, non sine emphasi in voce. Ex quo augetur profectò difficultas, nam linquere Cœlum, & terras peragrare graue Dijs fuerat, sed tolerabile forsan posset videri, cum adhùc Cœlum saltem suspicere possent: in sepulchris delitescere grauius: ad oras Acherontis transmeare grauissimum: in centrum autem inferorum, nulla data spe redditus, descendere intolerabile prorsus est. Adde *recessum* pro eodem sumi, ac *secessum*, quasi locus sit, vbi secedentes ab omnium consortio se noti solitudinem peragant: quare ex solitudine desertum efficiente crescit difficultas transmeaturis. Ad inferos autem Dijs, vel Deabus, aditum non dari, satis patet ex antea dictis, vbi diximus, solum Mercurium habuisse facultatem illùc commeandi. Exul igitur à Deorum omnium Cœlos incolentium facie abire debebat, quæ huic secessui addiceretur; quod, quantum incutiat dolorem, testantur Troianæ Matres, apud Virg. Æn. 5., quæ, quia exules, non quidem a suis, quos secum habebant, sed a patrijs tantum mœnibus abijssent, naues incendere exorsæ sunt, ne longiùs abueherentur; facibus præeunte, quæ, ad eas incitandas, occultum exacerbauit dolorem exclamans.

Nulla ne iam Troiæ dicentur mœnia? Nusquam
Hectoreos amnes Xanthum, & Simoenta videbo?

Quod si, sola patriæ priuatione furebant adeò istæ, quid fecissent, suorum omnium solitudine facta, & spe etiam intercisa eos amplius in posterum conspiciendi? Vlteriùs, *secessum* dici, non ignoramus, locum, in quem sordes profluunt omnes, cum igitur recessus, quod idem est ac secessus, dicatur hic regia Plutonis, deformitas emphaticè loci indicatur, de quo Pluto ipse dixerat: *informesq; plagas*; & innuitur locus inferorum fetida totius orbis aditare sentina. Quarè nota, quam multiplicatam anthitesim in his tantum Vates compilauerit verbis: *pro sole recessus*. Solis enim claritati tenebrarum opponit caliginem non discutiendam; nitori squallentem situ, & sordibus locum; pulchritudini deformitatem; Deorum commercijs solitudinem; Cœlis infernas domos; circumferentiæ centrum; ornatissimis syderum emporijs tędam tenebrarum, ac sordium sentinam. Vide, quot difficultates agglomeret ea, quæ, prima facie, vnica videtur insurgere difficultas.

PRO SOLE. Idest *loco solis*, seù *relicto sole*. Sol dicitur, quasi *solus*; atq; ideò in Hieroglyphicum vnitatis assumebatur, quasi sol esset vnicum totius terrarum orbis, Cœlorumq; ornamentum, immò & vnicum bonum; nam ideò etiam in symbolum diuinitatis adsciscebatur, quæ vnicum bonum est à quo bona cuncti procedunt. Idem igitur fuit dicere: *quæ velit stygios pro sole recessus*; ac dicere: quæ velit relinquere solum, & vnicum bonum, extra quod nullum reperiatur bonum, vt Lernam sibi malorum assequatur? Quæ velit superos posthabere Deos, vt inter Eumenidum versetur furores? Ponit igitur Poëta solem hic, non pro se ipso solum, sed pro toto Cœlo, adeòq; Cœlum Infernis posthabendum sedibus indicat nouæ Nuptæ; ponit pro syderibus omnibus, quorum fons luminis sol ipse est, vt fontem lucis cum tenebrarum Emporio decertantem in animo illius ostendat, cui hæc sponsalia essent adeunda; atq; dum solem pro Cœlo ponit, pro centro fœlicitatis ponit; cui centrum miseriarum opponit ex diametro, dum dicit: *Stygios recessus*, nempe vbi luctus, vbi vltrices curæ, pallentes morbi, tristis senectus, metus tremens, timidus tremor, famis, egestas, labor, discordia &c. quæ latè prosequitur Virg. Æn. 6. dum infernas sedes describit, & Claud. ipso pri. in Rufinum diffusè admodum commemorat. Vide, quot, & quantis deterrendus foret animus Deæ, cui Plutonis offerri potuisset coniugium, & quot, ac quantæ vno agmine ingruant difficultates.

CERTA REQVIRENTI TANDEM SENTENTIA SEDIT. Virtutum virtus antesignana Prudentia est; ad quam cum spectet, harmonica quadam methodo, actiones omnes componere, nil mirum, si, octo ille secum virtutes adducens musarum quasi expleat chorum, cui Apollo sit ille ipse, cui talis virtutum chorus arrideat. Prima igitur Prudentiæ comes Memoria præteritorum est, qua mediante consideranda sunt omnia, quæ fuerint, vt ex illis facienda doceamur: secunda est intelligentia præsentium, qua cauendum,

ne

ne incognita pro cognitis habeantur, sed omnia introrsus perspicienda sunt, ac dilucidanda: Tertia est Docilitas, idest notitia per institutionem comparata, qua fit, vt aliquid decreturus habeat præ oculis quid iura præcipiant, quid fas sit, quid conueniens, quid æquum bonumq; exigant: Quarta solertia, quæ est ingenij in inueniendo, & conijciendo sagacitas, qua prudens omnia præuideat, vt prouideat: Quinta ratio, quæ argumentatione, & ratiocinatione quid agendum concludat: Sexta Prouidentia, quæ est ipsa dispositio mediorum idoneorum ad finem consequendum: Septima Circumspectio, quæ nihil est aliud, quam exacta ad circumstantias rei ipsius, de qua agitur attentio, & octaua denique Cautio, quæ est motio quædam mentis aduersus ea, quæ se obijciunt, vel obijcere possunt, impedimenta. Cum igitur iure merito Iupiter prudentissimus effingendus sit, quippè ad quem spectet rerum omnium directio, ac gubernatio, ideò Vates hæc omnia Prudentiæ munia illi attribuit, & considerantem sedulò describit omnia, prudentibus consideranda, nempe.

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

Quæ fuerint; quia, non solum menti illius obijciebantur, quæ à Plutone de exantlatis pressuris fuerant recensita, sed etiam quæ fatorum ordine digesta, vt patebit ex dicendis, cum Iupiter Venerem alloquens ostendet in Fatis fuisse, & oraculis confirmatum vt Pluto voti compos fieret. Vide quæ hoc eodem lib. habentur ad Carmen *Candida Tartareo Neptum &c.* quare memoria præteritorum fretus præsentia rectè considerat non solum, sed aperte intelligit, nempè consonam Iustitiæ esse Plutonis petitionem: sicque secundam exercet Comitem Prudentiæ virtutem; Docilitatemq; non negligit, dum perpendit Leges connubiales præcipere, ne extorqueatur assensus ab inuita; quare ad solertiam gradum facit conijciens, quid, in futurum, obijciatur difficultatis, vt modum inueniat easdem difficultates superandi; ideoq; mente relegit omnia, vt vidimus, quæ difficultatem facessere possint: inde autem rationem init concludens Fatis, oraculisue non repugnandum; atq; adeo prouidentiæ innititur, eligens media ad finem idonea; circumspectus tamen omnes circumstantias rei perpendens, ne erret in ipsa mediorum electione; & cautè prospiciens, ne ipse aut Fatorum detrectator, aut legum violator connubialium appareat, dum Plutonis obsequitur voluntati. Hinc ea animi agitatio, qua dictus est Iupiter *diuersos ducens animos.* Qua tandem sedata, sententia, quæ hic ostenditur certa insedisse Iouis menti, ea fuit (quod ex sequentibus innotescet) vt & Fato um decreta locum haberent, & Pluto vxorem duceret, sed tali modo, vt nec Iupiter leges connubiales violaret, nec nupta conqueri posset, se a Ioue coactam; cum ille se tantum permissiuè decerneret operaturum. Hæc autem est illa

SENTENTIA. Idest sensus animi, seù deliberatio, quam, omnibus attente ad trutinam reuocatis, stabili firmat Iupiter assensu.

CERTA autem dicitur, idest firma, stabilis, deliberata, immobilis; nam quæ toto exactissimæ Prudentiæ nisu decernuntur, variari nequaquam possunt, cum nil accidere potiit, quod non fuerit ab oculatissima Prudentia præuisum, consequenter cui etiam prouisum non fuerit, ne, ad varianda prudentis decreta, vim haberet.

SEDIT. Magis hoc verbo confirmatur futura sententiæ immobilitas. Sedere enim dicit statum quietis, & translatiuè dicit statum imperturbabilitatis. Post æstum igitur cogitationum aduersantium, quem supra esplicuerat, *certa sedit sententia*, idest nullis amplius cogitationum motibus perturbanda: & sedit

REQVIRENTI. Requiro græcè est ἀναζητέω, quod latine sonat *diligenter perquiro. Requirenti* igitur inquit Poeta, vt ostendat Iouem omnibus Prudentiæ munijs vsum, in sua consultatione, vt diligenter inquireret, & inueniret animi sensum, cui posset plena voluntate acquiescere. Item *Requiro* interdum significat idem, ac *expeto, desidero*, qui autem desiderio, seu auiditate aliqua captus quærit, anxiè quærit, nihilq; irrequisitum relinquit, vt optata inueniat, inuentaq; toto amplectitur affectu. Ex qua vides, quam emphaticè participium illud *requirenti* exprimat, & sedulam perquisitionem, & inuariabilitatem sententiæ, quam, toto animo, iam inuentam, amplectitur Iupiter.

TANDEM. Parrhasius huius aduerbij naturam secutus hæc habet. *Tandem, inquit, quia longa deliberatione consituendum Ioui fuit, an Ditis voluntati satisfaceret.* Sequitur, iterum fateor, Parrhasius aduerbij naturam, quæ talis est, vt videatur apertè significare, multum temporis à Ioue insudatum, antequam in certam animi sententiam descendisset, vt tandem aliquandò descendit. Verum nimis admodum hoc detrahit de ratione prudentissimi consilij, eo spectato, quod, pri. de officijs, Cic. asseuerat, nempè prudentissimi esse accuratissimè pariter, ac citissimè omnia perpendere, & expedire: ita enim habet expresè Cic. loco cit. *vt quisque maximè perspicit, quid in quaq; re, verissimum sit; quique acutissimè, ac celerrimè potest videre, & explicare rationem, is prudentissimus, & sapientissimus ritè haberi solet.* Diuturnum igitur insumpsisse laborem in deliberando, vt innui videtur per particulam *tandem*, & explicat Parrhasius certæ, perfectissimæ derogat, quæ in Ioue haberi debet, prudentię. Aduertas itaque aduerbium illud *tandem* non semper significare idem, ac *post longum tempus*, sed sæpè sæpius à Poetis non solum, sed etiam ab Oratoribus pro *tamen* vsurpari, vt testatur Calepinus ipse, ex Tullio, vbi in suo septem linguarum Dictionario hanc fusè explicat particulam: In hoc autem sensu noueris hoc aduerbio *tandem* vsum, & hic iusse Claud. quasi dixerit: non obstantibus tot tantisq; difficultatibus, *tamen* rem expedit Iupiter, & sedatis fluctuantis animi motibus tranquilla in statione componitur sententiam firmans.

Ex his collige verissimum esse quod cecinit Iuuenalis sat. 10. cum ait.

Nullum Numen abest, si sit prudentia, sed te
Nos facimus fortuna Deam Cæloq; locamus.

Prudentiæ enim dono omnia euitantur pericula. Quarè nil temere vnquam agendum, sed omnia ad prudentiæ trutinam noueris reuocanda; Quod si auxilio virtutum prudentiæ administrantium assequemur, nulla erunt incommoda, quæ non facillimè euitemus. Disce etiam quam immeritò interdum de summo omnium datore conquerantur, quasi ipse deneget nobis ea, quæ concedi sæpè non possunt, difficultatibus, & obice existentibus, non ex parte diuinæ voluntatis, sed ex parte obiecti, seù rei concedendæ. Interdum etiam quod iusta ratione differtur, non aufertur, sed tempore donandum differtur. Petite, & accipietis, inquit infallibilis veritas, sed petite in nomine meo, hoc est iusta sit, & iustitiæ consentanea petitio, nam si aliquid interdum negatur, ideò negatur quia nescimus, quid petamus; semper enim prudentissimus diuinæ sapientiæ, ac prouidentiæ oculus paterno nos respicit affectu, & omnia quæ nobis vel profutura, vel obfutura sint perpendens ea negat quæ obesse possunt, & profutura interdum differt, vt magis prosint exorantibus.

Sed iam Claudiani Clio heroicè præcinenti pedissequa nostris indulgens calamis succinat Musa.

Hauea Pluton trà le minaccie, e l'onte
   A pena, in questo dir sciolti gl'accenti;
   Che già premean l'orme veloci, e pronte
   Del messaggiero i più sublimi argenti,
   Oue di stelle, à i maggior fasti acconte,
   Formansi i strati all' ampia Regia ardenti:
   Ed hauea gia 'l gran Padre à pien compreso
   Di qual brama il fratel n'andasse acceso.
Piegasi il cuore à secondar l'inchieste;
   Mà trà Silla e Carridi erra il pensiero:
   Ne così, esposto a flutti, alle tempeste,
   A poggia, ed Orza ogn'hor piega il nocchiero;
   Com' in sua mente il Regnator celeste
   Ondeggia, e, volto al scandagliar sù'l vero,
   Rintracciando à Pluton chi dia la fede,
   Mille scogli al disegno opposti ei vede.
Chi fia colei, che del suo letto à parte
   Voglia vn mostro, (dicea) chi di tal sposo
   S'addatti à i vezzi; e, 'l sol posto in disparte,
   Meglio stimi di Stige il centro ascoso?
   E'l proporio impieta: Sforzar le carte
   La Giustitia non deue. In mar si ondoso,
   Qual Calisto mi scorge? Al fin dell' Alma
   Volge stabil decreto i flutti in calma.

Ne autem hoc partam decreto illo inuiolabili mentis tranquillitatè Chelis nostra perturbet, modulos dum lubens præcidit, nos heroicam Auctoris nostri texturam prosequamur.

Ætnææ Cereri proles optata virebat
Vnica: nec tribuit sobolem Lucina secundam:
Fessaque post primos hæserunt viscera partus,
Infœcunda quidem; sed cunctis altior extat
Matribus, & numeri damnum Proserpina pensat,
Hanc fouet, hanc sequitur: vitulam non blandius ambit
Torua parens, pedibus quæ nondum proterit arua;
Nec noua lunatæ curuauit germina frontis.
Iam vicina toro, plenis adoleuerat annis
Virginitas; tenerum iam pronuba flamma pudorem
Sollicitat mixtâq; tremit formidine votum.

ÆTNÆÆ CERERI &c. Vt viam strueret Poeta ad aperiendam sententiam, cui Iouem acquieuisse iam innuit, sed indeclaratam reliquit; operæ pretium fuit, vt ad exhibendam notitiam illius Nuptæ, quæ Plutoni addicebatur gradum faceret; quo subindè clariùs Iouis ipsius sententia innotesceret: præcipuè cum eadem Protagonistæ gerens personam, totius tragici euentus scenam adsit impletura. Quarè prudenter Poeta eiusdem originem, indolem, qualitates, ac virtutes exprimere aggreditur, quibus non vnicum ex Dijs in sui amorem alliceret, vt, opportuno tandem loco, satis innotescat, non indignam Deo Plutonicis Nuptijs fuisse destinatam.

ÆTNÆÆ CERERI &c. Quænam Ceres sit satis explicuimus ad Carm. *Quod Cererem, magnamq; Themen.* Quarè tantum remanet hic, vt dicamus cur Ætnæa dicta fuerit, Videtur autem hoc ipsum satis innotescere ex sequenti Poetæ contextu; dum enim dicit, Cererem delegisse Ætnæas oras, quibus Proserpinam filiam commendaret custodiendam; certè, hoc loco, videtur præludere voluisse ijs, quæ ibi dicenda erant. Sed esto hæc mens Poetæ non defuerit; non tamen hanc arbitror radicalem fuisse causam, cur Cererem *Ætnæam* appellauerit; sed acuratiùs indagandum iam puto. De Ætna monte latiùs quidem dicendum erit inferiùs; sed interim scitu necessarium est, totam Siciliæ oram *Ætnæam* ab hoc monte appellatam, eiusdemque incolas *Ætnæos* dictos. Hinc itaque est, vt Ceres ipsa *Ætnæa* nominetur; habitauit enim hæc, vt fert Mythol. Nat. Com. lib. 5. cap. 14., ex auctoritate Apollonij, in Argonaut. lib. 4., habitauit, inquam Ceres Corcyræ, quæ vrbs Siciliæ est trans promontorium Lylibæum, sic dicta à Corcyra Asopi filia, quæ ibi sepulchrum sortita est; dictam tamen fuisse prius Drepanum eamdem vrbem comperio; quod nomen certè deductum à falce reperiemus, si animaduertamus falcem apud Græcos *Ἀρέπανον* appellari, quod ego ad eam falcem referre non abnuerim, quam Ceres à Vulcano acceptam Titanibus tradidit cum eos metere edocuit, seù, vt alij dicunt, quia falce vtebatur Ceres ipsa in messem. Cum igitur à Cereris falce vrbs ipsa Drepanum fuerit appellata, vides quam ab antiquo Ceres in Siciliæ oris culta fuerit, consequenter quam meritò *Ætnæa* dici potuerit. Adde etiam, Siculas terras primum sibi Cereris ortum vindicare potuisse, ni fallat eorum opinio, qui, vt legere est apud Mythol. cit. loco cit., dicunt frumentum primo in Sicilia natum sua sponte esse, quod, cum à nemine colligeretur, in terram rursus recidebat, & quod vbi Cecrops Athenarum Rex à quodam resciuisset, qui colligerent, misit, atq; ad se asportarent; cumque Triptolemus primus inde cæpisset terram colere, serere &c. dictus est à Cerere agriculturæ rationem edoctus. Cum itaq; Ceres pro ipsa triticea messe habeatur, cur non dicatur *Ætnæa*, dum in Ætnæis primo oris ortum habuerit? Patrium hoc maximè nomen Deæ profectò conuenit, ideòq; miro ingenij acumine hoc ipsum illi indidit nomen Claud. sed adest & alius titulus, quo Ætnæa iure Ceres dicatur, eumq; refert in hunc locum Parrhasius, qui, sicuti ex Dione docet Ætnam montem nomen desumpsisse ab Ætna Briarei Cyclopis filia, ac Sicani, qui nomen insulæ dederit, sorore; sic ex Simonide recenset, Vulcanum cum Cerere de Siciliæ finibus contendisse, ijsq; Ætnam arbitram extitisse, quæ & Cereri litem adiudicauerit. Quarè & ex hoc titulo iure *Ætnæa* dicitur Ceres possessiuo, scilicet hoc nomine ab adiudicata illi lite insignis. Repugnat acerrimè tamen huic lectioni Heinsius, & legendum contendit, non *Ætnææ Cereri*, sed Ænnææ, seù potiùs, addita aspiratione, *Hennææ Cereri*, quod confirmat ex Turnebo, Gyraldo, Codice, Oxoniensi, Silio, Lycophrone, & alijs, qui Cererem Hennæam vocant, quia, vt inquit ipse, ita vocata sit Ceres tam ab oppido Siciliæ Enna, seù potiùs Henna dicto, quam ab eiusdem nomine pago Attico, in quibus impense Ceres colebatur. Verum non inficior ego Cererem Hennæam denominari potuisse; sed vocandam hic esse Hennæam potiùs, quam Ætnæam; immò Hennæam, non verò Ætnæam, vnde probet Heinsius non video. Certè non militat eam ita debere hoc loco dici, quia sic denominata à pago fuerit attico, nam quid ad rem præsentem conferat talis origo denominationis? Quod si dicat sic denominandam, quia sic appellata fuerit ab Ænna Siciliæ oppido, quænam maior ratio cur denominetur hic ab Ænna, quam ab Ætna? Noui equidem Ænnam fuisse Siciliæ vrbem, Stephano teste edito in loco, & vndique præcipiti sitam à Syracusanis conditoribus, ac, quia in medio Insulæ sita sit, vmbilicum Siciliæ dictam, & in qua præcipuus Cereri honor deferebatur. Sed noui etiam, præter Ætnam montem, quem ipsum alibi vmbilicum Siciliæ vocatum videbimus, vrbem pariter Ætnam appellatam, ac non procul ab Ætnæ montis radicibus sitam fuisse, quam pariter Siciliæ vmbilicum appellatam, eo quod in medio insulæ sita esset, testatur ex Cic. Calepinus noster. Ex quibus præcognitis sic arguo: Vnicus vnius corporis vmbilicus est, ergò si & Ætna vrbs, & Henna vrbs pariter, Siciliæ vmbilicus dicta est, sequitur quod vna, & eadem ciuitas sub diuerso nomine fuerit, & quæ quidem antiquitus Ætna vocaretur. sed animaduertentes posteri Ætnæ nomen ambiguitatem sæpè in audientibus parere, qui dum de Ætna vrbe sermo esset, Ætnam, loco vrbis, montem intelligerent, nomen vrbis ex *Ætna* in *Ennam* commutauerint, vt omnis in posterum vitaretur æquiuocatio. Aptiùs autem visum dixerim Auctorem nostrum antiquo Ætnæ nomine, quam nouo Ennæ, à quo Ætnæa Ceres diceretur; nam sub primo vrbis nomine antiquissima Proserpinæ Raptus tragedia contigisse credenda est. Sed esto duæ fuissent, & diuersæ Ciuitates Ætna, & Enna: certè Vates noster secutus sententiam Hygini cap. cxlvi. quem citat, & sequitur in hunc locum Barthius Raptum Proserpinæ secutum esse statuit apud Ætnam, vt ex 2. lib. de raptu apertè patebit: Domum insuper Cereris Cyclopum eductam caminis eodem lib. 2. describit consequenter non procul ab Ætna monte extructam, quarè meliùs certè iuxta Vatis mentem Ætnæa, quam Ennea dicetur Ceres, spectata subiecta, de qua hic agitur, materia. Sed iam nimis in Heinsij gratiam diuagati ad textus explicationem, quam assumpsimus redeamus. *Ætnææ* itaq; *Cereri*

PROLES. Notissimum est quid Proles significet, nempè sobolem, progeniem, stirpem &c. Vno verbo quidquid ab alio ortum ducit proles illius dicitur; ideòq; hic *filiam* significari in comperto est. Maiorem facessere posse difficultatem videbitur fortassis Epitetum duplex, quod adiungitur; nempè

OPTATA, & VNICA. Videri tamen potest facilè enodanda difficultas; si causalem subintelligamus, nempè *optata*, quia *vnica*. Ab aliquibus enim adeò prona in Venerem fuisse dicitur Ceres, vt & Neptuno, & Ioui, & Iouis filio Iasioni copiam ipsa fecerit sui; quæ procax salacitas indicat, Cererem vehementissimè optasse, vt filios ex multiplicato concubitu procrearet; cum autem solam potuerit obtinere Proserpinam, vt habetur ex adiuncto *vnica*, ea iure *optata* dicitur; idest plenis expecta desiderijs ante conceptum; post conceptum verò, ac natiuitatem eiusdem *optata* eadem dicitur, idest eius conseruatio plenis votis expetita, ac procurata. Quod totum videtur confirmari ex eo quod Vates inferius habet, dum dicit: *Fessaq; post primos hæserunt viscera partus infecunda &c.*, & ex sedulitate, quam à Cerere adhibitam describit vt Natam foueret: *Hanc fouet, hanc sequitur &c.* Verum hoc ipsum, quod enodare difficultatem facilè videtur, innectit potius quam soluat. Nam quomodo eruditissimus Poeta, qui profectò nouerit, tot Cereri, ex quibus prolis desiderium appareret, attributos concubitus, non nouerit etiam decantatum illud ab omnibus, nempè Cererem ex Neptuno filiam suscepisse, quam nefas fuerit nominare, seù, vt alij dicunt, quam Heram Antiquitas appellauerit, vt testatur Mythol. Nat. Com. loco cit.? Quomodo non viderit, ex aliorum opinione, Cererem, ex Neptuni concubitu, equam peperisse; ex concubitu verò Iasionis, Plutum genuisse? Quomodo igitur Proserpinam asserat *vnicam*, & ideò *optatam* quia *vnicam*? Quomodo infecundam Cererem post primum partum vocet? An hunc tante

Vati

Vati defuisse dicendum? Erraret profectò, qui Claudianum diceret errasse. Aduerte igitur verbum *Opto* non semper idem significare, ac *desidero*; sed interdum idem esse *optare*, ac *eligere*, & ideò optionem dari dicimus, cum *electio* alicuius rei conceditur; consequenter idem erit *optatum*, ac *electum*. Vulgò *scribo*: electum ex millibus. Optatam igitur fuisse Cereris filiam, inquit Poeta, vt ostenderet, tot naturalium donorum cumulo insignitam fuisse, vt *electum* Fatorum *opus* dici posset, cui nempè Fata ipsa desudauerint, nimio eam ditandi desiderio exæstuantia. Hoc autem ipso initio innuit Vates, vt statim præ oculis poneret Iouis prudentiam, quæ in non indignam Deo oculos coniecisset. Verum si quis obstinate contenderet (quod tamen rudis nimis esset ingenij) intelligendum esse participium illud *optata* in sensu pure litterali, & obuio; ita vt *desideratam* dicat, non verò, vt nos exponebamus, *Electam*; facilè hoc ipsum exponetur; nec absonum erit ab eruditione Poetæ. Quod vt facile innotescat, supponendum, tamquam irrefragabile, est axioma illud Phylos., nempè omne agens agere ad assimilandum sibi passum; & hoc præcipuè locum habere in generatione viuentium, quæ est *origo viuentis à principio viuente coniuncto in similitudinem naturæ*. Hoc posito. Si verum est effrenatam adeò in plurium concubitus Cererem iruisse, videtur necessariò dicendum, eam ductam fuisse ab innato vtiq; desiderio prolem sibi similem procreandi, & quidem similem in natura. Ast quis nesciat, eam, cum equum Neptuno pareret non peperisse sibi similem in natura? Quod si dixeris, non equum, sed filiam nomine Heram peperisse; quis non videt, eam, quam dicunt nefas fuisse nominare, licet postea Hera dicta fuerit, adeo fuisse deformem, & à diuinis alienam dotibus, vt potiùs Tartaro deberi, quam Coelo visa fuerit, ideòq; inter species innominatas reiecta, consequenter nec Cereri similem proculdubio fuisse? Pariter, si ex Iasione Plutum genuerit, nonne scimus, eum cęcum fuisse descriptum; immò & dementem, quippè qui, nullo habito meritorum, vel demeritorum discrimine malos interdum foueret, bonis aduersaretur? Non itaq; huiusmodi partus explere potuerant Cereris desiderium generandi sibi similem; sed immò ex priuatione optatæ in partubus similitudinis magis excrescere debuit desiderium habendi filiam sibi similem, quandoquidem *Primario generat appetitum*. Ideò si dixeris Heram, Plutumq; ante Proserpinam genitos, Proserpina primos adhùc fuit Partus, qui iuxta desiderium exierit in lucem, adeòq; prima, & vnica proles optata &c. si verò dixeris, Heram, aut Plutum, post Proserpinam, genitos; adhuc post primum, Proserpinæ videlicet, partum benè dicuntur viscera Matris hæsisse infecunda, licet genuerint, cum ex illis non processerit Partus Matri similis in Natura; nam sicuti terra dicitur infęcunda, licet tribulos germinet, & spinas, eo quod non gignat ea, ad quæ gignenda videtur ex principali naturæ intento instituta; sic Ceres infęcunda dicitur quandiù monstra potiùs genuerit, quam filios. Atq; hæc dicta sint quantum spectat ad fabulas, earumq; litteralem intelligentiam, vt pateat, Claudianum non fuisse ab ijs longe peregrinatum, nec ab aliorum sensu longiùs abfuisse, sed potiùs eruditissimo stylo omnia Poetarum figmenta vnius sub cortice vocabuli coniunxisse. Ast, si quis verum exposceret à nobis Poetæ sensum, dicerem, illum non ad fabulas tantummodo respexisse, sed in ijs mysticum potiùs sensum fuisse secutum, ac, iuxta illum, optatam dixisse à Cerere Proserpinam, & quidem ex Ioue filiam, ac, post primum partum, Cereris viscera infęcunda hæsisse &c. Pro quorum intelligentia, mysticos iam sensus aperiamus. Dixerunt igitur Poetæ, vt notat Mythol. Nat. Com. lib. 5. cap. 14., Cererem natam ex Saturno, & Opi, quia putarunt, & significare voluerunt, Cererem esse virtutem satorum omnium, quæ virtus cum non possit subsistere sine loco, & tempore, quibus omninò indigeat, vt sit, & conseruetur, atq; in fructus erumpat; ideò eam dixerunt filiam Saturni, quia Saturnus pro tempore accipiebatur, vt vidimus, eamdemq; Opis filiam, nam Opim terram esse voluerunt. Alij putarunt, non Opim, sed Cererem ipsam terram esse. Verum non est hìc locus disputandi, quænam ex his opinionibus probabilior sit, cum nihil referat ad institutum, ex eo, quod in vtraque sententia optimè vigeat Claudiani sensus. Siuè igitur terra sit Ceres, siuè satorum virtus, quæ tandem nil aliud est quam semen ipsum virtualiter segetem continens, certè eius filia Proserpina erit; nam, si sumatur Ceres pro terra, eius filia seges erit, quæ cum per terram germinans serpat in lucem eruptura, ideò Proserpina dicitur: si Ceres pro virtute seminali sumatur, adhuc eius filia erit segetis radix, quæ eodem modo Proserpina dicitur, quasi *per terram serpens*, vt emergat in segetem. Cum igitur Triticea seges præcipuè Cereri tribuatur, cum sit satorum omnium nobilissima, hinc est, vt hæc sola optata Cereri filia dicatur, & non solum optata Cereri, sed optata cunctis viuentibus, quæ ratione viuuntur: viscera autem Cereris, seù pro terra, seù pro virtute seminali sumatur, hærent infęcunda post primos partus, quia, vt constat, terra, quæ triticum produxit, nullum insuper, eo anno, exhibet fructum; immò aliquibus in locis datur terræ quies, ita vt terra, quæ triticeam messem hoc anno dederit, in sequenti, noua tritici satione non fatigetur; &, si herbas, aliaq; vilia legumina, vilesq; fruges producat, non ideò fęcunda dicitur, quia hæc, in comparatione triticeæ segetis, pro nihilo reputantur. Ad hæc omnia respexisse Claudianum, eruditissimo hoc contextu nequaquam ambigo; atque ideò omnia duxi aperienda, ne Poeta, excellens adeò, debita fraudaretur explicatione. Iam ad vlteriora procedamus.

VIREBAT. Cereris filia, & quidem ex Ioue; idest ex benignitate Coeli (Iouem enim vidimus à iuuando dictum, eiusdemq; stellam beneficam esse) nata non virere non potuit. Si igitur Cereris filia, iuxta fabulas, sumatur, vt certè hìc sumi debet, pro Dea Dei, Deæque filia, verbum *virebat* translatum erit profectò pulcherrimum; *virère* enim, seù *virescere* est *prima, ac virentiora viriditatis germina emittere*, quod indicat radicem plenam esse optimo quoq; succo, ac vigore, nulloq; vitio affectam, mirum in modum vegetare. Quapropter iure merito iuuentutis florem virescere dicimus, cum iuuentus verè flos, ac viriditas summa ætatis humanæ sit. Ostendit igitur Poeta hìc Proserpinam Cereris filiam ætatis florem attigisse, ideoq; omni succo, gratijs, vigore, ac pulchritudine refertam extitisse, vt dignior appareat, quæ Deo copuletur. Si autem Cereris filia sumatur iuxta mysticum sensum iam explicatum, verbum virebat proprium erit, vt patet.

NEC LVCINA &c. Explicat hìc per negationem, & clariùs, quod iā solo illo vocabulo *vnica* expresserat; ac simul causam assignat, cur Ceres hanc vnicam habuerit natam.

NEC. Ponitur hìc pro *& non*, coniunctio scilicet disiunctiua.

LVCINA. Lucinam ex compressa à Ioue (vt supra diximus ad Carm. *Quod enim memorem Latonæ furta*) Latona natam deprædicant, eamque eamdem cum Diana Apollinis sorore; eodemq; partu editā asserunt esse; videturq; hoc confirmari auctoritate Virg. in Pollione, dum ait.

Casta faue Lucina: tuus iam regnat Apollo.

quo in loco, vt patet, manifestè accipitur pro Diana. Hanc dicunt parturientibus præsidem fuisse datam, ex eo quod, cum in Ortygia ex ventre Latonæ Matris, ante gemellum sibi Apollinem, prosiliisset, vix nata obstetricis munere functa fuerit in bonum matris, quæ mox esset Apollinem paritura. Alij tamen dicunt, Lucinam non esse Dianam, neque ex Latona natam, sed aliam ex Ioue, & Iunone progenitam, hancq; delatam ex hyperboreis in Delum fuisse, vt parturienti Latonæ obstetrix adesse, testatur Pausanias in Atticis. Alij autem dicunt Lucinam esse Iunonem ipsam, vt videtur sensisse Terentius in Androg. dum ait: *Iuno Lucina fer opem*. Vtcumque fuerit, certe Lucina Dea communiter est habita, quæ parturientibus, ac partubus ipsis in lucem educendis præesset: quare in ipsius etiam potestate esse credebatur, vt matrum viscera vel fæcunditate ditaret, vel sterilitate perstringeret. Quapropter hìc aptissimè Poeta dicit, Lucinam Cereri indulsisse, vt Proserpinam pareret, ac deindè eiusdem viscera conclusisse, ne alium ederet partum, & si ederet, monstrosum tantum, & abortiuum emitteret. Videtur autem Claud. occulte attingere prædictas omnes de Lucina opiniones; nam Lucina, quæ Diana dicitur, cum ex adulterio Iouis cum Latona matre ortum habuisset, æquum fuit, vt Patri Ioui faueret, Cererem ab ipso compressam tam insigni prole fęcundans, ac non alienum erat, vt deinde infęcundam redderet, cum sui alijs copiam faceret Ceres, aut non permitteret, nisi monstrosum quid ab illa generari, vt Iouis Patris iniurias vlcisceretur. Iterum Lucina illa, quæ ex Ioue, & Iunone nata dicitur, vtpote quæ magis Patri, quam matri arridens, alios adulterinos ex Ioue patre filios iuuerat in lucem euasuros, sic etiam Cereri adstitisse dicenda est in gratiam genitoris. Ast Lucina quæ dicitur Iuno esse propriam subinde vltura iniuriam nil mirum, si Cereris vuluam concluserit, & monstra tantum parere in posterum dederit: Ideò Poeta introduxit hìc Lucinam partum concedentem, & Lucinam partus prohibentem, vt

omnia vnico complecteretur contextu. Lucina igitur, quæ præses parturientibus adest, Cereri non

TRIBVIT. Tribuo idem est, ac *do*, *impertior*, & *famens dono*; quare indicat hic Vates, vt ex infra dicendis patebit magis, Lucinam tantum fauisse Cereri, cum Proserpinam ei tribuisset, vt, exhausto fauorabili ærario, nil amplius haberet Cereri impartiendum; ideoq; hac data non tribuit

SOBOLEM SECVNDAM Soboles idem est, ac Proles, & dicitur ab olescendo, seù succrescendo, quia filij, post ortum, paulatim ad perfectam vsque ætatem succrescant, & quo ad molem, & quo ad vires. Adiectiuum verò *secundus* dupliciter intelligi potest: vel ita vt significet gradum, primo immediatum, in ordine numerali, vel ita vt significet idem, ac quod dicimus *Prosperum*, & *ad vota*. In hoc secundo sensu, translatiuo scilicet, arbitror vsurpari hic à Poeta, ob supra traditas rationes, & quia, hoc dato, verificabitur etiam in sensu numerali; nam, dato primo partu ad vota, non datur alter, nempè secundus in ordine numerali, qui item ad vota fit.

ET VISCERA FESSA. Viscera sunt ea quidem, quæ extra dicuntur, sed non sola; viscerum enim nomine veniunt etiam cor, iecur, pulmo, lien, & cætera huiusmodi, quæ verè apud anatomicos, & medicos viscera compellantur, vt latè docet Parrhasius hic. Immò vlterius quidquid sub extima pelle est, vt caro, ossa, fibræ, cartilagines, nerui eodem nomine indicantur. Sic Virg. Æn. 1.

Tergora deripiunt costis, & viscera nudant.

Quo posito videtur Poeta hic duabus Phylosoph. sententijs assentiri. Prima ea est, quæ asserit etiam fœminam actiuè concurrere ad generationem: Altera est, quæ semen humanum dicit profluere vndequaq; ab omnibus, ac singulis humani corporis partibus decisum; ideòq; posuit *viscera*, idest partes omnes internas Cereris ad generationem Proserpinæ concurrentes, quia si mulieris semen actiuè concurrat, & semen ab omnibus partibus decidatur, consequens est, vt omnes partes aliquid sui contribuant generationi. Hæc eadem est ratio, cur dicat hæc viscera Cereris, postquam Proserpinam genuerit fuisse

FESSA. Nam, cum certum sit, motum, in quo spiritus vitales insumuntur, non esse velociorem in fine, iuxta id, quod de cæteris motibus fert axioma: *motus in fine velocior*; eo quod ex consumptione spirituum vitalium agens eneruetur, & defatigatum contrahat lassitudinem; quantò magis id valebit in motu generatiuo, quo generans ex omnibus sui partibus decisum substantiæ propriæ aliquid genito impartitur? *Fessa* igitur dicit Vates Cereris *viscera*, vt ostendat ex vnico hoc partu eneruatam potentiam generatiuam ita, vt illi non superfuerit virtus ad alios saltem perfectos producendos. Hoc ipsum subinde clariori metro, ac potiori iure cecinit de S. Thecla, quæ vnica fuerit matri suæ Gabriel Maria ex Augustiniana discalceatorum familia apud eruditissimum Abbatem Picinellum lib. Mundi symbolici 6. dum ait,

Nec post se natam, nec videras ante sororem
Vnica nam propriæ filia Matris eras.
Prudens natura est: quæ contulit omnia Theclæ,
Prolem non geminas, ne sine dote foret.

HÆSERVNT. Idest constricta remanserunt, vt nil amplius perfecti seminis emittere possent, ad nouam fœtuum generationem, quasi emuncta iam satis, & emunctionis vlterioris incapacia. *Hærere* enim est strictè inuicem coarctari, & concludi.

POST PRIMOS PARTVS. Nempè postquam Proserpinam genuerint; *Partus* enim, & actus pariendi est; & fętus, vt latius videbimus lib. 3. ad Carm. *Partusq; tulisti. Tu geminos*. De reliquo hæ particulæ satis ex superioribus remanent declaratæ; cur enim Proserpina prima dicatur, & vltima iam diximus.

INFÆCVNDA QVIDEM. Hoc ipsum ex prædictis explicatum remanet; quarè nil addam; nam quod spectat ad aduerb. *Quidem* satis constat idem esse, ac *profectò*.

SED. Particula aduersatiua est, e contraponit enim Poeta infęcunditatis mærori gaudium ex hâc vnicâ filia cumulatum matri, & fastum, quo hâc vnicâ supra fęcundissimas quasq; attolleretur. Ideo

ALTIOR EXTAT, inquit, CVNCTIS MATRIBVS. Idest excellentiâ, dignitate, gradus sublimitate, cęteras matres omnes antecellit. Nam *altus* propriè idem est, ac *excitatus ab humo*, *erectus*, *celsus*, *sublimis*; translatè autem significat aliquem dignitate præcellentem; in quo sensu & hic, & apud Virg. Æn. 10. habetur.

Sic Pater ille Deûm faciat sic altus Apollo.

EXTAT. Magis hoc verbo roboratur explicatio illius comparatiui *Altior* iam à nobis data, nam *exto* propriè est idem, ac *supersum*; & *emineo*: quare, dum inquit Poeta: *altior extat*, idem est, ac si dixisset: *longo superat interuallo cæteras matres*. Si verò rationem, seù causam quæras, memineris quæ supra diximus, nempe bonæ indolis filias genitorum gloriam, ac redimiculum esse, ac subin se recogita, talem hic Proserpinam effingi, vt dotes omnes, in alijs sparsim repertas, in se vna perstrinxerit, ac copulauerit; & sic agnosces, cur Ceres gloriosior, ac fęlicior dicatur.

CVNCTIS. Nomen hoc est collectiuum distributiuè sumptum, nam ita omnes includit, vt nullam excludat, & ita singulas distribuit, vt singillatim omnes, Cereri si comparentur inferiores sint: &, si omnes collectiuè, viceuersa huic vni comparentur, adhuc earum omnium Decus cedat Cereris sublimitati. Hoc matris ex vnica filia excellens ornamentum, vt innueret eruditissimus Abbas Picinellus Mundi sui symbolici lib. 6., Concham vnica fęcundatam gemma in impresam assumpsit, cum lemmate: *Vnica prole dines*, seù *sat vna decoro*. Nam numeri damnum hæc vnicâ pensat, vt inferius.

MATRIBVS. Mater non est hìc nomen ob reuerentiam vsurpatum, sicut illud apud Virg. sæpe, sed præsertim Æn. 5. vbi ait.

Ac sic dardanidum mediam se matribus infert.
& ibid. *At matres primò ancipites, oculisq; malignis &c.*
& *Transcribunt vrbi matres populumq; volentem.*
& *Ipsæ iam matres, ipsi quibus aspera quondam &c.*

Sed immò nomen est veram importans actionem generatiuam; mater enim quæ gignit efficitur.

ET NVMERI DAMNVM &c. Antiquis probrosum adeò fuit mulieribus, si steriles extitissent, vt quæ vuluam habuissent conclusam perpetuo damnarentur dedecore, luctuq; excruciarentur assiduo, vt latè patet ab exemplis, quæ innumera adduci possent tàm ex sacris, quam ex profanis hystorijs; sed, ne in re certa longior sim, prætermitto. Viceuersa autem adeò in pretio erat fęcunditas, vt nullis videretur alijs naturæ dotibus exæquanda. Porrò fęcunditas non ex vnico tantùm partu desumebatur, sed ex pluribus successiuè editis, ac ideò quæ numerosiorem filiorum seriem ex proprio deriuatam vtero dinumeraret, ea gloriosior, ea venerabilior, ea cunctis incedebat præstantior: quæ autem vnico germine contenta, non alios filios peperisset, vel monstra tantum edidisset, inter steriles computabatur, & damnum subibat dedecoris mæroris, & iurgij. Cum igitur Poeta ostenderit Cererem vnico partu condecoratam, eo quod, si alios ediderit, monstrosos ediderit, videbatur redarguendus, quia nihilo minus Cererem cunctis matribus præstantiorem declarasset. Nec obstat quod Ceres ex Neptuno peperisse à Parrhasio Arionem dicatur; nam *Arion* non est nomen hominis, hoc loco seù Dei, sed nomen *equi* illius, quem supra genitum à Cerere vidimus, vt docet Micyllus in additionibus quibus 6. Ouid. lib. Metam. interpretatur ad Carm.

Et te Flaua comas frugum mitissima mater
Sensit equum.

nec pariter obstat, quod ab eodem Parrhasio hic dicitur, nempè ex Iasione Cererem Philomelum peperisse; nam ex ipso nomine à Græco vocabulo φιλομμα, quod est fraus, & deceptio apparet, quam Dea indignus fuerit hic ipse filius, quarè & ipse monstruosus iure potuit appellari. Ne itaq; de incongruentia ob supra enarratam causam redarguendum se præberet Poeta, quasi immemor fuisset, matrem à sterilitatis nota non eximi per vnicum vteri fructum, prudenter oratorio modo præoccupans occurrit obiectioni, & diluit, causam assignans, cur Proserpina, licet vnica, Matrem à sterilitatis nota exemerit, quia scilicet vna Proserpina instar plurium esset, & damnum numeri compensaret. Ideò

ET PROSERPINA PENSAT DAMNVM NVMERI. Quod idem est ac dicere: *supplet numerum, ita vt perinde sit, ac si numerosa seriei filiorum mater non desses; atq; ideò matrem, se sola donatam parem reddat ijs, quæ pluribus coronantur filijs*; & non solum parem facit, sed maiorem, vt supra diximus. Filiam autem Cereris proprio hic nomine compellat, vt, cum hæc in posterum Protagonistæ munus sit impletura, sciamus ex sola nominis voce præstantiam, ac dignitatem personæ dignoscere, vbicumque idem ingruat nomen.

PENSAT, autem inquit, nam pensare propriè est *compensando rem parem facere*: animo interdum idem est, ac supplere, vt explicatio nostra iam vigeat.

DAM-

DAMNVM NVMERI. Ethymologiam huius nominis *damnum* inquirentibus occurrit, illud deductum a demendo; & ratio est, quia diminutione res deterior fit, quarè idem est *damnum*, ac *iactura*, & detrimentum. Ideò inquit Poeta *pensat damnum*; hoc est supplet detrimentum, ac diminutionem numeri filiorum, qua mater deterior fieri potuisset. Sed perpende perspicacitatem Poetæ, qui vna cum sensu proprio sensum allusiuum copulauerit; nam vox illa *Damnum numeri* alludit ad illud decoris detrimentum, quod ex sterilitate infligi solitum fuisse iam diximus, cuius detrimenti damnum prohibuerit à Cerere vnica Proserpina numerosæ æquiualens stirpi.

HANC FOVET &c. A simili amplificat non minus quam describat Cereris in Natam studium. Similitudinem autem desumit à boue fœmina, quæ tanto amoris ardore vitulia adhæret, vt vix aliud animal impensius prosequatur. Sed, antequam progrediamur, diluendam hic arbitror opinionem, quæ fortassis irrepere posset in mentem alicuius, non rerum medullam considerantis, nempe Poetam vili nimia vsum similitudine, & quæ indecens sit, ne dum non idonea ad exprimendam Deam toto affectu natam amplectentem. Cadet autem facilè hæc opinio, si meminerimus, Iouem ipsum Bouis figuram non detrectasse, cum mutatus in Taurum Europam asportauit; ex quo sequitur, vt etiam Ceres Ioue adamata non incongruè sub bouis fœminę figura fuerit adumbrata. Insuper Bouis Hierogl. non esse indecens ad exprimendam diuinitatem, patet ex Græcis non solum, Iouem sub specie bouis colentibus, sed etiam ea Ægyptijs, qui Iouem illum suum, qui & Osiris, & Pater, & Iustus, & Dux, & Rex, & consultor in sacris Ægyptiorum litteris appellatur, taurina obuelatum fronte adorabant: immò Apim suum ex boue afflatâ fulgure natum crediderunt. Adde Dianam à Tauroscythicis Taurionem appellatam à cornuum figura: quin & Pallas Ταυροπόλος apud Andrios dicta fuit; & Bacchum Ταυρογόνον veteres appellauerunt; & apud Athenæum legitur Bacchus Tauro similis, immò Lycophron eum absolutè Taurum appellauit; ac Poetæ communiter *Draconem Tauri* Patrem canunt, per illum Iouem, per hunc Bacchum intelligentes. Sed quid fabulosis adhùc Poetarum figmentis adhæremus? Nonne ea sacris litteris nostris clarè constat, & Apostolos, & Christum ipsum seruatorem bouis symbolo expressos? Certè Lucæ bos additur, eo quod humanam Christi generationem, ac mansuetudinem descripserit. Quarè indignum dici non potest quod diuinitatem exprimat Bouis Hieroglyphicum. Vide hæc ipsa apud Pier. sæpius cit. lib. 3. ac nos ad vlteriora procedamus.

HANC. Pronomen hoc est demonstratiuum, quo vtitur Poeta, vt, quasi digito, signet personam Proserpinæ: nam pronomen *hic* propriè ad personam spectat peritiores, notant Grammatici.

FOVET. Plures habet verbum *foueo* significationes: & primo quidem significat *vigentiae apprimendo pectore calefacere*, quod humanis Matribus conuenit, ad differentiam auium, quæ incubantes fouent, hoc est calefaciunt oua vt Pullos educant, ac Pullos ipsos iam eductos: secundo significat *nutrire*: Lacte fouent matres &c. tertio *defendere*, ac *tueri*: sic dicimus, fouere castra, idest munire, ac defendere: tertio *Amplecti*: sic Virg. Ecl. 3. *Neæram dum fouet &c.* Quoquo autem ex his modis accipiatur, optime conuenit Cereri respectu prolis, hoc est Proserpinæ; nam eam Ceres, & pectori admouebat, cum summè adamaret, & diligentissimè educabat, nutriebatq;, & summo studio tuebatur, ne ab ipsa diuelleretur, vt ex dicendis patebit, licet oleum tandem, & operam perdiderit, cum neque centenis Argus euigilans oculis vnicam custodire potuerit iuuencam.

HANC. Repetitione vtitur, vt altiùs menti insideat affectus erga talem natam, & emphatice repetit, vt meritum quo sibi nata ipsa matris affectum sibi comparauerat, elucescat.

SEQVITVR. Sequi non semper est *pedibus*, sed sæpiùs *affectibus prosequi*, *voluntatibus obsecundare*, *indulgere*, ac *fidem alicui seruare*, & hoc etiam verbo in omnibus, ac singulis significationibus iam datis vtitur Claud., nam Ceres toto affectuum nisu ferebatur in Filiam, ideòq; ab ea non facilè secedebat, Genio obsecundans, voluptatibusq; eiusdem indulgens, ac fidelem se illi in omnibus offerens, ac comprobans, vt proprium amantis, ac matris est, adstabat indefessa.

NON BLANDIVS &c. Per particulam secretiuam *non*, comparationem aggreditur, vt eâ ostendet æqualem amorem, & indulgentiam Cereris amori bubulæ matris, quæ ex naturæ instinctu summè vitulam amat, ne hunc dicat longè cedere Cereris amori in Filiam. Ideò *Non*

BLANDIVS. Idest blanditias blanditijs cumulando non magis luxuriat sessus circa filiam Iocis, ac blandimentis, licet semper vitulam circumcingat liniens, adlambens &c.

AMBIT. Ambire enim est *circumcingere*; quod verbum maximam exprimit blanditiarum affluentiam, qua bubula mater vitulam sectatur, ac lingens ambitiosè comit, ita scilicet vt blandimentis vndequaq; stipetur vitula, & redundet.

VITVLAM. Vitula bubuli generis partus fœmineus est; & propriè de illis dicitur, quæ nondum ætatis suæ annum expleuerint; nam, expleto anno, partus in Iuuencam degenerat &c. vt latè de re rustica docet Varro. Vitulam autem assumpsit Poeta hic, non Iuuencam; nam tenellos partus animantia omnia ardentiùs amant quam adultos.

TORVA PARENS. Parens à pariendo dicitur. Quarè quiuis, vel quæuis sit, quæ ad actionem concurrat generatiuam *Parens* dicitur. Hic igitur parentis nomine eam notat ex bubulo armento, quæ vitulam iam supra positam peperit. Ast quomodo *Torua* dicitur, dum supra blandam appellat; *non blandius ambit &c.* Anne potest idem terribile simul esse, & blandum? Certè toruus à toruo aspectu, terroremq; spirante deducitur: qui igitur fieri potest, vt hæc parens sit spirans terrorem, dum blanda dicitur? Offenderet in limine profectò, qui hæc secum volutaret. non enim ponitur hic torua pro *terribili*, seù terrorem spirante; sed ponit Poeta signum pro re, & *toruam* dicit, idest optimam, nam toruus aspectus optimam indicat esse Iuuencam, vt facilè legenti Virg. Georg. 3. apparet, vbi sic.

Corpora præcipuè matrum legat. Optima Toruæ
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.

Quarè licet *toruitas* nil aliud sit quam *taurorum acerbitas*, vt notat Parrhasius; & præcipua frontis asperitas; hæc tamen, cęteris terribilis, Partubus eiusdem naturæ nequaquam terribilis est, sed iucunda præsertim cum ea frontis asperitas internorum affectuum lenitate, ac blanditiarum erogatione mitigatur. Acutè igitur, & congruenter ad ea, quæ dixerat Poeta, extat hic, apud ipsum, *Torua parens*; nam, cum Cererem supra omnes extollat matres, & vnico hoc fœtu optimam faciat, congruens fuit, vt, ad eam exprimendam per similitudinem bouis fœminæ, ex bubulo armento optimam sceligeret; quod, vt, se fecisse, constet, eam toruitatis nota insigniuit, vt ea *toruą optimam* intelligamus; nam, quæ optima erit, fęcundissima erit, ac summo studio vitulas fouebit, & nutriet. Verum ex hoc ipso alia insurgit difficultas; cur scilicet Poeta vitulæ Proserpinam assimilet. Esto enim ratio adsit, vt supra vidimus, cur *toruæ parenti* Ceres comparetur; quid in Proserpina erit vt eius vitula symbolum esse debeat? An quia luxurians, petulca, indomita, ac in venerem fuerit effrænata, vt de vitulis, in prima præsertim ætate, communiter loquuntur omnes? Sed hoc falsum redderet, quod supra dixerat Vates, nempè hac nata altiorem cunctis matribus Cererem esse; vitia enim natorum in parentes redundant, quia videantur ab ipsis genitoribus, tamquam hæreditario ductu, vt plurimum in filios promanare; atq; ideò indecorum hoc Cereri fuisset non decorum. Non vacat mysterijs, oppidò, & quidem multiplicibus hæc Poetæ locutio. *Vitulam* igitur, dixerim, appellatam esse Proserpinam, vt sub hoc litterali cortice significaret Auctor, & Proserpinam Deam esse, & tantam ex hoc Partu Lætitiam in Cererem deriuasse, vt iam solâ Proserpinæ vitâ viueret mater. Quod vt clariùs explicetur, meminetis Lætitiæ Deam, Hylo teste, *Vitulam* fuisse appellatam; ex eaq; deriuatum in vsu olim fuisse verbum *vitulari*, quod pro eodem vsurpabatur, ac *lætari*, & *viuere*, eo quod, illum solam viuere arbitrarentur Antiqui, qui lætam ageret vitam; & ideò etiam *vitulari* illum dicebant, per verbum non solum à Dea vitula, vt diximus, sed etiam à vitâ ipsâ, vt putabant deriuatum, quasi *vitulari* nil aliud esset, quam *se vitâ solari*. Hoc posito; cum Proserpina Dea certe fuerit, & eadem vnica, ingens, ac summa matris lætitia, cur non eius *vitula*, hoc est *Lætitiæ illius Dea* dicatur? Iterum cur non eius *vitula* nuncupetur, non quidem per nomen vniuocum, sed per æquiuocum ita, vt in sensu similitudinis vitulam bubuli generis sonet, in sensu verò incluso, & reali, *vitula* per diminutiuum a vitâ deriuatum, hoc est paruula matris vita, dicatur? Mireris Poetæ ingenium potiùs, quam obrectare aggrediaris. Insuper vitulam esse symbolum continentiæ, ac modestiæ perleges apud Pier. sæpiùs cit. lib. 3., ideòq;

vitulam

vitulam in sacris, apud Hebreos, mactari solitam, cum carnis impotentiam peruicissent; Mycerinumq; Ægyptiorum Regem fœminam, quæ se laqueo suspenderat, à Patre per vim constuprata, lignea boue inclusisse, ac auro superlinisse, æternum rei monimentum, reperies. Vt igitur virginitatem, ac modestiam Proserpinæ tacitè collaudaret Poeta, vitulam in eiusdem adsciuit Hieroglyphicum; & vt, prophetico quasi hoc symbolo, eam indicet Plutoni sacrificandam, qui ab ineunte ætate cælibatum hucusq; protraxisset, vt hac victima contentus in alias lasciuire dedisceret. Et hæc est eruditissima in Ægyptiacis litteris Auctoris nostri peritiæ, ingenijq; acumen, quo Proserpinam delineat sub symbolo vitulæ.

QVÆ NONDVM PROTERIT ARVA PEDIBVS. Indicat hic Vates, & explicat id, quod nos supra diximus, nempè, se loqui de vitula, quæ nondum suæ ætatis annum compleuerit; nam post annum incipiunt aratro iungi, & arua pedibus proterere. Sed ad quid, dices, hoc superaddere, si iam satis explicatum fuerat per nomen vitulam? Vidit præstantissimus Auctor, vitulæ nomen significare quidem, si strictè sumatur, eam, quæ annum non expleuerit; sed vidit etiam idem nomen ampliari solitum aliquando ita, vt dicatur etiam de iam laboribus addicta, vt ex Virg. Georg. 3.

Hanc vitulam ne fortè recuses
Bos veniet ad mulctram, geminos alit vbere natos.

Quarè, ne irreperet æquiuocatio, per hanc periphrasim sensum suum exponit, ne in diuersa distorqueatur.

QVÆ NONDVM PROTERIT. Idest *quæ non adhuc calcaret: proterere* enim *pedibus* est *conculcare, pedibus premere, calcare, collidere*; quia bos, quippe graue animal, in agris aratro cultis, altiùs vestigia imprimit, & terram pedibus subigit, ideòq; *proterere* dicitur, quasi triturans cedere, ac terere, ex quo fit, vt sæpiùs etiam anteriori pede in altum spargat arenam. *Nondum* autem aduerb. temporis est, quod non factum hucusq. sit significans. *Quæ* relatiuum antecedens suum, nempe vitulam de qua supra reuocans in mentem.

ARVA. Agri aratro subacti *arua* propriè dicuntur, nam *aruum* ab arando dictum; ex quo patet sensum explicationis iam datum germanum, & non commentitium pro libito esse.

PEDIBVS. Pars extrema corporis est, quæ terram pertingens totius corporis basis efficitur; & bouis quidem corpus tota fere mole anterioribus pedibus innititur, quarè has innuit partes per vocem *pedibus*.

NEC CVRVAVIT &c. Alio indicio exprimit, se de vitula nondum annum complente loqui. Hoc autem indicium præbent cornua nondum succrescentia, nam si intra annum cornua erumpant, vix cernuntur, nec frontem lunatam efficiunt; transacto autem primo ætatis anno tunc curuaturam efficiunt cornua succrescentia, ac lunæ cornua imitantur.

NEC CVRVAVIT. *Curuare* est aliquid ita *inflectere*, vt extrema ex vtrâque parte posita inuicem inclinentur, & se quasi ad inuicem respiciant, arcum ferè efformantia vnà cum reliquo corpore, quod curuatum dicitur. Hoc autem adamussim expressum in fronte bouis videmus, nam succrescentia cornua arcum illi efformant in fronte.

NOVA GERMINA. Germen propriè surculus est, qui ex arborum oculis germinans nascitur. Quia verò cornua ex fronte bouis emergentia germinationem huiusmodi videntur imitari, ideò per Cathacresim *germina* appellat, & *noua*, hoc est *recenter emergentia*. Alludit autem Vates hic ad sententiam eorum, qui dicunt Crines, vngues, pilos, & cornua propriam habere animam vegetatiuam distinctam ab anima totius, & in viuente succrescere eo pacto, quo surculi germinant ex terra.

LVNATÆ FRONTIS. Frons quid sit, satis per se incomperto est: quod si curiosiùs inquirere velis, videas quæ de fronte habemus lib. 2. de raptu ad Carm.

Hunc fontes decepit amor, et fronte retusa &c.

cur autem in bubulis lunata dicatur, satis constat ex dictis, quia scilicet crescentis Lunæ speciem præseferunt.

IAM VICINA TORO &c. Ab expressione zelantissimi amoris, quo natam Ceres prosequebatur, regreditur Poeta ad ipsius Proserpinæ descriptionem, eamq; sub tantæ matris cura eo ætatis indicat peruenisse, vt iam non impar oneri esset, quod illi imponere, Iupiter fuerat meditatus; cum iam ostendatur matura viro.

IAM VIRGINITAS. De aduerb. temporis hic posito alibi diximus; itaq; sufficiat nunc dicere, notari hic tempus adolescentiæ inchoatæ, quæ ætas, vt patebit late inferiùs, maximè matrimonio apta est. Virginitas autem ea forma, seù ea virtus est, qua virgines dicuntur, quæ nullum cum viro commercium habuere. Hic autem *virginitas* potiùs dicitur quam *virgo* (licet pro virgine ipsa per metonim. sumatur) vt ostendatur Proserpina adeò hac virtute excellens extitisse, vt in virginitatem ipsam transmutata videretur.

ADOLEVERAT. Propriè est idem, ac *excreuerat*, & ad legitimam ætatem peruenerat, vt viro iungeretur. Sed vlteriùs nota, quomodo semper Poeta occulto verborum suorum sensu in scopum collimeet. *Adolere* significat etiam *gratum Dijs odorem reddere*; sic dicuntur adolere thura, thymiamata &c. ideò appositè verbo *adoleuerat* vtitur Poeta, ad ostendendam præstantiam virginitatis, quæ, quo magis, crescente ætate, in adolescentiam, subinde in iuuentutem vergens, suppositos sentit passionum ignes, ac facibus crematur amoris, si incorrupta seruetur, suauissimum semper magis emittit odorem, cœlis vtiq; iucundissimum. Hinc inferendum relinquit Poeta, non futurum vt Pluto has nuptias negligat, quippè hæc virginitas gratum Dijs præberet odorem, dignamq; Deo virginem reddebat. Insuper *Adolere* idem est, ac *sacrificium afferre*: Sic Virg. Ecl. 8.

Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta
Verbenasq; adole pingues, & mascula thura.

de vitula igitur sacrificanda, vt paulò ante disserebamus; aptè dicit *adoleuerat*, quasi, fumantibus iam sacrificij aceris, vltimum tantum destinati sacrificij complementum expectaretur.

VICINA TORO. Plutoni scilicet per Hymenæum sacranda, (vt in supra indicata persistamus allegoria) de toro, eiusdemq; significatione iam diximus pag. 34. col. 2. Quid autem sit virium in nomine *vicina* satis per se patet, *vicinus* enim idem est, ac *propinquus, impendens, imminens, vix non coniunctus*. Quarè idem est dicere: *virginitas vicina toro*, ac dicere: *virginitas cui Nuptiæ imminent, nuptiasq; mox passura*. Quod tandem in idem recidit, quod de Lauinia inquit Æn. 7. Virg. cum ait.

Sola domum, & tantas seruabat filia sedes
Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.

nam & Auctor noster ætatem nuptijs habilem adesse notat, dum cum eodem Virg. subdit

PLENIS ANNIS. Attento iure canonico de ætate ad matrimonium requisita facilis solutionis est quæstio, quæ hic videretur instituenda circa significationem horum verborum *Plenis annis*; nam facilè esset interroganti, quot annos a Proserpina transactos hic indicet Poeta, respondere, eam duodecimum iam annum expleuisse, cum ex communi Canonistarum duodecimus in muliere annus completus, in viro autem decimus quartus item completus requiratur ad hoc, vt, qui debent matrimonium contrahere, sint ætate habiles ad contrahendum. Sed cum agatur hic de connubio inter personas legibus non obnoxias; nam, gentilium ritu, Dij erant, consequenter nullis addicti legibus; videtur hæc mensura ætatis desumenda potiùs à natura per se ipsam habilitante, quam ex præscripto iuris Canonici, licet non negauerim, Poetam appositè dixisse, Proserpinam adoleuisse plenis annis vicinam toro, vt se non ignarum ostenderet iuris certam determinatam ætatem ad matrimonium requirentis, quidquid sit an ius istud ciuile, an canonicum, an naturale esse debuerit. Certum igitur est, sensum Poetæ hic esse talem, vt ostendat Proserpinam eos iam ætatis annos transegisse, quibus naturali iure ad torum veheretur; idest eam iam compotem fuisse plenam, ac perfectam generatiuam potentiam exercendi, quod tempus etiam à Canonistis asseritur idoneum ad matrimonia contrahenda, dum statuentis ætatem annorum in muliere duodecim subdunt: *nisi ante id tempus malitia suppleat ætatem*, quod ex communi interpretum idem est ac dicere: *nisi ante id tempus habeatur in coniungendis perfecta ad generandum potentia*. Hinc incertum videtur prorsus remanere, quot annos Proserpinæ voluerit Vates assignare; cum præsertim variæ sint auctorum opiniones circa diuisionem ætatis humanæ in Infantiam, pueritiam, adolescentiam, iuuentutem, virilitatem, ac senectutem; ex qua diuisione videtur totius solutio quæstionis penitùs pendere, vt patet ex ipso verbo *adoleuerat*. Varro totam hominis vitam in quinque gradus distribuit, ac omnes, præter vltimum, æquales facit, singulis quindecim annorum spatium assignans. Itaq; pueritiam vsq; ad annum decimum quintum protendit; adolescentiam vsq; ad trigesimum; iuuentutem vsq; ad quadragesimum quintum; virilitatem vsq; ad sexagesimum; senectutem verò ad vlti-

mum

annum vſq; deinceps vitæ terminum. Circa quam tamen diuiſionem notat Manutius in Epiſt. 1. lib. 2. ad familiares, pueros nonnunquam dici poſt decimum quintum, & iuuenes etiam ante trigeſimum ætatis annum: quarè non adeò exactè ſeruatur. Aliam init diuiſionem Hippocrates medicus in ſeptem gradus ætatem diſtribuens; finem enim infantiæ ſeptimum facit annum; Pueritiæ geminatum ſeptennium; adoleſcentiæ triplicatum; iuuentutis quadruplicatum; virilitatem verò extendit vſque ad ſeptem in ſe ipſum reductum; ſenectutem vſq; ad octies ſepties; decrepitatem, quæ ſupereſt, ætatem appellat. Conſonat autem huic diuiſioni altera antiquiſſimi Solonis apud Phylonem lib. de Mundi opificio, cuius græca carmina, noſtris donata muſis, exarat eruditiſſimus Abraham Ciceronis Commentator in Philippicam ſecundam §. 41. n. 2. ſic

Primum vbi ſeptenis dentes produxerit annis
Prodit adhuc infans, & ſine pube puer.
Septenos vbi deindè Deus conceſſerit annos,
Incipiet pubem ſignificare nouam.
Ter ſeptem attingens membris creſcentibus annos
Plus oriens verſo menta colore teget.
At puero quartus dat ſeptenarius ingens
Robur, virtutis, dat quoq; ſigna viri:
Quarto tempus erit vincla meminiſſe iugalis,
Tempus & ſerum quærere progeniem
Ætas ſexta viro iam perficit vndiq; mentem
Moliri facinus nec inutile volet &c.

conſonat & Auſonius monoſyllabo de membris hominum, dum ait.

Indicat in pueris ſeptenia prima nouus dens,
Pubentes armos robuſtior anticipat vox &c.

Seruius Tullius Romanorum Rex, in ſuis inſtitutionibus, pueros, ad ſextum decimum vſq; ætatis annum, appellauit; iuuentutem verò ad quadrageſimum ſextum vſq; perduxit.

Pythagoras hominis vitam in quatuor diuiſit ætates, ac vnicuiq; ætati viginti annos attribuit, eaſq; appellauit Pueritiam, Adoleſcentiam, Iuuentutem, Virilitatem.

Iuxta horum opiniones, diuerſas adeò, vides quam incerta ſit Poetæ ſententia; nam iuxta Pythagoram debuiſſet certè Proſerpina ætatem viginti annorum exceſſiſſe, cum dicatur adoleſcentiam ingreſſa: *plenis adoleuerat annis.*

Iuxta Seruium, certè debuiſſet decimum ſextum tranſcendiſſe, cum hic annus pueritiæ tribuatur in illa diuiſione, ni tamen dicendum, vt potiùs arbitror, decimum ſextum annum primum eſſe iuuentutis, in qua adoleſcentia etiam includatur; pueritiam verò eſſe vſq; ad decimum ſextum excluſiuè, non incluſiuè; nam ſic habuiſſe Proſerpinam ſexdecim annos.

Iuxta ſententiam Hippocratis, Solonis, & Auſonij dicenda eſſet ſupra vigeſimum primum tranſcendens; immò iuxta Solonem vigeſimum octauum attigiſſe; cum hic annus ab eo dicatur connubijs aptus: Quarto tempus erit vincli &c. nempè quarto ſeptenio: & certum eſt Claud. notare id tempus quo Proſerpina apta ad torum eſſet. Quid igitur in re tam ambigua, tam varia dicendum? Arbitror, vt fatear, Claudianum cum nulla ex enarratis ſententijs conſenſiſſe, niſi forte cum Rege Romano, iuxta poſtremam eius ſententiæ expoſitionem; Sed dicendum exiſtimo, Claudianum, quippè diutiùs apud Ægyptios verſatum, pedibus ire in Ægyptiorum ſententiam, qui, cum Aſtronomis, ita humanam vitam diſtribuebant, vt initium vitæ, vſque ad quinquennium, ſub Luna eſſe, dicerent; inde per decennium ſub Mercurio, vndè illius ætatis ſtudium diuerſarum rerum mutabilitatem, & inconſtantiam amplecteretur; mox hominem ſextodecimo ætatis anno in Veneris ditionem venire aſſeuerabant; ideòq; Sacerdotes Ægyptij ſextumdecimum annum aptum in Venerem adeò arbitrabantur, vt numerum 16. digitis ſignatum ponerent pro venereæ voluptatis hieroglyphico: & hunc annum florem vocat ætatis Terentius; nec non Ouidius ipſe, vt oſtenderet Narciſſum eo iam ætatis prouectum, vt amoribus, rebuſq; venereis operam dare poſſet eum in decimo ſexto conſtituit inquiens.

Iamq; ter ad quinos vnum Cephiſius annum
Addiderat &c.

Dico igitur in ſententia Claudiani deſcriptam eſſe ætatem Proſerpinæ annos ſexdecim circumagentem. Et moueor ex ijs, quæ immediate ſubdit, nempè:

. . . . . Tenerum iam flamma pudorem
Sollicitat, mixtâq; tremit formidine votum.

hoc enim expreſsè eſt dicere eam iam in Veneris ditionem deueniſſe, & confirmatur opinio ex eo, quod idem Poeta inferiùs Iouem inducit Veneri mandata committentem de tradenda Plutoni Proſerpina, vt ſuo loco videbimus; quod profectò clarè innuit, Proſerpinam ſub ditione Veneris fuiſſe, quod ſexto decimo anno euenit, vt ex Ægyptijs, Aſtronomiſq; citatis. Quarè firmum remanet, annum Proſerpinæ decimum ſextum hìc indicari, qui, quia complet, ac perficit naturam in ordine ad potentiam generatiuam, dicitur reliquorum annorum complementum fuiſſe. Ideò

PLENIS ANNIS. Plenus enim idem, ac *abundans*, ſeù ſupereffluens, ac cui nihil deeſt ad complementum eſt. Cum autem huic annorum numero nil deſit, ad potentiam generatiuam requiſitum; ideò ait: *plenis annis*, vt & Proſerpinam in ætatis flore conſtituat, & viro maturam indicet.

IAM PRONVBA FLAMMA &c. Alibi explicantes carmen illud. *Sanctaſq; faces extollit Eleuſis*, aliquid de Pronuba attigimus, quæ ſcilicet tędas præferret nouæ nuptæ, quæ ad thalamum duceretur. Hoc munus obibant, vt plurimum, vel fœmina familiarior, ac charior ſponſæ, vel etiam ſæpè mater ipſa. Peracto conuiuio, quod apud ſponſum habebatur, Pronuba accepta tęda coniugalem lucernam accendebat, eâq; accensâ, faces reliquæ omnes extinguebantur, vt eâ tantum duce ſponſa ad thalamum deduceretur. Hic Pronuba non accipitur ſubſtantiuo modo, ſed adiectiuo; ſeù ſi velis, vt ſubſtantiuum, aſſumere, dixeris additum per appoſitionem nomini *flamma* tamquam adiectiuè vſurpatum, ita vt coniungantur *flamma pronuba*. Neq; hæc flamma pronuba intelligenda eſt hic ita, vt tędam coniugalem, quæ à Pronuba accendebatur, ſignificet; ſed intelligenda eſt in ſenſu translato, ita vt hæc flamma pronuba accipiatur pro quodam ardore ſenſibus quidem moleſto, ſed menti nondum ſatis apertè cognito, quo, licet ignotis aculeis, vehementius tamen, ætate matura, ad nuptias Virgines prouocantur: & quem ardorem lepidè quidem mihi videtur expreſſiſſe ingenioſus quidam ex Italis, qui inducens Virginem cum Amaſio colloquentem, ſic animi, non ſatis cognitos, exprimentem indicat motus.

Sento anch' io vn non sò che,
Che ſerpendo al cuor mi và:
Mà, ſe chiedi: e che coſ'è?
Ti riſpondo: e chi lo sà?
Forſ' è Amor, forſi è Pietà.
Mà, ſe chiedi altro da me
Più non voglio. O queſto nò.
Son Citella; non ſi può.

vno verbo hæc pronuba flamma nil aliud eſt, quam ſenſus titillatio illa, quam experiuntur qui, nondum venereis rebus addicti, naturæ ſentiunt impulſum in venerem, at qui nam ſit huiuſmodi motus, & vndè nam proueniat, non ſatis decernunt: eſt motus ille, quia Theologis *fomes peccati* dicitur, & ardoris nomine nuncupatur, quia occultè vrit, & viuidum exſiccat humanæ vitæ, ita vt ſæpè Virgines maturæ viro macreſcant, adeò vt vix oſſibus adhæreat cutis, ni viro copulentur; & de his inquit Apoſtolus: *melius eſt nubere quam vri*; nam quæ adeò in virum incitantur, ni matrimonio copulentur, facilè eſt vt in illicitam Venerem ferantur; quod maximè cauendum eſt. De hoc ardore, ſeù incentiuo, titillatione, ac fomite, ſub nomine pronubæ flammæ loquitur Poeta hic, & dicit incepiſſe iam affici Proſerpinam, vt magis maturam viro oſtendat, ac præparet.

SOLLICITAT. De hoc verbo plura diximus in præfatione huius libri, cum carmen illud explicaremus,

Et vadoſis remis ſollicitant aquas.

hic idem ſignificat, ac *moleſtia afficere, vrgêre, impellere, titillatione ſenſum commouere*, vulgò *tentare, inclinare, ſolleticare*. Vtitur autem hoc verbo Vates, ad expreſſiùs ſignificandum impulſum, quem ex tali ardore Proſerpina experiebatur in virum.

TENERVM PVDOREM. Diſtinguunt aliqui *pudorem à verecundia*, eo quod dicant verecundiam affectum eſſe ingenuitatis cuiuſdam, & modeſtiæ; pudorem verò dicant eſſe affectum animi ſibi malè conſcij, ob ſcelus aliquod perpetratum, iuſtam reprehenſionem, ſeù etiam caſtigationem timentis. Verum hæc diſtinctio, & differentia, licet de facto non ſit omninò repudianda, non obſeruatur in communi ſermone; ſed promiſcuè confunduntur pudor, & verecundia. Certè hìc Poeta pudorem non ſumit pro conſcientia malefactorum, ſed potiùs pro virginali verecundia, quæ præcipua Virginum virtus eſt; & quidem virgo, cuius modeſtia ſemper ad verecundiam prona eſſe debet, maximè verecundatur, cum ſenſus titillationem, quam nunquam antea ſenſerat, experitur, dubitat enim, ne aliquid

repre-

reprehendendum sit, quod sua sibi accidat culpa. Verum, vt fatear, neque in hoc sensu pudorem accipit Poeta hic, nisi dicamus, eum ponere effectum pro causa, nam pudor effectus Pudicitiæ est, à qua nomen deduxit: sed cum custos eiusdem sit, vt ait Proper. lib. 2. Eleg. 6.

Nam nihil inuitæ tristis custodia prodest:
Quam peccare pudet, Cynthia, tuta sat est.

ideò accipit Poeta pudorem hic in eo sensu, in quo illum acceptum video ab Oratorum Principe Phylip. 2., & pro Mil., ac pro Sextio, & alibi, nempè vt aliquid ab ipsa pudicitia inseparabile, ita vt perire pudor non possit, quin pereat pudicitia, sicuti, pereunte Arcis custodia, ara ipsa in hostium incidat manus necesse est. Pudorem igitur ponit Poeta pro ipsa pudicitia, & castitate Virgilium secutus, qui Æn. 4. Didonem induens, exprimensq; ardorem, quo sollicitabatur, vt, relicta coniugali in defunctum Sicheum fide, vidualem castitatem Æneæ traderet deflorandam ait:

Sed mihi vel tellus optem priùs ima dehiscat:
Vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras,
Pallentes vmbras Erebi noctemq; profundam,
Ante, pudor, quam te violem, aut tua iura resoluam,

atq; in hoc sensu dixit Claudianus *Pronuba flamma sollicitat pudorem*: idest sensus titillat iam castitatis, seù virginalis impatiens pudicitiæ, vt Virginem iam maturam viro ad thalamos vrgeat. *Tenerum* autem dixit; quia tenerum profectò dicitur quidquid molle, delicatum, flexibile, ac minime robustum est. At verò quid minus robustum, quid magis flexibile, delicatum, ac molle, quam virginalis pudor, ac castitas? Rosa est profectò virginis pudicitia, sed rosa nondum Veneris sanguine infecta, quæ lacteam Cœli viam candoribus vincit suis; verum, si contrectetur, illicò deficit, ac decidit: primum suggerit Eruditissimus Picinellus Abbas lib. Mundi symbolici 11. n. 165. vbi alba Rosa de se ipsa hæc loquens inducitur: *No de lascino Amor macchiato hò'l seno*. Secundum ab eodem indicatur ibidem ab eodem Auctore n. 150. vbi Bargalij impresiam refert, cuius corpus ex Rosa conficitur, addito lemmate: *Quanto si scuopre men tanto è più bella*; quod ipsum præcinerat Tassi psitacus Hierosl. lib. Cantu 16.

Deh mira (egli cantò) spuntar la rosa
Dal verde suo modesta, e verginella,
Che mezz' aperta ancora, e mezzo ascosa
Quanto si mostra men tanto è più bella.

Quod & Tassus ipse Sophroniæ laudibus adaptauerat Cantu 2. dum de Virgine illa sic habet.

E'l suo pregio maggior, che trà le mura
D'angusta casa asconde i suoi gran pregi,
E da vagheggiatori ella s'inuola,
Alle lodi, a gl' sguardi, inculta, e sola.

Suffragia huc sua conferunt Arabes, qui fœminarum caput, in pudicitiæ custodiam, ita obnubere consueuerunt, referente Pier. lib. 48., vt faciem quoq; totam obtegerent, ne viderentur; ac ne alios ipsæ liberè intuerentur; & verè, si, vt inquit ille, *Oculi sunt in amore duces*, & nil magis pudicitiam labefactat, quam fumus, ne incendium dicam amoris, iure metuebant Arabes ne solo intuitu pudicitiam violaretur. Insuper, si verum est, quod alter innuit Poeta dicens: *Casta est quam nemo rogauit*; iure creditur Pudicitia solo intuitu lędi posse: nam habent & oculi preces suas, ita vt Italica musa de inaudito oculorum sermone, sed peruio tamen amantibus, dixerit:

Oue chiaro per gl' occhi il cuor si vede,
Più distinta fauella Amor non chiede.

ex quibus Argumentum iam facilè inferas à fortiori, nam si solo intuitu hæc pudicitiæ rosa deflorescit, quid si attrectatione confricetur? certè illicò deficiet, ac decidet: Lilium candidissimum virginalis pudicitia est; radices habens in corde, sed si contrectetur odoris sui fragrantiam vertit in fętorem: Quarè eruditissimus Picinellus cit. lib. 11. n. 62. in virginitatis symbolum erigit Lilium Lemmate addito *Fætet attritu*. Immò delicatum adeò hoc lilium est, vt meridiano amoris æstui expositum languescat statim. Instar vitreæ sphœræ pudicitia est, quæ in conspectu solis splendescit, sed minimo quouis frangitur calculo. Vides igitur, quam labilis, quam facilè flexibilis, ac fragilis pudicitia sit, eo præcipuè, quod à natura ipsa concuti videatur: Vides quam caducus sit flos, quam minimè robusta sit sepes illam custodiens, nempè virginalis pudor; atq; ideò iure Claud. tenerum appellat pudorem.

ET VOTVM TREMIT MIXTA FORMIDINE. In rebus insolitis, quarum nondum experientiam aliquam habuimus, naturale est, animùm trepidare; atq; ancipiti quodam motu agitari. Cum igitur Poeta, primam sensus titillationem in Proserpinam, horum motuum ignaram, expertemq; irrepsisse, edocuerit; nil mirum, si illam, talibus insuetam motibus, trepidantem inducit: immò, naturam secutus, Virginis hic mores optimè imitatur: Virgo enim, castitatis, ac pudicitiæ amans, si quando Venereis titillationibus pulsatur, sentit quidem incentiuum naturæ, quo ad viri desiderium impellitur; sed castitatis amore retrahitur, pudoris stimulo coercetur, ac, dum desiderat, desiderium ipsum in se ipsa redarguit; ideò *tremit mixta formidine votum*. Huiusmodi affectum mirè profectò expressit Hetruscorum Princeps Poetarum, dum Erminiam suam Hierosl. lib. Cantu 6. describit inter affectum amoris, ac pudoris, incerto animo fluitantem, sic accinens:

Mà più d'altra cagion dal molle seno
Sgombra Amor temerario ogni paura;
E crederia trà l'vgne, e trà'l veleno
Dell'affricane belue andar sicura;
Pur, se non della vita, hauere almeno
Della sua fama dee temenza, e cura;
E fan dubia contesa entr' al suo cuore
Due potenti nemici Honore, e Amore.

Idem licet in diuersa materia expressit Cantu 20., vbi Armidam in Rinaldum armatam describit, ac inter affectus iræ, & amoris fluctuantem.

Giunse Rinaldo oue sù'l carro aurato
Stauasi Armida, in militar sembianti,
E nobil guardia hauea, da ciascun lato,
De Baroni seguaci, e de gl'amanti.
Noto à più segni egl'è da lei mirato,
Con occhi d'ira, e de desio tremanti:
Ei si tramutta in volto vn cotal poco;
Ella si fà di gel, dunque poi fuoco.

Perpende carmen illud *con occhi d'ira &c.* & videbis, idem esse, quod Claud. hic latine dixit: *mixtâq; tremit formidine votum*: magis tamen adhuc explicat hunc animi titubantis æstum in Armida idem Princeps, dum subdit:

Ella stessa sù l'arco hà già lo strale;
Spingea le mani, incrudelea le sdegni;
Mà le placaua, e n'era amor ritegno.

& inferius idem prosequens in idem collineat dicens:

Pur vinse al fin lo sdegno, e l'arco tese,
E fè volar del suo quadrel le penne.
Lo stral volò; mà con lo strale vn voto
Subito vscì, che vada il colpo à vuoto.

tandem eruditissime ad rem nostram concludit:

Così hor pauenta, & hor desia, che tocchi
A pieno il colpo, e 'l siegue pur con gl' occhi.

videas num clariùs dicere potuerit: *mixtâq; tremit formidine votum*. Sed nos ad explicationem Poetæ nostri reuertamur, ne alienis iam nimium distrahamur.

ET VOTVM. Votum propriè sponsio aliqua est, qua Deo obstringimur; de cuius natura, qualitatibus, ac conditionibus ad validitatem requisitis plura Theol. aggerant. Verùm quia ea, quæ maximopere desideramus, adhibitis votis, à Deo petere solemus, hinc factum est, vt *votum* pro ipso vehementi aliquo desiderio sumatur. Quarè Poeta indicat hic, ex naturali illa sensus titillatione vehemens desiderium explendi, quod per talem motum suggerebatur, in iam matura viro Proserpina excitatum. Sed, quoniam in incognitum eo vsq; actum ferebatur, & in incertum, ideò, pudore retrahente, votum ipsum incertum.

TREMIT. Hoc est *titubat, vacillat, nec satis firmum, aut efficax esse sinitur*; ita vt quæ per se foret voluntas efficax, in velleitatem detorqueatur.

MIXTA FORMIDINE. Assignat his enim verbis causam, cur desiderium illud non exeat efficax, nempè quia formidine misceatur; nam *mixta* participium est *misceo* deriuatum, vt ostendat ex tali permixtione votum nutans effici; ac sic naturæ mores imitetur; nam naturaliter virgines virum excupiunt pariter, & metuunt. *Formido* itaq; metus vehementior est, ea cuius admixtione votum tremit. Congruens autem fuit, vt Vates *voto*, nempè desiderio vehementi formidinem apponeret; nam ad hoc, vt votum retardetur, ac quasi infringatur, necesse est, vt adsit contrarium vel validius, vel saltem æquè validum, vt certè vehementior metus est. Verum aduerte, *formidinem*, vt plurimum, accipi pro metu pœnæ: quare dictum communiter est: *Oderunt peccare mali formidine pœnæ*: in quo magis ostendit Poeta vehementiam illius voti, quod, licet insurgeret in animo,

animo, habitu pudicitiæ insignito, illiusq; amanti, tamen tantis insurgebat viribus, quippè à natura ipsa roboratum, vt fortassis Proserpina non reluctatura fuisset, solo virtutis amore, ni contra insurrexisset metus poenæ, seù formido. Sed quam poenam, inquies, timeat, quæ nuptias desideret? Magna satis poena Virgini est violatio ipsa pudoris: verentur enim Virgines, ne, si hoc ipsum quod in Venerem, legitimo licet modo, pronæ sint, resciatur, sit illis maximi loco probri, & dedecoris: immò vnica hæc verecundia dominatur, adeò in animo Virginis, vt grauissimi auctores arbitrentur, Virginem semper pudicam fore, ac castam, si semper meminerit id quod aptè illis in mentem reuocat Ouid. *Nulla reparabilis arte*

Læsa pudicitia est. Deperit illa semel.

ideò, hoc tantum verecundiæ virginalis obice proposito, sat poenæ videtur inesse in ipsa desiderij venerei diuulgatione; ideòq; iure *mortaliremis formidine votum*. Alia tamen etiam de causa tremens votum Proserpinæ inducit Poeta; nam, cum, vt patebit inferius, pluribus Procis, etiam ab extrinseco, ne dum ab intrinseco, vt proprium maturæ virginis est, sollicitaretur, ex formidine errandi in electione illius, quem in virum deligeret, tremit votum se se ferens in incertum, vt supra innuimus. Sed iam morale aliquid delibemus.

Disce igitur quam facilis in Venerem sit Cereris Filia; hoc est, quam mitè venereis incendijs exposita semper sit humanitas illa, quam Ceres, idest alimentorum copia, ac superefluens eorumdem luxus, foueat, ac prosequatur. Iumentum humani corporis contra pudicitiam semper, impinguatus, incrassatus recalcitrauit: sicuti enim, *sine Cerere & Baccho friget Venus*; ita, *data Cerere, & Baccho viget Venus*; & viget adeò, vt non sufficiat interdum virtutis amor, ni vehemens superingruat formido poenæ, vt nos ab omni lasciuiarum genere vix coerceat. Viuat igitur necessarijs quidem alimentis vita; sed non luxuriet in superfluis, ne dum vitam quærit abundantiorem, deteriorem incidat in mortem. Escas ventri, & venter escis: Deus autem hunc, & has destruet. Ideò iure Proserpina Plutoni addicitur in inferos detrudenda, quod nimium hanc Ceres fouet, nimium hanc sequitur: insanæ enim comessationes, crapulæ, ebrietates vitiorum omnium seminaria sunt; vitia verò peccatorum fontes, ac digna tandem peccati poena mors est, & perditio.

Nos interim à Virgine ad Virginem discedentes italicam de illa musam, animi tandem gratia, consulamus.

Di quella Dea, che con partiali honori
 Le spiaggie d'Etna, in messe d'oro, abbiglia,
 Crescea, d'ogn'alma ad eccitar gl'ardori,
 Nel fior de suoi verd'anni, vnica figlia.
 Questa dal sen materno i primi albôri
 Trasse bramata: indi 'l pigliar s'esiglia;
 Che, s'à Cerere diè Lucina vn Sole,
 Altro simil da lei sortir non vuole.
Le viscere feconde, all'hor che liete
 Sue virtù tutte in sì bel germe vnîro,
 Chiusero i fonti poscia alle secrete
 Vene d'ogni vigor; ne più gl'aprîro.
 Mà, se qui stanche insterilir dourete,
 Non fia minor di vostre glorie il giro;
 Ch'vn sol parto, per mille, à voi supplisce;
 E mille fasti in vn sol fasto vnisce.
Habbian pur altre, in numeroso freggio
 Di cara Prole, vn'immortal baldanza:
 Di Proserpina sola è tale il preggio,
 Che la lei madre ogn'altra madre auuanza;
 Quindi le sue delicie in questa han seggio:
 Questa è suo cuor, sua vita, e sua speranza.
 Pende dal volto; e di goder gl'è auuiso
 Ne gl'occhi di tal figlia vn Paradiso.
Non così di vitella il sen lattante,
 E ch'al fender de solchi ancor non mugge,
 Ne 'l corno in Luna è d'incuruar bastante,
 La torua madre in vezzeggiar si strugge;
 Come, del Pegno suo Cerere amante,
 Infiora i vezzi; ed essa il miel ne sugge.
 Se Proserpina l'onde hauesse in fronte,
 Potria questa sembrar Narcisso al fonte.
Dell'argenteo pianeta, e dell'adusto,
 Vscite, al fin, dal predominio imbelle,
 Della madre d'amor l'impero augusto
 Sentiuan già le di lei viue stelle.
 Già le pronube fiamme al varco angusto
 Del petto virginal vibrau facelle;
 Matura à gl'himenei l'inuita Amore;
 Mà 'l tremante voler frena il rossore.

Ac, ne cum ipsa & nostræ pariter Musæ contremiscat, ad Poetam iterum reuertamur.

Personat aula procis: pariter pro Virgine certant
Mars Clypeo melior, Phœbus præstantior arcu.
Mars donat Rhodopen; Phębus largitur Amyclas,
Et Delon, clariosq; lares. Hinc æmula Iuno,
Hinc poscit Latona nurum. Despexit vtrumque
Flaua Ceres; raptusq; timens (heu cæca futuri!)
Insidis natam Laribus commisit alendam.
Æthera deseruit; siculasq; relegat in oras
Ingenio confisa loci.

PERSONAT AVLA PROCIS &c. Indicauit in superioribus Poeta caussam intrinsecam, qua sollicitaretur Proserpina ad Nuptias appetẽdas; nempè maturam ætatem, & fomitem naturæ insitum: Iam verò ostendit, non defuisse etiam caussam ab extrinseco sollicitantem, nempè Amasios, qui & ex dignitate personæ, & ex opulentia, ac redundantia diuitiarum videri possent talibus non indigni connubijs. Addit concertationem amantium, non solum Deorum, sed & Dearum, vt magis ardenti tot Numinum desiderio sollicitatam ostendat; ac riualitates adeò inualuisse declarat, vt Ceres, quæ nulli assentiretur, rapiendam Virginem suspicata, tutiores illi sedes eligere studuerit.

PERSONAT AVLA PROCIS. Proci dicuntur illi, qui vulgò: *Riuali in amore*, & hi sunt, qui vnius eiusdemque Virginis nuptias ambiunt: Prociq; dicuntur à *procando*; idest *poscendo*, quia duo, vel plures eamdem sibi Virginem deposcant, & de eadem obtinenda, rixari videantur; immò & interdum verè rixentur. Sic Rex Latinus assiduis bellis inter Ænæam, & Turnum Lauiniam suam in coniugem poscentes fatigatus apud Virg. Æn. 12. Turnum suadens, vt ab ea poscenda desistat, ostendit, in Fatis fuisse, ne Lauinia vllis ex amatoribus antiquis, quos inter Turnus, nuberet; eosq; Procôrum nomine designat, his verbis.

Me natam nullis veterum sociare Procôrum

Fas erat: idq; omnes Diuiq;
hominesq; canebant.

Cum igitur sæpè contentiones, ac rixæ inter Procos intercedant, eo quod vnusquisq; primatum in corde sibi vindicet Amatæ, nulliq; velit esse secundus, hinc est vt Poeta, his contendentium Proserpinę procôrum clamoribus, roboantem Cereris aulam testetur inquiens: *Procis*

PERSONAT. *Personare* enim est *ingenti strepitu complere*, & sonitum, quasi Eccho resonante, reflectere. Vulgò *rimbombare*. Quod autem verbum persono non vulgarem significet strepitum vocis, facile colliges ex Virg. qui Æn. 6. hoc vtitur verbo ad exprimendam cerberei latratus vehementiam, qua Tartara omnia insonarent, sic

Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Personat aduerso recubans, immanis in antro.

vtitur igitur hoc ipso verbo Poeta hic, vt indicet non leues fuisse contentiones inter amantes. Ideò *Personat*

AVLA. Quid nomine *aulæ* intelligendum sit iam dixi in explicatione ad illud Plutonis, in antecæstis.

Ast ego deserta mærens inglorius aula &c.

quarè satis hic liquet, aulam hanc nil aliud esse, quam domum, seù locum habitationis ipsius Cereris, ac Proserpinæ, seù certè primam ipsius domus partem, in qua, vt notat Parrhasius, ex Homero, hìc, Proci diuersabantur. Vbi nam verò locorum fuerit hæc Cereris aula, non explicat Vates; sed ex subsequenti contextu quo dicit: *Æthera deseruit &c.*

satis constat per hanc aulam Cœlum ipsum indicasse, ac præsertim quartum Cœlum, vbi signum Virginis cum spicea messe collocatur, hanc enim Cererem esse aliqui voluerunt, quæ tunc temporis quarto cum filia Cœlum incoleret; & quod postea Cœlum deseruerit Mater, vt Filiam à rixantibus Procis in tutum subduceret; ex quo magis etiam patet, quam maximæ fuerint Procorum contentiones, quibus vastissimus Cœlorum ambitus personaret.

PARITER PRO VIRGINE CERTANT. Declarat hic, & in subsequentibus, quinam fuerint Proci, qui simul rixarentur, vt Proserpinam obtinerent; & quia æqualis ambo videbantur meriti, ac conditionis, ita vt neuter altero dignior appareret; ideò

PARITER. Idest ex æquo decertant, cum nulla esset ratio, cur alter alteri cederet. Verùm aduerte, aduerbium illud *pariter* sæpe pro eodem accipi, ac *simul*; quare lenius Poetæ esset: *simul certant*; hoc est ad inuicem. Quod si quæras, cur potiùs *pariter* dixerit, quam *simul*. Respondeo, visum fuisse aduerbio *pariter*, vt eodem vocabulo, & eos *ad inuicem* certare, & *ex æquo* certare affirmaret, quod solitum perspicacitatis Claud. est.

CERTANT. *Certare* non semper armorum importat concursum, sed quomodolibet pertractatam contentionem. Quarè hic non significat, procos ad arma deuenisse; sed obsequio, pollicitationibusq; Virgini exhibitis de primatu contendisse.

PRO VIRGINE. Proserpinam antonomasticè Virginem appellat, & hanc rixarum causam notat.

MARS CLYPEO MELIOR &c. Assignat hic causam, cur ex æquo decertarent Mars, & Phœbus simul, dum dotes in vtroq; licet in dispari, pares considerat, quibus efficiebatur, & neuter dignior videri posset; à Marte autem incipiens præstantiam, & decus ipsius ostendit ex Clypeo.

MARS. Martem bellorum Numen habitum fuisse ab antiquis, notum iam Lippis, & tonsoribus: sic Virg. Æn. 9.

Hic Mars armipotens animumq; viresq; Latinis
Addidit, & stimulos acres sub pectore vertit:
Immisitq; fugam Teucris, atrumq; timorem.
Vndiq; conueniunt, quoniam data copia pugnæ,
Bellatorq; animo Deus incidit.

idem clarè patet apud eumdem Georg. 2., vbi sic.

. . . . . Sed dubius medius Mars errat in armis.

immò Martem aliqui ipsum esse bellum affirmarunt. & quidem Heraclytus Ponticus, *nihil aliud, inquit, Mars est, quam ipsum bellum, ita ab imprecationibus, seu potiùs à detrimento nominatum.* Consentire autem videtur Virg. Georg. 1. circa finem, vbi, bella inter Euphratem, & Rhenum breuiter attingens, hæc apertè habet.

Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ, ruptis inter se legibus, vrbes
Arma ferunt: toto sæuit Mars impius orbe.

& nos alibi, Ode nostra ad Iuliam, vtramq; attingentes sententiam sic lusimus.

Empio Nume inhumano,
Che sol di sangue, e di recise membra
Pasci l'ingorda fame, e di tua sete
Tempri l'ardore insano;
Al cui vasto furore angusto sembra
Ciò, che chiudon del Sol l'opposte mete;
Quando mai saran chete
Del tuo furore, ò non daran le trombe
Segni funesti à popolar le tombe?
Mà che? Nume diss' io
Fù di belue, anzi più, d'alme inferite
Borague sperso in human cuor nodrito,
Dispietato desio?
Ah ch'al proprio valore offer Moschite,
Arsero incensi, e consecode tradito,
Holocausto gradito,
Sù gl'altar l'vniuersa: e non s'annida
Barbaro Nume in Ciel, Nume homicida.

Hic quo ad sensum litteralem pro ipso certè bellorum Numine ponitur; quo ad sensum verò allegoricum pro ipso bello, seù potiùs, vt nos nuper innuebamus, pro ipsa humani generis rabie semper in alienam perniciem debacchante; cum enim Proserpinam opulentiæ Deam iam antea viderimus constitutam, nempe in explicatione ad vers. *Calcantesq; Profundæ Iunonis thalamos*; Opulentia profectò diuitiarum ea est, quæ auiditatem armat humanam, & bellum allicit, vt eam sibi vindicet in suam. Sed quo ad litteram, cum de Procis Proserpinæ agatur, certè, vt dicebamus, Numen ipsum signatur, quarè de ipso Numine notitia hic venit tradenda. Igitur *Mars* præses bellorum dicitur omnium, ex eo, quod Maribus in bello præsit; seù *Mauors* à Poetis nuncupatur, eo quod *magna vertat*: Addam ego: *diuertat*. Hunc filium Iouis, & Iunonis autumat Nat. Com. in Mythol. lib. 2. cap. 7. ac pro se citat Hesiodum in Theogonia, cuius ille græca carmina sic exponit.

Addita mox vxor, post has, est vltima Iuno;
Lucinam Martemq; parit, quibus est prior Hebe.

Post has autem, inquit, quia fabulantur, vt alibi dixi, ductam primo loco à Ioue Metim, secundo Themim, tertio Iunonem. Esto tamen hæc sit opinio Hesiodi, quam Nat. Com. sequatur, non video, cur Nat. ipse ibidem tam acriter inuehi debeat in eos, qui Martem ex sola Iunone, sine Patre natum asseuerant; nam, quod illo dicit, hoc absurdum esse, & portento simile omninò, valeret etiam in natalibus Mineruæ ex Patre Ioue, sine matre enascentis; nam ex solo Iouis cerebro Minerua, seù Pallas erupisse dicitur; nec tamen hoc absurdum, aut Portento simile asserit Natal. ipse, qui in eadem sua Mythol. lib. 4. cap. 5. refert de hoc auctores Stesicorum, Apollonium, Strabonem, & alios; inter quos Apollonius in Rhodiorum insula aurum pluisse dictitat, cum Minerua ex Iouis capite nasceretur: immò Natalis ipse in progressu eiusdem capitis hæc videtur natalia confirmare, dum, varias recensens dari Mineruas, ait: *Minerua prima est, quam matrem Apollinis diximus; secunda Nilo orta; tertia quam Ioue generatam supra diximus.* Si igitur apud ipsum portento simile non est Mineruam, sine matre, ex solo Iouis cerebro nasci, cur adeò monstrosum erit, Martem ex Iunone ortum dicere, sine Patre? Alij igitur cum Ouidio inquiunt, turbatam Iunonem eo, quod animaduertisset, Iouem maritum, percusso capite, sine muliere, Mineruam procreasse, desiderio consimilis incensam esse generationis, ideòq; iter Oceanum versus suscepisse, vt scrutaretur, quo pacto & ipsa, sine viro parere posset; accidisse autem, vt fatigata ex itinere secus fores Floræ Deæ cogitabunda consederit; Sciscitanti autem Floræ mæstitiæ illius causam, nec non itineris, cum illa animum aperuisset, indicasse Floram, se secretum nosse, ac Iunoni aperituram, si illa iurasset, se Ioui nunquam id facinus indicaturam; iuratæ itaq; Iunoni Florem inquirendum in Olenijs campis indicasse, quo tacto statim conciperet. Lætam itaque Iunonem perexisse, florem inuenisse, eoque tacto Martem autumant sine maris concubitu concepisse, ac tempore tandem peperisse. Nil autem mirum si flore progenitum Numen florem sibi deposceret Cerealem.

CLYPEO MELIOR. De clypeo vide dicenda lib. 2. ad Carm. *Cornipedes vmbone ferit clypeoq; retardat &c.* Hic tantum obiter aduerto, Martis hoc loco prærogatiuam attingi, qua Phœbum exsuperare posse videatur; nam *melior* idem est, ac *potior, loctior, præstantior*. Sed quarè Mars dicatur excellentior ratione clypei ambiguum videtur; quarè explicandum hic, cur Mars melior *clypeo* dicatur. Nota igitur comparationem primò fieri inter Martem & Phœbum, & quidem in genere bellatoris, vt non discedat a verbo *certant*. Nota secundo duplicem esse belligerandi modum; nam aliud est bellum, quod eminus, & quasi per velitationem fieri consueuit, & in quo maxime eminebant sagittariorum, ac funditorum perities; aliud autem est bellum, quod cominus, conser̃tisq; manibus tractabatur, & de cuius conserta manu inquit eruditus ille.

Piede à piede, scudo à scudo; elm' elmo cozza.

Mars quidem, quippè bellicus ipse furor sit, magis in huiusmodi concertationibus eminet, nam, non nisi summo acta furore, agmina atrociter adeò commiscentur. Phœbus verò, quippè qui arma tractet, potiùs ad arcendum bellum, quam ad committendum, emicat in vellitationibus, quarum proprium est hostem à longe propulsare. Verum leuis hæc est causa, cur vnus alteri præstet, vel vice versa. Alium ex peritioribus arcanis eruamus. Deorum igitur præstantia à consequentibus arguitur hic, ita vt ex maiori, vel minori honore, qui vnicuique Deo tribuitur ipsius Dei præstantia maior dicatur, vel minor; honor enim indicium præstantiæ est. Hoc posito, Martem Romanæ vrbis propitiatorem fuisse ignorat nemo: Decantatum pariter est illud, nempè, Numæ Pompilij temporibus, Clypeum è cœlo demissum in vrbem, tamquam ipsius Palladium, fuisse, vt refert Liu. lib. 1. ab vrbe condita; huncq; Ancilis nomine designatum, creditum fuisse ab ipso Marte vrbis protectore, ac conditore, illi dono datum: ex quo factum; vt duodecim Sacerdotes Marti tunc instituerentur, qui Salij dicti,

festiq;

festiq; lu li constituti. Quod in causa fuit, vt summè Mars, non solum tunc temporis coleretur, sed, transmissa ad posteros Saliorum memoria, decus eiusdem immortalitati donaretur. Quarè, ratione huius Clypei cum tantus redditus sit honor Marti; & de Phœbo nil simile quo ad Clypeum dici possit, hinc est, vt eruditissimè dixerit Poeta *Mars Clypeo melior*.

PHOEBVS PRÆSTANTIOR ARCV. Phœbum Apollinem esse vnico cum Diana partu progenitum ex Latona à Ioue compressa alibi innuimus *Latonæ furta* explicantes. Pariter ibidem vidimus Pythonem serpentem ab irata Iunone immissum, qui Pellicem Latonam ad mortem vsq; persequeretur. Hunc serpentem e terra ab ipsa Iunone pugno percussa natum esse antiqui fabulati sunt teste Mythol. Nat. Com. pro se Nicandrum citantis, eiusque ex græco Carmina sic Italicè recitantis.

Sic ipsa graui percussit robore dextra
Tellurem; morumq; solum est fertiles agri &c.

Ouidius tamen Metam. 1. asserit serpentem hunc è terra natum, ex putri, vt alij serpentes quamplurimi. Sed ipsum quæso audiamus primo communes ex terra nascentium ortus ex putri describentem, deinde, ea inter, Pythonis ortum recensentem, his vers.

Cætera diuersis tellus animalia formis
Spontè sua peperit &c. En originem spontè nascentium.
Plurima cultores versis animalia glebis
Inueniunt; & in his quædam modo cœpta per ipsum
Nascendi spatium, quædam intercepta, suisque
Trunca vident numeris: & eodem corpore sæpè
Altera pars viuit, rudis est pars altera tellus.

en spontè nascentium per hypotiposim descriptionem. Iam Pythonis ortum, magnitudinem, horroremq; audiamus.

Illa quidem nollet: sed te quoq; maxime Python,
Tum genuit; populisq; nouis incognite serpens
Terror eras: tantum spatij de monte tenebas.

Hunc serpentem, vt dicebamus, à Iunone immissum ad Latonæ perniciem Apollo, qui & Phœbus est, ex Latona natus, tandem adultus, sagittis confecit, vnde & Pythius dictus est, & ludi Pythij instituti, vt memorat Ouid. cit. his verbis.

Hunc Deus arcitenens, & nunquam talibus armis
Ante, nisi in Damis, Capreisq; fugacibus vsus,
Mille grauem telis, exhausta penè pharetra,
Perdidit, effuso per vulnera nigra veneno.
Neue operis famam posset delere vetustas,
Instituit sacros celebri certamine ludos
Pythia, perdomiti serpentis nomine, dictos.

Cum igitur ex arcu tantum decoris retulerit Phœbus, vt, & matris, & totius humani generis seruator Pythone perempto, videretur dicendus, quæ nequaquam Marti conueniunt, hinc est, vt Marte *præstantior Phœbus arcu* dicatur, ac sic, inter diuersam præeminentiam librato pondere, sequitur, vt neuter alteri præponderet, atq; vt inde ex æquo decertent. Adde Phœbum eumdem esse cum Sole, qui ex Cœlorum arcu aureas radiorum euibrans sagittas, cuiuscumq; generationis, corruptionisq; auctor meritò credebatur. Arcu igitur mirè profectò præstat, cum non mortes tantum inferat, sed vitales arcu ipso euibret influxus. Mars verò Clypeo præstans, qui non magis hasta feriat, & interimat, quam Clypeo protegat, & defendat. Quarè vterq; iure æquiparatur, & ex æquo decertare dicuntur. Cur verò dicatur Phœbus (nam de Marte iam vidimus) potiùs, quam aliud Numen Proserpinam in suam exposcere, satis patet, quia, cum alibi dixerimus, Proserpinam segetem ipsam esse, seù radicem, aut germen in segetes erumpentem, cum hæc, non nisi beneficio solis, emergat, iure illius amans Phœbus asseritur, atq; eam sibi in suam vindicare.

MARS DONAT RHODOPEN. In connubijs contrahendis, ratio habetur primo Personarum, subindè dotis, ac denique consanguineorum consentientium. Rationem personarum, nempe Procorum æquas vtrinq; conditiones, ita vt neuter dignior videretur, iam exposuit Vates. Iam ad dotes perpendendas transitum facit. In more positum apud Persarum præcipuè Principes fuisse, vt vir vxori de proprijs viri facultatibus dotem constitueret, iam innuimus ad illud Poetæ nostri: *Possidet dotale Chaos &c.* Quarè congruenter ad iam alibi positam allusionem, vt ostenderet hic, quam vehementi desiderio Proserpinæ Proci in eamdem ferrentur, inducit eos, ac, primo loco, Martem dotem suam Proserpinæ statuentem. Ideò

DONAT. Donare est *gratuitò, & ex amoris impulsu aliquid alteri tradere, vt in ipsius dominio, ac potestate sit.* In quo aduerte proprietatem loquendi, & perspicacitatem Poetæ, omnia perpendentis. Cum enim de dote eidem Proserpinæ à Plutone constituta loqueretur, hæc ait.

. . . . . . Quo dotta ferox Proserpina rapto
Possidet dotale Chaos &c.

hic autem de eiusdem Procis agens; *Mars*, inquit, *donat*; Quasi Proserpina dotem a Plutone constitutam proprio sibi iure vindicauerit; à Marte verò mere gratuitò fuerit acceptura: optimâ profectò ratione; nam, vt suo loco diximus, Pluto raptor fecit; & raptores de iure tenentur, raptis dotem de proprio constituere; quarè eo ipso, quod Proserpina rapta fuerit; ius acquisiuit, vt de bonis raptoris dotaretur: ideò non dicit ibi Poeta *donatur*, sed *possidet*; quasi iure proprio obtineat: Ast hic quoniam agitur de connubijs spontè contrahendis, nec raptus intercesserat, ideò non ex obligatione, sed gratuito, & ex libera omninò animi voluntate *Mars donat*

RHODOPEN. Rhodope, & Hemus montes Thraciæ sunt, de quibus Ouid. Metam. 6. ita fabulatur.

Threiciam Rhodopen habet Angulus vnus, & Hemum
Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam,
Nomina summorum sibi, qui tribuêre Deorum.

Fabulam autem sic explicat liber quidam incerti auctoris, sed Plutarcho adscriptus. Rhodope & Hemus (quos aliqui regnum Thraciæ tenuisse potentissimo asserunt imperio) ex eodem Patre nati cœperunt mutuo inter se amore, ac desiderio flagrare; ac Hemus quidem sororem Rhodopen appellabat Iunonem; illa verò amatorem suum Iouis nomine condecorabat, praua quadam affectatione. Addunt etiam alij, iussisse eos, vt se tamquam Deos populi venerarentur. Quarè Dij contumelia huiusmodi affecti in Montes, eadem nomina seruantes, ambos conuerterunt. Sed quidquid sit de huiusmodi fabulis: certum est Rhodopen Montem Thraciæ esse, ac pro tota Thraciæ Regione hic poni; nam sub tutela, ac prædominio Martis Thracia tota est, vndè & Mars ipse *Thracius* dicitur. Est autem ea Regio amplissima, prius *Scython*, postea *Thracia* dicta à Thraco Martis Filio eidem regioni dominante, vt intelligas, potissimo quidem iure in Martis ditione Thraciam esse; præterquam quod asperrima illa regio est, nec Cœlo, nec solo tractabilis, vt inquit Pomponius, ac homines feros, cultuq; asperos nutriens, ita vt ipso loci ingenio videatur Martis rigore abundè sacrata.

Insuper aduerte, in vsu esse, vt Iocalia dentur nouæ nuptæ, idest munera quædam, quibus matrimonij sponsio solidetur, & quasi arrhæ sint sponsalium. Quarè, si præscindere velis à dote, quæ, vt dictum est, à viro daretur, Iocalia erunt hæc, quæ à Dijs procis donanda proponuntur Proserpinæ, vt intelligas, quanta animi vehementia exposceretur ab vtroque.

PHOEBVS LARGITVR AMYCLAS. Propositâ dote, seù, si magis placeat, propositis Iocalijs, quæ Proserpinæ afferebantur à Marte, exarat iam ea hic, quibus allicere Proserpinam Phœbus conaretur. Dixit autem

LARGITVR. Quod est *profusè donat*. Largiri enim idem est, ac donare, sed ita vt prodige potiùs, quam liberaliter donemus. Donaturum se Thraciam Mauors ostentauerat, adeoq; spectata regionis amplitudine, insigne erat prodigi animi Donum: ne igitur cedat Apollo, *largitur*, & amplitudinem vnius, multiplicitate donorum, largè compensat. Ideò primo largitur

AMYCLAS. Amyclæ plurali tantum numero declinantur. At vrbs est Lycaoniæ, regia olim Tindari sedes. Porrò Lycaonia Regio intima Peloponessi est, quæ, dicta aliquando Pelasgia à Pelasgo rege, postea à Lycaone item rege Lycaonia, ac tandem ab Arcado eiusdem rege dicta fuit Arcadia. Hæc putabatur olim felicitatis sedes, quasi sæculum in illa aureum perpetuò floresceret, & super omnes circum regiones fertilis; immò ab illa fertilitas in alias omnes emanasse perpetuò dicebatur. Arcadum Regem Apollinem ipsum fuisse testantur aliqui, vt notat Mythol. Nat. Com. lib. 4. cap. 10. eo quod fortassis, Ægyptiorum more, Arcades Deos, quos colerent, reges suos fuisse iactitarent. Ex hoc constat Arcadiam in potestate Apollinis fuisse, ideò hanc se spondens donaturum Amyclas memorat, partem pro toto ponens. Et iure quidem Proserpinæ, hoc est rerum omnium affluentiæ, fertilissima tellus dicanda fuerat; ideò large *donans Phœbus largitur Amyclas* Ἀμυκλὰς dicitur apud Græcos, quod apud Latinos dicitur suaue, ac iucundum, & Porrò Amyclæ totam Apollinis claudebant iucunditatem; nam Amyclæ dictæ fuerunt, vt notat Parrhasius,

rhasius, ab Amycla Lacedemonis filio. (Est enim vna ex centum illis vrbibus Lycaoniæ, quas Lacedemonij tennere, eamq; hic Lacedemonis filius condidisse fertur) Patre autem Daphnes & Hyacinti; non est autem nouum, quam vehementi amorem Daphnim deperierit Apollo, quantisq; Hyacintum habuerit in delicijs: nam & Martialis de his inquit:

Torquebat Phœbum Daphne fugitiua, sed illas
Oebalius flammas iussit abire puer.

omnem itaq; iucunditatem suam delicias suas omnes Proserpinæ sacrabat Phœbus cum largiretur Amyclas; immò omnibus amoribus valedicere se profitebatur, vt vni Proserpinæ deuoueretur, cum Amorum suorum insigne vtique monimentum, vrbem Amyclas Proserpinæ largiretur, quod profectò magni apud Virginem ponderis est.

ET DELON. Delum, inter Cycladas, seu, quod idem est, inter natantes insulas enumeratam, natale Apollinis solum fuisse, iam alibi diximus, Latonia olim furta explicantes. Quare satis constat, quo iure de illa disponere potuerit, ipsâ præcipuè Latonâ consentiente, quæ non minus Proserpinam in Nurum excuperet, vt inferius dicendum.

CLARIOSQVE LARES. Lares crediti sunt gemini fratres, qui ex Lara Almonij filia à Mercurio compressa & ortum duxerint, & nomen. Hæc Lara, seù, vt alij dicunt, *Larunda* dicitur Iouis adulteria indicasse Iunoni; qua de re iratus Iupiter linguam ei dicitur præcidisse, eamq. ad infernam paludem relegasse, quo cum eam ex Iouis mandato deduceret Mercurius, in itinere amans factus compressit; atq; ex eo concubitu nati Lares creduntur. Ouid. 2. Fast. sic:

Iupiter intumuit, quaue est non vsa modestè,
Eripit huic linguam, Mercuriumq; vocat.
Duc hanc ad Manes (locus ille silentibus aptus.)
Nympha, sed infernæ Nympha paludis erit.
Iussa Iouis fiunt: accepit lucus euntes;
Dicitur illa Duci tunc placuisse Deo.
Vim parat hic: vultu pro verbis illa precatur;
Et frustra muto nititur ore loqui.
Fitq; grauis, geminosq; parit, qui compita seruant,
Et vigilant nostra semper in æde Lares.

hinc habes habitos Lares pro Dijs domesticis, quarè pro ipsa sæpè domo ponuntur. Aliqui etiam voluerunt, Deos esse agrorum; ideoq. non solum pro domo habitationis positi fuère, sed etiam pro agris, ijsq; omnibus quæ possidemus. Dum igitur Phœbus Lares hic Clarios offert, non parum offert; nam *Claros* Ioniæ ciuitas est Apollinis oraculo insignis, quam Manto Thiresiæ filia dicitur condidisse, & quæ Apollini summo profectò studio deseruiebat. Græcè κλῆρος dicta, quia per sortem Apollini obtigisse dicitur. κλῆρος namque idem est, ac *sorte datus* apud Latinos. Sed maximè hic κλῆρος ea Ciuitas dici potuit, cum dono daretur, nam κλῆρος à Græcis etiam *munus*, ac *donum* appellatur. Est & Claros insula in Myrtoo mari, & ipsa Apollini sacra. Arbitror autem ex vtraque deriuatiuum *Clarios* à Poeta deductum hic, nam, & plurali vsus est numero, quo vtramq; proculdubiò complecteretur, vt prodigè largiretur.

HINC ÆMVLA IVNO. Ostendit hic ipsas Deorum genitrices Deas adeò cum filijs consentire, vt ipsæ quoque inter se de Proserpina contendant, ne desit consensus etiam consanguineorum tertio loco, vt dicebam, considerandus in nuptijs. Vt igitur vnicuiq; Procorum ordinatim respondeat Genitrix vniuscuiusq;, sicuti primo loco Martem posuerat, ita Iunonem, quam Martis matrem esse iam diximus, primo etiam loco hic ponit.

HINC IVNO. Hinc aduerb. partem vnam ab altera distinctam indicans est. Vtitur autem hoc aduerb. Poeta, vt non solum Procos, sed etiam Dearum affectus decertantes ex æquo ostendat, ita vt ex Deabus vnam ex vna alteram ex altera procorum parte adstantem velit; ideò *hinc* inquit, nempè ex hac parte, hoc est ex parte Martis decertans intracto animo, adest

IVNO. Mater, vt iam diximus Martis (nam de Iunone reliqua fusè iam differuimus ad Carm. *Te consanguineæ &c.*) ex cuius mentione facilè intelligas, quanta fuerit Proserpinæ præstantia, quæ vel ipsam Deorum Reginam in sui amorem alliceret. Nec mysterio caret, quod additur

ÆMVLA. Duplicem enim æmulationem attingit Poeta hic. Prima est, qua semper Iuno ferebatur infensa in Iouis pellices, inter quas fuerat & Ceres, ac per consequens etiam ingenitos, vt fusè testantur Alcmenæ filij labores. Ast tanta fuit Proserpinæ gratia, vt Iuno, ac ipsa æmulatione non obstante, iniuriarum immemor, eam exoptaret in suam. Secunda æmulatio est, qua in Latonam ferebatur primo, vt Iouis pellicem, ne compos fieret voti; secundo vt in riualem, quæ se Iunone inferiorem videri non patiebatur, atque ideò eamdem sibi Nurum exoptabat Proserpinam. Ideò *æmula Iuno poscit*.

HINC POSCIT LATONA NVRVM. Desiderio Proserpinæ quantum flagrabat Iuno Martis ex flore Mater, tantum & Mater Phœbi flagrabat Latona; ideò vna parte indicata, ad altera transit Vates per aduerb.

HINC. Quod sicuti, primo loco, vnam ex distinctis partem significat, nempe partem Iunonis; sic, secundo loco, alteram notat, nempè ex parte Phœbi Latonam. Quæ autem Latona sit, quomodo Phœbi ex Ioue mater &c. iam vidimus ad *Latonæ furta*; ideò non immoror.

POSCIT. In explicatione ad Carmen *Posce Iouem &c.* vidimus verbum *Posco* importare postulationem imperio potiùs similem, quam supplicationi; & ideò hoc verbo vtitur Poeta hic, vt magis ostendat vehementiam desiderij, quâ hinc, inde, Proserpina appeteretur, & vt magis æmulationem ipsam exprimeret appetentium, quæ imperio potiùs agerent, quam postulatione, vt Cererem inducerent ad deliberationem concedendi; verbum enim *poscit* ad vtramq; nempe & ad Iunonem, & ad Latonam refertur, vt & ipsas ex æquo ostendat decertantes.

NVRVM. Nurus propriè filij vxor dicitur: dixit autem Poeta *poscit nurum*, non ex eo, quod Proserpina iam de facto nurus esset, sed quia Nurum suam fieri vnaquæq; exoptabat, & contendebat.

DESPEXIT VTRVMQVE &c. Declaratis Deorum, Dearumq; amantium studijs, progreditur Poeta ad patefaciendum Cereris sensum, quæ adeò extollebatur animo, vt Procos licet adeò conspicuos reijceret à petitis connubijs, vt ipsa sola tanto filiæ thesauro potiretur; hæc enim illi supra omnes Deos, Deasq; ac eorumdem consanguinitatem satis erat; nec mirum, si, quæ Iouis concubitu se ipsa altior euehebatur, inferiores Deos negligeret, quasi tanta prole non dignos. Adde non iniuriâ, vt doctè monet Parrhasius Martis, & Apollinis affinitatem à Cerere reiectam; nam Solis æstus, & Bellum, si diutiùs protrahantur, æquè fruges lædunt, & annonæ penuriam inferunt. Grata indè adeò Cereri Pax, vt immò Dea pacis ipsa grauidam picam manu tenens effingeretur, vt innuit Tibul. *Interea pax alma veni; spicamq; teneto*, quasi indissolubili fœdere Pax ipsa & Ceres iungerentur.

DESPEXIT. *Despicere* propriè est *Deorsum aspicere*. Verum quia, qui alium spernit, ne illum quidem dignatur aspectu; sed oculos potiùs, quam ad neglecti vultum, ad terram deijcit; ideo translatè vt hic *despicio* dicitur pro *contemno*, vt ex antecedentibus consequentia, siuè ex signo externo internum animi affectum intelligamus. Ex consimili autem signo Virg. Æn 6. licet alijs verbis Didonem expressit Æneæ lacrymas despicientem, dum enim Æneas illam ad Littus Acherontis repertam alloqueretur.

Illa solo fixos oculos auersa tenebat:
Nec magis incæpto vultus sermone mouetur,
Quam si dura Silex, aut stet Marpesia cautes.

VTRVMQVE. Idest tam Martem, quam Phœbum, & consequenter Iunonis, ac Latonæ desideria, ac procurationes, quæ cum accessoriæ essent suorum sequuntur naturam principalium. Correspondet autem Poeta hic suo ipsius textui: nam sicut vterq; ex æquo decertabat, sic vterq; ex æquo despicitur: sicut vtraq; mater poscebat, sic vtraq; deluditur, ne Ceres vnica, quam habebat, filiæ fruitione spoliaretur. Hinc facile noueris irritum esse Heinsij conatum hic, quo scilicet *vtramq;* legendum asserit, non *vtrumq;* quia, vt inquit ipse, de Deabus sermo sit. Minus enim profectò intentum Vates assequeretur, si *vtramq;* scriberet; nam potuisset Ceres Dearum vota negligere, easdem nihili facere, & adhuc Procis ex alijs motiuis annuere. Ast non poterat Procos despicere, quin & ipsis fauentes despiceret Deas. Ideò *vtrumq;* rectiùs.

FLAVA CERES. Flauus color est color mixtus ex viridi, ruso, & albo, qualis est color auri, mellis, & aristarum; cum autem Ceres Dea aristarum sit, ideò appositè *Flaua* dicitur, perpetuo quasi quodam Cereris epiteto; non quidem, quia color ipsius Cereris flauus fuerit, sed color effectuum causæ attribuitur, & flaua, hoc est flauas creans aristas nuncupatur: nam *Ceres* nomen deriuatiuum est ab antiquo verbo *Cereo*, quod idem erat, ac *Creo*, seù Ceres dicitur quasi *Geres* à *Gero*, quod fruges omnes ipsa gerere intelligitur, ad

quod

quod significandum, antiqui Cererem aristis coronatam effingebant: & ad hunc quoq; morem alludens Poeta flauam appellat Cererem, idest flauis aristis coronatam. Consonat & Virg. Georg. 1.

Aut tibi flaua Ceres mutato sydere ferre &c.

& *Flaua Ceres alto nequicquam spectat Olympo &c.*

Ex hac autem Cereris renitentia melius adhuc intelliges, quam benè supra dixerit Vates, votum nuptiale Proserpinæ tremuisse; nam, Procis sollicitantibus, non potest, quia Virgo, matura viro, in nuptias propenso animo deferatur; ast, Matre renuente, nec silere fas illi est, nec loqui; ideò *mixta tremit formidine votum*; & *matura virginitas sollicitat*; quia desideria dilata crescunt; crescentia torquent.

ET TIMENS RAPTVS. Maximo quidem iure inducitur hic in Cererem timor, ne Proserpina raperetur: primò quia Amor vt plurimum videtur semper omina spargere infortuniorum, quæ obiecto imminere possint amato: quarè scitè quidem de Amore cecinit Italus ille.

Chi ama teme, e dal timor lontana
Non fù già mai consolatrice speme.

timet igitur amantissima Proserpinæ Ceres & Amoris impulsu, & naturali quodam instinctu, quod omninò euenturum erat, occultè dictante. Secundo iure timet, quia ex positis antecedentibus necessitatem consequentis non potuit, quin prudenter coniectaret. Proci dignitate conspicui nunquam æquo repulsam patiuntur animo; atq; adeò sæpè vim parant, vbi se deprecantes despici cognouerunt. Despexerat Ceres Martem, ac Phœbum Deos vtiq. præclarissimos; quidni violentiam metuat inferendam. Tertio cum riuales de eadem decertant Virgine, sæpe sæpiùs efficitur, vt vnus metuens, ne alter præualeat, & Amatam occupet, raptu sibi consulat, & sponsam auehat. Quarè ex triplici causa incussus timor à Poeta subiectitur: *& timens* RAPTVS. Aduerte hic Cererem de virginitate Proserpinæ sollicitam, vt sibi consonet Poeta, respectu eorum, quæ supra dixerat: *Hanc fouet: hanc sequitur &c.* non enim simpliciter timet, ne Proserpina à se violenter diuellatur, sed ne ita diuellatur, vt nefario etiam stupro fœdatur. Quod totum erues ex proprietate illius vocis *Raptus*; distinguunt enim periti inter *Raptionem, Rapinam, & Raptum*; nam *raptio* refertur, inquiunt, ad personam; *rapina* ad rem; *Raptus* ad stuprum: timet igitur Ceres non simplicem *raptionem*; sed *raptum*; idest raptionem constuprantem: ex quo vides, quam benè zelantem exprimat matrem hoc vnum Poetæ vocabulum. Vera enim mater illa est, quæ super omnia filiæ diligit honestatem.

(HEV CÆCA FVTVRI.) Attingit hic denuò Poeta necessitatem illam, quam inferri à Fatis, idest à causa prædeterminante, mordicus asserebant antiqui, & astrologiæ iudiciariæ sectatoribus sequuntur adhuc, vt nos fusè disseruimus explicantes illud Poetæ: *seriem Fatorum pollice ducunt.* Et ostendit indirectè cæcos esse, qui, humanæ ductu prudentiæ, imperscrutabilia se Fatorum arcana penetraturos, arbitrantur, ac Fatorum seriem declinaturos. Et certe, quo ad primam partem, imperscrutabilia sunt adeò secreta Dei, vt scrutator maiestatis opprimatur à Gloria. Quo verò ad secundam partem, vera etiam erit, si per *seriem Fatorum* intelligamus *ordinem diuinæ prouidentiæ agentia omnia naturalia in suum finem dirigentis*: sed si intelligamus causam prædeterminantem actiones agentis liberi, omninò falsa sententia est, quippè à falso procedens supposito, cum nullum detur huiusmodi fatum, vt loco cit. fusè ostendimus; sed Poetam non dedecet allusiuè ad antiquorum sententiam loqui, licet assertiuè contrarium senserit, vt ibi.

HEV. Interiectio dolentis est, qua Poeta miseram deplorat Cereris conditionem, quæ vltrò incurrit cladem, quam declinabat, eo quod nescierit id omninò euenturum, quod suspicabatur euenturum, ac studia, quibus illam tutari aggreditur, nil illi, rapiendæ tandem, profutura. Vbi nota improuisum animi motum opportunè pariter, ac violenter, patheticè adeò erumpentem ex consideratione miserandæ prorsus infelicitatis, vt contineri nequeat, quin, interrupto discursu, per parenthesim emergat. Mirum profectò Poetæ artificium, qui se ipsum ostendit ardentem, vt auditores incendat, & in eumdem pertrahat affectum, iuxta illud Rhetorum. Ardeat orator si vult Auditorem incendere.

CÆCA. Cæcus dicitur qui oculis captus lumen, nedum non res alias, videre non potest. A corpore autem, per proportionem quamdam translatè deducitur ad animam, & præcipuè ad potentiam animæ intellectiuam, quæ mentis oculus esse dicitur. Quarè rerum ignarus cæcus appellatur, quia mentis eas oculis non videt, perindè ac si mentis oculo captus esset. Et in hoc sensu sumitur à Poeta hic, qui Cererem cæcam vocat, eo quod in futurum prospicere, futurosq; euentus inspicere non potuerit: tacite autem attingit decantatum illud in scholis: *De futuris contingentibus nulla datur certa veritas*; hoc est nulla in nobis dari potest cognitio, de qua possimus fieri certiores, num vera an falsa sit; ideòq; intellectus respectu futurorum cæcus dicitur, vt, hic habet Poeta dum dicit *Heu cæca*

FVTVRI. Suspicabatur Ceres, futurum vt raptus ornari posset; sed non videbat omninò futurum, vt Filia raperetur: & iterum fallebat eam opinio, quia rapiendam suspicabatur ab eis, ex quibus non erat timendus raptus; ab eo autem, qui de facto erat rapturus, quippè ignoto, non timebat. *Futuri* autem dixit, vt ostenderet illam ineuitabilem necessitatem euentus, quam supra innuimus, nam, quod absolutè *futurum* est, infallibiliter eueniet. Pro quo nota distinctionem, quæ est inter *futurum*, & *possibile*, vt purè possibile; nam certè omne futurum est possibile, sed non omne possibile est futurum. Cum autem rerum possibilitas nil aliud sit in re quam mera non repugnantia ad hoc vt ponatur, &, si quæras quid de positiuo, nil aliud sit quam diuina potentia potens aliquid creare, vel virtus causæ secundæ potens producere, ipsa diuina concurrente potentia, vt nos fusè illocuimus in Phylosophia nostra; ea subinde futura dicuntur, quæ Deus de facto ponere, pro temporum diuersitate decreuerit. Quarè *possibilitas* rei est ipsa potentia Dei præcisa à decreto ponendi rem: *futuritio* vero, vel *esse futurum* rei eamdem impertat potentiam, sed ex præsupposito decreto eam ponendi. *Futurum* igitur absolute appellat Vates raptum Proserpinæ ex præsupposito illo decreto Iouis, quod innuit in superioribus, dum Iouem inducit deliberantem.

Certa requirenti tandem sententia sedit.

& insuper ex præscripto ac decreto Fatorum, quibus & Iouem subiici credebant, vt diximus, quod decretum occultè attigit ore Lachesis inquiens:

Posce Iouem dabitur coniux.

nam cum diximus Parcas habitas pro Fatis illud *dabitur* vim obtinet decreti ab ipsis Fatis efformati: quæ decreta cum dignoscere Ceres non posset, quippe occulta, & imperscrutabilia, neque poterat cognoscere, futurum esse infallibiliter vt filia raperetur, atq; ideò, dum eorum vim effugere satagit, spontè sequitur, ac subit, eidemq; implendæ cæca deseruit. Ideò prudentissime dicitur: *Heu cæca futuri.*

INFIDIS NATAM LARIBVS &c. Hoc carmen non sequitur in Parrhasiano textu ad carmen immediate suprapositum; sed intermediat carmen aliud, quod sic habet.

Commendat Siculæ furtim sua pignora terræ.

hoc tamen carmen intermedium è textu Vatis expungit Heinsius, vt superfluum; & quidem cum sequatur:

Æthera deserues; Siculasq; relegat in oras.

bis idem diceret Vates per diuersa, quod admittendum non est; ideò vulgatæ, & ego Heinsioque, quoad hoc assentiens carmen illud, vt superfluum, expunxi. Non autem ita assentior eidem Heinsio, qui hoc ipsum, quod nos exarauimus Carmen; nempè *Infidis natam &c.* delendum censet; nec enim videò cur illud superfluum dicatur, immo necessariò mihi videtur addendum fuisse; nam exposito Cereris timore, ex quo inducitur sollicitudo sibi, filiæq; consulendi, necessarium fuerat subdere Proserpina e periculo a Cerere subductam, & quia in modo consulendi incolumitati vtriusq; errasse dicta est, & cæcorum more processisse adnotanda fuerat causa, cur dicta sit errasse, quod vnico hoc Carmine quasi in abstracto innuit Vates, vt subindè pleniori eiusdem explicationi aditus aperiretur. Neq; hoc est idem per diuersa dicere, sed per methodum resolutiuam ab eo, quod in genere innuerat, ad explicationem rerum in eodem genere contentarum deuenire. Ex motiuo igitur concepti timoris impulsa Ceres ad curam Proserpinæ præseruandæ tota animi anxietate deuoluitur; sed in hoc ipso fallitur infelix; nam vbi tutam fore putabat, ibi raptui exponitur, nec à Fatorum serie subducitur. Ideò

COMMISIT. *Committere* propriè est *aliquid alterius fidei custodiendum tradere*: aptè autem vtitur hoc verbo *commisit*, vt alluderet ad commune effatum: *Agnum Lupo commisisti*, vt patet ex epiteto addito Laribus, queis Ceres filiam commiserat, dum inquit: *Infidis commisit Laribus.*

NATAM ALENDAM. Nominæ *Nata* filiam ipsam significari, satis in comperto est. Cum *nata*, quæ & *Gnata* dicitur, idem sonet, ac *Genita*; & à nascor deriuatum no-

men

men non nisi filiam posse indicare. *Alendam* verò dixit, non quod Lares ipsi enutrire Cereris filiam debuissent, sed *alendam* dixit, hoc est *educandam*, *fouendam*, *defendendam*.

INFIDIS LARIBVS. Quid Lares sint, & pro quo accipiantur iam diximus. Cur *infidi* dicantur item patet ex mox supra dictis; cum *infidi* nomen eum indicet, cui minimè fidendum sit, eo, quod proditor existat. Quia igitur Lares, custodes scilicet, quos ad Proserpinæ tutelam delegerat, proditari, idest expositari, licet citra culpam, essent Proserpinam, ideò inquit ijs non fuisse fidendum, atq; adeò *infidos* vocat: & aduerte, Lares posse hic sumi tàm pro ipsa domo, quam inferius describit, quæ non satis munita, ac clausa esset extitura, quàm pro ipsis Dijs domesticis, quorum custodiâ nequaquam satis tuta à raptu futura esset commissa illis Proserpina.

ÆTHERA DESERVIT &c. Quibus medijs filiæ consulere studuerit Ceres, enarrat iam Vates: & primo quidem fugam ab obnoxio periculis loco arripuisse, notat *Æthera deseruit*. Æthera posuit Græcorum in morem, qui *æthera* dicunt, vbi nos ætherem diceremus. Æther autem propriè sphœram ignis significat; ast hic pro toto ponitur Cœlo. Argute tamen ætherem potiùs, quam aliam pro toto partem vsurpauit, quia enim Ceres Cœlum relinqueret, ex causa Procorum de filia decertantium, iam totum illi Coelum sphœra ignis Amoris videbatur, cum recordaretur amorem ignem esse, qui totum, quod allicit, incendit, vt notant de Amore Didonis, loquens Virg. Æn. 4.

Vritur infelix Dido &c.

DESERVIT, Notum illiteratis italicum dictum; nempè

Che non si vince, che non si fuggendo.

ideò æthera, vbi viderat, Amorem regnantem Martis, ac Phœbi pectora subegisse, derelinquendum putaunt. Adde, potuisse Cererem, ex aliquo saltem extrinseco signo, agnouisse filiam aliquo, leui saltem vulnere ab amore tactam, cum trepidaret mixta formidine votum; & quia optimè nouerat ipsa, quod item italico viget pronunciato; nempè

La lontananza ogni gran piaga salda.

remouendam e Cœlo filiam dixit, vt sanaretur. Et verè fugienda semper occasio, ne pereamus, nam certe, qui amat periculum, peribit in illo; & ideò remouendam ab occasione, & periculo rapius filiam rata, *æthera deseruit*; deserere enim italicè est *lasciare, abbandonare*.

SICVLASQVE RELEGAT &c. Quo perexerit in exilium Ceres, indicat; profuga enim ex æthere Ceres, ac secum profugam ducens filiam, æquum erat, vt sibi, ac filiæ deligeret exilij locum. Nullus autem aptior locus videre potuit, quam ipsa Cereris patria, ceu tellus illi iam diù addicta, & Sacrata; nam nec tutior in fide, nec distans magis ab occasione deligi posse videbatur. Ideò Siculas deligit oras, quæ quomodo ad Cererem pertineant iam diximus in explic. ad Carm. *Ætnæa Cereri venies &c.* Igitur Cœlum timens ad terram confugit, quippè in ditione matris Cybeles positam; & Trinacriam deligit suam, vt ibi pignus vnicè dilectum valeat asseruare.

ET RELEGAT. Relegare italicè est *appartare, separare, allontanare*; ideò aptè ex dictis *relegat*. Item *relegare* idem est, ac *in exilium mittere*. Cum igitur proprijssima coelestium Deorum sedes coelum sit, dum ab ea peregrinantur, exulare dicuntur: ideò aptè *relegat*: & etiam vt ostendat, discessum huiusmodi à Cœlo, contra vtriusq; voluntatem, ab ipsis arreptum fuisse: cum inuolontarium sit, licet spontè factum videatur quidquid fit propter metum cadentem in constantem virum.

SICVLAS IN ORAS. Ora propriè loquendo est, extremitas cuiuscumque regionis; italicè *il confine*; proprijssimè tamen oræ dicuntur littora maris fluctibus conterminа. Quare huius vocis virtute insulam ponto circumfluam designat, cum oris, hoc est littoribus, vndequaq; claudatur, vt ex eiusdem descriptione inferiùs patebit: hic tamen oras posuit pro tota Insula Siciliæ, à qua deriuatum est nomen *Siculus*. Itaq; Ceres vt filiam tutetur, raptoribusq; subducat, Siciliam deligit in asylum. Quam rectè, inferiùs patebit.

INGENIO CONFISA LOCI. Præter rationes iam indicatas, quibus moueretur Ceres ad siculas oras eligendas, aliam hic subdit Poeta, Cereris fini maximè congruentem, nempè situm ipsum Siciliæ, quæ videretur raptoribus impenua, adeò munita ipsâ loci asperitate eminebat, vt infra.

CONFISA. A verbo confido, quod propriè est *ssa fidere, vt, omni semota dubitatione, videatur animus in tuto positus esse; tum inuiolabile reperisse*; atq; huius fiduciæ fundamentum aperit Vates, dum ipsam ostendit.

INGENIO LOCI. Ingenium enim est ipsa cuiuscumq; rei natura; & dicitur à gignendo, eo quod cuique propria sit, & ingenita natura, & hinc est, vt etiam rationalis animæ facultas ingenium dicatur, quia illi ingenita. Quare *confisa ingenio loci*, nil aliud est, quam tutam stationem illam à Cerere habitam, spectata natura, situ, ac circumuallatione à maris fluctibus efformata, quibus inaccessibilis videretur.

Ex his percipies, quo ad mores, Proserpinam anxiè defendendam, ne raptui exponatur: Proserpina verò vicem hic subit illius thesauri, de quo ait Apostolus: *thesaurum habemus in vasis fictilibus*, animæ videlicet rationalis. Hanc Ceres fouet; non quidem quia anima escis vescatur carnalibus; sed quia, corporis alimenta, dum corpus fouent, fouent etiam, & tuentur vnionem illam, qua anima in ipso corpore detinetur; & ideò videtur per ipsa viuere alimenta, non quidem *vita propria*, cum hæc materialis non sit, consequenter nec materialibus nutriri possit alimentis, cum ijs nutriamur quibus constamus, sed *vita composita*, seù *vita totius*, quæ in vnione consistit. Quia verò corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam, quæ intrinsecus per fomitem peccati humanæ insitum naturæ, extrinsecus autem, per occasionum frequentiam sollicitatur ad peccandum; cauendum sedulò, ne raptui exponatur. Sed perspexeris, vno eodemq; tempore, quam fallax ea cura sit, quæ pulcherrimam hanc Proserpinam à cœlo auertit, vt eam tueatur in terris. Fugiendum procul dubio ab occasionibus peccandi; sed recta ea fuga non erit, nec tutam ducet in stationem, quæ, Coelo terga vertens, spes suas terris protrahit innixas. Non peritura erat, si Coelis inhæsisset Proserpina; at terris commissa raptui tartareo exponitur. Fugere statuis à peccato, & fugam adornas in Siciliam, idest in domum vbertatis, in domum affluentiæ, conuiuij, & commessationis; nam fertilissimum habet solum Sicilia, horreum olim Romanorum, ideò hæc omnia suggerit? Fuga hæc non est à periculo, sed ad periculum. Fugiendum quidem e terris, seù meliùs e Coelo illo imaginario, quod à voluptuarijs effingitur in terris, & fugiendum *in domum Cereris*, quod idem est, ac *in domum panis*: sed illius Cereris, ac panis, qui de Coelo descendit, vt nos deferret in Cœlum: *in domum Cereris*, idest in templum illud, vbi Eucharistico pane refecti egrediemur inde, tamquam Leones ignem spirantes, facti Diabolo terribiles. Ast fugere in domum commessationis, ac luxus est Trinacriam petere, idest terram ex qua triplicatus mons superbiæ in nos assurgat, ac, triplici aggressus hoste, facilè rapiat. Non sibi non terræ fidendum; nostra enim saluatio in Coelis est. Veluti à facie colubri fuge peccatum, sed ad Cœlum tendas, non ad terram. Nec videatur hæc à sensu Vatis, quem Ethnicum faciant, dissona moralitas; nam & Ethnici dicere consueuerunt *Ab Ioue principium*; quasi salutem suam procurantem ad Iouem accedere, non à Ioue recedere profectò debeant, vt viam salutis exordiantur.

Sed interim Castaliæ insonent nostræ, Italicis, vt animum relaxemus, fidibus concinentes.

Del quarto Ciel la douitiosa parte,
  Ch'hà d'Erigone in sen la messe d'oro,
  De gran riuali al garreggiar comparte
  Eccho sonora. Il virginal tesoro
  Brama soggetto alle sue forze vn Marte: *Spica celebre signũ in decima parte Virginis, quã aliqui Cererem esse voluerunt.*
  Febo, de lumi il principal decoro,
  Nello stesso desio tutto s'infiamma;
  E di sdegno trà lor sorge la fiamma.
Preuale al Dio di Cintho, il Tracio Nume
  Co'l vasto honor de gl'adorati ancili:
  Delio dell'arco suo le glorie assume,
  Maggiori assai delle difese hostili.
  Quindi, le palme à qual tributi Idume,
  Brama, trà dubij suoi, d'Ariadna i fili:
  Onde l'aspra tenzon libran del pari
  D'ambi gl'Amanti i riueriti altari.
Ofre il Rhodope in dono, e ciò, che varca
  Nato l'Hebro da massi, il Dio dell'armi:
  Dell'Amata, in tributo, à piedi scarca
  Delo, Claro, ed Amicla, il Dio de carmi:
  Quindi Latona, indi Giunon rimarca

Con

Con sue feminee garre impressi i marmi;
Si d'ambi il cuor Proserpina desia,
Che per tal nuora hauer, se stesso obblia.
L'vno Cerere, e l'altro a scherno prese;
E sprezzò insieme e i donatori, e i doni;
Ma violenti temendo altre sorprese,
Che non fece vna Cinthia à gl' Endimioni;
Scielse lungi altra stanza; e nel Paese,
Oue sudano i Bronti, e i Piragmoni,
Bandì sceo la figlia. Ahi del venturo
Cieca, che, più ch'al Ciel, fidossi à vn muro!
Lasciò le stelle; e 'l pegno suo condusse
Della Sicilia ad habitare i lidi.
L'adoration, ch'al di lei culto addusse
L'Isola, da gl' insulti, è, che l'affidi;
E più, che tal natura iui produsse
Sito, ch' entraruì occulto ogn' vn diffidi.
Così, mentre il suo ben serbar dispone,
In tetto infido, al predator l'espone.

Sed Trinacriæ nos situm apertiùs ex Poeta perpendamus.

. . . . Trinacria quondam
Italiæ pars vna fuit; sed Pontus, & æstus
Mutauere situm: rupit confinia Nereus
Victor, & abscissos interluit æquore montes,
Paruaq; cognatas prohibent discrimina terras.
Nunc illam, sociâ raptam tellure, trisulcam
Opponit natura mari. Caput inde Pachini
Despicit Ionias protentis rupibus iras:
Hinc latrat Getula Thetis; Lilybæaq; pulsat
Bracchia consurgens: hinc, dedignata teneri,
Concutit obiectum rabies Tyrrhena Pelorum.
In medio scopulis se porrigit Ætna perustis;
Ætna giganteos nunquam tacitura triumphos,
Encelladi Bustum; qui, saucia membra reuinctus,
Spirat inexhaustum flagranti pectore sulphur;
Et, quoties detrectat onus, ceruice rebelli,
In dextrum, læuumq; latus; tunc Insula fundo
Vellitur; & dubiæ nutant cum mænibus vrbes.

TRINACRIA QVONDAM &c. Ex superius dictis, vale dixerat Cœlo Ceres, & Proserpinam suam siculas relegabat in oras, vt eam Procorum raptui subduceret, ingenio, vt inquit Vates, confisa loci. Iam verò istius confidentiæ, ne ad placitum conficta videretur, fundamentum assignaturus Siciliam Insulam describit, vt ex ipsa descriptione constet, quam merito, attenta prudentis consideratione, eam in Asylum delegerit Ceres; nam ex situ inaccessibili, ex montium triplici munimine, ex circumfluo mari, tempestatibus fere semper obnoxio, ex monimento pœnæ, qua rebellantes Dijs inibi punirentur, expresso in Encelladi busto sub ætna &c. rectè videri poterat tutissima ab iniurijs statio. Ideò describit. Trinacria itaque Insula est Tyrrheni maris angustissimo freto ab Italicis finibus seiuncta. Olim Italiæ creditur adhæsisse, sed postea vel terræ motu, vel alia impellente causa ab eâdem Italia secessisse, vndè & Siciliam dictam autumant à *sicelendo*, idest *abrumpendo*, ita vt dictam asserant *Secliam*, quasi *secessilem*, eo quod ab Italia, cuius illa pars erat secesserit. *Trinacria* autem hæc dicitur, & *Triquetra* à figura triangulari, quam habet; nam eius est figuræ, vt suarum partium dispositione litteram in alphabetico græco quarto loco positam, quæ Δ est, repræsentet. Seù, vt alij dicunt *Trinacria* dicitur à tribus Promontorijs, quibus tres eiusdem anguli clauduntur, Pachino scilicet, Lilybæo, & Peloro, de quibus infra dabitur disserendi occasio; hanc autem Trinacriæ denominationem ab illis deducunt, quia Græci ἄκρα summitates vocant, & ideò *Trinacria* quasi Τρινάκρια munitissimam hanc simul, ac fertilissimam insulam facit etiam Lucanus Pharſ. 3. vbi sic.

Curio sicanias transcendere iussus in vrbes,
Qua mare tellurem, subitis aut obruit vndis,
Aut scidit, & medias fecit sibi littora terras.
Vis illic ingens pelagi, semperq; laborant
Æquora, ne rupti repetant confinia montes:
Bellaq; Sardoas etiam sparguntur in oras.
Vtraq; frugiferis est insula nobilis aruis,
Nec plus Hesperiam longinquos messibus vlla,
Nec Romana magis complerunt horrea terræ &c.

Hæc itaque opulentiæ sedes quam Trinacriam vocant.

QVONDAM. Idest ab antiquo tempore: nam *quondam* aduerbium præteriti temporis est, & quidem longè præteriti, ad denotandam rei antiquitatem.

FVIT VNA PARS ITALIÆ. Italia regio est Europæ olim Hesperia dicta, vel ab Hespero Atlantis fratre, qui, ex Africa ab Atlante pulsus, Hesperiæ nomen dedit, vel vt alij malunt, ab Hespero stella, eo quod occasui subiecta sit. Caue tamen æquiuocationem; nam duplex Hesperia est; altera ab Hespero Atlantis fratre, Hesperia dicta, quæ Italia est; altera ab Hespero stella, quæ ad distinctionem, *Hesperia vltima* dicitur; & est Hispania occidentalis; Quamuis Græci Italiam ab Hespero stella denominatam velint, quia ipsis occidua Italia est. Dicta etiam fuit Oenotria ab Oenotrio Sabinorum rege, seù, iuxta aliorum interpretationem, à bonitate vini, quod in Italia nascitur; nam vinum Græci οἶνον dicunt. Tandem Italia dicta ab Italo Siculorum rege, qui Italos agriculturam docuit, leges condidit, & ad meliorem frugem reuocauit. Ex quo conijci potest, quam verum sit, Siciliam Italiæ quondam fuisse partem, cum sub Siculorum rege tota esset Italia, orbis scilicet viridarium, & cuius postremas denominationes, vbertatemque attigit Virg. Æn. 1.

Est locus, Hesperiam Graij cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atq; vbere glebæ:
Oenotrij coluere viri; nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine, gentes.

Italiam autem certum est à Iugis Alpium, dorsoq; Apennini exporrecta se ad Siculum vsque fretum attollere; quod innuere volui, vt scias, non à verisimili abesse, qui dicunt Pelorum Trinacriæ promontorium partem fuisse ipsius Apennini montis, ab eodem postea decisam, & consequenter Siciliam partem totius Italiæ fuisse. Arrogat Virg. Æn. 3.

Ast vbi digressum Siculæ te admouerit oræ
Ventus, & angusti rarescent claustra Pelori;
Læua tibi tellus, & longo læua petantur
Æquora circuitu: dextrum fuge littus, & vndas.
Hæc loca vi quondam, & vasta conuulsa ruina
(Tantum æui longinqua valet mutare vetustas!)
Dissiluisse ferunt, cum protinùs vtraq; tellus
Vna foret: venit medio vi pontus, & vndis
Hesperium Siculo latus abscidit, aruaq; & vrbes
Littora deductas angusto interluit æstu.
Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Obsidet, atq; imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusq; sub auras
Erigit alternos, & sydera verberat vnda:
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
Ora exertantem, & naues in saxa trahentem.

ex qua Virg. descriptione facilè videas, quam ex Pelori parte inaccessam putauerint antiqui Trinacriam. Et verè Siculum, hac parte, fretum semper nautis horrendum, semper infaustum fuit; ita vt Salustij opinio fuerit, Peloro nomen inditum fuisse à quodam Peloro Annibalis Nauclero, eo quod Annibal adeò angustum Pelori fretum perhorresceret, vt cum viderit nauem suam ductore vehente fretum illud ingressam, veritus in vectore proditionem, eum interemit, ac in promontorio humauit eodem. Sed licet verum sit Annibalis factum; tamen antiquius nomen Pelori esse asserunt alij, quam vt ab hoc Annibalis Peloro ducatur. Quomodo autem Pelorus, ac tota cum eo Sicilia fuerit à reliquo totius Italiæ corpore diuulsa, vix satis constat. Aliqui ex terræ motuum accerrima concussione hoc prouenisse arbitrantur: alij ex ipso mari, quod in obiectas montium cautes, diuturna æstus repercussione, inuectum, saxa ipsa terebrauerit, ac fregerit, ita vt in vastas, subtus, cauernas hiscere coegerit, ex quo subindè factum, vt proprio pondere, subductis vtique fundamentis, decidens a monte Mons, nempe ab Apennino Pelorus diuelleretur, libera mari via relictâ inter montium ruinas: nec discessit ab hac opi-

opinione Virg. supra, dum huiusmodi diuisionem temporis antiquæ tribuit voracitati; nam certè hæc subterranea, ac longè, latèq; profunda excauatio fieri non potuit ex maris repercussione, nisi longâ temporis accedente diuturnitate; vtramq; causam conuenisse facilè crediderim, nempe & terræ motuum impetum, & præcedentes ex mari subterraneas excauationes; nam & Charybdis voragines, & scopulosos Scyllæ amphractus non nisi ingentem excauationem, & violentissimam indicant ruinam, viscera montium inæqualiter adeò discerpentem. Sed, vt ad institutum regrediamur, causam huius diuisionis refundit principaliter Claudianus in ipsam maris violentiam, sed ita tamen, vt & violentos motus ipsius terræ, licet vocabulo æquiuoco incluserit potiùs, quam excluserit, vt infra videbimus. Interim obiter nota primam in *Italos*, per Ectasin, productam ex breuium cõcurrentia, vt facit & Virg. Æn. 1. *Italiam fato profugus &c.*

SED. Particula, hoc loco, aduersatiua est; nam quod fuit ante vnitum, disiunctum ex aduerso subijcit.

PONTVS. Mare illud propriè Pontus dicitur, quod à Mæotide palude incipiens ad Tenedum vsq; protenditur, ampliatiuè autem pro quouis ponitur Mari per Catachresin.

ET ÆSTVS. Superiùs in voce *Pontus* attigit vnam ex causis, quibus discerpta à corpore totius Italiæ Sicilia creditur; nunc autem, per particulam coniunctiuam *Et*, secundam causam primæ copulat, nempè maris violentiæ violentiam subterraneorum spirituum; nam *Æstus*, ne hoc videar inficiari, certè sumitur pro motu, & agitatione fluctuum maris, vt patet ex centenis Poetarum locis, quæ afferti possent; & profectò Cic. 3. de Oratore: *sæuo*, inquit, *existunt turbines, feruet æstu pelagus &c.* Et fretum porrò præcipuè Siculum ingentibus adeò motibus exæstuat, vt vndarum in se recurrentium atrox, ac torrens pugna non experientibus modo, sed & videntibus adsit terribilis; quandoquidem vndarum aliæ, quasi terga vertentes in imum subsidunt: aliæ quasi victrices, vrgentesq; feruntur in sublime, & nunc fremitum assurgentis æstus, nunc gemitum in voraginem desidentis exaudias, iuxta id quod innuit Virg. Æn. 3.

Tollimur in Cœlum curuato gurgite, & ijdem
Subducta ad manes imos descendimus vnda.
Ter scopulis clamorem inter caua saxa dedere;
Ter spumam elisam, & rorantia vidimus astra.

Verum, si Poeta noster in hoc sensu æstum accepisset, videretur superfluè additum nomen *æstus* in carmine positum; si enim arbitratus ipse fuisset, solam maris vim causam fuisse huius diuisionis, satis eam expresserat dicens *Pontus mutauit situm*; ad quid igitur addidit *& æstus*? Scio respooderi posse, Poetam voluisse indicare *modum*, seù *instrumentum*, aut *quasi instrumentum*, quo mare montem disiecisset. Verum, si hoc voluisset Vates, profectò dixisset *Pontus æstu disiecto*, seù *mutauit &c.* Dici tamen adhuc potest, Poetis hoc licitum esse, quo faciliùs metro discursum accommodent, nempe vt instrumentum, non ablatiuo efferant, sed nominatiuo casu, illud tamquam causam principalem, alteri tamen coniunctam, quia instrumentum de se non operetur, ponentes. Sed esto hoc verum sit de instrumentis ab ipsa causa principali distinctis, vt si dicerem *manus, & malleus clauum pellunt*: certè non militat in instrumentis, quæ propriè instrumenta non sunt, licet admodum instrumentorum explicentur, sed potius sunt ipsum formale determinatiuum potentiæ non distinctum ab ipsa causa principali. Quis enim non in cachinnos erumperet, si dicerem: *Gigas & eius vires domum deruunt*? Quis nesciat Gigantem non, nisi viribus adhibitis, id facere? Nonne igitur hoc addere prorsus superfluum est? Esto tamen non sit superfluum, si per ablatiuum modi efferatur, certè, si per copulam *&* nominatiuo effertur, absonum erit non solum, sed absurdum. Quid enim illa particula *&*, quæ vtique copulatiua est, quid, inquam, copulat? An idem copulet cum se ipso? Ecce manifestum absurdum, manifestam superfluitatem. An aliquid diuersum copulat cum diuerso? Iam erunt hæc diuersa, quæ inuicem copulentur assignanda. Cum igitur Poeta noster dixerit *Sed Pontus, & æstus mutauere situm*, non potuit *æstum* accepisse pro ipsa maris agitatione; cum certum sit, mare non agitatum nullam vnquam vim allaturum, quarè superfluum fuisset addere *& æstus*: subindè quid copulat per particulam *&*? an mare agitatum cum ipso mari agitato? Hoc ridiculum dictu est. Quarè dicendum, causam causæ superaddere diuersam, nempè frementi, agitatoq; mari *æstum*, diuersam vtique causam importantem connectere. Quæ autem illa sit, non erit explicatu difficile, si perpendamus, quid translatè significet.

Æstus igitur non solam maris agitationem significat; sed metaphoricè transfertur ad significandam quamcumq; animi passionem tumultuarijs affectibus efferuescentem; sic dicitur *æstus* Amoris, odij, libidinis &c. agitatio. Ex quo licet inferre, positum hic *æstum* genericè, pro quacumq; agitatione; nam sic omnia rectè procedunt, & causa, quæ cum agitatione maris, per particulam *&* connectitur, erit agitatio ventorum, seù, quod idem est, spirituum subterraneorum, quibus terra sæpè concutitur, & dehiscit; Terræ motus enim nil aliud est, quam terræ concussio, quæ à spiritibus, seù ventis, terræ inclusis, exitumq; sibi molientibus, fit; vt fusiùs habebitur iosta. Adde, in locis maritimis, terræ motum nunquam fieri, quin & vehementissimæ fiant maris exundationes, eodem spiritu impellente, atq; ex imo fundo vndas agitante. Quarè si *æstus* agitatio vndarum sit, ponetur hic effectus pro causa, vel signum pro re signata; atque adeò, à primo ad vltimum, vides, quam aptè, per verba; *Pontus & æstus*, geminam copulet causam, nempe maris excauationem, & terræ motuum æstum, vt nos supra dicebamus, quibus concussi dissiluerint montes &c. Et ideò, vt arbitror, inquit Vates

MVTAVERE. Vt per verbum plurali numero adhibitum, clarè denotaret, non vnam se, sed plures causas assignare mutationis. *Mutare* autem idem est, ac *varium, & diuersum facere aliud, quod prius quid erat*; & certè, si ex vnica terra duæ fiant, diuersa vtriq; facies, & partium dispositio resultet necesse est. Quam mutationem, seù nouam partium distributionem, earumdemq; nouæ dispositionis resultantiam vt indicaret Vates, non dixit simpliciter: *mutauère locum telluris*; sed *mutauêre*, inquit, more suo acutissimè.

SITVM: Hæc enim differentia est inter *locum*, & *situm*; quod locus dicat tantum superficiem immediatam locato, præscindendo à tali, vel tali partium corporis distributione, siue in ordine ad se, siuè in ordine ad aliud, nempè ad ipsum locum; & ideò definitur locus *superficies corporis ambientis immobilis*. At verò *situs*, quem alij vocant *locum intrinsecum*, importat formaliter talem, vel talem partium dispositionem: sic situs corporis humani est, vt caput collo insideat, pedes postremam corporis occupent partem &c. Quarè, si caput à collo præcidatur, certè situs vtriusq; nempe & capitis, & corporis mutatur, nam alia, diuersa à prima, resultat dispositio partium: sic pariter Sicilia, Italiæ vnita, dispositione partium totius fruebatur; abscissa aliam sortitur distributionem à toto. Ideò *mutauere situm*.

RVPIT CONFINIA NEREVS &c. De Nereo pauca attigimus in explicatione ad Carm. *Neptunum gremio &c.* vbi Amphitritem Nerei filiam fuisse dicebamus. Hic tantum, quæ reliqua sunt, licuerit, ad propositum, delibare. Nereus igitur Oceani, & Thetios, filius dicitur, eumque Vatem esse crediderunt antiqui, cum Troianas etiam calamitates Paridi prænunciauerit apud Hor. lib. 1. Carm. Ode 15.

Pastor cum traheret per freta nauibus
Idæis Helenam perfidus hospitam;
Ingrato celeres obruit otio
Ventos, vt caneret fera
Nereus Fata. Mala ducis aui domum,
Quam multo repetet Græcia milite,
Coniurata tuas rumpere nuptias
Et Regnum Priami vetus &c.

Hunc maris deum esse, maribusq; præesse censuerunt; ac in mari semper habitare solitum, quippe qui ab vndis educatus, ab vndis fuerit enutritus, vt refert ex Euripide Mythol. Nat. Com. lib. 8. cap. 6. Quarè, enarratis veris euulsæ ab Italia Siciliæ causis, fabulosam adnectit Poeta hic, hanc Nereo diuisionem tribuens, qui assuetarum tandem pertæsus vndarum voluerit imperij sui pomeria dilatare, atq; in edomitas terras ditionis suæ sceptrum inducere, atq; per inuia viam æquoreis fluctibus patefacere. Dionisius Punicus, & Eustathius asserunt Neptunum Tridentis ictu insulam diremisse, non Nereum. Sed aduerte, quod Nereus pro Neptuno quandoq; ponitur, & vterq; promiscuè pro mari; nam Tritonem Nereo Patre, genitum prodit Lycophron, quem plures post Acesandrum Neptuno. Certè Virg. Nereum pro Neptuno posuit Æn. 2. dum ait:

Confligunt Zephyrusq; Notusq;, & lætus eois
Eurus equis: stridunt Syluæ; sæuitq; tridenti
Spumeus, atq; imo Nereus ciet æquora fundo.

Nereo enim, quem mitem vocat Hesiodus, placidum verò Claudianus sæuitiem conuenire non potuit, vt doctè notat

in

in hunc locum Parrhasius. Discrepant itaq; in nomine, non in re Auctores, nec noster redarguendus, qui Virgilium fuerit secutus.

NEREVS igitur, qui eo vsq; assuetis vndis littoribusq; delectatus se se intra præscriptos vndarum fines continuerat, vagus iam nouas sedes peragrandi.

RVPIT CONFINIA. In prima orbis huius molitione, rerum omnium conditor legem ponebat aquis, Prouerb. 8., ne transirent fines suos; & ex dispositione ipsa naturæ videtur locus vndis assignatus, ne transeant fines suos. Ideò Nereo vndarum numini interdictum videbatur fuisse, ne terrarum sibi vnquam vsurparet Imperium non seuerè adeò tamen, vt ex diuina dispensatione, vel in ostentum prodigij, vel alia imperscrutabili de causa, non posset interdum mare terras ipsas vndarum vorticibus abluere. Hoc itaq; quod à supremo conditore, seù, quod idem est, à Natura naturante, statutum habemus ex sacris litteris, tribuit Poeta Naturæ naturatæ, vel certè Ioui, quem omnium moderatorem antiqui statuerunt Poetæ, quod autem hoc Ioui, ac Naturæ tribuerit Vates, habetur apertè in descriptione telæ, quam acu pingere effingitur Proserpina circa finem huius libri, vbi dicitur:

Insignibat acu, veterem qua lege tumultum
Discreuit natura parens, & semina iussis
Discessêre locis &c. & inferiùs
Egit flamma polum: fluxit mare: terra pependit.

Insuper ex diuisione Imperij inter Iouem & Neptunum, de qua alibi egimus, cum Neptuno obtigerint maria, & quidem in eo, quo tunc erant statu debuit antiquo Neptunus alueo contentus abire, nec terras, in fratris ditione positas, facta irruptione, sibimet vindicare. Confinia igitur Nerei terra erat, quæ, claustrum quasi, objiciebatur, ne iste vlterius pertransiret: *confinium* enim propriè *terminus* est, *vltra quem transgredi nefas sit*: quare confinia propria Nerei vnda vltima fuerat, quæ terram adlamberet; Confinia verò Cybelis, quæ Dea terræ est, seù Iouis, quatenus in ditione habere, & superficiem huius terræ intelligitur, erant extremitates terræ, qua vndis copulabatur. Rupit igitur confinia Nereus, nam, cupiditate, prædominantium propria, fines dilatandi, & Imperium ampliandi, suis vndis minimè contentus alienos in fines transiliuit, & in terrarum se se insinuauit ditionem non suam per disiectas mare terras impellens.

VICTOR. Nam non obstante resistentia terræ campum ipse obtinuerat, ac per discerpta montium viscera vndarum agminibus viam patefecerat.

ET INTERLVIT. *Interluere* est *inter vtrumque lauare*; hoc est Apenninum, & diuulsum ab eo Pelorum. Ex consequenti autem hic antecedens proponitur deducendum; nam si lauit spatia intermedia, certè per illa effluxerit necesse est.

ÆQVORE. Totum pro parte ponitur; nam pars æquoris non totum æquor siculo intercluditur freto.

ABSCISSOS MONTES. Hæc satis patent ex dictis, nam *abscindere* est *vnum ab altero scindere*. Cum igitur Nereus, vt viam vndis strueret Pelorum, partem scilicet Apennini, ab ipso Apennino sciderit, & geminos ex vno effecerit montes, interfluens subinde, atq; vtriusq; calcem vndis obruens interluit certè abscissos montes.

PARVAQVE DISCRIMINA. *Discrimen* hoc loco est *Internallum, distantia, intercapedo*, quæ tamen periculis obsita sit, atq; ideò iure discriminis nomen sortiatur, nempè & quia discriminet, & quia in discrimen conijciat præter nauigantes. Interuallum autem, quo ab Italia dirimitur Sicilia, est intercapedo illa, quæ inter diuulsos montes interiacet, & quæ, mari iam obruta, Siculum dicitur fretum, vulgò *Faro di Messina*; quod fretum quantis sit obsitum periculis, ac naufragantibus celebris, satis constat ex dictis de Scylla & Charybdi iter illud obsidentibus, vt ex Virg. cit., & infra melius emicabit. Hæc autem discrimina dicuntur

PARVA, non respectu periculorum, sed respectu modici interualli, quo terræ diuiduntur; nam fretum Siculum non magis mille, ac quingentis passibus in latitudinem protenditur, eo difficilius, quo angustius; tot enim passibus Sicilia distat ab Italiæ Agro Brutio, cuius pars dicitur fuisse, nunc æquore interlabente diuisa.

PROHIBENT COGNATAS TERRAS. Idest terras iam vnitas disiungunt, & alteram ab altera auertunt, atq; à pristina inter se communione prohibent; nam certè non adest nunc libera inter vtramq; terram, æquore interposito, pristina ex Apennino in Pelorum commeatio; & freti transfretandi pericula, arcent etiam vtriusq; incolas à tam frequenti commercio. Ideò *Prohibent cognatas terras*. *Cognata* enim dicuntur, quasi *vnà communiter nata*: atq; ideò Sicilia, & Italia *cognatæ terræ* dicuntur, quia *vnà simul natæ*, ac communi vinculo olim associatæ.

NVNC ILLAM SOCIA &c. Dixit, quomodo se habuerit Sicilia ante diuisionem; diuisionem ipsam recensuit, à Nereo factam; &, quia dixerat mutatum fuisse illius situm, iam ad describendum nouum Siciliæ, post diuisionem, situm progreditur, & per particulam

NVNC denotat, de præsenti quinam sit, prout præterito iam amisso situi opponitur. Particula enim *nunc* præsentis temporis est.

NATVRA. Natura propriè ea est, quæ res, vt tali modo nascantur, efficit: Verum, cum non sic nata Sicilia fuerit, sed casu, aut Nerei vi, à naturali eius pristino statu diuulsa; quomodo datum illi talem, post diuisionem, situm a natura, asserit Poeta? Pro intelligentia, aduerte, Naturam ab antiquis inter Deas enumeratam fuisse. Immò Seneca lib. 4. de Beneficijs, Deum ipsum rerum omnium opificem *Naturam* appellat his verbis: *quid aliud est Natura, quam Deus, & diuina ratio toti Mundo, ac partibus eius insita?* Et Plinius quidem Naturam *parentem, rerumq; opificem* nominat. Concordant hæ sententiæ cum Christianis Phylos., & Theol., communiter Naturam distinguentibus in *Naturam naturatam*; idest rem ipsam, creatam, secundum exigentiam naturæ vniuersalis, & naturæ creatæ; & in *Naturam naturantem*; nempe ipsum Naturæ creatæ auctorem Deum. Hoc posito. Si loquamur de *Natura naturata Siciliæ*, prout Italicis oris coniunctæ, certe disiungi non exigebat, nec nouum sibi situm initius. Sed, posito casu euulsionis, certè exigebat adhuc diuulsa conseruari in suo esse, nec in interitum illi fieri situs mutationem. Quarè ab hac ipsa natura rei, prout in talibus circumstantijs posita, dici potest nouus Siciliæ situs promanasse, illum tamen principaliter operante Naturâ ipsa naturante, cuius ratio, & prouidentia, cum omnibus insit rebus, dum dat esse, dat & consequentia ad esse; quare, cum Siciliæ dederit, auulsam esse, & auulsam conseruari; debuit & dare consequentia adesse, nempè situm, quem describere aggreditur Poeta: quod si cum Poetis loquamur Naturam inter Deas enumerantibus, ad hanc Deam spectasse prædictum munus in sensu Poetico dicendum est. Ideò prudenter inquit: *Nunc illam &c. opponit Natura mare*.

OPPONIT ILLAM. *Opponere* est *ex opposito ponere*. In cuius verbi efficacia adnotare licet prouidentiam Naturæ ipsi insitam verbo; *opponit* enim, inquit, quasi dixerit: Violenter se in terras disiectis montibus intrusit mare? hoc ipsum sui ipsius opus magis mare ipsum coerceat, ac nouo quasi carcere detineatur; nam ex vna parte reliquum adhùc Italiæ oppositum erit ad impetum vndarum coercendum, ex alterâ, pars ipsa ab Italicis oris diuulsa opponetur, vt, efformatis sibi à semetipso compedibus, reprimatur. Pronomen verò *illam* insulam de qua diximus signat, & in memoriam reuocat.

RAPTAM. Idest *defruptam*, auulsamque, postquam scilicet disrupta fuerat, & à reliquo corpore auulsa, eo, de quo diximus, maris impetu. Ideo alij legunt *Ruptam*; sed non tolerandi sunt, vt notat Heinsius, quia Ruptio præcesserat, & rapta per disruptionem remanebat. Addo ego quod *rupta* videtur ad insulam ipsam referri, quasi ipsa in se rupta, & confracta esset, quod est falsum; nam licet à reliquo Italiæ corpore scissa, & abrupta fuerit, tamen in se solida, & integra perseuerat.

SOCIA TELLVRE. Hinc intelliges *raptam* poni pro *ereptam* ab Italia, quæ socia priùs fuerat tellus, idest vnionis illi vinculo adhærens.

TRISVLCAM. Figuram hìc notat Siciliæ triangularem factam, vt supra dicebamus; sicq; nouum illius situm describit; Trisulcum enim dicitur, quod triplicem habet aciem, seù triplicem aspectum, aut prospectum. Nisi velis intelligere trisulcam dici: idest triplici ex parte oppositum mare findentem in sulcos, seù ex triplici ipsam mare peraratam, atq; infixis vndequaq; exesam sulcis, ideòq; nautarum accessui semper difficilem: nam nec ista absona erit expositio; curua enim semper, & excauata a fluctibus maris littora exsulcata cernuntur semper, ac præcipuè vbi magis promontoria fluctibus eminent; nam cum fluctus sublimitatem nequeat transcendens dilatari, sæuius furit, & imperit, ac diductis excauat sulcis. Ideò nec lectionem Heinsij improbare auserim, qui hoc loco legendum putat.

Nunc illam, socia raptam tellure, trisulco

Opponit natura mari.

Barthius cum Parrhasio neutris adhærent, sed legunt.

Nunc illam, socia captam, tellure, trisulcâ,
Opponit natura mari.

sed non video cur à vulgata nostra recedendum; nam omnia satis explicat, & quidem clariori methodo, quam aliorum lectio, vt ex dictis patet. *Opponit*, autem inquit, mari, quasi frænum, retinaculum & carcer, ne amplius irrumpat, vt dicebamus.

CAPVT INDE PACHINI. Caput propriè tantum illud est, quod insidet collo, & à collo ipso in viuentibus sustentatur. Quoniam verò ex capite initium ducunt nerui omnes, quibus reliquum corpus mouetur, vt ex peritissimis anatomicis compertum est, qui neruorum radicem in cerebro statuerunt, hinc est, vt caput translatè vsurpetur pro cuiuscumque rei initio, vel etiam pro sublimiori cuiuscumque rei parte, quæ cæteris altior partibus extollatur. Hic igitur caput Pachyni sublimitatem indicat huius Promontorij, quod ex Siciliæ angulis vnum constituit inter Meridiem, & ortum, atque excelsis subinis rupibus summo vertice supra mare protensum indicium, ex ea parte, diuulsæ iam Insulæ tribuit Pachynus enim, Siculum vtiq; promontorium Græciam ad ortum spectat, Melitam ad meridiem, vulgò *Capo passaro* seù *capo possaro*. Quid sint Promontoria iam satis vidimus in præfatione ad hunc librum. Certe Pachynus insignis est Pachino portu, vulgo *Porto Longobardo* inter Pachinum Promontorium, & Moriam oppidum excisum: & Pachynus dicitur ab aeris, quo circumducitur crassitudine; nam *παχὺ* apud Græcos est, quod nos pingue, aut crassum dicimus.

INDE. Aduerbium loci est indicans partem à Pachyno occupatam, vt subinde alias partes distinctius signet, &, vt magis hoc elucescat, notat etiam mare, cui Pachynus imminet, vt ex ipso mari pateat huius anguli situs.

DESPICIT IONIAS IRAS. *Respicit* pro *despicit* legit hoc loco Parrhasius. Sed minus aptè arbitror cum Heinsio; neque enim verbum *Respicit* satis exprimit, vel vndas montem arietantes, vel montem vndis non cedentem, vt certè hic venit exprimendum. Ideo Heinsius cit. *Respuit* legendum contendit, non verò *respicit*, aut *despicit*. Lectionem ego Heinsij non improbo, nam certè reiectam, refractamq; à monte vim exprimit vndarum. Sed cum hoc ipsum, & quid etiam magis, exprimat vulgata lectio, quam & Clauerius sequitur, non video, cur ab ea discedamus. *Despicere* itaq; vel sumatur pro *deorsum aspicere*, vel sumatur pro *contemnere*, vt alibi sumendum vidimus ad verba *Despexit vtrumq; &c*, proprium est viuentis, ac præcipuè rationalis, in secundo præsertim sensu. Hic autem per metaphoram transfertur, & quidem in vtraque significatione ad montem. Tam altè enim supra mare extollitur Pachynus, vt longe subiectas habeat vndas; &, quia, Promontorij more, supra ipsum mare protenditur, curuata sublimitate, videtur quasi caput inflectere, vt deorsum positas perlustret vndas. Ideò *despicit* in primo sensu. Verum eodem tempore illas, tumentes quamuis, ferientesq; videtur contemnere, & despicere, dum arietantibus Oceani fluctibus immobilis, inconcussus, nullo negotio resistit, infractumq; impetum reijcit, dum, quasi ne sentiat quidem, superbè negligit. Ideo & in secundo sensu *despicit*.

PROTENTIS RVPIBVS. *Prætentis rupibus*, legit Heinsius, ac vulgatam, quæ *protentis* habet, reijcit. Lectionem Heinsij non respuo; nam *prætendere* certè est *opponere*, vt constat ex Virg. Æn. 9.

Nonne pudet obsidione iterum valloq; teneri
Bis capti Phryges & Marti prætendere muros?

alij legunt *& morti prætendere muros*, sed nostrum hìc non est de Virgilij lectione contendere. Verum legas enim, non derorquet verbum *prætendere* à iam data significatione. Probe igitur (vt ad nostra regrediamur) legit Heinsius cum Parrhasio, sed non minus aptè vulgata, quam exarauimus, vt mox parebit. Notat itaq; Poeta hic, quo infrangibili obice contundat Pachynus vesanas Pelagi iras, nempe *rupibus*. Rupes verò dicuntur præruptæ montium cautes, & maccessa marmorum viscera, quibus montes horrent; gallice Rocher, seù Roche dicuntur, quasi arces sint à montibus ipsis noxium quodlibet arcentes. Dicuntur autem *Protensæ* (*rupibus protentis*) vt magis indicet non fractam vnquam montis resistentiam; nam *protendere* est *in anteriorem partem extendere, & aduersanti opponere*: sic milites dicuntur Clypeos ante se, curuato brachio protendere, ac hosti obijcere: sic Tacitus, de hastatis, inquit, lib. 14. *Eques protentis hastis perfringit quod obuium erat*: sic Virg. Æn. 11.

Aduersi campo apparent, hastasq; reductis
Protendunt longe dextris &c.

ex quo videas Virgilium non magis Heinsio fauere, quam nobis. Obijcit igitur protentas rupes Pachynus, quasi imperet mari. Hic confringes tumentes fluctus, ideò *despicit*, nec, rabiem sustinens, timet.

IONIAS IRAS. Quodnam, & quale nam sit Ionium Mare, vulgò *mar d'Albania*, sæuissimis vtiq; obnoxium tempestatibus, satis edocuimus, in Præfatione, explicantes carmen illud.

Ægæas hyemes Ioniasq; domat.

quarè non hic superaddendum puto. Nota hic tantum efficaciam illius nominis *iras*, & perpende, quam Emphaticè, hoc dicto, assurgat Vates. *Ira*, vt alibi innuimus ab *ire* dicitur, quia extra se it, qui irascitur. *Despicit* igitur *Pachynus Ionias iras*; nempe exundationes illas, quibus in se ipso efferuescens Ionium mare extra se iturum videtur, dum altè adeò extollit vndarum vortices, vt Coelum ipsum impetere velle videatur. *Despicit*, inquam, quia tam altè Pachynus attollitur, vt, quantumcumq; vndas extollat mare, semper ipse subiectas despicit, & cautibus tandem suis elidit infractas.

HINC LATRAT &c. Firmato, per Pachynum primo Siciliæ angulo, ad descriptionem secundi, ex Lilybæo constitutum, descendit, ac primo subiectum illi mare describit.

HINC. Aduerb. loci est, quod ex opposito correspondet aduerbio suprapposito *Inde*, nam particulæ hæ sunt ad inuicem discretiuæ, ita vt alia vnum, alium alia designet locum, & quidem, in præsenti præcipuè, ex diametro oppositum.

GETVLA THETIS. Thetis, vxor Oceani, terræ & Coeli filia fuisse dicitur ab Hesiodo in Theogonia: quare maxima maris Dea habita est; &, vt notat Mythol. Nat. Com. lib. 8. cap. 2. sub finem Thetis tandem *ipsa aquarum moles* censenda est, seù *ipsum aquæ elementum*. Quare Thetis hic pro mari ponitur; &, ne videretur totum mare in hanc Siciliæ partem irruere, maris partem designaturus specialem maris notam superaddidit inquiens. *Hinc Thetis Getula*: *Getulus* enim adiectiuum nomen est à substantiuo *Geta*, vel *Getes*, deriuatum. Quare notat hic Poeta, Geticum mare esse illud, quod hanc partem impetit, & diuexat; ideò *Getula Thetis*. Porrò Geticum mare, quod & Lybicum dicitur, illud est, quod Pontus Euxinus nuncupatur, vulgo *mar maggiore*; ideò *Thetis*, quasi hic tota aquarum moles incumbat: violentiam autem huius maris exprimit Ouid. 1. de Ponto Eleg. 4. vbi, cum exagerasset getici soli inclementiam, subdit:

Nec freta laudes terra magis; æquora semper
Ventorum rabie, solibus orba, tument.

ex quo licet agnoscere, quantus hìc mari furor; & quam validas cautes Lilybæus obijciat inconcussus.

LATRAT. Latrare proprium canis est, cum vocem, territans, edit, & in quempiam impetum facit. Translatè autem ad maria transfertur, quæ concauis allisa scopulis, Latratui canis similem interdum eliciunt sonum, ac præcipuè de Scylla dictum fuit, quam ideò canibus circumseptam fabulantur. Per Catacresim autem abutitur Poeta verbo propinquo, & à Scylla ad Euxinum transfert, vt intelligas similia ex hac parte pericula imminere, & adesse.

ET PVLSAT. Particula *Et* copulatiua coniungit vtiq; Getici maris æstum cum eiusdem effectu, nempè cum impetu, quo in hunc Siciliæ angulum iusto acrius fertur. Ideò *Pulsat*. Verbum *pulso* frequentatiuum est à verbo pello deductum: ideòq; significat *frequenter percutere, exagitare, verberare*; vulgò *batter souuente, ed aritar le sponde*; ex quo vides assiduas, obstinatas, obduratasq; huius maris in Lilybæum luctas.

BRACHIA LILYBÆA. Brachijs translatè vtitur hìc Poeta; ijsq; insinuat Lilybæum montem, mediâ sui parte, recedentem, ac latera, ex vtraque sinus parte, protendentem, in figuram arcus sinuari. Brachia enim dicta esse, iam diximus, eas Promontoriorū partes, seù Promontoria ipsa, quæ cætero corpore longiùs protenduntur in mare; vbi de finibus agebamus in Præfatione ad hunc librum. Latera igitur Lilybæi montis, se se longiùs, quam reliquum corpus, in mare protendentia, Brachia denominat, quasi innuere velit, montem ita mari obsistere, vt, extentis brachijs, cum eodem mari luctaturus consistat, dum brachia in luctam protendit. Quare & hic emphasim liceat adnotare. *Lilybæa* autem adiectiuum nomen est a Lilybæo montis nomine deriuatum.

situatum. Porrò Lilybæus Mons alter, seù Promontorium Siciliæ est secundum statuens angulum; vulgò *Capo Boeo*, seù, vt alij, *Capo di Marsalla*, qui Carthaginem maximè spectare videtur, eumq; ab Africæ littoribus centum viginti millia passuum distare prodiderunt. Dictus est Lilybæus, vt aliqui volunt à Lybia quam versus Austrum spectat, ac quam versus protendatur.

CONSVRGENS. Refertur participium hoc ad ipsum mare Getictum, de quo supra. *Consurgere* autem est *contra surgere*; quasi dicat, hoc mare nunquam se Lilybæo placatum ostendere; sed semper contra oppositum montem furias agitare, licet incassum furat.

HINC RABIES TYRRHENA &c. Tertium iam Siciliæ angulum sub oculis ponit, Peloro munitum, Tyrrhenique maris expositum furijs, ideò vtitur particula *Hinc* discretiua, vt iam ante dixi.

RABIES TYRRHENA. Rabies morbus proprius canum est, cum, veluti furore quodam acti, hùc illùc rapiuntur, nec vllum quietis locum reperiunt. Transfertur autem ab eruditissimo Poeta ad mare tyrrhenum, vulgò *Mar di Toscana*, seù *Mare inferiore*, quod dicitur etiam mare Siculum, & Ligusticum à littoribus, quæ alluit ipsum mare. Duplici verò ex capite *rabiem* illi attribuit Vates: primò ad ostendendas frequentes huius maris furias, quod semper instabile sit, semper æstuosissimis fluctibus agitatum: secundo quia in hoc mari, ex parte Italiæ decisæ, quam alluit, latrat Scylla, Peloro opposita; atq; ideò canum rabiem, qui Rabidi apud Scyllam esse dicuntur iure huic mari attribuit oculatissimus Poeta.

DEDIGNATA TENERI. Diximus supra, carceres maris efformatos ab ijs ipsis terris, quas, vt fines suos dilataret, disiecerat mare. Ideò *dedignata sinus rabies teneri* hic dicitur; Dedignor enim, à quo participiale nomen dedignatus, est idem, ac *indignum reputare*; seù *cum fastu, & stomacho detrectare*. Rabies igitur huius maris indignum se ipso reputans, vt disiectis montium coerceatur ruinis maximo impetu obiectum conatur repagulum disrumpere, *dedignata teneri*, hoc est carceribus claudi, ne vlterius fines extendat suos, opposito socijs mari se se vndis immiscens. Obserua autem sublimem hanc translationem ab animato ad inanimatum, quæ vestigijs illius inhæret, quam Virg. habet Æn. 8. vbi ait.

Indomitiq; Dae, & pontem indignatus Araxes.

CONCVTIT. *Concutere* est *vehementer quatere*, ita vt ferè tremat, & nutet quod concutitur. Hyperbolicum quidem dictum, sed quod mirè impetum huius exprimat maris, quod Pelorum concutit. Vulgo *a fenote a crolla*.

OBIECTVM PELORVM. Obiectum ab obijcio deriuatum idem est, ac *ante positum*, seù *pro obice additum*; nam *obijcere est aliquid pro obice ponere ante faciem irruentis*. Obiectum igitur dicit Pelorum, quia mons ille oppositus mari est, ita vt videatur eidem pro obice collocatus ad coercendas, reiectandasq; vndarum furias. Pelorus igitur nomen est tertij Siciliæ Promontorij, tertium angulum statuentis. Hoc autem Promontorium, quod vulgò dicitur *Capo della torre del Faro* in Italiam vergens Scyllæ oppositum est, ex quo satis patet, sub ipso Peloro Carybdim voragines suas nauigantibus obijcere. Sed, quoniam toties in Scyllam, & Carybdim incidimus, quid de illis fabulentur Poetæ, obiter aduertamus. Aliqui Scyllam virginem olim fuisse dicunt filiam Nisi Megarensium Regis, quæ, capta amore Minois paternam regiam obsidentis, atq; expugnare conantis, abscidit e capite Patris Nisi dormientis aureum, quem ipse habebat, capillum, quo non reciso, Nisus nequaquam mori posse credebatur, ac talem capillum perfida filia dono detulit ad Minoem, vt, Patri proditione iniecta, connubium ipsa Minois in præmium consequeretur. Repudiatam tamen eam à Minoe, tantum scelus abominante, dicunt, à Niso subindè Patre in mare deturbatam, atque in monstrum conuersam: Alij verò dicunt, eam non à Patre demersam, sed desperatione captam, quod à Minoe neglecta relinqueretur, se se ipsam in mare præcipitem egisse, ac Deorum ira canes additos fuisse patrati sceleris vltores, qui eam in monstrum versam assiduè dilacerarent: ex quo factum sit, vt apud Scyllam canes latratibus semper eiusdem implentes speluncam exaudiantur. Sed, vt fatear, vereor ne, errore personæ decipiantur ex nomine harum fabularum assertores; nam Scyllam Nisi filiam, non in maris monstrum, sed in auem, nomine Cirim, ex cæso capillo, commutatam inuenio apud Ouid. Metam. 8. vbi totam Nisi, Scyllæ, ac Minois fabulam latè recenset, & casum illius Scyllæ de crebeas ait expresse.

Illa metu puppim dimisit: & aura cadentem
Sustinuisse leuis, ne tangeret æquora, visa est.
Pluma fuit; plumis in auem mutata, vocatur
Ciris: & à tonso est hoc nomen adepta capillo.

& alibi Elegiacus factus idem Auctor eadem sic repetit.

Filia purpureum Nisi furata capillum
Puppe cadens nauis facta refertur auis.

Aliam igitur Scyllam inuenio, quæ Phorci, & Hecates filia dicitur fuisse. Hanc præstantem forma corporis commemorant, ac de ea Ouid. Metam. 14. scribit, eius forma captum Glaucum in eiusdem amorem vehementissimis flammis exarsisse; infæliciter tamen, cum illi se rigidam semper obtulerit Scylla, ac precibus nullo vnquam tempore fractam cautis in morem surdas semper aures præbuisse. Glaucus igitur Circem consuluit, atq; vt aliquem Scyllæ amatorium succum propinaret enixè orauit. Circes, quæ & ipsa Glaucum miserrimè deperiret amans, indignata Scyllam sibi à Glauco præferri, dicitur cerbereis succis, venenatisq; radicibus fontem, in quo Scylla corpus suum lauare assueuerat, infecisse; ita vt, cum Scylla fontem ingressa fuisset, inferiora sui corporis membra in canes reliquum lacerantes senserit transformata, quam illam, vt alij addunt, exhorrens deformitatem se se in vicinum mare præcipitem dederit: sed cit. quæso Ouid. textum percurramus.

Indignata Dea est: & lædere quatenus ipsum
Loquitur de Circe.
Non poterat, nec vellet amans; irascitur illi
Quæ sibi prælata est &c.

& inferiùs.

Paruus erat gurges curuos sinuatus in arcus
Grata quies Scyllæ, quo se referebat ab æstu &c.
Nunc Dea prænitiat &c.
Circem intellige.
Scylla venit mediaq; tenus descenderat aluo,
Cum sua fœdari latrantibus inguina monstris
Aspicit; ac primò, non credens corporis illas
Esse sui partes, refugitq; abigitq; timetq;
Ora proterua canum; sed quos fugit attrahit vna,
Et, corpus quærens femorum, crurumq; pedumque,
Cerbereos rictus pro partibus inuenit illis:
Statq; canum rabies, subiectaq; terga ferarum
Inguinibus truncis, vteroq; exstante coercet &c.

Alij autem dicunt, sex canum capita Scyllæ fuisse, & singula eorum capita tres dentium ordines habuisse, longisq; adeò colli tractibus exporrecta fuisse, vt ijs vel longinquas naues ad se attraheret Scylla, vt homines præternauigantes ab ijs subindè canibus, qui circa eiusdem pudenda erant vorarentur; ideòq; Scyllam naufragijs infamem esse &c. Carybdim pariter voracissimam fuisse fœminam ferunt, quæ, cum boues aliquas Herculi Geryonis boues abigenti furata esset; ab eodem Hercule cæsa, in monstrum à Ioue conuersa fuerit, quæue adhuc de præsenti, licet mutata natura, pristinam seruet voracitatem, naues enim prætereuntes ingurgitat, & regurgitat, altè adeò impellens, vt proprio cadentes pondere confringantur. Si verò aueas, veritatem his fabularum integumentis obuolutam detegere. Scylla dicitur monstrum marinum, idest portentosus maris scopulus, speciem mulieris habens; & habere canes dicitur, qui nauigantes interimant, quoniam ex inferiori parte scopuli prominentia saxa ingentes inter se construunt cauitates, in quibus dum maris vnda colliditur, sonitum latrantium canum videtur efformare: quod si ad frequentes harum cautium murices naues allidantur, homines, ijs excepti concauitatibus, pereunt, atq; acutis illis silicibus dilaniantur.

Carybdis ex opposito scopulus eiusdem figuræ est; sed qui subtus habeat ingentis hiatum voraginis, quæ ter quotidiè altè adeo fluctus absorbet, vt videatur totum fretum ingurgitare velle; ac ter subindè tanto regurgitat æstu, vt videatur ex subterraneis illis claustris nouum mare emergere, vt doctè canit Virg. cit. Æn. 3.

Imo Barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus; rursusque sub auras
Erigit alternos, & sydera verberat vnda.

Quod si ex eodem auctore Scyllæ monstrum cupias descriptum iuxta sensum fabularum, ibidem sic graphicè habebis.

At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
Ora exertantem, & naues in saxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus; postrema immani corpore Pistrix;
Delphinum caudas vtero commissa luporum.

Aiunt autem Carybdim naues cum fluctibus ingurgitare, ac easdem regurgitare, atq; in Scyllam oppositam reiectare, vt scopulis disijciantur. Et hæc quæ de Scylla, & Carybdi traduntur.

Quod si quæras, quantum hæc Siciliæ promontoria, de quibus supra disseruimus, inter se distent; Pelorum à Pachino distare dictitant millia passuum centum octoginta septem: à Pachyno autem ad Lilybæum centum sexaginta quinque millia passuum enumerant; à Lilybæo autem rursus ad Pelorum centum sexaginta duo millia passuum statuunt longitudinis, iuxta antiquam peritorum mensuram.

IN MEDIO SCOPVLIS &c. Descriptis Siciliæ oris, seù finibus, extremisq; eiusdem angulis, progreditur Poeta ad descriptionem interioris Siciliæ partis eiusdemq; vmbilicum exacta hyppotiposi delineat. Sed, antequam ad expositionem deueniamus, liceat hic oculatissimum Poetæ artificium detegere, vt clariùs eius emicet subtilissimi acumen ingenij. Dixerat superiùs, factum, vt Ceres in filiæ asylum Siciliam delegisset *ingenio confisa loci*. Hoc assumptum erat probandum, & commonstrandum fuerat, tale Genium, & ingenium Siciliæ fuisse, vt iure Ceres *ingenio confisa loci* suum illi pignus commiserit asseruandum. Diuertere tamen videri potest Poeta, & difficultatem probationis declinare, cum descriptionem Siciliæ exorsus indirectè tantum videatur assumptum probare, de consequenti potiùs, quam de formali. Sed proh' quantum sedulò indaganti arcana Poetæ assurgit ingenium! Probat directè assumptum, probat formaliter, efficacissime probat; sed in superficie litteræ sistendum non est. Vt autem hoc pateat, memineris peritissimam ægyptiorum sapientiam tanti canes fecisse, vt eorum symbolo Deos Lares, & quidem fidissimos: Genia loci, & quidem summè fidelia, expresserint, cum apud ipsos Canes fidelitatis symbola exponantur: Memineris Canes apud ipsos vigilantissimæ Custodiæ hieroglyphicum præstitisse: ac subindè memineris, Poetam canibus vndequaq; circumuallatam Siciliam exposuisse: Hinc *latrat* Getula Thetis: Hinc *rabies* Thyrrena concutit &c. quæ omnia canem memorant, & canum custodiam indicant: hic Scylla canibus obuallatur &c. Quarè, dum indicat Insulam canibus vndequaq; circumseptam, custodiam filiæ suggerit incessantem adfuturam, Lares huiusmodi fidissimos, Genium loci inflexibilem fore custodem; ideò Ceres eam deligit Insulam, *ingenio confisa loci*. Sed ne putes, huiusmodi custodes partibus tantum extimis, vt ita dicam assistere, ad interiora pergit, vt assumptum confirmet; ideòq; mentionem Ætnæ facit, ad cuius radices Vulcani templum fuisse, memorat Pier. Valer. in canis commentario, cuius templi lucum incolerent canes, qui castè, pièq; adeuntibus adblandirentur; impuros verò, pollutosque, quasi rem diuinitus præsagientes, miserabiliter lacerarent. Ah' nosco ingenium. Timebat Ceres ne Proserpina violaretur; ideò ponam, mihi videtur dixisse, ponam inter Vulcani canes custodiendam filiam; nam, ijs custodientibus, nullus impurus raptor, nullus libidinis æstro percitus ad eam accedere audebit, ne ab huiusmodi canibus laceretur. *Ingenio confisa loci*. Quid quæso acutiùs, quid altiùs, quid subtiliùs potuit, per occultam quidem, sed artificiosissimam argumentationem, concinnari? Sed obuium hoc Vati nostro; ideò ad intermissa, depositis admirationibus, reuertamur.

IN MEDIO. Notat hic Poeta situm specialem montis Ætnæ, qui vmbilicum occupat Siciliæ; nam vmbilicum pro medio cuiuscumq; rei positum in Pierij Hierogl. inuenio lib. 34., & ratio est, quia *medium* est veluti centrum in sphœra, ex quo ad totam circumferentiam æqualis longitudinis lineæ ducuntur. Sic igitur Ætnam in Sicilia collocatum ostendit, vt æqualiter à quacumq; extremitate Insulæ distantem ostendat. Hoc autem non sine ratione præmisit; nam cum inferius dicturus sit Proserpinam raptam fuisse ex Ætnæ viridarijs, meminit dictum fuisse eam raptam fuisse ex eo Siciliæ fini, qui vmbilicus Insulæ nominatur, vt Cic. expresè de Proserpina docet in Verrem: ne igitur ignores situm, *In medio* ait.

ÆTNA. Mons est Ætna Siciliæ perpetuo claris incendio; sed eios nunc qualitates, incendia, causasq; incendiorum reticeo, quia de his inferius latiùs erit agendum. Ætnam pariter Siciliæ oppidum Hyeronis opus non procul ab Ætnæ montis radicibus situm fuisse iam vidimus pag. 90. col. 1. sed hic non de opido, sed de monte sermo est, qui quidem vastissimæ molis, & proceritatis in medio Insulæ assurgit. In hoc monte fabrilem Vulcani officinam constitutam fuisse, ibiq; Cyclopes incudibus insudantes vidimus in explicatione ad Carmen: *Quod non Cyclopea tela stringimus &c.* Quarè hic repetendum non arbitror. Virg. Georg. 4. ait:

Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis
Cum properant, alij taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntq; alij stridentia tingunt
Æra lacu: gemit impositis incudibus Ætna.

PORRIGIT SE. Idest in altum se extollit, inferiùs dilatatis radicibus; nam *Porrigere* est *extendere, dilatare, promouere*: extensio autem tàm in altitudinem, quàm in latitudinem certè fieri potest.

SCOPVLIS PERVSTIS. Scopulus est saxum eminens, scopulus dictus à verbo græco *σκοπεῖν*, hoc est à speculando, eo quod à scopulis longè pateat prospectus in mari. Ex hoc apparet, nomen scopuli proprie conuenire saxis in mari prominentibus: Verum per translationem transfertur ad significandas etiam saxeas montium rupes, incultas, & horridè assurgentes. Quarè, vt hic Ætnæi montis horriditatem insinuet Poeta, eum asperrimis horrentem rupibus designat: addidit autem adiectiuum *Perustis*, idest *valde ustis*, & continua quasi adustione consumptis, & labantibus; cum enim, vt dixi, perpetuo furat Ætna incendio, certè necesse est, vt eius saxa semiusta semper appareant, nigrantia, exesa, & corruentia. Attolluntur adhuc tamen hæc saxa in vertice Ætnæ, &, graciles quasi arces impositæ, eius adaugent non minus, quam terribilem reddant altitudinem: Ideò aptè: *Porrigit se scopulis perustis.*

ÆTNA GIGANTEOS &c. Repetit hic montis nomen, vt repetitionis figuræ beneficio altiùs menti insideat locus, qui, memoriâ cœlestium vindictarum insignis, efficacissimus videbatur ad deterrendos à facinoribus impios; & propter quam memoriam Ceres, arcendos esse raptores, non dubitauerit; atq; hìc appositè notat Poeta, quænam sit hæc insignis memoria vindictarum, dum subdit

NVNQVAM TACITVRA. *Nunquam* aduerbium temporis negatiuum vniuersale est, idem nempè sonans, ac nullo vnquam futuro tempore. *Tacitura* verò participium futuri temporis à *taceo*, quod idem significat, ac *sileo*, seù *silentium teneo*, præcedente negatiua in aduerbio temporis *nunquam* inclusa, in contrarium adducitur sensum, ita vt idem sit dicere *nunquam tacitura*, ac dicere *semper locutura*. Vbi vides verbum quidem translatum ab animato ad manimatum, sed maxima cum virtute profectò; nam multiplex est modus loquendi quandoquidem *loqui* nil aliud sit, quam *conceptum mentis exprimere*: loqui enim possumus per voces articulatas humano more; per nutus, vt certè linguá capiti, suo modo, loquuntur, idest suos exprimunt sensus; per litteras, nam Epistola definitur *mandatum scriptis colloquium*; ac tandem per signa, symbola, Hieroglyphica &c. qui modus loquendi maximè in vsu fuit apud Ægyptios. Loqui igitur per voces articulatas proprium solius hominis est, sicuti etiam loqui per epistolas: Loqui per nutus interdum, & feris conuenire potest, quæ, ex instinctu naturæ, interdum quid sibi opus sit exprimunt, vt ex aliqua pressura eximantur: sic in Syriæ syluis Leonem, pede dumis transfixo, obuium Mentori Siracusio factum legimus ex Solino, qui propriæ consulens necessitati blandè hominem excipere, ac pedes illius innoxia lingua cæpit adlambere, donec Mentor, deposito metu, quem primo conceperat aspectu, leoni cæperit inuicem adblandiri; quod cum aduertisset leo, tum denique saucium alleuans pedem hominiq; ostendens tot nutibus gestire cæpit, vt opem apertè videretur implorare. Adfuit itaq; feræ medicus Mentor, &, detracto vepre, sanieq; abstersa, pedem fasciola colligauit, ac subinde gratissimum Leonis animum expertus est. Loqui per signa, & Hieroglyphica etiam rebus inanimatis tribuitur: & hac de causa in sacris litteris Cœli enarrare gloriam Dei dicuntur, quia quot sunt corpora cœlestia, tot se se erigunt in emblemmata, quibus conditoris gloria mirificè exprimatur. Hoc eodem pacto ait Poeta hic, Ætnam nunquam tacituram giganteos triumphos, quia, quousq; Mons iste erit, semper ingens existet Hieroglyphicum, Gigantum facinora perpetuis exprimens signis; ideò *nunquam tacitura*.

GIGANTEOS TRIVMPHOS. Antequam particulas istas exponamus, aliqua Gigantum notitia tradenda est, quo faciliùs textum intelligamus. Dicunt igitur, Gigantes & terra, ac Cœli sanguine natos fuisse, quo tempore Saturnus, in insidijs collocatus, falce pudenda Cœli Patris abscidit; nam ex guttis sanguinis in terram delapsis Gigantes natos esse fabulantur, vt testatur Hesiodus in Theogonia, cuius græca carmina sic exponit Mythol. Nat. Com. lib. 6. cap. 27.

Sanguineæ quotquot guttæ cecidêre recepit

Terra

Terra omnes: eadem rursus volatentibus annis
Horrendas peperit furias, magnosq; gigantes.

Alij solius terræ filios, sine patre natos, Gigantes, autumant; eosque, dicunt, ab irata Opi, quæ & terra sit, productos, eo quod occisi fuissent Titanes, quorum in mortis vltionem Terra, Titanum mater, Gigantes infensissimos Cœli hostes produxerit. Sic videtur censuisse Ouid. qui ortum, ac formam Gigantum sic 5. Fastorum describit.

Terra feros partus, immania monstra gigantes
Edidit, ausuros in Iouis ire domum.
Mille manus illis dedit, & pro cruribus angues;
Atq; ait: in magnos bella mouere Deos.

idem expressè docet Claud. ipse, dum in sua Gigantomachia sic: *Terra parens quondam cælestibus inuida regnis,*
Titanumq; simul crebros miserata dolores,
Omnia monstrifero complebat Tartara fœtu,
Inuisum genitura nefas, Phlegramq; retexit
Tanta prole tumens; & in æthera protulit hostes.
Fit sonus; erumpunt crebri, nec dumq; creati
Iam dextras in bella parant, superosq; lacessunt,
Stridula voluentes geminæ vestigia lapsu.

in hoc eodem sensu Virg. fuit Georg. 4. vbi sic:
. . . . Tum partu terra nefando
Cœumque, Iapetumq; creat, sæuumq; Typhoea
Et coniuratos Cælum rescindere fratres.

Hi in phlegræis campis, vel (vt alij malunt) apud Pallenem habitarunt, qui cum admirabili essent corporis proceritate, animoq; in obsequium materni furoris propenso, ingentia saxa, atq; ignitas arbores in Coelum iaculabantur, quæ saxa tantæ magnitudinis fuisse, fabulati sunt, vt, quæ recidentes è Coelo in mare deciderint, insulas efformauerint; quæ verò terris excepta fuerint, montes extruxerint. Quinimmò montes montibus superimposuisse dicuntur, vt, ijs gradum facientibus, in Cœlum conscenderent, Iouem, cæterosq; Deos, Deasq; deturbaturi, vt canit Ouid. loco cit.

Extruere hi montes ad sydera summa parabant,
Et magnum bello sollicitare Iouem,

& 2. de Ponto Epist. 2. protestatus pœnas suas delicto maiores, & grauiores esse, cum arma ipse nunquam tandem in Deos mouisset, indicat etiam, qui nam fuerint hi montes, quos in scalam Gigantes erexère, dum canit:

Non ego concepi si Pelion Ossa tulisset
Clara mea tangi sydera posse manu.
Nec nos Enceladi dementia castra secuti
In rerum dominos mouimus arma Deos.

consimili methodo Vates noster ore Proserpinæ lib. 2. de raptu eadem ferè cecinit:

Non ego cum rapido sæuires Phlegra tumultu
Signa Deis aduersa tuli: non robore nostro
Ossa pruinosum vexit glacialis Olympum.

& Virg. Georg. 1. eadem heroice exprimit sic.

Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,
Scilicet atq; Ossæ frondosum inuoluere Olympum;
Ter pater extructos disiecit fulmine montes.

Tanto igitur apparatu inita gigantum pugna primo sub initio Deos adeò terrore compleuit, vt omnes, relicto Cœlo in Ægyptum profugerent; ac, cum neque ibi se tutos à gigantum furijs agnoscerent, coacti sunt varias animalium formas induere, vt latitarent: Sic Iupiter in Arietem mutatus, Apollo in coruum; Bacchus in Capram; Diana in felem; Iuno in vaccam; Venus in piscem; Mercurius in Ibim &c. Quæ omnia memorat Ouid. Metam. 5. his versibus.

Bella canit superum; falsoq; in honore Gigantes
Ponit, & extenuat magnorum facta Deorum;
Emissumq; ima de sede Typhoea terræ
Cœlitibus fecisse metum; cunctosq; dedisse
Terga fugæ, donec fessos Ægyptia tellus
Ceperit & septem discretus in ostia Nilus.
Huc quoq; Terrigenum venisse Typhoea narrat;
Et se mentitis superos celasse figuris.
Dux Gregis, dixit, fit Iupiter, vnde recuruis
Nunc quoq; formatus Libys est cum cornibus Ammon;
Delius in coruo, Proles Semeleia Capro;
Fele soror Phœbi; niuea Saturnia vacca;
Pisce Venus latuit; Cyllenius Ibidis alis &c.

Victa nihilominus tandem temerarijs Gigantum ausus Deorum patientia in furorem exarsit; ita vt Iupiter crebris fulminum ictibus temeraria profligauerit monstra; profligatosque hostes, superimpositus montium molibus, gemere perpetuo coegit sub pondere, vt impleretur legale illud decretum *per quæ quis peccat, per hæc & punitur*: Superimpositis montibus corpora Gigantum in Cœlum peccauerant? Æquum fuit vt superimpositis sibi montibus frangerentur. Verumq; perbelle attigit Ouid. Fast. 5.

Fulmina de Cæli iaculatus Iupiter arce
Vertit in authores pondera vasta suos.

Typhoeum tamen, & Enceladum præcipuos Gigantum coryphæos pondere Trinacriæ Insulæ oppressos, ita vt totum Ætna Enceladum premeret, meminerunt Virg. Æn. 3. quo ad Enceladum, Ouid. verò 5. Metam. cit. quo ad Typhoeum, quem dicit tantæ molis corporeæ fuisse, vt sub tota mersus Sicilia detineatur, ac dexteram Peloro, sinistram Pachino; Crura Lilybeo, caput Ætna grauentur. Sed confractum Typhoeum ex ipso tandem audiamus Ouid.

Vasta giganteis iniecta est insula membris
Trinacris, & magnis subiectum molibus vrget
Ætherias ausum sperare Typhœa sedes.
Nititur ille quidem, pugnatq; resurgere sæpè
Dextra, sed Ausonio manus est subiecta Peloro,
Læua Pachine tibi, Lilybeo crura premuntur;
Prægrauat Ætna caput &c.

de Encelado autem hæc habet Virg. 3. Æn. cit.

Fama est Enceladi semiustum fulmine corpus
Vrgeri mole hac, ingentemq; insuper Ætnam
Impositam ruptis flammam expirare caminis;
Et, fessum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & Cælum subtexere fumo.

causam autem motiuam, ac principalem, cur Iupiter atrociter adeo Gigantes punierit, attigit Euripides in Helena, cuius carmina ex græco sic transfert Mythol. Nat. Com. lib. 6. cap. 21. *Odit Deus vim, possidendaq; imperat*
Tenêre iure quemq; non inferre vim.

His positis; ad intermissam redeo explicationem. Dixerat Poeta, Ætnam nunquam tacituram gigantæos triumphos: Ast quomodo potest Ætna canere triumphos huiusmodi, si gigantes victos, prostratos, deiectos, non verò triumphantes vidimus? Giganteum dicitur, quod vel Gigantum est, vel ad gigantes spectat; triumphus autem huiusmodi non gigantum fuit, sed Iouis victoris fuit. Videò Parrhasium interpretantem, & probè, *giganteos triumphos*, hoc est *triumphos ex Gigantibus deuictis à Ioue reportatos*. Verum licet optima sit explicatio, adhuc tamen non soluit amphibologiam, quæ in adiectiuo *Giganteos* sita obijci posset; semper enim hæc ex optimis auctoribus eliminanda. Pro solutione igitur aduertes, *Giganteos triumphos* tripliciter considerari posse: primo quidem cum respectu ad initium pugnæ; secundo cum respectu ad finem eiusdem pugnæ; tertio cum respectu ad consequentia eiundem pugnæ finem. Si itaque consideremus Gigantes, primo prælij initio, de fuga Deorum, elato animo triumphantes; in sensu proprio dictum à Vate reperiemus.

Ætna Giganteos nunquam tacitura triumphos.

hoc est semper ostensura quemnam infœlicem exitum habuerunt Gigantum triumphales elationes. Si verò finem pugnæ respicientes victores Deos consideremus, passionem importari aduertemus ab adiectiuo illo *Giganteos*; & sic verificabitur Parrhasij expositio; nam idem erit dixisse: *Giganteos triumphos*, ac dixisse *Triumphos*, quos Gigantes passi sunt à Dijs victoribus triumphati. Si tandem Gigantes victos, ac prostratos, deiectosq; pœnam temeritatis subijsse perpendamus, Ironicè dictum nouerimus *giganteos triumphos*. Quarè non erit hæc Amphibologia, sed multiplex in eadem voce inclusus virtualiter sensus iuxta diuersum respectum explicandus; licet principaliter passiuam, de qua supra diximus, importet significationem, vt testantur trophæa à Ioue ex Gigantibus collecta, ac in eodem Ætnæ monte collocata; vt ex lib. 3. dicendis fusè constabit. Sed in more Vatis nostri iam positum sæpè vidimus, vt vnica voce plures sensus complectatur, pluras attingat eruditiones, plures exprimat eruditissimæ mentis conceptus.

BVSTVM ENCELADI. Bustum propriè dicitur locus, in quo combusti corporis reliquiæ asseruabantur sepultæ, nam mos fuit Antiquorum, vt cadauera omnia cremarentur antequam terræ demandarentur, ad quod allusit Virg. Æn. 6. cum ait:

Impositiq; rogis Iuuenes ante ora parentum.

Quarè *Bustum Enceladi* idem est, ac *fulmine combusti Enceladi sepulcrum*. Substantiuum autem est per appositionem concordans cum substantiuo antecedenti *Ætna*. Enceladus verò quis fuerit, iam vidimus, ideò præteriens sileo.

QVI. Relatiuum hoc nomen est in memoriam reuocans suum antecedens, nempe Enceladum, ad quem refertur.

RE

REVINCTVS SAVCIA MEMBRA. Pro *saucius, reuinctus membris*, per Hellenismum, idest per Græcorum loquendi formam ad Latium translatam, qua vsus est etiam Virg. Æn. 3. *Os humerosq; Deo similis &c.* *Reuinctus* autem idem est, ac *arctè ligatus*; nam *reuincio*, à quo *reuinctus*, idem est, ac *iterùm*, seù *denuò vincire*: qui autem bis ligat, certè arctè ligat, ne ligatum facile dissolui possit. Ostendit igitur Poeta hic, Enceladum arctissimis sub Ætna vinculis detineri, licet semiustum, ne minas iterum in Coelum assurgens audeat intentare. *Saucia membra*. Duplicem & hoc habet significationem; nam *saucia membra* dicuntur, quia fulminum crebris ictibus vulnerata; & *saucia* dicuntur; idest superimposito pondere fracta non minus, quam eximia lassitudine eneruata, nam & fessum *saucius* significat apud probos auctores. *Membra* verò plurali numero dixit, vt ostenderet totum corpus oppressum, & non partem tantum, vt magis supplicium efferat, & exageret.

SPIRAT. Attende, quo pacto Poeta hic damnatorum poenas adamussim perstringat. Et primò quidem infernis addictum poenis Enceladum, licet adhuc sub Ætna spirantem, ostendit, vt tacitè profiteatur, verissimum esse, inferorum tormenta a loco non dependere; sed damnatos, vbicumq; tandem collocatos, secum suum semper infernum circumferre. Hoc autem ex Encelado ostendit, quem infernis cruciatibus ipso sub Ætna exagitatum demonstrat ab effectibus. Noueris, quæ regius Psaltes peccatorum inter poenas recenseat, dum ait: Pluet super peccatores laqueos, ignis, & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum: Ps. 6. Primam huius versiculi partem adimpletam in Encelado vides, qui *saucia membra reuinctus* iacet. Secundam iam pariter adimpletam notat; nam ex hoc consequenti, quo dicitur Enceladus spirare accensum sulphur, quid aliud antecessisse dicendum, nisi quod ignis, sulphur & spiritus procellarum pars calicis eius fuerit? Et quidem pars ingens adeò, vt ex incapaci effluat sinu per igneam transpirationem. Ideò *spirat*.

Spirare enim est *exhalare*, quod dupliciter potest intelligi: primo quo ad igneum spiritum; secundo quo ad graueolentiam odoris; nam etiam flores *exhalare* odorum fragrantiam dicuntur; & *exhalare* Mephitim dicimus de re, quæ tetrum emittat odorem: vtramq; significationem complectitur Vates hic. Primam, quia certè ex flagranti, idest igneo, pectore, non nisi ignis, poterit exhalari: secundam verò, quia ex sulphure odor enecans transpirat, & ex semiustulato humano corpore teterrimus nidor efflatur. Vides, spirans infernum apertè descriptum, cuius respiratio, & halitus ignis fit, & sulphur accensum. Hoc autem pacto fabulosam quidem sequi caussam videtur Ætnæi incendij, quam etiam Virg. loco cit. exposuit, sed sub fabulæ integumento veram submurmurat, & naturalem illius incendij caussam, quam inferiùs tamen, licet quasi sub dubio, clariùs explicabit. *Spirat*

SVLPHVR. Species aliqua terræ dicitur ex Plinio sulphur facilè ignem concipiens. Alij tamen inter metallorum species sulphur enumerant; Effoditur enim cuniculis in Æolijs, præcipuè insulis non procul à Peloro Siciliæ Promontorio sitis. Quarè nil mirum, si ex propinquitate efficiatur, vt etiam Sicilia talis sit, qualis describitur à Iustino lib. 2. nempè terra cauernosa, ac fistulosis intrinsecus sulphur habens, & bitumen, quod, vbi ventus, per spiramenta cauernarum, incubuit diù luctatus, ignem concipit, quo Ætnæ perdurat incendium. Sulphur autem aliud fossile est, & natiuum, quod etiam viuum appellant; aliud factitium, quod scilicet olei incoctu ad ignem perficitur. Hic de viuo loquitur Poeta, vt patet.

INEXHAVSTVM. Indicat caussam perpetuitatis incendij, nam cum eius materia ex dictis sulphur fit, & sulphuris magna adeò vis Insulæ insit, vt *exhauriri*, hoc est *euacuari* non possit, durante perpetuo caussa, æternum duret incendium necesse est. Dum autem hanc inexhaustam sulphuris fodinam pectus facit Enceladi æternitatem Gehennæ flammarum apertè satis delineat, in damnatorum poenis constitutam.

PECTORE FLAGRANTI. *Fl. gre,* à quo *flagrans* à flamma dicitur, quasi *flamma ardeo*, & *flammam ago*; siuè, vt alij voluerint, deriuationem duci a flatu, quo incendium alitur: Quarè vtrumq; sensum optimè hic more suo Poeta complectitur: primum quidem, quia, cum viderimus Enceladum fulmine deiectum, nil mirum, si flammas ex fulmine conceperit, & flammis ardeat: *Pectore* autem dixit potius, quam *corpore*, quia cum incendium illi pro respiratione tribuerit, cumq; ex pectore fit respiratio, non poterat quin pectus incendij faceret sedem vtique flammis ardentem, flammasq; agentem. Secundum verò sensum, quia, ex dictis, afflatu ventorum Ætnæ alitur incendium, ideòq; vt hanc etiam naturalem caussam attingeret, verbo vtitur *flagrans*: quod si ad damnatorem manis referre, memineris, ex spiritu furoris Domini flammas inferorum, & incendia perennari; at pectus damnati præcipuam fieri incendiorum sedem, vt cor, quod, vt sedes voluntatis, origo omnium fuit delictorum præcipua, præcipuè etiam flammis torqueatur.

ET QVOTIES &c. Frequentibus terræ motibus obnoxia Sicilia est; ideò horum caussam, fabulosam secutus historiam, in rebelles Enceladi conatus refundit, alibi veram caussam ex Phyl. allaturus. Non sine ratione tamen fabulas hic sequitur; nam, cum verè ex ijsdem ventis cauernoso terræ sinu inclusis terræ motus proueniat, vt dixi ad Carm.

Italiæ pars vna fuit, sed pontus, & æstus &c.

ex quibus ipsum Ætnæ incendium deriuatur, cum fabulam secutus Gigantis pectori attribuerit incendiarios afflatus, consequens fuit, vt eidem caussæ ex fabulis desumptæ terræ motum tribueret. Particula itaq; *Et* copulatiua quidem hoc loco erit, sed per modum augentis, eo prorsus modo, ac si poneretur pro aduerb. Insuper.

QVOTIES pro quotiescumq; habetur: vulgò *ogni qual volta che*; nisi malis dicere relatiuam particulam esse ad *toties*, quæ tamen particula *toties* per Synecd. figuram reticeatur, tacitè subintelligenda.

DETRECTAT ONVS. *Detrectare* conatum importat, quo aliquid nobis superimpositum excutere conemur. Ideò *detrectat*, hoc est impatiens, seù indignatus abijcere nititur. *Detrectat* legit Ising. non verò detrectat: sed *detrectare* est quasi de dorso iactare, seù, quod idem est, abijcere. Enceladus autem quantumuis conetur non valet se ponderi subtrahere, vt ex sequenti patet contextu. Corrigit Ising. Heinsius, & putat ipsum legisse *retrectat*; sed in idem recidunt *retrectat*, & *detrectat*. Quarè nil immutandum. *Onus* porrò idem, ac pondus & sarcina est: & quidem molestia afficiens; nam sæpè *onus* pro molestia ponitur, hic autem onerosam exprimit Ætnei montis molem, quæ Encelado superimposita intolerabili ipsum pondere grauaret.

CERVICE REBELLI. Ceruix posterior colli pars est, quæ ab occipitio incipit, & ad spinam tendit dorsalem. Hæc adeò adiuncta capiti est, vt caput ipsum rarò sine ceruice ponatur, ideòq; iure meritò, & ipsa ceruix pro toto ponitur capite, vt videtur effecisse Poeta hic, dum ait *Ceruice rebelli*: Rebellis enim dicitur, qui impositum a proprio, ac legitimo principe onus, impositasq; leges vel detrectat actu, vel detrectare molitur; cum autem nil volitum sit, quin præcognitum, insitum rebellantis animi videtur ipsa esse cognitio, quæ cum ab intellectuali potentia, cuius profectò organum cerebrum est, procedat, caput ipsum sedes esse videtur rebellantis animi, seù rebelles actus meditantis. Quarè dum Poeta inquit *ceruice rebelli*, videtur à ceruice ad caput, à capite ad cerebrum, à cerebro ad intellectuam potentiam gradum facere per metalepsim: verum, quia ceruix ex se sola non caret Hieroglyphicis, latentia in ceruice mysteria, tanto vtiq; non ignota Poetæ discutiamus, vt satiùs innotescat, quam eruditè Vates ceruicem potiùs, quam aliam capitis partem pro ipso capite posuerit. Ceruix igitur Hieroglyphicum superbi, audacis, ferocisq; hominis est, vt patet ex Ps. 128. vbi habetur: *Dominus iustus concidit ceruices peccatorum*: quo loco conueniunt interpretes, vt, per ceruicem, *Audaciam*, *arrogantiam*, *superbiam*, *temeritatem*, peccantium intelligere debeamus. Cum igitur, qui semel victus, vt Enceladus fuerat, iterum bellum instaurare meditatur, procul dubio superbè, audacter, arroganter; ac temerariè agit; quarè iure dicitur *egere ceruice rebelli*; cum *ceruix* horum omnium Hieroglyphicum sit. Nosce hic obiter continuatam damnati descriptionem; semper enim damnatus, licet toties victus, toties profligatus, æternisq; addictus tandem tormentis, nunquam tamen rebellare desistit; sed semper noua in Deum bella pertinaciter molitur: &, licet se incassum furere, satis superque dignoscat contra stimulum tamen calcitrat perduellis.

IN DEXTRVM, LÆVVMQVE LATVS. Subintellige *se se vertens*: & indicat hic Poeta anxium Enceladi studium, quo se conatur impositæ tormentorum moli subducere; nam se in omne latus vertere, vt aliquid quis assequatur, idem est, ac nil intentatum relinquere, aut omnem mouere lapidem, vt voti compos fiat; qui talibus tandem studijs

exci-

exercent. Nititur igitur Enceladus, toto sui nisu, modo dextrum, modo læuum latus suum attollere tentans, & modo dextrum, modo læuum montis latus pertentans, sed nil, præter ingentes, excitat, motus, quibus insulam terreat, se ipsum autem magis torqueat, premente magis pondere, quo magis nutatore. Et dum latus mutat, vt inquit Virg. cit. se ipsum succussato monte frangit magis, ac opprimit. En Damnati pœnam, qui quo magis in Deum assurgit incassum, magis in se ipsum vim agglomerat tormentorum. En Inferni furias, quæ, dum vires exercere nequeunt in Cœlum, sæpè sæpiùs in eius furunt imagines, nempè in rationales creaturas, & terroribus, damnisq; Deo permittente compleat interdum.

TUNC INSULA FUNDO &c. Terræ motibus, quibus sæpe sæpiùs obnoxia Sicilia est, ex vi subterraneorum spirituum, vt innuimus, fabulosam à nectit causam Poeta, ex motibus Enceladi supraindicatis desumptam: atq; hic ad descriptionem hyperbolicam effectuum congruè admodum descendit.

TUNC. Aduerbium temporis est, quod hic pro eodem sumitur, ac *toties* correspondet enim aduerbio supra posito *quoties*.

INSULA. Idest Sicilia, quæ profectò, ex descriptione jam data, Insula maris est: Insula enim dicitur terra, quæ aquis vndequaq; circumcingitur, & propriè magis, quæ in mari posita est: nam Insula a Salo appellatam volunt, quasi *in Salo positam*: quæ autem amnis vnda obuallatur *Mediamnis* potiùs dicitur quam Insula, licet nunc promiscuè Insulas vocemus terras omnes, quæ, vel in mari, vel in fluminibus, vel in lacubus positæ, aquis vndiq; alluuntur; Immò & *Insula* dicatur *domus à cæteris per intermediantes circumquaq; vicos segregata*. Hic tamen nomen *Insula* in propria strictaq; sumitur significatione, vt patet.

VELLITUR FUNDO. En adest hyperbolica dictio; nam *fundo velli* propriè est *imo e radicibus euerti, extremisque, ac totalibus obrui ruinis*; quod si semel euenisset Siciliæ, non amplius, hercle, toties quoties Enceladus mutat latus, euenire potuisset, nam quod semel penitus dirutum est, vlterius dirui non potest, ne dicatur destrui quod non est. Verum vtitur Poeta verbo absolutè posito *vellitur*, vt ostendat, tantam inesse huiusmodi terræ motibus violentiam, vt videatur Insula imis e radicibus diuelli, ac mox mox in nihilum, ferè credatur, redigenda. Ideò *vellitur*; non quo ad effectum realem, sed quo ad apparentiam effectus: & *vellitur fundo*, idest ex ima basi, & radice, quasi in vnam ex Insulis natantibus transformanda.

ET DUBIÆ &c. Effectum terræ motus prosequitur, immò effectum effectui adnectit per copulam *Et*, eo enim ostendit non solum quasi Insulam, vt dixerat, sed concuti, adeò vt Siciliæ vrbes nutantes videantur lapsuræ; Ideò *dubiæ*. *Dubius* enim dicitur, qui duas, v.g., vias habens vtram eligat nescit, & ambigens te moratur, vel qui in ancipiti positus periculo, vix periculo non succumbit. Translate autem hoc loco Siciliæ vrbibus applicatur, si Poetam, velimus, locutum esse de vrbibus materialiter sumptis, si verò de formaliter sumptis, ita vt ponat continens pro contento, tunc adiectiuum *dubiæ* proprium erit, non translatum. *Dubiæ* igitur dicuntur vrbes, quo ad materiale, quia ipsa vrbium ædificia adeò quatiuntur, vt modò hùc, modò illùc inclinantem impetum à terræ motu excipiant ad ruinam propensa; at cum, altera ex parte, ipsa tenaci ædificiorum structura ad permanentiam roborentur, videntur dubiæ remorari, quemnam horum impulsuum sint secutura, vel ad permanentiam, scilicet, vel ad ruinam. Insuper ex vehementi concussione in excidiorum periculo posita vix non succumbunt: ideò *dubiæ*, quod nos vulgò diceremus *già di cadere in forsi*.

VRBES. Vrbs propria Opidum est muro circumseptum, & Vrbs dicitur ab *vrbo*, aratri videlicet curuatura, eo quod antiqui vrbes condendas aratro designarent, vt patet ex Virg. Georg. 1.

Apta dies legitur, qua mœnia signes aratro.

& clariùs ex eodem auctore Virg. Æn. 5.

Interea Æneas vrbem designat aratro.

Ex hoc, nomen vrbis propriè videtur significare tantum ipsam vrbem materialem, seù ipsa vrbis ædificia, vt videtur etiam inferri ex ijs, quæ habet idem Virg. Æn. 1.

Vrbs antiqua fuit Tyrij tenuêre coloni.

& clarius apud eundem Æn. 5. cit. vbi sic habet:

Transcribunt vrbi Matres, populumq; volentem.

Verum, quia nomen vrbis ab eodem Virg. Æn. 2. ita video vsurpatum, vt pro formali, nempè pro ipsis ciuibus ponatur, vt patet expressè ex illo eiusdem Auctoris Carmine Æn. 2. cit.

Inuadunt vrbem somno, vinoq; sepultam

nil obstat, vt arbitror, quin in vtraq; significatione accipi possit; ita vt duplici significatione à Poeta nostro decurentur *vrbes dubiæ* iuxta duplicem iam traditum explicandi modum, in verbo *dubiæ*. Alij volunt vrbem ab *Orbe* dictam, eo quod in circulum perfectum solerent construi. Sed, cum id parum ad institutum sit, prætereo.

NUTANT. Nutare idem est, ac *vacillare, tremere*, & signum collabendi expromere. Frequentatiuum est à verbo *Nuo*, quod propriè significat *frequenter caput inclinare cum tremore*. translatè autem dicitur etiam de inanimatis, & de animo vehementi timore correpto. Quare si vrbium nomine ciues intelligas, vt supra, dicendum hic eorum animos nutare inter vitæ, mortisq; confinia, dum materialem ipsam vrbem vacillantem conspiciunt; si verò nomine vrbis materiale ipsum intelligas, dixeris congruenter, verbum *nutant* translatum esse ad exprimendum tremitum ipsum vacillantium ædificiorum, vt item supra.

CUM MÆNIBUS. Vrbs, si de materiali loquamur, propriè structura ipsa ædificiorum est, partiumq; simetria, ac distributio: mænia autem sunt strues illæ murorum, quæ quasi ab vrbe seiunctæ vrbem circumuallant, ac muniunt: quare illa particula *cum* societatem indicabit. Quod si pro ciuibus *vrbem* posueris, sensus erit: *Ciues vna cum ædificijs contremiscunt*; Si *vrbem* pro materiali sumpseris, sensus erit: *ædificia simul Ciuitatis, ac Mænia Ciuitatem obuallantia eodem tremore funditus corripiuntur*. Vtrumq; copulatum innuere Poetam arbitror voluisse.

Ex his perpendere licet moralitatem quærenti, quam cæcus sit, qui, terrenis affectus oblectamentis, Proserpinam suam, hoc est Animam, Siciliæ, idest affluentiæ deliciarum fidat emporio, vt supra dicebamus; latet enim anguis in herba, atq; inter deliciarum flores occultatur Enceladus, impius scilicet Dei hostis Lucifer damnatus, qui Siciliam, idest mundanarum domum deliciarum tartareo sulphure offendit, tartareis exhalationibus inficit, ac igne euaporante adurit sæpiùs, quam denigret, eamque insolitis quassans motibus, perpetuò, salutis dubiam, terrore, exagitat, ita vt nunquam mel sine felle infœlicibus sanè Incolis propinet. Nil potest in Deum, superbiæ Gigas, Lucifer, ac temeritatis; sed, vt, qua potest, parte fœdat, Imagini ipsius Dei viuenti, nempe animæ, assiduas construit insidias Latro, & Sirenum in morem delicijs allicit, vt occultè subindè perimat veneno. Montes immò ipsos, hoc est *firmissimas quasq; sanctitates*, motu suo, concutit *sedes*, vt in perditionem adducat, si fieri possit etiam electos. Sulphure, idest peccatorum afflat fœtore; igne concupiscentiæ flagellat; fumo superbiæ inficit; tremore, idest timore, ac desperatione salutis pertentat, ita vt *vndique angustia* exclamare cum Apostolo possit infœlix Anima, quæ posthabito Cœlorum tramite, terræ insistit blanditijs peritura, & eo ipso periculo peritura, quod deliciarum velo amat obtectum: Videtur enim ipse sibi Enceladus ille superbus summum de Deo ipso triumphum reportasse, si animam Dei imaginem in imaginem propriam deturpans conuertat. Ideò detrectat onus impositum pœnarum ceruice rebelli, & tot agitat furias, vt Deum in creaturis rationalibus, quantum fieri possit, exagitet. Væ igitur animæ, quæ terrarum delicias appetens tantis terroribus, tortoribusq; libens exponitur. Vndiq; perturbationum maribus angustatur; vndiq; in Scyllas incidit, & Carybdes; vndiq; superbiæ montibus obuallatur, ac tandem solum inferni hiatum sibi videt afflantem, ita vt iure exclamare possit: Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me. Citò deliciæ transeunt, horror permanet, & facilis subrepit desperatio; cum quæ sibi in vitæ augmentum profutura crediderat, in excidium videt erecta.

Ne desperemus nos tamen; sed e siculis littoribus euolemus ad Pindum, vt propriam de his musam consulamus.

Del famoso giardin, che, fra sue gioie,
La rapita dal Toro ogn' hor vagheggia,
Parte fù la Sicilia: hor frà le noie
Giace, suelta, del mar, ch'intorno ondeggia.
Batte Theti, cui par, ch'il freno annoie,
Quel monte altier, al suo furor si onteggia,
S'apre Apennino all'arietar dell'onde;

Italia totius viridarium Europe.

E

E con l'infrante rupi erge due ſponde.
Rotto il confin, frà i dirupati ſaſſi
Nereo s'inoltra, e vincitor traſcorre
Scaua l'horride balze, oue più baſſi
Puote Natura i fondamenti apporre;
E, ſuolgendo i macigni, apre i trapaſſi
Di Forco à i moſtri: ei condottier precorre.
Creſce la piena; e l'onde all'onda aggiunte
Spargon d'ignoto mar l'Alpi diſgiunte.
Con ſtretto sì, mà portentoſo Egeo
Così la parte hor dal ſuo tutto è ſuelta;
E natura di lei formar poteo,
Scoglio à trè mari, inſuperabil Delta.
Vn Pachino, vn Peloro, vn Lilibeo
Forma à gl'angoli ſuoi rocca ben ſcielta
Che, con l'oppoſte ſelci, al mar furioſo
Spezza gl'orgogli, e lo rigetta anſioſo.
Sprezza il Pachin, de ſuoi dirupi armato,
D'Ionio ſdegno i procelloſi aſſalti:
Spuma in rabie 'l Tirrheno, e rigonfiato
Cozza contro il Pelor; mà, ne riſalti
D'infrante ſpume, al domator tentato
Porge, mal grado ſuo, di gloria i ſmalti:
Latra il Getico mar, s'agita, e ſcuote;
Mà 'l capo di Marſalla in van percuote,
Centro del gran triangolo, s'inalza
(Obeliſco immortale al fatto d'armi,
Con che, i rotti Giganti il Ciel trabbalza)
Dell'Etna il giogo; e con gl'arſicci marmi
Faſto cinge d'horror l'alpeſtre balza.
Taccian le Muſe pur: ceſſino i Carmi:
Che d'vn ſol Etna i riueriti horrori
Spiegheran ſempre i trionfali honori.
Quell'Etna eccelſo, alla cui vaſta mole
Il fulminato Encelado ſoggiace:
E, catenato alle marmoree Zole,
Nel ſepolcro fatal viuo ſe'n giace:
S'eſſacerban le piaghe; il cuor ſe'n dole;
Ed, in graue reſpir mentr'ei ſi ſface,
Spira l'acceſo petto, ancor rubelle,
Sulfuree fiamme, ad oſcurar le ſtelle.
Tal hor furioſo, al deſtro lato, al manco
Si rauuincola, e ſcuote, à ſforzo eſpreſſo,
Per rigettar dall'affannato fianco
L'impoſto monte: e pur vi reſta oppreſſo.
Mà dell'Iſola tutta afflitto, e ſtanco
Vacilla il corpo, al dubio moto impreſſo:
Treman torri, e Città: par che dal fondo
Tutto ſi ſuella, e ne dirocchi il pondo.

(Marginal notes: *Videas cõmenti vbi Phorcum Scyllæ Patrē eu fabulis vidimus.* — *Lilybęum.*)

At, ne tantis & nos terroribus ab inceptis deterreamur, ad Poetæ noſtri Laurum ſedulò confugiamus.

Ætnæos apices ſolo cognoſcere viſu,
Non aditu tentare licet: pars cætera frondet
Arboribus: teritur nullo cultore cacumen.
Nunc vomit indigenas nimbos, piceâq; grauatum
Fœdat nube diem: nunc motibus aſtra laceſſit
Terrificis, damniſq; ſuis incendia nutrit.
Sed, quamuis nimio feruens exuberet æſtu,
Seit niuibus ſeruate fidem, pariterq; fauillis
Dureſcit glacies, tanti ſecura vaporis,
Arcano deffenſa gelu, fumoq; fideli
Lambit contignas innoxia flamma pruinas.
Quæ ſcopulos tormenta rotent? Quæ tanta cauernas
Vis glomeret? Quo fonte ruat vulcanius ignis?
Siuè quod, obijcibus diſcurrens ventus opertis,
Offenſo per ſaxa furit rimoſa meatu,
Dum ſcrutatur iter, libertatemq; repoſcens,
Putrida multiuagis populatur flatibus antra:
Seù mare, ſulphurei ductum per viſcera montis,
Oppreſſis igneſcit aquis, & pondera librat,

ÆTNÆOS APICES &c. Totius Siciliæ peragens deſcriptionem Vates Ætnæ montis attigerat prodigia, eumq; iam Buſtum Enceladi indicauerat; ac indè in eiuſdem Enceladi deſcriptionem per hyppotipoſim exarandam diuerterat. Nunc, peracto quaſi poſtliminio, ad ipſam Ætnam deſcribendam regreditur, ab hoc quod Buſtum fuerit Enceladi iam præſcindens: amplificat autem deſcriptionem ab effectibus, quorum etiam, data occaſione, cauſas naturales inquirit; ac plures aſſignat, iuxta diuerſas Auctorum opiniones, nullam ipſe certam ſtatuens, vt oſtendat ignotum nimis eſſe prodigiorum principium; ideòq; altioribus indagandum mentibus relinquendum, cum ipſe hic Poetam ſe, non Phyloſophum profiteatur.

ÆTNÆOS APICES &c. Aggreditur Ætnæ deſcriptionem à partium enumeratione, eamq; proſequitur vſque ad illud. *Quæ ſcopulos &c.* vt ex hac deſcriptione magis eluceſcant prodigia, quæ in calce deſcriptionis, ab effectibus commemorantur. *Ætnæos* igitur adiectiuum nomen eſt ab Ætna deriuatum. Quarè Ætnæum dicitur quidquid ad Ætnam ſpectet. Sic Virg. Æn. 8. Antra huius montis *Ætnæa* nuncupauit inquiens.

Antra Ætnæa tonant validiſq; incudibus illis &c.

Sic ibidem Cyclopes vulcanijs in hoc monte operibus inſudantes Ætnæos vocat, eo quod Ætnam incolerent.

Tollite cuncta, inquit, cœptoſq; auferte labores
Ætnæi Cyclopes: atq; huc aduertite mentem.

Scio equidem ab aliquibus, *Ætnæi* notam appoſitam interdum, dici ad oſtendendam alicuius rei proceritatem, quaſi id, cui apponitur, dicatur ſui corporis mole ipſius Ætnæ montis magnitudinem æmulari. Afferunt iſti ad ſuam opinionem roborandam Virgilij carmen Æn. 3. exaratum, quo Ætnæi fratres dicuntur humana illa (ne illos dicam homines) monſtra, quibus Cœlum capita alta ferentibus attingi viderentur, cum e ſyluis in maritimam concurrerent Oram. Verum hallucinantur iſti, vt arbitror, egregiè; nam, ſi Virg., cui nil vnquam ſuperfluum excidit, Epitetum Ætnæos ijs addidiſſet ad oſtendendam corporis, inſtar Ætnæ montis, proceritatem, non addidiſſet ſubindè: *Cœlo capita alta ferentes*; hoc enim ſuperfluum prorſus fuiſſet, quippe in epiteto *Ætnæi* omninò expreſſum. Video quidem, ab Aduerſarijs illa poſtrema verba dici poſſe appoſita ad pleniorem, clarioremque explicationem illius epiteti *Ætnæi*; verum, qui ita differat, incidit in Scyllam cupiens vitare Carybdim: Vitium enim eſſet Poetæ aliquid obſcurum ponere neceſſariò explicandum, ita tamen vt ſubſequens explicatio nil magis innuat quam explicatum. Quare ſi explicatio illa fuit neceſſaria, epiterum remanet ſuperfluum; ſi non fuit neceſſaria, iam ipſa ſuperflua eſt. Sed, vt clariùs dignoſcamus, quam turpiter iſti Virgilij ſenſum diſtorqueant, aduertite, Principem Poetarum loqui ibi de Cyclopum turba, qua tunc temporis tota incolebatur, ſeù potiùs vaſtabatur Sicilia, quæ ideò *Cyclopum Inſula* dicta fuerit, vt patet ex antecedenti eiuſdem Vatis contextu, vbi habetur.

Ignariq; viæ Cyclopum allabimur oris.

vbi per oras Cyclopum Siciliam intelligit, vt patet ex deſcriptione Ætnæi montis ibi poſiti, quam immediatè ſubnectit; oram illam in progreſſu ſubinde trinacriam appellans. Cum igitur inferius de Cyclopibus Siciliam incolentibus loquens, ſecundum allegata ab aduerſarijs dixerit:

Cernimus adſtantes nequicquam lumine toruo
Ætnæos fratres Cœlo capita alta ferentes.

cur

cur non potiùs dicendum est, epitetum illud *Ætnæos* patrium nomen esse, quo indicaret Cyclopum nationem circa Ætnam regiones incolentem? Sed videant tortores isti, ne Poetam dilacerent, dum distorquent; nosq; ad propositum regrediamur, & dignoscamus nomen *Ætneos*, & denominatiuum ab Ætna hic esse, & vbicumq; reperiatur.

APICES. Apex propriè loquendo fastigium est in summo Flaminis pileo constitutum in cuius extremo modica olim lana erigebatur. Sumitur, & pro summa verticis parte, ac denique pro cuiuscumque rei summitate acuminata; quarè hoc loco *Ætnæi apices* summitatem acuminatam Ætnæ montis significant; ideòq; idem est dicere *Ætnæos apices*, ac dicere summam Cœlum versus Ætnæ montis partem, qua scilicet mons ipse in conum erigitur, quam summitatem millenis obuallatam periculis ostendit Vates, dum dicit eam solo visu cognosci licere.

LICET. *Fas est, possibile est, conceditur*, ac *facultas datur*. Vtitur itaque verbo *licet* Poeta hic, vt ostendat theoremata multa peruia quidem menti esse, sed ad praxim nulla vi deducenda, inter quæ enumerandam indicat practicam Ætnæi montis cognitionem, cum, quamuis facultas detur, eam vt ingenij acumine assequamur, nulli tamen eodem experimento datur comprobanda, vt e speculatiua in practicam commutetur.

COGNOSCERE. Id, quod antea ignotum erat, dilucida cognitione perlustrare; hoc *cognoscere est*. In quo distinguitur verbum *cognoscere* a verbo *agnoscere*, nam hoc propriè dicit *retante cognotæ speciem reuocare in mentem*. Ostendit igitur Poeta, ignotum cuilibet esse Ætnæi cacuminis portentosum fastigium; posse tamen notum fieri speculantibus, cum nulla sint arcana naturæ, quæ Phylosophus mentis acie non valeat contemplari. Item *cognoscere* idem est, ac *diligenter, & attente considerare, perquirere, scrutari*; quos omnes sensus eruditè complectitur Poeta.

SOLO VISV. Propositio exponibilis hic habetur; nam, licet ex axiomate Phyl. Qui vnum dicat alterum non excludat; tamen *solum hoc* dicit alterum quodcumq; excludit; idem enim est dicere *solus hic*, ac si diceremus: *hic, & nullus præter hunc alius*; quarè particula hoc pacto vnum includens alia omnia excludit, & huiusmodi est nomen *solus*. Dum igitur Poeta dicit: *licet solo visu agnoscere* idem est, ac si diceret: *visu agnosci potest*; sed *nullo alio pacto cognosci potest*. *Visus* autem hic dupliciter sumi potest, vt & aliàs innuimus, vel scilicet pro visione intellectuali, vel pro visione sensitiua corporea: vtramque complectitur Vates hoc loco; nam certè ocularis visio præerupta, a longe saltem, ac deserta montis cacumina poterat intueri, atq; ex istiusmodi visione assurgens subinde intellectualis visio per species à sensu receptas, poterat altiùs ad effectus, & causas solerti indagatione penetrare; Vtriq; igitur visioni peruios Ætnæos apices Poeta ostendit; sed non licere addit, eosdem *aditu*, hoc est, experientia per approximationem habita, tentare, quoniam nimis hoc esset perniciosum inquirentibus.

NON LICET. Idem enim verbum semel sub affirmatiua positum, sub negatiua iteratum intelligi debet, ponitur enim particula *non* per contrapositum opposita affirmatiuæ superiùs positæ; ita vt dicat: *licet visu cognosci*: *non licet tentare aditu*; quarè particula illa *non* vim habet discretiuæ, & ex opposito disiunctiuæ. *Non licet* hoc est non datur, non conceditur, impossibile est.

TENTARE. Idem, ac *experiri*, *periculum facere*, ac *cominus inquirere* significat verbum *tentare*. Quarè & hìc significat *præsentiori seu suum experimento peruestigare*, sicuti faciunt, qui, sensui visiuo non fidentes, tactu rem pertentant, num talis, qualis oculo exhibetur, existat, peruestigantes.

ADITV. Aditus propriè ingressum significat. Porrò *ingressus* dupliciter sumi potest: vel enim sumitur materialiter, & quasi terminatiuè, seù passiuè, & erit via illa, seù Ostium, per quod adeuntes recipimur: vel sumitur formaliter, seù actiuè, & vitaliter, nempe pro actione ipsa vitali, seù motu ipso à principio vitali elicito, quo adeuntes ad aliquid promouemur. In vtroque autem sensu sumi potest hic: In sensu quidem materiali, & passiuo, quia, cum ingenti pateat hiatu Ætnæ montis cacumen; immò, vt aliquibus placuit, hiatu duplici, quos notat Parrhasius Crateras appellatos, videtur Mons ipse, aperto Gurgite aditum præbere cupientibus, vt interna sui ipsius viscera peruestigent, sed non tentandus tamen huiusmodi aditus; nam præseferre videtur inscriptionem Tartarei regni *Lasciate ogni speranza ò voi ch'entrate*. In apertam enim se mortem conijceret, qui Curtij in morem apertas flammantesq; voragines penetraret: in sensu autem formali, seù vitali actiuo sumi potest, quia nimis temerarium esset accedere eo, vndè non semper liberum esset recedere. Obruunt cineres, & incendia, ex huius montis faucibus sæpiùs eiubrata, longinquas etiam vrbes: quis audeat propiùs ad fauces accedere, ardentesq; fauillas experiri. Arbitror autem Poetam hic tacitè insinuare non solum, sed apertè redarguere temeritatem Empedoclis, qui desiderio gloriæ impulsus, ferreis instructus calceis, se se in apertas Ætnæ fauces coniecit, vt vorticosos anphractus penetrans, tanti originem incendij perscrutatus, veras posset causas, portento similis, renuntiare. Verum temeritatis pœnas dedit, cum calceos tantum ad auras, reluctatis ignibus, profundæ illæ voragines euomuerint; ac sic fundamentum præbuit Claudiano dicendi *Ætnæos apices solo cognoscere visu; non aditu tentare licet*. Quod Empedocles ex Ætna expertus est, expertum fuisse, & Plinium ex Ignivomo Campaniæ monte Veseuo, seù Vesuuio referunt Cecilius in Epistolis, & Eusebius. Sed nos Ætnam prosequamur. Aliam enim causam exprimere libet, cur humanis gressibus inperuia Ætnæ culmina dicantur. Hæc autem est, quia, cum ex supradictis, & meliùs ex infra dicendis, assiduas flammas, ac ingentem cineris vim euomat Ætna, certè, & perusta circumquaq; saxa ingentibus dehiscent scissuris, & collabantia sepulchrum obstruent conscensuris; ac vis illa cinerum, præcipitia, supereffluentibus cineribus, contegens, & occultans, pedem vel cautissimè adeuntis fallet, &, prætenti cedens, voragines scandenti aperiet non solum, sed, grauiori superfusa corpori decidenti, obruet prolapsum, ac, præclusa respiratione, nullo facilè perimet negotio. Ideò *non aditu tentare licet*. Hæc autem de sterilitate montis sub cinere iacentis &c. satis colliguntur ex consequenti; dum enim reliquum montis in viridarium desinere describit certè cacumen ipsum, vt subsit, desertis simile fuerit necesse est.

PARS CÆTERA. Partem dictam volunt aliqui à Paruo, eo quod Pars paruum quid sit respectu totius. Verum, licet, vt plurimum, verum hoc esse constet, fallit tamen interdum; nam quamuis pars aliqua alicuius totius certè semper ipso toto sit minor; magna tamen adeo in se esse potest, vt paruum quid dici non possit. Sic firmamentum pars huius machinæ mundialis dicitur; quis tamen, paruum quid esse, dixerit firmamentum? Cum in suo sphæras omnes orbemq; totum circumagat, & complectatur. Nonne tellus punctum dicitur comparata Cœlo? Nonne Cœlorum tractus ob vastitatem dicantur immensi? Quid ergo firmamentum? Insuper aliqua potest assignari aliquando pars, quæ, non integrum quidem, sed ferè integrum absorbeat totum: quomodo igitur quid paruum erit etiam si toti comparetur? Voluerunt itaq; alij, *Partem* dici *à pars*, eo quod partes simul iunctæ pares sint toti, cuius sunt partes, ita vt neque excedant, neque excedantur; quidquid sit, an inter ipsas partes detur, vel non detur excessus magnitudinis, aut paruitatis. Veram autem hanc arbitror opinionem; nam certè partes sunt, in quas adequatè diuiditur totum, &, ad hoc vt bona sit diuisio, iuxta Phyl., debent partes diuidentes totum adæquare diuisum. Diuidit igitur Poeta hic Ætnam montem adæquatè in duas partes, nempè in partem supremam, & supremæ subiectam, seù infimam. De parte suprema iam dixerat, eam inhabitabilem, inaccessibilem, horrendam esse, vt etiam latiùs ab effectis patebit infra. Iam de parte subiecta, seù infima dicere aggreditur, quæ scilicet ab inferiori extremitate partis illius horridæ, desertæq; incipiens ad extremas vsq; radices montis protenditur. Ideò *pars cæteras*; nam cætera ex græco dicitur καὶ ἕτερος, quod latinè sonat idem, ac *alius*, seù *id quod superest*. Vulgò *il rimanente*, vt sciamus, per hanc partem cæteram, reliquum à cacumine montem totum describi, qui scilicet hac parte.

FRONDET ARBORIBVS. Notitia hic indirectè insinuat Vates Vulcanij illius nemoris, quod ad radices Ætnæ positum innuimus ante, ad explicationem illius Cann. *In medio scopulis &c.* quod nemus, continuato per Ætnæ dorsum arborum ductu, protensum ad desertam vsque montis summitatem, fuisse indicat; seù etiam illius nemoris, quod, Iouis illustratum trophæis, ad radices eiusdem Ætnæ positum, & æquè ad sterilem vsque partem continuatum adesse dicturus est lib. 3. vbi habebit: *Lucus erat prope flammam Actæ &c.* Ex arboribus autem inibi succrescentibus, virentibusq; colligendam peritis relinquit vberem Ætnæi montis fertilitatem, quæ non solum arboribus, sed cæteris etiam Floræ, Vertumni, ac Cereris ornamentis ditaretur; hic enim arborum amœnitatem attigisse satis fuit Poetæ, vt alibi eiusdem

montis fertilitatem seponeret describendam; eam enim latiori stylo prosequitur subinde lib. 2. vbi ait:

Viderat herbosa sacrum de vertice vulgus
Ætna parens florum &c.

vbi etiam explicat, quænam arborum species essent, de quibus hic genericè habet *Arboribus frondet*. Frondere igitur idem est, ac frondes habere, seù frondibus locupletari: & quamuis frondes propria arborum sint ornamenta, eas tamen habere monti præbuit, quia *solo cedit* quod de solo viuit, seù de solo est, vt Iuristarum docet axioma: quarè cum ex fœcunditate soli proueniant arbores, eiusdemq; humore vegetent, ac frondeant; hinc est, vt solum ipsum frondere dixerit Vates arboribus. Arborum verò nomine continentur Plantæ maiores, quæ simplici caudice, ramisq; brachiorum in morem exporrectis assurgunt, eiusmodi sunt *Olea, vites*, quercus, Amigdala, Pinus, & aliæ similes, ideò diximus, dictum hoc Poetæ ad memorata nemora referri.

CACVMEN. Indicata amænitate inferioris montis, ad sterilitatem regreditur fastigij, vt sibi viam struat ad describenda prodigiosa montis incendia, causas vtique supremæ sterilitatis, vt hoc pacto ex contrapositis in eodem monte emicantibus prodigiorum insurgat admiratio, quæ certè de hoc monte nunquam satis. *Cacumen* itaque summitas cuiuscumq; rei est, v. g. arborum, turrium, montium &c. quæ tamen non consistit in indiuisibili, sed patitur aliqualem dimensionem altitudinis, & latitudinis præcipuæ in montibus, vt hoc loco.

NVLLO CVLTORE TERITVR. Inhospitale montis iugum inculcat iterum, quasi per Epiphonema, seù mauis dicere per quamdam Emphaticam conduplicationem conceptuum, non verborum; quæ maximum profectò est poeticæ Orationis ornamentum. Porrò adiectiuum *nullus* compositum certè est ex particula negatiua *non*, & adiectiuo *vllus*, ita vt idem sit, ac *non vllus*: cum autem negatio sit malignantis naturæ, per Phyl., & neget quidquid inuenit post se, certum remanet, nomen *nullus* esse exclusiuum, ac negatiuum cuiuscumq; subsequenti, cui applicetur, est enim, per Summulistas, terminus sincategorematicus vniuersalis negatiuus; quarè dum ait Poeta *nullo cultore*, excludit profectò omnem, & quemcumque viuentem ab ascensu, & cultura huius Ætnææ summitatis. *Cultor* autem, à verbo *colo* deductum nomen, multiplicem habet significationem; nam sicuti *colere* idem est, ac inhabitare; ita *cultor* idem erit, ac *inhabitator*; ex quo fit, vt Poeta quemcumque habitatorem ex inhospitali illo excludat cacumine: Insuper *colere* idem est, ac *terram varijs agricultura modis exercere*; ideò *cultor agricola* erit *quoquo modo agros exercens*, ex quo fit, vt Poeta quemcumq; etiam agricolam à summitate montis excludens summam illius de consequenti notet sterilitatem. item *colere* idem est, ac *exornare*; ornari autem potest tellus vel culturæ studijs, vel ædificiorum molibus, vel fontium structuris &c. quarè *cultor* erit *qui aliquo ex his modis cultam terram exornet*: &, etiam in hoc sensu, quemcumq; ab Ætnæa summitate cultorem amouet, vt eam summè horridam ostentet; *teritur* autem dixit, quia etiam hoc verbum *Tero* plures habet significationes, quæ adamussim correspondeant significationibus de *cultore* supra traditis: *Terere* enim idem est, ac *pede premere*, vulgò *caminare*, *passeggiare*, quod proprium inhabitantium videtur. Exclusit Vates ex summo Ætna inhabitantes omnes: consequenter *nullo teritur*; idest *nullo cultore pede perreratur*. Item *Tero* idem est, ac *findo*, ac *disrumpo*, quod proprium agricolarum est, qui terram findunt aratro, glebasq; comminuunt, vt aptior ferendis fructibus reddatur: semouet Poeta agricolam omnem: ideò *nullo*, etiam in hoc sensu, *teritur cultore cacumen*. Ex hoc ipso resultat tertia significatio exornandi, vt vsui inseruiat, cum *terere* interdum idem sit, ac *vti*, atq; ideò *nullo teritur*, cum prorsus inhospita sit summitas montis.

NVNC VOMIT &c. Reddit rationem hic, cur *nullo teratur cultore cacumen* cur *solo visu*, *non aditu*, *tentare liceat Ætnæos apices*: atq; Ætnæ prodigia amplificat ab effectibus.

NVNC. Aduerb. temporis est, & quidem, hoc loco, ipsius temporis partitiuum, ac distributiuum. cum enim Poeta varios distributiuè describat effectus, qui, pro varia diuersitate temporis, ab Ætna proueniunt, vnicuiq; effectui suum tempus assignat distinctum, per particulam iteratam *nunc*, eiusdem temporis distributiuam, ne videantur huiusmodi effectus simultaneæ procedere, quamuis sibi inuicem, immediatione fere temporis succedant.

VOMIT. *Vomere* propriè est, quæ in ventriculo congesta sunt, ex ipsius ventriculi subuersione, reiectare. Vt igitur Poeta ostendat in visceribus montis, quasi quodam in ventriculo, aggerari incendia illa, quæ ab Ætnæ faucibus erumpunt, aptè vtitur verbo *vomit*, licet ab animato ad inanimatum translato. Videtur enim mons ipse nimia repletione grauatus, ex interna viscerum conuulsione, eas, quas intus aggerauerit, flammas aperto ore reiectare, atq; adeò, vt magis internam hanc aggerationem oculis subijceret, inquit: Vomit

INDIGENAS NIMBOS. Indigena enim dicitur qui ibi degit, vbi natus est, quasi *inibi degens vbi natus*; nam incendia, in vtero montis succrescentia, in eodem montis vtero degunt, & occultantur, donec ex nimia repletione, impotens vlterioris aggerationis mons toto reiectet impetu. Quare minus aptè videtur mihi Parrhasius *mouet* legisse pro *vomit*. Porrò nimbus, si consideretur secundùm propriam, & rigorosam significationem, nihil est aliud, quam densissimus aquarum globus præcipites decidens in pluuias. Verum quia ex huiusmodi cadentium aquarum copiam summâ aer densatur obscuritate, quidquid effectum similem in aere producit, ex permutata proportione, *nimbus* dicitur. Sic vehemens ventorum afflatus aerem perturbans, & obtenebrans Nimbus apud Virg. appellatur Æn. 1. vbi sic.

Talia flammato secum Dea corde volutans
Nimborum in Patriam, loca fœta furentibus Austris
Æoliam venit &c.

pariter volantem pulueris turbinem *Nimbum* vocat idem Virg. Georg. 3. *At fulua nimbus arena*
Tollitur &c.

immò bellatorum aciem, densatis cuneis, se se in bellum euibrantem *Nimbi* nomine denotat Æn. 7.

Insequitur Nimbus peditum, clypeataq; totis
Agmina densantur campis &c.

nubes etiam *nimborum* vocabulo designat Æn. 8.

At Venus æthereos inter Dea candida Nimbos
Dona ferens aderat &c. & Æn. 9.
Hic primum noua lux oculis offulsit, & ingens
Visus ab Aurora Cœlum transcurrere Nimbus.

ex quorum locorum diuersitate, ac variâ nimbi, in ijsdem, acceptione, satis patet, Nimbum communiter dici quidquid densitate pollens per aerem circumfertur. Quare Nimborum hic nomine, non pluuias, non ventos, aut nubes appellatas a Poeta nostro satis liquet; sed constat eum nimborum nomine denotare voluisse densissimos illos flammarum, fumorumq; vortices, qui ex Ætnæo apice erumpentes, totoq; diuagarentur Cœlo, aeris regionem obtenebrantes, & quos Virg. Æn. 3. *atra nubes* nomine delineauit.

. . . . Sed horrificis iuxta tonat Ætna ruinis;
Interdumq; atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla:
Attollitq; globos flammarum, & sydera lambit.

potiori tamen iure Claud., fundamento similitudinis innixus, eructatos flammarum fumorumque globos *Nimbos* appellauit; nam, ad instar diluuij incendiorum, recidere videntur, quæ ad Cœlum vsq; pertingendum attollebantur. Clarè autem intentionem circa huius nominis intelligentiam patefacit Vates, dum nimbos, de quibus loquitur *indigenas* appellat montis; nam, cum nemo det, quod non habet, mons solis diues incendijs non nisi incendiorum, fumorumq; globos potuit in Nimbos coalescentes emittere. Et forsitan allusit Poeta ad illud Eschili, quod apud Caussinum de Eloq. habemus lib. 4. cap. 18., qui videlicet horribiles illos exæstuantis Ætnæ motus flammiuomas appellauit tempestates, hæc inquiens:

Hanc autem Thyphon ebulliens eructat iram
Ferrentibus telis immensæ, & flammiuomæ tempestatis.

ET FÆDAT PICEA NVBE GRAVATVM DIEM. Ὑστερολογίαμ hic, seù ὕστερον πρότερον agnosco; nam priùs est fumum euaporare; deinde flammas subsequi. Poeta autem priori loco flammarum eruptiones, licet fumis immixtas, ac subindè euolantes exarat fumosos vortices, sine viuido flammarum, ac denique tonantem motum, vt videbimus, qui motus certe omnia præcedere debuit. Nil tamen mirum si Poeta homerico scribens stylo, homerica hac vtatur inuersionis figura.

ET: Particula, vt sæpè diximus, copulatiua est: atq; hic maximè locum habet, non solum, vt antecedentia connectat cum subsequentibus, sed vt simultatem indicet eorum effectuum, quos ideò posuit sub eadem particula temporis, nempè sub eodem *Nunc*: sicut enim per diuersum *nunc*, vt supra dicebamus, qui habent simultatem distinguit, & separat; sic eos quos simultaneos indicare voluit per copulam

&

& sub eodem *Nunc* connectit, ac copulat; licet enim iuxta ordinem naturæ fumus flammam præcedat, tamquam signum rei quæ subsequitur; tamen loquendo de igne sulphureo, & bituminoso, vt certè ignis Ætnæ est, & patet ex ipso Poeta, qui superius dixerit: *Spirat inexhaustum flagrantes pectore sulphur*: immò & ex hoc ipso loco, dum piceam appellat nubem: certum est huiusmodi ignem nunquam adeò expurgatum erumpere, vt non plurimum vaporis, ac fumi secum habeat admixtum. Quarè, esto incendijs præludat atrox fumus, vt supra innuimus, adhuc tamen ignis ipse postea subsequens nigris adeò vaporibus immiscetur, vt vix ignis ipse, nisi per euibratas inter fumi obscuritatem linguas dignoscatur; ideo & fumus, & incendium sub vnico nunc ponitur, & iure per coniunctionem copulantur; quod tamen non obstat Isterologiæ suprapositæ, vt perpendenti quæ scripsimus patebit.

FOEDAT. Fœdare idem est, ac *dehonestare, inquinare, polluere, deturpare*: cum enim volitantium obscuritate Nimborum serena Cœli facies inuoluatur; pollui ea, dehonestari, ac deturpari videtur. Ideò rectè *fœdat*

DIEM. Ponit hic effectum pro causa, nempè *Diem* pro *Sole*, seù pro *Solis lumi*, quarum prima causa efficienter; secunda verò causa formalis ipsius Diei est; picea enim illa nubes, dum lucem inficit, ac Solem obtenebrat, diem fœdare dicitur, ac pœnè nobis eripere, dum interdiù noctis faciem reddit, Diem quasi abripiens, & enecans.

GRAVATVM. Participium passiuum est a verbo actiuo *Grauo*, quod idem est, ac *molestia efficio*, & *molestiarum pondere premo, ac opprimo*. Grauatum itaq; Diem dixit Poeta, hoc erumpentibus ex Ætna fumosis tenebris pressum oppressumque.

NVBE PICEA. Nubes propriè ex aqueis conflatur vaporibus; cum autem fumus nil aliud tandem, quam vapor sit, & quidem aqueus, si credendum phylosophantibus ijs, qui humido ignem nutriri, seù detineri asseuerant; nil mirum, si elatos ex igne fumos nubis titulo designet Poeta. Adde proportionem ex effectibus; nam fumus instar nubium addensatus & aerem obtenebrat, & faciem nobis eripit Cœli, & Solis prorsus impedit lucem, quæ omnia in causa fuerunt, vt Virg. supra cit. hos ipsos fumosos vortices titulo atræ nubis designauerit. Quod præcipuè locum hic habet, vbi agitur de fumo instar picis nigricanti horrentique, vt ex addito denotatur, dum ait Vates: *Nube picea*: *Piceum* enim dicitur quod nigrum, ac instar picis tetrum inducit colorem, quod proprium fumi est ex igne bituminoso prouenientis. Sed, vt melius introspiciamus eruditam poeticæ locutionis proprietatem, obseruemus, quæso, quinam ignis ex accensa pice proueniat, & videbimus eum tetra quadam obscuritate flammantem, ita vt horrorem prospicientibus incutiat. Piceam igitur hanc nubem appellat, vt tetrum, lurìdum, horridum ostendat ignis simul, ac fumi commixtum hunc Nimbum, qui fœdat nube diem.

NVNC LACESSIT ASTRA MOTIBVS TERRIFICIS. *Molibus*; non *motibus* legit hoc loco Heinsius, cum Puteano, vt ipse ait: & rationem affert, quia scilicet de molaribus agar saxis, qui ex Ætna prosiliunt, & citat Scuerum in Ætna dicentem: *Pelluntur vastæ glomeratis molibus arenæ*
Flagrantes properant moles &c.
& Virgilium Æn. 3. paria ijs habentem sic;
Interdum scopulos auulsaq; viscera montis
Erigit eructans; liquefactaq; saxa sub auras
Cum gemitu glomerat; fundoq; exæstuat imo.
Non improbo equidem lectionem Heinsij; sed quia minus aptam arbitror ad eruditionem Poetæ ostendendam, cuius in more semper fuerit, vt sæpè adnotauimus, plura vnico verbo complecti, eam non sequor, sed vulgatam, quæ eumdem effectum ab Heinsio commemoratum, & quid ampliùs etiam includit, vt ex sequenti nostra explicatione patebit.

Attingit itaq; Poeta hic sub altero *Nunc* temporis itidem distributiuo duos alios effectus eiusdem montis per Isteron proteron hic positos, vt supra dicebamus. Primus autem horum effectuum est ingens montis fragor, quo tonitrua videtur imitari: secundus verò vehementis est molarium saxorum eiaculatio, quæ, quasi euibrata fulmina tonitrui fragorem subsequuntur. Ideo inquit Poeta *nunc*, hoc est alio instanti temporis.

LACESSIT. Lacessere idem est, ac *irritare, incitare*, & *in bellum*, seù *in experimentum virium prouocare*. Lacessit igitur Mons astra primò, quia, dum tonitrua, & fulmina, suis motibus, imitatur, Cœlum ipsum videtur in experimentum virium prouocare, vt secum de palma decertet incutiendi terroris, excidiorumq; patrandorum: secundò, quia, cum huiusmodi motus ex Enceladi Busto proueniant, videtur Enceladus ipse, rebellanti adhuc ceruice, montes iterum in Cœlum contorquere, adeoq; vera in se iterum, iterumque fulmina prouocare. Ideo *lacessit*

ASTRA. Ponitur hic res possessa pro Possessore, nempè *Astra* pro *Ioue astrorum possessore, ac dominatore*; si mauis dicere iuxta Astrologos, Astrorum influxus maximam vim habere in tempestates excitandas, in tonitrua, in fulmina &c. atq; ideò Astra lacessi à Monte dicta, quasi mons Astra incitet ad experiendum, num plus virium habeant eorum influxus in huiusmodi monstra, an cedere debeant occultis illis viribus, quibus hæc omnia concitat mons ipse; & ita hoc secundum ad naturam montis referes, primum verò ad Enceladi Bustum.

MOTIBVS TERRIFICIS. Motus dupliciter intelligi potest vel propriè scilicet, vel translatè. Si propriè sumatur; *motus*, secundùm Phylosophos, *est actus entis in potentia prout in potentia*, & est actio illa, qua quis, vel ex se ipso, vel per impulsum ab alio receptum mouetur. Secundò tamen potest translatè, ita vt significet quamdam perturbationem, vel in se ipso conceptam, vel alteri iniectam. Vtraq; acceptio optimè cadit hic: nam certè fragor Ætnæ non sine motu ipsius Ætnæ fit; cum, in huiusmodi exhalationibus eijciendis, semper horrendis terræ motibus concutiatur iuxta supra cit. Virg. locum.

. . . . . *Horrificis iuxta tonat Ætna ruinis*,

deindè ipsa euibratio ignium, saxorumq; per motum localem propriissimè dictum, profecto fit; & ideo *motibus* hisce videlicet molarium expulsiuis, & impulsiuis lacessit astra. Item secunda conuenit acceptio motus; nam, cum fœdat nube Diem, videtur astra ipsa immissis perturbationibus agitare, quasi vereantur astra, ne & ipsa ruinis inuoluantur; Deniq; perturbatio, & terror incuti insinuatur eidem Ioui astrorum dominatori, ne iterum prælia instauret Enceladus, & Deos iterum profugos persequatur. Ideò *lacessit astra motibus terrificis*; nam terrificum dicitur quod terrorem in alijs producit.

ET NVTRIT INCENDIA &c. Sine pabulo ignem in terris non detineri, certissimum est; quotiescumq; enim materia deficit, qua detineatur, auolat ille, & ad sphœram conuolat suam. Ideò Poeta Ætnæ ignibus materiam tribuit, & quidem nutritiuam, vt in memoriam reuocet eorum sententiam Phylosophorum, qui dixerunt, ignem animal esse, & materia ipsa combustibili enutriri. Ideo nutrit, inquit,

INCENDIA. Non dixit autem simpliciter *ignes*, sed *incendia*; ad ostendendam vim ignis in Ætna maximam asseruari; quælibet enim scintilla ignis profectò est; & parua sæpè scintilla magnum suscitat incendium; sed non est ipsa formaliter incendium, quod propriè in maxima flammarum copia consistit; vt igitur inexhaustas Ætnæ flammas ostenderet, iuxta dicta, appositè inquit *montis nutrit*. Quod si quæras, quænam assignetur incendiorum nutritiua materia, iam innuit Vates inexhaustum sulphur. Sed audi quid ad præsignatam hoc ipso addiderit loco.

DAMNIS SVIS: Subijciens, vt ostendat, ipsa montis viscera in ignis pabulum cedere. Sulphurea porrò viscera huius montis esse volunt, ideòq; fouendo igni maximè idonea; quarè Vatis à materia ignis iam supra assignata non hercle hic discedit, sed de consequenti ostendit, ignem à monte sulphureo alimento enutriri, damnis suis, nempe ipsiusmet montis; nam, quoties conceptos ignes eructat, ac eiusdem vi molares euibrat lapides, partes illæ sunt ipsius montis, quæ ab ipso euelluntur, ac proijciuntur, atq; adeò damnis suis incendia nutrit.

SED QVAMVIS &c. Portentis iam enarratis nouum attexit prodigium eruditissimus Vates, niuem videlicet flammis, intacto prorsus candore, copulatam. In quo licet aduertere subtilissimum Auctoris ingenium, qui non quasi incidenter, vel vt historicum hic gerat rem, vt pure se habet, enarrando, prodigium istud innectit, sed vt hoc quasi Hieroglyphico, duplicis capaci interpretationis, & cur Ceres Siciliam delegerit *ingenio confisa loci*, ostendat; & quomodo *cæca futuri* in interpretatione symboli errauerit, *fisa nec natam lateribus committens eludam*. Hæc omnia enim, quæ supra sparsim docuerat, vnico hoc emblemate, miram in modum, colligit, & confirmat. Quis enim non coniiceret virginitatis candorem illibatè seruandum eo in loco, vbi, piceis inferorum incendijs obuallatæ, intactæ tamen niues perseuerant; & lambit contiguas innoxia flamma pruinas? Videbatur mons ille Ægyptijs characteribus insignitus tacite

submurmurare: *feruentis vtcumque profani amoris incendia, pudoreeia niuibus hic cadens in obsequium; nec inficere audebunt candorem Æmatis commissum laribus custodiendum.* Certè ad hæc ipsa respiciens nostris etiam hisce temporibus eruditissimus Abbas Picinellus Mundi sui symbolici lib. 2. cap. 31. impudici Amantis, nil contra Amasiæ honestatem inventare audentis, Impresiam Ætnæum erexit montem cum epigraphe *Gelado tutto fuor, mà dentro ei bolle*; quod & expressum antea edocet à Hieronymo de Preris, qui de se ipso hæc ait:

> *Pur nel silentio e miei pensieri ascondo,*
> *Vivo penando, e'n lagrimar mi sfaccio;*
> *E moro alla speranze, al duol rinasce.*
> *Sol di pensiers, e di sospir mi pasco:*
> *E, serbando il mio duol chiuso, e profondo,*
> *Dentro son tutto fuoco, e fuori vn giaccio &c.*

Quarè nil mirum, si his ipsis commota Ceres *ingenio confisa loci*, Siciliam filiæ delegerit contutandæ. Sed *heu caeca futuri*, quæ non viderit, immò, hoc ipso emblemmate, expressa connubialis tœdæ præsagia. Mons enim, intactas flammis copulans, perpetuo fœdere, niues, quid aliud verè innueret, quam Diti flammarum subterranearum principi virginalem Proserpinæ candorem, æterno maritali fœdere consociandum? Certè hoc ipsum nouit Aresius relatus ab Albate cit. Ætnam enim in symbolum damnatæ animæ erexit cum lemmate *Æstu, & Gelu*. Cœca igitur Ceres, quæ tàm aperta omnia, iuxta propria potius vota, quam iuxta veritatem præsagij fuerit interpretata; sicq; ijs ipsis, quibus confidebat, decepta, *Insidis natam Laribus commisit alendam*. Nota, quanta artificij perspicacitate procedat insignis Auctor, dum nos verborum explicationem prosequimur.

SED. Particula, hoc loco, est ad diuersa transeuntis; nempè ab effectu erumpentis incendij ad effectum oppositum circumfusæ niuis conseruandæ, ne flammis labefactetur.

QVAMVIS. Vim habet hic particulæ exceptiuæ quidem, sed incassum exceptiuæ: idem enim sonat, ac *non obstante quod &c.* vbi vides notatam exceptionem quæ obstare deberet niuium conseruationi, sed quæ non obstet tamen ne conseruentur.

FERVENS. Participium est à *Ferueo* deductum. Feruēre autem, vt etiam alibi diximus, est *ex supposito igne incalescere*: sicq; feruēre dicitur aqua, quæ supposito igne commouetur, & agitatur ebulliens. Dicitur itaq; feruens Ætna, vt ostendatur calore adeò affectus, vt vere ebulliens dici possit; ad hoc vt subinde magis prodigiosa appareat circumfusæ niuis conseruatio: atqui hunc ipsum feruorem non gregarium ponit, sed excessiuum, dum subdit:

NIMIO ÆSTV. Nimius enim idem est, ac *immodicus, intemperatus, immoderatus*; vno verbo *nimium* dicitur, quod modum omnem excedit. Ex quo liquet Ætnæum calorem in summo, &, si tantum liceat, supra summum à Poeta collocari: ideò *nimio æstu*: nam *æstus* non quicumq; calor est, sed calor excedens: ex quo notaueris duplici excessu Ætneum calorem insigniri, nempè excessu importato per substantiuum *æstus*, & excessu importato per adiectiuum *nimius*. Verum, quia ternarius numerus exquisitæ perfectionis numerus est, tertium Poeta superaddit excessum in subsequenti verbo

EXVBERET. Exuberare enim est quasi *ex vbertate redundare*: sicuti fontes nimio aquarum concursu exuberant, & superefluunt. Mensuram igitur caloris confertam, coagitatam, ac superaffluentem in sinu habere, hoc verbo indicatur Ætna; atq; adeò tertium hic libet excessum adnotare, vt pateat quod iam diximus, nempè Ætnæ calorem in summo, &, si tantum fieri posset, vltra summum, constitui. Nota insuper gradationem in verbis *feruens, exuberat, æstu nimio*, semper enim de verbo in verbum excessus crescit; sicut aqua ebulliens, crescente calore, magis, ac magis semper intumescit, exuberat, superefluit, ac præceps effunditur. Hæc autem adeò exagerat, vt opposita iuxta se posita magis elucescant, & prodigiosa magis appareant.

SCIT NIVIBVS &c. En prodigium illibatæ niuis, tam vasta obsequente caloris redundantia.

SCIT. *Scire*, rigorose loquendo, est *rem per causam cognoscere*. Quarè & Virg. Georg. 2. de sapientis fœlicitate, ait:

> *Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas,*
> *Atq; metus omnes, & inexorabile Fatum*
> *Subiecit pedibus: strepitumq; Acherontis auari.*

si hoc pacto & Ceres sciuisset, certè nec cœca futuri, nec infœlix prorsus fuisset. Verum *scientia* non adeò semper rigorose sumitur; sed significat interdum quamcumq; cognitionem, quæ circa rem aliquam practicè exercemur: ex quo factum vt aliqui scientiam diuidant in speculatiuam, & practicam, seu experimentalem. Quomodocumq; autem scientia sumatur; certum est verbum illud *scit*, hoc loco, per translationem vsurpari; nam scientia, quomodocumq; accepta est habitus intellectualis; consequenter incapax huius habitus est omne illud, in quo intellectiua facultas non sit: quarè certè mons nullius est capax scientiæ. Sed quia effectus, qui ab ipso monte procedunt, ita procedunt, vt videantur ex alicuius scientiæ directione procedere; hinc est vt scientia ipsi monti attribuatur, & quidem scientia non speculatiua, sed experimentalis, & practica, quæ constare debet præceptis nunquam fallentibus, & ad suum finem infallibiliter dirigentibus; vt profectò nunquam fallant montis huius incendia fidem, quam niuibus seruare consueuerunt. Ideò *scit*

SERVARE FIDEM. Tacitè hoc loco insinuat Poeta aliquod fœdus initum olim fuisse, in hoc monte, inter ignes, & niues, vt scilicet simul cohabitarent, nec alter ab altero lederetur: nam *seruare fidem* supponit *iam datam fuisse fidem*: fides autem datur, cum primò fœdera inter partes sanciuntur. Nec dicendum hoc temerè à Poeta supponi; nam quod per scientiam à posteriori, hoc est ab effectibus, colligitur, nunquam temere affirmatur. Ab effectibus vidit Vates nunquam niues ab igne, in hoc monte, licet alibi semper, violari, sed perpetuo hic fœdere consociari: quarè iure inferre potuit datam inuicem ab initio fidem, quæ perpetuò subindè seruetur: & argumentum sic potuit efformare ab effectu: *ex effectibus habemus confœderatos niuibus ignes? ergò dicendum hoc ex fœdere initio, & quod violare nefas sit prouenire*. Ideò inquit; *seruare fidem*, quod supponit dedisse fidem, *fidem enim dare est certis se obligare promissis; fidem verò seruare est datis iam sanctisq; stare promissis*.

PARITERQVE FAVILLIS &c. Attingit hic tacitè, sed allusiuè effectum antiperistasis, quo scilicet contraria contrarijs intenduntur magis, & ex circumobsistentia contrarij magis ad resistendum conualescunt: Sic aqua, in aere, ex circumobsistente calore conglaciatur ita, vt in grandines decidat conuersa: Sic vapor igneus ex circumobsistentia vaporis frigidi condensatur in fulmen &c. Quare videtur hic Poeta effectum conseruationis niuium in antiperistasim refundere, dum dicit, glaciem fauillis circumobsistentibus obdurescere. Et quidem; cum positus fuerit calor in summo ex vna parte contrarij; ex altera verò parte contrarij, nempè niuis, sit frigus in summo; si hæc contraria inuicem ponantur intra sphœram propriè actiuitatis, ex æquo decertabunt; atq; ideò, cum neutrum alteri cedat, non poterunt quin ad se ipsa contutanda magis ad resistentiam comparent vires, atq; adeò magis conseruentur, & resistendo obdurescant: nec videri hoc debet fabulosum, & confictum gratis; quandoquidem prodigiosa quotidie opera contemplamur in natura per antiperistasim perpetrata: atq; vt ex opposito paritatem desumamus exempli, cur nix non obdurescere magis possit ex circumobsistentia ignis, cum ignis magis inualescat circumobsistentibus aquis? Testatur hoc mons ille, quem egomet obuium vidi ex Vrbe Bononiensi per Alpes Florentiam versus iter habens, & qui vulgò dicitur *La Radicosa*. Hic ex laterali sui parte nocturno præcipuè tempore ignes euomit: cum autem sereno Cœlo nullæ decidunt pluuiæ remissior (vt ex incolis accepi) ignis erumpit: ast si, turbata Cœli facie decidant vndequaq; imbres, copiosior ignis exurgit. Mira sunt: sed modum operandi naturæ nequaquam transcendunt. Sed Dices, si niuium conseruationem in antiperistasim refundat Vates, quomodo non sibi ipsi contradicat, qui mox ante in quoddam initum fœdus retulerit? facilis tamen est responsio; nam primo quidem hoc ipsum à natura inditum fœdus est: secundo dicere possem eum primo loco vt Vatem loqui fabulosis causis inhærentem; secundo verò loco vt scientificum loqui veram effectuum causam attingentem.

PARITERQVE. Idem sonat, vt alibi diximus, ac *ex æquo*, seù *eodem modo æqualiter*. Particula verò *&* coniunctio hic discretiua est, vnum ab altero contrario secernens, & vnicuique proprium assignans effectum, & ideò etiam in subsequenti iteratur. Si tamen respectu effectuum connexorum consideretur certè eorum copulatiua est.

GLACIES. Aqua gelu concreta est *Glacies*, quasi *Gelacies*: cum verò niues nil aliud sint, quam aqua leuiter concreta, quæ subinde magis solidatur à frigore aeris circumambientis; hic Glaciei nomine nix ipsa intelligenda est, quæ per antiperistasim durior glacies efficitur. Ideò

DV-

DVRESCIT. *Durescere* est *durum fieri*, *consolidari*, & *roborari*: Glaciem autem non gregaria obduratione affici posse testantur Termodoontiacæ secures, quæ vix sufficiunt interdum ad disrumpendam Glaciei duritiem, qua fluuius Tanais obduratur, de quo lib. 2.

FAVILLIS. Notat causam crescentis in niue duritiei, nempè causam antiperisticam circumobsistentis ignis: Fauillas autem pro flammis, seù igne posuit, consequens scilicet pro antecedenti: nam fauilla, propriè loquendo, est *scintilla ab igne destituta*; immò & pro cinere ab igne relicto indiscriminatim sumitur. Si verò quis vellet cum Parrhasio per nomen fauillæ importari calidos cineres ex eruptione ignis se se niuibus commiscentes, easq; ferè obruentes, non obnuerem. Sed dicendum tunc erit non assignari causam antiperisticam principalem, sed aliam, quasi formalem; Verum prima nostra explicatio magis videtur cum antecedentibus congruere, admunus ad rem facere Parrhasianam expositionem existimauerim. Immò &, quæ sequuntur, videntur priori magis explicationi fauere, dum *secura* dicitur *Glacies* non *à cineribus*, sed *ab igneis vaporibus* persistere.

SECVRA. *Secura* dicitur, quasi *sine cura*, nam *securus* est idem, ac *curâ tranquillus*, *anxietate vacans*, *metu solutus*. Et nota hic obiter (vt proprietatem dignoscas locutionis) differentiam, quæ reperitur inter nomen *tutus*, & nomen *securus*: *tutus* enim dicitur, qui extra teli iactum, extra periculi aleam est constitutus, licet non omni fortassis adhuc timore destitutus: *securus* verò dicitur, qui etiam in ipso periculo positus omni vacat timore pereundi. Ideò igitur *Glacies secura* dicitur hic, quia, quamuis in periculo destructionis posita, destructionem non metuit ab igne circumfuso, qui *scit niuibus seruare fidem*. Et aduerte pulcherrimam illius epiteti translationem ab animato ad inanimatum. Hocq; ad Poetæ contextum congruenter. Verùm, si obseruemus constructionem illius adiectiui *secura*. quod hic cum genitiuo construitur, alteram illud suggeret significationem eruendam: *securus* enim, si cum genitiuo efferatur, idem est, ac *incuriosus*, seù *contemptor*, quod videtur quid magis esse, quam periculum imminens simpliciter non timere: quia tamen magis, & minus non variant speciem, nec potest quis periculum negligere, ac contemnere, ni timore vacuus existat, non libet à prima illius nominis explicatione, quæ vtramq; virtualiter continet recedere.

TANTI VAPORIS. Tantus idem est, ac *tam magnus*, *tam ingens*, *tam vastus*: ex quo vides, quam bene, per epitetum *Tanti* correspondeat Poeta illi augmento, & amplitudini, quam superius Ætnæis attribuerat ignibus. *Vapor* autem, si genericè sumatur, est tenuis cuiuscumque humoris exhalatio. Sed, præterquam quod per subiectam materiam, de qua agitur hic, ab illa generica significatione distrahitur, & contrahitur ad ignem, obseruo insuper, *vaporem* absolute dictum pro ipso igne, seù fumo ignito, positum fuisse à Principe Poetarum Æn. 5. dum incensas Troianorum naues describens hæc habet.

Sed non idcircò flammæ, atq; incendia vires
Indomitas posuere: vdo sub robore viuit
Stuppa vomens tardum fumum, lentusq; carinas
Est vapor; & toto descendit corpore pestis.

optimo igitur iure *vaporem* pro igne, seù, quod idem est, fumo ignito, hic posuit etiam Claud., ita vt idem fuerit dicere: *tanti secura vaporis*, ac dicere: secura tanti ignis, & incendij.

DEFENSA. Notat causam securitatis, quam refundit in ignotam frigoris, ac non satis perscrutabilem actiuitatem, qua durior semper efficeretur concretio: ideò *contra ignem defensa*, quod participium præteriti temporis passiuum est à verbo *defendo*, quod idem est, ac *tueor*, *protego*, *iniurias arceo*. *Defensa* igitur Glacies dicitur, idest à flammarum iniurijs reddita immunis.

ARCANO GELV. Adiectiuum nomen *Arcanus* à substantiuo *Arcanum*, atq; hoc ab *Arca*, seù ab *arcendo* deriuatur, eo quod, quæ in arca clausa sunt, ab omnium conspectu arceantur. *Arcanum* itaque *gelu* nuncupatur hic, quia, cum insitum naturæ sit, ac in eiusdem intimis reconditum penetralibus imperuium videtur esse humanis cognitionibus, quæ quamuis secreta valeant indagare naturæ, non tamen penetrare adeò possunt, vt claram de ijs possint reddere rationem. Ideò *arcanum*, idest occultum, & absconditum *Gelu*. Ponitur autem sæpè *Gelu* pro ipso frigore, ex quo *Gelu*, seù concretio aquæ progignitur; & quidem in hoc sensu positum hic fuisse non ambigo, posito effectu pro causa, vt mos est Poetarum: & quia non adeò facilè est reddere rationem, cur, & quomodo frigus ex circumobsistentia contrarij magis intendatur, præcipuè si hoc assequi conemur per causas à priori; ideò Arcanum dicitur.

FVMOQVE FIDELI. Attigit hic alteram antiperistasis causam; nam antiperistasis effectus semper ex duplici causa proueniunt, altera intrinseca rei, quæ per antiperistasim intenditur, & est ipsa rei natura, quæ semper inquirit conseruationem sui in quantum potest, & ideò totis viribus contrario semper resistit: altera verò extrinseca, nempè ipsa circumobsistentia contrarij, qua oppugnante efficitur, vt validiores obsessum contrarium exerat vires, vt se ipsum tueatur. Causam intrinsecam indicauit, cum dixit: *Defensa arcano gelu*; nunc causam aperit extrinsecam, nempè circumobsistentiam ignis, seù fumi igniti; nam flamma, & vapor igneus nil aliud tandem est, quam fumus accensus. Fidelem autem huiusmodi fumum appellat, ex eo quod niuibus fidem seruet vt dixerat; nam fidelis à seruata dicitur fide. *Fumoq; fideli*. Parce si iterum repeto, atq; in ijsdem verbis perpendendis iterum immoror; nam Auctoris nostri eruditio non potest obiter explicari. Licet igitur hæc verba considerauerim, vt concausam important antiperistasis; quia tamen cum subsequenti sensu disiuncti coniunguntur, seorsim etiam, & præcisa à significatione huiusmodi concausæ perpendi debent. Præter concausam itaque, quam vidimus importatam, significant hæc verba modum ex correspondenti oppositum modo, quo Poeta dixit, Glaciem igne obdurescere; atque adeò sub discretiuâ repetitâ particulâ *Et*, de qua iam supra diximus, collocantur. Quare sensus Poetæ erit ignem eodem modo se à niuibus tueri, quo niues ab igne immunes conseruantur; ac insuper eo pacto, quo niues intactæ persistunt, & flammam se continere ne niues lædat, vt sancita fœdera seruet illibata. Ideò *fumo fideli* inquit; idest *igneo quidem fumo*; *sed innoxio*, *ac non nocito*, *quippè*, *si tem seruante flamma*, *niues circumagit*. Sicut igitur niues, nil in flammam agentes, se tantum magis roborant, & tuentur; sic flamma adblandiri videtur, fumo niuibus fideli, ita vt nil agat in illas. Apposite autem id addit Vates; meminit enim decantatum illud in scholis, nempè quod omne agens agendo repatitur. quare si contrariorum alterutri actionem alteratiuam tribuisset, nouit etiam eamdem repassionem Agenti tribuendam, igitur ad tollendum schisma, ac fœdus, quod supposuerat, stabiliendum, ostendit amicitia potiùs, quam lite contraria illa penitus consociari. Immò, spectatâ suprapositâ particulâ *pariter*, quæ proportionem parallelam inter aliqua duo semper indicet assignandam; dicerem intelligendum esse, tanquam replicatum, per virtualem conduplicationem, carmen illud.

Arcano defensa gelu, fumoq; fideli.

ita vt sensus esset iste: eodem modo quo glacies durescit fauillis, & magis in suo esse roboratur.

Arcano defensa gelu, fumoq; fideli;

sic pariter Arcano defensa gelu, fumoque fideli flamma tuta remanet ab aquis, ne lædatur concretis: Sic enim & paritas studij in vtroq; contrario exprimitur circa fœdus seruandum; & paritas etiam antiperistasis in vtroque; nam sicuti glacies ex circumobsistente igne tamquam causa extrinseca, & innato frigore resistente, tamquam causa intrinseca, inualescit magis, & obdurescit, sic pariter vice versa ignis ex circumobsistentia niuis, quæ per *arcanum Gelu* exprimitur, tamquam causa extrinseca, & ex innato calore resistente, qui per *fumum fidelem* importatur, tamquam intrinseca incalescit magis, & roboratur; nil autem fidele magis naturæ, quam quod ab ipsa natura est: ideò fidelis fumus respectu flammæ, quam tuetur à contrario, & hoc iure naturæ; fidelis respectu niuis, & hoc ex vi fœderis iam suppositi, & per virtutem antiperisticam; Sic pariter fidele arcanum gelu respectu niuium, quas iure naturæ tuetur intrinsecè; fidele respectu flammæ ex vi eiusdem fœderis, & per eamdem virtutem antiperisticam. In quo exactissimam discernes hinc indè paritatem studij, ac fœderis seruatam fidem.

FLAMMA. Explicat hoc nomen, quinam fuerit sensus Poetæ, quoties fauillas, vaporem, fumum &c. ante oculos posuit, eum scilicet de formali igne locutum, vt sæpiùs supra explicauimus, nam *flamma*, nil aliud est tandem, quam *fumus accensus*, seù *ardens vapor*, qui *flamma* dicitur à græco φλέγω, quod latinè est *Ardeo*.

INNOXIA. Innoxium est, quod nemini, vel nullo modo nocet. Ideò *innoxia* dicitur flamma, quæ licet contraria, ac debitè niuibus applicata, eas tamen nullo modo lædat.

LAMBIT. *Lambere* est *lingua aliquid leniter lingere*, eo modo,

modo, quo canes, domino adblandientes, linguâ leuiter attingunt, quasi oscula libaturi. Hoc itaq. verbo appositè vtitur hoc loco Vates, quia, cum canis symbolum sit fidelitatis, congruum erat, vt actio fidelis flammæ, per verbum fidelitati canis adaptatum concinnè exprimeretur. Subindè hoc eodem verbo aptè insinuat, flammas illas adblandiri potiùs niuibus, quam nocere; ac tandem viuide admodum exprimit motum ignis, ad sphœram semper euolantis, qui quasi igneas in linguas diuisus delibare potiùs, quæ circumstent, videatur, quam ex professo illis mordicus incumbere; quod magis in casu nostro ex præsupposito iam fœdere seruandum fuit.

PRVINAS. Pruina, vulgò *Brina*, effectus niuium est; nam ex niue rores quidam producuntur, qui, à perurendis frugibus, *Pruinæ* dicuntur. Apparent hisce roribus interdum niues ipsæ, matutino ferè tempore, conspersæ ita, vt gemmeis eædem niues guttis exsudare videantur. Has itaq; pruinas intelligere, procul dubio, possumus pro niue positas, effectum videlicet pro causa, vt docet Parrhasius hic. Sed acutiùs, vt arbitror, insurgit Vates. Quarè, non per tropos, sed per proprietatem potiùs, ipsum, hoc loco, dixerim locutum; ita vt voluerit ostendere, tantam esse Ætnæi ignis erga niues appositas fidem, vt non solum ab ipsis niuibus lædendis abstineat; sed ne pruinales quidem rores, quibus nix appareat conspersa, lædere audeat; sicq. à minori ad maius deducendum reliquisse dixerim argumentum.

CONTIGVAS. Sicuti respectu agentium omnium, vt iam obiter adnotauimus, ad hoc vt vnum agat in aliud, necesse est, vt Passum sit intra sphœram agentis constitutum; sic respectu ignis certè requiritur approximatio rei combustibilis, vt in illam agat, & adeò requiritur, vt sit conditio, sine qua non ageret ignis. Vt igitur ostendat Poeta, Ætnæum ignem non cessare ab actione in niues ex deffectu approximationis, apposite illas approximatas exprimit, dum contiguas asserit: contigua enim ea dicuntur, inter quæ nihil mediat. Et aduerte obiter differentiam inter *continua*, & *contigua*; *continua* enim dicuntur, quæ, cum homogenea sint, & nihil medium intercedat, coalescunt in vnum: Sic duæ guttæ aquæ si ita approximentur, vt nil prorsus mediet inter ipsas, confunduntur inuicem, & in vnum coalescunt. At verò *contiguum* requirit, vt, quæ contigua sunt, etherogenea sint, vt aer, & terra, quæ licet nil medium intercedat, ita quidem cohærent, vt nihil magis, sed nunquam coalescunt in vnum, quia semper terminantur termino proprio. Contiguas igitur igni pruinas dixit Poeta, quia nihil quidem medium intercedat, sed nunquam tamen in vnum cum igne ipso coalescant, eo quia vtrumq; contiguum etherogeneum est, & termino proprio vallatum.

QVÆ SCOPVLOS &c. Se ipsum admiratione hic captum ostentat Vates, hærentemq; animo, dum prodigiosa hæc montis contemplatur portenta; ac denique tanta obuallatam dubietate, perplexamq; fuisse sui ipsius indicat mentem, vt non facilè tantorum motuum causam quærenti vera causa suppeditetur. Ideò & honestam ostentat dubitationem, & styli varietate fessum recreat auditorem, & dubitans per interrogationem stuporibus admixtam causas quæritat portentorum; ac subinde aliquorum subdit sententias: sed insolutam relinquit quæstionem, vt magis propriæ mentis ambiguitatem patefaciat.

QVÆ TORMENTA. Quæ particula interrogantis simul, & admirantis est, idem sonans, ac *Quali*; nam *Quæ* admirantis idem est, ac *quali*, *tormenta* verò nomen substantiuum est, cui per modum relatiui correspondeat præpositum *quæ*. Nec mirum si præponatur, cum de ratione relatiui sit, vt postponatur antecedenti; nam, cum in interrogatione, vt vidimus, significationem mutet *formalis relatiui* semper præponitur substantiuo, ad augendam vim interrogationis, præcipuè cum admirantis est. Porrò nomen *Tormenta* non significat hic animi, vel corporis cruciatum; sed *Tormentum* hoc loco sumitur, vt nomen aliquod genericum, quod conuenit omnium speciebus machinarum, quibus saxa, tela, sudes, & cætera huiusmodi rotantur, & contorquentur: sic *Bombarda* æneum hodie dicitur tormentum: sicq; olim Arietes, catapultæ, balistæ, ac similia bellorum machinamenta *tormenta bellica* dicebantur. Dum igitur *Quæ tormenta* inquit, idem est, ac si dixisset: *quæ machinæ*, *quæ moles occulsinæ*, *quæ instrumenta violenta*, secreto, & à posteriori tantum noto, impulsu.

ROTENT. *Rotans* reponit Heinsius, quam non improbo, sed aptiùs dubitandi dictum arbitror *rotent*, vt considerranti patet; nam maiorem videtur habere expressionem perplexitatis. Porrò *rotare* est *in modum rotæ versare*, ac tali circumrotatione aliquid euibrandum circumagere, & contorquere. Quod verbum eximiè indicat violentiam contorquentis: nil enim violentiùs impellitur, quam id, quod per præcedentem huiusmodi circumrotationem expellitur, vt apparet ex motu circulari fundæ, qua lapis circumagitur, & proijcitur: ratio autem phylosophica est, quia motus circularis, ex natura sua, quam maximè remouet, & expellit mobile à centro. Sed de his Phylos., & nos ipsi in Physicis nostris fusiùs, vbi de motu proiectorum agebamus: experientiam autem tantum hic indicasse sufficiat, vt noueris, quam aptè Vates vsus sit verbo illo *rotent*, & non potiùs simpliciter dixerit: *euibrent*, vel *expellant*, vel *iaculantur*.

SCOPVLOS. Scopulus quid sit iam diximus ad Carm. *In medio scopulos &c.* vbi etiam notauimus translatitiè hoc nomen vsurpari ad significanda saxa vastæ adeò molis, vt montis euulsæ partes dici possint; quod & hic dicendum.

QVÆ TANTA VIS. Quod spectat ad particulam *quæ*, vide in præcedenti dicta; nam eadem est ratio. Item de adiectiuo *tanta* iam dixi idem esse, ac tam magna, tam vehemens &c. *vis* autem hic idem sonat, ac *violentia*, seù violentus vigor.

GLOMERET CAVERNAS. *Glomerare* est *complicare*, & *in globi speciem disponere*, eo modo, quo quis filum in globi figuram conuoluit. Ea igitur, magna quidem, sed occulta, vis, quæ in visceribus Ætnæ progenita, ex verbis Poetæ denotatur, dum viscera montis diuellit, & in apertos rotans explodit campos, nouas semper aggerat cauernis cauernas, sicq; dum modo superiùs, modo inferiùs, modo ad latus &c. nouas efficit exeso in monte cauernas, videtur cauernis cauernas implicare, easq; labyrinteis fere nexibus in globi formam complicare. Ideò aptè Poeta vtitur verbo *Glomeret*. Video Heinsium legentem *Glomerat*, & inferiùs *ruit* pro *ruat*. Sed idem dicendum quod diximus ad verbum *rotent*, cuius ipse loco *rotans*, legebat. Adde autem, ad intelligentiam verbi *Glomeret*, *vim* eamdem descriptam fuisse *rotantem*. ex quo facilè intelligas, vim illam se ipsam priùs, per viscera montis cauernosa, summo impetu circumagere, & labyrinteis flexibus modo hìc, modo illùc, se ipsam contorquere, donec, aliqua montis parte debilitata, eam secum trahat, ac rotet, ac sursum deniq; violentissimè contorqueat. Ideò *quæ vis glomeret* inquit, vt ostendat vim illam eumdem effectum efficere, in montis cauernis, ac faciunt in vtero hominis dolores illi, qui *tormina* dicuntur; sicut enim ex ijs oritur vehemens adeò intestinorum conuulsio, vt videantur intestina ipsa in modum fili contorqueri, & in globulum conuolui; ita impetu suo vis illa, montis, vt ita dicam, torminosa, cauernas eiusdem montis contorquet, exagitat, excruciat; &, sicut tormina semper ad intestinorum expulsionem cogere videntur, sic vis illa nequaquam cessat cauernas contorquere, donec auulsa montis viscera expellantur. *Cauernæ* autem quid sint, satis notum arbitror; sunt enim cauitates, & antra subterranea, vel ab ipsa natura, vel ab aliquo violenter operante excauata. Quarè non in his immoror.

QVO FONTE RVAT &c. Ab admiratione ingentium, quæ expelluntur, saxorum, vi quidem occulta, sed vehementissima, transit in admirationem ignis perpetuò erumpentis; & per interrogationem admirationi admixtam, vt supra, quærit, quis sibi reuelare nouerit, vndè tanta vis ignis erumpere possit ex monte. Et aduerte, quod licet perpetuus dicatur Ætnæ ignis, non ideò dicitur, quia eiusdem perpetua, hoc est sine vlla intermissione semper adsit eruptio; sed quia licet interdum quiescat, nunquam tamen omninò deficit, ac totaliter cessat, ita vt non in posterum ampliùs alia sit eruptio metuenda, semper enim incendia nutrit, licet non assiduè euomat. Ideò *Quo fonte* inquit. De particula autem *quo* eodem modo differendum, ac de particulis *Quæ scopulos &c. Quæ vis &c.* de quibus supra. Quo

FONTE. *Fons* pro eodem sumitur, ac *caput*, *origo*, *principiumq;* rei alicuius; & propriè de prima aliqua aquarum enascentium scaturigine dicitur, vt patet ex nominis deriuatione, qua fons à fundendo dicitur; eo quod aquas effundat. Verùm translatiuè sumitur pro cuiuscumq; rei origine, vt profectò Poeta hic *fontis nomine* originem designat Ætnæi ignis, quam occultam nouerit, & quænam, ac qualis sit mirabundus exquirit. Sanè autem ingeniosissimè metaphoram fontis adhibet; nam sicuti fons perpetua est aquarum scaturigo, ita, cum inexhaustus sit Ætnæ ignis, fontem habere perennem iure censetur,

RVAT.

RVAT. Ruere idem est, ac *præcipitanter cadere*, seù *maxima impetu exsilire*, eo modo, quo fluuiatiles aquæ ex fontibus, edito in loco positis, effusè dum exeunt, per subiectas rupes præcipitanter decurrunt: Ex hoc autem vides, quam artificiosè Poeta vsus fuerit verbo *ruat* ad exprimendum impetum, vehementiam, & affluentiam, qua Ætnæus è summo ignis erumpat.

VVLCANIVS IGNIS. *Vulcanius Amnis* legit Heinsius, atq; ita omninò legendum contendit: ad roborandum autem opinionem exempla plurium adducit Auctorum, & primo quidem Seuerum citat in Ætna sic differentem.

Donec confluuio reuolutae æstibus Amnis
Exilit, atq; furens tota vomit igneus Ætna.

Secundo Senecam adducit in Hyppol. *Qualis Ætnæo vapor*
Exundat antro &c.

Tertio Lucanum lib. 7. *Cum terra cauernas*
Egerit, & torrens in campos defluit Ætna.

Quarto deniq; Græcos complures, aliosq; latinos profert, quos videat apud ipsum curiosus.

Equidem eruditissimam esse Heinsianam lectionem non inficior; optima est, consona est, elegantissima est, &, vt fatear, vulgatâ longè excellentior est. Nam sicuti metaphora fontis initium scriptioni dedit, sic per metaphoram fluminis eam claudi congruentius fuit. Attamen quia vulgata, quam nos cum Parrhasio sequimur, videtur importare non minorem eruditionem, sed clariori stylo expressam; ideò Heinsium non improbantes, sed immò collaudantes, vulgatam explicamus. Et profectò *Vulcanius Amnis*, torrentem ignis significat: sed in vulgata nostra, & ignis adest aperte, & eruditione non caret adiectiuum *Vulcanius*, quod certè nomen est á Vulcano deductum; eo quod Vulcanus ab antiquis Deus ignis præses habitus fuerit, vndè & Vulcanus dictus quasi *canus per aerem volitans*. Quarè ignis qui Vulcano semper sacer fuerit, iure *Vulcanius* dicitur. Sed hæc nobis, atq; Heinsio communia. Alia hic potissima adest ratio, cur Ætnæus præcipue ignis *Vulcanius* appelletur; & illa eadem est, quam retulimus ad Carm. *Quod non Cyclopea tela &c.* nempè creditum ab antiquis omninò fuisse Vulcani officinam in Ætna monte constitutam, ibiq; Vulcanum fabrilibus per ignem operibus desudasse: ideò potissimo iure Ignis Ætnæus quasi ex illius officinæ fornaculis eductus Vulcanius appellari non potest solum, sed & debet. Vides, in Heinsiana lectione, adiectiuum *Vulcanius* vim tantum habiturum notæ differentialis, quo substantiuum amnis contrahatur ad significandum ignem; in nostra verò vim habere in mentem reducendi ipsam Vulcani officinam in Ætna positam, & ex eiusdem fornacibus ignem erumpentem.

SIVE QVOD OBIICIBVS &c. Geminas affert causas, quæ assignari solent, tamquam certæ eorum origines motuum, quibus *astra lacessit* Ætna. Et primam quidem á subterraneis ventis desumit; alteram verò ab interclusis Oceani aquis; sed ita tamen, vt neutram affirmet absolutè; nec enim audacter adeò insurgere voluit, vt Virg. in Ætna (si tamen Virg. est illud opus, & non potiùs ab incerto Auctore Virgilio adscriptus) vbi hæc habentur.

In verò mihi cura: tenam quo feruida motu
Æstuet Ætna, nouosq; rapax sibi congerat ignes &c.

& quidem, cum, in tam reconditis arcanis, rem expedire, non facilis adeò indaginis sit, temerarium videtur veram afferendi causam sibi ipsi facultatem arrogare, & tutiùs semper videbitur aliorum dicta referre, quam certam aliquam sententiam definire.

SIVE. Particula disiunctiua est, alteram ex necesse requirens disiunctiuam, quæ subsequatur, ad hoc, vt vnumquodque ex membris, quæ sub disiunctione ponuntur, per propriam disiunctiuam particulam designetur. Propositiones autem, quæ sub tali disiunctione enunciantur, & disiunctiuæ idcircò dicuntur, hoc proprium habent, vt nil determinatè affirment, præcipue si per modum coniunctiuum efformentur, vt docent Summulistæ communiter, & ideò diximus quæstionem à Poeta indecisam relinqui.

QVOD. Coniunctio causalis est, idem sonans, ac *quia*. Quarè dum inquit Poeta: *Siuè quod*; sensus idem est, ac si diceret: *Vel causa sit quia &c.*

VENTVS. Ventorum materiam esse exhalationem calidam, & siccam, ex terra resolutam, definit Aristot. 2. Metheor. Ex cuius sententia patet, ventos nil aliud esse, quam *exhalationes calidas, & siccas, à terra resolutas, cum aliqua cælesti virtute compositas*. Pro intelligentia notandum ex eodem Arist. ibi, duplicem esse exhalationem; alteram humidam, alteram siccam; quæ tamen ita commixtæ sunt, vt nunquam humida sine admixtione siccæ, vel sicca sine admixtione humidæ procedat. Verum humida simpliciter dicitur ea, quæ humiditatem possidet ad prædominium siccitatis: & vice versa sicca simpliciter dicitur, quæ siccitate gaudet ad prædominium humiditatis. Quæ humida simpliciter dicitur, vt plurimum aquea est; & vi solis in sublime attracta in pluuias decidit conuersa. Quæ simpliciter sicca dicitur terrea est; & vi solis in sublime elata ignitas sæpè impressiones ex accensione efficit sui. Sic ex aquea exhalatione pluuiæ fiunt: ex terrea verò sicca, & calida, dum attollitur, ventus dicitur confieri, & existere. Hanc duplicem exhalationem, quarum, quæ sicca est, *spiritus*, hoc est *ventus* fit, quæ verò humida est, *vapor*, seù *aqueus humor* fit, tradiderat etiam idem Arist. Metheor. pri., & *aqueam* esse exhalationem, quæ *vapor* dicitur; *terream* verò quæ *spiritus*, seù *vapor fumidus* dicitur, edocuerat. His positis ad intermissam redeo explicationem. Duorum, & quidem principalium effectuum causa indaganda hic fuerat á Vate, nempè concepti, erumpentisq; incendij, & euibrationis molarium lapidum, ac subinde inquirenda erat causa terræ motuum, ac sonitruum tonitrua imitantium, quos ab eodem monte prouenire iam vidimus. Horum omnium igitur effectuum causam, iuxta Arist. sententiam refundi innuit in ventum, seù spiritum, vel exhalationem calidam, & siccam, aut, si mauis ita appellari, in vaporem fumidum, quæ tandem omnia idem cum vento esse censentur. Dixi: *iuxta Arist. sententiam*; nam hæc expresse apud ipsum 2. Metheor. habentur; *quoniam autem constat, & ab humida, & à sicca exhalationem reddi, oportere, terræ motus, cum hæc sint, fiant, necesse est. Est enim terra per se quidem sicca; ob imbres autem multum in se habet humorem, ita vt, & à sole, & ab igne, quem continet* (concedit enim Arist. subterraneos ignes, de quibus nos alibi disseruimus) *calefacta multum spiritus extra, intraq; gignatur: atq; is interdum quidem totus extra fluit, interdum verò totus intra; nonnunquam etiam distribuuntur. Si igitur hoc habere aliter non potest, id, quod sequitur, considerandum est, quodnam videlicet corporum mouendi vim maxima habeat: id enim, quod longissimè progredi aptum, atque vehementissimum est, maximè tale sit, necesse est: ac vehementissimum quidem necessario est, quod celerrimè fertur, quippè quod ob celeritatem vehementer percutiat; longissimè autem progredi aptum est, quod per totum transire maximè potest; atque hoc est, quod tenuissimum est. Itaque si spiritus naturâ huiusmodi est, maximà omnium corporum mouendi vim spiritus habebit. Nam & ignis, quando cum spiritu fuerit, flamma efficitur, & celeriter fertur. Non igitur aqua, aut terra causa motus erit, sed spiritus &c.* Ex quibus patet, causam terræ motus apertè ab Aristotile refundi in spiritus intra terræ cauernas tumultuantes, quod idem est, ac refundi in subterraneos ventos, iuxta id, quod innuit Claudianus. Vento certe nil penetrabiliùs, nil celeriùs, nil violentiùs, vt per se patet. Cum igitur ventus in subterraneis cauernis, quasi clauso quodam carcere detineatur semper ex natura sua aditum perquirens ad auras, in motu perpetuo est, omnisq; in fugam spiritus enititur, quam cum ex oppositis terrarum compagibus aliqui prohibeatur, tanto oritur conatu, vt terram ipsam ingenti motu concutiat, donec, disruptis aliqua ex parte compagibus, in apertum prosiliat: maior autem, vel minor terræ motus fit, iuxta maiorem, vel minorem spiritus inclusi, ac se agitantis molem, & angustias; nam si spatium habeat, vt se per implexas terræ cauernas dilatare possit; & tantæ molis non sit, vt spatijs ipsis coangustetur, tunc agitatione illa sua non efficit terræ motum; sed obiecta verberans exesa claustra sonum elicit per scissuras refractus, ita vt tonitrua interdum imitari videatur. Ecce causam tonitruum, & terræ motuum, qui ex cauernoso Ætnæ sinu Insulam totam terrent, & concutiunt. Remanet, vt videamus quomodo possit idem ventus esse causa incendiorum, euibratorumq; saxorum. Et primò, quod ad suscitationem attinet incendiorum, memineris quæ de natura terræ deduximus ex Aristotile 2. Metheor. cit. nempè terram igni affinem esse, quippe quæ siccitate cum illo conueniat, quam ob causam terra in ignem facilè vertitur, solo frigore in calorem commutato, vt notat Franc. Vicomercatus in Commentarijs ad lib. Arist. cit., ac subinde in memoriam reuocaueris, quæ alibi diximus, nempè Siciliam cauernosam esse, ac sulphureis refertam venis, nec non bitumine affluentem. Quibus prænotatis, audies subindè Arist. 2. Metheor. cit. dicentem: *Etenim ignes in terra accensi hanc esse causam putandum est,*

cum

cum videlicet spiritus collisus inceditur, aere prius in partes exiguas denso. Quid clarius ex Arist. in hac materia haberi potuit? Ex subterraneo igitur vento, se se, inter impedientia obstacula, iterato impetu, collidente, ignis exoritur. Nec mirum; cum nouum non sit, motum esse causam caloris; calorem autem ignis excitatiuum: ex quo fit, vt ex sola vehementi attritione corporum aptorum ignis excitetur, vt patet interdum in axe curruum, circa quem dum vehementi motu rotæ circumuoluuntur, per assiduam attritionem, concipit ignem axis, & comburitur. Ex repercussione igitur venti, in obiectos silices vehementius iterata, ignis accenditur, cum ipse spiritus collisus in ignem desinat ex Aristotile cit. Excipitur autem ignis ille sulphureis venis, ac sulphurato exceptus in incendium excrescit; ac terra ipsa, quæ igni affinis est, & facile in ignem vertitur, incendium alitur, augeturque; cuius natura cum semper ad sphæram tendat, & præcipue à commixto spiritu concitata efficit, vt subterraneas indignatus cauernas, spiritus coniuratus, obstacula, ac repagula quæque disrumpat, ac disruptis fornacibus igneum in torrentem exurgat, & effluat. Hanc eandem opinionem Arist. sequitur Auctor operis, quod Virg. adscribitur, atq; Ætna inscribitur; dum hæc habet:

Præsto sunt operi ventorum examina semper &c.
Flammæ micat; latosq; ruens exundat in agros &c.

alimenta pariter ignis ex ipsa, quæ nos innuimus assignat Auctor idem, quem Seuerum fuisse arbitratur Heinsius, dum in eodem poemate hæc exarat.

Vritur assiduè calidus nunc sulphuris humor;
Nunc spissus crebro præbetur vimine succus:
Pingue bitumen adest: & quidquid comminus atrox
Irritat flammas, illius corporis Ætna est.

Ex hoc ipso facilis est solutio rotationis molarium lapidum. Quis enim nesciat, quantas excitent ruinas ignes illi, qui in subterraneis fornaculis (vulgò *mine*) nitrato puluere repletis à bellatoribus iniecti suffocantur? Nonne integros diuellunt montes, ne dum mœnia, ac turres, arcesque, alioquin inexpugnabiles, subuertant? Quis nesciat, ventorum violentiam vetustissimas quercus diuelli, ac turrium interdum euulsas moles per aerem asportari? An non violentior inclusus est ventus, quam liber in aperta decertans arena? En igitur causam, quam Ætnæi scopuli euellantur, rotentur, & quam altissime, ac longissimè proijciantur. Nam violentus ignis, violentissimo coniunctus spiritui, dum toto impetu erumpit, perfractos secum abripit, rotat, ac contorquet scopulos, non minus, ac tormentum Æneum vi ignis, ac spiritus inclusi, ferreos rotet globos, & violentissime contorqueat. Hoc autem ipsum asseruit, in Ætna sua incertus auctor cit. dum hæc habet:

Seu è peregrinis agitur, proprijsq; potentes
Coniurant animæ causis; illa impetus ignis
Et montis partes atras subuertit arenæ
Vastaq; concursu trepidantia saxa fragores;
Ardentesq; simul flammas, ac fulmina rumpunt.

His positis, facilior erit verborum Poetæ intelligentia, quam vt prosequamur monet occasio.

DISCVRRENS igitur *ventus* dicitur à Poeta; nam *discurrere*, à quo participium *discurrens*, idem est, ac *in diuersas partes currere; hùc, illùcq; sursum agitare:* quod aptissimè conuenit summæ ventorum mobilitati; & præcipue hoc loco, vbi attingenda fuerat causa accensionis ignis, & tormenta erant assignanda scopulos rotantia: nam sine hac crebra spiritus agitatione, ex qua vehemens repercussio sequatur, & refractio, ignis accendi nequit: nec sine hac venti circumuolutione saxa illa molaria rotari possent. necesse enim ad hoc est, vt ventus subterraneus exitum quærens non solum hùc, illucq; agitetur; sed more Circij rotetur in turbinem, vt vehementiori nisu, & viscera montis diuellat, & diuulsa rotet, & impellat rotata. Quis enim Circij violentiam, etiam in aperto non admiretur. Sua certe ista circumrotatione integra nauigia, suppositis aqueis columnis, vibrat in Cœlum; integras sæpe syluas secum trahit diuellens, ita vt nullus ventorum, in aperto, discurrentium magis sit Circio metuendus. Ast, si hoc in aperto, quid in Clauso, vbi experientiâ patet, maiorem semper ventorum exerceri violentiam? Experientiâ inquam patet; nam idem ventus, qui apertis in campis, vix Ethesiarum in morem crines vellicat, si in leptam parietibus viam spirantem experiamur, in Aquilonem assurgit, ita vt vix toto interdum corporis nisu contra niti valeamus. Ex quo valet argumentum à minori ad maius efformare; quo enim maioribus premitur angustijs magis sæuiet. Ideò *ventus discurrens* in Circium efformatus per antra, vt exitum sibi quoquo tandem modo patefaciat maxime *furit*.

OBICIBVS OPERTIS. Obex nil aliud est, quam impedimentum aliquod, seù obstaculum oppositum, quo aliquid detineatur; est autem nomen ab *obycio* deriuatum, quasi obiectu sui impetum frænet irruentis: ideò, seruata deriuatione; non *obicibus* scribunt Poetę plures, sed *obycibus*, vt hic positum inuenio à Parrhasio, Heinsio, & alijs. Verum quidem est, quod, & si *obicibus* scriberetur nullam puto tatem absurdum, nam Ectasis primam extenderet; immò collaudatum video hunc modum scribendi à disertissimo Prosodiaci iuris indagatore Ricciolio 6. sui operis parte. Quare non reprehendendos arbitror, qui *obicibus* hic scribunt, vt certe textus, quem præ manibus habeo, licet, vt præcitatis autoribus morem gererem *obycibus*, cum ipsis scripserim. *Opertus* autem, adiectiuum ab *operio* deriuatum, certè eandem cum primitiuo seruat significationem. *Operio* igitur duplicem habet significationem, nempè *tegere*, seù *celare*, vel *abscondere*: & *claudere*. Quarè *opertus* vel idem erit, ac *tectus*, *celatus*, *absconditus*: vel idem erit, ac *clausus*: (quidquid dixerit Heinsius, aut Clauerius, qui opertum, hoc est *male apertum* exponunt.) Vtraq; significatio optime quadrat huic loco; nam impedimenta illa, quæ subterraneis venti agitationibus obijciuntur; licet respectu venti occulta, & abscondita dici non possint: occulta tamen, celata, & abscondita absolute sunt respectu nostri, & respectu loci in quo sunt; nam cum in visceribus montis sint altissima mole depressa, & contecta, sane abscondita, & occulta perquirentibus sunt, præcipue cum, vt dixit Vates:

Ætnææ apices solo cognoscere visu
Non aditu tentare liceat.

Secundo loco, *opertus clausum* significat: sic: *vt vero abiero, operuere Ostium*, inquit Terent. Et in hac principaliter significatione vsum fuisse Poetam hoc participio *opertis* satis constat ex ipso contextu, & ex subiecta, de qua agit, materia; cum enim agat de ventis, prout terræ motum efficientibus, & in ignem ex collisione desinentibus, certum est huiusmodi ventos, vt diximus hæc efficere, eo quod, vndequaq; subterraneo carcere contra naturam inclusi, exitum sibi patefacere conentur; ergo signum est, obstacula, in quæ ventus impingit, vndequaq; clausa non minus esse, quam claudentia; *clausa*, inquam, idest exacte cohærentia, ita vt nullum ventus apertum aditum relinquant, sicuti clausæ fores nulli ingressum concedunt, vel egressum. Hanc igitur principalem, & ad rem necessariam significationem ingerere hic eruditissimus Poeta voluit, vt causam furentis spiritus, ac impetum, dum coercetur augentis attingeret; sed ita tamen, vt aliam, situm impedimentorum exprimentem non negligeret.

FVRIT. *Furere* est *vehementer irasci*, & præ iræ magnitudine furioso similem fieri, ac furijs agitari. Ventus igitur, obicibus vndequaq; clausus in visceribus montis, obicibus ipsis vehementer, si tantum licet, irascitur ita vt furioso similis fiat, ac conceptis furijs agitetur, quæ omnia, per audacem quidem, sed pulcherrimam translationem, vnico illo verbo *furit* transferuntur ad ventum interclusum. Sicut itaque furiosus cum furijs agitatur, locum tenere nescit, ac nulla vi coerceri potest, sed ferrea quamuis disrumpit vincula, ac postes etiam Æneos concutit, & confringit; aut insanas ipsas, quæ illum coerceant, diruit substructiones: ita ventus interclusus, ex circumobsistentia terrei, vel etiam marmorei Claustri prohibitus, ne, iuxta exigentiam naturæ, exeat in apertum, in se ipsum repulsus, & contortus exagitatur adeo, vt totam superpositam, ac circumquaq; oppositam terræ molem furiosus concutiat; ac sic terræ motus efficitur. Inde, adhuc succrescente furore, ex agitatione colliditur, atq; ex collisione in ignem vertitur. Quarè fragores illi, qui audiuntur, ex collisione oriuntur; ex igne autem succrescunt incendia, donec, insanâ vi, claustris superatis, & effractis, immania saxorum frusta, incendijs, fumo, fauillisq; commixta, circumrotentur, ac, summo impetu, eijciantur. Vide quanta, ac quanto spiritu, Vates, in vnico verbo *furit* ingeniose congesta, expresserit, vt terræ motus non cedat, terræ motum describens, & altiùs semper assurgat.

OFFENSO MEATV PER RIMOSA SAXA. Occurrit obiectioni, quæ hic fieri poterat hoc pacto: Si spiritus iste, saxeis, vt dicebatur, inclusus cauernis, adeò *furit*, eo quod obices adeò inuicem cohæreant, vt nullum illi exitum concedant, poterit quidem totum terræ motu montem quatere; sed nequaquam ex intercludente claustro dissolui,

nisi

nisi tanta vi assurgeret, vt totum solo montem disruptis æquaret cauernis; quod tamen nunquam accidit ex tot Ætnæ motibus, qui, tempore recurrente, sæpiùs iterantur. Quomodo igitur oon perpetuus est terræ motus, si nunquam spiritus e claustris exeat? Aut quomodo exit, si arcta adeò compage detinetur, absq; eo quod totum diruat montem, iq; fulamq; euertat? Occurrit, inquam, huic obiectioni, eamq; prænotatis diluit verbis: ad quorum intelligentiam, perpendendus est modus, quo marmoreæ moles in visceribus montium succrescunt, & agglutinantur, atq; inuicem compaginantur. Certum est igitur saxa, in visceribus montium, licet viua dicantur, non crescere per nutritionem, cum omninò non viuant, & consequenter nec possint habere actionem vitalem, qualis profectò, citra omnem controuersiam, nutritio est; sed crescere tantum per aggerationem, seù iuxta positionem partium, quæ inuicem agglutinantur, vt apparet sæpè ex venis saxa ipsa diuersimodè intersecantibus, ac facilem scissionem inter ipsas saxorum partes exhibentibus. Insuper montium cautes non adeò inter se exactè coagulantur, vt omnes in vnicam coeuntes cautem coalescant; sed, plures semper remanentes, ita disponuntur, vt altera alteri cohæreat, graciliori aliqua terra, nondum perfectè in saxum efformata, & quæ, interdum facilè dilabens, rimas aliquas inter cautem, & cautem relinquat; ita vt lapidicinas effodientes harum rimarum beneficio faciliùs marmora excauent, & diuellant, vt peritis in comperto est. Hoc posito. Saxea claustra spiritum includentia dicuntur vndequaq; clausa, non ex eo, quod nullis satiscant rimis; nam, si hoc esset, nec recipi intra illa spiritus potuisset; sed ex eo, quod eiusmodi rimulæ non sufficiant ad præbendum exitum vento, tota sui mole erumpere conanti. Quod vt apertiùs fiat exemplo, consideremus, quæso, experientiam, quam ex Amphora, obstricto collo, aquam includente conspicimus: licet enim paruulum illud orificium apertum sit; si amphora inuertatur, ita, vt orificium, rectâ lineâ, ad terram collineet, aqua illa, quæ in Amphora est, dum tota simul descendere nititur, sua ipsius mole impedita subsistit: & dum tota exire contendit, ne guttatim quidem valet exilire. Sic ventus ab extrinseco impellente compulsus, (puta ab æstu maris Insulam circumambientis, vt notat Parrhasius hic) à calore Solis extenuatus &c. recipitur quidem paulatim per pores terræ, ac per saxorum rimulas, per quas in cauernas terræ defertur. Verùm, cum partes ibi recepti spiritus, facta continuatione, in vnum coalescant per vnionem continuatiuam, robustiorem vim iam habentes, & à noua (quod naturale est) discontinuatione abhorrentes, tota sui mole, conantur erumpere; atq; ita, dum scissuras, & rimas nimia opprimunt mole, obstruunt potiùs, ac præcludunt, quam ad exitum patefaciant. Ideò ventus ita interclusus dicitur, vt nulla illi pateat ad exitum via. *Furit* itaque se agitans, vt viam reperiat, & adeò furit, vt terram concutiat, & contremiscere faciat; qua concussione, & tremore pars illa gracilioris terræ, quæ, inter saxum, & saxum, meatus obstruebat dilabitur; sicque, dilataris rimis, ventus, qui ex agitatione calorem, ex calore ignem, & extenuationem, seù dicamus rarefactionem, contraxerit, toto impetu rimas permeat, concutit, labefactat, atque, angustiarum impatiens, cantes à cautibus diuellit, auulsasq; secum trahit, ac rotat. Ideò inquit Vates

OFFENSO MEATV. *Offendere* enim est *aliquid, præter opinionem, inuenire*: seù *in aliquod incidere*: Quarè *offenso meatu* idem erit, ac *insperato, seù præter opinionem reperto meatu*; ita vt in illum incidat ventus, qui, desperato exitu, furijs agitabatur. Appositè autem dixit: *offenso*; non verò simpliciter *reperto*, aut *comperto*, quia, qui incidit in aliquid, lædere sæpè solet id, in quod incidit; ex quo factum est, vt *offendere* idem sit, ac *lædere*: quarè cum hic sermo sit de spiritu ita meatum reperiente, vt, in illum incidens, meatum ipsum summa afficiat læsione disrumpens, & disijciens, ideò *offenso meatu*. *Meatus* autem idem est, ac *via*: Sed dicitur tantum de via angustiori, & quæ vix capere possit permeantem, vt certè sunt pori, & rimulæ, de quibus supra. Ideò igitur *meatus* nomine vsus est hic Claudianus, vt ostenderet necessitatem violentiæ illius spiritus ad amplam, sibi dato meatu, viam patefaciendam: atq; vt indicaret quomodo ibi meatus esse queant.

PER RIMOSA SAXA: Subiungit ostendens, meatus rimis patefieri, eo pacto, quo nos supra explicuimus: *rimosus* enim à *rimis* dicitur, quasi *rimis crassus*, & *minutfestus*; ideò *rimosa saxa* dicuntur, vel quæ pumicea sunt, vel quæ his interiacentibus distinguuntur, vt de montium cautibus diximus. Per huiusmodi itaq; rimas meatu offenso, spiritus viam sibi ruinis extruit amplam, & violentos, quos diximus, motus illos, euaporationesq; igneas, nec non molarium efficit conuulsiones, rotationesque, ac vehementissimas eorumdem expulsiones.

DVM SCRVTATVR ITER &c. Cum omne agens agat propter finem; vel ille sit finis naturæ, vel finis particularis ab agente ipso intentus; assignanda fuit causa finalis tantæ agitationis, & motus, quo spiritus ille inclusus, & se ipsum agitet, & circa se posita exagitet: hanc autem refundit Poeta in libertatem, quam ex subterraneo carcere sibi adsciscere, intendit ventus; & in viam ad intentum necessario patefaciendam; quarum hæc finis secundarius est; illa primarius; nam libertas per se intenditur; via verò ad libertatem tantum in ordine ad ipsam libertatem intenditur.

DVM. Aduerb. temporis est, denotans continuationem illam temporis, quo aliqua actio sit, vulgò *mentre che*; *in tanto che*: eo tempore quo.

SCRVTATVR. *Scrutari* idem est, ac *perquirere*, seù *inuestigare*; sed vlteriùs diligentem quamdam solertiam, & curam, & anxietatem importat inuestigandi. Quarè optimè adaptatur incluso spiritui, cum spiritus totus semper in fugam sit, vt dicebamus; atq; adeò anxiè, assiduè, solerter viam semper inquirit ad fugam.

ITER. Abeundo *iter* dicitur: quarè *iter* propriè *via ipsa* non est, *qua itur*; licet interdum pro ipsa vsurpetur; sed est *ipsa profectio*, seù *ipse actus eundi*: & in hac proprijssima significatione assumitur hic; ita vt idem sit dicere: *scrutatur iter*, ac dicere: *summo studio, ac conatu molitur abire*. Si tamen *iter* pro *ipsa via* velis vsurpatum, non abnuerim, nam certè qui scrutatur abire, viam, quà abeat scrutari debet. Quare non incongruè dicetur Poeta vtramque amplexus significationem, more suo.

QVE. Pro *Et* particula coniunctiua est, finem mediatum, seù secundarium, iam expressum, cum fine immediato, & primario, de quo hic coniungens.

REPOSCENS. Particip. à verbo *Reposco*; quod ex *re*, & *posco* compositum idem est, ac *iterum iterumq; poscens*. Nil autem acutius hic dici poterat: nam *Poscere* est *postulare, quod sibi debitum est*: ideò alibi diximus, verbum *Posco* imperium potius, quam supplicationem importare; quod enim nobis debetur, iure, & consequenter imperiosè postulamus: *iterum* autem *poscere* est non solum, *quod nobis debitum est*, sed & *quod debitum est, & quod antea iure obtinebatur, & ab aliquo iniuriâ ereptum fuit, denuò postulare*. Propria, connaturalis, debita spiritui libertas est, quippè qui, cum maximè mobilis sit, exigit, longè, lateque, pro libito diuagari: cum verò in cauernis terræ constringitur, & saxeis claustris coercetur, libertas, quam prius habuerat, sibiq; debitam possederat, illi eripitur carceris iniuriosè angustijs detenta: Ideò *scrutatur iter; libertatemq; reposcens &c.*

LIBERTATEM. Libertas est naturalis facultas eius, quod cuique facere liber, nisi quod vi, aut iure prohibetur. Quarè libertas opponitur seruituti. Hic accipitur pro facultate quoquo versum, pro libito peruagandi, quam connaturalem esse spiritui iam vidimus, & quam libertatem illi adimunt saxea claustra, quibus includitur.

POPVLATVR. Consequens hoc est, necessario ex positis antecedentibus procedens: nam, si à natura insitum est legale illud axioma: *vim vi repellere licet*: connaturale spiritui esse debet, vt libertatem sibi debitam, ac vi surreptam, iterum maiori sibi vindicet vi; ideòque, cum spiritus pristinam sibi libertatem deposcat, eamq; opposita vi, saxea illa claustra contendant, consequens ex necesse est, vt spiritus vim vi repellat, atque, includentis damno, exitijsque, propriam sibi vindicet libertatem. Ideò *Populatur*, *Populari* enim est *deprædari, diripere, ruinisq; complere*. Cum igitur spiritus libertatem reposcens, dum vim oppositam expugnat, ruinis compleat detinentia claustra, visceraq; intercludentis montis diripiat, ac deprædari videatur, dum marmoreas moles longissimè abuehens abripit, iure dicitur *populari*: vulgò *metter à sacco*.

ANTRA PVTRIDA. Antrum idem est, ac *specus, cauerna, spelunca*. Hic propriè ponitur pro sinuosis illis cauitatibus, quibus ventum subterraneum detineri, iam diximus: *putrida* autem hæc antra dicuntur, per multiplicem translationem: nam propriè *putridum* dicitur, quod, ex insinuata corruptione, in putredinem resoluitur: quoniam verò, quæ iam computruerunt, nullo negotio disijciuntur, & corruunt, ideò, ad ostendendam facilitatem, qua vehemens ille spiritus hæc antra disijcit, *putrida* illa vocauit Poeta, idest *mucida*,

lida, ac mollior, vel ferè nullius resistentia contra tanti agentis violentiam: Secundo, quia Putrida facilè corruunt, corruentia antra *putrida* dicuntur; hoc est labefactata, ac fracta, impetu spiritus excutientis: Tertio, quæ putrida sunt exosa etiam redduntur: ideò *Antra putrida*, quia ventis exosa: Quarto dici potest effectum in causa positum: nam sicuti aquæ immobiles, ac stagnantes, in aliquo sinu detentæ facilè computrescunt; immò & homines ipsi videntur in fœtidis, ac tenebricosis carceribus computrescere; sic *Putrida* ea Antra dicuntur, quæ, carcerem spiritui obtendentia, conari videbantur, vt illic perpetuo inclusus computresceret spiritus. Deniq; ex rebus putridis fœtores exiliunt; Antra, quippè soli impervia, perpetuoq; situ squallentia, non potest quin graueolentem reddant fœtorem; ideò *Putrida*; & de Ætneis antris præcipuè loquendo, cum hæc sulphurea, ac bituminibus referta sint, atq; eo ipso quod ignefactus spiritus ea accenderit, fœtorem proculdubio ingentem emittentia. Vno verbo rem expedit Parrhasius inquiens: *Putrida*: hoc est *liquata*, & *in modum calcis excocta*. Hæc autem dicta sint, ne putridus in antris putidum videatur Vatis ingenium.

FLATIBVS MVLTIVAGIS. Flatus propriè *spiritus*, seù ventus est; sed *ventus, aut spiritus, qui ex ore aliquo cum impetu procedat*. Quia verò ventis corpus pictores effinxerunt, inflatisq; buccis spiritum furiosè emittentes pinxerunt; ideò Poeta his subterraneis ventis impetuosam hanc spirituum emissionem attribuit, cuius impetu, antra illa depastentur: & *multiuagis* inquit, vt iterum oculis subijciat agitationem illam, qua spiritus huiusmodi, assiduis fluxibus, ac refluxibus, discurrens agitatur, cauernæ latera impellens, ac collisus ignescens &c. ex quibus motibus portentosa illa, quæ iam memorauimus prodeant, Siciliam non solum Insulam, sed totum terrore orbem cumulantia.

SEV MARE &c. Per, correspondentem superiori, particulam discretiuam *seù*, transit ad obiter exprimendam alteram de terræ motibus sententiam, iuxta Democriti placita procedentem: & quia ex ijsdem ferè causis, vt doctè notat Torosinus de Metheor. cap. 4. procedere solent subterranei ignes, qui e montibus eructantur, à quibus terræ motus ipsi procedunt; hinc est, vt Poeta, indicatâ, iuxta sententiam Democriti, terræ motuum causâ, eidem attribuat efficientiam Ætnæi ignis. Democritus igitur, vt notat Arist. Metheor. 2. terræ motuum causam refundit in aquas: atq; hoc duplici explicat modo. Primus est, cum terræ concauitates, vel ex receptis, tamquam a spongia, pluuijs, vel ex naturali subterranea aquarum scaturigine, vel ex ipso mari per secretas fistulas immisso, plenæ iam aquis, turgentesq; redundant; nam tunc, inquit Democritus, si magni iterum ingruant imbres, qui in illas cauitates, vtpote iam plenas, excipi nequeant; tunc, inquam, imbribus illis vim inferentibus, & aquam illam, in concauitatibus iam conclusam, veluti coarctantibus, dum simul impellentes, repellentesq; decertant aquæ, terram eorum impetu concuti necesse est. Idem dic de alijs aquis vel ex fontibus, vel ex mari superuenientibus, & plenas iam cauitates impetentibus. Secundus modus, iuxta opinionem Democriti sic se habet. Positis cauitatibus aquarum copia repletis, vt supra; euenit interdum, vt, terram alibi vehementer exsiccari, contigerit, ita vt aquam è plenis locis, ad temperandam siccitatem, extinguendamq; sitim maxima attrahat auiditate; ex cuius vehementi attractione aqua ex loco ad locum cogitur irrumpere, & transmigrare. Talis autem motus, & irruptio aquæ non sine impetu fit, inquit Democritus, stante vehementia attractionis: quare impetu illo terra concutitur, & contremiscit. Videtur huic Democriti sententiæ fauere experientia ipsa; nam frequentiores, ac vehementiores terræ motus fieri assolent, vbi mare fluidum est, & regio fungosa, seù spongiosa, & cauernis plena, vt notat Arist. 2. Metheor. cit., cuius rei ratio hæc reddi potest à Democrito, quod scilicet terram maris vnda per fistulas quasdam subire videatur, sicq; cauitates illas aqueis humoribus repleri, quas dum repletas nouis mare conatur aquis ingurgitare, illa sequatur aquarum conflictio, de qua supra differuimus, ac inde terræ motus vel maior, vel minor, secundum maiorem, vel minorem aquarum impetum, & conflictionem. Pariter, conflictionem aquarum vehementissimam fieri, posse, ita vt vim ipsam interdum superet ventorum, videtur experientiâ comprobari; nam certum est, inter Eubœam Atticæ insulam, & Phocidem Bœotiæ partem, Euripum esse, septies die reciprocantem, ac nocte, tam rapida profectò conuersione, vt ventos, & nauigia ventis plena secum abstrahat in contrariam ventorum impulsui partem; atque ideò fortassis impelli potuit Democritus, vt crederet, ex hac ipsa aquarum conflictione ingentes oriri posse terræ motus. Improbat tamen Democriti sententiam de terræ motu ex aquis proueniente Arist. 2. Metheor. cit.; &, admissis suprapositis experientijs, adhuc causam terræ motuum in ventum aquas ipsas agitantem refundit. Sed, quoniam Auctor noster indecisam reliquit quæstionem, nec nostrum mehercule est eam decidere; quamuis Aristotelicam magis sententiam comprobemus. Ex ijsdem autem fere causis exoriri accensionem subterraneorum ignium, ex quibus terræ motus oriuntur, vt supra ex Torosino dicebamus, comprobari item videtur experientia: nam in citata Eubœa insula, ex testimonio Stratonis, cum terræ motus ingens exortus esset, non antea desijt, quam, in Lelanto campo, aperto telluris hiatu, igneus eruperit fluuius. Quarè, cum, iuxta Democritum, terræ motus causa esse dicatur aqua, nil mirum, si Poeta, in eamdem refundi posse ignium accensionem, insinuet, dum inquit: *Seu mare sulphureos ductum per viscera montis*
Oppressis ignescit aquis.

Verum hoc magis difficilè explicatu est: nam videtur apertè obstare Arist. 2. Metheor. cit., qui, de rebus agens, quæ cremari possunt, hæc habet expresse. *Et alia quidem cremari possunt, vt lignum, lana, os &c alia cremari non possunt, vt lapis, & Glacies*; & rationem inferiùs reddens inquit: *Quæ non habent humorem igne imbecilliorem, vel quæ habent vehementiorem, vt Glacies, cremari non possunt*. Ex quibus Arist. verbis concludit acutissimè Franciscus Vicomercatus eruditissimus Metheor. commentator, licet ignis ex humore alatur, non omnem humorem, ad ignes alendos, aptum esse: immò humorem igne valentiorem pernitiei potiùs ignis causam esse, quam vitæ; & exemplificans *talis est*, inquit, *aqueus humor: quarè rectè dicitur glacies cremari non posse; ex aqua enim, quæ in illam concreta est, tota constat*. Et inferius subdit: *flamma faciendæ ineptus est aqueus humor*. Quarè videtur, implicantiam in terminis importare, quod tamen fieri posse, non renuit Poeta, dum dicit, mare ignescere posse, non quidem definitiuè loquens, sed ad Democriti sententiam. Difficilè, inquam, explicatu hoc est. Verum, ne videatur Poeta acutissimus alioquin, & eruditissimus, adhæsisse, saltem quo ad probabilitatem credendam, sententiæ omninò improbabili, nostrum erit explicare, quomodo ex huiusmodi aquis possit ignis interdum excitari. Quod vt faciliùs assequamur; memineris primo, Claudianum, non de quacumq; aqua, sed de *aqua maris* locutum, cum insinuare videtur, aquam ignescere posse. Secundo memineris Mare salsum esse, atq; eadem de causa, qua salsum est, calidum esse; nam hæc maximè conferunt, ad propositam difficultatem enodandam. Cum igitur Arist. videatur asserere, vt de facto asserit, aqueum humorem ineptum esse, ad flammas excitandas, loquitur ille de humore aqueo purè elementari, vel de eo, qui, ob defæcatiorem naturam, maxime videtur ad puritatem elementaris accedere. Aqua autem maris non est purè elementaris; neq; enim, vt aliqui voluerunt, ipsum elementum aquæ est mare; sed potiùs excrementum quoddam est ex elementari aqua relictum in illa maxima terræ cauitate subsidens. Patet autem hoc clarissimè, & ad euidentiam; nam, si omnia flumina, ac fontes, vt communis est opinio, ex mare exeunt, vndè est, vt maris salsedinem non retineant? Certè hoc euenit, quia, ad hoc, vt maris aqua per poros terræ se insinuet, attenuari debet, & expurgari adeò, vt, quæ sola defæcatior est, per huiusmodi poros valeat penetrare: quare, quæ in mari remanet, fæx erit aquarum, & excrementum: insuper calore solis maxima semper vis aquei humoris ex mari attrahitur, & in altum subleuatur; Vapor autem huiusmodi, certum est, quod nihil aliud sit, quam purior, subtilior, & defæcatior aqua. Quarè, cum vndequaq; semper purior aqua abstrahatur, fæces tantum, & excrementa aquarum, nempè aquæ illæ, quæ caloris vi non satis concoqui, & secerni, ac eleuari, aut abstrahi non potuerunt, in ipso remanent mari; ex quo fit, vt aqua maris ingentia nauigiorum pondera faciliùs sustineat, quam aqua ingenua cuiuslibet fluminis; quia scilicet, vtpotè excrementitia, crassior est, consequenter difficiliùs cedens superimposito ponderi: hinc pariter est, vt homines faciliùs in fluuiali aqua mergantur, in marina difficiliùs; quia scilicet illa defæcatior faciliùs penetrat ad præcordia, hæc quia feculentior non adeò facilè. Est igitur mare excrementitia aquarum aggregatio. Porrò excrementum omne aliquid incoctum est; quod autem incoctum est, salsum etiam est. Patet hoc in ipsis excrementis humani corporis; nam vt

falsum est, & ea, quibus admiscetur, efficit salsa: ipsa autem vrina certè nil aliud est, quam excrementum dulcis potionis; calor enim naturalis, potionem, in ventriculo receptam, concoquens, partes subtiliores, & delęcatiores segregat à fęculentis partibus, illasq; in alimentum conuertit viuentis, has verò in vesicam depellit: idem dicendum de sudore à corporibus expulso, est enim excrementum incoctum cibi in alimentum vertendi, & salsum est: Idem dicendum de sale, ac de cineribus ex ligno, vel ex metallicis per Alchimistas eductis, quæ omnia excrementa sunt, & ideò salsa, vt experientiâ ipsa comprobatur. Hoc posito; inquirenda tandem est huius salsedinis causa; pro qua notandum, sapores omnes in admixtione humidi, & sicci constitutos esse; sed hoc à ceteris *salsum* differre, quod *siccum*, ex cuius admixtione existit, concoctum non est, nec caloris efficientia superatum: *humidum* autem solum nec salso, nec vllo alio sapore affici potest: ideò vrina, & sudor, quamuis soli *humores* videantur, aliquid tamen *sicci* habent admixtum, quod, concoctum cum non sit, vtrumq; salsum efficit: ac illud quidem in vrinarijs vasis subsidere cernitur, hoc autem in cute animalium densatur, si, postquam sudauerint, non egregiè tergantur linteo. Ipse igitur vrinæ humor, per se, salsus non est, sed ex siccarum, tenuiumq; partium admixtionem salsedinem acquirit. Cum igitur excrementorum salsedinis causa sit siccitas incocta, quæ ijs admiscetur; & Mare, ex dictis aquarum excrementum sit; patet, etiam salsedinem maris ex admixtione siccarum, incoctarumque partium prouenire: cum autem, quod siccum est, & excrementitium est, graue etiam sit; terreum hoc esse videtur. Verum, quia circa illud calor, vtcumque, egit, licet superare non potuerit, extenuauit tamen, & calidum reddidit. Quarè salsedo illa, quæ maris propria videtur, non ex alia tandem causa proueniet, quam ex plurimis exhalationibus terreis, cum ipsa aqua commixtis: cum autem exhalationem terream calidam ab extrinseco, nempè à calore, vt diximus, alterante, & siccam ex natura sua esse, viderimus; duo necessario sequuntur; Primum est, vt maris salsedo ex spiritibus igneis, qui partibus terreis aquæ maritimæ admixtis insident, proueniat; nam mordacitas salis ex igneo spiritu certè procedit. Secundum verò est, vt mare ipsum ex redundantia huiusmodi exhalationum terrearum, calidum ab extrinseco reddatur, ita vt aqua ideò maris minus apta sit ad restinguendum ignem, quam alia purior aqua, quod item experientiâ patet; & notat acutè hoc ipsum Vicomercatus cit. in 2. Metheor. His autem ex necesse prænotatis; redeo iam ad ostendendum, quomodo; licet ex aqua purè elementari, vel ad elementaris puritatem accedente, ignis, iuxta Arist., excitari non possit; hoc tamen possit, per aquam impuram, partibus terreis, igneisq. admixtam spiritibus, qualem, vt ex salsedine, & caliditate constat, aquam maris esse iam noscimus.

Penetrat igitur, per quasdam, quasi fistulas, vt dicebamus, hoc est per subterraneas terræ venas, ac latiores poros eusdem terræ aqua maris, & se se in sulphurea montis viscera insinuat: qua tamen penetratione aqua illa non defęcatur, cum non per subtilissimos vix permeet poros, sed per latiores, vt diximus, venas, seù fistulas; hoc est per quosdam, veluti artefactos aquæductus: Quibus certè Sicilia, quæ terra, de se, fistulosa, ac cauernosa est, vndequaque abundat. Hæc ipsa subindè aqua, excrementitia, fęculenta, pinguis, & crassa, transiens per loca sulphurea, & bituminosa, cuiusmodi esse vidimus Siciliæ terram, maiorem adhuc pinguedinem, crassitiem, & igneorum spirituum acquirit commixtionem; ex quo fit, vt, non solum minus apta reddatur ad extinguendum ignem, vt supra dicebamus, sed immò ad ignem excitandum disponatur; nam quod siccum est, & pingue, si calidum fiat, ignis facilè efficitur: huiusmodi autem fit aqua, quæ, modo dicto, pinguescit, necesse est, cum *pingue* nil aliud ex Aristotele sit, quam *siccum vndtuosum*. Hoc posito. Aqua illa maris in sulphureis illis, ac bituminosis recepta cauernis, non solum vi solis, calore suo, intima terræ viscera penetrantis; sed etiam subterraneorum ignium vi. & sulphuris item ignei admixtione, incalescit magis, ac concepti caloris virtute expelluntur adhuc, si quæ sint, partes puriores, & subtiliores aquæ elementaris, ita vt magis adhuc terrea, & sicca fiat, quæ remanet; Superueniente igitur noua vnda impellente, agitatur aqua iam inclusa; ac, dum aduenienti reluctatur, & in se ipsam conuertitur, refluo illo motu attenuatur, saxis allidrtur, & refrangitur, ita vt ex vehementi illa attritione, & collisione ignis excitetur, qui sulphure, & bitumine conceptus in incendium excrescit, & bituminosam illam, sulphuream, ac pinguem aquam depascit, ita vt igneum mare videatur ibi fluctuans torrere. Ex hoc incendio sequitur vt latera montis diuellantur, molaria rotentur &c. modo iam dicto. Hoc autem certè non excedit naturæ facultatem; nam, si experientiâ patet, ex collisione fluctuum maris Anchorarios funes accendi interdum, per antiperisticam actionem; quantò magis hoc fieri poterit in materia tot admixtionibus alterata, & disposita? Iam igitur Poetæ textum, in quo, his habitis, nulla inerit difficultas prosequamur.

SEV MARE. De particula disiunctiua *seu* satis dictum supra; *Mare*; idest *aqua maris*; nam totum pro parte ponitur.

DVCTVM. *Intromissum*, intellige autem, vel ab æstu, vel ab ipsa maris natura, quæ instabilis est, ac mobilis, semperq; per terræ rimas, ac scissuras se se sedulò insinuans &c.

PER VISCERA. Translatum hoc est idem significans, ac per *interiores partes*, quę quasi viscera sunt in vtero ipsius.

MONTIS SVLPHVREI. Per montem sulphureum Ætnam denotat; nam alibi vidimus sub hoc monte Enceladum positum sulphur inexhaustum eructare &c. Insuper sulphureum memorat montem, vt innuat, quomodo hoc sulphure commixta aqua facilè per collisionem accendi possit.

IGNESCIT. *Ignescere accendi* est, & *conflagrare*; atq; *in ignem conuerti*; nam, vt dicebamus, dum aqua illa ex collisione, & confractione, ignem excitat, qui materiam nactus sulphuream &c. longe lateq; grassatur ita, vt tota illa aqua talibus affecta alterationibus, vt supra in pabulum vertitur ignis. Ideò ignescit.

OPPRESSIS AQVIS. *Opprimere* interdum significat *claudere*: Sic apud Plaut. *Os comprime*: habetur. Quod si in hac significatione sumatur, facilis erit explicatio, cum de aquis concauitate subterranea inclusis sermo fit; idem enim erit dicere *oppressis aquis*, ac dicere: *clausis, & ab exitu prohibitis*; vndè oritur, vt, compressione ab extrinseco facta ab alijs superuenientibus aquis, vel, per antiperistasim, à frigore superueniente, vel ex æstuanti collisione incalescant, ebulliant, & ignem concipiant. Verum tardi nimis esset ingenij, tam obuiâ, ac tam gregariâ expositione, eleuatissimam, plenamq; splendidissimis luminibus, Poetæ mentem explicare *Opprimere* igitur idem est, ac *vincere, superare*, ac *victum, superatumque sub iugum in interitum mittere*. Quarè *oppressis aquis*, inquit Poeta, idest *superatis, deuictis, subactis*, ita vt, ad resistendum iam ineptæ, in pabulum cedant igni deuoranti, atq. adeò *intereant*; hoc est *essentiam deperdant aquarum*, dum in ignem vertuntur: *Oppressis*; idest *subactis aquis*, dum nimio calore superata earum frigiditas omninò expellitur, & consumitur, qua deperdita ipsa aquarum essentia pereat necesse est; & siccitate prædominante, ex introductione eiusdem caloris, humidum illud pingue vnctuosum &c. quod solum remanet, ex admixtione sulphuris, ac bituminis, magis ad destructionem iam conferat aquarum, quæ ideò iam non amplius aquæ, sed ignes sunt. Idcirco *oppressa* dicuntur *ignescere*. quasi inuita earum naturâ, per vim apertam superioris agentis, ignem induant, & intereant.

ET PONDERA LIBRAT. *Pondus* propriè est *grauitas res ponderosa*: quarè ponitur hic abstractum pro concreto, nempè *pondus* pro *re ponderosa*, seù *grauitas* pro *re graui*; ponitur etiam genus pro specie, nempè *Pondus* in genere pro saxis ponderosis, seù pro scopulis a monte diuulsis, quos supra dixerat, ab ignis impetu euibrari.

Librare autem idem est, ac *eiaculare*, seù *maxima aliquid vi iacere, & contorquere*. Ideò *librat pondera*; quia ignis violentia summo ea impetu rotat, & contorquet.

Si totam hanc Ætnæ descriptionem, eiusdemque montis prodigiorum, apparatum, & causas cuperes lirico metro italicis demandatam musis, consule Marinum equitem, qui hanc ad vnguem prosequitur in suo illo opusculo, quod inscribitur *La Sampogna* Idilio 5. vbi & ipse raptum describit Proserpinæ; cum enim opus celebre sit, & nulli vt arbitror ignotum, non hic putaui apponendum, vt satius breuitati consulerem. Curiosus auctorem adeat. Nosque aliquid ad mores pertinens obiter delibemus.

Sicuti superiùs dicebamus Enceladum damnati speciem referre; ita Ætnam imaginem dicere possumus inferorum, vbi scilicet damnati, à calore nimio ad frigus nimium transitum facere, coguntur, ne vlla ibi desit pœna, vllum absit tormentum. Seruat igitur, & ibi glaciei fidem ignis, sed in perniciem Enceladi damnati.

Verum quia hæc consideranda sunt, vt sedulò enitentur,

Ætna ipse nobis erit documentum, edocens, quam accuratè pericula euitanda sint, ne in illis pereamus, vt in præcedenti moralitate iam dictum. Nemini igitur, docet Ætna, fidendum de sua virtute adeò vt sibi suadeat, fore vt illæsus, innocens perseueret, fontibus contiguus, vel admixtus; prodigiosum enim cum sit, Ætnæ ignem fidem niuibus seruare contiguis, ita prodigiosum, & supra naturæ vires est, tangentem picem ab ea non inquinari; quarè in sacris litteris, vt prodigia enumerantur Loth in sodomiticis ciuitatibus insons, cui ideò ignis fidem seruauerit; Iob in terra Hus; Abraham in regione Caldæorum, qui scilicet niuem innocentiæ inter peccantium ardores intactam seruauerint; de quibus profectò, & de vnoquoq; illorum dici potest: *rara auis in terris*. Ætnæos igitur apices solo cognoscere visù, non aditù tentare licet. Sulphureis euaporationibus infectos cognoscere quidem licet, sed à longè, vt fugiamus, non vt accedamus, nam veluti à facie colubri, peccatum, & peccandi occasiones fugiendæ sunt. Pars huius montis inferior viret, pars verò superior gelida, & igni perpetuo adijciatur; vera peccatoris hyppocritæ effigies, qui inferiorem partem exornant floribus sanctitatis; nam extenuant faciem suam, vt videantur hominibus ieiunantes; demisso incedunt vultu, vt humiles appareant; proximis accurrunt in speciem Charitatis; sed pars superior, nempè anima perpetua rigescit glacie, dum à Deo alienata quærit quæ sua sunt, non quæ Dei sunt; ideò obdurescit, ne charitatem in proximos exerceat sine lucro, ne cedant ipsi, vt humiles, sed aliorum fastum maiore conculcent fastu; ne ieiunent corpore, sed anima; dum secretis luxibus indulgentes, in omnia pronos vitia, cibo virtutum animam defraudant, dumq; alijs immiscentur, omnes teterrimo suo fermento fermentare conantur. Ætnæos hos apices solo cognoscere visu, non aditu tentare licet; vt egregiè docuit summa æterni veritas verbi: *Attendite à fermento Pharisæorum, quod est hippocrisis; nam veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces*. Veh igitur Empedocli, summam per imprudentiam, ad huiusmodi Ætnæos apices accedenti; nam glacies ista Animarum contracta perpetuis adijcietur incendijs, & quidem inconsumptibiliter, vt æternum tormenta rotentur. Damno suo Ætna nutrit incendia, damno suo rotat saxa &c. Ita Infernus, & Inferno non minùs peccator concepta Inferorum nutrit incendia, & saxeum cor in Cœlum ipsum, damno vtique suo, euibrat, & contorquet. Terræ motibus Ætna concutitur, & assiduis tremoribus concutiatur peccator, propriorum conscius malefactorum, necesse est. Aquas maris amaras cauernæ ingurgitant montis, atq; in ignem vertunt torquentem: Bibunt peccatores iniquitatem, sicut aquam, quæ tandem in ignem tartareum, æternis torquentem pœnis, conuertitur. Attendamus igitur ab hoc peccantium fermento, quod totam, cui adijcitur massam corrumpit; nam Ætnæos apices solo cognoscere visu, non aditû tentare licet. Ast interim, ne nimis huic fermento adhæreamus, diuersione vsi poeticâ Italicam, ad Pindum reuocantem, Musam prosequamur.

Dell' infuocato monte alpestri i gioghi
Può ben l'occhio varcar, varcar la mente;
E rintracciar de sotterranei sfoghi
L'horrido effetto, ad hor, ad hor, crescente:
Mà, che d'iui inoltrarsi il piè s'arroghi,
Non sia chi pensi. Allo spiraglio ardente
L'accostarsi non lice; e, se già scorto
Empedocle vi fù, restouui absorto.
Nella parte inferior frondeggia, e scherza
Con lo spirto vital selua vezzosa;
E, mentre lieue il crin Zefiro sferza
Par di smeraldi vna marema ondosa;
Mà, doue il fuoco al duro gel s'interza,
Sembra vna Stige in tormentar fastosa;
Si che, giaccio al mirar, fugge l'horrore
Dell' alta vetta ogn' arrischiato cuore.
Hor d'incendij pregnante, ed incapace,
Sgraua, scopiando, i concepiti ardori;
E per l'aperte foci, ampia fornace,
Scaglia, il Sole à ferir, gl'ardenti humori:
Cuopre à nero vapor la diurna face,
Rauuolge l'aria in tenebrosi horrori
Talche, trà 'l fuoco, e'l fumo il dì sommerso;
Tutto in Etna diresti il Ciel conuerso.
Hor, d'immenso fragor ruotando i bombi,
Sfida le nubi ad egnagliarne il tuono:
Ne, in tal sforzo, giamai magici rhombi
Tessalo mago attorcigliar fù buono;
Come, al scopiar de bellici rimbombi,
Le stelle ad atterrir, s'inalza il suono.
Sempre il monte fremendo arde, s'infiamma;
E le viscere sue pascon la fiamma.
Pur, se ben di souuerchio vn mar fumante
D'incendi accoglie, e scintillante auuampa
La profonda voragine tuonante,
Serba fede alle neui amica vampa,
Ne strugge il gel, che, della costa amante,
A gl'orli intorno i suoi rigori accampa;
Anzi cresce il candor, l'algor s'indura,
Quanto più cresce la bollente arsura.
Nulla pauenta, alle gran fiamme à fronte,
Dal natiuo suo gel resa sicura,
La neue intatta, e non si stilla in fonte.
Nulla rallenta di sua fiamma oscura
L'infiammato vapor figlio del monte,
Cui dal giaccio il calor si rassicura.
Innocente la neue i fuochi abbraccia;
E le brine l'ardor vezzeggia, e baccia.
Qual violenza s'aggiri entro que' vuoti
Cauernosi recessi, e n'apra il varco:
Qual machina mural sconuolga, e ruoti
De sconuolti macigni il graue incarco;
O da quai fonti, in quell' abisso ignoti,
Sgorghi di fiamme vn' immortal rimarco;
Chi più cerca scoprir, più si confonde;
Tanto Natura i gran secreti asconde.
O' sian, sotterra, i ragruppati venti,
Da tenace prigion chiusi, e ristretti,
Libero il volo al procacciarsi intenti,
Ogni sua furia ad agitare astretti,
Ch', alla fuga anhelando, aure frementi
Spirin, ruotando entr' a' marmorei tetti,
E, perch' à vuoto il suo desir non cada
Cerchin, trà sasso, e sasso, aprir la strada.
Quindi sia poi, che, ritrouando i fiati
Picciol spiraglio, alle sortite aperto;
E sforzando l'obliquo, ond' i meati
Serpeggian chiusi, al valicar sù l'erto,
Passino impetuosi, e rinforzati
Crollino il monte, alle gran scosse incerto;
E, fatti essi del fuoco esca, e focile,
Vibri scogli, ed ardor l'impeto hostile.
O' sia, ch'il mar per le sulfuree vene
Passi dell' Etna, e le cauerne ingombri;
Ond', à spirti fuocosi impresso, auuiene,
Che dell' humido suo tutto si sgombri,
Sin che, oppresse Vulcan l'ondose scene,
Del monte in sen nouella Dite adombri,
Dal cui cieco furor l'immense moli
S'auuentin poscia, ad atterrire i Poli.
Certi gl'effetti son; mà le cagioni
Non son gl' Edippi à sui luppar bastanti:
Certe del monte son le fiamme, e i tuoni,
L'arietar delle machine volanti:
Mà gl'ordigni, le fonti, in que' burroni

Spiritus vitus est, & Zephyrus græcè ζωηφόρος idest vitã ferens.

Rhombus est instrumentum, quo vtebantur ad decendam Lunam, [illegible] [illegible] contextum.

Giace

Giaccion sepolte; e non sia alcun che vanti
D'infallibil principio aprirne il vero,
Se non vanti eguagliar l'autor primiero.

Ideò his nos etiam omissis, quorum ad nos decisio nòn pertinet, intermissam iam iterum resumamus.

Hic vbi seruandum mater fidissima pignus
Addidit, ad Phrygios tendit secura Penates,
Turrigeramq; petit Cybelem sinuosa draconum
Membra regens, volucri qui peruia nubila tractu
Signant, & placidis humectant fræna venenis.
Frontem Crista tegit; pingunt maculosa virentes
Terga notæ: rutilum squammis intermicat aurum.
Nunc spiris Zephyros tranant: nunc arua volatu
Inferiore secant: cano rota puluere labens
Sulcatam fæcundat humum: flauescit aristis
Orbita: surgentes condunt vestigia fruges:
Vestit iter comitata seges. Iam linquitur Ætna,
Totaque decrescit refugo Trinacria visu.

HIC VBI SERVANDVM &c. Peracta totius Siciliæ, ac præcipuarum eiusdem partium graphica descriptione, vt inde apertum fieret, quam merito hanc insulam prælegerit Ceres, vt in ea filiam Proserpinam ab insidijs Procorum tutaretur; indicat iam Poeta hic executioni mandatum, quod Dea iam mente conceperat, Proserpinam scilicet ibi tamquam in sacrario collocatam; ac tantam loci fiduciam animo Cereris iosedisse ostendit, vt, tutam satis in genio loci filiam, etiam si sine matris custodia remaneret, arbitrata, illinc se diuertere posse, & ad complexum Cybelis, Cereris vtique Genitricis, aduolare, non dubitauerit. Data autem hic occasione, discessum Cereris e Sicilia, modum itineris, ac præcipuè currum eius, draconesq; describit, & ab effectibus iter ipsum exornantibus amplificat.

HIC VBI &c. Hic aduerbium loci demonstratiuum, ac statui in loco deseruiens est: quarè idem fuit dicere: *hic*: ac dicere: in hoc loco, quem latè descripsimus; in hac Siciliæ Insula, quam delineauimus.

VBI. Aduerb. temporis est, idem significans, ac *postquam*. Sic apud Virgilium sæpiùs habetur: *Hæc vbi dicta dedit &c.* Aptè autem, cum de discessu Cereris acturus sit, notat Poeta tempus discessionis, vt dignoscamus prouidam non minus, quam piam matrem priùs filiæ consulere, quam sibi indulgere. Ideò & Ceres priùs filiam in tutum, vt ipsa existimabat, secernit locum, & *postquam* filiæ sic consuluisset inuisendæ Cybelis indulget proprio, quod conceperat, desiderio. Pariter aptissimè locum designauit, ne iniuriosa Ceres videretur curam natæ, negligere, dum non antea secesserit, quam illa eo in loco posita fuisset, quem tutum etiam ab inuasionibus & Phœbi, & Martis arbitrata fuerat mater ingenio confisa loci. Ideò *Hic vbi*

MATER. Idest Ceres, quæ Proserpinam genuerat, & cui se matrem verè ostentabat, dum eiusdem incolumitati, ac virginei eiusdem floris conseruationi, tota animi intensione consuleret. Aptissimè igitur hic, non *Ceres*, sed *Mater* dicitur, quia veram se esse matrem ostentabat, Matris verè personam gerebat, impensè adeò Natæ curam gerens.

FIDISSIMA. Superlatiuum est à positiuo *Fidus*, quod idem est, ac *fidelis*, & *cui in omnibus summè fidendum*, quippè qui integerrimam alicui exhibeat, ac seruet fidem. Fædus, quo Matris fides natis addicitur, fæcialis Natura ipsa sanciuit; cum autem Ceres diuinam, hoc est perfectissimam sortita esset naturam, consequens erat, vt perfectissimè etiam fidelis Natæ esse deberet: & quia mater extitit, non Nouerca; & quia amore feruens eximio ostenditur, cuius effectus fides est, appositè fidissima nuncupatur, natura, ac conditionibus spectatis.

ABDIDIT PIGNVS. *Abdere* idem est, ac *abscondere*, & *occultare*, verbum scilicet compositum ex *Ab*, & *Do*; ita vt *abdere se* sit, quasi ab alicuius conspectu se in fugam dare, vt latebris occultemur. Ab inuiso Procorum aspectu filiam eripuerat Ceres. Insulam, segregatam à Mundo partem, delegerat in hospitium, & quidem eam insulam, quæ insignia profligatæ violentiæ monimentis, absterrere videretur ab ingressu violentissimum quemq; alieni iuris vsurpatorem. Ideò *Abdidit*. Adde quod, ex communi modo loquendi, frequens in vsu est; dum dicimus, se aliquem abdidisse, cum ad remotissimas regiones, nobisque ob distantiam ferè ignotas, secesserit. Et quidem qui adeò latère aueat, vt nulla eius notitia in patriam remeet, remotissimas non solum regiones deligit, sed vt plurimum neglectas, infimas, humilesq; casas, ac magalia exquirit. Remotissima à Cœlo Sicilia erat; vilis, humilis, neglecta, si cum reliqua totius orbis terrarum magnitudine, ne dum cum vasta Cœlorum amplitudine, comparetur; nam si totus terrarum orbis vix punctum est respectu sphærarum, vt cecinit in persona Hugonis Hetruscorum Princeps Poetarum Hierosol. lib. Cant. 4. his verbis:

Quant' è vil la cagion, ch' alla virtude
Humana è colà giù premio, e contrasto:
In che picciolo cerchio, e frà che nude
Solitudini è stretto il vostro fasto!
Lei, com' Isola, il mare intorno chiude;
E lui, ch'hor Oceân chiamato, hor Vasto,
Nulla, eguale à tai nomi, hà in se di magno;
Mà gl'è basse palude, e breue stagno.
Così l'vn disse, e l'altro in giuso i lumi
Volse, quasi sdegnoso, e ne sorrise;
Che vidde, vn punto sol, mar, terre, e fiumi,
Che quì paion distinte in tante guise &c.

si inquam totus terrarum orbis punctum est, circumferentiæ sphœrarum comparatus; quid fuerit Sicilia, quæ vix huius puncti punctum est? Vilis, neglecta profectò fuerit, & ne digna quidem vt Cœlorum oculo perlustretur: Ideò *hic abdidit pignus*. Insuper Siciliæ oras Numina, à quibus Filiæ Ceres timebat, videri poterant, non solum refugere, sed etiam ab earum aspectu summopere auerti, ne Gigantum ibi erectis monimentis Cœlicolorum fugæ impressum cernerent opprobrium. Ideò itaq; *abdidit*, quia in inuisa superis regione collocauerat.

PIGNVS. Pignoris nomine filiam intelligi satis patet ex dictis hoc ipso lib. in explicatione ad Carm.

Implacidas nullo solabor pignore curas?

Sed peculiari quadam ratione hic Proserpina pignoris nomine designatur. *Pignus* itaque, idest, quod inter duos causa contentionum cum sit, sequestro ponitur, vt victoris fiat. Certabant pro Virgine, vt vidimus, Mars & Phoebus, ideò rectè Proserpina *pignus* dicitur, dum sequestro ponitur in oris Siciliæ, donec victori cedat, si in Fatis fuerit vt alteri legitimè nubat. Adde fœminam, quippe creatam in adiutorium viri, ita natam videri, vt viro debita sit, nisi ipsi nupserit Creatori: Matri ergo tantum, vt pignus seruandum, tradita videtur, creditori reddenda; ideò egregiè à Poeta pignoris nomine Proserpina nubilis denotatur. Verum quia hoc pignus incerto creditori reddi non debet, seruandum semper à Matre fuit, donec illi constaret quinam legitimi creditoris locum, ex Fatorum obtineat decreto, ne cogeretur vnicuiq; obuio filiam committere. Ideò Ceres, muneris non immemor sui, cum Proci de illa altercarentur, & vis timeretur filiæ inferenda; Hic abdidit pignus

SERVANDVM. Seruare idem est, ac *custodire*, *tueri*, *defendere*, vt videre est ex Virg. Æn. 2.

Dij patrij seruate domum, seruate Nepotem &c.

& in hoc eodem sensu vsurpatur hic; nam pignus, tot inter se decertantium studijs expetitum custodiendum erat, ne raperetur. *Seruare* etiam idem est, ac *liberare*, seù *incolumem reddere*; cum in hoc sensu videamus hoc verbum vsurpatum à Virg. Æn. 3.

Seruatum ex vndis strophadum me littora primum
Accipiunt &c.

Seruandum igitur Pignus Cereris, dicit, quia filiam Mater in Siciliam abduxerat, vt ibi redderetur libera ab insidijs Procorum, & incolumis eiusdem virginitas permaneret. Denique *seruare* idem interdum est, ac *possidere*, seù sibi possessionem alicuius rei integram retinere, vt ex Virg. Georg. 4.

Oceano libemus ait simul ipsa precatur
Oceanumq; Patrem rerum, Nymphasq; sorores,
Centum, quæ syluas, centum, quæ flumina seruant.

carissimi igitur pignoris possessionem, quam Ceres obtinuerat, sibi integram tueri exoptabat, ac verita ne spoliaretur, vim inferentibus Procis, Pignus abdidit *seruandum sibi*

ser-

seruandum intactum, & immunem à periculo desflorationis; seruandum à vi, quam ab ij suam expetentibus metuebat.

TENDIT SECVRA &c. Officio erga Proserpinam Matris perfuncta Ceres, se etiam filiam esse, non oblita, ad officium erga Cybelem matrem conuertitur. Ideò, filiæ rebus in tuto, vt rebatur, compositis, iter ad Cybelem arripit, vt filiale Matri præbeat obsequium, ac eumdem sibi adhibeat solatium.

SECVRA. Securus est, vt antea dicebamus, qui, in periculo positus, nil tamen metuit; ac perindè se habet, ac si extra periculum versaretur. *Secura* igitur Ceres, quia, licet Proserpinam suam insidis Laribus commisisset alendam, cæca tamen futuri, tamquam filiæ rebus tutissima in statione compositis, omnem periculi metum, immo & suspicionem deposuerat illam, quam de raptu, in Cœlis degens, conceperat.

TENDIT. *Tendere* idem hoc loco significat, ac *iter instituere*, & *proficisci*. In qua significatione eodem vtitur verbo Virg. Æn. 1.

Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium &c.

tendit itaq; Ceres, idest *iter arripit*, nil minus metuens, quam futurum vt, ea absente, filia raperetur; ideò *tendit secura*

AD PENATES PHRYGIOS. *Ad* præpositio est accusatiuo casui deseruiens, cuius proprius est vsus, cum motus ad aliquem locum significatur, vt certè hic; nam signat Vates terminum ad quem iter Cereris destinatur, qui terminus sub nomine Penatum Phrygiorum exprimitur, vt ex sequentibus clarè patebit.

PENATES. Vbi Lucina suum munus, de quo iam diximus in explicatione ad anteactum Carm.

. . . . . . Nec tribuit sobolem Lucina fecundam.

expleuisset; statim Penates Dij natos suscipiebant infantes, vt fuit antiquorum opinio; Quarè Penates dicebantur, quasi *penes quos nati* seruarentur infantes. Fuerunt igitur, qui putauerint, Penates Deos illos esse, per quos spiramus, per quos viuimus, per quos Solem intuemur. Verum hæc opinio potius explicat, quodnam fuerit eorum munus, quam quinam nominatim fuerint Penates Dij. Dionysius itaque, vt refert Pier. Val. lib. Hierogl. 42. ait Penates duos esse adolescentes, militari habitu sedentes, ac spicula gestantes manibus; hocq; ex antiquis impressionibus, seù sculpturis patêre, quibus hæc addebatur inscriptio DII PENATES. Adhuc tamen in ambiguo laboramus. Quarè Nigidius duos hos Penates Apollinem, ac Neptunum esse arbitratus est; & quidem congruenter ad munus ipsorum, de qua supra; nam in Apolline calor, & siccitas; in Neptuno humor, & frigus inesse, intelligitur; quæ profectò nostræ compositionis, ac conseruationis principia esse perhibentur; ideòq; huiusmodi Penates vocati etiam fuère *magni Dij*; vt patet ex Maroniano carmine Æn. 3.

Cum socijs, Natoque, Penatibus, & magnis Dijs.

vbi adnotant eruditissimi commentatores, particulam *&* non esse ibi copulatiuam, sed explicatiuam pro *hoc est* positam. Hoc tamen ipsum ansam alijs dedit dicendi, Penates esse Iouem, & Iunonem, magnos vtiq; Deos, cum Iupiter Rex & Pater hominum, Deorumq; dicatur: Iuno autem Regina incedat, Tonantis vtiq; & Soror, & Coniux. Horum autem cum præcipuum munus sit mortales iuuare, eos meritò Penates fuisse appellandos à Penu, dictitarunt; est enim *Penus* omne id, quo homines, vt vitam protrahant, vescuntur. Alij, numerum augentes, Ioui, ac Iunoni Mineruam, ac Vestam addidere inter Penates recensendas; Mineruam quidem, quia hæc, vtpotè è cerebro Iouis progenita, vis diuinæ videretur esse intelligentiæ, sine qua nil prosperum nobis possit accidere: Vestam autem, ex eo quod obseruatum sit, Penatibus sacrificia nunquam fieri, quin ijsdem vestalia sacra immiscerentur. Quid autem Vesta sit, notissimum arbitror; verum ex Ouid.

Nec tu aliud Vestam, quam viuam intellige flammam.

Qui tamen asserunt Penates Apollinem esse, ac Neptunum, videntur sectati primam horum Deorum cultus originem; nam in Samothracia certè maximo in honore fuerunt Apollo, & Neptunus, qui ibi sculpti colebantur, & indè à Dardano exportati tandem dicuntur; quod non leue suppeditat fundamentum dicendi eos Penates esse; nam de Penatibus hæc habet Pier. cit. *Pallantis filiam legimus, cum Dardano in Arcadia nuberet, Dotis nomine, munera Palladis attulisse, scutum quippè breue Cælo delapsum, quod Palladium appellarunt, &, cum huiusmodi scuto, Magnorum Deorum simulacra: Orta autem seditione in Peloponesso, Dardanum inde cum vxore, & magna Arcadum manu, vertisse solum, & in Samothraciam nauigasse, vbi dotalibus muneribus templum erexit, quibus occultas instituit ceremonias, vt sacra ea separaret à vulgi cognitione.* Hæc Pier. ex quibus habes, imagines magnorum Deorum, qui certè Penates sunt, primò filiæ Pallantis traditas dono Palladis, subindè in Samothraciam delatas, ibiq; peculiari cultu condecoratas. Sed præcipuus Samothraciæ cultus, vt dicebamus, in Apollinem confertur, & Neptunum; ergò dicendum videtur, *hos Penates* esse illos, qui à Dardano in Samothraciam fuerint deportati; Ideò dixi opinionem huiusmodi in cultu, ac veneratione talium Deorum fundatam procedere. His porrò Penatibus cum sacra ex vino fierent, ac thure, flores humi spargebantur, & eorum templa in subterraneis, vt plurimum, specubus adstruebantur, iuxta ritum ab ipso Dardano, in Samothracia, primò institutum. Hos Deos subindè secum in Asiam transuexit Dardanus; atq; hinc ab Ilo, cum Ilium ædificasset eo aduecti dicuntur; ex Incendio tandem Troiano ereptos Æneas secum detulit in Italiam, ac Lauinij posuit: Sed indè iterum Ascanius in suam Albam transduxit. Verum aiunt, sequenti nocte, Penates nullo ferente, Lauinium redisse. Ijdem demum Romam translati, cum vrbem approbassent, nunquam abierunt; sed in subterraneo ibi specu, in templi modum conformato, commorati sunt. Et, quia, vt vidimus, nunquam sine Vesta illis sacrificabatur, ad specum simul, & Vestam alludens Virg. Æn. 2. Hectorem inducit Æneæ Penates commendantem sic:

Sacra, suosq; tibi commendat Troia Penates.
Hos cape Fatorum comites; his mœnia quære,
Magna pererrato statues quæ denique Ponto.
Sic ait: & manibus Vittas, Vestamq; potentem,
Æternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Alij (& quidem aptiùs, vt arbitror, spectata Antiquorum superstitione, Deos in infinitum fere multiplicante) asseruerunt, certum horum deorum numerum præfiniri, non posse, cum crediderint, non modo singulas Ciuitates, sed etiam singulas domos, singulos homines; immò singula animalia, plantas, virgulta, fontes &c. certos ac peculiares Deos, qui Penates vniuscuiusq; essent, habuisse, &, qui ideò Dij familiares, Patrij, ac domestici dicerentur; ex quo factum est, vt Penates ponantur etiam pro sede ipsa, domo, ac loco habitationis eorum, quorum Penates appellantur; positis scilicet pro re possessa possessoribus Dijs, vt certè hoc loco Claud. *Penates* posuit pro ipsa domo, vel templo in quo Cybeles colebatur; & ad quod Cereris iter dirigebatur. Nec enim assentior Parrhasio dicenti mentionem hic Penatum fieri, eo quod Cybeles in eorum numero esset; fallit namq; argumentum, quo ipse vtitur ad probandum assertum, & est huiusmodi. Penates sunt Magni Dij: Cybeles est Magna Dea, cum *magna mater* dicatur; ergo vna ex Penatibus; fallit inquam argumentum, nam esto Magni sint Dij Penates; vnde habet Parrhasius quod omnes magni Dij sint Penates? Certè omnis homo est animal; sed non omne animal est homo. Quare benè stare potest quod Penates sint Dij magni, quod Cybeles sit magna Dea; tamen non sit vna ex Penatibus, eo quod non omnis magnus Deus sit inter Penates recensendus. Et profectò qui Penates dicunt esse Apollinem tantum, & Neptunum, eos adhuc magnos Deos appellant, & tamen non concedunt Iouem, qui certè Magnus Deus est, inter Penates enumerari, quod apertè indicat latiùs patere nomen Magni Dei, quam nomen Penatum. Maneat igitur *Penates* hic pro templo Cybelis positos ad quod tenderet Ceres. *Penates* autem dixit

PHRYGIOS; vt, peculiari hac nota, Cybelis templum, ad quod Ceres tenderet, à quocumq; alio distingueret; nam, licet Cybeles, quæ nomen à Cybelo Phrygiæ monte deduxerit, apud Phryges præcipuè coleretur; non tamen in sola Phrygia colebatur: ideò vt sciremus quod Cybelis templum peteret speciatim Ceres, particulam apposuit *Phrygios*, nomen à Phrygia deriuatum. Porrò Phrygia Regio minoris est Asiæ, Cariæ, Lydiæ, Mysiæ, ac Bithyniæ finitima adeò, & connexa, vt illius à reliquarum finibus confinia, sicuti & cæterarum inter se fines difficulter distinguantur. Quarè sæpè, quod vni conuenit, alteri, vel omnibus promiscuè attribuitur, quasi in vnicam coirent regionem. Hinc est, vt in Phrygia dicatur reperiri Lydius lapis, in quem Battus Pastor, qui vidit Apollinem boues alterius abigentem, & in syluis occultantem, eiq; promisit iuratus, se de hoc furto silentium seruaturum; eo quod mox furtum reuelauerit, conuersus dicitur ab Ouid. Metam. 2., ità offensi

Apol-

Apollinis poenas reperente; ita vt nunc etiam seruet prodendi ritum, dum indicat, num aurum perfectæ sit, an imperfectæ qualitatis, quarè & Lapis index dicitur, vulgò *Pietra Paragone*; & tamen certè Lydius à Lydia dicitur. In Phrygia igitur Cybelus, & Ida montes sunt præcipui; fluuij verò Tmolus, ac Pactolus, quorum postremum auro fluere, iam satis abunde decantatum est. In hac regione præcipuè floruit Cybeles cultus, vt dicebamus, ideò hanc petit Ceres.

TVRRIGERAMQVE PETIT CYBELEM. Ne crederetur Ceres in Phrygiam pergere, vt Deos Penates ipsos, de quibus supra diximus, veneraretur, hæ particulæ adduntur, vt sciamus, eo Cererem pergere, vt Matris consortio, solatioq; perfruatur.

ET PETIT. Particula *&* expositiua erit, hoc etiam loco, non copulatiua. Quarè sensus erit: *Tendis ad Phrygios Penates*; hoc est

PETIT CYBELEM. Peto autem interdum ponitur pro *appeto*, quod idem est, ac *cupio, exopto, desidero*. Quarè Virg. Georg. 4., & Æn. 8. ait:

Pulchramq; petunt per vulnera mortem.

interdum, ac sæpè pro verbo *proficiscor* vsurpatur: Sic Virg. Æn. 3. inquit:

Contorsit lænas proram Palinurus ad vndas;
Lauam cuncta cohors remis, ventisq; petiuit.

Vtrumq; sensum complectitur Vates noster hic: ostendit enim Cererem desiderasse complexum magnæ Matris, & hoc desiderio correptam instituisse simul, & peregisse institutum iter; ita vt vota & præcederent, & comitarentur Cererem euntem. Ideò *petis*, hoc est *auida pergis*, seù *desiderij stimulis acta proficiscitur*. Cybeles Deorum omnium mater effingitur. Ratio est, quia, hanc esse elementorum omnium naturam, voluerunt; & ideò vxor Saturni credita est, quoniam, in mutationibus elementorum, *Saturnus*, nempè *Tempus*, adesse necessario, & coniungi debet: cum autem Dij ipsi *vires elementorum esse* crediti fuerint; hinc factum, vt Saturnus pater, Cybele verò mater deorum omnium dicantur. Et porrò cum Cybeles ex antiquorum opinionibus *terra* sit, quæ omnium corporum naturalium vinculum, & fundamentum ab ijsdem antiquis credebatur; circa quam frequentiores fierent mutationes, ac procreationes, & quidem non sine temporis admixtione; ex effectibus certè, quos, e terra ortos, contemplabantur, deuenere tandem antiqui in Deorum cognitionem. Quarè Cybeles, seù terra mater Deorum dicitur, quia ex ea, beneficio temporis, nati videntur in hominum cognitione, qui, per eam, *Deos esse* cognouerunt, &, quasi apud humanum genus recenter natos, coluerunt; nec enim nobis esse videtur, quod non cognoscimus esse; & tunc illud acquirit esse intentionale, cum in intentione oritur, per cognitionem. Sed quidquid sit de hoc, quod parum pertinet ad institutum, nisi in quantum valeat inferri: est Mater omnium Deorum: ergò & Cereris; inquirendum hic in particulari, quomodo Cybeles mater Cereris à nobis dicta fuerit paulò ante, qui in superioribus diximus Cererem Opis filiam fuisse, & Saturni, in explicatione ad Carm. *Quod Cererem magnamq; &c.* Pro quo scieris, Cybelem varijs appellatam fuisse nominibus; dicta enim hæc est *Berecynthea* à monte Phrygiæ, qui *Βερεκυνθος* appellatur: *Idæa*, à monte Ida, item Phrygio: *Pessinuntia* à Pessinunte Phrygiæ Emporio &c. iuxta Apulei sententiam eadem Dea fuit *Cybeles, Bellona, & Isis*: Eamdem *Rheam* dictam, testatur Suidas; & hæc primum *Opis*, & *terra* dicta fuit, eo quod Dea telluris dicta sit. Hanc autem curru vehi effinxerunt Poetæ, eo quia cum illam *terram* esse affirmarent, terra in aere pendens rotis sustineri videatur; siue eo quia, iuxta Copernicum, terra semper rotatur, & voluitur. ita enim Copernicus Mundi sistema constituebat, vt terra assidua circumuolutione circa Solem verteretur, ex quo fieri dicebat, vt nobis videatur Sol moueri, & rotari circa terram, cum nos ipsi simus, qui cum terra rotamur, dum Sol immobilis perseuerat: hoc autem nobis accidere dicebat eodem modo, ac Prænauigantibus accidit, quibus ripæ fluminum recedere videantur, cum ipsi sint, qui, ripis immotis, procedunt. Hanc nos sententiam falsam omninò ostendimus in nostris lib. de Cœlo, vbi etiam Sacris eam contrariam esse Scripturis ostendebamus, ex quibus habetur apertè: *Terra autem in æternum stat*. Quarè in ea hic refellenda non immoror. Verum, cum antiquis illis Gentilium temporibus nullum vera fides lumen præferret; immò etiam in multis naturalibus cæcutirent, nil mirum si aliqui sententiam Copernicanam approbarent, promulgarent, atq; vt certam edocerent; præcipuè si de Poetis loquamur, quibus omnia licere videbantur: & quorum inuentum fuit, vt Cybeles curru circumferretur, immò & *Cybeles à rotando* diceretur, quasi deducto nomine ex Græco *κυβιστᾶν*, quod latinè significat *in caput saltare*, quod idem tandem est, ac *rotari*, vt patet consideranti; & quam vocem adaptauit Homerus Sacerdotibus Cybelis, qui caput rotantes, saltantesque, illi, in sacrificijs, accinebant. Cum itaque apud Antiquos, Cybeles *terra* esset: *Opis* eadem dicta, eo quod terræ ope vita hominum sustentetur; immò & hoc ipsa etiam *Mater Deorum* dicta, quia Gentiles olim, pecudum more viuentes, arbitrabantur, Deos omnes suos fuisse priùs homines in terra, & ex terra ortos, qui subindè ob egregia facinora ab illis exantlata in Cœlum translati fuerint, & in Deorum album relati; vt postea, etiam de Anchise, hanc eamdem opinionem apud Troianos inualuisse, indicat Virg. Æn. 5. & alibi: ac de Cæsare Augusto eamdem effert opinionem Horatius; quod scilicet in Deos transmigrauerint. Sed ne & nos, vanas istas in diuinitatem transmigrationes sectando, mentis vertigines experiamur, reuertamur ad terram, quæ non immeritò ex relata ratione *Opis* ab *opibus* dicebatur, & *opes*; cum eadem Rhea dicta sit *ὠ τὸ ῥέω*, quod est *fluo*, eo quod terra sit affluens rerum omnium. Quarè Cybeles, quæ & *opis*, & Rheæ nomine compellatur, iure, a Leonibus vehi, dicitur; non quia montana Dea sit, vt dicebat Suidas; sed quia Leo animal solare est; terra autem vi Solis fæcunda efficitur, & in fructus adducitur. Ex his habes, cur, licet alibi dixerimus, Cererem Opis, ac Saturni filiam esse, nil hic dissonum dicatur, cum filiam Cybelis dicimus: Et quidem potiori iure *Terra*, quæ *Cybeles*, & *Ops* est, Cereris constituitur Mater; cum Ceres pro ipsis Cerealibus frugibus sæpe sæpiùs ponatur, seù, vt alibi diximus, sit ipsa satorum, vis, ac radicum, quæ certè ex terra progignitur, & in lucem editur. Ad hanc igitur matrem Ceres, relicta Proserpina, quam *segetem* a semine, vel radice ortam, alibi, esse, diximus *Siculis enectam*; quia, vt ostendimus, præcipuæ Cereris diuitiæ Siculis horreis maximè clauduntur: Ad hanc, inquam, Matrem Ceres desiderio anhelat, & tendit vltro; nam vis seminalis nisi hac Matre, nempè terrâ, foueretur, breui rueret in interitum. Atq; hoc dictum sit, vt noueris, Poetam non abs re effinxisse, Cererem innato desiderio ad Matrem trahi, & tendere, dum dixit:

Tendis ad Phrygios penates, & petis Cybelem.

TVRRIGERAM. Effinxerunt Antiqui Cybelis statuam turribus redimitam, quia, cum terra sit, certè turribus, vrbibus, Mausolæis &c. coronatur: ideò *Turrigera*, quasi *turres gerens*, dicitur. Quod si hæc omnia, quæ diximus, velles ex alicuius Poetæ auctoritate roborata accipe ex Lucretio lib. de rerum natura 2. apud Barth. cit.

Hanc, veteres Graium docti cecinere Poetæ,
Sedibus in curru biiugos agitare Leones,
Aeris in spatio, magnam pendere, docentes,
Tellurem, neque posse in terra sistere terram.
Adiunxere feras, quod, quamuis effera Proles,
Officijs debet molliri victa parentum:
Muraliq; caput summum cinxere coronâ;
Eximijs munita locis quod sustinet vrbes,
Quæ nunc insigni, per magnas dedita terras,
Horrificè fertur diuina Matris imago.

SINVOSA DRACONVM MEMBRA REGENS &c. Aliàs, currum Cereris Draconibus vehi solitum, edocuimus ex Ouid. Metam. 5. cuius etiam carmina adnotauimus in explicatione ad Carm. *Angues Triptolemi stridunt &c.* Verum, cur Draconibus vectam Cererem effinxerint Poetæ, nondum satis explicuimus. Scio equidem, iuxta Zezis Hesiodum interpretantis sententiam, Cereris Dracones ea significasse volumina, quæ Triptolemus de agricultura conscripserit; cum teste Pier. lib. Hierogl. 16. serpentis nomine scripta, lucubrationesq; fuerint ab antiquis nuncupatæ. Verum, re attentiùs considerata, non satis huic sententiæ acquiesco; nam, si Cereris serpentes ea essent volumina, iam ea Ceres à Triptolemo, non Triptolemus à Cerere recipere debuisset; quod tamen falsum omninò esse patet ex cit. Ouid., qui, currum anguibus vectum à Cerere Triptolemo traditum, asseuerat: ergò habuit Dracones Ceres antequam Triptolemus de Agricultura scripsisset volumina; nam per priùs edoctus fuit à Cerere, atq; ab eadem curru suo insignitus, quam alijs præcepta colendorum agrorum demandauerit. Posset tamen Zezis sententia ad rectum fortasse sensum deduci, si, videlicet, diceremus, eum, per Dracones, seù serpentes Cereris, non intellexisse ipsa volumina formalia, quæ Triptolemus scripserit, sed ea posuisse, vt, ex con-

se-

sequentibus Antecedentia intelligentes, colligeremus præcepta à Cerere Triptolemo data, quæ virtualia essent volumina, ideòq; serpentium, seù Draconum symbolo designata. Sed nondum satis video, quomodo, quæ *virtute* tantum volumina sunt, hoc est tantum *in potentia*, actualia volumina, seù volumina in actu, sub nomine serpentium, actu rotas trahentium, dicantur. Liceat itaq; hanc altiùs causam indagare. Expedit se breuiter ex hac quæstione Natalis Com. lib. Mythol. 5. dum ait: *Dicta est Ceres in curru à Draconibus tracto vehi, propter obliquitatem signiferi circuli; nam, dum Sol subeo percurrit, non solum excitat semina è terra, sed etiam ad maturitatem perducit*. Videtur huic expositioni fauere Lucretius apud Pier. lib. Hierogl. 14., dum, Solem serpere, dicit, vt annum struat, ideòq; Solem ipsum serpentem vocat his verbis:

Annuus Sol in quo contundit tempora serpens.

Verum hæc sententia Lumen quidem habet, sed non adæquatum; veritatem attingit ex parte, sed non adæquat; nam vnicum tantum assignat Draconem, seù serpentem, cum Ceres Draconibus, non Dracone vnico vehi dicatur. Quarè vlteriùs adhùc, & solertiori cura indagandum. Scias igitur Cererem, iuxta Poetæ nostri contextum, desiderio Cybelis in Phrygiam tendere, ac Cybelem terram esse, vt fusè ostendimus supra. Hoc autem prænotato, prudentissimam adeas Ægyptiorum sapientiam; & in ipsius penetralibus, inter coetera eruditissimæ suppellectilis Hieroglyphica, serpentem inuenies erectum in totius Mundi machinæ Hieroglyphicum, & quidem illum virentibus insignem maculis, vt adamussim describit hic Claudianus Cereris Dracones: *Quorum maculosa virentes pinguunt terga notæ &c.* vt inferiùs videbimus. Hoc posito, non ommittenda sunt, quæ de figura anguis, Mundum ipsum mira similitudine referentis, Veteres Phylosophi, quasi ludentes, conscripsere, ipsam rerum speciem vniuersam, non temere, oculis subijcientes, vt notat Pier. cit. lib. 14. Siquidem, per ipsos, serpens *corpore*, quo grauissimus est, *terram* representat, quæ ponderibus liberata suis ob insitam grauitatem, in centrum decidit vndequaque. Hoc, primùm, Dracone vehitur Ceres, nempè *terra*, cuius desiderio mouetur Cybelem petens, quæ terra est, vt vidimus. Insuper Lubricissimum animal serpens est, ac tortuosè incedens, quo motu, ac qualitate *aquarum molem* exprimit; dum corporis motu pandos, ac repandos vndarum flexus imitatur; ideòq; fabularum scriptores *Draconem* Hesperidum custodem dixerunt *Euripum* illum, qui insulam circumagens obuallabat: sic etiam tortuosis flexibus serpens *amnes* exprimit, quos spiras circum terrarum orbem replicare, instar anguium Socrates ait. Ceres igitur, quæ vis est seminalis, indiget fluentis, vt earum humore erumpat in fructus; ideò hoc secundò Dracone vehitur, vt orbem frugibus expleat. Denique, per Draconum Sibila, aereos exprimi spiritus; per squammas rutilantes, stellarum varietatem, quæ ignes sopremo micant in orbe, ac Cereri deseruiunt, in frugibus è terra educendis, interpretantur. Ideòq; Draconibus Ceres vehitur. Iam verò aliam etiam breuiter causam referamus, cur frugum hæc Dea Draconibus vehi dicatur: ad quam facillùs enodandam, memineris Cererem *Opis*, idest *Terræ, & Saturni*, hoc est *temporis* filiam esse. Quomodo, & cur Draconibus vehatur, eo, quod Opis filia sit, iam vidimus; videndum autem nunc est, num ex parte Patris idem exigatur, nempè num vehi Draconibus debeat, eo quod filia Saturni sit. Redeas igitur iam ad Ægyptiorum Hieroglyphica; atq; ea inter inuenies serpentem caudam suam sub guttur atrahentem, occultantemq; in dextera Saturni manu collocatum, vt intelligamus, eum pro annuo circuitu, pro tempore, pro ætate positum. Quod in causa fuit, vt Virg. Georgicorum 2. ad serpentem huiusmodi respiciens dixerit:

Redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in se, sua per vestigia, voluitur annus.

Quod verò serpens temporis signum esset, causam hanc subijcit Cyrillus, quod nempè in longitudinem porrigitur; & multis complicatur spiris, quæ sunt multæ dierum, mensium, annorumque series; & tacitè proserpit nullo edito strepitu, & prolabitur. Quarè Poeta non incelebris apud Pier. cit. inquit:

Labitur occultè, fallitq; volubilis ætas.

Porrò tempus iuxta cursum Solis, ac Lunæ distinguitur in noctes, dies, horas &c. ac certum est *Cererem*, hoc est *virtutem seminalem* tempore deduci, sine quo in fructum prodire nequeat. Solem verò Ianum etiam fuisse dictum testatur idem Pier. lib. 14., & Ianum dictum esse à circuitu annuo, cum Sol perpetuis circumuolutionibus circumferatur. Ex hoc ipso enim factum, vt serpens in Hieroglyph. Solis erigeretur. Lunam pariter Ianam dictam ob eamdem rationem reperio; & eius motum certè *spiralem esse* periodi omnes fatentur; quarè & ipsa serpentis symbolo designatur. Cum itaq; Sol, & Luna temporum distinguant variationes; & eorum influxibus maximè indigeat Ceres, idest seminum vis, vt educatur in fruges, iure optimo Draconibus, seù serpentibus hisce vecta Ceres describitur. Claudianus igitur, Cereris iter ad Cybelem prosecuturus, modumq; quo iter perficiat describere ad ortus, eam in curru positam, ac draconibus vectam describit, dum ait:

REGENS MEMBRA SINVOSA DRACONVM. Regere enim idem est, ac *moderari*, seù *dirigere*, ac *vectum in itineribus tenere, ne deuium aberret quod regitur*. Sic Auriga regere loris equos dicitur, dum eos recto continet in tramite, & eorum dirigit iter. Quarè & Ceres propriissimè hic dicitur *regens membra*. Membrum propriè caro, illa est, quæ artus circumtegit, vndè membrana subindè dicitur superior membrorum pars extima, nempè pellis, qua caro circumligatur. Accipiuntur tamen *membra* pro integris corporis partibus, vt certè hoc loco vsurpantur, vt ex ipsis partibus totum regi corpus intelligamus; *Sinuosa* autem dicuntur hæc membra, quia, cum Dracones, & serpentes tortuosè semper incedant, plures arcus, flexis, ac reflexis corporum partibus, videntur efformare: curuationes autem illæ, quæ inter cornua representatorum arcuum, idest, inter distantias partium prominentium, intro recedunt, *sinus* dicuntur, vt nos in simili explicuimus de Sinibus maris in Præfatione ad hunc lib. Ideò *sinuosa*, idest, *varijs inflexionibus, ac tortuositatibus, plures sinus referentia membra Draconum*. Iam diximus, fabulis Poetarum constare, currum Cereris à Draconibus trahi; vidimus quarè hoc commenti sint, & quinam Cereris Dracones fuerint: Ideò non immoror.

QVI SIGNANT &c. Dixerat Dracones vehendæ Cereri deseruire: nunc verò, ne arbitraremur, vilissimis terræ animantibus nobilissimam Dearum vti, notas adijcit, quibus Cereris Dracones ab omni serpentium, ac reptilium vilitate secernat; & Coelesti Deitati Coelestes, fere dixerim Dracones attribuat; cum & in ipsis sphoeris Draconem stellis suspiceret excultum, sciretq; aligeros tantum Dracones esse Cereri aptos. Et quoniam, per Dracones, terræ, & aquæ elementa diximus representari, eos, quibus Ceres veheretur, non terreos omninò, aut aqueos innuere voluit; sed aereos, hoc est aereum spatium peragrantes, quasi innueret, eos terreis, & aqueis exhalationibus efformatos facilè per aereos tractus diuagari, & per hoc à grauioribus separari reptilibus.

QVI relatiuum est rei antecedentis memoriam inducens, ac ideò Dracones Cereris in mentem reuocans.

SIGNANT. *Signare* est *impressa res signantes vestigia relinquere*: Sic Virg. Georg. 3.

Iunge pares, & coge gradum conferre iuuencos
Atq; illis iam sæpè rota ducantur inanes
Per terram: & summo vestigia puluere signent.

Quarè hic ex signo res colligenda; nam ex eo, quod aer signetur, intelligitur Draconum iter, quorum vestigia aeri imprimuntur: ideò idem hic erit dicere *signans nubila*; ac dicere: *iter inter nubila ducunt, ac peragunt*. *Signant*

TRACTV. Tractus dicuntur *circulares*, seù, meliùs dixerim, *arcuati serpentium progressus* à traho, quia scilicet serpentes trahere potiùs corpus, quam deportare videntur. Sic Virg. Æn. 2.

Squammeus in spiram tractu se colligit anguis.

ideò & Dracones Cereris *Tractu* (sexto casu modum importante) aptissime à Poeta nostro dicuntur signare: & quidem *tractu volucri*, hoc est volanti, nam aligeri Cereris Dracones effingebantur vt supra.

NVBILA. Vapores in altum vi Solis eleuati *nubila*, seù *nubes* sunt. Sed vapores isti aqueis potiùs, quam terreis euaporationibus condensantur. Immò aliqui voluerunt, aquam in aerem facilè conuerti, ita vt nubes nil aliud sint, quam aer huiusmodi ex aqua efformatus, & qui postea condensatus in aquam iterum vertatur, ac decidat in pluuias. Quarè si *nubes* non aerem dixeris, sed vapores aqueam naturam retinentes, positum hic erit *contentum* pro *continente*, nempè *nubila* pro *regione aeris*, in qua nubila sunt. Si verò Nubila dicantur esse aer condensatus, posita erunt nubila tamquam signum illius regionis aereæ, in qua nubes efformantur. Sed Nota, quam mirè exprimat hic Poeta agilitatem, ac velocitatem Draconum Cereris rotas trahentium;

non

Non enim dixit: *findunt nubes; tranant nubila; primunt aerem*: sed *signant*: quod est leui adeò cursu nubes attingere, vt vix itineris appareant signa. Videor profectò hic mihi fulguris effectum delineatum videre, quod, serpentis opido in morem, dum per nubes velocissimè dilabitur, leue adeò euolat, vt, licet igneis tractibus nubila signet, nemo tamen possit subindè dicere hic fulgur fuit, hac pertransijt, cum vestigia nusquam fulguris appareant. Consimali autem modo videtur mihi eruditissimus Braccyol. lib. de Croce 3. delineare voluisse agilitatem, & cursum velocissimum Batrani in subsidium Herintæ peruolantis, licet Leoninæ velocitatis exemplo, adumbrauit, cum dixit:

Così Leon che remirò dall'alto
La leonessa sua cruda, e superba,
Di ben cento molossi al fiero assalto,
Ruotar le branche à far sanguigna l'herba,
Rauodo se ne vien di salto in salto,
Ne vestigio del piè l'arena serba.

Sicq; & expressam viden à Poeta agilitatem, ac velocitatem draconum Cereris vnico illo verbo quo dixit: *Nubila signat.*

PERVIA. Immutat hic lectionem Parrhas. & legit:

Membra regens volucri per auia nubila tractu &c.

explicans autem huiusmodi lectionem suam, mox subdit: *Per nubila, idest per aerem, quem vocat auium, non quia impermeus, & inaccessus sit aer, sed vbi trita semita nusquam extat; nam neque pedum, neque rotarum signa impressa retinet.* Non displicet explicatio, quæ ea ipsa, quæ nos supra diximus confirmat, nempè signari quidem nubila tractu celeri, sed signa, eo ipso quod fiunt euanescere, ita vt dici ex signo non possit. *Hic fuit, hac transiit currus.* Sed lectio nequaquam placet: nam si cum Parrhasio legamus iste procul dubio erit ordo verborum: *Pasit Ceres Cybelem, regens per auia nubila, sinuosa membra Draconum.* Ast verbum subsequens *signant* quosnam casus habebit? Eadem, dices, membra signant auia nubila, per quæ volucri permeant tractu. Optimè. Sednonne vides, quanta circumlocutione opus sit, vt vnicus conceptus exprimatur. Certe igitur lectio nostra clariori methodo procedit, pleno carminis decoro assurgit, atque non sine mysterio dicta fluunt, vt iam vidimus, quare vulgatam iure amplector, & explico. *Peruium* itaq; dicitur id, *per quod iri potest*: & denuo *Peruium* idem est, ac *penetrabile*, seù *permeabile*. Si in hoc secundo sensu sumatur, facilis est intelligentia; nam certè tranabilis est aer, vt experimento patet volantium. Sed tunc superfluum videretur additamentum *Peruia*; nam eo ipso, quod aer est, *peruius est*, cum certè non sit corpus solidum, & impenetrabile, sed cedens locum, aquarum mare non solum, sed facilius etiam, cum subtilior, rarior, ac tenuior fit aer. Si verò *peruius* sumatur in prima significatione, videtur iure, & necessario appositum adiectiuum illud; nam quis credat reptilia, auium vias prosequi posse? Ideò inquit *Nubila peruia*, non reptilibus, quibuscumque, sed Cereris Cereris tantum Draconibus *peruia* ex rationibus iam suprapositis. Ego sensum vtrumq; dixerim à Poeta comprehensum.

ET HVMECTANT FRÆNA &c. Frænatos esse Dracones, qui currum vehere iam dicti sint, proculdubio necesse est: quare, ne hoc, quod omnibus obuium videtur, describeret, quasi superfluè excurrens, ita præterit, vt non omittat; nam ex consequenti, quod hic ponit, necessariò resultat antecedens; humectare enim fræna non potuerant, qui non habuissent. Porrò *Et* particula copulatiua est, quæ motum Draconum copulat cum reiectatione spumarum, & quidem meritò; nam spuma foex quædam, & excrementum est, quod, per ebullitionem, seù per vehementem agitationem, secernitur ab humoribus, ijsq; supernatat, & ab animali reiectatur, tamquam naturæ purgamentum. Cum igitur Poeta volantes, & velocissimo volantes motu, Cereris Dracones indicasset; & cum sit motus causa caloris; nil mirum, si, ex concepto per motum calore, ebullientes intrinsecus vitales spiritus, ac vehementi illa agitatione magis, magisq; efferuescentes spumam excrementitiam a cæteris purioribus corporum humoribus secernerent, atq; ad ora transmitterent reiectandam. Adde, spumas ex ore profluentes indicium esse generositatis, ac viuacitatis in equo, & in illo denotare affluentiam, & ebullitionem assiduam spirituum igneorum spumas segregantium, ac reijcientium. Hæc autem prædictorum affluentia spirituum efficit, vt sonipes stare loco nesciat; sit in laboribus assiduis, in cursum profusus, in certaminibus imperterritus &c. quæ omnes optimi equi qualitates habentem reddunt conspicuum. Cum igitur loquatur hic Poeta de Draconibus equorum Vices iugum subeuntibus, nil mirum, si à simili bonas eorum qualitates, nempè viuacitatem, generositatem, laboris tolerantiam, cursus celeritatem &c. ex spumis indicare voluerit, imitatus in dispari Virgilium, qui regium Didonis equum describens Æn. 4. ait.

Stat sonipes, & fræna ferox spumantia mandit.

Verum, ne, temere, & pro libito, putes, spumam Draconibus appositam, memineris, propriam immò serpentium spumam esse, ac præcipuè eorum serpentium, qui ob ætatem, & vastitatem corporis dracones nuncupantur; nam, cum isti frigidis abundent humoribus, & quidem maximè feculentis, qui ab igneis spiritibus, quibus itidem affluunt, vt patet ex eo, quod ignem ex oculis spirare videntur, agitati depurgantur, eorumq; fœces ad ora transmittuntur. Agnouerunt hanc spirituum copiam, quibus exuberantes spumant dracones Ægyptij, atq; vt talis exuberantiæ æternum posteris relinquerent monimentum, angues totos compactos spiritibus effinxerunt, cum eos in hieroglyphicum statuerunt spiritus illius, qui per vniuersam Mundi molem difflatur, & qui, iuxta sententiam Anaxagoræ, Mens, seù anima Mundi censebatur: ex quo postea vim habuit Virgilianum illud Æneid. 6.

Principio Cælum, & terras, camposq; liquentes,
Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Cum igitur Mundi molem per serpentem significari, iam vidimus, serpentem ipsum spiritibus molem agitantibus refertum esse, procul dubio necesse est; ac dum spiritus illius, qui orbem totum informare dicitur hieroglyphicum est, totus oportet serpens ipse spiritus adsit. Quare iure meritò ex vi spirituum dicuntur à Poeta Dracones spumas modo explicato reiectare, quibus

HVMECTANT. Humectare est humidum reddere, & madefacere, quod Dracones assequebantur spumis profluentibus: ideò *humectant*: de quo verbo fusiùs habebis lib. 2. ad Carm.

Dum meus humectat flauentes Lucifer agros.

FRÆNA. Frænum instrumentum est, quo equi coercentur, sic dictum a frangendo, eo quod ora frangat equorum, dum coercet, si contumaces existant. Hinc factum vt symbolum seruitutis frænum sit; & frænum accipere dicatur quisquis alterius addicitur seruituti: quarè & huiusmodi dracones frænis impositis subijci, ac regi describuntur, dum Cereris currum veherent Dominæ deseruientes.

PLACIDIS VENENIS. Draconum spuma, vt vel rudioribus patet, venenum est. Quarè idem fuit dicere: *humectant venenis*, ac dicere *humectant spumis suis*, vt nos supra exponebamus. Quia tamen incongruum fuisset, beneficentissimæ Deæ Dracones venena effundere nocentia, mortemq; circumferentia; ideò, ne in hanc opinionem quis incautus incideret, addidit Poeta Epitetum *Placidis*: quasi diceret: Humectant Dracones fræna spumis, quæ, quia Draconum sunt, venena sunt: sed aduerte, hæc venena noxia non esse, sed innoxia; ideò *Placida*. Sed quomodo, submurmurabit fortassis hic venenorum diuersitatis ignarus, quomodo venenum erit, & innoxium? Nonne venena mortem inferunt? Sed, antequam submurmures, perpendas, tyrios quoq; colores *venena* dici, vt patet ex Virg. Georg. 2. vbi bona negarita rusticalis vitæ recensens, ait fœlices rusticos esse, quia illis.

Albanec Assyrio fucatur lana veneno

ex hoc enim intelliges, quam optimè Caius Iureconsultus de verb. signif. dixerit: *Qui venenum dicit adijcere debet, vtrum bonum noces, an malum.* Ratio autem verissimi huius pronunciati est, quia nomen hoc *venenum* medium est, & tam in bonam, quam in malam partem accipi potest: ideò Græci eodem nomine *φάρμακον*, & venenum, & medicamentum appellant. Verum quidem est, *venenum* simpliciter prolatum in malam accipi partem: sed hoc ipsum in causa fuit, vt Poeta, ne errandi ansa daretur, dum posuit fræna draconum Cereris *humectata venenis*, ambiguitatem tollere studens adiecerit *Placidis*, quod idem est, ac *sedatis*, *pacificis*, *quietis*; vocabulo scilicet deducto a verbo placet; nam, quæ sedata, quieta, ac pacifica sunt, omnibus placent. Immò vlteriùs Poetæ sensus extenditur, qui per nomen *placidis* idem dicere voluit, ac *benefica inferentibus*; nam, quæ benefica sunt, ea certè, & maximè placent. Ea igitur draconum venena, rores fuisse ostendit benignos, quibus terra turgescens frugiferos in fœtus erumperet, vt patet ex subsequenti contextu, vbi notat ex his natas fruges, productas segetes &c.

FRONTEM CRISTA TEGIT &c. Descriptionem Draconum, data hic, interserit, occasione; ac primum Cristatos indicat, vt scias ab adiunctis desumi descriptionem; & vt ex hoc signo noueris, hos esse Dracones Triptolemo postea concessos, & de quibus initio huius lib. dixerit: *Angues Triptolemi strident &c.* Quid Crista sit, ibi diximus, eamq; in serpentibus insigne quoddam capitis coronamentum esse indicauimus, quidquid in contrarium dixerit ibidem Plinius. Hic itaq; magis explicitè hoc ipsum declaratur, dum latam adeò cristam draconum Cereris describit Vates, vt frontem circumeat tegens, quod idem est, ac dicere, eam in coronæ morem fronti circumdatam fuisse. Iure autem coronari Cereris Dracones describuntur; nam, cum beneficis spumis, seù venenis orbem totum locupletarent modo dicto, iure coronantur in Reges, cum Regis proprium sit in bonum semper subditorum vigilantem adesse, prout somnus ipse, apud Homerum, Nestoris personam indutus Agamemnoni inculcat, cuius Græcam sententiam Pier. lib. 15. exponit sic.

Non decet ignauum tota producere somnum
Noctè virum, sub consilio, sub Numine cuius
Tot populi degunt, cui rerum cura, fidesq;
Credita summarum . . . . . .

Ideò Dracones, natura sua summe vigiles, thesaurorum custodes instituebantur, & ideò Cereri tribuuntur, quæ nunquam non insomnis esse debet, vt germina vegetet; quæ totius orbis alimenta egerit, præparat, ac disponit Regina vere benefica; ac consequenter regio dracones animo præditi, vitalia, ac benefica euomentes venena merito coronantur in regiæ signum liberalitatis. Ideò *Crista*

TEGIT FRONTEM. Tegit, inquam, hoc est circumagit, cingit, & redimiculo exornat. Frons autem ea pars est capitis, quæ à dextera, & a sinistra temporibus; à superiori capillorum radice; ab inferiori verò parte superciliis terminatur. Ponitur autem hic pro toto capite, & meritò; quia frons dicitur à ferendo, eo quod indicia animi præ se ferat, atque adeò tunc maximè digna, quæ & coronam ferat, cum præ se fert indicia animi semper in bonum publicum propensi, vt certè horum frons draconum præ se ferebat, dum de facto placida venena, hoc est fertiles in bonum publicum succos effunderent.

NOTÆ VIRENTES &c. Descripto draconum capite coronato reliqui corporis descriptionem prosequitur, virentibus maculis, auro intermicante, distincti, ita vt summa pulchritudine decorati dracones isti animum potiùs allicerent intuentium, quam terrerent.

NOTÆ. *Nota* deductum à verbo *nosco* nomen est: quarè *nota* nil aliud est, quam *signum*, insigne, vestigium rei alicuius, & præcipuè si de naturalibus notis, seù maculis loquamur, vt certè hic: nam notæ huiusmodi *vestigia* propriè sunt, ex quibus natura viuentis deprehenditur, & dignoscitur: sic ex lineis in manu exaratis animi inclinationes, ac passiones se dignoscere iactitant Chiromantici; ex lineis frontis, ac totius vultus, corporisque habitu, Physiognomici &c. Notas igitur, idest externa signa, atq; indicia habitudinis internæ Cereris gestant dracones, vt ex ipso aspectu quales essent intuentibus innotescerent. Ideò *Notæ* hic memorantur, & quidem

VIRENTES. Nam *virens*, quod à verbo *vireo* est, ethimologiam trahere aliqui volunt à vigore, eo quod nunquam æque vigeant plantæ, ac quando virescunt; ideòq; per translationem *virens*, & *viride* pro florenti, ac *vigore prædito*, accipitur. Sic Virg. Æn. 6.

Iam senior; sed cruda Deo, viridisq; senectus.

Virentes igitur notæ, seù maculæ Cereris draconibus impressæ, eos florentes, ac vigore plenos ostentant, vt Animalia orbem totum fœcundantia placidis venenis prorsus esse decebat. Insuper alludit Vates ad suprapositum Mundi, per serpentem, hieroglyphicum: cum enim Mundus inferior terra, mariq; constet, viridibus maculis interfectus apparet terrarum globus, mari, ac fluminibus, perlucido colore intersecantibus.

PINGVNT. Pingere est *formam alicuius rei ductis penicillo lineis repræsentare*. Cum autem diximus notas huiusmodi extrinsecas naturales indicia esse qualitatis internæ, nil mirum si forma externa pictura quædam dicatur, qua repræsentetur interna forma: ideò *virentes notæ pingunt*; idest quasi pictura sunt repræsentans internas Draconum qualitates, vigorem, munus &c. Insuper *Pingere* pro eodem sumitur, ac *exornare*. *Pingere* igitur dicuntur *notæ*, vt intelligamus illas non ad horrorem compositas; sed potiùs ad ornamentum, ad venustatem corporis illorum impressas extitisse.

TERGA. Tergum pars ea corporis est, quæ à collo per spinam dorsalem protenditur, & ex vtràq; spinæ eiusdem parte dilatatur, quæ etiam *dorsum* dicitur. Ponitur autem hæc pars pro toto corpore; & quidem peculiari ratione, cum naturam sequatur Poeta; videmus enim serpentes ita à natura efformatos, vt ventrem vel nullo modo maculatum, vel rarioribus, ac leuioribus distinctum maculis habeant, in opposita autem parte superiori densiores, viuaciores, ac perennes ostentant macularum varietates. Adde quod serpentes in ventrem gradiuntur; quarè Dorsi tantum maculas visibiles præbent. Ideò & hic *pingunt terga*, licet totum corpus in aere suspensum cerneretur, ex quo facilè deducitur posita hic pro toto corpore *terga*, vt mox dicebamus.

RVTILVM SQVAMMIS INTERMICAT AVRVM. Descriptis Draconibus istis, secundùm id, per quod Globum Mundi inferiorem repræsentant, & cuius hieroglyphicum esse statuuntur; eosdem describit iam, quatenus superioris Mundi, hoc est Cœlestis, symbolum esse positos iam vidimus. Ideò squammas illis aureas apponit, vt stellarum in illis varietas, vt supra dicebamus, eluceat. Ex quo videris quantum Ægyptiacis Hieroglyph. adhæreat Vates.

RVTILVM. Rutilus color, græcè *πυρῶδες*, color est ex flauo rubescens cum quadam splendoris exuberantia; qui quidem color maximè conuenit auro obrizo, idest puro, sæpiùsq; per ignem repurgato. Vt igitur squammarum nitorem Poeta ostendat, in illis ait emicare rutilum

AVRVM. Pretiosissimum omnium metallorum est aurum, ab aura, hoc est à splendore, dictum; seù à græco *αὐρός*, quod diuitem, & potentem significat, nam diuites, & potentes facit. Ideò & ex auro conflatas stellas dictitant Poetæ, quia scilicet aureo rutilant splendore, &, terras influxibus locupletantes, homines ditant, ac potentes efficiunt. Pari passu aureas hic draconum squammas decantat Vates, rutilum stellarum fulgorem imitantes; quia & ipsæ, stellarum in morem, & rutilent, & fęcundos terræ influxus distribuant expumantes. Ne credas tamen Poetam verè asseruisse squammas illas ex auro confectas, vel auro realè contectas: neque enim in viuentium dorso metalla vegetantur, & efflorescunt: sed *aurum* posuit pro *auro splendore*, causam scilicet pro effectu: & quidem hyperbolicè hyperboles locum habet, vbi de rebus agitur ad Deitatem, iuxta fabulas loquendo, spectantibus.

INTERMICAT. Verbum compositum ex *inter*, & *mico*; vt significetur aurum squammarum micare inter maculas illas virentes de quibus supra. Micare autem est *interpositis morulis fulgorem vibrare*, ita vt, quod micat, identidem scintillet, identidem fulgores supprimere videatur. In quo egregiè exprimit Auctor fulgorem in motu elicitum; nam quæ ex se fulgent, secundùm variam radiorum Solis recepti refractionem, modo in ignes accendi, modo languescere cernuntur; quod in tanto draconum motu non euenire non potuit.

SQVAMMIS. Excrementa quædam sunt squammæ, ex draconum cute prodeuntia, eidemq; adhærescentia, quasi radices in illa fixas habeant: & fixas de facto habere dictitarent, qui asserunt pilos, vngues &c. propriâ informari animâ vegetatiuâ distinctâ ab anima totius, &, quasi virgulta ex solo, eosdem ex animalis corpore succrescere. Prodeant ergò squammæ in modum lati quidem, atque, vt plurimum rotundi, ac tenuissimi ossis; sed nihilominus tanta interdum duritie præditi, vt ferro quamtumuis acuminato resistant, non solum, sed & exceptam hebetent aciem. Pisces, ac maiores serpentes, ferè omnes, hisce squammis contextos videre facilè est; ideò non addo.

NVNC SPIRIS &c. Positâ ante oculos formâ, ac pulchritudine, seù specie draconum, quibus Cereris vehitur currus, varios iam eorumdem itineris flexus graphicè describit, ita vt oculis eosdem per hyppotiposim subijciat.

NVNC. Hanc particulam explicuimus ad Carm. *Nunc vomit indigenas nimbos &c.* quare illùc remitto.

TRANANT. Tranare propriè est idem, ac *natando traijcere*, verbum scilicet compositum à *Trans*, & *Nato*; translatiuè tamen ponitur etiam pro *transuolare*, eo quod simili modo, quo ad motum, videantur se habere Pisces in aqua, & volucres in aere, ex qua permutata proportione translatio oritur. Vtriusq; autem acceptionis exempla habemus apud Virg., & quidem in propria significatione apud ipsum Æn. 6. leges:

Ve-

Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnes.

Translatiuæ verò exemplum extat Æn. 4.

Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila &c.

atq; in hoc eodem vltimo sensu vsurpatur à Poeta hic, vt ex contextu patet, cum de volantibus differat draconibus.

ZEPHYROS. Zephyrus ventus est ab occasu æquinoctiali leniter spirans, vt apud Ouid. apud quem tamen non lenis, sed furens describitur:

Nunc Zephyrus sero vespere missus adest.

apud latinos Fauonius dicitur à fauendo, apud Græcos verò *ζωήφορος*, hoc est vitam ferens, eo quod ea, quæ ad vitam conferunt, ferat, dum eo turgentes plantæ, ac segetes educuntur in fructus; vel quia vitales afflet spiritus, cum vegetabilia omnia ex ipso vitam recipere videantur, dum ipso afflante virorem induunt, flores, fructusq. parturiunt &c. cumq; sine eo languescere omnia, ac penè arida, & demortua appareant. Numero hic plurali, loco singularis vtitur autem Vates, vt intelligamus, hunc ab eo ventum, pro vniuersa ventorum multiplicitatem, vsurpatum, atq; vt ex his ventorum regionem, hoc est regionem aeris notatam dignoscamus. Verum vt exactiùs percipere possis, quid sit à draconibus Cereris Zephyros tranari, & quorsum nam (per has particulas, hucusque ad litteram explicatas) iter eorum feratur, dum sursum per regionem aeris ascendunt.

Aduerte, Aerem à Phylosophis communiter diuidi in tres regiones, seù sphoeras, quarum vna *Suprema* dicitur, in qua fiunt corpora Metheorologica, quæ Cometæ-Trabes, Capræ saltantes, Sydera cadentia, Flammæ accensæ, &c. huiusmodi, quæ diuersis etiam nominibus appellantur. Altera dicitur *Media*, in qua fiunt coruscationes, seù fulgura, tonitrua, fulmina, nubes, nix, pluuia, Iris &c. Tertia denique *Infima* est, in qua fiunt rores, pruinæ, grandines venti &c. Cereris igitur Dracones Zephyros tranare dicuntur, quia interdum infimam aeris regionem audaci volatu transiliunt, se se in altum eleuantes, altioriq; itinere euecti suspiciuntur, vt innuant, se, igneis compactos spiritibus, non posse, quin totis viribus ad sphoeram propius aduolent, vt inde nouam attrahant virtutem, qua subindè descendentes placida venena latiùs diffundant: Sicque, Coelorum influxus necessariò ad foecunditatem terræ requiri, aperte declarent; seque emissarios fuisse, qui ascendentes arriperent, ad descendentes ad terram eorumdem influxuum munera comportarent. Ideò *nunc zephyros tranant*

SPIRIS. Spiræ sunt reuolutiones, seù circuli in se ipsos non recurrentes, ideòq; *Spira* hic dicuntur lineæ illæ flexuosæ, quibus tortuosi tramites à draconum itineribus delineantur, dum celeres progrediuntur.

NVNC. Particula est alterum disiuncti membrum specialiter, notans descensum scilicet post iam datum ascensum; pro qua vide quid in simili dix. ad cit. Carmen: *Nunc vomit &c.*

INFERIORE VOLATV. Inferior nomen comparatiuum est à positiuo *Inferus* efformatum; quarè, cum de significatione *inferi, & superi* egerimus in explicatione ad Carm. primum huius lib. satis hic erit adnotare, fieri hic comparationem inter altiorem volatum, & depressiorem, ita vt inferior dicatur, qui propè terram delabitur, & de quo hic, respectu altioris illius, de quo dictum est, *nunc Zephyros tranant*, cui per contrapositum, pulcherrima antithesi, opponitur volatus inferior. *Velatu* autem dixit, vt clare explicaret, quod supra implicitè tantum asseruerat, nempè alatos esse Cereris dracones, & volantes, nam *volatus* actus ipse est auis, vel alterius volantis.

SECANT ARVA. *Secare* propriè, & rigorosè loquendo, idem est hac *profcindere, & diuidere*. Sic pri. Æn. Virg.

Pars infrusta secant, verubusq; trementia figunt &c.

Verum *Secare viam* est viam velocissimè dimetiri, translatione deducta ab auibus, qui aerem volantes diuidunt, & secant. Cum itaq; hic Poeta de Draconibus agat volantibus, apte vtitur hac translatione *Secant arua*, hoc est *secus arua celerrimè volant; seù, melius, terram spiralibus lineis designant velocissimè excurrentes, ita vt eam scindere videantur;* cum nullis impedimentis ab incæpta velocitate remorentur. *Arua* autem quid sint iam dix. ad Carm. *pedibus quæ nondum proterit arua*. Hic tamen ponitur indifferenter pro terra.

CANO ROTA PVLVERE LABENS &c. Ab effectibus amplificat virtutem placidi illius veneni, quod ex ore Draconum effluere dictitauerat; & ab iisdem Cereris iter, ac beneficæ eiusdem præsentiæ liberalitatem, quacumq; iter habuerit exornat. Quod, vt melius assequatur, currui effectus attribuit, quasi, etiam incuriosa, & aliud agente Dea currus ipse diuinitate, quam vehebat, fœcundus, non posset, quin loca, quæ peragraret, frugibus ditaret.

ROTA. Infima hæc currus pars est, quippe quâ solâ currus terram attingat. Rota autem dicitur à rotunditate, seù, vt alij malunt, à ruendo, quia videtur ex vna parte semper in præceps ruere, cum ex alia semper in altum ascendat. Quarè de rota Fortunæ inquit eruditissimus ille, eâ homines attolli, vt corruant. . . . . *Tolluntur in altum*
Vt lapsu grauiore ruant.

Dum igitur rota circulari hoc motu semper in se ipsam vertitur, currus agitur, & procedit Rotam poni hic pro toto curru, vel cęcutiens viderit. Sed quęrendum remanet, cur Poeta, partem pro toto ponens, potius rotam posuerit, quam axem, Temonem, aut aliam eiusdem currus partem. Abhorruit adeò, arbitror, Vates à sententia admittente actionem in distans, vt, ne in suspicionem venire posset eam admittendi, si aliam nominasset partem à terra distantem; voluerit Rotam ponere, ad hoc vt Agens, quod effectum fœcunditatis producere debebat in passo, nempe humo, esset immediatum immediatione subiecti, ne dum immediatione virtutis; & immediatum adeò, vt quodammodo internum humo fieret sulcans humum.

LABENS. Labi, à quo *Labens*, idem hoc loco significat, ac leui, & celerrimo motu ita decurrere, vt motus volatui similior sit, quam cursui: ideò, sicuti superiùs dixerat: *Arua volatu secant*, sic cohærenter hic motum volatui similem currui attribuit.

CANO PVLVERE. Locum assignat, qua transiens *Rota fæcundet humum*. Canus itaque dicitur ille, cui, præ senectute canescunt, hoc est albent capilli: quarè & *Canus* pro Antiquo dierum ponitur, & *Canities* pro senectute: Puluis verò terra est minutatim ex ariditate attrita. Dupliciter igitur *puluis* potest dici *canus*: Primò quia, cum terra sit, quid antiquior terra, præsertim apud Poetas, qui ex terra Deos ipsos effinxerunt progenitos. Secundò quia terra ex ariditate in puluerem redacta videtur quodammodo canescentis colorem induere. Ideò aptè *cano puluere*. Cur autem potiùs *puluere* dixerit, quam *terra*, ratio in promptu est ex agricolarum praxi, quæ ostendit, semina, quæ solo demandantur meliùs semper germinare, cum in puluereum solum proijciuntur; si tamen leuis inde sequatur pluuia, quæ puluerem coagmentet; nam tunc proiecta, ac sibi credita, semina puluis ille apprime complectitur, ac fouet, & clauso quasi protegit sinu, ne ab auibus diripiantur. Cum itaq; Poeta insinuare velit effectus fœcunditatis ex curru præterlabente progenitos, naturam secutus, materiam ad receptionem dispositam constituere non negligit; Ideò redactam in puluerem terram indicat, & ne humor pulueri deesse videretur, placida effundi à Draconibus venena præmisit; Hæc enim & Virgilius ad fertilitatem exigi testatur Georg. pri.

Humida solstitia, atq; hyemes optate serenas
Agricolæ; Hyberno lætissima puluere farra:
Lætus ager. Nulle tantum se Mæsia cultu
Iactat: & ipsa suas mirantur Gargara messes.

Virtus ergò seminalis hoc puluere excepta, dum puluis placidis humectatur venenis, nil mirum, si statim erumpat in fruges, cum præsentissimam habeant, atq; efficacissimam ex prædictis venenis vim eductricem, & conformatricem; ideò enim *Rota labens*.

FÆCVNDAT SVLCATAM HVMVM. *Fæcundare est copiosum, fertilem, fructiferum facere*. Quare Virg. 4. Georg. de Nilo loquens Ægyptum limo, ex inundatione relicto, copiosam reddente, ait

Et viridem Ægyptum nigra fæcundat arena.

Humum verò aptiùs dixit, quam terram, ab humando; nam semina & virtus seminalis humari debet, vt in segetes exurgat: quod ipsum Increata Veritas innuit, dum ait: nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Mortua autem corpora humari debent: & ideò in sulcos finditur humus, vt notat Vates in adiecto *Sulcatam*; nam sulcis terram findere, ac vertere, sedulo student Agricolæ, vt repurgata, ac purificata tellus vberior reddatur. Ostendit itaque prudentissimus Auctor, Rotam Cereris cultoris vicem implere, dum leui sulco, vestigio scilicet illo, quod, in modum sulci, à Rota prætereunte relinquitur, puluerem & vertit, & purgat, & grauidam fœtibus efficit, & fructus eodem tempore educit in lucem. Nec mirum si hæc omnia non seruatis temporum interuallis, ad hanc rerum successionem requisitis, momento temporis peragantur; nam vir-

tas præsens Diuinitatis non dependet à tempore in operando. Ideò tellus recepto semine statim sine mora in iam adultas segetes erumpit, ac falcem inuitat: atq; ideò

FLAVESCIT ARISTIS ORBITA. Quamuis *orbita* pro integris hic rotis sit posita; & pro tota communiter rota vsurpetur; tamen, in rigore loquendo, extrema pars rotæ est, vel illa interior sumatur, vel exterior interna est pars illa teres, quæ immediatè axi inserta circa illum in orbem vertitur, externa verò est arcuata illa curuitas, quæ circa rotarum radios circumducta terram tangit, & orbiculari motu illam terit. *Orbita* igitur *flauescit aristis*; quia virtute prætereuntis Deæ influentis, ita in ictu oculi, succrescunt segetes, vt, iam maturæ in messem, rotis, à quibus vitales auras receperunt, adeò internectantur, vt ex ipsis aristis tota videatur tota componi: quasi cognitionis capaces aristæ nouo miraculo, in gratiam nouæ, ac tam vberis vegetationis, profusæ, beneficam amplexari, ac detinere totam conentur, dum ei se ipsas implicantes vtramque orbitam contegunt, & proprio exornant flauescentium comarum apparatu, quo efficitur, vt rota ipsa flauescere, & spicas parere videatur; ideò *Flauescit*: *Flauescere* enim est *flauum induere colorem*; vulgò *Biondeggiare*; & speciem auri referre; nam ex hoc flaua dicitur Ceres ipsa, quia hanc auri speciem aristis fuerit elargita, vt nos fusius explicuimus ad Carm. *Despexit vtrumq; Flaua Ceres &c.* Aureum hunc itaq; colorem induit orbita, dum maturis iam messibus densatur, & internectitur *Aristis*: Aristæ verò quid sint, & quomodo pro triticea messe ponantur, iam vidimus hoc eodem lib. ad Carm.

Cesseris inuectis Dodonia quercus aristis.

quarè hic satis erit scire, per aristas, quibus orbita flauescit, maturam iam messem indicari, vt mox antea innuebamus. Posset hoc loco quidam fortassis hanc nostram redarguere expositionem, eo quod *orbita* videatur potiùs accipienda in eo sensu, in quo vsurpatur à Liuio dicente: *Rota vna in alterorem orbitam depressa turrem inclinauit.* De bellica loquitur machina, quam ligneam appellant turrim. Quo loco eruditissimus Auctor *rotam* apertè ab *orbita* distinguit; nam *orbitam* esse indicat, non rotam, sed vestigium illud, quod à prætereunte rota impressum relinquitur. Reddenda igitur ratio, cur per *orbitam* circuitum Rotæ acceperimus, non autem ipsius rotæ vestigium terræ impressum; vel cur non diximus cum Parrhasio vtrumq; significari; sed priùs firmandum est, orbitam pro circuitu rotæ accipi omninò posse; quod tamen facilè firmatur ex Virg. 3. Georg. dicente:

Sed me Parnaßi deserta per ardua dulcis
Raptat amor: iuuat ire iugis, qua nulla priorum
Castaliam molli diuertitur orbita cliuo.

certè enim hoc loco *orbita* pro rota ponitur, vt paret ex verbo *diuertitur*; nam *rota* est, quæ *diuertitur*: vestigium autem remanet, post impressionem, immotum. Hoc firmato; in promptu iam ratio est expositionis supra traditæ; nam primo quidem non serpit humi aristarum decus, sed in altum extollitur, atq; adeò vestigium rotæ, quod *orbita* diceretur, non potest aristis flauescere, sed caudice potiùs contegi: *Orbita* autem, quæ pars rotæ sit, potest; nam & ipsa in altum extollitur ita, vt aristarum adæquet altitudinem, & ideò implexis facilè flauescere potest aristis. Secundo Vates ipse *orbitam* ab *orbitæ vestigio* distinguit hic manifestè; nam cum dixerit: *flauescit aristis orbita*, statim subijcit: *condunt vestigia fruges*: quod superfluum fuisset, si prius *orbitam* pro vestigio rotæ posuisset. Quarè dicendum necessariò remanet, *orbitam* pro *circuitu rotæ* hic positam, vt nos exposuimus.

FRVGES SVRGENTES CONDVNT VESTIGIA. Mirè amplificat hic vbertatem, terræ infusam ex prætereuntis Deæ liberalitate; nam ostendit, tantam humo inditam fæcunditatem, vt, maturis iam messibus, in recentes surculos erumpant seminales virtutes, ita vt, dum flauæ iam fluctuant aristæ, nouis iam germinantium corculis virescat, ad flauescentium radices, fæcundissima tellus, & aureis ditata thesauris stratum subter eos smaragdinum viridantium intexat germinum productione. Ideò Poeta non simpliciter *fruges* dixit: sed *fruges surgentes*, & etiam, vt intelligeremus eum Hellenismo vti, & græcâ potiùs, quam latina inniti eruditione: *Fruges* enim latinè terræ fructus omnes dicuntur, quos in alimoniam vertimus: ast hoc, quod latini *fruges* appellant, apud Græcos *καρπὸς* dicitur; & hac eadem voce *καρπὸς* vtuntur Græci etiam in herbis ad frugem producendam succrescentibus exprimendis. Quarè cum hæc vox apud latinos vertatur in vocem *fruges*, nil mirum, si Poeta hac voce *fruges* vsus in græca significatione, qua genera herbarum germina exprimunt, recenter e terris erumpentia. Prudenter tamen hanc vocem sic adhibuit; nam ad mentis suæ explicationem addidit: *surgentes*; *surgere* enim sæpè sæpiùs idem significat, ac *nasci*, & *crescere*: Nasci quidem apud Virg. Æn. pri. vbi habetur:

Nate Dea, quæ nunc animo sententia surgit.

& Æn. 4. *Quid bella Tyro surgentia dicam?*

sed propius ad rem nostram Georg. 4. dixerat:

Decussat rorem, & surgentes atterat herbas.

Item *surgens* pro *crescens* ponitur ab eodem Æn. 6.

Per genitorem oro; per spem surgentis Iuli &c.

Æn. autem 4. *Ascanium surgentem, & spes hæredis Iuli Respice &c.*

quarè dum Poeta surgentes memorat fruges, certè germina nascentia, & herbas ad frugem denotat crescentes. Scio hanc ab Heinsio lectionem immutari: nam cum Isingrini Codice, ac Claueriana editione legit ipse: *Condunt vestigia culmi.* Sed displicet hæc lectio, quia *Culmus* est ipse calamus frumenti spicam sustinens, quarè & olim columus dicebatur. Cum autem priùs dixerit Vates: *Flauescit aristis orbita*, certè aristas sine supposito culmo non agnouit, vt ex explicatis iam patet; consequenter si & hic iterum de culmis loqueretur, videretur idem in ordine ad diuersa quidem, sed superuacuè considerare. Adde, quod nil per secundum membrum explicaret, quod non contineretur satis explicitè, saltem de consequenti in primo, quarè hoc esset pueriliter ludere in verbis, non sensum sensui superaddere ad amplificandam fertilitatem. Et idem dico respectu eorum, qui legunt: *Condunt vestigia messes*. Quarè satius arbitror, si cum vulgata nostra legamus: *fruges surgentes condunt vestigia*: neque enim assentior Parrhasio legenti: *Scindunt vestigia fruges*; nam non video, quid cum Vatis intentione, aut cum ipsius structurâ contextus habeat verbum *scindunt*. *Condunt* itaque cum vulgata legimus; nam *condere* est *contegere*, *operire*, *abscondere*, ne appareat id quod tamen de facto adest. Quanta igitur celeritate rota Cereris, recuruam sui eleuans, quam depresserat, partem, vestigium relinquebat impressum, tantâ ostendit Poeta noua germina pullulasse, quæ relictam contegerent orbitam crescentia, ne ampliùs appareret. Ideò *Condunt vestigia*, quæ quid sint, iam vidimus abunde supra. In hac verò vberrima non frugum tantummodo, sed & prodigiorum affluentiâ non possum, quin ea mente relegam, quæ Torquatus Tassus ad Armidæ montis fertilitatem, amænitatemque congesta describit decorandam; nec possum quin eadem oculis subijciam, ex Can. 16. Hier. liber. decerpta.

Nel tronco istesso, e trà l'istessa foglia
Sovra il nascente fico inuecchia il fico:
Pendon à vn ramo, vn con dorata spoglia,
L'altro con verde, il nouo, e'l pomo antico:
Lussureggiante serpe alto, e germoglia
La torta vite, ou'è più l'horto aprico:
Quì l'vua hà i fiori acerba, e quì d'or gl'haue,
E di piropo, e già di nettar graue.

quod autem Cerealis rotæ vestigijs attribuit hic Claudianus, accipe ab eodem Tasso cit. per similitudinem, expressum in vestigijs Rinaldi præstigiosam syluam ingredientis. Cantu 18.

Doue in passando le vestigia ei posa,
Par ch'iui scaturisca, e che germoglie:
Là s'apre il giglio, e quì spunta la rosa;
Quì sorge vn fonte, iui vn ruscel si scioglie:
E sovra, e intorno à lui la selua annosa
Tutte parea ringiouenir le foglie:
S'ammolliscon le scorze, e si rinuerde
Più lietamente in ogni pianta il verde.

VESTIT ITER &c. *Vestio* à veste deductum est, quasi *vestem induo*: translatè tamen idem significat, ac *contegere*, *operire*, & *exornare*, hæc enim munera vestis sunt omnia. Porrò in hoc translationis sensu certè accipitur à Poeta hic. De itineris verò significatione dix. supra ad Carm. *Dum scrutatur iter &c.* Vbi vidimus, nomen *iter* sæpiùs profectionem ipsam significare, quam viam, qua profectio fit, licet interdum & hanc significet. Hic in vtraque viget significatione, nam *seges* certè viam operit, exornatque, qua Ceres progreditur, vt ex dictis patet: ac dum dicit: *comitata*, certè indicat segetis continuationem emergentis quocumq; Ceres progrediatur, ita vt ipsam Cereris profectionem subsequi, & comitari videatur, quasi effectus à sua causa inseparabilis.

SEGES. Succrescentes, & maturas etiam iam fruges, figu-

significatione sua, amplectitur *seges*; nam ea propriè est fruges eorum seminum, ex quibus conficitur panis, nondum quidem demessa, sed præscindens ab hoc, quod virens sit, an flauescens. Sic Plin. lib. 18. Cap. 17. inquit segetem in articulum ire cæpisse: ex quo patet, nomine segetis herbam triticeam appellasse, quæ primum vix in nodum excrescat. Aptè igitur, & congruenter ad iam dicta, *seges* inquit Poeta, vt & Aristas, & gemmina, de quibus supra egimus vnica comprehenderet voce.

COMITATA. *Comitari* est *comitem se exhibere*; & proprium est inferioris erga superiorem, vt certè seges est respectu suæ procreatricis Deæ, cuius quasi pedissequa profectionem sequi ostenditur, & comitari. Perpende hic, quam acutè Poeta terram, qua Ceres iter haberet, Coelo, tacitè, in disquiparantia, æquiparatam velit, licet tacitus comparationem prætereat: nam si Coelum lacteâ se viâ gloriatur insignitum, illud iam terra, pro viribus, imitatur, dum se ipsam non lacteâ, sed aureâ, smaragdinis contexta encaustis exornatam gestit: Si spica Coelum ditat, multiplicatis hic aristarum ornamentis terra gloriatur. Meritò autem Coelum æmulari effingitur terra, quæ Deam gestaret Coelestem, ac tantopere beantem.

IAM LINQVITVR ÆTNA. Exornatâ ab effectibus Cereris profectione, illam iam à termino, à quo longissimè recedentem describit, vt ad terminum ad quem deducat, nempè ex Sicilia in Idam Phrygiæ montem, quo tendere Cererem supra dixerat

IAM. Aduerb. hoc temporis est, vt alibi dix., quod hic celeritatem ostentat, nam pro eodem stat, ac si esset aduerbium *illicò*.

LINQVITVR. *Linquere* idem est, ac *deserere*, seù *longè abire*. Quarè denotat hic Vates, momentaneo ferè temporis lapsu, Cererem ab Ætna fieri remotissimam: ideò *Linquitur*

ÆTNA. Quid sit Ætna iam vidimus in anteactis, hic ponitur pro termino, à quo discesserat Ceres, ideft pro loco, cui filiam commiserat signum, videlicet pro re signata.

ET TOTA TRINACRIA &c. Prosequitur adhuc Cererem abeuntem, & maiorem, ac maiorem ab Ætna distantiam assequentem: hanc autem distantiam, lineis visualibus, iuxta artem Perspectiuæ, egregiè, ac scientificè, dimetitur. Quarè quæ hic enucleari contigerit, applicanda etiam erunt particulis præcedentibus: *Iam linquuntur Ætna*, adeò enim connexa sunt, vt vnum sine altero vix satis explicari potuerit: Hanc autem connexionem efficit particula illa *Et*, quæ ita coniungit partem iam positam, nempè Ætnam cum toto respectu lineæ visualis, vt, gradum faciens à minori ad maius, à minori etiam, licet longissima distantia ad maiorem distantiam ritè progrediatur. Sed antequam explicationem aggrediamur, reuocandus in mentem modus est, quo visio fiat; nam huius cognitio maximè confert ad intelligentiam explicandorum.

Reiectâ igitur sententiâ, quæ asserebat visionem fieri per extramissionem radiorum, ita scilicet, vt oculus emitteret radium quemdam, quem visualem appellabant, & qui ad obiectum vsque videndum protenderetur; reiectâ, inquam, hac sententia, quæ iam communiter à scholis exploditur, ijs rationibus, quas nos fusè in animasticis edocuimus, communior sententia est, visionem fieri per introsusceptionem specierum ab obiectis visibilibus emissarum. Pro quo

Notandum est primo, obiecta huiusmodi omnia producere, & ex se transmittere species quasdam, quas nos, in animasticis, imagines obiecti virtuales esse, docuimus, sed, quia hoc parum refert ad institutum, non repeto. Hæ species, ob tenuitatem suæ materialitatis, species intentionales appellantur, & vicariæ obiecti communiter dicuntur, quia obiectum, quod immediatum sensui esse non potest immediatione suppositi, fiat per ipsas immediatum immediatione virtutis. Species igitur huiusmodi ab obiecto transmissæ, ac in aere propinquo receptæ, per ipsum aerem, tamquam per medium propagantur, & ad oculum vsque deferuntur; ijsq; in oculo vitaliter receptis, oculus visionem elicit, quæ est formalis imago obiecti representati per species illas impressas, & species dicitur expressa.

Notandum secundo, has species intentionales ab obiecto ad oculum, in conum, procedere; ita vt protendantur in modum pyramidalis figuræ, cuius basis in toto corpore obiecti stabiliatur, conus verò, seù acumen supremum oculos pertingat; ex quo fit, vt res in semota admodum distantia constitutæ, licet eximiæ magnitudinis sint, paruulæ tamen esse videantur; & ratio est, quia, quo magis res visibilis distat, pyramidalis specierum structura semper magis acuminetur, necesse est, & consequenter minorem semper, & minorem ad oculos angulum deferat visualem. Quarè, cum obiectum tale videatur, quale per proportionem anguli visualis representatur, quo minor est angulus, minor res ipsa visibilis apparet. Hinc Perspectiuam artem callentes statuas, vel picturas, quæ, longè ab oculo, editissimis in locis, sunt collocandæ, in giganteas, propè dixerim, extruant moles; nam beneficio distantiæ subindè efficitur, vt iustæ dimensionis esse, iuxta id, quod per sculpturam, aut picturam, repræsentandum erat, appareant.

Notandum tertio ad visionem eliciendam requiri semper, vt obiectum in debita sit distantia collocatum; nam, cum obiectum sit finitum, & limitatum, consequenter finitæ etiam, & limitatæ virtutis, certè non potest emittere species nisi finitas, & ad finitum, limitatumq; spatium protensas, habito respectu ad molem, & actiuitatem corporis à quo emittuntur. Quarè si oculus statuatur extra sphoeram actiuitatis specierum, ita vt earum pyramidalis angulus oculum pertingere nequeat, tunc visio obiecti omninò cessabit, & euanescet. His autem prænotatis, ad explicationem iam poetici textus deueniam.

Dixerat antecedenter Vates: *Iam linquitur Ætna*: Nosq; explicantes obiter ibi, quod erat hic fusiùs enucleandum, diximus, significari Cererem iam longissimè distantem; nam, & ibi subintelligendum erat, quod hic ponitur, nempè *refugo visu*; ita vt, dum dicit: *linquitur Ætna*: idem sit, ac si diceret: *cessat Ætnæ aspectus*; significans scilicet, Deam longè adeò ab Ætna in ictu oculi processisse, vt specierum illius Montis Conus non amplius *refugientem*, hoc est *ab ipsis speciebus retrò fugientem* oculum pertingere posset. Vulgò *Perdessi di vista il Monte*, ob rationem iam allatam. Non eodem autem tempore, quo conspectus Montis euanuit, euanescere etiam potuit aspectus totius insulæ; nam, data proportione partis ad totum, si pars protendit species à se emissas in distantiam, V.G. decem stadiorum; totum ad centum vsq; protendat, necesse est: quarè, cessante conspectu Ætnæ, adhuc in conspectu Sicilia esse debuit; sed, quia, adhuc refugiente oculo, maior, ac maior semper interponebatur distantia, acutior fiebat consequenter specierum emissarum conus, ita vt minor, & minor appareret Sicilia ipsa, donec, constituta tandem Cerere extra sphoeram actiuitatis specierum, tota repente ex oculis Insula euanesceret; ideft vulgò *Si perdesse de vista*. Ex quo vides, quam exactâ, atque eruditâ gradatione, Poeta per decrementum maius, ac maius visionis, ac tandem per totalem ipsius cessationem, distantiam maiorem, & maiorem à Cerere acquisitam insinuet.

Tota, igitur inquit, *Trinacria decrescit*; nam *totum* idem significat, ac *Integrum*, *Vniuersum*, *Solidum*, & iterum *totum* illud dicitur, quod ex partibus in vnum coalescentibus componitur. Quarè particulas *tota decrescit* duplicem hic habere significationem animaduertes, primam scilicet comparatiuam *totius* ad partem; & sic dicit: *Tota Trinacria*, vtpotè Ætnæa parte longè maior, adhùc cessante partis visione, in conspectu est, sed minùs, & minus semper apparet, seù minor, & minor representatur, quod verè decrescere est non quidem in esse, sed in representari. Secunda autem est significatio absoluta, quatenùs scilicet *totum* idem est, ac integrum, & sensus est, quod tandem minor, ac minor apparens Sicilia, tota tandem, inquam, ideft integra decrescit, hoc est ab oculis, & è conspectu tollitur, posita iam Cerere extra sphoeram actiuitatis specierum, vt supra dicebamus. Trinacria verò quænam sit, & cur hoc nomine dicta vidimus ad Carm. *Trinacria quondam &c.*

REFVGO VISV. Causam assignat, cur decrescere, & minor semper fieri videatur, donec tota ex oculis insula euanescat, modo dicto; nempè quia oculus refugit, ideft retrocedens maiorem, ac maiorem distantiam à speciebus assequitur, donec per illam exeat è sphoera specierum &c., & sic cesset visio. *Refugus* enim à verbo *refugio* deductum nomen idem significat, ac *se, retrò quasi fugiendo, ab aliquo recipiens*; *Refugere* enim est *se retrò per fugam ab aliquo recipere*. Cum igitur Ceres è Sicilia discessisset, quo magis ab illa elongabatur, eo magis, & ipsius oculus retrocedebat à speciebus, donec extra sphoeram exiliret. Ideò *refugo visu*. Nam visus tàm dicitur actus ipse visiuus, quàm potentia actum eliciens. Ast hic pro potentia ponitur visiua.

Placet hic aliam afferre rationem, cur Poeta, Ætnam, totamq; Trinacriam decrescere, ac tandem ex oculis euanescere dictitauerit; nam hæc etiam necessaria est huic textui, vt videbimus explicãdo; & ea est in qua fundari etiam videtur

tur

tur id quod in simili habet Tassus Hierosol. liber. Canto 16.

Vola per l'alto Mar l'aurata vela;
Et guarda il lido, e'l lido ecco si cela.

petitur itaq; hæc ratio, & ab ipsa visionis natura, & à rotunditate inferioris huius orbis. Ad hanc verò rationem explicandam.

Sciendum primò, hanc esse naturam visionis, vt semper fiat per lineam rectam. Ideò species, ab obiecto, & quacumque eius parte emissas, ad oculos in conum tendere, iam diximus, & figuram pyramidalem construere; nam, sicuti lineæ rectæ à circumferentia vndequaq; in centri punctum collineant, sic species illæ ex vasto corpore visibili vndequaq; emissæ per lineam rectam in centrum oculi, idest in pupillam collineent necesse est: Quarè ex ampla basi corporis visibilis in conum, & angulum confluant oportet, vt patet consideranti.

Sciendum secundò Aquam simul, & terram globum conficere sphœricum, non quidem mathematicè, rotundum, sed physicè, vt nos, in lib. de Cœlo & Mundo, satis superq; probauimus; ex quo fit, vt iter facientes per terrarum orbem perinde se habeant, ac formica, quæ rotæ semicirculum percurrat superiorem. Hoc posito: certum est, quod, si detur clauus in extrema decliuitate huius semicirculi infixus, & formica per circularem rotæ orbitam sursum ascendens, ab eo discedat, quandiù formica progreditur in eo rotæ spatio, respectu cuius, curuitas eiusdem rotæ non ita exuberet, vt rectam impedire possit visionis lineam ad totum, clauum terminantem, tandiù formica totum clauum videbit: cum verò, per decliuo clauo oppositum rotæ spatium, incipit formica deflectere, ita vt inter ipsam, & clauum aliqua rotæ curuitas interponatur; tunc, quia linea recta visionis non poterit ad inferiorem claui partem, obstante curuitate intermedia, profectò deferri; consequenter non totum iam, sed dimidium, V. G. tantummodo Clauum, qua altius eminet intuebitur; & quo magis in decliue ferretur formica, crescente curuitate interposita, eo minorem Claui partem videbit, donec, omninò tandem interposita curuitate lineam rectam impediente totus ex oculis clauus euanescet: atq; hoc pacto clauus videbitur formicæ illi paulatim decrescere, ac totus tandem euanescere. Quod autem in formica exemplificauimus, potest quisq; proprij oculi experimento delibare, si videlicet, oculum ad circularem rotæ, superficiem depressum, & applicatum paulatim retrahat ab infixo clauo, ita vt per depressiorem rotæ partem magis, ac magis semper descendat: ne videamur exemplum attulisse in re, quæ experientiam testari nequaquam possit. Hinc est vt, in Mari, nauigantes corbem in summitate mali constituant, vt positus in eo speculator non possit ab interposita aquæ curuitate impediri, quin longissimo distantia tractu prospiciat nauigia, quæ in naui stantes nequaquam videre possunt, quia rotunditas aquæ, quæ rectam lineam visualem ex altiori loco collineantem impedire non potest, lineam impedit ex inferiori eductam, quæ dum recta tendit in curuitatem in medio prominentem impingit, & ad nauem aduersam progredi prohibetur interrupta ex eadem curuitate specierum ex aduersa naui emissarum, ad oculos in inferiori stantis propagatio. His positis.

Currus Cereris, vt vidimus, modo Zephyros tranat, modo inferiore volatu arua secat. Si igitur consideretur, vt in altum euectus, tunc terræ rotunditas non potest per interpositam curuitatem impedire nec secundum partem, nec secundum totum rectam lineam visualem; itaq; hac ratione nec decrescere, nec tolli omninò ab oculis potest obiectum; consequenter ad priorem allatam de speciebus limitatæ virtutis erit recurrendum. Si verò consideretur, vt arua secans inferiore volatu, tunc secunda de rectitudine lineæ vel partialiter, vel totaliter impeditæ ab interposita rotunditate terræ militabit, &, iuxta proportiones iam datas, ad proportionem distantiæ, & decrescet magis semper, ac magis, & totum tandem occultabitur obiectum, etiam si alioquin non esset extra sphœram actiuitatis &c.

Sed, ne & nos sphœrica phylosophicarum rationum perfectione detineamur ita, vt in id, quod ad mores pertinet, visus mentis non collinees, ad altiora iam cursum dirigentes proprium phylosophi moralis scopum attingamus.

ÆTNAM diximus imaginem inferorum præ se ferre: Proserpinam Animæ symbolum exprimere: Cererem, hic iam liceat interpretari, esse principem illam, ac nobilissimam animæ facultatem, quam rationem, & mentem nominamus, & quæ, tamquam mater, semper de filiæ, hoc est de animæ salute sollicita, hanc fouet, hanc sequitur, hanc à periculis reuocat, hanc tutam in stationem totis conatur viribus deferre, ne rapiatur à Procis in eius innocentiæ perniciem conspirantibus. Optima perfectò mater, optima natæ salutis procuratrix; si tamen adsit prudentia, & vigili semper lumine in amatissimæ filiæ illius custodiam feratur assidua. Ast, cum, à Cœlo aberrans, æthera deseruit; fallitur imprudens; atq. ideò Insidis natam laribus commisit alendam, &, quia abyssus abyssum inuocat, cæca efficitur, ne videat quæ ad filiam contutandam necessaria sint. Heù cæca futuri! Quæ scilicet non discernat, Cœlum relinquenti non nisi perditionem imminere. Ideò in periculo secura est, quia periculum non considerat, ac vigilantiæ negligit curam; Sicq; dum Anima sibi ipsi relicta prope Ætnam, idest prope inferorum hiatum oberrat, illa ad alia diuagatur, & terram petit adeò, vt Ætnæ visio, idest inferorum contemplatio, ab illa prorsus aufugiat, & euanescat. Cupis hanc Cererem prudentem efficere, ita vt nunquam erret, nunquam à filiæ custodia, nunquam ab Ætnæ conspectu discedat? Attende tibi; ac memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Descendamus oportet ad infernum viuentes, vt ad Cœlum morientes extollamur. Quod si Cœli priùs, deinde inferorum contemplationem negligentes ad Cybelem, hoc est ad terram toto animo diuertamus, tunc mens, & ratio draconibus vehitur, idest sensus à voluptate, mens à sensu decipitur, & distrahitur; sensuum enim, ac mentis deceptæ hieroglyphicum per terrestris serpentem Paradisi satis exprimitur, vt doctè notat Pier. Hierogl. lib. 14.; tunc rerum terrenarum affluentiâ obruimur, &, dum terrenis oblectamentis abstrahimur, relinquitur Ætna, totaq; decrescit refugo Trinacria visu. Quid prodest Zephyros tranare, altissimas de Cœlo quæstiones discutiendo; quid prodest terram secare volatu, & arcana Naturæ, ac seminalium virtutum vires indagare, nec non ex illis auream scientiæ messem nobis pullulare; quid denique prodest homini, si vniuersum Mundum lucretur, Animæ verò suæ detrimentum patiatur? Quid placida venena prosunt draconis, Mundi scilicet per draconem repræsentati, delicijs affluentia, si pro ijs interim Anima deseratur? Fræna itaq; draconum, nempè passionum, & sensuum, regat recta ratio, sed Dedaleo, non Icario itinere procedat: non deflectat, aut ad dexteram, aut ad sinistram; nec sursum per superbiam feratur, nec deorsum per deiectionem animi deprimatur. Semper in conspectu stet Ætna, & nulla vigilantiæ cura, vt Proserpinam nostram tueamur, vllo vnquam tempore deseratur; in via enim Domini non progredi est retrogradi; ideo tota decrescit refugo Trinacria visu, & Proserpina raptoribus exposita derelinquitur. Verum, ne & nos serijs nimium vacantes Italica deserat Clio, quid de his ipsa concinat, audiamus.

Di quest' Isola in sen, che d'ogn'oltraggio
Par da portenti suoi resa sicura,
Posto del suo gioir l'vnico hostaggio,
La fida Madre ogni timor trascura.
Quindi al render di se diuoto Omaggio
A chi vita gli diè, volge sua cura,
Certa, ch'il suo tesor dalle rapine
Serbi, chi serba vniti e fuoco, e brine.

Mentre dall' Etna al dipartir s'accinge,
Termine à viaggi suoi l'Asia prescriue,
E dell' Asia la parte, oue non finge
Batto i silentij, e pur suelar s'ascriue
Se tal' hor l'Oricalco oro s'infinge;
Doue il Pattolo ad arricchir le riue
Gonfio trauolge in natural tesoro,
Trà smeraldi di Flora arene d'oro.

Battus in lydium lapidem cōuersus, quod silētia promissa non seruauerit

Pactolus Phrygiæ fluuius.

Donitiosi Penati, aure tranquille
Gode colà di Berecinthia il Nume:
E de prostrati adoratori, à mille,
Coronata di torri i voti assume;
Mentr'i sacri ministri, à suon di squille,
Crollan le fronti, e ne vacilla il lume.
Cerere, che n'è figlia, à lei se'n corre,
E del piede le mosse il cuor precorre.

I Draghi, auuezzi à solleuar le membra,
D'alte striscie à solcar gl'aerei campi,

Illi

Imbriglia questa; e 'l dolce fren, rassembra,
Che frà gl' haliti lor lieto diuampi;
Ma 'l placido velen scorrendo assembra
Con le neui accoppiar l'ostro de lampi;
Sì che, doúunque cada, in quello hà scorta
Ciò ch' Apollo, e Nettun d'influssi apporta,

Vide Comment. in Venetos.

Lucide creste alla superba fronte
Forman diadema, e'l tortuoso tergo
Di verdi smalti è che Natura impronte:
Dan quei le macchie, e frà le macchie vsbergo
Più saldo assai, che temprar vanti vn Bronte,
Tesson le squamme, à raggi d'oro albergo.
Così, trà verde, ed or, di terra, e Cielo
Par, ch' intesciuto habbian sù 'l dorso vn velo.
Sì vaghi mostri all' aureo cocchio auuinti,
Già le redini d'or la manca scuote;
Lieue sferza la destra; e già sospinti
Quei traggon, l'aria à valicar le ruote;
Folgori, al serpeggiar, che da raccinti
Scaglin le nubi, e ne rimangan vuote,
Sembran. De moti loro ella maestra,
Il rapido del vol regge, & addestra.
Hor soura i venti, in flessuosi giri,
Spingonsi à respirar l'aure più pure,
Hor, riuolti alla terra i suoi raggiri,
Radon co'l basso vol le zolle impure.
Ride festoso il suolo; e par, ch' aspiri
Al rigettar dell' aride strutture
L'antica spoglia, hor, che da draghi apprẽde
Vestir la nuoua, e 'l rifiorir n'attende.
Legierissimi solchi in bianca polue
Segna in tanto la ruota, e non s'asconde;
Ma del vecchio squallor tutti dissolue
Gl' ascosti nodi e sua virtù v'infonde,
Succhi vitali, oue, s'aggira, e volue,
Nell' arficeio terren quella diffonde:
Questo s'ingemma; e verdi, e bionde al vento
Scorge ondeggiar le messi vn sol momento.
Del curuo argento à sdrucciolanti arredi
S'intreccia l'or delle mature ariste;
Quasi abbracciar del suo tesor le sedi
Goda, e, grato, bacciar ruote alchimiste.
Mà pur non cessa il germogliare: e vedi,
Nascenti biade, alle già d'oro immiste,
Le vestigia coprir; ch', impresse à pena
Sorgono i germi ad arricchir l'arena.
Siegue ratta il camin la Dea fugace,
Ed i parti del suol sieguon la traccia.
Viuo strato il sentier, reso ferace,
Steso conserua, e pur le ruote impaccia
Di nuoue spiche, in pullular viuace,
Ne vuol d'ingrato ei sottentrar la taccia.
Si che (scorra la Dea prato, ò campagna)
Co'l tributo l'honora, e l'accompagna.
Già lungi è sì da d'onde mosse i Draghi,
Che più l'occhio à ferir l'Etna non giunge:
L'Isola tutta impicciolita i vaghi
Lumi di rimirarla à pena punge;
Che quell' oggetto, ond' il mirar s'appaghi,
Troppo di lontananza hormai disgiunge:
E tanto al fin di nuoua terra acquista
Cerer, ch'l nido suo perde di vista.

At, ne ab aspectu etiam nostro recedat eruditissimi Poetæ contextus, postliminio reuertentes, propiùs, obsecro, intueamur.

Heu quoties, præsaga mali, violauit oborto
Rore genas, quoties oculos ad tecta retorsit?
Talia voce mouens; Salue gratissima tellus,
Quam nos pretulimus Coelo. Tibi gaudia nostri
Sanguinis, & caros vteri commendo labores.
Præmia digna manent: nullos patiere ligones,
Et nullo rigidi versabere vomeris ictu.
Spontè tuus florebit ager, cessante iuuenco:
Ditior oblatas mirabitur incola messes.
Sic ait: & fuluis serpentibus attigit Iden.

HEV QVOTIES &c. Pateticè exponit internas matris commotiones, quibus acta non potuit Ceres non indulgere dolori, & lacrymis filiam à se derelictam materno affectu recensens, cum iam e conspectu abijsset Sicilia. Sed cur dolore perfunderetur; cur lacrymas effunderet, dum secura abscesserat, secura procedebat? Rationem reddit acutissimè Poeta, & mali ominis speciem spontaneum dolorem, spontaneas afferit lacrymas; atq; hinc data occasione Cererem inducit per prosopopeiam, summis refertam affectibus, cum Insula colloquentem, illique suorum viscerum pignus commendantem, propositis, si annuat præmijs, vt efficaciùs suadeat.

HEV QVOTIES &c. Amarum animi æstum, in lacrymas erumpentem, per contentionem affectuum, hìc describit, & compassiuo prosequitur dolore, quem ipso effert initio per particulam *Heù*, quæ interiectio dolentis est, eaq; vtitur Vates ad magis exprimendas Cereris passiones, quæ ferociter adeò patientis Deę pectus dilanient, vt eum etiam, qui illas tantum recogitet, valeant excruciare, ac concepti vehementia mæroris in exclamationem compellat erumpere *Heù*. Dolet igitur Vates, quod nimium Ceres doleat, vt ex compassiua contemplantis dolore, qui nam fuerit dolor agitatæ Matris facilè argumentemur; & dolet quia ingruentes calamitates Cereri ostenduntur signis hisce à natura præsentiente editis, & tamen ab ipsa licet patiente non obseruantur, nec tanti fiunt, vt ad redeundum valeant abscedentem impellere, vt debebant.

QVOTIES. Aduerbium hìc admirantis est, quo vtimur cum iteratas totidem vices innuere volumus, vt supputanti numerus desit. Sic apud Virg. Dametes Ecl. 3. inquit:

O quoties, & quæ nobis Galatea locuta est!

Partem aliquam venti Diuum referatis ad aures.

PRÆSAGA MALI. Præsagus idem est, ac *futura præsentiens*: quarè, dum Ceres præsaga dicitur mali, indicatur in se ipsa aliquod pati indicium mali impendentis, licet non plane, quid hoc sit, aut quid mali portendat, illi ipsi innotescat. Ideò *præsaga mali*, hoc est *malum sibi* præsentiens euenturum, ex signo videlicet naturali interno à natura ipsa in præsagium excitato. Præsagium autem species diuinationis est; nam qui *præsentit*, idest *malum, antè quam veniat, sentit*, ariolari videtur. *Diuinatio* autem *Prudentia futurorum dicitur* ex Cic. pro Rab. & pri. de diuin. Ast quomodo in Cerere ponitur hic à Poeta hæc futurorum Prudentia, dum per ipsum, *Cæca futuri* erat Ceres, vt antea dixerat ore rotundo, & nos explicuimus in loco? Serò sapiunt Phryges: Sed qui cæcus, idest nullâ circa aliquid prudentiâ præditus fuerat, malo sæpè suo didicit prudens esse. Sic Ceres cæca iam futuri, & imprudens æthera deseruit; infidis natam Laribus commisit alendam; relictâ subindè filiâ sine matris custodiâ, ad Phrygios tendit secura penates. Quid imprudentius? Verum vexatio tandem dat intellectum; nam cum ex interna, spontanea, & supra modum vehementi passione, ac mærore vexaretur, tunc cæpit sapere, & prudens signa futuri damni, ac deplorabilis euentus obseruare, ac perpendere; Sed prudens adhuc & cæca: prudens, quia signa futuri considerans futurum præsensit malum: cæca, quia ad malum, quod præsentiebat, euitandum media vel non vidit, vel eligenda neglexit, loco enim redeundi ad filiam conuitandam, inceptum adhuc iter cæca prosequitur, filiam infidis iterùm Laribus se commendasse contenta. Diuinationem, ait Cic. pri. de diu., versari

sari

sari inter homines, & esse vim quamdam cognoscentem, & explicantem signa, quæ hominibus à Dijs portenduntur. Est igitur hæc *diuinatio*, seù *prudentia futurorum* vis innata naturæ, non autem est Prudentia illa, quæ sit *habitus intellectualis practicus dirigens operationes omnes ad bonum*: quarè prudentia potiùs naturæ est vniuersalis, quam hominis taliter in indiuiduo, propria; Natura enim videtur præsentire futurum malum, & eiusdem signa etiam exprimit quædam, cuiusmodi sunt metus repentino horrore quatientes, mærores innati, quorum ignoramus originem, lacrymæ spontè effluentes, insolitæ sanguinis, arteriarumq; commotiones, cordis oppressiones, crebra sine causis suspiria &c. Sed licet hæc dignoscantur signa esse malum aliquod impendens ominantia, nescimus tamen adhuc, quodnam in particulari malum immineat, & adhuc a quo cauendum sit, ignoramus; nisi prudentia, non *innata*, sed *per experientias acquisita*, perspicacitate sua, valeat indagare ex adiunctis, & circumstantijs, actionum, locorum, temporum &c. quodnam malum immineat, ac subindè media ad præcauendum eligere. Hanc Ceres non habuit; ideò prudens, & cæca: prudens, quia præsensit malum in genere; Cæca, quia ex præcedentibus, cæterisq; conditionibus, ac circumstantijs expositam rapturi filiam non agnouit, nec media ad contutandam elegit. Præsagij symbolum Talpam fuisse reperio apud antiquos; nam, vt testatur Porphyrius apud Pier. Hierogl. lib, 13., Veteres illi diuinatores simul, ac talparum corda deglutissent, accipiebant subindè præsentem animam, Dei ritu, vaticinantem. Verùm eadem Talpa cæca est, &, teste Hesychio apud Pier. cit., symbolum cæcitatis est, & ignorantiæ; quarè prudentissimè Eucherius, hæreticos, per Talpam, in diuinis litteris, expressos intelligit, quia, vt ipse ait, licet aliquid cernere videantur, ipsum liquidæ veritatis lumen minimè discernunt. Habetur igitur, & ex Talpa Hieroglyphicum illius prudentiæ, seù diuinationis naturalis, cum qua tamen cæcitas, & ignorantia copulatur. Ideò cæca Ceres, & tamen prudens futurorum, sed prudentiâ quadam cæcitati admixtâ, dum præsentiens malum, à quo tamen, & quomodo caueat, non agnoscit; atq; adeò deplorabilis magis euadit eius inclementia doloris, cum & frustra malum portendat, & incassum exagitet, quam non erudiat: quapropter optimè Vates in exclamationem erumpit. *Heù quoties &c.* Hanc ipsam naturæ insitam diuinationis vim attigit etiam Virg Æn. 10. vbi sic habet:

Agnouit longè gemitum præsaga mali mens,

sed & assiduâ eadem in nobis experientiâ comprobatur; nunquam enim enumerata iam signa in nobis ipsis experimur, quin aliquid euenturum mali suspicemur. Tribuit autem hos Natura impulsus, vt nos ad omnia parati malum omne euitare conemur; Sed perplexo sæpe recogitantes animo, quodnam malorum portendatur, incautos feriunt ruinæ. Ideò cæcum præsagium quo diuinantes, quid adhuc ariolemur, ignoramus.

MALI. Malum substantiuè hic sumitur, & nomen genericum est, quod indifferenter de quolibet infortunio prædicatur; distributiuè tamen hic sumitur, ita vt qui esset ex se terminus vniuersalis, fiat terminus particularis indeterminate disiunctiuus, & idem sonet, ac si apposita esset particula, *alicuius* mali, ex innumeris videlicet, quæ accidere possent. Præsaga mali erat Ceres: sed núm esset malum sibi ipsi imminens immediatè, an sibi, in filia, nesciebat, licet Amor maternus filiæ potiùs timeret, quam sibi, atque ideò filiam infidis denuo Laribus commendaret, vt infra. En quomodò Præsaga, & Cæca: prudens, & ignara fuerit futurorum.

VIOLAVIT OBORTO RORE GENAS. Pulchra illacrymantis periphrasis, sed leuiter illacrymantis, nam ros pro leui aspergine, vt plurimum, sumitur; &, licet interdum pro ingentis humoris copia vsurpetur apud auctores, hic non in eo sensu vsurpari apertè indicat aduerbium *Quoties*, quod fletus interruptos sæpe, & iteratos significat, consequenter leues; nam fletus illi exuberantes, & copiosi, effrenes dicuntur, quia sine interruptione profluunt, nec facile possunt cohiberi. Adde, quod Dijs (vt est apud Ouid.) nefas est flere; quarè summi in ijs doloris indicium, vel leuissima semper fuerit illacrymatio.

VIOLAVIT. Violare idem est, ac *corrumpere, polluere*, ac *vim inferre vitiando*; propriè autem dicitur de Virgine, cui illata vi pudor Virginalis eripiatur. Verum, sicuti alibi diximus, nomen Virginis transferri ad res omnes intactas, illibatasq; significandas; sic verbum *Violo* transfertur à Virgine ad res alias, quæ tunc dicuntur violari cum natiua earum pulchritudo quoquomodo defloratur, deturpaturque. Et quia rarò euenit, vt lacrymæ oboriantur, quin vultus mæstissimis non obnubatur nubibus, quæ eius pulchritudinem inficiant, ideò lacrymis dicitur deturpari, violarique. Insuper lacrymæ, quippè quæ, vt definit Caussinus de Eloquentia lib. 8. cap. 40. nil sint aliud, quam humor ex calefactione humidi, ac teneri cerebri per oculos distillans, aliquid habeat acrimoniæ, ac mordacitatis, quam ab igneis illis spiritibus contrahunt, qui cerebrum calefaciunt; & hinc est, vt in ea parte, qua cadens excipitur lacryma, rubor statim appareat; &, si diutius lacrymæ prosequantur, corrosionem etiam efficiant, vt satis experientia patet in assiduè lugentibus, quorum oculi inflammantur, & corrosiuam patiuntur impressionem; ideò violare, & corrumpere partem madefactam lacrymæ dicuntur, plenè quidem, & formaliter si assiduè profluant; si autem leues sint, & non assiduæ idem inchoatiuè saltem dicuntur efficere. Ideò egregiè Poeta *Violauit*, inquit

GENAS. Genæ in rigore loquendo sunt illa duo oculorum opercula, quibus coeuntibus pupilla obtegitur: Palpebras imperitum vulgus appellat: Imperitum dixi, quia Palpebræ propriè non sunt membrana illa superior, & inferior, quæ oculum tegunt, sed sunt Pili in Cilijs, hoc est in extremo ambitu genarum, vt latè docet Plin. lib. 11. cap. 37. qui & ideo dicit pisces, & insecta genis non exornari, nec oculos contegere. Verum quidem est, genam accipi etiam pro ea parte, quæ propriè *mala* dicitur, sub oculis scilicet posita, & ad mentum deducta, quæ etiam *Gena* dicitur, quod in ea Pili gignantur. Hic *Genas* arbitror in primo rigoroso sensu à Poeta acceptas; nam cum leuem ex dictis indicet lacrymarum aspersionem, & lacrymâ nihil citiùs arescat, in Genis ipsa subsistet, ad differentiam profusi fletus, qui malas sæpiùs, ac pectus irrigant ipsum defluentes; quod in Cerere non euenit, quæ leuibus tantum quippè Dea, lacrymis potuit indulgere. Ideò

RORE. Ros propriè humor est, qui, verno tempore, de Cœlo fluit, serena nocte. Porrò de rore hæc habet Arist. 1. Metheor. *Eius autem vaporis, qui interdiù educitur, quidquid, ob caloris sursum ferentis paucitatem, aquæ sublatæ comparatione, in sublime non tollitur, rursùs, cum, noctu, refrigeratum fuerit, delapsum ros, & pruina nuncupatur; pruina quidem, cum vapor ante conglaciauerit; ros verò, cum in aquam vapor concretus est; nec tepor huiusmodi est, vt id, quod in sublime elatum est, exsiccet; nec sala frigus, vt vaporem gelet, propterea quod aut locus calidior sit, aut tempus; ros enim in Cœli temperie, locisq; temperatis magis gignitur.* Ex hoc autem Arist. textu habes, rorem fieri ex modica euaporatione; vbi è contra pluuiæ ex largo vapore progenerantur. Patet, quod de rore dicimus, ex textu, inquam; quia, dum dicit, calorem eleuantem modicum esse, modicam etiam tantum euaporationem profectò attollet; sicut enim quidquid recipitur ad modum recipientis recipitur; sic quidquid eleuatur ad modum eleuantis eleuabitur; atq; ideò modicus calor non poterit vaporem vltra vires ponderantem eleuare. Et licet videatur Arist. indicare, vaporem eleuatum grauiorem esse, quam vires caloris eleuantis ferre possint; aduerte Arist. non locutum absolutè, sed comparatiuè ad maiorem, vel minorem distantiam: vires enim caloris sufficiunt ad eleuandum, V. G. vsq; ad talem distantiam; sed eleuantes deficiunt ita vt magis in sublime ferre non possint. Quarè numquam pondus excedet vires eleuantis, adeoq; cum modicus sit calor, modica erit euaporatio eleuata, ex qua ros concrescit. Hinc aptè metaphora roris vtitur Vates, ad leuem lacrymarum asperginem exprimendam. Adde maximam esse, inter rorem, & huiusmodi lacrymas, proportionem; nam sicuti ros concrescit ex vapore per vim caloris attracto; sic lacrymas diximus ex calefactis cerebri vaporibus efformari: sicuti, superabundante calore, ita vt euaporationes iam eleuatas exsiccet, ros non decidit; sic, si tanta spirituum copia ad cerebrum ascendat, vt illius humidum exsiccet, arescunt lacrymæ, nec decidunt; & hinc est, vt viri, in excedenti doloris, vel iracundiæ motu, fletus non effundant, quia scilicet nimius calor efferuescens humorem cerebri exsiccat, & lacrymas destruit potiùs, quam efformet. Adde, liquatas margaritas appellari sæpiùs lacrymas à Poetis: cum autem ex rore Cœli concrescere in Conchis margaritæ dicantur, nil mirum, si eruditè loquens Auctor roris nomine lacrymas designet, præcipuè cum vidisset ab antiquorum sapientia in lacrymarum hieroglyphicum vniones adscitos, vt refert Pier. Hierog. lib. 28., & sciret a coniectoribus affirmatum, volentes in somnis visos

pro-

profluuium portendere lacrymarum, vt idem docet Pier. lib. 41. Porrò lacrymarum varias enumerant causas auctores, nempe mæstitiam, amorem, desiderium, iram, inuidiam, pudorem, & alias, quas perleges apud Caus. cit. Quod si causas quæras, cur Cereri aptentur lacrymæ à Poeta hic, in promptu ex dictis est responsio, nempe vt ex consequentibus antecedentia, ex effectibus causas intelligimus. Filiam deseruerat, & iam Sicilia, vbi illa remansit, e conspectu abierat. En desiderij fomitem, & igniculum, præsertim in Matre, in qua amor summopere triumpharet, vt iam vidimus: *Præsaga mali* mæstitia obruitur, & pudore, sentiens, se quid indecens Matri commisisse, dum sui præsentia filiam destituisset, & curâ. Ideo his affectibus Cereris animum torquentibus nil mirum, si Genas violauerit rore.

OBORTO. A verbo oborior, quod est *nascor, in lucem prodeo*, quod lacrymis applicatum centies reperias apud latinos. Tantum nota hoc ipso participio satis ostendi non profusas fuisse lacrymas, quæ nascentes dictitantur.

QVOTIES OCVLOS AD TECTA RETORSIT! Expressa imago animi dicitur oculus, atque ideò eamdem facit oculus viam, quam animus ipse facit. Cereris itaque animus ad Cybelem properabat: *Turrigeramq; petit Cybelem &c.* Sed ad Proserpinam retrahebatur; & *Mens præsaga mali* in ipsam, retrocedens, ferebatur. Ideò & Cereris oculus respicit quidem Phrygios Penates, quo comes animi tendit, sed, animo ad Proserpinam redeunte, comes item animi ad Proserpinam conuertitur, retro identidem respiciens oculus. Quarè ad experiendam Deæ animi fluctuationem, qua, contrarijs motibus, fluxum, ac refluxum patiebatur, nullo aptiori hieroglyphico, vti ponit Poeta, quam oculo. Ideò: *Quoties oculos ad tecta retorsit!* Insuper oculi affectuum cordis indices certissimi sunt, ex quo fit, vt oculus in sublime elatus arrogantiæ, ac superbiæ indicium existimetur; demissus verò humilitatis, & deiectionis: nutantes oculi malitiosos arguunt mores, cogitationesq; peruersas: Immobiliter hærentes meditantem produnt, speculantemq; vel stupidum &c. Sed, vt nostra peragamus, quemadmodum oculi auuersi negantis, aut fastidientis gestum ostendunt, vt dicebamus in explicatione ad Carm. *Despexit vtrumq; &c.* Sic oculi conuersi, hoc est in intuitum proni amantis, & obsequentis affectum indicant; quia, sicuti oculi, vt ait Proper. sunt in amore Duces, sic vicissim ab amore ducuntur, & in obiectum feruntur amatum, ita vt Amantis oculus aptè possit Eliotropio comparari, quod semper Solem contemplatur, semper ad Solem vertitur. Quod si Amoris affectui addatur Zelotipia, quæ vel alienationem Amasiæ, vel malum eidem imminens, & quod euitare cupiat, pertimuerit tunc totus oculus fit amans ipse, cum Zelotipia vndequaque oculis stipata incedat, vt expressit Ripæ Iconologia, & ad quod respiciens cecinit eruditissimus ille

Geloso amante apro mill'occhi, e miro;
E mille orecchie ad ogne suono intente.

ita vt vix euenire quid possit, quod amantem fallat; iuxta id, quod de detecto à Didone secreto Æneæ apparatu ad fugam cecinit Virg. Æn. 4. *Quis fallere possit amantem!* Sic igitur Cereris oculi ab Amore in Proserpinam ducebantur; &, licet Draconum volatu longissimè abstraherentur, non poterant, quin Eliotropium imitarentur ad Solem conuersi suum. Zelotipiâ afficiebatur Mater metuens, ne, per absentiam, amor in se filiæ tepesceret; præsaga mali infortunia horrebat; ideò conuersis sæpius oculis, si non natalem, aut insulam, in qua morabatur, saltem illius Cœli tractum auidè perlustrabat. Vide quot, & quantos affectus exprimat Poeta hoc vnico carmine, & quantas, his oculorum caracteribus, exaret passiones, & quidem naturam imitatus: nam naturale est vnicuiq; vel Patriam, vel charos relinquenti, sæpius & animo simul, & oculis relicta repetere tecta; ideòq; & Ceres ijsdem motionibus indulgens describitur.

QVOTIES. De hoc aduerb. satis dictum supra.

RETORSIT. Retorquere, vulgò *regirare, riuoltare*, est iterum, iterumque oculos reuoluere in eam partem a qua discesseris, quo actu denotatur discedens inuitus diuelli. Non diuellebatur inuita Ceres, è Sicilia, cum spontè iter arripuisset; sed amore retrahente, atq; itineri reluctante; perinde se habebat, ac si traheretur inuita. Ideò retorsit

OCVLOS. Indices scilicet animi, vt dicebamus, filiæ desiderio flagrantes, in quibus maxima elucerent amoris indicia. Oculos verò ab oculando dictos Varroni placuit, eo quod Ciliorum tegminibus oculantur, vt munitiores ab externis asseruentur iniurijs.

AD TECTA. *Tectum* a tegendo dicitur *summa pars domus, qua cætera teguntur*: hic per Synecd. pars hæc pro tota ponitur Domo: & Amantis est saxa licet, quibus amatum clauditur obiectum, si obiectum ipsum non liceat, oculis perlustrare. Ast quomodo Ceres tecta respiceret, dum non angusta iam solum, & depressa domus, sed ipsa ingens Ætna, totum ipsum Siciliæ corpus, ex supra dictis, euanuerat è conspectu? Aduerte solertissimam Poetæ prudentiam, qui ideò non dixit: *retorsit in tecta*, sed *retorsit ad tecta*; maxima enim inter hos duos loquendi modos intercedit differentia; primus quippe modus non verificatur, nisi linea visualis id, in quod dirigitur oculus non attingat; hoc est sine præsentia obiecti non habet veritatem; talem enim vim habet particula *in*, quæ præponitur obiecto. At secundus modus, ex vi particulæ *ad*, quæ idem significat, ac *versus*, non requirit præsentiam obiecti, sed sufficit, si versus obiectum, hoc est eam partem versus, in qua scimus obiectum esse, oculus dirigatur, licet obiectum ipsum nec videat, nec videre possit.

TALIA VOCE MOVENS. Parum fuisset, si solis oculorum conuersionibus, amorem suum erga filiam testata fuisset Ceres, nisi eumdem vocibus explicasset. Ignis Amor est, ast, vt alibi vidimus, nec occultari clausus adeò potest ignis, quin per aditus omnes, quaqua detur, erumpat. Ministerium suum impleant oculi, non satis est, nisi & lingua suum exerceat. Præfecta ærario cordis lingua est, atq; ideò ex eiusdem penetralibus amoris sensus elicere suum est. Sequatur itaq; oculos lingua, vt clariùs emicet Amor. Adde quod, seriem auguriorum prosequitur ordinatim ingeniosissimus Poeta. Sicut enim primò loco posuit spontaneam mærorem, internamq; animi passionem, secundò obortas sine causis lacrymas; sic tertio innuit loco frequentem oculorum conuersionem, quæ pariter mali ominis est, nam eos, qui breui à nobis diuellendi sunt, frequenti adeò solemus obtutu contemplari, vt vix eorum aspectu oculos, futuram dictante natura orbitatem, explere possimus. Hic igitur Auguria prosequens Cererem inducit loquentem, vt vox ipsa, licet præter Cereris intentionem in mali ominis, exeat portentum, dum orationem suam per verbum *salue* exorditur, quod funereum est; nam hac eadem voce antiquitus mortui à funeratoribus consalutabantur. *Salue, vale*, & quamquam ea vox directè in Proserpinam non feratur, indirectè tamen funus indicat, licet oraculorum more alienis prodeat inuolucris obuelatum. Per has igitur particulas *&* mala prosequitur Vates omina, quibus debuerat Ceres prudens fieri, & gradatim procedens magis adhuc exprimit Cereris affectus, ac tandem transitum facit aptissimum ad eiusdem, filiam Siciliæ commendantis, Prosopopeiam.

VOCE MOVENS. Vox propriè sonus est ex animalis ore prouueniens; tamen, quia hæc vox non fit, nisi per motum organorum voci deseruientium, ideò qui loquitur, dicitur *mouere verba*, & interdum dicitur mouere ea ipsa, de quibus loquitur, eo quod voces ponantur immediatè loco rerum, licet ponantur simul etiam loco conceptuum mentis: Sic qui, voce, Tragica exprimunt facta, Tragœdias mouere dicuntur. Sic itaq; Poeta hic ait *Mouens talia voce*, vt indicaret articulata verba per motum fieri, ideòq; verba ipsa moueri, & prouolui à loquente, & *mouere voce*, quia vox est sonus, ex quo verba componuntur, & efformantur, atque ad motum organi exprimuntur. Quarè idem est *voce mouens*, ac dicens, adhibita circumlocutione.

TALIA. Vide dicta de hac voce ad Carmen

Prima fero Lachesis clamabat talia Regi.

Hùc illa referenda tantum indico subintelligi *verba*

SALVE GRATISSIMA TELLVS &c. Prosopopeia hæc est, qua per apostrophem Ceres Siciliam alloquens inducitur, atq; adeò totam Cereris orationem à salutatione inceptam prosequitur. Præponitur autem salutatio (quantum ex intentione Cereris sit, licet ex secreto arcano naturæ ominatio fuerit) ad hoc vt beneuolentia capiatur in exordio, & ad hoc ipsum adnectitur expressio amoris, quo Siciliam prosequitur Ceres, & insuper, quæ implicitè latet, laus salutatæ Siciliæ. Sed cur hic Ceres Siciliam alloquitur? Cur illi commendet quam ipsa deseruerat? Deseruerat secura, idest nil filiæ metuens, vt dixi; Ast, quia semper de nimis sollicitus est amor maternus, dum illa iter faceret sollicitudines exercuit suas, isq; matris pectus iterum lacerans, sopitas iam suspiciones excitauit; ideòq; Ceres præsaga mali ex vi amoris est facta, quia semper, quod suspicatur, Amans, vigilans somniat, vt ait Seneca: Sed tamen adhuc ignara, dicebamus, modum malis occurrendi non videbat,

bat, nec cui malo obstandum discernebat; ideòq; anceps animi hærebat. Verum, ne materno muneri deesse videretur, filiam statuit commendandam fidei eorundem Larium, quibus iam illam commiserat, vt sui vicem, dum anceps ipsa remoratur, subeant filiæ Proserpinæ defensores. Ideò Siciliam alloquitur, eiq; suum pignus commendat. Sed adhuc hæremus syrtibus: nam, dum Ceres Siciliam obsecratur, vt filiam custodiat, nonne apud surdas aures preces iactat? Inanimis profectò insula est, nec sensum habet auditiuum, nec potentia pollet executiua. Verum facile has syrtes euademus, si meminerimus, vnicuiq; Regnorum, Prouinciarum, Insularum, Vrbium &c. proprio Penates Deos adiectos fuisse. Ceres itaque, dum Siciliam alloquitur, continentem pro contentis, seù rem possessam pro possessoribus accipiens sermonem quidem ad terram siculam dirigit materialiter, formaliter verò ad Deos præsides Siciliæ. Secundò memineris, Deam esse quæ loquitur: respectu autem Diuinitatis, omnia etiam insensata sensum habere videntur, vt audientia dicto sint, & etiam potentiam habere executiuam, vt nutui, nedum expresso verbis pareant imperio. Hoc innuit idem Claud. in antedictis, dum, Plutone loquente, atria describit silentio ad audiendum composita.

Ore tonet, tremefacta silent dicente Tyranno
Atria &c.

idem videtur sensisse Virg. Æn. 9. & 10. dum Ioue loquente tremens Cœlum inducit, repetens vtrobique.

Annuit & nutu totum tremefecit olympum.

nil igitur mirum, si *Dea* terram *tamquam audientem* alloquatur, illique filiæ defensionem commendet suscipiendam. Adde, Cereris orationem ex vehementia amoris in filia profluere; &, quia amans, quod sibi optat, sibi etiam facile persuadet, nil mirum si Ceres amans, optansq; vt ipsa terra Argus fiat animatus ad custodiam natæ destinatus, talem iam sibi esse persuadeat, dictoq; audientem fore; ideò illam alloquitur perinde, ac si anima frueretur. Deniq; inter ornatissima Rhetorum lumina nonne conspicuum est illud Prosopopeiæ quod personas constituit in rebus, quæ sine personis sunt, & sensum ijs tribuit, quæ non habent? Audi Virg. Æn. 4. vbi inducitur Dido Sychei exuuias sic alloquens,

Dulces exuuiæ, dum Fata, Deusq; sinebant,
Accipite hanc animam, meq; his absoluite curis.

audi eumdem Georg. 2. terram vt hic Ceres consalutantem.

Salue magna parens frugum Saturnia Tellus.

& audi Italiam ab Ænæa consimili metro salutatam Æn. 7.

Continuo salue Fatis mihi debita Tellus &c.

Pariter Æn. 5. *Cineres Patris salutat Æneas.* ex quo obiter patebit etiam quomodo vox *Salue* funerea fuerit, & in funeribus adhiberi solita.

Salue sancte Parens, iterum saluete recepti
Nequicquam cineres &c.

& in funere Pallantis mortuum alloquitur Æn. 10.

. . . . . Salue æternum mihi maxime Pallas
Æternumque vale. . . . .

Saxis sensum videtur tribuere apud Torquatum Hierosl. lib. Cantu 11. Clorindæ Amator, dum marmoreum defunctæ sepulchrum ita alloquitur.

O sasso amato, & honorato tanto,
Che dentro hai le mie fiamme, e fuori il pianto.
Non di morte sei tù, mà di viuaci
Ceneri albergo, ou'è riposto amore;
E ben sent'io da te l'vsate faci,
Men dolci sì, mà non men calde al cuore.
Deh prendi i miei sospiri, e questi baci
Prendi, ch'io bagno di doglioso humore,
E dagli tù, poich'io non posso, almeno
All'amate reliquie ch'hai nel seno.

Sic, lib. 24. de Cruce apud Bracciolinum, alloquitur Elila ferrum illud, quo occisus fuerat Alcestes coniux his verbis:

Ferro, oimè, ferro; à trapassarmi Alceste
Bin la tua fereztà s'inaspra, e indura &c.

Sed quid lucem quæramus in Sole? Ornatissimè non minus, quam prudenter, simili vtitur methodo, in oratione Cereris contexenda eruditissimus Claud., & nostrum iam est singulas eiusdem orationis partes explicare.

SALVE &c. Est hæc oratio in genere deliberatiuo, & suasorio stylo decurrit. Quia verò maxima persuadendi vis amori inest, vt docet Pier. Hierog. lib. 25., cum oratio huiusmodi ex impetu effluat amoris, partes omnes explere debet ad suasionis efficaciam requisitas; quod vt adimpleat Poeta perpendamus. A salutatione exorditur, qua beneuolentiam captet, vt diximus; nec enim quidquam magis beneuolum reddit Auditorem, quam si nos ei addictos ostendamus; &, cum beneuolum fecerimus, facilè illi quidquid volumus, suadebimus. Docilem reddit, non petituram Cererem nisi honesta, dum Siciliam gratissimam appellat; nam ab amico honesta tantum petenda: & eodem tempore attentionem conciliat; nam dum quis se amicum profitetur præsupponitur dicturus ea, quæ ipsi amico audienti ingrata non sint futura, atq; adeò attentionem excitat reciprocans amor. Sequitur narratio, idest expositio petitionis: *tibi commendo &c.* Petitionem honestat: *commendo laboreo veteri*; semper enim honestum est Matri filiæ incolumitatem procurare; & honestum est, si quis tali Matris faueat desiderio. Motiuum petitionibus annuendi, summa dexteritate implicite præposuerat; teneri nempè Siciliam ad Cereri annuendum titulo gratitudinis: *quam nos prætulimus Cœlo.* Narrationi causam innectit, qua postulata ab animo grato concedenda sint; quia scilicet Gaudium est illius, quæ tanti insulam fecit, vt eam prætulerit Cœlo: *Gaudia nostri sanguinis.* Denique spe præmiorum allicit, cum sciat, muneribus placari, hominesque, Deosque; nec leuia præmia, quæ tamen singillatim exprimit, futura indicat, dum ea cultorum admirationem conciliatura profitetur. Breuem debere esse suasoriam orationem, & confieri ab oratore, nobilitatis, auctoritatisq; decoramento insigni, docent artis Magistri; Quænam breuior ista, quæ septimum non explet carmen; & nulla tamen in ea pars desideratur? Orator Dea est, atq; vt auctoritatem ostentet more Principum loquitur: *Nos prætulimus: Nostri sanguinis &c.* Vide quam exactè oratorios apices attingat Auctor. Sed artificio iam cognito, ad sensus, & conceptus deueniamus.

SALVE. Verbum salutantis est, idem sonans, ac *saluus sis*; quod verbum, vt patet, inaugurationem continet salutis, & consequenter exprimit amicitiæ fidem, cui proprium est in bonum semper, ac salutem amici, toto animo ferri; ideò verbum aptissimum ad conciliandam beneuolentiam. Quarè Antonius ille ab Amiano relatus, qui ab Vrsicino agnitus in hostili acie stans, & proditor ideò, ac nefarius ab eodem Vrsicino appellatus, cum veniam petiturus ex equo prosiluisset, Vrsicinum, se ad terram vsq; inclinans, salutauit, Dominumque, ac Patronum, appellauit, sciens, hoc maximè ad conciliandam conferre beneuolentiam. Ideò etiam Claud. hic à salutatione incipientem inducit Cererem. *Salue.*

GRATISSIMA TELLVS. Tellus, in rigore loquendo, non ipsa terra est, sed est *terræ Dea, cui nomen Tellus*: licet interdum rem possessam ex possidente, nempe terram ipsam ex Dea terræ intelligamus. Et certè hic Vates Deam posuit terræ, non solum pro terra ipsa, sed pro parte sola terræ, nempe pro Siciliæ insula: licet indirectè Siciliæ Genium, seù Siciliæ Deos præsides alloquatur, vt innuimus. Sed nota acutissimum Poetæ artificium, qui in hoc verbo efficacissimos abdidit stimulos, quibus acta Sicilia Cereris petitionibus nequaquam renuere posset. *Tellus* igitur, non *terra*, dixit Ceres, vt Siciliæ nomen *Telluris Deæ*, cui Sicilia ipsa se totam deberet, commemorans, & obijciens insinuaret, nil Cereri, Telluris filiæ, atq; ad obsequium Telluri præstandum properanti, denegandum; memineris enim, Cererem ad Cybelem iter facere, Cybelem autem *Terræ Deam* esse, vt diximus in anteacta lectione, & consequenter eamdem esse, ac *Tellurem*: efficacissimum porrò motiuum, ne Insula detrectaret Cereris iussum, ne videretur *ipsam terræ*, & consequenter *suæ ipsius Deam*, eiusdemq; obsequia paruipendere, & negligere. Verum ne artificium appareat, cum præcipua oratoris ars sit artem tegere, & ne videatur Ceres cogere potiùs velle, quam postulatione vti, Telluris nomen Siciliæ aptat, nomen Deæ innuisse contenta. *Salue Tellus gratissima.* Triplicem sensum ex hoc nomine *gratissima* video resultantem; *Gratus* enim, à quo superlatiuum *gratissima* deducitur, primò idem sonat, ac *charus, dilectus, peramatus*; in quo sensu hoc ipsum nomen video vsurpatum à Virg. Æn. 5. dum ait:

Tranquillo silet, immotâq; attollitur vndâ
Campus, & apricis statio gratissima mergis.

idem in eodem sensu vsurpauerat Æn. 3.

Sacra mari colitur medio gratissima tellus
Nereidum Matri, & Neptuno Ægæo.

Secundò pro eodem sumitur *Gratus*, ac *Iucundus, suauis, lætitiam, ac voluptatem afferens*, & *libens animo pronus ad iuuandum*; nam teste Cic. 2. de finib. Iucundus à Iuuando dicitur, propterea quod, quæ iucunda sunt, mentem, & sensum iuuant. In hoc sensu Liuius, lib. ab vrbe condita 2., inquit:

quit:

quit: *Grata in vulgus leges fuere*; idest *mites, suaues, iucundæ, ac manentes*. Tertio de eo dicitur, qui gratiam pro accepto refert beneficio, vel saltem memor est, vt cuiq; in Triuijs patet. Triplicem autem hunc sensum complectitur hic Poeta, dum facit, vt Ceres *gratissimam* appellet Siciliam; pro quorum explicatione, nota, non potuisse non esse Cereri dilectam Insulam, in qua Ceres ortum habuerit, vt quamplurimi autumant, & de quo alibi dictum; dilecta enim vnicuiq; adeò Patria est, vt Iris Beroem se esse effingens, apud Virg. Æn. 5., infælices, ac miseras vocet Troianorum Matres, eo quod non occubuissent sub patrijs mœnibus, quasi infælicior sit vita extra Patriam ducta, quam mors ipsa in Patria, & amor Patriæ efficiat, vt Mors in illa sit dulcior, quam alibi vita.

O' miseræ, quas non manus, inquit, Achaica bello
Traxerit ad Lethum Patriæ sub mænibus. O' Gens
Infœlix! Cui te exitio fortuna reseruat?

Summè dilectam igitur sibi Siciliam Ceres profitetur, ideò gratissimam appellat, & quia eius Patria esset, & quia in illa summè vigeret Cereris cultus, vt alibi diximus. Dum autem suas in Insulam sic affectuum memorat propensiones, magis adhuc beneuolentiam conciliat; nam magnes amoris amor. Subindè, quia laus dulcis vnicuiq; est, & quem audimus acta collaudantem nostra facile amamus, Ceres hoc ipso nomine *Gratissima* laudes includit Siciliæ eam laudans à lenitate, quia semper prona ad iuuandum sit, operamque ferendam; ac sic insinuat fiduciam, quam habet postulata obtinendi, dum eam poscit, quam *gratissimam* se agnoscere profitetur, idest ad beneficia impertienda procliuem, quod est maximum artificium oratoris persuadere conantis. Denique vt eamdem fiduciam magis ostentet Siciliam in tertio sensu *gratissimam* appellat, quod sanè poterat experientijs confirmare; nam si Ceres illam frugibus, illa Cererem Aris cumulauerat. Virtualiter itaq; tria hoc nomen *Gratissima* continet argumenta. Primum est. Dilectus à dilecto polliceri sibi omnia iure debet: Tu mihi *gratissima*, hoc est, *dilectissima* non potes, quin mei diligens sis: ergo iure omnia abs te mihi polliceor. Secundum est: Summa in ea fiducia collocanda est, qui, lenis natura, semper ad beneficia impertienda pronus est: Tu talis, dum *gratissima*, idest summa lenitate prædita es: ergò mihi in te fiducia collocanda est. Tertium verò est: Grati animi est omnia in eum, à quo beneficia acceperit, officiorum genera conferre; Sed o gratissima, hoc est gratissimi es animi: ergò in me beneficam officium omne conferes tuum. En quanta congerat, summa ingenij perspicacitate, vnica voce, eruditissimus Auctor; dum tot vnicum verbum mysteria continet, & in rem quidem aptissima.

QVAM NOS &c. Respectu postremæ significationis illius nominis *Gratissima*, videbatur in argumento elicito comprobanda illa pars, in qua Ceres se beneficam supponebat, & deprædicabat: quare eam iam comprobat hic; nam certe summi loco beneficij haberi debet honor in Siciliam à Cerere collatus, dum illam Cœlo ipso pluris fecerit, ei fidens, quod non crediderat Coelo, pignus. Neq; hoc est beneficia exprobrare; nam exprobratio in ingratos tantummodo locum habet, quæ nota non est inusta Siciliæ, cum immò gratissimam fuisse præmiserit Ceres; sed tantum docere est, iure beneficium expectari ab eo, qui contulit; nam, vt ait Seneca, *beneficia dedisse* est *reddere docuisse*; &, *beneficia se dedisse quo decet, petit*; eodemque tempore se alia spondet cumulaturum beneficia; vt enim habet idem Seneca, *Beneficia plura recipit qui scit reddere*. Cum itaq. oratoris suadentis officium sit habere pro fine honestatem, pro motiuo vtilitatem, & spei affectum mouere, omnes implet partes hæc Cereris oratio. Finem honestatis iam indicauimus supra: motiuum vtilitatis hic attingit, cum beneficia plura sperare debeat qui petenti conferat: ex quo etiam fit, vt spei affectus mirum in modum excitetur. *Quam* igitur relatiuum est in memoriam adducens suum antecedens, nempe Siculam terram, quam Ceres alloquitur.

NOS. Per synecd. ponitur ita vt, ex plurali numero singularis sit intelligendus; quod est more Principum loqui, vt supra innuebamus, ad ostentandam dignitatem, auctoritatemq; perorantis. Sed hæc obuia nimis. Aliud latet rudi sub hoc cortice mysterium. *Nos* inquit, non *Ego*; quia, cum pro salute filiæ peroraret, voluit filiam ipsam in partem collati in Siciliam honoris vocare; Ideò *quam Nos*, idest *Ego simul, & Filia*; sic enim beneficam filiam non minus, quam se ipsam, ostendens Mater gratissimam tellurem ad beneficium Filiæ reddendum vehementissimè excitabat.

PRÆTVLIMVS. *Præferre* est *aliquem alteri anteponere*, ita vt vnus præeligatur, alter relinquatur; quod quidem, respectu Siciliæ Cœlo comparatæ, Cererem fecisse, vidimus, dum *Æthera deserit, Siculasq; relegat in oras*. Prætulit amoris affectu, dum magis à se Siciliam diligi, quam Cœlum, hanc eligens, illud relinquens, ostendit: Prætulit confidentiæ effectu, dum plus Siciliæ credidit, quam Cœlo: & prætulit honoris tributo, dum illam Cœlo tutiorem ad contutandam honestatem, facto suo, declarauit. Cur autem plurali numero, & hic vtatur vide dicta ad particulam *Nos* supra.

COELO. Cœlum vno nomine dicitur tota illa Mundi pars, quæ est supra elementum ignis, quam Aristoteles ætherem vocauit, licet Anaxagoras nomine ætheris ipsam, & solam ignis sphœram designari voluerit. Cœlum autem dictum est à cœlando, eo quod, stellis intermicantibus, cœlatum quasi auro argentum appareat Cœlum. Sedem fœlicitatis esse Cœlum ambigit nemo: *in Cœlum euehi* est *summis affici honoribus*: vno verbo, propriam Deorum suorum sedem Cœlum existimarunt antiqui. Insuper veteres Phylosophi, vt refert Pier. lib. Hierogl. 42., Cœlum cognomento Amoris condecorarunt; ideòq; Alas, & sagittas, velocitatis symbolum, Amori addidere, velocissimum Cœli motum exprimentes: addidere & faces nempe igneas, ad sydera exprimenda, cum ea ignitas esse moles nonnulli dictitauerint; ac Puerum Amorem effinxere, primumq; tamen omnium gentium extitisse, quia e Cœlo semen auferant, licet primum rerum asserant creatarum. Plutarcus, apud eumdem Pier. lib. 34., Cordis effigiem, subiecto igne succensam Cœli symbolum esse voluit, quasi Cœlum innuerit Amorem esse, qui corda rapiens igne suo inextinguibili accendat, ac fœliciter adurat. Ex his maximam in poetico hoc textu emphasim agnoscas; & quam maximam amplificationem in solis vocibus *prætulimus cœlo*, tacite concludatur, & effluat perpendas. *Prætulimus Cœlo*, in cuius comparatione, totus inferior terrarum orbis punctum est, ac fere nihil; Cœlo, cuius semper influxibus indigeat terra; ne deserta sterilescat, & arida; Cœlo, cuius sydera contemplantem, adeò arripiant, vt exclamare cogatur: Heù quam sordet tellus, dum Cœlum aspicio; Cœlo, in quo tantum vera resider fœlicitas, cum fœlicitatis vmbra tantum vix in terris diuagetur; Cœlo, quod Deorum sedes, Patria, requies, delicium est, cum terram vix dignentur aspectu, interituram, ni à longè saltem respiciant tamen; Cœlo quod Amor est omnia corda rapiens, ac desiderio sui complens, perpetuo igne succendit; cum à terra semper euolet, quippè ignis, Amor: & tamen Nos te, hoc Amore posthabito, Amorem nostrum constituimus, & tantum Cœlo prætulimus. Hæc omnia virtualis dimidij carminis sensus exprimit abundè, apud Poetam nostrum, quo qui plura possit ingerere, vix comperies.

TIBI GAVDIA &c. Habetur iam hic expositio petitionis, qua scilicet Ceres à Sicilia postulat, vt ipsam matris absentis vicem supleat, Proserpinam fouens, protegens, intactamq; matri reduci reseruans.

COMMENDO. Hoc est: Filiam, tuæ iam fidei commissam, Protectioni iterum tuæ defendendam committo. Magna profectò dignitas eorum est, quibus Principes secundas in regno suo partes demandant. Quare hoc ipsum, nempè, vt Sicilia Cereris subeat partes; licet ab ea beneficij loco id postulet Ceres; maximum tamen est beneficium à Cerere impertitum Siciliæ. Ideò hoc ipsum, & postulatum est, & motiuum, ne onus audeat impositum detractare; qui enim beneficium sponte oblatum recusat, indignum se beneficio fatetur, ac beneficas in vltionem prouocat manus.

TIBI. Nota hic conflictionem pulcherrimam contrariorum, in emphaticis vocibus *Nos*, *Tibi*, latentem. Nos diuinitate conspicua Numina; Tibi semper diuinitatis ope indigenti; Nos Cybelis Filia; Tibi eidem addictæ: Nos amantes; Tibi amatissimæ: Nos fidentes; Tibi cui fidimus: Nos beneficia largientes; Tibi beneficijs à nobis cumulatæ: Nos te Cœlo præferentes; Tibi per Nos Cœlo prælatæ: Nos altiora beneficia collaturæ, si reddideris; Tibi largiora accepturæ, si annueris: Nos absentes; Tibi præsenti &c. vt videas, quam fœcundus semper arcanorum sensuum in vnoquoque verbo acitu Poeta.

GAVDIA NOSTRI SANGVINIS. Ab adiunctis Personæ, quam commendat, ostendit, quanti, ad ipsam, momenti sit, eam intactam seruari, & quanti factura sit beneficium à conseruante impertitum. Ideò Natam, quam commendat non appellat *Filiam*, non proprio nomine *Proserpinam*;

nem; sed antenomasticè *Gaudia nostri sanguinis*. *Gaudia* autem, dixit, non *Gaudium*; quia, sicuti iam dixerat Vates, *Damnum numeri Proserpina pensat*: innuens solam Proserpinam multis æquiualere, ac propterea multorum habere rationes gaudiorum. Gaudium itaque affectio animi est ex præsenti bono concepta, quâ iustâ aliquâ ratione mouetur animus placidè, & constanter; sed ita tamen, vt exhilaratio, qua afficitur, non incompositè erumpat. Cur autem filius, vel filia gaudium esse dicatur Patris, aut Matris, vide dicta ad Carm.

. . . . . . *Nec dulci Patris cognoscere nomen*,

Eo autem ipso, quod Ceres suum gaudium, lætitiam suam, suasq; delicias, Proserpinam appellat, ingentem addit stimulum gratissimæ telluri, vt illius enixè curam gerat; nam, qui gratum habet animum erga beneficiorum largitorem, si par pari omninò referre non possit, conatur saltem, vt hilarem habeat, &, quantum potest, efficiat. Quarè videtur Poeta hoc modo argumentum efformare. Qui grati animi est non potest minori dispendio se talem ostendere, quam vt Gaudia benefactoris procuret conseruanda: Tu gratissima es, & ego, benefica, tibi mea commendo Gaudia: ergò hæc à te mihi, pro viribus, conseruanda.

NOSTRI SANGVINIS. Congruenter hic *Nostri*, inquit, cum superius *Nos* dixisset. Quarè si illud per synecd. dictum esse intelligas, idem erit & hic dicendum. Sed sicut non caret ibi mysterio particula *nos*, vt vidimus, neq; hic arbitror mysterium deesse, cum animaduertam, in hac Cereris oratione plures esse animi sensus, & sententias passim, quam verba. Ad detegendum igitur Arcanum memineris, Proserpinam Cereris filiam esse, & Iouis, consequenter non minus esse illam *gaudium* Patris, quam Matris: memineris insuper, Cererem, ac Iouem Opis filios fuisse, (quam eamdem esse, ac Cybelem diximus) & quidem ex Saturno progenitos. Quare, vt Ceres Siciliæ nouum suggerat motiuum ad Proserpinæ curam suscipiendam, per particulas *Nostri sanguinis*, tacite innuit, fore vt non solum se, verum & Iouem, & Cybelem, in quorum Gaudium Gaudia filiorum redundent, sibi, hoc vno ministerio valeat deuincire. Ideò non *mei*, inquit, sed *nostri sanguinis*. Sanguis enim sæpè sæpiùs pro stirpe, ac progenie sumitur, vt patet ex pluribus Poetarum, Oratorumue locis, ac præcipuè ex Æn. pri.

Si qua fata sinant, iam tum tenditq; fouetque
Progeniem; sed enim Troiano à sanguine duci
Audierat, Tyrias olim, quæ verterent arces.

& eodem lib. *Sunt & Siculis regionibus vrbes,*
Armaq; Troianoq; à sanguine clarus Acestes.

& Æn. 4. *Venisse Æneam Troiano à sanguine cretum;*
Cui se pulchra viro dignetur iungere Dido.

Consonant Italici; nam eorum Princeps Tassus Hierosl. lib. cant. 16. *Ne te Sofiâ produsse, o non sei nato*
Dell' Azio sangue tù: Te l'onda insana &c.

& cant. 17. *oscia che ribellante al sacro Impero*
Si sottrasse l'Egitto, e mutà fede
Del sangue di Macon nacque vn Guerriero,
Se'n fè Tiranno, e vi fondò la sede.

& cant. eodem. *Con sottil magistero in campo angusto*
Forme infinite espresse il fabro dotto
Del sangue d'Azio glorioso augusto:
L'ordin vi si vedea nulla interrotto &c.

Sed quid, dilucidando quod per se clarum ni nis iam est, tempus terimus? Gaudia igitur *nostri sanguinis*, inquit Ceres; hoc est *nostræ stirpis*, videlicet Iouis Patris, Cereris Matris; Opis Auiæ Gaudia si seruaueris, Proserpinam intactam seruans, nos omnes addictas vtiq; habebis semper. Sed quomodo, inquit, *nostri sanguinis* dicat Ceres, dum de fœminis loquatur? Propagatio stirpis per sanguinem habetur quidem, quandoquidem semen hominis nil aliud sit, quam purissimus sanguis ex communi Medicorum consensu: sed sanguis ille à masculis, non à fœminis deriuatur; nam fœminæ passiuè tantum ad generationem concurrunt, nec mulieris semen actiuè, quid confert ad generationem, vt multi Phylosophorum, medicorumq; testantur? Sed respondeo Poetam hic secutum fuisse Anaxagoræ, & Epicuri, aliorumq; Phylos. sententiam asserentium fœminam actiuè concurrere ad generationem, vt vidimus etiam ad Carm.

Fessaq; post primos hæserunt viscera partus.

Et quidem ad quid datum mulieri semen, si debeat actiuè mulier ad generationem concurrere? certè frustraneum omninò esset, & tamen scimus à Deo, & à Natura nil factum frustra. Sed non est hic otium de veritate sententiæ disputare. Certè potuit Vates sententiam, quam maluerit sequi, ad eamq; allusiuum referre sermonem. Sed non hoc solum inest huic sanguini mysterium; immò lumina innectit luminibus, & sententias sententijs adnectit Vates, vt succo plena omninò decurrat oratio. Reuertamur itaq; ex duplici iam explicata significatione illius particulæ *nostri* ad primam indicatam, & supponentes, Cererem per synecd. fuisse locutam, insignem Poetæ, quem nihil lateat, eruditionem obseruo contemplemur.

Sanguis pro anima ponitur præcipuè in sententia Empedoclis, ac plurium ex antiquis Phylosophantium, qui putarunt, animæ substantiam nil aliud esse, quam sanguinem ipsum. Vnde ortum habuit illud Virg. Æn. 9.

Purpuream vomit ille animam, & cum sanguine mista
Vina refert moriens &c.

Et apud Ouid. Pythagorico monitu, vt notat Pier. Hierog. lib. 21., exturbare quorumcumq; animalium cognatas nobis animas, nefanda cæde, ideò prohibemur; ne *sanguine sanguis alatur*. Impia tamen profectò hæc sententia est. Et, licet videatur posse confirmari auctoritate Sacr. Script. Gen. 1. vbi habetur: *Producat terra animam viuentem*; Impius prorsus esset, qui rectum Sacræ Scripturæ sensum sacrilegè adeò distorqueret; cum scriptura ibi intelligenda sit de anima tantum materiali Brutorum, quæ terrea est, & de potentia materiæ educitur, vt optime docet D. Basilius, qui facessere omninò iubet eos, quos non pudeat Animas suas, & equorum, ac canum, eadem in specie collocare. In homine enim certè animam, per se solam etiam separata à corpore vitalis, suâq; se continet immortalitate; Sanguis autem in carnem coactus vertitur, & cum carne corrumpitur, & in terram conuertitur: adeòq; detestabilis prorsùs ea sententia est, quæ dicat, sanguinem ipsam esse humanæ animæ substantiam. Ne tamen impium dixeris, hanc ob causam Claudianum; nam, licet sanguinem pro anima posuerit, allusiuè, non assertiuè dici potest eam Empedoclis sententiam attigisse. Veram quidem asseruerim Hesychij sententiam, qui dicit, illud, quod tamquam axioma decantari ab Empedoclis sectatoribus, ex Leuitico solet, nempè *vniuscuiusq; animam in sanguine eius esse*, non in eorum sensu explicandum, sed ita intelligendum, vt dicat, Animam societatem habere, per sanguinem, cum carne, vnde aliqui sanguinem Animæ vehiculum appellarunt, quia, amisso sanguine, abuolat Anima. Quare etiam hic dicendum, si Poetam assertiuè velis locutum, sanguinem posuisse pro Anima, vt poneret vehiculum pro re, quæ vehitur; & id, quo societas inter animam, & corpus firmatur, pro eo quod societatem, & vnionem habet cum corpore: quapropter, cum Ceres dicit: *Gaudia nostri*, hoc est *mei sanguinis*, idem fuit, ac si diceret: *Deliciæ Animæ meæ*. Quid pateticum magis? quid magis ad mouendos affectus, ad inclinandos animos efficax?

ET CAROS VTERI LABORES. Causam affert, cur tantopere sollicita sit; cur efficaces adeò intendat preces; sufficere enim videbatur, se matrem indicasse, vt se labores vteri commendare profiteretur; Causa autem ea est, quia Mater, quæ recordetur gestationis in vtero, ac dolores, quibus excruciata est cum vterum deposuit, nunquam satis de filia esse potest sollicita. Hoc itaq; in causa est, cur Ceres Proserpinam antonomasticè appellat *Caros vteri*

LABORES. Labor interdum significat operationem laboriosam, seù defatigationem in opere faciendo: aliquando verò significat opus ipsum laboriosè factum. Hic in secundo sensu directè, in primo autem indirectè accipitur; nam certè, Proserpinam commendans, fructum vteri, non laboriosam eiusdem fructus elaborationem commendabat; hæc enim iam suo functa munere desierat, atq; ideò nil erat, quod commendaretur. Laborem autem pro ipsa re elaborata sæpius poni, patet ex Virg. Æn. 1.

In segetem veluti cum flamma furentibus Austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta, boumq; labores.

vbi certè vides *labores* pro fructu laborum positos.

& Æn. 8. *Tollite cuncta, inquit, cæptosq; auferte labores*
Ætnæi Cyclopes, & huc aduertite mentem.

imperat enim Cyclopibus siculus Faber, vt opera, quæ cæperant, seponant, ad aliud vt statim incumbant, nempè ad Æneæ arma construenda. Poni autem labores pro ipsa operis exercitatione, quam nos actionem, seù passionem dicimus, satis liquet; sed, ne & hoc inexornatum relinquamus, audi Virg. Æn. 12.

Ex illo qui me casus, quæ, Turne, sequantur
Bella vides; quantos primus patiare labores.

& quidem pro exercitatione afflictionem, & perpessiones,

inse-

inferente (vt ea parturientium est) labores poni, habebis clarius ex eodem Virg. Æn. 5. in oratione Æneæ ad Iouem.

Iupiter omnipotens, si nondum exosus ad vnum
Troianos; si quid Pietas antiqua labores
Respicit humanos, da flammam euadere Classi.

quod si cuperes, in subiecta parturientium materia, labores intueri positos, & pro ipsa exercitatione torquente, & pro effectu partus, & pro officio ab obstetrice parturienti adhibito, audi Virg. Georg. 4.

Alteru tum primae Lucinae experta labores.

Quarè summa sanè ingenij perspicacitate Claudianus, ore Cereris Proserpinam *vteri* nominat *labores*, plurali vsus numero, tum ob rationes supra traditas, in explicatione ad nomen *Gaudia*; tum vt, vnico vocabulo, & laborum fructum, & ipsos parturientis labores Partum antecedentes, concomitantesq; attingeret, quos etiam indirectè diximus a Cerere commendatos, quia, saluo laborum fructu, videntur labores ipsi, in gaudia conuersi, suaui perennitate vigere, & animos identidem oblectamentis afficere. Quarè & Virg., licet in dissimili, Æn. 1. ait: *Et haec olim meminisse iuuabit.* Pereunte autem laborum fructu, videntur & ipsi, in eo, periisse labores, eo quod incassum labores sustinuisse videntur is, cui fructus perit laborum, &, vt dici solet, oleum, & operam perdidisse. Non potuit itaq; Ceres fructum commendare laborum, quin indirectè labores ipsos, ad fructum percipiendum impensos, commendaret. Quot autem, & quanti sint parturientium labores, explicent quæ experiuntur: longam in vtero gestationem, somnos amissos, stomachi cruciatus assiduos, inappetentiam, qua cibos respuunt &c. sanitatem labefactatam, dolores deniq; inexplicabiles, ac mortis, in eductione Partus pericula recensebunt. Quarè iure merito, & isti commendantur, ne, pereunte partu, incassum ceciderint. Nota tamen inclusam materni affectus vehementiam, quæ non *vterum*, sed *vteri labores* commendet, quo ostendat filiam sibi se ipsa cariorem, & plus se Siciliæ debituram, si Proserpinam seruet incolumem, quam si se ipsam seruasset pereuntem. Ideò inquit Ceres *Commendo labores vteri*; Labores

CAROS. Carus idem est, ac *suauis, gratus, iucundus.* Quod quidem si ad fructum laboris, nempè ad Proserpinam filiam, referatur, clarum magis est, quam explicatione indigeat, cur *carus* dicatur *labor*, idest *fructus laboris*: nam Parturiens tanta, post partum, lætitia afficitur, vt de illa dixerit ipsa infallibilis veritas: *Iam non meminit pressuræ propter gaudium*: hoc autem insitum à Natura est; nam ideò Generatio præcipuum naturæ opus nuncupatur, quia hæc confert ad conseruationem specierum; atq; ideò inditum vnicuiq; indiuiduo ab ipsa natura est desiderium se perennandi vehemens adeò, vt, cum non possit se perennare, in se ipso, velit hoc saltem assequi in specie. Insuper Genitores partem à decisam in semine genitis communicant, quarè, in filijs, videntur reuiuiscere, & renouatam sortiri Aquilæ iuuentutem; ideò Cari labores dicuntur, qui tantam afferant iucunditatem. Et hoc quod de Genitoribus diximus, intellige & de Genitricibus in sententia afferente etiam fœminam actiuè concurrere ad Generationem, cui Vatem vidimus hoc loco, & alibi inhærere. Quarè meritò etiam Oresta Cosroæ Persarum Regis vxor, filios præmortuos secutura, has in voces sic describitur erumpens apud Bracciol. de Cruce lib. 6.

E riuoltasi a lor piangendo disse
Cari pegni perduti, e dal Ciel dati
Con tropp' empio destino. E gli occhi affisse
Richiamando à gran voce i nome amato.

Virg. verò Ecl. 4. Augustum Deorum prolem dicens ait:

Cara Deum soboles magnum Iouis incrementum
Aspice conuexo nutantem pondere Mundum.

Insuper *Caros vteri*, dixit, *Labores*, quia ex eo quod aliquid omnibus gratum sit, magno pretio vendi solet, ex quo factum, vt, per translationem, quod magno constat, *Carum* dicatur; cum itaq; Partus ex dictis magno constet Parturienti. Ideò *Caros vteri labores* Proserpinam vocat Ceres.

VTERI. *Vterus* sinus est à natura in fœminis collocatus, vexicæ iunctus, ad recipiendum semen, continendumq; fœtum accomodatus: vno verbo locus est, in quo, ex recepto semine fœtus efformantur, & ad perfectionem adducuntur, quem medici *matricem* vocant: quia igitur huius vteri præcipuus circa fœtum labor est, cum debeat & semen recipere, & receptum elaborare, & elaboratum, contractis menstruis, augere, auctum detinere, ac gestare donec ad pariendi tempus vsq; perduxerit &c. hinc est vt filius *vteri labor* iure optimo dici possit. Si verò consimilem commendationem cupperes, Italico metro expressam, Principem adeas Hetruscorum Poetarum; & Hierosol. liber. Cantu 12. reperies inseparabilem Clorindæ comitem, illi hæc matris, eam a se ipsa separantis, vota referentem.

Leuò al fin gl' occhi, e disse: O' Dio, che scerni
L'opra più occulte, e nel mio cuor t'interni.
S'immacolata è questo cuor, e'intatte
Son queste membra, e'l marital mio letto;
Per me non prego, che mill' altre hò fatte
Malusgità; son vila al tuo conspetto.
Salua il parto innocenta, al qual il latte
Niega la madre del materno petto.
Viua; e sol d'honestade à me somiglio;
L'esempio di fortuna altronde origli.

Similem etiam refert in hunc locum Clauer., ex Statio, apud quem Thetis sic loquitur.

Cura mihi tellus, magnæ tui pignora curæ
Depositumq; ingens timido commissimus astu
Sit fœlix, caueasq; precor &c.

PRÆMIA DIGNA MANENT &c. Tot stipata affectibus, tot referta argumentis, ad permouendum animum aptissimis, oratio satis, superq; ad persuadendum concinnata videri iam potuit. Sed, ne aliquid desiderari adhuc posse diceretur, extremum suasoriæ adiicit pondus, nempè præmiorum pollicitationem. Sic Iuno propositis præmijs Æolum allicit ad inciuiandam vim ventis, Troianosq; perdendos apud Virg. Æn. 1. dum inquit:

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ,
Quarum quæ forma pulcherrima, Deiopeiam
Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo:
Omnes vt tecum, meritis pro talibus, annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.

& postea Æneas ipse, iouitâ ereptus periculis Iunone, suos incitaturus ad vires in ludis exercendas Æn. 5. præmia proponit: *Incipio præiisanimos, & præmia pono &c.*
& ibid. rursus.

Protinus Æneas celeri certare sagitta
Inuitat, qui forte velit, & præmia ponit.

Præmia igitur, & Ceres annuenti Siciliæ proponit hic, maximum vtiq; ad exequendi munus incitamentum.

PRÆMIA. *Præmium* merces est, quæ pro rectè factis datur; ideo igitur Ceres præmia proponit, vt intelligat Sicilia, non rogare Cererem, quæ indecentia sint, sed quæ *rectè factorum* nomine præmijs vtiq; digna sint; quo honestatem postulati amplificat summe, & non gregariam, sed se fulam præstari operam se exoptare declarat, vt præmium mereatur: nec *præmium* dixit, sed *præmia*, vt innuat, se non auaro, immò liberaliter præmijs cumulaturam: nam duo præmiorum genera considerari possunt, nempè & quæ incommoda auferant, & quæ ad commodum conferant: vtrumq; autem Ceres pollicetur, vt infra.

DIGNA. Dignus dicitur ille, cui aliquid meritò debetur: ideò *præmia digna*, quibus, scilicet, talis præstetur opera, pollicetur Ceres: quod idem est, ac dicere, se daturam præmia beneficio non inferiora, operi paria, sollicitudini æquiualentia.

MANENT. Subintellige *operam suam*; *Manere* enim *expectare* est. Et præmia proposita dicuntur laboris finem expectare, vt conferantur. Quare verbum *manent* pro eodem ponitur, ac *tibi futura sunt*, si exequaris.

NVLLOS PATIERE LIGONES. Explicat iam præmia, quæ datura est, vt magis moueat; & ab ijs exorditur, quæ incommoda remouent: *Nullos patiere ligones.* Arguit tamen Poetam hoc loco Barthius, &, errasse eum, pleno ore, decantat inquiens, *Hic errorem videas Poetæ. Quomodo enim cessationem à re promittat, quæ actenus non sit nota, aut facta?* carpit enim Poetæ verba infra ponenda, nempè: *spontaneus florebit ager, cessante iuuenco*, & ad verba quæ hic præcisa habemus, inquit: *Dicas, Poeta hoc excidisse, velut iam vsu fatentis nato, quæ tamen post, iam amissa, & quæ sita longè, latèq; Proserpina, demum data ter Triptolemum.* Videtur hoc confirmari ex 3. eiusdem Claud. lib. de raptu, vbi inducitur Iupiter declarans, Cererem Plutoni concessam, vt Ceres terras omnes eam inquirens sollicita discurrat, & peragret. *Donec nota Lætata reperta*

Indicio tribuat fruges &c.

ergò antè amissam Proserpinam fruges non erant, consequenter nec ratio agrorum colendorum; atq; ideò nec ligonum vsus, nec vomeris, nec boum laboris &c. Quomodo igitur pro præmio habebitur remotio incommodi, quod nondum tellus pateretur? quomodo magni fiet propositum

præ-

præmium, si nondum sciat Sicilia incommodum illud, quod promittitur auferendum. Verum quam vana sit huiusmodi in Vatem inuectiua, latè videbimus in locum cit. lib. 3. Qui eam in præsenti cupiat locum adeat, & videbit nullum errorem Poetæ adscribendum, nullam rerum obliuionem. Interim nos nullatenus digredientes prosequamur.

NVLLOS. Particula hæc est negatiua vniuersalis, qui enim *nullū* dicit, ita omnem excludit, vt neminem includat.

LIGONES. Ligones instrumenta sunt rustica ad extirpandas herbas accommodata, vulgò *le zappe*. Ex his autem quot, & quam crebra vulnera tellus accipiat, dixerint Agricolæ. Quarè tellurem alloquens, ipsiq; præmia spondens proportionari debuit exigentiæ; hic autem à leuioribus incipit, vt gradatim ad maiora deueniat promittenda.

PATIERE. Patior idem est, ac *sustineo, tolero, perfero, molestè, fero*. Quod si terrarum orbis magnum animal esset, vt aliqui somniarunt, quid molestius ferret, quam tot iteratis ligonum vulneribus assiduè proscindi? Patiens dicitur Tellus, respectu vomeris, de quo infra, apud Virg. Georg. 2.

Illa ferax oleæ est; illam experiere colendo,
Et facilem pecori, & patientem vomeris vnci.

Hoc igitur incommodum. hanc primo molestiam auferendam spondet Ceres; & videtur implicite dicere: *si hæc pauca sunt, adijciam maiora*.

NVLLO VERSABERE VOMERIS ICTV. Ex vomere maiora infliguntur vulnera, quam ex ligonibus, vt ex dicendis patebit, quarè a minoribus ad maiora, &, ferè dixerim, maxima procedit; nam hoc vltimum maximum incommodorum est, quod à se auferri tellus optare potuerit.

NVLLO. Præter expositionem iam datam supra alius hic includitur sensus; nam non solum excludit quemcumq; vomerem, *in indiuiduo speciei*; sed quodcumq; indiuiduum, *in quacumq; vomerum specie*. Pro intelligentia aduerte plures esse vomerum species. Primam obtinet culter ille prædensam, priusquam proscindatur, terram secans, futurisque sulcis vestigia præscribens, incisuris, quas resupinus in arando mordeat vomer. Secundam explet vulgaris vomer rostratus vt vectis. Tertiam Dentalis habet exigua potens cuspide. Quarta ex acutiori in mucronem fastigiato constituitur. Quælibet autem ex his speciebus plura, & plura sub se continet indiuidua, ex quibus quot, quantisq; modis tellus dilaceretur, satis patet considerantibus. Has omnes itaq; molestias, & in specie, & in indiuiduo, cuiuscumque speciei, tormenta hæc omnia ablaturam se Ceres profitetur, io verbo *Nullo*

ICTV. Ictus enim idem est, ac *percussio, vulnus, laceratio*; percutit namque, vulnerat, lacerat tellurem vomer. Ideò, magni loco præmij, proponitur cessatio ab huiusmodi vomeris feritate, ad quam indicandam appositè ait: *Ictu*

RIGIDI VOMERIS. Vomeres quid sint, & quot sint iam vidimus; instrumenta nempè & hæc rustica sunt, & propriè sunt Aratri ferramenta, quibus sulcatur tellus; & vomeres dicuntur, quod *terram vomant*, hoc est eruant, & euertant. *Rigidi* autem dicuntur, quod crudeles, seueri, ac nunquam parcentes sint; in his enim significationibus nomen *Rigidus* communiter vsurpari solet.

SPONTE TVVS &c. Reiectis incommodis, quid superest, nisi vt commoda congeramus? Itaq; Ceres, vt Siciliam omni fœlicitatem affluentem spondeat futuram, suis vndiq; cumulatam muneribus, si Proserpinæ præsto sit; enumeratis præmijs, quæ in remotione malorum consistunt, Præmia iam aggerat, quæ cumulatione bonorum eximia vndequaq; sint futura.

TVVS. Pronomen hoc est possessiuum à *Tu* deriuatum, quo Ceres vtitur, vt peculiari nota signet agrum a Sicilia possessum, & in eius sitam ditione, eumq; distinguat ab omnibus alienis, qui Cereris priuilegio insignes futuri nequaquam essent.

AGER. Ager nomen genericum est comprehendens arua, campos, saltus &c. vulgò *Territorio*. Dicitur Ager ab *ago*, eo quod in eo multa agantur. Porrò ager multipliciter diuiditur; nam sub se habet *agrum compascuum*, qui videlicet à diuisoribus agrorum, ad pascendum communiter, vicinis relinquitur; *Alluuium*, idest quem paulatim flumus in agrum aggerando conuertit; Arcifinium, qui nempè certis linearum mensuris non continetur, quasi *arcens fines*; *Nualem*, qui alternis tantum annis exercetur, vt vires ad fœcunditatem innouet; *Squallidum*, idest desertum, nullaq; agricolarum manu excultum; *Vliginosum*, qui aquis semper scatentibus madet &c. omnes enim agrorum species, eorumdemque qualitates omnes recensere nimis longi operis esset.

Vnum hoc aduerte Cererem *agrum* genericè posuisse, & propositionem generalem generaliter esse intelligendam, præcipuè in fauorabilibus, nam sicuti pœnæ restringendæ, ita fauores ampliandi. Cum autem propositio indefinita, vt hæc est *spontè tuus florebit ager* æquiualeat vniuersali, certum est Cererem vniuersaliter esse locutam, ita vt non agris tantum cultis, sed incultis etiam fertilitatem, & hanc quidem spontaneam promittat, adeò vt vel dumeta ipsa Siciliæ in fruges spondeat, si opus fuerit, eruptura. Ex quo vides quantam fertilitatis redundantiam, præmium operis, quod postulatum fuerat, proponat Ceres.

FLOREBIT. *Floreo* idem est, ac *flores induo, floribus ornor, & orneo*, in flores erumpo: Florere autem hic ponitur pro *fœcundum esse messium, ac fructuum copia*; ita vt ex antecedentibus, nempe ex florum copiosa supellectili, intelligere debeamus consequentia, nempè vberrimas messes &c. Et quidem, (præterquam quod scimus messes ipsas floribus exornari suis antequam ad maturitatem deueniant) flores præsagia esse feracis anni, adeò decantatum est, vt Virg. ex multitudine florum Amigdali, lætæ identidem spem fœturæ, in frumentis ipsis, concipere nos posse, doceat Georg. 1.

Contemplator item, cum se nux plurima syluis
Induet in florem, & ramos curuabit olentes.
Si superant flores, pariter frumenta sequentur,
Magnaq; cum magno veniet tritura calore:
At si luxuria foliorum exuberat vmbra
Nequicquam pingues palea teret area culmos.

Nucem appellat Amigdalam. vt monent Interpretes.

Vides Virg. ex copia florum messium copiam ominari, ex paucitate verò florum inopiam frugum portendere. *Florebit* igitur, inquit Ceres, *Ager tuus*, vt ex floribus exuberantem innueret fœcunditatem, nam florere idem est, ac copiâ bonorum omnium, affluentiâq; perfundi. *Et florebit*, inquit

SPONTE', quod idem est, ac *vltrò, suapte naturâ, vi sua, nullo cooperante agricolarum conatu*. Nota quam altè assurgat hic Ceres, in promissione præmiorum sancienda, nam idem est dicere: *spontè tuus florebit ager*, ac dicere *Aurei sæculi fœlicitate coronaberis*: nam aurei sæculi fœlicitas, quæ sub Saturni dominatu effloruisse dicitur, nil differt ab ea, quam hic Ceres Siciliæ promittit, si Virg. credamus sæculum aureum sic, pri. Georg. describenti.

Ante Iouem nulli subigebant arua coloni,
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat; in medium quærebant: ipsaq; tellus
Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.

ex hoc autem postremo carmine, & à primo tamquam à causis, quæ in reliquis continentur ortum habent. Quarè dum Ceres dicit *spontè tuus florebit ager*, implicitè pollicetur quidquid de consequenti secum trahit aurei sæculi fœlicitas; ad quod meliùs exprimendum subijcit illud idem, quod in pri. Virg. cit. carmine virtualiter continetur, dum ait

CESSANTE IVVENCO. Cessare enim à laboribus iuuencus non potest, nisi renouetur spontanea illa fœlicitas, & fertilitas quæ habebatur, cum

Ante Iouem nulli subigebant arua coloni.

Cessare enim à quo participium *cessante*, idem est, ac *vacare ab operibus, otia ducere, quiete perfrui*, quod nunquam bos assequetur, si terra colenda sit. *Iuuencus* autem propriè bos minor est, qui iam vitulus esse desijt, sed nondum in iustam bouis magnitudinem excreuit. Hic tamen ponitur pro quocumq; boue; & quidem indifferenter poni potuit: nam, cum Iuuencus a Iuuando dictus sit, eo quod iam Dominum in agro excolendo iuuare possit, certè bos omnis de facto Iuuans agricolam Iuuenci nomine poterit compellari.

DITIOR &c. Mirè a consequentibus adauget hic promissam Siciliæ fertilitatem. Quod vt pateat, reuocandum in memoriam hic est, quod diximus in explicatione ad Carm. *Ætnæa Ceres proles &c.*, nempe Siciliam adeò fertilis fuisse naturæ, vt primo in ea triticum spontè natum dicatur, quod, cum à nemine colligeretur, in terram rursus recidebat; ex quo facile colligi potest, quanta messium vbertate floreret dono Cereris ab initio Sicilia, totidem multiplicatis ex tritico decidente seminibus, ex quibus iterum aurea consurgeret messis. Profectò non tot fluctuauerint aristis Gargara, quot messibus tunc affluens esset Sicilia. Sed *ditiorem* nunc incolam pollicetur; consequenter infinitam fere dixerim, & inmultiplicabilem promittit vbertatem: ideo non minus proprij calami fœcunditatem exerit Vates, qui vnico verbo ingentem fertilitatis amplificationem peregerit.

DITIOR. Comparatiuum est à positiuo diues deductum; Diues autem ille dicitur, cui tanta redditŭum posses-

sio

fio eſt, vt ad liberaliter viuendum facilè ſuppetat; eaq; Dominus contentus ſit, vt habetur ex Cic. in Paradox.; conſequenter *ditior*, per ſyncopen, pro *diuitior* dicetur ille, qui, huiuſmodi redditibus exuberans, ſatis ſuperq; habeat ad finem indicatum, & redundet. Vtitur autem voce comparatiua hic eruditiſſimus Poeta, vt, comparando affluentiam, quam nunc promittit ſegetum Ceres, cum ea, qua ab initio fruebantur Siciliæ Incolæ, maiorem hanc fore oſtendat, quod idem eſt, ac dicere propemodum infinitam. Inſuper fruitio alicuius boni non conſiſtit in ſola materiali illius poſſeſſione, ſed in *formali*, ideſt in ea poſſeſſione, quæ coniunctam habeat cognitionem boni, quo fruitur poſſeſſor. V. G. Si quis adamantem eximium poſſideret, ſed neſciret adamantem eſſe, nec cuius valoris eſſet, ſed exiſtimaret, Chriſtallum eſſe, parui, ac nullius pretij; eſſet quidem iſte diues materialiter, ſed non frueretur formaliter diuitijs, quia, licet eas habeat, ignorans tamen quid habeat, perindè eſt, quo ad fruitionem, ac ſi non haberet. Quod ſi accedat cognitio diuitiarum, quas poſſidet, tunc vera, & realis reſultat fruitio, tunc dici poteſt formaliter diues. Potiebantur Antiqui Siculi abundantiſſimis triticorum copijs, ſed ignorabant, cuiuſnam valoris eſſent ariſtæ; ideò non fruebantur, niſi materialiter, perindè, ac ſi non poſſiderent, cum a nemine colligerentur. Diuites materialiter erant; ſed non formaliter fruebantur, neſcientes, ſe diuites eſſe. Aſt, cognitâ cerealis doni præſtantiâ, non poterant non fieri ditiores, quia, qui diuites tantum materialiter erant, iam fiebant diuites formaliter, per veram, ac formalem diuinarum fruitionem. Ideò Vates & reſpectu augmenti copiarum, & reſpectu ſuperadditæ cognitionis, ac fruitionis formalis, Ditiores appellat, dum ore Cereris ſpondet, & inquit *Ditior*

INCOLA. Ab incolendo Incolæ nomen deducitur; & propriè dicitur de eo, qui in aliena vrbe, ac Republica habitat. Ex quo licet perpendere acutiſſimam Poetæ perſpicacitatem, qui tantam fore inſinuet fertilitatem Siciliæ, vt inuitatura ſit, facile non ſolum, ſed efficaciter exteros ad transferendas in Inſulam ſedes, vbi ditiores illicò fiant, non ſine eorumdem ipſorum admiratione. Et quidem vbi ſoli viget fertilitas, confluunt vndiq; inhabitantes; & quia regionis opulentia ex multitudine inhabitantium augetur maximè, ratione mercaturæ, negotiationis, commerciorum &c. ideò, dum ditiores promittit Incolas Ceres, promittit, ſe Siculas oras ſupra omnem cuiuſcumque regionis fœlicitatem euecturam. Ideò *ditior Incola*

MIRABITVR. *Miror* triplicem habere ſignificationem animaduerto. Primo enim ſignificat idem, ac *cum voluptate intueor*. Virg. Georg. 3.

Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ.

& Æn. 5. *At procul excelſo miratus vertice montis*
Aduentum, ſociaſq; rates occurrit Aceſtes.

& Æn. 1. *Miratur molem Æneas magalia quondam,*
Miratur portas, ſtrepitumq; & ſtrata viarum.

Secundo mirari idem eſt, ac *re aliqua tamquam noua obſtupeſcere*. In quo ſenſu Virg. Æn. 6.

Æneas (miratus enim, motuſq; tumultu)
Dic, ait, ò Virgo, quid vult concurſus ad amnem.

Loquitur autem de concurſu quem viderat in traiectu Acherontis, ac de Nauta alios recipiente, alios reijciente. Et apud Bracciol. de Cruce lib. 3. De Alceſte, Eliſam, quam demortuam crediderat, viuam, & a ſe ipſo, in ſingulari certamine proſtratam, intuente, hæc, in eodem ſenſu habentur.

Diſmonta Alceſte, e corre al vinto à piede,
Per torgli l'armi; e tratta à lui l'elmetta
Stupido, & ademirato Eliſa vede &c.

& apud Torquatum Taſſum Hieroſ. liber. Cantu 14.

Stupide e guerrier vanno, e nelle nuoue
Coſe sì tutto il lor penſier s'impiega &c.

ex quibus alijſq; qui afferri poſſent locis tertia reſultat huius verbi ſignificatio, cum ſcilicet ſtupor, importans per verbum *miror*, ex ignorantia prouenit rei, vel ipſius eiuſdem cauſarum. In quolibet ex enarratis ſenſibus optimè hic quadrat illud verbum *Mirabitur*; nam mirabitur Incola, ideſt cum voluptate intuebitur oblatas meſſes, & obſtupeſcet nouam, affluentemq; intuitus fertilitatem, neſciens quomodo tam vberes fructus ex tam parua regione percipi poſſint. Et aduerte quod licet nomine Incolarum exteros dixerimus propriè ſignificari, non tamen excluduntur Siculi ipſi, immò magis includuntur, nam magis etiam parta fœlicitate gaudebunt. Quare omnis inhabitantium cætus mirabitur

MESSES OBLATAS. Meſſis ſegetes iam maturas, falcemq; expectantes ſignificat, & dicitur de ijs omnibus, quæ metuntur, vnde & nomen accepit: lato tamen modo ſumitur pro copia quorumcumque terræ prouentuum, vt vuarum, pomorum, herbarum &c. & in vtroque ſenſu dictum hic arbitror à Poeta, licet principaliter ſit de triticea meſſe intelligendus *Oblatas* autem dixit, hoc eſt *ſpontè datas*; nam *oblatus* participium eſt ab offero; *offerre* autem idem ſonat, ac ſponte dare.

SIC AIT &c. Finem imponit Vates Cereris orationi ſupplicantis, aptè, per idoneas tranſitiones, ad alia progreſſurus: nam ſicuti eam deduxit à termino à quo, iterq; deſcripſit, ac viam proſecutus eſt; ita nunc eam in termino conſtituit ad quem, ne vlla pars itineris deeſſe videatur. Itaq; *ſic* eſt aduerb. ſimilitudinis; verùm hic pro aduerbio ponitur proprietatis, ita vt idem ſonet, ac ſi dixiſſet: *hoc modo, hoc pacto*: ſeù *hac ait*. *Aio* autem idem eſt, ac *loquor*, ſed interdum pro affirmo vſurpatur. Hic ſubtiliſſime vterq; ſenſus includitur; nam quod ſpectat ad poſtulationem, ſignificat, Cererem ſic locutam; quod verò ſpectat ad pollicitationes, ſignificat, Cererem, promiſſa ſe ſeruaturam, affirmaſſe.

ET FVLVIS &c. *Et* particula hic ſimul copulatiua, & diſcretiua eſt; *copulatiua*, quo ad tempus, quia indicat, Cererem, eodem tempore, quo loqui deſierat, ad metam perueniſſe, vt notet celeritatem, qua Dea vecta fuerit ad deſtinatum ſui itineris terminum: *Diſcretiua* verò, quo ad rem, quia tranſitum præbet facilem à motu, ad terminum motui conſtituendum, & vtrumq; ita ſecernit, vt alter ab altero facilè diſtinguatur; ac *diſcretiua* inſuper eſt, quia ab Ethopeia Cereris loquentis diſcernit eiuſdem ad metam aduentum, dum vtrumq; immediatè copulat, ſed ſucceſſiuè.

SERPENTIBVS FVLVIS. Vectam Draconibus Cererem iam vidimus, quarè & continuationem huiuſmodi vecturæ hic indicat vſque ad metam; ſed cur ſerpentes appellet, quos Dracones dixerat. In genere ſerpentium etiam dracones ſunt, vt alibi vidimus, mole tantum, & ætate à cæteris diſtantes, nec nouum Poetis eſt generico nomine vti pro ſpecifico. Fuluos autem nominat, nam Fuluus color ex aureo, & viridi dicitur reſultare: ſupra autem dixerat: *Pinguns maculoſa virentes*

Terga notæ, rutilum ſquammis intermicat aurum.

quarè cohærenter ad poſita participia procedit.

ATTIGIT IDEN. Attingere eſt leuiter tangere. Hic idem ſignificat, ac *peruenire ad*, quaſi *tangere ad*. Sed quia Ceres draconibus vehebatur alatis, & actu volantibus, illoſq; deſcripſerat agiles adeò, vt vix veſtigia relinquerent itineris; ideò agilitatis memor *Attigit*, inquit Vates, vt morem ad finem vſq; ſeruaret. Helleniſmo autem vtitur in voce *Iden*, græcâ vſus declinatione nominis, latinæ loco; nam Latine *Idam* dicere debuerat: ſed, quia græca declinatio videtur aliquid ſuauitatis in pronunciatione huius nominis habere, ea appoſitè vtitur, vt oſtendat ſenſum dulcedinis in attingente, voce, ac metro pariter ad dulcedinem concinnato. Porrò Ida mons Phrygiæ altiſſimus eſt, in quo præcipuè Cybeles colebatur, & à quo Idæa olim dicta & Cybeles, & Regio ipſa.

Sed, quoniam ad montem iam deuenimus, montem moralis vitæ, ne deſpiciamus, ſed immò, quæ ad mores hinc pertinent, delibemus.

Errauerat Ceres filiam à Coelo auertens, ac terræ commendans; ideò conſcientiæ ſtimulis acta

Heù quoties præſaga mali violauit oborto
Rore genas; quoties oculos ad tecta retorſit.

Semper enim vigilant in crimina pœnæ; &, vt Nos tragicos Bimarani noſtria gentes cothurnos dicebamus, qui maculatam gerit conſcientiam, licet nullo extrinſeco tortore torqueatur, ipſâ tamen ſtimulante conſcientia, pœnaſq; exigente, *Sempr' hà lo furo al fianco, e di ſe ſteſſo*
Carnefice crudel porta ſe ſteſſa.

Peccatoris igitur, & male agentis vicem hic ſuſtinet Ceres, vt & in præcedenti innuebamus, qui Proſerpinam ſuam, hoc eſt animam, tartareo expoſitam raptui derelinquens videtur tamen in vtramq; aurem dormire ſecurus, quaſi nullo eius Anima periculo eſſe poſſet obnoxia. Hic enim licet ſecurus procedat, conſcientia ipſa vltrice, ſtimulis agitur internis, anxietatibus premitur, paſſionibus dilaceratur, mæſtitijs obruitur, in lacrymas ire vel inuitus cogitur, atque in ea ipſa, quam ſibi ipſe fingit, ſecuritate, metus omnes experiri compellitur. Ex quo fit, vt, velit, nolit peccator ſollicitus de anima ſit, quam facilem deſeruit ſpontè raptoribus prædam. Sed quia, vt de peccatoribus inquit

Pl.

Ps. 34. Regius Propheta, *via illorum tenebræ, & lubricum*, nil mirum si lubrico serpentum lapsu vecti, dum magis in dies cæcutiunt in lubrico stare nesciant, & progredientes cæcorum more abeant in præceps. Retrahit quidem conscientiæ stimulus, & durum est contra stimulum calcitrare: Sed ea est peccaminosi vis habitus, vt non tàm retrahat conscientiæ stimulus, quin magis attrahat peccandi habitus; adeòq; licet peccatum agnoscat peccator, media tamen ad illud euitandum negligit, & loco retrocedendi, & Animam ab insidis laribus retrahendi, progreditur infamias nectere, &, quasi, vt impius dixit, non sit Deus, ad Deum se conuertere, Cœlum suspicere, nescit, immo animam terræ denuò affigit, perditioni denuò commendat, quasi in asylum salutis conuertendam speret perditionem. Vota Deo offerenda in obsequium terræ, ac creaturarum conuertit terrenarum, apud surdas aures preces iactans; & thesauros profundit, non vt Animam saluet, sed vt perdat; dum maximè eius saluti videtur inhiare. Fatuas Virgines imitari videtur Peccator, quæ ea, quæ ad salutem necessaria sunt negligentes, cum oleum in vasis suis habere neglexerint, aliarum opem implorant, nec sibi interim consulunt, adeòq. a connubio cœlestis sponsi merito excluduntur. Extendit manum suam Deus, dum conscientiæ stimulos addit: Sed nos non ad Dei manum, sed ad Creaturas conuertimur, & diligimus magis tenebras, quam lucem; ideò fiunt magis semper viæ nostræ tenebræ, & lubricum; donec dicturus sit aliquando Deus: Extendi manum meam, & renuistis; ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsanabo vos. Ne igitur Cererem imitemur, conscientiæ monitu regrediamur à vijs nostris pessimis: non fidamus terræ; non sit nobis spes nostra Ætneis innixa fuliginibus. Sed à Deo irato ad Deum confugiamus placatum: illi obsequia. illi vota; illi thesauros ab ipso reddamus acceptos; nec de mundo simus, ne cum hoc mundo damnemur aberrantes. Et interim metris italicis indulgeamus, vt musa nostra canente, quid fugiendum, quidue amplectendum sit, facilius addiscamus, dum Cereris errores apertiùs introspiciemus.

Di sciagure presago, ahi, quante volte
 Perch'il duol non l'opprima, e no'l consumi,
 Lagrimose rugiade, in perle accolte,
 Sospinse il cuore ad inaffiare i lumi?
 Quante volte à que' tetti, oue raccolte
 Freggiauan le sue gioie i sassi, e i grumi,
 L'occhio riuolse, e co'l pensier s'affisse;
 Sin ch'in tai voci al fin proruppe, e disse:
Giran, propitie à tuoi desir le sfere,
 (Spiaggia in sommo gradita) eterni i moti:
 Volin le gratie al tuo gioir foriere;
 Ne gl'erarij del Ciel, per te, sian vuoti:
 Gia che quella sei tu, ch'alle lumiere
 Preferiron del Polo i nostri voti;
 Del nostro sangue alla tua cura i freggi
 S'io consegnai; Tu ne conserua i preggi.
Tu del mio ventre i laboriosi impieghi,
 Delle viscere mie risguarda i frutti.
 Ne sia, che degno premio vnqua si nieghi
 A' chi m'auuiua, e m'allontana i lutti:
 Non più soffrir dourai, s'à me ti pieghi
 Del ferro l'onte, e non saran construtti
 Gl'Aratri più, perch'al solcarti il dorso,
 Portin di crudo acciar dentato il morso,
Senza che stanchi al pigro armento il passo
 Crudo Boote, al lacerarti intento;
 Senza, ch'à duri gioghi il collo abbassi
 Il Toro al suo non men, ch'al tuo tormento;
 Quei l'auaro desio satiar potrassi,
 Questi dell'herbe il natural talento;
 Che darà biade ogni tuo suol copiose;
 E n'andran le fatiche in bando otiose.
Volontarij fiorir colli, e pendici
 Stupir dourà l'Agricoltore, e pieni
 Di non sudate messi i campi aprici,
 Delitiose le valli, i poggi ameni,
 Di me, di Baccho, e di Pomona amici,
 Grauidi sempre, e douitiosi i seni,
 Faran, che, di ricchezze à niun secondo,
 N'ammiri il don l'habitator giocondo.
Con tai promesse, alla richiesta eguali,
 Del lasciato tesor gelosa amante,
 Le preghiere auualora, e le fatali
 Sventure in diuertir si sforza errante;
 Ma gia de Draghi suoi lucide l'ali
 Giungon dell'Ida à rallegrar le piante.
 Ella i freni raccoglie, e per conforto,
 De viaggi suoi dolce saluta il porto.

Nobis tamen in portu minimè quiescendum; sed Ducem sequentes nostrum ex portu iterum soluere non detrectabimus.

Hic sedes augusta Deæ templiq; colendi
Religiosa silex, densis quam pinus obumbrat
Frondibus; &, nulla lucos agitante procella,
Stridula coniferi modulantur carmina rami.
Terribiles intus thyasi, vesanaq; mixto
Concentu delubra gemunt; vlulatibus Ide
Bacchatur; timidas inclinant Gargara syluas,
Postquam visa Ceres mugitum tympana frenāt;
Contieuere chori, Corybas non impulit ensem;
Non buxus, non æra sonant; blandiq; leones
Submisêre iubas; adytis gauisa Cybelles
Exilit, & pronas intendit ad oscula turres.

HIC SEDES &c. Fusè descripserat Vates terminum a quo Ceres discesserat, Siciliam nempè; Iter eandem ampliori stylo prosecutus, consequens erat, vt & terminum ad quem per hypotiposim oculis subijceret. Hoc itaq; peragit in præsenti, dum in Ida monte sacro nemore inclusos Cybelis Penates indicat; templi maiestatem, ac venerationem insinuat, & sacrorum ceremonias breuiter attingit; omnibusq; ad sacrum quemdam horrorem compositis, rigiditatem Numinis ex antecedentibus, ac signis ostentat, vt subinde clariùs appareat, quam grata Ceres adfuerit, cuius aduentu mutata in lætam Catastrophe describitur; nec non fusè ostenditur quantam aspecta Ceres hilaritatem intulerit Matri, ac quanta vis fuerit amoris, quæ luctum omnem in gaudium conuerterit, ita vt Dea ipsa, maiestatis, ac seueritatis oblita, & è sede prosilierit, & suauientes in amplexus procucurrerit.

HIC. aduerbium loci est idem significans, ac *in tali loco*; refertur autem ad locum, de quo supra loquebatur Poeta, nempè ad Idam Phrygiæ montem, quare idem est dicere *Hic*, ac si dixisset: *hoc in monte Ida*.

SEDES. Subintellige *est*, vel erigitur, vel eminet, quod per figuram synecd. reticetur. Sedes autem propria gestatorium illud opus est, quo ad sedendum vtimur, verum, quia ex hoc, quod sedentes quiescant, locus quietis est *sedes*, ideò quicumque locus, ad quiescendum aptus, sedis nomine decoratur, atq; hinc fit, vt cuiuscunq; *domicilium*, *habitatio*, seù *templum*, si de Dijs loquamur, *sedes* translatiuè nuncupatur: sic Virg. *Cælum Iouis sedem* appellat Æn. 10.

Conciliumq; vocat Diuum Pater, atq; hominum Rex,
Sydeream in sedem terras, vndè arduus omnes,
Castraq; Dardanidum spectat populosq; latinos.

Itaq; ponitur & hic sedes pro ipso Cybelis templo.

Ædes non *sedes* legunt hoc loco Parrhasius, & Heinsius, & Sedem legere mendosum asserit Parrhas.; perperam vsurpatum scribit Heinsius; sed ex neutro rationes adductas video, cur adeò absonum sit, *Sedes* legisse, quarè nil arbitror immutandum: Immò Parrh. ipse fatetur subindè *Sedes* legi posse, ni sibilus aures offenderet. Sibilum huius-

ini[illegible]modi non experior. Fortaſſis dicatioris auris Parrhaſius fuit. Ideò qui legat, iudicet.

AVGVSTA. *Anguſta* legit Parrhaſius eam adducens rationem, quod ſcilicet ſeruandi ſint antiquitatis mores, qui ſinceritate quadam animi potiùs, quàm opum luxu, Dijs litandum præcipiebant, & vt inquit Tibullus ab eodem citatus. *Stabat in exigua ligneus æde Deus.* Verum contrarium omninò teſtatur Mythol. Nat. Com. lib. 1. Cap. 10. vbi ait, inueteratum fuiſſe mos antiquorum, vt templa ampliſſima conſtruerent, nullis parcentes ſumptibus, ita vt vnicum ſæpè templum Doricos, Corinthiacos, Ioniosq; ſudores exſuggeret, hauriretque. Cur itaq; huic ſententiæ inhærens non potuit Vates auguſtam Cybelis ſedem appellare, vt emphaticè explicaret, quanta fuerit illius templi gloria, quanta eiuſdem magnificentia, ac maieſtas? Certe *Auguſta* dicuntur ea omnia, quæ ob eximiam ſtructuræ magnificentiam, dum oculos fulgore perſtringunt, animos in admirationem rapiunt venuſtatis. Sed eſto vera eſſet de moribus antiquorum circa templorum conſtructionem Parrhaſij opinio Tibulli auctoritate ſuffulta. Cur adhùc non poſſit dici *ſedes auguſta*, meliùs, quam *anguſta*? Meliùs inquam; nam certè *auguſtum* dicitur quidquid dignum eſt, quod religioſa quadam veneratione colamus: ideò Templa Deorum propriè vocanda eſſe *Auguſta*, docet Ouid. Faſt. 1.

. . . . . . Auguſta vocantur
Templa Sacerdotum rite dicata manu.

& alibi idem. Quis locus eſt templis auguſtior? vndè rectè expoſuerit Barth., in hunc locum, *Auguſta*, inquiens cultu, non ſpatio, non ornamentis, ſed religione. Et quidem quis neget, Templa ſemper omni veneratione digna extitiſſe cum ſolus eorum aſpectus ſacrum quemdam horrorem incutere videatur? Sanè hanc templorum venerationem ſuorum ſummè antiquorum, licet manibus, Dijs cordi fuiſſe teſtatur Hegeſander; nam, vt ipſe refert, ſi quis in Iouis Lycæi templum, aut etiam in aream, non peractis priùs de more luſtrationibus, ingreſſus fuiſſet, intra annum omninò mori eum neceſſe fuerat. Proh dolor. Chriſtianam ſuperant pietatem Gentilium ſuperſtitiones? Inclamat Moyſi Deus, ne ad accenſum rubum calceatus accedat: *Solue calceamenta de pedibus tuis; locus enim, in quo ſtas terra ſancta eſt*: Exprobrat Iudæis: *Domus mea domus orationis eſt; vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum*: Se zelantem domus Patris Chriſtus profitetur: *Zelus domus tuæ comedit me*; & tamen, quia etiam nunc flagellum de funiculis non facit, vt vendentes eijciat, & ementes, domum Dei domum facimus negotiationis; Arcam fœderis cum Dagone, impij, componimus, nec vindicis fulmen numinis perhorreſcimus cuibrandum. Sed intermiſſa, vt doloris vehementiæ indulgeremus, obſecro, reſumamus.

Luſtratio quod & quam ſu. plex ſit recenſet Mythol. Nat. Com.

DEÆ. Deam antonomaſticè Cybelem vocat; nam cum hæc credita fuerit Deorum omnium mater, vt alibi diximus, ſi verum eſt effatum: *propter quod vnumquodq; tale & illud magis*; certè Dea illa, propter quam alij & eſſent, & Dij eſſent, maximè Dea fuit, immo ſola, quæ Dea appellaretur, digna, cum alia Deorum turba deitatem ab ipſa traheret participatam.

TEMPLIQVE COLENDI RELIGIOSA SILEX. Hunc locum exponens Parrhaſ. inquit: *Religioſa ſilex*, effigiem Deum matris intelligit, quæ cœlitus lapſa Peſſinunti nomen Oppedo dedit: nam Liuius, Epitomatis vndetrigeſimo, idæa mater inquit deportata eſt Romam a Peſſinunte oppido Phrygiæ, carmine in libris Sibyllinis inuento, pelli Italia alienigenam hoſtem poſſe, ſi mater Idæa deportata Romam eſſet: tradita autem eſt Romanis per Attalum regem Aſiæ. *Lapis erat quem Deorum matrem Incolæ dicebant* Hæc Parrhaſ., &, vt fatear, ingenioſè non minùs, quam eruditè. Verum licet hæc ſententia non videatur mihi omninò improbanda, & faueat ijs, quæ nos ipſi diximus aſſignantes terminum ad quem vltimo tenderet Cereris iter in explicatione ad Carm. *Ad phrygios vendit ſecura Penates*; non tamen poſſum illi omninò acquieſcere, cum videatur repugnare proprietati verborum, quibus ipſe textus aſſurgit: dum enim Vates inquit *Silex templi*; non videtur innuere potuiſſe hanc lapideam Cybelis effigiem, nam hæc non eſt *Silex templi*, cum non ſit *Cybele templi*; ſed *templum Cybeles*; quarè poſſeſſio importata per poſſeſſiuum Templi, poſita hac ſententia, penitus inuerteretur, & præpoſtero ordine diceretur. Cum itaque dicat *Silex templi*, non *templum Silicis*, dicendum eſt, quod Silex de qua loquitur ſit pars templi illius de quo ſupra, & cuius partis poſſeſſionem habeat idem templum, quod de lapidea Cybeles imagine verificari non poteſt, cum templum *illius* ſit, non illa *templi*. Aliam igitur explicationis viam arbitror ineundam. Quarè

ET, ideſt QVE pro *Et* copulatiua particula profectò eſt ſequentia cum antecedentibus coniungens.

SILEX autem propriè loquendo lapis eſt durus, ex quo ignis excutitur: vulgò *Pietra focaia*, ſeù *Battifuoco*. Latiùs tamen accipitur interdum pro quocumq; ſaxo, aut marmore, poſita ſcilicet ſpecie pro genere. Quod ſi in hoc vltimo ſenſu accipiatur, facilis erit Poetæ explicatio, nec ſuis vacabit, herclè, myſterijs; nam rudes etiam lapides tanto in honore fuerunt apud antiquos, vt, inſtar Numinum, colerentur, atq; adeò religioſi etiam appellari potuerunt. Certè Arabes lapidem tetragonum coluerunt, & Thraces lapidem pariter venerari ſunt, in quo veſtigium Herculis impreſſum eſſe perſuaſum habuerunt. Hac de cauſa poſtes, ac liminaria templorum ex perpolitis lapidibus conſtruebant antiqui, vt ex adorando Templorum aditu ediſcerent ingreſſuri, quanta eſſet exhibenda inhabitantibus Dijs veneratio. Religioſa autem ſilex dicitur, eo quia religioſum dicitur illud, quod ſine piaculo violari non poteſt, vt certe nefas ſemper apud antiquos fuit, pollutos ſorde aliqua, licet occulta templorum limen attingere, & ſua quaſi contagione violare. Poſſet itaque dici Poeta, per religioſam Silicem intellexiſſe aditum ipſum templi, ſeù poſtes, & liminaria ex perpolito marmore conſtructa, debitamq; Cybeles templo venerationem in fronte præferentia, atq; ingreſſuris præmonſtrantia, ſicq; religionem in eorum animos inducentia. Neq; huic explicationi obſtaret, quod ſubtiliſſimè notant aliqui, nempe Silicem, cum pro quolibet ſaxo in genere ponitur, maſculei ſemper generis eſſe, vt patet primo Lucretij lib., vbi hæc apertè leguntur:

Primus autem qui excuſſerit Pyrodes Cilicis filius fuiſſe dicitur.

Vnde queant validi Silices, ferrumq; creari.

Non obſtaret, inquam, apud Virg. enim, Silicem pro quolibet ſaxo vſurpatum fœminei generis eſſe reperies, primo quidem Æn. 8. vbi Hercules ingentem Auentini ſaxum deuoluit in præceps, vt Caci ſpeluncam detegat, latronem perempturus: ſic enim habetur ibi.

Stabat acuta Silex præciſis vndiq; ſaxis &c.

Pariter Æn. 6. Didonem in modum marmoreæ ſtatuæ deſcribens obfirmatam, cum illam Æneas apud Inferos alloqueretur; ſic habet:

Illa ſolo fixos oculos auerſa tenebat,
Nec magis incepto vultum ſermone mouetur,
Quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia Cautes.

Quarè licet aliqui contendant *Silicem fœmineo genere expreſſam* lapidem illum tantummodò ſignificare, ex quo ignis excutitur, non tamen abſonum fuerit in ſenſu ſuprapoſito Poetam explicare, dum aſſertorem ſequimur Principem Poetarum, ſicuti eiuſdem veſtigijs inhæret Claudianus, dum religioſa vocat ſaxa, quæ templorum limina conficiant; idem canente Virg. Æn. 2.

Plurima perq; vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora perq; domos, & religioſa Deorum
Limina: nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri.

Vbi etiam vides ab ipſo Virg. inſinuatum, quam horrendum eſſet, hæc templorum limina pollui, & fœdari. Inſuper nec obſtaret, quod Vates copulet per particulam *Et* id, quod importatur per nomen *ſedes*, nempè *Templum*, & id, quod importatur per nomina *religioſa ſilex*, nempè *ipſius templi poſtes, & limen*; nam certè pars inadæquatè diſtinguitur à toto, atq; ideò quæ primo aſpectui pateat, & prærogatiua aliqua inſigni conſpicua ſit, benè poteſt quaſi ſeorſim conſiderari, & cum ipſo toto copulari, vt quid diſtinctum modo dicto. Verum eſto congruens fuerit hæc explicatio, nec nudum arcanis proferat latus; tamen non eſt credendum ab eruditiſſimo Poeta commiſſum, vt anſam daret Neotericis criminationem contexendi circa illius nominis Silex intelligentiam, quamuis promptum eſſet ad Principis Poetarum aras effugium. Fatebor equidem, & ad prædictos ſenſus Poetam reſpexiſſe, ſed altiùs inſurrexiſſe non ambigo, & nomen *Silicis* in rigoroſa, ac propria ſignificatione accepiſſe, vt altiori eruditione incederet exornatus. *Silex* igitur Petra eſt, ex qua excutitur ignis. Sed vt ſignum hic ponitur pro re ſignata in templi foribus reſidente. Pro intelligentia memineris, quæ diximus, dum de Dijs penatibus ageremus, ad Carm.

. . . . Ad phrygios vendit ſecura Penates.

inter eos ſcilicet *Veſtam* à compluribus enumerari, hancque nil aliud eſſe quam purum ignem iuxta Ouid. inibi citatum.

Nec tu aliud Veſtam quam viuam intellige flammam.

Hoc posito, in mentem reuoces quod, ex Homero, asserit Mythol. Nat. Com. lib. 8. cap. 19., nempè Vestam domorum omnium esse seruatricem, cui rerum omnium primitiæ offerebantur. Domorum autem seruatricem fuisse constitutam, eo quod artem construendarum adinuenerit domorum. Quare apud Platonem, vt refert Mythol. cit., & Piet. Valer. Hierogl. lib. 43., reliquis Dijs, duodecim ordinibus, domo digressis, atq; alatum Iouis currum subsequentibus, sola Vesta resider domi, Æditua scilicet officium peractura. Porrò æditui pro templorum foribus statuebantur, vt late recenset, apud Piet. cit., Eusebius, dum Serapidis templum describit, æditui a tuendis ædibus dicti. Ignis igitur Vesta est; Ignis ex Silice excutitur; & Ignis, qui Vesta est, Æditiuus templorum est. Quarè iure merito Silicem pro foribus templi poni, à Poeta, ex Silice ignem excutientes Vestam huius Templi seruatricem pro foribus adesse dignoscamus, cum & inter Phrygios Penates recensitam agnouerimus. Sic autem Vates per particulam coniunctiuam & copulat terminum immediatum cum vltimato; nam, vt vidimus loco cit. supra, Ceres tendebat ad Penates Phrygios non vt cum ijs moraretur, sed vt terminum vltimatum sui itineris Cybelem haberet. Hic igitur sedes Deæ, & Vesta pro foribus, quæ Cererem ad Deam introduceret; nomine Silicis designata, ideò verò *religiosa silex* dicitur, quia quam nefas fuerit Vestam violari, & pollui, satis superq; indicant leges contra vestales Virgines sancitas dicamm Deæ sacrarium pollrentes, de quibus apud Liuium latè. Has igitur eruditiones omnes vnico verbo attingens Poeta verè ignem excussit è Silice, quo Gentilium pectora, ad tanti templi venerationem maxime accenderentur. Ideò *Religiosa*, nam religiosum dicitur quidquid in alienum pectus religionem, vel religionis spirat amorem. Primam verò in *religiosa* per Ectasim produxit ex concurrentia breuium coactus, vt sæpe Virg. ipse.

TEMPLI COLENDI. Templum antiquitus dictum fuit illud, quod certis quibusdam conceptis verbis ab augure finiebatur, vndè tueri quamcumq; Cœli partem commodè posset; ex quo ortum habuit verbum *contemplor*; idest *diligenter intueor*; nam templum à tuendo dictum autumant. Hodie pro ædibus sacris accipitur, quas Ecclesiarum Præsules, sanctissimo ritu, sacrisq; verborum formulis, sacras efficiunt consecrantes. Olim pro quacumq; profana æde mentitis dicata Numinibus vsurpabatur. *Colendum* autem, participium à *colo* deductum, significat id, cui cultus, veneratio, honor, ac summa exhibenda religio est. Quarè *colendum* appellat Poeta Cybelis templum, quia, si vlli vnquam Deorum Templo cultus fuerat exhibendus, maximè huic Deorum Matri dicato. Insuper *colendum* vocat respectu Cereris, quæ cum ad hoc venisset, vt Cybelem coleret, eidem vel templum ipsum offerebatur colendum, atq; ad sui ipsius venerationem iam præsens excitabat.

QVAM PINVS &c. Solemne fuit apud antiquos, Dijs omnibus, iuxta eorundem diuersitates, ac diuersas proprietates, diuersi generis lucos sacrare, eo quod arbitrarentur, solitudines aptiores esse ad sacrificia, tota animi deuotione peragenda; & etiam quia existimabant, Deos suos summopere nemorum vmbraculis delectari, quod innuit Hor. lib. 1. Carm. Ode 21. in Dianam, & Apollinem. *Dianam teneræ dicite Virgines &c.*

Vos lætam fluuijs, & nemorum comâ
Quæcumq; aut gelido prominet algido,
Nigris aut Erymanti
Syluis, aut viridis Cragi.

Hinc est, vt vix apud ipsos alicuius Dei Fanum inueneris, cui non adiacens lucus adstruatur, in quo hostiæ libarentur, ac sacra peragenda curarentur. Sic apud Virg. Æn. 11. Lucos Baccho sacros reperies his Carm. expressos.

Aut vbi curua choros indixit tibia Bacchi
Expectare dapes, & plena pocula mensæ,
Hic amor, hoc studium dum sacra secundus aruspex
Nunciet, ac Lucos vocet hostia pinguis in altos.

Lucos Triuiæ sacratos memorat Virg. Æn. 6. in quibus & aureum eiusdem Templum coruscaret.

Iam subeunt Triuiæ lucos, atq; aurea tecta.

eosdem repetitos reperies Æn. 7. vbi hæc habet Virg.

Vndè etiam Triuiæ templo, Lucisq; sacratis
Cornipedes arcentur equi &c.

Fauno etiam dicatos Lucos habebis eodem Æn. 7. ex quibus oracula redderentur. Sic enim ibi:

At Rex sollicitus monstris oracula Fauni
Fatidici genitoris adit; Lucosq; sub alta

Consulit Albunea &c.

Solis filiam Circem Luco decoratam videre est apud eumdem Æn. pariter 7. vbi sic.

Proxima Circææ raduntur limina terræ
Diues inaccessos vbi Solis Filia Lucos
Assiduo resonat cantu; tectisq; superbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.

Immò Solem ipsum Luco ditatum conspicio, apud eumdem Ecl. 6. *Ne quis sit Lucus, quo se plus iactet Apollo.*

Lucum Iunoni infernæ sacrum memineris ab eodem commemoratum Æn. 6. ex quo aureum ramum Æneas decerpsisse dicitur:

Aureus & folijs, & lento vimine ramus
Iunoni infernæ dictus sacer. Hunc tegit omnis
Lucus, & obscuris claudunt conuallibus vmbræ.

Ioui non minus, ac Dianæ syluam, lucumque attribuit Æn. 3. vbi hæc ait:

Aeriæ Quercus, aut conifera cyparissi
Constiterant, Sylua alta Iouis, lucusq; Dianæ.

Iunonem sine Luco abire non sinit Dido Æn. 1.

Lucus in vrbe fuit media lætissimus vmbra &c.
Hic Templum Iunoni ingens Sydonia Dido
Condebat, donis opulentum, & Numine Diuæ.

Venerem Lucos inhabitasse testatur Æn. 1.

At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos, vbi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aspirans complectitur vmbra.

Cyrenem sub suo ipso flumine Lucos habuisse testatur Georg. 4.

Iamq; mirans domum Genitricis, & humida regna,
Speluncisq; lacus clausos, lucosq; sonantes.

Quin immò ipsum Auernorum regem nemoribus delectatum ostendit, dum auernos memorat Lucos Æn. 6.

Nequicquam Lucis Hecate præfecit auernis.

vndè factum, vt defunctorum animæ per Lucos spatiari apud inferos dicantur Æn. pariter 6.

Nulli certa domus, Lucis habitamus opacis.

Hinc Æneas, nouam ædificans in oris Siciliæ vrbem, Templum, Lucumq; Anchisi, & vt mortuo, & vt in Deorum album relato sacrat, & dicat Æn. 5.

Tunc vicina astris Ericino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idaliæ; tumuloq; sacerdos,
Et Lucus latè sacer additur Anchiseo.

Sed, vt propiùs ad rem nostram accedamus, inspice Cybelem nostram, sub Berecynthiæ nomine, Lucum sibi dicatum protestantem, quem succidendum concesserit Æneæ apud Virg. Æn. 9. vbi sic ea Iouem alloquitur.

Pinea Sylua mihi multos dilecta per annos
Lucus in arce fuit summa, quo sacra ferebant &c.

Iure igitur hic etiam Poeta noster antiquissimi moris non immemor, ac Berecynthiæ declarationibus inhærens, eius ita templum describit constitutum, vt adiacentis Luci ritè meminerit, ac descripserit ea eruditione, quam mox inferiùs innuebimur.

QVAM. Relatiuum est ad sedem, nempè templum iam positum, & ad religiosam illam Silicem, ex qua limen diximus extructum, nempè ad Vestam Templi seruatricem, in Silice significatam: Ni mauis dicere, totum Cybelis templum ex religiosa Silice constructum effingi à Poeta, vt videatur agnouisse Genium eorum, qui dicunt, Cybelem eamdem, ac Vestam esse; quapropter proportionatum illi lapidem, nempè ex quo ignis excuteretur adiecisse, ex quo Templi structura consurgeret. In quo casu particula *Que* pro *Et* superiùs posita iam non esset copulatiua, sed explicatiua.

PINVS. Pinus arbor est picei generis nuces ferens omnium maximas, quas latini *Pineas*, Græci *κῶνους* vocant. Hæc arbor in agro primum Milesio Catiæ visa esse dicitur, atq; ex ea Miletus subindè Pytiussa vocatus; nam Pinus græcè *πίτυς* nuncupatur. Ex huius ramis Milesij in peruigilio Cereris lectisternia instituere consueuerunt; atque in omnibus eiusdem Deæ sacris, apud eos, verbenarum vsum pinus exhibuit, vt notat in sympoliaco Didymus. Idam pariter Pinetis confertam indicat Virg. cit. dum adeò celebrat Æneæ naues ex Idæa pinu constructas, atq; in gratiam Cybelis ab incendio seruatas, ac Nereidum numero adscriptas; Cybeli enim præcipuè semper sacra Pinus, & dicata; cuius rei causam Ouid. Metam. 10. in Athym refundit, qui ab ipsa Cybele in eam arborem fuerit conuersus.

Et succincta comas, hirsutaq; vertice Pinus,

Grata

Grata Deum Matri, siquidem Cybeleius Athys
Exuit hac hominem, truncoq; induruit illo.

Ferunt itaque, Athym Phrygium puerum fuisse à Cybele matre adamatum, qui cum illius desiderio satisfacere noluisset, perpetuam se virginitatem pollicitus sit seruaturum. Verum cum eam non seruasset, à Cybele in furorem percitus se ipsum eurauit, violentas insuper manus iugulo illaturus, nisi miserta Dea illum in Pinum arborem sibi consecratam conuertisset. Alij dicunt, Athym Sacerdotem Cybelis fuisse ab illa sacrificijs præfectum suis, ea lege, vt perpetuam seruaret castitatem; quam cum violasset, Sangaritidem comprimens Nympham (ex qua Lydum, qui Lydiæ, & Thyrrenum, qui Thyrreniæ nomen dedit susceperit) actus ab irata Dea in furorem sibi genitalia exsecuit, conuersus subindè in pinum &c. Ast hæc fabulosa cum sint, aliam huius arboris Cybeli consecrandæ causam ex penitioribus arcanis placeat indagare. Pinum igitur Naturæ imaginem esse dixit D. Ambros., vt testatur Pier. Valer. Hierogl. lib. 52., quarè cum Cybeles pro ipsa Natura, nempè pro rerum omnium matre sumatur, iure illi sacratur Pinus. Iterum Pinus mortis symbolum semper est habita eo, quod obseruatum fuerit, hanc arborem semel recisam non ampliùs suppullulascere. Cum itaq; Cybeles terra sit, omnium mortuorum corpora, quasi pia mater sinu contegens suo; nil mirum, si sacratam sibi Pinum adsciuerit in suam. Ex quo sequitur, vt iure optimo Claud. lucum Cybeli addicturus, cum pino constructum asseruerit; licet Pinum in singulari dixerit pro numero multitudinis per synecd. posito numero vnitatis.

OBVMBRAT. *Opacat*, legit Heinsius, & optimè quidem; sed quia in idem tandem recidit cum vulgata quo ad significationem, ideò non inmutandum censui. *Obumbrare* igitur est vmbris vndequaque circumtegere: quo verbo & opacitatem sub nemore degentem signat Vates, & vastitatem simul indicat huius pineæ Syluæ, quæ totum vndequaq; augustum illud Deæ templum circumtegeret, vmbrisq; circumtectum suis sacro quodam horrore ditaret.

DENSIS FRONDIBVS. Duo hìc attingit Poeta, nempè & naturam ipsam arboris, quæ frondes stipatas adeò producit, vt nec oculus interdum inter ipsas valeat penetrare; & morem insuper antiquorum, qui nefas ducerent ex sacratis lucis stirpem, aut virgultum diuellere; quarè densatis adeò succrescebant arboribus, vt ne radij quidem solares in nemorum intima penetrarent. *Densus* igitur idem est, ac *stipatus*, *constrictus*, *coagmentatus*, & quasi *coagulatus*, & compactus: ex quo ostenditur ea frondium series, quam, & natura ipsa operante, & religione cooperante, diximus succrescere. *Frondes* autem à fero dictas autumant, eo quod, comarum in morem, arborum ramos exornantes, expansæ ventis quoquo versum ferantur. Hæ autem arborum comæ *frondes* propriè dicuntur, quia propriæ tantum arboris sunt, ad distinctionem *foliorum*, quæ non tàm arborum, quam herbarum quarumcumq; propria existimantur.

ET RAMI &c. Lectionem immutat Heinsius, nam vbi vulgata nostra legit:

. . . . . . Et nulla lucos agitante procella
Stridula coniferi modulantur carmina rami.

legit ipse cum Parrh. *Et nulla lucos agitante procella*
Stridula conifera modulatur carmina ramis.

non equidem doctissimorum auctorum lectionem improbo. Tribuit hæc Pineæ arbori musicam actionem, quam ipsa ramis peragat quasi linguis. Sententiam vtiq; approbo Sed cur non meliùs in Deæ obsequium actiones ipsæ musicæ multiplicentur, ita vt tot sint musicalium accentuum modulatores in vnaquaq; earum arborum, quot rami, & singuli cuiuscumq; arboris rami musici sint frondibus ipsis quasi linguis modulos in immensum multiplicantes? Hic autem vulgatæ nostræ sensus est, quem vt magis in Deæ obsequium vergentem amplector, & textus iam verba sic explico. Particula *&* copulat actionem arborum frondibus obumbrantium cum actione Ramorum Diuæ vtiq; plausus ijsdem frondibus concinnantium. *Ramus* autem pars arboris est, & quasi brachium, quod ex trunco emergens ab eodem protenditur, atq; inadæquatè distinctum expanditur.

CONIFERI. *Conifer* nomen est à nomine *conus*, & verbo *fero* compositum quasi *ferens conos*. In quo Poeta, & figuram ipsam frondium, ramorumque, ac totius arboris, & eiusdem fructum, ac fertilitatem ostendit. *Coniferi* itaq. pinei rami dicuntur, quia Pinus pyramidali assurgit figurâ, ita vt ex lata basi, quam frondibus efformat, graciliori semper ascensu succrescit in conum. Est autem *Conus* per Geometras figura quædam, quæ ex lata basi assurgens in angulum desinit in summitate acutum. Sicuti autem tota Arboris figura conum refert, ita naturam totius, & rami seruant, & frondes; ita vt ex minoribus hisce conis mutuam vnitis integer, ac maximus totius arboris conus assurgat. Ideò *coniferi rami*, hoc est speciem coni referentes. Insuper Nux pinea, vt iam dictum ideò Græcis *κωνος*, quia pyramidalem & ipsa figuram ostentet: quarè rami in quibus huiusmodi vigeant fructus, iure *coniferi*, hoc est *conos* ferentes appellantur. Indicat igitur Poeta, non steriles fuisse Cybelis arbores, sed fecundas, fructusq; in æuum seruantes, dum coniferos earum ramos appellat.

MODVLANTVR. *Modulari est numerosa quadam ratione vel componere, vel composita recitare*: à Poetis pro eodem accipitur, ac *canere*: quia cantus non nisi certa constat numerorum ratione; pars enim Aritmeticæ Musica est; & canere nil aliud est, quam voces ad certum numerum inflectere. Canoras igitur fuisse Cybelis pinos insinuat Poeta hìc. Nec nouum; nam & Virg. Pinos facit loquentes Ecl. 8.

Mænalus argutumq; nemus, pinosq; loquentes
Semper habet &c.

Multò minus mirum videri debet canoras dici arbores Cybeli sacratas; nam Dodoneas quercus loquaces fuisse, ab omnibus decantatur; Laureum Apollinis nemus vocales truncos protulisse, nullus ex Poetis inficiatur; dum & ex Iouis quercù, & ex Apollinis Laurù oracula reddebantur. Quod si Dijs hoc filijs concedatur, quis hoc ipsum Deorum deneget Matri? Incongruum immo fuisset hoc ipsi non tribuere, quod natis ex ipsa vltrò conceditur.

STRIDVLA CARMINA. *Carmen* à canendo dicitur, quasi *canmen*; ideò carmen erit quidquid metrice scriptum, aut dictum fuerit. Cum igitur dixisset Poeta, Cybeles Pinus modulari, quod est *voces ad numerum, metrumq; componere*; quid aliud, quam carmina modularentur? Insuper solemne fuit, Deos cantibus venerari, vt nostis, & nos fusè docuimus, in Poetica nostra, de Hymnis, Lyrica, ac Dityrambicis agentes; quarè, vt sacra Cybeli Pinus Deam suam ritè veneraretur, illi carmina tribuuntur modulata; & quidem *Stridula*, quod musicæ rationis esse, inquit in hunc locum Parrhasius: & ratio per ipsum est, quia, vt quæq; procerior arbor est, & in altum tendit, eo magis acutum edit sonum. Hoc autem videtur ex Ausonio depromptum, quem citat Parrh. ipse, his loquentem carminibus.

Est & arundineis modulatio musica ripis,
Atq; arguta suis loquitur coma pinea ventis
Incubuit folus quoties leuis Eurus acutis.

quarè *stridula*, hoc est *arguta*, & *acuta* interpretatur Parrh. Equidem aptissimam esse Parrhasij expositionem non inficior; sed quid amplius etiam in mente vatis adfuisse, non dubito. Quare non reiecta quidem, sed immò approbatâ eruditissimi interpretis expositio vlterius procedo, & nominis naturam sequor. *Stridulus* itaque à *stridendo*, seu à *stridare* dicitur. Est autem *stridor* idem, ad *strepens*, *ingratus sonus* videlicet, qualis in forium cardinibus, in anguium sibilis, & in rotis curruum male compactis auditur. Quarè stridula carmina dicentur, quæ asperata procedant, & quæ ingrata, inconcinna, dissona ad aures perueniunt, easdemq; feriunt potiùs, quam mulceant: Similibus autem stridoribus, crepitaculis, atq; inconcinnis tinnitibus delectari, solitam Cybelem, patebit inferiùs. Itaq; Deæ propriæ indulgentes Genio *Stridula coniferi modulantur carmina rami*. Adde admirandum profectò in hoc esse artificium Poetæ, qui hoc pacto naturam obsecundauerit; nam difficiliùs creditu est, mutas arbores vocales fieri ita, vt distinctè, articulate, & clarè musicas voces modulentur, quam easdem, confuso quasi, ac stridenti quodam sono, musicas quidem fieri, sed stridulas, ingratasque. Agnouit igitur Vates, cum cæteris, vt inquit Barth., in arborum ventis inspiratarum susurris carmina; sed congruentiùs, & ad naturam, & ad Deam, cui dicabantur *stridula*, *rauca* voluit, & ingrata.

NVLLA PROCELLA AGITANTE LVCOS. Vidit perspicacissimus Poeta, hunc arborum stridorem posse ab aliquibus refundi in ventos, qui syluarum comas, vt mox ex Barth. dicebamus, agitantes, stridores ex illis excitent, vt omnibus in comperto est. Quare, vt indicaret, hoc illis datum arboribus ex gratuito Deæ dono, non ex ventorum impulsu, syluam omninò pacatam ab extrinseco, summâque fruentem quiete, ac tranquillitate, à ventis omnibus immunem describit, inueteratæ antiquorum inhærens opinioni, ac Poetarum assertionibus, qui à Dearum sedibus ventos omnes, ac tempestates eliminari constantissime asseruerunt.

NVLLA PROCALLA. Procella vis venti est pluuijs

T 2 ac-

admixta, quæ impetu quidem maximo fertur, sed breuibus expirat periodis; dicta *procella*, eo quod impetu suo *cuncta percellat*, ac moueat. Hic pro quolibet vento, immò & pro situam qualibet aura ponitur, posita pro genere specie; nam *procella* maris potius, quam terræ propria est. Ideo apposuit: *Nulla*, particulam videlicet generaliter exclusiuam, vt intelligeremus, eum ab hac sylua, cuiuscumq; venti impetum, ac motum excludere, ad ostendendum, spontaneos esse querulos arborum concentus. Et quidem Pinum maxime stridores decebant, & questus spontanei, tum ob mox traditas rationes; tum quia, cum Pinus Athys fuerit, vt diximus, in furorem actus, postea in eam arborem conuersus, nil mirum, si adhuc furoris sui stridores prosequatur, ac Fati inclementiam suis querulis adhuc vocibus exprimat. Ideò sponte stridores, ac querelas edere dicitur, *nullâ procellâ*

AGITANTE. Agitate, (à quo participium est agitans) *est quasi, æstu quodam, huc, illuc ne agere, vndarum in morem*; seu idem est, ac *repentinis motibus quatere, ac decussare*, quod proprium furoris videtur animum furijs agitatum concutientis; quod mirè confirmat, quæ supra diximus; nam exclusis ab extrinseco ventorum agitationibus, tantum remanet, vt intrinseco adhuc furore debacchante Pinus exagitetur ita, vt querulos in sonos, ac stridores erumpat. Horum igitur verborum sensus, vt vides, virtualis hic est: *nulla agitante procella*, nempe *impetu ab extrinseco*; licet agitante impetu intrinseco. Si itaq; considerentur Syluæ stridores, vt rauci concentus Deæ genio indulgentes; ex Deæ dono prouenier, vt vel arbores ipsæ concinant, & oracula reddant: Si verò considerentur vt effecta concepti furoris: ab iratâ Deâ proueniet, vt adhuc in trunco perseueret furor; vel potiùs Pœnitentis fremitus erunt, qui Deæ iram promeritus propriam lugeat infœlicitatem. Ideò aptissimè

Sereaula consere modulantur carmina rami,

vt vtriusq; muneris, nempe & venerationis, & obsequij, nec non furoris, ac pœnitentiæ exprimantur effectus, dum hæc modulantur, *nulla procella agitante*.

LVCOS. Lucus nil aliud est, quam densum arboribus nemus, quod per antiphrasim lucus dicitur, eo quod minimè luceat: cum enim, vt diximus, circa Deorum templa huiusmodi Luci disponerentur, vt confirmatur ex Cycno Crucis lib. 5. canente.

Così volg' ella adolorata il piede,
Dou' vn picciolo remoto in vn boschetto
Del giardino real selato siede
Da i primi Rè con sacra pompa eretto ebe.

nullæ illic arbores, propter religionem, cædebantur; atque adeo obumbrabant, implexis ramorum frondibus, arbores solaribus radijs, ne lucem inferret Titan, sacrasq; vmbras diuerberaret. Ideò opacus, & sine luce erat Lucus. Dici tamen posset Lucus a Luceo pariter dictus, eo quod, cum in illo sacra nocturno tempore fierent, vt iam innuimus, licet de se sine luce esset, ex frequentia tamen Luminarium, quæ inibi in sacris accendebantur, vndiq; coruscaret.

TERRIBILES INTVS THYASI &c. Descriptis, quæ circa Cybeles templum conspiciebantur, in interiora templi penetrat Poeta, ac ritus, seu ceremonias, quibus vtebantur Cybeles Ministri, ac Sacerdotes, in obsequium veneratæ Deæ, breuiter attingit.

INTVS. Aduerbium hoc loci est idem significans, ac genitiuus *Domi* aduerbialiter positus. Quare hoc loco idem erit, ac *In interiore templi receptaculo*, seu *in internis Deæ ædibus*.

THYASI. Thyasus chorea est in Orgijs celebrari solita, nomen deducens a Thya primà Bacchi sacrificiorum Antistite bacchante. Per similitudinem autem ad choreas, quibus Cybelem venerabantur eiusdem Sacerdotes transfertur; nam sicuti Bacchantes furiali more in Orgijs agitabantur, ita Cybeles Ministri saltantes, caputq; rotantes, ac ignita lumina terribili circumrotatione circumuoluentes sacrificia Deæ suæ peragebant, tantoque, in ijs, furore agitabantur, vt ab aliquibus creditum fuerit, eos dæmones esse, vt latiùs videbimus inferiùs, vbi de Corybantibus agemus. Sacra autem huiusmodi Deorum Matri dicata Dardanus, vt ex Lycophrone notat Parrhas., ex Samothracia in Phrygiam transtulit, cum, vt ferunt, obrutâ aquis insulâ Dardanus spiritu distentum vtrem pectori admouit, eoq; fultus in Phrygiam enatauit. Initiabantur enim in Samothracia Cabiris, hoc est Dijs suis, nam Dij Samothraciæ κάβειροι Græca voce dicti, quos quatuor enumerabant, & quorum primus *Axeros*, hoc est Ceres esset, secundus *Axiocersa*, quam Persephonem dixere, tertius *Casmilos*, quem Mercurium interpretabantur. Alij verò duos tantum Cabiros fuisse dixerunt, Iouem nempè, & Dyonisium: & hæc quidem opinio magis ad rem facit, nam Dyonisius Bacchus dicitur; quare si Bacchi sacrificia apud Samothracios vigebant, facile à Dardano transferri in Phrygiam, ac Deum Matri adaptari potuerunt. Scio & Montes Phrygię Cabiros appellatos, &, eo quod in ijs montibus diù habitassent, Iasonem, & Dardanum fratres Cabiros appellatos, sed hoc nihil ad rem nostram, ideò prætermittor.

TERRIBILES. Terribile dicitur quidquid formidabile est, & horrendum. Quanto autem horrore replerentur choreæ Corybantum, & ex dictis paret, & ex dicendis latiùs. Adde sacras Deorum Ceremonias terribiles semper fieri ex sacro quodam horrore sanctitatis, qui tacite spectantium animos subit, & percellit.

ET DELVBRA. Delubrum dicebatur locus in quo Deorum simulacra collocabantur, ita dictum, quod in eo Dij ponerentur. Quare pro ipso templo accipitur. Alij tamen *delubrum* dicunt appellatum fuisse locum ante aras stratum, vbi scilicet aqua diffluebat, dictumq; Delubrum, aiunt, à diluendo; religio enim apud antiquos exigebat, vt ante sacra manus ablueret sacrificulus, ideoq; in singulis templis fons aderat ad id muneris constitutus. Si itaq; in prima sumatur acceptione, Delubrum, iam ex pluribus vnum intelligendum satis noueris: Si verò in secunda sumpseris acceptione, partem pro toto positam, itemq, ex pluribus vnum intelliges, nempè ipsum Cybeles templum, in quo hæc peragerentur.

VESANA. Hoc est Lymphatorum clamore frementia inquit, & doctissime, Parrhas. Porrò *Vesanus* idem est, ac *vecors, crudelis, furiosus*: ex quo apertè vides continenti adaptatum id, quod proprium fuit Sacerdotum in eo contentorum. Templum videlicet resonatum posuit pro Sacerdotibus furioso illo ritu templum ipsum resonantibus. Quarè Vesaniam concentuum esse intelliges non Delubri.

GEMVNT. Gemere est *præ angustia in gemitum, mæstum nempè sonum, erumpere*. Et, quia, vt plurimum templa vocibus psallentium resonant, ideò, quia mæstæ, ac terribiles Corybantum voces templi structuram feriebant, & quasi amarissimis opprimebant angustijs, mæstos, terribilesq; sonos Delubra ipsa reddebant, iuxta accepti, ac reuerberati soni qualitatem. Ideo *Gemunt*, hoc est *mæstum reboant*.

CONCENTV MISTO. Concentus propriè Harmonia est ex diuersis resultans vocibus. Hic tamen *concentus* pro eodem sumitur, ac collatus cantus mæstis, dissonis, ac furialibus insonans modulis, ex quo fit, vt delubra gemant. *Mistus* autem dicitur à verbo *Misceo*; nam, cum diuersæ voces ad concentum efformandum concurrant, miscentur, & concentum ex varijs mixtum efficiunt. Insuper vocibus Corybantum addebantur Sistra, Tympana, Tybiæ, cornua, & alia consimilis generis crepitacula, quare ex confuso omnium sonitu mixtio horribilis componebatur.

IDE BACCHATVR &c. Furialibus adeò clangoribus furere Corybantes hic innuit, in sacris, vt mons ipse, Echo insonans, agi videatur in furias, & Luporum vlulatus imitari; ex quo magis resultet, quam inconditæ essent sacrificantium voces, dum vlulatibus assimilantur, & vlulatuum ad instar ab ipso redduntur monte; vt videas, quam mirè terribilitatem ijs adaptauerit.

IDE. Mons ille est, in quo templum Cybeles constitutum vidimus supra.

BACCHATVR. *Bacchari* pro eodem sumitur, ac *furere*, & *insanire*; quod monti tribuitur per ethopœiam, & hyperbolem: attenta montium natura voces Echo reddentium, ita vt videantur mores eorum induere, qui primò voces emittunt. Vel dicas cum Parrhas. verbum hic passiuè vsurpari, iuxta acceptionem eiusdem apud Virg. Æn. 3.

Linquimus Ortygiæ portum, pelagoq; volamus,
Bacchatamq; iugis Naxon, viridemq; Donysam.

hoc est *a fanaticis per furorem quatitur &c.* sed grandiùs, vt vides, assurgit, in prima nostra expositione.

VLVLATIBVS. Indicatas hic putat Parrhas. veras Luporum voces, quos ipse ex Homero in Hymnis asserit Currui Cybeles adiectos comites. Non renuo. Sed meliùs, arbitratu meo, subdit idem Parrhas. intelligi posse de vocibus Sacerdotum Luporum vlulatus imitantibus; nam & Claud. hoc ipsum voluisse, testatur Carmen lib. 2. de raptu exaratum.

Seù in sanguineos vlulantia Dindyma Gallos.

& Lucanus Pharsal. 1. consonat, dum inquit:

Cre-

. . . . *Crinemq; rotantes.*
Sanguineo populo vlularunt tristia Galli.

Est itaq; vlulatus nomen deductum à verbo *vlulo*, quod propriè significat *mæstum, atque incondistum sonum, vehemente voce, emittere, more Luporum*. Quarè *vlula us* idem erit, ac *vehemens, & incondistus clamor*, qui à Corybantibus expressus, ac monti impressus, ab ipso monte reuerberatur, ac repercutitur ita, vt mons ipse videatur in Corybantem erigi, ac eorum exagitatus furore debacchari. Ex quo videas, quam verum sit, quod supra asseruimus, nempè Cybelem inconditis clamoribus, ac fremitu delectari.

GARGARA. Nominatiuus pluralis numeri est à singulari heteroclito *Gargarus*. Est autem vertex Idæ montis, qua ad Mysiam vergit tanta frugum vbertate affluens, vt, quoties infinitum alicuius rei numerum denotare velimus, Gargarorum frugibus comparemus. Habent itaq; & Gargara Syluas suas, quibus, quia Deos suos, Syluanos scilicet, attribuerunt antiqui, nil mirum, si & his sensum præbeat Vates, & motum monti inclinandi, & motum Syluis timiditatis aptans, dum dicit: *Gargara*

INCLINANT. *Inclinare* enim propriè est *inflectere* in contrariam ab impellente motore partem; quasi refugiendo ab eo, qui terrorem incutit. Insinuat igitur Poeta, tantum terroris ab vlulatibus Corybantum monti incuti, vt Syluas inclinans eas asportare velle videatur, quam potest, longe à terroribus incussis. Ex quo adnotare licet magnam in hoc loco Hyperbolicæ dictionis efficaciam. Dici etiam posset Vates fabulosam secutus historiam, nam ferunt aliqui Idæ arbores terrore, ac tremore correptas assurgere Gallis in Ida debacchantibus, in signum videlicet obsequij, eo pacto quo Tyranno assurgunt obsequentes, qui tyrannidem metuentes obsequio placare student. Ideò *Gargara inclinant*

SYLVAS. Sylua nomen genericum est, arborum non solum, sed etiam herbarum, ac fruticum coaceruatam, succrescentemque, vno in loco, multitudinem significans; atq; hic præsertim in hac significatione vsurpatur. Dixit autem *Syluas*, non *Syluam*, vt innueret, nullis Syluarum speciebus montem illum caruisse, in quo rerum omnium degeret procreatrix.

TIMIDAS. Hoc est *timore perculsas, pauore consternatas, meticulosas, trementesq;* ex audito Thyasum strepitu, ex resonantibus vndiq; stridoribus, clangoribusque, rupibus ipsis, nedum arbustis terrorem incutientibus. Sicut itaq; ex improuiso aliquo pauore, concussus aliquis, maxime si pauor ex audito strepitu proueniat, se ipsum inclinare, spontaneo quodam naturæ assolet motu, & se in se ipsum quasi exinanire, & restringere, seù contorquere; Sic eundem Vates motum perterrefactis attribuit Syluis, dum easdem inclinantes indicat Culmos. Quod si tot terrores ex Deæ templo promanantes non videantur diuinitati eiusdem consentanei, cum tamen ex dictis his ipsis Dea delectetur; explicari poterit Poetæ textus in sensu reuerentiali, ita vt ostendat, tantam Deæ adhibitam reuerentiam, vt ipsæ montis rupes, audito ex vlulatibus, ac clangoribus sacrorum signo, Syluas in obsequium inclinent; sicuti nos, auditis tormenti ænei bombis, quibus sacrosanctum Altaris Sacramentum eleuari, in sacrificio solemni admonemur, & intrinseco quodam, sed dulci tamen, terrore perfundimur, & in obsequij signum caput aperire, ac genua flectere solemus. Vtrumq; sensum ad Poetæ eruditionem pertinere equidem non dubitauerim; Sed primus tamen magis Deæ consonat austeritati, quæ ideo Cybele dicta fuerit, vt Festus ait, quia in furorem homines ageret, & de quo hoc vnum dictum sufficiat, nempè crudelis eam Saturni Vxorem creditam fuisse, vt nos diximus ad Carm. *Turrigeramq; petit Cybelem &c.*

POSTQVAM VISA CERES &c. Enumerat hic adiuncta omnia, quibus terribiles thyasi redderentur, & quæ in peracta descriptione reticuerat, ne longior, quam par esset, euaderet, ac ne, quæ dixerat semel, repetere cum sthomaco cogeretur. Dum itaque per remotionem enumerat buxos, æra, tympana &c. certè voluit, nos intelligere, ea omnia concurrisse ad terribilitatem concentuum, atque inclusa in illo fuisse quod dixerat: *Vesanaq; misto concentu delubra gemunt*; ex his enim omnibus, quæ nunc remouet, concentum resultasse certum est; non enim remouerentur, nisi adhuerint. Omnia autem Cereris aduentu, quasi caduceatore, pacata, ac placida tranquillitate composita ostendit. Ideò aptè.

POSTQVAM. Connexiua enim particula hæc est, qua dicta sequentibus connectuntur, & successiuam immediationem temporis significat; idem enim est *postquam*, ac *simul atque*. Hac autem particula vtitur Vates, & vt aptum faceret ad contraria transitum; & vt ostenderet nullam temporis datam interpolationem inter visam Cererem, & cessationem a luctuosa terribilitate concentuum Cybeles templa personantium.

VISA. Subintellige *fuit*. Visa autem à videor passiuo, idem est, ac *conspecta*, seù *oculis percepta*; ex quo magis adhuc ostenditur immediatio mutationis horrorum in lætitias, cum primo Cereris aspectu omnia mutata significentur, & in gaudium versa.

CERES. Nominatim causam signat mutationis, ne in ambiguo remaneat, num hæc mutatio ab illa visa præcisè, an vero ex visione alicuius alterius portenti, puta Draconum volantium, vel frugum iter comitantium &c. procederet. Et quidem quid Matris exultat pectus, nisi dilectæ filiæ aspectus? Dulcia maternorum viscerum pignora tota sibi Genitricis vindicant gaudia, ac multo magis, cum præter expectationem occurrunt oculis, vt hic Ceres Cybeli occurrit matri.

TYMPANA. Tympanum instrumentum est ex vna saltem parte planum, membrana clausum, intus vacuum, quod baculis pulsatur, cuiusmodi in vsu esse videmus passim in peditum cohortibus, quæ nunquam sine tympano in aciem procedunt. Scio ab aliquibus Tympanum pro Cymbalo, nec immeritò, vsurpari; & ideò fortassis Parrhas. vt ad vtrumq; alluderet, inquit, Tympanum digitis, vel bacillis pulsari. Arbitror tamen intelligendum hunc locum de Tympano militari, tum ex sono mugitui comparato; tum quia Cybeles Ministri militari more digladiabantur: licet non negauerim, & Cymbali vsum in ijsdem sacris adfuisse, cum asserat Lucretius

Tympana tenta sonant; palmis & Cymbala circum
Concaua &c.

Porrò Tympana, & Tybias ex buxo confectas, ad quorum sonitum digladiarentur, sed quasi vmbratili concertatione, Cybeles ministri; eo pacto, quo & hodie aliquæ, præsertim Germanorum militum, cohortes eorundem instrumentorum sonitu ducuntur: videtur innuisse Virg. Æn. 9. dum ore insultantis Remuli hæc Teucris exprobrat.

Tympana vos, buxusq; vocat Berecynthia Matris
Idææ: Sinite arma viris, & cedite ferro.

testatur & illud de Tympano, & Cymbalo, Orphæi ex Græco sic translatum in Mythol. Nat. Com. lib. 8. cap. 5.

Tympana quam mulcent, sonitusq; æris acuti.

nam Cymbalis crepitacula ærea addebantur ad acutiorem sonum concinandum adaptata. Tympanum porrò Cybeli attributum arbitror, quia, cum hæc *terra* sit, cultores suos exigit laboribus afflictos, solibus exsiccatos, parceque, ac dure viuentes, vt agricolas fere omnes esse videmus passim; nam huiusmodi hominum hieroglyphicum esse tympanum reperio, quippe quod ex arefacta pelle confectum, quæ tamen prius diuturnis fuerit macerationibus afflicta.

FRÆNANT. Frænare idem est, ac frænum equo inijcere, eoq; eius impetum coercere: quare, per translationem, vt hic, sumitur pro eodem, ac *compescere, cohibere, detinere, & ab incæpto remorari*. Sic Æolus apud Virg. Æn. 1.

Luctantes ventos, tempestatesq; sonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat.

Tympana igitur frænant mugitum; idest a sonitu, in quem, terribili concertatione, erumpebant desistunt, ac quiescunt.

MVGITVM. Mugitus propriè significat sonum illum incomptum, mæstum, ac terrificum, qui ex ore boum, taurorumq. procedit. Verum translatiuè accipitur pro quolibet graui, acerbo, ingratoq; sono, præcipuè ad terrorem composito: sic dicuntur mugire tonitrua; mugire iratum mare &c. Ad ostendendam igitur aptam incutiendis terroribus vehementiam, acerbitatemq; illius soni, qui Berecynthiæ tympanis edebatur, *Mugitum*, apposita translatione, nuncupauit illud Eschyli, apud Strabonem, pronunciatum vsurpans, qui dum de huiusmodi sacris loqueretur, inquit: *mugitus ex occulto Taurisoni mimi, grauis Tympani, sonitus quasi tonitruum subterraneum fertur.*

CONTICVERE CHORI &c. Ex indicata strepentium tympanorum cessatione gradum facit ad cessationem cantus. & saltationis; nam proprie

CHORVS est multitudo canentium, atq; saltantium, multorum enim vocibus, & concentu constat, vt Seneca, & Macrob. tradunt: quare, vnico Chori nomine, comprehendit hic Poeta Choreas, quas supra thyasos appellauit, & musicas concertationes, quas supra, concentuum nomine, designauit: Omnesque, ait,

CONTICVERE. Conticère, est simul, & voitum, con-

dicto

dicto silentio, tacere: Quarè & Virg. ad exprimendum_ـ
silentium ab omnibus vnanimiter factum, vt Æneam audirent, Æn. 2. inquit.

Conticuere omnes, intentiq; ora tenebant,

Hoc igitur verbo ostendit Vates, in templo Cybeles, silentium vniuersale factum ab omnibus simul canentibus: &, quo ad hanc partem propriam habet verbum significationem: qua verò spectat etiam ad cessationem Chorearum &c. translatam habet significationem; nam sicuti *ta ére* est ita silentium seruare, vt nullus audiatur strepitus vocis; sic quidquid strepitu n edit sonorum, vt ex pulsu pedum in_ـ saltationibus euenit, cum ab eo cessat, dicitur conticescere.

CORYBAS NON IMPVLIT ENSEM. Quæ, generali nomine, complexus fuerat, hic iterum, per resolutiuam dispositionem, in partes diuidit, vt clarius appareat, se & saltationes, & cantus ad sonum modulatos, vnico Chori nomine, comprehendisse. Primam igitur partem Sacerdotibus attribuit à saltatione, ac furiali armorum cubratione cessantibus; secundam verò instrumentis, ad quorum resonantium numeros Choreæ ducebantur. Primo itaque

CORYBAS. Corybantes videtur à Sacerdotibus Cybeles diuersos facere Mythol. Nat Com. lib. 8. cap. 5., dum dicit Cybeli additos fuisse Sacerdotes, qui tympana, æraq; pulsabant; & *Corybantas, qui armati circumstabant incedentem*. quibus verbis indicare videtur, Corybantes Deæ potiùs, eiusdemq; Sacerdotum custodes fuisse, quam Sacerdotes. Verum, cum certum sit, Cybeles Sacerdotes saltantes, motantesq; capita, furentibus similes in sacrificijs agitari solitos, vt idem auctor ibi non inficiatur, & lib. 9. cap. 7. apertissimè profitetur, vbi de Curetibus; & cum pariter certum sit, Corybantes dictos à *κορύνειν*, quod est caput in saltando iactare, seù à circumrotando capite, quod Græcè *κορυβάντειν* dicitur, non video cur Corybantes à Sacerdotibus distinguantur. Potiùs itaq; dixerim diuersi ordinis fuisse huius Deæ Sacerdotes, diuersa circa ipsam ministeria exercentes; nam hoc ipsum testatur Pherecides, qui ait quinquaginta Deum Matris fuisse Corybantes, ex quibus duos, & triginta læuos vocat, & fascinatores asserit extitisse. reliquos verò, quos dexteros dicit, & qui maleficia dissoluerent; cum Pherecide autem sensêre etiam Hellanicus, & Mnasæus apud Parrh. hic. Potiùs ideò, inquam, dixerim Mythol. cit. loco cit. non distinxisse à Corybantibus Sacerdotes; sed Sacerdotes à Sacerdotibus; seù magis diuersa Sacerdotum munia distinxisse; cum præsertim ibi huius Deæ ministri indiscriminatim sumpti, & Curetes, & Corybantes appellati ab eodem Auctore dicantur. Maneat igitur Corybantes Sacerdotes Deum Matris fuisse, qui & Galli dicti sunt, à Gallo Phrygiæ fluuio, cuius hausta aqua, in furorem agerentur adeò, vt, testa sibi testes præciderent; quandoquidem à solis euiratis Sacerdotibus muliebri habitu indutis hæc Dea se coli patiebatur, ex quo obiter apertiùs intelliges quo spectaret probrum Teucris inustum à Remulo apud Virg. supra. Sed iam qui fuerint Corybantes aperiendum. Corybas, auctore Diodoro, Iasonis, & Cybeles filius dicitur, ac simul cum Dardano sacra Idææ Matris in Phrygiam detulisse, quiue sacris eius Deæ initiari voluissent Corybantas à se ipso nominasse. Alij originem Corybantum ex diuerso deducunt genitore; dicunt enim Corybantas eosdem fuisse_ـ cum Dactylis Idæis; Dactylos autem dictos à Patre Dactylo; Idæos vero ab Idea Matre, quæ ipsos Dactylo peperisset. Tres apud Phoronidis auctorem leguntur, nempe *Celmes, Dammameneusq; ingens, Acmonq; superbus*; atq; ij primi dicuntur in Cypro ferrum conficere docuisse. Certè Strabo multa scribens, & varia de Curetibus, ex aliorum etiam_ـ sententia, asserit eosdem esse *Curetes, Corybantes, Idæos, Dactylos, Thelchines, & Caberos*, qui scilicet sacra, & Iouis in Creta, & Idææ Matris in Phrygia cum armorum tumultuosa agitatione, cum strepitu, ac cum Cymbalorum, tympanorumq; sonito, nec non tybijs, & vociferationibus celebrassent. Eorum Patriam alij Cretam, alij Phrygiam, alij Eubæam, alij Ætholiam faciunt; sed Diomedes Grammaticus

Ida mons altus in Creta.

Curetum, seù Corybantum originem sic refert. *Ammo Opem in Idam Cretensem delatam ex fuga, cum puerperq; tempus instaret, primam montis partem manibus apprehendisse, atq; ita partu solutam. Ex impressione vero palmarum, quam cautes receperunt, Curetas prodysse, quos ab effectu Græci Δάκτυλας dixerunt à digitis, nam digiti Græcè δάκτυλοι, Idæos verò à monte nominarunt; Sicuti eosdem, à pupulis oculorum, quas Græci κοράς appellant, vel à Galearum cono, Curetas.* Celmetem de quo supra inter hos ipsos recenset Raphal Regius in quartum Metam. de quo scripsit Ouid. ibi enim ira Iouis (cui tamen olim carissimus fuerit) in Adamantem conuersum, licet causæ non meminerit.

Te quoq; nunc adamas, quondam fidissime paruo
Celme Ioui &c.

Sophocles verò in Satyris scribit eum à Cybele indignatâ in durissimum ferri genus transmutatum. Sed hoc nihil ad institutum, ideò quidquid sit de tali transmutatione, Primi Deorum Matri sacris addicti Corybantes, auctoritate Strabonis, & Diomedis, à quibus cæteri ijsdem sacris initiati nomen deduxerunt, Cretenses fuere, illi ijdem scilicet, qui Iouem à Saturni voracitate subductum vigili custodia circumsepserunt, atq; Æneis crepitaculis insonantes eiusdem infantis vagitus oppresserunt, ne ijs auditis Saturnus, conquisitum filium reperiret, ac deuoraret. Controuertitur autem, ex eorum furore occasione data, num verè Corybantes homines fuerint, an Dæmones. Heccaræus Milesius apud Mythol. cit. lib. 9. cap. 7. Saltatores, ac Lusores Deos appellauit: Menodorus Samius, sub Curetum nomine, æreis scutis armatos Deos adfuisse dixit. At Heraclides Ponticus, non Deos, sed homines putauit esse, qui primi omnium mortalium ærea arma induerint, in Eubæa Insula Iouem enutrierint, ac cum eo postea militantes, eundem paternum induxerint in regnum. Pausidippus Idæos Dactilos dictos fuisse censet, ex eo, quod in Ida Cretensi, de qua supra, Rheæ obuij digitos eius attigerint, dum eam complectentur: Præstigiatores fuisse, metallorumq; omnium conformandorum artifices autumat Phoronidis auctor apud Mythol. cit. Quarè nil mirum si dæmones crediti fuerint.

NON IMPVLIT ENSEM. Indicat hic Vates ritum_ـ, quem Corybantes seruarent, in sacris peragendis; nam, præterquam quod caput saltantes rotabant, ensibus etiam districtis, inter saltandum, ærea scuta harmonicè percutiebant, eosdemq; memorant Bacchico affectos spiritu, tumultuosa armorum inter se agitatione debacchari solitos, strepituque, fragore, Cymbalis, Tympanis, Tybijs, vociferatione, in sacris, vti consueuisse, vt præsentes perterrefacerent, Deæque reuerentiâ complerent, ac metu. Quæ omnia pulchrè expressit Lucretius lib. 2., vbi sub Curetum nomine eos designat, dum inquit:

Hic armata manus (Curetas nomine Graij
Quos memorant Phrygeos) inter se fortè caterua
Ludunt, in numerumq; exultant, sanguine læti,
Terrificas capitum quatientes Numine cristas.
Dictæos referunt Curetas, qui Iouis illum
Vagitum in Creta quondam occultasse feruntur,
Cum Pueri circum Puerum pernice chorea
Armati in numerum pulsarunt æribus æra.

Insuper Aurelius Prudentius notat Corybantas non solum præcitata concussione armorum vti solitos, sed etiam brachia ferire sua, ac sanguineos inde riuos extrahere; dum cecinit: *Cultrum in lacertos exerit Fanaticus*
Sectisq; Matrem brachijs placet Deum,

quod ipsum innuisse videtur Lucretius supra cit. dum ait: *Sanguine læti*. Finem autem huius furentis insaniæ iuxta à nobis iam assignatum assignat idem Lucretius, dum inquit:

Teloq; præportans violentis signa furoris
Ingratos animos, atq; impia pectora vulgi
Conterrê e metu quæ possint Numine Diuæ.

Et confirmatur prædicta Brachiorum vulneratio ex Statio Theb. 1. vbi hæc cecinit:

Sic Phrygia terrificæ genitrix Idæa cruentum
Elicit ex adytis consumptaq; brachia ferro
Scire vetas &c.

vt igitur Auctor noster hæc omnia obiter innueret, se se breuimanu expediens, inquit:

Corybas non impulit ensem.

Non etenim dictio negatiua est, quæ positiuum subsequens omnino tollit; nam per Phylos. Negatio est malignantis naturæ, & negat quidquid inuenit post se. Ideò *non impulit*. Impellere verò est *pellere in*: quarè si respectus habeatur ad armorum concussionem, sensus erit: *non pellit in scuta ensem concutiens*: si respectus habeatur ad incisionem brachiorum, sensus erit: *non pellit in vulnera*; nam ex his omnibus cessauit visa Cerere Corybas. *Non impulit ensem*. Porrò ensis notissimum gladij genus est, ideò non addo. Tantum nota Poetam singulari numero pro plurali vsum in omnibus vt aptè responderent vltima primis.

NON BVXIS &c. Prima saltantium scilicet, ac canentium parte ad silentium composita, secundam, ex sonoris constantem instrumentis, aggreditur, eamdemq; docet non secius conticuisse. De particulam *Non* satis dictum supra, Iam quid

BVXVS. Arbor exigua hæc est, semper virens, semen ex se, seù granum, omnibus animalibus inuisum, producens. Lignum durum est adeò, vt cariem non sentiat, & ponderosum adeò, vt aquis nunquam supernatet. Notissima vtiq; arbor est, nam vix vllum magni nominis viridarium inuenies, vbi buxo non distinguantur inter areolas semitæ ad deambulationem stratæ. Ex buxo laudatissimæ conficiebantur Tybiæ, instrumenta videlicet oblonga, tornatili opere intus excauata, foris perpolita, ac, ductis in lineam foraminibus, ex vna parte terebrata, & alterâ vnico contentâ foramine, vt digitis alternatim prædicta foramina vel aperientibus, vel claudentibus, modò acutus, modò remissus, modò circumflexus exeat sonus, flatibus insufflantis excitatus: vulgò *Piffari*, seù *Flauti*. Adeò autem frequens erat Tybiarum vsus in sacris, vt Tybia pro sacræ rei signo poneretur ab antiquis; ex quo subindè inoleuit tritum illud prouerbium, de cessantibus à re sacra decantatum, eos scilicet Tybicinem expectare, nam hoc nomine Tybiam inflans designabatur, sicuti Tibicen qui tuba caneret dicebatur, nomine ab instrumentis deducto. Has Tybias in magnæ Deæ sacrificijs adhiberi solitas superiùs innuimus assertionem ex Virg. comprobantes: sed & Lucretius.

Et phrygio stimulat numero caua Tybia mentes.

Ponit igitur Auctor hic materiam pro re signata, nempè *buxum* pro *Tybia* ex buxo confici solita. Insuper Tybiam ponit pro quocunq; genere instrumentorum, quæ oris spiritu animentur in sonum. Inuenio enim, non solam Tybiam ex buxo, sed etiam recurua cornua in Cybelis sacrificijs adhibita, vt Ouid. 1. de Ponto ait:

Ante Deum matrem cornu Tybicen adunco
Cum canit exigua quis stipis æra neget?

NON ÆRA SONANT. Hoc est *elisi enses* interpretatur Barth., quam bene viderit ipse: cum enim supra dixerit Vates *non amenlos ensem*, nonne hic idem repeteret per idem, si per æra sonantia *elisi enses* significarentur? Æs itaq; pariter hic ponitur pro instrumentis ex ære factis, puta pro tubis, sistris, crotalis, & cæteris huiusmodi, quibus vsos fuisse (præsertim de sistris loquendo) Cybeles ministros clarè cecinit Ouid. cit.

Et quis ita audax qui limine cogat abire
Iactantem Pharia tinnula sistra manu.

Magnæ enim ibi matris Sacerdotes emendicantes descripsit Ouid. Igitur *Non æra sonant*; nam vt cessarent choreæ, & cantus, necesse fuerat, vt etiam instrumenta musica ab edendis cessarent sonis, ne Sacerdotes viderentur, inuita Dea, ab inceptis desistere, si signa in sacris prosequendi prosequerentur adhuc; sed potiùs cessatores viderentur, iterum Tybicines expectare. Præcipuè verò æra silere debuerunt, nam ea maximè apta ad concitandum eorum furores quo dæmones credebantur, cum sono æris inesse voces dæmonum opinarentur antiqui, vt notat eruditè Barth. quarè ijs non cessantibus, nec cessare debuissent, aut potuissent Corybantes Dæmoniaco propemodum furore acti in orbem currentes, ac ferro sonora arma quatientes in ostentationem furoris.

BLANDIQVE LEONES &c. Nunquam sine Leonibus Cybeles, quippè qui illi maximè cordi sint, vt testatur Virg. Æn. 10.

Alma Parens Idæa Deûm, cui Dyndima cordi,
Turrigeræq; vrbes, bijugiq; ad fræna Leones.

cur autem adeò cordi huic Deæ Leones sint, vt nunquam sine illis certatur dix. ad Carm. *Turrigeramq; petis Cybelem.* Sed & vlterior ratio fortassis ea est, quam insinuat Diodorus Siculus, relatus à Pier. Hierogl. lib. 1., quia scilicet à Leonibus educata, & enutrita fuerit Cybeles, quam etiam rationem esse, dixit, cur Leones huius Deæ currum trahere dicantur, ex communissima omnium sententia, & præcipuè Græcorum, de quibus hæc Lucretius lib. 3.

Quare magna Deum Mater, materq; ferarum,
Et nostri genitrix, hæc dicta est corporis vna.
Hanc veteres Graium docti cecinere Poetæ
Sedibus in curru bijugos agitare Leones.

Ad hæc itaq; respiciens Poeta blandos effici Cybeles Leones, visa Cerere, asseuerat, vt ex hoc consequenti intelligamus antecedens, nempè Leones ipsos, dum cætera omnia in furorem verterentur, furialibus stimulis non caruisse, vt morem gererent domatrici.

ET BLANDI. Particula *&*, nam *que* pro *&* ponitur, certè copulatiua antecedentium, cum consequentibus est, sed insuper transitum præbet facilem à disparato ad disparatum quo ad essentiam, licet quo ad passiones simile, nempè ab hominibus ad feras quiescentes, in quo pulcherrimam licet aduertere gradationem. Ideò *Blandi*. Nota autem hic efficaciam huius epiteti; nam licet *Blandus*, dilato modo sumatur, idem sit, ac *mitis*, pacatus, *excussoq; terrore, quietus*; attamen, si rigorosè perpendatur, *Blandus* verè dicitur, qui ad blanditias alicui tribuendas componitur. Quarè non video, cur Heinsius legi hoc loco voluerit *Blandosq; Leones submisere iubas*, potiùs quam cum vulgata *Blandiq; leones*, nam certè adblandiri animalium fuit non iubarum, cum semper actiones sint suppositorum. Blandi igitur facti dicuntur Leones, vt ostendantur non solum superingestam ab extrinseco terribilitatem, aut, quod magis est, naturalem ipsam ferocitatem deposuisse; sed insuper internis adeò gaudijs exultasse, ex Cereris aduentu, vt, quasi in signum grati animi, pro viribus gestientes, ita oculorum aciem, Iubarum ventillationes, totiusq; corporis habitudines composuisse, vt viderentur, Cereri, suo modo, adolandiri velle. Ex quo videtur quam mirè, & quam multa expresserit vno verbo Claud.

LEONES. Leo ferox adeò, immite, ac terrificum animal est, vt in symbolum terroris eum erexerint Ægyptij apud Pier. Hierogl. 1.; sed vno eodemq; tempore Generosissimum animalium est, atq; adeò prostratos, supplicesq; offendere, erubescit. Venerabunda ad Cybelem accellerat Ceres, non hostis; quarè, spectata Leonum natura, nil mirum, si, ferocitate deposita, ad blanditias componantur. Illud quidem mirum est, quod, spectata eadem Leonum natura perpendi potest; nam dicitur Leo rotarum circumuolutiones, secreto quodam, sed vehementissimo naturæ instinctu, perhorrescere, & ab ijs in fugam conuerti. Quomodo igitur Leones Cererem, quæ volucri rotarum cursu veheretur, non perhorrescant? Prodigij loco hoc potest haberi; sed aptè prodigium illud inseritur, vt denotentur feræ in obsequium Deæ suæ, cuius filia Ceres esset, naturam ipsam deposuisse, materno afflatæ spiritu. *Ideò blandi Leones*

SVBMISERE IVBAS. Erectio iubarum in Leone signum est efferuescentis iracundiæ: quarè Virg. Æn. 12., Turnum efferato leoni assimilans, Leonem excutientem, ventilantemq; *thoros*, qui idem, ac *Iubæ* sunt, commemorat his verbis

Attollitq; animos Pœnorum qualis in aruis
Saucius ille graui venantum vulnere pectus
Tum demum mouet arma Leo, gaudetq; comantes
Excutiens ceruice thoros &c.

Igitur è contrario Iubarum demissio signum in Leone pacati, ac sereni animi erit. Dum itaq; Poeta insinuat, Leones submisisse Iubas, per necessarium antecedens, denotat, eas prius erectas ex furoris concitatione gestasse; non enim demitti potes, quod priùs erectum non fuerit, & cuibratum, vel in superbiæ, vel in furoris monimentum. Submisere igitur iubas. Submittere in duplici (quod ad rem præsentem spectat) significatione vsurpatum inuenio. Primò enim idem est, ac *inflectere, demittere*, ac *terram versus inclinare*: vulgò *abbassare*. Secundo idem est, ac *subijcere, subdere*, ac *alteri, in obsequij signum substernere*: vulgò *sottomettere*. Vtramque significationem complectitur Vates hic. nam, vt ostendat irarum cessationem, Leones describit iubas ad terram demittentes; sed vt gradatim eodem verbo a cessatione à furoribus, ad obsequium procedat, blanditiasque, quas supra innuerat, exprimendas, Leones innuit iubas, Cereri subijcientes, declinasse; ita vt idem sit, ac si dixisset: *misere sub pedibus Cereris*, in stratum quasi efformatas Iubas, vnicum videlicet Leonis decoramentum. *Iubæ* enim sunt Crines illi, qui è collo animalium ad terram protenduntur, quibus Leones præcipuè conspicui sunt; si de maribus loquamur, nam fœmina vel nullas, vel breues admodum comas e collo emittit. Quarè, dum Iubas submittere leones dicuntur, caput ipsum, colla q; & armos inclinasse ad obsequium dicendi procul dubio sunt. Qui nam verò fuerint hi Leones habebis lib. 3. ad Carm.

Verberat Idæos torua cum matre Leones.

ADYTIS GAVISA CYBELLE &c. Si omnia in gaudium versa, ad aspectum Cereris, eliminatis mæroribus exultarunt, certe multo magis eiusdem Cereris Mater, cuius gaudijs subditorum, ac famulantium gaudia præludebant. Ideò Poeta summum hoc Matris gaudium ad vltimum gradationis seposuit exprimendum, vt semper cresceret Oratio. Hic igitur & lætitiam Cybeles, & lætitiæ effectus, ad naturam appositè describit.

CYBELLE. Quænam hæc sit satis superq; diximus ad Carm. *Turrigeramq; petis Cybellem &c.* Hic tantum nota, nos *Cybelle* cum Parrhas., Heinsio, & alijs, non *Cybele* cum vul-

gata

gata scripsisse; quia non arbitror hic nomen Deæ per ectasim, in penultima extendi metri gratia, nec litteram *l* geminamus necessitatis ergo, vt longa fiat syllaba alioquin breuis; sed putamus nomen *Cybelle*, hoc loco, seù vt alij legunt cum Pisandro *Cybelles*, non esse nomen proprium, sed Patrium deductum a Cybella Phrygię olim Vrbe, seù à Cybello, loco videlicet eiusdem vrbis in quo Cybeles eximie colebatur, & à quo dicta *Cybelles*, seù *Cybelle* ipsa Deûm mater fuerit, quæ alioquin *Cybele* proprio nomine a rotando diceretur, vt dix. ad Carm. cit. Quod si per Ectasim extendenda esset syllaba, rectiùs adhuc omitteretur geminatio litteræ *l*, quam haberetur, vt notat Rizzolius vbi de Ectasi in prima suæ Prosodiæ reformatæ parte: quod innuere volui vt noueris, non geminatum metri gratia, sed spectata deriuatione de qua supra.

GAVISA, à Gaudeo, idem, hoc loco, est, ac *læsata*; licet enim aliqui distinguant inter verbum *Gaudeo*, & verbum *Lætor*, per hoc, quod *Gaudere* significet animum intrinsecè exhilarari, nullo erumpente in extrinsecum signo; vbi vice versa lætor tantam importet Gaudij redundantiam, vt ad extra profluat; tamen hic pro eodem a Poeta vsurpatum patet, cum & addiderit extrinseca signa in quæ Gaudium Cybellis eruperit, nam cum allata distinctio sit pure accidentalis, non variat essentialem verborum significationem, atq; adeò possint promiscuè adhiberi.

EXILIT. Exilire est ex aliqua vehementi commotione, repentino impetu se ipsum excutere, &, quasi celeri saltu, ex loco ad locum properare. Hoc autem verbo denotat Poeta effectum repentinæ exultationis, quam ex insperato Cereris aduentu perceperit Cybele, nam, saliente præ lætitia corde, non potuit, quin grauitatis, ac maiestatis, qua sacra excipiebat, oblita corpore etiam ipso gestiens exiliret, in occursum videlicet properans Cereris. Et nota hoc loco subtilissimum Vatis acumen, quo præsentis temporis hic voce vtitur, licet vox *Gauisa*, quæ præteriti temporis est, præteriti etiam verbi vocem in subsequentibus videretur exigere, ac eo magis, quod etiam leonum submissiones per præteritum explicuerat *submisère iubas*; Præsenti enim vtitur, vt, nulla interposita mora, sed simultaneè hos affectus, & effectus erupisse ostentaret; præsens enim, & simultaneus Gaudio fuit effectus exiliendi.

ADYTIS. Notat locum, ex quo assurgens Cybele obuia Cereri facta est; *Adytum* locus erat secretior templi, ad quem nulli aditus, nisi soli patebat Sacerdoti: dictum est autem *adytum* ab *α* priuatiua, & *δύω*, quod est ingredior. Hæc loca in sacris litteris Sancta Sanctorum appellata sunt soli peruia Sacerdoti. Adytum verò locum fuisse templi secretiorem, ac quasi ab ipso templo seiunctum, licet pars esset eiusdem templi, patet ex Virg. Æn. 2., vbi illud a templo sic distinguit:

Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus à templo Cassandra, Adytisq; Mineruæ.

immò & in more positum fuisse, vt, aperto templo, adhuc adytum clausum remaneret apertè notat Æn. 3. sic:

Vix ea fatus eram; tremere omnia visa repente,
Liminaque, Laurusq; Dei, totusq; moueri
Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis.

certè enim Æneas, qui hæc narrans loquitur hìc, antequam adytum recluderetur, in templo erat Apollinis, vna cum Anio Rege simul, ac Sacerdote eiusdem templi; nam in præcedentibus narrationem contexens inibi dixerat:

Iungimus hospitio dextras, et tecta subimus.
Templa Dei, saxo, venerabar, structa vetusto;
Da propriam Tymbræe domum &c.

quod satis apertè indicat Æneam in templo fuisse, & preces iam immò suas exposuisse, cum Adytis reclusis Oraculum excepit. Ex quo etiam patet ex Adytis oracula reddi solita, vt etiam habetur ex Æn. 2.

Suspensi Eurypylum, scitatum oracula Phœbi,
Mittimus; Isque adytis hæc tristia dicta reportat.

ex interiore igitur templi loco, in quo Cybeles asseruabatur, vt sacratior, ac venerabilior redderetur; ex loco, inquam, vnde oracula proferebat; & in quo consequenter summa eius elucebat, vigebatq; maiestas, exilit, quasi immemor, vt dicebam, maiestatis, & quasi facto comprobans suo, quod postea in effatum sic cecidit:

Non bene conueniunt, neq; in vna sede morantur
Maiestas & Amor.

ET PRONAS INTENDIT AD OSCVLA TVRRES. Moribus hic obsequitur fœmineis; nam nihil actum existimant fœminæ, ni oscula inuicem misceant, vel cum vnà conueniunt, vel cum ab inuicem discedunt. Eodem tempore vehementissimum Cybeles amorem ostendit, nam osculum maximum esse pignus dicitur amoris, eo quod, si Amantis anima magis est vbi amat, quam vbi animat, vt ait ille amatorij peritus deliquij, per osculum, inquit Plato apud Gellium Anima in alienum quasi transmigrat corpus. Quarè vides quam altè emicet Cybeles in filiam amor, dum primo in oscula effunditur impetu.

INTENDIT. *Intendere* est *vehementer tendere*; & propriè de arcu dicitur, qui neruo intenditur ad euibrandas sagittas. Verum, quia arcus, dum intenditur, curuatur, hic translatè *intenda* ponitur pro *incurua*, seù *inflecto*, quo verbo implicitè ostenditur Cybele magni, ac vasti corporis fuisse, vt profectò eam decebat, quæ turres in Diademate gestaret; vno verbo, vt terram, quæ & Cybele est, esse decuit. Hinc, vt oscula figeret natæ procul dubio caput illi erat inclinandum, ideoq; & turres, quas gerebat in capite fuerant inflectendæ. Quod si gigantæum hoc corpus Cybeli tradere, vt tamen æquum est, non libeat, dicas, verbum illud *Intendit* sumptum à Poeta fuisse in propriissima significatione, prout scilicet idem est, ac *magis erigere*; nam qui osculum alteri infigit, dum os ori applicare studet, certè vultum exporrigere debet; exporrecto autem vultu incedens occiput in dorsum aliquali inflexione declinat, ex quo fit vt tempora, circa quæ corona circumflectitur, rectiùs in altum erigantur, atq; ideò rectiori linea, & turres pro diademate impositæ eriguntur. Vel tandem dixeris, verbum *intendere* sumptum pro eo, quod est *in altum vehementi desiderio dirigere*; in quo sensu dicta est Cybele intendere ad oscula turres, posito signo pro re signata, & idem fuit, ac si dixisset, Cybelem turribus coronatum caput ad oscula dirigit, dum ipsa toto desiderio eadem accelerat. Hos omnes sensus respexisse Poetam non ambigo, vt omnimode explicaret gestum in oscula, amplexumq; festinantis.

PRONAS TVRRES. Hoc Epitetum *Pronas* si rigorosè accipiatur, maximè roborat primam, quam verbo *intendit* attribuimus explicationem; nam Pronus propriè idem est, ac *in anteriorem partem flexus*, ex quo resultat verbum *intendit* sumendum pro *inflectit*. Verum in latiori significatione Pronus ponitur etiam pro eodem, ac *dispositus*, seù promptus, & sic cæteris congruet expositionibus. *Turres* quid sint iam notum, & de corona ex turribus composita iam satis dix. ad Carm.

Turrigeramque petit Cybelem &c.

AD OSCVLA. Metam signat, ad quam Cybele coronatum turribus dirigat caput. De particula *ad* dictum alibi, & in re nota iam versamur. Oscula pariter quid sint satis superq; notum. Quarè tantum meminerim *osculum* dici quasi *os paruum*, quia osculantes ora restringunt, & parua efficiunt, vt vnita virtute suauiùs osculentur.

Placet hic referre non dissimilem horroris in delicias conuersi descriptionem, quam habet Hetruscorum Princeps Poetarum, qui cum Hierosol. liber. Cantu 13. Syluam, ab Ismeno præstigijs refertam, horrores spirantem descripsisset his verbis:

Esce all'hor dalla selua vn suon repente,
Che par rimbombo di terren che treme;
E'l mormorar de gl'Austri in lui si sente,
E'l pianto d'onda, che frà scogli geme:
Come rugge il Leon, fischia il serpente;
Com'vrla, il lupo, e come l'orso freme,
V'ode, e v'ode le trombe, e v'ode il tuono
Tanti, e sì fatti suoni esprime vn suono.

ac inferiùs eosdem adaugens terrores addidisset,

E già calcato haurebbe il suol difeso;
Mà gli s'oppose, ò paruli, vn fuoco acceso.
Cresce il gran fuoco, e'n forma d'alte mura
Stende le fiamme torbide, e fumanti;
E ne cinge quel bosco, e l'assecura,
Ch'altri gl'arbori suoi non tronchi, ò schianti.
Le maggiori sue fiamme hanno figura
Di Castelli superbi, e torreggianti;
E di stromenti bellici hà munite
Le rocche sue questa nouella Dite.
O' quanti appaion mostri armati in guardia
De gl'alti merli, e in che terribil faccia! &c.

cum inquam tot terroribus conterritam syluam descripsisset, eamdem subindè Cantu 18. ad lætitias compositam, ac fere adblandientem, viso Rinaldo, ad illam procedente, sic describit:

Era là giunto, oue i men forti arresta

Solo

Solo il terror, che di sua vista spira
Pur vn spauento à lui, ne pauroso
Il bosco par; mà lietamente ombroso.
Passa più oltre: & ode vn suono in tanto,
Che dolcissimamente si diffonde;
Vi sente d'vn ruscello il roco pianto,
E'l sospirar dell'aura infra le frondi;
E di musico Cigno il flebil canto,
E l'Vsignuol, che plora, e gli risponde;
Organi, e corni, e voci humane in rime:
Tanto, e sì sottò suono vn suono esprime.
Il Caualliér, pur com'ad altri auuiene,
N'attendeua vn gran suon d'alto spauento;
E v'ode poi de Ninfe, e di Sirene
D'acque d'aure, d'augei dolce concento &c.
Dou'ei passando le vestigia ei posa,
Par, ch'iui scaturisca, ò che germoglie:
Là s'apre il giglio, e quì spunta la rosa;
Quì sorge vn fonte, iui vn ruscel si scioglie &c.
vt nos iam ante attigimus in explicatione ad Carm.
Surgentes condunt vestigia fruges.
verumq; enim Claudiani locum egregiè Italicus Vates complectitur, mirè amplificans, quę Claudianus obiter attigerat.

Quo ad mores ex præhabitis noices, nunquam facienda mala vt eueniant bona. Errauit Ceres, dum debitam filiæ ommisit custodiam, vt Deam inuiseret. Interdum enim Deus, pro Deo ipso, relinquendus est: nam si ex obligatione aliquid Deo debeamus, vt certè Parentes filiorum curam, non est hoc deserendum, vt Deum, in ijs, quæ supererogationis sunt, exquiramus. Decipimur autem, in his, sæpè quia Angelus tenebrarum se se transfigurat in Angelum lucis, & sub specie boni millenas nos inducit in culpas. Bonum videtur Templum Dei frequenter inuisere? Optimum est. Sed cauè ne in ipso templo occasio adsit peccandi; ita vt meliùs futurum fuerit Domi remansisse. Relinquenda est interdum Ecclesia, vt satiùs Proserpinæ nostræ, Animæ videlicet domi consulamus, nam si hanc negligimus, vt Ecclesiarum frequentationi indulgeamus, ducimur cum Cerere ad angustias, ad mortis terrores, ad tortores conscientiæ nostræ. Ne tamen ideò arbitreris, me templa omninò deserenda persuasurum, dum immò Sanctissimum frequentandarum Ecclesiarum morem totis præcordijs collaudo. Sed deserendas Ecclesias ipsas, tum moneo, quando per accidens Ecclesia locus efficitur, in quo congregentur aquilæ, non ad Solem, sed ad corpus, non ad Creatorem properantes, sed circa creaturam conuolantes. Vtinam Ecclesiarum frequentia in infinitum excresceret, sed eo ritu, vt mundis tantum, & incontaminatis corde pateret accessus. Templum corpore replere, Animam ad extra vagantem relinquere raptoribus expositam, est Ecclesiam ipsam desertam facere, ita vt Deus conqueri possit, inquiens, Domus mea deserta, & Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Ecclesiam itaq; adeuntes ne sinamus, animam extrauagari, & incuriosam infernos propè limites spatiari; sed nobiscum eam habeamus, ac custoditam præsentialiter afferuemus, ne cum Cerere luctuosam Ecclesiam ipsam nobis experiamur. Sed hoc inquies contra textum est; nam immò visa Cerere omnia quieta redduntur, & pacata, adeò q; Cereri luctuosum non adsint Cybelis Templum. Angelus tenebrarum transfigurat se in Angelum lucis. Omnia pacata quidem hic Cereri ostenduntur; sed mox omnia ferale Carmen resonabunt, vt lib. 3. videbimus; nam semper extrema gaudij, cum Cybelem, hoc est terram, relicto Coelo, inquirimus, luctus occupat. Relinquat dummodò Ceres, hoc est recta ratio, expositam raptoribus Proserpinam, nempè animam, omnia tellus illi prospera, votisq; obsequentia videtur totis viribus componere, ita vt interdum videantur impij eleuati, & superexaltati sicut Cedri Libani. Verùm miseri, vt Claud. 2. in Ruf. ait; *Tolluntur in altum*
Vt lapsu grauiore ruant
Ne igitur terrarum blanditijs credamus, nec vanam ab ijs in spem erigamur, nam spes huiusmodi vitrea est, quæ, dum splendet, frangitur. Verum & nos iam feria infringentes nostræ Musæ ludis animum aduertamus.

Dell'Ida eccelso alla superba fronte
  Quell'inclita maggion diadema intesse,
  Ch', in solio augusto, hà la gran Dea del Mõte
  Note di religion dimostra espresse,
  Vestal la pietra, ond'ogni cuor n'impronte,
  Come già 'l tempio, e limitar n'impresse;
  E quiui il Pin con denso bosco ingombra
  Natiuo il suolo, e i sacri tetti adombra.
L'antica selua, infra gl'opachi horrori,
  (Benche non giunga à disturbar sua pace
  Procella mai) pur rauco stride, e fuori
  N'esce querulo il suon d'huom, che si sface
  Trà doglie, in guisa, e se ne lagni, e plori,
  Di duolo insieme, e di furor capace:
  Così l'alte Piramidi viuenti
  Di sua Diua à gl' honor tempran gl'accenti.
Mà là, del tempio entr' a' sacrarij, horrendo
  Al rauco suon di sconcertata tromba
  Mentre le danze sue ruotan fremendo
  I sacri Galli, alto fragor rimbomba.
  Fiamma vibran le luci, in fuoco ardendo;
  Sembra il capo, al girar, ruotata fromba;
  E sì fiera dal sen scopia la voce,
  Ch'l furioso dell'Orgie è men feroce.
Terribil Eccho à furibondi carmi,
  Che del concauo lor scuoton le vene,
  Con frenetico stil, rendono i marmi.
  L'Ida à gl' vrli risponde, e ne diuiene,
  Qual Bacchante, in se stesso: al fugir, parmi,
  Del fertile suo crin piegar le scene
  (Se d'ossequio il terror vestir non voglio)
  Delle gargare messi il Campidoglio.
Mà, della bionda Diua al primo aspetto,
  De tamburri il fragor cheto s'affrena;
  E, rincentrate à gorgogliar nel petto,
  Troncan le strida al fiero vol la lena:
  Cessan l'horride danze; e 'l suon concetto
  Lascia in non cal la rintronata arena:
  Ne più de Coribanti vrtan ne scudi,
  Con furiosa tempesta i ferri ignudi.
Del cauo busso animatori i fiati
  Concedon triegua allo spirar sonoro;
  E, de concenti, al concordar formati,
  Cessano gl' Oricalchi; e tace il Choro.
  Nelle selue africane i coronati
  Rè delle belue, e di sua Dea decoro,
  Qui s'inchinan festosi, e della Figlia
  Dalle gran Giubbe il nudo piè s'abbiglia.
Da gl' intimi sacrarij, oue, celata
  A chi le gratie adorator richiede,
  Quanto racchiusa più, più venerata,
  De Del la Diua in Maestà risiede,
  E le preci raccoglie, ed essorata
  De gl' Oracoli suoi rende la fede,
  A risalti del cuor, che la sospinge,
  Le sue gioie al goder ratta si spinge.
Della cara sua Prole i dolci baci
  Pegni d'amor, che d'ambi l'alme allaccia,
  Libar s'affretta; e stabilir le paci,
  Oue guerra non fù, lieta procaccia;
  E le gran torri, al lei voler seguaci,
  (Mentre stende à gl'amplessi auide braccia)
  Vedi curuar l'altere moli, e pronte
  La Thermesia inuitar, ch'l baccio impronte. Thermesia Ceres a Therme oppido siculo.

Osculantur itaq; se inuicem, amplexusq; iterantes mutua dulcedine perfundantur Cybeles Mater, & Ceres Filia, ac nos, ne illis intempestiuo Musæ cantu molesti efficiamur, pendentem cytharam relinquamus, ac cum Poeta nostro quid interim moliatur Iupiter prospiciamus.

Viderat hæc dudum summa speculatus ab arce
Iupiter, & Veneri mentis penetralia nudat.
Curarum secreta tibi, Cytheræa; fatebor.
Candida Tartareo nuptum Proserpina Regi
Iam dudum decreta dari. Sic Atropos vrget:
Sic cecinit longæua Themis. Nnnc, matre remota,
Rem peragi tempus. Fines inuade sicanos,
Et Cereris Prolem patulis illudere campis,
Crastina puniceos cum lux detexerit ortus,
Coge tuis armata dolis, quibus vrere cuncta,
Me quoq; sæpè soles. Cur vltima regna quiescunt?
Nulla sit immunis regio, nullumq; sub vmbris
Pectus inaccessum Veneri. Iam tristis Erynnis
Sentiat ardores: Acheron, Ditisq; seueri
Ferrea lasciuis mollescant corda sagittis.

VIDERAT &c. Antea-cta ad œconomiam spe-ctant, vt, absente Matre, rapiendæ occasio detur Proserpinæ: iam progre-ditur Poeta & ad expla-nandam accedit senten-tiam illam, quam iam ante innuerat. Certam Iouis in-flexile, quam ait

Certa requirentes tandem sententia sedes.

&, vt grandiori stylo as-surgat, ipsum Iouem in-ducit proprij sensum ani-mi aperientem, ac Veneri executionis partes conce-dentem. Sententia igitur hæc erat, vt, data ex ab-sentia Matris occasione, Proserpina incustodita Plutoni cederet in Nuptam. Sed, ne Iupiter contra Ius connubiale, vt diximus alibi, assensum extorqueret ab inuita, Veneri seducendam relinquit, vt, per se ipsam, ipsa se raptori exponat, ac Veneris partes fore constituit, vt Plutonem Proserpinæ adeò amantem efficiat, vt eam rapiat in suam: hoc enim pacto, & fatorum series fore, vt impleatur, optimè prouisum, & ne Iupiter cogeret, cautum est, cum Nupta iam raperetur, non daretur. Et, licet ad nutum Iouis Venus Proserpinam decepturа aggrediatur, videbimus nutum huiusmodi permissiuum esse, non coactiuum, cum ex præcedenti cognitione affectuum, ac propensionum ipsius eiusdem Proserpinæ processerit: Quarè vicem subit voluntatis consequentis potiùs, quam antecedentis, vt Theologi nostri loquuntur; de quo fusiùs infra.

VIDERAT. Cum in explicatione ad Carm. illud Claud.

Quæ seriem Fatorum pollice ducunt.

viderimus, Claudianum non adhæsisse Stoicis asserentibus, Fatum ita prædeterminare actus humanos, vt nequicquam liberum repugnet arbitrium; hic, congruenter ad posita iam principia, sententiam, ac decretum Iouis de concedenda Plutoni Proserpina, ex præuisis innuit processisse, ita vt, non voluntate prædeterminante, sed meritorum præuisionem subsequenta, Decretum firmarit Iupiter. Ideò *viderat*. Video enim sæpè sumitur pro eodem, ac *Praeuideo*, & *praenosco*, in quo sensu acceptum habamus hoc verbum apud Eloquentiæ Principem in Epistolis, dum ait: *Anne non videbas mecum simul, quam illa crudelis esset futura victoria?* Certe enim quod futurum adhuc est præuideri potest, videri actu non potest. Quod si in sensu simplicis visionis accipiendum contenderes verbum illud; adhuc, hoc loco, præuisionem importabit, non visionem; nam eo ipso quod Poeta dicit, *Iouem iam dudum vidisse*, certè visionem indicat longo temporis tractu res ipsas precedentem, quare præuisio erit non visio *viderat* igitur, hoc est præuiderat, *praenouerat*.

HÆC. Negligentiam videlicet Matris, quæ per incuriam filiæ custodiendæ eam perditioni obijciebat; Proserpinæ affectum in Venerem pronum, dum sollicitaret pronuba flamina pudorem, vt dictum ait, ideòq; eamdem Proserpinam se ipsam ad nuptias comparare quoquo modo subeundas: eamdem viderat Venereis addictam, dum Veneris triumphos indirectè saltem suis in telis contexeret, vt suo loco videbimus; quibus omnibus promerebatur, vt sibi relicta raptoribus exponeretur: quarè ex his præuisis meritis decretum emersit eam expositam relinquendi, nam prauis indulgens inclinationibus meritò ab omnium Patre in manibus consilij sui relinquitur, & meritò perditioni addicitur, non voluntate antecedenti, sed consequenti.

DVDVM. Videtur hæc particula aduersari ijs, quæ supra diximus, nempè Iouem, longo antecadentis temporis tractu, hæc vidisse; nam *Dudum* aduerbium quidem præteriti temporis est, sed breue indicat elapsum tempus, ita vt vix integrum diem intercessisse significet inter præuisionem, & rem præuisam: quarè vulgò exponitur per verba *Poco fà, poco dianzi*, seù *pur hora*. Verum mitare potiùs fœcundissimi Poetam ingenij, quam nostram carpas expositionem, illius omninò quadrantem sensui. Primò igitur memineris, ex ijs, quæ idem ipse obijcis, *Dudum* aduerbium esse temporis indeterminati, atq; adeò distrahi a rigorosa sua significatione potuisse, ita vt longum tempus, breuioris loco, significaret, dummodò indeterminatum ad hûc tempus significaretur. Secundo memineris quodlibet longissimum tempus, respectu summi cognoscentis, breuissimi interualli vices subire: sic in sacris litteris habetur: *Mille anni ante oculos tuos tamquam dies externa quæ præterijt*. Si igitur per te *Dudum*, respectu nostri diem significat quæ vix præterierit, quidni, respectu summi motoris, mille annos, tamquam diem externam, quæ preterierit, significet? Adde Clarissimam de Diuina, æternaq; cognitione sententiam, qua satis apertè scimus, omnia æternæ Dei cognitioni esse præsentia, licet per nostrum modum intelligendi dicatur diuina cognitio, longissimo temporis interuallo, eadem præcessisse, quæ V. G. in tota à parte post æternitate futura sunt. Quæ sententia de Deo vero verissima, licet quo ad veritatem rei non possit falsis Dijs aptari; cum tamen hic Iupiter à Poeta iuxta fabulas pro eodem, ac summo verissimoq; Deo accipiatur cur non eidem desumptam ex vera diuinitate perfectionem adaptauerit poeticè loquendo cum fabulis? Ideò igitur *Dudum* inquit Poeta, vt ostenderet Diuum Patris, ac summi omnium Regis menti omnia esse præsentia, ac totum nostri huiusce temporis spatium instar momenti esse respectu illius cognitionis. Quarè particula illa *Dudum* breuissimum notat tempus respectu Iouis omnia præsentia semper habentis; longissimum respectu nostri, atq; ideò indeterminatum, vt tam breui, quam diuturno valeat respondere.

IVPITER. De Ioue sæpiùs locuti non est cur immoremur. Vide dicta ad Carm.

I celer, & profundo noces, & iussa superbo
Redde Ioui &c.

Ad Carm. . . . . *Saturni veteres laxabo catenas*
Ad Carm. . . . . *Audierat mandata Pater &c.* & alibi sunè.

SPECVLATVS. A speculor, quod idem est, ac *contemplor*, & quasi *E specula prospicio*. Credebatur, apud Antiquos, Iupiter editissimis quibusq; vrbium insidens locis dicta, factaq; hominum, & Regum in primis, speculari. Fatua profectò antiquorum Stoliditas, qui Deos suos, vt omnia noscerent, vicinitatis indigentes effecerunt. Posset tamen hæc antiquorum sententia ad bonum sensum reduci si eam diceremus ad immensitatem diuinitatis respexisse; ideoq; Iouem omnibus præsentem locis constituisse; in errassent in hoc quod putarent Iouem è Cœlo descendere, vt facta hominum dignoscerent, quam opinionem refellere voluit, vt arbitror Virg. Æn. 10. vbi Iouem induit.

Sydeream in sedem terras vnde arduus omnes,
Castraq; Dardanidum spectat populosq; Latinos,

vt itaq; & Auctor noster hanc antiquorum sententiam falsam innuerer. Hæc a Ioue præuisa ex summa Cœli arce deprædicat: Atq; eodem tempore sententiam à nobis supra allatam confirmat, nempe Deo omnia esse præsentia; nam sicuti qui in edito, ac sublimi loco positus omnia vnico videt intuitu, quæ subiecta sunt; sic omnia Ioui ex summo Cœlo, cui omnia subiecta sunt, præuisa esse, necesse est. Sed dices Præuisio respicit ea, quæ nondum sunt, cum adhuc futura sint. Quarà esto probet ratio adducta de ijs, quæ de facto sunt, certe non probat de ijs, quæ cum actu non sint, licet sint futura, nec Cœlo subiecta sunt. Verùm hoc esset materialiter nimis sententiam nostram intelligere. Omnia etiam futura, & possibilia licet non futura præsencia sunt diuinæ cognitioni, nam quodlibet tempus vel præsens sit, vel præteritum, vel futurum semper coexistit indiuisibili Dei æternitati, atque adeò cuicumque tempori coexistentia subiecta semper diuinæ cognitioni sunt, consequenter Cœlorum oculo subiecta cum Cœli oculus nil aliud tandem sit, quam ipse Deus. *Viderat itaq; Iupiter*, & viderat *speculatus*; nam sicuti qui in specula est inobseruatus obseruat; Sic Iupiter non visus videt oculisq; nostris inperuius omnia tamen lustrat.

AB ARCE SVMMA. Signat locum, ex quo Iouis visio super omnia extenditur. *Arx* porrò ab *arcendo* dicitur, quia quidquid noxium est, facilè arcet. Hic pro Cœlo ponitur, ex quo omnia noxia arcentur. Insuper arces editissimis in

locis

locis collocantur, quid autem Coelo altiùs; præcipuè si loquamur de Coelo, in quo sedes Iouis a Poetis effingitur, nam hæc in editissima Cœlorum parte statuebatur, vt videbimus factum lib. 3. Apposite autem hic Cœlum nomine arcis designat, vt videlicet confirmet, quod iam diximus, nempè Proserpinam viam sibi strauisse, cooperante Matre, ad perditionem; nam, cum æthera deseruit, ex tuta se arce proripuit, ac sponte se raptorum iniurijs exposuit: Arcem pro arce noluit; & arcem futuram sibi existimauit nudatam coelestibus tellurem præsidijs, in nutanti sæpè Insula positam, vt nutantes spes suas vndique conspicere potuisset. Epiteto autem *summæ* distinguit Cœlum Poeta à cæteris arcibus; immò efficit, vt solum Cœlum, per hanc arcem summam, possit intelligi: *summus* enim idem est, ac *singularis*, *amplissimus*, *perfectissimus*; ast certè nil magis Cœlo amplum, nil singulare magis ex inanimis, ac perfectum; Ideò ex floribus elementorum Cœlum constare ab aliquibus dicitur; ab alijs verò quinta essentia incorruptibilis; ab alijs non constare creditur materia mutationibus subiecta, ideòq; imperturbabile esse; ab alijs constare quidem materia dicitur, sed ab hac nostra sublimari diuersa, ac præstantiori. Nos verò in lib. de Coelo docuimus, Cœlum esse eiusdem materiæ cum sublunaribus, ac de se esse corruptibile, sed in præstantiam formæ refundendam esse Cœli incorruptibilitatem, eo quod nullum detur de facto agens, quod huius vim formæ valeat labefactare. Quare in omnium sententia singularis perfectionis Cœlum est, & quidem amplissimum, cum omnia sphæræ suæ ambitu inferiore complectatur, & deniq; altissimo in loco positum, cum supra Cœlum nihil sit. Ideò verè Arx, cum ante inuenta ædificia locis editissimis pro arcibus vterentur.

ET NVDAT &c. Transitum gradatim facit Poeta à Præuisione, ex qua certa in animo sententia sedit, & certum consilium, ad eiusdem consilij communicationem, & participationem Veneri factam a Ioue, vt illud ad actum reducetur.

De particula *Et* quatenus copulatiua, discretiua, ac transitiua particula est egimus sæpè.

NVDAT. *Monstrat* legit Parrhasius; *Pandit* Heinsio placuit ab alijs emendatum referre, licet ipse nobiscum legat. Et profectò altior assurgit dictio in nostra, quam in aliorum lectione, vt patet consideranti. Nudare itaq; propriè est Vestes detrahere, & nudum, facere sic 7. in Verrem Cic. *Hominem in foro medio nudari, & virgas expediri iubet.* Sed quia, dum nudatur, detegitur corpus, ideò nudare, per translationem idem est, ac *detegere*, & *apertum facere*, *quod inuolucro aliquo latebat obuolutum*. Sedit in mente Iouis rerum agendarum sententia. Sed quis conscius arcanorum Dei. Iudicia Dei abyssus multa. Ideò nemo nouit nisi cui voluerit Deus reuelare. Lucem inhabitat Deus inaccessibilem; Ideò vias eius quis intelligat huiusmodi integumento lucis obuallatas. Vide quam belle insinuet Poeta hic, imperscrutabilia esse iudicia Dei: ideò ab eodem ipso nudanda, hoc est aperienda, per reuelationem, dicuntur, vt intelligi queant. Quod si hoc tribuitur Ioui, eo quod titulum diuinitatis habuerit, quanto illi falsò, & fabulosè; tanto veriùs, ac sanctiùs tribuitur, & iure maximo tribuendum est illi, qui non vmbratilem, somniatamq; sed veram diuinitatis possidet formam, immò ad hanc, vt arbitror, respiciens Poeta Ioui illud adaptauit, quod proprium huius nouit, ne diuinitate, quæ illi adstrebatur indignus videretur. Ignara Venus erat supremi Iouis consilij, nec penetrare in arcana paterni cordis penetralia poterat eius acies ingenij; ideo Iupiter ea detegit, aperit, nudat, & palam illi facit.

PENETRALIA. Penetrale dicitur quidquid est in intimis partibus constitutum, vt diximus etiam in explicatione ad Carm. *Vos mihi sacrarum penetralia &c.* & dictum arbitror per antiphrasim, quasi minimè penetrabile, in eiusdem secreta ab ipso habente clauem referentur. Penetralia itaq; hic ponuntur pro ijs diuinæ mentis recessibus, in quibus sententia reuelanda asseruabatur. Et quia sententia ista actus mentalis est, ideò ad explicationem, & distinctionem additur possessiuum nomen

MENTIS. Mens enim facultas illa animæ est, quæ ab aliquibus intelligentia nuncupatur, eo quod hæc sedes consiliorum sit; dicta mens quasi *eminens*, quod inter cæteras animæ facultates maxime emineat. Ponitur tamen hæc consiliorum officina, & operatrix, quæ mens est, pro consilijs interdum ipsis: & in vtroq; sensu aptissime hic inseritur; nam *Nudat Iupiter penetralia mentis*, in primo sensu, nempè arcanos intelligentiæ recessus, in quibus eiusdem sententiam ortum habuit, vt illa Veneri detegatur: *Nudat &c.* in secundo sensu, quia detegit, quod latebat consilij. Insuper mens interdum pro voluntate ponitur. Sic Virg. Æn. 1.

Regina quietum

Accipit in Teucros animum, mentemq; benignam.

atq; in hoc etiam sensu perbelle hîc cadit; nam *nudat penetralia mentis*; idest reuelat suæ voluntatis determinationes, & decreta.

VENERI. Plures Veneres enumeratas reperio: Primam ex Cœlo, & Die natam, cuius Elide delubrum cernebatur; alteram ex Cœli semine, ac maris spuma progenitam; fabulantur enim è Cœli genitalibus, a Saturno dissectis, & in mare proiectis, sine matre, seù matre illâ ipsâ spumâ, quæ ex eorum proiectu in summa parte aquæ exorta est, natam Venerem fuisse: Tertiam Iouem cretam ex Dione, quæ Vulcano nupserit, quod in causa fuit, vt nos Venerem supra Iouis filiam appellauerimus. Tres item Veneres enumerat Pausanias apud Mythol. Nat. Com. lib. 4. cap. 13., nempè *Cœlestem, Popularem, & Apostrophiam*, sic dictam a Thebanis ex verbo græco *ἀποστρέφω*, quod est *auerto*, seù *detorqueo*; eo quod pudicam hanc suam Venerem ab impijs, iniustisq; desiderijs auertere, dictitarent. Plato duas tantum commemorat, nempè Cœlestem alteram Cœlo sine matre genitam, alteram verò popularem Iouis, & Dionæ filiam. Orphœus verò in Hymnis eamdem esse Venerem *Cœlestem* hoc est è Cœlo sine matre, vel matre tantum spumâ maris natam ac Venerem Popularem ex Ioue cum Dione, asserit, cuius sententiam ex Græco sic transfert Mythol. cit.

Cœlestis, genitrixq; sonori filia Ponti
Lætitiaq; parens Venus.

Venerem pariter Iouis filiam memorat Virg. Æn. 1.

Olli subridens hominum Sator, atq; Deorum,
Vultu, quo Cœlum tempestatesq; serenat,
Oscula libauit natæ; dehinc talia fatur:
Parce metu Cytherea &c.

Euenit autem in Venerem id, quod in alijs contigisse, alibi vidimus, nempè omnium sub eodem nomine conuenientium actiones vni tantum attribui, quasi vnica esset Venus, atque ideò tam dispari sermone diuersi Auctores diuersa, & sæpè contraria de Venere loquuntur. Hanc in concha margaritarum feraci conceptam afferunt alij, in qua etiam postea in Cyprum enauigauerit; ex quo Dea Cypria dicta sit. Hoc inuentum arbitror prouenisse ex eo, quod hi Auctores, sicuti vnio vnica est in candore, sic Venerem vnicam in pulchritudine extitisse, significare voluerint; nam illam ipsam inuenio, apud Papinium, de formosa quadam muliere loquentem eam dignam, quæ soror eius vocaretur, esse, & quæ eadem secum concha enauigaret, declarasse

Hæc & cærulei mecum consurgere digna
Fluctibus, & nostra poterit considere Concha.

Ideò Venerem arbitror existimatam nauigantibus propitiam, vt innuit Hor. lib. 1. Ode 3.

Sic te Diua potens Cypri
Sic fratres Helenæ lucida sydera
Ventorumq; regat Pater &c.

Hæc tamen hanc suam eximijs semper laudibus celebratam pulchritudinem fœde dicitur deturpasse, dum hæc primam artem fertur meretriciam inuenisse, & impudentissimis moribus exercuisse; ideò vbicumq; actus huiusmodi effrenatæ libidinis exercentur, ibi Venus traditur operam præstare: atq; idcircò Nuptijs etiam præfecta existimatur, modestiorisic profectò munere decorata. Quarè iure merito Iupiter Proserpinæ nuptias Veneri tradit adimplendas. Verum, si a fabulis præscindendo scire optaueris, quid sit Venus, audi Lucretium lib. 4. his respondentem Carm.

Sic igitur Veneris qui telis accipit ictum
Siuè puer membris muliebribus hunc iaculatur,
Seu mulier toto iactans è corpore amorem:
Vnde feritur; eo tendit, gestitq; coire,
Et iacere humorem in corpus de corpore ductum;
Namque voluptatem præsagit muta cupido.
Hæc Venus est nobis; hinc ductum nomen Amoris.

Vno verbo nil aliud erit Venus, quam occultum coitus, tàm in mare, quàm in fœmina desiderium à natura insitum vnicuique, ad propagandam speciem, vt clariùs ait Mythol. Nat. Com. cit. cum ait

Nil Amor est aliud Veneris quam praua voluptas
Quæ simul expleta est, inficit ora rubor.

ex quo clare patet, quod supra diximus, nempè Proserpinam Veneri à Ioue commissam nil aliud esse, quam eam in manibus consilij sui reliquisse, ac prauis eiusdem desiderijs perditioni tradendam permisisse.

CVRARVM SECRETA TIBI &c. Prosopopeia hæc est, Ethopeiæ mixta, qua inducitur Iupiter Venerem alloquens, vt ea nudet mentis arcana de quibus supra. Et primo quidem Carmine exordium peragit, quo beneuolentiam, attentionem, ac docilitatem conciliet: beneuolentiam, dum declarat se Veneri patefacturum, quæ nulli aperiat alteri: Attentionem, dum secreta reuelaturum se indicat. Docilitatem, dum implicitè operâ se Veneris vti velle insinuat.

CYTHERÆA. Nomen hoc creditur, seù potiùs cognomen ipsius Veneris, quæ sic dicta fuerit à Cythêris, quorum ipsa dominium se habuisse professa sit apud Virg. Æn. 10. vbi ait: *Est Paphos, Idaliumq; mihi sunt alta Cythêra.* Cythêra autem neutrum pluralis numeri nomen Insulam notat non procul à Mallæo Promontorio sitam, vbi Venus præcipuè colebatur. Venerem igitur nomine à cultu deducto appellat Iupiter (si à Cythêris nomen deducendum sit) Cytheream inquam appellat, vt honoris appellatione indicet, quanti eam faciat Iupiter ipse, & magis reddat attentam, vt alibi adnotauimus, in huiusmodi vocatiuis proprio aliquem nomine interpellantibus. Dixi *si à Cythêris deducendum sit nomen*; nam, vt fatear, licet Hesiodus hanc Cythereæ deriuationem non sine maximo asserat fundamento; cum certè Venus, orta mari, primum dicatur hanc deuenisse in Insulam, quæ priùs à præstantia purpurarum, quarum illic erat captura Porphyris diceretur, postea Cythêra à Cythêro Phœnicis filio; ibiq; maximis honoribus culta Venus facilè Cythereæ nomen inde deduxerit. Attamen non placet hoc loco huiusmodi nominis deriuatio; nam, vt notat Proclus si à Cythêris deriuaretur iam secunda in Cytheræa longa esse deberet, quippè longa in Cythêris, & ratio est quia deriuata Patris naturam verba sequuntur. Scio equidem hanc regulam suas pati exceptiones, neq; futurum primum hoc deriuatum, quod non retineat quantitatem *deriuatiui*, seù meliùs dixerim, *primitiui*; sic breuis est prima in fragor à frango, in figulus à fingo, in lucerna à luceo &c. licet prima in primitiuis longa sit. Verum in casu nostro non fallitur Proclus: nam huic exceptioni deriuatorum obstat manifestè græca dictio, quandoquidem Cythêra græcè κύθηρα: η. autem certè semper apud Græcos vocalis longa est natura sua, quarè, & in Cytherea, si à Græco κύθηρα deriuaretur, longa deberet penultima fieri ob vocalem. η. Perplacet igitur Procli eiusdem opinio, qui ait Cythereæ nomen, non à Cythêris deriuatum, sed à Cytharis, quæ videlicet apud Platonem omnium amatoriarum fuerint illecebrarum Hieroglyphicum, & ideò ab ijs Cytheream Venerem fuisse appellatam, eo quod Venus vniuersæ consuetudinis amatoriæ vim in se contineat ipsa. Iure itaq; Cythereæ hic nomine compellatur, quæ ad texendas amatorias illecebras, fraudesque esset incitanda.

FATEBOR. *Fateri* est *confessionem alicuius culpæ verbis exprimere, quam tamen omninò occultam esse vellemus; & tamen cogimur reuelare*; nam, vt notat Seruius, *fateri* coactorum est, & culpabilium. Sed quomodò culpabile dici possit Numen, quod diuinitatis munitus præsidijs culparum incapax esse videatur? Responderi hic facilè posset, Antiquorum Deos inculpabiles non fuisse, cum immò nefarijs omnibus immixtum Iouem ipsum iam alibi viderimus. Verùm quia nuper diximus veram hic, per Iouis allegoriam, diuinitatem ab auctore nostro adumbrari; Quomodo culpabilis Deus, à quo, ratione diuinitatis, remouenda semper vel minima imperfectio est? Mitèris mysterium, ingens quidem, sed paucis adumbratum. Culpa procul semper medius fidius à Deo abest; sed interdum cogitur loco culpæ habere nimiam illam, qua Iustitiæ vindictas debitas distulit, clementiam; non quia ipsa culpabilis sit, sed quia perfidia nostra efficitur, vt iniustitia quodammodo videatur, Iustitiam, Clementia intercedente, non impleri. Plutoni ex Fatorum decreto, non prædeterminante quidem, vt vidimus, sed subsequente præuisionem meritorum, addicenda erat Proserpina. Viderat Iupiter, eam Venereis stimulis excitatam non dissentire, licet à pudore detineretur, ne in actus erumperet: viderat eam Cœlo terga vertentem, ac terræ præeligentem delicias, quasi se ipsam Cœlo iam decerneret indignam: quarè de rigore Iustitiæ præcipitandum erat vindictarum fulmen. Obstabat tamen adhuc Clementia, & excruciabantur Patris viscera Filiam, licet meritam, perditura: Sed videns eam nihilominùs non resipiscere, coactus tandem eam in manibus consilij sui relinquere, loco culpæ Clementiam habet, qua tandiù Iustitiæ obsequi distulit. Ideò *fatebor*, inquit, quasi erubescere deberet, eo quod priùs Iustitiæ partes non exercuerit, & locum impijs dederit dicendi: *non est Deus*. Insuper (quod meliùs etiam quadrat in casu) fateri coactorum est: & quia semper Deus coactus a peruersitate nostra decretum damnationis pronunciat, contra voluntatem, qua, quantum est ex se vult omnes homines saluos fieri: Ideò fatebor. Coactus deniq; erat Iupiter occulta Veneri reuelare, quia illa ministra esse debebat tradendæ Plutoni Proserpinæ. Quarè fatebor, inquit, quæ alioquin lubens tacerem, ne cogeret damnare, quam saluam vellem: & *fatebor*

TIBI. Cuius impulsu res peragi debet: tibi huiusmodi munera libentius incumbenti: tibi quæ ipsi Proserpinæ chara es, ac prædilecta, sed quæ, quo magis diligeris magis prodis. Hæc enim in sensu reali, & emphatico continebat Iouis dictio, licet in sensu apparenti, ac respectu Veneri sibi ipsi adulantis intelligi potuerit, vt diceret: *Tibi dilectæ filia, tibi præ omnibus electa, Tibi filia Patris semper nutibus obsequenti: Tibi non alteri fatebor*

SECRETA CVRARVM. Secretum quid sit vidimus ad Carm. *Et vestri secreta Poli &c.* hic in eodem sensu accipitur, nempè pro re occulta, omnibus impermia, inscrutabilis & idem significat, quod *Arcana consilia*, quibus confidentiores seclusis cæteris adhibentur, *Curarum* autem, inquit: quia cura propriè sollicitudo est, quæ *cor edat*, & excruciet: sic Dido Æn. 4. Angustias cordis, quibus iam moritura premebatur, curarum nomine designat

Tuq; harum interpres curarum, & conscia Iuno &c.

loquitur autem præcipuè de sollicitudine, qua Æneam fugientem funeribus deuotum suis exoptabat. Sic pariter cogitationes Iouis hoc loco de Proserpina Plutonijs regnis addicenda nomine curarum notat Iupiter ipse, vt scueris Deum paterno affectu animas respicientem rationales angi, & excruciari (si capax horum affectuum Deus esset) quotiescumque, licet ex impulsu Iustitiæ animam aliquam Inferorum cogitur cruciatibus addicere. Vocare autem quemquam in partem earum angustiarum quas nulli arbitremur aperiendas, sicuti maximum beneuolentiæ pignus est, ita maximam conciliat beneuolentiam.

CANDIDA TARTAREO &c. Adest iam hic narratio eorum, quæ reuelaturum se dixerat Iupiter, nempè tradendam Plutoni Proserpinam, iuxta sententiam, de qua dictum fuerat: *Certa requirentis tandem sententia sedit*.
ex contrapositis autem incipit narrationem, vt in ipso sententiæ pronunciandæ actu paternis se permoueri affectibus non dissimulet, & se coactum pronunciare iterum fateatur. *Candidum* porrò dicitur, quod lucentem quamdam habet albedinem: quarè vocabulum *candida* positum hic pro *pulchra* non dubitauerim. *Tartareus*, ex opposito, idem est, ac *deformis, terribilis*, ac *squallore horridus*; nomen enim deductum à *Tartaro* est, loco videlicet in quo omnia squallentia situ sunt, & quem Pluto ipse appellaunt *Informes plagas &c.* *Candida* iterum accipi potest hic pro eodem, ac *innoxia*, translatione à candidis deducta columbis; nam, quamuis culpabilis esset, quia in Venerem prona, quia æthera deseruit, quia terram prætulit Cœlo, attamen, cum hæc leuia, ac nulla ferè sint, in comparatione eorum criminum, quæ Antiquorum Dijs habebantur communia, innocens ideò Proserpina dici potuit: licet enim naturæ igniculos non omninò repressisset, sed lubens immò sustineret accensos, non tamen meretricias artes, vt Venus, exercuerat; nec, Veneri obsequens, in nefaria omnia se se præcipitauerat, vt Iupiter: non ipsa ex Endimione oscula, cum Diana, quæ tamen hoc non obstante casta dicitur, delibauerat &c. ideò comparatiuè dici poterat *Innocens, innoxia, pura*, ac *candida columba*. *Tartareus* autem *candida* ex diametro opponitur, nam Tartarus locus punitionis est, vbi sontes acerrimè torquentur, ideò indignum prorsus videri potuit, *candidam*, hoc est *Insontem Tartareo* addici tortori, potiùs dixerim, quam Regi, attenta sæuitiæ, qua sontes semper excruciat.

PROSERPINA. Quæ hæc sit fusè disseruimus ad textum *Ætnææ Cereris Proles &c.* Adeat curiosus.

DECRETA DARI. Indicat necessitatem exequendi, quod non ab ipso Ioue, sed à Fato, cui Iouem ipsum subdi asseuerabant antiqui, vt alibi diximus, statutum fuerat, vt se coactum confirmaret ad Veneri hoc nuptiale munus permittendum. *Decreta* enim à verbo *decerno* idem est, ac *per decretum, seù determinationem, seù sententiam iam firmatam addicta est*.

DARI NVPTVM. Idest coniungi vinculo indissolubili, Inuiolabili, æterno; nam vinculum nuptiale non dissoluitur nisi per mortem; Diuinitatis autem participes vt Pluto, & Proserpina immortales censebantur. Porrò *Nuptum* à

Nubo

Nubo est, quod idem est, ac *velo operio*, & quia verè velo operiri solebant nouæ nuptæ cum viro traderentur, quod & peractum cum Proserpina videbimus lib. sequenti; ideò factum vt *nubere* pro *viro* tradi accipiatur; ideò *Dare nuptum decreta*, hoc est *eam concedi tradendam viro* decretum est.

REGI TARTAREO. Idest Plutoni, qui cur Rex tartareus dicatur, alibi sæpè docuimus, ac præcipuè ad Carm.

Prima fero Lachesis clamabat talia Regi.

hic addo Plutonem veriùs dici tyrannum potuisse, quam Regem, cum in Inferorum regno tyrannice imperet, non seruata ratione aut æquitatis, aut legum: sed Rex dicitur à Ioue, quia cum illi, sortitione facta, Auernorum euenerit Imperium, legitimus illius possessor habebatur: Insuper sic honorem Iupiter adhibet fratri, cuius offensam, Tyranni nomine sugillans, verebatur, nec irritandus tunc erat, sed sedandus.

IAM DVDVM. Ex *iam*, & *dudum* componitur hoc aduerbium temporis, quod cum participio *decreta* fuerat ex ordine verborum collocandum. Significat autem longissimam temporis seriem transactam, vulgò *vn pezzo fà, già gran tempo*, & quia hìc de Fatorum decreto sermo est; idem est *iamdudum*, ac ab æterno, nam quæ fato fieri dicuntur ab æterno decreta dicuntur. Hoc itaq; aduerbio Iupiter notat decretum huiusmodi, ab æterno factum, firmatumq; inalterabile iam esse, seq; nimis iam executionem talis decreti distulisse, quod loco culpæ sibi imputari posse indicauerat supra virtualiter, id exprimens per verbum *fatebor*, vt dix:

SIC ATROPOS VRGET. Confirmat inuariabilitatem decreti à causis, quippè quod ostendat pronunciatum à Ternario Parcarum, in quo Fatum consistere credebatur, vt alibi diximus

SIC. Idest ita faciendum, ita peragendum, executioniq; mandandum, quod iam ab ipsa fatorum serie præscriptum fuisse, innuit, nempe vt Proserpinam Pluto habeat in suam.

ATROPOS. Quænam hæc sit vidimus ad Carmen

Sed Parca retinere manus orbisq; tenentes &c.

hic tantum moneo Atropum poni pro omnibus sororibus, sed hanc apposite, quæ funerea, & vt loco cit. vidimus nominari, cum de Proserpina Infernis mortuorum regnis tradenda negotium agitetur, & vt magis immutabilitas firmetur decreti, nam ἄτροπος Latinis idem est, ac immutabilis, & Atropos item vt aliqui volunt ab α, & τρέπω dicitur, quod inexorabilis sit, ideòq; immutabilis, vt dictum est.

VRGET. Hoc est imperat, cogit, impellitque vt exequamur.

SIC CECINIT &c. Auctoritate antiquissimi Oraculi confirmat adhuc in fatis fuisse, vt Plutoni nubat Proserpina, vt indè iterum deducat id esse omninò peragendum.

SIC. Idest hoc decretum fatorum, &, iuxta id decretum, opere complendum quod decernitur, & Proserpinam Plutoni tradendam.

THEMIS. Quænam fuerit Themis, iam vidimus ad Carm. *Quod Cererem, magnamq; Themim &c.* Hic tantum addo, Themin, quæ græcè Θέμις dicitur, honestatis Deam habitam fuisse. Quare, dum eius auctoritate sententiam suam Iupiter suffultam ostendit, honestum esse quod faciendum sanciuerit, ostentat apertè. Insuper Themis Iustitiæ Deâ credita etiam fuit, ex paruâ, vt arbitror, nominis variatione, & quæ eamdem habere deriuationem, ac consequenter significationem congruè credi possit: nam sicuti honestatis Dea Θέμις à Græcis dicitur, sic Iustitiæ Dea Θεμιστὶς appellatur; nam Θεμιστῶ apud Græcos dicitur, quod Latinis est Iudico, & leges condo; honestatem autem, & Iustitiam profectò leges sequuntur, ideò, sumpta ab eodem verbo deriuatio, Θέμις ius, & fas erit, consequenter Themis Dea Iustitiæ simul, & honestatis credi potuit. Ostendit igitur hoc pacto Iupiter honestum simul, ac iustum esse, quod decreuerit adimplendum, & ex necessitate Iustitiæ non detrectandum; nec, Clementiæ officio, diutiùs Proserpinæ indulgendum; cum illa iam diù ex decreto Iustitiæ Plutoni fuerit addicta: sicq; ex Iustitia, & honestate persuasum sibi ostendit, ne vlteriùs fatorum frustetur decretum.

LONGÆVA. Commendat personam Themidis Iupiter ab ætate, quo maior illi fides adhibeatur; nam vt canit Ouid. *Seris venit vsus ab annis*, quarè *Longæua* Themis à longo dicitur æuo; & quidem antiquissima fuerit necesse est, cum Coeli, & terræ filia per Orbis initia referatur ab Hesiodo, & iuxta Ouid. Metam. 1. ante Deucalionis diluuium in Parnasso Monte fuerit Oraculorum dispensatrix, &, iuxta Pindarum, ante ipsum in Parnasso Apollinem oracula dedit Themis, nam per ipsius Pindari opinionem prima Oraculorum dispensatrix. Nox fuit, subindè Themis, ac demum Apollo, ad quam sententiam procul dubio respexit Ouid. cit. cum Deucalionem in Parnassum adducens post diluuium, subdit:

Corycidas Nymphas, & Numina montis adorat
Fatidicamq; Themin, quæ tunc oracla tenebat.

Noster autem cum vidisset dictam à Pindaro, Themidem filiam Coeli, ac terræ, ab initio orbis progenitam; forsan respexit ad sententiam Aristotelis de Mundo ab æterno, & ideò *Longæua* dixit, hoc est *ab æterno æuum ducens*. Vel longæuam certè appellauit, vt Iustitiæ hanc, & honestatis Deam distingueret ab altera Themide item fatidica Euandri Regis Matre, quam Romani sub nomine carpentis coluere, & de qua Virg. Æn. 8. seù apud ipsum ibi Euandrus ipse hæc habet:

Me pulsum Patria Pelagiq; extrema sequentem
Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum
His posuere, Matrisq; egêre tremenda
Carmentis Nymphæ monita, & Deus auctor Apollo.

queis subdit narratiuè postea ibidem Virgilius.

Vix ea dicta: dehinc progressus monstrat & aram,
Et Carmentalem Romano nomine Portam,
Quam memorant, Nymphæ priscum Carmentis honorem
Vatis fatidicæ, cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.

sed, vt ad nostra reuertamur, cum omnia antiquitus Deorum omnium oracula vim legis inuiolabiliter seruandæ obtinerent apud eorumdem cultores; hoc maximè, procul dubio vigere debuit in oraculis Themidis, quæ honestatis, ac iustitiæ Dea haberetur. Cuius antiquissima fuisse oracula testatur, vel vetustissimum illum Beotiæ templum ex quo Themidis oracula restebatur. Ideò probe ex huius antiquitate probatis oraculis deducit Iupiter necessitatem rerum peragendarum, nec tantis legibus renuendum.

CECINIT. Canere propriè significat *canora voce, vt exaudiri possit, aliquid proferre*, & quia mos vatum erat, vt sonoris vocibus vaticinia proferrent, ideò *canere* pro eodem, ac *vaticinari* accipitur, ex quo illud Virg. Æn. 5.

Seraq; terrifici cecinerunt omina Vates.

Ast quia de vaticinio hìc agitur, non enunciatiuo tantum, sed & decretiuo: *Cecinit* idem erit, ac *vaticinando quod decretum fuerat nouo auctoritatis suæ confirmauit decreto.*

NVNC MATRE REMOTA &c. Vt facilè factu ostendat, quod in Fatis fuisse demonstrauerat, ab opportunitate temporis, stante Matris absentia, desumit argumentum, & quidem efficacissimum.

NVNC. Aduerbium præsentis temporis est, quo significat, sine mora, ac nulla interposita dilatione ad opus incumbendum. Item *Nunc* aliquando idem significat, ac *tandem*, & vtrumq; sensum complectitur Poeta; nam, respectiuè ad diuturnitatem temporis anteactum, qua decreta iam extabant, nunc, idest *tandem* aderat iam tempus executionis. *Nunc* autem pro *tandem* reperies etiam apud Virg. Ecl. 8. *Nunc scio quid sit amor &c.* respectiuè verò ad Venerem, quæ opus aggredi debebat, *Nunc* tempus notat præsens sine intermissione arripiendum.

TEMPVS. Subintellige *est*, quod per Synecd. figuram reticetur. Tempus autem hìc sumitur pro conditione temporis, hoc est pro opportunitate, qua vti, necesse sit. Ideò *tempus*

. PERAGI. Pro peragendi, seù *quo res peragatur*, poeticè dictum per Hellenismum. Sic apud Virg. Iris Beroem simulans, ac Troianas matres ad naues succendendas incendens Æn. 5. Hic domus est, inquit, vobis. Iam tempus agi res. *Peragere* verò est operari, ac perficere aliquid, quod faciendum sit, & exequi, quod iam diù statutum fuerat. Aliqui legunt: *Rem* peragit tempus. Sed, si tempus peragit, vt notat Barth, quid Venerem sollicitet Iupiter? Quarè omninò cum nostra legendum

REM. Res nomen genericum est negotium omne pertractandum complectens. Hìc à subiecta materia limitatur, ita vt negotium tantummodo tradendæ Plutoni Proserpinæ significet.

MATRE REMOTA. Reddit rationem, cur *nunc* tempus rem peragi, quia scilicet ex circumstantia absentis Matris, nempè Cereris, quæ sola resistere potuisset, incustodita Proserpina facilis obijceretur raptoribus præda. Ab adiuncto itaq; opportunitatem quam indicauerat, ac facilitatem agendæ rei confirmat; ac obiter Incuriam carpit genitricis, quæ sui absentiâ occasionem præbuerit raptui. Ideò *Remotâ*, quod idem est, ac *in longinquas à filia regiones profectâ*,

fact, & quæ consequenter, in ictu oculi, adesse impedimenta raptoribus non posset. Et hoc memorat, vt tutò Veneri in Proserpinam grassari ostenderet licère. Quarè arbitror Cererem vocari hìc Matrem per antiphrasim, quasi minimè matrem se, filiam deserens ostendisset.

FINES INVADE &c. Iuxta damnatam iure sententiam de Fato, ineluctabilem imponente necessitatem, sicuti tota Iouis decurrere videtur Oratio; sic & in præsenti (si huic sententiæ dicatur consensisse Claud.) pari passu procedit; nam, sicuti ineluctabile Fatorum decretum de tradenda Proserpina, extare professas est, sic imperatiuo more Veneri negotium committit, vt media necessaria, ac nulla vi infringenda, ad constitutum poneret finem. Verum; quia hucusque ostendimus Poetæ sententiam stolidis hisce principijs non inniti, hìc quoque idem sentiendum est. Pro explicatione igitur in hoc sensu statuenda, præmitto quæ asserit Ouid. Metam. 5., & nos iam referebamus ad Carm.

. . . . . Qua lampade Dicem
Flexit amor &c.

nempè Venerem indignatam aliquando, quod Diana, ac Proserpina Cereris filia, nomen aspernarentur suum illibatam seruantes virginitatem. Ex his ab Ouid. præmissis facilè, & ad oculum deducitur hinc factum, vt Venus Proserpinæ ignes applicans suos effecerit, vt tenerum iam pronuba flamma pudorem sollicitaret, vt in illâ mista tremeret formidine votum; vt venereis suggestionibus agitata, licet in actus venereos non erumperet, delectaretur tamen, Veneris triumphos exprimens acu &c. quibus non reluctans Proserpina iure promerita est, vt relinqueretur in manibus consilij sui: ac proinde Veneri traditur, non præceptiuè, sed permissiuè, non voluntate, & decreto prædeterminante, sed ad præuisa merita subsequente, vt impleretur quod dictum a SS. PP. est, *quod nempè qui spernit modica paulatim decidet*. Non enim in electos Dei omnimodam obtinent facultatem humani generis hostes, nisi, Deo permittente, illam assumant. Visa itaq; Iupiter Proserpinæ incuriâ in non reijciendis venereis suggestionibus, qua se Veneri addictam exoptare videbatur: Viso desiderio Veneris eam inflammandi; in negligentiæ pœnam Veneri permittit, vt odium exerceat suum, ac vires exerat in Proserpinam omnes, ita vt in perditionem adducat spontè consentientem. Ast audio Grammaticastrum quemdam huic nostræ expositioni illudentem, iactantemque, aperte illi obstare modum, quo Iupiter rem Veneri mandet peragendam, qui modus sit imperatiuus præceptiuè imponens: *Inuade, coge &c.* Misereor super huiusmodi redarguentis inscitiam, qui non viderit, non solum à Poetis passim, sed ex ipsis sacris litteris imperatiuum sæpius pro concessiuo vsurpatum. Legat ille Virg. Æn. 4. vbi ad Æneam Dido

I: sequere Italiam ventis: pete Regna per vndas.

legat Hetruscorum Principem Poetarum hæc in Armida sua imitantem Hierosl. liber. Cantu 16.

Vattene: passa il mar: pugna, o trauaglia:
Struggi la fede nostra; anch'io t'affretto.

Quid autem Didonis animum laceraret atrociùs, quam Æneæ discessus? Quid minus voluisset, quam illum à se ipsa separari? Armidæ vero quid intollerabiliùs accidere potuisset, quam Rinaldi fuga, fidei quam profitebatur destructio? An & has inquies, quod noluissent imperasse? Quis nesciat concessiones, & quidem amaras eas esse? Ex sacris litteris (ne immemores videamur) perpendat iste, quid Iob cap. 6. Amicis dixerit: *Subuertere nititis Amicum vestrum: Verumtamen qua cogitastis explete.* An non satis tædio affectus fuerat Iob insultantium amicorum opprobrijs, vt illos præciperet eorum adhuc seriem producere? Consideret quæ Proditori Iudæ prodendus dixerit Præceptor Io: 13. *Quod facis fac citius.* Anne tunc proditionem Deus imperauerit; & Proditorem ad illam necessitans prædeterminauerit? Absit: sed imperatiuo vtitur pro concessiuo, vt in omnibus cit. locis patet, modum imperatiuum induisse naturam permissiui. Permittit itaq; & Iupiter dum Veneri inquit.

INVADE. *Inuadere* est *ingressum facere*, atque *aperta vi aggredi*. Genitoris reuerentiâ indignationem suam compresserat Venus, ne tota vi Proserpinam oppugnaret: ideò Iupiter potestatem hìc illi facit, vt depositâ reuerentiâ in Patrem filiam Proserpinam dolis omnibus aggrediatur. De hac autem Veneris indignatione in Proserpinam vide locum ex Ouid. supracitatum.

FINES. Fines in numero, vt hìc, multitudinis pro eodem sumuntur, ac *confinia*, *limites*, *Ora* alicuius Regionis, Prouinciæ, aut Regni. Quia verò vidimus Siciliæ fines imperuios, vt ita dixerim, esse ijs, qui nefaria molirentur, cum ibi æterna extarent punitorum monimenta flagitiorum, ideò audaci irruptione terrorem non admittente opus fuerat, vt illùc pedem nefarij inferrent; idcircò non dixit Iupiter Veneri nefaria in Proserpinam molienti: *Vade, perge, ingredere, &c.* sed inuade fines

SICANOS. Deriuatum à Sicania nomen. Sicaniam verò appellatam nouimus Siciliam à Sicanis populis, qui primi eam incoluisse dicuntur, seù à Sicania eiusdem Insulæ parte in finibus Agrigentinis collocata, in qua & Sicanus fluuius fuisse memoratur. Seù tandem vt alij volunt à Sicano Briarei Cyclopis filio. Ideò *fines Sicanos* appellat, vt Insulam notet.

ET COGE &c. Cum inuasione finium finem copulat operis prosequendi. Ideò *Et coge*: quod ipsum permissiuè pariter dicitur iuxta supra explicata (ni dicere velimus, Poetam fatis cogentibus adhæsisse, quod falsum vidimus, licet non omninò abnuerim eum illusiuè ad eam sententiam locutum,) & loquitur hìc Iupiter, non in sensu absoluto, sed in sensu respectiuo, & ad indignationem Veneris, cui in animo erat Proserpinam sibi assimilare, & cogere vt sibi adhæresceret, & ad ipsam Proserpinam, quam, licet resistere posse, si vellet non ambigebat, tamen futurum vt non resistere præcognouerat. *Cogere* enim est *violentiam alicui ineluctabilem inferre, vt aliquid peragat vel inuitus*, vt efficere in Proserpinam optabat Venus: quare iuxta Veneris voluntatem potiùs, quam propriam, loquitur permittens.

CERERIS PROLEM. Idest Proserpinam. Vide dicta ad Carm. *Æmaa Ceres proles optata verebat &c.*

ILLVDERE PATVLIS CAMPIS. Præpositionem nomini detractam verbo dedit, & dixit *illudere campis*, pro *ludere in campis*, elegantissime quidem vt notant Parrh. & Barth. vulgò *scherzare, andar scherzando*. Approbo explicationem, & vt germanam amplector; sed non sine mysterio arbitror præpositionem additam verbo ab ingeniosissimo Poeta, ita vt potiùs *Illudere* dixerit, quam *ludere in*. Memineris igitur verbum *Illudere* pro eodem sæpè sumi, ac *per ludum nocere*. Sic apud Virg. Georg. 1. *Tum varia illudunt Pestes &c.* Præcognouerat Iupiter, ductu Veneris Proserpinam in Ætnæ campos processuram, & flores decerpturam: & quia qui flores e campis decerpit, videtur ipsis per ludum campis nocere, dum eos ornatibus exuit, & populatur. Ideò Illudere inquit, vt primum illum, & secundum hunc sensum amplecteretur. *Patulis* autem, dixit, *campis*; nam campus idem est, ac *æquor*, idest planities quædam, non in exiguam amplitudinem diffusa: & *Patulus* dicitur campus semper apertus, & omnibus semper peruius. Vulgò *Campagna aperta*, vt nouimus fuisse planitiem ab Ætnæis radicibus extensam longè latèque. Nil periculosius Virgini, quam in publicum prodire; nam vt alibi dix: prædari desiderat, qui thesaurum publicè portat in via. Domi tuta Proserpina fuisset custodibus à matre relictis, vt demandatum pignus tuerentur, prout suo loco videbimus; ideò in Campum educenda, vt merces rapiatur. Hìc autem insinuat occultè Vates præcognitum à Ioue, quibus medijs Venus indignata in Proserpinam vti excogitasset, dum his medijs nominatim recensitis eidem facultatem impertitur, vt ijs ad finem vtatur.

CVM CRASTINA LVX &c. Tempus Veneri præscribit quo forte sua vtatur, quasi innuat, non vlteriùs subindè concessam illi facultatem duraturam, vt ostendat, se verè coactum hanc eamdem facultatem concedere.

CVM. Aduerbium temporis hìc est idem sonans, ac *quando*, vt non diem solum, sed & horam præscribat; seù idem est, ac *dum*, vulgò *mentre che, in tempo che, ò nell'hora che*.

LVX. Hìc ponitur pro Aurora; nam Lux dicitur *ἀπὸ τοῦ* *Λύκη*. *Λύκην* autem Græci appellant *primam lucem*, quæ Solis ortum præcedit, & quæ scilicet Aurora est.

CRASTINA à *Cras* deducitur, quod diem proximè venturum significat; atq: ideò *lucem crastinam* appellat *subsequentis immediatè diei Auroram*. Hanc autem præcisè horam designat, vt se non ignarum ostendat Veneris huic horæ prædominantis, cum eâ præcipuè hora videantur animalia in Venerem excitari.

DETEXERIT. *Detegere est, quod tectum est aperire*. Cum igitur fabulentur Poetæ, Solem occidentem in Thetydis gremio occultari, Auroræ munus est gremium ipsum aperire occultantis, & Solem orbi detegere. Ideò *cum detexerit*

ORTVS PVNICEOS. Aurora, quæ & filia, & prænuncia dicitur Solis, verè in se nil aliud est, quam prima ipsius

Solis

Solis lux per orbem diffusa. Quarè ipsa eadem in se ipsa videtur primum Solis ortum continere, ac dum super Horizontem ascendit, & se ipsam ostentat, primum ipsum Solis ortum in se ipsa detegere videtur, & ostentare; ideò, inquit, cum detexerit *ortus puniceos*, hoc est se ipsam, quæ est primus Solis ortus. *Ortus* enim nil aliud est, quam Natiuitas, nasci autem Sol dicitur, cum primam lucem, quæ Aurora est, diffundit, & ideò hos ortus *puniceos* appellat; nam Puniceus color ille est, qui violæ flammeæ colorem imitatur, quem sanè colorem Auroræ attribuit Virg. Æn. 12.

. . . . Cum primum crastina Cœlo
Puniceis inuecta rotis aurora rubebit &c.

eo quod Cœlum rosis, lilijsq; permixtis spargi videatur Auroræ manibus, ex quarum permixtione color ille flammeus quidem, sed permixto albore languescens resultat, qui puniceus dicitur. Peryphrasticè igitur horam Veneri congruam describit Poeta. Vnico verbo *summo manè* dicere potuisset, sed cum meminerit, Poesim ad delectationem inuentam, pulcherrimè peryphrasis ornamento vsus orationem exornauit, ac Ioue prorsus dignam effecit.

TVIS ARMATA DOLIS &c. Recole dictum supra, nempe *Coge*. Iterum autem hic facilitatem insinuat rei peragendæ, cum Venus Deos ipsos immò & Deorum Patrem, ac Regem dolis suis irretitum sc tenuisse glorietur. Ideò coge

ARMATA. Ex infando cum Marte concubitu Martiales hausisse spiritus fertur Venus, quarè & arma gerere ausa dicitur, & officium ipsum Martis irrumpere; sed cum tandem vulnere afflicta fuisset; fertur Iupiter Pater eam grauiter reprehendisse verbis illis homericis Illiadum 4. exaratis, atq; apud Mythol. Nat. Com. lib. 4. c. 13. sic latinitate donatis.

Filia non ars est tibi bellica tradita: sed Tu
Virgineas tenuas, sed in connubia forma.
Hæc Mars, hæc tutas communia munera Pallas.

igitur & hic Iupiter non Martis arma ad impositum munus innuit capescenda; sed arma illa, quibus subiugare nuda Deos soleat omnes. Ideò *armata*, inquit, non ferro, sed dolis. Alij Venerem pharetra, ac sagittis armatam incedere dictitarunt, vt Iulianus Ægyptius, cuius græca carmina sic vertit Mythol. cit. loc. cit.

Vsque venus plenam didicit gestare pharetram,
Atq; arcus, longè, spicula, quæ feriunt.

Quarè in armatam Venerem insurgens Leonidas, eam frustra in homines armari, inquit, quæ nuda vel Martem ipsum vicerit armatum: huius autem Carmina ex Græco sic transfert Mythol. cit.

Hæc Martis sunt arma, venus, cur cingeris illis?
Cur Cytherea geris tam graue pondus iners?
Mars est à nuda victus: tum castra ipse
Vel Deus, hæc frustra nunc geris arma viris.

Neque hæc igitur arma in Proserpinam intentanda innuit Iupiter, vt facilem ostenderet Proserpinam in Venerem; sed sufficere, inquit, arma illa, quæ data Veneri à Natura ipsa fuêre, vt in amores induceret, nempè suauitatem ostentatam, dulcia colloquia, beneuolentias, blanditias, frasiones, fraudes &c. quæ dolos Veneris appellat Iupiter. Ideò *Armata* ab *Armor*, quod est *armis munior*, *armis induor*, *armis assuesco ... hostem feror*. Verum *Arma* nomen analogicum est, neque enim semper arma militaria, nempè hastas, tela, macheras &c. significat: sed arma etiam dicuntur cuiuscumque artis instrumenta; sic Agricolarum arma vocamus, ligones, rastra, Vomeres &c. ijsq; armatus incedere dicit Agricola: & sanè Virg. Georg. pri. sub armorum nomine, quæ conueniant Agricolis, recenset inquiens:

Dicendum & quæ sint duris agrestibus arma,
Queis sine nec potuere seri, nec surgere messes.
Vomis, & inflexi primum graue robur aratri,
Tardaq; Eleusinæ Matris voluentia plaustra,
Tribulaq; trabeæque, & iniquo pondere rastri;
Virgea præterea Celei, vilisq; supellex,
Arbuteæ crates, & mystica vannus Iacchi.

sic coquinaria arma dicuntur lebetes, ollæ, Tripodes &c. Et his instructum Plautus coquum incedentem notat his verbis: *Quam eleganter instructum coquinarijs armis &c.* Arma pariter Nautarum eorumdem instrumenta dicuntur; vt vela, rudentes, remi, clauus, transtra &c, Sic Virg. Æn. 5. maxima oborta tempestate, inducit Palinurum præcipientem, vt vela, sub nomine armorum, demitterentur, ne ventorum vi mergerentur naues, his verbis.

Ipse Gubernator puppi Palinurus ab alta
Heu quid nam tanti cinxerunt Æthera nimbi,
Quidue Pater Neptune paras! sic deinde locutus
Colligere arma iubet, validisq; incumbere remis.

eodem modo studiosorum arma Plautus vocat stylum, pugillares &c. his verbis: *cuius arma erant, non lancea, non venabulum, sed stylus, & pugillares &c.* Armata igitur & Venus iure dicitur, si instructa sit rebus aptis ad conformanda amatorijs artibus hominum corda: & quia ad hoc plurimum valent blanditiæ, fraudes, consilia &c. quæ supra adnotauimus; Ideò hæc illi Homerus arma, tamquam propria, & congruentia aptat, dum illi attribuit Cestum, seu Cingulum discolorem, in quo omnia illa colligerentur, vt patet ex græco eiusdem textu à Mythol. cit. sic explicato

Sic ait: & lorum Cesti de pectore soluit
In quo blanditiæ plures, mortalia corda
Mulcentes, inerant, sermo iucundus, amores,
Gratia, quæ mentem falsa dulcedine fucant.

Hunc cestum, seu cingulum Armidæ sue, quam Rinaldus, vt Venerem, coleret, adaptauit etiam Torquatus Tassus Hierosol. lib. canto 16. vbi sic, eius describens structuram egregiè cecinit:

Mà bel sour'ogni fregio il cinto mostra,
Che, ne pur nuda, hà di lasciar costume.
Diè corpo à chi non l'hebbe; e, quando il fece,
Tempre mischiò, ch'altrui mescer non lece.
Teneri sdegni, e placide, e tranquille
Repulse, e cari vezzi, e liete paci,
Sorrisi, parolette, e dolci stille
Di pianto, e sospir tronchi, e molli baci,
Fuse tai cose insieme, e poscia vnille,
Et al fuoco temprò di lente faci;
E ne formò quel'ammirabil cinto,
Di ch'ella haueua il bel fianco suo cinto.

Hinc est, vt Cypriæ Deæ Gratias, Hymenæum, Cupidinem, Amores, Poetæ omnes attribuant ancillantes. Tantæ verò eius vires esse dicuntur, vt nullus propè fuerit Deorum, qui imperio ipsius non cesserit: Terris, omnibusque elementis credita est dominari, & hæc vna denique Mundum procreasse, & procreatum enutrire, ac conseruare, existimatur, quia nullo pacto, sine Veneris ministerio, coagmentari potuisse, crediderunt antiqui. Quod præclare testatur Orphœus apud Mythol. cit. Græca latinè reddentem more suo his verbis:

Omnia iunxisti; per te stant pondera Mundi.
Imperitasque tribus Parcis, atq; omnia gignes,
Quæ mare, quæ Cœlum, latè, terramq; peruerrant.

Has autem vires, prædominium, ac potentiam ex ijs habet, quibus prædictum Veneris cingulum conflatum vidimus, & quæ, doli nomine, notat Iupiter, quæue arma Veneris iure dici possunt; cum etiam Virg. *dolos* Vlyssis a Sinone contra se ipsum confictos eiusdem ore *Arma* vocet Æn. 2.

Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Vlysses
Criminibus terrere nouis: hinc spargere voces
In vulgum ambiguas; & quærere conscius arma.

ideò aptissime inquit, & Iupiter: *Coge armata*

TVIS DOLIS. *Tuis* pronomen est possessiuum, quo hæc arma propria Veneris fuisse insinuantur, illamq; in possessione ijs vtendi constitutam declarat, idem pronomen. *Dolus* verò vt plurimum *fraudem*, ac *deceptionem* importat; sed interdum sumitur etiam pro eodem, ac *solertia*, *industria*, *calliditas*; vulgò *stratagemma*. Vtrumq; sensum amplectitur Poeta: nam suauitas, blanditiæ &c. quatenus ex solertia, & calliditate Veneris proueniunt, eodem, quo causa ipsa, nomine, possunt appellari; quatenus verò lætitiam spondent, & mæstitiam pariunt, cum post coitum omne animal tristetur, fraudes, ac deceptiones iure dicuntur. Aduerte autem, quam benè hæc mentio modi, seu mediorum, quibus Venus vti debeat, confirmet id, quod nuper dicebamus, nempè illud verbum *coge* non esse imperatiuum, seu mandatiuum violentiæ talis, cui resisti non possit: nam quis vnquam cogitur blanditijs? Allicitur quidem; sed non cogitur. Immò nec efficaces sunt ab intrinseco, hoc est infallibiles in ordine ad finem consequendum; sed efficaces fiunt ab extrinseco, idest a facilitate, qua homo spontè blanditiarum sequitur incitamenta. *Coge* autem, dixit Iupiter, quia præcognouerat Proserpinam spontè secuturam, quasi blanditijs coactam: & *Coge* inquit, vt Peccantium excusationes attingeret, quorum proprium est, quod ipsi spontè perpetrauerint, ineluctabili necessitate se ad id adductos profiteri, ne culpabiles videantur.

QVIBVS &c, Attingit hic sententiam Orphœi à nobis supra relatam de Veneris potentia, ac prædominio in res

omnes,

omnes, atq; hanc ex præfata Ceste euenire, vt nos dicebamus confirmat apertè, nam relatiuum *Quibus* in mentem reuocat antecedentes dolos in Ceste contentos.

SOLES. Idest *in more positum tuo est, vt efficias, seù assuescas facere &c.* cum autem ab assuetis non fiat passio, ostendit hoc verbo Iupiter, nullam Veneri in huiusmodi negotijs peragendis difficultatem ad futuram, cum semper victoriam in similibus, immò & maioribus obtinuerit. Sic etiam Gotifridus Imperator, apud Torquatum, Hier. lib. Cantu 20. ab assuetudine vincendi milites incendit suos, vt strenuè in hostes irruant, & vincant.

Chiedo sol tre cose: ogn'vn qui sembri
Quel medesmo ch'altrove e l'hò già visto;
E l'vsare suo zelo habbia; e rimembri
L'honor suo, l'honor mio, l'honor di Christo.
Ite, abbattete gl'empi: e i tronchi membri
Calcate, e stabilite il santo acquisto.
Che più vi tengo à bada? Assai distinto
Ne gl'occhi vostri il veggio: hauete vinto.

VRERE CVNCTA. Idem est *vrere*, ac *inflammare, incendere, cremare*. Cum autem Amor, quem suam præcipuè potentiam iactat Venus, vt iam ex Ouid. vidimus ad Carm. *Qua Lampade Deorum &c.* ignis sit, vt alibi pariter probauimus ex Æn. 4. *Vritur infelix Dido &c.* nil mirum, si Amoris effectus Veneri matri tribuatur, adde quod & aliquibus placuit Venerem facimus armatam effingere. *Cuncta* autem, inquit, quod idem sonat, ac *omnia*, sed *quæ coniuncta sunt*; vbi vice versa *omnia* cuncta quidem significat, sed tam coniuncta, quàm disiuncta, vt notant verborum indagatores. Ex quo nota exactissimum Poetæ artificium, quo, hoc vnico verbo, comprobat, quod nos supra apertè docuimus, nempè Venerem nil aliud esse, quam occultum coitus desiderium, quod, quia insitum omnibus est, ideò omnia Veneri coniuncta dicuntur; atq; adeò *cuncta* dixit pro *omnia*

ME QVOQVE SÆPE. Argumentum hic apertiùs, & fortiùs efformat à maiori ad minus, vt ostendat Venerem, nullo negotio triumphum de Proserpina reportaturam; nam, quæ mares vicit, cur non fœminam; quæ Deos vicit, cur non Deam; quæ Patrem vicit, cur non filiam; quæ Iouem deniq; vicit quid non vincat? Respexit autem hic Poeta ad sententiam Theocriti in Europa, qui græcè quidem hæc, sed latinitati donata a Nat. Com. cit. habet:

Perdomitus Veneris iaculis, lentisq; sagittis
Qua domuisse Iouem valet vna, Deosq; supernos.

omittit autem particulam *&* per asyntheton, quia illa virtualiter latet in aduerb. *Quoque*, & quia non videbatur Iupiter cum inferioribus copulandus, licet passione æqualis.

Me emphaticè positum agnoueris, quasi adhuc obstupescat Iupiter, se toties Venere deuictum, eiusdemq; admiretur potentiam. *Me* qui scilicet cuncta rego, nec vlli subiectus omnibus impero; *Me* qui extra teli iactum videor constitutus, dum omnia videns decipi nequaquam possum; *Me* qui prudentiá excelsus, sapientiá sublimis, viribus animi insignis, & vnicus exulto, *me vrere sæpè soles*; me victum in triumphum adducere; *Me*

QVOQVE. Mirificè emphasim adauget hoc aduerb.; quasi Venus, Iouem vincens, possibile sibi esse ostendisset, quod, per se ipsum, futurum fuisset impossibile: nam *Quoque* pro *etiam*, & pro *similiter* ponitur. Quatenus *etiam* dicit, habet emphasim indicatam; quatenus *similiter* sonat, facilitatem ostendit, qua inuincibilem Venus Iouem, nullo negotio, non minus ac viles alios deuicerit viuentes.

SÆPE' idem est, ac *frequenter*. Cum autem ex frequentatis actibus fiat habitus, qui consistit in qualitate facilitatem inducente, vt dix. in Præfatione ad hunc lib., magis ostendit adhuc facilitatem, qua a Venere deuictus fuerit, dum frequenter. Et nota artificium dictionis; non enim inquit: *vrere solita fuisti sæpè*; sed *vrere soles* de præsenti, vt doceat perseuerare adhuc Veneris in eum præpotentiam, viresq; illas recidiuum Iouem adducat, & attrahat; atque adeò non ambigendum, quin & alia non solum, sed & se ipsum iterum vincat, ne dum teneram, mollem, ac in eam prochiuem Virginem; & alludit fortassis Poeta hic ad eorum sententiam qui dixerunt à Ioue non solum adamatam fuisse Cererem Matrem & compressam; sed & Proserpinam filiam. Ideò de præsenti loquitur *vrere sæpè soles*. Certè, etiam si hoc de compressa Proserpina falsum putauerit Vates, cum Proserpinam Virginem appellet, potuit ad aliorum mentem respectiuè loqui. Et insuper Iouis profectò amores quis enumeret. Vide dicta ad Carm. *Tibi tanta grandis copia &c.* nam ex eo loco satis omnia noueris.

CVR VLTIMA &c. Depromptum ex Ouid. verbis Metam. 5. à nobis alibi citatis vbi Venus Cupidinem sic affatur:

Tartara quid cessant? Cur non Matrisq; tuumque
Imperium profers &c.

Auidam his autem nouos semper triumphos aggerandi Venerem sollicitat, ac spe proposita, vel inferos debellandi accendit magis. Hinc per interrogationem exibrat impulsum, vt ostendens, nullam esse causam, cur Venus Inferorum Regnum suo non subdat imperio, eam excitat, vt Plutonem amoribus Proserpinæ captum in raptum incitet. Sic enim à Ioue Proserpina non dabatur, sed rapiebatur, Ioue non renuente potiùs, quam volente, aut consentiente. Hoc pacto Plutonis postulationi fiebat satis, cum iam non prohiberet illi thalamos Iupiter; immò cum, ipse Pluto Nuptam raperet proprio genio indulgens, auferebatur causa conquerendi de Ioue, sponsam fortassis tali non satis dignam toro præbente, consequenter omnis nouæ indignationis occasio diriniebatur. Ita Pluto voti compos efficiebatur; quod in fatis fuerat ad effectum perducebatur; & Iupiter nec nuptam cogebat, nec extorquebat assensum; cum res tota iam Veneris esset, ac Plutonis, Ioue nihil operante. Habetur igitur clarè hic explicata sententia, quam nos supra innuimus insedisse animo requirentis, & qua, saluis omnibus, Proserpina Plutoni traderetur. Sed dices si Iupiter Venerem excitat ad Plutonem incendendum, quomodò permissiuè, & non potius imperatiuè se habeat? Sed nota Venerem excitari in volentem; nam volebat Pluto & Vri, & Coniugem ducere; volenti autem non fit iniuria. Permissiuè se habuit Proserpinam Veneri tradens: hac tradita Venerem incitat in volentem, nempè in Plutonem.

CVR. Aduerb. interrogantis est, quod implicitè ostendit nullam esse causam omittendi negotium, de quo agitur. Emphaticum autem hic est; quasi dicat Veneri Iupiter; si iam quidquid in terris est; quidquid in æquoreis spatiatur vadis; quidquid Cœlo clauditur; immò & me ipsum ditioni tuæ subegisti; quænam esse causa potest, cur Plutonia regna tuis non subdantur arbitrijs. Nulla est: nulla esse potest.

VLTIMA REGNA. Inferorum sedes *vltima* appellat *Regna*. Regna quidem congruenter ad ea quæ dixerat, Plutonem appellans Regem

Candida Tartareo nuptum Proserpina Regi &c.

nec enim Rex esse potest sine Regno. *Vltima* autem duplici appellat ratione: primo quidem vt consentiat Plutoni, qui iam dixerat:

Tertia suprema patior dispendia sortis

secundo respectu loci, deformitatis, ac situs. Locus enim centrum est terræ, ideò *vltima* quia altá terrá, & caligine mersa, & vltima quia infimæ sortis, nempè lurida, infœlicia, informia. Adde & tertiam rationem cur *vltima* vocentur, idest infirmiora, & debiliora, ac faciliùs ideò debellanda, ac quæ sola vltimo loco subigenda remanerent, vt verè Venus totius orbis imperio potiretur.

QVIESCVNT. Quiescere idem est, ac *nullo exerceri labore, nulla affici cura, summa perfrui pace, ac tranquillitate*. Quomodo igitur Inferorum regna quiescere dicantur; cum Virg. Æn. 6.

Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
Lugentes campos &c. dixerit; & subdat
Gnosius hæc Rhadamanthus habet durissima regna
Castigatque, auditq; dolos, subigitq; fateri. & subindè
Continuo Sontes vltrix accincta flagello.
Tisiphone quatit insultans &c.

Anne quies dici possit, vbi assidua Pœnarum viget Tragedia? Ita sanè; nam, si questus audiamus Amantium, tranquilla inferorum sedes est, pacata damnatorum tormenta, placidæ, furiales quamlibet, iræ, si cum amatorijs cruciatibus comparentur. Ideò quiescere dicuntur Inferorum regna, posito continente pro ijs qui continentur, dum flammas nondum experiuntur Amoris, vt egregiè innuit Marinus in Proserpina.

Prouino hormai l'Erinne
Se di Cocito è più cocente, e forte
L'ardor, della tua fiamma:
E dican le giù pur
L'Anime tormentate,
Se tormento han gl'abbissi
Che le pene amorose in parte equagli.

Iterum verbum illud quiescunt, non absolutè profertur, sed comparatiuè, & ad subiectam materiam limitatiuè; hoc est *quiescunt* ab hoc amatoriarum pœnarum experimento; nam,

licet

licet aliquis omni pœnarum genere exerceatur, si vna sit pœna, quam non patiatur, dicitur ab illa quiescere; atque hinc est, vt Inferorum Regna ab agitatione Venerei furoris aptissimè dicantur. Sed cur Regna in partem vocantur vbi de solo Rege Plutone subijciendo agitur? Facilis est responsio. Subacto enim Rege, quis non Veneri subijciatur cum Regis ad exemplum totus orbis componatur? Subacto itaq; Rege Plutone, omnes inferorum Incolæ de consequenti sub iugum veniunt, ideò Regna. Videtur autem subsecutum effectum attigisse Virgilius Æn. 6. dum amores apud Inferos exerceri innuit:

Hic quos durus Amor crudelitate peredit
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylua tegit; curæ non ipsa in morte relinquunt.

Videtur etiam hoc loco se ipsum Iupiter redarguere, eo quod hæc prius Veneri non permiserit, dum ait: *cur vltima regna quiescunt?* ac subinde ea Veneri tradit inuadenda.

NVLLA SIT &c. Quod permissiuè, non præceptiuè dictum censendum est, vt supra in reliquis huiusmodi dicendi modis animaduertimus, ne dicamus Poetam Fato cogenti adhæsisse. Quod si in sententia fatalem necessitatem admittente loqueretur, non absonum esset, & Iouem præceptiuè loqui. Sed, vt arbitror, non stat pro iudiciarijs Vates.

NVLLA REGIO. Ceteris à Venere edomitis sola inferorum regio remanebat subigenda. Quarè dum hæc Veneris incursui permittitur, iure per particulam vniuersalem exclusiuam dicit: *Nulla regio*, propriè autem *Regio*, nam hæc à *Rego*, seù a rege dicitur; priusquam enim prouinciæ fierent *regiones*, hoc est *Plagæ, fines, spatia, tractus* à regibus regerentur. Quarè hoc loco idem est regio, ac regnum.

SIT IMMVNIS. Immunis esse dicitur, qui aliquo priuilegio gaudens liber est ab oneribus publicis subeundis, quare, cum ostenderit Iupiter vniuersaliter ab omnibus accepta Veneris onera fuisse, nil mirum si dicat immunem ab ijs esse non debere regionem Inferorum, iam subire volentem in Rege.

NVLLVMQVE SVB VMBRIS &c. Hic apertè declarat quod nos supra innuimus, nempè, superato Plutone, futurum vt omnes Inferorum cultores ad partes Veneris transeant; atq; adeò, quæ supra generaliter complexus fuerat inquiens: *cur vltima regna quiescunt*: & *nulla sit immunis regio*: hic particulariter, per dispositionem resolutiuam de habitatoribus intelligendum esse iam explicat, dum dicit

NVLLVM PECTVS. De particula *Nullum* vniuersaliter negatiua sæpiùs diximus. *Pectus* verò anterior est pars animalis à gula vsq; ad ventrem protensa. Homini tantum datum est latum pectus, quod animalia cætera habeant carinatum. Dictum Pectus à compactis costis, quæ veluti firmamenta pectoris sunt. In hoc sedem cor habet suam; ideòq; pectus pro corde ponitur, nempè continens pro contento; seù etiam ponitur pro Anima, quam principaliter autumant in corde residere. Hic & pro corde, & pro anima, positum arbitror, sed pro corde si sumatur, translatus erit sensus; nam, cum regnum inferorum sit regnum vmbrarum, vbi Ænæam Sybilla comes edocet corpora non esse, iuxta illud Virg. Æn. 6.

Corripit hic subitò trepidus formidine ferrum
Æneas strictamq; aciem venientibus offert:
Et, ni docta comes, tenues sine corpore vitas
Admoneat volitare caua sub imagine formæ,
Irruat, & frustra ferro diuerberet vmbras.

cum inquam ibi corpora non sint, nec corda adesse possunt, nisi per quamdam similitudinem, & proportionem, quatenus videlicet etiam in animabus Inferno addictis adest affectuum motio, cuius fons in viuentibus cor esse dicitur, & quatenus volitiuam potentiam, eiusdemq; exercent actus, quam voluntatem in corde residere, Phylosophi omnes testantur. At verò si pro Anima sumatur, figurata quidem erit dictio, vt supra dicebamus, sed proprietas in sensu seruabitur, quippè cum Amor, ac venerea cupiditas actus sit voluntatis, & voluntas potentia animæ, quæ cum ab ipsa anima non distinguatur neque realiter, neque formaliter ex natura rei, vt nos fusè docuimus in Animasticis, dum hæc Veneri subditur, ipsa illi subditur Anima. Ideò *Nullum pectus sit*; ab hoc enim verbo suprapositò pendet, & hoc membrum per adiunctionem fig. *Nullum*, inquam, *sit pectus*

INACCESSVM. Idem est *inaccessum*, ac *imperuium*, quasi *non præbens accessum*. Ponitur autem hic pro consequenti antecedens, nempè *accessum* pro *possessione* ad accessum consequente. Memineris enim statutum, per leges esse, vt si alicuius fundi tradenda alicui legitima possessio sit, is qui debet Possessor instirui, lictore præeunte, pedem inferat in fundum sibi adiudicatum, herbas colligat &c. Ad hunc itaq; ritum alludit Vates, dum dicit, *Nullum sit pectus Veneri inaccessum*; idest: accedat Venus, pedem inferat in omnes animas, herbas succrescentium affectuum sibi arripiat, permissione summi Iudicis, hoc est Iouis, obtenta, ac sic possessionem accipiat animarum omnium, & nulla sit adeò rigiditatibus obuallata, quæ ingressum in se ipsam, ac sui possessionem Veneri non concedat. Alij, non *inaccessum*, sed *inaccensum*, legendum arbitrantur: Inter quos videtur adfuisse Heinsius, nam, licet ipse in textu *inaccessum* legat: in annotationibus tamen ad textum, hæc habet: *Pectus inaccessum*, immò *inaccensum* cum melioribus. Male vulgatum tuetur Clauer. Apud Silium bene etiam lib. 1. Veteres libri: *Inaccensi flagrant altaribus ignes*. Hæc Heinsius. Parrhas. è contra asserit inaccensum legi non posse, nisi perfracto sensu. Equidem, si aperiendum quod sententiam sit, dixerim vtendum distinctione, ita vt videlicet, si præpositio *In* ex qua componitur *inaccensum* sumatur, vt particula negatiua, & sit idem *inaccensum*, ac *non accensum*. vtique putauerim *inaccensum* legi potuisse, absq; vlla sensus perturbatione, contra Parrhas.; Si verò præpositio illa *in* sit particula intensiua, ita vt idem sic *inaccensum*, ac *valdè accensum*, vt videtur importare Silij locus ab Heinsio citatus. Certe inaccensum legi non potest, nam sensum efficeret omnino contrarium illi, quem Vates exprimere intendit, vt facile consideranti patebit. Contra Heinsium. Quod autem prædictus Silij locus importet intensionem per particulam *in* additam participio *accensi* patet, quia dicit *inaccensi flagrant ignes*: flagrare autem *ardere* est. Quomodo autem ardeat ignis *non accensus* si particula *in negatiua* esset in compositione illa? Dicenda igitur *intensiua*, nam *valdè accensi*, certè *flagrant ignes*. Verum absolutè loquendo melius arbitror legi *inaccessum*, etiam si negatiua esset in *inaccensum*, nam & grandiori eruditione assurgit, & pleniori stylo decurrit. Attingit enim præter cætera etiam eam antiquorum opinionem, qui vt notat Barth. censebant neminem non mortalium subiacere Imperio Veneris, eamq; confictas ait dandum in omne etiam non mortalium pectus accessum.

VENERI. Emphatice nomen Veneris hic ponitur, quasi idem sonat, ac *hera in morem veniens*; nam, vt vidimus credebatur Venus rerum omnium Domina, atq; ideò, quocumq; veniat Venus *veniens vt herus* dici poterit. Insuper *Veneri* emphaticè; hoc est Veneri illi, quæ Terræ, Cœlis, Ponto dominatur, & cui consequenter debetur etiam obsequium Inferorum? *Ideò nullum pectus &c.*

SVB VMBRIS. Superfluum videri fortassis poterit hoc additum *sub vmbris*; nam eo ipso quod dixerat *Vltima Regna*, de inferis loquens, nonne satis in comperto est, Regna illa in tenebris latitare? Nonne satis hoc inclusum fuerat in antecedenti? Sed caue, ne & tibi à Claudiano dicatur, quod contra carpentem cecinit: *Alter*

Quam carpas alios, zoile, disce prius.

Primò enim non solum hoc additum clariori inseruit explicationi, dum locum ex inseparabili adiuncto descriptum sub oculis ponit, sed etiam ex parte loci affert causam, qua posset Veneri accessus prohiberi; nam, cum oculi sint in amore duces, locum Venus habere non posse videtur, vbi tenebrarum addensatio perpetuam aggerans cæcitatem, vsum omnem adimat oculorum; atq; ideò ingens obijcâ vallum Veneri videbatur ex vmbris, ne in illi vitium suarum, Amoris videlicet, faces euibraret. Ideò *sub vmbris* addidit, vt innueret, hoc obstaculo non obstante, Venerem, si velit, triumphaturam. Et porrò quot interdum, visione potius intellectuali, quam corporea, in ignotas sæpè fœminas exardescunt? Secundò aliam affert causam, & quidem validissimam, qua tamen non obstante, monet peruium futurum quodlibet Inferorum pectus. Causam autem quam hic attingit ea est, quam supra innuimus, nempè in Inferis, tantum esse tenues sine corpore vitas, consequenter venereæ cupiditatis incapaces; nam, cum diximus, Venerem nil aliud esse, quam occultum coitus desiderium, a natura insitum; certe coitus non potest exerceri inter res incorporeas, cum corporis actus sit; ideòque etiam Poetæ hoc ipsum agnoscentes, cum Iouem inducerent coitum exercentem, aliquod illi corpus, vt plurimum adaptarunt, V. G. Oloris cum Leda, Tauri cum Europa, Cuculi cum Iunone &c. Quare videbantur Inferorum habitatores, ex incapacitate naturæ, immunes ab inuasione Veneris extare. Huic igitur, & superiori obiectioni, quæ fieri poterant occurrit, per præoccupationem Rhetoricam, ore Iouis Poeta, vt tacitè

X sol-

respondeat illi interrogationi cur quam supra exposuerat? Quasi hic dicat: non est cur sub vmbris resistant: idest cur ad se defendendos prætexant incapacitatem Inferi, eo quod vmbræ sint: Sub hoc enim prætextu non debent, etiam si vmbræ sint, immunes esse: nam, licet vmbræ sint, Animæ sunt, ac consequenter affectuum capaces; & venerea quidem cupiditas affectus animæ, hoc est voluntatis est, licet ministerio corporis educatur in actum. Amare potest, & sine corpore Anima, licet sine corpore coire non possit. Sub vmbrarum igitur larua frustra, Venerem fallere conabuntur; nam, Venere incitante, eo modo, quo Dæmones incubi, ac succubi, poterunt modum inuenire actus venereos exercendi. Adde quod iuxta Poetarum fabulas non sine corpore Numina ipsa effingebantur. Sed corpus ex sua natura habere non potuerunt; ergò iuxta fabulas semper in corpore assumpto sunt: Quare si ratione naturæ incapaces sunt vmbræ, ratione assumpti capaces fient venereæ suggestionis. Quod si Æneæ sine corpore visæ sunt vmbræ, in puris tunc naturalibus, vt magis terrerent, sese ostentarunt; cum alioquin assumpto gaudeant corpore per Poetas, qui illis actiones omnes attribuunt corporeas. Ideò nullum pectus sit Veneri inaccessum sub vmbris.

IAM TRISTIS ERYNNIS &c. Specificat adhuc magis obiectum in quod Veneris potentia post Plutonem exerceatur deuictum: & mire eandem potentiam amplificat, dum aptam denotat ad ea superanda, quæ illi omninò opposita videntur ineluctabilem cum illa antithesim secum ferre.

IAM. Aduerb: temporis est; atq; hic pro *tandem aliquando*, seù *nunc tandem* vsurpatur, vulgo *hormai*, vt denotet instandum operi, atq; illicò suscipiendum perficiendumque negotium.

TRISTIS ERYNNIS. *Tristis* propriè idem sonat, ac *mæstus*; sed quia tristitia in fronte hominis, seù mæstitia, crudelitatis, grauitatis, iræ, minarum, ac difficilis animi, vt plurimum, documentum est; ideò *Tristis*, per translationem ponitur pro eodem, ac *crudelis*, & *nimia asperitate iracundia*, vt certe hoc loco sic accipi, ex subsequentibus patebit. Crudelitas autem, ira, odium videntur ex Diametro Veneri opposita, cum potiùs nimium semper indulgens, suauis, ac mollis, totusq; amor sit Veneris sectator; & tamen superandum hoc Veneri contrarium innuit Iupiter. *Erynnes* autem *Furiæ* dicuntur, seù Eumenides, vt patet ex Virg. Æn. 7. qui tali nomine eam, quæ Alecto dicitur nuncupauit.

Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
At Iuueni oranti subitus tremor occupat artus;
Diriguere oculi; tot Erynnis sibilat hydris.

& clariùs lib. eodem vnam pro pluribus, vt & noster hic, idest pro toto ponens ternario, ait

Hic specus horrendum, & sæui spiracula Ditis
Monstrantur, ruptoq; ingens Acheronte vorago
Pestiferas aperit fauces queis condita Erynnis
Inuisum numen, terras, Cælumq; leuabat.

Cum igitur Furiæ sint *Erynnes*, non hic repetendum, quæ aut quot sint, quodnam earum officium, ac nomina, cum hæc viderimus, ad Carm. *Contraq; Tonantem*

Contorquent Furiæ, crinitaq; fontibus hydros &c.

tantum hic remanet indicandum, cur Erynnes appellentur, quod facilè ex græco deducitur: nam Erynnis nomen est deriuatum à Græco verbo *ἐριννύω*, quod est *indignare*, ac *summoperè commoueri*. Apte igitur sæuas inferorum sorores non vocat Poeta hic *Eumenides*, seù *furias*, sed *Erynnes*, vt ostendat, ipsum odium, in concreto furiali desæuiens, & quod ex Diametro Amori opponitur, Veneri subdendum, ac in Amorem impellendum, vt ex hac insuperabili, sed superanda tamen, anthitesi vires ipsius Veneris eximiæ amplificet; & robustissimas ostentet. Porro Erynnis ponitur hic, vt dicebamus pro toto Furiarum ternario, sed vtitur numero singulari, vt inter illas specialiter Tisiphonem illam notet, quam vidimus inferorum castra incitantem, ac contra Iouem eorumdem antesignanam extitisse.

Tisiphone quatiens infesto lumine pinum
Armatos ad castra vocat pallentia manes.

quasi Iupiter in pœnam odij, quod contra ipsum ostentauerat Tisiphone, eam Amori, ac Veneri tradendam peculiariter decernat, vt deteriores, ac sæuiores inferno ipso, si amantibus credimus pœnas infligeret rebellanti. Sed me parum memorem eorum, quæ loco cit. dixerim redarguit argutus quidam: quasi non meminerim, me ibi dixisse Tisiphonem amore Cytheronis captam, atq; ab eodem neglectam, contemptamq; fuisse; quod immo in causa fuerit, vt audiùs Plutoni deferuiret prohibitos sibi thalamos conquærenti. Et si igitur (arguit ingeniosè mei operis censor) si igitur Tisiphone iam senserat amatorium vulnus, ad quid illam hic signate amoribus tradendam insinuet Iupiter? Potiùs itaq; dicendum esset, eas designasse, quæ nondum Veneri indulserant; nam hæ præcipue Veneri repugnabant, illiq; obijciebantur. Validissima, fateor, obiectio est, sed quæ me tamen ab instituto non dimoueat. Fateor Tisiphone Veneris stimulos sensisse, cum Cytheronis formam fuisset intuita, sed amantem sui potiùs, quam Cytheronis fuisse dicenda est, quippe quæ proprias voluptates expleri cuperet, sed explentem, seù expleturum Cytheronem non deperiret, præcisa sui ipsius voluptate. Argumentum huic assertioni suggerit efficacissimum *ipsum Eumenidis factum*, quæ cum Cytheronem flectere nequiuerit, illicò in naturam rediens odia, & terna quidem, in illum exercere non erubuit; quod contra amantium naturam omninò est; Amantem enim immutari adeò ca Amore, inquit Terentius, vt non noscas eumdem hominem esse; cum igitur tam citò Tisiphone redierit in naturam, dici non debet, amantem verè, ac penitùs fuisse, cum non acquieuerit Amantis habitum, qui qualitas est difficile mobilis; sed fuit Amans denominatiuè potiùs, quam formaliter; & se ipsam potiùs, quam Cytheronem amauit, ideò in furorem versa est, cum se neglectam inspiceret. Audi quid verè amans dicat apud Torquatum Hierosl. lib. canto 16. Armidam, cum eam neglectam fugeret Amasius.

Solo ch' io segua te mi si conceda,
Picciola, frà nemici anco richiesta.
Non lascia in dietro il predator la preda;
Và 'l triomfante; il prigionier non resta.
Me, frà l'altre tue spoglie, il campo veda,
Et all'altre tue lodi aggiunga questa,
Che la tua schernitrice habbi schernito
Mostrando me sprezzata ancella à dito.

hæ sunt veræ Amantis, licet neglectæ, voces, hi sunt verè diligentis affectus; non vero statim furialibus stimulis agi, & Amasium interimere. Sed esto verè Amans fuerit Tisiphone. An nescimus Amorem in odium conuersum furorem fieri, & pectus adeò contra Veneris amorisq; inuasiones obuallare, vt eiusdem pectoris expugnationem meritò Amor ipse desperet? Si igitur verè Amans fuerit Tisiphone, (vt tecum loquar) eo ipso quod Amor ipsius versus fuerat in odium, insuperabile eiusdem pectus Venereis efficiebatur telis; ideòq; augetur potiùs, quam minuitur superandæ anthitesis vigor; atque adeò optimè, in sensu iam explicato, dictum a Ioue fuerit: *Iam tristis Erynnis*.

SENTIAT ARDORES. *Sentio* propriè idem est, ac *sensu percipio*; cum autem amor, licet Animæ affectus sit, adeò tamen redundet in corpus, vt sensibiles dolores, cruciatus, angoresq; experiantur Amantes; hinc est, vt Poeta egregiè vsus fuerit verbo *sentiat*, vt vim indicaret Amoris, animas non solum, sed & corpora sensibiliter excruciantis. Sensibili autem cruciatu amantes affici satis testatur Virg. in Didone Æn. 4. dum illam, Amoris sauciam spiculis, Ceruæ assimilat infixum a Venatore telum gestantis, ossaq; ac medullas exsiccari ab amatorijs flammis apertè monet his verbis:

Quid delubra iuuant? Est mollis flamma medullas.
Interea, & tacitum viuit sub pectore vulnus.
Vritur infelix Dido, totaq; vagatur
Vrbe furens, qualis coniectâ cerua sagittâ,
Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit
Pastor agens telis, liquitq; volatile ferrum
Nescius, illa fugâ sylvas, saltusq; peragrat
Dictæos; hæret lateri lethalis arundo.

Vides quam egregiè describat sensibiles amoris dolores; nam illa flamma vrens medullas combustio, vulnus, ferrum vulneri infixum &c. dolores certè sensibiles in ipsum corpus eiaculantur. Hoc autem non in rationabilibus tantum, sed etiam in brutis euenire descripserat Georg. 3. vbi de equarum amoribus sic:

Illas ducit Amor trans Gargara, transq; sonantem
Ascanium: superant montes, & flumina tranant;
Continuoque, auidis vbi subdita flamma medullis,
Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis
Exceptantq; leues auras &c.

quid his laboribus, sic sollicitudinibus, his medullis ambustis, sensibilius? Adde Iouem ipsum sensibiliter effractum, ita vt liquescere sibi ipsi videretur, apud eumdem Virg. Æn. 8. vbi de Venere Iouem amplexantem, loquens ait:

Dixerat; & niueis hinc, atq; hinc Diua lacertis
Cunctantem amplexu molli fouet: ille repente
Accepit solitam flammam, notusq; medullas

In-

Intranit calor, & labefacta per ossa cucurrit.

Experientiâ igitur propriâ edoctus Iupiter, Veneris vulnera sensibiliter percipi, nil mirum, si hoc ipsum dicat Tisiphoni sentiendum; cum, si illa vmbra sit, seu spiritus, non minus talis ipse Iupiter vtpotè supremum Numen, & tamen senserat. Ideò *sentiat*

ARDORES. *Ardor* vehemens calor, & incendium est; cupiditates autem venereas in incendia excrescere, flammis comparari, & flammas antonomasticè dici, adeò tritum apud Poetas, vt nulla indigeat explicatione. Vtitur autem hic Poeta numero multitudinis, vt sciat Venus, non vnicum, sed plures Eumenidi infligendos ardores, quo atrociùs in pœnam rebellantis animi torqueretur. Vnica superest difficultas, quam & supra attigimus: quomodo scilicet percipere per sensus potuerint & Iupiter, & Pluto, & furiæ, cum expertes corporis, ac sensuum sint, & nos ipsi fassi simus, eos Venereæ voluptatis incapaces, ni assumpto corpore ad illas vtantur exercenda. Sed responsum est, & iterum respondeo, Nos locutos iuxta sensum veritatis, quæ Deum, ac Dæmones docet incorporeos esse. Quo veritatis sensu stante allegorica erunt hæc omnia. Verum attentis Poetarum fabulis, quæ Deos, Deasq; omnes fecere corporeas, propria dictio erit *sentiat ardores*. Ideò etiam supra Dijs Manibus pectora attribuit, & corda, dum inquit: *Nullumq; sub vmbris*
Pectus inaccessum Veneri.

Quod si in particula *sub vmbris* ostendit Manes incorporeos esse, vt dicebamus, loquitur iuxta sensum veritatis, vt notauimus, cum vmbras asserit, iuxta sensum Poetarum, dum capaces nihilominùs Venerei facit impulsus.

ACHERON. Quid sit Acheron, nempè dolorum fluuius, iam vidimus ad illud Poetæ: *Tacitusq; Acheron obmutuit vndis.* Porrò fluuios ipsos Numinum cultus habuisse, patet, apud antiquos; quarè vnicuique fluuio proprium eiusdem nominis Numen attributum fuisse satis constat. De hoc igitur Acheronte fabulantur Antiqui, missum illum ad inferos fuisse, eo quod potum Titanibus contra Iouem deprælianti-bus præbuisset. Quarè & hunc nominatim incendijs addicendum Venereis memorat Iupiter, vt nouo, in pœnam perduellionis, inferno, amatorio scilicet, cumularet.

ET FERREA CORDA &c. Hùc vsq; gradatim progressus Vates priùs inferorum vulgus subigendum notauit: *Nullum sub vmbris &c.* Subindè validiores inferorum potentias: *sentiat Erynnis &c.* mox Ditis propugnaculum, nempe Acherontem, qui priùs tranandus, & superandus est, quam quis ad Ditem, Regem scilicet inferorum, deueniat. Hic in vltimo gradationis membro Ditem notat, qui primus, ac principalis fuerat scopus, in quem Iouis oratio collimaret. Sed Criticum hic iterum audio redarguentem memoriæ meæ labilitates. Et nonne inquies, memineris te dixisse facillimum futurum fuisse Veneri Regna inferorum, subacto rege, in ditionem vindicare, ergò priùs subigendus erat Pluto. Quomodo igitur hic gradationem instituis à vulgo ad potentias, à potentijs ad propugnaculum, à propugnaculo ad Regem, quasi ea omnia priùs superanda fuissent, quam Rex ipse. Nonne est hæc aperta contradictio? Festina (quisquis hoc pacto arguas) obsecro, festina lente; nam facilis est, & in promptu obiectionis solutio. Imitatur mores non solum Iouis oratio, sed & expositio nostra; nam quod vehementiùs cupimus, & ipso statim orationis initio, ex impulsu passionis exponere solemus, &, cum deindè ad suadendum motiua proposuerimus, iterum ad illud idem inculcandum, in calce orationis regredimur. Proposuit itaque Iupiter quod primum erat in intentione, & primum optabat in executione initio orationis, cum dixit:

Candida Tartareo nuptum Proserpina Regi
Iamdudum decreta dari; nunc, Matre remota,
Rem perage tempus &c.

Subindè motiua subdit excitantia ad opus, nempè triumphos, quos inde repertatura Venus esset, eaque ita artificiosè decurrit, vt sensim sine sensu gradatim perducant orationem ad iterum inculcandum, quod initio proposuerat. Quare bene stat, quod subacto rege reliqua ventura essent in ditionem, & optimè instituta inter effectus subsecuturos talis gradatio, quæ iterum reduceret ad inculcandam regis debellationem. Itaque particula *Et* hoc loco non est copulatiua consequentis accensionis Plutonis cum antecedenti inflammatione Acherontis, sed est particula expletiua Emphatica idem virtualiter dicens, ac si diceret *Et ante omnia.*

FERREA CORDA. Ferrum durissimum metallorum est, & quidem rude, impolitum, horridum visu, ni igne repurgetur, expoliatur, atq; artificis manu, ignis beneficio, ad meliorem formam reducatur: insuper ferrum inflexibile est, ita vt faciliùs disrumpatur, quam flectatur, ni igne mollescat, præcipuè si loquamur de ferro præstantiori, quod calybs est, loquamur. Ferrea itaque Ditis corda appellat Claud. ad ostendendam morum Plutonis indocilitatem, duritiem, intractabilitatem, inflexibilitatem; *Ferreus* enim, deducto nomine a ferro, dicitur per translationem animus suauitati inaccessus, moribus inflexibilis, inexorabilis &c. Ideò *ferrea corda*, pluribus pro vno positis, & posito corde pro Anima, seù animæ potentia, nempè voluntate, quæ in corde residet, vt supra adnotauimus. Alludit autem hic Vates ad communem vulgi opinionem existimantem, ex habitu cordis mores conformari; quæ etiam confirmari visa fuit ex Aristomene bellatorum acerrimo, qui toties Lacedemonas fudit, prostrauitque; nam eius demortui, ac dissecti, setis obsitum cor inuentum fuisse, tradit Herodotus.

DITIS SEVERI. Ditis nomine Plutonem designat. De quo vide dicta ad Carm. huius lib 3. *Seuerus* autem idem est, ac *crudelis, seuerus, humanitate prorsus exutus*, quibus omnibus conditionibus difficilis ad Amores redderetur, & quæ in causa fuere, vt obstupescens Auctor, in inuocatione huic Poemati inserta, & quasi de re imperceptibili locuturus exclamarit:

Vos mihi sacrarum penetralia pandite rerum,
Et vestri secreta Poli. Qua lampade Ditem
Flexit Amor. Quo ducta ferox Proserpina raptu.

Quam tamen imperceptibilitatem abstulit Iupiter, dum *ferrea* Plutonis corda nuncupauit: nam, sicuti ferrum, vt innuimus, ardoris vi facile inflectitur, & in formas extenditur omnes, sic ferreum Ditis cor Venereis flecti flammis, atq; in amores omnes conformari posse ostendit. Ideò

MOLLESCANT. *Mollescere* enim est *duritiem, & inflexibilitatem exuere, & facilem se præbere tractanti, mollitie, ac flexibilitate indui*; quod per ignem assequitur, qui ferrum varios in artis vsus efformat industriâ.

LASCIVIS SAGITTIS. Idest sagittis lasciuiam inducentibus. Lasciuia enim pro eodem, ac *mollities* sumitur, vno verbo sagittis Venereis, quæ scilicet hominem mollem, effœminatum, ac delicatum nimis efficiunt. *Sagitta* autem teli genus est, quod arcu eiibratur; & igneas esse Amoris, ac Veneris sagittas, iam est in Triuijs ipsis decantatum. Quare harum igne sagittarum probe dixit emolliendum cor Ditis ferreum Iupiter, spectatâ naturâ ferri.

Nos itaq; ne ijsdem ardoribus conflagremus ad fontem salutaris doctrinæ, quæ scilicet ad institutionem spectantia edocet morum, properemus, & quæ nobis ediscenda hinc sint ediscamus.

Perditio tua ex te Israel. Nec est cur Deum prædeterminantem, aut Fatorum necessitatem incusemus. Induratum fuit cor Pharaonis, & induratum à Deo; sed hæc non fuit prædeterminatio, qua Deus illum in malum, ac perditionem cogeret; sed pœna fuit anteactorum scelerum. Meritus fuit Pharao cumulata culparum serie, vt Deus gratiam subtraheret suam, illum relinquens in manu consilij sui: homo autem sibi relictus semper in præceps ruit, naturâ, semper ad malum prona, turpiter impellente. An quia Pater, filium correctionibus recalcitrantem videns, laxas, vt dicitur, illi permittit habenas, dicendus est filium ad præcipitium cogere, & impellere? An impius dicendus Pater, quia filio prodigo portionem contingentem concessit, & quasi à Patria potestate manumisit volentem, cum ille hoc ipsum postulasset: Da mihi portionem quæ me contingit? Neminem puto dementem adeò, vt hæc ausus fuerit affirmare. Detrectat paterni onus imperij filius Peccator, dum peccatis addictus exclamare videtur ad Patrem Deum: *Liberum me creasti: libertate datâ vti protinus volo; nec legibus paternis coercendum offerium censeo.* Cedit Deus Peccatori sui ipsius imperium volenti: Sed, ne Iustitiæ iniurius sit, hoc ipsum in pœnam anteacti delicti meritò conuertit, & hostibus expositum derelinquit, permittens, vt eum hostes diripiant, ac miserrimam in captiuitatem adducant. Hoc in Fatis fuisse dicitur, idest Decreto ipsius Dei ab æterno sancitum; non quia Deus, per tale decretum prædeterminauerit peccatorem ad mala agendum; sed quia ab æterno viderat, peccatorem libero abutentem arbitrio, sponte sua à Patre discessurum, statuit eum relinquere in manibus consilij sui; & quia ex hoc præuidit peccatorem sponte in peius ruiturum, statuit, vt pœna peccati mors esset, ac consequenter peccatorem hostibus tradendum, ac denique æterno damnandum interitu. Sed decretum illud ex præuisis procedit, non ex absoluta Dei prædeterminantis voluntate, vt vides. Tu

ipse, ò homo, viam diuinæ gratiæ peccatis obstruis; tu ipse peccatorum prætiosorum attramento nigrum huius decreti Theta tibi ipsi conscripsisti. Dele pœnitentiæ lacrymis Chyrographum, quem formasti, & nouerit Deus mutare sententiam, si noueris mutare vitam. Æthera deseruisti? Iter denuò Cœlum versus arripias. Terram Cœlo prætulisti? Spretâ iterum terrâ, Cœlum eligas præferendum. Terrenis indulgens cupiditatibus, Imperio sensuum, eliminata ratione, obsecutus es? Iterum clauumq; regat velisq; ministret Pars superior, & inferiori assistens, eamq; custodiens, ad rectam viuendi formam componat; & eam, quam stolidi potiùs, quam Stoici Fatorum adstruunt necessitatem, diuina cooperante iam gratia, euitabis. Sed dicet fortassis aliquis: Proserpina mea, idest Anima, à peccatis grauioribus immunis extat. Leuiora quis euitet? Cum laqueis plena sint omnia. Ne decipiatis, quisquis es, qui talia recogitas; nam & hæc sedulò, ac toto animi conatu vitanda sunt. Capite nobis (ait summa veritas humanis degens in artubus) capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas. Hæc peccata, quæ leuiora dicuntur, vt Deus paulatim suam subtrahat gratiam promereutur; & tu ipse Deum excitas ad talem subtractionem, ex qua subinde fit, vt qui spernit modica paulatim decidat. Væ homini illi, quem Deus iustus scelerum vltor relinquit in sui ipsius manu consilij, atq; in pœnam, vel non custoditi sensus, vel absentiæ, hoc est, negligentiæ custodientis rationis eum hostibus permittit inuadendum, ac præcipuè Venereis oblectationibus concedit discerpendum. Sed hanc permissionem nos, nos ipsi possumus euitare, si libertatem, quam, Dei dono, recepimus, vltrò Dei legibus subijciamus. Quod si datum donum in Deum ipsum conuertimus, iure in præceps, Deo permittente dilabimur: iure deserimur, desertores ipsi cum simus: nec est cur perditionem nostram alijs, quam nobis ipsis imputemus.

Iamque satis indultum moribus. Et, vt morem geramus Italicis musis, Cytharam expediamus. Suadet stylus, ac studium vrget breuitatis. Quarè ad dissonam iam Chelim nostram properemus.

Con quell'occhio di Lince, à cui l'eterno
Non mai del grembo suo chiude gl'arcani,
Dalle Rocche supreme, onde l'interno
Scuopre quà giù de gl'andamenti humani,
Hauea non meno il Regnator superno
Di tutto ciò scorta la serie, e vani
Delle Diue i contenti irne delusi
Volti à figliargli il duol di Cloto i fusi.
Quindi prend'ei de suoi conseglì à parte
Delle frodi d'Amor la Madre artiera;
E i secreti del sen tutti comparte
A' chi vince ogni sen auda guerriera.
Ben sa quant'ella hà de gl'inganni ogn'arte;
Quant' à trionfi suoi se'n voli altiera;
Onde, giusta al desir, mentr'ei l'impiega,
Tutto n'attende; e così 'l cuor gli spiega.
Forz'è ch'i sueli à te, Ciprigna, il cuore,
E le, strigi del cuor, cure mordaci;
Che segreto non v'è, ch'al bel candore
Deua chiuso restar delle tue faci,
Ne gl'eterni decreti, à quai l'honore
Sempre si diè di non vscir mendaci,
Prescritto fù, che sposa il letto ingombri
Proserpina la bella al Rè dell'Ombre.
Attropo così vuole; e, che s'affretti
De suoi voler l'essecutione, impera.
Così predisse; e n'accertò gl'effetti
Quella, del cui predir tutto s'auuera,
L'Antica Themi, in cui del Fato i detti
De gl'Oracoli suoi giran la sfera.
Si che non più dell'intrecciar dimore
Sono in nostro poter libere l'hore.
Trà le selue dell'Ida, hor, che trattiensi
Lungi la Madre, ed al suo mal s'appiglia,
Benche cieca no'l vede, e pur mantiensi
Sorda à quel duol, ch'il ritornar consiglia;
Opportuno gl'è 'l tempo, oue conuiensi
A Pluto espor l'incustodita figlia;
Si che, fattene il fier dolce rapina,
Sia lui preda, e di lui Donna, e Regina.
Vattene adunque, oue le rupi aduste
Chiudon del tuo Vulcan l'alte fucine,
E, quando, al flagellar tenebre ingiuste,
Ch'vsurpauan del sol vasto il confine,
Esca dal mar la nuoua luce, onuste
Rendendo à freggi d'or le balze alpine,
Tù Proserpina inuoglia, e da sue sedi
La traggi al depredar fioriti arredi.
Gl'inganni tuoi, le tue lusinghe, i vezzi
Con che la terra, il mar, le sfere incendi;
Quei, con che, ad onta pur de miei ribrezzi,
Del tuo dolce me flesso all'esca prendi,
Ed, à goder de tuoi tormenti, auuezzi;
Opra sagace, e quell'incauta accendi:
Mà scopo in vn dell'ardor tuo soccomba
Ferito il Rè della tartarea tomba.
E perche di trè Regni à tue corone
Due soli aggiungi, e resta il terzo à sdegno?
Perch'all'vltimo scettro hor si condone,
Quasi sia quel de tuoi trionfi indegno?
Scuotilo: e di tue forze alla tenzone
Ceda di Lethe à tue vittorie il Regno.
Angolo non vi sia, ne di cui leggi
Non si feriuan da te d'Amor le leggi.
Non sia, trà l'ombre, vn solo cuor, ch'a i dardi
Del tuo fuoco fatal resister vaglia:
Vrta, incalza, ferisci, infiamma, & ardi
Qual dell'Erinni in crudeltà più saglia.
Le tue faci a sentir non più ritardi
L'Acheronte; e di Pluto il sen bersaglia;
Si ch'ogni ferreo cuor vinto del pari,
Frà tue lasciuie, ad ammollirsi impari.

At satis obstrepuit chelis hæc, Iam Plectra sequamur.

Accelerat præcepta Venus; iussuque Parentis
Pallas, & inflexo terret quæ Mænala cornu,
Addunt se comites, Diuino semita gressu
Claruit; augurium qualis laturus in orbem
Præceps sanguineo delabitur igne cometes,
Prodigiale rubens; non illum nauita tuto,
Non impune vident Populi; sed, crine minaci,
Nunciat aut ratibus ventos, aut vrbibus hostes.

ACCELERAT &c. Occasionem nacta Venus exsaturandæ indignationis suæ, cum illi Iupiter, quæ præoptabat, concessisset; Illicò rem aggreditur conficiendam. Et, Pallade, ac Diana, in societatem, ex ipsius Iouis nutu, assumptis, iter ad Proserpinam arripit. Quarè iter ipsum breuibus Poeta describit, atq; ex loco à simili præclarè nobilitat; cumq; de cometis, cui, semitæ Dearum impressam, lucem assimilauerit, mentionem fecisset, apte etiam, & Prodigia, & auguria, quæ à Cometis, omnia horrore complentibus, circumferuntur, obiter attingit, vt tacite ostendat Proserpinæ funeribus potiùs, quam nuptijs dignam non defuisse portentosi ominis, ac luminis effulgurationem.

ACCELERAT. *Accelerare est præproperè, ac festinanter rem aliquam prosequi, & efficere*. Cur autem tanta celeritare accingitur Venus, si, vt vidimus, ex Iouis monitu, crastina lux erat ad rei effectionem expectanda? Interpretatur Parrhas. hanc celeritatem prouenisse ex affectu Veneris obedientiali in Patrem: nam, qui prompto animo obedientiæ indulget, alas induere videtur,

deur, quibus celeriùs ad obtemperandum deferatur; sicq; (addit Auctor cit.) nos admonet officij Poeta, quo Parentibus alacres obsequamur. Non abnuerem ego, si Iouis verba in sensu prædeterminante fuissent intelligenda, & in sensu præceptiuo. Verum quia illa, in sensu potiùs permissiuo tantum, prolata fuisse, iuxta sensum Poetæ insinuauimus, aliam illius celeritatis causam assignare tenemur. Hæc tamen in promptu est; nam vidimus Venerem indignatam, eo quod à Proserpina se neglectam putaret, exoptasse Venereis eam cupiditatibus irretitam in triumphum adducere; Ideò igitur properat, ne sit post hæc occasio calua. Arripit itaq; fortunæ crinem sibi à Ioue oblatum; & quia, qui aliquid vehementi animo concupiscit, festinato semper gradu ad arripiendum, quod desideret, properat; Ideò *Venus accelerat*, & adeò accelerat, vt ne Ioui quidem responsum dare sustinuerit; Quia huiusmodi responsionis reticentiam, poterat prætextu obsequij cohonestare, cum Numinis inferioris non voce, sed opere nutui Maioris respondere. *Accelerat*

PRÆCEPTA. *Præceptum*, à verbo *præcipio* deriuatum, idem est, ac *iussum*, seù *aliquid ab habente potestatem imperatum*; cum præcipere pro eodem sumatur, ac *Iubère*, quod proprium prædominantium est, qui ita imperant, vt subditi obedire, & exequi teneantur. Hæc particula videtur omninò aduersari ijs, quæ superiùs diximus, nempè Iouem non præceptiuè, sed permissiuè locutum; nam, si præcepta imposuit, certe est præceptiue locutus; quarè hæc sola particula omnia iam antedicta euertit, ac falsa planè demonstrat. Verum attende, & penetra oculatissimi Poetæ conceptum, & intelliges, omnia nobis integra adhuc esse, nec quicquam ex dictis euerti; conspicies enim Iouis permissiones, facultatemq; Veneri concessam, nomine *præcepti* designari, non iuxta mentem proferentis Iouis, aut referentis Vatis, sed ioxta mentem Veneris acceptantis. Sic amico interdum dicere solemus: *Nutus mihi præcepta erunt tui; Legem habebo quidquid dixeris*. Anne ideò nutus amici, vel vox, etiam non præcipientis, sed tantum indulgentis, vim præcepti, ac legis habere dicenda sunt? Absit à sæculo. Præcepta de se non sunt; sed respectu cupientis illa arripere, & exequi loco, illi, præceptorum sunt, & ideò *præcepta* ab illo appellantur. Sic igitur, in casu, non præcipit Iupiter, sed Veneri indulget indignanti, vt vidimus; ast, quia Venus desiderio flagrabat exequendi, quæ Iouis permittebat Oratio, habitum *præcepti* loco ab illa est quidquid Iupiter permittens disseruerat; ideò Poeta, quæ Iupiter permissiuè concesserat, *Præcepta* vocat, *iuxta Veneris acceptationem*, quæ ea in vim præcepti assumpserit exequenda. Ad cuius expositionis confirmationem nota admirabile prorsus poetici textus artificium; nam cum dixisset *Accelerat Præcepta* statim, ad mentis suæ explicationem, subijcit

VENVS. Venerem autem diximus esse *innatum coitus desiderium*. Cur igitur non inquit Poeta: *accelerat præcepta Dea Paphi, Cypria, Cytherea &c.* sed dixit: *Accelerat præcepta Venus*? Agnosce ex Poetæ sensu expositionis nostræ veritatem. *Accelerat*, inquit, *præcepta Venus*; quasi diceret; *accelerat præcepta desiderium illud, quod à Theologis fomes peccati dicitur, & cuius proprium est, id, in quo ipse delinquit, in Cœlum ipsum refundere, quasi à cœlestibus præordinationibus prædeterminatus ita agat, vt non potuerit non agere, atq; adeò quod puræ permissionis effectus est, id præcepta attribuit, & coactioni. Iniquissimum scilicet genus peccandi, quod errores erroribus inuehit, dum non sat sibi peccare est, nisi & peccatorum suorum Cœlum, ac Deum ipsum fecerit auctorem prædeterminantem*. Ideò dictum in sensu tantum exequentis *Accelerat præcepta &c.*

ET IVSSV PARENTIS. Magis explanat, ac detegit sententiam suam Poeta, iuxta expositionem a nobis datam, procedere, nempè Iouem permissiuè, non præceptiuè locutum; nam ideò Iouem inducit Proserpinæ non minus, quam Veneri, indulgentem, dum eodem tempore, quo Veneri facultatem concedit inuadendi, auxiliares etiam copias, ex certa, ac fauorabili Proserpinæ ipsi, voluntate, Comites Veneri adijcit, quibus possit Proserpina Venerem reijcere, si velit. Addit itaq; Iupiter Veneri comitem *Dianam*, hoc est *Virginitatis amorem*, vt Proserpinæ, contra Veneris venena, instar Antidoti esset, si eo vti vellet. Addit & *Palladem*, hoc est *Sapientiam*, cuius monitu possit insidias, dolos, ac fraudes Veneris detegere, ac eludere, si huic sapientiæ inniti velit. Quarè, dum tentationem permittit, auxilijs, ad resistendum, tentandam non destituit. Quasi voluerit Poeta, in ipso fabuloso Ioue, veri, ac viui Dei simulachrum exprimere, de quo ait Apostolus: *fidelis Deus, qui non permittit, vos tentari supra id quod potestis*. Si itaq; Iupiter præceptiuè, ac prædeterminatiuè voluisset Proserpinam Diti addictam, certe non iussisset, vt ad illam Pallas, ac Diana accederent, dum Venus ad seducendam properaret; nam hoc fuisset decretum contra decretum, dum eodem tempore, quo perdere aggreditur, administras salutis, si ijs vti patiens velit, lateri addiecit. Decretum autem contra decretum non admittendum in Ioue, ne dicatur idem simul velle, & nolle; consequenter dicendum est, permissiuè tantum ad Venerem locutum fuisse; atque, vt ostenderet se ipsum à prædeterminando alienum, eodem tempore, quo facultatem permiserit aggressori, aggressiones passuram necessarijs non destituisse auxilijs. Sed meliùs infra.

ET IVSSV. Iussum secundæ declin. nomen, quod tamen frequentiùs, vt hic, per quartam inflectitur, propriè prædominium importat in iubente, coactionem in excipiente, seù obtemperante. Quarè ait Cic. pro Pompeio: *Lucullus vestro iussu coactus abijt*. Iussus enim à verbo *Iubeo* deriuatur, quod apud peritos sonat *Ius habens volo, cogens impero*, ex quo satis patet coactionem importari. In quo nota egregium Poetæ artificium; nam vbi loquitur de Iouis permissione, nomine præcepti a Venere designata, non eam *iussum* vocat; sed *Præceptum* à Præcipio. Verbum autem *Præcipio* sumitur sæpè pro *præmoneo*; *ordinem suggero servandum*; *Viam, qua incedendum sit præmonstro*, ex quibus vides nullam importari coactionem. Quando autem agitur de auxilijs ad Proserpinam transmittendis, quia contra Veneris voluntatem futurum erat, vt tales haberet Comites, contra Virginum voluntatem, Impudicæ Deæ associari; tunc *iussu* opus est ad cogendum, ne inuicem societatem detrectarent. Ideò *Et iussu*

PARENTIS. Cum de Proserpina tradenda Tartareo Regi ageretur, sententiam protulit Iupiter, non vt Pater, sed vt Iudex, pœnam ex præuisis præscribens; ast quando auxilia mittenda sunt, vt Proserpina euadere pœnam possit, si velit; tunc verè Patrem agit Iupiter, ideò hic, non ibi, ab eruditissimo Poeta Parentis nomine designatur; Parens itaque hic dicitur, quia Pater Proserpinæ Patris verè vices, auxiliaturus, implebat: Parens respectu Veneris, quam vt filiam cogere poterat, vt Comites vel inuisas assumeret: Pares denique respectu Palladis ex eius cerebro natæ, & respectu Dianæ eiusdem ex Latona filiæ, quas vt Pater cogere poterat, vt Veneri vicissim inuisæ associarentur. Et Parens deniq; dicitur, quia Proserpinam filiam licet ex præuisis meritis damnatam, quantum in se erat, cuperet non damnari, & ideò plura mitteret auxilia, quam tentationes permitteret.

PALLAS. Sapientiæ Dea est *Pallas*, alio nomine *Minerua*, quam ex Iouis cerebro sine Matre progenitam effinxerunt Poetæ, eo quod, honestis omnibus disciplinis, ac liberalibus artibus præesse crederetur, quarum artium, ac disciplinarum inuentum, non ex humano ingenio, sed ex inexhausto diuinæ sapientiæ fonte deriuatum affirmarunt. Dicta hæc *Pallas* est, quia *Pallantem*, vnum scilicet ex Gigantibus Cœlo infestis, Iaculo interfecerit, cum ipsa in armis staret pro Ioue. Vel, vt alijs placet, dicta fuit *Pallas* à τῶ πάλλειν, idest à vibrando, nam de summo Iouis capite concutiens arma dicitur prosiliuisse; & quia ideò ita pingi solet, & effingi, vt manu hastam vibrare videatur. Dicta fuit etiam Tritonia à Tritonide palude, eo quod circa ipsam primò apparuerit, ex quo error illorum scatuit, qui Palladem Tritonide natam asseruerunt. Scio equidem, aliquos contendere, & conniti, vt Mineruam à Pallade diuersam faciant, inter quos Apollodorus, qui immò dicit Palladem à Minerua vulneratam obijsse. Verùm cum omnes consentiant Auctores, armatam Palladem, bellorum Præsidem è Iouis cerebro (cranium vulcania diuidente securi) prosiluisse; & cum ex altera parte videam Apollonium in Argonau. lib. 4. asserentem, Mineruam armatam è Cerebro natam Iouis, quod & ante Apollonium asseruit Stesichorus, quem sequuntur Lucianus, & alij communiter; non video cur à communi opinione recedendum sit asserente, eamdem cum Minerua Palladem esse. Poterit tamen inter has fortassis distinctio argui a distinctione munerum, eo quod scilicet Pallas bellatrix sit, bellorum Præses, ac bellico assiduè exercitio addicta, vt apertè cecinit Horatius lib. 1. Carm. Ode 15.

Iam galeam Pallas & Ægida
Currusq; & rabiem parat.

Sic apud Virg. Æn. 11. idem exprimunt Matres, Lauiniam ad templum Palladis profecutæ, dum pro salute Vrbis, ac Dominæ, quam frequentes lupauerant, hæc fundunt vota,

Ar-

Armipotens belli Præses Tritonia Virgo
Frange manu telum Phrygij latronis, & ipsum
Pronum sterne solo, portisq; effunde sub altis.

Quem Virgilij locum imitatus postea Torquatus Hierosl. lib. Cantu 11. Turcarum Matres inducit à Surdo earumdem Numinis opem sic implorantes.

Deh spezza tu del Predator Francese
L'hasta, Signor, con la man giusta, e forte;
E lui, che tanto il suo gran nome offese,
Abbatti, e sparge sotto l'alte porte.

Sed nos reuocat ad institutum Pallas. Hæc, inquam fortè, ex officio bellatricis, alia putari potuit à Minerua, cui colum, & fusum attribuit Virg. Æn. 7. ac calathos ad lanificium exercendum, quæ ex diametro bellatoribus genijs opponi videatur, vt ostendit idem Virg. cit., dum sic Amazonem bellatricem à fœmineis moribus alienam describit.

Hos super aduenit Volsca de gente Camilla
Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas,
Bellatrix. Non illa colo, calathisue Mineruæ
Fœmineas assueta manus; sed prælia Virgo
Dura pati, cursuq; pedum præuertere ventos.

Verum decidet, & hoc distinctionis, Palladem inter, & Mineruam, ponendæ fundamentum, si perpendantur ea, quæ græcè scripta ab Homero, latinè redduntur ex Mythol. Nat. Com. lib. 4. cap. 5.; videbimus enim tàm artem bellatricem, quam Lanificam, aliasq; ad Virginem spectantes, Mineruæ attribui; dum Hymno in Venerem Homerus ostendit Mineruam, nunquam Veneri succumbentem, bellatricem simul, ac lanificem fuisse his verbis:

Sed oribus haud potuit suadere, & fallere mentes,
E Ioue prognatæ, cui lumine glauca Minerua.
Aurea non illi Veneris sunt munera cordi;
Prælia sed placuere, fori sed munera Martis,
Sed cædes, sed bella, sed & certamina pugnæ.
Prima viros docuit currus, orbesq; rotarum
Supposuisse, leges quas parent robora ferre:
Virginibusq; eadem monstrauit prima domi quæ
Munera conueniant, animisq; impressa notauit.

Ouid. autem Fast. 3., apud eamdem Mythol. cit., Palladi aperte lanificium attribuit, dum hæc exarat.

Pallade placata, lanam mollire puellæ
Discant, & plenas exonerare colos.
Illa etiam stantes radio percurrere telas
Erudit, & rarum pectine densat opus.
Hanc cole, qui maculas læsis de vestibus aufers;
Hanc cole velleribus quisquis ahena paras.

ex quibus Ouidij carminibus videtur ipse idem Palladis, & Mineruę distinctionem accidentalem tantummodò innuere, dum Mineruam lanificijs operam dantem esse *Palladem placatam* insinuat; Mineruam iratam, armisq; indulgentem esse *Palladem armatam*. Quod constat, si consideremus illa verba: *Pallade placata*, quibus distinguere videtur inter Palladem placatam, & Palladem iratam. Hæc igitur Pallas semper Veneri auersa, quippè, quæ semper tenax virginitatis seruatrix dicitur extitisse, atq; adeò non potuit, quin inuisa Veneri esset. Immò & in hanc indignatione exarsisse Venerem ostendit Ouid. cit. Metam. 5. vbi ore Veneris hæc habet ad filium.

Palladą nonne vides, iaculatricemq; Dianam
Abscessisse mihi? &c.

Quarè reiectura facilè fuisset Venus Palladis societatem, vtpotè suspectam, quæ Veneris orsis impedimento esse posset, & vice versa respuisset Pallas eam habere comitem, à qua semper abhorruisset, ideò Iouis iussu opus fuit, vt neutra reluctaret.

ET QVÆ TERRET MÆNALA INFLEXO CORNV. Per periphrasim hic Dianam describit Poeta, quæ, & ipsa Virgo, Veneri consequenter erat infensa, vt ex cit. Ouid. mox loco patet. Quam tamen Venus comitem sibi adsciscere iussu Iouis, vnà cum Pallade, cogitur, & Diana, eodem pacto, ac Pallas, cogitur non renuere; vt dum vnica Venus Proserpinam seducere moliretur; dupplici immisso auxilio fulciretur, ne in subdolæ foueas incideret, si illis potiùs quam Veneri adhæsisset. Sed hæc Veneri potiùs, quam illis, indulgens cecidit.

QVÆ. Idest Dea illa, quæ venationibus addicta

TERRET. *Terrere* est vehementem alicui terrorem incutere; & quia venatorijs cornibus feræ per syluas aguntur, quæ præcipiti metu ab eorum sonitu longe, latèq; diffugiunt; ideò & Diana venatrix *illa* dicitur *quæ terret*

INFLEXO CORNV. Ex signo venatricem ostendit; nam buccina, qua venatores vtuntur; propriè est *recurvum cornu*, seù, quod idem est *inflexum*, & quod in modum tubæ inflatur, ac sonum edit beluis omnibus terribilem, ex relicta specie, quam retinent, infectationis, ac vexationis, quam audito tali sonitu passæ sunt alias; præter quam quod ipsa soni raucitas ad terrendum composita, dum tympanum pulsat auditorium animum ferit in corde. Potest etiam cornu hic accipi pro arcu ipso ex cornu fabrefacto, seù qui in cornua flectitur, sed magis placet expositio iam data, quam hæc quæ Parrhasij est.

MÆNALA; a singulari etheroclito Mænalus, mons est Arcadiæ, non procul ab Argis, altissimus, ac pinea sylua insignis Dianæ sacer; ponitur autem hic pro quouis monte syluarum redimiculis onusto; nam Diana, vtpotè venatrix, syluas omnes terrebat cornu; & in syluis perpetuò degebat, vt viriles aspectus, nedum hominum commercia effugeret; tantus ipsam incendebat virginitatis amor. De Dianæ natalibus satis dictum, vbi explicuimus *Latonæ furta*. Dianam item fuisse venatricem innuimus ad Carm. *E cœ procul ternas Hecate &c.* Quare ex signo venationis, quam exercebat, certum est Dianam hic Veneris comitem designari. Hanc auersam à Venere fuisse, ex hoc vno patet, quod illa precibus à Ioue dicitur impetrasse, vt virgo in æuum permaneret, vt testatur Græcus Callimachus latinitate tamen donatus apud Mythol. Nat. Com. lib. 3. c. 18. Sic ore Dianæ

Da mihi perpetuo vt sim virgo, da Pater alme.

Homerus etiam Hymno in Venerem testatur, Dianam Veneri nunquam adhæsisse, cuius græca carmina sic vertit Mythol. cit.

Dianæ haud potuit mentem peruincere amore
Alma Venus, quam circumstant visusque, iocique:
Huic arcus placuere, feras & cædere Syluis;
Huic Cythara, atq; Chori clamor concinnus, & vrbes
Iustorum huic hominum; vmbrosa super omnia sylua.

ex quo etiam habes, quænam exercitia Dianam exercuerint; & illam iustorum, ac innocentium tantummodo in Cœtibus adfuisse, quando e syluis, quod tamen tarò, digressa Vrbes inuiseret. Inuisa igitur Dianæ Venus inuisa Veneri Diana non nisi absoluto Iouis iussu adduci poterant, vt simul, gradederentur. Ex his autem comitibus Veneri additis vides venenum antidotis obuallatum, vt, si voluisset, Proserpina antidotum potiùs hauriret, quam venenum. Video oppositionem, quæ nobis hic fieri posset ex Callimacho, qui Hymno in Lauacra Palladis ostendit, quidquid Mineruæ (quam eamdem cum Pallade autumat) collibuerit Iouis nutu confirmari. Hæc autem sunt Vatis carmina ex græco translata apud Mythol. cit. lib. 4. cap. 5.

Annuit hoc dictis Pallas, quodq; annuit illa
Perficitur. Natæ Iupiter hoc tribuit
Ipsa Minerua vni, quæ sunt Patris, omnia ferre.

ex quo videtur inferri, Palladem; nempè *summam Iouis sapientiam* Veneri comitem additam fuisse, vt intelligeret Venus, Decretum de Proserpina seducenda firmatum ab ipsa Pallade, ac Iouis ideo nutu munitum, violari nequaquam posse; nec Veneri fas esse a seducendo desistere, ne præsentem Palladem, a qua sancitum fuerat quid agendum, offenderet, ac violaret. Verum hæc oppositio plus habet ostentationis, quam roboris. Suppono cum Callimacho, vt hoc largiar obijcientibus, Iouem nihil decernere, nisi quod Palladi placuerit; atq; adeo dici posse, Palladem hic acceptam pro ipsa Iouis voluntate, ne dum sapientia. Quid inde? Sequitur ne ex hoc, diuinam voluntatem se Veneri associasse, vt ei, in exequendis Venereis proditionibus, faueret, ac, vrgente sui ipsius præsentia, eam ad nefarium facinus cogeret, & impelleret? Facescant, medius fidius, ad vltimos vsque Erebi recessus, qui hæc fuerint opinati. Est Pallas ipsa Dei voluntas. Nonne ita dicitis? Et sit. Ast Pallas illa nonne auersa, nonne Veneri asseritur contraria, dum virginitatis asserendæ cupidissima describitur? Ergo, si hæc Iouis voluntas fuit, fuit voluntas contraria, & opposita Venereis machinamentis, quia ideò potiùs ostenditur Iupiter in Vatis habuisse, vt virgo Proserpina remaneret; ideòq; hanc suam misisse voluntatem, vt illa eam amplectens salua a raptoribus fieret, licet præuidisset hanc suam voluntatem ex deffectu Proserpinæ negligendam, atq; adeò effectu carituram. Quare in auxilium mittitur, vt recipi contra Venerem possit ab indigente, si velit; non autem pro Venere stat, quæ Veneri contraria semper extitit.

ADDVNT SE COMITES. Pallas scilicet, & Diana de quibus supra. Et *addunt* inquit Vates, quia licet Pallas, & Diana si seorsim sumantur singularitatem habeant, coniun-

ctim

etiam tamen sumptæ, vt hic numerum multitudinis efficiunt. Ideò addunt, quod idem est, ac *adiungunt*. *Adiungunt* autem non *coniungunt*, quia assistunt quidem lateri, sed voluntates suas Veneri non coniungunt voluntati, cum semper auersæ. Pronomen verò *se*, a genitiuo *sui*, reciprocum cum sit, in idem à quo prodijt reuertitur, quarè hic in Deas ipsas reciprocatur, quæ iussu Iouis addunttur Veneri

COMITES. *Addere se comites* idem est, ac *associari*: Sed aduerte hic nominis proprietatem, nostræ mirum in modum explicationi fauentem: non enim dixit Poeta: Addunt se *socias*, aut *sodales*, sed *addunt se comites*. Differentia igitur inter *comitem*, *sodalem*, & *socium* esse dicitur ab indagatoribus proprietaris verborum; quod *Comes* dicatur is, qui quoquo modo alterius vestigijs inhæret, laterique adhæret: ast *socius* dicitur, qui alteri sese adiungit, in negotijs vt plurimum peragendis, serijsq; rebus, ac fortunæ arbitrio subiectis pertractandis. *Sodalis* verò dicitur is, qui in leuioribus, & sæpè voluptuosis, alteri associatur. Vel igitur negotium Veneris serium hic existimetur; Deæ illæ *sociæ* non vocantur, quia Venerei huius negotij cooperatrices nequaquam erant futuræ; vel opus quod Venus moliebatur, dicatur voluptuosum, vt congruentiùs fuerit, attenta Veneris natura; illæ non vocantur sodales, quia huiuscemodi operi immiscendæ non erant. Ex quo clare deducitur, Deas illas, non Veneri auxiliares, sed Proserpinæ, ex iussu Iouis adfuturas. Nec opus fuerat, vt Iupiter hanc illis suam exprimeret voluntatem, nam nouerat futurum, vt ex se se Virgines Virgini adhærescerent potiùs, quam prostitutæ. Ideò satis fuit iussisse, vt cum Venere ad Proserpinam properarent; quod opus futurum fuisset, spontè postea operaturæ. Carpit nihilominus Poetam hic Scalliger: quod Virgines det Veneri comites, sed carpit, quia non vidit Mysterium a nobis supra patefactum. Sed dicet fortassis, faciendum fuisse, vt vel præcederent, vel a longe Venerem sequerentur, vt opportuno tempore subinde adessent Proserpinæ. Sed quærerem ego ex ipso Scalligero, si debuerunt Proserpinæ adesse, cum Venus dolos necteret, nonne, cum ipsa Venere, Domi Proserpinæ, commorari debuerunt? Si itaq; indignum non fuerat eas Domi cum Venere esse, cur indecorum fuerit easdem comites itineris adiuisse? Addo quod, si præcessissent, cum Venus eas Domi Proserpinæ reperisset, potuisset se deceptam a Ioue arbitrari: cum videret Proserpinam auxiliaribus copijs præmunitam, ac per consequens a machinationibus desistere. Si subsecutæ fuissent, videri potuissent missæ ad intercipiendas Veneris operationes, eo quod Iouem permissionis pænituerit: ac cum simul irent, potuit, & debuit potiùs arbitrari, eas missas à Ioue, ne Proserpina dolos præsentiret ipsius Veneris, atq; adeo audaciùs prosequi, quæ in animo haberet, sicque occasionem præbere, vt Virgines Virginem tuerentur cognitá Veneris perfidia. Quod si in sensu prædeterminante Iupiter deberet intelligi locutus, vt videtur sensisse Dempsterus; necesse fuit has addere comites inscias rerum agendarum, vt Venus non suspecta, quia virginibus associata, faciliùs deciperet, ac seduceret. Tandem hoc ipsum vidit Vates: nam licet alij assuetas Proserpinæ comites efficiant Dianam, & Palladem; noluit tamen vt Deæ illæ sponte per occasionem inuisendæ Proserpinæ se Veneri ad eam properanti addidisse; sed *iussu* Parentis, sub quo Mysterium latuisse poterant arbitrari, quo honesta hæc ipsa concomitantia, ac non respuenda redderetur.

DIVINO SEMITA GRESSV &c. Incongruum fuisset, si, Dearum ternario iter faciente, nullum itineris apparuisset indicium; quandoquidem, vt ait Lucretius, quoties Dij Cœlitus aliquo se demittunt, manifesta post se lucis vestigia relinquunt. Sequitur itaq; hic naturam Vates, & Cœlum, qua Deæ pergunt, nouo exhillaratum fulgore describit: sed tamen hunc ipsum fulgorem, portentosi adinstar cometæ, indicat effulsisse vt congruum futuris euentis ostentaret prodigium, quasi, fatidicis symbolis, futura Cœlum ipsum loqueretur.

SEMITA. *Via angustior est semita*, vulgo *calle*, seù *sentiero*. Semitæ igitur hic nomine designat Poeta totam illam transitus latitudinem, quam Deæ incedentes occuparent, ita vt nec strictior intelligi debeat, nec latior: quo verò ad longitudinem, integrum itineris tractum notat, quem Deæ ipsæ, e summo Cœlo ad terram vsq; incedentes delinearunt.

CLARVIT. Malo *candnit* inquit Heinsius cum Lingulal codice: sed cur id malit non video. Immò videtur verbum *canduit* oppositum Poetæ textui; nam candescere, seù candêre est *luce* quidem *exornare*, sed luce quadam candoribus insigni, vt ea lux est, quæ viam in Cœlo conficit Lacteam, & tamen sanguineam potius hanc lucem describit Vates, dum eam sanguineo Cometæ inferiùs assimulat. *Clareo* igitur idem est, ac *claritate exornor*; *clarior fio*; *lumine appareo circumfusus*; *luce scateo*; ex quo habes, noua luce circumfusum Cœlum apparuisse, quoquo pedem verterent Deæ, ita tamen vt verbum præscindat adhùc ab hoc quod illa lux vel candida sit, vel rubenti, aut sanguinea. Meritò autem clarescens indicatur Cœlum, vbicumq; Dearum Numen adesset; nam cum Solem Hieroglyphicum Dei asseruerint antiqui, consequens erat, vt lumen, seù lux expressum haberetur indicium diuinitatis.

DIVINO GRESSV. Diuinum dicitur quidquid ad Deum spectat, cum itaq; Deæ naberentur quæ ad Proserpinam festinabant, iure *Diuinus* dicitur illarum *gressus*. Sicq; causam assignat Poeta, cur Cœlum noua luce corruscauerit, quia videlicet Deæ incederent, quia *diuino* decorabatur *gressu*. Gressus autem ipsa dicitur ambulatio, incessus, seù motus ipse, quo quis a loco ad locum progreditur. Non autem hic obiter poeticæ locutionis proprietatem, quæ, semper sibi similis, morum semper imitationem mirificè sectatur. Non itaq; inquit Vates, Cœlum claruisse *diuino cursu*, *diuina festinatione &c.* sed *diuino gressu*, in quo apparet modus diuinæ ambulationis, cum decoro, ac grauitate coniunctus; properata enim ambulatio, & in cursum effusa indecens fuisset, ac Dearum maiestate indigna.

QVALIS &c. Similitudinem a Cometarum forma, ac fulgoribus deducens obijcit iam oculis, quinam & quales fuerint fulgores, quibus Dearum semita stiparetur. Ideò per opportunè, similitudinem inducere aggressus, nomine, qualitatem in memoriam reuocante, vtitur. Nam *Qualis* relatiuum est æqualitatis alicuius rei naturam declarans, vel per similitudinem adamussim explicans, relatiuum similitudinis ad qualitatem pertinens, vt hic.

COMETES. Stella qualibet crinita *Cometes* dicitur, a comis scilicet nomine deriuato. Quid autem Cometa, secundum propriam substantiam sit, non omnibus facilè constat: immò omnium ferè Phylosophorum torsit ingenia, dum quærerent, verè ne Sydus aliquod ex concursu plurium stellularum sit efformatum, an potiùs verè stella vnica sit, tot fulgoribus illustrata: an verè stella non sit, sed vapor accensus. Hæc omnia enim inter Phylos. controuertuntur. Hoc certum, raros esse Cometas, eosq; insolitæ figuræ ignis speciem referre; atque, vt plurimum, infortunia portendere, satis inconfesso est. Quod itaque ad placita Phylos. spectat de Cometis differentium; antiquissima fuit Pythagoreorum sententia, Cometem nempe vere, ac propriè sydus esse, asserentium, vnumq; ex ijs, quæ erratica dicuntur; rationem autem, cur rarò appareat, esse dixerunt, quia huiusmodi sydus solem sequatur semper, cuius superexcedenti splendore occupatum ita obscuratur, vt videri non possit; post longa verò temporum interualla à sole digredi, assueuerunt, & tunc vtiq; se visendum præbere. Confirmant exemplo Mercurij, cuius stella, ob eamdem rationem, rarò admodum conspicitur. Verum, si hoc esset, deberet Cometa certis, ac statis, ijsdemq; semper temporum interuallis, se conspiciendum præbere, quod tamen manifestè falsum experientia ipsa comprobatur; nam Cometes non seruant hanc apparendi, latendiq; temporum mensuram; sed modò hoc, modo illo tempore apparent, modò diù perdurant visendi; modò breues ducunt visionis moras. Omitto alias rationes, & quidem validissimas, quæ afferuntur contra Pythagoreorum sententiam; quia nostrum non est hic phylosophicam disputationem instituere. Qui cupiat, adeat Commentaria in lib. Meteor. Arist. primum à Francisco Vicomercato Mediolanensi conscripta, ibi enim ipse fusè pariter, ac eruditissimè hanc Pythagoricam sententiam recenset, ac refellit; licet eamdem adstruere conati fuerint, & Hippocrates Chius excellens sui temporis mathematicus, (neq; enim idem est cum Hippocrate medicorum duce, & Æschilus, ac tota olim Italorum Phylosophantium secta Pythagoricis vestigijs pertinaciter inhærens.

Secunda igitur sententia, Cometem non stellam esse vnicam, putant; sed aggregationem quamdam plurium stellularum ita coeuntium, vt, licet se inuicem non tangant, eo tamen quod earum splendoribus spatium inter stellam, & stellam interpositum mirificè illuminetur, vnicum efficere corpus videantur. Huius autem sententiæ Assertores dicuntur in primis Anaxagoras, Zeno, Artemidorus, Democritus, & alij. Sed hæc sententia eamdem cum superiori patitur difficultatem, cum stellæ illæ, si prius disiitæ erant, & postea in vnum coalescere debeant, certè ex errantium

numero

numero censendæ sint; atque adeò & ipsæ certis semper temporum interuallis congregari eodem modo, ac Cometem conficere profectò deberent. Insuper magni adeò Cometes interdum visuntur, vt quartam ferè Cœli occupent partem, vt ex Historicis anteactorum temporum, patet, & nos in lib. de Cœlo satis docuimus. Vndè ergo tot stellularum concursus? Certè, ad tam ingens Cometæ corpus construendum, infinitè propemodum videntur requiri. Vndè igitur confluant?

Tertiò itaq; loco de Cometis differens Aristot. Meteor. pri. ait, materiam cometarum esse exhalationem calidam, & siccam, quæ, cum proxima Cœlo sit, vna cum aeris magna parte illi continuata, motione Cœli circumagitur, ac motu illo accenditur, ex eâque accensione igneas illas stellas, quæ discurrentes dicuntur, autumat coonflatas: quo posito, sic de crinitis loquitur stellis. *Cum igitur semetum principium, superiorum corporum motu, in huiusmodi densitatem inciderit, idque nec adeò exuberans fuerit, vt celeriter, & quamplurimum accendat; nec tam debile, vt citò extinguatur, sed amplum, ac latè patens, simul atq; halitum aptè attemperatum ex infero loco ascendere contigerit, Crinitum Sydus existet, pro halitus illius figura.* Ex his Aristot. verbis patet, Aristotelem non recensuisse Cometas inter sydera; sed, tumultuarium quemdam ignem esse, existimasse, qui ex halitu calido, & sicco, quomodo & reliquæ imagines igneæ, quæ in aere cernuntur, accendatur, accensionem scilicet operante superiorum corporum motu. Sic optimè saluatur, quomodo Cometæ non statis semper temporibus, nec eodem modo, appareant, quia regularis esse non potest hæc addensatio vaporum, eorumdemq; accensio, cum nec regularis, aut æqualis sit semper exhalatio. Saluatur etiam quomodo Cometes diuersæ appareant figuræ; nam hoc prouenit ex diuersâ, quam addensati sortiuntur vapores figurâ. Item saluatur quomodo Cometes incrementum paulatim acquirant, ac decrementum pati paulatim videantur; nam materia, cum successiuè accenditur, dum accensio à parte ad partem extenditur, ignea illa species incrementum acquirit, donec tota materiæ massa in ignem conuertatur, & tunc habet statum. Paulatim autem deficit, si pabulum ignis paulatim consumptus deficiat &c.

Varias cometarum species enumerant Auctores: Alij enim Criniti dicuntur, qui scilicet, Comarum in morem, promissos decutiunt radios, & de quibus Marsilius hæc habet:

Non modo ceu longè fluitent de vertice crines.
Diffusos radijs ardentibus explicat ignes

Alij barbati dicuntur, eo quod Barbæ, & quidem promissæ æmulentur effigiem, de quibus idem Marsil. sic:

. . . . *Ardentes sequitur sub imagine barbæ.*

Sunt & Cometæ, quos *Acontias* nominant, euibrati iaculi in morem, emicantes, quos ita idem Marsilius describit:

Cum vaga per medium scintillans lumina Mundum,
Exsurguntq; procul celeres imitata sagittas,
Arida cum gracilo tenuatur semita filo &c.

Sunt & Doliales vocati, eo quod dolij figuram representent, propter concauitatem fumidæ exhalationis, de quibus Marsilius sic:

Quando etiam tumidis exæquat dolia flammis
Procero distenta vtero, prauusque capillos
Mentitur paruus ignis glomeratur in orbes.

Sunt & trabales, de quibus hæc habet idem Auctor.

Interdum, æquali laterum compage reducta,
Quadratamue trabem finget, teretemue columnam.

Sunt insuper, qui Lampades, Hyppei, Ceratiæ, Xiphiæ, Pithetes dicantur, quorum si diuersas species agnoscere cupias, consule Franciscum Vicomercatum in Commentarijs ad primum Arist. Metheor. pag. mihi 78. vers. 35. Cum enim hæc parum conferant ad institutum nostrum, nos, ad instar Niliaci canis, hæc delibasse contenti, ad ea, quæ ad rem nostram magis faciant, sedulò properamus.

Assimilat igitur Poeta fulgorem, a diuinis gressibus Cœlo impressum, igneis illis impressionibus, quæ, cum aureas stellarum faces æmulari videantur, stellarum crinitarum nomina sortiuntur. Quam similitudinem, quam Vates aptè in rem suam excogitauerit patebit infra.

LATVRVS AVGVRIVM. Infortuniorum prænuncios esse Cometas, in confesso est apud omnes, & videtur experientia ipsa comprobatum. Quarè curiosus ille experientiarum indagator ait nunquam Cœlo spectatum impunè Cometem; quidquid de placido Comete adstruxerit Calphurnius. Certè Iulij Cæsaris mortem, quæ bellum ciuile peperit, Cometæ antecesserunt, de quibus Virg. Georg. 1. hæc cecinit:

Non aliàs Cælo ceciderunt plura sereno
Fulgura, nec diri toties arsere cometæ.

& deducit.

Ergo inter se se paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi.

Certè & Lucanus Pharsal. 1. infaustos agnoscit Cometas, dum inire territam ab ijs Romam ciuilibus inuoluendam bellis testatur; hæc insonans:

Ignota obscuræ viderunt sydera noctes
Ardentemq; Polum flammis, Cæloq; volantes
Obliquas per inane faces, crinemq; timendi
Syderis, & terris mutantem regna cometem.
Fulgura fallace micuerunt crebra sereno;
Et varias ignes denso dedit aere formas.
Nunc iaculum longo; nunc sparso lumine lampas
Emicuit Cælo &c.

Saracenis etiam Gallias vastantibus bis septenis diebus geminos affulsisse Cometas testatur Venerabilis Beda illorum temporum Sacerdos, quos Cometas secutus Caroli Martelli Francorum tunc Principis acerrimus cum Saracenis conflictus, in quo ad trecenta septuaginta quinque eorum millia, teste Paulo Emilio ceciderunt. Videntur autem sępè sępius Cometæ coronatis capitibus mortem comminari, Principum strages, ac Dynastarum excidia. Quod si quæras, cur potius nobilibus, ac Principibus, quam plebeis mortem prænuncient Cometæ; Respondet Vicomer. cit. ex eo quod cæteris delicatius viuant, ideòq; faciliores sint ad recipiendas malignorum influxuum impressiones, quas Cometes, calore suo, ac siccitate intemperatá annum extremè calidum, ac siccum efficiens, in aere relinquit; ipsorum enim humores ex nimio luxu redduntur maximè idonei ad hoc vt accendantur, & ideò Cometæ influxus eos facile quatiunt, atque ægritudini subijciunt, ac morti. Controuertitur tamen, num verè Cometæ hanc de se vim habeant præsagiendi, an potiùs ex inani quadam vulgi opinione hæc illis virtus demandetur. Ratio dubitandi est, quia Cometes, non ea solum, de quibus naturalis ratio potest afferri, quæ probentur ab eorumdem Cometarum influxu dependentia; sed multos etiam alios dicuntur euentus portendere, qui per rationem naturalem ostendi non possunt, vt a Cometis ipsis prouenientes. Non facilis solutionis est quæstio. Sed cum experientia doceat infausta semper cometarum apparitione portendi, facilè adducor, vt dicam, hæc signa ex arbitrio, ac pietate Dei habere, vt calamitates indicent, ad hoc vt nos a Deo irato ad Deum placatum confugientes, dum fulgura metuimus, fulmina euitare possimus moniti. Ideò igitur, & præsenti loco Poeta splendorem, quo Coelum coruscat ex Dearum incessu, Cometæ assimilat augurium ferenti; quasi Coelum ipsum Proserpinæ, mox mox in mortuorum Regnum transferendæ, funeribus, lugubri hac face, præludens parentaret; & hoc quasi Cometa monente, ad se ipsam tuendam Proserpina excitaretur. Ideò enim ille fulgor quasi Cometes apparuit *Laturus augurium*. *Laturus* enim à verbo fero est quod idem sæpè significat, ac *exprimo*, *ostendo*, *patefacio*. Emicabat igitur fulgor ille, vt prænunciaret, ostenderet, patefaceret, aliquod infortunium capiti, inter Principes recensendo imminere, cuius ille infortunij ferret.

AVGVRIVM. Augurium propriè dicitur ab auibus, ex quarum volatu, gestu &c. prædictiones rerum futurarum antiquitus desumebantur, at, per translationem traducitur ad quodlibet prædictionis genus significandum. Quarè vides quomodo ex præcedentibus signis moneretur, vt sibi caueret, Proserpina, ni cæca omnino fuisset.

DELABITVR PRÆCEPS. Immutat lectionem Heinsius, ac legendum hic asserit: *Præpes delabitur*, cum Moreti codice; nam Cometa non delabitur, inquit ipse, sed scintillans dilabi, ac dispergi videtur. De stellis autem, quæ delabi quandoque videntur, alia est ratio &c. Verum, bona tanti Auctoris pace, videtur mihi ipse nimiam ex vna parte vim facere in verbis, ex altera verò vim ipsam, & proprietatem negligere verborum. Et primo quidem quo ad hoc vltimum patet ipsi minimè cordi esset subtilissimam illam distinctionem, quam faciunt inter *præceps*, & *præpes*: dicunt enim vtrumque importare velocitatem, sed ita vt præceps dicat velocitatem descendentis ex alto, *Præpes* verò velocitatem in altum ascendentis, quam profectò significationem sequitur, facto comprobans Virg. Æn. 6. vbi de Dædalo adscititijs ex cretensi carcere pennis euolante ait

Dædalus, vt fama est, fugiens Minoia Regna,
Præpetibus pennis ausus se credere Cælo,
Insuetum per iter gelidas enauit ad arctos &c.

ex

ex quo vides præpetem dici volatum Dædali, qui è terris Cœlum versus euolabat. Sed esto dicere possit Heinsius hanc anatomicam distinctionem non ab omnibus seruari; sed promiscuè interdum & *præceps*, & *præpes* vsurpari. Cur igitur Heinsium non faciens vim in nomine, ex eo quod nomen vtrumq; eamdem possit habere significationem, vim subindè velit facere in verbis & contendere, legendum esse *dilabitur*, non *delabitur*; cum tamen vtrumq; verbum, si non adeò strictè sumantur, idem tandem significet? Quod si standum in rigore verborum sit, cur non viderit Heinsius verbum *dilabor* idem esse, ac euanesco, & in nihilum resoluor? vt patet ex Æn. 4. vbi de Didone mortis frigore occupata, ait Vates

Sic ous & dextra crinem secat; omnis & vna
Dilapsus calor; atq; in ventos vita recessit.

Dicet Heinsius non sumendum in hac significatione verbum dilabi, sed in eo sensu quo significat *extendi*, eo modo quo vtitur eodem verbo Virg. idem Georg. 4. vbi de Protei mutationibus Cyrene admonens Aristæum, ait

Aut acrem flammæ sonitum dabit, atq; ita vinclis
Excidet; aut in aquas tenues dilapsus abibit.

Fateor participium dilapsus posse in sensu Heinsij interpretari; sed, re attentiùs considerata, *dilapsus* eo loco non erit idem, ac *extensus* in aquam, sed idem, ac *elapsus* è vinclis, vulgò *sfuggito da legami*. Sed esto sit sumendum in sensu Heinsij. An non efficiat in casu nostro Amphibologicum sensum verbum illud *dilabitur*, dum non satis patet, num pro extendi, aut pro euanescere accipiatur? Tutius igitur arbitror vulgatam sequi, quæ naturam imitatur Cometarum, qui ita sublimi aeris regioni affixi sunt, vt iam iam lapsuri videantur, iuxta annotationem Dempsterij. Hanc igitur amplector, & explico. Prosequitur itaq; Poeta assumptam similitudinem, & ostendit, quomodò fulgor ille exortus ex Dearum vestigijs, e Cœlo ad terram vsque protenderetur ijsdem semper inhærens, à quibus procedebat vestigijs. Ex quo habes, signum illud perenne, ac notatu dignum fuisse, vt indè magis pateat non obseruantis Proserpinæ soccordia. Vt Cometes igitur ad augurium compositus. *Delabitur*. Verbum est hoc compositum ex præpositione *de*, & verbo *labor*, atq; idem sonat, ac deorsum feror. *Delabitur* itaque; idest *de* Cœlo, vbi initium duxerat, deorsum, per continuationem luminis se se diffundentis, fertur ita, vt continuato ductu à Cœlo ad terram vsq; pertingeret; eo ferè pacto, quo lux describitur à prodigioso sydere relicta apud Virg. Æn. 2.

Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam summa super labentem culmina tecti
Cernimus Idæa claram se condere sylua,
Signantemque vias: tum longo limite sulcus
Dat lucem &c.

Allusum autem est verbum *delabitur* ad Cometas illos, quos diximus *Acontias* nominari, & ad Cometas etiam illos, qui *Lampadum* nomine designantur, vt magis appareat, fulgorem illum, dum *lampades* imitaretur, funereis rogis, quos prædicebat, accendi; &, dum Acontias æmularetur, sagittas mortem aptare prædicendam. Et profectò mortem futura dici poterat, quæ viuorum sepulchro addicebatur. *Præceps* autem ferri hic splendor dicitur non ad ostendendam eius diffusionis velocitatem, vt putauit Heinsius, qui ideò præpes potius legendum est arbitratus; sed vt situs eiusdem splendoris sub oculis poneretur, qui, cum è summo deorsum protenderetur præcipitantis figuram præ se ferre videbatur. Ideò ingeniose admodum dictum agnoueris *Delabitur præceps*

IN ORBEM. Hoc ipsum immutat Heinsius, & legit

. . . . . *Augustum qualis laturos iniquum*

Hæc lectio confirmaret vtique ea, quæ diximus de huiusmodi splendore infausta Proserpinæ portendente. Sed quia videretur hæc lectio inniti Calphurnij sententiæ Placidos etiam dari Cometas asserenti, qua stante necessarium fuerit addere *iniquum*, vt distingueretur hic splendor à Cometis fausta ominantibus, non placet, obstante effato, aliter iam communiter recepto, nunquam scilicet Cœlo spectatum impune cometem; quo posito, iam illud adiunctum, nempè *iniquum* superfluum omninò esset. Arbitror itaq; Poetam potiùs vel iuxta communem sententiam hic loqui voluisse, vel certè præcisiuè, atq; adeò *in orbem*, non verò *iniquum* dixisse. *Orbis* itaq; dicitur hic terrarum globus à rotunditate, ac figura, qua pollet circulari; nam certè ex terra, & mari globus conficitur rotundus, non quidem mathematice, sed Physicè, vt nos fusè probauimus in lib. de Cœlo, & Mundo; vbi etiam innuimus, eas, quæ immensæ videntur, conuallium depressiones, ac montium conterminas ferè Cœlis sublimitates, respectu tanti corporis, perindè se habere, ac se habeant paruulæ illæ, quas, in malo medico, cernimus, prominentiæ, ac depressiones, quæ certæ talis fructus rotunditati Physicæ non obstant. Notat igitur Auctor hic terminum ad quem fulgor ille deduceretur, nempe ad terram vsque; & signate ad Siciliam Insulam, ac Proserpinæ domum, posito continente pro contento, & toto pro parte. Sicq; hoc eodem, & vnico contextu notat locum, cui Cometæ minitentur, nempè orbem, in quem, seu contra quem augurium ferunt, vt aptè facta, licet implicitè, comparatione declaret, cui minitetur splendor Cometæ assimilatus, nempe Proserpinæ, cui imminebat

SANGVINEO IGNE. Idest sanguinis colorem referente. Inter cometas, qui sanguinei apparent funestiores, vt plurimum, habentur. Quare Virg. Æn. 10. sanguineos cometas lugubres appellat.

Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent &c.

ideò aptissimè Auctor funesto huic fulgori Proserpinæ tragædijs præludenti sanguineum colorem adscribit. Dum autem dicit *sanguineo igne* videtur, clare ostendere se Aristotelicam de cometis, quam innuimus, sententiam secutum, igneis exhalationibus conflatum descripsisse, licet respectu splendoris, de quo hic, *igne dixerit* pro *igneo fulgore*, vt patet; nam assignat modum, quo fuerit splendor.

PRODIGIALE RVBENS. *Prodigiale* nomen est aduerbiatum, vt illud Virg. cit. *Lugubre rubent*, quod apud Poetas frequentissime inuenies vsurpatum; & per metaplasmum erudite. *Prodigiale* autem dicitur, quidquid prodigium aliquod portendit; & quia tam in bonam, quam in malam partem prodigium accipi potest, addidit *Rubens*, vt ex igneo rubore intelligeremus malum esse prodigium, quod infausto sanguinis colore deferebatur.

NON ILLVM &c. Hucusque ita Auctor noster Cometæ est vsus similitudine, vt non tantum similitudinem, quam applicationem similitudinis sit secutus; nam cum similitudinem innectit illis verbis *Qualis Cometes*; reliquas Cometæ proprietates ita recenset, vt eas quasi proprias fulgoris, de quo agebatur, recenseat, & dum de Cometa insonare verba videntur, sensus verborum fulgore procedit, vt vidimus, & verificatur. Nunc verò, vt ex varietate dicendi stylus exornetur, & maiorem, etiam in funereis, pariat delectationem, relicto fulgore per similem Cometæ figuram applicato, solum id, quod simile dicebatur, prosequitur; applicationem subinde Lectoribus faciendam relinquens; quasi ipse stupore correptus, non audeat dicere Proserpinam ad huiusmodi splendoris aspectum interritam extitisse; cum omnes terreat Cometarum fulgor, dubius ne crederetur impossibilia enarrare, si quæ tamen de facto fuerint memoret, ad ostendendum itaque, sed relicto fulgore, cui similitudo applicabatur, iam de sola re loqui in similitudinem adducta, aptè vtitur pronomine

ILLVM. Quod pronomen demonstratiuum est, rem signans & à loquente, & ab audiente distinctam: sed vlterius est etiam pronomen distinctiuum; nam quando gemina de re sumus antecedenter locuti, si postea de remotiori, idest de primum obtinente, in locutione locum, loqui iterum velimus, designanda ea est per pronomen *Ille*; si verò de proxima, hoc est vltimo loco posita, loquendum sit ea per pronomen *hic* designatur. Duo præ manibus habebat Vates: Cometem, quem in similitudinem adsciuit; & splendorem Deus comitantem, quem Cometæ coloribus delineabat: De hoc disseruerat vltimo loco, sub allegoria Cometæ eum designans. Iam cum de verò Cometæ, primo loco in gratiam similitudinis collocato, loqui velit. *Illum* aptissimè inquit ad distinguendum. Et *illum* emphaticè dixit ad augendam terribilitatem, quam ille terrores incutit videntibus, quæ videlicet tanta sit, vt non audeat Vates Cometem proprio nomine iterum compellere.

NAVITA. Nautæ vel per epentesim Nauitæ dicuntur nauium rectores à naui. Verum hic Nauita ponitur pro quocumq; vtente ad transfretandum nauibus; nam hi omnes Cometarum aspectu, maximè terrentur ob rationem inferius attingendam.

NON VIDET TVTO. Apposui hic verbum *videt*, nam licet per adiunctionem tam Nauita, quàm Populi vnicum habeant in textu verbum, nempè vident, ordo verborum postulat, vt claritatis gratia vnicuiq; membro per disiunctionem proprium addendum est verbum. Porrò de particula negatiua *non* satis dictam alibi malignantis naturæ esse;

quarè idem est dicere *Nauita non videt*; ac dicere *Nullus Nauta videt*. *Videre* autem est *oculorum sensu aliquid percipere*. Et optimè hoc verbo vtitur Vates, ad ostendendum maximum terrorem, quem Cometes incutit videntibus potiùs, quam eum apparuisse ex aliorum ore audientibus; nam magis ex visu, quam ex auditu animus mouetur, vt cecinit argutus ille:

Segnius irritant animum demissa per aures,
Quam quæ sunt oculis subdita fidelibus.

transfertur tamen interdum etiam ad animi considerationem; nam, quod est oculus in corpore, idest intellectus in anima; atq; hinc sæpè sumitur *video* pro eodem, ac *considero, animo perpendo*, atq; *attenta cogitatione deprehendo*. Et in hac etiam significatione sumendum hic est hoc verbum; nam si quis aliquid per se quidem terrificum videat, sed animo non aduertat, perinde est, ac si mortuo modo videret. Sic si apertis oculis dormienti spectra offerantur, imago quidem illorum oberrat oculis, species eorum in oculis recipiuntur, & quasi in speculo in oculo ipso repræsentantur; sed, cum animæ potentia somno consopita non aduertat, nec terretur dormiens, immò nec videre dicitur. Quare verbum *videt* hic positum à Poeta intelligendum est *vitali modo*, idest ex Organi exercitatione simul & aduertentiæ Animæ; ita vt coniunctim, & oculus videat, & animus attentè res per visionem repræsentatas consideret; & tunc *Non videt tutò*, hoc est *sine periculo*, hoc enim sonat aduerbium *tutò*; quo ostendit Vates, in periculo semper, ex apparitione Cometarum, Nautam constitui, licet non semper actualiter periclitetur; non enim semper regularis causa, quo ad effectum, Cometes est saltem respectu omnium, qui illum videant; sed per hoc non tollitur, quin videas, ex apprehensione imminentis, quod prænunciatur, periculi non exagitetur, cum certò scire non possit, num alteri potiùs quam sibi Cometa infaustè præluceat.

POPVLI NON VIDENT IMPVNE. A particulari Nautarum ad generale, nempè ad cuiusuis conditionis personas, in genere populari positas, gradatione habita transcendit, vt ostendat, Cometas non nautis solum, sed omnibus timendum esse, cum omnibus indiscriminatim minitetur. *Populus* itaq. dicitur vnius Ciuitatis multitudo concordi communione associata. Verum, quia Cometes non vni tantum signate Ciuitati, sed omnibus sub eodem Climate constitutis indifferenter portendit infortunia; hinc est vt Vates, non *Populus* dixerit, sed *Populi*; nam *Populus*, cum plurali numero effertur, diuersarum Ciuitatum collectas multitudines indicat. Quarè sic meliùs ostendit Vates per omnes generaliter cometarum terrorem diffundi, nec posse aliquem sibi non infaustum pro certo polliceri: sicque indirectè probat, etiam Proserpinam, si cordata fuisset, debuisse illum sibi fulgorem præcauere, qui Cometæ ad instar prodigiale rubens affulserat. De particula negatiua, ac verbo *videns*, recole mox dicta ad particulas: Nauita non videt. *Impunè* verò aduerb. est immunitatem à qualibet importans pœna. Quarè idem est, ac *sine noxa*; *sine detrimento*; *sine punitione*; nam, licet non omnes ex populo, qui Cometam viderint, periclitentur actualiter, & pereant; tamen & nemo, se tutum fore, potest arbitrari; quare ipsa mali expectatio, ac timor *malum* est, supplicium est, detrimentum est. Adde, quod, si aliqui ex Populo pereant, totus populus detrimentum pati dicitur; nam sicuti quia singuli Ciues membra dicuntur Ciuitatis, si membrum vnum vulneribus exponatur in totius corporis detrimentum vulnera redundant; sic, pereunte aliquo ex popularibus populare corpus mutilatum dicatur, necesse est.

SED CRINE &c. Subijcit causam, cur & Nautæ, & Populi, Cometis terreantur. Et causa est, quia respectu nautarum ventos, ac naufragia; respectu verò populorum, penurias annonæ siccitates, bellorum ingruentias, cædes, stragesq; minitatur.

SED. Quænam sit hæc particula, & quatenus coniungentis, & quatenus transeuntis est, iam satis dictum.

NVNCIAT. Hoc est fore significat; nam pro *Prænunciat*, per apheresim, ponitur, hoc est prædicit, & indicit.

AVT NAVTIS. Aut coniunctio separatiua est, qua Poeta ea, quæ superius coniuncta metum subire a Cometis incussum dictitauerat, separans, vnicuique membro ex assignatis propriam timendi causam assignat; neque enim omnibus eadem infortunia timenda sunt, cum, iuxta diuersitatem conditionis, diuersa vnicuiq. infortunia portendi possint. Et primo quid timendum nautis portendatur, exponit, sicuti & superius nautas primo loco recensuerat.

Cum autem nautis nil magis timendum, quam decertantium rabies ventorum, hanc ijs portendi memorat, dum ait *Nunciat N. ...*

VENTOS. Maximam ventorum rabiem ex Cometarum apparitione portendi eruditissimè cecinit Pontanus

Quin etiam, quod se incedens nocte extulit ignis,
Ille quidem, claroque liquidum aera tractus,
Inde ruet portes quam primum ventus apertis.

Ipsum Helenæ sydus, cum accenditur, submersionis prænuncium esse testatur Franciscus Vicomercatus in primum Arist. Meteor.; ac rationem reddit ex eo, quod non nisi in grauibus accendatur tempestatibus; nec, nisi crassissimo spiritu, & magna ventorum vi, halitus ille cogi possit, & accendi: Quarè Horatius cum prosperam Virgilio precaretur nauigationem lib. Carm. 1. Ode 3. non Helenam, sed fratres inuocat, nempe Castorem, ac Pollucem, qui ex diametro sorori oppositi vim illius infringunt, & sic salutem nauigantibus portendunt:

Sic te Diua potens Cypri
Sic fratres Helenæ lucida sydera
Ventorumq; regat Pater
Obstrictis omnibus præter Iapyga.

Idcircò itaq; Nautam salutis suæ dubium suspensoq; hærentem animo efficit prodigiale rubens Cometes conuulsiones minitans Oceani ex concitatorum ventorum rabie excitandas. Porrò quid sit ventus iam dix. in præfatione ad hunc lib., ac plura de ventis disseruimus ad Carm.

Cum grauet armatus Boreas glacieq; niuali &c.

hic tantum notandum remanet, cur Vates *ventos* dixerit, non *ventum*. Ratio autem est, quia vnicum ventum eludere possunt facilè artis periti: at cum omnes agmine facto erumpunt Portis, ac vndique transuersa fremunt, tunc

Rector in incerta est; nec quid fugiatue petatue
Inuenit: ambiguis ars stupet ipsa malis.

vt inquit Ouidius, qui nauigationem prius suam decertantibus ventis descripserat in summum discrimen adductam sic

. . . . Nunc Eurus ab ortu
Nunc Zephyrus sero vespere missus adest:
Nunc gelidus sicca Boreas bacchatur ab Arcto;
Nunc notus aduersa prœlia fronte gerit.

Sicq; Æolus Æn. 1. vt naues, iuxta placitum Iunonis troianas perderet, omnes ex Antro emittit.

. . . . At venti velut agmine facto
Qua data porta ruunt, & terras turbine perflant,
Incubuere mari, totumq; à sedibus imis
Vnà Eurus, notusq; ruunt, creberq; procellis
Africus, & vastos voluunt ad sydera fluctus.

tunc enim maximum, ac penè ineluctabile nautis imminet naufragium.

RATIBVS. Rates propriè loquendo *trabium compages* est, quæ, ante inuenta nauigia, nauium vicem supplebant: vulgo *Zatte*, seù *Zattare*, quæ in vsu adhuc sunt in Anasso flumine ex Iulijs alpibus, per Bellunensem agrum, in Adriaticum mare erumpente, vulgò *la Piaue*; atq; his ego ipse vsus fui Venetias per huiusmodi flumen non semel aduectus. Hìc pro nauibus ponitur, & naues pro nautis; ita vt per metalepsim à trabibus compactis ad nauim à naui ad nautas, vectoresq; sit procedendum.

AVT HOSTES VRBIBVS. Sic enim lego cum vulgata, & cum Heinsio, Barth., Clau., & alijs a Parrhasio dissentientibus qui legerat *aut nubibus ignes*, quam benè, ac congruenter viderit ipse. Sed iam ipsum audio Palinodiam decantantem, dum ait: *nonnulli tamen ex antiquis codicibus habent aut vrbibus hostes; in quam lectionem transuersus eo magis agor, quo, nobis ista perpendentibus, Italia bellis atteritur, quæ multo ante Cometæ portenderunt*. Alterum itaque hoc membrum est sub disiunctione positum, quo ostendit, Cometem, non solum ea pericula prænunciare, quæ naturalem connexionem habere dici possunt cum eiusdem Cometæ influentijs, sed portendere etiam ea infortunia, quæ ex libero prorsus hominum arbitrio dependentia sunt, vt bella, cœdes &c. conatur tamen, & in his, naturalem connexionem cum influxibus Cometarum inuenire Vicomerc. cit.; dicit enim igneam Cometæ naturam humana corpora exsiccare, & accendere, adeò vt bilis, quæ item ignea est in cæteros prædominetur humores, atq; adeò homines ad iram, bella, cœdes, ac strages concitari. Ingeniosa, vt fatear ratio est, & quæ multum habeat probabilitatis. An tamen certa sit, & necessaria viderint alij: neq, enim meum est hic ista discutere.

HOSTES. *Hostis* propriè dicitur ille, cum quo bellum

publi-

publicum habetur; *Inimicus* verò cum quo priuatas rixas exercemus; & licet nunc promiscuè hæc vocabula vsurpentur, proprietatem tamen secutus Poeta, hoc loco, dum de communi bello loquitur, *Hostem* vocat Aggressorem.

VRBIBVS. Quid nominis, & quid rei vrbis videas memoratum ad Carm. illud anteactum.

Vellitur & dubiæ nutans cum mænibus vrbes.

hic tàm pro materiali ponitur, quàm pro formali, sed præcipuè pro formali, idest pro incolentibus vrbes, vnàq; societatis vnione gaudentibus: quarè dicetur cum populis ad conuertentiam.

CRINE MINACI. Crinitos iam diximus appellari Cometas, eo quod, comarum in morem, scintillantes radios diffundant: ideo & radios ipsos *crines* appellat Claud., eosdemq; terrorum fontes, minarumq; scaturigines esse indicat, eo quod, vt dixit Aratus, stellæ

Crinitæ exißunt multæ squallentibus annis.

Insuper in Leone, equo &c. villorum euibratio, vt in Leonibus Cybeles iam dix., signum iracundiæ est: itaq; & hic euibrati Cometarum crines videntur in flagellum, prope dixerim, erigi, & minas acerrimè intentare, dum rutilant. *Crinis* verò dicitur capillus, e vertice ad humeros propendens. Crinem itaq; pro crinibus posuit, nempè vnum pro pluribus; & Crinem dixit per similitudinem translatiuè, non verò per proprietatem, *Et crine minaci* inquit; nam minax à minis dicitur, quasi *minarum ferax*. Quarè dum Cometarum Crines *minaces* appellat, quanto euibrentur terrore, vno verbo, insinuat.

Sed nos, terroribus istis admoniti, euitandi terroris ex terrore ipso argumenta decerpamus ea quæ ad mores pertinent enucleantes.

Frustra Deum incusat: frustra prædeterminationis, ac prædestinationis cogentia effugit decreta, qui præceps in mortem ruit, quia, neglectis salutaribus monitis, quæ ad salutem conferunt non sectatur. En Iouem Dei simulacrum, in hoc poetico textu, exprimentem. Permittit Proserpinam tentari, sed auxilio non destituit, quo vincat, si velit, non vincatur. Præuidet, incuriosam illam, auxilijs non obstantibus, lapsuram spontè? Deterrere conatur prodigijs ingruentibus. Et quis dixerit prædeterminasse ad id, à quo ipse tanto prodigiorum deterret apparatu? Anne Deus in propriam pugnat sententiam? Et decretum adstruit contra decretum; vel quorum statuerat, illicò ipsum pœnitet statuentem? An ventis agitatæ frondis adinstar habemus Deum? Immò certa semper illi sententia, qua vult omnes homines saluos fieri. Ideò modis omnibus, vel prodigijs de Cœlo missis deterrere animam conatur, ne arbitrio illi ad salutem concesso in propriam abutatur perniciem. Quoties, dum actu peccas, per conscientiæ synderesim animum pulsat, qui toties antequam actu peccares impedimenta opposuit obduratæ peccandi voluntati? Quoties flagellis intonat, vt fugias à facie arcus? Et tamen in vtramq; aurem dormiens, quasi nil te horum tangeret cura, lethali magis impiorum somno delectaris, quam Cœlorum monitis in tui ipsius custodiam assurgas. Fidelis Pastor Deus; sed infidelis homo, se ouem summi negat esse Pastoris, dum illius voces non audit, vel, quod peius est, auditas contemnit. Vox tonitrui eius in Rota. Minas obserua, vt à pœnis animam serues. Fulgura metuas, vt euites fulmina. Sententiam salutis tuæ arbitrio tuo exares, auxilijs à Deo datis innixus per viam salutis incedens; ne aliquando illi dicendum sit. Extendi manum meam, & renuisti: ego quoq; in interitu tuo ridebo.

Et quoniam risum attigimus, videamus obsecro, num Plectris nostris Italica arrideat Musa latinis Cytharis ad cantum excitata.

Prende, in forza d'impero, à suoi desiri
 L'adorata da Cipro i grati accenti;
 E, già pronta lasciar del Cielo i giri,
 Brama poste al suo piè l'ale de venti.
 Pallade; e, delle fiere infra tormenti,
 Quella, ch'hà nelle selue i suoi contenti,
 Gli s'addattan compagne; e così vuole
 L'alto Motor, ch'in Ciel gouerna il Sole.
Del Ternario diuin lucide l'orme,
 Mosse il vano à solcar d'aerei campi,
 Par, che, con nuoue inusitate forme,
 S'vniscan, l'aria à seminar di lampi:
 Mà s'accoppian i lampi; e, d'vn conforme
 Solco, sembra, ch', in fiamme, il Ciel si stampi.
 Varcan le Diue: e per l'aperta striscia
 La fuocosa impression serpeggia, e striscia.
Par sanguigna cometa, all'hor che porta
 Di funesti pressaggi armato il crine,
 (Se dal Ciel s'apre vn'infuocata porta)
 Che si scagli al varcar basso confine:
 Portentoso terror nel Mondo apporta
 Messaggiera di stragi, e di rouine;
 E, del fuoco, ond'auuampa, entr'à i rossori
 Del Cenere mortal nutre i pallori.
Non la scuopre i Nocchier, che non si senta
 Scorrer per l'ossa irrigidito il gelo:
 Non la scorge Nation, che non risenta
 I flagelli nel cuor d'irato Cielo:
 Mà 'l minaccioso crin nulla rallenta,
 Fiero, in vibrar de suoi portenti il telo;
 Per l'Eolie congiure, al Pin predice,
 Per martiali, alle rocche vrna infelice.

Carmina proueniunt animo deducta sereno:

inquit Ouid. eruditè.

Dissona nil mirum si dedit ista Chelis.

Sed iam Vatem prosequamur.

Deuenere locum, Cereris qua tecta nitebant,
Cyclopum firmata manu stant ardua ferro
Mænia; ferrati postes; immensaq; nectit
Claustra Calybs. Nullum tanto sudore Pyracmon;
Nec Steropes construxit opus: nec talibus vnquam
Spirauere notis animæ: nec flumine tanto
Incoctum maduit, lassa fornace, metallum.
Atria cingit ebur; trabibus solidatur ahenis
Culmen; & in celsas surgunt Electra columnas.
Ipsa, domum tenero mulcens, Proserpina, cantu,
Irrita texebat redditurae munera Matri.

DEVENERE LOCVM &c. Secutus naturam motus localis, qui semper fit à termino à quo, ad terminum ad quem, & per interpositum deducitur medium; in anteactis innuerat Vates, terminum, à quo discesserant Diuæ, Cœlum fuisse: Medium igneis effulgens vaporibus, Cometæ ad instar, descripserat: Nunc Deas, terminum ad quem, transacto medio, attingentes notat, ac terminum ipsum, nempe Cereris domum graphicè describit, & quid in ea ageret Proserpina, attingit.

DEVENERE. *Deuenio* propriè est *à superiori loco descendo, & ad locum inferiorem peruenio*. Ex quo liquet, Poetam terminum hic à quo discesserant in mentem reuocare, aptâ vsum verbi proprietate.

LOCVM. Locus a Phylos. definitur *Superficies prima corporis ambientis immobilis*. Ex quo habes, locum dici quidquid cõtinet aliud, ita tamen, vt immobiliter, quo ad superficiem ambientem consistat. Ideò vas, continens aquam, nõ dicitur *locus* illius aquæ, quia vas illud moueri potest, & simul cum aqua ad alium locum transferri; *locus* autem *immobilis* esse debet. Hic nomine *Locι* Siciliam denotat, ac eam Siciliæ partem, quæ Domum Cereris continebat, vt ex subsequentibus patet. Optimè autem dicitur locus quia terra immobilis est, qua domus sustinetur; & respectu aeris ambientis, licet ob continuum aeris fluxum mutetur aeris superficies domum ipsam ambiens, tamen, cum semper superficies aeris ambiens domum, quæcunq; tandem illa sit, & quantumuis mutari materialiter possit, semper inquam sit æqualiter distans à certis punctis fixis; puta à polo artico, & antartico; nunquam dicitur mutari formaliter, seù in ratione loci, cum semper eadem immo-

mobiliter seruetur distantia. Ad hunc ergo locum Deæ peruenisse dicuntur; sed, poetico more, per hellenismum, præpositionem *ad*, quæ grammaticaliter requiri videbatur omisit, Virgilium imitatus, qui pluribus in locis, sed præcipuè Æn. 4. hoc ipso vtitur locutionis modo, dum inquit:

Speluncam Dido, & dux Troianus eamdem
Deueniunt &c.

& Æn. 6. de Sybilla Æneam ad Elisios ducente

Deuenere locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, sedesq; beatas.

QVA. Hac speciali nota, locum præcisum, ac particularem designat, qui terminus ad quem Dearum motus fuerit. nam particula *Qua* aduerb. loci est, idem significans, ac *parte qua*. Quare sensus poetici textus est *Deuenere locum*, & ad eam loci partem *in qua*, seù *vbi* Ceres tecta nitebant. Non enim hic aduerbium *motus per locum* est, sed aduerbium status; in quo sensu Statio etiam familiarissimum esse adnotat Parrhas.

TECTA. *Tectum* à tegendo dicitur, eo quod totam contegat domum, estq; pars suprema eiusdem domus. Ponit autem Poeta tectum pro tota domo, & plurali pro singulari numero vtitur iuxta figuratum per tropos loquendi modum, nempè per Synecd.

NITEBANT. *Virebant* legendum putat Heinsius, hoc est virore fœlicitatis efflorebant. Non nego optimam esse sententiam, & correspondere ijs, quæ dictura est Proserpinæ nutrix in 3. *Florebat tranquilla domus &c.* sed videtur locutio huiusmodi aliquam pati ambiguitatem; nam sunt & tecta virentia musco, nempe viridi illa lanugine circa fontes, aliaq; loca humida enascente. Quarè redargui posset Vates, si hanc suspicionem talis lanuginis in tecto illo enascentis non euitasset, cum cæteroqui splendidam vndequaq; domum describat. Alij legunt *manebant*; sed vulgare nimis. Alij *latebant*, & fortassis non incongruè ad id, quod lib. 3. habetur; *Timeo ne fama latebras*

Prodiderit, leuisq; manu Trinacria celet
Depositum &c. sic enim de domo sua Ceres ibi.

Verum cum Vates hic splendorem cerealis habitationis sit amplificaturus, videtur viam sibi congruentiùs sternere voluisse ad Amplificationem, Magnificentiam illius ædificij prima inuens fronte, per verbum illud *Nitebat*, quare à vulgata non arbitror recedendum. Alij legunt *Micabant*; sed nobiscum coincidunt, vt ex sequenti explicatione patebit; nam *micare* est idem, ac *coruscare*, & *fulgere*. *Nitebant* itaque, quia verbum *Niteo* idem est, ac *fulgeo*, *splendeo*, *corusco*. Artefacta autem omnia accuratè, iuxta præcepta artis, fabrefacta, nitore quodam artis splendescere, omnibus in comperto est. Ideò & Cereris tecta *nituisse* dicuntur, idest artis excellentia, & perpolitis artificum industrijs insignia. *Nitere* etiam dici potuerunt ratione inhabitantium; nam, cum Domus Dearum esset, non potuit quin diuino illustraretur nitore, ac fulgorem quemdam diuinitatis efflaret, Ideò *tecta nitebant*

FIRMATA. Reddit rationem, cur, ex artis industria, nitens diceretur hæc Cereris domus; & reddit à præstantia artificum, qui illi ædificandæ desudarunt: innuit enim Cyclopum industria extructum opus, vt ab artifice collaudet, Alij legunt *fundata*, nec abnuerem, nisi viderem maiorem perfectionem, atq; expolitionem importari per participium *Firmata*, quam per particip. *fundata*, vt ex explicatione patebit. *Firmata* igitur particip. præteriti temporis est à *Firmo*; *firmare* autem idem propriè est, ac *stabilire*, vocabulum scilicet ex ædificatoria arte desumptum: nam cæmentarij, cum ædificium aliquod ad vltimam deducunt perfectionem, illud se *stabilire* affirmant. Potest tamen hic in multiplici significatione desumi: & primo ita vt dicat domum illam solidis adeò fundamentis obfirmatam fuisse, vt nec terræ motuum frequentibus, in ea Insula, concussionibus quati posset, nec temporum iniurijs labefactari. Secundo mœnibus adeò validis roboratam fuisse, ac munitam, vt ab extrinseco vim inferentibus inexpugnabilis redderetur. Tertio quia ex materia æternum duratura fuisset à Cyclopibus constructa, vtpotè quæ immortalibus Dearum auspicijs dedicanda. Et hæc omnia amplexum fuisse Poetam non ambigo; nam ex ipso descriptionis contextu hæc omnia attigisse satis constat.

MANV. *Manus* à manando dicitur, quia & ipsa extremo manat ex bracchio, & digiti ex ipsa promanare videantur. est enim membrum hominis bracchio immediate adnexum. qua parte bracchium definit ipsum, & in latitudinem subinde extenditur, ac tandem in digitos diuiditur. Sed cur mentionem *manus* hic faciat Vates? Ecquis adeò peregrinus ab orbe est, vt nesciat, manum operationum omnium, quæ ab homine in alienam transeant materiam, instrumentum esse, ac mirificam operatricem? Porrò duplex, in arte ædificatoria considerari potest operatio, altera directiua, & præceptiua; altera verò executiua. Directiua, seù præceptiua propria est Architecti dirigentis, & præcipientis, quomodo hic, & nunc ab inferioribus cæmentarijs operandum sit: executiua verò propria manualium, seù subordinatorum cæmentariorum est, ad quos spectat mandatorum ab Architectis executio. Cum igitur Cyclopes tantæ excellentiæ essent, vt illis munus tantummodo præcipiendi videretur iniungendum; Noluit Poeta, vt in controuersiam vocari posset, num ipsi præceptiuè tantum, an & simul operatiuè eam construxerint domum. Ideò ait *firmata manu*, seù, vt alij legunt, *fabricata*; vel, vt alij *formata manu*, quas lectiones equidem non improbo, cum clariùs explicent Vatis intentum; sed vulgatam sequor, quia grandior assurgit, vt ex dictis patet *Firmata*, inquam, *manu* dixit Poeta, vt pateret, non dedignatos Cyclopes manu propria domum construere, vt dignum diuinitate opus exurgeret. Inhæret autem, quo ad hoc, Vates vsui antiquo construendi scilicet ex ferro ædes omnes Deorum, Dearumque, vt notat Dempster, & quia Cyclopes Vulcanijs circa ferrum officinis exercebantur; ideò illis hæc etiam tribuitur ædes *firmata manu*.

CYCLOPVM. Cyclopes qui nam fuerint, vidimus fusè ad Carm. *Quod non Cyclopea tela &c.* vbi etiam eorum nomina, ac nominum ethymologiam adnotauimus. Pariter eos in Sicilia degisse, quæ ideò Cyclopum Insula dicta fuerit, eosdemq; giganteæ fuisse staturæ, docuimus ad Carm.

Æsneos apices sola cognoscere visu &c.

quarè hic aliqua tantum, quæ ibi reticuimus venient aperienda. Cyclopes igitur centum numero fuere Cœli, & terræ filij, vt ait Hesiodus in Theogonia, citatus apud Mythol. Nat. Com. lib. 9. cap. 8. Alij tamen dicunt, cum Euripide ab eodem cit., omnes ex vno eorum Principe Polyphemo ortum duxisse, ac Polyphemi vxorem fuisse Latonomen, Herculis sororem. Amphytrionis, & Alcmenæ filiam. Cyclopes monoculos fuisse, hoc est vnum tantum media in fronte oculum habentes testatur Apollodorus, cui inhæret Virg. Æn. 3. vbi de Polyphemo hæc habet:

. . . . . Et telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torua solum sub fronte latebat.

& eodem lib. de cæteris Polyphemi filijs loquens, subdit:

Cernimus adstantes, nequicquam lumine toruo
Æsneos fratres &c. vt alibi vidimus.

Nullis vtebantur legibus Cyclopes, vt ait Homerus in Odyssea; qui ideò immanes, carniuori, homicidæ, humanis vescentes cadaueribus, ac in Deos ipsos superbi describuntur. Hos tandem ædificatoriæ arti addictos, satis patet; nam Polyphemus ingens Galateæ templum dicitur extruxisse; & Tirynthen vrbem opus Cyclopum fuisse, celebrauit antiquitas; immò eius Vrbis muros extructos ferunt rudibus lapidibus, tantæ magnitudinis, vt ne minimus quidem illorum, vel iumentorum bigis, loco dimoueri potuerit. Quidam ferunt, Mycenes etiam muros, validissimæ profectò structuræ opus, à Cyclopibus constructos, quos Argiui, fugatis prælio Mycenis, demoliri non potuerint. Vno verbo quidquid fabrilis operis mirata fuerit antiquitas è Cyclopum laboribus promanarum credidit. Ex horum numero tres habuit Vulcanus sibi deseruientes in officina ferraria exercenda, quos iam enumerauimus ad Carm. supra cit. *Quod non Cyclopea tela &c.* Hos autem, signatè monet Poeta, fuisse artifices, qui Cereris domum extruxerint, vt patet ex sequenti contextu. Nec sine mysterio hæc canit Vates, hoc loco; sed extructam à Cyclopibus Cereris domum, in qua Proserpina degebat effingit, vt ipsam domus structuram, augurium fatale thori, indicaret: cum ijsdem manibus compacta extaret, quibus Inferorum portæ Proserpinam excepturæ, dicuntur à Virg. fabrefactæ, Æn. 6., dum sic inducit Sybillam cum Troianorum Duce colloquentem.

Acceleremus, ait; Cyclopum educta caminis
Mœnia conspicio, atq; aduerso fornice portas &c.

STANT ARDVA FERRO &c. Data ex anteactis occasione, structuram eiusdem domus per hyppotiposim describit, ac descriptionem deducit à materia, à forma, à partium enumeratione, & adiunctis, vt ex sequentibus patebit.

MÆNIA. Murorum hic structura describitur, quæ prima oculis obijcitur adeuntis: nam *Mænia* à muniendo dicta (veteres enim sæpe *œ* pro *u* ponebant) quarè mænia propriè dicuntur, quæ continuato ductu vrbem aliquam cingunt,

gunt, & muniunt, ac hostiles impetus arcent, per translationem tamen extenditur hoc nomen ad quemlibet murum significandum, præcipuè verò si ad defensionem fuerit quoque modo fabricatus. Cum igitur hic muri, quibus Proserpina claudebatur, ad eamdem conturandam constructi fuissent, iure *Mænia* vocantur.

STANT, *Stare* significat *erectum esse*, & *sua mole consistere*. Insuper ad durationem refertur, ita vt *stantia mænia* dicantur, quæ & durant, & duratura in æuum sunt. Denique stare pro eodem sumitur, ac *horrere*, seu *terrorem incutere*; & accipitur etiam pro *densum, ac solidum esse*, & *prominere*. Has autem significationes omnes, quæ ab alijs seorsim diuersimodè applicantur, hoc vno in verbulo eruditissimus Vates compilauit; nam certè cum ferrea essent mænia, non poterant, quin propria mole consisterent erecta, &, cum in defensione extructa fuerint, altè prominentia: duratura verò fuisse ex ipsa eorum constat materia; eadem horrores incutere nemo negarit, qui nouerit, hoc proprium ferri leuigati esse, & in parietem efformari. Densa tandem, ac solida fuisse ex eâdem constat materia. Quarè vides quot vno verbo exprimat conceptus copiosissimus Vates. *Stant*

ARDVA. *Arduus* idem est, ac altus, & difficilè penetrabilis, seù superabilis; ex quo factum, vt, per translationem, rem etiam indicet laboriosam, ac factu difficilem. Sensus autem tam proprius, quam translatus hic adest: indicare enim voluit Poeta, præaltis munitam mænibus domum, ac per consequens superatu difficillimis, vt decebat hospitium ad securitatem constructum; & insuper significare voluit, immenso ferè Cyclopum labore, vt fusiùs infra, ea mænia stetisse, quæ ardua dicuntur, hoc est difficillima factu, licet tandem facta,

FERRO. *Ferrum natare doces*, inquit Cic. 7. in Ver., de eo qui rem impossibilem conetur ad actum reducere. Ad hoc ipsum, non planè quidem, sed indirectè alludens Poeta, insanum opus Cyclopum fuisse illud, ostendit, quo ea mænia vt construerent euicerunt. Ex materia enim rationem reddit, cur ardua dicta fuerint; nam primo, cum ea ex ferro constructa fuerint, certe non solum superatu difficilia, sed omninò insuperabilia comprobantur; cum perpolitum ex ferro opus nullis rimis, nullis scrobibus, nullis cauitatibus ansas præbeat, vt quis ad muralem huiusmodi coronam valeat adspirare. Insuper ferrum fundere, ac malleorum subindè vi extendere adeò, vt in altissimam exurgat proceritatem, latitudine non neglecta, certè laboriosissimum opus fuerit, necesse est, vt patet consideranti,

FERRATI POSTES, Ferratum propriè dicitur id, cui ferrum superinducitur, vt fieri solet in foribus, quibus ergastula illa, vbi captiuum detinent auari thesaurum; nam ligneæ tabulæ, quibus fores ipsæ compaginantur, ferro vtrinque superinducto muniri solent. Hic tamen *Ferratos* pro eodem sumitur, ac *ferro factos*; nam incongruum fuisset, ferreis mænibus ferratos tantum, non ferreos, postes adaptasse; quod non est dicendum, vbi fabrica extructa dicitur Cyclopum manibus; qui, vt ait Plin. lib. 7. ferream primi fabricam inuenêre; quod idem est, ac dicere, eos ferreis omninò structuris fuisse delectatos. Adde, voluisse Poetam hic, perfectissimam, ac vndequaq; munitam summe, habitationem delineare: quare non est dicendus fortissimis hisce mænibus inferiores Ianuas aptare voluisse, *Postes* verò in ædificijs dicuntur *latera Ostiorum ex lapide, vel ligno extantia*, quorum alterum, cardinibus infixis, sustinet fores; alterum seram recipit, & repagula, cum Ostium clauditur: vulgò *le balestrate della porta*. Hic tamen pro *ipsis foribus* ponuntur *postes*; quod nouum non est apud Poetas, vt ex Virg. patet Æn. 2. *Postes* pariter pro *foribus* vsurpante, dum ait: *Limina perrumpit Postesque à Cardine vellit*.

nam, quæ cardinibus sustinentur, *fores* sunt, non *postes*: sed, cum integrum Ostium ex *postibus, foribus &c.* integretur, nomine propinquo abutitur, per cathacresim; seù dixeris, partem ponere pro toto, per Synecd. quod frequentissimum est apud Poetas: seù etiam dixeris positum fuisse includens pro incluso per Metonim. cum certè fores inter vtrumque postem includantur.

IMMENSAQVE NECTIT CLAVSTRA CALYBS. Ex hoc contextu satis probatur id, quod superiùs diximus, nempe positos *Postes* ad significandas *fores*; nam quæ supra *Postes* appellauit, hic *Claustra* vocat, & ostendit vectibus ex Calybe fabrefactis roboratas fores, vt munitissimum constituat Ostium tantæ domus.

CALYBS igitur ferrum est; sed optimi generis ferrum, eo quod maxime purum, ac maximè durum sit. Dictum est autem hoc ferrum *Calybs* à Populis Pontum incolentibus prope Thermodoontem flumum, qui *Calybes* olim dicebantur, vt ait Callimachus, & primi huiusmodi ferrum inuenêre; ab Homero subindè *Alizones* dicti sunt *Alybesque*; ac tandem *Caldæi*, vt a Strabone refertur. Hi effodiendo ferro maximè addicti, ac perfectissimum scelligendi in primis periti fuisse dicuntur, & confirmatur ex Virg. Georg. 1.

India mittit ebur; molles sua thura Sabæi;
At Calybes nudi ferrum &c.

Ab his igitur populis perfectissimum ferrum Calybis nomen sortitum esse non dubitant Auctores, Vel dixeris id nomen deductum a Calybe Hyspaniæ fluuio, in quo ferrum optimè temperatur, vel qui, vt ait Trogus, Populos sui nominis alluit, qui cæteros ferri præstantiâ longè superent; nam hæc omnia ab eruditissimo Poeta allusiuè attingi non ambigo, vt vno verbo, & optimam ferri, quo vectes efformabantur, qualitatem, & egregiam eiusdem exprimeret temperaturam, Ferreas enim portas vectibus ex meliori ferro, illoque mirum in modum exactè temperato, muniri procul dubio consonum fuit, Ponitur igitur hic *Calybs* pro *vectibus*, nempe *materia* pro *re signata*, & singulari numero pro plurali vtitur, more poetico, per Synecd.; nec enim vnico vecte tantæ molis valuæ satis poterant obfirmari, vt patet considerant.

NECTIT. *Nectere* est *simul vnire, atq; ita obfirmare quæ nectuntur, vt disiungi nequeant*. Cum igitur Ostij valuæ, ingentes præcipuè, ita concinnari soleant, vt, vnitis ex vtraq; parte compagibus, cum clauduntur, vnica ex duabus valua fieri videatur, quæ subindè vectibus, introrsum appositis, firmetur adeò, vt disiungi, nisi remotis vectibus, non possit; hinc est, vt Poeta ad ostendendam portarum firmitatem dixerit eas coniungi, & obfirmari vectibus ex Calybe factis, & *Calybs nectit*

CLAVSTRA. *Claustrum* à claudendo dicitur *id, quo aliquid clauditur*, Sic itaque & *fores claustra* dicuntur, Vt supra notauimus, quia ipsis clauditur domus, Constat autem *Claustra fores* dici ex ipso Poetarum Principe Æn. 7. vbi expressè habet: *portarum ingentia claustra*, Neque enim assentiri hic possum Parrhasi, qui *Claustra* appellari *feras* à claui, hoc loco interpretatur; fera enim firmat quidem id quod valuas nectit, nempè vectem, aut quidquid aliud vectis sustinens vices; sed non nectit ipsa, nec nectitur. Quarè repugnat textui, vt arbitror, eruditissimi alioquin Interpretis expositio.

IMMENSA. Hoc ipsum adiunctum Parrhasianæ repugnat expositioni; nam, sic nec valuæ quidem immensæ dici possunt sine hyperbole, quomodo immensa dici poterit *fera* valuis apposita, quę vix cum illis habet proportionem vnius ad centum? Immensa itaq; dicuntur *Claustra*, hoc est *fores*, idest *immensi ponderis* per hyperbolem; nam immensum dicitur quod nullà potest æquari mensura; claustra autem illa, cum à Cyclopibus fabricata fuissent, certe & quo ad molem commensurabantur, cum ex vtroq; latere *postibus*; ex inferiori verò, ac superiori parte liminibus inferiore, & superiore, intercluderentur: & etiam quo ad pondus immensa esse non poterant, cum finitas fabricantium vires non excederent, Hyperbolicè ergò dictum est, ad ostendendum ea tantæ soliditatis, ac firmitatis fuisse, vt infiniti ponderis existimari à non omnia perpendente potuerint. Insuper vastitatem sic adauget portarum, vt ex vngue leonem agnoscas, hoc est, ex valuarum magnitudine colligas, quam immensæ molis tota fuerit domus, cum certè Ostium minimam semper, vel ferè minimam expleat domicilij partem.

NVLLVM TANTO SVDORE &c, Apertum hinc redditur, quod supra dicebamus, nempè mænia illa dicta fuisse *ardua*, hoc est *laboriosa*, & *factu difficillima*; nam ex Artificum amplissimo sudore, tamquam à consequenti amplificat antecedentem laborem copiosissimos huiusmodi sudores extorquentem à Cyclopibus in hoc opere perficiendo euigilantibus: Simul autem pretium addit domo, dum elaborate, & non sine summa artis industria factam ostendit,

NVLLVM OPVS. *Nunquam* legit, vbi vulgata *Nullum* habet, Parrhasius. Sed cum mox in textu iterum habeatur *nec vnquam*, quod idem est, ac *& nunquam*, non videtur consona Poetæ delectationem sectanti hæc tam immediata eiusdem particulæ repetitio, cum nullam hìc emphasim habere posse videat. Quarè vulgatam sequor cum Heinsio, & alijs. Opus itaq; dicitur quodcumq; artefactum, ex labore, actione, atq; industria operantis artificis proueniens. Multa opera à Cyclopibus fabrefacta iam supra attigimus: ad ea igitur omnia respiciens Vates, tacita comparatione, in

adie-

mobiliter seruetur distantia. Ad hunc ergo locum Deæ peruenisse dicuntur; sed, poetico more, per hellenismum, præpositionem *ad*, quæ grammaticaliter requiri videbatur omisit, Virgilium imitatus, qui pluribus in locis, sed præcipuè Æn. 4. hoc ipso vtitur locutionis modo, dum inquit:

Speluncam Dido, & dux Troianus eamdem
Deueniunt &c.

& Æn. 6. de Sybilla Æneam ad Elisios ducente

Deuenere locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, sedesq; beatas.

QVA. Hac speciali nota, locum præcisum, ac particularem designat, qui terminus ad quem Dearum motus fuerit. nam particula *Qua* aduerb. loci est, idem significans, ac *parte qua*. Quarè sensus poetici textus est *Deueniunt locum*, & ad eam loci partem *in qua*, seù *vbi* Ceres tecta nitebant. Non enim hic aduerbium *motus per locum* est, sed aduerbium status; in quo sensu Statio etiam familiarissimum esse adnotat Parrhas.

TECTA. *Tectum* à tegendo dicitur, eo quod totam contegat domum, estq; pars suprema eiusdem domus. Ponit autem Poeta tectum pro tota domo, & plurali pro singulari numero vtitur iuxta figurarum per tropos loquendi modum, nempè per Synecd.

NITEBANT. *Virebant* legendum putat Heinsius, hoc est virore fœlicitatis efflorebant. Non nego optimam esse sententiam, & correspondere ijs, quæ dictura est Proserpinæ nutrix in 3. *Floribat tranquilla domus &c.* sed videtur locutio huiusmodi aliquam pati ambiguitatem; nam sunt & tecta virentia musco, nempe viridissa lanugine circa fontes, aliaq; loca humida enascente. Quarè redargui posset Vates, si hanc suspicionem talis lanuginis in tecto illo enascentis non euitasset, cum cæteroqui splendidam vndequaq; domum describat. Alij legunt *manebant*; sed vulgare nimis. Alij *latebant*, & fortassis non incongruè ad id, quod lib. 3. habetur; *Timeo ne fama latebras*

Prodiderit, lapidisq; meum Trinacria celet
Depositum &c. sic enim de domo sua Ceres ibi.

Verum cum Vates hic splendorem cerealis habitationis sit amplificaturus, videtur viam sibi congruentiùs sternere voluisse ad Amplificationem, Magnificentiam illius ædificij prima innuens fronte, per verbum illud *Nitebat*, quarè à vulgata non arbitror recedendum. Alij legunt *Micabant*; sed nobiscum coincidunt, vt ex sequenti explicatione patebit; nam *micare* est idem, ac *coruscare*, & *fulgère*. *Nitebant* itaque, quia verbum *Niteo* idem est, ac *fulgeo*, *splendeo*, *coruſco*. Artefacta autem omnia accuratè, iuxta præcepta artis, fabrefacta, nitore quodam artis splendescere, omnibus in comperto est. Ideò & Cereris tecta *nituisse* dicuntur, idest artis excellentiâ, & perpolitis artificum industrijs insignia, *Nitère* etiam dici potuerunt ratione inhabitantium; nam, cum Domus Dearum esset, non potuit quin diuino illustraretur nitore, ac fulgorem quemdam diuinitatis efflaret, Ideò *tecta nitebant*

FIRMATA. Reddit rationem, cur, ex artis industria, nitens diceretur hæc Cereris domus; & reddit à præstantia artificum, qui illi ædificandæ desudarunt: innuit enim Cyclopum industria extructum opus, vt ab artifice collaudet. Alij legunt *fundata*, nec abnuerem, nisi viderem maiorem perfectionem, atq; expolitionem importari per participium *Firmata*, quam per particip. *fundata*, vt ex explicatione patebit, *Firmata* igitur particip. præteriti temporis est à *Firmo*: *firmare* autem idem propriè est, ac *stabilire*, vocabulum scilicet ea ædificatoria arte desumptum: nam cæmentarij, cum ædificium aliquod ad vltimam deducunt perfectionem, illud se *stabilire* affirmant. Potest tamen hic in multiplici significatione desumi: & primo ita vt dicat domum illam solidis adeò fundamentis obfirmatam fuisse, vt nec terræ motuum frequentibus, in ea Insula, concussionibus quati posset, nec temporum iniurijs labefactari. Secundo mœnibus adeò validis roboratam fuisse, ac munitam, vt ab extrinseco vim inferentibus inexpugnabilis redderetur. Tertio quia ex materia æternum duratura fuisset à Cyclopibus constructa, vtpote quæ immortalibus Dearum auspicijs dedicanda. Et hæc omnia amplexum fuisse Poetam non ambigo; nam ex ipso descriptionis contextu hæc omnia attigisse satis constat.

MANV. *Manus* à manando dicitur, quia & ipsa extremo manat ex bracchio, & digiti ex ipsa promanare videantur. est enim membrum hominis bracchio immediate adnexum, qua parte bracchium desinit ipsum, & in latitudinem subinde extenditur, ac tandem in digitos diuiditur. Sed cur mentionem *manus* hic faciat Vates? Ecquis adeò peregrinus ab orbe est, vt nesciat, manum operationum omnium, quæ ab homine in alienam transeant materiam, instrumentum esse, ac artificam operatricem? Porrò duplex, in arte ædificatoria considerari potest operatio, altera directiua, & præceptiua; altera verò executiua. Directiua, seù præceptiua propria est Architecti dirigentis, & præcipientis, quomodo hic, & nunc ab inferioribus cœmentarijs operandum sit: executiua verò propria manualium, seù subordinatorum cæmentariorum est, ad quos spectat mandatorum ab Architectis executio. Cum igitur Cyclopes tantæ excellentiæ essent, vt illis munus tantummodo præcipiendi videretur iniungendum; Noluit Poeta, vt in controuersiam vocari posset, num ipsi præceptiuè tantum, an & simul operatiuè eam construxerint domum. Ideò ait *firmata manu*, seù, vt alij legunt, *fabricata*; vel, vt alij *formata manu*, quas lectiones equidem non improbo, cum clariùs explicent Vatis intentum; sed vulgatam sequor, quia grandior assurgit, vt ex dictis patet *Firmata*, inquam, *manu* dixit Poeta, vt pateret, non dedignatos Cyclopes manu propria domum construere, vt dignum diuinitate opus extrugeret. Inhæret autem, quo ad hoc, Vates vsui antiquo construendi scilicet ex ferro ædes omnes Deorum, Dearumque, vt notat Dempster, & quia Cyclopes Vulcanijs circa ferrum officinis exercebantur; ideò illis hæc etiam tribuitur ædes *firmata manu*.

CYCLOPVM. Cyclopes qui nam fuerint, vidimus fusè ad Carm. *Quod non Cyclopea tela &c.* vbi etiam eorum nomina, ac nominum ethymologiam adnotauimus. Pariter eos in Sicilia degisse, quæ ideò Cyclopum Insula dicta fuerit, eosdemq; giganteæ fuisse staturæ, docuimus ad Carm.

Æsnæis apices solo cognoscere visu &c.

quarè hic aliqua tantum, quæ ibi reticuimus veniunt aperienda. Cyclopes igitur centum numero fuere Cœli, & terræ filij, vt ait Hesiodus in Theogonia, citatus apud Mythol. Nat. Com. lib. 9. cap. 8. Alij tamen dicunt, cum Euripide ab eodem cit., omnes ex vno eorum Principe Polyphemo ortum duxisse, ac Polyphemi vxorem fuisse Latonomen, Herculis sororem. Amphytrionis, & Alcmenæ filiam. Cyclopes monoculos fuisse, hoc est vnum tantum media in fronte oculum habentes testatur Apollodorus, cui inhæret Virg. Æn. 3. vbi de Polyphemo hæc habet:

. . . . . Et telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torua solum sub fronte latebat.

& eodem lib. de cæteris Polyphemi filijs loquens, subdit:

Cernimus adstantes, nequicquam lumine toruo
Ætnæos fratres &c. vt alibi vidimus.

Nullis vtebantur legibus Cyclopes, vt ait Homerus in Odyssea; qui ideò immanes, carniuori, homicidæ, humanis vescentes cadaueribus, ac in Deos ipsos superbi describuntur. Hos tandem ædificatoriæ arti addictos, satis patet; nam Polyphemus ingens Galateæ templum dicitur extruxisse; & Tirynthen vrbem opus Cyclopum fuisse, celebrauit antiquitas; immò eius Vrbis muros extructos ferunt nudibus lapidibus, tantæ magnitudinis, vt ne minimus quidem illorum, vel iumentorum bigis, loco dimoueri potuerit. Quidam ferunt, Mycenes etiam muros, validissimæ profectò structuræ opus, à Cyclopibus constructos, quos Argiui, fugatis prælio Mycenis, demoliri non potuerint. Vno verbo quidquid fabrilis operis mirata fuerit antiquitas e Cyclopum laboribus promanatum credidit. Ex horum numero tres habuit Vulcanus sibi deseruientes in officina ferraria exercenda, quos iam enumerauimus ad Carm. supra cit. *Quod non Cyclopea tela &c.* Hos autem, signatè monet Poeta, fuisse artifices, qui Cereris domum extruxerint, vt patet ex sequenti contextu. Nec sine mysterio hæc canit Vates, hoc loco; sed extructam à Cyclopibus Cereris domum, in qua Proserpina degebat effingit, vt ipsam domus structuram, augurium fatale thori, indicaret; cum ijsdem manibus compacta extaret, quibus Inferorum portæ Proserpinam excepturæ, dicuntur à Virg. fabrefactæ, Æn. 6., dum sic inducit Sybillam cum Troianorum Duce colloquentem.

Acceleremus, ait; Cyclopum educta caminis
Mœnia conspicio, atq; aduerso fornice portas &c.

STANT ARDVA FERRO &c. Data ex anteactis occasione, structuram eiusdem domus per hyppotiposim describit, ac descriptionem deducit à materia, à forma, à partium enumeratione, & adiunctis, vt ex sequentibus patebit.

MÆNIA. Murorum hic structura describitur, quæ prima oculis obijcitur adeuntis: nam *Mœnia* à muniendo dicta (veteres enim sæpe *œ* pro *u* ponebant) quarè mænia propriè dicuntur, quæ continuato ductu vrbem aliquam cingunt,

gunt, & muniunt, ac hostiles impetus arcent, per translationem tamen extenditur hoc nomen ad quemlibet murum significandum, præcipuè verò si ad defensionem fuerit quoque modo fabricatus. Cum igitur hic muri, quibus Proserpina claudebatur, ad eamdem cōtutandam constructi fuissent, iure *Mœnia* vocantur.

STANT, *Stare* significat *erectum esse*, & *sua mole consistere*. Insuper ad durationem refertur, ita vt *stantia mœnia* dicantur, quæ & durant, & duratura in æuum sunt. Denique stare pro eodem sumitur, ac *horrêre*, seù *horrorem incutere*; & accipitur etiam pro *densum, ac solidum esse*, & *prominere*. Has autem significationes omnes, quæ ab alijs seorsim diuersimode applicantur, hoc vno in verbulo eruditissimus Vates compilauit; nam certè cum ferrea essent mœnia, non poterant, quin propria mole consisterent erecta, &, cum in defensione extructa fuerint, altè prominentia: duratura verò fuisse ex ipsa eorum constat materia; eadem horrores incutere nemo negarit, qui nouerit, hoc proprium ferri leuigati esse, & in parietem efformati. Densa tandem, ac solida fuisse ex eâdem constat materia. Quarè vides quot vno verbo exprimat conceptus copiosissimus Vates. *Stant*

ARDVA. *Arduus* idem est, ac altus, & difficilè penetrabilis, seù superabilis; ex quo factum, vt, per translationem, rem etiam indicet laboriosam, ac factu difficilem. Sensus autem tam proprius, quam translatus hic adest: indicare enim voluit Poeta, prægaltis munitam mœnibus domum, ac per consequens superatu difficillimis, vt decebat hospitium ad securitatem constructum; & insuper significare voluit, immenso ferè Cyclopum labore, vt fusiùs infra, ea mœnia stetisse, quæ ardua dicuntur, hoc est difficillima factu, licet tandem facta,

FERRO. *Ferrum natare doces*, inquit Cic. 7. in Ver., de eo qui rem impossibilem conetur ad actum reducere. Ad hoc ipsum, non planè quidem, sed indirectè alludens Poeta, insanum opus Cyclopum fuisse illud, ostendit, quo ea mœnia vt construerent euicerunt. Ex materia enim rationem reddit, cur ardua dicta fuerint; nam primo, cum ea ex ferro constructa fuerint, certe non solum superatu difficilia, sed omninò insuperabilia comprobantur; cum perpolitum ex ferro opus nullis rimis, nullis scrobibus, nullis cauitatibus ansas præbeat, vt quis ad muralem huiusmodi coronam valeat adspirare. Insuper ferrum fundere, ac malleorum subindè vi extendere adeò, vt in altissimam exurgat proceritatem, latitudine non neglecta, certè laboriosissimum opus fuerit, necesse est, vt patet consideranti,

FERRATI POSTES. Ferratum propriè dicitur id, cui ferrum superinducitur, vt fieri solet in foribus, quibus ergastula illa, vbi captiuum detinent auari thesaurum; nam ligneæ tabulæ, quibus fores ipsæ compaginantur, ferro vtrinque soperinducto muniri solent. Hic tamen *Ferrati* pro eodem sumitur, ac *ferrofacti*; nam incongruum fuisset, ferreis mœnibus ferratos tantum, non ferreos, postes adaptasse; quod non est dicendum, vbi fabrica extructa dicitur Cyclopum manibus; qui, vt ait Plin. lib. 7. ferream primi fabricam inuenêre; quod idem est, ac dicere, eos ferreis omninò structuris fuisse delectatos. Adde, voluisse Poetam hic, perfectissimam, ac vndequaq; munitam summe, habitationem delineare: quarè non est dicendus fortissimis hisce mœnibus inferiores Ianuas aptare voluisse. *Postes* verò in ædificijs dicuntur *latera Ostiorum ex lapide, vel ligno extantia*, quorum alterum, cardinibus infixis, sustinet fores; alterum seram recipit, & repagula, cum Ostium clauditur: vulgò *le balestrate della porta*. Hic tamen pro *ipsis foribus* ponuntur *postes*; quod nouum non est apud Poetas, vt ex Virg. patet Æn. 2. *Postes* pariter pro *foribus* vsurpante, dum ait: *Limina perrumpit Postesque à Cardine vellit*.
nam, quæ cardinibus sustinentur, *fores* sunt, non *postes*: sed, cum integrum Ostium ex *postibus, foribus &c.* integretur, nomine propinquo abutitur, per cathacresim; seù dixeris, partem ponere pro toto, per Synecd. quod frequentissimum est apud Poetas: seù etiam dixeris positum fuisse includens pro incluso per Metonim. cum certè fores inter vtrumque postem includantur.

IMMENSAQVE NECTIT CLAVSTRA CALYBS. Ex hoc contextu satis probatur id, quod superiùs diximus, nempe positos *Postes* ad significandas *fores*; nam quæ supra *Postes* appellauit, hic *Claustra* vocat, & ostendit vectibus ex Calybe fabrefactis roboratas fores, vt munitissimum constituat Ostium tantæ domus.

CALYBS igitur ferrum est; sed optimi generis ferrum, eo quod maxime purum, ac maximè durum sit. Dictum est autem hoc ferrum *Calybs* à Populis Pontum incolentibus prope Thermodoontem fluuium, qui *Calybes* olim dicebantur, vt ait Callimachus, & primi huiusmodi ferrum inuenère; ab Homero subindè *Alizones* dicti sunt *Alybesque*; ac tandem *Caldæi*, vt à Strabone refertur. Hi effodiendo ferro maximè addicti, ac perfectissimum scelligendi in primis periti fuisse dicuntur, & confirmatur ex Virg. Georg. 1.

India mittit ebur; molles sua thura Sabæi;
At Calybes nudi ferrum &c.

Ab his igitur populis perfectissimum ferrum Calybis nomen sortitum esse non dubitant Auctores, Vel dixeris id nomen deductum à Calybe Hyspaniæ fluuio, in quo ferrum optimè temperatur, vel qui, vt ait Trogus, Populos sui nominis alluit, qui cæteros ferri præstantiâ longè superent; nam hæc omnia ab eruditissimo Poeta allusiuè attingi non ambigo, vt vno verbo, & optimam ferri, quo vectes efformabantur, qualitatem, & egregiam eiusdem exprimeret temperaturam. Ferreas enim portas vectibus ex meliori ferro, illoque mirum in modum exactè temperato, muniri procul dubio consonum fuit. Ponitur igitur hic *Calybs* pro *vectibus*, nempè *materia* pro *re signata*, & singulari numero pro plurali vtitur, more poetico, per Synecd.; nec enim vnico vecte tantæ molis valuæ satis poterant obfirmari, vt patet consideranti.

NECTIT. *Nectere* est *simul vnire, atq; ita obfirmare quæ nectuntur, vt disiungi nequeant*. Cum igitur Ostij valuæ, ingentes præcipuè, ita concinnari soleant, vt, vnitis ex vtràq; parte compagibus, cum clauduntur, vnica ex duabus valua fieri videatur, quæ subindè vectibus, introrsum appositis, firmetur adeò, vt disiungi, nisi remotis vectibus, non possit; hinc est, vt Poeta ad ostendendam portarum firmitatem dixerit eas coniungi, & obfirmari vectibus ex Calybe factis, & *Calybs nectit*

CLAVSTRA. *Claustrum* à claudendo dicitur *id, quo aliquid clauditur*, Sic itaque & *fores claustra* dicuntur, Vt supra notauimus, quia ipsis clauditur domus, Constat autem *Claustra fores* dici ex ipso Poetarum Principe Æn. 7. vbi expressè habet: *portarum ingentia claustra*. Neque enim assentiri hic possum Parrhas. qui *Claustra* appellari *feras* à claui, hoc loco interpretatur; sera enim firmat quidem id quod valuas nectit, nempè vectem, aut quidquid aliud vectis sustinens vices; sed non nectit ipsa, nec nectitur. Quarè repugnat textui, vt arbitror, eruditissimi alioquin Interpretis expositio.

IMMENSA. Hoc ipsum adiunctum Parrhasianæ repugnat expositioni; nam, sic nec valuæ quidem Immensæ dici possunt sine hyperbole, quomodo immensa dici poterit *sera* valuis apposita, quę vix cum illis habet proportionem vnius ad centum? Immensa itaq; dicuntur *Claustra*, hoc est *fores*, idest *immensi ponderis* per hyperbolem; nam immensum dicitur quod nullà potest æquari mensurà; claustra autem illa, cum à Cyclopibus fabricata fuissent, certe & quo ad molem commensurabantur, cum ex vtroq; latere *postibus*; ex inferiori verò, ac superiori parte liminibus inferiore, & superiore, intercluderentur: & etiam quo ad pondus immensa esse non poterant, cum finitas fabricantium vires non excederent. Hyperbolicè ergò dictum est, ad ostendendum ea tantæ soliditatis, ac firmitatis fuisse, vt infiniti ponderis existimari à non omnia perpendente potuerint. Insuper vastitatem sic adauget portarum, vt ex vngue leonem agnoscas, hoc est, ex valuarum magnitudine colligas, quam immensæ molis tota fuerit domus, cum certè Ostium minimam semper, vel ferè minimam expleat domicilij partem.

NVLLVM TANTO SVDORE &c. Apertum hinc redditur, quod supra dicebamus, nempè mœnia illa dicta fuisse *ardua*, hoc est *laboriosa, & factu difficillima*; nam ex Artificum amplissimo sudore, tanquam à consequenti amplificat antecedentem laborem copiosissimos huiusmodi sudores extorquentem à Cyclopibus in hoc opere perficiendo euigilantibus: Simul autem pretium addit domo, dum elaborate, & non sine summa artis industria factam ostendit,

NVLLVM OPVS. *Nunquam* legit, vbi vulgata *Nullum* habet, Parrhasius. Sed cum mox in textu iterum habeatur *nec vnquam*, quod idem est, ac *& nunquam*, non videtur consona Poetæ delectationem sectanti hæc tam immediata eiusdem particulæ repetitio, cum nullam hic emphasim habere posse videat. Quarè vulgatam sequor cum Heinsio, & alijs. Opus itaq; dicitur quodcumq; artefactum, ex labore, actione, atq; industria operantis artificis proueniens. Multa opera à Cyclopibus fabrefacta iam supra attigimus: ad ea igitur omnia respiciens Vates, tacita comparatione, in

adie-

adiecto uo *Nullum* inclusa, ostendit, eximium hoc Cerealis domicilij opus cuncta eorumdem anteacta laborum monimenta longe lateq; superasse. Ideò *nullum opus*

CONSTRVXIT; per præteritum enim tempus præsens opus cum præteritis conferens Poeta, atq; ad præterita per ampliationem referens, quod iam diximus aperte comprobat. *Construere* autem idem est, ac *simul struere*: quo verbo vtimur, ad significandam plurium circa idem opus operantium societatem. Cum igitur domum Cereris, vt opus Pyracmonis præcipuè, ac Steropis describat, aptè vtitur verbo construxit. Codex Vossianus apud Heinsium *Commisere* pro *commisfis*, dicitur reposuisse loco verbi *construxit*; sed quia vulgata proprietatem actionis magis sequitur, non recedo.

PYRACMON, NEC STEROPES. Qui nam fuerint Pyracmon, & Steropes iam vidimus ad cit. Carm. *Ignotosq; putas, quod non Cyclopea, sola &c.* Ethymologiam etiam nominum ibidem attigimus, quæ, hoc loco, maximè conuenit structuræ, quæ ab ipsis dicitur fabrefacta; nam, si *Pyracmon* idem est, ac *ignis multus*, certe nonnisi multo igne ferrea hæc moles construi poterat; & si Steropes *fulgur* interpretatur, certe ex percusso candenti tantæ molis ferro scintillæ copiose adeò emicuerint necesse est, vt fulgura imitari viderentur. Insuper cum fulgur à fulgòre, quo splendeat, *fulgur* dicatur, nonne ea mænia, quæ speculi adinstar extarent perpolita ferreum emiserint fulgorem vehementem adeo, vt merito compacta ex fulgure potuerint appellari à iure igitur. Hi duo præcipuè tantæ domus artifices recensentur.

TANTO SVDORE. Ex profusis largè sudoribus eam probat, quam supra innuerat, operis immensitatem; *Tantus* enim idem est, ac *tam multus*: quare per particulam *tanto*, supereffluentes abundantissime sudores, denotat, è Cyclopibus effluxisse, dum hæc mænia construerent. Particulæ *tanto* solet correlatiua *quanto* correspondere, quæ tamen sæpè, per Synecd. figuram, reticetur, cum facile ex contextu, vt hic subintelligi potest. Sic Virg. Æn. 1. de Imperio Rom. ait;

> *Tantæ molis erat Romanam condere gentem.*

vbi ex contextu subaudias: *quanta colligi ex dictis potest*: Sic &, hoc loco, Claud. ait *nullum tanto sudore &c.* subaudies enim *quanto* opus, de quo hic constructum est. *Sudor* itaq; excrementum est aqueum, per cutem exsudans, quia autem sudor sæpè sæpius vi laboris elicitur, ideò ex sudoris copia magnitudo continuati colligitur laboris; & hinc fit, vt sudor sæpe pro ipso labore ponatur, effectus scilicet pro causa; nam quo magis augetur labor, augetur & sudor.

NEC TALIBVS VNQVAM &c. Ex Artificum labore, ac sudoribus amplificauerat Vates opus illud Cerealis domicilij: nunc ex ipsorum conatu instrumentorum idem amplificat; & sensim sine sensu ad descriptionem follium in accensas ferrariæ officinæ prunas exsufflantium attingendam delabitur. Quare erit hæc implicita, & tacita quasi hyppotiposis, qua modus operandi talis officinæ obiter insinuetur.

NEC. Connectio disiunctiua hæc est, quæ aptè, hoc loco, apponitur cum à disparato ad disparatum, nempè ab artificibus ad instrumenta transitum faciat Vates; coniungenda enim hæc erant, quippe omnia ad eumdem finem conferentia, sed connectione disiunctiua, vt distinctè, ac sine confusione procederet Oratio, sua vnicuiq; ex disiunctis attribuens.

VNQVAM. Idem sonat aduerb. huiusmodi, ac *vllo tempore*, quod memoriæ innotuerit, & vltra memoriam transcendat; aduerbium enim temporis est: vulgo *Già mai*. Est autem idem dicere *nec vnquam*, ac *nunquam*, vt supra dicebamus.

ANIMÆ. *Anima* hic pro aere ponitur agitato. Ad cuius rei intelligentiam, reuocandum est hic in memoriam, quod alibi innuimus, nempè ventos ex opinione D. August. nil aliud esse, quam aerem agitatum: quem autem nos ventum dicimus, Græci *ἄνεμον* appellant, idest animum. Licet autem in rigore loquendo *Animus* sit quid distinctum ab *Anima*, cum potiùs *Animus* sit *spiritus vitalis* ab *Anima Animus* dictus, quam ipsa *anima*; vsus tamen inualuit, vt tam *animus*, quam *anima* pro eodem vsurpentur: sic & *efflare animam*, dicimus, & *agere animam* pro *mori*. Hoc posito, meminetis nos sæpe dixisse Ventos *spiritus aereos* esse: Cum igitur *spiritus*, & *animus* idem sint; & *animus*, ac *anima* pro eodem interdum vsurpentur; nil mirum si *animas* pro *animis* posuerit Vates hic; idest pro *ventorum spiritibus* græca eruditione suffultus, quæ Ventum *ἄνεμον* vocat, vt diximus; & Virgilium imitatus, apud quem Æn. 8. sic Venerem Vulcanus alloquitur.

> *Quidquid in arte mea possum promittere curæ*
> *Quantum ignes, animæque valent &c.*

vbi nomine Animarum certe Ventos è follibus in ignem afflantes apertissimè notat. Adde Ventum, seu spiritum huiusmodi aereum apud latinos *flaminis* nomine designari; flamen autem Græcè *πνεῦμα* dicitur; hoc est, *spiritus, ventus, anima, & interius animus*: hæc enim omnia, eadem voce, *πνεῦμα*, Græci exprimunt. Quare ex Virg. ac duplici græca eruditione firmum remanet, per vocem *animæ*, aerem vel ventos, spiritus scilicet aereos, denotari. Hoc firmato, vt clariùs Poetæ textum intelligas, recogites, oportet, modum, quo artificiosissima officinæ ferrariæ instrumenta illa, quæ folles appellantur, inflammatis fornaculis deseruiant: dum enim ista ex latiori, ac pellibus circumclausa parte extolluntur, aerem attrahunt per ferream cannam, eorumdem orificijs in anteriori angusta parte insertam; atq; hoc pacto aere grauida, vt ita dicam, Æolium Antrum ventis vndequaq; confertum æmulari videntur. Dum verò, superimpositis, posteriori ex parte, ponderibus, iterum comprimuntur, conceptos in vtero ventos, per eamdem, quod attraxerant, cannam, maximo reijciunt impulsu, ita, vt, eorum flatibus, maximè excandescat appositus in rogo ignis. Hoc attigit egregiè Bracciolinus de Cruce lib. 1. in subiecta prorsus artis ferrariæ materia, dum sic habet:

> *Gran mantici per gli stretti fiati*
> *Alternando à spirar mantengon rosse*
> *L'agitate fucine; ed infiammati*
> *Son gl'accesi carbon per mille scosse.*

Nos verò hanc ipsam follium operationem respectu aurificinæ describentes, Italicis sic metris lusimus.

> *Preso à forza, e respinto*
> *Per quella, onde fù tratto, angusta canna,*
> *Recidiuo prigione, Euro irritato*
> *Freme sciolto, ed auuinto*
> *Dal mobil Otre; e co'l suo soffio affanna*
> *L'opposto rogo: Et, di scintille armato,*
> *Ferro stride adirato;*
> *Rinoua le scosse fiamme, indi l'inalza,*
> *E, fatto d'Arte, Euro, nell'arsa, incalza.*

Animæ igitur appellantur hic à Poeta partes ipsæ aeris, (seù *aereos illos spiritus* eodem nomine notat) in follium vtero per attractionem addensatæ, quæ subindè per eorumdem follium depressionem.

SPIRAVERE. *Spirare* enim est *flatus ex ore emittere*: cum autem & ventus dicatur *flatus*, vt vidimus in præfatione huius lib. ad Carm.

> *Quidubys ausus committere flatibus alnum &c.*

aptè hic Vates hoc verbo vtitur *spirauêre*, quasi diceret: aeris partes in folle collectæ, & addensatæ, atq; ab eodem subindè compressæ efformatum ex se ipsis ventum impellentes, flatus, hoc est ventos ipsos ex ore follis emiserunt.

TALIBVS NOTIS. *Talis* nota qualitatis est; hac enim aptè respondetur interroganti qualis res sit: ex quo etiam patet, cur *talis*, & *qualis*, vt plurimum, correlatiuè sibi inuicem respondeant. Quarè quæ dixi supra de relatione inter *Tantum*, & *quantum*, hic proportionaliter intelliges applicanda, tàm quo ad comparationem, quàm quo ad reticentiam correlatiui. Quod ad particulam *Notis* pertinet; fateor multum habere ambiguitatis præsentem Poetæ textum: quæ quidem ambiguitas ex illa tantum particula *notis* exoritur; cum enim hæc & deriuari possit à nomine *nota*, *notæ*, quod idem sonat, ac *signum*, *argumentum*, *indicium*; & à nomine, ventum significante, nempè *notus*, *noti*; non potest quin in ambiguo relinquat, quamnam sibi voluerit Poeta significationem assumere. Verum cum animaduerterim, hanc particulam vtroque modo deriuatam optimè conuenire contextui, facilè adducor, vt credam, data opera amphibologicum hoc nomen ab auctore assumptum, vt id ipsum, quod alijs vitium esset, in virtutem transferens, viuacitatem suorum conceptuum magis, magisque redderet admirabilem. In vtraq; ergo significatione, hanc particulam arbitror explicandam, vt videamus, quanto artificio amphibologiam eludens, elegantissimos aggeret, rudi sub cortice, sensus; sicuti rudi mehercule libro opobalsama continet Myrrhæ. Sed rem ipsam discutiamus.

Nota primæ vtiq; declinationis, & fœminei generis nomen significat signum aliquod, per quod res aliqua alteri innotescat; vulgò *contrasegno*. Quo posito, sic Poetæ intentionem expono. Descriptionem huius domicilij totam cernimus hyperbolicam, dum & immensa vocat Claustra; & nunquam adeò insudasse operi Cyclopes asserit, & lassam,

in-

inferius, gemuisse, dictitat, fornacem ipsam. Cur non ergo & hic, hyperbolicam prosequens locutionem, folles innuat ipsos numquam tanta edidisse *signa* laboris, ac defatigationis, quanta in hoc opere construendo? Dum itaque dicit: *Nunquam animæ spirauere talibus notis*: idem est, ac si diceret: *nunquam animæ, hoc est venti è follibus spirantes tales dederunt nimij sui laboris, atq; exagitationis notas.* Quod si quæras, quænam potuerint esse istiusmodi laboris notæ, facile respondetur, eas fuisse, *strepitum*, quem alternantes elicerent folles, nimijs vtique alternationibus sollicitati; *crebrò* accedunt *flatus*, qui graues, & quasi ad instar anhelitus, nimiam defatigationem ostenderent; insuper *stridor afflati rogi*, qui vehementius insurgeret, crebris flatibus excandescens: Adde rotatas incessanti impetu flammas, quæ nimium se iam torquent insolito quodam murmure indignarentur &c. ex quibus vides, quot vnico attigerit verbo laboris notas, à vento follium prouenientes, eruditissimus Auctor, & quanta eruditione follium celerrimè agitatorum descriptionem, hoc vno in nomine compilauerit, quod per ablatiuum modi sic effert: & facilè animaduertere potes hæc omnia adamussim contextui conuenire. In hoc eodem sensu videntur nomen hic *Notis* accepisse Parthas, & Clauer. dum primus, *Notis*, inquit, hoc est *argumentis*: secundus verò *Notis*, ait, idest *indicijs*, *vt Celsus salutis, & morbi notæ*. Sed cum ex neutro exprimatur, quæ nam fuerint hæc argumenta, hæc indicia &c. aut cuius nam fuerint indicia, signa, argumenta vel notæ; aperiendum mihi fuerat, quod ipsi reticuerint, vt planum haberemus primum ex indicatis sensibus huius nominis. Verum, tamen, vlterius est non incongruè sumi posse nomen illud *Notis* vt deriuatum, seù inflexum à nominatiuo *Notus* ventum significante, vt dix. Et, vt fatear, perplacet mihi, quo ad hoc, Barthij sententia, qui ait: *Notis idest inquietibus flatibus, quos possis ipsis Notis æquiparare*; maximè enim, & ex primaria, vt arbitror, Vatis intentione hæc textui quadrat expositio. Quarè ad illud iam nomen in hoc sensum explicandum diuerto.

Notus ventus meridionalis est, quem & Austrum vocamus, quamuis, vt peritiores notant, verè auster non sit ipse, sed de Austro quidem participans, cum sit illi lateralis ad orientem; & *Notus* dicitur ab humore, qui Græcis *νοτὶ*, eo quod ventus humidus sit. Hoc posito, cum spirare, vt diximus, sit flatum ex ore profundere; flatus autem ventus ipse dicatur; cur non dixerim, sensum Poetæ esse, vt dicat: *nunquam Ætnæi folles tali impetu, ac celeritate ventorum flatus emisere*; cum certè poni possit species pro genere, nempè notus pro quolibet ventorum afflatu? Immo proprietate verborum spectata, ac naturali rerum ordine seruato, hoc magis dicere Poetam voluisse patet, licet nec illud, quod iam diximus, neglexerit, vt mox dicemus. Dixi *spectata proprietate verborum, ac naturali ordine seruato*; quia dum dicit Poeta: *Spirauêre animæ*: certè nomen illud *Animæ* ponitur tamquam quid viuens, more poetico, qui iuxta fabulas ventos omnes viuentes efficit, seù admodum viuentis per translationem vsurpat; consequens igitur erat, vt, iuxta proprietatem, attribueretur illi actio vitalis, quam & attribuit Poeta, per verbum *spirauêre*: Ad actionem autem, spectato naturali ordine rerum, sequi debuit effectus; & effectus spirantis non potest esse nisi flatus spiratus: Flatus verò ventus est vt diximus; Quarè *spirauêre notis* idem fuerit, ac *spirauere ventis*. Sed dices: *Animæ ex dictis, venti sunt*: Ergò dixisset Poeta, *venti spirauere ventis*, quod ridiculum videtur. Respondeo tamen, quod, sicuti non est ridiculum dicere: *ignis producit ignem*, sic nec ridiculum est dicere: *ventus ventum producit*, nam hoc ipsum sonat *spirauêre notis*, accusatiuo in ablatiuum modi permutato: ratio est quia per nomen *Animæ* importatur ventus per modum compositi animati, & aerem spirantis; per nomen verò notis importatur aer spiratus tamquam quid mortuum ab ipso spirante productum, quarè non potest hic dici quod idem se ipsum spirare dicatur.

Vt igitur Poeta secundam significationem, principaliter, & primariò; primam verò, primo loco explicatam, minùs principalitèr, & secundariò, attingeret vnico verbo, aptissimè tali vsus est vocabulo, quod, duplici ex nomine deriuatum, duplicem, iuxta diuersitatem deriuationis, significationem haberet, vt in vtramque partem flecti posset. Sed dices, cur igitur addidit adiectiuum qualitatis, nempè *talibus notis*, si ventis, qui dicitur notus semper sit idem, nec qualitates suas variet. Respondeo, notum semper eumdem ventum esse, quo ad essentiam, & qualitates essentiales caloris, & humiditatis; sed non semper eumdem esse, quo ad intensionem, seù violentiam spirandi; ideò addidit, *talibus* nunquam flatibus ex follibus spirasse Vulcanijs, vt ostendat, vehementissimis flatibus spirauisse tunc, cum huic Cyclopes insudarent structuræ. Quod est in hoc ipso hyperbolicè loqui, nam, vt notant ventorum naturæ indagatores, notus non adeò violentus est, vt Euro non cedat: quarè videtur potiùs ex natura sua mitis, quam vehemens, nam, si Ouidius Metam. 11. de Euri impetu cecinit;

Cum mare sub noctem tumidis albescere cæpit
Fluctibus, & præceps spirare valentius Eurus.

Statius lib. 2. syluarum de noto, vice versa, sub Austri nomine indicato, concinit

. . . . . *Spirant clementius Austri.*

Hic igitur Claudianus indicat ex celeri, crebraq; follium agitatione superatam noti clementiam ita, vt præter modum fureret spirans, grauissima concitatione irritatus. Et quidem clementiùs, vt plurimum ex ferrarijs follibus spirant auræ; ne totum simul spirent quod intus habent, vt notat eruditissimus Abbas Picinellus sui Mundi symbolici lib. 17. cap. 2. ad Impresiam follium spirantium cum lemmate *Non totum simul*. Quarè ex ea superata Clementia, eum, licet non totum simul vehementissimè tamen spiraret, maximo operi institisse arguuntur folles, ac follibus vtentes. Quæri vlterius potest, cur, si ventos voluit appellare Poeta per nomen *notis*, ventum potius notum, quam alium, pro quouis vento posuerit. Aptissimè, respondeo, in subiecta materia, dum de ferrarijs follibus agitur; nam *notus*, vel Auster sit, vel Austri naturam participans, vt dicebamus, certe ventus calidus est, vt notat Aristoteles in Problem. sec. 26. problem. 13., vbi ait: *Auster autem calidus est; &, cum ex contrarys in contrarium maximè commutari solennm sit; ortumque canis prænij nuncupare antecedunt, qui Aquilones dicuntur, meritò post eum Auster spirat.* Reddit autem rationem Aristoteles hoc loco, cur Auster Orientem Caniculam sequatur, & rationem dicit esse, quod, cum mutationes fiant à contrarijs in contrarium, eo quod Caniculæ ortum præcedant Aquilones, qui vtiq; frigidissimi sunt, quippè septentrionales venti; vt, oriente canicula fiat in contrarium mutatio debet sequi Auster, qui omninò contrarius est, cum sit ventus calidus quippè meridionalis. Sed notus vel Auster est, vel Austro affinis, & de Austro participans, & quidem & ipse meridionalis; consequenter calidus, & ipse sit necesse est; licet interdum ex accidentibus vel locorum, vel imbrium frigidus possit apparere. Ex his causam habes, cur follium flatus, noti potius, quam alterius venti, nomine compellauerit Poeta; nam cum *notus* calidus, & humidus sit aptior etiam videtur ad eliquanda metalla, quæ certe vi caloris, ac humido cooperante liquentur necesse est, vt melius infra. Adde quod ventus qui a ferrarijs follibus spirat, dum feruenti opere exercentur, non potest quin calidus sit; nam follis eumdem aerem emittit, quem attrahit; quod in causa fuit, vt folli, in impresiæ corpus assumpto apud Abbatem Piccin. citatum, adderetur lemma *spirat acceptum*. Cum itaq; ferrarij folles attrahant aerem per medium ignem, quo circumtegitur follis orificium; ex igne, quem pertransire cogitur, attractus aer certe alteratur, & calorem contrahit. Notus igitur dicatur, quia ventus calidus est. Sed, quia notus, vt plurimum, clementiùs spirat, vt diximus, ni ab adscititijs circumstantijs concitetur; vt ostendat Poeta hic ventum ipsum, in huiusmodi opere, defatigatum, dicatur idem ventus nunquam, quantumuis concitatus, tanto impetu, erupisse; vt adamussim exprimitur, per illa verba: *Nec talibus vnquam spirauere notis Animæ*; vt videas vndequaque amplificatam tanti operis elaborationem.

NEC. Subintellige *vnquam* vt supra, quæ quia explicata sunt, non adijcio.

METALLVM. Metallum dicitur quæuis materia durior consistens, ac resistens, quæ ex visceribus terræ effodiatur, vt aurum, argentum, cuprum, ferrum, stannum, plumbum, & similia, nam græce verbum Μέταλλω, à quo Μέταλλον deducitur, idem est, ac *fodio*. Hic tamen pro ferro ponitur, posito genere scilicet pro specie, per Synecd.

INCOCTVM. Ne putes particulam *in*, ex qua componitur participium illud *incoctum*, negatiuam hic esse, & distrahentem participium ipsum à propria in oppositam significationem, ita vt idem sit *incoctum*, ac *non coctum* sicuti idem est *indociles*, & *non dociles*; *insuaue*, & *non suaue &c.* nam particula illa, hoc loco, vim habet veræ præpositionis, statum indicantis in loco, & quæ, dempta nomini, verbo adiungitur; quarè idem est dicere: *incoctum fornaci*, ac dicere *coctum in fornace*. In hac eadem significatione hoc ipsum

sum participium inuenies à Virg. vsurpatum Georg. 3. dum ait: *Vellera mutentur Tyrios incocta rubores.*
Coctum autem dicitur metallum, cum ita, vi ignis, eliquatum, & expurgatum a scorijs est, vt fundi possit, & in destinatum opus conformari. De ferro igitur, ex quo Cereris mœnia construi deberent, loquens Poeta dicit, *nunquam metallum coctum in fornace tanto maduisse flumine*, vt ostendat, igneum, vt ita dixerim, mare ex liquato ferro constructum, atq; exsufflantibus, summo conatu, notis ex folle impulsis, agitatum igneas in vndas vndequaq; intumescens apparuisse.

TANTO FLVMINE. Vulgatam hic desero non vulgari ductus ratione. Legit illa: *Nec flamine tanto*. Flamen verò ventus est; quare cum iam maximam fuisse ventorum vim, quibus hoc metallum mediante igne liquaretur expresserit, cur hic repetat *nec flamine tanto*? nonne idem, quod dixeret, per diuersa repeteret Vates, & futilem sectaretur synonimiam? Cum itaq; animaduertam in cæteris Poetam ordinatim procedere, & gradationem instituere, dum à sudoribus Cyclopum operi adstantium, ministrantium, ac operantium, ad folles agitatos e follibus ad ventos spiratos ignemq; irritantes; cur non seruet hic ordinem, & a causis ad effectum procedat? Certe iam hoc assequi cæpit, cum de metallo iam cocto loqui cæperit, de quo quidquid supererat dicendum, hoc vnum certe est vt liquesceret, & igneum quasi in flumen exundaret. Ideò *Nec flumine tanto* legendum putaui cum Parrhas. Heinsio Barth., alijsq; melioris notæ scriptoribus. Indicat igitur hic, quam ingens fuerit, ad opus construendum, ferri vis congesta, & eliquata, dum eam ostendit vndantem ad modum fluminis; quo nullum vnquam ingentius fornaces ipsæ vulcani sustinuissent. Imitatus autem est Auctor noster Virg. Æn. 8. vbi de Cyclopibus arma Æneæ effecturis hæc habet:

Ocyus incubuere omnes pariterq; laborem
Sortiti: fluit æs riuis; auriq; metallum;
Vulnific usq; Calybs vasta fornace liquescit.

imitatus, inquam est, sed grandiùs assurgere voluit, nam qua Virg. riuos liquati æris agnoscit, flumina Claudianus liquati exposuit ferri: & iure quidem nam maior hæc fabricæ moles sine comparatione, quam arma Æneæ; Idem etiam Claud. semper sibi similis 3. de laudibus Stilic.

Pur donis armisq; manus: si solueret ignis,
Quas dedit immanes vole pro pondere, massas;
Argenti potuere lacus, & flumina fundi.

quarè à paritate materiæ adducor, vt à vulgata recedam, hancq; arbitrer germanam esse Auctoris locutionem, & eo magis quod, vt aliqui volunt, *flumen* interdum accipi dicitur pro *fluctu*; secundum quam acceptionem vides, quam altè assurgeret Vates fluctuantem illum liquati ferri lacum in fornace ebullientem describens.

MADVIT. Adeò eruditè positum hoc verbum est, vt non nisi diffusiori explicatione queat explanari. Sciendum igitur, metalla omnia, ex Aristot. doctrina meteor. 4., ad aquam pertinere, vt patet, eo quod liquari possint: sic enim expresse habet Arist. ibi. *Aurum igitur, & argentum, & æs, & stannum, & plumbum, & vitrum, & lapides multi nomine vacantes ad aquam pertinent; omnia enim hæc calore liquantur.* Ex quo patet, metalla, per Aristotelem aliquid aquei humoris in se continere; non quod aqua sit sola materia metallorum, vel ex sola aqua concrescant; sed quia, vt docet lib. meteor. 3. conflantur ex aqueo vapore, & siccâ terreâque exhalatione, in ipsius terræ aluo compressis stipatisque: ideò non dixit Aristot. *aquea sunt*; sed *ad aquam pertinent*. Ea autem, ex eiusdem Arist. sententia, faciliùs liquabilia sunt, quæ plus de humido, seù aqueo vapore participant. Ex his videri posset Arist. ferrum exclusisse, dum 4. meteor. apertè dixerit: *ferrum autem, & cornu, & vngues &c. magis terrea sunt.* Sed perpende particulam *magis*, quæ non totaliter humorem excludit à ferro, sed tantum dicit magis terreum esse, quam aqueum; vbi autem datur comparatio, respectu magis, & minùs, certe non datur exclusio comparatorum. Tantum igitur ex his Arist. verbis colligi potest, ferrum *ex terreo ad prædominium* constare, sed tamen humido non carere, licet non tantum habeat, ac metalla cætera, ex quo fit, vt difficiliùs etiam liquabile sit, cum liquatio ex humidi virtute proueniat, eiusque deffectu fiat vt adamas liquari non possit. Posito igitur quod ferrum, in sui compositione, humidos vapores admittat, ideoque, licet terreum magis sit, ad aquas tamen aliquo modo pertineat, hinc est vt Poeta liquescens ferrum maduisse dixerit, idest ingeniti humoris virtute, ignisq; summa vi cooperante dissolui, seù dissolutum fuisse. Ideò maduit: *Madere* enim est liquore aliquo conspergi; cum autem ferrum liquescens videatur in igneum quemdam abire liquorem, dum & fluit, & fluitat; ideò *madere* dicitur: &, quia hoc vt efficitur ignis, *madere* etiam dicitur, quasi ferri humiditas, cum liquescere incipit, ex vi caloris defluat in sudores, quibus & madefiat ignitum ferrum, & magis ex madefictione ignescat, cum proprium succensæ fornacis sit molli roris aspergine accendi magis, magisq; inflammari; quasi dixerit Vates ex ferri humiditate liquescente magis succensas fuisse flammas, ideò acriùs ferrum agitatum celeriusq; liquatum. Ponitur igitur verbum *maduit*, vt ex eo dignoscamus, humidum ferro inesse; ex humido, dignoscamus causam liquabilitatis; atq; ex hac causa ipsam actualem liquationem. Quare a primo ad vltimum *maduit* ponitur pro liquatum est per Metalepsim, & quia modicum humidi ferro inest, dum dicit humidum illud nunquam tanto flumine exundasse, seù maduisse, vides quantam de consequenti ferri copiam innuerit liquatam.

LASSA FORNACE. Videas, quam altè extremum iam hyperbolicæ dictionis assurgat. Sudantes artifices; intollerabili agitatione concussos folles, notos summo conatu exsufflantes; metallum in exsudatas, ignei adinstar fluminis, vndas abiens descripserat: Iam fornacem ipsam defatigationibus granatam, ac fere fractam describit. *Lassus* enim adiectiuum nomen *fessum, fractisq; viribus languentem* significat. *Lassam* igitur fornacem dicit, & quia tantis ignibus exestuantem, & quia tanto pressam pondere: certe enim immensum ferri pondus exigebatur ad immensa Claustra, mænia &c. construenda, quarè non potuit quin lassam pondere fornacem describeret. *Fornax* verò dicitur machina illa circumquaq; muro obstructa, ac luto oblinita, intus verò concaua, ac concamerata, quæ igne succenditur ad concoquenda quæ immittuntur, nempe calcem, lateres, vitrum, metalla &c. nam fornax a fornice dicitur, quia fornice suffulciatur. Loquitur autem hic Vates de vasta illa fornace, de qua Virgil. supra cit. & quam Ætnæo in specu exercere Cyclopes dicebantur sub directione Vulcani. Parrhas. legit hoc loco *Lassa ceruice* pro *Lassa fornace*, referens lassam Ceruicem Cyclopum, sed quid ad Cyclopes redeat e quibus discesserat, cum modum habeat augendi, non repetendi? Ideò vulgatam cum Heinsio, & alijs sequor.

ATRIA CINGIT EBVR. Descripta exteriori domus formâ, ad ioteriore domus describenda iam transit; & sicuti ferrea mænia à Cyclopibus fabrefacta posuit in augurium thalami, qui Proserpinam manebat, vt dix. ad Carm. *Cyclopum firmata manu &c.* sic hieroglyphicis hieroglyphica innectens inquit: *Atria cingit ebur*, vt ex dicendis patebit

EBVR. Merces *ebur* est, cui pretium addit, & fodina, ex qua eruitur, quippè quæ sit ipsum gigantea beluæ os efferatum; & regio in longinquo posita cum ex Indorum regionibus comportetur. Verùm enim est, quod cecinit Italicorum facile Lyricorum princeps Fuluius Testius cum ait:

Gradito è ciò che peregrino arriua:
Familiar tesoro
Sconosciuto pregio, on'è la copia vile.

Virg. autem loco citato, vndè ebur habeatur edocuit canens:

India mittit ebur: molles sua thura Sabæi.

Vno verbo, barri, seù, notiori nomine, Elephantis dens ebur est; ex quo tam præclara ab artificibus opera elaborantur, vt interdum admirationem ipsam suspenso detineant supercilio. Eburnea autem ornamenta adeò in cultu erant apud Veteres, vt Attalicis tantum apparatibus conuenientia vt ferentur, atq; nequaquam vilis dici posset domus in quam Ebur candorem inferret suum. Quod in causa fuit vt Hor. lib. 2. Carm ode 18. Domicilium suum oon esse cultu regio conspicuum, sed vile abiectumq; dixerit, quod in eo Ebur oon esset.

Non ebur; neque aureum
Mea renidet in domo lacunar.

vbi vides, Ebur a uro compositum, quasi eiusdem sit existimationis. Deæ igitur domum exornaturus Auctor, nil mirum, si Ebore nitentem effingat. Verùm non est hoc præcipuum Poetæ intentum; sed Ebur hanc in Aulam induxit, vt illud in hieroglyphicum, auguriumq; erigeret, & quidem fatale thori. Pro intelligentia, reuoces in mentem hic geminas illas portas, ex quibus ad superos somnia mittebant Manes, quarum altera cornea, altera eburnea esset; ita vt etiam vera somnia ex cornee, falsa autem ex eburnea porta prodirent, ex qua deindè exitum habuisse Æneam, cum ab inferis retrograderetur ad auras, testatur Virg. Æn. 6. his verbis:

Sunt

Sunt geminæ somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus vmbris:
Altera candenti perfecta nitens Elephanto;
Sed falsa ad Cælum mittunt insomnia Manes.
His vbi tum Natum Anchises, vnâq; Sybillam
Prosequitur dictis: portâq; emittit eburna &c.

En augurium fatale thori. *Eburnea porta* porta inferorum est. Proserpina igitur, quæ Inferorum Regina futura erat, Ebore non excludatur profectò, vt Æneas ab Inferis rediens, sed includatur, & circumsepta teneatur, vt futurum illi Regnum, intra Ebur repositum, portendat Ebur. Atq; hoc est arcanum illud, quod Eboris hieroglyphico expressit potiùs, quam occultauerit inclusum. Insuper Ceres tutam, ea domo, Proserpinam summoperè auebat, & quia *quæ cupit amans vigilans somniat*; ideò & somniabat, indemnem ibi filiam fore, raptoribus ignotam, ne dum imperuiam; sed *vaca futura* falsa somniabat; ideò niteat Domus ebore, ex quo falsa mittunt insomnia Manes, vt hieroglyphicum fallacitatis somniorum Cereris eburnea erigatur Domo. Ideo *Ebur*

CINGIT. *Vestit* cum Moreti codice legit Heinsius, imitatione videlicet Lucani, qui Pharſ. 10. describens Cleopatræ domum omni vtique luxu, ac regia supellectile insignem ait: *Ebur atria vestit*

Et suffecta manu foribus testudinis Indæ
Terga sedent &c. Vbi *suffixa* legunt alij pro *suffecta*. Verum quia hæc Heinsij lectio cum vulgata tandem coincidit, vt ex explicandis patebit, non immuto. *Cingere* itaque non semper dicit tantum rem aliquam, in modum fasciæ, circumire, ita tamen, vt potior circumactæ rei pars detecta adhùc remaneat, eo modo, quo interdum videmus aureum circulum, in extremitate peristilij columnam circumagere; sed aliquando significat idem, ac contegere ità, vt nulla pars suppositæ rei nuda remaneat: sic Ouid. Fast. 5. inquit. . . . *Cinxisq; decentibus armis*. Scimus autem, cataphractos equites armis cinctos appellari, eo quod ferreo integumento à capite muniantur ad calcem. Atqui & in hoc sensu assumitur in præsenti, ita vt innuat textus, foris ferrum, intus ebur parietis in morem extensum enicuisse. Id autem artificiosissimè profectò concinnauit Vates; nam, cum hanc domum Ceres duplici de causa construendam curasset, nempè & vt hostes arcerentur, & vt delicias ibi suas asseruaret; sicuti idoneum in rem fuerat horridam eam extrinsecus rigere, ad terrorem audacibus incutiendum; sic incongruum fuisset deliciarum suarum sedem eamdem intrinsecus seruasse rigiditatem. Delicatæ igitur virgini delicata vtique aptanda sedes fuerat. Quarè morem gerens Poeta tenerrimis affectibus in filiam matris, cum videret ferream illam structuram teneris nimium membria improportionatam, finiendam iure arbitratus, eburneis eam integumentis contegere optimum profectò duxit, Homerum secutus, qui Aulam Menelai Ebore, electroq; fulgentem descripsit.

ATRIA. Vide dicta ad Carm. *Solens decente Tyranno Atria &c.* nec enim repetendum quod diximus, tantum nota Atria hic pro tota domo vsurpari.

TRABIBVS SOLIDATVR AHENIS CVLMEN. Descriptis parietibus extra ad terrorem, intus ad delicias compositis, æquum erat, vt tectum, seù Lacunaria, illis tandem imponeret; quod sanè prosequitur hic exactam in omnibus seruans proportionem, ne ab Architectonica arte peregrinus videretur. Ideò

CVLMEN. Quid sit *culmen* tàm propriè, quàm translatè iam vidimus ad Carmen illud.

. . . . . . *Et claram dispergere culmina lucem.*

SOLIDATVR. *Solidare* est *solidum, firmum*, ac *stabile reddi*. Quarè, hoc vno in verbo, plures, more suo, colligit Poeta sententias; nam primò quidem partem pro toto ponens, nempè *culmen pro tota domo* apertissimè ostendit, trabes illas vices subijsse retinaculorum illorum, ex ferro compactorum, quibus ædificiorum parietes colligantur, vt firmiùs inuicem cohærentes hiscere, ac rimis fatiscere nequaquam possint: vulgò *le chiaui di ferro*. Et quidem ferrei parietes non nisi æneis retinaculis debuerant colligari, vt firmissimi redderentur. Secundo solidus omninò fuisse trabes ipsas ostendit, quibus solidi & parietes redderentur. Trabs autem solida dicitur, quæ triniam habens dimensionem, latitudinis nempè, longitudinis, ac profunditatis, neque excauata gracilescit, neque ex partibus simul iunctis compacta est, & coonexa, sed vno, eoq; iugi, corpore constat: vulgo *traue massiccia*: ex superimposito enim talium pondere trabium inconcussa magis mœnia ipsa redduntur, dum solidantur. Tertio *solidare* idem est, ac *perfectum reddi*: cum autem semper imperfecta sit domus, donec tectum superimponatur; & tectum ipsum perfectione careat sua, ni firmis fulciatur trabibus; ideò trabibus & culmen, & domum perfectam reddi, ac solidari asserit Vates.

TRABIBVS. Quid sint trabes nulli arbitror ignotum; nempè fulcimenta illa, quæ ad tectum sustinendum à pariete ad parietem, vel à pariete ad summum tecti apicem protenduntur, & in quo ita inuicem coniunguntur, vt mutua compressione firmentur, & detineantur à lapsu; ac certis, æqualibusq; distantia spacijs tectum erigunt in accliue, ac sustinent decliue, vt faciliùs decurrant imbres &c.

AHENIS. *Ahenus* idem est, ac *æneus*; sed dyphtongus, per diæresim, in geminam resoluitur syllabam, & tunc prima syllaba vocalis ante vocalem gaudet beneficio. Notat autem Sergius, in tali casu, melius scribi per interpositam aspirationem Ahenus, vt scribit Virg. Æn. 2.

Vestibulum ante ipsum, primoq; in Limine Pyrrhus
Exultat telis, & luce coruscus ahena.

Quarè licet Heinsius, & alij sine aspiratione scribant *aenis* non innouandum censui, hoc loco, sicuti nec antea ad Carm.

Si fortè aduersus ahenos
Eolus obiecit postes &c.

cum itaq; *ahenus* idem sit, ac *æneus*, & *æneus* ab *ære* deriuetur, certum est trabium hic materiam designari à Claud., easq; ex ære confectas affirmari. Quod si aliqua de ære, eiusdemq; soliditate excupias, relege ad cit. Carm. iam dicta.

ET IN CELSAS SVRGVNT ELECTRA COLVMNAS. Immensam ab initio descripserat huius domicilij molem; nec immemor huius positæ immensitatis esse debuerat. Cum igitur vidisset immensæ molis lacunaria non posse per se subsistere, licet trabibus solidarentur ahenis, aptè, ad fulciendas trabes ipsas, censuit columnas esse supponendas; quarum pulchritudinem, ac pretium à materia, ex qua constarent, data occasione recenset.

ELECTRA. Cauenda est huius nominis æquiuocatio; nam, licet Electrum genus bituminis sit, quod à Poetis lacryma ex conuersis in populeum nemus Phaetontis sororibus profusè manans esse asseritur; iuxta illud Ouid. Metam. 2.

Inde fluunt Lacrymæ, stillataq; sole rigescunt
De ramis Electra nouis, quæ lucidus amnis
Excipit, & Nuribus mittit gestanda latinis.

apud Historicos verò non ex arboribus, sed ex scopulis exsudans dicatur bitumen, quod liquidum quidem sit, sed è scopulis Insulæ à Germanis eorum lingua *Sudaun* appellatæ, in Germanicum mare delapsum, maris, aerisq; frigiditate obdurescat adeò, vt in saxeam materiam commutari videatur, & apud Latinos *succinum*, apud Italos *Ambra* dicatur vulgo, licet inquam Electrum hoc sit, & ex eo columnas fieri posse non abnuerim, quamuis hoc neget apertè Parrhas.; non tamen tantæ soliditatis est, vt tanti ponderis trabibus sustinendis valeat proportionari. Quare aduerte aliud esse Electrum, quod ex Primoribus metallis construatur compositum, vt auctor est Plinius lib. 33. c. 4. vbi sic habet: *Aurum in quo quinta Argenti portio est Electrum vocatur.* Et hæc sunt Electra, quæ in columnas assurgere testatur Poeta hic; nam hæc & congruam sustinendo ponderi habent soliditatem, & pretiosiora sunt, quam *succinum*, & magis fabricæ vndequaq; ex metallo compactæ correspondent; atque eburneas etiam crustas, quibus interior domus exornatur, vt dix. hæc decent Electra. Fateor equidem, Electrum, quod bitumen, seù succinum dicitur, magis aptum fore, ad exprimendum augurium infortuniorum, quæ Proserpinam manerent; sed neq; hac ratione moueor, vt crediderim, sapientissimum Poetam ita hieroglyphicis indulgere voluisse, vt in architectonicam proportionem, perfectionemq; peccaret. Verum quid dixerim? Magis profectò hac ipsa ratione compellor, vt dicam, Electrum, à Poeta hic positum, non esse illud, quod ex Heliadum lacrymis conflatur: sed potiùs metallum esse, vt dix. Assero itaque & ego, positum hic ab oculatissimo Vate Electrum, vt hieroglyphicum fatalis thori construeret. Sed quis nesciat, in hieroglyphica assumi rerum imagines, non autem res ipsas, quæ per hieroglyphica exprimi debeant. Ad significandam igitur Proserpinam in lacrymarum regnum deducendam, non lacrymæ ipsæ, quæ, licet in Electrum coagulatæ, adhùc lacrymæ sunt; sed metallum illud, quod eumdem referat colorem, ac lucem, exactam vt in ipsius succini imaginem transformetur, ex quo & Electrum dici iure potuerit. Quare cum Electrum metallum imago succini sit, hoc est lacrymarum in electra coagulatarum, aptiùs ad efformandum intentum hieroglyphicum apparebit.

Itaq; illud sic explico. Inferorum Regnum lacrymarum vtiq; sedem esse patet, non nobis tantum, qui, lumine fidei, damnatorum angores perlustramus, sed ipsi etiam qui, solo lumine naturæ, mortuorum illud sedem statuerunt. Et quidem Virg. Æn. 6. in ipso Inferni vestibulo luctum posuit.

Vestibulum ante ipsum, primisq; in faucibus Orci,
Luctus, & vltrices posuêre cubilia curæ.

insuper gemitibus inferna loca resonare ibid. sæpè repetit.

Infantumq. animæ flentes in limine primo,

& *Hinc exaudiri gemitus, & sæua sonare*
Verbera; tum stridor ferri, tractæq; catenæ &c.

Sed quid moror? Nonne inferna loca antonomasticè vocat *lugentes campos* idem Virg. cit., vt ea lacrymis affluentia declaret?

Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
Lugentes campi, Sic illos nomine dicunt &c.

Hoc posito: memineris huic Regno addictam fuisse Proserpinam, cum Plutoni Inferorum Regi fuerit addicta. *Iam dudum decreta dari* Quo aptiori autem hieroglyphico poterat Poeta hoc illi regnum auspicari, quam compositis ex Electro metallo columnis obduratas videlicet lacrymas exprimentibus, dum succinum ex lacrymis compactum, nitoribus, coloribusq. imitarentur? Iam nostis Phaetontis sorores, fulmine deiectum fratrem lugentes, in nigras populos fuisse, Deorum clementiâ commutatas, earumq. lacrymas adhuc profluentes in succinum verti. Nostis inquam quia peritum ex cit. superiùs Ouidij loco. Hæ autem lacrimæ cur ex Helliadum oculis manarunt? Certe ex infœlici Phaetontis casu. Ast Phaeton cur fulmine ictus? certè quia Phœbi æmulatorem se ipsum constituere voluit, currum ducens solarem &c. Recordare igitur Cererem non solum æqualem Phœbo Proserpinam fecisse suam, sed immò superiorem, dum decertante, pro Proserpina, cum Marte Phœbo, vt iam vidimus. *Despexit vtrumque Flaua Ceres &c.*

quasi tantis impares nuptijs. Ad Helliadum igitur lacrymas damnanda hieroglyphicum illarum, domi habeat, in electris; Insuper Helliadum lacrymæ mortuorum lacrymæ profectò sunt: mortuorum itaq; luctibus addicenda, in Inferis, Proserpina symbolum domi habeat in electro mortuorum lacrymas referente. Immo erigatur, propter hoc ipsum, in columnas Electrum, nam sepulchralia ornamenta ex columnis constituit antiquitas, vt refert lib. Hierogl. 49. Pier. Fateor equidem, iuxta Cereris ædificantis intentionem, aliud earum columnarum hieroglyphicum extitisse, quod & Poetam attingere voluisse non ambigo. Noueris enim, ab aliquibus Electrum illud, quod succinum est, compactum dici, non ex Helliadum lacrymis, sed ex lacrymis ipsius Apollinis Esculapij necem deflentis, vt auctor est Apollonius Argonaut. 4. Ceres igitur Phœbum lacrymis non temperaturum arbitrata, cum denegatam sibi Proserpinam recordaretur, columnas hasce triumphales Virgini erexerat Apollinis aeternam lacrymas, per imaginem succini, repræsentantes. Sed *Heu cæca futuri;* quæ non viderit eas in hieroglyphicum propriarum, ac filiæ, lacrymarum conuerti. Hæc igitur omnia vno hoc columnarum symbolo solidissimo Vates exposuit.

SVRGVNT. Surgere propriè dicuntur qui, virentes cum essent, eriguntur, & pedibus recti insistunt, translatè autem & ad alia, quæ, per quamdam proportionem, erigi posse videantur, transferuntur. Sic cum columnæ ad ædificium comparatæ toto prius corpore iaceant, ac subindè erectæ in basibus firmentur, per analogiam surgere dicuntur, idest extolli, ita vt rectæ in altitudinem protendantur. Item *surgere* interdum pro eodem vsurpatur, ac *crescere*; sic *surgere*, hoc est, *crescere* arbores dicuntur: quarè translatè de ijs omnibus dicitur, quæ in altitudinem protendi conspiciuntur. Sic in subiecta columnarum materia ait Virg. Georg. 3. *Atq; hic vndantem bella, magnumq. fluentem Nilum, ac nauali surgentes ære columnas.*

hoc est ex æreis nauium rostris fabrefactas, nam ex ære rostra nauium construebantur, vt ex eodem Virg. Æn. 1.

Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant.

IN CELSAS COLVMNAS. Præpositio *in*, hoc loco, importat transmutationem artificialem, ostendentem scilicet, electra illa ex rudi, & informi massa, artis beneficio, in perpolitas, ac fabrefactas columnas transmigrasse, cum autem mutatio sine motu non fiat, vt Phylos. patet; ideo ait *surgunt electra in*

CELSAS. Celsus idem est, ac *altus*, & *excellens*. Vt igitur ostenderet Poeta, pro magnitudine fabricæ, in conspicuam vsq; proceritatem extensas fuisse non solum columnas illas; sed excellentem etiam artificio perpolitas; ideò inquit: *Surgunt Electra in celsas*

COLVMNAS. Columna a culmine dicitur, eo quod culmina sustineat, & propriè ea est, quæ vnico scapo constat, idest vno lapide oblongo, ac perpetuo, nam quæ pluribus lapidibus, seu etiam cementitijs structuris constant, Pilæ potius dicuntur, quam columnæ, licet sæpè in latiori dicendi modo confundantur, ac promiscuè nomina vsurpentur. Aliæ porro columnæ teretes sunt, aliæ quadrangulares, aliæ striatæ, octangulares &c. Cuius nam generis fuerint, quo ad figuram artificialem, seu formam non meminit Poeta. Sed spectato pondere culminis sustinendi, & attenta venustate, aptius credendum arbitror, teretes fuisse, nam striatæ debiliores, quadrangulares verò, aut octangulares inuenustiores fuissent, vt patet consideranti.

IPSA DOMVM TENERO &c. Domicilij descriptione, per hypotyposim ex enumeratione partium, peracta, inhabitantem ibi memorat Proserpinam, & quibusnam exercitijs detineretur, enumerat. Verùm dicet quispiam fortassis: Quomodo dici potest Poeta domum descripsisse, si vix atria per paucas eorum partes delineauit? Responsio tamen obuia erit; artificium hoc scilicet Vatis fuisse, vt ex vilhorum præstantia, ac magnificentia partium gradum faceret intellectus ad ea concipienda, quæ profectò maiora, quam exprimi potuerint, intima Dearum ditarent Penetralia: quasi ipse atrijs descriptis, tacite in erectis columnis viuacissimum illud lemma reliquisset impressum. *Pulchriora latent.*

IPSA. Pronomen quidem tertiæ personæ demonstratiuum, hoc loco, est illud; sed emphaticè positum. Dum enim dicit *Ipsa Proserpina* dicere videtur impliciter: *ipsa illa, quæ deliciarum matris fuerat, quæ Deos habuit Procos, quæ Deas omnes superat venustate; ipsa illa, quæ cum præcipuum domicilij sit ornamentum, ac quasi vnicum in ea concha margaritum, adeò mentis oculos abripit, vt, cum in animo esset reliquam domus descriptionem exactius exarare, dum in ipsam incido, cæteris omnibus neglectis, de ipsa coactus iam loquar. Ipsa, ad quam Dearum iter iam vidimus institutum; ipsa nunc hilaris, mox deflenda &c.* Ipsa

PROSERPINA. Nomen patheticè repetit, vt, reuocatis ab hoc nomine in mentem omnibus, quæ in laudem ipsius sparsim iam dicta fuerunt, miserandum magis efficiat futurum tantæ virginis casum.

MVLCENS DOMVM. *Mulcere* (à quo Partic. *mulcens*) idem est, ac *iucunda quadam dulcedine, ac suauitate perfundere, & delinire.* Tacite autem alludit Poeta hic ad Threicij cantoris modulos, quibus rupes ipsæ molliri, ac suauiter attrahi dicebantur, vt fusiùs in Præfatione lib. 1.; dum non inferiorem facit Proserpinam, cuius pariter cantu æneam illam domum molliri, ac mulceri dulcedine superfusa, profitetur. Nec mirum; nam cum Proserpinæ Comites fuisse Syrenes, testetur Ouid. Metam. 5. facile ex ijs melleam hauserit Proserpina modulationem. Ideò *mulcens domum*. Domus autem propriè ædificium est constans parietibus, & tecto, ad inhabitandum accommodatum; cum igitur Poeta parietes, tectumq; columnis impositum composuisset, factam iam domum appellat, inhabitantemq; exprimit Proserpinam, quæ & eam mulceat.

TENERO CANTV. Inter opus canere solent textrices, vt facilior, hilaritate animi cantu excitatâ, euaderet labor. Sic textricem suam canentem inducit & Virg. Georg. prima: vbi habet:

Interea longum cantu solata laborem
Arguto coniux percurrit pectine telas.

Ideò etiam Claudianus qui Proserpinam textrinæ operam dantem inducit, canentem memorat; & tenero domum cantu mulcentem. Porrò *tener*, vt etiam vidimus ad Carm. *Tenerum iam pronuba flamma pudorem &c.* idem est, ac *mollis, delicatus, suauis, minimè robustus*, ac *nulla asperitate confractus*. Dum itaq, Vates tenerum fuisse autumat Proserpinæ cantum plures respicit ad causas; Primo enim ætatem Virginis notat, quæ vtique tenera adhuc esset, quippe nondum annis obdurata, vt vidimus; sicq. effectui attribuit, quod proprium causæ fuisset, vt in effectu causa ipsa innotescat: Secundo ante oculos ponit exilitatem vocis propriam quidem fœminæ cuiuscumque, sed multò magis teneræ adhuc in ætate constitutæ. ex qua exilitate proueniret, vt cantus acutus quidem, argutusque, sed minimè robustus fieret. Tertio Diuinitatem iniiens Proserpinæ agnouit, vocem illi diuina quadam suauitate affluentem fuisse, tribuendam

dam ideò tenerum, hoc est dulcem, ac suauem cantum eius appellat. Quartò animaduertit, peritiem musicæ artis non esse denegandam illi, quæ non à Syrenibus tantum comitibus, sed ab harmonicis Cœlorum motibus, concentum, ac modulos didicisset. Ideò *tenerum* dixit eius cantum, idest nulla perruptum asperitate. Deniq; nouit, Peritis in arte esse tales habere vocis inflexiones, vt mollis semper, ac delicatus procedat canentis sonitus. Ideò *tenerum* vocat cantum, nempè mollem, delicatum, & inflexionibus suauem. *Cantus* autem, græcè *μελος*, est *talis inflexio vocis*, quæ iuxta musicales numeros decurrens suauissima afficit iucunditate. Sed aduerte hic obiter quæso, quam sui ipsius incuriosam, artificiosissimo more, Proserpinam describat Vates. Tot illi ante oculos obuersabantur imminentis luctus hieroglyphica; & tamen vel nihili pendens, vel negligens, summa animi tranquillitate fruebatur, cuius & signa edebat cantu; nam cantus, & Carmina, quippè eodem cantus nomine denotata, inquit Ouid.

. . . . . . *Proueniunt animo deducta sereno.*

Quid autem mirum, si *incuriosam adeò* inopinatum occuperet malum? Est igitur hæc præparatio quædam ad infortunia subeunda, quæ ideò ingeritur hic, vt se respexisse ostendat Vates ad verissimum illud axioma: *Extrema gaudij luctus occupat*, quod Italicus ille natiuo idiomate vertens, ait: *Se si vide il mattin la sera piangesi*, vel vt Italus alter. *Del piacer sù i confini il duol s'alligna*. Proserpinam igitur canentem describit, vt noueris in proximo luctum esse.

IRRITA TEXEBAT &c. Licet incuriosam ex cantu denotauerit, non otiosam tamen effingit; labori igitur addictam indicat; sed pernicioso, vt inferiùs patebit, operi deditam notat: nam licet textilis labor de se malus non sit, immò laudandus; malus tamen, respectu adiacentium fieri potuit. Sed de his in loco. Interim, ad intelligentiam huius loci, obserua, antiquo in more positum fuisse, vt nobilissima quæque & Matronarum, & Virginum, textoriæ arti operam daret, vt latè docet Tiraq. xi. Connub., Ouid. i. Amor., & Metam. xii. Tullius vi. Verr. & alij: Quarè Penelopem Icarij, & Peribææ Naiadis filiam, celeberrimam scilicet illam, de qua oraculum à Patre acceptum, antequam ipsa nasceretur, hæc cecinit curiosius sciscitanti.

Fæmineum Peribæa decus, Peribæa pudorem
Fert Vtero &c.

Penelopem hanc, inquam, reperies huic arti studuisse; immò &, ea mediante, Procis, vt pudicitiam seruaret, illusisse: pariter Andromachen reperies apud Virg. Æn. 3. huius artis operatricem, licet Æthonis Thebarum Regis hæc filia fuerit; dum enim textilibus donis Ascanium cumulat, ea fatetur suis manibus elaborata, ideòque amoris sui monimenta commendat Ascanio ipsi futura.

Nec minus Andromache digressu mæsta supremo
Fert picturatas auri sub tegmine vestes,
Et phrygiam Ascanio chlamydem: nec cedit honori;
Textilibusque onerat donis, ac talia fatur
Accipe, & hæc manuum tibi quæ monimenta mearum
Sint puer: & longum Andromachæ testentur amorem.

Auctor noster Serenam suam Arcadij sororem, Theodosij Neptem &c. eiusdem artis autumat sectatricem: & primo quidem de Cingulo Equi Arcadij Arcadium alloquens ipsum sic ait:

Accipe parua tuæ Princeps venerande sororis
Munera, quæ manibus texuit illa suis &c.

& de muneribus ab eadem Serena Honorio Imper. missis itidem ait:

. . . . *Stilico mauortia confert*
Munera, barbaricas strages, Rhenique triumphos:
Regina contenta modum seruare Serena
In tua sollicitas vrget velamina telas.

& de Phaleris equi Regij à Serena ad Honor. missis equum alloquens ipsum hæc exarat.

Nobilis auratos iam purpura vestiat armos
Et medium te Zona ligat, variata colorum
Floribus, & castæ manibus sudata Serenæ,
Persarum gentile decus. Sic quippè laborat
Maternis studijs, nec dedignatur equestres
Moliri phaleras genero Latiura decorem.

& profectò etiam Romanorum tempore maximè viguisse huius artis studium apud Romanas Matronas testantur communiter Auctores. Sed, ne ab antiquissimis discedamus, Palladem ipsam Lanificij, vt alibi diximus, autumant inuentricem, eiusdemq; artis magistram, atque illius zelantem adeò, vt gloriam suam ex hac arte promanantem nemini vnquam cesserit. Immò Aracnem Lydiam, quam ipsa edocuerat, quod se Palladi conferre ausa fuerit in opere, male adeo mulctauit, vt in araneam commutata, euiscerato corpore, telas ex proprijs construere visceribus cogeretur, vt testatur Ouid. Metam. 6. Quarè nil mirum, si diuinam hanc artem præcipuè certatim Matres ediscere conarentur, atque ideò & Proserpina hac eadem delectaretur. Adde, hanc artem in Siculis præcipuè regionibus floruisse, vt testari videtur Tullius Verr. 6. cit. vbi ait: *Nulla domus Siciliæ locupletior fuit, vbi iste textrinum non instituerit*. Cum igitur Siciliam incoleret Proserpina, nil mirum si Genitricis Patriæ morem gerens textilibus, & ipsa operibus oblectaretur. Aduerte tamen, non infimæ notæ textrinam illam fuisse, quam Principes huiuscemodi fœminæ exercerent; sed cultam maximè, atque in admirationes compositam, quippè quæ & Flandrobelgicis simul, & phrygijs laboribus desudarent, picturatas scilicet Flandrobelgico panno, acuque phrygio insignitas, telas conficientes. Quarè & ratione ingenij elaborantis, & ratione sumptuum in opere insumendorum, non gregariam quamque manum, sed nobilem tantum, eamq; diuitem ars illa decebat. Et Proserpina igitur ad hæc incumbens non incongruè asseritur. Ideò

TEXEBAT. Idest splendidam illam, de qua disseruimus, textoriam artem exercebat, prudentis adinstar Virginis, cui pudicitia maximè cordi sit; nam argumentum Pudicitiæ habebatur olim id muneris exerceri à fœminis. *Ad instar* dixi, non quod de se argumentum Pudicitiæ erat, sectabatur; sed non absolutè prudens, aut pudica, cum ex circumstantijs hoc ipsum opus in impudicæ mentis signum converteret, vt videbimus. Certè virgini semper indecorum fuit compressis sedere manibus; nam otium facilè in lasciuientes adducit cogitationes, quas fugiunt, & euitant manibus operantes, si iuxta artis intentionem operentur. *Texebat* igitur Proserpina, & in ipso texendi actu hieroglyphicum habebat imminentis Thori; nam nouas olim nuptas Quasillus sequebatur, hoc est Cistula illa, qua textrices vterentur, in ea reponentes quidquid ad lanificium pertineret. Quos nos *Quasillos* vocamus *καλαθος*, *θαλασσιος* Græci vocant; ex quo Thalassij nomen in Nuptijs frequentabant antiqui nouam ad Lanificium nuptam instigantes. Ex quo noueris omnia in Augurium Proserpinæ tradendæ concinnata.

MVNERA Causam hic habes finalem, cur scilicet texeret Proserpina: cùm enim altè memoria retineret, quantum ipsa amantissimæ Cereri deberet Genitrici, ea absente, munera festinabat aliqua concinnare, quibus Matrem, post reditum, & oblectamento afficeret, & hoc sui amoris pignore solaretur ostendens falsum apud se esse vulgatum apud Italos effatum illud: *Lontan da gl' occhi lontan dal cuore*, cum ipsa immò semper absenti studuerit matri. Ideò *texebat munera*: sed

IRRITA. Quod proprium desiderij fuerat operantis, operi attribuit, dum dicit *texebat munera irrita*: idest *irrito texebat voto*: nam quod cupiebat contexens, nequaquam erat impletura. Ideò *munera irrita*, quæ nempe incassum texerentur, infecta tandem relinquenda, optatoque fine destituta.

MATRI. Emphaticè ponitur; nam ex hoc, quod *Matri* texeret, deducitur studium præcipuum, mentis sedula applicatio, solertia insignis, & Amoris vehementia, qua operi, toto corde, desudaret, cum texeret *Matri*, hoc est *Vestem Matri tribuendam*.

REDITVRÆ. Idem quam breui sperabat, ac pro certò haberet properatò redituram ad natæ amplexus, & oscula: sed irrita spe, quia non reditura esset Ceres, antequam Proserpina raperetur: Irritis votis, nam redeunti post Raptum Cereri attrata Vestis non Phrygia illa esset tandem assumenda.

Disce, quo ad mores, quam fallax sit hominum spes, quam fallacia vota; cum carni potiùs, & sanguini, quam Animæ propriæ, eiusdemq; student saluti. Danaidum adstruit opus quisquis alteri studens sui ipsius negligit curam; omnisq; labor, qui animæ saluti non impenditur, vanus cadet, & irritus. Otium vitare optimum quidem est: sed, vbi negotium ad carnem tantum, & sanguinem spectat, perniciosum magis negotium, quam otium est. Ideò summa Incarnatæ Sapientiæ veritas illi, qui, antequam eam sequeretur, facultatem petijt Patrem iam vita functum sepeliendi, acri quadam imperat responsione: Sine mortuos sepelire mortuos suos: nam amor carnis, & sanguinis amori propriæ spiritualis salutis semper postponendus; & quid-

quid ab huius indagandæ falutis folertia diftrahat, viriliter amputandum. Collige etiam, quam vana fint Mundi gaudia, quam fluxa terrenarum rerum fœlicitas, quæ contermi-nos femper luctus habeat. Perpetuas Heracliti vices amplecteretur profectò, qui cerneret fe femper millenis expofitum infortunijs. Aft quid, in hoc fluctuanti infortuniorum Oceano, poteft effe tranquillitatis? Quæ tuta ftatio, vbi vndique anguftiæ, vbi laqueis plena funt omnia, vbi omnia complent calamitates? Infanas fubftructionum moles, æternitati, vt arbitramur, dicatas comparamus; aurea tecta, argenteum pauimentum, gemmata aulæa congerere vnicam ftudemus in domum; ac fæpè domicilium noftrum in Cœli imaginem adornamus, quafi Mors non immineret irritum infamentis animi votum redditura: &, licet occafus noftri aperta nimis ante oculos, in alienis funeribus hieroglyphica habeamus, canimus tamen, ac multa, futuris adhuc temporibus peragenda, mente reuoluimus, quafi nos fœdus cum morte pepigerimus. Ne vanis, quæfo, diftrahatur Proferpina, hoc eft, Anima noftra; anima illa quam è Cœlo fortiti Cœlo ipfi debemus: ne fubito præoccupati die mortis quæramus fpatium pœnitentiæ, & non inueniamus. Caueat fibi Proferpina, nam dum canit, dum inutilibus texendis detinetur, dum carni tantum, & fanguini ftudet, in fotibus luctus adfit, & improuidam ferient ruinæ. Sibi ftudeat, & confulat, atq; hoc vnum falutis fuæ procurandæ negotium negotijs omnibus præferat: nec terræ huius fidat illecebris, nam allicit, fplendore, ignis, dum afpicitur; fed vrit ardens, dum tangitur. *Sedulò rem agat fuam, &*

Obftes principijs: ferò medicina paratur
Cum morbi oblonga inualuere mora.

Verum, ne & nos in Heraclitum conuerfi videamur, fletibus immixti femper, dum fapiens ait: tempus flendi, & tempus ridendi; accinenti Proferpinæ concinnentes quid Mufa noftra fidibus iam infonet fuis, experiamur.

Per l'aereo fentier, che de portenti
 L'ardor preffago al fiammeggiar differra,
 Scendon le Diue ou', à fudati ftenti
 Di que fabri, che l'Etna in grembo ferra,
 Sorge l'alta magion, che, con gl'algenti
 Raggi del ferro, ogni pupilla atterra;
 Quella, di cui trà le munite foglie
 Del fuo euore il tefor Cerere accoglie.
Son di ferro le mura; e l'ampie porte,
 Con le tempre più fine il ferro chiude;
 E, con l'oppofto acciar, più faldo, e forte
 Si rende il ferro, ou'all'entrar fi fchinde.
 Di chi l'ali impennar non hebbe in forte,
 Del prender l'erte, ogni fperar delude
 Terfo il metallo, e frà le nubi afcofa
 L'altezza immenfa, in ficurtà, ripofa.
Non mai di Lenno al flagellar l'incudi,
 Con tanta fretta, affumicati i Fabri
 Vibraro i colpi accelerati, e crudi;
 Ne, per polir metalli horridi, e fcabri,
 In sì graue fudor, le membra, ignudi,
 Diftillaro, al sbuffar d'arficci labri:
 Qual, di Cerer le brame, all'hor ch', intefe,
 Le ferree rocche al fabricar s'attefe.
Con sì fpeffe vicende hor prefi, hor fciolti
 Dal mantice non mai fpiràro i venti;
 Ne con tal forza i ferri errar difciolti
 Dalle fcorie, ondeggiando in fiamme ardèti;
 Come pur quiui, al ftabilir riuolti
 L'altèra mole, infuperbìr rouenti:
 E la fornace, a manifefti fegni,
 Parue, del più foffrir fcoppiarfi in fdegni.
Tanto fudor, tanto d'affanni al fine
 L'opra conduffe, e raffodolla in muri;
 Muri, ch', ad ogni ardir pofto il confine,
 Gl'affidati tefor rendean ficuri:
 Ma l'interne del ferro afpre cortine
 Cuopre vn' India d'auorio, e i lampi ofcuri
 Sotto candida merce auuolge, e cela,
 Mentre'l proprio candor fol vibra, e fuela.
Del graue tetto à foftenere il pefo
 Si ftende il bronzo in groffe traui eletto;
 E, di que' bronzi à rinforzar l'iftefo,
 S'erge, e fottentra, in gran colonne eretto,
 (L'oro à gl'argenti, in vn fol mifto, apprefo)
 De terfi Eletri il biondeggiar perfetto.
 Mà, quel che vince ogni più ricco fregio,
 Di Proferpina in fe racchiude il pregio.
Quefta, con voci, ad ammutir baftanti
 Qual dolce è più Partenopea Sirena,
 Scioglie al canto la lingua; e coglie i vanti
 D'addolcirne nel fuon la ferrea fcena.
 Opra in tanto la man co' fili erranti;
 E di Frigia, e di Perfia in vn catena
 Lo fudate fatiche; e non s'auuede,
 Ch', alleftirle alla madre, in van fi crede.

Aft, dum blandè canit Proferpina, ne eam funeftis vocibus deterreamus, tragicis intermiffis, ad annuentem Poetam reuertamur.

Hic elementorum feriem, fedefque paternas
Infignibat acu; Veterem qua lege tumultum
Difcreuit natura parens; & femina iuftis
Difceffere locis. Quidquid leue fertur in altum;
In medium grauiora cadunt. Incanduit æther:
Egit flamma Polum: fluxit mare: terra pependit.
Nec color vnus erat. Stellas accendit in auro:
Oftro fundit aquas; attollit littora gemmis;
Filaque, mentitos fubter cælantia fluctus,
Arte tument; eredas illidi cautibus algam,
Et raucum bibulis inferpere murmur arenis.
Addit quinque plagas. Mediam, fub tegmine rubro,
Obfeffam feruore notat: fquallebat aduftus
Limes, & affiduo fitiebant ftamina fole.
Vitales vtrinque duas, quas mitis oberrat
Temperies habitanda viris: tum, fine fupremo,
Torpentes traxit geminas; brumaq; perenni
Fædat, & æterno conftringit frigore telas.
Nec non & Patrui pingit facraria ditis
Fatalefque fibi Manes. Nec defuit omen;

HIC ELEMENTORVM SERIEM &c.
Proferpinam Palladis inuentam operibus dixerat Vates; & non incongruum videbatur eufdem, in his, ingenij acumen, ac præftantiam exprimere; cum enim tot infignitam virtutibus, tantâque confpicuam ingenij acie Proferpinam afferuiffet, vt, hac vna, Ceres cæteris altior Matribus extaret; confentaneum fuit, vt ex aliqua ipfius eiufdem induftria firmaretur affertum. Ex operis itaque, quod præ manibus haberet, excellentiam, operantis virtutem amplificaturus, pulcherrimâ vtique, per hypotipofim, defcriptione, ab enumeratione partium deducta, opus ipfum, cui defudaret Proferpina, delineat. Et quidem, ipfo picturati operis initio, primam rerum omnium creationem, feù melius dixerim, fpectatis Poetarum commentis, primam rerum eductionem, qua fcilicet effingitur Iupiter ex confufionis Chao res omnes, fuo ordine, digeftas extraxiffe, recenfet picturatam; fubindè expreffum Proferpinæ texturis infinuat ordinem ipfum, quo cuncta fuerint, in tali eductione difpofita, ac fecundùm vniufcuiufque rei exigentiam, & colores, & artis varietatem diftribuit, nec telis defuiffe afferit. Regalis Patrui Aulæ reprefentationem affir-

Præscia nam subitis maduerunt fletibus ora.
Cæperat & vitreis summo iam margine texti
Oceanum sinuare vadis. Sed cardine verso
Sensit adesse Deas; imperfectumque laborem
Deserit, & niueos infecit purpura vultus,
Per liquidas succensa genas, castique pudoris
Illuxere faces. Non sic decus ardet eburnum,
Lydia Sydonio quod fœmina tinxerit ostro,

affirmat; Cumque iam quod extrema textilis operis occupaturum fuerat, ac totius operis seriem impleturum inchoasset Proserpina, eam distractam indicat, imperfectumque laborem relinquere coactam, aduento scilicet Dearum cognito, quibus assurgere, intermissis omnibus debuit, & obuiam ire, ac morem gerere, ne videretur inurbana, ac summi Iouis origine prorsus indigna. Notat tamen suffusam rubore Proserpinam hæc agentem, vt proprium modestæ Virginis est, quæ maiorum visitationes excipiat, ac verecundiam ipsam erubescentis aptâ signat similitudine. Tandem, vt morem seruet omnia captandi, dum telas describit, omina non negligit; sed has ipsas telas non sine fatali augurio processisse demonstrat.

HIC. Aduerb. loci est istud: Verum hoc loco accipitur pro aduerbio indicatiuo; ex eo enim indicatur tela ipsa, quam Proserpina texebat; & in qua ea, quæ subindè numeratim recensentur, intexta visebantur.

INSIGNIBAT ACV. *Insignere* propriè est *signis notare*, ac *delineamentis distinguere*. Vulgò *ricamare*; præcipuè si instrumento, nempè *acu* notetur; nam ex hoc perspicuum fit, quanam signorum specie signatum opus effulgeat; cum alioquid hoc, quod est *signis notare, atque distinguere*, esse possit pluribus artibus commune, vt Perspectiuæ, Picturæ &c. Ast *insignere acu* proprium est tantum artis phrygiæ, quæ picturam æmulata picturatas acu telas effingeret. Hanc artem a Semiramide primo inuentam, tradunt historici, atque adeò huius etiam artis opus babylonicum nuncupari; Eius tamen originem ad Palladem referunt Poetæ, vt vidimus. *Insignibat* autem dixit, imperfecto scilicet vsus dicendi modo, primoquidem, vt ostenderet Proserpinæ sensum, cui non tantum inerat superbiæ, vt opera sua perfecta existimaret, adeò vt, Aracnis in morem, vellet cum ipsa de primatu Pallade decertare, sed immò modesta quadam existimatione imperfectum putaret quidquid ipsa elaborasset, ac propterea, & per imperfectum dicendi modum ea fuisset expressura, si sensus illi de ijs suus fuisset exprimendus: quapropter Poeta, texentis induens affectum, imperfecto vtitur: *Insignibat acu*; sicuti etiam Orator quantumuis peritus, cum vel eximiam confecerit orationem, vt ostendat à se imperfectam existimari, claudere solet verbo illo imperfectionem importante: *Dicebam*. Secundo adde Poetam hoc verbo imperfecti temporis vsum, quia, cum Proserpinam describeret in actu ipso telam contexendi, certè perfectam notare non debuit; nam, quousque artifex manum adhuc admouet rei perficiendæ, res illa semper *in fieri* dicitur; non *facta*, sed *in facto esse*; vel saltem partim dicitur *in facto esse*, partim *in fieri*, donec illi artifex colophonem imposuerit, quo posito tunc perfectum dicitur opus. Erat igitur adhuc imperfectum opus Proserpinæ, cum illa adhuc actu operi manum admoueret; atq; ideò, per imperfectum, actio illa iure exprimitur, quæ nondum esset ad totalem deducta perfectionem. Denique nec absolutum, nec absoluendum erat Proserpinæ opus, sed imperfectum relinquendum ideò, per vocem imperfecti exprimitur. *Insignibat acu*. Porrò acus ab acuta cuspide dicitur, & est instrumentum illud tereti figura constructum, ex vna parte acuminatum, ex altera perforatum ita, vt insertum foramini filum vel laneum, vel sericum, vel aureum &c. secum trahat, dum ducitur, & futuras conficiat. Cum autem hoc præcipuè instrumento Phrygiæ mulieres vterentur ad picturata earum opera perficienda, hinc est, vt *acu pingere*, ac *telas acu insignere* dicerentur: atque ideò aptissimè hic: *insignibat acu*.

SERIEM ELEMENTORVM. Mentem diuinitatis participem, ac consequenter eruditissimis quibusq; cognitionibus insignitam, non exilia, non gregaria, non minimi ponderis opera decebant; idcircò Poeta, optimus vtiq; morum imitator, non inducit Proserpinam nugas nugis intexentem, aut aracnæis industrijs deludantem; sed ad ea incumbentem, quæ cum eximiâ artis præstantiâ eleuatissimam coniungerent eruditionem; primam nempè Mundi originem ab ea delineatam ostentans, tam mirabili artificio, vt, dum Proserpinæ ingenium extollit, suum ipsius ingenium mirabiliter augeat, & amplificet. Dixeris profectò

Poetam phrygij laboris peritissimum, si rectè perpendas, quam exactè omnia ponderet, libret, aptet, ac summa viuacitate disponat. Sed vlteriùs, hic profectò, si vnquam alibi, altissimos, reconditosque Auctoris sensus, par erit, admirari. Quarè attentiori iam eos explicatione aggredimur recensere. Initium igitur elaborati à Proserpina operis continebat. *Seriem elementorum*.

Prima vtique intellige; nam primam huius creatæ molis, iuxta fabulas, originem, ac totius subindè Vniuersi dispositionem, à Proserpina his depictam in telis, prosequitur Poeta; ideoq; à prima origine incipiendum duxit, nempè ab elementorum serie. Porrò *Series* a *serendo*, quod idem est, ac *ordinando*, nil aliud quam *ordo* est. Quare per *seriem elementorum* intelligit hic Poeta primam eorum ab informi confusione discretionem, eorumdemq; ordinationem, ex qua, quasi ex semine, rerum omnium constituata progressio facile processerit. Ad intelligentiam huius loci, reuocaueris hic in memoriam, quæ diximus ad Carm. *Possedit dotale Chaos &c.*, nempe, ante huius Mundi constitutionem, nil, nisi confusum Chaos extitisse, iuxta antiquorum sententiam Arcadum, & tunc temporis communem, quam confusionem ab Ouid., ibidem etiam cit., descriptam recensuimus, &, eiusdem Carminibus ex primo Metam. decerptis, exarauimus. Ex hoc igitur Chao exordia Mundum duxisse, ex sententia Hesiodi in Theogonia, asserit Ouid. cit., sententiam videlicet Platonis, ac Stoicorum secutus, qui Mundum in tempore factum, atq; à Deo genitum, seu creatum, asseruerunt contra Aristotelem, qui Mundum posuit ab æterno. De Mundi autem origine, quo ad modum, seu de modo, quo Mundus à prima illa, confusa, ac indigesta mole initium suæ pulchritudinis sumpserit, & extraxerit, variæ fuerunt Priscorum opiniones, & placita. Verum, hoc loco, secutus est Vates vestigia Ouid. cit. qui Hesiodo inhærens ait, Chaos illud præexistens primò in quatuor elementa diuisum fuisse, cum antea, in eo, ita commiscerentur, vt neq; terra ab aere, neq; aer ab aquis, neq; aquæ ab æthere, nec æther iterum à terra secernerentur. Itaque ex hac elementorum secretione, quæ facta fuit, cum in extracta ab illo elementa diuisum dicitur Chaos, orta est illa prima coordinatio, seu *series elementorum*, qua factum est, vt vnumquodq; elementorum, ab alio separatum, proprium secederet in locum, atq; omnia elementa ex lite, quam habebant inuicem confusa, ad amicitiam transirent separata, ita vt mutuo societatis fœdere coniuncta constitutioni huius tandem orbis vnanimiter deseruirent. Quod in causa fuit vt aliqui ex antiquis Phylos. duo esse prima rerum omnium principia, nempè *litem*, & *amicitiam* asseruerint. Vide quæ de hac elemẽtorum secretione diximus ad Carm.

Penè relucktatis iterum pugnantia rebus
Rupissent elementa fidem &c.

Hanc itaq; elementorum secretionem, ordinationemq; primam intelligit Poeta hic, dum dicit: *His elementorum seriem &c.*; Idem enim est, ac si diceret: exprimebant imagines, initio operis impressæ prima Mundi huius exordia, ita vt ex illis cernere licuisset, quomodo indigesta illa moles, quæ Chaos dicebatur, distingui cœperit, atq; ex illa distinctione quatuor emerserint elementa, quæ ita subindè disposita fuerint, vt ex eorumdem qualitatum communicatione amicabili omnia consurrexerint mixta, quibus ingens hæc rerum machina abundat, & in qua ipsa prudens natura suis quæq; ocëtit ordinibus. Quod si quæras, cur illa quatuor, quæ iam enumerauimus, elementa dicantur; Respondet Parrhas. ab alendo dicta, eo quod omnia ex illis alantur non solum, sed & ab initio coalescant.

SEDESQVE PATERNAS. Per sedes paternas, intelligendum hic esse thronum summi Iouis, ex quo genitam iam vidimus Proserpinam, indubitatum est. Verum quænam fuerint huiusmodi sedes, quas Proserpina tunc acu pinxerit, ambiguum est. Ratio autem dubitandi est, quia, ante Mundi, hoc est Cœli, terræque constitutionem, nullam videtur habuisse sedem Deus, nisi quatenus in se ipso semper, ac sua se contineret immensitate, quæ profectò acu pingi non poterat. Quod si dicas eum Parrhas., per sedes paternas Cœlum intelligi, quod a Ioue, cæterisq; Dijs superis teneri

ve-

vetustas credidit; videtur obstare textus eiusdem Poetæ, qui ponit *sedes paternas*, idest *Iouis sedes*, ante ipsius Cœli constitutionem, nam inferiùs Cœli ex professo creationem attingit, dum ait: *Egit flamma Polum &c.* quasi creationem Cœli posteriorem faciat illis sedibus, quas hic dicit à Proserpina depictas. Quænam igitur istæ sedes fuerint discutiendum. Pro solutione autem difficultatis; Aduerte, hanc eruditissimi Poetæ locutionem dupliciter considerari posse, vel ita scilicet, vt faciat sensum antecedentem, vel ita, vt faciat sensum subsequentem, ad ipsam vniuersi constitutiuam, seù, cum Poetis, eductiuam actionem. Si itaq; sumatur in sensu antecedenti, difficiliùs erit, quænam fuerint hæ sedes, statuere, ob iam indicatam rationem, quod scilicet Deus in se ipso, ac sua immensitate maneret, quæ certè acu pingi non potuit. Statuetur tamen, si priùs aliqua Antiquorum de Deo placita commemoremus. Deus igitur ex Stoicorum sententia, vt Diogenis Laertij interpretes asserunt, ita definiebatur, vt esset, per ipsos, *Animal immortale, rationale, perfectum, siuè intellectuale, beatum, ab omni malo remotissimum, prouidentia sua Mundum, & quæ in Mundo sunt, disponens omnia, at non inesse illi humana forma line menta dicebant*. Ex Apuleio autem, & ex veterum, vt ipse ait, opinione innata, *Deus auctorem originis mortalitas. sua; salus est, & perseuerantia omnium, quæ fecerit; neq; vlla res fine Dei auxilio natura sua contenta esse potest*. Quam opinionem secuti subinde Vates omnes, *Ioue plena omnia esse* dictitarunt. Cicero, vt scribit Lactantius, sic Deum definiuit: *Nec verò Deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni con cretione mortale, omnia sentiens, ac mouens*. Ex quo videtur iterum inferendum, *omnia Deo plena esse*. His præcognitis, sic mihi, iuxta antiquorum præcipue Poetarum, quoniam in poeticis versamur, liceat phylosophari. Ante Mundi constitutionem quid erat, per Poetas, & antiquos, in rerum natura? Certè dicunt, nil nisi Chaos, molem scilicet illam fuisse informem, indigestam, confusam &c. quæ instar Vrsicini partus efformanda à Deo fuerat, vt, quam de præsenti habet, dispositionem, simetriam, ac pulchritudinem assumeret. Bene est, iuxta eorum opinionem, & suppositis eorumdem principijs; nam, per nos, iuxta Catholicam fidem, & veritatem, confusum illud *Chaos* nil aliud erat, quam ipsum *nihil*, ex quo, per creationem, educta sunt omnia. Sed persistendo in fabulis, eum & fabulæ explicationem prosequamur, ante Mundi constitutionem erat Chaos. Cum igitur post Mundi constitutionem Ioue plena sint omnia, & tamen idem sit, ac antea fuerit Iupiter, certè dicendum est, ab illo, & ante Mundi constitutionem, illam ipsam informem, indigestamq; molem fuisse occupatam, ac repletam; non quidem ita vt & ipse Iupiter confusum, & indistinctum quid esset, seù illius pars confusionis, sed tamquam Dominus, in confuso regno, non confusus. Quarè Iouis sedem ipsum Chaos fuisse, ante Mundi constitutionem, dicere absonum nequaquam fuerit. Si igitur, vt ad Poetam reuertamur, sensus istius locutionis in sensu antecedenti accipiatur, dixeris Poetam hic innuere, *sedes Paternas* ipsum Chaos fuisse, idcòque à Proserpina Chaos ipsum fuisse primo loco depictum, quod, per *paternas sedes*, intelligat, ac subindè seriem elementorum, ex ipso deductam Chao, vt principio principiata subnecteret congruenter. Si verò mauis, (& quidem, vt arbitror, congruentiùs, ac meliùs) hanc Poetæ locutionem intelligendam esse in sensu consequenti, non quidem ad totam Mundi constitutionem, sed ad eiusdem constitutionem inchoatam; ita vt, cum Parrhas., per *sedes paternas* Cœlum intelligere velis; memineris quænam de Cœlo fuerit Aristotelis sententia lib. 1. de Cœlo, expressa, ac Meteor. pri. confirmata, qua nempè dixerit, Cœlum non constare ex quatuor vulgatis elementis, sed esse quintum quoddam totius orbis elementum, cæteris purius, ac nobilius, quod ipse *quintam* appellauit *essentiam*; hocq; causam fuisse omnium aliarum rerum, quæ toto Cœli ambitu continentur, cum earumdem materiam rerum quatuor vulgaria elementa Aristoteles idem statuisset. Quo posito, iuxta sententiam Aristotelis, videtur ab admittentibus præexistens Chaos necessariò dicendum, primo loco eductum a conditore Deo ex illa confusione primum illud elementum, quod *quintum* appellat Aristoteles, nempè Cœlum, quod, cum deberet esse causa efficiens cæterarum rerum omnium, certe & præexistere debuit, si non prioritate temporis, saltem prioritate naturæ; eoq; educto, Iouem eiusdem sibi pulchritudinem, peculiarem in sedem, adsciuisse. ita vt qui priùs in se solo maneret, tunc primum cœperit habere sedem à se distinctam. Atqui, cum multiplices in sphoeras Cœlum ipsum diuidatur, quæ tamen omnes Ioui subdantur in thronum, inde factum fuisse, vt *Paternas sedes* numero multitudinis appellauerit Auctor. Nec obstat, quod Poeta primo loco depictam dixerit *elementorum seriem*, subindè *Paternas sedes*; nam cum dixerimus, *seriem illam* nil aliud sonare, quam ordinem, nil mirum, si Poeta priùs *totum* posuerit, nempè *seriem centrice famosam*; ac subinde *illud ipsum totum* subdiuidens primo loco posuerit quintum illud elementum, quod, ordine, priùs fuerat eductum; quasi diceret: *Inuenebat acu seriem elementorum; & ex hac serie primum in ordine Cœlum, in quo Iupiter sedebat, vt ostenderetur sedens, hoc est nullo sui labore Mundum integrum creare*. Congruit autem hæc explicatio cum ordine veræ primæ creationis à Deo vero; nam in illa ex Genesis primo creatum primo loco Cœlum indicatur, dum ait scriptura: *In principio creauit Deus Cœlum, & terram*. Nec obstat pariter, quod inferiùs Poeta iterum dixerit: *Egit flamma Polum*; vbi videtur efformationem Cœli attingere; nam tunc non describit eductionem Cœli à Chao; sed materiam, ex qua Cœlum constet, iuxta sententiam Anaxagoræ, qui Cœlum ex igne constare docuit, obiter attingit, vt latiùs patebit inferiùs. Quod si, de natura Cœli, ab Aristotele dissentiens, non *quintum* velis *elementum* vocare: sed *substantiam ex elementorum flore compositam*, iuxta assertum Platonis; Dixeris eductam, ac depictam, primo loco, dici elementorum seriem, ac subinde, ex eorumdem serie eductis floribus, conflatas ex ijs paternas illas sedes, quas, in subsequenti, depictas ostendit Vates, quasi ex floribus ortas elementorum. Hæc ad eruditionem dicta satis ostendunt, quot, & quantis eruditionibus Poeta noster vnicum exornet Carmen, quas tamen quia ita attigit, vt ad illas alludens lasciuiat potiùs, quam accedat; ideò, vt arbitror illarum nulli proprium hic sensum voluit alligatum, vt latior interpreti pateret explicandi locus. Hoc itaque Carmine Vates acturus de prima Mundi creatione, quam depictam acu insinuat à Proserpina, Mundum diuidit, cum Aristot. primo Meteor. in Mundum inferiorem, seù elementarem, & Mundum superiorem, seù Cœlestem; ostenditq; vtrumq; à Proserpina delineatum, ac primum, nempè inferiorem, exprimit per *seriem elementorum*: secundum verò, seù Cœlestem, per *sedes paternas*. Ast, quia, primo hoc intuitu, non satis explebat excellentiam delineantis, vtrumq; Mundum in suas diuidens partes, in vnaquaque parte, perfectionem subindè operatricis, admirandum prorsus, oculis subijcit. Nec videatur incongruum, tam elementarem globum, quam Cœlestes sphœras, Mundi nomine comprehendi; nam *Mundus* nomen genericum est, quod græcè *κοσμος* dicitur, idest *ornatus*: quarè quidquid ornatu insigne est, *Mundus* dicitur, ita vt etiam mulierum ornamenta, Mundi muliebris nomine comprehendantur. Quid autem ornatiùs Cœlo? Hoc autem sedem Dei appellatum quis ignoret? ideò aptè per *sedes paternas* videris expressum.

VETEREM QVA LEGE TVMVLTVM &c. Positâ integrâ quidem, sed nullis insignitâ distinctionibus picturâ, quæ primo telæ initio consideranda veniebat, vt imitaretur Poeta rem ipsam, de qua erat locuturus; sicuti primo ponitur confusum Chaos, subinde in elementa &c. distinctus adducitur Mundus; sic ille primo posuit picturam, confuso quasi quodam modo indicatam potiùs, quam expressam; at, positâ hac, inquam, quasi in confuso, iam ex illa progreditur hic ad dilucidandas, exprimendasq; partes, ac parte ad partem admirabile textricis artificium describit: & primo quidem naturam ipsam secutus ostendit delineatum à Proserpina fuisse quonam modo eam litem, quam vidimus in ipso enutritam euomuerit Chaos; & à quonam auctore tot discordiarum implacabiles rixæ compositæ fuerint, qua lege, quo ordine &c. ita vt cerni potiùs quam audiri videantur.

QVA LEGE. Quid nam lex sit iam vidimus ad Carm.

Ne pete firmatas Pacis dissoluere leges.

quarè hìc nil repero. Tantum aduerte, nomen legis hic plura significare; primo enim significat iussum, ac placitum imperantis, quo iubente, coacta sint ea, quæ in confuso Chao inimicitias, ac rixas exercebant, lites omnes dirimere, ac communi societatis fœdere inuicem conciliari. Secundo significat seriem coordinationis, vim profectò legis habentem, qua scilicet omnia in distinctam seriem educta, atque in proprium adducta locum ibi permanere cogerentur, nec

fines

fines omninò suos pertransire: Tertio significat modum, quo hæc directa, & ordinata fuerunt, qui modus regula vnicuique rei inuiolabilis fuerit, ita vt ab illa declinandi vis a rebus fuerit omnibus ablata. Ostendit igitur Vates hic depictum a Proserpina Iouem, seù Naturam, de qua infra, sedantem elementorum rixas, ac turbidam illam confusionem tollere properantem, tantâ quidem colorum viuacitate, tantâ artis industriâ, vt, si oculo imagines illas inspicient, credideris, & iubere Iouem, dixeris, & agere, ac cætera omnia imperium exequi obsequentia, & in ordinatam redigi seriem, adeò vt picturato operi nec spiritus, nec motus desit, si oculo credas. Ideò *qua lege*, inquit, hoc est *quo modo, quo pacto, quo fœdere*, ac *quo ordine*, & *qua inuiolabili serie* discretum fuerit illud confusionis informe Chaos, exactè adeò expressum fuisse, notans, vt non solum res discretas iam, sed ipsam discretionis actionem oculis subijci, non negaturus sit quisquis egregiam operis structuram fuerit contemplatus.

NATVRA PARENS. Aliqui ex antiquis Phylos. nescio qua ratione, falsâ certè, quæcunque illa sit, adducti, asseruerunt quamdam dari Naturam Deo ipso potentiorem, ac superiorem, vt patet ex Ouid. Metam. 9. qui, iuxta hanc sententiam, inducens Iphim Virginem puellam Ianthæ alterius virginis puellæ ardentissimo amore captam, secum ipsâ loquentem, ac proprium infortunium deplorantem, quod monstroso quodam detineretur amore, hæc habet.

Dijque mihi faciles quidquid valuere dederunt;
Quodq; ego vult Genitor, vult ipsa, socerq; futurus
At non vult Natura, potentior omnibus istis.

idemque videtur asseruisse in subiecta materia de prima Mundi creatione Ouid. ipse lib. Metam. primo, dum hæc habet ibi expresse,

Hanc Deus, & melior litem Natura diremit.

In hac eadem sententia locutus & Claud. fuisse aliquibus videri posset fortassis, ex eo, quod *Naturam parentem* vocet; & quasi distinctam ab eo, cuius paternas sedes depinxerat, effingat. Verum allucinaretur egregie qui hanc sententiam, seù meliùs, dixerim, ineptiam oculatissimo Poetæ adaptaret. Quarè, ad hunc textum dilucidandum, memineris, Naturam a sanis magè Phylos. in Naturam naturantem, & Naturam naturatam, distingui; vt iam nos iterum innuimus in præfatione ad hunc lib. Carm,

Quas Natura negat præbuit arte vias.

Naturata est, quæ vnicuiq; rei inest creatæ, & quæ definitur esse *principium motus, & quietis in eo, in quo est primò per se, & non secundùm accidens*: quod idem est, ac dicere *vniuscuiusque rei substantia*, a qua omnis eiusdem rei motus, aut quies ab intrinseco procedit: *Naturata* autem dicitur, quia non à se ipsa est, sed recepit hanc Naturæ essentiam ab ipsa Natura naturante, idest dante illi, per creationem, hanc essentiam Naturæ. Ex quo facile intelliges, quænam sit Natura naturans, nempe ipse auctor Naturæ Deus, nam vt ait Seneca, Natura nihil aliud est, quam Deus ipse, & diuina quædam ratio toti Mundo, ac partibus ipsius insita, & hoc ipsum Stoici senserunt Deum ipsum appellantes *Naturam, Mentem, Fatum, & Iouem &c.* nam multis alijs etiam nominibus diuinitatem Numinis expresseere. Cum igitur, hoc loco, Vates Naturam appellat, Naturam naturantem notat, nempe Deum ipsum, seù Iouem Naturæ auctorem; ideòq; consultò addit epitetum *Parens*, idest omnia pariens, & ex confuso Chao, distinctione adhibita, educens in lucem; quippe quæ hæc natura vnica illa sit, quæ, cum à nullo sit, sed tantum a se ipsa, veram sola habet rationem principij primi, de cuius ratione est, vt ait Aristotiles, vt ex nullo fiat alio, sed ex hoc omnia, sicuti vere ex hac Natura naturante facta sunt omnia, cum illa à nullo sit facta.

DISCREVIT. Discernere idem est, ac *separare, segregare, diuidere*, ac *dirimere*. Separari autem dicuntur, quæ, inuicem commixta cum essent, segregantur, & suo quæque ordine disponuntur. Diuidi vero, ac dirimi dicuntur, quæ, inter se rixantia, a rixis exercendis prohibentur, ac pacifico fœdere consociantur, quæ omnia cum, In prima Mundi eductione ab illo confusionis Baratro, effecta fuissent ab imperio potentiæ creatricis, idest Naturæ naturantis, vt dicebamus, optimè dictum *Discreuit Natura parens*.

VETEREM TVMVLTVM. *Tumultus* dicitur *seditiosum aliquod bellum*, quod ob periculi magnitudinem, hostiumque vicinitatem magnam incutit trepidationem. Dictus itaq; est *tumultus*, quasi *timor multus*. Cum itaque confusum Chaos concertationem perpetuam in se ipso existentium enutriret contrariorum, vt fabulantur Poetæ; nullum profectò seditiosum bellum horrendum magis; nulla crudelior hostium vicinitas, nulla vehementior perturbatio, nullæ atrociores rixæ, ideò aptè *tumultum* hanc ipsam appellat confusionem; quam & iure *veterem* dixit, nam quid antiquius Cœlo, & Chao? Vetus autem certe dicitur qui longa est ætate pene confectus, quasi à *ve* pro *valde*, & *ætas*, deductum sit nomen, & multæ ætatis labe oppressum significet.

ET SEMINA IVSTIS &c. Sedato tumultu quid reliquum erat, nisi vt suis quæq; locis disponeret? Hoc ipsum igitur prosequitur Vates consequentia antecedentibus nectens per copulam *Et*.

SEMINA. Semen, vt alibi diximus, à serendo dicitur, quasi serimen. Est autem semen quidquid sua virtute continet ea, quæ ex semine in fructum educuntur. Cum itaque elementa ea sint principia, ex quibus omnia constant, reliquum est vt semina rerum omnium dicantur. Videtur autem Vates, hoc loco, tacitè reijcere sententiam illorum, qui dicunt, remanere actu elementa in mixto secundùm propriam substantiam; & expressè adhærere dicentibus ea in mixto remanere tantum secundum virtutem, nempe secundùm refractas eorum qualitates, videtur, inquam, his inhærere, dum elementa vocat *semina*, nam sicuti proprium seminis est, vt corrumpatur, & ex ipsius corruptione id, quod fructus est seminis generetur; ita ad hoc vt mixta ex elementis generentur, debent ipsa elementa, si semina sint, corrumpi, & tantum secundùm suas virtutes in mixto remanere. Nomine itaq; seminum elementa hic Vates designat, quorum vnicuiq; ex illa confusa mole extracto, proprius attribuitur locus, ne iterum sit illis ad inuicem decertandum.

DISCESSERE. *Discedere* est quasi *loco inuicem secedere*; nam idem est, ac *vnum ab alio secedere*. Discessere igitur elementa, nam tellus ab aqua, aqua ab aere, aer ab igne separatus locum cessit alijs a quibus vnumquodque elementum fuerat segregatum, & proprium sortita locum elementa singula mutuo inter se fœdere lites compo suerant.

IVSTIS LOCIS. Quid sit locus iam dixi ad Carm.

Deuenere locum, Cereris qua tecta nitebant.

Iustus autem, qui à iuris præceptis non deflectat, dicitur. Quare *Iustis locis* idem est, ac si dixisset, iuxta lectionem Heinsij, *Iussis locis*, imperatis videlicet ab ea inuiolabili lege, qua, cuncta summus Auctor componens, loca vnicuique propria stabilierat. *Iustos*, denique dixerit, hoc est aptis, conuenientibus, ac vniuscuiusque elementorum Naturæ proportionatis; nam iustum est quidquid iuxta exigentiam naturæ, æqua lege tribuitur, in quo Auctor noster summam ostendit conditoris prudentiam, sapientiam, & æquanimitatem, quæ omnia suo loco disponens, omnium Naturali satisfecerit exigentiæ, vt, pace tandem firmata, conquiesceret fabrefactus orbis. Hæc autem omnia graphice adeo depicta acu à Proserpina ostendit Vates, vt cerni, etiam quo ad motum, tam separatiuum, quam collocatiuum, si visui credideris, videantur.

QVIDQVID LEVE &c. Dixerat immediatè ante proprium omnia sortita locum fuisse, iuxta propriam Naturæ exigentiam. Hic iam locum ipsa distribuens eadem distributione insignitas Proserpinæ ostendit telas: & quidem hanc locorum distributionem à leuioribus incipit.

QVIDQVID. Nomen est vniuersale, ac copulatiuè complectens omnia, quæ illi adijciuntur. Quarè, dum ait *quidquid leue*, vniuersaliter intelligendus est Vates, ita vt loquatur de omni, ac quocumque quod leuitate fruatur; nam, sicut lex, ita & propositio generalis generaliter est intelligenda. *Quidquid* igitur, inquit, subintellige, *est*, nempe *quidquid est*.

LEVE. Dicitur *leue* quidquid vel omni pondere, & grauitate caret, vel saltem tam minimi ponderis est, vt paruum illud pro nihilo reputetur. Proprium autem leuitatis est, vt sursum sponte, ac naturâ suâ feratur. Quarè, iuxta exigentiam leuitatis, summum in constitutione vniuersi locum leuibus ostendit attributum. Verùm quia leuitas latitudinem patitur graduum, nec enim consistit in indiuisibili, sed, secundùm magis, & minus, in pluribus diuersimodè reperitur, hinc est vt, quæ leuia absolutè sunt, vt ignis supremum obtineant locum; quod autem leue quidem est, sed tamen aliquid admixtum grauitatis, si cum igne comparetur, potest dici, quod habeat, sursum quidem tendit, sed demissiorem, ac secundum, post ignem, locum obtinet, vt

aer.

aer. Vice versa quæ grauia sunt, alia grauiora, alia minùs grauia esse possunt. Igitur elementum terræ, per se grauissimum, infimum occupat centrum; aqua verò, vtpotè leuior terrâ, sed grauior aere, secundum, supra terram, locum consequitur. *Quidquid leue* igitur, nempè aer, & ignis, secundùm omnes sui partes, ex Chao extractas, feruntur in altum; idest videntur, ac in tela, moueri, & in altum ferri, ac proprijs tandem excipi, ac contineri locis infra describendis. Parrhas. in hunc locum, per *quidquid leue* dicit importari spiritum, eiusdemq; igneam partem, qua ratione, inquit, Sol, & reliqua astra suos quæque cursus sortita sunt: quin & corpora, quibus caloris plus, humoris minus inerat, in auras se pennis sustulerunt. Non negauerim ego, hanc Parrhasij doctrinam, ex Diodoro desumptam, veram esse præscindendo ab hoc Poetæ contextu. Verum, quod ad textum pertinet, non video quomodo hæc intelligenda veniant per illas particulas. *Quidquid leue fertur in altum*. nam primo quidem Sol, & astra pertinent ad eas *sedes paternas*, de quibus iam supra dixerat, atq; ideò non hic ingerenda: reliqua verò corpora, nempè alites, & cætera eiusdem naturæ mixta, non video cur hic veniant, vbi tantum describitur quonam ordine processerit series illa elementorum, quam eductam dixerat è Chao. Si enim dispositionem in loco prosequitur seminum, certè adhùc ab eorum fructibus præscindit. Quarè iuxta nostram potiùs explicationem intelligendum arbitror illud. *Quidquid leue*

FERTVR IN ALTVM. *Fertur* verbum est indicans motum quidem, sed *motum translationis*; atque ideò indicat, *Leuia* ex illa informi confusionis ambage translata ad propriam sedem, nempè ad superiorem Mundi partem obtinendam. Sed nota, quod, licet verbum *fertur* passiuæ significationis sit, & consequenter videatur ab alio ferri, quod fertur, non autem à se ipso: hinc tamen non sequitur, non posse id, quod fertur, ab intrinseco ferri, hoc est ab aliqua qualitate, in se ipso, ab illo eodem, quod fertur producta. Sic igitur *Leuia* feruntur quidem ab aliquo à se distincto, cum ferantur à leuitate, quæ est qualitas distincta ab ipsa substantia *Leuium*, sed cum hæc qualitas intrinseca sit, & ab ipsa profluens rerum natura, hinc est, vt spontè, & ab intrinseco ferri, dicantur. Iterum quia hæc qualitas agebat tunc ex imperio Iouis ita disponentis, iubentisque, per verbum illud *fertur*, denotatur, seù importatur prima Causa, cuius nutu, secunda, nempè leuitas agebat, & leuia ex iussu ferebat.

IN ALTVM. Præpositio *in* propriè loquendo non appellat hic terminum motus leuium rigorosè, idest terminum, in quo post motum quiescere debeant; sed terminum extrinsecum, quem versus tendant quidem, sed ita vt illum, non, nisi vicinitate, vel maiori, vel minori, assequantur. *Altum* enim, licet significet quidquid excelsum, ac sublime est, hìc certè locum significat. Sed quem locum inquies? *Altum* pro ipso ponitur Cœlo, imitatione Virg., qui *Altum* pro Cœlo posuit Æn. pri.

Hæc ait, & Maia genitum demittit ab Alto.

nempè Iupiter Mercurium è Cœlo. Dum igitur *Leuia in Altum* ferri dicuntur, non quidem in Cœlum simpliciter, & absolutè, sed Cœlum versus ferri dicuntur. At de his fusius infra.

IN MEDIVM GRAVIORA CADVNT. Supponit hic Poeta veram esse sententiam de rotunditate Vniuersi, & supponit, Cœli sphœram, sua ipsius curuitate, circumferentiam efformare, qua omnia claudantur: Denique supponit cuiuslibet sphœræ, ac circuli, centrum dari, a quo omnes concauitatis eiusdem circuli, aut sphœræ, partes æqualiter distent, ac consequenter huiusmodi centrum in medio semper cuiuscumq; circuli, ac sphœræ esse constitutum. Quibus suppositis iuxta rectam rationem, ac mathematicas demonstrationes de centro sphœrarum; cum dixerit: *Leuia in altum*, hoc est ad sublimem Cœlestis sphœræ concauitatem, in maximam scilicet à centro distantiam, efferri; Cætera aut grauiora *in medium*, hoc est *centrum* versus eiusdem sphœræ, descendere; ita vt aer igne grauior, sed leuior terra, & aqua, secundus post ignem statuatur, vt supra dicebamus, aqua verò aere, & igne grauior, sed leuior terra tertiam à sphœra distantiam centrum versus descendens obtineat: Terra autem, vtpotè omnium grauissima, *medium* ipsum sortiatur, hoc est circa ipsum immediatè *centrum* agglutinetur. Ex quo vides, quam exactè Vates dispositionem digerat elementorum. Igitur

GRAVIORA. Idest ea, quæ igne grauiora sunt. Sed aduerte, nomen istud non esse ita absolutè intelligendum, vt indicet, omnia, quæ quomodocumque grauiora igne sunt, eumdem promiscuè obtineant locum; sed nomen est occultam in se continens gradationem, ita vt secundùm maiorem, & maiorem grauitatem, magis res, ac magis depresse cadant in medium, iuxta ordinem iam à nobis supra explicatum; nam, si cadendi causa est grauitas, certè, quo maior, & maior erit grauitas, maior, & maior erit descensus ab ipsa grauitate causatus, & proueniens. Quare non absolutè, sed proportionaliter iuxta datam gradationem nomen ipsum *grauiora* accipiendum est.

CADVNT. *Cadere* idem est, ac *prolabi*, seù *deorsum descendere*. Sed nota occultam verbi vim; nam *cadere* propriè dicuntur quæ proprio pondere deorsum trahuntur: cum igitur grauitatis proprium sit semper deorsum tendere, nil mirum, si grauia secum trahat: ast, cum hæc qualitas ab ipsa grauium natura profluat, & intrinseca rebus ipsis grauibus sit; iure illa, proprio pondere, descendere, & ad centrum tendere dicuntur. Delrius, & alij legendum putant, non *cadunt*, sed *ruunt*: ast hoc verbum nimiam, arbitratu meo, importat præcipitationem, quam asserere incongruum est, vbi iam adest pacificata natura, & à nullo prohibente entia, quin pacatè locum adeant suum. Videtur etiam obstare naturalis entium adhærescentia inter se, qua efficitur, vt ruere non possint; nam ruere proprium, & partis à reliquo decisæ, ac sibi omninò relictæ, quod non habetur in partibus vniuersis, quæ semper toti adhærescunt, licet locum appetant suum, & in illum properent.

IN MEDIVM. *Medium* dicitur id, quod, mensuris adhibitis, æqualiter ab extremis distat. Quarè cum centrum vniuersi, vt dicebamus, æqualiter vndequaq; distet à circumferentia, iure *centrum* istud *medij* nomine designat Vates.

INCANDVIT ÆTHER. Ita dispositis, collocatisque elementis, ostendit iam Vates, viuis adeò coloribus, ea fuisse Proserpinæ manu depicta, vt & sedem vniuscuiusque propriam, & colorem, & effectum, ac statum in eadem tela, te crederes intueri. Sicuti autem priùs è Cœlo per descensum deuenit ad centrum; ita nunc, medius inter leuiora, & grauiora, priùs sursum graditur, vt subindè ad centrum vsq; regrediatur, vt clarè iam exprimat vniuscuiusque elementi diuersam sedem, quam supra subobscurè tantum innuerat; & primo quidem ab aere incipit.

ÆTHER. *Aer* legendum esse contendit Gronouius, & rationem affert, quia quatuor hic elementa describantur. Verum cum in idem recidat *æther* non censui immutandum. Licet itaq; *æther*, vt plurimum, pro sphœra ignis accipiatur, siuè pro ipso, iuxta Anaxagoram, elemento ignis, ab alijs tamen, cum quibus & Claud. hic *æther* pro *aere* accipitur. Sic Virg. Æn. 4. fœmineos describens in funere Didonis eiulatus, isq; aerem repletum indicans, ait:

Tecta fremunt; resonat magnis plangoribus æther.

vbi certè *æther* pro aere accipitur, nam fœmineæ voces, quantumuis acutæ certè ad sphœram vsque ignis pertingere non potuerunt. Nec dicas dictum fuisse hyperbolicè, nam hyperboles debet quidem esse vltra fidem, sed non vltra modum, pariter Æn. 5. de plausibus in naualı certamine editis, ait:

Instigant studijs, resonatq; fragoribus æther.

siuè autem, per fragores intelligat mixtas plaudentium voces, siuè, vt alij malunt, strepitus rudentum, ac remorum; certè Cœlum, aut ignis sphœra affici his fragoribus non potuit. Quarè remanet vt *ætherem* pro *aere* vsurpauerit. Quo posito perpende, primum Auctoris sursum tendentis gradum à descriptione aeris desumi. Ideò *æther*

INCANDVIT. Verbum compositum ex præpositione *in*, & verbo *candeo*, ita vt sit idem, ac dicere: *in se ipso candens*. *Candescere* autem, seù *candere* non significat hìc *colorem, ardoremq; ignis induere*, sicuti quando, ferrum candescere, dicimus cum ignem concipit; sed significat *Album fieri*, albedine tamen perlucido quodam perfusâ nitore, sicuti illa, quæ corpus omne Diaphanum, non coloratum, afficere conspicitur. Vbi noueris quam concinnè Poeta aerem, Proserpinæ coloribus fabrefactum, ipsis naturalis aeris qualitatibus ostendat imbutum; nam certè diaphani corporis prærogatiuâ insignitur aer, ita vt, cum nullo inficiatur colore, albicans tamen, ob qualitatem Diaphani appareat, sed albedine nitoribus pellucentibus insigni; quam aeris qualitatem graphicè expressam Proserpinæ acu, ac coloribus mire insinuat, inquiens: *Incanduit æther*; quasi naturalem statum habuerit in tela.

FLAMMA EGIT POLVM. Ad distinctionem aeris de superiori iam ignis elemento locuturus noluit ætherem,

&

& istud appellare, sed proprio flammæ nomine expressit. Duplicem itaque sententiam tacitè hic attingit Auctor. Prima est eorum qui dicunt, supra vltimam aeris regionem dari sphœram ignis, seù ignem, vt dicunt, elementarem, cuius flammæ non sursum tendant, vt ignis qui apud nos est, sed in orbem, rapidissimo, ac vehementissimo micantur motu, adeò vt eiusdem circumrotatione sphœræ ipsæ superiores circumrotentur, putauit enim Heraclitus, ignem & se ipsum mouere, & cæteris motum præstare; vnde & aliqui, Animam ipsam igneam esse voluerunt. Alia sententia est, quam protulit Anaxagoras, qui, teste Aristotele primo de Cœlo, ac iterum Meteor. primo, censuit sphœras ipsas, nempè totum Cœlum igneum esse, & ex igne constitui, quapropter etiam Cœlum *αἰθέρα* appellauit, ethymologiam huius nominis ducens *ἀπὸ τοῦ αἴθειν*, quod latinis *ardere* est, quem tamen redarguit Arist. cit. Meteor. primo, ex eo quod *æther* non *ἀπὸ τοῦ αἴθειν*, sed *ἀπὸ τοῦ θεῖν* *ἀεὶ*, vt ipse ait, deriuetur, quod est *sempiterno decurrent tempore*. Anaxagoræ sententiam secutus est nihilominùs & Cic. primo de natura Deorum, vbi ait: *Ardor Cœli, qui æther, vel Cœlum nominatur*. Ad vtramque igitur sententiam Auctor alludens, vt dicebam, ostendit hic elementum ignis non solum supra aerem esse sphœris immediatum, easque in motum impellens, sed & sphœras omnes permeare, easque ex igne iuxta Anaxagoram componi: atque ob id ipsum data opera vsus est verbo *egit*, quod & *impellere* significat, & *componere*, seù *constituere in esse*. Igneam itaque, quo ad hanc partem Proserpinæ texturam ostendit, ita vt, non efficta fuis *flamma*, sed ipsa naturalis, ac vera videretur cernentibus in tegmine elucescere. Ideo

FLAMMA. Purior ignis, immò sola ignis est flamma. Nam prunæ *carbones sunt* quidem *ignei*, sed non *ignis*, atq; ideò & sola flamma ad ignis euolat sphœram.

EGIT. Agere, vt dicebamus, & *ad motum impellere* significat, & *efformare*, seù constituere in esse per modum causæ intrinsecè componentis. Quare ad duplicem refertur sententiam, de quibus iam supra diximus.

POLVM. Quid Poli sint iam vidimus ad Carmen:

Et vestes secreta Poli &c.

quarè non repeto: tantùm innuo partem poni pro toto Cœlo. Quare quo loco, & qua viuacitate colorum expressisset Proserpina, & sphœram ignis, & Cœlos igne constantes exprimit hic Poeta; ac viuacem adeò picturam fuisse ostendit, vt ipsam efformatricem actionem, ac motum ipsum oculis repræsentaret illudens tela. Cluuerius legendum hoc loco censuit: *Legit flamma Polum*. iuxta illud Ouidij Metam. primo.

Ignea conuexi, vis & sine pondere Cœli
Emicuit, summâque locum sibi legit in arce.

& profectò, quo ad locum elementi assignandum simpliciter, optima hæc lectio est; sed quantum a plenitudine eruditionis recedit ex dictis iam patet.

MARE FLVXIT. Sicuti, data, in Mundo superiori, elementorum distinctione, Cœlum, seù ignem, aeremque distinxit, ac proprias igni, & aeri sedes attribuit; ita hic, inferiorem iterum relegens Mundum, distinctam a terra aquam notat, atque quod earum est, vnicuique attribuit. Porrò quid sit *Mare* iam fusè vidimus ad Carm.

Seù Mare sulphureo ductum per viscera montis.

Vno verbo nil aliud est Mare quam congregatio aquarum, iuxta illud Genes. *Congregationesque aquarum appellauit maria*. Hinc factum, vt à quibusdam, vt ibidem dicebamus, Mare creditum fuerit ipsum aquæ elementum; ad quod alludens Poeta Mare hic pro elemento sumpsit aquarum, & ostendit depictum in tela Proserpinæ exactè adeo, vt vndis fluctuare, vel in flumina diuidi, vel terræ venas permeare, vel vndarum vorticibus agitari videatur, ni immota telæ fila manus oculum corrigens experiatur. Ideò

FLVXIT. à Fluo, quod propriè significat liquidæ alicuius rei decursum; &, quia, quæ fluunt, latiùs extenduntur, ideò & fluo sumitur etiam pro eodem, ac *latius excresco*. Hoc igitur verbo indicat Vates, & in maximam vastitatem aquas excreuisse, & ex ijs flumina in cursum effusa vndas euoluisse; & oceanum continuis æstibus agitatum hac ipsa in tela distinctissimè apparuisse.

TERRA PEPENDIT. Terra grauissimum vtiq; elementorum est, atque ideò, vltimo loco, circa centrum, collocata, cum nullis videatur inniti fundamentis, medio videtur in aere pendere, ponderibus librata suis, quod etiam innuimus, vbi de Cybele, quam & terram esse, diximus, agebamus. Hoc autem prouenit ex eo, quod, cum omnia grauia tendant ad centrum, terra quæ grauissima est locum centro immediatum sibi vindicat, &, cum elementa in proprio loco quiescant, hinc est, vt terra, circa centrum posita, & quiescere debeat, & in æternum stet, vt ex Genes. habetur, nec possit dimoueri; nam, licet interdum terræmotibus quatiatur, & nutet, nunquam tamen e centro diuellitur tota, &, si aliqua pars a centro remoueatur, iterum proprio pondere ad centrum tertur, illiq; adhæret; ideoq; a nullo indiget sustentari, cum satis illi centrum sit, ne ab eo dimoueatur, & vt in eo subsistat: atq; hinc est, vt medio pendens in aere nulli appareat innixa; *Pendere* enim idem est, ac *suspensum esse*: verbum scilicet a pennis auium deductum: nam sicuti aues ita interdum librantur pennis, vt medio in aere suspensi videantur, & immoti; ita & terra ponderibus librata suis, vt dixi, in medio aere immota *pendere* vtiq; iure dicitur, & consonat hoc sacris etiam litteris, nam Prouerb. 8. habetur: *quando appendebat fundamenta terræ cum eo eram &c.* Ideò aptè: *Terra pependit*. Et hæc sunt, quæ, quo ad sui dispositionem, elementorumq; distributionem, Proserpina texturas occupabant. Iam ad colores, aliasque præclarissimæ artis industrias deueniendum.

NEC COLOR VNVS ERAT. Informis non minus, atq; ipsum Chaos, Proserpinæ tela fuisset, si, instar primæ delineamentorum structuræ, gypso a pictoribus efformatæ, vnicolor ita colore pollens effluxisset; distinctione enim carens confusionem potiùs, quam distinctas rerum formas protulisset. Ideo, ad ostendendam eiusdem telæ perfectionem, Poeta vniformitatem, in ea, coloris fuisse; ac subinde colorum varietatem illam prosequitur, quæ, quasi picturati operis anima, perfectissimam redderet rerum seriem depictarum, ita vt idonee res ipsas iuxta Ideam mentis exprimeret.

NEC. Coniunctio hæc est disiunctiua, quæ ostendit, quid rei non sit, ad hoc, vt ex re ipsa remouens quod imperfectionis fuisset, viam sternat, ad perfectiones subindè quæ in ea fuerint exponendas.

COLOR. Græcè *χρῶμα*, nempè ornamentum, ac lumen cuiuscumq; artis, ac, magis propriè loquendo, vnicum picturæ decus, qualitas illa est, quæ sola est obiectum visiuæ potentiæ, & qua res omnes visibiles, ab inuicem, respectu visus, discriminantur. Colores igitur appellantur pigmenta illa, quibus Pictores rerum delineant imagines. Verùm hic non sumitur color pro huiusmodi pigmentis, sed pro filis coloratis, quibus Proserpina vtebatur, ad phrygium opus contexendum; & quæ licet, non vnius fuisse coloris, ad denotandam graphice distinctum opus. Porrò colores, si secundùm se ipsos considerentur, duo tantum principales sunt, nempe *album*, & *nigrum*; reliqui verò omnes *colores medij* dicuntur, quia ex commixtione *albi*, & *nigri* resultant, ac tertiumque aliquem colorem efficiunt, vt flauum, cæruleum, purpureum, aureum &c. quatenus magis de hoc, vel de illo participant, sed hoc, parum ad institutum, non nobis enucleandum.

VNVS ERAT. *Vnus inest* legat Parthas., Heinsius, & meliores quique, nec arbitror immeritò, eum procedat lectio allusiue ad illud Ouid.

Nullam rebus color vnus inest; tenebrisque teguntur Omnia &c.

& insuper magis explicat verbum *inest* statum eorumdem in tela colorum, ac magis tempus cum subsequentibus consonat; ideò *inest* & ego legendum arbitror, licet textum scribens a vulgata non recesserit, quæ quoquo tandem modo saluari etiam posset, licet ægre. Porrò *vnus* ab vnitate dicitur: vnitas autem, per Phylosophos, est *indiuisio in se, & diuisio à quocumq; alio*. Quare, in subiecta materia, color vnus diceretur, qui, secundùm se, non diuidatur in plures colores, sed immò ab omni alio colore distinguatur, eiusque, in se ipso, respuat societatem. Quare idem est dicere: *vnus color*, ac *verus*, & *solus color*, sine alterius coloris admixtione. *Inesse* vero est *esse in*; verbum per se notum; ideò progredior. *Inest telis*, idest *in telis est*.

STELLAS ACCENDIT IN AVRO. Ex prius posita negatione vnius tantum coloris, in Proserpinæ tela emicantis, consequens erat, vt colorum alleuiaretur multiplicitas, & distinctio, ac, eorumdem varietate operante, concinnitas operis describeretur. Quare Poeta hic, quod priùs generalibus quibusdam vocibus expresserat, per partes distribuens, vnicuiq; parti proprium, ac proportionatum colorem ostendit attributum.

ACCENDIT. In vsu fuit apud antiquos verbum

cando : is ; pro *candeo* ; atq; ex eo (quamuis obsoletum iam sit) componitur actiuum verbum *Accendo*, quod ex præpositione *ad*, & *cando* coalescit. Dixi, hoc componi ex verbo *cando*, non verò *candeo*, quia, cum verbum *candeo* neutrum sit, & quidem intransitiuum, fieri passiuum nequit, vt fit verbum *accendo* ; at verò *cando* vsurpabatur vt verbum actiuum, & transitiuum, quod significabat, *ignem in aliquid inducere*, seù inflammare, vulgò *infuocare* ; vbi candeo significat vulgò *infiammarsi*, *infuocarsi*. Accendere itaque idem est, ac *inflammare*, seù *ignem in aliquid inducere*. Ideò expressurus Poeta, quantâ artis industriâ, stellas suas, seù suas stellarum imagines, effingeret Proserpina; *Accendit*, inquit, *stellas*, vt innueret, tantâ arte extructas, vt scintillare, ex concepto quasi igne viderentur. Insuper *accendit*, inquit, persistens in Anaxagoræ sententia, quæ scilicet, stellas omnes igneas esse, & ex puro igne constare, dictitaret. Tam similes igitur stellas suas effingit Proserpina, vt veras Cœlorum stellas imitantes, & ignitæ appareant, & scintillas emittere credantur. Ideò *Accendit*

STELLAS. *Stella* a stando dicitur, eo, quod sint aurea illa ornamenta, quæ, quasi faces firmamento infixæ, ingens Noctis velum intexunt, & quasi perlucentes oculi Cœlum ipsum, nocturnum fere Argum, constituunt, inferioris orbis custodiæ perpetuò aduigilantem. Inter Stellam, & Sydus eidem datur distinctio, quam vidimus agnosci ab aliquibus inter *Astros*, & *Astra*, vbi explicabamus Carmen illud

Vix ea fatus erat : Iam Nuncius astra tenebat.

quod scilicet *Stella* vnamquamq; indiuidualiter, ac singilatim sumptam Cœli lampadem significet, *Sydus* verò signum sit ex pluribus compactum stellis, vt Aries, Taurus, Cancer, Gemini &c. hic tamen promiscuè sumitur pro stellis omnibus cuiuscumq; tandem naturæ, constitutionis, ac dispositionis sint : Stellas autem ardentes esse, confirmat Virg., qui Æn. 4. hæc habet :

Vltimus Æthyopum locus est, vbi maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Cum igitur ardere dicantur stellæ, vt ipsas adamussim imitaretur Proserpina iure *stellas accendit*, & accendit

IN AVRO. Habita videlicet allusionem ad eumdem Virg. Æn. 2., à quo aurea dicuntur sydera his verbis.

. . . ; . . . . *Ferit aurea sydera clamor.*

Verum superficialibus ingenijs poterit hic fortassis videri Vates in leges peccasse grammaticales ; nam certè, hoc loco, materiam notat, ex qua texens stellas construxerit suas: Videtur autem materia, ex qua aliquid fit, per sextum casum, cui *ex* præpositio addatur, exprimenda : Vel si quis diceret, materiam quidem signari, sed vt causam poni, ad hûc dicerent Grammatici, causam, sexto casu sine præpositione, non cum præpositione *in*, efferendam. Sed quid cum Grammaticis Vati ? Dicam & ego, Poetam, hoc loco, vt eruditè, ac scientificè, cum Phylos. loqueretur, Crucem grammaticis fixisse, qua se assiduè distorquerent. Apud scientificos igitur certum est materiam tripliciter distingui, nempè ita, vt alia sit *materia ex qua* ; alia verò *materia circa quam* ; Tertiò *materia in qua*. *Materia ex qua* illa est, seù *ex qua educitur forma*, seù *ex qua simul cum forma fit compositum*. *Materia circa quam*, ea est *circa quam*, *vel agens naturale inducens formam naturalem*, *vel artifex inducens formam artificialem*, *versatur*. *Materia* verò *in qua* dicitur illa *in qua subiectatur forma informans*. His positis : Aurum quidem notat Poeta fuisse materiam stellarum à Proserpina confictarum ; sed, arcano quodam sensu, illud ponit, tamquam materiam *in qua* stellarum forma subiectetur ab arte. Arcanus autem sensus iste, qui nam fuerit breuiter, sic explico. Voluit Vates ostendere, tantâ viuacitate, ac venustate, depictas à Proserpina stellas, vt non fictæ illæ dici possent ; sed potiùs videretur texens, artis suæ industriâ, ex ipso Cœlo veram stellarum formam deduxisse, atque in auro, ab ipsa, tamquam apta materia, in telis disposito, veram stellarum formam subiectasse. Ideò, inquit *Stellas accendit in auro*, idest veram, ac Cœlestem stellarum flammam, idest formam, accendit, hoc est suscitat, & producit in materiâ Auri à se dispositâ, vt perfectiori ars eius modo naturæ fieret immitatrix. Aurum verò, pretiosissimum metallorum, maximè profectò aptum fuit, ad stellas effingendas ; nam cum hoc, in visceribus terræ, Principis planetarum virtute efformetur, tantam luminosæ illius causæ virtutem, ac luminosæ qualitatis affluentiam contrahit, vt *aurum ab aura*, nempè *à splendore* dicatur ab eiusdem lucis admiratoribus. Splendor igitur auri est splendor à Sole participatus ; at, cum ardor sydetum nil aliud pariter sit, quam splendor participatus à Sole, nil mirum, si, ad effingendas stellas arte lactas, aurum prudètissimè delegerit Proserpina.

OSTRO FVNDIT AQVAS. Antiuaris auri splendore syderibus, ad exprimendas proprijs coloribus aquas, gradum facit. Videri autem hic aliquibus potest Vates orationem instituisse, ad morem capræ saltantem ; & quidem audaci nimis, ac præcipiti saltu, a Cœlis ad mare prosiliens, Icario more. Sed hæc non dixerit, qui scientificam nouerit Poetæ locutionem, atq; animaduerterit figuræ distributionis præcepta, quæ scilicet præscribunt, vt, habita alicuius rei diuisione in partes, vnicuiq; subinde parti propria subdatur ponderatio. Diuiserat Poeta totam orbis machinam in suas partes : & primo quidem Cęlum innuerat igne efformatum, seù certè roratum ; subindè insinuauerat aquis Oceanum redundasse, ac tertio denique loco, terrarum constituerat molem.

Egit flamma polum : fluxit Mare : terra pependit.

Qua diuisione facta, picturam describens iam perficiendam, pictoris & ipse morem seruauit, qui rudibus primo loco delineamentis rem adumbrat, ac subinde viuaciori colorum perficit varietate singulas singilatim partes, accuratiori penicillo relegens, & illustrans. Colores igitur & Vates singulis partibus, sub distributione contentis, additurus æquum erat, vt, iuxta ordinem in distributione seruatum, in ijsdem partibus perficiendis decurreret ; cum itaque primo loco igneum posuerit Cęlum : *Egit flamma polum*, vt primæ huic parti perfectionem adderet *Stellas accendit in auro* : Secundo autem loco cum marę posuisset, exigebat ordo distributionis. vt illud etiam immediatè post Cœlum exornaret, atq; ideò subdit : *Ostro fundit aquas*, gradatim procedens per ordinem in prima habitum dispositione, seù distributione totius. Nec dicas in ea ipsa distributione saltantem factam fuisse Orationem ; nam Cęlum noueris immediatum esse terris, & aquis, præcipuè in eorum sententia, qui aerem inter Cęlestes enumerant sphęras, illum vocantes Cęlum aereum. Vt itaq; ostenderet, quo modo Proserpina maris aquas expressisset, & quam aptè ; inquit

FVNDIT AQVAS. *Fundere*, hoc loco, idem sonat, ac *spargere* ; quo verbo vtitur ad ostendendam picturatæ imaginis viuacitatem, quæ talis, ac tanta fuerit, vt spargi, & fluere, aquæ illæ, licet immobiles, cernerentur ; ideò *fundit*, quasi motum ipsum rei, alioquin immobili, artificiosa textricis actio dedisset. Aquarum verò elementum notissimum quidem est ; sed quantæ perfectionis sit non omnibus fortasse notum : & tamen hoc vnum cæteris omnibus elementis videtur aliquibus imperitare : terras enim deuorant aquæ, flammas enecant, aerem transcendunt, & ipsum sibi vindicant Celum, saltem in eorum sententiâ, qui Cęlum aqueum asseruerunt, & stellas se habere dictitarunt, quo ad motum, in Cœlo, vt pisces in aqua natantes. Vides itaque, hic Poetam alludere ad sententiam eorum, qui mare putant esse elementum aquæ, vt diximus ; atque huiusmodi inferiores aquas attingere ; de quibus tamen, prout Oceanum conficiunt, iterum loquetur inferius, & propriam illis sedem assignabit. Vnum aduerto : non solum scilicet Proserpinæ domum fuisse hieroglyphicis, vt vidimus, refertam imminentia illi portendentibus infortunia ; sed ipsam quoque sibi hieroglyphica in huiusmodi telis contexuisse : dum enim ignem & aquam delineat, nuptialia construit iudicia ; nam nouæ olim nuptæ aquam sumebant, & ignem : immò, cum ignem, aquaq; æthereas fictas sibi operaretur, sibi ipsi portendebat, futurum, vt his ipsis contenta a vero igni, ac vera Cœlorum aqua perpetuò interdiceretur subterraneis regnis addicenda.

OSTRO igitur *fundit aquas*. Vides, per nomen *Ostro* signari hic materiam, *ex qua* mare illud artefactum fuerit constructum, ideò sexto casu sine præpositione notatam, quia per modum *causæ*, seù *modi* ponitur, vt respectus ad verbum *fundit* habeatur. Sed quid, inquies, Ostro cum aquis ? Nonne Ostrum sanies illa est, seù liquor, qui ex Murice, seù Conchylio exprimitur ad pretiosissimas vestes inficiendas, qui & viui adeò coloris est, vt puras imitari videatur purpura flammas? Quomodò igitur flammea imago, seù Ostrum, aut Purpura coloribus hisce suis exprimat aquas ? Hoc dictum respondet Barth. quia Mare à Poetis purpureum dicitur, cum Virg. Georg. 4. vbi ait :

In Mare purpureum violentior influit amnis.

loquitur autem ibi de Eridano in mare prolabente. Hanc ipsam responsionem protulit Parrhasius : Sed profectò allegare auctoritatem, non est soluere difficultatem ; nam de eodem Virg. quæri potest cur, & quam bene mare dixerit

pur-

purpureum. Sed quia nostrum hic non est Virgilium, sed Claudianum explicare, videamus num Auctor noster aptè dixerit: *ostro fundit aquas*. Verùm profectò est quidquid in obiectione afferebatur; eamq; confirmaturus accedere videtur Virg. Æn. 4. vbi Æneæ ornatum describens, ait:

. . . . Illi stellatus Iaspide fulua
Ensis erat, tyrioq; ardebat murice lana.

Ardens itaq; profectò *purpura ostrum* est; sed non omne *ostrum* est *ardens purpura*. Immò Plin. videtur diuersitatem specificam constituere inter Muricem, Purpuram, & Conchilium, quæ tamen omnia *Ostri* nomine designantur. Noueris igitur, *Ostrum* coloris sui viuacitatem ex solaribus radijs haurire; quare prout vnaquæq; regio ex ijs, in quibus Ostrum progignitur, plus, minusue Solis radios sentit: sic Ostrum plus, minusue ardentem gignit; ex quo fit, vt iuxta diuersitatem regionis, in quibus enascitur, diuersitatem etiam coloris induat Ostrum, vt peritissimi tradunt rerum naturalium indagatores. Quarè quod in Ponto, & Gallia legitur non ardet, tyrium Ostrum: sed plumbeum potiùs quemdam habet colorem: quod propè plagas oritur æquinoctiales Violaceum refert, Sydonium verò ignem splendoribus æmulatur. De Ostro itaq; quod ex Ponto translatum fuerit, loquitur Poeta hic, dum inquit: *Ostro fundit aquas*; nam Ostrum illud, licet plumbeum referat colorem, illum tamen habet relucenti quodam nitore superfusum, ita vt non tetricum illum referat, qui absolute plumbeus est, sed plumbeum, luce, ac splendoribus commixtum, adeò, vt mirum nitescat in modum; atq; ideo nullus color poterat aptior reperiri ad exemplandas aquas, præcipuè vbi de magna aquarum agitur mole. quæ quidem sub fusco colore appareat affectæ, ita vt plumbeum, (præsertim si de liquato plumbo loquamur) referre colorem videatur. Apparet autem id præsertim vbi radijs Solis destituta sub vmbris in opaco delitescit; sed tamen perlucidum aliquid ita admixtum habet, vt verè *Ostrum* effusum videatur: atq; ideò etiam Ceruleus mari color attribuitur, qui, si rectè perpendatur, nil aliud est, quam plumbeus color nitenti quadam luce coruscans. Appositè igitur, & mirè dictum à Poeta *Ostro fundit aquas*. Adde quod interdum, ex augmento lucis, cum scilicet, oriente Sole, aquæ radiorum ignibus transuerberantur, Ostrum illud plumbeum aquarum videtur in ignitum ostrum commutari, vt factum videbimus initio lib. 2. subsequentis, cum aquæ ipsæ superfusam reflectentes lucem ignescere quasi edifcant, & ignem eiubrare. *Ostro* itaq; pingendæ fuerant aquæ; nam, cum symbolum facilè mutetur in symbolum, aptum erit ad hanc quoq; mutationem coloris exprimendam.

ATTOLLIT LITTORA GEMMIS. Clarè ostendit hoc loco Vates, se loqui, hic, de aquis illius maris, quod, citra Herculis columnas, diffunditur. nam quod vltra columnas est, & Oceanus dicitur, nullis olim credebatur littoribus terminari; ad quam opinionem respiciens Torquatus Tassus, Hierof. Liber. Can. 15., cecinit:

S'il Mar quì è tanto, ou'il terreno il serra,
Che sia colà, dou'egli hò in sen la terra?

Cum igitur de hoc mari loquatur, congruè littoribus clausum effingit, ad quæ etiam confingenda texentis Proserpinæ manus.

ATTOLLIT. *Attollere* idem est, ac *eleuare*, seù *erigere*. Vt igitur ars naturam imitaretur, necesse fuit, vt depressis aquis altiùs appareret littus; ideò ars ipsa *attollit*, idest *altiori operis marginatione obuallat aquas*; dum littora gemmis construit, ex depressiori vtiq; textura emergentibus.

LITTORA. Littus terra dicitur mari adiacens, quæ fluctibus allnitur, à quo etiam *littoris* sortita dicitur nomen; seù, vt aliqui malunt ab *allidendo*, eo quod littoribus allidantur fluctus. Aduerte autem, maris *margines* propriè *littora* dici; fluminum verò margines *ripas* meliùs appellari; ex quo constat, quam proprio vsus hic fuerit nomine Vates. Ex dictis item constat Poetam, supposita de Coelis aqueis sententia, voluisse per *fusas Ostro aquas*, effigiatam fuisse primo superiorem aquam, ac deinde inferiorem, de qua hic, eodem ostro confictam ob similitudinem, eum Coeli speculum dicatur mare, ex eo quod ipsius Coeli referat imaginem, & colorem. Sed nota hoc allusiuè dictum ad eam sententiam, non verò iuxta illam assertiuè, nam quid de Coelo senserit assertiuè, patet in verbis: *Egit flammea Polum* cum Anaxagora. Mare hic igitur ex professo describit effigiatum, & littoribus circumscriptum. Ideò *Attollit littora*

GEMMIS. Gemma, propriè loquendo, oculus vitis est; sed transfertur, ob similitudinem, ad significandum quemlibet pretiosum lapillum: & in hoc postremo sensu *Gemmam* sumit Auctor hic. Iure autem *attollit littora gemmis*, varijs scilicet, & versicoloribus, vt naturalem littorum variationem imitaretur; nam, si littora deserta sint, tanta arenarum, & lapillorum varietate distincta sunt, vt versicolorata interdum videantur; si alicubi germinent, herbarum, ac florum varietate distincta, nobili referta enchausto conspiciantur, & naturalibus Floræ gemmis conspersa: ideò & gemmarum hic fulgeant varietate necesse est: *Attollit littora gemmis*. Adde Poetam ingeniosissime locutum, allusiue scilicet ad Eritræum mare, cuius littora gemmis ab ipso mare reiectis nituisse dicuntur.

FILAQVE MENTITOS SVBTER CÆLANTIA FLVCTVS &c. Heinsius cum veteribus, vt ipse ait, libris, & Barth. pariter legunt: *Filaque mentitos iam iam cælantia fluctus*. Ilingr. *Curuantia* legit pro *cælantia*, vel vt alij volunt *leuantia*. Heinsius secutus est, vt video Barth. eum particulam *subter* immutans in particulas *iam iam*, dicat: *meritò locum suspectum habuit Barth.* Sed qua ratione meritò suspectum habuerit, non dicitur. Ex Barth. hanc ipsam audiamus. *Quomodo fila cælauerint fluctus, inquit ipse, aut quomodo fluctus in mare calare possint, ego prorsus non assequor. Latere aliquid aliud semper suspicatus sum. Noster liber, cum omnibus Belgicis: Iam iam cælantia; hoc est quos modo extulerant reuocantia velut, & reducentia.* Posita Barthij lectione, non inficior, optimam esse eiusdem expositionem. Sed cur immutari debeat particula subter probatum non video. *Non assequor*, inquit *Quomodo &c.* vt supra. An, quia tu non assequeris, errauerit Vates, vel vulgata lectio ad mentem Vatis non erit? Sed, quod ipse non assequitur, videamus, num nos assequi imbecillitate nostra possimus, oil de vulgata immutandum arbitrati. Magis itaque adhuc amplificat Poeta excellentiam artis, qua Proserpina telas animauerit suas, quamue tantæ perfectionis fuisse insinuat, vt facilè sensus ab ea decipi potuerit, & credere eas fluctuare, ac murmur edere, quæ tamen omninò muta, ac immobilia essent. Pulchriorem difficile arbitror hyppotiposim inuenies; sed tanto dignam Auctore miraberis, sanè

ET FILA. Filum dicitur quod ex lino, lana, aut quacumque alia ductibili re, trahendo, ducitur: & quoniam huiusmodi filis vtuntur textrices omnes; ideò appositè hic fila posuit Vates, nempè fila illa, quæ ostro infecta, descriptum iam mare effingebant.

CÆLANTIA. Participium hoc est à verbo *Cælo*, quod propriè, & iuxta dicta à Barthio idem est, quod abscondo. Sed, quod Barthius non animaduertit, significat etiam *scalpro imprimere*, & translatè sumitur ad significandum quidquid cælati operis industriam imitatur. Dicuntur itaque *cælantia fila* duplici ex capite, primò quia veri non erant in tela fluctus, sed sub quasi Anaglyptis, vulgò *rilieui*, filorum videbantur contegi, & abscondi, ita vt vi occultatorum sub se fluctuum fila ipsa intumescere viderentur coacta. Secundo quia eadem fila, anaglypticè disposita, impressos in se ipsis deferre fluctus viderentur, atq; vndarum in vortices contorqueri, ac fluctuare, instabili ferè affecta fluctuum motu.

FLVCTVS. A fluendo dictus quidem est fluctus; sed à fluxu quodam agitato, ita vt, dum in vnam partem vertitur, in se ipsum etiam retrogradus conuertatur, atq; ideò in altum, quasi in se ipso intumescens erigatur. Vno verbo moles aquæ est ventorum viribus concitatæ, qualem in mari sæpè sæpiùs vidimus omnis interdum extolli, ac nauium latera vndarum arietibus concutere.

SVBTER. Idest subter suorum metipsorum sinus turgescentes. quos Ars, fila ex composito sinuans, effecerat, quasi sub illis iactantes venti cælarentur, qui fictarum ostro aquarum sinus intumescere cogerent, & fluctuare.

TVMENT. *Tumeo* idem est, ac *Protubero*, seù *inflor*, quo verbo propriè denotantur vndæ, ex immixtis ventorum flatibus inflari, ac protuberantes insurgere. Ex quo vides, quam propriè describat Vates, hoc verbo, & prominentias, & depressiones vndarum, quibus procul dubio constat fluctuatio, quæ nihil aliud est, quam concitatarum aquarum notabilis inæqualitas. Tument igitur & fila fluctus imitantia; sed, ne ventos ibi credas inflantes adesse, *tument*

ARTE. Ars est recta ratio factibilium, & quidem multiplex, cum alia sit actiua, alia factiua; & iterùm actiua subdiuidatur in tot species artium, quæ in sola sistunt actione, nec

opus factum relinquunt, vt ars saltatoria, cytharistica, lanistica &c. Et iterum factiua subdiuidatur in tot species artium, quot sunt illæ, quæ relinquunt opus factum, vt pictura, sculptura, fusoria &c. Hic certè de arte factiua loquitur, nempe de arte phrygia, seù acupicturandi; cuius artis vi fluctus illos, per rutilescentia fila expressos, exactè adeò, ostendit, vt veri fluctus esse, ac fluctuare, videantur, adeò vt necesse habeat videns, vt admoneatur eos mentitos esse, ne facilè recipiatur; & hac profectò de causa addit Auctor ipse fluctus esse

MENTITOS. A verbo mentior, quod interdum significat *fingere, simulare, & velle videri esse id, quod non est*, Simulatos igitur admonet esse fluctus illos, qui facile obtineant, vt veri, videantur, licet non sint; adeò veros ad amussim fluctus imitantur,

CREDAS ILLIDI &c. Ostendit hic Poeta cumulatum à Proserpina opus suum illis accidentibus, seù eorum accidentium expressionibus, quæ circa mare ipsum, maximo interdum naturæ lusu, conspiciuntur. Et, quia sæpe, vbi vadosum maximè mare est, iuxta littora, nascitur Alga, quæ subindè, a fluctuanti agitata, in vicina saxa impellitur, & alliditur; hoc ipsum a Proserpina graphice expressum, summa concinnitate, describit.

CREDAS. Persistit in eadem amplificatione excellentiæ artis, exactè adeò naturam imitantis, vt facile decipere posset incuriosos; ideò *credas*, inquit, nempe, si visui fidem præbeas, & mente decipieris, vt *credas*.

ALGAM. Excrementum hanc vocat maris Parrhas. vulgò notum, quod transmarinis vitreis inseritur. Clarius herbæ genus est Alga, quod in aquis nascitur maris; Alga dicta, quasi *alliga*, quod pedes *alliget* eorum, qui vada, vbi ea sit, pertentant. Herba autem est crassa, folijs oblongis, & ex parte supernatantibus. Hanc etiam ficto Proserpinæ mari additam, ac viuis adeò coloribus expressam insinuat, vt & supernatare fluctibus videatur, & ijsdem ad cautes

ALLIDI. *Allidere* est *impingere, & contra aliquid terere*, seù *impellere*, vt verè euenit Algæ, quæ, cum, vt plurimum, propè saxa, ac scopulos enascatur, vndis in saxa ipsa impellitur, & contunditur; quem motum Algæ suæ a Proserpina datum credideris, inquit, Vates, si telam, in qua efficta est, inspexeris.

CAVTIBVS. Cautes dicuntur saxa aspera, & abrupta, vt propriè ea sunt, quæ fluctibus maris obiecta, continua vndarum repercussione excauantur, & aspera, abruptaque redduntur. Simulatis igitur, & cautibus, apposite in tela dispositis, Algam aquarum fluctibus allidi describit, vt videas nil perfectionis deesse textrici, quæ res tam viuide repræsentet, vt actiones, motusq; inspicias.

ET RAVCVM BIBVLIS &c. Idoneum ad fallendos oculos Proserpinæ decepserat opus, iam & ad auditum extendit subdens: *Et*, subintellige *credas*, nam ab eodem verbo hoc quoq; membrum regitur orationis per fig. adiunctionem; Hoc autem idem est, ac si dixisset: *Egregiè adeò expressa est vndarum ad littus fluctuatio, vt, licet non audias, attenta aures erigantur, quasi obmurmurantes, allisione, fluctus sius percepturæ; nec facilè sibi persuadere possint, cur non audiant, cum tam eam audire videantur.*

RAVCVM MVRMVR. Quid raucum sit iam vidimus ad Carmen. . . . . *Cum turbine rauca &c. Murmur* verò nomen innouatum est, sed ex genere illorum, quæ, longo vsu, obtinuerunt, vt iam non ampliùs, vt innouata, considerentur, sicuti etiam est *mugitus, sibilus &c.* propriè autem significat *leuem aquæ strepitum*, licet pro quocumque alio leui strepitu vsurpari consueuerit. Cum igitur maris vnda placide littus adlambit, fluctuans tamen, submissum, ac depressum quemdam efformat sonitum, arenis ipsis refracta, quem murmur appellarunt; sicuti, vice versa, elatiorem illum sonitum, qui ab Alto tempestatibus concitato editur, *fremitum*, seù potiùs *fragorem* appellant. Hoc itaq; murmur audire te credas, inquit, ex mentitis his fluctibus Poeta. Et nota cum Barthio artificiosissimum Carmen, quod mirificè *inserpentem arenis riuum*, exprimat ipso murmure litterarum,

INSERPERE. Verbum id est compositum ex præpositione *In*, & verbo *serpo*, quod est *in ventrem gradior, more serpentium incedo*; translate tamen etiam de rebus dicitur inanimatis, vt certè, vbi tamen translatio talis est, vt nullum fortassis verbum aptiùs, aut efficaciùs inueniri potuisset, quo meliùs Poetæ exprimeretur conceptus; Vera enim vnda, per planitiem oppositi littoris, ad certum vsque spatium ita dilabitur, vt sinuosis fluctibus, ac flexibus videatur serpentum gressus æmulari, & , sicut serpens, per angustas quantumuis rimas, ac foramina se se lubricè insinuare. Quarè & effictam a Proserpina in telis vndam hoc verbo exprimit Vates per rimas intercedentes inter gemmas, quibus littora conficerentur, ita se insinuantem, tortuosis vtique flexibus, vt videatur serpentis induisse naturam. Aptissimè igitur *Murmur inserpere*, inquit, quandoquidem *Murmur* posuit pro vndis ipsis obmurmurantibus, effectum nempè more poetico vsurpans pro causa.

ARENIS BIBVLIS. Præpositio, quæ huic casui inseruire deberet in verbo inest *inserpere*, quod idem est, ac *serpere in*. Sed hic maior a Grammaticastris quibusdam insurgere potest difficultas; nam verbum *inserpere* verbum *motus ad* profectò est, quarè debuisset Vates dicere *bibulas arenas*, non *bibulis arenis*, quandoquidem *motus ad* quartum, non sextum postulet casum. Proh quantæ, & quot eum huiusmodi Cicadis lites? Esto verum sit, quod de *motu ad* obijcitur. Nonne præpositio *In* & quarto, & sexto casui communis est? Ast quoties suo more loquentes Poetæ, cum præpositio adest communis, vtroq; indiscriminatim pro libito, vtuntur casu, nullo habito ad motum respectu. Perlege Virg. & centenis hoc ipsum in locis videris vsurpatum. Sed demus Grammaticis (vide quantum largiar) demus hoc perperam ab alijs, & contra regulas grammaticales factum. An in easdem regulas peccauerit hic Claud.? Minimè: nequaquam. Ad intelligentiam memineris, non solum in loco statum, sed & motum haberi; nam si dicam *ambulat in Ciuitate* optima, per grammaticos ipsos dictio est, quia quantumuis *ambulans* à loco ad locum progrediatur, & per diuersa loca agitetur: in Ciuitate tamen persistit semper. Sic itaq; vnda, de qua hic, licet in diuersa per arenam serpat, semper tamen suos agitat motus *in arena*: atque ideò optimè dici potuit: *Inserpere murmur arenis*. Arenis vtiq; fictis ficto mari appositis, sed quæ egregiè adeò sint efformatæ, vt veras imitatæ absoluto Arenarum nomine iure meritò designentur. Arena autem scaber est, licet tenuissimus puluis, & aridissimus, ita vt ab ariditate ipsa sua nomen sortitus fuerit Arenæ; atque hic ideò puluis plurimum ebibit aquæ; & idcircò *Bibulam* vocat arenam Auctor; nam *Bibulus* dicitur, qui multum bibit. Deniq; bibulas Vates has vocauit arenas, vt ostenderet, præstantiam artis affabre adeò, in efformandis arenis suis imitatam esse naturam, vt, licet fictæ essent arenæ, ficti fluctus &c. hos tamen ebibere, & absorbere viderentur arenæ illis eisdem omnino madefactæ, ac imbutæ.

ADDIT QVINQVE PLAGAS &c. Post expressam maris fluctuationem, vltimo distributionis loco terram posuerat: *fluxit mare; ac deniq; terra pependit*. Quare hic, quod proprium huius partis est, aggreditur delineare; seù potiùs delineatum a Proserpina per partes exponere simul, ac expendere.

ADDIT. *Addere* idem est, ac *adiungere*, quod videtur importare paritatem, saltem quo ad locum, rei additæ, & rei, cui additur; nam *iungere ad* videtur importare æqualitatem quamdam contiguitatis inter res, quæ ad inuicem iunguntur, vt nec vni altera, nec alteri vna præstet, quo ad locum, hoc est, sit loco altior, licet altior esset dignitate. Ideò addi propriè dicitur de Comitibus, qui se alteri, vnione videlicet amicitiæ addunt Comiti, nam vera lex amicitiæ difficilius, nisi inter æquales, firmatur. Cum itaque Poeta mare illud à texente effictum descripsisset, terram iam ab eadem confictam describere aggressurus, optimo quidem iure, *Addit*, inquit, vt innueret, ita in Proserpinæ telis dispositum Mundi globum fuisse, vt mare simul cum terra vnicum conficerent globum, non quidem mathematicè, sed physicè rotundum, ex quo fieret, vt nec aqua depressior terra saltem notabiliter; nec terra depressior existeret aquis: atq; ideò de rebus, æquali in loco dispositis, agens, *Addit*, inquit, efformato mari.

QVINQVE PLAGAS. Antequam explicationem prosequamur aliqua sunt, ad intelligentiam, præmittenda. Aduertendum itaque, totam hanc creati machinam sphœræ nomine designari; quæ maxima sphœra tamen iterum in duas partes diuidatur, quarum altera *globus terrestris*, seù sphœra geographica dicitur, in qua totius terræ diuisio, situs, climata &c. delineantur; altera est quæ *globus* dicitur *Cœlestis*, seù sphœra astronomica, in qua Cœlorum delineamenta, circuli, constellationes, Asterismi stellarum &c. exprimuntur exarata. Consentaneè tamen adeò vtraque harum procedit sphœrarum, vt *globus terrestris* correspon-

dcat,

deat, quo ad totalem sui diuisionem, diuisionibus *Cælestis globi*: ex quo fit, vt, ad dignoscendam terrestris globi diuisionem, necesse sit, Cœlestis prius sphœræ partitiones indagare. Sphœra igitur per varios diuiditur circulos, quorum alij *principales*, alij *minus principales* dicuntur. Hic satis ad institutum erit principales indicare, quorum primus Horizon Mundum circumcingens, & transiens per quatuor puncta cardinalia, nempè Orientem, Occidentem, Meridiem, & Septentrionem, cuius centrum est centrum sphœræ, circumferentia verò in conuexa ex Cœli parte, quæ ab oculo in orbem ducto circumquaq; cerni possit, nisi interpositum aliquod obstaculum prohibeat: Secundus est Meridianus medium secans Horizontem per puncta Septentrionis, & Meridiei, ita vt Horizontem diuidens angulos cum ipso rectos, in punctis diuisionis efficiat: Tertius est Æquator, seù æquinoctialis, circulus maximus, mobilis, & singularis, ad quem cum Sol peruenit, efficit vbique terrarum æqualem nocti diem; secat Meridianum ad angulos rectos, Horizontem verò modò rectè, modò obliquè in punctis Orientis, & Occidentis; eius centrum est centrum terræ, Poli verò sunt Poli sphœræ, quorum vnus ab Arcto Arcticus, seù, à plaga Septentrionali, Septentrionalis, seù a Borea Borealis dicitur; alter verò Antarticus appellatur, quia directè ex diametro oppositus Arctico est. Duo insuper alij circuli sunt, qui Coluri dicuntur, transeuntes per quatuor puncta cardinalia Eclipticæ, seù Zodiaci (Zodiacum inter circulos non enumero, quia potius Zona est, vel Armilla, quam Circulus, qui non habet vt illa latitudinem.) Alter est Colurus solstitialis transiens per initium Cancri, & Capricorni. Alter Colurus æquinoctialis, transiens per initium Arietis, & Libræ. Vlteriùs Tropici duo minùs principales Æquatori paralelli distantes ab æquatore viginti tres gradus, additis minutis vno, & triginta. Vnus autem vocatur Cancri, alter Tropicus Capricorni; ille tropicus æstiuus, iste hyemalis; centra eorum sunt in plano circuli, idest extra centrum sphœræ; Poli verò sunt Poli sphœræ. Alij duo circuli sunt Polares dicti, æquatori, & tropicis paralelli, à Polis Mundi tantum distantes, quantum Tropici ab æquatore; Centra eorum sunt in Plano circuli; Poli sunt Poli sphœræ, alter dicitur Arcticus, alter Antarticus, seù Borealis ille, hic verò Australis. Innumeri propemodum sunt & alij circuli in sphœra; sed hos tantum enumerasse satis ad institutum est, vt patebit. Sciendum itaq; dari, præter hos circulos, in Astronomica sphœra, Zonas quinque, quæ nil aliud sunt quam fasciæ, seù lata cingula, quæ totum Cœlum, ac terram circundant. Vna earum vocatur *Torrida*, quæ scilicet continetur inter duos *Torpicos*, supra enumeratos; totum enim illud spatium, quod inter vtrumque Tropicum dilatatur, & protenditur, *Zona* dicitur, & quidem Torrida, eo quod nimio æstu torrens, hoc est ardens, videatur; per hanc enim, bis in anno, Sol decurrens maximis eam complet ardoribus. Latitudines verò quæ sunt inter *Tropicos*, & *Polares*, altera scilicet versus Arcticum, altera versus Antarticum, *Zonæ* dicuntur pariter, sed *Temperatæ*, mediæ scilicet inter calorem, & frigus; cum enim mediæ sint inter *Torridam*, & *Frigidam*, nil mirum si de extremis participantes fiant *Temperatæ*. Duæ denique sunt *Zonæ frigidæ* à circulis polaribus comprehensæ, ad quas cum aut nunquam, aut vix Sol pertingat, ideò frigidissimæ remanent. Hanc autem ipsam inter Zonas Cœlestes diuisionem expressit Virg. Georg. pri,

Quinq; tenent Cælum Zonæ quarum vna corusco
Semper Sole rubens, & torrida semper ab igne:
Quam circum extremæ dextra, læuaq; trahuntur,
Cærulea glacie concretæ, atq; imbribus atris.
Has inter, mediamq; duæ mortalibus ægris
Munere concessæ Diuûm, & via secta per ambas
Obliquus qua se signorum verteret ordo.

Hoc posito, cum iam dixerimus diuisionem sphœræ terrestris correspondere diuisionibus sphœræ Cœlestis, consequens est, vt terra ipsa in quinque plagas diuidatur, hoc est in quinque partes, seù regiones diuersas, diuersis Cęli Zonis subiectas, ac correspondentes: atq; hanc ipsam diuisionem, ac correspondentiam attigit itidem egregiè Virg. Æn. 7. dum inquit:

. . . . . . *Et si quem extenta plagarum*
Quatuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.

Arbitrabantur itaq; Antiqui regiones sub Zona torrida, ac sub Zonis frigidis positas inhabitabiles esse; illa ob nimium ardoris æstum; hæ verò ob nimiam rigidissimi Cœli inclementiam, quod videtur innuisse etiam Hor. lib. 1. Carm. Ode 22. ad Atticum, vbi hæc habet:

Pone me pigris vbi nulla campis
Arbor æstiua recreatur aura,
Quod latus Mundi nebulæ, malusque
Iupiter vrget
Pone, sub curru nimium propinqui
Solis, in terra domibus negata &c.

Verum nostris hisce temporibus compertum est, vt notat eruditè Franciscus Vicomer. 102. Meteor., has etiam regiones non solum habitabiles esse, sed de facto habitari, nisi vbi maria effusa habitationes impediunt, ac prohibent. Sed; quidquid de hoc sit; nos ad plagas a Proserpina contextas, ne nimium diuagemur, redeamus. Maribus itaq; expressis *Addit* illa, & rectè

QVINQVE PLAGAS. Idest terram totam in quinque diuisam partes; ita vt quinque Zonis, ab eadem in Cœlo prius efformatis, subiectæ correspondeant. *Plagæ* enim, prima syllabâ correptâ, dicuntur *spatiosiores quidam tractus*, qui, si considerentur respectu Cœli, *Climata*, seù *Zonæ* appellantur; si verò considerentur respectu terræ, Regiones sunt sub diuerso Cœli Climate constitutæ. Et ita ostendit Poeta eruditam texentis peritiem, quæ correspondentiam diuisionis terræ cum diuisionibus Cœli comparatam, adæquatamq; non neglexerit, sed immò exactissimis expresserit imaginibus.

MEDIAM SVBTEGMINE RVBRO &c. Posita diuisione terræ totius in plagas quinque; iam vnicuique Plagæ proprios attributos fuisse indicat colores, vt vniuscuiusque proprietas emicaret in telis. A regione autem Adusta, nempè ab ea parte orbis, quæ sub torrida Zona est, explicare aggreditur: Et hanc vocat *Mediam* imitatione Virg. supra cit. qui *mediam*, inter temperatam, ac frigidam vtrimq; positas, collocatam Zonam torridam appellauit; nam si illa medium obtinet sphœræ Cœlestis, & ideò media dicitur; sic regio illi correspondens in globo terrestri, medium globi occupabit alijs vtrinque stipata regionibus sub temperata, ac frigida collocatis, ideò iure Vates appellat *Mediam*

SVBTEGMINE RVBRO. Nil aptius rubro colore ad exprimendos ardores, ac præcipuè, si de ardore excellenti sermo sit; ex quo factum, vt etiam Ouid. fulminis flammas, seù fulmini similes, rubras vocet, dum ait:

Fulmineae rubra suffusus lumina flamma.

ideò Auctor scelectum a Proserpina rubrum colorem insinuat, ad exprimendum ardorem, quo regio illa adusta, mirum in modum, obsidebatur. *Subtegmen* verò filum dicitur illud, quod inter stamen decurrit, vulgò *la trama*; subtegmen igitur intulit, vt materiam notaret, sed rubrum effecit, vt Torridam referret Plagam. Alij disiungunt dictionem hanc, & legunt *sub tegmine*; nec improbo; nam tegmen à tegendo dicitur, quasi tegimen. Rubro ergo sub tegmine dicetur Plaga sub rubris vndiq; filis quasi sub flammis languescens; & *rubro* verum *sub tegmine*, quia tegitur supernè ab ardoribus Zonæ Torridæ, cui correspondet subiecta: melius tamen duxi *subtegmine* legendum, nam explicatur modus, seù materia, quo effigiata, & ex qua constructa fuerit hæc Plaga, quam

NOTAT OBSESSAM FERVORE. *Notare* autem est *notam aliquam*, seù signum, *alicui rei apponere*; quarè idem est *notat*, ac *signat*, vt signo apposito, subtegminis scilicet rubri, omnes Torridam eam esse plagam agnoscerent, *Obsessam feruore*. Inter verbum *obsideo*, & verbum *obsido*, hoc intercedere dicitur quod *obsido* importet motum, quo obsidio inferatur, seù quo alicui obuiam itur, vt detineatur ab aliqua eruptione, & conatu; Obsideo autem importet statum, & quietem, hoc est permanentiam obsidionis opprimentis. Deducit igitur Vates particip. illud *obsessam*, non ab *obsido*, sed ab *obsideo*, vt denotet permanentiam caloris regionem huiusmodi perpetuò obsidentis; &, quia obsidio, cum prohibeat ingressum annonæ ad obsessos, penuriam rerum omnium illis gignit, donec vel ad turpem eos deditionem, vel ad relinquendam, quoquo tandem modo possint, obsessam vrgeat vrbem, sic ideò Vates regionem illam dicit obsessam à calore, vt eam ostendat sterilem, ac omnium inopia laborantem, ac consequenter inhabitabilem, iuxta antiquorum opinionem; nam certè copia allicit, inopia eijcit incolas. *Feruor* autem, quo obsessa dicitur, nil aliud est quam nimius calor, ex omnio Solis æstu proueniens. Quarè non potuit Proserpina hanc regionem efferuescentem effingere, & adustam, quin in suprapositо Cœlo prius expresserit ardentem Zonam illam torridam, quæ nimio

nimio

mio Solis æstu perpetuo aduritur, quod à Proserpina peractum, ostendit Vates, dum Plagam dicit *obsessam feruore*; *obsidere* enim dicit, *hostilem pati actionem ab extrinseco obsidente prouenientem*; ergò manus quæ regionem *obsessam* pinxerit, certè & hostem ab extrinseco obsidentem, hoc est Zonam torridam debuit pinxisse. Ex quo vides non fuisse, ob hoc, cur distingueretur illa dictio *subtegmine* in *sub tegmine*.

SQVALLEBAT ADVSTVS &c. Describit, more suo, hanc partem torridæ subiectam Zonæ, per hypotiposin, vtiq; egregiam, qua etiam mirè attollit excellentiam artis, seù potiùs artem exercentis.

LIMES. Non semper terminos significat *Limes*, seù alicuius spatij confinia; sed sæpè sæpiùs, vt hic viam significat certis limitibus vtrinq; terminatam. Insuper *limes* non quamcumq; viam significat, sed viam quamdam latiorem. Quarè cum Zonæ conspicuam habeant latitudinem, & consequenter hac latitudine carere non debeat regio Zonis commensurata, hinc est, vt spatium illud terræ *Limes* à Poeta appelletur, tum vt describat eius in longum protensionem, eiusdemq; latitudinem, tum vt ostendat, eamdem latitudinem claudam limitibus, nempe ijs regionibus lateralibus, quæ Zonis temperatis hinc inde subijciuntur.

ADVSTVS. A verbo *aduro* partic. est, nil plus, quam *vstus* significans, hoc est nimio ardore inflammatus, ita vt videretur vehementi combustione deuastatus: vulgò *Arse*; ex quo patet, limitem illum, seù limitatam illam terræ partem, effictam à Proserpina fuisse sterilem, aridam, desertam, inhabitabilem, iuxta antiquorum opinionem. Ideò

SQVALLEBAT. *Squalleo* verbum est à squammarum crebritate, & asperitate deductum; olim siquidem de omnibus ijs dicebatur, quæ dura essent, densa, & rigida, ac squammarum similitudinem imitantia; atq; hinc est, vt diceretur etiam de rebus, alioquin pretio fulgentibus, & in admirationem rapientibus, ob pretiositatem, seù ob nimium, quo asperarentur, aurum. Sic Virg. *Tunicam auro squallentem* dixit; & auro squallentem, alboq; Orichalco, circumdat loricam humeris &c. Posteà tamen vsus inualuit, vt tantum in deteriorem partem vsurpetur, ijsq; applicetur rebus, quæ inculta sunt, & deformia, atq; horrore quodam turpiter superfusa; & in hoc sensu vsurpatur hic à Poeta; nam, cum terra nimio Solis æstu aduritur, ex vehementi nimis calore, non solum viridi priuatur Enchausto, & semina enecantur omnia, vt sterilis omninò fiat; sed etiam suprema terræ cutis, eâdem caloris vi, à cætero terræ corpore abscinditur, ita vt, per scissuras, in varias frustatim crustas diuisa, in squammas abijsse videatur, quibus tota asperetur tellus, & rigida omnino appareat. Ideò itaque *squallebat*, inquit Vates, vt eximiam ostendat texentis peritiem, quæ hæc omnia adeò nouerit imitari, vt vera cerni viderentur.

ET ASSIDVO SITIEBANT STAMINA SOLE. Vide quam altè assurgit Poeta hic, dum suis passionem rebus attribuit vtiq; incapacibus, vt sic ostendat, quam egregie texens adustam hanc terræ partem expresserit.

STAMINA. Stamen dicitur quidquid in colu, vndè fila ducuntur, positum est, à stando; quod non moueatur nisi manu in fila ducatur. Verum sequitur hic Poeta, vt video, opinionem Sipontini, qui ait, stamina etiam dici fila recta, in opere textorio, & stabilia, per pectinem transmissa, quibus, alia, quæ transuerso intexuntur, subtegmina vocantur. *Sub tegmine rubro* textam fuisse adustam hanc plagam dixerat supra; hic *stamina*, quæ *subtegmine rubro* obsidebantur, indicat arida, ac sitientia cerni, si oculo credas; ac sitim in cernentibus ipsis ariditate sua producere.

SITIEBANT. Hyperbolicum profectò verbum est: sed mirè ostentans artis excellentiam, quæ non solum actiones, vt supra ostendimus, sed etiam passiones nouerit imitari; *Sitire* enim est *summa affici siccitate, ac humidum in tanta passione refrigerium vehementer appetere*. Sic terra, nimia siccitate hiscens in rimas, ora dilatare videtur, quibus aqua è Cœlo appetat, & imploret; quem effectum, & affectum expressum à Proserpina in torrida sua Plaga mirè exprimit vnico hoc verbo Vates: *Stamina sitiebant*

ASSIDVO SOLE. Notat hic Vates non solum effectum sitis in terra, posita sub Zona torrida, expressum à texente fuisse, sed etiam talis passionis causam, in ipsa extantem Zona, nempe assiduitatem Solis, hanc Zonam, ac subiecta sibi omnia inflammantis: Assiduus enim dicitur qui frequens, qui continuus, qui diligens in aliquo est opere; & pro eodem accipitur, ac *iugis*, & *perennes*. Cum igitur Sol hanc maximè Zonam frequentet, ideò & illi assiduus dicitur: De *Sole* plura dix. ad Carm.

Totum spirant præcordia Phœbum.

item ad Carm.

Quid memorem Latonia furta &c.

& ad Carm.

Mars clypeo melior Phœbus præstantior arcu.

nam Sol, & Phœbus, & Apollo, & Delius, & Cynthius appellatur. Quare, ne fabulosa de eo dicta iam repetam, Sol Planetarum omnium Princeps est, fons lucis, & caloris, ac primus post Deum Auctor, auctor cuiuscumq; generationis, ita vt, eius spectata pulchritudine, aliqui, Deum ipsum esse, putauerint decepti. Est ille fax quidem Cœli, & luminare illud maius, à Deo, vt Diei præesset, creatum: & flammanti curru vehi per duodecim Zodiaci signa dicebatur: Immò Sol ipse igneus Anaxagoræ est, cum illum candentis ferri massam appellauerit. Nil itaq; mirum, si, quemadmodum temperatis ignibus fauet, & recreat, ita ijs exuberantibus arefaciat, vt de subiectis torridæ Zonæ regionibus satis iam dictum.

VITALES VTRINQVE DVAS &c. A descriptione Zonæ torridæ, ac regionis illi subiectæ, transit ad descriptionem earum, quæ, ex vtraq; parte laterali torridam claudentes, temperatæ dicuntur, & regiones pariter illis subiectas ostendit à Proserpina delineatas.

VTRINQVE. Hoc est *hinc*, *inde* ab vtroq. latere positas, subintellige verbum superius *Notat*

DVAS. Intellige *Zonas* respectu Cœli; *plagas* respectu terræ subiectæ; nomen enim *Duas* satis notum.

VITALES. Vitale dici aliquid potest vel formaliter, vel quoquo modo causaliter. Vitale formaliter, est quidquid vitam habet in se, nempè formale principium actionis vitalis, & in hoc sensu vitale dicitur, & quod actu viuit, & quod diù viuere posse speratur: Sic dicimus partum octauo mense editum non esse vitale, non quia actu non viuat; sed quia futurum vt diù viuat non speramus: & in hoc sensu formali certè vitales, aut Zonæ, aut regiones esse nequeunt vt patet. Vitale causaliter est quidquid quomodocumque confert ad vitam vel producendam, vel conseruandam &c. Sic Virg. Æn. 1. auras vitales vocat, quia ad conseruandam conferunt vitam per respirationem.

Quisquis es, haud credo inuisus Cœlestibus, auras
Vitales carpis &c.

Cum itaq; attemperata Solis vis maximè conferat ad rerum omnium, ac præcipuè vegetantium vitam, quibus terræ fœcunditas in vberrimam messem excrescit; hinc est, vt eas plagas, quæ ex vtraq; parte torridæ terrestrem orbem circumambientes Zonis temperatis subduntur, ac temperatæ dicuntur, & ipsæ *Vitales* appellet Vates, vt iuxta antiquorum opinionem has duas tantummodò plagas iudicet habitabiles, cum vitam foueant istæ, vbi è contra Torrida, & frigidæ vitam enecare credebantur.

QVAS MITIS &c. Sicuti torridam, proprio signo adustionis, notauerat Proserpina, sic has duas notasse, enarratur, proprio signo iucunditatis, ex miti illius Cœli temperie prouenientis. *Quas* igitur ad Zonas refertur respectu Cœli, ad Plagas verò respectu terræ.

OBERRAT. Idest per omnes partes discurrit ita, vt nulla pars sit, quæ eadem temperie non fruatur, eiusdemque sentiat effectus. Sed verbum actionem significat texentis virtutem amplificat, quæ hanc ipsam Soli amenitatem, iucunditatemque, vel mentitis expresserit coloribus.

MITIS TEMPERIES. *Mitis* est idem, ac *placida*, *tranquilla*, *blanda*, atque *humanis vsibus apta maximè*. *Temperies* verò propriè Cœli *status*, ac *temperamentum* dicitur, & quidem, cum dixerimus duas hasce Zonas participare & de torrida, & de frigidis, nil mirum, si, ex commixtione earum qualitatum, ita attemperetur earum natura, earumque tractus, vt placidissimæ sint, & ad vitam maximè conferentes. *Temperies* igitur à temperando dicta hanc mixtionis tranquillum explicat modum: & quia Plagæ talibus Zonis subiectæ Zonis ipsis correspondent, nil mirum, si placidissima Cœli temperie influente, miti ipsæ etiam temperie fruantur, ideòq; omninò fertiles, suaues, iucundæ sint.

HABITANDA VIRIS. Non vtiq; temperies habitanda fuerat, sed locus, temperie illa fœlix redditus, quare ponetur contentum pro continente. Si tamen hanc temperiem ad aerem referas, ita vt nil aliud sit, quam aer temperatus, tunc locutio propria erit, nam verè cum aer ambiat corpus, consequenter fit eius locus, inhabitari etiam dici poterit; habitanda itaque, dixit, vt clarius exprimeret, has

tantum

tantum plagas datas esse, vt habitarentur ab hominibus, cum reliquæ feris tantum habitacula præbituræ viderentur, Ideò apertè inquit *habitanda viris*.

TVM FINE SVPREMO &c. Erraret qui, hoc loco, arbitraretur, per finem supremum, vel finem intelligi totius textorij operis, vel extremum telæ ad latus, marginem; constat enim certè non esse hic terminatum opus, quod vlterius protenditur vt infra: pariter, si per finem, supremum adlatus telæ marginem intellexisset, vel ineptum, vel superfluum fuisset hoc ponere; nam satis liquet, pingentem acu ita vnamquamque figuram disponere, vt secundùm varias totalis figuræ partes totam occupet telæ latitudinem; peccaret enim in artem, qui contra faceret, ni, marginem, dedita opera, relinqueret diuersis exornandum pigmentis; quod tamen non habere hic locum constat ex eo, quod nil vlteriùs additum dicatur in margine. Videndum igitur quid intelligat, *per finem supremum*, quandoquidem opinionem Parrhas. de telæ margine explicantem non amplectimur, ob iam datas rationes. Sphœram tùm cœlestem, tùm terrestrem acu pictam a Proserpina delineat Vates. Sicuti itaque superiùs Zonas æquales in partes sphœram ipsam diuidens *Medium* sphœræ notabat *media* inter reliquas ipsa Zonas: Temperatæ verò reliquum dictæ sunt spatium occupare inter mediam torridam, & postremas frigidas, ita *extrema*, in sphœra ipsa, Zonæ finem sphœræ supremum occupabunt, & de hoc fine loquitur Vates hic. Sed quomodo inquies finem in sphœra reperias, cum sphœrica in se ipsam rediens figura principio vndequaque careat, & fine? Memineris admitti communiter ab omnibus geminos, de quibus alias diximus, in sphœra cælesti, Polos, quos circum tota dicitur sphœra circumrotari, nam huiusmodi Polis axem sustineri decantant omnes. Igitur Poli ipsi extremum sphœræ ipsius finem ex vtraque parte constituent designatum. Quare Zonæ polis immediatæ supremum sphœræ finem occupasse iure meritò dicentur. His sphœræ Polis correspondent Puncta supposita terrestris globi; quare & hæc finem terrestris sphœræ ex vtraque parte designabunt, ac plagæ illis immediatè supremum globi finem occupare meritò dicentur. Finem itaque vtriusque globi intelligit per *supremum finem* Poeta, & sub his finibus positas Zonas simul, & Plagas descripturus ingreditur.

TVM. Idem, hoc loco, est, ac *tum demum*, seù *tum denique*, idest nouissimo quo ad ordinem loco. Potest etiam accipi pro eodem, ac *pariter*, idest pari artis industria.

FINE SVPREMO. Qui nam sit huiusmodi finis iam vidimus, cur finis dicatur facilè est explicare; nam *Finis*, si positiuè sumatur, est extremitas, & terminus cuiuscumque rei, si sumatur autem negatiuè, est id vltra quod nihil rei datur illius. Et quia res omnes solent esse vtrinque terminatè, ideò geminus vniuscuiusque finis tàm positiuus, quàm negatiuus Poli sphœræ certe sunt extremitates ipsius sphœræ puncta terræ Polis correspondentia extremitates terræ: Vltra has nil terræ, aut sphœræ datur, ergò iure fines dicuntur, & quidem *supremi*; nam supremum est, quod ita est vltimum, vt nil detur vltra, quare adiectiuum, est hic explicatiuum sui substantiui secundùm præcipuè id quod importat de negatiuo.

TRAXIT. Hoc est sub vno, ac sub altero, ex prædictis finibus, delineando circumduxit. Sed nota verbi proprietatem; nam *trahere* propriè dicit *violenter ducere*; nam, qui trahitur, inuitus trahitur; cum autem, quæ assiduo rigent gelu, non facilè circumducantur, cum ipsa glacialis naturæ repugnare videatur, dum torpentem reddit potentiam, attrahere conantem, & circumducere; ideò ad ostendendam peragendi operis difficultatem, *Traxit*, Inquit

GEMINAS TORPENTES. Nempè duas *Zonas* in Cœlesti, *plagas* in terrestri globo expressas, quas geminas, hoc est duas esse diximus, cum vterque Polus suam sibi vindicet Zonam frigidam; Vtrumque terræ punctum Polis correspondens Plagam sibi frigidam velit suam *Torpentes* autem a Torpeo deductum, ex vi sui primitiui, idem est, ac *stupens*, *piger*, *segnis*, *languidus*, ac *remissus*. Duplici igitur in sensu intelligendum est illud particip. *torpentes*. Primo quidem in sensu formali; nam partes sphœræ Cœlestis, quæ Polo vicioiores sunt pigrè admodum moueri videntur, non quod eadem, qua totum Cœlum velocitate non moueantur, sed quia cum minorem statuant circulum, minorem etiam efficiunt suo motu circulationem eo temporis spatio, quo maximis clausa circulis Zona maximam peragit circulationem; ideò & *Arcturus*, polare videlicet sydus *piger* dicitur. Partes verò terræ viciniores punctis Polo correspondentibus ineptæ ad Germinationem credebantur; quarè formaliter segnes, pigræ, ac languidæ in se ipsis sunt. Secundo intelligendum est in sensu causali, quia scilicet torpentia efficiunt, quæ in illis, vel sub illis, posita sunt; nam certe terræ segnities ex rigore Polaris prouenit Cœli, & ex segnitiæ terræ prouenit torpor rerum in illis plagis positarum; atque vtrumque sensum amplexus est Vates hic.

ET FÆDAT. Proprietates, coloresque suos Zonis hisce frigidis, plagisque attribuit, & coniungit per copulatiuam *&*. Verbum autem *Fædat* notabile quidem est; Fædare enim idem est, ac *maculatum reddere*, seù *conquinare*, & *deformem reddere*. In quo, caue ne in æquiuocationem incedas, ita vt credas, Proserpinam hic ab artis peritia declinasse, atque ob id dicatur telas imperito opere conspurcasse; nam immò illud verbum mirè exprimit texentis studium, ac industriam, atque hoc loco idem significat, ac, si diceret: Rigiditate hyemali, & horrore inficit telas; nam sicuti quod coinquinatum est, à se auertit oculum non minus, quam animum inspicientis; ita quod brumis, glacie, niuibusque exasperatur, rigorem suum ita inspicientes transfundit, vt ab eo, tamquam à re profectò fœdissima abhorreat: ideò ad huiusmodi effectum, promanantem ex niuibus, brumisque, licet fictitijs, & tela tantum expressis, exagerandum, acutè, medius fidius, inquit Foedat

TELAS. Tela dicitur quidquid, texendo, conficitur. Quarè apud Virg. Æn. 7. inuenies.

Vrit odoratam nocturna in lumina Cedrum
Arguto tenues percurrens pectine telas.

quod si cuperes phrygiatum opus, cuiusmodi est, quod præ manibus habemus, telæ nomine nuncupatum adeas Virg. Æn. 10., & leges:

Ipsa suis quondam manibus Sydonia Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

BRVMA PERENNI. Bruma hic ponitur pro hyeme, seù hyemis rigore; nam *Bruma*, propriè, dicitur solstitium hyemale, seù dies solstitij hyemalis, quod in Capricorno fit ad 18. kal. Ian. Cum autem hoc tempore breuissimam Sol trahat moram in Emisphærio, rigor hyemalis frigoris intensissimus fieri solet; vndè factum est, vt *Bruma* pro hyeme, & quidem rigente admodum ponatur, vt apud Virg. Æn. 2.

Qualis vbi in lucem coluber mala gramina pastus
Frigida sub terra tumidum quem Bruma tegebat &c.

Brumam igitur dixerim rigiditatem illam aeris, quæ hyemali tempore omnia videtur conglaciare, & horriditatis non minimum præ se ferre, assidua ferre nigrescens caligine: atque hanc Brumam, licet delineatu difficillimam, delineatam tamen a Proserpina ostendit, & quidem extrema frigoris acerbitate intolerabilem, & ideò *Perenni* addidit; nam *Perennis* ex *per*, & *annus* dicitur, mutata vocali *A* in *E*, quasi *per multos durans annos*, quod idem est, ac *perpetuò durans*. Tantum enim ars potuit, vt hanc ipsam exprimeret perennitatem.

ET CONSTRINGIT &c. Positâ iam causâ, nempè aeris rigiditate, seù inclementiâ Cœli frigidâ non solum, sed frigoris effectiuâ, effectum delineat hìc, eumque causæ copulat per particulam *Et*, vt habeas terram Zonis semper suis omninò correspondentem. Cum itaq; proprium frigoris sit *congregare homogenea, & heterogenea*, ac omnia simul actiuitate sua constipare, hinc est, vt ad huiusmodi effectum exprimendum dixerit Claud. *Constringit telas*; quod idem est, ac *glaciali compede stringit, arctat opprimit*; quasi tam exactè expressus fuerit hyemalis rigor, vt telæ ipsæ languescere, ac frigore torpescere viderentur.

FRIGORE ÆTERNO. Frigus qualitas positiua est calori contraria: nec enim audiendos arbitror, qui dicunt, frigus nil aliud esse, quam cessationem caloris; nam cessatio caloris in pura priuatione consistit; priuatio autem, cum sit quid merè negatiuum non potest habere graduum intensionem, sicuti habere frigus, experimur, quod gradatim augetur, & intenditur, ac ideò magis, magisq; torquet, quod nec potest pura priuatio. Est igitur qualitas proprissima hyemis; & quia sub Zonis frigidis, perpetua, vt dicebamus, hyems est: Ideò *frigore*, inquit, *Æterno*; æternus enim ab æternitate deducitur; *æternitas* autem (præscindendo ab æternitate indiuisibili, & essentiali Summi Conditoris) idem est ac *sempiternitas*; & dicitur esse temporis perpetuitas, quæ

nulla

nulla temporis quantitate commensurari, nullo temporis spatio præfiniri possit, cum omne contineat æuum, & contineatur a nullo. Hec tamen hyperbolicè dictum animaduertes, cum nil æternum in terris; sed dicitur æternum frigus, hoc est nunquam ab ijs Regionibus abfuturum, quousq; hæc Mundi steterit constitutio; cum Natura frigidæ Zonæ hoc exigat, & influat, vt latè deducitur etiam ex Virg. Georg. 3. Arctoas his versibus regiones describente

At non qua Scythiæ gentes Mæotiaq; vnda
Turbidus, & torquens flauentes Ister arenas,
Quaq; redit medium Rhodope porrecta sub axem
Illic clausa tenent stabulis armenta neq; vllæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes;
Sed iacet aggeribus niueis informis, & alto
Terra gelu latè, septemq; assurgit in vlnas.
Semper hyems semper spirantes frigora Cauri.
Tum Sol pallentes haud vnquam discutit vmbras;
Nec cum inuectus equis altum petit æthera; nec cum
Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum &c.

Heinsius, Clauerius, & alij hoc loco, legunt

Fœdat, & æternum contristat frigore silue.

sed, licet hæc Mimesis Maroniana sit Georg. 3. vbi ait: *Nascitur & plumbo contristat frigora cælum*. Vulgata magis tamen arridet, nam ipsam frigoris naturam, ac proprietatem exprimit, dum sequitur, vt vidimus, quare minus est *contristat*, quam *constringit*, vt patet perpendenti.

NEC NON ET PATRVI &c. Peracta Mundi superioris, ac graphice delineata, necnon effigiata coloribus mole, ne opus, tanquam imperfectum, adhuc perstringeretur, æquum fuit, vt & subterranei, seu depressioris Mundi, obductos penitus, delinearet recessus. Ideo hic huic etiam operi intentam facit Proserpinam, atq; omen ex sponte obortis lacrymis apte inserit.

NEC NON. Ex duplici negatiua coniunctio hæc alioqui disiunctiua in copulatiuam conuertitur, quæ tamen ita copulet, vt seiungat.

ET pro etiam ponitur hic. Aduerb. addentis; hoc est præter Cælum, & terram in telis delineatam, inferorum *insuper* Regnum delineat, seu melius

PINGIT. Id est *acu pingit*. Quid sit autem *acu pingere*, iam vidimus, nempe exactas adeò rebus formas suas acu effingere, vt Pictoris penicillum videatur acus imitari, & æmulari, si etiam interdum non superet. Sed dicet aliquis quomodò potuit pingere sacraria Ditis, quæ in ipso terræ centro sita dicuntur? Anne terram corpore Diaphano dotatam effecit, at quasi per suprapositum Cristallum Regna intus clausa cernerentur? Sed si hoc fecisset peccasset procul dubio in Naturam terræ quæ opaca & est, & esse debuit. Quomodò igitur subijciat oculis, quæ obstante terra, subijci nequaquam possunt? Facilis tamen erit responsio, si memineris ex antiquorum sententia Regnum inferorum plura habuisse ad supernam vsq; terrarum superficiem producta spiracula, ac præcipue Tænarias illas fauces, de quibus egimus ad Carm. 2. huius libri. Cur igitur non potuit Virgo, dum maris sui littora effingeret; promontorium ipsum expressisse, quod Tænarium vocant, atq; eiusdem ibi antrum aperuisse, in cuius profunditate, beneficio perspectiuæ artis Plutonis Regnum offerret prospiciendum? Hoc itaq; pacto, vt hanc etiam artem ostentet, Pingit

SACRARIA. Sacrarium græce *ἄδυτον* Locus est arcanus in templis, quem temere adire nefas esset: Latinis adytum etiam dicitur; de cuius nominis ethim. ac significatione iam diximus in explicatione ad Carmen

Submisere tubas; adytis genusa Cybelles &c.

Vnum hic noto Plutonis Regnum sacrarium dici, primo quia cum Pluto Numen esse crederetur, rectè in sacrario positus affirmatur, nam sacrarium locus est, in quo Res sacræ asseruantur: secundo quia, cum *sacrarium* idem sit, ac adytum, adytum vero sit pars secretior Templi, & quasi ab ipso templo remota clausis, nempe adyti portis ita, cum Plutonis Regnum sit in remotiori a nobis parte, nempe in visceribus terræ, alia terrâ, & caligine mersum, *Sacrarium*; idest in secretiori parte positum dicitur. Sic, semper sibi similis, Claud. in inuocatione, initio huius libri posita, dixerat:

Vos mihi sacrarum penetralia pandite rerum
Et vestri secreta Poli. Vide ibi dicta.

Quod si velis dignoscere, quam alto vallo, quamne arctis custodijs arceantur, qui temere hoc est viuentes adhuc, (vt Hercules olim Theseus, Pirithousq; de quibus Charon Æn. 6.

Nec verò Alciden me sum lætatus euntem
Accepisse lacu, nec Thesea, Pirithoumq;
Dijs quamquam geniti, atq; inuicti viribus essent.)

Regna ingredi mortuorum temerario vtiq; ausu conarentur, accipe quæ canat, ore Cumeæ Sybillæ, Virg. eit. Æn. 6. ad aures Æneæ.

Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & insano iuuat indulgere labori &c.

Insanum enim *laborem* vocat conatum inferos adeundi, respectu viuentium, nam respectu mortuorum paulò ante dixerat.

Noctes atq; dies patet atri Ianua Ditis.

& de difficultate a viuis superanda, iterum notat.

. . . . . Tenent media omnia Syluæ
Cocytusq; sinu labens circumfluit atro &c.

Quid hoc loco remotius? quid secretius? Iure igitur sacrarium, seu adytum dicitur. Sed plurali numero vsus Poeta est, vt & ipse, iuxta Platonicam sententiam, innueret binas esse Tartarorum cauernas, in quibus Manes torquerentur, nempè inferiorem, & superiorem: Inferiorem, in qua torquerentur ij, quorum peccata execranda adeo essent, vt expurgari nequirent; Superiorem vero, in qua, ad tempus, torquerentur ij, quorum peccata expiabilia essent. Hæc enim docuit Plato, quæ vt fatear, mirum in modum, principijs fidei consonant nostræ, Infernum, ac Purgatorium agnoscentis, vt, facile consideranti patebit.

DITIS PATRVI. De Plutone, Ditis nomine nuncupato, satis diximus ad Carm. huius lib. 3. Quare ne nimius sim, illùc remitto, *Patruus* autem Proserpinæ dicitur, quia frater Iouis Proserpinæ Patris, vt alibi vidimus; nam Patris mei frater mihi Patruus est apud Iuris peritos, inquit Hesiodus.

ET MANES SIBI FATALES. Quid Manes sint dix. ad Carm. *Armatas ad cœlum vocat pallentia Manes*, vidimus enim Dæmones esse, & Deos nocentes, seu genios malos &c. Verum aliam hoc loco habet significationem, nam vsurpantur hic manes, non solum in prædicta significatione, sed etiam in ea, in qua vsurpantur a Virg. Æn. 6. vbi cum varias Inferorum pœnas enumerasset, claudit tandem: *Quisq; suos patimur Manes*, vbi per Manes *pœnas*, quæ apud Manes exercent animas intelligit, licet eo in loco Purgatorij potiùs *pœnas*, iuxta Platonem, quam inferni exprimat Virg. Insinuat itaq; Vates hic, Ditis Regna, exactè adeo Proserpinæ manu expressa, vt, non solum in ijs Deos inferos, Dæmones, ac damnatorum animas inspicere liceret, sed etiam *pœnas* ipsas in ipsas inferes eimbraias; Hos Manes igitur vocat, *Sibi*, hoc est ipsi Proserpinæ texenti, *Fatales* Auctor, vt sibi correspondeat, memor, se antea Iouis ore enunciasse.

Candida Tartareo nuptum Proserpina Regi,
Iam dudum decreta dari sic Atropos vrget &c.

fatale enim dicitur quidquid nobis, Fato, debetur. Quarè, sicuti ibi, explicantes, in quo sensu fatorum decreta summeret Auctor, vidimus ea sumi à Poeta, in sensu necessitatis consequentis, non antecedentis, cum huiusmodi decreta, ex præmissis meritis emanantia, ostenderimus; ita hic fatales dicuntur Manes, non Fato prædeterminante, sed Fato consequenti præuisionem ipsam meritorum. Sed dices, qua tandem culpa Proserpina merita est vt Tartaro traderetur? Multas enumerauimus ad Carm. *Curarum secreta tibi Cytherea fatebor*. Sed cum innuerimus, huius initio explicationis, hoc ipsum opus, quod a Proserpina texebatur, non esse prorsùs à culpa immune, ideo aduertendum, quidnam ab ipsa, hoc opere, pingeretur, & ad quem finem pingeretur. Pingebat itaque Glorias Genitoris Iouis: *sedes'q; paternas Insignebat acu &c.* Finis ad quem texeret picturatum opus patet ex Versu *Reditura munera Matri*. Iam igitur memineris Proserpinam Iouis filiam, sed ex nefario cum Cerere concubitu; quare dum his acu pingendis operam daret, gloriabatur profectò de sui ipsius nefaria origine, & consequenter Veneris indirectè delineabit triumphos, Veneri si non omnino addicta, saltem vt addiceretur, disposita, tenerum præsertim sollicitante pronuba iam flammâ pudorem. Insuper texebat *Reditura munera Matri*, quod erat lætam se ipsam ostendere ob illicitum Matris cum Ioue concubitum, & Manu ansam præbere, vt perpetratis delectaretur nefarijs, ac denique propensionem suam in similes actus peragendos ostentare. Quare Veneri adhærens meritò Veneri traditur, & a Venere meritò infernis addicitur Regnis. Sed nimis longè petitam fortassis hanc culpam profectò dixeris. Ast memineris, Poetam contexisse, his libris, tragicum opus, & quod quidem Tragediam primi generis expleret. In præceptis igitur Tragicorum habetur præscriptum, vt Protagonista errore aliquo maculatus, sed

leui

leui tamen, ac condonabili ostendatur: vel, si in eo formalis error non sit, reperiatur tamen error interpretatiuus, ita vt videri error possit, licet vel error non sit, vel admodum leuis, & in bonam partem ab excusante interpretabilis, vt nos late in Arte Poetica nostra disseruimus. Tragicorum itaq; præcepta seruans Poeta errorem Proserpinæ non apertè dicit; sed interpretandum ex operatione relinquit, ex qua error certè deducitur euidens, & apertus, sed, fateor, condonabilis; cum, vt filia, nil mirum esset, si Patris, Matrisq; actionibus, licet impueris adhæresceret, intentione potiùs, & delectatione abstracta, quam actuali earumdem imitatione. Non malum igitur erat textorium Proserpinæ exercitium, per se ipsum; sed malum ex intentione texentis, quæ videbatur esse, saltem indirectè, vt nefarijs actionibus, tacito illo emblemate, plausus ederet. Ideò iure, attentis maximè prioribus erratorum motiuis, quæ iam enumerauimus, decretum exijt, quo inferorum Regi traderetur, tamquam Deorum contemptrix, Cœlorum profuga, & Venereis delectata.

NEC DEFVIT OMEN. Perpende, quam acutè Vates ostendat damnationem Proserpinæ, inuito, ferè dixerim, Ioue secutam fuisse. Iustitiæ partes exequi statuerat Iupiter; sed adhùc Clementiæ indulget, dum, multiplicatis augurijs, filiam monet, vt resipiscere possit, & decretum damnationis eludere, si vellet; dum scilicet ipsam operis sui dulcedinem felle miscet spontanei doloris, quo agnoscere posset, non gratum Patri esse illud opus, quod cæteris additum erroribus vindicem Iustitiæ iram acueret, ac sollicitaret. *Omen* itaq; augurium est, quod *ore* fit, *Omen* dictum quasi *Oremen*, vt notat Festus. Pingenti igitur Manes Proserpinæ effigies illæ, quasi muto quidem, sed nimis, in ipsa sua taciturnitate, loquaci ore, perditionem imminentem prænunciabant, tacite texenti suggerentes, vt quid faceret, caueret. Ideò *Nec omen defuit*, hoc est *abfuit*; nam præsens nimis profectò fuit, si illa animaduertere voluisset, dum ipsa sibi illud construeret; immo ex intimo eiusdem pectore ad oculos spontaneas flueret in lacrymas.

PRÆSCIA NAM SVBITIS &c. Explicat quidnam fuerit hoc omen; nempè, ad texturam Tartarei Regni, obortas spontè lacrymas, quasi ex effigie saucium cor texentis sibi ipsi futura portenderet damna, & proprias anteiret lacrymis afflictiones.

NAM. Coniunctio hæc est causalis, quæ in Oratione primum semper fortitur locum; cum igitur causam assignaturus sit Auctor, cur dixerit: *nec defuit omen*, aptè particulam causalem immediate subtexuit. *Nam*

ORA. Os pro facie ponitur, pars scilicet pro toto, nam in faciei constitutione suum os obtinet locum: vtitur autem plurali numero per Synecd. plura ponens pro vno.

PRÆSCIA. Præscius deriuatur à verbo *Præscio*, quod est *ante scio*; a quo & *Præscientia* dicitur futurorum notitia: Cum autem hæc præscientia sit quid potiùs vel a Superis, vel a natura inditum, quam acquisitum, hinc est, vt rebus etiam intellectione carentibus tribuatur. Ideò *Ora præscia* dicuntur. Arbitror tamen Poetam metalepsi vsum hoc loco, ita scilicet, vt voluerit, nos gradum facere, ab *Ore* quod theatrum affectuum dici solet, ad *cor*, eorumdem affectuum sedem; a *corde* ad *Animam*, quæ præcipuo quodam modo in corde residet; ab *Anima* ad *voluntatem*, animæ potentiam, quæ spontè tristes excitauerit fletus; a *voluntate* ad *intellectum*, ex cuius præscientia manu ducta voluntas in timorem impendentium malorum, fletus ex corde expulerit, atq; ad oculos transmiserit.

MADVERVNT. Nota dictionis efficaciam: non enim modicæ fuerint lacrymæ, necesse est, quæ ab oculis erumpentes, per totam faciem ad os vsq; & vltra decurrerent; sed fletus abundantes, & spontè ortos, quasi ab exuberante fonte significat, qui ad os ideò procurrerent vt potionem doloris propinarent, quo faciliùs, atque attentiùs aduerterentur triplici sensu degustari, nempe oculo emittente, tactu in genarum decursu percipiente, ac ore tandem degustante. Ideò *Maduerunt*, quod est madida facta sunt profluenti lacrymarum irrigatione.

SVBITIS FLETIBVS. *Subitus* à verbo *subeo*, vt volunt, deriuatur; quarè *subitus* idem est, ac *repentis, ex improuiso subeuntibus, & quidem spontaneò lacrymis*; nam *subire* spontaneum actum importat subeuntis. Si plura, de his spontaneis motibus, qui omnia conficiunt; de lacrymis, earumq; causis excupias, vide dicta ad Carm. *Hoc quoties præsaga mali &c.*

CÆPERAT ET VITREIS &c. Absolutâ digressione ad augurium spectante, ea enarrare prosequitur, quæ texens ipsa in telis prosequeretur.

CÆPERAT. In vsu fuit apud antiquos verbum *cæpio* pro *incipio*, à quo deriuabatur præteritum *cæpi*, ac supinum *cæptum*. Nunc vero verbum effectum est defectiuum; nam, abiectis cæteris temporibus, voces tantum præteritorum *cæpi, cæperam &c.* in modis alijs, vt supinum ipsum in vsu sunt. Appositè autem verbo inchoatiuo quo ad sensum, & simul defectiuo quo ad voces, & tempora vsus est Auctor hoc loco; nam, cum velit describere principium laboris huius, quo texens absolutura telam fuerat, positum certè verbo vti debuit inchoatiuo; cum verò inchoatum opus, de facto, perficiendum non esset, vti debuit defectiuo, vt ipso verbi defectu infectum opus innueret rescindendum.

ET. Hæc particula aduerbium hic ordinantis est, idem ac *deindè*, vel *subindè*: in quo sensu vsurpatam fuisse ab ipso Poetarum Principe, aperte patet Æn. 6. vbi sic habet:

Pars calidos latices, & ahena vndantia flammis
Expediunt, corpusq; lauant frigentis, & vngunt.

nam illa additio: *Lauant, & vngunt*, certè non potest facere sensum copulatiuum, ita vt eodem simul tempore & *lauarent*, & *vngerent*, ergò tantum remanet, vt faciat sensum ordinatiuum, nempe *primo lauant, deindè vngunt*. Sic itaq; & Vates hic inquit *cæperat & vitreis &c.* quasi diceret: His, quæ iam diximus, absolutis, *cæperat subinde &c.*

SINVARE: Idest varios in sinus circumflectere, & circumflectentes extendere Oceanum. Verùm posset quis incautus, hoc loco in æquiuocationem incidere. Quomodò enim vadis sinuari possit Oceanus, qui nullis claudi terminis credebatur; cum in eo nauigantibus solum appareat *Pontus vndique, & vndiq; cælum*? Sed facile errorem mentis euitabit, qui animaduertat vim illius verbi *cæperat*: nam denotat illud verbum, fuisse à Proserpina delineatum Oceani principium, quo scilicet terræ coniungitur, ac subindè à terris ipsis paulatim recedens extenditur in immensum. Cum itaq; primos Oceani fluctus terram adhùc ipsam alluentes delinearet, nil mirum, si, naturam secutus, Poeta Proserpinam ipsam naturæ etiam faciat, in pingendo, sectatricem, atq; adeò primos Oceani limites in sinus contorquentem. Quid autem sinus Maris sint, à quibus verbum *sinuare* deducimus, satis dictum in Præfatione ad hunc lib., & aliquid etiam, hoc circum, attigimus ad Carm. *Sinuosa draconum membra regens*. Adeat explicationes illas qui plura hic cupiat.

OCEANVM. *Oceanus* Mare illud dicitur, quod vltra Herculeas columnas, immensis adeò aquarum molibus, protenditur, vt, totam alluens terram, eam potiùs amplecti, quam ab ea littoribus contineri, crederetur. Quod Hetruscorum Poetarum Princeps a vastitate maris inter terras æstuantis, (quod à Proserpina iam delineatum vidimus) ad ipsum Oceanum gradum faciens, sic admirans expressit Hierosl. lib. cantu 15. alibi citato.

Hor entra ne lo stretto; e passa il corto
Varco; e s'inolgra in Pelago infinito.
Se 'l Mar qui è tanto ou'il terreno il serra,
Che fia colà dou'egli hà in sen la terra?
Più non si mostra hormai trà gl'alti flutti
La fertil Gade, e l'altre due vicine:
Fuggite son le terre, e i lidi tutti;
Dell'onda il Ciel, del Ciel l'onda è confine &c.

Hoc igitur mare delineare cæperat Proserpina, & diuersis vtique, vt dicemus, coloribus à mare priùs per ipsam delineato, de quo supra.

VITREIS VADIS. Vadum, vt alibi diximus, significat propriè locum in fluminibus, lacubus, aut mari, tam modicæ profunditatis, vt pedibus transiri possit. Verum ampliatiuè, per Catacresim, *Vadum* sumitur pro ipso mari, etiam quà maximam in profunditatem demergitur. Sic Rex Latinus apud Virg. Æn. 7. Troianos interrogans, quo casu post tot emensa maris spatia, ad eum tandem fuissent delati, ait:

Quid petitis? Quæ causa rates, aut cuius egentes
Littus ad Ausonium, tot per vada cærulea, vexit?

Hìc tamen in proprio sensu vsurpatum a Poeta arbitror nomen *vadi*; nam licet de Oceano sermo sit; initium tamen Oceani propè terram constituitur, vbi Oceanum ipsum modicam in altitudinem demergi, procùl dubiò dicendum est, in comparatione illius profunditatis, quo longiùs ab ipsa terra pollet Oceanus. Quod si quis contenderet Oceanum etiam propè terram profundissimè demergi, (quod tamen falsum regulariter esse existimauerim expe-

tientia ipsa compertum) dixeris vadum positum pro toto mari, ex Virg. cit. *Vitrea* autem hæc vada dicuntur, hoc est vitri colorem referentia, nam vitreus color, claritate quadam perlucidâ perspicititate admixtâ insignis est adeo, vt, licet vitrum inter oculum, eiusque obiectum interponatur, tamen visionem non impediat. Vitreo igitur colore visam Proserpinam, in Oceano pingendo innuit Vates, vt ostendat illius picturam tali perspicuitate insignitam, vt ad instar perlucidæ aquæ videretur, admittere in altum cernentes oculos, atque ijs prodere secreta profundi. In quo maximum texentis emicat artificium. Sed dices: quarè superius, dum Mare pingeret, ostrum inducit fundentem, quod, vt dictum est, plumbeum habeat colorem, licet lucidum: dum autem pingeret Oceanum, vitreo visum dicit colore? Facilis est responsio; nam Mare inter terras alluens faciliùs & imbris interdum infuscatur, &, terreis partibus admixtis, aliquomodo, e pura sua naturali perspicuitate deturbatur: at verò Oceanus, quippè a terris remotissimus, imbrium infuscationibus obnoxius esse non potest, nec iam facile admixtionem terrearum pati perturbationum, ideò, naturali qualitate seruata, aptiùs vitreo colore profectò exprimeretur.

SVMMO IAM MARGINE TEXTI. Ostendit hic Poeta Proserpinæ telam in modum Cosmographicæ tabulæ elaboratam; nam, cum huiusmodi tabulæ descriptionem terræ, marisq. contineant, in extremis semper marginibus Oceani vastitatem habent inchoatam: sic autem, & tela Proserpinæ, cæteris, quæ enumerauimus, acu pictis, extremos margines Oceani inchoatione traderet decorandos. Ideò *summo* nempe extremo, nam summitas cuiuscumque rei ea est, quæ terminus altitudinis eiusdem rei constituitur; atq; hinc factum, vt *summum* pro *extremum* cuiuscumq. rei translatè vsurpetur: sic Virg. Æn. 2.

Venit summa dies, & ineluctabile tempus
Dardaniæ. Fuimus Troes; fuit Ilium & ingens
Gloria Teucrorum &c.

IAM. Aduerbium temporis hoc est, de quo alibi sæpè, & hic importat breue tempus insumendum in opere perficiendo; emphaticè autem, ac patheticè hic ponitur, vt inde scilicet eruamus sensum occultum, quo Vates indicare voluit, quam miseranda fuerit Proserpinæ conditio, quæ cum iam terminum incæpti laboris attingeret, & vix non absolutum haberet opus, non tamen absoluere potuerit, verum, malo nimis suo, experta esset id, quod subinde locum obtinuit axiomatis, nempè

Multa cadunt inter poculum supremaq; labra.

Quod quam validum sit ad permouendos affectus commiserationis, nemo non nouerit.

MARGINE. Margines propriè dicuntur extremæ alicuius rei partes, in quibus aliquid collocari possit, sed nondum fuerit collocatum: sic librorum margines dicuntur extremæ paginarum partes, in quibus imprimi quidem poterant caracteres, sed nondum cernuntur impressi. Pariter itaq; extremitas telæ, quam texens prosequebatur, apta recipere delineationem Oceani, sed quæ tamen illam nondum receperat, *Margo* dicitur, & quidem *summus*, vt intelligas non de laterali margine sermonem esse, sed de extremo finem textorijs laboribus imposituro; ad quod clariùs exprimendum addit Poeta summum esse

TEXTI MARGINEM. *Texti* enim particula differentialis est quam nomen marginis genericum contrahitur ad significandum extremum terminum telæ non secundùm latitudinem, sed secundùm longitudinem. Nam *textum* propriè dicitur quod, texendo, conficitur, sed non conficitur textura, nisi cum ad prædictum longitudinis terminum deuenitur; ergo dicendum est hunc summi marginis nomine designari. Quare nomen illud quamcumq; extremitatem circumquaq; significans contrahitur additione huius particulæ *texti* ad hanc tantû extremitatem significandam.

SED CARDINE VERSO &c. Interruptum Proserpinæ opus ex Dearum aduentu adnotat Vates.

SED. Coniunctio hæc est aduersatiua, qua Poeta transitum facit ad narranda ea, quæ, Proserpinæ determinationibus aduersantia, effecerunt, vt illa intermissum opus relinqueret adeò, vt nunquam postea inceptum perficere potuerit.

CARDINE VERSO. *Cardo* propriè firmamentum est, quo fores sustentantur, & circa quod fores vertuntur. Verum hic sumitur, non pro ipso Cardine immobili, vulgò *Ganghero*, qui postibus affixus fores sustinet; sed pro cardine mobili, idest pro ferramento illo, quod foribus ipsis affixum, affixo postibus cardini inseritur, ac circa illum circumuertitur cum fores clauduntur, vel aperiuntur, vulgò *lama da porta*; quæ lamina etiam ipsa mehercule cardo dici potest, cum simul cum fixo cardine, per modum vnius, fores sustineat. Quod si quis obstinate contenderet talem laminam proprie dici cardinem non posse, dixeris Catacresim intendere, qua nomine abutatur propinquo Auctor ad hanc laminam significandam; non enim hic locus hæc discutiendi; quamuis eam existimem, non impropriè, *cardinem* dici posse *mobilem*, ad distinctionem cardinis fixi, & immobilis, quam distinctionem eruditè insinuasse Vates ipse videtur, cum, non *cardine* simpliciter dixerit, sed *cardine verso*, participio videlicet, quod à *verto* deriuatur: Vertere autem idem est, ac facere, vt aliquid vel locum mutet, vel a fronte in tergum, aut vice versa detorqueatur, quod adamussim efficitur ab aperientibus Ianuam, respectu illius cardinis mobilis, de quo supra disserebamus. Gestum autem certe Ianuas aperientis expressit hoc loco Vates, vt acutè notat Parrhas.

SENSIT. *Sentit* legit Heinsius cum quinto Vaticano, & sic legendum asserit attenta congruentia verbi subsequentis, quod de præsenti loquitur *Deserit opus &c.* Ego vulgatam quæ & Parrhasij, & aliorum est non immuto; nam verbum *sensit*, magis congruit verbo præcedenti *cœperat & vitreos &c. cœperat cum sensit*, nam per proximum tempus magis quam per remotum certè tempori correspondetur. Insuper congruit cum sequenti *videt &c.* Quarè autem interposuerit illud præsens *deserit* videbimus in loco. Nunc explicationem prosequamur. *Sentire* itaq; dicitur id omne, quod sensu percipitur. Quo posito aduerte, quod notat Barth. in hunc locum, nempè Veterum cardines ita constructos, dedita opera fuisse, vt, cum verterentur ab aperientibus Ianuam, clarum ederent sonitum. Proserpina igitur cum auribus excepisset sonitum versorum cardinum, dum Ianua aperiretur, coniectis in eam partem oculis, vt naturale omnibus est, vidit adesse Deas, atq; adeo iam duplici sensu certior facta est de ingressu Dearum. Ex quo arguo imperitiam illorum, qui, pro *sensit*, *Cernit* legendum contendunt, non animaduertentes id ipsum in verbo *sensit* inclusum.

DEAS ADESSE. Venerem, Palladem, ac Cynthiam, notat, quas tamen *Deas* maluit compellare, quam vniuscuiusque nomen repetere, vt ex mentione Diuinitatis ostenderetur necessitas, quam habuit Proserpina opus suum obtruncandi, vt ijs in obsequium assurgeret. *Adesse* autem interdum sumi pro *accedere* non ignoro. Sed emphaticè hic positum hoc verbum agnosco, atque ideò vsurpatum à Poeta in propria sua significatione, qua verè significet *præsentem esse*. Sensus enim Poetæ est, vt innuat, insperatam adeò, & inexpectatam Proserpinæ Dearum ad ipsam fuisse irruptionem, vt non priùs senserit aduentantes, quam præsentes viderit.

ET DESERIT &c. Proprium, non solum modestæ, ac nobili sanguine progenitæ, virginis est, sed etiam cuiuscumque, qui vrbanitatis titulo glorietur, maioribus semper assurgere; nec fas est opus, quod quis præ manibus haberet, prosequi, adstante illo cui obsequium debetur; nam prosecutio incæpti operis indicat in operante insitum contemptum, quo ad stantem floci faciat. Atque ideò Proserpinæ statim opus intermittendum fuit, ne videretur Deas ipsas, vt iam Procos Deos, superbo quodam fastu, ac supercilio despicere. Ideò

DESERIT. Nam ex loco surgens in quo telæ assidebat, vt obuiam Deabus iret, terga vertit operi, illudq; derelinquit abiedens. Præsenti autem tempore vtitur hoc loco Vates, licet reliqua per præteritum efferat, vt præsentem indicet animum quo Proserpina in obsequium Dearum nulla interposita prosilit mora. Ideò *Deserit*

LABOREM IMPERFECTVM. *Laborem* pro ipso *elaborato opere* sumptum vidimus, nec non pro ipsa *laboriosa actione* positum notauimus ad Carm.

Et charos vtere commendo labores.

Hic in vtroq; sensu locum habet, vt patet consideranti, & ad vtrumque intermissum significandum, inquit Vates *Deserit laborem imperfectum*; dicitur enim imperfectum, quod debito sibi fine caret; quarè textorium illud opus cum nondum ad, destinatum a texente, finem perductum esset, iure imperfectum dicitur remansisse; & pariter imperfecta actio, quæ perfectionem quam addere statuerat, non attingit. Legunt hoc loco alij: *Desinit*, non *deserit*. Non ambigo quin verbum *desinere* habere possit significationem

tionem actiuam, ita vt idem significet, ac *terminum imponere*, vulgò *terminare*; sed plus dicit certè *deserit*, quam *desinit*, vt ex dictis patet.

ET PVRPVRA &c. Modestæ Virginis affectionem, vt dicebamus, exponit Poeta hic; quæ cum se altiùs, quam pro meritis videat honoribus affectam verecundè erubescit, quasi in aliquem incideret errorem, eos recipiens honores, quos sibi debitos non existimat, licet ab impertientibus sponte tribuantur. Non tali itaq; se dignabatur honore Proserpina, vt Deas illas excipere posset inuisentes. Ideò

PVRPVRA. Translatum profectò hoc nomen est; nam verè, hoc loco, non significat liquorem illum, quo, ex tyria concha extracto, vestes inficiuntur; sed sanguinem significat, qui, coloris viuacitate purpuram imitatus, *Purpura* etiam *vitalis* ab aliquibus dici solet. Translatum inquam nomen est. Sed cur *Purpurā* potiùs, quam alio nomine vtatur Vates ad sanguinem istum significandum, non illicò in comperto est, nisi priùs & Phylos. placita, & Ægyptiorum hieroglyphica consulamus. Dicunt itaque Phylosophi, causam, cur quis erubescat, dum verecundiæ facibus accenditur, esse, quia, incalescente corde, sanguis efferuescit, atque ex ipso exuberans corde in omnes diffunditur corporis partes, ita vt superficiem occupet, atque ita ruborem gignat illum, qui verecundantis inficit vultum. Quarè rubor ille nil aliud est, quam color sanguinis faciem, in superficie, occupantis. Hoc posito adsint iam Ægyptij, ac scientiarum suarum promant arcana. Purpura verecundiæ symbolum illi posuere, ex quo factum notat Pier., lib. Gierog. 40., vt Romani ingenuos adolescentes suos prætextâ induerent purpureâ, vt ex Purpura admonerentur, verecundiam illis vbiq; seruandam esse, ac pudorem custodiendum. His igitur vota Vates coniungens sua, *Purpuram* vocat sanguinem, quo verecundiæ rubor Proserpinæ in vultu extiterit; minus enim dixisset, si quouis alio vocabulo vsus esset; nam alio pacto nec satis rationem phylosophicam attigisset, nec Ægyptiaca eruditione floruisset. Ideò *Purpura*

SVCCENSA. *Succendere* enim est ignem *subijcere*, & *inflammare*, quo & ostendit ruboris, ac sanguinis, seù sanguinei coloris viuacitatem flammas imitantem, & magis exprimit causam verecundi ruboris, ex accenso videlicet corde prouenientis; nam pudor, & verecundia affectus ignei sunt, nec possunt, quin igneam suam vim cordi subijciant, cum accenduntur, & consequenter, quia sanguinem ebullire faciunt, flammeo etiam inficiant colore.

PER LIQVIDAS GENAS. Præcipua verecundiæ sedes, & ad explicanda ruboris vexilla idonea maximè facies est, quippè quæ theatrum affectuum sit, vt alibi dicebamus; ideò hanc genarum nomine notat, per Synecd., Vates, & simul attingit modum, quo sanguis excurrens per partes corporis superficiem inficiat, iuxta Phylos. nam

PER. Præpositio est motui per locum deseruiens, qua innuitur sanguis per Genas excurrens, ac ruboris explicans insignia.

LIQVIDAS. Ne putes nomen hoc à verbo deductum *liquesco*: sed deductum agnoueris à verbo *liqueo*, quod significat *manifestum esse*, *in aperto esse*. Cum igitur Genæ semper patentes, ac manifestæ, semperq; in aperto sint, præcipuè in fœminis, cum ne pilorum quidem integumento obuelentur: ideò *liquidas* illas à *liqueo*, non à *liquesco*, appellauit; nam certè liquidæ, hoc est liquescentes esse non poterant Genæ Virginis primo iuuentutis flore conspicuæ. Si quis tamen vellet hoc ipsum nomen à *liquesco* deductum, dixeris Poetam, ideò *Liquidas* dixisse Genas, vt delicatas, molles, vulgò *morbide*, ostenderet, similitudinem scilicet desumens à lacteo candore, cui rubor admixtus venustatem adaugeat; quasi innuere voluerit Proserpinæ Genas ex lacteo liquore efformatas, ac purpurea subindè cumulatas venustate. Verum, arbitratu meo, longe nimis deduceretur hæc explicatio; nam à *Liquido* ad *liquorem*; à *liquore* in genere ad *lacteum*; à *lacteo* ad *candorem*, & *mollitiem* gradus esset faciendus, quod abstrusam nimis metalepsim importaret. Non improbo igitur hunc nominis sensum; sed prima magis arridet explicatio; nam ea data emphaticum nomen *liquidas* agnosco; indicat enim tacitè Vates tanta verecundia correptam Proserpinam, vt toto penitus corpore erubuerit; ast ruborem apparuisse in Genis tantum, quæ in aperto essent, cum, reliquo corpore vestibus obtecto, rubor etiam corporis celaretur in Genis tantum conspicuus. Adde liquidum interdum pro puro, ac pulchro accipi. In quo sensu liquida Virg. vocat electra, vt notat Parrhas. quæ etiam interpretatio abs re non esset procul dubio, & fortè Vates, more suo, hæc omnia voluit attingere; ideò inquit: *Et purpura succensa per liquidas*

GENAS. Quid Genæ sint vidimus ad Carm.

Heù quoties præsaga mali violauit oborto
Rore genas . . . .

Hic tantum moneo *genas* sumi in secunda significatione ibi à nobis allata, nempe pro partibus faciei, quę malę dicuntur.

INFECIT. *Inficere* tingere est, seù *coloribus imbuere*; ex quo patet, quam pulchrè Poeta, metaphoris metaphoras innectens, allegoriam concinnè prosequatur à fœminis lanam purpura inficientibus desumptam.

VVLTVS. Licet passim pro facie *vultus* ponatur, strictè tamen, & in rigore loquendo, potiùs est *habitus*, seù *status faciei*, qui, pro animi affectibus, alius, atq; alius ostenditur. Sic Cic. 3. de Orat. ait: *Imago animi vultus est, oculi indices* quod idem est ac dicere, vultum variari iuxta animi variationem; quod certè non potest de ipsa facie verificari, quæ semper eadem est: sed benè de faciei habitu, qui solus variari potest, immota facie. Ampliatiuè tamen ex mutatione habitus faciei facies ipsa mutari dicitur, nam dum habitus essentialiter mutatur, facies ipsa mutatur accidentaliter; vtrumque autem motum indicatum hic ab eruditissimo Poeta arbitror inhæsitanter.

NIVEOS. Ostendit qui nam fuerit *habitus faciei*, antequam erubesceret Proserpina, nempe candidis adeò vigens coloribus, vt niuem æmulari videretur. In quo vides amplificatam, à candore, Virginis venustatem, quæ etiam excreuerit, cum mutatus habitus ille, vel, meliùs dixerim, alteratus niueis purpureum coloribus immiscuit. Vtitur autem numero multitudinis per Synecd. plures pro vno ponens.

ET ILLVXERE. *Illuceo* idem est, ac *Luceo in*; quarè verbum illuxêre idem dicit, ac ibi, seù in illo vultu eluxêre, emicuêre &c.

FACES. Fax propriè fustis incisus est, & cerâ, vel oleo inunctus, ac compositus, ad lumen faciendum, vel etiam ad ardores conijciendos, fitq; præcipuè ex picei generis arboribus, vt est tæda arbor, Larix, Picea &c. Et fit etiam interdum ex arundinibus aridis: translatè tamen pro quacunque re ardores, aut lumen eiibrante fax sumitur, vt certè hic, vbi, per facem, intelligit Vates igneum verecundiæ affectum, qui cordi subijciens ignem scintillas simul, ac fulgores ad Genas transmisit, vt inibi elucesceret ardor; ex quo patet, quam rectè de motu verecundiæ Phylosophatus sit Vates.

CASTI PVDORIS. *Faces casti pudoris* igniculos verecundiæ appellat duplici de causa; sicuti in duplici sensu potest accipi nomen *casti*, de quo infra; primò, quia, vt alibi diximus, licet verecundia, in omnibus, custos virtutum sit, in Virginibus tamen præcipuè semper enitescere debet: casta autem certè virgo est, ideò & eius verecundia *castus* dicitur *pudor*; secundò, quia hæc verecundia ex motiuo reuerentiæ, ac religiosi in Deas obsequij procedebat; ideò *castus pudor* iuxta secundam *casti* significationem mox explicandam. Ex quo colligere licet, Proserpinam duplici hic virtute decoratam denotari, nempè & Virginitate, & Religione; ideòque non potuisse non erubescere, ad Dearum aduentum. *Castus* itaque à castigando deducitur, & idem est, ac *purus*, *continens*, & *à libidinis labe immunis*; vt enim talis sit, homo castigatione corporis assequitur; atque ideò inquit Apost. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo*: ne scilicet impinguatus, dilatatus recalcitraret. Quarè nomen *casti* idem erit, ac *virginalis*, seù *virginis proprij*. Iterum *Castus*, apud Poetas præcipuè, idem sonat, ac *pius*, seù religiosus: Sic Virg. Æn. 3. ait

Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto:
Hac casti maneant in religione Nepotes.

& Æn. 6. *Quiq; Sacerdotes casti, dum vita manebat*
Quiq; pij Vates, & Phœbo digna locuti.

Vtrumque autem huius nominis sensum profectò amplectitur vna voce Claud. de more, vt Proserpinam vtraque insignitam denotet virtute; & geminam eodem tempore pudoris causam assignet, vt mox supra dicebamus. Ideò *Casti*

PVDORIS. Distinguunt aliqui inter pudorem, & verecundiam: eo quod Pudor, iuxta Stoicorum sententiam, sit *metus infamiæ, qui animum reprimit, ne turpiter agat*; ex qua definitione deducunt, pudorem ex re turpiter actâ induci: verecundiam verò etiam ex rectè factis, atque honestis interdum resultare. Hæc tamen distinctio vel vana est, vel certè à grauissimis etiam auctoribus non seruatur; nam apud Caussinum de Eloq. lib. 8. Cap. 34., video D.

Basilium, ad lapsam Virginem litteras dantem, nomine pudoris vti ad indicandam virginalem verecundiam, qua ante lapsum virgo illa decorabatur, dum dicit: *Vbi honesti mores; & honestus ex pudore rubor; & decorus ex abstinentia, & vigilijs efflorescens pallor?* Hinc satis, arbitror, patet pudorem tam de rectè factis, quam de turpibus promiscuè dici; & tam posse significare affectum animi ob conscientiam malefactorum erubescentis, quam animi ob nimium sibi honoris attributum verecundantis. Quarè, dum Poeta *castum* Proserpinæ *pudorem* appellat, non est ambigendum, quin in bonam partem acceperit nomen pudoris. Mysteriosissimè tamen, dixerim, à Poeta adhibitum hic nomen *pudoris*; nempè ad hoc, vt quo ad litteram virtutem Proserpinæ innueret, sed eodem contextu, quo ad sensum, non omninò immunem à malefactis eiusdem ostenderet conscientiam. Memineris itaque Proserpinam, in supraposita telæ textura, maximè ad ditandas aquas incubuisse; nam *Ostro fundit aquas; attollit littora gemmis &c.* Hoc prænotato, in memoriam pariter reuocaueris, Venerem ex Maris spuma originem, per Poetas traxisse: quarè, dum nimium aquis desudaret, studeretq; videbatur Veneri propensiori quodam affectu adhæsisse. Quin immò, dum non satis illi fuerat, sparsis aquas thesauris cumulasse, sed, delineato Mari, terrisque additis &c. iterùm ad aquas, nempe ad Oceanum delineandum regressa est, adeò Veneri fauens apparet, vt ex eiusdem incunabulis adorandis, nulla rerum interpositione, diuelli possit Et consultò, arbitror, Venerem inducit Poeta Proserpinæ limina ingredientem eo temporis momento, quo ad aquas elaborandas regressa fuerat textrix; vt scilicet nactam tempus indicet peropportunum, quo propendenti in Venerem virgini faciliùs dolos imponeret suos. Visa itaque Venere, cum conscia sui operis Proserpina facile coniectare potuerit, eam aduenisse quasi eiusdem operis studio accita, nil mirum, si eam facti pu[d]uerit, & consequenter infecerit vultus rubor, cum virginitas semper, ad præsentiam Veneris, pudibunda erubescat, licet absentem visa fuerit non odisse. Quare & ex propria virginitatis motione, & ex religioso in Deas obsequio, & ex internis male patrati operis conscientiæ stimulis a[c]ta Proserpina ruborem miscuit verecundiæ simul, & pudoris; admissâ suprapositâ distinctione. Et hoc dictum, vt videas, quomodo Vates in Protagonista errorem dignoscat, et eruditè loquens non adeò patefacit, quin in bonam partem interpretandum, dedita opera, relinquat.

NON SIC DECVS &c. A simili amplificat Virginis erubescentiam, &, eodem contextu, adauctam erubescentis pulchritudinem ruborem ipso deprædicat.

NON SIC. *Sic* aduerb. similitudinis est, idem valens, ac *ita*, vel *tali modo*, cui cum præponatur particula negatiua *non*, ostendit assumptam similitudinem non esse adæquatam rei, ad quam repræsentandam assumitur, sed viliorem, si comparetur, remanere. Simili autem comparandi modo vsus est etiam Virg. Æn. 2. vbi extollens violentiam, qua Pyrrhus Danaum copijs stipatus in Priami Regiam irruperit, ait

Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis
Exijt, oppositasque euicit gurgite moles &c.

DECVS EBVRNVM. *Decus* nomen genericum est significans *honorem, gloriam, fulgorem*, vel *speciem laude dignam* cuiuscumque rei: quarè, per vocabulum differentialem *eburnum* iure meritò contrahitur ad speciem, nempè ad significandum tantummodò illibatum eburis candorem. Porrò *eburnum decus* dupliciter considerari potest, vel scilicet propriè, ita vt sit ebur ipsum eximio præditum candore; vel ita, vt quamlibet rem, per translationem in similitudine fundatam, significet, quæ, insito sibi candore, eburneum decus æmuletur. Licet hic, ex gemina explicatione, cui malueris adhærere: nam certè, & *ebur* ostro pingi solitum ab antiquis in comperto est; nam ideò Homerus, & post eum Virg. ac subindè Ouid. & Statius hac ipsa tincti eburis similitudine vsi sunt, & nostris immò etiam temporibus io vsit fuit, apud Pectinarios præcipuè, qui pectines eburneos, ostro distinctos, interlineatosque summo habent in pretio.

ARDET. *Ardere* propriè est *ignem concipere*, *& in flammas verti*: translatè tamen, vt hic ponitur pro *ad instar succensi ignis splendescere*, vt certè purpura flammas æmulatur, sic Virg. Æn. 4. Tyrioque ardebat murice lana.

QVOD FOEMINA LYDIA. Primus inuentor inficiendi collecto lanas ostro, aliaque huiusmodi, dicitur Hercules fuisse, vt scilicet amicam haberet Puellam, quæ *Tyro* diceretur: hæc enim, cum iuxtà maris littus vnà cum Hercule deambularet, accidit, vt canis, Purpuram e mari eiectam nactus, carnem eius depasceretur, cuius rictum cum Tyro aspiceret gratissimo infectum colore, negauit, quidpiam cum Hercule sibi subindè futurum, nisi ille coloris huiusmodi vestem sibi attulisset, cui morem gerens Hercules, primus concharum collegit cruorem, lanas infecit, ac vestem Amicæ attulit optato infectam colore. temporis autem circumuolutione effectum est, vt sicut Hercules in amasiam Omphalem degenerauit, sic illud eius laboris studium ad fœminas præcipuè tandem deuolueretur; inter quas præcellebant Lydiæ, quæ ideò etiam ab aliquibus primæ dictæ sunt purpurei coloris inuentrices. Ideò *quod fœmina Lydia*. Lydia enim minoris Asiæ regio est, sic denominata à Lydo Athios filio, ac Tyrrheni fratre, cum antea *Mæonia* diceretur; & cuius regionis fœminas, in lanificijs exercendis, præstantissimas fuisse ex hoc ipso constat, quod Mæonia fuerit etiam Arachnes illa, quæ ausa fuit cum Pallade, de ea artis præstantia decertare, In ijs etiam summa inficiendarum pernites vigebat lanarum; ideò Poeta ad ostendendam perfectionem infecti purpurâ eburis illud insinuat, quod à peritissima infectum fuerit fœmina Lydia, deducto hoc patrio nomine ab ipsa Lydia regione.

TINXERIT OSTRO SYDONIO. *Tinxerit*, hoc est immergens madefecerit, & madefactum imbuerit (nec enim *tingere* sonat) *Ostro Sydonio*. Ostrum quid sit iam vidimus ad Carmina

Ostro fundit aquas: attollit littora gemmis.

sed ne illud Ostrum, de quo ibi locuti sumus, hic etiam vsurparemus, sed perfectissimam vtique purpuram intelligeremus, addidit Vates distinctiuum *Sydonio*, nomen scilicet deductum à Sydône, quæ vrbs Phænices, populi videlicet Syriæ, fuit, apud quos præstantissima purpura enituit semper, Hæc autem vrbs cum Tyro, altera eiusdem populi vrbe, venustate, ac claritate decertabat: & ipsa etiam Tyri Ora Conchylijs, ac purpurâ semper celeberrima extitit: quare, cum perfectissimum Ostrum indicare volumus Tyrium, aut Sydonium appellamus. Iam vide quam altè hic assurgat Vates Proserpinæ pulchritudinem ex ipsa, superueniente erubescentia venustiorem describens à simili; & imitatus Virg. qui Lauinæ formam ex erubescentia pulchriorem describens Æn. 12. ait

Accepit vocem lacrymis Lauinia Matris
Flagrantes perfusa genas, cui plurimum ignem
Subiecit rubor, & calefacta per ora cucurrit;
Indum sanguineo veluti violauerit Ostro
Si quis ebur &c.

Verum hæc ad explicationem satis. Iam moralem deducamus disciplinam.

Conclamatum de ijs semper erit quos Inferni memoria non moueat. Sed & si quis ex Inferni consideratione, quæ pœnas illas oculis subijciat, ita quidem moueantur, vt vel inuitis ex oculis erumpant lacrymæ; sed tamen à via peccatorum lacrymans non deflectat, perinde est, ac si Margaritas projceret ante Porcum. Lacrymæ pœnitentis profectò cordis vniones sunt nullo pretio comparabiles; sed si finem auertendi à deflendis causis non obtineant in cassum cadunt. Horruit Proserpina ad delineati aspectum Inferni; sed male cæptum opus non deseruit: Lacrymis extinguere ignem cæpit, sed cum ex alia parte illum accendere non desierit, effectum fornacis, magis per inspersas stillas accensæ in se ipsam concitauit. Quoties rerum omnium Protoplastes per inspirationes occultas animos peccantium pulsat, nec auditur? Quoties extendit manum, vt subleuet, dum signa quotidiè exhibet, quibus ad mala præcauenda nos moneat; & renuimus, dum, licet signa, & prodigia viderimus, non credimus? Veh Proserpinæ illi, quæ vocationes negligit, admonitiones contemnit, Quid est spontaneus interdum qui nos occupat mæror; quid oborientes sine causa fletus; nisi sauciatæ conscientiæ stimulis Animæ passiones? Quid aliorum pœnæ, qui sæpius minori, quam nos, culpa torquentur obstricti, quid inquam, nisi voces sunt Numinis nos a peccato reuocantes, dum verum nimis ostendunt quod cecinit Vates: *Vigilant in crimina pænæ?* Surdi tamen persistimus, nec telam abrumpimus, qua fatales nobis ipsis Manes astruamus; fatales, inquam, quia nos ipsi fatalia in nos decreta prouocamus. Ast sub specie boni malum sequitur Proserpina; sub specie pietatis delinquit. Bene est. Angelus tenebrarum se transfigurat in Angelum lucis. Bonum videbatur gloriam genitoris

toris phrygio operi commendare: Bonum genitrici morem gerere, ac, ea absente, solatium redeunti præparare: & bonum, immò optimum laboribus otium fugare, perniciosissimum vtique humani generis hostem. Ast, sub huius specie boni dum decepta operatur Proserpina, in ipso opere otium amplectitur, dum nimium exornandis ijs, quæ ad Veneris natalia pertinebant, tempus terit; atque ideò subrepens delectatio mentem Virginis inficit, dum manus rebus coloribus inficit. Veneri dat manum qui non fugiat vel oblatæ Veneris vmbram, Quare egregie cecinit Vates ille.

Quid facies, facies Veneris cum veneris ante?
Ne sedeas; sed eas, ne pereas per eas.

Periculosè nimis venenum contrectatur, licet aureis vasibus propinetur: & Sacra Veneri Myrtus, quamuis viròre delectet, in funera tamen semper adornatur. Basiliscum neces ex oculis spirantem quis vel à longè, ac solius curiositatis titulo audeat contemplari? Venus Myrtum amplectitur. Funerea est, & funera ex oculis eiubrat, vt & Helenæ, & Sabinarum Raptum sequentia facilè ostentant. Quis in eam oculos tutò conijciat, cum oculi fenestræ animæ sint; & mors vtique intret per fenestras? Errauit Proserpina nimium Veneris tribuens incunabulis, ex quo, & factum, vt, nacta tempus, ad illam Venus tamquam ad iam suam festinaret. Erubuit quidem, visa Venere Proserpina, vt dicendum videretur; *Erubuit bene est; Salua res est.* Sed fallit indicium, cum a Venere obuiante semitam adhùc non detorqueat, sed immò illi assurgat obuiam progressura. Optima pietas est: optima Religio est: sed quæ Deo exhibeatur fauenti, non quæ Veneri impenditur insidias meditanti. Nec ab insidijs Venus abesse potest, quæ sibi dolis suis omnia aueat deuincire. Principium Generationis Oceanum esse sensit Thales. Quid mirum, si dum Proserpina cæperat vitreus Oceanum sinuare vadis, sensit adesse Deam, nempè Venerem, cui ipsa vitrea iam fieret, vt facili frangeretur impulsu? Mirum potius fuisset, ni naufragia Oceanus portendisset. Non sensit tamen adesse Deam, nisi cardine verso, hoc est cum aditus patefieret. Disce tui ipsius custodiam gerere qui Veneris insidias fallere concupiscis, ne vllum illi, quamuis perexiguum, aperiri aditum patiaris. Claude oculos tuos ne videant vanitates; nam per hos aditus intrat Venus: Aures claudè, nam verbis immixta lasciuis, per has, Venus in viscera dilabitur, & corrumpunt bonos mores colloquia praua. Palatum sobrietate munias, nam, sicuti sine Cerere, & Bacco friget Venus; sic cum Cerere, & Bacco viget Venus, & inter vina, ac dapes præcordia aggreditur, oppugnatq; Obstruas odoratum ipsum, nam inter fragrantes Adonidis hortos Venus ipsa triumphat. Tactum compesce; nam maximus incendijs fomes simul, & igniarium Tactus Veneri extitit. Vno verbo cor tuum semper Veneri clausum sit, vt ne cogitatio quidem Venerea cordis limen ingrediatur: alioquin, verso cardine, senties adesse vim Veneris ineluctabilem.

Alios itaque edocentes euitandæ Veneris modum, ne & nos nimium cum Venere, licet contra Venerem, commoremur, ad castam deflectentes Musam, quid Italica consonet Cheli perquiramus,

Intreccia i fili; e l'intrecciar confuso
Toglie di confusion l'horride lingue:
Del Chaos scioglie il tenebroso abuso;
Gl'elementi n'adduce, e gli distingue
Con giusta serie, e, del creato ad vso,
Lieta pace gl'infonde, e gl'odij estingue;
Sì ch'in dolce concordia ogn'vn disposto
S'applichi, il Mondo à stabilir, composto,
Quì del gran Genitore eterni i seggi
Trapunge l'ago, e nelle Frigie tele
L'empireo stringe, e ne registra i freggi
Quì l'opra industre, ond'arricchi fedele
Di ben stabile vnion del tutto i preggi:
E la madre natura, à gonfie vele
Spinge del non più oltre oltre à i confini
Per vn mar di stupore i sciolti lini.
Con qual sua legge, entr'al tumulto antico,
Puote i sdegni troncar, figger la pace;
Con qual decreto, à nuoui germi amico,
Seppe à semi assegnar luogo, che piace,
Ond'il Mondo in giardin s'infiori aprico;
Mentr'in suo luogo ogn'vn s'accheta, e tace;
Tutto ne bei ricami accoglie vn'Ago,
D'vn pennello eguagliar contento, e pago.
Ciò, che lieue s'inalza, al sommo ascende
Della sfera, ch'in sfere il sen riparte;
Ciò ch'eccede nel graue al centro scende;
E, quanto è graue più, più si diparte
Da gl'alti gradi, ed inferior discende
Del cupo fondo ad occupar la parte;
Così di fuoco, e d'aria, e d'acqua, e suolo,
Fà scala al centro ebro d'influssi il Polo.
D'vn lucido candor l'aria si pinge;
S'accende in fiamme il sourapposto Cielo;
Ondeggiante trà flutti il mar si spinge
Della terra à spruzzar l'arido stelo;
E, mentre quella in fin tutta si stringe
Al centro intorno, in amoroso zelo,
Pende sospesa; e 'l di lei pondo immoto
Libra d'vn punto sol lo sforzo ignoto.
Con dotta man la tessitrice industre,
Forme sì varie ad animare intenta,
Addattati colori, all'opra illustre,
Sceglie; ne vuol d'vn solo esser contenta.
D'oro auuiua le stelle; e, del palustre
Forco la regia al colorar, cimenta
Del Ponto gl'ostri (à quai natura infonde
Piombata luce) e questi in mar diffonde.
Freno de gl'Ostri all'ondeggiante orgoglio,
D'ogn'intorno, sù 'l mar fronteggia il lido,
Che da mari, e da monti vn ricco spoglio
Di gemme aduna, e se ne forma il nido,
Ou'ei s'assida, e teforeggi in soglio,
Per hauer di superbo i vanti, e 'l grido.
Mà da suoi fasti in maggior fasto ascende
La man ch'il forma, e sì pretioso il rende.
Le fila, vn mare ad atteggiar disposte,
Gonfiansi ad arte; e gl'artificij ascosi
Scuopron nel curuo lor l'onde riposte,
Che gl'increspano in sen finti i marrosi.
Schèrzo d'alghe sbattute in coti opposte
Sembran prendersi ogn'hor flutti spumosi;
E, frà l'arene al serpeggiar dell'onde,
Par, ch'odi il suon, ch'il mormorio confonde.
Al mar la terra il nobil ago vnisce,
Che tutta in cinque spiaggie appar distinta;
Com'il Ciel sourapposto anch'ei gioisce
D'hauer sua sfera in cinque zone auuinta.
Dalla Zona maggior, che gl'influisce
Vampa d'incendij, al dichiararsi vinta,
De gl'ignei stami entr'al colore ardente
Sembra la maggior spiaggia arder languente.
Ne gl'adusti confini, horrido in vista,
Teatro eterno allo squallor si stende:
Nel cinereo pallor, l'occhio s'attrista,
Ch'immortal rogo ogni suo sguardo offende.
Non l'oro quì di biondeggiante arista,
Non fior, nò germe il pompeggiare imprende.
Brama, del Sol sotto gl'eterni ardori,
Lo stame stesso i rugiadosi humori.
Di questa poscia, al destro lato, al manco,
Di due vitali il trionfar dispone;
E d'vn prodigo Ciel, che, non mai stanco,

Versa

Versa tesori, al lampeggiar l'espone.
Di queste, Flora, ad arricchire il fianco,
Vago manto di fior lieta compone:
Ride placida l'aria, e l'huom beato
Quì ferma i seggi, ou'alle gioie è nato.
Indi del terreo globo à i poli estremi
Le due gelate infra le neui auuolge;
E là del verno, in agghiacciati emblemi,
Gl'ostinati rigor tutti rauuolge.
Treman, non ch'altro, in Ciel gl'astri supremi,
Oue lento Boote il carro volge:
Morde il freddo le tele, e, la testura
Se non vedi tremante, il gel l'indura.
Così distinto all'ampia terra il manto,
Ne più chiusi secreti ancor s'interna.
Gl'apre il grauido ventre; e'l centro in tanto
Scuopre del Zio Pluton la regia inferna.
Le palli d'ombre all'Acheronte à canto
Ping'ella, e i boschi, ou'aspro il duol s'interna,
E, nell'oprarsi i regni a se fatali,
Piange l'occhio presago i proprij mali.
Non rallenta perciò l'impresa ardita;
Mà più s'inoltra in tratteggiar la mano.
Già, sù'l confin di quella tela ordita,
Hauea preso à curuar l'ampio Oceano,
Ch', in liquido cristal d'onda mentita,
Ponea le mete all'ardimento humano.
Mà dal strider de cardini comprese,
Venir le Diue, e'l calpestio n'intese.
Tosto il subbio abbandona, ed imperfetti
Tronca dell'opra i principiati arredi;
Lascia le fila d'or, pondi negletti,
Gl'aghi, e le sete; e scompigliar le vedi;
E tal s'affretta al riuerir gl'aspetti
Del Trino, accolto entr'alle ferree sedi,
Ch', ogni cura minor posta in non cale,
Solo à questa il desir gl'impenna l'ale.
Qual di candido auorio arde il decoro,
Se Lidia man d'ostro Sidonio il tinge;
Del sciolto crin sotto le sferze d'oro,
Grana d'ostri più fini il volto attinge:
Spiegan le guancie vn virginal tesoro
D'vn modesto rossor mentre sospinge
Nell'intatte lor neui il cuor deuoto
Faci d'ardore, alle trè Diue in voto.

Erubescente Proserpina, erubescit profectò, & rudis nostra Heliconidum soror, cum se imparem omnis agnoscat ad æmulandum plectrum illud, quod, latinas inter laurus, Pollice threicio nobile pulsat ebur; quarè ne nostri cantus humilitate sordescat, quod vndiq; gemmis scatet, silent inornata Carmina, vt nos ad Vatis mellea regrediamur.

Merserat vnda diem: sparso nox humida somno
Languida cæruleis inuexerat otia bigis.
Iamque viam Pluton Siculas molitur ad arces,
Germani monitu. Toruos inuisa iugales
Alecto temone ligat, qui pascua mandunt
Cocyti, pratisq; Erebi nigrantibus errant,
Stagnaq; tranquillæ potantes marcida Lethes
Egra soporatis spargunt obliuia linguis.
Orphnœus crudele micans, Æthonq; sagittâ
Ocyor, & stygij sublimis gloria Nycteus,
Armenti, Ditisq; nota signatus Alastor,
Stabant ante fores iuncti, sæuumq; fremebant,
Crastina venturæ spectantes gaudia prædæ.

Finis Libri Primi.

MERSERAT VNDA DIEM &c. Positis ex aduentu Veneris circa Proserpinam insidijs, tantum supererat, vt in apertam vim erumperet insidiarum apparatus. Quarè, notata prius opportunitate temporis, quam consultò nacta fuerat Venus, vt scilicet nocturnis ingruentibus tenebris coacta ad diutiùs cum Proserpina commorandum videretur, sed, re verâ, vt longiori consuetudine deceptam faciliùs in perditionem induceret, ac tartareo prædam Regi præpararet, inducit Poeta Plutonem, Iouis monitu iter adornantem ad rapiendam Virginem sibi Fatorum serie destinatam. Data autem occasione, fusius per hyppotiposim describit ipsum Plutonis apparatum, tantum non factâ ab Inferis eruptione, vt subsequentis Solis ortus, tempus nempe, à Ioue raptui non minus, quam raptori præscriptum, sedulò expectaretur.

MERSERAT &c. Tempus notat, quo Dearum Ternarium à Proserpina exceptum in suis ædibus fuerit, vt tali annotatione geminum collineet in scopum. Primò enim, vt dicebamus, ex tempore Solus Veneris innotescit occasionem captantis diutiùs immorandi; vt tutiùs falleret incautam: & quidem iure optimo nocturnum delegisse tempus insinuatur Venus; nam hoc præcipuè tempus amatorijs furtis proportionatum, ac Veneris addictum triumphis notant Poetæ: *Notte de ladri, e de gl'amanti amica.* Insuper Mortis symbolum nox esse censetur, quarè Virg. 10. Æn. cecinit, & 12. repetit

Olli dura quies oculos, & ferreus vrget
Somnus; in æternam clauduntur lumina noctem.

cum itaq; mortuorum regno addicenda esset Proserpina, iure nocturnum sceligitur tempus, vt futuris eiusdem nuptijs præludere non minus, quam primas extollere faces videatur illa, quæ lib. subinde 2. *Stat Pronuba iuxta*

Stellantes nox picta sinus, tangensq; cubile,
Omina perpetuo genitalia fœdere sanxit.

Secundus scopus, in quem hanc temporis annotationem collineasse, dicebamus, est ipse raptoris apparatus; preparatis enim, ex parte Cœlestium, consensu, ex parte terrestrium, inconsideratione, & incuria tum Matris, quàm Virginis rapiendæ, ac tandem Veneris fraudibus, incautam circumsepientibus, tantum deerat, vt Raptor in facinus moueretur: Raptor autem vmbrarum Rector destinabatur, quarè cum Noctis arbiter deberet ea, quæ ad facinus adhibenda erant comparare, quid ni nocturnum præluderet tempus: noxq; in nuptias irruenti sui ipsius dominatori pronuba fieret, ac præcursatrix, eiusque peragendi operis prænuncia? Itaque

VNDA MERSERAT DIEM. Non immemor Venus iniuriarum, quas à Sole acceperat, cum scilicet ipsius cum Marte adulterium non solum coniugi Vulcano detexit, sed, plena luce illud cunctis manifestans Dijs, eam simul cum Marte Vulcanijs irretitam retibus Deorum cætui deridendam exposuit; nil mirum, si nunc etiam sibi à Sole præcauens eius expectarit occasum, ne scilicet ab eodem eius in Proserpinam fraudes detegerentur; licet enim non ante nouum Solis ortum perficiendæ, quoad effectum, fraudes essent, nouerat tamen intempestiuè tunc Solem adfuturum, quippè validus non esset futurus ad retexendos dolos, quos ipsa per noctem vtiq; texuisset. Porrò quoad intelligentiam peryphrasticæ huius locutionis, qua dies significatur extinctus, sciendum est, pro certo habitum fuisse ab antiquis, Phœbi currum Oceano mergi, ac Solem in Thetidis gremio conquiescere, peragrato per diem Cœlo. Quarè ad hanc antiquorum alludens, inclytum etiam illud Mantuæ lumen, sic 2. Georg., de occasu insonat Solis.

Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum.

Consonat igitur & Auctor noster dum dicit; *Merserat vnda Diem.* Vnda propriè est globus aquæ in vnum collectus, & fluctuans, quales in mari, ventis exagitato, maximè solent excitari: quarè vndam in genere ponit Vates pro vnda specifica maris, & partem ponit pro toto mari occiduo; hæc enim vnda est, quæ merserat diem; hoc est sub

se

se receperat, & obruerat, ita vt non ampliùs cerneretur, vel cerneret, aut, quæ in nostro Emisphærio locata sunt, lumine detegere, vel illustrare posset. Diem verò pro Sole poni, vt hic nouum profectò non est apud Poetas, effectum scilicet pro causa; Dies enim necessarius est Solis effectus, cum nil aliud sit, quam diffusio solaris lucis, quæ ita à suo fonte pendet, vt, illo præsente, non possit non diffundi lux; illo autem absente, nulla lux, aut dies subsistere possit.

NOX HVMIDA &c. De nocte plura egimus ad Carm.

Non adeò toleranda quies primordia tostor
Noctis, & horrenda flagna &c.

quarè hic tantum noto, Poetam ab antecedentibus gradum facere ad consequentia, ne quis credat idem repeti per diuersa ab eruditissimo Vate; nam licet verè nil aliud sit nox, quam priuatio lucis diurnæ, si rerum naturas phylosophicè perpendamus; tamen, poeticè loquendo, fabulis inhærendum est, & antiquorum commentis, quæ, cum Diem, ac *Noctem* numina effingant distincta, hanc etiam ijs vicissitudinem indidêre, vt altero in Cœlum euecto, alterum Oceano mergeretur, & vice versa: quarè, cum Vates mersum Oceano Phœbum descripsisset, consequens erat, vt emergentem, seù potiùs emersam Noctem ascendisse asseueraret ex eodem Oceano, qui Solem merserat, iuxta illud à Virg. Æn. 2. sic de ortu noctis prolatum.

Vertitur interea Cælum, & ruit Oceano Nox
Inuoluens vmbra magna, terramq; Polumque.

Humidam autem appellat noctem primò, quia ex Oceano emergit, secundò quia Nox de se humorem maximè fouet, vt patet ex roribus nocturno tempore decidentibus, quam naturalem noctis qualitatem indicat Virg. Æn. 2. vbi tamen sequi videtur opinionem eorum, qui dicunt non ex Oceano, sed ex Cœlo noctem ruere.

Et iam Nox humida Cælo
Præcipitat, suadentq; cadentia sydera somnum.

Tertiò humidam vocat noctem Poeta, vt afferat causam somni, quem spargere Nox dicitur. Somnum enim ex humore noctis originem trahere decantatum est apud omnes; quia scilicet noctis humor stomachi vapores ad supremam corporis partem ascendentes adaugeat, qui postea, frigidiores à cerebri frigiditate effecti, descendentes obstruunt spirituum meatus, ac sic sensus omnes suauiter consopientes somnum gignunt. Hinc est, vt qui naturâ suâ siccitate magis, quam humiditate abundant, vigiles nullo negotio persistant; hinc leo insomnis dicitur &c.; qui verò humiditate affluunt somno magis indulgeant &c. Mater itaque somni cum nox communiter instituatur iure, & humida constituitur.

SPARSO SOMNO. Hoc est *longè, latèque diffuso*. In quo aduertendum est, somnum certe spargi non posse, si de eo somno loquamur, quem Noctis filium innuimus, cum ipse Deus a Poetis effingeretur, consequenter incapax condensationis, & rarefactionis, atque ideò & effusionis: sed applicati hic causæ, quod est proprium effectus. Ad intelligentiam nota, somnum alatum Deum fuisse apud Poetas, qui ideò celerrimè orbem totum peragraret leuissimus, ac taciturnus; quiue, cum Lethes frater esset, Ramum etiam Letheo Rore manantem, ac stygia soporatum vi, deferens continuo in cunctantes excutiebat, vt vel inuitos consopiret. Audi Virg. Æn. 5.

Cum leuis æthereis delapsus somnus ab astris
Aera dimouit tenebrorum, & dispulit vmbras
Te Palinure petens, tibi tristia somnia portans
Insonti: puppique Deus consedit in alta.

& paulò inferiùs ea, quæ diximus prosequens subdit:

Ecce Deus Ramum Lætheo rore madentem,
Vique soporatum Stygia, super vtraque quassat
Tempora cunctantisque natantia lumina soluit.

Virg. imitatus egregiè Braccyol. de Cruce lib. 17. Sic concinit in diuersis adamussim vniformis.

Ius tacito il sonno, oue la guarda,
Già lasciate le mense, il Vallo ascende;
E'ntorno il pian con ogni studio guarda,
Dou' immobile, e muto il tutto intende;
Mezz' ombrato s' apposta, e con bugiarda
Lingua parlò, che, lusingando, offende:
Dunque desti à quest' hora? Ahi duri vffici,
Di voi ben poco, e di riposo amici &c.

& inferius cum Amphionem descripsisset summo conatu resistentem, ne somno cederet, subdit

Mà sdegnossene il sonno; e disse allhora
Costui sia dunque à contrastarmi ardito?
Hor via s' vsi la forza; e sia ecco hora
Necessità quel, che fù prima inuito.
E trahendo dal seno vn corno fuora,
Di Lethe intinto all' obliuso lito,
Colui ne sparge, e tutti gl' altri poi,
Ch'eran seco à vegliar compagni suoi.
Cad' egli all' hora, e caggion gl' altri auuolti
Da neu lorus catene il senso, e 'l moto &c.

Cur autem somno Lætheum ramum attribuerint, facilè cognitu est; nam cum insomnes semper, ac vigiles curæ adsint mordaces, necesse est, vt earum obliuio inducatur, ad hoc vt cor subinde conquiescat; Lethe autem flumen est obliuionis, vt nouimus. Dum igitur Vates inquit *sparso somno* intelligendus est ita, vt dicat, sparso vbique Letheo illo rore, quo somni exuberat ramus, vt omnes animantium artus conquiescerent; vel sparso liquore illo, quem somnus apud Statium in Cornu gestat, & quo mortales omnes irrigat, quietem capiunt. Ex his quid sit, iuxta fabulas somnus, habes. Quod si, iuxta veritatem rei, inquiras, nil aliud somnus est, vt innuimus, quam sopor, & quies, quæ fit ab humoribus ad cerebrum sublatis, & recidentibus modo dicto. In quo sensu Virg. Georg. 3. Rusticalis vitæ quietem amplificans hæc habet.

Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina, nec somnos abrumpit cura quietos.

INVEXERAT OTIA LANGIDA. Non sumitur otium hic pro vitio illo, quod orbis corruptela totius est; sed sumitur pro necessaria tantùm à laboribus cessatione diurnis; necessaria, inquam, quia per noctis quietem vires reficiuntur, quæ continuis infractæ laboribus lassabantur. Sic nos olim ad hæc lusimus respicientes.

Sorgea la notte, e con lugubre amanto,
Tempestato di stelle, al Cielo interno,
Spandea pompa funebre al morto giorno
Di facelle insoscruro il nero manto.
Tacea l'alato stuol, taceano i venti;
E mentr' ardean nel Ciel lampade d'oro
Prendean in terra entr' all' ouil ristoro
Dalle fatiche sue sciolte gl' armenti &c.

ideò non *marcida* vocauit Vates hæc otia; sed *languida*, tum quia inducuntur ab ipsa nocte, quæ dum sparso artus resoluit somnoeos languentes, impotentesq; efficit ad operandum, vt quiete reficiantur: tum quia hæc otia, seù quies profundior oritur ex languoribus a diurno labore inductis; tum denique quia hæc ipsa otia, si nimis protrahantur, in vitium degenerant, artusq; languescere faciunt, ita vt naturæ obsint potiùs, quam prosint, quod cum nouisset Alexander Philippi filius, & Romanorum Princeps ille Iulianus, machinato strepitu cauebat vterque, ne grauiore somno premerentur. Hæc itaq; otia, hoc est à laboribus cessationes, ac soporiferam quietem nox *inuexerat*; idest in subiectum vexerat orbem; nam inueho verbum est ex *In*, & *veho* compositum; & quia *vehi* propriè dicitur qui curru circumfertur; Ideò *inuexerat*

BIGIS CÆRVLEIS. *Biga* quasi *biiuga*, seù *biiugis acta* dicitur currus, qui duorum iugo trahitur equorum. Cæruleus autem color ille est, qui puri Cœli, ac nubibus vacui, colorem imitatur, quasi cæruleus; vulgò *azzurro*. Sed cur Poeta eiusmodi coloris equos noctis currui adiungat? Scio equidem noctem ab antiquis curru dictam vehi, cuius rotas, & præcederent stellæ, & sequerentur, iuxta Euripidem, cui consonat Virg. Æn. 5. dicens:

Et Nox atra polum bigis subuecta tenebat.

Sed *atram*, ex hoc Virg. loco, video noctem, & *atratam* omnes effinxêre, dum nigris vestibus, nigroq; capitis velamine pinxerunt insignitam. Pro solutione, aduerte, dupliciter noctem considerari posse, iuxta duplicem ipsius Cœli affectionem; nam aliquando Cœli facies ita nubibus obtenebratur, vt, etiam præsente Sole, nedum in occasum merso, noctem videatur induere: & in tali casu nox lugubris, ac tetrica prorsus est: aliquando verò serena est Cœli facies; & tunc ipsum Cœli colorem nox etiam videtur induere; nam, licet tenebrosa sit, quadam tamen subobscura luce permiscetur, ita vt non omninò atrata conspiciatur; quod tamen non repugnat nigris vestibus, quæ nocti tribuuntur, vt illius propriæ; nam, vt scitis, color cæruleus est color medius, ex admixtione albi, & nigri consurgens, ita tamen, vt niger albo prædominetur. Dum itaq; Poeta *cæruleos equos* nocti attribuit, consentit profectò cum opinantibus noctem vehi ab equis nigris, seù nigricantibus; sed addit qualitatem immixtæ lucis, vt ostendat, serenam hanc no-

noctem fuisse, ideòq; ipso Cœli imbutam colore consimiles agitasse Iugales, quibus & ipsa & somnus, & otia veherentur. Non satis igitur explicant hunc locum aut Parrhas., aut Clauer. dum dicunt *Cæruleos*, hoc est *nigros*; nam licet color Cæruleus de nigro, & quidem ad prædominium participet; tamen non est simpliciter nigrum quod cæruleum est. Sed nostra prosequamur.

IAMQVE VIAM PLVTON &c. Opportunitate nectis insinuata, dum Venus apud Proserpinam, eam iam proditura, moraretur; ostendit Plutonem, non minori studio rapiendæ Prædæ, sibi a Cœlo permissæ, inhiantem, adornantemque, quæ ad iter, & facinus peragendum conducerent. In quo licet, perpendere, quam gram stylo infortunium adaugeat Virginis momentaneè periclitantis, dum locus insidiarum propria facta est domus: Hospitio excepta Dea, iure hospitalitatis neglecto, proditiones molitur: Cœlum permissiuè: Infernus positiuè: Pater conniuens; Patruus inuadens in eiusdem conturant perniciem. Quid infœlicius? Et quid hac narratione patheticum magis ad permouendos commiserationis affectus haberi possit?

IAMQVE. Particula *que* pro *&* coniunctiua est, coniungens scilicet cum apparatu Veneris iam explicato, apparatum Plutonis explicandum. Particula vero *iam* aduerbium temporis erit immediationem temporis significans, si referatur ad Iouis monitum, de quo infra; sed si cum respectu ad apparatum Veneris sumatur simultatem temporis significabit; nam indicat eodem tempore Venerem dolos suos exercentem, & Plutonem iter ad orientem.

PLVTON. Græcolatina hæc dictio est, quod innuo, ne putes dictum sic per Paragogen, vbi nulla est necessitas, sicuti fuit in illo Virg. Æn. 7.

Odit & ipse Pater Pluton. odêre sorores &c.

sed dictum intelligas per hellenismum, qui nil aliud est, quam græca dicendi forma ad latinum deducta; vtitur enim hic græcâ Vates declinatione, nam græce πλούτων. Hanc autem lectionem sequor cum Clauer. licet vulgata habeat *Pluto*; nam fortiùs cadit, & rotundum magis assurgit Carmen. Quis verò sit Pluto iam ex dictis sparsim abunde nouimus; cur moueatur ad rapiendam Proserpinam, dum Venus iuuaret, pariter iam dictum. Ideò prætereo hoc.

MONITV. Missus à Plutone ad Iouem Mercurius fuerat cum mandatis: *Præcinde notos, & iussa superbo. Redde Ioui. Audierat mandata Pater &c. Certa sederat sententia menti &c.* vt hæc omnia suis vidimus locis; sed nulla vnquam facta mentio de transmissa per legatum responsione. Hanc autem iam hic habes; significasse scilicet Plutoni Iouem, tacitè edocet Poeta, se votis eiusdem non abnuere; raperet ipse Proserpinam, si liberet, in coniugem, non enim futurum, vt resisteret Iupiter. Et hoc est monitum illud permissiuum, quod hic insinuat Vates, Plutonem coniugis auidum excitasse, vt permissam irrueret in prædam. Quare nomen *Monitum* simplicis non renuentiæ significationem importat, quæ tamen accepta fuerit à Plutone in vim inuitationis excitantis.

GERMANI. Iouis fratris; *Germanus* enim dicitur, qui ex eodem Patre, eademq; cum alio, Matre est natus, quasi *Germen ab eodem stipite procedens*. Cur autem nomine Germani appelletur hic Iupiter, & non proprio eiusdem nomine? Ad Carm.

I Celer proscinde Notos, & Iussa superbo
Redde Ioui.

diximus Plutonem noluisse tunc Iouem appellare fratrem, cum sibi non videretur fratrem agere, dum coniugem negaret. Iam verò, cum hic petitam concedat coniugem fratrem agnoscit. Ideò *Germani monitu*

MOLITVR VIAM. Idest & mente recogitat, & actu præparat, aggredi, & toto ipsius conatu accingitur ad facinus: *moliri* enim est *aliquid cum conatu vel meditari, vel aggredi, vel peragere*. Vtitur autem Poeta verbo conatum importante, vt indicet, qua animi vehementia moueretur Pluto, vt attingat difficultates itineris non sine conatu superandas, & vt deniq; innuat, proprium raptoris esse vim, & conatum intendere vt rapiat.

AD ARCES SICVLAS. Arx dicitur munitissimus quilibet locus, vt iam diximus ad Carm.

Videras hæc dudum summa speculatus ab arce &c.

hic tantum moneo, Montes ipsos, præruptis cautibus obuallatos, *arces* dici, quia facile accessum arcent. Quare in duplici sensu explicandus Poeta hic, iuxta diuersum, quem ad diuersa habet respectum; nempè ita, vt primò, & proximè, per *arces siculas* Siciliæ montes intelligat, ac præcipuè Ætnam, quam omnibus iam vidimus inaccessam.

Ætnæos apices solo cognoscere visu
Non aditu tentare licet.

Secundò ita, vt vltimatè, per *arces siculas* ferream ipsam Proserpinæ domum designet, ex qua educenda esset à Venere virgo, vt extra munitos parietes facilis esset præda Raptori. Non itaque placet hoc loco Heinsius, qui legit. *sacras molitur ad aras*, licet pro se citet Clauer. Gingr., & alios: neque placent qui legunt *funeras ad arces*; nam remotè nimis terminum ad quem Plutonici assignant motus. Quod si cum Parrhas., & vulgata legamus *siculas ad arces* determinatè, speciatim, & expressè vltimus huiusmodi terminus ad quem aptissimè denotatur.

TORVOS INVISA IVGALES &c. Ea morum imitatio, quæ propria, & fortassis præcipua, Poetis virtus est, exigebat, vt iter facturo inferorum Regi propria famulantur obsequia exhiberentur; ideo inducit Poeta vnam ex Noctis filiabus equos currui adiungentem, vt Rex, non degeneri maiestate, prodiret. Hinc data occasione, describit singulos Plutonis equos, nomina indicat, & naturam, pascua, quibus alerentur notat, & tandem. paratis omnibus, profectionis tempus innuit expectari.

ALECTO vna ex Furijs aternalibus est, græce ἀληκτὼ dicta, quod latine sonat *requiescens*, & *non cessans*. Hæc luctuum omnium, ac querelarum dicitur præcipua inter sorores origo. quare & luctificam illam appellat Virg. Æn. 7. vbi etiam eius naturam, ac munia sic describit

Luctificam Alecto dirarum ab sede sororum
Infernisque ciet tenebris: cui tristia bella,
Iraque insidiæque, & crimina noxia cordi.

Cum igitur hic de Rapina Virginis per insidias peragenda ageretur, aptissimè profectò, aliqua inter Eumenides, Alecto præcipue selecta est, quæ currui Raptoris adornando applicaretur. Quæ enim militans, nisi insidiarum magistra deseruiret? Quæ motum, nisi *ex quiete* acceleraret? Quæ Cereri luctibus, ac lamentationibus exsaturandæ luctificam appararet scenam, nisi ipsa luctuum origo, ac querelarum? Igitur *Alect*.

LIGAT TEMONE. Id est adiungit currui; nam Temo lignum oblongum est, quod ex curru protenditur, equosque currum trahentes intermediat. Cum autem ab initio rudis adhùc, & impolita esset Rhedariorum ars, & nondum apud ipsos in vsu essent copulæ, vulgò *Quinzele*, quibus inuicem equi necterentur, iugis vtebantur ad iungendos equos, ex quo factum, vt biga, quasi biiuga; Quadriga, quasi quadriiuga diceretur currus: Iugum autem temone continebatur. Ideò inquit Poeta *Ligat*; idest *simul iungit*, & *copulat Temone*, nempe *iugo*, quod temone continebatur, nomine propinquo per Catachresim abutens, vt notet quo instrumento adiungerentur currui.

IVGALES. Idest equos vehendo currui addictos; Iugales enim dicuntur a Iugo, eo quod iugum sustineant iuncti. Sic Virg. Æn. 7.

Absenti Æneæ currum geminosq. iugales.
Semine ab æthereo spirantes naribus ignes &c.

QVI PASCVA MANDVNT COCYTI &c. Ex pascuis incipit ingerere cognitionem naturæ, & qualitatis equorum, quibus Pluto vtebatur; nam, certum cum sit, ex diuersa qualitate pabuli diuersum effici pascentis temperamentum, certum etiam remanet, ex pascuis facile conijci posse, cuiusnam temperamenti naturalis fuerint pascentes equi.

QVI MANDVNT. *Qui* relatiuè dictum ad equos iam dictos: mandere autem, propriè loquendo idem est, ac cibum dentibus conficere quo nutriantur.

PASCVA. Pascuum propriè locus est, in quo greges, & armenta pascuntur; quaré & indicat hic Vates locum, in quo equi Plutonis stabularentur; &, posito continente pro contento, quo pabulo nutriantur, ostendit, nempe pabulo alienis luctibus succrescente, vt inde in crudelitatem obdurati efferascere semper assuescant. Et optime quidem luctuosa edentes pabula commemorantur equi, quorum incursu tot, ac tanti in Cereris pectus effundendi erant luctus.

COCYTI. Vidimus iam abundè, explicantes Carm.

. . . , Et presso lacrymarum fonte resedit
Cocytus &c. 3

Cocytum fluuium esse doloribus, gemitibus, lacrymisque affluens. Consequenter non degenerantia fuerint circa Cocytum pascua, necesse est, eiusdem fluminis humore vege-

getantia iure optimo igitur è pascuis Cocyti educuntur qui tot lacrymarum fluentas disseminatur.

ET ERRANT PRATIS NIGRANTIBVS EREBI. Ampliat hic locum, quo equi diuagentur, & in quo pascantur, nempè non solum Cocyti, sed & Erebi prata pererrantes; vt, ex collecta vndique inferorum pabulorum natura, omnes in se ipsis inferorum furores indicent collegisse. Quid sit Erebus iam vidimus ad Carm:

Dux Erebi quondam tumidas exarsit in iras.

Prata autem quid sint notissimum est, nempè ex quibus fœnum colligitur, Prata dicta quasi sine opere parata. Tantum nota, in Pratis, vbi vim suam dies non exerceat, venenatissima vt plurimum germina concrescere. Cum igitur afferat Poeta, Plutonis equos *errare*, hoc est hùc, illùcque diuagari pascentes in Pratis Erebi, & Erebus à nocte non seiungatur, vt loco cit. vidimus, certè indicare voluit, eos equos venenis vberrimis ali, & consequenter venenatorum rabiem continuò exercere. Ideò appositè addit *nigrantibus*; hoc est, Pratis assidua tenebrarum incubatione squallentibus, infectisque. Immutat lectionem Heinsius, & legit hoc loco *Spatiisque Erebi &c.* Sed non video, cur immutandum, cum certè *Prata* magis proximè importent loca equis apta, quàm *spatia* genericum nimis nomen.

STAGNAQVE &c. Assignatis equorum pascuis, æquum fuerat, vt potus etiam indicaretur; nam non minùs ex hoc, quam ex cibo, temperamentum viuentis alteratur. Ideò scitè subdit *Et*

POTANTES. Participium à poto deductum notæ satis significationis, cum idem sit, ac bibentes.

MARCIDA STAGNA. Marcidus in duplici significatione accipi potest; primò vt idem sit, ac *corruptus; putridus*, ac *sanie scatens*: secundo vt idem sonet, ac *languescens, stupidus*, & *torpore quodam correptus*. Vtramq; significationem complectitur Vates, vt arbitror, naturam fluminis expositurus; nam cum fluuius Inferorum Lethe sit, certè non potest habere aquas, nisi immundas, ac sordibus plenas, cum, vt alibi vidimus, sentina, seù Cloaca totius Orbis sit locus, vbi regnum Plutonis demergitur: aqua autem sordibus commixta facillimè computrescit, præcipuè si nullo, aut ferè nullo, vndarum motu agitetur, vt certè de Letheis aquis & innuit Vates hic, dum stagna vocat, & affirmat apertè Lucretius lib. 8. vbi sic habet:

Quam iuxta Lethes tacitus perlabitur amnis
Infernis, (vt fama) trahens obliuia venis.

licet enim *tacitus* etiam dicatur amnis, qui, altè se attollens, vndarum molem deuoluat, nullo edito inter saxa, imò in fundo iacentia strepitu, ac fragore; *tacitus* tamen magis propriè dicitur fluuius, qui leni admodum, vel nullo motu tur cursu; in quo sensu locutum hic non ambigo Lucretium. Quarè, cum tacitus sit Lethe, & immundus; nil mirum si eius aquæ putridæ sint, & saniem imitantes. Insuper *marcidas* vocat Auctor huiusmodi aquas in secundo sensu, idest *languentes*, torpentesq; alludens ad Euripidis sententiam, qui dixit, Lethem Deum suauissimum, somnoque simillimum esse: Sicuti igitur somnus languens, ac torpens dicitur, quia languentes, ac torpentes facit; sic Lethe, somno similis, dum obliuia inducit, languens, ac torpens dicitur, quia tales facit haurientes. Verum objiciet aliquis, repugnare hanc expositionem expositioni supra traditæ, vbi dicebamus Plutonis equos efferatos reddi, ex hoc, quod mandere cogantur pascua Cocyti. Ast quomodo potest idem & efferatus esse, & torpens, quandoquidem efferatio ex irascibili prouenit, ita autem, quæ est ebullitio sanguinis circa cor languentes excitat, ac torporem eliminat omnem? Et tamen languentes certè deberent esse marcida illa potantes stagna; cum, vt nos ipsi diximus, potus ipse conferat ad temperamenti alterationem. Obiectionem vidi iampridem, sed non moueor. Memineris enim, alimenta, quæ ab alendo viuente sumuntur, iuxta diuersitatem ipsius Viuentis, diuersos sortiri effectus adeò, vt ea interdum vni sint animali nutritiua alimenta, quæ alteri mortifera essent venena. Sic Veratro nutritur Coturnix, sturnus cicutâ, quæ nobis venena sunt, &, vndè vitam accipiunt aues illæ, nos mortem procùl dubio desumeremus. Sic pariter Lethes aquæ nobis essent causa languoris, ac torporis, Plutonicis verò equis fomenta erunt, quibus rabies nutriatur. Adde insuper, memoria semper tenendum Phylosophorum axioma, nempè *ab assuetis non fit passio*: ex cuius axiomatis obiectiua veritate efficitur interdum, vt, quod venenum est, alimentum ex consuetudine fiat. Sic Mythridatem legimus apud Galenum lib. 1. de antidotis, adeò venenis assuetisse, vt, cum à Romanis obsideretur, captiuitatem metuens, non potuerit mortem, quam sibi præoptaret, inferre venenis, cum tamen filius, ijs non assuetus veneno eodem interierit. Quid igitur mirum, si etiam Plutonis equi, *stagna potantes marcida Lethes* non torpescant, sed potiùs illorum potu rabies enutriatur? Sic de forti animo, qui oppugnari quidem, non expugnari possit ab ingruentibus angustiarum pressuris, dicere solemus, eum perturbationes suas omnes, agitationesq; in pharmacum conuertere, & in cibum, quo nutriatur assumere.

STAGNA. Stagnum à stando dicitur; & aqua stagnans, quæ nullo fluxu agitatur; vulgò *aqua morta*. Ex quo vides confirmatum, quod innueramus, in nomine *Marcida*

LETHES. Plura de Lethe disseruimus ad Carm.

Debeturq; tibi certisq; ambagibus æuum
Rursus corporeos Animæ mittuntur in artus.

Ideò hic prætereuehor breuitati consulens.

SPVMANT ÆGRA OBLIVIA. *Spumare* est spumas ex ore emittere. Porrò spuma, vt etiam dix. ad Carm. *Humectant fræna venenis*, lex est, quæ vel per ebullitionem, vel per vehementem agitationem rebus liquidis sopernatat, vt in mari quotidiè cernitur, atq; ad huius imitationem spuma etiam dicitur excrementum illud, quod vel è cerebro vehementia concurrentium spirituum calefacto distillans ad os descendit, & eijcitur; vel ex concoctione, seù ebullitione cibi in stomacho ad os ascendit, & excreatur; ac de huiusmodi excrementis intelligendus est hic Poeta, dum dicit spumas ex ore equorum Plutonis emitti. Sed vt internosceremus cuiusnam naturæ essent reiectatæ spumæ, addit *Spumant*

OBLIVIA. Obliuium (licet in singulari numero in vsu non sit) nihil est aliud, quam memoriæ deffectus, quo scilicet res facile, ac subitò memoria excidunt. Et sane quid aliud, quam memoriæ deffectum spument, qui aquas letheas ebibunt omnia memoriæ æraria facilè obliterantes? Et cur Pluto equis obliuia spumantibus non vtatur, cum voti compos factus omnes antea actos furores debeat obliuioni demandare? Insuper fortè ijs vtitur Pluto, iuxta sensum Auctoris, vt rapiendam Proserpinam illis, post captum, spumis cogeret & Matrem, & Siciliam, & Cœlum, & Patrem obliuisci, quo mitior secum tartara ingrederetur.

SOPORATIS LINGVIS. Soporatus particip. est à verbo *sopôro*, quod idem est, ac *stupefacio*, & *soporem induco*. Hoc autem vtitur Auctor, vt ostendat ab effectis letheis immunes equos illos non esse quidem, sed ita, vt non suo, sed aliorum damno, soporatas habeant linguas; in sensu enim causali potiùs quam formali sumendum est. *Lingua* autem à lingendo dicitur, quia eius ministerio lingendo vtimur: & pars est nobilissima animantis, in qua scilicet resideat sensus gustus, sapores omnes distinguens. Ex quo clarè patet, quanam in significatione Poeta adhibuerit partic. illud *soporatis*; significat enim equos illos letheis aquis assuetos nullius vltra saporis capaces esse alludens ad Ital. axioma

Corrotto gusto ogni dolcezza abborre.

& ex hoc ipso habes, cur *ægra* dixerit *obliuia*, quia scilicet ægrum faciunt animum dulcedinis incapacem, fractumque, & languidum omninò.

ORPHNOEVS &c. Nomina iam singilatim recenset equorum, & vnicuique propriam naturæ suæ qualitatem clariùs attribuit. Orphnœus enim græcè Ὀρφναῖος, quod latinè *nigredo*, *obscuritas*, & *nox* interpretatur. Ex quo licet aduertere, quam meritò nos initio huius operis ad Carm. *Inferni raptoris equos &c.* Plutonis equos designantes dixerimus, eius currui adiungi *superbiam*, *pertinaciam*, *insolentiam*, *cespitationemque*, quibus veluti quatuor equis currus Ditis traheretur; Vides enim, hoc loco, sub Orphnœi nomine, cespitationem designatam; nox enim cæca dicitur, & cæcus facilè cespitat: sic qui in tenebrarum obscuritate, in vmbrarum nigredine ambulant, facilè corruunt; ideòq; Orphnœus, qui nigredine obscuratus, obscuritate cæcus, vt nox ipsa describitur, cespitationem de consequenti delineat adamussim. Video apud Ouid. Metam. 5. Nympham auernalem, quæ Ὀρφνὴ dicatur Mater Ascalaphi sic enim ipse ibi

Ascalaphus vidit, quem quondam dicitur Orphne,
Inter auernales haud ignotissima Nymphas,
Ex Acheronte suo furuis peperisse sub antris &c.

Sed fortassis ibidem Ouid. Ascalaphum cæcitatis Auernalis filium innuere voluit; nam Ὀρφνὴ Græcis obscuritas, & nigredo, & quidem malè & ipse Ascalaphus cespitauit, cum

Proſerpinam de comeſtione granorum mali punici accuſa-uit: nam ob id in bufonem, ranam ſcilicet terreſtrem vene-natam ſe ſenſit commutatum. Sed iam noſtra proſequamur.

CRVDELE MICANS. *Crudele* nomen eſt aduerbiatum, idem ac crudeliter, more poetico, per hellenismum. *Mi-care* autem eſt *ſubinde*, *& per interualla collucere*, ſicuti fulgura per nubium tenebras identidem coruſcant. Collu-cet igitur interdum equus iſte Plutonis, ſed flammis horri-dis, ac terrificis identidem ex eo emicantibus, ſicuti ex op-preſſo interdum igne inter vndantes, ac piceos fumorum vortices, tetri identidem erumpunt flammarum globi. Hoc autem propriiſſimum eſt ceſpitantis, ſed peruicacis naturæ, nam dum ceſpitat, & corruit, iratum in ſe ipſa excitat flam-mas ita, vt ſæpè ſaxa ipſa ad quæ offenderit, feriat, maiori vtiq; ſuo quam ſaxorum malo, rabiem videlicet canis imi-tatus, qui ſaxum in ſe emiſſum mordet dentibus infrendens. Inſuper *micare* dicuntur equi, cum incondito motu iubas, & totum corpus excutiunt, & pedibus terram pulſant, ad quod ipſum reſpexiſſe Poetam non renuo. Ideò *crudele micans*.

ÆTHONQVE SAGITTA OCYOR. Æthon græcum potiùs nomen, quam latinum eſt; nam & græcè *αἴθων*. La-tinè interpretatur *ardens*, *ſplendidus*, *niger*, *bellicoſus*; ex qua nominis interpretatione ſatis conſtat hunc eſſe ſecun-dùm illum Plutonis equum, quem loco cit. *Inſolentiam* eſſe commemorauimus: nam, etiam ſi mitiùs eſſet interpretan-dum Inſolentiæ nomen, ita vt rem tantum inſolitam, ac non vſitatam ſignificaret, certè quid inſolitum eſt ſplendo-rem, ardoremque, ſeù lucidum ardorem cum nigredine, ac tenebris coniungi, ita, vt idem ſit ſimul ſplendens, & ob-ſcurum, vt ex ipſo nomine equus iſte deſignatur. Si verò *inſolentia* accipiatur in ſua magis propria ſignificatione, vt ſignificat execrabilem quamdam malè agendi licentiam, & de ipſis malefactis exultationem; hoc ipſum habes in myſtica huius nominis ſignificatione: nam quid ſignificat *niger ſplendidus*, niſi eum qui proprias animi deformitates ſplendores eſſe ſibi ſuperadditos arbitretur? Cum igitur Æthon ſit in ſua nigredine, & obſcuritate ſplendidus ita, vt de ſua ipſa malefactorum nigredine, tamquam de contractis ſplendoribus exultet, quid pingi potuit inſolentius? Hinc eſt vt ardens etiam ſit; ſed *ardens bellicoſus*; nam, ſicuti ardens flamma ſemper ad ſphæram tendit, ſic ardens iſte ſemper ad Cœlum fertur, ſed cupiditate oppugnandi, cum non ſit *ardens* ſimpliciter, ſed *ardens bellicoſus*. Anne maior reperiri poteſt inſolentia, quam in bellum contra ſphæras aſſiduè exardeſcere? *Ocyor* autem *ſagitta* dicitur; quod non ſolum equi, ſed inſolentiæ aptiſſimam explicat qualitatem, quæ ſemper præcipitanter agit, illud negligens Prudentiæ præceptum *Feſtina lente*; nam Ocyor à græco *ὠκύς*, quod idem ſignificat, ac *velox*, nam *ὠκύτης* celeritas dicitur, ef-formatur, cum autem ardentem illum nomen ipſum indi-cauerit, nil mirum ſi *Ocyor* dicatur *ſagitta*; quanta enim ve-locitate ferantur ab arcu ſcytico euibrata tela, neminem ar-bitror ignorare. Quid autem ſagitta ſit, notum pariter exi-ſtimo, nempè teli genus, quod ab arcu eiaculatum dicto ci-tiùs euolat in ſcopum. Hinc collige quam aptè *inſolentiæ acceptationi* iungatur; nam ideò præceps dicitur celeritas, & ſi loquamur de celeritate noctiuagi, vt ex nigredine, & obſcuritate innuuntur eſſe Plutonis equi multò magis præ-ceps euadit celeritas. Adde interpretationem Dempſterij, qui ait Orphnæum interpretari poſſe *neceſſitatem moriendi*; quæ nam maior nobis ceſpitatio? Et Æthon interpretari poſſe *vis vrendi*. Quid nobis inſolentiùs, quam Cœlo creatos æterno corripi ab igne? Pluto autem rapturum ne-ceſſitati moriendi vim vrendi coniungit celerem adeò, vt inter mortem, & combuſtionem nil vnquam interponi permittat.

ET NYCTEVS. Tertius hic equus eſt, in quo illum, quem, item loco cit., Pertinaciam nuncupauimus, agnoſco; nam *Nicteus* dicitur à *nictu*, nomine ſcilicet verbali à verbo *Nicto* deducto, quod eſt oculorum, aliorumue toto mem-brorum niſu conari; conatur enim ſemper in Cœlum infe-rorum perfidia, &, licet conatuum pœnas experiatur, co-nari tamen vel incaſſum non deſiſtit, in quo maximè eminet Pertinacia. Quod ſi cupias græcam addere eruditionem, deriuatum nomen agnoſcas ab aduerb. græco *νυκτός*, quod *de nocte* ſignificat, & videbis quam aptè ad *νυκτοπορεῖν*, hoc eſt ad *nocturnum iter* Nycteus, nempè nocturnus equus ad-hibeatur, qui *νυκτός*, hoc eſt de nocte inferorum, in qua de-tinetur, conatus exerat in Cœlum omnes, qui, licet reſpectu Cœli irrito cadant ſemper labore, non ſemper tamen omninò irriti, nam creaturam ſaltem ad Cœlum creatam interdum deturbat, eiuſdem conatus aſſequi perniciem, vt hic in raptu perficiendo, efficaciter. Et

GLORIA ideò dicitur *ſublimis armentis Stygij*, quia, glo-riabundus incedere videtur Infernus, ex eo, quod pertinaci perduellione ſemper contra Cœlorum ſtimulos recalcitret, &, vt ex Braccyol. alibi cit. diximus furit ſemper

E groda anche non ſon mie forze ſtanche,
Nè mai ſaranno; e ſaran ſempre eterne
Oppugnatrici alle virtù ſuperne.

ideò maximam inferni gloriam in hac pertinacia ponit & Auctor noſter; *ſublimis* enim dicitur quidquid alia ſuper excellit.

STYGII ARMENTI. *Stygius* à ſtygia deriuatur palu-de, de qua ſæpè egimus, & locum notat ſpecialem infero-rum, partem illam pro toto ponens. Armenti autem nomi-ne id animalium genus deſignatur maxime, quod ad opus armorum idoneum ſit, vt equi de quibus hic ſermo. Sed aduerte, Poetam indirectè ſignificare Armentorum natu-ram ab omnibus indui damnatis, & ad illud forſan reſpexit, quod ex ſacris litteris habetur, quæ hortantes, ne in viam abeamus impiorum, inquiunt: *Nolite fieri ſicut equus, & mulus, quibus non eſt intellectus*.

ET ALASTOR. In hoc quarti nomine equi illum deni-que agnoſco, quem, loco item citato, ſuperbiam eſſe mo-nuimus; nam græcum nomen *ἀλάστωρ* eſt, quod latinè *peſſimus dæmon* interpretatur; peſſimus autem dæmon certè *ſuperbia* eſt, cum ipſa dæmones omnes procreauerit, tunc cum Luciferum inflans eo adduxit, vt parem ſe Deo facere moliretur. Ad quod apertiùs declarandum ſubdit

SIGNATVS NOTA DITIS. *Signare* enim eſt ſignum imprimere, vulgò *bollare*, ſeù *marcare*; quapropter Barth. exiſtimauit, huiuſmodi equum fuiſſe inſignitum littera græ-ca Π, quæ *Plutonem* ſignificaret, deſumpto ab antiquis more, noſtra ad hæc vſq; tempora perdurante, armentis ſcilicet notas inurendi. Non inficior ingenioſam, ac veram eſſe hanc Barth. expoſitionem: Sed gregaria hæc non ſequitur Vates, niſi arcano quodam myſterio decorentur. Cur enim iſte potiùs equus, & non alij ea dicantur nota inſigniti? Signatus itaq; procul dubio dicetur, qui ſignum ſibi gerit impreſſum, vt dignoſcatur cuiuſnam domini ſit: & olim non armenta ſolum, ſed & ſerui iniuſtis fronti caracteribus ſignabantur apud Romanos; ſed quo ſigno ab alijs diſtin-gueretur *ἀλάστωρ* inquiramus. *Nota Ditis*, inquit Poeta; Ditis nomine inſignitum fuiſſe Plutonem, initio huius lib., vidimus, ab affluentia diuitiarum quarum exiſtimaretur Deus. Porrò inſeparabilis videtur à diuitibus ſuperbia, iuxta decantatum illud: *Superbia diuitiæ non ſinet eum dormire*, & præcipuè ſi de eo diuite loquamur, qui deteſta-bili ſemper in ſummum rerum omnium opificem odio furit exardeſcens, vt certè Pluto, & dæmones ſocij, de quibus Pſaltes ait: *Superbia eorum, qui te oderunt, aſcendit ſemper*. Hæc itaq; eſt *nota Ditis*, & hac eadem notâ ſignatum Ala-ſtorem Auctor aſſeuerat, vt ſuam, non noſtram, eſſe ſui ſenſus explicationem oſtentet. Notant Parrhaſ. & Dempſt. idem eſſe *ἀλάστωρ*, ac punitor, quarè Iouem etiam Alaſtoris cognomine inſignitum dicunt eo quod vlciſcatur, & puniat eos qui *ἄλαστα*, hoc eſt non obliuiſcenda nefaria comiſe-runt. Quo poſito, noſce Plutonis ſuperbiam, qui equo ſuo Epitetum Iouis attribuat: agnoſce Myſterium, nam per hu-iuſmodi equum notat tacitè Vates Proſerpinam ex delicto Plutoni tradendam, dum Alaſtore in ipſam inuehitur Pluto.

STABANT IVNCTI &c. Indicat hìc parata iam omnia ad profectionem, & tempus tantummodò ad eruptionem opportunum expectari.

STABANT. Nempè equi, de quibus ſupra. Stare autem ſæpè ſumitur pro *poſitum*, ſeù *collocatum eſſe*. In quo ſenſu Virg. Æn. 1.

Omnis in Aſcanio chari ſtat cura parentis.

Iunxerat igitur currui iugales Alecto, & foribus appropin-quauerat, ibiq; ad profectionem paratos conſtituerat: ideò *ſtabant*; nam *ſtandi actus* proprius illius eſt, qui ad aliquid, ac præcipuè ad iter agendum accingitur, ideò *ſtabant* equi Plutonis ad iter prompti, & *ſtabant*

IVNCTI. Hoc eſt ſimul inuicem nexi, & ad currum tra-hendum compoſiti; quod attexuit Poeta, vt cohærenter ad iam poſita procederet, & per actum, oſtenderet actionem, cui peragendæ Alecto edixerat addictam. Optimè enim ſibi inuicem correſpondent; *Alecto temone ligat*; & ſubinde *iuncti ſtabant*

ANTE FORES. *Ante* præpoſitio eſt denotans locum, in quo equi morabantur, nempe ſpatium foribus propin-

quum.

quam. *Fores* verò sunt valuæ domorum, quæ foris aperiuntur; sed hic pro Ianua ipsa, per quam ingressus, & egressus habetur, accipiuntur. Perpende autem, quam optimus morum imitator sit Claud.; nam quem latet, Principis egressuri currus ante fores statui dominum expectantes? Sic igitur & Plutoni currum aptat &c.

ET SÆVVM FREMEBANT. *Fremere est confusum quemdam sonitum edere*, qualis est à fluctibus maris ventorum impetu agitatis. Hic tamen ponitur pro *hinnire*; sed ita, vt indicet Vates, ità diuersos quatuor equorum hinnitus, eodem tempore commisceri, vt ex confusis hinnitibus sonus resultaret confusus, ac frementi Oceano similis. Ideò *Fremebant sæuum*, quod nomen est hoc loco aduerbiatum, idem sonans, ac *horrificè*, & crudelitèr. Ex hoc autem hinnituum horribili fremitu generositatem eorumdem insinuat equorum pulcherrimè quidem Vates; nam equus melioris notæ, vt ait Virg. egregiè

Sæuo loco nescit, impletq; hinnitibus auras.

SPECTANTES. Qui cum Clauerio diceret *spectantes* positum fuisse pro *expectantes* facile se exsolueret ab expositione, nec facilè redargui posset. Sed altiùs se mihi videtur efferre Vatis ingenium, dum sensum non solum; sed cognitionem, quasi rationalem, video ab illo Plutonis hoc loco equis attributam. *Spectè* igitur idem est, ac multum, & fixè intueor, quod tàm de intuitu sensitiuo, quàm de mentali, idest de cognitione, ac consideratione intellectuali dici potest. Hic igitur *spectantes* positum arbitror pro *attento, & quasi gestiente animo meditantes*. Nec videatur absurdum Plutonicis tantum tribui equis ab Auctore; nam memineris, Alastorem pessimum esse dæmonem, ac consequenter omnes Plutonis equos dæmones fuisse, quorum non impropria meditatio, ac perpetrandorum malorum gestiens contemplatio. Voluit igitur Poeta hoc verbo malam dæmonum naturam designare, qui impatientes semper cuiuscumq; moræ, qua retardentur ab impijs exercendis, cogitatione assiduâ opus percurrunt; & mente perficiunt, quod opere complendum facilè exoptant.

GAVDIA. Gaudent semper dæmones quotiescumque aliquem se deducturos sperant in Barathrum. Ideò *spectantes gaudia*; cum in Proserpinæ perditionem iuncti essent. Et *spectantes gaudia* proprij regis, quem iam voti compotem gaudijs procul dubio replendum meditabantur, gestientes quod talibus & ipsi gaudijs essent cooperaturi.

CRASTINA. Crastinum dicitur quod in proximè secuturum diem promittitur obtinendum. Præscripserat Iupiter, non ante crastinam lucem educendam Proserpinam.

Crastina puniceos cum lux detexerit ortus &c.

ideò crastina dicuntur gaudia, quæ in crastinum dilata expectabantur, sed meditatione præripiebantur.

VENTVRÆ PRÆDÆ. Præda, quasi *Parida*, à pariendo dicitur, quod manu parta sit; & propriè *præda* dicuntur corpora ipsa rerum, quæ in potestatem prædatoris deueniunt; pretium verò ex ipsarum rerum venditione coactum *Manubiæ* dicuntur. Congruit itaq; principio egregiè huius libri finis: nam primo initio cecinit:

Inferni raptoris equos afflataq; curru &c.

Finis ijsdem clauditur curru, & equis, ac Præda Raptori respondet, quæ parta dicenda foret prædatoris manu, cum de Raptu Proserpinæ, qui iam immineret, agatur. Ideò *Præda* inquit, *Ventura*; hoc enim vnico verbo reepilogat quidquid hoc libro continetur, de damnatione Proserpinæ modo à nobis explicatò. Proserpina enim *Præda* erat, de qua hìc dicitur *ventura*; nempè *ventura*, quia eam Venus esset Proditura; *Ventura*, quia fatis addicta effugium non haberet; sed ne cogentia innuat Fata, & insontem damnari fateatur, *Ventura*, inquit, quod præ se fert spontaneum actum, nam, qui cogitur, non venit, sed trahitur, ac violenter ducitur; at, qui venit, spontè videtur iter elegisse; Ideò *Præda* erat *Ventura*, quia spontè Venerem secutura. Rapienda quidem erat Proserpina; sed tamen dicitur *Ventura*, quia propriæ neglectâ curâ salutis, meruerat, vt ex præuisis meritis tali damnaretur excidio; atq; adeò videtur spontè damnari, spontè in Orcum ferri. Sed iam quid ad mores colligere studeamus, ne & nos cum ipsa feramur.

Veh' illis, qui in tenebris ambulant: Veh' illis, qui in tenebris, & vmbra mortis sedent: Iudicium enim veniet sicut fur in nocte. In tenebris autem ambulat, qui propriæ cæcutiens saluti propinquas prolabendi occasiones sedulus non euitat: In tenebris vero sedet, qui erroribus scatens in vtramq; aurem dormit, nec, propriam licet agnoscat perniciem, è somno vnquam surgit, vt ad salutis portum confugiat. Frater vere Mortis hic somnus est, ideò nil mirum, si repentè, sæpiùs, ac facile in mortem ex huiusmodi somno delabimur. Has noctes, has tenebras obseruat tartareus vmbrarum Rector, vt insidias struat, vt rapiat, vt impune dilaceret: & silenti, ac noctis caligine tecto, curru, nocturnos expediat equos, vt è tenebris transitorijs ad tenebras incautam rapiat animam æternas. Surge igitur, qui dormis, & ne illis te velis associatum, qui dilexerunt magis tenebras, quam lucem. Tartareus est hostis ad portas; opportunitates explorat; ad rapiendum inhiat; caue, ne Veneri adhæreas hostibus suffraganti: caue, ne, dum confidentiùs agis, te ipsum spontaneam hostibus offeras in prædam.

Sed iam primum Claudiani cantum morulis admixtum, absolutumq; ab ipso librum Italicis quæso cantibus absoluamus, claudamusque.

Ne gl' auelli del mar sepolto il giorno,
 Sorgean le stelle ad ingemmare i Cieli:
 Già, sù 'l cocchio dell'ombre, al Polo intorno
 Scorrea la notte in tenebrosi veli;
 E, de gl'humidi lembi, il sonno adorno
 De papaueri il crin, lasciando i steli,
 Cadea nel Mondo, e, frà ricetti ombrosi,
 Godea d'intronizar pigri i riposi.
Quando dell' ombre il Regnator feroce,
 Che d'vn cenno di Gioue i sensi intese,
 Dal chiuso sen della tartarea foce
 Bramato viaggio ad allestire imprese.
 Le rocche d'Etna al suo dissegno atroce
 Segna in teatro: il rio pensier le rese
 Meta d'auide brame; e colà vuole
 Per sua notte arricchir, rapire vn Sole.
Que sfrenati corsier, che d'Aconito
 Pascono i germi, in sù l'horrende sponde;
 Che de torbidi fumi empie Cocito;
 E, dou'eterno horror l'Erebo infonde,
 Spatian de prati in tenebroso sito:
 Quei, che, di Lethe abbeuerati all'onde,
 Spuman quell' obliuion, ch' ogn' alma vince,
 L'odiosa Aletto al nero cocchio auuince.
Spira cieco terror mordendo i freni,
 Tutto di crudeltà composto, Orfnéo:
 Più veloce de strali, e de baleni,
 Ben pareggiarlo il fiero Ethon potéo:
 Sbuffa, sù 'l morso in vomitar veleni,
 De gl'armenti di Stige honor, Nitéo:
 Ed Alastore altier, che del gran Dite
 Porta le marche, à suo fauor, scolpite.
Gl'aggiogati destrieri, alle gran porte,
 Stauan già in pronto ad aspettar l'incarco.
 Sembra il fiero annitrir tuono ch'apporte
 Del fulmineo fragor le scosse al varco:
 Il desio d'afferrar propitia sorte
 A lor non più, ch'al lor signore è parco;
 E, per rapir di nuoua sposa il saggio,
 Del nuouo Sol solo s'attende il raggio.

Ast dum ipsi expectantes, impatienti licet hinnitu, remorantur; quidni & nos remorantes, quæ in secundum seponuntur librum, libenter expectemus? Finis igitur sandi, donec, noui Solis aspectu, rudis hæc Memnonis statua nouos iterum in accentus excitetur.

Finis Commentariorum Libri Primi.

IN PRÆFATIONEM AD CLAVDII CLAVDIANI
LIBRVM SECVNDVM DE RAPTV
COMMENTARIA.

Argumentum Præfationis.

HAnc præfationem expungendam hinc prorsus arbitratur Heinsius, cum ad rem minimè illam facere asseueret, fretus, vt ipse ait, Regio & Oxoniensi libris, qui hæc in rem habeant exarata. *Illud totum ab hoc versu, (nempè* Otia sopitis &c. *) vsq, ad illum locum* Impulit Ionios &c. *vitiosum insertum esse, quia non est de hoc opere, sed Præfatio cuiusdam alterius, eiusdem tamen Auctoris.* Verùm non video allegatam ab Heinsio causam, cur dixerit ad rem non esse; nec libri aut Regius, aut Oxoniensis ab ipso citati nominatim asserere ausi sunt, cuiusnam alterius sit operis hæc Præfatio: licet alterius esse operis asseuerent; quod semper gratis dictum putabitur, donec non constet, cui nam alteri ex Claud. Poematibus addicta fuerit ab Auctore. Certè ad rem esse ostendit Parrhas. & causam notat cur hic inserta fuerit, dum ait: *Gratias agit Florentino, cuius recenti liberalitate promotatus, ad carmen redierat Poeta, angustia rei familiaris intermissum.* Parrhasio adstipulatur Clauerius inquiens. *Præfatio hæc scripta est ad Florentinum virum pacis, belliq; artibus nobilem, cuius hortatu videtur Poeta intermissum opus prosecutus esse.* Quid plura? ex ipso Præfationis contextu satis patet, Claudianum, peracto lib. 1. de Raptu, opus suum, alijs fortasse curis distractum, intermisisse; cum enim progressum huius operis conferat cum reassumptione Cytharæ, facta ab Orpheo: & innuat Cytharedum illum diù sepositum, neglectumq; opus resumpsisse, Alcidis intuitu; certè & opus suum diù sepositum indicat, ac subinde in Gratiam Florentini reassumptum. Cum itaque ab adiunctis, & effectibus amplificauerit damna, ex tanti cantoris taciturnitate Threijcijs in oris prouenientia, mutatam rerum faciem ostendit, cum nactus iterum Orpheus modulandi causam, glorias videlicet Alcidis, plectro pulsans ebur, assuetis denuò prodigijs patriam recreauit: quæ prodigia recenset pariter Poeta noster, vt in Alcidem ipsius Orphei gloriam refundat tamquam in causa, de qua dici posset: Causa causæ est causa causati. Hoc autem posito, Florentinum Mæcenatem suum Alcidi assimilat, quo ad eam partem, qua proprijs meritis, licet ab Alcidis merito diuersis, Poetæ taciturnitatem infringit, atq; ad resumendum interceptum opus efficaciter excitat. Quænam autem fuerint hæc Florentini merita non exprimit; sed facilè ex comparatione deduci potest; nam sicuti Alcides virtute sua amici plectrum excitauit Orphei; sic Florentinus, qui dicitur Præfectus Vrbis fuisse, Anno 397. Cæsario, & Attico Coss., virtutis amans, gratumq; gerens animum in Auctorem, ob primum librum sibi dicatum merebatur profectò, vt Auctor cœptum prosequeretur, ac nouam mellex poesis dulcedinem auide haurienti propinaret. Quarè sola cupientis Amici recordatio, nedum collata ab illo beneficia, incitationesq; stimulus semper adesant Auctori, ne interceptum opus destitueret, donec tandem denuò Plectrum pulsans Auctor silentium, quo vsus fuerat, infringeret, ac in tanti Mæcenatis obsequium cœpta prosequens, ijsdem præluderet insonans *Otia sopitis ageret &c.*

CLAVDII CLAVDIANI
In secundum de Raptu Proserpinæ librum.
PRÆFATIO.

O Tia sopitis ageret cum cantibus Orpheus,
  Neglectumq; diù seposuisset onus;
Lugebant erepta sibi solatia Nymphæ:
  Quærebant dulces flumina mæsta modos,
Sæua feris natura redit, metuensq; Leonum
  Implorat Cytharæ vacca tacentis opem.
Illius & duri fleuere silentia montes,
  Syluaq; Bystoniam sæpè secuta chelim.
Sed postquam Inachijs Alcides missus ab Argis
  Thracia pacifero contigit arua pede,
Diraq; sanguinei verrit præsepia Regis,
  Et Diomedeo sanguine pauit equos:
Tum, Patriæ festo lætatus tempore, Vates
  Desuete repetit fila canora lyræ;
Et resides leni modulatus pectine neruos
  Pollice festiuo nobile duxit ebur.

OTIA SOPITIS &c. Initio huius præfationis, per enumerationem incommodorum, Orphei taciturnitatem subsequentium, ostendit, quam ingrata, quam deplorabilis esset omnibus ipsa eadem taciturnitas, vt magis subinde emicet commune omnium gaudium, ea iterum concinnente lyra, quæ taciturnitate premebatur: neque enim ignorare poterat eruditissimus Vates, opposita iuxta se, posita magis semper elucescere: quarè, dum glorias Alcidis, atque Orphei sic exornat, se ipsum, in hac sua Præfatione, miris vtique ditat luminibus. Sed insuper optimè nouerat à contradictorio in contradictorium non dari transitum, sine aliqua mutatione; ideoq; optimum duxit indicare nouam causam immutantem Orphei voluntatem, ita vt de nolente in volentem transmigrasset, & depositam iam diù chelim iterum resumeret pulsandam, ne videretur leuitate ductus, sed efficaci causa motiua impulsus ad mutationem. Causam hanc itaq; refundit in communem Patriæ lætitiam, ob pacificum Alcidis aduentum, quem miserat Euristæus ad liberandam à Diomedea tyrannide Thraciam. Et profectò æquum erat, vt Ciuis, Patriæ semper addictus, Patriæ eiusdem gaudijs concineret, ne videretur Patriam vel odisse, vel aspernari, si, in ipsius lætitijs, mærorem ipse seruasset, & nullum edidisset signum participationis Patriæ gaudiorum.

CVM ORPHEVS. Aduerbium temporis hic est particula *cum*, idem significans, ac *quando*; quod, licet indicatiuo iungi possit, perbellè tamen etiam coniunctiuo adhæret, vt in præsenti. Denotat autem tempus, quo incommoda, inferiùs describenda, viguissent; scilicet *cum Orpheus &c.* Iuxta Asclepiadem, Pindarum, Ouid., & alios, Apollinis ex Calliope musa filius fuit Orpheus; & lyram vel à Mercurio, vt aliqui, vel ab ipso Patre Apolline, vt alij, & quidem congruentiùs, dicitur accepisse, ac Thracias à Thracia, loco scilicet eiusdem natalibus condecorato, dictus fuit. Hic, vt Zetses, apud Mythol. Nat. Com. lib. 7., testatur, c. 18., Coetaneus Herculis, floruit centum annis ante Troianum bellum, ac tanta canendi peritie excelluit, vt ad eius cantum vel aues

ad-

aduolarent; immò feræ mites iam factæ properarent, flumina cursum sisterent; saxa ipsa, rupes, ac Syluæ accurrerant; Venti deniq; ipsi volatum compescerent aures præbituri. Sed nota iam Lippis, & tonsoribus sunt, quæ de Orpheo canente decantantur; quarè non immoror. Tantum hic exarare non pigeat, quæ de illo cecinit Hor. lib. 1. Carm. Ode 12. ad Augustum.

Aut in vmbrosis Heliconis oris,
Aut super Pindo, gelidoue in Hæmo;
Vndè vocalem temerè insecutæ,
Orphea syluæ.
Arte materna rapidos morantem
Fluminum lapsus, celeresq; ventos,
Blandum & auritas fidibus canoris
Ducere Quercus.

Alij cum Apollonio, & Diodoro, volunt Orpheum Oeagrij & Polyhymniæ filium fuisse, & non vnico ante bellum Troianum sæculo, sed vndecim ante ipsum sæculis floruisse, testatur Suidas. Sed hanc Auctorum discrepantiam arbitror ex eo prouenisse, quod plures fuerint Orphei, quorum opera tamquam ab vnico prouenientia decantentur: Sic video ab aliquibus affirmatum, cum Argonautis Orpheum in Colchos profectum esse, & subinde Argonauticorum historiam conscripsisse; quam tamen exaratam ab Orpheo Crotoniate, non à Thrace, autumat Parrhas. Sed quidquid de ijs sit, certè non derogant excellentiæ illi, qua præstantissimus extitit Orpheus noster, ad quam alludens Virg. Ecl. 4. ait

Non me Carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus &c.

Quarè, contra communem omnium sensum cum clamitent Dionysius, & Aristot., Orpheum numquam Poetam extitisse, audiendos vtiq; non arbitror. Quapropter appositè hic Auctor insonat: *Cum Orpheus*

AGERET OTIA, quod idem est, ac *otiaretur*, seù, *vacatione à cantibus frueus, se ipsum quietè, ac taciturnitate componeret.* Nam *otium* idem est, vt vidimus lib. 1. in fine, ac *vacatio à labore*, quicumq; tandem sit ille labor, à quo cessamus. *Agere* autem, hoc loco, nil aliud est, quam *ducere*, seù *protrahere*. Sensus igitur est: Tunc temporis cum Orpheus nullas iam ederet cantiones, sed à pulsandis fidibus vacaret &c.

SOPITIS CANTIBVS. *Sopitus* dicitur qui somno grauatus imaginem demortui præfert: sicut autem, qui dormit, ne recogitat quidem, quæ ipsi peragenda sint; sic Orpheus adeò Poesim posthabuisse insinuatur, vt ne cogitaret quidem de pulsanda iterum Cheli; ideò *sopitis cantibus*, inquit Vates, effectui tribuens, quod causæ proprium fuerat. Cantus verò quædam est modulatio, & inflexio vocis, qua musicalium alternationum varietate mirificè animi recreantur. Ast quia Poeses, metro, ac numero, non minus, quam musici concentus cromis, alijsq; notis, concinnantur ad delectationem; & insuper ad Cytharam sæpè sæpiùs actualiter decantantur; hinc est, vt qualibet Poesis *Cantus* nomine decoretur, vt lib. 2. initio adnotauimus; Quarè idem est hic *sopitis cantibus*, ac *Posthabitâ Poesis melodiâ*, ac *Cytharæ neglectâ dulcedine*. Verum statim insurgit sedula curiosi animi perquisitio, cur scilicet Orpheus, quæ priùs auidè amplexabatur, neglexerit subindè adeò, vt superbo quasi quodam fastu despiceret? Sed respondet facilè exulans Ouidius

Carmina proueniunt animo deducta sereno
Nubila sunt subitis tempora nostra malis.

Nostis ductam ab Orpheo vxorem Euridicen, cuius amore cum incensus fuisset Aristæus, Cyrenes ex Patre Apolline filius, eamque, vt vim inferret, quoniam placatam habere non poterat, insequeretur, illa, per deuia velocissimo diffugiens cursu, à serpente in herbis latente icta, interijt; Nostis Orpheum, audita coniugis morte, tantùm fidibus confisum suis, vt, sumpta Cheli, ausus fuerit armonicis concertationibus tartareum aggredi regnum, vt flecteret, sibiq; restituendam Euridicen non desperaret.

Flexit Regemque tremendum,
Nesciaq; humanis precibus mansuescere corda,

vt pariter nostis ex Virg. Georg. 4. ac coniugem obtinuit reducendam: sed ea lege, vt non, antequam mortalium euasisset in lucem, eam respiceret Orpheus. Iam superum conuexa tenebant propemodum, cum geminatis inferorum fragoribus perterritus amans, metuens ne Euridices iterum, illo inscio, raperetur, faciem conuertit respecturus num illa ducem adhùc sequeretur: sicque non seruatis inferorum legibus labor omnis euanuit, atq; in ictu oculi Euridicem denuò amisit suam. Hæc omnia fusè digerit Virg. Georg. 4. qui etiam luctuosis postmodum semper indulsisse carminibus asserit Orpheum, donec & ipse discerptus à Threijcijs, quas spreuerat, fœminis ad Euridicen sub tartara mitteretur; ac Virgilium secutus Marinus noster Idilio 1. Hæc ipsa Italicis fidibus decantat, & Orpheum inducit lamentationibus addictum, ac plectro suo silentium indicentem, numquam in posterum læta decantaturum. Ego non lætis tantum, sed quocumque cantionum genere abstinuisse Orpheum non incongruè arbitrarer; & quidem Naturam sequerer, vt puto; nam frustrato Cytharæ labore, quid iterum tentanda Chelis, quæ quoties ad manum venisset summa vtiq; doloris vulnera exacerbasset, renouatâ luctuum memoria? Cessit igitur operi, vacationem à cantibus instituit, &, Chelim ipsam perosus, fides, plectrum, ac cantum neglexit adeò, vt ne Poetam se quidem fuisse meminerit. Ideò *Sopitis cantibus &c.*

ET SEPOSVISSET OPVS &c. Legit Heinsius

Neglectumque diù sepesuisset ebur,

& eleganter vt fatear. Sed quia in eodem prorsus sensu paulò inferius idem nomen *ebur* exaratum video, non existimaui hoc etiam loco admittendum, ne dicatur inops dicendi Vates idem repetisse inopia verborum coactus. Vulgata legit *Deposuisset opus*. Ego vulgatam sequor quo ad nomen; Heinsium verò cum Clauertano, ac Volusiano codice quo ad verbum. Non quidem quod vulgata æquè benè sustineri non possit, sed quia verbum *seposuisset*, directè magis videtur affectum exprimere, & effectum operi vale dicentis. Nam *seponere* est *seorsum ponere*, vulgò *lasciar da canto*. Si quis tamen tueri cum Parrhas. vulgatam vellet, notet *deponere* idem esse, ac *deorsum ponere*, & *aliquid, quasi sarcinam, detrectare, & abijcere*; quod in idem recidit, cum eo quod significatur per verbum *seponere*. Aliquando autem *deponere* idem sonat, ac *desperare*; & non incongruè in sensu aptaretur hic, quasi desperatione renouandæ consolationis deperditæ actus Orpheus cytharam deposuisset, & canendi opus ad vltimos vsque scythas relegasset, ideò & *deposuisset*, seù *seposuisset*, & quidem

DIV. Quod aduerb. est diuturnitatem temporis importans, quoue vtitur Auctor, vt magis amplificet inueteratam iam Orphei desuetudinem.

NEGLECTVM. Particip. est à *negligo* deductum: negligere autem idem est, ac *despicere, contemnere, posthabere* vulgò *metter in non cale*; nam *neglego* idem quasi est, ac *ne legere quidem dignor*, vulgò *no'l coglierei di terra*: sicuti quis, incidens in quisquilias, oculum auertit potiùs, quam lustret, easq; legere dedignatur, cum Fastu vtiq; despiciens. Sic, vt ostendat Auctor, quantum iam Poesi abhorreret Orpheus, eam appellat *neglectum*, idest *despectum, posthabitum, fastidiosum*.

OPVS. Quidquid operando perficitur *operis* nomine designatur: quidquid sit, an illud sit quid transiens, vel quid immanens; sit aliquid vltra actionem remanens, an cum ipsa periens actione, quod nil aliud quam actio sit. Pro intelligentia notandum, in hoc distingui notiones practicas à speculatiuis, quod speculatiua in sola contemplatione obiecti conquiescit; practica verò semper tendit ad *opus*; atque adeò sicuti notiones simpliciter speculatiuæ sub scientiarum habitu continentur; sic practicæ in artium seriem rediguntur. Porrò duplicem agnoscunt artem Philosophi, aliam factiuam, aliam actiuam. Factiua est, quæ semper *opus* aliquod *factum* post se relinquit, vt ædificatoria, quæ constructum relinquit ædificium, frænifactoria frænum, statuaria statuam &c. At verò actiua nullum post se opus factum relinquit: sic saltatoria, peractis corheis nil factum relinquit; Musica, peractis harmonicis concentibus, nil factum ostentat &c. non tamen ideò remanet quia verè opus dicatur id, quod vtraque ars operatur. Iure igitur Vates vocat hic *opus* cantum Orphei, nam ipsa cantus exercitatio certè aliqua est operatio, licet cessante cantu nil insuper adsit. Qui autem *ebur* legunt, materiam pro re signata ponunt, nempè *ebur* pro *eburneo plectro*.

NYMPHÆ LVGEBANT. Nymphas Oceani, ac Thetyos filias memorant antiqui, quas etiam communi omnibus earum nomine Amadryadas vocitarunt, easdemque fluuiorum fuisse matres indicat Virg. Æn 8.

Nymphæ Laurentes, Nymphæ, genus amnibus vnde est.

Porrò Nympharum cætus varias patitur diuisiones, nam aliæ cœlestes putantur, aliæ terrestres, aliæ fluuiales, aliæ æquoreæ; aliæ stagnorum præsides &c. Nymphæ cælestes animæ dicebantur esse sphœrarum, ac vires influxuum, qui

inde

inde à 1 uas emanarent, easque Musas alij, alij Syrenes vocitarunt, vt forsan harmonici spherarum motus causam assignarent. Certè Musas Nympharum nomine compellat Virg. Ecl. 7.

Nymphæ, noster amor, Libethrides aut mihi carmen
Quale meo Codro concedite &c.

Dum Virg. de Nymphis cœlestibus mentionem fecit Æn. 1., licet numerum excedens Musarum videatur inferre non solas Musas Nymphas esse cœlestes, cum enim Iuno inducatur ibi petens ab Æolo, vt ventos in Troianorum perniciem immittat, præmij alliciens, vt vidimus etiam lib. 1. ad Carm. 196, hæc habet

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ
Quarum, quæ forma pulcherima, Deiopeiam
Connubio iungam stabili &c.

Nymphæ pariter terrestres in varias classes subdiuiduntur; nam aliæ Deæ Montium præsides habebantur, & appellatæ fuerunt Oreades, aut Oreſtiades: aliæ Syluis credebantur addictæ, immò & singulis syluarum arboribus, quas Dryades, seù Amadryades dixerunt: aliæ pascuis, & floribus, quas Napæas vocarunt: aliæ fluuiorum præsides, Naiades dictæ: aliæ fontium Ephydryades vocatæ: aliæ tandem stagnantium aquarum, Limniades appellatæ; Aliæ tandem Maris, Nereidum nomine designatæ &c. Nymphas omnes Deitatis quidem titulo insignitas recensent, ijsdemque sacra reterunt instituta; sed fuerunt qui eas, non omninò immortales, dixerunt, licet innumerabilem annorum numerum ijsdem transigendum concesserint. Montanas Nymphas inuenies apud Virg. Æn. 1.

Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana Choros: quam mille secutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades &c.

Ecl. 6. Montanarum simul, & Syluestricum meminit.

. . . . Claudite Nymphæ
Dictææ, Nymphæ nemorum iam claudite saltus.

Georg 3. Syluestres proprio appellans nomine ait

Interea Dryadum Syluas, saltusque sequamur.

Nymphas pascuis, ac floribus Præsides memorat Ecl. 2.

Huc ades, ò formose puer, tibi lilia plenis
Ecce ferunt Nymphæ calathis &c.

Georg. 4. Cyrenes, docens modum reparandi protritas apes, insinuat filio, vt Deas florum Napeas placet.

Tu munera supplex
Tende petens pacem, & faciles venerare Napeas.

Fluuiales item Nymphas agnouisse liquet ex cit. Georg. 4., vbi Virg. non solum in genere de ijs loquitur, sed particularia plurium nomina exprimit, dum circumstantes Cyrenem singilatim recenset

At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit: eam circum Mylesia vellera Nymphæ
Carpebant hyali saturo fucata colore
Drimoque, Xanthoque, Lygæaque, Phyllodoceq; &c.

& Ecl. 6. *Addit se sociam, timidisq; superuenit Ægle,*
Ægle Naiadum pulcherima &c.

Ephydryades verò, ac Limniades, cum omnes ad aquas pertineant, communi Naiadum nomine comprehenduntur; atque adeò nil mirum, si non tam facilè proprio notatas nomine comperceris: eas tamen recenset Mythol. Nat. Com. lib. 5. cap. 12. Nereidum autem marinis fluctibus præsidentium mentionem habet Virg. Æn. 5.

Dixit: eumque imis sub fluctibus audijt omnis
Nereidum Phorcique chorus, Panopeaq; Virgo.

Sed iam ab ista Nympharum cognitione ad explicationem nostram regrediamur. *Nymphæ*

LVGEBANT. *Lugere* exuberantem videtur luctum importare, quo adeò incessantes defluant lacrymarum fontes, vt vita breui appareat dissoluenda: *Lugeo* enim aliqui putant deductum à Græco *λυω*, quod latinè est *soluo*, eo quod assiduo, luctu vitæ compages dissoluatur; cum autem actiuè construitur, vt hic, idem significat ac deflere, seù deplorare. Sic Metamor. 11.

Ore ferens Ceyx, illo qui tempore mæstus,
Dissimilisque sui, fratrem lugebat ademptum.

Interdum tamen *Lugere* pro eodem accipitur, ac *veste lugubri conceptum dolorem testari*. Sic Liuius lib. ab vrbe condita 2. loquens de vltore pudicitiæ Bruto iam defuncto, inquit: Matronæ annum, vt parentem, eum luxerunt; idest pullis vestibus eius funerum acerbam vtique memoriam testatæ sunt. In vtroque sensu apprime hic consonat; nam, si rores *Cœli lacrymas* appellarunt Poetæ, quid ni dicantur Cœlestes Nymphæ quotidianis, vrgente causa, lacrymis indulgere? Si roribus gaudent flores; cur non dicantur lacrymis enutriri Napæas, seù potiùs lacrymis flores suos irrigare, cum suppetit doloris occasio? Naiades, Ephydryades, ac Nereides, aquas semper stillantes, nonne videntur Marsyam imitari deflentes? Lugebant igitur Nymphæ; sed, exsiccatis profluuio lacrymis, lugubri veste, conceptum testabantur dolorem; cessante enim hilaritatis causa, non poterat quin mæror omnes earum animas inficeret; ac in solitos erumperet subsequentis effectus squalloris. Dum igitur mærentes Poeta inducit Nymphas, omnia mæroribus indicat circumfusa, possessoribus scilicet adductis pro rebus ipsis possessis.

SOLATIA. Hoc est, quod Nymphæ lugebant, nempè mentis solamen, hilaritatem percipi solitam ex Orphei cantu; nam *solatium* propriè est *animi consolatio, recreatio, & lenamen*. Præbantur gaudijs Nymphæ, tripudia, canente Orpheo, peragebant: sicque, eo cessante, mærent; & cum priuatio generet appetitum, appetitus desiderium, & desideria frustrata magis torqueant, nil mirum, si lugerent Nymphæ solatia.

EREPTA SIBI. Particulam reciprocantem nemo, arbitror, ignorauerit. *Erepta* partic. est à verbo *Eripio* denotante violentiam, qua quid ab alio diuellitur; ex quo magis in iam indicatam trahor sententiam, qua scilicet innuebam, omnimodam cessationem Orphei a cantu ex amissa iterum Euridice ortum habuisse. Sic enim animo rem euoluo. Certè solatia hic memorata dupliciter considerari possunt; vel scilicet vt formalia gaudia sunt; vel vt causatiua gaudiorum. Formale solatium est gaudium illud, quod animo percipitur, & in animo, tamquam forma accidentalis, subiectatur. Hoc gaudium, si causa remoueatur vel productiua, vel certè conseruatiua, per se ipsum, nulla alia vi impellente, dilabitur; ideòque impropriè *eripi* diceretur. Gaudium causale est id, quod causa gaudij est: quarè causa solatij Nympharum, nempè Orphei cantus, earum erat *solatium causale*. Hoc respectu quidem Nympharum *eripi* profectò non poterat; nam eripere violentiam importat, vt vidimus, nec violenter agere dicitur, qui, quod suum est, spontè detinet, licet, per priùs, prodigè solitus fuerit elargiri: respectu verò Orphei, certè *eripi* poterat; nam qui volenti obnititur vim inferre profectò dicendus est. Sed quid voluntati Vatis vim intulit, & canendi facultatem eripuit? Id certè, quod secundo Euridicen ab eo diuellens in tartara iterum detrusit; secumque omnem amantis abstulit lætitiam, & cantum. Video huic meæ sententiæ opponi, quod cecinit Virg. Georg. 4. nempè Orpheum non cessasse à cantu post Euridicen secundò amissam, sic enim habet ibi Poetarum Princeps.

Septem illum totos perhibent ex ordine menses
Rupe sub aerea desertæ ad Strymonis vndam
Flesse sibi, & gelidis hæc euoluisse sub antris,
Mulcentem Tigres, & agentem carmine quercus.

quem Virgilij locum pulchrè imitatur Marinus in Idilijs. Idilio 1., licet hanc ipse Orphei solitudinem, ad primam Euridices amissionem, indicet subsecutam, dum suauiter insonat

Lasso da indi in poi la notte, e'l giorno
Mesto viddelo il bosco, e mesta vdillo
Piangendo gir per solitarie valle
E per spelonche incolte &c.

post amissam verò secundò Euridicen idem Marinus cit. Orpheum inducit, iuxta Virg. supra, denuò cantibus indulgentem, luctuosis quidem, sed miris tamen, dum inquie

Pianse gran tempo, e fù veduto poi
Trè mesi, e quatro interi
Hor per gl' alpestri fianchi
Dell' Hemo; hor per le falde
Della Rupe Rosea;
Hor sotto tempe; hor sù l' horribil foce
Del Tanne freddo; hor sù le rupe algenti
Dell' aggiacciato Strimone dolersi &c.

& paulò inferiùs prodigia cantum ingerit subsecuta hæc addens

E fù sì fatto il canto,
Ch'in spatiosa piano, oue non era,
Trà l' herbette minute, ombra d'arbusta,
(O' miracol de carmi)
Dalle montagne thrace
Trasse i boschi seguaci &c.

recenset enim subindè ibi flumina detenta, ventos cessantes, alites libratis alis consistentes, rupes accurrentes, Dryades

des properantes &c. quæ fusiùs videat apud eum curiosus, concinnè potiùs elaborata, quam congruè ad naturæ motuum, morumque imitationem, quæ tamen præcipua virtus Poesis est: nam, si prima Euridices amissione, solitudines quæritat, per ipsum, Orpheus, & languidis vix indulget notis; quid esset facturus, amissâ iterum, & quidem proprio, licet excusabili errore, coniugis vitâ? Certè exasperatum vulnus, & refricatum, debuit & debilem illam, quam priùs habuerat vocem supprimere, & in immensum adeò doloris excrescere, vt fontem etiam lacrymarum vel penitùs exsiccaret, vel adeò in profluentes congeret, vt quemlibet vocis vsum interciperet. Sed dato questibus indulgeret Orpheus saltem iuxta Virgilij moderationem, qui non assertiuè, de veritate dubitans, loqui voluit, sed tantum relatiuè, dum ait; *Perhibent*. Dato hoc inquam ipso certè solatia afferre non possunt querimoniæ, lamentationes, & threni, immò, dum compassiuis affectibus animos titillant auditorum, mærores potiùs incutiunt, quam solamen. Ideò iure dicitur ocia egisse, ab ijs videlicet cantibus, quæ solatio esse solerent; & ideò lugebant erepta sibi solatia Nymphæ; ita vt pronomen *sibi* casus sit communis damni potiùs, quam verbi proprius, attenta suprapositâ explicatione.

QVÆREBANT DVLCES &c. Confirmat hoc, quæ nos supra innuebamus de Poetæ nostri sententia circa ea prodigia, quæ ab Orphei cantu promanantia, ab omnibus decantantur, nempe ea euenisse ante amissam primo Euridicen; cum scilicet Thracius Vates omnia sibi læta, omnia sibi fausta circumspiciens, lætabundus animo, carmina, vtique ad lætitias composita, suauiter concinnaret; scio equidem, Ouid. Metam. 10. hæc omnia prodigia, quæ Thracis cantibus attribuuntur, in modulationes ab ipso habitas, occasione defunctæ coniugis contulisse, dum locum, quo se receperit Orpheus, describens ait

Collis erat; collemque super planissima campi
Area, quam viridem faciebant graminis herba.
Vmbra loco deerat: qua postquam parte resedit
Dijs genitus Vates, & fila sonantia mouit,
Vmbra loco venit: Non Chaonis absuit arbor,
Non nemus Heliadum, non frondibus esculus altis &c.

quæ apud ipsum in longam digesta seriem poteris intueri, quem Ouid. locum Marino præbuisse fundamentum eadem decantandi, non ambigo. Nec meum hic est, quorumnam melior fuerit sententia, decidere. Hoc vnum ab Ingenuo quæram, num melius fabulosa sit sequi, an Naturæ moribus congruentia? Ouidius procùl dubio fabulas fabulis innectit; ideòque non naturam certè sectatur, sed Chimeras ingenij; quarè non illi admodum de veritate fidendum. Certè, si Naturæ morem spectemus, tempus, melodijs aptissimum, tempus lætitiæ est; & Gratiæ alliciunt profectò magis, & attrahunt, quam Gorgones. Mæroris æstus serenitatem abripit, obnubilatum mentis coelum terroribus, atque horroribus complet; quarè nec suauitatem, nec dulcedinem præferendi compos fuerit, vt alliciat. Ideò subdit Auctor noster: *Quærebant flumina*, non modos, idest modulationes, vtcumque, seù mæstos; sed *quærebant modos dulces*, quales scilicet ante funestatam morte Euridices Cytharam edere solebat, Quæ sententia; licet vera non esset, spectata Ouidij, aliorumque auctoritate; certè verisimilior erit spectato ordine naturæ. Quamuis autem Poetis liceat, narrationes pro libito fictas Poematum structuris interserere, debent tamen fundamento verisimilitudinis inniti, vt nos in tractatu nostro de Epigrammate fusius ex Auctoribus docuimus. Immò verisimilis licet ficta narratio maximum est Poesis ornamentum, vt nos pariter fusè disseruimus in Poeticis nostris, vbi de Epopeia, & Carminibus heroicis. Verisimilitudinem autem secutus Claudianus indicat, non constitisse flumina ad lugubres Orphei Nænias, sed ad priùs hilares canendi modos hauriendos. Sed esto, post secundò amissam Euridicen, flebilibus diù Nænijs Orpheus insonuerit (vt hoc detur citatis maximæ, vt fatear, auctoritatis Scriptoribus) cum nil violentum durabile, certè dicendum est, Vatem tandem assiduo fessum luctu, à lacrymis, Nænijsq; cessasse, atque adeò ab ipsa Cythara abhorruisse (quippè eam ne inspicere quidem posset quem dolor refricaretur) vt omnimodum postea silentium tenuerit. Sic & nos olim differebamus in Oda quadam de Musico insonti.

Poi, ch'à tartareo sponde
Più varco alcun schiuder non valse Amfanto,
Ne ruppe il lagrimar tenaro scoglio;
Là dell' Ebro sù l'onde
Stancato, in distillar per gl' occhi il pianto,
Già del Thrace cantor s'era il cordoglio;
Mentre del rio dolore,
Già Tiranno del cuore
Sedò ragion gl' insulti, acquetò l'onte;
E frenò il cuor, che fo'n fuggiua in fonte.

Vtcumque igitur rem perpendas, certè silentium Orphei ex Euridice amissa prouenisse in comperto erit, adeòq; prodigijs Cytharæ cessantibus, tunc tandem

FLVMINA, Inter flumen, & torrentem hoc interest, quod flumen perpetuis decurrit fontibus; torrens verò, quippè imbribus, vt plurimum, manens, æstate exsiccatur. Sicuti igitur, dulce Orpheo canente, cursum licet perpetuum frænabant flumina, vt cantus dulcedine fruerentur; sic, eo tacente, fruitionis lætitiâ, in mærorem priuationis conuersa, cursum velociùs accelerabant, quasi fugientes Orphei voces insequi, conarentur, &, longiùs delatas arbitrantia, vndarum velocitatem contorquebant, vt peruestigarent ea loca, quibus fortassis melos abriperetur.

MÆSTA, Idest mærore confecta: & perpende, quam altè assurgat Poeta hic primo sensum mæroris attribuens rebus inanimis, sed quasi ex necessitate antecedenti compulsus; nam, si huiusmodi sensum ijsdem tribuerunt communia omnium vota, cum percipienda esset ex Orphei cantibus lætitia, consequens ex necesse erat, vt sensum etiam mæroris ex priuatione perciperent; contrariorum enim eadem è conuerso disciplina. Secundo si per flumina intelligas ipsas fluminum Deitates, (nam, vt nostis, præter fluuiales Nymphas, vnicuiq; fluuio proprium attribuebant Numen antiqui) quid magnificentiùs in Thracis laudem dici poterat, quam Deitates ipsas dulcedine ex cantu, mæroribus ex priuatione affectas? Quidquid cogites grande est, *Flumina mæsta*.

QVÆREBANT, Alij cum Parrhas. legunt *Lugebant*, iterantes videlicet verbum superius positum, quæ procul dubio inconcinna repetitio non est, immò non parum habet venustatis, quam & Heinsius sequitur in hunc locum. Verùm vulgatam non immuto, quia idem virtualiter includit, & nouum inquirendi affectum superaddit: Quæritur itaque quod præsto non est, inquit Donatus; & quæ amissa sentimus, facilè quærimus; atq; ideò verbum *Quæro*, quamdam indicat animi anxietatem, qua scilicet & inuestigamus loca omnia, in quibus, somniari, nedum arbitrari possumus, amissam rem occultari; & vehementi afficimur perturbatione, &, si affectus vrgeat, etiam lacrymas fundimus non inuenientes, quod optamus, ex quo vides quam emphasim hic habeat verbum *quærebant*

DVLCES MODOS, Dulces à delicio nonnulli deducunt, eo quod maximè alliciant dulcia, Videtur nomen dulce importare qualitatem soli gustui proportionatam; sed, per translationem, *dulce* dicitur quod quomodocumq; suaue est, sed ita suaue, vt sensum ferè, & animum inebriet, *Modus* verò pro aliqua rei mensura ponitur: at, quia cantores certis numeris, ac notis, quasi mensuris, varias vocis modulationes dimetiuntur, hinc est, vt cantus ipse *modus* dicatur, Quarè hoc loco *Quærebant dulces modos*; Idest vocis modulationes, quæ nimia suauitate solitæ fuerant audientia flumina permulcere,

SÆVA REDIT &c. Naturam expellas furcâ tamen ipsa redibit: tritum apud omnes axioma, vel, axiomatis instar, dictum, circumfertur. Quod, si vnquam valeat, certè valet in feris mansuetudinem edoctis: nam nunquam cicures adeò reddi possunt, vt non interdum redeant in naturam. Inter prodigia, ex Orphei cantu prouenientia, hoc præcipuè recensebatur, vt eius Vatis cantiones feras adeò delinirent, vt magicis quasi notis immutatæ feritatem exuerent, ac mutuis posthabitis simultatibus, quasi inito pacis foedere, vnico eodemq; cubili fruerentur, vt vocibus canentis Orphei hoc immutatæ naturæ præberent obsequium, Nec mirum; nam, cum Thracis cantus Syrenum etiam modulationes superasse dicatur, si cantus Syrenes humanos sensus, delinientes, reddebant consopitos, nil inquam mirum, si Thracis cantus ferarum sensus, & odia consopierit, Et hoc cum fabulis dictum. Nam, si veritatem requiras historiæ, per feras denotari testatur Parrhas. efferatas barbarorum nationes, quas primus Orpheus ad mitiorem cultum dicitur adegisse; ex quo factum, vt bruta, & inanima Cytharæ sono trahere dictus sit. Ast sicuti semper remota causa remouetur effectus, sic consopita illa cantibus ferarum natura, cessantibus cantionum vinculis, ex necesse in

se

se ipsam redire debuerat expergefacta; & hoc profectò secutum fuisse, indicat Claud. dum ait *Saeua redit &c.*

SÆVA. Licet adiectiuum *saeuus* & *durum*, & *asperum*, & *horridum*, ac *crudelem* significet; hic propriè ponitur pro *crudeli*; nam horribilitas non recedit à feris, etiam si mansuescant, cum haec consistat in ipsa corporis, ac rictuum structura, quae certè non mutatur: at crudelitas, quae effectus naturae est, recedere videtur, dum eius locum occupat mansuetudo. Ea igitur crudelitas, quae cantionibus in exilium acta mansuetudini cesserat, cessantibus illis, postliminio habito, sedem iterum occupat suam.

NATVRA. Non ponitur hic *Natura* pro ipsa crudelitatis radice, seù pro ea Natura, quae in vnaquaq; re definitur principium motus, & quietis in eo in quo est &c. cum enim nil aliud haec sit, quam ipsa rei essentia, certum est, eam non posse recedere à re, cuius est natura, sine ipsius rei destructione; consequenter nec redire potest, cum à priuatione ad habitum non detur regressus. Quarè remanet vt *Natura* ponatur hic pro proprietate ab ipsa natura profluente, seù pro consuetudine, & habitu saeuiendi, qui altera dicitur Natura, & praecipuè loquendo de habitu feritatis, seù crudelitatis, in feris, cum ille fundamentum habeat in ipsa ferarum essentia, & natura.

REDIT. *Redeo* est quasi *retro eo*. Dulci cantionum violentia expulsa exulabat crudelitas; sed, quia, vt diximus, ea in natura fundatur, remanente eadem natura, semper illa quodam quasi filtro naturae alligata detinebatur, & redeundi non solum ius, sed & impulsum habere videbatur. Sic auis, filo caueae alligatus, euolat quidem interdum, sed retro ire cogitur filo retrahente; & globus ferreus, fune detentus, si à manu projiciatur, progreditur quidem quantum patitur funis, cui innectitur, sed, distento tandem fune, eodem impulsu, quo proiectus fuerat, retrotrahitur, & ad manum redit. Sic & ferarum crudelitas ejciebatur, Orpheo canente, sed naturae semper alligata, nil mirum, si, eodem cessante retroiret in sedem.

FERIS. Ferae à ferendo dicuntur, eo quod praecipiti impetu, & sine ratione ferantur. Et ferae propriè dicuntur illae, quae ferocitate insignes, ac crudelitate immanes irruunt, & dilaniant, vt Lupi, Leones, Pardi, Tigrides &c. quae, si forte mansuefiant, Cicures subinde dicuntur. Reliqua animalia, quae ratione quidem carentia sunt, sed mansueta, aut saltem innoxia, communi brutorum nomine compellantur. Itaque *saeua feris natura redit*, quia, quae Cicures ex vi mulcentis cantus fuerant effectae; dum, eo tacente, redit in praecordia crudelitas, iterum conuertuntur in feras; & sic rapacitatis, ac voracitatis impulsum secutae desaeuiendi redeunt in naturam.

ET VACCA METVENS &c. Ex praemissis antecedenti, quo scilicet redeuntes in naturam ferae describuntur, necessariò sequitur, vt alia animantia, proprijs malis, ferarum experiri solita ferocitatem, redeant & ipsa in naturam; ita vt depositum, dum cythara caneret, timorem iterum induant; nam, sicuti ex praedominio ferocitatis habent ferae vt terreant, sic imbecilliora animalia ius tantùm habent, vt timeant; immò ijs natura affectus indidit Antipatiae, & terroris, vt propriae imbecillitati fugâ consulant; quandoquidem ad resistendum viribus destituuntur. Haec itaque expositurus Claud. à Vacca incipit exemplificare terrorem animalium inferiorum, & Leonem indicat hostem, nimio vtique ferocitatis praedominio territantem. Sed cur inquies Vaccam potius assumit, quam aliud animal, cum certè aequalem omnibus Leo terrorem incutiat? Plures afferri profectò rationes possunt: & primò, quia nullum animal tanto videatur amore prosequi catulos suos, sicuti vitulos prosequitur Vacca, quod etiam in causa fuit, vt Vates Cererem Proserpinae amantem cum torua Vitulae parente comparauerit lib. 1.

Hanc fouet, hanc sequitur, Vitulam non blandius ambit
Torua parens pedibus, quae nondum proterit arua.

Haec igitur non sibi tantum, sed Vitulis maximè timens suis, duplici terrore afficitur; ac consequenter omnium maximè pauicat. Secundo noueris apud Ægyptios Vaccam Veneri dicatam; Veneri autem amicus minimè censetur Leo; nam si ea necessitate naturae ad speciei conseruationem impellentis, in coitum flectitur auuersus coire dicitur, vt Elephas etiam, & Rinoceron, quasi brutalem actum quarumlibet necessariam abominetur. Quare nil mirum si à Venere alienum animal in animal Veneri dicatum peculiari quadam feratur Anthipatia, & sic magis illi, quam alijs timendum sit. Adde, propriam Leonis esse, vt referunt naturalium rerum indagatores, oculo prius terrorem cribrare, ac subinde terrificis in praelium rugitibus, quasi tubae sonitu, se ipsum excitare. Bouem verò acerrimo, referunt, praestantem esse auditu, ita vt vel Ceruum superet, quo ad huius sensorij actiuitatem; nam, licet acutissimo polleat auditu Ceruus, si arrectis auribus adstet; eumdem tamen, inquiunt, demissis auribus obsurdescere: Ast bouis auriculae semper erectae, semper ad audiendum consistunt expeditae. Cum igitur adeo vigens auditu Vacca sit, nil mirum, si, Leone rugiente, prima terreatur, licet longissime dissita, & maximè hoc ipso auditu consternetur; talem enim terrorem inesse asserunt Leonis rugitui, vt illum audientia Animalia, quamuis longè ab vngue Leonis euaserint metu, nihilominus intereant. Vide Pier. lib. 1. & 3. Hieroglyphic. ideò *Vacca metuens*. Porrò *metuere* dicitur is, cuius mens id refugit, quod male casurum putat; & affectio propria seruorum est, vt ait Tullius in Cato. Leo Rex quadrupedum communiter appellatur: igitur Bouum armenta famulia sunt, & consequenter iure metuunt, & contremiscunt, nam tremor metum subsequitur, vt proprietas, quae ex rigore sanguinem constringente prouenit, vt satis patet.

LEONVM. *Metuensq; Leonem*: Legit in hunc locum Parrhas. Sed non video, cur à vulgata, quam & Heinsius sequitur, sit recedendum. Certè huiusmodi participia, vel cum casu sui verbi, vel cum secundo casu construi possunt; atque hoc loco sonorum magis carmen efficitur, & assurgit, si vulgatam sequamur. Leones verò quid sint satis nouimus ex lib. primo Carm. 1 10., eos enim vidimus esse animalia omnium ferocissima simul, ac generosissima: quod praecipuè locum habet cum colla, armosq; vestiunt iubae. Quare Virg. Æn. 12. Turni ferocitatem, ac generositatem decantaturus, eum Leoni assimilat inquiens.

Attollitq; animos Paenorum qualis in aruis
Saucius ille graui Venantum vulnere pectus,
Tum demum mouet arma Leo, gaudetq; comantes
Excutiens ceruice toros, fixumq; Latronis
Impauidus frangit telum, & fremit ore cruento.

Vno verbo Syluarum terror, armentorumq; excidium dicitur Leo. Armenta autem, vt & alibi innuimus, propriè dicuntur Animalia grandiora, sicuti gregis nomine minora vtique designantur.

IMPLORAT. *Implorare est voce quadam miserabili operam alicuius in subsidium exposcere*; Hoc mugitu tantum assequi Bos poterat? Ast quis neget irrationabilia ipsa interdum, quae sibi opus sunt, eo, quo possunt meliori modo, natura ipsa impellente, exposcere? Nonne apud Rauisium legimus, Leonem, cuius pedem spina transfixerat, lamentabili rugitu ab Elpi Samio curationem experijsse, & impetrasse? certè hoc natura ipsa interdum edocet Bruta. Verùm, quod mirabile videri posset, hoc arbitror esse, quomodo scilicet Bos hanc potius, quam aliam, potuerit cytharam implorare; nam videtur hoc importare quamdam discretiui rationem iudicij, quae certè in brutis, quippe rationis expertibus, reperiri non potest. Verùm cessabit admiratio, si meminerimus, dari etiam aestimatiuam quamdam, quae virtus animae sensitiuae sit, qua scilicet, quae sibi prosint, aut obsint, internoscant bruta; cognitiones autem huiusmodi *sensitiuas species*, in sensu ipso interno, *impressas* relinquere, quibus fit vt animalia facilè recordentur, quae noxia, & quae proficua, experta sint: Sic Asinus in foueam lapsus, si iterum illàc iter habeat, certè à fouea spontè deflectet, &, si aliquod in stabulum diuertere solitus fuerit, ac inibi cibum sumere, si illàc iter faciat, semper in stabulum deflectet, & vix impelli poterit, vt progrediatur impastus. Pari itaq; passu experta saepè bos illa, Thraciae cytharae sonum fuisse sibi proficuum, cum mansuetum sibi leonem associaret, nil mirum, si eius modulationis, ac commodi ex ea percepti species retinuerit, quibus ad eam iterum appetendam, ac suo modo implorandam excitetur.

OPEM. Hoc est *auxilium, praesidium, defensionem* à malo, quod sibi imminens metuit ex Leone, rugitu praelium indicente. Implorat scilicet, vt in praesidium sui eas iterum exerat modulationes, quibus Leonis feritatem solita fuerat delinire, atq; innoxium reddere imploranti.

CYTHARÆ TACENTIS. Cythara instrumentum musicum est, Poetis omnibus attributum, eo quod Apollini dicatum fuisse memoretur ab inuentore Mercurio. Hoc instrumentum in modum Δ concinnatum, viginti quatuor fidibus sonorum constitisse, autumant aliqui. Cytharam tamen Virg. pro Musica ipsa & harmonia, seu harmonico concentu, accepit Æn. 12. vbi sic habet. ψαλτης

Iamq;

Iamq; aderat Phœbo ante alios delectus Iapix
Iasides, acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo
Augurium Cytharamq; dabat &c.

idest vim diuinatiuam, & Musicam; quid enim Cythara, sine peritia concinnendi profuisset? Quintil. lib. 2. c. 8. ait: *vt Cythara, ita Oratio perfecta non est nisi ab imo ad summum omnibus intenta neruis consentiat*. In sensu eodem cum Virg. cit. sumitur Cythara hic a Claud., & ideò propriè, non translatè addit *Tacentis*: *Tacere* enim propriè dicitur de ijs quæ vocalia sunt, nam *cessare à vocibus* tacere est. Quare cum Cythara pro harmonia, idest pro concentu non fidium tantummodo, sed etiam ipsius Orphei concinentis, optime *tacentis*, inquit, Otia sopitis ageret cum cantibus Orpheus. Non nego tamen, verbum *tacere* inanimatis etiam pulcherrime attribui: Sic *arma tacentia* profectò dicuntur, in quibus nullus auditur strepitus: Sed meum est hic indicare, quinam sensus Poetæ fuerit, quidquid de cæteris subinde fit.

ILLIVS ET DVRI &c. *Illius eduri* legit Clauerius, sed cum Heinsio, Parrhas., & alijs vulgatam sequor, quæ magis assurgentis ostentat gradationem orationis. In præcedentibus itaque carminibus, positâ, loco generis, specie, ostenderat Vates, feras omnes, natura immanes, ad propriam rediisse feritatem; atque animalia omnia imbecilliora, item posita specie pro genere, timorem à natura inditum, Orpheo tacente resumpsisse. Iam ostendit, concinnatâ admodum gradatione, non sensibilia solum; sed etiam insensibilia ipsa sensu doloris perculsa ex Orphei taciturnitate, vt prodigijs cantui attributis correspondeant adamussim prodigia ex silentio prouenientia. Ideò: *Et duri montes*. Quantum hic assurgat Poeta, sensum tribuens inanimis, non memoro; iam enim alibi innuimus, ac per se patet. De particula *&*, tam quatenus copulatiua, quam quatenus cumulatiua est, alibi pariter, lib. nempe anteacto satis superq; disseruimus. Hic vtrumque munus emphaticè exercet, pro *etiam* posita. Ast cur

DVRI MONTES dicantur explicandum. Videtur autem prima fronte epitetum illud superfluum; nam *Mons* eas importat gibbosæ terræ partes, seu prominentias, quæ, vt plurimum, rupibus asperantur, ad distinctionem *collis*, qui à colendo dictus molles educat Cliuos Floræ, ac Vertumni thesauris lasciuientes. Hinc verò efficitur, vt *Mons* interdum pro integro, solido, asperoq; saxo ponatur: sicq; Palinurus, apud inferos repertus ab Ænea iter in Elisios intendente, quomodò interierit recensens ait Æn. 6.

Ni gens crudelis madida cum veste grauatum,
Prensantemq; vncis manibus capita aspera montis
Ferro inuasissent, prædamq; ignara putasset,

non enim *montem*, sed *saxum montis* exporrectum in Mare prænsabat, extremitatibus inhærens Palinurus. Cur igitur duros montes appellet Claud., cum satis per se pateat, rupes, ac saxa duritie, per se ipsas, obuallari? Verùm aduerte, duritiem illam, quæ per adiectiuum *Durus* (quod idem est, ac habens duritiem) importatur, non semper sumi pro qualitate illa, quæ corpus solidum, resistens, infrangibile constituit; sed poni interdum pro animi contumacis inflexibilitate, atque affectuum motionis incapacitate. Sic Dido apud Virg. Æn. 4. Æneam cautibus progenitum vocat, eo quòd, pietate saltem, non moueretur, cum ipsam summo affectam cerneret dolore.

Nec tibi Diua parens generis nec Dardanus Auctor
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hircanaq; admorunt vbera Tigres.

quem locum imitatus Torquatus Hierosol. liber. Cantu 16. Armidam suam hæc Rinaldum probra iacientem inducit.

Ne Te Sofia produsse, e non sei nata
Dell' Atio sangue tu: te l'onda insana
Del Mar produsse, e'l Caucaso gelato,
E le mamme allattar di Tigre Hircana.

Hinc fortassis fuit, cur Clauerius non *& duri*; sed *eduri* legere voluerit significans, rupes ipsas *eduras*, hoc est *non omnino duras*, sed interno emollitas affectu fleuisse &c. Ast minus efficit, dum magis exprimere conatur. Aduertas igitur in Epiteto *duri* emphaticam contrapositi expressionem: quasi dixerit, ipsa montium saxa, etiam si omnis doloris, atque amoris sensu carentia non solum, sed incapacia, tamen non potuisse quin sensui amoris indulgerent optantia, ac sensu doloris ex frustrata cupiditate premerentur. Hyperbolicum profectò dictum agnosces, sed non excedens modum, positis, vt supponuntur, montibus Threiciam Cytharam audientibus. Ast, dum sensum montibus attribuit, propriæ dictionis efficaciam amplificat, rupibus, quasi Obeliscis, decoratam.

FLEVERE. Certum est, Claudianum, dum ait: *Fleuere montes*, montium nomine Hæmum, ac Rhopem Thraciæ montes præcipuos designasse, nec non, Ossam de quo infra. Quid fuerint duo primi iam vidimus lib. 1. Carm. 135., quare hic lubens omitto. Quam viuide autem procedat stylus sensum tribuens inanimis iam patet pariter, & pariter prætereo. *Flere* itaque idem est ac lacrymas emittere; ex quo satis innotescit, quanta sit, hoc loco, Threiciæ liræ virtutis amplificatio, quæ scilicet saxa ipsa potuerit ad fletum vsque emollire. Consimili modo lusit & Virg. in Gallo Ecl. 10. dum ait.

Illum etiam Lauri, illum etiam fleuere Myricæ
Pinifer illum etiam sola sub rupe iacentem
Mænalus, & gelidi fleuerunt saxa Lycæi.

& Georg. 4. supra indicatis montibus fletum tribuit in morte Euridicis inquiens.

At chorus æqualis Dryadum clamore supremos
Implerunt montes, flerunt Rhodopeiæ arces &c.

flere autem potuerunt montes vel squallore induti, vt dicebamus in verbo *lugebant* mox supra; vel aquis guttatim ex rupe scaturientibus, ac decidentibus: primum quidem, nam certe sicuti viriditas signum lætitiæ est, ac pratorum dicitur *risus*; sic ariditas mæstitiæ signum, ac pratorum dicetur *fletus*. Indicat igitur Poeta hic germina ipsa montium, quæ antea virescere solerent lætitijs imbuta, nunc mæroribus confecta, languentibusq; adstitisse similia; atque insuper rupes ipsas vberiùs scaturientes aquarum guttas quasi deflentes, expressisse.

SILENTIA ILLIVS: Cytharæ nempè, aut Vatis, cuius antea carminum suauitate oblectarentur. Silentium porrò idem est, ac taciturnitas, neq; enim audiendum hic Seruium puto, qui ait inter silentium, & taciturnitatem hoc interesse, quod *silentium* de eo dicatur, qui nunquam cœperit loqui; *taciturnitatem* verò de eo, qui iam loqui desierit; certè enim *silentium* ponitur hic pro cessatione à cantibus, quos priùs perageret Orpheus.

SYLVAQVE. Fleuère illius silentia non solum montes, sed & Syluæ. Hic vnam pro pluribus ponit Vates. Sylua autem, vt dix. lib. 1. Carm. 207., non solum arborum, sed etiam fructuum, herbarumq; aceruatam significat congeriem; hic tamen pro arborum conferto ponitur numero, iuxta illud Virg. Georg. 4. qui, dum de Orpheo loqueretur, cum dixit

Mulcentem Tigres, & agentem carmine quercus.

Porrò arborum lacrymæ vel gummæ illæ sunt, quæ corticibus exsudant, vel certe humor ille aqueus, qui ex arboris trunco, aliqua parte vulnerato, diffluens extillat. Hoc secundum quotidianam experientiam, vel mediocrem docet agricolam: primum autem innuit Ouid. Metam. 1. Electra ex Phaetontæis sororibus in populos versis extillantia lacrymas vocans

Inde fluunt Lacrymæ, stillataq; Sole rigescunt
De ramis electra nouis &c.

SÆPE'. Aduerbium frequentatiuum temporis; idem, ac frequenter, seu frequentatis vicibus.

SECVTA a sequor notissimæ significationis verbo, quo Vates attingit prodigia ab harmonicis Orphei cantibus ante taciturnitatem perpetratam, de quibus iam satis supra, & quæ inter hoc ipsum emicuisse iam vidimus, nempè vt mobiles factæ iam Syluæ ad cantū accurrerent delibandum.

CHELYM BISTONIAM. Chelys propriè testudo est *animal marinum*, videlicet ex crustaceorum numero; quamuis non negauerim Chelym aliquam dulcibus etiam aquis innatare, & aliquas etiam terrestres esse; sed *marinum* dixi quia, cum, hoc loco, Chelys pro Cythara ponatur, ad *Chelym marinum animal* refertur. Pro intelligentia, reuocandum in mentem est id, quod de prima Cytharæ Inuentione commenti sunt antiqui, ac nominatim Higinus. Inquiunt igitur illi, tantæ molis testudines in rubro mari inuentas, vt ex illarum crustis, carne vtiq; extracta, constructæ fuerint Cymbæ; ex his autem, minoris profectò molis, vnam, maris æstu in littus eiectam, ibi contabuisse, ita vt exesâ vel tempore, vel vermiculis deuorantibus carne, nerui tantum ex labro ad labrum excauatæ iam crustæ protenderentur. Hanc, vt aiunt, Mercurius inuenit, ac, leuiter neruos pulsans cum reddentes sonum animaduertisset, ipse tandem perpoliens, & ad meliorem adducens formam, in Cytharam redêgit, ac subinde eam Apollini dicitur con-

cessisse: ex qua factum, vt instrumentum illud musicum, de quo supra, Chelys dicatur a prima scilicet eiusdem inuentione, quam nos olim gregarijs vtiq; musis animi gratia indulgentes, italicis sic carminibus recensebamus.

Delle spiagge Sabee
Si rifrange nel lembo il rosso golfo,
Tratto forse à goder gl' arabi odori,
Qui di Conche eritree,
Ne di coralli à pescaggion m'ingolfo;
Mà partorisco Nane il sen di Dori?
A e sudati tesori
Per non scemore i tranchi, il mar produce
Testudini, ch' il volgo in Conche adduce.
Che più? D'vna di queste
Picciola, e quindi al marmar negletto
La struttura mirando il Dio de faggi,
Ch' in quell' almo foreste
Dilettando se'n gia, la vidde eletta
Pasto del tempo, e distrutti ostaggi
Rimanere e noruaggi
Da vn labro all' altro, oue la Conca inarca
Del suo viuo primier leggiera, e scarca,
Toccò la man maestra
Le tese corde, e ne ritrasse il suono,
Ond' harmonica vanti hebbe la cetra;
Di Cillenio la destra
Sì ben ridurla, a casteggiarne il suono
Seppe, ch' e sensi molce, e fassi spetro:
Indi, spiegando all' Etra
Le penne, à Febo ei la concesse in dono,
Cagion, ch' in Pindo hogge gl' Elesij sono.

Ex hoc autem facilè intelliges, eos, qui dicunt, Orpheum lyram à Mercurio accepisse, ab ijs non discrepare, qui dicunt illam accepisse a Phœbo; nam licet immediate à Phœbo eam accepisset, adhuc à Mercurio, vtpote primo inuentore, ac donatore, dicetur accepisse. Sed ne à Chely hic nostra recedamus; decantatissimum est, Orphei Chelym tantæ suauitatis fuisse, vt animalia non solum, sed & Syluas ad se traheret, & rupes; quarè à contrario, ea tacente, dum non ampliùs traherentur, immotæ manebant, & mærentes, eo quod delibata priùs dulcedine priuarentur; atq; ideo iure à Poeta hic eædem Syluæ, ac rupes languentes inducit, ac flentes, quæ olim secutæ fuerant Chelym *Bistoneam*, nempe lyram Thracis Orphei; nam Bistonia regio Thraciæ est, sic dicta à Bistone lacu, seù, vt alij malunt, à Bistone Rege, Martisque ex Terpsychote filio. Ab hac regione tota Thracia *Bistonia*, ac Thraces populi *Bistones* appellantur, ideò & Threiciam Chelym *Bistoneam* Vates appellat. Notà hic obiter enarrata hic a Claudiano prodigia montium, Syluarumq; deflentium, recenseri etiam ab Ouid. Metam. 11. sed non silenti simpliciter Orpheo hæc attributa recenset ille, vt Claudianus hic; sed in funere Orphei memorat perpetrata dicens

Te mæsta volucres, Orpheu, te turba ferorum,
Te rigidi Silices, tua carmina sæpè secutæ
Fleuerunt Syluæ, positis te frondibus arbos
Tonsa comas luxit; lacrymis quoq; flumina dicunt
Increuisse suis, obscuraq; carbasa pullo
Naiades, & Dryades, passosq; habuere capillos &c.

SED POSTQVAM INACHIIS &c. Transitum à contrario in contrarium; hoc est à descriptâ Orphei taciturnitate, eiusdemq; effectibus, ad renouatum eiusdem Vatis cantum, effectusq; inde secutos; aptè facturus, particula *Sed* aduersatiue scilicet, ac discretiue coniunctiua aptissimè vtitur; & causam subinde renouati cantus assignat, nempè *perceptam ex aduentante Alcide lætitiam*, qua totam perfusam aspexerit Patriam.

POSTQVAM connexiua particula est, qua dicta sequentibus connectuntur, denotans immediationem temporis, & ordinis, inter præcedentia, ac subsequentia, ita vt successiue subsequi intelligantur quæ sequuntur.

ALCIDES. Hic ille monstrorum domitor, monstrum ipse virtutis, ac fortitudinis, nullis iam Poetarum fidibus non decantatum. Alcmenæ hic filius ex Ioue fuit, vt iam omnibus notum; decepit enim, vt aiunt, Iupiter Alcmænam Amphitryonis Thebani regis vxorem, cum, (eiusdem Amphitryonis assumpta forma, dum ille absens aduersus Teleboas bellum gereret) sub specie viri redeuntis ad illam ingressus cum eadem concubuerit: tres autem noctes in vnam a Ioue redactas referunt, vt Alcidem efformaret; quarè lepidè flexu Alcidis ortus applicari posset id quod Virg. de Romanis ait *Tantæ molis erat Thirintum condere Notum.* Cum autem verus Amphitryo, post Iouis Amphitrionem mentientis discessum, redux ad Alcmænam ingrederetur, negligentiusq; exciperetur, causam percunctatus audiuit ab vxore, priore nocte, sui similem dominum aduisse: consuluit ille diuinationes, & à Tiresia edoctus, Iouis fraude vxorem ab ipso Ioue compressam, non vlteriùs in vxorem ipsam inuectus est. Porrò, cum Alcides nonum in ventre matris mensem ageret, eodem tempore Mycenarum Regina Sthenali vxor Eurysthæum septimo iam mense gestabat. Aiunt igitur, nescio quo ductu, Iouem iurasse, quorum ex his duobus alter eodem illo die nasceretur alteri imperaturum. Iuno itaque, cum hoc resciuisset, odio in adulterinum Alcmænæ fætum, more suo, exardescens, Eurysthæum illicò ex ventre matris eiecit (nouimus enim Iunonem Lucinam etiam, vt credebatur, fuisse) at Alcidis ortum in primum vsque diem mensis decimi prorogauit; quare instinctu Iunonis dictus est Eurysthæus Herculi subinde asperrima quæque subeunda imperitasse. Detrectasset quidem Alcides, nec indomitum illius robur cogere potuisset Eurysthæus, quippe nimio herculeæ virtutis fulgore perculsus adeo fuerit, vt æneum sibi dolium ad latibulum comparauerit, nec passus tandem fuerit Herculem in Vrbem recipi, licet ille Eurysthæo semper, nunquam contra Eurysthæum decertauerit: Detrectasset inquam imperia, sed & monitu Iouis Genitoris, & ex Delphici voce oraculi certior factus, in Fatis fuisse, vt Eurysthæo deseruiret, Argos, ad peragenda illius mandata, obsequens profectus est; ac gloriosissimos vndequaque triumphos reportauit. Herculis ego nomine Alcidem postremò designaui, quia ab Apollinis Sacerdote, Pythia nomine, *Hercules*, quasi *admirandus*, appellatus fuit, cum Oraculi responsa eidem sciscitanti explicaret: quasi *admirandus* dixi; nam sicuti Hercules græce ἡρακλῆς apud eosdem ἡρακλεῖς aduerb. admirantis est. Post hanc itaque Oraculi vocem Hercules dictus, qui antea Alcides vocabatur ab Alceo auo eiusdem paterno Andromedes, & Persei filio, vt cecinit Herodotus, eadem ratione, qua Amphitryoniades est appellatus, cum Iouis fuerit filius, quòd scilicet Amphitryonis filius crederetur Patre non renuente. Eius labores innumeros fuisse, commemorant; sed duodecim præcipui enumerantur, quos inferiùs à Claud. hic enumeratos, suo loco perpendemus.

MISSVS. à verbo mitto, quod imperandi potestatem importat in mittente, subiectionem verò, & quamdam obediendi necessitatem in misso; sicuti de facto Hercules, vt vidimus, ex iuramento Iouis subijcebatur Eurysthæo, à quo missus fuerat ad Diomedem, vt vel Thraciam ab eius feritate liberaret, vel ipse Hercules Diomedis fraude interiret. Cum itaque hac occasione Thraciam attigisset Alcides, gaudium toti illi regioni pacificus attulisse dicitur: sicut enim metuendus vbique Hercules fuerat, cum hostis, & infestus aduentaret, sic non potuit eius virtutis specimen non eas exhilarare regiones, ad quas pacificus, ac liberaturus accederet; quis enim virtutem admiratus non amet, nisi inuidiæ liuore horreat superfusus?

AB ARGIS INACHIIS. Locum hic profectò designat, ex quo discesserat Alcides, cum Thraciam appulit; vt satis ex præpositione *ab*, quæ motui de loco inseruit innotescere potest. Sed, quia plures Argos ab auctoribus enumeratos inuenio, qui non distantiâ tantum, & diuersitate locorum distinguuntur, sed etiam diuersas sortiti sunt cognominationes, accuratiùs inquirendum, quodnam fuerit Argos, ex quo missus dicatur Alcides. Argos itaque primo Acarnaniæ Ciuitas est, Amphilochicum cognominatum, quod Alcmæon, eiusq; liberi condidere: Argos item Apuliæ Oppidum a Diomede conditum, quod subinde Agrippinam, ac tandem Arpi nominarunt: Argos insuper Oppidum Thessaliæ est, quod & Pelasgicum dicunt appellatum; immò tota Thessalia Argos Pelasgicum aliquandò dicta recensetur: Ipsam præterea Peloponesum (vbi Ciuitates præcipuè emicant Argos, & Mycenæ) Argos, & Argos Achaicum, appellauere. Hæc postrema nominis *Argos* significatio certe non videretur ab explicandis Claudiani sensibus aliena, cum Eurysthæus, à quo missus Hercules fuerat, Rex Mycenarum fuisse dicatur, vt vidimus. Verùm obstat additum illud *Inachiæ*. Inachia enim dicitur non tota Peloponesi Regio, quæ *Argos Achaicum* dicebatur; sed ea pars tantum, quam Inachus interluit fluuius, dicta Inachia ab Inacho primo Argiuorum Rege, cuius sedes Argos illud fuerat, quod Oppidum est non procùl à Mycenis erectum, & quod antiquitus Argos Hippium fuerat appellatum, quòd agrum haberet

beret pascendis equis aptissimum. Quare hoc ipsum Oppidum indicare, vt arbitror, voluit Vates, nam licet vndecim Vrbium nomen *Argos* sit, quas omnes exponit, præter enumeratas, Stephanus; immò & quælibet Vrbs littoralis *Argos* dici possit, vt notat Parrhas. attamen ambiguitatem nominis abstulit epiteto apposito Vates Homericam secutus methodum; nam Argos Inachium illud tantum esse potest, quod Inachiam ditat, & de quo Virg. Æn. 7. ait

Ecce autem Inachus se se referebat ab Argis
Saua Iouis coniux, aurasq; inuecta tenebat.

Statius autem Theb. 2. de eodem loquens ait

Pallidus Inachijs, qui desuper imminet Argis.

& Theb. 8. *Externis Inachijs huc aduentamus ab oris.*
Valerius Flaccus Argonaut. 1. aptiùs in rem nostram.

Aduolat Inachijs vltrò Tirynthius Argis.

& lib. 3. *Atquiterum Inachijs tam uunctus vrget ab Argis &c.* Hoc oppidum dictum etiam fuit olim *Dypsion* ab aquæ, quam patitur, penuria, nam δίψος apud Græcos *sitis* dicitur, & διψάω *sitio*. Vocatum etiam Phoronicum inuenio à Phoroneo, qui primus Regiam sibi sedem Argos delegerit: & *Aptum dicet equis Argos, Ditesq; Mycenas* Horat. Delrius lectionem hoc loco immutat, nam eius in codice legitur *Inachijs missus ab oris*: sed non video cur genericè loquendum, vbi peculiaris assignandus est locus ex quo Alcides discesserit; quod idem militat contra eos qui legunt: *Inachijs missus ab aruis*.

CONTIGIT. *Contingere* idem, hoc loco, ac *tangere* est: *Pede autem tangere*, seù *contingere* idem est, ac *peruenire*, & *prima alicuius regionis ingredi confinia*: sic etiam vulgò dicimus, cum è naui quis prosilijt in littus, *Toccò terra co'l piede*; & de eo, qui pedes progreditur in aliquem locum: *Pose piede in tal luogo &c.* Statim itaq; ac Hercules ingressus fuit

PEDE PACIFERO. Hoc est pacem ferente (amicus enim non hostis aduenerat cum in Diomedem irrueret) hilaritatem excitauit, cum non possit, quin exhilaret beneficus virtutis splendor.

ARVA THRACIA. Aruum, vt alibi diximus, iuxta Var. id est quod aratum, nondum verò satum est. Quarè obijcies fortasse impropriam Poetæ locutionem; nam Thracia, Pomponio teste, nec Cœlo, nec Solo tractabilis, nomen ab asperitate sortita est, τραχύς enim græcè, latinè *asper, durus, scaber*, intractabilis; ex quo constat Thraciam infœcundam esse, atq; adeò nullis subactam aratris. Verum aduerte Thraciam infœcundam quidem, & intractabilem esse, quo ad præcipuam sui partem, sed non tamen totam; quia immò ea Thraciæ pars, quæ Maritima est, & aratri patiens, & frugum fœcunda est; atq; hanc ipsam partem notat Poeta hic; ex quo etiam deducitur facilè, Alcidem naui per Ægæum mare transuectum huc appulisse, nam ex Argiuis agris in Thraciam Ægeum mare protendi, satis patet; ideò & superiùs dixit: *Contigit arua pede*, cum priùs videlicet naui veheretur, ex qua prosiliens Thraciam attigit pede. Huius autem regionis incolæ *Gens Dolones* dicebantur, cuius denominationis originem sic deducit Andro Alicarnasseus: Oceanus, inquit, duas habuit vxores, Pompholygem nempè, & Parthenopen: ex hac Europen, & Thracen suscepit puellas: ex priore Lybien, & Asiam, quas omnes orbis regionibus nomen dedisse autumant. Ideò à Thrace Thracia dicta; cum Thrace autem Saturnus concubuisse dicitur, vnde Doloneus natus est, ex quo Gens Dolonei appellati Thraces fuere.

DIRAQVE SANGVINEI VERRIT &c. Innumerabiles ex tot exantlatis laboribus triumphos reportauerat Hercules, quorum præcipuos inferiùs explicat Claud.; nam quo magis obijcitur virtus periculis, eo magis illa conspicua redditur, & triumphat. Hic illum attigit tantùm Poeta, qui causam præbuit proximam, vt eius aduentu Thracia lætaretur, &, neglectum diù, iterum Orpheus ebur pulsaret. Posset fortassis aliquibus videri indicatus hic ex vi verbi *verrit* labor ille, ac triumphus herculeus, quo expurgatum est Stabulum Augiæ Regis; quem laborem vltimo fuisse peractum ab Hercule, antequam in Thraciam ad Diomedem mitteretur, indicet Vates. Quod si quæras quinam hic fuerit labor, iam accipe. Augias, seù, vt alij, Augeas Solis filius ex Calypso fuit, & Rex Elidis, immani celebris crudelitate, vt planè notaret epitetum illud *sanguinei* à Poeta nostro appositum, si in hoc sensu loqueretur. Hic stabulum tria millia boum dicitur habuisse, quod fimo refertissimum fuerit. Eo missus fuit ab Eurysthæo Ercules iussus vnica vnius diei periodo stabulum repurgare, vt vel in opere exercendo deficeret, vel infecto opere ab irato, ac deluso Rege obtruncaretur. Perrexit itaq; Alcides, & immisso in Stabulum Alphœo flumine illud facili negotio repurgauit. Verùm non congrueret textui, quem præ manibus habemus, hæc explicatio: nam, vt innuimus, intendit hic Poeta, causam afferre, cur læta fuerit Thracia; cur Alcides dictus sit illam pacifero pede attigisse: cur iure Orpheus lyram denuo pulsauerit; consequenter debuit causam afferre ipsi Thraciæ proficuam, & labor, in causam sumendus, in bonum ipsius Thraciæ verti debuit. Quid autem ad Thraciam expurgatio Stabuli Augiæ facta in Elide quæ ad Peloponessum spectat? Melius igitur dicendum, vnicum, vt dicebamus, Herculis laborem attingi hic; ita vt integrum distichon ad Diomedem pertineat, & vno carmine cædes Diomedis explicetur, altero autem repurgata præsepia, sanguinarijs scilicet equis vel abreptis, vel trucidatis, exponantur; licet per ὕστερον πρότερον priùs euacuatum stabulum posuerit, postea Diomedem necatum; cum tamen inuerso acciderint ordine. Diomedes igitur, non ille quidem Ætholiæ Rex Tydei & Deiphiles filius bello Troiano inclitus, & qui excisa Troià Argo profugus nouas in Apulia sedes captauit; sed alter, qui Rex Thraciæ fuit, tanta dicitur efferatus crudelitate extitisse, vt equos suos humanis carnibus vorandis coegerit assuescere; ac subindè quotquot ad eum hospites accessissent crudeliter obtruncatos in esum equis ipsis apponeret: ex quibus perpende obitèr quam acerbè ferret immanis adeò monstri Imperium Thracia, vbi detestabilis illa exercebatur carnificina, cuius sola mentio terrorem animo inijcit, rigorem producit in sanguine; ac recogites, quam impensè optare potuerit Barbari necem, & quantà perfunderetur lætitià, cum horridus ille tortor cecidisset. Ad Diomedem hunc itaq; debellandum missus Alcides, quamuis Abderitum puerum, quem in delicijs haberet, Diomedeis equis laceratum deflere coactus fuerit, in cuius etiam memoriam Abderam Oppidum condidit; pacem tamen, ac lætitiam attulit Thraciæ; nam obtruncatum Diomedem equis ipsis suis apposuit deuorandum, eoq; iam vorato equos ipsos, vt aliqui asserunt cum Ouidio Metam. 9. ex Calabri sententia, interemit, seù, vt alij autumant cum Diodoro, ad Eurysthæum adduxit; missiq; ab illo ad Pascua Olympi à feris dilaniati dicuntur. Licet Diodorus asserat eos ab Eurysthæo Iunoni sacratos progeniem suam ad Alexandrum vsq: Macedonem propagasse. Ex sententia tamen Ouid. cit. non Diomedem tantum, & equos hercules dicitur interemisse, sed & stabula ipsa euertisse, ac locum omninò ab infandis lanienis repurgasse; sic enim apud ipsum loco cit. habet de se ipso Alcides

Quid? Quod Thracis equos humano sanguine pingues
Plenaq; corporibus laceris præsepia vidi;
Visaq; deieci; dominumque, ipsosq; peremi?

Sed nos, cognito iam facto, explicationem prosequamur.

ET VERRIT. *Verrit* pro *verrit* legunt Parrhas. & Heinsius, licet postremus iste Palinodiam cecinerit, cum inquit. *Alij libri verrit quod mihi quidem magis placet. Simili modo dictus Hercules Augiæ stabulum expurgasse.* Sed & coincident, qui *verrit* legant cum vulgata, & alijs *verrit* legentibus, & minus ad rem tamen facit *verrit*, quam *verrit*, vt ex mox dicendis patebit. Particula ergo *que* pro *Et*, hoc loco, explicatiua potiùs est, quam copulatiua, & idem sonat atq; *hoc est*; reddit enim rationem cur dixerit, Alcidem pacifero pede aduentasse; quasi dicat: *Postquam Alcides contigit Thracia arua pede Pacifero; hoc est postquam venit, vidit, ac vicit Diomedem, ac eius præsepia euertit, pacem sic Thraciæ ferens; hoc in causa fuit vt Patria lætaretur, & Orpheus caneret.* Ideò *postquam attigit &c.* & *Verrit*. Verro sæpè sæpiùs pro *verto* ponitur, (ex quo patet coincidentia legentium *verrit* cum legentibus *verrit*) patet autem hæc verbi *verro* acceptio ex Æn. 3.

Vela cadunt: remis insurgunt; haud mora Nautæ
Adnixi torquent spumas, & cærula verrunt.

In eodem sensu habetur apud eundem Virg. Æn. 5. vbi sic habet

Certatim socij feriunt mare, & æquora verrunt.

Insuper Æn. 6., dum Animas partim reiectas à Charonte, partim naui receptas, ac flumen tranantes miratur Æneas, his vocibus comitem Sybillam de causa discriminis interrogat.

Dic, ait, ò Virgo quid vult concursus ad amnem;
Quidue petunt Animæ? Vel quo discrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada liuida verrunt.

clarius autem Æn. 1. vbi Æolus ventorum Arbiter, eorundemq; cohibens furias asseritur, & causa his exponitur vocibus.

Ni faciat, maria, ac terras, cælumq; profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantq; per auras.

idest *conuellant, & conuulsa rotent, rotataque per aeris regionem asportent assiduo vertentes impetu.* Quare & in hoc eodem sensu aptè dixerit Claudianus *Et verrit*, idest *vertit*, seu *euertit*, nam stabula deijciens illa certè sus decusq; Hercules vertit, demoliens, & euertit. Insuper hoc verbo *verrit* aptè indicatur quædam vehementia furoris, quædam furens violentia, ac violenta quædam celeritas, qua Hercules dignam se ipso vindictam de tam detestabili sumpserit laniena. In quo minus faciunt qui *vertit* legant, Ast si malis verbum illud non pro *verto* positum, sed in sua propria significatione vsurpatum, *verrere* propriè vulgò est *Nettare, sgombrare, sbrattare*; & apud latinos *expurgare*, seu vacuum reddere. Purgauit itaque Hercules locum à barbarie, a Cadauerum popinis, ab infami illa Lanienæ specie, & vacuum reddidit equis humano sanguini inhiantibus; Ideò *verrit*

DIRA PRÆSEPIA. Dirus, vt etiam lib. 1. nouimus, idem est, ac *crudelis, immitis, inhumanus*; & dicitur *dirus*, quasi Dei ira immissus. In quo ostenditur Diomedes non futurum fuisse, vt tantam aleret feritatem, ni Deorum ira immissus fuisset, vt flagellum fieret Deorum, sicuti de Atila Gothorum Rege iam dictum sæpè audiuimus, nempe flagellum veri Dei iure ipsum cognominatum fuisse. Hoc itaque additamento summè extollit barbariem Tyranni, licet, quod debitum fuerat Regi, epitetum præsepibus attribuat per metonim. *Præsepia* autem dicuntur stabula, in quibus equi, muli, & cætera id genus animalia continentur; sed, in strictiori significatione, *Præsepe* est linter ille concauus, in quo Iumentis hordeum, auenam, aliudue pabulum apponimus. Vtrumque vnico verbo complectitur hic Poeta; nam & lintres appositis equorum esui cadaueribus expurgauit Alcides, vt vnus ille Diomedes iam apponeretur edendus, & stabula ab equis ipsis, vel abductis, vel peremptis exsoluit. Ideo *Verrit Præsepia*

SANGVINEI REGIS. Diomedem per Antonomasiam designat; nam Rex Thraciæ fuerat, vt dix.; & *Sanguinei* additione, quasi nota distinguente, eum à cæteris omnibus seiungit. Porrò *Sanguineus* idem est, ac *sanguine madens*, vel *sanguinis effundendi auidus*. Sic Ouid. lib. 3. Trist. Eleg. 9. inquit.

Pallentesq; manus, sanguineumq; caput.

ET PAVIT. Dignam Diomedeis meritis pœnam eidem ab Hercule irrogatam attingit Vates, quæ profectò iustissimum illud implet axioma: *Per quæ quis peccat, per hæc & punitur.* *Pasco* aliquandò pro eodem sumitur, ac *Vescor*; sed non in hoc sensu habetur hic. Aliquando autem verbum est, vt hoc loco, actiuum, & significat cibum alteri præbere: in quo sensu Virg. etiam Ecl. prima.

Tityre dum redeo (breuis est via) pasce capellas.

& Georg. 3. . . . . *Armentaq; pasces*
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.

& ibid. *Veloces Spartæ catulos, acremq; molossum*
Pasce sero pingui &c.

En igitur culpa recidens in auctorem, dum incidit Diomedes in foueam quam fecit; quippè iustus Vindex Alcides occiso Diomede *Pauit*

EQVOS; eosdem illos scilicet, quos Tyrannus humano sanguini assuefecerat ingurgitando.

SANGVINE DIOMEDEO. Sanguinem pro immediato humanæ vitæ alimento assignant Peripatetici, eo quòd anatomicis experimentis compertum sit primo verti sanguinem in quemdam humorem aliquantò albescentem, sanguini tamen persimilem, sed viscosum, qui *secunda humiditas* vocatur, ad distinctionem humidi sanguinis in venis, quod *prima humiditas* appellatur: & hæc sanguinis mutatio in extremitate venarum fit: Rursus in superficie partium nutriendarum densatur magis, & *ros* efficitur, idest in similitudinem roris concrescit: Iterum intra poros densatur magis, & dicitur *cambium*; ac denique in iisdem poris adhuc magis densitatem, & viscositatem acquirit, & dicitur *Gluten*; quod tandem immediatè vertitur in carnem. Quare a primo ad vltimum tota caro ex sanguine coalescit, & constat. Dum igitur inquit Poeta: *Pauit equos sanguine Diomedeo*; Sensus est, ab Alcide appositum fuisse ipsum Diomedis corpus equis comedendum, ac de facto ab iisdem fuisse equis deuoratum. Parthal., Heinsius, & alij lectionem huius carminis immutant legentes

Et Diomedeos gramine pauit equos.

cuius lectionis rationem reddens, curis, vt Heinsius ait, secundis Barthius inquit: *Nam adsuetos ante hominum cadaueribus pasci; vetus etiam pro pabulo habere, dicit ab Hercule redactos in pastum equinum graminis nemorum vescendo.* Refert Heinsius stantem pro nostra, ac vulgata lectione Gebhardum, qui legens; *Et Diomedeo sanguine &c.* subdit: *vt ipse Diomedes equis suis obiectus designetur. Sed veram nos scripturam exhibuimus* superaddit Heinsius. Verùm bona tanti Auctoris venia deficientem efficit Vatem Heinsiana lectio; nam nil profecisset Alcides, si Diomedem reliquisset impunitum; quarè, vt ostenderetur Hercules numeros omnes iustissimi vindicis, ac liberatoris impleuisse, quænam Diomedi irrogata fuerit pœna, necessariò fuerat attingendum: hoc autem, in quo Heinsiana deficit, vulgata efficit cum Gebhardo. Quare non immutandam censui.

TVM PATRIÆ FESTO &c. Tempus magis adhùc specialiter notat, & occasionem, quam habuerit Vates iterùm ad cantus deflectendi. Tempus est enim cùm Patria de Diomedis nece iubilans lætaretur; occasio lætitia ipsa eiusdem Patriæ, quæ non potest, non in optimos Ciues redundare. *Tum* itaque hìc idem sonat, ac *simul*, seu eodem tempore, quo respirans Thracia lætaretur; *etiam*

VATES. Orpheum intellige per antonomasiam designatum: nam *Vates* dicuntur Poetæ a *viendis*, idest *connectendis lege metrica carminibus*, vt ait Varro 4. de lingua latina; licet & *Vates* à Vaticinando dici possint, quia & plura per Vaticinium exprimunt, & fatidici videntur fieri afflatu Apollinis ipsos inspirante, de quo vide initium lib. primi.

LÆTATVS. à verbo lætor, quod est *exulto, tripudio, lætitia afficior*, idem est, ac *lætitijs* ingruentibus superfusus; nam *lætor* ab intrinseco, *Gaudeo* ab extrinseco dicitur vim significationis assumere, vt alibi fusius.

FESTO TEMPORE. Non nobis solum nati sumus, sed ortus nostri partim sibi vindicat Patria, partim amici, inquit Tullius Offic. 1. Et Patriæ potiùs nascimur, quam gloriæ; immò non videndum, an gloriæ satis, sed an Patriæ satis vixerimus, ex Apophteg. lib. habetur clarè. Nil itaque mirum, si optimi Ciuis Orpheus adimplens munus, Patriâ lætante, lætetur, ac proprio amissæ coniugis dolori patriæ lætitiam lætatus anteponat. Appositè igitur festum Patriæ tempus memorat Claud. hìc, vt efficacem exhilarando Orpheo causam suppeditet. Porrò *Festus dies*; *Festum tempus* dicebatur illud, quo vel sacrificia Dijs offerebantur, vel epulationes celebrabantur, & triumphi, vel ludi in honorem pariter Numinum agebantur, vel Feriæ seruabantur &c. Hinc habes, cur Claud. non dixerit *Festo die*, sed *festo tempore*, ad ostendendum scilicet, non vnico die confectam Thraciæ lætitiam, ab execrata Diomedis crudelitate iam immunis; sed diù perdurasse, sacrificiaq; ac ludos Dijs celebratos fuisse Ferias institutas, Iustitiumq; indictum, ac epulationibus indultum, vt, triumphali more coronatis poculis, lætitia vndique diutiùs personaret, cui & Vates accineret.

REPETIT FILA &c. En conceptæ effectum lætitiæ ob Patriæ hilaritatem; cæteris enim omnibus in externa lętitię signa erumpentibus, indecens fuisset, si tot inter Democritos sapientes solus Orpheus fuisset Heraclytus, vt hostis potius patriæ, quàm Ciuis diceretur; ideò & ipse

REPETIT. *Repetere* est *iterum petere*; seu *denuo accipere* chelym iam antea posthabitam, & denuò pulsare iam diù tacentes fides.

FILA. Filum propriè est, quod ex lino, vel lana, aut alio simili trahendo ducitur ex colu: hic per translationem pro Cytharæ fidibus ponitur; ni malis dicere poni genus pro specie, eo quòd etiam Cytharæ fides trahendo, ac contorquendo in modum fili, non ex Colo quidem, sed ex Rota perno ducantur, si ex animalium intestinis efforment, at si ex Calybe construantur, certè Calybs ipse in modum fili attenuandus, ac deducendus est.

CANORA. Contrahit genus illud, hoc epiteto, ad speciem, & de quibus loquatur filis, aperte declarat, iuxta nostram scilicet expositionem: *Canorus* autem à *Cano* deducitur; & *canere* videtur proprium esse Musici modulata voce canentis potiùs, quam instrumenti resonantis. Verùm, vt videre est apud probatissimos quosque Auctores, *Cano* sæpè pro *Sono* dicitur. Sic *canere receptui* dicimus tubam, vel *Bellicum canere*, cùm tamen certè tuba *resonet*, non *canat*. Sed estò sequamur rigorosam verborum proprietatem; cur non dixerim, magis hoc pacto emicare ingenium Poetæ, qui per Cathacresim loquens, dum verbo vtitur propinquo,

em-

emphaticam reddit locutionem, *canora* scilicet vocans *Fila*, non eo quòd ipsa canant; sed eo quòd, cantui consonantia, vocem canentis comitentur non solum, sed & dirigant; ita vt *canora* dixerit *fila*, vt intelligeremus non solum Cytharam pulsasse, sed & cantum concentui Thracem accomodasse? Congruent certè huic expositioni, quæ inferiùs subdit Claud. *Vix audiens erat &c.*

LYRÆ. Lyra instrumentum musicum est fidibus instructum, in quo, quot sunt fides, tot resonant voces, vt & varietate delectet, & concentuum recreet alternatione, pro eodem hic ponitur ac Cythara, de qua supra.

DESSVETÆ. Particip. hoc passiuum est, non à verbo *desuesco*, quod, cum neutrum sit, inflecti passiuè nequaquam potest; sed ab antiquo verbo *desueo*, quod idem erat ac *vsum alicuius rei omitto*; quo particip. vtitur Vates, vt sibi ipsi correspondeat in ijs, quæ initio dixerat insonans

Otia sopitis ageret cum cantibus Orpheus
Neglectumq; diu seposuisset equs.

seù vt alij legunt *seposuisset ebur*.

ET MODVLATVS &c. *Modulari*, vt alibi innuimus, idem est, ac *cum numerorum ratione componere*: & quia Cytharedorum peritissimi harmonicorum seriem concentuum numeris exarant in membranis, vt certiori methodo Cytharam pulsent, donec, acquisito habitu, etiam sine membrana, eosdem numeros valeant percurrere; ideò modulatus & Orpheus dicitur, idest ad numerorum rationem fides composuisse, relaxatas intendens, intentas nimis remittens, donec ad numerosum reducerentur concentum, plectroq; leniter tangens, vt consonantiam experiretur neruorum.

RESIDES NERVOS. Resides idem est, ac *otiosos*, & *dessuetos*. Quia verò Cytharæ fides vel ex sola dessuetudine in dissonantiam compelluntur, vt apud Cytharisticæ artis peritos nimis in comperto est; hinc est, vt opus fuerit, eas iterum ad consonantiam reuocari priùs, quam Orpheus numerosam eliceret concentuum seriem. Adde Cytharedorum morem esse, vt Cytharæ peracta pulsatione chordas, ac præcipuè vltimam, quæ vulgò *il Cantino* ab intensione relaxent, ne vel disrumpantur fides, vel detrimentum patiatur Cythara ipsa, quare & hac de causa cum iterum pulsanda est Cythara, fides sunt ad contentum reuocandæ. Hic itaq; Vates & superioribus cohærens morem imitatur, & praxim indicat Cytharedorum instrumenta, ante cantum ad harmonicos concentus adaptandi. *Neruos* autem appellauit Cytharæ fides, quia, contortis in chordam Hircorum intestinis, admodum nerui fides ipsæ obdurescunt, & intenduntur, ac tandem vim omnem ad sonum Cytharæ attribuunt.

LENI PECTINE. Pecten, græcè *πλῆκτρον* instrumentum illud est, quo vtuntur Cytharedi ad pulsandam Cytharam, Plectrum apud nos dictum à plectendo, quia hoc plectuntur fides, vt resonent. In hoc sensu adest & apud Virg. Æn. 6. *Nec non Threicius longa cum veste sacerdos*
Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
Iamq; eadem digitis, iam pectine pulsat eburno.

Sed nota energiam dicendi, quam in epitetum *Leni*, quod addidit, conijecerit Claud. *Lenis* idem est, ac *mollis*, *facilis*, *clemens*, *suauis*; ex quo fit, vt translatè pro eodem, ac *delicatus* ponatur: sic *lene* vinum appellant, quod delicatum sit, nullâq; palatum offendat asperitate. *Leni* igitur *pectine*, inquit Claud. hoc est *suaui*, *molli*, ac delicato: Sed insuper sic explicat artificiosè submissas illas prolusiones, vulgò *le ricercate, è tasteggiate*, quas Cytharedi elicere solent ex Cytharis, antequam grauiori pectine in apertas erumpant modulationes; nam sicuti Torquatus Tassus Hier. lib. Cantu 17. de Musicis inquit: *Qual Musico gentil, prima che chiara*
Altamente la voce al canto snodi,
All'harmonia gl'animi altrui prepara
Con dolci ricercate in basso modo.

Sic Marinus noster Idilio primo in Orpheum idem in Cytharedo obseruat dicens:

Tratte in prima le chiauette eburne
Tende i nerui sonori, e, ricercando
Con armonica man, le dolci fila
Prende con l'arco à risuegliare alquanto &c.

& hoc ipsum est, quod hìc insinuat Claudianus, vnico id totum explicans carmine

Et resides leni modulatus pectine neruos.

POLLICE FESTIVO &c. Pollex primus est digitus in manu, sic dictus, quòd vi, & potestate polleat, vnde apud Græcos *ἀντίχειρ* vocatur, quasi altera manus videatur. Hìc igitur pro manu plectrum moderante ponitur, seu etiam pollex ipse tamquam primus, ac præcipuus plectri motor exprimitur, licet enim Index cum Pollice ad plectrum mouendum concurrat: Festiuus autem dicitur, hoc est *hilaris*, *lætabundus*, ac *festo patriæ iubilans tempore*

DVXIT NOBILE EBVR. Quod nunc ex alteri vulturis penna conficiunt Cytharizantes, ex ebore olim, apud antiquos, Plectrum construebatur; ideò hic materiam ponens pro re signata, *Duxit ebur*, inquit Vates, pro *fidis pulsatis*, & *sonum ex lyra sua expressum* posita causa instrumentali, & principali pro effectu; nam dum Plectrum per fides excurrit, videtur festiuam quasi deambulationem innectere, per quam manu ducitur à Cytharedo, ac iuxta varium plectri motum varius sequitur sonus, ac pulsatarum fidium concentus. Ideò *duxit ebur*, quod & *nobile* appellat, non tam ex ipsa materiæ pretiositate, de qua nos lib. 1. ad Carm. *Atria congestabat &c.* quam quia insigne, & celebratum ex peritia lyricæ artis, qua illud moueret Orpheus, ac nobilitatem contraxerat ex prodigijs, quæ ab ipso tantum elicita Orbi illud toti indixerant celebrandum. Legit Heinsius hic, sed non libet à vulgata recedere, quamuis Heinsium non improbem. *Pollice festiuo nobile duxit ebur.*

Quo ad mores collige, Prudentis esse mutare consilium in melius: vt meliùs certè est Patriæ, quam sibi consulere, & patriæ potiùs, quam sibi morem gerere, in rebus tamen ab honestate morum non dissonis; nam semper Publica priuatis anteponenda bonis; cum & Reipublicæ subleuandæ curis immori pulchrum sit, vt ex Apophteg. lib. habetur, ex cuius etiam sententia priuati affectus vtilitati publicæ posthabendi sunt. In hac eadem sententia (vt Christiano more loquamur) Nos edocet infallibilis Veritas, vt omnia Cœlo, Patriæ vtiq; nostræ postponamus: melius est enim cæcum, vel claudum ad vitam ingredi, quam duos oculos, vel duos pedes habentem mitti in Gehennam ignis. Proprijs distracti affectibus otiosè viximus peccatis tantum, ac concupiscentijs nostris indulgentes? En Orbis, nostrorumque Reparator triumphis nos excitat suis, lætantem Patriam nostram, si nos poeniteat præteritorum, ostendit: Gaudium in Coelo super vno peccatore penitentiam agente. Quid ni igitur Cytharam cum Regio Psalte resumamus in Coelum clamantes, vt misereatur nostri Deus noster? Solemnitates ideò, ac Festi Sanctorum dies nobis proponuntur, vt imitari non pigeat, quos celebrare delectat. Emendemus in melius, quæ ignoranter peccauimus; &, Patriæ sic nostræ consonantes, nos ipsos Cytharas præbeamus. Sed inter Cytharas versantibus liceat, quæ nostra de expositis suggerat Musa, strictim recensere.

Chete all' hor che, dell' otio in grembo auuinte,
Della Thracia il Cantor chiudea le note;
E, rese homai, della sua Cetra, ignote,
Languian le Corde in lung' oblio respinte;
Gl'inuolati del cuor dolci conforti
Piangean le Ninfe; e, d'aspro duol frementi,
Chiedean in darno i consolanti accenti
I fiumi, già resi dal canto assorti.
Riede alle fiere il natural talento
D'incrudelir, d'insanguinar le Zanne;
E, del Leon temendo aperte canne,
La muta Cetra implora il pigro Armento,
I monti, i monti stessi, in flebil onda
Sciolser le rupi; e distillossi in pianto
La selua, che seguir pria si diè vanto
Dell'aurea Cetra il suon di sponda in sponda,
Mà poi, ch'Alcide ad eseguir gl'Imperi
Dell' Argolico Rè dall' Apia sciolse;
E che la Tracia apportatar l'accolse
D'aura di Pace infra trionfi alteri;
Poi, ch'ei del sanguinario empio Diomede
Diede in cibo à destrieri il busto infame,
E, satia con l'Attor l'horrida fame,
N'estinse i mostri, e n'espurgò la sede;
All'hora il Trace, ou'al brillar consiglia
La Patria tutta in mar di gioie immersa,
D'vn brio nouel la lieta fronte aspersa,
La disusata Cetra al fin ripiglia.

Argis Regnata Euristeus Apia Peloponesus plim dicebatur. in qua Inachia, & Argos.

Volge

Volge l'eburnee chiaui, ed al concento
Le corde accorda, e ne tasteggia i tuoni:
Lieue il Pletro le scorre, e i chiari suoni,
All'armonico, poi ne scuote, intento.

Et intentus adstet fidibus Orpheus, dum nos in Claudiani Cytharam reflectentes emanantia ex Threicijs fidibus prodigia, auctore nostro recensente sedulò perpendemus.

Vix auditus erat: venti frænantur & vndæ;
Pigrior adstrictis torpuit Hebrus aquis.
Porrexit Rhodope fitientes carmina montes;
Excussit gelidas pronior ossa niues.
Ardua nudato descendit populus Æmo,
Et comitem quercum Pinus amica trahit;
Cirrhæique Dei quamuis despexerit artes
Orpheis Laurus vocibus acta venit.
Securum blandi leporem fouêre molossi,
Vicinumque lupo præbuit agna latus.
Concordes varia ludunt cum Tigride Damæ
Massilam cerui non timuêre iubam.

VIX AVDITVS ERAT &c. In superioribus cum ostendisset & damna Thraciæ ex Orphei taciturnitate deducta, & vehemens in rebus omnibus desiderium Cytharæ iterum resonantis concentum audiendi, eumque, iam data causa, eam iterum in harmonicos concentus impulsam indicasset; æquum erat, vt, per opposita discurrens, ostenderet, contrarios prioribus, ex taciturnitate nascentibus, prouenisse ex resonante lyra effectus, & vtrosque prodigiosos. Hoc itaque hic peragit eruditissimus Vates, ea arte, vt singula singulis suprapositis contrarijs contraria correspondeat, vt facilè perpendenti patebit.

VIX AVDITVS &c. Ostendit, hoc initio, efficaciam præstantissimæ modulationis, quæ iuxta commune effatum *dictum factum*, nondum ferè plenis fidibus reddebatur, & iam tamen concurrentium obuallabatur serie prodigiorum ad quam celerem immediationem exprimendam, dum mora omnis io effectuum subsecutione proscinditur, proscindit etiam Poeta circuitionem omnem verborum, & conciso dicendi genere vtitur, vt ex ipso dicendi modo pateat, quam celeriter euenerint quæ subsequuntur.

VIX. Aduerbium temporis est idem sonans, quod *statim ac*, seu *postea vbi*, aptissima mehercule particula, vt etiam lib. 1. adnotauimus, ad ostendendam celeritatem, qua inuicem effectus cum suis causis connectantur, & immediationem temporis, qua res sibi inuicem succedant. Sic Virg. Æn. 1. ostensurus immediationem temporis, qua Iunoniæ iræ accensio subsecuta fuerit Troianorum nauigationem, hac eadem particula appositè vtitur inquiens,

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum,
Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant,
Cum Iuno æternum seruans sub pectore vulnus, &c.

AVDITVS ERAT. Audiendi sensum rebus etiam inanimis attribuit Virg. quoque, qui Georg. 1. Martis rabiem effrænatis assimilans quadrigis ait:

Vt cum carceribus sese effudere quadrigæ
Addunt se in spatia, & frustra retinacula tendens,
Fertur equis Auriga; neque audit currus habenas.

Sicque pariter Claud. hic sensum inanimis adiudicare videtur inquiens *vix auditus erat*; nempe à ventis profectò, ab aquis, à fluminibus, à montibus, à syluis &c. cantum admirantibus. Verum, arbitratu meo, Vates, licet audax illud quidem, sed pulcherrimum translationis genus non neglexerit, ad fabulas tamen respiciens, quæ in his omnibus diuinitatem suam, vt alibi diximus, agnouêre, dici potest, iuxta verbi proprietatem, attentis fabulis, locutus; Nam Venti à Poetis pro Animis sumuntur, vt sæpe vidimus, in vndis adstant Naiades, in Fluminibus Numina vndas moderantia, in Montibus Oreades, in Syluis Dryades &c. Adde in Lauro Daphnim, in Pino Athym, in Populis Heliades, in Hemum, ac Rhodopen Regiæ stirpis sobolem conuersam agnosce &c. Quare potuit Vates in ijs singulis, iuxta fabulas verum auditionis sensum agnoscere, atque adeò iure canere: *Vix auditus erat*. Insuper claré ostendit hoc loco, concentui fidium vocis modulationem additam ab Orpheo fuisse; nam ipse vtique vna cum Cytharæ sono auditus dicitur: tandem indicat quantum effectus distantes fuerint à causis, nam tantùm vix interfuit, quantùm requireretur, vt a sonante sonus ad aures audientis, in quibus fit auditio, perueniret, quod idem est, ac factum dicere in ictu oculi, ita vt & cantus, & subsecuta prodigia videri potuerint effectus simultanei potiùs, quam à se ipsis inuicem dependentes.

VENTI FRÆNANTVR. En primum admirabilis Cytharedi prodigium, nam venti, quibus nil leuitate mobilius, nil agilitate velocius, nil impetu vehementius, vt per se patet, quasi stupiditate contracta immobiles fiunt, quasi grauitate pressi consistunt, quasi propriam obliti violentiam mites hærent, & mirabundi. Quid venti sint, ac quænam eorum materia satis vidimus lib. 1. Carm. 70. & Carm. 172. nec non in Præfatione eiusdem lib. 1. Quare hic accelero. *Frænantur* itaque (verbum translatum ab equis, qui fræno cohibentur) sed non vi, non ferro, non loris, sed voluntate, ac voluptate frænantur, idest à præcipiti volatu suspensi detinentur, vt vocibus fruantur harmonicis.

ET VNDÆ. Pendet hoc ex eodem verbo *frænantur*, & per consequens eidem subijcitur explicationi. Vndarum autem nomen genericum est quamlibet includens fluentem, vel illa fluminis sit, vel torrentis, vel riui, vel fontis &c. Respexit autem Vates hic ad duplicem Virgilij locum, nempe ad primum Æneid. à nobis alibi adductum, vbi ait

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis, & carcere frænat,

& ad quartum Georg. vbi de aquis inquit

Et cum tristis hyems etiam nunc frigore saxa
Rumperet, & glacie cursus frænaret aquarum.

Venti frenantur & vnda, legit hoc loco Parrhas. sed quam altiùs vulgata assurgat satis patet.

HEBRVS. A genere aquarum ad speciem non solum fluuialem, sed ad indiuiduum descendit Hebri fluminis admirationem describens, qua scilicet a cursu detinetur. Hebrus autem fluuius est Thraciæ ex Rhodope nascens, ac in Ægæum influens mare, & aureis etiam celebratus arenis. Maximus fluuiorum Thraciæ dicitur, cuiusque meminit Virg. Georg. 4. cum defuncti Orphei caput deportantem sic describens

Tum quoque marmorea caput à ceruice reuulsum
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volueret, Euridicen vox ipsa, & frigida lingua
Ah miseram Euridicen, anima fugiente, vocabat:
Euridicen toto referebant flumine ripæ.

Poetarum enim sententia est obtruncari Orphei caput in Hebrum fuisse deiectum. Quare & Ouid. Metam. 11. sic cecinit

Membra iacent diuersa locis: caput, Hebre, lyramque
Excipis, &, mirum, medio dum labitur amne
Flebile nescio quid queritur lyra; flebile lingua
Murmurat exanimis: respondent flebile ripæ.

Ex Hebro igitur cursum remorante confirmat Vates id, quod de reliquis dixerat fluentis; nam si fluuiorum maximus, ac rapidissimus retrotrahitur, ac frænatur vocibus modulantis, quid de minoribus dicendum? Certè totum aquæ elementum intentum musicis vocibus fuisse demonstrat futurum, si totum in propinquo adeò, vt audire vocem posset, extitisset. Sed vt ad Hebrum reuertamur tanti nominis, atque existimationis fuit Hebrus, vt filius Iouis dictus sit ab Homero in Hymnis, cum cæteri fluuij Oceano progeniti dicantur. Hic autem Orphei modis intentus.

TORPVIT. *Torpere* est quodam veluti stupore corripi, & circumligari, ita vt sensata ipsa sensibus, ac motu priuari omninò videantur. Sic Piscatores, in quorum rete Torpedo piscis inciderit, neruis omnibus stupidi remanent ita, vt sensu omni carentes appareant: atram enim quamdam qualitatem transmittit per fila retium, ac funes piscis ille, quæ neruos omnes piscantis infringat, & colligatos reddat immobiles; atque hinc *torpere* dicitur, qui ita hæreat adstrictus, ac stupens, vt statuæ similis videatur. Vides quam optimè vnico verbo complectatur Poeta, & admirationem cantus percepti, & cessationem a motu vndarum, quam Hebrus experiatur, qui ideò dicitur

PIGRIOR. Piger enim idem est, ac *segnis*, *lentus*, *minimè velox*; a quo si *Pigrior* comparatiuum nomen efformetur, certè quid ad immobilitatem penè redactum significabit.

ficabit. Hic tamen à Poeta deductum potiùs fuisse arbitror à verbo *Pigror*; nam *Pigrari* im morari est; adeò vt significet remorantes Hebri aquas suauitate cantus detentas prorsus; quod etiam constare videtur, quia subdit.

ADSTRICTIS AQVIS. Adstrictus enim dicitur qui compede, aut vinculo aliquo immobilis detinetur: Sic tunc aquæ adstrictæ glaciali compede dicuntur, cum conglaciatæ fluxum deperdunt, & curiant. Sic Rutilius in Itinerario

. . . . Glacie riget horridus Ister
Grandiaq; adstricto flumine Plaustra vehit.

quod & Ouid. apud Heinsium sic attigit.

Et coit adstrictis barbarus Ister aquis.

de Hebro autem Hermanicus Cæsar in Epigram.

Thrax puer adstricta glacie dum ludit in Hebro &c.

hic verò non conglaciantur quidem aquæ; sed, perinde ac si conglaciatæ essent, ac solidæ, concepta voluptate detinentur; quod maximum est Orphei Encomium, & nil esse adeò immite osten fit, quod musicis modulis non capiatur, ac dulci quadam mitescit suauitate. *Adfectis* pro *adstrictis* Clauer. legit, sed qua ineptè viderit ex ipsa verborum significatione vel indoctus quisque.

RHODOPE. Quinam fuerint Rhodope soror, ac Hemus frater iam attigimus lib. 1. Carm. 135. Quomodo in montes conuersi fuerint ibi pariter dicebamus. Quarè hic tantum moneo, actionem à Vate dati Reginæ, quæ Rhodope diceretur, antequam conuerteretur in sui nominis montem, quasi innuat eam adhùc, licet saxeam vires, ac spiritus exercere, ita vt montis sui Iugum pro libito moueat, atque inclinet; ideò *Rhodope*

PORREXIT. *Porrigere* idem est, ac *admouere*; quarè sensus Poetæ est, Reginam Rhodopen, licet in montem conuersam auditis Orphei cantibus exhilaratam adeò fuisse, vt gestiens montes suos, hoc est ingentia montium ad instar saxa, & scopulos, quibus mons ipse riget, ad cantorem propiùs ad nouerit, vt saxea sua membra suaui illa modulatione pleniùs recrearet.

MONTES. Vel plures pro vno posuit Poeta, vel plures absolutè in sensu supra dato, quia scilicet Rhodope quasi ex pluribus montibus constetur, vel plures facit, quia idem mons pluribus compellatus nominibus (cum & Valiza, & Rulla, & Corioroumcze appelletur) videatur in plures, respectu diuersorum, diuidi montes. Congruentior tamen videtur secunda explicatio, cum sermo sit de Saxea Regina membra sua ad cantum, vt supra dicebamus, admouente. *Rupes*, non *montes*, ideò fortassis legendum contendit Heinsius; sed, vt vides, grandior assurgit, vulgata ideò non immutanda.

SITIENTES CARMINA. *Sitientes* partic. à *Sitio* est; *Sitire* autem, si secundum propriam, ac litteralem considerationem spectetur, significat idem, ac habere appetitum potionis. Verùm si translatè vsurpetur, vt hìc, sicut *sitis* sumitur pro nimia alicuius rei auiditate, vnde Hor. Epist. 1. Epist. 18. inquit: *Quem tenet argenti sitis importuna &c.* Sic *sitire* accipitur pro *vehementer appetere*. Vt igitur ostenderet Vates Rhodopen montes porrigentem summa & ipsos auiditate affectos audiendi cantoris melodiam, ideò dixit *Porrexit Rhodope sitientes &c.* Ex quo vides quantus Poeta sit in amplificationibus, dum vnico verbo adeò amplificat motionem ab Orphei cantu, vel saxis ipsis impressam, vt sitim sui generasse dictitauerit cantum. Sicuti enim sitis est molesta adeò interdum sensatio, vt languescat totum, penè & emoriatur, corpus, ni præstita potione subleuetur, sic angi ostendit montes ipsos, ni pleniùs voces hauriant &c. Ideò *Sitientes Carmina*; carmen enim est quidquid Poeticè vel scribitur, vel decantatur, quasi canimen à canendo dictum, vt lib. etiam primo explicuimus.

OSSA. In Thessaliæ finibus Mons iste est giganteis prælijs memorandus, ad quod alludens Ouid. inquit

Non ego putaui si Pelion Ossa tulisset
Clara meâ tangi sydera posse manu.

hunc olim Olympo fuisse coniunctum autumat Seneca; Herculis autem opera abscissum ab ea parte, vbi, per Tempe, fluit Peneus fluuius. Sed quæres quomodo Mons iste, Thessalus cùm sit ad Thraciam, in qua Vates audiebatur, pertineat? Facilis tamen responsio est, cum, teste Seneca, coniunctus Ossa fuerit Olympo: Olympus enim Mons est inter Thessaliam, & Macedoniam, consequenter inter has, & Ossa protenditur, Macedoniæ autem contermina & Thracia est, atque adeò inter fines Thessaliæ & Thraciæ, seu à finibus Thessaliæ, & Macedoniæ vsque ad fines Thraciæ radices extendisse indicatur hic Mons, vt arbitror, hoc loco; nam cùm omnes citatæ Regiones Europeæ sint & conterminæ inter se, nil mirum si idem Mons ad plures pertinere Regiones dici possit tamquam terminalis: & ideò ponitur hic Ossa, vt Mons Thraciæ terminalis, & ponitur, vt indicetur tota Thracia vsque ad vltimos eiusdem fines Cantoris voce permota, in voces intenta, ac mobilis effecta, vt propiùs accederet, & pleniùs audiret

PRONIOR. A positiuo *Pronus* comparatiuum *Pronior* efformatur. *Pronus* autem idem est, ac *flexus*, & *habens capitis dentis in lunatur*. Quare, si *Pronior* sumatur in rigorosa sua significatione, certè talem inclinationem importabit, quæ rem ad terram ferè deducat; & aduerte insuper, nomen *Pronus*, cum deriuatis, non quamcumque inflexionem, sed voluntariam importare, propendere animi inclinationem; ex quo vides quomodo in allegorijs aptè sibi cohæreat Vates sensum inanimis tribuens. Verùm hic dubitari potest, num illud comparatiuum *Pronior* sit verè comparatiuum, an potiùs positum pro positiuo, vt mos est præcipuè apud Poetas frequens. Ratio dubitandi est, quia comparatio importat necessario & id quod comparatur, & illud cui comparatur, hic autem nihil videtur adesse cui Ossa, secundùm proclinitatem, comparetur. Sed nota posse etiam idem comparari cum se ipso secundùm diuersam sui ipsius habitudinem; Cum igitur alias eosdem effectus fortita fuerit Orphei Chelys, antequam scilicet ageret otia &c. Pronus etiam tunc indicatur Ossa cantibus adhuisse, at nunc pronior quam vnquam ante, ita vt fere ad carmen se se inclinans corrueret.

EXCVSSIT GELIDAS NIVES. *Excutere* propriè est *quatiendo deijcere*, quo verbo mirè exprimitur, quanto sui ipsius motu se agitauerit Ossa, vt se Cantorem versùs porrigeret, dum motu suo deijcit quatiendo Niues gelidas. Videtur hoc epiterum superfluè appositum, nam eo ipso quod nix est, gelida est, cùm non nisi ex frigore nix oritur. Aptè tamen additur, ad ostendendum conatum, quo Mons excutitur, & vehementiam, qua mouens se ipsum niues abijcit; Nix enim, quæ recenter deciderit, licet gelida sit quo ad intensionem frigoris, non tamen absolutè gelida, seù conglaciata dici potest, vt patet ex facilitate, qua dissipatur, & dissipatur; cum autem eadem nix aliquam diu in montium iugis quieuit, constipatur in vnum, ita vt duram vertatur in glaciem, quæ ferro vix scindi potest. In hoc sensu gelidas hic niues appellat Poeta, vt magis ostendat, quanto motu sui Ossa excusserit, cum vel durissimum gelu ex gelidis compactum niuibus disiecerit, & abiecerit. Niuem verò cœlestium aquarum spumam esse autumat Plin. lib. 17. Cap. 2., ad quam sententiam videtur allusisse Claudianus, cum enim, vt dix. ex Seneca, Ossa idem cum Olympo mons fuerit, & nubes excedat Olympus, vt fert communis Poetarum opinio, videtur Vates indicare voluisse altitudinem huius montis, quæ adeò protendatur in Cœlum, vt aquarum Cœlestium spumis semper cernatur aspersus. Sed, vt veritatem potiùs, quam Plinij auctoritatem sequamur, de niue, Metheor. 1., sic habet Aristoteles: *Cum nubes conglaciata fuerit, nix est; cum autem vapor pruina.* Ex quo habetur, quod, quemadmodum pruina, ita & nix ex congelatione oriatur, illa quidem vaporis, hæc verò nubis; ex quo fieri, notant interpretes, vt nix in locis tantum frigidissimis, & hyberno tempore decidat: cum autem diximus Thraciam, quo ad eam partem, quæ, à mari recedens, interiùs ad montes extenditur, frigidissimam esse, ideòque nec Cœlo nec Solo tractabilem, nil mirum, si contermini montes perpetuis rigere niuibus dicantur: Sic Virg. Ecl. 10. in Thraciæ, ac Macedoniæ finibus, obstinatum prorsus frigus, ac perpetuas cognosci niues, dum inquit

Nec si frigoribus medijs, Hebrumq; bibamus,
Sithoniasq; niues hyemis subeamus aquosæ &c.

Sithonia enim Auctore Plinio extrema Thraciæ ora est, à qua olim tota Thracia sithonia dicta, vt innuimus lib. 1. Carm. 135., & de Macedonia participat, atq; in ea natus dicitur Orpheus, quod adamussim confirmat, quæ supra diximus, Ossam in ijs scilicet finibus constitui, adeòq, ad Thraciam spectare. Sed adest obiectio diluenda circa effectionem illam niuium, quam nos ex Aristotile posuimus. Certum est, nubes in pluuiam, niuem, grandines, ac pruinas dissolui, & quidem hæc omnia ex frigore condensante prouenire. Hoc igitur posito, quæri potest, cur ex eadem nube tot varios effectus eliciat frigus, & non potiùs semper nubes dissoluantur in aquam, nunquam verò in niuem, aut grandinem. Sed facilis responsio est; nam nubes, quo ad qualitatem non eiusdem omnes temperamenti sunt, sed aliæ humidiores, aliæ ficciores; quæ igitur, ob siccitatem, minus apta est, vt

in

in aquam dissoluatur, illa ex vi frigoris in niuem dissoluitur; quæ autem humidior in pluuiam liquatur. Patet hæc responsio ex ipsa niuium figura, quæ in modum lanæ extensæ frustatim decidit, quod signum est, eam non adeò facilè esse terminabilem termino alieno, vt proprium siccitatis est; non omninò tamen humido carere, cum tandem aliquo modo, licet non adeò facile, vt aqua, alieno termino terminetur. Sed hæc ad niuis efformationem delibasse sufficiat; & intermissam prosequamur explicationem, ne diutiùs extra chorum saltantes arguamur. Dicitur itaq; à Poeta excussisse niues Ossa, non solum ob rationem adductam, nempè, vt solutus impedimentis faciliùs, ac promptiùs ad cantum pronus inclinaretur percipiendum, sed etiam quia superimpositis niuibus sonus non adeò facile percipitur, vt patet, cum, decidente niue, campanæ pulsantur, earum enim sonus hebetatus fere videtur, & languidior. Ossa igitur vt promptiùs audiret, ac pleniùs cantu frueretur, gelidas excussit niues, perpetuò alioquin sibi adhærentes, vt proiectis impedimentis faciliùs voti compos existeret.

ARDVA NVDATO &c. En mobiles effectas syluas, ac propiùs ad cantorem accedentes; & quidem congruenter; nam si venti frænantur, & vndæ, ac montes suas porrigunt rupes, ac prona inclinantur, qui immobiles, eò quod terminales sint, necessariò existunt, vt de Ossa diximus; quid ea facerent, quæ anima aliqua vegetatiua videlicet informantur? Certè à fortiori valet argumentum, vt hæc immota ad cantum non persisterent, dum illa quantum possunt mouentur, vt propiùs audiant: Vbi pulcherrima nota eruditissimi Poetæ gradationem.

ARDVA. Arduus idem est ac *altus, elatus, sublimis*, atq; *ascensu difficilis*; quod epitetum quam bene congruat populeæ arbori satis constat inspicientibus. Hic *ardua* ponitur non solum ad exprimendam arboris proceritatem, sed etiam ad indicandum ex proceritate difficultatem ad motum, quam superatam ostendat, vt prodigij maioris vim habeat motus ipse; certè enim quo maior est moles, & ponderosior, eo est & ad motum difficilior.

POPVLVS. Arbor notissima est vulgò *Pioppa*, seu *Albera*, cuius duo sunt genera, Candidum alterum, alterum verò Nigrum, quorum profectò meminit Virg. Æn. 8. Populum Herculi dicatam innuens his verbis:

Dixerat: Herculea bicolor cum Populus vmbra
Velauitq; comas, folijsq; innexa pependit.

& candidæ mentionem fecit expresse Ecl. 9. sic:

Fundit humus flores; hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt vmbracula vites

Herculi iterum dicatam, & gratissimam memorat Ecl. 7.

Populus Alcidæ gratissima: vites Iaccho.

Sacram autem populum Alcidi fuisse autumant, eo quod *Alcides* allegoricè *tempus* esse intelligatur, quod monstra omnia vel domitat, vel destruit: Populus autem alba diem, nigra verò noctem repræsentent; vel, vt alij fabulantur, quia Hercules, cum ad inferos Theseum liberaturus descendisset, huius arboris fronde comam cinxerit. Ex quo habes, cur Poeta hic inter arbores accurrentes, primam enumerauerit populum, quia scilicet Orpheus Alcidis glorias canebat, vt dicetur inferiùs. atq; adeò congruens fuerat, vt eius arbos accurreret omnium prima. In has arbores mutatas Phaetontis sorores late canit Ouid. Metam. 2., & nos attigimus lib. 1. Carm. 244. Ideò aquis gaudent, quasi, sepulto in aquis fratre, eius semper ad tumulum flere aueant, & cineres corouare.

ÆMO, Æmus, vel, vt alij scribunt Hæmus mons Thraciæ est ab Æmio Boreæ, & Orithiæ filio dictus, vt aliqui volunt; vel, vt alij, ab Hæmo Rodopeiæ fratre, in hunc montem conuerso, vt nos dicebamus lib. 1. Carm. 135. *Is catena Mundi* appellatur apud Latinos, apud Turcas Batkan, apud Incolas Cumoniza, à finibus Macedoniæ vsq; ad Euxinum protensus; atq; in hoc monte Martis domicilium posuerunt antiqui. Sed occurrit obiectio; quomodo scilicet huiusmodi arbores, quas fluminibus gaudere diximus, & certum est, in Hæmo monte tantæ proceritatis, ac magnitudinis reperiri possint? Verùm aduerte populeas arbores non ita fluminibus addictas, vt nullo alio in loco succrescant; nam etiam longè à fluminibus reperiunt. Sed esto ita gauderent aquis, vt non nisi aquosis in locis radices figerent: quantis aquarum vectis, ac liquosis fontium receptaculis, fluentisq; vndiq; scaturientibus montes irrigantur? Sed esto nullas Hemus haberet aquas. Memineris, populeas frondes Alcidi, (idest fortitudini, ac ferociæ; nam Alcides ἀπὸ τῆς ἀλκῆς, hoc est à fortitudine, ac ferocitate dicitur) dedicatas, consequenter non magis alibi vigere debuisse, quam eo in monte, vbi fortitudinis, ac ferocitatis numen, Mars scilicet, domicilium obtinens, eas vindicet in suas. Ideò iure *Populus* Hæmo insidens dicitur, quæ iam Hæmo

NVDATO. Particip. hoc est passiuum à *Nudo*, quod est *nudum facio*: & apposite quidem eo vtitur Vates, nam dum in Syluis arborum nectuntur rami, ac frondes inuicem densantur, viridè quoddam contexunt indumentum, quo montium asperitas contegatur, & deliciarum in speciem exornetur; ideò *nudato*; quia sicuti, qui nudus est, nullum habet integumentum, quo corporis deformitas, siqua in eo est, contegatur; sic tanto consensu arbores ex Hæmo decurrebant, vt nudum prorsus relinquerent, ac rupibus horrendum luis, quibus ad sex millia passuum celsitudinis euehi Mons ipse dicitur. Nudato itaq; a vertice ad Calcem Hæmo populus

DESCENDIT. Ne putares Populeas arbores inclinari tantum, aut corpora porrigere cantum versus, vt iam de montibus dixerat; *Descendit*, inquit, vt scires eas, sicuti propriores naturæ sunt sensitiuæ, cum vegetatiuam habeant, quæ vno tantum gradu distant à sensitiua; sic etiam maiori motu percelli, quam prorsus inanimata; ita vt non solum inclinentur, sed errantes fiant Syluæ è montibus descendentes, vt ad Cantum accedant. Syluæ, inquam, populum pro Populea Sylua per Synecd. hic Vates posuit, & ex Sylua Syluas innuit, sicut ex monte montes per eandem Synecd.

ET PINVS. Exprimit iam arborum, Syluarumq; concertationes in acceleratione ad propiùs accedendum sitas, & nouum illis sensum tradit amicitiæ, dum se inuicem inuitant non solum, sed trahunt ad cantum, quæ naturali quadam vniuntur sympatia, vel reconciliantur se inuicem trahentes, quæ naturaliter dissidebant. Quid verò, & cuiusnam sit Pinus naturæ, ac de Athy in illam commutato satis diximus lib. 1. Carm. 202. Tantum indico hic amplificatam mirificè excellentiam Orphei canentis, dum Pinum etiam, quæ tota funesta est, ac funeribus semper addicta lugendis, ad vitæ sensum, & ad dulcedinem vsq; allicere dicitur potuisse; maxima enim vis esse debet, quæ inueteratam, ac connaturalem ex vi habitus factam, mæstitiam superet; ideòq; diuinitati propiùs accedat, quam humanitati, necesse est, qui tantum posse dicatur

AMICA. Amicus dicitur, qui honesto amore aliquem complectitur; nam quando *amica* dicitur mulier, qua quis impudice vtatur, Ironia potiùs est mordax, quam Sarcasmum vocant, quam propria denominatio. Cur verò Pinus amica Quercui dicatur non satis liquet. Scio equidem, & Pinum, & Quercum eidem Deæ, nempè Cybeli, sacratas extitisse, vt de Pinu nos ipsi dix. lib. 1. Carm. 202. cit., & de Quercu testatur ex Apollodoro Mythol. Nat. Com. lib. 19. cap. 5. ex quo Parrhas. deducit, eas etiam sympatica quadam vnione coniungendas. Scio Pinum Cybeli sacrum: Quercum Cereri, vt de Pinu iam dictum; ac de Quercu testatur Virg. in sacrificijs Cerealibus, quæ ante messem fieri solebant describendis Georg. 1. vbi habet

Et Cererem clamore vocent in tecta; neq; ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri tortâ redimitus tempora Quercu
Det motus incompositos, & carmina dicat.

quarè, cum Cybelis filia sit Ceres, vt dix. lib. 1. Carm. 180., probabile est Arbores sibi congeneas delegisse, ideòq; nil mirum, si matris, ac filiæ arbores mutuo amore dicantur copulatæ: atq; ad hæc omnia allusiuè, Poetam respexisse non ambigo. Sed obstare in contrarium videtur id, quod de Quercu refert Plinius, eam videlicet inter Iuglandem, & Quercum Anthipatiam esse, ac tanto naturæ dissidio disiungi vtramque, vt si Quercus iuxta nucem iuglandem sata sit, prorsùs emoriatur. Et quidem inter Nuces Iuglandes Pinum inuenio; ac profectò, si *Iuglans* dicitur, quasi *Iouis Glans*, eo quod dignum Ioue afferat fructum, quippè summa præditum inter nuces suauitate; quid suauius fructu pineis nucibus, seù conis incluso? Hoc autem si verum esset, frustra profectò hunc locū Barthius interpretaretur dicens: *Quercus amicam dicit Pinum, quia neutra amittit folia*; nam hæc vtriusq; conditio, etiam posito naturali dissidio, haberi profectò potuit. Magis tamen, si verùm esset, assurgeret, hoc ipso, Poetica virtutis Orphei amplificatio, quæ scilicet virtus talis, ac tanta fuisset, vt mortali odio dissidentes plantas conciliauerit adeò, vt anthipatiæ stimulos oblitæ, quasi nouo amicitiæ fœdere, iungerentur illicò, se se inuicem associauerint, ac, data, vt ita dicam, manu, altera alteram attraheret ad fruitionem concentuum. Poeta igitur,

vt

vt arbitror, hic ab vtrâque de Pinu, ac Quercu sententia præscindens, cum non suum hic esset illarum discutere controuersias; ad vtramque alludens, vtrumq; sensum complexus, lectoris iudicio relinquit, quid ex vtrâq; parte maluerit assumendum, seque sic magis præbuit admirandum. Si igitur sympaticam Quercui Pinum velis, sensus erit: *Pinus, amico, quo pollet, in Quercum affectu, illam secum trahit ad lubricationem harmoniæ*. Si velis antipaticam esse, sensus erit: *Pinus, quamuis Quercui inimica, suauitate cantus quasi in extasim rapta, inimicitia oblita, ac Quercui iam reconciliata, iam trahit, vtamica amicam, ad fruendum cantu illo, quo ipsa delectabatur*.

TRAHIT. *Trahere* videtur violentiam importare: nam *inuiti trahimur, volentes sequimur*. Sed & interdum, pro simplici *ducere* ponitur: & interdum violentiam quidem importat; sed quæ suauiter vim inferat: *si trahit sua quemque voluptas*; & sic amicarum interdum virginum choris, dum mostis connarent manibus, si vna aliquem sonum audierit ad choreas inuitantem, & alias incitat voce, & iam sponte sequentes, quia forsan, grauiore corporis mole, retardantes, manu trahit, vt accelerent: Sic Pinus &c.

QVERCVM. Cur Poeta Quercum potius à Pinu, quam Pinum à Quercu trahi dictitauerit? Pinus agilior est, ac leuior; Quercus ponderosa maximè est, & insuper summâ poller ligni durities: quarè, & tardior ad audiendum, & lentior ad motum futura, iure trahitur ab agiliori, ac propriori. Quid sit Quercus non repeto; quia notissima &c.

COMITEM. Comes propriè dicitur, qui alterum, quasi pedissequus sequitur; quarè, cum Quercus traheretur, optimè dicitur *comes* potius, quam *serua*: & *comitem* dixit; non amplius videlicet noxas timentem; si mortalem quercui Pinum dixeris.

ET LAVRVS. Laurus arbor est, perpetuò virens comâ triumphis semper dicata, domibus Cæsarum, ac Pontificum gratissima; vno verbo arbor Apollinea est, & à Græcis *Daphne* dicitur; ex quo occasionem sumpsere Poetæ afferendi, Daphnem Penei fluminis filiam in huiusmodi arborem conuersam fuisse, ne in amantis potestatem Apollinis deueniret. Rem totam enucleatè prosequitur Ouid. Metam. pri. ex quo habetur, Apollinem, Pythone interempto, indignatum Cupidini Veneris filio, ex quod arcum, ac pharetram, trasctantem vidisset, eum obiurgasse, vt arma deponeret, Apollinem tantummodo decentia. Risit Amor: &, vt vindictam de obiurgatione assumeret, Apollinem, aureo, ideft Amorem inducente, iaculo, vulnerauit; Daphnem verò plumbeo, hoc est Amorem fugante, spiculo, traiecit. Quare deperibat iam virginem Deus; Virgo vel Dei amantis nomen horrebat. Cum itaque Deus ille, aut blanditijs, aut pollicitationibus, obduratum Virginis animum flectere nequaquam posset, vim statuit inferre; atque adeò virginem iam aggrediebatur, secum arrepturus: fugit illa ocyor aura; insequitur velocissimè Amator; *hic spe celer, illa timore*, sed iam fugienti instabat insequens; iam volitantem in crinem manus extendebat; cum illa, implorato Penei Patris auxilio, statim in laurum versa, Amantem elusit immota, quem cursu effugere iam non vlterius potuerat. Amat tamen adhuc Apollo; & truncum amplexus; eâ, quâ pollebat, Numinis auctoritate, ea arbori beneficia, ac priuilegia impertitur, quæ latè recenset Ouid. cir. his Carm.

Cui Deus: At quoniam coniux mea non potes esse,
Arbor eris certè, dixit, mea: semper habebunt
Te Coma, te Cythara, te nostra, Laure, pharetra.
Tu Ducibus latis aderis, cum læta triumphum
Vox canet, & longas visent Capitolia pompas.
Postibus augustis eadem fidissima custos
Ante fores stabis; mediamq; tuebere Quercum,
Vtque meum intonsis caput est iuuenile capillis,
Tu quoq; perpetuos semper gere frondis honores.

Nil igitur mirum, si, quæ nunc *Laurus* dicitur, olim *Laudus* diceretur à *Laude*; cuius denominationis ethymologiam Bercorius, in suo Reductorio lib. 12. cap. 84. refundit in laudem, cum qua Victores in Capitolium, Lauro coronati, recipiebantur. Et quidem Bercorij opinio non videtur reijcienda, quia ex Apollineis deducta Oraculis.

Tu Ducibus latis aderis, cum læta triumphum &c. Verum, licet Auctoris ingenium iure collaudem, minus tamen fecisse videtur, quam quod laus ipsa, per huiusmodi nomen importata, requireret. Noui equidem mortem *pallidam* dici, non quia ipsa in se formaliter pallida sit; sed quod pallorem causet in cadauere; ast cur *Laudi* denominationem ab effectu quærimus, cum in ipsa lauru formam intrinsecam inuenire facillimum sit, qua maximis illam laudibus dignâ vtiq; efferamus? Memineris *Laurum*, sed *Laudi* Daphnem esse, quę castitatis amore io truncum maluit transmutari, quam sui copiam Amanti, & quidem Deorum pulcherrimo, permittere defloranda; atq; hinc facilè discernes amplissimam laudis segetem promeruisse: atq; ideò aptissimè denominatam à laude *Laudum* fuisse: quod in maximâ puellarum quarundam nostri temporis probium cedit, quæ Procos alliciant potius, quam reijciant; ita vt ansam satyricis præbeant decantandi. *Casta è sol, chi non è chiesta*. fateor tamen, huiusmodi cantionem iniuriosam omnibus immeritò esse; nam certè nec nostra hæc tempora Penelopeis virtutibus omninò viduantur: sed proprium satyrici est perfidam ex paucis ad omnes inductionem facere, vt mordeat, & laceret.

Confirmatur autem hæc *Laudi* denominatio à forma intrinseca ex inueterata antiquorum opinione, apud quos, vt refert Bercorius cit., tanto in honore fuerit Laurus, vt eam nefas esset in vsus expendere inhonestos, immò neq; in viles vsus dudum Laudus expendebatur, ne vilescere cogeretur laus illa, quæ castitatis amore propiùs ad *diuinitatem* accederet, quam pati videretur humana fragilitas, nedum, tunc temporis, & ipsa inanium Deorum salacia, & procacitas.

Hinc non satis video, quam sanæ mentis fuerint qui Lauro insaniam attribuere non erubescant. Narrat enim Plinius lib. 17., iuxta tumulum Amici Regis prope Pontum extitisse olim Laurum, quæ *insana* dicta fuerit, eo quod si quis ramum, ex ea decerptum, in naui collocasset, fœda illicò tempestas excitaretur, quæ nunquam naui parceret, nisi prius ramus ille in terram eijceretur; vel iurgia insurgerent inter nautas, donec ex naui ramus asportari contingeret. Quo posito videtur quidem, prima fronte, denominatio *insanæ* Lauro adaptanda, eo quod insaniam causet in iurgia miscentibus, vel in ipso mari tumultuante &c. sed hoc ipsum ego ad sapientiam potiùs, quam ad insaniam retulerim; nam, si opus naturæ est opus perfectissimæ intelligentiæ, profectò qui ducem sequatur naturam, sapientissimè semper operabitur, si de actibus ad virtutem spectantibus sermo sit. Cum itaque Daphnes à venereis adeò semper abhorruerit, vt mori potiùs, quam fœdari, voluerit, prudentissimo certè conatu Daphniticus ipse ramus reluctat, ne cunas Veneris ingrediatur: & profectò optimè nouimus, Veneremex maris ortam spumis dictitari.

Ex hac igitur potiùs prudenti sapientia, ac sapienti prudentia effectum arbitror, vt Cæsares Lauru redimiti incederent: semper nempè vt memores essent, qua prudentia præditus esse ille deberet, cui vniuersi commissæ fuissent habenæ. Non igitur Victores, Duces, Cæsares; ideò laudibus excipiebantur, quia Lauro coronati: sed quia Lauro coronari meruissent, ac præclarissimis rebus gestis eam in crines frondem allicere valuissent, quæ, per se ipsam laudabilis, laudabiles etiam redderet quos ipsa redimiret.

Firmat autem hanc nostram interpretationem communis omnium opinio, qua scilicet, vt & alibi innuimus, asseritur, fabularum inuentores, non ad solam oblectationem, fabulas texuisse; sed vt earum inuolucris ea tegerent dogmata veritatis, quibus longè, latèque mortalium mores ad rectum viuendi formam traducerent.

Insuper, si vera est sacrorum opinio Doctorum (quod vtiq; nullatenus negandum, nec in dubium vllatenus reuocandum) nempè ipsum sæpè Principem tenebrarum, in quo nulla est veritas, Deo cogente, præconem fieri veritatis, vt inexcusabiles magis reddantur peccantes; quidni dixerim eidem permissum, eamdem veritatem inuolucris tegere, *vt audientes non audirent, intelligentes non intelligerent &c.* Vbi præcipuè de superstitiosa ageretur gentilitate? en obiter casum, quem in rem nostram *enarrat* Plinius lib. 15. cap. 30. Spatiabatur olim sub Imperatoria arbore, nempè Lauru, Augustus Cæsar, cum superuolitans Iouis ales albissimam in eius gremium gallinam demisit, quæ ramum Lauri baccis onustum ore gestabat suo. Illicò acciti angures, atque de eorundem consilio surculus ille plantatus in ingentem subindè excreuit syluam, ex qua postmodum inuiolabile fuit, vt Cæsares coronarentur in triumphis. Iam per transennam expende quæso, quot, & quanta sapientiæ dogmata portentum istud, tot hieroglyphicis compactum, insinuet; & facilè discernes quam profundam edocerentur sapientiam gentilium animi, si faciles præbere aures voluissent. Iouis armiger Ales sine fulmine aduolat; nec enim stragem edere edocendi erant, qui suopte ingenio crudeles essent: alba gallina demittitur in regnantis gremium; vt ex illius candore

dore insinuaretur, quàm niuei esse, & quàm niueam integritatem referre deberent Regum mores, vt ijs quasi pennis, ad gloriam euolarent. Sed *Gallina*, non *Columba*, non *Cycnus* demittitur; nam, Columbæ quidem pullis licet medica Laurus sit, si quando in nidulis insinuentur, vt habetur ex eruditissimo Picinello Mundi symbolici lib. 4. cap. 21. num. 259.; attamen, cum, ex eodem, Columba sine felle sit, seù, saltem quo ad effectum, *nescia fellis*, non aptum fuisset regnantis hieroglyphicum, quem nescium fellis esse non decet, cum, in Regni sui defensione, interdum armis vtendum sit; & sine felle non satis, vt plurimum, institiæ iura seruentur: *Cycnus* verò, licet magnanimi cuiusdam Augusti symbolum esse potuisset, ex eo quod Cycnus nulli vnquam noxius sit, nisi in quantum, ab Aquila lacessitus, in vindictam assurgat; & hanc ipsam laudem Octauiano Augusto, Aurelius Victor attribuerit inquiens: *nulli vnquam genti, nisi iustis de causis bellum intulit*; attamen cum Cycnus, quia sub plumarum candore nigerrimam gerat cutim, vt notat Picinell. cit. lib. 4. cap. 38. n. 23., symbolum hipocritæ sit, sub candido simulatæ sanctitatis velo teterrima vitia contegentis; non decuit huiusmodi hieroglyphico Augustum ad simulatam hipocrisim inuitare, cum Augustum & extrinsecè, & intrinsecè Augustis exornari virtutibus consentaneum sit: sed *gallina* demittitur, quam veri Principis symbolum agnouit postmodum Iacobus Scotiæ Rex Octauus, cum eam pullos sub alarum remigio congregentem in emblemmatis corpus assumpsit, ac lemmate hoc dogmatico insigniuit, *non dormit qui custodit*; nam certe optimi regnantis est subditos respicere, vt filios, eosq; vigilantissimo semper conatu defendere simul, ac summâ fouere semper industriâ; ex quo factum, vt etiam in aula Normbergensi, in symbolum veri regnantis, assumpta fuerit gallina congregans pullos suos sub alas, addito lemmate *Alit, & protegit*. Itaque non *Columba*, non *Cycnus*, sed *Gallina* in Augusti sinum demittatur, & demittatur ab Aquila, vt prudentissimâ ratione demissam intelligas; cum Aquila, teste eodem Picinell. lib. 4. cap. 7. n. 82., exactissimi prudentis exiltat hieroglyphicum; demittatur gallina, quæ se ipsam studio deditis symbolum præbet, *dum vamando vangnescit*; & demittatur ab Aquila, quæ nec filios souet, nisi, aspectu prius solaris luminis, probauerit non degeneres; vt edoceatur Augustus, & seipsum præclarissimis studijs, selectisque prudentiæ disciplinis imbuendum; & ministros non sibi adsciscendos, nisi assuetos irretortis oculis iustitiæ Solem aspicere; ideoq; studijs assiduos, virtute præclaros, sapientia insignes, prudentiâ, atq; animi integritate conspicuos; Et insuper internosceret Augustus, vt talium habere posset copiam ministrorum, sibi præeundum exemplo, sicuti Aquila, circa nidum volitans suum, pullos ad volandum suos *prouocat exemplo*.

Sed cur gallina illa explicatum lauri surculum deferens, & non potius in coronam complicatum, conformatumque conspicitur? profectò vt ex augurum consulto nosceret Augustus, non dandas ante triumphos coronas; sed priùs laurum laboribus colendam, sudoribus irrigandam &c. vt subindè coronas promeritis Cæsarum capitibus fœliciter innecteret: idem autem est dicere, *colendam Laurum &c.* ac dicere, colendam virtutem temporis victricem; cum Laurus, nec hyemem, nec fulmen pertimescens, exactissimum eximiæ virtutis symbolum sit.

Ast (proh dolor!) apud surdas tunc aures præclarissima hæc dogmata veritatis, licet secundùm se fallus, cecinit gentilium Iupiter; & quamuis, solari alite, ramoq; solari, regnantem, se alterum in terris Solem præbere, debuisse, clarissimis notis decantaret; non nisi tenebras errorum in aulis semper prospexit; ita vt de aulis gentilium aptiùs profectò cecinisset nostri temporis Lyricus.

Vantisi pur d'hauer schiuata la sorte
Che naufrago non resta in mar di corte.

Verùm, non tamquam à falso Ioue immissa, sed tamquam diuinâ veri, ac summi numinis præordinante prouidentiâ demissa, hæc eadem dogmata nostris hisce temporibus apud Regnantes excepta vberiùs vndiq; succrescunt, ac sanctè, laudabiliterq; seruantur.

Et, ne plures congeram Regnantum aulas, in quibus vera semper nidificantur eruditissimæ dogmata sapientiæ, vnicam liceat intueri MAGNI ÆTRVRIÆ DVCIS aulam SERENISSIMI, quæ, dum septem sphoeras auido complectitur sinu, armonicos profectò Cælorum motus imitata *terrenum* in se ipsâ *Cælum* delineat, nihil coinquinatum admittens, atq; omnibus in se ipso numeris perfectum, absolutumque; in quo Planetarum Principis vices Serenissimo iubare sustinet COSMVS, ex quo minora vtiq; luminaria omnia *mutuato lumine fulgent*, hic quot aulicos inspexeris, tot dixeris, multiplicato numero, antiquæ Græciæ lumina adesse; quot ministros recensueris, tot Licurgos appellaueris, quot Senatores suspexeris, tot viua prudentiæ simulacra dictitaueris. Vno verbo Serenissimus ille Princeps omnia circumquaque perlustrans, antequam ad deligendos quos foueat adunlet, *librat, & ponderat*; atque Accademiæ suæ monimenta respiciens. *Il più bel fior ne coglie*. Quod si quæras, quam vigeant hic litteratorum cætus? Hoc vno in Principe Mæcenatem experiuntur suum quotquot, litteraria in scena, præcipuam sibi, cum plausu, vindicant actionem. Testis vnicus ille, mira sui eruditione toti Orbi conspicuus Antonius Maghabecus, ex cuius capite Mineruam rursus, sed sponte natam, non vi malleatoris excussam, facile dixeris; qui libros, quotquot celebriores Bibliothecæ recensent, diligentissimè peruestigauerit, enucleatosq; , ac quasi in compendium redactos, mentis suæ penetralibus demandauerit asseruandos: ita vt, quisquis cum illo quacúq. de re loquatur, plenissimè auidis satisfaciat; ideoq; Principi Serenissimo, in primis, meritò mehercule, carus. Sed nimis forte cogente digredimur veritate, & nos iam reuocat.

Laurus, quæ ideò, quod Phoebo, vt diximus dicata sit, Poetis coronas in Parnassum scandentibus innectit, atque adeò Parnassia dicitur apud Virg. Georg. 2.

Vt Cerasis, Vlmisq; , etiam Parnasia Laurus.

Deorum Penatium aris adstabat, vt patet ex Virg. Æn. 2.

Ingens ara fuit; iuxtâq; veterrima laurus
Incumbens aræ, atq; vmbrâ complexa Penates.

Eâdem de causâ fatidica dicta est; quod experimento ipso videtur comprobatum: fragorem enim si edat, dum comburitur, fœlicitatem portendere creditur, iuxta illud Tibulli lib. 2. Eleg. 6. *At Laurus bona signa dedit &c.* contra si tacitè conflagrasset, infœlicitatis omen credebatur, iuxta Propert. *Et tacet extincto Laurus adusta foco.*

Hæc vna, inter arbores omnes, fulmine non tangitur, quarè à Græcis ἀλεξίκακος dicitur, idest *auertens mala*; adeò enim fulminibus verenda dicitur Laurus, vt non ipsa solum intacta maneat, &, *nescia fulminis*, fulgoribus potius illustretur, quam trisulcis ignibus denigretur; sed etiam teste Plin. lib. 15. cap. 30. Terra, vbi Laurus succrescat, vel domus cuius in ædificio conserta fuerit, tuta semper à fulmine, seruetur innoxia; atq; hinc factum vt Cæsares sub Lauru degerent, asylum sibi ab ingruentibus quærentes tempestatibus. Et profectò, si verum sit, quod non pauci referunt cum Berc. cit., nempè laurum non tantum Apollini, sed & magno Ioui ab initio fuisse consecratam, quid mirum si Iupiter quod suum est seruet, atq; à fulminibus illæsum voluerit quidquid huius suæ arboris vmbra tueatur?

Ex eo insuper, quod Apollini dicata fuerit laurus, nil pariter mirum si idem Apollo, medicus communiter decantatus, eam illi virtutem infuderit, vt de baccis ipsius oleum eliciatur, quod contra plurimas, & maxime frigidas passiones vim habeat ineluctabilem, vt docent Isidorus, & Dioscorus; immò si odor ipse Daphniticæ frondis ad euitandam pestilentiam aptissimus Herodiano teste dicatur.

Denique Lauri folia, sub puluinari posita, vera gignere somnia putabantur, eo, quod arbor fatidica sit, vt diximus, & vaticinationem instillans; quæ Lauri proprietas adeò in opinione inualuit antiquorum, vt crederent, teste Plin., plurimum conferre Laurum ad responsa diuinitus excipienda, & dicerent, Apollinem ipsum, sine Lauri præsentiâ, nullatenus responsa reddere; quod confirmari videtur ex sylua illa, quâ Delphici Oraculum Apollinis circumquaq. tegebatur. Sed de poetarum, antiquorumq; delitamentis iam satis.

Hęc etiam itaque arbor ad Orpheum properat auditura; & quidem

QVAMVIS DESPEXERIT &c. *Quamuis* particula aduersatiua est, sed quæ superatam ostendat aduersantis difficultatem; idem est enim, ac *non obstante quod &c.*

DESPEXERIT. De verbo *despicio*, prout pro eodem, ac *contemno* sumitur, vt certè hic, fusiùs differuimus in explicatione lib. pri. ad Carmen

Hunc poscit Latona nurum. Despexit vtrumq; &c.

quarè supersedeo; & satis pro *contemnere* positum dixisse arbitror. Quam obfirmato autem animo Daphnes Apollinem *contempserit*, ac respuerit, patet, quia, vel in Laurum conuersa, eiusdem amplexus, & oscula quantum poterat euitabat, vt notat Ouid. pri. Met. cit., Aduersantem illam his describens carminibus.

Hanc

Hanc quoq; Phœbus amat; positáq; in stipite dextra
Sentit adhuc trepidare nouo sub cortice pectus;
Complexusq; suis ramos, vt membra, lacertis
Oscula dat ligno: refugit tamen oscula lignum.

ARTES CYRRHÆI DEI. Idest musicas artes, quibus Apollo eam demulcere conabatur, vt amanti se facilem præberet: *Cyrrhæus* enim dicitur Apollo à Cyrrha Vrbe in Phocide ad radicem Parnassi extructa, vbi musicæ artes mirificè floruerunt. Deum autem habitum fuisse Apollinem, nemo, qui nesciat, extiterit. Heinsius Parrhasium secutus *Cyrrhæasq; Dei quamuis despexeris artes*, & legit, & legen fum omninò contendit, ac male scriptum à Raphelengio, & alijs asserit, dum cum quibusdam membranis, vt ipse ait, scribunt: *Cyrrhæq; Dei &c.* Non video cur hæc nota vulgatæ miratur ab Heinsio. Immò video necessarium fuisse, vt speciali nota distingueret Deus, de quo Vates loquitur, à cæteris, qui importari poterant per nomen genericum *Dei*; & ideo additum illi arbitror epitetum Cyrrhæi, nam eo ipso quod Deus Cyrrhæus dicitur & Cyrrheorum, ars præcipua musica sit, satis patet quænam fuerint artes, quibus Daphnem Apollo sollicitaret. Fateor minori hiatu Carmen decurrere, si legas *Cyrrhæasq; Dei &c.* Sed deficit in nota speciali necessario requisita, vt sciatur, quinam fuerit iste Deus, cuius artes despexerit, qui error certè est peior priore. Quamuis igitur Laurus à musicis tandiù cantionibus in Apollinis odium abhorruerit, victa tamen Orphei cessisse modulationibus dicitur, quasi innuat Vates, si in morem Orphei cecinisset Apollo, futurum fuisse, vt Daphnis non resisteret. Ex quo vides quam altè amplificet Orphei virtutem, cum ipsi Musarum Deo superiorem deprædicet à consequenti, seù ab effectu comprobans.

VENIT. Hoc est non fugit ampliùs, sed accedit; non horret, sed allicitur delectata, & ad cantus dulcedinem, mutato naturæ rigore venit; & venit

ACTA. *Apta* legit Parrhasius, hoc est, vt ipse interpretatur, *facilis*. Lectionem non improbo, sed meliùs cum Heinsio, & alijs *Acta* legendum duxi; nam sic meliùs exprimitur impulsus ab auiditate audiendi impressus: *Acta* enim dicitur, quasi *coacta*, & *violenter ducta*, sed eà violentiâ, quam supra exposuimus, quæ scilicet voluptate trahit, non quæ inuitum cogens abripiat. *Acta* igitur *venit Laurus*, sed internis desiderij stimulis, ac fruendi auiditate, non autem æstro aliquo extrinseco, quo violentiam pateretur impulsa.

VOCIBVS ORPHEIS. Idest eiusdem modulationibus. Alludit autem Vates hic ad vim illam, quam habere dicuntur musicæ artes, si scitè, ac suauiter pertractentur; videntur enim esse instar veneficarum incantationum, quibus periti congregant audientes dicto vel serpentes ipsos, & pro libito tractant. *Orpheis* verò nomen hic adiectiuum est ab ipso deductum Orpheo, vt particulari nota signetur, ex cuius ore virtus hæc attractiua prouenerit.

MOLOSSI &c. Alterum addit Threiciæ Cytharæ prodigium, & sicuti gradatim priùs ascenderat ab inanimis prorsùs ad viuentes vegetabiles; sic & nunc gradationem prosequens à vegetabilibus ad sensitiua procedit viuentia. Ideò

MOLOSSI. Posuit enim hic Vates speciem pro genere, vt sedatas inter hostiles naturas edoceret simultates, quo vnitim cantu fruerentur; *Molossus* itaq; canis quidem venaticus est, sed qui maiores ferox in feras, in lepores, & alia huiusmodi animalia irruere dedignetur, ideò positam speciem pro genere, vt dicebamus, agnosces per Synecd.; nisi mauis Cathacresim esse, qua nomen Molossi venatico in lepores cani adaptetur: nam Molossus propriè loquendo canis est ex ijs, quos vulgus appellat *Corsi*; sic enim denominatur à Molossia Epiri regione; Epirus autem, nostris hisce temporibus, Albania nuncupatur: ex qua regione ferocissimi simul, ac generosissimi canes dicuntur comportari; quod comprobatum etiam videtur ex ijs canibus, quos Epiri Rex olim ad Alexandrum misit: nam, cum ex duobus, quos habebat, vnum Rex ille dono dederit Alexandro, exploraturus Macedo Animalis vigorem, iussit Vrsos, mox apros, subindè Damas emitti: at canis contemptu immobilis iacebat. Alexander, segnitie tanti corporis offensus, canem interimi iussit. Quod vt audiuit Epirotarum Rex alterum ad Alexandrum canem misit, monitione tamen addita, ne in paruas vellet belluas experiri. Imperator itaq; Leonem primò, mox Elephantum induxit, quos statim canis summa ferocitate aggressus, in ictu ferè oculi, strauit. Si igitur huiusmodi canes tanta pollent generositate, vt ne aggredi quidem minores dignentur feras, certè dici debet nomen *Molossi* non in propria significatione vsurpari hoc loco; sed transferri ad significandos canes venaticos, vel eos scilicet, qui *Odori* dicuntur, vulgo *Bracchi*; vel eos, qui cursores uncà velocitate dici possunt, vulgò *Leurieri*.

BLANDI. Blandus à blanditijs dicitur exercendis; qui autem adblanditur, certè odium, ac ferocitatem exuerit, necesse est. Quarè, dum blandos appellat venaticos canes, eos vtiq; ostendit anthipatiam oblitos, ac feritate deposita, gesticulationibus, caudæ motione, ac lingentis linguæ obductio blanditias exercere. Sed de hoc nomine *blandi* vide dicta lib. 1. Carm. 210.

FOVERE. De significatione huius verbi vide dicta lib. 1. Carm. 127. Tueri, Amplecti, custodire, ac sinu calefacere, vulgò *couare* significat.

LEPOREM SECVRVM. Lepus animal notissimum est, *Lepus* dictum à velocitate, qua pollet in cursu, quasi *Leuipes*. Tantæ hoc animal timiditatis est, vt, vel leui frondis motione, inhorreat. Hinc illud Cornificij Poetæ dictum memoratur, qui milites suos ciuili bello sæpè fugientes *galeatos lepores* in opprobrium appellitabat; nam verè, vt in sua Heroicomica Poesi, inquit Tassonus

Vn petto senza cuor, che l'auia seme
Non s'armeran cento Arsenali insieme.

huiusmodi igitur animal imbelle adeò, adeò pauitans est natura sua, vt solum canis aspectum, & vel vmbram, nedum insectationem pertimescat, & fugitet, tamen hoc animal Canes *fouère securum*, idest iam impauidum factum, quasi Orphei carmina, & timorem expellerent, & securitatem inducerent. Quid autem significet nomen *securus*, noueris ex lib. prim. Carm. 167. & 179.

ET AGNA &c. Nouum inimicitiæ genus, & quidem acerrimæ sedatum hic ingerit Poeta. Nouum, inquam, non secundùm se, nam hoc quidem antiquissimum est, sed nouum quatenus noua prodigijs prodigia aggerat. Quanto dissideant odio Luporum, agnorumque, species, quis ignoret? Pro impossibili certe ponitur talis dissidij abrogatio, dum ait ingeniosus ille, vt quod non faciendum indicaret

Pria pace insieme hauran l'Agnella, e'l Lupo.

& Hor. lib. Epod. Od. 4. ad Mennam libertum Pompei, vt summum, quo eum prosequeretur, odium indicaret, sic cecinit aperte,

Lupis & agnis quanta sortito obtigit
Tecum mihi discordia est &c.

Quinimmò Ægyptij, ac Poetæ omnes eximiam morum dissimilitudinem, ac summam vim discordiarum significaturi Lupum, & Agnum hieroglиphice ponunt; tantam enim inter hæc animalia anthipatiæ vim esse tradunt, vt plerumque agni recenter nati, neq; vllius animalis extra caulas effigiem intuiti, audito repente Luporum vlulatu, exanimes metu, ac mortui concidant: Insuper rerum naturalium periti deprædicant, etiam mortuas horum animalium partes in eodem naturæ dissidio perseuerare, ita vt, si ex ouium intestinis fabrefactis fidibus contenta Cythara Cytharæ ex fidibus lupino ductis intestino associetur, Ouillæ fides absonæ non solum, sed mutæ prorsus reddantur, statim ac lupinas pulsaueris. Idem dicunt de tympanis; simul enim ac tympanum lupina extructum pelle pulsatur, tympanum ex ouina pelle structum conticescit, nec prorsùs, quantumuis pulsaueris, auditur. Tanta igitur, & tam obdurata dissidia, canentis voce, composita, ac sociali iuncta fœdere asserit Vates, vt pleniùs Cantoris virtutem ab effectibus, vt hùc vsq; peregit, amplificet.

AGNA igitur est fœtus ouis, qui nondum annum egressus sit; *Agnam* autem potiùs posuit, quam *agnum*, quia in sexu fœmineo, quippè molliori altiùs insideat timor ille, qui vel mares ad mortem vsq; exagitat, & perstringit; nam semper mollior in affectibus fœmina.

PRÆBVIT LATVS. *Præbere* idem est, ac *exhibere*, quod dupliciter potest contingere, vel enim ex generositate proueniet exhibitio, vel ex aduersariorum contemptu, & fiducia, ne ab ijs, quibus exhibetur, latus lædatur. Ex generositate certe Agna lupo non præbuit latus; quarè tantum superest, vt fiducia quadam hoc faceret, cum scilicet videret feras mansuescere cantibus &c. *Latus* autem pro toto hic ponitur corpore per Synecd. Quarè idem est dicere *Præbuit latus*, ac *se associauit lupo*, interrita, cum videret lupum ipsum cantibus mansuefactum ferinam depoluisse naturam. Ideò *Præbuit latus*

LVPO. Rapacissimum est animal, ac nulli iam ignotum Lupus; in quod animal transmutatus dicitur Lycaon Arca-

dicitur apud Ouid. Metam. 1., cuius etiam transmutationis causæ, apud ipsum, in summa, hæ sunt. Iupiter cum multa de mortalium impietate audiuisset, nec omnia tamen credere vellet, certiùs rem exploraturus, relicto Cœlo, plures terrarum partes incognitus peragrauit, ac tandem ingruente nocte in Arcadiam ad Lycaonis Regiam peruenit. Ibi se Deum confessus vidit plura sibi sacrificia comparari; ac simul animaduertit Lycaonem cæterorum credulitati irridentem; qui etiam vt experiretur, an hospes suus Deus esset, conatus est eum interimere: sed, cum hoc frustra tentasset, aliud experimentum aggressus est. Habebat Lycaon obsides quosdam, ex deuictis Molossianis traditos; horum autem vnum necauit, & partim elixatum, partim assum hospiti in conuiuio apposuit. Detestatus igitur execrabile facinus Iupiter, arrepto fulmine, Lycaonis regiam incendit, ac ipsum in Syluas fugientem in lupum commutauit, qui crudelitatem suam, qua in homines vti solitus fuerat, in pecudes conuertit: Eius verò transfigurationem in belluam sic memorat Ouid. cit.

Territus ipse fugit; nactusq; silentia ruris
Exululat, frustraq; loqui conatur: ab ipso
Colligit os rabiem; solitaq; cupidine cædis
Vertitur in pecudes, & nunc quoq; sanguine gaudet.

quarè cum ex summo periculo aliquem liberatum ostendere intimur, illud vsurpamus Ouid. Trist. in pri. de Agna, & Lupo prolatum.

Excussa est auidis dentibus Agna Lupi.

& ecce nunc periculum sine periculo, dum Agna virtute harmonici cantus Threicij Vatis præbuit secura latus Lupo.

VICINO. Vicini dicuntur, qui eodem, vel saltem immediate propinquo iunguntur loco. Indicat itaq; Poeta vno, eodemq; in loco pacifice iunctam cum lupis agnam, ex quo prodigium crescit, nam sicuti locorum distantia sedat interdum, vel saltem temperat odia; sic hostis præsentia animum exasperat, & præsentia prædæ raptorem allicit, iuxta Italicum illud commune effatum. *La commodità fa il ladro*: & tamen odio abstinent feræ, naturali semper dissidio discrepantes, & prædam, escamq; dentibus appositam Ieiunus non arripit Lupus.

DAMÆ CONCORDES &c. Exemplum superaddit exemplo, vt ab inductione magis comprobet pacificam Cytharedi efficaciam; nam *Dama* genus Capræ syluestris est, vulgò *il capriolo*, animal profectò cum timidissimis enumerandum. Non minùs Dama canes timet, quam lepus: sed facile eludit. nam velocitate simul, ac saltu, cum summa polleat agilitate, per loca inuia montium, abruptasque rupes defertur, ita vt canes insequentes vel ab insequendo desistere coacti sint, vel præcipites ruere, si sequantur. Hanc æqualem Leporis, ac Damæ cum canibus simultatem attigit Virg. Georg. 3. vbi sic habet

Et canibus Leporem, canibus venabere Damas.

Ast præcipuo eas afficit terrore Tigris, animal quippè assuetum viuere raptu, & quod tantæ velocitatis sit, vt incassum sibi fuga consulere studuerint Damæ, si in Tigridem inciderint: ferocissimum autem pariter, ac crudelissimum animal Tigris Damas potiùs, quam Lepores insectatur, quia, cum paruuli sit Lepus corpusculi, nihil reputatur à Tigridis voracitate, vt Damæ, grandioris admodum molis, Lautum illi præbent conuiuium. Adde Tigridem terrores gerere in vultu, quamuis reliquo corpore alliciat potiùs, quam terreat, sed quodcumq; animal rictum viderit, non potest, quin expauescat: Et tamen, canente Orpheo, *Damæ concordes*; idest vnius animi, & cordis; posito videlicet dissidio, terrore, ac tremore, quasi non hostilis generis, sed eiusdem essent speciei, amicabili concordiæ vinculo associatæ.

LVDVNT. *Ludere*, vulgò *scherzare*. Quam periculosum sit, cum præpotentibus hostibus, ac Tyrannis, præcipuè, si crudelis animi sint, omnibus in comperto est; sed hoc periculum pacifera Orphei voce tollitur, &, quasi hæc animalia sociali fœdere iungerentur, *Damæ ludunt*

CVM TIGRIDE VARIA. Societatem certè importatur à præpositione *cum* sexto casui adiuncta, vt intelligas mutuos inter animalia ludos, vt inter amantes fieri assolent. De Tigride, quantum spectat ad intelligentiam huius loci, satis diximus supra; sed si quis ampliore quærat, adeat lib. 1. Carm. 18. *Varia* autem dicitur Tigris tum mira, qua pollet, maculosi tegminis varietate, tum quia, vt dicebamus, corpore allicit, rictu terret &c.

CERVI. Mira miris cumulat, vt continuata inductione virtutem Orphei amplificet. Porro *ceruus* ἀπὸ τῶν κεράτων dicitur, eo quod maxima gerat cornua, eaq; ramosa, quæ, ne in cursu impediatur, elato capite per dorsum inflectit. Animal notissimum est, cuius & numerum annorum ex cornibus discernimus; nam singulis annis singulum cornibus ramum superaddit. Quantæ timiditatis Ceruus sit, vel ex hoc satis constat, quod etiam plumas volitantes pertimescat; quarè venatores locum, in quo ceruos degentes nouerint, circumsepiunt virgis per quas traducto funiculo spatium illud ambiunt, ac plures puniceaerum penniculorum fasciculos ex traducto per virgas funiculo appendunt. Septum subinde ingreditur venationis magister, cum paruis odorisequis canibus, quorum latratu ceruorum greges exagitat. Illi fugam ex tempore capessunt; ast, cum ad Licia, pennasq; illas pensiles deuenere, subito pauore perculsi, vlteriùs progredi non audent, sed cursum flectentes, quasi muro inclusi circumaguntur. Subsequitur venationis magister, nomine quemque, ex stationarijs equitibus extra Licium, vocans, ac vnicuiq; suum numero ceruum, sagittis interimendum assignat, futurum sagittario dedecori, si alium præter destinatum transfixerit. Hoc animal adeò amans dicitur Symphoniæ, vt sæpe pastorali fistula, vel aliquo alio modulantium concentu delinitus, æstaticus quasi, consistat, ac nullo sic negotio capiatur. Quarè immeritò ceruum Poeta ommisisset, dum animalia Orphei cantibus intenta enumeraret. Porrò peculiarem simultatem esse inter Ceruum, & Leonem, (quam insinuare Vates videtur hic) nil etiam mirandum, si vtriusq; naturam consideremus: nam Leo, vt alibi vidimus, Animal solare est, ac calidissimi temperamenti; Ceruus verò Cynthiæ, seù Dianæ, quæ eadem, ac Luna est, Planetæ vtiq; frigido dicatus, frigidissimus etiam est; ex qua temperamentorum contrarietate nil mirum si naturalis oriatur anthipatia: Sicut autem Planeta diurnus in nocturnum prædominatur, sic in Ceruum Leo; atq; hinc est, vt ille fugiat, hic persequatur; sed, harmonico Orphei cantu intercedente hic, feritatem iste, timorem ille obliti iam simul cohabitant, & quiescunt: adeò *Ceruus*

NON TIMVERE. Timere idem, ac *horrere* est, *metuere*, *reformidare*: cessante causa, nempe Leonis feritate, cessat & effectus; nempè Ceruorum reformidatio; ideò *non timuere*

MASSYLAM IVBAM. Ponitur hic signum pro re signata, nempe Iuba, ornamentum Leonini colli, pro Leone ipso. Quid sit Iuba, quid Leo ipse iam vidimus lib. 1. Carm. 210. & 211. Quare tantum remanet explicandum, cur Massylam Iubam appellet. Massyli dicuntur Africæ Populi; consequenter, Massylam Iubam dum innuit, Africanam intelligit, quia Leones in Africa nascentes ferocissimos omnium esse dicunt Auctores; ideoq; hac nota speciali Leonem hic suum insigniuit Poeta, vt ferocissimum legeret Orphei virtute edomitum.

Si verò iam quod ad mores pertinet, hinc aueas exhaurire, breui hoc ipsum perstringemus.

Orpheum insigni virtute virum, ac præcipuè altissima cœlorum cognitione præditum, eorumdemq; naturam, atque harmonicos motus contemplantem, asserunt fuisse communiter; ex quo etiam dicitur Cytharam septem Chordis resonantem habuisse, quasi in ipsa Cœlorum harmonia eius consisteret concentus; nam nonum Cœlum, quod Philosophi *Anastron* appellarunt, quia stellis careat, sonum, vt dicitur, non habet: & item vltimum Cœlum versus terram, eo quod nimis terreum sit, sonum dicitur non habere; Quarè septem tantum harmonicos admittebant. Iste igitur Orpheus hieroglyphicum virtutis est, sed virtutis illius, quæ semper in Cœlum intenta harmonicis Cœlorum consonat concentibus, quæ tantæ efficaciæ est, vt pariter sub Orphei symbolo in Elysijs statuatur, maximum vtique solatium Beatorum, vt ait Virg. Æn. 6.

Nec non Threicius longa cum veste Sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum;
Iamq; eadem digitis, iam pectine pulsat eburno.

Virtus itaque ista si taceat, idest nisi harmonicas suas exerceat operationes, vitia omnia desæuiunt; & homines vertuntur in feras, se se inuicem persequentes: at, virtute canente, emolliuntur saxa: hoc est obdurata in lapides obstinatione peccandi ad bonam frugem corda reducuntur: flumina sistunt; dum qui in venereas voluptates aquarum in modum dissoluebantur, ex salso amaritudinum mare retrahuntur: Odia deponunt sanguinarij; quiescunt à perturbationibus, qui persecutiones patiebantur &c. Virtutem igitur amplectamur, virtuti adhæreamus, vt ipsa quæ sola nos in Elysios campos, idest in beatorum sedes inducit, &

eo-

comitatur, nos ibidem, harmonico semper ritu, consolatione afficiat perenni, ac beatifica foelices reddat visione: atq; hæc interim expectantes Italicam de prædictis Musam consulamus.

Vdissi a pena: e sì librár sù l'ali,
Del dolce pletro inamorati i venti;
Frenâr dal corso i liquefatti argenti,
D'ogni fonte al fuggir, ceppi fatali.
L'Hebro, già quasi al mar, fatto rubelle,
Niega il tributo, incatenate l'onde,
Et, estatico quasi infra le sponde,
Del suaue Cantor le rende ancelle.
Scosse Rodope il giogo, e de dirupi
Sitibonde le membra al canto stese,
Auide sì, che d'accostarsi apprese,
Fatte mobili al suon l'horride rupi.
L'ossa guerrier del suo neuoso incarco
Sgraua l'ampie ceruici; e, curuo il dorso,
Mostra, ch' il piè brami disciolto al corso,
Ou'il tragge al goder musico vn' arco.
Gl' antichi tronchi, ond' ancor stilla in pianto
Delle Figlie del Sole eterno il duolo,
Spoglian d'Hemo le balze, e, 'n basso suolo,
S'addensan tosto alla gran Cetra à canto.
Lubrico qui più, che nell' onde, il Pino
Si scorge errante, e seco scorge amico
L'elce campagna, oue, nel campo aprico,
Sito s'appresti al suonator vicino.
Datne, seben, nemica al Dio di Cinto,
Ne sprezzò l'arte, e n'abborrì gl' accenti,
Pur del Trace alle voci i suoi contenti
Appender volle; e dir gli parue: hai vinto.
Di periglio non teme, e s'assicura
Sotto il Can vezzeggiante il Lepre imbelle:
S'vnisce il Lupo all' innocenti agnelle;
Queste il terror, quello il sbranar non cura.
Con la Tigre, ch'vn Ciel pinge nel dorso
Di concorde voler scherzan le Dame;
Ne si stimola in lei l'auida fame;
Ne temon queste insanguinarne il morso.
Sicuro il Ceruo appo il Leon s'asside
Che dell' Africa tutta il suol sgomenta;
Ne delle giubbe il ventilar pauenta,
Ou' in mente il Cantor gl' adduce Alcide.

Alcidem, itaque, & nos profectò nostrum prosequentes, quæ ipse concinat, prosequamur, vt quæ pleno cecinerit ore Orpheus, patulis & nos auribus hauriamus.

Ille nouercales stimulos, actusq; canebat
Herculis, & forti monstra subacta manu.
Qui timidæ matri pressos ostenderit angues,
Intrepidusq; fero riserit ore puer.
Te neq; Dictæas quatiens mugitibus vrbes
Taurus; non stygij terruit ira canis:
Non Leo sydereos Cœli redditurus ad axes:
Non Erymanthæi gloria montis aper.
Soluis Amazonios, cinctus: Stymphalidas arcu
Appetis: occiduo ducis ab orbe greges;
Tergeminiq; Ducis numerosos deijcis artus,
Et toties vno victor ab hoste redis.
Non cadere Anthæo; non crescere profuit Hydræ;
Non ceruam volucres eripuere pedes.
Caci flamma perit: rubuit Busiride Nilus:
Prostraris maduit Nubigenis Pholoe.
Te Lybici stupuere sinus: te maximus Atlas
Horruit, imposito cum premerêre polo.
Firmior Herculea Mundus ceruice pependit;
Lustrarunt humeros Phœbus & astra tuos.

ILLE NOVERCALES &c. Canentem in antea iis descripserat Orpheum; ac melodiæ excellentiam mirificè à consequentibus amplificauerat, vt ex iam dictis patet. Posito itaque Orpheo canente, ex necesse consecuturum videbatur, vt quid tandem caneret, exponeretur. Nouit hoc ipsum Vates; atq; ideo iam explicat, quidquid carmine Orpheus expresserit tunc, cum supra enarrata prodigia cernerentur. Cum autem Orphei cantus integram de Alcidis virtute adstruat Panegirim, præcipuos hic labores, quos foeliciter exantlasse dicitur Hercules, enumerat, concinnè quidem, sed carptim, strictimque innuit potiùs, quam explicet, cum io rebus, vt supponitur, notis versetur, exactè seruans id, quod ab arte præcipitur, vbi de narratione texenda. Laborum autem causam initio præmittit dictionis insonans

ILLE NOVERCALES &c. Primum carminis huius Emistichium causam continet, cur Hercules tot laboribus addici coactus fuerit; nempè odium Iunonis assiduè in Herculis perniciem conspirantis; Quam ingens autem, quam implacabile fuerit hoc Iunonis odium, & supra explicuimus, in verbo *Alcides*, & satis notum esse potest non ignorantibus, quantum in viri pellices excandeat coniux; ac spurios omnes quam detestabili odio prosequatur. Verùm vt magis innotescat contra Alcidem acerrimum extitisse odium Iunonis, pauca & hic subijcere, operæ pretium existimauerim. De hoc itaque scriptum reliquit Pausanias in Beoticis, Iunonis odium adeò conflagrasse, vt etiam in ventre degentem matris Alcidem, vnà cum matre ipsa perdere studuerit; cum enim, inquit ille, instaret Alcmenæ tempus pariendi, mulieres veneficas immisit, quæ partum impedirent. Verùm Historis Tiresiæ filia veneficas illas benefico astu dicitur elusisse, nam à loco, vnde prætereuntes illæ audire possent; exclamauit Alcmenam peperisse: atque hac voce deceptæ veneficæ, infecto opere abierunt; atq; adeò Alcmena Partum foeliciter edidit in lucem. Ex eo tamen non destitit ab odijs Iuno, vt & ex dictis, & ex dicendis facilè patebit, sed continuo ductu technas tricis innexuit, vt Alcidem perderet. Causam igitur periculorum in quæ Alcides assiduè coniectus fuit, in iram Iunonis refundit auctor communi de hoc profectò opinioni adhærens; atque hanc abs Thrace decantari primo autumat loco, tamquam fontem omnium, quæ sequuntur.

ILLE. Pronomen hoc est demonstratiuum tertiam designans personam, tam à loquente, quàm ab audiente, diuersam; hoc loco Orpheum designat. qui

CANEBAT. De cantu Poetarum proprio sparsim lib. 1. disseruimus, ac præcipue ad Carm. 3. Hic egregiè *canebat*, inquit, idest composita vocis modulatione, vt & Vatem decet, & Musicum, exprimebat

STIMVLOS. Stimulus idem est, atque Aculeus, seù incitamentum: & *stimulus* proprie fustis est acutè cuspidis, quo Rustici boues suppungunt; per translationem verò stimuli nomine significatur quidquid, nos vexando, ad aliquid incitat efficiendum: Sic stimulos appellamus carnis titillationes; sic conscientiæ vexationes; amoris æstrum &c. Ouid. Metam. 2. Stimuli nomine appellat flagellum, quo Auriga vtitur ad concitandos equos, dum Solem Phaetonti insinuantem normas regendi equos solaris currus inducens hæc Solis ore profatur.

Parce puer stimulis & fortius vtere loris.

& Virg. Georg. 3. Venereos Amoris impulsus stimulos vocat, dum ait

Sed non vlla magis vires industria firmat
Quam Venerem, & Cæci stimulos auertere Amoris.

Et Æn. 6. stimulos vocat Phœbeos illos spiritus, quibus ad oracula reddenda incitabatur Sacerdos ille Numinis.

Concutit, & stimulos sub pectore vertit Apollo.

Pariter Poeta hìc noster stimulos appellat Iunonis furias, quibus assiduè Hercules vexabatur, & nouis semper obijciebatur periculis, vt periret. Sed quia Cotem virtuti dicitur

tur efformate, qui eam infortunijs agitat; hinc fuit, vt his stimulis non in præceps, sed ad gloriam Hercules actus fuerit.

NOVERCALES. *Nouercales* nomen est à *Nouerca* deriuatum, quarè nouercale dicitur quidquid proprium Nouercæ est; vndè *nouercale odium* nuncupatur illud, quo Nouerca, vt plurimum, ne dicam semper, Priuignum prosequitur. Porrò sicuti *Priuignus* filius ille dicitur, qui ex eo est genitus, qui filium cum susceperit, repudiata vxore matre, vel defuncta, aliam ducit vxorem, ita vt filius ille iam sit quidem viri filius, sed non ex illa vxore, quæ loco veræ matris succedit; sic *Nouerca* dicitur vxor ista, quæ filium non genuit, sed genitum ex viro quidem suo inuenit, ast ex alterius mulieris commixtione, & loco matris succedens, solum denominatur mater, quia Patris vxor sit, & proprio nomine vulgò *Matrigna* compellatur, latiòè autem *Nouerca*, quasi *νεάρχη*, vt cum Græcis loquamur; hoc est *noua princeps*, *noua* infœlicis filij *Tyranna*, potius dixerim, quam *Domina*. Talis appellatur, respectu Alcidis, Iuno; nam, licet ex adulterino concubitu natus, filius tamen Iouis asseritur, cui cum coniux Iuno sit *Priuignus*, ex permutata proportione, iure dicitur Iunonis; Nouerca autem illius Iuno, quia Nouerca illa sit, quæ vigore tantum coniugali suppositiua efficitur Mater. Odium itaque, per stimulos significanm, odium Iunonis est, quod, vt acerrimum, inflexibile, implacabile ostendatur, vno verbo *odium nouercale*, seù *stimulus* dicitur *Nouercalis*. Pessimam autem esse conditionem eorum, qui Nouercæ subsunt, cum & Patrem, vt plurimum, ij habeant nouercalem, satis exprimit apud Virg. Menalcas Ecl. 3. dicens:

De grege non ausim quicquam deponere tecum;
Est mihi namq; domi Pater, est iniusta Nouerca:
Bisque die numerant ambo pecus &c.

Veneficas in Priuignos Nouercas ostendit idem Virg. Georg. 2. vbi hæc habet

Pocula si quando sæuæ infecêre nouercæ
Miscueruntq; Herbas, & non innoxia verba &c.

Idem verò apertiùs repetit Georg. 3. vbi sic

. . . Lentum distillat ab inguine virus
Hippomanes, quod sæpè malæ legêre Nouercæ
Miscueruntq; herbas, & non innoxia verba.

immò, in particulari, odio Nouercæ peremptum memorat Hippolitum (cuius latè Tragediam exequitur Seneca) Æn. 7. inquiens

Namq; ferunt famâ Hippolitum, postquã arte Nouercæ
Occiderit, patriasq; explerit sanguine pœnas &c.

Aptè igitur, vt implacabiles Iunonis in Alcidem iras ostenderet, illas *nouercales* vtiq; *stimulos* appellat Poeta; ijs enim perpetuo Hercules agebatur, & a periculo in periculum impellebatur.

ACTVSQVE. Nempè & canebat *Actus*. Sicque iam clarus est textus; nam particula copulatiua quæ sit, iam nouimus, & de verbo iam dix. *Actus* autem idem, ac *res gesta* est, Dicitur itaq; Orpheus res ab Hercule gestas cecinisse; ex quo sibi aperit aditum Poeta ad res ipsas gestas enarrandas, quas nomine *actus* designat, quia vere *actus*, hoc est agitatus Iunonis æstro, eas peregit Alcides, atque ideò *actuum*, hoc est *agitationum* fortiuntur meritò. Insuper actus pro eodem interdum accipitur, ac *Historia rerum gestarum*: sicut autem Historiæ munus est fideliter, ac veridicè res gestas recensere; sic dum dicitur Orpheus *actus* cecinisse vera tantum, & historico digna promulgasse insinuatur; quod & in laudem canentis, & ipsius etiam vergit Alcidis. Deniq; *actus* sumitur pro parte aliqua Comicæ, vel Tragicæ, aut Tragicomicæ Poesis: quia igitur ex Gestis Herculeis, & Tragicum cum Seneca, & Tragicomicum, cum auctore opus intexi poterat, iure res eius gestas *actuum* nomine circumscripsit.

HERCVLIS. Eiusdem videlicet Alcidis de quo supra, & qui quomodo Alcidis nomen mutauerit in Herculis nomen, iam diximus in verbo *Alcides missus &c.*

ET MONSTRA SVBACTA. Tripartito diuiserat Poeta cantum Orphei, ita vt primo loco causas laborum posuerit, vt vidimus; secundo labores ipsos, seù actus; iam tertio loco ponat effectus laborum, seù exitus eorumdem, nempè Herculis victorias ex subactis monstris succrescentes. Ideò *canebat Nouercales* primo *stimulos*; secundo *actus*; tertio

MONSTRA SVBACTA. Quid sit monstrum, iam vidimus lib. 1. Carm. 37. & alibi; quarè non repeto: feras intellige beluas, ac Tyrannorum furias, quibus nil certè monstruosiùs. *Subacta* verò particip. passiuum est à *subigo*; *subigere* autem *edomare* est, *vincere*, *prosternere*. Quare, *monstra subacta* dum dixit, dixit edomita, deuicta, prostrata; quod certè victorias, ac triumphos herculeos planè explicat.

FORTI MANV. Fortis vir aliquis à fortitudine, quæ virtus est, nominatur. Fortitudo autem multipliciter definitur; nam iuxta Cic. 2. de Inuen. *est considerata periculorum susceptio, laborumq; perfectio*; & *considerata* dicitur, vt distinguatur à temeritate, quæ omnia temerè aggreditur. Secundùm eumdem Tuscul. 4., *est scientia rerum perferendarum*; vel *affectio animi in perferendo, lege summæ parens sine timore*, Iuxta Macrobium verò, fortitudo virtus est, *qua animum supra periculi metum auget*: ex quibus definitionibus satis constat, fortitudinem animi potiùs virtutem esse, quam corporis; quia tamen corporis membra ab ipso mouentur animo, tunc fortiter agere, & fortia esse dicuntur, cum fortis animi imperia exequuntur. Fortis itaq; dicitur Herculis manus, quia, ab animi fortitudine roborata, inuincibilis semper fuit, ac nullum reformidans periculum, sed omnia superans, virtute duce, comite Prudentia. Adde inesse hic allusionem ad sententiam Callimachi, qui præcipuam hominis vim in dextera manu sitam agnoscebat, ac indè institutum affirmabat, vt dexteram fidei pignus porrigamus; certe enim manus hic pro dextera, quam etiam validam appellant, ponitur. Ast nonne, & claua, & ferrô, & igne vsus in prælijs est Hercules? Cur igitur hic de sola manu fit mentio? Causæ instrumentales, vt in prælijs sunt Claua, ensis &c. dicuntur agere, non sua ipsarum virtute, sed virtute causæ vtentis, & principalis, quia nil recti ageret instrumentum, nisi à causa principali dirigeretur, & impelleretur ad opus; ideò manus hic laudatur, non instrumenta manu pertractata, cum, quidquid effecerit instrumentum, hoc totum manui illud mouenti debeatur. Adde Herculem nuda etiam manu monstra interdum peremisse, vt de serpentibus à puero oppressis, mox patebit.

QVI. Aduerb. existimat Parrhas. pro quomodo positum, ita vt sensus sit: Canebar quomodo puer &c. Ego verò satius arbitror fieri, si relatiuum agnoscamus; nam relatiuum hoc in mentem referens Herculem, de quo supra, transitum Auctori aperit nostro ad enarranda prodigiosa Herculis gesta, quorum primum in ipsis ab Hercule incunabulis patratum dicitur. Sed, antequam huius, aliorumq; explicationem aggrediamur, memineris, nos dixisse superius, Orphei cantum instructam herculeis laudibus esse Panegyrim, nempè in tertio illo Rhetoricorum dicendi genere, quod demonstratiuum, seù mauis exornatiuum, appellant. Quarè inuenienda hic erunt præcepta huius generis propria, & ab Auctore in vsum redacta, strictè tamen, sicuti strictum amplissimam colligit Panegyrim Auctor. Panegyris igitur, sicuti quælibet alia generis exornatiui Oratio nihil est aliud, quam *continuata* exornata narratio; & quidem laudatiua, si de Panegyri tantum loquamur, nam Genus exornatiuum non solam continet laudationem, sed etiam vituperationem. Panegyris autem artificialis dispositio hæc olim fuit, vt ordinem sequeremur naturalem, ita vt Heroem laudaturus à natiuitate initium ducens singulas, de gradu in gradum ascendente ætate, peractas subindè actiones referret ordine, & exornaret. Nostris tamen hisce temporibus, cum Eloquentiæ concinnatio sæpè sæpiùs ad limam deuenerit, non ad modum prouecti, ac perfecti Oratoris proprius huiusmodi videtur stylus: Immò Caussinus de Eloquentia apertè ait, nimis olere scholam, qui hanc in Panegyri dispositionem sequatur; cum potius ad artificium spectet Oratoris aliquid ex laudandis, conspicuum maximè, assumere, atq; ad illud tamquam ad præcipuum quæstionis statum alia omnia adducere, distinctis quidem temporibus, sed non seruato puerili illo, de quo supra loquebamur, temporum ordine; ita scilicet, vt vnaquæq; actio, ex celebrandis, suo loco posita innotescat; sed stylus per gradationem illam temporis non decurrat; atq; eo pacto confundat actiones, seù, meliùs dicam, actionum dispositionem, vt in ipsa confusione, non confuso tamen tempore, elucescant. Quod idem est, ac dicere struendam esse sine confusione confusionem, ac seruandum sine tempore tempus, sine ordine ordinem, vt magis varietate delectet Orator, &, tamquam acu pingens, colores quidem; & orationis misceat flores, & intexat, sed ita, vt ex mixtione illa colorum perfecta resultet eloquens pictura, exactæ simetriæ regulis concinnata, & florum vnusquisq; propriam habuisse sedem conspiciatur. Non tamen reprehendendus

Auctor

Auctor hic est, eo quod peritissimo eorum temporum Vati ordinem, in dicendo, illum attribuere videatur, qui nunc dicitur nimis olere scholam; immò collaudanda est Auctoris prudentia, qui mores imitatus eum Orpheo stylum attribuit, qui tunc temporum maximè in vsu fuerit; cum nondum tantum, quantum nunc habet ornamenti, sortita fuisset Eloquentia. Mores autem imitari maxima vtique Poesis virtus est. Aduerte tamen ab Orpheo exordium Panegyris suæ Cytharæ titillatione peractum, quo quantam captauerit beneuolentiam non minùs, quam attentionem patet ex dictis: Subinde enarrandos effectus in ipsa indicatos causa cognoueris, quæ quasi semen præbeat totius orationis: ac tandem initium narrationis deduci quidem ex primo effectu, seù labore, quem vix natus susceperit Alcides; sed reliqua subinde non prosequitur Vates, vt videbis iuxta ordinem, quo successiuè peracta recensentur, sed variato ordine labores illos disponit, vel iuxta congruentiam, quam habent inter se, quo ad similitudinem, & gradationem habendam, vel quo ad contrariorum conflictionem eliciendam, vt ornatior procedat oratio: quod ex infra dicendis in comperto erit. Primus igitur Herculis labor, ac triumphus cunas ipsius Herculis decorauit: & hoc pacto ex communi omnium sensu traditur processisse. Iuno Alcidis Nouerca, vt Priuignum perderet, sub mediam noctem, quæ secuta est primum eius natiuitatis diem, duos ferocissimos angues in eum immisit, vt ijs ictus nemine præscio, interiret. Ast dicitur Hercules eos ambabus manibus apprehensos ita constrinxisse, vt illæsus, ac ridens illos compresserit, & occiderit. Attigit primum hoc Herculis trophœum Ouid. in Deianira:

Tunc ferunt geminos pressisse tenaciter angues
Cum tener in cunis iam Ioue dignus erat.

& apud eumdem Ouid. Metam 9. Alcides idem, cum Acheloum ex Tauro serpentem factum aspiceret, cum quo inceptas antea pugnas prosequeretur

Risit, & illudens vanas Tirynthius artes
Cunarum labor est angues superare mearum
Dixit &c.

Scio Pherecidem auctorem esse insinuandi, eos angues non a Iunone: sed ab Amphitriyone immissos, vt experiretur, num verè Iouis filius esset Alcides; sed non libet ab opinione communiori recedere, cui certè innititur Auctor noster, dum inter nouercales stimulos hanc serpentium immissionem enumerat

PVER. Infans profectò dici debuerat: nam infans propriè est, cuius est vnius diei vita super terram; & Pueritia procul dubio Infantiam subsequitur: sed dixeris Cathacresi vsum Poetam; ni mauis dicere, antiquitùs nomen Pueri, ac infantis promiscuè vsurpatum à vulgò, sicuti, & nostris hisce temporibus euenit. Emphatica autem hic est hæc dictio *Puer*, & idem est ac si diceret *quamuis puer, quamuis inermis, quamuis imbellis, & impotens* ad ostendendum quid portentosum fuisse factum quod dicitur peractum, ac omnem ferè excedens fidem. Sed Ioue nato quid nimium sit?

OSTENDERIT. *Ostendere* idem est, ac *Os tendere*, quarè pro eodem sumitur, ac monstrare, quia os tendere solemus, idest faciem extendere, cum aliquid alteri volumus ostendere. Sic itaque de Hercule dicitur, qui linguæ adhùc vsu destitutus nutibus loqui fuerit coactus; ideòque ostenderit, idest os extendendo speciem discerptorum anguium matri exhibuerit conspiciendam. Vt fatear, supra ætatis vires, hoc est, si palmaris molis infantulus consideretur; sed cum de eo agatur, qui futurus esset nouum orbis miraculum, quid mirum, si, naturæ maior facultate, impedimentum nescierit ætatis? Quare hoc actu, quem illi, præter morem, & supra ætatem, tribuit Poeta Leonem ex vngue ostendit, & quantum futurus Hercules fuisset, aptè præmonstrat. Heinsius licet in textu lectionem habeat cum vulgata hac nostra; in notis tamen quas addit: *Malim*, inquit, *ostenderis*, & *rettuleris*; vt hinc incipiat Apostrophe ad Herculem. Sententia Heinsij non ausim quo ad hoc profectò improbare, nam concinnè admodum procedit, iuxta enim hanc opinionem ab inuocatione, seù appellatione Antonomastica Herois laudandi laudationem suam exorsus Orpheus fuisset: in vulgata verò lectione, ab actu tantum primo notat, quis fuerit infans ille, de quo loquatur, vt subindè per apostrophen ad eumdem vertat Oratio, Tu, vt malueris, legas,

ANGVES PRESSOS. *Angues* nomen propriè serpentium est aquatilium; sed tamen communiter pro omni reptilium genere sumitur, quarè positam hic speciem agnoueris pro genere. Serpentes autem immissos ad Alcidem perimendum Cerastas fuisse autumant aliqui: Quarè, si anguis sumatur, vt Genus, erit, vice versa, Genus pro specie positum, sed Genus non est nisi ampliatiuè; immò species & anguis est: quare Cathacresim dixeris potiùs. Pressos autem dixit, hoc est per compressionem suffocatos, seù distractione discerptos, & oppressos; nam sæpe *premere* occidere est: sic Virg. Æn. 9. cædem a Niso factam describens, ait

Tres iuxta famulos temerè inter tela iacentes,
Armigerumq. Rhemi premit Aurigamq; sub ipsis
Nactus equis &c.

MATRI. Nempè Alcmenæ. Proprietatem hic sequitur Puerorum, qui quidquid fecerint ostendunt Matri. Verùm potiori iure dicitur Hercules hic matri angues ostendisse; cum enim a Nouerca Iunone immissi angues fuissent in infantem, cauendum matri erat, ne in ipsam maiori impetu Pellicum impatiens irrueret Iuno. Quia autem Pueri dumtaxat dicuntur, hoc gestu insinuatur Hercules ab ipsis incunabulis Ioue afflatus prudentiam supra ætatem, infantili gestu illo prætulisse, ac matrem tacitè monuisse.

TIMIDÆ. Timidus dicitur qui nullius, vel saltem modicissimi animi est, ita vt vel ad minima quæque, vt ceruus, perhorrescat. Verum, cum sermo de matre sit, connaturalis matri affectus est timor, semper de dilecta prole sollicitus. Poterat quis hoc loco obijcere: si serpentes sub mediam noctem, vt dix., immissi sunt, & occisi, quomodo matri, quæ forte obdormisset, vel, si non cessisset somno, per tenebras adhùc, hæc ostendere potuisset filius? Obiectionem itaq. diluit vnico hoc addito *Timidæ*; anxia enim mater cæteris dormientibus in nati custodiam euigilat, ac sæpè sæpiùs, disiectis succenso lycno tenebris partum inuisit, vt obtueatur, num bene se habeat, num suauiter quiescat, num re aliqua indigeat. His curis itaq; mater sollicita Herculem inuisebat infantem timida ne quid illi obesset, sed timida magis, cum serpentes viderit, licet enecatos, ne nempe timida, ne dentem infixerint, timida aspectus horriditate, ac timida, ne omen hoc deterioris esset euentus; scire enim poterat, seq; prolemq; suam Iunoni inuisam esse, cum nimis in comperto esset, Iunonis iras omnibus à Ioue compressis semper infestas extitisse. Parrhas. Timidam inquit appellatam Alcmenam per exprobrationem, eo quia illa Iunonis indignationem verita Herculem initio exposuerit, vt se habere ex Diodoro profitetur. Quod si verum est, dicendus esset hoc actu Hercules matri ipsi indicare, nil matri timendum, quæ filium haberet Alcidem. Sed, etiam ab hoc præscindendo, multiplici, vt videbamus, timore perculsa Alcmena iure timida dicitur.

ET INTREPIDVS PVER. Eximiam prorsus adnotare hic iubet Antithesim, summa animi contentione emphaticis repletam spiritibus? *Puer intrepidus; Mater timida.* Quid præter Naturam magis? Pueros timoris dici incapaces, si de formali timore, qui ex apprehensione periculi oritur, loquamur, profectò non abnuo: nam, cum ætas puerilis non sit capax illius apprehensionis, cum non discernat inter bonum, & malum, certè ne potest esse capax effectuum, qui ex tali apprehensione oriuntur; ideò D. Aug. de Innocentium cæde sermone primo ait: *Quantis modis infantem mater volebas abscondere, & ipse se infantulus prodebat? Nesciebat tacere, quia nunquam didicerat formidare*; ad quod alludens Ecclesia in Hymnis eorumdem canit; *Aram sub ipsam simplices Palma, & coronis luditis.* Verùm, etsi puer formaliter timidus dici non possit; tamen, Natura ipsa stimulante, quæ propriæ conscia est imbecillitatis, videtur puer timorem quemdam innatum habere, ita vt minima quæque, etiam si noxia esse nesciat, naturaliter expauescat;. Sic videmus pueros aspectu personati exhorrescere, licet, quid hoc sit, nesciat. Quare connaturalis puero videtur timor innatus adeò, vt eo nil possit excogitari timidiùs. E contra verò mater, ex ipsa conditione sexus imbellis, videtur quidem, & profectò est timidissimum animal. Sed cui notum non est animi pusillanimitatem graui nimis timore oppressam in furorem verti, ita vt nihil timeat, qui omnia desperet. Vna salus victis nullam sperare salutem. Ast quid ferociùs matre filij periculum extimescente? Vel catella mehercule vertitur in Leænam: amore enim fœtus timorem proprij superante pericli, adeò in filij defensionem exardescit mater, vt videatur ferocissimum quodq; animal superare. Hic tamen *mater trepida filius*, licet puer, *intrepidus*. Proh' quanta est emphaticæ

mus

huius locutionis energia! Quid est matrem trepidam esse, conspectu nati periculo, quæ potiùs in vltiones debuerat efferascere? Ostendit hoc profectò horribilitatem serpentium ab Hercule discerptorum, quæ tanta fuerit, vt, etiam mortui, vel *ipsam matrem* adeò perculerint, vt timor materni amoris faces superaret, ac vinceret. Quid est Puerum fuisse intrepidum, cum, sicuti incapax formalis timoris est Puer, ita & incapax formalis sit intrepiditatis, cum hæc cognitionem supponat periculi, quod non timeatur, quæ in infantem cadere nequaquam potest? Quid est, inquam, nisi Herculem, quippe Ioue natum, ætatem cognitione superasse, omenq; futuræ fortitudinis, vel fascijs obstrictum, edidisse? Inuertitur naturæ ordo, dum *Mater trepida, puer intrepidus* adstat? Nil mirum; nam qui, vt miraculum naturæ foret, in lucem prodierat, legibus Naturæ obstringi non poterat. Particula itaq. *Et*, in textu posita, discretiuè coniunctiua est, quæ scilicet contraria discernens connectit tamen, nempè matrem timidam, & puerum intrepidum. *Intrepidus* porrò idem est, ac *impauidus*, & *nihil timens*, quod proprium eorum est, qui pericula quidem norunt, sed proprijs confisi viribus, per prudentiam ponderatis, periculum floci faciunt.

RISERIT. Risus ijs rebus adhibitus, quæ alijs horribiles, ac maximi ponderis videantur, signum contemnentis est. Hunc morem ab Hercule seruatum respectu consimilis, adulta ætate, discriminis meminit; dum lib. Metam. 9., supra etiam cit. eundem Herculem inducit cum risu, vt vidimus, excipientem Acheloi in serpentem commutati hostiles ad luctam impetus, ac per Sarcasmum irridentem, vt ipse Achelous, se victum fassus, sic ibi enarrat; non enim grauabor, quæ supra modico flexu immutata iam retuli, hic aduerbium exarare.

Cumq; fero mouet linguam stridore bisulcam
Risit, & , illudens nostras Tirynthius artes,
Cunarum labor est angues superare mearum
Dixit &c.

Sic igitur, & in præsenti, ridet Puer, vt se periculi contemptorem asserat; & ridet ob partam infantili manu tam facile victoriam, quasi sibi hoc risu plausus, ac Peana concinat victor.

ORE FERO. Risus incomptus, & immoderatus leuitatis semper indicium est. Quare, ad indicandam Herculis indolem, maximum vtiq; præ se omen ferentis, risisse indicat quidem, sed tali vultus admixtâ grauitate, vt ipso in risu animi ferocitatem ostenderit; Os enim hic pro toto faciei, ac corporis habitu, & aspectu ponitur, licet strictè, ac propriè sumptum, concauum illud sit intra quod dentes, ac lingua concluduntur. Synecd. vtitur Auctor. Barthius legere maluit *feros* Epitetum referens ad angues; sed qui Herculeis oculis feri non fuerant viui, minus potuerunt occisi.

TE NEQVE DICTÆAS &c. Si cum Heinsio legas

Qui tumida matri pressas ostenderis angues &c.

vnde Apostrophe incipit, vt notauimus, & ordo verborum erit: Neque Taurus, quatiens mugitibus dictæas vrbes, terruit te, qui ostenderis &c., & qui riseris &c. Ast si nobiscum legas vulgatam secutus; Noueris hic tantum Apostrophem initium sumere. A tertia autem persona eleganter ad secundam traducit orationem Apostrophando, imitatus Virg. qui Æn. 8. consimili vtitur methodo dicendi, dum ait

Hic iuuenum chorus; ille senum qui carmine laudes
Herculeas, & facta ferunt; vt prima Nouerca
Monstra manu, geminosq; premens eliserit angues;
Vt bello egregias idem disiecerit vrbes
Troiamq; Oechaliamque, vt duros mille labores
Rege sub Eurystheo, fatis Iunonis iniquæ
Pertulerit. Tu nubigenas inuicte bimembres
Hylenmq;, Pholumq; manu; tu cresia mactas
Prodigia, & Vastum nemea sub rupe Leonem.

Vertit igitur hic Orpheus cantiones ad Herculem suas; easdemq. hoc pacto, quasi denuo Orphei ore depromptas, refert per Prosopopeiam Auctor, reliquos Alcidis labores concinnè subnectens.

NEQVE TAVRVS. Aduertendum hic, quod alias etiam monuimus, nempè particulam negatiuam (vt *neque*) malignantis esse naturæ ita, vt neget quidquid inuenit post se: quarè negat hic, vllum prorsus timorem incuti potuisse Herculi à Tauro, Gnosiam vniuersam terroribus implente, ac deuastante. De Tauro ab Hercule edomito duplicem inuenio opinionem; altera est, quæ asserit hunc fuisse *Acheloum fluuium*, qui, cum altercaretur cum Alcide de obtinenda in coniugem Deianira; ac tandem in prælium ambo descendissent, dicitur in Taurum mutatus, postquam serpentem, & alias formas induisset, ac sub Tauri forma Herculem inuasisse, quem Hercules, cornu abreptum, tali compresserit violentia, vt dexterum cornu euelleretur à fronte, cuius causâ euulsionis nimio affectus dolore, Alcidi palmam cessisse dicitur; vt, ex ore ipsius Acheloi, sic per Prosopopeiam cecinit Ouid. cit. Metam. 9.

Sic quoq; deuictis restabat tertia Tauri
Forma trucis: Tauro mutatus membra rebello.
Induit ille toros à læua parte lacertos,
Admissumq; trahens sequitur, depressaq; dura
Cornua figit humo; meq; alta sternit arena.
Nec satis hoc fuerat: rigidum fera dextera cornu
Dum tenet, infregit, truncâq; à fronte reuellit.

Optimam fateor ingeniosorum hominum speculationem. Verum non video, quomodò *Achelous* ille Taurus dici possit, qui totam terreret, vastaretq; Cretensis Insulæ regionem. Scio equidem, flumina omnia sub Tauri specie significari; & scio, Acheloum flumen infestissimum fuisse Calydonijs, in quorum gratiam Hercules, fluuium in alios diuertens cursus, Calydoniorum agrum reddidit ab ipsius hostilitate immunem. Sed quid hoc ad Cretenses? Existimo igitur, Auctorem alteri adhæsisse opinioni, quæ de hoc Tauro talis est: Minos, qui Maris tenebat imperium, Neptuno sacrificaturus, optauit Victimam tanta dignam maiestate: cum nullam inueniret, obtulit ei Neptunus idem ingentis speciei Taurum, quem cum vidisset Minos, auaritia ductus, immolare nequaquam voluit, sed sibi planè reseruare. Quare indignatus Neptunus furorem in Taurum ipsum immisit, quo vexatus, ac ferox totam Cretensem Insulam deuastabat. Hunc edomitum ab Hercule, & vinctum ad Eurystheum deductum fuisse dicunt. Ideo Taurus Dictæas Vrbes

QVATIENS MVGITIBVS. Quatiens particip. à *Quatio* est; *quatere* autem *Infestare* profectò est: atque hoc satis esset ad explicationem vtrumque huius loci exhibendam. Verum, si vim verbi perpendamus, idem est *quatere*, ac *in tremorem, ex concussione progenitum, inducere*. Quarè emphaticè hic ostendit Auctor, illius Tauri mugitum tantæ terribilitatis fuisse, vt vel, instar tonitruum, terreret, vel, quasi ex bombo terræmotum efficeret, nutantes, vacillantesq; redderet arces ipsas: quo quantum terroris ex Tauro emerserit, ac quantum ferocitatis in Hercule fuerit, qui expauerit, satis patet amplificatum. Porrò *Mugitus* nomen per Onomotopeiam innouatum est, exprimens scilicet ipsam Tauri vocem, ad quam exprimendam vocabula satis apta deessent; sed iam adeò in vsu est, vt pro vsitato vsurpetur, & proprio.

VRBES DICTÆAS. Quid sit Vrbs iam vidimus lib. 1. Carm. 158., vbi etiam vidimus nomen Vrbis dupliciter sumi posse, vel scilicet pro Vrbe formali, vel pro materiali; si pro formali accipiatur, hic totum collectiuè ponitur pro parte distributiuè componentibus idem totum, nempè pro ciuibus singillatim sumptis. Si pro materiali sumatur, hyperbolicum erit dictum *Quatiens Vrbes*, nempè ædificia ipsa, & turres, vt supra exponebamus. Vtrumque sensum attingi arbitror ab auctore: nam si iuxta dicta arces ipsas terruit, multomagis arcium incolas. Quasnam autem Vrbes Taurus ille terruerit, expresse signat, dum Dictæas appellat; hoc est Cretenses vrbes; nam *dicte*, iuxta Ptol. Mons Cretæ est, sic appellatus à Dicte Nympha, quæ in eo monte colebatur; atq; ab hoc monte tota Insula Dictæa fuit denominata.

TERRVIT TE. *Terrere* idem est, ac terrorem alicui incutere. Negat itaq; Auctor timorem vllum Herculi incussum à Tauro, vt dix., omnia territante; & cum Apostrophem ad eum habeat, induens Orphei personam, ideò *Te*, inquit, hoc est *Te Alcidem*, quem alloquor, & laudo.

NON IRA &c. Vnicuiq; membro peculiarem aliquam Alcidis gloriam continenti, & non subactum terroribus animum ostentanti propriam præponit negationem; non quia non suffectura fuisset prima ad omnia, quibus applicata fuerat neganda; sed, vt repetitione vsus figura, Emphaticam reddat locutionem; gradationem clarius ostendat, & inuincibilem Herculem demonstret. Primum membrum Dictæi Tauri furores in Alcidem irritos continens explicuimus; secundum iram Stygij canis floci factam referens iam aggredimur. Duo enim hæc membra sunt, licet vni tantum, per figuram adiunctionem, alligentur verbo terruit. *Non terruit* itaque

IRA

IRA STYGII CANIS. Quid sit ira, & quarè hoc nomine designetur vidimus lib. 1. Carm. 32. hic ponitur pro efferata Cerberi rabie; ideò subdit *Canis Stygij*, quæ Cerberi periphrasis est; Stygius enim nullus, præter Cerberum, extat canis, qui *Stygius* à Styge Palude, circa quam incolere dicitur, appellatur. Quid verò Cerberus sit fusè habuimus lib. 1. Carm. 86., & pariter quid fuerit Styx satis nouimus eodem lib. Carm. 22. & Carm. 112., quarè hic tantummodo recensendum est, qua occasione Hercules Cerberum vel viderit, vel audierit, non sine timore solum, sed cum triumpho; nam ex antecedenti, quo ait Herculem non territum à Tauro, non à Cerbero, intelligendum nobis proponit Auctor triumphum, quem de vtroq; Alcides reportauerit. Non ampla satis herculeæ virtuti tellus erat, ni etiam ad inferos detruderetur, triumphos & indè relatura. Illum igitur, vt referunt, iussit Eurystheus Inferos adire, & horrendum maximè inferorum canem ad se adducere. Hercules itaque, sacrificijs priùs ritè peractis in Tænaro Promontorio, antrum subijt, ac, traiecto Acheronte, cerberum inuasit, qui, viso Hercule, consternatus adeò dicitur fuisse, vt ad solium Inferorum Regis effugij causa confugerit: cum tamen & indè abstraxit Hercules, ac vinctum catenis secum ad Eurystheum adduxit: atq; eodem tempore Theseum, apud Inferos detentum, eo quod Pirithoum ad rapiendam Proserpinam accinctum comitatus fuisset, liberauit, & in lucem iterum reduxit. Innuit hæc Charon apud Virg. Æn. 6. dum sic Æneam alloquitur.

Nec verò Alciden me sum lætatus euntem
Accepisse lacu; nec Thesea, Pirithoumque,
Dijs quamquam geniti, atq; inuicti viribus essent.
Tartareum ille manu custodem in vincla petiuit,
Ipsius à solio Regis traxitq; trementem
Hi Dominam Ditis thalamo deducere adorti &c.

aiunt enim Charontem, eo quod Herculem transuectasset, heroïs timore adductus, annum integrum compedibus irretitum in carcere apud Inferos fuisse. Sed hoc parum ad institutum nostrum, cui satis est scire, cur Hercules dicatur, Cerberum non timuisse; cum immò nempè Cerberus Herculem timuerit, vt ex dictis patet, & confirmat Virg. cit. Æneid. 6.

Te Stygij tremuere lacus; te Ianitor Orci,
Ossa super recubans antro semesa cruento.

NON LEO &c. Geminos Leones ab Hercule memorant occisos, Citharoneum scilicet à Citharone monte sic dictum, & Nemeum sic à Sylua Nemea appellatum. De Cythæro leo igitur hæc commenti sunt; nempe factum fuisse, vt Hercules annum decimumsextum, vel, vt alij, decimum octauum agens missus fuerit ab Amphitryone ad armentorum custodiam, cui sedulò aduigilans adolescens Leonem ex Citharone delapsum, qui armenta inuaserat, ne bis peccaret in Magistrum, obtruncauit: nec illum inuit inuulnerabilem esse, ex instinctu Iunonis, quæ eum immiserat; nam Herculeis manibus suffocatus interijt: aiunt enim Iunonem, supplicium de Alcide sumere volentem, magicis carminibus Lunam in auxilium acciuisse, quæ ideò cistam spuma impleuerit, à qua natus fuerit leo ille omninò inuulnerabilis, quem subinde Iris in gremio stringens in montem Opheltam deportauit, a quo & eodem suo natiuitatis die Apesampus Pastor dicitur deuoratus. Secundum Leonem ab Hercule occisum memorant nemeum fuisse, quem dicunt ex Lunæ concauo decidisse: fabulatur enim Anaxagoras, latam quamdam in Luna fuisse regionem, ex qua deciderit hic Leo; immò Pythagoras eiusq. sectæ Phylos. domos in Luna, campos, agros, syluas, fasnisq; esse dixerunt; atque in ijs quindecies maiora, quam quæ apud nos nascuntur, animalia; ideòq; orbe medio Lunam maculoso interdum apparere; atq; inde decidisse Leonem, de quo hic autumant quamplures, quem pariter inuulnerabilem voluere, ideòq; herculeis manibus suffocatum dictitant perijsse, cum imperatum Herculi fuisset ab Eurystheo, vt leonem hunc, quem Nemeum appellant à Nemea, in qua degebat Sylua, occideret. Vt fatear quid sentiam, vnicum arbitror fuisse leonem, qui iuxta diuersitatem locorum, quæ ex eo damna panebantur, diuersimodè fuerit denominatus; nam, de cæteris, omnia coincidere video Citheroneum enim pariter, & Nemeum ortum habeo ex Luna, quidquid sit de variatione modi, cum, in fabulosis, fas sit vnicuiq; pro libito fabulari. Consentit modus, quo vterq; dicitur inuulnerabilis; consentit causa; odium scilicet Iunonis Alcidem perdere volentis; consentit mors ab herculeis manibus, per suffocationem, illata. quarè nullam video rationem geminatum leonem effingendi. Et quidem Ouid. vidi Metam. 9. inducentem per Prosopopeiam Herculem res à se gestas enarrantem, & vnicum memini recensere Leonem, dum ait

Hic vlisa iacet moles immanes leonis.

Virg. etiam Æn. 8., herculeos recensens, vt supra vidimus, labores, vnius tantum leonis meminit, vt patet ex supra exaratis vbi habet. *Tu Cressia mactas* (Taurum vid.)

Prodigia: & Vastum nemea sub rupe leonem.

Seneca pariter in Hercule furente vnius tantum mentionem habet leonis: Quarè adducor vt credam & ego vnicum fuisse. Certè & Leonem Bembinitem memorat Parthas. ab Hercule occisum; sed eumdem esse cum Nemeo profitetur, qui & Bembinites dictus fuerit a Bembio, vt scribit Hellanicus, vel à Bembina, vt scribunt alij Vrbe Nemeæ proxima Syluæ. Sed, quidquid sit de hoc, quod discutere non est huius loci, certum videtur, non ignotam Vati nostro fuisse hanc opinionum diuersitatem, quarum lites cum nec ipse dirimere voluerit, ita Carmen attemperauit, vt singulis diuersa opinantibus congruere posset, dum nec Citharoneum, nec Nemeum appellat leonem, sed tantum ait *Non Leo &c.* vt vel de vno, vel de gemino possis explicare, iuxta eam, quam sequi malueris opinionem; ita tamen vt si geminum velis, vnum pro pluribus positum intelligas. Leonis naturam ferocitatem &c. si cupias, habeas lib. 1. Carm. 210.

REDITVRVS AD AXES SYDEREOS COELI. Subintellige *terruit*, vt supra; tertium enim membrum hoc est, per adiunctionem figuram eidem illi verbo adiunctum. Quid sibi velit particip. illud *rediturus* facilè constat ex dictis; nam vidimus Leonem, ab Hercule occisum, e Cœlo demissum Lunæ; & quia post mortem dicitur in Cœlum translatus, ad exornandum suo vellere Zodiacum, vel beneficio Iunonis gratum in Leonem animum gerentis, vt voluit aliqui; vel Iouis in gratiam Hercolis dispositione, eo quod primus Herculis fuerit triumphus, vt refert Hyginus, & testari videtur Seneca Hercule furente; ideò *rediturus*, inquit Poeta; quasi hoc in satis fuisse innuat apertè, vt qui ex Cœlo descenderat, in Cœlum esset rediturus. Axes verò quid sint videas lib. 1. Carm. 116. hos autem *sydereos* vocat, vt, nota hac speciali, cœlestes signet epiteto à syderibus maximis vtiq; Cœli ornamentis deducto, quæ si quid sint excupias vide dicta lib. 1. Carm. 117. & Carm. 253. Sed dices; si per *sydereos axes*, cœlestes satis exprimuntur, ad quid Vates addidit *Cœlo*. *Cœli rediturus ad axes &c.*? Nonne hoc superfluum prorsus redundat? Facilis tamen est responsio, nempè id Vatem addidisse ad tollendam æquiuocationem quæ haberi potuisset in epiteto *sydereos*, quod sæpe sæpiùs pro eodem sumitur, ac *Altus*, licet non tanta polleat altitudine, vt non maximo adhuc a Cœlis distet internallo: Sic Mart. in Amphit. Epig. 2. dixit

Hic vbi sydereus propius videt astra colossus &c.

ne igitur per *sydereos axes* altissimos aliquos saltus intelligeres, ac præcipuè illos in India positos, in quibus degere dicuntur Axes, feræ scilicet Baccho sacræ, quas Plinius Hinnuli pelle pluribus, candidioribusq; maculis resperla decoratas describit; ideò addidit *Cœli*, vt, non Axes feras, sed Cœli Polos intelligeres appellatos. Adde, non ignotum Vati fuisse, Persarum Regiam, à Cyro extructam, similitudinem Cœli retulisse; ideoq; & ibi, quamuis in terris, sydereos axes effulsisse; ideò, ad normam remouendam æquiuocationem, addidit parte: *Cœli*

NON APER &c. Inter præcipuos Herculis labores peremptus herculea manu Erymanni Aper enumeratur: ideò & hic recensetur, & pro quarto membro eidem verbo *terruit* adiungitur. Ferunt itaq; Phocidis agrum vniuersum, ob iram Dianæ, meritis victimarum honoribus fraudatæ, vastatum diutius fuisse ab insignis magnitudinis, ac ferocitatis, Apro: qui in Erymantho monte natus fuisset. Ad hunc perimendum missus ab Eurystheo dicitur Alcides, qui & eumdem edomitum, ac vinculis obstrictum ad Eurystheum duxerit. Hunc igitur Aprum, dicit Poeta, non potuisse terrorem Herculi inijcere, ita vt ab inijciendis manibus absterreret. De iterata particula negatiua *Non* iam satis superque dictum; ideò non immoror.

APER. Porcus syluestris est, dictus *Aper*, quasi *asper*; nam ferosus, sed asperrimis ferosus est setis; & insuper in asperrimis, vt plurimum, locis habitat, & asperrimæ crudelitatis est, vulgò *Cignale*. Ad exprimendam autem huius animalis fortitudinem, ac ferocitatem, dixisse, arbitror, sufficit, cum leone comparatum ab Ægyptijs fuisse, qui, cum vnitum animi, & corporis, robur indicare vellent,

Aprum

Aprum Leoni iunctum in hieroglyphicum assumebant.

GLORIA MONTIS ERYMANTHÆI. *Gloria* substantiuum est per appositionem hic positum; idest *quo gloriabatur mons &c.* Porrò *gloria* idem est, ac *celebritas, claritas, splendor*; ex ingenti autem hac fera mons ille eam contraxit celebritatem, qua nostris etiam hisce temporibus insignis eminet alioquin non memorandus. Erymanthæus itaque certè deducitur à substantiuo Erymanthus, quod proprium montis est nomen. Noluit tamen Vates simpliciter dicere *Gloria Erymanthi*; sed *Erymanthæi montis*: quia in eadem Arcadia, vbi est mons Erymanthus est etiam Oppidum eiusdem nominis; immo & fluuium adesse sic dictum memorat Callimachus in hymnis, amniumque calidissimum vocat. Quare, ne æquiuocationem pareret, *Gloria*, inquit, *Erymanthæi montis*. Recenset & hunc Herculis laborem Ouid. Metam. 9.

Nec mihi Centauri potuere resistere: nec mi
Arcadiæ vastator aper &c. Loquitur enim Alcidis ore, Et Virg. Æn. 6. cum ceruа æripede domita hunc aprum iungit, hæc habens

Fixerit æripedem ceruam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora: & Lernam tremefecerit arcu,

SOLVIS AMAZONIOS CINCTVS &c. Quatuor præcedentibus carminibus Herculis gloriam, per negationes, prosecutus Vates ita, vt ex antecedentibus, nempè ex remotione timoris, intelligendas proponeret victorias ab Hercule reportatas; iam, vt varietate delectet, per affirmationes prosequitur, &, quasi per aggerationem, positiuè asserit plura eiusdem trophæa, ac figura asyndeton aptè vtitur, vt celeriùs decurrat Oratio, quasi metuat, ne tempus deficiat, si singulos labores enucleate studeat exprimere. Sicuti tamen superiùs adiunctione figura vsus est, sic hoc loco disiunctionem inserit, vt grauiori methodo trophæa ipsa recenseat. Incipit itaq; ab Amazonum prælio; ad cuius intelligentiam prænotandum hic, quid de Amazonum Regno ex Auctoribus habeamus, quid cum illis Herculi, & quomodo eas vicerit. Amazones igitur dictæ sunt ab ἀ Græcorum priuatiuo, & μαζὸς, quod latinè est *mamma*; idest *sine mammis*. Fœminæ enim fuerunt tanta spirituum elatione gaudentes, vt vilem prorsus, ac miserrimam omninò existimantes esse conditionem illam, qua mulier naturaliter subditur viro, adeò alienis à virorum consortio animis floruere, vt, constituta ex seipsis Republica, omnem prorsus virum ab ea coegerint exulare. Plures pudicitiam, ac virginitatem coluère; omnes, arenam Martis assiduè frequentantes, summa bellorum virtute præcellebant; quod vtiq. illis necessarium fuit, vt constitutam Rempublicam a finitimis tuerentur, atq; homines ex suis finibus audacter arcerent. Verùm, ne, sublata prorsus generandi copia, interiret breui earum Respublica, hoc in vsu apud eas fuit, vt, si quos præstantis formæ, ac bellicæ virtutis præcipuè ad eorum fines impelleret fortuna, ijs ad commercium vterentur, eo duntaxat tempore, quo aliquæ inter illas ex fortioribus fœtum conciperent; nam voti compotes factæ statim vel Procum interficiebant, vel iterum cogebant exulare: aliquando etiam ad exteros Principes belli gloria insignes non erubescebant ipsæ diuertere, ac copiam sui facere; sicuti de earum Regina ad Alexandrum Macedonem progressa refert Curtius, non aliam ob causam, quam vt ex eo Martis fulmine conciperet. Fetus qui mares in lucem prodirent mactabantur, fœminei verò omnes asseruabantur, & vix vsu pollentes rationis statim bellicis studijs exactissimè instruebantur; &, ne sagittarum iactus, hastarumq; embrario impediretur, mammam illis dexteram inurere consueuerunt, a quo Amazones dictæ sunt. Primæ earum Reginæ Marpesia, & Lampedo fuisse dicuntur, quæ Europâ, maiori ex parte, in suam ditionem redactâ, munitissimas etiam Asiæ Ciuitates expugnarunt, inter quas Babylon. Ijs in Regno successit Orynthia, virginitate non minus, quam bellicis artibus insignis, quæ simul cum ipsius sorore Antiope ausæ sunt vel ipsi Alcidi bellum, ad Themisciram ipsarum vrbem, inferenti non solum armis resistere, sed, vt ait Diodorus Siculus, etiam de eodem victoriam reportare e finibus expellentes: Orynthiam subsecuta Penthesilea fœmineum obtinuit Regnum, & Troianis contra Græcorum arma non spernendum adtulit adiumentum; quare Virg. Æn. 1. in ipsius laudem cecinit

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, medijsq; in millibus ardet,
Aurea subnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix; audetq; viris concurrere virgo,

Inter eas verò, quæ fœmineam hanc Rempub. administrarunt, vltimæ adfuerunt Hippolyta, & Menalippe, frustra viribus inclitæ, frustra belligeris artibus insignes; nam, his imperantibus, totam Amazonum nationem ab Hercule funditus euersam ferunt, vt notat Mythol. Nat. Com. lib. 7. Cap. 1. Res autem sic fertur contigisse. Audierat Eurystheus, Hyppoliten, Amazonum Reginam pulcherrimo, atq; immensi ferè valoris Baltheo condecorari. (*Baltheum* cingulum militare dicebatur.) Huius itaq; adipiscendi desiderio inflammatus Herculem misit, qui Reginæ Baltheum ad se afferret. Profectus Hercules, cum naui ad Themisciram applicuisset, Amazones ad defensionem comparatas obuias habuit; sed breui fractas superauit, partim occisis, partim in captiuitatem adductis, inter quas Hyppoliten ipsam captam, ac Baltheo spoliatam Theseo expeditionis comiti in Coniugem concessit, ac Baltheum ad Eurysth. exportauit. Hæc igitur, vnico hemistichio, memorans Vates inquit: *Solues Amazoniacos cinctus*. quod vtiq; in non paruam cedit Herculis gloriam: nam, licet Victoriæ, ex fœminis reportatæ, nullius videantur considerationis esse; cum tamen sermo sit de fœminis, quæ, virilem ipsum sexum supergressæ, inuictæ semper extiterint, ipsi etiam creditæ olim Herculi resistentes, meritò inter præcipuos Herculis labores earum tandem peracta debellatio recensetur. Quanam autem esset Amazonum præstantia in armis non solum patet ex dictis, sed innuit & Virg. cum Camillam Volscorum Reginam cum armata Virginum manu Amazonum comparat turmis Æn. 11.

Quales Threiciæ, cum flumina Thermodontis
Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis,
Seu circum Hippolyten, seu cum se martia curru
Penthesilea refert, magnoq; vlulante tumultu,
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.

ex quo satis patet non indecorum Alcidi de huiusmodi fœminis fuisse triumphum, vt fortassis putant Parrhas. qui ideo textum immutans legere maluit.

Solus Amazonia cinctus, Stymphalides arcu &c.

Amazonia, inquiens, hoc est *Scythico arcu*, nam Amazones scythicæ fuerunt: *cinctus*, hoc est *ex humeris suspenso arcu Appetis*, hoc est *ferit* stymphalidas &c. Verùm ex ipsa eiusdem explicatione vides quam violenter textus huiusmodi distrahatur, & insuper contra ea, quæ de natura stymphalidum enarrantur, patebit inferius hanc explicationem extructam. Quare cum Heinsio, & alijs vulgatam sequi satiùs existimaui.

SOLVIS igitur inquit Vates; Nam Cingulum militare ita corpori adcingebant, vt non facile dissolui posset, summum enim militis dedecus fuerat, si militiæ cingulum amisisset. Quare Virg. optimis connexionibus fornatum huiusmodi Cingulum asserit Æn. 5.

Alter Amazoniam pharetram, plenamq; sagittis
Threijcijs, lata quam circumplectitur auro
Baltheus, & tereti connectit fibula gemma.

Per verbum itaq; *soluis* quid consequens fuerit, ostendit Vates; nam cum soluisset abstraxit, & opimis quasi spolijs potitus est; Detrahi autem non nisi victis potuit Baltheus, quarè qui soluere, & abstrahere dicitur victor constituitur.

CINCTVS. Idest cingula illa militaria, quæ & Balthea dicuntur, &, licet solum Hippolytes Baltheum sibi assumpserit, cum tamen omnes profligauerit, omnium cinctus soluisse dicitur; quia videlicet omnibus præliandi facultatem, quæ per traditionem militaris Cinguli conferebatur, inuicta manu ademit.

AMAZONIOS. Adiect. ab Amazone deriuatum, quod vtiq; significat quidquid Amazonis sit. Ideò Cinctus Amazonios soluisse dicitur, quia Amazones prælio profligauit.

APPETIS ARCV STYMPHALIDAS. Nouum hoc Emistichio Herculis laborem recenset, qui, vt memorant, huiusmodi est. Iuxta Stymphalum Arcadiæ lacum, à quo Stymphalides dictæ, excreuisse aues dicuntur tam vastæ molis, vt Solis radios prætereuolantes adumbrarent. Hæ humanis vescentes carnibus totam deuastabant Arcadiam. Quarè, Iunonis instinctu, quæ apud eumdem lacum dicebatur educata, iussus ab Erystheo Hercules fuit ad eas occidendas, vel certe, vt alij dicunt, fugandas accedere. Fuerunt etiam qui dixerint, Stymphalidas non à Stymphalo lacu dictas, sed ab Heroe quodam, cui nomen Stymphalus, & cuius filiæ fuerint, non aues, interemptas verò ab Hercule, quod ipsum recipere hospitem, alijs comitèr exceptis noluissent. Alij & Aues has fuisse memorant, & non cæcas sagittis; sed, cum rursus eas tantum abigere fuisset Hercules,

les, ab eodem crepitaculorum æneorum, à Pallade acceptorum, tinnitu exterritas, fugatasq; ex Arcadia in Aretiam insulam conuolasse. Huius autem fugæ oculatum se testem profitetur Apollonius Argonaut. 1., qui etiam huiusmodi aues Ploidas vocat, & cuius græca carmina sic transfert Mythol. Nat. Com. lib. 7. cit. Cap. t.

Sed neq; vt Arcadiam petijt vis Herculis arcu
Ploidas inde lacu volucres Stymphalidas illa
Pellere vi potuit: namq; hæc ego lumine vidi.
Ast, idem ut manibus crotalum pulsauit, in alta
Existens specula prospectans, protinus illa
Cum clamore procul linquentes littus iterunt.

ex ijs Apollonij carminibus clarè infertur stymphalidas sagittis primo ab Hercule, sed incassum, appetitas, deinde crotali strepitu fugatas, ex quo confirmari videtur opinio Timagneti, & Euripidis, quam & Parrhas. sequitur, asserens videlicet Stymphalidas ferreis pennis protectas inuulnerabiles fuisse. Ideo superiùs dixi Parrhas. expositionem, quam verbum *Appetis* procodem, ac *vulneras* interpretatur, esse contra naturam Stymphalidum, non quidem absolutè, nam aliqui sagittis occisas volunt; sed spectata sententia, quam ipse Parrhas. veram profitetur de inuulnerabilitate earundem. Verùm, ne videretur ipse sibi ipsi contradicere, errorem refundit in Auctorem dicens: *Nemenit autem Claudianus historiam, quo virtus Herculis amplior appareret; nam Stymphali volucres nullo accepto vulnere in Aretiadam, quam Martis insulam possumus interpretari, migrasse, testis est Apollonius, quippè quæ ferreas, vt aiunt, pennas, & volas impervias haberent.* Sed meliùs arbitror Apollonij sententiam Claudianus, quam Parrhas. nouit: nec tam modicæ virtutis Alcides fuit, vt ad eam amplificandam mendacijs vti Vates debuerit. Sed, vt ad Stymphalidas regrediamur; fertur Crotalum illud, quo eas Hercules terruit, à Vulcano factum, quod Pallas eo adeunti Herculi concesserit. Placet etiam hic referre, quod, ex Paulania in Arcadicis, monet Mythol. cit., nempè fuisse procul dubio Aues, quæ Stymphalides vocarentur, in locis Arabiæ desertis, non magis hominibus mites, quam leones, ac pardi: siquidem cataphractos homines adortæ, ærea integumenta rostris effingentes, dilaniabant. Quarè inuentus fuit postea cortex, quo homines tecti, si percuterentur rostris, illæ, defixo in cortice rostro, tamquam visco, aut alia tenacissima materia, experentur. Auctor etiam est Timagoras Stymphalidas ab Hercule expulsas ex Arcadia alas & rostra, & vngues habuisse ferreas, ideòq; nocentissimas fuisse: immò Timagnetus, & Eurypides supra citati dicunt ferreas Stymphalidum pennas ab ijsdem Sagittarum ad instar euibratas fuisse in hostes insequentes, quod alibi Claud., exemplo Histricis, fabulosum non esse confirmat inquiens

Audieram memorande tuas Stymphale volucres
Spicula vulnifico quondam sparsisse volatu:
Nec mihi credibiles ferratæ fabula pennæ
Visa diu. Datur ecce fides &c.

sed iam ad verborum explicationem deueniamus.

APPETIS. Appetere propriè importat animi voluntatem, quæ vehementi quodam desiderio in aliquid feratur. Verùm quia ij, qui hostem inuasuri arma parant, vehementi eiusdem necis desiderio feruntur, factum est, vt per translationem *appetere* idem sit, ac *inuadere, aggredi, vim inferre.* Perpende itaq; hic obiter prudentiam Poetæ, qui cum in ambiguis versaretur inter, sententiam scilicet asserentem stymphalidas ab Hercule occisas, & sententiam negantem occisas, ac tantummodò fugatas concedentem, verbo indifferenti vsus, vtriq; se accomodat sententiæ, ne videatur ipse litem velle dirimere indecisam. Qui enim occisas dicunt, dum Vates inquit *Appetis arcu*; exponere possunt: debellas arcu, ac telorum ictibus perimis, posito antecedenti, nempè aggressione pro consequenti cæde, eo modo quo Parrhas. interpretatur. Qui nolunt occisas, sed tantùm fugatas interpretari possunt: *Appetis arcu*; hoc est arcu aggrederis, sed frustra tentatas Crotalo vincis, ac fugas, iuxta sententiam Apollonij, quam ideò diu meliùs cognitam Vati, quam Parrhas. Sic itaque & geminam se vidisse sententiam, & se se indifferentem seruasse ostendit, ne Iudicis sibi munus vsurpare in rem alienam videretur. Sed & aliam continet eruditionem illud *appetis arcu*. Arcus certè instrumentum est notum, ex quo sagittæ emittuntur, dictus arcus ab arcendo, quod eminus hostem arceat. Voluerunt autem aliqui, Herculem nil aliud esse, quam Solem, qui duodecim labores exantlare dicatur, quia duodecim sunt signa Zodiaci Solis cursu superanda. Ideòq; Hercules sagittis, & arcu dicitur vsus, quia ex Cœli arcu radiorum sagittas euibret, Planetarum princeps ad fuganda, perdendaque monstra: vt sensisse videtur Lucretius, dum tela lucida diurnos radios appellauit.

Non radij Solis, neque lucida tela diei.

DVCIS GREGES OCCIDVO AB ORBE &c. Laboribus labores innectit, vt glorias cumulet glorijs; virtus enim semper in arduis. Dicitur itaq; Hercules iussus ab Eurystheo, Gerionis Hispaniæ Regis puniceos, idest violæ flammeæ colorem referentes, boues, qui videlicet hospites ab eodem Rege acceptos, proditosq; vorarent, abducere: quarè iter in Hispaniam suscepit Alcides. Celebris est tricorporis fabula Gerionis. Verùm aliqui, veritatis, integumento fabularum latentis, indagatores inquiunt, Gerionem verè tria corpora non habuisse; sed tres fuisse fratres Chrysaroe Patre, ac Matre Callirhoe Oceani filia natos, qui tanta animorum concordia in Regni defensionem, administrationemq; conspirarent, vt vnica Anima videretur tria illa corpora informare; ex quo datus fabulæ locus asseritur, qua triplex Gerioni corpus attribuitur. Regnauit itaq; Gerion in vltima Hispania, ea scilicet in regione, quæ vltima dicitur Hesperia ab Hespero occidua stella, cui illa regio subsit. Dicitur Rex ille Canem habuisse, Orthrum nomine, Cerberi fratrem, sed duobus tantum capitibus horrendum; ac insuper septem capitum draconem, qui armenta custodirent, vnà cum Erytione impio eiusdem crudelitatis in hospites administro. Hercules igitur eo profectus, Gerione, Cane, Dracone, ac Eurytione interemptis, quæsita ab Eurystheo armenta ad eum Mycenas deduxit.

DVCIS. à duco, quod cum sit notissimæ verbum significationis prætereo.

GREGES. Qui nam fuerint hi greges, ac cuius naturæ, & ferocitatis iam diximus: tantùm innuo pulcherrimos vtiq; fuisse, atq; eximiæ magnitudinis boues, ac dignos vere, qui omnes Iunoni mactarentur, vt factum dicitur ab Eurystheo, statim ac in ipsius potestatem deuenere. Aliqui, attento *Gregis* nomine, quod solum de minoribus dici soleat, sicuti de maioribus animalibus *Armentum* dicitur, iuxta illud Virg. Georg. 3.

Hæc satis Armentis: superat pars altera curæ
Lanigeros agitare greges, hirtasq; Capellas.

arbitrati sunt, hoc Emistichium: *Occiduo ducis ab Orbe greges* nil habere cum subsequentibus connexionem; sed importare laborem omninò diuersum; nempe laborem illum quo Alcides, perempto dracone, dicitur mala aurea ex horto Hesperidum abstulisse: quandoquidem non desint Auctores asserentes, nomine malorum aureorum designatas fuisse oues aureo vellere fulgentes, quibus Hesperides ditarentur. Verum huic sententiæ obstare mihi videntur particulæ coniunctiuæ, quæ subsequentibus in carminibus apponuntur, quibus omnia profectò in vnum colligantur. Noto enim quod Vates reliquos labores, quos enarratos refert, per asyntheton aggerat, & distinguit. Quarè dum disticho subsequenti contenta per polysintheton huic copulat Emistichio; dicendum est omnia ad vnum obtruncati Gerionis laborem ex ipsius intentione reduci. Nec obstat, quod nomen Gregis bobus, ac similibus armentis passim non tribuatur; nam è contra habemus Gregem interdum etiam de Armentis dici, & præsertim apud Cic. Philip. 3. vbi habetur: *Cædit greges Armentorum*; & 2. Ver. *Greges equarum abigendos curasse* dicitur. Quarè meliùs arbitror textum à nobis explicatum; præcipue cum plures sint, qui aurea mala, non oues aureas, sed verè mala ex arboribus pendentia fuisse profectò autument, de quo infra.

AB ORBE OCCIDVO. Notat locum, vndè Boues abuecti fuerint, vt vel ex ipso itinere non leuem fuisse constet Herculis laborem. Notat autem Hesperiam vltimam, vt dicebamus, quæ *occidua* certè est; idest ad Occidentem sita; & notat nomine *Orbis*, ad denotandam eius amplitudinem, quasi illa alium à nostro Orbe omninò distinctum efformet; ex quo innuitur potentia subacti Regis, vt magis eluceat Victoris ingens triumphus: nam & ideò subdit

ET DEIICIS ARTVS &c. Per isteron proteron ponit hic posteriori loco id, quod priùs dicendum fuerat; nam certè priùs debuit Regem obtruncare, quam eiusdem Armenta, quæ illis temporibus solæ opes habebantur, sibi prædam abducere posset; & tamen abuectam priùs prædam memorat, ac subindè Regem obtruncatum. Sed nota artificium locutionis, per verbum præsentis temporis; quasi,

vno, eodemq; tempore, ac temporis momento, hæc omnia confecerit, ac perfecerit Hercules; ideoq; nil referat, quodnam horum vel priùs, vel posteriùs referatur. *Deycere* igitur propriè est *deorsum iacere*: hic autem pro eodem ponitur, atq; *obtruncat*; nam qui membra superiora hominis obtruncat, certè eodem ictu deorsum in terram abijcit. *Artus* autem, pluralis tantum numeri, *nodi* sunt, in corpore animalis, ex duorum ossium coeuntium extremitatibus resultantes, *Artus* dicti ab arctandis, idest colligandis, & continendis ossibus, qui ad motum animalis, necessariò enodatiorum ossium requirentis, maximè conferunt. Hic pro membris ipsis ponuntur, vt indicetur Hercules Gerionem membratim obtruncasse.

NVMEROSOS. Alij legunt *numero ter*, quod non displicet: alij *neruosos*: alij *immensos*: sed frustra, inquit Heinsius, nam & *Sana Lerna monstro numerosum malum*; Hydra Senecæ dicta in Hercule furente. *Numerosus* itaq; idem est, ac *numero multiplex*; & profectò si tria Rex ille habuit corpora, multiplicata etiam, pro numero trium corporum, proportionaliter membra habere debuit, nempe tria capita, sex manus &c.

DVCIS TERGEMINI. Dux dicitur quicumq; alieni ducatum præstat: Sic Taurus dux Armenti dicitur; Pastor Gregis, Imperator exercituum &c. Ducem Vates appellat Gerionem, indicans eorum opinionem, qui dixerant, non Erytione visum custode; sed, per se ipsum, armentis suis advigilasse Gerionem, ex quo factum, vt apud Ouid. *Pastor Iberus* vocetur Gerion, vt videbimus infra. *Tergeminus* autem idem dicitur, quia triplici auctus corpore, vt supra dicebamus.

ET TOTIES &c. Ex pugna triumphus. Sicut autem triplex cum triplicati corporis Rege pugna fuerat; sic triplicatus ex vno triumphus necesse est pugnam sequatur. Ideò Poeta inquit *& toties*: idest *toties*, *quoties* ille dicitur multiplicatus; hoc est triplicato victor, qui cum triplicato pugnam inierit, ac vicerit: quod est per Epiphonema hic dictum.

VICTOR. Qui in certamine superior euaserit, victor à vincendo dicitur; Hercules itaq; tripliciter superior tripliciter victor.

REDIS. Verbum notæ significationis; nam missus ab Eurystheo in pugnam Alcides, victor ad eumdem rediens prædam comportabat.

AB VNO HOSTE. Licet triplicatus Gerion, vnus tamen fuisse dicitur iuxta fabulas: ideò *vno ab hoste*, cum in solo Gerione tres vicerit hostes. *Hostis* autem deductum nomen est ab antiquo verbo *Hostio*, quod est *comprimo*: & *hostis* propriè dicitur, cum quo bella publica gerimus; *inimicus* vero, cum quo priuatas simultates exercemus. Hercules autem cum Gerione congrediens, nomine Regis Eurysthei pugnauit, atq; ideò publici bellatoris vices sustinuit. Ideo *victor ab hoste* &c. Hanc Herculis victoriam comparat Ouid., personam ipsius Herculis assumens, cum Victoria de Cerbero reportata Metam. 9. sic

. . . . Nec me pastoris Iberi
Forma triplex: nec forma triplex tua Cerbere mouit.

& de eâdem hæc habet Poetarum Princeps Æn. 8.

. . . . Nam maximus vltor
Tergemini nece Geryonis, spolijsq; superbus
Alcides aderat; Taurosq; hac victor agebat
Ingentes; vallemq; boues, amnemq; tenebant.

NON CADERE ANTHÆO &c. Iterum negationes resumit, &, contrariorum adiuncta conflictione, alios Herculis labores attingit; quorum primus est lucta cum Anthæo, de qua hæc traduntur. Anthæus, seù, vt alij scribunt, Antæus sine adspiratione, (nam cum adspiratione scriptum aiunt significare filium quemdam Antenoris, quem Paris adamauit, atque imprudens interfecit) Gigas Lybicus Neptuni, ac terræ filius dicitur fuisse, qui tantæ molis fuit, vt ad quinquaginta, vel, vt alij cum Pherecide, ad sexaginta, vel vt alij ad sexaginta quatuor cubitorum altitudinem processerit. Quod diu fabulosum visum fuisse dicitur, antequam eiusdem Ossa Olympiam delata miraculo fidem fecissent: ait enim Plutarc. Romanorum Ducem Sertorium, apud Tygenam Lybiæ oppidum, effosso sepulchro, quod Incolæ Antæi dictitabant, eius, quam diximus, molis humanum cadauer inuenisse. Is, in peregrinos omnes inhumanus, quotquot obuios habuisset, ad luctam cogebat, & enecabat: nam ipse, si quandoq; viribus fractus esset, contactu terræ matris recreabatur ita, vt fortior in luctam assurgeret. Cum itaq; Hercules, Eurysthei iussu, ad decerpenda aurea Hesperidum mala properaret, ac è Pyreneis montibus per Illiricam Regionem iter faceret, & in Lybiam peruenisset, Antæum hunc obuium habuit, qui cum ad luctam prouocasset, descendit Hercules in Arenam, cumq; ter, aut quater Antæum semianimem prostrasset, ac terræ vix non extinctum allisisset; victoriam sibi in instaurationem pugnæ conuerti animaduertit Alcides; nam quoties Gigas terram attingeret, fortior assurgebat in luctam. Re itaq; perspecta nouum vincendi modum molitus est Hercules, & assecutus, nam totis brachiorum viribus Antæum complexus, ac proprium ad pectus, forcipe tenaciùs, adstringens, sublimem a terra tandiù suspensum tenuit, donec vi adstringentium nodorum exanimatus interierit. Huius luctæ meminit etiam Torquatus Tassius Ierosl. lib. Cantu 19. dum, per comparationem ad hanc, exprimens luctam inter Argantem, & Tancredum, sic exagetat:

Ne con più forza dall'adusta arena
Sospeso Alcide il gran Gigante, o strinse,
Di quella onde faccan tenaci nodi
Le nerborute braccia in vary modi.

De hac ipsa triumphos canit Alcides ipse Metam. 9. dicens:

. . . . . . Saeuoq; alimenta Parentis
Antæo eripui &c. Itaque

CADERE. Verbum infiniti modi est loco nominis positum, ita vt pars hæc Orationis officio nominatiui fungatur respectu verbi *Non profuit*; etiam infinitum *crescere*, quod inferius habebitur: consultò cadebat, seù se ad terram prosterni patiebatur Antæus, vt dix., vt casu terram matrem attingens recrearetur, ac fortior euaderet: Sed hæc astutia cadendi

NON PROFVIT. De negatiua partie. satis dictum supra: *Prodesse* autem est quasi *pro aliquo esse*, seu *aliquem iuuare*. Non fuit itaq; pro Antæo, nec illum iuuit, aut sufficiens illi adiumentum adfuit, ne periret, cadendi astus.

ANTÆO. Quis ille fuerit, quomodo cadens vinceret, detentus ne caderet victus fuerit, satis iam explicatum remanet.

NON CRESCERE &c. Primo secundum, maioris certè admirationis, laborem, de perempta Hydra subnectit. Hydræ autem commentum tale est. Creuerat in Lerna Argiui, Myceneiq; agri Palude, propè eiusdem nominis lacum sita, Ingentis magnitudinis Hydra, Excetra Latinis dicta, quòd vno cæso capite tria excrescerent: & Echidnam vocat Ouidius lib. Metam. 9. vbi habet in contemptum Achelai in serpentem versi hæc verba Alcides.

. . . . . . Vt vincas alios Acheloe dracones
Pars quota Lernæa serpens eris vnus Echidnæ.

& paulò post eodem libro hæc habet Ouid. ipse

Imbuturq; humeris Lernæa virus Echidnæ.

& Fast. pri. idem habet nomen, cum inquit

Sanguine Centauri Lernææ sanguis Echidnæ
Mixtus &c.

Hæc Hydra, pluribus instructa capitibus, omnibus formidabilis reddebatur. Porro quid sit Hydra in genere, cuius mas Hydrus dicitur, iam vidimus lib. pri. Carm. 39. sed de Hydra Herculea aliter est profectò differendum. Pluribus horridam fuisse capitibus, vt dicebamus, concordant auctores omnes: at quot numero fuerint hæc capita, non concordant; nam aliqui tricipitem tantum fecerunt, alij nouem capitibus horrentem effinxerunt cum Zenodoto, Ephesio alij ad quinquagesimum vsq; numerum auxêre cum Heraclide Pontico; alij cum Simonide nonaginta illi attribuunt capita. Communior tamen nostris hisce temporibus opinio est, quæ septem illi capita cum Naucrate Erythreo attribuit quamuis Virg. Æn. 6. videatur adhæsisse ijs, qui quinquaginta fuisse recensent, dum ait:

Quinquaginta atris immanis hyatibus Hydra.

Sed aduertendum est, Virg. non loqui ibi de Hydra Lernæa, sed de alio monstro, quod, ob similitudinem, Hydram vocat, penuria forsan vocabulorum coactus. Obseruo enim monstrum hoc a Virg. in interiore parte Erebi collocatum, dum versui citato subdit

Sæuior intus habet sedem &c.

cum vice versa Hydram Lernæam in faucibus Orci paulò ante constituisset inquiens:

Centauri in foribus stabulant, Scyllæq; biformes,
Et Centumgeminus Briareus, ac belua Lernæ
Horrendum stridens &c.

quo in loco nullam facit de capitum numero mentionem, quòd notum supponat, Hydram in communi opinione septem capitum fuisse, quæ vt supra dicebamus talis essent naturæ,

tricæ, vt, si vnum præcideretur, alia, & alia, è vestigio, suppullularent, quasi sanguinis guttæ, ex reciso capite profluentes, semina tot essent, ex quibus illicò noua emergerent capita; voluerunt enim aliqui, à dicentibus tria ex vno capite cæco exurgere capita positum fuisse numerum determinatum pro indeterminato. Quare laboriosissimum Herculi cum hoc monstro prælium fuit. Iussus tamen ab Eurystheo, illud assumere, non renuit. Sunt qui dicant hanc etiam Lernææ paludis pestem Iunonis in Herculem odio procreatam, ac in prædicta educatam palude, stationem habuisse sub amplissima quadam Platano ibidem existente ad fontem Amymones, apud quem etiam cæsa fuit: nam Hercules à Minerua edoctus, Hydram nunquam ferro interituram, nisi cæsis ferro capitibus statim reliquo colli tyrso ignis applicaretur adurens, ferro, & igne instructus in pugnam processit, & dicit; superatâ etiam vi teterrimi illius Hydræ veneni, quam violentam adeò fuisse dicunt, vt sagittâ huius Hydræ veneno infectâ vulneratus Chiron statim interierit, & Polenor Centaurus (quòd alij tradunt) simili ictu leuiter delibatus, tantam doloris vim expertus fuerit, vt, impatiens pressuræ, in fluuium, e Lapitho monte Arcadiæ procurrentem, sese immerserit, vt vulnus lauaret; vnde postea teterrimus odor flumini diutius ex loto vulnere dicitur permansisse. Quarè præcipua fuit Herculis Victoria non ferocitatem Draconis tantum superantis, sed & veneni acerbitatem euitantis, ne læderetur. Hoc posito.

CRESCERE. Verbum infiniti modi locum nominis tenens est, vt supra innuimus, & explicat augmentum illud, quod fiebat in Hydra, nouorum scilicet, ac multiplicatorum capitum, loco vnius cæsi, succrescentium; nam multiplicari tot hostes videbantur, quot capita enascerentur in infestum Alcidem exsibilantia, ni illam scaturiginem igne succendisset tandem, & infæcundam reddidisset. Quia tamen hæc Hydræ virtus multiplicandi se ipsam, non satis fuit ad Herculeum impetum sustinendum. Ideò

NON PROFVIT HYDRÆ. Hæc verba vlteriùs non explico, nam ex supradictis satis in comperto sunt. Tantùm addo hanc etiam Alcidis de Hydra Victoriam, ijsdem prorsùs verbis, indicatam fuisse ab Ouid. Metam. 9. vbi habet.

. . . . . . Nec profuit Hydræ
Crescere per damnum, geminasq; resumere vires.

Verùm quia fabulosis hisce integumentis veritas tegitur, vt supra dicebamus, eam deuelare aliqui studuere; dixeruntq; Hydram hanc ab Hercule superatam nequaquam serpentem fuisse; sed Antiquos, Ægyptiorum ritu, Hydræ hieroglyphico vsos, ad significandum peritissimum quemdam sophisticæ artis disputatorem, quem Alcides flammis ingenij sui appetierit, ac superauerit. Et profectò eæ sunt sophisticæ mentis fallaciæ, vt ex vnius decisione innumeræ statim exurgant difficultates. Quarè & factus prouerbio locus *Hydram secas*, quod dicitur de eo, qui, cum difficultatem aliquam enodauerit, in plures incidit. Alij cum ijsdem Ægyptijs, dicunt, Hydram hieroglyphicum fuisse teterrimi illius monstri, quod Inuidiæ nomine designatur, ac ideò dictum, nullibi magis Herculem desudasse, quàm cum huic monstro edomando insudauerit. Et profectò quidquid facias, vt Inuidiæ reprimas monstrum, semper illud repullulat, atq; ex ipsis heroicis actionibus augmentum sumit, & capita multiplicat, cum rescinditur: immò, vt innuit Ouid. Metam. 2. etiam post mortem viuida assurgit adhùc, sui saltem vestigia relinquendo: ibi enim dum inuidam Aglaurum, Cecropis filiam, describit, a Mercurio in saxum mutatam, etiam in saxo liuorem pertinaciter inuidum remansisse, ait his verbis.

. . . . Saxum iam colla tenebat;
Oraq; duruerant; signumq; exangue sedebat;
Nec lapis albus erat: sua mens infecerat illam.

Infestissimis venenis infectam hanc Inuidiæ Hydram, quæ vel receptatores suos miserrimè distrahat; Sicuti Hydra Lernæ omnia agrorum, circa quos sese agitaret, sata solo afflatu dicitur arefecisse; testatur Virg. Ecl. 7.

Pastores, hederâ crescentem ornate Poetam
Arcades; Inuidiâ rumpantur vt ilia Codro.

Consonat Ouid. cit. qui eam describit his verbis

Pectora felle virent: lingua est suffusa veneno;
Afflatuq; suo populos, vrbesq; domosq;
Polluit &c.

ex quibus locis Inuidiam, & sibi, & alijs, suo noxiam veneno mutuari licet, vt Ouid. cit. inquit

Successus hominum carpitq; & carpitur vna;
Vtq; tenet lacrymas, quia nil lacrymabile cernit.

Pariter serpentem iniquissimum videtur agnouisse Inuidiam Virg. Æn. 11. dum eam obliquam vocat; serpentium enim est tortuosum corpus obliquis semper spiris deducere.

Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
Obliqua Inuidia, stimulisq; agitabat amaris.

Hunc autem Serpentem, vt Hydra esse dignoscatur, Ouid. cit. in imis vallibus latitare confinxit, inquiens:

Protinus Inuidiæ nigro squallentia tabo
Tecta petit. Domus est, imis in vallibus, antris
Abdita, sole carens, non vlli peruia vento,
Tristis, & ignaui plenissima frigoris; & quæ
Igne vacet semper, caligine semper abundet.

Ideò iure ignis fulgoribus, ardoribusque perimendum hoc monstrum cecinere, cui etiam Herycthonius additur custos, nam Herycthonius ex greco compositum nomen est ex ἔρις quod *litem* sonat; & χθὼν, quod est *terra*; quasi perpetua terrarum lite, ac contentione tantum gaudeat, & enutriatur Inuidiæ monstrum. Alij etiam historicè rem interpretantes dixerunt, Hydram ab Hercule occisam nil aliud fuisse, quam aquarum scaturiginem quamdam in Lerna sitam, quæ tanta exuberaret aquarum affluentia, vt agros non solum, sed & vicinas mergeret vrbes, ac deuastaret, cuiusque Ora huiusmodi essent, vt, si vnum obstrueretur, tumefacta circum terra multiplices aperiret aquarum violentijs aditus, tanti oneris, ac impetus impatiens; & quam aquarum scaturiginem Hercules igne tandem consumpserit: hoc autem probant ex ipso Hydræ nomine, nam græcè Ὑδρία vas aquarium est, & Ὑδρὸς aqua. Sed neque hoc ipsum à mistica inuidiæ interpretatione abhorret; nam, cum sit inuidia fons malorum omnium, vitiorumq; scaturigo; & vitia per Psalm. Hieroglyphico aquarum exprimantur: *Bibunt iniquitatem sicut aquam*: & *intrauerunt aquæ vsque ad animam meam*: quid mirum, si Hydræ nomine Inuidia denotetur, in qua superanda vel Hercules plurimum insudauerit? Verùm nimis iam forte digredimur, & nos ad aliorum expositionem reuocat textus.

NON CERVAM &c. De cerua ab Hercule comprehensa iam vidimus mentionem à Virg. factam Æn. 6., qui illam inter Herculeos labores commemorat, versu supra exarato.

Fixerit æripedem ceruam licet; aut Ærimanti &c.

Quarè tantum remanet, vt, quid iam hoc sit, videamus. Cerua quædam dicitur in Mænalo, Arcadiæ monte, extitisse, quæ Dianæ sacra, cornibus aureis insignita, *æripes* dicebatur, seù, vt aliqui volunt, *aeripes* à velocitate, quasi aereos habens pedes; seù, vt alij autumant, *æripes* verè dicta, quia æreos, idest ex ære solido pedum gereret vngues. Hanc iussit Eurystheus ad se adduci, nescio an cornibus aureis inhians, an vt Herculem, impossibilia ingerens, fatigaret. Cum itaque Hercules neque illam occidere vellet, quia Dianæ sacram, neque illi vulnera infligere, integrum anni spatium eam currendo insecutus, fessam denique ad Ladonem amnem occupauit, & Mycænas, humeris impositam, ad Eurystheum comportauit. Per hanc autem Ceruam, ait Heraclytus, apud Pier. Hierog. lib. 7., symbolicè significari, pauorem, ac timorem ab humana vita sublatum, quia scilicet, vt arbitror, tot monstris ab Hercule oppressis, hominum vita à metu tandem respirasset. Videtur autem Heracliti expositio in ipsa fundari ceruorum natura, de quorum timiditate iam satis diximus supra Carm. 28. huius Præf. Alij, vt notat Heinsius, *Nessum* pro *Ceruam* legunt; sed, vt idem notat, Nessus non est inter herculeos labores enumerandus. Igitur

PEDES. *Pes* ea extrema viuentium pars dicitur, cui, tamquam basi, tota corporis moles innititur, & qua ad gradiendum vtimur; atque in pedibus ideò agilitas maximè commendatur.

VOLVCRES. Quasi volucrum volatui cursu non cedentes; ex quo vides Claud. adhæsisse hic illorum sententiæ, qui dixerunt, Ceruam æripedem, quasi aeripedem dici à velocitate; eam enim velocissimam indicare voluit, vt magis herculeum sub oculis poneret laborem, iuxta ea, quæ iam dix.

NON ERIPVERE. *Eripere* propriè est *è manibus apprehendentis rapere*. Non itaque pedum velocitas, quantumuis pernicissimâ fugacitate, Ceruam deferret è manu insequentis, ac tandem comprehendentis Herculis rapuit; cum capta tandem fit.

CERVAM. Quæ hæc Cerua fuerit iam vidimus. Illud prodigij loco est, quod dicta fuerit aureis cornibus insigni-

ta, vt apertè canit Pindarus; cum tamen in hoc genere animalium cornua fœminæ non habeant, vt notant rerum naturalium indagatores. Verùm omnis regula patitur exceptionem; nec obstat, quin pro diuerso regionum ingenio diuersum Cerui corporis habitum sortiantur inquit Zenodotus. Possunt hic cornua tantum mares habere, alibi & fœminæ. Sic de Elephantum genere omnes tradunt, vtrumque sexum dentibus armari; & tamen Amyntianus edentulas esse in India fœminas autumat. Certè Ceruas Callimachus Cornigeras appellat. Sed esto hoc sibi iure suo effinxerint Poetæ; cur non dixerit hac Ceruam ex peculiari Dianæ, cui sacra fuerit beneficio aureis cornibus insignitam fuisse, vt, singulari hac nota, Dianæ animal esse dignosceretur?

CACI FLAMMA PERIT. Cacus, inter latrones eximius, igniuomus fuisse dicitur, & ab Hercule domitus, ac vita infami priuatus. Retexenda itaque tela est, vt plenius, quid hic innuat Vates, percipiamus. Cacus, vt fabulantur, filius Vulcani fuit, & ideò, quasi Patris fornacem hæres seruaret in pectore, dictus est, fumum, ignemq; ex ore eructare, cædibus, ac latrocinijs, incendijsque totum latium vexasse, ac deuastasse. Secundùm vero historicam Liuij narrationem, lib. 1. peractam, Pastor fuit Cacus, ferox viribus, qui latrocinijs viueret, & dictus ignem vomere, qui incendijs omnia vastaret. Hercules itaque, Gerione interempto, abductisque, de quibus supra, armentis, cum ea ad Eurystheum duceret, propè Tyberim, vt docet Liuius cit., quem, præ se armentum agens, ipse nando traiecerat, herbido, lætoque loco, vt boues pabulo reficeret, consedit, ac procubuit. Eum mox, cum fessum itinere sopor obruisset, superuenit Cacus, qui, captus pulchritudine boum, optimas quasque abducere statuit; & ne vestigia locum, quo abductæ fuissent, quærenti domino indicarent, raptas Caudis boues retrogradas traxit in speluncam, quam Virg. Æn. 8. sic describit

Hìc spelunca fuit vasto submota recessu
Semihominis Caci, facies quam dira tegebat
Solis inaccessam radijs; semperque recenti
Cæde tepebat humus, foribusque affixa superbis
Ora virum, tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Vulcanus pater erat; illius atros
Ora vomens ignes, magna se mole ferebat &c.

Hercules itaque primâ expergefactus Aurorâ cum gregem lustrasset, & partem abesse, numero, sensisset; Pergit ad proximam speluncam, si forte eo vestigia ducerent; sed cum vidisset vestigia omnia foras versa, nec alibi ducere, quam ad locum, vbi & armenta sua essent, anceps animi ex infesto loco armentum abigere cœpit. Porrò, cum boues actæ desiderio absentium mugissent, reddita vox ex spelunca est ab inclusis: quare, cognitâ, Hercules, prædonis astutiâ, in specum illicò iratus vertitur; prædatorem obtruncat, boues abigit. Circa modum tamen, quo Hercules eum occiderit, variant Liuius, & Virg., cum, quæ habet Liuius hùc vsque, eadem recenseat Virg. Æn. 8. sed Liuius asserit Cacum occisum, dum venientem Herculem vi repellere conaretur; Virg. verò asserit, Cacum timore perculsum se se in spelunca occuluisse, ac saxea rupe hostium clausisse, ne vindici pateret ingressus; quod tamen non profuit: nam Hercules, toto monte circumlustrato, tandem supra Iugum ascendit, ac claua viribusque saxum ingens diuellens subiectum retexit antrum, eiusdemque arborum ramis, saxisque latronem impetebat. Cacus itaque ingentem fumum, ignemque euomens, & se fumo occultare, & aduersarium flammis expellere conabatur. At Alcides saltu se, per fumi, flammarumque globos, in speluncam demittens Cacum manibus suffocatum reliquit, bouesq; recepit suas. Ideò

FLAMMA CACI. Cohæret enim hic Claud. & fabulosæ historiæ, & Virgilianæ narrationi, quæ pugnam supra indicatam, Alcidisque victoriam sic canit.

Tum primum nostri Cacum videre timentem,
Turbatumque oculis: fugit illicet ocyor Euro,
Speluncamque petit: pedibus timor addidit alas.
Vt se se inclusit, ruptisque immane catenis
Deiecit saxum, ferro, quod & arte paterna * Vulcani ipsius.
Pendebat, fultosque emunijt obice postes;
Ecce furens animis aderat Tyrynthius, omnemque
Accessum lustrans, huc ora ferebat, & illuc
Dentibus infrendens: ter totum feruidus ira
Lustrat Auentini montem: ter saxea tentat
Limina nequicquam: ter fessus valle resedit.
Stabat acuta Silex præcisis vndique saxis,
Speluncæ dorso insurgens altissima visu,
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, vt prona iugo læuum incumbebat ad amnem,
Dexter in aduersum nitens concussit; & imo
Auulsam soluit radicibus; inde repentè
Impulit, impulsu quo maximus intonat æther;
Dissultant Ripæ; refluitq; exterritus amnis.
At specus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & vmbrosæ penitus patuere cauernæ.
Ergò insperata deprensum in luce repentè
Inclusumque caua saxo, atque insueta rudentem
Desuper Alcides telis premit; omniaque arma
Aduocat, & ramis, vastisque molaribus instat.
Ille autem (neq; enim fuga iam super vlla pericli est)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Euomit, inuoluitque domum caligine cæca,
Prospectum eripiens oculis, glomeratque sub antro
Fumiferam noctem, commixtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis; seque ipse per ignem
Præcipiti iecit saltu, qua plurimus vndam
Fumus agit, nebulaque ingens specus æstuat atrâ.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus, & angit inhærens
Elisos oculos, & siccum sanguine guttur.

prosequitur autem ibi Virg. extractum è speluncis cadauer; eius horribilitatem describit; honoresq; ob id Herculi habitos &c. quæ, qui velit, adeat Auctorem. Nobis satis vidisse est, cur Noster dixerit: *Perit flamma Caci*; & ratio est, quia extincto fonte, ex quo flamma erumpebat, certè & flamma cesset, necesse est. Adde visum fuisse Poetam hoc verbo *perit*; quia *perire* dicimus id, quod incassum operamur; cum igitur incassum flammam, nihil profuturam, quin ab Hercule obtruncaretur, euomuerit Cacus. Ideò flamma perit, & dum viget, & dum emoritur.

NILVS RVBVIT BVSIRIDE. Accedit & Busiridis cruor ad triumphales Alcidi purpuras nouo fucandas fulgore. Busiris Neptuni ex Lysianassa, vel, vt alij dicunt, cum Agathone Samio, ex Anippa, seù, vt alij, ex Lybia susceptus filius in Ægypti locis Nilo vicinis immanissimam exercuit Tyrannidem; atque ideò propria infamis barbarie per omnia adhùc ora dilabens laceratur meritò. Audi Virg. Georg. 3.

Omnia iam vulgata quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis Aras?

Hìc aduenas, quotquot in Ægyptum sors transtulisset, dolo captos, Neptuno, seù, vt alij volunt, mactabat Ioui. Attigit, nescio quo fato, Hercules Ægyptum; cumque, quas cæteris hospitibus, etiam Amphytrioniadæ pararet insidias Tyrannus, eam non vlterius crudelitatem exerceri passa est herculea virtus; nam, cognitis Tyranni dolis, & Busiridem ipsam, & Aphydamantem eius filium, & Chalbim præconem, omnesq; impuræ illius Aræ ministros, apud quam immolare hospites consueuerant, Alcides apud eamdem Aram obtruncauit. Hoc autem ornatè telegit hic Poeta, vt Herculeos efferat honores; ideò

NILVS. Flumen Ægypti est Nilus à Nileo Rege sic dictus, seù, vt alij eruditè magis asserunt, *Nilum*, quasi *νεοιλὺν*, dicunt, hoc est *nouum ferentem limum*, quo Ægyptum oblinet, & fœcundet: Nilus enim, sole terga herculei leonis adeunte, exundat, atque, aquarum vi per totam Ægypti regionem diffusa, solum ea fertilitate grauidum reddit, qua non ipsi tantùm indigenæ alimenta colligant, sed magnam orbis partem fame leuent. Huius fluminis hieroglyphicum Aquila, in sacris Ægyptiorum litteris, reperitur, & ea dicitur fuisse, quæ Promethei cor exederit, cum, Niliaci causam incrementi peruestigare, incassum niteretur. Et quidem Lucanus, licet lib. Phars. 10. varias de hoc Nili incremento, iuxta diuersorum auctorum placita referat causas, nempè niues, aut pluuias cum Anaxagora, & Euripide, Zephyros inflantes, augentesq; vndas, vel Nimbos ab occiduo Cœlo incumbentes fluuio, cum Democrito; ventos a Mari Nilum repellentes ita, vt retrocedens intumescat, & superefluat, cum Thalete; concursum fluuiorum ex tota ferè Mundi regione per subterraneos amphractus in Niliacos sinus decurrentium, cum Memphiticis Sacerdotibus, & Diogene Apolloniate; Aquas à Sole, & syderibus a mari haustas, & in Nilum eructatas, cum Herodoto &c. fatetur tamen ignotas latere adhuc has causas, dum loco cit. ait, ... *Dare iussus iniquo*

Tem-

Temperiem Cælo, medijs æstatibus exit:
Sub torrente plaga, ne terras, dissipet ignis,
Nilus adest Mundo, contraq; accensa Leonis
Ora tumet; Cancroq; suam torrente Syenem,
Imploratus adest; nec campos liberat vndis,
Donec in Autumnum declinet Phœbus, & vmbras
Extendat Meroe. Quis causas reddere possit?
Sic iussit Natura parens decurrere Nilum;
Sic opus est Mundo &c.

Et paulò infra apostrophe ad Cæsarem habita idem clariùs sic habet

Quæ tibi noscendi Nilum Romane cupido est
Et Pharijs, Persisq; fuit, Macedumq; Tyrannis:
Nullaq; non ætas voluit conferre futuris
Notitiam; sed vincit adhùc natura latendi

Nili fontem aliqui in Monte quodam inferioris Mauritaniæ constituunt, alij in Lacu quodam Æthiopiæ vltra æquatorem sito, alij ignotum adhùc arbitrantur, vbi nam locorum caput habeat Nilus, quod aperte cecinit Lucanus cit. inquiens

Et te terrarum nescit cui debeat orbis.
Arcanum natura caput non prodidit vlli,
Nec licuit populis paruum te, Nile videre;
Amouitq; sinus, & gentes maluit ortus
Mirari quam nosse tuos &c.

Achoreas Ægyptius apud eundem Luc. ibi ortum ab Axe Nilum fabulatur, & sibi Soli Deum hoc iactat reuelasse, dum ait: *Tua flumina Prodam,*

Quæ Deus vndarum celator, Nile, tuarum
Te mihi nosse dedit. Medio consurgis ab axe,
Ausus in ardentem ripas attollere cancrum &c.

Nos ex Moysi Genes. 2. habemus Nilum inter quatuor flumina, quæ ortum ex terrestri Paradiso habuerint, recenseri: Nilum enim appellat Moyses, cum *Geon* dicit: *Nomen fluuij secundi Geon: ipse est, qui circumit totam terram Æthiopiæ*, in quem locum inquit Benedictus Fidelis, in suis Theorem. mor., Theorem. 9. *ex Paradisi Nilus præterfluit, quem Moyses Geon appellat*. Et Nilum apertè designat circuitio Æthiopiæ, quam Geon conficere dicitur ex Sacr. Litteris. Vnus ex præcipuis terræ fluuijs est Nilus, ac tantæ vehit dulcedinis aquas, vt Romanorum ille Imperator, à Fideli cit. relatus, improperauerit militibus suis, in Ægypto castrametantibus, vinumq; poscentibus, *Nilum habetis, & vinum quæritis?* Solstitiali tempore Nilus Ægypti imbribus omninò destitutæ campos inundat, eisq; imbrium exhibet vices fœcundantium, quapropter à priscis Ægyptijs sub Iouis appellatione, & Numine colebatur, ad quod alludens Tibul. in Genethl. Messalæ de Nilo ait:

Te propter nullos tellus tua postulat imbres
Arida nec Pluuio supplicat herba Ioui.

Septem in mare ostijs erumpit, vt obiter innuit Virg. eius magnitudinem indicans Æn. 8.

Et septemgemini turbant trepida Ostia Nili.

Ostiorum autem nomina si cupias hæc sunt: Primo Canopicum, de quo Virg. Georg. 4.

Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum.

Secundo Bolbiticum: Tertio Sebeniticum: Quarto Pharniticum: Quinto Mandesicum: Sexto Taniticum: Septimo Pelusiacum nomen est inditum. Ægyptum cum attigit Nilus bifariam ita diuiditur, vt vndequaq; regionem circumcingens effecerit, vt aliqui inter insulas Ægyptum conscripserint, & cum figuram illi, quasi triangularem, exhibeat, factum est, vt à nonnullis Δέλτα Ægyptus etiam diceretur, vt de Sicilia factum vidimus. Dum hic itaq; Nilus ponitur, superficiali interpreti satis foret, continens pro contento positum innuisse. Sed altiùs, arbitratu meo, assurgit Claud.; nam Ægyptus, eo quod suâ triangulari figura ita disponatur, vt duobus angulis instructa obtusis in tertium desinens acutum circumflectatur, videtur, mole sua, cordis figuram construere; quare & inter sacras Ægyptiorum litteras imaginem cordis, ad exprimendam Ægyptum, exaratam inuenimus apud Pier. lib. Hierogl. 34. Pariter, apud eundem, loco cit., eamdem figuram cordis inspicio, ad Nilum ipsum exprimendum concinnatam; eo quod, sicut vitalium omnium actionum fons, & principium ab Ægyptijs cor colebatur, sic Nilum totius Ægyptiacæ regionis cor, ac vitale prorsus principium esse arbitrarentur, cum illum aquarum omnium fontem existimauerit, ideoque Oceani etiam nomine condecorauerint. Cum itaque ex quorundam Phylosophorum opinione (licet falsa, vt arbitror, & inanimasticis satis ostendo) crederetur cor vnicá totius sanguinis officina, ideò per cordis figuram Nilus exprimebatur, quippè fons creditus, & officina aquarum omnium, quæ quasi terræ succus sunt, & sanguis omnium vitalis. Hoc posito, Cor, per Ægyptios, Ægyptus est; cor, per eosdem, est Nilus; atque ideò ad conuertentiam dici posse hæc duo facilè deducitur; atque adeò eruditissime Claud. Nilum pro Ægypto posuit, idest cor pro corde. Adde aliud breui hoc inclusum cortice mysterium, dum enim ait *Rubuit Busiride*; hoc est, Busiridis sanguine, *Nilus*; cum Nilus cor sit, ostendit, Busiridem, cum in eum Hercules insurrexerit, tanto pauore perculsum, vt pœnas daret ante pœnas, inter timoris angustias; proprium enim est vehementis timoris efficere, vt sanguis, extimas deferens partes, (ex quo illæ pallescunt adeo, vt cinereos inducant colores) ad subsidium cordis accederet. Illud igitur Busiridis cor, quod Nilus fuerat Crocodillis repletus, idest affectibus, semper in perniciem hominum propensis, & quod tot discerptorum sanguine nunquam erubuerit, erubuit tandem proprio circumfusum sanguine, cum illum in cor percelleret timor: ac denique, cum Alcidis manu ab impio idem sanguis corde propelleretur: Erubuit Nilus; idest Ægyptiacum cor, eo sanguine infectum, quem ad crudelitatem fouisse iure poterat erubescere.

RVBVIT. Rubeo idem est, ac ruber fio: constat autem terram vndamque, si sanguine inficiatur, rubram fieri. Sicque Ouid. Fast. 2. ait

. . . . . Tusco sanguine terra rubet.

immò non sanguine tantum hoc fieri; sed rebus etiam alijs sanguinem imitantibus, seù sanguineum colorem referentibus, testatur Virg. Georg. 2.

Nec minus interea fœtu nemus omne grauescit,
Sanguineisq; inculta rubent aciaria baccis.

Vnum hoc nota, nempè hyperbolicam esse Vatis dictionem, ad ostendendum plenas Busiridem dedisse pœnas, ac, cum ipso, socios, fautoresque, atque ministros crudelitatis, quorum sanguis late effusus terram illam rubro colore infecerit, quam antea alieno innocentum sanguine fœdauerant. Ponitur autem hic consequens pro antecedenti; nempè infectam sanguine terram pro trucidatione peracta.

BVSIRIDE. Impiæ crudelitatis Princeps pro asseclis secum omnibus, ac fœderatis hic ponitur; sic dicitur Capuanis delicijs fractus Annibal, vt secum totus simul exercitus intelligatur. Negat Eratosthenes, cui & Strabo videtur adnuere, vllum in Ægypto vnquam Busiridem fuisse, idq; totum confictum ait ad indicandam Loci inhospitalitatem. Sed præter quam quod Ægyptus tanta pollens fertilitate, ac consequenter optima Cœli fruens temperie inhospitalis dici non potest: est & in Ægypto Vrbs Busiris dicta, vt Strabo ipse fatetur, ad Nilum fluuium, & in qua magnum extat Isidis Templum, quam à Busiride, vt aiunt, conditam nomen ipsum comprobare videtur. Certè & Virg. loco cit. & Ouid., & Seneca de Busiridis Tyrannide loquuntur, & Statius Syl. 4. Egyptiacum Busiridem apertè notat, dum ait

Quem colerit sæua Mareoticus arbiter ara.

ac Mantuanum addas, qui de Busiride loquens ait: *Hac quoq; Niliaco Regi &c.* Quare, omnium in idem opinione concurrente, vix potest à temeritate abesse negatio.

PHOLOË MADVIT &c. Sanguini inhæret sanguis, & sympatico fœdere punitæ crudelitati copulatur punita crudelitas; ideòq; commemoratâ Ægyptiaci Tyranni cœde, iure Centaurorum cœdem hic subnectit.

PHOLOË. Mons est Arcadiæ nomen sortitus à Pholo inhabitante priùs, ac postea in eodem monte tumulatus, cum se ipsum casu interemisset; miratus enim, quòd tam breuibus sagittis Centauros Hercules occidisset, dicitur & ipse Herculeum arcum tentare voluisse, ex quo imprudenter tractato lapsâ in pedem ipsius tractantis sagittâ Hidræ conspersa felle miser interijt. Ad hunc montem se receperant, post cladem illam, à Lapithis acceptam, quam ex Thessaliæ finibus, ac eiusdem, quem tenuerant, Oppido Amyto exulare coacti fuerant Centauri, alio olim nomine Amyrrei, mox Eordi, postea Leleges, ac tandem Centauri dicti. Verum, ad pleniorem huius loci intelligentiam, rem altius repetere, operæ pretium dixerim, vt quid, ac cuius naturæ Centauri fuerint, satius dignoscamus. Reuocandus itaq; in memoriam decantatus ille Ixion, cuius nemo ferè Poetarum mentionem non fecit, inferni pœnis addictum commemorantes. Hic, cum Diam Deionei filiam vxorem ducere cuperet, multa se daturum munera socero pollicitus

Volge l'eburnee chiaui, ed al concento
Le corde accorda, e ne tasteggia i tuoni:
Lieue il Pletro le scorre, e i chiari suoni,
All'armonico, poi ne scuote, intento.

Et intentus adstet fidibus Orpheus, dum nos in Claudiani Cytharam reflectentes emanantia ex Threicijs fidibus prodigia, auctore nostro recensente sedulò perpendemus.

Vix auditus erat: venti frænantur & vndæ;
Pigrior adstrictis torpuit Hebrus aquis.
Porrexit Rhodope sitientes carmina montes;
Excussit gelidas pronior ossa niues.
Ardua nudato descendit populus Æmo,
Et comitem quercum Pinus amica trahit;
Cirrhæiq;ue Dei quamuis despexerit artes
Orpheis Laurus vocibus acta venit.
Securum blandi leporem fouêre molossi,
Vicinumque lupo præbuit agna latus.
Concordes varia ludunt cum Tigride Damæ
Massilam cerui non timuêre iubam,

VIX AVDITVS ERAT &c. In superioribus cum ostendisset & damna Thraciæ ex Orphei taciturnitate deducta, & vehemens in rebus omnibus desiderium Cytharæ iterum resonantis concentum audiendi vtcumque, iam data caussa, eam iterum in harmonicos concentus impulsam indicasset; æquum erat, vt, per opposita discurrens, ostenderet, contrarios prioribus, ex taciturnitate nascentibus, prouenisse ex resonante lyra effectus, & vtrosq; prodigiosos. Hoc itaq; hic peragit eruditissimus Vates, ea arte, vt singula singulis suprapositis contrarijs contraria correspondeat, vt facilè perpendenti patebit.

VIX AVDITVS &c. Ostendit, hoc initio, efficaciam præstantissimæ modulationis, quæ iuxta commune effatum *dictum factum*, nondum ferè plenis fidibus reddebatur, & iam tamen concurrentium obuallabatur serie prodigiorum ad quam celerum immediationem exprimendam, dum mora omnis in effectuum subsecutione proscinditur, proscindit etiam Poeta circuitionem omnem verborum, & conciso dicendi genere vtitur. vt ex ipso dicendi modo pateat, quam celeriter euenerint quæ subsequuntur.

VIX. Aduerbium temporis est idem sonans, quod *statim ac*, seù *statim vbi*, aptissima mehercule particula, vt etiam lib. 1. adnotauimus, ad ostendendam celeritatem, qua inuicem effectus cum suis causis connectantur, & immediationem temporis, qua res sibi inuicem succedant. Sic Virg. Æn. 1., ostensurus immediationem temporis, qua Iunoniæ iræ accensio subsecuta fuerit Troianorum nauigationem, hac eadem particula appositè vtitur inquiens,

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum,
Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant,
Cum Iuno æternum seruans sub pectore vulnus &c.

AVDITVS ERAT. Audiendi sensum rebus etiam inanimis attribuit Virg. quoque, qui Georg. 1. Martis rabiem effrænatis assimilans quadrigis ait:

Vt cum carceribus sese effudere quadrigæ
Addunt se in spatia, & frustra retinacula tendens,
Fertur equis Auriga; neque audit currus habenas.

Sicq; pariter Claud. hic sensum inanimis adiudicare videtur inquiens *vix auditus erat*; nempe à ventis profectò, ab aquis, à fluminibus, à montibus, à syluis &c. cantum admirantibus. Verum, arbitratu meo, Vates, licet audax illud quidem, sed pulcherrimum translationis genus non neglexerit, ad fabulas tamen respiciens, quæ in his omnibus diuinitatem suam, vt alibi diximus, agnoscere, dici potest, iuxta verbi proprietatem, attentis fabulis, locutus; Nam Venti à Poetis pro Animis sumuntur, vt sæpe vidimus, in vndis adstant Naiades, in Fluminibus Numina vndas moderantia, in Montibus Oreades, in Syluis Dryades &c. Adde in Lauro Daphnen, in Pino Athyn, in Populis Heliades, in Hemum, ac Rhodopen Regiæ stirpis sobolem conuersam agnosci &c. Quare potuit Vates in ijs singulis, iuxta fabulas verum auditionis sensum agnoscere, atque adeò iure canere: *Vix auditus erat*. Insuper clarè ostendit hoc loco, concentui fidium vocis modulationem additam ab Orpheo fuisse; nam ipse vtique vna cum Cytharæ sono auditus dicitur: tandem indicat quantum effectus distantes fuerint à caussis, nam tantùm vix interfuit, quantùm requireretur, vt à sonante sonus ad aures audientis, in quibus fit auditio, perueniret, quod idem est, ac factum dicere in ictu oculi, ita vt & cantus, & subsecuta prodigia videri potuerint effectus simultanei potiùs, quam à se ipsis inuicem dependentes.

VENTI FRÆNANTVR. En primum admirabilis Cytharedi prodigium, nam venti, quibus nil leuitate mobilius, nil agilitate velocius, nil impetu vehementius, vt per se patet, quasi stupiditate contracta immobiles fiunt, quasi grauitate pressi consistunt, quasi propriam obliti violentiam mites hærent, & mirabundi. Quid venti sint, ac quænam eorum materia satis vidimus lib 2. Carm. 70. & Carm. 172. nec non in Præfatione eiusdem lib. 2. Quare hic accelero. *Frænantur* itaque (verbum translatum ab equis, qui fræno cohibentur) sed non vi, non ferro, non loris, sed voluntate, ac voluptate frænantur, idest à præcipiti volatu suspensi detinentur, vt vocibus fruantur harmonicis.

ET VNDÆ. Pendet hoc ex eodem verbo *frænantur*, & per consequens eidem subijcitur explicationi. Vndarum autem nomen genericum est quamlibet includens fluentem, vel illa fluminis sit, vel torrentis, vel rui, vel fontis &c. Respexit autem Vates hic ad duplicem Virgilij locum, nempe ad primum Æneid. à nobis alibi adductum, vbi ait

Luctantes ventos, tempestatesq; sonoras
Imperio premit, ac vinclis, & carcere frænat,

& ad quartum Georg. vbi de aquis inquit

Et cum tristis hyems etiam nunc frigore saxa
Rumperet, & glacie cursus frænaret aquarum.

Venti sternuntur & vndæ, legit hoc loco Parrhas. sed quam altiùs vulgata assurgat satis patet.

HEBRVS. A genere aquarum ad speciem non solum fluuialem, sed ad indiuiduum descendis Hebri fluminis admirationem describens, qua scilicet a cursu detinetur. Hebrus autem fluuius est Thraciæ ex Rhodope nascens, ac in Ægæum influens mare, & aureis etiam celebratus arenis. Maximus fluuiorum Thraciæ dicitur, eiusque meminit Virg. Georg. 4. eum defuncti Orphei caput deportantem sic describens

Tum quoq; marmorea caput à ceruice reuulsum
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volueret, Eurydicen vox ipsa, & frigida lingua
Ah miseram Eurydicen, anima fugiente, vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.

Poetarum enim sententia est obtruncati Orphei caput in Hebrum fuisse deiectum. Quare & Ouid. Metam. 11. sic cecinit

Membra iacent diuersa locis caput, Hebre, lyramque
Excipis, &, mirum, medio dum labitur amne
Flebile nescio quid queritur lyra; flebile lingua
Murmurat exanimis: respondent flebile ripæ.

Ex Hebro igitur cursum remorante confirmat Vates id, quod de reliquis dixerat fluentis; nam si fluuiorum maximus, ac rapidissimus retrotrahitur, ac frænatur vocibus modulantis, quid de minoribus dicendum? Certè totum aquæ elementum intentum musicis vocibus fuisse demonstrat futurum, si totum in propinquo adeò, vt audire vocem posset, extitisset. Sed vt ad Hebrum reuertamur tanti nominis, atq; existimationis fuit Hebrus, vt filius Iouis dictus sit ab Homero in Hymnis, cum cæteri fluuij Oceano progeniti dicantur. Hic autem Orphei modis intentus.

TORPVIT. *Torpere* est quodam veluti stupore corripi, & circumligari, ita vt sensata ipsa sensibus, ac motu priuari omninò videantur. Sic Piscatores, in quorum rete Torpedo piscis inciderit, neruis omnibus stupidi remanent ita, vt sensu omni carentes appareant: atram enim quamdam qualitatem transmittit per fila retium, ac funes piscis ille, quæ neruos omnes piscantis infringat, & colligatos reddat immobiles; atq; hinc *torpere* dicitur, qui ita hæreat adstrictus, ac stupens, vt statuæ similis videatur. Vides quam optimè vnico verbo complectatur Poeta, & admirationem cantus percepti, & cessationem à motu vndarum, quam Hebrus experiatur, qui ideò dicitur

PIGRIOR. Piger enim idem est, ac *segnis, lentus, minimè velox*; a quo fit *Pigrior* comparatiuum nomen efformetur, certè quid ad immobilitatem penè redactum significabit.

ficabit. Hic tamen à Poeta deductum potiùs fuisse arbitror à verbo *Pigror*; nam *Pigrari* immorari est; adeò vt significet remorantes Hebri aquas suauitate cantus detentas prorsus; quod etiam constare videtur, quia subdit.

ADSTRICTIS AQVIS. Adstrictus enim dicitur qui compede, aut vinculo aliquo immobilis detinetur: Sic tunc aquæ adstrictæ glaciali compede dicuntur, cum conglaciatæ fluxum deperdunt, & cursum. Sic Rutilius in Itinerario

. . . Glacie riget horridus Ister
Grandiaq; adstricto flumine Plaustra vehit.

quod & Ouid. apud Heinsium sic attigit.

Et cum adstrictis barbarus Ister aquis.

de Hebro autem Hermanicus Cæsar in Epigram.

Thrax puer adstrictis glacie dum ludit in Hebro &c.

hic verò non conglaciantur quidem aquæ; sed, perinde ac si conglaciatæ essent, ac solidæ, concepta voluptate detinentur; quod maximum est Orphei Encomium, & nil esse adeò immite ostendit, quod musicis modulis non capiatur, ac dulci quadam mitescat suauitate. *Adfectis* pro *adstrictis* Clauer. legit, sed quà ineptè viderit ex ipsa verborum significatione vel indoctus quisque.

RHODOPE. Quinam fuerint Rhodope soror, ac Hemus frater iam attigimus lib. 1. Carm. 135. Quomodo in montes conuersi fuerint ibi pariter dicebamus. Quarè hic tantum moneo, actionem à Vate dari Reginæ, quæ Rhodope diceretur, antequam conuerteretur in sui nominis montem, quasi innuat eam adhùc, licet saxeam vires, ac spiritus exercere, ita vt montis sui Iugum pro libito moueat, atque inclinet; ideò *Rhodope*

PORREXIT. *Porrigere* idem est, ac *admouere*; quarè sensus Poetæ est, Reginam Rhodopen, licet in montem conuersam audiuis Orphei cantibus exhilaratam adeò fuisse, vt gestiens montes suos, hoc est ingentia montium ad instar saxa, & scopulos, quibus mons ipse riget, ad cantorem propiùs admouerit, vt saxea sua membra suaui illa modulatione pleniùs recrearet.

MONTES. Vel plures pro vno posuit Poeta, vel plures absolutè in sensu supra dato, quia scilicet Rhodope quasi ex pluribus montibus constetur, vel plures facit, quia idem mons pluribus compellatus nominibus (cum & Valiza, & Rulla, & Coriorounicze appelletur) videatur in plures, respectu diuersorum, diuidi montes. Congruentior tamen videtur secunda explicatio, cum sermo sit de Saxea Regina membra sua ad cantum, vt supra dicebamus, admouente. *Rupes*, non *montes*, ideò fortassis legendum contendit Heinsius; sed, vt vides, grandior assurgit, vulgata ideò non immutanda.

SITIENTES CARMINA. *Sitientes* partic. à *Sitio* est; *Sitire* autem, si secundùm propriam, ac litteralem considerationem spectentur, significat idem, ac habere appetitum potionis. Verùm si translatè vsurpetur, vt hic, sicut *sitis* sumitur pro nimia alicuius rei auiditate, vnde Hor. Epist. 1. Epist. 18. inquit: *Quem tenet argenti sitis importuna &c.* Sic *sitire* accipitur pro *vehementer appetere*. Vt igitur ostenderet Vates Rhodopen montes porrigentem summa & ipsos auiditate affectos audiendi cantoris melodiam, ideò dixit *Porrexit Rhodope sitientes &c.* Ex quo vides quantus Poeta sit in amplificationibus, dum vnico verbo adeò amplificat motionem ab Orphei cantu, vel saxis ipsis impressam, vt sitim sui generasse dictitauerit cantum. Sicuti enim sitis est molesta adeò interdum sensatio, vt languescat totum, penè & emoriatur, corpus, ni præstita potione subleuetur, sic angi ostendit montes ipsos, ni pleniùs voces hauriant &c. Ideò *Sitientes Carmina*; carmen enim est quidquid Poeticè vel scribitur, vel decantatur, quasi canimen à canendo dictum, vt lib. etiam primo explicuimus.

OSSA. In Thessaliæ finibus Mons iste est giganteis prælijs memorandus, ad quod alludens Ouid. inquit

Non ego putans si Pelion Ossa tulisset
Clara meâ tenet sydera posse manu.

hunc olim Olympo fuisse coniunctum autumat Seneca; Herculis autem opera abscissum ab ea parte, vbi, per Tempe, fluit Peneus fluuius. Sed quæres quomodo Mons iste, Thessalus cùm sit ad Thraciam, in qua Vates audiebatur, pertineat? Facilis tamen responsio est, cum, teste Seneca, coniunctus Ossa fuerit Olympo: Olympus enim Mons est inter Thessaliam, & Macedoniam, consequenter inter has, & Ossa protenditur, Macedoniæ autem contermina & Thracia est, atque adeò inter fines Thessaliæ & Thraciæ, seu à finibus Thessaliæ, & Macedoniæ vsque ad fines Thraciæ radices extendisse indicatur hic Mons, vt arbitror, hoc loco; nam cùm omnes citatæ Regiones Europeæ sint & conterminæ inter se, nil mirum si idem Mons ad plures pertinere Regiones dici possit tanquam terminalis: & ideò ponitur hic Ossa, vt Mons Thraciæ terminalis, & ponitur, vt indicetur tota Thracia vsque ad vltimos eiusdem fines Cantoris voce permota, in voces intenta, ac mobilis effecta, vt propiùs accederet, & pleniùs audiret

PRONIOR. A positiuo *Pronus* comparatiuum *Pronior* efformatur. *Pronus* autem idem est, ac *flexus*, & *habens cadentes in lumine*. Quare, si *Pronior* sumatur in rigorosa sua significatione, certè talem inclinationem importabit, quæ rem ad terram ferè deducat; & aduerte insuper, nomen *Pronus*, cum deriuatis, non quamcumque inflexionem, sed voluntariam importare, propendente animi inclinatione; ex quo vides quomodo in allegorijs aptè sibi cohæreat Vates sensum inanimis tribuens. Verùm hic dubitari potest, num illud comparatiuum *Pronior* sit verè comparatiuum, an potiùs positum pro positiuo, vt mos est præcipuè apud Poetas frequens. Ratio dubitandi est, quia comparatio importat necessariò & id quod comparatur, & illud cui comparatur, hic autem nihil videtur adesse cui Ossa, secundùm procliuitatem, comparetur. Sed nota posse etiam idem comparari cum se ipso secundùm diuersam sui ipsius habitudinem; Cum igitur alias eosdem effectus sortita fuerit Orphei Chelys, antequam scilicet ageret otia &c. Pronus etiam tunc indicatur Ossa cantibus adstitisse, at nunc pronior quam vnquam ante, ita vt ferè ad carmen se se inclinans corrueret.

EXCVSSIT GELIDAS NIVES. *Excutere* propriè est *quatiendo deijcere*, quo verbo mirè exprimitur, quanto sui ipsius motu se agitauerit Ossa, vt se Cantorem versùs porrigeret, dum motu suo deijcit quatiendo Niues gelidas. Videtur hoc epitetum superfluè appositum, nam eo ipso quod nix est, gelida est, cùm non nisi ex frigore nix oriatur. Aptè tamen additur, ad ostendendum conatum, quo Mons excutitur, & vehementiam, qua mouens se ipsum niues abijcit; Nix enim, quæ recenter deciderit, licet gelida sit quo ad intensionem frigoris, non tamen absolutè gelida, seù conglaciata dici potest, vt patet ex facilitate, qua diffunditur, & dissipatur; cum autem eadem nix aliquandiù in montium iugis quieuit, constipatur in vnum, ita vt duram vertatur in glaciem, quæ ferro vix scindi potest. In hoc sensu gelidas hic niues appellat Poeta, vt magis ostendat, quanto motu se Ossa excusserit, cum vel durissimum gelu ex gelidis compactum niuibus disiecerit, & abiecerit. Niuem verò cœlestium aquarum spumam esse autumat Plin. lib. 17. Cap. 2., ad quam sententiam videtur allusisse Claudianus, cum enim, vt dix. ex Seneca, Ossa idem cum Olympo mons fuerit, & nubes excedat Olympus, vt fert communis Poetarum opinio, videtur Vates indicare voluisse altitudinem huius montis, quæ adeò protendatur in Cœlum, vt aquarum Cœlestium spumis semper cernatur aspersus. Sed, vt veritatem potiùs, quam Plinij auctoritatem sequamur, deinde, Metheor. 1., sic habet Aristotiles: *Cum nubes conglaciata fuerit, nix est; cum autem vapor pruina*. Ex quo habetur, quod, quemadmodum pruina, ita & nix ex congelatione oriatur, illa quidem vaporis, hæc verò nubis; ex quo fieri, notant interpretes, vt nix in locis tantum frigidissimis, & hyberno tempore decidat; cum autem diximus Thraciam, quo ad eam partem, quæ, a mari recedens, interiùs ad montes extenditur, frigidissimam esse, ideòque nec Cœlo nec Solo tractabilem, nil mirum, si contermini montes perpetuis rigere niuibus dicantur: Sic Virg. Ecl. 10. in Thraciæ, ac Macedoniæ finibus, obstinatum prorsus frigus, ac perpetuas cognoscit niues, dum inquit

Nec si frigoribus medijs, Hebrumq; bibamus,
Sithoniasq; niues hyemis subeamus aquosæ &c.

Sithonia enim Auctore Plinio extrema Thraciæ ora est, à qua olim tota Thracia sithonia dicta, vt innuimus lib. 1. Carm. 135., & de Macedonia participat, atq; in ea natus dicitur Orpheus, quod adamussim confirmat, quæ supra diximus, Ossam in ijs scilicet finibus constitui, adeòq; ad Thraciam spectare. Sed adest obiectio diluenda circa effectionem illam niuium, quam nos ex Aristotile posuimus. Certum est, nubes in pluuiam, niuem, grandines, ac pruinas dissolui, & quidem hæc omnia ex frigore condensante prouenire. Hoc igitur posito, quæri potest, cur ex eadem nube tot varios effectus eliciat frigus, & non potiùs semper nubes dissoluantur in aquam, nunquam verò in niuem, aut grandinem, Sed facilis responsio est; nam nubes, quo ad qualitatem non eiusdem omnes temperamenti sunt, sed aliæ humidiores, aliæ sicciores; quæ igitur, ob siccitatem, minùs apta est, vt

in

In aquam dissoluatur, illa ex vi frigoris in niuem dissoluitur; quæ autem humidior in pluuiam liquatur. Patet hæc responsio ex ipsa niuium figura, quæ in modum lanæ extensæ frustatim decidit, quod signum est, eam non adeò facilè esse terminabilem termino alieno, vt proprium siccitatis est; non omninò tamen humido carere, cum tandem aliquo modo, licet non adeò facile, vt aqua, alieno termino terminetur. Sed hæc ad niuis efformationem delibasse sufficiat; & intermissam prosequamur explicationem, ne diutiùs extra chorum saltantes arguamur. Dicitur itaq; à Poeta excussisse niues Ossa, non solum ob rationem adductam, nempe, vt solutus impedimento faciliùs, ac promptiùs ad cantum pronus inclinaretur percipiendum, sed etiam quia superimpositis niuibus sonus non adeò facile percipitur, vt patet, cum, decidente niue, campanæ pulsantur, earum enim sonus hebetatus fere videtur, & languidior. Ossa igitur vt promptiùs audiret, ac pleniùs cantu frueretur, gelidas excussit niues, perpetuò alioquin sibi adhærentes, vt proiectis impedimentis faciliùs voti compos existeret.

ARDVA NVDATO &c. En mobiles effectas syluas, ac propiùs ad cantorem accedentes; & quidem congruenter; nam si venti frænantur, & vndæ, ac montes suas porrigunt rupes, ac prono inclinantur, qui immobiles, eò quod terminales sint, necessariò existunt, vt de Ossa diximus; quid ea facerent, quæ anima aliqua vegetatiua videlicet informantur? Certè à fortiori valet argumentum, vt hæc immota ad cantum non persisterent, dum illa quantum possunt mouentur, vt propiùs audiant: Vbi pulcherrima nota eruditissimi Poetæ gradationem.

ARDVA. Arduus idem est ac *altus, elatus, sublimis*, atq; *ad ensu diff. ilis*; quod epitetum quam bene congruat populeæ arbori satis constat inspicientibus. Hic *ardua* ponitur non solum ad exprimendam arboris proceritatem, sed etiam ad indicandum ex proceritate difficultatem ad motum, quam superatam ostendat, vt prodigij maioris vim habeat motus ipse; certè enim quo maior est moles, & ponderosior, eo est & ad motum difficilior.

POPVLVS. Arbor notissima est vulgò *Pioppa*, seu *Albero*, cuius duo sunt genera, Candidum alterum, alterum verò Nigrum, quorum profectò meminit Virg. Æn. 8. Populum Herculi dicatam innuens his verbis:

Dixerat: Herculea bicolor cum Populus vmbra
Velauitq; comas, foliisq; innexa pependit.

& candidæ mentionem fecit expresse Ecl. 9. sic:

Fundit humus flores; hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt vmbracula vites

Herculi iterum dicatam, & gratissimam memorat Ecl. 7.

Populus Alcidæ gratissima: vitis Iaccho.

Sacram autem populum Alcidi fuisse autumant, eo quod *Alcides* allegoricè *tempus* esse intelligatur, quod monstra omnia vel domitat, vel destruit: Populus autem alba diem, nigra verò noctem repræsentent; vel, vt alij fabulantur, quia Hercules, cum ad inferos Theseum liberaturus descendisset, huius arboris fronde comam cinxerit. Ex quo habes, cur Poeta hic inter arbores accurrentes, primam enumerauerit populum, quia scilicet Orpheus Alcidis glorias canebat, vt dicetur inferiùs. atq; adeò congruens fuerat, vt eius arbos accurreret omnium prima. In has arbores mutatas Phaetontis sorores late canit Ouid. Metam. 2., & nos attigimus lib. 1, Carm. 244. Ideò aquis gaudent, quasi sepulto in aquis fratre, eius semper ad tumulum flere aueant, & cineres coronare.

ÆMO, Æmus, vel, vt alij scribunt Hæmus mons Thraciæ est ab Æmo Boreæ, & Orithiæ filio dictus, vt aliqui volunt; vel, vt alij, ab Hæmo Rodopeiæ fratre, in hunc montem conuerso, vt nos dicebamus lib. 1. Carm. 135. *In catena Mundi* appellatur apud Latinos, apud Turcas Batkan, apud Incolas Cumoniza, à finibus Macedoniæ vsq; ad Euxinum protensus; atq; in hoc monte Martis domicilium posuerunt antiqui. Sed occurrit obiectio; quomodo scilicet huiusmodi arbores, quas fluminibus gaudere diximus, & certum est, in Hæmo monte tantæ proceritatis, ac magnitudinis reperiri possint? Verùm aduerte populeas arbores non ita fluminibus addictas, vt nullo alio in loco succrescant; nam etiam longè à fluminibus reperiunt. Sed esto ita gauderent aquis, vt non nisi aquosis in locis radices figerent: quantis aquarum venis, ac sinuosis fontium receptaculis, fluentisq; vndiq; scaturientibus montes irrigantur? Sed esto nullas Hemus haberet aquas. Memineris, populeas frondes Alcidi, (idest fortitudini, ac ferociæ; nam Alcides *ἀπὸ τῆς ἀλκῆς*, hoc est a fortitudine, ac ferocitate dicitur) dedicatas, consequenter non magis alibi vigere debuisse, quam eo in monte, vbi fortitudinis, ac ferocitatis numen, Mars scilicet, domicilium obtinens, eas vindicet in suas. Ideò iure *Populus* Hæmo insidens dicitur, quæ iam Hæmo

NVDATO. Particip. hoc est passiuum à *Nudo*, quod est *nudum facio*; & apposite quidem eo vtitur Vates, nam dum in Syluis arborum nectuntur rami, ac frondes inuicem densantur, viridè quoddam contexunt indumentum, quo montium asperitas contegatur, & deliciarum in speciem exornetur; ideò *nudato*; quia sicuti, qui nudus est, nullum habet integumentum, quo corporis deformitas, siqua in eo est, contegatur; sic tanto consensu arbores ex Hæmo decurrebant, vt nudum prorsus relinquerent, ac rupibus horrendum suis, quibus ad sex millia passuum celsitudinis euehi Mons ipse dicitur. Nudato itaq; a vertice ad Calcem Hæmo populus

DESCENDIT. Ne putares Populeas arbores inclinari tantum, aut corpora porrigere cantum versus, vt iam de montibus dixerat; *Descendit*, inquit, vt scires eas, sicuti propriores naturæ sunt sensitiuæ, cum vegetatiuam habeant, quæ vno tantum gradu distant a sensitiua; sic etiam maiori motu percelli, quam prorsus inanimata: ita vt non solum inclinentur, sed errantes fiant Syluæ è montibus descendentes, vt ad Cantum accedant. Syluæ, inquam, populum pro Populea Sylua per Synecd. hic Vates posuit, & ex Sylua Syluas innuit, sicut ex monte montes per eandem Synecd.

ET PINVS. Exprimit iam arborum, Syluarumq; concertationes in acceleratione ad propiùs accedendum sitas, & nouum illis sensum tradit amicitiæ, dum se inuicem inuitant non solum, sed trahunt ad cantum, quæ naturali quadam vniuntur sympatia, vel reconciliantur se inuicem trahentes, quæ naturaliter dissidebant. Quid verò, & cuiusnam sit Pinus naturæ, ac de Athy in illam commutato satis diximus lib. 1. Carm. 202. Tantum indico hic amplificatam mirificè excellentiam Orphei canentis, dum Pinum etiam, quæ tota funesta est, ac funeribus semper addicta lugendis, ad vitæ sensum, & ad dulcedinem vsq; allicere dicitur potuisse; maxima enim vis esse debet, quæ inueteratam, ac connaturalem ex vi habitus factam, mæstitiam superet: ideòq; diuinitati propiùs accedat, quam humanitati, necesse est, qui tantum posse dicatur

AMICA. Amicus dicitur, qui honesto amore aliquem complectitur; nam quando *amica* dicitur mulier, qua quis impudice vtatur, Ironia potiùs est mordax, quam Sarcasmum vocant, quam propria denominatio. Cur verò Pinus amica Quercui dicatur non satis liquet. Scio equidem, & Pinum, & Quercum eidem Deæ, nempè Cybeli, sacratas extitisse, vt de Pinu nos ipsi dix. lib. 1. Carm. 202. cit., & de Quercu testatur ex Apollodoro Mythol. Nat. Com lib. 19. cap. 5. ex quo Parrhas. deducit, eas etiam sympatica quadam vnione coniungendas. Scio Pinum Cybeli sacrum: Quercum Cereri, vt de Pinu iam dictum; ac de Quercu testatur Virg. in sacrificijs Cerealibus, quæ ante messem fieri solebant describendis Georg. 1. vbi habet

Et Cererem clamore vocent in tecta; neq; ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri tortâ redimitus tempora Quercu
Det motus incompositos, & carmina dicat.

quarè, cum Cybelis filia sit Ceres, vt dix. lib. 1. Carm. 180., probabile est Arbores sibi congeneas delegisse, ideòq; nil mirum, si matris, ac filiæ arbores mutuo amore dicantur copulatæ: atq; ad hæc omnia allusiuè, Poetam respexisse non ambigo. Sed obstare in contrarium videtur id, quod de Quercu refert Plinius, eam videlicet inter Iuglandem, & Quercum Anthipatiam esse, ac tanto naturæ dissidio disiungi vtramque, vt si Quercus iuxta nucem iuglandem sata sit, prorsùs emoriatur. Et quidem inter Nuces Iuglandes Pinum inuenio; ac profectò, si *Iuglans* dicitur, quasi *Iouis Glans*, eo quod dignum Ioue afferat fructum, quippè summa præditum inter nuces suauitate; quid suauius fructu pineis nucibus, seù coois incluso? Hoc autem si verum esset, frustra profectò hunc locũ Barthius interpretaretur dicens: *Quercus amicam dicit Pinum, quia neutra amittit folia*; nam hæc vtriusq; conditio, etiam posito naturali dissidio, haberi profectò potuit, Magis tamen, si verùm esset, assurgeret, hoc ipso, Poetica virtutis Orphei amplificatio, quæ scilicet virtus talis, ac tanta fuisset, vt mortali odio dissidentes plantas conciliauerit adeò, vt anthipatiæ stimulos oblitæ, quasi nouo amicitiæ fœdere, iungerentur illicò, se se inuicem associauerint, ac, data, vt ita dicam, manu, altera alteram attraheret ad fruitionem concentuum. Poeta igitur,

vt

vt arbitror, hic ab vtrâque de Pinu, ac Quercu sententia præscindens, cum non suum hic esset illarum discutere controuersias; ad vtramque alludens, vtrumq; sensum complexus, lectoris iudicio relinquit, quid ex vtrâq; parte maluerit assumendum, seque sic magis præbuit admirandum. Si igitur sympaticam Quercui Pinum velis, sensus erit: *Pinus, amica, quo pollet, in Quercum affectu, illam secum trahit ad iucundam harmoniam*. Si velis antipaticam esse, sensus erit: *Pinus, quamuis Quercui inimica, suauitate cantus quasi in extasim rapta, inimicitiæ oblita, ac Quercui iam reconciliata, eam trahit, vt amica amicam, ad fruendum cantu illo, quo ipsa delectabatur.*

TRAHIT. *Trahere* videtur violentiam importare: nam *inuiti trahimur; volentes sequimur*. Sed & interdum, pro simplici *ducere* ponitur. & interdum violentiam quidem importat: sed quæ suauiter vim inferat: *si trahit sua quemque voluptas*; & sic amicarum interdum virginum chorus, dum iunctis conarent manibus, si vna aliquem sonum audierit ad choreas inuitantem, & alias incitat voce, & iam sponte sequentes, quia forsan, grauiore corporis mole, retardantes, manu trahit, vt accelerent: Sic Pinus &c.

QVERCVM. Cur Poeta Quercum potius à Pinu, quam Pinum à Quercu trahi dictitauerit? Pinus agilior est, ac leuior; Quercus pon derosa maximè est, & insuper summâ pollet ligni duritie: quarè, & tardior ad audiendum, & lentior ad motum futura, iure trahitur ab agiliori, ac próptiori. Quid sit Quercus non repeto; quia notissima &c.

COMITEM. Comes propriè dicitur, qui alterum, quasi pedissequus sequitur; quarè, cum Quercus traheretur, optimè dicitur *comes* potius, quam *socia*: & *comitem* dixit; non amplius videlicet noxas timentem; si mortalem quercui Pinum dixeris.

ET LAVRVS. Laurus arbor est, perpetuâ virens comâ triumphis semper dicata, domibus Cæsarum, ac Pontificum gratissima; vno verbo arbor Apollinea est, & à Græcis *Δάφνη* dicitur; ex quo occasionem sumpsere Poetę asserendi, Daphnem Penei fluminis filiam in huiusmodi arborem conuersam fuisse, ne in amantis potestatem Apollinis deueniret. Rem totam enucleatè prosequitur Ouid. Metam. pri. ex quo habetur, Apollinem, Pythone interempto, indignatum Cupidini Veneris filio, eo quod arcum, ac pharetram, tractantem vidisset, eum obiurgasse, vt arma deponeret, Apollinem tantummodo decentia. Risit Amor: &, vt vindictam de obiurgatione assumeret, Apollinem, aureo, idest Amorem inducente, iaculo, vulnerauit; Daphnem verò plumbeo, hoc est Amorem fugante, spiculo, traiecit. Quarè deperibat iam virginem Deus; Virgo vel Dei amantis nomen horrebat. Cum itaque Deus ille, aut blanditijs, aut pollicitationibus, obduratum Virginis animum flectere nequaquam posset, vim statuit inferre; atque adeò virginem iam aggrediebatur, secum arrepturus: fugit illa ocyor aura; insequitur velocissimè Amator; *hic spe celer, illa timore*, sed iam fugienti instabat insequens; iam volitantem in crinem manus extendebat; cum illa, implorato Penei Patris auxilio, statim in laurum versa, Amantem elusit immota, quem cursu effugere iam non vlterius potuerat. Amat tamen adhuc Apollo; & truncum amplexus; eâ, quâ pollebat, Numinis auctoritate, ea arbori beneficia, ac priuilegia impertitur, quæ latè recenset Ouid. cit. his Carm.

Cui Deus: At quoniam coniux mea non potes esse,
Arbor eris certè, dixit, mea: semper habebunt
Te Coma, te Cytharæ, te nostræ, Laure, pharetræ.
Tu Ducibus Lætis aderis, cum læta triumphum
Vox canet, & longas visent Capitolia pompas.
Postibus augustis eadem fidissima custos
Ante fores stabis; mediamq; tuebere Quercum,
Vtque meum intonsis caput est iuuenile capillis,
Tu quoq; perpetuos semper gere frondis honores.

Nil igitur mirum, si, quæ nunc *Laurus* dicitur, olim *Laudus* diceretur à *Laude*; cuius denominationis ethymologiam Bercorius, in suo Reductorio lib. 12. cap. 84. refundit in laudem, cum qua Victores in Capitolium, Lauro coronati, recipiebantur. Et quidem Bercorij opinio non videtur reijcienda, quia ex Apollineis deducta Oraculis.

Tu Ducibus Lætis aderis, cum læta triumphum &c.

Verum, licet Auctoris ingenium iure collaudem, minus tamen fecisse videtur, quam quod laus ipsa, per huiusmodi nomen importata, requireret. Noui equidem mortem *pallidam* dici, non quia ipsa in se formaliter pallida sit; sed quod pallorem causet in cadauere; ast cur *Laudi* denominationem ab effectu quæramus, cum in ipsa lauru formam intrinsecam inuenire facillimum sit, qua maximis illam laudibus dignâ vtiq; efferamus? Memineris *Laurum*, seù *Laudū* Daphnem esse, quę castitatis amore in truncum maluit trasmutari, quam sui copiam Amanti, & quidem Deorum pulcherrimo, permittere defloranda; atq; hinc facilè discernes amplissimam laudis segetem promeruisse: atq; ideò aptissimè denominatam à laude *Laudum* fuisse: quod in maximū puellarum quarundam nostri temporis probrum cedit, quæ Procos alliciant potius, quam reijciant; ita vt ansam satyricis præbeant decantandi. *Casta è sol, chi non è chiesta.* fateor tamen, huiusmodi cantionem iniuriosam omnibus immeritò esse; nam certè nec nostra hæc tempora Penelopeis virtutibus omninò viduantur: sed proprium satyrici est perfidam ex paucis ad omnes inductionem facere, vt mordeat, & laceret.

Confirmatur autem hæc *Laudi* denominatio à forma intrinseca ex inueterata antiquorum opinione, apud quos, vt refert Bercorius cit., tanto in honore fuerit Laurus, vt eam nefas esset in vsus expendere inhonestos, immò neq; in viles vsus dudum Laudus expendebatur, ne vilescere cogeretur laus illa, quæ castitatis amore propiùs ad *diuinitatem* accederet, quam pati videretur humana fragilitas, nedum, tunc temporis, & ipsa inanium Deorum salacia, & procacitas.

Hinc non satis video, quam sanæ mentis fuerint qui Lauro insaniam attribuere non erubescant. Narrat enim Plinius lib. 17., iuxta tumulum Amici Regis prope Pontum extitisse olim Laurum, quæ *insana* dicta fuerit, eo quod si quis ramum, ex ea decerptum, in naui collocasset, fœda illicò tempestas excitaretur, quæ nunquam naui parceret, nisi prius ramus ille in terram eijceretur; vel iurgia insurgerent inter nautas, donec ex naui ramus asportari contingeret. Quo posito videtur quidem, prima fronte, denominatio *insana* Lauro adaptanda, eo quod insaniam causet in iurgia miscentibus, vel in ipso mari tumultuante &c. sed hoc ipsum ego ad sapientiam potiùs, quam ad insaniam retulerim; nam, si opus naturæ est opus perfectissimæ intelligentię, profectò qui ducem sequatur naturam, sapientissimè semper operabitur, si de actibus ad virtutem spectantibus sermo sit. Cum itaque Daphnes à venereis adeò semper abhorruerit, vt mori potiùs, quam fœdari, voluerit, prudentissimo certè conatu Daphniticus ipse ramus reluctat, ne cunas Veneris ingrediatur: & profectò optimè nouimus, Venerem ex maris ortam spumis dictitari.

Ex hac igitur potiùs prudenti sapientia, ac sapienti prudentia effectum arbitror, vt Cæsares Lauru redimiti incederent; semper nempè vt memores essent, qua prudentia præditus esse ille deberet, cui vniuersi commissæ fuissent habenæ. Non igitur Victores, Duces, Cæsares; ideò laudibus excipiebantur, quia Lauro coronati; sed quia Lauro coronari meruissent, ac præclarissimis rebus gestis eam in crines frondem allicere valuissent, quæ, per se ipsam laudabilis, laudabiles etiam redderet quos ipsa redimiret.

Firmat autem hanc nostram interpretationem communis omnium opinio, qua scilicet, vt & alibi innuimus, asseritur, fabularum inuentores, non ad solam oblectationem, fabulas texuisse; sed vt earum inuolucris ea tegerent dogmata veritatis, quibus longè, latèque mortalium mores ad rectam viuendi formam traducerent.

Insuper, si vera est sacrorum opinio Doctorum (quod vtiq; nullatenus negandum, nec in dubium vllatenus reuocandum) nempè ipsum sæpè Principem tenebrarum, in quo nulla est veritas, Deo cogente, præconem fieri veritatis, vt inexcusabiles magis reddantur peccantes; quidni dixerim eidem permissum, eamdem veritatem inuolucris tegere, *vt audientes non audirent, intelligentes non intelligerent &c.* vbi præcipuè de superstitiosa ageretur gentilitate? en obiter casum, quem in rem nostram *enarat* Plinius lib. 15. cap. 30. Spatiabatur olim sub Imperatoria arbore, nempè Lauru, Augustus Cæsar, cum superuolitans Iouis ales albissimam in eius gremium gallinam demisit, quæ ramum Lauri baccis onustum ore gestabat suo. Illicò acciti augures, atque de eorundem consilio surculus ille plantatus in ingentem subindè excreuit syluam, ex qua postmodum inuiolabile fuit, vt Cæsares coronarentur in triumphis. Iam per transennam expende quæso, quot, & quanta sapientiæ dogmata portentum istud, tot hieroglyphicis compactum, insinuet; & facilè discernes quam profundam edocerentur sapientiam gentilium animi, si faciles præbere aures voluissent. Iouis armiger Ales sine fulmine aduolat; nec enim stragem edere edocendi erant, qui suopte ingenio crudeles essent: alba gallina demittitur in regnantis gremium; vt ex illius can-

dore

dore insinuaretur, quàm niuei esse, & quàm niueam integritatem referre deberent Regum mores, vt ijs quasi pennis, ad gloriam euolarent. Sed *Gallina*, non *Columba*, non *Cycnus* demittitur: nam, Columbæ quidem pullis licet medica Laurus sit, si quando in nidulis infirmentur, vt habetur ex eruditissimo Picinello Mundi symbolici lib. 4. cap. 21. num. 259.; attamen, cum, ex eodem, Columba sine felle sit, seù, saltem quo ad effectum, *nescia fellis*, non aptum fuisset regnantis hieroglyphicum, quem nescium fellis esse non decet, cum, in Regni sui defensione, interdum armis vtendum sit; & sine felle non satis, vt plurimum, iustitiæ iura seruentur: *Cycnus* verò, licet magnanimi cuiusdam Augusti symbolum esse potuisset, ex eo quod Cycnus nulli vnquam noxius sit, nisi in quantum, ab Aquila lacessitus, in vindictam assurgat; & hanc ipsam laudem Octauiano Augusto, Aurelius Victor attribuerit inquiens: *nulli vnquam genti, nisi iustis de causis bellum intulit*; attamen cum Cycnus, quia sub plumarum candore nigerrimam gerat cutim, vt notat Picinell. cit. lib. 4. cap. 38. n. 23., symbolum hipocritæ sit, sub candido simulatæ sanctitatis velo reterrima vitia contegentis; non decuit huiusmodi hieroglyphico Augustum ad simulatam hipocrisim inuitare, cum Augustum & extrinsecè, & intrinsecè Augustis exornari virtutibus consentaneum sit: sed *gallina* demittitur, quam Veri Principis symbolum agnouit postmodum Iacobus Scotiæ Rex Octauus, cum eam pullos sub alarum remigio contegentem in emblemmatis corpus assumpsit, ac lemmate hoc dogmatico insigniuit, *non dormit qui custodit*; nam certe optimi regnantis est subditos respicere, vt filios, eosq; vigilantissimo semper conatu defendere simul, ac summa fouere semper industria; ex quo factum, vt etiam in aula Norimbergensi, in symbolum veri regnantis, assumpta fuerit gallina congregans pullos suos sub alas, addito lemmate *Alit, & protegit*. Itaque non *Columba*, non *Cycnus*, sed *Gallina* in Augusti sinum demittatur, & demittatur ab Aquila, vt prudentissimâ ratione demissam intelligas; cum Aquila, teste eodem Picinell. lib. 4. cap. 7. n. 82., exactissimi prudentiæ existat hieroglyphicum; demittatur gallina, quæ se ipsam studio deditis symbolum præbet, *dum vimando pinguescit*; & demittatur ab Aquila, quæ nec filios fouet, nisi, aspectu prius solaris luminis, probauerit non degeneres; vt edoceatur Augustus, & seipsum præclarissimis studijs, selectisque prudentiæ disciplinis imbuendum; & ministros non sibi adsciscendos, nisi assuetos irretortis oculis iustitiæ Solem aspicere; ideoq; studijs assiduos, virtute præclaros, sapientia insignes, prudentia, atq; animi integritate conspicuos; Et insuper internosceret Augustus, vt talium habere posset copiam ministrorum, sibi præeundum exemplo, sicuti Aquila, circa nidum volitans suum, pullos ad volandum suos *prouocat exemplo*.

Sed cur gallina illa explicatum lauri surculum deferens, & non potius in coronam complicatum, conformatumque conspicitur? profectò vt ex augurum consulto nosceret Augustus, non dandas ante triumphos coronas; sed priùs laurum laboribus colendam, sudoribus irrigandam &c. vt subinde coronas promeritis Cæsarum capitibus fœliciter innecteret: idem autem est dicere, colendam Laurum &c. ac dicere, colendam virtutem temporis victricem; cum Laurus, nec hyemem, nec fulmen pertimescens, exactissimum eximiæ virtutis symbolum sit.

Ast (proh dolor!) apud surdas tunc aures præclarissima hæc dogmata veritatis, licet secundùm se falsus, cecinit gentilium Iupiter; & quamuis, solari alite, ramoq; solari, regnantem, se alterum in terris Solem præbere, debuisse, clarissimis notis decantaret; non nisi tenebras errorum in aulis semper prospexit; ita vt de aulis gentilium aptiùs profectò cecinisset nostri temporis Lyricus.

Puntisi pur d'hauer schiuata la sorte
Chi naufrago non resta in mar di corte.

Verùm, non tamquam à falso Ioue immissa, sed tamquam diuinâ veri, ac summi numinis præordinante prouidentiâ demissa, hæc eadem dogmata nostris hisce temporibus apud Regnantes excepta vberiùs vndiq; succrescunt, ac sanctè, laudabiliterq; seruantur.

Et, ne plures congeram Regnantum aulas, in quibus vera semper nidificantur eruditissimæ dogmata sapientiæ, vnicam liceat intueri MAGNI ÆTRVRIÆ DVCIS aulam SERENISSIMI, quæ, dum septem sphœras auido complectitur sinu, armonicos profectò Cælorum motus imitata *terrenum* in se ipsâ *Cælum* delineat, nihil coinquinatum admittens, atq; omnibus in se ipso numeris perfectum, absolutumque; in quo Planetarum Principis vices Serenissimo iubare sustinet COSMVS, ex quo minora vnq; luminaria omnia *mutuato lumine fulgent*, hic quot aulicos inspexeris, tot dixeris, multiplicato numero, antiquæ Græciæ lumina adesse; quot ministros recensueris, tot Licurgos appellaueris, quot Senatores suspexeris, tot viua prudentiæ simulacra dictitaueris. Vno verbo Serenissimus ille Princeps omnia circumquaque perlustrans, antequam ad deligendos quos foueat aduolet, *librat, & ponderat*; atque Accademiæ suæ monumenta respiciens. *Il più bel fior ne coglie*. Quod si quæras, quam vigeant hic litteratorum cætus? Hoc vno in Principe Mæcenatem experiuntur suum quotquot, literaria in scena, præcipuam sibi, cum plausu, vindicant actionem. Testis vnicus ille, mira sui eruditione toti Orbi conspicuus Antonius Magliabecus, ex cuius capite Mineruam rursus, sed sponte natam, non vi malleatoris excussam, facile dixerim; qui libros, quotquot celebriores Bibliothecæ recensent, diligentissimè peruestigauerit, enucleatosq;, ac quasi in compendium redactos, mentis suæ penetralibus demandauerit asseruandos: ita vt, quisquis cum illo quacumq; de re loquatur, plenissime audiis satisfaciat; ideoq; Principi Serenissimo, in primis, meritò mehercule, carus. Sed nimis forte cogente digredimur veritate, & nos iam reuocat.

Laurus, quæ ideò, quod Phœbo, vt diximus dicata sit, Poetis coronas in Parnassum scandentibus innectit, atque adeò Parnassia dicitur apud Virg. Georg. 2.

Vt Cerasis, Vlmisq; etiam Parnassia Laurus.

Deorum Penatium aris adstabat, vt patet ex Virg. Æn. 2.

Ingens ara fuit; iuxtàq; veterrima laurus
Incumbens aræ, atq; vmbrâ complexa Penates.

Eâdem de causâ fatidica dicta est: quod experimento ipso videtur comprobatum; fragorem enim si edat, dum comburitur, fœlicitatem portendere creditur, iuxta illud Tibulli lib. 2. Eleg. 6. *At Laurus bona signa dedit &c.*

contra si tacitè conflagrasset, infœlicitatis omen credebatur, iuxta Propert. *Et sacro extincto Laurus adusta foco.*

Hæc vna, inter arbores omnes, fulmine non tangitur, quarè à Græcis ἀλεξίκακος dicitur, idest *auertens mala*; adeo enim fulminibus verenda dicitur Laurus, vt non ipsa solum intacta maneat, &, *nescia fulminis*, fulgoribus potius illustretur, quam trisulcis ignibus denigretur; sed etiam teste Plin. lib. 15. cap. 30. Terra, vbi Laurus succrescat, vel domus cuius in ædificio conserta fuerit, tuta semper à fulmine, seruetur innoxia; atq; hinc factum vt Cæsares sub Lauru degerent, asylum sibi ab ingruentibus quærentes tempestatibus. Et profectò, si verum sit, quod non pauci referunt cum Berc. cit., nempè laurum non tantum Apollini, sed & magno Ioui ab initio fuisse consecratam, quid mirum si Iupiter quod suum est seruet, atq; à fulminibus illæsum voluerit quidquid huius suæ arboris vmbra tueatur?

Ex eo insuper, quod Apollini dicata fuerit laurus, nil pariter mirum si idem Apollo, medicus communiter decantatus, eam illi virtutem infuderit, vt de baccis ipsius oleum eliciatur, quod contra plurimas, & maxime frigidas passiones vim habeat ineluctabilem, vt docent Isidorus, & Dioscorus; immò si odor ipse Daphniticæ frondis ad euitandam pestilentiam aptissimus Herodiano teste dicatur.

Denique Lauri folia, sub puluinari posita, vera gignere somnia putabantur, eo, quod arbor fatidica sit, vt diximus, & vaticinationem instillans; quæ Lauri proprietas adeò in opinione inualuit antiquorum, vt crederent, teste Plin., plurimum conferre Laurum ad responsa diuinitus excipienda, & dicerent, Apollinem ipsum, sine Lauri præsentiâ, nullatenus responsa reddere; quod confirmari videtur ex sylua illa, quâ Delphici Oraculum Apollinis circumquaq. tegebatur. Sed de poetarum, antiquorumq; delitamentis iam satis.

Hęc etiam itaque arbor ad Orpheum properat audituras & quidem

QVAMVIS DESPEXERIT &c. *Quamuis* particula aduersatiua est, sed quæ superatam ostendat aduersantis difficultatem; idem est enim, ac *non obstante quod &c.*

DESPEXERIT. De verbo *despicere*, prout pro eodem, ac *contemno* sumitur, vt certè hic, fusiùs disseruimus in explicatione lib. pri. ad Carmen

Hunc poscis Latona nurum. Despexit vtrumq; &c.

quarè supersedeo; & satis pro *contemnere* positum dixisse arbitror. Quam obfirmato autem animo Daphnes Apollinem *contempserit*, ac respuerit, patet, quia, vel in Laurum conuersa, eiusdem amplexus, & oscula quantum poterat euitabat, vt notat Ouid. pri. Met. cit., Aduersantem illam his describens carminibus.

Hoc

Hanc quoq; Phœbus amat; positâq; in stipite dextra
Sentit adhuc trepidare nouo sub cortice pectus;
Complexusq; suis ramos, vt membra, lacertis
Oscula dat ligno: refugit tamen oscula lignum.

ARTES CYRRHÆI DEI. Idest musicas artes, quibus Apollo eam demulcere conabatur, vt amanti se facilem præberet: *Cyrrhæus* enim dicitur Apollo a Cyrrha Vrbe in Phocide ad radicem Parnassi extructa, vbi musicæ artes mirificè floruerunt. Deum autem habitum fuisse Apollinem, nemo, qui nesciat, extiterit. Heinsius Parrhasium secutus *Cyrrhæasq; Dei quamuis despexerit artes*, & legit, & legen lum omninò contendit, ac male scriptum à Raphelengio, & alijs asserit, dum cum quibusdam membranis, vt ipse ait, scribunt: *Cyrrhæiq; Dei &c.* Non video cur hæc nota vulgatæ inuratur ab Heinsio. Immò video necessarium fuisse, vt speciali nota distingueret Deus, de quo Vates loquitur, à cæteris, qui importari poterant per nomen genericum *Dei*; & ideo additum illi arbitror epitetum Cyrrhæi, nam eo ipso quod Deus Cyrrhæus dicitur & Cyrrheorum, ars præcipua musica sit, satis patet quænam fuerint artes, quibus Daphnem Apollo sollicitaret. Fateor minori hiatu Carmen decurrere, si legas *Cyrrhæasq; Dei &c.* Sed deficit in nota speciali necessario requisita, vt sciatur, quinam fuerit iste Deus, cuius artes despexerit, qui error certe est peior priore. Quamuis igitur Laurus à musicis tandiù cantionibus in Apollinis odium abhorruerit, victa tamen Orphei cessisse modulationibus dicitur, quasi innuat Vates, si in amorem Orphei cecinisset Apollo, futurum fuisse, vt Daphnis non resilleret. Ex quo vides quam altè amplificet Orphei virtutem, cum ipsi Musarum Deo superiorem deprædicet a consequenti, seù ab effectu comprobans.

VENIT. Hoc est non fugit ampliùs, sed accedit; non horret, sed allicitur delectata, & ad cantus dulcedinem, mutato naturæ rigore venit; & venit

ACTA. *Apta* legit Parrhasius, hoc est, vt ipse interpretatur, *facilis*. Lectionem non improbo, sed meliùs cum Heinsio, & alijs *Acta* legendum duxi; nam sic meliùs exprimitur impulsus ab auiditate audiendi impressus; *Acta* enim dicitur, quasi *coacta*, & *violenter ducta*, sed eà violentiâ, quam supra exposuimus, quæ scilicet voluptate trahit, non quæ inuitum cogens abripiat. *Acta* igitur *venit Laurus*, sed internis desiderij stimulis, ac fruendi auiditate, non autem æstro aliquo extrinseco, quo violentiam pateretur impulsa.

VOCIBVS ORPHEIS. Idest eiusdem modulationibus. Alludit autem Vates hic ad vim illam, quam habere dicuntur musicæ artes, si scitè, ac suauiter pertractentur; videntur enim esse instar veneficarum incantationum, quibus periti congregant audientes dicto vel serpentes ipsos, & pro libito tractant. *Orpheis* verò nomen hic adiectiuum est ab ipso deductum Orpheo, vt particulari nota signetur, ex cuius ore virtus hæc attractiua prouenerit.

MOLOSSI &c. Alterum addit Threiciæ Cytharæ prodigium, & sicuti gradatim priùs ascenderat ab inanimis prorsùs ad viuentes vegetabiles; sic & nunc gradationem prosequens à vegetabilibus ad sensitiua procedit viuentia. Ideò

MOLOSSI. Posuit enim hic Vates speciem pro genere, vt sedatas inter hostiles naturas edoceret simultates, quo vnitim cantu fruerentur; *Molossus* itaq; canis quidem venaticus est, sed qui maiores ferox in feras, in lepores, & alia huiusmodi animalia irruere dedignetur, ideò positam speciem pro genere, vt dicebamus, agnosces per Synecd.; nisi mauis Cathacresim esse, qua nomen Molossi venatico in lepores cani adaptetur: nam Molossus propriè loquendo canis est ex ijs, quos vulgus appellat *Corsi*; sic enim denominatur à Molossia Epiri regione; Epirus autem, nostris hisce temporibus, Albania nuncupatur: ex qua regione ferocissimi simùl, ac generosissimi canes dicuntur comportari; quod comprobatum etiam videtur ex ijs canibus, quos Epiri Rex olim ad Alexandrum misit: nam, cum ex duobus, quos habebat, vnum Rex ille dono dederit Alexandro, exploraturus Macedo Animalis vigorem, iussit Vrsos, mox apros, subindè Damas emitti: at canis contemptu immobilis iacebat. Alexander, segnitie tanti corporis offensus, canem interimi iussit. Quod vt audiuit Epirotarum Rex alterum ad Alexandrum canem misit, monitione tamen addita, ne in paruas vellet belluas experiri. Imperator itaq; Leonem primò, mox Elephantum induxit, quos statim canis summa ferocitate aggressus, in ictu ferè oculi, strauit. Si igitur huiusmodi canes tanta pollent generositate, vt ne aggredi quidem minores dignentur feras, certè dici debet nomen *Molossi* non in propria significatione vsurpari hoc loco; sed transferri ad significandos canes venaticos, vel eos scilicet, qui *Odori* dicuntur, vulgo *Bracchi*; vel eos, qui cursores intra velocitate dici possunt, vulgò *Leurieri*.

BLANDI. Blandus a blanditijs dicitur exercendis; qui autem adolanditur, certè odium, ac ferocitatem exuerit, necesse est. Quarè, dum blandos appellat venaticos canes, eos vsq; ostendit anthipatiam oblitos, ac feritate deposita, gesticulationibus, caudæ motione, ac lingentis linguæ officio blanditias exercere. Sed de hoc nomine *blandi* vide dicta lib. 1. Carm. 210.

FOVERE. De significatione huius verbi vide dicta lib. 1. Carm. 127. Tueri, Amplecti, custodire, ac sinu calefacere, vulgò *couare* significat.

LEPOREM SECVRVM. Lepus animal notissimum est, *Lepus* dictum à velocitate, qua pollet in cursu, quasi *Leuipes*. Tantæ hoc animal timiditatis est, vt, vel leui frondis motione, intremeat. Hinc illud Cornificij Poetæ dictum memoratur, qui milites suos ciuili bello sæpe fugientes *galeatos lepores* in opprobrium appellitabat; nam vere, vt in sua Heroicomica Poesi, inquit Tassonus

Vn gatto senza cuor, che l'aria teme
Non l'armerian cento Arsenali insieme.

huiusmodi igitur animal imbelle adeò, adeò pauitans est naturâ sua, vt solum canis aspectum, & vel vmbram, ne dum insectationem pertimescat, & fugitet, tamen hoc animal Canes *fouêre securum*, idest iam impauidum factum, quasi Orphei carmina, & timorem expellerent, & securitatem inducerent. Quid autem significet nomen *securus*, noueris ex lib. prim. Carm. 167. & 179.

ET AGNA &c. Nouum inimicitiæ genus, & quidem acerrimæ sedatum hic ingerit Poeta. Nouum, inquam, non secundùm se, nam hoc quidem antiquissimum est, sed nouum quatenus noua prodigijs prodigia aggerat. Quanto dissideant odio Luporum, agnorumque, species, quis ignoret? Pro impossibili certe ponitur talis dissidij abrogatio, dum ait ingeniosus ille, vt quod non faciendum indicaret

Près pace insieme hauran l'Agnella, e'l Lupo.

& Hor. lib. Epod. Od. 4. ad Mennam Libertum Pompei, vt summum, quo eum prosequeretur, odium indicaret, sic cecinit apertè.

Lupis & agnis quanta sortito obtigit
Tecum mihi discordia est &c.

Quinimmò Ægyptij, ac Poetæ omnes eximiam morum dissimilitudinem, ac summam vim discordiarum significaturi Lupum, & Agnum hierogliphice ponunt; tantam enim inter hæc animalia anthipatiæ vim esse tradunt, vt plerumque agni recenter nati, neq; vllius animalis extra caulas effigiem intuiti, audito repente Luporum vlulatu, exanimes metu, ac mortui concidant: Insuper rerum naturalium periti deprædicant, etiam mortuas horum animalium partes in eodem naturæ dissidio perseuerare, ita vt, si ex ouium intestinis fabrefactis fidibus contenta Cythara Cytharæ ex fidibus lupino ductis intestino associetur, Ouillæ fides absonæ non solum, sed mutæ prorsus reddantur, statim ac lupinas pulsaueris. Idem dicunt de tympanis; simul enim ac tympanum lupina extructum pelle pulsatur, tympanum ex ouina pelle structum conticescit, nec prorsùs, quantumuis pulsaueris, auditur. Tanta igitur, & tam obdurata dissidia, canentis voce, composita, ac sociali iuncta fœdere asserit Vates, vt pleniùs Cantoris virtutem ab effectibus, vt hùc vsq. peregit, amplificet.

AGNA igitur est fœtus ouis, qui nondum annum egressus sit; *Agnam* autem potiùs posuit, quam *agnum*, quia in sexu fœmineo, quippe molliori altiùs insideat timor ille, qui vel mares ad mortem vsq; exagitat, & perstringit; nam semper mollior in affectibus fœmina.

PRÆBVIT LATVS. *Præbere* idem est, ac *exhibere*, quod dupliciter potest contingere, vel enim ex generositate proueniet exhibitio, vel ex aduersariorum contemptu, & fiducia, ne ab ijs, quibus exhibetur, latus lœdatur. Ex generositate certe Agna lupo non præbuit latus; quarè tantum superest, vt fiducia quadam hoc faceret, cum scilicet videret feras mansuescere cantibus &c. *Latus* autem pro toto hic ponitur corpore per Synecd. Quarè idem est dicere *Præbuit latus*, ac *se associauit lupo*, interrita, cum videret lupum ipsum cantibus mansuefactum ferinam deposuisse naturam. Ideò *Præbuit latus*

LVPO. Rapacissimum est animal, ac nulli iam ignotum Lupus; in quod animal transmutatus dicitur Lycaon Arca-

dicitur apud Ouid. Metam. 1., cuius etiam transmutationis causæ, apud ipsum, in summa, hæ sunt. Iupiter cum multa de mortalium impietate audiuisset, nec omnia tamen credere vellet, certiùs rem exploraturus, relicto Cœlo, plures terrarum partes incognitus peragrauit, ac tandem ingruente nocte in Arcadiam ad Lycaonis Regiam peruenit. Ibi se Deum confessus vidit plura sibi sacrificia comparari; ac simul animaduertit Lycaonem cæterorum credulitati irridentem; qui etiam vt experiretur, an hospes suus Deus esset, conatus est eum interimere: sed, cum hoc frustra tentasset, aliud experimentum aggressus est. Habebat Lycaon obsides quosdam, ex deuictis Molossianis traditos; horum autem vnum necauit, & partim elixatum, partim assum hospiti in conuiuio apposuit. Detestatus igitur execrabile facinus Iupiter, arrepto fulmine, Lycaonis regiam incendit, ac ipsum in Syluas fugientem in lupum commutauit, qui crudelitatem suam, qua in homines vti solitus fuerat, in pecudes conuertit: Eius verò transfigurationem in belluam sic memorat Ouid. cit.

Territus ipse fugit; nactusq; silentia ruris
Exululat, frustraq; loqui conatur: ab ipso
Colligit os rabiem; solitæq; cupidine cædis
Vtitur in pecudes, & nunc quoq; sanguine gaudet.

quare cum ex summo periculo aliquem liberatum ostendere nitimur, illud vsurpamus Ouid. Trist. im pri. de Agna, & Lupo prolatum.

Excussa est auidis dentibus Agna Lupi.

& ecce nunc periculum sine periculo, dum Agna virtute harmonici cantus Threicij Vatis præbuit secura latus Lupo.

VICINO. Vicini dicuntur, qui eodem, vel saltem immediate propinquo iunguntur loco. Indicat itaq; Poeta vno, eodemq; in loco pacifice iunctam cum lupis agnam, ex quo prodigium crescit, nam sicuti locorum distantia sedat interdum, vel saltem temperat odia; sic hostis præsentia animum exasperat, & præsentia prædæ raptorem allicit, iuxta Italicum illud commune effatum. *La commodità fa il ladro*: & tamen odio abstinent feræ, naturali semper dissidio discrepantes, & prædam, escamq; dentibus appositam ieiunus non arripit Lupus.

DAMÆ CONCORDES &c. Exemplum superaddit exemplo, vt ab inductione magis comprobet pacificam Cytharedi efficaciam; nam *Dama* genus Capræ syluestris est, vulgò *il capriolo*, animal profectò cum timidissimis enumerandum. Non minùs Dama canes timet, quam lepus; sed facile eludit. nam velocitate simul, ac saltu, cum summa polleat agilitate, per loca inuia montium, abruptasque rupes defertur, ita vt canes insequentes vel ab insequendo desistere coacti sint, vel præcipites ruere, si sequantur. Hanc æqualem Leporis, ac Damæ cum canibus simultatem attigit Virg. Georg. 3. vbi sic habet

Et canibus Leporem, canibus venabere Damas.

Ast præcipuo eas afficit terrore Tigris, animal quippè assuetum viuere raptu, & quod tantæ velocitatis sit, vt incassum sibi fuga consulere studuerint Damæ, si in Tigridem inciderint: ferocissimum autem pariter, ac crudelissimum animal Tigris Damas potiùs, quam Lepores insectatur, quia, cum paruuli sit Lepus corpusculi, nihil reputatur à Tigridis voracitate, vt Damæ, grandioris admodum molis, Lautum illi præbent conuiuium. Adde Tigridem terrores gerere in vultu, quamuis reliquo corpore alliciat potiùs, quam terreat, sed quodcumq; animal rictum viderit, non potest, quin expauescat: Et tamen, canente Orpheo, *Damæ concordes*; idest vnius animi, & cordis; posito videlicet dissidio, terrore, ac tremore, quasi non hostilis generis, sed eiusdem essent speciei, amicabili concordiæ vinculo associatæ.

LVDVNT. *Ludere*, vulgò *scherzare*. Quam periculosum sit, cum præpotentibus hostibus, ac Tyrannis, præcipue, si crudelis animi sint, omnibus in comperto est; sed hoc periculum pacifera Orphei voce tollitur, &, quasi hæc animalia sociali fœdere iungerentur, *Damæ ludunt*

CVM TIGRIDE VARIA. Societatem certè importatur à præpositione *cum* sexto casui adiuncta, vt intelligas mutuos inter animalia ludos, vt inter amantes fieri assolent. De Tigride, quantum spectat ad intelligentiam huius loci, satis diximus supra; sed si quis ampliorem quærat, adeat lib. 1. Carm. 18. *Varia* autem dicitur Tigris tum mira, qua pollet, maculosi tegminis varietate, tum quia, vt dicebamus, corpore allicit, rictu terret &c.

CERVI. Mira miris cumulat, vt continuata inductione virtutem Orphei amplificet. Porro *ceruus* ἀπὸ τῶν κεράτων dicitur, eo quod maxima gerat cornua, eaq; tamen sit, quæ, ne in cursu impediatur, elato capite per dorsum inflectit. Animal notissimum est, cuius & numerum annorum ex cornibus discernimus; nam singulis annis singulum cornibus ramum superaddit. Quantæ timiditatis Ceruus sit, vel ex hoc satis constat, quod etiam plumas volitantes pertimescat; quarè venatores locum, in quo ceruos degentes nouerint, circumsepiunt virgis per quas traducto funiculo spatium illud ambiunt, ac plures puniceaurm penniculorum fasciculos ex traducto per virgas funiculo appendunt. Septum subinde ingreditur venationis magister, cum patriis odorisequis canibus, quorum latratu ceruorum greges exagitat. Illi fugam ex tempore capessunt; ast, cum ad Licia, pennasq; illas pensiles deuenere, subito pauore perculsi, vlterius progredi non audent, sed cursum flectentes, quasi muro inclusi circumaguntur. Subsequitur venationis magister, nomine quemque, ex stationarijs equitibus extra Licium, vocans, ac vnicuiq; suum numero ceruum, sagittis interimendum assignat, futurum sagittario dedecori, si alium præter destinatum transfixerit. Hoc animal adeò amans dicitur Symphoniæ, vt sæpe pastorali fistula, vel aliquo alio modulantium concentu delinitus, æstaticus quasi, consistat, ac nullo sic negotio capiatur. Quarè immeritò ceruum Poeta ommisisset, dum animalia Orphei cantibus intenta enumeraret. Porrò peculiarem simultatem esse inter Ceruum, & Leonem, (quam insinuare Vates videtur hic) nil est mirandum, si vtriusq; naturam consideremus; nam Leo, vt alibi vidimus, Animal solare est, ac calidissimi temperamenti; Ceruus verò Cynthiæ, seù Dianæ, quæ eadem, ac Luna est, Planetæ vtiq; frigido dicatus, frigidissimus etiam est; ex qua temperamentorum contrarietate nil mirum si naturalis oriatur anthipatia: Sicut autem Planeta diurnus in nocturnum prædominatur, sic in Ceruum Leo; atq; hinc est, vt ille fugiat, hic persequatur; sed, harmonico Orphei cantu intercedente hic, feritatem iste, timorem ille obliti iam simul cohabitant, & quiescunt: ideò *Cerui*

NON TIMVERE. Timere idem, ac *horrere* est, *metuere, reformidare*; cessante causa, nempe Leonis feritate, cessat & effectus; nempè Ceruorum reformidatio; ideò *non timuere*

MASSYLAM IVBAM. Ponitur hic signum pro re signata, nempe Iuba, ornamentum Leonini colli, pro Leone ipso. Quid sit Iuba, quid Leo ipse iam vidimus lib. 1. Carm. 210. & 211. Quare tantum remanet explicandum, cur Massylam Iubam appellet. Massyli dicuntur Africæ Populi; consequenter, Massylam Iubam dum innuit, Africanam intelligit, quia Leones in Africa nascentes ferocissimos omnium esse dicunt Auctores; ideoq; hac nota speciali Leonem hic suum insigniuit Poeta, vt ferocissimum legeret Orphei virtute edomitum.

Si verò iam quod ad mores pertinet, hinc aueas exhaurire, breui hoc ipsum perstringemus.

Orpheum insigni virtute virum, ac præcipuè altissima cœlorum cognitione præditum, eorumdemq; naturam, atque harmonicos motus contemplantem, asserunt fuisse communiter; ex quo etiam dicitur Cytharam septem Chordis resonantem habuisse, quasi in ipsa Cœlorum harmonia eius consisteret concentus; nam nouum Cœlum, quod Phylosophi *Anastron* appellarunt, quia stellis careat, sonum, vt dicitur, non habet: & item vltimum Cœlum versus terram, eo quod nimis terreum sit, sonum dicitur non habere; Quarè septem tantum harmonicos admittebant. Iste igitur Orpheus hieroglyphicum virtutis est, sed virtutis illius, quæ semper in Cœlum intenta harmonicis Cœlorum consonat concentibus, quæ tantæ efficaciæ est, vt pariter sub Orphei symbolo in Elysijs statuatur, maximum vtique solatium Beatorum, vt ait Virg. Æn. 6.

Nec non Threicius longa cum veste Sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum;
Iamq; eadem digitis, iam pectine pulsat eburno.

Virtus itaque ista si taceat, idest nisi harmonicas suas exerceat operationes, vitia omnia desæuiunt; & homines vertuntur in feras, se se inuicem persequentes: at, virtute canente, emolliuntur saxa: hoc est obdurata in lapides obstinatione peccandi ad bonam frugem corda reducuntur: flumina sistunt; dum qui in venereas voluptates aquarum in modum dissoluebantur, ex salso amaritudinum mare retrahuntur: Odia deponunt sanguinarij; quiescunt à perturbationibus, qui persecutiones patiebantur &c. Virtutem igitur amplectamur, virtuti adhæreamus, vt ipsa quæ sola nos in Elysios campos, idest in beatorum sedes inducit, &

eo-

comitatur, nos ibidem, harmonico semper ritu, consolatione afficiat perenni, ac beatifica fœlices reddat visione: atq; hæc interim expectantes Italicam de prædictis Musam consulamus.

Vdissi à pena: e sì librâr sù l'ali,
Del dolce pletro inamorati i venti;
Frenâr dal corso i liquefatti argenti,
D'ogni fonte al fuggir, ceppi fatali.
L'Hebro, già quasi al mar, fatto rubelle,
Niega il tributo, incatenate l'onde,
Et, estatico quasi infra le sponde,
Del suaue Cantôr le rende ancelle.
Scosse Rodope il giogo, e de dirupi
Sitibonde le membra al canto stese,
Auide sì, che d'accostarsi apprese,
Fatte mobili al suon l'horride rupi.
L'ossa guerrier del suo neuoso incarco
Sgraua l'ampie ceruici; e, curuo il dorso,
Mostra, ch' il piè brami disciolto al corso,
Ou'il tragge al goder musico vn'arco.
Gl'antichi tronchi, ond' ancor stilla in pianto
Delle Figlie del Sole eterno il duolo,
Spoglian d'Hemo le balze, e, 'n basso suolo,
S'addensan tosto alla gran Cetra à canto.
Lubrico quì più, che nell'onde, il Pino
Si scorge errante, e seco scorge amico
L'elce campagna, oue, nel campo aprico,
Sito s'appresti al suonator vicino.
Dafne, se ben, nemica al Dio di Cinto,
Ne sprezzò l'arte, e n'abborrì gl'accenti,
Pur del Trace alle voci i suoi contenti
Appender volle; e dir gli parue: hai vinto.
Di periglio non teme, e s'assicura
Sotto il Can vezzeggiante il Lepre imbelle:
S'vnisce il Lupo all'innocenti agnelle;
Queste il terror, quello il sbranar non cura.
Con la Tigre, ch'vn Ciel pinge nel dorso
Di concorde voler scherzan le Dame;
Ne si stimola in lei l'auida fame;
Ne temon queste insanguinarne il morso.
Sicuro il Ceruo appo il Leon s'asside
Che dell'Africa tutta il suol sgomenta;
Ne delle giubbe il ventilar pauenta,
Ou'in mente il Cantor gl'adduce Alcide.

Alcidem, itaque, & nos profectò oestrum prosequentes, quæ ipse concinat, prosequamur, vt quæ pleno cecinerit ore Orpheus, patulis & nos auribus hauriamus.

Ille nouercales stimulos, actusq; canebat
Herculis, & forti monstra subacta manu.
Qui timidæ matri pressos ostenderit angues,
Intrepidusq; fero riserit ore puer.
Te neq; Dictæas quatiens mugitibus vrbes
Taurus; non stygij terruit ira canis:
Non Leo sydereos Cœli redditurus ad axes:
Non Erymanthæi gloria montis aper.
Soluis Amazonios, cinctus: Stymphalidas arcu
Appetis: occiduo ducis ab orbe greges;
Tergeminiq; Ducis numerosos deijcis artus,
Et toties vno victor ab hoste redis.
Non cadere Anthæo; non crescere profuit Hydræ;
Non ceruam volucres eripuere pedes.
Caci flamma perit: rubuit Busiride Nilus:
Prostratis maduit Nubigenis Pholoe.
Te Lybici stupuere sinus: te maximus Atlas
Horruit, imposito cum premerêre polo.
Firmior Herculea Mundus ceruice pependit;
Lustrarunt humeros Phœbus & astra tuos.

ILLE NOVERCALES &c. Canentem in antea .tis descripserat Orpheum; ac melodiæ excellentiam mirificè à consequentibus amplificauerat, vt ex iam datis patet. Posito itaque Orpheo canente, ex necesse consecuturum videbatur, vt quid tandem caneret, exponeretur. Nouit hoc ipsum Vates; atq; ideo iam explicat, quidquid carmine Orpheus expresserit tunc, cum supra enarrata prodigia cernerentur. Cum autem Orphei cantus integram de Alcidis virtute adstruat Panegirim, præcipuos hic labores, quos fœliciter exantlasse dicitur Hercules, enumerat, concinnè quidem, sed carptim, strictimque innuit potiùs, quam explicet, cum in rebus, vt supponitur, notis versetur, exactè seruans id, quod ab arte præcipitur, vbi de narratione texenda. Laborum autem causam initio præmittit dictionis insonans

ILLE NOVERCALES &c. Primum carminis huius Emistichium causam continet, cur Hercules tot laboribus addici coactus fuerit; nempè odium Iunonis assiduè in Herculis perniciem conspirantis; Quam ingens autem, quam implacabile fuerit hoc Iunonis odium, & supra explicuimus, in verbo *Alcides*, & satis notum esse potest non ignorantibus, quantum in viri pellices excandeat coniux; ac spurios omnes quam detestabili odio prosequatur. Verùm vt magis innotescat contra Alcidem acerrimum extitisse odium Iunonis, pauca & hic subijcere, operæ pretium existimauerim. De hoc itaque scriptum reliquit Pausanias in Boeoticis, Iunonis odium adeò conflagrasse, vt etiam in ventre degentem matris Alcidem, vnà cum matre ipsa perdere studuerit; cum enim, inquit ille, instaret Alcmenæ tempus pariendi, mulieres veneficas immisit, quæ partum impedirent. Verùm Historis Tiresiæ filia veneficas illas benefico astu dicitur elusisse, nam à loco, vnde prætereuntes illæ audire possent; exclamauit Alcmenam peperisse: atque hac voce deceptæ veneficæ, infecto opere abierunt; atq; adeò Alcmena Partum fœliciter edidit in lucem. Ex eo tamen non destitit ab odijs Iuno, vt & ex dictis, & ex dicendis facilè patebit, sed continuo ductu technas tricis innexuit, vt Alcidem perderet. Causam igitur periculorum in quæ Alcides assiduè coniectus fuit, in iram Iunonis refundit auctor communi de hoc profectò opinioni adhærens; atque hanc abs Thrace decantari primo autumat loco, tamquam fontem omnium, quæ sequuntur.

ILLE, Pronomen hoc est demonstratiuum tertiam designans personam, tam à loquente, quàm ab audiente, diuersam; hoc loco Orpheum designat. qui

CANEBAT. De cantu Poetarum proprio sparsim lib. 1. disseruimus, ac præcipue ad Carm. 3. Hic egregiè *canebat*, inquit, idest composita vocis modulatione, vt & Vatem decet, & Musicum, exprimebat

STIMVLOS. Stimulus idem est, atque Aculeus, sed incitamentum: & *stimulus* proprie fustis est acutè cuspidis, quo Rustici boues suppungunt; per translationem verò stimuli nomine significatur quidquid, nos vexando, ad aliquid incitat efficiendum: Sic stimulos appellamus carnis titillationes; sic conscientiæ vexationes; amoris æstrum &c. Ouid. Metam. 2. Stimuli nomine appellat flagellum, quo Auriga vtitur ad concitandos equos, dum Solem Phaetonti insinuantem normas regendi equos solaris currus inducens hæc Solis ore profatur.

Parce puer stimulis & fortius vtere loris.

& Virg. Georg. 3. Venereos Amoris impulsus stimulos vocat, dum ait

Sed non vlla magis vires industria firmat
Quam Venerem, & Cæci stimulos auertere Amoris.

Et Æn. 6. stimulos vocat Phœbeos illos spiritus, quibus ad oracula reddenda incitabatur Sacerdos ille Numinis.

Concutit, & stimulos sub pectore vertit Apollo.

Pariter Poeta hìc noster stimulos appellat Iunonis furias, quibus assiduè Hercules vexabatur, & nouis semper obijcebatur periculis, vt periret. Sed quia Cotem virtuti dici-

tur efformare, qui eam infortunijs agitat; hinc fuit, vt his stimulis non in præceps, sed ad gloriam Hercules actus fuerit.

NOVERCALES. *Nouercalis* nomen est à *Nouerca* deriuatum, quarè nouercale dicitur quidquid proprium Nouercæ est; vndè *nouercale odium* nuncupatur illud, quo Nouerca, vt plurimum, ne dicam semper, Priuignum prosequitur. Porrò sicuti *Priuignus* filius ille dicitur, qui ex eo est genitus, qui filium cum susceperit, repudiata vxore matre, vel defuncta, aliam ducit vxorem, ita vt filius ille iam sit quidem viri filius, sed non ex illa vxore, quæ loco veræ matris succedit; sic *Nouerca* dicitur vxor illa, quæ filium non genuit, sed genitum ex viro quidem suo inuenit, ast ex alterius mulieris commixtione, & loco matris succedens, solum denominatur mater, quia Patris vxor sit, & proprio nomine vulgò *Matrigna* compellatur, latinè autem *Nouerca*, quasi *ναόρχη*, vt cum Græcis loquamur; hoc est *noua princeps*, *noua* infœlicis filij *Tyranna*, potius dixerim, quam *Domina*. Talis appellatur, respectu Alcidis, Iuno; iam, licet ex adulterino concubitu natus, filius tamen Iouis asseritur, cui cum coniux Iuno sit *Priuignus*, ex permutata proportione, iure dicitur Iunonis; Nouerca autem illius Iuno, quia Nouerca illa sit, quæ vigore tantum coniugali supposititia efficitur Mater. Odium itaque, per stimulos significatum, odium Iunonis est, quod, vt acerrimum, inflexibile, implacabile ostendatur, vno verbo *odium nouercale*, seù *stimulus* dicitur *Nouercalis*. Pessimam autem esse conditionem eorum, qui Nouercæ subsunt, cum & Patrem, vt plurimum, ij habeant nouercalem, satis exprimit apud Virg. Menalcas Ecl. 3. dicens:

De grege non ausim quicquam deponere tecum;
Est mihi namq; domi Pater, est iniusta Nouerca:
Bisque die numerant ambo pecus &c.

Veneficas in Priuignos Nouercas ostendit idem Virg. Georg. 2. vbi hæc habet

Pocula si quando sæuæ infecêre nouercæ
Miscueruntq; Herbas, & non innoxia verba &c.

Idem verò apertiùs repetit Georg. 3. vbi sic

. . . . Lentum distillat ab inguine virus
Hippomanes, quod sæpè malæ legêre Nouercæ
Miscueruntq; herbas, & non innoxia verba.

immò, in particulari, odio Nouercæ peremptum memorat Hippolitum (cuius latè Tragediam exequitur Seneca) Æn. 7. inquiens

Namq; ferunt famâ Hippolitum, postquã arte Nouercæ
Occiderit, patriasq; expierit sanguine pœnas &c.

Aptè igitur, vt implacabiles Iunonis in Alcidem iras ostenderet, illas *nouercales* vtiq; *stimulos* appellat Poeta; ijs enim perpetuo Hercules agebatur, & a periculo in periculum impellebatur.

ACTVSQVE. Nempè & canebat *Actus*. Sicque iam clarus est textus; nam particula copulatiua quæ sit, iam nouimus, & de verbo iam dix. *Actus* autem idem, ac *res gesta* est. Dicitur itaq; Orpheus res ab Hercule gestas cecinisse; ex quo sibi aperit aditum Poeta ad res ipsas gestas enarrandas, quas omnine *actus* designat, quia vere *actus*, hoc est agitatus Iunonis æstro, eas peregit Alcides, atque ideò *actuum*, hoc est *agitationum* fortiuntur meritò. Insuper actus pro eodem interdum accipitur, ac *Historia rerum gestarum*: sicut autem Historiæ munus est fideliter, ac veridicè res gestas recensere; sic dum dicitur Orpheus *actus* cecinisse vera tantum, & historico digna promulgasse insinuatur; quod & in laudem canentis, & ipsius etiam vergit Alcidis. Deniq; *actus* sumitur pro parte aliqua Comicæ, vel Tragicæ, aut Tragicomicæ Poesis: quia igitur ex Gestis Herculeis, & Tragicum cum Seneca, & Tragicomicum, cum auctore opus intexi poterat, iure res eius gestas *actuum* nomine circumscripsit.

HERCVLIS. Eiusdem videlicet Alcidis de quo supra, & qui quomodo Alcidis nomen mutauerit in Herculis nomen, iam diximus in verbo *Alcides missus &c.*

ET MONSTRA SVBACTA. Tripartito diuiserat Poeta cantum Orphei, ita vt primo loco causas laborum posuerit, vt vidimus; secundo labores ipsos, seù actus; iam tertio loco ponat effectus laborum, seù exitus eorumdem, nempè Herculis victorias ex subactis monstris succrescentes. Ideò *canebat Nouercales* primo *stimulos*, secundo *actus*, tertio

MONSTRA SVBACTA. Quid sit monstrum, iam vidimus lib. 1. Carm. 37. & alibi; quarè non repeto: feras intellige belluas, ac Tyrannorum furias, quibus nil certè monstruosiùs. *Subacta* verò particip. passiuum est à *subigo*; *subigere* autem *edomare* est, *vincere*, *prosternere*. Quare, *monstra subacta* dum dixit, dixit edomita, deuicta, prostrata; quod certè victorias, ac triumphos herculeos planè explicat.

FORTI MANV. Fortis vir aliquis à fortitudine, quæ virtus est, nominatur. Fortitudo autem multipliciter definitur; nam iuxta Cic. 2. de Inuen. *est considerata periculorum susceptio, laborumq; perfectio*; & *considerata* dicitur, vt distinguatur a temeritate, quæ omnia temerè aggreditur. Secundum eumdem Tuscul. 4., *est scientia rerum perferendarum*; vel *affectio animi in perferendo, legi summæ parens sine timore*. Iuxta Macrobium verò, fortitudo virtus est, *quæ animum supra periculi metum agit*: ex quibus definitionibus satis constat, fortitudinem animi potiùs virtutem esse, quam corporis; quia tamen corporis membra ab ipso mouentur animo, tunc fortiter agere, & fortia esse dicuntur, cum fortis animi imperia exequuntur. Fortis itaq; dicitur Herculis manus, quia, ab animi fortitudine roborata, inuincibilis semper fuit, ac nullum reformidans periculum, sed omnia superans, virtute duce, comite Prudentia. Adde inesse hic allusionem ad sententiam Callimachi, qui præcipuam hominis vim in dextera manu sitam agnoscebat, ac indè institutum affirmabat, vt dexteram fidei pignus porrigamus; certe enim manus hic pro dextera, quam etiam validam appellant, ponitur. Ast nonne, & claua, & ferro, & igne vsus in prælijs est Hercules? Cur igitur hic de sola manu fit mentio? Causæ instrumentales, vt in prælijs sunt Claua, ensis &c. dicuntur agere, non sua ipsarum virtute, sed virtute causæ vtentis, & principalis, quia nil recti ageret instrumentum, nisi à causa principali dirigeretur, & impelleretur ad opus; ideò manus hic laudatur, non instrumenta manu pertractata, cum, quidquid effecerit instrumentum, hoc totum manui illud mouenti debeatur. Adde Herculem nuda etiam manu monstra interdum peremisse, vt de serpentibus à puero oppressis, mox patebit.

QVI. Aduerb. existimat Parrhas. pro quomodo positiuo, ita vt sensus sit: Canebat quomodo puer &c. Ego verò satius arbitror fieri, si relatiuum agnoscamus; nam relatiuum hoc in mentem referens Herculem, de quo supra, transitum Auctori aperit nostro ad enarranda prodigiosa Herculis gesta, quorum primum in ipsis ab Hercule incunabulis patratum dicitur. Sed, antequam huius, aliorumq; explicationem aggrediamur, memineris, nos dixisse superius, Orphei cantum instructam herculeis laudibus esse Panegyrim, nempè in tertio illo Rhetoricorum dicendi genere, quod demonstratiuum, seù mauis exornatiuum, appellant. Quare inuenienda hic erunt præcepta huius generis propria, & ab Auctore in vsum redacta, strictè tamen, sicuti strictum amplissimam colligit Panegyrim Auctor. Panegyris igitur, sicuti quælibet alia generis exornatiui Oratio nihil est aliud, quam *continuata* exornata narratio; & quidem laudatiua, si de Panegyri tantum loquamur, nam Genus exornatiuum non solam continet laudationem, sed etiam vituperationem. Panegyris autem artificialis dispositio hæc olim fuit, vt ordinem sequeremur naturalem, ita vt Heroem laudaturus à natiuitate initium ducens singulas, de gradu in gradum ascendente ætate, peractas subindè actiones referret ordine, & exornaret. Nostris tamen hisce temporibus, cum Eloquentiæ concinnatio sæpe sæpiùs ad limam deuenerit, non ad modum prouecti, ac perfecti Oratoris proprius huiusmodi videtur stylus: Immò Caussinus de Eloquentia apertè ait, omnis olere scholam, qui hanc in Panegyri dispositionem sequatur; cum potiùs ad artificium spectet Oratoris aliquid ex laudandis, conspicuum maximè, assumere, atq; ad illud tamquam ad præcipuum quæstionis statum alia omnia adducere, distinctis quidem temporibus, sed non seruato puerili illo, de quo supra loquebamur, temporum ordine; ita scilicet, vt vnaquæq; actio, ex celebrandis, suo loco posita innotescat, sed stylus per gradationem illam temporis non decurrat; atq; eo pacto confundat actiones, seù, meliùs dicam, actionum dispositionem, vt in ipsa confusione, non confuso tamen tempore, elucescant. Quod idem est, ac dicere struendam esse sine confusione confusionem, ac seruandum sine tempore tempus, sine ordine ordinem, vt magis varietate delectet Orator, &, tamquam acu pingens, colores quidem, & orationis misceat flores, & intexat, sed ita, vt ex mixtione illa colorum perfecta resultet eloquens pictura, exactis simetriæ regulis concinnata, & florum vnusquisq; propriam habuisse sedem conspiciatur. Non tamen reprehendendus

Auctor

Auctor hic est, eo quod peritissimo eorum temporum Vati ordinem, in dicendo, illum attribuere videatur, qui nunc dicitur nimis olere scholam; immò collaudanda est Auctoris prudentia, qui mores imitatus eum Orpheo stylum attribuit, qui tunc temporum maximè in vsu fuerit; cum nondum tantum, quantum nunc habet ornamenti, sortita fuisset Eloquentia. Mores autem imitari maxima vtique Poesis virtus est. Aduerte tamen ab Orpheo exordium Panegyris suæ Cytharæ titillatione peractum, quo quantam captauerit beneuolentiam non minùs, quam attentionem patet ex dictis: Subinde enarrandos effectus in ipsa indicatos causa cognoueris, quæ quasi semen præbeat totius orationis; ac tandem initium narrationis deduci quidem ex primo effectu, seù labore, quem vix natus susceperit Alcides; sed reliqua subinde non prosequitur Vates, vt videbis iuxta ordinem, quo successiuè peracta recensentur, sed variato ordine labores illos disponit, vel iuxta congruentiam, quam habent inter se, quo ad similitudinem, & gradationem habendam, vel quo ad contrariorum conflictionem eliciendam, vt ornatior procedat oratio: quod ex infra dicendis in comperto erit. Primus igitur Herculis labor, ac triumphus cunas ipsius Herculis decorauit: & hoc pacto ex communi omnium sensu traditur processisse. Iuno Alcidis Nouerca, vt Priuignum perderet, sub mediam noctem, quæ secuta est primum eius natiuitatis diem, duos ferocissimos angues in eum immisit, vt ijs ictus nemine præscio, interiret. Ast dicitur Hercules eos ambabus manibus apprehensos ita constrinxisse, vt illæsus, ac ridens illos compresserit, & occiderit. Attigit primum hoc Herculis trophoeum Ouid. in Deianira:

Tunc ferunt geminos pressisse tenaciter angues
Cum tener in cunis iam Ioue dignus erat.

& apud eumdem Ouid. Metam 9. Alcides idem, cum Acheloum ex Tauro serpentem lactum aspiceret, cum quo inceptas antea pugnas prosequeretur

Risit, & illudens vanas Tyrynthius artes
Cunarum labor est angues superare mearum
Dixit &c.

Scio Pherecidem auctorem esse insinuandi, eos angues non a Iunone: sed ab Amphitrivone immissos, vt experiretur, num verè Iouis filius esset Alcides; sed non libet ab opinione communiori recedere, cui certe innititur Auctor noster, dum inter nouercales stimulos hanc serpentium immissionem enumerat

PVER. Infans profectò dici debuerat: nam infans propriè est, cuius est vnius diei vita super terram; & Pueritia procul dubio Infantiam subsequitur: sed dixeris Cathacresi vsum Poetam; ni malis dicere, antiquitùs nomen Pueri, ac infantis promiscuè vsurpatum à vulgò, sicuti, & nostris hisce temporibus euenit. Emphatica autem hic est hæc dictio *Puer*; & idem est ac si diceret *quamuis puer, quamuis inermis, quamuis imbellis, & impotens* ad ostendendum quid portentosum fuisse factum quod dicitur peractum, ac omnem fere excedens fidem. Sed Ioue nato quid nimium sit?

OSTENDERIT. *Ostendere* idem est, ac *Os tendere*, quarè pro eodem sumitur, ac monstrare, quia os tendere solemus, idest faciem extendere, cum aliquid alteri volumus ostendere. Sic itaque de Hercule dicitur, qui linguæ adhùc vsu destitutus nutibus loqui fuerit coactus; ideòque ostenderit, idest os extendendo speciem discerptorum anguium matri exhibuerit conspiciendam. Vt fatear, supra ætatis vires, hoc est, si palmaris molis infantulus consideretur; sed cum de eo agatur, qui futurus esset nouum orbis miraculum, quid mirum, si, naturæ maior facultate, impedimentum nescierit ætatis? Quare hoc actu, quem illi, præter morem, & supra ætatem, tribuit Poeta Leonem ex vngue ostendit, & quantum futurus Hercules fuisset, aptè præmonstrat. Heinsius licet in textu lectionem habeat cum vulgata hac nostra; in notis tamen quas addit: *Malim*, inquit, *ostenderis*, & *viseris*; vt hinc incipiat Apostrophe ad Herculem. Sententia Heinsij non ausim quo ad hoc profectò improbare, nam concinnè admodum procedit, iuxta enim hanc opinionem ab inuocatione, seù appellatione Antonomastica Herois laudandi laudationem suam exorsus Orpheus fuisset: in vulgata verò lectione, ab actu tantum primo notat, quis fuerit infans ille, de quo loquatur, vt subindè per apostrophen ad eumdem vertat Oratio, Tu, vt malueris, legas.

ANGVES PRESSOS. *Angues* nomen propriè serpentium est aquatilium; sed tamen communiter pro omni reptilium genere sumitur, quarè positam hic speciem agnoueris pro genere. Serpentes autem immissos ad Alcidem perimendum Cerastas fuisse autumant aliqui; Quarè, si anguis sumatur, vt Genus, erit, vice versa, Genus pro specie positum, sed Genus non est nisi ampliatiuè; immò species & anguis est: quare Cathacresim dixeris potiùs. Pressos autem dixit, hoc est per compressionem suffocatos, seù distractione discerptos, & oppressos; nam sæpe *premere* occidere est: sic Virg. Æn. 9. cædem a Niso factam describens, ait

Tres iuxta famulos temerè inter tela iacentes,
Armigerumq. Rhemi premit Aurigamq; sub ipsis
Nactus equis &c.

MATRI. Nempè Alcmenæ. Proprietatem hic sequitur Puerorum, qui quidquid fecerint ostendunt Matri. Verùm potiori iure dicitur Hercules hic matri angues ostendisse; cum enim a Nouerca Iunone immissi angues fuissent in infantem, cauendum matri erat, ne in ipsam maiori impetu Pellicum impatiens irrueret Iuno. Quia autem Pueri dunnare dicuntur, hoc gestu insinuatur Hercules ab ipsis incunabulis Ioue afflatus prudentiam supra ætatem, infantili gestu illo prætulisse, ac matrem tacitè monuisse.

TIMIDÆ. Timidus dicitur qui nullius, vel saltem modicussimi animi est, ita vt vel ad minima quæque, vt ceruus, perhorrescat. Verùm, cum sermo de matre sit, connaturalis matri affectus est timor, semper de dilecta prole sollicitus. Poterat quis hoc loco obijcere: si serpentes sub mediam noctem, vt dix., immissi sunt, & occisi, quomodo matri, quæ forte obdormisset, vel, si non cessisset somno, per tenebras adhùc, hæc ostendere potuisset filius? Obiectionem itaq. diluit vnico hoc addito *Timidæ*; anxia enim mater cæteris dormientibus in nati custodiam euigilat, ac sæpè sæpiùs, disiectis succenso lycno tenebris partim inuisit, vt obtueatur, num bene se habeat, num suauiter quiescat, num re aliqua indigeat. His curis itaq; mater sollicita Herculem inuisebat infantem timida ne quid illi obesset, sed timida magis, cum serpentes viderit, licet enecatos, ne nempè timida, ne dentem infixerint, timida aspectus horriditate, ac timida, ne omen hoc deterioris esset euentus; scire enim poterat, seq; prolemq; suam Iunoni inuisam esse, cum nimis in comperto esset, Iunonis iras omnibus à Ioue compressis semper infestas extitisse. Parrhas. Timidam inquit appellatam Alcmenam per exprobrationem, eo quia illa Iunonis indignationem verita Herculem initio exposuerit, vt se habere ex Diodoro profitetur. Quod si verum est, dicendus esset hoc actu Hercules matri ipsi indicare, nil matri timendum, quæ filium haberet Alcidem. Sed, etiam ab hoc præscindendo, multiplici, vt videbamus, timore perculsa Alcmena iure timida dicitur.

ET INTREPIDVS PVER. Eximiam prorsus adnotare hic iubet Anthithesim, summa animi contentione emphaticis repletam spiritibus? *Puer intrepidus*; *Matri timida*. Quid præter Naturam magis? Pueros timoris dici incapaces, si de formali timore, qui ex apprehensione periculi oritur, loquamur, profectò non abnuo: nam, cum ætas puerilis non sit capax illius apprehensionis, cum non discernat inter bonum, & malum, certe ne potest esse capax effectuum, qui ex tali apprehensione oriuntur; ideò D. Aug. de Innocentium cæde sermone primo ait: *Quantis modis infantem mater volebat abscondere, & ipse se infantulus publicabat? Nesciebat tacere, quia nunquam didicerat formidare*; ad quod alludens Ecclesia in Hymnis eorumdem canit; *Aram sub ipsam simplices Palma, & coronis luditis*. Verùm, etsi puer formaliter timidus dici non possit; tamen, Natura ipsa stimulante, quæ propriæ conscia est imbecillitatis, videtur puer timorem quemdam innatum habere, ita vt minima quæque, etiam si noxia esse nesciat, naturaliter expauescat; Sic videmus pueros aspectu personati exhorrescere, licet, quid hoc sit, nesciat. Quare connaturalis puero videtur timor innatus adeò, vt eo nil possit excogitari timidiùs. E contra verò mater, ex ipsa conditione sexus imbellis, videtur quidem, & profectò est timidissimum animal. Sed cui notum non est animi pusillanimitatem grani nimis timore oppressam in furorem verti, ita vt nihil timeat, qui omnia desperet. Vna salus victis nullam sperare salutem. Ast quid ferociùs matre filij periculum extimescente? Vel catella mehercule vertitur in Leænam: amore enim fœtus timorem proprij superante pericli, adeò in filij defensionem exardescit mater, vt videatur ferocissimum quodq; animal superare. Hic tamen *mater trepida filius*, licet puer, *intrepidus*. Proh' quanta est emphaticæ

nimus

huius locutionis energia! Quid est matrem trepidam esse, conspectó nati periculo, quæ potiùs in vltiones debuerat efferascere? Ostendit hoc profectò horribilitatem serpentium ab Hercule discerptorum, quæ tanta fuerit, vt, etiam mortui, vel *ipsam matrem* adeò perculerint, vt timor materni amoris faces superaret, ac vinceret. Quid est Puerum fuisse intrepidum. cum, sicuti incapax formalis timoris est Puer, ita & incapax formalis sit intrepiditatis, cum hæc cognitionem supponat periculi, quod non timeatur, quæ in infantem cadere nequaquam potest? Quid est, inquam, nisi Herculem, quippe Ioue natum, ætatem cognitione superasse, omenq; futuræ fortitudinis, vel fascijs obstrictum; edidisse? Inuertitur naturæ ordo, dum *Mater trepida, puer intrepidus* adstat? Nil mirum; nam qui, vt miraculum naturæ foret, in lucem prodierat, legibus Naturæ obstringi non poterat. Particula itaq; *Et*, in textu posita, discretiuè coniunctiua est, quæ scilicet contraria discernens connectit tamen, nempè matrem timidam, & puerum intrepidum. *Intrepidus* porrò idem est, ac *impauidus*, & *nihil timens*, quod proprium eorum est, qui pericula quidem oorunt, sed proprijs confisi viribus, per prudentiam ponderatis, periculum floci faciunt.

RISERIT. Risus ijs rebus adhibitus, quæ alijs horribiles, ac maximi ponderis videantur, signum contemnentis est. Hunc morem ab Hercule seruatum respectu consimilis, adulta ætate, discriminis meminit; dum lib. Metam. 9., supra etiam cit. eumdem Herculem inducit cum risu, vt vidimus, excipientem Acheloi in serpentem commutati hostiles ad luctam impetus, ac per Sarcasmum irridentem, vt ipse Achelous, se victum fassus, sic ibi enarrat; non enim grauabor, quæ supra modico flexu immutata iam retuli hic adueerbium exarare.

Cumq; fero moui linguam stridore bisulcam
Risit, &, illudens nostras Tyrynthius artes,
Cunarum labor est angues superare mearum
Dixit &c.

Sic igitur, & in præsenti, ridet Puer, vt se periculi contemptorem asserat; & ridet ob partam infantili manu tam facile victoriam, quasi sibi hoc risu plausus, ac Peana concinat victor.

ORE FERO. Risus incomptus, & immoderatus leuitatis semper indicium est. Quarè, ad indicandam Herculis indolem, maximum vtiq; præ se omen ferentis, risisse indicat quidem, sed tali vultus admixtâ grauitate, vt ipso in risu animi ferocitatem ostenderit; Os enim hic pro toto faciei, ac corporis habitu, & aspectu ponitur, licet strictè, ac propriè sumptum, concauum illud sit intra quod dentes, ac lingua concluduntur. Synecd. vtitur Auctor. Barthius legere maluit *feros* Epitetum referens ad angues; sed qui Herculeis oculis feri non fuerant viui, minus potuerunt occisi.

TE NEQVE DICTÆAS &c. Si cum Heinsio legas

Qui timida matri pressos ostenderis angues &c.

undè Apostrophe incipit, vt notauimus, & ordo verborum erit: Neque Taurus, quatiens mugitibus dictæas vrbes, terruit te, qui ostenderis &c., & qui riseris &c. Ast si nobiscum legas vulgatam secutus; Noueris hic tantum Apostrophem initium sumere. A tertia autem persona eleganter ad secundam traducit orationem Apostrophando, imitatus Virg. qui Æn. 8. consimili vtitur methodo dicendi, dum ait

Hic iuuenum chorus; ille senum qui carmine laudes
Herculeas, & facta ferunt: vt prima Nouerca
Monstra manu, geminosq; premens eliserit angues;
Vt bello egregias idem disiecerit vrbes
Troiamq; Occhaliamque, vt duros mille labores
Rege sub Eurystheo, fatis Iunonis iniquæ
Pertulerit. Tu nubigenas inuicte bimembres
Hylæumq;, Pholumq; manu; tu cressia mactas
Prodigia, & Vastum nemea sub rupe Leonem.

Vertit igitur hic Orpheus cantiones ad Herculem suas; easdemq. hoc pacto, quasi denuo Orphei ore depromptas, refert per Prosopopeiam Auctor, reliquos Alcidis labores concinnè subnectens.

NEQVE TAVRVS. Aduertendum hic, quod alias etiam monuimus, nempè particulam negatiuam (vt *neque*) malignantis esse naturæ ita, vt neget quidquid inuenit post se: quarè negat hic, vllum prorsus timorem incuti potuisse Herculi à Tauro, Gnosiam vniuersam terroribus implente, ac deuastante. De Tauro ab Hercule edomito duplicem inuenio opinionem: altera est, quæ asserit hunc fuisse *Acheloum fluuium*, qui, cum altercaretur cum Alcide de obtinenda in coniugem Deianira; ac tandem in prælium ambo descendissent, dicitur in Taurum mutatus, postquam serpentem, & alias formas induisset, ac sub Tauri forma Herculem inuasisse, quem Hercules, cornu abreptum, tali compresserit violentia, vt dexterum cornu euelleretur à fronte, cuius causâ euulsionis nimio affectus dolore, Alcidi palmam cessisse dicitur; vt, ex ore ipsius Acheloi, sic per Prosopopeiam cecinit Ouid. cit. Metam. 9.

Sic quoq; deuicto restabat tertia Tauri
Forma trucis: Tauro mutatus membra rebello.
Induit ille toros à læua parte lacertos,
Admissumq; trahens sequitur, depressaq; dura
Cornua figit humo; meq; alta sternit arena.
Nec satis hoc fuerat; rigidum fera dextera cornu
Dum tenet, infregit, truncâq; à fronte reuellit.

Optimam fateor ingeniosorum hominum speculationem. Verum oon video, quomodò *Achelous* ille Taurus dici possit, qui totam terreret, vastaretq; Cretensis Insulæ regionem. Scio equidem, flumina omnia sub Tauri specie significari; & scio, Acheloum flumen infestissimum fuisse Calydonijs, in quorum gratiam Hercules, fluuium in alios diuertens cursus, Calydoniorum agrum reddidit ab ipsius hostilitate immunem. Sed quid hoc ad Cretenses? Existimo igitur, Auctorem alteri adhæsisse opinioni, quæ de hoc Tauro talis est: Minos, qui Maris tenebat imperium, Neptuno sacrificaturus, optauit Victimam tanta dignam maiestate: cum nullam inueniret, obtulit ei Neptunus idem ingentis speciei Taurum, quem cum vidisset Minos, auaritia ductus, immolare nequaquam voluit, sed sibi planè reseruare. Quare indignatus Neptunus furorem in Taurum ipsum immisit, quo vexatus, ac ferox totam Cretensem Insulam deuastabat. Hunc edomitum ab Hercule, & vinctum ad Eurystheum deductum fuisse dicunt. Ideo Taurus Dictæas Vrbes

QVATIENS MVGITIBVS. Quatiens particip. à *Quatio* est; *quatere* autem *Infestare* profectò est: atque hoc satis esset ad explicationem vtramque huius loci exhibendam. Verum, si vim verbi perpendamus, idem est *quatere*, ac in *tremorem, ex concussione progenitum, inducere*. Quarè emphatice hic ostendit Auctor, illius Tauri mugitum tantæ terribilitatis fuisse, vt vel, instar tonitruum, terreret, vel, quasi ex bombo terræmotum efficeret, nutantes, vacillantesq; redderet arces ipsas: quo quantum terroris ex Tauro emerserit, ac quantum ferocitatis in Hercule fuerit, qui expauerit, satis patet amplificatum. Porrò *Mugitus* nomen per Onomotopeiam innouatum est, exprimens scilicet ipsam Tauri vocem, ad quam exprimendam vocabula satis apta deessent; sed iam adeò in vsu est, vt pro vsitato vsurpetur, & proprio.

VRBES DICTÆAS. Quid sit Vrbs iam vidimus lib. 1. Carm. 158., vbi etiam vidimus nomen Vrbis dupliciter sumi posse, vel scilicet pro Vrbe formali, vel pro materiali; si pro formali accipiatur, hic totum collectiuè ponitur pro parte distributiuè componentibus idem totum, nempè prociuibus singillatim sumptis. Si pro materiali sumatur, hyperbolicum erit dictum *Quatiens Vrbes*, nempè ædificia ipsa, & turres, vt supra exponebamus. Vtrumque sensum attingi arbitror ab auctore: nam si iuxta dicta arces ipsas terruit, multo magis arcium incolas. Quasnam autem Vrbes Taurus ille terruerit, expresse signat, dum Dictæas appellat; hoc est Cretenses vrbes; nam *dicte*, iuxta Ptol. Mons Cretæ est, sic appellatus à Dicte Nympha, quæ in eo monte colebatur; atq; ab hoc monte tota Insula Dictæa fuit denominata.

TERRVIT TE. *Terrere* idem est, ac terrorem alicui incutere. Negat itaq; Auctor timorem vllum Herculi incussum à Tauro, vt dix., omnia territante; & cum Apostrophem ad eum habeat, induens Orphei personam, ideò *Te*, inquit, hoc est *Te Alcidem*, quem alloquor, & laudo.

NON IRA &c. Vnicuiq: membro peculiarem aliquam Alcidis gloriam continenti, & non subactum terroribus animum ostentanti propriam præponit negationem; non quia oon suffectura fuisset prima ad omnia, quibus applicata fuerat neganda; sed, vt repetitione vtiis figura, Emphaticam reddat locutionem; gradationem clarius ostendat, & inuincibilem Herculem demonstret. Primum membrum Dictæi Tauri furores in Alcidem irritos continens explicuimus; secundum iram Stygij canis floci factam referens iam aggredimur: Duo enim hæc membra sunt, licet vni tantum, per figuram adiunctionem, alligentur verbo terruit. *Non terruit* itaque

IRA

IRA STYGII CANIS. Quid sit ira, & quarè hoc nomine designetur vidimus lib. 1. Carm. 32. hic ponitur pro efferata Cerberi rabie; ideò subdit *Canis Stygij*, quæ Cerberi periphrasis est; Stygius enim nullus, præter Cerberum, extat canis, qui *Stygius* à Styge Palude, circa quam incolere dicitur, appellatur. Quid verò Cerberus sit fuse habuimus lib. 1. Carm. 86., & pariter quid fuerit Styx satis nouimus eodem lib. Carm. 22. & Carm. 112., quarè hic tantummodo recensendum est, qua occasione Hercules Cerberum vel viderit, vel audierit, non sine timore solum, sed cum triumpho; nam ex antecedenti, quo ait Herculem non territum a Tauro, non à Cerbero, intelligendum nobis proponit Auctor triumphum, quem de vtroq; Alcides reportauerit. Non ampla satis herculeæ virtuti tellus erat, ni etiam ad inferos detruderetur, triumphos & indè relatura. Illum igitur, vt referunt, iussit Eurystheus Inferos adire, & hortendum maximè inferorum canem ad se adducere. Hercules itaque, sacrificijs priùs rite peractis in Tænaro Promontorio, antrum subijt, ac, traiecto Acheronte, cerberum inuasit, qui, viso Hercule, consternatus adeò dicitur fuisse, vt ad solium Inferorum Regis effugij causa confugerit: cum tamen & indè abstraxit Hercules, ac vinctum catenis secum ad Eurystheum adduxit: atq; eodem tempore Theseum, apud Inferos detentum, eo quod Pirithoum ad rapiendam Proserpinam accinctum comitatus fuisset, liberauit, & in lucem iterum reduxit. Innuit hæc Charon apud Virg. Æn. 6. dum sic Æneam alloquitur.

Nec verò Alciden me sum lætatus euntem
Accepisse lacu; nec Thesea, Pirithoumque,
Dys quamquam geniti, atq; inuicti viribus essent.
Tartareum ille manu custodem in vincla petiuit,
Ipsius à solio Regis traxitq; trementem
Hi Dominam Ditis thalamo deducere adorti &c.

aiunt enim Charontem, eo quod Herculem transuectasset, herois timore adductus, annum integrum compedibus irretitum in carcere apud Inferos fuisse. Sed hoc parum ad institutum nostrum, cui satis est scire, cur Hercules dicatur, Cerberum non timuisse; cum immò nempè Cerberus Herculem timuerit, vt ex dictis patet, & confirmat Virg. cit. Æneid. 6.

Te Stygij tremuere lacus: te Ianitor Orci,
Ossa super recubans antro semesa cruento.

NON LEO &c. Geminos Leones ab Hercule memorant occisos, Cithæroneum scilicet à Cithærone monte sic dictum, & Nemeum sic a Sylua Nemea appellatum. De Cythæro leo igitur hæc commenti sunt; nempe factum fuisse, vt Hercules annum decimum sextum, vel, vt alij, decimum octauum agens missus fuerit ab Amphitryone ad armentorum custodiam, cui sedulò aduigilans adolescens Leonem ex Cithærone delapsum, qui armenta inuaserat, ne bis peccaret in Magistrum, obtruncauit: nec illum iuuit inuulnerabilem esse, ex instinctu Iunonis, quæ eum immiserat; nam Herculeis manibus suffocatus interijt: aiunt enim Iunonem, supplicium de Alcide sumere volentem, magicis carminibus Lunam in auxilium acciuisse, quæ ideò cistam spuma impleuerit, à qua natus fuerit leo ille omninò inuulnerabilis, quem subinde Iris in gremio stringens in montem Opheltam deportauit, à quo & eodem suo natiuitatis die Apæsamptus Pastor dicitur deuoratus. Secundum Leonem ab Hercule occisum memorant nemeum fuisse, quem dicunt ex Lunæ concauo decidisse; fabulatur enim Anaxagoras, latam quamdam in Luna fuisse regionem, ex qua deciderit hic Leo; immò Pythagoras eiusq. sectæ Philos. domos in Luna, campos, agros, syluas, saltusq; esse dixerunt; atque in ijs quindecies maiora, quam quæ apud nos nascuntur, animalia; ideòq; orbe medio Lunam maculoso interdum apparere: atq; indè decidisse Leonem, de quo hic sermo, quamplures, quem pariter inuulnerabilem voluere, ideòq; herculeis manibus suffocatum dictitant perijsse, cum imperatum Herculi fuisset ab Eurystheo, vt leonem hunc, quem Nemeum appellant à Nemea, in qua degebat Sylua, occideret. Vt fatear quid sentiam, vnicum arbitror fuisse leonem, qui iuxta diuersitatem locorum, quæ ex eo damna patiebantur, diuersimodè fuerit denominatus; nam, de cæteris, omnia coincidere video Citheroneum enim pariter, & Nemeum ortum habeo ex Luna, quidquid sit de variatione modi, cum, in fabulosis, fas sit vnicuiq; pro libito fabulari. Consentit modus, quo vterq; dicitur inuulnerabilis; consentit causa; odium scilicet Iunonis Alcidem perdere volentis; consentit mors ab herculeis manibus, per suffocationem, illata. quarè nullam video rationem geminatum leonem effingendi. Et quidem Ouid. vidi Metam. 9. inducentem per Prosopopeiam Herculem res à se gestas enarrantem, & vnicum memini recensere Leonem, dum ait

Hac elisa iacet moles Nemaea lacertis.

Virg. etiam Æn. 8., herculeos recensens, vt supra vidimus, labores, vnius tantum leonis meminit, vt patet ex supra exaratis vbi habet. *Tu Cressia mactas* (Taurum vid.)

Prodigia: & Vastum nemea sub rupe leonem.

Seneca pariter in Hercule furente vnius tantum mentionem habet leonis: Quarè adducor vt credam & ego vnicum fuisse. Certè & Leonem Bembinitem memorat Parthas. ab Hercule occisum; sed eumdem esse cum Nemeo profitetur, qui & Bembinites dictus fuerit a Bembio, vt scribit Hellanicus, vel à Bembina, vt scribunt alij Vrbe Nemeæ proxima Syluæ. Sed, quidquid sit de hoc, quod discutere non est huius loci, certum videtur, non ignotam Vati nostro fuisse hanc opinionum diuersitatem, quarum lites cum nec ipse dirimere voluerit, ita Carmen attemperauit, vt singulis diuersa opinantibus congruere posset, dum nec Cithæroneum, nec Nemeum appellat leonem, sed tantum ait *Non Leo &c.* vt vel de vno, vel de gemino possis explicare, iuxta eam, quam sequi malueris opinionem; ita tamen vt si geminum velis, vnum pro pluribus positum intelligas. Leonis naturam ferocitatem &c. si cupias, habeas lib. 1. Carm. 210.

REDITVRVS AD AXES SYDEREOS COELI. Subintellige *terruit*, vt supra; tertium enim membrum hoc est, per adiunctionem figuram eidem illi verbo adiunctum. Quid sibi velit particip. illud *rediturus* facilè constat ex dictis; nam vidimus Leonem, ab Hercule occisum, e Cœlo demissum Lunæ; & quia post mortem dicitur in Cœlum translatus, ad exornandum suo vellere Zodiacum, vel beneficio Iunonis gratum in Leonem animum gerentis, vt volunt aliqui; vel Iouis in gratiam Herculis dispositione, eo quod primus Herculis fuerit triumphus, vt refert Hyginus, & testari videtur Seneca Hercule furente; ideò *rediturus*, inquit Poeta; quasi hoc in satis fuisse innuat apertè, vt qui ex Cœlo descenderat, in Cœlum esset rediturus. Axes verò quid sint videas lib. 1. Carm. 176. hos autem *sydereos* vocat, vt, nota hac speciali, cœlestes signet epiteto à syderibus maximis vtiq; Cœli ornamentis deducto, quæ si quid sint excupias vide dicta lib. 1. Carm. 117. & Carm. 253. Sed dices; si per *sydereos axes*, cœlestes satis exprimuntur, ad quid Vates addidit *Cœli*. *Cœli rediturus ad axes &c.*? Nonne hoc superfluum prorsus redundat? Facilis tamen est responsio, nempè id Vatem addidisse ad tollendam æquiuocationem quæ haberi potuisset in epiteto *sydereos*, quod sæpè sæpiùs pro eodem sumitur, ac *Altus*, licet non tanta polleat altitudine, vt non maximo adhuc a Cœlis distet internallo: Sic Mart. in Amphit. Epig. 2. dixit

Hic vbi sydereus propius videt astra Colossus &c.

ne igitur per *sydereos axes* altissimos aliquos saltus intelligeres, ac præcipuè illos in India positos, in quibus degere dicuntur Axes, feræ scilicet Baccho sacræ, quas Plinius Himnuli pelle pluribus, candidioribusq; maculis respersa decoratas describit; ideò addidit *Cœli*, vt, non Axes feras, sed Cœli Polos intelligeres appellatos. Adde, non ignotum Vati fuisse, Persarum Regiam, à Cyro extructam, similitudinem Cœli retulisse; ideoq; & ibi, quamuis in terris, sydereos axes effulsisse; ideò, ad normam remouendam æquiuocationem, addidit partic: *Cœli*

NON APER &c. Inter præcipuos Herculis labores peremptus herculea manu Erymanti Aper enumeratur: ideò & hic recensetur, & pro quarto membro eidem verbo *terruit* adiungitur. Ferunt itaq; Phocidis agrum vniuersum, ob iram Dianæ, meritis victimarum honoribus fraudatæ, vastatum diutius fuisse ab insignis magnitudinis, ac ferocitatis, Apro: qui in Erymantho monte natus fuisset. Ad hunc perimendum missus ab Eurystheo dicitur Alcides, qui & eumdem edomitum, ac vinculis obstrictum ad Eurystheum duxerit. Hunc igitur Aprum, dicit Poeta, non potuisse terrorem Herculi inijcere, ita vt ab inijciendis manibus absterreret. De iterata particula negatiua *Non* iam satis superque dictum; ideò non immoror.

APER. Porcus sylnestris est, dictus *Aper*, quasi *asper*; nam setosus, sed asperrimis setosus est setis; & insuper in asperrimis, vt plurimum, locis habitat, & asperrimæ crudelitatis est, vulgò *Cignale*. Ad exprimendam autem huius animalis fortitudinem, ac ferocitatem, dixisse, arbitror, sufficit, cum leone comparatum ab Ægyptijs fuisse, qui, cum vnitum animi, & corporis, robur indicare vellent,

Aprum

Aprum Leoni iunctum in hieroglyphicum assumebant.

GLORIA MONTIS ERYMANTHÆI. *Gloria* substantiuum est per appositionem hic positum; idest *quo gloriabatur mons &c.* Porrò *gloria* idem est, ac *celebritas, claritas, splendor*; ex ingenti autem hac fera mons ille eam contraxit celebritatem, qua nostris etiam hisce temporibus insignis eminet alioquin non memorandus. Erymanthæus itaque certè deducitur à substantiuo Erymanthus, quod proprium montis est nomen. Noluit tamen Vates simpliciter dicere *Gloria Erymanthi*; sed *Erymanthæi montis*: quia in eadem Arcadia, vbi est mons Erymanthus est etiam Oppidum eiusdem nominis; immo & fluuium adesse sic dictum memorat Callimachus in hymnis, amniumque calidissimum vocat. Quare, ne æquiuocationem pareret, *Gloria*, inquit, *Erymanthæi montis*. Recenset & hunc Herculis laborem Ouid. Metam. 9.

Nec mihi Centauri potuêre resistere: nec mi
Arcadiæ vastator aper &c. Loquitur enim Alcidis ore. Et Virg. Æn. 6. cum ceruа æripede domita hunc aprum iungit, hæc habens

Fixerit æripedem ceruam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora; & Lernam tremefecerit arcu.

SOLVIS AMAZONIOS CINCTVS &c. Quatuor præcedentibus carminibus Herculis gloriam, per negationes, prosecutus Vates ita, vt ex antecedentibus, nempè ex remotione timoris, intelligendas proponeret victorias ab Hercule reportatas; iam, vt varietate delectet, per affirmationes prosequitur, &, quasi per aggerationem, positiuè asserit plura eiusdem trophæa, ac figura asyntheton aptè vtitur, vt celeriùs decurrat Oratio, quasi metuat, ne tempus deficiat, si singulos labores enucleatè studeat exprimere. Sicuti tamen supernis adiunctione figura vsus est, sic hoc loco disiunctionem inserit, vt grauiori methodo trophæa ipsa recenseat. Incipit itaq; ab Amazonum prælio; ad cuius intelligentiam prænotandum hic, quid de Amazonum Regno ex Auctoribus habeamus: quid cum illis Herculi, & quomodo eas vicerit. Amazones igitur dictæ sunt ab α Græcorum priuatiuo, & μαζὸς, quod latinè est *mamma*; idest *sine mammis*. Fœminæ enim fuerunt tanta spirituum elatione gaudentes, vt vilem prorsus, ac miserrimam omninò existimantes esse conditionem illam, qua mulier naturaliter subditur viro, adeò alienis à virorum consortio animis floruêre, vt, constituta ex seipsis Republica, omnem prorsus virum ab ea coegerint exulare. Plures pudicitiam, ac virginitatem coluêre; omnes, arenam Martis assiduè frequentantes, summa bellorum virtute præcellebant; quod vtiq; illis necessarium fuit, vt constitutam Rempublicam a finitimis tuerentur, atq; homines ex suis finibus audacter arcerent. Verùm, ne, sublata prorsus generandi copia, interiret breui earum Respublica, hoc in vsu apud eas fuit, vt, si quos præstantis formæ, ac bellicæ virtutis præcipuè ad eorum fines impelleret fortuna, ijs ad commercium vtegentur, eo duntaxat tempore, quo aliquæ inter illas ex fortioribus fœtum conciperent; nam voti compotes factæ statim vel Procum interficiebant, vel iterum cogebant exulare: aliquando etiam ad exteros Principes belli gloria insignes non erubescebant ipsæ diuertere, ac copiam sui facere; sicuti de earum Regina ad Alexandrum Macedonem progressa refert Curtius, non aliam ob causam, quam vt ex eo Martis fulmine conciperet. Fetus qui mares in lucem prodirent mactabantur, fœminei verò omnes asseruabantur, & vix vsu pollentes rationis statim bellicis studijs exactissimè instruebantur, &, ne sagittarum iactus, hastarumq; eiubratio impediretur, mammam illis dexteram inurere consueuerunt, a quo Amazones dictæ sunt. Primæ earum Reginæ Marpesia, & Lampedo fuisse dicuntur, quæ Europâ, maiori ex parte, in suam ditionem redactâ, munitissimas etiam Asiæ Ciuitates expugnarunt, inter quas Babylon. Ijs in Regno successit Orynthia, virginitate non minus, quam bellicis artibus insignis, quæ simul cum ipsius sorore Antiope ausæ sunt vel ipsi Alcidi bellum, ad Themisciram ipsarum vrbem, inferenti non solum annis resistere; sed, vt ait Diodorus Siculus, etiam de eodem victoriam reportare e finibus expellentes: Orynthiam subsecuta Penthesilea fœmineum obtinuit Regnum, & Troianis contra Græcorum arma non spernendum adfuit adiumentum; quare Virg. Æn. 1. in ipsius laudem cecinit

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, medijsq; in millibus ardet,
Aurea subnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix; audetq; viris concurrere virgo.

Inter eas verò, quæ fœmineam hanc Rempub. administrarunt, vltimæ adfuerunt Hippolyta, & Menalippe, frustra viribus inclytæ, frustra belligeris artibus insignes; nam, his imperantibus, totam Amazonum nationem ab Hercule funditus euersam ferunt, vt notat Mythol. Nat. Com. lib. 7. Cap. 1. Res autem sic fertur contigisse. Audierat Eurystheus, Hyppoliten, Amazonum Reginam pulcherrimo, atq; immensi ferè valoris Baltheo condecorari. (*Baltheum* cingulum militare dicebatur.) Huius itaq; adipiscendi desiderio inflammatus Herculem misit, qui Reginæ Baltheum ad se afferret. Profectus Hercules, cum nam ad Themisciram applicuisset, Amazones ad defensionem comparatas obuias habuit; sed breui fractas superauit, partim occisis, partim in captiuitatem adductis, inter quas Hyppoliten ipsam captam, ac Baltheo spoliatam Theseo expeditionis comiti in Coniugem concessit, ac Baltheum ad Eurysth. exportauit. Hæc igitur, vnico hemistichio, memorans Vates inquit: *Soluis Amazonios cinctus*; quod vtiq; in non paruam cedit Herculis gloriam: nam, licet Victoriæ, ex fœminis reportatæ, nullius videantur considerationis esse; cum tamen sermo sit de fœminis, quæ, virilem ipsum sexum supergressæ, inuictæ semper extiterint, ipsi etiam creditæ olim Herculi resistentes, meritò inter præcipuos Herculis labores earum tandem peracta debellatio recensetur. Quanam autem esset Amazonum præstantia in armis non solum patet ex dictis, sed innuit & Virg. cum Camillam Volscorum Reginam cum armata Virginum manu Amazonum comparat turmis Æn. 11.

Quales Threiciæ, cum flumina Thermodontis
Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis,
Seu circum Hyppolitem, seu cum se martia curru
Penthesilea refert, magnoq; vlulante tumultu,
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.

ex quo satis patet non indecorum Alcidi de huiusmodi fœminis fuisse triumphum; vt fortassis putauit Parrhas. qui ideo textum immutans legere maluit.

Solus Amazonio cinctus, Stymphalidas arcu &c.

Amazonio, inquiens, hoc est *Scythico arcu*, nam Amazones scythicæ fuerunt: *cinctus*, hoc est *in humeris suspensa arcus Appetis*, hoc est *feris stymphalidas &c.* Verùm ex ipsa eiusdem explicatione vides quam violenter textus huiusmodi distrahatur, & insuper contra ea, quæ de natura stymphalidum enarrantur, patebit inferius hanc explicationem extructam. Quare cum Heinsio, & alijs vulgatam sequi satiùs existimaui.

SOLVIS igitur inquit Vates; Nam Cingulum militare ita corpori adcingebant, vt non facile dissolui posset, summum enim militis dedecus fuerat, si militiæ cingulum amisisset. Quare Virg. optimis connexionibus fundari huiusmodi Cingulum asserit Æn. 5.

Alter Amazoniam pharetram, plenamq; sagittis
Threijcis, lato quam circumplectitur auro
Baltheus, & tereti connectit fibula gemma.

Per verbum itaq; *soluis* quid consequens fuerit, ostendit Vates; nam cum soluisset abstraxit, & opimis quasi spolijs potitus est; Detrahi autem non nisi victis potuit Baltheus, quarè qui soluere, & abstrahere dicitur victor constituitur.

CINCTVS. Idest cingula illa militaria, quæ & Balthea dicuntur, &, licet solum Hippolytes Baltheum sibi assumpsetit, cum tamen omnes profligauerit, omnium cinctus soluisse dicitur; quia videlicet omnibus præliandi facultatem, quæ per traditionem militaris Cinguli conferebatur, muncta manu ademit.

AMAZONIOS. Adiect. ab Amazone deriuatum, quod vtiq; significat quidquid Amazonis sit. Ideo Cinctus Amazonios soluisse dicitur, quia Amazones prælio profligauit.

APPETIS ARCV STYMPHALIDAS. Nouum hoc Emistichio Herculis laborem recenset, qui, vt memorant, huiusmodi est. Iuxta Stymphalum Arcadiæ lacum, à quo Stymphalides dictæ, extitisse aues dicuntur tam vastæ molis, vt Solis radios præteruolantes adumbrarent. Hæ humanis vescentes carnibus totam deuastabant Arcadiam. Quarè, Iunonis instinctu, quæ apud eumdem lacum dicebatur educata, iussus ab Erystheo Hercules fuit ad eas occidendas, vel certe, vt alij dicunt, fugandas accedere. Fuerunt etiam qui dixerint, Stymphalidas non à Stymphalo lacu dictas, sed ab Heroe quodam, cui nomen Stymphalus, & cuius filiæ fuerint, non aues, interemptas verò ab Hercule, quod ipsum recipere hospitem, alijs comiter exceptis noluissent. Alij & Aues has fuisse memorant, & non cæcas sagittis; sed, cum rursus eas tantum abigere fuisset Hercules,

les, ab eodem crepitaculorum æneorum, à Pallade acceptorum, tinnitu exterritas, fugatasq; ex Arcadia in Aretiam insulam conuolasse. Huius autem fugæ oculatum se testem profitetur Apollonius Argonaut. 1., qui etiam huiusmodi aues Ploidas vocat, & cuius græca carmina sic transfert Mythol. Nat. Com. lib. 7. cit. Cap. 1.

Sed neq; vt Arcadiam petijt vir Herculis arcu
Ploidas inde lacu volucres Stymphalidas illa
Pellere vi potuit: namq; hæc ego lumine vidi.
Ast, idem vt manibus crotalum pulsauit, in alta
Existens specula prospectans, protinus illæ
Cum clamore procul linquentes littus ierunt.

ex ijs Apollonij carminibus clarè infertur stymphalidas sagittis primo ab Hercule, sed incassum, appetitas, deinde crotali strepitu fugatas, ex quo confirmari videtur opinio Timagneti, & Euripidis, quam & Parrhas. sequitur, asserens videlicet Stymphalidas ferreis pennis protectas inuulnerabiles fuisse. Ideò superiùs dixi Parrhas. expositionem, quam verbum *Appetis* pro eodem, ac *vulneras* interpretatur, esse contra naturam Stymphalidum, non quidem absolutè, nam aliqui sagittis occisas volunt; sed spectata sententia, quam ipse Parrhas. veram profitetur de inuulnerabilitate earumdem. Verùm, ne videretur ipse sibi ipsi contradicere, errorem refundit in Auctorem dicens: *Nonnunc autem Claudianus historiam, quo virtus Herculis amplior appareret; nam Stymphali volucres nullo accepto vulnere in Aretiadam, quam Martis insulam possumus interpretari, migrasse, testis est Apollonius, quippè quæ ferreas, vt aiunt, pennas, & telis imperuias haberent.* Sed meliùs arbitror Apollonij sententiam Claudianus, quam Parrhas. nouit. nec tam modicæ virtutis Alcides fuit, vt ad eam amplificandam mendacijs vti Vates debuerit. Sed, vt ad Stymphalidas regrediamur; fertur Crotalum illud, quo eas Hercules terruit, à Vulcano factum, quod Pallas eo adeunti Herculi concesserit. Placet etiam hic referre, quod, ex Pausania in Arcadicis, monet Mythol. cit., nempè fuisse procul dubio Aues, quæ Stymphalides vocarentur, in locis Arabiæ desertis, non magis hominibus mites, quam leones, ac pardi; siquidem cataphractos homines adortæ, ærea integumenta rostris effingentes, dilaniabant. Quarè inuentus fuit postea cortex, quo homines tecti, si percuterentur rostris, illæ, defixo in cortice rostro, tamquam visco, aut alia tenacissima materia, caperentur. Auctor etiam est Timagoras Stymphalidas ab Hercule expulsas ex Arcadia alas & rostra, & vngues habuisse ferreas, ideòq; nocentissimas fuisse: immò Timagnetus, & Eurypides supra citati dicunt ferreas Stymphalidum pennas ab ijsdem Sagittarum ad instar eiibratas fuisse in hostes insequentes, quod alibi Claud., exemplo Histricis, fabulosum non esse confirmat inquiens

Audieram memorande tuas Stymphale volucres
Spicula vulnifica quondam sparsisse volatu:
Nec mihi credibilis ferratæ fabula pennæ
Visa diu. Datur ecce fides &c.

sed iam ad verborum explicationem deueniamus.

APPETIS. Apperere propriè importat animi voluntatem, quæ vehementi quodam desiderio in aliquid feratur. Verùm quia ij, qui hostem inuasuri arma parant, vehementi eiusdem necis desiderio feruntur, factum est, vt per translationem *appetere* idem sit, ac *inuadere, aggredi, vim inferre.* Perpende itaq; hic obiter prudentiam Poetæ, qui cum in ambiguis versaretur inter, sententiam scilicet asserentem stymphalidas ab Hercule occisas, & sententiam negantem occisas, ac tantummodò fugatas concedentem, verbo indifferenti vsus, vtriq; se accomodat sententiæ, ne videatur ipse litem velle dirimere indecisam. Qui enim occisas dicunt, dum Vates inquit *Appetis arcu*; exponere possunt: debellas arcu, ac telorum ictibus perimis, posito antecedenti, nempè aggressione pro consequenti cæde, eo modo quo Parrhas. interpretatur. Qui nolunt occisas, sed tantùm fugatas interpretari possunt: *Appetis arcu*; hoc est arcu aggrederis, sed frustra tentatas Crotalo vincis, ac fugas, iuxta sententiam Apollonij, quam ideò dixi meliùs cognitam Vati, quam Parrhas. Sic itaque & geminam se vidisse sententiam, & se se indifferentem seruasse ostendit, ne Iudicis sibi munus vsurpare in rem alienam videretur. Sed & aliam continet eruditionem illud *appetis arcu.* Arcus certè instrumentum est notum, ex quo sagittæ emittuntur, dictus arcus ab arcendo, quod eminus hostem arceat. Voluerunt autem aliqui, Herculem nil aliud esse, quam Solem, qui duodecim labores exantlare dicatur, quia duodecim sunt signa Zodiaci Solis cursu superanda. Ideòq; Hercules sagittis, & arcu dicitur vsus, quia ex Cœli arcu radiorum sagittas eiibret, Planetarum princeps ad fuganda, perdendaque monstra: vt sensisse videtur Lucretius, dum tela lucida diurnos radios appellaunt.

Non radij Solis, neque lucida tela diei.

DVCIS GREGES OCCIDVO AB ORBE &c. Laboribus labores innectit, vt glorias cumulet glorijs; virtus enim semper in arduis. Dicitur itaq; Hercules iussus ab Erystheo, Gerionis Hispaniæ Regis puniceos, idest violæ flammeæ colorem referentes, boues, qui videlicet hospites ab eodem Rege acceptos, proditosq; vorarent, abducere: quarè iter in Hispaniam suscepit Alcides. Celebris est tricorporis fabula Gerionis. Verùm aliqui, veritatis, integumento fabularum latentis, indagatores inquiunt, Gerionem verè tria corpora non habuisse; sed tres fuisse fratres Chrysaroe Patre, ac Matre Callirhoe Oceani filia natos, qui tanta animorum concordia in Regni defensionem, administrationemq; conspirarent, vt vnica Anima viderentur tria illa corpora informare; ex quo datus fabulæ locus asseritur, qua triplex Gerioni corpus attribuitur. Regnauit itaq; Gerion in vltima Hispania, ea scilicet in regione, quæ vltima dicitur Hesperia ab Hespero occidua stella, cui illa regio subsit. Dicitur Rex ille Canem habuisse, Orthrum nomine, Cerberi fratrem, sed duobus tantum capitibus horrendum; ac insuper septem capitum draconem, qui armenta custodiret, vnà cum Erytione impio eiusdem crudelitatis in hospites administro. Hercules igitur eo profectus, Gerione, Cane, Dracone, ac Eurytione interemptis, quæsita ab Erystheo armenta ad eum Mycenas deduxit.

DVCIS. à duco, quod cum sit notissimæ verbum significationis prætereo.

GREGES. Qui nam fuerint hi greges, ac cuius naturæ, & ferocitatis iam diximus: tantùm innuo pulcherrimos vtriq; fuisse, atq; eximiæ magnitudinis boues, ac dignos vere, qui omnes Iunoni mactarentur, vt factum dicitur ab Eurystheo, statim ac in ipsius potestatem deuenere. Aliqui, attento *Greges* nomine, quod solum de minoribus dici soleat, sicuti de maioribus animalibus *Armentum* dicitur, iuxta illud Virg. Georg. 3.

Hæc satis Armentis: superat pars altera curæ
Lanigeros agitare greges, hirtasq; Capellas.

arbitrati sunt, hoc Emistichium: *Occiduo ducis ab Orbe greges* nil habere cum subsequentibus connexionem; sed importare laborem omninò diuersum; nempè laborem illum quo Alcides, perempto dracone, dicitur mala aurea ex horto Hesperidum abstulisse; quandoquidem non desint Auctores asserentes, nomine malorum aureorum designatas fuisse oues aureo vellere fulgentes, quibus Hesperides ditarentur. Verum huic sententiæ obstare mihi videntur particulæ coniunctiuæ, quæ subsequentibus in carminibus apponuntur, quibus omnia profectò in vnum colligantur. Noto enim quod Vates reliquos labores, quos enarratos refert, per asyntheton aggerat, & distinguit. Quarè dum disticho subsequenti contenta per polysintheton huic copulat Emistichio; dicendum est omnia ad vnum obtruncati Gerionis laborem ex ipsius intentione reduci. Nec obstat, quod nomen Gregis bobus, ac similibus armentis passim non tribuatur; nam è contra habemus Gregem interdum etiam de Armentis dici, & præsertim apud Cic. Philip. 3. vbi habetur: *Cædit greges Armentorum*; & 2. Ver. *Greges equarum abigendos curasse* dicitur. Quarè meliùs arbitror textum à nobis explicatum; præcipuè cum plures sint, qui aurea mala, non oues aureas, sed verè mala ex arboribus pendentia fuisse profectò autument, de quo infra.

AB ORBE OCCIDVO. Notat locum, vndè Boues abuecti fuerint, vt vel ex ipso itinere non leuem fuisse constet Herculis laborem. Notat autem Hesperiam vltimam, vt dicebamus, quæ *occidua* certè est; idest ad Occidentem sita; & notat nomine *Orbis*, ad denotandam eius amplitudinem, quasi illa alium à nostro Orbe omninò distinctum efformet; ex quo innuitur potentia subacti Regis, vt magis eluceat Victoris ingens triumphus: nam & ideò subdit

ET DEIICIS ARTVS &c. Per isteron proteron ponit hic posteriori loco id, quod priùs dicendum fuerat; nam certè priùs debuit Regem obtruncare, quam eiusdem Armenta, quæ illis temporibus solæ opes habebantur, sibi prædam abducere posset; & tamen abuectam priùs prædam memorat, ac subindè Regem obtruncatum. Sed nota artificium locutionis, per verbum præsentis temporis; quasi,

vno, eodemq; tempore, ac temporis momento, hæc omnia confecerit, ac perfecerit Hercules; ideoq; nil referat, quodnam horum vel prius, vel posterius referatur. *Deijcere* igitur propriè est *deorsum iacere*: hic autem pro eodem ponitur, atq; *obtruncat*; nam qui membra superiora hominis obtruncat, certè eodem ictu deorsum in terram abijcit. *Artus* autem, pluralis tantum numeri, *nodi* sunt, in corpore animalis, ex duorum ossium coeuntium extremitatibus resultantes, *Artus* dicti ab arctandis, idest colligandis, & continendis ossibus, qui ad motum animalis, necessariò enodaturum ossium requirentis, maxime conferunt. Hic pro membris ipsis ponuntur, vt indicetur Hercules Gerionem membratim obtruncasse.

NVMEROSOS. Alij legunt *numero tot*, quod non displicet: alij *neruosos*: alij *immensos*: sed frustra, inquit Heinsius, nam & *Sæua Lerna monstra numerosum malum*; Hydra Senecæ dicta in Hercule furente. *Numerosus* itaq; idem est, ac *numero multiplex*; & profectò si tria Rex ille habuit corpora, multiplicata etiam, pro numero trium corporum, proportionaliter membra habere debuit, nempè tria capita, sex manus &c.

DVCIS TERGEMINI. Dux dicitur quicumq; alteri ducatum præstat: Sic Taurus dux Armenti dicitur; Pastor Gregis, Imperator exercituum &c. Ducem Vates appellat Gerionem, indicans eorum opinionem, qui dixerant, non Erytione vsum custode; sed, per se ipsum, armentis suis adinuigilasse Gerionem, ex quo factum, vt apud Ouid. *Pastor Iberus* vocetur Gerion, vt videbimus infra. *Tergeminus* autem idem dicitur, quia triplici auctus corpore, vt supra dicebamus.

ET TOTIES &c. Ex pugna triumphus. Sicut autem triplex cum triplicati corporis Rege pugna fuerat; sic triplicatus ex vno triumphus necesse est pugnam sequatur. Ideò Poeta inquit: *& toties*: idest *toties, quoties* ille dicitur multiplicatus; hoc est triplicato victor, qui cum triplicato pugnam inierit, ac vicerit: quod est per Epiphonema hic dictum.

VICTOR. Qui in certamine superior euaserit, victor à vincendo dicitur; Hercules itaq; tripliciter superior triplicitier victor.

REDIS. Verbum notæ significationis: nam missus ab Eurystheo in pugnam Alcides, victor ad eumdem rediens prædam comportabat.

AB VNO HOSTE. Licet triplicatus Gerion, vnus tamen fuisse dicitur iuxta fabulas: ideò *vno ab hoste*, cum in solo Gerione tres vicerit hostes. *Hostis* autem deductum nomen est ab antiquo verbo *Hostio*, quod est *comprimo*: & *hostis* propriè dicitur, cum quo bella publica gerimus; *inimicus* vero, cum quo priuatas simultates exercemus. Hercules autem cum Gerione congrediens, nomine Regis *Eurysthei* pugnauit, atq; ideò publici bellatoris vices sustinuit. Ideo *victor ab hoste &c.* Hanc Herculis victoriam comparat Ouid., personam ipsius Herculis assumens, cum Victoria de Cerbero reportata Metam. 9. sic

. . . . Nec me pastoris Iberi
Forma triplex: nec forma triplex tua Cerbere mouit.

& de eâdem hæc habet Poetarum Princeps Æn. 8.

. . . . Nam maximus vltor
Tergemini nece Geryonis, spolijsq; superbus
Alcides aderat; Taurosq; hac victor agebat
Ingentes; vallemq; boues, amnemq; tenebant.

NON CADERE ANTHÆO &c. Iterum negationes resumit, &, contrariorum admixta confictione, alios Herculis labores attingit; quorum primus est lucta cum Anthæo, de qua hæc traduntur. Anthæus, seù, vt alij scribunt, Antæus sine adspiratione, (nam cum adspiratione scriptum aiunt significare filium quemdam Antenoris, quem Paris adamauit, atque imprudens interfecit) Gigas Lybicus Neptuni, ac terræ filius dicitur fuisse, qui tantæ molis fuit, vt ad quinquaginta, vel, vt alij cum Pherecide, ad sexaginta, vel vt alij ad sexaginta quatuor cubitorum altitudinem processerit. Quod diu fabulosum visum fuisse dicitur, antequam eiusdem Ossa Olympiam delata miraculo fidem fecissent: ait enim Plutarc. Romanorum Ducem Sertorium, apud Tygenam Lybiæ oppidum, effosso sepulchro, quod Incolæ Antæi dictitabant, eius, quam diximus, molis humanum cadauer inuenisse. Is, in peregrinos omnes inhumanus, quotquot obuios habuisset, ad luctam cogebat, & enecabat: nam ipse, si quandoq; viribus fractus esset, contactu terræ matris recreabatur ita, vt fortior in luctam assurgeret. Cumq; itaq; Hercules, Eurysthei iussu, ad decerpenda aurea Hesperidum mala properaret, ac è Pyreneis montibus per Illiricam Regionem iter faceret, & in Lybiam peruenisset, Antæum hunc obuium habuit, qui cum ad luctam prouocasset, descendit Hercules in Arenam, cumq; ter, aut quater Antæum semianimem prostrasset, ac terræ vix non extinctum allisisset; victoriam sibi in instaurationem pugnæ conuerti animaduertit Alcides; nam quoties Gigas terram attingeret, fortior assurgebat in luctam. Re itaq; perspecta nouum vincendi modum molitus est Hercules, & assecutus, nam totis brachiorum viribus Antæum complexus, ac proprium ad pectus, forcipe tenacius, adstringens, sublimem à terra tandiù suspensum tenuit, donec vi adstringentium nodorum exanimatus interierit. Huius luctæ meminit etiam Torquatus Tassius Ierof. lib. Cantu 19. dum, per comparationem ad hanc, exprimens luctam inter Argantem, & Tancredum, sic exagerat:

Ne con più forza dall'adusta arena
Sospese Alcide el gran Gigante, e strinse,
Di quella onde faccan tenaci nodi
Le nerborute braccia in varij modi.

De hac ipsa triumphos canit Alcides ipse Metam. 9. dicens;

. . . . . . Sacraq; alimenta Parentis
Antæo eripuit &c. Itaque

CADERE. Verbum infiniti modi est loco nominis positum, ita vt pars hæc Orationis officio nominatiui fungatur respectu verbi *Non profuit*; etiam infinitum *crescere*, quòd inferius habebitur: consultò cadebat, seù se ad terram prosterni patiebatur Antæus, vt dix., vt casu terram matrem attingens recrearetur, ac fortior euaderet; Sed hæc astutia cadendi

NON PROFVIT. De negatiua partic. satis dictum supra: *Prodesse* autem est quasi *pro aliquo esse*, seu *aliquem iuuare*. Non fuit itaq; pro Antæo, nec illum iuuit, aut sufficiens illi adiumentum adfuit, ne periret, cadendi astus.

ANTÆO. Quis ille fuerit, quomodo cadens vinceret, detentus ne caderet victus fuerit, satis iam explicatum remanet.

NON CRESCERE &c. Primo secundum, maioris certè admirationis, laborem, de perempta Hydra subnectit. Hydræ autem commentum tale est. Creuerat in Lerna Argiui, Myceneiq; agri Palude, propè eiusdem nominis lacum sita, ingentis magnitudinis Hydra, Excetra Latinis dicta, quòd vno caso capite tria excrescerent: & Echidnam vocat Ouidius lib. Metam. 9. vbi habet in contemptum Achelai in serpentem versi hæc verba Alcides.

. . . . . . Vt vinces alios Acheloe dracones
Pars quota Lernææ serpens eris vnus Echidnæ.

& paulò post eodem libro hæc habet Ouid. ipse

Inuictumq; humeris Lernææ virus Echidnæ.

& Fast. pri. idem habet nomen, cum inquit

Sanguine Centauri Lernææ sanguis Echidnæ
Mixtus &c.

Hæc Hydra, pluribus instructa capitibus, omnibus formidabilis reddebatur. Porro quid sit Hydra in genere, cuius mas Hydrus dicitur, iam vidimus lib. pri. Carm. 39. sed de Hydra Herculea aliter est profectò differendum. Pluribus horridam fuisse capitibus, vt dicebamus, concordant auctores omnes: at quot numero fuerint hæc capita, non concordant; nam aliqui tricipitem tantum fecerunt, alij nouem capitibus horrentem effinxerunt cum Zenodoto, Ephesio alij ad quinquagesimum vsq; numerum auxère cum Heraclide Pontico; alij cum Simonide nonaginta illi attribuunt capita. Communior tamen nostris hisce temporibus opinio est, quæ septem illi capita cum Naucrate Erythreo attribuit: quamuis Virg. Æn. 6. videatur adhæsisse ijs, qui quinquaginta fuisse recensent, dum ait:

Quinquaginta atris immanis hyatibus Hydra.

Sed aduertendum est, Virg. non loqui ibi de Hydra Lernæa, sed de alio monstro, quod, ob similitudinem, Hydram vocat, penuria forsan vocabulorum coactus. Obseruo enim monstrum hoc à Virg. in interiore parte Erebi collocatum, dum versui citato subdit

Sæuior intus habet sedem &c.

cum vice versa Hydram Lernæam in faucibus Orci paulò ante constituisset inquiens:

Centauri in foribus stabulant, scyllaq; biformes,
Et Centumgeminus Briareus, ac belua Lernæ
Horrendum stridens &c.

quo in loco nullam facit de capitum numero mentionem, quòd notum supponat, Hydram in communi opinione septem capitum fuisse, quæ vt supra dicebamus talis essent naturæ,

turæ, vt, si vnum præcideretur, alia, & alia, è vestigio, suppullularent, quasi sanguinis guttæ, ex reciso capite profluentes, semina tot essent, ex quibus illicò noua emergerent capita; voluerunt enim aliqui, à dicentibus tria ex vno capite cæco exurgere capita positum fuisse numerum determinatum pro indeterminato. Quare laboriosissimum Herculi cum hoc monstro prælium fuit. Iussus tamen ab Euristheo, illud assumere, non tenuit. Sunt qui dicant hanc etiam Lernææ paludis pestem Iunonis in Herculem odio procreatam, ac in prædictâ educatam palude, stationem habuisse sub amplissima quadam Platano ibidem existente ad fontem Amymones, apud quem etiam cæsa fuit: nam Hercules à Minerua edoctus, Hydram nunquam ferro interituram, nisi cæsis ferro capitibus statim reliquo colli tyrso ignis applicaretur adurens, ferro, & igne instructus in pugnam processit, & dicit; superatâ etiam vi teterrimi illius Hydræ veneni, quam violentam adeò fuisse dicunt, vt sagittâ huius Hydræ veneno infectâ vulneratus Chiron statim interierit, & Polenor Centaurus (quòd alij tradunt) simili ictu leuiter delibatus, tantam doloris vim expertus fuerit, vt, impatiens pressuræ, in fluuium, e Lapitho monte Arcadiæ procurrentem, se se immerserit, vt vulnus lauaret; vnde postea teterrimus odor flumini diutius ex loto vulnere dicitur permansisse. Quare præcipua fuit Herculis Victoria non ferocitatem Draconis tantum superantis, sed & veneni acerbitatem euitantis, ne læderetur. Hoc posito.

CRESCERE. Verbum infiniti modi locum nominis tenens est, vt supra innuimus, & explicat augmentum illud, quod fiebat in Hydra, nouorum scilicet, ac multiplicatorum capitum, loco vnius cæsi, succrescentium; nam multiplicari tot hostes videbantur, quot capita enascerentur in infestum Alcidem exsibilantia, ni illam scaturiginem igne succendisset tandem, & infæcundam reddidisset. Quia tamen hæc Hydræ virtus multiplicandi se ipsam, non satis fuit ad Herculem impetum sustinendum. Ideò

NON PROFVIT HYDRÆ. Hæc verba vlteriùs non explico, nam ex supradictis satis in comperto sunt. Tantùm addo hanc etiam Alcidis de Hydra Victoriam, iisdem prorsùs verbis, indicatam fuisse ab Ouid. Metam. 9. vbi habet.

. . . . . . Nec profuit Hydræ
Crescere per damnum, geminasq; resumere vires.

Verùm quia fabulosis hisce integumentis veritas tegitur, vt supra dicebamus, eam deuelare aliqui studuere; dixeruntq; Hydram hanc ab Hercule superatam nequaquam serpentem fuisse; sed Antiquos, Ægyptiorum ritu, Hydræ hieroglyphico vsos, ad significandum peritissimum quemdam sophisticæ artis disputatorem, quem Alcides flammis ingenij sui appenerit, ac superauerit. Et profectò eæ sunt sophisticæ mentis fallaciæ, vt ex vnius decisione innumeræ statim exurgant difficultates. Quarè & factus prouerbio locus *Hydram secas*, quod dicitur de eo, qui, cum difficultatem aliquam enodauerit, in plures incidit. Alij cum iisdem Ægyptijs, dicunt, Hydram hieroglyphicum fuisse teterrimi illius monstri, quod Inuidiæ nomine designatur, ac ideò dictum, nullibi magis Herculem desudasse, quàm eum huic monstro edomando insudauerit. Et profectò quidquid facias, vt Inuidiæ reprimas monstrum, semper illud repullulat, atq; ex ipsis heroicis actionibus augmentum sumit, & capita multiplicat, cum rescinditur: immò, vt innuit Ouid. Metam. 2. etiam post mortem viuida assurgit adhùc, sui saltem vestigia relinquendo: ibi enim dum inuidam Aglaurum, Cecropis filiam, describit, à Mercurio in saxum mutatam, etiam in saxo liuorem pertinaciter inuidum remansisse, ait his verbis.

. . . . Saxum iam colla tenebat;
Oraq; duruerant; signumq; exangue sedebat;
Nec lapis albus erat: sua mens infecerat illam.

Infestissimis venenis infectam hanc Inuidiæ Hydram, quæ vel receptatores suos miserrimè distrahat; Sicuti Hydra Lernæ omnia agrorum, circa quos sese agitaret, sata solo afflatu dicitur arefecisse; testatur Virg. Ecl. 7.

Pastores, hederâ crescentem ornatè Poetam
Arcades; Inuidiâ rumpantur vt Ilia Codro.

Consonat Ouid. cit. qui eam describit his verbis

Pectora felle virent: lingua est suffusa veneno;
Afflatuq; suo populos, vrbesq; domosq;
Polluit &c.

ex quibus locis Inuidiam, & sibi, & alijs, suo noxiam veneno intueri licet, vt Ouid. cit. inquit

Successus hominum carpitq; & carpitur vna;
Vnaq; tenet lacrymas, cum nil lacrymabile cernit.

Pariter serpentem iniquissimum videtur agnouisse Inuidiam Virg. Æn. 11. dum eam obliquam vocat; serpentum enim est tortuosum corpus obliquis semper spiris deducere.

Tu Drances idem infensus, quem gloria Turni
Obliqua Inuidia, stimulisq; agitabat amaris.

Hunc autem Serpentem, vt Hydra esse dignoscatur, Ouid. cit. in imis vallibus latitare confinxit, inquiens:

Protinus Inuidiæ nigro squallentia tabo
Tecta petit. Domus est, imis in vallibus, antris
Abdita, sole carens, non vlli peruia vento,
Tristis, & ignaui plenissima frigoris; & quæ
Igne vacet semper, caligine semper abundet.

Ideò iure ignis fulgoribus, ardoribusque perimendum hoc monstrum cecinere, cui etiam Herycthonius additur custos, nam Herycthonius ex græco compositum nomen est ex ἔρις quod *litem* sonat; & χθὼν, quod est *terra*; quasi perpetua terrarum lite, ac contentione tantum gaudeat, & enutriatur Inuidiæ monstrum. Alij etiam historicè rem interpretantes dixerunt, Hydram ab Hercule occisam nil aliud fuisse, quam aquarum scaturiginem quamdam in Lerna sitam, quæ tanta exuberaret aquarum affluentia, vt agros non solum, sed & vicinas mergeret vrbes, ac deuastaret, cuiusque Ora huiusmodi essent, vt, si vnum obstrueretur, tumefacta circum terra multiplices aperiret aquarum violentijs aditus, tanti oneris, ac impetus impatiens; & quam aquarum scaturiginem Hercules igne tandem consumpserit: hoc autem probant ex ipso Hydræ nomine, nam græcè Ὑδρία vas aquarium est, & Ὕδρος aqua. Sed neque hoc ipsum à mistica inuidiæ interpretatione abhorret; nam, cum sit inuidia fons malorum omnium, vitiorumq; scaturigo; & vitia per Psalm. Hieroglyphico aquarum exprimantur: *Bibunt iniquitatem sicut aquam; & intrauerunt aquæ vsque ad animam meam:* quid mirum, si Hydræ nomine Inuidia denotetur, in qua superanda vel Hercules plurimum insudauerit? Verùm nimis iam forte digredimur, & nos ad aliorum expositionem reuocat textus.

NON CERVAM &c. De ceruа ab Hercule comprehensa iam vidimus mentionem à Virg. factam Æn. 6., qui illam inter Herculeos labores commemorat, versu supra exarato.

Fixerit æripedem ceruam licet; aut Ærimanti &c.

Quarè tantum remanet, vt, quid iam hoc sit, videamus. Ceruа quædam dicitur in Mænalo, Arcadiæ monte, extitisse, quæ Dianæ sacra, cornibus aureis insignita, *æripes* dicebatur, seù, vt aliqui volunt, *aeripes* à velocitate, quasi aereos habens pedes; seù, vt alij autumant, *æripes* verè dicta, quia æreos, idest ex ære solido pedum gereret vngues. Hanc iussit Eurystheus ad se adduci, nescio an cornibus aureis inhians, an vt Herculem, impossibilia ingerens, fatigaret. Cum itaque Hercules neque illam occidere vellet, quia Dianæ sacram, neque illi vulnera infligere, integrum anni spatium eam currendo insecutus, fessam denique ad Ladonem amnem occupauit, & Mycænas, humeris impositam, ad Eurystheum comportauit. Per hanc autem Ceruam, ait Heraclytus, apud Pier. Hierog. lib. 7., symbolicè significari, pauorem, ac timorem ab humana vita sublatum, quia scilicet, vt arbitror, tot monstris ab Hercule oppressis, hominum vita à metu tandem respirasset. Videtur autem Heracliti expositio in ipsa fundari ceruorum natura, de quorum timiditate iam satis diximus supra Carm. 28. huius Præf. Alij, vt notat Heinsius, *Nessum* pro *Ceruam* legunt: sed, vt idem notat, Nessus non est inter herculeos labores enumerandus. Igitur

PEDES. *Pes* ea extrema viuentium pars dicitur, cui, tamquam basi, tota corporis moles innititur, & qua ad gradiendum vtimur; atque in pedibus ideò agilitas maximè commendatur.

VOLVCRES. Quasi volucrum volatui cursu non cedentes; ex quo vides Claud. adhæsisse hic illorum sententiæ, qui dixerunt, Ceruam æripedem, quasi aeripedem dici à velocitate; eam enim velocissimam indicare voluit, vt magis herculeum sub oculis poneret laborem, iuxta ea, quæ iam dix.

NON ERIPVERE. *Eripere* propriè est *è manibus apprehendentis capere*. Non itaque pedum velocitas, quantumuis pernicissimâ fugacitate, Ceruam deferret è manu insequentis, ac tandem comprehendentis Herculis rapuit; cum capta tandem sit.

CERVAM. Quæ hæc Ceruа fuerit iam vidimus. Illud prodigij loco est, quod dicta fuerit aureis cornibus insigni-

ta, vt apertè canit Pindarus; cum tamen in hoc genere animalium cornua fœminæ non habeant, vt notant rerum naturalium indagatores. Verùm omnis regula patitur exceptionem: nec obstat, quin pro diuerso regionum ingenio diuersum Ceruì corporis habitum sortiantur inquit Zenodotus. Possunt hic cornua tantum mares habere, alibi & fœminæ. Sic de Elephantum genere omnes tradunt, vtrumque sexum dentibus armari; & tamen Amynrianus edentulas esse in India fœminas autumat. Certè Ceruas Callimachus Cornigeras appellat. Sed estò hoc sibi iure suo effinxerint Poetæ; cur non dixerit hac Ceruam ex peculiari Dianæ, cui sacra fuerit beneficio aureis cornibus insignitam fuisse, vt, singulari hac nota, Dianæ animal esse dignosceretur?

CACI FLAMMA PERIT. Cacus, inter latrones eximius, igniuomus fuisse dicitur, & ab Hercule domitus, ac vita infami priuatus. Retexenda itaque tela est, vt plenius, quid hic innuat Vates, percipiamus. Cacus, vt fabulantur, filius Vulcani fuit, & ideò, quasi Patris fornacem hæres seruaret in pectore, dictus est, fumum, ignemq; ex ore eructare, cædibus, ac latrocinijs, incendijsque totum latium vexasse, ac deuastasse. Secundùm vero historicam Liuij narrationem, lib. 1. peractam, Pastor fuit Cacus, ferox viribus, qui latrocinijs viueret, & dictus ignem vomere, qui a incendijs omnia vastaret. Hercules itaque, Gerione interempto, abductisque, de quibus supra, armentis, cum ea ad Eurystheum duceret, propè Tyberim, vt docet Liuius cit., quem, præ se armentum agens, ipse nando traiecerat, herbido, lætoque loco, vt boues pabulo reficeret, consedit, ac procubuit. Eum mox, cum fessum itinere sopor obruisset, superuenit Cacus, qui, captus pulchritudine boum, optimas quasque abducere statuit, & ne vestigia locum, quo abductæ fuissent, quærenti domino indicarent, raptas Caudis boues retrogradas traxit in speluncam, quam Virg. Æn. 8. sic describit

Hic spelunca fuit vasto submota recessu
Semihominis Caci, facies quam dira tegebat
Solis inaccessam radijs; semperque recenti
Cæde tepebat humus, foribusque affixa superbis
Ora virum, tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Vulcanus pater erat; illius atros
Ora vomens ignes, magna se mole ferebat &c.

Hercules itaque primâ expergefactus Aurorâ cum gregem lustrasset, & partem abesse, numero, sensisset; Pergit ad proximam speluncam, si fortè eo vestigia ducerent; sed cum vidisset vestigia omnia foras versa, nec alibi ducere, quam ad locum, vbi & armenta sua essent, anceps animi ex infesto loco armentum abigere cæpit. Porrò, cum boues actæ desiderio absentium mugissent, reddita vox ex spelunca est ab inclusis: quare, cognitâ, Hercules, prædonis astutiâ, in specum illicò iratus vertitur; prædatorem obtruncat, boues abigit. Circa modum tamen, quo Hercules eum occiderit, variant Liuius, & Virg., cum, quæ habet Liuius hùc vsque, eadem recenseat Virg. Æn. 8. sed Liuius asserit Cacum occisum, dum venientem Herculem vi repellere conaretur; Virg. verò asserit, Cacum timore perculsum se se in spelunca occuluisse, ac saxea rupe hostium clausisse, ne vindici pareret ingressus; quod tamen non profuit: nam Hercules, toto monte circumlustrato, tandem supra iugum ascendit, ac claua viribusque saxum ingens diuellens subiectum retexit antrum, euulsisque arborum ramis, saxisque latronem impetebat. Cacus itaque ingentem fumum, ignemque euomens, & se fumo occultare, & aduersarium flammis expellere conabatur. At Alcides saltu se, per fumi, flammarumque globos, in speluncam demittens Cacum manibus suffocatum reliquit, bouesq; recepit suas. Ideò

FLAMMA CACI. Cohæret enim hic Claud. & fabulosæ historiæ, & Virgilianæ narrationi, quæ pugnam supra indicatam, Alcidisque victoriam sic canit.

Tum primum nostri Cacum videre timentem,
Turbatumque oculis: fugit illicet ocyor Euro,
Speluncamque petit: pedibus timor addidit alas.
Vt se se inclusit, ruptisque immane catenis
*Deiecit saxum, ferro, quod & arte paterna **
Pendebat, fultosque emuniit obice postes;
Ecce furens animis aderat Tyrynthius, omnemque
Accessum lustrans, huc ora ferebat, & illuc
Dentibus infrendens: ter totum feruidus ira
Lustrat Auentini montem: ter saxea tentat

* Vulcani scilicet.

Limina nequicquam: ter fessus valle resedit.
Stabat acuta Silex præcisis vndique saxis,
Speluncæ dorso insurgens altissima visu,
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, vt prona iugo læuum incumbebat ad amnem,
Dexter in aduersum nitens concussit; & imis
Auulsam soluit radicibus; inde repentè
Impulit, impulsu quo maximus intonat æther;
Dissultant Ripæ; refluitq; exterritus amnis.
At specus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & vmbrosæ penitus patuere cauernæ.
Ergò insperata deprænsum in luce repentè
Inclusumque cauo saxo, atque insueta rudentem
Desuper Alcides telis premit; omniaque arma
Aduocat, & ramis, vastisque molaribus instat.
Ille autem (neq; enim fuga iam super vlla pericli est)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Euomit, inuoluitque domum caligine cæca,
Prospectum eripiens oculis, glomeratque sub antro
Fumiferam noctem, commixtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis; seque ipse per ignem
Præcipiti iecit saltu, qua plurimus vndam
Fumus agit, nebulaque ingens specus æstuat atrâ.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus, & angit inhærens
Elisos oculos, & siccum sanguine guttur.

prosequitur autem ibi Virg. extractum è speluncis cadauere eius horribilitatem describit; honoresq; ob id Herculi habitos &c. quæ, qui velit, adeat Auctorem. Nobis satis vidisse est, cur Noster dixerit: *Perit flamma Caci*; & ratio est, quia extincto fonte, ex quo flamma erumpebat, certè & flamma cesset, necesse est. Adde visum fuisse Poetam hoc verbo *perit*; quia *perire* dicimus id, quod incassum operamur; cum igitur incassum flammam, nihil profuturam, quin ab Hercule obtruncaretur, euomuerit Cacus. Ideò flamma perit, & dum viget, & dum emoritur.

NILVS RVBVIT BVSIRIDE. Accedit & Busiridis cruor ad triumphales Alcidi purpuras nouo fucandas fulgore. Busiris Neptuni ex Lysianassa, vel, vt alij dicunt, cum Agathone Samio, ex Anippa, seù, vt alij, ex Lybia susceptus filius in Ægypti locis Nilo vicinis immanissimam exercuit Tyrannidem; atque ideò propria infamis barbarie per omnia adhùc ora dilabens laceratur meritò. Audi Virg. Georg. 3.

Omnia iam vulgata quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis Aras?

Hic aduenas, quotquot in Ægyptum sors transtulisset, dolo captos, Neptuno, seù, vt alij volunt, mactabat Ioui. Attigit, nescio quo fato, Hercules Ægyptum; cumque, quas cæteris hospitibus, etiam Amphytrioniadæ pararet insidias Tyrannus, eam non vlterius crudelitatem exerceri passa est herculea virtus; nam, cognitis Tyranni dolis, & Busiridem ipsam, & Aphydamantem eius filium, & Chalbim præconem, omnesq; impuræ illius Aræ ministros, apud quam immolare hospites consueuerant, Alcides apud eamdem Aram obtruncauit. Hoc autem ornatè relegit hic Poeta, vt Herculeos efferat honores; ideò

NILVS. Flumen Ægypti est Nilus à Nileo Rege sic dictus, seù, vt alij eruditè magis asseruit, *Nilum*, quasi *νεαρὰν ἰλὺν*, dicunt, hoc est *nouum ferentem limum*, quo Ægyptum oblimet, & fœcundet: Nilus enim, sole terga herculei leonis adeunte, exundat, atque, aquarum vi per totam Ægypti regionem diffusa, solum ea fertilitate grauidum reddit, qua non ipsi tantùm indigenæ alimenta colligant, sed magnam orbis partem fame leuent. Huius fluminis hieroglyphicum Aquila, in sacris Ægyptiorum litteris, reperitur, & ea dicitur fuisse, quæ Promethei cor exederit, cum, Niliaci causam incrementi peruestigare, incassum niteretur. Et quidem Lucanus, licet lib. Pharſ. 10. varias de hoc Nili incremento, iuxta diuersorum auctorum placita referat causas, nempè niues, aut pluuias cum Anaxagora, & Euripide; Zephyros inflantes, augentesq; vndas, vel Nimbos ab occiduo Cœlo incumbentes fluuio, cum Democrito; ventos a Mari Nilum repellentes ita, vt retrocedens intumescat, & superefluat, cum Thalete: concursum fluuiorum ex tota ferè Mundi regione per subterraneos amphractus in Niliacos sinus decurrentium, cum Memphiticis Sacerdotibus, & Diogene Apolloniate; Aquas à Sole, & syderibus à mari haustas, & in Nilum eructatas, cum Herodoto &c. fatetur tamen ignotas latere adhuc has causas, dum loco cit. ait, ... *Dare iussus iniquo*

Tem-

Temperiem Cœlo, medijs æstatibus exit:
Sub torrente plaga, ne terras, dissipet ignis,
Nilus adest Mundo, contraq; incensa Leonis
Ora tumet; Cancroq; suam torrente Syenem,
Imploratus adest; nec campos liberat vndis,
Donec in Autumnum declinet Phœbus, & vmbras
Extendat Meroe. Quis causas reddere posset?
Sic iussit Natura parens decurrere Nilum;
Sic opus est Mundo &c.

Et paulò infra apostrophe ad Cæsarem habita idem clariùs sic habet

Quæ tibi noscendi Nilum Romane cupido est
Et Pharijs, Persisq; fuit, Macedumq; Tyrannis:
Nullaq; non ætas voluit conferre futuris
Notitiam; sed vincit adhuc natura latendi

Nili fontem aliqui in Monte quodam inferioris Mauritaniæ constituunt, alij in Lacu quodam Æthiopiæ vltra æquatorem sito, alij ignotum adhuc arbitrantur, vbi nam locorum caput habeat Nilus, quod aperte cecinit Lucanus cit, inquiens

Et te terrarum nescit cui debeat orbis.
Arcanum natura caput non prodidit vlli,
Nec licuit populis paruum te, Nile videre;
Amouitq; sinus, & gentes maluit ortus
Mirari quam nosse tuos &c.

Achoreas Ægyptius apud eumdem Luc. sibi ortum ab Axe Nilum fabulatur, & sibi Soli Deum hoc iactat reuelasse, dum ait: *Tua flumina Prodam,*

Quæ Deus vndarum celator, Nile, tuarum
Te mihi nosse dedit. Medio consurgis ab axe,
Ausus in ardentem ripas attollere cancrum &c.

Nos ex Moysi Genes. 2. habemus Nilum inter quatuor flumina, quæ ortum ex terrestri Paradiso habuerint, recenseri: Nilum enim appellat Moyses, cum Geon dicit: *Nomen fluuij secundi Geon: ipse est, qui circumit totam terram Æthiopiæ*, in quem locum inquit Benedictus Fidelis, in suis Theorem. mor., Theorem. 9. *ex Paradiso Nilus præterfluit, quem Moyses Geon appellat*. Et Nilum aperte designat circuitio Æthiopiæ, quam Geon conficere dicitur ex Sacr. Litteris. Vnus ex præcipuis terræ fluuijs est Nilus, ac tantæ vehit dulcedinis aquas, vt Romanorum ille Imperator, à Fideli cit. relatus, improperauerit militibus suis, in Ægypto castrametantibus, vinumq; poscentibus, *Nilum habetis, & vinum quæritis?* Solstitiali tempore Nilus Ægypti imbribus omninò destitutæ campos inundat, eisq; imbrium exhibet vices fœcundantium, quapropter à priscis Ægyptijs sub Iouis appellatione, & Numine colebatur, ad quod alludens Tibul. in Genethl. Messalæ de Nilo ait:

Te propter nullos tellus tua postulat imbres
Arida nec Pluuio supplicat herba Ioui.

Septem in mare ostijs erumpit, vt obiter innuit Virg. eius magnitudinem indicans Æn. 8.

Et septemgemini turbant trepida Ostia Nili.

Ostiorum autem nomina si cupias hæc sunt: Primo Canopicum, de quo Virg. Georg. 4.

Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum.

Secundo Bolbiticum: Tertio Sebeniticum: Quarto Pharniticum: Quinto Mandesicum: Sexto Taniticum: Septimo Pelusiacum nomen est inditum. Ægyptum cum attigit Nilus bifariam ita diuiditur, vt vndequaq; regionem circumcingens effecerit, vt aliqui inter insulas Ægyptum conscripserint, & cum figuram illi, quasi triangularem, exhibeat, factum est, vt à nonnullis Δέλτα Ægyptus etiam diceretur, vt de Sicilia factum vidimus. Dum hic itaq; Nilus ponitur, superficiali interpreti satis foret, continens pro contento positum innuisse. Sed altiùs, arbitratu meo, assurgit Claud.; nam Ægyptus, eo quod suâ triangulari figura ita disponatur, vt duobus angulis instructa obtusis in tertium desinens acutum circumflectatur, videtur, mole sua, cordis figuram construere; quare & inter sacras Ægyptiorum litteras imaginem cordis, ad exprimendam Ægyptum, exaratam inuenimus apud Pier. lib. Hierogl. 34. Pariter, apud eumdem, loco cit., eamdem figuram cordis inspicio, ad Nilum ipsum exprimendum concinnatam; eo quod, sicuti vitalium omnium actionum fons, & principium ab Ægyptijs censebatur, sic Nilum totius Ægyptiacæ regionis cor, ac vitale prorsus principium esse arbitrarentur, cum illum aquarum omnium fontem existimauerit, ideoque Oceani etiam nomine condecorauerint. Cum itaque ex quorumdam Philosophorum opinione (licet falsa, vt arbitror, & in animasticis satis ostendo) crederetur cor vnicâ totius sanguinis officina, ideò per cordis figuram Nilus exprimebatur, quippè fons creditus, & officina aquarum omnium, quæ quasi terræ succus sunt, & sanguis omninò vitalis. Hoc posito. Cor, per Ægyptios, Ægyptus est; cor, per eosdem, est Nilus; atque ideò ad conuertentiam dici posse hæc duo facile deducitur; atque adeò eruditissimè Claud. Nilum pro Ægypto posuit, idest cor pro corde. Adde aliud breui hoc inclusum cortice mysterium, dum enim ait *Rubuit Busiride*; hoc est, Busiridis sanguine, *Nilus*; cum Nilus cor sit, ostendit, Busiridem, cum in eum Hercules insurrexerit, tanto pauore perculsum, vt pœnas daret ante pœnas, inter timoris angustias; proprium enim est vehementis timoris efficere, vt sanguis, extimas deserens partes, (ex quo illæ pallescunt adeo, vt cinereos inducant colores) ad subsidium cordis accederet. Illud igitur Busiridis cor, quod Nilus fuerat Crocodillis repletus, idest affectibus, semper in perniciem hominum propensis, & quod tot discerptorum sanguine nunquam erubuerit, erubuit tandem proprio circumfusum sanguine, cum illum in cor percelleret timor: ac denique, cum Alcidis manu ab impio idem sanguis corde propelleretur: Erubuit Nilus; idest Ægyptiacum cor, eo sanguine infectum, quem ad crudelitatem fouisse iure poterat erubescere.

RVBVIT. Rubeo idem est, ac ruber fio: constat autem terram vndamque, si sanguine inficiatur, rubram fieri. Sicque Ouid. Fast. 2. ait

. . . . . *Tusco sanguine terra rubet,*

immò non sanguine tantum hoc fieri; sed rebus etiam alijs sanguinem imitantibus, seù sanguineum colorem referentibus, testatur Virg. Georg. 2.

Nec minus interea fœtu nemus omne grauescit,
Sanguineisq; inculta rubent auiaria baccis,

Vnum hoc nota, nempè hyperbolicam esse Vatis dictionem, ad ostendendum plenas Busiridem dedisse pœnas, ac, cum ipso, socios, fautoresque, atque ministros crudelitatis, quorum sanguis latè effusus terram illam rubro colore infecerit, quam antea alieno innocentum sanguine fœdauerant. Ponitur autem hic consequens pro antecedenti; nempè infectam sanguine terram pro trucidatione peracta.

BVSIRIDE. Impiæ crudelitatis Princeps pro asseclis secum omnibus, ac fœderatis hic ponitur; sic dicitur Capuanis delicijs fractus Annibal, vt secum totus simul exercitus intelligatur. Negat Eratosthenes, cui & Strabo videtur adnæuisse, vllum in Ægypto vnquam Busiridem fuisse, idq; totum confictum ait ad indicandam Loci inhospitalitatem. Sed præter quam quod Ægyptus tanta pollens fertilitate, ac consequenter optima Cœli fruens temperie inhospitalis dici non potest: est & in Ægypto Vrbs Busiris dicta, vt Strabo ipse fatetur, ad Nilum fluuium, & in qua magnum extat Isidis Templum, quam à Busiride, vt aiunt, conditam nomen ipsum comprobare videtur. Certè & Virg. loco cit. & Ouid., & Seneca de Busiridis Tyrannide loquuntur, & Statius Syl. 4. Egyptiacum Busiridem apertè notat, dum ait

Quem colerent sæuæ Mareoticus arbiter aræ.

ac Mantuanum addas, qui de Busiride loquens ait: *Hæc quoq; Niliaco Regi &c.* Quare, omnium in idem opinione concurrente, vix potest à temeritate abesse negatio.

PHOLOE MADVIT &c. Sanguini inhæret sanguis, & sympatico fœdere punitæ crudelitati copulatur punita crudelitas; ideòq. commemoratâ Ægyptiaci Tyranni cœde, iure Centaurorum cœdem hic subnectit.

PHOLOE. Mons est Arcadiæ nomen sortitus à Pholo inhabitante prius, ac postea in eodem monte tumulatus, cum se ipsum casu interemisset; miratus enim, quòd tam breuibus sagittis Centauros Hercules occidisset, dicitur & ipse Herculeum arcum tentare voluisse, ex quo imprudenter tractato lapsâ in pedem ipsius tractantis sagittâ Hidræ conspersâ felle miser interijt. Ad hunc montem se receperant, post cladem illam, à Lapithis acceptam, quam ex Thessaliæ finibus, ac eiusdem, quem tenuerant, Oppido Amyro exulare coacti fuerant Centauri, alio olim nomine Amyrtei, mox Eordi, postea Leleges, ac tandem Centauri dicti. Verum, ad pleniorem huius loci intelligentiam, rem altius repetere, operæ pretium dixerim, vt quid, ac cuius naturæ Centauri fuerint, satius dignoscamus. Reuocandus itaq; in memoriam decantatus ille Ixion, cuius nemo ferè Poetarum mentionem non fecit, inferni pœnis addictum commemorantes. Hic, cum Diam Deionei filiam vxorem ducere cuperet, multa se daturum munera socero pollicitus

tus

tus est, ad quæ quidem accipienda, cum (factâ nuptiarum copia) perexisset Deioneus, Batathrum effodiens Ixion, fauillisq; ac calido replens cinere illi mortem simul machinatus est, & sepulchrum, subtilissimis enim lignis, ac puluere superimposito operuit, vt incautam exciperet; in quod cum Deioneus incidisset, ac decidisset, miserrimam, donorum loco, mortem subire coactus est. Tanti subindè sceleris conscientia tactus Ixion tabie correptus est; nec eum vllus hominum, Deorumq; expiare aggrediebatur, cum omnibus videretur, nec aquæ aspersione, neq; suffitionibus, aut numero dierum tolli ea labes potuisse, quam impie contraxerat, qui omnium primus hominem sibi familiaritate coniunctum necauisset. Tandem misericordia motus Iupiter (cuius filius fuisse ab aliquibus dicebatur) illum attraxit in Cœlum, ibiq; a scelere expiauit, ac eiusdem pœnitentiâ prioris facti adductus eum diutiùs penes se habuit, ac liberalissimè prosequebatur: Ixion verò, pro tanta Iouis in se liberalitate, ac munificentia, Iunonem adamare cæpit, ac denique stuprum illi inferre conatus est. Rem Ioui detexit Iuno: at ille, ne leuiter vxori crederet, experimento vsus, nubem Ixioni in speciem Iunonis obtulit, cum qua congressus Ixion Centauros genuit. Cum autem facinus iactaret, se cum Iunone concubuisse, vbique contestans, deiectus è Cœlo, & apud Inferos rota damnatus, ansam præbuit Ouid. Metam. 4. dicendi

Voluitur Ixion, & se sequiturq; fugitq;

atq; ad illius simul ac Sysiphi pœnas respiciens Virg. Æn. 6. inquit:

Saxum ingens voluunt alij, radijsq; rotarum
Districti pendent &c.

Interea nascuntur ex nube Centauri, vt dicebamus, qui dicti sunt in Pelio monte educati Thessaliam incoluisse primò, deindè Pholoen, vt dix. & dicti Centauri à *κεντεῖν*, quod est *pungo*; quoniam hi, omnium mortalium primi, ex equis pugnare visi sunt; ex quo etiam datum fabulæ locum, inquiunt, qua dicuntur extrema parte ad collum vsque equinam formam habuisse, & ab equino ventre, pro collo, ventrem & formam hominis insurrexisse, quia scilicet eos à tergo videntibus talis eorum videretur esse structura. Alij tamen non fabulam esse, sed historiam censent veritatem. Ast, quidquid sit de hoc, certum est Centauros crudeles admodum, & bellicosos, ac fortes viribus fuisse, durumq; & agreste in omnes exteros genus; quapropter, cum Hercules ad occidendum aprum Erymantheum iussus proficisceretur, euenit, vt à Pholo quodam hospitio perbenignè acceptus cum hospite cœnaret. Hospes autem, vt, pro virili parte, honorem Alcidi exhiberet, optimi vini, quod à Patre Libero accepisset, dolium aperuerat: Centauri autem circumhabitantes, mirabili odore vini, cuius auidissimi sunt, incitati, illicò procurrentes, in Pholi domum, vinum rapturi, impetum faciunt, piceis cum radice euulsis, quibus vterentur ad pugnam, ingentibusque saxis instructi, facibus, securibus, alijsque armorum generibus terribiles. Adstitit hospiti suo Hercules, ac breui manu, quos non trucidauit, vertit in fugam; nam, sociorum comperta strage, aliqui consultius habuere, solum vertendo, pugnæ se simul, ac cædi subtrahere. Hanc igitur victoriam memorans Vates hic a loco pugnæ exorditur inquiens *Pholoe*

MADVIT. *Rubuit* Heinsius legit concinna procul dubio vsus repetitione. Verùm magis propriè dictum videtur *Maduit*, nam *madere* est large humectari, vulgò *inzupparsi*, ostendit non modicum sanguinis ab Hercule, hoc prælio, fusum, quo scilicet non superficialiter solum rubuerit terra, sed penitùs imbuta extiterit. Ideò *Pholoe maduit*

NVBIGENIS. Hoc est nube genitis, quod nomen Centauros antonomasticè designat, vt ex dictis constat apertè.

PROSTRATIS. Idest peremptis; nam *prostrare* est in terram deijcere, & certè, qui occiditur prosternitur; ponitur itaque consequens pro antecedenti hic sicut, & positum fuerat in verbo maduit &c. Hanc ipsam Herculis pugnam celebrat Latinus Homerus Æn. 8., atque aliqua Centaurorum nomina recenset, inter quos, & Pholum video, non quidem hospitem illum Alcidis, sed alium eiusdem nominis ex Centaurorum turma.

. . . . Tu nubigenas inuicte bimembres
Hylæumque, Pholumque manu: tu Cresia mactas
Prodigia &c. quæ iterum supra exarauimus.

TE LYBICI STVPVERE FINES &c. Herculeos inter labores, nil decantatum magis profectò, quam quod, Atlantis loco, cœlorum sustinendorum oneri, dum tantisper quiesceret, ac recrearetur Atlas, humeros supposuisse. Sed, qua occasione id factum fuerit, ex ipsa Auctorum dissensione ambiguum valde redditur, & obscurum. Ad dilucidandam igitur huius textus intelligentiam, cum iam nouerimus Alcidem, quis fuerit Atlas remanet inuestigandum, & quomodo vterq; conuenerint. Ouid. Met. 4. videtur in eorum esse sententia, qui dicunt, Atlantem Hesperijs vtique regionibus imperasse, Hesperijs, inquam, illis, quæ ab Hespero Atlantis fratre, vel, vt alij malunt, filio, in stellam sui nominis commutato, nomen, vt alibi dix., sortiuntur. Dicitur Atlas Iapeti filius, ac Promethei frater, primus sphœræ inuentor, astrologicis scientijs excultissimus, Cœlum humeris sustinuisse; ait enim Ouid. cit. de Perseo itinerante loquens

Iamque, cadente die, veritus se credere nocti
Constitit hesperio Regnis Atlantis in orbe;
Exiguamque petit requiem, dum Lucifer ignes
Euocet Auroræ, cursusque Aurora diurnos.
Hic hominum cunctis ingenti corpore præstans
Iapetionides Atlas fuit. Vltima tellus
Rege sub hoc, & pontus erat, qui solis anhelis
Æquora subdit equis, & fessos excipit axes.

in eadem sententia videtur esse Virg. Æn. 4. vbi ait

. . . . . Iacet extra sydera tellus
Extra anni, solisque vias vbi Cœlifer Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

In eiusdem potestate fuisse voluerunt aliqui mala illa aurea, quæ rapta ex Hesperidum hortis ab Hercule olim dicuntur: atque hoc testatur Ouid. idem loco cit. dum canit apertè,

Mille greges illi, totidemque armenta per herbas
Errabant, & humum vicinia nulla premebat;
Arboreæ frondes auro radiante nitentes,
Ex auro ramos, ex auro poma ferebant.

Huic tamen Ouidij sententiæ de malis aureis in Atlantis potestate effulgentibus videtur omninò repugnare id, quod Pherecides docet, & refertur in Mythol. Nat. Com. lib. 7. Cap. 1. de raptis ab Hercule Hesperidum thesauris, docet enim ipse, de Nuptijs Iunonis lib. 10., Iunonem, cum nupsisset, multas Pomos, quæ aurea mala producerentur, Ioui in dotem obtulisse, quæ apud Hesperidas Nymphas, à peruigili Dracone custodiebantur. Iussus subinde, vt idem testatur, Hercules ab Eurystheo, ea sibi poma afferre; ignarus, quonam locorum essent, Alcides ad Nymphas Iouis, & Themidis, in spelunca quadam apud Eridanum habitantes, contendit, quæ Nereum hac de re consulendum responderunt. Adiit Nereum Heros, illoq; edocente adeundum esse Prometheum, iter ad Caucasum adornauit, quo tandem deuectus, Prometheumque miseratus supplicantem, Aquilam, illius cor excedentem, sagittis confecit: quo, quidem ingenti, beneficio permotus Prometheus Alcidem monuit, ne ipse ad rapienda aurea poma contenderet; sed immò se ad Atlantem conferret, sibique illa ipsum afferre iuberet, ac pro Atlante Cœlum tantisper sustineret, dum Atlas ab Hesperidum viridarijs aurea poma afferret. Perrexit itaque ad Atlantem Hercules, qui, cum Herculeis humeris Cœlum imposuisset, ad Hesperidas profectus tria poma accepit, quæ cum ad Herculem attulisset, ne Cœli onus iterum subire cogeretur, dixit se illa ad Eurystheum allaturum. Hercules verò, qui iam præmonitus a Prometheo fuisset, Atlantem rogauit, vt Cœlum ipse sustineret, donec ipse peram capiti, ad faciliùs sustinendum onus, imponeret: Quod credulus Atlas cum subijsset, ab Hercule valere iussus est. Hæc Pherecidis opinio assignat profectò causam, seù occasionem, qua Hercules, loco Atlantis, Cœlum rexerit; sed repugnat tamen communi omnium sententiæ asserenti, poma aurea non ab Atlante, sed ab Hercule ipso decerpta, Draconemque custodem cæsum ab Hercule, non ab Atlante, contestanti. Sic Ouid. Metam. 9. Alcidem inducit propriarum manuum glorias pleno ore iactantem, ac talibus per apostrophen eas alloquentem

. . . . vestra virtute celatus
Thermodontiaco cælatus Balteus auro,
Pomaque ab insomni non custodita dracone.

ex quo patet, Herculem, proprijs manibus, non medio Atlante, poma decerpsisse. Sic Lucanus de horto Hesperidum inquit

Abstulit arboribus pretium, nemorique laborem
Alcides; passusque inopes sine pondere ramos
Retulit Argolico fulgentia poma Tyranno.

Apol-

Apollonius de Dracone Hesperidum cæso hæc græcè quidem habet; sed Latino idiomate vertuntur sic

Angues terrigena hic &c. . . . .
. . . . . Truncum amplexus, sed ab Hercule cæsus
Is sunt &c.

sed quid plurium in re nota aggero auctoritates? Si itaque Hercules propria manu Hesperidum hortos depopulatus est, certe Atlantem non misit, ac consequenter falso ingeritur occasio illa, qua Hercules dicitur Cœlum, Atlantis vico, subijsse. Quarè asserunt alij, Herculem aliquandò ab Atlante exceptum hospitio, atq; ab eodem rogatum fuisse, vt tantisper Cœlorum oneri sustinendo succederet, vt posset ipse Atlas humerum mutare, fessumque ponderi subtrahens, integrum subijcere; cui Hercules propitius adfuerit, & Cœlum interim, inflexâ ceruice, sustinuerit. Sed hoc ipsum Ouidio repugnat, qui, Metam. 4., asserit in more positum fuisse apud Atlantem, vt externum neminem hospitio exciperet,

Arcebatq; suis externos finibus omnes.

quod immò in causa fuit, vt Perseus, negato; quod poscebat, hospitio, indignatus, Atlanti horridum Medusæ caput ostenderit, eumq; in montem commutauerit, qui nunc etiam altus adeò erigitur, vt Cœlum sustinere dicatur, ne, vel saxeus, quiesceret Atlas, atq; hæc sic Ouid. cit.

. . . . . Quoniam parui tibi gratia nostra est,
Accipe munus, ait; Lauâq; à parte Medusæ
Ipse retro versus squallentia protulit ora.
Quantus erat mons factus Atlas; nam barba, comaq;
In Syluas abeunt: Iuga sunt humeriq; manusque:
Quod caput ante fuit, summo est in monte cacumen
Ossa lapis fiunt, totum partes actus in omnes
Creuit in immensum (si Dij statuistis) & omne
Cum tot syderibus Cœlum requieuit in illo.

Virgilius pariter Æn. 4. Atlantem in montem conuersum, (dum Mercurij iter ad Æneam, iussu Iouis, prosequitur) sic memorat

Iamq; volans apicem, & latera ardua cernit
Atlantis duri, Cœlum qui vertice fulcit;
Atlantis, cinctum assiduè cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulsatur, & imbri,
Nix humeros infusa tegit; tum flumina mento
Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba.

Verum, ne vel auaritiæ, vel crudelitatis insimularetur Atlas, quod neminem hospitio exciperet, eum hoc non sine causa decreuisse, asserit Ouid., cit. Metam. 4.; nam Oraculo Themidis parnassiæ monitum fuisse dicit, vt caueret à Iouis filio, futurum enim vt Iouis filius poma eius aurea raperet &c. Quare, ne ignotum hunc Iouis filium reciperet, omnes indiscriminatim eijciebat. Quod cecinit Ouid. cit. memorans, cur Perseum expulisset. . . *Memor ille vetustæ Sortis erat, Dederat Themis hanc parnassia sortem: Tempus, Atla, veniet, tua quo spoliabitur auro Arbor, & hunc præda titulum Ioue natus habebit.*

Vides quot in fabularum contextibus adsint contrarietates. Primo quidem, si in potestate Atlantis mala aurea reperiebantur, quomodò missus ab Hercule Atlas, vt ea taperet? Secundo, si nullum Atlas excipiebat hospitio, quomodò Herculem excepit? Tertio, si Hercules omnium est Idæa virtutum, quomodò exceptus hospitio ab Atlante hospitij iura violasset, ei poma surripiens, cum immò, vt lassitudinem ipsius aliquantisper leuaret, Cœlum ipse, vicem eius subiens sustinuerit? Quid igitur in tantis rerum ambagibus dicendum? quid in tanta sententiarum varietate statuendum? Quod ad historicam veritatem fabulis contectam attinet; Atlantem Lybicum hominem, vel, vt alij volunt, Regem inuenio, qui primus Astrologiæ operam dederit, ac sphæræ Machinationem, vsumq; inuenerit, quibus vt attentiùs, ac faciliùs animum adijceret, in montem illum solitus fuerit ascendere, qui postmodum ab ipso Atlante, per errorem ex monte delapso, ac mortuo Atlas fuit appellatus; quod fabulæ Atlantis in montem conuersi locum dedit; & dictus est Cœlum sustinuisse, eo quod sphœram suam quaquauersum, & asportaret, & verteret, ac sustineret. Ab Atlante, vt refert Anaxagoras, ijsdem Astrologicis scientijs instructus Hercules ita secundas tulit, vt a primo non abesset: mox tamen grauioribus studijs auocatus, Cœlum, idest Astrologiam suam Atlanti remisit; ideòq; dictus est Hercules Cœlum Atlantis loco sustinuisse, ac iterum Atlanti illud imposuisse. Alij etiam dicunt Atlantem Regem in grauissimam semel regiminis difficultatem incidisse, ad quam enodandam, Herculis virtute, ac consilio vsus facilè Regnum sustinuerit; ideòq; dictum fuisse, Cœlum herculeis humeris imposuisse. His præcognitis; ad enodandam iam difficultatem, ex sententiarum contrarietate ortam, progredior. Certum est, aurea poma, ab Hercule rapta, in Hesperidum horto floruisse certum est, Hesperidum hortos in vltima Africæ regione, in Æthyopum finibus, vbi & Atlas Cœlum sustinuisse dicitur, extitisse, vt patet ex Virg. Æn. 4.

Oceani fines iuxta, solemque cadentem
Vltimus Æthyopum locus est, vbi maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
Hic mihi Massylæ gentis monstrata Sacerdos
Hesperidum templi custos, epulasque Draconi
Quæ dabat, & sacros seruabat in arbore ramos.

Certum deniq; est, Hesperides Hesperi Atlantis fratris filias fuisse, ex quo & nomen sortitæ sunt. Quare hinc certum remanet, aurea mala, duplici ex titulo, in potestate Atlantis fuisse: primo quia in regione sita fuerint, eius ditioni subiecta: secundo quia, Hespero in stellam conuerso, ad Atlantem Nepotum cura certè fuerat deuoluta: quarè nil mirum est, si ipse, & tamquam Rex, & tamquam pupillarum custos, Thesauros illos custodire niteretur, ideòque & Oraculum consuluisse, & hortos illos vallis, custodijsq; munitos reddidisse dicatur, vt latè testatur Ouid. cit. Metam. 4.

Id metuens solidis pomaria clauserat Atlas
Montibus, & vasto dederat seruanda Draconi,
Arcebatq; suis externos finibus omnes.

Certum insuper ex dictis est, Herculem non surripuisse aurea poma, antequam Atlas à Perseo in montem conuerteretur; nam si ante surripuisset, iam impletum fuisset Themidis Oraculum, de quo supra, & Hercules Iouis filius prædæ titulum habuisset: consequenter nulla iam causa fuisset, cur Perseus à finibus arceretur; cum tamen pro causa ponatur timor, ne ipse esset surrepturus. Quarè tantum remanet, vt Hercules, post mutatum in montem Mauritanum Regem, Poma aurea fuerit adeptus. Quo posito fabulosum prorsus existimo, & erroneum, quod ait Pherecides de Atlante ab Hercule misso ad poma carpenda; nullamque iniuriam ab eo Atlanti illatam duco, cum poma raperet, quippè, Atlante iam mortuo, ea iam pleno iure in Hesperidum sororum potestatem deuenissent. Arbitror igitur probabiliùs, Herculem hospitio acceptum ab Atlante Cœlum, dum hospes recrearetur, sustinuisse, cum ex sententia suprarelata, non solum hospitio exceptus fuerit, sed & astrologicis scientijs instructus. Nec dici potest obstare mos Atlantis neminem excipientis; nam primo potuit hoc euenire ante consultum Themidis Oraculum; secundo autem, quod Hercules filius Amphytrionis citra dubium existimaretur, non Iouis, & satis vt talis notus esset, & ab omni suspicione omnino immunis. His positis, facilis iam remanet nostri textus intelligentia. Ideò

SINVS LYBICI. Quid sinus sint iam vidimus in Præf. lib. 1. ad Carm. *Mox longos tentare sinus &c.* *Lybici* autem dicuntur per patronimicum à Lybia deductum, quæ tertia vtiq; pars est totius Orbis, quam *Africam* appellamus, Lybia nunc dicta, vt aiunt à Lybia Epaphi Iouis filij filia: Mauritaniam vero in Africa esse indubitatum est, vbi & Atlas, & Populi ab eo Atlantici nuncupati degentes dicuntur extremam Mauritaniæ, ac Lybiæ oram incolere: quarè etiam mare Atlanticum Mauritanis simul, ac Lybicis finibus excipitur. Ideò *Lybici sinus*, hoc est Atlanticum, Lybicumque mare.

STVPVERE. Sensum admirationis ipsis cautibus circa mare, ipsiq. Oceano attribuit; nam Sinus tam Littoris intra montes interpositi curuaturam significat, quàm æquor curuaturis interceptum. Stupere autem est proprium rationalis creaturæ, & idem significat, ac *attonitus admiror*, quod hic ad insensibilia transfertur, grandi profectò orationis sublimitate.

TE. Nempè te Alcidem, virtutem, ac vires tuas, neruosque, animumque, quo tantum onus ferendum non abnueris.

MAXIMVS ATLAS. Quis Atlas fuerit iam vidimus: *maximus* autem dicitur primo, quia corpus vastissimæ molis habuerit; secundo, quia vires obtinuerit immensas ferè; tertio, quia Regno inclitus amplissimo; quarto, quia diuitijs præpotens; quinto quia sapientia eximius. Aliqui legunt hoc loco *Te maxima Thetys &c.* Verum displicet hæc lectio, quia (estò maxima Thetys Atlanticum, Lybicumque mare dicatur) cum in antecedenti dixerit *Te Lybici sinus stupuere sinus,*

sinus, vbi vidimus eadem maria notari, iam hic idem repeteret per diuersa, quod non est de oculatissimo Poeta dicendum.

HORRVIT TE. Ex litterali huius verbi significatione ducti putarunt aliqui, etiam superius legendum fuisse: *Te Lybici tremuere sinus*: Sed qui timeri poterat ille, qui actu beneficus cernebatur, dum in bonum totius Orbis sustinendo Coelo vtiq; desudaret? *Horrere* itaq; est quidem, præ timore, pilos, comasq; erectos eubrare: Sed, quia hoc ipsum euenit interdum, cum aliquid ingens, portentosum, atq; incredibile cernentes obstupescimus, transfertur verbum *horreo* ad significandam, contractam ab aliquo, tanti ponderis admirationem, vt diriguisse videatur. Quarè ad exprimendum hic vehementem Atlantis stuporem, inquit Poeta, *Te maximus Atlas horruit &c.* atq; ideò optime sibi consonat, qui superiùs dixerit: *Te Lybici stupuere sinus*. Nota autem emphaticam, hoc loco, repetitionem: *Te stupuere*, *Te horruit*: in ea enim sensus latet causam ingerens admirationis: nempe *Te*, quem non putabant Atlanti comparandum: Te, qui, non solum toto Coelo, sed minima etiam Cœli parte incumbente, opprimendum arbitrabantur: & nota Epitetum superiùs Atlanti additum *maximus* emphaticum maxime dignosci; nam admiratio ex ignorantia vt plurimum prouenit; miramur enim ea, quæ loco prodigij habentur, eo quod rerum causas, rationes, ac modos indagare nesciamus: at hic miratur, & horret *maximus Atlas*, qui scilicet tantum scientia præstaret, quantum corpore, ac viribus præpollebat; & tamen indagare nesciebat, quomodò tantum onus sustinere posset Alcides, & portentosum illi, horrendumq; videbatur. Ex quo vides quanta Herculeæ virtutis assurgat amplificatio, ac quanta fortitudinis exageratio.

CVM PREMERERE &c. Tempus, & occasionem, quando, & cur tantopere miraretur Atlas, ac Lybici obstupescerent Sinus, iam subijcit; nempe quod Hercules premeretur quidem, sed non opprimeretur, cum vix Atlas tanto oneri sufficere posse videretur. Particula igitur *cum* aduerbij caulalis simul, ac temporis vices explet, idemque, ac *tunc quando*, & *quoniam* significans; in quo casu notant Grammatici eam coniunctiuo iungi non minus, quam cum ex munere coniunctiuo deseruiat. *Premo* autem, a quo passiuum *Premor*, idem propriè significat, ac *calcare*, & *rei alicuius toto pondere inniti*: quare sensus est: Lybici stupuere sinus, & horruit Atlas tunc, quando viderunt, & quoniam viderunt, te Cœli pondere calcari quidem, sed non deijci; & Cœlum toto sui pondere humeris inniti tuis, premens, sed non opprimens, cum ne flecteret quidem ceruices, nedum frangeret; ita vt tibi non minùs, quam Atlanti Cœlum ferenti, addi posset Lemma illud, quod, nostris subindè temporibus decantatum, ab Eruditissimo Picinello refertur Mundi sui symbolici lib. 3. cap. 5. *Excedit robore pondus*. Vanum quidem, erroneum, ac prorsus commentitium est, Cœlum graue esse, ac sustentaculis indigere, vt latè probat Aristot. 2. de Cœlo: Immò, & si graue esset, adhuc diutiùs sustineri nequiret, nam deficeret aliquando, fractus assiduo labore, sustinentis neruus, ac robur; attamen datus hinc locus prouerbio, quod græcè pronunciatur Ἄτλας τὸν οὐρανόν, prouerbium scilicet dici solitum de ijs, qui adeò sibi fidunt, vt nullum sit periculum, quamtumuis ingens, nullus labor, quamtumuis eximius, quod non subeant, & in quem non intrepido animo se se conijciant: ex quo deducendum, Alcidem Cœlos sustinentem nil aliud significare, quam ipsum periculosissimam quamq; aleam forti animo subijsse, ac propè contempsisse; vt ipse de se ipso, apud Senecam Herc. Oetæi actu 5. scena penultima testatur, inquiens, ... *Perforam laudem inclitam*

Quod nulla pestis vicit Alciden palam,
Omnemq; pestem vicit Alcides palam.

ex quo postea factum, vt Alcidis constellationi Pater Dominicus Gambertus Lemma ex Statij Theb. 3. decerptum adiunxerit: *Nunquam succubuit*: donec scilicet in Cœlum relatus, inter constellationes Boreales Alcidis constituerit Sydus viginti octo stellis conspicuum, vt notauit Cleperus; & idem Hercules profitetur apud Senec. cit. actu 5. scena penult. inquiens,

. . . . *Nam virtus mihi*
In astra, & superos fecit ad ipsos via.

POLO IMPOSITO. De Polis egimus lib. 1. Carm. 26. hic tantum indico Polos duo esse puncta immobilia in Cœlo circa quæ, tamquam circa Cardines, totum circumuoluatur Cœlum; ideòque Poli dicuntur ἀπὸ τοῦ πολεῖν, idest à vertendo; hic Polus pro integro ponitur Cœlo, pars videlicet pro toto. *Imponere* autem, a quo partic. *Impositum*, est *ponere in*. Inpositum itaq. hic dicitur Cœlum, nam positum in humeris adsltit Alcidis, cum Atlas illud a se diuertisset, atq. Herculeo collo sustinendum imposuisset.

FIRMIOR HERCVLEA &c. Explicat adhuc magis causam cur Atlas, ac Lybici sinus mirarentur; neq; enim sine admiratione conspici poterat, qui ita Cœlum sustineret, vt ludere potiùs, quam laboribus affici videretur. Efficit itaq; Vates Herculem Atlante ipso fortiorem; cum tamen dixerit Ouid. cit. 4 Metam.

. . . . *Quis enim par esset Atlantis*
Viribus &c.

Si igitur mirum fuisset parem viribus intueri, quantò magis superiorem experiri? At superior certe fuit Alcides, dum vix sensisse innuitur pondus illud, quod fessum, curuum, ac ferè deficientem reddidisset Atlantem.

MVNDVS. Duplicem Mundum, inferiorem nempè, & superiorem considerari posse innuimus lib. 1. Carm. 247. vbi etiam, cur *Mundus* Cœlum ipsum dicatur, aperuimus. Quare hic tantum indicasse sufficiet, nomine Mundi, Mundum superiorem, hoc est Cœlum, designari.

FIRMIOR. Firmus, a quo comparat. *Firmior*, idem est, ac *constans*, *immotus*, *inconcussus*. Alludit itaq; hic Vates, arbitratu meo, ad illorum Phylosophorum sententiam, qui motum trepidationis Cœlorum sphœris attribuunt; quasi diceret, trepidasse Cœlum Atlanticis humeris suffultum, sed non trepidasse, cum Herculeis humeris sustineretur. Ideo *firmior*

PEPENDIT. *Pendere* idem hoc loco est, ac *inniti* ex fulcientis vi sustineri. *Pependit* itaque, idest suffultum, ne caderet, Alcidis humero stetit securiùs, ac nullo trepidationis motu nutare potuit.

HERCVLEA CERVICE. Herculea possessiuum est ab Hercule deriuatum, satis notæ ex se ipso significationis. Quid autem ceruix sit iam dix. lib. 1. Carm. 156., hic pro toto ponitur dorso inter humeros sito, & assignatur causa, cur firmior Mundus pependerit, firmitatem, ac immobilitatem sustentatoris; fulcro enim immobili permanente, non potest quin immobile persistat, quod fulcitur. Ex consequenti itaq; Cœlorum firmitate antecedentem Alcidis immobilitatem ostentat; cui nec genua labant, nec pes tremiscit, nec corpus vllo nutat vel minimo motu. Ex quo patet quanta hæc sit Herculei roboris amplificatio. Insuper inter fortitudinis indicia *latos humeros* enumerant Physiognomici. Quam lati autem fuerint herculei humeri, vel ex hoc vno indicatur, quod in ijs apte adeò insederit Cœlum, vt nullo motu quateretur; & quidem Alcides, qui, vt memorat Heraclides Ponticus, quatuor cubitis & pede altior fuerit, certè & latos proportionaliter humeros habere debuit. Quare ex hoc ipso maior viget fortitudinis amplificatio: sicuti & Æneas apud Virg. Æn. 2. ab humerorum latitudine ostendit, quo robore Patrem ijs impositum ex hoste eripuerit inquiens,

. . . . . *Latos humeros subiectaq; colla*
Veste super, fuluiq; insternor pelle leonis
Succedoq; oneri.

PHOEBVS, ET ASTRA. Phoebus Planetarum Princeps est, qui & Sol, & Apollo, & Cynthius, & Delius vocatur, diei fax, & luminare Cœlorum Maius Signa Zodiaci percurrens, oriens quotidiè, & occidens &c. Quoniam verò plura sparsim lib. 1., ac præsertim Carm. 134., hic innuisse satis. Pariter quid Astra sint sæpè dix. quarè hic indicasse sufficiet, astra pro omni stellarum numero, sed præcipuè pro stellis errantibus posita.

LVSTRARVNT. Lustrare duplicem habet significationem, nempe & *circumire*, (quod ad Solem, & Planetas spectat) & *ambiendo circumcingere*, quod ad stellas fixas refertur, quæ de se immobiles sunt; licet quatenus & istæ, quamuis non moueantur motu proprio, circumrotantur tamen, & quidem velocissimè ab ipso octaui Cœli motu, lustrare dici possunt etiam in primo sensu, nempè *circumire*, & *peruagare*. Iuuat itaq; hoc loco, Metalepsim agnoscere: nam, ex hoc quod Sol circumeat aliquid, certè illud illuminat, & ex eo quod illuminet, decorum reddit, cum nulla sit rebus sine luce pulchritudo, nullus decor, nulla nobilitas: & quod de Sole dicimus astris etiam proportionaliter est applicandum. A primo igitur ad vltimum idem erit dixisse *Lustrarunt*, ac si dixisset *condecorarunt*. Ex quo deducitur emphatica significatio, qua dignoscitur tantarum fuisse virium Alcides, vt immensum Cœli pondus non

pondus

pondus illi; sed ornamentum, non onus, sed gloria, non pressura, sed decus extitisse, ac eximiæ Choragium pulchritudinis.

HVMEROS TVOS. Humerus pars illa corporis est, ex qua brachia dependent, quam & armum appellant, eo quod inde pendentia deferantur arma; pars quidem sustinendis ponderibus aptissima, vt quotidiano vsu, & experientia comprobatur. Hic finem habet relatus Orphei cantus, atq; apostrophe ab eodem ad Alcidem habita. Quarè & nos, finem huic explicationi imponentes, quæ ad mores sunt, obiter recensebimus.

Herculem pro virtutum omnium Idæa positum iam superius innuimus; cum autem virtus semper in arduis sit, nil minum, si asperima quæq; superans Hercules, Cœlum dicatur sustinuisse, ac consequenter digna laude concelebretur. Sapiens dominabitur Astris: quod idem est ac Cœlum sustinere, ac regere; sed sapiens solus est, qui Cœlestis vestigia sequitur virtutis; nam, si inter Mundi sapientes tantummodo locum habeas; sapientia huius Mundi stultitia est apud Deum. Sola virtus, quæ è Cœlo est lætificat Patriam Orphei, idest Patrum Cœlestem, quæ Patria est Cœlum assiduè contemplantis, ac æternas inter Cœlorum harmonias diuersantis: Hæc sola virtus beatissimos illos Ciues ad plausus excitat; hæc sola ad concelebrandam virtute præditi gloriam Cœlestes conuocat Cytharas. Vis itaq; meritò collaudari? Virtuti studeas, ac generoso animi conatu omnia Mundi pericula despiciens, quidquid aduersi iter tuum à prosequendis virtutis impedit vestigijs, uel remoratur, superes; & Cœlum ipsum sustines; minivantem scilicet interdum, ac flagellorum pondere insonantem Dei manum; nam tibi in exercitium patientiæ eam extendit quandoque & Deus; sed vt sustinendi virtus duplicetur ad coronam.

Ast coronemus & nos opus nostrum decerpitis ex Pindo floribus Italicè concinnentes.

Gl'acerbi sdegni, ond' implacabil sempre
Scosse l'empia Giunon d'Alcmena il figlio,
Cantaua il Trace; onde trà spine vn Giglio
Daua, può dirsi, al lui cantar le tempre.
Quindi del canto à gl'intrecciati modi
Ragruppaua d'Alcide i fasti, e gl'ostri,
Che, tinti in sangue d'atterrati mostri,
Ergean immense al Domator le lodi.
Al Domator, che, mentr'à pena ei nasce,
Strozza con mandi latte empie Ceraste,
Che non hanno al morir schermio, che baste
Contr'vn valor, che giganteggia in fasce.
Contr'vn valor, che le squarciate pesti
Volge in trofei di sue vittorie, e sgombra
Di rio terror dal sen materno ogn'ombra;
Mentr'ei ride à schernir gl'angui funesti.
Di quel Toro infuriato, à i cui mugiti
Tremò di Candia il pian, la selua, e'l monte,
Non temesti, dicea, Tu, che formonte
D'ogni Prode quà giù gli spirti inuiti.
Del Trifauce Mastin terror d'Auerno
Puote tua destra imprigionar le Zanne;
Ne gli valse il latrar d'auide canne;
Ch'ogni sforzo infernal prendesti à scherno.
L'impenetrabil cuoio, il fiocco vanto
D'esser parto del Ciel, dal Cielo atteso,
Nulla gioua al Leon, sì che prosteso
Non sia sue spoglie à fabricarti il manto.
D'Erimantho il Cignal, che sì famosa
Rese la dianzi impratticabil selua,
Non ti scuote d'horror; mà si rinselua;
E fugge indarno, e cimentar non osa.
Sù 'l Termodonte all'agguerrito stuolo
Dell'Amazoni altiere il Cinto sciogli;
E, del fasto guerrier mentre le spogli,
Di tue glorie la fama impenna il volo.
Le Stimfalidi horrende all'arco, à i strali
Ceder non san; mà Tù d'vn bronzo il suono,
Formidabil viè più, ch'à Cerua il tuono,
Tosto gli scocchi: elle al fuggir dan l'ali.
Sin dalle spiaggie, ou'hà la tomba il Sole,
Gl'Armēti adduci, all'human sāgue auuezzi:
Ne, se ben triplicato, è che si sprezzi
Quel crudo Rè, che sì gli pasce, e vuole.
Ben sì gli spirti alle vendette aduna;
Trè scudi imbraccia, e trè gran lācie arresta;
Mà de tuoi colpi alla crudel tempesta
Trè vittorie, in cader, t'accoglie in vna.
Ripigliar nuoue forze, in sen cadendo
Della gran madre, in van studiossi Anteo:
In van dall'Hidra il germogliar sì fèo;
Ch'han forte eguale al tuo valor cedendo.
Habbia pronti, al fuggir, gl'Euri nel piede
Cerua sacrata alla notturna Dina;
Che di Tirinto il Cacciator non schiua;
Mà preda resta: e ne pur ei la fiede.
L'essalar fumi, il vomitare ardori
Caco, il fiero ladron, nulla diffende:
Nel traditor d'Egitto il braccio stende;
E ne tributa al Nilo i caldi humori.
Dell'Arcadico monte alle pendici,
Crèdeansi d'inuolar di Folo i vini;
E, co'l lor sangue abbeuerati i Pini,
Funestâro i Centauri i campi aprîci.
Mà nulla è questo à tuoi gran vanti, ò forte,
Se non sottentri ancor d'Atlante al peso.
Veggio di Libia, ad ammirarti inteso,
Il mar de suoi riflussi odiar la sorte.
Inhorridì (non ch'altri) il curuo Atlante,
Poi ch'à gl'homeri tuoi cesse l'incarco,
Ne ti vidde incuruar più, che se scarco
Del suo pondo l'haueste il gran Tonante.
Più che mai salde in sù l'Herculeo collo
S'appoggiâr l'Orse, e s'adaggiâr le sfere;
E, nel correr la sù l'ampie carriere,
Non pauentâro i maggior lumi il crollo.
La diurna lampa, e le notturne faci,
Anzi del dorso tuo gli spatij augusti,
Del mobil pondo ornati più, che onusti,
Refer con gl'ori al fiammeggiar viuaci.

Ast dum Herculeas Vires exornant Sydera, nos ad exornatissimum Auctoris cantum regrediamur.

Thracius hæc Vates. Sed tu Tyrinthius alter,
Florentine, mihi; nam mea plectra moues;
Antraq; Musarum longo torpentia somno
Excutis; & placidos ducis ab ore sonos.

THRACIVS HÆC &c. Præmissis quæ de Hercule, tamquam caussas, Orphei animum mouentes ad cantum, recensuerat, ad applicationem propositi iam descendit, ac Florentinum, Mæcenatem vtiq; suum, Alcidem sibi alterum esse dictitat, eo quod Alcidis in morem excitet ad plectra Claudianum iam diù otio torpentem, atq; ad prosequendum allicit, quod intermiserat, opus.

THRACIVS HÆC VATES. Subintellige *canebat*, quod, per Synecd. fig., reticetur. Est hic autem aptissimus finem narratis imponendi modus, atque opportunus omninò transitus, quo ad diuersa facilis delabatur Oratio. Verùm, quod ad explicationem spectat, *Thracius* nomen esse à *Thracia* deriuatum, facilè noueris; & quid sit *Vates*, aut cur hoc nomine appelletur Poeta centies dix. *Thracius Vates* igitur antonomasticè dicitur Orpheus; cum enim nullum Orpheo similem Thracia enutrierit, solus Orpheus per excellentiam *Vates* dicitur, & *Thracius* additur, vt à quocunq; alio, qui Thrax non fuerit

distinguatur. Pronomen verò demonstratiuum *Hæc* digito quasi signat ea omnia, quæ superiùs ore Vatis prolata, referebantur.

SED. Coniunctionem hanc esse discretiuam alibi diximus; hic addo, hanc particulam, licet absolutè positam, accipiendam hic esse pro eodem, ac *sed etiam*. Sic pariter Cic. pro Milone in eodem hanc sensu particulam posuit, dum ait: *Obsistis non modò inimicorum Milonis sermonibus; sed nonnullorum imperitorum &c.* idest *sed etiam nonnullorum &c.* Eodem pacto Vates hic &c.

TV. Vnicum secundæ personæ pronomen demonstratiuum, hic aptissimè positum, vt viam præbeat apostrophanti, hoc est carmina ad ipsum amicum, quasi præsentem alloqueretur dirigenti.

FLORENTINE. *Florentinus* nomen patrium hic non est, sed proprium, quo scilicet nomine appellaretur Claudiani Mæcenas, de quo supra dicebamus, præterea, quæ de eodem in Præf. ad lib. 1. breuiter attigimus.

TYRINTHIVS ALTER. Subintellige *es*, quod item per Synecd. reticetur. *Tyrinthius alter* idem est, ac *nouus Alcides*; nosti enim Tyrinthium Alciden fuisse appellatum ab Vrbe Tyrintha, quam propè Mycenas constructam diù incoluit, cum Iouis monitu inseruire Eurystheo duodecim annos debuerit, ac totidem labores exantlare. Comparatur itaq; hic non solum, sed omnino æquatur Alcidi Florentinus, vt, sicuti dictus est Alcides virtutum omnium Idæa, talem intelligas fuisse Florentinum, atq; ideò iure eosdem sortiri effectus Vatum plectra excitandi; licet enim videatur adesse disparitas in hoc, quod Alcides Orpheum in laudes proprias excitauerit, at Claudianum ad prosequendos de raptu libros, non de se ipso, excitet Florentinus: noueris tamen, eximium esse laudandi genus hoc ipsum, quod scilicet illi operosum suæ Cytharæ cantum dedicet Poeta; Neq; enim proijci solent Margaritæ ante Porcos. Quarè qui carmina sua alicui addicit, maximè illum laudat, cui addicit, summa enim virtute insignem declarat eum, cui labores ex virtute promanantes dicandas esse iam censuit, ac prudenter decreuit.

MIHI. Ne credideris, particulam hanc esse limitatiuam, ita vt dicat Vates, sibi ita videri, licet non alijs: nam qui vnum dicit, alterum non excludit: immo emphaticam noueris ad comparationem validiùs afferendam: sicuti enim Orpheus, beneficijs, quæ Patria sua percepisset ab Hercule, & quæ in ipsum per consequens, vt bonum Ciuem redundarent, motus fuit ad canendum: sic, per illam particulam *mihi* fatetur hic Poeta, se beneficijs Florentini adstrictum, quem, licet in omnes beneficum, in se tamen beneficentissimum expertus esset, potiori etiam iure motum fuisse ad canendum, illiq; opus dicandum &c. In alio etiam sensu, emphaticam illam eamdem particulam agnosco: tacite enim remordet Vates, vbiq; iam ingrati animi prædominans vitium, quod, vt plurimum efficit, vt qui beneficia, quantumuis maxima, acceperint, sæpe sæpius in ipsum benefactorem rebellent, ne gratias agere teneantur, vel ne eo videantur indiguisse: beneficia libenter accipiunt, & auent ingrati, sed benefactoris nomen in largiente oderunt. Se in horum numero non esse, protestatur Poeta; ideoq; virtualiter, inquit: Quidquid alij de beneficijs senserint acceptis, certe ego semper benefactorem meum venerabor; atq; hinc est, vt *Tu Tyrinthius alter, Florentine mihi*. Insuper nulla virtus inuidentibus, ac detractoribus caret: ideò sensus Poetæ est: Quidquid oblatrent detractores; quidquid inuidi, Iunonis morem secuti, in Idæam moliantur virtutis; *Mihi*, qui scilicet tantâ oblector virtute, *Tyrinthius* alter adstas; nec Iunonis vnquam partes amplectar. Sed immò, in obsequij signum, cantus prosequar, & dicabo.

NAM MEA PLECTRA MOVES. Heinsius eliminatam ex hoc loco exoptat particulam illam *nam*, & legendum cum scriptis asserit: *Tu mea plectra moues*, adhibita, scilicet non inconcinna repetitione pronominis *Tu*, quod & Curis, inquit ipse, secundis, & Barthius approbat. Non ausim eruditissimorum virorum improbare lectionem, quam & emphaticam fateor, & ornatam; sed nec damnandam arbitror vulgatam cum Parrhasio. Quare hanc sequor, & explico. Reddit hic igitur rationem apertam, & eamdem, quam ex emphatico sensu deduci innuimus declarat; reddit inquam rationem apertam, cur Florentinus Herculi comparetur, nempe beneficus cum benefico, & mouens ad cantum, cum ad cantum mouente beneficijs collatis. Ideò

NAM. Coniunctio enim causalis hæc est, quæ scilicet causam cum effectu, & vice versa, coniungens rationem effectus reddit, per causam, & causæ, per effectum; & idem sonat ac quia, atq; ideò aptissimè hac vtitur Vates rationem reddens, *Nam*

MOVES. *Mouere* est aliquid, per efficacem impulsum ad aliud peragendum impellere; & quasi quamdam illi necessitatem taliter operandi inijcere. Hanc igitur mouendi efficaciam attribuit Vates Florentino, respectu sui, quasi ex illius impulsu ad canendum ita excitetur, vt nequaquam resistere valeat. Sed dicet fortassis Criticus quidam; *Mouere plectrum* actus illius est, qui actu Cytharam pulsat: ast Florentinus, vel sui expressione desiderij, vel aperta suasionis incitatione poterat quidem mouere animum Poetæ, ad hoc, vt ipse plectrum moueret, & Cytharam pulsaret; non autem poterat ipse Plectrum mouere, cum Cytharedus non esset; &, si fuisset, iam, non Claud., sed Florentinus ipse indicaretur cecinisse: ergo male dictum: *mea Plectra moues*. Facilis esset responsio, si diceremus Claud. Metalepsi vsum; nam Plectrum à manu Cytharedi mouetur certe; manus autem à potentia motiua; hæc iterum a voluntate imperante mouetur; ac voluntas manuducitur ab intellectu. Cum itaq; intellectus, ex proposita Florentini excitatione, conceperit, ac voluntati repræsentarit, vt bonum, Florentini desiderijs obsecundare; voluntas imperat, potentia motiua obsequitur nutui, ac manus plectrum mouet, quo Cytharam pulset: quarè a primo ad vltimum deducitur, Florentini impulsu animum Poetæ excitatum, & hunc Poetam adductum, vt Plectrum ipse moueret in gratiam Florentini: ex quo iam patet Florentinum mouisse Plectrum Claud. non quidem vt causa efficiens, sed vt obiectiua, & cuius in gratiam plectrum ab efficiente moueretur. Sed altiori fundamento innititur Claud.; inhæret enim Phylos. axiomati, quo dicitur: *Causa causæ est causa causati*. Cum itaque Florentinus causa fuerit illius motionis animi, ex qua causatus est Plectri motus, iure dicitur causa motus ipsius plectri: atq; adeò aptissimè dictum: *Nam mea plectra moues*.

MEA PLECTRA. Plectrum quid sit vidimus in antea-ctis ad Carm. 15., quarè tantum addo, poni hic antecedens pro consequenti: nempè motionem plectri pro ipsa Carminum modulatione ad Cytharam: & *mea* inquit *Plectra* per nomen possessiuum, cuius iam notissima vtique significatio, & plura pro vno posuit per Synecd. more poetico.

ET EXCVTIS ANTRA MVSARVM. Musas Poetarum præsides esse nulli iam ignotum; quæ tandem, vt arbitror, nil aliud sunt, quam varius canendi Genius, seù varia concinnandorum Carminum inclinatio; nam *μουσική canendi ratio*, siuè *ars Musica* dicitur apud Græcos; & *μουσικὸς canendi arte* peritus. Apollinis musicarum artium Principis ancillas eas constituerunt Antiqui, Iouis ex Mnemosyne, idest ex memoria, filias, in Pierio monte iam natas. Quarè Hesiodus in Theogonia, cujus græca Carmina in latinum translata sunt, apud Nat. Com. Mythol. lib. 7. cap. 9., hæc habet

Mnemosynem pulchram dilexit Iupiter; ex qua
Inde nouem Musæ claræ nascuntur; & illis
Sunt semper cantus cordi, & conuiuia læta.

Ex quo habes Musarum ortum, numerum, & officium. Noui equidem ab aliquibus, tres tantùm Musas esse, dictitatum fuisse; sed non libet, á, recepta iam ab omnibus, opinione, nouem Musas asserente, discedere. Mimnermus, Cœli filias fuisse Musas, autumat, & Ioue ipso antiquiores; sed non differt ab Hesiodi opinione, nisi in hoc, quod Hesiodus Iouem mysticè sumit; Mimnermus verò historicè; nam Iupiter pro Cœlo ipso, & aere ponitur, quarè in hoc sensu Musæ Cœli filiæ Iouis erunt filiæ non antiquiores. Si verò fabulosa spectetur historia Cœlum Pater Saturni fuit, Saturnus Iouis; ideòq; Musæ, quæ Cœli filiæ fuerint, Ioue antiquiores profectò essent dicendæ. Quarè si Iupiter pro Cœlo ipso sumatur filiæ Cœli sunt filiæ Iouis; & coincidit sententia prædictorum: Si fabulosa spectetur Genealogia differunt Auctores citati; vt ex dictis patet Musarum Nutricem Euphemen fuisse dixerunt, idest boni nominis laudem, ac gloriam; nam hæc Musarum omnium altrix est. Musas esse sphœrarum animas alij docuere; ita vt Vrania sit Anima Stelliferi Cœli; Polymnia Saturni; Terpsichore Iouis; Clio Martis; Melpomene Solis; Erato Veneris; Euterpe Mercurij; Thalia Lunæ; &, cum octo sint Musæ iam memoratæ, nonam subinde addiderunt Calliopem, idest bonum, ex sphœrarum omnium concursu, harmonicumq; concentum; sphœras enim harmonicas esse omnibus iam antiquis decantatum, probatumque fuit. Si igitur Musæ sphœrarum animæ sunt certè Iouis filiæ sunt, cum Iouis opus Cœlum censeatur, vt vidimus telam Proserpinæ ex-

pli-

plicantes lib. 1., & filiæ Iouis prout Iupiter Cœlum ipsum dicitur esse, quatenus Musæ Syrenes dicuntur ex ipso Coelorum motu progenitæ; Nisi velimus, cum Musæo, Musarum duo genera celebrare alias nempè Coelo genitas, & sub Saturno fratre vigentes, alias minores natu Iouis filias, agnoscentes. Si vniuscuiusq; Musæ singillatim proprium exoptes officium; hoc facilè exprimunt Carm. iam ferè in triuijs decantata, quæ tamen hic recensere non renuo; & hæc sunt.

Clio gesta canens transactis tempora reddit;
Melpomene tragico proclamat mæsta boatu;
Comica lasciuo gaudet sermone Thalia;
Dulciloquis calamos Euterpe flatibus vrget;
Terpsicore affectus Cytharis mouet, imperat, auget;
Plectra gerens Erato saltat pede, carmine, vultu;
Carmina Calliope libris heroica mandat;
Vrania Cœli motus scrutatur, & astra;
Signat cuncta manu, loquitur Polyhymnia gestu
Mentes Apollineæ vis has mouet vndiq; Musas;
In medio residens complectitur omnia Phœbus.

Musis itaq; Apollo præest; Vatibus Musæ; &, nil se proficere, Vates aperte profitentur, nisi propria cuiq; arrideat Musa: quarè Musas dicitur Vatis excitare, qui Vatem ad Carmina inuitet concinnanda. Sed cur in Antris à Poeta nostro Musæ collocentur? Cur non potius in sphoeris, vndè ortum habuisse dicuntur, aut in Parnassi Iugis cum earum Principe Apolline collocauit? Sciendum Nymphis quidem omnibus; sed Musis præcipuè antra fuisse dicata, quasi antris summopere delectarentur. Quod indè fortaissis factum, quia solitudine gaudeant Musæ, vt faciliùs, semotis distractionibus, ad erudiendos Vates incumbant, iuxta illud Ouid. *Carmina secessum scribentis, & otia quærunt.*

Comprobat, hanc antrorum dedicationem Musis fieri solitam non vnica Musarum denominatio; nam primo Cythæriades dicuntur à Cythærone monte, in quo, vt aliqui asserunt, fuerit Antrum quoddam, quod *Sphragitium* nominarunt, ibiq; Musas solitas dictitant vaticinari. Secundo dictæ sunt Pimpleiades à Pimpla Macedoniæ fonte ad radicem Pimplæi montis, vbi Antrum Musis addictum fuisse referunt. Tertio appellatæ fuerunt Corycides ab antro Corycio apud Delphos, vbi oraculorum etiam responsa ab ijs reddita dicuntur. Adde semper Musarum domicilia in montibus solita collocari, & montium persæpè latera antris vtiq; stipari. Quibus omnibus à Vate nostro expensis aptissimè Musas collocat in antris.

ET EXCVTIS ANTRA MVSARVM. Particula coniunctiua *et* Plectri motionem iam dictam copulat cum excitatione Musarum, vt Vati cantum Plectro suggerant consonantem. Verbi autem *excutis* viuacitas non facilè intelligi potest, nisi in ea, quæ sequuntur, oculos conijciamus. Aduerte igitur Poetam loqui hic de Musis dormientibus, quæ impulsu Florentini expergiscuntur. Sicuti igitur proprium illius, qui velit aliquem, graui sopore detentum, excitare, est eum manu apprehensum quatere, vt motu illo repentino, ac violento excitetur; sic Poeta naturam imitatus, Florentinum Poetæ Musas quatientem inducit, vt excitentur à somno. *Excutere* enim idem est, ac vehementer quatere, & *quatere ex*, idest ex somno deturbare; ex quo antecedenti consequens nobis intelligendum relinquit, nempè Musas excitatas ad cantum inuitari. Ideò *Excutis Antra*. Si ad suprapositam eruditionem de Musarum antris respiciamus, continens hic positum agnoueris pro Musis contentis, non enim *antra*, sed antrorum certè Incolas excitat. Verùm, etiam si vltrò concesserim ad datam eruditionem respexisse Poetam; attamen alium sub eruditione latentem sensum habuisse non dubitauerim. Proprium est cuiuscumq; probatæ notæ Auctoris sua semper, ac se ipsum deprimere; quod cum optimè nouerit Claud., vt se humiliter de se ipso sentientem indicet, Antrorum Musis addictorum nomine, proprium, vt arbitror, designat pectus, sedem vtique Musarum præclarissimam, cuius tamen ipse præstantiam extenuans, *Antrum* appellat, posito plurali numero pro singulari, quod per Synecd. vsitatissimum reperies. Nam sicum *Antrum*, quantumuis expolitum, saxeisque reiectis scrobibus, leuigatum, semper tamen incommodam admodum suppeditat stationem; sic ipse pectus suum *antrum* appellans innuit incultum, incommodum, ac vile Musis habitaculum præbere, adeòq; incondita tantum carmina prolaturum; nam licet illud Musæ non dedignentur, tamen non nisi incommodè, ex incommodo loco, sic indicat, locuturas. Et in hoc sensu propria erit acceptio verbi *Excutis antra*; certe enim pectus somni pariter, & excitationis est capax; &, cum ex concussione pectoris quidquid in pectore est, quatiatur, sequitur, vt & Musæ in illo degentes, & quatiantur, & excitentur. Ideò *excutis antra Musarum*; hoc est Musis inhabitantibus sacra; id enim indicatur per possessiuum illud *Musarum*.

TORPENTIA LONGO SOMNO. Indicat hic Vates apertè comparationem sui ipsius cum Orpheo factam, quo ad diuturnitatem taciturnitatis, pari passu procedere; nam; sicuti de Orphei taciturnitate initio dixerat

Otia sepositi agerer cum cantibus Orpheus
Neglectumq; diù sepelissset opus;

Sic, de sui ipsius taciturnitate iam loquens, diù iam, seposito opere, se conticuisse declarat, dum pectora sua innuens, ait

Antraq; Musarum longo torpentia somno
Excutis &c.

Quo ad hanc igitur partem exactè procedere ostendit paritatem; licet, quo ad canendi peritiam, se longè faciat Orpheo inferiorem, dum de illo cum dixisset

Pellice festino nobile duxit ebur.

de se ipso hic loquens *Antrum* se vocat neglectum. *Antraque Musarum longo torpentia somno &c.* Quid sit *torpere*, à quo partic. est *Torquentia*, vidimus supra Carm. 18. sed si vnquam verificatur illius verbi significatio, maximè in dormientibus verificatur. Quid enim dormiente segnius, quid languidius, quid remissius? Torpedinis effectum sortitur somnus in humano corpore ita, vt vires omnes debilitet, & infringat, sensum abripiat, potentias omnes, quasi vinculis obstrictas, detineat. Imago mortis somnus est, & vt Vates ait, quies simillima morti. Quid autem mortuo inutilius? quid magis torpens, & languidum? Nullam habet ad quamcumque vel minimam actionem mortuus potentiam: Dormiens habet quidem, sed consopitam adeò, vt perindè sit, ac si nullam haberet. Quarè *torpentia somno* idem est, ac inhabilia, & ignauo quodam veterno colligata.

LONGO SOMNO. Longum quidem dicitur quod quantitatiuum est, ita vt commensurari possit; cum autem quies nil aliud sit, quam cessatio à laboribus, non videtur commensurabilis, cum pura priuatio sit: longa tamen dicitur, respectu durationis, hoc est diuturna. *Somnus* itaq; vt dicebamus, nil aliud quam quies est, & cessatio ab exercitationibus potentiarum in animantibus; sicuti fusiùs etiam disseruimus lib. 1. Carm. 275., vbi etiam de somno, qui Deus crederetur satis egimus. Hæc quies, vt ibi diximus, causatur ab humoribus ad Cerebrum sublatis, qui cum ibi fuerint refrigerati (frigidissimum enim natura sua cerebrum est) decidentes calorem cordis refrigerant, ac eodem tempore obstruunt crassitudine sua spirituum meatus, quarè, cum nec refrigeratum cor spiritus, quorum fons est, transmittat, nec qui, iam membra peruagantes, neruos omnes in laborem excitabāt, excurrere per obstructos possint meatus, sequitur, vt consopitum Animal ab omni prorsus quiescat actione, &, tamquam mortuum, inutile iam iaceat pondus. Sed ex ijs licet hic perpendere eximiam prorsus Poetæ nostri eruditionem, quæ adhuc in hoc insistit, vt se incondita prolaturum profiteatur. Facilis profectò explicationis est textus iste, si dicamus, hæc per allegoriam dicta significare Claudiani Musas longa taciturnitate detentas, nam dormiens, pleno sopore oppressus, non loquitur &c. sed altiùs arbitror disquirendum. Mihi certum est, quæstionem de habitibus à Poeta nostro hic eruditissime attingi. Quæritur itaq; communiter à Phylosophis, num in potentijs externis dentur habitus; v. g. in manu ad pulsandam Cytharam, in pede ad Choreas ducendas &c. Partem affirmatiuam sequuntur alij, alij negatiuam. Nos, quæstionem huiusmodi in Phylosophia nostra discutientes, nullum diximus in huiusmodi potentijs dari habitum superadditum; sed eam facilitatem, quam in his potentijs experimur per frequentatos actus augeri, prouenire, non ex habitu, sed ex eo, quod assiduo membrorum exercitio extenuentur, & exsiccentur frigidi humores, qui, neruis adhærescentes, pigriores eos reddebant ad motum, quibus exsiccatis, & dissipatis: quasi vinculis soluti nerui, nulla difficultate, sed immò tota naturali agilitate mouentur: sic autem vice versa exercitio neruorum cessante succrescere iterum, dicebamus, & addensari humores frigidi circa neruos, eosq; quasi glutine, circumligantes tardiores ad motum reddere, ac difficiliores. Quod autem de manu plectrum exercentis, ac de pede saltantis diximus, proportionaliter dicendum de lingua canentis: & experiuntur profectò Musici, clariori semper se voce canere, quo frequentiùs vocis organa exercent, quia illa, assiduo exercitio, à pituitis concurrentibus expurgantur: at, si diutiùs ab exercitio cessent canendi, superaffluentibus iterum humoribus, qui è cere-

quo decidunt, facilè raucedinem contrahunt. Quid igitur est *Excutis antra Musarum longo torpentia somno*? Certè nil aliud indicat, nisi se incondita daturum, cum iam ex longa dessuetudine, frigidis ex somno humoribus succrescentibus raucedinem sua Musa contraxerit; ita vt minus iam sit ad cantum idonea. Neq; dixeris, Poetam ad hæc respicere non potuisse, quia, licet, poeticè loquens, & plectrum excitatum, & Musam ad cantum indicet inuitatam; nil tamen horum erat peragendum; Sed tantùm carmina erat ille paginis demandaturus; ad conficienda autem hoc pacto Carmina, non requiri organorum vsum, sed sufficere solam animam intellectualiter agentem; atq; ideò frustra asseri, Poetam attingere voluisse difficultatem de habitibus in potentijs externis: facilè namq; hæc obiectio diluitur; dum enim allegoricè simul, & eruditè loquitur Poeta, nonne ad ea respicere debet, quæ ad ipsam allegoriam stabiliendam necessariò pertinent? Atqui Plectrum mouendum, Musam inducit cantaturam, consequenter debuit, & eas conditiones innuere, quæ huiusmodi motui, vel cantui, facilitatem, aut difficultatem valeant attribuere. Sed esto ex his figuris, ac parabolis sola intellectualis operatio esset intelligenda: maiori adhuc eruditione assurgeret, hoc eodem textu, Claudianus; nam primo alluderet ad commune proverbium, quo ostenditur, etiam sapientissimos quosque inconditis interdum quibusdam deturpari; hoc ipso sub figura somni adumbratò, dum dicitur: *Quandoque bonus dormitat Homerus*. Intellectum enim dormitare nil est aliud, quam ab exercitio perfectissimæ operationis vel omninò cessare, vel saltem illius intensionem remittere, ex qua remissione facile subindè inducitur omnimoda cessatio, atque ex cessatione acquisiti iam habitus vel omnimoda corruptio, vel saltem talis suppressio, vt perindè sit, ac si intellectus habitu priuaretur; nam ex cessatione actuum, cessat & spirituum concursus, & recursus, atque adeò succrescentibus humoribus frigidis obstruuntur cerebri meatus, qui transitum spiritibus à sinu in sinum eiusdem cerebri præbent atque ideò habitus, qui in posteriore parte cerebri asseruantur, languescunt inutiles, vel, vt alij volunt, frigidis illis humoribus obruti, deficiente spirituum concursu omninò destruuntur; atque hinc est, vt per longam desuetudinem facilitas ex intellectu ipso tollatur; & consequenter ad hoc, vt redeat ad actus, & difficultas aderit, & rudiori etiam minerua decurret, quasi ex illa cessatione rubiginem contraxerit intellectus ipse. Cum itaq; hæc ex humoribus frigidis, à quibus etiam somnus, procedant; Iure dicuntur *antra Musarum*, hoc est *Cerebri recessus*, in quibus habitus concinnandi carmina asseruabatur; *longo torpentia somno*, excutienda quidem, sed incommodè, atq; inconcinnè in actus proditura. Quarè vel figuras iam spectes, vel figuratum, semper Poetæ sententia ad quæst. de habitibus habebit relationem. Si figuram, seù simplicem spectes allegoriam, quæstionem de habitibus in potentijs externis respicit: Si significatum per allegoricas figuras indagaueris, quæstionem de habitibus in intellectu non effugies. Quia autem ista facilitas operandi, quæ habitus dicitur, non corrumpitur nisi per longam ab actibus cessationem; ideò prudenter ait Poeta; *longo torpentia somno*. Aduerte autem sententiam Poetæ de Musis dormientibus alludere ad antiquorum sententiam asserentem Musis præcipuo amicitiæ fœdere somnum consociari, ex quo etiam factum fuerit, vt apud Træzenios antiqua fuerit Ardali Ara, in qua Musis simul, & somno coniunctissimo sacrificabatur; facilè est enim Musas obdormire, nisi assiduo vigilent exercitio desudantes.

ET DVCIS. *Ducere* idem hoc loco est, ac *attrahere*, sed tali attractione, quæ non violentiam inferat, sed suauiter alliciat, ita vt, non inuitas, sed vltrò sequentes extrahat voces. Alludit autem hic ad sententiam de diuersa Fatorum efficacitate in operando, quam fusè explicuimus lib. 1., atque in eo sensu, in quo, & Seneca ait: *Fata volentem ducunt, nolentem trahunt*. Ostendit igitur Poeta hic Florentini suasionem, seù excitationem, per expressum peracta desiderium, vim penes Vatem fati obtinuisse, sed *dulces Fati* volentem, scilicet ducentis: Ideoq; addidit

PLACIDOS SONOS. *Placidus* enim idem est, ac *mitis, sedatus, tranquillus*. Placidus itaq; vocis dicitur sonus qui spontè, ac lubens ex ore diffluit, nulla renuentis spiritus contentione exasperatus, ac se facilem præbens excitanti. *Sonos* autem in duplici posuit allusione, ita vt scilicet & motis, Cytharamque pulsantibus correspondeat Plectris, & ad vocem, quæ Cytharæ sono consonans exire debeat principaliter referatur. Atque, in hoc secundo sensu, noueris sonum genericè positum, pro sono specifico vocis: principaliter autem sic esse intelligendum nomen *sonos* patet, quia, ad specificationem, subdit

AB ORE. Idest ab Ore ipsius vatis excitati. *Os* autem hic ponitur in propria significatione; sed ita, vt nomine oris, veniant omnia illa, quæ ad vocis efformationem concurrunt, vt in simili dicebamus lib. 1. Carm. 84. vbi etiam aliqua innuimus ad efformationem vocis spectantia. Clauer. & Raphelengius, apud Heinsium, legunt hoc loco *Excutis, & placido ducis ab ore sonos*; quam lectionem fortassis secuti sunt, vt melius exprimeretur spontanea illa vocis eruptio, de qua nos supra. Quarè non video cur eos redarguat Heinsius, qui & ipse vulgatam deserit legens *Excutis, & Placidos ducis in orbe Choros*; quam lectionem suam immeritò damnari à Barthio dictitans, ex varijs Auctorum locis nititur comprobare, & *ducere choros* eleganter dici neruis omnibus contendit. Ego non negauerim profectò dictionis elegantiam; sed an bene hic consonet aduertendum; nam, & Margarita quidem, & Adamas gemmæ sunt, & quidem magno pretio æstimandæ, sed non in vnoquoque metallorum genere eodem modo micant insertæ. Profectò *ducere Choros* videtur importare actionem ipsius ducentis in Choros ipsos. Sic optimè dicuntur Musæ ducere Choros, cum Cantus peragunt suos &c. Certè autem non cecinit hic Florentinus, sed Claudianus; video Heinsium respondere, posse Florentinum duxisse choros, non vt actor ipsius Chori, sed vt *Choragus*, idest vt Magister, ac director Chori. Optima & erit fateor, interpretatio; sed hoc ipsum ostendit Amphibologicam esse lectionem, quæ explicatione, ac distinctione indiget, ne in contrariam partem sensum inclinet suum. Quarè satiùs existimaui cum Barthio, Parrhas. & alijs vulgatam sequi, quam Barth. cæteris omnibus asserit præferendam.

Collige, quo ad mores, iniquissimum esse qui debitam virtuti deneget laudem; nam virtutem agnoscere, eamque nihilominus fraudare laudibus, perinde est, ac si nos ipsos virtutis ipsius hostes fateamur. Dupliciter autem laudari profectò virtus potest, vel directè ipsius glorias extollendo, vt ab Orpheo factum cernimus, qui laudes Herculis, hoc est omnium Ideæ virtutum, decantauit; vel indirectè, sed efficaciter tamen, nos scilicet, nostraque omnia agnitæ virtuti libenter addicendo, vt facit Claud. hic, qui, morem Florentino gerens, heroicam suam Poesim, excitantis eius intuitu virtutis, prosequitur, illique Plectri sui laborem dedicat, & addicit. Vtroque modo ab ingenuis colenda virtus; nam, virtutis, hoc pacto, cum se se amantes ostendant, proprias vtique laudes, alienis in laudibus, proferunt cumulatas, licet se laude haud quaquam dignos profiteantur. Inuisorum est, non se faciles impulsui præbere virtutis: & vitijs adhæreat necesse est, qui se difficilem præbeat virtuti. Humiliter, hercle, de se ipso vnicuique sentiendum; sed non ideò detrectandum, quin, quidquid sumus, virtutum glorijs addicamur.

Ne itaq; & nos virtutum gloriæ aduersantes existimemur, si quæ possumus, Poetæ nostri tributa rependere, detrectemus; tanto licet oneri impares, nostros, fluxos verumque, addicamus labores, italico pro viribus metro concinnentes.

Tali del Thrace al commendar quel Prode
Dall'harmonica lingua vscîr gl'accenti,
Mà tù, nouello Alcide à miei talenti
Sei, che, dar spirto al pletro mio, si gode.
Tu, che, nel grembo alla Città fiorita,
Godi l'aure beate, i fiori, e'l nome,
Tu rispingi da me l'otiose some;
Tu rendi alla mia Cetra e suono, e vita.
Gl'antri di questo petto, oue nel sonno
Già di gran tempo intorpidîr le Muse,
Scuoti suegliando, e, del sognar confuse,
Queste il caro tuo spron scuoter non ponno.
Sieguon gl'impulsi; e tu gl'addestri in tanto,
Con la maestra man, del suono i moti,
Sì, che placido n'esca, e dolce ruoti
Gia sprigionato, in sen dell'aria, il canto.

Ea, quæ Vatibus æquè omnibus conceditur facultate, effingitur hic Florentinus ex Vrbis præfectura, qua fungebatur, vt dix. Florentiam animi gratia diuertisse, licet hoc non habeatur ex Claudiani textu. Sed nulla sine inuentione, ac fabula Poesis.

IN

IN SECVNDVM CLAVDII CLAVDIANI
LIBRVM DE RAPTV
COMMENTARIA.

Argumentum Libri secundi.

IN calce libri primi reliquerat Poeta Plutonem, instructo curru, præfinitum ad Proserpinam rapiendam tempus expectantem, vt iter opportune arriperet ad prædandum.
Initio itaque huius secundi libri, noui Solis ortum, expectatum scilicet à Plutone tempus, describit: Subinde Venerem fraudes, lib. 1. inceptas, prosequentem inducit, quibus raptui Proserpinam exponat. Exit igitur Proserpina in agros Venerem secuta, spretis, quæ mater dederat, monitis; atque incassum edito ex ipsis cardinibus infausti ominis prænuncio, quod, repentinis etiam fragoribus, mugitibusque nequicquam cumulat Ætna. Prodit Ternario Diuarum comitata in Campos, quarum vna Venus conscia furti, reliquas decipiens, soli technas tendebat Proserpinæ. Hinc data occasione, describit Vates habitum, ornamenta, & adiuncta vniuscuiusq; Deæ, & Comites, quæ se Deabus addiderant Naiades. Tantarum hospitum incessu commotus Ætna Zephirum compellat, ac precatur, vt Cliuos floribus repentè fœcundet suos. Audiens dicto exponitur ventus; ideòq; & nouis Floræ gemmis ornata describuntur Ætnæ viridaria. Populantur Deæ campos; Canistros implent. Coronas nectunt: tempora coronant &c. Interim accelerat Pluto; eiusdemq; iter, atque ad auras eruptio, quam terræmotus præuenit, ingens horror comitatur, Cœliq; mutationes subsequuntur, accurato stylo in ordinem digeruntur. Rapitur denique Proserpina, nec auxilijs omninò destituta: nam ad defensionem Raptæ, vltionemque de Raptore sumendam, insurgunt Pallas, & Delia, ac Plutoni exprobrat illa facti indignitatem; iamq; in prælium irruentes obsistunt: Sed signo Iupiter dato arma, & impetus prohibet, atq; illæ nutui acquiescere coguntur inuitæ, ac longum Proserpinam valere iubent. Insurgit hic Raptæ lamentatio, querelis vtiq; in Iouem ipsum referta, sed præcipuè in Veneris fraudes excandescens, matremq; non audientem implorans. Solatur lacrymis indulgentem, ac questubus Pluto, atque in spem erigit melioris Cœli, imperium pollicitus, nec non obsequia exponens, quæ inferorum iam iam fit acceptura Regina. Inter hæc equos in Tartara: mutatur Inferorum facies, vt Gaudia Regis induat &c. Ducitur in thalamum Virgo: Pronuba nox nuptiales peragit ceremonias, ac Reginam salutantium omnia subsequuntur.

Idem huius Libri secundi argumentum si cupias latinis expressum fidibus; accipe ex Marco Antonio Rubreno constructum, seù, meliùs dixerim, partim ex tertio ipsius Claudiani de Raptu, partim ex hoc ipso secundo libro decerptum, referente Parrhasio, qui argumentum huiusmodi his obtulit exaratum.

Postera cum primo nituêre crepuscula Phœbo,
Fraude Dionæa, riguos Proserpina saltus
(Sic Parcæ iussêre) petit, confisa locorum
Præsidio: Famulæ longo post ordine Nymphæ,
Itur in æterno vestitos gramine campos:
Et prima sub luce legunt; cum rore sereno
Albet ager, sparsosq; bibunt violaria fuceos.
Sed, postquam medio Sol altior adstitit orbe,
Ecce Polum nox atra rapit, tremefactaq; nutat
Insula Cornipedum fremitu, cursuq; rotarum.
Diffugiunt Nymphæ; rapitur Proserpina curru,
Imploratq; Deas. Verùm reuerentia Patris
Obstitit auxilio; nam Iupiter æthere summo
Pacificas rubri contorsit fulminis alas
Confessus generum; Stygiaq; Hymeneus in Aula
Personat: & Læti peragunt conuiuia Manes.

CLAVDII CLAVDIANI
De Raptu Proserpinæ
LIBER SECVNDVS.

IMpulit Ionios præmisso lumine fluctus,
Nondum pura dies; tremulis vibrauit in vndis
Ardor, & errantes ludunt per cærula flammæ.
Iamq; audax animi, fidæq; oblita parentis,
Fraude Dionæa; riguos Proserpina saltus
(Sic Parcæ voluêre) petit: ter cardine verso
Præsaga ecinere fores: ter conscia Fati
Flebile terrificis gemuit mugitibus Ætna.
Nullis illa tamen monstris, nulloq; mouetur
Prodigio Comites gressum iunxêre sorores.

IMPVLIT IONIOS &c. Ab effectibus orientem Solem describit, vt, tempus raptui præfinitum aduenisse, iam innuat, correspondens ijs videlicet, quæ iussu Iouis præordinata cecinerat, & ad Veneris aures expressa, lib. 1. Carm. 235. Notatâ autem temporis opportunitate, dispositiones attingit à Venere in Proserpinam inductas, vt faciliùs raptui exponeretur, nempè nimiam de se ipsa fiduciam, liberam animi audaciam, quæ potiùs procacitas dici potuisset, ac procliuem ad relaxandos animos propensionem, quibus factum, vt illa Matris præcepta negligeret, ac posthaberet, in campos contra datam Matri fidem processura; hoc ipso digna, quæ etiam à Ioue Patre meritò destitueretur. Non destitutam tamen ostendit Vates, dum immissis, Iouis certè iussu, prodigijs, futura illi ominantibus infortunia obuallatam Proserpinæ describit eruptionem. Hæc tamen incassum cecidisse notat, non quidem ex deffectu prodigiorum, quæ certè apta fuerint ad effrenatissi-

mum quemque reuocandum ad mentem; sed ex deffectu ipsius Proserpinæ prodigiorum obseruationem contemnentis, vel non sibi infaustum portendere interpretantis. Refundit tamen Poeta hanc ipsam Proserpinæ socordiam in fatorum dispositionem, vt innuat, errantem, cum, iam punitione premendum, à fatis decretum sit, ab ijsdem obcæcari, ne videat, quæ sibi ad salutem adsint, effugia. Proserpinam itaq; Venus, Pallade, ac Delia comitantibus educit fraudolenter in campos.

IMPVLIT IONIOS &c. Tribus primis carminibus Orientem Solem, per hyppotiposim ab effectibus describit, ad quorum intelligentiam, & explicationem

Notandum primò, Mare illud, quod, vt alibi diximus, circumplectitur terram, Oceanum dici; hoc autem, ex quatuor partibus in continentem illapsum, varia nomina sortiri: nam, qua ad Orientem vergit, Persicum dicitur; qua ad Occidentem, Atlanticum. qua ad Meridiem, Arabicum, seù Rubrum Mare, vel Erithræum: qua ad Septentrionem, Caspium. Ast, vt clariùs procedamus, Oceanus dicitur mare illud; quod vltra Herculeas Columnas extenditur; quod verò citra columnas in continentem illabitur, Mediterraneum nuncupatur, quia mediam allicit terram, seù per medium se se terrarum insinuat, & protenditur. Hoc autem iterum diuiditur in Mare superum, & inferum. Mare superum est illud, quod ab Italia nostra Orientem versus extenditur: Inferum verò, quod ab eadem Italia in Occidentem intumescit. Vtrunq; autem hoc mare varia sortitur nomina, iuxta diuersas, quas alluit, regiones: nam, de mari infero loquendo, qua Balearicam respicit, Balearicum nuncupatur: qua Galliam Gallicum, qua Liguriam Ligusticum &c. nam plures sunt eiusdem denominationes. Pariter Mare superum, qua Siciliam alluit, Siculum dicitur; qua Cretam cingit, Creticum &c. nam plures sunt & huius denominationes. Posita autem hac de maribus cognitione:

Notandum secundo, pro certo habitum ab antiquis Solis currum, occidente Sole, in Oceanum demergi: quare Virg. Georg. 4. 411

Tum Sol, pallentes, haud quaquam discutit vmbras,
Nec cum vectus equis altum petit æthera; nec cum
Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum.

Alij tamen credidere, Solem, cum ad Occasum peruenerit, relicto curru, Amphitritis gremio excipi ad quietem; atq; ad Orientales plagas dormientem transferri; currum verò ab Horis ad easdem duci plagas, vt præsto sit ad cursum excitato; quod ferè coincidit cum eorum opinione, qui dixerunt, Solem, vndis mersum, Oceanum transnatare, donec in orientalibus plagis iterum emergat. Hic nullam, pro irrefragabili, statuit opinionem Poeta; sed ea vsus est voce, quæ singulis proportionaliter ex prænarratis opinionibus aptari possit. Ideò

IMPVLIT. *Impellere* enim est *retrorsum pellere*, & *à se remouere*. Vel in curru igitur emergat; vel sine curru ex Amphitritis gremio ascendat expergefactus; vel natans ex imo Oceani ad supernas partes exsurgat, certè ad modum natantis hoc illi efficiendum est. Proprium itaque natantis est vndam diuidere. & a se, quantum potest, in anteriorem partem remouere: quod propriè est *vndas impellere*; cum enim nulla detur naturaliter corporum penetratio, non potest vrinator ex vndis emergere, nisi & vndas frangat, & easdem à se ipso vtiq; remouens impellat. Quare ad indicandum solem ex vndis emergentem nulla aptiori dictione vti potuit, quam illâ: *Impulit Ionios fluctus*. Adde, Poetam, hoc pacto, dictionem suam naturalibus rerum euentibus accommodasse; nam, vt sans obseruantibus patet, oriente Sole, suaues ex orientis partibus spirant auræ; quæ vndas in contrariam partem, nempè occasum versus impellunt; & quia hæc ventorum excitatio ipsi Soli, tamquam causæ excitanti, attribuitur, ideò & ipsa aquarum impulsio eidem adscribitur, cum causa causæ, sit causa causati, vt alias diximus. Ideò *Impulit*.

IONIOS FLVCTVS. Quid fluctus sit iam vidimus lib. 1. Carm. 255. quarè hic properans de Ionijs tantum iam loquar. Ionium itaque Mare, (quod, hoc loco, intelligitur, per *Ionios fluctus*) pars est maris Orientalis, quæ supra fauces Adriatici inter Siciliam, & Cretam expanditur: quare Ionium mare in Siculum, & Creticum, Antiqui olim Græcorum diuidebant, vt innuimus ad Præf. lib. 2. Carm. *Ægæos hyemes, Ioniasq; domat*.
dictum est autem Ionium ab Ionia Asiæ minoris regione inter Cariam, & Æolidem sita; cum pars maris supersit Orientem versus. Ponit autem hanc partem Vates, vt totum in lice:, sed totum per partem, quæ ad Siciliam etiam pertineat, ne longè a subiecta rerum materia diuagetur, si per partem remotiorem totum mare nascentibus Phœbi radijs subiectum designasset. Huius itaque maris vndæ, oriente Sole, Euri afflatu occasum versus detruduntur: sicque *Impulit Ionios fluctus*.

DIES. Ponitur hic effectus pro causa; nam Dies Solis effectus est; hic autem ponitur pro ipso Sole, & quidem primo Oriente. Ideò *Dies*

NONDVM PVRA. *Nondum*, Aduerb. temporis, idem significat, ac *non adhuc tali tempore; necdum*; seù *neque dum*: eoq; indicatur momentum hic illud, quo primo albescit dies: quo tempore videntur adhuc admixtæ phœbeis fulgoribus tenebræ; ideò nondum

PVRA DIES; nempe non tam tenebris expurgata. Hanc primam Solis lucem, quam nostri Crepusculum matutinum vocant, *lucem incertam, lucem dubiam* vocitarunt Antiqui; nam adhuc inter diei, noctisq. confinia, ita obluctat tenebris lux, vt commisceri videantur, ac tertium quid efficere, quod neque omninò dies, neq; omninò nox dici possit; atque adeò dies impura dicitur, idest tenebris, nondum prorsus cedentibus, adhuc infuscata: *Primos Albores* vulgò nuncupamus. Purificatur autem dies, cum, altiùs sese promouentes, solares radij eam vmbrarum admixtionem euincunt, ac prorsus eliminant Cœlo. atque adeò clara iam lux Solis triumphat. Nondum igitur pura dies erat; idest; oriebatur quidem Phœbus, sed primo quasi vagiens ortu, ac debilem, adhuc infans despuens lucem; ita vt tempus inter noctis adhuc, & diei confinia ambiguum fluctuaret.

PRÆMISSO LVMINE. Alludit hic Poeta ad eam, quam refert Seruius, distinctionem inter lumen, & lucem: *Lumen* enim, inquit, *splendor est, sed fumis admixtum; Lux* verò *purus splendor est absque vllo fumi infuscatione*: cum itaq; diem nondum puram statuerit Poeta noster, hinc est, vt illi *lumen*, splendorem scilicet infuscatum; non autem *lucem* attribuat: Ideò *præmisso lumine*. Præmittere est *ante se mittere*. Nitebatur itaq; Sol in ortum, sed, nondum omninò emersus vndis, miserat ante se lucem illam, quæ tenebris resistentibus immixta, impura adhuc fuisse dicitur. Quod si magis clare hoc ipsum expressum cupias, vide dicta lib. 1. Carm. 222., eadem enim hora, quæ ibi statuitur, hic exprimitur: primam enim auroram vtrobiq; indicatam, ac per periphrasim descriptam conspicies. Sed, vt clariùs percipiatur, quomodo dici possit Sol oriens *præmittere*, seù *ante se mittere* lumen, memineris, Solem esse corpus luminosum, hoc est luminis, ac lucis productiuum; Lumen autem, ac lucem, esse qualitatem, quæ à corpore luminoso promanans longè, lateq; diffunditur, adeòq; corpus luminosum esse quasi centrum illius sphœræ, cuius circumferentiam efformant extremi lucis radij. Quo posito: sicuti, si centrum, in medio sphœræ immobiliter situm, velis mouere, necesse est, vt tota sphœra moueatur, ac circumferentia eiusdem præmoueatur ad locum, ad quem centrum dirigas; sic, dum Sol mouetur, necesse est, vt suæ lucis circumferentiam præmoueat, motu suo; *præmittere* autem dicitur, non quia aliquid à se seiunctum, & separatum mittat ante se, sed quia lucem, quam ad certam ex se emittit distantiam, ad notum, dum se mouet, longe à se promouet spatium. Mediante autem lumine efficit diem, ideò, *præmisso lumine*, diescere incipit, sed impure, donec, præsenti subinde corpore luminoso, clarior, ac vegetior lux effulgeat: quo magis enim lumen a luminoso producente elongatur, debilior fit, ac tenuior, vt patet in lumine facis; nam si fax, inter tenebras, ad cubiculum, in quo sis, deferantur, certe priùs in cubiculo aderit lumen, quam fax; ac primo quidem lumen tenue admodum, sed quod magis, magisq; conualidetur, & clarescat; quo magis fax accedat; donec, comportata in cubiculum face, plenà luce iam omnia collustrentur. Proportionaliter igitur orti Solis experientiam applices, & agnosces, quam aptè dictum sit:

Impulit Ionios præmisso lumine fluctus
Nondum pura dies.

ARDOR. Ardorem pro splendoribus poni vsitatissimum reperies apud Poetas: Sic Virg. Æn. 10. summam Troiani ducis Galeam fulgoribus coruscantem expressurus, inquit

Ardet apex capiti, Cristisq; à vertice flamma
Funditur, & vastos vmbo vomit aureus ignes.

Sic & Torquatus Hierof. Lib. cap. 1. luminosa expressurus Christiani exercitus arma, inquit

In tanto il Sol, che ne celesti campo
Si và sempre auanzando, e in alto ascende,

L'arme

L'armè percuote, e ne trahe flamme, e lampi
Tremuli, e chiari, onde la vista offende.
L'arsa par di fauille intorno auuampi,
E, quasi d'alto incendio in forma, splende &c.

Stellis etiam *ardor* tribuitur, cum splendentia significantur, quod passim apud probatissimos Auctores inueneris. Hoc autem ex eo prouenit, quia adfuit antiquorum quorumdam Phylosoph. opinio, quæ Solem, ac stellas, cum Anaxagora, igneas glebas, vel candentis ferri massas asseruit. Alij etiam vasa esse igne plena dixerunt, quæ scilicet splendorem simul, & ardorem eiubrarent. Alludit igitur & Auctor noster ad istiusmodi sententias; sed & vlteriùs Solem paulatim ascendentem describens, temporis motum metrica delineat mensura, ac varios gradus, quibus lux paulatim augetur gradatione sua commensuratos exponit: nam in primo gradu incertam posuit lucem, nondum planè à tenebris depuratam; quod & postea imitatus Torquatus Hierosol. Lib. Cantu 18. ait

Era nella stagion, ch' anco non cede
Libero ogni confin la notte al giorno;
Mà l'oriente rosseggiar si vede,
Et anco è il Ciel d'alcuna stella adorno &c.

In secundo subindè gradu eleuationis eiusdem Planetæ ardorem collocat; hoc est viuaciorem (nam certe summo mane æstus non ardet) Solis lucem, quam nomine ardoris cum cit. Phyl. designat; prout subinde Torquatus, loco cit. Euripidem secutus, qui aureas glebas esse Solem asseruit, & sydera omnia eadem visus gradatione, ait

Così pregaua, e gli sorgeua à fronte
Fatta già d'oro la vermiglia Aurora.

ardere enim, & aurum fuit accensum splendoribus dicitur. Verùm, non neglectis aliorum, quas hic certè attigit Auctor, opinionibus, aduertes, ab eo hic naturam, seù certè naturalium effectuum apparentias præ oculis habitas fuisse: cum enim recens emergit ex Oceano Sol, ita fulgoribus suis propinquos Orientalis Oceani fluctus inficit, & colorat, vt è longinquo intuentibus videatur æquor flammas concepisse, atq; ardoribus vndiq; conflagrare. Ideò *ardor*

VIBRAVIT. *Vibro* verbum vtique actiuum est, vt plurimum, actionem in aliud transeuntem importans, vt patet ex Virg. Æn. 11. vbi sic

Aduersi campo apparent; hastasq; reductis
Protendunt longè dextris, & spicula vibrant.

ex quo factum arbitror, vt Parrhas. legerit hoc loco: *tremulis vibratur in vndis &c.* scripta aliqua secutus, quæ innuit Heinsius, licet ipse nobiscum legere maluerit. Quarè obseruandum nobis iam est, verbum illud *vibro* non semper actiuum esse; sed neutraliter etiam sæpè, atq; intransitiuè vsurpari, pro *emico*, seù *exilio*, vt patet ex eodem Virg. Æn. 2. dicente

Sybila lambebant, linguis vibrantibus, ora,

vbi vides partic. *vibrantibus* pro micantibus positum: & Æn. 10.

Vibranti cuspis medium transuerberat ilîu.

In hoc itaq; eodem sensu dicitur ab Auctore hic *vibrauit ardor*; hoc est *emicuit*; in quo item effectum sequitur naturalem; *emicare* enim est, quasi summa mobilitate, exilire, velociadeò motatione, vt vacillantibus omninò progressibus tremere videatur, qui dicitur exiliens emicare. Nota itaq; effectum illius ardoris, cuius specie iam diximus, oriente Sole, aquas suffundi, & videbis ex vndarum motu factum, vt ille ardor, caprarum in morem lasciuientium, exiliens, ac tremulis vacillans motibus videatur. Ideò *vibrauit ardor*: & causam subdens, iuxta explicata, inquit

TREMVLIS IN VNDIS. *Vnda* propriè fluctus est, idest aquarum moles, ventis, vt alibi diximus, agitata. Verùm hic pro fluctu quidem accipitur; sed fluctus est leni ventorum afflatu crispatus potiùs, quam tumescens; videmus enim leues, vt supra dicebamus, auras, Orientis prænuncias Solis, incumbere mari, ac fluctus occasum versus impellere, atque ad eas allusit Torquatus, loco supra citato, inquiens

E ventolar nel petto, e nella fronte
Sentia gli spirti di piaceuol ora,
Che, sicura il capo suo, scuotea dal grembo
Della bell' Alba vn rugiadoso nembo.

Hæc autem aura, cum leuis, & placida sit, agitat quidem, sed lasciua quadam, ac leni agitatione Oceani aquas, ita vt potiùs videantur, crebro quidem, & instabili, sed fracto, incussi adinstar tremoris, motu concuti, quam alris, horrendisq; procellarum vorticibus agitari. Ideò *vndis tremulis*; idest leuiter vndantibus, crispato in lasciuias potiùs, quam in terrorem fluctu. Obseruastis ne, quæso, vnquam effectum Solis aquas ferientis, ac per reflexionem, ex aquis factam, imaginem suæ lucis in circumposita opaca corpora eiibrantis? Procul dubio, si aqua, ex qua fit reflexio, quiescat, loco manet immota, & reflexa lucis imago; ast si aqua parumper agitetur, hùc, illucque volitantem, trementemque, ac stare loco nescientem reflexam lucis imaginem conspicies. Idem effectus habetur ex reflexione radiorum Orientis Solis, in orientalibus aquis receptorum. Ardoris referunt imaginem, sed vndarum motu fluctuantem, instabilem, volitantem &c., & hoc est *Vibrauit ardor tremulis in vndis*. Quod dictum sit, vt dignoscamus, quam exactus sit Auctor noster imitator naturæ.

ET FLAMMÆ. Persistit in allegorica sua dictione, Claud., dum ex ardore gradatim flammas excitat, procedente Sole. *Flamma* itaque nihil aliud est, quam *fumus*, seù *vapor accensus*. Cum itaque calore Solis vapores ex Oceano vndequaque eleuentur, hinc est, vt fumei vapores, Solis radio transuerberati, ignea Solis luce imbuantur adeò, vt accendi, & flammescere videantur. Ideò *Flamma*

LVDVNT. Ex eadem vndarum fluctuatione fluctuans prouenit extractorum ascensus vaporum; atq; hac de causa, cum etiam in speciem flammarum effulgeant, adhùc tamen fluctuare non desinunt, qua fluctuatione, cum, eodem pacto, ac de vmbratili Troianorum Equitum bello inquit Virg. Æneid. 5.

Inde alios ineunt cursus, aliosque recursus
Aduersis spatijs, alternosq; orbibus orbes
Impediunt, pugnæq; cient simulacra &c.

videntur labyrinteas inter se ambages extruere, ac, solemni quodam ludo, oculum oblectare: *Ludere* enim est iocosè, vel bellantium, vel Choreas ducentium mores imitari. Ideò *ludunt*; & *ludunt*

ERRANTES; hoc est hùc, illùcq; incertis motibus vagantes: Sic Virg. Æn. 1. dum Veneream inducit simulantem, se socias venatrices, per saltus diuagantes quæritare: ait

Ac prior, Heus, inquit, Iuuenes monstrate mearum,
Vidistis si quam hic errantem forte sororum.

PER CÆRVLA. *Per* præpositio est motum indicans per locum. *Cærula*, autem pluralis numeri nomen; idem sonat, ac Maria: sic enim antonomasticè appellantur Maria à colore, quem sibi Cæruleum connaturaliter assumunt. *Ludunt* igitur *per Cærula*, quia, licet à mari eleuentur, nondum tamen à mari separantur, sed, continuo ductu, illi adhærescentes, videntur super vndas diuagari, ac choreas per vndas ducere. Adde aliam significationem illius verbi *Ludunt*, quod sæpè accipitur pro *illudunt*; cum autem vapores illi, qui flammæ dicuntur, verè flammæ non sint, sed tales existimari possunt ab ijs, qui sensui credant oculorum. Ideò *Ludunt per Cærula flammæ*; ac, dum ludunt, rudioribus illudunt.

IAMQVE &c. Descripto tempore, de quo innuerat lib. 1., & ad raptum prefinito; alias adnectit conditiones, quibus facilis raptori præda exponeretur Proserpina: particula enim *Iam*, vt etiam alibi vidimus, est quasi nodus quidam sententias subsequentes cum antecedentibus connectens, quasi omnes in eumdem tandem conspirent finem. Quarè sensus Poetæ est. *Aderat iam tempus; & iam*; idest *& prætereà* audacia incesserat Proserpinam; ideoq; eo ipso tempore

PROSERPINA. Illa scilicet filia Cereris, consequenter Veneri addicta; illa, quæ gaudia matris erat, quæ iam matura viro, cuius pectoris iam pronuba flamma pudorem sollicitabat; illa virgo, de qua multa sparsim tradidimus, iam à virgineis moribus secedens, spontè Venerem sequebatur, Tartareo Regi iam dudum decreta dari, quia iam spontè deseruerat Cœlum; iamque

AVDAX ANIMI. Audacia, à qua Audax quis denominatur, est quædam perfricatæ frontis impudentia, quæ ferè semper in malam accipitur partem, licet interdum ad bonum etiam sensum detorqueatur: vno verbo est temeraria quædam securitas, qua quis malum neque futurum, neque præsens horrescit; quæ quantum virgineis moribus infensa sit, & aduersans, satis colligi potest ex Homil. D. Ambr. lib. 2. in Lucam, vbi ait: *Disce Virginem verecundiâ: Sola in penetralibus, sine comite, sine teste, ne quo degenere deprauaretur affectu*: Quibus attentis, satis constat, primum, ad amissionem pudicitiæ, ac virginitatis ducentem, gradum

ve-

verecundiæ contemptum esse pudoris. Penelopem habeas: si periculum audax vel timere desinat, vel effugere negligat, Frines illicò fiet. Sic D. Basil., Virginem lapsam redarguens, primum ipsius perditionis gradum verecundiam indicat, neglectam, atque animi pudorem valere iussum, dum ait *Vbi est ille reuerendus habitus tuus; vbi honestus ex pudore rubor?* Audax igitur facta: idest erubescentiæ, ac virginalis verecundiæ face deposita, cur non facilis, ac in procinctu constituatur Proserpina ad decus virginitatis amittendum? *Audax* igitur *animi*, per hellenismum dicitur, sicuti *fidens animi* pro fidens animo. *Animi* autem, dixit, non *Animæ*: nam *Anima* vitæ est, *Animus* consilij: quarè idem est dicere *audax animi*, ac *consilijs audacibus instructa*; ijs scilicet consilijs, quibus, Catone teste, *omnium rerum libertatem, ac licentiam sumus desiderans*; ad quod magis exprimendum subnectit Auctor.

FIDEQVE OBLITA PARENTIS. *Oblita*, vox præteriti temporis est ab *obliuiscor* efformata: *Obliuiscor* autem idem est, ac *alicuius rei memoriam amittere*. *Parens* verò a pariendo dicitur, quæ fœtum genuit: Quarè dum Auctor hic Proserpinam *oblitam* dicit *Parentis*, eius vtique adauget imprudentiam; qui enim fieri potest, nisi impudentissimè agatur, vt, qui vita fruitur, fontem, vndè vitam habuerit, obliuiscatur? Emphaticum igitur, hoc loco, Parentis nomen agnosces, & *Fide Parentis*; nam hoc ipsum emphaticè ponitur epitetum: & idem est, ac si aperte diceret, Fidam Matrem à Proserpina posthabitam, vt infidæ se crederet Veneri: & hanc fidelitatis virtutem in Matre commemorat, vt altiùs imprudentiam obliuiscentis perstringat; nam, sic vti amoris magnes est amor, ita fidei fides. *Fidus* itaque dicitur, & qui fidem seruat, & cui fidendum est. Fidem erga filiam à Cerere seruatam habes ex lib. 1., nam raptus ibi timens

Æthnæa deseruit, Siculasque relegat in oras. Et
Hic vbi seruandam Mater fidissima pignus &c.

Adde curam, quam antecedenter eodem lib. expresserat Vates filiæ adhibitam à Cerere. *(ambos &c.*

Hinc Fauet, hanc sequitur Proclam non blandius

quibus omnibus patet, seruanti fidem fidem fuisse seruandam: & hanc attamen oblita Proserpina est, debitam illi obedientiam, ac reuerentiam audacter nimis infringens; datis obliuioni præceptis, quibus ipsam instruxerat Mater, vt referet Nutrix lib. 3. vbi hæc habes

Florebat tranquilla domus, nec limina virgo
Linquere, nec virides audebat cernere saltus
Præceptis obstricta suis &c.

Oblita parentis est, non recogitans quemnam dolorem Genitrix perceptura esset, si filia periclitaretur &c. Sed qui fieri potuit, vt Filia, quæ honor fuerat Matris, vt lib. 1., tam subitò fuerit immutata, ita vt, monita spernens Matris, æternum illi luctum illaturam se non perpenderit? Audi appositam ab Auctore causam.

FRAVDE DIONÆA. Quid deceat non videt vllus amans; inquit eruditissime Ouidius. Atque idem dici potest de Virgine, quæ licet non actu amoribus addicta, Veneri tamen Amoris Matri se credat. Obuelat filij Amoris oculos Mater: reliquos sibi addictos non obuelare tantum, sed excæcare valeat, necesse est. Iuxta igitur permissionem sibi a Ioue factam, de qua lib. 1. Carm. 223. circumuenerat incautam Venus, ac fallacibus illam permulcens blanditijs, insidijsque, patrocinantis affectu personatis, (vt fusiùs lib. 3. digeret Electra nutrix) quoniam quæ placent, facilè in animum prolabentia insinuantur; incautæ persuaserat Virgini, continuatam solitudinem Eremitarum esse, non Dearum: tuta Cœlestibus Numinibus omnia; Nilque Iouis Proli timendum. Prodiret in Campos, se Veneri crederet sorori: & non nisi ea, quæ ad ipsius iucunditatem spectarent, suadenti &c. Quis enim tricas Veneris, dolosque explicet omnes? Hac fraude igitur effectum est, vt Proserpina obliuisceretur, & status sui virginalis, & verecundiæ, qua è publico virgines arcentur, & præceptorum à Genitrice inflictorum, ac sui tandem ipsius tuendæ incolumitatis. Fraus nempe eam decepit, quæ nil aliud est, quam fallacia dolosa, fallax dolus, malitiosæ insidiæ, insidiosa malitia, qua, sub specie boni, ad malum vtique inducimur. *Dionæam* porro hanc fraudem appellat, vt Veneris inuentum indicet fuisse; nam Dionæa hic nomen est adiectiuum, deriuatum à Patronimico substantiuo *Dionæa*, quæ venus est, sic, iuxta Homerum, atque Hesiodum, appellata, quia filia Iouis, in eorum sententia, ex Dione Matre ab ipso Ioue effecta; seù, vt alij malunt, Dionæa dicta a *Dione*; nam aliqui ex Cœlo, & Die natam Venerem ferunt. Hac ipsa denominatione Venerem designauit Anchisiadis ore locutus Virg. Æn. 3. dicens:

Sacra Dionææ Matri, Diuisque ferebam.

Si plura cupis de fraudibus Veneris, vide dicta lib. 1., cit. Carm. 223. Immutat huius textus lectionem Parrhas., nam vbi nos, cum Heinsio, & alijs vulgatam secutis, legimus: *fidaque oblita Parentis; fideique oblita Parentis*: legit ipse. Verùm non potest, quin amphibologiæ subdatur Parrhas. lectio. nam dubitari potest, num de fide Matris filiæ data, an de fide a filia Matri reddenda loquatur. Quare satiùs duxi vulgatam, quæ eruditione non careat, vt vidimus, sequi.

PETIT SALTVS. *Petere aliquem locum* est *illum adire*. Sed nota verbi efficaciam, hoc loco; nam *petere* non significat simpliciter *ire*; sed *iuxta quadam animi auiditate ire, ita vt pedes præcurrat desiderium*: cum enim *Peto* sit propriè, iuxta Varonem, *aliquid suppliciter, ac precariò postulare*, quod vehemens indicat obtinendi desiderium; etiam cum translate vsurpatur, retinet significationem animi, auidè locum ipsum attingere exoptantis; licet non semper hæc latentis significationis expressio seruetur ab omnibus; sed oculatissimus Auctor hic eam aptè inserit, & obseruat. Porrò *Saltus* propriè syluas, ac nemora significat, nempè loca arboribus consita; sed in quibus pasci etiam, & æstiuare pecora possint. Ex quo vides Auctorem tacite assimilare Proserpinam petulcis, ac lasciuientibus hædis, qui pascua in saltubus posita quærunt pererrare; vt scilicet magis ostenderet auiditatem, per verbum *Petit*, iam expressam. Saltuum autem nomine certe notat hic imam Ætnæi montis partem, de qua iam dixerat lib. 1. *Pars cætera frondes Arboribus &c.* Scio, Proserpinam, sociasque flores legendi studio, Vibonem vsque in Agrum Brutium progressas, dici à Strabone: Verum, intercedente rapidissimo freto, Siciliam ab Italia diuidente, vt vidimus lib. 1., non video quomodo hæc opinio subsistere possit, nisi dicantur diuinitus aduolasse, quod certe gratis diceretur.

RIGVOS. Riguus in duplici significatione, vel actiua scilicet, vel passiua, considerari potest. In passiua significatione, *riguus* dicitur campus, seù Pratum, aut hortus, qui facile irrigari possit: sic Ouid. Metam. 8. *Riguo colligerat horto*, inquit. In hac autem significatione sumptum hoc nomen hic significabit, saltus, de quibus loquitur, campos fuisse, circa Ætnæ radices diffusos, ac protensos; tum hi facilius irrigari possunt, quam campi, per dorsum montis procliue ascendentes, qui siccanei potiùs, quam rigui dicerentur, iuxta legalem camporum diuisionem. Si verò sumatur in significatione actiua, ostendet, saltus illos, recenti rore conspersos, aptos fuisse ad rigandum, hoc est, humectandum deambulantis pedem: quæ significatio congrueret tempori, quo dicitur Proserpina in saltus processisse; nam, matutino tempore, sudo Cœlo decidunt rores. Quod autem actiuè sumi possit nomen *riguus*, patet ex Virg. Georg. 2. *Rigui placeant in Vallibus Amnes*. Vtramque significationem complexum hic Auctorem, suo more, non dubito, vt, vno verbo, & locum determinatè signaret, & conspersum rore ostenderet, vt tempori congrueret.

SIC PARCÆ VOLVERE. Hac parenthesi, poeticam suam narrationem interrumpit, quasi rapiendæ motus commiseratione, qua in Patheticum hunc dicendi modum erumpat.

SIC. Particula, hoc loco, demonstratiua est: quasi dicat: *Hæc omnia prædeterminata fuere*; & vt ait Virg. *Sic erat in Fatis*.

PARCÆ. Vide de his fusè dicta lib. 1. Carm. 48. hic sumuntur in ea significatione, qua & ibi diximus, Parcas nil aliud fuisse, per aliquos, quam Fatum ipsum, seù Fatorum coordinatrices; quippe quæ *ferrea Fatorum pollice ducunt*.

VOLVERE. Videtur hoc verbum admittere voluntatem Fati prædeterminantem; & eo magis, si pro *voluere* legeremus cum Parrhas. *Iussere*: Sed dixeris *voluere*, decreto, non antecedenti, sed subsequenti præuisionem meritorum: nam, cum Veneri se creditura spontè esset Proserpina, promerita fuit, vt infallibile decretum suæ perditionis ex præuisis meritis emanaret, & firmaretur in Fatis, ac subinde sequeretur, quæ secuta fuit, Fatorum coordinatio, seù series, quæ tota in finem collinearet, relinquens scilicet Proserpinam in manu consilij sui, vt periret.

TER CARDINE VERSO &c. Enarratis ijs dispositionibus, quibus Proserpina ad perditionem procliuis ferebatur;

tur; prodigia iam subnectit Vates, quibus paternè adhuc agens Iupiter filiam ab inceptis deterrere conatus sit; nam licet, ex præuisione seductæ voluntatis ipsius filiæ, iam nouerat eam non auscultaturam, cum tamen sciret, eam posse, si vellet, periculum euitare, noluit Pater, vt sibi imputaretur, si Filiæ monita, ac sufficientes ad resipiscentiam impulsus non dedisset. Ideò, antequam domo egrederetur, adflat primò in foribus prodigium; nam

FORES. De ijs vide dicta lib. 1. Carm. 238. adeant locum, qui scire cupiant, quid sint Fores, quæ

PRÆSAGÆ dicuntur. Quid autem hoc epiteto exprimatur, pariter vidimus lib. 1. Carm. 191. quare non repeto. Tantum noto hic, adeò viguisse Gentilium superstitionem in augurijs captandis, vt non solum victimarum exta scrutarentur; sed & auium volatus, & pascendi modus ab ijsdem obseruaretur; immò, & quodlibet se se offerebat insolitum, omnis loco, religiosa nimis superstitione, haberetur. Quidquid autem ominosum esset, illud diuinitate quadam afflatum arbitrabantur, cuius vi oracula ederet, quidquid illud fuerit, quod omen expromere crederetur. Quare nil mirum, si, ad hæc respiciens Poeta, vim præscientiæ quodammodo rebus etiam inanimis, nempe foribus, ipsis attribuat, quæ scilicet *Præsaga* dicerentur, quod fecit & Tibullus, qui Fores pedis offensu ventura prænunciantes cecinit.

Mihi tristia, dixi,

Offensum in portâ signa dedisse pedem.

Aliqui codices, hoc loco legunt: *Præsagium cecinere Fores*, alij, per nomen aduerbiatum, *Præsagum cecinere Fores*, eo pacto quo Virg. Æneid. 12. ait *Horrendumque intonat armus*. Tu, vt magis libeat, legeris; nam optima est vnaquæque lectio, & sensus idem.

TER CECINERE. Ternarius numerus summopere in augurijs obseruabatur; quare Sinonis astus, vt augurium firmaret quod a Pallade datum effingebat, & ex quo Calchas deduxerat, vt ipse asseuerabat, fugiendum omnino esse Danais, vt sibi consulerent; Nec posse Argolicis exscindi Pergama telis; vt, inquam, augurium illud firmaret, ternario numero deprædicat insignitum, apud Virg. Æn. 2.

Vix positum Castris simulacrum arsêre corusca
Luminibus flammæ arrectis: Salsusque per artus
Sudor ijt: terq; ipsa solo (mirabile dictu)
Emicuit &c.

& Troades Æn. 7. certissimam in spem condendæ vrbis, finemque inueniendi laborum, cum, vt ibi habetur

. . . Pater omnipotens ter Cælo clarus ab alto
Intonuit &c.

Omen certè infelicissimum reduci ab Inferis Orpheo, cum ter fragor stagnis auditus Auernis Raptam iterum Euridicen iudicauit, vt apud Virg. Georg. 4. Quid igitur mirum si rapiendæ Proserpinæ *Ter, cardine verso, Præsaga cecinere Fores?* Insuper ad indicandam Proserpinam Venereis præstigijs ad virum deductam, aptissimum fuit triplicatum augurium, cum ex Virg. Ecl. 8. amatoria præstigia ternario numero conficiantur.

Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

(dicebat, eo in loco, amatorius præstigiator Alphesibeus)

Terna tibi hæc primum triplici diuersa colore
Licia circundo: terque hæc altaria circum
Effigiem duco: numero Deus impare gaudet.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Necte tribus nodis ternos Amarylli colores &c.

Ternarius numerus in Cerealibus sacris seruabatur, vt patet ex Virg. Georg. pri. hæc præcipiente.

Terque nouas circum felix eat hostia fruges.

quarè nil mirum, si Matris monita reuocaturæ in mentem Proserpinæ Parentis oblitæ terno insonent fores strepitu. Adde ternarium numerum adhiberi solitum in Inferijs mortuorum, vt ex Virg. Æn. 6. in funere Miseni.

Idem ter socios pura circumtulit vnda,
Lustrauitque viros, dixitque nouissima verba.

Cur igitur mireris, si abducendam ad Inferos Proserpinam terno stridore fores prosequantur. Sed non in his sistit Claud. Ternarium numerum ab Ægyptijs Palladi, atque Astreæ dicatum inuenio apud Pier. lib. Hierog. 39. Cum itaque Pallas, idest Sapientia, ex Iouis cerebro orta, Proserpinam comitaretur, vt eius vti, si vellet, consilijs posset; triplicato fragore iure insonant fores omina, vt Palladem sequendam potiùs indicent, quam Venerem. Iterum *ter fores cecinere*, vt Astream, vltricem videlicet Iouis Iustitiam, in foribus adesse præmonstrarent, punituram, vtique temeritate exeuntis, contra id quod fidissima mater præcepisset. Adde ternarium numerum esse numerum perfectionis, & loco superlatiui vsurpari solitum, ita vt *Ter felix, Ter beatus* idem sit, ac *felicissimus*; non solum apud Latinos, sed etiam præcipuè apud Gallos: quarè Virg. Æn. pri. ad summum vsq; euecturus felicitatem eorum, qui Troiæ sub mœnibus ceciderant, sic Æneę vocibus inclamat.

. . . . O ter quaterque beati
Queis ante ora Patrum Troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere &c.

Idcircò & Auctor noster, ostensurus, primum istud prodigium, seù omen prodigiosum, efficacissimè, quantum erat ex parte sui, intonuisse, Ternarium illi perfectionis numerum prudentissimè adscribit: *Ter*, inquiens, *Cecinere*. *Canere* proprium fuisse vaticinantium, & cur *canere* dicerentur Vates dix. lib. 1. Carm. 219. cum itaque & hoc loco, vaticinantium vires impleri a foribus dicantur, iure & fores ipsæ *cecinisse* dicuntur: Cum autem præsagium, à foribus datum, de excidio esset exeuntis Dominæ, lugubrem sanè, horrendum, ac feralem fuisse illarum cantum, dicamus, necesse est, atq; ideo non incongrue, per huiusmodi cantum, designauit Vates stridorem quemdam, ferreis compagibus se inuicem collidentibus editum, qui assueto horridior, ac supra ipsam naturalem ferri attritionem acerbior insonuerit, vt loco oraculi haberi non nequiret: & trina eiusdem sonitus repetitio, cum præter morem fuerit, & vtum, non potuit, quin, obsetuata, verteretur in omen.

CARDINE VERSO. Satis de hoc dictum lib. 1. Carm. 269. tantum noto indicatam hic ab Auctore occasionem, ob quam fores cecinerint; nempe cum, reuolutis cardinibus, aperirentur, aditum exeunti Proserpinæ præbituræ; vt intelligas opportunum maximè fuisse prodigium, egressum eius præuertens, quasi, elingui illo stridore: *Caue ne exeas* insonuerint. Quod si obseruasset Virgo, sicuti Imperator ille, apud Tullium de Diuin., cum obseruauit, qui, in Portu Cauno, aduectas caricas vendens, inclamabat; *Cauneas; Cauneas*: certè, vt ille; *Caue ne eas*: vocem illam interpretatus, sinistrum belli omen, quod parabat, excepit; sic illa, meliori sorte, vt arbitror, ab egressu retrocedens periculum effugisset.

TER ÆTNA GEMVIT &c. Secundum subnectit portentum ex Ætna deptomptum, vt, editis infœlicibus auspicijs, & in termino, à quo erat progressura, & in termino, ad quem esset itura, facilè intelligere posset, totum itineris tramitem insidijs, sibi exitium struentibus, circumuallari. Et sane non spernendi omnis Ætnæ motus erumpentes asseruere quamplurimi; quippè non semel & bella, & clades portenderint infallibiliter: Sic Virg. Georg. 1. inter prodigia Cæsaris mortem subsecuta, ac malum Reip. Rom. portendentia Ætnæ motum enumerat incendia vomentis sua *Vidimus vndantem, ruptis fornacibus Ætnam*

Flammarumq; globos, liquefactaq; voluere saxa.

aptissimè insuper, terribiliori horrore, redditum ex Ætna triplicatum indicat omen Vates, quia in eo via ad Inferos Proserpinæ sternebatur; ideòq; terroribus insonat, vt ad se properantem arceat, si fieri possit. Geminantur autem prodigia, vt, si primum fortuitos inter casus enumerasset, secundum obseruare non negligeret; nam, etiam si hoc ipsum casui attribuere voluisset, spernendus tamen, vllo pacto Ætnæ fragor non erat: nimis enim periculosæ aleæ ab omnibus censebatur ad Ætnam accedere tonantem, cum non sine flammarum eruptione Ætnæa illa moles vnquam tonitruis indulgeret: quare certæ se erat exponere morti ad Ætnam reboantem properare. *Ter* itaque, ob rationes supra traditas de ternario numero, & montem tonuisse describit

ÆTNA. *Henna* legendum putat Heinsius; de qua lectionis varietate cum satis disseruerimus lib. 1. Carm. 122. contentionibus omissis progredior. De Ætna pariter fusè dix. lib. 1. Carm. 152. quare notandum tantummodo, hic Ætnam poni sub *ratione termini, ad quem* accessura esset Proserpina, vt supra innuimus.

CONSCIA FATI. *Venturi prescia*, quod idem est, ac *præsaga* de quo supra: & *Fati*, dixit, hoc est rei ex Decreto Fatorum euenturæ, ni Proserpina euitaret se se a prodeundo in publicum tenaciter abstinens.

FLEBILE GEMVIT. *Gemere* est præanimi angustia in sonum erumpere lamentabilem. Ex quo patet, quam altè infortunij, Proserpinæ impendentis, acerbitatem extollat Vates; dum Ætnæas ipsas Cautes coangustiatas ostendit ex sola tantæ calamitatis præscientia: sensum autem Cautibus attribuit, in eo sensu, quo supra de *foribus* dissereba-

mus; & sensum vehementem adeò vt ingemuerint, & *flebile* ingemuerint; idest sonitu deplorando, & habili quam maximè ad fletus ex audientium oculis excutiendos. Fletus in funeribus magnatorum præcipuè adhibebatur; & quo maior erat defuncti nobilitas, eo largiores illi fletus impendebantur: quare Virg. Æn. 6., vt Troianorum, quos apud Inferos inuisit Æneas, nobilitatem ostentaret, hac visus notâ, inquit

Hic, multum fleti ad superos, belloq; caduci
Dardanidæ &c.

In regnum mortuorum migratura aduentabat Proserpina, Iouis vtiq; filia, ideòq; diuina insignis nobilitate. Cur fletus non effluerent ex cautibus ipsis, quæ viam illi essent præbituræ? Non satis fuerat viuentium fletus, ni & saxorum durities, fletum induceretur effundens, ac gemitibus indulgens: ideò *Gemuit flebilis*, & *Gemuit*

MVGITIBVS TERRIFICIS. Quid sit mugitus, tam propriè, quam translate, vidimus lib. 1. Carm. 208., & in Præf. ad hunc lib. Carm. 33. Quare tantum remanet indicandum non frustra additum fuisse Epitetum *Terrificis*; nam, licet mugitus, de se, sit sonus ad terrorem compositus, hoc tamen additum adauget maximè; ostendit enim, non gregarijs, & assuetis, sed insolitis terrorum ostentationibus, Ætnam tunc obarmata tonitrua euibrasse; terrificis nempe terrorem cumulatis terroribus mirâ terribilitate insutientibus. Et forsan alludit Vates ad Taurum Perilli, qui subiectis flammis voce in eo ad mortem destinatorum horrificis profectò mugitibus insonabat.

NVLLIS ILLA TAMEN &c. Vt portenta inter Proserpinæ dispositiones, ad Raptorem attrahentes, & actum vltimo dispositiuum, vt illa raperetur, intercedentia enarraret; reliquerat audaciæ suæ Proserpinam Auctor: Iam ad eamdem regreditur, & obfirmatam adeò in diuagandi determinatione ostendit, vt nulla portentorum vi potuerit absterrêri.

ILLA. Pronomen certè demonstratiuum Proserpinam indicans est: Sed nota artificium Poetæ, qui illam proprio nomine non appellat hic, vt supra; non Virginem dicit; non Prolem Cereris, vt alias; sed simpliciter, *Illa*, inquit; quasi illam agnoscat, sed non illam. Illam, quia de facto eadem, quo ad formam, & corpus, erat, quæ Cerete nata: sed non illam, quia, degenerans à matre, oblita fuerat, quantum studij à genitrice fuerit adhibitum, vt filia seruaretur; ideò non amplius *gaudium matris*, sed *dolor* adfutura. Non *Virginem* vocat, quia iam Virginem non agnoscit eam, quæ moribus virgineis contradicit, dum sine pudore, Veneris effecta comes, lasciuienti similis, prodit in publicum. Non *Proserpinam* appellat, quia cum lib. 1. Proserpinam descripserit prudentem, obsequentem Matri, ac pleno probitatis numero insignem; cum hic videat à Prudentia aberrantem, fraudibus se credentem Veneris, Matris monita negligentem, Proserpinam in Proserpina non agnoscit. Ideò *Illa* quæcumque tandem sit tanta animi mutatione à se ipsa aberrans.

TAMEN. Particula aduersatiua, vt alibi dix. idem, ac *nihilominus*, seù *his non obstantibus*; nam *illa*, *his non obstantibus*, pertinaciter persistit in effrenata diuagandi voluntate, & petit saltus &c.

NVLLIS MONSTRIS. Non accipitur hic monstrum secundùm quod est *Peccatum naturæ aberrantis à lege*: in quo sensu Virg. de Polyphemo Æn. 3.

Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.

Neque accipitur pro spectro aliquo, aut vmbrâ territante, de quibus nos dix. lib. 1. Carm. 37., sed accipitur pro eodem, ac *ostensum*, seù *portentum*, quod *monstrum* dicitur à demonstrando, eo quod aliquid, significando, demonstret. Demonstrabant profectò enumerata prodigia, fatalem Proserpinæ esse eiusdem in agros exitum, terrebantque, ne exiret, sed incassum, quia *monstris* hisce, & quidem *nullis* (vt particula negatiua omnia simul, & collectiuè, & distributiuè, neget) licet Cœlo iubente tetonantibus detinetur. *Nullis illa tamen monstris*;

NVLLOQVE PRODIGIO. Quamuis *monstrum*, & *prodigium* in idem tantem coincidere videantur, cum etiam *prodigium* a prædicendo dicatur, eo quod aliquid futurum portendat; à *Monstro* tamen *Prodigium* differre, facilè mihi persuaserim, ex eo quod *Monstrum* possit etiam naturalibus ex causis euenire; sic cometæ interdum ex igneis exhalationibus constantur: ast *Prodigium*, propriè loquendo, videtur importare *ostensum* tale, quod à viribus naturæ non proueniat: sed tantum à supremo Numine ponatur, vt Cœli minas ostentet, delinquentes admonens, vt fugiant à facie arcus. Quare prodigiorum nomine Deorum minas, irasq; designat Nonnius; & Virg. Æn. 3. inquit

Sola nouum, dictuq; nefas Harpya Celano,
Prodigium canit &c.

Quid autem Celæno canit ibi nisi minas? Audi.

Ibitis Italiam, portusq; intrare licebit.
Sed non ante datam cingetis mœnibus Vrbem,
Quam vos dira fames, nostræq; iniuria cædis
Ambesas subigat malis absumere mensas.

Monstra igitur erant, quæ Proserpinam absterrêre debuissent, quia ex naturalibus causis potuissent existere efformata: ast eadem non *monstra* tantum, sed & *prodigia*, quia, secundùm excessum, quod habuerant, respectu multiplicatæ horribilitatis, naturæ vires superabant, & minas in se Iouis exprimebant, quibus egredienti Proserpinæ excidium minabatur. Sed quis moueat audacem Veneri addictum? Ideò *nullis monstris*, *nullis prodigijs* mouetur Proserpina. Nec placet distinctio, quam Parrhas. affert inter *monstrum*, & *prodigium*, ita nempe vt monstrum præsentis significationis sit: Prodigium verò futuræ; nam, licet hæc distinctio vera esset, vt & Seruio placet, non tamen habet hic locum, vbi omnia vel præsentis, vel futuræ sunt significationis; præsentis quidem, vt significabant malum, quod Proserpina actualiter amplectebatur: futuræ verò, quatenus significabant excidium inde secuturum; sed frustra, vt dicebamus: nullis enim monstris, nullis prodigijs obcæcata Proserpina

MOVETVR. Idest non ita afficitur, vt sententiam mutet, atq; ab animi relaxatione recedat, aut a proposito in agros progrediendi, vbi periculum insonuerat, deterreatur. Nota autem, qua maxima amplificatione obfirmatam indicet Vates, quam supra innuerat, Proserpinæ audaciam, quæ vel inuito, ac contradicente, nec non minas euibrante Cœlo, se se in periculum conijcit, atq; ad propriam propetat perditionem, vt iure illi possit imputari: *Perditio tua ex te*. Immutat lectionem hic Heinsius, & legit: *Nulloque tenetur prodigio*. Non improbo Heinsianam sententiam, nam ad eam tandem & lectio nostra deducitur. Sed efficaciorem arbitror vulgatam nostram, cum Parrhas., quia hæc magis ostendit, quam fluxa fuerint penes Proserpinam hæc prodigia, cum non solum eam retinere domi non potuerint: sed ne quidem mouere animum illius, ita vt de non egrediendo cogitaret. Lectio itaque Heinsiana actum exeundi non impeditum ab his ostendit: nostra verò non solum actum non impeditum, sed nec propensionem ad actum extennatam demonstrat.

COMITES GRESSVM &c. Comitatum iam exeuntis recenset, vt nondum omninò destitutam Proserpinam designet.

SORORES. Sororum nomine Palladem, ac Dianam, nec non Venerem ipsam notat; nam omnes ex eodem, cum Proserpina, Patre ortum ducebant; Pallas enim ex Ioue sine Matre nata, cum ex illius cerebro prodijsse dicatur. Diana Iouis filia ex Latona: Venus ab eodem genita, vt lib. 1. vidimus Proserpina eiusdem Proles ex Cerere progenita. Cum itaq; ex eodem Patre natæ *sorores* dicantur, iure hoc nomine Deæ istæ nuncupantur. Sed nota eximiam Poetæ perspicacitatem, qui nunquam antea, sed, hoc loco tantum, sorores eas Proserpinæ nominauerit. Hæc autem in eo consistit, quod *soror* quasi *seorsum ab vna stirpe nascens* dicatur, separeturq; ab ea domo, in qua nascitur, vt transferatur in aliam. Deæ itaq; istæ seorsum natæ, nam à diuersis matribus, licet ab eodem Patre, tunc veræ sorores dici poterant, cum essent seorsim separandæ. Proserpina ex domo Iouis, nempè ex æthere, in domum matris transmigrauerat:

Æthera deseruit Siculasq; relegat in oras. lib. 1.

sed, quia *Ioue plena sunt omnia*, adhuc in domo Patris perstitisse videbantur. Nunc in Regnum Plutonis transuehenda secessura erat omninò ex Iouis domo, atq. à Cœlitum consortio segreganda: quare sororem iam sorores commitabantur.

COMITES. Si accipiamus hoc nomen Comes, non in rigorosa, sed in lata significatione, ita vt dicat quemcumq; vna cum alio quomodocumq; gradiatur, ad omnes præcitatas Proserpinæ sorores, certè pertinet. Verùm hic etiam arbitror sumendum in rigorosa significatione, quatenus scilicet *comes*, vt alibi vidimus, dicitur ille, qui, sequendo, alterum comitatur; ita vt hoc additum *Comites* restringat nomen

nomen illud *forores* ad designandam Palladem tantummodò, & Dianam, quæ solæ sequerentur, cum Venus antesignana potiùs, & Dux itineris præcederet, vt ex dicendis patebit. Quarè nomen illud forores, si respectu natalium, ac substantiæ consideretur, tres supranominatas appellat, vt supra dicebamus, si verò consideretur respectu comitantium, duas tantum prædictas signat, quæ suspenso fortassis animo, eo quod prodigia animaduertissent, ibant cum Proserpina quidem: sed ita, vt comitati potiùs quam voluntati satisfacere viderentur, atq; ideo lentiori sub initijs gradu properabant, atq; adeò Comites, quia sequerentur, non verò præirent; licet tandem, ne viderentur Proserpinæ desiderijs auuersari, ita gressus attemperauerint, vt nec præcederent, nec sequerentur, sed pari procederent passu; ad quod indicandum addidit Vates

IVNXERE GRESSVM. *Iungere* enim *componere*, seù *simul ponere* est: & *Iungere gressum* est *æquatis passibus ambulare*: vulgò *caminar del pari*. Quid autem gressus sit, & quomodo explicandus, videas lib. 1. Carm. 130. dum ego interim propero, quæ ad mores pertinent libaturus.

Proserpinæ symbolo animam significari, non semel lib. 1. innuimus, cui insidias molitur Venus, & ad quam rapiendam, Veneris ductu, Tartareus hostis accelerat. Optimè igitur hic matutinum tempus proponitur huiusmodi aptum insidijs, animam vndique, vt pereat, stipantibus; nam matutinum tempus deliciarum tempus esse videtur; quarè &, vt deliciarum omnium assertorem, orientem Solem adorabant Antiqui; & ipsa Memnonis statua orientem Solem salutabat; quasi vel inanima ipsa, tunc temporis, lætitia inenarrabili exhillarentur: Testatur auium garritus, quo nascenti plauditur Auroræ; risus pratorum, florum ex rore viuida vegetatio; redditus rebus omnibus color; ac denique Oceani Conchæ, quæ non, nisi hoc tempore, gemmascunt; ex quo satis liquet, quam, hoc ipso tempore, triumphet Venus, in Concha vtique gestiens enatigare, vt lib. 1. iam dix. Hinc intelliges, cur Mundi illecebras, diuitias, deliciasq; spinarum simbolo expresserit infallibilis Veritas, euangelica insonans tubâ; nam, delicijs affluens, corporis vita mors animæ, ne dum spina, animam vulnerans, profectò est. Inter hos ipsos deliciarum flores insidiosus serpens delitescit, qui incautam animam & dente feriat, &, spiris innectens, secum vtiq; trahat in tartara; sicuti olim caudâ maximam Angelorum partem secum traxit: Venere autem vtitur ad pertrahendam in huiusmodi insidias animam; quia certè Veneris fomenta huiusmodi deliciæ sunt; nam corpus impinguatum, incrassatumq; recalcitrat; & in deliciarum vino, quod vtiq; sapientissimum quemq; inebriat, luxuries est. Christus caput nostrum, cuius nempè, per gratiam, membra sumus, spinis coronatum præcedit: ac sub capite spinoso membrum non decet esse delicatum. Quare toto Cœlo aberrabant à via veritatis profectò dementes Epicuri sectatores, cum se inuicem hortarentur: Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum sit Pratum, quod non pertranseat luxuria nostra: nam, in pratis luxurians, rapitur Proserpina, &, dum flores complicat in coronas, in seruitutem Tartarei Regis abripitur. Caueas igitur ab illecebris Mundi, quæ, dum orientem tibi fœlicitatem auspicari videntur, tenebras occidentis animæ moliuntur. Hæc ad patefacienda ea, quæ, ab extrinseco obsidentia, facilè Animam adducunt in interitum. Sed ex hoc ipso Poetæ textu intrinsecus etiam deregitur hostis, & eo sane ferocior, quo coniunctior, ac domestici, amicique laruâ personatus (quem, vt ex hoc facilè detegas) memineris, humanæ vitæ ætatem quadrifariam diuidi: nempe in Adolescentiam, Iuuentutem, Virilitatem, ac Senectutem; quæ partes quadripartiti anni partibus correspondent, ita vt Adolescentia Ver sit ætatis humanæ; Iuuentus Æstas. Virilitas Autumnus: Hyems verò Senectus; nam florescere & homo adolescens dicitur caloribus vri, ebullientes, iuuentutis feruore, in venis sanguine; & maturos edere prudentiæ fructus, cum ad virilitatem peruenerit: languescere autem, torpere, ac frigescere, cum hyemem senectutis attigerit. Quibus habitis. Sol Oriens erit Anima hominis in Adolescentia illius, floribus vtiq; vim adspirans, ac nouum ver teneris impertiens annis: sed *nondum pura dies*; quia adhuc tenebræ ex multarum rerum ignoratione, ac imperitiæ rectus rationis vsus infuscatur, adhuc inquam tenebræ huius orientis Solis luci commiscentur.

Nil itaque hæc ætas, nisi flores, delicias, illecebrasq; sectatur; ex quo sequitur, vt, Venereo insidijs posita, cum ex Adolescentia in Iuuentutem gradum faciat homo, *vibrat tremulis in vndis ardor*; nam, sensuum titillationibus obnoxia natura humana venereos facilè ardores concipit, atq; vt dixit de Herinta sua Crucis Cycnus Cant. 22.

E così si consuma, e non si crede
Ella prima d'amar, ch'arder s'auuede.

Sed *vibrat hic ardor tremulis in vndis*; nam, inter affectuum contrarietatem, agitatis animæ motibus, æstuantis adinstar maris facile fluctuat animus, in quo amoris ardor accenditur; nam, vt ait recentior quidam,

Chi ama teme,
E dal timor lontana
Non fu già mai consolatrice speme;

Procedente subinde iuuentute, iamq; maturâ connubijs; *Ludunt per Cærula flammæ*; nam, vt ait de sua Proserpina auctor lib. 1.

Iam vicina toro plenis adoleuerat annis
Virginitas: tenerum iam pronuba flamma pudorem
Sollicitat: mixtâq; tremit formidine votum.

ardet, hoc tempore, humanum pectus, ac, crescens in incendium, ardor vrens vrget, & vrgens vrit, atq; in venereos actus ardoribus impellit suis. Tota igitur hæc hominis ætas, per poeticam illam orientis Solis descriptionem, facilè designatur: ætas vtiq; venereis fraudibus peropportuna, ac Plutoni, ad Raptum animæ inhianti, aptissima; nisi summâ sensuum custodiâ ab insidijs animam tuemur, ne mors intret per fenestras, aut incautos abripiat Pluto. Atque hæc omnia tum ex naturali, tum ex morali Phylosophia facilè decerpi possunt. Quod si, altioribus suffulti disciplinis, ex SS. PP. monitis erudiri potiùs exoptemus; libenter io animum reuocauerim præclarissimas mellifui Bernardi, Hugonisque Card. sententias, ac doctissimi Origenis Placita; nam illi, communi vtique voto, interpretantes postulationem, à sacra Sponsa peractam Cantic. 1., dum ait: *Indica mihi vbi pascas; vbi cubes in meridie*: *Meridiem* esse dicunt *æterna statum fœlicitatis*, quæ ita in meridie sit, vt occasum nesciat: & *hic statum meridies* esse comprobatur, quia plenâ in eo Solis æterni luce perfruamur. Qua posita sententia; iam tota mortalis vita ad hunc erit *meridiem* via; atque adeò, per matutinum tempus, totus humanæ vitæ cursus facile designabitur: in hoc enim *nondum pura dies*, cum Solem contemplemur diuinum, per speculum, in enigmate: in *Meridie* autem *Pura dies*; quia facie ad faciem, & reuelata quidem facie contemplabimur, nam videbimus eum sicuti est. Nondum hic pura dies; quia nulla boni luce effulgemus, quæ nullis sit errorum tenebris admixta: ibi pura dies; nam nullus eo in meridie error admittitur. *Vibrat ardor in vndis*; nam, quidquid ardore animi appetimus, instabile, ac fluxum est: &, si ardores desideriorum nostrorum in Deum, summum vtique permanens bonum dirigamus, adhùc *Vibrat in vndis ardor*; fluctuet enim animus inter spem, ac timorem, necesse est; cum nemo vnquam sciat amore, an odio dignus sit. *Ludunt* insuper *per cærula flammæ*; nam, apparentias, vt plurimum, coloresq; fectantes, eluduntur: &, si summum bonum sectemur, adhùc *Ludunt flammæ &c.* quia varijs passionum flatibus agitantur: &, quidquid amore Dei agimus, lusus est; cum non sint condignæ passiones, aut actiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Toto igitur huius vitæ cursu cauendum à venereis suggestionibus est; nam Venus Syrenum canit in morem, vt perimat; & scorpionis ritu brachia expandit in amplexum, vt caudam vibret in ictum. Quos se solo Dæmon euincere non potuit, Comite superat Venere; quam vt nos facilè superemus, ventrem, & ea, quæ sub ventre sunt, coercenda, aptissimè præcipit Eusebius. Meminerimus, apud Lacedemonios, Venerem pedicis irretitam constituisse, vt discamus, Veneris amuletum fore, si à fœminarum homines, ab hominum fœminæ congressu, ac familiaritate abstineant, ac Domi, Deo vacantes, orationis vinculo detineantur, vt faciendum innuit Dauid inquiens: *In matutinis meditabor in te*. Tyndarus etiam fertur Venerem in vincula coniecisse, forte, ne eam ducem sequeretur. Et nos itaque exemplum imitemur, ne Deus nos cum peccatoribus obruat, qui dixit: *in matutinis interficiebam omnes peccatores terræ*. Quod si Venerit te credas, tibi excidium imputes, non Fatis, tuum: nam Deus sufficientia semper auxilia suppeditat, & minas interdum, ac prodigia intentat, vt resipiscas; sed Venereis obcæcata vaporibus mens ne prodigia quidem obseruat, vt ponderet; nec mirum, nam etiam antiqui Aruspices auguria capturi lumine aperto vtebantur, & tranquillitatem temporis expectabant, vt manerent, ob-

tenebratam passionum caligine animam sui compotem non esse, nec ad prodigia, ominaq. captanda idoneam. Sed quid de tenebris doleat, qui sponte tenebris se se credat allicientibus? Ne modicum quidem Veneri fidendum; nam ex modicis ingens adeò excrescit audacia, vt ne maximis quidem portentis exterreatur. Sed satis iam datum serijs; ideò, animi relaxandi gratia, non quidem ad Veneres, sed ad rudem nostram Italici metri consutricem Musam diuertamus.

Dall'aureo strato, in cui, ne' regni ondosi,
Culla, e naue da Theti al Sol s'appresta,
Interrotti dall' hore i lei riposi,
Sorgea la luce: e, non ancor ben desta,
S'ionestaua di notte à i veli ombrosi.
Del Pianeta maggior già l'aurea testa
(Vezzeggiandone il crin placida l'ora)
L'onda respinge, e 'l mar d'oriente indora.
Di squagliato cristal, che trà gl' ardori
D'ampia fornace in viuo fuoco ondeggi,
Quel salso humor sembra vestir gl' honori;
Ne fuoco v'è, ch'il lampeggiar pareggi.
D'vn' instabil Mercurio hauer gl' errori,
Dell' onde al tremolar, par che si preggi
Ed erranti le fiamme, in sen dell'onde,
Ballo intrecciato, in sciolta vnion, confonde.
Quindi, (quasi dell'Alba il nuouo albore
L'inuiti al colle, ou' i colori ei pinge)
Colma il petto d'ardir, di brama il cuore,
Le ferree soglie abbandonar, s'accinge
Di Cerere la Figlia; e niun timore
De materni diuieti il piè rispinge;
Mà 'l volge baldanzosa, ou' han lasciui
Vita i smeraldi, in bèr d'argento i riui.

Aureo lectulo Solē Oceani vastitatem enauigare dormientem, affecuerunt, & nauem illi attribuerunt Ægypty.

L'insidiose lusinghe, i dolci inganni,
Ond' è, che Gnidia all' assediate menti
Il senso abbagli, e la ragione appanni,
Così guidan l'incauta à suoi tormenti,
E 'n tazza di piacer porgon gl' affanni,
Nascosto in poco miele vn mar di stenti:
Così, del Fato ad euitar la sorte,
Non val: Vener la scorge al suol di morte.
Ben scosse all' hor, ch'l ferreo varco aprissi,
Portentoso stridor d'infausti auuisi
Le loggie intorno; e triplicato vdissi:
Con gemiti d'horror, nel duolo intrisi,
Mugîr trè volte i cauernosi abissi
Dell' Etna; i marmi à nero Teta incisi.
Mà che prò? Se non ode, ò se non cura
Quella i portenti, e 'l presagir trascura.
In darno 'l fiero suon, Cardini amici
Della Gioia, che dianzi à voi sidossi,
Vibraste, ad atterrir sensi nemici.
In darno, per pietade, il Monte armossi,
Scosse con flebil tuon l'ampie radici;
Che non s'arretra, al vacillar de i dossi,
L'ardita fronte; e delle suore amanti
Seco tragge vezzosa i passi erranti.

Nigrum, & vn damnatione nota apud antiquos.

Hæc de Proserpinæ erroribus Italica decussit Chelis. Ast errantes dum prosequitur Diuas, ne & ipsa earum erroribus distrahatur, si peritiorem, quam & ipsæ, ducem non habeat, deposito vtique plectro conticescit; ac peropportuno prorsus silentio nos admonet, vt à terroribus, ac prodigijs ad intermissas Claudianici carminis delicias sedulo reuertamus.

PRIMA DOLO GAVDENS &c. In præcedentibus Proserpinam, spreto non solum matris imperio, sed & Cœlestium Numinum, multiplicato expressis prodigiorum concursu, neglectis minis, in agros, Venere stimulante, prodeuntem descripserat, cæterasque illi sorores Deas Comites addiderat; Venerem nempè, Palladem, ac Dianam. Iam ordinem in præsenti delineat, quo tectis egressæ in subiectos Ætnæ campos procederent Proserpinam comitantes; ac data occasione, habitum, ornamenta, ac gestum vniuscuiusque graphicè describit.

PRIMA DOLO GAVDENS &c. Venerem antesignanam designat, quippe quæ ante alias gressum moueret, vt, quæ occultis irritamentis Proserpinam incitauerat, iam firmaret exemplo. Et quidem æquum erat, vt, quæ in alias audaciam immiserat, ipsa superaudax anteiret. Lætabundam autem effingit, & exultantem; ac causam lætitiæ exprimit deceptam iam eius fraude Proserpinam, quæ sponte ducem sequebatur insidiantem; ex quo fausto sibi successu Venus meditaretur iam triumphos, quos ipsa de insontis exitio, mox esset reportatura, iunctis, hoc ipso, ad sui triumphi currum deuictis pariter Tartaris, iuxta ea

Prima dolo gaudens, &, tanti conscia furti,
It Venus; & raptus metitur corde futuros;
Iam durum flexura Chaos, iam, Dite subacto,
Ingenti famulos Manes ductura triumpho.
Illi multifidos crinis sinuatur in orbes
Idalia diuisus acu: sudata marito
Fibula purpureos gemmâ suspendit amictus.
Candida Parrhasij post hac Regina Lycæi;
Et Pandionias quæ cuspide protegit arces,
Vtraq; Virgo ruunt: Hæc tristibus aspera bellis:
Hæc metuenda feris. Tritonia Casside fulua
Cælatum Typhona gerit, qui, summa peremptus,
Ima parte viget, moriens, & parte superstes;
Hastaq; terribili surgens per nubila gyro
Instar habet Syluæ. Tantum stridentia Colla
Gorgonis obtentu pallæ fulgentis obumbrat.
At Triuiæ lenis species, & multus in ore
Frater erat; Phœbiq; genas, & lumina Phœbi
Esse putes; solumq; dabat discrimina sexus.
Bracchia nuda nitent; leuibus proiecerat auris
Indociles errare comas; arcuq; remisso
Otia neruus agit: Pendent post terga sagittæ.
Crispatur gemino vestis gortynia cinctu
Poplite fusa tenus; motoq; in stamine Delos
Errat, & aurato trahitur circumflua ponto.

quæ illi dicta fuerant à Ioue lib. 1. vbi ait:

Nulla sit immunis regio, nullumque sub vmbris
Pectus inaccessum Veneri. Iam tristis Erynnis
Sentiat ardores; Acheron ditisq; seueri
Ferrea lasciuis mollescant corda sagittis.

Ibat igitur læta, & ibat PRIMA. Referas intelligentiam, ac significationem huius nominis ad ordinem numeralem, & locum, quem, ante alias, Venus occuparet; progrediens, sed emphaticum latentem sensum ne posthabeas: nam, qui anteuolat alios, maiori quodam ardore, ac impetu feratur, necesse est: quarè Virg. Æn. 2., cum vellet ostendere Laocoontem summo præ alijs ardore exæstuantem impediendi, ne ligneus equus à Græcis extructum in vrbem transuectaretur, veritum, ne, dolosè (vt erat) extructum, exeidia in Patriam comportaret; eum ante omnes, quos secum adducebat præcurrentem mysteriosè inducit, dum ait

Primus ibi, ante omnes, magna comitante caterua
Laocoon ardens summa decurrit ab arce:
Et procul, ò miseri: quæ tanta insania Ciues &c.

Venus itaq; incæptis læta, sed insuper desiderio ardens

fraudes

fraudes suas ad optatum tandem perducendi finem; præcurrit, iter vorans, vt ita dicam, potiùs, quam dimetiens; atque ideò *Prima*, ante alias, viam carpit, & locum arripit. Adde, proprium eorum esse, qui in insidias alios adducere conantur, simulata securitate, vt animos ab obseruandis auertant insidijs, anteire. Sic apud Bracciolinum lib. 5. Athemistus fortissimos Christiani exercitus bellatores in insidias adducturus præire dicitur: dum sic ibi Vates

Quando, Trifaci, e'l Caualier Romano
Seguendo il traditor per strade ignote,
Et congiuntosi a' suoi per l'aer fosco
Gli smarriti guerrier lascia nel bosco.

Insuper, qui proditiones molitur, primus semper ad ea, quæ ad proditionem perficiendam conferunt, accelerat, ijsq; manum admouet Primus. Sic proditor ille Simon apud Virg. cit. primus manum admouet operi, vt patet ex textu ibi; nam

Laxat claustra Simon; illos patefactus ad auras
Reddit equus &c.

& primus accurrit ad incendium tectis inferendum.

Ardunt armatos, medijs in manibus astans,
Fundit equus; victorq; Simon incendia miscet.

Venus itaque, cum in insidias Proserpinam adduceret, audaci quadam securitate præcucurrit, & anteuolat *Prima*: ac *Prima* enim proditionem molitetur ad Raptorem properat, cum rapienda esset, prodita venereis fraudibus, Proserpina. Aduerte etiam quam exactè Poeta virginalibus moribus se se accomodet. Virgines Pallas, & Diana, licet, nutu Iouis, se Veneri adiunxissent, ac simul, ac Proserpinam deuenissent; tamen, cum Proserpinam Virginem comitarentur, secum Venerem prostituti pudoris notà deturpatam permisceri non permittunt, atq; ideò locum cedunt, vt *Prima* anteuolet Venus; nec fortassis secuturæ, ni Proserpinæ desiderijs raperentur. Imitatur etiam prostitutæ mores Poeta; nam audaciores semper huiusmodi frontes sunt, atq; adeò ad prodeundum, plenâ libertate, in publicum promptiores. Ideò *Prima*

IT VENVS.. Ire verbum est notissimæ significationis; iter enim facere, progredi, ambulare significat. Ideo missum facio. Pariter quæ sit Venus iam satis superq; dix. lib. 1. præcipuè ad Carm. 228. Quarè hic prætereo

GAVDENS DOLO. Præcipuos Veneris triumphos illi ex dolis suis, quibus abunde vtitur, prouenisse semper iam vid. lib. 1. Carm. 223. Quarè nil mirum, si, dolis semper lætata suis, in præsenti etiam eat *Gaudens*. Particip. porrò illud est à verbo *Gaudeo*, quod secum, & apud se lætari significat, licet gaudium ad alios non diffundatur; *gaudere* enim dicimur, cum re aliqua animus exhillaratur, sed ita tamen, vt nullum foris appareat indicium: *Lætamur* autem, cum, profusis gaudijs ad extra, lætitia animi detegitur. Venus igitur *gaudens* ibat, sed nullum, supra alias, lætitiæ signum edebat, ne forte in suspicionem doli, quem de facto construxerat, deueniret. Nota *Prudentiu*, seu molnis *versuta* dicam artificium.

DOLO. Quid sit dolus, &, in quo sensu, in subiecta materia, intelligendus vidimus ad cit. Carm lib. 1. Hic tantum indico, non poni hoc nomen hic genericè, sed in sensu indiuiduali exprimente peculiarem illam fraudem, ac singulare illud stratagema, quo in obliuionem materni imperij, contemptumq; prodigiorum Proserpinam adduxerat, & iam propinquantem ducebat ad Raptorem.

ET CONSCIA TANTI FVRTI. Vulgatam nostram ab ipso eodem citatam non sequitur Heinsius hic; sed legit: *Et tanti callida voti*, immò, postquam sic legerit in textu, subdit in notis, locum adhùc mendosum esse, & legendum: *Et tanti callida voti*, eo, inquit pacto, quo quis dicitur *callidus temporum; callidus rei militaris &c.* Scio equidem *voti* nomine potuisse Proserpinam indicari, quam scilicet Iupiter, &, ante ipsum, fata, vt lib. 1. dictum est, Plutoni deuouerant. Scio Venerem callidam dici potuisse; hoc est *scientem*, seù *consciam*: nam *calliditas* ex Cic. Off. 10. scientia dicitur esse, quæ remota sit à iustitia. Quæ scientia vtiq; Veneri tribuenda sit in casu; nam licet Iupiter iustè operaretur; operatio tamen Veneris, quatenus dolosa, iustitiæ nequaquam congruens esse poterat. Quarè primam Heinsij lectionem non abs re esse iudicauerim. Noui etiam Venerem potuisse dici *tanti callidam voti*; hoc est versutam maximè, ac praxi vota sua, idest desideria ad finem adducendi apprimè instructam: quod vulgò diceremus *prattica da condur tantamente à fine i suoi dissegni*: & neq; hoc profectò alienum ab instituto dixerim, in quod recidunt etiam alij legentes *tanto callida voto*; *Arcani conscia voti &c.* Verùm magis ad rem arbitror cum vulgata dictum: *Et tanti conscia furti*; nam magis hoc congruit cum subsequentis aptè enim, quia *conscia* furti, *metitur corde raptus futuros*; hoc enim cum illo tamquam consequens cum necessario antecedenti connectitur. Ast *Tò conscia non placet*, inquit Heinsius, *quia præcesserat*. Fateor præcessisse; nam mox supra *Ter conscia fati, flebile terrificis &c.* Sed cur contraria relatiua, per idem nomen, artificiosè non explicentur? Emphatica immò, arbitratu meo, hæc aderit eiusdem nominis geminatio: Ætna conscia fati gemit; Venus conscia furti gaudet, vtraq; profectò ob proximum, imminensque Proserpinæ infortunium. Ætna conscia Fati terret, vt arceat: Venus conscia furti præcurrit, vt alliciat: Ætna conscia fati tonat, vt seruet, deterrendo · Venus conscia furti allicit, vt perdat, adducendo. Quid hac conflictione contrariorum in geminatione eiusdem nominis nobilius? Quarè hanc cum Parrhas. secutus iam explico. *Conscius* videtur dici qui aliquid, non solus, sed, simul cum altero, sciat: verùm vsus inualuit, vt etiam pro simpliciter sciente vsurpetur. Si igitur scientia Veneris consideretur respectu Dearum, quæ eam sequebantur ignaræ rerum, quas moliebatur; certè sola Venus nouerat quid eventurum: atque ideò in hoc sensu *conscia* idem erit, ac *sciens*: Si verò consideretur respectu præscientiæ Iouis, qui lib. 1. Veneri mentis penetralia nudat, & rem cum illa peragendam communicat; iam non sola *sciens*, sed *conscia* iure dicitur, & in rigore *conscia*. Item si consideretur respectu Plutonis, qui lib. 1. viam Siculas molitur ad arces Germani monitu, vides quam propriè Venus dicatur *conscia*

TANTI FVRTI. *Tantus* idem est, ac *tàm magnus*, deducta à quantitate, procul dubio, translatione. Sed qui *furtum* dicatur, quod sub oculis coeli palam esset faciendum? Furtum, vt vidimus lib. 1. Carm. 106., dicitur quod clam committitur, ideò etiam adulteria furta ibi sunt dicta. Certè furtum est, ex legibus, *contrectatio rei alienæ, quæ nesciente domino, peragatur*. Proserpina palam, & aperta vi rapienda erat: non verò ignorantibus, aut consentientibus comitibus, quæ virginem custodiebant: Insuper neque hoc erat faciendum inuito Domino, nam Iupiter rapiendæ Pater, ac dominus annuerat. Quomodò igitur *furtum* dicatur? Verùm memineris Cererem matrem, in cuius potestate Proserpina esset, absentem fuisse, ac prorsus cæcam futuri, vt lib. 1. asserebatur; Quarè, respectu Dominæ, hoc est matris, furtum propriè futurum erat. Adde, quod furtum dicitur quidquid dolosè, & fraudolenter agitur. Ast hic fraude Veneris omnia peragebantur. Ideo *furtum*, quidquid agitur, adstat.

ET METITVR CORDE. Idest *excogitat*, & expendit: *mente metiri animo*, vel *corde aliquid est illud attenta quadam cogitatione lustrare, ac minutatim perpendere*. Sicut enim mensura commensuratur, & adæquatur mensurato; sic exacta alicuius cognitio cognitum adæquat, ac quasi illi commensuratur; atque ideo mensura obiecti dicitur cognitio. Metiebatur igitur corde Venus, idest excogitabat Plutonem aduentantem; aduentantis iter mente delineabat; itineris interualla discutiebat; rapientem animo effingebat, abuehentem considerabat &c. Hoc est metiri. Sic triumphos, ante victoriam, metiebatur Iccius ille apud Hor. lib. 1. Carm Ode 29. vbi hæc habentur.

Icci beatis nunc Arabum inuides
Gazis, & acrem militiam paras
Non ante deuictis Sabææ
Regibus; horribilique Medo
Nectis catenas. Quæ tibi virginum,
Sponso necato, barbara seruiet.
Puer quis ex aula capillis
Ad Cyathum statuetur vnctis.

Sed si hæc ad cogitationem pertinent, quæ operatio mentis in cerebro est, cur dicatur *metitur corde*? forsan vt alluderet ad Euangelicum effatum: *De corde exeunt cogitationes prauæ.* Sed nota huiusmodi Veneris cogitationes non processisse sine determinata voluntate, vt hæc omnia fraude, & ope sua peragerentur, & quia voluntas in corde residere statutum est apud Phyl. ideò *metitur corde*

RAPTVS FVTVROS. Quod prius dixerat *furtum*, nunc *raptum* appellat, (posito, per Synecd., numero multitudinis pro sing.) primo quia, quod respectu matris furtum erat, respectu Comitum raptus erat futurus. Secundo quia qui quomodocumq; virginem ex suis abduxit Laribus, reus fit raptus per leges; & Raptor dicitur; & Virginem rapuisse

se decantatur, atque indictæ Raptoribus pœnæ obnoxius illicò est. *Futuros* autem dixit. Sed notandum per huiusmodi participium futuri temporis importare hic quidem aliquid futurum, sed *proximè futurum*, cum iam vltimæ adessent positæ dispositiones.

IAM FLEXVRA. Aduerb. est *Iam* imminentis temporis, idem, atque *illicò*, significans, seù *immediatè post hæc*, aut *mox mox* flexura, quod partic. futuri temporis est à verbo *flecto*. Flectere autem, hoc loco, in eodem sumitur sensu, in quo vsurpatum vid. lib. 1. ad Carm. *Quo lemnade Ditem. Flexit amor &c.* Illùc curiosum remitto. Certè resistentia ex parte Plutonis futura erat, non ad hoc, vt raperet, nam ad id veniebat, vt ex lib. 1.; sed ad hoc, vt amoris ignibus accenderetur; ideò apte vtitur Vates *flectendi* verbo. Tempus autem futurum ingerit, quia, licet Pluto desiderio coniugis arderet, bella moturus Superis, ni daretur; nondum tamen *Amauerat*, nam, si amore perculsus coniugem petijsset, eam, quam deperiret, ounero poposcisset non autem indeterminatè hanc, vel illam, vt factum vidimus lib. 1., vbi solummodò petit coniugium; cum qua autem iungatur arbitrio Iouis relinquit, iuxta Parcarum monita: *Posce Iouem; Dabitur coniux.* Qui verò in incertam fertur, certè nullius adhùc amans est. Accendendus itaq; erat Pluto tunc solùm, cum ex Proserpinæ oculis aureā Amor spicula embrasset: quod & ita euenisse canit Ouid. Met. 5. vbi de raptu hoc agens, ait de Proserpina.

Dumq; puellari studio, calathosque, sinumque
Implet, & æquales certat superare legendo,
Pene simul visa est, dilectaque, raptaque Diti.
Vsq; adeò est properatus amor.

atque in hoc præcipitium Veneris opus erat impendendum; atque iam tempus imminebat, quo Venus pulcherrimam Proserpinæ formam Plutonis subijceret oculis ita, vt Cupidinis ignes oculis hauriret, nondum amori deditus, inferorum Tyrannus. Ideò *iam flexura*

DVRVM CHAOS. *Durus*, hoc loco idem sonat, ac *immitis, crudelis, inflexibilis ad lenes amoris affectus*; vbi nota resistentiam, quam supra memorabamus, ab ipso Vate expressam, vt Victoriam, ad quam Venus inhiaret, ex conflictione contrariorum magis emicaret. *Chaos* autem quid fuerit vidimus lib. 1. Carm. 28. Videas itaque ibi dicta: nam & hìc pro inferorum Regno certè sumitur. Et quidem, Rege subacto, totum deuicti Regis regnum in ditionem victoris nullo discrimine transit. Ideò Vates flexuram Chaos Venerem dicit, quamuis pro præsenti solum aggrediatur Plutonem, quia nouit accessorium semper sequi naturam sui principalis; ac consequenter indicare voluit, quod dum illa raptus futuros metiretur corde, & totum etiam inferorum Regnum se se subacturam metiebatur. Alij legunt hoc loco: *Iam dirum flexura Chaos*, sed in idem recidit, vt patet consideranti.

IAM DITE SVBACTO. Particula *iam* eadem est quæ supra. Nota tantùm emphaticam repetitionem. Pariter de Dite satis superq; dictum lib. 1. passim hic satis est innuere Plutonem nomine Ditis designari. *Subacto* autem, inquit, per partic. præteriti temporis passiu. à verbo *subigo*. Subigi autem dicitur, qui, bello fractus, sub iugum mittitur; nam *subactus* est quasi *sub iugum actus*. Alludit itaq; ad antiquos Romanorum ritus, qui contumaces nimium hostes, cum aperta vi debellassent, sub iugum mittebant, vt passim memorat Liuius. Assignat autem eodem tempore causam, quam sibi spondeat pro certo Venus se flexuram Chaos, se de illo triumphaturam, iuxta explicata, nam cadit quodcumq; Regnum Rege subacto. Ideo

INGENTI FAMVLOS MANES DVCTVRA TRIVMPHO. In antecedentibus; inter causas gaudiorum Veneris enumerauerat Vates. Primo rem bene gestam, fraudesque, eiusdem iuxta vota, procedentes: secundo exitum, quem fraudes obtenturas prænoscebat: tertio Victoriam de debellatis Inferis reportandam, quam meditabatur; hic quarto loco subdit ex Victoria triumphum, quem prægestiebat de Tartareis Regnis peragendum. Sed, antequam textum explicemus; cum alludat Vates ad antiquum, celebratumq; Romanorum triumphandi morem; explicandum hic arbitror aliquid prius de causis, ac ceremonijs triumphorum, vt faciliùs, ac pleniùs innotescat, cur Veneri, ex deuicto Plutone, triumphum censuerit decernendum. Duplex igitur triumphi genus, apud Romanos, fuisse notum omnibus non ambigo. Primum, licet inferioris notæ, ac minùs honoribus cumulatum, illud fuit, quod *ouationis* nomine præsignabant: & *ouatio* dicebatur ab *oue*, quam eo ouationis die sacrificabant: seù, vt alij dicunt, à voce *Oh oh*; quæ in ouantis plausum à circumfluente populo erumpebat. Hæc ouatio tunc victoribus tribuebatur, cum aliqua ex requisitis ad maiorem obtinendum triumphum conditionibus, de quibus infra dicemus, deesset Victori: v. g. si Dux exercitus Victoris Consul, aut Proconsul non fuisset, ijs enim tantùm triumphus concedebatur: si fine certamine stetisset Victoria; si pauci hostium cæsi; si viles fuissent Nationes debellatæ, v. g. serui; si bellum, sine Senatus decreto, & auctoritate, fuisset susceptum, licet meritò susceptum. Ouans igitur, non curru, sed solo vectus equo, atque herbacea corona, quam Veneri dicabant, redimitus, sine tubarum, tympanorumue strepitu Vrbem ingrediebatur. Ibat tamen in occursum Senatus, & summo omnium plausu excipiebatur. Secundum triumphandi genus illud fuit, quod proprium triumphi nomen retinuit. Nullus autem, quamuis incliti, Ducis munere functus, ad triumphum admittebatur, qui non fuerit Consul, Proconsul, aut Dictator: vltra quinq; millia hostium cæsa, ingenti vtrinq; certamine, exigebantur; nec satis erat, hostem fusum fuisse, ni tota in ditionem hostilis prouincia esset redacta; ac pacata omnia successori relinquerentur. Quod prælio in ditionem redigebatur, necesse fuit, vt ante extra ditionem fuisset, & denuò subigeretur; nec satis erat proprios imperij fines defendisse. Cum itaque, purificatis conditionibus, triumphus alicui, in triduum duraturus (vt mos erat) decernebatur, toto illo triduo iustitium indicebatur; claudebantur Vrbis officinæ, nil, præter triumphum, agebatur. Templa, compita, viarum parietes aureis, sericisq; aulæis contegebantur, aromata spargebantur; flores, viridantibus admixti ramis, pauimentum cooperiebant: triumphales erigebantur arcus; ac deniq; nec laboribus, nec sumptibus parcebatur, vt summam triumphalis pompa laudem obtineret. Egrediebatur Vrbe Senatus triumphanti obuius: ac ille aureo inuectus curru, qui albis equis veheretur, comitante exercitu, laureis sertis coronato, summo tubarum, tympanorumue strepitu resonante, inconditaq; in Ducis laudem carmina concinnentibus militibus, Vrbem ingrediebatur. Præcedebant triumphantis currum, seruili habitu, subacti Reges, ac præcipue debellatorum hostium Duces; arma hostibus erepta, ac ligneæ Ciuitatum, oppidorumque, quibus potitus esset, imagines, spoliaq; omnia deuictis hostibus detracta; plausibus vndequaq; resonantibus, quibus ad Capitolium victor deducebatur. His præcognitis redeo iam ad triumphum, quem gaudens Venus corde metiebatur; ingenti famulos Manes ductura triumpho. Insignis dignitate cum Filia Iouis fuerit, Bellatrix Venus, Paphi Regina, Cypri dominatrix, ac totius terreni Orbis tyranna non solum, sed & Cœlestium etiam Numinum; immò & ipsius Iouis iam domitrix inclita, bellum difficillimum aggressa fuerat; nam monstrum, puro extructum odio, ac liuoribus Amoris facibus inflammandum susceperat, Regem scilicet Tartareum. Agebatur de ampliandis finibus imperij; cum terra, Cœlisq; edomitis, infernum aggrederetur subigendum. Pacata omnia Ioui reddi tura vires intenderat, cum bella moturus fuisset Pluto, ni Veneri subderetur. Cædes ad Veneris triumphum non requiritur, ni mortem dicamus ipsam amantis vitam; nam, hoc pacto, deuicto Plutone, omnia inferorum monstra tributum Veneri rependebant; ideòq; cæsa dici possent; quandoquidem Amori Perenne Mori proprium, sine amissione vitæ, videtur. Iure igitur Veneri triumphus decernitur; atque ideò: *Ingenti famulos manes &c.* Iamq; facilè intelliges, quid sibi velit particip.

DVCTVRA, à verbo *Duco* deriuatum, nam, cum Victoriam sibi certam de Tartareo iam Rege polliceretur Venus, tum ex suarum progressu fraudum, tum Ioue annuente, tum quia hoc esse in Fatis ab ipso iam acceperat Ioue, optimè, se Tartara in Triumphum ducturam, moliebatur; hoc est seruos Inferos ante currum suum acturam.

FAMVLOS MANES. Qui Manes sint vidimus fusè lib. 1. cap. 4. Adeat locum Curiosus; nam breuitatis studio non repetam. Nos *famulos* nunc Plutonis, vt lib. 1. habuimus Carm. 20., mox *famulos* indicat Veneris futuros: nam iure belli Victoribus deseruire tenentur victi; ideò & sub hasta apud Romanos vendebantur; & rei capitalis delicti censebantur, si a dominis, non nisi manumissi, secedere satagissent. Serui ij dicebantur. Hìc nomen famuli, quod in idem recidit, substituitur. Et hos, inquit, Venerem ducturam

INGENTI TRIVMPHO. *Ingens* plus est, quam *magnus*, & sibi penè immensitatis titulum vsurpat: quo nomine

ne vtitur Poeta, vt ostendat quanti putauerit Venus, Plutonem deuicisse. Et profectò quam honorificum Victori fuerit debellatos Reges in triumphum adducere, ac quanti dedecoris victo esse, existimaretur, vel ex hoc vno patet, quod Cleopatra mortem sibi potiùs consciuerit, quam pati vellet, vt in triumphum à Cæsare duceretur captiua: quod cecinit Hor. lib. 1. Carm. Ode 37.

. . . . Quæ generosior
Perire quærens, nec muliebriter
Expauit ensem, nec latentes
Classe citatiorarauit oras.
Ausa & iacentem visere regiam
Vultu sereno fortis, & asperas
Tractare serpentes, vt atrum
Corpore combiberet venenum.
Deliberatâ morte ferocior,
Sæuis Liburnis scilicet inuidens,
Priuata deduci superbo
Non humilis mulier triumpho.

triumphus autem cum quid sit viderimus, spontè propero.

ILLI MVLTIFIDOS &c. Habitum hic, ornatumque Veneris describit concinnè adeò, vt carmen ipsum lasciuiam spiret; & primo vibratos indicat Calamistro crines, subinde aptas accomodat Vestes; per pronomen autem demonstratiuum *Illi* Venerem vtiq; de qua sermo est designat.

CRINIS. Plurali tantum numero videtur hoc nomen vsurpandum, cum Cæsariem significat; sed apud Poetas tamen frequentissime reperies singulari etiam inflexum numero. Illud obseruant Grammatici, vt arbitror, ad distinctionem inter *Crinem* vinculum, & Crines nempe Cæsariem. *Crinis* enim, teste Plinio, vinculi genus est ex crinibus equinæ caudæ confectum. Sed quidni dixerim, data opera, Vatem singulari numero vsum, vt ostenderet vincula esse Veneris Crines, quibus ipsa corda omnium irretiret? Immò ideò in orbes sinuari traduntur, vt arbitror, quod labyrintheis nexibus incautos obuoluant.

SINVATVR. Hoc est *crispatur*, ac, varios effingens sinus, in annulatam quasi catenam contorquetur. Vno versu bo *in Cincinnos* disponitur. *Variatur* pro *sinuatur* legit Parrhas. nec improbarem, nam ostendit diuersitatem cincinnorum, ac eorumdem ordinis varietatem; nisi hoc ipsum in sequenti epiteto *multifidos* expressum cernerem.

IN ORBES; idest in gyros, nam quidquid figuram habet circularem *orbis* dicitur; & quia in annulos contortus crinis cinbratur, ideo sinuatur in orbes.

MVLTIFIDOS. Multifidum dicitur quod multas finditur, hoc est diuiditur in partes: cum itaque Cincinnos suos multifariam diuidat vanitas muliebris, ita vt alij frontem coronent in radios distincti; alij per genas decidant; alij per colla in tergum diffluant &c. & ita inter se dispertiantur, vt certa dissideant lege, certis, commensuratisq; distantijs, ac breuibus seiungantur interuallis; hinc est, vt Poeta Orbes Veneris, hoc est eiusdem Cincinnos multifidos vocet. Et quidem decebat luxuriantis comæ concinnitas Veneream; nam, vt ait Caussinus lib. de eloq. 11., sublucentes crinium nodi, & impuritatæ, summæ infamiæ scenam efficiunt; & effrenatam porro animi luxuriem ostentant cinbrati in capitis catenam crines. Stultitiam fortassis etiam ostendunt, eum dignum catenis caput eisdem ostentent onustum. Rotulas cinbratos hos crines appellauit Barth., & spiras in Orbem flexas, atq; acubus suffixas respiciens cum Poeta nostro ad illud Martialis.

Vnus de toto peccauerat orbe comarum
Annulus, incerta non benè fixus acu.

Quarè si rotulæ sunt Ixionea tormenta, ijs infeliciter adhærenti minitantur. Si spiræ sunt Lunari motu contorqueri, & fœminas cinbrantes, & amatios per illas delirantes ostendunt, hoc est stultitiæ insimulant, nam stultus vt Luna mutatur. Sed nostra prosequamur.

DIVISVS. Participium passiuum est à verbo *diuido*. Porrò *diuidere* idem est, ac *rem aliquam interscare, ac in partes varias distribuere*: seù, si loquamur de Aceruo, *partes coaceruatas separare, ac diuersis in locis collocare*. Quanto autem studio impexos, coaceruatosq; discriminet Crines mulierum sedulitas, mire exprimit Cerchiarius de cultu corporis, vbi ad supracitatum Martialis locum & ipse respiciens hæc habet: *Quot verberibus plectitur ornatrix, si vnus de tota Comarum orbe capillus peccauerit? Quot plagis vapulabit, si alter fuerit alio t incomine? Quot diras audiet, nisi destractas vtrimque Comas ad breue interstitium distenxerit?* Sic itaq; & Venus Capillos accuratissime prius diuisos, ac discrimine æquali dispertitos cinbrauerat ferro, ac plures in cincinnorum series distribuerat. Ideò *diuisus*

ACV IDALIA. Acus, sic ab acumine dicta duplex est; alia est enim, qua suimus, alia qua crinem diuidimus, quæ & crinalis, & comatoria, & discriminalis dicitur, experta diceret mulier. Hic de crinali loquitur Vates; & non quacumq; acu vsam Venerem fuisse notat; sed *Idalia*, nomen autem hoc est ab Idalio Cypri Oppido deductum. Nouetis in Cypro Venerem præcipuè cultam fuisse; atq; ideò, in ea regione, quidquid ad cultum Veneris spectaret, diligentissimè elaboratum. Cum itaq; & acus crinalis in Mundo muliebri reperiatur, consequenter non spernendum Veneris instrumentum sit, nil mirum si apud Idalios perfectissimæ huiusmodi acus haberentur; ideòq. hanc Veneri tribuit Vates. Et profectò quo potiùs instrumento ad capitis ornatum vteretur Venus, quam quod à Venereis manibus sibiq; sacratis opificibus construeretur? Hoc oppidum à Chalcenore constructum dicitur, cui cum datum fuisset, vt illic Vrbem conderet, vbi primo Orientem Solem conspiceret; dum ipse locum meditaretur elucescente vix die, vnus ex eiusdem comitibus protinùs dicitur græca voce inclamasse, *ἴδ' ἥλιον*, nempè *est Sol*, seù *video Solem*: statimq; arrepto Chalcenorem omine, eo ipso in loco, Ciuitatem condidisse ferunt, atq; *Idalium* vocasse, nomine ex ipsa ominosa voce desumpto, quasi *dignam Solo Ciuitatem*; ad quod etiam alludens Vates, hoc loco, innuere voluit, tam perfecta Crinali acu vsam fuisse Venerem, vt aptiori Sol ipse vti non potuerit, aureos crines discriminaturus, quasi *digna Sole acu*: & quæ crines exactè adeò disposuisset, vt instar radiorum Solis fulgurantes emicarent; vt fere Sol nouus in terris Venus crinium suorum fastu superbiret. Tertiam, & quidem præcipuam eruditionem, quæ hoc epiteto attingitur desumere licet ex eodem Claud. de Nuptijs Honorij, & Mariæ Epithalamium conscribente; nam *Idalium oppidum* Gratiarum ibi indicat Patriam, Gratiasq; ipsas Veneri ancillantes, comasq; eiusdem discriminantes inducit, his verbis

Cæsariem tum forte Venus subnixa corusco
Fingebat Solio, dextrâ, læuâque sorores
Stabant Idaliæ. Largos hæc nectaris imbres
Irrigat: hæc morsu numerosi dentis eburno
Multifidum discrimen arat: Sed tertia retro
Dat varios nexus, & iusto dividit orbes
Ordine, neglectam partem studiosa relinquens.

Sibi itaque consonans Vates diuisos & hic Veneris crines, *Idalia acu* deprædicat; hoc est acu *ab Idaliis Charitum manu pertractata*; vt ex hoc ipso intelligas in ipsis Crinium orbibus Gratias luxuriantes effulsisse. Nec dissonum videatur comites Veneri gratias, immò ancillantes, cum Virgines effingantur, addidisse; nam primum quidem hoc ipsum omnes ferè auctores asseuerant, & insuper, supposita eorum sententiá, qui Gratias Veneris filias esse dicunt, vt apud Mythol. Nat. Com. lib. 4. cap. 13. certè Matri non incongruum est filias ancillari.

FIBVLA &c. Dato capitis ornamento, habitum hic Veneris describit, & quidem ad expeditiones comparatum: primo quia Bellatrix de Tartaro victotiam reportatura procedebat; atque adeo bellatricis morem imitari, æquum fuerat, quæ vt expeditior sit succinctis vestibus incedit sic describit Ferrariensis Poeta bellatricem Marphisam

In habito succinto ora Marfisa
Qual si conuiene à Dama, & à guerriera,

Sic Palladem Deam Tassonus in sua Heroicomica cantu 2.

Pallade sdegnosetta, e fiera in colla
Venia sù vna Chinea di Bisignano;
Succinta à mezza gamba, in vn raccolto
Habito mezzo greco, e mezzo hispano.

Sic denique Venerem ipsam inferas bellatricem, hoc est? venatricem delineat Poetarum Princeps Æn. 1.

Nuda genu, nodoq; sinus collecta fluentes.

Secundo autem quia Veneri, lasciuiæ præsidi, lasciuus profectò habitus fuerat adaptandus. Sicuti itaq; modestæ Matronæ est, vestes ad thalos vsq; demittere; Sic impudentis, lasciuæ, ac prostitutæ è contra est, etiam absq; necessitatis impulsu, vestibus succinctis vti, surarumq. teretem omnibus molem ostentare: præterquamquod ita succinctæ videntur amatoribus ostendere, se ad copiam sui faciendam promptas, & expeditas impedimenta reiecisse, quæ ad percipiendum amoris fructum, si non omninò obstare, retardare saltem potuissent. Tertio deniq; quia, cum iter esset in campos maturiois roribus conspersos, Vestis de more, succingitur, ne defluens deturpetur; ideò *Fibula suspendit purpureos ami-*

amissus. *Fibula* verò circulus est ex auro, ferro, vel ære, notissimum vtique ornamentum cinguli ad vestes subligandas concinnati. Ex hoc intelliges fibulam hic poni pro toto cingulo; sola autem Fibulæ venustas describitur, nam quid sit cingulum Veneris (cæstum alij appellant) satis notum supponitur, & nos explicuimus lib. 1. Carm. 223. Sic autem mordet, ac constringit cingulum Fibula, vt dissolui non possit, nisi manus ad extrahendam è cingulo Fibulæ lingulam adhibeatur.

SVDATA MARITO. Veneris maritum fuisse, Vulcanum omnes decantant Poetarum auctoritates. Vnicam afferam ex Virg. Æn. 8., cùm enim ibi dicatur Venus Vulcanum obsecrasse, vt arma Æneæ construeret, secum in maritali thalamo iacuisse fertur, his verbis:

At Venus, haud animo nequicquam exterrita, mater
Laurentumque minis, & duro mota tumultu,
Vulcanum alloquitur, thalamoq; hæc coniugis aureo
Incipit: & dictis diuinum inspirat amorem.

Cum itaque Vulcanus Ferrariæ arti fuerit, vt constat, addictus, ac officinam in Ætna monte exercuerit; inferendum videtur, Fibulam illam, Vulcani opera elaboratam, ferream fuisse. Sed obstat huic opinioni *Gemma* illa, qua dites eadem Fibula in consequentibus asseritur, nec enim ferro, sed auro gemmæ circumligantur, rigidum enim nimis ferrum, vt gemmarum pretiositate decoretur; ac vilesceret ferro gemma, non nitesceret. Aduerte igitur, Vulcanum, non solam Fabri ferrarij artem exercuisse, sed omnium inuentorem artium dici, quæ, per ignem, exerceantur, cum Deus ille fuerit ignis. Cum igitur, & ars aurificia, per ignem, vigeat, potuit vtique & aurifex esse Vulcanus: atque ob id ipsum, opinor, aureum illi coniugalem thalamum attribuit Virg. cit., eiusdem vtique manibus, atque industria fabrefactum. Insuper, cum Vulcanus, Iunone natus, sed eidem, ob deformitatem, inuisus, ab ipsa Matre in Mare è Cœlo proiectus dicatur ab Hom., cuius græca Carm. sic transfert Mythol. Nat. Com. lib. 2. c. 6.

Ipse meus natus claudus Vulcanus; ego ipsa
Hunc peperi; manibus capiens, & in æquora ieci.

eum, apud Pausaniam, inuenio, memorem acceptæ iniuriæ sellam auream; cum occultis quibusdam vinculis, dono Matri misisse, quæ Deam, cum assedisset, statim implicauerunt, ac colligatam detinuerunt. Hæc sella itaq; eadem arte constructa, qua eiusdem Vulcani rete, Venerem, ac Martem, in adulterio deprehensos, colligantibus eunciens nodis, certe & se ipsam eiusdem Vulcani opificio factam deprædicat. Quarè, & auream dicendam esse, hoc loco, Veneris Fibulam, a Vulcano fabrefactam, non dubitauerim; primo quia sit aptior gemmis, quibus illustratur, vt dicebamus: secundo quia ferri asperitas delicatam nimis Venerem offenderet: tertio quia bellatricem gerebat, & aureis Baltheis Amazones vtebantur, vt vidimus: quarto quia Reginam, ac Deam deliciarum aurum decebat, multo magis quam lasciuam deceret Didonem, cui, apud Virg. Æn. 4.

Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Ni forte dicendum esset, non auream, sed ferream Fibulam à Venere assumptam, tanquam hieroglyphicum ferrei Plutonis superandi, vel Martis olim ab eadem Venere subacti. Sed magis arridet, auream fuisse, vt aptiori metallo gemma reniteret. *Sudata* autem *marito* dicitur, idest maximo Vulcani studio, labore, atque industria, non sine effusione sudoris, ad perfectionem redacta; nam sudor ex ingenti labore exprimi solet. Ex consequenti itaque, nempe quod artificis sudoribus conspersa fuerit Fibula illa, colligendus est labor, quo fuerit elaborata.

SVSPENDIT AMICTVS. *Suspendere*, hoc loco idem est, ac sublevatum detinere, ne inferius id, quod suspenditur decidat: vulgò *tener alto*. *Amictus* vero *vestis* est, quæ supponitur alijs vestibus. Sed per Catacresin, ponitur hic pro fœminea veste, quam Cycladem appellant, vulgo *Gonna*. Et, si generice sumatur, Amictus dicitur ab amiciendo quidquid nudas contegit carnes, vel illud interiùs, vel exteriùs adhibeatur.

PVRPVREOS. Concha Veneri sacra dicitur; ideò nil mirum, si Ostro ex Conchis delibato eiusdem inficiantur vestes. Sed non obuia quæque arripit Poeta. Memineris igitur, Concham purpureos cælantem liquores, tam validа, ac præacuta lingua præditam esse, vt eam gerens exertam, & Conchulas, & quascunque sui generis testas terebret, ac terebratas prædetur. Venus, linguæ vsu, quamlibet, quamtumuis pudicam, animum labefactare se posse, gloriatur; nam corrumpunt bonos mores colloquia praua: ideo purpurea induatur Vesta, vt scias, Conchæ in ipsa mores esse, ita vt lasciuæ linguæ ministerio omnia in prædam Veneris adducantur. Insuper, per exertam linguam à Piscatore capitur purpura: sicque humanæ Veneres, si linguam loquaciter exerant, à venereis Piscatoribus facile capiuntur; idcircò Purpuram induat Venus. Adde, quod in calce lib. 1. iam diximus, nempè, Purpuram pro sanguine poni: cum itaque, feruescente in Venis sanguine, captiuos Venus homines in triumphum ducat, aptè purpureis circumdata vestibus describitur; præter quam quod Purpura, quippè immensæ propemodum existimationis, & Reginam decet, & Diuam. Quare & Personæ morem gerit Vates, & quæ mystice significantur mysticè attingit.

GEMMA. Non simplici auro; sed gemmis consito, seù vnica ingenti gemma condecorato Fibula illa significatur extructa. Et quidem scio esse, qui gemmas omnes ornatui Veneris debitas esse putent, eo quod eam maximè comptam esse deceat. Quare dici posset, Poetam indeterminatè locutum, vt ad omnes respiceret, iuxta præfatam opinionem, à Pier. relatam, lib. Hierogl. 28. Verum, cum in Fibula non omnes gemmæ collocari possint, potiùs dicendum arbitror, vnica insignitam Gemma fibulam illam à Poeta expressam. Quod si quæras, quanam gemma in particulari debuerit insigniri, vel intelligatur à Vate insignita; non facile dictu est. Quid sentio tamen exponam. Smaragdum fortassis fuisse aliquis dixerit, quia, attenta eius viriditate, spei symbolum habetur: & Amator, licet repulsam passus, semper sperat, facilem se sibi Amasiam redditurum. Insuper Astronomi autumant, Smaragdum cœlesti Veneri sacratum esse. Verum, experimento compertum esse, perlego, apud Pier. lib. Hierog. 41., si quis in patranda re Venerea Smaragdum attingat, gemmam illicò frangi: quod indicat anthipatiam esse inter Smaragdum, & Venerem; ideoq; Veneri non assignandam huiusmodi gemmam. Aptius fortasse dixerint alij eam Iaspidem fuisse; nam, Iaspidem pro gratia poni, Auctores tradunt, apud Pier. cit., quia compertum sit, eâ gemmâ omnium gratiam erga gestantem conciliari. Hoc autem magis Veneri congruum videtur, cum & Gratiæ illi addictæ sint, vt dix., & omnium sibi gratiam conciliet Venus: adde quod per id tempus gratiam sibi Plutonis deuincire satagebat, vt sponte Iugum subiret Amoris, ac efficere, vt Proserpina gratiam in eiusdem oculis inueniret. Posset hoc ipsum confirmari, quia Filius Veneris Æneas apud Virg. Æn. 4. hac ipsa vsus Gemma describitur; fortassis quia Matri grata

. . . . . Illi stellatus Iaspide fulua
Ensis erat; tyrioque ardebat murice lana.

iuxta vestem, quam sibi Venerem etiam vidimus assumpsisse. Alij vnionem potiùs fuisse dictitauerint, quòd symbolum sit lacrymarum; nam lacrymis amantium exsaturata nunquam videtur Venus; præter quam quod lacrymis addicenda, tunc temporis, erat Proserpina, quam Venus seduxerat. Verùm melius, bona omnium pace dicendum arbitror, *Allectoriam* gemmam, ex Vatis intentione illi Veneris cingulo adaptari. Hæc enim Gemma illa est, quam in Galli ventriculo tradunt inueniri; *Allectoria* dicta, quasi *allecans victoriam*; nam dicitur eam gestantibus victoriam comparare; afferuntque Milonis Crotoniatis exemplum, quem inuictum in certaminibus fuisse ferunt, & quod hanc gemmam assiduè gestaret. Debellatura erat Tartareum Venus Regnum; quid ni gemma gestaret victoriæ conciliatricem? Adde euisceratum hac gemma Gallum ostendi. Quid ni igitur eam gestet Venus, in odium illius Galli, quo obdormiente, Sol Veneris cum Marte adulterium patefecerat, & in conspectu Deorum omnium aperuerat? Denique hæc gemma Martì fuerat donum Vulcani. Quam autem gemmam aptiùs vxori donasset Vulcanus, qui sciret, se non æquo animo à Venere aspici ob deformitatem, quam quæ illi victoriam de Mulieris affectibus polliceretur quandocumque eam resumeret gestandam? Sed hæc de *Gemma* dicta sufficiant, & in re incerta, liceat vnicuique pro libito, quam malit, sententiam sequi. Vnum scio Baltheum Amazonium à Virg. Æn. 5. non solum aureum, sed & gemma Fibulæ inserta constrictum exprimi his verbis

. . . . . Lato quem circum amplectitur auro
Baltheus, & tereti subnectit fibula gemmâ.

Amazonis vices, vt innuimus, implebat Venus Ditem in ditio-

ditionem redactura: consequenter aptè, Amazonis in morem, geminâ præcingitur.

CANDIDA PARRHASII &c. Descripta Venere, subsequentis Dearum cætus Antesignana, iam ad Virgines transcendit, & quamnam vnaquæque obtineat locum, cultumque corporis, singillatim aperit. Primò itaque Dianam, eiusdemque vestes, ac ornamenta sectatur, subindè Palladem, ac Palladis gestamen, militariaq; arma prosequitur.

POST HANC. *Post* præpositio est, quæ, non composita, sed separatè præposita (vt certè hic) ordinem demonstrat, siue loci, siue temporis, siue alicuius alterius rei. Hic ordinem importat loci, ac personarum in locis contentarum, vt per se patet. Pronomen verò *hanc* demonstratiuum personæ est proximè commemoratæ. Quarè hic Venerem designat, post quam, idest secundo ab eadem Venere loco sequebatur.

CANDIDA REGINA LYCEI PARRHASII. Anthonomastica periphrasi, Dianam designat, his verbis: Parrhasia enim, à Parrhasio monte nomen deducens, Regio est in Peloponesso, alio nomine Arcadia dicta; in qua, præter prædictum montem Parrhasium, Mons alter est, quem Lyceum appellant, præcipuo Dianæ cultu inclitus, eiq; ob multitudinem ferarum, dicatus, & ex quo Diana ipsa denominata est olim Lycæa.

CANDIDA. *Candidum* dicitur, quod ita albedine fruitur, vt sit fulgenti quodam superfusum nitore, ad distinctionem *Albi coloris simpliciter*, quem constat vicinum esse *Pallori*. Non equidem negauerim, promiscue interdum vsurpari & candidum, & album, sicuti in illo axiomate, ex Astronomicis deducto, Album videre est pro candido positum, dum hæc ex eo habentur.

Pallida Luna pluit, rubicunda flat, alba serenat.

nam *Alba* ibi pro *candida* ponitur, ac *nitenti quodam candore prælucens*. Verùm proprietatem, ac rigorosam nominis acceptionem sequitur Poeta hic; nam, cum de Diana loquatur, quæ tandem eadem, ac Luna est; & Lunam argenteum vocent Planetam; certe argenteus illi candor fuerat tribuendus. Insuper *Candidus* pro eodem sumitur, ac *purus, illibatus, incontaminatus*; cum itaque Diana perpetuam, illibatamque Virginitatem seruare credatur, iurè *Candida* dicitur, cum ne minimum quidem ex Veneris consortio illius contaminetur Virginitas, & *Candida*, quia nullius Venereæ in Proserpinam fraudis particeps. Item *Candidus* idem interdum significat, ac sincerus. Luna, secreta omnia, nocturnis tenebris occultata, reuelans, nihil se secreto machinari ostentat, sed semper in aperto esse. Ideò candida; hoc est *sincera*; vt Vatem intelligamus, à Venere ad Dianam transilientem, ex opposito in oppositum transitum fecisse, atque huiusmodi epiteto indicasse.

REGINA. Quæ Regnum possidet Regina est. Et proCul dubio si respectus haberetur ad nocturnum Coelum, stellarum, seu nocturni Coeli Regina dici posset Diana; nam sicuti Phoebus frater Princeps Planetarum dicitur, ita Diana soror Regnum in tenebris obtinebit: sed cum respectus habeatur ad solam Parrhasiæ partem, vt ex dictis patet, dicendum erit nomen Reginæ sumptum pro eodem ac Domina, seù prædominante Hera.

LYCÆI PARRHASII. Quinam Lycæum mons sit iam innuimus. Parrhasium autem dicitur ad distinctionem alterius Lycæi in Attica, nempè loci illius, vbi Athenienses Pericle præeunte Gymnasium aperuerunt, Aristotelis postea doctrinis, ac præceptionibus celebratum, cultumque. Quem locum Lyceum à Lyco Pandionis filio denominatum, auctor est Pausanias. Lycæi itaque inquit Parrhasij; hoc est ad Parrhasiam, vt supra dicebamus, pertinentis.

ET PANDIONIAS &c. Per circumlocutionem anthonomasticam, hoc iam loco, Palladem describit; ac parem cum Diana locum, immediatè scilicet post Venerem, ab ea indicat obtineri; nam particula *&* copulans vim habet ostendendi personas, quæ ipsa mediante, copulantur, in paritate loci adesse.

QVÆ PROTEGIT. Palladem eamdem esse, ac Mineruam, scientiarum scilicet simul, armorumque Deam, complures ferunt Auctores. Cum itaque maximo cultu, apud Athenienses veneraretur; hinc est, vt & ipsa grati animi non immemor, credita sit Atheniensium vrbem non solum, sed totam Atticæ Regionis latitudinem protectione quadam peculiari defendisse. Pandionia autem Attica Regio dicitur à Pandione Erichthei Athenarum Regis filio, qui Patri in Regno successit, ac cuius filiæ fuere Pragnes, & Phylomela in aues postea commutatæ. Ad relatiuum *quæ*, ne suo careat effectu, præintellige: Et *Dea illa*, quæ Protegit: *protegere* autem est quasi *tegendo defendere, & tutari*. Tegit igitur Pallas clypeo suo ab infortunijs omnibus Atticam regionem; nec solum Clypeo tegit, sed etiam

CVSPIDE DEFENDIT. Porrò *cuspis* est *acuta* pars gladij, hastæ, telorum &c. ex quo intelliges, partem hic pro toto positam, nempè *cuspidem* pro tota Palladis hasta; nam, ad arcendos hostes, & infortunia omnia, & Clypeo, & hasta vtebatur ad Athenienses tutandos Pallas; hoc est armis defensiuis pro regione, offensiuis in prementes. Scio Barth. nomine *cuspidis* intelligendum hoc loco *sceptrum* affirmasse, quandoquidem hastæ pro sceptris, apud antiquos Reges in vsu fuerint; nec auctoritati repugno, sed immò eruditionem amplector, & sensum collaudo. Ast potius locum, iuxta dicta, explicandum censui, vt efficaciam verbi *protegit* dignosceremus, quæ non solum eam importat defensionem, quæ ex, venerato ab omnibus, resultet sceptro, quæ defensio prædominans dici potest; sed etiam defensionem operatricem, & actualem, qua Dea Præses viribus, & armis, quatenus opus fuerit, ad defendendos vtatur Athenienses. Ideò vtrumq; dixerim à Poeta indicatum; nam his omnibus Pallas *protegit*

PANDIONIAS ARCES. Idest Atticæ Ciuitates munitissimas, earundemq; præcipuas munitiones nomine *Arcium* designatas; nam Arx ab arcendo dicitur, vt alibi præcipuè lib. 1. dix. Adde, quod Solino placet, nempè Arces dictas solidissimas quasque munitiones, nomine ab Arcadibus deducto, qui primi munitissimos quosq; Colles sub Euandro Rege tenuerint; & quo factum, vt Arces peculiari quodam titulo Palladi sacræ censeantur; ideò iure Pallas *protegit Arces &c.*

VTRAQVE VIRGO RVVNT. Honorificam Dearum ingerit mentionem, dum ambas virgines appellat, & modum subindè, quo gradus mouerent, explicat. Porrò nomen *vtraque*, & nomen *ambæ* idem prorsus esse videntur; Sed notant tamen distinctionem grammatici; Dicunt enim, *vtrumque* aliquam actionem peragere, quando vnusquisque ex importatis per nomen *vtrumque* eamdem separatim agit actionem, v. g. vnus ædificat, alter ædificat: vnus currit, alter currit &c. sed ita vt vnus ædificet sibi, & alter pariter sibi; vnus currat per se ipsum, alter pariter per se ipsum: nomine verò *amborum* vtimur, inquiunt, quandò duo simul ad eamdem numero actionem peragendam vnitim concurrunt, tamquam duæ causæ partiales vnicam integrantes causam totalem, efficientem illius actionis. Cum igitur, *vtraq;* dixerit Poeta, intelliges, & de vna, & de altera idem esse prædicatum, nempe & quod vna sit Virgo, & altera sit Virgo; & quod vna ruat, & altera ruat; ita tamen, vt propositio sensum faciat disiunctiuum, seù distributiuum; non verò identicum in vtraque. *Virgo* autem nomen est à *viridiori*, hoc est *validiori* ætate deductum. Quare & *Matres* aliquando Virgines appellatas inuenimus, vt profectò apud Virg. de Pasiphe, quæ trium puerorum mater erat, habetur Ecl. 6.

Ah Virgo infælix; quæ te dementia cæpit!

nostris tamen hisce temporibus, iam vsus inualuit, vt *Virgines*, quasi *virum abnegantes* dicamus eas tantùm, quæ incorruptæ sunt, ac virum nondum expertæ, vt certe de Diana, ac Pallade communis inualuit opinio; quamuis Euphorion dixerit Tytium apud inferos vitiatæ Dianæ pœnas dare; Quamuis Hyginus Dianam plus nimio Orione dixerit delectatam; Quamuis asseruerit Pausanias eam Endymionem copiam sui fecisse &c. Communis autem opinio, cum qua & Poeta hic, Homerum sequitur, qui indubitanter tres tantum in Hymnis Deas Virgines asseuerat illibatas, nempe Palladem, Vestam, & Dianam. Præcipuam itaq; Dearum hanc laudem cum Homero celebrat Vates, vt, ex opposito Veneris magis elucescant, & dignas ostendat, quæ pari cum Proserpina gradu iungerentur.

RVVNT. Ne putes Vatem in Grammaticam peccasse, cum dixerit *vtraq; virgo ruunt*; nam *vtraq;* singularis quamquam sit numeri pluralitatem importat. Quare verbum pluralis numeri benè consonat cum singulari pluralitatem significante, licet quo ad vocem discordare videantur. Intransitiuum hoc loco, non actiuum est verbum *Ruunt*, & idem sonat, ac *festinanter, præcipitanter ire*: quarè describit hic Vates sollicitudinem Dearum in accelerandis gressibus. Et profectò, cum Venus antesignana thalares Mercurij alas assumpsisse videretur, vt ad optatam proprij triumphi metam citiùs aduolaret, alas festinare, ac præcipitanter ire

congruum fuerat, ne præeuntem desererent, cum inter Comites lex sit, ne, in itinere, longiùs dislocentur, sed attemperatis inuicem gressibus procedant vnitim.

HÆC TRISTIBVS &c. Interrogatus ab Adriano Epictêtus Phylos. quid Amor esset? *Otiosi pectoris cura*; Prudentissime respondit. Cum itaq; Vates noster Palladem, ac Dianam Virgines asseruerit, æquum etiam fuit, vt officia, quibus exercerentur, attingeret, vt causam tacitè ostentaret, cur nulla eas tetigerit *otiosi pectoris cura*; ita vt Virgines permanserint. Sciebat enim & ipse, nullam prorsus consistere otioso in pectore virtutem, iuxta illud Petrar.

La gola, il sonno, e l'otiose piume
Hanno del Mondo ogni virtù sbandita.

Ideò, habitâ superiùs distributione, quâ singillatim, & vnam, & alteram Deam virginitate florentem dixerat, vnicuique distributionis membro proprium assignat exercitium, quasi contra venereas pestes amulêtum.

HÆC pronomen Palladis demonstratiuum est, in qua, primo loco, bellorum studium commendat, cum enim vltimo eam loco in distributione posuerit, à proximiori, in elocutione posita, retexenda fuit Oratio, vt aptiori methodo decurreret.

ASPERA. *Asperum* dicitur quidquid vel visui, vel gustui, vel tactui, vel alijs sensibus insuaue, iniucundum est. Quare *Aspera* dicitur Pallas, nam, ferreis hispida loricis, certè visu insuauis esset, necesse erat. Secundo *Asperum* dicitur, quod laboriosum est, & arduum. Ardua, nec facilis vinci armata Pallas, ideò *Aspera* irritantibus. Tertio *Asperum* dicitur, quasi *asperatum*, hoc est *laboribus obduratum*. Callum Palladis pectori induxerat armorum vsus, & obdurauerat illa terroribus. ideò *Aspera*

TRISTIBVS BELLIS. *Tristis* idem est, ac *mæstus*, *mærore plenus*, ac *melancholicis scatens humoribus*; quod quidem bellis conuenit, si non formaliter, certè efficienter, quia mæroribus omnia complet bellum. Iterum *Tristis* idem est, ac *terribilis*, *crudelis*, *funestus*: quid autem his bellum superet? cum, vt fert vulgatum axioma,

Nulla fides pietasq; viris, qui Castra sequuntur.

Ad hæc omnia respexisse Poetam, non dubito. *Bellum* autem per antiphrasim Bellum dicitur, quia minimè *bellum*. De cætero cum communis significationis nomen sit prætereo. Tantum indico, hoc nomen *Bellum* longam importare temporis continuationem in armis, licet interdum acie non decertent exercitus. *Prælium* verò dicitur quilibet armorum conflictus, & actualis hostium congressio, cum vtrinque scilicet signa inferuntur; hic tamen promiscuè in vtrâque significatione vsurpatur, & bellis aspera, quia bellis, vnâ cum Marte, Pallas præest, eaq; curat, & agitat.

HÆC METVENDA FERIS. Per pronomen *Hæc* Palladem, mox antè designauerat: nunc Dianam designat. Grammatici fortassis obstrepent; nam pronomen *hic*, seù *hæc* vsurpandum asserunt, cum proximiorem, seù vltimo positam loco, in elocutione, personam designamus; cum verò remotiorem, seù primo loco, in distributione, positam compellare velimus, pronomen *illa* clamitant adhibendum. Sed quid Poetæ cum Grammaticis, qui poeticam loquendi vim non agnoscunt? Aduerte igitur, Poetam hic, quasi digito, notare vnamquamq; Deam, de qua successiuè sermonem habet; ita vt, vnâ descriptâ, alteram digito notet, & indicet: quarè ea, quæ remotior in elocutione fuerat, iam æquè proxima per designationem fit, atq; ideò per pronomen *hæc* etiam ipsa indicatur. Adde, in pari gradu positam vtramq. fuisse Deam à Poeta, quo ad locum: quarè neutra earum potest dici proximior, aut remotior respectu eas digito signantis. Quarè aptissimè distribuens: *Hæc*, & *Hæc*, inquit, vt æqua, per idem pronomen esset distributio.

METVENDA FERIS. Particip. hoc est pass. à verbo *metuo* deriuatum. Porrò *metuere*, (quod idem est, ac *metu tremere*) deductum volunt à motu animi, cum id, quod malè casurum putat, mens refugit: malum autem feræ ex Dianæ sibi armis imminere, crebrâ nimis experientiâ, didicerunt; quare meritò motu animi quati debent, & metu tremere, si quando vel in eam incidant, vel eiusdem armorum sonitum auribus percipiant; ideò *metuenda*; vocabulum scilicet exprimens necessitatem in feris, vt Diana ab ipsis timeatur, hic aptissimè apposuit Vates. *Feræ* autem ea bruta dicuntur, quæ in Syluis degentia, nec mansuetudinem hactenus edocta, ferocitatem exercent, vt latiùs vidimus in Præfatione ad hunc lib. Carm. 5. Ex quo nota, Dianam venationibus addictam significari, vt & ipsa habeat, quo otiosi pectoris curam vitet, exercitium, & Virgo ex opere comprobetur. Ex hoc ipso, emphaticum agnosces vocabulum *metuenda*; nam non quibuslibet animalibus metuenda dicitur; sed *feris*: quasi ipsa sagittis indignas suis eas reputet brutorum animas, quæ non magno impetu, ac ferocitate ferantur; sed in maximè superbas tantum, immanesque pharetram exerceat, & arcum.

TRITONIA &c. Prænotata conditione, & exercitio vtriusq; Deæ ad ornatum Palladis describendum regreditur, quam Tritoniam appellat multiplici profectò fretus eruditione; nam primo Tritonia dicitur Pallas, quia tertia mensis die creditur nata, ac ideo dies ille in Deæ suæ honorem festus Athenis transigebatur. Et hanc eius nominis deriuationem asserit Calisthenes. Secundo Tritonia denominatur ex eo, quod ex Iouis capite prosilierit, caput enim *τρίτω*, apud Bæotios, vocant eruditi. Tertio ex Tritonia Palude Triton oritur, qui fluuius Beotiæ, Thessaliæ, Lybiæq; est; & ex eadem Palude ortam docet Palladem Herodotus, Patre Neptuno, qui cum filiæ nescio quid aliquando succensuisset, adoptandam se Ioui illa dedit, eodem Herod. auctore. Quarto Tritonia dicitur, quia præesse aeri credita sit, & quia aer triplicem habeat mutationem, Vere scilicet, Æstate, & Hyeme, nam Autumnum antiquitas non recensebat. Quinto mentem esse inquit Democritus Mineruam, seù Palladem, cuius munere benè consulimus, rectè iudicamus, ac nihil omninò per iniuriam facimus; ideò ex triplici hoc munere *Tritonia*. Deniq; credita est Pallas Animorum nostrorum moderatrix; & quia triplex est vis animi, nempè concupiscibilis, irascibilis, & rationalis: ideò Tritonia eius dicitur Præses. Nouit hæc ipsa Virg. ideò Æn. 10. cecinit.

Armipotens belli præses Tritonia Virgo.

CASSIDE FVLVA. Armata profectò describenda fuerat bellorum Dea; atque hinc est, vt Poeta à *Casside*, ferreo scilicet capitis integumento exordiatur. *Cassis* idem, quod *Galea* est, græcè *κόρυς*, quod vacua sit, ad caput excipiendum. Galeatam itaque, vt Bellatricem decuit, Palladem facit. Fuluum autem cassidi colorem attribuit; quod ansam Parrhasio dedit, vt auream Palladi Cassidem adaptatam existimauerit; nec abs re esset, vt fatear, si Deam diceremus ex auro potiùs arma gestare constructa, quam ex ferro; præcipuè cum Virg. Æn. 11. etiam Vatem Cybeles aureis instructum armis describat, dum ait

Forte sacer Cybele Chloreus, olimque sacerdos,
Insignis longè Phrygijs fulgebat in armis &c.
Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea Vati
Cassida &c

Verum aduertas obsecro, id quod in citatis carminibus ponderat Virg. ipse, dum ait: *Phrygijs fulgebat in armis*; ac subindè memineris, Phrygios homines effœminatos maximè, ac molles fuisse, quod videtur innuere Virg. idem Æn 12. vbi Turnus Ænean, per contemptum, semiuirum appellat Phrygium . . . . . *Da sternere corpus*
Semiuiri Phrygij, & fœdare in puluere crines.

nam, his adnotatis intelliges effœminati pectoris esse Luxum in armis quærere; adeoq; Palladi non esse aptanda ex auro fabrefacta Cassis, quæ Phrygiam redolet mollitiem, ac Luxum ostentat Sybaritarum. Hoc posito. Ambiguum remanet, cur Vates fuluam Palladis Cassidem appellauerit. Fuluum appellari Leonem passim, comperio, fuluum aurum, fuluam arenam, fuluam Aquilam, immo & fuluam Iaspidem dici vidimus ex suprà relato Virg. loco Æn. 4.

Ænean fundantem arces, ac tecta nouantem
Conspicit, atq; illi stellatus Iaspide fulua
Ensis erat &c.

Quid igitur ex tot, ac tàm diuersis coloribus abstrahi possit, in quo omnes præfati colores, sub nomine fului, conueniant? Certè diuersissimi sunt colores præcitati, ac præcipuè Iaspidis color quàm maximè ab alijs distat; viridanti enim fulget nitore. Sed in nitorem incidens solutam iam video ambiguitatem. Arbitror itaq, colorem fuluum hic poni pro nitenti quodam fulgore, quo effulgeant omnia, quæ de illius ratione participant, & ex qua participatione fulua esse dicantur. Quarè & Palladis arma, quippe leuigati ferri radiantia fulgoribus, *fulua*, hoc est fulgida nuncupantur; ideò aptissimè Vates: *Tritonia Casside fulua.*

GERIT CÆLATVM THYPHONA. Supremam Galeæ partem, quam Conum, seù Cristas appellant, iam describit, ornamentum nempè illud militare, quod vulgò dicitur *il Cimiero*. In more autem positum nouimus, apud Antiquos Bellatores, vt, si quando ingenti aliqua victoria potiti essent, imaginem deuicti hostis in Conum erigerent. Palladem verò inclitam giganteo bello fuisse tradunt Auctores,

ctores, ac multam Gigantum ſtragem edidiſſe; ita vt currum, equoſq; ſuos multo ſanguine, ac cæde conſperſos, opus illi fuerit, in Oceani vndis abluere. Quare nil mirum, ſi proſtratum Thyphonem, præcipuum ſcilicet inter Gigantes, effigiatum erexerit in Conum. Reſpexit autem Claud. hic ad Peplum illud, quod Athenis, quinto quoque anno, maioribus Panathenaicis Mineruæ conſecrabatur intexta Deorum de Gigantibus Victoria, & expreſſa Thyphonis cæde, quem Pallas dicitur intereniſſe. Meminit huius Athenarum ritum Virg. in Opuſc. ad Meſſalam ſic

Sed magno intexens (ſi fas eſt dicere) Peplo,
Qualis Erechthæis olim portatur Athenis,
Debita cum caſtæ ſoluuntur vota Mineruæ;
Tardaue confecto redeunt quinquennia luſtro.

meminit, & eiuſdem Pepli ſtructuram ibidem, dum ait:

Magna giganteis ornantur Pepla trophæis;
Horrida ſanguineo pinguntur prælia Cocco.
Additur aurata deiectus cuſpide Thypho,
Qui prius. Oſſæis conſternens æthera ſaxis
Æmathio celſum duplicabat vertice Olympum.

Sunt qui dicant, Typhonem, non hominem, ſed eximium fuiſſe Draconem, qui fulminibus ictus, dum latebras quæreret ad fugam, terram longis ſecuerit tractibus, peruſta trahens membra, *moriens ſimul, & ſuperſtes*. Alij cum Zenodoto Thyphonem, autumant, hominem Atticæ regionis fuiſſe, Phalangem nomine, cui ſoror fuerit Arachnes. Hunc, inquiunt, artem militarem à Pallade edoctum, eiuſq; ſororem artibus omnibus ad textoriam ſpectantibus ab eadem inſtructam Dea. Verùm, cum Phalanx cum ſorore concubuiſſet, adeò indignatam aſſerunt Deam, vt ambos conuerterit in ſerpentes. Ex his itaq; omnibus coniectare, licet, Palladis Conum in ſerpentem extructum indicari. Quod meliùs, explicantes, videbimus.

GERIT. *Gero* idem propriè eſt, ac *Porto*. Cum autem Criſtæ ornamentum Galeæ ſint; & Galeâ grauetur Armigeri caput, certè & portatur, quidquid Galeæ eſt, ab ipſo capite galeam circumferente.

CÆLATVM. Cælatum dicitur quidquid circumcidendo fit, atque inciſorium opus, ſeù cælaturæ opus dicitur eſſe; vulgò *opra d'intaglio*. Oſtendit igitur Poeta, Thyphonem, à Pallade, Criſtarum loco, geſtatum, opus cælaturæ fuiſſe, quo terribilior euaderet, atque horridior aſpectu. Talem in Solimani Caſſide ſerpentem adſtruit Taſſus Hieroſ. lib. Cantu 9.

Porta il Soldan, sù l'elmo horrido, e grande,
Serpe, che ſi dilunga, e 'l collo ſnoda;
Sù le zampe s'inalza, e l'ali ſpande;
E piega in arco la forcuta coda
Par che trè lingue vibri; e che fuor mande
Liuida ſpuma, e che 'l ſuo ſiſchio s'oda;
Et hor, ch'arde la pugna, anch'ei s'infiamma
Nel moto, e fumo verſa inſieme, e fiamma.

Quod ipſum decerptum noueris ex Virg. qui Æn. 7. Criſtas armati in Caſſide erectas Turni deſcribens, ait:

Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram
Suſtinet, Ætnæos efflantem faucibus ignes.
Tam magis illa fremens, & triſtibus effera flammis,
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.

THYPHONA. Thyphon (nam Græciſmus *Thyphona* eſt pro *Thyphonem*) ille idem (vt aſſerunt quamplures) eſt, cuius vaſtæ corporis moli Ætnam vidimus ſuperimpoſitam lib. 1., omnes videlicet Gigantes terribilitate antecellens; dicunt enim hunc, vel crurum tenus, altiorem quocumq; montium vertice extitiſſe; caput aſtris inſeruiſſe. & alterâ Orientem manu, alterâ Occidentem, cum eas expanderet, tenuiſſe. Ex humeris centum capita draconum eminebant, in Cruribus maximas habebat viperarum ſpiras; Corpus totum pennis erat obtectum; crines impexi; barba prolixa, oculi ignei; ignique multus ex ore efferuebat: Hoc monſtrum, Dijs fugientibus, Iupiter inſecutus, ad Caucaſum Syriæ montem fulmine ſauciauit, iterùmque vulnerauit, ad Hæmum Montem, qui ita dictus fertur à copia ſanguinis, qui ibi ex vulnere defluxit, (nam *ἆιμα* *cruentum*, apud Latinos, exponitur.) Mox illi in Siciliam adhùc fugienti Ætnam ſuperimpoſuit. Hanc autem ſibi iure Victoriam adſcripſit Pallas, Thyphonem in Criſta gerens, quia, è Cerebro Iouis orta, nil illa aliud eſt, quam bellica Iouis virtus, ac Prudentia; ideòq; ad hæc, quæ dix., reſpexiſſe Vatem non ambigo; immò & pro certo habeo, alluſiſſe etiam ad Thyphonem à Ioue ictum fulmine, ſed latebras adhuc quærentem, Draconem ſcilicet, de quo ſupra differebamus; & ad Thyphonem etiam Arachnis fratrem, de quo pariter ſupra: non enim nouum eſt, plures vnico verbo eruditiones à Poeta noſtro attingi; quod maximè patet hic, vbi, vtcumque Thyphonis nomen interpretatus fueris, quadrat adamuſſim illi deſcriptio, quam immediatè ſubdit Vates.

QVI, SVMMA PEREMPTVS &c. Deſcriptio hæc eſt, per hyppotipoſim, quòd ars, imitatrix naturæ, exprimit, atque oculis ſubijcit reluctantem Typhonis animam, quæ, etiam in imagine, mordicus corpori exangui, ac partim interempto inhærere adhuc videatur, reliquam agitans partem non ſauciatam. *Qui* itaque relatiuum eſt, Thyphonem, de quo ſupra, referens, ac reuocans in memoriam. *Summa peremptus* græcanica, per Helleniſmum, locutio eſt, ſicuti *Inculcas diſperſa comas* &c. huiuſmodi. *Perimere* autem, à quo partic. paſſiuum *Peremptus*, idem eſt, ac *interficere*, & particip. *Interfectus*. *Summa*, hoc eſt ſecundum totam ſui partem ſuperiorem. Porrò *pars ſuperior* in homine (ſi Thyphon vt compoſitum ſumatur humanum) ea eſt, quæ à lumbis ſurſum erigitur. Si verò Thyphon pro ſerpente accipiatur; pars ea, quæ in homine ſumma, & ſuperior dicitur, in brutis *pars anterior* vocatur: ſed cum deſcribatur hic ſerpens erectus in conum, eo pacto, quo ſupra deſcriptum vidimus Solimani ſerpentem à Torquato, iam ea *pars anterior*, cum Cælum verſus erigatur, ita vt erecta effigie ſtare ſerpens in Cauda videatur, iure ſuperior, ac ſumma dici poteſt reſpectiue ad partem poſteriorem, quæ cum terram verſus deſcendat, *inferior* dicetur. Diſtinguuntur itaque duæ partes, quibus totum Thyphonis corpus conſletur, ita vt dimidium corporis ſurſum ad caput extenſum, ac caput ipſum complectens, pars vtique præcipua corporis ſit; & , hac parte, confoſſus vulneribus, ac *peremptus* dicitur Thyphon; Qui tamen adhùc

VIGET. *Vegere* eſt *vigorem habere*; *Vegetum eſſe*; & *vigorem ſeruare vitalem*. Thyphon igitur, ſummâ parte peremptus, adhùc *Viget*

PARTE IMA. Ideſt viuit, & vigorem ſeruat, quo ad partem inferiorem, hoc eſt à lumbis deorſum, ſi hominem dixeris Thyphonem; à dimidio verò corporis ad extremum caudæ, ſi Draconem agnoſcas: nam hanc *partem imam*, ſeù *inferiorem* eſſe in erecto ſerpentis corpore iam vidimus. Perpende hic, quam exactè Poeta Thyphonem oſtendat dimidiatum, ita vt mediam eius partem, & quidem præcipuam, ac vitalibus organis præſtantiorem mors habeat; mediam autem inferiorem, atque ignobiliorem, vita adhùc foueat, & agitet; vt innoteſcat illa, quam ſupra innuimus, anima reluctans, & in morte etiam terribilis. Sic videtur Torquatus Argantem, licet diſpari modo, deſcripſiſſe terribilem, etiam cum fato fungeretur.

Minacciaua morendo, e non languia
Superbo, formidabile, e feroce
Gl'vltimi moti fur, l'vltime voci.

Perpende etiam quam aptè naturam hic animalium annulatorum, ac ſectibilium, in quo genere ſunt ſerpentes omnes, imitetur Poeta: nam cum iſta animam habeant materialem, ideoque diuiſibilem, quamuis ſerpens medius dimidiatur, & pars adnexa capiti omnino contundatur, ac perimatur; altera tamen caudæ adnexa pars viuit adhùc, & terribilibus circumuoluitur ſpiris, quæritans, aculeo caudæ, venenum in vindictam eiibrare, ſi vulnus, interiectorem nacta, poſſet infligere. Anguineum corpus fuiſſe Thyphoni (quomodocumque tandem conſideretur) ſatis patet; nam, ſi Gigas fuerit, Dracones à lumbis deorſum Gigantes fuiſſe dicuntur: ſi frater Arachnis fuerit in ſerpentem conuerſus affirmatur &c. Ideò ſerpentis naturam illi accomodat iure. Alluditur etiam ad commune effatum, quo dicitur *cauda decorticatu difficillima*. Quarè hieroglyphicum hoc fuiſſe in Palladis caſſide erectum facilè dixerim, quo oſtendatur, difficiliùs bellorum exitus, quàm principia inueniri; & difficiliùs interdum eſſe bellorum reliquias interimere, quam validas, initio, manus profligare, ex quo fit, vt ancipites, ferè ſemper bellorum adſint euentus. Profligauerant ſæpe ſæpius Troiani Græcorum agmina: Reliquias Danaum non proſecuti, dum fugaces arbitrantur, & negligunt, venenatam Troianis mœnibus caudam infligentes experiuntur, & à peremptis ferè, miſerabiliter, perimuntur. Nunquam Bellatoribus dormiendum, niſi priùs belli reliquias omnes profligauerint. Inſuper optime Virgini apponitur deuicti ſerpentis hieroglyphicum; nam, apud Ægyptios Venereæ voluptatis ſymbolum ſerpens fuit, & quidem iure, adeò enim Venereis addictus ſerpens, vt & Puellarum Amaſij ſerpentes re-

reperti sint, Pier. teste, lib. Hierog. 14.; & Vipera à coitu non abstineat, licet eius ventrem viperei corrodant partus; & Aspis à Vipera non declinet, licet in coitu caput illi à fœmina iniquo morsu diuellatur. Dignum igitur Virgine, quæ venereas voluptates conculcauerit, Hieroglyph. deuictus serpens, atq; ideò in Palladis Casside collocatur.

MORIENS ET PARTE SVPERSTES. Ostendit hic imam, seu inferiorem, Thyphonis partem, adhùc viuam (vt repræsentabat effigies) agitari quidem, sed ijs agitari motibus, qui vt plurimum morienti accidunt, sed furibundo. Ideò *Ima parte viget*, sed *Moriens*; hoc est animam iam in extremis agens constitutus. Mortuus itaque nondum, quo ad imam partem repræsentabatur Thyphon, sed in actu ferociter morientis videbatur expressus. Quod aptè ostendit Vates, dum ait *Moriens, & parte superstes*: nam particula *&* aduerbialiter hic pro *etiam* ponitur, quasi dicat *moriens etiam ea ex parte*, qua superstes fuerat. Partes autem certè illæ sunt, in quas diuiditur totum. Quare, cum viderimus *totum*, nempè Thyphonis corpus, in duas diuisum partes æquales, huiusmodi partes à *Pare* dictæ erunt, & quia pares inter se, & quia simul iunctæ ipsi pares toti inueniuntur. Hic de parte inferiori loquitur Vates, vt diximus: mortua enim parte superiore, seu superna, iam moriebatur, & inferior, seu ima, quâ solâ fuerat *superstes*. Porrò *superstes* dicitur, qui, suis iam fato functis, superuiuat, quasi *superextitit mortuus fuit*. Summâ parte peremptus Thyphon expositus fuerat, ima verò parte vigens, quarè hæc pars ima iure superites comparti dicitur demortuæ, & huius partis beneficio sibi ipsi partim demortuo superstes Thyphon ipse meritò asseritur: sed, ita superites, vt paulatim moreretur. Aptissimè profectò ad indicandum Virginis Hieroglyphicum; nam, cum Virgo libidinem extinxerit, quo ad partem superiorem, quæ ad animam eiusque spectet effectus, in inferiori etiam, idest sensuali corporis parte, licet vigeat adhùc, dum caro concupiscit aduersus spiritum, tamen moriens viuit, nam anima, quæ se ipsam superauerit, facilè & subditum edomat sensum, eiusque passiones in actu morientis despicit constitutas. Suspectum tamen habuit hunc locum Barth. dum dixit: *Moriens, & parte superstes* ignauior omninò est, quam pro Claudiano locutio. Verùm attenta arte, eruditione, ac proprietate, quæ ex explicatis resultant: non video cur locum mordeat Barthius.

HASTAQVE &c. Cassis inter arma enumeratur defensiua; sed quia Bellatricis est, non defensiua tantum, sed & offensiua arma tractare, hinc est, vt & ista hic Palladi tribuantur. Sed quæres, cur ex Casside ad arma cætera corpus ferreis protegentia integumentis gradum non faciat, sed ex Casside raptim transuolet in hastam, quasi nullo Pallas thorace ferreo tegeretur? Facilis tamen responsio est, si animaduerteris Claudianum descriptionem suam desumpsisse a statua Palladis, quam Athenienses erectam in Vrbe sua colebant, vt patebit, si animo recenseas ea, quæ præposuerit Vates, cum se descripturum Atheniensium Palladem profiteretur inquiens: *Et Pandionias quæ cuspide protegit &c.* Porrò Palladis statuam erectam Athenis fuisse, refert Pausanias, thalari veste indutam, Medusæ capite eburno pectus protegente, hastâque cubitorum quatuor in manu, iuxta quam Draco obuolutus cernebatur. Tantùm variat Poeta ab Atheniensibus in hoc, quod illi serpentem hastæ apposuerint extremitati, ipse vero in Casside collocauerit. Cæterùm, ex subsequentibus explicandis, totam videbis cum Atheniensi statua congruente descriptionem. Aliud etiam discutiendum de Palladis hasta quæsitum protinùs videtur: cur scilicet hastâ potiùs, quàm alio armorum genere armata Pallas effingatur? Consule, vt soluas, Ægyptiacas litteras; & hastam inuenies positam ad significandam vim ingenij, ac Prudentiæ acumen, eò quod his maximè indigeant Bellatores, vt hostes subigant, & suos seruent: quare & apud Martianum legeris

Hasta etiam vibrans penetrabile monstrat acumen.

Cum igitur eamdem faciant Palladem Bellorum Præsidem, ac Mineruam Sapientiæ Deam, nil mirum, si hasta, hoc est, ingenij vis, ac Prudentiæ acumen Palladi adaptetur. Non itaque cathaphracta describitur Pallas, sed Casside tantùm contecto capite, ac pectore Ægide protecto, vibrans hastam; nam sic expeditior illi habitus ad bellum. Sic Torquatus, Ierol. liber. Cantu 20. Gallicum Imperatorem leuibus instructum armis describit, cum Ierosolimam aggressurus ad muralem gloriam inhiaret.

Sorge il forte Gofredo, e già non piglia
La gran corazza vsata, è le schiniere;
Ne veste vn' altra, & vn pedon somiglia
In armi spedissime, e legiere &c.

Leuis enim armaturæ miles, sicut expeditior est, sic magis vsui est, vbi maximus bellorum feruet æstus. Verùm si hìc videas Ducem Christiani exercitus aliqua tandem, leui licet, tectum armatura; Videris alibi apud eumdem Torquatum, Cantu nempè 20., in signum fortitudinis, inerme pectus in bellum acerrimum ruere, & in eo, paucis deflexis, descriptam adamussim Auctoris nostri Palladem agnosces. Aspice igitur ibi virtutem Tancredi Ducis, solo Clypeo, enseque contentam in confertissimos hostes irruentem.

Del grauissimo scudo arma la manca,
Che non par graue al peso al braccio esangue:
Prende con l'altra man l'ignuda spada;
(Tanto basta ad huom forte) e più non bada &c.

Si igitur sola virtus, vel simplicis bellatoris, inerme pectus satis armatum reddit; nonne imprudens fuisset, qui bellicam ipsam virtutem, bellatorumque magistram Palladem Cathaphractam ostentare voluisset? Contenta itaque Clypeo, nec non Galeâ procedat, & hastâ. Est itaque *Hasta* instrumentum bellicum ex tereti ligno, præferrata cuspide, confectum, quo milites in bello vtebantur hastati; vtebantur, inquam; nam post ferreos tubos inuentos, hastarum vsus inoleuit.

SVRGENS. Magnitudinem hastæ hyperbolicè describit, non tamen vltra modum, si Deam armari memineris. Ideò *Hasta surgens*: surgere enim dicuntur ea, quæ paulatim è solo attolluntur in altum: tantùm itaque se attollere dicitur Palladis hasta, vt nubibus immisceatur: quod si ad acumen ingenij referas, in mentem veniet decantatum illud *Sapiens dominabitur astris*; nam Hasta, apud antiquos, signum Imperij fuit, vt supra innuimus, & vnde illud Virg. Æn. 6.

Ille (vides?) qui pura Iuuenis innititur hasta,

vbi Syluius Albanorum Rex, Regumque Pater futurus ostenditur.

PER NVBILA. *Per* idem hoc loco est, ac *inter*. *Nubila* autem sunt ipsæ *nubes*, quæ Coelum obuelant interdum, vapores scilicet humidi in sublime elati, quorum densitas, haud dubiè Solem obumbrat, vnde & *nubes*, & *nubila* à nubendo dicuntur. In infima aeris regione addensantur nubes; sed hoc non obstat, quin mire altitudinem huius hastæ exageret Vates, vt patet.

GYRO TERRIBILI: Hastæ longitudini proportionanda fuerat teretis illius corporis crassities; ideò *Gyro terribili*. *Gyrus* enim est idem, ac *circumuolutio in orbem, ambitus, circuitus, circulus*. Descripta itaque altitudine, ambitum rotunditatis attingit, quem *terribilem* vocat, quia *terribile* dicitur quidquid, per excessum solitæ magnitudinis instar monstri habetur: nam terret animum quidquid monstrosum est, & præcipuè si de armis loquamur; semper enim terrent quos appetunt Arma; sed, si iustam excedant magnitudinem, altiùs terrent: ideò iure terribili gyro hasta Palladis dicitur assurgere, quæ tantæ magnitudinis sit, vt integram, & quidem eximiæ molis arborem referat.

INSTAR HABET SYLVÆ. *Instar* nomen indeclinabile est, non autem præpositio, vt aliqui perperam putarunt: hoc autem satis patet, quia illi sæpe additur præpositio *Ad*, & *ad instar* dicimus; nunquam autem præpositioni subseruit præpositio. Significat autem *Instar* mensuram, æquiparationem, similitudinem, seu speciem. Quare *habet instar*, idem est, ac *habet speciem, mensuram, æquiparationem Syluæ*, idest integræ arboris, sylua enim hic ponitur pro Arbore ingenti; totum scilicet pro parte per Synecd., eo pacto quo apud Virgilium Æneas, Æn. 3., Myrtum, ad quam accesserat, vt ea arbore Veneri dicatâ, sacrificaturus Matri altaria tegeret, Syluam vocat, dum ait:

Accessi: viridemque ab humo conuellere syluam
Conatus &c.

Vbi Seruius: *Accessi* non ad Cornum (nam & ibi arbusta cornea fuisse dicuntur) sed ad Myrtum. Consequenter & *Myrtum* Syluam vocat, quam diuellere conatus est: & licet plures ibi Myrtus adfuisse dicerentur, certum est Æneam non omnes simul tentasse, sed vnam, ac subindè aliam singillatim, & tamen de prima, quam diuellere conatus est, ait *Conuellere syluam conatus*. Pariter de nominis *Instar* significatione iam dicta testem habemus Ouidium, qui dixerit

Sed scelus hoc meriti pondus, & instar habet,

idest

Æest habet faciem, ac speciem meriti hoc scelus. Et hoc ipsum notat, & sentit in hunc locum Barthius, Parrhasius, & alij. Consimilem hastam Ataloni suo, quem Gigantem asserit, tradidit subinde Bracciol. de Cruce lib. 30. vbi hæc habet:

Mobil torre rassembra: vn Cerro alpestre
Gl'arma la destra, in cue confitta spunta
D'ogni virde suo nudo siluestre,
Di fronda in vece, vna ferrata punta:
Nè è forze mortal, ne man terrestre,
Quantunque fusse alla Compagna aggiunta,
Che pur, cotanto è poderosa, e greue,
La rimoua dal suol, non che la leue.

TANTVM STRIDENTIA COLLA &c. Dexteram Palladis armatam indicauerat hasta, ad feriendum, reliquum erat, vt sinistram congruenti clypeo, ad protegendum obarmaret: congruens autem esse non poterat, nisi hastam ipsam, terribilitate æquaret non modo, sed & superaret. Quarè Poeta scutum illi adaptat gorgoneis horrendum spectris: sed clausum velamine effingit, ne vim conuertendi in saxeas statuas eos, qui illud inspicerent in insontes etiam, ac Palladis amicos, exerceret. Vt faciliùs itaq; eruditissimi Poetæ textus explicetur, aliquid prænotandum censeo de Gorgone, ex cuius transformatione originem duxit id, quod de scuto Palladis hic asseritur. Gorgones igitur tres fuisse dicuntur sorores Phorci filiæ, quæ Dorcadas Insulas in Oceano positas Æthiopico, contra Hesperidum hortos, incoluerint. Earum discriminatim nomina fuere *Stheno*, *Euryale*, ac *Medusa*; omnes vno nomine Gorgones dictæ, vel, vt aliqui volunt, à truculentia, qua mirè essent imbutæ, & quam Græci γοργότητα appellant, sicut & *terribilis* γοργός, & γοργότης terribilitas nuncupatur; vel, vt alijs, & mihi magis arridet, quia, quas nunc appellant Dorcadas Insulas, olim Gorgadas appellauerint, atq; ex ijs quasi patrio nomine sorores illæ, inibi habitantes, dictæ fuerint Gorgones. Inter has præcipua fuit Medusa, quam inquiunt ex Phorco, & Ceto marina belua procreatam. Hæc, cum esset insignis formâ, crinibus præcipuè, ad auri colorem accedentibus ita gloriabatur, vt se se vel Pallade pulchriorem affirmaret, & ausa immò fuerit, de forma, cum Dea ipsa contendere. Comarum itaq; illius pulchritudine captus Neptunus, cum ea in ipso Palladis Templo dicitur concubuisse: quibus iniurijs, ac præsertim ob violatum Templum excandescens bellorum Dea, ne illius arrogantia impunita, ac teterrimum facinus multum remaneret, eius primum comam in angues horridissimos conuertit; deindè hanc vultui vim dedit, vt quicumq; illam aspiceret, lapis fieret. Hanc vim in saxa conuertentem sic narrat Cæpheo Perseus apud Ouid. Metam. 4.

. . . . Abdita longè
Deniq; in Syluis horrentia saxa fragosis
Gorgoneas tetigisse domos; passimq; per agros
Perq; vias vidisse hominum simulacra, ferarumque
In Silicem ex ipsis visâ conuersa Medusa.

Quærenti autem Cæpheo, cur Medusæ tantum, non verò & alijs sororibus hoc acciderit, sic caussam subdit, violationem Templi attingens

Accipe quæsiti caussam. Clarissima forma,
Multorumq; fuit spes inuidiosa Procorum
Illa; nec in tota conspectior vlla capillis
Pars fuit. Inueni, qui se vidisse referrent.
Hanc Pelagi Rector templo vitiasse Mineruæ
Dicitur: auersa est, & castos ægide vultus
Nata Iouis texit: neue hoc impune fuisset,
Gorgoneum crinem turpes mutauit in Hydros.

cum autem multos homines, & quidem insontes, Medusæ aspectus verteret in lapides, atq; ingenti clade populos, iuxta Tritonidem Paludem inhabitantes, afficeret; mortalium calamitate commota, dicitur Pallas Perseum ad illam obtruncandam demandasse: Ast, quia Dij omnes, ijsdem moti calamitatibus, vna cum Pallade in Medusæ necem conspirauerant, dicitur Perseus thalares alas a Mercurio accepisse, Galeam à Plotone, adamantinam à Saturno falcem, & à Pallade speculum, seù, vt alij dicunt, scutum ex calybe constructum, quod adeò leuigatum esset, vt speculi munere fungeretur; atq; sic instructus ad obtruncandam Gorgonem euolasse: quam cum dormientem inuenisset, ne eius aspectu lapidesceret, auersus incedens Perseus, ac Medusæ caput in speculo, à Pallade accepto, intuens, Pallade ipsâ manum dirigente, teterrimum illud monstrum obtruncauit; atq; amputatum caput in Peram, quam habebat, coniectum super humero à tergo ferens gestauit ad Palladem: atq; ex meduseo hoc capite serpentibus crinito efformatum autumant Palladis Clypeum. Sui autem Perseus ingenij acumen, quo edoctus fuerat modum ad Medusam accedendi, & obtruncandi caput eiusdem, ita, vt ipse in saxum non verteretur, enarrabat ipsemet Cæpheo apud Ouid. cit., vbi ostendit etiam, non speculum, sed Clypeum munus speculi obeuntem adhibuisse, dum ait:

Se tamen horrendæ, Clypei, quem læua gerebat,
Ære repercussæ, formam aspexisse Medusæ;
Dumque grauis somnus, colubrosq; ipsamq; tenebat;
Eripuisse caput. . . . .

Hoc itaq; scutum, de quo diximus supra, Gorgoneis nempe asperum crinibus illud est, quod Palladi attribuit Vates hic. Et, quia adhuc recisum illud caput morem seruabat in lapidem conuertendi, qui illud intuerentur; ideò Pallas

INVMBRAT. Idest *tegit*, *velat*, *occultat*, ne videatur, nisi cum opus fuerit, & ab ijs tantùm, qui Palladis hostes fieri auderent, Parrhasius *obumbrat* legit, quod idem est.

TANTVM. Aduerb. separatiuum, & segregatiuum hoc est, quod rem, cui addicit, afficit; omnesq. alios excludit: idem, ac *solummodò* est. Hoc autem aduerb. indicat Poeta omnia alia Palladis arma, & ornamenta sub aspectu oculorum fuisse, ac peruia visui; vnum verò, & solum illud scutum obuelatum fuisse.

STRIDENTIA COLLA. Viuentes adhuc Medusæi capitis angues indicat, hoc loco, Vates, duplicis intuitu eruditionis; quarum prima fœmineos crines, etiam à capite, cui inhærerent, euulsos, facilè in serpentes tradit transmigrare: quod apud sedulos naturæ indagatores dicitur in comperto esse. Altera verò est illa, qua aliqui ex Phylos. voluere, Crines esse animatos, non quidem anima totius, sed anima eorum peculiari vegetatiua, ita vt instar herbarum, stirpium, aut arborum è solo succrescentium, crescant humano in vertice crines; & comprobari hoc putant ex eo, quod etiam in mortuis crescere videantur capilli. Hanc nos sententiam falsam profectò esse, latè ostendimus in animasticis, cum Lectoris munere fungeremur in Almo huius nostræ Ciuitatis Collegio Mariano: Sed hoc tamen non obstat, quin potuerit Vates, ad eam allusiue respiciens, argumentum ducere à fortiori; nam si fœminei crines, iuxta eam sententiam, eius naturæ sunt, vt propria informentur anima, ab anima totius omninò distincta, ita vt, etiam post compositi destructionem, seù dissolutionem vegetent, & crescant, multò magis commutati iam in serpentes capilli propria informari anima dicendi sunt, ita vt, etiam mortuo capite, cuius fuerant Crines, superstites viuant illi, & stridoribus adhuc, idest Oris sibilo aerem compleant. Ideò *stridentia*: idest, *confuso omnium murmure, exsibilantes*; nam & serpentium sibila stridores dicuntur, vt patet ex Virg. Æn. 6 vbi Lerneam belluam exsibilantem *stridentem* vocat:

Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum stridens &c.

sic itaq; & hic Vates ait *Stridentia colla*. Collum autem ea pars corporis est, quæ, caput sustentans, eiusdem quasi efficitur columna. Ostendit itaq; Poeta hic, Gorgonis caput, penes humeros, abscissum à Perseo fuisse, ita vt collum capiti adnexum remanserit. Quo posito Synecd. agnosces, qua plura pro vno ponuntur, & collum pro capite adnexo, Basim scilicet pro Basi superimposito capite positam intelliges, quod caput Serpentibus Crinitum eorum ore omnium strideret: ni malis dicere, per *colla* innuere Poetam voluisse ipsa serpentum Colla, circa Medusæ caput, horrendum adhùc exsibilantia: nam, & in serpentibus collum dicitur pars illa, quæ immediatè adnexa capiti conspicitur, licet minùs propriè; sed non spernendâ tamen acceptione.

GORGONIS. Medusæ videlicet, quæ Gorgonis nomine cur fuerit appellata, iam vidimus. Videtur hæc particula euincere, vt *colla*, suprapposita, tantùm in primo sensu explicari nobiscum possint. Verùm, si secundus magis, à quo nec dissentio, arrideat sensus, dixeris, Genitiuum *Gorgonis* possessiuum esse, & explicandum textum eodem pacto, ac si diceret: *Colla, quæ possederat in Crines Medusa*; vel *quæ Crinem Gorgonis componebant*. Iam verò si exactiorem cuperes huius Clypei ex Gorgone efformati descriptionem, adeas Virg. *Æn. 8.*, vbi Cyclopes inducit illum construentes sic.

Ægidaq; horrificam turbatæ Palladis arma
Certatim squammis serpentum, auroq; polibant,
Connexosq; angues; ipsamq; in pectore Diuæ
Gorgona desecto vertentem lumina collo.

nam licet aliqui voluerint, Ægidem esse partem anteriorem

ænei

aenei thoracis, qua scilicet pectus muniebatur; ex quo factum est, vt Gorgonis effigies in pectore Palladis pingeretur; certum tamen est, Ægidem vocari Clypeum Deorum, nam, vt notat Mythol. Nat. Com. lib. 4. cap. 5. Clypeus, qui antea vocaretur scutum Iouis, Ægis postea dictus est, quia ex Capræ pelle, quæ Græcis αἰγὸς, constructum fuerit: ex quo postea vsus inualuit, vt omnium Deorum scuta Ægides vocarentur. Certè, quod ad Palladem spectat, Ægidem eius Clypeum vocauit etiam Ouid. cit. supra, in illis versibus

. . . . . Auersa est, & castos Ægide vultus
Nata Iouis texit &c.

nec obstat quod à Virg. cit. Ægis, & Gorgonis caput pectori Palladis adaptetur: *ipsamq; in pectore Diuæ.*

Gorgona desecto vertentem lumina collo.

nam etiam scutum protegendo pectori apponitur, & Bellatorum immò proprium est, brachio inserto, scutum ante pectus, etiam extra bellum, gestare.

OBTENTV PALLÆ FVLGENTIS. *Obtentus* idem est, ac *extensio corporis opaci ante aliud facta*; deriuatur enim à verbo *obtendo*, hoc est aliquid ante aliud extendo, illique, ne videatur, oppono. Palla autem propriè muliebris est Vestis, qua palam, & foris vtebantur ad vestigia vsque descendens: hic tamen ponitur pro genere species, nempè *Palla* pro quocumque integumento, quod palam oculis subijciatur, sed subtus celet aliquod corpus, ne videatur ab inspicientibus. In quo decipitur Parrhas. qui Pallam pro ipsa Palladis veste accipiendam duxit, dum ait: *Obtentu Palla fulgentis*, hoc est *prætenta nitida Veste, nam puriorætheris, & summa pars Minerua effingitur esse*. Neq; enim Bellatricis gestus esse potest scutum sub proprijs vestibus occultare. Est itaque, hoc loco *Palla* Pannus Olosericus auro intextus, qui, extensus ante Clypeum Palladis, illius orbem obtegebat. Fulgens vero hæc Palla dicitur ob fulgorem intexti auri; nam *fulgens* est quidquid lucem exhibet, & splendorem, vt certè exhibet aurum, lucidissimum metallorum.

AT TRIVIÆ &c. Palladem, Virginem quidem, sed bellatricem, delineans non potuit, quin illam formidandam, ac terribilem effingeret, vt mores, per ethopeiam, imitaretur. Iam, eâdem vsus figurâ, placidam Dianæ formam expositurus, suauem omnino sequitur aspectum. Habes igitur iam Dianæ hic, per hyppotiposim, confectam graphicè, descriptionem, qua non solum Deæ speciem, sed eiusdem mitiora arma, ac vestes, & ornatum oculis subijciat.

AT. Particula sententiarum discretiua, & rerum differentiam denotans hæc est: quarè eâ aptè vtitur Vates, vt à descriptione Palladis ad descriptionem Dianæ commodum efficiat transitum.

SPECIES. Idem est *species, ac effigies, facies, pulchritudo, & aspectus*. Quæ omnia vnico nomine complectitur Vates. Sicut enim aspectu terribilem Palladem effecerat; sic è conuerso Dianam aspectu suauem delineat: sicut infuscatam armorum fulgoribus Palladis pulchritudinem exposuerat; sic, vice versa, Dianæ venustatem pura redolentem pingit suauitate: ac sicuti faciem Palladis Casside asperam notauerat; sic, contra, Dianæ faciem lenitate notat insignem.

LENIS ERAT. Hoc est facilis, mitis, clemens, delicata, placida, suauis. Et quidem mores optimè imitatur; nam cum eadem sit Diana, ac Luna, vt sæpe diximus; Lunaque nocturnas euincat vmbras, terram influxibus fœcundet, blando fulgeat splendore &c. non potest, quin placida, atq; amabilis effingatur, cum omnibus benefica non parum existat.

TRIVIÆ. Dianæ nomen est *Triuia*. Non tamen illi inditum dixero, quia eamdem fabulentur esse Lunam in Cœlo, Dianam in Syluis, Proserpinam in Inferno; nam hoc falsum vidimus lib. pri. Carm. 15. Sed *Triuia* dicitur, eo quod Luna triceps esse videatur ex triplici sui mutatione, quam loco cit. lib. pri. exposuimus; & quia Triuijs præest, eiq; in Triuijs sacra peragebantur: propterea inquit etiam in Fastis suis Ouid.

Ora vides Hecates in tres vergentia formas,
Seruet, vt internas compita secta vias.

si plura cupis adeas locum cit. lib. primi.

ET MVLTVS FRATER IN ORE. Relege hic verbum supraposittum *erat*. Porrò Dianam sororem Phœbi fuisse, eodem conceptu ex Latona, in Delo progenitam vidimus lib. 1. Carm. 196. quare Dianæ in vultu multum adesse fratrem nil aliud est, quam Dianam Phœbi effigiem esse, ac Phœbum vultu ipsum referre; non quidem totaliter, & ad vnguem; sed quantùm Naturæ Gemellos assimilantis vires patiuntur. Verùm triuialibus hisce vocibus, quæ ludere videntur circa Gemellorum similitudinem, altiores contegit sensus eruditissimus Vates. Sed, antequam eos aperiam, optimè in moribus fundatam Poetæ dictionem ostendendam ratus, indico, satis ex continuata obseruatione in comperto esse, eos, qui, eodem partu, in lucem emittuntur, similes vt plurimum adeò inter se esse, vt sæpè sæpiùs vnus ab altero, ne à genitoribus quidem ipsis, distinguantur. Hæc autem Gemellorum exacta similitudo in ipsa fundatur natura; nam cum ambo, vnâ, eâdemq; actione virtutis efformatricis in ventre matris elaborentur, nil mirum, si vna, eademq; actio eadem vtriq; imprimat delineamenta; immò, ex hac ipsa ratione, mirum esset, si dissimiles exirent, cum vna, eademq; actio non possit dissimiles notabiliter effectus producere. Quarè ad hoc ipsum respiciens Torquatus, Ierosol. liber. Cantu 9. de gemellis fratribus agens, inquit:

Romanean vine ancor Pice, e Laurente,
Und'arricchì sun sol parto il genitore;
Simolissima copia, a che sonnente
Esser solea cagion di dolce errore.

iure optimò igitur & Auctor noster de Diana vno, eodemque partu edita, cum Apolline, naturam secutus, inquit

. . . . Et multus in ore
Frater erat, Phœbique genas, & lumina Phœbi
Esse putes; solusq; dabat discrimina sexus.

nec dicas maximum esse discrimen hanc sexuum diuersitatem; ideoq; falsum videri quod supra dicebamus, nempè, vnam actionem non posse effectus notabiliter diuersos producere; nam hæc notabilis diuersitas non prouenit ab actione, sed prouenit ex æquali seminis virtute; nam, sicuti, prædominium si habeat semen maris, supra fœminæ semen, mares exeant Gemelli necesse est, & si prædominetur semen mulieris fœminæ non mares generantur, ita si neutrum alteri prædominetur Gemellorum, alter mas erit, fœmina alter; sicuti si vnicus esset fœtus tunc Ermaphroditum arbitror producendum; vnumquodq; enim ex commixtis in vtero seminibus suam sibi propriam vindicat naturam. Sed iam altiores, quos innuimus, sensus exponamus. Memineris, Dianam Lunam esse, vt dicebamus, quæ etiam Triuia dicatur, quia nunc in cornua, & propè vacua surgit, nunc dimidia apparet: nunc totum contrahit orbem. Atque, hoc posito, iam clarè nosces, attingi à Poeta hìc celebrem illam Phylosophorum quæstionem, qua quæritur, num Luna, ac reliqua sydera lumen habeant proprium, an verò aliena fulgeant luce, idest luce Solis, quam excipiant, & per reuerberationem reflectant. Tres itaque hac de re sententias inuenio. Alij dicunt, Lunam, ac Sydera, proprium lumen habere, & non illud à Sole recipere: & profectò qui asserebant, corpora syderea ex igne conflata, (quos tamen latè confutat Arist. 1. Metheor., & etiam in lib. de Cœlo) dicere etiam necessariò debuerunt, ea proprio lumine fulgentia existere. Alij ex opposito asseruêre, Lunam, & astra nullum prorsùs ex se lumen habere, sed totum à Sole recipere lumen. Alij denique, media incedentes via, dicunt, Lunam, & Sydera, recipere lumen à Sole, cum auctoribus secundæ sententiæ, contra primam; non tamen esse omninò sine aliquo lumine proprio, contra Auctores secundæ sententiæ, nec plenè tamen Auctoribus primæ adhærentes. Cum prima sententia collusisse videtur Hor. lib. 1. Carm. Ode 12.

Crescit, occulto velut arbor æuo,
Fama Marcelli; micat inter omnes
Iulium Sydus, velut inter ignes
Luna minores.

In secunda sententia videtur fuisse D. Hieronymus, qui Comment. in Marc. c. 14. hæc habet: *Luna Ecclesia meritò comparatur, quæ non habet splendorem, sed à Sole certis modis accipit lumen; idest à Christo qui permanet in æternum*. Quarè Saauedra Lunam e regione Solis depictam sic hispanico lemmate inducit loquentem. *Por ti me esplandor*; vt notat eruditissimus Abbas Picinellus, Mundi sui symbolici lib. 1. cap. 8. n. 200., & alij apud eumdem Lunæ sic pariter depictæ inscripsêre *Accepimus motus*; clarius autem Gallina Lateranensis Canonicus, dum Lunæ inscripsit

Alla notte comparte i rai del Sole,

& quidem pro Auctoribus secundæ sententiæ militare videtur ipsa nominis Ethimol. nam *Luna* quasi *lux aliena* dicitur, ex quo facilè infertur, illam non habere propriam lucem,

sed

sed mutuatâ tantùm à radijs solaribus luce enitescere. Facit Cic. in Som. Scip. dum ait: *Ex quibus ea erat minima, quæ vltima Cælo, citima terris, luce lucebat aliena.* Accedit Catullus Ethimol. approbans suprapositam, dum sic Lunam alloquitur.

Tu potens Triuia, & notho
Dicta lumine Luna.

Virg. deniq; lumen videtur Lunæ denegare, dum 4. Æneid. eam vocat *obscuram.*

Post vbi digressi, lumenq; obscura vicissim
Luna premit &c.

Nos tamen in lib. de Cœlo tertiam sententiam, vt probabiliorem secuti, Lunam, ac Sydera aliquod proprium habere lumen asserimus; & suaderi videtur. Primo quia lux videtur esse perfectissimi corporis proprietas; & certum est, Lunam, & Stellas huiusmodi esse. Secundo quia Luna cum Ecclipsatur adhùc aliquid retinet luminis, & ruboris. Huic autem sententiæ manum dare videtur Atesius, qui Lunæ in quintadecima figuratæ Epigraphen addidit; *Obuellæ perficitur*, perfici autem supponit aliquid inchoatum in eo quod perficitur. Hanc etiam docent apertè Conimbr., secundo de Cœlo, c. 7. q. 4. art. 1. 2. & 3. Nec non Pererius in Genes. cap. 1. Quare Lunari corpori additum & Lemma fuit: *Externo luminecrescit.* Fateor itaq; & ego plenum illud lumen, quo Luna nocturno tempore fulget, non esse proprium Lunæ, sicuti & optime afferunt auctores pro secunda stantes sententia, sed esse a Sole receptum; licet etiam preciso lumine Solis, aliqua per se ipsam Luna gaudeat luce. In hanc ipsam sententiam descendit, arbitratu meo Claud., vt ex contextu patebit explicando. Quarè scitetis Lunare corpus opacum quidem in se esse, sed non omninò tenebricosum; quin potiùs illud intelligas in modum lucidissimi speculi compactum, in quod impingentes solares radij, per reflexionem retrocedunt. Sic speculum Archimedis, exceptis a Sole ardoribus, flammas reflectens, hostiles incendit naues: & sic speculum illud Gelami apud Bracciol. lib. de Cruce 23. sic descriptum

D'un gran concauo vetro è 'l magistero,
A cui, di fuor, tenace piombo aggiunse;
Nel caua specchio il Sol battendo intero,
Roman per entro il suo splendor congiunse;
E d'ogni parte il lucido emisfero
Suo reflesso fulgor giunge in vn punto,
E ne fulmina fuor l'vnito lume,
Qual da mille ruscelli accolto fiume.

Pari passu reflexionem radiorum Solis fieri à corpore lunari, veridica existimatione, perpendas; cum ea tamen diuersitate, quam opportune suggerit Lemma Lunæ Solem inspicienti adscriptum, & quasi ab ipsa prolatum.

Da te chiarezza, e non ardore i prendo.

atque his positis, ad Poetam redeo. Triuiæ igitur, per Poetam, lenis erat species, & erat insuper *multus in ore frater.* *Multus*, idest magna infusus copia; nam multum illud lumen, quod reflectit Luna a Sole accipit fratre. *Multus* tamen, dixit, non *Totus*: primo quia non totum lumen, quod in Luna est, solare est; cum & ipsa suum habeat peculiare lumen, vt dicebamus: secundo, quia non totum Solis lumen a Sole recipit Luna, cum interposita obstet terra, ne pleno vultu Lunæ speculum Sol ipse contempletur: tertio deniq; quia, sicuti intuentes in speculo rem aliquam, eam, licet à tergo positam, & quidem eam ipsam, videmus, vt fusè docuimus in Phylos. nostra, vbi de speciebus intentionalibus à speculo ad oculum reflexis; sic, cum splendor Lunæ sit splendor Solis, Solem videmus in Luna, sed non *totum*, quia non omnimoda ibi sua claritate fulgentem. Ideò non *totus*, sed *multus* erat *frater*, nempe Sol, qui quomodo Lunæ frater dicatur, iam vidimus, *In ore*, hoc est in toto corpore; pars enim hic pro toto ponitur.

ET PVTES &c. Ostendit Poeta hic errorem, quem ex Gemellis induci in animos posse, ob similitudinem, insinuauimus supra ex Torquato: & insuper innuit, quam facile sit, vt a deceptis sensibus error in intellectum adducatur, præsertim cum sensuum deceptio in exacta fundatur similitudine, & representatione obiectiua. Sic Torquatus idem, de imaginibus agens sculptis in argenteis Armidæ foribus, inquit

Le porte qui d'effigiato argento
Su i cardini stridean di lucid'oro.
Fermàr nelle figure il guardo intento;
Che vinta la materia è dal lauoro.
Manca il parlar, di viuo altro non chiedi
Ne manca questo ancor, s'à gl'occhi credi.

Deniq. alludit hic Vates ad id, quod professus est Tertullianus, nempè Lunam a multis, *Lunum*, virili genere, fuisse vocitatam; eo, quod alendis, generandisq; inferioribus, humidum, quo pollet, dispensans, virilem præbere operam videretur. Certe Seuerus Phœben, epiteto masculini generis adiecto, dixit, cum ait

Ignea iam Cælo lucebant sydera: Phœbe
Fraternus successor equis &c.

& inueteratum fuisse constat, apud Carenos Mesopotamiæ Populos, vt crederent, eum, qui Lunam, muliebri nomine, ac sexu, nuncupandum putasset, eo supplicij genere damnatum ita a Natura, rerum omnium arbitra, vt is, mulieribus addictus, eis semper seruire cogeretur. Qui verò Marem credidissent, futurum vt vxori semper suæ dominaretur, nec vllas vnquam muliebres pateretur insidias. Hanc quidem sententiam erroneam indicat Vates, dum subdit

. . . . . . Solusq; dabat discrimina sexus;

sed tamen posse nos, æquè, ac illos, in errorem induci autumat, ita vt & Marem illam, & Phœbum esse ipsum putemus, si fidem oculis adhibeamus.

ET PVTES. *Et* copulatiua quidem est, sed, hoc loco emphasim habet; nam idem sonat, ac si diceret: Et tanta Lunæ similitudo cum Phœbo est, vt *Putes*; idest *credas deceptus, & existimes*, si oculis fidas.

GENAS Dianæ ESSE GENAS PHOEBI; ET LVMINA Dianæ ESSE LVMINA PHOEBI. Clarus per se ipsum textus est: quare notandum tantummodo remanet artificium. Per polisyntheton itaque distributionem essere partium principalium, ex quibus humanorum attenditur similitudo compositorum, vt vnamquamq; in Diana ostentet, adeo phœbeis partibus singillatim similem, vt Diana Phœbum referat, tota similis Phœbo. Per *Genas* vultum intelligit; per *Lumina* oculos, atq. emicantem ex toto corpore nitorem. Cum enim Dianam Deam, ac Phœbum fecerit Deum; Dijq; olim sub humana vtiq. forma colerentur, æquum fuit has illis partes attribuere, ita vt, nil discrepans a fabulis, mysticum sub fabulis sensum prosequeretur.

ET SOLVS SEXVS &c. Vnicam ponit dissimilitudinem inter Phœbum, & Dianam, nempè *sexum*; deceptos indicans eos, qui marem Lunam fuerint arbitrati; cum mas Phœbus tantum sit, fœmina Phœbe. *Solus* itaq; *sexus*, inquit; idest *sexus*, & nil aliud eam distinguebat à fratre Phœbo. Porrò *sexus* Natura ipsa est, qua fœminæ a maribus distinguuntur. Verùm, quia hæc pars, pudenda cum sit, obuelata celatur, vt cerni non possit; diuersitatem sexus a diuersitate habituum colligi Festus asserit; ac consequenter *sexum* idem interdum significare, quod *habitus*. Vtrumque, arbitror, complexus, more suo, Poeta hic est: nam vere & habitus, & natura ipsa, licet occulta,

DABANT DISCRIMINA. Distinguebant; *discrimen* enim idem est, ac *differentia distinguono*, a discriminando dictum eo, quod rem, cuius est differentia, ab alijs discriminet, & secernat.

BRACHIA NVDA NITENT &c. Nudam omninò incedere solitam fuisse Dianam commenti olim fuerant Græci; ac subinde effinxerunt, Iouem, id Virgini indecorum, ac turpe reputantem, Mercurio, vt ei Vestem faceret, demandasse. Plures ei vestes fecerat, & adaptare, vt dicitur, studuerat Mercurius: Sed, cum Diana assiduò mutaretur, nullam illi, omninò aptam, adstruere potuit. Quarè *Dianam tegere*, apud Græcos, idem erat, ac *opus Danaidum exercere.* Verùm longe aberrarunt Græci; nam vtcumq; mutetur Luna, quo ad augumentum, & decrementum luminis; Lunare tamen corpus idem remanet semper; ideòq, & aptum illi indumentum aptari potuit, vt probe aptat hic Poeta, Virginem denudari, indecens arbitratus. Sed, quod ad institutum, ex prædictis Græcorum fabulis, attinet, hic obiter noto. Figura, qua Mercurius Vestem Virgini porrigens exprimebatur a Græcis, repræsentabat Mercurium porrigentem vestes, manicâ breui adeo munitas, vt vix dimidium brachij posset contegere: puta decurtatas eo pacto, quo nunc communiter in vsu cernimus, apud nostri huiusce temporis fœminas, quæ Gallicis vestiendi vsibus adhærent. Ad id igitur respiciens Poeta Dianam, nudis brachijs, describit. Insuper Fabulâ Endimionis, ex quo dormiente casta delibasse oscula dicitur Diana; & quæ fabula, vt mystici interpretantur Theologi, castissima Canticorum Sponsæ oscula repræsentat, in tabulam redacta apud Pier. lib. Hieroglyph. 59., Diana nudis brachijs incedens ostentatur: & brachijs pariter denudata videbatur venatricis Dianæ statua,

tua, apud Caphyatas Arcadiæ populos, vt habet idem Pier. lib. 48. Quare apposité Poeta hic, ad omnes Dianæ statuas alludens, eam nudis brachijs incedentem describit. Adde, brachium exertum potentiæ, facultatisque, ad rem gerendam, conficiendamq; symbolum esse: ideò nudatis incedat brachijs Diana, quæ semper in actione est, quippè illa, ex cuius influxibus terrena omnia pendent assiduè. Hinc negotijs familiaribus operam daturæ mulieres brachia denudant, vt expeditiores sint ad agendum. Tandem Diana *Lucina* fuit, apud aliquos, suscipiendis infantibus præfecta: ideò iure denudatis pingitur brachijs, ad munus suum, obstetricis in morem, promptiùs exequendum. Insuper venatrix, syluas assiduè percurrens, est; atque adeò expeditis ad arcum non minùs, quam ad luctam cum feris, ostendi debuit brachijs. Ideò *Brachia nuda &c. Brachium* notissimum hominis membrum est ab humero ad manum protensum, ipsumq; interdum includens manum, vt hic, vbi positum principaliter arbitror *brachium* pro *lacerto*, parte videlicet brachij inferiore, quæ à cubito ad manum extenditur; cum pars a cubito sursum, quæ propriè *brachium* dicitur, non videatur in Dianæ statuis nuda; sed, parte propiùs humerum contectá, maiorem eiusdem partem cubitum versus denudatam, & a cubito ad manum, conspicies. Quare dimidium brachij, & lacertum totum denudatum arbitror à Poeta hic indicari; non autem totum ab humero ad manum. *Nuda* itaq; in hoc sensu *brachia*, hoc est *amictu* nullo obuelata, quo expeditior esset ad operandum Diana: non vt mollitiem ostentaret, non vt luxum exerceret, non vt lasciuos excitaret; vt nostri iam abusus sæculi assequitur. Sed vtinam iam sola, nunc temporis, brachia in prospectu essent. Iam & sinus, & vbera latè deteguntur, vt noua Paradisi poma, per multiplices oblata Euas, decepti filios Adami vlteriorem adducant in perniciem. Sed textum prosequamur. *Brachia nuda nitens*. Nitor corporis ex pinguedine, ac simetria exoritur partium, ac splendorem quemdam imitatus aspicientes delectat. Talia fuisse indicat Vates brachia Dianæ, dum, *nitens*, inquit. Sic etiam Virg. Æn. 6. equos *nitentes*, immò & campos *nitentes* appellauit, hoc est pingues, & venustos, ac florentes.

. . . . Quæ cura nitentes
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos,
& *Dixit: & ante tulit gressum camposq; nitentes*
Desuper ostentat &c.

LEVIBVS PROIECERAT AVRIS &c. Cum Venerem describeret Vates, vt vere meretricio eam insigniret ornatu, caput ipsius instruxit molli capillorum apparatu. nempè inibratis calamistro crinibus, idalia discriminatis acu, catenarum compositis in morem, vnguento delibutis, Arabiam spirantibus &c. implicitè saltem hæc postrema si non explicitè; nam accessoria omnia principali accedunt crinium culturæ: *Illa multifidos crines sinuatur in orbes &c.* vt enim notat Eloquentiæ Princeps, eximiam hanc comarum culturam male semper olentem antiqui existimarunt: Sicuti & de vnguento delibutis cecinit ille

Non bene semper olet, qui bene semper olet.

hacq; de causa Cic. in Consulis comam vnguentis superfusam inuehitur: & Græci olim *comatum, concinnatumq; puerum*, probri causa, dicebant: & deniq; Poetarum Princeps madentem vituperat Crinem Mæonia suffultum Mitra &c. Æn. 4., dum ait:

Et nunc ille Paris cum semiuiro comitatu
Mæonia mentum mitra, crinemq; madentem
Subnixus, rapto potitur &c.

Fuerat itaq; profectò proprium illud Veneris comarum ornamentum. Ast, dum Virginem describit, procùl ea omnia, quæ Veneri attributa fuerant, capitis ornamenta esse debebant: quarè, vt oppositam Veneri Virginem describat, incultam, iacentemq. per terga comam, nullo cultu, nulla discriminatione, nullis orbibus, vnguentisq; conspicuam capiti adiunxit. Et porrò optimè in terga proiectos Dianæ crines effingit; nam tradit Homerus, Abantem auctorem fuisse, vt bellatores comam enutrirent, prolixam quidem, sed in tergum cadentem, omnem autem, in fronte, comam enutriri prohibuisse; nam, per promissam comam, fortitudo firmabatur, vt Sampsonis exemplo constat; sed abijciebatur in tergum, ne aciem impediret oculorum, cum in pugnam irruerent; sed ventis eam potiùs retroferentibus, scirent acriùs dimicandum, nec terga vertenda, ne hostes manum in crinem per terga dilabentem inijcerent, ac perimerent. Bellatrix in Venerem Diana censenda fuit, quippè Virgo, æternum Veneri reluctans; ideò crinem abijciat in tergum aduersa pugnans, ne oculorum acies à percipiendis Gnidiæ dolis impediatur. Venatrix erat Diana: ideò coma eiusdem in tergum abijcitur, ne in feras irruentis infuscata, cadentibus in frontem crinibus, frontis sydera venatricem feris obijciant perimendam; nam hac ipsa de causa Virginum venationi addictarum mos fuisse decantatur, vt promissam in tergum comam interludentibus Zephyris permitterent: quare etiam Virg. Æn. 1., Venerem Virginis venatricis habitum, moresq; imitantem describens, sic ait:

Virginis os, habitumq; gerens, & Virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threissa fatigat
Harpalyce, volucremq; fuga præuertitur Hebrum:
Namq; humeris de more habilem suspenderat arcum
Venatrix, dederatq; comas diffundere ventis.

Adde, per huiusmodi comas Lunares influxus commodè significari, & quia hi liberaliter adeò dispertiuntur, vt ferè videatur Luna quidquid ad se attinet, tamquam neglectum quid, postbabere, vt terrenis impertiatur vtilitatibus; ideò in tergum, liberiùs vtiq; lapsuri proijciuntur.

PROIECERAT. (Triuia videlicet, de qua loquitur) *Proijcere* autem est *aliquid, per contemptum, iacere*. Sic Virg. Æn. 6. de ijs loquens, qui odio præsentis vitæ se ipsos interimunt, hoc vtitur verbo, inquit

Proxima deinde tenent mæsti loca qui sibi lethum
Insontes peperere manu, lucemq; perosi
Proiecere animas &c.

& Æn. 5. perosus militares ludus, quasi in causa fuissent, vt naues a matribus incenderentur, eo absente;

Ascanius galeam ante pedes proiecit inanem.

Sic itaque, dum capillos proiecisse in tergum dicitur Diana, intelligas, quo animi contemptu comam illam suam negligeret, muliebrem proterens vanitatem. Ex hoc ipso constat, quam exactè Veneri Dianam opponat Vates. Illa comæ studiosa nimis; hæc negligens: illa comptos coercens crines; hæc passis ijsdem, contemptisque, atq; ideò in tergum abiectis ostenditur: illa collectos sericis, aureisq; carceribus vinculatos obstringens; hæc solutos, liberosq; sinens abire: ex quo vehementem, in sententia, contrariorum conflictionem licet adnotare, quæ latens profectò magis emicet, quam aperta

INDOCILES COMAS. Quid sit Indocile iam vidimus lib. 1. Carm. 69.: peculiari tamen ratione Poeta hic *indocilem* vocat Triuiæ comam, naturam scilicet imitatus: nam cum Lunæ coma nil aliud sit, quam eiusdem radiorum, seù splendorum diffusio; vel, vt dicebamus, eiusdem influxus, qui, ad terram dimissi, eam fæcundant; ex eo quod Luna in continua mutatione sit, certe necesse est, vt & splendores, & influxus perpetua mutatione varientur, ideòq; non possint, certa lege, cultuq; vniformiter perseuerante coerceri. Ideò comas vocat indociles, idest comptui non assuetas, ac nunquam vanis cultibus obstringi edoctas. Sed perpende quæso accuratiùs viuidam, hoc loco, positam in verbis anthithesim. *Coma* à comptu, idest ab ornatu, dicitur; & idem dicere est *coma*; ac dicere *comptus capillus*. Quomodò igitur comptus erat Dianæ capillus, si comptui non assuetus, si in tergum proiectus? Quomodò ornatus, si neglectus errabat per armos? Quomodò cultus, si contemptus? Adeas quæso Bracciol., de Cruce lib. 22., & quid de Herminea sua loquatur attende, vt Poetæ nostri viuacitatem faciliùs internoscas. Sic igitur, loco cit., Cycnus ille

La sua beltà, che di se stesso ornata
Non vuole altro, che se, fregio, ò cultura,
Schernitrice d'ogn'arte, appor dotata
Sol de i doni del Cielo, e di natura;
E, magnanimamente accompagnata
Da vna nobile sua disprezzatura,
Par che dica: Ornamento serue à quelle,
Che per voi solo, e non per se, son belle.

Quid porrò pulchrior Diana, cui multus in ore frater erat, Phœbiq; genas, & lumina Phœbi, esse putes? Soror non minus, quam pulchritudinis sydere vtiq; radiato, æmula Solis, non potuit, quin & eiusdem, radianti compositam auro, Cæsariem proprijs illa referret crinibus. Ideò satis per se ipsam ornata, satis culta, satis per se ipsam compta Dianæ cæsaries erat, & ideò coma dicitur, licet, ab ipsa Triuia alioquin neglecta, nihili facta, ac proiecta pendeat nullis adscititijs ex muliebri vanitate ornamentis exculta. Ideò Indocilis ornari dicta: *Proiecerat indociles comas*

ERRARE. Hoc est diuagari, atq; in incertum ferri

LEVIBVS AVRIS. Idest arbitrio interludentium Ethe-

fia-

starum. Quod si ad litteram consideretur, naturam sequitur; nam soluti in tergum capilli facili quâcumque aurâ quatiuntur, & in diuersa, iuxta diuersum auræ motum, ventilantur, motanturque. Ex hoc ipso sub oculis ponitur comarum leuitas, quæ facilè adeò, leni quouis afflatu circumagitentur; nec non lenitas ipsa ventorum, quibus profectò nil mobiliùs, nil inconstantiùs. Sed altiorem hic habet eruditionem Poeta; alludit enim ad antiquam Ægyptiorum sententiam, qui, Lunam nauigio vehi per Coelorum vndas obsequentibus ventis, dictitarent. Obsequentes igitur ventos hic etiam ostendit, qui, in Comam leniter, tamquam in vellem aureum, spirantes, deosculari potiùs, quam perturbare videantur errantem; *Lenis* enim dicitur ventus, non solùm quod aereus sit, sed etiam quia leniter, ac ferè insensibiliter adspiret; ideò, non *ventis*, inquit, sed *auris*: *Aura* enim *lenior ventus* dicitur; *ventus* autem *grauior ille afflatus*, quo cuncta perturbantur, & euelluntur interdum, Sic Virg. Æn. 6., in consimili materia loquens, ait:

Dulcis compositos spirabat crinibus aura.

quasi *lenior motus aer*; nam aura ab aere nuncupatur. Scio, *Armis*, non *auris*, ab aliquibus legi, eo, quod putent conceptum hic Poetæ eumdem esse, ac ille, quem de Alecto habet, lib. in Ruf. 1.

Alecto stetit in medijs, vulgusq; tacere
Iussit; & obstantes in tergum repulit angues,
Perq; humeros errare dedit &c.

Sed præterquam quod epitetum *lenibus* minus propriè additum fuisset, amphibologicum etiam esset oomeo *armis*, dubium scilicet in animos ingerens ab *Armus* ne, an ab *arma* deduceretur; licet, textu attentiùs considerato liqueat à nomine *Armus* inflecti, ac deriuari. Quarè nil arbitror immutandum.

ARCVQVE REMISSO &c. Venatrici non alia profectò, quam venatricis arma, aptari debuerunt, nempè Arcus, & sagittæ, vt patet ex supracit. Virgilij loco Æn. 1. vbi venatricem ille Venerem describens ait.

Namq; Humeris de more habilem suspenderat arcum.

sicuti & mox eodē lib. Tyrijs venatricibus sagittas attribuit.

Virginibus Tyrijs mos est gestare pharetram &c.

Verùm, sub hac morum imitationis congruentiâ, eruditionem sequitur Poeta; nam, vt notarunt Antiqui, arcus, & sagittæ Apollinis, ac Dianæ, simulacris appositæ vibratilem radiorum vim ostenderunt: quarè aptissimo quidem ritu Dianam arcu, & sagittis instructam describit Auctor. Sed, ne à venatrice discedamus; quemadmodum *arcus intentus* belli erigitur in signum, sic *relaxatus* sublatam belli ferociam ostendit. Metuendam feris, superiùs, Triuiam dixerat: Sed, vt indicetur hic, non venationis, sed tantùm oblectamenti, ac Proserpinam comitandi gratia, in campos exijsse, arcum illi remissum, pharetramq; a tergo otiosis pendentem sagittis attribuit, vt pacificam feræ ipsæ sentientes Triuiam non horrescant, cum bellum ipsis inferri remisso ab arcu non possit. Particula igitur *que* pro *Et* copulatiua hic quidem est, sed transitum pariter præbens ab ornatu Virginis prænotato ad arma venatricis, sed venatricis otiantis exaranda. Arcus verò Instrumentum notissimum est, quo sagittæ euibrantur, *arcus* ab *arcendo* dictus, eo, quod eminùs arceat hostes. Hic pro arcu sumitur venatorio ad appetendas eminùs feras constructo. Sed *remissus* dicitur, quia situm seruet, illi ab arte effectrici attributum, nec violenter curuatur hic, vt, rediens in naturam in ictus resiliat euibrandos: cum igitur Diana, Proserpinam comitata, nil minùs excogitaret, quam vt arcu vteretur; ideò *Arcu remisso*

NERVVS. Quid nerui nomine intelligendum sit, vidimus in Præf. ad hunc lib. Carm. 15. Ea hùc reuocanda; nam *neruus* hic pro arcuum chorda ponitur, quæ ex fidibus fieri assolet, ideò *Neruus*, iuxta dicta loco cit.

AGIT OTIA. *Agere otium* dicitur quisquis à labore aliquo cessat. Laboriosum profectò neruo est arcum intendere, nam summâ vi arcum detinet, ne redeat in naturam; quia autem omne agens agendo repatitur, dum arcum contrahit, & curuat Neruus, ipse etiam procul dubio vim patitur ita, vt interdum disrumpatur; quarè *otia agere* dicitur, cum à labore, idest ab arcu intendendo cessans segnis apparet, & languidus. De arcu vide lib. 1. Carm. 134.

SAGITTÆ. Breue teli genus sagitta est, quod arcu emittitur. Hæ pharetris asseruari solebant, cum euibrandæ non essent; theca enim sagittarum Pharetra fuit. Quare, contentum hic ponens pro continente, Pharetratam Poeta Triuiam describit; sed ita, vt pacifica appareat, dum nullam ad manum euocat sagittam, sed omnes in Pharetra iacentes.

PENDENT POST TERGA. *Pendere* ita est ad aliquid vergere, vt præter illud nihil agatur. Sic Virg. Æn. 6. Sybillam inducit Æneę reuelantem Classis pressuras, dum ipse, Oraculis vacans, ab operibus summi ducis cessaret; his verbis.

... Præterea iacet exanimum tibi corpus amici
(Heu nescis,) & totam incestat funere Classem,
Dum consulta petis, nostroq; in limine pendes.

Vacabant igitur quieti Triuiæ spicula in pharetris iacentia, vt ab omni iaculationis suspicione, nedum actione, cessantes iacērent: ideò *pendent*: & *pendens* inquit post terga, vt morem imitaretur, nam suspensa humeris pharetra gerebatur. Quarè, si sensus litteralis attendatur, proprium notat pharetræ locum, ac situm, *post tergas* nam *tergum* idem ac *dorsum* est, licet hic, per Synecd. numero multitudinis pro numero vnitatis vtatur Vates. Verum, si significationem potius, quam litteram attendamus, *posthabere*, hoc est *post tergum habere* est *aliquid negligere*, & *obliuisci*: quarè indicat Vates obliuioni demandatum Sagittarum vsum, pro eo tamen dumtaxat tempore, quo animorum relaxationi vacaret, nullam venationis exercitium peractura.

VESTIS GORTYNIA &c. A venatorijs armis ad venatorium Triuiæ habitum innuendum potiùs, quam describendum progreditur; sed viuidè tamen adeò, vt breui illum manu sub oculis ponat: Gortynia enim vestis propriè vestis est venatoria, cuius formam arbitror decerptam fuisse à Poeta ex ipsius eiusdem Dianæ statua, quam apud Caphyatas Arcadiæ Populos iam diximus extitisse. Hæc Dianæ strangulatæ statua dicebatur, propterea quod Pueri quidam, circa templum ludentes, funiculum repertum simulacri collo pueriliter iniecerint, se Dianam suspendisse iactitantes. Repræsentabat autem hæc statua Dianam, veste quidem muliebri indutam, sed non vltra poplites profluentem, nudatis brachijs, ac pectorali Zona præcinctam, arcuq; ac Pharetrâ munitam: vno verbo, eo habitu, quo Tyrias venatrices vsas fuisse testatur ore Veneris Virg. Æn. pri. supra cit.

Virginibus Tyrijs mos est gestare pharetram,
Purpureoq; altè suras vincire cothurno

ex quo patet, venatricis virginis Vestem non vltra poplites descendisse, cum cothurnatas suras ostentarent. Idq; in more positum erat, vt expeditiores essent ad cursum, si quando fugientes persequi feras debuissent.

VESTIS. Nomen genericum hoc est, quoduis significans indumentum, seu operimentum corporis, vel illud fuerit laneum, vel sericum, vel lineum, vel bombycinum, ac cuiuscumq; tandem generis texturæ. Verum hanc generalitatem contraxit Auctor per additam differentiam

GORTYNIA: nam vestis Gortynia propriè Vestis est, vt dicebamus venatoria; sic dicta à Gortyna præclarissima olim Cretæ vrbe; quam præterlabante Letheo flumine ferunt irrigatam, ac Patriam fuisse Britomartis, Virginis scilicet illius, quam Diana vnicè dicitur dilexisse, & de qua Virg. in Cyri Charmes ore sic habet

Te crepia, ò Britomartis, mea spes vna salutis,
Te Britomartis diem potui producere vita?
Atq; vtinam Celeos nec tantùm grata Dianæ
Venatrix esses Virgo sectata virorum;
Gnosia neù Parthos contendens spicula cornu
Dictæas ageres ad gramina nota capellas:
Nunquam tam obnixè fugiens Minois amores
Præceps aerij specula de montibus isses;
Vndè alij fugisse ferunt, & Numina Phæa
Virginis assignant; alij, quo notior esses,
Dictynnam dixere tuo de nomine Lunam.

ex quo patet, Dianam non abs re dici Gortynias sumpsisse Vestes, memoriam Britomartis suæ, quæ & eiusdem nomen dedignata non fuerat amans. Circa hanc Britomartis Patriam Calami nascebantur sagittis conficiendis, quam maximè idonei. Quarè & Lucanus lib. 6. ad exprimendam validiorem quocumq; telo sagittam, ait

Dictæâ procul ecce manu Gortynis arundo
Tenditur in Scæuam, quæ voto certior omni,
In caput, atq; oculi læuum descendit in orbem &c.

cum autem hæc Ciuitas non procùl ab Ida Cretensi Monte tunc floreret, occasione data propinquitatis ferarum, & nemorum ad venationem aptorum, plurimum ab Incolis, ac præsertim Virginibus indultum venationibus fuisse, traditur: atque ideò vsus obtinuit, vt Gortynia vestis pro venatoria passim vsurpetur, cum huiusmodi decurtatæ vestes

maximè apud Gortynes in vsu fuerint. Nostri fortasse huiusce temporis Grammatici Poetam redarguent, eo, quod Gortynia scripserit, non cum Parrhasio Corytnia, vt scribendum videtur ex Virg. Æn. 10. thecam sagittarum, Gortynios vtiq; apud Populos, fabrefactam *Corytum* non Gorythum appellat, dum sic ait:

Quiq; vrbem liquere Cosas, queis tela, sagittæ,
Corytique leues humeris, & lethifer arcus.

Sed oblatrent, vtlibet, qui, censoriam virgam exercentes, rudes tamen adeò sunt, vt, cum in verbum græcum latina Carm. perlegentes inciderint, soleant: *Græcum est: non legitur*: dictitare; nam Poeta noster græcam vtiq; lectionem secutus merito *Gortynea* scripsit; nam græce γορτὸς dicitur, non κορτὸς, aut κορτὸν Gortinia dicitur. Fateor quidem consuetudinem obtinuisse (quod & Seuerus tradit) vt, quæ græcè per γ scribuntur, per c latinè conscribantur, quam consuetudinem secutum fateor Virg. cit.; sed cur iure optimo non potuerit Claud. puritatem græcæ linguæ, etiam latinè loquens, sectari? Vtique & *Cortos* pro *Corytos* scriptum inuenio; sed peccant in Græcam linguam, qui ita scribunt, quia γορτὸς, per γ græce scribitur. Alij eruditionem fortassis Gortyniæ vestis ignorantes *Corynæa* scribendum dixere deducta nominis ethymol. a tenuissimo teli genere, quam vulgò Corynam vocant, deducto, quasi hac tela Dianæ vestis fuerit constructa: sed obuia omnis Auctores huiusmodi sectantur: Alij, pro *Gortynia*, *Corynthea* reposuere non videntes se facturos, vt in legem metricam peccaret sine vlla Auctor necessitate, cum breuis in *Corynthea* prima sit, quod nisi obstaret, laudarem vtique Corynthiæ vestis mentionem, & eruditionem, quæ pretiositatem vestis indicaret. Præter Gortynam Cretæ Vrbem, aliam Pausanias memorat, eiusdem nominis Arcadiæ Ciuitatem, cui proximum statuit Plinius Caryum Laconiæ oppidum, vbi Lacedemonij præcipuo Dianam cultu prosequebantur, & ideò dictam autumant aliqui *Gortynæam* Dianæ Vestem, nempe *Caryatidem*; sed longe nimis petita videtur hæc denominatio. Ideò prima magis adhuc arridet sententia. Meminit & Gortynij teli Virg. Æn. 11. inquiens

Ipse peregrina ferrugine clarus, & ostro
Spicula torquebat lycio Gortynia cornu.

quamuis aliqui & hoc loco *Corynia* scribant, sed quidquid de telis sit: nobis præ manibus est Vestis

POPLITE FVSA TENVS. Præpositio est *tenus*, idem sonans, ac *vsque ad*, & exigit ablatiuum cui postponitur, vt hic, & apud Virg. Æn. 5.

Dixit: & in mensa laticum libauit honorem;
Primaq; libato summo tenus attigit ore.

& Æn. 3. in Scyllæ descriptione, vbi sic

Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus &c.

Iungitur tamen & cum genitiuo multitudinis, vt apud eundem Virg. Georg. 3. optimæ bouis formam designantem, dum hæc ibi habet

Corpora præcipuè Matrum legat. Optima toruæ
Forma bouis; cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.

iure igitur & auctor *Poplite tenus* inquit, Poples pars est opposita genu, quæ curuatur, eo, quod plicetur; *poples* dicta: hic tamen, & communiter ab omnibus pro ipso ponitur Genu. *Fusa* verò partic. pass. est à verbo *fundo* deriuatum: *fundere* autem idem propriè est, ac liquare, liquatumque in præparatam formam metallum infundere, vt statua, vel quid aliud, artis fusoriæ proprium, conficiatur. Verùm, quia, quod funditur hoc pacto, extenditur, ac dilatatur; atq; in extensione illa subinde, ac dilatatione consistit, factum est, vt, per translationem, *Fusus* pro eodem accipiatur, ac *extensus*, *dilatatus* &c. Vestis itaq; Triuiæ ad genua vsque, & non vlteriùs, extensa, Poplite fusa dicitur tenus.

CRISPATVR. Ostendit hic Triuiæ vestem non arctam, eodem modo fuisse, ac breuem; sed amplam, & ambitu diuitem: nam si arcta fuisset, certè non fuisset à constringentibus cingulis crispata. Quare ea hoc consequenti antecedens aliud colligendum obiectat Vates; *crispare* autem est *in Crispas, seù minutas complicationes aliquid flectere*, quod vtiq; fieri non potest, nisi in ijs, quæ amplam habeant latitudinem coercendam.

GEMINO CINCTV. Nec bis Cincta Diana placet, nec nuda Cythere; inquit apud Ausonium Criticus Vates. Verùm videamus num bis cincta cæteris Diana placeat, vt certè placuit Claudiano. *Cinctus* à cingendo dicitur; sic *Zona pectoralis*, insigne olim Virginis ornamentum, cinctus dicebatur, quo scilicet pectus, & lumbi cingebantur. Sed cur geminus Triuiæ cinctus attribuitur? *Geminus* idem est, ac *duo*; quare *gemini* dicuntur duo eodem partu editi. An non satis erat vnica Triuiæ Zona, ni & secunda adderetur: *Gemino cincta?* Memineris, Dianam Virginem esse. Subindè Ægyptios consulas; qui tibi profectò suggerent, Zonam symbolum virginitatis esse ex eo, quod Virgines Zonam gererent, quam solui nefas esset, nisi cum, occasione nuptiarum, ea Palladi Apaturiæ dicaretur. Primus igitur Dianæ Cinctus Zona Virginalis fuit, nunquam dissoluenda. Insuper, quia & venatricis habitum gerit cingulum additur venatorium, quod quidem, & assumi, & projici, pro libito, poterat. Sed altiùs insurgit Vates, astronomicis innixus cogitationibus. Cursum Lunæ per totam Zodiaci latitudinem dicunt euagantem Astronomi; & *Zona* certe dicitur Zodiacus; quare interdum sub Ecliptica est, interdum, ab ea discedens, per laterales Ecliptica, Zodiaci latitudines diuagatur; cum è contra Sol nunquam ab Ecliptica, ne lato quidem vngue aberret. Quare duplici cingulo, nempè Ecliptica, & Zodiaco vti Luna videtur, atq; eiusdem ijs corpus constringi; atque ideò, non vno, sed gemino crispatur Cinctu hic Triuiæ Vestis, nempè splendor, quo totum Lunæ corpus amicitur.

ET DELOS. Vt proportionatam Triuiæ Vestem, licet venatoriam, adaptaret, phrygio opere contextam eam declarat, &, quonam opere picturata fuerit, ostendit.

DELOS. Insula hæc illa est Ægæi maris Cycladum omnium clarissima, in qua Latona Dianam, & Apollinem peperit, vt lib. 5. diximus Carm. 506. Hæc & Ortygia, & Asteria, vt ibi innuimus dicta est; immò & Cynthia, & Lagia, & Chamyda, & Cynethos, & Pyrpile ab alijs appellatur. Cum itaq; hæc errantes inter insulas apparuisset mobilis, vt aliæ, & natans; immobili pondere fixam aiunt, cum Deorum ortu fuerit condecorata, seù, vt alijs cum Pindaro placet, quatuor ex solidissimo adamante columnis solidatam, affirmatamque. Iure igitur merito Delum insulam natantem, aurea contextam in veste, gerere dicitur Triuia; primo quia grati animi erat terram, quæ & Matris incolumitati fauisset, & prima Deos exceperit infantes, semper præ oculis habere: secundo quia prodigiorum sic, Triuiæ natiuitatem condecorantium, imaginem referebat, ita vt trophæi adinstar esset, hæc Triuiæ Vestis. Sed vlteriùs astronomicis adhuc eruditionibus innititur sententia, iuxta antiquiorum opinionem Phylosophorum. Duplicem itaque tellurem statuebat Ægyptiorum Phylosophia, superiorem vnam, inferiorem alteram; superioremq; tellurem *Lunam* esse dicebant; inferiorem verò eam quam nos terimus pede. Tellurem superiorem in Luna constituendi ansam Ægyptijs dedit antiqua Hebræorum Theologia, ex qua cum haberent, locum quemdam esse assignandum, in quem animæ corporibus solutæ transmigrarent, ibiq; Beatorum sedes esse; non satis ea intelligentes mysteria, quæ, sub nomine *terræ promissionis*, *cœlestis Patriæ*, ac *supernæ Vrbis Ierusalem*, exprimebantur; atque, in Plenilunio, maculas quasdam Lunari in orbe cernentes, quæ nullo alio in sydere cernerentur, (nam maculæ solares, postremis tantum temporibus, Galilei tubospicilium adinuenit) putarunt, ea omnia, quæ in sacris litteris ieroglyphicè dicebantur, realiter adesse in Luna; atque ideò Cœlestem eam tellurem appellarunt. Vlteriùs, quia terra inferior tota vndique Oceano alluitur circumambiente, ea meritò quasi Insula dignoscitur; & quia, disiectis interdum terræ partibus, eiusdem sæpè sæpiùs telluris & Pontus, & æstus mutauere situm. hinc est, vt tota terra inferior, quasi *cyclas*, idest *insula natans*, & *mobilis* consideretur: quare, cum ad similitudinem terræ nostræ tellus illa cœlestis concipi debuerit, nil mirum, si Poeta, ad Ægyptiorum sententiam alludens, alterum, in Luna, terreum orbem representaturus, *Delum insulam errantem* totam terræ nostræ molem efficiat, & *aureum mare* ipsius Lunæ innuit splendores: hoc enim pacto congruit aptissimè cum ijs, quæ, de ortu Lunæ in Insula Delo, dicuntur; nam certè terræ nostræ, non Cœlo, oritur, singulis noctibus, Luna, quæ in Cœlo semper est, ideoq; illi non oritur. At si de primo ortu, nempe de illius Creatione loquamur, in Cœlo creata quidem est; sed si iuxta Ægyptios altera tellus esset, iam *Delos ista* emergeret ex vndis Cœli, aureo splendorum suorum innatans Oceano, ac per vastum mare earundem aquarum cœlestium diuagata; iuxta opinionem Cœlos aqueos asserentium. Hac omnia in Veste Triuiæ collocat Vates, quia vestis ornamentum corporis est; & ea

omnia,

omnia, si in corpore adessent Lunari, certè per modum ornatus in illo essent. Alij ex Antiquis, duplicem pariter Mundum constituentes, dixerunt, alium perfectum esse, quem nos scilicet incolimus, alium verò idealem, & hunc Lunam esse dictitabant. Sicuti enim (aiebant isti) Architectus, magnam ædificij machinam peracturus, paruulum priùs conficit modulum ligneum, (seu Ideam dicas) quod omnium peragendorum referat imaginem; sic summus opifex Mundi, ingentem hanc molem fabricaturus, Ideam priùs efformauit in Luna. Hæc sententia contra fidem est prorsus; cum nulla planè fuerit rerum Idea extra mentem Creatoris, quam solam scimus amplissimam, ac perfectissimam rerum omnium Ideam. Reijcienda igitur omninò sententia. Verùm hoc non obstat, quia potuerit Poeta alludere, non asserere; hanc quoq; sententiam attingere: nam huic etiam adaptantur omnia ea, quæ supra diximus de Cœlesti Mundo ab Ægyptijs in Luna posito, cum hoc tantùm discrimine, quod per Ægyptios perfectè, ac realiter in Luna alter est Mundus; per alios verò tantùm idealiter. Hanc secundam sententiam tamen ad bonum sensum deduxerunt aliqui recentiores, vt refert approbans Pier. lib. 39. vbi considerans & ipse id, quod & nos supra dicebamus, nempè Lunam se habere ad instar speculi, summa tersitate pollentis, non absurdum esse asserit, si dicamus, Mundi huius inferioris, omniumq; sublunarium imaginem esse in Luna, sicuti cernitur in speculo effigies rerum omnium, quæ illi obijciuntur; non tamquam Idea deseruiens opifici ad Mundum construendum; sed tamquam quid à speculo repræsentatum, postquam iam fuerit in esse; atque ab hac Mundi imagine maculas effingi illas, quæ cernuntur in Luna; quod porro videtur comprobari ex ipsa Lunaris orbis macularum dispositione; nam, vt ex tam longinquo tractu perspici potest, maculæ illæ præ se ferunt imaginem terrarum orbis, eo propemodum pacto, quo in tabulis cernitur Cosmographicis. His igitur omnibus annixus Poeta, dum vestem Lunæ exornat, maculas in Luna eruditissimè exprimit, orbem nostrum, iuxta explicationem iam datam exprimentes.

ERRAT IN STAMINE MOTO. Talis ita compositis (inquit in hunc locum eruditissimè Parrhasius) vt Insula fluctibus pelli videretur. Quod maximè profectò confert ad excellentiam textorij operis exprimendam. Sed aliud etiam, hoc non neglecto, Vatis artificium mihi liceat contemplari. Cum Delum errantem insulam, Insulæ cuiuscunque in Veste, mirum si eam natantem faciat, atque huc illùc vagantem, nam hoc profectò exprimitur per verbum *Errat*, vt iam nouimus; sed nota accuratam Poetæ solertiam, se se rerum naturæ accommodantem: neque enim absolutè dixit, Insulam errantem esse; sed *errat in moto stamine*. Ratio est, quia, cum telæ affixa fuerit huius Insulæ imago, certè per texturæ spatia errare non potuit; & error Poetæ fuisset, si mutantem in immoto stamine locum effinxisset: ideò errare quidem Insulam dixit; sed *moto in stamine*: quasi dixerit: *Stamini affixa, vtique per se immota, Delos, ad motum staminis, hoc est Vestis, mouetur, & fluctuans errat.* Et certè si picturata Vestis sit, dum ad gestantis motum fluctuat illa, etiam imagines, quæ in illa sunt, cum stamine fluctuent, necesse est. Quod si sensum mysticum respicias, & per Delum Insulam, totum intelligas Orbem, maribus circumactum, in modum Insulæ, cuius imago, in Luna, quasi in speculo, apparens, maculosam efficiat Lunam; adhuc optimè dixerit: *Errat*: nam, sicuti Cyclades Insulæ, vt aliqui volunt, modò apparent, modò merguntur vndis, & locum mutant, ita maculæ in Luna (hoc est Orbis imago, in Luna apparens) modò extant integræ, modò nullæ videntur, modò maiores, modò minores visuntur; ideò *errant*, & modo emergere, modò mergi, ac situm mutare videntur: nam maculæ in Luna, secundum totam eatum latitudinem tantùm in Plenilunio apparent; dimidiata verò Luna non integræ visuntur; sed ex parte celantur. at, Luna vel noua, vel deficiente, nullæ apparent; ideò errant, dum modò absunt, modò adsunt &c. Insuper *errans in stamine*, & *trahitur aureo Ponto*: quia, cùm Vestis Lunæ nil sit aliud, quam splendor ipsius Lunæ, cùmq; splendor, ad motum corporis assiduè circumagatur, etiam maculas secum ferri, ac vna diuagari, necesse est, licet per se fixæ essent; & immobiles. Ideò *Errat Delos*, non simpliciter, sed *moto in stamine* idest ad motum continentis. Comprobatur autem hæc expositio ex ipsa, quâ vtitur Vates, præpositione *In*, quæ certè statum denotat in loco; & clarè ideò indicat imaginem insulæ affixam de se, & immobilem, statum habere in ipso operis textorio; sed simul cum stamine moueri. *Stamen* verò, seù vestis, *Stamina* propriè dicuntur fila illa recta, quæ per pectinem textorum transmissa, stabilia semper in opere textorio remanent, & quibus alia, quæ subtemina dicuntur, intexunt Opifices; vulgò *l'ordetura*. Hic tamen pro tota ponitur tela, seu Veste de qua supra per synecd. Participium *moto*, quod additur, non explico; nam à moueo est, verbo vtique notissimæ significationis.

ET TRAHITVR. Idest Delos de qua supra, & in sensu vt supra; nam particula copulatiua *&* vim habet huiusmodi. Magis clarè verò hic explicat, Delum illam per se non moueri, dum *trahitur* inquit: nam, quæ trahuntur, ab extrinseco, non ab intrinseco mouentur: *trahere* enim est *per vim ducere*, licet aliquandò, vt hic, simpliciter *ducere* significet; nullum enim violentiæ conatum exponitur, qui Vestem, & quæ Vesti inhæreant, circumferat induius: atque ex hoc planè confirmatur explicatio de Maculis in Luna, quæ ad motum scilicet corporis circumferantur.

CIRCVMFLVA. Circumfluum in duplici assumitur significatione, nempè & pro aqua, quæ circum aliquid fluat; & pro eo, circum quod aqua fluit. Hic in secunda effertur significatione, eo pacto, quo & videris vsurpatum ab Ouid. Met. 15. *Pandite nunc Musæ præsentia Numina Vatum &c.*

Vnde Coronidem circumflua Tybridis alto

Insula Romuleæ sacris adsciuerit Vrbis.

quæcumque igitur Insula *Circumflua* iure dicitur, quia circa eam fluunt vndæ. Hæc autem *Circumflua* est

AVRATO PONTO. Hoc est circa eam Mare aureum extenditur. Si ad vestem respicias, vides quam pretiosam efficiat, nam aureis in vndis Delos emergit; quod est dicere, vestem totam aureis filis in modum aurei maris fluctuare; atque in hoc mari phrygio sudore elatam Delum emersisse. Si mystica species videas, quàm bene Orbis imaginem, sub nomine Deli, idest maculas effingat in Luna, cum eas circum vndequaque aureum Lunæ corpus, ceù aureum mare circa terram exprimente circumagatur. Maculæ igitur imago terræ, per Delum, significatæ: Oceanus terram, vel terræ imaginem ambiens Lunæ splendor aurum referens: ideò *Delos trahitur circumflua aurato ponto*. Vide quid erudite magis, quid poetico magis dignum metro, dici potuerit, ac mireris tanti, hoc loco, Vatis, non imparem rebus, magniloquentiam. Perpende obiter etiam, quomodo, hac descriptione, confirmet, quæ supra diximus, nempe Lunam, in sensu Poetæ nostri, non esse prorsus sine lumine in se, dum ait *Brachia* nuda nitent; sed adscititium esse tamen aureum; illum splendorem, quem habet in tenebris: nam Vestis ad instar aureus ille splendor consideratur; & certè Vestis innata corpori non est, sed adscititia.

Venerem ex Maris progenitam spuma (vt ad mores deflectamus), quæ sequitur, Anima sciat, venereas voluptates, non diutius, quam spuma maris, consistere; imò in ipsas citissimè maris amaritudines dissolui. Breuis voluptas infinitam sæpè iacturam parturit, &, cum anima, secundis, vt sibi videtur, Zephyris, in concha enauigat Veneris; tunc sibi naufragia nouerit imminere: Fugienda igitur Venus, ne eius obijciamur insidijs. Hic itaq; documenta exhibet Vates, quibus facile internoscamus, quænam sint Veneris, ac Veneri addictorum indicia, vt ab ea non solum, sed etiam ab eiusdem sectatoribus, eadem pice inquinatis, facile declinare possimus; qui enim, effœminato nimis luxu, mollibus vestiuntur; qui totam redolent Arabiam: qui crines omnium quam satis habent comptos; qui nullis, præterquam corporis cultui, laboribus vacant, otiosi semper speculo insudantes, ac ventri; hos porro in Veneris ditione detentos arbitrari possumus iure, atq; ab ijs semper abstinendum, ne easdem, quos ipsi, labes contrahamus: nec ad hos prorsus accedendum est, quamuis adscitricem habeamus sapientiæ Palladem, atque incorruptæ custodem virginitatis, Delians virtutem scilicet continentiæ: nam amare, & sapere vix Deo conceditur, inquit moralissimus Seneca. Qui autem Veneri adhæreat Matri, quomodo Amorem filium euitabit? Proserpina, Venerem sequens, ne a Sapientiæ quidem Dea remoratur; sed immò ipsa, impetu suo, ac Venerem sequendi ardore, secum trahit & Palladem, & Cynthiam, ita vt vtraq; *Virgo* sit. Et ruet profectò virtus omnis vbi Imperium animæ Venus obtinuerit: & licet Comites Animæ virtutes, ipso corporis habitu, ostentent, militiam esse vitam hominis super terram, in Typhonem exercendam, licet arma suggerant non deponenda, quamuis semianimis languescat nostis; licet erroribus expositam semper ostentent animam, quæ Oceano, dum Oceano nauem sequitur, se committat;

mittat; frustra tamen tenendum premonente ***, frustra laboribus suadent incumbendum; frustra ab otijs, lasciuijsque fugiendum exhortantur: nam superat Veneris malesuada voluptas ita, vt non anima solum, Venereis addicta, trahatur; sed ipsa secum virtutes ipsas in perniciem adducat; vel, vt tandem ab ijs, frustra interitum ab anima auertere conantibus, rapienda deseratur, efficit ipsa. Ne deseramus nos interim Musam nostram, quamuis dissono obstrepet clamore; nam, dum & hæc Venerem fugit, exultante alicuis Venerem malis patefaciet.

Lieta nel cuor, che di sue frodi il laccio
Gi habbi noua Colomba al carro auuinta,
Gode, ch', ad infiammar l'Alme di giaccio
Non sia sua face, ancor del tutto, estinta;
E, la gran Preda al Predatore in braccio
Al por di breue, occultamente accinta,
Prima dell'altre tutte, affretta il piede
D'Amor la Madre, oue l'insidie han sede.
Del vicino rapir gl'aguati, e 'l modo
Diuisando la mente, il tempo libra,
Con che dal centro à penetrare il sodo
Del nostro suolo il Rapitor si vibra:
Del cinto virginal scioglierà il nodo,
Finge; e i moti del cuor ventila, e cribra:
E, vinto il Prence, in vn trionfo eterno,
Guidar, già pargli, il catenato Inferno.
Catene intreccia, e si rauuolge in spire,
Labirinti d'Amor formando in oro,
Quel crin fatale; ond'all' imperio aspire
D'ogni cuor più ritroso, aureo tesoro,
Degl'error, senz'errori, al compartire
Fessi Dedalo vn'Ago, al bel lauoro;
Ago crinal, che dall'Idalio lido
Recàr le Gratie alla gran Dea di Gnido.
Gl'ostri di Tiro in sericana veste,
Che del fianco le neui asconder goda,
Fiammeggian tributarij: e le tempeste
D'vn rosso mar la fibia d'oro annoda;
Perch', in alto sospeso, iui s'arreste,
Ou'il ginocchio, al rinerir, si snoda:
Opra e fù di Vulcan, che da i sudori
Hebbe del Fabro in don le gemme, e gl'ori.
Senza indugglar, senza frapor dimore,
Sieguon poscia le traccie, e van del pari
Di Parrhasia, e d'Athene ambe le Suore,
D'Erigone, al candor, fregi più rari.
Dell'Arcadico Olimpo hebbe l'honore
D'esser quella Regina; ed a ripari
Questa d'Attiche rocche il manto spiega,
L'Egide, il ferro, e'l suo valor v'impiega.
Questa, di Marte, in perigliosi agoni,
Allori, e Palme alle sue tempia intesse:
Quella, del monte in horridi burroni,
Coglie d'orsi, e pantere horribil messe.
Armansi entrambi; e l'vna, e l'altra, à i suoni
Di tromba, e corno i guerrier spirti eresse;
Questa in martiali arringi; e quella in selue;
L'vna in caccia d'Heroi, l'altra di Beluè.
Chiude, nel terso acciar d'elmo guerriero,
La Dea dell'Armi attorcigliato il crine;

Erigone è il segno della Vergine in Zodiaco. Lycæus Arcadiæ Mons olim Olympus dictus.

E dell'empio Thifone il busto altero,
Di piume in vece, al lucido confine
Del temuto metal s'erge in Cimiero.
L'alta parte anterior gelide brine
Strinser di morte; e di lui l'altra, in ruote,
Viua, ancor nel morir, s'agita, e scuote.
L'hasta, che di gran selua i tronchi accolti
Vibrar rassembra in vn sol tronco vniti,
S'inalza sì, che lacerati, e sciolti
Gl'addensati vapor restan scherniti.
Lo scudo imbraccia, e di Medusa i volti,
Di stridenti Ceraste ancor guerniti,
(Perch'à volger in sasso hor non s'adopre)
Con sopraueste d'oro adombra, e copre.
Con più dolci sembianze à i verdi smalti
Onta fà il piè; mà gli ristora il volto
Di quella Triuia, il cui decoro essalti
In lei del maggior lume il fasto accolto.
Febo in fronte gli ride, & à risalti
Di sua luce l'adorna; indi, à quel molto,
Che d'imago fraterna in lei si scorge,
Se s'adori per Febo, il dubio insorge.
L'occhio è d'Apol, d'Apol le guancie, e 'l viso,
Se non quanto più dolce i raggi scocca,
Per aprir di delicie vn Paradiso,
Di donde, à nembi, ampio gioir trabocca.
La rimiri chi vuol: gl'è à tutti auuiso,
Che sia del biondo nume argentea cocca
A raggi d'oro; e, che non sia lo stesso
Del giorno apportator, sol manca il sesso.
Non dell'indica belua il dente è tale,
Non d'arabico monte il bianco figlio,
Qual suela Triuia il suo candor fatale,
Oue lascia la veste adito il ciglio:
Ne al nudo braccio in morbidezza eguale
Crebbe già mai nella via Lattea il giglio.
Onde, s'il Sol con gl'ori suoi l'abbiglia,
Non è stupor. Così 'l douer consiglia.
Qual di Danae la pioggia, il crin, senz' arte,
Reso d'Aure scherzanti aureo diletto,
Scende, dal tergo ad innondar la parte,
Qual, per core maggior, pondo negletto.
Pende scarico l'arco, e si riparte
Con la corda fedel l'otioso aspetto:
E da gl'homeri pur, racchiuse, l'ali
In bel Turcasso d'or, pendon gli strali.
Gortinia gonna vn duplicato cinto
Gl'accoglie in falde, e la ristringe al seno;
Ne più, oltre al ginocchio, il lembo spinto
Porge à Cothurne il campeggiar ben pieno.
Mà, mentr'è, in moto, ad ondeggiar sospinto
L'Attalico lauor, scorgi non meno,
Fatta, trà l'onde sue, Delo vagante
Nuotar fastosa, in vn mar d'oro, errante:

Allusio ad Nauticam. Vapor addensatus nubes est.

L'alabastro.

Sed ne, quæso, & nos errabundam stylo sequamur Delum; nam, licet aureis versetur in vndis, periculis non caret suis. Et nollem equidem, vt aurum, in Midæ morem sectantes, eiusdem Midæ fortunam infoeliciter assequeremur. Velis itaque contorquentes ad Cynosuram reuertamur.

QVAS INTER &c. Descripto Dianæ, ac Palladis saltu, cum eas vinctis gressibus incedentes exposuerit, Mediam inter eas processisse Proserpinam hi cinsinuat; atque, sicut cæterarum Dearum vestes, & ornamenta descripserat, sic in præsenti eiusdem Proserpinæ Pompas, nec non superbam vestium supellectilem de-

Quas inter Cereris Proles, nunc gloria matris
Mox dolor, æquali tendit per gramina passu,
Nec membris, nec honore minor; potuitq; videri
Pallas, si clypeum ferret; si spicula Phœbe.
Collectæ tereti nodantur Iaspide vestes.

Pectinis ingenio nunquam fœlicior arti
Contigit euentus: nulli sic consona telæ
Fila: nec in tantum veri duxêre figuram.
Hic Hyperionio Solem de semine nasci
Fecerat, & pariter Lunam, sed dispare forma,
Auroræ, noctisq; duces: Cunabula Tethys
Præbet, & infantes gremio solatur anhelos;
Cæruleusq; sinus roseis radiatur alumnis.
Inualidum dextro portat Titana lacerto,
Nondú luce grauem, nec pubescentibus altè
Cristatum radijs. Primo clementior æuo
Fingitur, & tenerum vagitu despicit ignem.
Læua parte soror vitrei libamina potat
Vberis, & paruo signantur tempora cornu.

describit, per hypotiposim ingeniosissimam vtique, illamque, nulla ex parte, vel si pulchritudinem spectes, vel si decorum, maiestatemque intuearis, vel si ornatum respicias, Deabus ipsam comitantibus cedentem ostentat.

QVAS INTER &c. Mediam inter Dianam, ac Palladem, incessu graui procedentem, decore, ac maiestate conspicuam, & Deabus parem honore describit Proserpinam, eiusdem obiter notans futuras calamitates.

QVAS. Relatiuum hoc est, Deas, de quibus in anteactis egerat, reuocans in mentem, nempè Palladem, ac Dianam.

INTER. Præpositio hæc est, quæ medium quoddam importat: & dicitur tàm de loco, quàm de tempore, immò & de Persona. Hic denotat medium locum inter vtramque Deam à Proserpina occupatum. Debuit præpositio certè casui, cui deseruit, præferri; sed per Anastrophen postponitur nitoris, & elegantiæ gratia, sic etiam Virg. Georg. 2.

Si non tanta quies iret frigusque, caloremque
Inter & exciperet Cæli indulgentia terras.

& Æn. 1. vbi sic habet:

Miscet agens telis nemora inter frondea Turbam
Spemque, metumq; inter dubij, seu viuere credant &c.

Sed in re nota non immorandum.

PROLES CERERIS. Quid Proles sit, vidimus lib. pri. Carm. 122. Quæ etiam Ceres fuerit, eodem loco & alibi sparsim docuimus. Vno verbo hic Proserpinam designat.

NVNC. Aduerbium temporis est, idem hic sonans, ac *secundùm præsentem considerationem, secundum præsentem rerum statum*; hoc est *ante raptum*.

GLORIA. Effectum attribuit causæ; nam *Gloria* est *exultatio* quædam, qua de benè à nobis, ac praclarè gestis iure gloriamur. Proserpina itaque dicitur *nunc gloria Matris*, idest causa, cur Mater gloriabunda exultet, iuxta dicta lib. 1. *Infæcunda quidem: sed cunctis altior exstat*
Matribus, & numerà damnum Proserpina pensat.

ideò *gloria, decus, ornamentum, gaudium, corona*.

MATRIS. hoc est Cereris, ex qua progenitam nouimus Proserpinam loco cit. lib. 1. Alludit igitur hic Poeta ad commune illud effatum: *Gloria Patris est Filius sapiens*: Sic enim *Gloria* fuit Matris Proserpina, dum *Sapiens* fuit; & *nunc* etiam, licet Venerem sequens desipere cœperit, cum hoc gloriabundæ Matri nondum innotesceret. Sed

MOX DOLOR. Pulcherrima, mehercule, contrariorum expressio succedentium, qua ad aliud effatum illud: *Extrema gaudij luctus occupat*; opportunè alluditur; & fugacitas terrenæ ostenditur Gloriæ. *Mox*, hoc est *momentanea* temporis circumuolutione, breuissimâ vtique periodo, transiturâ; nam instabat Capiti periculum, ex quo Matris *Dolor*: Subintellige *mox futura*, vt replicatum aduerbium *mox* instantem exprimat Cladem, & partic. futura denotet euentus certitudinem. Hæc autem per synecd. reticentur, vt ex ipsa intercisione locutionis intercidendas noueris ad raptum moras. Portò *Dolor* hic sumitur in eodem sensu, quo accipiendum diximus nomen *Gloria*, sed per oppositum. Vtrumque autem emphaticum agnosces; nam summa Gloria, summus Dolor Proserpina dicitur Matris, quasi antonomasticè, vt scias parem Gloriæ futurum dolorem, ita vt sicuti Gloriâ Mater omnibus extabat felicior, sic dolore miserrima omnium esset adfutura. Per hæc autem correspondet ijs, quæ dixerat lib. 1.

. . . Rauitsq; ermeus (heu cæca futuri!).

Est enim etiam hæc parhetica prorsus interiectio, ad mouendos affectus efficaciter cumbrata. *Dolor* autem est, hoc loco, vehemens animi passio, angor, ac cruciatus ob malum præsens, seu ob infortunium acceptum grauiter excrucians.

TENDIT PER GRAMINA. *Tendere* est *iter habere*, &, in hoc ipso sensu, scimus, vsurpatum fuisse à Virg. Æn. 1. vbi ait: *Per varios casus, per tot discrimina rerum*
Tendimus in Latium &c.

Motus autem per locum, ad locum ex præpositione *per* indicatur. Ast *Gramen* herba notissima est à gradiendo dicta, eo quòd geniculatis internodijs mirificè serpat, ac nouas identidem radices spargat, ac figat humi; quare, ea succrescente, campi mirum addensantur in modum: vulgò *la Gramigna*. Ponuntur hic tamen Gramina pro herbis omnibus, quibus refertum esse Pratum potest, posita scilicet, pro genere, specie: & ponitur Gramen, pro Pratis ipsis, in quibus gramina virescerent, contentum scilicet pro continenti. Potest tamen & aliquo modo propria dici locutio; nam certè qui per prata deambulat, per eorum herbas pedem ducat, occulie est. Correspondet autem per hæc Vates ijs, quæ de Ætna alibi dixerat, viridantes scilicet Ætnæ radices esse, ex quo sequitur, vt & vicina arua virere hic referta, pleno ore, designentur.

PASSV ÆQVALI. *Passus* propriè *mensura* est *illa motus*, quæ à pede, ante alium progrediente, delineatur; nam intercapedo illa, quæ, quasi protracta linea, extenditur inter pedem remanentem, & pedem præeuntem *Passus* dicitur. Æqualitas autem, vnde deriuatiuum *æqualis*, & *æquale* ducitur, est propriè passio duarum quantitatum, quarum vna nec minor alia sit, nec aliam excedat: hic non propriè solum, sed & translatè sumitur. Propriè quatenùs Proserpinæ gressus æqualem cum gressibus aliarum Dearum seruasse dicitur mensuram. Translatè quatenus hic ostendere nititur Vates similitudinem, ac parem omninò Maiestatem, & Decus incedentis Proserpinæ, ac cæterarum Dearum cum illa incedentium. Ostendit enim, Proserpinam, incessus maiestate, licet non minori celeritatis contentione, Deas comites æquasse. Proprium namque Dearum erat, grauitatem in incedendo maximam, quantumuis properassent, seruare; ita vt personatam habitu Venatricis Venerem ex incessu cognitam fuisse asserat Virg. Æn. 1. vbi hæc habet.

Dixit: & auertens rosea ceruice refulsit,
Ambrosiaq; coma diuinum vertice odorem
Spirauere: pedes Vestis defluxit ad imos;
Et vera incessu patuit Dea.

aptè igitur & Vates hic, per æthopeiam, mores imitatur; nam, cum Proserpina, non minùs ac comites, ex Ioue nata esset, non debuit sororibus, ac comitibus minor fieri, sed, in ipsa acceleratione, Dearum morem, ac maiestatem seruare.

NEC MINOR. Æthopeiam prosequitur, qua Proserpinam, nec corpore, nec membrorum simetria, nitore, ac maiestate, nec ornamentorum pompa, cæteris inferiorem ostendat Dearum. Particula enim *Nec* coniunctio est, per negationem disiunctiua, & ferè semper geminatur, vt hic, *nec membris, nec honore minor*. Si autem Minoritas remouetur, certè æqualitas remanet; vt supra de gressu dixerat; *Minor* autem idem, hoc loco, est ac inferior.

MEMBRIS. Membrum, propriè loquendo, nil aliud est, quam ipsa caro artus tegens: vnde & *Membrana* dicitur eius suprema superficies, nempe *Pellis*. Verùm *Membra* etiam pro singulis corporis partibus sumuntur, vt est manus, pes, brachium, crura &c. Hic igitur membra sumuntur prout partes sunt totum componentes corpus: & aduerte, plura hoc solo nomine indicari, nempe simetriam, ac proportionem partium, tàm inter se, quàm respectu totius; Venustatem singularum partium; atque, hinc emergentem, totius corporis indolem, ac pulchritudinem, cuius videlicet nitorem, luminum viuacitatem, oris speciem, vtique lectissimam, labiorum conchyliatos colores &c. Dum enim omnia membra distributiuè sumenda indicat, in vnoquoque propriam illius suggerit perpendendam venustatem; atque his omnibus æqualem facit sororibus Proserpinam.

NEC HONORE. Particulam *nec* geminatam iam vides: & alterum ea effert hic membrum disiunctionis; ita vt, sicuti æqualem venustate corporis fecit, sic iam faciat *Honore*. Honor in triplici significatione sumi potest; vel scilicet ita, vt idem sit, ac *species, forma, pulchritudo*; &, si in hoc sensu sumatur, explicitè gradum facit Poeta à venustate partium ad venustatem totius per dispositionem, quam Rhetores vocant compositionem. Vel secundò ita, vt idem

sonet,

sonet, ac *ornamentum*, quo sub nomine, & vestes, & mundus mulebris totus continetur! &, si in hoc sensu accipiatur, sternit sibi viam Vates, ad vestium, ornamentorumq; descriptionem, quam mox esset peracturus: Vel denique tertio sumitur pro decoro, ac compositione quadam morum, in qua nobilitas eluceat, & qua nobis honorem, hoc est reuerentiam, & obseruantiam conciliamus; &, si ita sumatur, non solum quo ad corpus; sed etiam quo ad animi dotes, ritè adeò compositam asserit Proserpinam, vt in ea nobilitas eluceat diuinitatis; qua sibi, non minus, quam cæteræ Deæ omnium obsequia facilè concilies. Hos ego, sensus omnes complexum, arbitror, more suo, vt ad omnia vno respicere intuitu eruditissimum Vatem.

ET POTVIT &c. Factam adeò similitudinem cum Deabus cæteris Proserpinam præ se gessisse, iam indicat, vt facilè in errorem inducere potuerit aspicientes, si modò earum illi adiecta fuissent insignia. Supra, assignans distinctionem inter similia Dianæ, & Apollinis ora inquit:

. . . . Solusq; dabat discrimina sexus.

quæ tandem differentia essentialis est, licet non omnibus obuia. Hic, cum non adesset differentia sexus, differentiam tantùm accidentalem, & quidem per extrinsecum accidens assignat. Quare similiorem; quam geminos fecerat, illam facit sororibus, vt faciliùs, quam inspexerit, decipiendum innuet fuisse. Particula igitur *Que* pro *Et* explicatiua hoc loco est, idemque, atque *hoc est* sonat: vt & alibi factum vidimus.

POTVIT. *Possum*, quasi *Potens sum* dicitur. Quarè, verbo *Possum*, indicat Poeta, tantâ similitudine cum cæteris cumulatam fuisse Proserpinam, vt in proxima potentiâ fuerit, ac dispositione, vt crederetur Pallas, vel Diana, si alterutrius gestasset insignia.

VIDERI. Idest *existimari*, *reputari*; nam verbum *videor*, pro eodem sumitur, ac verbum *appareo*: quod autem apparet tale, tale & facile creditur ab iis, qui apparentiæ fidentes decipiuntur.

PALLAS; Armorum scilicet, scientiarumque Dea, de qua supra satis, ac plura lib. 1. Carm. 229.

SI FERRET CLYPEVM. Conditio hæc est, quæ vna deficiebat, ne Pallas appareret Proserpina; Pallas enim semper clypeata incedit, atque ideo nullam Palladis statuam Clypeo carentem inuenies. Itaque particula *si* conditionalis est, quæ conditionalem efficiens propositionem, facit etiam, vt nihil affirmet, nisi purificata conditione. *Ferret* verbum est notissimæ significationis, idemque est, ac *gestaret* Clypeum. Clypeus masc. vel Clypeum neut. generis (nam vtroq; modo in vsu est) in defensiuis armis præcipuis enumeratur; & *scutum* propriè *maius* est, quo totum obtegitur corpus; eoq; pedites vtebantur, sicuti equites minori; ex quo factum est, vt *scutum* simpliciter dicatur, quod equitibus deferuiebat; *Clypeus* verò scutum illud, quod pedites gestare solebant: Confunduntur tamen sæpè Clypeum, & Scutum, ac promiscue à Poetis præsertim vsurpantur. Ast hic certe pro maiori scuto assumitur; nam cum de Palladis Clypeo agatur, sub cuius integumento Ciuitates, Prouincias, ac Regna protegi integra, Veteres distuabant, certè de minori scuto hæc intelligi non possunt. Clypeus autem dicitur à *Clependo*, hoc est *ab obtinendo furando* quem protegit: seu, vt alij malunt, a *Cælando*, quia cælatos clypeos operibus exornare soliti fuerunt antiqui, vt clare denotat Torquatus Hierosl. Lib. Canto 17. vbi, qui Clypeum Reginaldo comparauerat, sic accepturum alloquitur.

In questo scudo effigia gl'aui tuoi mirarai;
Ch'suo da tuoi Maggior l'opre vedrai.
Vedrai degl'Aui il diuulgato honore
Lunge precorsa in lungo ordine, e solenge;
Tu dietro assai riman, lento cursore;
Per questo della gloria illustre arringe;
Sù via te stesso incita: al tuo valore
Sia sferza, e spron quel, ch'io colà dipingo &c.

quæ autem cælato opere expresserit Faber, sic subdit Torq.

Con sottil magistero in campo angusto
Forme infinite espresse il Fabro dotto;
Del sangue d'Atio glorioso augusto
L'ordin ve si vedea nulla interrotto:
Vedeasi del Roman fonte vetusto.
I suoi come deduce puro, incorrotto;
Stan coronate e Prencipe d'alloro;
Mostro il vecchio la guerra, e i pregi loro &c.

Sed hoc ipsum videamus in praxi obseruatum in ipsa, omnium antiquissima, Vulcani officina; vbi, Veneris precibus, Fabrum omnicentibus, fabrefactum fuit Æneæ scutum, quod talibus describit Poetarum Princeps Æneid. 8.

. . . . Et Clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumq; triumphos,
Haud Vatum ignarus, venturiq; inscius æui,
Fecerat Ignipotens; illic genus omne futuræ
Stirpis ab Ascanio, pugnataq; in ordine bella.
Fecerat & viridi fœtam Mauortis in antro
Procubuisse Lupam, geminos huic vbera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impauidos: illam tereti ceruice reflexa,
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, & raptas sine more Sabinas,
Consessu caueæ magnis circensibus actis,
Addiderat; subitoq; nouum consurgere bellum
Romulidis, Tatioq; seni Curibusq; seueris &c.

nam longum nimis esset hic omnia recensere; cum totam Romanæ Historiæ seriem, coefictam in Clypeo describat Virg. *Ab hac itaq; cælatura Clypeum*, quasi *cælatum*, aliqui dictum asserunt illud corporis munimentum. Clypeum igitur Proserpina non gerebat, nam mollis erat nimis, ac delicata, vt tali pondere premeretur, sicuti Proserpinæ Nutrix latiùs aperiet lib. 3., vbi alumnam describet laborantem, vt impari brachio Palladis clypeum ferret. Non inquam Clypeum gestabat, cætera Pallas erat, non rigido armorum aspectu asperata. In quo laudes potiùs emicant Proserpinæ, quam deprimantur; nam quæ Palladem æquaret specie, superabat lenitate. Mysticum tamen hic Poetæ sensum admiror. Quid enim est Clypeum à Pallade, non a Proserpina gestari? *Clypeus* sapientiæ Ieroglyphicum, ac Prudentiæ fuit; ideoq; ab Antiquis Palladi scientiarum Deæ attributus. Proserpina *sine Clypeo*, hoc est *sine sapientia*, nimirum Veneris dolis exponebatur improtecta, cum ipsa, Charæ oblita Parentis, iam Venerem secuta Sapientiam, ac Prudentiam abiecisset. Pallas itaque videri potuit Proserpina, si *clypeum gestasset*, hoc est si Sapientiam, ac Prudentiam habuisset; sed Virgo insipiens à Pallade deficiebat.

PHOEBE, SI SPICVLA. Relege *Phœbe videri potuit, si spicula ferret*. Eadem igitur explicatio, quo ad illas particulas, relegenda huc. Quare solum remanent explicandæ voces *Phœbe*, & *Spicula*. Phœbes nomine Diana insignitur, eo quod *Phœbe* nil aliud sonet, quam *soror Phœbi*. Hic igitur & Dianæ similem omninò Proserpinam facit, si accedat spiculorum gestatio. *Spicula* verò dicuntur Lanceæ quædam breues, seu missilia tela: hic tamen pro eodem, ac *sagittæ* sumuntur, de quibus supra . . . . *Pendens post terga sagitta* . . . nam *spicula* dicuntur etiam Mucrones sagittarum. Quare si in primo sensu accipiatur, Genus pro specie positum agnosces; si in secundo, partem noueris positam pro toto per Synecd. Sed cur leuia hæc, & venatoria arma Proserpinæ non tradantur, cum venatricis Deæ comes procederet? Sagitta ex *calamis*, palustribus videlicet arundinibus conficitur; quia autem ex iisdem, & fistulæ fiebant, quibus tanta vis inesse dicebatur, vt furibundum hominem, composita modulatione, possent meliorem ad mentem restituere, posuerunt Ægyptij arundinem pro resipiscentiæ Hieroglyphico. Sine spiculis itaque, hoc est sine sagittis, incedat Proserpina, vt sine ea arundine progredi indicetur, qua in fistulam composita potuisset ipsa ad mentem reuocari, ac cuius mucrone internus animùs hostis potuisset arceri. Vno verbo sine resipiscentia, nam, cum hæc improbè egisset, materna egens, spretis augurijs, ac maternis monitis, domo, ac delirans se ipsam periculo exposuisset, ne cumulatis quidem iterum ab Ætna prodigijs remorata, aut resipiscens; sine spiculis procedat necesse est, vtpote sola ex fortis peritura.

COLLECTÆ VESTES &c. Hic iam vestes, & ornamenta Proserpinæ describit, vt comprobet, quæ supra dixerat, nempè neq; his inferiorem cæteris eam esse.

VESTES. Quid Vestis nomine importetur, iam vidimus supra, Carm. 35. quare hic tantum Ethymol. indico: Vestis enim a velando dicitur, eo quod corpus velet, & obtegat: seu, vt alij volunt, a vellere deriuatur, nempe ab ouium lana, qua scilicet vtebantur vniuersaliter antiqui ad Vestes conficiendas. Nec ideo aliquæ erant huiusmodi vestes; nam, antequam frequens adeò in vsu esset Bombyx, idest serici elaborator vermiculus, Vestes tamen sericæ in vsu erant: imo sericum dicitur id, quod ab hoc verme elaboratur, quia serica, quæ olim apud Seres Populos habebantur, vellera iungitur. Non ex ouium igitur tantum lana Vestes antiquitus

quibus conficiebantur, licet vt plurimum illa adhiberentur; sed, apud Seres, Scythiæ Asiaticæ Populos, quasdam arbores fuisse dicuntur, quæ non folia tantum, sed lanam etiam vtiq; tenuissimam, proferrent, ex qua Vestes, sericæ dictæ, contexerentur: immò, apud Æthyopes, sylvas integras eiusmodi arborum tenuissimas producentium lanas, extitisse ferunt, quas lanas *arborum canitiem* appellarunt. Verumque autem attigit Virg. Georg. 2. his versibus

Quid nemora Æthyopum molli canentia lana?
Velleraq; vt folijs depectant tenuia Seres?

Erant igitur ob hanc lanarum pretiositatem, ac tenuitatem pretiosiores tunc vestes, quam nunc ex Bombyceis visceribus elaboratæ. Quarè, nil mirum, si & ipsæ Deæ ijs vestibus vterentur.

COLLECTÆ. Gemmâ suspenderat Veneris amictum; ideò vt altera Venus, quo ad pulchritudinem non solum, sed etiam quo ad ornatus imitationem, esset, quæ Venerem sequebatur, Proserpina, suspensis gemmâ vestibus incedens describitur; vt, quæ animo Veneri cæperat adhærere, eam imitaretur & cultu. Crispabatur gemino cinctu Dianæ Vestis Gortyoia; & crispari collecta debuit Proserpinæ vestis, ne soror sorori cederet; quod quam aptè exposuerit Auctor, cognoscas ex hoc vnico *collecta* verbo: nam *collecta* particip. vtiq; pass. est à verbo *colligo* deductum: *Colligere* autem est quasi *in vnum redigere, & constringere*; ex quo satisdeclaratur, amplam alioquin, Proserpinæ vestem fuisse crispatam cingulo, atque in complicationes vnitim redactam, vt corpori adhæreret; sicuti & de Diana iam dix. Insuper *vestes colligere* dicimus, cum vestem ad thalos vsque descendentem cingulo suspendimus, & coarctamus suspensam, ne cruribus impedimento sit ad celeritatem motus, quem peragere intendimus; vt item supra de Venere diximus. Quare eruditissimè hoc verbo vsus est Vates, vt geminum complecteretur sensum suprapositum. Numero autem multitudinis pro numero vtitur vnitatis per Synecd. vt ex infraponendis patebit, vbi vnica tantum vestis describitur, non verò plures.

NODANTVR. Nodari idem est, ac nodis perstringi, & colligari. Sic Virg. Æn. 4. ait

Cui pharetra ex humero; crines nodantur in aurũ.

colligabantur itaque Proserpinæ Vestes, vt dictum est, succinctæ.

IASPIDE TERETI. Partem ponit cinguli præcingentis pro toto cingulo, sicuti superius dixerat: *Gemmâ suspendit amictum*. Indicat enim etiam hic nodum, quo cingulum Proserpinæ nectebatur, seù fibulam, vnica constantem gemma, quæ Iaspis fuerit, Romanorum mores imitatus, apud quos hæc gemma maximè in vsu fuit, vt ex ea fibulæ conficerentur, vt Barthius testatur. Porro Iaspidis variæ sunt species, adeoq; & varijs coloribus insignitur. Iaspis orientalis Smaragdo similis est, sed alba intersecatur linea, & mirum in modum memoriæ, ac eloquentiæ fauens dicitur. Hanc certè Iaspidem non habuit Proserpina, cum Charæ oblita parentis dicatur. Alia in Cypro conspicua Iaspis fuit, prassino colore perlucens, hoc est viridi, croceoque admixta, dura admodum, & ingens. Apud Persas in pretio fuit, aereo colore fulgens, Iaspis &c. quæ fuse videre poteris apud Plinium lib. 37. Si tamen vim græci nominis, vniuersaliter loquendo, obserues, *iaspis* gemmam viridi coloris significat; quare Iaspis erit, generaliter loquendo, gemma illa, quam nos Smaragdum vocamus, sed pleno quodam, ac se se infuscante referta colore, qualis illa fuisse dicitur, quam Nero, centum erogatis emit, talentis, eiusdem effigie insignitam. Sed cur altius ex Græco Poetæ eruditionem perscrutari non libeat? ἡ adspiratum apud Græcos, articulus præpositiuus fœminei generis est; vel, si adspirationi accentum addideris circumflexum, ἦ aduerbium erit confirmandi, idem sonans, ac *certè*. Cur igitur, sub gemmæ vmbra, anagrammatice locutum non dixerim Poetam, ita vt *iaspis*, seù *iaspis*, ab ipso anagrammatice sumpta, idem sit, mutata littera *n* in *s*, ac si dixisset *ἡ ἀσπίς*, seu *ἦ ἀσπίς*, quod est *certè aspis*, viperei scilicet generis serpens, vt tam insigni Hieroglyphico, ostenderet, *Aspidem* certè sinu exceptam fuisse à Proserpina, cum, se Veneri credens, eiusdem excepit consilia; atq; exceptam hanc Aspidem ab ea *gemmam* existimari, quam gremio fouere dignam: atq; ideò eiusdem existimationi se se accommodans Vates gemmæ nomine hanc aspidem appellauerit? Profectò, cum, fraude Dionæa, per viridantes gramine campos, ad Raptorem, Regemq; mortuorum deduceretur Proserpina, vt Poeta ipse asseruit; cumq, in omnibus Hieroglyphica perditionis ipsius, & auguria Vates adinuenerit, vt lib. 1. vidimus Cerealis domus structuram explicantes, ac subinde telam Proserpinæ discutientes, ac tandem hoc 2. lib.

Ter cardine verso.
Præsaga tecnuere fores; ter conscia Fati &c.

Cùr non & hic sibi ipsi cohæreat auctor, per Iaspidem indicans *serpentem*, sinu exceptum à Proserpina, cum Venereis sinum illecebris aperuerit; & quidem *serpentem Aspidem*, incantationibus, quæ à maternis monitis haberi poterant, aures obturantem, vt, infixo tandem dente, Proserpinam *postmam* efficeret *Cleopatram*? Non ambigendum arbitror, attenta eruditione Poetæ: Sed hanc immò sententiam afferendam, atq; hoc in causa fuisse, cur Iaspidem potiùs, quàm aliam adaptauerit gemmam, non dubito. Verùm si spreta eruditione, veram malueris Iaspidem apposuisse, aliud inspice Ieroglyphicum. Viridis quidem Iaspis est, sed infuscato colore nigrescit, Symbolum profectò spei, quæ in viridi representatur, sed breui admodum perituræ, cum iam lugubria induere incipiat Syrmata. Sperabat Proserpina, futurum vt Cælos digito attingeret, Ducem Venerem secuta: Sed breui spes erat interitura, cùm, se ad Tartara vehi, breui esset cognitura. Quaqua igitur circumspexeris, plenam mysterijs gemmam agnosces, plenam scelectis eruditionibus Vatis elocutionem. *Teretem* autem gemmam dixit; nam Iaspides, sicuti etiam vniones, præcipuam, in perpolita rotunditate, laudem habent. Quare gemmam Dea dignam adstruit, qui teretem faciat. *Teres* propriè dicitur quod longum, & rotundum est, ac quasi Cylindri formam præferens; ex quo, & magnitudinem, & formam, atq; perpolitionem gemmæ non solum agnoscere licet, sed & aliud in his emicat Ieroglyphicum. Cylindrus enim paruulæ formam gerit columnæ: at quis nesciat columnas sepulcris apponi solitas. Præsignificat igitur Gemma illa Teres, Proserpinam ad sepulcrum deducendam, dum, è viuentium theatro ad mortuorum Barathrum rapienda, ad commune mortuorum sepulcrum properabat. Insuper locum Athenis fuisse, referunt auctores Græci, *Ceramicum* appellatum, columnis vndequaq; frequentem, quæ in eorum memoriam erigebantur, qui pro Patria cecidissent. Patria Proserpinæ Cælum fuerat, ipsaq; sacrata inferis hostia, ne bello illi Cælum deuastarent; ideò Cylindrus illi ex Iaspide congrue efformatus, vt sciat se pro Patria immolari. Verum hæc ipsa non obstant expositioni suprapositæ de serpente per Iaspidem significato; nam, & teres est serpentis corpus, & serpens sphœras ipsas in mentem reuocat; cum, & in ijs Draco reperiatur.

PECTINIS INGENIO &c. Iam textoriæ artis, quæ memorata excelleret in veste, industria exprimitur, atq; amplificatione exornatur. Ideò

EVENTVS. Quod casu, & fortunâ euenit, propriè *euentus* dicitur. Sed interdum sumitur pro eo etiam, quod quomodocumq; factum est, seù pro ipso rerum exitu, vulgò la *reuscita*. Et, quia, vt communiter dicitur, *exitus acta probat*, hinc est, vt Poeta ab exitu textorij operis, idest ab opere iam facto, quod nomine *euentum* exprimit, industriam collaudet texentis, *euentus* autem opus factum nominat, &, virtute duce, comite fortuna, operatam fuisse, sic indicat, textricem.

NVNQVAM FÆLICIOR. *Nunquam* aduerbium est anteacti totius temporis exclusiuum, si præterito iungatur, vt hic; venturi autem, si cum futuro copuletur; idem enim est *nunquam*, ac *nullo* vnquam tempore. *Fælicior* verò comparatiuum, à positiuo *fælix* deductum, comparat opus textorium, quod præ manibus habetur, cùm omnibus, singillatim, ac distributiuè sumptis, operibus eiusdem generis, & nullum asserit præstantiæ huius æquale; nam fælix dicitur, quod in suo genere, nil habet quod vlterius optet.

CONTIGIT ARTI. *Contingere* est *fortuitò euenire*, vt aptè verbum appositum nomine euentus correspondeat; & ex his agnoscamus, quam subtiliter, insinuet, Poeta, proprijs viribus, tantùm, assequi artem non potuisse, nisi obsecundasset, præcipuis fauens influxibus, Fortuna, quæ etiam in artefactis, vt in cæteris omnibus locum habeat. *Artem* autem pro artifice posuit artem adhibente. Ars verò, hoc loco, est *habitus cum recta ratione factiuus*, hoc est aggregatum quoddam præceptorum ad vnum, idemq; opus exactè peragendum infallibiliter ducentium, & quibus artifex vtitur in operando.

INGENIO PECTINIS. Ablatiuum hunc esse causalem quis ignoret? Porrò *ingenium* à gignendo dictum *Natura* est vnicuiq rerum ingenita: & quia à Natura vires cuiuscumque

eumq; rei proficiscuntur, *Ingenium* hic pro viribus, & industria ponitur pectinis textorij; *Pecten* enim instrumentum illud textorium est, quo subtegmina stamini immittuntur; vel instrumentum illud, per quod deducta stamina distinguuntur à texentibus, ne illis error irrepat, & stantia suo quæq; loco stamina ipsa constituuntur. Ponitur hic tamen Pecten pro vtente, seu artifice, cui Pecten deseruit: & sic *Pectinis ingenium* nil aliud est, quam naturalis industria, præceptiuâ arte instructa, ac totis operans viribus.

NVLLI SIC CONSONA TELÆ &c. Explicat hic in quo consistat textorij huius operis excellentia, & perfectio; & primum eam extollit à staminis, ac subtegminis æqualitate: cum enim, quæ ex colo ducuntur ferè impossibile sit, vt semper æquali ductu deducantur, ita vt, nulla ex parte, vel crassiorem, vel tenuiorem sortiantur flexuram; hinc est, vt, quæ æquali ductu protrahuntur semper, mirabilia sint. Fila igitur illa, quæ modò tenuiori, modò crassiori ductu, nentur, cum texuntur, telam quibusdam quasi scrobibus asperatam reddunt; vulgo *spelata*; cum quæ crassiora sunt, præ cæteris, emineant, quæ tenuiora, præ cæteris deprimantur, & maxima telæ fiat inæqualitas. Splendorem itaq; primo loco, huius telæ desumit Vates ab æqualitate, qua scilicet fila omnia sibi inuicem correspondeant, nullatenus discrepantia. *Nulli telæ*. Qui totum dicit nihil excludit. *Nullus* terminus est sincategorematicus vniuersalis negatiuus, qui scilicet negat omnia, & singula ea quibus apponitur. Cum itaq; hic *telæ* apponatur de omnibus, ac singulis telis, hâc vnâ exceptâ, prænotatam negat æqualitatem fuisse in illis reperiendam, atq; adeò hanc super omnes telam extollit. *Tela* autem dicitur quidquid, texendo, conficitur, præscindendo à diuersitate materiæ, quæ contexatur, vel enim linea, vel lanea sit, aut serica, seu aurea, *tela* est quidquid opus textorium est. Quare ponitur hic genus pro specie, cum certe comparatio fieri debeat cum telis eiusdem speciei, cum ea quam Diua gestaret. *Nulli* itaq; *telæ*

FILA SIC CONSONA. Subintellige *fuêre vnquam*, quod per Synecd. fig. reticetur, nam satis ex contextu patet, quid subaudias. Filum est quidquid, trahendo, ducitur ex colo, & contorquetur in vsum textoriæ artis. Ideò *fila* quibus hæc tela conflatur, vel his saltem similia nulli vnquam fuere telæ, aut *sic consona*. *Sic* aduerb. similitudinis est, idem ac *ita* adeò &c. *consona* idem sonat, ac *congruentia, simul concordantia, & æqualia*: Vulgò *confacenole*, quasi *inuicem copulata vnum quid perfectissimum efficientia*. Translatio est à Consonantia fidium in Cytharis deducta. Heinsius legendum hoc loco esse contendit. *Nulla sic consona telæ Fila duxere &c.* Non video, cur à vulgata recedamus.

NEC DVXERE &c. Phrygio more picturatam fuisse Proserpinæ vestem hic præmonstrat fusiùs in sequenti explicaturus; nam, hoc loco, viam tantummodo sibi aperit ad descriptionem figurarum.

NEC. Sub antepositа particula *Nulli* primum posuerat membrum disiunctionis, qua partes telæ accuratiùs esset inspecturus. Iam verò mediante particula disiunctiuè copulatiua *Nec* secundum subijcit membrum ad picturam spectans.

DVXERE. Fila nempè suprapositа, queis hic tela phrygio opere constructa dicitur, *Duxêre*. Verbum hoc est notissimæ significationis; sed ex additis transfertur, hoc loco, à propria significatione in alienam; ijs enim efficitur, vt significet idem, ac *exprimere*: nam *ducere figuras* verum, est ita figuras exprimere, vt viuentes, operantesq; esse videantur in telis.

IN TANTVM VERI. Modum sequitur nominis partitiui; ideò adiectiuo *tantum*, ad modum substantiui, vtitur, cuius dependens genitiuus fiat substantiuum illud *veri*, quod idem, ac *veracitatis* est. Sensus itaq; est ea Fila figuram expressisse tanta pollentem viuacitate, ac similitudine cum rebus expressis, vt nec vita, nec actio figuris ipsis deesse videretur in telis: vt autem in metaphorica persistat locutione, & verbo *duxere* sequentia respondeant, præpositione vtitur *In* motum ad locum deseruiente iuxta exigentiam verbi.

FIGVRAM. Plures figuras, in descriptione telæ, perlegemus appositas. Quare, *figuras*, non *figuram* legendum esse, clamitat Heinsius. Verum non video, cur non potuerit Vates numero vnitatis vti per Synecd. loco numeri multitudinis, ideo non altercandum arbitror. Porrò *figura*, si propriè sumatur, est ipsa species, ac forma humana, à fingendo dicta, atq; vt notat Ausonius, *figura* est circa gestum, & situm membrorum potiùs, quam circa aliud corporis ornamentum. Ex hoc tamen sub apta proportione *figura* etiam dicitur repræsentatio illa, quæ per picturatas imagines habetur, qua scilicet humana corpora v. g. iuxta proprium membrorum situm, immò & eorum gestus, actionesq; exprimuntur. Et in hoc sensu profectò hic.

HIC HYPERIONIO &c. Patefacta iam ad descriptionem via, eam, per hyppotiposim aggreditur, ac figuras omnes, quæ graphicè in veste illa expressę fuerint, delineat, & oculis subijcit, fælicior ille stylo, quàm textrix acu.

HIC. Aduerb. status in loco, quòd idem, hoc loco, sonat, ac *in telâ*, seu *veste in ista* qua Proserp. induitur.

FECERAT NASCI SOLEM. Proserpinam peritissimam textoriæ artis, ac præcipuè vbi de phrygijs operibus perficiendis ageretur, iam vidimus, lib. 1. circa finem, vbi, insignibus dantem operam telis, eam contemplabamur: dum itaq; *Fecerat*, inquit Vates, nullo alio agente memorato, satis apertè opus manuum Proserpinæ hanc ipsam asserit Vestem. Ideo ipsa *fecerat nasci*; hoc est *nascentem expresserat Solem*. Nasci autem est ex vtero matris primò in lucem prodire. Effinxerat ergò illa, seù hac sua in veste acu pinxerat Solem nascentem, ac languida adhùc vagientem Luce. Ast *creatum* inquies, non *natum* ex sacra nos Genesi habemus Solem. Optimè profectò; sed hoc non obstat, quin Poeta, poeticis cum fabulis loquens, Solem nasci faciat. Quid autem sit Sol, nullus ignorat; est enim Cæli Luminare maius, Planetarum Princeps, temporum dispensator, diei, noctisq; Auctor, & dictus *Sol* quasi *solus*; primò quòd vnus sit, non plures; secundò, quia, eo apparente reliqua omnia sydera delitescunt, vt solus ille imperet Cælo. Verum, quia multa de hoc Sole à fabulis ingeruntur, quas attinget Poeta, Nos, quæ ipse attigerit, explicabimus in progressu. Hunc *fecerat nasci*

DE SEMINE HYPERIONIO. Solem, & Lunam, seu, quod idem est Cynthium, & Cynthiam natos, iuxta quorumdam opinionem, ex compressa à Ioue Latona, lib. pri. iam vidimus, Carm. 106. Quia tamen error est *Solem* dicere *natum*, vt mox vidimus, nil mirum, si & errent, & discrepent inter se Fabularum inuentores, dum in assignandis eorum parentibus non concordant. Sicuti igitur Claudianus vnam ex fabulis, natiuitatem Solis, ac Lunæ enarrantibus, attigit lib. pri. sic aliam in præsenti attingit de eadem origine fabulam. Dicunt itaque aliqui, inter quos Hesiodus in Theogonia, Solem, ac Lunam ex Thia matre, Hyperione Patre, ortum duxisse. Hesiodi autem carmina, de hoc ortu, græcè conscripta sic transfert Mythologia Nat. Com. lib. 5. Cap. 17.

Thia parit Solem magnum, Lunamq; nitentem,
Auroram, quæ fert lucem mortalibus almam,
Cælicolisq; Deis cunctis, Hyperionis almi
Semine concepit, namq; illos Thia decora.

Homerus tamen Solem, Lunam, & Auroram ex eodem quidem natos autumat Hyperione, sed matrem variat; non enim Thiam, sed Euryanassam Hyperionis sororem eorum facit matrem. Fuit autem Hyperion, vt Diodoro placuit, Cæli, Opisq; filius, Saturni frater, qui, eo quod primus Solis, ac Lunæ cæterorumq; syderum motus obseruauerit, aliosq; edocuerit, eorum est parens creditus, ac deprædicatus. Alij tamen dicunt Hyperionem terræ filium, & ex Gigantum numero fuisse: Alij Cælo natum dictitant: Alij Titanis, à quo Titanes omnes nominati fuerint, Prolem asseuerant; qui tamen cum cæteris Titanibus, aduersùs Iouis Imperium, minimè consenserit, sed potiùs Iouis secutus fuerit partes; ideòq; ab ipso Ioue, post partam de Titanibus Victoriam, corona, curru, alijsq; honoribus insignitus, donatusq; ex hoc itaq; natum ferunt Solem, qui ideò & ipse *Titan* patronimico nomine appelletur. Sic inferiùs Auctor noster.

Innalidum dextra portat Titana lacerto.

sic Virg. Æneid, 4. eodem nomine Solem appellans ait.

. . . . . . Vbi primos Crastinus Ortus
Extulerit Titan, radijsq; retexerit orbem.

Sed & Hyperion, & Hyperionides à Patre etiam Sol ipse vocatur, sicuti ab Auo Titan.

DE SEMINE. *De* præpositio ponitur, hoc loco pro *ex*; nam, Phylosophico more, loquitur hic Vates: cum enim triplicem Phylosophi assignent materiam, nempè *in qua, ex qua, & circa quam*; Semen in vtero receptum à matre, si consideretur respectu actionis efformatiuæ virtutis, erit *materia in qua* ipsa actio efformans subiectetur: Si consideretur respectu virtutis efformatricis eiusdem Matris, erit *Materia circa quam* illa operatur: Si verò consideretur respectu fœtus, *materia erit ex qua primo* fœtus ipse constituitur, & in hoc vltimo sensu certe semen considerare hic debuit

Poeta

Poeti. Quid verò sit semen vidimus lib. pri. Carm. 149. Ast hic semen præcisè viuentium importatur, quod græcè *σπέρμα* à verbo *σπερμαίνω*, quod est semen emitto, ac genero; vnde & *σπερματίτις* vena seminalis dicitur; & *σπερματίζω*, idest semen efficio. Est autem hoc semen purior sanguis, qui in venis genitalibus candorem, & viscositatem, dum concoquitur, ac depuratur, acquirit, & in semen commutatur aptum ad propagandam speciem. Ideò *nasci seminas de semine*

HYPERIONIO. Nomen hoc possessiuum est ab Hyperione, ex quo decisum fuerat, & cuius fuerat semen, ex quo Solem ferunt ortum duxisse: quare idem est, ac si dixisset *de semine* Hyperionis. Alludit autem hic ad sententiam Diogenis, & Hyponis Metapontini, qui liberos ex solo Patris semine concipi asseuerabant, matremq; passiuè tantùm concurrere opinabantur.

ET PARITER LVNAM. *Et* copulat; ac *pariter* aduerbium similitudinis, & æquiparantiæ est. Quare sensus erit: *Pari modo, seu eodem modo, effinxeras nascentem Lunam ex eodem semine Hyperionis ortam, & quidem primo Phœbi lumine vix vinidam*. Scias itaq; aliquos fuisse, qui crediderint, quoddam fuisse tempus, quo nondum nata esset Luna, post Orbis constitutionem; immò eam, longè post Solem, natam fuisse arbitrati sint. Quin immò Arcades se ipsos, Luna antiquiores, iactitabant, vt clarè inquit Apollonius, cuius græca Carm. latinitate donata, hæc sunt.

Arcades at Sole fuerant olim; Arcades illi
Qui, Lunam superare, ferunt, se, tempore, & annis.

quapropter Arcades illos etiam Aristot. *Proselenos*, quasi *antelunares*, nominauit. Hoc posito, certè necesse fuit, Lunæ tandem apparentis origo indagaretur. Quare aliqui dixerunt, eam non Solis sororem, sed filiam esse, ideòq; & *Phœben* patronimico nomine dictam. Alij cum Homero Filiam Pallantis cuiusdam autumant: Alij Iouis ex Latona, vt lib. pri. cit. vidimus; & dictam *Phœben*; non patronimico nomine, sed fraterno, eo quod à Phœbo fratre lumen accipiat; ex quo factum etiam, asserunt, vt Lunæ currus, sicuti & Soli, tribuatur, iuxta Virg. Æn. 10. vbi habet.

Iamq; dies Cælo concesserat; almaq; curru
Noctiuago Phœbe medium pulsabat Olympum.

licet, ob sexus inferioritatem, bigis vectam ferant, vbi Sol quadrigis vtatur, vt habet Manilius lib. 5. rerum astronomicarum, vbi sic

Quadrijugis & Phœbus equis, & Delia bigis.

Alij verò, cum Hesiodo cit., Lunam Hyperionis filiam, sicuti & Solem, faciunt: atq; ad hanc sententiam respiciens Auctor hic: *Lunam Hyperione de semine nasci feceras*: inquit. Quæ omnia per aduerb. *Pariter* ad vnguem importantur; cum, vt dix., parem esse dicat Solis, ac Lunæ natiuitatem, & quo ad originem, & quo ad originis auctorem: non diuersam, vt alij.

LVNAM. Luminare illud minus est Luna, quod vnà cum maiori creauit Deus ab initio Mundi; cum scilicet, vt ex sacra Genes. habemus, fecit Luminare maius, vt præesset diei; & Luminare minus, vt præesset nocti. Primum itaque inter Planetas, post Solem, locum obtinet Luna noctis præses, quarè & Noctiluca dicitur. Hæc, septenarijs sui luminis dispensationibus, vices, sempiterna lege, variando, disponit; nam primis septem diebus dimidiata semiorbem ostentat; secundis autem septem diebus orbem complet, & Plenilunium fit: tertio septenario iterum in dimidiatum orbem reducitur: quarto deniq; interlunium fit, & Luna silens, seù dies silentis Lunæ appellatur; cum scilicet totius fit Lunæ cum Sole coniunctio. De hac igitur poeticis obtecta inuolucribus, loquitur Vates, iuxta explicationes iam datas.

SED DISPARE FORMA. Congruere cum ortu Solis ortum Lunæ, quo ad originem ab eodem Hyperione, supra insinuauerat Vates. Iam verò, licet ex eodem semine nascantur & frater, & soror, diuersam sortitos indicat speciem; & quidem iure: nam primo Sol lumen ex se ipso habet, & à se productum diffundit: Luna verò, vt dix. ex se lumen, non nisi modicissimum, habere potest, sed illud à Sole recipit, &, receptum à fratre lumen reflectens, impertitur: secundo in lumine Lunæ non habetur manifestus, vt in Sole calor, sed occultus quidam potiùs tepor est, vt notat ex Macrobio Parrhas. tertio Globus solaris semper eamdem seruat formam, luminibus vndequaq; coruscantibus; Luna verò modò exilis instar lineæ, modò dimidiata, modo plena apparet, modò omni prorsùs carens luce, vt iam vidimus. ex quo ansam arripuit Homerus dicendi Lunam Vestes aliquandò splendidas induere; aliquandò exuere, & sordidatas assumere; ita vt, vestibus hisce sordidatis quasi polluta, necesse subindè sit, vt in Oceano lauetur, antequam splendidas iterum assumat Vestes. Quod ipsum apertè testatus videtur etiam Ouid. Metam. 15. sic:

Nec par, aut eadem, nocturnæ forma Dianæ
Esse potest vnquam; semperq; hodierna sequente,
Si crescit, minor est, maior si contrahit orbem.

Adde, Lumen Solis semper viuaciori ornatum splendore: Lumen verò Lunæ remissius, ac lenius esse; vt satis patet consideranti. Itaque *Sed* coniunctio ex aduerso discretiua distinctionem notat, & disparitatem. *Dispar* autem dicitur quidquid inæquale, vel dissimile ab altero est: quarè, cum Luna, tot, supra enarratis, conditionibus, differat à Sole, ideò disparem dicitur habere formam: *Forma* enim figura est, seù facies vniuscuiusque: & ex facie præsertim attenditur similitudo, vel dissimilitudo. Quod si *formam* sumas phylosophycè pro *ipsa essentia*, seù *quod quod erat esse rei*; etiam quo ad essentialia differre Lunam senties à Sole: nam Lumen habere ex se ipso, & non habere ex se ipso, sed ab alio participatum, differentia est essentialis. Sed dices: Si sola species, seù facies attendatur iam sibi contradiceret Vates, qui superiùs dixerit

. . . . Phœbiq; genas & Lumina Phœbi
Esse putes. . . . . .

Verum attende, Poetam non dixisse *esse noscas*, sed *esse putes*, quod apparentiam tantùm non realitatem importat essendi: atque ideò cum similitudine omninò apparenti optimè stare poterit differentia, & differentia essentialis, licet non adeo obuia obiter considerantibus. Insuper aliqui Lunam Hermaphroditum censuere, Solem verò marem, quæ altera erit, iuxta fabulas distinctio per essentiam. Sed quid vlteriùs protendor? Differentias inferiùs declarabit Auctor ipse, ac nos, explicantes, ea, quæ hic prætermittuntur, opportunè recensebimus.

AVRORÆ NOCTISQVE DVCES. Heinsius, sicuti in superiori carmine lectionem immutauit, & legit

Feceras, & pariter, forma, sed dispare, Lunam. .

sic in præsenti carmine legendum asserit *Vices*, non *Duces*. Verùm sicuti prima mutatio nihil innouat: nisi fortassis quo ad pleniorem carminis sonum: sic secunda hæc immutatio non video cur adstruenda sit, cum potiùs vulgata importet officium tam Solis, quàm Lunæ, & vices satis habeantur expresè in verbis *Auroræ, noctisq;* Præcipuum itaque Solis, ac Lunæ munus, & finem ad quem constituti fuerint istiusmodi Planetæ, iuxta præcitatum Genes. tex. attingit Poeta. Sed videri fortassis potest incongruè locutus Poeta, cum dicat Solem Auroræ ducem, vbi tota Poetarum classis, Auroram Solis ducem, ac prænunciam esse testantur: Aurora enim ex communi Poetarum Dea est Tithonis coniux, quæ, quia virum habeat senem, relicto cubili, ortum Solis anteuertit. Verum non accipit Auroram Poeta, secundùm quod iuxta fabulas est; sed secundùm veram eiusdem Auroræ essentiam; Aurora enim nihil est aliud, secundùm se, quam prima diei lux, qua sub Solis ortum aer illustratur; & ideò Filia Solis ab aliquibus Aurora dicitur, quia verè lux diurna, quæcumq; tandem illa sit, à Sole prouenit. A qua autem lux ducatur ad illustrandum orbem, nisi ab ipso fonte, à quo inseparabiliter emanat, ita vt sine ipso conseruari nequaquam possit, & subsistere? Adde Auroram primam verè esse dici partem: quarè hic per Synecdochen Aurora pro tota ponitur die: ita vt idem sit dicere *Dux Auroræ*, ac dicere *Diei Dux*: in quo nulla est difficultas; cum præsertim apud Græcos Ἠὼς, hoc est prima Lux, & Ἡμέρα, hoc est dies, pro eodem promiscuè sumantur. Auroræ itaque

NOCTISQVE. Quid sit nox iam vidimus lib. 1. Carm. 112., & fusius etiam Carm. 275. Hic etiam nox ipsa, non iuxta fabulas, locis cit. explicatas; sed iuxta veram eius essentiam assumitur. Nox itaque, hoc pacto sumpta, nil aliud est, quam terreæ molis vmbra, quam tellus, descendente intra Horizontem Sole, proijcit vndequaq; omnia infuscans, & obtenebrans; cum autem non ascendat supra Horizontem Luna, quia Sol infra Horizontem descendat; factum est, vt terræ vmbra Lunam dicatur sequi ascendentem, atque ideò Noctis dux esse dicitur Luna: & insuper quia solum lucet in nocte, ita vt semper secum tenebras adducat, necesse sit

DVCES. Ducis nomen communis generis est; idcircò & Soli, & Lunæ potuit accomodari; cum autem duo singularia pluralitatem faciant, plurali numero effertur: sed

ita, vt quæ masculei generis est ad Solem referatur, quæ generis fœminei, ad Lunam; ita vt idem sit, ac si dixisset: fecerat nasci Solem Diei ducem, & Ducem noctis Lunam. Ex quo etiam vides quam meritò *dispare forma* & Solem, & Lunam dixerit efformari. Porrò dux est qui, vel quæ ducit, ac quasi prædem se viæ alteri præstat.

CVNABVLA TETHYS &c. Nascentibus incunabula certè erant adaptanda. Quarè Poeta Tethym, hoc munus, exequentem, expressam memorat in telis. Sed causa huius figuræ remanet indaganda; nec enim, sine fundamento eruditionis, hoc posuisse dicendus est eruditissimus Vates. Quarè, vt causam huiusmodi assequamur, indagandum primo quænam sit

TETHYS. Hesiodus, in Theogonia, eam Terræ filiam facit. nam, terræ sobolem enumerans, inter alios fœtus, *Χρυσοτεσαν, καὶ Τηθυν* recenset. Alij verò eam Cælo, & Vesta progenitam, sororem Saturni autumant. Alij, cum Ouid. Fast. 5., eam Titani filiam fuisse, tradunt; & sic cecinit Ouid. cit.

Duxerat Oceanus quondam Tytanida Tethym.

Sed, quibuscumq; tandem parentibus ortam, eam certè Oceani coniugem, Fluuiorum, Nympharumq; matrem, communis asserit opinio; immò Deorum omnium creditam fuisse Nutricem, testatur Barth. Quo posito, habes iam, cur Vates Tethym inducat, ad præstanda Soli, ac Lunæ incunabula. Et primò quidem, (præscindendo etiam ab eo, quod fuerit Deorum omnium Nutrix) si hæc Titania fuerit, ad quam Nympharum magis, quam ad Titaniam spectaret Titaniæ stirpi incunabula præparare? Congruentissimè profectò consanguineorum moribus morem gerit Poeta. Et ideò fortassis Insula Delus Asylum infantibus præbuit, cum Iuno & ipsos persequeretur, & Matrem, quia, in Titaniæ posita ditione, violari nequaquam potuit. Si Titania Tethys non fuerit; memineris, Solem, & Lunam in Delo insula ortum habuisse, vt dix. lib. pri, nam ex hoc constat, nullius magis proprium fuisse, quam Deæ maris, munus incunabula suppeditandi. Adde, Poetam hic, iuxta communem vulgi opinionem, locutum; nam, cum Sol quotidie & oriatur, & occidat, & pariter singulis noctibus Luna; dicitur Sol mergi in Oceano, cum occidit; emergere, cum oritur; & idem dicitur de Luna, quæ eumdem successiuè cum fratre peragat cursum. Cum itaque ex Oceano nasci quotidiano ortu, Sol, & Luna dicantur, aptè Tethydem, Oceani vxorem, illis incunabula præbentem inducit. Et hæc iuxta fabulas, & communem loquendi modum. Sed altiora respicit Vates, & phylosophicis innititur fundamentis, eorum ad opinionem reflectens, qui Cælum aqueum posuère, ac sydera, instar Piscium, natantia, in hoc cælesti Oceano, diuagari asseruerunt; cum enim Tethys nil tandem aliud sit, quam aqua elementaris, seù ipsa aquei moles elementi, fabulosâ Deitatis larua in scenam prodiens personata, Certè in prima sui creatione & Sol, & Luna ex hac Tethyde incunabula aquea recèperunt, si Cælum, in quo creati fuerint, aqueum sit: atq; adeò eruditissimè inquit Vates: *Tethys*

PRÆBET CVNABVLA. Præbeo verbum ex *præ*, & *habeo* compositum, idem est, ac *do*, & exhibeo; nam, qui aliquid *præbet*, certè illud præhabeat necesse est; nemo enim dat quod non habet. *Cunabula* verò lectuli illi dicuntur, in quibus iacère, & obdormire solent infantes, notiori nomine cunæ. Scio equidem, aliquos, inter *cunas*, & *cunabula* distinctionem agnoscere; dicunt enim *Cunas* eatum illud esse lignum, & nudè sumptum, in quo lectuli infantiles sternuntur: *Cunabula* verò esse, quæ ad cunas instruendas, exornandasq; pertinent. Verùm hanc distinctionem iam neglectam cerno, cum promiscuè *cunabula* pro *cunis*, & vice versa, videam communiter vsurpari, Quandoq; etiam *Cunabula* vocamus puerilem educationem: vnde locum cunabulorum appellamus eum, in quo sumus educati, Interdum etiam sumuntur pro origine, ac primordijs descendentiæ, aut pro viuendi principio; quarè apud Virg. Æn. 4. legimus.

Mons Idæus vbi, & Gentis cunabula nostræ.

omnes autem huiusmodi significationes vnico *cunabulorum* vocabulo, de more complexus est Vates: nam, si *cunabula* sumantur pro loco, in quo ortum habuimus, cum Delus insula, patrius natalium locus, Phœbo, ac Dianæ assignetur sorori; atque hæc insula ex Oceano emerserit, vt lib. pri, Carm. 106. iam vidimus, infantes exceptura; certè *præbuit Cunabula Tethys*; cum hæc vxor Oceani fuerit, ac per consequens Maris arbitra, Si pro origine adibeas *cunabula*, certè Sol, & Luna, vtpotè Titanij Hyperionis filij, non nisi in Titanio regno originem habere debuerunt: ast Tethys, vt vidimus Titania est, ergo decuit eos in Tethydis regno originem ex Titanibus habuisse. Si pro ferculo ex lignis, vel alia pretiosiori materia excauato *cunabula* vsurpentur; memineris aureum torum à Vulcano fabrefactum, vt nonnulli fabulantur, in quo dormiens, cum ad Oceanum defessus diurno itineris labore Phœbus diuertisset, ab occidente in ortum enauigaret; quod Lunæ etiam accomodatum intelligere debemus, nam illo, *nocte*, Phœbus: *interdiù*, vtitur Phœbe. Quo posito, adhuc *Tethys cunabula præbet*. Si pro rebus ad Cunas instruendas, aptandasque *cunabula* ponantur; Ex Oceano Purpuras, corallia, vniones colligit Tethys, immò & aurum ipsum Planetarum Oceani vndis dicitur expurgari. Si pro puerili nutritione, seù educatione ponatur; ex humido Planetæ, & reliqua sydera enutriri dicebantur, vt inferius explicabimus, ergo, & quo ad hoc, vtrique *præbuit cunabula Tethys*, aquarum scilicet aggregatio.

ET SOLATVR &c. Affectum Nutricis exprimit; *Solor* enim, verbum commune, ponitur hic pro eodem, ac *recreo*, actiuæ scilicet significationis. Sequitur autem naturam Poeta; nam infantes, in lucem ex vtero Matris prodeuntes, certè ab ipsa exeundi difficultate, quam superare, prorsus nituntur, eximiè fatigantur; quare obstetrices, ac nutrices electæ eos adhibitis statim recreant fomentis, ne teneri adhuc artus exantlato labore relaxentur. Fouere igitur & Tethys, obstetricis, ac sedulæ Nutricis more, Planetas dicitur infantes; ideò *solatur*, hoc est *recreat*, iuxta sensum, in quo idem verbum nouimus à Virg. vsurpatum Georg. pri. vbi ait;

Interea longum cantu solata laborem
Arguto coniux percurrit pectine telas.

& clariùs Æn. 5. Acesten Troianorum hospitem inducens inquit: *Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.*

GREMIO. Quid Gremium sit, habes lib. pri. Carm. 104. quare hic tantum remanet indagandum, quid Gremij nomine, hoc loco, intelligi debeat. Tethys ipsa aquarum, seù Maris moles est, vt supra dicebamus, quarè *gremium* ipsius nil certè erit aliud, quam summa vndarum superficies; & profectò, sicuti terræ *gremium* supremam terræ partem, seminum receptiuam. & *Gremium* dicimus Littoralem maritimæ oræ curuaturam, sic & *Gremium* dici potest vndarum flexuosus æstus, curuatis vndiq; fluctibus, varios efformantes sinus. Et verè vndis incidentes Sol, & Luna videntur cum ex Horizonte emergunt. Ideoq; & Vates initio huius lib, dixerat

Impulit Ionios præmisso lumine fluctus
Nondum pura Dies &c.

Quod si iuxta sententiam indicatam, Cælos aqueos asserentem, loquamur, multò magis hæc *Tethys gremio solatur infantes*; cum nullum maius solamen rebus afferri possit, quam cum in loco vnicuiq; naturali res ipsæ statuuntur. Connaturale Planetis Cælum est, illisq; quasi gremium est, in quo quiescant, cum corpora cælestia quietem habeant in ipso motu, iuxta saniorem phylol. sententiam, *quietem* pro statu connaturali accipientem, vt nos in lib. de Cælo fuse docebamus,

INFANTES ANHELOS. Infans, quasi *fari non potens*, dicitur puer, qui nondum fari cæperit; communiter tamen pro quocumq; Partu accipitur recenter nato, & *paruulum* significat. Cum itaq; de primo hic Planetarum ortu loquatur Vates, meritò eos *paruulos recenter natos*, ac *paruulos* appellat infantes; *anhelos* autem dixit, quia *anhelus* ab *anhelitu*, seù *anhelatione* dicitur. Est autem *anhelitus*, seù *anhelatio*, difficultas quædam respirationis, quarè idem erit *anhelus*, ac difficulter spirans; cum itaq. Sol, & Luna lucem spirent, & luce respirent, ac infantes pingantur vix nati; nil mirum, si dicatur Sol difficulter spirans lucem, & Luna difficulter respirans, hoc est lucem accipiens, & reflectens, cum imbecilles adhuc admodum vires habuisse fingantur, Immò congruenter ad hanc difficultatem respirationis, inquit Vates superiùs: *solatur gremio*; nam hæc ipsa difficultas non parum laboris in spirantibus adesse demonstrat, qui scilicet vrgente, recreari, summopere indigeant. Quare meritò *infantes solatur anhelos*, Variandum putat Heinsius, & legendum hoc loco

. . . . Et infantes gremio solatur anheli.

Non dubito, quin epithetum *Anili* Tethyos additum gremio eruditum sit, cum antiquitatem Maritimæ exprimat Deæ, quæ Mater Deorum omnium asseritur ex Homero,

Sed

Sed magis ad rem videtur eruditio illa, quam importatam vidimus per nomen *anhelos* in vulgata nostra exaratum. Ideò lubens prosequor.

ET SINVS &c. Nutricem suam, quasi vt par pari referant, exornantes describit infantes. Quid autem, ad distinctionem Gremij, sinus sit, satis dix. loco cit. lib. pri., & Cam. ibid. 106. Hic pro tota maris extensione, & amplitudine ponitur, si iuxta prænotatas fabulas loquamur. Et hoc ipsum est quod initio huius lib. innuit Vates cum dixit:

Tremulis vibrante in vndis
Ardor, & errantes ludunt per cærula flammæ.

ostendit itaque hoc loco Vates, non ingrati animi, licet infantes, Solem, ac Lunam esse; nam pro incunabulis, ac recreatione, quam ex Tethyde percipiunt, vsuram beneficij rependunt, totum mare purpureum, immò aureum splendoribus efficientes suis. Sic mutuam fluuij irrigantis, ac plantarum vmbras fluuio suppeditantium mutuam vicissitudinem descripsit elegantissimè Torquatus Hierosl. liber. Cantu 18. inquiens

Bagnaegli el bosco, e'l bosco il fiume adombra
Con bel cambio trà lor d'humore, e d'ombra.

& sic mutuas aeris influentis, ac viridatij halantis compensationes descripsit Crucis Cycnus lib. 8. dicens

L'herba sempre è nouella, e l'aura estiua
Mai non cresce souerchio, e mai non tace;
I fior nutr' ella, e prende odor da i fiori;
E si parten trà lor fresco, & odore.

quod si, per Tethym Cælum aqueum intelligas, multò magis, iuxta Phylos. sententiam emicat eruditio: nam, si cælestes aquæ nutriant Solem, ac Lunam, eosq foueant, vsuram & ipsæ beneficiorum recipiunt, cum magnis hisce luminaribus Cælum collustretur, tenebrosum, sine his, nullisq conspicuum mortalibus remansurum. Tunc autem huius Tethydis sinus tota erit sphœrarum concaua latitudo, ac totum subiecti aeris spatium.

CÆRVLEVS. Cæruleum dicitur, quod colorem Cælo, marique congruentem habeat: quare idem est dicere *Cæruleum*, ac dicere: *Maris colore*, vel *Cæli colore imbutum*. Ex quo satis constat, Poetam vtrique sententiæ, nempè & fabulosæ, & scientificæ, vt supra dicebamus, studuisse.

RADIATVR. Idest *emissis radijs*, aut potiùs *immissis*, condecoratur, ita vt splendoribus ab vtroq; alumno receptis, mirum effulgeat in modum.

ROSEIS ALVMNIS. Roseum dicitur quod Rosæ colorem, ac venustatem imitatur. Iure autem roseos Planetas, sibi ipsi consonans, appellauit Poeta: nam sicuti eos effecerat infantes; ita & lumen infans pingi debuit, & languidius, ac minoris vtiq; viuacitatis eo lumine, quod Gigas eiubrat, in meridie, Phœbus, atq; noctis tenebras alta disgregat Luna. Imitatur etiam naturam; cum enim primo Horizontem ascendit Sol languida quadam luce scintillare videtur, quæ subindè magis, ac magis & colorem, & viuacitatem, ac calorem adaugeat, quo altiùs, & altiùs prouehitur: quod item de Luna patet inspicientibus. Ideò roseum illis colorem attribuit, qui igneus quidem est, sed dulcis, remissus, ac lenis; lumen vtique, vt dixeram infans. Alumnus autem dicitur, qui ab aliquo alitur, siuè victo, siuè moribus, siuè doctrina. Hinc apertè vides, nutricem ijs Planetis Tethydem assignari, quomodo autem ab ea nutriantur, & cur ipsa eorum Nutrix, patebit ex infra dicendis; quare hic supersedeo.

INVALIDVM DEXTRO &c. Tethydis Alumnos Solem, Lunamq vocauerat Claud., consequenter, Tethyde eorum nutrice constitutâ, eamdem Nutricis munera obeuntem certe debuit ostendere: hoc autem exequi cæperat, cum ab ea instructa illis cunabula præmisisset; iam verò idem prosequitur, dum & gestationem in vlnis, & vberum exhibitionem, quæ præcipua Nutricis munera sunt, eidem attribuit. Ideò

PORTAT. *Portare*, vt noueris, non est simpliciter *ferre*, seù *gerere*; sed est *corpore, & animo ferre*; hoc est *peculiari quodam, & quasi materno affectu, quæ gestamus, fouere*, quod proprium vtiq; Nutricis est, alumnos inter vlnas gestantis. Sic Virg. vt peculiarem animi affectum, quo Æneas Troianorum reliquias, ac Deos Penates secum duceret in Italiam, facilè exprimeret, Æn. 1, ait;

Ilium in Italiam portans, victosq; Penates,

quarè aptissimè hoc verbo, alioquin vulgari, vtitur Poeta ad expressionem affectus.

DEXTRO LACERTO. Gemini erant alumni, nutricio affectu, á Dea maris educandi: quare, cum nec impares in participatione affectuum esse deberent, quippè qui in eodem consanguinitatis gradu Deæ adhærerent; nec tamen sedibus pares, quippè impares sexu essent, & mas semper fœminæ præponendus, Tethys eodem ambos sinu, hoc est eodem affectu fouens, sedibus secernit; nam Soli vt digniori dexterum supponit brachium, læuum verò Lunæ. Facilis est hæc explicatio, & quidem Nutricis moribus, Geminos alentis, quam maximè adaptata; sed imbecillis admodum, vt fatear, ad eruditissimos Poetæ sensus explicandos, qui hic scientificè omninò loquitur. Memineris igitur, Solem duplici motu circumuolui; nempè motu naturali, & motu raptus. Motus naturalis est ille, quo Sol ab occidente in Orientem annuo prouehitur cursu: motus verò raptus ille est, quo à primo mobili, sphœras omnes inferiores secum trahente, velocissima, & quotidiana circumlatione, ab oriente rapitur in occidente. Quo posito; si iam de Luna, prout de Solis speculo, loquamur, certè in parte opposita constitui debuit parti illi, vbi primo Sol fuerit constitutus. His firmatis. Memineris, secundo loco, dexteras, læuasq; partes, in ipsa Mundi mole, constitutas, ex communi omnium opinione censeri. Verum, in læuis, dextrisq. Mundi partibus assignandis, non leue inter Auctores dissidium est. Empedocles, cum Ægyptijs, dexteras Mundi partes *solstitiales partes* esse, nempè *partem* asserunt *meridionalem*; *brumales* verò sinistras, nempè *partem septentrionalem*. Plato, & Aristot., vnà cum Græcis omnibus, ac Barbaris, alia ratione orbem diuidentes, orientales partes *dexteras*; occidentales verò *sinistras* constituunt. Ex his non defuerunt, qui dixerint, masculorum genituram à partium Orientalium, ac Meridionalium influxibus pendere; fœminarum verò ab occiduis, & septentrionalibus. Ex quo etiam iam haberes, cur Sol, quippè masculus, in dextera parte collocetur, nempè vt locum habeat in illa parte, quæ masculorum fœtibus addicta est; & Luna pariter in sinistra, vt locum genituræ suæ congruum possideat. Sed ad Mundi diuisionem redeamus. Varo è contra, lib. latinæ linguæ 6., Cælum, ait, in quatuor diuidi partes, & *dexteram* ab occidente desumi; *sinistram* ab Oriente: *Anticam* à Meridie, *posticam* a Septentrione. Hetrusci Cælum in sexdecim partes diuisum asseruere, quarum octo Orientem versùs *sinistras*, cum Varone appellarunt, octo verò occidentem versus *dexteras*, cum eodem dixerunt. Ex harum diuersitate sententiarum oritur, vt, quia Auspicia, quæ ex Oriente haberentur, Fausta credebantur, ab alijs *dextera*, ab alijs *sinistra* dicerentur. *Dextera* appellauit, cum Græcis, Homerus, dum Agamemnon inducit dicentem

Prospera Iupiter his dextris fulgoribus edit.

hæc enim eius sententia est ex Græco textu translata. *Læua*, seù *sinistra* nuncupauit Virg. cum latinis Hetruscis, dum Æneid. 2. ait

Vix ea fatus erat senior; subitoq; fragore
Intonuit læuum, & de Cælo lapsa per vmbras
Stella, facem ducens, multa cum luce cucurrit.

Quod ipsum repetit etiam, sibi ipsi consonus Æn. 9.

Audijt & Cæli Genitor de parte serena
Intonuit læuum &c.

Sed iam satis abundè digredimur; nosq; dexter reuocat Vates, qui Phœbum in dextro Tethyos collocat brachio; nempe in parte Maris dextera, si cum fabulis loquamur, vel in parte Cæli dextera, si cum scientificis cælum aqueum asserentibus, nam, si de Tethyde Oceani vxore sermo sit; cum hæc sit ipsa maris aqua, vt dix., eius certè brachia nil aliud erunt, quam sinuosi aquarum recessus, qui, quasi à cætero oceani corpore, elongantur, & brachia constituunt, juxta illud Ouid, Metam. 1,

Nec circumfuso pendebat in aere tellus
Ponderibus librata suis: nec brachia longo
Margine terrarum porrexerat Amphytrite.

Si verò de Tethyde Cælesti disseramus eiusdem brachia erunt partes illæ, quæ brachijs inferioris Tethydis correspondent. Cum itaque agatur hic *de primo Solis ortu*; vel placeat Solem intueri, secundùm primam sui creationem, in occidente posito, vt naturali cursu ad orientem vergeret, in dextera Cæli parte erit, ac in dextera Oceani parte fulgebit, quia partes Mundi occidentales *dextera Mundi est*, iuxta Latinos cit. Vel placeat, Solem considerare, iuxta diurnum eiusdem ortum; ita vt motu raptus ab Oriente, vbi nascitur, in Occidentem feratur; adhuc in dexterâ erit Cæli parte, & in dexterâ fulgebit Oceani; quia partes Mundi orientales *dexteram constituunt Mundi*, iuxta Græcos, cum Homero citatos. Nullis itaque repugnans sen-

rentijs procedit Poeta; immò secundùm diuersas Solis; quo ad ortum considerationes, sententias Græcam simul, & Latinam in suo sensu verificatas amplectitur. Quid autem Lacerti, quid brachij nomine intelligatur, si vocum inquiras proprietatem, vide dicta in anteactis Carm. 30. *Vorrat* itaque *Tethys dextro lacerto*

INVALIDVM TITANA. Patronimicum Solis nomen est *Titan* ab Ano, Hyperionis scilicet patre, deductum, de quo supra Carm. 45. Et Titana pro Titanem dixit per Hellenismum. Infantem autem Solem descripsit; ideò *Inualidum*, idest *non validum*; sed immò exiguis adhuc munitum viribus; modicum enim efficaciæ, ac feruoris Sol obtinent oriens primò, vt patet experientia: sed & vulgari sermone vires non habere dicimus orientem Solem.

NONDVM LVCE GRAVEM &c. Videtur hìc, prima fronte, auctor Infantis amplificare imbecillitatem à negationibus earum virium, quæ simul cum corpore, postmodum adolescunt; & naturæ optimus profectò videtur imitator. Sed altiùs verè assurgit solita sui ipsius eruditione suffultus. Refert Speusippus, aliquos eorum, qui Solem ignis massam esse asseruerunt, sic eiusdem compactionem efformari effinxisse: tradunt nempè sparsos ignes à media nocte sparsim micare; atque, vt lux appropinquat, ita eos coire, ac se coniungere, donec magis, magisq; collecti, pauciores subindè, ac vnâ ad postremum ardeant flammâ: ea, cum diù clara, ac incendio similis effulserit, cogit se, ac rotundat, & fit ingens globus: diù is quoque grandis, & terris adnexus apparet; deindè paulatim decrescens; & quantò decrescit eo clarior, fugat nouissimè noctem, &, cum die, iam Sol factus attollitur: Idemq; quotidiè fieri asseuerant: atq; ita videri ex summa speculantibus Ida, refert Mela Pomponius. Quarè ex multorum ignium concursu paulatim, ac successiuè facto substantiam Solis conflari autumant isti. Et hanc commentitiam conflandi Solis Historiam subobscurè hic Auctor designat noster; ideò *inualidum* primò dicit: *nondum luce grauem &c.* per negationes, hoc loco attingens ipse, ea quæ per positionem eidem adiunxit Soli Lucretius, iuxta datam sententiam, lib. 5. inquiens

Aut quia conueniunt ignes & semina multa
Confluere ardoris consuerunt tempore certo,
Quæ faciunt Solis noua semper lumina gigni.

Explicat igitur hic Auctor quid, per *Inualidum*, intellexerit, ne fortè æquiuocatione decipiamur; quasi dixerit *Inualidum*; hoc est *nondum luce grauem &c.* Porrò de aduerb. *Nondum* vide dicta hoc lib. Carm. 2. *Graue* autem, propriè loquendo, dicitur id, quod ponderosum est, & natura sua deorsum fertur; quod certè corporibus, se mouentibus circulariter, sicuti Sol est, conuenire nequaquam potest: quare tantùm remanet, vt translatiuè sumatur. Verùm multa, per translationem, significat nomen *Grauis*: primò enim sumitur pro eodem, ac *fortis & robustus*; In quo sensu, *Grauem* Imperij hostem appellauit Cicero de officijs 3., & apud Virg. Æn. 5. pariter legere est

Prima pares ineunt grauibus certamina remis.

nam sicuti quod graue est, nempè ponderosum difficilè mouetur; ita quod robustum est, difficilè euincitur. Et in hoc sensu optimè quadrat textui nostro; nam ex eo quod *inualidum* dixerit Titana, optimè sequitur, vt rationem reddat inualiditatis, ex negatione oppositi, nempè roboris, & fortitudinis; vbi, is inuicem excludentia, notes obiter contraposita, nempè *inualidum*, *robur luminis* excludentem. Secundo significat idem, ac *Plenum*; nam sicuti vasa vacua leuiora sunt, sic, quidquid plenum est, graue dicendum videtur. Ita Virg. Æn. 1., cum inquit

Tum pietate Grauem, & meritis si fortè virum quem
Conspexêre, silent, arrectisq; auribus adstant.

& hunc etiam sensum complectitur Poeta; nam causa, cur Sol inualidus videatur, est, quia, nondum circumambientibus vaporibus depuratis satis, lucem euibrat remissam, nec pleno iubare incendit, sicuti, dissipatis vaporibus, flagrat in meridie; seù, iuxta datam commentitiam historiam, quia nondum tota congesta ignium massa modicis adhùc facibus illucescit, nondum pleno ardore contracto. Tertio significat idem, ac molestus; nam sicuti pondus, quod graue est, vectanti, seù humeris ferenti, molestiam infert; ita & Sol, feruentioribus Mundo incumbens radijs, molestam in rebus suppositis efficit sensationem, & *Grauis* illis est: suauis verò, vice versa, ac dulcis, cum ex oriente lenibus assurgit splendoribus: quarè huic etiam sensui adhæret Auctor, vt vides. Quartò idem significat, ac *Grandæuum*; & sic directè infanti opponitur. Patet significatio hæc ex Virg. Æn. 5. vbi

. . . . Grauis Entellum dictis castigat Acestes.

& hanc ipsam sequitur Auctor, qui cum infantem descripserit Solem, ab eo, quidquid Grandæui est, remouet. Neque his omnibus repugnat; sed immò congruit additum illud, quod, apposito immediatè effertur ablatiuo causali *Luce*, nam *Lux* prout distingui dicitur à Lumine, propria Solis est, iam alta cæli peragrantis: vt patet ex dictis initio huius lib. Carm. 1. Quomodò autem congruat cum vnaquaque ex datis explicationibus illius nominis *Grauis* facilè applicanti patebit; ideò, ne nimius sim, progredior lubens.

NEC PVBESCENTIBVS ALTE' CRISTATVM RADIIS. Cristatos bellatores incedere solitos iam vidimus supra armatam Palladem perpendentes Carm. 22. ex quo clarè infertur, Solem armatum, ac bellatorem agnosci à Claudiano, tunc temporis, quo exultauerit, vt gigas ad currendas Cælorum vias; quam tamen bellatoris speciem ab infante remouet Sole. Ad intelligentiam itaque huius textus, scieris Solem ab Homero *ἑκατόγχειρα* vocatum, idest centimanum Briareum. Quis autem esset Centimanus iste, quam addictum bellicis artibus, iam dix. lib. 1. Carm. 47. Ex hac Homeri locutione ansam arripuerunt Ægyptij, vt, in Hieroglyphicum Solis, Centimani effigiem assumerent Briarei, vt videre est apud Pier. lib. Hierogl. 35. Ratio autem, cur Centimanus dictus Sol fuerit, ea est, quia manus symbolum operationis fuit, & liberalitatis. At quid liberalius, quid munificentius Sole? Et quam innumerabilia eius officia, ob beneficia impertienda recensentur? Bellatorem verò Solem videntur agnouisse Lacedemonij, & ante ipsos Persæ, qui equum Soli, sicut & Marti, sacrificabant; vt habetur ex Pausania apud Pier. cit. lib. 5. Sed clariùs Bellatorem constituit Solem Homerus, qui stragem in Græcos immissam ab Apollinis partam autumat sagittis, quæ Hieroglyphice solares indicant radios corrupto cæli tractu pestem dispergentes, vt notat idem Pier. lib. 42. idcirco & Vates noster his Hieroglyphicis innixus, atq; Homericam respiciens sententiam, bellatorem armatum efficie adultum Solem. *Nec* igitur particula negatiua est remouens à Sole Cristas, vt infantem firmet imbellem. Cristatum verò à Crista deriuatur, quæ quid fuerit, vidimus in præcitato Palladis ornatu.

ALTE'. Aduerb. hoc est quantitatis commensuratiuum, & quantitatis quidem in sublime tendentis, licet etiam respectu deorsum tendentis vsurpetur: quam altè autem sese diffundant Solis radij, satis patet, dum è Cælo ad terram vsq; pertingunt. Et hæc ad mentem Parrhasij procedit explicatio. Verùm sensum Poetæ potiùs arbitror esse, vt aduerbium istud *Altè* ad locum referatur; ita vt idem sit, ac si diceret, Solem infantem, non gerere ardentes illas radiorum Cristas, quas gerit, cum Altè insidet terris, nempè cum, in altiori parte Cæli, emicat in meridie; hoc autem intellige, quo ad effectum calefaciendi, non quo ad essentiam radiorum, qui semper ijdem sunt (nisi mauis dicere Poetam locutum iuxta sententiam supra cit. asserentium ignes paulatim congregari ad corpus Solis efficiendum) causa autem cur magis ardeat Sol in meridie, quam in ortu est diuersitas linearum: nam in meridie perpendiculari lineâ descendunt Solis radij, & feruent; in ortu verò inclinata, & quasi transuersa lineâ feruntur; ideòq; minorem sortiuntur efficaciam. Insuper linea ab oriente protensa, interiectis terræ vaporibus, hebetatur, vt iam innuimus; Linea verò meridiana, dissipatis iam vaporibus, toto virium impetit neruo.

PVBESCENTIBVS RADIIS. Quamuis totum solare corpus vndequaq; radios emittat; attamen capiti tantùm præbet emanationem splendoris Auctor, vt antiquorum tabulis, ac statuis morem gerat, quibus Apollinis imagines exprimebantur; nam, in ijs, & à pictoribus, & à statuarijs seruatum semper, vt solum Apollinis caput radiorum diademate cingeretur, innuentibus fortassis, capiti omnia deberi, quæ à toto geruntur corpore; eum, iuxta diligentiores Anatomistas, & Phylos. fons neruorum, ac consequenter operationum omnium, sit caput. Insuper radij solares crines esse eiusdem Solis, seù, quod idem est, Apollinis fingebantur, vt notat eruditissimè Barth. Ideò iure *Cristatum radijs caput* exponitur. Radius autem nihil est aliud, quam splendor ipsius Solis, qui radij sunt illi instar Cristæ, sed Parthicæ, aut Scythicæ Cristæ, quæ sagittis videlicet conficiebantur infixis, cum & sagittæ radiorum Solis Hieroglyphicum fuerint, vt dicebamus: hoc seruato tantum discrimine, quod Solis sagittæ in stragem non euibrentur, nisi

pro-

prouocatæ sceleribus, sed innoxiæ potiùs semper sint, & beneficæ; Parthorum verò, ac Scytharum veneno semper infectæ, semper lethales eubrentur. Antiquorum fuit opinio, quam refert Barth. cit., duodecim tantum radijs Phoebi caput coronari, iuxta numerum mensium, quibus annus constituitur, ac iuxta numerum horarum, quæ diem à nocte æquali distinguunt. Verùm quis Solis radios enumeret, cum Phaeton ipse, qui Solis creditus est filius irretorto Patrem oculo sustinere non possit apud Ouid. Metam. 2.

Consistitq; procul, neq; enim propiora ferebat
Lumina &c.

Vnum hoc tantùm & Ouid. cit. asserit, nempè Cristatum radijs Solem esse, dum, vt Phaetontei aditum ad amplexus præberet suos, eum inducit radiorum ex capite coronam auferentem, seponentemq; his verbis

. . . . *At Genitor circum caput omne micantes*
Deposuit radios, propiusq; accedere iussit.

Pubescentibus autem, inquit Vates, *radijs*; nam Pubes, (à qua *pubesco*, & partic. huius verbi *pubescens*) ætatem denotat adultam, & signum maturitatis est. Quarè idem est dicere *pubescentibus*, ac dicere *maturis* iam, plenisq; radijs. Iterum pubescere idem est, ac abundare, seù exuberare, vt patet ex Virg. Georg. 2. vbi ait

Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu,

idest *exuberat*, vt communiter explicant interpretes, quarè idem est dicere *pubescentibus*, ac plenis, atq; exuberantibus radijs.

FINGITVR CLEMENTIOR &c. Hæc omnia, quæ diximus, in Proserpinæ vestibus expressa, iterum confirmat, & rationem reddit, cur tàm mitis, ac lenis Sol hisce in telis exprimatur; nempè quia infantilis ætatis maximè propria sit lenitas, & clementia, vt quotidiana experientia comprobatur.

FINGITVR. Fingi propriè dicuntur ea, quæ manu figuli effinguntur; & ideò fictilia etiam vasa dicuntur, quæ ex argilla Plastici manu fabri efformantur; translatè tamen rei cuicumq; applicatur, quæ quoquo modo componi contingat. *Fingitur* itaque Sol in his telis, quia ex textricis manu effigiem, & compositionem picturati operis habet; &, quia opus istud naturam imitatur; *fingitur* in se ipso Sol, idestà propria natura talis efformatur, qualis exprimitur in telis; ita nempè, vt totum ex solius clementiæ affectibus compositum iure meritò arbitreris. Ex quo licet intelligere, quam graphycè depictus Sol fuerit in hoc opere phrygio, cum in eo cerni possit, quasi actualiter operans Natura; adeò afficaciter, ac viuidè prænarrata omnia repræsentantur.

CLEMENTIOR. Comparatiuum hoc est à positiuo Clemens, fit enim comparatio inter infantiam, & virilitatem, vt ita dicam Solis; & clementiorem esse virilitate infantiam deprædicat comparatio. Porrò *Clemens* idem est, ac *mitis*, *lenis*, *mansuetus*, & *suauis*, iuxta fusè iam explicata.

QVO PRIMO. Hoc est infantiæ tempore; nam *æuum* idem est, ac ætas; & prima viuentis ætas infantia est. Assignatur itaque hic causa maioris Clementiæ efflorescentis; atque insuper mores imitatur Poeta; nam quid Infante mitius? Omnia largitur, omnia cedit, nec irasci, nec succensere profectò nouit infans. Ideò *clementior quo primo*.

ET DESPVIT. Hoc est: tam viuida, ac naturæ proxima effigies est, vt, si oculo credas, despuere dixeris teneros ignes, atque vagitum ipsum tibi videberis audire. *Despuere* autem est *deorsum spuere*; idest saliuam ex ore eijcere, sed languide adeò, vt decidere potiùs, quam expelli ex ore videatur humor ille excrementalis, qui ferè spontè defluens per mentum ex vtroq; oris angulo, vel etiam ex media anteriori parte, lenta quadam rigatione descendit, vt passim in infantibus videmus. Scruteris, quæso, num exactiori hyppotesi rem oculis subijcere potuerit.

VAGITV. Vagitus propriè est puerorum fletus, quia verò, præcipuè cum fletibus indulgent pueri, euenit illis languida ea puerilis saliuæ ex labris emanatio; ideò vagiens Sol infans describitur, vt causa despuendi ignem attiugatur; & simul, ex enumeratis infantium adiunctis, infans Sol ipse statuatur; &, cur *inualidus* dictus fuerit, ostendatur; dum puer nulla, præter vagitus, arma, quibus se tueatur, obtineat.

IGNEM. Despuere ignem non potuit, nisi qui ex igne constaret. Loquitur itaque hic Vates in eorum sententia, qui, solare corpus igne conflari, asseruerunt, ponens scilicet *ignem* pro effectibus ignis, calore vid. ac splendore, quos solum despuere potuit infans Phoebus.

TENERVM. De huius adiectiui significatione vide dicta lib. 1. Carm. 131. Tenerum hic dixit, hoc est *debilem*, *facilè superandum*, *facilè sustinendum*; delicatum enim, ac mollem semper orientis Solis fulgorem, caloremue experimur. Alludit autem Poeta ad id, quod vulgò dicitur, à pro certo ex assiduis habetur experientijs, nempe omnia, quamtumlibet magnarum rerum, exordia infirma esse, ac debilia.

LÆVA PARTE SOROR &c. Peractâ orientis Solis descriptione, iuxta actiones, statum, ac situm, quæ illi, in Proserpinæ vestibus, ab arte Phrygia fuerant attributa, pergit ad descriptionem Lunæ, ex aduerso Solis, in ijsdem vestibus, constitutæ. Ideò

SOROR. Lunam ex eadem Thia Matre, ac Patre Hyperione, cum Sole, natam iam vidimus, iuxta Hesiodum cit. Cum itaque *soror* dicatur, quæ ex eodem, cum Mari, semine ortum duxerit, iure sororis nomine Lunam indicat.

LÆVA PARTE. Quæ supra de Sole diximus in dexterâ collocato, hic è conuerso proportionaliter aptanda Lunæ; nam si Sol in parte orientali sit, Lunam circa occidentales versari, necesse est; cum semper è regione Solis esse debeat, vt lumen recipiat; occidentales autem partes *Læuas*, seù *sinistras* Mundi *partes* appellarunt Plato, Arist. ac Græci omnes, apud quos dextera Cæli pars est orientalis, vt vidimus. Si Sole in occidente posito, Luna sit orientalis, adhùc in *læua*, seù *sinistra* Cæli *parte* dicetur, iuxta sententiam Varonis, & Hetruscorum, iam relatam. Nam semper Luna occidentalis erit, & ad sinistram Cæli partem constitutam, si diuersi Solis ortus considerentur; nam si Solis ortum respectu motus naturalis consideres, Luna in oriente posita, in partibus occiduis respectu talis aderit motus, nam vt diximus ob occidente oritur, & in orientem; quasi naturalem sui occasum defertur hoc motu Phoebus. Si verò consideretur Sol respectu motus raptus, ab oriente dùm nascitur, Lunam habebit occidentalem, ideòq; semper in *Læua* Mundi parte constitutam, reliqua videas supra.

VITREI LIBAMINA POTAT &c. Infantem vt constitueret & Lunam, non meliùs effingere potuit, quam lactentem; lac enim primum vtiq; paruulorum nutrimentum est. Ideò

POTAT. *Poto* Græcè *πίνω*, idem est, ac *Bibo* verbum vtiq; genericum, à diuersis potationum præscindens differentijs; sed hic pro specifico ponitur potionem exsugendi. Sed nota Vatis artificium. Lunam nascentem, seù vix natam statuerat; atque ideò, quod proprium vix nati infantis est, Lunæ tribuendum, prudentissimè duxit. Nouit itaque pueros, recenter natos solâ exsuctione vel lactis, vel alicuius alterius humoris lacteam habentis qualitatem, ac naturam, vel saltem similitudinem, & æquiualentiam enutriri posse; nam, si mandendis cibis infulciretur, obrueretur potiùs, quam aleretur Puer; nondum enim viribus confirmatus adest ventriculus, ita vt possit, quæcumq; ingeruntur, in massam illam candidam, ac lacti similem, quam Chilum vocant, transmutare, quamobrem ingestis cibis nullam posset concoctionem exhibere, ac sic Paruulus ex indigesta opprimeretur repletione. Cum itaque liquidis tantum, ac potionis similitudinem habentibus, enutriri infans possit; Prouida Natura matribus attribuit vbera, quibus lactea elaboraretur potio, ac propinaretur infantibus; & quidem paruulis papillis instruxit vbera, vt Infantis ore faciliùs exciperentur, minutis insuper foraminibus, attrahendo aperiendis easdem cribrauit papillas, vt paulatim emunctum lac in potionem extillaret, non verò nimia suffocaret ingurgitatione. Potat igitur & Luna, inquit ideò Vates, quippè nondum apta ad solidiorem nutritionem, cum vix nata effingatur; & indigens, vtpote à Tethyde Nutrice vberibus admota recreetur. *Et potat*

LIBAMINA. Libamen à verbo *libo* nomen deductum est: *Libare* autem est *leuiter degustare*, vel *summis attingere labijs*, quod vtiq; proprijssimum, recenter nati, infantis est; nam, cum nimiâ lactis potatione superari facile, & extingui posse exiguum illud caloris naturalis, quod vix infantem fouet, præuiderit Natura, prouide etiam instituit, vt puerilles mandibulæ, ac spiritus quibus lac exsuggeret, debiles essent, ac tenues, vt, fatigatus facilè ex attractione, puer vix guttatim alimentum exciperet, & breui ab exsuctione desisteret: quarè *libare*, hoc est *leuiter degustare* alimentum iure merito dicitur. Sic itaque Poeta, naturam imitantis, *Potat*, inquit, *infans Luna*; sed, ne quis opinaretur de largis potationibus dictum, cum præsertim Tethyos, hoc est Maris

vbere

vbere enutriri dicatur; statim subdit: Libamina, idest degustat libans, & guttatim ebibit, ac breui, modicaq; potatione nutritur potans *libamina*

VBERIS VITREI. Vber interdum sumitur, vt adiectiuum affluentiæ, vnde vberes campi, vberes segetes dicuntur. Sæpius verò substantiuum neut. gen. est; & significat vbertatem ipsam, ac fertilitatem vel terræ, vel cuiuscumque alterius rei. Quarè Virg. Æn. 3.

Dardanidæ duri, quæ vos à stirpe parentum
Prima tulit tellus eadem vos, vbere læto,
Accipiet reduces: Antiquam exquirite Matrem.

Eodem nomine mamma muliebris significatur; Vber, vt arbitror, dicta & ipsa ab vbertate lactis, qua infantes alere debeat. Et in hoc sensu accipitur ab Auctore hic; sed ne mireris quod singulari vtatur numero, cum fortè vsitatior videri possit numerus multitudinis in hoc sensu; memineris hoc idem à Virg. factum: primo quidem Æn. 5. vbi ait

Olli serua datur, operis haud ignara Mineruæ,
Cressa genus, Pholoe, geminiq; sub vbere nati.

iterum autem Æn. 7. eodem in sensu nomen repetens

Ceruus erat, forma præstanti, & cornibus ingens
Tyrrhidæ pueri, quem Matris ab vbere raptum
Nutribant &c.

Hic igitur vberis nomine mammam Tethydis intelligit etiam Claudianus, quam vitream appellat iure; nam *vitreum* dicitur, non solum quidquid ex vitro conflatum est, sed etiã quidquid vitri colorem imitatur. Quarè & vnda, quæ clara, & perlucida sit, vitrea dicitur, vitrei fontes, vitreum mare &c. sic Virg. Æn. 7., vt alibi etiam adnotauimus, inquit

Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus vnda,
Te liquidi fleuere lacus &c.

immò Numina ipsa maris *vitrea* communiter nuncupantur, vt notat erudite Parrhas. Ex hoc aperta, & facilis videtur explicatio, nam cum Deam maris nutricem instituerit certè cum illa *vitrea* dicatur, & *vitrea* illi vbera fuere tribuenda; & cum illa nil aliud, ex dictis, sit, quam ipsa aquarum moles, quænam illi, nisi *vitrea*, hoc est *aquea vbera* aptarentur? Et quidem proprietatem sequeretur huiusmodi explicatio; sed poeticam eruditionem contegeret, non detegeret qui eam sequeretur. Scitueris igitur, Lunam Planetam esse, natura sua maximè humidum, ita vt, ad huius humiditatem exprimendam, fabulati fuerint aliqui, cum Alcmanio, Lunam esse aeris vxorem, quæ rorem conceperit, & genuerit; nam, si filius, hæreditario quodam iure, maternas secum trahit qualitates, cum proprietas roris sit humiditas, humidam maximè Lunam esse, necesse est, iuxta vulgatum axioma, *Propter quod vnumquodq; tale & illud magis*. Hoc posito: extat aliud axioma phylosophicum, nempè *iis nutrimur, quibus constamus*. Cum itaque Luna ex humido, ad prædominium, constet: non nisi aqueo, idest summè humido humore nutriri debuit. Ideò, iure quidem maximo, vitreis Tethyos vberibus enutritam fingit Poeta. Constantissima etiam fuit antiquorum opinio, qua Solem, & sydera omnia, ac præcipuè Lunam aquarum exhalationibus ali, existimarunt. Quæ opinio adeò Ægyptiorum sapientum temporibus inualuerat, vt illi Solem, & Lunam, non curru, sed nauigijs vehi, constantissimè dictitarint; immò & Lunæ maritimi æstus efficientiam attribuerint: dicebant enim, Luna oceani aquas attrahente, fieri, vt aquæ in medio mari altissimè, per huiusmodi attractionem, attollerentur; atq; adeò, à littoribus refugientes, in medium congregarentur; cessante verò, seù remittente attractione, seù, vt alij dicunt, congregata tanta aquarum mole, vt inferior esset sustinendo earum ponderi attractio, iterum desilirent, ad littora iterum operienda resilientes. Hinc Lunam rerum omnium parentem existimarunt, eo, quod Ægyptij, quos secutus est Thales Milesius, omnia ex humore aqueo exoriri, & constare arbitrarentur. Immò Pindarus, inter elementa, Principem statuit aquam; quod eius munere, vt idem asserit, Dij ipsi constarent, decerpta, vt arbitror sententia ex Homero, qui Iouem, cæterosq; Deos, Deasq; omnes; hoc est, vt Parrhasius inteprętratur, *Solem*, & *sydera omnia* Oceani conuiuas esse dixit, atq; Oceanum Deorum Patrem, Matremque Tethyn constituit. Ex hoc habes, cur Soli, ac Lunæ nutricem eruditissimè Tethyn assignauerit Vates; nempè aquarum molem. & cur Lunam præcipuè vitreis vberibus asseruerit enutriri.

ET PARVO SIGNANTVR TEMPORA CORNV. Lunam à Deo creatam, vt distinctionem temporum, vnà cum Sole, ac stellis, notaret, clarum ex sacra Genesi est, Cap. 1. *Dixit autem Deus; fiant luminaria in firmamento, & diuidant diem, ac noctem; & sint in signa, & tempora, & dies, & annos*. Verùm hoc munus Lunæ præsertim demandatum arbitrati sunt Antiqui; ideòq; & eam *Triuiam* appellauerunt, ob triplicem, quam signat, temporum diuisionem, dum tempus præsens, præteritum, ac futurum notat, iuxta incrementum, statum, ac decrementum, quibus ipsa Luna mutatur: vel, vt alij, *Triuiam*, vocitarunt, ob triplicem mensis diuisionem in Nonas, Idus, & Kalendas, quæ pariter iuxta Lunæ mutationem effecta est. Profectò Numa ille Pompilius, qui Romæ primus à Romulo regnauit, annum in duodecim menses, iuxta Lunæ cursum, instituens, ac diuidens, apprimè ostendit, quantam ad signanda tempora vim habeat Luna. Itaque, dum Lunæ cornua hic memorat Vates, eiusdem munus distinguendi attigit tempora.

ET PARVO CORNV. Lunam vix natam indicauerat: ideò paruum cornu eidem attribuit; nam, vt videmus, semicircularem figuram induit Luna, cum nascitur, primo nempè post coitum tempore, semicirculi extremitatibus in tenuissima cornua desinentibus, quæ subindè crescunt, ac maiora apparent, quo magis & ipsa incrementum accipit Luna. Naturam itaque secutus Auctor, paruo, inquit, cornu &c. Insuper, quod ad fabulas spectat, Lunam ipsam, pro Dea habitam, cornutam Antiqui, vt & Bacchus, & nemorum Pan custos fingebatur, effinxere; inter quos Orpheus præcipuè: immò, huic sententiæ inhærentes, Ægyptij Lunam, quam & Isidem esse suam putauerunt, hoc Hieroglyphico exposuère, videlicet, vt cornua taurina gestet, &, nullis amicta vestibus, Solem per vmbras quæritet. Sed, vt, omissis fabulis, in ipsa Lunæ natura persistamus, adsunt Carmina quædam, ex Græco translata, apud Mythol. Nat. Com. lib. 3. cap. 17. quibus omnis Lunæ mutatio describitur, non incongruè hic recensenda.

Est Vda primum donec illa creuerit
Infantibus prorsusq; fit simillima
Tepens at inde plena cursum perficit;
Vigere tum videtur, esse & florida.
Decrescere vt capit deinde, mox die
Vigesima remissior alia fit vigor,
Aretq; sensim. Longa nec fit hinc mora;
Senescit illa, mox videtur emori
Deformis, algens, atq; operta nubibus.
Rursusq; fit noua hæc, priùs quæ nulla erat;
Vultu decoro prodit; & repletur &c.

Experientia igitur patet nouam Lunam luminosam sui partem circularem, sed apertam, ad modum cornutæ frontis ostentare, atq; eius ampliari lumen, dum crescit, sed seruare semper eamdem figuram, donec dimidiata figuram mutet, & ad plenilunium tendat. In Plenilunio rotunda est: atque in decremento paulatim iterum dimidiatur, & ad cornutam tandem redit figuram. Si autem harum mutationum causam quæras: aliquid priùs supponendum, nempè rotundum esse globum Lunarem, ac Solem in Emisphœrio inferiori esse, cum Luna in superiori reperitur, idest in opposita semper parte: ac deniq; Lunam corpus esse diaphanum, ad instar speculi, quod lumen à Sole recipiat, ac reflectat. Supponendum secundò, semper Lunæ dimidium à Sole illustrari; sed, iuxta variam Lunæ positionem, modò videri, modò non videri à nobis partem illuminatam nam interdum in tali positione est Luna, vt tantum dimidia ea pars illustretur à Sole, quæ superior est vel lateralis, sed alta adeò vt nobis conspicua non reddatur, sed cælestibus tantùm luceat, & sic habetur *Luna silens*, cum nulla nobis Luna esse videatur. Interdum dimidia ea pars inferior, quæ nobis tota objicitur, illustratur; & tunc Plenilunium est, nam tota Lunæ rotunditas, secundùm semiorbem nobis obiectum, cernitur illustrata. Inter hæc autem extrema, nempè inter totalem, respectu nostri, illuminationem Lunæ, ac totalem eiusdem opacitatem, datur medium, seù datur magis, & minus, non quidem illuminationis, sed apparentiæ partis illuminatæ. Cum itaque ea dimidia pars illuminata, quæ altior erat, & nostris ideò oculis imperuia, silentis Lunæ diebus, paulatim se se demittente splendore, incipit apparere; tunc *noua Luna* dicitur, quæ priùs in modum curuæ lineæ videtur, subindè, dum magis demittitur illuminatio, crescit Luna, & sic subinde dimidium integrum partis appareat illuminatæ. Primo autem linea circulari, seù potiùs semicirculari terminatur lumen, quia, cum Lunæ corpus circulare sit, non nisi per lineam circularem potest splendorem terminare: sed, cum dimidia tantum sphœræ Lunaris pars appareat, in cornua, tamquam

semi-

ſemicirculus, deſinet, neceſſe eſt: Cum verò dimidiatur Luna; ex vnâ parte ipsâ globi rotunditate terminatur ſplendor; ex alterâ verò, per lineam, quæ globum ſecat, & quæ nobis recta apparet, & diametralis, cum partes, quibus ſurſum, ac deorſum inflectitur, non appareant nobis; Gibboſa autem, cum magis adhuc creſcit, vtrinq; videtur, quia, ex vtraq; parte, iam aliqua globi rotunditate terminatur, donec ad Plenilunium deueniat. Idem dic proportionaliter de decremento, ex oppoſito applicans doctrinam. Hæc autem omnia eueniunt ex diuerſa Solis, ac Lunæ poſitione; ſecundùm quam ſcilicet magis, vel minus Soli appropinquat, vel à Sole recedit Luna. Sed de his ſatis, ſuperque, ne in alienam meſſem falcem mittamus, maiori, quam ad inſtitutum pertineat, digreſſione. *Paruo* itaque *cornu ſignantur tempora*; hoc eſt ætas, quam habet infantilis deſignatur. Sed creſcente ſubinde cornu alia ſubſequentia notat tempora, & menſium diuiſiones, vt ſupra fusè iam diximus.

ET TEMPORA. Tempus *eſt numerus motus ſecundùm prius & poſterius*, vt alibi dix. Hic verò tempora dicta ſunt, vt reſpectus habeatur, non ſolum ad infantilem ætatem, quam ſibi notat ineſſe, ſed ad quodcumq; aliud tempus vel præſens, vel futurum, vel præteritum, quæ à Lunæ variatione, vt diximus, indicantur.

SIGNANTVR. *Signari eſt expreſsis indicijs donotari, ac patefieri.* Signantur autem tempora Lunæ cornu, quia totius anni moderatrix eſt Luna, cum, iuxta curſum ipſius menſium diuiſio fuerit conſtituta. Heinſius *ſignatur* legit, ac legendum præcipit, elegantiſſimo, vt ipſe ait, græciſmo. Nobiſcum legunt Parrhaſ. & alij, & quia rationem à vulgata diſcedendi non video, lubens proſequor.

PARVO CORNV. Modus, ſeu inſtrumentum, ſexto hoc caſu effertur, quo tempora deſignet Luna. Cornu autem dicitur cuiuſcumq; rei extremitas, quæ ad cornuum ſimilitudinem inflectatur: hic ponitur pro inflexo, eam in ſpeciem Lunæ ſplendore: & *Paruo*, inquit, quia & paruam, infantemq; dixerat Lunam. Aſt ne & nos, vt Luna, mutemur, ad morales iam ſenſus, non obliquato tramite, diuertamus.

Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis; Tuba inſonat Doctoris Gentium. Fidelis Deus, qui cum in varias tentationes inciderimus, ſuis nunquam nos deſtituit auxilijs. En Animæ ſymbolum Proſerpinam: en tentantis, in Venere, Hieroglyphicum: en, ex Pallade, ac Diana aſſiſtentibus, Auxiliorum Choragi um. Media incedit anima, & diuinis vndiq; ſtipatur auxilijs. Fidelis Deus, per Iouis Patris imaginem, expreſſus. Sed proh nimium infidelis anima, quæ tentantem potiùs ſequitur, quam porrigenti Deo manum aſſentiatur. Beneficia in nos diuina ſemper præ oculis habemus, dum Solis, ac Lunæ viciſſitudines, dum Cælum, ac totum terrarum orbem noſtris velitatibus addictum conſpicimus: & tamen Largitoris monita paruipendimus! Non trahit violenter: non cogit in inſidias Tentator; ſed tantum allicit, inuitat, præcurrit, excitat: At nos, ſalutis noſtræ parum memores, nos ipſos in inſidias ſpontè conijcimus, dum, inuito, vt ita dixerim, Cælo, pellaciam ſequimur Tentatoris. Signant tempora Solis radij, ſignant Lunæ cornua, & videntur aureis exarare caracteribus effatum illud: *Volat irreparabile tempus*; & nos tempus terimus nugis indulgentes, & ſpe deluſi, futurum vt tempus pœnitendi non effugiat, nobis ipſis pollicentes, præſentem ad ſepulchra ſequimur ſenſum. Quid proderit munitiſſimum militi vallum, ſi ſe ipſe hoſtibus dedat? Aggrauant defectionem noſtram, neglecta à nobis, miſerentis Dei auxilia; &, quæ data fuerant ad ſalutem, ad perniciem ruentes comitantur. Indignus profectò qui viuetur, eſt ille, qui auxilia deſpicit, vt, qui per abrupta in præceps allicit, ſequatur. Verum quid ex abrupto Italica concinat Muſa, præcipitia remouentes attendamus; ne diutiùs in præruptis hærentes, abruptum omninò Plectrum iudicemus noſtrum, illum licet infirmum dignoſcamus.

Della bionda Thermeſia vnica ſpeme,
La bella figlia, egual nel faſto, il piede
Muoue tra queſte: hor del diuin ſuo ſeme
Inclita Gloria; e ſia, che acuto ſpiede
Toſto ſi renda, al far d'angoſcie eſtreme

Ceres Thermeſia dicta à Thermis Siciliæ Vrbe.

Materno il cuore, in trapaſſarlo, herede:
La Fenice dell'armi, al deſtro fianco;
Delle ſelue l'honor gl'aſſiſte, al manco.
Già lor non cede; ò delle membra il grande
L'occhio confronti, ò 'l portamento altero:
E, del par, maeſtoſi i lampi ſpande,
In vn, quel volto, e placido, e ſeuero:
Siede in fronte il decoro, onde tramande,
Miſto al graue, il leggiadro; al dolce, il fiero:
E, ſe lo ſcudo imbracci, ò 'l dardo incocchi
Può, Palla, e può, ſẽbrar Cinthia, che ſcocchi.
Verdeggiante Diaſpro; e troppo, al certo,
D'vn *di* ben' *aſpro*, ahi, non inteſo Araldo,
Che, ſe trà l'ombre il verdeggiare incerto
Chiude ſcarſo di luce, ardito, e baldo
L'inſidie ſcuopre, e 'l marital ſconcerto;
Si rauuolge in Cilindro, e morde il ſaldo
De gl'ori oppoſti; onde con lor s'indonne,
Succinte al fianco, ad annodar le gonne.
A ſudori dell'arte vnqua non diede
Eſito sì gentil Pettine induſtre:
Ne mai ſue trame, in sì congiunta fede,
Sciolſe, de ſtami in ſen canna paluſtre;
O' sì viue figure, in morta ſede,
Dipinſe l'Ago, in tratteggiar, più illuſtre:
Come vanta, in ſe ſteſſo inſuperbito,
Di Proſerpina il drappo, irne guernito.
Dal ſeme quì d'Hiperion naſcente
Del giorno apportator s'ammira il Sole:
E trar ne vedi il ſuo notturno oriente
La Luna, ad arricchir ſiderea mole:
Varij aſpetti gl'addatta arte ſaccente,
Ch'emula di Natura oprar ſi ſuole:
Nel fonte l'vn de i proprij raggi accampa
L'altra, gl'accolti in riflettendo, auuampa.
Tethi appreſta le culle; ed anhelanti,
Fatta Nodrice, à riſtorargli intenta,
S'addaggia in grembo i pargoletti infanti.
Con gl' ondoſi Zafirri ella fomenta,
Nate à ſcetri del Ciel, le man tremanti;
Ne, i cari pegni in vezzeggiar, rallenta:
Mà coglie raggi, à ricambiar ſollieui,
Dal roſeo crin de luminoſi allieui.

Saphyrrus gemma geſtantes promouet ad Imperium. Pier.

Sù 'l deſtro braccio il Sol bambino appoggia,
Non tutto ancor di piena luce onuſto,
Che non graua d'ardor, ne in alto poggia
Ancor, de ragg i ſuoi Cimiero auguſto:
Mà di luce innocente vn'aurea pioggia
Segna di prima etade il giro anguſto:
Vagiſce; e, nel vagir, ſquagliate in ori
Cadon dal labro al ſen ſpume d'ardori.
La ſorella, sù 'l manco, indi ſoſtiene,
Che di ſe ſteſſa al ſuo fratel fa ſpecchio;
E da poppa di vetro à ſugger viene
D'vn vital fonte il limpido apparecchio;
Non ſcaltra ancor del practicar le ſcene
Ou' in giouin ſi cangi Eſone il vecchio;
Mà ſegna ſol di qualche luce adorno
Le vicende del tempo il picciol corno.

Noſq; interim à Proſerpinæ veſtibus, tempus nacti, ad comitatum diuertamus.

Tali

Tali luxuriat cultu. Comitantur euntem
Naiades; & socia stipant vtrimque corona:
Quæ fontes, Crimnise, tuos, & saxa rotantem
Pantagiam, nomenq; Gelan, qui præbuit vrbi,
Concelebrant: quas pigra vado Camarina palustri,
Quas Arethusæi latices; quas aduena nutrit
Alpheus; Cyane totum supereminet agmen.
Qualis Amazonidum peltis exultat aduncis
Pulchra cohors, quoties Arcton populata virago
Hippolyte niueas ducit post prælia turmas;
Seu flauos strauere Getas, seu forte rigentem
Thermodoontiaca Tanaim fregêre securi.
Aut quales referunt Baccho solemnia Nymphæ
Mæoniæ, quas Hermus alit, ripasq; paternas
Percurrunt auro grauidas. Lætatur in antro
Amnis, & vndantem declinat prodigus vrnam.

TALI LVXVRIAT CVLTV &c. Cum Proserpinæ venustatem, tam ex ipsa eius specie, quam ex eiusdem decoro resultantem expressisset; nec non mirandam prorsus vestium texturam descripsisset; descriptionem iam claudens, quasi per Epiphonema, gloriabundam idcircò Proserpinam incessisse ostendit: ac subindè Nymphas inducit Dearum agmen comitantes, quas etiam in Choros, per enumerationem distinguens Lætabundas, exultantesq; describit, dupplici apposita similitudine, alterâ ex Amazonum Triumphis, alterâ ex Bacchantium destumptâ tripudijs, vt scilicet magis earum exprimat iubilationes.

TALI &c. Iactantiam, qua se circumspiceret Proserpina, ac fimbrias, & filacteria dilataret, ostendit; eamq; tantam fuisse exprimit, vt iure illi aptari possit, quod de Armida sua inquit Torquatus Hierof. lib. Cantu 16.

Nel superbo Pauon si vago en mostra
Spiega la pompa dell' occhiute piume;
Ne l'Iride si bella indora, e inostra
Il curuo grembo, e rugiadoso al lume,

Sed etiam vlteriùs lasciuientem pompis ostentat, quippè Veneris sectatricem.

TALI. Tale, & quale sibi inuicem, vt plurimum, vel apertè, vel tacitè correspondent. Hic, non expressa quidem, sed virtualis inest correspondentia; nam idem est, ac si diceret: *Tali*, quale iam audistis, *cultu*; nam *Tale* idem sonat, ac *huiusmodi*, seù *huius generis*, correlatiuè scilicet ad iam enarrata correspondens.

CVLTV. Totus Mundus muliebris nomine cultus comprehenditur; idem enim est *cultus*, ac *ornatus* hic ad ea tantum refertur ornamenta, quibus instructa superiùs vidimus Proserpinam; ac per sextum causalem effertur casum, vt causa attingatur, cur vanæ Gloriæ pennis elata lasciuiret Proserpina.

LVXVRIAT, *Luxuriare*, seu *luxuriari*, (nam & neutrum, & deponens idem reperitur verbum) à Luxurie deriuationem agnoscit suam. Luxuries autem est immodicus voluptatum, deliciarumq; vsus, nimiaque, non modò in rem veneream, sed etiam in molliorem vestitum, lautioresque epulas profusio, qua sępè triumphat Venus; ideoq; nil mirum, si ex hac, tamquam ex ineluctabili fomite, venereæ dissolutiones exiliant: atque ideò monebat Apostolus abstinendum à vino, in quo est luxuries. Itaque vt Veneri addictam, iamq; ab illa sub iugum missam indicet Proserpinam Vates, eam luxuriantem in vestibus describit.

COMITANTVR EVNTEM &c. Comitatum iam Proserpinæ describere aggreditur, vt pateat quanta in existimatione apud Nymphas omnes esset illa.

NAIADES. Quænam sint Naiades Nymphæ iam vidimus in Præfatione ad hunc lib. Carm. 3. quare hic tantum reddenda ratio, cur Naiades potiùs, quam alias vel Cæli, vel terræ Nymphas, in comitatum adduxerit. Primum itaque memineris, Proserpinam in Siculis degisse aruis, Siciliam autem fluuialibus aquis vberrimè affluentem esse; ex hoc enim facile noueris, Naiades ibi, nempè fluuiatiles Nymphas frequentes esse; atq; intelliges, quam bene sibi ipsi semper cohæreat Vates; nam, cum, ad loci naturam respiciens, initio huius libri, riguos dixerit Siciliæ saltus, Naiades hic riguorum præsides, cohærenter maximè, in comites adiunxit. Secundo memineris, Ductricem his esse Venerem ex aquis vtiq; progenitam, ac triumphos meditantem, ideòq; congruum fuisse, vt adijcerentur Naiades, Proserpinæ sequaces plaudentes, cum Nymphæ aquarum sint. Tertio, si aquei, vt in supra relatâ sententiâ, sint Cæli, quæ vnquam melius, quam aquarum Nymphæ, cælestes Deas comitentur? Certe, in hoc sensu, Cælestes etiam ipsæ aquarum Nymphæ, Naiades videlicet declarantur, quare causam suam agebant ipsæ dum Proserpinam sequerentur. Denique, cum Proserpina nil aliud sit, quam *os feminum*, cui humor vtiq; vigorem ministrat ad vegetandum, erumpendumque in germen, & fructum; iure associata, ac stipata Naiadum Choro describitur illa, quæ etiam Naiades, quasi parum de Deabus cæteris curantes, sic reliquas comitentur, ijsq; obsequium sic præbeant, vt tamen vni Proserpinæ suæ ancillari videantur; nam ideò statim post mentionem de Proserpina factam subditur *comitantur euntem*, non autem dicitur euntes, & iure profectò, nam hæ sunt eius ministræ illæ, de quibus lib. 3. habebimus: *Quæ mille ministra &c. Naides* legendum contendit, & sic de facto legit Heinsius: & rationem reddit; nam Naiades à Naia, inquit ipse, Quadrisillabum est. Non inficior, quadrisillabum inueniri apud Virg. Ecl. 6 vbi hæc habentur

Agle Naiadum pulcherrima: iamq; videnti &c.

Sed cur trisillabum fieri non possit, ita vt secunda vocalis in consonantem transeat, non video; immò apud eumdem Poetarum Principem illud Trisillabum lego Ecl. 10.

Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere, puellæ
Naiades, indigno cum Gallus amore periret?

Certè Ouid. Metam. 2. trisillabum facit, dum sic ibi

Naiades Hesperiæ trifida fumantia flamma
Corpora dant tumulo; signant quoq; Carmine saxum.

& Metam. 14. de Nauibus Troianorum in Nymphas versis sic habet

Naiades æquoreæ, durisq; in montibus ortæ,
Molle fretum celebrant, nec eas sua tangit origo.

Statius pariter in Achil. sic trisillabum pronunciat

Naiades armeas inter Diana, ferox q;
Pallas &c. Idemq; Syl. pri.
Nec sibi sulphureis Lucrina Naiades antris &c.
& *Naiades vndarum Dominæ, regemq; corusci*
Ignis &c.

Vel igitur & his omnibus error irrepsit; vel certè hallucinatur Heinsius, quamuis cæteroqui eruditissimus.

COMITANTVR. *Comitari* idem est, ac *se comitem exhibere*, & propriè importat Minorum erga Maiores obsequium, vt alibi vidimus. Ex quo patet, quam sedulò Poeta mores seruet, ac dignitatum gradus distinguat, & maiorum, minorumque, iuxta vniuscuiusq; conditiones, rationem habeat: dum Naiades inferiores superioribus obsequentes inducit Deabus, dum *Comites* subsequuntur, ac quasi pedissequæ comitantur.

EVNTEM. Particip. præsentis temporis, à verbo *eo*, hoc est. *Ire* autem, licet ampliatiuè significet *quomodocumque iter facere*, si tamen preisè sumatur, *pedibus itinerantem pergere* significat: & certè pedes ibat Proserpina, non longè à proprijs sedibus, relaxandi animi gratia, cum in subiectos Campos diuagaretur.

ET STIPANT. Particulam coniunctiuam omitto, de qua sæpè iam dix. *Stipare* autem, in rigorosa loquendi proprietate, est *obturamentis aliquid, in rimas fatiscens, implere, & condensare; ita vt nulla remaneat rima*. Verùm, quia is, qui, conferto agmine circumseptus, incedit, videtur ne rimam quidem inuenire, qua ex circumsepientibus elabatur, hinc factum, vt *stipare*, per translationem, idem significet, ac *frequenti facto concursu, aliquem comitari*. *Stipant* itaque, inquit Poeta, vt & numerosum afferat Naiadum agmen, & vniuscuiusq; studium exprimat, quo vnaquæque propius ad Proserpinam accedere conaretur, ex quo factum fuerit, vt & se inuicem stiparent concurrentes, & ipsi Proserpinæ, conferto agmine, viam ponè præcluderent ad reditum, si redire voluisset.

VTRIMQVE *ab vtroq; latere*: sed *vtrimq;* hic ponitur ad exprimendas omnes partes tàm scilicet laterales, quàm à tergo relictas, vt ex sequenti patebit: sic stipatores, qui & corporis custodes dicuntur Principibus adstant, quibus deseruiunt.

CORONA, A Choro, abiecta aspiratione, hoc præsen-
tum

tim loco, *coronæ* nomen deducitur; vt ostendat Naiades Proserpinam cingentes, rotundo cætu, à lateribus eam pariter, atq; à tergo stipantes. In hoc eodem sensu *verbum* à corona deriuatum vsurpatum vidimus lib. 1. Cann. 108., vbi etiam quid nomine Coronæ intelligatur, explicauimus, quantum ad rem etiam præsentem faciat. In hoc eodem sensu locutum nouimus Virg. Æn. 10, vbi sic habet

Quærunt pars aditum, & scalis ascendere muros
Qua rara est acies, interlucetq; corona
Non tàm spissa viris &c. & paulò post
Vt fera, quæ densa venantum septa corona
Contra tela furit &c.

Pariter Crucis Cycnus lib. 26. in fine, & ad rem aptiùs.

E quous egl'hà d'intorno à se raccolta
De più sani guerrier lieta corona &c.

Cum videlicet Christianus Imperator Cosroæ Legatos exciperet, & quid peterent exponere iuberet.

SOCIA. Exprimit hic affectum quo Nymphæ Proserpinam sectarentur, nempè omnem, cum illa fortunam, omne periculum subituræ; nam socius dicitur, qui fortunarum, infortuniorumq; alterius se se participem præbet. Talem itaque & Nympharum esse ostendit Vates affectum; hoc vno seruato discrimine, quod socius præsupponitur conscius rerum agendarum; atq; adeò ad omnia, ex consultò paratus: Nymphæ, ignaræ futurorum, in prosperis conniuentes, videbantur, affectu suo polliceri, se extrema omnia, cum illa subituras. Ideò *socia*, hoc est amicabili, *corona*.

QVÆ FONTES &c. Ex enumeratione aquarum diuersis locis erumpentium, vel diuersis itineribus elabentium, varios circa Proserpinam Naiadum Choros adstitisse, ostendit; eosque singillatim distinguit: sed, in vnicum cur facilè coaluerint Chorum, insinuat, non solum quia omnes Naiades dicantur, & sint; sed quia omnes Siculorum Præsides fontium essent; nam communis Patria animos facilè omnium conciliat. Incipit autem enumerationem à Nymphis Crimnisi fluuij, quem & præsertim, per apostrophem, alloquitur, vt illi primatum inter cæteros attribuat, non solum quia proprium fluminis haberet Numen; sed etiam quia, Troianorum propagine, inter omnes, Celebris emineret, cum Acestis Genitor ex Egesta Hippotæ Troiani filia dictus fuerit, vt mox fusiùs explicabimus.

QVÆ. Relatiuum quidem hoc est, Naiades antecedenter memoratas in memoriam reuocans; sed insuper vim habet partitiui, & distributiui; nam, hoc loco, Naiades ab inuicem distinguit; per Choros distribuit, atq; vnicuique Choro proprium attribuit distinctiuum.

CONCELEBRANT. Verbum est compositum ex præpositione *cum*, & verbo *celebro*: eam habet vim, vt notet multorum, in vnius honorem conspirantes, animos: nam *concelebrare* est *cunctos simul animis votis celebrem facere*, seù *honoribus cumulare*. Primus itaque Nympharum, Proserpinam comitantium Chorus ille erat, qui Naiades illas complectebatur, quæ, circa Crimnisum amnem incolentes, illius vndas celebres efficiebant, honoribusq; augebant.

CRIMNISE. Crimnisus, alijs, cum Heinsio, Crinisus, & Crinissus; seù Crimisus alijs, celebris Siciliæ fluuius est, vulgò *il Freddo, ò Fiume di S. Bartolomeo*. Sed, quia innuimus, hunc Troianorum progenie clarum fuisse, referendum est quod, id circum, recenseat Seruius. Cum Laomedon Neptuno, & Apollini mercedem, pro ædificatione murorum Ilij iam pactam, denegaret, iratus Neptunus Troiæ Cetum immisit, vt eam deuastaret. Consultus Apollo, malis auibus, respondit, Puellas beluæ obijciendas. Iamque funestabantur nobilissimæ Troianorum familiæ, execranda nimis, Puellarum Litatione; cum Hippotes nobilis Troianus, Egestæ Pater, metuens, ne & Filia sua Ceto exponeretur, naui impositam ventorum arbitrijs commisit, vt potiùs, se non vidente, mergeretur, quam, se inspectante, voraretur. Egesta autem, casu, à ventis in Siciliam delata, Crimniso, siculi scilicet illius fluuij Deo, sic placuit, vt ille, in Canem, seù, vt alij malunt, in Vrsum conuersus, sibi eam arripuerit, ac compresserit, filiumq; ex eo concubitu Acestem, qui postea Siciliæ tenuit imperium, mox susceperit. Quæ etiam omnia ab Alicarnasseo, ac Licophronis interprete traduntur; eaq; attigit Virg. Æn. 5. vbi habet

At procul excelso miratus vertice montis
Aduentum, sociasq; rates, occurrit Acestes
Horridus in iaculis, & pelle Lybistidis vrsæ;
Troia Crimiso conceptum flumine Mater
Quem genuit &c.

Benigne itaque conceptus subindè, vt Virg. cit. refert, ab Aceste Æneas, procellis in Siciliam actus, nouam, ipso concedente Aceste, in Siculis oris vrbem condidit, eamq; ex nomine Matris, quæ Acestem genuerat, Egestam nominauit. Hanc vrbem Crimnisus alluebat, quasi & ipsa dilectæ suæ monumenta gestientibus complectens vndis lætaretur. Cum itaque tantis insignitus trophæis, ac decoramentis Crimnisus fuerit, nil mirum, si etiam, primo loco, Naiades illi ancillantes numerentur; atque ad ipsum, quasi præ alijs omnibus conspicuum, conuertatur oratio.

FONTES TVOS. Fons à fundendo dicitur, eo quod aquas fundat: quarè nil aliud est fons, quam prima aquarum erumpentium scaturigo. Verùm, cum Naiades, non solum originarijs aquis, sed & longe præterlabentibus præsint, cur fontem hic potiùs, quam totum flumen à Nymphis asserat concelebratum? Diceret superficialis Interpres, partem pro toto positam, per synecd., sicuti & numero plurali vtitur hic Vates pro singulari. Et verissima vtiq; diceret; nam fontes certè pro toto hic posuit Vates fluuio. Sed cur potiùs fontes, quam alueum, ripam, vndam dixerit; nam, & hoc pacto, partem pro toto posuisset? Aduerte igitur, artificiosè sumptos à Poeta fontes; nam, cum Nymphis, aquarum scilicet Deabus, sedes esset aptanda, certè ibi aptari debuit, vbi puriores, defæcatioresq; ac dulciores existerent aquæ; vt tales profectò sunt, vbi primo ex fonte erumpentes, nondum sordes terræ, quam subindè defluentes alluunt, contraxerint: quod in causa fuit, vt, apud Poetas, summa inter oblectamenta *Dulcis aquæ saliente sitim extinguere riuo* meritò enumeretur. Adde dictionem Poetæ non carere eruditione: nam in Nympharum olim potestate præcipuè positi censebantur fontes; adeò vt, si quem fontem Antiqui, excauantes, reperissent, munus esse Nympharum arbitrarentur; pro quo etiam sacrificia illis offerre consueuerint. Ideò fontes potiùs, quam aliam fluminis partem Nymphis assignat eruditè Claud.

ET QVÆ CONCELEBRANT &c. Secundum assignat, in comitatu Proserpinæ, Nympharum agmen, ex Pantagia aduectum. Primæ autem hic appositæ particulæ, nempe *& quæ concelebrant*, satis iam explicatæ ex dictis, festinantem non remorantur.

PANTAGIAM. Siciliæ item fluuius Pantagia est, alijs Hipparis, vel etiam Pantacus, & Pantacius. Paruulus hic quidem fluuius esse dicitur, cum à fonte ad ostium sex tantum millibus passuum protendatur. Quò tamen minor aquarum ductu, quo ad extensionem, eò maior, strepitu quo, aquis tumidus, totam sonitu complet Siciliam, vnde etiam Seruius nomen putat accepisse, & *Pantagiam*, quasi *Pantagiam* dictum autumat; nam παταγὸς sonitus interpretatur. Verùm non inde nomen deducit Claudianus, vt ex contextu patet, sed ἀπὸ τοῦ πάντα ἄγειν, idest *cuncta obuia secum rapiens*: & quidem radicalior hæc est Ethimol. nam causa, cur tantopere obstreperet erat, quia, consertum saxis alueum habens, saxa decurrens, summa vi, emoliebatur, ac inuicem decussantia toto impetu euoluebat. Incolæ autem, vt ea se strepitus vexatione liberarent, extracta saxorum congerie, placidum, ac silentem fluuium reddiderunt: Quod ipsum subinde ansam dedit Poetis hoc flumen Fabulis exornandi; dixerunt enim, illud summo decurrentem fragore ante raptum Proserpinæ; post raptum verò Deorum iussu conticuisse, ne Cereri quærenti filiam obstreperet. Ex quo vides, quam aptè huius fluuij Nymphas Proserpinam comitantes induxerit, quasi ad Catastrophem pertinentes. Huius Fluuij meminit & Virg. Æn. 3. vbi habet

Ecce autem Boreas angusta à sede Pelori
Missus adest: viuo prætervehor ostia saxo
Pantagiæ, Megarosque sinus, Tapsumque iacentem.

ROTANTEM SAXA. His, satis mox supra explicatis, aperit Poeta fontem, vnde ipse Ethimologiam nominis deduxerit. *Rotare* enim, à quo particip. *rotantem*, idem est, ac *circumagere*, atque *in modum rotæ versare*. Saxum verò maius, asperius, duriusue, quam lapis, est; licet interdum pro lapide ponatur. En causam, cur, tanto strepitu, iuxta explicata, decurreret.

ET QVÆ CONCELEBRANT GELAN. Ne mireris si tertio idem repetam verbum, nam tria hæc membra sunt vni, eidemque verbo per addiunctionem figuram alligata. Tertium igitur hic notat Chorum, in comitatu eiusdem Proserpinæ existentem, atque ex Fluuio Gela progressum Primæ, vt supra, patent particulæ. Iam *Gelan* explicemus. *Gelas*, seu *Gela* à pruinis gelidis, vt plurimum, stipatur, vt ferunt, ex ijsque nomen desumpsit. Flumen & istud Si-

ella est, cuius meminit Io. Barclaius initio Argenidis suè inquiens *Nondum Orbis adorauerat Romam, nondum Oceanus decesserat Tybris, cum ad oram Siciliæ, qua fluminis Gelas maria subit, ingentis speciei iuuenem peregrina nauis exposuit.* Alij tamen Gelam dictum autumant, cum Stephano ab atrâ, nimiaque nebula, quam exhalat, quippe *caliginem* barbaro quodam nomine *Gelan* Siculi appellant; Hellanicus verò, & Proxenus Gelan testantur dictum à Gelono quodam filio Hymmari ex Ætna suscepto. Aristænetus, & Phaselides tradunt Lacium, & Antiphemum consuluisse Apollinis Oraculum, quod Antiphemus risu acceperit, indeque coloniam ab eo constitutam circa id flumen Gelan fuisse appellatam, & ex ea Flumen ipsum. Nam γέλα latinè *Risus*. Sed quidquid sit de hoc antiquo fluminis nomine, certè illud notiori vocabulo *Himera* nominatur, cæcis, crebrisque vorticibus difficilis, & transitu nunquam tutò, quare de eo Ouid. Fast. 5. ait

Et te verticibus non adeunde Gela.

& immanem eum, eadem de causa, appellat Virg. Æn. 3. vbi memorat Ciuitatem ab eodem flumine dictam,

Immanisque Gelas fluuij cognomine dicta.

Videtur contra nos apertè stare Parrhasius, qui Himeram ab ipso Gela distinguit, dum in hunc locum ait, cunctas ferè Siciliæ ciuitates nomen à præterfluentibus traxisse, Duris, Himeram, Syracusas, Selinunta, Phænicuntem, Æricum, Camicum, Alycum, Thermum, Camerinum, Gelam. Vbi vides Himeram ab Himera fluuio. Gelan à Gela item fluuio nominatur. Sed aduerte, hunc fluuium de quo agimus, in duas diuisum esse, vt asserunt partes, quarum altera dulcem, altera salsum retineat saporem. Ex Nebrodide monte ortum asserit Plin. lib. 3. & Geminum inde factum, ita vt alterum cornu in Austrum, alterum in Occasum, & Boream diffluat: Illud vulgò *salso*, seu *falso*, ex maximis totius insulæ est: istud vulgò *Fiume grande*, Illud ad Gelan Vrbem, quam ex antiquo suo nomine denominat, istud, ad Thermas Himeræ, Pelago excipitur Himera dictus, & Himeram denominans vrbem. Cum tamen denominatio desumenda sit à potiori, ex illo maximè cornu totius fluminis denominationem desumit Claudianus; ex illo, inquam, cornu, quo Vrbi Gelæ nomen attribuit, vulgò *Alicata*, quæ vrbs olim fuerit celebris, nunc excisa.

QVI PRÆBVIT NOMEN VRBI. Explicata iam hæc sunt; ideò paucis rem absoluo. *Qui* relatiuum est Gelan ipsum reuocans in mentem. *Præbere*, vt alibi diximus est *præhabere*; quare nomen, quod ante habuit, fluuius impertitus est Vrbi, iuxta dicta ex Virg. supra.

QVAS PIGRA VADO &c. Quartum recenset Chorum. Est ne figura repetitio, qua, in superioribus, vsus est, frequentata nimis, obsolescat Traductione intersecat, & exornat.

QVAS. Itaque in eodem sensu intelliges, quo supra particulam *quæ* explicauimus, ita vt ad Nympharum spectet distributionem.

NVTRIT. Verbum est, ea omnia vnicâ exprimens dictione, quæ perita, atq; amans Nutrix, in alumnis educandis exercere solita est, dum illos, vt suos amplectitur, fouet, alit &c. Et profectò aquatiles Nymphæ quodnam aptius, quam ex aquis, desumant alimentum? Quo gratiori fruantur premio, quibus magis delectentur amplexibus? Ideò *Nutrit*, idest *educat, fouet, & suas agnoscit effectu non nomine, quàm affectu.*

VADO PALVSTRI. Hoc est aqua Paludem efformante. Quid enim *Vadum* sit, iam vid. lib. pr. Carm. 23.

CAMARINA. *Camerina*, non *Camarina* legit, & legendum esse contendit Heinsius tam hic, quam apud Virg. ac Ouid. vbicumque huius nomen Paludis reperiatur. Miror profectò tantæ eruditionis virum, in hac de nomine quæstione, lectionem suam enixè sustinentem, cum, vt idem ipse eodem fatetur loco, καμαρίνα apud Græcos auctores certè legatur. Hæc igitur insignis illa Siciliæ Palus, ex qua prouerbium emanauit: *Camarinam mouere* pro *sibi malum accersere*. Scio & herbam esse, Camarinam nomine, pessimi odoris adeò, vt concussa nauseam faciat, ex quo Suidas prouerbium deduxerit: *Cane moueas Camarinam*. Hic certè de Palude sermo est, cum de Naiadum ea ipsa deducto agatur Choro; Naiades enim Aquarum Nymphæ sunt, vt vidimus. Hæc apud Vrbem, eodem ab ipsa nomine nuncupatam, inter Gelam Vrbem, ac Pachinum Promontorium, aquis graueolentibus adeò stagnabat, vt pestem fœtore generaret. Consuluerunt itaque Apollinem Vrbis incolæ adiacentis, expediretne ipsis Camarinam exsiccare; ac responsum retulerunt, *Camarinam non esse mouendam*: quod aptè memorat Virg. Æn. 3.

Et fatis nunquam concessa moueri

Apparet Camarina procul, campique Geloi.

Neglecto tamen illi Oraculo Paludem, pestis fontem, exsiccarunt; ex quo factum, vt per exsiccatam Paludem, ingressis hostibus, captâ, & direptâ Ciuitate, neglecti Oraculi pœnas dederint Ciues. Sed nota hic obiter emphaticum sententiæ, in verbo contrapositum. *Camarina nutrit*, quod idem est, ac dicere: *Pestis procreatrix valetudinem bonam impertitur: Mortis pharetra vitam largitur; Virus alimentum est non venenum*: vt intelligas hasce Nymphas, licet non omninò immortales, vt in præfatione diximus, tantæ tamen perfectionis habuisse naturam, vt, quod alijs mors esset, illis cederet in alimentum, & nutritionem. Et nota, quam acutè alludat ad vim Naturæ inclementiam natalis loci in fælicitatem inibi nascentium conuertentem. Sed quod caput est, nota, quam exactè, dum Proserpinam, Veneris sequacem prosequitur, omnia in Hieroglyphicum, atque imminentis pressuræ omina conuertat Vates. Iaspidis vestes colligentis præsagium vidimus: at vestes ipsæ malo nequaquam omine caruerunt. Solem gestabant, sed inualidum: Lunam, sed vix apparentem; vt indicarent, ad locum, quo Proserpina raperetur, Solem, vt penetret, vires non habere; Lunamque ijs tenebris expellendis incerto semper lumine languescere. Solem denique, ac Lunam Planetas scilicet maximè optandos, quia protinùs amissura, cum visura ampliùs, nisi per specialem Iouis dispensationem, non esset, effigiatos portat in vestibus: eaq; ipsa futura erat Tethys, idest incessantis Oceanus amaritudinis, cuius lacrymis, vitrei, quasi vberis libamine conclamatis sibi sideribus propinaretur. Comitantur Naiades, & primum obtinent locum, quæ Crimisum colunt, comites videlicet Ægestæ à Numine quidem, sed monstroso, vt supra, raptæ, ac compressæ; vt exitum Proserpinæ, dum comites fiunt, vaticinentur. Sequuntur Pantagiæ, fluminis scilicet saxa rotantis, ac fragore omnia complentis Nymphæ, vt ex ijs omen haberet Proserpina, se mox à Sysipho saxum perpetuo rotante comitandam, qua Cocytus æternis insonat fletibus, qua Acheron assiduis complet fragoribus Orcum. Succedunt Gelaniæ Perpetuis addicendam Inferorum pruinis, ac Caliginum tenebris, comitantes, mixtumque Dominæ, quam sequuntur, imperium præsagientes; nam dulcibus Gelæ humoribus Elysiorum portendebantur dulcedines; salsis verò eiusdem fluctibus tartarorum amaritudines præfigurabantur. Sed parum tandem hoc ipsum erat, ni & sibi Camarinam moueret infælix Proserpina. Ideò quas nutrit Camarina

PIGRA. Vt ipsam Cocyti tarditatem, ac flebile illud stagnum in mentem reuocaret; nam *Piger* idem est, hoc loco, ac *minimè fluidus*, consequenter *impurus, fætens &c.* vt aquas esse stagnantes experimur.

QVAS ARETHVSÆI LATICES. Quintum ex Arethusa Chorum iam indicat; Arethusæus enim possessiuum nomen est, ab Arethusa deductum. Porrò Arethusa, si fabulas respiciamus, Nympha venatrix fuit, Dianæ comes, quæ, cum fortè se in Alpheo fluuio lauaret, ita fluminis Numen in amorem pellexit, vt ipsam retinere conatus sit; quod illa vt animaduertit, celeri elapsa cursu amatorem fugere conabatur: Verum, cum velociorem in cursu Alpheum effugere non posset, implorato Dianæ suæ auxilio, eiusdem miseratione, in fontem sui nominis dicitur conuersa. Viguit tamen ipsis in vndis odium ab ipsa in amatorem conceptum, ac ne ex cognitione Alphei fluminis, qui, vel in vndas elabentem, sequebatur, effossis sub terras cauernis subterraneo cursu in Siciliam vsq; aufugit, ibiq; e terra tandem, vberrimo aquarum fonte, apud Syracusas emersit, vnde & Syracusæ Arethusides dictæ sunt ab Ouid. Fast. 4. *Vsq; Syracusas Arethusidas abstulit armis &c.* quasi natiuus Syracusis humor, natiuo ibi egurgitet fonte, vnde & Pindarus Arethusam Siciliæ fontem celebrat. Verùm, si, omissis fabulis, veritatem sequamur historicam; geminos esse fontes ferunt in Arcadia, Pisis scilicet vnum, Elide alterum, Arcadiæ vrbibus: Illum Alpheum, hunc Arethusam vocatos. Aliqui dicunt vtrumq; in *Elide* natum, sed distinctis locis, quod & Poetarum sententijs congruere videtur, nam Ouid. Metam. 5., ore eiusdem loquens Arethusæ, eam ex *Elide* oriundam apertè nominat, licet & Pisam eius indicet Patriam, nam sic, ipsam inducens, loquitur ibi

Pisa mihi Patria est, & ab Elide ducimus ortus.

Verùm

Verùm aduertendum est, aliud esse *Elidem vrbem*, aliud *Elidem vrbis regionem*: nam tota regio, vbi & Elis, & Pisa Ciuitates sunt, *Elides* nomine nuncupatur. Dicit itaque ibi Arethusa, se ex *Elide* esse; non quidem ex *Elide vrbe*, sed ex *Elide regione*, in qua Pisa sita est; hoc autem dixit ad distinctionem; nam altera etiam Pisa fuerat in Thessalia; & Pisæ iterum in Hetruria; atq; ideò opus fuit, vt, addita regione, Pisam suam à cæteris distingueret. Propè autem Alpheum fluuium hæc Pisa est; idcircò, & quia Arethusa sub terram mergitur, fugere dicta est ab Alpheo, qui certè ortum habet in Elide ciuitate, vt habetur ea Virg. Æn. 3. vbi clare sic

. . . . . . Alpheum fama est hùc Elidis amnem
Occultas egisse vias subter mare, qui nunc
Ore Arethusa tuo Siculis confunditur vndis.

nam, quia etiam Alpheus subterraneis hiatibus mergitur, amore captus dicitur Arethusæ, eamq; in Siciliam vsque secutus: & quidem, Arethusæ se, subterraneis claustris, immiscere videtur, ea eo, quod ferant, res, quæ ab Incolis Elidis in Alpheum, ibi, proijciuntur, in Sicilia ab Arethusa reiectari, & vice versa, iacta in Arethusam Siciliæ alibi ab Alpheo reiectari; quæ inter naturæ miracula retulit Aristoteles. Quarè aliqui filiam Alphei faciunt Arethusam, ideſt ex eodem tanquam primo originario fonte progenitam, atque ex eo promanantem. Alium Arethusæ fontem in Eubæa referunt reperiri, cuius aquas qui potant, à virtute bellica commendantur, Apollinis oraculo; alium etiam Bœotiæ propè Thebas extare memorat Solinus: Octo Arethusæ fontes diuersis in locis erumpentes enumerat Dydimus in Homeri commentarijs. Hic certè Vates de ea loquitur Arethusa, quæ Siculis emergit in oris. Nympha igitur Syracusani fontis Arethusa nunc est, & Syracusam suam sibi vindicat Patriam, vt ait apud Ouid. cit. his verbis

Sicaniam Peregrina colo; sed gratior omni
Hæc mihi terra solo est: hos nunc Arethusa penates
Hanc habeo sedem &c.

Quarè dum Arethusæas Nymphas in Proserpinæ comitatum adducit Poeta, expressum illius eiusdem subterraneis additæ, quas fugeret, nuptijs, Hieroglyphicum viuis hisce erexit figuris.

QVAS. Subintellige *nutriunt*, per Synecd. omissum, *Arethusæi*, hoc est ex eliquata in fontem venatrice Arethusa, de qua Virg. Georg. 4. ait

Et tandem positis velox Arethusa sagittis.

ad auras Siculo in solo, longè, lateq; effusi.

LATICES. *Latex* à latendo dicitur humor intra aliquid latens; quarè argutè admodum, & emphaticè, humores Arethusæ *Latices* dicuntur, cum, per tot spatia terrarum, subterraneis lateant in Claustris: vt de se ipsa inquit illa apud Ouid. cit.

. . . . Mihi peruia tellus
Præbet iter, subterq; imas ablata cauernas
Hic caput extollo, desuetaq; sydera cerno.

QVAS NVTRIT ALPHÆVS ADVENA. Sextum notat comitantium agmen Nympharum, ex Alpheo fluuio, peregrinis vndis Siciliam abluente, demandatum. Primæ particulæ, ex dictis, in aperto sunt. *Alpheus* quis sit; &, quomodò Siciliam alluat, pariter dictum: cum adeò implexus Arethusæ est, vt non potuerit Arethusa explicari, quin explicaretur Alpheus, quem Dionysius Apher ex eodem cum Eurota flumine asserit natum fonte, & fontem *Alfeum* appellauit. Alpheus autem dicitur à vitiligioibus, quas emendat, nam Græcis vitiligo ἀλφὸς est. Verùm si huius nominis Ethymologiam inquiras magis facientem ad rem nostram, dixeris, Alpheum dictum à græco verbo αἰτέω quod Latinis est *inquiro*; inquirens enim Arethusam iure *Alpheus* dicitur. Vnica in textu igitur iam remanet difficultas, nempè, cur Alpheus Aduena Siciliæ dicatur, non verò Arethusa, cum & ipsa peregrina sit, ex Ouidio cit. Aduena ex *ad*, & *venio* compositis deriuatur, quasi *aduenientis incola*: ex quo patet, aduenam dici debere, & esse quemcumq;, qui ea longinquo aliquo loco, vbi natus sit, ad aliquam venit Ciuitatem, vel locum, ibiq; sibi domicilium elegit. Hoc tam in Arethusa, quàm in Alpheo, ex dictis, reperitur. Quarè vterque fons *aduena* certè, respectu Siciliæ, est; ideſt aliunde veniens. Verùm, quia, vt diximus, proprium ibi habet fontem Arethusa, ita vt videatur è Sicilia ipsa exoriri; Alpheus verò non habet proprium fontem ibi; sed tantum, mutuato quasi, Arethusæ profluit ex fonte; hinc est, vt illi potiùs, quam Arethusæ, nomen aduenæ conueniat; ille non solum aliundè veniat, sed nec ibi proprium habeat domicilium, sed fontem; ita vt, transfugarum more tantum, adesse videatur.

Nota & hic symbolum insidiantis, & persequentis, vt comprimat inuitam, dum Alphei Naiades Proserpinam comitantur.

CYANE TOTVM &c. Ducem Nympharum omnium Proserpinam constituerat, cum eiusdem vestigijs inhęrere omnes affirmauerit: *Comitantur euntem*: easdem, quasi in aciem educturus, instruxerat in corona, Lunata scilicet acie explicata *Sequens vtrimq; corona*. Iam verò ludibundi huiuse xercitus, Legati munere fungentem, vulgò *Tenente generala*, Cyanem ostendit, quæ scilicet, & pulchritudine, & dignitate, reliquas antecellens, soli cederet Proserpinæ. Cur autem hanc tali dignetur honore, facilè patebit, si quænam ipsa fuerit, & cur inter Deas, perspiciamus. Fuit itaque

Cyane, vt scribit Plutar., ex sententia Dosithei, Puella, inter Syracusanas, pulcherrima, Cyanippi filia, quæ peste Syracusis grassante, oraculi monitu, Patrem, ac se ipsam, cum Patris desiderium ferre non posset, interemit. Cum autem, talibus hostijs, pestis sedata fuerit, Syracusani diuinos liberatrici suæ honores decreuere, ac perennem, maximumque fontem, ex eiusdem nomine appellantes, illi sacrum fecère, in quo & ipsa, vt iam Dea, credita est habitasse. Cum itaque & sola sui fontis Nympha sit; & Patriæ fuerit, propriæ vitæ dispendio, liberatrix, meritò *supereminet omnes*, & dignitate cæteris anteponitur. Cyaneum fontem Anapi Siciliæ fluuio admixtum Mare excipit: ex quo datus fabulæ locus, qua Anapis Cyanem adamasse, eiusdemq; amplexibus, fœlix dicitur extitisse. Infœlicem tamen, post raptam Proserpinam, eam facit Ouid. Metam. 5. nam, Plutoni aduersantem rapienti, eam ipsam in vndas conuersam dicit, ex nimia doloris vehementia, cum incassum impedire conata fuerit abuectantem; quod & Auctor noster lib. subindè 3. memorabit. Interim quid canat de ea Ouid. accipiamus.

Inter Sicelidas Cyane celeberrima Nymphas,
Gurgite, quæ medio summa tenus exstitit aluo,
Agnouitq; Deam. Nec longiùs ibitis, inquit:
Non potes inuitæ Cereris gener esse: roganda,
Non rapienda fuit: quod si componere magnis
Parua mihi fas est; & me dilexit Anapis:
Exorata tamen, nec, vt hæc, exterrita nupsi.
Dixit: & in partes diuersas brachia tendens
Obstitit. Haud vltra tenuit Saturnius iram;
Terribilesq; hortatus equos, in Gurgitis ima
Contortum valido sceptrum regale lacerto
Condidit: icta viam tellus in Tartara fecit,
Et pronos currus medio cratère recepit.
At Cyane, raptamq; Deam, contemptaq; fontis
Iura sui mærens, inconsolabile vulnus
Mente gerit tacitâ, lachrymisq; absumitur omnis;
Et, quarum fuerat magnum modo Numen, in illas
Extenuatur aquas &c.

Hæc itaque toties deplorabilis Nympha Proserpinam, quasi agmen claudens, sequebatur: omen profectò futuri excidijs nam quid Tragica Nympha, nisi tragicos portenderet euentus?

SVPEREMINET. Verbum ex præpositione *super*, ac verbo *emineo* compositum est, idem sonans, ac se super alios extollere: quod non solum de magnitudine corporis, sed de animi dotibus; immò & de honoribus, dignitatibus, ac ipsis interdum infortunijs, atq; ominosis indicijs, dicitur; ex quo licet agnoscere, quam multa hoc verbo, iuxta explicata, Vates complectatur.

TOTVM AGMEN. *Totum* dicitur ad distinctionem ab omni, nam, vt notant Grammatici, *Totum*, & *omne* in hoc differunt, quod *Totum* ad quantitatem refertur; *omne* verò ad numerum: *Totum* denotat plenitudinem partium, *omne* verò plenitudinem numeri. Cum itaque hic Nymphæ omnes, in vnum confluerent Chorum, qui per modum vnius, ea plenitudine partium compositus, sumatur; hinc est, vt *totum* dixerit *supereminet agmen*. Porrò *agmen* propriè importare videtur instructum ordinibus exercitum. Verùm & pro quacumq; multitudine, ac copia coeuntium sumitur: Agminis tamen nomine est vsus, vt indicaret, quæ, supra, nos de ludibundo exercitu innuimus *in Cyane*.

QVALIS AMAZONIDVM &c. Duplici similitudine, & incedentium ordinem, & lætitiam, exultationemq; Nympharum, Proserpinam comitantium, amplificat. Et primam quidem, hoc loco, similitudinem desumit ab Amazonum

zonum cohortibus; & Proserpinam Hippolytæ Ductrici assimilat, reliquas verò Nymphas reliquis Amazonum, triumphantem, cum plausu, Ducem secutis.

QVALIS. Relatiuum qualitatis est, alicuius rei naturam declarans, & quo aptè, in similitudinibus adsciscendis, & in concinnandis comparationibus vtimur. Sic Virg. Orpheum lamentantem Phylomelæ comparat, hac particulâ iudice vsus Georg. 24. vbi ait

Qualis populea mœrens Phylomela sub vmbra
Amissos queritur fœtus, quos durus Arator
Obseruans nido implumes detraxit: at illa &c.

Sic pariter Æn. pri. Tyrios, condendæ Vrbi instantes, apibus comparans, in laboribus exercendis, hac eadem vsus particula, sic similitudinem effert:

Qualis apes æstate nouâ per florea rura
Exercet sub Sole labor &c.

PVLCHRA COHORS. Cum hac cohorte, per relatiuum *Qualis*, Proserpinæ agmen confert Auctor. Quarè, ex huius qualitatibus, qualitates illius dignoscendæ sunt. *Cohors* ex pluribus peditum manipulis conflatur, & propriè pars Legionis erat, quam alij ex viris septingentis constare dixerunt armatis, iuxta Calisthenem; alij ex ducentis, cum Æcophero; alij ad Centenarium tantummodò numerum eam extendi asseruere, cum Plutarco. Sed quidquid de hoc sit, quod nostra non interest: certè cohors à cohortando dicta fuit, eo, quod se mutuo hortarentur in pugnam milites. Quare cum de Amazonum acie agatur hic, ex qua similitudo desumitur, aptè vtitur cohortis nomine Vates; nam belligeræ Amazones fuere. *Pulchra* autem hæc dicitur *Cohors*, idest *formosa, venusta, ac delectationem afferens inspicientes*. Sed contradictionem inuoluere videtur hæc dictio; nam armatæ acies terrorem, non delectationem, inspicientibus ingerunt. Ast memineris, Acies hic, non bellum inferentes, induci, sed, partis victorijs exultantes: perpendes Amazones esse, quæ in armis sunt; quod idem est ac dicere *Veneres armatas*, de quarum vnaquaque dici possit, quod de Rinaldo suo inquit Tassus Hier. liber. cantu 1.

Se 'l vedi fulminar, nell'armi accolto,
Marte lo stimi; Amor, se scuopre il volto.

Deniq; in mentem adduces, ornamenta ipsa militaria, ex ipso etiam terrore, delectationem interdum elicere; quod aperte asserit Tassus idem Hier. liber. Cantu 20., vbi, cum eductos in pugnam Fidelium, Infideliumq; exercitus, vt de rerum summa, plena tandem dimicatione decernerent, descripsisset, & iam iam irruentes constituisset, subdit

Bella, in sì bella vista, anco è l'horrore,
E di mezzo la tema esce il diletto,
Nè men le trombe, horribili, e canore
Sono à gl'orecchi a lieto, o fiero oggetto &c.

Sicq; prudenter hoc antitero vsum agnosces Vatem, ad explicandam scilicet Amazonum venustatem inter armorum terrores effulgentem, præcipuè cum triumphos, non bellum, peragant.

AMAZONIDVM. Amazones bellatrices, earumq; mares, ac regnum vidimus fusè in præfatione ad hunc lib. Carm. 37. Adeat locum curiosus, ne Crambe hic repetita fatigemur.

EXVLTAT. *Exulto* ab *ex*, & *salto* compositum verbum idem est, ac *præ lætitia gestiens salto*; & significat *vehementem animi alacritatem, motibus, vocibus, alijsq; signis, ostendere*. Verùm, dum militari more loquitur Vates, quid militari more significet *Peltis exultare*, animaduertendum est. Scias itaque, ex collisis scutis, & pugnæ, & triumphi signum dari solitum fuisse; nam, sicuti moris erat, cum primum hostes, collatis signis, in propinquum ita processissent, vt iam iam pugna esset ineunda, ad excitandos militum animos, vno, eodemq; tempore, sub datum signum, scuta hastis percutere; ita, in triumphis, ob partam victoriam peragendis, scutorum collisione, plausibus mitium dari solitum fuit à militibus, qui, ad augendam triumphorum gloriam, vmbratiles bellorum, quæ gesserant, imagines exercebant, & ad eorum oblectamentum, qui triumphi pompas circumspectarent. Simili itaq; modo in plausus effusas denotat Auctor Amazones, dum ait: Pulchra Cohors Amazonidum exultat.

PELTIS. Pelta exiguum scutum est, quod Nonnius Amazonium scutum appellat, eo, quod apud Amazonas præcipuè in vsu fuerit. Quoniam verò Pelta, apud Virg. lunata dicitur Æn. pri. alibi cit.

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilæa furens, medijsq; in millibus ardet.

ad quod & Papinius respiciens *Lunatum* vocat Amazonidum agmen; & hoc etiam loco, apud Claudianum adunca dicitur Pelta: *Peltis exultat aduncis*; non abs re futurum arbitror, si huiusmodi scuti formam referamus, quam sic, apud Pier. lib. Hierogl. 42. descriptam inuenimus. Circularis figuræ Clypeum imagineris: circulus autem huiusmodi lineâ diametrali, secus quam, armillis in interiore parte positis, brachium inseratur, bifariam distinguatur. Hinc pars circuli, quæ cubitum versùs extenditur, intacto, integroq; orbe circumacta relinquatur: pars verò anterior, qua manus inserta armillam stringit, relictâ tantâ obicis latitudine, quanta, ad tuendam manum, ac brachij partem, satis abunde sit, ita intersecetur, vt circulus vmbonis hinc indè, hoc est, ex vtraq; insertæ manus parte excauetur in modum semilunæ, ac cornua, hinc indè interrupta, se inuicem in Lunæ morem respiciât, vt in apposita figura ex ipso Pier. desumpta: sic enim Luna inferior insertandæ hastæ adaptatur; superior verò commode ad inspectandum sinuatur. Ideò Peltis

ADVNCIS. Aduncus enim idem est, ac *curuus, tortuosus*, atque *in cornua deflexus*, vt vides Lunaria in Peltis cornua ex supra posita figura.

QVOTIES &c. Exultationis causam notat, abuectam scilicet hostilibus ex campis prædam, prælio fœliciter gesto. *Quoties* autem aduerbium relatiuum est correspondens alteri aduerbio *toties*, quod hic tacitè subintelligitur, omissum per synecd. figuram: quarè sensus est: *toties quoties &c.* seù *quotiescumq; &c.* vulgò *ogni qual volta*. Ex quo ostenditur consuetudo, qua frequentes adeant Amazones, in huiusmodi agrorum populationibus; non enim *semel*, aut *iterata*; sed *sæpius, ac sæpius* est *quoties*.

HIPPOLYTE. Regina illa scilicet Amazonum, de qua dix. in præfatione ad hunc lib. Carm. 37.

VIRAGO. Viraginis titulo Hippolytæ meritò condecoratur ex facto: nam *Virago* mulier fortis est, quæ, viro similis cum sit, virilia opera perficiat. Quid autem virilius, quam arma tractare, victorijs insigniri, triumphis condecorari?

POPVLATA. Effertur hæc vox actiuè, & idem est, ac *quæ diripuerit, vastaueritq; hostium castra, campósq; popolari* enim vulgo *dar il facco: saccheggiare*.

ARCTON. Hoc est Regionem septentrionalem, quam *Arcton* dicunt ab Vrsa, seù à constellationibus, quas Vrsas vocant, & de quibus nos fuse in præfatione ad lib. 1. Carm. 11. Sed cur Amazones infestas potiùs septentrionalibus plagis, quam alijs regionibus assueret? Præcipuo profectò iure; nam Amazones Scythiam primò, septentrionalem vtique plagam, sibi vindicarunt; atque, vt ibi longè, latèq; dominarentur solæ, regionem armis subegerunt, maribus interemptis. Subindè Imperij fines ampliaturæ se se ad Thermodontem extendêre, tota regione dominantes, eamque imperio parêre armorum viribus coegentes: ac magnam Asiæ partem occupauere. Cum igitur, vel vt proprios fines tuerentur, partasq; bello victorias fruerentur; vel vt Imperij pomeria dilatarent, ac protenderent, semper cum finitimis bellum aliquod esset illis ineundum; more bellico populabantur, ac deuastabant hostiles circum agros, qui certè ad septentrionales spectarent plagas.

DVCIT. Idest sponte sequentibus, Ducis more, præit, atq; ad prædæ diuisionem, ad Patrias domos, ad quietem trahit, non vi, sed amore, sequentes, ac victoriæ fructum percepturas; hæc enim vis est illius verbi *Ducit*, vt alibi vidimus, illud recensentes: *Fata volentem ducunt, nolentem trahunt*; quod tamen quo ad secundam partem falsum vidimus.

POST PRÆLIA. Subintellige *prosperè gesta, ac fœliciter confecta*. Quid autem prælium sit, & in quo differat à bello, explicuimus iam supra satis Carm. 20. Hæ particulæ, vt arbitror, adduxerunt Parrhasium, & alios, vt, vbi supra nos legebamus: *Peltis exultat aduncis*, legerent ipsi: *Peltis exultat ademptis*; & clariùs Scaliger: *Qualis Amazonidum positis agit agmina peltis*. Cum enim post prælia ducantur, quid non, positis armis procedere censeantur. Verum aduerte, in more positum fuisse, vt Milites armati ad triumphum procedentem ducem comitarentur, vt supra diximus, quare perperam, positis armis, processisse Amazones, dum triumphos agerent, arbitrati sunt præcitati auctores.

TVRMAS. Hoc est, militares suos Amazonum ordines; nam Turma ordo militaris est, tres equitum decurias, ac

to-

eosidem continens Decuriones. Optimè autem Turmarum nomine Amazonum ordines nuncupantur; nam ipsæ post hominum memoriam primæ, ni Lysias Rhetor referens decipiatur, equos conscenderunt, atq; equestri certamine in hostes irruerunt.

NIVEAS. Candidas interpretatur Parrhas., & formosas. Ego non æquiualenter, & translate, sed formaliter dictas arbitror Niueas, hoc est Niue conspersas; nam septentrionales Plagæ perpetuis, vt plurimum niuibus rigescunt; atq; adeò, ea in regione, belligerantes, nil mirum, si, niuibus conspersæ cadentibus, *niueæ* merito dici possint. Noto autem, acutissimè à Poeta Amazonum virtutem in armis, hoc addito amplificari; nam laboribus non temperant; itinerum difficultatibus non terrentur; cælorum inclementias paruipendunt, quasi earum peculiare solatium sit *in Galea potare niues*, vt de Heroe suo alibi dixit Claud. idem. Ideò, partâ his omnibus victoriâ, ne excussâ quidem ex Galeis niue, alacres Reginam suam in triumphum comitantur, ac triumphali plausu, quasi nullis vnquam fractæ laboribus, exultantes prosequuntur. Naturam igitur loci, ac virtutem Amazonum indicare, opinor, hic voluit prudentissimè Vates.

SEV STRAVERE &c. Causam exultationis enarrauit; iam causam addit triumphorum sub disiunctione, vt, non semel triumphalis Amazonas innotescat. *Seu* enim disiunctiua particula est, qua, sub disiunctione, ea iungimus, quorum alterum, non vtrumq; affirmamus: Strauêre autem præteritum est à verbo sterno, quod est *humi deijcere*, & quasi *ad terram extendo*. Quia autem, bellorum impetu, vel hostes trucidantur, & sic ad terram, ferreo oppressi somno, deijciuntur; vel ad deditionem coguntur, qua hostes ad victoris pedem procumbentes arma submittere, ac terram sæpè lingere coacti sunt; hinc factum, vt *sternere* pro eodem sumatur, ac *debellare*, *domitare*, ac *victos in ditionem redigere*. *Seu* ergo Amazones *strauerint*; hoc est debellatos in ditionem redegerint, mos illis perpetuò vt fuit,

GETAS. Getæ Populi Scythiæ Europeæ pugnacissimi sunt. Quarè vides, quam benè sibi correspondeat Vates; nam superiùs dixerat, Hippolytem Arcton depopulatam; hic prostratam, deuictam, direptamq; Scythiam ostendit, quæ certè septentrionalis est plaga: ferunt enim, Hippolytem Amazonum, de qua supra, Reginam, collectis Imperij viribus magnam Europæ partem deuastasse; sed Scythis præcipue infestam fuisse. Inter Scythicas verò nationes, feras quantumlibet omnes, nullam esse Getis truculentiorem, ait Ouid. de Ponto

Nulla Getis toto gens est truculentior orbe.

& tamen Amazonijs sæpè viribus cedere coacti sunt Getæ. Ideò si quando Hippolyte eos strauerit, maxima vtique triumphandi aderat occasio.

FLAVOS. Videtur Natura ipsa signatis Getas indicijs patefacere: nam passim flauos illis indidit crines, qui profectò iracundæ non parùm, crudelis, ac truculentæ naturæ indicium esse obseruantur. Quarè etiam Martial. in Zoilum, quod fuscus esset ore, crine ruber, & lumine luscus; ait: *Rem magnam præstas, Zoile, si bonus es.*

Ideò igitur, hac speciali nota, signat Getas & Auctor, vt scilicet ex indicio eorum truculentiam dignoscamus, quæ quantò maior apparet, tantò magis emicat, eorum domitrix, virtus

SEV FORTE RIGENTEM &c. Alterum hic subdit diuisionis membrum, vt alteram, sub disiunctione, triumphorum causam oculis subijciat; quam vt & nos clarè internoscamus, sciendum, Amazonas, vt dicebamus, ad Tanaim primò incolentes, cum ad Thermodonteum vsque imperium dilatassent, Regiam ibi sedem sibi Themiscyram delegisse. Verum angustis adhùc, vt sibi videbantur, finibus detineri se nequaquam patientes, ex Scythia Europæa in Scythiam Asiaticam se transferentes magnam Asiæ partem suam in ditionem redegerunt; ac primò Sarmatas, ad Tanaim, in Asiaticæ ripæ parte, incolentes, prælijs fatigarunt, domuerantque. Verum, ne, ex congeneitate nominum, errore decipiaris, sciueris, geminam distingui Sarmatiam, ita vt altera sit Europæa, à septentrione oceano terminata; à meridie Paxidibus Metanistis, & ab occasu aliqua Germaniæ parte; & de hac Sarmatia non est, in præsenti, disserendum. Altera Sarmatia ad Asiam pertinet, eaq; continetur, terminaturq; à septentrione Terra incognita; ab occasu Sarmatia Europæa, & Tanai fluuio: atq; de hac loquimur, cum Sarmatis bellum intulisse dicimus Amazonas. Vt itaque Amazones ex Europæis, quibus imperabant, regionibus in Sarmatas, Asiamq; traijcerent, Tanais, intermedius vtiq; fluuius fuerat superandus, adeòq; & ex fluuio, & ex fluuium circumsidentibus populis victoria fuerat reportanda, quam hìc insinuat Vates, & causam, sub disiunctione asserit triumphorum. His positis: agnoscenda est Tanais fluminis Natura, quam attigit Virg. Georg. 4. rigiditatem septentrionalium regionum describens, ac præcipuè perpetuas earum niues, glaciesque, cum inquit

Solus Hyperboreas glacies, Tanaimq; niualem
Aruaq; Riphæis nunquam viduata pruinis
Lustrabat &c.

ex quo patet, nimio, quo regiones illæ vituntur, frigore, Tanaim obdurato adeo interdum gelu constringi, vt ad sustinendum pondus superincumbentium è Cælo niuium habilis reddatur; immò & ad sustinenda equorum, plaustrorumq; pondera obdurari ferunt interdum, ita vt ne securibus quidem cedat, aut vix cedat Glacies. Vno verbo, cum sub eâdem Poli regione sit, eandemq; Cæli experiatur inclementiam, eas etiam sortitur qualitates, quas Istro attribuit Ouid. 1. de Ponto. *Vbi frigore constrictus Ister*

Dura meant celeri terga per amnes equo.

nec mirum, in ea regione, in qua vinum ipsum concrescere, & conglaciari, testatur Ouid. idem,

His itaque præcognitis ad explicationem deueniamus. Omissa autem particula *seu*, de qua satis supra, & particula *forte*, quam pro *forsitan* posuit, vt magis, se ambigere, indicaret, vtranam causa verior fuerit, verbum explicandum assumo.

FREGERE. Multiplicem hoc habere potest significationem: primò enim *frangere* idem est, ac *perrumpere*, vt satis notum est: secundò idem sonat, ac *deprimere*, *deijcere*, ac *meticulosum reddere* sic hostis audaciam frangere, inquit Liu. lib. 5., & sæpè alibi: tertiò idem significat, ac *debellare*, *vincere*, *superare*: *Turpe viro dolore frangi*; ait Cic. de finibus. Si igitur in prima significatione sumatur verbum, sensus erit; Amazones, abuecta ab vlterioribus Tanais ripis præda, ex Sarmatis decerpta, solitas fuisse securibus Glaciem fluminis proscindere, ne hostibus transitum ad repetendam præberet: Vel sensus erit: securibus tentare solitas fluminis duritiem, vt experirentur, num satis ad ferendas armatas Virgines obduruisset; sed hunc sensum nimis obuium arbitror, nec sublimi Vatis stylo adaptandum. Meliùs itaque in secundo, & tertio sensu accipiendum, non ambigo, ita vt sensus sit, eas, securibus armatas, non hostibus solum, sed & ipsi fluuio terrorem intulisse, ita vt maius ex terrore gelu, quam ex inclementia Cæli contraheret flumen: nam proprium terroris est rigidum in venis frigus producere, vt aptè cecinit Tassus Hierosl. liber. Cantu 7. Rambaldi sic exprimens terrorem:

Fugge dal colpo, e 'l colpo à cader viene,
Dou' vn pilastro è contr' il ponte eretto.
Nè van le schegge, e le scintille al Cielo,
E passa al cuor del Traditore vn Gelo.

in hoc autem sensu noueris facilè, quam altè, more suo assurgat Vates, sensum vel rebus inanimis attribuens. Vbi primus sensus, & vilesceret omnis, & minus ad textum aptus remaneret: nam, si, triumphatis hostibus, redeant, quid opus est Tanaim frangere, vt via persequentibus præcludatur? Hoc fugientis esset non victoris; & vincentes profectò describit Amazones Poeta; quarè ineptum fuisset ad textum, *frangere* in eo sensu vsurpari. Pariter, si dixerim tentatum securibus flumen, aliud est *tentare*, aliud *frangere*; si autem fregissent, sibi ipsæ viam ad victorias intercidissent. Quare, primo reiecto sensu, secundum arbitror Germanum. Tertius etiam sensus aptissimus vtiq; erit; nam, qui aliquem territat, certè superat, vincit, ac prosternit. Territum itaque securibus, idest Amazonum armis Tanaim illæ calcant edomitum, pedibus deuictum premunt, ac sustinere obdurato traijcientes tergo compellunt. Adde, Tanaim positum pro tota, quam alluit regione Asiaticæ, Sarmatiæ, quam territam, superatam, deuictamq; innuit, per Tanaim Vates. Quarè in vtroq; postremo sensu eruditissimè, ac summâ elocutionis ostentatione, *fregere* inquit

TANAIM. Tanais, vt dicebamus, fluuius est Asiam ab Europa diuidens, & per Scythas, ac Sarmatas decurrens in Mæotin defluit, vt concinnè Carminibus expressit suis Dionysius in Periegesi,

Europam, atq; Asiam Tanais desterminat amnis.
Hic se Sarmaticis euoluens finibus, alta
(Scissus aratro prius æquore) tum fauis, vnda
Effluit in Scytham; procul hinc Mæotida Thetyn,
Intrat, & inferto freta pellit vasta flumine.

Tanais

Tanais originem incertam aliqui putant. Certè incertis distractam sententijs non abnuerim. Aliqui cum Herodoto ex quadam Palude ortum habere asserunt, quæ stadijs circiter septuaginta distet à Mæotide, in quam Tanais ingreditur: Alij cum Dionysio ex Caucaseis montibus ortum ducunt: Alij ex Riphæis prodire autumant, quibus assentiri videtur Lucanus, qui lib. Pharſ. 3. ſic habet.

Qua Crœso fatalis Halis, qua vertice lapsus
Ripheo Tanais diuersi nomina Mundi
Imposuit ripis, Asiæque, & terminus idem
Europæ media dirimens confinia terræ.

Sed hæc parum ad institutum, nisi in quantum patefaciunt, ex Europa in Asiam traiecturis certè tranandum Tanaim, vt dicebamus.

RIGENTEM. Particip. hoc, à rigeo deductum, in duplici hic positum significatione animaduerto, propriâ nempè primò, subindè translatâ *rigêre* enim proprie est ex contracto frigore obdurari. Cum itaque Asiæ magna pars, ac Sarmatia præcipuè, exposita septentrioni, iniuriâ Syderis rigeat conglaciantis, ita vt Incolæ, ob sæuitiam hyemis, demersis in humum sedibus, suffossisq;, ferarum more, lateant specubus; &, si quando exire cogantur, etiam ora, nisi qua videant parte, vestiti procedant; etiam illius regionis aquæ perpetuo arctantur gelu, rigentque; nam, si aqua frigida, ex natura sua, est, ita vt antonomastice *Gelida* dicatur, accedente vi frigoris ambientis, quomodò fluat? Cum inquam res ita sit, certè participium illud propriam fluminis notat qualitatem, nempè summam, ex inclementia Cæli concretionem. Translate verò *rigêre* idem est, ac *perterrefieri*, vt iam supra diximus. Quarè, si explicueris verbum *fregêre* pro *terruêre*, seu *domuêre*, vt non incongruè duximus explicandum, idem erit dicere *rigentem*, ac dicere *Amazonum armis perterrefactum*; atque hoc ipso verbo, in eodem sensu, vsum reperies Virg., qui rigentem, in venis, Troianorum sanguinem describit ob metum à Cæleno incussum. Æneid. 3.

At socijs subita gelidus formidine sanguis
Diriguit: cecidere animi &c.

Quod si ad Populos Tanais accolas referre malis, eodem Virg. ductore vti poteris, applicata proportionaliter explicatione.

SECVRI. Ablatiuus instrumentalis esset, si, in primo exposito sensu, accipiendum esset verbum *frêgere*: sed, iuxta explicationem nostram, quantum ad terrorem incutiendum spectat, ablatiuus erit causalis: quâ verò ad victoriam refertur instrumentalis. Porrò securis belligerum instrumentum fuit, quale & nunc adhibent collecti ex Dalmatia milites, vulgò *I Capelletti*; pinnas nempè ferreas, acie, in semilunæ modum, inflexa, insertis eminens hastulis, Pinnasque vel ex vtraq; parte habens, vel certè ex vna parte pinnas, ex aduersa verò malleum, seù præacutum, in modum cunei, habens Mucronem. Huius inuentricem Penthesilæam Amazonum Reginam faciunt, vnde & securigeræ Amazones à Poetis dictæ sunt; quippè propria hæc eorum arma, licet subindè & Lydiæ Populi, & Græcorum Gentes iisdem vsi sint; & tandem Romanorum ipsum Imperium inter fasces assiduè gestauerint.

THERMODOONTIACA. Eo quod diximus huiusce generis armorum inuentricem adduci Penthesilæam, habes iam cur Thermodoontiaca dicatur securis; nam nomen est illud efformatum, & deriuatum à Thermodoonte flumine, ad Themisciram Regiam Amazonum sedem; à qua etiam subiecta circumquaq; regio Themisciræ nomen sortita est, in finibus Capadociæ sita. Ideò securis ad Thermodontem fabrefacta, nomen duxit à flumine, vt & originem patriam, & inuentricem vnico ferret in nomine. Audio Heinsium tota vocis contentione reclamantem, ac lectionem nostram redarguentem, & non *Thermodoontiaca*, sed *Thermodontiaca* legendum esse clamitantem. Peccat enim in prosodiacum ius, inquit ipse, dictio *Thermodoontiaca*; nam secunda in hac dictione per *ωμέγα* scribitur, quod semper natura sua longum est. *Producito O magnum*, quod ω est; inquit Prosodiacum ius. Fateor apud Græcos *Θερμώδων* scribi citati fluuij nomen, quarè, spectata Regula, iure optimo reclamat Heinsius, cum, stante ω, non solum secunda, sed & tertia omninò longa sit, quare ex Thermodoonte versùs Adonius fieri nequaquam possit, prædicta vigente regula. Ast miror Heinsium, qui Græcam adeò calleat linguam, non vidisse, ω commutari in ο; si Dorice loquamur, & ο paruum in Græcis breuiari notissimum est. Iuxta hanc Doricæ linguæ transmutationem, breuem, secundam, ac tertiam in Thermodoontiaco apud Ouid. videó Metam. 9. vbi habet

Thermodoontiaco cælatus Baltheus auro.

& si idem cupias in primitiuo fluminis nomine ab eodem Ouid. seruatum adeas secundum Metam. vbi sic

Arsit & Euphrates, Babylonius arsit Orontes,
Thermodoonq; citus, Gangesq; & Phasis, & Ister.

& Valer. Flaccus lib. 5. (quem vidit, & fallitur, inquit, Heinsius) Doricum secutus morem & ipse sic habet

Sæuaq; Thermodoon medio sale murmura voluens
Gradiuo sacer, & spolijs ditissimus amnis.

immò, apud Principem ipsum Poetarum, doricum hunc morem seruatum video Æn. 11. vbi ait

Quales Threycia cum flumina Thermodoontis
Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis.

quidquid obstrepant aliqui, qui *Thermodontee* legendum, non verò *Thermodoontis*, ita vt spondaicum sit illud Carmen Virgilij; nam ibi nulla est necessitas Carmen hoc spondaicum effingendi. Non video itaque cur vulgata lectio iuxta Doricum morem procedens immutanda sit, vel cur subsistere non possit. Hæc in gratiam Heinsij. Porrò Thermodoon, vt de rebus Tigranis primo, scribit Metrodorus, fluuius ille est, qui priùs *Areton* dicebatur; *Sylis* etiam *Laxartes*, & *Amesines* ab indigenis appellatus.

AVT QVALES &c. Secundam iam aggreditur similitudinem à Nymphis Baccho dedicatis assumptam; vt hac etiam tripudia exprimat Proserpinam comitantium. *Aut* particula disiunctiua est, vt per se patet. Vim huius relatiui *Quales* iam vidimus, initio similitudinis supra explicatæ, ideò non immoror.

NYMPHÆ. De Nymphis plura diximus tùm in anteactis, tùm in præfatione ad hunc lib. habita. Verùm quia Nymphæ, de quibus peculiaris hic sermo, ad certam speciem restringi, & contrahi videntur, cum de Nymphis Baccho sacris loquatur Vates, aliquid superaddendum censeo. Et primò sciendum, Nymphas Baccho adfuisse nutrices, vt multi affirmant, licet varient circa loci, ac Nympharum assignationem. Lucianus dicit, Bacchum vix natum, seu ex Iouis femore eductum, in Nysam Arabiæ vrbem à Mercurio deportatum, Nymphis ibidem educandum. Orpheus educatum dicit in Ægypto à Nymphis Niliacis: alij in Naxo Insula: Alij apud Patrenses &c. Bacchum autumant enutritum. Meleager, ab omnibus differentijs, & loci, & indiuiduorum præscindens, ait, illum, cinefacta fulminis vi Semele Matre, statim è cineribus ereptum à Nymphis fuisse, & educatum. Et profectò cum Bacchus Numen vini sit; immò pro vino ipso sumatur, certè non nisi ab aquarum Nymphis potuit enutriri, vbicumq; tandem locorum putes esse; cum vitis certè aqueo humore nutriatur, ac fructibus fœcundetur. Hinc est vt Nymphæ omnes Baccho sacræ putentur, & Sacerdotes eiusdem fuerint existimatæ, & ideò Liberi Patris Ministri Sileni, Satyri, Bacchæ, Lenæ, Thyiæ, Mimallones, Naiades, Tytiri, deniq; Nymphæ omnes sunt: inquit Strabo. Quæ vites repræsentant, vt docet Eustathius. Verùm, inter Nymphas omnes, Mæonias hic seeligit Poeta, dum dicit: Aut quales Nymphæ

MÆONIÆ. Et quidem peculiari ratione; nam primò Mæonia Regio Minoris Asiæ, alio nomine Lydia dicta, exusta ferè est, ac nullius rei ferax, vitis tantummodò luxurians copia, ex qua generosissima promuntur vina. Ideò præcipua hæc Bacchi sedes credita fuit, & Bacchus ipse Mæonius appellatus. Certè Mæonij, Mæoniæq; præcipuo Bacchum cultu prosequebantur, vt testatur Euripides, apud quos Liber ipse, arcana quadam sacrorum suorum ratione, Mastares appellabatur à quadam Cybeles famula, vt aiunt, cui nomen Ma, & Græco *αρες*, qui latinis Mars est; nam cum Ma nutriendum Liberum suscepisset, ac Iunonem celare cuperet Martis esse filium simulauit: cum autem vna Mæonijs ipsa esset *μᾶ*, iure Mæoniæ Nymphæ, præ omnibus electæ, ad nutritionem, ac sacerdotium Bacchi videntur assumendæ. Secundò autem Mæonias diligit, ne videatur de simili ad simile, nulla habita proportionis ratione, saltitare; nam, cum ex bellatricibus prima similitudo sumpta fuerit, si aliam ex Bacchantibus simpliciter consideratis desumpsisset, nulla seruaretur proportio: quid enim ebrijs cum armigeris? Sumantur ergo, Bacchantes quidem, sed Mæoniæ Nymphæ; nam & illæ, vt asserunt complures, bellatrices fuere, adeòq; non dabitur transitus de genere in genus. Bacchus itaque, vt aiunt, Indos, & intimas Asiæ regiones subacturus, relicto Anthæo Lybiæ præfecto, ex mulieribus incolis coacto exercitu, ad Indos dicitur penetrasse,

naſſe, eoſque breui admodum manu ſubegiſſe. Quod ſi mulieres in aciem eduxit, certè Nymphas ſibi peculiari titulo addictas reliquiſſe, non eſt dicendus; atq; ideò prudenter Auctor, vt ſimilitudines, ſeruata proportione cohæreant, Mæonias vocat in Theatrum Nymphas.

REFERVNT SOLEMNIA. *Referre* eſt *retrorſum ferre*. Cum itaque Bacchus inuentor fuerit ſacrificiorum, vt dix. lib. 1, Carm. 16., aciitè eius illi Sacerdotes ſacrificia *referre* dicuntur, vtpotè quæ, quos ritus acceperint, ei, à quo acceperint, ſacrificantes redderent. Inſuper *referre* idem eſt, ac *imitando, exercere, & exprimere*; ſic Baccho ſacrificantes, pompas, & ritus, ab eo acceptos, exercentes imitantur Nymphæ, & iuxta eiuſdem peragunt præcepta. *Solemnia* verò dicuntur feſta, ac ceremoniæ in feſtis adhibitæ, ac ſacrificia tandem ipſa maxima, quæ quia tertio quoq; anno celebrabantur, Trieterica dicta ſunt.

BACCHO. De Baccho ſatis ſuperque dictum videbis loco mox. cit. libri primi. Quantis autem tripudijs eius peragerentur ſolemnitates à Nymphis ſacerdotiſſis, & nos alibi attigimus, & magis notum eſt, quam indigeat explicatione.

QVAS HERMVS ALIT. Per notam ſpecialem magis adhuc deſignat, quanam, etiam inter Mæonias, ſint illæ Nymphæ, de quibus loquatur, nam *Quas* relatiuum eſt in memoriam adducens Nymphas, de quibus ſupra. Hermus verò fluuius Lydiæ eſt, qui, teſte Herodoto, Smirnæ campos interſecat in Ionia delapſus à monte Dorylæo, & Phrygiam ſcindit à Caria, aureas habens arenas auctoritate Strabonis; & aliorum notiſſima. Hic Pactolo ex Tmoli Lydiæ montis altiſſima rupe profluenti, atq; aureas pariter arenas trahenti commiſcetur, illiq; commixtus paribus vndis in Ægeum mare, cum eodem, prolabitur. Quarè poſitum hic Hermum arbitror pro vtroq; fluuio. Quomodò autem alantur, nutrianturq; fluuijs Nymphæ vidimus ſupra. Sed cur aureorum fluminum Nymphas Poeta peculiariter addicit Baccho? Quia ſcilicet aureo nectare grauidari nequeant vites, niſi à Lymphis auream ex fonte naturam trahentibus, & communicantibus: ideò huiuſmodi Nymphis maximè delectatur Bacchus, & gaudet.

ET PERCVRRVNT &c. Indicat hic modum, quo Baccho ſolemnia referrentur à Nymphis: iam enim noſtis, quid Orgia ſint, quid in Orgijs ſeruaretur; fiebant enim hæc ſacra, ſeu Ludi ſacri, per aſſiduam ſaltationem, atq. in curſum effuſionem, ita vt phræneſim patientes potiùs, quam Numen, viderentur ſacrificantes.

ET. Non eſt hoc loco particula hæc coniunctiua, ſed explicatiua antecedentis, quæ ponitur pro *id eſt*, ſeù *hoc eſt*; ita vt ſenſus ſit: *referunt ſolemnia Baccho*; hoc eſt Bacchantium more, ac ritu.

PERCVRRVNT. *Percurrere* non tantùm importat curſum quomodocumque, ſed vehementem & aſſiduum; ea enim vis eſt illius particulæ *per* in compoſitione, vt idem ſit, ac *currendo, perſeuerare*, ſeù *valdè currere*; talis enim curſus in Orgijs exhibebatur, vt noſtis.

RIPAS. Quid *ripa* ſit, vnicuiq; iam notum; margines enim, quibus vtrimq; flumina in alueo coercentur, ripæ communiter dicuntur.

PATERNAS. Nomen eſt à Patre deriuatum, per quod indicat Nymphas, de quibus loquitur filias Hermi, hoc eſt Numinis illius fluuij fuiſſe, vt communiter de Nymphis fluuiorum omnibus cenſebant antiqui.

GRAVIDAS AVRO. Grauida dicuntur viuentia, quæ conceptum in ſe continent fœtum, ſuo tempore, in lucem emittendum. Per translationem tamen grauidum dicitur, quidquid in ſe aliud abundè continet, quo quaſi, ob nimiam copiam, grauetur, & quod vel extrahendum ſit, vel extrahi poſſit. Cum itaque Hermum, ac Pactolum auream deuoluentes viderimus arenam; & certè arena ex ripis, vel lateribus fontium, à fluminibus eorum arietantibus excauetur; iure profectò Hermi ripæ *grauidæ* dicuntur *auro* extrahendo. Ex quo vides Aurifodinas Hermi eiuſdem, quibus ditetur, ripas conſtitui. Reclamant, agmine facto, Parrhaſ., Heinſ., Barth., & alij, qui omninò immutandam lectionem aſſerunt, &, iuxta meliores antiquos codices, legendum; *Percurrunt auro madida*, ita vt adiunctum illud, non ad ripas, ſed ad Nymphas referatur. Laudo ingenium, ſententiam approbo, & lectionem amplector, ſi tamen verum eſſe cenſendum ſit, quod notat Barth., dum rationem lectionis reddens ſuæ ait: *quia Totus Hermus χρυσοῦς fingitur*, hoc eſt Latinis *aureus*; nam ſi totus Hermus auro liquato fluat, certè madidæ auro eiuſdem Nymphæ poterunt decantari. Verum quia probabiliorem exiſtimo ſententiam aſſerentem, aureis tantum arenis Hermum ditari; ideò ne lato quidem vngue à meo codice diſcedendum exiſtimaui.

AMNIS. Nomine amnis non intelligitur hic ea aquarum moles, quæ, vndis defluentibus, continuum à fonte ad Mare flumen producit. Sed intelligendum eſt fluminis Numen Nympharum Pater; vnicuiq; enim fluuio proprium aſſignarunt Numen Poetæ, in cuius cuſtodia eſſent ea, quæ ad fluuium ipſum pertinerent, quod perennes ſuppeditaret vndarum vortices, quod fluctibus moderaretur &c.

LÆTATVR. Mores imitatur naturæ Vates; nam certè proprium genitoris eſt, & inditum à Natura, vt natorum hilaritate exhilaretur & Pater; geſtit enim inſtinctu naturæ parens, quotieſcumq; filium hilarem, tripudiantem, ludentem cernat; præcipuè ſi hæc omnia cum Dei cultu componantur. Ideò Lætantem Auctor inducit Hermum, cum filias, in Bacchi honorem, hilares curſitare conſpexerit. *Lætari* autem eſt *lætitia perfundi, exultatione geſtire, edere extrinſecè ſigna*.

IN ANTRO. Locum deſignat habitationis, ac ſtatus, eiuſdem Numinis genitoris. Antrum itaque eſt ſubterranea cauitas introrſum recedens, atque, vt plurimum, in montium lateribus, rupibuſque, excauata. Cum igitur fluuiorum fontes in concauis paſſim, exceſſiſq; montium rupibus ortum habeant, hinc eſt, vt antra, hoc eſt concaui ſinus illi, ex quibus prima aquarum emergit origo, Domicilia Præſidum Numinum ſtatuantur; nam ex fonte totum deriuatur flumen, & in fonte totum regitur. *In antro* itaque *Lætatur Amnis*: primo quia nonniſi grauibus de cauſis, à ſede regiminis fluuiale Numen recedere fas eſt, ne curam ſibi commiſſam negligat, deſtituens: ſecundò *In antro lætatur*, nec proſilit, ne aduentantis reuerentia Patris filiarum hilaritates perturbentur, ac conſequenter ſuam ipſe ſibi lætitiam inuideat.

ET PRODIGVS. *Prodigus* dicitur, qui plena manu profundit theſauros, ita vt, nulla ſui habita ratione, nil de reſeruanda ſibi, in poſteriores, euenturoſq; vſus, ſubſtantia recogitet; ad differentiam *Liberalis*, qui largè donat quidem, ſed cum pondere, & menſura, habita ratione ſui, ratione temporum, ac ratione perſonarum. Ne tamen exiſtimes amnem carpi à Poeta, *Prodigus* dum dicitur; nam proprium lætitiæ eſt in profuſas lætantem impellere largitiones: nec peccat; immò prudens eſt, qui tempori ſeruit, & moribus, ac naturæ inſtinctui ſeſe accommodat. Ideo Prodigus

DECLINAT. *Declinare* eſt *Deorſum inclinare*: ex quo antecedenti conſequens intelligendum exhibet Poeta, nempè aquarum profuſionem; nam certè qui vrnam inclinat deorſum, aſſeruatum in eo liquorem certè profundat neceſſe eſt: ſi præcipuè aperta ſemper ſit vrna, vt certè aquarum fontes.

VRNAM. *Vrna*, vt notum eſt, vas eſt ad attingendam aquam idoneum, dictum *vrna*, quia vrinantis ſpeciem referat, dum demergitur vndis, & emergit, vrinantium more. Hic pro vaſe, aquam aſſeruante non ſolum, ſed indeficienti fonte egerere non ceſſante, aſſumitur. Et ſanè fontium ſimulacra, ac flumina cum vrnis dedicari ſolita, obuium vnicuiq; eſt; vt cauſam ſcilicet haberemus, cur fluuiatiles aquæ nunquam deficiant; cum enim immortalia ſint Numina fluuiorum, per Poetas; indeficientem etiam habuerint aquarum vrnam, neceſſe eſt, ex qua perpetuò fluant aquæ. Hunc autem antiquorum ritui ad recentiores vſq; perennato vrnas fluuiorum Numinibus adaptandi, Virgilius etiam arriſit Æn. 7. vbi ait

Cælatq; amnem fundens Pater Inachus vrnam.

VNDANTEM. Ideſt vndis cumulatam, ac ſuperaffluenter effundentem. Senſus igitur Poetæ eſt, Elatum lætitijs Amnem gaudij ſigna protuliſſe, pronis vrnis nouas alueo fluentas ſubminiſtrans, vt turgidis ſpumarent aquis; atque abundantiori hinc auro littora diteſcerent.

Nos autem, ne exundantis impetu rapiamur fluminis, tutam, in morum conformatione, ſtationem perquiramus.

Bis peccant Principes, cum ſemel peccant; nam & re peccant, & exemplo. cum enim nimis verum ſit decantatum illud: *Regis ad exemplum totus componitur orbis*: Principem peccantem vniuerſus ſequitur Populus; nec peccatum exiſtimant, quod à Principe perpetratum obſeruant. Veh vobis qui dignitate conſpicui, Dominatu potentes cæteros antecellitis, ſi, denigratis moribus anſam inferioribus, vt deprauatos in vobis mores imitentur, præbueritis. Peccat Luxurians cultu, adeundi licentia, peruagandi

, gaudi

gandi libertate Proserpina, & statim innumeram Nympharum catenam secum trahit in eamdem exultandi, ac lasciuiendi licentiam. Perpendant huiusmodi euentum nobiliores Ciuitatum Nurus, quibus omnia sibi licere persuasum videtur, eo, quod nobilitate procedant insignes. Quo maior est nobilitas, eo cautior profectò esse debet. Luxuriet si nobilis mulier, nec lasciuientis notam pertimescat Solem propriæ nobilitatis deturpantem; Quænam inferioris fœmina conditionis, se eàdem licentiâ maculandam arbitretur? Leuis in Sole macula monstrum est: in nube nihil est. Considerent Matres: nam quomodo, si matrem turpibus addictam videant, continentes, ac modestæ sint filiæ? Aduertant Patres: nam, si Pater vanus, lusor, iracundus sit, quomodò filij graues, prudentes, mites, à ludo fuerint abstinentes? Recogitent Sacerdotes, qui, quasi lucernæ ardentes, in monte positi, ab omnibus suspiciuntur, &, quod sibi licitum faciunt, alij multo sibi magis licitum arbitrantur. Animo hæc conferant Animarum Rectores; nam, si morbida facta pecus totum corrumpit ouile, quid si rector ipse, morum suorum graueolentia, pestem vrgerat? Videant omnes ij, qui sal terræ dicuntur: si enim sal euanuerit, in quo salietur? Corruptio profectò omnium sequetur, vbi sal fuerit infatuatum. Sed, dum sale condimur, ad sales Italicæ Musæ aurem deflectamus.

Ella, in sì vaghi arredi, in acqueo Cielo
Theti se stessa, e de maggior Pianeti
Arbitra, pauoneggia; e'l verde stelo
Preme del campo in giri aperti, e lieti.
Cento Naiadi amiche, il caro hostelo
Postergato dell'onde, à Plataneti
L'accompagnan vezzose, e 'n garre amate
Corona à fianchi suoi forman schierate.
Cane già fido al nudo Ateier, Crinifo
Di sue Diue la squadra hoggi non gode:
Resta solingo, infrà suoi scogli assiso,
Quel, cui dieron le Ninfe eterna lode,
E che i sassi rnotar, fremer collisо
Trà suolti marmi, in fiero suon, pur s'ode:
Ch', oue vna Dea maggior gl'homaggi attende,
E Pantagia, e Crinifo à vil si prende.
GELA, che dal rigor d'horride brine
Il nome trasse, ond'ei, qual Nume antico,
Porta mai sempre incanutito il Crine;
E di sue foci alla Cittade, amico,
Dona, co'l nome vn gelido confine,
Manda le figlie à passeggiar l'aprico,
Trà l'altre in schiera, oue honorar si vuole
Di Cerer nato, intorn' all' Etna, vn Sole.
Di Camerina alla fatal Palude
Più non siedono in grembo; e d'Arethusa
Lasciàn del Choro lor le sponde ignude;
Che quì corre ogni Ninfa, oue trasfusa
Saba i balsami suoi par che trasude:
Ne dell'estero Alfeo l'onda ricusa
Quì le sue tramandar. Chiude le turme
Rosa Ciane, infra dei fior le Ciurme.
Qual d'Amazoni armate il vago stuolo,
Se dalle guerre al trionfar si guida,
Saccheggiato talhor dell'Orse il suolo,
Con gl'applausi al valor, che maschio annidà
D'Hippolita nel petto, assorda il Polo:
Cozzan le ferree Lune, onde s'affida
Dal ferro hostil la ricoperta parte,
E porgon lodi, in suon di squille, à Marte.
O pur, qual hor del Thermodonte all'armi
Vinto il barbaro Scitha il sangue diede
E, sotto 'l giaccio, emulator de marmi,
Vidde 'l Tanai tremar l'ondosa sede;
Se le squadre neuose al fin disarmi,
Domati i Geti, e s'alle palme riede;
La guerriera Regina, e i vanti miete:
Tali le Ninfe hor quì festeggian liete.
Ne più di Baccho alle meonie ancelle,
Ninfe dall'Hermo suo nodrite in oro,
Di tripudio intrecciar, dieron le stelle;
All'hor, ch'al proprio Nume almo decoro
Di sacre pompe ergon leggiadre, e snelle,
Rendendo i culti à chi donònne à loro
Solenni i riti; e le paterne arene
Del natiuo thesor scorron ripiene.
Mentr' in tanto, il gioir delle sue eare,
Là nell'humide grotte, oue del fiume
Fà che dall'onde ad obbedir s'impare,
Piacer si prende, in osseruando, il Nume;
E, del giuhilo in segno, al riuersare
Gonfie le sue correnti oltr' il costume,
Dalla prodiga man l'vrna s'abbassa.
Porta gl'ori alle Ninfe il flutto, e passa.

Et prætereat profectò fluuius, dum vnda traditur vndæ, nam prætereundum certè haud nobis est quid tandem de Nymphis hisce sit actum.

VIDERAT &c. Cum lib. 1., Venere, ac comitibus, è Cælo descendentibus, vt morem Religioni gereret, ac Deitati, collustratum nouis aerem splendoribus ostendisset, Indecorum erat futurum, si, multiplicatis jam hic Numinibus, & ad Numinis sedem accedentibus otiosa tellus, & quasi rerum inscia, nullo Dearum agmina florum saltem apparatu excepisset: quarè, vt decorum seruet Poeta, *Ætnam*, hoc est Ætnæ Numen inducit, visis Deabus, ac Nymphis, ad Zephyrum compellandum, vt, eius fauore, noua florum cumulatione, iter sterneret incedentibus: ita tamen, vt, non assuetâ, aut gregariâ contentus pompa videatur, sed lectissimam quamq;, ac diuinis congruam honoribus exposcat; vt, & crinibus, & manibus Dearum, Nympharumque, non indigna proferens germina, accessibus plaudere videretur.

Viderat herboso sacrum de vertice vulgus
Ætna parens florum, curuâq; in valle sedentem
Compellat Zephyrum. Pater ò gratissime veris,
Qui mea lasciuo regnas per prata volatu
Semper, & assiduis irroras flatibus annum,
Respice Nympharum cœtus, & celsa Tonantis
Germina, per nostros dignantia ludere campos.
Nunc ades; faueasq; precor; nunc omnia fœtu
Pubescant virgulta velis, vt fertilis Hybla
Innideat, vinciq; suos non abnuat hortos.
Quidquid thurriferis spirat Panchaia syluis,
Quidquid odoratus longè blanditur Hydaspes.
Quidquid ab externis Ales longæua colonis
Colligit, optati referens exordia sæcli,
In venas disperge meas, & flamine largo
Rura foue, vt mercar diuino pollice carpi;
Et nostris cupiant ornari Numina sertis.

VIDERAT. *Videre*, propriè sumptum, *est aliquid oculorum sensu percipere*: si verò sumatur translatè, ad animum transfertur, ita vt idem sit, ac *cognoscere*, vel *animo perpendere*; quæ certè respectu montis omninò impossibilia sunt. Verum si meminerimus, eam Prosopopeiæ partem, quæ vt ait Caussinus de Eloq. lib. 7., personas in rebus constituit, quæ sine personis sunt, maximum esse lumen Orationis, non erit difficile intelligere, quam altè assurgat Poeta, sensum rupibus, ac monti attribuens; nec, cum Parrhas., dicendum erit, *duram hanc esse translationem*; cum præcipuè, respectu diuinitatis colendæ sensum & terra ipsa habere videatur: ex sacris

ſacris enim litteris certè habetur: *Audiat terra verba oris mei*. Scio equidem, eruditione intercedente, hunc textum explicari poſſe, itaut, non translate, ſed in ſenſu proprio vſurpetur verbum; nam, cum Antiquorum Religio, non ſolum vnicuique fonti, ac flumini, ſed etiam vnicuiq; vegetabili, immò & vni vegetabili, per nodos, creſcenti tot Numina, quot eſſent nodi, aſſignaret, ſic etiam montibus proprium dedêre Numen Antiqui, in cuius cuſtodia Mons eſſet. Quare, ſi diceretur Claud., non de rupium mole, ſed de Numine præſide, locutus, non facilè eum ci poſſet, qui id aſſereret; nam, etiamſi particulare cuiuſcumq; montis Numen non adeſſet, certè omnium montium Præſidem Pana conſtituerunt antiqui; adeòq; de illo, vt Ætnæ Præſide, verificari poſſet locutio. His tamen non obſtantibus, de ipſa rupium mole, de ipſo montis corpore locutum non ambigo Claudianum; nam certè flores non prodeunt ex Venis Numinis, ſed ex terra ipſa. Poeta autem Ætnam inducit precantem, vt *venas ſuas* Zephyrus fæcundet, vt ex contextu patebit. Inſuper figuratum ſtylum, ac grandibus ſemper elatum figuris proprium Auctoris eſſe iam nouimus. Si itaque Ætnam conſciam fati dixit, in anteactis: cur hic & notitiam accedentium non attribuat? ſi ibi Mugitum triplicem ediidiſſe præſagam aſſeuerat; cur non & hic inducat precantem Zephyros &c. vt Deabus accedentibus obſequatur? Eſto itaque ad eruditionem reſpexerit, ſed ita tamen, vt dictionis magniloquentiam non negligat alia hic præcipuè, cum non ſpernanda eruditione, quam attigimus coniunctam.

DE VERTICE HERBOSO. Sic enim ſcribo in obſequium Parrhaſij, Heinſij, Barth., & aliorum, quos ſic legentes intueor, quamuis, vt fatear, mihi magis arrideat lectio, quam in meo, alijſq; exemplaribus exaratam video, in quibus apertè legitur

Viderat herboſa ſacrum de vertice vulgus &c.

attentâ enim Vatis eruditione, hanc Germanam Auctoris arbitror Lectionem eſſe. Nam maſculei generis *verticem* eſſe vbicumque, & in quacumq; ſignificatione apud latinos reperiatur. Sed egant græcas litteras, qui norunt, & facilè intelligent, non ſolum ſine errore, ſed acutiſſimè ſimul, ac eruditiſſime locutionem procedere; nam Græci, pro varia *verticis* ſignificatione, ſub diuerſo *verticem* ponunt genere. In triplici igitur ſignificatione, *verticem* vſurpatum video, apud Græcos: primo quidem ita, vt *vertex* Procellam, ſeù turbinem, omnia in gyrum voluentem, ſignificet; & in hoc ſenſu, apud ipſos Στρόβιλος dicitur; ſecundo vt ſignificet aquarum in ſe recurrentium vorticem, ſeù circuitum, & ſic ab ipſis Στρόβος appellatur: vtriq; autem nomini maſculei notam Generis præponunt: Ο': tertio vt ſignificet ſummam humani capitis partem inter ſinciput, & occiput; & per translationem transferatur ad montium cacumina, cæterarumque rerum ſummas extremitates, & tunc à Græcis dicitur: Η'. κορυφὴ, præpoſita ſcilicet fœminei generis nota. Hoc poſito. Cum ſuperius Poeta dixerit, riguos Ætnæ ſaltus fuiſſe; & vertex etiam aquarum vortices ſignificet, æquiuocationi potuit obnoxium eſſe verticis nomen, ſi ſub maſculeo genere poneretur; nam ambiguum fuiſſet, num locum concurrentium, vorticemq; efformantium ſignaret aquarum, an vero caput, ſeù partem montis ſupremam; quarè, ad hanc tollendam æquiuocationem, ſubtiliſſimo diſtinguendum cenſuiſſe arbitror, ita vt cum Græcis fœmineo vſus genere latinam vocem inflecteret, græcorum more per helleniſmum concordans, vt diſtingueret inter verticem, & verticem. *De vertice herboſa*. Locum itaque editiorem notat, vt diximus, nempè ſummum montis cacumen, quod Η. κορυφὴ à Græcis dicitur, ex quo ſubiectos accedentium Choros proſpiciat Ætna. Verùm rupibus adhærentes nil mirum ſi ex ſcopulo in ſcopulum impingamus. Videtur manifeſta adeſſe hic contradictio, qua Vates ſe ipſum oppugnet: nam niuibus, flammiſq; obſitam Ætnæ verticem lib. 1. deſcripſerat, & inacceſſibilem inquiens

Ætnæos apices ſolo cognoſcere viſu
Non aditu tentare licet: Pars cætera frondet
Arboribus: teritur nullo cultore cacumen &c.

Quomodo igitur hic herboſam verticem faciat? *De vertice herboſa*. Enodaſti difficultatem, dum innectere ſtuduiſti, *Pars cætera frondet arboribus?* De hac parte, non de toto, loquitur Poeta hic; ideòq; addidit *herboſa*, vt ſcires, eam ab ipſo ſummitatem deſignari, quæ extrema, & ſumma eſt, reſpectu partis viridantis, atq; ad ſuperioris niuis accedens confinia, non vero partem illam denotari, quæ abſolutè totius montis vertex eſt, ac cuicumq; cultori inacceſſibilis; nam ſi ſumma extremitas vniuſcuiuſq; rei κορυφὴ dicitur, certè ſuprema viridantis Enchauſti pars *vertex* vtique dici potuit *herboſa*; hoc eſt *herbis abundans, herbis conſita*; nam, quo ad hanc partem ſemper viret Ætna, vt vidimus.

ÆTNA PARENS FLORVM. *Henna parens florum*, non *Ætna* legendum contendit Heinſius, qui & Barthium pro ſe citat, & Parrhaſium, & certè Barth. hæc habet: *Scribe Enna, quota enim pars Ætnæ florida? Et quo nam pacto, tam horribilis maximam partem, Mons Pater florum?* Parrhaſ. autem hæc habet. *Ætna, vel Enna non oppidum, ſed loci Genius Parens florum. Ennenſis campus in floribus ſemper eſt, & nullo non die vernat, vt ait Solinus, & Cic. ſed vtroq; prior Ariſtot., inter naturæ miracula, flores illic tanta copia, tantoq; odore prouenire, ſcribit, vt neque canes ſagire, neque niſi per vim abduci inde poſſint*. Clauer. è contra, cum vulgata noſtra, Ætna legendum acerrimè tuetur, quod Ætna Auſonio *floricoma* dicta ſit; ex quo facilis patet reſponſio ad id, quod rogat Barth., nempè quota pars Ætnæ florida? Tota ea ſcilicet, reſpondetur, de qua dictum lib. 1. *Pars cætera frondet*. Ad auctoritatem Parrhaſ. facilis item patet reſponſio: nam eſtò veriſſimum ſit, quod ipſe recitat ex Solino: cum lib. pri. ad Carm. 122. viderimus *Hennam*, ſeu, vt alij ſcribunt Ennam non procul eſſe à Monte Ætna, cum tàm oppidum, quàm mons in vmbilico Siciliæ ſituetur, cur non dixerim floridos illos Ennenſes campos, campos itidem Ætnenſes eſſe? Certè in his campis flores legens Proſerpina rapitur à Plutone. Pluto autem ex Ætna erumpens deſcribitur, conſequenter circa Ætnam campi fuiſſe intelliguntur, ex quibus raptor prædam abuexit, nempè inter Ætnam, & Ennam extenſi. Quo poſito non repugnat Lectioni noſtræ, quod ait Arnobius lib. 5. inquiens; *In nemore Ennæſi flores Proſerpina virgo quondam legebat*. Nec repugnat pariter Iulius Firmicus, de errore profan. Relig, dicens *Percatantem Lacus in Ennæ Ciuitatis finibus, inter amœnitas ex florum varietatibus naſcitur, nam per omnem annum, ſibi viciſsim ſuccedentibus floribus coronatur*, non repugnat inquam, nam fines Ennæ fines & Ætnæ ſunt. Vt itaq; vulgatam noſtram ſequamur, cum Clauerio, Siciliam omnem feracem adeò ſciueris, vt non ſolum ferax fuerit, iuxta dicta lib. pri., omnium ad vitam alendam pertinentium hæc de ea ſcripſerit eruditus quidam

Hordea, frumentum, vites, quæ mollia vina
Producunt, augetq; ſemis gratiſsimus imber:

ſed floribus etiam adeo abundaſſe, vt meritò Floræ ſedes perpetua cenſeretur. Cum itaque Ætnam in medio Inſulæ collocatam, viderimus lib. pri.

In medio ſcopulos ſe porrigit Ætna perustis.

Iure quaſi totius cor inſulæ videtur eſſe cenſenda. Si autem totus inſulæ corpus floridum ſit, & Floræ ſedes, cur partes cordi viciniores non floribus abundent magis? Immò ſi fons operationum omnium cor eſt vitalium, cur non omnes Siciliæ flores, ex eius cordis virtute prouenire non dicantur, atq; adeò iure Ætna parens florum dicatur. Inſuper ſi fæcunditas ex vi ſpirituum igneorum prouenit, vt lib. pri. vidimus: & noſtris hiſce temporibus rigente hyeme viridaria floreſcunt ſubditis ab arte fornaculis attemperato igne vegetantibus, cur circa Ætnam campi non floreant? cur Ætna parens florum non dicatur? Cur non florida Auſonio Ætna recenſeatur. Tandem ſi Enna non longè ſita adeò floreſcit, cur non Ætna, quæ eadem Cæli fruatur temperie eoſdem ebibat fontes &c. Prata itaque Circum Ætnam profectò florida, & quia quæ montem circumſtant ad montem pertinent, & montis eſſe dicuntur. Ideò viderat *Ætna parens florum*.

SACRVM VVLGVS. Quid propriè vulgus ſit vidimus lib. pri. Carm, 51. ſed caue, ne *vulgus* hic in eadem ſignificatione ſumendum putes; nam *vulgus*, hoc loco dicitur Dearum cœtus, eo quod *vagus*, & quia, cum ſupremis Numinibus comparatus, pars inferior eſt, cum ſemper fœmina mari cedat nobilitate; & *vulgus* communiter *pars populi inferior* dicitur. Sed addit

SACRVM; vt diſtinguatur à vulgo populari, ac verendum omnibus oſtendatur; nam quæ in *ſacris* infima, longè adhuc maxima ſunt, ſi cum profanis comparentur: *ſacrum* itaque, hoc loco, idem, ac venerabile eſt, & diuinum; nam Deas, Nymphaſq; diuagantes notat, & indicat.

CVRVAQVE IN VALLE SEDENTEM &c. Vt vidit igitur Ætna, ſe, ex Dearum acceſſu, honoribus auctum, illicò mouetur animo, ac viles arbitratus eas quibus, in ſubiectis campis, efflorelcebat pompas; ad inſignes adeò peregrinantium Choros Dearum, Nympharumq; excipiendos;

dos: nouis appetit pompis cumulari; quod vt, dicto citiùs, assequatur, veris ministrum accitum rogat, vt venas suas noua germinum fœcundet copia. Quod ideò perbellè effingitur ab Auctore, vt aditum sibi adaperiat ad describendam Ætnæi ruris amœnitatem.

QVE pro & aduerb. hic ordinandi est, sed vim copulatiuæ non amittit; nam copulat cum prænarrata visione, tanquam causâ effectus illicò subsequentis: ex visione enim studium exoritur montis, quo, amplioris ornatus flagret desiderio; ex studio autem electio, ac positio mediorum sequitur ad finem obtinendum; atq; has prosequitur Vates in præsenti. *Et*

COMPELLAT; idest alloquitur; nam *compellare* est *alloqui*, vt ex pluribus Virg. locis, sed præsertim Æn. 10,

Iunonem interea compellat Iupiter vltrò
O' Germana mihi, atq; eadem gratissima coniux &c.

eodem autem pacto alloquendi facultatem attribuit monti, quo supra diximus de facultate videndi.

ZEPHYRVM. Quis Zephyrus sit, iam vidimus lib. pri. Carm. 85. Videat locum studiosus, nam maximè confert ad præsentium intelligentiam. Tantum hic refero Plinij de Zephyro sententiam; ait enim lib. 6. *Hic est genitalis spiritus Mundi, Fauonius à fauendo dictus*. Hunc, fabulati sunt antiqui, Floræ, quæ florum Dea censebatur, coniugem esse, quod floribus gignendis spiret aptissimus; atq; huius virtutem miris terram floribus fœcundantem, attigit etiam Virg. Georg. pri., vbi Zephyrum veris indicat Auctorem.

Vere nouo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit.

& Georg. 2. idem clarius repetit, inquiens

Parturit almus ager: Zephyriq; tepentibus auris
Laxant arua sinus; superat tener omnibus humor.

ex quo satis liquet, quam aptè Zephyrum compellans Ætna induatur, vt noua ditetur germinum copia.

SEDENTEM. Partic. est à sedeo satis notum. Cum autem, qui sedet, statum habere dicatur quietis, *sedentem*, hoc est *otiantem* appellat Zephyrum, eo, quod scilicet tunc non verreret aerios campos, sed quiesceret, ac domi suæ sederet otiosus,

IN VALLE CVRVA. Vallis dicitur Planities montibus subiecta, iisdemq; vtrimq; inclusa, & obuallata: Sed accipitur etiam, pro adiacenti montium radicibus solo, ab ijs, qui superiora incolunt. Hic tamen vere sumitur pro planitie montibus inclusa; nam, vt nostis, præter Ætnam alij sunt in Sicilia montes, Pachinus nempè, Pelorus, Lylibeus &c. quarè tota Siciliæ Planities montibus inclusa, suis verè vallis potuit nuncupari. Sed cur in valle domicilium Zephyro statuitur? Primò quidem, quia experientia patet ex his montium intercapedinibus, quas *Gullas* nostri vulgo appellant, ventos, vt plurimum, frequentes exoriri; atque assidue adeò in illis agitari, vt proprium ibi habitationis locum delegisse videantur. Secundo quia, vt aliqui voluerunt, venti ortum habere dicuntur ex maritimis exhalationibus; ideòq; nullus, ex tota Sicilia, aptior ventis locus, quam Insulæ valles, quippè aptiores ad huiusmodi exhalationes participandas, emittendasque, cum viciniores pelago sint, ac obuiæ magis quam montium latera, vel culmina. Tertio deniq; quia de facto flores & herbæ, quas aura parturit Fauonij, teste Hesiodo, vberiùs in Vallis prorumpunt, quarè non frustra in ijs Zephyri sita dicitur sedes. *Curua* autem dicitur vallis per adiunctum a figura desumptum, nam, in Cunæ modum, inflexas cernimus valles, & arcuatas,

PATER O' &c. Oratio hæc est, quam ad Zephyrum habet Ætna, vt illum auxiliarium, ac voti administrum, sibi conciliet, pulchrè admodum per Prosopopeiam concinnata. Alloquitur itaq; Zephyrum Ætna, per Apostroph. atq; ab inuocatione exorditur.

O'. Aduerb. enim vocandi est O', & insuper optati signum aduentus est, quo desiderium exprimitur aduocantis. Sic Æneas apud Virg. Æn. 4. Numen nauigationi suæ propitium implorans, ait

Adsis ò, placidusq; iuues, & sydera Cælo
Dextera feras &c.

Oculis Ætnæ opportunus occurrit Zephyrus, dum eum sibi Fauonium, hoc est fauentem optaret, ideò & desiderium exprimit suum, & attentum facit, dum aduocat per partic. O'

PATER GRATISSIME VERIS. Patrem a patefaciendo semine dictum, autumat Varo. Quarè, cum Zephyrus, arua omnia fœcundans, semina patefaciat, & in flores educat, ac fructus, iure *Pater* appellatur. Insuper, cum, in petitorijs, honestà semper ab amico, ac possibilia petere debeamus; vt, iuxta artem, procedat Auctor, quæ petenda sunt, in potestate Zephyri prænotat esse, cum ab eo, tanquam a causa generante pendeant optati affectus, nec sint aliundè, quam ab ipso desumendi. *Gratissimum* autem appellat, vt beneuolentiam conciliet, nam, qui alterius affectum possidet, ritè tenetur affectum affectu simul, ac effectu sedulò compensare. Gratissimus autem à positiuo Gratus certè dicitur, qui vel alteri placet, vel ab altero, in primis, ac summè charus habetur. Porrò *ver*, cuius, ob iam datas rationes, *Pater* dicitur Zephyrus, *veris* à virore nomen sortitur, & principem, ac florentissimam anni partem denominat, nempè vt ait Virg. in Culice

Florida cum tellus gemmantes picta per herbas
Vere notat pulchros distincta coloribus arua,

& de qua Comicus ille Italus encomiastice loquit

O' Primauera Giouentù dell' anno,
Bella madre de fiore,
D'herbe nouelle, e di nouelli amori.

hic tamen positum *ver* est, vt arbitror, pro ipso *veris effectu*, nempè pro florum copia, aeris temperie &c.

QVI. Ad Zephyrum refertur, vt patet, cui facilè id fore, quod petatur ostendit, ex eo, quod insolita nequaquam petat.

REGNAS. Rex peperit verbum *regnare*, inquit Priscianus; & *regnare* est *imperium aliquod obtinere, dominium possidere*, ac *potentia* prædominari. Confirmat igitur hoc verbo Poeta, quod nos supra dicebamus, nempè sedem, ac Regiam Zephyri Siciliam esse, spectata vbertate Soli, quam ex hoc vento prouenire concordant passim Auctores. Et, quia Regnum non capit duos, ostendit etiam indirectè Siciliam, licet maritimam sæuioribus ventis non solitam infestari.

VOLATV SEMPER LASCIVO. *Meatu* reposuit Parrhas. & *Meatu* legendum omninò esse neruis omnibus contendit Heinsius. Horum profectò ego lectionem non improbo; sed, cur vulgata nostra subsistere non debeat, non video. Quia, inquit Heinsius, vulgata lectio merum Glossema est. Miror quod non dixerit mera γλωσσαλγία est; hoc est meræ nugæ. Glossema nil tandem est aliud, quam vox indigens explicatione. An ne omnia dicere sine allusione, sine eruditione, debeant Poetæ, ne aliqua indigeant explicatione? Vulgatam igitur amplexus iam explico. *Volatus* actus volandi est: & proprie de auibus dicitur, quæ remigio alarum liquidos aeris tranant, suis, atq; eodem, ne decidant sustentantur. Verùm transfertur etiam ad significandum quidquid celerrimè fertur; ita volare dicitur *nauis*, & *telum* arcu emissum &c. eodem modo de ventis dicitur; ideòq; passim alas ventis Poetæ attribuunt, vt & noster mox inferius, nam nil ocyus ventis per aerem defertur. *Volatum* itaque & hic Zephyro congruenter attribuit Claud., sed, vt eius lenitatem, ac fœcunditatem indicaret, quibus ille in causa est, vt luxurient omninò germina, addidit adiunctum *Lasciuo*, idest quo lasciuire, & luxuriare terram faciat &c. Hinc Alcmæon Cupidinem Chloridos, & Zephyri filium dixit, quia scilicet, Zephyro spirante, non plantis solum, & satis, sed cunctis animantibus, ac ipsis etiam hominibus, Veneris maior adsit titillatio. *Lasciuus* etiam dicitur, hoc est festanti, placidoque afflatu spirans, ac iocanti similis per aerem discurrens

SEMPER. Duplicem habet hæc particula relationem, nempe & ad verbum *Regnas*, & ad nomen *Lasciuo*. Quatenus ad verbum refertur, indicat Zephyrum perpetuum, in Sicilia, imperium exercentem: quatenùs refertur ad nomen, ostendit æqualem, omni tempore, Zephyri naturam, qui scilicet semper placidus, semper beneficus Siciliæ sit. Et quidem, si Zephyrus filius Auroræ sit, vt & Apollodorus, & Hesiodus testantur, quid ex tam benefica, ex tam miti luce oriri potuit non mite, non beneficum? Si rosea illa semper est, ac lilijs permixta, cur filius ab ea progenitus *Pater veris* non sit? Et cur non semper naturæ seruet æqualitatem à natura inditam Matris?

PER MEA PRATA. Experientiâ se compertum habere, testatur, id, quod de Zephyri amœnitate dixerat, ac fœcunditate, & notum se ex hac insinuat, vt, cum solita exoptet, audacter petat: Eodem autem contextu tacitè occurrit obiectioni, quæ fieri poterat; nam Zephyrus interdum, ab occiduis, cum Euro, ab ortu spirante, concurrens fœdas excitat tempestates, vt testari videtur Ouid. de Trist, ... *Nunc Eurus ab ortu*

Nunc

Nunc Zephyrus fero vespere missus adest.

ex qua ventorum concertatione fœdas illas tempestates notat exortas, quibus Nautas, inquit,

Iam iam tacturos sydera summa putes:
Iam iam tacturos Tartara nigra putes.

Quidquid igitur sit, inquit virtualiter Ætna, num alibi terribilis Zephyrus sit, & procellosus, certè *per mea prata* semper ridens, semper placidus est. *Per* itaque præpositio est locum denotans, per quem Zephyrus semper placidus spatietur, & cui beneficus maximè existat. *Mea* nomen possessiuum notissimæ est significationis; *Prata* verò quid sint, & notum per se est, & nos de Pratis Ætnam circumambientibus multa in anteactis, & aliqua etiam in subsequentibus addemus.

ET IRRORAS. Roribus præcipuè, ac minutis, roremq; imitantibus, pluuijs certè vegetantium omnium vita coalescit. Ideò Zephyrus, qui, vt suo loco diximus, ipso nomine, sonat *vitam ferens*, suauiter humidus describitur, roresque, ac minutas huiusmodi spargere pluuias affirmatur. Hæc tamen de rore tantum fit mentio; primo quia, vt ait Solinus, Ennenses, qui & Ætnenses campi sunt, vt dicebamus, cum & Enna, & Ætna vmbilicum dicantur Insulæ esformare, sereno semper Cælo fruuntur, consequenter à nubibus, ac pluuijs sint immunes, quod & Syracusanis tractibus euenire, idem asserit Solinus. Secundo quia inopportunè cecidissent tunc, licet minuatim pluuiæ, cum Deæ incedentes obsequium sereni Cæli exigere viderentur; ideò rores tantùm ad intentum petiturus Ætna de ijs tantum mentionem facit: *Irroras*, quod est *rore conspergis, ac fœcundas*. *Irroras* igitur positum hic agnosces pro fœcundas, antecedens scilicet pro consequenti, nam ad huiusmodi irrorationem fœcunditas sequitur ipsa tamquam effectus subsequens ad positionem suæ causæ.

ANNVM. *Annus* spatium, seù tempus duodecim mensium est. Verùm hic non ponitur pro tempore; sed pro rebus tempori subiectis, siuè in tempore existentibus, ea enim tantùm quæ fœcunditatem recipere apta sunt, irrorantur; non tempus: Quarè continens ponitur pro contento, seu mensura pro mensuratis. Aptè tamen hic anni ingeritur mentio, vt indicetur, toto anni tempore conseruatum Zephyro Ætnæis in Campis ver nouum efflorescere.

FLATIBVS ASSIDVIS. *Flatus* ventus, & spiritus, & flamen, est: sed ponitur hic quasi effectus Zephyrei oris, vt pictoribus congruat dictio, qui ventos pingunt inflatis efflantes buccis, vt alibi dix.; & quia istiusmodi afflatus causa sunt roris, ac reliquæ humiditatis ad fœcunditatem conferentis. *Assiduus* autem inquit, idest continuatis, & diligentibus, vtrumq; enim sonat nomen *assiduus*, ex quo ostenditur Zephyrus numquam fatigatus in beneficijs Siciliæ impertiendis, vt oouerit ea, quæ petuntur, non esse extra inclinationem, ac naturam eiusdem, à quo petantur. Artificiosissimè igitur agnoscas appositum, vt facilitas indicetur concedendi, & exequendi.

RESPICE &c. Antequam postulata exponat, subijcit eiusdem Zephyri oculis motiuum efficax, & efficaciter alliciens ad obsequia impertienda, nempè aduentum Dearum, ac concomitantium agminis Nympharum, quibus profectò & Zephyrus ipse, nullo etiam aliundè habito impulsu, obsequi debuisset; ideò, vt ad concedendum, impellat facilius, ait

RESPICE. *Respicere* propriè est oculos vel corporis, vel mentis (nam ad mentem etiam transfertur) in aliquid conijcere. Sed nota verbi efficaciam: nam *respice* idem est, ac *rursus aspice*; quasi dicat: *Aspice, & rursus aspice*: hoc est *attentis oculis*, & *iterum attentâ consideratione*; nam vtrumq; amplectitur Vates, emphaticè ingerens conatum applicationis in vtroq; requisitum.

CÆTVS NYMPHARVM. Quid Nymphæ sint sæpiùs diximus in anteactis. *Cœtus* autem a coeundo dicitur, eo, quod plures in vnam societatem, congregationem, conuentum, seù locum coeant. Quam autem efficax motiuum desumatur ex hac Nympharum obiecta consideratione, atq; aspectu, facilè patet, si meminerimus, Nymphis mel offerri solitum in sacris, quod vtiq; ex floribus conficitur: immò hoc institutum fuisse, asserunt non pauci, eo, quod Nymphæ floribus summoperè delectentur, vt confirmasse videtur Virg. Ecl. 2. dicens

Huc ades, ò formose puer, tibi lilia plenis
Ecce ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Nais
Pallentes violas, & summa papauera carpens,
Narcissum, & florem iungit bene olentis Anethi.

Æquum erat Nymphas, quippè diuinitatem participantes, peculiari obsequio, venerari accedentes. Quo autem magis peculiari tributo possent condecorari, quam eo, quo maximè delectantur, & quod in Zephyri potestate esset; copiâ videlicet florum? Ritè igitur, & ad persuadendum aptissimè dictum Respice Nympharum cætus.

ET CELSA GERMINA TONANTIS. Gradationem hic licet animaduertere, qua, per particulam copulatiuam *&* gradus superior inferiori superadditur, illiq; coniungitur, vt, si quo casu Zephyrus Nympharum non moueretur aspectu, Dearum certè reuerentiâ percelleretur, & quidem Dearum supremi ordinis, dum *celsa Tonantis Germina* dicuntur, vt earum dignitas exprimatur, à qua desumitur ratio ad debitum illis honorem suadendum; nam *Celsa* idem est, ac *sublimea*, atq; *in excellentis honoris*, *inter Deas, gradu constitutae*, & meritò quidem, nam Deæ præcitatæ inter Iouis filias maximè censentur, atq; in Dijs selectis computatæ, vt ex Ennio habetur. *Germina* verò dicuntur, quia, quamuis Germen propriè sit, quod ex arborum oculis in gemmam erumpit; transfertur tamen ad significandum quidquid ex altero per actionem generatiuam enascitur. Quarè & filiæ iure *Germina* dicuntur. Quomodo autem Iouis filiæ sint Venus, Pallas, Diana, ac Proserpina, sæpè iam vidimus.

TONANTIS. Tonantem à tonitru Iouem antonomasticè appellant, vt satis innuit & Auctor lib. pri. dum ore Tartarei fratris infit

Ignauosq; putas, quod non Cyclopea tela;
Stringimus, aut vanas tonitru eludimus auras?

vide locum, si plura cupias; nos enim temporis agimur stimulis.

DIGNANTIA LVDERE. Dignantia particip. est ab antiquo verbo *Digno*, quod actiuum erat, & cuius nunc locum occupauit deponens verbum dig*nor*: sed idem hoc loco significat, ac aliquid de maiestate, ac decore demittere, vt, non seruato fastu, sibi quis complaceat in aliqua re, quæ non omninò agentis merito congruat, peragendâ: vulgo *degnarsi*, *compiacersi*, quod vtiq; proprium semper magni animi est, iuxtà italicum effatum *ch'il degnarsi è grandezza*. *Ludere* autem, hoc loco, est blandè, &, ad delicias captandas, voluptuosè moueri. Sic Virg. Æn. 9. de conditoribus Romanis, ait

Fecerat & viridi fœtam Mauortis in antro.
Procubuisse Lupam: geminos huic vbera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impauidos, &c.

Hæc itaque lasciuiens motio, ad relaxationem animi conquisita, cum seuero maiestatis supercilio non satis congruit. Qua de Censoria aliquid austeritate remittendum, vt mollibus hisce relaxationibus indulgeamus. Ideò optimè hæc omnia exprimens cecinit oculatissimus Auctor *Dignantia ludere*

PER CAMPOS NOSTROS. Præpositionem *per*, vtpote notissimam, ac supra explicatam omitto. *Campus* verò à capiendo dicitur ampla quælibet planities, ad capiendam multitudinem longe, lateq; protensa: hic ponitur pro pratis, de quibus supra. Sed nota artificium, quæso, Ætnæ perorantis in possessiuo *Nostros* appositè latens. Cum de Zephyri in se beneficijs loqueretur Ætna in anteactis, possessiuo *Meus* est visus: *Quo mea lasciuæ regnas &c.*; nam, vt sibi Zephyrum conciliaret, studuit se ostendere memorem beneficiorum, quæ sibi ita collata profitetur, vt nil ex ipsis participaret largitor, præter largiendi munificentiam: ait verò, cum de honoribus, quibus à Dearum accessu cumularetur, agendum fuerit, vt ostendat eos communes etiam Zephyro esse, ideoq; teneri & ipsum ad grati animi ostentationem expromendam, & consequenter promptè ab eo, quæ Ætna petierit, fuisse concedenda, noluit dicere *per meos campos*; sed *per nostros*, sibi scilicet Zephyrum æquiparans, in possessione agrorum, vt intelligeret ea suasurum se, quæ non ad Zephyrum minus, quam ad se ipsum spectarent; nam, si communes erant honores, ex aduentu Dearum percepti, communia etiam esse debuerant, quæ rependerentur, obsequia, & grati animi signa.

NVNC ADSIS &c. Adest iam petitio paucis expressa verbis, nam tota his clauditur vocibus

Nunc adsis, faueasq; precor . . . . . .

Nunc aduerb. & nota præsentis temporis est; sed emphaticè hic correspondens aduerbio temporis continuati *semper*, quod supra posuerat: sensus enim iste est: semper quidem adfuisti, sed nunc maximè fauendum; & si vnquam

ante prodigus in me beneficiorum fuisti, nunc profusum maximè, nedum prodigum exposco. Nunc tempus adstat, quo precipuè auxiliaris tuis afflatibus indigeo, ne Rusticus videar Dearum excepeor: *nunc*, quando honorandus Dearum cætus: *nunc*, quando Gratia in me Numinum exundat, vt par pari, pro viribus referam: *Nunc*, dum Venus adest cuius Nuncius dicitur Zephyrus: *Nunc*, ne tibi ipsi desis, iam mihi *Adsis*. *Adesse* est *præsens alicui esse*: sed, quia, qui actualem auxilij operam præstat, præsens est, transfertur etiam ad significandum hoc, quod est auxilium, protectionem, subsidium impertiri. *Adsis* itaque, hoc loco idem est, ac *Auxiliare; operam mihi tuam præstes*.

PRECOR. Verbum hoc est notissimæ significationis. Tantum aduerte actum precandi proprium illius esse, qui indiget: quare, qui precantur, semper se inferiores profitentur, respectu illius, quem precantur. Hoc autem sese humilliantis actu beneuolentiam captat Ætna, quo faciliùs Zephyrum exoret, & promptum habeat.

ET FAVEAS. Videtur hic copulare idem cum eodem; nam idem sonare videtur *adsis*, & *faueas*, vt ex iam dictis patet. Verùm aduerte, verbum *faueas* explicatiuum necessarium esse prioris; nam cum verbum *Adesse*, in rigore propriæ locutionis, tantùm significet *præsens esse*, potuisset æquiuocatio irrepere, ita vt videretur tantum Zephyrus accitus, vt lenes auras Dearum vultibus adspiraret; ideò explicat: *adsis fauore; adsis beneficijs*, quibus me soles afficere; *& faueas*. Adde quod verbum adsum, solet & in malam partem interdum accipi. Sic Dido minas eiubrans in Æneam Æn. 4. ait

. . . . Sequar atris ignibus absens,
Et cum frigida Mors anima seduxerit artus.
Omnibus vmbra locis adero: dabis improbe pœnas.

quem locum imitatus Torquatus Hierosl. lib. Cantu 16. ore Armidæ suæ in Rinaldum sic intonat

Me fenore sgnudo spirto ombra seguace
Indiuisibilmente al fianco hauras:
Nuoua furia co' serpi, e con la face,
Tanto t'agiterò quanto t'amai &c.

necessariò igitur, ne in reprobum sensum detorqueri posset, explicandum fuit verbum *adsis* per subsequens *& faueas*. Copulat itaque Vates explicationem cum explicando: seù potiùs particula ipsa *Et* explicatiua erit: *adsis, & faueas*, idest *adsis, hoc est faueas*, in quo sensu aliàs vsurpatam a Vate hanc particulam vidimus.

NVNC OMNIA FÆTV &c. Postulata, superiori iam propositione sub vniuersalissimo quasi genere comprehensa, per dispositionem resolutiuam, qua scilicet à toto ad partes progredimur, in subiectas diuidit species subalternatas, vt, dum particulariter singillatim omnia, quæ desideret, explicat, eodem contextu amplificet, desumpta ab optatis effectibus amplificatione.

NVNC. Habes emphaticam temporis repetitionem figuratè factam, cuius sensum iam vidimus

VELIS. Facilitatem iterum ostendit ea, quæ optet, concedendi; nam, dum verbo vtitur *velis*, quod propriè denotat actum voluntatis assentientis, clare denotat, ad omnia præstanda sufficere actum voluntatis à Zephyro elicitum. Quarè prudenter Parrhas. *velis*, hoc est *iubeas* exponit. Sed intellige tamen dictum de voluntate efficaci, non de velleitate. Porrò voluntas efficax, per absolutum *volo* exprimitur: velleitas verò effertur, per modum optatiuum *vellem*, quo importatur voluntas imperfecta, qua velle, & nolle, dici possit talem actum eliciens, iuxta dictum in sacris litteris: *vult, & non vult piger*. Cum itaque hic *velis* absolutè ponatur voluntatem importat efficacem. Vides quam acutè hic obiter efficaciam attingat Vates Diuinæ voluntatis, cui nil profectò resistit. Zephyrus Numen esse credebatur diuinum, ideòq; diuina hæc illi proprietas attribuitur, nempè operatiua voluntas; nam certè Deo satis est velle, vt secutum videat effectum. *Ipse dixit, & facta sunt*. Hoc quidem Zephyro fabulosè attribuitur; sed, supposita fabula, diuinitatem illi attribuente, ex necessitate Naturæ, altera hæc consequitur fabula, allusiuè tamen, non veraciter affirmatiuè intelligenda.

PVBESCANT VIRGVLTA OMNIA. Virgulta cæspites illi sunt, qui ex aggregata virgularum multitudine succrescentium stipantur, vulgò *Cespugli*; & propriè de scrobibus terræ, densa herbarum, vel florum stipatis caterua, id nomen dicitur; licet transferatur etiam ad aggregatum funium, spinarum, sentium &c. Hic in significatione sumitur propria; rogat enim Ætna, vt herbæ omnes sur-gentibus turgescant gemmis, floribusq; nitescant. Ideò *virgulta omnia*, addito scilicet termino sincategorematico vniuersali, vt nullum ab optata excludat efflorescendi felicitate. *Pubescant*, autem inquit, quod verbum est à *Pubes* frequentatiuum, idem significans, ac *primam emittere lanuginem*; quod quia, in flore ætatis, iuuentute videlicet vigente, contingit; pro eodem translatiuè sumitur, ac iuuentutem induere; vulgò *rinuerdire*: & quia fæcunditas iuuentutis Comes videtur esse, sicuti sterilitas senectutis; ideò Zephyrum orat Ætna, vt vigorem iuuentæ herbis instillet suis, vt fæcunditate iam graues illicò turgescant in flores; nam, vno verbo, quæ nouo germine luxuriant, *Pubescere* dicuntur, vt notat acutissimè Barth.

FÆTV. Generale nomen est *fætus*, ad omnia ferè, quæ nascuntur, significanda concinnatum; nam *fætus* à fouendo dicitur, eo, quod conceptum gremio suo foueat Natura. Sic Virg. etiam surculos nemorosæ arboris, ac fructus, *fætus* appellat Georg. 2.

Nec minus interea fætu nemus omne grauescit.

hic pro floribus, quos nasci optat Ætna iam sumitur. Adnotat hic Heinsius ex Vaticano vno, melioris, vt ipse inquit, notæ lectionem variari, vt dicat

Nunc adsis, faueasq; precor nunc omnia fætu
Pubescant virgulta nouo &c.

Sed non video cur melioris notæ dicatur, dum superflua profectò ingerit; nam certè id, quod significatur per adiunctum *nouo*, habetur satis ex verbo *pubescant*, vt ex dictis constat; quare superfluum fuerat addere *nouo*. Non autem superfluum remanet verbum *velis*, vt ex iam explicatis innotescit. Quare non innouandum censui.

VT FERTILIS HYBLA. Vt coniunctio causatiua est, finalem indicans causam; atq; eodem tempore modum fertilitatis, quem optet, præscribens, tantam enim exposcit, vt Hyblam superet: vulgò sonat *si che, à segno che*, finis enim Ætnæ fuerat, vt Hyblâ suauius halarent campi &c. Porrò Hybla Vrbs Siciliæ fuit, & Mons ibidem eiusdem nominis, apum frequentiâ celebris, thymi copia insignis adeò, vt nullis iam Poetarum Cytharis non decantatum. Statio hic gratissima veris videtur efflorescere, & thymi fragrantia, longe per aereos campos euecta, apes non solum allicit auidissimas, sed & circumquaq; incolentes mirâ recreat suauitate. Certat itaq; Hybla cum Pestanis hortis, cum Adonidis viridarijs &c.: nam, licet diuersos nutriat flores, terrestrem tamen Paradisum, fragrantiæ notis, se indicat possidere. Ideò *fertilis*, fæcunditate scilicet insignis, feracitate vnicus Mons ille credebatur: & idem sunt *fertilis, fæcundus, ferax*. Ætna igitur, Hybleas amœnas superare delicias, Zephyrum precatur, vt se Hyblâ venustiorem, fæcundioremque efficiat, vt tantæ fæcunditati, vel Hybla

INVIDEAT. *Inuidere est ex secundis alterorum rebus dolore affici*. Inuidere autem quis alteri non potest, quin se inferiorem, facto ipso, fateatur: nam inuidia teterrima est animi pestis, qua tunc affligimur, cum in alijs ea efflorescere cernimus, quæ toto nos conatu assequi nequaquam possumus. Quare dum Ætna inquit: *Inuideat Hybla*, optare se, apertè dicit, vt sua adeo fæcunditas augeatur, vt Hyblæa fæcunditate maior dolorem istum Hyblæ inurat, atq; hanc inferioritatis iniiciat passionem.

ET NON ABNVAT. *Abnuere* est *signo capitis aliquid negare*; licet & oculis, & manibus id ipsum fieri possit. Verbum est compositum ex *ab*, & *nuo*: & *non abnuere* idem est, ac *fauere*. Ex hoc vides, quam sibi cohæreat Vates; nam, sicuti Ætnæ sensum tribuerat, sic etiam attribuit Hyblæ & personam, & sensum inuidiosum, & arbitrium assentiendi, vel dissentiendi; atq; ideò orat Ætna, vt fateri ex effectu cogatur mons ille.

VINCI SVOS HORTOS. Notissimæ hæc sunt significationis; nam Hyblæus Mons totus est hortus; quandoquidem hortus nil aliud est, quam consitus floribus, arboribusque frugiferis, locus: sed *hortos* dixit, non hortum, quia, iuxta diuersas vnius montis partes, vnicus etiam hortus ille in plures videtur hortos distingui.

QVIDQVID THVRRIFERIS &c. Enumerat, magis adhuc particulariter, quæ optet, vt modum suggerat amplificatam impertiendi fæcunditatem. Et primò suggerit Panchaiam, in campos transferendam suos, non quidem quo ad solum ipsum, sed quo ad similitudinem deliciarum, odorumq; fragrantiam. Porrò *Quidquid* nomen collectiuum est generaliter omnia includens, ac nihil excludens, ex quo quanta Orator augeat, habes.

PAN-

PANCHAIA. Regio hæc est Arabiæ fœlicis, in qua arbores spontè natæ thus emittunt. Quamuis autem Columella, Romæ etiam, suis temporibus, educatam scribat thuris arborem: communis tamen, ac constans opinio est, eam arborem, hac tantùm in regione nasci, ac perdurare; imò in vnica huius regionis sylua, quæ triginta habet milliaria longitudinis, quindecim verò latitudinis. In hanc eamdem regionem, quæ tota Soli sacra est, propè vrbem Solis, quæ Sabæis est proxima à Rediuiuo phœnice nidum deferri autumant non pauci. Fœlicis autem huius regionis, meminit etiam Ouid. Metam. 10.

Gratulor huic terræ, quod abest regionibus illis,
Quæ tantum genuere nefas; sit diues amomo,
Cinnamaq; costumq; suum, sudataq; ligno
Thura ferat, floresq; suos Panchæa tellus.

Nec non & Virg. Georg. 2. de laudibus Italiæ agens hanc memorat, Italiæ cedentem asserens

Sed neq; Medorum Syluæ ditissima terra,
Nec pulcher Ganges, atq; auro turbidus Hermus
Laudibus Italiæ certent; non Bactra neq; Indi,
Totaq; thuriferis Panchaia pinguis arenis.

SPIRAT. *Spirare* propriè est *spiritum emittere*; sed translate idem significat, ac *exhalare*; nam cum etiam exhalationes nil aliud sint, quam spiritus, seù vapores spiritosi à corporibus emissi, iure exhalatio ipsa spiratio dicitur, & *exhalare* idem, ac *spirare*. In hoc sensu vidimus verbum *spirare* vsurpatum etiam à Virg. Æn. 1.

Ambrosiaq; comæ diuinum vertice odorem
Spirauere: pedes vestis defluxit ad imos &c.

Hic multa de odoribus essent ingerenda. Num scilicet odor sit purum accidens, an sit exhalatio, seù euaporatio: an verò, iuxta Aristotelem, sit in exhalatione quidem, & euaporatione, sed non sit euaporatio ipsa: An odoriferum corpus odorem diffundens solum accidens diffundat, an verò subtiliores substantiæ partes ex illo decidantur, & euaporent: quomodò afficiant organum olfactus: num immediatè, per ipsam substantiam, vel accidens emissum, an per species intentionales &c: sed quia Phylosophorum hæc sunt, & nos fusè in animasticis pertractauimus, libens omitto. Certum est (quod ad rem spectat) odorem non posse dici simpliciter substantiam. Esto enim flos aliquos emittere possit spiritus viuaciores, ac subtiliores, erit quidem in ijs odor, tamquam accidens in subiecto, sed ipsi formaliter odor non erunt: & patet, quia vnius interdum flosculi, quamuis minimi, odor à longe distantibus percipitur; cum autem omne agens, in sphœram, agat, ad totam illam sphœram actiuitatis complendam, quomodò spiritus habeat ille flosculus sufficientes? Satiùs igitur est dicere, odores, vt plurimum, per species intentionales ad olfactum vsq; propagari. Dicitur tamen odor *exhalare*, vel dicitur, *in exhalatione esse*, quia certè corpus odoriferum, dum odorem spirat, vel partes sui subtilissimas, vel qualitatem emittit, quæ in circumambienti aere receptæ propagantur subinde per species ad longissimam interdum distantiam. Sic de fœlici referunt Arabia, esse illam tanti odoris feracem; vt prænauigantes, longissimo licet dissiti maris tractu, Panchaiæ tamen suaueolentiam percipiant. Quod si quæras, cur Arabico Solo tanta insit odoramentorum copia? Ex Sole respondent Theophrastus, ac Plutarchus prouenire; Flagrantissimo enim Solis Syderi subest Arabia, propterea gignit ea odoramenta, quæ tunc præstantia, & plurima proueniunt, cum Solis ardoribus, in terræ venis, humor excoquitur. Dum itaque Ætna omnes Panchaiæ fragrantias exoptat, certè summum, quod in hoc genere haberi possit, sibi tribuendum precatur.

SYLVIS THVRRIFERIS. Quid syluæ sint, sæpiùs vidimus, & præcipuè lib. pri. Carm. 207. ideò prætereo. Alij legunt roriferis, vel floriferis, quos non respuo, sed vulgata magis arridet. Thurriferas autem dicit has syluas, hoc est thura ferentes, ac Thuris odore fragrantes; quæ vbi sint, iam vidimus. Si autem quæras, quid sit Thus? Lacryma est Libani arbusculæ soli, vt dicebamus, Arabiæ concessa, Thus dicta à τῶ θύειν, quod est sacrificare, eo, quod hac lacrymâ, quæ vulgo *incensum* dicitur, in sacrificijs vtamur. Ex quo obiter nota, quam aptè Ætna thurrifera sibi munera deposcat, eo tempore, quo Dearum accessus debito illi esset honore excipiendas. Porrò ex Thuris arbore duplex colligitur vindemia: prima fit circa canis ortum; altera verno tempore, ita vt incisis effluat corticibus. Probatur autem Thus candore, & igne, quem statim concipit, ac deniq; fragilitate, qua infringitur potiùs, quam dentem recipiat.

QVIDQVID ODORATVS &c. Non contentus Panchaicis delicijs, Hydaspem insuper quærit cumulari, & quidem plenis, ac omnimodis; ideòq; repetit particulam *quidquid* in sensu iam dato.

HYDASPES. Duplicem Hydaspem inuenio, Indicum alterum, qui per Parthos, ac Medos transiens dicitur in Indum flumen influere, de quo Virg. Georg. 4.

Præterea Regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Obseruant &c.

Hydaspes dictus hoc flumen, vt aiunt, est ab Hydaspe antiquissimo Medorum Rege. Alterum inuenio Hydaspem, qui iuxta antiquam Persarum decurrens regiam, in Tygrim excipi fluuium dicitur, & tantæ fuisse suauitatis, vt eum soli potarent Reges. De Hydaspe Indico hæc habet in hunc locum Parrhas. *fragrans odor aromatum, quæ nascuntur ad eius ripas, etiam ab ijs, qui procul absunt, summa cum voluptate sentitur.* Hæc Herclè contra naturam fluminis videntur esse; nam, cum vnus ex Auriferis Hydaspes sit, non videtur aptus ad tot nutrienda viridaria, ad tot flores alendos, ad tot aromata producenda; nam, vt nosti, aurum desertis, vt plurimum nascitur in locis, quasi natura ipsa decernente, vt, vbi pretiosissimum effundit munus, auara inferiorum munerum sit manus. Verùm, ne probatissimis auctoribus denegare fidem videamur, facilè dicemus hoc ipsum priuilegium esse naturæ, quæ flumen illud specialibus prosequens muneribus, & aurum illi dederit, & floribus ripas exornauerit, vt molliùs, inter flores, & aromata, aurum lasciuiret. Si verò de Persico Hydaspe loquamur, satis superq; constat, antiquam Persarum Regiam fuisse Susis constitutam. Susorum autem nomine inclita illa, ac nobilissima Vrbs designatur, inter Persidem, & Babyloniam sita, quæ à florum, ac præcipuè liliorum frequentissimo apparatu nomen dicitur sortita; & in qua nobilis illa Cyri Regia, candido, varioq; marmore, columnis aureis, magnâq; gemmarum copia insignis, Cæli, in lacunaribus, habens simulacrum, stellis vndiq; micantibus conspersum &c. Cum itaque tantam hic florum, ac regij præcipuè floris copiam habeamus, cur non iure floridissimus etiam Persicus Hydaspes censeatur. Ad vtrumq; igitur respexisse Poetam facilè dixerim; nam & hic certè Floram, habemus stationariam; & Indicas etiam regiones inter florentissimas recensitas apud Virg. perleges Georg. 2. Ideò *Hydaspes*

ODORATVS. Quamuis interdum *odoratus* pro *odorifero*, hoc est odorem exhalante ponatur, vt patet apertè ex Virg. Georg. 3. vbi habet:

Disce & odoratam stabulis accendere Cedrum.

propriè tamen loquendo, *odoratum* dicitur id, quod aliundè odores desumit, quasi *odoribus perfusum, odoribus auctum*. *Odoratus* itaque dicitur Hydaspes, non quia ex se ipso odorem spiret; cum immò puritas aquæ hoc exigat, vt nullo vitietur odore; sed quia ex circumstipantibus viridarijs odorem contrahat, ac desumat; sicuti mòx dicebamus de Arabico mari odorem fœlicis plagæ deportante.

LONGE'. Dupliciter considerari potest aduerb. Longè; vel ita vt intelligatur absolutè positum; vel ita vt aut ad verbum *blanditur*, aut ad nomen odoratus referatur. Si absolutè positum velis, idem erit, ac si dixisset, *longe regiones arabia*. Si cum verbo, aut nomine componas, aduerbium augendi est, idem sonans, ac *maximè*. Tù prout libet, explicabis. Heinsius notat ex Vaticano vno haberi *largè*, non *longè blanditur*. Sed quia idem ferè quo ad significationem essentialem sunt hæc aduerbia, non altercandum arbitror; differunt enim solum secundùm diuersam, quam important commensurationem.

BLANDITVR. Hoc est aquis blandè alluit, nutrit, fouetque; certum est enim, vegetantia omnia aquis maximè indigere vt alantur. Nec dicas Claudianum hic in linguam peccasse latinam, cum quartum huic verbo casum attribuat, cui tertius fuisset addendum; nam potuit optimè Vates per Hellenismum casum assumere significato huius verbi congruentem, ita vt significato, non voci deseruiret. Insuper potuit per Synecdoc. ommitti tertius casus *cui* tacitè subintelligendus, ita vt particula *quidquid* sit casus illius verbi *In venas disperge* meas, non verò casus illius verbi *blanditur*.

QVIDQVID AB EXTERNIS &c. Figura vsus repetitione, tertiò iam repetit collectiuum *quidquid* in sensu suprapositο, vt, quoniam ternus numerus perfectionis numerus est, & locum sæpè sæpiùs gerit superlatiui, vt alibi monuimus, ex hac repetitione innotescat, perfectionem omni absolutam numero ab Ætna vtiq; exoptatam fuisse; ideò,

ideò, vltra dicta, tertiam addit de aromatibus à Phoenice collectis expressam perfectionem, vt videlicet innuat, vnicam à se optari vetustatem, sicuti vnicus in Mundo, vt dicitur, Phoenix est. Itaque

ALES LONGÆVA. Phoenix est sic antonomasticè dictus, quia alitum nullus diuturne adeo viuat, vt Phoenix; qui, vt ait Ouid. Metam. 15. ad quintum vsq; sæculum vitam protrahit; sic enim ipse de Phoenice loquens ait ibi:

Hæc vbi quinq; suæ complenit sæcula vitæ &c.

vt fusiùs inferiùs: iuxta verò Auctorem nostrum ad decimum vsq; sæculum senectutem perducit, sic enim de Phoenice ait

Namq; vbi mille viæ longinqua reuerserit æstas,
Tot fuerint Hyemes, totiens Ver cursibus actum,
Quas tulit Autumnus, dederit cultoribus vmbras;
Tunc multis grauior tandem subiungitur annis
Lustrorum numero victus &c.

quamuis Manilius asserat, Phoenicem ad sexagesimum tantum vsque, supra sextum sæculum, ætatis annum perdurare. Certè Auctor sibi ipsi coheret, dum *longæuam alitem* phoenicem hic dicit; nam *Longæua* est quasi longo durans æuo, ni potiùs dicere malueris *longæua* hic pro *æterna*, seù *æuiterna* poni, cum semper reuiuiscat, atq; occasus illi vitæ in nouum vitæ orientem commutetur. Est itaq; *Ales* genericum nomen, quo omnis volantium turba ab aliis generibus denominatur, contrahitur vero ad Phoenicem, per differentiam additam *Longæua* ob iam dictas rationes. Plinius, longæuam hanc alitem dictam, autumat, Phoenicem à Phoenice arbore, quæ Romanis Palma est, ob id, quod ex Syagrorum genere vna, quæ in Chora fuerit, emoreretur, atq; ex se ipsa renasceretur, vt etiam Phoenix, auis scilicet de qua agimus. Sed non video datam ab eo rationem, cur potiùs ales ab arbore, quam arbor ab alite, dicta fuerit Phoenix. Si autem scire cupias, qualis nam Phoenix sit, accipe ab eodem auctore nostro Eidyllio cit. de Phoenice his versibus exaratam illius descriptionem.

Arcanum radiant oculi iubar: igneus ora
Cingit honor; rutilo cognatum vertice sydus
Attollit cristatus apex; tenebrasq; serena
Luce secat: Tyrio pinguntur crura veneno.
Antevolant Zephyros pennæ, quas cærulus ambit
Flore color, sparsoq; super ditescit in auro.

Phoenicem, quo ad molem corporis, magnitudinem Aquilæ æmulari, licet cæteroqui superior emineat, constans adeò opinio est, vt Pier. in Hierogl. de eo, immediatè post Aquilam, agat, & instar Aquilæ delineet. Eius ortum sibi vindicant Ægyptij, vt habet Athenæus, qui eam in Heliopoli Ægyptiaca vrbe nasci, ac ibidem emori asseuerat. Ast vereor, ne æquiuocatio ex Heliopolis nomine irrepserit; nam, si Heliopolis in Ægypto sit, est etiam Heliopolis in Panchaiæ finibus, vt supra, quandoquidem Heliopolis, nil aliud, quam Solis Vrbs interpretetur. Est profectò ex communi Auctorum sententia solius Arabiæ propriùs Phoenix est, atq; orientales habitare solitudines dicitur; Inuenio autem Arabiam fœlicem, quo ad maximum sui ipsius Emporium, vrbem scilicet, quem olim Arabiæ Emporium dicerctur, nunc *Aden* extra fauces Arabici maris positam, in Homeritarum finibus; Homeritas autem inuenio populos esse Orientali oræ conterminos. Quapropter facilè adducor, vt credam, veram esse sententiam, quam supra retulimus, nempe non Ægyptiacam, sed Arabicam auem esse Phoenicem; cum certè orientalem asserit, & Auctor noster Eidyl. cit. dum ait,

Oceani summo circumfluus æquore lucus
Trans Indos, Eurumq; viret, qui primus anhelis
Sollicitatur equis, vicinaq; verbera sentit,
Humida roranti resonant cum limina curru,
Vnde rubet ventura Dies, longèq; coruscat
Nox afflata rotis refugo pallescit amictu.
Hæc fortunatus nimium Titanius Ales
Regna colit; solusq; Plaga defensus iniqua
Possidet intactas ægris animalibus oras.

vbi vides, quam bellè confirmet id, quod de Phoenice pariter, ex communi, refert Pier. lib. Hierogl. 20., nempè Auem esse Orientalem, atq; orientales solitudines, ab omni hominum commercio, visuq; segregatam habitare. Hæc cum post iam præfata sæcula tempus sibi instare præsenserit moriendi lectissimas herbas, ac maximè odoriferos surculos colligere ex lectissimis dicitur collibus; extructoq; in Palmæ vertice ex Cassia, Nardo, Cinnamo, ac Myrrha, nidulo, seù rogo, finire in odoribus æuum, Sole pyram splendoribus inflammante. Ex cineribus autem exurgere vermiculus dicitur, qui paulatim excrescens plumas induit, ac nouum denuò euolat in Phoenicem. Quare Caussinus lib. 11. ait *Sic Phoenix Pater est, & Patri simillimus filius.*

Post hæc, filius ipse, cum satis virium, per ætatem, adeptus fuerit, vt oneri ferendo sufficiat, dicitur nidum è ramis auellere, ac sepulchrum Patris, cunabula pariter sua Heliopolim Panchaiæ deferre, atq; ante ipsius Solis fores deponere. Claud. de Phoen. cum ait nidum ad Heliopolim Ægypti deferre, vbi templum pariter Solis &c. non tamen ibi dicit Auem Ægyptiacam esse, immò non esse notat, dum ait: *Alterum tenuit in orbem &c.* Quod si vlteriùs quæras, quibusnam alimonijs victitet Phoenix? Respondet Auctor noster Eidyllio cit.

Non epulis saturare famem, non fontibus vllis
Assuetus prohibere sitim: sed purior illum
Solis feruor alit; ventosaq; pabula libat,
Tethyos innocuos carpens alimenta vapores.

Nec mirum hoc videri debet; nam si de Cameleonte fertur, eum aura vesci: Sic de Paradisiaca aui, vulgò *Manucodiata*, eam Solis e Cælo roribus ali: Pyraustamq; igne leniunt enutriri; cur non Solis auis alimenta libet iam posita, ijsque victitet? Ouid. tamen Metam. 15. materialia illi tribuit alimenta, quorum inspiciendorum data occasione, audiamus, quo pacto totam de Phoenice historiam, seù fabula illa sit, contexat ipse

Vna est, quæ reparet, seq; ipsa reseminet Ales,
Assyrij Phœnica vocant; nec fruge, nec herbis,
Sed Thuris lacrymis, & succo viuit Amomi.
Hæc, vbi quinq; suæ complenit sæcula vitæ,
Ilicis in ramis, tremulæq; cacumine Palmæ,
Vnguibus, & duro nidum sibi construit ore.
Quo simul ac Casias, & Nardi lenis aristas,
Quassaq; cum fulua substrauit Cinnama Myrrha,
Se super imponit, finitq; in odoribus æuum.
Inde ferunt, totidem qui viuere debeat annos,
Corpore de Patrio paruum Phœnica renasci.
Cum dedit huic ætas vires, onerique ferendo est,
Ponderibus nidi ramos leuat arboris altæ,
Fertq; pius cunasq; suas, patriumq; sepulchrum,
Perq; leues auras Hyperionis vrbe potitus
Ante fores sacras Hyperionis æde reponit.

Hac iam habitâ de Phoenice notitiâ, ad intermissam redeo explicationem. Quærit Æthna sibi quidquid Longæua hæc ales

COLLIGIT. *Colligere* est *quæ dispersa sunt coniungere, atq; vnicum in aceruum redigere*; quod fieri à Phoenice iam vidimus, qui pretiosissima quæque, ad combustionem apta, varijsq; in collibus sparsim reperta, decerpens coniungit, atq; vnam sibi extruit in Pyram. Non abiecta itaq; poscit Æthna; sed quidquid pretiosissimum apud totam sit ditissimam Indorum regionem, dum ea quæritat, & poscit, quæ sibi Phoenix colligit.

AB EXTERNIS COLONIS. *Colonos* hic poni pro *locis, quæ incoluntur*, indubitatum est, contentum scilicet pro continente, vno verbo pro ipsa orientali plaga ponitur id, quod Poetæ subest pronunciationi; sed non pro Plaga illa, quæ solitudinem habet, & in qua diximus solum degere Phoenicem; ast pro Plaga Orientali fimitima mitiori animantibus vtiq; Cælo subiecta, quæ incolarum capax sit, qui scilicet aromatibus incumbant colligendis; hæc enim India arbores habere dicitur semper frondentes, bis fruges ad maturitatem perducere, Piper, Calamum aromaticum, & cinnamum ad nos mittere; vno verbo adeò fertilis, adeò florida, adeò fragrans, & diues esse perhibetur, vt nunquam incolæ e finibus educi possint suis, & quia hæc India terminus quondam censebatur esse totius Asiæ Orientalis, hinc est, quod aliqui lectionem huius textus immutantes legerint

Quidquid ab extremis ales longæua colonis,

quam lectionem secutus Parrhas. *ab extremis, inquit hoc est, ab ijs qui colunt vltimos orbis fines.* Verùm cum postea compertum fuerit, vltra Indos, Sinas habitare, vt notauit Ptolem. satiùs arbitror vulgatam sequi. Apte autem dixit Vates. *Quidquid* colligit ab externis colonis, colonos pro culto ponens solo, nam quidquid ex illo solo Phoenix colligit sibi certè colonis sumpsit. Heinsius cum Isingrino legit *Quidquid ab extremis Ales longæua Sabæis*. Sed non video quomodo Sabæi, qui Arabiæ fœlicis Populi sint *extremi*, dici possint, cum certè fœlix licet orientalis, non tamen vltima omninò sub oriente sit, vt constat ex dictis. Multò minus *extremi* respectu Phoenicis dici possunt Sabæi, cum eamdem incolant Arabiam, in qua Phoenicem vidimus ortum habuisse,

habuisse. Adde Sabæa odoramenta iam ab Ætna petita fuisse, cum ait: *Quidquid Panchaia &c.* nam Arabica, & hæc regio est vt Saba. Alij etiam, hoc loco, legunt.

Quidquid ab extremis Ales longæua arenis,

Quam lectionem non improbo, nam cum Parrhasio tandem coincidit: Sed & hæc habet exceptionem suam; nam extremæ istæ arenæ potiùs viderentur designare solitarias illas arenas, in quibus Phœnicem longè ab hominum aspectu diximus vitam ducere, & quæ, vt ait Auctor noster Eidyl. cit. *Trans Indos Eurumq. virens &c.* quæ dato etiam plenis Floræ, thesauris redundarent, ac nouam fouerent in sinu Sabæam; minùs tamen late patent, quam tota simul orientalis plaga, quarè minùs posceret Ætna, quam poscat si dixerit: *ab externis colonis*. In duplici itaque sensu potest intelligi adiectiuum *externis*, vel respectu ipsius Ætnæ, vel respectu ipsius Phœnicis. Respectu Ætnæ (cum *externus* idem sit, ac *extra natus, extra positus*) certè Plaga illa orientalis, de qua supra, extra; & valde extra Siciliam est; & quia externæ merces maiori semper in pretio sunt: nam, vt cecinit Italicorum facilè Princeps Lyricorum Fuluius Eques Testius, Ode ad Mantuanum.

Gradito è ciò, che peregrino arriua;
E familiar tesoro
Scema di pregio, e nella copia è vile.

ideò *quidquid ab externis ales longæua colonis, Colligit* suos deferri in campos postulat Ætna. Respectu Phœnicis, extra Plagam, seù solitudinem, in qua ipsa degeret, certè erant Coloni, de quibus supra, nam, vt vidimus ex eodem Claud. nostro, terra, vbi Phœnix degit inhospita cæteris est animantibus.

Possidet intactas agris animalibus oras;
Sæua, nec humanis patiens consortia Mundi
Par volucer superis &c.

Coloni autem à Colendo propriè dicuntur, qui agros colunt, sed & transfertur nomen ad significandos omnes aliquem locum inhabitantes; & hic, vt dix., ex possessore tellus possessa subijcitur intelligenda, seù ex contento continens vt supra.

REFERENS EXORDIA. *Referre* est *retrorsum ferre*. Benè igitur Phœnix dicitur *referens exordia sæcli*; nam, cum idem ex se ipso nascatur, & moriens reuiuiscat, videtur, in ipsis rogis, retexere vetustatem, ac nouam exordiri Iuuentam, qua iterum per tot, quot ante vixerit, sæcula vegetus viuat; ideòq; *retrorsum fert* exordia sæculorum, quæ elapsa iam, nunc iterum veniunt resumenda, vt denuò recurrant; fit enim quasi circulus vitæ finem cum exordio coniungens; atq; ita *retrorsum ferre* dicitur initium, quia ibi retrotrahitur, vbi finis iam aderat, & iterum a fine desumit *exordia*. Porrò Exordium nomen est à textoribus deductum, vt alibi innuimus, & idem est, ac initium, seù principium alicuius rei. Ponitur autem hic numerus multitudinis pro numero vnitatis per Synecd.

OPTATI SÆCLI. Sæculi, per sincopem sæcli. Sæculum autem spatium centum statuitur annorum: sed ponitur hic numerus sing. pro plurali, nempè pro pluribus sæculis, quibus viuit Phœnix, vt vidimus. *Optati*, passiuum ab opto particip., idem sonat, ac *desiderio expetiti, auidè conquisiti &c.* Ex quo aduerte, naturalem hic exprimi inclinationem; nam qui senescit, optat semper, vt, si fieri posset, ad iuuentutem iterùm daretur regressus. Itaque pari passu Phœnix; immò magis, quia illi connaturalis est iste regressus, cum senescit, ex instinctu naturæ, sibi hoc non impossibile agnoscentis, eximie auet renouari, atq; in iuuentutem redire; ideò *Optati sæculi*, idest sæculi primi ætatis renouatæ, quod ætas ipsi iuuentutis est, ac subindè aliorum, qui totam aliis constituunt ætatem. Heinsius cum sing. lectionem immutans legit

. . . . . Optato repetens exordia busto,

ita vt ablatiuum causalem faciant *optato busto*, & bustum optatum dicant, quia mori cupiat Phœnix vt renouetur, iuxta dictum ab Auctore nostro Eidyl. cit.

. . . . Gaudetq; mori festinus in ortum.

Alij legunt *optato repetens exordia sæclo*; ita vt optato sæclo ablatiuus sit temporis; & optatum sit illud tempus ob datam rationem. Alij etiam legunt: *optato repetens exordia Fato*, vel *leto*: alij verò *exordia partu*; partus enim illius ipsa habetur in morte. Non improbo lectiones; nam tandem per diuersa in idem recidunt cum vulgata nostra. Alij legunt *Exacto repetens exordia sæclo*; verum hæc lectio videtur ætatem Phœnicis in vnicum sæculum coangustare, ideò cum Heinsio non admittendam censeo. Sed iam nostra prosequamur.

DISPERGE. Vt ea, quæ deposcat, Ætna ostendat non impossibilia esse, sed immò facillima factu: ea omnia, quæ poposcerit, in potestate Zephyri, quem exoraret, existere, hoc vnico innuit verbo, *Disperge*, nam *dispergere* idem est, ac *in diuersas partes spargere*, qui autem spargit, certè in sua potestate præhabere, quæ spargat, intelligitur. Ex quo licet agnoscere orationem Ætnæ in nullo à præceptis petitoriæ omninò deficere.

IN VENAS MEAS. *Disperge* actionem importat, quæ *motum ad*, respectu eorum, quæ disperguntur, importat. Ideò aptè *in venas*, venæ autem receptacula sanguinis sunt spiritibus admixti, & quem esse vehiculum animæ, alimentum vitæ, ac spirituum sedem, satis ex Phylosophis constat. Sed Mons est, inquies, qui loquitur incapax venarum, & sanguinis. Optimè quidem, sed memineris, personam illi, per Prosopopeiam fuisse adaptatam; quarè congruenter hæc omnia illi, per allegoriam, debebantur. Adde, & Montes, & terram totam suas proportionaliter venas habere; Venæ enim Montis, aut terræ, communiter dicuntur meatus illi subterranei, per quos, veluti per venas cruor, vnda, vel alius permeat liquor, aut succus humidi, terræ fœcunditati deseruiens. Sic venas aquæ dulcis dicimus in terræ sinu a nobis repertas; venas sulphuris, venas argenti, venas auri &c. Quarè venas suas appositè memorat Ætna, quas nouo vitali succo, quasi sanguine repleri, Phœnicis adinstar renascentis exoptat: *Meas* autem, per possessiuum notissimæ significationis nomen, dixit artificiosissimè; Ne enim nimia videretur expetere, tacitè, per huiusmodi possessiuum, ostendit, modicum quid ab se exposci, habita consideratione eorum, quæ à Zephyro profundi potuissent; Zephyro enim, eiusdem spectata virtute, nullius difficultatis, ac laboris fuisset, totam suo afflatu Siciliam, summis Floræ thesauris ditare. Sed non tantùm exposcit Ætna; immò modicissimam thesaurorum partem exoptat, quæ scilicet sibi tantum, pratisq; sibi adiacentibus, quæ quodammodò eiusdem partes dici poterant, non verò, quæ toti Insulæ sufficiat; vt hac vsus modestia plus impetret, quam exposcat. Ideò non *alibi*, inquit, non *vbiq;*, sed *In venas disperge meas*.

ET FLAMINE LARGO. Flamen dicitur ipse ventorum afflatus; *Largus* autem idem est, hoc loco, ac liberalis, splendidus, prodigus, atq; in gratias impertiendas profusus; nam *Largus* à largior dicitur, qui multa largitur: & quia terræ fœcunditas, vt vidimus, ex Zephyri dependet afflatu, ideò, facilitatem innuens fauendi, ait, *Et flamine largo*.

RVRA FOVE. *Fouere* quid significet, iam vidimus lib. pr. Carm. 127. Hic propriè significat *tepefacere*, & *irrorare*, ac *floribus grauidare, vt statim in partus erumpant rura*. Et optimè *rura* dixit, non agros, non campos, non prædia; Rus enim dicitur Rusticum prædium, ex eo, quod rursus quot annis in eo eadem fiant, vt fructus capiatur. Optabat Ætna Plagam suam, iam ex se floridam, noua rursus amœnitate cumulari: Ideò *foue rura*; idest fouendo, rura efficias, quæ modò prata sunt; hoc est rursus noua replcas fœcunditate.

VT. Hanc particulam expungit Heinsius, & cum melioribus vt ait libris, expungendam innuit. Verùm non omittendam censui, cum Parrhas. legens, quia causam finalem exponit, & quidem aptissimè, qua ad id, quod petat exoptandum moueatur Ætna.

MEREAR. Profitetur hoc verbo, se agnouisse, non vilia rerum analecta, sed primitias rerum omnium intactas Dijs deberi, atque adeò indignam sefuisse futuram, vt diuino pollice carperetur, quandoquidem gregarios, consuetos, omnibusque iam peruios, tantùm aleret flores. Quare vt digna fieret (quod per verbum *merear* exprimitur) nouos flores, nouas exoptat delicias, & quidem in eo preciositatis gradu constitutas, vt Deas decerent precatur, vt primitias offerat, ac debito prosequatur honore.

CARPI. Hoc est floribus spoliari libenter: *carpere* enim est *aliquid ex varijs partibus raptim colligere, & surripere; sed sine violentia, aut exhibentes carpenda, aut excipientis*. Optabat igitur Ætna habere gemmas, quas offerret dignas, vt libenti animo à Deabus lubens ipsa spoliaretur vltronea.

POLLICE DIVINO. De pollice satis dicta in Præfatione ad hunc lib. carm. 16. Hic pollicis nomen ponitur ad significandum, & Pollicem simul, & Indicem; nam duobus hisce digitis carpi solent flores, vno scilicet digito pro pluribus posito, ac principali pro accessorijs nominato. *Diuinum* autem dicitur quidquid Dei est, vel ad Deum pertinet;

tinet;

tinet: cum itaque Dearum digiti hic memorentur, iure diuinitatis titulo decorantur. Et aduerte non ideò excludi Nymphas, nam licet inferiores essent Dearum Ternario, ac Proserpinæ ipsi cederent; attamen & ipsæ diuinitatis participes credebantur, & sacris, vt Deæ fruebantur.

ET NVMINA CVPIANT &c. Aliam suggerit finalem causam, quæ gradatim motiua auget, sicuti gradatim crescit oratio. Nam, sicuti manus capiti comparata ignobilior est, sic minus est manuum, quam caput, floribus exornati; consequenter, iuxta partium dignitatem, vt proportio seruetur, digniora germina capiti debentur, quam manibus. Finis igitur Ætnæ erat quidem, vt Dearum manibus carperetur, sed finis præcipuus accedebat, nempè vt diuinis capitibus floreæ necterentur coronæ: ideoque eximia è Zephyro germina exposcebat. *Numinum* itaque nomen propriè deducitur à *Nuo*, verbo olim pro eodem accepto, ac *volo*. Quare nomen *Numinis*, propriè loquendo, diuinæ actui aptabatur voluntatis. Ex quo nota Perorantis artificium; tales enim quæritat florum gemmas, vt Numina, hoc est Dearum voluntates alliciantur ita, vt vltrò *cupiant: cupere* autem est *ardenter exoptare*; quo magis etiam exprimitur, cuius valoris germina perquirat; cum ijs ditari velit, quibus voluntas Dearum incendi possit ad vehementer, ardenterque optandum.

ORNARI SERTIS NOSTRIS. Quonam munere ornari possit Diuinitas, à qua scilicet vna rerum omnium ornamenta procedant, & sine qua informe prorsus, & inornatum remansisset, quidquid eius ope effulget? Nihil profectò ipsa diuinitate minor eam poterit illustrare, quod idem, ac ornare est. Sed, quod Naturæ non fuit, dignatio effecit. Non dedignatur Diuinitas ea à nobis, vt ornamenta sui assumere, quæ, de se nullum ei possunt afferre ornamentum. Ideò præmisit Vates *cupiant Numina*, vt ex mentione diuinæ voluntatis, per nomen *Numinis* importatæ, eam ingereret dignationem, qua ornamenta fierent, quæ naturâ ornare nequaquam potuissent. *Ornari* verbum est notissimæ significationis; ideò prætereo. *Serta* verò propriè dicuntur corollæ, ex herbarum frondibus, floribusque contextæ, quibus crines circumambiantur; ponitur autem hic res signata pro materia ex qua res ipsa conficiatur, nempè pro floribus aptis ad serta concinnanda. Sed nota artificium in possessiuo *Nostris* inclusum, eo pacto, quo supra explicuimus, ad verba *per nostros &c.* vult enim Zephyrum ipsum comparticipem honoris compellare; vt & sua interesse innuat, quod Ætna deposcat, exequi. Ast, dum Zephyrus accelerat in Nutum pronus, Nos ex Ætneis hisce sensibus morales obsecro flores colligamus.

Coarguunt profectò rationalem creaturam insensatarum erga Deum obsequia: nam vbi exactè Deo creatura omnis deseruit, vt Sap. 16. habetur, rationales creaturæ creaturis potiùs quam Creatori deseruiunt, vt testatur Apostolus ad Rom. pr., & experientia ipsa comprobatur. Mare, & venti obediunt ei, vt ex Math. 8. declaratur, homines non obediunt voci tuæ plorans exclamat 35. Ieremias, *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos*; beneuolo inuitat affectu Redemptor; ipsi verò abierunt retrorsum, & post peccata sua. Animæ vicem gerit, vt sæpe diximus Proserpina. Animam igitur edocet Ætna, quam impensè colendus sit omnium Auctor, & nullum ingens adeò obsequium esse, quod satis Deo dignum valeat existimari. Ætna, dum accedentes ad se Deas intuetur, sinum ditescere exoptat suum, Panchaiam in se transferri, Hydaspem æmulari, Hyblam superare &c. vt quanto fieri posset aptiori apparatu Deas excipiat; nos verò toties Deum veraciter in Animæ nostræ domicilium excepturi, ne Lazari quidem scopas quærimus, vt domicilium à sordibus abstergamus: Primitias, quas Deabus offerat, emendicat: Nos ne analecta quidem interdum Deo deferimus; sed totum Mundo, totum carni, & sanguini, totum tartareo dicamus hosti. Verè filius hominis non habet, vbi caput suum reclinet, si deliciæ eius sint (vt ipse palam testatur) esse cum filijs hominum. Liber apertus, atque eruditissimus est totus Orbis, quo debita in Deum edocemur obsequia: sed patentes has rerum Ægyptiacas litteras ignoramus non ignorantes. Vtinam Proserpina Ætnæ reflorescentis intellexisset documenta; nam sciuisset profectò, & se, & Matrem redargui, eo quòd Cœlum deseruerint; cum Ætna terreum se cupiat in Cœlum transformari, vt digna fiat Dearum receptatrix, quasi dicat, res ad Cœlum creatas solo decenter excipi posse; Cœlo. Vtinam inquam, intellexisset; nam pedem certè retorsisset, non ad ferreum limen, sed ad ea, quæ deseruerat astra; sicque raptorem inferum deuitasset. Aperi itaque oculos tuos, & saturare, non Mundi siliquis, sed panibus Cœli: Exora Zephyrum, diuini scilicet Spiritus lenes auras, vt te cælitùs exornet, ac Deo dignum efficiat, ne Mundi illecebrâ decipiaris; sola enim hæc aura Mundum efficere potest de immundo conceptum semine, atque infimas terrarum glebas in sydera transformare; nam hæc mutatio dexteræ excelsi. Verùm, cum iam mutationum meminerimus, Musam nostram Auctoris carmina immutantem, sine mutatione, sequamur, instituti.

Hauea dall'erto, ou', in fioriti odori,
  Delle neui al candor confina il verde,
  Osseruato il venir de sacri Chori
  L'Etna, che mai di Flora i fregi perde;
  Quindi detto, à ragion, Padre de fiori;
  E, quasi in sen nulla di pregio ei serbe,
  Brama, ch'vn nuouo April gliel graui, e rõpa;
  Perche all'almo squadron s'addaggi in põpa.
Volge cupido l'occhio; e, di sua valle
  Nel più cupo, seder Zefiro mira,
  Che volge auerso al faticar le spalle,
  Sonnacchioso trattiensi; e pur non spira:
  Quest'egli appella, e per l'aereo calle,
  Oue pur di souente egli s'aggira,
  Mentr'i vanni à spiegar l'inuita, e sprona,
  Quasi in supplice stil, così ragiona.
O' Padre tù, che Primauera eterna
  Fai che tua Clori e concepisce, e figlia;
  Tù, per cui mai ne campi miei non verna; Chloris eram quæ Flora vocor &c.
  Ne l'Euro, ò l'Ostro i germi miei scompiglia;
  Tù, che placido spiri, e che l'interna
  Virtù gl'instilli, ond'il mio suol s'abbiglia;
  Mira di qual honor degni ci renda
  Lo stuol, che viene: e 'l fauorirmi imprenda.
Tu, che, solo regnante, in questi Prati,
  Gratissimo cultor, che solo attendi
  Ad auuiuargli in rugiadosi fiati,
  Sei quel, che solo i miei bisogni intendi,
  Mira trà l'herbe mie scherzar schierati
  Delle Ninfe i drapelli, e meco prendi
  Ad honorar del Gran Tonante i Parti
  Che non sdegnan dell'Etna ermi i riparti.
Hor mi soccorri; hor di tue gratie à pieno
  Disserra i fonti; e da tue piume hor scosso
  Il nettare gentil m'ingombri il seno.
  Ogni sterpo, ogni bronco (ah' quanto posso,
  Tanto ti priego) ad infiorar non meno,
  Che ne Rosai di Pesto, hoggi sia mosso:
  Ogni cespuglio, à sossij tuoi, di gemme
  Turgido resti; e, nel fiorir, s'ingemme.
Prodigo in me del tuo tesor trasfondi
  Tanto, ch', in inuidiar le mie fortune,
  Del fertil Hibla ogni gioir s'affondi;
  Non veggia ei del suo Thimo, in parti alcune,
  Pompa, ch'a me pareggi; e si confondi,
  Che men florida messe in lui s'addune:
  Mal suo grado confessi, à miei diporti
  Ceder del seggio suo le spiaggie, e gl'horti.
Ciò, che l'Arabe selue, all'hor, ch'incise,
  Spiran d'odori à profumare i Mari
  Ciò, che Nutre l'Hidaspe; e ciò ch'assise
  S'vsa tra Gigli, ad olleggiare impari:
  Ciò, che l'eterno Angel dalle diuise
  Spiag-

Spiaggie dal nostro Mondo accoglie i cari,
Roghi formando, ou'il morir gl'è vita,
Stilli nelle mie vene aura gradita.
Se mai, de tuoi fauori, oltre l'vsato,
Fauonio, liberal, meco t'vnisti;
Se mai, scorrendo i nostri poggi alato,
Dell'Erario maggior le gioie apristi;
Hor copioso le spargi; e dal tuo fiato
Nuouo vigore ogni mia sponda acquisti:
Tu le viscere mie lieto feconda;
Tu di succo vital tutte l'innonda.
Rifiorisćan le Zolle: vn Ciel rassembri
Sceso dall'Etra ad ammantarmi il dorso:
Fiori di Ciel, stelle di suolo, assembri,
Vestir, tuo dono, à si bei Numi il corso:
Degno sia, che da me tosto si smembri
Ogni bel germe, ad arricchirmi accorso,
Da man diuina; e coronarne il crine
Bramin le Diue nostre, e pellegrine.

Ne & nos itaque longiùs peregrinemur, quam res ipsa exposcat, quid Ætna hac oratione obtinuerit attendamus; & quanto studio, ac quam amplis muneribus, postulationibus montis satisfecerit Zephyrus ex ornatissimo Vatis nostri contextu perspiciamus.

Dixerat. Ille nouo madidantes nectare pennas
Concutit, & glebas fœcundo rore maritat;
Quàq; volat, vernus sequitur color: omnis in herbas
Turget humus, medioq; patent conuexa sereno.
Sanguineo splendore rosas, vaccinia nigro
Induit, & dulci violas ferrugine pingit.
Parthica quæ tantis variantur cingula gemmis
Regales iunctura sinus? Quæ vellera tantum
Ditibus Assirij spumis fucantur aheni?
Non tales volucer pandit Iunonius alas:
Non sic innumeros arcu mutante colores
Incipiens redimitur hyems, cum, tramite flexo,
Semita discretis interuiret humida nymbis.

DIXERAT &c. Exposita iam Ætnæ deprecatione, Zephyrum dictis illicò audientem describit: Eumque mandata exequentem per hyppotiposim oculis subijcit. Subinde Zephyri operationem ab enumeratione effectuum amplificat, dum per aggerationem eos percurrit; ac tandem, vt magis fœcunditatem illam, qua vere nouo, illoque admirabili super induitur Ætna, ex Zephyri motione, exageret, a multiplici similitudine illam exornat ita, vt non magis floreat Ætna, quam floridus inter flores Vatis stylus appareat.

DIXERAT. Modus hic est vsitatissimus dicendi, quo finis imponitur, seu potiùs impositus ostenditur orationi alicuius, per Prosopopeiam, in antecedentibus, habitæ; & transitus ad vlteriora instruitur. Sic Virg. Æn. 2. vt transitum faceret ab interrogatione, habita à Duce Troiano, vt sciret, quo se loco res Græcorum haberet, ac subinde responsionem subtexeret Sinonis hoc eodem vsus est transitu. *Dixerat. Ille dolis instructus & arte Pelasga &c.* Itaque & Auctor noster, vt ab Ætnæ prænarrata postulatione transitum faciat ad descriptionem executionis, hoc eodem vtitur modo. *Dixerat*

ILLE NOVO &c. Zephyrum dicto obsequentem inducit, ac modum exequendi, per hyppotiposim describit, & enucleat.

ILLE. Pronomen tertiæ personæ demonstratiuum est, vt alibi diximus, quo Zephyrus supradictus quasi digito signatur. Sed nota hic carminis artificium. *Dixerat*, inquit, ac statim, nulla interposita coniunctionis mora, subnectit; *Ille &c.* vt ipsa versus intercisione, ac celeritate, dicto citius obsequentem Zephyrum ostendat, nulla, nisi facto, habita responsione.

CONCVTIT PENNAS. *Concutere* idem est, ac *commouere*: quarè facilè prima fronte, explicatu hoc Poeticum dictum videtur; nam *concutit Pennas* idem erit, ac *volat*. Verùm non adeò superficialis Poeta est; sed immò exprimit quidem volatum, sed & peculiarem volatus modum, vno, eodemque tempore declarat. Aduerte igitur verbum *concutio* compositum esse ex præpositione *cum*, quæ simultatem importat, & Verbo *Quatio*: *Quatere* autem non est simpliciter *mouere*, sed *motu quodam decussante commouere*, vulgò *scuotere*. Volantem igitur Zephyrum describit, sed volatu quodam pennas decussante, vt inde scilicet excutiat nectaris rorem, quo Ætnæ viscera fœcundentur; Ideò *concutit pennas*. Pennæ autem sunt, quibus auium corpora eleuentur in altum: quare, cum Zephyrus volans constituatur, necesse etiam fuit, vt remigium illi adderetur alarum, iuxta modum à Poetis omnibus, Pictoribusq; obseruatum. Ideò *pennas*; nam *penna*, in volantium corporibus, propriè dicitur illa quæ maior, & durior est, quales illæ ex quibus conflantur alæ, ac cauda, cæteræ verò molliores, quibus reliquum contegitur corporis, *plumæ* potiùs, quam *pennæ* dicuntur à verborum sectantibus proprietatem. Ponit igitur hic materiam pro re signata, nempè *pennas*, quibus alæ conficiuntur pro alis ipsis, Ideò *concutit pennas*,

MADIDANTES NECTARE NOVO. *Madidare*, à quo verbo Madidantes partic. præsentis temporis deriuatur, idem est, ac *madefacere*, seu humectare. Pennas igitur Zephyri Ætnea humectantes, ac madefacientes inducit rura, vt semper in sententia persistat, qua constat, vegetantia ex humido maximè generari, atque enutriri. Insuper ex hoc consequenti connexum antecedens deducendum objicit nobis, nempè pennas ipsas cætera omnia madefacientes, magis, ex hoc ipso, in se madidas fuisse, cum nemo det, quod non præhabeat; ex quo naturam Zephyri ostendit roribus semper fœcundam, ideòq; ad grauidandas terras quam maximè idoneam. *Pennas* itaque *concutit*, & *madidantem* efficit terram *Nectare*. Nectar Deorum esse potionem fabulati sunt antiqui, quæ omni vtiq; affluens suauitate, omniq; pollens esset generositate; vno verbo, digna Dijs potio. Transfertur tamen *nectaris* nomen ad significandum quemlibet liquorem, qui supra alios insigni quadam emineat prærogatiua. Sic Virg. dulciora quædam vina nectaris nomine insignuit, in Daphni.

Vina nouum fundam calathis Aruisia Nectar,

& mella itidem Nectaris titulo condecorauit Æn. 1. vbi sic

Quales apes æstate noua per florea rura
Exercet sub Sole labor, cum gentis adultæ
Educunt fœtus; aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas.

maximè tamen *Nectar* iure dici potest liquor aliquis, qui sit virtute viuificus; nam, vt aiunt, nomen *nectar* componitur ex particula græcè negatiua *νη*, & verbo *κτείνω*, quod est occido: quarè donum est *nectar*, ne occidas, seù ne moriaris datum, cum potio immortalis sit, & *potentia vitæ*. Optimo itaq; iure Vates rorem illum viuificum è Zephyri pennis excussum nectar appellat, cum ad noua in vitam educenda germina instilletur; ac nil aliud sit, quam arcana vis vbertatis vitam, ac fœcunditatem vegetantibus omnibus infundens. *Nouum* autem hoc nectar appellat non respectu Zephyri, cum ipse semper ex eo Zephyrus dicatur, quod vitam ferat, vt alibi ex græco docuimus, ideòq; antiquum illi esset huiusmodi nectare madidari non solum, sed imbutum omninò esse, illudq; diffundere: sed *nouum* dixit respectu terræ recipientis, quæ licet sæpè sæpiùs Zephyri recepisset influxus vtiq; rorantes, nunquam tamen tàm suaues, tàm efficaces, tàm vitales, tamq; abundantes ex ipsius degustauerat pennis. Ideo *Nectare nouo*. Nouum enim dicitur quod, vel nullo modo priùs fuerat, vel in vsu non fuerat: insuper Nouum etiam dicitur interdum, quod mirandum est; quid autem hoc nectare mirabilius, quo, in ictu oculi, Cespites, corculi, gemmæ, ac flores in apertum erumperent?

ET MARITAT. Copulatiua & satis patet: *Maritare* autem est *viro fœminam tradere in ordine ad procreationem sobolis*. Et, quia maritalis vnio quoddam vinculum est, quod ita & corpora diuersi sexus, & animas diuersi compositi connectit, vt fiant duo in carne vna; hinc est, vt quidquid adeo commiscetur alteri, vt in vnum in ordine ad generationem, cum illo coalescat, maritari dicatur: immò ali-

quæ etiam si non ita vniantur, vt in vnum misceantur, sed tantummodò vnum sustentet aliud, vt faciliùs erumpat in fructus, adhuc illa maritari ad inuicem dicuntur: sic vites vlmis maritari asseruntur &c. iuxta communem Poetarum elocutionem. Sic Horatius

. . . . Adulta vitium propagine
Altas maritat Populos &c. vt notat hic Barth.

Cum itaque ros ex Zephyri decussus pennis telluris gremio, ferè maritali quodam affectu, ita excipiatur, vt, mixtione intercedente, vnum fiat cum excipiente exceptum; atq; ex hoc fœcunditas insurgat terræ, optimo iure dicitur tellus rore maritari; nam & sexus varietas apta ad generationem, apud latinos, præfertur, & apta ad generandum insurgit coniunctio; atq; effectus ipse subsequitur procreationis. Zephyrus itaque, toris genitor, filium terræ admiscet; ideòq; terram *rore maritat*. Vel, si Pater florum dicatur, vt certè supra, Zephyrus, erit ros quasi semen ab ipso Zephyro decisum, quod terræ visceribus exceptum, vna cum virtute efformatiua Matris floreos fœtus progenerat, & educit ad vitam: atq; ideò, aptissima translatione, maritandi verbum hic profectò accedit: *Maritat*

GLEBAS. *Gleba*, propriè loquendo, est frustum aliquod terræ, ab ipsa terra, vel aratro, vel ligone, aut alio rusticali instrumento, abscissum, sole concoctum subindè, atq; ad recipiendum semen iam satis dispositum. *Gleba* dicitur, quasi *Globus*, sed *Globus imperfectus*; videlicet non rotundus: nam fœmineum genus imperfectionem importat, vt nostis. Memineris, quo nam pacto, aratro sulcum ducente, versetur terra: nam ex vtraq; parte aratri scissa terræ decidunt frustra, & inæqualiter prominent. Illa frusta ea sunt, quæ Glebæ dicuntur; vulgò *le Zolle*. Hic tamen *Glebas* ponit pro toto telluris illius gremio, quam satis ad recipiendam fœcunditatem indicat dispositam.

RORE FOECVNDO. Vxorem glebam ad recipiendam fœcunditatem adaptatam vidistis: Iam virum cui illa traditur agnoscetis: nam si *ros* vt filius Zephyri sumatur, ille vir erit; si sumatur vt semen à Zephyro decisum, vir erit Zephyrus ipse, vt dicebamus, seminis fœcundantis copiam vxoris gremio suppeditans, quod magis aptè ad Poetæ mentem procedere videtur: Ros itaque humor est, qui sereno tempore, serena nocte, de Cælo fluit, vt alibi etiam vidimus, &, vt ait Aristot. pri. Metheor., ex modicis euaporationibus concrescens, aptissimus vtiq; ad terram fœcundandam; ideò *Fœcundo*, inquit Vates. *Fœcundus* autem à fœcunditate dicitur, quæ dupliciter potest considerari, vel formaliter scilicet, vel causatiuè: Fœcunditas formalis est ipsum exercitium potentiæ generatiuæ proprios erumpentis in actus, si in actu secundo sumatur; si verò sumatur in actu primo, erit ipsa generatiua potentia ad actus exercendos facilis, ac propensa. In hoc sensu sumpta fœcunditas formalis, si rigorosam ad trutinam reuocetur, propria tantum erit virtutis efformatricis, quæ in matrice fœminea reperitur, si de viuentibus sensitiuis, & per commixtionem naturalem generantibus loquamur: si verò loquamur de vegetabilibus fœcunditas formalis illorum erit virtus, seù potentia ex humido vegetans, ac producens, ex qua, tanquam ex matrice surculi emittuntur in lucem. Fœcunditas verò causalis, si sumatur in actu primo, erit illud quod causa est, vt virtus efformatiua matris ad exercendos actus sibi proprios efficaciter impellatur; si verò sumatur in actu secondo erit ipsa actio agentis, seù causæ, qua scilicet actione virtus matris actu in generationem adducitur. Fæcundo itaque rore, inquit Poeta, idest fœcunditatem causante: & quia hæc causa adhùc dupliciter potest considerari, nempe vel vt mediata, vel vt immediata; si ros accipiatur vt semen à Zephyro decisum, erit causa immediata fœcunditatis, & id quo Zephyrus fœcunditatem causat; Zephyrus autem ipse erit causa mediata, licet principalis, hoc est is erit, qui mediante infuso semine fœcunditatem causat, vt quod. Si verò ros vt filius Zephyri sumatur, erit causa mediata principalis, quæ mediantibus terræ seminibus, quæ ros fouet, atq; ad actionem efformatiuam matris recipiendam disponit, virtutem matris excitans ad operandum fœcunditatem causat; ipse enim Zephyrus, aut ros non pariunt, atq; ideò fœcundi formaliter esse non possunt, sed tantum causatiuè, quatenùs scilicet efficiunt, vt tellus formaliter fœcunda in actu secundo efficiatur.

QVAQVE VOLAT &c. A causis ad effectus procedit describendos; quos, per particulam copulatiuam *que*, pro *&* vsurpatam, cùm suis causis connectit.

QVA' aduerb. locale est idem sonans, ac *quemcumq; per locum*; ex quo indicatur nullum fuisse locum, per quem volatus Zephyri pertransiret, qui beneficas non senserit irrorationes, aut non eruperit in fœtus. Quaque

VOLAT &c. Ostendit hic igitur Vates effectum semper subsequi, vbi causa actu influens præcesserit. Quid sit volare, aut cur volare dicatur Zephyrus iam supra explicuimus, quarè non immoror.

VERNVS COLOR SEQVITVR. Vernus à Vere deducitur, &, quidquid veris est, Vernum dicitur, vt verna temperies, æquinoctium vernum &c. sic itaque & hic *color vernus*. Color, vt alibi dix., obiectum visus est, corpora nobis omnia conspicua reddens. Duo sunt colores, quos vocant principales; nempè *Albus*, & *Niger*; Reliqui verò, non, nisi per participationem ex his, colores dicuntur. Sed hæc parum conferunt ad dignoscendum, quinam sit *vernus*, de quo hic color; nam certe si de viridi, aut alio florum, herbarumq; proprio colore, id putes, cum Parrhasio, dictum, falleris profectò; nam herbarum, ac florum colores discriminatim, singillatimq; recensitos in statum subsequentibus carminibus reperies, atq; ab Auctore luculenter exaratos. Quarè si ijdem colores importarentur hic, iam in subsequentibus explicaret idem per idem, quod vtiq; vitiosum est, nec de eruditissimo, atq; oculatissimo Vate dicendum. Ad intelligentiam igitur aduerte, *colores* appellari etiam *pigmenta illa*, quibus à pictoribus rerum imagines delineantur. Quo posito, *vernus color* hic nil aliud erit, quam veris expressa effigies resultantis; immò non effigies, sed viuus veris vultus, hillaritate propria depictus, illicò consurgens; qui vultus quosnam colores, quamnam habeat effigiem, seù speciem potiùs, faciliùs est mente concipere, atque annua praxi perlustrare, quam verbis exprimere. Ne tamen videamur difficultatem subterfugere potiùs, quam soluere: memineris, Ver tripartitum agnosci, ita vt aliud sit Ver nouum, seù primum; aliud adultum; aliud verò præceps. Ver nouum, mense Martio, insurgit; Adultum, Aprili, florescit; Præceps, Maio mense, declinat, æstiuis accedentibus ardoribus, quibus Ver langueat necesse est. Mense Martio, Aries cæleste signum Solem excipit, & annum dicitur aperire: Mense verò Aprilis Phoebus in Taurum progreditur, qui floribus, aperto iam tempore triumphat coronatus: Maio autem Gemini Solem amplectuntur, sed mæstitias induere non desinunt, quia retrogradum mox Cancer Phoebum acturus iam instat. Quare sub Arietis signo ver incipit, sub Tauro dominatur, sub Geminis ad occalum vergit. His præcognitis, certum est, Poetam de *vere nouo* hic loqui: nam & supra dixerat Ætna.

Nunc adsis, faueasq; precor nunc omnia fœtu
Pubescant virgulta volis.

quæ omnia certè ad Ver nouum spectant, illiusq; effectus, ac proprietates sunt, vt satis patet consideranti. Insuper Zephyrum Ætnæ mandata exequentem concinnaturus pariter inquit.

. . . , Ille nouo madidantes nectare pennas
Concussit &c.

vt scilicet *vere nouo* Siculam exornaret tellurem. Quibus infallibiliter firmatis; audiamus iam, quemodo *veris noui* faciem innuat potiùs, quam depingat, aut exprimat Virg. Georg. 2. cum ait

Optima vinetis satio est, cum vere rubenti
Candida venit auis longis inuisa colubris.

Rubentem certè hic veris faciem indicat Virg. Malè autem, arbitratu meo, hunc locum interpretatur Virgilij commentator Fabrinus, dum inquit rubentem dici veris faciem ratione florum, quibus conspergitur. Florum enim tunc efflorescentium quota quæso pars rubra est? Scio equidem, ab aliquibus initium Veris ab apparitione rosarum fuisse desumptum; atq; adeò ex ijs ver purpureum dici posse. Attamen cum & ante ortum Rosarum, & simul cum ipsa rosa, plures, & plures ver habeat diuersorum flores colorum, non satis explicari videtur, quomodò rubicundum absolute, & simpliciter ver dici debeat, quasi nullos alios initio flores nutriat, & alat. Satiùs igitur arbitror, ver rubicundum dici ex eo, quod, *vere nouo*, & tellus, & aer tepidiori, ac rubicundiore Solis luce purpurascere videantur; nam Sol, præcedentibus temporibus, bruma, geluque, niuibusq; languescens cum decolorem quasi lucem emitteret; aperiente annum Ariete, quasi & ipse redditus iuuentuti, vegetiori luce nitescit, ac dulci quodam rubore omnia, quæ luce afficit, perfundit, ita vt tunc vera fieri videantur, quæ habet Ouid. Fast. 6.

Lataq; purpurea luce refulget humus.

tem-

temperati autem hoc pacto Solis radij maximam ad floreæ familiæ foecunditatem vim conferunt, nam, cum flammescere æstiuus Sol incipit ardoribus, tunc languescere germina cogitatur Floræ, & ver præceps constituitur. Vere itaque nouo tepidus exultat purpurea luce imbutus aer, cidens obsequitur tellus purpureis tepefacta radijs, roribus perfusa gemmascit, atq; hilaritatem quandam induit, qua etiam in ipsos animantes sui ipsius ingerat iucunditatem. Hoc est veris initium; hæc noui veris facies; hic vultus, cuius Poeta, sub integumento coloris effigiem delineat, dum ait: *Quaq; volat vernus sequitur color.* Quod si ampliorem huius noui veris descriptionem cuperes, ex qua, quasi in effectibus, quinam sint noui veris vultus agnoscas, accipe ex Virg. exaratam Georg. 2.

Ver adeò frondi nemorum, ver vtile syluis;
Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.
Tum Pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit magno commixtus corpore fœtus.
Auia tum resonant auibus virgulta canoris,
Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager, Zephyriq; tepentibus auris
Laxant arua sinus, superat tener omnibus humor;
Inq; nouos Soles audent se gramina tuto
Credere, nec metuit surgentes pampinus Austros,
Aut actum Cælo magnis Aquilonibus imbrem;
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.

Ex his facilè colligere potes, quænam sit species, quis decor, qui vultus noui veris, & consequenter quinam sit vernus color, de quo Vates hic, & quem alij ad sententiam Virgilij respicientes vt satius exprimerent, legendum, cum Heinsio, hic censuerunt, *vernus sequitur rubor*, vt ex antiquis manuscriptis se habere affirmarunt. Et quidem noster ipse Auctor in Epith. Palladij, & Celerinæ, non *floribus ver rubens*; sed *vere rubentes flores* appellat, dum inquit:

Vt thalami tetigere fores, tunc vere rubentes
Desuper inuertunt calathos &c.

ex quo patet Auctorem nostrum in supracitata Virgilij locutum sententia. Quarè licet vulgatam lectionem optimam fuerim arbitratus, non tamen hanc secundam, vt magis explicatiuam ausus fuerim improbare.

OMNIS IN HERBAS &c. Ne videretur Vates, mediante suprà posita particula *Qua volat*, restrinxisse, & coarctasse gratias à Zephyro profusas ad aliquod breue tramitis spatium, declarat hic, nullam partem, Ætnæ adiacentem, thesauris caruisse, vt ex hoc consequenti intelligamus antecedens, nempe Zephyrum circumquaq; loca omnia peruolasse. Ideo

OMNIS HVMVS. Alibi vidimus distinctionem inter nomen *omnis*, & nomen *totus*; quod scilicet *omnis* ad quantitatem discretam, seù numerum pertineat; totus verò ad quantitatem continuam, seù ad molem. Quo spectato, iam rigore loquendo, cum hic de *humo* agatur, videri potest dicendum fuisse: *tota humus*; non *omnis humus*. Sed aduerte accuratam Poetæ subtilitatem, qui, in ipso terrei corporis continuo, discretionem partium intueatur, & numerum; non quidem quod ipse partes ponat actu distinctas in compositione continui existentes; sed quia continuum, quod de facto nullas habet partes actu distinctas, ac distinctè inexistentes, per designationem extrinsecam, in partes designatas distingui potest. Aduertit itaque Vates, hoc continuum terræ (si tamen demus corpus illud homogeneum, & non heterogeneum fuisse, vt suppono) Animaduertit inquam illud alibi planitie extensum, alibi in Cliuos eleuatum, alibi syluis opacum, alibi apertis solibus apricum &c. Ideò, cum ex varia hac designatione variæ taxarentur partes, & quasi ad numerum discretum redigerentur, *omnis*, inquit, *humus*, quod ad numerum spectat, vt, quomodocumque, per designationem, dispertita fuerit tellus, fœcunditate repleta, secundùm omnes partes designatas, indicaretur. *Humus* autem, vt omnibus notum, terra est; Quam *Humum* aliqui autumant appellatam ab *humando*, hoc est *sepeliendo*: & quidem, vt fatear, congrueret textui hæc explicatio nominis; nam tunc humus fœcunda fit, cum semina suo humat in gremio. Verùm arbitror ego potiùs verbum *humare* ab *humo* deductum, quam nomen à verbo; nam certè *humare* est humo condere, quarè priùs videtur fuisse nomen *humus*, quam verbum efformaretur. *Humus* ergo hic dicitur, vt opinor, quasi *humoris habens munus*, quod sola causa est, qua terra fœcunda fiat. Ideò *Nectare Zephyri omnis humus*

TVRGET IN HERBAS. *Turgêre* est *in tumorem excrescere, inflari, exuberascere.* Naturale autem est, quod obseruantibus patet, vt quotiescunque aliquod germen ex terra erupturum succrescit, terra illa, supra, & circa germen erupturum, altiùs attollatur, & parui ad instar tumoris excrescat; sicuti prægnantis venter, post conceptum fœtum, intumescit, ac sensim tumor ille magis, ac magis augetur, donec, disrupto tandem paruulæ, se seque laxantis, concamerationis repagulo emergat germen, & apertis fruatur auris. Hoc itaque adamussim exprimit Vates hic, dum ait: *omnis turget humus*. Quare licet non abnuerim, verbum turget, per translationem à mulieribus desumptam, dici, non tamen, omninò abesse à vera proprietate loquendi, facilè asseruerim. *In herbas*, autem dixit, hoc est, *ad edendos flores*; nam herbarum nomen, non modo gregarijs herbis, sed & floridis, ac floribus ipsis conuenit, tamquam genus has omnes continens species, si in lata significatione sumatur.

MEDIOQVE PATENT CONVEXA SERENO. Totum, quod inter Cælum & Terram est serenari dicit: inquit in hunc locum Barthius. Idem dixerat Parrhas., atque hoc ipsum confirmat Heinsius, addens adesse hic allusiuam ad regiones Ægypti eruditionem; attento eo, quod idem Auctor noster alibi de Nilo canens asseruit, nempè

Ægyptus sine nube ferax, imbresq; serenus
Sola tenet.

quare alij legunt, *Medidoque patent conuexa sereno*, quasi voluerit Vates hoc quod proprium Ægyptio est in Ætneos campos, Zephyri virtute, translatum innuere, vel ad eorum respexerit sententiam, qui Etneos campos æterna frui serenitate dictitarunt, licet circumquaque totum nubibus Cælum abripiatur. Eruditionem non sperno; allusiones non displicent; proprietati Siculæ regionis non reluctor. Sed videtur mihi hæc explicatio superflua prorsùs, ac superuacanea ingerere, atque idem, quod antea dictum fuerit, inaniter, exiliterque repetere. Nonne dixerat mox Vates: *Glebas fæcundo rore maritat*: Ros certè, vt dicebamus, sereno cælo, serena defluit nocte; ergo iam Cælum vndique serenum, ex hoc ipso fuerat indicatum. Ad quid igitur hic repetat, Cæli, & aeris adfuisse serenitatem? Nonne hoc esset ludere verbis, & nil dicere, quod dictum non fuerit? Aliam igitur ineundam arbitror viam ad eruendandam Poetici sensus eruditionem: atque ideò sic eam exordior.

ET CONVEXA. Supra ostenderat sparsim per totum terræ corpus, sereno vtique Cælo rorem diffusum, cuius munere succrescentes adfuerint tumores illi, de quibus mox loquebamur; iam partem eorundem tumorum conuexam hiscere, ac ridentes promere gemmas, ingeniosè admodum subdit. Et quidem, pulchriori hyppotiposi, germinantem terram potuisse describi non arbitror. Et mecum senties, haud dubito, si cuncta exactè considères. Nota in primis gradationem. Zephyrus auxiliarius vocatur. *Nunc adsis fauensq; precor; ille volat*: volans *pennas concutit*: nectar distillat: *glebas rore maritat*, & fœcundat: His grauida *surgit humus*: tumor disrumpitur, ac parturit, quod vltimum his postremis particulis referendum assumpsit; ac ideò vsus est particula *&* copulatiua, qua scilicet consequens hoc cum antecedentibus ritè connectat; sed ita, vt eadem particula, vim habeat aduerbij gradationem efferentis, atque idem sonans, ac *vlterius*. *Conuexa*. Quidquid arcuato more compositum Globi figuram imitatur, in medio scilicet eleuatum, cæterum vndequaque declinatum in sphæram, *Conuexum* dicitur. Et quia istiusmodi figuram gerunt terræ illa tubercula, quæ circa, ac supra succrescentes gemmas intumescunt, ideò & *conuexa* hic appellantur. Sed accuratiùs adhùc sensus accuratissimi Poetæ est indagandus. Nota igitur in qualibet re arcuata, atque in concamerationis morem conficta, duplicem considerari partem, nempè partem concauam, & partem conuexam. Pars concaua est pars interior arcus, seu semicirculi, intra cornuum inflexionibus, sursum sinuata. Pars conuexa ea est, quæ exterior est, & concauæ opposita. Sic pars concamerationis interior, quæ cubiculi obtecti pauimentum respicit alio nomine *lacunar*, pars concaua est; ea verò pars, quæ superior est, atque arcus fornice, superiora respicit tecta, *Pars conuexa* est (quidquid oblatrent Grammatici, qui sæpè sæpiùs hæc promiscuè vsurpant.) Has igitur partes in suprapositis tuberculis Poeta considerat. Pars eorum concaua erit, quæ interiùs est, terram versus, & excauatur in arcum, dum tuber-

cula intumescunt, vt locus detur germini succrescenti: estque hoc à Natura prouisum, ne tenera illa germina, tellure non cedente, opprimantur. Pars conuexa est, quæ sursum arcuatè erigitur, ac nostris oculis inuersum arcum, reclinatis ad terram cornibus, ostentat. Hoc posito: *conuexa*, ait, *patent*, hoc est laxantur, & aperiuntur, superiori in parte, tubercula, aditum tandem gemmis aperientia. Quid quæso, accuratius, quid aptius ad naturam exprimendum; & quonam clariori modo potuit repentina fœcunditas illa oculis subijci?

PATENT. Iam verbum explicuimus. Tantum addo, ostendi hic, naturalem, atque vltroneam fuisse tuberculorum aperitiones, Natura scilicet instituente.

MEDIO SERENO. Tripliciter hoc, ad rem nostram, intelligi potest. Primò quidem vt sit ablatiuus causalis; & idem sonet, ac *mediante*, seu *opitulante serenitate*; serenitatem accipiendo pro tempore ipso ad fœcunditatem fouendam adaptato Zephyri fauoribus. Secundo, vt si ablatiuus status in loco, omissa more Poetico præpositione, & idem sonet, ac in aperto aere, quo iam circumaguntur, ac serena fronte excipiuntur gemmina enascentia. Tertio vt sit ablatiuus modi, quo tubercula illa se se aperientia mediam sui partem serenam, hoc est, expositis lætam gemmis ostentent, ac gemmis ipsis gestientia lætitiam induant, quæ sæpe sæpius a Poetis serenitatis nomine designatur. Atque hæc omnia complexum nequaquam ambigo Poetam.

SANGVINEO SPLENDORE ROSAS &c. Enumerat iam flores aliquos ex communicata Telluri virtute productos, vt quod generaliter innuerat, per indiuidua specierum, seu per species ipsas distribuens, & re clatiùs oculis subijciat, & cæptam amplificationem latiùs extendet.

INDVIT. Præintellige: *Zephyrus*, vel eius virtus, infuso fœcundans nectare terras; seu etiam humus ipsa prout tali affecta virtute, seù nectare infuso. Porro *Induo* idem est, ac *vestio*; hoc est *indumentis*, *seu vestibus aliquid circumtego*. Quia verò Accidentia indumenta quædam, ac vestes videntur esse substantiæ; ideò ritè transfertur etiam ad significandum modum, quo accidentibus substantia ipsa operitur. Nota est accidentium definitio à Phylosophis tradita, ita scilicet, vt accidens illud sit, quod potest adesse, & abesse absque subiecti corruptione. Quarè ritè diximus, accidentia se, instar vestium, habere respectu substantiæ; nam & vestis potest apponi, & detrahi absque Gestantis corruptione; colorem autem accidens esse, respectu illius, quod coloratur, nemo est qui dubitet: & quidem de sanguineo speciatim rosæ colore aperte patebit ex infra explicandis. Iure itaque optimo vsus hac translatione Vates: *Induit*, ait, vt denotaret substantiam, accidentis videlicet subiectum, saltem in priori signo naturæ, priùs quam accidens, quo induitur, productam intelligi debere, cum illud sit quasi vestis, & ornamentum substantiæ, consequenter accessorium, quod sequitur naturam principalis. Alij tamen legunt *imbuit*, quod non improbo: sed non adeò eruditè procedit.

ROSAS. Rosa flos est ex spinis nascens, vt satis in comperto est. Ab initio tamen floribus teneris immixta, sine spinis surrexisse dicitur, & pulcherrimus ideò flos sine fraude vernabat, vt testatur D. Ambros. apud Caus. de eloq. lib. 11. Sepsit spina subinde gratiam floris, forsan vt esset speculum humanæ vitæ, quæ suauitatem perfunctionis suæ, finitimis curarum stimulis, sæpe compungat; seu, vt ait Pier. lib. Hierogl. 55., vt Hieroglyphicum esset illius, qui bonitatis ope, mala omnia superans, illis semper superior exultat, & supereminet. Ideò etiam fortassis florum hæc dicitur Regina, auro coronata, purpureis induta vestibus, viridi suffulta Smaragdo, quasi maiestatis suæ throno, hastatos vndique vigiles, spinis ipsis ad solium præferentibus. Adde insuper, quod nullus ex florum agmine Rosâ venustior, nullus suauius halans, nullus visu pulchrior, nullus delectabilior. Ast cur Rosam primo loco, tot inter flores ex composito emergentes enumeret Vates? Anne rationem habuit dignitatis? Habuit profectò: sed, si hanc solam spectasset, lis erat cum Rege florum Lilio contexenda; & tamen Lilium ne commemorat quidem. Cur itaque? Lilium perennis fœlicitatis, atque optimæ spei symbolum semper est habitum: nam Lilia, etiam succisa, licet arescere videantur, succum seruant vegetantem, adeò vt interdum, post longum etiam tempus, reflorescant, & nouos pullulent in calices: cum autem Poeta hic, floribus suis, tragicam extruet scenam, longe relegandum fuerat Lilium, fœlicitatis argumentum perdurantis; vel si admittendum, vt de facto admissum videbimus infra Carm. 128., admittendum fuerat tantummodò, vt ibi, tamquam tragico expositum euentui, non tamquam tragicum componens theatrum: Atque eos tantum hic flores ferere Vates debuit, qui subsecutam quasi præ se ferrent catastrophem. Primo loco ponitur rosa, quippè quæ fluxæ humanæ fœlicitatis fuerit Hieroglyphicum, ac boni cuiuscumque momentanei signum, cum quo die florens, vigensque enituerit, eodem ipso die defloreat, & languescat, vt optimè cecinit, quicumq; tandem ille fuerit, cuius Eleg. Virg. adscribitur

Mirabar celerem fugitiua ætate rapinam;
Et; dum nascuntur, consenuisse rosas. &
Quam longa vna dies, ætas tam longa rosarum
Quas pubescentes iuncta senecta premit.

Summum fœlicitatis apicem videbatur sibi attigisse Proserpina, tragici huius vtiq; Protagonista Theatri, cum inter Dearum cœtus tali luxuriaret cultu &c. eius itaq; prima Hieroglyphicum rosa extollatur, vt tamquam in imagine se ipsam videat breui admodum perituram, dum mutis rosa caducitatis suæ caracteribus inclamat: verumtamen in imagine pertransit homo. Insuper, primo loco, hic ponitur Rosa, vt terra mox sepulchrum Proserpinæ adfutura sepulchrali flore, antiquorum in morem, sterneretur. Scitis enim, antiquorum aliquos testamento cautum voluisse, vt sua rosis sepulchra, non solum ipso humationis die, sed anniuersario quotannis redeunte, cumulari, vt apud Pier. cit., quod admirans idem Poeta, qui mox supra, apud ipsum, ait:

Quid Cineri ingrato seruat beneuolentia serta?
Anne coronato vis lapide ista legi?

Tertio denique Rosa, primo hic loco, ponitur; nam flos ille est Veneri dicatus, & fortassis non immeritò; nam fluxas, & momentaneas Veneris exprimit voluptates; ex quo est, vt Venerem antiqui roseâ corona effinxerint insignitam, vt testatur Pherecides. Cum itaque prima dolo gaudens esset Venus; prima etiam, inter flores, emerserit rosa congruum quam maximè est, vt ea, quæ, sub fœlicitatis specie, sepulchralis machinamenta excidij molitetur, ordine designaretur prima, eiusdem flore se se in Hieroglyphicum erigente. *Induit rosas*

SPLENDORE SANGVINEO. Splendor sanguineus pro colore purpureo hic ponitur, sed tali, qui luce quadam niteat immixta, ac mirum effulgeat in modum. Quarè splendoris nomine exprimit hic Vates non modo nitentem in purpuris rosæ colorem, sed & decus, gloriam, nobilitatem, quam rosæ diuinus ex pede Veneris cruor extractus iniecerit, vt mox infra. Sanguineum itaque dicitur, non solum quod colorem sanguinis imitatur, sed etiam & magis proprie, id, quod sanguine constat. Sic *Imbrem sanguineum* legimus, apud Cic. lib. pri. de Diu. pro sanguine in pluuias decidente. Atque in hoc ipso sensu est apud Poetam hic. Quod vt latius intelligas, Noueris quod de rosa fabulantur, nempè eam, ab initio, albam è spinis prodijsse, ac nitido quodam candore florescentem enituisse; sed cum postea Veneris sanguine infecta fuerit, album colorem in purpureum commutasse, ac sanguineum induisse splendorem. Sic autem rem gestam ferunt. Deperibat Adonidem Venus adeò, vt nihil sibi iam dulce esset, quod Adonidem non redoleret, vt testatur Ouid, Metam. 10. vbi sic

Capta viri forma, non iam Cytherea curat
Littora, non alto repetit Paphon æquore cinctam,
Piscosamq; Gnidon, grauidamq; Amathunta metallis.
Abstinet & Cælo; Cælo præfertur Adonis.

Cumq; ipse venator esset, Venus etiam ipsa venatrix cum ipso effecta est: monuit sæpè sæpiùs tamen dilectum, nè in sæuiores feras irrueret, sed molliores tantum, securitatis gratia, insequeretur, vt habet idem Ouid. ibid., sic

Per iuga, per syluas, dumos, & saxa vagatur
Nuda genu, vestem ritu succincta Dianæ
Hortaturq; canes; tutaq; animalia prædæ;
Aut pronos lepores, aut celsum in cornua Ceruum,
Aut agitat Damas: at fortibus abstinet Apris,
Raptoresq; Lupos, armatosq; vnguibus vrsos
Vitat, & armenti saturatos cæde Leones,
Te quoq; vt hos timeas, si quid prodesse monendo
Posset, Adoni, monet &c.

Verùm cum Venus tantisper ab Adonide recessisset, ille Amasiæ monitis, propria reluctante virtute, non stetit; sed, in ferocem inuectus Vrsum, pœnas audaciæ soluit, nam eius dentes ictus interijt, vt refert ibidem Ouid. his versibus

Illa

Illa quidem monuit; iunctisq; per aera Cycnis
Carpit iter: sed stat monitis contraria virtus.
Forte suum latebris, vestigia certa secuti,
Excitauere canes, syluisq; exire parantem
Fixerat obliquo iuuenis Cinyreius ictu.
Protinus excussit pando venabula rostro
Sanguine tincta suo, trepidumq;, & tuta petentem
Trux aper insequitur, totosq; sub inguine dentes
Abdidit, & fulua moribundum extendit arena.

Audijt Venus morientis gemitus, & Amens accurrit: sed, iam fato functus, venator reuocari non potuit. Quarè guttas eiusdem sanguinis, æternum doloris sui monimentum, in flores, quos nos italicè *Anemoni* nominamus conuertit; vt fusè prosequitur Ouid. cit. Fuerunt tamen, qui dixerint, non casu factum, vt Aper canibus excitus impetum in Adonidem fecerit, sed, consultò, immissum, aiunt, à Marte, riualitatis stimulis concitato; Immò Græci tradunt Auctores, Martem ipsum se se in aprum conuertisse, vt Adonidem perderet; cum enim Mars Venerem deperiret, Venus Adonidem, Mars riualitatis impatiens, atque arbitratus, totam sibi Venerem addicendam, si Adonidem de medio, ea inscia, sustulisset, hanc viam nactus dicitur, qua Adonidem perderet. Cum itaque Venus, vt dicebamus, nudo, ac præcipiti pede ad morientis gemitum properaret, factum est, vt in rosæ spinam impingeret; ita vt, pede sauciato, sanguine ex vulnere profluente infecta rosa niues suas sanguineam commutarit in purpuram. Ideò Poeta hic *Sanguineo splendore rosas &c.*

VACCINIA NIGRO. Hoc est *induit splendore*. Arborem *vaccinium* esse, autumat Parthas. in hunc locum, qua Galli tingendis seruorum vestibus vtuntur. Optimum profectò hæc Arbor futurorum hic esset Hieroglyphicum; nam mox Mancipium Plutonis futura erat Proserpina. Verùm ne Parrhasio adhæream, cogit textus ipse, dum enim ait: *omnes in herbas turtas humus*; certum est flores, non arbores, hoc loco collocandos. Sed dixerit fortassis Parthas. rosam etiam Arbustum esse: atque adeò non incongruum, si arbustum arbusto copuletur. Sed recole, quæ supra diximus, nempè ab initio rosam, teste D. Ambros. teneris immixtam floribus sine spinis surrexisse; nam ex hoc intelliges, rosam à Vate hic positam iuxta primum eiusdem nascendi modum, vt ostenderet singulari quadam veris venustate ornatos à Zephyro Ætnæos campos, ita vt & rosam ibi purpureo splendore imbueret, & nascentem prisco more teneros inter flores objiceret Zephyrus contemplandam. Quarè non vt arbustum hic ponitur, sed vt flos teneros inter flores emergens. Vaccinium itaq; flos esse debet, hoc loco; sed quinam sit flos, vt fatear, non satis ex lingua nostra constat; sed tantùm dicitur esse flos purpurei coloris, nec obstare, quod vaccinia *nigra* dicantur; nam & fuscioris purpuræ colorem Galli vaccietum appellant, hoc est vacciniorum colorem imitantem, & ad nigredines vergentem. Verum non incongruè Seruius, vt arbitror, interpretans illud Virgilij Ecl. 2.

Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur,

ait, vaccinium eum esse florem, qui Romanis, Latinisque omnibus Hyacintus dicitur; hoc enim planè dictioni græcæ consentit: nam *vaccinium* græcè Υακινθος dicitur, quod Latinè sonat Hyacintus. Hyacintus autem (ait Dioscorides, & Suidas) genus violæ vernæ est obscuræ purpuræ colorem præferens: flos tamen ipse nigris intersecantibus venis ita distinguitur, vt illæ lineæ inter se concurrentes videantur, in illo, duas efformare litteras græcas, nempe α, ι. Ex his litteris occasiam arripuere Poetæ duplicem de hoc flore fabulam contexendi. Prima est, quam recenset Ouid. Metam. 10. nempè Hyacintum, Amyclidis, Amyclæ, vrbis Lacaoniæ, conditoris, ac Regis filium, formosissimum puerum extitisse, quem adeò adamauerit Apollo, vt Cælum deserere sustinuerit, quò diutiùs, ac familiariùs pueri pulchritudine frueretur in terris. Hunc ipsum à Zephyro adamatum ferunt; sed in Apollinis magis, quam in Zephyri amorem inclinasse. quod in causa fuerit, vt Zephyri, Zelotypiam in se ipsum armauerit. Cum itaque puer disco secum Apolline exerceret, Zephyrus afflare cœpit vehementiùs, ac discum, ab Apolline altiùs in aerem coniectum, ita repercussit in Hyacintum, vt ipsum interemerit, Apollo autem, ne tam formosi pueri memoria interiret, ipsum in sui nominis florem commutauit, notâ proprij doloris insignitum, αι, quæ apud Græcos nota indolentiæ est. Alteram enarrat idem Ouid. Metam. 13., quæ ita se habet. Achille ab Alexandro occiso, petebantur eius arma ab Aiace, quia frater patruelis esset: eadem petebantur ab Vlisse. Quarè, magnâ inter ipsos exorta contentione, res ad Principes defertur iudicanda. Perorarunt ambo: sed Vlissis facundia præualuit adeò, vt illi arma fuerint adiudicata. Tunc dolor Aiacis exardens ossibus ingens eum adegit ad proprium in se ensem conuertendum, ita vt vitam præciderit suam: ex eius autem cruore decidente florem ortum fuisse dictitant Hyacinto omninò similem, iisdemque notis insignitum; quasi principium nominis proferant flores, ex quo ipsi ortum habuerint: atque ad hæc alludens Virg. in Palemone Ecl. 3. ait

Dic quibus in terris inscripti nomina Regum
Nascantur flores.

Vt autem vtramq; fabulam vnico contextu attingeret Ouid. lib. Metam. 13. cit. de Aiace loquens hæc habet:

Qua patuit ferro lethalem condidit ensem;
Nec valuere manus infixum educere telum:
Expulit ipse cruor: rubefactaq; sanguine tellus
Purpureum viridi genuit de cespite florem
Qui prius Oebalio fuerat de vulnere natus.
Littera communis medijs pueroq; viroq;
Inscripta est folijs; hæc nominis; illa querelæ.

Hæc sunt igitur vaccinia, quæ, secundo loco, effloruisse, dictitat Poeta, inter vernantes, beneficio Zephyri, Ætnæis in campis, flores. Ast, si, vt diximus, flores istiusmodi purpurei sunt, cur Nigri dicantur? Vel errat Poeta in assignatione coloris: vel nos erramus in explicatione floris; nam ipse aperte dicit: *Vaccinia nigro induit splendore*. Vt difficultatem enodemus, præter ea quæ supra innuimus de fusciori purpura, reuocandum hic in memoriam id, quod libro primo diximus ad Carmen *Ostro fundit aquas &c.* triplicem enim ibi purpuram esse vidimus, seù triplicis Ostrum generis, nempe Plumbeum in Ponto, violaceum apud Plagas æquinoctiales, igneum, seù sanguineum, apud Sydonios. Hoc posito: consideremus iam Hyacinti nostri colorem, eumq; vel Thalassinum reperiemus, vulgò *Turchino*, vel (quod idem est) Cyaneum, hoc est Cyani gemmæ, (vulgò *la Turchina, ò Turchesa*) coloribus imbutum: vel, si magis subfuscum sit ad violaceum accedere conspiciemus, nitore tamen respersum viuido ita, vt conspicua niteat claritate, quasi lucis fulgoribus irradiatum. Quarè optimo iure purpureus dicetur Hyacintus, nempè vel purpura illa plumbea, sed nitenti, vel violacea, sed luce conspersa, probè imbutus, ac coloratus: à purpura enim certè, quæcumq; tandem illa sit, purpureus dicitur color. Hoc autem firmato, nempè purpureum iure dici Hyacintum, eo quod Cyaneus, vel thalassinus sit; remanet explicandum, quomodò nigro dicatur infectus colore, non tantum hic, sed etiam apud Virg., non solum Ecl. 2. cit.

Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur,

sed etiam Ecloga 10. vbi pleno ore repetit

Et nigræ violæ; sunt & vaccinia nigra.

quod pronunciatum videtur manifestè repugnans experientiæ oculorum. Memineris itaque, quod nos paulò ante de coloribus dicebamus, nempè duos tantum esse colores principales, *Album* videlicet, & *Nigrum*, ex quorum commixtione reliqui omnes resultent colores, qui medij dicuntur. Hoc posito: satis ex Phylosophicis constat axioma illud: *Denominatio desumitur à potiori*; ex quo fit, vt res semper denominetur ab ea qualitate, quæ in illa est ad prædominium: sic homo in quo melancholia prædominatur cæteris humoribus melancholicus dicitur; non quod cæteris careat humoribus; sed quia melancholicus humor in illo ad prædominium sit: sic terra dicitur antonomasticè *Arida*, non quod in ea nil omninò sit aliarum qualitatum; sed quia sit sicca ad prædominium. His habitis: certè & color hyacintinus ex albi, & nigri commixtione insurget: sed quia niger color albo, in his floribus, prædominatur, vt patet ex ea, quam habent infuscatione; ideò *nigra* dicuntur *vaccinia*, non quidem simpliciter, ità vt omne album excludatur; sed *nigra ad prædominium*. Ex quo vides nec nos errasse in designatione floris; nec Poetas errasse vaccinia nigra appellantes; neque errasse, qui dixerint purpureum florem *vaccinium* esse; nam hæc omnia facilè consonant, & concordant, si adhusq; explicata respiciamus, ac distinctionibus vtamur indicatis. Insuper *Nigra* symbolicè dicuntur *vaccinia*; nam cum flores funerei sint, vt ex enarratis fabulis patet, & niger funera color deceat; Iure optimo à nigro colore in illis prædominante *nigra*, hoc est *feralia*, denominantur. Et profectò, post rosam, venereæ voluptatis fugacitates ostentantem, nullum aptiùs hieroglyphi-

cum

cum apponi potuit, quam nigris confectum vaccinijs, vt videlicet mortuorum Regno addicendam Proserpinam indicaret, atq; vmbris suis æternas illi vmbras portenderet.

ET PINGIT VIOLAS. Præintellige, quæ supra ad verbum induit. Pingere autem est *formam alicuius vel ductis lineis repræsentare*; quod proprium pictoriæ artis tantummodo est. Verum quia Pictores, dum pingunt, ea certè, quæ pingunt, coloribus exornant; ideò *pingere*, per translationem, significat *exornare*, seù *ornatum reddere*: & in hoc sensu sumitur à Poeta hic, stylum secuto videlicet suum, quo Accidentia ornamenta substantiæ, eamq; accidentibus natura priorem ostendere, iam vidimus. Itaque *Pingit violas* nil aliud, hoc loco, est, quam *facit vt violæ ferrugineo colore exornatæ oriantur illicò*. *Viola* autem flos est & ipsa, vt plurimum, purpurei coloris, qui scilicet purpuram illam, circa æquinoctiales plagas inuentam, æmuletur; nam ex permutata proportione etiam purpura illa violacea dicitur, vt dicebamus. Quarè & *nigra* dicitur viola ob traditam de Hyacinto rationem. Vt plurimum tamen dixi, quia sunt etiam violæ albæ, luteæ, ceruleæ &c. hic de ferruginea loquitur Poeta, cuius coloris qualitatem videbimus infra. *Viola*, indiscriminatim sumpta, flos est, cuius Planta folium, hæderæ non dissimile; nigrius tamen, ac tenuiùs, profert; cauliculus verò media ex radice prouenicns florem gerit, qui dicitur à terra expulsus in pabulum Ius puellæ in Iuuencam conuersæ, vnde à Græcis ἴον appellatum fertur: Aptissimum profectò futuri euentus hieroglyphicum; nam sicuti Inachi filiam Iupiter tenebris obuallatam a fuga retinuit, illiq; pudorem inter vmbras eripuit; sic rapienda erat Proserpina, vmbris tumulantibus, ac Rectori vmbrarum concessura pudorem; ideò flos, rapti in solacium pudoris emersus, nil mirum si pudori hic præludat rapiendo. Quod si cupias Inachiæ Virginis deflorationem, in vmbris, conspicere, Ouid. legas Metam. pri.

Ne me fuge, fugiebat enim; Iam pascua Lernæ
Consitaq; arboribus Lyrcea reliquerat arua;
Cum Deus inductâ latas caligine terras
Occuluit, tenuitq; fugam; rapuitq; pudorem.

Hæc ipsa Proserpinæ, sed deteriori sorte, imminebant, aduolante in Crimen Plutone. Ideò viola præludit: atque adeo optimè *Pingit violas*.

FERRVGINE DVLCI. Cuiusnam coloris fuerint succrescentes violæ iam refert; nam *Ferrugo* dicitur color quidam rufus, sed nigriori infectus rubedine, ad similitudinem coloris ferri, rubigine exesi, vnde & pallens viola dicitur. *Color* itaque *ferrugineus* ex rufo, & nigro commixtus color est, vt ex dictis patet, & quales maculæ sunt, viridis terga lacertæ conspergentes. Hic tamen vsurpari arbitror pro plumbeo, siue ametystino violæ colore, nam & eiusdem coloris, de quibus supra, Hyacintos *ferrugineos* vocat Virg. Georg. 4.

Et pinguem Tiliam, & ferrugineos Hyacintos.

hoc est nigriori purpura infectos, interpretatur Seruius. Quinimmò Solis eclipsati in Cæsaris funere colorem rubiginem vocat idem Virg. Georg. pri.

Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam
Cum caput obscura nitidum ferrugine texit.

In quem locum eruditè Seruius, *Ferrugo purpura nigrior est*, de qua idem Virg. Æn. 9. ait

Stabat in egregijs Arcentis filius armis
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera.

Vbi Seruius interpres ait: *Ferrugo coloris genus est vicinus purpuræ subnigra; Ibera autem modò, non Hispana; sed Pontica; Nam Iberia pars Ponti est*. Cum itaque ex Ponto adueharur purpura plumbea, vt vidimus, habes à primo ad vltimum ferruginem pro plumbeo ostro positam a Virgilio: Quarè non absonum est si eam in eodem sensu Auctor vsurpauerit. Et profectò cum plumbeus color (præcipuè si de plumbo non expurgato à fęcibus loquamur) valdè accedat ad colorem rubiginosi ferri, nil mirum si per catacresim, plumbeo colori rubiginis nomen adaptent Poetæ, vocabulorum inopia sæpè coacti. Video Nonnium ferruginem pro violacea purpura accipientem, cui profectò non refragamur, sed tandem in idem recidit, quod nos supra de Hyacinto, ac Violis explicuimus, cur hæc nigra dicantur indicantes. Certè non sine mysterio ferrugineum colorem violæ suæ indidit Vates, nam, cum infęlicibus Proserpinæ nuptijs præluderet, opus fuit, vt colorem Regni, ad quod rapienda esset, indueret. Perpende autem, quæ dixerit Virg. de Cymba Animas apud inferos ad turbida Regna transuectante Æn. 6., vbi *variumcolorem*, vulgò *la leonada*, facilè dignosces inferorum *ferrugineum* esse, dum ait:

Et ferruginea transuectat corpora cymba.

ferruginea itaque transuehendam cymba, ferrugineo abuehendam curru, eam designat Vates, cui ferrugineus in viola præluderet color. Adde, ferrugineum colorem lugubrem esse, ac feralem, nam & ferruginea veste, in suorum funere vtebantur Hispani, vt notat Seruius in primum Georg. cit.; ideò non immeritò tragicas ad has pompas à Vate nostro traducitur exornandas. Sed, quia Veneris astu occultabantur hæc omnia, profusis, etiam in funereo diplomate, gratijs, quo faciliùs deciperetur incauta, & floreis inuectum quadrigis exitium non aduerteret, ferrugine depictæ quidem exsurgunt violæ, sed ferrugine, gratijs intermicantibus *Dulci*, quod nomen aliqui à delicio deducunt, eo, quod delicijs affluere videatur quidquid dulce est. *Ferrugine* igitur imbuebantur violæ, sed *ferrugine dulci*, idest ad delicias apparenter compositâ, vt meliùs falleret alliciens, dolo vtiq; Veneris, quæ dolo gaudens ibat, sed iotis Ætnæ, ac Zephyri venerantis obsequio, se his delicijs Deas magis veneraturum arbitrantis. Allusiua autem Auctoris dictio, quo ad hoc nomen, est ad illud, quod protulit de Hyacinto Virg. Ecl. 3.

Munera sunt, Lauri, & suaue rubens Hyacintus.

PARTHICA QVÆ TANTIS &c. Ne protractâ per singulos flores longiùs, quam par esset, enumeratione legentem fatigaret, locum fęliciter immutat, atq; à simili totius floridi apparatus pompam amplificat, redditionem videlicet secutus, qua ad Genus quod iam supra innuerat regrediatur. Similitudinem autem decerpit à Cingulis, infinitâ propemodum varietate gemmarum, thessellato opere, coruscantibus, quibus Parthorum Reges ornari consueuerunt. Verum vt scias, quam altè vigeat amplificatio, aliquid de Parthis obiter adnotandum. Parthi populi Scythiæ olim fuere, vt refert Iustinus lib. 12., qui ex scythicis tandem transfugæ regionibus ad Medos confugêre; quapropter *Parthi* subinde dicti sunt; nam *Parthus*, scythica lingua, idem sonat, ac *exul*. Hi in tantam deueniſſe dicuntur potentiam, vt duodetuginti eorum Regna, & à Solino enumerentur, & à Plinio lib. 6. cap. 15., eorumq; primus Rex Seleucus fuisse memoratur ex additione ad officinam historicam Astulphi pag. 583. Parthorum nationem bellicosissimam asserunt communiter Auctores, adeò vt reportatam de ea victoriam, quasi Romanæ virtutis prodigium, memoret Virg. Georg. 3.

Addam Vrbes Asiæ domitas, pulsumq; Nyphatem,
Fidentemq; fuga Parthum, versisq; sagittis &c.

Nostis enim in more positum, apud Parthos, vt fugam simulantes, conuerso in tergum arcu, venenatas in insequentem hostem sagittas euibrarent; vnde ortum habuit Prouerbium: *Parthorum ludere fuga*. Sic Virg. Æn. 12. sagittas veneno infectas Parthis attribuit his

Non secus ac neruo per nubem impulsa sagitta
Armatam sæui Parthus quam felle veneni
Parthus, siue Cydon telum immedicabile torsit.

Cum itaque bellis adeò addicti Parthorum essent Reges, certè & cingula illis militaria debebantur, sed ijs superba diuitijs, quæ tantos vtique decerent Reges, rerum scilicet omnium opulentia luxuriantes; nam Parthia Assyriæ regio est; Pars autem Asiæ Assyria, qua in Asia & Attali, & Crassi inexpletæ opulentiarum Carybdes floruêre. Adde, quod ex Trogo notat eruditè Parrhas. in hunc locum, nempè Parthiæ in propinquo Babylonicas opes extitisse, ex quibus Parthorum Cingula Regum deprompta existimantur. Erant autem Babilonicæ Zonæ, vt ex D. Hieron. habetur, in modum Anguineæ vernationis, hoc est exuuiarum, quibus senectutem coluber exuit. Has nouo illi nomine *Hemmiae* vocabant, ita tereti textu, vt marsyppia putes oblonga; coccineo subtegmine, purpureo, & hyacintino constans; stamine verò ad firmitatem, & decorem bissino: sic arte polymitaria distincti, vt varios in ijs flores, & gemmas, artificum manu, non textas, sed insertas arbitreris. Hæc cingulorum extat apud Parthasium descriptio, ex qua constant, quam conspicua, quam pretiosa huiusmodi essent Cingula Parthorum Regum. Hac itaque habita de Parthis notitia, ad explicationem iam textus libens deuenio.

QVÆ CINGVLA. Respexit, hoc loco, Auctor ad sententiam Marci Tul. in Somn. Scip. vbi ait: *Cernis autem terram, quasi quibusdam redimitam, & circumdatam cingulis &c.* ac ideò terram & ipse floreis hic cingulis redimitam repræsentat, vt eodem tempore sphœricam physicè rotunditatem terrestris innuat orbis; nam certè Cingula hominis

latus

latus circumstringentia in sphœricam figuram conuoluuntur, non mathematicè quidem, sed physice rotundam. Quarè dum floridam terræ Zonam cingulis assimilat Regum, certè & sphœricam facit modo dicto. A simili itaq; amplificat Æternæ veris venustatem. Particula autem *Qua* certè interrogantis, hoc loco est, sed ita tamen, vt & affectum ostentet admirantis: & nota, relatiuum hoc, quotiescumq; interroganti deseruit, vel admiranti, semper antecedentibus præponi suis, vt hic: *Qua cingula &c.* Porrò Cingulum, vt fatear, proprium mulieris potiùs ornamentum videtur, quam virorum: duplicis tamen generis Cingula reperio, vt alibi vidimus, nempè militare vnum, quod proprium virorum est: Virginale alterum, seù nuptiale, quod proprium fœminarum est: nam etiam nouæ nuptæ cingulo præcingebantur, quod a solo viro soluendum esset, cum thoro innixus virum iam ageret. Quod itaque ad intelligentiam Poetæ spectat, perpende mirum, in extruendis hieroglyphicis, Claudiani ingenium; Cingulis namque floreis præcinctam describit terram, vt imaginem efferat Proserpinæ nuptiale iam cingulum, quamuis inopinato, gerentis: sicuti enim florea illa cingula, vix vergente ad meridiem Sole, ipsa eorum caducitate dissoluenda cernebantur, sic dissoluendum, opinione citiùs, Proserpinæ cingulum virgineum portendebant & sicuti, vix vitæ, ac lætitiæ in partem exorta, florum cingula in occasum properant interitus; sic Proserpinam ex momentanea, qua fruebatur lætitia, ad mortuorum Regnum, Raptore Cingula dissoluente Plutone, transuehendam illicò exprimebant: nam si *Dis* fuerit dictus Pluto, vt lib. pri. vidimus, eo, quod terram ditet, seminibus tribuens fœcunditatem, ea ipsa ex floribus cingula, Plutonis manu breuiter rapienda, succrescebant, nam quidquid ex Ditis thesauro educitur ad Ditem reuertitur, vt cecinit apud Auctorem nostrum Lachesis lib. pri. Quarè, ad vnguem, hoc hieroglyphico hic, & Proserpinæ raptum, & Nuptias, & raptorem indicat ingeniosissime Vates. Quod autem spectat ad Parthorum Reges, ex quorum Cingulis similitudo desumitur, Cingula, hic posita, in duplici sensu, considerari possunt, nempè vel vt Cingula militaria, vel potiùs vt muliebre quoddam ornamentum ab effœminatis viris assumptum: atq; ad vtrumq; sensum Poetam arbitror respexisse. Verùm interpellanti respondendum: ait enim argutus quidam, contrarium huic nostræ assertioni esse & textum ipsum Poetæ, & quod nos ipsi supra de Parthis diximus, dum belligeros descripsimus, & feroces; nam Bellona, & Venus. Martialis vigor, & luxus non simul consentiunt: *Parthica cingula* appellat Poeta, ergò militaria, non muliebria, vt modo dicebamus, ornamenta. Ingeniosè procedit obiectio. Sed memineris, quæso, quis fuerit Capuæ Annibal, terror ille fortitudinis Romanæ, quo tota nutaret Roma, cum Annibal ad portas diceretur; & nosces, bellicosissimos quosq; luxu interdum mollescere non solum, sed marcescere. Bellicosissima fuit Parthorum Natio, vt ait etiam Hor. lib. pri. Carm. Od. 12. vbi Parthos, Latio imminentes armis, commemorat, vt Augustum repellentem maximis exornet laudibus,

Ill' seu Parthos Latio imminentes
Egerit iusto domitos triumpho &c.

Sufficit enim, ad eorum pugnacitatem exprimendam, dicere, eos Romanam ausos, & Cæsaris fortunam lacescere. Sed, cum ab externis quiescerent bellis, quis effœminatior Parthis, luxui scilicet quam maximo semper indulgentibus? Quod si apertè eorum luxum desideras intueri, perlege officinam Assulphi pag. mihi 553. sed priùs memineris Parthiam Assyriæ regionem esse, ibi enim subindè reperies Assyriæ incolas inter summè lasciuientes, ac fœmineis ornatibus indulgentes, enumeratos fuisse. Ad Cingula itaque bellica respexit Vates, quia bellicus in Proserpinam erat futurus hic florum apparatus: & Parthico more, rapiendo, ac fugiendo bellum erat ab infero exercendum Raptore. Ad Cingula autem mollitiem, ac luxum indicantia respexit, quia floribus contexebantur, animatis vtiq; pratorum gemmis, ea cingula, quæ cum Parthorum cingulis regum gemmeo luxu efflorescentibus comparabat.

VARIANTVR. *Variare* idem est, ac intermixtis coloribus aliquid distinguere, ac diuersum facere, eo modo, quo diuersitas colorum pictoriæ artis opus distinguit, & internectit: sic ipsum *acu pingere*, vulgò *il recamare*, Martialis *variare* dixit, lib. 8. Epig. 26. de toga, sibi à Parthenio donata, inquiens

Non ego prætulerim Babylonia picta superbè
Texta, Semiramiâ quæ variantur acu.

Notum est etiam opus illud, quod thessellatum dicitur, vulgò *à Mosaico*, quod in hoc consistit, vt artifex, intersectis lapillis, & quidem pretiosis, ac vario colore fulgentibus, eos ita varie connectat, ac disponat, vt picturatum sine pictura opus efficiat. Ad vtrumq; respexit Auctor; nam verè picturatum opus acu imitari prata videntur, dum in extensâ, ad modum staminis, viriditate herbarum varios, intermixtosque florum exhibent colores; & cum flores animatæ telluris gemmæ dicantur, thessellatum pariter opus viridi in Enchaulto elaboratum ostentant, sicuti cingula illa Parthorum, thessellato opere confecta, picturatum etiam opus vario gemmarum nitore referebant. Ideò *variantur*

TANTIS GEMMIS. *Tantus* verè ad quantitatem pertinet, non ad numerum, vt alibi diximus, quarè impropriè fortassis videri posset vsurpatum hoc nomen hic à Poeta, qui potiùs *tot gemmis* dicere debuisset, numero enim, non magnitudine, ac mole thessellatum opus distinguitur, & variatur; immò, vt etiam dix., lapillis, non lapidibus, thessellatum opus constare debet, vt egregium sit. Sed nota egregium prorsùs Vatis artificium. Duo erant, in his Cingulis, consideranda; numerus gemmarum propemodum innumerabilis; & magnitudo; non quidem quo ad molem, sed quo ad pretiositatem; non enim, vt nostis, gemmæ pretium in magnitudine molis, sed in perfectione consistit nitoris; quare magna dicitur gemma, quæ magni pretij sit, licet non magnæ molis. Vt itaque hæc duo vnico complecteretur verbo; *tantis*, inquit, *gemmis*: nam *tantus* ad quantitatem, seù magnitudinem valoris refertur, & dum numero vtitur multitudinis innumerabilem propè gemmarum indicat numerum. *Gemma* verò propriè loquendo est *oculus, quem primò emittit vitis; & quodlibet germen florum erumpens primò*. Sed, per translationem, & ob similitudinem, gemma dicitur quilibet pretiosus lapis. Quarè Poeta hic vnico hoc nomine & similitudinem, & vtrumq: extremum, inter quæ comparatio à simili efformatur, amplectitur. Sed cur Parthorum cingulis tot gemmas attribuat Vates, tantumque eorundem statuat pretium, vt ea potiùs, quam alteriùs Nationis Cingula in comparationem assumat? Ex dictis facilè patet responsio: Sed adde vlterius Parthiam, vt diximus, regionem Assyriæ esse; Assyriam partem Syriæ, vt aliqui asserunt, vel potiùs Syriam ipsam, vt alij existimant: atque hanc partem Asiæ proculdubio esse, vt supra dicebamus. Quantæ autem opulentiæ viribus efflosceret Asia, vel ex hoc vno constat, quod Sabæi, Arabiam Asiæ regionem incolentes, auctore Strabone, multam ex auro, argentoq; supellectilem habeant, nempè vasa, lectos, tripodes, &c. immò portas ipsas domorum, parietes, ac tecta ipsa, auro, argento, ebore, ac lapidibus pretiosis distincta fabrefecerint; Quarè Hor. lib. pri. Carm. Od. 12. inquit

Icci beatis nunc Arabum inuides
Gazis, & acrem militiam paras;
Non ante deuictis Sabææ
Regibus, horribiliq; Medo
Nectis catenas &c.

Quot autem Gemmis abundet Asia, vel ex hoc vno dignosci potest, quod refert in Officina sua Assulphus cit., lib. 3. cap. 8., nempè Turquestæ, olim Asiæ dictæ, vulgò *Decan*, regionis, Parthorum Regno conterminæ, Regem Seruos habuisse, qui in Calceis aureis Pyropos, Adamantes, aliosq; pretiosissimos lapides deferrent. Quod si tantus in Seruis luxus, & tanta diuitiarum ostentatio, quid Regibus tribuendum ipsis? Arbitror itaque Poetam Parthica Cingula commemorantem, metalepsi vsum, qua scilicet ex Parthia Assyria; ex Assyria Syriam (si tamen distinguatur; nam non est hic disputandi locus) ex Syria totam Asiam proponeret intelligendam. Ideò meritò Parthorum, hoc est Asiæ Regum, Cingula sceligit, vt lectissima lectissimis comparet.

IVNCTVRA. Partic. hoc est, vt patet, à verbo Iungo. Iungere autem idem est, ac *connectere*, quod est *aliqua simul nectere*. Porrò cingula regale pectus circueuntia, certè præcinctum pectus cum alio non connectunt; sed tantùm cinguli extremitates gemmeo se inuicem connectunt morsu. Quare immutant lectionem Parth., Heinsius, & alij, non *iunctura*; sed *vinctura* legentes. Parthas. tamen vtramque approbat dictionem; nam & *iunctura*, & *vinctura* æquè bene legi posse asseuerat hunc locum interpretatus. Ideò & ego Heinsianam lectionem optimam esse non inficior; sed vulgatam ratus non spernendam sic explico. *Iungo* est apud Græcos *Ζευγνυω*, quasi *Ζευγμα Νέω*, hoc est latinè ligationem construo; nam *Ζευγμα ligatio* est, *Νέω* autem *construo*. Quare, seruata Græcorum ethymol.

idem

idem erit *Iungo*, ac *ligo*, seu *vincio*, ideoque in idem recidente *Iunctura*, & *vinctura*. Adde nomen *sinus*, & pectora regum significare posse, & vestes. Quare etiam si accipias verbum Iungo, vt sonat idem, ac *simul nectere*, adhuc optimè congruit rebus; nam certè cingulum vastis amplas circumuolutionibus Vestes Regum pectoribus adstringit: atque adeò simul nectit & pectora, & Vestes, quorum vtrumque per nomen sinus exprimitur. Ideò *Iunctura*

SINVS. Pro pectore *sinum* assumi vidimus lib. pri.

Te consanguineo recipit post fulmina fessum
Iuno sinu.

sed & pro vestibus accipi; immò pro ipsis vestium laxitatibus in plicas collectis constat ex Virg. Æn. pri.

Nuda genu, nodoq; sinus collecta fluentes.

Quarè in his explicandis non vlteriùs immoror.

REGALES. *Regale* dicitur *quidquid Regiū est; quidquid ad Regem pertinet; quidquid Rege dignum est*. Quarè vnico hoc nomine Vates, dum Regium memorat pectus, dum regias innuit Vestes; Rege dignum indicat Cingulum, quo constringi debeant; consequenter non gregarium, sed pretiosissimum se denotat Cingulum selegisse, ex quo comparationem à simili deduxerit. Per interrogationem autem totam effert similitudinem, instandi gratia; cum nouerit, non, nisi ad votum ipsius, responderi posse; nam hæc Regum Cingula, quantumuis pretiosissima sint, attamen cedent semper naturalibus industrijs, ac gemmeis pratorum Cingulis; viua enim hæc sunt, illa mortua, hæc Naturæ opus, illa verò Artis naturam pro viribus æmulantis.

QVÆ VELLERA &c. Ex thessellatoria, acuque pingente, arte, ex quibus superiorem desumpserat similitudinem comparatiuam, progressus aliam desumit iam ab Arte fullonica, lanas scilicet inficiente, vt ostendat, viuaces adeò colores nulla exprimi arte posse, qui naturales florum colores æquiparent. De particula illa *Quæ* satis mox superius dictum, ideò non repeto.

VELLERA. *Vellus* à vellendo dictur, nam, ante inuentam tondendi rationem, vellebatur ex dorso Lanati gregis lana: quarè *vellus* nil aliud est, quam *lana auulsa*, nunc *lana tonsa*, & *conglobata*: hic pro lana artificiosè ad colores recipiendos concinnata velleris nomen vsurpatur; vt ex contextu patet.

TANTVM. Ponitur, hoc loco, *Tantum* pro *tantundem*; ita vt sit aduerb. æqualitatis, quam haberi non posse, in his velleribus, indicat, dum, per interrogationem, instantiam effert vt supra.

FVSCANTVR. *Fucantur* legendum contendit, ex antiquis (vt ipse ait) exemplaribus, Parrhas. ab herba fuco marino, qua vestes tinguntur in Creta, *fucare* enim est *colorare*, & inde fucatæ mulieres dicuntur, quæ vitia corporum inductis tegunt coloribus. *Fucantur* itidem legit Heinsius, & sic legendum confirmat auctoritatibus plurimorum Poetarum, qui hoc eodem verbo vtuntur in sensu colorandi, & præcipuè citat Virg. Georg. 2. vbi ait.

Alba nec Assyrio fucatur lana veneno,

& Georg. 4. *Milesia vellera Nymphæ*

Carpebant Hyali saturo fucata colore &c.

alios etiam adducit, quos longum nimis esset recensere. Collaudo lectionem eruditè positam scitè confirmatam, auctoritatibus roboratam. Verum cum non minus eleganter efferri putauerim verbum illud *fuscantur*, quod tandem in idem recidit, quo ad significationem, eum verbo *Fucantur*, ideò non immutandum censui. *Fuscare* igitur est *subnigrum facere*, seù *fusco aliquo colore imbuere*; hic tamen accipitur pro eodem, ac *coloribus*, quibuscumque tandem, lanas inficere. Sed, vt clariùs intelligas, cur quibuslibet, apertis vtcumque, coloribus lanas inficere sit *illas infuscare*, fullones, obsecro, consulas: & facilè respondebunt, lanas omnes, priusquam coloribus imbuantur, repurgandas per artem esse, ita vt ad, quam maximum fieri possit, candorem reducantur, vt subinde faciliùs colorem induant, quem ipsi maluerint. Hoc posito. Certè quemcumque, leuem quantumuis, albedini colorem iniicias, certè inquam illa infuscabitur, & subfusca fiet: nosti autem, quemcumque colorem medium, vt supra diximus, ex mixtione albi, & nigri constare: quarè naturalis lanæ albedo, quæ perfectionem candoris arte obstetricante adepta fuerit (nam nigra non inficitur nisi nigro) ad hoc, vt colorem induat alium, quantumuis apertum, certè subnigrescere debet: ideò *fuscantur*, hoc est colore imbuuntur candida, ac repurgata vellera. Adde sermonem hic esse de Lanis, quæ Ostrum apud Assyrios induant. Vidimus autem, Purpuram & subnigram & subfuscam dici, & eo magis, quo magis ostro ipso saturantur & lanæ. Ideò appositè *fuscantur*.

SPVMIS. Rara quædam fex est, quæ, vel per ebullitionem, vel per vehementem agitationem, rebus liquidis supernatat, spuma. Sic Venus spumam maris dicitur procreata, idest albâ illâ fæce, quæ mari agitare supernatat. Certè autem fullones lanas, ebullientibus in aheno coloribus, inficiunt; ebullitione autem efferuescente, supernatat colorum spuma, ex cuius viuacitate dignoscunt ipsi tempus, quo lanarum infectio perfectissima haberi possit; & insuper præcipuam in spumis ipsis inficiendi vim inesse, arbitrantur. Ideò *fuscantur vellera spumis*.

DITIBVS. Non semper substantiuè, sed adiectiuorum interdum more *Dis* inflectitur, & significat idem ac *diuitijs graue*, vulgò *ricco, ò di prezzo assai*; nam quod pretiosum est *diues* dicitur, hoc est *faciens diuitem habentem*: & in hoc ipso sensu sumitur à Poeta hic, vt scias non loqui eum de coloribus gregarijs, sed de ijs, qui maximo in pretio sunt, vt purpura ignea, vel plumbea, vel violacea, vt Conchyliatus color, fuluus, Amethystinus, Cianeus Orientalis &c. quos, vt cedant, in comparationem adducit florum, de quibus supra:

AHENI ASSYRII. *Ahenum* ab ære dicitur, diphtongo per Diæresim diuisâ, & aspiratione, ob clariorem distinctionem, interpositâ. Est autem Ahenum genus vasis ex ære, quod vulgò *Caldara* dicitur, quibus, magnis vtique, ad inficiendum vtuntur Fullones. *Assyrij* autem, inquit, vt nota hac speciali, indicaret, quibusnam ahenis maximè præstet ars infectoria, nempè ahenis Assyrijs, quod adiunctum profectò nomen est ab Assyria deductum: nam inter Assyriæ, seu Syriæ (confusa enim hæc esse nomina, seu potius synonima cum Herodoto aliqui arbitrantur, vt vidimus) Regiones Phœnice enumeratur, in qua Lydia est; atque vrbes inter Præcipuas recensentur Sydon, Tyrus, & aliæ. Vidimus autem lib. pr. Carm. 274. Lydias mulieres inficiendarum arte lanarum fuisse peritissimas, ex quo necessariò sequitur, artem apud Assyrios illam maximopere efflorusse. Hinc celebrata adeò extitere opera Assyrij aheni, vt nullum illi æquari potuerit, quo ad perfectionem artis assequendum, lanasque colorum viuacitate, ac pretiositate inficiendas. Hinc Tyriæ Conchæ, Sydoniæ purpuræ &c. in ore iam omnium circumferuntur. Ideo iure, non quolibet infecta aheno, vellera in comparationem adducit Vates, sed tantum quæ aheno fuscantur Assyrio, vt summa conferat summis.

NON TALES VOLVCER &c. Naturalia cum artefactis hucusque comparauit, ac superiorem arti Naturam constituit. Iam secum ipsá decertantem Naturam induit, vt se ipsâ excellentiorem, nouis hisce naturæ prodigijs, ostendat ipsa seipsam. Comparat igitur iam floridum Ætnæ apparatum cum admirabili caudæ Pauonis varietate, ipsique Ætnæam præfert iucunditatem:

VOLVCER IVNONIVS. Ales hic est vario pennarum colore conspicuus, oculatam præcipuè explicans caudam, Iunoni sacer asseritur Poetarum omnium consensu; omnibus autem notissimus; nam ille est, quem communiori nomine, Pauonem appellant, & Iunoni dilectum autumant adeò, vt his tantum auibus currum suum trahentibus delectetur, vt clare docet Mythol. Nat. Com. lib. 2, cap. 4. hæc relegens ex Ouidio.

. . . . Habilè Saturnia curru
Ingreditur liquidum Pauonibus æthera pictis.

Causam, cur Pauonem sibi sacrum adsciuerit Iuno, hanc memorat ex Athenæo Pier. Valer. lib. Hierogl. 24. quod scilicet huiusmodi aues in Samo, primùm, insulá repertæ fuerint; & sacra non solum, apud veteres, fuit Iunoni Samos; sed in Samo natam, educatamque Iunonem fabulantur, vt habet Mythol. cit. Causam autem, cur huiusmodi Auis stellatam oculis caudam explicet, hanc recenset Ouid. Metam. pr.; Quod scilicet Argi oculos in Caudam Pauonis transtulerit Iuno, cum illa custodem Argum Inachiæ Iuuencæ à se appositum viderit à Mercurio, iussu Iouis, peremptum. Meminimus supra, Ium, Inachi filiam, à Ioue compressam, in Iuuencam ab eodem conuersam, vt eius Iunonem laterent amores. Iuno eam sibi dono dari postulauit, concessamque à Ioue, sub Argi centoculi custodia eamdem posuit, à quo cum diuersimis modis ageretur, indignatus Iupiter Mercurium misit ad Argum obtruncandum. Somnifera eum virgâ in somnum Mercurius impulit, & consopitum obtruncauit. Quare Iuno in signum grati animi, eius oculis, Auis suæ caudá subinde exornauit, vt canit Ouid. cit. vbi hæc habet;

Argo

Argo iaces: quodque in tot lumina lumen habebas
Extinctum est; centumq; oculos nox occupat vna.
Excipit hos, volucrisq; sua Saturnia pennis
Collocat; & gemmis caudam stellantibus implet.

Idcircò Hadrianus Imperator, in eo Iunonis templo, quod fuit in planiori Æubææ parte, Pauonem ex auro, ac pretiosissimis contextum lapillis, prodigium artis habitum, dedicauit; & eo maximè quod in Ægyptijs litteris Deam ipsam per Pauonis symbolum, exprimi fortassis non ignorauit. Ex illis itaque stellantibus gemmis, quæ in cauda pauonis elucent, eamque mira varietate distinguunt, comparationem deducit Poeta, ad exprimendas Ætnæi veris pompas, atque naturæ illud (si iuxta veritatem loquamur) prodigium, Iunonis verò prodigiosum opus, si cum fabulis differamus, naturæ superadditum, hoc Ætnæ prodigioso vero, vel hoc Zephyri prodigioso opere superatum ostendit. *Volucer* itaque nomen genericum est, à *celeriter volando* deductum, & quod quidquid volat comprehendit; sed contrahitur hæc ratio generica ad rationem specificam Pauonis per additam differentiam *Iunonius*, quod nomen possessiuum est a Iunone, cui sacra hæc auis, vt diximus.

NON PANDIT TALES ALAS. Immutat lectionem Parrhas. difficultate, vt arbitror, deterritus, quam mox inferius explicabimus enodantes, & legit

Non tales volucris pandit Iunonia pennas.

nobiscum tamen legunt Heinsius, Clauer., Barth., & alij communiter. Lectionem Parrhasij planam magis, minusq; expositam obiectionibus fateor, sed vulgatam non desero, ne videar difficultatem effugere. De particula igitur negatiua non alibi sæpe diximus, ideò non repeto. *Pandere* verò idem est ac *aperire, manifestum reddere*: Sic Virg. Æn. 2.

Anchisen facio certum, remq; ordine Pando.

Verum quia qui aliquid aperit & patefacit, videtur illud sub oculis explicatum, extensumque ponere, factum est, vt pando etiam pro extendo, dilato, explico sumatur, vt hic, & apud Virg. Georg. 4., vbi de apibus enutriendis differens hæc habet

Pontibus vt crebris possint consistere, & alas
Pandere ad æstiuum solem &c.

TALES ALAS. Subintellige; quales sunt Ætnæ in floribus pompæ; nam *Talis, & qualis* sibi inuicem semper correspondent: Talis enim nomen est comparationis in qualitatibus, & ideò semper illi, vel tacitè, vel expressè correspondet correlatiuum *Qualis*. Sed quid pulchri habeant Pauonis alæ, vt cum Ætnæo vere valeant comparari? Pauonis pompa, decor, ac pulchritudo in Cauda est, non in alis, quomodo ergo locum hic habeant alæ? Certè non potest dici de Pauone, quod fortasse diceretur de alijs auibus, nempe caudam conferre ad volatum, vel promouendum, vel dirigendum, ideòque saltem indirectè alæ nomen sortiri aliquo modo caudam potuisse, nam Cauda Pauonis, vt notat Pier. cit. neque illi ad volatum, neque ad motum vtilis est. Quarè iure iam merito videtur Parrhas. lectionem immutasse *pennas* vt supra legens non *alas*; nam penna dicitur propriè, non solum quæ alas, sed etiam, quæ caudam conflat, vt alibi vidimus. Hæc ea est difficultas, quam supra innui dissoluendam. Et porrò, si auem simpliciter spectemus, insolubilis ferè prima fronte videtur: ast symbolicas eiusdem significationes attendamus, & nulla profectò erit allata difficultas. Et primo quidem, dixerim non respexisse Vatem ad viuum Pauonem, sed potius ad gemmeum illum Hadriani censu fabrefactum de quo supra, & cuius non cauda solum, sed totum vtique corpus auro, gemmisq; corusсaret: insuper dicere quis posset Vatem locutum hoc loco allusisse ad sententiam eorum, qui dicunt, Argum ipsum ex homine Pauonem factum; ita vt sicuti Argus oculis conspersum habuerit totum corpus; sic etiam in auem conuersus, oculatas habuerit pennas omnes, ideoque Vatem non dixisse simpliciter *Pauo*, sed *Iunonius Ales*, idest Pauo ille, in quem Iuno Argum transformauerit, vt suus etiam post mortem esset, atque huic sententiæ fauere videtur Martialis, dum ait;

Nunc Iunonis auis: sed prius Argus eras.

quo posito certè, & Alas potuisset Vates in comparationem accire. Sed leuia hæc, vt arbitror, non curat Auctor; & eo minus, quia *Iunonius ales* Argo ipso videtur antiquior; nam & ante peremptum Argum Iunoni sacrum fuisse Pauonem indicat apertè Ouid. cit. Aliam itaque viam ineundam nobis existimo, vt præfatam enodemus difficultatem. Memineris itaque *Caudam Pauonis*, in orbem surrectam, assumptam ab Antiquis fuisse in Hieroglyphicum stellati Cæli, vt testatur Pier. cit. lib. 24., Cælo autem Alas inditas censuerunt antiqui illi Phylosophi, qui teste eodem Pier. lib. 42., existimarunt Amorem alatum, nil aliud tandem esse quam Cælum. Dicam igitur, Vatem, spectato sensu litterali de Pauone locutum, sed spectato sensu symbolico locutum de Cælo, sub nomine Pauonis hieroglyphicè expresso, nam Græcis per Pauonem Αργὸς ostendit, & Αργὸς, apud eosdem Græcos, Cælum est, sic ab ipsis appellatum, ob splendorem, & velocitatem, cum & *velox*, *& splendens* Αργὸς ab ipsis compelletur. Quare floridas Ætnæ veris pompas cum ipso Cælo Syderibus comparat exornato; nec immeritò cum flores Sydera telluris dicantur per translationem; innuitque iucundiorem sydereis ornatibus aspectum Ætnei veris extitisse, licet Alatum Cælum alas syderibus pandat intextas. Ideò *pandere alas &c.* Verum peroptas, vt video, ne à sensu litterali discedamus. Adsum quacumque velis. Noueris Pauonem nunquam caudæ pennas explicare quin alas pandat, eas ad pedes vsque demittens, vt eorum contegat deformitatem. Ab explicatione igitur alarum explicationem gemmatæ caudæ colligendam subijcit oculis Vates. Et hæc dicta in gratiam Parrhasij, atque vt vulgatam cum Heinsio, alijsque lectionem tueatur.

NEC SIC INNVMEROS &c. Confirmat hæc noua comparatio, ab Iride desumpta, Vatem supra de Cælo syderibus, vt ita dicam, oculato, sub Pauonis symbolo locutum; nam cum ibi Nocturni Cæli pulchritudines in comparationem adduxerit, hic Cæli Diurni emicantes in Iride venustates assumit comparandas; easque Ætneis inferiores autumat venustatibus. Quod si litteram sequaris à comparatione Iunonij alitis ad comparationem Iridis, quam nunc aggreditur, gradationem agnosces.

NEC particula negantis est iam sæpiùs explicata.

Sic est particula comparationis ostensiua idem valens ac *pari modo*.

HYEMS. Frigidissima anni pars, media inter Autumnum, & ver, *Hyems* communiter dicitur a πο τῦ ὕω, quod latinè est *Pluo*, eo, quòd id tempus anni pluuiosum maximè sit. Hinc autem fit, vt *hyems* pro pluuio tempore, in quamcumque tandem anni partem inciderit, sumatur, sic Virg. Georg. pr. cum dixisset

. . . . . Nunquam imprudentibus, Imber
Obfuit &c.

inter signa subinde futurum imbrem portendentia fungos enumerans ea lucernæ lycno enascentes subdit:

Ne nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nesciuêre hyemem; testâ cum ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concrescere fungos.

Vbi clarè vides *hyemem* pro pluuio tempore vsurpatam. Interdum verò *Hyems* tempestatem, ac procellam maribus incumbentem significat, quæ certè, sine pluuia item, ac grandine, rarò fit: Sic Virg. Æn. pri.

Interea magno misceri murmure Pontum
Emissamq; hyemem sensit Neptunus &c.

ea quo noueris nomine hyemis procellas, turbines, ac pluuias inuolui, Imbrem autem ab hyeme non separari, quocumq; accidat tempore, clarè deducitur ex pluribus eiusdem Virg. locis, & pri. Æn. 3.

Tum mihi cæruleus supra caput adstitit imber
Noctem, hyememq; ferens, & inhorruit vnda tenebris.

Secundo idem in eodem sensu reperit Æn. 5. vbi sic habet;

Olli cæruleus supra caput astitit imber
Noctem, hyememq; ferens, & inhorruit vnda tenebris.

Clarius Æn. 9. . . . , *Cum Iuppiter horridus Austris*
Torquet aquosam hyemem, & Cælo cauæ nubila rumpit.

Ad vtrumq; hic respexisse Auctorem nostrum non dubito; nam cum Arcus cælestis, de quo hic loquitur Vates, ex aquosa nube conficiatur, vt inferius videbimus, certè crebriùs apparebit, ineunte illa anni parte, quæ tempus aduehit pluuium; atq; adeò illa pars incipiens arcu dicitur redimita in orbis theatrum prodire: *Incipiens*, inquam, nam adhuc, tunc temporis, Sol magis viget, & nubes flagellat radijs, quam cum, adultâ iam hyeme hebetatur obduratione nubium ipsa Solis vis adeò, vt nubes ne penetrare quidem, ne dum euincere possit, & transuerberare. Cum autem non nubes simpliciter, sed & Sol nubes transuerberans necessariò requiratur ad efformationem arcus cælestis; hinc est, vt, vigente adhuc, initio hyemis, Sole, facilior sit arcus in nubibus apparitio; ideò notat eruditè Aristot. Metheor. 3. post Autumnale Æquinoctium, qualibet hora diei, arcum fieri, Æstate autem non fieri, nisi incipiente, vel in-

inclinato iam die. Cuius rei ratio facilè ex dictis innotescit; quia videlicet æstate feruidis Phœbi radijs: vapores, nubesq; attenuantur, & dissoluuntur potiùs, ac citiùs, quam transuerberentur; quarè tunc tantùm Iris fieri potest, cum vel nondum totas exerit vires enascens Phœbus, vel tunc enim languidiuscula iam luce in occasum vergit. Sed de his videant Metheorum Interpretes. Certe experientiâ patet crebrius Iridem apparere post æquinoctium autumnale, vt notat Aristoteles, quam alijs vnquam temporibus. Verum quia non id solum tempus, vt diximus, Iridem notat: ideò, per *incipientem Hyemem* indicatam à Poeta secundo loco arbitror Pluuij cuiuscumq; temporis inchoationem, cum scilicet, erupturis in pluuiam nubibus, ex ijs sibi speculum efformat Phœbus, atq; ex ijs Iridem educit, ac conficit. Ideò *Hyems*

INCIPIENS. *Incipere*, à partic. præsentis temporis *Incipiens*, idem est, ac *initium facere*; *exordia sui assumere*; & ortum sortiri. Quod si ad initium hyemalis partis referatur, satis per se explicitum est particip. illud *Incipiens*. Si autem ad pluuium referas tempus, dicitur istud initium sui Iride coronatum gerere; nam Iris, licet aliquando serenitatis signum esse possit, si videlicet post pluuias appareat, vt ait apertè Valer. Flac. Argonaut. lib. pri.

Emicuit reserata dies: caluumq; resoluit
Arcus: & in summos redeunt nubila montes.

Attamen, si, non post pluuias, sed ipso pluuij temporis appareat initio, cum scilicet primo nubes insurgunt, indicium certe est pluuiæ mox secuturæ; atq; ideò Virg. Georg. pri. Arcum inter certissima imbrium enumerat signa, dum ait

Sæpius & tectis penetralibus extulit oua
Angustum formica terens iter: & bibit ingens
Arcus, & è pastu decedens agmine magno
Coruorum increpuit densis exercitus alis.

Immò Iunonis ideò, hoc est aeris, prænuncia dicitur Iris, quia, post pluuias, serenitatem; ante pluuias, pluuiam, mutationes scilicet aeris prænunciat. Hic ante pluuiam consideratur, & assumitur, vt & textu ipso patet: *Incipiente hyems*.

REDIMITVR. *Redimere* idem est, ac *cingere*, seù *coronare*, aut *exornare*. Nostis Iridem arcuata figura aerem cingere, & quasi coronam nubibus imponere, varijsq; sui ipsius coloribus exornare; quæ omnia, vnico hoc verbo, expressurus Poeta inquit *Hyems redimitur*

ARCV. De arcu cælesti loquitur, vt diximus, quam Iridem vocamus. Arcu autem illo nil notius; & nil, ferè dixerim, ignotius. Nil notius, quia vel pueris innotescit: nil ignotius, quia difficillimum explicatu est, quid in rei veritate sit, quænam eius essentia, & num vere coloratus sit, an apparentibus tantum speciebus aspectum fallat. Attingam itaque priùs quæ de Iride dicta sint fabulose: subindè eius efformationem, atq; essentiam naturalem explicabo. Irim Thaumantis, & Electræ filiam, Harpyarumq; sororem, fuisse fabulantur, Iunonis Nympham, ac eiusdem ministram, nutui semper exactissimè obtemperantem: nam sicuti Nuncius Iouis Mercurius dicitur, ita Iunonis Prænuncia Iris habita fuit antiquitus. Hæc omnia attigit Callimachus, in Lauacrum Deli, græcis illis carminibus, quæ Natalis Comes latinitati donata sic recenset in Mythol. sua lib. 8. cap. 20. *Subq; throno sedet huic similis Thaumante Puella*
Edita, quæ sedem nonnunquam deserit illam,
Non vbi lethæo somnus circumiacit alas.
Ast, vbi deflectens ceruicem flexa parumper,
Illa throni magni fulcris accumbit inhærens.
Soluitur haud Zona huic voluens, nec calceus vnquam;
Ne Dea fortè sibi tradat mandata repente.

Huic iniunctum ferunt munus, vt lectum Iunoni sterneret; quod ait Theocritus, cuius græca carmina sic ab Auctore Mythol. cit. vertuntur.

Iunoni, atq; Ioui, lectum substernere Virgo
Vnguentis perfusa manu, solet Iris odoris.

Eamdem inducit Ouid. Metam. 4. Iunonis ex Tartaro redeuntis lustrationi incumbentem, ne Cælum polluta ingrederetur; dum sic habet

Læta redit Iuno: quam Cælum intrare parantem
Roratis lustrauit aquis Thaumantias Iris.

Alatam, Mercurij in morem effinxêre, vt patet ex Callimacho cit., & ex Virg. mox citando; nam, Virgilij opinione, hæc ipsa mittitur à Iunone ad exsoluendam à corpore Didonem Æn. 4., vbi hæc habentur

Tunc Iuno omnipotens longum miserata dolorem,
Difficilesq; obitus, Irim demisit Olympo,
Quæ luctantem animam, nexosq; resolueret artus.

& inferiùs executionem prosequens mandatorum Vates subdit:

Ergò Iris croceis per Cælum roscida pennis
Mille trahens varios aduerso Sole colores,
Deuolat, & supra caput astitit. Hunc ego Diti
Sacrum iussa fero; teq; isto corpore soluo.

nam Iridem muliebribus animabus è corpore soluendis præsidem constitutam existimarunt antiqui, vt animabus hominum præesse credebatur Mercurius. Sed, vt quæ sub fabulis latent, reseremus, atq; ad explicandam veram Iridis naturam aditum aperiamus; dicta est illa Thaumantis, & Electræ filia; nam Thaumas Ponti filius, hoc est humor aqueus fuit; Electra verò, Cæli, siuè Solis filia credita, serenitas est, vt ex ipso nomine patet; est enim Ἥλιος Sol: αἴθριος serenus: quarè Solis erit serenitas Electra, cuius nomen est ex vtroq; suprapositο græco compositum. Nascitur autem Iris ex aqua, & serenitate Solis, vt dicemus. Insuper Thaumantis dicitur filia, idest *admirabilis*, nam Θαυμαστὸς latinè *admirabilis*, & Θαυμασμὸς *admiratio*. Et sanè quid Iride admirabilius, quæ sibi ipsi triumphalem erigitur in arcum, vt humana supercilia in arcus admirationi triumphales conuertat? Harpyarum, ventorumq; Sororem fecerunt, quia hæc Iridem semper sequi consueuerunt, nempè ventorum, ac rapientium sæpe turbinum furiæ: atq; ob id ipsum, quod, vel pluuias vel serenitatem indicet, vt dicebamus Iunonis nunciam statuerunt, eamq; ad soluendas animas destinatam, quia plurimum ad id muneris aeris intemperies cooperatur; & insuper ferunt naturalium arcanorum indagatores compertum esse, emori arbores, virgulta, flores &c. supra quæ arcus cælestis, quasi supra basim, cornua reclinauerit inflexa.

Iam verò naturam Iridis peruestigemus. Impressionem aeream illam esse, satis patet ex dictis, cum ex aquosa nube, ac nubem Sole transuerberante oriatur. Modus autem, quo hæc fiat impressio, sic facilè explicatur. Si nubes, è regione Solis, oriatur, ita constituta, vt paulatim in aquam conuertatur, vnde & nubes roscida dicitur, idest rore, seù guttis aqueis, rorem imitantibus, grauidata; Sol, ex opposito, serenitate radiorum suorum effulgens, splendores in oppositam immittit Nubem, quæ, cum concaua sit, & partes alias habeat crassiores, ac densiores, ita vt Solem transmittere non valeat, sicuti per corpus diaphanum transmittitur; alias verò habeat rariores partes, atq; imbecilliores, quam vt Solem omninò excludere possint; illa in speculum Solis efformatur, in quod impingentes solares radij reflectuntur, & refranguntur; atq; adeò ex hac reflexione, ac refractione solarium radiorum Iris resultat, formam referens arcus, quia in arcum flectitur, & Nubes, in qua, & ex qua reflexio fit, ac refractio. Verùm restat adhuc difficultas de Iridis coloribus; nam si nubes instar speculi est, lumen receptum reflectentis, deberet illud reflectere eo modo, quo recipit, vt fieri a speculis videmus, non autem coloribus, & quidem varijs infectum. Hæc difficultas adeò perculit aliquos, vt, ab Aristot. desciscentes, putarint veros esse, ac reales in Iride colores, à quatuor, vt ipsi aiunt, elementis desumptos, purpureum videlicet ab igne, in superiori parte existentem; viridem in inferiori à terra; Cæruleum ab aqua, superiorem à viridi locum obtinentem; Hyacinthinum autem ab aere, locum inferiorem ab igne, superiorem à cæteris, occupantem. Verum erroneam hanc esse sententiam, manifesta comprobat experientia; nam si plures paruulæ ampullæ ex vitro, vel cristallo confectæ impleantur aqua &c, per paruulum dispositæ funiculum, ita artificiosè suspendantur, vt oppositi Solis radios recipiant, ac reflectant, certè ex illis, per reflexionem, ac refractionem solarium radiorum, Iris resultat artificialis, verè Iridis colores imitata; & tamen nullus in aqua, nullus in ampullis ipsis color inest: pariter quænam colorum var[illegible] in collo columbæ est? quæ tamen

Mille trahit varios aduerso Sole colores,

vt de Iride ipsa passim iam ab omnibus decantatur. Manet igitur Aristot. sententia, in Metheorologicis cit., quæ non reales, & veros, sed apparentes tantùm Iridis colores esse testatur, ex sola reflexione, ac refractione luminis resultantes. Quomodo autem hi colores appareant, mox explico. Speculi vicem gerere reflectentis nubem illam iam vidimus; sed speculum infectum est. Nostris autem, lumen quod à speculo infecto reflectitur, colorem speculi reflectentis induere, non purum quidem, sed alteratum, & permixtum, Sic v.g. si speculum viride sit, ex quo fit luminis

ro-

reflexio, conspicies lumen reflexum, in opposito, v.g. pariete, viridi quidem colore imbutum, sed viriditate quadam præfulgenti, quæ clarior, & illustrior viriditate speculi sit, sed splendore tamen ipso luminis obscurior, & deterior. Quod idem cæteris coloribus, quibus speculum infici posset, experiemur. Neque hinc inferas: ergo ipsi in nube colores realiter reperiuntur; nam aliud est nubem illam speculum esse infectum; aliud est esse infectam coloribus ijs, qui in Iride cernuntur. Paulatim omnia explicabimus, & clarè, vt arbitror. Infecta itaque nubes est, & quidem varie infectam, sed non varietate, diuersitatem colorum importante; ast solum varietate quadam diuersos importante gradus eiusdem coloris, secundum magis, & minus. Infuscatur itaque Nubes nigro quodam colore, quem *fuscum* potius, quam omninò nigrum appellauerim; at non secundùm omnes sui partes æqualiter; nam qua densior est, magis etiam fusca est, qua verò rarior est, & minus habet fusci coloris; sicque gradatim iuxta maiorem, & maiorem densitatem crescit infuscatio, iuxta maiorem verò, & maiorem raritatem minuitur. Memineris hic, nos dixisse, nubem illam, ex qua Iris, aliquibus sui partibus densiorem esse, quam vt Solem transmittat; aliquibus verò rariorem esse, quam vt excludit. His autem firmatis: memineris pariter, nos alibi dixisse medios colores ex sola commixtione Albi, & Nigri resultare; ita vt iuxta maiorem, vel minorem Nigri, aut Albi participationem diuersas sortiantur denominationes, ac species. Ad hæc, memineris nubem nigram, modo iam explicato adesse, lumen verò sereni Solis candidum existere, vt apparet in puro Lunæ speculo, lumen Solis, vt in se est, reuerberante. Ideò enim ab Auctore nostro candida dicta fuit Luna: *Candida Parrhasij, post hanc Regina Lycai*. Candor itaque Solis nigram, sed non secundùm omnes æqualiter partes, impingit in nubem, ac sese per rariores nubis partes immittit, insinuat, & commiscet; cum autem in densas omninò partes impingit, reflectitur, & retrocedit. Hoc posito. Cum lumen densioribus, & tetro consequenter colore infectis partibus se immiscet nubis, Albus Luminis candor nigro nubis admixtus *viridis speciem* ad oculum transmittit, hoc est commixtas, & refractas tum obstaculi, tum luminis in obstaculum impingentis species intentionales, quæ sic commixtæ, & refractæ tertiam quandam in speciem coalescunt, quæ viridem ex commixtione colorem repræsentet, cum *viride* nil aliud sit, quam *candidum obscurum*, vt notant peritiores naturæ indagatores: Sic minori nubis nigredini immixtum lumen speciem punicei, seù Hyacinthini transmittit, hoc est species albi, ac nigri commixtas, sed minoris, quam prius eiusdem nigri intensionis, & modo iam explicato. Quod idem sic de singulis Iridis coloribus proportionaliter differas, Hinc est, vt licet tres tantum, iuxta aliquos, sint Iridis colores, nempè purpureus, viridis, & puniceus, iuxta alios verò quatuor supra enumerati: attamen quia nulla est assignabilis pars nubis reflectentis, quæ adeò obscura sit, vt nil habeat admixtum claritatis, & nulla adeò clara, quæ nil habeat admixtum obscuritatis; sed per modum intensionis per partes extensas, seù meliùs per continuum extensum vel augeatur semper in quacumq; parte assignabili, vel minuatur; hinc est, vt, sicuti innumerabiles assignari possunt partes maioris, vel minoris intensionis, ita innumerabilis sit, iuxta innumerabilem commixtionis diuersitatem, colorum diuersitas in Iride apparentium, quam nullus ideò Pictor valeat imitari, vt patet. Ideò ad hanc admirandam varietatem explicandam, subdidit Auctor

MVTANTE INNVMEROS COLORES: Nam, per singulas, quamuis minimas, partes assignabiles nubis reflectentis, mutatur reflexio, & consequenter commixtio specierum intentionalium, per reflexionem, & refractionem transmissarum; ac sic innumeri apparent in Iride colores, vt inspicienti iam patet. *Mutante* igitur partic. est à verbo *Muto*, quod idem est, commuto, transmuto, diuersum facio: vulgò *cangiare*. *Colores*, apparentes intellige, vt supra, nam reales ibi non sunt, vt diximus. Hosq; *innumeros* dixit, quia nullo aritmetico studio distingui satis, aut supputari possunt, cum nec cognitione satis distinguantur. Ast dices: si fit in nube commixtio candidæ lucis cum nigredine nubis, ergò in nube aderunt verè colores ex tali commixtione resultantes. Sed facilè respondeo, argumentum nimis probare: probaret enim etiam, colores actuales esse debere in collo columbæ, atq; in Iride artificiali, per paruulas ampullas, vt dix. concinnata; quod patet experientia falsum. Quarè respondeo iam directè, talem in nube commixtionem non fieri, qua lumen & tenebræ in aliquid tertium coalescant, id impediente vniuscuiusq; indiuiduatione, sed talem tantummodò fieri qualis sufficiat ad confundendas, commiscendasq; vtriusq; species, ita vt reflectores factum repræsentent tertium illud quid, quod verè non est factum. Sic remus ex refractione specierum fractus apparet in aqua, licet non sit fractus: sic turris apud aquas apparet in illis inuersa, & tamen inuersa non est: sic in triangulari cristallo plures cernimus colores, qui de facto non obijciuntur, nisi per refractionem specierum, earumdemque commixtionem cristallo mediante factam, vt iam multiplicatis experientijs notum vnicuiq; est.

CVM SEMITA HVMIDA. Vt explicet Vates, nos iuxta ipsius intentionem nomen hyemis supra explicasse, tempus hoc loco notat, quo mirabiles Iridis insurgant effectus, nempè tempus ad pluuias comparatum. Particula enim *Cum* aduerbium temporis, hoc loco, est idem significans, ac *tunc temporis quando*, vel *eo tempore, quo semita &c.* quid autem semita sit vidimus lib. pri. Carm. 230. Hic tantum noto, cum poeticis fabulis, locutum esse Poetam; nam illi Arcum cælestem, non Iridem ipsam, esse censuerunt; sed *viam* Iridis illius, quæ Nympha Iunonis dicta fuit vt supra; in quo sensu etiam Virg. Æn. 5. *Iridem* inuisibilem facit; *viam* verò Iridis visibilem, quam Iris ipsa percurrat &c. dum ait ibi

Illa viam celerans per mille coloribus arcum
Nulli visa, citò decurrit tramite virgo.

Humida autem via Iridis arcus dicitur, nam cum aquea ex dictis sit, certè aqueis humoribus referta erit, & humida.

FLEXO TRAMITE. *Flexus* idem est, ac *curuatus*, & *arcuato more constructus*. Quarè figuram huius semitæ describit, quæ ita se habet ex forma nubis in modum arcus deflexæ. *Trames* verò propriè dicitur *callis obliquus*; cum autem, quod curuatur in arcum, certè obliquari dicatur; ideo inquit: *tramite flexo*: quod addidit, ne intelligeres Iridis tramitem ad arcus latera obliquari, sed obliquari per ipsam arcus flexuositatem a cornu ad cornu. Ast dices nonne hoc satis expressum fuerat in ijs verbis: *innumeros arcu mutante colores?* Ad quid igitur hic repetit, quæ iam dixerat Vates? secundùm diuersam arcus considerationem id factum, respondeo, nam, in verbis præcitatis, Iridem ipsum esse arcum considerauit, iuxta naturam rei loquens: hic considerat Iridem iuxta fabulas vt nympham ab arcuata, quam percurrat via distinctam, & ideò via ipsa Iridis iterum, quo ad formam, necessario fuerat describenda.

INTERVIRET. Verbum compositum ab *inter*, & *vireo*: *virere* autem est *viriditatem induere*; quod licet Irim deceat, quæ certè alios inter colores & viridem expromit, vt ait Parthas. translatè tamen sumendum arbitror; nam ex eo, quod tunc plantæ vireant, cum vigeant, factum est vt *virescere* pro *vigere* translatiuè sumatur; quare sensus Auctoris erit: *cum semita viget nimbis interposita*; nam certè nubibus interponitur, illasque intersecat vigens coloribus Iris.

NIMBIS DISCRETIS. *Nimbus* interdum pro *nubibus aqua prægnantibus*; interdum pro *repentina decidente Pluuia*; interdum pro *vento*, & *turbine* vsurpatur. Pro hoc vltimo sensu stat illud Virg. Æn. pr.

Nimborum in Patriam loca fæta furentibus austris
Æoliam venit . . . .

pro secunda acceptione stat illud eiusdem Virg. Æn. 4.

Interea magno misceri murmure Cælum
Incipit: insequitur, commixta grandine, nimbus.

pro prima verò acceptione aderit illud eiusdem Virg. Æn. 3.

Inuoluêre diem Nimbi, & nox humida Cælum
Abstulit &c.

Ad hæc omnia respexisse Auctorem, non dubito; nam Irim, vt diximus sequuntur venti, sequuntur pluuiæ, & roscidas inter nubes illa certè apparet: interdum etiam post pluuias emicat: ideò & nubes secat, & ventis afflat assurgentibus; & pluuias interdum diuidit ipsas. Ideò *Nimbis discretis*, hoc est, diuisis, separatis, intersectis, dum media interuiret Iris. Videtur autem Vates, considerata prius Iride in vniuersali, iuxta ortum, effectus, & apparentias eiusdem, postremò hic eamdem assumere comparandam, quatenus post pluuias emicat serenitatis prænuncia; nam tunc clarior oculis apparet. Nec ideò discordat ab eo, quod supra dixerat *Incipiens redimitur hyems*; nam etiam tunc, cum eâ incipiens redimitur hyems, pulcherrima vtique Iris est inter ipsos emicans imbres. Ast si, inter imbres effulgens, postquam signum pluuiæ fuerit, signum persistat, vel

ideò, vltra dicta, tertiam addit de aromatibus à Phoenice collectis expressam perfectionem, vt videlicet innuat, vnicam ia seoptari venustatem, sicuti vnicus in Mundo, vt dicitur, Phoenix est. Itaque

ALES LONGÆVA. Phoenix est sic antonomasticè dictum, quia alitum nullus diuturnè adeò viuat, vt Phoenix; qui, vt ait Ouid. Metam. 15. ad quintum vsq; sæculum vitam producit; sic enim ipse de Phoenice loquens ait ibi:

Hæc vbi quinq; suæ compleuit sæcula vitæ &c.

vt fusiùs inferiùs: iuxta verò Auctorem nostrum ad decimum vsq; sæculum senectutem perducit, sic enim de Phoenice ait

Namq; vbi mille vias longinqua retorserit æstas
Tot fuerint Hyemes, toties Ver cursibus actum,
Quas tulit Autumnus, dederit cultoribus vmbras;
Tunc multis grauior tandem subiungitur annis
Lustrorum numero victus &c.

quamuis Manilius asserat, Phoenicem ad sexagesimum tantum vsque, supra sextum sæculum, ætatis annum perdurare. Certè Auctor sibi ipsi coheret, dum *longæuam alitem* phoenicem hic dicit: nam *Longæua* est quasi longo durans æuo, ni potiùs dicere malueris *longæua* hic pro *æterna*, seù *æuiterna* poni, cum semper reuiuiscat, atq; occasus illi vitæ in nouum vitæ orientem commutetur. Est itaq; *Ales* genericum nomen, quo omnis volantium turba ab alis gerendis denominatur, contrahitur verò ad Phoenicem, per differentiam additam *Longæua* ob iam dictas rationes. Plinius, longæuam hanc alitem dictam, autumat, Phoenicem à Phoenice arbore, quæ Romanis Palma est, ob id, quod ex Syagrorum genere vna, quæ in Chora fuerit, emoreretur, atq; ea se ipsa renasceretur, vt etiam Phoenix, auis scilicet de qua agimus. Sed non video datam ab eo rationem, cur potiùs ales ab arbore, quam arbor ab alite, dicta fuerit Phoenix. Si autem scire cupias, qualis nam Phoenix sit, accipe ab eodem auctore nostro Eidyllio cit. de Phoenice his versibus exaratam illius descriptionem.

Arcanum radiant oculi iubar: igneus ora
Cingit honos; rutilo cognatum vertice sydus
Attollit Cristatus apex; tenebrasq; serena
Luce secat: Tyrio pinguntur crura veneno.
Antevolant Zephyros pennæ, quas cæruleus ambit
Flor color, sparsoq; super ditescit in auro.

Phoenicem, quo ad molem corporis, magnitudinem Aquilæ emulari, licet cæteroqui superior emineat, constans adeò opinio est, vt Pier. in Hierogl. de eo, immediatè post Aquilam, agat, & instar Aquilæ delineet. Eius ortum sibi vindicant Ægyptij, vt habet Athenæus, qui eam in Heliopoli Ægyptiaca vrbe nasci, ac ibidem emori asseuerat. Ast vereor, ne æquiuocatio ex Heliopolis nomine irrepserit; nam, si Heliopolis in Ægypto sit, est etiam Heliopolis in Panchaiæ finibus, vt supra, quandoquidem Heliopolis, nil aliud, quam Solis Vrbs interpretetur. Est profectò ex communi Auctorum sententia solius Arabiæ propriùs Phoenix est, atq; orientales habitare solitudines dicitur; Inuenio autem Arabiam fœlicem, quo ad maximum sui ipsius Emporium, vrbem scilicet, quem olim Arabiæ Emporium diceretur, nunc *Aden* extra fauces Arabici maris positam, in Homeritarum finibus; Homeritas autem inuenio populos esse Orientali oræ conterminos. Quapropter facilè adducor, vt credam, veram esse sententiam, quam supra retulimus, nempe non Ægyptiacam, sed Arabicam auem esse Phoenicem; cum certe orientalem asserit, & Auctor noster Eidyl. cit. dum ait,

Oceani summo circumfluus æquore lucus
Trans Indos, Eurumq; viret, qui primus anhelis
Sollicitatur equis, vicinaq; verbera sentit,
Humida rorantis resonant cum limina currus,
Vnde rubet ventura Dies, longèq; coruscis
Nox afflata rotis refugo pallescit amictu,
Hæc fortunatus nemorum Titaneus Ales.
Regna colit; solusq; Plaga defensus iniqua
Possidet intactas ægris animalibus oras.

vbi vides, quam bellè confirmet id, quod de Phoenice pariter, ex communi, refert Pier. lib. Hierogl. 20., nempe Auem esse Orientalem, atq; orientales solitudines, ab omni hominum commercio, visuq; segregatam habitare. Hæc cum post iam præfata sæcula tempus sibi instare præsenserit moriendi lectissimas herbas, ac maximè odoriferos surculos colligere ex lectissimis dicitur collibus; extructoq; in Palmæ vertice ex Cassia, Nardo, Cinnamo, ac Myrrha, nidulo, seù rogo, finire in odoribus æuum, Sole pyram splendoribus inflammante. Ex cineribus autem exurgere vermiculus dicitur, qui paulatim excrescens plumas induit, ac nouum denuò euolat in Phoenicem. Quare Caussinus lib. 11. ait *Sic Phoenix Pater est, & Patris simillimus filius.*
Post hæc, filius ipse, cum satis virium, per ætatem, adeptus fuerit, vt oneri ferendo sufficiat, dicitur nidum è ramis auellere, ac sepulchrum Patris, cunabula pariter sua Heliopolim Panchaiæ deferre, atq; ante ipsius Solis fores deponere. Claud. de Phoen. cum ait nidum ad Heliopolim Ægypti deferre, vbi templum pariter Solis &c. non tamen ibi dicit Auem Ægyptiacam esse, immò non esse notat, dum ait: *Alienum tenait in orbem &c.* Quod si vlteriùs quæras, quibusnam alimonijs victitet Phoenix? Respondet Auctor noster Eidyllio cit.

Non epulis saturare famem, non fontibus vllis
Assuetus prohibere sitim: sed purior illum
Solis feruor alit, ventosaq; pabula libat,
Tethyos innocui carpens alimenta vaporis.

Nec mirum hoc videri debet: nam si de Cameleonte fertur, eum aura vesci: Sic de Paradisiaca aui, vulgò *Manucodiata*, eam Solis e Cælo roribus ali: Pyraustamq; igne ferunt enutriri; cur non Solis auis alimenta libet iam posita, ipsque victitet? Ouid. tamen Metam. 15: materialia illi tribuit alimenta, quorum inspiciendorum data occasione, audiamus, quo pacto totam de Phoenice historiam, seù fabula illa sit, contexat ipse

Vna est, quæ reparet, seq; ipsa reseminet Ales,
Assyrij Phoenica vocant; nec fruge, nec herbis,
Sed Thuris lacrymis, & succo viuit Amomi.
Hæc, vbi quinq; suæ compleuit sæcula vitæ,
Ilicis in ramis, tremulæq; cacumine Palmæ,
Vnguibus, & duro nidum sibi construit ore.
Quo simul ac Casias, & Nardi lenes aristas,
Quassaq; cum fulua substrauit Cinnama Myrrha,
Se super imponit, finitq; in odoribus æuum.
Inde ferunt, totidem qui viuere debeat annos,
Corpore de Patrio paruum Phoenica renasci.
Cum dedit huic ætas vires, onerisq; ferendo est,
Ponderibus nidi ramos leuat arboris altæ,
Fertq; pius cunasq; suas, patriumq; sepulchrum,
Perq; leues auras Hyperionis vrbe potitus
Ante fores sacras Hyperionis æde reponit.

Hac iam habitâ de Phoenice notitiâ, ad intermissam redeo explicationem. Quærit Ætna sibi quidquid Longæua hæc ales

COLLIGIT. *Colligere est quæ dispersa sunt coniungere, atq; vnicum in aceruum redigere;* quod fieri à Phoenice iam vidimus, qui pretiosissima quæque, ad combustionem apta, varijsq; in collibus sparsim reperta, decerpens coniungit, atq; vnam sibi extruit in Pyram. Non abiecta itaq; poscit Ætna; sed quidquid pretiosissimum apud totam sit ditissimam Indorum regionem, dum ea quæritat, & poscit, quæ sibi Phoenix colligit.

AB EXTERNIS COLONIS. *Colonos* hic poni pro *locis, quæ incoluntur*, indubitatum est, contentum scilicet pro continente, vno verbo pro ipsa orientali plaga ponitur id, quod Poetæ subest pronunciationi; sed non pro Plaga illa, quæ solitudinem habet, & in qua diximus solum degere Phoenicem; ast pro Plaga Orientali finitima mitiori animantibus vtiq; Cælo subiecta, quæ incolarum capax sit, qui scilicet aromatibus incumbant colligendis; hæc enim India arbores habere dicitur semper frondentes, bis fruges ad maturitatem perducere, Piper, Calamum aromaticum, & cinnamum ad nos mittere; vno verbo adeò fertilis, adeò florida, adeò fragrans, & diues esse perhibetur, vt nunquam incolæ e finibus educi possint suis, & quia hæc India terminus quondam censebatur esse totius Asiæ Orientalis, hinc est, quod aliqui lectionem huius textus immutantes legerint

Quidquid ab extremis ales longæua colonis,

quam lectionem secutus Parrhas. *ab extremis, inquit hoc est, ab ijs qui colunt vltimos orbis fines.* Verùm cum postea compertum fuerit, vltra Indos, Sinas habitare, vt notauit Ptolem, satiùs arbitror vulgatam sequi. Apte autem dixit Vates. *Quidquid* colligit ab externis colonis, colonos pro culto ponens solo, nam quidquid ex illo solo Phoenix colligit sibi certe colonis surripit. Heinsius cum Isingrino legit; *Quidquid ab extremis Ales longæua Sabæis.* Sed non video quomodo Sabæi, qui Arabiæ fœlicis Populi sunt *extremi*, dici possint, cum certe fœlix licet orientalis, non tamen vltima omninò sub oriente sit, vt constat ex dictis. Multò minus *extremi* respectu Phoenicis dici possunt Sabæi, cum eamdem incolant Arabiam, in qua Phoenicem vidimus ortum habuisse,

habuisse. Adde Sabæa odoramenta iam ab Ætna petita fuisse, cum ait: *Quidquid Panchaea &c.* nam Arabica, & hæc regio est vt Saba. Alij etiam, hoc loco, legunt.

Quidquid ab extremis Ales longaeua arenis,

Quam lectionem non improbo, nam cum Parrhasio tandem coincidit: Sed & hæc habet exceptionem suam; nam extremæ istæ arenæ potiùs viderentur designare solitarias illas arenas, in quibus Phœnicem longè ab hominum aspectu diximus vitam ducere, & quæ, vt ait Auctor noster Eidyl. cit. *Trans Indos Eurumq; virens &c.* quæ dato etiam plenis Floræ thesauris redundarent, ac nouam fouerent in sinu Sabæam; minùs tamen latè patent, quam tota simul orientalis plaga, quarè minùs posceret Ætna, quam poscat si dixerit: *ab externis colonis*. In duplici itaque sensu potest intelligi adiectiuum *externis*, vel respectu ipsius Ætnæ, vel respectu ipsius Phœnicis. Respectu Ætnæ (cum *externus* idem sit, ac *extra natus, extra positus*) certè Plaga illa orientalis, de qua supra, extra; & valdè extra Siciliam est; & quia externæ merces maiori semper in pretio sunt: nam, vt cecinit Italicorum facilè Princeps Lyricorum Fuluius Eques Testius, Ode ad Mantuanum.

Gradita è ciò, che peregrino arriua;
E familiar tesore
Scema di pregio, e nella patria è vile.

ideò *quidquid ab externis ales longaeua colonis, Collige* suos deferri in campos postulat Ætna. Respectu Phœnicis, extra Plagam, seù solitudinem, in qua ipsa degeret, certè erant Coloni, de quibus supra, nam, vt vidimus ex eodem Claud. nostro, terra, vbi Phœnix degit inhospita cæteris est animantibus.

Possidet intactas agris animalibus oras;
Saua, nec humanis patitur consortia Mundi
Per volucer superis &c.

Coloni autem à Colendo propriè dicuntur, qui agros colunt, sed & transfertur nomen ad significandos omnes aliquem locum inhabitantes; & hic, vt dix., ex possessore tellus possessa subijcitur intelligenda, seù ex contento continens vt supra.

REFERENS EXORDIA. *Referre* est *retrorsum ferre*. Benè igitur Phœnix dicitur *referens exordia saecli*; nam, cum idem ex se ipso nascatur, & moriens reuiuiscat, videtur, in ipsis rogis, retexere vetustatem, ac nouam exordiri Iuuentam, qua iterum per tot, quot ante vixerit, sæcula vegetus viuat; ideòq; *retrorsum fert* exordia sæculorum, quæ elapsa iam, nunc iterum veniunt resumenda, vt denuò recurrant; fit enim quasi circulus vitæ finem cum exordio coniungens; atq; ita *retrorsum ferre* dicitur initium, quia ibi retrotrahitur, vbi finis iam aderat, & iterum a fine desumit *exordia*. Porrò Exordium nomen est a textoribus deductum, vt alibi innuimus, & idem est, ac initium, seù principium alicuius rei. Ponitur autem hic numerus multitudinis pro numero vnitatis per Synecd.

OPTATI SÆCLI. Sæculi, per sincopem sæcli. Sæculum autem spatium centum statuitur annorum: sed ponitur hic numerus sing. pro plurali, nempè pro pluribus sæculis, quibus viuit Phœnix, vt vidimus. *Optati*, passiuum ab opto particip., idem sonat, ac *desiderio expetiti, auidè sanquaesiti &c.* Ex quo aduerte, naturalem hic exprimi inclinationem; nam qui senescit, optat semper, vt, si fieri posset, ad iuuentutem iterùm daretur regressus. Itaque pari passu Phœnix; immò magis, quia illi connaturalis est iste regressus, cum senescit, ex instinctu naturæ, sibi hoc non impossibile agnoscentis, eximie auet renouari, atq; in iuuentutem redire; ideò *Optati saecli*, idest sæculi primi ætatis renouatæ, quod ætas ipsi iuuentutis est, ac subindè aliorum, qui totam alitis constituunt ætatem. Heinsius cum Ilinge. lectionem immutans legit

. . . . . *Optato referens exordia busto*,

ita vt ablatiuum causalem faciant *optato busto*, & bustum optatum dicant, quia mori cupiat Phœnix vt renouetur, iuxta dictum ab Auctore nostro Eidyl. cit.

. . . . *Gaudetq; mori festinus in ortum*.

Alij legunt *optato repetens exordia saeclo*; ita vt optato sæclo ablatiuus sit temporis; & optatum sit illud tempus ob datam rationem. Alij etiam legunt: *optato repetens exordia Fato*, vel *lecto*: alij verò *exordia partu*; partus enim illius ipsa habetur in morte. Non improbo lectiones; nam tandem per diuersa in idem recidunt cum vulgata nostra. Alij legunt *Exacto repetens exordia saeclo*; verum hæc lectio videtur ætatem Phœnicis in vnicum sæculum coangustare, ideò cum Heinsio non admittendam censeo. Sed iam nostra prosequamur.

DISPERGE. Vt ea, quæ deposcat, Ætna ostendat non impossibilia esse, sed immò facillima factu: ea omnia, quæ poposcerit, in potestate Zephyri, quem exoraret, existere, hoc vnico innuit verbo, *Disperge*, nam *dispergere* idem est, ac *in diuersas partes spargere*, qui autem spargit, certè in sua potestate præhabere, quæ spargat, intelligitur. Ex quo licet agnoscere orationem Ætnæ in nullo à præceptis petitoriæ omninò deficere.

IN VENAS MEAS. *Disperge* actionem importat, quæ *motum ad*, respectu eorum, quæ disperguntur, importat. Ideò aptè *in venas*, venæ autem receptacula sanguinis sunt spiritibus admixti, & quem esse vehiculum animæ, alimentum vitæ, ac spirituum sedem, satis ex Phylosophis constat. Sed Mons est, inquies, qui loquitur incapax venarum, & sanguinis. Optimè quidem, sed memineris, personam illi, per Prosopopeiam fuisse adaptatam; quarè congruenter hæc omnia illi, per allegoriam, debebantur. Adde, & Montes, & terram totam suas proportionaliter venas habere; Venæ enim Montis, aut terræ, communiter dicuntur meatus illi subterranei, per quos, veluti per venas cruor, vnda, vel alius permeat liquor, aut succus humidi, terræ fæcunditati deseruiens. Sic venas aquæ dulcis dicimus in terræ sinu a nobis repertas; venas sulphuris, venas argenti, venas auri &c. Quarè venas suas appositè memorat Ætna, quas nouo vitali succo, quasi sanguine repleri, Phœnicis ad instar renascentis exoptat: *Meas* autem, per possessiuum notissimæ significationis nomen, dixit artificiosissimè; Ne enim nimia videretur expetere, tacitè, per huiusmodi possessiuum, ostendit, modicum quid ab se exposci, habita consideratione eorum, quæ à Zephyro profundi potuissent; Zephyro enim, eiusdem spectata virtute, nullius difficultatis, ac laboris fuisset, totam suo afflatu Siciliam, summis Floræ thesauris ditare. Sed non tantùm exposcit Ætna; immò modicissimam thesaurorum partem exoptat, quæ scilicet sibi tantum, pratisq; sibi adiacentibus, quæ quodammodò eiusdem partes dici poterant, non verò, quæ toti Insulæ sufficiat; vt hac vsus modestia plus impetret, quam exposcat. Ideò non *alibi*, inquit, non *vbiq;*, sed *In venas disperge meas*.

ET FLAMINE LARGO. Flamen dicitur ipse ventorum afflatus: *Largus* autem idem est, hoc loco, ac liberalis, splendidus, prodigus, atq; in gratias impertiendas profusus; nam *Largus* à largior dicitur, qui multa largitur: & quia terræ fæcunditas, vt vidimus, ex Zephyri dependet afflatu, ideò, facilitatem innuens fauendi, ait, *Et flamine largo*.

RVRA FOVE. *Fouere* quid significet, iam vidimus lib. pr. Carm. 127. Hic propriè significat *tepefacere*, & *irrorare*, ac *floribus grauidare*, *vt statim in partus erumpant rura*. Et optimè *rura* dixit, non agros, non campos, non prædia; Rus enim dicitur Rusticum prædium, ex eo, quod rursus quot annis in eo eadem fiant, vt fructus capiatur. Optabat Ætna Plagam suam, iam ex se floridam, noua rursus amænitate cumulari: Ideò *foue rura*: idest fouendo, rura efficias, quæ modò prata sunt; hoc est rursus noua repleas fæcunditate.

VT. Hanc particulam expungit Heinsius, & cum melioribus vt ait libris, expungendam innuit. Verùm non omittendam censui, cum Parrhas. legens, quia causam finalem exponit, & quidem aptissimè, qua ad id, quod petat exoptandum moueatur Ætna.

MEREAR. Profitetur hoc verbo, se agnouisse, non vilia rerum analecta, sed primitias rerum omnium intactas Dijs deberi, atque adeò indignam se fuisse futuram, vt diuino pollice carperetur, quandoquidem gregarios, consuetos, omnibusque iam peruios, tantùm aleret flores. Quare vt digna fieret (quod per verbum *merear* exprimitur) nouos flores, nouas exoptat delicias, & quidem in eo pretiositatis gradu constitutas, vt Deas decerent precatur, vt primitias offerat, ac debito prosequatur honore.

CARPI. Hoc est floribus spoliari libenter; *carpere* enim est *aliquid ex varijs partibus rapiens colligere*, & *surripere*; *sed sine violentia, aut exhibentis carpenda, aut excipientis*. Optabat igitur Ætna habere gemmas, quas offerret dignas, vt libenti animo à Deabus lubens ipsa spoliaretur vltronea.

POLLICE DIVINO. De pollice satis dicta in Præfatione ad hunc lib. carm. 16. Hic pollicis nomen ponitur ad significandum, & Pollicem simul, & Indicem; nam duobus hisce digitis carpi solent flores, vno scilicet digito pro pluribus posito, ac principali pro accessorijs nominato. *Diuinum* autem dicitur quidquid Dei est, vel ad Deum pertinet:

tinet: cum itaque Dearum digiti hic memorentur, iure diuinitatis titulo decorantur. Et aduerte non ideo excludi Nymphas, nam licet inferiores essent Dearum Ternario, ac Proserpinæ ipsi cederent; attamen & ipsæ diuinitatis participes credebantur, & sacris, vt Deæ fruebantur.

ET NVMINA CVPIANT &c. Aliam suggerit finalem causam, quæ gradatim motiua auget, sicuti gradatim crescit oratio. Nam, sicuti manus capiti comparata ignobilior est, sic minus est manum, quam caput, floribus exornari; consequenter, iuxta partium dignitatem, vt proportio seruetur, digniora germina capiti debentur, quam manibus. Finis igitur Æthnæ erat quidem, vt Dearum manibus carperetur; sed finis præcipuus accedebat, nempè vt diuinis capitibus floreæ necterentur coronæ: ideoque eximia è Zephyro germina exposcebat. *Numinum* itaque nomen propriè deducitur à *Nuo*, verbo olim pro eodem accepto, ac *volo*. Quare nomen *Numinis*, propriè loquendo, diuinæ actui aptabatur voluntatis. Ex quo nota Perorantis artificium; tales enim quæritat florum gemmas, vt Numina, hoc est Dearum voluntates alliciantur ita, vt vltrò *cupiant: cupere* autem est *ardenter exoptare*; quo magis etiam exprimitur, cuius valoris germina perquirat; cum ijs ditari velit, quibus voluntas Dearum incendi possit ad vehementer, ardenterque optandum.

ORNARI SERTIS NOSTRIS. Quonam munere ornari possit Diuinitas, à qua scilicet vna rerum omnium ornamenta procedant, & sine qua informe prorsus, & inornatum remansisset, quidquid eius ope effulget? Nihil profectò ipsa diuinitate minor eam poterit illustrare, quod idem, ac ornare est. Sed, quod Naturæ non fuit, dignatio effecit. Non dedignatur Diuinitas ea à nobis, vt ornamenta sui assumere, quæ, de se nullum ei possunt afferre ornamentum. Ideò præmisit Vates *cupiant Numina*, vt ex mentione diuinæ voluntatis, per nomen *Numinis* importatæ, eam ingereret dignationem, qua ornamenta fierent, quæ naturâ ornare nequaquam potuissent. *Ornare* verbum est notissimæ significationis; ideò prætereo. *Serta* verò propriè dicuntur corollæ, ex herbarum frondibus, floribusque contextæ, quibus crines circumambiantur; ponitur autem hic res signata pro materia ex qua res ipsa conficiatur, nempè pro floribus aptis ad serta concinnanda. Sed nota artificium in possessiuo *Nostris* inclusum, eo pacto, quo supra explicuimus, ad verba *per nostros &c.* vult enim Zephyrum ipsum comparticipem honoris compellare: vt & sua interesse innuat, quod Ætna deposcat, exequi. Ast, dum Zephyrus accelerat in Nutum pronus, Nos ex Ætneis hisce sensibus morales obsecro flores colligamus.

Coarguunt profectò rationalem creaturam insensatarum erga Deum obsequia: nam vbi exactè Deo creatura omnis deseruit, vt Sap. 16. habetur, rationales creaturæ creaturis potiùs quam Creatori deseruiunt, vt testatur Apostolus ad Rom. pr., & experientia ipsa comprobatur. Mare, & venti obediunt ei, vt ex Math. 8. declaratur, homines non obediunt voci tuæ plorans exclamat 35. Ieremias, *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos;* beneuolo inuitat affectu Redemptor; ipsi verò abierunt retrorsum, & post peccata sua. Animæ vicem gerit, vt sæpè diximus Proserpina. Animam igitur edocet Ætna, quam impensè colendus sit omnium Auctor, & nullum ingens adeò obsequium esse, quod satis Deo dignum valeat existimari. Ætna, dum accedentes ad se Deas intuetur, suum ditescere exoptat solum, Panchaiam in se transferri, Hydaspem æmulari, Hyblam superare &c. vt quanto fieri posset aptiori apparatu Deas excipiat; nos verò toties Deum veraciter in Animæ nostræ domicilium excepturi, ne Lazari quidem scopas quærimus, vt domicilium a sordibus abstergamus: Primitias, quas Deabus offerat, emendicat: Nos ne analecta quidem interdum Deo deferimus; sed totum Mundo, totum carni, & sanguini, totum tartareo dicamus hosti. Verè filius hominis non habet, vbi caput suum reclinet, si deliciæ eius sint (vt ipse palam testatur) esse cum filijs hominum. Liber apertus, atque eruditissimus est totus Orbis, quo debita in Deum edocemur obsequia: sed patentes has rerum Ægyptiacas literas ignoramus non ignorantes. Vtinam Proserpina Ætnæ reflorescentis intellexisset documenta; nam sciuisset profectò, & se, & Matrem redargui, eo quòd Cœlum deseruerint; cum Ætna terreum se cupiat in Cœlum transformari, vt digna fiat Dearum receptatrix, quasi dicat, res ad Cœlum creatas solo decenter excipi posse Cœlo. Vtinam inquam, intellexisset; nam pedem certè retorsisset, non ad terreum limen, sed ad ea, quæ deseruerat astra; sicque raptorem inferum deuitasset. Aperi itaque oculos tuos, & saturare, non Mundi siliquis, sed panibus Cœli: Exora Zephyrum, diuini scilicet Spiritus lenes auras, vt te cælitùs exornet, ac Deo dignum efficiat, ne Mundi illecebrâ decipiaris; sola enim hæc aura Mundum efficere potest de immundo conceptum semine, atque infimas terrarum glebas in sydera transformare; nam hæc mutatio dexteræ excelsi. Verùm, cum iam mutationum meminerimus, Musam nostram Auctoris carmina immutantem, sine mutatione, sequamur, instruti.

Hauea dall' erto, ou', in fioriti odori,
Delle neui al candor confina il verde,
Osseruato il venir de facri Chori
L'Etna, che mai di Flora i fregi perde;
Quindi detto, à ragion, Padre de fiori;
E, quasi in sen nulla di pregio ci serbe,
Brama, ch'vn nuouo April gliel graui, e rõpa;
Perche all'almo squadron s'addaggi in põpa.
Volge cupido l'occhio; e, di sua valle
Nel più cupo, seder Zefiro mira,
Che volge auerso al faticar le spalle,
Sonnacchioso trattiensi; e pur non spira;
Quest'egli appella, e per l'aereo calle,
Oue pur di souente egli s'aggira,
Mentr'i vanni à spiegar l'inuita, e sprona,
Quasi in supplice stil, così ragiona.
O' Padre tù, che Primauera eterna
Fai che tua Clori e concepisce, e figlia; Chloris eram quæ Flora vocor &c.
Tù, per cui mai ne campi miei non verna;
Ne l'Euro, ò l'Ostro i germi miei scompiglia;
Tù, che placido spiri, e che l'interna
Virtù gl'instilli, ond'il mio suol s'abbiglia;
Mira di qual honor degni ci renda
Lo stuol, che viene: e'l fauorirmi imprenda.
Tu, che, solo regnante, in questi Prati,
Gratissimo cultor, che solo attendi
Ad auuiuargli in rugiadosi fiati,
Sei quel, che solo i miei bisogni intendi,
Mira trà l'herbe mie scherzar schierati
Delle Ninfe i drapelli, e meco prendi
Ad honorar del Gran Tonante i Parti
Che non sdegnan dell'Etna ermi i riparti.
Hor mi soccorri; hor di tue gratie à pieno
Disserra i fonti; e da tue piume hor scosso
Il nettare gentil m' ingombri il seno.
Ogni sterpo, ogni bronco (ah' quanto posso,
Tanto ti priego) ad infiorar non meno,
Che ne Rosai di Pesto, hoggi sia mosso:
Ogni cespuglio, à soffij tuoi, di gemme
Turgido resti; e, nel fiorir, s'ingemme.
Prodigo in me del tuo tesor trasfondi
Tanto, ch', in inuidiar le mie fortune,
Del fertil Hibla ogni gioir s'affondi;
Non veggia ei del suo Thimo, in parti alcune,
Pompa, ch'à me pareggi; e si confondi,
Che men florida messe in lui s'addune:
Mal suo grado confessi, à miei diporti
Ceder del seggio suo le spiaggie, e gl'horti.
Ciò, che l'Arabe selue, all'hor, ch'incise,
Spiran d'odori à profumara i Mari
Ciò, che Nutre l'Hidaspe; e ciò ch'assise
S'vsa tra Gigli, ad olleggiare impari;
Ciò, che l'eterno Augel dalle diuise

Spiag-

Spiaggie dal nostro Mondo accoglie i cari,
Roghi formando, ou'il morir gl'è vita,
Stilli nelle mie vene aura gradita.
Se mai, de tuoi fauori, oltre l'vsato,
Fauonio, liberal, meco t'vnisti;
Se mai, scorrendo i nostri poggi alato,
Dell'Erario maggior le gioie apristi;
Hor copioso le spargi; e dal tuo fiato
Nuouo vigore ogni mia sponda acquisti:
Tu le viscere mie lieto feconda;
Tu di succo vital tutte l'innonda.
Risiorisćan le Zolle: vn Ciel rassembri
Sceso dall'Etra ad ammantarmi il dorso:
Fiori di Ciel, stelle di suolo, assembri,
Vestir, tuo dono, à si bei Numi il corso:
Degno sia, che da me tosto si smembri
Ogni bel germe, ad arricchirmi accorso,
Da man diuina; e coronarne il crine
Bramin le Diue nostre, e pellegrine.

Ne & nos itaque longiùs peregrinemur, quam res ipsa exposcat, quid Ætna hac oratione obtinuerit attendamus; & quanto studio, ac quam amplis muneribus, postulationibus montis satisfecerit Zephyrus ex ornatissimo Vatis nostri contextu perspiciamus.

Dixerat. Ille nouo madidantes nectare pennas
Concutit, & glebas fæcundo rore maritat;
Quàq; volat, vernus sequitur color: omnis in herbas
Turget humus, medioq; patent conuexa sereno.
Sanguineo splendore rosas, vaccinia nigro
Induit, & dulci violas ferrugine pingit.
Parthica quæ tantis variantur cingula gemmis
Regales iunctura sinus? Quæ vellera tantum
Ditibus Assirij spumis fucantur aheni?
Non tales volucer pandit Iunonius alas:
Non sic innumeros arcu mutante colores
Incipiens redimitur hyems, cum, tramite flexo,
Semita discretis interuiret humida nymbis.

DIXERAT &c. Exposita iam Ætnæ deprecatione, Zephyrum dictis illicò audientem describit; Eumque mandata exequentem per hyppotiposim oculis subijcit. Subinde Zephyri operationem ab enumeratione effectuum amplificat, dum per aggerationem eos percurrit; ac tandem, vt magis fæcunditatem illam, qua vere nouo, illoque admirabili super induitur Ætna, ex Zephyri motione, exageret, a multiplici similitudine illam exornat ita, vt non magis floreat Ætna, quam floridus inter flores Vatis stylus appareat.

DIXERAT. Modus hic est vsitatissimus dicendi, quo finis imponitur, seu potiùs impositus ostenditur orationi alicuius, per Prosopopeiam, in antecedentibus, habitæ; & transitus ad vlteriora instruitur. Sic Virg. Æn. 2. vt transitum faceret ab interrogatione, habita à Duce Troiano, vt sciret, quo se loco res Græcorum haberet, ac subinde responsionem subtexeret Sinonis hoc eodem vsus est transitu. *Dixerat. Ille dolis instructus & arte Pelasga &c.* Itaque & Auctor noster, vt ab Ætnæ premarrata postulatione transitum faciat ad descriptionem executionis, hoc eodem vtitur modo. *Dixerat*

ILLE NOVO &c. Zephyrum dicto obsequentem inducit, ac modum exequendi, per hyppotiposim describit, & enucleat.

ILLE. Pronomen tertiæ personæ demonstratiuum est, vt alibi diximus, quo Zephyrus supradictus quasi digito signatur. Sed nota hic carminis artificium. *Dixerat*, inquit, ac statim, nulla interposita coniunctionis mora, subnectit: *Ille &c.* vt ipsa versus intercisione, ac celeritate, dicto citius obsequentem Zephyrum ostendat, nulla, nisi facto, habita responsione.

CONCVTIT PENNAS. *Concutere* idem est, ac *commouere*: quarè facilè prima fronte, explicatu hoc Poeticum dictum videtur; nam *concutit Pennas* idem erit, ac *volat*. Verùm non adeò superficialis Poeta est; sed immò exprimit quidem volatum, sed & peculiarem volatus modum, vno, eodemque tempore declarat. Aduerte igitur verbum *concutio* compositum esse ex præpositione *cum*, quæ simultatem importat, & Verbo *Quatio*: *Quatere* autem non est simpliciter *mouere*, sed *motu quodam decussante commouere*, vulgò *scuotere*. Volantem igitur Zephyrum describit, sed volatu quodam pennas decussante, vt inde scilicet excutiat nectaris rorem, quo Ætnæ viscera fæcundentur; Ideò *concutit pennas*. Pennæ autem sunt, quibus auium corpora eleuentur in altum: quare, cum Zephyrus volans constituatur, necesse etiam fuit, vt remigium illi adderetur alarum, iuxta modum à Poetis omnibus, Pictoribusq; obseruatum. Ideò *pennas*; nam *penna*, in volantium corporibus, propriè dicitur illa quæ maior, & durior est, quales illæ ex quibus conflantur alæ, ac cauda, cæteræ verò molliores, quibus reliquum contegitur corporis, *plumæ* potiùs, quam *pennæ* dicuntur à verborum sectantibus proprietatem. Ponit igitur hic materiam pro re signata, nempè *pennas*, quibus alæ conficiuntur pro alis ipsis. Ideò *concutit pennas*.

MADIDANTES NECTARE NOVO. *Madidare*, à quo verbo Madidantes partic. præsentis temporis deriuatur, idem est, ac *madefacere*, seu humectare. Pennas igitur Zephyri Ætnea humectantes, ac madefacientes inducit rura, vt semper in sententia persistat, qua constat, vegetantia ex humido maximè generari, atque enutriri. Insuper ex hoc consequenti connexum antecedens deducendum objicit nobis, nempè pennas ipsas cætera omnia madefacientes, magis, ex hoc ipso, in se madidas fuisse, cum nemo det, quod non præhabeat; ex quo naturam Zephyri ostendit roribus semper fæcundam, ideòq; ad grauidandas terras quam maximè idoneam. *Pennas* itaque *concutit*, & *madidantem* efficit terram *Nectare*. Nectar Deorum esse potionem fabulati sunt antiqui, quæ omni vtiq; affluens suauitate, omniq; pollens esset generositate; vno verbo, digna Dijs potio. Transfertur tamen *nectaris* nomen ad significandum quemliber liquorem, qui supra alios insigni quadam emineat prærogatiua. Sic Virg. dulciora quædam vina nectaris nomine insigniuit, in Daphni.

Vina nouum fundam calathis Aruisia Nectar,

& mella itidem Nectaris titulo condecorauit Æn. 1. vbi sic

Quales apes æstate noua per florea rura
Exercet sub Sole labor, cum gentis adultos
Educunt fœtus; aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas.

maximè tamen *Nectar* iure dici potest liquor aliquis, qui sit virtute viuificus; nam, vt aiunt, nomen *nectar* componitur ex particula græcè negatiua νη, & verbo κτείνω, quod est occido: quarè donum est *nectar*, ne occidas, seù ne moriaris datum, cum potu immortalis fit, & *perennis vita*. Optimo itaq; iure Vates rorem illum viuificum è Zephyri pennis excussum nectar appellat, cum ad noua in vitam educenda germina instilletur; ac nil aliud sit, quam arcana vis vbertatis vitam, ac fœcunditatem vegetantibus omnibus infundens. *Nouum* autem hoc nectar appellat non respectu Zephyri, cum ipse semper ex eo Zephyrus dicatur, quod vitam ferat, vt alibi ex græco docuimus, ideòq; antiquum illi esset huiusmodi nectare madidari non solum, sed imbutum omninò esse, illudq; diffundere: sed *nouum* dixit respectu terræ recipientis, quæ licet sæpè sæpiùs Zephyri recepisset influxus vtiq; rorantes, nunquam tamen tàm suaues, tàm efficaces, tàm vitales, tamq; abundantes ex ipsius degustauerat pennis. Ideo *Nectare nouo*. Nouum enim dicitur quod, vel nullo modo priùs fuerat, vel in vsu non fuerat: insuper Nouum etiam dicitur interdum, quod mirandum est; quid autem hoc nectare mirabilius, quo, in ictu oculi, Cespites, corculi, gemmæ, ac flores in apertum erumperent?

ET MARITAT. Copulatiua & satis patet: *Maritare* autem est *viro fœminam tradere in ordine ad procreationem sobolis*. Et, quia maritalis vnio quoddam vinculum est, quod ita & corpora diuersi sexus, & animas diuersi compositi connectit, vt fiant duo in carne vna; hinc est, vt quidquid adeo commiscetur alteri, vt in vnum in ordine ad generationem, cum illo coalescat, maritari dicatur: immò alia

quæ etiam si non ita vniantur, vt in vnum misceantur, sed tantummodò vnum sustentet aliud, vt faciliùs erumpat in fructus, adhuc illa maritari ad inuicem dicuntur: sic vites vlmis maritari asseruntur &c. iuxta communem Poetarum elocutionem. Sic Horatius

. . . . Adulta vitium propagine
Altas maritat Populos &c. vt notat hic Barth.

Cum itaque ros ex Zephyri decussus pennis telluris gremio, ferè maritali quodam affectu, ita excipiatur, vt, mixtione intercedente, vnum fiat cum excipiente exceptum; atq; ex hoc fœcunditas insurgat terræ, optimo iure dicitur tellus rore maritari; nam & sexus varietas apta ad generationem, apud latinos, præfertur, & apta ad generandum insurgit coniunctio; atq; effectus ipse subsequitur procreationis. Zephyrus itaque, roris genitor, filium terræ admiscet; ideòq; terram *rore maritat*. Vel, si Pater florum dicatur, vt certè supra, Zephyrus, erit ros quasi semen ab ipso Zephyro decisum, quod terræ visceribus exceptum, vnà cum virtute efformatiua Matris floreos fœtus progenerat, & educit ad vitam: atq; ideò, aptissima translatione, maritandi verbum hic profectò accedit: *Maritat*

GLEBAS. *Gleba*, propriè loquendo, est frustum aliquod terræ, ab ipsa terra, vel aratro, vel ligone, aut alio rusticali instrumento, abscissum, sole concoctum subindè, atq; ad recipiendum semen iam satis dispositum. *Gleba* dicitur, quasi *Globus*, sed *Globus imperfectus*; videlicet non rotundus: nam fœmineum genus imperfectionem importat, vt nollis. Memineris, quo nam pacto, aratro sulcum ducente, versetur terra: nam ex vtraq; parte aratri scissa terræ decidunt frustra, & inæqualiter prominent. Illa frusta ea sunt, quæ Glebæ dicuntur; vulgò *le Zolle*. Hìc tamen *Glebas* ponit pro toto telluris illius gremio, quam satis ad recipiendam fœcunditatem indicat dispositam.

RORE FOECVNDO. Vxorem glebam ad recipiendam fœcunditatem adaptatam vidistis: Iam virum cui illa traditur agnoscetis: nam si *ros* vt filius Zephyri sumatur, ille vir erit; si sumatur vt semen à Zephyro decisum, vir erit Zephyrus ipse, vt dicebamus, seminis fœcundantis copiam vxoris gremio suppeditans, quod magis aptè ad Poetæ mentem procedere videtur. Ros itaque humor est, qui sereno tempore, serena nocte, de Cælo fluit, vt alibi etiam vidimus, &, vt ait Aristot. pri. Metheor., ex modicis euaporationibus concrescens, aptissimus vtiq; ad terram fœcundandam; ideò *Fœcundo*, inquit Vates. *Fœcundus* autem à fœcunditate dicitur, quæ dupliciter potest considerari, vel formaliter scilicet, vel causatiuè: Fœcunditas formalis est ipsum exercitium potentiæ generatiuæ proprios erumpentis in actus, si in actu secundo sumatur; si verò sumatur in actu primo, erit ipsa generatiua potentia ad actus exercendos facilis, ac propensa. In hoc sensu sumpta fœcunditas formalis, si rigorosam ad trutinam reuocetur, propria tantum erit virtutis efformatricis, quæ in matrice fœminea reperitur, si de viuentibus sensitiuis, & per commixtionem naturalem generantibus loquamur: si verò loquamur de vegetabilibus fœcunditas formalis illorum erit virtus, seù potentia ex humido vegetans, ac producens, ex qua, tanquam ex matrice surculi emittuntur in lucem. Fœcunditas verò causalis, si sumatur in actu primo, erit illud quod causa est, vt virtus efformatiua matris ad exercendos actus sibi proprios efficaciter impellatur; si verò sumatur in actu secundo erit ipsa actio agentis, seù causæ, qua scilicet actione virtus matris actu in generationem adducitur. Fæcundo itaque rore, inquit Poeta, idest fœcunditatem causante: & quia hæc causa adhùc dupliciter potest considerari, nempè vel vt mediata, vel vt immediata: si ros accipiatur vt semen a Zephyro decisum, erit causa immediata fœcunditatis, & id quo Zephyrus fœcunditatem causat; Zephyrus autem ipse erit causa mediata, licet principalis, hoc est is erit, qui mediante infuso semine fœcunditatem causat, vt quod. Si verò ros vt filius Zephyri sumatur, erit causa mediata principalis, quæ mediantibus terræ seminibus, quæ ros fouet, atq; ad actionem efformatiuam matris recipiendam disponit, virtutem matris excitans ad operandum fœcunditatem causat; ipse enim Zephyrus, aut ros non parturit, atq; ideò fœcundi formaliter esse non possunt, sed tantum causatiuè, quatenùs scilicet efficiunt, vt tellus formaliter fœcunda in actu secundo efficiatur.

QVAQVE VOLAT &c. A causis ad effectus procedit describendos; quos, per particulam copulatiuam *que*, pro *&* vsurpatam, cum suis causis connectit.

QVA' aduerb. locale est idem sonans, ac *quemcumq; per locum*; ex quo indicatur nullum fuisse locum, per quem volatus Zephyri pertransiret, qui beneficas non senserit irrorationes, aut non eruperit in fœtus. Quaque

VOLAT &c. Ostendit hic igitùr Vates effectum semper subsequi, vbi causa actu influens præcesserit. Quid sit volare, aut cur volare dicatur Zephyrus iam supra explicuimus, quarè non immoror.

VERNVS COLOR SEQVITVR. Vernus à Vere deducitur, &, quidquid veris est, Vernum dicitur, vt verna temperies, æquinoctium vernum &c. sic itaque & hic *color vernus*. Color, vt alibi dix., obiectum visus est, corpora nobis omnia conspicua reddens. Duo sunt colores, quos vocant principales; nempè *Albus*, & *Niger*; Reliqui verò, non, nisi per participationem ex his, colores dicuntur. Sed hæc parum conferunt ad dignoscendum, quinam sit *vernus*, de quo hic color; nam certè si de viridi, aut alio florum, herbarumq; proprio colore, id putes, cum Parrhasio, dictum, falleris profectò; nam herbarum, ac florum colores discriminatim, singillatimq; recensitos in statim subsequentibus carminibus reperies, atq; ab Auctore luculenter exaratos. Quarè si iidem colores importarentur hic, iam in subsequentibus explicaret idem per idem, quod vtiq; vitiosum est, nec de eruditissimo, atq; oculatissimo Vate dicendum. Ad intelligentiam igitur aduerte, *colores* appellari etiam *pigmenta illa*, quibus à pictoribus rerum imagines delineantur. Quo posito, *vernus color* hic nil aliud erit, quam veris expressa effigies resultantis; immò non effigies, sed viuus veris vultus, hillaritate propria depictus, illicò consurgens; qui vultus quinam colores, quamnam habeat effigiem, seù speciem potiùs, faciliùs est mente concipere, atque annua praxi perlustrare, quam verbis exprimere. Ne tamen videamur difficultatem subterfugere potiùs, quam soluere: memineris, Ver tripartitum agnosci, ita vt aliud sit Ver nouum, seù primum; aliud adultum; aliud verò præceps. Ver nouum, mense Martio, insurgit; Adultum, Aprili, florescit; Præceps, Maio mense, declinat, æstiuis accedentibus ardoribus, quibus Ver langueat necesse est. Mense Martio, Aries cæleste signum Solem excipit, & annum dicitur aperire: Mense verò Aprilis Phœbus in Taurum progreditur, qui floribus, aperto iam tempore triumphat coronatus: Maio autem Gemini Solem amplectuntur, sed mæstitias induere non desinunt, quia retrogradum mox Cancer Phœbum acturus iam instat. Quare sub Arietis signo ver incipit, sub Tauro dominatur, sub Geminis ad occasum vergit. His præcognitis, certum est, Poetam de *vere nouo* hic loqui: nam & supra dixerat Ætna.

Nunc adsis, faueasq; precor nunc omnia fœtu
Pubescant virgulta velis.

quæ omnia certè ad Ver nouum spectant, Illiusq; effectus, ac proprietates sunt, vt satis patet consideranti. Insuper Zephyrum Ætnæ mandata exequentem concinnaturus pariter inquit.

. . . , Ille nouo madidantes nectare pennas
Concussit &c.

vt scilicet *vere nouo* Siculam exornaret tellurem. Quibus infallibiliter firmatis; audiamus iam, quemodo *veris noui* faciem innuat potiùs, quam depingat, aut exprimat Virg. Georg. 2. cum ait

Optima vinetis satio est, cum vere rubenti
Candida venit auis longis inuisa colubris.

Rubentem certè hic veris faciem indicat Virg. Malè autem, arbitratu meo, hunc locum interpretatur Virgilij commentator Fabrinus, dum inquit rubentem dici veris faciem ratione florum, quibus conspergitur. Florum enim tunc efflorescentium quota quæso pars rubra est? Scio equidem, ab aliquibus initium Veris ab apparitione rosarum fuisse desumptum; atq; adeò ex ijs ver purpureum dici posse. Attamen cum & ante ortum Rosarum, & simul cum ipsa rosa, plures, & plures ver habeat diuersorum flores colorum, non satis explicari videtur, quomodò rubicundum absolute, & simpliciter ver dici debeat, quasi nullos alios initio flores nutriat, & alat. Satiùs igitur arbitror, ver rubicundum dici ex eo, quod, *vere nouo*, & tellus, & aer tepidiori, ac rubicundiore Solis luce purpurascere videatur; nam Sol, præcedentibus temporibus, bruma, geluque, niuibusq; languescens cum decolorem quasi lucem emitteret; aperiente annum Ariete, quasi & ipse redditus iuuentuti, vegetiori luce nitescit, ac dulci quodam rubore omnia, quæ luce afficit, perfundit, ita vt tunc vera fieri videantur, quæ habet Ouid. Fast. 6.

Lætaq; purpurea luce refulget humus.

tem-

temperati autem hoc pacto Solis radij maximam ad florez familiæ fœcunditatem vim conferunt, nam l, cum flammescere æstiuus Sol incipit ardoribus, tunc languescere germina coguntur Floræ, & ver præceps constituitur. Vere itaque nouo tepidus exultat purpurea luce imbutus aer, ridens obsequitur tellus purpureis tepefacta radijs, roribus perfusa gemmascit, atq; hilaritatem quandam induit, qua etiam in ipsos animantes sui ipsius ingerat iucunditatem. Hoc est veris initium; hæc noui veris facies; hic vultus, cuius Poeta, sub integumento coloris effigiem delineat, dum ait: *Quaq; volas vernus sequitur color*. Quod si ampliorem huius noui veris descriptionem cuperes, ex qua, quasi in effectibus, quinam sint noui veris vultus agnoscas, accipe ex Virg. exaratam Georg. 2.

Ver adeò frondi nemorum, ver vtile syluis;
Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.
Tum Pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit magno commistus corpore fœtus.
Auia tum resonant auibus virgulta canoris,
Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager, Zephyriq; tepentibus auris
Laxant arua sinus, superat tener omnibus humor;
Inq; nouos Soles audent se gramina tutè
Credere, nec metuit surgentes pampinus Austros,
Aut actum Cælo magnis Aquilonibus imbrem;
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.

Ex his facilè colligere potes, quænam sit species, quis decor, qui vultus noui veris, & consequenter quinam sit vernus color, de quo Vates hic, & quem alij ad sententiam Virgilij respicientes vt latiùs exprimerent, legendum, cum Heinsio, hic censuerunt, *vernus sequitur rubor*, vt ex antiquis manuscriptis se habere æstimarunt. Et quidem noster ipse Auctor in Epith. Palladij, & Celerinæ, non *floribus ver rubens*; sed *vere rubentes flores* appellat, dum inquit:

Vt thalamo tetigere fores, tunc vere rubentes
Desuper inuertunt calathos &c.

ex quo patet Auctorem nostrum in supracitata Virgilij locutum sententia. Quarè licet vulgatam lectionem optimam fuerim arbitratus, non tamen hanc secundam, vt magis explicatiuam ausus fuerim improbare.

OMNIS IN HERBAS &c. Ne videretur Vates, mediante supra posita particula *Qua volas*, restrinxisse, & coarctasse gratias a Zephyro profusas ad aliquod breue tramitis spatium, declarat hic, nullam partem, Ætnæ adiacentem, thesauris caruisse, vt ex hoc consequenti intelligamus antecedens, nempe Zephyrum circumquaq; loca omnia peruolasse. Ideo

OMNIS HVMVS. Alibi vidimus distinctionem inter nomen *omnis*, & nomen *totus*; quod scilicet *omnis* ad quantitatem discretam, seù numerum pertineat; totus verò ad quantitatem continuam, seù ad molem. Quo spectato, iam in rigore loquendo, cum hic de *humo* agatur, videri potest dicendum fuisse: *tota humus*; non *omnis humus*. Sed aduerte accuratam Poetæ subtilitatem, qui, in ipso terrei corporis continuo, discretionem partium intueatur, & numerum; non quidem quod ipse partes ponat actu distinctas in compositione continui existentes; sed quia continuum, quod de facto nullas habet partes actu distinctas, ac distinctè inexistentes, per designationem extrinsecam, in partes designatas distingui potest. Aduertit itaque Vates, hoc continuum terræ (si tamen demus corpus illud homogeneum, & non heterogeneum fuisse, vt suppono) Animaduertit inquam illud alibi planitie extensum, alibi in Cliuos eleuatum, alibi syluis opacum, alibi apertis solibus apricum &c. Ideò, cum ex varia hac designatione variæ taxarentur partes, & quasi ad numerum discretum redigerentur, *omnis*, inquit, *humus*, quod ad numerum spectat, vt, quomodocumque, per designationem, dispertita fuerit tellus, fœcunditate repleta, secundùm omnes partes designatas, indicaretur. *Humus* autem, vt omnibus notum, terra est; Quam *Humum* aliqui autumant appellatam ab *humando*, hoc est *sepeliendo*: & quidem, vt fatear, congrueret textui hæc explicatio nominis; nam tunc humus fœcunda fit, cum semina suo humat in gremio. Verùm arbitror ego potiùs verbum *humare* ab *humo* deductum, quam nomen à verbo; nam certè *humare* est humo condere, quarè priùs videtur fuisse nomen *humus*, quam verbum efformaretur. *Humus* ergo hic dicitur, vt opinor, quasi *humoris habens munus*, quod sola causa est, qua terra fœcunda fiat. Ideò *Nectare Zephyri omnis humus*

TVRGET IN HERBAS. *Turgère* est *in tumorem excrescere, inflari, exuberascere*. Naturale autem est, quod obseruantibus patet, vt quotiescunque aliquod germen ex terra erupturum succrescit, terra illa, supra, & circa germen erupturum, altiùs attollatur, & parui ad instar tumoris excrescat; sicuti prægnantis venter, post conceptum fœtum, intumescit, ac sensim tumor ille magis, ac magis augetur, donec, disrupto tandem paruulæ, se seque laxantis, concamerationis repagulo emergat germen, & apertis fruatur auris. Hoc itaque adamussim exprimit Vates hic, dum ait: *omnis turget humus*. Quare licet non abnuerim, verbum turget, per translationem à mulieribus desumptam, dici, non tamen, omninò abesse à vera proprietate loquendi, facile asseruerim. *In herbas*, autem dixit, hoc est, *ad edendos flores*; nam herbarum nomen, non modo gregarijs herbis, sed & floridis, ac floribus ipsis conuenit, tamquam genus has omnes continens species, si in lata significatione sumatur.

MEDIOQVE PATENT CONVEXA SERENO. Totum, quod inter Cælum & Terram est serenari dicit: inquit in hunc locum Barthius. Idem dixerat Parrhas., atque hoc ipsum confirmat Heinsius, addens adesse hic allusiuam ad regiones Ægypti eruditionem; attento eo, quod idem Auctor noster alibi de Nilo canens asseruit, nempè

Ægyptus sine nube ferax, imbresq; serenus
Sola tenet.

quare alij legunt, *Madidoque patent conuexa sereno*, quasi voluerit Vates hoc quod proprium Ægyptio est in Ætneos campos, Zephyri virtute, translatum innuere, vel ad eorum respexerit sententiam, qui Enneos campos æterna frui serenitate dictitarunt, licet circumquaque totum nubibus Cælum abripiatur. Eruditionem non sperno; allusiones non displicent; proprietati Siculæ regionis non reluctor. Sed videtur mihi hæc explicatio superflua prorsùs, ac superuacanea ingerere, atque idem, quod antea dictum fuerit, inaniter, exiliterque repetere. Nonne dixerat mox Vates: *Glebasq; unde rore maritat*: Ros certè, vt dicebamus, sereno cælo, serena defluit nocte; ergo iam Cælum vndique serenum, ex hoc ipso fuerat indicatum. Ad quid igitur hic repetat, Cæli, & aeris adfuisse serenitatem? Nonne hoc esset ludere verbis, & nil dicere, quod dictum non fuerit? Aliam igitur ineundam arbitror viam ad enodandam Poetici sensus eruditionem: atque ideò sic eam exordior.

ET CONVEXA. Supra ostenderat sparsim per totum terræ corpus, sereno vtique Cælo rorem diffusum, cuius munere succrescentes adfuerint tumores illi, de quibus mox loquebamur; iam partem eorundem tumorum conuexam hiscere, ac ridentes promere gemmas, ingeniosè admodum subdit. Et quidem, pulchriori hyppotiposi, germinantem terram potuisse describi non arbitror. Et mecum senties, haud dubito, si cuncta exactè consideres. Nota in primis gradationem. Zephyrus auxiliarius vocatur. *Nunc adsis faueasq; precor: ille volat*: volans *pennas concutit*: nectar distillat: *glebas rore maritat*, & fœcundat: His grauida *surgit humus*: tumor disrumpitur, ac parturit, quod vltimum his postremis particulis referédum assumpsit; ac ideò vsus est particula *&* copulatiua, qua scilicet consequens hoc cum antecedentibus ritè connectat; sed ita, vt eadem particula, vim habeat aduerbij gradationem efferentis, atque idem sonans, ac *vlterius*. *Conuexa*. Quidquid arcuato more compositum Globi figuram imitatur, in medio scilicet eleuatum, cæterum vndequaque declinatum in sphæram, *Conuexum* dicitur. Et quia istiusmodi figuram gerunt terræ illa tubercula, quæ circa, ac supra succrescentes gemmas intumescunt, ideò & *conuexa* hic appellantur. Sed accuratiùs adhuc sensus accuratissimi Poetæ est indagandus. Nota igitur in qualibet re arcuata, atque in concamerationis morem conficta, duplicem considerari partem, nempè partem concauam, & partem conuexam. Pars concaua est pars interior arcus, seu semicirculi, intra cornuum inflexionibus, sursum sinuata. Pars conuexa ea est, quæ exterior est, & concauæ opposita. Sic pars concamerationis interior, quæ cubiculi obtecti pauimentum respicit alio nomine *Lacunar*, pars concaua est; ea verò pars, quæ superior est, atque arcus fornice, superiora respicit tecta, *Pars conuexa* est (quidquid oblatrent Grammatici, qui sæpè sæpiùs hæc promiscuè vsurpant.) Has igitur partes in suprapositis tuberculis Poeta considerat. Pars eorum concaua erit, quæ interiùs est, terram versus, & excauatur in arcum, dum tuber-

cula intumescunt, vt locus detur germini succrescenti: estque hoc à Natura prouisum, ne tenera illa germina, tellure non cedente, opprimantur. Pars connexa est, quæ sursum arcuatè erigitur, ac nostris oculis inuersum arcum, reclinatis ad terram cornibus, ostentat. Hoc positos *connexa*, ait, *patent*, hoc est laxantur, & aperiuntur, superiori in parte, tubercula, aditum tandem gemmis apertientia. Quid quæso, accuratius, quid aptius ad naturam exprimendum; & quonam clariori modo potuit repentina fœcunditas illa oculis subijci?

PATENT. Iam verbum explicuimus. Tantum addo, ostendi hic, naturalem, atque vltroneam fuisse tuberculorum aperitiones, Natura scilicet instituente.

MEDIO SERENO. Tripliciter hoc, ad rem nostram, intelligi potest. Primò quidem vt sit ablatiuus causalis: & idem sonet, ac *mediante*, seu *opitulante serenitate*; serenitatem accipiendo pro tempore ipso ad fœcunditatem fouendam adaptato Zephyri fauoribus. Secundo, vt sit ablatiuus status in loco, omissa more Poetico præpositione, & idem sonet, ac in aperto aere, quo iam circumaguntur, ac serena fronte excipiuntur germina enascentia. Tertio vt sit ablatiuus modi, quo tubercula illa se se apertientia mediam sui partem serenam, hoc est, expositis lætam gemmis ostentent, ac gemmis ipsis gestientia lætitiam induant, quæ sæpe sæpius à Poetis serenitatis nomine designatur. Atque hæc omnia complexum nequaquam ambigo Poetam.

SANGVINEO SPLENDORE ROSAS &c. Enumerat iam flores aliquos ex communicata Telluri virtute productos, vt quod generaliter innuerat, per indiuidua specierum, seu per species ipsas distribuens, & re clariùs oculis subijciat, & cæptam amplificationem latiùs exornet.

INDVIT. Præintellige: *Zephyrus*, vel eius virtus, infuso fœcundans nectare terras; seu etiam humus ipsa prout tali affecta virtute, seù nectare infuso. Porro *induo* idem est, ac *vestio*; hoc est *indumento*, *seu vestibus aliquid circumtego*. Quia verò Accidentia indumenta quædam, ac vestes videntur esse substantiæ; ideò ritè transfertur etiam ad significandum modum, quo accidentibus substantia ipsa operitur. Nota est accidentium definitio à Phylosophis tradita, ita scilicet, vt accidens illud sit, quod potest adesse, & abesse absque subiecti corruptione. Quarè ritè diximus, accidentia se, instar vestium, habere respectu substantiæ; nam & vestis potest apponi, & detrahi absque Gestantis corruptione; colorem autem accidens esse, respectu illius, quod coloratur, nemo est qui dubitet: & quidem de sanguineo speciatim rosæ colore aperte patebit ex infra explicandis. Iure itaque optimo vsus hac translatione Vates: *Induit*, ait, vt denotaret substantiam, accidentis videlicet subiectum, saltem in priori signo naturæ, priùs quam accidens, quo induitur, productam intelligi debere, cum illud sit quasi vestis, & ornamentum substantiæ, consequenter accessorium, quod sequitur naturam principalis. Alij tamen legunt *imbuit*, quod non improbo: sed non adeò eruditè procedit.

ROSAS. Rosa flos est ex spinis nascens, vt satis in comperto est. Ab initio tamen floribus teneris immixta, sine spinis surrexisse dicitur, & pulcherrimus ideò flos sine fraude vernabat, vt testatur D. Ambros. apud Caus. de eloq. lib. 11. Sepsit spina subinde gratiam floris, forsan vt esset speculum humanæ vitæ, quæ suauitatem perfunctionis suæ, finitimis curarum stimulis, sæpe compungat; seu, vt ait Pier. lib. Hierogl. 55., vt Hieroglyphicum esset illius, qui bonitatis ope, mala omnia superans, illis semper superior exultat, & supereminet. Ideò etiam fortassis florum hæc dicitur Regina, auro coronata, purpureis indita vestibus, viridi suffulta Smaragdo, quasi maiestatis suæ throno, hastatos vndique vigiles, spinis ipsis ad solium præferentibus. Adde insuper, quod nullus ex florum agmine Rosâ venustior, nullus suauius halans, nullus visu pulchrior, nullus delectabilior. Ast cur Rosam primo loco, tot inter flores ex composito emergentes enumeret Vates? Anne rationem habuit dignitatis? Habuit profectò: sed, si hanc solam spectasset, is erat cum Rege florum Lilio contexenda; & tamen Lilium ne commemorat quidem. Cur itaque? Lilium perennis fœlicitatis, atque optimæ spei symbolum semper est habitum: nam Lilia, etiam succisa, licet arescere videantur, succum seruant vegetantem, adeò vt interdum, post longum etiam tempus, reflorescant, & nouos pullulent in calices: cum autem Poeta hic, floribus suis, tragicam exornet scenam, longe relegandum fuerat Lilium, fœlicitatis argumentum perdurantis; vel si admittendum, vt de facto admissum videbimus infra Carm. 128., admittendum fuerat tantummodò, vt ibi, tamquam tragico expositum euentui, non tamquam tragicum componens theatrum: Atque eos tantum hic flores ferere Vates debuit, qui subsecutam quasi præ se ferrent catastrophem. Primo loco ponitur rosa, quippè quæ fluxæ humanæ fœlicitatis fuerit Hieroglyphicum, ac boni cuiuscumque momentanei signum, cum quo die florens, vigensque enituerit, eodem ipso die deflorеat, & languescat, vt optimè cecinit, quicumq; tandem ille fuerit, cuius Eleg. Virg. adscribitur

Mirabar celerem fugitiua ætate rapinam;
Et; dum nascuntur, consenuisse rosas. &
Quam longa vna dies, ætas tam longa rosarum
Quas pubescentes iuncta senecta premit.

Summum fœlicitatis apicem videbatur sibi attigisse Proserpina, tragici huius vtiq; Protagonista Theatri, cum inter Dearum cœtus tali luxuriaret cultu &c. eius itaq; prima Hieroglyphicum rosa extollatur, vt tamquam in imagine se ipsam videat breui admodum perituram, dum mutis rosa caducitatis suæ caracteribus inclamat: verumtamen in imagine pertransit homo. Insuper, primo loco, hic ponitur Rosa, vt terra mox sepulchrum Proserpinæ adfutura sepulchrali flore, antiquorum in morem, sterneretur. Scitis enim, antiquorum aliquos testamento cautum voluisse, vt sua rosis sepulchra, non solum ipso humationis die, sed anniuersario quotannis redeunte, cumulari, vt apud Pier. cit., quod admirans idem Poeta, qui mox supra, apud ipsum, ait:

Quid Cineri ingrato seruas bene olentia serta?
Anne coronato vis lapide ista legi?

Tertio denique Rosa, primo hic loco, ponitur; nam flos ille est Veneri dicatus, & fortassis non immeritò; nam fluxas, & momentaneas Veneris exprimit voluptates; ex quo est, vt Venerem antiqui roseâ coronâ effinxerint insignitam, vt testatur Pherecides. Cum itaque prima dolo gaudens esset Venus; prima etiam, inter flores, emerserit rosa congruum quam maximè est, vt ea, quæ, sub fœlicitatis specie, sepulchralis machinamenta excidij molitetur, ordine designaretur prima, eiusdem flore se se in Hieroglyphicum erigente.

Induet rosas

SPLENDORE SANGVINEO. Splendor sanguineus pro colore purpureo hic ponitur, sed tali, qui luce quadam niteat immixta, ac mirum effulgeat in modum. Quarè splendoris nomine exprimit hic Vates non modo nitentem in purpuris rosæ colorem, sed & decus, gloriam, nobilitatem, quam rosæ diuinus ex pede Veneris cruor extractus iniecerit, vt mox infra. Sanguineum itaque dicitur, non solum quod colorem sanguinis imitatur, sed etiam & magis propriè, id, quod sanguine constat. Sic *Imbrem sanguineum* legimus, apud Cic. lib. pri. de Diu. pro sanguine in pluuias decidente. Atque in hoc ipso sensu est apud Poetam hic. Quod vt latius intelligas, Noueris quod de rosa fabulantur, nempè eam, ab initio, albam è spinis prodijsse, ac nitido quodam candore florescentem enituisse; sed cum postea Veneris sanguine infecta fuerit, album colorem in purpureum commutasse, ac sanguineum induisse splendorem. Sic autem rem gestam ferunt. Deperibat Adonidem Venus adeò, vt nihil sibi iam dulce esset, quod Adonidem non redoleret, vt testatur Ouid. Metam. 10. vbi sic

Capta viri forma, non iam Cytherea curat
Littora, non alto repetit Paphon æquore cinctam,
Piscosamq; Gnidon, grauidamq; Amathunta metallis.
Abstinet & Cælo; Cælo præfertur Adonis.

Cumq; ipse venator esset, Venus etiam ipsa venatrix cum ipso effecta est: monuit sæpè sæpiùs tamen dilectum, ne in sæuiores feras irrueret, sed molliores tantum, securitatis gratia, insequeretur, vt habet idem Ouid. ibid., sic

Per iuga, per syluas, dumos, & saxa vagatur
Nuda genu, vestem ritu succincta Dianæ
Hortaturq; canes; tutæq; animalia prædæ;
Aut pronos lepores, aut celsum in cornua Ceruum,
Aut agitat Damas: at fortibus abstinet Apris,
Raptoresq; Lupos, armatosq; vnguibus vrsos
Vitat, & armenti saturatos cæde Leones,
Te quoq; vt hos timeas, si quid prodesse monendo
Posset, Adoni, monet &c.

Verùm cum Venus tantisper ab Adonide recessisset, ille Amasiæ monitis, propriâ reluctante virtute, non stetit; sed, in ferocem inuectus Vrsum, pœnas audaciæ soluit, nam eius dentes ictus interijt, vt refert ibidem Ouid. his versibus

Illa

Illa quidem moriens; iussitq; per atra Cyenis
Carpit iter: sed stat monitis contraria virtus.
Forte suum latebris, vestigia certa secuti,
Excitauere canes, syluisq; exire parantem
Fixerat obliquo iuuenis Cinyreius ictu.
Protinus excussit pando venabula rostro
Sanguine tincta suo, trepidumq;, & tuta petentem
Trux aper insequitur, totosq; sub inguine dentes
Abdidit, & fului moribundum extendit arena.

Audijt Venus morientis gemitus, & Amens accurrit: sed, iam fato functus, venator reuocari non potuit. Quarè guttas eiusdem sanguinis, æternum doloris sui monimentum, in flores, quos nos italicè *Anemoni* nominamus conuertit; vt fusè prosequitur Ouid. cit. Fuerunt tamen, qui dixerint, non casu factum, vt Aper canibus excitus impetum in Adonidem fecerit, sed, consultò, immissum, aiunt, à Marte, riualitatis stimulis concitato; Immò Græci tradunt Auctores, Martem ipsum se se in aprum conuertisse, vt Adonidem perderet: cum enim Mars Venerem deperiret, Venus Adonidem, Mars riualitatis impatiens, atque arbitratus, totam sibi Venerem addicendam, si Adonidem de medio, ea inscia, sustulisset, hanc viam nactus dicitur, qua Adonidem perderet. Cum itaque Venus, vt dicebamus, nudo, ac præcipiti pede ad morientis gemitum properaret, factum est, vt in rosæ spinam impingeret; ita vt, pede sauciato, sanguine ex vulnere profluente infecta rosa niues suas sanguineam commutarit in purpuram. Ideò Poeta hic *Sanguineo splendere rosas &c.*

VACCINIA NIGRO. Hoc est *induit splendore*. Arborem *vaccinium* esse, autumat Parthas. in hunc locum, qua Galli tingendis seruorum vestibus vtuntur. Optimum profectò hæc Arbor futurorum hic esset Hieroglyphicum; nam mox Mancipium Plutonis futura erat Proserpina. Verùm ne Parrhasio adhæream, cogit textus ipse, dum enim ait: *omnis in herbas turba humus*; certum est flores, non arbores, hoc loco collocandos. Sed dixerit fortassis Parthas. rosam etiam Arbustum esse: atque adeò non incongruum, si arbustum arbusto copuletur. Sed recole, quæ supra diximus, nempe ab initio rosam, teste D. Ambros. teneris immixtam floribus sine spinis surrexisse; nam ex hoc intelliges, rosam à Vate hic positam iuxta primum eiusdem nascendi modum, vt ostenderet singulari quadam veris venustate ornatos à Zephyro Æmæos campos, ita vt & rosam ibi purpureo splendore imbueret, & nascentem prisco more teneros inter flores obijceret Zephyrus contemplandam. Quarè non vt arbustum hic ponitur, sed vt flos teneros inter flores emergens. Vaccinium itaq; flos esse debet, hoc loco; sed quinam sit flos, vt fatear, non satis ex lingua nostra constat; sed tantùm dicitur esse flos purpurei coloris, nec obstare, quod vaccinia *nigra* dicantur; nam & fuscioris purpuræ colorem Galli vaccietum appellant, hoc est vacciniorum colorem imitantem, & ad nigredines vergentem. Verum non incongruè Seruius, vt arbitror, interpretans illud Virgilij Ecl. 2.

Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur,

ait, Vaccinium cum esse florem, qui Romanis, Latinisque omnibus Hyacintus dicitur; hoc enim planè dictioni græce consentit; nam *vaccinium* græce Υακινθος dicitur, quod latine sonat Hyacintus. Hyacintus autem (ait Dioscorides, & Suidas) genus violæ vernæ est obscuræ purpuræ colorem præferens: flos tamen ipse nigris intersecantibus venis ita distinguitur, vt illæ lineæ inter se concurrentes videantur, in illo, duas efformare litteras græcas, nempe α, ι. Ex his litteris occasionem arripuere Poetæ duplicem de hoc flore fabulam contexendi. Prima est, quam recenset Ouid. Metam. 10. nempè Hyacintum, Amyclidis, Amyclæ, vrbis Licaoniæ, conditoris, ac Regis filium, formosissimum puerum extitisse, quem adeò adamauerit Apollo, vt Cælum deserere sustinuerit, quo diutiùs, ac familiariùs pueri pulchritudine frueretur in terris. Hunc ipsum à Zephyro adamatum ferunt; sed in Apollinis magis, quam in Zephyri amorem inclinasse. quod in causa fuerit, vt Zephyri Zelotypiam in se ipsum armauerit. Cum itaque puer disco secum Apolline exerceret, Zephyrus afflare cæpit vehementiùs, ac discum, ab Apolline altiùs in aerem coniectum, ita repercussit in Hyacintum, vt ipsum interemerit, Apollo autem, ne tam formosi pueri memoria interiret, ipsum in sui nominis florem commutauit, notâ proprij doloris insignitum, αι, quæ apud Græcos nota indolentis est. Alteram enarrat idem Ouid. Metam. 13., quæ ita se habet. Achille ab Alexandro occiso, petebantur eius arma ab Aiace, quia frater patruelis esset: eadem petebantur ab Vlisse. Quarè, magnâ inter ipsos exorta contentione, res ad Principes defertur iudicanda. Perorarunt ambo: sed Vlissis facundia præualuit adeò, vt illi arma fuerint adiudicata. Tunc dolor Aiacis exardens ossibus ingens eum adegit ad proprium in se ensem conuertendum, ita vt vitam præciderit suam: ex eius autem cruore decidente florem ortum fuisse dictitant Hyacinto omninò similem, iisdemque notis insignitum; quasi principium nominis proferant flores, ex quo ipsi ortum habuerint: atque ad hæc alludens Virg. in Palemone Ecl. 3. ait

Dic quibus in terris inscripti nomina Regum
Nascantur flores.

Vt autem vtramq; fabulam vnico contextu attingeret Ouid. lib. Metam. 13. cit. de Aiace loquens hæc habet:

Qua patuit ferro lethalem condidit ensem;
Nec valuere manus infixum educere telum:
Expulit ipse cruor: rubefactaq; sanguine tellus
Purpureum viridi genuit de cespite florem
Qui prius Oebalio fuerat de vulnere natus.
Littera communis medijs pueroq; viroq;
Inscripta est folijs: hæc nominis; illa querelæ.

Hæc sunt igitur vaccinia, quæ, secundo loco, effloruisse, dictitat Poeta, inter vernantes, beneficio Zephyri, Æmæis in campis, flores. Ast, si, vt diximus, flores huiusmodi purpurei sunt, cur Nigri dicantur? Vel errat Poeta in assignatione coloris; vel nos erramus in explicatione floris; nam ipse aperte dicit: *Vaccinia nigro induit splendore*. Vt difficultatem enodemus, præter ea quæ supra innuimus de fusciori purpura, reuocandum hic in memoriam id, quod libro primo diximus ad Carmen *Ostro fundit aquas &c.* triplicem enim ibi purpuram esse vidimus, seù triplicis Ostrum generis, nempe Plumbeum in Ponto, violaceum apud Plagas æquinoctiales, igneum, seù sanguineum, apud Sydonios. Hoc posito: consideremus iam Hyacinti nostri colorem, eumq. vel Thalassinum reperiemus, vulgò *Turchino*, vel (quod idem est) Cyaneum, hoc est Cyani gemmæ, (vulgò *la Turchina, ò Turchesa*) coloribus imbutum: vel, si magis subfuscum sit ad violaceum accedere conspiciemus, nitore tamen respersum viuido ita, vt conspicua niteat claritate, quasi lucis fulgoribus irradiatum. Quarè optimo iure purpureus dicetur Hyacintus, nempè vel purpura illa plumbea, sed nitenti, vel violacea, sed luce conspersa, probè imbutus, ac coloratus: à purpura enim certè, quæcumq; tandem illa sit, purpureus dicitur color. Hoc autem firmato, nempè purpureum iure dici Hyacintum, eo quod Cyaneus, vel thalassinus sit; remanet explicandum, quomodò nigro dicatur infectus colore, non tantum hic, sed etiam apud Virg. non solum Ecl. 2. cit.

Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur,

sed etiam Ecloga 10. vbi pleno ore repetit

Et nigræ violæ; sunt & vaccinia nigra.

quod pronunciatum videtur manifestè repugnans experientiæ oculorum. Memineris itaque, quod nos paulò ante de coloribus dicebamus, nempè duos tantum esse colores principales, *Album* videlicet, & *Nigrum*, ex quorum commixtione reliqui omnes resultent colores, qui medij dicuntur. Hoc posito: satis ex Phylosophicis constat axioma illud: *Denominatio desumitur a potiori*; ex quo fit, vt res semper denominetur ab ea qualitate, quæ in illa est ad prædominium: sic homo in quo melancholia prædominatur cæteris humoribus melancholicus dicitur; non quod cæteris careat humoribus; sed quia melancholicus humor in illo ad prædominium sit: sic terra dicitur antonomasticè *Arida*, non quod in ea nil omninò sit aliarum qualitatum; sed quia sit sicca ad prædominium. His habitis: certè & color hyacintinus ex albi, & nigri commixtione insurget: sed quia niger color albo, in his floribus, prædominatur, vt patet ex ea, quam habent infuscatione; ideò *nigra* dicuntur *vaccinia*, non quidem simpliciter, ita vt omne album excludatur; sed *nigra ad prædominium*. Ex quo vides nec nos errasse in designatione floris; nec Poetas errasse vaccinia nigra appellantes; neque errasse, qui dixerint purpureum florem *vaccinium* esse; nam hæc omnia facilè consonant, & concordant, si adhuc; explicata respiciamus, ac distinctionibus vtamur indicatis. Insuper *Nigra* symbolicè dicuntur *vaccinia*; nam cum flores funerei sint, vt ex enarratis fabulis patet, & niger funera color deceat; iure optimo à nigro colore in illis prædominante *nigra*, hoc est *feralia*, denominantur. Et profectò, post rosam, venereæ voluptatis fugacitates ostentantem, nullum aptiùs hieroglyphicum

cum apponi potuit, quam nigris confectum vaccinijs, vt, videlicet mortuorum Regno addicendam Proserpinam indicaret, atq; vmbris suis æternas illi vmbras portenderet.

ET PINGIT VIOLAS. Præintellige, quæ supra ad verbum induit. Pingere autem est *formam alicuius rei ductis lineis repræsentare* quod proprium pictoriæ artis tantummodo est. Verum quia Pictores, dum pingunt, ea certè, quæ pingunt, coloribus exornant; ideò *pingere*, per translationem, significat *exornare*, seù *ornatum reddere*: & in hoc sensu sumitur a Poeta hic, stylum secuto videlicet suum, quo Accidentia ornamenta substantiæ, eamq; accidentibus natura priorem ostendere, iam vidimus. Itaque *Pingit violas* nil aliud, hoc loco, est, quam *facit vt viola ferrugineo colore exornata oriantur illicò*. *Viola* autem flos est & ipsa, vt plurimum, purpurei coloris, qui scilicet purpuram illam, circa æquinoctiales plagas inuentam, æmuletur; nam ex permutata proportione etiam purpura illa violacea dicitur, vt dicebamus. Quarè & *nigra* dicitur viola ob traditam de Hyacinto rationem. Vt plurimum tamen dixi, quia sunt etiam violæ albæ, luteæ, ceruleæ &c. hic de ferruginea loquitur Poeta, cuius coloris qualitatem videbimus infra. *Viola*, indiscriminatim sumpta, flos est, cuius Planta folium, hæderæ non dissimile; nigrius tamen, ac tenuius, profert; cauliculus verò media ex radice proueniens florem gerit, qui dicitur a terra expulsus in pabulum Ius puellæ in Iuuencam conuersæ, vnde a Græcis ἴον appellatum ferunt: Aptissimum profectò futuri euentus hieroglyphicum; nam sicuti Inachi filiam Iupiter tenebris obuallatam a fuga retinuit, illiq; pudorem inter vmbras eripuit; sic rapienda erat Proserpina, vmbris tumulantibus, ac Rectori vmbrarum concessura pudorem; ideò flos, rapti in solatium pudoris emersus, nil mirum si pudori hic præludat rapiendo. Quod si cupias Inachiæ Virginis deflorationem, in vmbris, conspicere, Ouid. legas Metam. pri.

Ne me fuge, fugiebat enim; Iam pascua Lernæ
Consitaq; arboribus lyrcæa reliquerat arua;
Cum Deus inductâ latas caligine terras
Occuluit, tenuitq; fugam; rapuitq; pudorem.

Hæc ipsa Proserpinæ, sed deteriori sorte, imminebant, aduolante in Crinem Plutone. Ideò viola præludit: atque adeò optimè *Pingit violas*.

FERRVGINE DVLCI. Cuiusnam coloris fuerint succrescentes violæ iam refert; nam *Ferrugo* dicitur color quidam rufus, sed nigriori infectus rubedine, ad similitudinem coloris ferri, rubigine exesi, vnde & pallens viola dicitur. *Color* itaque *ferrugineus* ex rufo, & nigro commixtus color est, vt ex dictis patet, & quales maculæ sunt, viridis terga lacertæ conspergentes. Hic tamen vsurpari arbitror pro plumbeo, siue ametystino violæ colore, nam & eiusdem coloris, de quibus supra, Hyacintos *ferrugineos* vocat Virg. Georg. 4.

Et pinguem Tiliam, & ferrugineos Hyacintos.

hoc est nigriori purpura infectos, interpretatur Seruius. Quinimmò Solis eclipsati in Cæsaris funere colorem rubiginem vocat idem Virg. Georg. pri.

Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam
Cum caput obscura nitidum ferrugine texit.

In quem locum eruditè Seruius, *Ferrugo purpura nigrior est*, de qua idem Virg. Æn. 9. ait

Stabat in egregijs Arcentis filius armis
Pictus acu clamydem, & ferrugine clarus Ibera.

Vbi Seruius interpres ait: *Ferrugo coloris genus est vicinus purpuræ subnigræ; Ibera autem modò, non Hispana; sed Pontica; Nam Iberia pars Ponti est.* Cum itaque ex Ponto adueheretur purpura plumbea, vt vidimus, habes à primo ad vltimum ferrugineum pro plumbeo ostro positam a Virgilio: Quarè non absonum est si eam in eodem sensu Auctor vsurpauerit. Et profectò cum plumbeus color (præcipuè si de plumbo non expurgato à fecibus loquamur) valdè accedat ad colorem rubiginosi ferri, nil mirum si per catacresim, plumbeo colori rubiginis nomen adaptent Poetæ, vocabulorum inopia sæpè coacti. Video Nonnium ferrugineum pro violacea purpura accipientem, cui profectò non refragamur, sed tandem in idem recidit, quod nos supra de Hyacinto, ac Violis explicuimus, cur hæc nigra dicantur indicantes. Certè non sine mysterio ferrugineum colorem violæ suæ indidit Vates, nam, cum infelicibus Proserpinæ nuptijs præluderet, opus fuit, vt colorem Regni, ad quod rapienda esset, indueret. Perpende autem, quæ dixerit Virg. de Cymba Animas apud inferos ad turbida Regna transuectante Æn. 6., vbi *variumcolorum*, vulgò *la liured*, facilè dignosces inferorum *ferrugineum* esse, dum ait:

Et ferruginea transuectas corpora cymba.

ferruginea itaque transuehendam cymba, ferrugineo abuehendam curru, eam designat Vates, cui ferrugineus in viola præluderet color. Adde, ferrugineum colorem lugubrem esse, ac feralem, nam & ferruginea veste, in suorum funere vtebantur Hispani, vt notat Seruius in primum Georg. cit.; ideò non immeritò tragicas ad has pompas à Vate nostro traducitur exornandas. Sed, quia Veneris astu occultabantur hæc omnia, profusis, etiam in funereo diplomate, gratijs, quo faciliùs deciperetur incauta, & floreis inuectum quadrigis exitium non aduerteret, ferrugine depictæ quidem exsurgunt violæ, sed ferrugine, gratijs intermicantibus *Dulci*, quod nomen aliqui à delicio deducunt, eo, quod delicijs affluere videatur quidquid dulce est. *Ferrugine* igitur imbuebantur violæ, sed *ferrugine dulci*, idest ad delicias apparenter compositâ, vt meliùs falleret alliciens, dolo vtiq; Veneris, quæ dolo gaudens ibat, sed intis Ætnæ, ac Zephyri venerantis obsequio, se his delicijs Deas magis veneraturum arbitrantis. Allusiua autem Auctoris dictio, quo ad hoc nomen, est ad illud, quod protulit de Hyacinto Virg. Ecl. 3.

Munera sunt, Lauri, & suaue rubens Hyacintus.

PARTHICA QVÆ TANTIS &c. Ne protractâ per singulos flores longiùs, quam par esset, enumeratione legentem fatigaret, locum fœliciter immutat, atq; à simili totius floridi apparatus pompam amplificat, redditionem videlicet secutus, qua ad Genus quod iam supra innuerat regrediatur. Similitudinem autem decerpit à Cingulis, infinità propemodum varietate gemmarum, thessellato opere, coruscantibus, quibus Parthorum Reges ornari consueuerunt. Verum vt scias, quam altè vigeat amplificatio, aliquid de Parthis obiter adnotandum. Parthi populi Scythiæ olim fuere, vt refert Iustinus lib. 12., qui ex scythicis tandem transfugæ regionibus ad Medos confugère; quapropter *Parthi* subinde dicti sunt; nam *Parthus*, scythica lingua, idem sonat, ac *exul*. Hi in tantam deuenisse dicuntur potentiam, vt duodetriginti eorum Regna, & à Solino enumerentur, & à Plinio lib. 6. cap. 15., eorumq; primus Rex Seleucus fuisse memoratur ex additione ad officinam historicam Astulphi pag. 583. Parthorum nationem bellicosissimam asserunt communiter Auctores, adeò vt reportatam de ea victoriam, quasi Romanæ virtutis prodigium, memoret Virg. Georg. 3.

Addam Vrbes Asiæ domitas, pulsumq; Nyphatem,
Fidentemq; fuga Parthum, versisq; sagittis &c.

Nostis enim in more positum, apud Parthos, vt fugam simulantes, conuerso in tergum arcu, venenatas in insequentem hostem sagittas eubrarent; vnde ortum habuit Prouerbium: *Parthorum ludere fuga*. Sic Virg. Æn. 12. sagittas veneno infectas Parthis attribuit his

Non secus ac neruo per nubem impulsa sagitta
Armatam sæui Parthus quam felle veneni
Parthus, siue Cydon telum immedicabile torsit.

Cum itaque bellis adeò addicti Parthorum essent Reges, certè & cingula illis militaria debebantur, sed ijs superba diuitijs, quæ tantos vtique decerent Reges, rerum scilicet omnium opulentia luxuriantes; nam Parthia Assyriæ regio est; Pars autem Asiæ Assyria, qua in Asia & Attali, & Crassi inexpletæ opulentiarum Carybdes floruère. Adde, quod ex Trogo notat eruditè Parthas. in hunc locum, nempè Parthiæ in propinquo Babylonicas opes extitisse, ex quibus Parthorum Cingula Regum deprompta existimantur. Erant autem Babilonicæ Zonæ, vt ex D. Hieron. habetur, in modum Anguineæ vernationis, hoc est exuuiarum, quibus senectutem coluber exuit. Has nouo illi nomine *Heneras* vocabant, ita tereti textu, vt marsyppia putes oblonga: coccineo subtegmine, purpureo, & hyacintino constans stamine verò ad firmitatem, & decorem bissino: sic arte polymitaria distincti, vt varios in ijs flores, & gemmas, artificum manu, non textas, sed insertas arbitreris. Hæc cingulorum extat apud Parthasium descriptio, ex qua constant, quam conspicua, quam pretiosa huiusmodi essent Cingula Parthorum Regum. Hac itaque habita de Parthis notitia, ad explicationem iam textus libens deuenio.

QVÆ CINGVLA. Respexit, hoc loco, Auctor ad sententiam Marci Tul. in Somn. Scip. vbi ait; *Cernis autem terram, quasi quibusdam redimitam, & circumdatam cingulis. &c.* ac ideò terram & ipse floreis hìc cingulis redimitam repræsentat, vt eodem tempore sphœricam physicè rotunditatem terrestris innuat orbis; nam certè Cingula hominis

latus

latus circumstringentia in sphœricam figuram conuoluuntur, non mathematicè quidem, sed physicè rotundam. Quarè dum floridam terræ Zonam cingulis assimulat Regum, certè & sphœricam facit modo dicto. A simili itaq; amplificat Ætnæi veris venustatem. Particula autem *Quæ* certè interrogantis, hoc loco est; sed ita tamen, vt & affectum ostenderet admirantis: & nota, relatiuum hoc, quotiescumq; interroganti deseruit, vel admiranti, semper antecedentibus præponi suis, vt hic: *Quæ cingula &c.* Porrò Cingulum, vt fatear, proprium mulieris potiùs ornamentum videtur, quam virorum: duplicis tamen generis Cingula reperio, vt alibi vidimus, nempè militare vnum, quod proprium virorum est: Virginale alterum, seù nuptiale, quod proprium fœminarum est: nam etiam nouæ nuptæ cingulo præcingebantur, quod à solo viro soluendum esset, cum thoro innixus virum iam ageret. Quod itaque ad intelligentiam Poetæ spectat, perpende mirum, in extruendis hieroglyphicis, Claudiani ingenium; Cingulis namque floreis præcinctam describit terram, vt imaginem efferat Proserpinæ nuptiale iam cingulum, quamuis inopinato, gerentis: sicuti enim florea illa cingula, vix vergente ad meridiem Sole, ipsa eorum caducitate dissoluenda cernebantur, sic dissoluendum, opinione citiùs, Proserpinæ cingulum virgineum portendebant. & sicuti, vix vitæ, ac lætitiæ in partem exorta, florum cingula in occasum properant interitus; sic Proserpinam ex momentanea, qua fruebatur lætitia, ad mortuorum Regnum, Raptore Cingula dissoluento Plutone, transuehendam illicò exprimebant: nam si *Dis* fuerit dictus Pluto, vt lib. pri. vidimus, eo, quod terram ditet, seminibus tribuens fęcunditatem, ea ipsa ex floribus cingula, Plutonis manu breuiter rapienda, succrescebant, nam quidquid ex Ditis thesauro educitur ad Ditem reuertitur, vt cecinit apud Auctorem nostrum Lachesis lib. pri. Quarè, ad vnguem, hoc hieroglyphico hic, & Proserpinæ raptum, & Nuptias, & raptorem indicat ingeniosissimè Vates. Quod autem spectat ad Parthorum Reges, ex quorum Cingulis similitudo desumitur, Cingula, hic posita, in duplici sensu, considerari possunt, nempè vel vt Cingula militaria, vel potiùs vt muliebre quoddam ornamentum ab effeminatis viris assumptum: atq; ad vtrumq; sensum Poetam arbitror respexisse. Verùm interpellanti respondendum: ait enim argutus quidam, contrarium huic nostræ assertioni esse & textum ipsum Poetæ, & quod nos ipsi supra de Parthis diximus, dum belligeros descripsimus, & feroces; nam Bellona, & Venus: Martialis vigor, & luxus non simul consentiunt: *Parthica cingula* appellat Poeta, ergò militaria, non muliebria, vt modo dicebamus, ornamenta. Ingeniosè procedit obiectio. Sed memineris, quæso, quis fuerit Capuæ Annibal, terror ille fortitudinis Romanæ, quo tota nutaret Roma, cum Annibal ad portas diceretur; & nosces, bellicosissimos quosq; luxu interdum mollescere non solum, sed marcescere. Bellicosissima fuit Parthorum Natio, vt ait etiam Hor. lib. pri. Carm. Od. 12. vbi Parthos, Latio imminentes armis, commemorat, vt Augustum repellentem maximis exornet laudibus,

Ill. seu Parthos Latio imminentes
Egerit iusto domitos triumpho &c.

Sufficit enim, ad eorum pugnacitatem exprimendam, dicere, eos Romanam ausos, & Cæsaris fortunam lacessere. Sed, cum ab externis quiescerent bellis, quis effæminatior Parthis, luxui scilicet quam maximo semper indulgentibus? Quod si apertè eorum luxum desideras intueri, perlege officinam Astulphi pag. mihi 553. sed priùs memineris Parthiam Assyriæ regionem esse, ibi enim subindè reperies Assyriæ incolas inter summè lasciuientes, ac fœmineis ornatibus indulgentes, enumeratos fuisse. Ad Cingula itaque bellica respexit Vates, quia bellicus in Proserpinam erat futurus hic florum apparatus: & Parthico more, rapiendo, ac fugiendo bellum erat ab infero exercendum Raptore, Ad Cingula autem mollitiem, ac luxum indicantia respexit, quia floribus contexebantur, animatis vtiq; pratorum gemmis, ea cingula, quæ cum Parthorum cingulis regum gemmeo luxu efflorescentibus comparabat.

VARIANTVR. *Variare* idem est, ac intermixtis coloribus aliquid distinguere, ac diuersum facere, eo modo, quo diuersitas colorum pictoriæ artis opus distinguit, & internectit: sic ipsum *acu pingere*, vulgò *il ricamare*, Martialis *variare* dixit, lib. 8. Epig. 26. de toga, sibi à Parthenio donata, inquiens

Non ego prætulerim Babylonia picta superbè
Texta, Semiramia quæ variantur acu.

Notum est etiam opus illud, quod thessellatum dicitur, vulgò *à Mosaico*, quod in hoc consistit, vt artifex, intersectis lapillis, & quidem pretiosis, ac vario colore fulgentibus, eos ita varie connectat, ac disponat, vt picturatum sine pictura opus efficiat. Ad vtrumq; respexit Auctor; nam verè picturatum opus acu imitari prata videntur, dum in extensà, ad modum staminis, viriditate herbarum varios, intermixtosque florum exhibent colores; & cum flores animatæ telluris gemmæ dicantur, thessellatum pariter opus viridi in Enchausto elaboratum ostentant, sicuti cingula illa Parthorum, thessellato opere confecta, picturatum etiam opus vario gemmarum nitore referebant. Iddeò *variantur*

TANTIS GEMMIS. *Tantus* verè ad quantitatem pertinet, non ad numerum, vt alibi diximus, quarè impropriè fortassis videri posset vsurpatum hoc nomen hic à Poeta, qui potiùs *tot gemmis* dicere debuisset, numero enim, non magnitudine, ac mole thessellatum opus distinguitur, & variatur; immò, vt etiam dix., lapillis, non lapidibus, thessellatum opus constare debet, vt egregium sit. Sed nota egregium prorsùs Vatis artificium. Duo erant, in his Cingulis, consideranda; numerus gemmarum propemodum innumerabilis; & magnitudo; non quidem quo ad molem, sed quo ad pretiositatem; non enim, vt nostis, gemmæ pretium in magnitudine molis, sed in perfectione consistit nitoris; quare magna dicitur gemma, quæ magni pretij sit, licet non magnæ molis. Vt itaque hæc duo vnico complecteretur verbo; *tantis*, inquit, *gemmis*; nam *tantus* ad quantitatem, seù magnitudinem valoris refertur, & dum numero vtitur multitudinis innumerabilem propè gemmarum indicat numerum. *Gemma* verò proprie loquendo est *oculus, quem primò emittit vitis; & quodlibet germen florum erumpens primò*. Sed, per translationem, & ob similitudinem gemma dicitur quilibet pretiosus lapis. Quarè Poeta hic vnico hoc nomine & similitudinem, & vtrumq; extremum, inter quæ comparatio à simili efformatur, amplectitur. Sed cur Parthorum cingulis tot gemmas attribuat Vates, tantumque eorumdem statuat pretium, vt ea potiùs, quam alteriùs Nationis Cingula in comparationem assumat? Ex dictis facilè patet responsio; Sed adde vlterius Parthiam, vt diximus, regionem Assyriæ esse; Assyriam partem Syriæ, vt aliqui asserunt, vel potiùs Syriam ipsam, vt alij existimant; atque hanc partem Asiæ procuidubio esse, vt supra dicebamus. Quantæ autem opulentiæ viribus effloresceret Asia, vel ex hoc vno constat, quod Sabæi, Arabiam Asiæ regionem incolentes, auctore Strabone, multam ex auro, argentoq; supellectilem habeant, nempè vasa, lectos, tripodes, &c. immò portas ipsas domorum, parietes, ac tecta ipsa, auro, argento, ebore, ac lapidibus pretiosis distincta fabrefecerint; Quarè Hor. lib. pri. Carm. Od. 12. inquit

Icci beatis nunc Arabum inuides
Gazis, & acrem militiam paras;
Non ante deuictis Sabææ
Regibus, horribiliq; Medo
Nectis catenas &c.

Quot autem Gemmis abundet Asia, vel ex hoc vno dignosci potest, quod refert in Officina sua Astulphus cit., lib. 3. cap. 8., nempè Turquestæ, olim Asiæ dictæ, vulgò *Decan*, regionis, Parthorum Regno conterminæ, Regem Seruos habuisse, qui in Calceis aureis Pyropos, Adamantes, aliosq; pretiosissimos lapides deferrent. Quod si tantus in Seruis luxus, & tanta diuitiarum ostentatio, quid Regibus tribuendum ipsis? Arbitror itaque Poetam Parthica Cingula commemorantem, metalepsi vsum, qua scilicet ex Parthia Assyria; ex Assyria Syriam (si tamen distinguatur; nam non est hic disputandi locus) ex Syria totam Asiam proponeret intelligendam. Ideò meritò Parthorum, hoc est Asiæ Regum, Cingula sceligit, vt lectissima lectissimis compararet.

IVNCTVRA. Partic. hoc est, vt patet, à verbo Iungo, Iungere autem idem est, ac *connectere*, quod est *aliqua simul nectere*. Porrò cingula regale pectus circueuntia, certè præcinctum pectus cum alio non connectunt; sed tantùm cinguli extremitates gemmeo se inuicem connectunt morsu. Quare immutant lectionem Parrh., Heinsius, & alij, non *iunctura*; sed *vinctura* legentes. Parrhas. tamen vtramque approbat dictionem; nam & *iunctura*, & *vinctura* æquè bene legi posse asseuerat hunc locum interpretatus. Ideò & ego Heinsianam lectionem optimam esse non inficior; sed vulgatam tatus non spernendam sic explico. *Iunge* est apud Græcos *Ζευγνυω*, quasi *Ζευγμα Νηω*, hoc est latine ligationem construo; nam *Ζευγμα ligatio* est, *Νηω* autem *construo*. Quare, seruata Græcorum ethymol,

idem

idem erit *Iungo*, ac *ligo*, seu *vincio*, idenque in idem recident *Iunctura*, & *vinctura*. Adde nomen *sinus*, & pectora regum significare posse, & vestes. Quare etiam si accipias verbum Iungo, vt sonat idem, ac *simul nectere*, adhuc optimè congruit rebus; nam certè cingulum vastis amplas circumuolutionibus Vestes Regum pectoribus adstringit; atq; adeò simul nectit & pectora, & Vestes, quorum vtrumq; per nomen sinus exprimitur. Ideò *Iunctura*

SINVS. Pro pectore *sinum* assumi vidimus lib. pri.

Te consanguinea recipes post fulmina fessum
Iuno sinu.

sed & pro vestibus accipi; immò pro ipsis vestium laxitatibus in plicas collectis constat ex Virg. Æn. pri.

Nuda genu, nodoq; sinus collecta fluentes.

Quarè in his explicandis non vlteriùs immoror.

REGALES. *Regale* dicitur *quidquid Regis est; quidquid ad Regem pertinet; quidquid Rege dignum est*. Quarè vnico hoc nomine Vates, dum Regium memorat pectus, dum regias innuit Vestes; Rege dignum indicat Cingulum, quo constringi debeant; consequenter non gregarium, sed pretiosissimum se denotat Cingulum scelegisse, ex quo comparationem à simili deduxerit. Per interrogationem autem totam effert similitudinem, instandi gratia; cum nouerit, non, nisi ad votum ipsius, responderi posse; nam hæc Regum Cingula, quantumuis pretiosissima sint, attamen cedent semper naturalibus industrijs, ac gemmeis pratorum Cingulis; viua enim hæc sunt, illa mortua, hæc Naturæ opus, alia verò Artis naturam pro viribus æmulantis.

QVÆ VELLERA &c. Ex thessellatoria, acuque pingente, arte, ex quibus superiorem desumpserat similitudinem comparatiuam, progressus aliam desumit iam ab Arte fullonica, lanas scilicet inficiente, vt ostendat, viuaces adeò colores nulla exprimi arte posse, qui naturales florum colores æquiparent. De particula illa *Quæ* satis mox superius dictum, ideò non repeto.

VELLERA. *Vellus* à vellendo dicitur, nam, ante inuentam tondendi rationem, vellebatur ex dorso Lanati gregis lana: quarè *vellus* nil alliud est, quam *lana auulsa*, nunc *lana tonsa*, & *conglobata*: hic pro lana artificiosè ad colores recipiendos concinnata velleris nomen vsurpatur; vt ea contextu patet.

TANTVM. Ponitur, hoc loco, *Tantum* pro *tantundem*; ita vt sit aduerb. æqualitatis, quam haberi non posse, in his velleribus, indicat, dum, per interrogationem, instantiam effert vt supra.

FVSCANTVR. *Fucantur* legendum contendit, ex antiquis (vt ipse ait) exemplaribus, Parthas. ab herba fuco marino, qua vestes tinguntur in Creta, *fucare* enim est *colorare*, & inde fucatæ mulieres dicuntur, quæ vitia corporum inductis tegunt coloribus. *Fucantur* itidem legit Heinsius, & sic legendum confirmat auctoritatibus plurimorum Poetarum, qui hoc eodem verbo vtuntur in sensu colorandi, & præcipuè citat Virg. Georg. 2. vbi ait.

Alba nec Assyrio fucatur lana veneno,

& Georg. 4. *Milesia vellera Nymphæ*
Carpebant Hyali saturo fucata colore &c.

alios etiam adducit, quos longum nimis esset recensere. Collaudo lectionem eruditè positam scitè confirmatam, auctoritatibus roboratam. Verum cum non minus eleganter efferri putauerim verbum illud *fuscantur*, quod tandem in idem recidit, quo ad significationem, cum verbo *Fucantur*, ideò non immutandum censui. *Fuscare* igitur est *subnigrum facere*, seù *fusco aliquod colore imbuere*; hic tamen accipitur pro eodem, ac *coloribus*, quibuscumq; tandem, lanas inficere. Sed, vt clariùs intelligas, cur quibuslibet, apertis vtcumque, coloribus lanas inficere sit *illas infuscare*, fullones, obsecro, consulas: & facilè respondebunt, lanas omnes, priusquam coloribus imbuantur, repurgandas per artem esse, ita vt ad, quam maximum fieri possit, candorem reducantur, vt subindè faciliùs colorem induant, quem ipsi maluerint. Hoc posito, Certè quemcumque, leuem quantumuis, albedini colorem inijcias, certè inquam illa infuscabitur, & subfusca fiet: nosti autem, quemcumq; colorem medium, vt supra diximus, ex mixtione albi, & nigri constare: quarè naturalis lanæ albedo, quæ perfectionem candoris arte obstetricante adepta fuerit (nam nigra non inficitur nisi nigro) ad hoc, vt colorem induat alium, quantumuis apertum, certè subnigrescere debet: ideò *fuscantur*, hoc est colore imbuuntur candida, ac repurgata vellera. Adde sermonem hic esse de Lanis, quæ Ostrum apud Assyrios induant. Vidimus autem, Purpuram & subnigram & subfuscam dici, & eo magis, quo magis ostro ipso saturantur & lanæ. Ideò apposite *fuscantur*.

SPVMIS. Rara quædam fex est, quæ, vel per ebullitionem, vel per vehementem agitationem, rebus liquidis supernatat, spuma. Sic Venus spumam maris dicitur procreata, idest albâ illâ fæce, quæ mari agitare supernatat. Certe autem fullones lanas, ebullientibus in aheno coloribus, inficiunt; ebullitione autem efferuescente, supernatat colorum spuma, ex cuius viuacitate dignoscunt ipsi tempus, quo lanarum infectio perfectissima haberi possit; & insuper præcipuam in spumis ipsis inficiendi vim inesse, arbitrantur. Ideò *fuscantur vellera spumis*.

DITIBVS. Non semper substantiuè, sed adiectiuorum interdum more *Dis* inflectitur, & significat idem ac *dineroso grave*, vulgò *ricco*, *ò di prezzo assai*: nam quod pretiosum est *diues* dicitur, hoc est *faciens diuitem habentem*: & in hoc ipso sensu sumitur à Poeta hic, vt scias non loqui eum de coloribus gregarijs, sed de ijs, qui maximo in pretio sunt, vt purpura ignea, vel plumbea, vel violacea, vt Conchyliatus color, fuluus, Amethystinus, Cianeus Orientalis &c. quos, vt cedant, in comparationem adduxit florum, de quibus supra.

AHENI ASSYRII. *Ahenum* ab ære dicitur, diphtongo per Diæresim diuisâ, & aspiratione, ob clariorem distinctionem, interpositâ. Est autem Ahenum genus vasis ex ære, quod vulgò *Caldara* dicitur, quibus, magnis vtique, ad inficiendum vtuntur Fullones. *Assyrij* autem, inquit, vt nota hac speciali, indicaret, quibus nam ahenis maximè præstet ars infectoria, nempè ahenis Assyrijs, quod adiunctum profectò nomen est ab Assyria deductum: nam inter Assyriæ, seu Syriæ (confusa enim hæc esse nomina, seu potius synonima cum Herodoto aliqui arbitrantur, vt vidimus) Regiones Phænice enumeratur, in qua Lydia est; atque vrbes inter Præcipuas recensentur Sydon, Tyrus, & aliæ. Vidimus autem lib. pr. Cann. 274. Lydias mulieres inficiendarum arte lanarum fuisse peritissimas, ex quo necessariò sequitur, artem apud Assyrios illam maximoperè efflorruisse. Hinc celebrata adeò extitere opera Assyrij aheni, vt nullum illi æquari potuerit, quo ad perfectionem artis assequendum, lanasque colorum viuacitate, ac pretiositate inficiendas. Hinc Tyriæ Conchæ, Sydoniæ purpuræ &c. in ore iam omnium circumferuntur. Ideo iure, non quolibet infecta aheno, vellera in comparationem adducit Vates, sed tantum quæ aheno fuscantur Assyrio, vt summa conferat somnis.

NON TALES VOLVCER &c. Naturalia cum artefactis hucusque comparauit, ac superiorem arti Naturam constituit. Iam secum ipsâ decertantem Naturam induit, vt se ipsâ excellentiorem, nouis hisce naturæ prodigijs, ostendat ipsa seipsam. Comparat igitur iam floridum Ætnæ apparatum cum admirabili caudæ Pauonis varietate, ipsiq; Ætnæam præfert iucunditatem.

VOLVCER IVNONIVS. Ales hic est vario pennarum colore conspicuus, oculatam præcipuè explicans caudam, Iunoni sacer asseritur Poetarum omnium consensu; omnibus autem notissimus; nam ille est, quem communiori nomine, Pauonem appellant, & Iunoni dilectum autumant adeò, vt his tantum auibus currum suum trahentibus delectetur, vt clare docet Mythol. Nat. Com. lib. 2, cap. 4. hæc relegens ex Ouidio.

. . . . Habili Saturnia curru
Ingreditur liquidum Pauonibus æthera pictis.

Causam, cur Pauonem sibi sacrum adsciuerit Iuno, hanc memorat ex Athenæo Pier. Valer. lib. Hierogl. 24. quod scilicet huiusmodi aues in Samo, primùm, insula repertæ fuerint; & sacra non solum, apud veteres, fuit Iunoni Samos; sed in Samo natam, educatamque Iunonem fabulantur, vt habet Mythol. cit. Causam autem, cur huiusmodi Auis stellatam oculis caudam explicet, hanc recenset Ouid. Metam. pr.; Quod scilicet Argi oculos in Caudam Pauonis transtulerit Iuno, cum illa custodem Argum Inachiæ Iuuencæ à se appositum viderit à Mercurio, iussu Iouis, peremptum. Meminimus supra, Ium, Inachi filiam, à Ioue compressam, in Iuuencam ab eodem caninersam, vt eius Iunonem laterent amores. Iuno eam sibi dono dari postulauit, concessamque à Ioue, sub Argi centoculi custodia eamdem posuit, à quo cum dirissimis modis ageretur, indignatus Iupiter Mercurium misit ad Argum obtruncandum. Somnifera cum virgâ in somnum Mercurius impulit, & consopitum obtruncauit. Quare Iuno in signum grati animi, eius oculis, Auis suæ cauda subindè exornauit, vt canit Ouid. cit. vbi hæc habet:

Arge

Argo iacet; quodque in tot lumina lumen habebas
Extinctum est; centumq; oculos nox occupat vna,
Excipit hos, volucrisq; suæ Saturnia pennis
Collocat; & gemmis caudam stellantibus implet.

Idcircò Hadrianus Imperator, in eo Iunonis templo, quod fuit in planiori Æubææ parte, Paoonem ex auro, ac pretiosissimis contextum lapillis, prodigium artis habitum, dedicauit; & eo maximè quod in Ægyptijs litteris Deam ipsam per Pauonis symbolum, exprimi fortassis non ignorauit. Ex illis itaque stellantibus gemmis, quæ in cauda pauonis elucent, eamque mira varietate distinguunt, comparationem deducit Poeta, ad exprimendas Ætnæi veris pompas, atque naturæ illud (si iuxta veritatem loquamur) prodigium, Iunonis verò prodigiosum opus, si eum fabulis differamus, naturæ superadditum, hoc Ætnæ prodigioso vero, vel hoc Zephyri prodigioso opere superatum ostendit. *Volucer* itaque nomen genericum est, à *celeriter volando* deductum, & quod quidquid volat comprehendit; sed contrahitur hæc ratio generica ad rationem specificam Pauonis per additam differentiam *Iunonius*, quod nomen possessiuum est a Iunone, cui sacra hæc auis, vt diximus

NON PANDIT TALES ALAS. Immutat lectionem Parthas. difficultate, vt arbitror, deterritus, quam mox inferius explicabimus enodantes, & legit

Non tales volucris pandit Iunonia pennas,

nobiscum tamen legunt Heinsius, Clauer., Barth., & alij communiter. Lectionem Parthasij planam magis, minusq; expositam obiectionibus fateor, sed vulgatam non desero, ne videar difficultatem effugere. De particula igitur negatiua non alibi sæpe diximus, ideò non repeto. *Pandere* verò idem est ac *aperire*, *manifestum reddere*: Sic Virg. Æn. 2.

Anchisen facio certum, remq; ordine Pando.

Verum quia qui aliquid aperit & patefacit, videtur illud sub oculis explicatum, extensumque ponere, factum est, vt pando etiam pro extendo, dilato, explico sumatur, vt hic, & apud Virg. Georg. 4., vbi de apibus enutriendis differens hæc habet

Pontibus vt crebris possint consistere, & alas
Pandere ad æstiuum solem &c.

TALES ALAS. Subintellige; quales sunt Ætnæ in floribus pompæ; nam *Tales*, & *quales* sibi inuicem semper correspondent: Talis enim nomen est comparationis in qualitatibus, & ideò semper illi, vel tacitè, vel expresè correspondet correlatiuum *Qualis*. Sed quid pulchri habeant Pauonis alæ, vt cum Ætnæo vere valeant comparari à Pauonis pompa, decor, ac pulchritudo in Cauda est, non in alis, quomodo ergo locum hic habeant alæ? Certè non potest dici de Pauone, quod fortasse diceretur de alijs auibus, nempe caudam conferre ad volatum, vel promouendum, vel dirigendum, ideòque saltem indirectè alæ nomen sortiri aliquo modo caudam potuisse, nam Cauda Pauonis, vt notat Pier. cit. neque illi ad volatum, neque ad motum vtilis est. Quarè iure iam merito videtur Parthas. lectionem immutasse *pennas* vt supra legens non *alas*; nam penna dicitur propriè, non solum quæ alas, sed etiam, quæ caudam constat, vt alibi vidimus. Hæc ea est difficultas, quam supra innui dissoluendam. Et porrò, si autem simpliciter spectemus, insolubilis ferè prima fronte videtur: ast symbolicas eiusdem significationes attendamus, & nulla profectò erit allata difficultas. Et primo quidem, dixerim non respexisse Vatem ad viuum Pauonem, sed potius ad gemmeum illum Hadriani censu fabrefactum de quo supra, & cuius non cauda solum, sed totum vtique corpus auro, gemmisq; coruscaret: Insuper dicere quis posset Vatem locutum hoc loco allusisse ad sententiam eorum, qui dicunt, Argum ipsum ex homine Pauonem factum; ita vt sicuti Argus oculis conspersum habuerit totum corpus; sic etiam in auem conuersus, oculatas habuerit pennas omnes, ideoque Vatem non dixisse simpliciter *Pauo*, sed *Iunonius Ales*, idest Pauo ille, in quem Iuno Argum transformauerit, vt suus etiam post mortem esset, atque huic sententiæ fauere videtur Martialis, dum ait;

Nunc Iunonis auis: sed prius Argus erat.

quo posito certè, & Alas potuisset Vates in comparationem accire. Sed leuia hæc, vt arbitror, non curat Auctor; & eo minus, quia *Iunonius ales* Argo ipso videtur antiquior; nam & ante peremptum Argum Iunoni sacrum fuisse Pauonem indicat aperte Ouid. cit. Aliam itaque viam ineundam nobis existimo, vt præfatam enodemus difficultatem. Memineris itaque *Caudam Pauonis*, in orbem surrectam, assumptam ab Antiquis fuisse in Hieroglyphicum stellati Cæli, vt testatur Pier. cit. lib. 24., Cælo autem Alas inditas censuerunt antiqui illi Phylosophi, qui teste eodem Pier. lib. 42., existimarunt Amorem alatum, nil aliud tandem esse quam Cælum. Dicam igitur, Vatem, spectato sensu litterali de Pauone locutum, sed spectato sensu symbolico locutum de Cælo, sub nomine Pauonis hieroglyphicè expresso, nam Græcis per Pauonem Αργὸς ostendit, & Αργὸς, apud eosdem Græcos, Cælum est, sic ab ipsis appellatum, ob splendorem, & velocitatem, cum & *velox*, & *splendens* Αργὸς ab ipsis compelletur. Quare floridas Ætnei veris pompas cum ipso Cælo Syderibus comparat exornato; nec immerito cum flores Sydera telluris dicantur per translationem; innuitque iucundiorem sydereis ornatibus aspectum Ætnei veris extitisse, licet Alatum Cælum alas syderibus pandat intextas. Ideò *pandit alas &c.* Verum peroptas, vt video, ne à sensu litterali discedamus. Adsum quacumque velis. Noueris Pauonem nunquam caudæ pennas explicare quin alas pandat, eas ad pedes vsque demittens, vt eorum contegat deformitatem. Ab explicatione igitur alarum explicationem gemmatæ caudæ colligendam subijcit oculis Vates. Et hæc dicta in gratiam Parthasij, atque vt vulgatam cum Heinsio, alijsque lectionem tueamur.

NEC SIC INNVMEROS &c. Confirmat hæc noua comparatio, ab Iride desumpta, Vatem supra de Cælo syderibus, vt ita dicam, oculato, sub Pauonis symbolo locutum; nam cum ibi Nocturni Cæli pulchritudines in comparationem adduxerit, hic Cæli Diurni emicantes in Iride venustates assumit comparandas; easque Ætneis inferiores autumat venustatibus. Quod si litteram sequaris à comparatione Iunonij alitis ad comparationem Iridis, quam nunc aggreditur, gradationem agnosces.

NEC particula negantis est iam sæpiùs explicata.

Sic est particula comparationis ostensiua idem valens ac *pari modo*.

HYEMS. Frigidissima anni pars, media inter Autumnum, & ver, *Hyems* communiter dicitur à τοῦ ὕω, quod Latinè est *Pluo*, eo, quod id tempus anni pluuiosum maximè sit. Hinc autem fit, vt *hyems* pro pluuio tempore, in quamcumque tandem anni partem inciderit, sumatur, sic Virg. Georg. pr. cum dixisset

. . . . . *Nunquam imprudentibus, Imber*
Obfuit &c.

inter signa subinde futurum imbrem portendentia fungos enumerans ex lucernæ lycno enascentes subdit:

Ne nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nesciuêre hyemem; testâ cum ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concrescere fungos.

Vbi clarè vides *hyemem* pro pluuio tempore vsurpatam. Interdum verò *Hyems* tempestatem, ac procellam maribus incumbentem significat, quæ certè, sine pluuia item, ac grandine, rarò fit: Sic Virg. Æn. pri.

Interea magno misceri murmure Pontum
Emissamq; hyemem sensit Neptunus &c.

ex quo noueris nomine hyemis procellas, turbines, ac pluuias inuolui. Imbrem autem ab hyeme non separari, quocumq; accidat tempore, clarè deducitur ex pluribus eiusdem Virg. locis, & pri. Æn. 3.

Tum mihi cæruleus supra caput adstitit imber
Noctem, hyememq; ferens, & inhorruit vnda tenebris.

Secundo idem in eodem sensu repetit Æn. 5. vbi sic habet;

Olli cæruleus supra caput astitit imber
Noctem, hyememq; ferens, & inhorruit vnda tenebris.

Clarius Æn. 9. . . . , *Cum Iupiter horridus Austris*
Torquet aquosam hyemem, & Cælo cava nubila rumpit.

Ad vtrumq; hic respexisse Auctorem nostrum non dubito; nam cum Arcus cælestis, de quo hic loquitur Vates, ex aquosa nube conficiatur, vt inferius videbimus, certè crebriùs apparebit, ineunte illa anni parte, quæ tempus aduehit pluuium; atq; adeò illa pars incipiens arcu dicitur redimita in orbis theatrum prodire: *Incipiens*, inquam, nam adhùc, tunc temporis, Sol magis viget, & nubes flagellat radijs, quam cum, adultâ iam hyeme hebetatur obduratione nubium ipsa Solis vis adeò, vt nubes ne penetrare quidem, ne dum euincere possit, & transuerberare. Cum autem non nubes simpliciter, sed & Sol nubes transuerberans necessariò requiratur ad efformationem arcus cælestis; hinc est, vt, vigente adhuc, initio hyemis, Sole, facilior sit arcus in nubibus apparitio; ideò notat eruditè Aristot. Metheor. 3. post Autumnale Æquinoctium, qualibet hora diei, arcum fieri, Æstate autem non fieri, nisi incipiente, vel

inclinato iam die. Cuius rei ratio facilè ex dictis innotescit; quia videlicet æstate feruidis Phœbi radijs, vapores, nubesq; attenuantur, & dissoluuntur potiùs, ac citiùs, quam transuerberentur; quarè tunc tantùm Iris fieri potest, cum vel nondum totas exerit vires enascens Phœbus, vel tunc cum languidiuscula iam luce in occasum vergit. Sed de his videant Metheorum Interpretes. Certè experientiâ patet crebrius Iridem apparere post æquinoctium autumnale, vt notat Aristoteles, quam alijs vnquam temporibus. Verum quia non id solum tempus, vt diximus, Iridem nouit: ideo, per *incipientem Hyemem* indicatam à Poeta secundo loco arbitror Pluuij cuiuscumq; temporis inchoationem, cum scilicet, arumpentis in pluuiam nubibus, ex ijs sibi speculum efformat Phœbus, atq; ex ijs Iridem educit, ac conficit. Ideò *Hyems*

INCIPIENS. *Incipere*, à partic. præsentis temporis *Incipiens*, idem est, ac *initium facere; exordia sui assumere;* & ortum sortiri. Quod si ad initium hyemalis partis referatur, satis per se explicitum est particip. illud *Incipiens*. Si autem ad pluuium referas tempus, dicitur istud initium sui Iride coronatum gerere; nam Iris, licet aliquando serenitatis signum esse possit, si videlicet post pluuias appareat, vt ait apertè Valer. Flac. Argonaut. lib. pri.

Emicuit reserata dies: cælumq; resoluit
Arcus: & in summos redierunt nubila montes.

Attamen, si, non post pluuias, sed ipso pluuij temporis appareat initio, cum scilicet primo nubes insurgunt, indicium certè est pluuiæ mox secuturæ: atq; ideò Virg. Georg. pri. Arcum inter certissima imbrium enumerat signa, dum ait

Sæpius & tectis penetralibus extulit oua
Angustum formica terens iter: & bibit ingens
Arcus, & è pastu decedens agmine magno
Coruorum increpuit densis exercitus alis.

Immò Iunonis ideò, hoc est aeris, prænuncia dicitur Iris, quia, post pluuias, serenitatem; ante pluuias, pluuiam, mutationes scilicet aeris prænunciat. Hic ante pluuiam consideratur, & assumitur, vt & textu ipso patet: *Incipiens hyems*.

REDIMITVR. *Redimere* idem est, ac *cingere*, seù *coronare*, aut *exornare*. Nostis Iridem arcuata figura aerem cingere, & quasi coronam nubibus imponere, varijsq; sui ipsius coloribus exornare; quæ omnia, vnico hoc verbo, expressurus Poeta inquit *Hyems redimitur*

ARCV. De arcu cælesti loquitur, vt diximus, quam Iridem vocamus. Arcu autem illo nil notius; & nil, ferè dixerim, ignotius. Nil notius, quia vel pueris innotescit: nil ignotius, quia difficillimum explicatu est, quid in rei veritate sit, quænam eius essentia, & num vere coloratus sit, an apparentibus tantum speciebus aspectum fallat. Attingam itaque priùs quæ de Iride dicta sint fabulosè: subinde eius efformationem, atq; essentiam naturalem explicabo. Irim Thaumantis, & Electræ filiam, Harpyarumq; sororem fuisse fabulantur, Iunonis Nympham, ac eiusdem ministram, nutui semper exactissimè obtemperantem: nam sicuti Nuncius Iouis Mercurius dicitur, ita Iunonis Prænuncia Iris habita fuit antiquitus. Hæc omnia attigit Callimachus, in Lauacrum Deli, græcis illis carminibus, quæ Natalis Comes latinitati donata sic recenset in Mythol. sua lib. 8. cap. 20. *Subq; throno sedet hæc similis Thaumante Puella*

Edita, quæ sedem nonnunquam deserit illam,
Non vbi lethæos somnus circumiacit alas.
Ast, vbi deflectens ceruicem flexa parumper,
Illa throni magni fulcris accumbit inhærens.
Soluitur haud Zona huic volucris, nec calceus vnquam;
Ne Dea fortè sibi tradat mandata repente.

Huic iniunctum ferunt munus, vt lectum Iunoni sterneret; quod ait Theocritus, cuius græca carmina sic ab Auctore Mythol. cit. vertuntur.

Iunoni, atq; Ioui, lectum substernere Virgo
Vnguentis perfusa manus solet Iris odoris.

Eamdem inducit Ouid. Metam. 4. Iunonis ex Tartaris redeuntis lustrationi incumbentem, ne Cælum polluta ingrederetur; dum sic habet

Læta redit Iuno: quam Cælum intrare parantem
Roratis lustrauit aquis Thaumantias Iris.

Alatam, Mercurij in morem effinxêre, vt patet ex Callimacho cit., & ex Virg. mox citando; nam, Virgilij opinione, hæc ipsa mittitur à Iunone ad exsoluendam à corpore Didonem Æn. 4., vbi hæc habentur

Tunc Iuno omnipotens longum miserata dolorem,
Difficilesq; obitus, Irim demisit Olympo,
Quæ luctantem animam, nexosq; resolueret artus.

& inferiùs executionem prosequens mandatorum Vates subdit:

Ergò Iris croceis per Cælum roscida pennis
Mille trahens varios aduerso Sole colores,
Deuolat, & supra caput adstitit. Hunc ego Diti
Sacrum iussa fero; teq; isto corpore soluo.

nam Iridem muliebribus animabus è corpore soluendis præsidem constitutam existimarunt antiqui, vt animabus hominum præesse credebatur Mercurius. Sed, vt quæ sub fabulis latent, referemus, atq; ad explicandam veram Iridis naturam aditum aperiamus; dicta est illa Thaumantis, & Electræ filia; nam Thaumas Ponti filius, hoc est humor aqueus fuit; Electra verò, Cæli, siuè Solis filia credita, serenitas est, vt ex ipso nomine patet; est enim Ἥλιος Sol, αἴθριος serenus: quarè Solis erit serenitas Electra, cuius nomen est ex vtroq; supraposito græco compositum. Nascitur autem Iris ex aqua, & serenitate Solis, vt dicemus. Insuper Thaumantis dicitur filia, idest *admirabilis*, nam Θαυμαστός latinè *admirabilis*, & Θαυμασμός *admiratio*. Et sane quid Iride admirabilius, quæ sibi ipsi triumphalem erigitur in arcum, vt humana supercilia in arcus admirationi triumphales conuertat? Harpyarum, ventorumq; Sororem fecerunt, quia hæc Iridem semper sequi consueuerunt, nempè ventorum, ac rapientium sæpè turbinum furiæ; atq; ob id ipsum, quod, vel pluuias vel serenitatem indicet, vt dicebamus Iunonis nunciam statuerunt, eamq; ad soluendas animas destinatam, quia plurimum ad id muneris aeris intemperies cooperatur; & insuper ferunt naturalium arcanorum indagatores compertum esse, emori arbores, virgulta, flores &c. supra quæ arcus cælestis, quasi supra basim, cornua reclinauerit inflexa.

Iam verò naturam Iridis peruestigemus. Impressionem aeream illam esse, satis patet ex dictis, cum ex aquosa nube, ac nubem Sole transuerberante oriatur. Modus autem, quo hæc fiat impressio, sic facilè explicatur. Si nubes, è regione Solis, oriatur, ita constituta, vt paulatim in aquam conuertatur, vnde & nubes roscida dicitur, idest rore, seù guttis aqueis, rorem imitantibus, grauidata; Sol, ex opposito, serenitate radiorum suorum effulgens, splendores in oppositam immittit Nubem, quæ, cum concaua sit, & partes alias habeat crassiores, ac densiores, ita vt Solem transmittere non valeat, sicuti per corpus diaphanum transmittitur; alias verò habeat rariores partes, atq; imbecilliores, quam vt Solem omninò excludere possint, illa in speculum Solis efformatur, in quod impingentes solares radij reflectuntur, & refranguntur; atq; adeò ex hac reflexione, ac refractione solarium radiorum Iris resultat, formam referens arcus, quia in arcum flectitur, & Nubes, in qua, & ex qua reflexio fit, ac refractio. Verùm restat adhùc difficultas de Iridis coloribus; nam si nubes instar speculi est, lumen receptum reflectentis, deberet illud reflectere eo modo, quo recipit, vt fieri à speculis videmus, non autem coloribus, & quidem varijs infectum. Hæc difficultas adeò perculit aliquos, vt, ab Aristot. desciscentes, putarint veros esse, ac reales in Iride colores, à quatuor, vt ipsi aiunt, elementis desumptos, purpureum videlicet ab igne, in superiori parte existentem; viridem in inferiori à terra; Cæruleum ab aqua, superiorem à viridi locum obtinentem; Hyacinthinum autem ab aere, locum inferiorem ab igne, superiorem à cæteris, occupantem. Verum erroneam hanc esse sententiam, manifesta comprobat experientia; nam si plures paruulæ ampullæ ex vitro, vel cristallo confectæ impleantur aqua &, per paruulum dispositæ funiculum, ita artificiosè suspendantur, vt oppositi Solis radios recipiant, ac reflectant, certè ex illis, per reflexionem, ac refractionem solarium radiorum, Iris resultat artificialis, verè Iridis colores imitata; & tamen nullus in aqua, nullus in ampullis ipsis color inest: pariter quænam colorum var[illegible] in collo columbæ est? quæ tamen

Mille trahit varios aduerso Sole colores,

vt de Iride ipsa passim iam ab omnibus decantatur. Maneat igitur Aristot. sententia, in Metheorologicis cit., quæ non reales, & veros, sed apparentes tantùm Iridis colores esse testatur, ex sola reflexione, ac refractione luminis resultantes. Quomodo autem hi colores appareant, mox explico. Speculi vicem gerere reflectentis nubem illam iam vidimus; sed speculum infectum est. Nostris autem, lumen quod à speculo infecto reflectitur, colorem speculi reflectentis induere, non purum quidem, sed alteratum, & permixtum, Sic v.g. si speculum viride sit, ex quo fit luminis

re-

reflexio, conspicies lumen reflexum, in opposito, v.g. pariete, viridi quidem colore imbutum, sed viriditate quadam præfulgenti, quæ clarior, & illustrior viriditate speculi sit, sed splendore tamen ipso luminis obscurior, & deterior. Quod idem cæteris coloribus, quibus speculum infici possit, experiemur. Neque hinc inferas: ergo ipsa in nube colores realiter reperiuntur; nam aliud est nubem illam speculum esse infectum; aliud est esse infectum coloribus, qui in Iride cernuntur. Paulatim omnia explicabimus, & claré, vt arbitror. Infecta itaque nubes est, & quidem varie infectam, sed non varietate, diuersitatem colorum importante: ast solum varietate quadam diuersos importante gradus eiusdem coloris, secundum magis, & minus. Infuscatur itaque Nubes nigro quodam colore, quem *fuscum* potius, quam omninò nigrum appellauerim; at non secundùm omnes sui partes æqualiter; nam qua densior est, magis etiam fusca est, qua verò rarior est, & minus habet fusci coloris; sicque gradatim iuxta maiorem, & maiorem densitatem crescit infuscatio, iuxta maiorem verò, & maiorem raritatem minuitur. Memineris hic, nos dixisse, nubem illam, ex qua Iris, aliquibus sui partibus densiorem esse, quam vt Solem transmittat; aliquibus verò rariorem esse, quam vt excludat. His autem firmatis: memineris pariter, nos alibi dixisse medios colores ex sola commixtione Albi, & Nigri resultare; ita vt iuxta maiorem, vel minorem Nigri, aut Albi participationem diuersas sortiantur denominationes, ac species. Ad hæc, memineris nubem nigram, modo iam explicato adesse, lumen verò sereni Solis candidum existere, vt apparet in puro Lunæ speculo, lumen Solis, vt in se est, reuerberante. Ideò enim ab Auctore nostro candida dicta fuit Luna: *Candida Parrhasij, post hanc Regina Lycei.* Candor itaque Solis nigram, sed non secundùm omnes æqualiter partes, impingit in nubem, ac sese per rariores nubis partes immittit, insinuat, & commiscet; cum autem in densas omninò partes impingit, reflectitur, & retrocedit. Hoc posito. Cum lumen densioribus, & tetro consequenter colore infectis partibus so immiscet nubis, Albus Luminis candor nigro nubis admixtus *viridis speciem* ad oculum transmittit, hoc est commixtas, & refractas tum obstaculi, tum luminis in obstaculum impingentis species intentionales, quæ sic commixtæ, & refractæ tertiam quamdam inspeciem coalescunt, quæ viridem ex commixtione colorem representet, cum *viride* nil aliud sit, quam *candidum obscuratum*, vt notant peritiores naturæ indagatores; Sic minori nubis nigredini immixtum lumen speciem punicei, seù Hyacinthi transmittit, hoc est species albi, ac nigri commixtas, sed minoris, quam prius eiusdem nigri intensionis, & modo iam explicato. Quod idem sic de singulis Iridis coloribus proportionaliter differas, Hinc est, vt licet tres tantum, iuxta aliquos, sint Iridis colores, nempè purpureus, viridis, & puniceus, iuxta alios verò quatuor supra enumerati: attamen quia nulla est assignabilis pars nubis reflectentis, quæ adeò obscura sit, vt nil habeat admixtum claritatis, & nulla adeò clara, quæ nil habeat admixtum obscuritatis; sed per modum intensionis per partes extensas, seù meliùs per continuum extensum vel augeatur semper in quacumq; parte assignabili, vel minuatur; hinc est, vt, sicuti innumerabiles assignari possunt partes maioris, vel minoris intensionis, ita innumerabilis sit, iuxta innumerabilem commixtionis diuersitatem, colorum diuersitas in Iride apparentium, quam nullus ideò Pictor valeat imitari, vt patet. Ideò ad hanc admirandam varietatem explicandam, subdidit Auctor

MVTANTE INNVMEROS COLORES: Nam, per singulas, quamuis minimas, partes assignabiles nubis reflectentis, mutatur reflexio, & consequenter commixtio specierum intentionalium, per reflexionem, & refractionem transmissarum; ac sic innumeri apparent in Iride colores, vt inspicienti iam patet. *Mutante* igitur partic. est à verbo *Muto*, quod idem est, commuto, transmuto, diuersum facio: vulgò *cangiare*. *Colores*, apparentes intellige, vt supra, nam reales ibi non sunt, vt diximus. Hosq; *innumeros* dixit, quia nullo aritmetico studio distingui satis, aut supputari possunt, cum nec cognitione satis distinguantur. Ast dices: si fit in nube commixtio candidæ lucis cum nigredine nubis, ergò in nube aderunt verè colores ex tali commixtione resultantes. Sed facilè respondeo, argumentum nimis probare: probaret enim etiam, colores actuales esse debere in collo columbæ, atq; in Iride artificiali, per paruulas ampullas, vt dix. concinnata; quod patet experientia falsum. Quarè respondeo iam directè, talem in nube commixtionem non fieri, qua lumen & tenebræ in aliquid tertium coalescant, id impediente vniuscuiusq; indiuiduatione, sed talem tantummodò fieri qualis sufficiat ad confundendas, commiscendasq; vtriusq; species, ita vt reflectentes factum representent tertium illud quid, quod verè non est factum. Sic remus ex refractione specierum fractus apparet in aqua, licet non sit fractus: sic turris apud aquas apparet in illis inuersa, & tamen inuersa non est: sic in triangulari cristallo plures cernimus colores, qui de facto non obijciuntur, nisi per refractionem specierum, earumdemque commixtionem cristallo mediante factam, vt iam multiplicatis experientijs notum vnicuiq; est.

CVM SEMITA HVMIDA. Vt explicet Vates, nos iuxta ipsius intentionem nomen hyemis supra explicasse, tempus hoc loco notat, quo mirabiles Iridis insurgant effectus, nempè tempus ad pluuias comparatum. Particula enim *Cum* aduerbium temporis, hoc loco, est idem significans, ac *tunc temporis quando*, vel *eo tempore, quo semita &c.* quid autem semita sit vidimus lib. pri. Carm. 230. Hic tantum noto, cum poeticis fabulis, locutum esse Poetam; nam illi Arcum cælestem, non Iridem ipsam, esse censuerunt; sed *viam* Iridis illius, quæ Nympha Iunonis dicta fuit vt supra; In quo sensu etiam Virg. Æn. 5. *Iridem* inuisibilem facit; *viam* verò Iridis visibilem, quam Iris ipsa percurrat &c. dum ait ibi

Illa viam celerans per mille coloribus arcum
Nulli visa, citò decurrit tramite virgo.

Humida autem via Iridis arcus dicitur, nam cum aquea ex dictis sit, certe aqueis humoribus referta erit, & humida.

FLEXO TRAMITE. *Flexus* idem est, ac *curuatus*, & *arcuato more constructus*. Quarè figuram huius semitæ describit, quæ ita se habet ex forma nubis in modum arcus deflexæ. *Trames* verò propriè dicitur *callis obliquus*; cum autem, quod curuatur in arcum, certè obliquari dicatur; ideo inquit: *tramite flexo*: quod addidit, ne intelligeres Iridis tramitem ad arcus latera obliquari, sed obliquari per ipsam arcus flexuositatem a cornu ad cornu. Ast dices nonne hoc satis expressum fuerat in ijs verbis: *innumeros arcu mutante colores?* Ad quid igitur hic repetit, quæ iam dixerat Vates? secundum diuersam arcus considerationem id factum, respondeo, nam, in verbis præcitatis, Iridem ipsum esse arcum considerauit, iuxta naturam rei loquutus: hic considerat Iridem iuxta fabulas vt nympham ab arcuata, quam percurrat via distinctam, & ideò via ipsa Iridis iterum, quo ad formam, necessario fuerat describenda.

INTERVIRET. Verbum compositum ab *inter*, & *vireo*: *virere* autem est *viriditatem induere*; quod licet Irim deceat, quæ certe alios inter colores & viridem expromit, vt ait Parrhas. translatè tamen sumendum arbitror; nam ex eo, quod tunc plantæ vireant, cum vigeant, factum est vt *virescere* pro *vigere* translatiuè sumatur; quare sensus Auctoris erit: *cum semita viget nimbis interposita*; nam certe nubibus interponitur, illasque intersecat vigens coloribus Iris.

NIMBIS DISCRETIS. *Nimbus* interdum pro *nubibus aqua prægnantibus*; interdum pro *repentina decidente Pluuia*; interdum pro *vento, & turbine* vsurpatur. Pro hoc vltimo sensu stat illud Virg. Æn. pr.

Nimborum in Patriam loca fœta furentibus austris
Æoliam venit . . . .

pro secunda acceptione stat illud eiusdem Virg. Æn. 4.

Interea magno misceri murmure Cælum
Incipit: insequitur, commixta grandine, nimbus.

pro prima verò acceptione aderit illud eiusdem Virg. Æn. 3.

Inuoluère diem Nimbi, & nox humida Cælum
Abstulit &c.

Ad hæc omnia respexisse Auctorem, non dubito; nam Irim, vt diximus sequuntur venti, sequuntur pluuiæ, & roscidas inter nubes illa certè apparet: interdum etiam post pluuias emicat: ideò & nubes secat, & ventis afflat assurgentibus, & pluuias interdum diuidit ipsas. Ideò *Nimbis discretis*, hoc est, diuisis, separatis, intersectis, dum media interuiret Iris. Videtur autem Vates, considerata prius Iride in vniuersali, iuxta ortum, effectus, & apparentias eiusdem, postremo hic eamdem assumere comparandam, quatenus post pluuias emicat serenitatis prænuncia; nam tunc clarior oculis apparet. Nec ideò discordat ab eo, quod supra dixerat *Incipiens redimitur hyems*; nam etiam tunc, cum eà incipiens redimitur hyems, pulcherrima vtique Iris est inter ipsos emicans imbres. Ast si, inter imbres effulgens, postquam signum pluuiæ fuerit, signum persistat, vel

demuò emergat serenitatis, adhùc pulchrior, si tantum dici possit, existit, quare vtroque modo comparandam Vates assumpsit, vt eam, licet pulchritudine semper admirabilem, Ætnæa tamen amænitate, ac viuacitate colorum indicet superatam.

Sed, ne & nos apparentibus deuincamur oblectationibus, morales sensus, his vtique amænitatibus inuolutos obiter detegamus.

Nil pulchrius mundo Talez inqoit Laertius, & ideò à Græcis *κόσμος* dicitur, quod latinè ornamentum sonat; sed mundi pulchritudinem *mutam* ait esse *deceptionem* Theophrastus. Fallaces itaque mundi pulchritudines nobis ex Ætneo Viridario repræsentantur, quæ, dum Proserpinam nostram, animam videlicet, alliciunt, turpiter decipiunt; ideò optimè comparantur Iunoniæ aui, aspectu quidem pulcherrimæ, sed nullius subindè vtilitatis. Fastu tumet mundus, sed pictutato fastu; quod nil præter colores, possideat soliditatis. Immò si pedes suos, terreos videlicet, aspiciat, tot sordibus circumspicit inquinatos, vt detumescere, fastu deposito, non nequeat. Quidquid pulchri in mundo est sola forma decipiens est: & meritò Iridi comparatur, quæ coloribus tantummodò emicat apparentibus, cum nihil tandem aliud sit, quam nubes quæ in pluuiam vertitur; nam & mundi pulchritudinum sectatores in aquarum tandem stillicidia conuertantur, necesse est, cum pulchritudine decipiente, à delicijs ad lacrymas conuertuntur. Breui duratura Iris exoritur: & quidquid pulchri in mundo est, oritur simul, & moritur; & tamen mentes adeò interdum captiuas hominum torquet, vt iure *breuem tyrannam* orbis pulchritudinem dixerit Socrates; & eiusdem mundi Amorem *dulcem tyrannum* dixerit Nazianzenus. Melle allicit; sed felle inficit, vt extrema gaudij luctus occupet. Perpende Ætnæum ver amænissimum; sed quod, quot habeat flores, tot explicet tragicorum euentuum portenta. Male fidimus, si fallacibus hisce illecebris fidimus. Floreo tramite ad Auernales deducitur Plagas Proserpina: per deliciarum semitas ad tormentorum barathrum deducitur Anima. Nos vt fluxas potiùs, ac forma tantum vigentes mundi illecebras euitemus, quomodo eas Italica nostra exprimat Chelys conspiciamus.

Tant' Etna disse; e'l terminar gl'accenti
Fù del vento gentil principio all'opra.
Batte ei l'ali tantosto, ond'obbedienti
Al caro Amico i voli suoi discuopra;
E, riserbato à prodigiosi euenti,
Ne scuote il succo; e qui fedel l'adopra;
Si ch'ogni Zolla, à quel liquor fecondo
Sposa, di nuoui parti accoglie il pondo.
Douunque i vanni ei volge; e ne distilla
Il nettare nouel; s'apre nel suolo
Lieto il color, che Primauera instilla:
E, perche scorre in ogni parte il volo,
In ogni parte almo liquor si stilla,
La terra tutta in mille borchij vn solo
Seno rigonfia; e da conuessi aperti
Escon, trà l'herbe, i già fioriti inserti.
Di sanguigno splendor ratta s'inostra
Rosa colà, che d'improuiso è sorta:
Qui dalle spiaggie equinotiali in mostra
Colte porpore Aiace in campo porta:
Ne 'l fior ritarda à comparire in giostra,
Che d'Inacho alla figlia il cibo apporta;
Anzi, à dolce ferrugine dipinto,
Nel verde arringo è giostrator non vinto.
Non tante gemme in ricca Zona accoglie,
Ne tanti intreccia, ad abbagliar, colori
Parthico cinto, all'hor, ch'al sen le spoglie
Deue de Regi incatenar frà gl'ori.
Non s'affanni l'Assiria, ò non s'inuoglie,
D'emular l'Etna, in partorir splenduri;
Ch'in spumanti douitie intinte lane,
Fian dal vago di questi ogn'hor lontane.
Superbo sì, ch'ad ogni altier sourasti,
All'hor che di sua Diua al cocchio, assume
Sottentrando, solcar del Cielo i vasti,
Non così vaghi al meridiano lume
Spiega l'Augel di Giuno accolti i fasti
D'vn'Argo occhiuto ad arricchir le piume:
Com'auuien, che vezzoso hormai sormonte
Ogni vanto d'honor fiorito il monte.
Ne, benche vanti innumerabil serie
Di colori variar l'arco celeste,
Quando, del Ciel trà l'humida temperie,
Ruggiadose le nubi il Sole inueste,
De principiati nembi alla congerie
Sì pregiata corona è ch'egli appreste:
Mà vince l'Etna, in ruggiadoso stelo,
Con l'Iride de fior quella del Cielo.

Verum ne & nos admirabili huius Iridis oblectatione rapiamur, ad loci formam peruestigandam cum Vate progrediamur,

Forma loci superat flores: curuata tumore
Paruo planities, & mollibus edita cliuis,
Creuerat in Collem. Viuo de pumice fontes
Roscida mobilibus lambebant gramina riuis;
Syluaq; torrentes ramorum frigore Soles
Temperat & modico brumā sibi vindicat æstu.
Apta fretis Abies; bellis accommoda Cornus;
Quercus amica Ioui; tumulos tectura cupressus;
Ilex plena fauis; venturi præscia Laurus:
Fluctuat hic dēso crispata cacumine Buxus;
Hic hederæ serpunt; hic pāpinus induit Vlmos.
Haud procul inde Lacus (Pergū dixêre Sicani)
Panditur, & nemorum si ōdusu margine cinctus
Vicinis pallescit aquis; admittit in altum
Cernentes oculos, & late peruius humor
Ducit inoffensos liquido sub gurgite visus,
Imaq; perspicui prodit secreta profundi.

FORMA LOCI &c. Efflorescentis familiæ, per amplificatam, comparationibusque illustratam descriptionem, obiectà oculis venustate. ad ipsam iam, ex natura sita insitam loco, pulchritudinem exarandam progreditur: &, quoniam florum decus cessisse venustati locorum prima insinuat propositione, ad hanc probandam, ex enumeratione partium, amplificatam deducit descriptionem, quæ facilè ostendat, quanta eius loci, fuerit dignitas. Aduerte autem, hoc loco prudentiam Vatis eximiam, qui aptissima gradatione, dum Ætnæ adauget pulchritudines, se ipsum præclarissimo dicendi genere adauctum ostentat. Flores gemmea sunt telluris ornamenta; atq; adeò quasi accidentia quædam, substantiæ superaddita, considerantur: ideòq; collustratis, floridissimo vtiq; stylo, accidentibus, certè, quæ præstantiora censerentur, tribuenda substantiæ iam remanserant. Itaque iure Vates formā loci florum pulchritudinem indicat superatam; sed & aliud viuacissimum profectò ingenij lumen hic agnosco. Ornamenta rerum, quantumuis præcellentia sint, si sordido, ac turpi in corpore collocentur, vilescunt vtique, & potiùs ornati detegunt deformitates, quam celent; ast si ornamentorum venustas venustati corporis copuletur, nullum, mehercule, in admirationem non attrahunt. Itaque, vt ostendat Poeta Ætnæi viridarij venustatem vndequaq; fuisse perfectam, ornamentorum pulchritudinem, pulchriori ex natura sua corpori superadditam, ostentat. Ne igitur putes, deprimi à Poeta hic, quæ prius extulerat, dum inferiora loci venustate iam facit; nam immò, miro quodam artificio, magis adhùc extollit, cum certè, quæ pulchra ex se sunt, si pulchris associentur, magis emicant, & delectant. Hoc autem patet maximè in floribus, nam viridariorum amænitas cœli maximè temperie, ac situ terræ gaudet amæniori, vt amænissima erumpat in gemmina. Sed

altiùs

altiùs adhùc assurgit poeticum Claud, acumen, quod vt penitus introspiciamus, aduerte, ea, quæ in anteactis descripserat, nempè hilaritatem terræ infusam, maritatas rore glebas, vigentem flatibus apparatum, &c. considerata fuisse ab Auctore nostro, tamquam artefacta; nam, licet florum germinatio sit opus naturale, attamen, cum, hoc loco, præter naturam, seù vltra modum naturæ dicatur erupisse, aliud huius productionis principium est, ea necesse, assignandum; hoc autem principium non, nisi ars, esse potuit, quæ vires suppleuerit naturæ, applicando actiua passiuis, iuxta commune illud effatum *One natura manca arte sua supplisce*. Cum itaque Zephyrum operantem induxerit, eum, artificis more operantem, ingeniosissime induxit, nempe applicantem actiua passiuis, dum nectare nouo perfudit glebas &c. qui modus operandi proprius est artis, vt dicebamus. Quare quæ hoc pacto fiunt, licet operante fiant natura, per applicationem disposita, adhùc tamen opera artis dicuntur, quia ex arte applicante dependent in fieri: sic aurum fieri posse ex arte, quamplurimis innixi auctoribus, ac rationi edocuimus nos ipsi in Physicis: Sic Scorpiones, Serpentes &c., arte obstetricante, nasci in comperto est: non quidem ex eo, quod Ars immediatè influat in essentiam eorum viuentium; sed quia ita applicat actiua passiuis, vt, ex ea applicatione, constituatur in esse operantis Natura ipsa, quæ, non data tali applicatione, per artem posita, nullo modo potuisset operari. Ex descripto igitur operandi modo satis constat, floridum Ætnæ apparatum, vt exactissimum artis opus, fuisse ab oculatissimo Auctore propositum, Hoc habito: vt in summo subindè constitueret gradu montis amænitatem, ostendit naturam pariter, & artem simul conspirantes ad apparatum huiusmodi perficiendum; sed ita, vt nec ars sine ministerio, & concursu naturæ fuerit operata; nec natura, sine superaddito artis studio, in insolitam irruperit hilaritatem. Et Naturam igitur hic perficit Ars, & Arte suffulta Natura Artem solitariè acceptam facilè superat. Ideò *forma loci superat flores*. Memineritis profectò, quibus præconijs Italicorum Princeps Poetarum Hieros. liber. Cantu 16, Artem naturæ modos induentem prosequatur, dum ait

E quel ch' il bello, e'l caro accresce all' opre,
L'arte, ch' il tutto fà, nulla si scuopre.
Stimi, si misto il culto è co 'l negletto,
Sol naturale e gl' ornamenti, e i sits.
Di Natura Arte par, che, per diletto,
L'imitatrice sua scherzando imiti &c.

Quod si delicijs adeò affluit ex se ipsa Ars, cum propius ad naturam accedit operando, quanto magis, si non fictè, sed verè, & realiter vniatur naturæ, & naturâ ipsâ cooperante ars vigeat, ac, vice versa, arte perficiente, natura ipsa se ipsam adaugens exultet? Hæc itaque omnia, arcano quidem, sed verissimo intelligentiæ sensu, perpendens eruditissimus Vates, post laudata artis opera, naturæ, per artem perfectæ, insigniorem formam describit: *forma loci superat flores*; vt ex gemino principio venustiora, quam ex vnico, effici declararet ea ipsa, quæ naturâ donante non inuenusta ea se ipsis extitissent.

FORMA LOCI. *Forma* idem hoc loco est, ac *habitudo, situs*, seù *venustas quædam ex apta partium distributione, ac collocatione resultans*: vno verbo, *venustà est illa rerum species, quæ oculis intuentium delectabiliter obijcitur*. Et quidem, cum, nomine formæ, sola sæpius intelligatur pulchritudo, satis patet, quam venusta fuerit, ex natura sua, ac nunc magis, arte, vt dicebamus, exhilarante, species Montis Diuarum iam vestigia excipientis; dum eam primo statim orationis initio *formam* appellat *loci*. Locus autem ille intelligitur esse, vbi quid consistit. Quarè, nomine *loci*, intelligit hic Vates totum illud spatium, vbi germinans florum constiterat familia, nempè totam inferioris Ætnæ, atq; adiacentium agrorum superficiem.

SVPERAT FLORES. *Superare* est *super ire*, hoc est se se supra aliud extollere, transcendere illud, ac vincere. *Flos* autem notissimæ significationis nomen est, significat enim animatas, ac molles viridariorum gemmas, quæ colorum viuacitate, ac suauitate odorum fragrantes, micantesque, mirum oblectant in modum. Flores hæ gemmæ dicuntur á græco nomine φλοξ, latinè *flamma*, eo, quod instar flammæ emicent, ac scintillent; vt, in superioribus, splendorem illis inditum a Poeta, iam vidimus. Translatè ornamenta significat: hic & flores verè sunt, & noua sunt montis, pratorumque adiacentium ornamenta; adeòq; ad vtrumque sensum arbitror allusionem Poeticam procedere, eo præcipuè quod intendat Vates Ætnam ostendere simplici, ac naturali situum venustate nouis non cessisse ornamentis, licet his ijsdem adaucta iam se ipsa extiterit maior.

CVRVATA TVMORE PARVO PLANITIES &c. Vt assumptum probet, quod posuerat dicens: *Forma loci superat flores*: descriptionem loci ab enumeratione partium condecorantium aggreditur, vt, positâ, per hypotip., sub oculis venustate, satis per se probatum ostendat, quod probandum assumit; hic enim omnia congerit ea, quæ ad locum, omni amænitate refertum, ample faciant, vt ea contextu patebit; nam enumerat fontium ludos, syluarum vmbracula, colles molliter succrescentes, arborum diuersitates, vitium luxuriantium copiam, lacuum, nemorumq; oblectationes &c.: quibus omnibus vsus est etiam Italicorum Princeps Tassus, vt amænissimum Armidæ suæ viridarium conficeret, Hieros. liber. Cantu 16.

Fior varij, e varie piante, herbe diuerse,
Apriche collinette, ombrose valli,
Selue, e spelonche in vna vista offerse &c.

pari etiam vtitur methodo Bracciolinus, lib. 8. de Cruce, Costoæ Persarum Regis viridarium, in eiusdem Villa, *Bager* nomine nuncupata dispositum, describens

Nella gran valla e verde poggi en vno
Stendon le piante à mescolar le fronde,
Chiuse palco tessendo al luogo bruno,
Che da raggi del Sol tutto s'asconde:
Grotte varie, e spelonche, e sasso alcuno
Non v'è, cui manchi il zampillar dell' onde e
Son aspre, e rozzi, e quell' horror non vero
Tanto diletta più quanto è più fiero.
Trà le bozze difformi alta serpeggia
L'hedera, che s'auinghi con cento braccia;
E'l Musco, e 'l Capeluenere verdeggia,
Che le coti sgrugnose humido allaccia.
Cade, e mormora l'acqua, al fin negreggia
Raccolta in Lago &c.

Conferas hæc cum Auctoris nostri descriptione, & cernes, quam exactè consonent ijs, quæ hic á Poeta enarrantur.

PLANITIES. Dicitur Planities quilibet locus planus, & æqualis, nullisq; scrobibus asperatus, qualis in apertis campis, longè á montium radicibus, sæpè cernitur, & interdum etiam, in ipsis montium iugis dilatatur, vt memorat Virg. Æneid. 11.

Hanc super in speculis, summoq; in vertice montis
Planities ignota iacet, tutaq; receptus &c.

& hic igitur Planities adfuisse describitur, & quidem eo admirabilior, quo Monti propior: & quæ tandem in montem assurgat, sed leniter adeò, vt, sensim sine sensu, se se extollens via, dum montem efficit, a planitiei natura recedere videatur. In quo subtilitatem Vatis libet aduertere, qui & montis, & plani Soli delicias simul coniunxerit, vt maior inde assurgeret oblectatio. Ideò non quamlibet planitiem exposuit; sed planitiem leniter ascendentem, ac se se extollentem in iugum.

CVRVATA. *Curuare*, á quo partic, *curuata* deducitur, est *á recta linea deflectere*, & vel sursum, vel deorsum, vel ad latera declinare. Curuata hic recta planitiei linea sursum versus ostenditur, dum dicitur creuisse in collem, sed insensibiliter se se erigens describitur, dum additur

TVMORE PARVO. *Tumor* propriè dicitur alicuius partis inflatio, vulgò *Gonfiatura*, qua scilicet fit, vt pars, de se æqualis, secundùm aliquid intumescat, & altiùs assurgat: sic tubercula, sanie intus succrescente, in viuentium partibus assurgunt: & sic Gibbus ex dorsalis extrorsum spinæ flexu curuatur in arcum, eiusque dorsum in promontorij speciem eleuatur. Huiusmodi tumores, respectu terreni corporis, sunt altiores, vbicumque reperiantur, terræ partes; ideò & hic cum planities sensim attollatur, dicitur tumore curuari, & quasi gibbosæ in morem inflecti, sed *tumore paruo*; *paruus* enim idem est, ac *exiguus*, seù *tenuis*, & propriæ ad quantitatem, & molem refertur; cum vice versa *paucus* referatur ad numerum; sed, cum agatur hic de mole ipsius telluris, insensibili, fere dixerim ascensu se extollentis, proprijssimè dictum intelliges: *curuata tumore paruo Planities*. Ex hoc noueris, quam malè Iunianus codex, quem citat, sed non sequitur, Heinsius, legere maluerit *Curuata tumore prono Planities*; nam Pronum dicitur quod inclinatur in præceps: quarè contrarium omninò adstrueret ijs, quæ hic Vates studuit insinuare.

ET MOLLIBVS EDITA CLIVIS. Ad maiorem supradictorum explicationem hoc additur; ideò per particulam

&

& explicatiuam potiùs, quam copulatiuam prosequitur.

CLIVIS. *Cliuus* propriè locus est molliter arduus; & dicitur de loco, vt inquit Virg. Ecl. 9.

. . . . Qua se subducere colles
Incipiunt mollique iugum demittere cliuo.

vulgò *alcuna lieua*, seù *ascesa di poca fatica*, quæ facili gressu scandi posset, diceret Barthius.

MOLLIBVS. Molle dicitur quidquid ad delicias, luxumque comparatum videtur; & interdum pro eodem sumitur, ac *facile*, vt apud Virg Georg. 3.

Raptat Amor; iuuat ire iugis, qua nulla priorum
Castaliam molli diuertitur orbita cliuo.

atque in hoc eodem sensu vsurpatum hic à Poeta, non ambigo, iuxta explicationem, quam supra ex Barth. innuimus; nam talem ascensum fuisse ad delicias comparatum satis exprimebatur per nomen *cliuos*, vt ex dictis constat: ideò superuacaneum fuisset epitetum *mollibus*, nisi faciles ascensu cliuos innuere voluisset.

EDITA. Cum participium *curuata* esset indifferens, vt innuimus, ad curuaturam vel sursum, vel deorsum &c. determinatiuo indigebat, vt, de qua curuaturo loqueretur Vates, innotesceret; hoc autem determinatiuum prudenter adiecit Claud., dum inquit: *edita*; nam *editus* idem est, ac *eleuatus*, participium enim est à verbo *edo*, quod propriè est *extra do*, seu *extra mitto*; & quia assurgentes ex planitie colles videntur *extra* ipsam *emissi* planitiem, ideò & *edita* dicitur in collem excrescens planities, dum se quasi extra seipsam erigitur, & extollitur. Ex his obiter aduerte, quam concinnè Poeta ex forma loci Ætnæas augeat delicias. Quis enim nesciat quantæ sit oblectationis planitiei, ac montis coniunctio, & talis coniunctio, quæ ex planitie in montem, tantà vtique facilitate, viatorem ducat, vt prius ascendat, quàm se ascendere animaduerterit. Audi hoc ipsum inter ruris delicias recensentem Crucis Cycnum lib. 8.

Fresca tenda à la feglia, e l'herba letto
Sparso dal mormorar di lucid' onde.
Selesceu esei à piccrol passo: e l'erta
Facile è vi; ch'è la salita incerta.

profectò nil magis ad animi oblectationem conferre potest, præcipue si herbosum simul, ac floridum sit iter, vt supra indicatum vidimus Ætneam fuisse accliuitatem.

CREVERAT IN COLLEM. *Crescere* idem est, ac seu per nutritionem, augmentari; seù per additionem partium ad partes, augeri. Quia verò, quæ per nutritionem crescunt, vt Plantæ, in altum eleuantur: ideò creuisse dicitur hæc planities, quæ se se in altum euexerat adeo, vt conformaretur in collem. Sed vlterius perpende, quæso, Vatis solertiam. Dixerat planitiem *editam*, dum paulatim assurgeret in tumorem: nùnc quia tumores nasci videntur, atque exire a corpore intumescente, ex quo fit vt *edo* pro *pareo* interdum sumatur; tumorem ex planitie natum, assurgentemque creuisse iam dictitat, vt congruenter procedat, ac sibi semper consonus loquatur. Ideò *creuerat in collem*. Præpositio autem *in*, hoc loco idem est, ac *vsque ad* collem constituendum: *Colles* verò minor mons est a colendo dictus, eo, quod cultus amænitate vigeat vndequaq;. Hic pro inferiori Ætnæ parte assumitur, eà scilicet de qua dictum *Pars cætera frondet* libro primo, & *viderat herbosa sacrum de vertice vulgus*, hoc ipso lib. 2.

VIVO DE PVMICE FONTES &c. Riguos supra notauerat Ætnæos saltus, vt vidimus initio huius lib. Carm. 5. Quare congruenter hic fontes aperit; sed fontes itidem ad oblectationem compositos, vt patebit.

FONTES. *Fons* a fundendo dicitur, eo, quod perenniter aquas fundat; & propriè prima illa aquarum scaturigo est, ex qua enascentes aquæ indeficienter scaturiunt, atque in riuulos seiunctæ subiectas irrigant terras. Quantum verò conferant huiusmodi fontes ad viridariorum amænitatem, vel ex eo licet intelligere, quod summus ipse rerum Auctor Paradisum voluptatis, non sine irriguo fonte procreauerit: Fons autem (ex Sac. Gen. 2. habetur) ascendebat è terra irrigans vniuersam terram &c. Nostris autem hisce temporibus, nullas reputari viridariorum delicias, vbi aquarum è fontibus erumpentium lusus non intersit, luculentissimè testatur Roma, tot Principum viridarijs, Orbi iam vniuerso admirabilis. Aptissimè igitur Poeta fontes inducit Montis amænitatem locupletantes, primo quia, si Diodoro credamus, non omninò ficta est hæc descriptio, sed iuxta realem loci amænitatem concinnata secundo, quia maximè conferunt ad augendas loci delicias. Sic Tassus loco supra cit. Armidæ Viridarium fontibus exornat.

Poscha lasciar gl' annuiluppati colle;
In lieto aspetto il bel giardin s' aperse;
Acque stagnanti, e mobile cristalli &c.

quod etiam Bracciolin. cit. peragit, vt supra videre est. Immò & antiqua Numina fontibus delectabantur, vt patet, cum habeatur Fons Solis apud Trogloditas; Fons Iouis Ammonis in Lybia &c. certè Dianæ fontes innumerabiles ferè, vbique locorum, celebrantur. Cum itaque Dearum cultui apparatus Ætna extruxerit suos, iure redundans fontibus esse debuit. Adde, vt perspicacitatem Poetæ discernas, florum mollitiem, accliuitatum facilitates ad Venerem, ac consequenter Proserpinam Veneris sequacem oblectandam extitisse compositas; opus autem fuisse, vt vnicuique ex comitibus Deæ aliquid pariter proprium tribueretur. Ideò ad Palladis oblectationem insurgent syluæ hastilibus concinnandis accomodæ, ad oblectationem verò, Veneris non modò, ex vndis natæ, sed & Dianæ vndarum speculo, lauacrisque, sæpiùs vtentis, immò & Nympharum omnium, quæ vndis profectò præsident, fontes hic necesse fuerat aperiri. Ideò *fontes*

DE PVMICE VIVO. Præintellige *scatentes*, seù *erumpentes*; nam præpositio *De* motum de loco importat, reticetur autem particip. illud per Synecd. fig. nam satis ex contextu deprehenditur, quid intelligendum sit. Pumex itaque (qui hic ponitur tamquam scaturiginis locus) lapis aridissimus est, & aquis ineptus adeò, vt, si quando aliquem, frustra conatus suos impendentem, significare voluerint Auctores, eum aquas ex pumicé quærere dictitauerint. Cur itaque, & quam congruenter Poeta hic aquam de pumice educit, ne dum quæritet? Non quærit profectò aquam de pumice, qui, hoc loco, aquam de pumice educit. Immò congruentissimè loquitur, nec improprio vtitur dicendi genere; sed prodigia prodigijs innectens prodigiosam omninò construit amænitatem; adeò enim procliue Montis Numen ostendit in aduentantium Dearum honores, vt etiam, quæ impossibilia videri potuissent, possibilia redderet, vt magis nouitate prodigij, atq; ex insperato rerum euentu pareret oblectationem. Sic, in theatralibus pompis, ea maximè delectant, quæ ex contrarijs deduci videantur, vt si ignis ex vndis emicet; vnda ex ignibus effluat; grauia sursum ascendant, leuia inferiorem appetant locum &c. Pari itaque passu, cum theatrali more pompas egereret suas, vt dignè Deas exciperet, Ætna, nil mirum, si vel ipsi naturæ visus fuerit vim inferre, aquas de pumice educens, vt nouo rei miraculo delectaret. Atque hæc dicta sint in gratiam eorum, qui, litteram omninò sectantes, vellent, præpositionem illam *de* importare rigorosum omninò locum, de quo, tamquam ex emanatiua vndarum scaturigine, præcitati iam fontes promanarent; quasi ipsum pumicis saxum productiuum ex se dicatur aquarum. Quod si, non ad litteram, sed congruentiùs iuxta sensum Poetæ, & veritatem, dictum istud sit explicandum, iam innui quid dicendum, cum supra dixerim, positum Pumicem, *tamquam scaturiginis locum*; vbi aduerte me non dixisse positum Pumicem pro *fonte ipso*, seù pro ipsa scaturigine aquarum productiua; sed pro loco in quo esset scaturigo, quæ per pumicem subinde aquam transmitteret. Dico itaque rursus Vatem non locutum hic iuxta realitatem rei, sed iuxta apparentiam, ita vt *De pumice* non importet locum, in quo aqua primò tandem enascatur, vt profluat; Sed importet tantummodò locum immediatum, ex quo videmus effluere aquam illam, quæ tamen non ibi, vnde immediate effluit, enascatur; sed in loco remotiori, hoc est in intimo terræ sinu ortum habeat, ex quo subindè effluens, se seque per terebratas pumicis venas insinuans, qua data porta ruit, ita vt ex ipso pumice enasci videatur: sic in familiari sermone dicimus, fontanas aquas ex asperrimis montium rupibus emergere, non eo, quod credamus, è saxea ipsa rupe aquas generari; sed quia remotiùs orta per saxeas tandem rupium venas transfusa. ex ijs vnda effluat tamquam ex loco immediatè, ex quo in apertum erumpit. Dicimus itaque ex rupibus oriri aquam sic effluentem, quia nullum aliud illius principium oculis appareat nostris, rupe ipsa principium obtegente, quod trans rupem latet, vel sub rupe. In hoc itaque eodem sensu locutus est Claud. dum ait *viuo de pumice fontes &c.* locum appellans *emergentes*, non *enascentes* aquæ. In quo sensu, nullum profectò potuit aptiorem intentui lapidem seligere, cum pumex amphractuosus admodum, multicauus, ac latebrosus, &, fere in spongiæ morem, terebratus, excipiendis, transmittendisq; aquis aptissimus

mus

aus existat; ac præcipuè si de aquis loquamur, quas, per plura quasi stillicidia, ex fonte in riuulos diuaricari contingit, vt certè dicendum de aquis ex Ætnæis fontibus, ad subiectos flores irrigandos, prosilientibus. Adde huc optimo iure pumicem adduci, nam hoc, vt ferunt, lapide abundat, & maxime circa Ætnam, Sicilia, & quidem attenta montis natura de se amphractuosa, vt suo loco dix. non potest, quin & pumiceas circumquaque cautes, sui videlicet ipsius radices longiùs protendat Ætna. Insuper fontium, ac fluuiorum Numina hoc maxime lapide delectari visa sunt semper; quod & Virg. agnouisse se docuit Georg. 4. cum Cyrenis thalamos sub vndis positos pumice concameratos descripsit.

Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Peruentum; & nati fletus cognouit inanes &c.

ideò & hic Vates, loci naturam, Numinumque aquarum propensionem, moremque secutus, ex pumice fontes memorat exilientes, & de *Pumice viuo*; non quidem quod vitam habeat Pumex; sed quod naturaliter sit in loco, non autem ibi arte elaborante collocatus, aut ab arte fabrefactus. *Viuus* enim interdum pro eodem, ac naturalis vsurpatur, vt patet ex illo Virgilij Æn. pr. vbi habetur.

Intus aquæ dulces, viuoq; sedilia saxo.

ta & Ouid. Metam. 2. fontem Dianæ, seù eius describens lauacrum, vbi ab Actæonem deprehensa fuerit, sic habet

. . . . . . Nam pumice viuo
Et leuibus thophis natiuum duxerat arcum &c.

quare & in hoc sensu aptè Claud. *Viuo de Pumice fontes &c.* Aliqui primum in superiori expositione indicatum litteralem sensum secuti, præsentem lectionem immutarunt, non *Viuo de pumice fontes*: sed *missi de Pumice fontes* legendum omninò existimarunt. Ideò ne mireris si in gratiam illorum quomodo hæc ipsa lectio, quam Parrhas. refert, defendi possit innuerim; licet germanam esse nostram fuerim arbitratus, quam cum Heinsio, alijsque communiter sum secutus. Alij, quos inter Barthius, non *viuo de Pumice*, sed *niueo de Pumice* legendum contendunt, inquiens ille *Niueum pumicem dat laetis fontibus, vt nigrum spiraculis Ditis*, innititur Parrhas., vt arbitror, qui pariter *niueo* legit *de pumice*. Fateor non spernendam esse lectionem eruditè admodum ab his prolatam Auctoribus. Quarè liberum erit, vel *niueo*, vel *viuo* legere, vt libuerit, spectata non solum eruditione, quam ingerit Barth.; sed etiam spectata naturâ Ætnæi pumicis, qui a subterraneo montis igne concoctus, expurgatusq; non potest quin candidus exiltat. Ex tali itaque Pumice & *viuo*, & *niueo* profluentes fontes

LAMBEBANT ROSCIDA GRAMINA. Vt omnia sint ad delicias composita, non strepentes rauco murmure, non saxis elisos fontes adsciscit; sed fontes placide decurrentes, atq; ad blanditias potiùs, quam ad sonantes rixas compositos describit; ideò *lambebant*; nam *lambere* idem est, ac *lingere*; hoc est *lingua aliquid leuiter attingere*, quod canis adblandientis proprium est; translatè autem, vt hic, pro *placidè alluere* vsurpatur, ita vt vnda littoribus adblandiri videatur. Atque in hoc eodem sensu vsurpatum hoc verbum reperies apud Hor. lib. pri. Carm. ode 22. vbi ait

. . . . . Vel quæ loca fabulosus
Lambit Hydaspes.

Gramina verò quid sint, alibi dix., notissima enim herbæ species est, sed quæ hic pro toto herbarum genere ponatur, nam totum aquis huiusmodi nutriebatur. Roscida autem dicuntur, idest rore consperfa, hoc est rore illo, quem vidimus supra ab alis excussum Zephyri, vel etiam leuibus, roris in morem, guttis, ex ipsis fontibus partialiter, dum deciderant, consperfa.

MOBILIBVS RIVIS. Riuus propriè est aqua è fonte deducta, quæ in subiectos defluit campos, modico detenta alueo; si tamen Aluum, & non potius aluęolos habeat plures, vt distinguatur a fluuijs, qui ampliori alueo intumescunt. *Mobile* autem dicitur, quod instabile est, & lubrico semper incertum pede, vt facillimè, ac continuo moueatur. Quid autem mobilius aqua præterlabenti, quæ semper assiduo in fluxu est. Adde vndam, dum defluit, tortuosè fluentem permeare, vniusq. impatientem loci satis apparere per se ipsam; & insuper, tremulo quasi quodam motu, decurrere, ita vt in se ipsa consistere non posse videatur. Quæ omnia certè sunt ad oblectamentum composita.

SYLVAQVE &c. Quam conferant ad relaxationem animi non solum, sed etiam ad valetudinis interdum tuendæ studium, syluæ viridarijs adnexæ, atque, implexis ramorum vmbraculis, subiecti fontis liquida obtegentes cristalla, nulli, vt arbitror, ignotum est. Certè Poetarum Princeps vtile admodum duxit huiusmodi Syluas etiam in agris habere, ad tuenda ab æstiuis caloribus armenta, ne nimio soluantur æstu, dum Georg. 3. ea præcipit ad Syluas deduci his verbis

Inde vbi quarta sitim Cæli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbusta Cicadæ,
Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto
Currentem illignis potare canalibus vndam;
Æstibus at medijs vmbrosam exquirere vallem &c.

& profectò respirare videntur non armenta solum, sed, & pastores ipsi, cum, inter syluarum vmbras ab æstu meridiano recedentes, fessos anteactis laboribus artus reficiunt, ac Zephyris circumludentibus, vndarumq; præterlabentium algore recreantur. Quod si olentia gramina stratum illis ad quietem consternant; summa vtiq. illa animi oblectatio est. Ne itaque hoc ipsum desit oblectamentum aduentantibus Dearum, Nympharumq; cætibus, optimè inter cæteras Ætnæi ruris delicias, memorat Poeta appositum syluestre vmbraculum meridianos arcens calores. Sylua quid sit iam nouimus lib. pri. Carm. 207. hic tamen pro nemore arboribus consito ponitur, sed arboribus nobilitate præcipuis, vt ex statim supposita constabit enumeratione.

TEMPERAT SOLES TORRENTES. *Temperare* est *modum alicui imponere*, ac aliquid illi ex inordinatis viribus detrahere, vt suauior fiat, & moderatior in operando: sic, qui aquâ vinum temperat, illud cogit a propria generositate decedere, ne fumosis cerebrum vaporibus lædat

SOLES. Sol Planetarum omnium Princeps, ac temporum dispensator est, vt qui aduentu suo diem, recessu noctem efficiat &c. Verum cum vnicus ille sit non videtur notandus, per numerum multitudinis; *Sol* enim quasi *solus* dicitur. Soles itaque iterum video pro diebus ipsis vsurpatos, vt apud Virg. Æn. 3.

Tres adeò incertos cæca caligine Soles
Erramus Pelago &c.

& Libanius præcipit iram in multos Soles non esse producendam. Hic noueris, *Soles torrentes*, neq; pro Sole ipso positos, neq; pro diebus: sed potiùs pro caloribus æstiuis meridiano tempore efferuescentibus, vt interpretatur Parrhas. ex sententia Hor. apud ipsum citati: & quidem, cum huiusmodi calores effectus Solis sint, *Soles* dici poterunt, sicuti *Soles* dicuntur dies ob id ipsum, quod à Sole producantur: sicq; erit idem dixisse *Soles torrentes*, ac dixisse *torridos ardores à Sole prouenientes*. Vel dixeris, & quidem arbitratu meo congruentiùs, *Soles* esse, hoc loco, radios ipsos solares, quibus æstiuo, ac præcipue meridiano tempore, torretur, & exsiccatur humus; nam hos Sylua, dum frangit, temperat, nec vehementes adeo sinit euibrare ardores.

TORRENTES. *Torrere*, à quo particip. est *Torrentes* idem est, ac *exsiccare*, *adustum*, *assatum reddere*, seù *ardere*: Torreo enim propriè est *ad ignem, vel Solem aliquid arefacere* ex quo importatur proprius radiorum Solis effectus, nam illis, æstiuo tẽpore, omnia arescunt, ac inserrime aduruntur.

FRIGORE RAMORVM. Modus hic exprimitur, quo Sylua temperet torrentes Soles, nempè ramorum vmbris subiectum frigus protegentibus, vel etiam producentibus. In quo respexit Vates ad illud Virg. inter ruris delicias hanc ipsam enumerantis Ecl. pri. dum ait

Fortunate senex, hîc inter flumina nota,
Et fontes sacros, frigus captabis opacum.

Nota tamen non attribui hic frigus arborum ramis, eo, quod ipsi de se formaliter frigidi sint, & frigus formaliter ex se diffundant producentes; sed ex eo, quod arcentes influxum potentiæ calefactiuæ, hoc est *Soles*, seù *Solis radios* efficiant, vt subiectus aer propriam frigoris conseruet qualitatem; atq; adeò videantur quodammodò, vmbris suis, ipsum aeri frigus impertiri. Maxima fuit inter Phylosophos de essentia frigoris altercatio, dum scilicet quid frigus esset peruestigarent. Aliqui positiuam esse qualitatem, & in positiuo consistere asseuerabant; alij verò in negatiuo consistens asserebant frigus, & puram esse priuationem, seù negationem caloris. Huic postremæ opinioni videtur allusiuè saltem multum detulisse Vates, hoc loco; dum enim ait, ramos, calorem arcentes, *frigore*, Soles temperare, videtur innuere, induci frigus, per *cessationem caloris*. non solum de consequenti, sed immò de formali, dum ipsam caloris priuationem à ramis Soles arcentibus prouenientem *ramorum frigus* appellat. Si tamen velis Poetam explicare cum asserentibus, frigus esse qualitatem positiuam (vt veriùs

ar-

arbitror affirmari) dixeris, Poëtam non de formali loentum, sed de consequenti; atque assertionem sic facilè explicabis: aer est de se frigidus, vt constat, quia sibi ipsi relictus, semoto calefactiuo ambiente, se se ad pristinum sponte reducit frigus; quidquid dixerint qui aerem natura sua calidum existimarunt; quo posito: dum Sylua arcet ambiens calefactiuum, nempe *Soles* facultatem aeri subiecto concedit, vt proprium reparet frigus, atque ex hoc sequitur, vt Sylua arcens calores, causa de consequenti dicatur reparati ab aere frigoris. Ideò temperat Soles frigore ramorum, idest frigore illo, quod ramorum protegentium beneficio, in se ipso, subiectus reparat aer, ex quo fit, vt qui sub ramis ipsis spatietur, aerem sentiat refrigerantem; nec eos patiatur æstus, quos pateretur, remoto ramorum vmbraculo. Portò *ramus* ea dicitur arboris pars, quæ quasi brachium, a trunco extenditur, & dilatatur: in Syluis autem, huiusmodi arborum brachia, vndequaque extensa, folijs densantibus, connectuntur, ita vt, facto vmbraculo, dum Solem arcent vmbra contegunt subiectum aerem, solumque & ab ardoribus protegunt. Hinc arbitror factum, vt Parrhas. in hunc locum dixerit *frigus* pro *vmbra* positum fuisse; dum ait: *Ramorum frigore: expressio illud Maronis: frigus captabis opacum: idest vmbram.* Hoc innuit, arbitror, Parrhas. quia cum videret duram admodum videri posse interpretationem, quæ *frigus* ad significandam detorqueat *vmbram*: voluit auctoritate Principis Poetarum assertum suum comprobare, quasi & Virg. ipse *frigus* pro *vmbra* dixerit ibi. Citauimus & nos locum supra. Sed miror non vidisse Parrhasium, quid Virg. sibi voluerit eo in loco; tam clare enim loquitur, vt nullo modo Parrhasij admittere valeat interpretationem. Nonne nouit Interpres, quid dicat epitetum illud *Opacum*? certè Opacus idem est, ac vmbrosus, & *opacare*, & *obumbrare, vmbram facere, vmbris tegere.* Quare si Virg. ibi *frigus* pro *vmbra* posuisset; iam dixisset *vmbram captabis vmbrosam.* Nonne hoc esset ludere in verbis, ac pueriliter iocari? Fateor quidem vmbras frigori fauentes, atque in vmbris frigus concrescere. Sed aliud est frigus ad vmbras consequi, aliud verò idem esse, seu pro eodem haberi frigus & vmbras. Primum & nostra admittit explicatio, secundum, vt absonum respuit.

ET VINDICAT SIBI BRVMAM. De particula copulatiua *&* sæpe iam diximus. *Vindicare* autem idem, hoc loco est ac defendere, in quo sensu vsurpatum vidimus hoc verbum a Cic. dum de senectute sic ait: *est & senectus nam a ignauior, ac ab omnibus eam vitijs videar vindicare*, sic itaque implexur imorum, & Sylua dum *Soles* arcet, vindicat, idest *defendit sibi*, hoc est, sibi fauentem (nam tertius commodi casus est *illud sibi* quod ad eamdem Syluam refertur) *Brumam*, nempè frigidam aeris temperiem, quæ necessariò sequitur ad opacitatem loci, vt supra ex Virg. dicebamus, atque ex decurrentibus sub vmbra riuulis mirum in modum.

MODICO ÆSTV. Sic legit cum Parrhasio vulgata nostra. Heinsius verò cum Isingr. ac plerisque alijs, longè admodum, iudicio meo, melius, *medio*, legunt *æstu*. Verum, ne videar difficultatem effugere à vulgata deflectens, ita facile difficultatem euoluo, quæ in adiectiuo *Modico* videtur excellere. *Sibi vindicat brumam modico æstu*; idest modica frondium agitatione, Zephyris interludentibus fluctuantium; ita vt *modico æstu* ablatiuus sit causalis, indicans, quo adminiculo brumam sibi vindicet Sylua; neque enim nouum est, reciprocantem maris fluxum exprimi per nomen *æstus*; nec nouum pariter est, reciprocam maris fluctuationem à fluctuantibus hinc inde arborum frondibus referri. Quare iure optimo potuerit Vates *æstum* pro huiusmodi agitatione posuisse. Vel dixeris cum Parrhas. *modico æstu*, nempè *modificato æstu*; idest repressо, & imminuto calore, qui penitus excludi non potuit. Sed quamuis non dissona hæc à Poetico sensu fuerit explicatio; non dissona lectio; tamen, iterum repeto, melius cum Heinsio legendum arbitror: *medio æstu*; nam præterquam quod Heinsius hunc modum dicendi familiarem Vati nostro ostendit, cuius loca in comprobationem adducit pr. ex 4. Honor. Consul. vbi habet.

Qui medios Lybæ sub casside pertulit æstus.

subinde Bello Gild. . . . *Soles medios obiecerit æstus*, ac denique ex Epithal. Palladij iterum habeatur

. . . *Quid medio totum modularis in æstu.*

præter hoc, inquam, magis etiam videtur Heinsiana lectio ad mentem Auctoris; nam cum ornatissimo semper stylo Claud. decurrat Poesis, non videtur negligendum fuisse hic ab oculatissimo Auctore pulcherrimum Anthitesis ornamentum, quod apud supra citatum Georg. 3. Virg. facile ante oculos habuerit exaratum, cum ait

Æstibus at medijs vmbrosam exquirere vallem &c.

elegantissimam enim immò dicendus est Auctor anthitesim secutus, qua brumam æstui, hoc est frigidam aeris temperiem, torrenti æstatis opponeret calori. Adde quod sic congruentiùs procedit ad ea, quæ dixerat: nam cum immediate ante dixerit: *temperat torrentes Soles*; necessariò sequitur, vt *brumam medio sibi vindicet æstu*; quæ correlationes causæ, & effectus certè ab oculatissimo Vate non fuerant negligendæ; *æstus* enim pro vehementissimo sumitur calore, & *medius æstus* meridianum exprimit calorem, illius videlicet temporis, cum maximè feruet æstus. Quare Heinsium dum sequor mentem Vatis attigisse non dubito.

APTA FRETIS ABIES &c. Per enumerationem recenset iam plantas, quibus Sylua illa densaretur, atque vnicuique, quod proprium illius est, attribuit, vt ostendat, selectis tantum, non tumultuariè natis, arboribus Syluam ipsam adoleuisse.

ABIES. Arbor pulcherrima est inferiori parte enodis, superiori verò nodosa, ac duriori; difficillimè hæc dirumpitur, quare trabibus, remisque conficiendis aptissima est; immo & naues ipse asseribus abiegnis compaginari consueuerunt, vt melius vndis resisterent. Ideo nata mari dicitur Abies ex Virg. Georg. 2.

Nascitur & casus abies visura marinos.

& Æn. 8. in nauem compacta salum sulcans describitur

Labitur vncta vadis abies; mirantur & vndæ &c.

dicta autem est Abies, quasi *Abiens*, quia supra procerrimas quasque arbores in altitudinem abit altiuique protenditur.

APTA. Idem est *aptus*, ac *congruens, idoneus accommodatus*, dicitur autem *Abies apta fretis*, quia maximè accommodata est ad construendas naues, & remos, vt diximus, & adeò idonea, vt, præter Virg. cit., etiam Cycnus Crucis, nauium constructores inducens, lib. 14., ad seligendas materias consentaneas, Abietem pri. posuit loco.

Conto, e cento à due man messe secure
Fanno à gl'arbori antichi acerbi oltraggi;
Tendon gl'horridi tronchi i ferri duri;
E ne caggion suonanti Abeti, e Faggi.

Iure itaque optimo hoc Abieti attribuit Vates, vt sit apta

FRETIS. Mare *fretum* dicitur à feruendo, eo, quia in similitudinem feruentis aquæ videatur ebullire, quod maximè in *fretis* euenit; nam *freta* propriè sunt loca maris arctiores inter littorum angustias posita, in quibus maximè feruet æstus: hic tamen pro toto ponitur Mari *fretum*; pars scilicet pro toto per Synecdochen. Posuit autem Poeta hanc arborem in Ætnæa Sylua, quia, vt testatur Virg. Ecl. 7., montibus illa gaudet

Fraxinus in Syluis, pulcherrima Pinus in hortis;
Populus in fluuijs; Abies in montibus altis.

cum igitur Poeta noster planitiem Ætnæ in collem creuisse dictitauerit, nil mirum, si, opportunitatem loci nactus, illo in loco Abietem collocauerit. Adde quod, cum initio lib. pri. Poeta innuerit Bacchum accedentem, vt Generationis Auctorem, cum de Nuptijs Proserpinæ agendum esset; nunc non immemor sui, dum præludentem Nuptijs apparatum instruit, iure, primo loco, abietem posuit, arborem videlicet Lyæo Patri sacratam.

CORNVS. Arbor hæc est ramos habens duritie, ac rigiditate insignes, vulgò *il corniolo*, fructum circa solstitia ferens, primò album, postea sanguineum: ex ligni autem duritie efficitur, vt eo vtantur ad hastilia conficienda: ideòq; dicitur hic Cornus

ACCOMMODA BELLIS: hoc est *apta, idonea, congruens, consentanea gerendis bellis*: datiuus enim commodi est *Bellis*; licet & proprius sit adiuncti casus. Quod autem non impropriè dicatur *bellis accommoda cornus* testatur Virg., qui hanc ipsam illi proprietatem attribuit Georg. 2. vbi ait

Viminibus salices fæcundæ, frondibus vlmi;
At Myrtus validis hastilibus, & bona bello
Cornus: Ityræos Taxus torquentur in arcus;

confirmat autem, hastilia ex cornu fieri, Æneid. 9. vbi ait

. . . . *Volat Itala cornus*
Aera per tenerum, stomachoq; infixa, sub altum
Pectus abit &c. . Et Æn. 12.
Dixit: & aduersos telum contorsit in hostes
Procurrens: sonitum dat stridula cornus, & auras
Certa secat &c.

Quod

Quod si nosce cupias, cur hic ponatur arbor bellica, vbi oblectatio quærebatur: memineris in aduentantium cætu Dearum Palladem adfuisse, eamq; bellicis procul dubio artibus, instrumentisque delectatam.

QVERCVS. De quercu plura egimus lib. pri. Carm. 31. ex quo etiam loco satis patet, cur hic *amica* Ioui dicatur: nam & illi sacra est, atq; ex ea oracula reddere solitus Iupiter fuit. Porrò Quercus arbor notissima est, lignum ferens durissimum, ex quo etiam roboris nomen consecuta est, quasi viribus præstans; & hinc fortassis effectum est, vt apud antiquos Celtas altissima quercus deligeretur, quæ Iouis signum esset; nam quid melius Iouem signaret, idest primam virium omnium originem, quam *robur*, cuius nomine *Quercus* designatur? Adde ex quercu ciuicam coronam confieri solitam, qua scilicet seruator ciuium donaretur: cum itaque ingens Ioui seruatori dicatum templum latè ostenderit summum omnium ciuium seruatorem fuisse Iouem, quercus illi meritò debebatur. Insuper sceptrum, ex querno trunco confectum, firmitatem Imperij designabat, apud Antiquos; cum itaq; Imperium Iupiter æternum, imperturbabile, immutabile obtinuerit, vt asserebant Deorum indagatores, oil mirum si Ioui quercus addicta.

AMICA. Quod idem est, ac quam quis amat, atq; in delicijs habet, vt certè, ex dictis, Iupiter quercum habuit. His adde fabulam ab Ouid. enarratam Metam. 8. Phylemonem scilicet, eo, quod Iouem in Phrygiam profectum, cæteris hospitio arcentibus, humanissima excepisset hospitalitate, Antistitem à Ioue constitutum, propriæq; domui, quam Iupiter in templum sibi sacrauerat, præfectum, ea lege, vt senectute solutus Phylemon in quercum conuerteretur, vt factum fuisse dicitur, ne coniugis mortem conspicere cogeretur, vt Iouem orauerat.

IOVI. De Ioue plura disseruimus passim lib. pri. Hic tantum nota, *Quercum amica Ioui* appositè collocatam à Poeta inter plantas Ætnæi nemoris; nam primo aderat Iouis filia Proserpina, quæ rebus à Patre gestis mirificè oblectaretur, vt diximus lib. pri. textile eiusdem opus explicantes, quod Iouis opera referebat. Hic elementorum seriem, sedesq; paternas &c. Secundo euenturum non sine Numine Iouis erat Proserpinæ Connubium; Ideò quercus adesse debuerat in signum non dissentientis, sed adstantis Numinis.

TVMVLOS TECTVRA CVPRESSVS. Post Quercum, Cupressum ponit Poeta nuptiales, nescio, an ferales potiùs dixerim, syluas exornantem. Quidquid autem idcircum dicendum sit; certè non immerito in huiusmodi Sylua collocatur; nam, cum Plantas ad oblectationem Palladis, atq; ad solamen Proserpinæ concinnatas, vt vidimus posuisset, æquum erat, vt & Cynthiæ comiti, quam & Dianam vocant, propria exiberetur inter plantas oblectatio: ideò Cyparissum hic collocat, nam lucos Dianæ sacros ex cupressu confieri solitos autumant quamplures, ac testari videtur Virg. Æneid. 3. dum ait

Aeria Quercus, aut conifera cyparissi
Constiterant, Sylua alta Iouis, Lucusue Dianæ,

quo loco interpretes volunt, *Syluam Iouis* ad *quercum*; *lucum* verò *Dianæ* ad *Coniferam cyparissum* referri, ob allatam rationem, Nec vacat mysterio, quod media ponatur inter arbores recti hastilis cupressus, vt obseruantibus patet; nam ante illam ponitur Abies, Cornus, Quercus: post illam verò Ilex, Laurus, & Buxus. Ad hoc autem explicandum, suppono priùs, quod notissimum est, nempè medium, inter alios, locum honoris, ac præeminentiæ sedem esse: ex quo factum, vt etiam Poetarum Princeps, Æneæ suo Principem locum daturus, medium illi assignet Æn. 5. vbi habet

Ille e concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterua.

Secundo suppono, quod pariter notissimum est, in theatralibus spectaculis, semper *medium*, hoc est *principem locum* attribui illi, in cuius præcipuè gratiam eduntur ludi: sic Virg. cit. Æn. 5. Æneam in medio collocat Circi theatralis, dum ait

Circus erat, quo se multis cum millibus Heros
Consessu medium tulit, extructoq; resedit &c.

& sic deniq; in tragicis edendis *medium*, idest *principem* semper obtinet *locum*, qui partes agit præcipuas. Hoc posito: animaduertes ex Mythol. Nat. Com. lib. 2. cap. 9. Cupressum Plutoni esse dedicatam, ac sacram; & ex Piet. in hieroglyphicis lib. 12. habebis, esse in Ditis tutela cupressum, eiusdemq; ramis, defunctos Dijs manibus commendari; quibus prænotatis; memineris, astu Veneris eductam in campos Proserpinam fuisse, vt Plutoni concederetur Raptori: quarè totus Ætnæ apparatus præparatorium opus ad tragicum euentum dici poterat; Scena autem, ex consensu Iouis, in gratiam Plutonis apparabatur; ideò arbor Plutoni dicata, tamquam tutelaris sui numinis vicem gerens, in medio, ad spectaculum, collocatur: insuper præcipuas partes actura erat in hoc tragico theatro Cupressus, quippè, quæ rapiendam Proserpinam Dijs Manibus commendatura; ideò principem teneat locum, atq; in medio theatro statuatur: denique infælicis tragediæ Protagonista futurus erat Pluto rapiens, ac Proserpina rapienda, & in inferis tumulanda; ideò arbor Plutonis medium occupare debuerat locum, & tumulos tectura cupressus in medio adesse, futuri vtriq; euentus hieroglyphicum. Sed & aliud arcanum latet, non negligendum, in ordine dispositionis, quod omittere nefas duxerim. Cur immediatè post Iouis quercum Plutonis arbor collocatur? Cur non Quercus in medio, sed cupressus statuitur, quasi necesse fuerit vt cederet Plutoni Iupiter? Habes, in ipsa quæsiti expositione, solutionem. Cesserat vtiq; Iupiter Imperium Plutoni, dum illi filiam permiserat rapiendam; ideò & Quercus Iouis Cupressui Plutonis locum cedit: insuper Prælium à Plutone in Iouem parabatur, ni coniux daretur: Fœdera facienda erant per permissum Proserpinæ raptum: ideò in signum conciliati dissidij vtriusq. arbores simul appareant; sed cedat arbor Iouis, sicuti cessit Iupiter Plutoni Filiam tradens ne bello confligeret. Iam explicationem prosequamur.

CVPRESSVS. Arbor est cupressus, vt dicebamus, funerea, insignis admodum proceritatis, & rectitudinis, quæ semper in conum attollitur, & quæ in funeris signum ante ædes defunctorum ponebatur. Quod si quæras, cur hæc arbor funerea semper habita fuerit? facilis est, iuxta fabulas, responsio, ideò videlicet funeream fuisse, quia ex funere natam, & ex funere pueri formosi adeò, vt vel Apollinem ipsum sui captum amore detinuerit. Fuit autem hic puer Cyparissus nomine, qui, cum Ceruum, quem in delicijs habebat, imprudens occidisset, tanto est affectus dolore, vt & in lacrymas solueretur, &, consumptis tandem lacrymis, violentam sibi tandem injceret manum; ast, ne tam impio fato periret, ab Amasio Apolline dicitur in cupressum arborem transformatus, eiusdemq; transformationem memorat Ouid. Metam. 10. dum Cupressum inter arbores ad Thracis cantum accurrentes enumerans ait

Affuit huic turba, metas imitata, cupressus,
Nunc arbor, Puer ante, Deo dilectus ab illo
Qui Cytharam neruis, & neruos temperat arcum.

Quod si potiùs ex historijs, quam ex fabulis solutionem exquiras quæsiti; ferunt, Asclepiadis grauissimi Auctoris testimonio, Boream Celtarum Regem filiam habuisse Cyparissam nomine, quam, immaturo nimis functam fato, cum tumulasset, dicitur hanc arborem in eius tumulo seuisse, à qua subindè fatione arbor & semper funerea habita est, & nomen illi inditum cyparissus. Sic itaque, qua tumulanda erat Proserpina, funerea consurgit arbor, & quidem, inter cæteras, media, quæ ad animi relaxationem fuerant concinnatæ, vt apertissimè indicaret, medijs è gaudijs funus emersurum.

TECTVRA TVMVLOS. Videtur hoc satis explicatum ex dictis: *Tectura* enim particip. futuri temporis est à verbo tego, notissimæ significationis. Sed notanda adhùc Vatis solertia est, qui non dixerit *tegere solita tumulos*; vel *quæ tumulos solitans circumtegit*; Sed, præteritis posthabitis, de futuro loquitur; *tumulos tectura*, vt ostendat, cupressum ibi consultò appositam, quia vid. Proserpinæ connubium mortis instar illi adfuturum esset, atque à viuis viuens sublata eodem loco esset in ictu oculi tumulanda. *Tumulus* autem dicitur quasi *tumens humus*; nam *tumulus* propriè dicitur *terra altior, quæ comportantium arte, supra aliam excreuerit*; quare tumulus & paruum significat collem, & sepulchrum: sed sepulchrum tumultuarium, quale solet exhiberi militibus, in acie decedentibus, nam excauatâ tumultuariæ terrâ defuncti corpus humatur, &, terrâ iterum superimpositâ, in modum tumoris conspicitur eleuari supra corpus humatum telluris concameratio. Sic sepulchrum Polidori describens Virg. Æn. 3. ait:

Forte fuit iuxta tumulus quo cornea summo
Virgulta, & densis hastilibus horrida myrtus.

Cum igitur, Ætnæis in campis, mortuorum Regno addicenda esset Proserpina, tumulos ibi habitura vbi luxurians spatiabatur, iurè ad funus adfuit composita, ac *tumulos tectura Cupressus.*

ILEX PLENA FAVIS. Hieroglyphicum hic, arbitror, Proserpinæ posuit Poeta. Ducor in hanc sententiam, ex eo quod legerim apud Virg. Æn. 6. Ilicem Proserpinæ in delicijs fuisse, vt ex Moronis textu ibi apertè deducitur; nam, cum Sybilla Æneam ad inferos ductura, de priùs peragendis admoneat, hæc habet

Accipe quæ peragenda prius. Latet arbore opaca
Aureus & folijs, & lento vimine, ramus,
Iunoni inferna dictus sacer &c. & inferius
Sed non ante datur telluris operta subire
Auricomos, quam quis decerpserit arbore fœtus.
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
Instituit: primo auulso, non deficit alter
Aureus, & simili frondescit virga metallo.

tandem, quænam fuerit & hæc arbor aureorum fœcunda ramorum, tam dilecta Proserpinæ &c. ore aperiens rotundo ait:
Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice: sic leni crepitabant bractea vento.

cùm itaque tanto munere ditanda fuerit Ilex à Proserpina, meritò sibi in prædilectam arborem ab eadem dicetur assumpta: atque ideo Poeta, prophetico Apollinis spiritu, de quo initio lib. primi dixerat, afflatus, quæ futura erant de Ilice, quasi præsentia videns Ilicem fauis plenam, in Proserpinæ symbolum hic erexit. Et quidem ad iam posita congruenter; nam, si *Quercus amica Ioui* est; Proserpinam ex Ioue natam Ilex deceat, necesse est, quæ in genere quercuum ponitur, & arbor glandifera est, robore, magnitudine, pondere, ac duritie insignis, licet folijs acuminatis à quercu distinguatur, tanquam species à specie. Ponitur autem plena fauis, non ex eo, quod naturâ sui fauis abundet Ilex, aut melleos ipsa de se rores producat; sed eo, quod aliunde, per prodigium, allectus, fortem Proserpinæ meliùs indicaret, quæ dum dulcedine deliciarum extrinsecus aduenientium, nec sibi debitarum frueretur, breui pœnitentiæ aculeos, per aculeata Ilicis folia expressos, subitura accedebat. Nouum profectò non est hieroglyphicum illud, quo, de summo mellis fauo absynthium pullulans pingebatur ab eo, qui vellet amaritudinem aliquam, aut infortunium, quod anteactæ vitæ suauissimum otium, ac tranquillitatem abrumperet, exprimere: & quidem idipsum sapere videtur Lucretianum illud apud Pier. lib. Hierogl. 16. . *Medio de fonte leporum*
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angit,

Quare nil mirum, si eodem Hieroglyphico vsus sit, modò eo flexu, Vates aculeata nempe Ilicis folia adhibens, absynthij loco, quasi his acuminibus, melleo liquore conspersis, adscribere lemma illud voluisset *Transeunt non illæsa*; in memoriam enim adducit hæc plena fauis Ilex infœlicis Ionathæ infortunium, qui voce lamentabili coactus fuerit inclamare: *Gustans paululum mellis, & ecce morior*. Apes mellis operatrices symbolum castitatis illibatæ testatur fuisse semper Eucherius: & consentit Virg. Georg. 4 earum describens pudicitiam semper illibatam his versibus

Illum adeò placuisse apibus mirabere morem,
Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In venerem soluunt, aut fœtus nixibus edunt;
Verum ipsæ folijs natos, & suauibus herbis
Ore legunt &c.

Quare & muta huius Ilicis Oracula videbantur Proserpinæ insinuare, statum virginitatis melle quidem abundare, sed mellis huiusmodi concedentibus aliena, vt libentur lingua violentur attactu, aculeos tantummodo superesse; nam experientiâ compertum ferunt, male ab apibus accipi, eamque aculeis malè torqueri eos, qui Veneri indulserint: ideò ne omina, ad finem vsque, deficiant, portentum Ilicis plenæ fauis opportunissimis temporibus ostenlat, in prodigium. *Ilex* itaque quid sit, iam patet, & cur hic ponatur *Plena*, hoc est, referta, frequens, redundans, affluens, *Fauis*, hoc est melleis liquoribus, nam *Faui* à fouendo dicuntur Ceræ apum cellulæ, ex quibus mella exprimuntur, ideò continens hic pro contento ponitur, idest pro melle fauus. Huic nostræ expositioni videbitur fortassis refragari Parrhas., præcipuè quia diximus, Ilicem non ex natura sua fauis abundare, dum ait ipse in hunc locum: *robora ferunt mel, vt Hesiodus auctor est*, sed aduertite quid subdat Hesiodi assertionem comprobaturus, & nobiscum profectò sentire videbitur; subdit enim: *& constat rores melleos è Cœlo cadentes, non alijs magis insidere frondibus*, ex quo patet mella extrinsecus Ilici aduenire, non verò ab ea produci: ideò prudenter Parrhas. non dixit *robora producunt*, sed *ferunt mella*, hoc est frondibus gerunt melleos è Cælo cadentes rores; quæ fuit ipsa eadem Hesiodi sententia, vt notat Raphael in primum Metam. fab. 3. vbi Ouidius ait.

Flauaque de viridi stillabant Ilice mella.

nec obstat, quod Virg. Ecl. 4. exarat, inquiens

Et duræ quercus sudabunt roscida mella.

nam primo quidem eamdem patitur interpretationem, secundo verò Virgil. id loco prodigij sæculum aureum renouantis attigit, neque ideò asserit, Quercum natura mellifluam. Idem dici ad locum Tibulli *Ipsæ mella dabant quercus &c.* sed in re nota quid immoror. Nos cætera vocant.

VENTVRI PRÆSCIA LAVRVS. De Lauru plura egimus in præfatione ad hunc lib. Carm. 14. Non igitur hic repeto, quæ ibi satis abundè tractauimus, breuitati studens. Tantum remanet inquirendum, cur hic Laurus ponatur, cum hæc arbor læti semper ominis esse videatur, non autem ad construendos Tragœdiarum apparatus connata. Verùm memineris apollineam arborem Laurum esse, & facilè mysterium enodabis, si eodem tempore reuocaueris in memoriam Apollinem inter Proserpinæ Procos adstitisse lib. pr. Carm. 134.; & memineris despectum à Cerere ibid. Carm. 137. Præscia itaque venturi; idest Proserpinam præuidens rapiendam, & à Plutone rapiendam, adstat Laurus, ac sua in Lauru Phœbus, vt iniuriarum suarum vltionem spectet victorem forte Plutonem triumphalibus, in vindictam, folijs coronaturus. Vel adstat Laurus, vt tacitè Proserpinam moneat, malum semper Apollinem fugientibus euenturum; eamque quæ tanti Numinis lucem aufugerit, perpetua meritò cæcitate damnandam; nam solum qui male agit, odit lucem: & vigilant in crimina pœnæ, semper vtique delicto æquiparandæ. Cur etiam *Præscia* venturi Laurus dicatur in eadem præfatione loco cit. satis explicuimus. Quare temporis actus stimulis præteruehor, ijs adde, quod notat in hunc locum Parthasius, Daphni, quæ Laurus iam est, Fanum decretum à Spartanis fuisse, vnde certissima reddebantur Oracula, quapropter eamdem mutato nomine Pasiphea dixere, vt refert apud ipsum Plutarchus.

HIC FLVCTVAT BVXVS. Hic aduerb. locale est, idem sonans, ac *in hoc loco*, vbi scilicet prænominatæ excreuerant arbores. *Buxus* verò arbor exigua est, & semper virens, quæ producit ex se viscum, & semen, seù granum omnibus animalibus inuisum. Lignum habet durum adeò, vt cariem non patiatur, & graue adeò, vt in aquis subsidat, ad supernatandum inhabile. Adeò tamen gratum est Viridariorum cultoribus, vt vix Viridarium videris, vbi hanc arborem non conspexeris in varias animalium, fontium, ac rerum similium figuras conformatam. Hic soluta ponitur; nam apparatus Syluestris Viridarij hanc delicatiorem artis culturam respuebat, ideò *Fluctuat*: *fluctuare* enim *hinc inde flecti*, & more fluctuum maris agitari, contrarijs scilicet ventis eludentibus, ac, leni afflatu, modò inclinantibus, modò in pristinum redire permittentibus, vt in solutis arborum fastigijs sæpè conspicitur. Ideò

CRISPATA CACVMINE DENSO. Crispata proprium vtique Buxi epitetum est: nam *crispatus* particip. passiuum est à Crispo, quod *crispum*, seù *corrugatum reddere* significat: & porrò buxus folia corrugat omnia, vt satis inspicienti patet: & forte hic ostentabat, corrugandam esse Proserpinæ frontem, atque in mærorem æternum conijciendam *Crispata*; hoc est *vibrata*, interpretatur, Parrhasius ventis nempè, vt dixeram, agitantibus. Sed quia hoc satis expressum in verbo *fluctuat*; potiùs hic arbitror naturam, & formam arboris à Vate describi iuxta explicationem nostram, ad quem etiam facit, quod addidit nempè. *Cacumine denso*. *Cacumen* enim summitas cuiuscumque rei appellatur, & *Densum* hic dicitur, quia adeò conserta, & stipata folijs, etiam in ipsa summitate, buxus est, vt vix parem repereris. Sed *fluctuat* tamen cacumine, quia ea pars quippe gracilior faciliùs inflectitur, inferiori corpore tenaciùs resistente.

HIC HEDERÆ SERPVNT. De aduerb. locali *Hic* iam diximus, figuram tantum adnotaueris repetitionem, qua plura disponuntur in loco; *hic hedera*, hic Buxus, hic Pampinus &c.

De hederis etiam abundè diximus lib. pr. Carm. 27. Hic tantum nota, hederam dici ab adhærendo, quia, cum per se stare non possit, arboribus, parietibusque adhæret, ac tortuosè semper, colubri ad instar, procedit; quare etiam Ouid. Metam. 10. hederas *flexipedes* appellat.

Vos quoque flexipedes Hederæ venistis, & vna
Pam-

Pampinea vitae, & amicta vitibus vlmus.

Porrò hederam hìc statuens Poeta omeo omini superaddit. Ominosam vidimus Ilicem satis plenam, ominosam & Laurum: nec caruisset omine buxus, quandoquidem (præter id quod iam innuimus, in voce *crispata*) ex buxo instrumenta composita ferale, vt plurimum, resonant: superest, vt non sine omine, & quidem Proserpinæ infausto hederam adstitisse conspiciamus. Memineris itaq; nos lib. pr. in explicatione habita ad Carm.

Ebria Mæonijs fulcit vestigia Thyrsis.

satis iudicasse Thyrsum hastam esse præacuto munitam ad feriendum ferro, quæ hederis contegeretur, ex quo factum dicebamus, vt vulnus delicijs obtectum significauerit. Hedera igitur Tyrsis ornamentum, integumentumq; præbere solita hìc assurgit, vt Proserpinam moneat, ne delicijs vndequaque circumfluentibus fidat; nam telum sub deliciarum specie eubrabatur in vulnus. Insuper ex hederæ tenacitate, qua indissolubilibus nexuum pressuris, omnia, quibus adhæreat constringit, effectum est, vt captiuitatis in symbolum assumeretur hedera ab Antiquis. Quid igitur hìc portendat hedera, nisi Proserpinam, luctuosa mox catastrophe, vitali hac luce, ac libertate priuandam? Mirari autem quis posset hederam à Vate vitibus prælatam, dum primo loco, *hìc hederæ serpunt*, inquit; ac subinde adiecit *Hic pampinus induit vlmos*. Sed neque hoc vacat sapientissimæ eruditionis arcano; nam, vt legere est apud Pier. lib. Hierog. 51., tanto in honore habita est hedera apud Ægyptios, arbitrantes, Plantam eam esse Osiridis sui, vt etiam vitibus ipsis præhaberetur in sacris. Ideò Ægyptiorum sensum secutus Vates hederam vitibus eruditissime prætulit; quod fecit & Ouid. loco mox supra cit.. *Serpere* autem dictæ sunt hederæ, quia tortuoso tramite, vt diximus, hærentes alteri attolluntur.

HIC PAMPINVS INDVIT VLMOS. Pampinus idem est, ac Palmes, vulgò *il tralcio della vite*: est enim tener, frondosusq; in vite colliculus fructus fouens eiusdem vitis, eosq; ab æstus vindicans iniuria. Sic Virg. Georg. 3. vitis propitiam ex verè fortunam describens, hæc habet in rem nostram.

. . . . Nec metuit surgentes Pampinus Austros,
Aut actum cælo magnis Aquilonibus imbrem;
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.

& primo Georg. grandinis flagella exagerans, ea prænotatis signis, eubranda hæc habet

Heù malè tunc mites defendet Pampinus vuas;
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.

Hic tamen Pampinus pro tota vitis ponitur Planta; pars scilicet pro toto per Synecd. Sed quid hìc vitis, inquies, quæ signum libertatis est, Ægyptiorum omnium calculo comprobatum: vbi, de vincienda, vt supra dicebamus, Proserpina, Proscenium agitur? Quid vitibus cum Tragicis? Nonne vitis, iuxta Ægyptios non solum, sed iuxta Phylol.: omnes, ac Poetas tam Græcos, quàm Latinos symbolum lætitiæ fuit, plenis vocibus celebratum? Quomodò infortunijs præludere potuit vitis, quæ semper in argumentum fœlicitatis viguit assumpta? Profectò vitis, quæ ab Astiage, per quietem visa est de Mandanes gnatæ suæ genitalibus obortiri, vniuersamq; Asiam palmitibus obumbrare, Cyro Nepoti terrarum præsagiuit imperium, non excidium. Quid hìc igitur vbi luctus imminent efflorescat? Vera mehercule hæc omnia. Sed quæ Poetæ perspicacitatem non retundant. Nouerat & ipse vitis laudes, nouerat suauitates, nouerat delicias; sed nouerat etiam acerbitatem vitibus non deesse; immò vitem innocumenti absconditi hieroglyphicum fuisse assumptam non ignorauerat; hoc enim illi, & sapientissimis omnibus portendere visa est vitis illa supra caput Hecates prætendi solita, & quæ ostenderit Fauni Patris insidias, quas vini opera extruxerat in Gnatæ Virginis corruptelam, ac de quibus insidijs fuse nos dix. lib. pri. Carm. 15. Sicuti igitur Hecates palmites insidias illi extructas à Fauno Patre virginitatem illius violaturo, portendebant; sic vitis, hoc loco, nocumentum delicijs absconditum, ac mox ferali nimis impetu erupturum: nampè Plutonis Patrui insidias ad Proserpinam rapiendam, violandamque instructas præfigurat. Ideò iure, hoc ipso in loco vitis *induit*; hoc est, in modum vestis operit, & circumtegit *vlmos*; Vlmus enim arbor est, ob caritatem foliorum, maritandis vitibus maximè idonea. Quarè etiam Virg. Georg. pri. ait

Quid faciat lætas segetes, quo sydere terram
Vertere, Mæcenas, vlmisq; adiungere vites
Conueniat &c.

ex quo satis constat, naturalem aliquam interuenire inter vitem, & vlmum sympathiam, qua fit, vt vites, vlmis copulatæ, mirum crescant in modum, ac, per ramos arboris serpentes, altiùs vndequaq; luxurient. Hanc autem sympathicam vnionem attigit etiam Hetruscorum Princeps Poetarum Hierosl. liber. Cantu 20. his verbis

Com' olmo, à cui la pampinosa vite
Cupida s'auuiticchi, ò si marite &c.

naturam igitur secutus & Auctor noster profectò est: sed, dum mores imitatur Naturæ, mysticas, ac symbolicas affectiones non negligit, vt ex dictis iam constat.

HAVD PROCVL INDE LACVS &c. Ne vlla deessent Ætnæ deliciarum oblectamenta, viridantibus Floræ Hencaustis, lasciuientibus riuulis, fontibus ex pumice scatentibus, Syluis in vmbracula compositis, ac melle manantibus, vltimam deliciarum superaddit, nempè placidam cristallini lacus vndam, quæ, se in speculum conformans, volta referat in imagine, quidquid sparsim Ætneas condecoret delicias.

HAVD PROCVL INDE. Haud aduerb. negantis idem sonat, ac *Non*: *Procul* aduerb. distantiæ est, idem sonans, ac remotè, seù longè. *Inde* verò aduerb. locale, idem importans, ac *ex loco*, seù *à loco*: quarè *haud procul inde* idem erit, ac *non longè à loco*, de quo dicebamus.

LACVS. Est *Lacus* cauitas terræ in profundum depressa, atq; ex superiori parte patens vndequaq;, aquis perpetuis affluens, quibus exuberantibus, riuos efficit, & fluuios. Distinguitur autem lacus a stagno, quod hoc temporaneam habeat aquam stagnantem, quæ plerumq. hyeme colligi solet, æstate verò exsiccari: cum lacus aquas habeat ioibi nascentes perpetuas, ac perennes. Quantam verò venustatem lacus ijs, in quibus excrescunt, locis, vel ex hoc vno discerni potest, quod Virg. Italiam delicijs omnibus affluentem describens non immemor lacuum fuit: Georg. 2.

An mare, quod supra, memorem, quodq; alluit infra?
Anne Lacus tantos? Te Lari maxime? teq;
Fluctibus, ac fremitu assurgens Benace marino?

&, eodem lib., fœlicitates amplificans rusticalis vitæ, inter maxima eiusdem oblectamenta Lacuum collocat amænitates, dum ait

Spelunca, viuiq; lacus, & frigida Tempe,
Mugitusq; boumm, mollesq. sub arbore somni:
Non absunt illi saltus, ac lustra ferarum &c.

Sed nec omine caret hoc loco Lacus, & mysterio. Æneæ ad Inferos descensuro spelunca ostenditur, tuta lacu nigro, qua scilicet aditus pateret in tartara, vt clare patet ex Æneid. 6. vbi sic

Spelunca alta fuit, vastoq; immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumq; tenebris &c.

Quidni igitur Proserpinæ in Tartara rapiendæ lacus panderetur? non quidem nigricantium, & graueolentium aquarum, nam nimis sic insidiatoris patefecisset insidias; sed, serena fronte, ad dolos, iuxta Veneris fraudem, compositus.

PERGVM DIXERE SICANI. Interponit, per parenthesim, lacus nomen, & quidem iuxta siculam nuncupationem, vt clariùs innotescat, de quo Lacu loquatur; quem scilicet *Sicani*, hoc est *Siciliæ Populi*; nam *Sicani* nomen patrium est a Sicania deductum, quæ pars Siciliæ fuit, in finibus Agrigentinis, tantæ celebritatis, vt Sicania ab ea dicta fuerit tota Insula, quale idem sonat nomen *Sicani*, ac Siculi *dixere*: idest appellauere, eorum lingua, *Pergum*. Video hunc lacum apud Ouid. *Pergusam* dici, & à Firmico *Percum*. Sed nil mirum, nam, iuxta diuersitatem sermonis diuersorum, diuersimode idem potuit appellari. Inniaus tamen græcis eruditionibus Claud. eum Pergi potiùs nomine indicare voluit, quia sic ex ipso nomine importabatur lacus natura, quam subindè explicat; nam *περγος*, Herodoto teste, idem est, ac Latinis *meabilis*. Cum itaq; Lacus iste admittat in altum cernentes oculos, certè meabilem se præbet oculis, ita vt ad fundum vsque vndam permeet visio; imisq; prodat lacus ipse secreta profundi. Insuper Pergi nomine vsum arbitror Poetam, eo, quod ipse ethymologiam huius nominis modica vocabuli inflexione, deduxerit à *πειρω*, quod verbum viderit idem significare, ac latinum verbum transfigo. Cum enim Proserpina summo, iuxta Lacum, dolore esset transfigenda; ideò quasi prænuncio nomine lacum ipsum *Pergum dixere Sicani*, inquit Vates, vt portenta portentis adderet, ac Hieroglyphicis omnia compleret, sibi ipsi à capite ad calcem, more suo cohærens.

PANDITVR; hoc est extenditur, & dilatatur, iuxta di-

cta de hoc ipso verbo in anteactis Carm. 97., quod inquit Vates, vt ostenderet lacum non arctis interclusum angustijs, sed protensum, & ad multum spatij dilatatum, vt aptior ad oblectationem insinuaretur.

ET CINCTVS MARGINE FRONDOSO NEMORVM. *Cinctus*, si rigorosè sumatur, idem est, ac comprehensus, coercitus &c. nam cingo, à quo deriuatur, id significat, hic translatè, ac lato sumitur modo pro *circumdatus*. *Margines* autem dicuntur quæcumq; rerum extremitates, & quia fluminum, & lacuum ripæ extremitates terræ videntur esse, quæ terminos imponant aquis, ideò & ipsæ margines dicuntur, vt hic. Frondosum verò dicitur, quod frondibus abundat. Porrò tellus in tantùm frondibus abundat, in quantum consita arboribus earum vegetat frondes, quarè dicitur hic *abundans frondibus* pro arboribus, parte scilicet pro toto posita; vt scilicet ostendatur Lacus, *nemoroso margine cinctus*. *Ideò* addidit *Nemorum*, quod non explico, nam quid sit nemus, vidimus lib. pri. Carm. 207.

Quod si aliam cuperes consimilem eiusdem lacus descriptionem audi Ouid. Metam. 5.

Haud procul Æmnæis Lacus est à mænibus altis,
Nomine Pergusa. Non illo plura Cayster
Carmina Cycnorum labentibus audit vndis
Sylua coronat aquas cingens latus omne, suisq;
Frondibus, vt velo, Phœbeos summouet ignes:
Frigora dant rami, varios humus humida flores &c.

Conferas hanc Ouid. descriptionem cum textu nostro; & videbis, Claud. eodem vsum esse principio, dum ait: *Haud procul inde Lacus &c* Item in antecedentibus Syluam describens dixerat: *Syluaq; torrentes ramorum frigore Soles temperat &c.* Vbi Ouid. *Frigora dant rami &c.* Atque vbi Ouid. ait: *Sylua coronat aquas*: *Nemorum frondosa margine cinctus*: inquit Auctor &c.

PALLESCIT. *Pallescere* idem est, ac *pallidum fieri*, seù *pallore superfundi*. Pallor autem color ille est, qui insurgit in cute hominis tunc, cum sanguis se ad interiora recipit præcordia, qui color luteus etiam, & oxitonus dicitur. Verùm, quia pallor, in facie, videtur sortiri effectum vmbrarum locum lucidi coloris occupantium: ideò, quæ vmbris inficiuntur, pallescere, per translationem, dicuntur & quia verè quod vmbris tegitur, præsertim si corpus lucidum sit, videtur aliquid de propria luce deperdere, & colorem pallori persimilem contrahere; pallorem vmbris passim attributum, apud Poetas primi nominis reperies. Sic Virg. Georg. 3. ait

Tum Sol pallentes haud vnquam discutit vmbras,

& Æn. 4.

Pallentes vmbras Erebi, noctemq; profundam.

Sed in re nota non diutius arbitror immorandum. Igitur *pallescit*, hoc loco, idem est, ac *vmbris circumtegitur*, & *speculi vicem gerens vmbrarum refert pallorem repercussum.*

AQVIS VICINIS. Rationem, quam immediatè ante attingebamus, nempè Lacum pallescere dictum, quia speculi vicem gerat vmbrarum pallorem reuerberantis, roborat, hoc loco, Vates, tacitè enim huius reuerberati palloris causam assignat aquam, quæ, cum corpus aptum sit, ad speculi vicem sustinendam, effectum etiam sortitur reuerberandi: easque vt in debita approximatione constituat, addit epitetum *Vicinis*; hoc est proximis Syluæ, vmbram projcienti, ita vt vmbras ipsas excipere, ac reflectere possent. Cum autem certè pallor aptissimus ad dolentis imaginem exprimendam sit color; Hieroglyphicum & hic arbitror à Vate erectum Proserpinæ, quæ vicinis iam excidijs expallescere, ex summa dolentis cordis angustia, mox deberet.

ADMITTIT IN ALTVM &c. Deest hic, per asyntheton, copula *Et*, quæ fuerat adiungenda. Porrò *admittit*, verbum ex *ad*, & *mitto* compositum, idem significat, ac *intromittit*, seu *intra recipit*, & *aditum ad interiora præbet*. Ideò *in altum*, hoc est *in profundum*, nam altitudo tam dicitur de rebus sursum assurgentibus, quam de rebus in profundum depressis. Vbi nota quam peruenustè insinuet non spernendam Lacus profunditatem; profundum enim fuisse dolet, licet profundum expresse non dicat. Igitur *admittit in altum*; hoc est, *permittit* vt penetrent oculi ad inspiciendas vltimas sui cauitates.

OCVLOS CERNENTES. Ponit hic causam pro effectu; nam certè oculi, qui organa visionis sunt, non recedunt a fronte intuentis, vt penetrent subiectas aquas; sed visio, quæ ab oculis elicitur, ea percipit interiores Lacus partes, & sic admitti dicitur in altum. Ast superfluens hic, & supervacaneè appositum videri poterit fortassis, particip. illud *Cernentes*, quod à *cerno*, quod est *video*, deriuatum, idem est ac *videntes*; certum est enim, quod, si lacus admittat oculos in altum, cæcos profectò, vel alio respicientes non admittat: quare, ex necessario consequenti, *cernentes* esse debent oculi, qui admittuntur: ergò superfluè additur particip. *cernentes*, quippe quod, de se, inest oculis in altum admissis. Verùm superfluum dici non potest, quod subtilissimæ doctrinæ ingerit lumen. Sciendum itaque celebrem de sensitiuis potentijs inter Phylosophos quæstionem agitari; dum scilicet quærunt, an sensitiuæ potentiæ actiuæ sint, an merè passiuæ? v. g., in subiecta materia visionis, quæritur, num visio sit mera passio, hoc est pura receptio specierum ab obiecto transmissarum; an verò, præter receptionem specierum in organo, requiratur, vt ipsa potentia visiua actiuè producat speciem expressam, idest actum vitalem ipsius visionis. Nos in animasticis, cum Phylosophorum Principe, latè probauimus, visiuam potentiam non posse esse purè passiuam. sed debere esse actiuam, & vitaliter producere actum visionis vitalem; nam si visio esset pura receptio specierum passiua, sequeretur, quod etiam si quis, apertis oculis, dormiat, adhùc videret obiecta circumquaque posita (si meridiano tempore accidat casus) quia certè etiam tunc species ab obiectis emissæ apertum in oculum passiuè recipiuntur, quod tamen manifesta experientia falsum esse comprobatur. Immò multoties experimur, quod, quamuis obiecta sub oculis præsentia habeamus, ea tamen non videmus, quia distracta potentia, vel vehementi ad alia intellectus conuersione, vel aliquo alio diuersiuo abstrahente, in visionem non incumbit: & tamen certè species illius obiecti, quippè præsentis, & sub oculo constituti recipiuntur in organum; ergò dicendum est, visionem non consistere formaliter in sola receptione specierum, sed requiri vlteriùs, vt actiuè potentia concurrat, vitalem visionis actum vitaliter eliciens. Hoc ipsum itaque docet hoc loco, & asserit Vates, dum ait: *admittit in altum cernentes oculos*; hoc est, admittit non quoscumq: oculos, in quibus species, mortuo quasi modo, recipiantur; sed *cernentes*; hoc est, qui, receptis speciebus impressis, speciem obiecti expressam, hoc est actum ipsum visionis vitalem vitaliter eliciant producentes: Non itaque superfluum est adiunctum illud *cernentes*, cum modum importet procedendi ipsius visiuæ potentiæ, atq; actiuam eam esse, non verò purè passiuam insinuet. Sed, vt plenius Vatis eruditionem intuearis, aduerte obiter, aliam ex hoc eodem contextu importari celebrem non minus, & arduam apud Phylosophos, quæstionem; & illa est, qua quæritur, num visio fiat, per introsusceptionem specierum; an verò, per extramissionem radiorum? Qui primum asserunt, dicunt etiam, speciem sui à quolibet obiecto emitti, quæ, à base obiecti, per medium propagata, ac conformata in conum, ad potentiam vsque perueniat visiuam, ita vt eà in organo receptà potentia subinde visionem eliciat. Qui dicunt visionem fieri per extramissionem, negant hanc specierum ab obiectis emissionem, propagationem &c. sed asserunt, ab oculo radium quemdam emitti, quem visualem appellant, qui à potentia ad obiectum vsq; protendatur, & sic reddat obiectum visum. Hanc sententiam nos latè in animasticis confutauimus, cum Lectoris munere fungeremur in Almo huius nostræ Ciuitatis Mariano Collegio. Ratio autem confutandi, inter alias plures, vna desumebatur ex eo, quod si visio fieret per extramissionem radij visualis; tam radius ille instar luminis esse deberet, quo obiectum redderetur visibile; ergo etiam in tenebris videre deberemus. Quod si dicas radium illum quippe admodùm tenuem à tenebris obrui, ita vt eas euincere non possit: Contra eas manifestè; nam, hoc posito, neq; per diem videre possemus, & quidem tunc præcipue cum maximè Sol emicat, & illuminat, quia si radius ille opprimitur a tenebris, multo magis opprimeretur à Sole; Vbi enim maius cessat minus; ideo & sydera ipsa, quæ a tenebris opprimi non possunt, præsente Sole euanescunt; quanto igitur magis radius ille visualis, qui minor adeò est syderum luminibus, vt ne tenebras quidem euincere possit, opprimetur à Sole? His tamen non obstantibus, videtur, vt fatear, prima fronte, Vates in sententiam hic, a nobis confutatam descendere, dum ait: *Admittit in altum cernentes oculos*: nam certè, vt nos ipsi dicebamus, causam ponit pro effectu, hoc est *oculos* pro ipso *visionis actu*, ab oculis elicito; qui actus, dum admitti dicitur, necessariò à potentia ad obiectum deriuari, per radium visualem, ab

organo

organo emissum, affirmatur. Verùm quis fuerit Poetæ sensus, nequit hic, sine erroris periculo diiudicari; sed perpendendum priùs id, quod in sequentibus exarat Auctor: adeò, libratis iudicij lancibus, reliquum expositionis excipiamus.

ET LATE PERVIVS HVMOR &c. Copulat per coniunctiuam particulam cum antecedenti sententia *admittit in altum* &c. Sententiam subsequentem, nempe *latè peruius humor &c.* *Humor* verò dicitur aqua suprapositi lacus, posito genere, quod tamen à subiecta materia limitatur, pro specie, seu specie pro indiuiduo; nam *humor* appellatur quælibet aqua, vel ab humo, qua continetur, vel ab humido, quo maximè pollet. *Latè* autem aduerb. dimensionis ponitur hic, pro *abundè*, vel pro *vndequaque*, vtrumq; enim sensum amplectitur, & peruium dicitur id per quod iri potest, sed per translationem *peruius* pro eodem sumitur, ac *penetrabilis*: ex quo vides, quam altè attollat hic Vates perspicuitatem illius aquæ, quæ scilicet cristallo lucidior vndequaque fuisse dicatur, ideoque nil visui obstitisse quin ad fundum vsque penetrans, demersa in profundo, omnia videret aperta; quia videlicet *Humor peruius*

DVCIT. Ducere est quasi *alicui viam nescienti præire, atque ad metam vsque se praduem præbere*. Itaque vt vides, actionem viuentis propriam, & actiuam Lacui, vel lacus vndis attribuit, cum mere passiuè se habere potuerint: id autem præstat Auctor, vt altiùs assurgat oratio, & quidem non sine pondere eruditionis; nam cum antiqui vndis omnibus, vt sæpè innuimus suum attribuerent Numen, nil mirum si etiam lacubus, hoc est eorum Numinibus virtus præbeatur actiua, immò & vitalis, posita, quoad nomen, re possessa pro ipso Numine possessore, quasi Numen illud propria virtute aquarum suarum corpus diaphanum omninò redderet, ac manuduceret visionem intuentium ad intimas quasque partes inspiciendas. Audio hic Auctores, asserentes, visionem fieri, per extramissionem radiorum, litem sibi adiudicatam clamitantes. Et ratio in promptu est, quia non ducitur, nisi qui *volens sequitur à termino à quo ad terminum ad quem*: sed clarè inquit Poeta *ducit visus &c.* ergò visio fit, per radium ab oculo prouenientem, & ad obiectum pergentem ex ipsa Vatis sententia. Verùm ne canant, quæso, ante victoriam, triumphos; nam quod diximus de verbo *admittit in altum*, idem dicendum erit de verbo *Ducit sub Gurgite &c.* Interim prosequamur.

VISVS IN OFFENSOS. Visus & actum videndi, significat, & potentiam ipsam visiuam. Si pro actu sumendus hic esset, faueret certè asserentibus visionem fieri per extramissionem; si verò sumatur pro potentia visiua, faueret asserentibus fieri per introsusceptionem specierum, quæ solùm reddit potentiam immediatam obiecto, immediatione virtutis, vt dicemus infra, in verbo *Prodit*. Quare non sine arte hoc vsum nomine *Visus* Auctorem arbitror, vt neutri tandem litem adiudicaret. Sed fusiùs infra. Inoffensus participiale nomen est compositum ex particula *in*, quæ naturam induit negatiuæ, & *offensus*, ita vt idem sit inoffensus, ac *non* offensus, idest nullo præpeditus impedimento; nam offendere est in aliquod obstaculum impingere, & detineri.

SVB GVRGITE. *Sub* præpositio est, quæ idem significat, ac *subter*, & modò sexto casui, modò adiungitur quarto, pro ratione vel status, ac quietis, vel motus, quem significet verbum, cui addicitur. Videtur itaq; hic primo intuitu hallucinatus Claud.; nam *Ducit* est verbum importans motum; atq; adeò non *sub gurgite*, sed *sub gurgitem* dicendum fuisse, hic dicerent Grammatici. Respondet Parrhasius; *sub gurgitem*, procul dubio dicendum fuisse, sed Auctorem inhæsisse Virgilio, qui hac elocutione indifferenter vsus deprehenditur, & loca eiusdem Virg. notat, quæ id comprobent apertè. Optima est, non inficior Parrhasij responsio quo ad Grammaticos refellendos; sed non attingit, vt arbitror, Poetæ acumen. Quarè, attenta Vatis prudentia, quam nullus iure redarguere possit, sic ego aliter respondeo. Dixerat in antecedenti Vates: *admittit in altum cernentes oculos*; quo posito, si addidisset hic *& ducit sub gurgitem*, idem per diuersa dixisset, & in perissologiam incidisset: idcircò non *sub gurgitem* dixit; sed *sub gurgite*; nam qui admissus fuerat in altum oculus iam esse in loco, idest *sub gurgite* intelligebantur, ac subinde *sub gurgite degens* ducebatur circumquaq; ad inspicienda circa fundum omnia, quæ ipso sub gurgite essent. Quarè *sub gurgite* & statum in loco indicat respectu iam in altum admissi, & partes notat sub gurgite positas, ad quas motus, per verbum ducit, importatur sub eodem Gurgite; consequenter verbum illud *ducit*, ita importat motum, vt tamen non discedat à statu; nam visus sub Gurgite admissus ad diuersas sub gurgite partes ducebatur *inoffensus*; hoc est *medio non resistente*, quippè Diaphano, &

LIQVIDO Liquidus enim idem est, ac fluens, idest nulla, vel ferè nulla præditus consistentia, vt certè *Gurges* est, qui hoc loco describitur, & pro ipsa aquarum ponitur congerie, ad imitationem Virgilij, qui in eodem sensu Gurgitem assumpsit Æn. pri. dicens

Apparent rari nantes in Gurgite vasto.

licet rigorosè loquendo Gurges non sit ipsa aqua, sed locus, ad modum voraginis, profundus, in quo aqua vertitur, & circumflectitur. Sed non est nouum Poetis, immò & oratoribus continens pro contento vsurpatum.

IMAQVE PERSPICVI &c. Per copulatiuam *que* pro *&*, adhùc antecedenti sententiæ subsequentem nectit, nempè, *& prodit secreta &c.*

PRODIT. *Prodere* idem sæpè est, ac *detegere*, & *patefacere*, seù *aperire*, vt patet ex Virg. Æn. 2. vbi sic

Prodere voce sua quemquam, aut opponere morti.

in quo sensu optime consonat cum superioribus, ad indicandum Poetæ sensum cum ijs esse, qui visionem asserunt fieri per extramissionem, nam, dum lacus radium visualem inspicientis admittit, certè sinum reserat, & aperit secreta profundi. Posset quidem obijci, fore vt superfluum esset hoc membrum in oratione, si in hoc sensu verbum *prodit* acciperetur; nam explicaret idem, per idem; idem enim est *admittere oculos in altum*, & *prodere*, seù *detegere*, aut *aperire secreta* profundi, cum viderimus supra *Altum* pro ipso *profundo* vsurpatum. Sed facilis adstat solutio, si dicamus, *Altum* idem profectò esse, ac *profundum*, sed non semper omnimodam importare profunditatem; quarè potuisse fieri, vt oculus admitteretur *in altum*, idest in aliquam lacus profunditatem; puta ad dimidium vsq; illius aqueæ molis, secundùm mensuram profunditatis; nec tamen admitteretur in totam omninò profunditatem, nempe ad fundum vsque; ideòq; necessarium fuisse, ad ostendendam hanc vsq; ad imum admissionem, adijcere: *Imaq; perspicui prodit secreta profundi*. Quamuis tamen hoc verissimum, atq; indubitabile sit; aduerto adhùc vlteriùs, verbum *prodo* accipi sæpè sæpiùs pro eodem, ac *proijcio*, *excludo*, *propello*, in quo sensu vsurpatur ab eodem Virg. Æn. pri., dum Venerem inducens Ioui Genitori verba facientem, sic ait ipsius ore

Nos, tua Progenies, Cœli quibus annuis arces,
Nauibus (infandum!) amissis, vnius ob iram,
Prodimur, atq; Italis longè disiungimur oris.

vbi Interpretes communiter locum explicant, vt dicat; *Prodimur*; hoc est, *excludimur*, *ac propellimur non solum ab oris Italis; sed etiam longè semouemur ab illis, ac disiungimur*. Quod si in hoc sensu accipiatur verbum *Prodo*, hic positum ab Auctore, iam tota perit ratio asserendi, visionem fieri per extramissionem; immò apertè infertur eam fieri per introsusceptionem specierum: nam quid sibi vult: *Lacus prodit*, hoc est *excludit*, *propellit*, ac *proijcit* (nam & hanc habet significationem *Prodo*) *secreta profundi*? Certè sensus non est, quod, quæ in fundo habeat secreta lacus, hæc à se excludat, proijciat, & ad superficiem vsque propellat aquarum. Ergò sensus tantummodò esse potest, quod ea, quæ in imo sunt, producant species, quibus, cum fuerint *visibilia potentia*, reddantur *visibilia actu*; & quæ species emissæ ab obiectis, in fundo demersis, ab ijsdem proijciantur, ac propellantur, ita, vt, per transmeabilitatem vndarum, propagatæ ad oculum vsq; pertingant. Dicuntur autem prodi, idest *proijci ad oculum* secreta profundi, non quidem in se ipsis, sed in ipsorum imagine virtuali, quæ species ipsa emissa est. Obijci tamen & hic potest, hoc non solum fore dissonum ab ijs, quæ Vates immediate ante dixerit, sed fore contradictoriè oppositum (quę nota nequaquam tanto Vati est inurenda) ratio est, quia immediatè ante dixerat: *Admittit in altum cernentes oculos*. Ast, si transmittit species ad oculum, iam non admittit oculos ipsos in altum; sed species ex alto emittit: sicq; iam admitteret, & non admitteret oculos, quod iuxta sententiam tanti Vatis esse, non est omninò dicendum. Hæc tamen obiectio nil prorsùs roboris habebit, si animaduerterimus, quamnam vnionem importent species inter videntem, & obiectum visum; importani enim vnionem immediationis; nam Potentia visiua, dum actu videt, obiectum præsens, ita debet esse constituta, vt obiectum fiat illi immediatum, non quidem im-

media-

mediatione suppositi, sed immediatione virtutis: dum autem obiectum sit hoc pacto immediatum Potentiæ, implicat quod Potentia ipsa non dicatur eodem modo facta immediata obiecto. Quarè, quod emittit speciem ad oculum, oculum ipsum ad se admittit, vt fiat immediatus sibi immediatione virtutis: atq; ideò aptè, ac congruentissimo dicendi modo vsus est Vates, dum dixit: *admittit in altum cernentes oculos; & prodit secreta*, idest projcit species profundi, quibus mediantibus oculum admittat, quod est & admissionem affirmare, & modum admissionis astruere. Cum enim hæc relatiua sint, non potuit vno sine altero explicari, cum semper relatiua sint simul cognitione. Quid igitur, inquies, sensit Vates de visione hoc loco? Artificiosè arbitror locutum fuisse Poetam, ita vt ad vtramq; sententiam respexerit, sed ita in medio positus, vt neutri litem adiudicare voluerit; ideòq; vsum esse verbo ambiguo *Prodit*, quod pro vtraq; sententia explicari aptissimè posset; cum suum non esset, hoc loco, de tàm controuersa quæstione aliquid definire, satisq; illi esset, se in vtraq; sententia versatum obiter ostendere, aliorum iudicio litis decisione relicta.

IMA SECRETA. *Imum* dicitur quod infimum est, atq; in infima parte collocatum. *Secreta* verò quid sint, vidimus lib. pri. Carm. 16. Hic tantum innuo *secreta* poni pro eodem, ac *segregata, separata*, ac *dissita* ab oculo inspiciente, seù ab vndarum superficie.

PERSPICVI PROFVNDI. Perspicuitas propria est puræ aquæ proprietas, ex quo factum, vt aquæ, & vitreæ, & cristallinæ dictæ fuerint, atq; ex hac proprietate prouenir, vt oculos in altum admittant, vt prodant secreta &c. Quarè causam assignat Vates, & rationem per causam hic reddit eorum, quæ antea dixerat. Profundum verò dicitur quid quid altum est, ex eo, quod *Porrò fundum*; hoc est *longè* habeat *fundum*. Ideò antonomasticè *Profundum* dicitur mare, quod nulla aquarum congeries, tam dissitum à superficie, fundum habeat. Hic ponitur pro ipso lacu, quem tam procul à superficie fundum indicat habuisse, vt meritò Profundi nomine potuerit designari.

Sed è Profundo tandem emergentes visum intendamus, vt, quæ pulchriora latent, ad morum instructionem decernamus.

Ne fidas rebus nimium secundis: adulatur enim fortuna; atq; adulatoris proprium est, vt mordeat, dum adblanditur. Brachia cum Scorpius tendit in amplexus, caudam cribrat in vulnus; nec meliùs quis decipit, quam qui se amicum simulat. Sic Plutonis astus plena omnia, ac delicijs affluentia ostentat, vt animam rapiat ad Inferos seductam, Venere fraudes connectente. Quæ non ostentat Auerni serpens; quæ non pollicetur; quot modis non adblanditur, vt Animam decipiat, deceptam rapiat, ac raptam discerpat? Perpende quid molitus fuerit, cum Incarnatum Patris Verbum duxerit in montem excelsum. Ostendit illi, inquit scriptura, omnia Regna Mundi. En quam maximis deliciarum illecebris visum recreet, sensum attrahat, appetitum sollicitet, intellectum alliciat, voluntatem vellicet! Adijcit promissiones. *Hæc omnia tibi dabo*. Quanta iam in Prædone liberalitas! Sed respice finem. *Si cadens adoraueris me*. Proh' infandam insidiatoris temeritatem! Sceptra offert, vt sub iugum mittat; diademata ostentat, & exhibet, vt in captiuitatem adducat, vt compedes injciat; omnia pollicetur, vt Animam, rerum omnium pretiosissimam, sibi arripiat in prædam. Sed quid in Dæmonem culpam refundimus, si nos vtique nos ipsos seducimus, ac sponte nos hosti diripiendos objcimus? Insidias struit ille quidem, sed in floribus latitat, inter mellifluas frondes delitescit; hoc est, inter Mundi delicias, ac dulcedines, locum deligit insidiarum. Ast, nisi fueris imprudens, Proserpina, quæ nihil enucleatè disquirat, facile animaduertes ex ipsis insidiarum latebris, insidiantis indicia denunciari, ac, mutis quasi caracteribus, vt caueas, enunciari; si tantùm memineris, Ephimeras camporum flores esse, dum flos egreditur, & conteritur, quasi te certiorem facere exoptet, delicijs non fidendum, quia eas mors sequitur, & flores simul opprimit, & cultores; si memineris, vere traosacto, torridam æstatem subsequi; hoc est Ver huius Mundi torridis Tartarorum æstibus occupari; si memineris caducitatem frondium, labentem semper aquarum cursum, ac denique cliuos in praceps semper erectos, quasi in memoriam studeant reuocare fluxas Mundi illecebras, labentes blanditias, fugaces delicias ad solum tandem præcipitium; nempè ad barathrum deducere sempiternum. Liber scriptus intus, & foris, ad erudiendos homines, Mundus est; vt, quot res creatas intuemur, tot hieroglyphicis, ad tuendam salutem nostram deducamur instructi. Sed quid prodest, si nos ea negligimus, quæ proficere, amplectimur, quæ officere, possunt; & delicijs vtimur, vt nunquam perituris, ac nunquam in absynthium degeneraturis? Nos ipsi vmbras quærimus, in quibus serpentes insidientur, nos ad lacus, quibus obruamur insipientes properamus. Nos papilionum ad instar, dum fallacem sequimur lucem, in flammarum globos irrumpimus deuorantes. Sed monet Papilionum fatuitas, vt & nos alas ex luce contrahamus, ne, dum fruitur oculus, alarum incendatur remigium, fœliciter quamuis, si accideret, intempestiuè tamen ad opus, quod prosequimur. Ideò iam ex hac limpidissima veritatis luce volatum diuertamus, ne, licet extra ardoris perniciem, ita eiusdem splendore detineamur, vt incœpti operis immemores, quid Musa nostra concinat, negligamus.

Del nobil sito, à cui Natura imparte
Prodiga di sue gratie ampio tesoro,
La vaghezza gentil trascende ogn'arte,
Vezzosa più, che de suoi fiori il choro.
L'alma pianura al proprio sen comparte
Del colle, in cui s'inalza, erto il decoro,
Mà facil sì guida sù l'erta i passi,
Ch', in salir, del salire in dubio stassi.

Mobili argenti al diramare in riui
Mille concaui aperse; e mille fonti
Sgorga Pomice viua, onde s'auuiui
Ciò, che di Chlori al crin lieto sormonti: Chloris eam quæ Flora vocor Ouid. Fast. 4.
Forman, nel zampillar, scherzi lasciui
L'acque cadenti; e, nel fuggir da monti,
Gl'amorosi ruscelli, all'herbe in grembo,
Ruggiadoso de i fior bacciano il lembo.

Frondosa selua, al biondo Arciero opposta,
Intreccia i rami, al rigettar gl'ardori;
E, d'ombre amiche in fresca sede ascosta,
Quì la terra del Sol spreggia i calori;
Ne, perch' arda il Leon, gia mai si scosta
Però dal grembo i custoditi algori;
Mà, temprati in vn misto ardori, e gelo,
Gode ne smalti suoi di Gioue vn Cielo. Iupiter à Iuuando.

Nati al domar dell' Ocean profondo
Gl'orgogli immensi, e flagellarne i flutti,
Quì frondeggian gl'Abeti; e quì, fecondo
Di strali, e d'haste, i troppo acerbi frutti
Porge il Corniolo all' altercar del Mondo;
E i rami suoi l'annosa Quercia, instrutti
D'vn Gioue amico ad annidar gl'arcani,
Stende, i suoi vanti ad addittar sourani.

Chioma ferale, onde le tombe honori,
Di Piramide in guisa, erge il Cipresso,
Pompa maggior de sepolchrali horrori.
Elce, onusta de faui, il miele espresso Permessus fluuius Heliconius. Laurus.
Versa da tronchi ad addolcire i fiori;
E la gloria del colle, ou'il Permesso,
Sacrati al Dio di Delo, i Cigni accoglie,
Spiega, vietate al fulminar, le foglie. Vide lib. Pri. non buxus nõ ero sonās &c.

Scielto all' honor di Berecinthia, increspa
Fronda ondeggiante all' addensate cime,
Quel duro legno, in cui s'il tarlo incespa, Carlem nescit Buxus.
Roder no'l può con l'addentate lime:
S'auuiticchia alle piante, e vi s'accespa Tres iuuare racemos nouit Anachirsis, primū lætitiæ, secundum ebrietatis, tertium molestiæ
L'Hedera serpeggiante: e l'vue prime,
Onde tutto di gioia il cuor s'incolmi
Sorgon le viti a partorir sù gl'olmi.

Della Sicilia il communal discorso
Di Pergo il nome al chiaro Lago impose,

Che,

Che, qui non lungi, imprigionaio il corso,
Stende l'onde tranquille; e, frà l'ombrose
Scene del Bosco à deliciar trascorso,
In dolce calma il fluttuar compose;
Che, se d'ombre al pallor l'onda s'imbruna,
Lieta, l'ombre à nodrir, gl'humori adduna.
Quel limpido cristal, ch' iui comparte
Le squagliate sue tempre al Patrio nido,
Lucido trasparente, in ogni parte,
Non cura farsi à suoi secreti infido;
Anzi sembra suelar del centro, ad arte,
I ripostigli à chi dal curuo lido
L'occhio v'affissa, e pe'l vallon profondo
Guida lo sguardo à penetrar sù'l fondo.

Ducat itaque & nos ad centrum studiosa enucleandi curiositas, quidquid in proposito Vates disseruerit.

Hùc elapsa cohors gaudet per florea rura;
Hortatur Cytheræa legant. Nunc ite sorores,
Dum matutinis præsudat solibus aer;
Dum meus humectat flauentes Lucifer agros
Roranti prouectus equo. Sic fata doloris
Carpit signa sui: varios tum cætera saltus
Inuasêre Cohors. Credas examina fundi,
Hyblæum raptura thymum, cum cerea reges
Castra mouent, fagiq; cauo demissus ab aluo,
Mellifer electis exercitus obstrepit herbis.

HVC ELAPSA COHORS &c. Peracta loci descriptione, eiusdemque delicijs, floridam prorsus per hyppotiposim, ab enumeratione partium, effectuum, adiunctorumq; decerptam, sub oculo positis; ad gradientes iam Deas, Nympharumq; cætus aptissimè regreditur; & quid ab ipsis, tanta amænitate permotis actum fuerit, non describit solum; sed noua superinducta Hyppotiposi spectandum nobis proponit, ac ducta à simili comparatione latiùs explicat, exornatque. Hortatricem agendorum indicat Venerem, quam, per Prosopopeiam, loquentem inducit, vt, quæ dolos instruxerat, eadem prosequatur ad finem vsque deceptura.

HVC. Aduerb. est motum importans ad locum, & idem sonans, ac si diceres ad hunc locum; quem scilicet in anteactis descriptum habes.

ELAPSA. Particip. à verbo *elabor*, quod, compositum ex præpositione *e*, & verbo *labor*, propriè significat idem, ac *velocissimè è loco ad locum feror*. Verbum vtiq; desumptum ab vndis, quæ, dum in decliue feruntur, *elabi*, idest *fugere* videntur, ac velocissimè ferri; quod sanè correspondet adamussim ijs, quæ dixerat, initio huius lib. cum ait; *vtraq; virgo vnnus*, quod innuere volui, vt videas, quam congruenter sibi ipsi respondeat non immemor sui, Vates. E domo igitur *elapsa*; idest, *fuga* è domibus erepta, atque *hùc*, nempe *ad* hunc locum velocissimè progressa Dearum copia, vnico hoc particip. indicatur. Sed insuper nota latentem in hoc verbo eruditionem. *Elabi* velocissimum quidem importat motum, sed tanta agilitate peractum, vt ne vestigium quidem præterlabentis appareat in loco; sed talis emicet, vt de cursu Atalantæ, atq; Hypomenes scripsit Ouid. Metam. 10. cum sic ait

Signa tubæ dederant, cum carcere pronus vterq;
Emicat, & summam celeri pede libat arenam.
Posse putes illos sicco freta radere passu.
Et segetis canæ stantes percurrere aristas.

Ad hæc igitur alludens Poeta Dearum agilitatem enarratis non dissimilem expressit vnico hoc verbo *elapsa* cohors; & quidem non sine maximo fundamento, ab antiquorum omnium Theologia desumpto, nam certè, in omnium sententia, Numinibus diuinitate conspicuis dos etiam agilitatis meritò concedebatur. Denique *elabi* est inuitis quibuscunque obsistentibus, ac coercere conantibus, fugam ex eorum manibus arripere, atq; ad statutam metam festinare. Obstare Proserpinæ debuissent Matris monita, sed astu Veneris immemor eorum effecta, elapsa est, velut auis è custodia, inquit Barthius: obsistebant vlteriùs multiplicata prodigia, deterrebant omina, coercêre conabantur portenta, quæ, procul dubio, & cæteras exterruissent, si progredi illa recusasset: sed illa, inuitis omnibus, ad metam contendit, ac secum reliquas adducit. Ideò *hùc elapsa*

COHORS GAVDET. Cohors propriè significat peditum turmam, vulgò *Squadra di Fanteria*: ampliatiue tamen sumitur etiam pro quocumque virorum, vel mulierum cætu; atq; adeò, cum agatur hic de cætu Dearum, ac Nympharum turba per Ætnæos campos simul deambulantium, optimè cohortis nomine designantur. Verùm, ne temere vocabulum vsurpasse videatur Poeta, memineris, *cohortem à cohortando* dictam, eo quod tribunus eam, vt sequatur, hortari soleat. Quo posito: cum inferiùs inducatur Venus hortantis Tribuni munere fungens: *Hortatur Cytheræa legant &c.* congruentissimo dicendi modo, reliquas cohortis nomine compellauit. Ideò *Cohors gaudet*: *gaudere* autem *delectari*, *exhilarari*, ac *delectatione vrgente*, *exultare* est.

Heinsius legit, hoc loco: *Hùc elapsa cohors gaudent*: & quidem congruentèr ad ea, quæ sequuntur, dum ait: *Hortatur legant: Inuasêre cohors &c.* Sed, quia vtraq; lectio æque bene defendi potest, vulgatam non desero.

PER FLOREA RVRA. Emistichium Virgilij est ex pri. Æn. desumptum, vbi habet

Quales Apes æstate noua
per florea rura &c.
Exercet sub Sole labor &c.

vbi vides præpositionem *per* pro eodem positam, ac *inter*. Quare & hic *per florea rura* idem erit, ac *inter flores deuagata illius ruris*. Quid verò rus sit, & cur sic dictum vidimus in anteactis Carm. 86. Quo verò ad adiunctum florea; Distinguunt aliqui, & fortassis non immeritò, inter *floreum*, & *floridum*; floridum enim dici volunt, quod floribus abundat: floreum verò quod floribus constat; licet ex cit. Virg. loco videatur floreum, pro florido positum. Sed, admissa distinctione, videri posset impropriè locutus Vates, nam iuxta verborum proprietatem *florida*, non *florea rura* dicendum fuerat. Verùm, præterquam quod Virgilio inhæret; accedit, quod si *florida rura* dixisset, vix cohærenter ad sua principia locutus fuisset Vates; nam, in anteactis, efflorescentes Ætnæ campos per similitudines exprimens, superata innuit Parthorum regum contexta cingula gemmis; *Parthica quæ tantis &c.* superatas Assyriorum lanas exquisitissimis infectas spumis: *Quæ vellera tantum &c.* superatum Iunonis alitem gemmea cauda insignitum quinimmò & Iridem ipsam: *Non tales volucer &c.* Quæ omnia tot floribus refertum rus illud indicant, vt intextum potiùs, quam conspersum floribus iure fuerit dicendum. Ne itaque quod dixerat, immmutaret Vates *florea*, cum Virgilio, inquit, non florida.

HORTATVR CYTHERÆA LEGANT. En Venerem dolos prosequentem, quæ cur Cytheræa dicta fuerit, vidimus lib. pri. Carm. 519. Hæc igitur iussa ibi, seu potiùs permissa, dolos nectere, & fraudes; hic moris non immemor *Hortatur*. *Hortari* est, quempiam verbis ad aliquid peragendum vrgere, atque, vt plurimum, verbis adblandientibus fieri solet: immò huiuscemodi hortationem, non sine suspicione doli, procedere, innuere videtur Virg. Æn. 2., vbi à suspicione doli Tymœtem non liberat hortantem, vt equus à Græcis relictus duceretur in vrbem; dum ait

Et molem mirantur equi: primusq; Tymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari;
Siue dolo; seu iam Troiæ sic fata ferebant.

optimè igitur & Venus hortari dicitur, vel quia instructa dolis decipere sub specie boni molliebatur, vel quia sic Parcæ voluere, sic fata ferebant; vt in anteactis, hortari, inquam, dicitur, hortatione videlicet subdola, & captiosa. Porrò adhortandi munus ad æqualem erga æquales spectare maximè videtur; sicuti imperium ad superiores, ad inferiores verò pertinet deprecatio. Cum igitur Oratio hic Veneris ad æquales habeatur, nempè ad sorores Deas, iure *hortari*, non iubere dicitur, aut deprecari.

LEGANT. De hoc verbo satis abundè diximus lib. pri. Carm. 6. præfationis ad eumdem lib Tantum noto, pro eodem hic sumi, ac *cum delectu colligere*; vt, scilicet, hortatu Veneris, sceligentes, quæ colligerent, diutiùs tererent tempus, atq; in propriam morarentur perniciem, saltem de Proserpina loquendo, quo ad damnum, de cæteris verò quo ad terrorem, mærorem q; ex erepta Virgine percipiendum. Aduerte autem eleganter omissam à Vate particulam *vt*, quæ præcedere verbum legant debuisset, & omissum pariter quid legerent, nempè flores; nam hæc satis ex contextu patent.

NVNC

NVNC ITE SORORES &c. Habes iam hic aptissimam Prosopopeiam, qua Venus loquens inducitur, & cuius alloquentis iam ex his incipit Oratio.

NVNC. Aduerb. præsentis temporis est istud; sed & illud vsurpatum video pro eodem, ac *tandem aliquando*: vulgò *Per finalmente*. Sic Virg. Ecl. 8. inquit

Nunc scio quid sit amor. Duris in cotibus illum
Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec nostri puerum generis, nec sanguinis edunt.

Vbi interpretes *Nunc* exponunt illud pro *Tandem aliquando scio &c.* Atq; in hoc eodem sensu hic ponitur, ex quo noueris emphaticum omninò esse. Sed nota artificiosissimum, licet ex abrupto, Veneris suadentis initium orationis. Caussinus lib. de Eloq. 12. c. 8. primum suasionis caput esse docet, si venæ hominum teneantur, intimiq; eorum deliberetur sensus, cum quibus res agenda est: neq; solum (vt idem ait) Natura, ingenium, institutio, conditio; sed etiam affectus, & priuata quæq; adiuncta perquirenda sunt; vt, his præcognitis, atq; in hæc ipsa collineans, inclinatis iam animis incumbat toto pondere Orator Orationis, ac propendentes impellat. Nouerat itaq; Venus Proserpinæ, aliarumq; propensam ad relaxandos animos, inclinationé: nouerat, (ex prænotata festinatione) eas incensas desiderio ad floridos Ætnæ agros perueniendi: & nouerat, fœmineum esse floribus delectari non solum. sed angi desiderio se ipsas floribus coronandi. Quarè quasi earum corda legisset, ac desideriorum caracteribus exaratam in frontibus perlegisset interrogationem, qua dicerent: ecquando dabitur hortos ingredi, flores decerpere, comas redimire? Nacta temporis opportunitatem, inclinatis incumbit, ac propensos, per concessionem, vrget affectus: *Nunc ite*: hoc est *Ite tandem, ac flores tandiù exoptatos aliquandò tandem decerpite*. Hæc enim emphaticè importat particula *Nunc* pro tandem posita, quia optanti quælibet minima mora maxima videtur temporis periodus, atq; adeò, cum, quod optabat, assequitur, *tandem aliquandò*, erumpit, voti compos adsum. Ideò Venus, vehementem naturæ motum imitata; *Ite tandem* inclamat: Sciebat enim facile vnicuiq; suaderi quod optat.

ITE. Concessiuus hìc modus loquendi est; sed more imperatiuo exprimitur, quia hortantis est, vi suasionis impellere ad id, quod suadet. Eodem modo Æneas loquitur apud Virg. Æn. 11., cum milites suos, quos semper socios suos appellare consueuerat, hortaretur, ad iusta defunctis commilitonibus persoluenda; nam

Ite, ait, egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc Patriam peperere suo; decorate supremis
Muneribus &c.

Sed quo eant, inquies, quæ iam ad locum peruenerant? *Húc elapsæ cohors gaudet &c.* Facilis est responsio, si quæ diximus, adnotaueris; diximus enim Venerem respondère suppositæ sororum interrogationi cupiditatum notis expressæ: quarè, dum *Ite*, inquit, idem est, ac si dixisset: *Ite tandem post desideria vestra: implete quæ tandiù optastis*. Sed si locum velis ad litteram intelligere; & materialiter assumere verbum *Ite*; æquè facilis adest explicatio, nempe Ite per diuersas viridarij partes, vt varios, iuxta ingenium, & genia, flores sparsim enatos colligatis: Ite in flores populabundæ, sed varias percurrite partes, vt decerpendorum delectum habeatis.

SORORES. Quænam sint sorores iam vidimus, Carm. huius lib. decimo. Hic tantum noto, quod, licet, in rigore loquendo, sorores tantum dici possent Pallas, Diana, Venus, & Proserpina, quippè omnes ex eodem Ioue patre progenitas, Veneris tamen adhortatio ad omnes etiam Nympharum turmas dirigitur, quas ipsas *Sorores* appellat Venus ad captandam beneuolentiam, quasi sororio affectu moneatur ad hortandum; sicq; faciliùs impellat, & acriùs, quæ laruam induit benignitatis, dum se æqualem etiam Nymphis, licet inferioribus, facit. Adde, quod, cum omnes ex Deorum sanguine aliquo tandem essent modo, *Sorores*, lato more, dici poterant, nam vsus inualuit, vt fœminæ omnes eodem sanguine satæ, *Sorores*, latè sumpto vocabulo, dicantur. Deniq; nomen familiaritatis, & confidentiale est, amorem denotans inter appellantes, & appellatas intercedere, qualis in sororibus, ordinaria ex lege Naturæ, reperitur; ideò aptissimum ad beneuolentiam, vt supra dicebamus captandam, & etiam ad captandam attentionem, primo quia vocandi casu inflectitur, secundo quia sororio affectu suadens creditur suasura quod bonum alteri sorori futurum profectò sit.

DVM AER &c. Ab opportunitate temporis suasionem suam non intempestiuam comprobat esse; ideoq; executioni mandandam, moris omnibus relegatis. *Dum* aduerb. temporis est, quo indicatur tempus actionis alicuius ita connexæ cum alia, vt eodem tempore & alia illa commensuranda sit actio. Vulgò *mentre oner in tanto che*. Aer elementum illud est, quod, medium inter ignem, & terram, spatium occupat, iuxta Aristotelicum Sistema, de situ partium Mundi constructum: quod si demeretur sphœra ignis, ita vt illa nulla esse diceretur in sublimi, præter ipsum solare corpus, vt alij existimarunt; iam aer totum spatium à terra ad Cælum vsq; Lunæ occuparet. Aer, inquam, non quidem, qui purum elementum sit, nam vt vidimus alibi, purum omninò, & sine aliqua aliorum admixtione, nullum apud nos reperitur elementum, vt constat ex transmutatione, quæ interdum fit vnius elementi in aliud, ac præcipuè si de aere loquamur, quem facillimè in aquam conuerti & docet Aristot., & experientia satis ipsa compertum est: sed aeris elementum appellamus corpus illud, quod communi vocabulo aer dicitur, præsignatum occupans spatium, nam, licet iuxta Aristot. Metheor. pri. non sit purum aeris, & immixtum elementum, certè ad prædominium aer est, & iure aer dicitur, cum denominationes à potiori sumantur apud Phylos. omnes. Quod si quæras cuiusnam naturæ sit aer; respondet Aristot. cum Peripateticis omnibus, aerem elementum esse calidum, & humidum. At Stoici aerem natura sua summè frigidum, & humidum, sed citra summum asseruerunt. Nos in Phylosophia nostra tractatu de Elementis sec. 6. docuimus, cum Galeno probabilius esse, aerem, & humidum, & frigidum esse citra summum. Quæstionem decidere non est huius loci. Certè Vates consentire videtur cum communi asserente aerem humidum esse, dum eum roribus affirmat exsudantem, quasi asserat, quod nos docuimus affirmatum fuisse ab Alcmanio, & alijs, dum explicaremus huius lib. Carm. 53.: nempè rorem filium esse aeris, & Lunæ; cum enim roris proprietas, procul dubio, humiditas sit, certè & roris genitor, nempe aer, humidus ex necesse dicendus est. Pariter quod asseratur frigidus citra summum, iuxta Vatis sententiam, facile hinc deduci videtur, nam vt lib. pri. vidimus Carm. 195., ros ex Aristot. concrescit ex aqueis exhalationibus, in altum vi caloris attractis, quas subindè aer refrigerat, sed ita, vt, si nimis refrigerentur, in pruinas concrescant, sin autem modicè, in rores defluant; ex quo patet ex frigore, citra summum, rorem confieri: cum itaque filium aeris Auctor rorem faciat, certè aerem citra summum esse frigidum asseuerat, nam qualitatem, quam habet certè filio communicat, & si summam communicaret, iam non esset aptus rori efficiendo. Video tamen quid responderi possit: nempè immò ex hoc probari, aerem esse frigidum in summo, nam etiam glacies, nempè grando ex frigiditate aeris generatur; sed euinci ad summum à ratione supraposita hoc solum, nempè aerem non agere secundùm omnes suæ frigiditatis vires cum rorem concreat. Verùm caue deceptionem; nam grando non concrescit in glaciem ex sola vi frigiditatis aeris; sed etiam ex propria aquei humoris frigiditate, & per antiperistasim caloris: quarè ex grandinis efformatione summum in aere frigus deduci non potest: item neq; deduci potest ex pruina, nam tantùm ad hanc requiritur maior frigoris vis, quam ad rorem conficiendum; non autem frigus in summo. Sed benè ex rore colligi potest aerem esse non in summo frigidum, cum ex effectu causa dignoscatur, & idem dic de pruina, quæ non ex summo frigore oritur, sed ex frigore citra summum: alioquin in durissimam concresceret glaciem, quod constat experientiá falsum. Ast iam incæpta prosequamur.

PRÆSVDAT SOLIBVS MATVTINIS. Quid *Soles* sint iam vidimus hoc eodem lib. Carm. 105. hic pro solaribus radijs vsurpantur, *Matutinis* dictis, vel à Matuta Dea, quæ diem reserare putabatur, seù à summo mane, nam tunc primi emicare solis radij intelliguntur, Aurora tenebras impellente. *Præsudo* autem verbum est à *præ*, & *sudo* compositum, & idem significat, quod *Ante sudo*: nam præpositio *præ* idem sonat, ac *Ante*; cum autem verbis ex præpositione compositis, iuxta regulas grammaticales, adiungi possint casus præpositionum componentium, hinc est vt Poeta huic verbo textum adiunxerit casum, cui scilicet præpositio *præ* ritè deseruit. Idem igitur est dicere *Præsudat matutinis Solibus*, ac dicere: *Sudat ante matutinos Soles*: quibus verbis Vates & roris cadentis adstruit descriptionem, & tempus signatè notat, quo ros decidat, nem-

pe

pè *sub diem*, sed ante ortum Solis, immò & ante auroram, nam tunc verè copiosior decidit ros, quam post Auroræ ortum; hoc enim postremum tempus notans Cic. de diuin. ait; Cùm primum gelidos rores Aurora remittit; idest resoluit, & dissipat, quod tamen non intelligendum est de *Aurora alba*, seù *prima*; vulgò *primi Albori*; sed de Aurora iam adulta, quæ pro primo Solis ortu accipitur; nam *Aurora alba* ea esse creditur, de qua supra diximus *Matuta*, qua Cælum aperiente, ros copiosè decidit, succrescente autem *adulta aurorá*, seù Sole primum oriente ros dissoluitur potiùs, & exsiccatur. Miror Parrhas. hic ex Matutinis Solibus *Orientem Solem* intelligere, cum ipse idem ex Lucretio dicat Matutinum à Matuta deriuari, & Matutam ductricem esse Auroræ; sic enim Lucr. apud ipsum:

Tempore item certo roseam Matuta per oras
Ætheris auroram defert, & lumina pandit.

Si igitur matuta Auroram defert, & lumina pandit, certè Auroram præcurrit adultam; nam tunc pandere lumina dicitur dies cum Albicans aurora primos diffundit Albores, & vt vulgò dicitur *el sonno scuote, ed apre gl' occhi al giorno.* Quare tempus roris ante ortum Solis, non oriente Sole satis iam esse euincitur. Hoc ipsum tempus adnotatum etiam ab ipso Auctore fuerat nostro, cum, initio huius lib., illud innuit esse, quo Proserpina petijt Ætnæos saltus rore vtique madentes, dum ait:

Impulit Ionios præmisso lumine fluctus
Nondum pura Dies &c.

idest aurora prima, vt ibi exposuimus. Sed dices: Quomodò, si prima luce petijt Ætnæos saltus Proserpina, hoc est, iter Ætnam versus arripuit; eâdem primâ luce dicitur fuisse in termino, in Ætnæis scilicet iam campis constituta? Anne iter in ictu oculi emensa est? Facile tamen respondeo, tempus Auroræ primæ non consistere in indiuisibili; sed habere latitudinem, & dimensionem; quarè cum Cereris domus non longe abesset ab huiusmodi campis, nil mirum, si, secundùm diuersas temporis partes assignabiles Auroræ primæ, & in via fuerit, & in termino; in via quidem primo Auroræ primæ initio; in termino autem tunc temporis, cum Aurora prima albesceret quidem magis; sed nondum ex confinijs Auroræ primæ excessisset. Verùm, ne, nimium tempori indulgentes, tempus ipsum teramus, altiùs iam ipsum verbum *Præsudat* perscrutemur. Rorem diximus filium aeris a Poeta declaratum: & hoc mirificè patet hoc ipso in verbo; nam si aer *sudat*, idest *sudorem emittit*, certè nil aliud est sudor aeris, quam ros guttatim extillans; sicut enim *sudor* humor est ex corporum poris effluens in guttas, sic ros, guttatim decidens ex aeris corpore, sudor per similitudinem dici potest: cum igitur quidquid gignitur ab alio, late sumpto vocabulo, filius dicatur illius; & certè sudor ex sudante gignatur, sequitur vt ros, qui est sudor aeris, filius eiusdem aeris iure statuatur. Sic vniones Cæli partus dicuntur, licet in mari efformentur, quia, vt fert communis opinio, ex sudoribus Cæli, idest ex roribus in guttas ex Cælo aeris decidentibus, & Conchæ sinu acceptis, concrescunt vniones.

DVM MEVS LVCIFER &c. Periphrasticè tempus adhùc illud diluculum magis explicat, & designat. De particula *Dum* vide dicta mox supra. *Lucifer* autem stella est inter errantes enumerata, & *Lucifer* dicitur, quasi lucem ferens; nam hæc semper Solem comitatur, nec longè admodum ab eo abest; sed, infra Solem ambiens sphoeram, modo præcedit, modo subsequitur Solem: mane enim præcedit sub ipsum Solis ortum exoriens, & Lucifer, quia lucem ferre videatur, sic dicitur: Vespere autem subsequitur post occasum Solis emicans prænuncia noctis, & sic Hesperus appellatur. Vt prænuncia Solis considerantur hic stella ista, quæ stella Veneris est; ideò inquit hic Venus; dum *meus Lucifer*, per nomen scilicet possessiuo, quo suam indicet stellam.

PROVECTVS EQVO RORANTE. Prouectus particip. passiuum est à proueho, quod est *longè veho*, seù *vlterius veho*, ex quo adnotatur *Aurora adulta* iam in proximo fuisse; nam si Lucifer (græcè *φωσφόρος*) altum iam Cæli tenebat, longè vectus ab Horizonte, certè Sol iam iam erat Horizontem ascensurus. Heinsius *præuectus* legit, & sic legendum contendit; sed cum *præuectus* idem sit, ac *ante vectus*, in idem tandem cum explicatis recidet. Ideò vulgatam non censui immutandam, quæ certè Parrhasium sequitur legentem: *roranti prouectus equo*. Fabulæ Quadrigas Soli, bigas Lunæ; Auroræ verò, ac Lucifero equum attribuunt; quæ omnia commenti sunt antiquâ ad motum, cursumque eorum exprimendum; ideò aptè & Venus Lucifero suo, de quo nempè cum aurora contentionem habuerat, euiceratque, vt tradit Erathostenes, equum addit, quo prouehatur, quem & *rorantem* asserit, rores videlicet effundentem, seù ex ipso aeris corpore exprimentem; Equo enim Luciferi attribuit Venus effectum sudoris ab aere expressi, nam sub hac stella decidunt rores: sicuti igitur Solis equis adscribitur efflatio luminis, sic huic equo roris diffusio. Quid autem rorare, seù irrorare sit, iam vidimus hoc eodem lib. Carm. 75.

HVMECTAT FLAVENTES AGROS. *Humectare* est *humedum reddere*, vt vidimus & lib. pri. Carm. 182. Incomperto autem est, terram certè roribus humectari, & madefieri, nam id ipsum significat verbum humecto, vt ex Virg. Georg. 4.

Namq; sub Oebaliæ memini me turribus altis,
Qua niger, humectat flauentia culta Galesus
Corycium vidisse senem &c. & Æn. 1.
Sic ait, atq; animum pictura pascit inani
Multa gemens; largoq; humectat flumine vultum.

Agri verò quinam sint vidimus lib. pri. Carm. 298. quarè tantum remanet explicandum participium illud *flauentes*, quod, cum sit deductum à verbo *flaueo*; hoc est *auri colorem induo*: idem erit, ac *auri colorem referentes*. Quarè oritur hic difficultas, quomodò flauentes agros appellare hìc potuerit Vates: nam si agri Ætnei tot, quot in Iride, quot in Cauda Pauonis, habuere colores: quomodò *flauentes*; hoc est aureum referentes colorem, appellet? Adde, inter flores ab ipso enumeratos, nullum flaui coloris extitisse. Quod si quis diceret, non omnes Ætnæ flores fuisse ab ipso recensitos, sed plurimos silentio præterijsse Vatem, qui tacitè subintelligerentur, ex vi additarum similitudinum, &, inter quos, etiam aurei coloris flores esse potuerint: hoc vtique verissimum est: sed qui fieri poterat, vt ab accuratissimo Poeta denominatio à paucioribus, non à potiori parte, desumeretur? Nonne in ipsam omnis reclamaret Phylosophorum schola, denominationem à potiori sumendam? & certè flaui illi coloris, quos suppono flores minimam sibi partem vsurpassent, inter innumeras diuersicolorum species florum inibi efflorescentes. Dixerint fortassis alij, *flauentes* dictos fuisse ex eo, quod iam adulta Aurora, quæ & aurea dicitur, colores suos agris ipsis impertiretur. nam Auroræ tempus tripliciter distinguitur: ita vt cum primum illucescit, *Alba* dicatur Aurora, cum subindè paulatim crescit, roseum induit colorem, & *purpurea* dicitur; cum denique adulta est, auro collucet, propter Solem immediatè sequentem, & aurea dicitur. Quam profectò distinctionem, ac effectum nouit, ac docuit Hetruscorum Princeps Poetarum Hierosl. liber. Cantu 18. dum ait: *Egli sorgeua à fronte,*

Fatta già d'oro la vermiglia Aurora,
Che l'elme, e l'armi, e 'ntorno à lui del monte
Le verdi cime illuminando indora.

Et esset, vt fatear non spernenda huiusmodi explicatio; nam immò videretur congruere cum eo tempore, quod præscripserat Veneri Iupiter, lib. pri., ad dolos nectendos, dum ait:

Crastina puniceos cum lux detexerit ortus
Coge tuis armata dolis &c.

Verùm nec huic explicationi acquiescere omninò possum; nec enim satis video, quomodo congruat tempori, quod hic actu designat Vates, dum, ore Veneris locutus, ait

Dum meus humectat flauentes Lucifer agros.

cum enim inaurantur cacumina montium, atq; huius terræ planities, iam stellæ omnes recessisse intelliguntur: quarè tunc temporis non humectasset Lucifer agros, sed humectatos reliquisset; vt videtur apertè comprobari ex contextu præcitati Hetruscorum Principis, qui cum paulò ante, Auroram Albam, seù etiam purpuream describens, dixisset

Era nella stagion, ch' anco non cede
Libero ogni confin la notte al giorno;
Mà l'Oriente rosseggiar si vede,
Et anco è el Ciel d'alcuna stella adorno
Quand' ei drizzò ver l'Oliueto il piede &c.

loquitur enim de Reginaldo, quem cum subindè in montem oliuarum deduxisset, ac preces ibi fundentem descripsisset (quæ non sine temporis interuallo fieri potuerunt) subdit subinde quod supra dictum est

Così pregaua: e gli sorgeua à fronte,
Fatta già d'oro, la vermiglia aurora &c.

quod idem est, ac dicere: fugatis iam omninò stellis, quæ adhùc in Cælis emicabant, cum iter ille arripuerit, Phœbus primorum penicillo radiorum (hoc enim per auream intel-

ligitur Auroram) montis culmen aureis coloribus exornabat. Sed esto dici posset, adhùc tunc in aliqua Cæli parte Luciferum extitisse; quia cum montium inaurantur culmina vix ex Horizonte Sol emergit, quarè, respectu humilis Soli, adhuc viget Aurora purpurea, & Lucifer emicat ipse. Esto, inquam, hoc dici possit, adhùc non soluit difficultatem; nam dicit Poeta *flauentes agros*: quarè iam Sol, non solum Ætnei montis apicem, sed & subiecta arua, in quibus Deæ erant, posita tali explicatione inaurasset, consequenter tàm altè supra Horizontem extitisset, vt iam nullus Lucifero fuisset locus; nec correspponderet iam lectio Carmini ex lib. pri. citati;

Crastina puniceos cum lux detexerit ortus:

nam si punicea debuit esse aurora, non notatur tempus Auroræ profectò Aureæ; sed notatur tempus illud, quod *auream* antecedit, iuxta datam diuisionem. Præterquam quod, vt in anteactis adnotauimus, Aurora adulta, quæ & aurea dicitur, nihil est aliud, quam primus Solis ortus, atq; eiusdem radiorum prima diffusio, qua certè habita, nullæ iam Cælis emicant stellæ. Adde, futurum, vt, per huiusmodi explicationem, implicantia relultaret, in hoc ipso poetico contextu: nam dixerat paulò ante Venus, diluculum notans;

Dum matutinis præsudat Solibus aer.

idest ante primos Solis radios, vt latè ostendimus, ergò non potest hic dici, agros aureum inducere colorem ob primos, quos exciperent Solis radios; nam fuisset, & non fuisset ante ortum Solis, fuisset, quia *præsudat matutinis Solibus aer*: non fuisset, quia flauentes exorto iam Sole essent agri. Altiùs igitur inuestigandum arbitror huius poeticæ elocutionis arcanum, quod, meo iudicio subtilissimum perorantis Veneris importat artificium. Memineris Venerem fraudibus, ac dolis suis armatam processisse, vt Cereris filiam Plutoni proderet. Hinc factum enim, vt Venus, simulationis laruâ, animum proditorem contegere semper studuerit: idcircò & se ducem præbuit itineris; & sorores appellat, vt affectum ostentet; & Luciferum nominat expressè suum, vt propitium sibi sydus sorores opinentur &c. Sic itaque, & hoc loco, sydus ipsum, etiam præscindendo ab hoc, quod suum sit sydus, conatur Proserpinæ amicum ostendere, vt aptiùs credula decipiatur. Cum igitur *flauentes agros* dixerit à suo sydere Venus irrorari; dixerim ego, Venerem non locutam fuisse de agris, in quibus actu degerent Nymphæ Deas ipsas comitantes, & qui floribus vndequaq; contegerentur, sed alios speciali hac nota designatos ab ipsa fuisse, in quibus maturæ iam ad falcem segetes fluctuarent: quasi innueret, Luciferum irrorare quidem agros Siciliæ omnes; sed præcipua cura, & affectu eos, in quibus flaua Ceres dona sua exponeret succidenda; vt sic ostenderet, Luciferum peculiari affectu Cereri, ac consequenter Proserpinæ filiæ addictum; atq; ideò nihil, eo auspice, non audendum: sed summa libertate vagandum, summaq; hilaritate animum ab ijs relaxandum, quas propitijs Lucifer tueretur influxibus. Refragatur apertè, nec inficior, huic expositioni Parrhasius ea maximè fretus ratione, quod scilicet, res per hyemem geratur, quando nondum maturæ sunt segetes, ad quas respiciat epitetum flauentes. Vnde verò habeat quod per hyemem res agatur, hoc est Proserpina rapiatur, non dicit profectò ibi: sed ego ex eodem referre deducens non grauabor. Proserpinam virtutem esse seminalem, seù semen frugum, ex communi omnium calculo, asseruit ipse, nec nos alias negauimus, & raptam dici sub terras à Plutone, in cuius potestate omnia sint semina, quia certè semen terræ gremio excipitur, vt exurgat in frugem: Sed serendi tempus, vel per hyemem, vel initio hyemis tantùm constat esse opportunum; ergò dicendum raptam fuisse hyemis tempore Proserpinam. Hoc totum vtique ego vltrò facilè concesserim. Sed, si perpetui flores in Siculis fuisse regionibus dicebantur, quia in ipsis sedes esset Zephyri, ac flores; cur non perpetuæ segetes viguerint Domi Cereris, quæ Sicilia est? Sed hoc ipsum falsum esse, supponamus. An non meminit Parrhasius, nouis frugibus, per Poetam nostrum, Siciliam abundasse, cum illa iter arriperet in Phrygiam? Certè inquit Vates lib. primo

Sulcatam fœcundat humum. Flauescit aristis
Orbata: surgentes condunt vestigia fruges.

En igitur *flauentes agros*, quos à sydere suo Venus innuerit irrorari. Nec dicat discessum Cereris significasse messem iam recisam, ablatamq; ex agris, ex quo tempore, ad sationem vsque plures decurrant menses; nam primo quidem, Veneris accessus ad Proserpinam, eiusdemq; in Campos eruptio subsequitur, vt ex contextu patet, illicò post Cereris absentiam. Secundò verò dato etiam, quod duo, tres, aut quatuor menses intercesserint, haberetur ex his aptum tempus, ad hoc vt fruges, quæ tunc dictæ sunt surgentes condere vestigia, succrescere potuerint, ac nunc in segetem flauescere: quarè semper manet inconcussa explicatio, quam nos contra Parrhasium attulimus. Et sanè, artificiosissimo planè astu, *flauentes agros*, idest aureis, quos diximus, spicis refertos, potiùs quam floridos memorat; nam hoc pacto ostendit amicum adeò Cereri Luciferum, vt prima illi cura sit irrorandi aureas Cereris messes: aliaque subindè, tantum secundariò, & quasi per accidens respiciat, & irroret. Adde Ætnæos horros, iam à Zephyro irroratos, non potuisse pronunciari irroratos a Lucifero præcipuè ore Veneris, quæ, conscia furti, hæc omnia prænoscisset; quarè ad alios respexisse dicendum est. Hæc autem nostra explicatio, nec inuertit tempus, nec textui repugnat; immò cum anteactis cohæret omninò, atq; aptissimè astui Veneris congruit, & artificiosæ hortandi methodo; atq; ideò germanam arbitror, solamq; ab intelligente asserendam.

SIC FATA &c. Verba mouent, exempla cogunt. Ideò Venus, omnibus suadendi, impellendiq; artibus apprimè callens, præcisis verborum ambagibus, exemplo præit, prima flores carpens, vt, eo excitante exemplo, omnes, agmine facto, Ætneos saltus inuaderent, ac floream decerperent messem.

SIC. Idest *hoc pacto*, seù *tali modo*, iuxtà à nobis explicata lib. pri. Carm. 200.

FATA, Particip. hoc est à verbo defectiuo *Faris*, vel *fare*, latur, quod loqui significat. Verbum defectiuum dixi, quia caret personà primà, quæ, iuxta Priscianum, *For* esse deberet; sed in vsu nullatenus est. Nota autem differentiam, quæ à Varone adstruitur inter *Fari*, & *Loqui*; *Fari* enim inquit ipse, minus est quam *loqui*; pueri enim, cum primum voces emittunt, quæ intelligi possint *fari* dicuntur, nondum scilicet habiles ad sensatam locutionem contexendam; antecedenter autem *Infantes*, quasi *non fantes*, dicuntur. Hæc differentia, vt fatear, in praxi non obseruatur; nam *fari* dicuntur etiam adulti, apud probos Auctores; & certè Virg. Æn. 6.

Sic fatur lacrymans, classiq; immittit habenas.

inquit de suo Ænea Palinuri casum deplorante. Claudianus tamen, vt video, hanc, aliquo modo, differentiam amplexus est; non quidem in sententiam iurans Varonis; sed ex dato fonte, quantum sibi opus esset exhauriens; nam, *sic fata*, inquit de Venere; non ex eo, quia integram, sensatamque orationem non ediderit; sed quia, breuibus se expediens, *fari* potiùs, quam eloqui visa sit, attentâ comparatione breuitatis Laconicæ cum prolixitate illa, qua vti potuisset Asiaticum adhibens stylum. Quarè *sic fata* idem hic erit, ac *sic breuibus allocuta*.

CARPIT SIGNA DOLORIS SVI. Rosas intelligit. Cur autem rosa signum dicatur doloris Idaliæ Deæ, satis habes ex antedictis ad Carm. 92. vidimus enim ibi Venerem ex dolore morientis Adonidis imporem sui spinam, dum accurreret roseam offendisse, qua sauciata florem sanguine infecerit suo. *Carpsit* itaque; nam *carpere* idem sonat, ac *sine violentia abripere*; sed & interdum pro eodem accipitur, ac sceligere: Hic arbitror pro vtroq; positum à Poeta; ita vt sit idem dicere *carpsit*, ac dicere *cum delectu*, *ac lenitè*, *sine violentia impetu assumes sibi*. Cum enim alias hortata fuerit ad colligendos cum delectu flores, ipsa prima & sceligit, & sibi assumit, vt exemplum reliquæ sequantur. *Signa* autem, iuxta definitionem, à Diuo traditam Augustino, ea sunt, quæ præter cognitionem sui, quam ingerunt sensibus, aliquid aliud faciunt in cognitionem venire. Signa igitur Rosæ dicuntur, quia præter speciem sanguinis, quo, imbutæ a Venere, purpuram induerant, quam oculis offerebant, Veneris dolorem ex Adonidis morte perceptum in aspicientis memoriam reuocabant. Ideò *signa doloris sui*. Postremum hoc possessiuum nomen notissimum est. Quid sit dolor, alibi vidimus, ideò præteruehor, alij legunt *cruores*, sed perperam, nam cruor ipsius rosæ color est.

TVM CÆTERA SALTVS &c. Exempli efficacitatem ostendit Vates; dum, per ipsum, immotæ verbis, Deæ, ac Nymphæ, statim ac Venerem exemplo præeuntem vident, sequuntur illico, & quod hortata fuerat Venus, præcisis moris exequuntur.

TVM. Interdum aduerb. temporis hoc est, idem ac *Tunc*: & in hoc sensu vsurpatur a Virg. Æn. 8. vbi habet

Tum

Tum primum nostri Cacum videre trementem.

Interdum verò aduerb. est successiuæ continuationis, idem sonans, ac postea. In quo sensu Virg. Æn. 6. ait

Tum Stygio Regi nocturnas inchoat aras.

& in hoc eodem sensu habetur hic; indicat enim ordinem subsecutionis in legendis floribus, ita vt cum prima legerit Venus; *postea* inuaserit saltus.

CÆTERA COHORS. Collectiuè adnotatas hic noueris Deas comites, Nymphasq; sequaces; nam cætera idem est, ac *reliqua*, seù alia; *καὶ* enim *ἕτερος* Latinis *alius*. Quid autem Cohors sit, iam vidimus supra. Hic tamen peculiari nomine *cohors* dicitur, quia scilicet cohortata Cythereæ verbis, & exemplis, hortantis monita raptim exequitur.

INVASERE SALTVS VARIOS. Vtitur numero multitudinis, quia, licet singularis numeri sit *cætera cohors*; multitudinem tamen importat, ideò cum significato concordat, quamuis non in voce. *Inuadere* autem est *vadere in*; idest *impetu facto, irruere, erumpere in aliquid*, vel ad debellandum, vel ad rapiendum: quarè sensus erit: *ad deripiendum, vasere* impetu in saltus, vt notetur quā desideriorum vehementia irruperint. Sicut verò *cohors* translatum à militia nomen est, sic aptè vtitur verbo militari *inuasere*, vt metaphoræ inuicem cohæreant. De saltibus satis dictum initio huius lib. Carm. 5. *Varios* autem hic dixit, hoc est diuersos. Vbi nota, adiectiuum *varius* idem esse quidem, ac *diuersus*; sed in triplici significatione adhiberi posse; primò scilicet ita, vt dicat diuersum respectu loci, hoc est diuersis in locis distributum: secundò vt dicat diuersitatem quo ad situm, vel formam; ita vt multiforme id sit, de quo loquimur: tertiò vt dicat diuersitatem colorum, & idem sit, ac versicoloratum. Hæc omnia vnico hoc verbo arbitror à Vate hunc in locum ingestâ. Primum quidem vt ostenderet Deas, Nymphasq; sparsim diuagatas, ac dispertitas irrupisse in flores, ita vt alia in hanc partem, alia in aliam deflecteret, ad flores iuxta genium legendos, licet nulla à descripto iam campo elongaretur: secundum verò, vt responderet descriptioni, in antecedentibus habitæ, qua Ætneam terram multiformem descripserat, nempè in planitiem, in colles, in syluas &c. distinctam; atq; ita significaret, alias per planitiem, alias per colles, alias per syluam diuertisse vagantes: Tertium denique, quia iam versicoloratos, Pauonis, atque Iridis instar Ætnæos descripserat agros; quarè, quocumq; tandem irruerent, in varios, hoc est, versicoloratos saltus incidebant.

CREDAS EXAMINA FVNDI &c. A simili amplificat iam supra indicatam cupiditatem, qua cætus illi ferebantur; mobilitatem, qua hùc, illùcq; cursitarent; atq; auiditatem legendi, qua modò in hunc, modò in illum florem aduolarent. Similitudinem desumit ab apibus, quæ ex Aluearijs emissæ, ad pabulum, & ad mella aduolent colligenda. *Credas*: idest *credere valeas*, vel *tibi persuadere possis si videas*: *Credere* enim idem est, ac sibi persuadere, aliquid verum esse, licet non sit, sed tantum esse videatur per similitudinem, vel per hallucinationem &c. Hic autem Apum discursiones, auiditatemq; expressas adeò, in imagine, autumat Vates; vt si videas imaginem istam, nempè cursitantes, & florum in messem aduolantes Nymphas, credas, te videre, non in imagine tantùm, sed in re ipsa, Apes volitantes, atq; in flores impetum, summa auiditate, facientes. Tali etiam vsus est loquendi modo Virg. Æn. 8. vbi hæc habet: *Alta petunt pelago. Credas innare reuulsas*

Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.

EXAMINA. *Examen*, rigorosè loquendo, dicitur *noua Apum soboles*, quam parentes ex suis aluearibus, ad nouas sedes quærendas, exire, cogunt. Verùm, quia hæc noua soboles, multitudinem continet, hinc factum, vt quælibet Apum multitudo *examen* dicatur: vulgò *sciamo, ò sciame d'Api*: atque in hoc sensu assumitur à Vate hic.

FVNDI. *Magna circumquaq; spargi celeritate*, cum ex aluearibus exierint, ad colligendam mellis materiam; nam vt lib. pri. Carm. 49. iam vidimus *Fundo* idem est, ac *spargo*; & *fundi* idem, ac *spargi*. Passiuè autem ponitur, quia, vt litè docet Virg. Georg. 4., habent & Apes regem suum, quem miro colant obsequio, & cuius ad nutum propria officia libentissimè exequantur. *Fundi* itaque dicuntur, hoc est ab aluearibus effundi, ac spargi per agros, quia iussu Regis emittuntur, cui tantâ obediunt alacritate, vt, accepto nutu, certatim aluearibus prosiliant, ac certatim hùc, illùcque dilabantur per flores, melleam vtiq; messem collecturæ. Ponitur tamen absolutè verbum *fundi* sine casu agente; vt ostendatur Apum eruptio spontanea, licet nutu Regis imperata; nam adeò auent Apes imperio sui obsequi regis, vt spontè confluant ad nutus excipiendos, & spontè executionem accelerent, vt clarè docet Virg. cit. vbi de Rege loquens earum, ait

Ille operum custos; illum admirantur, & omnes

Circumstant fremitu denso, stipantq; frequentes.

Clariùs autem Plinius (vt apud Pier. video) *cum populus inquit in labore est, rex opera intus circuit, similis exhortanti; & se quoque proximam illi esse cupit, & in officio conspici gaudet*. Cum itaque ad laborem exierint Apes, de ijs sic scribit Virg. cit.

Illæ continuò saltus, syluasq; peragrant,

Purpureosq; metunt flores, & flumina libant.

ex quo vides, quàm exactè procedat hæc poetica comparatio. Nam etiam Nymphæ, hortante Venere, ac nutu eius excepto, in flores innuunt, sed spontè quia desiderant &c.

RAPTVRA THYMVM HYBLÆVM. *Rapere*, (à quo particip. futuri temp. *raptura*) est *impetu quodam, ex auiditate progenito, ac properanti celeritate, aliquid carpere, ac sibi assumere*. Quam Apum sollicitudinem, atque colligendi mellis auiditatem exprimit Virg. cit. his verbis

Mane ruunt portis; nusquam mora &c. Et

Sæpè etiam, duris errando in cotibus alas

Attriuere: vltroq; animam sub fasce dedere.

Tantus amor florum, & generandi copia mellis.

Quod ipsum indicauit Leonardus Vellus relatus ab eruditissimo Abbate Picinello lib. Mundi symb. 8. cap. pri., qui expressurus, viros industria præpollentes, omnibus aduigilare opportunitatibus, ac nil intentatum relinquere, vt proficiant. Apibus in impresiæ corpus adscitis inscripsit Lemma, quod à Virgilio decerpsit Georg. 4. *Amor urget habendi*. Thymus autem masc. gen. vel Thymum neut. gen. frutex humilis est, odoratus, apibusq; gratissimus: quare de mellificio ab apibus construentibus elaborato inquit cit. Virg. *Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella*.

Hyblæus autem dicitur thymus ab Hybla monte, in quo maximè efflorescit; & cuius montis notitiam nos tradidimus supra Carm. 79. quare non repeto.

CVM REGES &c. Notat tempus, quo maximè feruēat Apum opus mella colligentium, nempe, vt supra dicebamus, tunc quando earum Rex examina in labores educit; vnaquæq; enim tunc de populo gaudet in officio videri prima; atq; ideò tunc maximè feruet opus. Ad quod respiciens eruditissimus Abbas cit. vt exprimeret, quantum valeat superioris exemplum ad subditos impellendos, ac dum excitandos ad opus, Apum Regem ante Aluearium in corpus assumpsit impresiæ, ac lemmate animauit *Examina ducit*. Licet itaque, etiam immoto in castris Rege, Apes, eius nutu excepto, ad opus auidè, ac celeriter exeant, nunquam tamen, aut tantâ frequentia, aut tanto studio operantur, quam cum Rex operi adstat. Quarè optime Vates, vt sollicitudinem exprimat, Nympharum flores colligentium, eas apibus assimilat, præsente Rege, agros depopulantibus. Ideò *cum Reges &c. Cum* aduerb. temporis est, & pro *quando* ponitur. Sicut autem supra *Examina* dixerat, plurali vsus numero per Synecd., sic & *Reges* nunc ait, quia vnumquodq; examen suum habeat Regem, quem adeò obseruant apes, vt, teste Virg. cit., ab ipso Rege tota examinis fides, & incolumitas pendeat,

. . . . Rege incolumi mens omnibus vna est;

Amisso, rupêre fidem, constructaq; mella

Diripuêre ipsæ, & crates soluêre fauorum.

Ille operum custos &c. vt supra vidimus.

Quod adeò in comperto est apud omnes, vt, si quis antiquitus ostendere vellet Regem, vnanimi sibi populos beneuolentiâ deuincientem, examen Apum proponere consueuerit, vt refert Pier. in hierog.

MOVENT CASTRA CEREA. Militari more loquitur Poeta, quia verè apes militari quadam disciplina videntur aluearia sua tueri; nam & excubias ducunt aliquæ, & in agmen aliæ coeunt, & contra hostes deprælantur, dum ceteræ mellis opificio desudant. Vno verbo paruam Rempublicam videntur Apes efformare, quæ & ciuilibus, & militaribus exercitijs instructa, certis legibus regatur, vt cecinit idem Virg. cit. inquiens

Solæ communes natos consortia tecta

Vrbis habent: magnisq; agitant sub legibus æuum;

Et patriam solæ, & certos nouêre penates;

Venturæq; hyemis memores, æstate laborem

Expediuntur, & in medium quæsita reponunt:
Namq; aliæ victu inuigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra septa domorum
Narcissi lacrymam, & lentum de cortice glutem
Prima fauis ponunt fundamina; deinde tenaces
Suspendunt ceras: aliæ, spem gentis, adultos
Educunt fœtus: aliæ purissima mella
Stipant; & dulci distendunt nectare cellas:
Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti:
Inq; vices speculantur aquas, & nubila Cæli;
Aut onera accipiunt venientium; aut, agmine facto,
Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.

Quid igitur mirum, si *castra* Apibus tribuat Poeta, quæ, castrorum more, ac legibus vitam degant. Portò *mouere castra* est *exercitum ex loco, in quo tentoria fixerant, ad alium locum traducere*. Cum itaque Apum Reges, à regendo dicti, examina ducunt extra aluearia sua, iure *mouere castra* dicuntur; nam Rex in medio examinis constitutus, quasi dux, & anima exercitus procedit, vt de ijsdem apum Regibus in bellum irruentibus, ait Virg. cit.

Ipsi per medias acies insignibus alis
Ingentes animos angusto in pectore versant.

Hic castrorum nomine (quatenùs castra locum dicunt, in quo milites tentoria fixerint) aluearia intelligit, per translationem, Poeta, &, ne errandi ansa daretur, addidit Epitetum *cerea*; nam cellulæ, quibus apes vtuntur, ab ijsdem ex cera construuntur, à qua certè *cerea* denominantur *castra*. Sed noueris tamen, continens pro contento hic positum, nempè *castra cerea* pro *apibus* castra ipsa incolentibus, per metonym.

ET MELLIFER EXERCITVS &c. Allegoriam suam prosequitur Vates; nam cum *castra* vocauerit aluearia, & certè castrorum munimenta incolant exercituum turmæ, congruens erat, vt Apes, exercitus nomine, denotaret: hocq; eo magis, quod instrui interdum ad bellum apes, asserat Virg. cit., ijsdem militaribus vtens vocabulis, qua sic habet:

Et circa regem, atq; ipsa ad prætoria densæ
Miscentur, magnisq; vocant clamoribus hostem.

Particula verò *Et* copulat tempus cum tempore, actionem cum actione, nempè tempus, quo Reges castra mouent, cum tempore, quo exercitus subsecutus obstrepit &c. atq; eductionem ipsam cum obstrepentibus copulat apibus, quæ exercitum constituunt. *Exercitus* autem, propriè loquendo, est magna militum multitudo sub eodem duce collecta ad bellum: sed non in hoc sensu vsurpatur hic; sed solum quatenus *exercitus ab exercendo est dictus*: atq; ideò, dum se exercent apes in colligendis ex florum varietate mellifluis liquoribus, exercitus nomine, ingeniosissime designantur: atq; vnico sic contextu, & proprietatem, & allegoriam sequitur Vates, *Mellifer* verò distinctiuum specificum est, quo exercitus, de quo hic sermo, ab exercitu bellatorum distinguatur, sicuti, per adiunctum *cerea* distincta à castris castra fuere. *Mellifer* itaque dicitur apum exercitus, hoc est *mella ferens*: primò quidem quia mellis materiam, à floribus delibatam, cruribus comportant apes, vt ait Virg. sæpè cit. Georg. 4.

At fessæ multâ referunt sub nocte minores
Crura thymo plenæ &c.

Secundò quia apes mel ipsum nobis ferunt, dum illud efficiunt, iuxta tritum illud iam in triuijs omnibus decantatum.

Sic vos non vobis mellificatis apes.

DEMISSVS AB ALVO CAVA FAGI. *Demitto*, à quo particip. demissus, idem est, ac *Deorsum mitto*. Et iure quidem mellifer exercitus, cum ex cereis castris, ad populandos agros, egreditur *demissus* dicitur: nam apum aluearia eleuata à terris collocantur, & altior insuper extat aluearium exitus, cum circa medium aluearij aperiatur, quarè, vt in subiectam deuolent terram, floribus consitam, certè *demissi*, vel *deorsum* ab ipso Rege *duci* debent *ab Aluo*. Aluus verò, siuè (quod idem est) Alueus propriè dicitur receptaculum illud, in quo apes mellificant: sic dicta, vt Varoni placet, à mellis alimonia. Aluus etiam *venter* est: & quia venter, cauitate intus facta, efformatur; ideò quidquid cauitatem, ad aliquid recipiendum, habeat, ventrem habere, translatè, dicitur, & cauitas ipsa *Aluus* nuncupatur. Hic & metaphora, & proprietate vsum, arbitror, Auctorem, nam & proprio nomine apum receptacula signat, & ventrem, seù cauitatem arboris, quo excipiuntur, per aluei nomen intelligendam supponit, quod, vt magis innotescat, addidit adiectiuum *Cava* proprietatem importans, quæ *Aluus* dicitur quidquid cauitatem habet ad aliud recipiendum, vt dicebamus. *Fagus* denique, quam in aluearij vsum excauatam indicat Vates, arbor glandifera est φάγος dicta à τὸ τοῦ φάγειν, hoc est à comedendo, quod ante inuentas fruges; vt dix. lib. pri. Carm. 31., homines glandibus vescerentur, vt Poetæ fabulati sunt. Firmat autem hic Poeta quæ supra diximus, nempè aluum pro ventre positam, & metaphoricè vsurpatam, dum *Aluum cauam fagi* designat, quasi excauatæ arboris ventrem, aluearium efficiat. Virg. Geor. 4. aptissima ea duxit esse aluearia, quæ ex arborum corticibus fierent, vel ex viminibus contextis.

Ipsa autem seù corticibus tibi suta cauatis,
Seù lento fuerint aluearia vimine texta.

Quem secutus Vates fagineas aluos optimas insinuat, ni mauis speciem pro genere posuisse, hoc est fagum pro quauis arbore; sed vtcumq; sumpseris, optimo iure fagi meminit; nam cum in aluearium arbor quælibet conformata fuerit φάγος potiori iure à τὸ τοῦ φάγειν dici poterit, cum certè potiores deferat dapes, quam olim fagus ipsa.

OBSTREPIT ELECTIS HERBIS. Nota artificiosissimam huius carminis structuram; sonus enim verborum, vt scitè aduertit Barth., Apum herbis obstrepentium sonos imitatur. *Obstrepere* est *in aliquid*, seù *in aliquem cum strepitu assurgere*; vel strepitus ille iurgiosus sit, vel ad plausum compositus; licet, vt plurimum, & fere semper in malam sumitur partem. Hic in vtraq; significatione vsurpatum arbitror, iuxta diuersum ad diuersa respectum; nam strepitus, qui ab apibus editur, dum flores inuadunt, respectu florum iniuriosus profectò est, cum bellum, quo ab apibus diripiantur, illis indicat; respectu verò apum erit ad plausum compositus, quæ scilicet, secum inuicem parram gratulari prædam videntur. Exprimit autem mirificè hoc verbum ipsam apum naturam, quæ dum, agmine facto, flores aggrediuntur, & alis, & ore non exiguum murmur, ac continuum edunt strepitum. Ideò *exercitus obstrepit Herbis electis*. Quid nomine herbarum veniat, iam Vidimus hoc eodem lib. Carm. 90., adeat locum curiosus. Eligo autem, à quo partic. pass. *Electis*, idem est, atque *ex omni copia electionem facio*, vulgò *scegliere*, *far scelta*. Appositè autem addidit hoc partic. Vates, vt intelligeremus, eam esse apum naturam, vt non quibuslibet herbis insideant, aut floribus, sed selectis tantùm, ac melioribus: ad quod respiciens eruditus ille apud Picinellum cit., cum Apem in viridario constitutam pinxisset epigraphe decorauit *Meliora legens*. Immò hunc ipsum Claudiani locum in Impresiæ animam assumpsit Ferrus, cum laudaturus Vrbani VIII. Pontificis Maximi sedulitatem, in eligendis Principibus Ecclesiæ, apibus in Campo depictis eruditè inscripsit *Electis herbis*. His habitis aduerte iam paralellam huius comparationis æquiparantiam. Apes in iussu Regis non erumpunt; Proserpina, ac cæteræ non, nisi ductrice Paphos Regina, amorum Dea; e claustris erupissent: Apes in flores non aduolant, nisi ex nutu, atq; hortatu Regis. Nymphæ floribus abstinent, donec hortatu, exemploq; Veneris moueantur. Cursitant per varios saltus, ac flores cum delectu aggrediuntur plaudentes; summâ animi alacritate, ac sollicitudine Apes libant: & paribus feruntur affectibus, & effectibus Veneri obtemperantes Dearum, Nympharumq; cœtus. Nec videatur dissita nimis comparatio en, quia minima summis conferantur; nam hoc idem facit Virg. Georg. 4. Apes cum Æmæis Cyclopibus, quo ad laborem conferens his verbis.

At veluti lentis Cyclopes fulmina massis &c.
Non aliter (si parua licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor vrget habendi.

Quod si Virg. comparationem modificauit ijs verbis, *si parua licet componere magnis*; non caret Auctor modificatione, dum non dixit ita esse; sed *credas*, si compares, rem ita se habere.

Verùm, ne apes & nos æterno circa flores murmure obstrepentes miremur, his omissis, apes tantùm in delectu imitabimur, electos flores sectantes, si ad moralitatis sensum tantisper deflectamus.

Quod exemplo fit præeunte, id etiam iure fieri putant homines; inquit ad Seru. Sulp. Tullius. Quare nil mirum, si deprauata peccantium exempla totius orbis corruptelam meritò duxerim compellanda. Veneris malèsuadam voluptatem sectantes facilè elabuntur in præceps; sed, si præeat aliquis exemplo, quis improbum putet, quod ab alijs videat exerceri? Et tamen quam longè fallimur! totus enim Mundus, cum positus sit in maligno, non nisi exempla exhibere poterit prauitatis, quæ si sequamur, nobis ipsis per-

perniciem comparamus. Epycureorum more loqui videtur Venus: ede, bibe, lude; post mortem nulla voluptas; & profectò in hoc non decipit, non hæreticam, sed, euangelico more, nudam exprimit veritatem, si quod loquitur percipiamus. Ede, bibe, lude: post mortem nulla voluptas ijs scilicet, qui præcepta seruauerint huiusmodi: nam hos manet infinita iactura, æternumque, procul dubio supplicium; nam ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt; quia esca ventri, & venter escis; Deus autem hunc, & has destruet. Nos verò, quasi nullæ vigilent in crimina pœnæ, præcepta hæc, seu potiùs veneream sequemur adhortationem, vtrinq; illudentem? Coronemus nos rosis antequam marcescant: Veneris suasio est. Suasionem audimus: sed non attendimus, quod hieroglyphicè additur, quod nempè signa eius doloris rosa sit. Carpe rosas: sed memineris signa esse doloris ex venerea voluptate succrescentis. Hæc omnia nouimus: sed quis exemplo resistat suadenti, immò ferè dixerim cogenti, præcipuè si exemplum huiusmodi ex deificatis procedat, hoc est ex personis in sacro Ecclesiasticæ dignitatis ordine constitutis; Veh' Mundo à scandalis. Vnum Luciferi exemplum maximam stellarum partem secum traxit in præceps. Ideò euangelica insonat tuba: Necesse est, vt veniant scandala: verumtamen veh' homini illi, per quem scandalum venit. Si sal infatuatum fuerit, in quo salietur? Cauete ne vos, qui sal terræ estis, quo cæterorum error auferri debet, in errorem consultò labentes, errandi cæteris exemplum præbeatis; nam quod exemplo faciunt vestro, iure etiam fieri homines arbitrantur. Et profectò, vbi venerea suasio est, si sacratæ gentis exemplum accendat in Venerem, omni penitùs contagioso morbo Pestis deterior est: nam, cum fomitem inueniat naturę insitum, accenditur latè, ac per omnium viscera, blando quidem, sed tyrannico progressu, grassatur morbus ita, vt nullus violentiæ sit qui resistat. Prætexit quidem excusationes Venus suadens ex opportunitate temporis: dum scilicet præsudat Solibus aer; dum Lucifer humectat roribus, nempe dum prima diei hora est; quod idem est, ac dicere, dum primus iuuentutis emicat ardor; nam prima diei hora prima est hominis ætas, apud eos, qui tripartitò humanam diuidunt vitam, nempè in iuuentutem, virilitatem, & senectutem. Quasi dixerit: Iuuenile est Veneri indulgere: senectutis subinde fuerit erratorum pœnitere. Sed proh' quam fallaci dogmate procedit referta fraudibus adhortatio! Hac fortassis nocte animam tuam repetent à te, & quæ parasti, quo te ducent? Proserpinam profectò tuam, nempe Animam, rapienti tradent inferorum Regi; nam qui pœnitenti, vt aliàs dix., veniam spopondit, peccanti crastinam diem non promisit. Deus stat ad hostium, & pulsat, dum, florum, quos legis, caducitate, tuæ ipsius vitæ fugacitatem præfigurat; dum, elabentibus iniquitatum aquis, quas ebibis, fugacem ostendit seriem deliciarum, quibus vteris, ex arido tandem pumice prouenientibus; vt nihil in terris solidum, nihil permanens esse facilè perspicias. Si tot Ægyptiacis caracteribus audiens fueris vitam profectò afferent tibi; sin ea, quæ suggerunt, percipere abnueris, Mors tibi vita aderit ipsa, atq; æternæ mortis mancipium extas, antequam actu ad locum raptus æternæ perditionis deuenias.

Verùm, e perditione tandem emergentes, quæ propiùs ad perditionem ducunt, ponderaturi, paulisper a periculorum incussis metu anxietatibus respiremus, vt ea, quæ Cholys Itala suggerat, excipiamus.

A questa di delicie vnica sede,
 Cui cedon vinti al fin gl' horti d'Adone,
 Giunto il drapello, al lieto cuor richiede
 Se di Flora sia quì l'aurea magione:
 Già che del secol d'or l'aura vi siede.
 Di Cithêra la Dea, figlia d'Ammone
 Del suol le gemme al depredar l'inuita;
 E, già pronte, del cuor le brame irrita.
Gitene hormai, dicea, gitene, ò care
 Suore, al rapir ciò, ch'il diletto alletta;
 Mentre di perle, e pellegrine, e rare
 Stilla l'aria in sudor; ne 'l Sol s'affretta
 Del rapir vostro al disturbar le gare.
 Scorta vi sia la stella à me diletta,
 Mentre scuote dal crine ampio tesoro,
 Per spruzzarne d'argento i campi d'oro.
Così diss'ella, e, delle spine ad onta,
 Non spenti ancor del piè ferito i sdegni,
 La man sospinge, e'l verde stelo affronta,
 Dell'antico suo duol cogliendo i pegni.
 La schiera all'hor, ch'à proprio scorno accōta
 L'esser più lenta al dar d'accesa i segni,
 Ratta si scaglia; e, quasi tratte à volo,
 Scorron le predatrici à stuolo à stuolo.
S'all'hor, ch'l Rè nasiomuone al lauoro
 Del libar fiori, e 'l miel succhiarne ascoso,
 Fuor de cerei ripari il popol d'oro,
 Da caui faggi, ad assalire ansioso
 Di vaga Tempe il più fiorito choro
 E si scaglia; e s'aggira; e strepitoso
 Coglie da i più bei fior le spoglie opime;
 Non men d'ardor quiui ogni Diua imprime.
Sponda non v'è, non v'è pendice, ò piano,
 Oue il piè non s'inoltri, oue non giunga
 Di qualche Ninfa à depredar la mano,
 Tal che l'ape, diresti, à cui s'ingiunga
 Dalle mosse del Rè stimol sourano,
 Girne men pronta, ou'al lei piè s'aggiunga
 Del Thimo d'Hibla il dolce peso, e ricda
 Carca di glorie in riportar la preda.

Mellifer electus exercitus obstrepit herbis: sed vulnerum amaritudinem, non mellis dulcedinem afferens floribus. Quarè nil mirum, si apis ad instar Italica etiam Musa, Claudianicis obstrepens floribus, amaritudinem illis ingesserit, Quarè, ne diuturniori amaritudine afficiat, ad mellicos eam iterum Poetæ fontes reuocemus,

Pratorum spoliatur honos: hæc Lilia fuscis
Intexit violis: hanc mollis amaracus ornat;
Hæc graditur stellata rosis; hæc alba ligustris.
Te quoq; flebilibus mærens Hyacinte figuris,
Narcissumq; metuunt, nunc inclita germina veris,
Præstantes olim pueri; tu natus Amyclis,
Hunc Helicon genuit: Te disci perculit error;
Hunc fontis decepit amor: te fronte retusa
Delius; hunc fractâ Cephissus arundine luget.

PRATORVM SPOLIATVR HONOS &c. Amplificatâ celeritate, nec non & auiditate, qua Venus, & cætera cohors inuasere saltus florentes, vt germina veris decerperent; reliquum erat, vt ipsam saltuum despoliationem describeret, quod præsentibus hisce carminibus graphicè peragit Vates. Vsus itaque analitica, quam & resolutiuam vocant, dispositione, primò, per generalem propositionem, ipsum despoliationis exprimit actum, ac subindè, in subiectas actuum species resoluens Propositum, enumerationem prosequitur, ac datâ ex florum cenin, quem efformat, occasione, nonnullorum origines, aç transformationes recenset, vt exornatior procedat Oratio, Episodijs scilicet interiecta.

PRATORVM SPOLIATVR HONOS. Hæc propositio illa generalis est, qua, vt diximus, ostendit, nullum Ætnæi locum viridarij à Diuarum populatione immunem extitisse, quasi sibi pro lege statuissent impium illud effatum: Nullum sit pratum, quod non pertranseat luxuria nostra: sicque amplificat quam maximè auidissimum legendi studium, quod paucis non exsaturatum fuerit floribus, ni plena camporum deuastatione gestiret. *Honos* idem est, ac *honor*, & pro ornamento, seu pro ipsa venustate hic ponitur pratorum, quæ in floreo tandem consisteret ornatu. Sed, vt apertè intelligeremus, Vatem non de quocumq; ornamento, sed de floreo tantùm, verba facere, *Honos*, inquit, *pratorum*, antonomasticè scilicet flores

res ipsos, hoc nomine, designans; nam, apud Priscos, Prata dicebantur, quæ nunc viridaria, ex quo etiam pratenses dicti fuerunt flores, vt notant antiquarum rerum indagatores. Quarè licet *Prata* nunc appellentur ea tantum, ex quibus fœnum colligitur, quasi *Parata*, cum sine opera virescant; Claud. tamen in supradicta antiquorum significatione *Pratum* vsurpauit, non neglecta nihilominus nostra: appositè enim Ætneum hoc viridarium *pratum*, hoc est *nullâ humani culturis industriâ paratum* dicitur, sed quasi *ex se ipso paratum*.

SPOLIATVR. Figuratam hic alij quis adstrueret fortassis locutionem; nam, iuxta Grammaticos, dicendum fuisse videtur *Prata spoliantur honore*: quarè, cum inuerso ordine loquatur Vates, *Pratorum*, inquiens, *spoliatur honor*, figuratè locutum quis diceret. Verùm, vt fatear, nullam ego (i. figuratam locutionem agnosco, si à puris translationibus præscindamus; noui enim, verbum *spolio* pro eodem non semel vsurpari, ac *rapio*, & *spolior* pro eodem, ac *rapior*. Quarè sensus Vatis erit: *rapitur*, seù *diripitur Pratorum Honos*. Hoc sanè dixerim, nec errauero, non locutum scilicet sine eruditionis pondere Claud., nam, vt arbitror, verbum illud suum *spoliatur* ad *spolium* refertur, quod, quidquid ab hoste eripiatur, significat; cum autem quisquis rapiat, in eum, à quo rapiat, certè hostiliter agat, hinc est vt iure dici possit ex illo spolium reportare, vulgò *il bottino, la represaglia*. Quarè ad spolium respiciens Auctor, *Pratorum*, inquit, *spoliatus honos*, idest in spolium erigitur simul, & eripitur.

HÆC LILIA FVSCIS &c. Quæ supra vnicâ generali propositione implicita proposuerat, iam per varias distribuens propositiones euoluit, & enucleat, explicitè ea sub oculis exponens. De prooomine verò *Hæc* satis dix. supra, Cann. 20. videat locum curiosus.

INTEXIT LILIA. Ex consequenti antecedens intelligas; nempè carpit priùs, subinde *intexit*, quod verbum est ab arte deductum textoria, quasi *intus texit*; nam texentes, postq; stantia extenderint stamina, subtegmina *intus texunt*, vt nouimus ex lib. pri. Cann. 260. Cum itaque quod *intus texitur* non possit non connecti, innectique cum eo, intus quod texitur, hinc factum, vt *intexo* pro eodem accipiatur, ac *texendo inserere*; translatè autem acceptum, vt certè hic, idem est, ac *alternatim coniungo, innectoq;*, vulgò *intrecciare*. In qua significatione vsus hoc verbo est etiam Virg. Ecl. 2. *Tu Casia, atq; alijs intexens suauibus herbis*

Mollia Luteola &c.

Lilium autem flos est notissimus, viridariorum, florumque omnium Rex vnâ omnium voce consalutatus, sicuti Rosa florum ab omnibus dicitur Regina. Flos itaque eximij candoris est, striatis folijs, & ab angustijs, in infimo positis, paulatim in latitudinem se laxantibus supernè; calathi effigiem habet, resupinis per ambitum labris; ieiunoq; filo, ac semine croceo, stantibus in medio, coronatur. Meritò igitur, cum dixerit Poeta: *Pratorum spoliatur honor*: Lilio primatum concessit, vt præcipuo viridariorum ornamento, quippè quod suam tàm altè extollat pulchritudinem, vt ab antiquis Ægyptijs in hieroglyphicum pulchritudinis fuerit assumptum. Sed non hæret, in superficialibus, eruditissimus Auctor; immò eius, hoc loco, elocutionem, eruditionibus, mysterijsq; refertam intueor. Memineris itaque, Venerem præcitatæ cohortis ductricem esse, atq; eiusdem, ad flores legendos incitatricem; & facile, noueris cur, primo loco, succisum à Nymphis Lilium dictitauerit: nam Lilium, quamuis tanta polleat pulchritudine, ac maiestate propemodum regia, inuisum tamen Veneri esse dicitur, quod olim de candore ausus cum Dea fuerit decertare, vt testatur Nicander Alexipharm., quarè nil mirum, si à sequacibus Veneris primum succidatur. Subinde symbolum pudicitiæ, ac virginalis candoris extitit Lilium, vel ipsarum sacrarum monitu scripturarum, ex quibus de Virginum Corypæo habetur in Canticis: *Qui pascitur inter Lilia*. In quem locum D. Hieron. interpres *inter Virgines* interpretatur. De perdenda hic Proserpinæ pudicitia, ac virginitate agebatur: ideò primum è viridario Lilium succidatur. Insuper Nymphæ erant, quæ flores colligebant; &, quamuis, vt alibi dix., flores omnes in Nympharum sacrificijs aggerarentur, Lilio tamen præcipuè delectari videbantur; quare & Lilijs præcipue litabant Nymphis antiqui, vt habet Tarpeia apud Propertium à Pier. relatum lib. Hierogl. 55.

Sæpè tulit blandis argentea lilia Nymphis.

Quarè nil mirum, si primo in Lilium ardore, earumdem veluti delicium, ferantur Nymphæ. Ex quo vides quantâ sedulitate Vates, & naturam imitetur, & mystica, ac erudita vnico sectetur contextu. Demque, licet flores omnes symbolum spei fuerint, (quare inlinita, hoc in loco, florum direptio spem omnem Proserpinæ, de aura vlteriùs vitali delibanda, præcidendas significat) Lilium tamen, vt docet Pier. cit. primatum in huiusmodi symbolis semper tenuit; quod antiqua testantur numismata Lilij imagine insignita, cum inscriptione *spes publica*; ideò, primò etiam loco, Lilium præciditur, vt in eo spes Proserpinæ exscindatur: quinimmò Proserpina, hac in imagine, ipsa materno è solo sustollatur, quæ, vt inferiùs ex Auctore habebitur, *Frugiferæ spes vna Deæ* hucusq; fuerat. Sed succisa hæc lilia intexit Nympha

VIOLIS FVSCIS. Quid violæ sint; & quænam, ad rem nostram symbola ingerant vidimus supra Carm 93. Pariter cur Fuscæ dicantur violæ facilè ex eodem cit. loco deduces, modo memineris, *fusca* ea dici, quæ colorem habent subnigrum, sed non planè nigrum tantum noto omnium in hoc fusco colore hieroglyphicum futuros mox Proserpinæ exprimens casus. Tartareis præcincta tenebris, ac nigris Tartarorum lacubus futura erat Proserpina, ideò *Nigra*, quippè tetris illis oblita fuliginibus: sed non planè nigra, quia Elysiorum luce identidem superfundenda, si credendum Plutoni; qui serenos inferiùs promittet Soles, clariora sydera &c. vel, si respiciamus Ouid. Metam. 5. asserentem, Cererem tandem ex indulto Iouis obtinuisse, vt Proserpina sex menses apud Plutonem, sex verò apud matrem degeret; *non planè nigra*, quia futurum erat vt alternatim post tenebras candida cæli luce perfunderetur; ideò *fusca*, & ipsa dici potuit. Post succisum igitur Lilium, hoc est post ablatam materno è solo, in imagine, Proserpinam; qualis subinde ipsa eadem futura esset, fuscarum hieroglyphico violarum designetur, quæ lilijs innectantur.

HANC ORNAT &c. Secundum notat, per pronomen *hanc*, distributionis membrum, dum diuersam denotat Nympham. De pronomine *hanc* diximus loco cit. §. hæc Lilia &c. Item cur non *illam* dicat, sed *hanc*; idem inflectens pronomen, per traductionem figuram; eodem vidimus loco, quare libens omitto. *Ornare* autem, hoc loco, est *se ipsum in alicuius ornamentum tribuere*. Verbum vtique notissimum, ideò non vlteriùs explicandum; tantùm noto consequens & hic positum, vt ex illo antecedens innotescat; nempe decerptum priùs amaracum fuisse, qui subindè raptricem exornat suam.

AMARACVS MOLLIS. Puer fuit *Amaracus* Cynaræ Cypri Regis filius, qui vnguentariæ artis studio mirificè delectabatur, vt refert Plin. lib. 21. cap. 22. Hic, dum vnguenta quædam defferret, casu quodam lapsus cecidit, ac omnia quæ ferebat, profudit vnguenta, ex quorum commixtione maior, quam ex singulis, odor, & excellens adeò exiluit, vt subindè pretiosissima quæq; vnguenta Amaricina dicerentur. Puer autem Amaracus, vel ob iacturam, vel ob lapsus confusionem, vel alia quauis, animum opprimente, causa, mærore, ac dolore dicitur contabuisse, ac Deorum pietate in herbam, quam Ægyptij à Syri Sampsuchum vocant, Siculi verò ex Pueri nomine Amaracum dicitur fuisse conuersus; quæ herba etiam nunc & mirificis halat odoribus, & floribus eximie olentibus dicatur, vulgò *Maggiorana* dicta est. His igitur Amaraci floribus decerptis ornatur Nympha, vt sicut ex lapsu, atq; interitu ortum habuit Amaracus, sic mox lapsuræ, ac mortuorum in Regnum transferendæ præluderet Proserpinæ. Et porrò, cum in more positum fuerit, vt demortui cadauer vnguentis optimis delibutum conderetur, iuxta illud Virg. Æn. 6. *Corpusq; lauant frigentis & vnguunt*; optimo iure aromatarij flores condendæ in inferis Proserpinæ succiduntur. *Mollis* autem dicitur Amaracus, primo quia herba ipsa plumei tactus est: secundo quia mollis pro eodem, translatè, sumitur, ac *delicatus*, idest in delicijs viuere assuetus; nam qui in delicijs vitam, ijsdem eneruatur, ac mollis redditur, ac tener ita, vt cuicumque cedens tactui facilè contabescat. Certè autem in delicijs vixerat Amaracus Puer vnguentis vtpotè semper delibutus. Ideò mollis Amaracus, præferente denominationem Virgilio Æn. pri. vbi sic

At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos; vbi mollis Amaracus illum
Floribus, & dulci adspirans complectitur vmbra.

HÆC GRADITVR &c. Tertium distributionis membrum prosequitur, & pariter ex consequenti antecedens subijcit intelligendum; nam *quæ graditur stellata rosis*, certè

an-

antecedenter rosas decerpsit, atque in coronas studuit inflectere. Hæc, per repetitionem dicitur, quam etiam sequenti membro prosequitur. De pronomine autem satis diximus supra. *Gradior* verò idem est, ac *incessu quodam graui progredior*, vt mos eorum est, qui decorem, ac maiestatem, in incessu ipso affectant; vulgò *Andar co'l passo della Pieca*. Vnde etiam Mars Gradiuus dicitur, eo quod gradatim, ac seruato ordine, more militari, procedat. Cum itaque stellatam dicat Nympham Poeta, nil mirum, si ostendatur, stellati adinstar Cæli, superbè tumens, fastumq; ambulationis grauitate, ac maiestate, præseferens, vt regio non se indignam præbeat ornatu.

STELLATA ROSIS. Quid rosa sit, latè vidimus, hoc eodem lib. Carm. 92. quod verò pertinet ad particulam *stellata*, maiorem hæc habere videtur difficultatem; nam quæ proportio rosarum ad stellas? Stellæ incorruptibiles sunt, si Aristoteli credamus corpora cælestia incorruptibilia asserenti; & incorruptibiles per accidens sunt, etiam in sententia nostra, eo quod nullum detur de facto agens naturale, quod eas valeat labefactare: rosa verò momentanea est, vixq; oritur, cum moritur; nam

Vna dies aperit, conficit vna dies.

vt inquit Ausonius; qui Rosam vitæ imaginem statuens subdit

Collige virgo rosas, dum flos nouus, & noua pubes;
Et memor esto æuum sic properare tuum.

Verùm memineris semper, exempla, & similitudines, in quibus profectò cum virtute fundantur translationes, non debere, pari omninò passu, procedere; nam iam essent omninò idem, non similia. Sicuti igitur *stellæ* flores Cæli dici possunt; sic vice versa *Rosæ* stellæ terreni orbis non incongruè nuncupantur; immò non rosæ solum, sed flores omnes hoc titulo decorantur. Sed hæc iam in Triuijs nota non respicit Vates altiori suffultus eruditione. Veteres illi antiquorum Phylosophorum Antesignani, qui rerum omnium originem altiùs perscrutati dicuntur, tantam, teste Pier. hieroglyph. lib. 55., simpathicæ vnionis virtutem cum stella Veneris adinuenerunt in rosa, vt rosæ odorem, coloremq; ab ipsa Veneris stella deriuatum asserere non dubitauerint: Quibus inhærens Auctor opusculi de rosa, quod Charisius Virg. adscribit, hæc cecinit in Laudem rosæ

Ambigeres, raperet ne rosis Aurora ruborem,
An daret, & flores tingeret orta dies.
Ros vnus, calor vnus, & vnum mane, duorum;
Syderis, & floris est Domina vna Venus.
Forsan & vnus odor; sed Celsior ille per auras
Difflatur, spirat proximus iste magis,
Communis Paphiæ Dea syderis, & Dea floris,
Præcipit vnius muricis esse habitum.

Cum itaque adeò congruant inter se flos Veneris, & Veneris sydus, vt videatur sydus ipsum, vel sese in rosam transtulisse, vel rosa in se ipsum transmutasse, dum suas rosæ communicat qualitates. cur non potest sydus *caleste Veneris rosa* nuncupari; rosa verò *terrestre eiusdem Veneris sydus?* Antiquissimæ igitur sapientissimorum eruditioni prænotatæ inhærens Claud. Nympham suam, non redimitam, sed *stellatam rosis* eruditissime deprædicat; nam *stellata*, si, vt adiectiuum, sumatur, idem est, ac *stellis plena*: sicq; *stellatum* dicitur Cælum, idest *stellis vndique* refertum, & propriissimum est Cæli Epitetum. Si verò sumatur *stellata*, vt particip. à *stello*, verbo apud antiquos neutro; idem est *stellare*, ac *in modum syderis coruscare*; sicq; idem erit *stellata rosis*, ac *coruscans splendore rosarum, stellas vtero referentium*. Neq; dixeris, ex verbo neutro deriuari non posse Particip. passiuum, vt est illud *stellata*; nam hoc vtiq; de puris neutris concedo: sed à neutris verbis, quæ & interdum actiua fiunt (cuiusmodi est verbum *stello*, quod & passiuum reperitur apud Plinium lib. 37. vbi ait: Stellarum Eliadum numero, & dispositione stellantur) certè particip. pass. deduci potest. Verùm, vt opinor, vt purum adiectiuum hic sumitur *stellata*; nam sic magis facit ad sensum præcitatæ eruditionis.

HÆC ALBA LIGVSTRIS. Ad quartum procedit distributionis suæ membrum Poeta, ex consequentibus antecedentia indicans, vt supra; nam, quæ, ligustris albicat, prius decerpserit, seq; ijs ornauerit necesse est. Repetitionem pariter prosequitur figuram, in Pronomine *Hæc*, de cuius vi, & efficacia satis dix. loco supra cit. Tantum agnosce hic, præter repetitionem, etiam figuram adiunctionem, quia plura membra ad idem verbum referuntur; nam hùc quoq; transferendum est verbum superius positum, nempè *Graditur hæc alba ligustris*. Album dicitur quid à colore albo, quem induit: *Albus* autem *color* notissimus est, & à *candido* differt per hoc, quod *candidus* albedinem importet prælucido suffusam splendore, vt in Lilio cernitur, aut in Argentea suppellectile: *Albus* verò albedinem importat pallori cuidam languido admixtam; vnde & albescere dicimus faciem, quæ refugiente ad præcordia sanguine expallescit. *Ligustrum* porrò inter arbores potiùs, quam inter flores, enumerandum censuit Plin & verè Arbuscula est, ex cuius ligno thesseræ fiunt aptissimæ, oliuæ similis folio, sed molliori, semen instar coriandri producit, ac flores albos, & suauiter odoratos. Quarè, licet inter arbusculas numeretur, non tollitur, quin ex ea flores decerpi possint, cum florea sit. Albam igitur ligustris Nympham hanc Vates appellat, vt indicet, tot Ligustri flores collegisse in comæ, frontis, ac pectoris ornamentum, vt tota iam ligustris compacta videretur; ideò *Alba* colore scilicet Ligustri cæteros opprimente; idcircò enim *Ligustris* inquit, vt causam cur *Alba* incederet, assignaret. Tantum noto ligustrum hic poni, non pro arbore, sed pro arboris flore, posita causa pro effectu per metonym., quod fecit & Virg. cum inquit Ecl. 2. *Alba ligustra cadunt &c.* Ligustrum ex Cypro in Italiam comportatum asserit Plinius, & eamdem esse arborem cum ea, quæ, deriuato ab Insula nomine, à Græcis *κυπρὸς* dicitur, & cuius acini contra Phthiriasim, idest contra morbum pedicularem efficacissimi dicuntur. Alij tamen è contra, vt scripsit Eustathius, Insulam Cypriæ sacram Deæ ab vberta Cyprorum, seu Ligustrorum ibi enascentium Cyprum autumant dictam; adduntq; ex huius arboris floribus oleo coctis, exprimi vnguentum illud quod Cyprinum vocatur. Massarius verò contendit, Ligustrum diuersam esse arborem à Cypero supra dicto. Sed cum omnes ferè interpretes Cyperum pro Ligustro accipiant, vix ausim Massario assentiri. Et profectò Auctorem nostrum arbitror cum communi interpretum sensisse; nam Nympham, Veneris exhortatione incitatam ad legendos flores, cum induxisset, quomodo melius eam Veneri obsequentem ostenderet, quam ad eos flores inducens, legendos, qui ex Veneris Insula, ex Cypro videlicet ortum ducerent?

TE QVOQVE FLEBILIBVS &c. Quintum iam astruit membrum distributionis; sed, ne satietatem pariat, figurarum varietate delectat, &, de floribus agens, floream, figurarum implexione, construit orationem. Itaque, post Traductionem, Repetitionem, & Adiunctionem, Apostrophe, hoc loco, vtitur, vt figuras figuris innectat, sicuti flores floribus carpentes intexebant,

QVOQVE. Coniunctio hæc copulatiua est, atq. in earum classe, quæ semper alteri voci postponuntur, quod quidem seruatum vides ab Auctore, dum dixit: *Te quoq; &c*, idem sonat, ac etiam, additionem importans.

METVNT TE. *Metere* proprie est *messes secare*, & fructus colligere; sed tamen, per translationem, traducitur ad significandum id, quod simplex *seca*, quidquid tandem sit id, quod secatur. Sic, non solum de messibus loquens, sed etiam de succisis hominum corporibus agens vsus est hoc verbo Virg. Æn. 10. dum ait

Proxima quæq; metit gladio, latumq; per agmen
Ardens limitem agit ferro &c.

ideò & Vates hic, translatè, vtitur verbo metunt, ita vt secare, ac colligere flores iam significet. Casus autem Accusandi *Te* à recto *tu* deriuatur, quod pronomen vnicum est secundæ demonstratiuum personæ: & quia Hyacinthus etiam olim habuerat personam, vt in anteactis innuimus, ìtre eum alloquens Poeta per pronomen huiusmodi notat, ac signat.

HYACINTHE. Vocandi casu vtimur, cum interpellantes personam, quam alloquimur, eam attentam facere nitimur, & testem eorum, quæ diximus, veritatisq; assertricem exoptamus, ac volumus. Sic itaque Poeta Hyacinthum puerum, quasi adhùc in suo viuentem flore, interpellat, per casum vocandi, vt testem faciat veritatis illius, quam profert, de iniuria scilicet, quam illi inurerent illius florem carpentes breuiter locutus. Quis verò fuerit Hyacinthus, videas in anteactis Carmine 92. vbi etiam, cùr, & quomodo conuersus in florem fuerit, attigimus. Est autem Hyacinthus Prudentiæ, ac Sapientiæ symbolum apud Ægyptios, ideò succiditur, quia Proserpinam fidæ Parentis oblitam Prudentia simul, ac Sapientia deseruerant.

MÆRENS. Mæreo, à quo particip. Mærens, propriè significat *tristari*, ac *mæstitia causa contabescere*. Immò aliqui

qui putant deductum hoc verbum per græcismum à *τὸ τῆς μοίρας*, quod est apud Latinos *Parca*, seu *Mors*. Mærens igitur dicitur Hyacinthus, quia à parca priùs succisus è viuis, nunc iterum in flore à Nymphis succidatur, & iteratæ morti subdatur: & mærens, quia mæstioæ caracteribus extat insignitus, vt vidimus loco supra citato.

FIGVRIS FLEBILIBVS. Figura forma est, & statura corporis nostri à fingendo dicta, vt alibi innuimus. Vno verbo, est species hominis, seù alicuius alterius rei, vulgò *l'aspetto, le sembianze di qualche cosa*. *Mærens* itaque est Hyacinthus *figuris*, primo quia figuras mutauerat, cum ex homine in florem desijt: secundo *mærens sub figura floris*, quia hæc ipsa succidebatur: tertio deniq; *mærens figuris*, nempe aspectibus ad mærorem compositis, tum ob colorem Hyacinthi feralem, tum ob funereas, quas supra loco cit. recensuimus notas. Ideò *figuris flebilibus*; *flebile* enim dicitur, quod dignum vt defleatur est. Et, proculdubio, flent ab omnibus impertiendo dignæ videatur Hyacinthi figuræ calamitatibus vndique obuallatæ; nam si consideretur, vt Puer immaturâ morte peremptus, & ab Amante Apolline, per errorem, peremptus, quid flebilius; si consideretur vt flos atratus, lamentationum notis conpunctus, ita vt, etiam post mortem, immortalis eius dolor appareat, quis à lacrymis temperet? Si consideretur denuò in flore succisus, iteratam coniectus in mortem, quis tanta non moueatur calamitate?

NARCISSVMQVE. Hoc est *& metuunt Narcissum*, qui flos vtiq; nostris hisce temporibus notissimus est, & quem Ouid. Metam. 3. sic describit

. . . . Croceum pro corpore florem
Inueniunt, folijs medium cingentibus albis.

certè enim medium Narcissi corculum, illud scilicet, quod in coronamenti speciem erigitur *croceum* est, seù *aureum*; folia autem, quæ circumquaque sparguntur circa illud, alba profectò sunt. Ex Liliorum genere huiusmodi florem esse dicunt, qui radice succrescit carnosa, & odora adeò, vt floris subindè odor, acutus nimis cum sit, grauedine caput opprimit; sed vereor, ne auctores illi Narcissum nostrum non planè nouerint; nam immò experientia patet Narcissum suauiter halare, nec caput vnquam offendere. Florem autem huiusmodi Puerum fuisse olim, eximium formâ, fabulantur Poetarum commenta, filium Cephissi amnis ex Liriope Nympha, vt præcipue scribit Ouid. cit. Metam. 3.

Prima fidem, vocisq; ratæ tentamina sumpsit
Cærula Liriope; quam quondam flumine curuo
Implicuit, clausæq; suis Cephisus in vndis
Vim tulit: enixa est, vtero pulcherrima pleno,
Infantem Nympha, iam tunc qui posset amari,
Narcissumq; vocat; de quo consultus, an esset
Tempora maturæ visurus longa senectæ,
Fatidicus Vates *: *si se non nouerit; inquit.*

* Tiresiam intellige.

Venatorijs itaque artibus addictus Puer, fuit etiam à vocali Nympha, quæ Eccho dicitur, adamatus: sed vel neglexit, vel spreuit amorem Puer, ita vt Nympha desperati amoris impatientiâ contabuerit, eiusq; sola vox remanserit in cautibus, & syluis. Accidit autem, vt puer, quodam die, venationis labore, æstuq; fatigatus, ad fontem, limpidissimis scatentem aquis, deuenerit, cuiq; in genua bibiturus procubuisset, firmatis in fontis margine manibus, iam pronus, sui ipsius imaginem in vndis conspexit. Tunc primum se, formamq; suam cognouit infoelix: nam imaginis suæ amore captus vehementer adeò exarsit, vt, interno igne consumptus, eodem perierit in loco, Deorum miserationem in florem sui nominis subinde conuersus; qui tamen etiam in stygijs aquis se ipsum postea perquirere non destitit, vt canit cit. Ouidius, hæc memorans

Lumina Mors clausit domini mirantia formam.
Tum quoq; se, postquam est inferna sede receptus,
In stygia spectabat aqua. Planxere sorores &c.

Et hunc itaque florem à Nymphis decerptum, ingerit Claud.: quam apte autem ex prænarratis facillime deduci potest; nam florem huiusmodi expressam Proserpinæ imaginem fuisse perspicies. Adamata hæc fuerat & a Phœbo, & à Marte, vt vidimus lib. pri.

Personat Aula Procis: pariter pro virgine certant
Mars Clypeo melior, Phœbus præstantior arcu.

Despexit tamen vtrumq; flaua Ceres, raptusq; timens, vt ibi Æthera deseruit, ac in Siciliam deuecta

Insidiis natam Laribus commisit alendam.

Rapiendæ itaque Proserpinæ, nil mirum, si raptus præluserit: Narcissus, qui & ipse amantem fugerat, Narcissus perijt, imaginem suam inquirens, vt stringeret amplexu. Proserpinam Imaginem sui Narcissum scilicet carpens perijt, nam vt refert Sophocles apud Mythol. Nat. Com. lib. 3. cap. 16., Narcissum colligens, quo & aurea delectabatur, rapta est à Plutone. Adde florem huiusmodi fuisse Eumenidibus sacratum, quo in coronam implexo vtebantur Deabus illis sacrificantes, vt notat eadem Mythol. lib. 9. cap. 16. Proserpina inter Eumenides constituenda erat Regina; ideò Nymphæ Narcissum demetant in Coronas futura Proserpinæ sacra, quantumuis insciæ, præsagientes. Denique Iactantiam formæ breui duraturam ostentat Narcissus: & Proserpina tali luxurians cultus, vt vidimus in anteactis breui aderat interitura.

NVNC INCLITA GERMINA VERIS &c. Fabulas attingens Poeta, qui sint pro præsenti statu, quiue fuerint iampridem & Hyacinthus, & Narcissus commemorat; & concinnè adeò, vt Scalliger lib. poet. 5. cap. 16. comparans Claud. cum Ouid. de ijsdem floribus agente dixerit: *vterq; speciosè; tamen laxior Ouid., compositior Claud.*, neque enim prata floribus, sed & flores pingit coloribus fabularum. *Nunc* itaque aduerb. præsentis temporis tempus ipsum, quo hæc cecinit Poeta, designat *Germina* quid sint vidimus hoc eodem lib. Carm. 77. Hic certè floreos fœtus è terris prouenientes important. Alij *Gramina* legunt cum Parrhasio; sed genus, arbitratu meo, remotum nimis assumunt. *Inclita* autem dicuntur, hoc est *præclara, celeberrima*, ac fulgore quodam formæ splendentia: tum ob mollitiem, odorem, ac venustatem florum: tum etiam ob fabularum commenta illos concelebrantia. *Veris* cognitionem habuimus hoc eodem lib. Carm. 90., hic autem ponitur pro temperatissima illa anni parte, quæ à virore *Ver* dicitur, quia tunc incipiant virescere virgulta omnia: seu, vt alij malunt, dictum Ver à vertendo, quia tunc anni tempus se vertere incipiat, & à senectute hyemali in Iuuentam transiliat. Incipit veris tempus, iuxta Astronomos, cum Sol primo Arietem ingreditur; iuxta Cic., cum rosa primum efflorescit; iuxta Virg. Georg. pri., cum gelidus humor canis montibus resoluitur. Hæc autem anni pars Mater dicitur herbarum, ac florum; sic enim de ea inquit Vates ille

Bella Madre de fiori
D'herbe nouelle, e di nouelli amori.

huius igitur Matris germina, nempè filios esse dicit Claud. flores recensitos, prout de facto sunt.

PRÆSTANTES OLIM PVEROS. Enarrato quid fint; Quid fuerint explicaturus, aduerbio vtitur *Olim*, quod ex diametro opponitur aduerbio *Nunc* suprapositο. *Olim* namq; aduerb. præteriti temporis est idem sonans, ac iampridem. Pueri quod fuerint vidimus, de Narcisso quidem mox supra; de Hyacintho autem in anteactis Carm. 92. Puer verò dicitur, per contrapositum ad Puellas, qui Mas est, & fortassis Pueros apposite meminit fuisse Vates, vt causam innueret, cur auidiùs à puellis Nymphis appeterentur. *Præstantes* verò dixit, hoc est *ante* alios stantes, pulchritudine videlicet illa, cuius præstantiæ indicium fuerit, quod Hyacinthum deperiret Apollo, Narcissum Eccho. Prætereunda hic videbatur grammaticalis difficultas, quippè obuiæ solutionis; est scilicet cum flores ipsos designaret decerptos singulari numero sit vsus; postea verò plurali vtatur: *Inclita*, inquiens, *germina; præstantes Pueros*. Attamen & hoc dicendum in gratiam rudiorum. *Metuunt*, dixerat, *Te Hyacinthum, & Narcissum*, singillatim scilicet vnicuiq. suum tribuens: cum verò, in subsequentibus, communem vtriq; sortem attribuere, & explicare vellet, vnitim de ambobus loquitur; & quia duo pluralitatem faciunt, plurali vtitur numero, vt cum vtroque iunctim concordet dictio.

TV NATVS AMYCLIS &c. A nobilitate generis, seù originis Hyacinthum priùs, subindè Narcissum cur præstantes dixerit pueros, ostendit, & probat. In apostrophen autem iterum voces inflectit, vt intelligamus, continuatam Apostrophen ad Hyacinthum esse quidquid de ipso, ac de Narcisso dixerit, & dicturus sit. Ideo *Tu*, inquit, vt correspondeat casui suprapositο accusandi *Te*, de quo supra, atq; vt noueris iterum hic de Hyacintho institui sermo, dum eiusdem nomen demonstratiuum per traductionem figuram inflectit. *Natus* à Nascor est, notissimæ significationis verbo. Quarè tantùm noto, Poetam innuere voluisse hic, nobilitatem generis à Genitore in pueros vnà cum sanguine transmitti, & communicari: nec parui faciendam hanc nobilitatem, quasi non nostram, sed hæreditario

quo-

quodam iure in nos deriuatam: cum nobilitas, quæ nostra omnium sit, in actionibus heroicis, quæ á nobis ipsis pronemant, omninò consistat: non paruifaciendam, inquam, hanc generis nobilitatem, quia, cum vni cum nobilium Progenitorum sanguine in nos profluat á fonte, generosos etiam spiritus, vt plurimum infundit, quibus, ab Auorum nobilitate ne degeneres simus, ad heroicas actiones incitamur, & degenerare dicuntur, qui ab his declinent spiritibus. Ideò *Tu natus Amyclis*. *Amyclæ* Vrbs illa est, de qua latiùs lib. pri. Carm. 535. sed, dum oppidum, in quo natus sit Hyacinthus memorat Vates, regium etiam illius ortum in memoriam adducit; nam filius fuit Amyclidis Amyclarum conditoris, á quo & nomen ciuitas ipsa desumpsit. Vide quæ dix. in anteactis Carm. 92. Et ideò Ouid. Metam. 10. patronimico nomine Hyacinthum vocat Amycliden, id. Amyclidis filium.

Te quoq. Amyclide posuisset in æthere Phœbus
Tristia si spatium ponendi Fata dedissent.

HVNC HELICON GENVIT. Vt implexa iucundè fluat oratio, natalibus Hyacinthi natalia subtexit Narcissi, vt apta distributione vnicuiq; expositis respondeat. *Hunc* igitur, nempè Narcissum; nam pronomen huiusmodi, ex personis distributim enarratis, vltimam designat. *Helicon* verò locus est, in quo ortum habuit Narcissus, cuius mentio hic habetur, vt ex loci nobilitate, qui & Parentis decorosam propaginem in mentem reuocet, huius etiam celebritas desumatur. *Helicon* itaque mons Beotiæ est iuxta Thebas Phocidi vicinus, vt Strabo retulit: nec procul a Parnasso positus, eiq; & altitudine, & circuitu non impar: immò Sacer & ipse Musis est, vnde & Heliconides dictæ. Locus igitur vndequaq; insignis, & conspicuus est Helicon. Cum itaque & Cephisus fluuius, cuius Numinis filium ex Liriope Nympha Narcissum diximus, flumen Beotiæ sit, nil mirum, si ex Heliconia Patria profectus dicatur Narcissus. Nec item mirum videatur, quod subditur; *Genuit*, quasi actionem generatiuam patrio attribuat solo; quod enim proprium est Possessoris, interdum rei possessæ attribuitur per Metonymiam. Adde, quod, vt inquit Cic. pri. de officijs, non nobis solum nati sumus, sed partem ortus nostri sibi vindicat Patria, patrem parentes &c. quod ideò dictum arbitror, quia, dum Genitores de patrio solo viuunt, ex eodem videntur assumere potentiam generandi; quarè videtur patrium solum genitali affectu in filios remotè saltem influere. Insuper, vt ait Phylos., Sol, & homo generant hominem; quarè etiam patrium Cælum influit in filiorum generationem á parentibus peragendam. Ideò proprio quodam iure actio generatiua videtur Patrio solo attribui posse. Sanè in hoc eodem sensu locutus est Poetarum Princeps, cum, vitæ suæ seriem describens, ait

Mantua me genuit; Calabri rapuere; tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Verbum autem, eiusq; vim non explico, satis enim nota iam sunt.

TE DISCI &c. Ad Hyacinthum redit, &, quo cecidit, infortunium attingit. Vbi nota commixtas inuicem traductionis, & repetitionis figuras: *Te meruit; tu natus; te disci &c.*, & inferius: *Te frons rotunda*. De pronomine non loquor, sat enim supra. Te igitur, nempè Hyacinthum

ERROR DISCI. *Error* peccatum, & flagitium significat. Errorem igitur ideò fuisse dicit Hyacinthum perdere, quia flagitiosum omninò, atq; acerrimâ puniendum pœnâ fuisset, si in subiecto capaci crimen extitisset, quod formosissimum puerum, atq; Apollini in primis carum perdidisset. Qui nam autem hic error fuerit, vide dicta in anteactis Carm. 92. Insuper error dicitur id etiam, quod præter, aut contra intentionem accidit operantis, & quia contra intentionem Apollinis Discum iuuentis occidit, vt puerum Discus occideret; ideò *Error Disci*. Discus rotunda quædam, & plana moles est, vel saxea, vel plumbea, vel etiam ferrea, cuius iactu Iuuenes inter se decertabant; victorque euadebat, qui aut altiùs in sublime, aut longiùs in tractu, vltra designatum spatium proijceret. Quo autem pacto occisus disco fuerit puer, de quo hic vide locum mox citatum. Tantùm nota artificium in verbis error disci; quatenus enim *error* flagitium dicit, Disci *errorem* fuisse, non Apollinis apertè hic profitetur Poeta; nam cum non sit peccatum, nisi voluntarium, liberandus hoc crimine fuerat Apollo, qui, licet discum in sublime proiecerit, præter intentionem tamen, & inuito voluntatis affectu, vidit exinde in dilecti pueri caput recidentem. Quarè respectu Apollinis error tantum fuit; qualicumus error in secundo suprapo-sito sensu accipitur. Nec obstare potuit Apollo recidenti disco; nam ferebatur à Zephyro: & Deorum lege cautum erat, ne quis Deus alterius Dei licet inferioris facta infringere posset. Quarè nec fuit in Apollinis potestate ictum à puero diuertere, quem æternum, & immortalem esse voluisset, iuxta Ouid. Carm. cit. §. *Amyclis verò*, quantum potuit, etiam post funus, immortalem effecit, vt ibidem subdit cit. Auctor Metam. inquiens

Qua licet, æternus tamen es: quotiesq; repellit
Ver hyemem, Piscisq; Arieti succedit aquoso
Tu toties oreris, viridiq; in cespite flores.

PERCVLIT. Idest percutiendo, in mortem impulit &c.

HVNC FONTIS &c. Ad Narcissum iterum diuertit. Et nota repetitionem: *hunc genuit; hunc decepit*; & constructionem contrariorum, tam respectu Narcissi, quàm respectu Hyacinthi, dum natalibus occasum opponit. *Hunc* itaq; nempè Narcissum vltimo loco iam supra nominatum.

AMOR FONTIS. Causam demortui aperit Narcissi, eamq; in amorem fontis refundit, idest in amorem, quo fontem prosequebatur. Verum aduersari hoc videtur ijs, quæ supra diximus: asseruimus enim, Narcissum, non amore fontis captum fuisse, sed amore imaginis suæ, quam in fonte, quasi in speculo, intuebatur. Si tamen in memoriam reuocaueris, quæ supra diximus, nulla erit in textu, neque quidem quo ad litteram, difficultas. Diximus igitur Narcissum labore venationis, æstuq; fatigatum ad fontem deuenisse, atq; in genua, vt biberet procubuisse. Quæras iam á Phylosophis quid sit *sitis*, qua Narcissus ad fontem adactus est: & respondebunt, esse *appetitum frigidi, & humidi ad prædominium*; nam primariò exigit humidum, secundariò frigidum. Quæras iterum quid sit *appetitus*: & dicent verborum interpretes, esse *animi motum ad aliquid, qui cupiditas dicitur*: &, si *appetitus* huiusmodi effrænatus fuerit, *Libidinem* appellant. Iam quæras quid sit amor: & suggeret Augustinus lib. de Amicitia: *Amor est animæ rationalis affectus, per quem ipsa aliquid cum desiderio quærit, & appetit ad fruendum*. Quod si præcipuè de venereo, aut alio effrænato amore loquamur, libido ab eodem dicitur Augustino. Motus itaque animæ, cupiditas, appetitus desiderium est amor. Sed sitis itidem appetitus est, quo fontem auidè appetimus, ergo appetitus ille & auiditas bibendi ex fonte, qua ad fontem ipsum ductus est Narcissus, fontis amor appellari potest, & iure. Atq; hoc pacto explicatus Poetæ textus nil officit assertioni nostræ, vt satis patet consideranti; nam hic Amor aquæ ingurgitandæ Narcissum, sub specie desiderabilis boni, decepit, eo illum adducens, vbi Amore suæ imaginis caperetur, eamq; miserrimè deperiret. Sed sit hæc litteralis nimium explicatio in gratiam materialium omnis hominum facta: & dicamus iam, de Amore, quo correptus fuerit, fontem inspiciens, intelligendum esse Poetam, cum dixit. *Hunc fontis decepit amor*: adhuc enim assertionem nostram nec destruit, nec porrò quatit. Sed est iterum ad Phylosophorum scholas redeundum, vt Poetæ sensum explicemus. Quærunt igitur Phylosophi quid sit illud, quod á nobis in speculo cernitur, vel in aquis vicem speculi obeuntibus, cum scilicet in ijs imaginem nostram cernimus intuentes? Et nos quidem hanc quæst. in Animasticis discurientes dicebamus, nihil in speculo, vel in aquis esse, quod cernamus; sed imaginem nostram in tantum solummodo oculis nostris, per speculum, vel aquam, repræsentari, in quantum species á nobis ipsis emissæ impingentes in speculum retrocedunt, atq; ad oculum retrocedentes feruntur; ex quo fit, vt nosmetipsos, per species nostras, á speculo, vel aquis reflexas, videamus, cum verè in speculo, vel vndis nihil adsit, quod videamus, præter speculum ipsum, aut vndas. Narcissus itaque, cum amaret id, quod, extra se ipsum, in fonte credebat existere, nil, præter fontem, amabat; nam, si per oculos ingreditur Amor, certè id amatur, quod oculis cernitur: cum itaque nil ille á se distinctum videret, præter fontem, iure nil dicitur amasse, præter fontem. Ideo *Amor fontis*, inquit Poeta, subtilissime hanc præcitatæ quæstionis decisionem, iuxta sententiam nostram attingens. Neq; dixeris, a Narcisso nil amatum fuisse, quod esset a se distinctum, vel crederet a se esse distinctum, in fonte existens: nam redargueret apertissimè assertionem tuam Ouid. Metam. 3. apertè docens Narcissum credidisse corpus a se distinctum, atq; in vndis existens, illam sui imaginem, quam cernebat, & amabat in vndis.

Dumq; bibit, visæ correptus imagine formæ
*Spem sine corpore amat: corpus putat esse, quod vmbra est.**

*Spem dixit pro speciem per sincop.

quibus verbis apertè Ouid. ipse declarat, nil tandem in fonte fuisse, quod amaret, præter fontem ipsum: quasi dicat fontem amat, reflectentem species; putans in eo esse corpus id, quod pura erat reflexio. Immò inferiùs ibidem Ouid., ne dicatur se ipsum Narcissus in fonte dilexisse, ostendit amantis actus, non in se ipsum ab eo, sed in fontem directos, dum subdit:

Irrita fallaci quoties dedit oscula fonti;
In medias quoties visum captantia collum
Brachia mersit aquas! &c.

Sicut igitur, se oscula figere credens in imagine sui, solum fontem osculabatur; credens, amplexibus imaginem stringere solas fontis aquas amplexabatur; sic credens, se amare viuum in vndis corpus, solas tandem vndas amabat. Ideò *Amor fontis*. Neque id obstat ijs, quæ diximus, nempè eum amore imaginis tandem suæ correptum fuisse, nam procedebat illa ipsa explicatio iuxta conceptum, quem ille ipse deceptus efformauerat, credens, imaginem illam verè in fonte esse, & corpus a se distinctum esse; quod nisi credidisset, certe se ipsum non optasset acquirere, quem tenebat. Nec mirum est, deceptum adeo fuisse Narcissum; nam, vt ait Seneca, *amor sani et rationis oblivio est, & insaniæ proximus*. Prima itaque assertio nostra, secundùm Amantis conceptum, & iuxta communem de Amore Narcisso pronunciatum, processit; Postrema verò, iuxta sensum veritatis ad Phylosophicam trutinam reuocatæ; necnon, iuxta mentem Poetæ, est, qui eamdem veritatem phylosophicam suffultus subtilitate prosequitur. Non immoror in explicatione *fontis*; nam quid sit fons vidimus supra Carm. 103.

DECEPIT. *Decipere* est *aliquem, fraude, doloque malo circumuentum capere, eludere, & in errorem inducere*. Quomodò autem Narcissum deceperit, atq; in errorem induxerit fons, & fontis amor, videtur satis superq; in comperto esse ex dictis: Verùm in altiorem adhùc eruditionis medullam penetrasse arbitror Poetam, ac, per verbum *decepit*, attigisse. Voluerunt antiqui somniorum, atq; imaginationum Interpretes, Amorem in pectus aduolaturum, quoties quis, ætate floridà, pectus sibi transfixum somniasset, vel imaginatus fuisset: quod si hoc idem imaginatus fuisset quis iam grandæuus, & senior, mortem illi portendere, dictitabant. Imaginatus itaque fuit Narcissus, sibi pectus transfixum fuisse à forma, quam contemplabatur in fonte, &, quia sæpe imaginatio facit casum, huiusmodi imaginationem secutus est amor verè pectus transfigens: quare expletus videri poterat, florente eiusdem ætate, imaginationis effectus: sed deceptus est Narcissus, nam se, licet ætate florentem, illico senem vidit, dum illi transfixum pectus portentum Mortis, quæ statim subsecuta est, ex insperato affulserit. Quarè verbum *decepit*, antecedentia importans, consequentia ingerit, ita vt pro *peremerit* accipi hic iure possit, ac debeat.

TE, FRONTE RETVSA &c. Iterum ad Hyacinthum conuertitur, eiusq; merita, atque insignes eiusdem prærogatiuas amplificat à subsequentibus Apollineis lacrymis, quæ, Hyacinthi funus subsecutæ, tot gemmis orientalibus, quot guttas exsillarunt oculi, bustum defuncti pueri mirabiliter exornarunt; ideò *Te*, nempè, Hyacinthe; superioribus enim correspondet, per repetitionem, de qua vt etiam de Pronomine iam diximus.

FRONTE RETVSA. Ablatiuus causalis esse potest, caussam scilicet assignans, quæ Apollinis oculos in fontes conuerterit, cum amatum vidisset puerum disci ictu peremptum: *Frons* ea pars capitis est, quæ à dextera, & à sinistra temporibus terminatur, a superiori verò parte capillorum radicibus, atque ab inferiori superciliis circumscribitur, dicta *frons* a ferendo, eo, quod indicia animi præ se ferat. *Retundo* autem, à quo particip. *retusa*, propriè significat aciem ferri, vel cuiuspiam alterius rei percutiendo hæbetare: ast quia sic ferrum, aliudue percutiens, & hæbetans, illud infringit, *retundo* sæpè, per translationem, pro eodem, ac *perfringo* vsurpatur. Iure itaque erumpit Delius in lacrymas, *perfractà ea delecti parte*, quæ toties illi indicia ostenderat animi in Apollinem magis, quam in Zephyrum propensi, vt supra dicebamus. Quamuis tamen hoc verissimum sit; magis mihi, quo ad hoc, arridet sententia Parrhasij asserentis particulas illas *Fronte retusa* potiùs ad Deum ipsum referenda; ita vt importent modum Lugentis, qui scilicet, Luctum exornans, radiorum suorum aciem retundere voluerit, ac suam radiis ipsis frontem exarmare; nam & idem factum ab Apolline, ob Phaetontis filij funus refert Ouid. 2. Metam, inquiens

At pater obductos luctu miserabilis ægro
Condiderat vultus; &, si modo credimus, vnum
Isse diem sine sole ferunt &c.

& magis congruit cum subsequentibus, in quibus Vates & Cephyssum Lugentem in funere Narcissi inducit, ac luctuum exprimens modum, *fractâ*, inquit, *arundine luges*.

DELIVS. Cognomen hoc Apollinis est a Patria inditum; nam Apollo, ac Cynthia soror, quæ & Delia, ob eamdem rationem, dicitur, nati ex Latona dicuntur in insula Delo. Vide dicta lib. pri. Carm. 106., & Carm. 136., & hoc secundo lib. in vestibus Proserpinæ a Carm. 40. vsque ad 54. Vel cognomen eiusdem est, vt notat erudite Parrhas., à Delo Laconiæ monte prope Tegyram, ad cuius radices Apollinis olim Fanum, quod ad Persicum vsq; bellum oraculis dicitur illustratum, duobus iuxta fontibus, mira suauitate, copia, ac frigore aquarum emanantibus, quorum alterum *Palmam*, alterum *Oliuam*, Plutarchus, ad sua vsq; tempora, vocatum, refert.

LVGET. *Lugere* idem est, ac *lacrymas fundere*, sed profusas, & continuatione non arescentes; volunt enim aliqui, deductum esse verbum *lugeo* a græco λύω, quod latinè est *soluo*, quia per fletus continuationem vita hominis soluitur facilè, antequam lacrymæ finem inuenerint. Hanc autem continuationem Apollinei fletus mirè exprimit Vates, dum voce præsentis temporis vtitur, cum de Amantis fletu loquatur, vsus præteriti voce, cum de morte Amati loqueretur: *Te disci perculit error: Te luget Delius*, quasi dixerit *Te*, iam dici defunctum adhùc luget Delius. Quod si nomen *Delius* a Delo monte deduxit, iuxta adnotationem Parrhas., forsan & innuere, per Lugentis cognomen, voluit Vates, fontes, ad illius montis radicem emergentes, ex Delij lacrymis conflatos, quandoquidem alter *Palma*, hoc est *fracto cerebro emoriens* dicitur, vt Hyacinti fatum portet in nomine; nam Palma, vt refert Pier. Hierog. lib. 60., habet in superiori parte quasi cerebrum, quod Hebræi Halulab, Arabes verò Che ir, vel Gemar appellant, quo corrupto moritur arbor, alter autem Oliua nuncupatur, sed oliuam fluens est, & a suo abiens principio; quasi hoc fonte indicet Apollo, pacem, cuius symbolum oliua est, semper ab ipsius oculis in lacrymas abituram, ob fracto demortuum cerebro Hyacinthum.

HVNC LVGET CEPHISSVS, vel CEPHISVS, vt alij cum Parrhasio scribunt; quod parum refert, cum de cætero quo ad rem concordent. Narcissus secundum obtinuit locum in comparatione parallela, quam inijt Vates inter Hyacintum, & Narcissum, & quam hùc vsque produxit; æquum ideò fuit, vt & postremum obtineret in fine comparationis; quarè ad Narcissum rediens claudit. De repetitione habita per pronomen *Hunc*, & de pronomine ipso satis dictum supra. Item de verbo *Luget*, cui, per adiunctionem figuram, hoc membrum vnà cum superiori adiungitur, nuper diximus. Et Cephisus denìq; quis fuerit, iam ex supra dictis innotuit, nempè Numen Cephissi fluuij, qui nactus, ad Lilæam, fontem, per Bæotiam lapsus in mare deuoluitur.

FRACTA ARVNDINE. Immoderatas Cephissi lacrymas, ob Narcissi obitum filij abundè insinuat Poeta, hoc vno ablatiuo modum importante, quo Genitor luctum fuerit prosecutus, nempè *Arundine fracta*. Quod vt intelligamus, reuocandum in mentem hic, semper in more positum fuisse, vt scinderentur, supremo in luctu, vestes, ac projcerentur à Regibus, repentino cordis impetu actis, regalia insignia, vt scilicet indicarent, nil sibi, tantis ingruentibus calamitatibus, charum superesse. Sic Virg. naturalium affectuum imitator egregius, cum, in direptione Vrbis, cui præsidebant Latinus Rex, atq; Amata Regina Latini coniux, extremum vtriusq; luctum esset delineaturus, scissas in signum ingerit vestes Æn. 12. vbi sic habet

Regina, vt tectis venientem prospicit hostem &c.
Purpureos, moritura, manu discindit amictus;
Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta &c.

& inferiùs ob demortuam Amatam Latini Luctum describens *Hinc totam infelix vulgatur fama per vrbem.*
Demittunt mentes: It scissa veste Latinus &c.

Quarè & Claud. noster lib. In Rufinum prj., vt ostenderet hoc semper, in acerbissimis luctibus fieri solitum, luctum ipsum, apud inferos degentem describens, eum mærore confectum, ac scissis vestibus gementem sic notat

Impatiensq; sui morbus; Liuorq; secundis
Anxius; & scisso mærens velamine Luctus.

quod verò spectat ad ornamenta, atq; insignia Regni projcienda, conspice Æn. 5. Ascanium incensarum nauium dolore,

Ioue, vt alibi dicebamus, Galeam regijs ornatam insignibus projcientem, atq; Æneam ipsum regale paludamentum ex humeris frustatim detrahentem, cum sic ibi Virg. eruditissime concinat

Ascanius galeam ante pedes proiecit inanem,
Qua ludo indutus belli simulacra ciebat &c.
Tùm pius Æneas humeris abscindere vestes
Auxilioq; vocare Deos, & tendere palmas.

Sed quid habeant, inquies, quid habeant vestes, & regalia insignia cum Cephisi arundine, quæ hic tracta dicitur? Respondeo, immò aptissimè, hoc vno *arundine* nomine, & ad vestes, & ad regalia fluuiorum insignia respectum à Vate habitum fuisse: quandoquidem iam pro statuto habitum est, apud Poetas, vt aquosa illa, quæ singulis aquis præesse dicebantur, Numina arundineis vestibus, sceptrisq; condecorata recenserentur. Sic videbis Mincium suum à Virg. descriptum arundinea veste contectum Æn. 10.

Quos, patre Benaco, velatus arundine glauca
Mincius infestâ ducebat in æquora Pinu.

Quarè, cum de Cephissi fluuij Numine, ac Narcissi Genitore, agat Poeta, nil mirum si illud vndarum regem suarum considerans, arundinea contectum veste, arundineo condecoratum sceptro, morum imitator adsuisse supponat; sicque subindè idem Numen inducat, *fractâ arundine*, hoc est, *scissa veste arundinea*, filij funera deflens; immò, infœlici nuncio perculsum, sceptrum ipsum arundineum proiecisse indicet, tanto animi contemptu, vt impetu, vt ad terram eliserit, ac confregerit. Ideò *Arundine fracta*, hoc est proscissa, vt exponebamus, arundinea veste, sceptroq; ex arundine pariter confracto. Iure autem fluuiorum ornamenta omnia ex arundine confecta fingebantur; nam frutex aqueus arundo est, & consequenter aquoso maximè congruens Numini. Sed hæc pictoribus, atq; poetis ex elegantissimi Vatis sensu concessa sufficiant. Iam videamus quid ex floridissimis Ægyptiacæ sapientiæ emporijs decerptum incluserit Vates in hoc laconico dicendi modo: *Arundine fracta*. Arundo, apud Ægyptios non solum, sed etiam apud sacrarum scripturarum Interpretes symbolum semper fuit humanæ fragilitatis: ex quo etiam factum, vt confracta, ac deiecta in terram arundo hieroglyphicum fuerit ærumnarum, infortuniorumq; miseram humanitatem deprimentium. Quod hieroglyphicum inualuit adeò, vt ex illo *calamitatum* nomen sortitæ fuerint ærumnæ, infortunia, & cætera huiusmodi, quia scilicet, & *Calamus* vocetur *arundo*, & à *calamo calamitas*. Sensus itaque eruditissimi Vatis est: Luget Cephissus *arundine fracta*, idest fractus ipse ingruenti, ob mortem filij calamitate, non minus, ac si mortalis homo factus esset, & vltimis oppressus iam excidijs iaceret. Quo altiùs Cephissi dolorem, ac luctum euehere potuisset, quam longissima Epicedium struentis declamatio?

Sed ne vlteriùs protraham, quod longiùs per se prouehitur, quod ex his instruere mores possit, obiter decerpamus.

Caue ne Regina potentiarum Animæ voluntas Venereis hortationibus inficiatur: immò caue, ne, quamuis eminùs, Venerem illa sequatur, licet fixâ non adhærendi mente; nam *Cytherea* Venus est, hoc est, *vim omnem continens amatoriam*, quæ tunc magis illecebris, dolisq; decipit suis, quando, magis alienus ab illa esse cum velis, incautus tamen sequeris, nimium fidens. De Venereis criminibus præcipue dictum, licet vniuersaliter dictum sit, existimauerim, *velut à facie colubri fuge peccatum*. Memini enim, inter Serpentes, Stellionem esse, quem hoc, inquiunt, nomine appellatum, quod, corporis sui structurâ, stellæ prorsus figuram imitetur, ac pellem habeat, paruis quibusdam ocellis intermicantibus, variegatam, ita vt stella prorsùs scintillans videri possit. Rore viuere eum, dicunt, & pulchritudine sua hominem allicere, vt eum propiùs attentè contempletur; sed tali contemplatione detentum morsu ferit, vt ferunt, &, licet, vitam vulnerato non adimat, infatuat tamen. En profectò, in hoc serpente, expressam Veneris figuram: Stella enim Venus est, seu potiùs stellio est, & Veneris figura stella est. Pulchritudine allicit, oculis emicantibus attrahit, at, eum contemplari aggrederis, licet non tangas, licet non amplectaris, venenum suum eiubrat illa: vulnerat, non morsu, sed oculis, & infatuat. Quarè, si ei quoquo modò subdatur, voluntas, statim ex imperio deiecta rationis, tumultuantem adeò internorum affectuum turbam euagare permittit non solum, sed amens cogit, vt non tanto Apes tumultu in flores aduolent, quanto interni affectus in voluptatum flores impetum faciunt, vt arripiant. Nec tunc homini curæ est, vel Cælum prodigijs terrens animaduertere, vel caducitatem, quam amplectitur, contemplari; sed vix cum impijs non dicit: Ede, bibe, lude, post mortem nulla volupras: immò & hoc operibus dicit, dum ita viuit, quasi nil de æterna vita recogitet, quam nec esse videtur affirmare, dum Deum ipsum non sibi existimat flagellis imminere; sed dicit insipiens: *non est Deus*, atq; adeò nec vita, quæ à Deo est. Dicit insipiens: non est Deus; quia Deum suum, Numen suum veneream tantùm appellat voluptatem, seu Venerem, qua fruitur, impudicam. Compesce, Compesce, qui sapis, hanc tumultuantem affectuum turbam; frænum inijce, ne tanta ardoris licentia funereos decerpat flores; ne floridam hosti viam præparet ad inuadendum, ad rapiendum, atq; ad æternos transuehendum cruciatus venereæ voluptatis captatorem. Verùm ne & nos capti voluptate dicendi videamur, his tandem præcisis, Italicam, quæso, Chelym consulamus.

Del decoro maggiore, in cui fastosi
 Giuan d'vn'Iri emulatori i prati,
 Si rapiscon le pompe; e gl'odorosi
 Germi, in trofei di chi rapisce alzati,
 Non san mostrarsi al lor destin crucciosi,
 Perche del verde stel gli renda orbati;
 Che, se la man, predando, il suol gl'ha tolto,
 Gli solleua la stessa al Ciel d'vn volto.
Là de Gigli al candor vezzosa intesse
 Altra le viole ad insoscarne il chiaro:
 Altra gl'odor, che da profumi espresse
 (Cifra funesta al di lui caso amaro)
 L'Amaraco gentile, e'l fior n'impresse,
 Quì coglie, e n'arricchisse il crine auaro:
 Altra frà rosee stelle il capo ascosa;
 Altra in bianchi ligustri appar pomposa.
Tù, se ben mesto, in flebili sembianti,
 Porti, Giacinto, ancor squallido il volto,
 Schiuar nō puoi, ch'il tuo bel fior nō schianti
 Quel turbine rapace: e, non più stolto,
 Se ben Narcisso, ad atterrir gl'amanti,
 Di sciagure vn teatro hà in sen raccolto,
 Soggetto alle rapine, amar si scorge;
 E d'vn seno alle brine i baci porge.
Fasto voi de giardini, all'hor che torna
 L'aure più dolci à disserrare il Toro;
 Ne gia l'opre di Flora il gel distorna,
 O violento il soffiar d'Africo, e Choro;
 Pur siete (hai duoi) di Primauera adorna
 Freggi regali; e già, dall'Indo al Moro,
 Celebrati Garzon fuste: ed ammiro,
 Ch'in voi le gratie ad albergar s'vniro.
Quel, che d'Apollo incatenò gl'affetti
 Nacque in Amicla, e gli fù culla il trono:
 Questo, schiuo d'amor, de proprij aspetti
 Amante al fin, ch', oue rimbomba il suono
 Dell'Heliconie suore, i primi effetti
 Prouò di vita, e ne godette il dono,
 Da fatidico fiume hebbe i natali,
 Quanto superbi più, tanto più frali.
Quello, d'vn Disco al ricader percosso,
 Questo, d'vn fonte al rimirar conquiso,
 Restâro essangui, A quel, ch'infranto hà l'osso
 D'amata fronte, ottenebrato il viso,
 Delio i singulti a tributar fù mosso;
 Di questo a i casi il Genitor Cefiso
 Squarciò le vesti, e si disciolse in pianto.
 Quì nuoua Cloto, e pur gli miete in tanto.

In messem & nos interim nouam immittentes falcem, quæ Auctor noster speciatim de Proserpina, Pallade, ac Diana, suggerit, prosequamur.

Æstuat ante alias auido feruore legendi
Frugiferæ spes vna Deæ: nunc vimine textos
Ridentes calathos folijs agrestibus implet:
Nunc sociat flores; se seq; ignara coronat;
Augurium fatale tori. Quippè ipsa tubarum,
Armorumq; potens, dextram, qua fortia turbat
Agmina, qua stabiles portas, & mænia vellit,
Iam leuibus laxat studijs, hastamq; reponit;
Insolitisq; docet galeam mitescere sertis.
Ferratus lasciuit apex, horrorq; recessit
Martius; & Cristæ, placato fulgure, vernant.
Nec, quæ Parthenium canibus scrutatur odoris,
Aspernata choros, libertatemq; comarum
Iniectâ voluit tandem frænare corona.

ÆSTVAT ANTE ALIAS &c. Hucusq; de Nymphis, earumq; in colligendis floribus sollicitudine, locutus, ad Deas tandem respiciens, harum quoque auidam legendi curam describit. In hunc autem (postremum videlicet) hanc distulit locum, vel vt, præmisso Nympharum Choragio, superioribus Principatum Diuis fideliter asseruaret, Principum videlicet ordinem secutus, qui, Aulicis præmissis, postremum sibi vindicant locum: vel quia, cum in florea irruentes germina Apibus comparasset, specimen ingenij sui præbere voluit Auctor, quo scilicet nouerit apes obsequentium Regi populorum symbola præ se ferre; atq; ideò, Principes Deas non fuisse immiscendas sequacibus Nympharum turbis, quæ per apes exprimerentur; sed aptiori vtiq; post ipsas, loco statuendas: vel deniq; quia, quæ difficilius aguntur, extremum semper in locum sint conijcienda, ipsa edocente natura, ea tardiùs moueri, quæ difficiliùs aguntur. Cum itaque stimulos ad legendos flores Veneris hortatio addiderit, mores imitaturus Poeta accuratissimus, Deas vltimo in loco collocauit, vt innueret, eas prius moueri, quæ faciliùs imperio Veneris aguntur: & quia, vt plurimùm faciliùs, liberiùs, ac licentiùs in Venerem ruunt muliebres animi ex plebeiorum grege decerpti, quibus non adeò honoris cura frænum inijcit; ideò & Vates primas Veneri obsequentes Nymphas ostendit, vltimas verò Deas superiores: nam quæ nobilitate insignes, natalibus illustres, dignitatibus præcellentes fœminæ sunt, sui semper memores, non facilè adeò boni nominis curam negligunt: atq; ideo, venereis licet stimulis concitentur, difficiliùs tamen sese imperio subijciunt; nam dedecoris metu remorantur; quamuis, cum motum arripuerint, maiori sæpè effrænatione ferantur; vt exemplatum in Proserpina mox videbimus.

ÆSTVAT &c. Ardorem Proserpinæ, in expilandis viridarijs, per hyppotiposim, describit, & ab effectis amplificat.

ANTE ALIAS. Non quo ad locum, seù tempus, sed quo ad affectum, hoc est *maximè omnium æstuat*; nam qui ante omnes est, certe omnes superat in eo, in quo *esse* dicitur *ante*. Ideò *Ante alias*, idest & Nymphas, de quibus dixerat, & Deas, de quibus mox dicet, vt duplicem, nempè & ad inferiores, & ad pares, respectum facilè attingat.

SPES VNA FRVGIFERÆ DEÆ. *Spes* est *opinio*, seù (quod potius arbitror) *expectatio futuri boni*. Hic tamen effectus pro causa ponitur; nam Proserpina, quę, per has particulas, antonomasticè designatur, non erat formaliter ipsa expectatio boni; sed ea, ex qua, tamquam ex causa, Ceres omne sibi, ac perenne bonum, fœlicitatemq; pollicebatur adfuturam. In eodem autem sensu Æneas apud Virg. Æn. 2. spem fidissimam Teucrorum Hectorem appellauit, cùm inquit:

O Lux Dardaniæ, spes ò fidissima Teucrum.

Sed insuper *spes* sæpè sæpius pro eodem sumitur, ac *lætitia*, effectum scilicet, vt è positâ causâ dignoscamus; nam spes causa lætitiæ est. Sic Virg. Æneam immensis propemodum curis agitatum describit lætitiam nihilominus vultu ostentantem, dum fessos suorum animos solaretur Æn. pri., & sic habet

Spem vultu simulat; premit altum corde dolorem.

& neq; hunc sensum negligit Poeta, sed vtrumq; effectum explicat, per causam, dum ait: *spes vna &c.*; nam & expectatio bonorum, ac fœlicitatis, quæ à Proserpina pendebat, tamquam à causa, & lætitia expectationis huiusmodi socia effectus simultanei sunt, ab eadem Proserpinæ incolumitate resultantia in Cerere matre. Id ipsum autem innuit hoc eodem lib. auctor oculatissimus, cum de Proserpina inquit

Quas inter Cereris proles nunc gloria matris &c.

de quo vide quæ ibi diximus. *Vna* autem dicitur, hoc est *vnica*. & *sola* iuxta dicta lib. pri. Carm. 122. & seq. Per *frugiferam* verò *Deam* Cererem designat, quæ fuerit frugum inuentrix, ac dispensatrix, agrorum colendorum magistra &c. vt vidimus lib. 1. Carm. 12. & 30. frugifer enim ex *fruge*, & *fero* componitur, quasi *fruges ferens*; quod soli conuenit Cereri: & ideò ea hic antonomasticè his verbis designatur.

ÆSTVAT. Sedes affectuum cor est, vehiculum sanguis, vt alibi dicebamus. Hinc fit, vt, cum vehementi aliquo affectu cor ipsum redundat, & quatitur, caloribus accendatur insolitis, ita vt igneam vim habere videatur affectus ille, qui cordis intima inflammat: atque excurrens subinde, vehiculo sanguinis, per venas omnes affectus idem, adeò vitalem alterat succum, vt ebullire videatur in venis, ac, quasi suppositis fornaculis, efferuescere: quod accidit in omnium fere vehementiorum affectuum commotione, præterquàm in incursione timoris, aliorumq; affectuum, qui vel cum illo connexi, vel ab illo dependentes sint. Sic inflammari dicimur irâ, amore, cupiditate &c. Eodem itaque modo Poeta hic, vt ostenderet, summam fuisse Proserpinæ cupiditatem, Veneris præcipuè succensam adhortationibus, & auiditate legendi flores, vsus est verbo *æstuat*; nam *æstuare* idem est, ac *nimio æstu angi*, ac *nimio succendi calore vri*, ita vt præcordia ipsa, & sanguis intrinsecus ebullire videantur. Eodem vsus est verbo Virg. Æn. 11. cum exprimere vellet maximam affectuum in Mezentio, commotionem, qua, filio Anchisiadis ense perempto, ferebatur, in prælium, Æneam interfectorem quoquo versum perquirens, vt filij mortem vlcisceretur: hæc enim habet Virg. ibi

Sic cursum in medios rapidus dedit: æstuat ingens
Imo in corde pudor, mixtoq; insania Luctu,
Et furijs agitatus amor.

AVIDO FERVORE LEGENDI. Pulcherrimam Antæsimmota: non enim Vati satis fuit verbum *æstuat*, quasi non satis æquaret intentum, quamuis vehemens verbum sit, atq; acri significatione conspicuum; sed auget, additâ causâ, *feruore*; nec satis adhùc visum, ni adderet *auido*: potest enim quid nimio calore æstuare, & ebullire, sed temperatâ quadam ebullitione (quamuis in rigore loquendo verbum *æstuat* ebullitionem fluctibus maris similem importet, qui pariter æstus dicuntur) quarè hæc ipsa comparatio minor visa est, quam vt exprimeret ardorem Proserpinæ; ideòq; addidit *feruore*: *feruor* enim *vehementissimus calor est*, qualis à Syrio cane æstiuis temporibus accenditur, vel qualis in succensa fornace reperitur; sed & lenior adhùc hic feruor visus est, quam par esset; ideò, per Epitetum *auido*, ad summum vsque detrehitur: *Auidus* enim dicitur ab *auiditate*, quæ anxium quoddam importat desiderium, tanta effrænatione concitatum, vt inferorum flammas videatur, in pectore coaceruatas, excitare, ni desiderium impleat, qui tam anxiè auet. Potuit ne, maiori vi, atq; vbertate dicendi, magis, per amplificationem ab adiunctis, extolli Proserpinæ ardor legendi? Hæc autem postrema particula explicat quid illud sit, circa quod versaretur vehemens illud Proserpinæ desiderium, nempe illud ipsum, quod Venus suaserat: *Hortatur Cytherea legant.* Quarè in explicatione Gerundij non immoror, cum ex dictis innotescat. Tantùm nota, iure Proserpinam ostendi dolosa Veneris hortatione omnium maximè succensam, primo quidem quia Proserpina maximè etiam omnium procliuis in Venerem fuit, vt alibi edocuimus: secundo etiam, quia in eam præcipuè, immò in eam solam iam armabatur Venus, facultate illi à Ioue concessa: *Coge tuis armata dolis*, vt lib. pri.

NVNC VIMINE TEXTOS &c. Effectus hìc enumerat, qui à prænotato ardore ortum habuerint, vt ardorem ipsum oculis subijciat in effectibus, & ab illorum loco amplificet magis.

NVNC. Aduerbium hoc temporis ne putes esse, quod tempus, de more, præsens absolutè significet: sed enim aduerbium quidem temporis est, sed distributiuum temporis, ac distinctiuum diuersarum per tempora operationum; hanc enim vim habet, cum pluribus, per repetitionem, membris applicatur, vt hic; & idem valet, ac *modò*, & *modò*; idest modò hoc facit, modò illud &c.

IMPLET. *Implere* est *plenum facere*, & *cumulare*, quod indicat, non paucis contentam floribus Proserpinam, quippè

pè quæ non moderato ferretur affectu, sed mensuras voluisse confertas, nempè

CALATHOS. Calathus, Porphyrione auctore, fiscella viminea est, ex quo patet, cur *vimine textos* dixerit (vulgò *cesta di vimeaglio*) in qua mulieres texentes pensa, vel tramas soleant asseruare, vel in qua Subpaganæ hortorum curatrices flores, fructus, aliaue huius deferunt generis: Latini Quasillos, vel Quasilla vocant, quos Græci calathos, vt notat Festus. Perpende, quam sibi semper adamussim consonet Auctor. Textricem vidimus Proserpinam, lib. pri., quæ *Irrita texebat reditura munera Matri*; ideò & proprias hic illi fiscellas attribuit: ast, dum sibi ipsi consentit, proprietatem præsentis tamen non negligit actionis; nam calathus, qui fuerat expensis, tramisque, in eo asseruatis; iam ex floribus in ipso congestis dupliciter Calathus dici potest. Hinc noueris, cur iure supra diximus Proserpinam omnium maximè in Venerem fuisse propensam; nam nulla ex alijs Calathos secum detulit implendos; atq; hinc arguitur Proserpinam floridos petijsse agros peculiari quadam propensione in Venerem, quæ prius florum mentionem, quam domo discederent, iniecerat, vt habebitur lib. 3. Carm. 220. ex quo factum, vt inclinatam iam, & accensam, altè adeò, Veneris adhortatio impelleret, atq; æstuantem efficeret.

RIDENTES. Rideo, à quo particip. ridentes, actum importat humanum, ex hilaritate, ac iucunditate animi prouenientem. Transfertur tamen sæpè sæpius ab animato ad inanimatum per metaphoram, ita vt & prata, & plantæ, & flores ridère dicantur: atq; hoc etiam pacto *ridentes calathos* appellat Poeta hic. Quod si quæras, quem sensum habeat verbum rideo, si sic translatum vsurpetur? Sensus est, rem, quæ ridère dicitur, habere in se aliquid, quod intuentium animos oblectet, ac lætitia exhilarante perfundat. Aptè igitur *ridentes* hos vocat calathos Poeta, hoc est Proserpinam exhilarantes, ex messe, quam ipsa eadem ingerebat, in se ipsis excepta. Sed & insuper, poetico, eoq; sublimi prorsus, dicendi more sensum calathis attribuit Vates, quasi scilicet ijdem ipsi gestirent gaudio, dum floreis implerentur ornatibus, ac delicata Proserpinæ contrectarentur manu: ideò *ridentes*

FOLIIS AGGRESTIBVS. Sic enim cum vulgata legit Parrhas. Vbi Heinsius concinne, vt fatear, & erudite, reponit *spolijs agrestibus*, vt correspondeat Vates ijs, quæ supra dixerat Carm. 128. *Pratorum spoliatur honos*. Optimam itaque Heinsij lectionem non inficior, immò & collaudo, & approbo, & vt germanam amplector. Sed ne videar difficultatem effugere, ex vulgata resultantem, hanc ipsam explicare non renuo. Folia itaque idem esse videntur cum frondibus, sed differunt tamen, quia frondes propriæ tantummodò arborum sunt; folia verò sunt quasi genus ad frondes, nam foliorum nomen, & ad arboreas frondes, & ad campestres herbas, & ad flores etiam pertinet ipsos, vt notant verborum interpretes. Difficultas esse potest, num hic pro herbaceis tantum folijs ponatur, an verò pro floribus; nam, de arboreis, certum est ex ipso contextu, Poetam non loqui. Pro herbaceis stare potest distinctio, quæ videtur inferri ex ipso poetico textu, nam cum immediatè post de floribus mentionem faciat, per particulam *Nunc*, quam diximus distributiuam actionum, videtur dicendum, in primo membro aliquid diuersum importari ab eo, quod importatur in secundo: sed in secundo habentur flores: *Nunc sociat flores &c.* ergò in primo herbacea videntur folia congerenda. Pro floribus stare videtur præsumptio, quæ ex antecedenti colligitur; nam, si Proserpina adeò erat auida legendi flores, quid tempus terat in herbaceis colligendis? certè videtur dicendum scelectis tantum floribus calathos implesse. Pro herbaceis iterum stat consuetudo, nam qui flores legunt asportandos, vt diutius conseruentur, herbaceis folijs fiscellas sternere prius solent, quam floribus impleant. Pro floribus militat verbum *implet*, nam aliud est sternere fiscellas folijs, ad hoc vt subindè floribus impleantur, aliud est eas implere; nam si herbaceis impleset, iam flores excluderentur. Mihi itaque pro floribus stare fixum est; nam & euincunt rationes pro floribus traditæ, & facilis est solutio, ad oppositam rationem, quæ sola adhùc viget, à distributione, & distinctione actionum desumptam. Verissimum igitur est *modò, & modò*, seù *Nunc*, & *Nunc* esse distributiuum, & distinctiuum diuersarum actionum; sed ad distribuendam hoc pacto actionem, sufficit, si diuersificetur modus agendi. Sic qui modo subridet, modo in cachinnos erumpit, diuersimodè ridere dicitur, licet idem sit risus, & solus modus ridendi diuersus sit; quia primo consideratur risus, vt moderatus, subindè vt immoderatus, quare non solum diuersus, sed pene dixerim oppositus dici potest. Sic à pari eadem collectio florum quatenus connotat collocationem eorumdem in Calathis, distinguitur à se ipsa, prout connotante eorumdem in coronas associationem, atq; implexionem. Quare diuersificata hoc pacto actione, aptè potest in diuersa membra distribui. Si quis tamen diceret, primo loco collectos cum folijs flores innui asseruandos in calathis: secundo autem alios sine folijs flores adtexendas, vt mos est, coronas; non abnuerem. Videtur tamen adhùc repugnare adiunctum illud *agrestibus*, quod ab *Agresteo*, quod est *vilesco* deriuatum floribus adaptari non potest; nam ij, & præsertim scelecti, de quibus hic non vilescunt, quare videtur Epitetum proprium potiùs herbaceorum. Sed aduerte, nomen agrestibus non deduci hic ab Agresteo, in sensu explicato; sed à græco *ἄγριον*, quod latinè sonat, *quidquid ad agrum pertinet*. Cum itaque Ætnæi flores, non in custoditis viridarijs, sed campestribus in agris effloruerit. ideò agrestes dicuntur, non verò quod agresteant, seu vilescant.

NVNC SOCIAT FLORES. Alterum ex membris, in quæ actionem Proserpinæ distribuit, iam prosequitur, ostendens quid, impletis iam calathis, egerit Proserpina: ijs enim coronatis, coronas sibi ipsi dicitur intexuisse. De aduerb. *Nunc* satis dictum supra. Sociare autem idem est, ac *coniungere*, & *socium socio apponere*. In quo Poetæ sedulitatem aduertas: nam *socius* à societate dicitur: *societas* vero est *fortunæ, ac periculi participatio*, quæ fit cum aliquis alteri, ad aliquid peragendum, adiungitur, ita vt parem ambo fortunæ aleam subeant. *Sociari* itaque dicuntur flores à Proserpina scelecti, quia eamdem participant fortunam, nempè vt à Diua colligantur; atq; in eamdem fortunæ aleam vocantur, & periculi: fortunæ quidem, quatenùs fauorabile illis esse videbatur ex humili humo ad Diuæ caput coronandum assurgere: periculi verò, quia, vnà cum ab ipsis redimita Proserpina, vrentes Tartarei currus vmbras, afflatumq; fuerant subituri. Ideo optimè socios innuit fuisse flores. Insuper socij fuerant omnes, cum omnes, eodem solo nati, eumdem agrum exornassent: ideò *sociat*: hoc est socium socio adiungit, & quidem ad idem negotium, nempè ad Coronam Proserpinæ contexendam. Sed subtiliori adhùc acumine rem penetrat Vates, & maxima ipse loquendi diligentià, & proprietate, diligentiam Proserpinæ in sceligendis floribus, hoc vno verbo *sociat*, ostendit. In societatem non coalescunt, nisi, qui naturæ congeneitate copulantur, aut qui, licet dispares, ob qualitates, quas habent, diuersas, tales tamen sunt, vt alter alterius qualitates vt magis emiceant, efficere possit, & vice versa, ita vt sibi inuicem adiumento sint. Dum itaque flores sociantem inducit Proserpinam, satis ostendit, eam, summà diligentià, eos tantum ad texendam coronam delegisse; qui, in ipsà colorum, odorumq; varietate, tales fuerint, vt inuicem sibi adiumento esse possent, quo pulchrior, ac fragrantior, ex omnium commixtione, fieret corona. Flores quinam fuerint satis ex superiùs enarratis constat, ideò pertranseo.

ET CORONAT SE SE. Non est, hoc loco, coniunctio copulatiua particula *Et*, sed aduerbium ordinis rerum, secundùm quod posterius fit, ad id, quod priùs factum fuerat, idemque sonat, ac *subindè*, seù postea, vt alibi de eadem particula, in hoc eodem sensu vsurpata, iam diximus. *Coronare* autem est *tempora, ac totam supremi capitis partem circulo quodam conspicuo, vel dignitatis, vel elegantiæ, vel mollitiei causâ circumcingere*. Circulum huiusmodi, nempè coronam ex floribus, cum eos associasset contexuerat Proserpina: Iam elegantiæ gratia, & mollis in signum animi *se se* ipsa *coronat*. De reciproco *se se* nil addo, satis enim per se notum.

IGNARA. Idem est *ignarus*, *imprudens*, & *insciens*; in primo sensu vsus est hoc adiectiuo Virg. Æn. 6., vbi turbam imprudentem dicit Palinurus, quæ, naufragum cum vidisset, prædam aduecturum putauit.

Ni gens crudelis madida cum veste grauatum,
Prensantemq; vncis manibus capita aspera montis
Ferro inuasisset, prædamq; ignara putasset.

In secundo pariter sensu vsus est, Æn. 9., vbi Euryalus, Matrem domi relinquens, ea nesciente, abiturus hæc habet.

Hanc ego nunc ignaram huius quodcumq; pericli est,
Inq; salutatam linquo (nox & tua testis
Dextera) quod nequeam lacrymas perferre parentis.

Vtrumq; sensum complectitur Poeta hic. Et *imprudens* quidem

quidem Proserpina dici debuit, quia *fide oblita parentis*; quia Dioneæ fraudi se exposuerat: & quia Venereis hortationibus morem gereret: munus enim Prudentiæ est perspicere, quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur; quæ omnia imprudens neglexit Proserpina: quæ enim fuerint hortantis voces, non perpendit; quæ faciat ipsa, non aduertit, nempè modestiam parum Virginem decentia: quæ fuerint Matris monita non meminit; fugam à Procis ob metum raptus, ac munitissimam, ad arcendos raptores, constructam arcem posthabuit: immò omina, portenta &c. quæ malum præmonstrassent, flocci fecit: Quæ sint ventura, nempè se a Venere decipiendam, raptori exponendam, ad inferos asportandam non putauit, licet augurijs vndique præcinentibus. Hinc ignara etiam in secundo sensu, hoc est inscia rerum, quas ageret, inscia infortuniorum, ad quæ Venus ipsa ducebat: & nesciens eam ipsam, qua se se ornabat, coronam esse sibi

AVGVRIVM FATALE TORI. Augurium propriè omen erat, ex auium cantu, volatu, ac dispositione decerptum: hic tamen, per Cathacr., pro omine sumitur in eo sensu, quo iam omen explicuimus lib. pri. Carm. 266. Sed cur Auctor Coronam Proserpinæ floream augurium tori fuisse asserat? Memineris, vsum inoleuisse apud Antiquos, vt nouæ nuptæ coronas ex Verbenis, floribusq; sibi contexerent: quod adeò inuiolabiliter seruatum fuit, vt in hieroglyphicum nouæ nuptæ puellam pingerent, coronam ex Verbenæ floribus sub amiculo gestantem. Quid ni igitur & florea Proserpinæ corona augurium tori diceretur? Sed huiusmodi augurium, non ad solam coronam refertur, sed ad totum, quod in duobus præcedentibus continetur carminibus, nempè & ad coronam, qua caput exornat, & ad Calathos, quos floribus implet; nouens enim Calathos, seù Quasillos vocatos olim à Romanis *Thallasiones*, ex quibus subindè sortitum est Thallasij nomen augurium illud, quo plena voce nouam nuptam prosequebantur Plaudentes, eamq; ad lanificium per Calathi oblationem inuitantes. Cum itaque secum calathos detulisset Proserpina, secum profectò ignara detulit *Augurium fatale toro*. Quid verò significet adiunctum *fatale* vidimus loco mox cit. libri primi hic idem sonat, ac ineluctabile, ineuitabile, quia lata iam fuerat sententia, ex præuisa pereuntis libertate, se vltrò in interitum conijciente, Venerem secutâ. Pariter, quid torus, & cur pro nuptijs accipiatur, vidimus lib. pri. Carm. 85. Adeas locum, si cupias.

QVIPPE IPSA TVBARVM &c. Ab ijs, quæ à Proserpina gerebantur, transitum facit ad Palladem, quam ijsdem ferè detineri studijs, ostendit. Transitum autem Vati præbet particula *quippè*, qua scilicet, videtur in vsu esse, vt rationem reddamus de anteactis, nempe, cur, quæ ante facta dicuntur facta fuerint. Ast si in hoc sensu accipienda esset particula *quippè*, hoc loco posita, certè dicendum esset, voluisse Poetam excusationem Proserpinæ aliquam pretexere: & sensus esset, non mirum fuisse, si Proserpina efferbuerit adeò in florum collectione, quippè quæ id ipsum videret effici à grauissima Dearum omnium Pallade: nam quæ maiorem non dedecet, multò minus incongrua minoribus dici possunt, vbi de iocosis sermo fit: & veniret hùc, quod supra dicebamus, nempe homines, cum ratione fieri existimare, quod fiat, exemplo aliorum præeunte. Quarè hunc nequaquam esse potuisse Poetæ sensum, facilè euincitur; nam cum nuper Proserpinam Vates de inscitia, & imprudentia redarguerit, vt supra adnotauimus, improbabile omnino est eam subindè ab ipso immediatè prudentem declarari, ita vt Palladis expectaret exemplum subsecutura, quæ ante alias æstuaret feruore legendi. Hac ipsa ratione permotus, vt arbitror, Heinsius Aldum secutus lectionem inuertit, & *Quin ipsa tubarum &c.* legendum docet; cum quo tamen coincideret Parrhasium, qui legens: *Quippè ipsa &c.* particulam *quippe* pro *quinimmò* positam interpretatur. In alio tamen ego sensu vsurpatam à Plauto cum viderim particulam *quippe*; arbitror eodem modo hic, & apertissime quidem à Vate nostro vsurpatam. Eam itaque ita vsurpat cit. Auctor, vt significet idem, ac *certè* aduerbium scilicet affirmandi. In quo sensu si dicatur & hic vsurpata, acutissimam profectò Poetæ solertiam importat, qui, licet non minùs affirmasset, si solummodo dixisset: *Pallas ipsa laxat dextram &c.*, non tamen simplici hac contentus affirmatione, aliam insuper affirmandi aggerat particulam, quasi affirmationi affirmationem superaddere conetur. Cur autem? Viderat oculatissimus Auctor, Palladis grauitate, auctoritate, & à leuioribus auersione attentis, adeo admirationi omnibus futurum, si eam leuibus ipsam hisce detentam studijs audirent, vt futurum esset, vt vix, videntes, sibi ipsis crederent, nedum audientes ab alio, fidem vellent exhibere; ideò ad superandam difficultatem inueniendi apud auditores fidem, iterato affirmat: *Quippè*, hoc est *certè Pallas ipsa laxat dextram &c.*

IPSA. Pronomen hoc est demonstratiuum, & Palladem quasi signans; sed emphaticè, eo modo, quo positum fuit à Virg. Æn. 2., vbi, quasi mirandum quid, & incredibile exponat, dum Iouem excidium Troiæ inducit vrgentem, ore Veneris loquens, inquit

Ipse Pater Danais animos, viresq; secundas
Sufficit: ipse Deos in Dardana suscitat arma.

sic namq; & Poeta hic, incredibile quid de Pallade enarraturus, *ipsa*, inquit emphaticè: quasi diceret: *ipsa Pallas*, quæ armorum tantummodò rigiditate gaudet, quæ laureis non floreis inhiat sertis, quæ martiales asperitates, non venereas sequitur voluptates, *ipsa* rigorem demittit animi, asperitatem abijcit vultus, ac mollibus delectatur. Hinc nota, quantum addiderit ponderis suasoriæ Veneris orationi, quantùm adaugeat Ætnæi veris delicias, & quantum virium exemplis, à Pallade perspectis attribuat Vates, dum Palladem ipsam ijs tandem delinitam à naturali rigore decessisse confirmat.

POTENS TVBARVM &c. Per peryphrasticam circumlocutionem, antonomasticè Palladem designat. Quarè particula *Potens* à *possum* quidem deriuatur, sed non est hoc loco particip. præsentis temporis, primo quia, vt patet, Pallas non est *potens armis*, pro præsenti tantùm tempore, sed vbique locorum, ac temporum: secundò quia, vt periti obseruarunt, *potens*, cum partic. est accusatiuo iungitur, aut infinitiuo: sic dicitur *multa potens*, *franare potens &c.*, non autem cum genitiuo construitur, vt hic. Est itaque hoc loco nomen, & quidem tale, vt induat naturam substantiui, cum pro ipsa stet Pallade; & patet quia genitiuo iungitur, vt faciendum notant Grammatici, cum *potens* nomen est, sicut & fecit Horat., lib. Carm. pri., Ode 3., vbi ait

Sic te Diua potens Cypri &c.

Non video quidem hanc regulam à Poetis communiter obseruatam; nam Virg. Æn. pri., vbi certè Potens nomen est adiectiuum, ait: *Terra antiqua potens armis &c.* attamen nec video cur hac regula Vates vti non potuerit, aut cur, si ad modum substantiui ponatur, Genitiuo iungi non possit, nec enim hoc quod est poni ad modum substantiui, naturam destruit adiectiui, sed tantùm modificat; nam vere substantiuum non fit, sed loco substantiui substituitur. Ideò *potens Tubarum*. Notissimum autem est instrumentum *tuba* ex ære, aut argento confectum, cuius sonitu milites, immò & equi ipsi in prælium accenduntur, atq; à *Tubi*, hoc est canalis concauitate nomen ducens. Eius inuentionem Pisco Tyrrhæo assignat Plinius. Fuerunt itaque tubæ Marti semper dicatæ; in acie enim Mas est cum Miseno apud Virg. Æn. 6.

Ære ciere viros, Martemq; accendere cantu:

cum itaque & Pallas Martis æmula sit, nec bellorum illi palmam cedere vllo modo velit: cum immò vtriq; curam bellorum demandatam crediderint antiqui. Ideò Tubarum & ipsa potens dicitur, quasi ipsa, inter tubarum sonitus enutrita, assueuerit, earumdem sonitu, & se ipsam in prælium acuere, & turbas ferali æris clangore territare, ac prosternere. Insuper *Tuba* famam, & celebritatem nominis symbolicè reperitur expressisse: Ideò Pallas vbiq; terrarum, famæ tubis, conspicua, ac celebris, quippè sexum superans bellatrix, *Potens* hic dicitur *tubarum*, quasi potens se ipsam atq; omne belligerum genus, immortalitati tradendum, famæ tubis commendare. Deniq; *tuba*, etiam in sacris, erectionem mentis significat. Ideo Pallas *potens tubarum*, quia, inter tubarum sonitus, erectâ semper mente consistens, leuia, ac ludicra omnia, fastidioso quodam fastu despiciat & tamen hic ad puerilia huiusmodi animum flexisse vísa est, quod incredibile censeretur. Ideo Emphaticè. *Quippe ipsa potens tubarum*.

ARMORVMQVE. Tubarum clangorem, non solitariè sumptum, sed vnà cum armis, ad quæ capescenda concitat tuba, proprium fuisse Palladis oblectamentum, eamq; in vtroq; potentem fuisse declarat; vt magis naturam bellatricis ostendat, & Antonomasia, per circumlocutionem concinnata, nulli ab ipsa possit conuenire: nam, cum tubis, non in prælio tantùm, sed etiam in sacris, & tripudijs vteremur, si tantum dixisset: *potens tubarum*, non satis exprimebatur belligera Pallas, ni additum fuisset: *& potens Armo-*

rum,

rum, ita vt particula copulatiua *que* pro *&* vtrumq; connexum in Pallade ostentaret. Porrò duplex armorum genus est, vt etiam in anteactis innuimus, vbi armatam Palladem descripsit Vates, nempè offensiuum, & defensiuum. In genere offensiuo sunt Gladij, tela, sarissæ, hastæ, sagittæ, & cætera huiusmodi, quæ ad hostium offensionem comparantur. Sub genere autem defensiuo sunt Clypei, Ænei thoraces, Galeæ, & cætera similia, quæ ad defensionem belligerantis assumuntur: hæc autem omnia generico hoc armorum nomine continentur, & arma dicta autumant ab *Armis*, idest humeris gestantium, à quibus illa pendent, hæc induuntur. Vt itaque Deam armis omnibus assuetam, obduratamq; indicet, Potentem vocat armorum. Hoc vnum iam nota, signa hic tantum poni pro re signata, nempè tubas, & arma, quibus in prælijs vtimur, pro ipso eodem bello: quare hæc circumlocutio *Tubarum, armorumq; potens* nil aliud tandem dicit, quam *bellipotens*.

IAM LAXAT. Aduerb. temporis est *iam*, idem hic significans, ac *nunc*, *quod nunquam ante*, laxat &c. *Laxare* autem propriè idem est, ac *laxum facere*, & *quod tensum erat remittere*. Sic dicimus: *laxare arcum*, *laxare fides cytharæ &c.*, & in hoc sensu Virg. Æneid. 3. de Anchise

. . . . Tum littore funem
Deripere, excussosq; iubet laxare rudentes.

Hunc sensum à Poeta neglectum dicere non ausim, præsertim cum videam à Parrhasio approbatum, qui in hunc locum ait: *Laxat: hoc est mollit, ac remittit*. Et certè Palladis dextra, in bellum semper intenta, aptè dici potest bellico intensam rigore detineri; atq; ideò, dum mollibus applicatur, *laxat*, hoc est *remittit* intensionem rigoris, qua dextra ipsa detinebatur. Verùm, non vnico contentum sensu, intensissimum in studijs Vatem, suspicio semper. *Laxare* itaque idem etiam est ac *aperire*, & *dilatare*. Sic Virg. Æn. 2., de Sinone Latebras Troiani equi aperiente, ait

Laxat claustra Sinon &c.

& Georg. 2., dilatationem terræ ad producendos foetus, per idem exprimit verbum

Laxant arua sinus: superat tener omnibus humor.

& hoc præcipuè locutum in sensu Auctorem nostrum, non ambigo, ponentem scilicet antecedens, vt ex eo consequentia intelligamus: describitur enim hic Pallas flores decerpens; cum autem, qui manum ad flores extendit decerpturus, certè manum aperiat, & dilatet, vt, subindè stringens, flores digitis succidat; ex eo quod dicat, dexteram à Pallade laxari, consequens intelligendum subijcit, nempè & ipsam flores decerpsisse. *Laxat* itaque *dexteram leuibus studijs*, idest aperit dexteram, vt flores colligat; immò & priùs, vt hastam deponat, vt mox subditur, quam clausâ stringebat manu. Vbi nota, quam bellè ad Annibalem, Capuanis fractum delicijs, respiciens, insinuet, inhabilem ad arma reddi, qui delicias huiusmodi sectetur. Hæc omnia ex contextu ipso vel patent, vel facilè deduci possunt. Sed, ante alios, tertius arridet mihi, hoc loco, sensus, in quo vsurpatum video *laxandi* verbum, nempè vt idem sonet, ac *recreo*. Sic quies, aut somnus, quæ hominum membra à laboribus recreant, ac reficiunt *laxare* dicuntur apud Virg. Æn. 5. *Vix primos inopina quies laxauerat artus &c.*
& clariùs Æn. 9. vbi & in sensu remittendi, & in sensu recreandi idem assumitur verbum, dum hęc habet ibi Virg. cit.

Cætera per terras omnes animalia somno
Laxabant curas, & corda oblita laborum.

Pallas itaque & ipsa, *laxat dexteram*, idest armorum pondere, ac præliorum labore, fatigatam iam recreat leuibus studijs. Vbi præclaram aduertas inter bellicum rigorem, ac recreandi voluptates antithesim. Ideò *laxat*, &

STVDIIS LEVIBVS LAXAT. Studium dicitur qualibet vehemens animi applicatio ad aliquid peragendum: ex quo fit, vt interdum pro ipsa exercitatione operationis sumatur, cum videlicet vehementi aliqua animi applicatione, ac voluptate operamur. In hoc vltimo sensu vsurpatur, procul dubio, hic ab Auctore, qui per antithesim ostendere nititur, seria Palladis exercitia, in pueriles exercitationes conuersa. Ideò *laxat*, *studijs leuibus*, leue enim dicitur, quidquid minimè ponderosum est: ast, quia quod ponderosum non est, leui qualibet aura circumfertur, factum est, vt *leue* ad significandam etiam animi instabilitatem transferatur; &, quia iterum hæc propria iuuenilis animi esse solet, pro iuuenilibus nugis *leuia studia* ponuntur. Et in hoc sensu inquit Auctor, leuibus à Pallade studijs laxari.

DEXTRAM. *Dexteram* dicendum fuit, sed syncopa de medio tollit, & dextram facit. Quid autem sit dextera manus notius est, quam indigeat explicatione.

QVA TVRBAT. *Qua* relatiuum est, dextram antè memoratam reuocans in memoriam, & ablatiuus instrumentalis est; nam certè manus instrumento potens Pallas *turbat &c. Turbare* idem est, ac efficere, vt hostium turmæ, laxatis ordinibus dissipentur, prosternanturque, vulgò *scompigliare*. Quo verbo ostendit innatum Palladis vigorem, animiq; præstantiam, ea quibus tantum roboris diffunderetur in dextram, vt nulla, quamuis confertissima, bellantium acies posset inuictæ Palladis dexteræ resistere, eamq; indicat, belligeris assuetam exercitijs nihili prorsùs facere solitam, quidquid bellici furoris formidandum maximè videatur.

FORTIA AGMINA. *Fortis* tàm de animo dicitur, quàm de corpore, & idem est, ac *viribus corporis*, *animoque præstantia eximius*: vtrumq; enim in milite requiritur ad hoc, vt *fortis* nomen mereatur. *Agmina* verò dicuntur militum copiæ, exercitum constantes, ordinibus confertæ, & ad præliandum instructæ; quarè *fortia agmina* dicentur, quæ & militandi peritia, & animi præstantia, & virium robore munita inuincibilia ferè videri possint, quæ tamen Palladis dextra turbari facilè solita, Vates affirmat, vt noueris, mollibus nunquam antea Palladem assueuisse armorum consuetudine obduratam.

QVA VELLIT. Nota in relatiuo *Qua*, de quo supra, emphaticam repetitionem, qua scilicet admirationem magis adaugeat, quæ ex præsenti Palladis exercitio exoritur, si cum præcedentibus eiusdem operibus comparetur. Verbum verò *vellit*, duplicem habet relationem, alteram ad portas, alteram ad moenia, de quibus mox dicetur. Et *vellere* idem, hoc loco, est, ac diruere, atq; ad terram deijcere.

STABILES PORTAS. Stabiles, inquit, à stando, idest inconcussas, firmatas, immobiles, ac nullo ferè impetu quatiendas. *Portæ* verò propriè dicuntur vrbium aditus, alteriusue loci, fossa, valloq; muniti. Portæ dictæ à portando; vel quia, per huiusmodi aditus omnia & importentur in vrbem, & ex vrbe exportentur; vel vt alijs placet, ex eo quia, vt alibi diximus, Vrbis circuitum cum aratro designarent Antiqui, deducto ad locum sulco; vbi aditus esset in vrbem relinquendus, suspendebant aratrum, ne sulcus produceretur vlteriùs, illudq; ad vlteriorem Portæ partem comportabant, ibiq; rursus demittebant, sulcum iterum effodientes; atq; ita à portando aratro Portæ nomen inditum fuerit. Hic tamen, non pro ipso aditu, sed pro valuis, ab aditu prohibentibus ponuntur; vt fecit & Virg. Æn. 7. vbi de recludendis Iani portis hæc cecinit.

Tum Regina Deum, cælo delapsa, morantes
Impulit ipsa manu portas, &, cardine verso,
Belli ferratos rupit Saturnia postes.

& Æn. 9. Teucros inducens hostibus aditum claudentes

Ergo etsi conferre manum pudor, iraq; monstrat,
Obijciunt Portas tamen, & præcepta facessunt.

Has igitur ad terram proijcere, & Palladis fuisse indicat Vates.

ET MOENIA. Particula *Et* non est hìc solum copulatiua, sed insuper Emphatica est, & gradationem promouens; nam minus est, connexas, & compaginatas, valuas infringere, quam solida vrbis moenia. Ideò *&*; quasi dixerit: *& quod difficilius, ac maximi laboris est vellit moenia ipsa.* Quid autem moenia sint, vidimus lib. pri. Carm. 238. Aliqui per moenia integras hùc venire ciuitates affirmant, quod non improbo. Tantùm igitur nota, quam emphatico decursu turgeat Antithesis; & quanta contrariorum conflictione, sed sine fastu, ac strepitu verborum, decurrat, ac, quasi aliud agens, assurgat. Dextera, quæ armatos tantum succidere dignabatur, nunc metit flores: quæ bellicis studijs agmina prosternebat, iam irruit in tenera florum germina: quæ hostiles, licet ferro solidatas, portas subruebat, iam floribus mollescit: quæ moenia, armatis conferta, diruere gloriabatur, iam floribus exornata, foemineam se tandem esse, confessa est. Vide quantam præ se ferat facti indignitatem, & artificium Vatis artem ipsam tegentis obstupesce. Insuper quam vim haberet, insinuentur exempla hic perpende, cum vel ipsam à se ipsa deflectere dicantur naturam: Naturam dixi: nam, vt Phylosophi contestantur, habitus transeunt in naturam. Ideò igitur descripta fuit Pallas bellicis artibus assueta, vt indicaretur bellatricis iam habitum assiduo adepta fuisse armorum vsu, & tamen exemplo mouente, ad contrarias prorsùs delicias deflexisse. Si quæras ab Alexandri Magni historico Encomiaste,

quid

quid ad bellatorem spectet : respondebit ille : *Membra ferro munire ; frontem Galeis obturare ; tempora somnis arctiora facere, quam noctes ; humi cubare ; soles, hyemesq; perferre ; ac Martis tantùm horroribus, terroribusque delectari.* Ast quam ijs contraria sunt in viridarijs degere ; Nymphis admisceri ; fœmineis operibus operam dare. flores colligere ; floribus coronari ? Maxima profectò vis exempli ; maxima Veneris hortantis suadela, quæ tam arduas mutationes tam facile assequatur.

ET REPONIT HASTAM. Desijt profectò Miles esse, qui arma deponat. Ideò Vates, vt ostendat, vel ipsam Palladem, e propriæ mentis arce, Veneris, aliarumq; exemplo, deturbatam, iam non amplius Palladem agere, sed Floram. *reponit hastam* inquit, vt ex hoc extrinseco signo mutationem affectuum intrinsece factam colligamus. *Reponere* autem *deponere* est, & quasi *re ponere* : idest quasi diceret : actualiter hastam deponit, & humi collocat, inter herbas, & flores, ita vt iam floreo hasta ipsa in lectulo quiesceret. Impedimento ea erat legenti flores fumra. Ideò eam Pallas reponit, quod idem est ac Bellicis vale dicere, vt floribus indulgeat. Quæ fuerit hasta Palladis vide dicta carm. 24. ne occidat iniertum crambe repetita Magistrum.

ET DOCET &c. Gradationem adhuc prosequitur ; nam parum fuisset hastam inter flores reposuisse, ni flores in Galeæ coronamentum assumpsisset : quod vt insuetum fuisse noter, *Et Docet*, inquit ; *docere* enim est cognitionem alicui tradere, quam antea de re aliqua non habuerit, sicuti certè rude illud ferrum Thyphonis horrendum imagine, & ad terrorem prorsùs compositum, vt notauimus in anteactis carm. 22. & 23. non nouerat vnquam lasciuientem induere venustatem ; Sed iam Pallas docet.

GALEAM ; quæ scilicet instrumentum est ferreum ad capitis munimen inuentum, idem cum Casside, de qua loco ex anteactis citato : & cuius inuentionem, sicut & hastæ, & gladij Lacedemonijs attribuunt.

MITESCERE, SERTIS INSOLITIS. Hoc est quod Galeam Pallas docet. *Mitescere* autem est *mitem, mansuetum, tranquillum fieri* : quod omninò contra naturam bellici est instrumenti, & ideo Galeam, quod nesciebat Pallas docet. Nota egregiam, quæso, translationem. *Docet galeam mitescere sertis.* *Serta* corollæ ex floribus contextæ sunt, si proprietatem spectes loquendi, licet interdum pro coronis in genere vsurpentur. Hic rigorosa viget significatio : ideò *sertis insolitis* ; idest quibus nunquam assueuerat galea illa, palmis quidem ac lauru, sed nunquam floribus præcingi solita. Vides itaque quam apte à contrarijs, & a nouitate rei Palladis mutationem amplificet, præter hyppotiposim, qua eiusdem actiones exacte adeo describit, vt cerni videantur potiùs quam audiri.

FERRATVS LASCIVIT APEX &c. Describit iam, Hyppotiposim prosequens, mitescentem Galeam ; & à ferrato incipit Apice. *Ferratus* pro eodem hic ponitur, ac *ferreus* : sicuti lib. pri. pariter dixerat *ferrato Postes &c.* Apex verò fastigium propriè est, in summo Flaminis pileo erigi solitum, & quod ex lana alba fieri, præcepisse fertur Ascanius, cum primus Albæ Flamines instituisset. Transfertur tamen ad significandum cuiuscumq; rei fastigium, sed potiori quodam iure ad summum galeæ significandum ; quippè illa est & ipsa capitis integumentum, & in hac significatione assumitur a Poeta hic, & dicitur lasciuire : *Ferratus lasciuit apex*. Porrò *lasciuire* dicuntur homines, cum secundis otiantes rebus petulantia quadam exultant : & *lasciuire* arua ipsa dicuntur, cum exuberanti pabulorum efflorescunt vbertate, quasi ad lasciuiam componantur, & lasciuorum more iam gestiant. Pari passu lasciuiendi affectum tribuit Galeæ Palladis, floribus redimitæ Auctor, quam sic declarat, non amplius in militaris obsequium rigoris, sed in lasciuiæ Veneris morem concinnatam.

ET HORROR MARTIVS. Consequentibus antecedentia subnectit : &, vt arbitror, respicit ad naturalem modum cuiuscumq; mutationis ; nam sicuti, in mutationibus, vel substantialibus, vel accidentalibus, quotiescumq; noua intelligitur aduenire forma ea etiam, quæ prius fuerat recessisse intelligitur ; sic Poeta, naturam secutus, cum formam lasciuientis induci dixerit, immediatè subdit, & formam, quæ priùs aderat, terroris recessisse ; aptè vsus tempore præsenti respectu formæ aduenientis, præterito autem respectu recedentis ; nam, vt dix., quoties noua forma primò est in materia, vetus recessisse necesse est, cum ad vltimo esse veteris formæ sequatur primo esse nouæ formæ. Itaque particula *que* pro *&* copulatiua quidem est, sed ita vt importet respectum formæ recedentis ad formam aduenientem. *Horror* verò certe in Galea, aut quouis alio armorum genere, esse formaliter non potest, sed tantum causatiuè, quatenùs scilicet aspicientibus, malumque inde sibi metuentibus terrorem ingerunt, qui affectus animæ timentis est ex causa iam dicta insurgens. Quare dicendum est, positum hoc loco effectum pro causa. Ni malis dicere cum Parthasio, horrorem hic accipi pro terribilitate, asperitate, ac rigiditate armorum propria, quod non abnuerem : sed magis mihi apta videtur suprapposita explicatio ; nam arma tantum ijs tandem terribilia sunt, in quos assumuntur, & qui sibi ab ijs timent. *Martius* autem à Marte dicitur, &, quia Mars sæpè sæpiùs pro ipso assumitur bello, idem est *Martius*, ac *bellicus*, seù *ad bellum spectans*, & quo bella verè minimè bella sunt, immò aspectu horrida, & facie omnino ferali.

RECESSIT. *Recedere* est *retrò cedere*, seù *abire*, vt locus alteri superuenienti relinquatur ; ideò proprijssimè hoc verbo vtitur Vates, quod interdum etiam pro eodem sumitur, ac *mutari* ; quæ acceptio optimè etiam congruit textui, nam quod horridum erat, in venustum mutatur.

ET CRISTÆ. Quid propriè Crista sit, vidimus lib. pri. Carm. 14., & 183., verùm hic translatè assumitur Crista, quatenùs scilicet conum galeæ significat, vulgò *Il Cimiero*, qui & Crista dicitur ob similitudinem, quam cum auium Cristis habet, ac serpentium. Cum autem supra dictum fuerit, in Palladis Galeæ conum Thyphona erigi, quem vidimus horrendum visu descriptum : *Calatum Thyphona gerit &c.* hunc ipsum mutatum describit, ita vt, deposita terribilitate, floream mollitiem induerit. Ideò *Cristæ*

VERNANT. *Vernare* idem est, ac lætitiam, iucunditatemque induere, seù floribus infarcinari : verbum enim à Vere deductum est ; & Veris tempore omnia floribus stipantur, omnia in lætitiam, iucunditatemq; effunduntur. Itaque & Vernus dicitur ager, cum floribus abundat, & vernare aues, cum suauiter concinunt, & vernare serpentes ipsi, cum hyberno situ, obducta corporis membrana, exuuntur. aliamq; induunt nitidiorem &c. sic itaque & Palladis Cristæ *vernant* floribus consperlæ, horrore in iucunditatem mutato, atq; omninò ad lætitiam, & hilaritatem compositæ, Ver integrum circumferentes.

PLACATO FVLGVRE. Vim emphaticam, in hoc sexto casu modi rationem importante, libet adnotare, qua placatum ostendit, quod implacabile est, & certe non poterant mitescere Cristæ, nisi, per priùs, bellicus ille fulgor, quo oculos transuerberarent retunderetur, nec, nisi eo placato vernare poterant, & ad delicias componi. *Fulgur* itaque nil aliud hic est, quam terribilis ille fulgor, quo coruscans ferrum, & oculos perstringit, & metum cordi inijcit ; vulgò *il lampeggiar del ferro* : sicut enim fulgur fulmineos portendit ictus ; sic ferri fulgor ferrea in ictum enibranda, præsignat fulmina, atque ideò fulgor ille per translationem *fulgur* dicitur, sicuti hæc omnia breuiter attingens Tassus Hierus. liber. Cantu 6. ait :

Lampo nel fiammeggiar, nel rumor tuono
Fulmini nel ferir le spade sono.

& sic fulgurantia Æneæ describit arma Virg. Æn. 10.

Ardet apex capitis ; cristisq; à vertice flamma
Funditur ; & vastos vmbo vomit aureus ignes.

huiusmodi autem fulgura ex Deæ cristis euomi solita innuit & Vates, sed iam floribus hebetata languescere. Ideò *fulgure placato*. *Pacato* non *placato* legendum contendit Heinsius, sed immeritò, vt arbitror, nam licet *pacatus* idem sit, ac *pacificatus, tranquillus redditus &c.* attamen *pacatus* etiam dici, & quidem proprijssimè dici potest, animus, v.g. qui natura sua placidus pacem sectetur, & pace fruatur, ita vt ne irasci quidem nouerit ; quarè minùs exprimit vocabulum *pacatus*, quam *placatus* ; nam hoc ostendit alienum à placiditate fuisse id, quod iam placidum redditur, & tranquillum. Ideò cum vulgata, & Parrhasio libentiùs legimus : *Placato fulgure*. Porrò martiale fulgur implacabile superius diximus, quia vt fert vulgatum illud.

Nulla fides, pietasq; viris qui castra sequuntur.

quod tamen semper respectu hostium arbitror intelligendum ; nam cæteroqui, etiam in armis, & fidem, & pietatem viguisse, experientiâ constat. Implacabile itaque dicatur respectu hostium, quia, nisi hostili sanguine retundatur, ferale emicat semper. Ast illud placatum hic indicat Vates, hebetantibus micantia fulgura floribus, vel ita, dum tegerent, supprimentibus, vt languescere viderentur. Cum enim non possent flores omninò contegere, & occultare

splen-

splendores ferri, ita vt, dato inter florem, & florem aditu, scintillas adhùc non emitterent; cogebant tamen placidiores transpirare, ideò *placato*, inquit, *fulgure*, non verò *pacato*, vt contendebat Heinsius, hoc est *paco prouius reddito*, & *contracto fulgore*, quod videtur importari per nomen *Pacato*.

NEC QVÆ PARTHENIVM &c. A Pallade ad Cynthiam diuertit, &, hanc etiam ab huiusmodi nugis non immunem fuisse, profitetur. Sed nota præclarissimum Poetæ artificium, in hac gradatione simul, ac degradatione contexenda: gradatio enim est, quia obsequentes Veneris hortationi dum enumerat, gradatim ascendit, à Nymphis inferioribus ad Deas procedens; ac Deas subinde enumerans à Proserpina incipit, quæ inferior saltem ratione ætatis censenda fuit, inde ad Palladem belligeram deuenit, ac denique ad Cynthiam pacificam, quasi voluerit, & ipse, vt in gradatione sua cederent arma, (quæ belli insignia sunt) Togæ, nempè Paci per Cynthiam representatæ. Sed, in ipsa gradatione, degradationem seruat, dum in Dearum descriptionem, vniuscuiusq; semper, legendi flores affectum, descendens, imminuit; prout magis, & minus, Veneri addicebantur. Proserpinam quidem summa auiditate, ac æstuanti quodam feruore legentem describit; quia hæc maximè in Veneris obsequium propendebat, vt vidimus lib. pri. cum de Pallade agendum fuit, quæ Virgo & ipsa est, atq; à Venere aliena magis, quam Proserpina, licet non omninò Venerem respuant arma, cum Martis Amasia fuerit Venus: minori eam affectu, & auiditate colligentem indicat; nam, *Leuat*, inquit, *dexteram*, quasi animi gratia potiùs, & ne videretur cæteras, ipsa abstinens, redarguere, quàm vt Veneri morem gereret, ad flores ipsa descendisset. Cum tandem de Cynthia agitur, quæ à Venere omninò aliena virgo est. Quarè & Nos in Prologo ad Tragicam nostram *Ermerano* inscriptam, eam sic cum Venere loquentem inducebamus

Qual, ovè senna palustre, e l'indefessa
Del velenoso stuol felce nemica,
Tosco unito al moo tuo discordia eterna,
Escremento del mar, feccia del Cielo,
Cia sol nasceste ad infestar la terra.

tunc, inquam, *Nec aspernata*, inquit; quasi dicat, legisse, & eam quidem flores, sed potiùs non renuenti similis, quàm iubenti. Iam ad textum.

NEC ASPERNATA. *Nec* coniunctio disiunctiua est, quæ coniungit hic quidem actionem colligendi flores à Cynthia peractam cum actionibus prædictarum, sed, & personas disiungit, & modum, vt iam innuimus. *Aspernata* (subintelligendum est) *Aspernari* verò, à quo *Aspernata*, contemnere est, *recusare*, & *aduersari*. Quarè dum dicit *Nec aspernata est*, idem est, ac si diceret, eam non recusanti, non aduersanti, non contemnenti animo aliarum secutam exemplum fuisse.

CHOROS. Si vim latinæ linguæ spectemus, est *Chorus* propriè multitudo canentium, & saltantium: sed quid hoc ad Poetæ textum, vbi nusquam saltantes, aut cantores descriptæ fuerint, aut Deæ, aut Nymphæ: nec de saltationibus vnquam, aut cantibus facta fuerit mentio? Et quid Choris huiusmodi cum exercitio flores colligendi est? Arbitror itaque Poetam voce quidem latinâ vsum, sed græcam græcæ vocis significationem respexisse, *Χορὸς* enim græcè idem est, ac latinè *cœtus*, vel *tripudium*. Nec inficiari possunt Latini illi (si in hoc sensu chorus explicetur) qui dicunt nomen *Chorus* deduci à græco *χαρὰ*; nam *χαρὰ* lætitia est, & consequenter *Chorus* lætus cœtus, ac lætum erit tripudium. Quo posito, sensus huius loci erit: *Non aspernata*, hoc est, nolens se læti cœtus contemptricem cum fastu ostentare, fecit & ipsa, quod ab alijs fieri, prospiciebat, si enim non fecisset, certè contemnsi se cæteræ existimassent, & iure. Quarè conuersationis ergo tripudium secuta est.

QVÆ. In explicatione huius relatiui, absoluto modo positi non immoror; nam trita in praxi est, vt sic ponatur per intellecto antecedenti *illa*. Per periphrasim autem Dianam, de qua supra, hic notat.

SCRVTATVR PARTHENIVM. *Scrutari* idem est, ac *diligenter inquirere*, & *peruestigare*, ita vt nullum, quantumuis secretum, remaneat latibulum, quod inuestigantem fallat, & lateat. Et hoc certè proprium venatoris est, qualem iam alibi Dianam esse vidimus. *Parthenius* verò Mons Arcadiæ est, in quo Virgines Veneri sacrafacere consueuerant. Ponitur, haud ambigo, pro quocumq; monte, aut loco ad venationem apto; sed Parthenio monte potiùs, quam alio, vsus est Vates, vt indicaret, Dianam solitam immo fuisse, venatorijs suis exercitijs, Veneri sacrificantes interturbare, strepitu scilicet venatorio, ac canum latratu, ferarumq; vlulatu omnia permiscentem, nullâ in Venerem obsequij habitâ ratione. Quarè & hic, tantùm *non aspernata choros*, vt de more solebat, aspernari, reliquarum exempla sequitur, non renuenti potiùs, quàm lubenti animo, vt dicebamus.

CANIBVS ODORIS. *Odorus canis* canis venaticus est, ex ijs, qui olfactu feras inuestigant, & quorum meminit Virg. Æn. 4. cum apparatum Didonis ad venationem proficiscentis describens ait

Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Massylique ruunt equites & odora canum vis,

vulgò, apud nos, *Bracchi*, qui, quo maximè pollent, odoratu, feram, licet interdum distantem sentiunt, odore duce inueniunt, e cubili excitant, ac venatori exponunt, sequunturque, quoad capta succumbat. Vidimus in anteactis Æthnæi veris flores canibus huiusmodi odoris olfactum adimere solitos, ita vt inhabiles, ad feras reddantur indagandas. Hoc profectò ignorare Diana non potuit venatorum omnium magistra, locorumq; omnium peritissima, ideò nil mirum, si ad hos flores sibi assumendos non admodum procliuis fuerit. Et hac profectò de causa, canum mentionem odorum intulit Vates, vt causam redderet, cur Diana, non ex animo, sed tantùm non aspernata flores legerit. Immutat & hic lectionem Heinsius, & legit

Nec quæ Parthenium canibus scrutatur odorem.

quod explicans ait *Parthenium odorem, dixit; vt Pruinam odoratam Nemesianus*; profitetur autem ibi Heinsius, se antiquam lectionem reuocasse, vt apertè dicit. Verùm non assentior, quia certè canes non scrutantur odorem, nisi vt medium ad finem, nempè scrutantur odorem, vt odore mediante feram scrutentur. Nec scrutantur odorem loci, aut locum odoratum, sed odorem feræ, ac feram ipsam per locum. Quarè meliùs, arbitror, vulgata nostra, ac congruentiùs procedit, iuxta naturæ proprietatem.

ET VOLVIT TANDEM &c. Vide quam multis oratione distrahat Vates, vt ex ipso distracti carminis labore intelligas, quam arduum fuerit Veneri non solum, sed & alijs, exemplo excitantibus Cynthiam trahere in sententiam, & ad legendos flores adducere. Nam primo per polysyntheton coniunctionibus abundat; secundo Deam describit periphrasticè, nec tam citò se expedit; motiua ingerit retardantia; ac deniq, per particulam *tandem*, quam diù expectata fuerit, vt morem gereret, ostendit. *Et voluit tandem*. *Et* particula quidem hoc loco copulatiua est; *non aspernata est, & voluit*: sed naturam induit indignantis; eâ enim, & innuit Vates, quam propè ad indignationem accesserint aliæ renitentem tandiù Dianam indignantes; & sui ipsius affectum Vates ostendit, indignantis Cynthiam *tandem & ipsam* in huiusmodi nugas descendisse. In eodem sensu Iuno apud Virg. Æn. pri. indignata ait

. . . Et quisquam Numen Iunonis adoret?

Voluit autem idem, hoc loco, est ac in consensum deuenit, manum dedit; & placuit etiam illi flores decerpere. Sed voluit *tandem*; quæ particula si pro aduerbio temporis sumatur, denotat, expectatum diù, aliquod temporis momentum venisse ad vltimum, quod certè indicat, quam difficulter saltum demiserit, quæ se ad vltimum reseruauit, & postrema tandem ad flores manum extendit. Sed nota, particulâ *tandem* pro eodem interdum etiam assumi, ac *vero*, in quo sensu adhùc magis ostentat renitentiam Virginis, ac animi alienationem à subeundis Idaliæ Imperijs, licet hortatione incitata fuerit, exemplo compulsa; nam voluit tandem, sed vix voluit, etiam cum voluit.

FRÆNARE. Verbum ab equestri exercitatione translatum, quod idem sonat, ac cohibere, retinere, & quasi quibusdam vinculis coercere.

LIBERTATEM COMARVM. Libertas est facultas, qua quidquid magis libeat, operemur: opponitur seruituti, quæ ea aliorum nutu cogitur dependere, non ea operantis arbitrio: thesaurus ingens existimatur, vt tritum de ea sit illud *Non bene pro toto libertas venditur auro*.

Transfertur nomen libertatis etiam ad significandam licentiam quamdam, quæ in arbitrio carentibus esse potest: sic frui libertatis munere comas dicimus, cum nullis coercitæ nodis, interdum pro libito, non quidem suo, sed auræ ventilantis, diuagantur. Hac libertate donatum Triuiæ crinem dixerat Vates, in anteactis, vbi ait

Brachia nuda nitent: Leuibus proiecerat auris

Fasciculos ornare comas &c.

& hanc libertatem ex opposito coercet hic, nempè licentiam Comarum. Quid comæ sint vidimus ibi, hic tantum addo, Comas propriissimè dici quia iam comptas.

INIECTA CORONA. Nota emphaticum in verbo *iniecta* contemptum; nam *iniecta* particip. præteriti temporis passiuum est, à verbo *iniicio*, quod scilicet ex *in*, & *iacio* componitur. Quæ autem iacimus, de ijs admodum non curamus; quæ enim magni facimus, diligenter collocamus, ne iacientes, contemptum exprimamus. Triuia igitur vix tandem voluit, & cum voluit textam ex floribus coronam, *secus*, quasi per contemptum in crinem ideò *iniecta*. Perpende, num exactius describi potuerit actio illa, quæ non inuita, sed quasi inuita; volens, sed quasi nolens operatur. Quid deniq; *corona* sit, patet ex hoc eodem lib. Carm. 140. Hic tantum aduerte, hanc ipsam coronam, cum in subiecta simus materia, certe ex floribus fuisse contextam: nosq; interim, ad morales flores secedendo, quid ex his scelligendum, obiter inuestigemus.

Moueant vtcumq; verba; cogant magis, quam exprimi possit, exempla: difficillimè, qui habitu munitus adsit virtutis, flecti poterit. Conatur quidem barbarus tartarorum Tyrannus, vt inducantur, si fieri possit, in perniciem etiam electi: & quod ex se ipso bellum enincere, ac superare non potest, Veneri illud committit peragendum. Decumanus profectò Acherontis fluctus hic est, quo se speret mersurum facilè eas etiam turres, quæ, in monte positæ, despiciunt imo ex loco subeuntem hostem; sed incassum furit, vbi virtutis habitus vallum obijcit. Definitur habitus, vt *sit qualitas difficilè mobilis*; &, quam difficilè mobilis sit, ex Triuiæ lucta, inuincibili ferè, iam perspicis. Nymphæ, quippè mollibus assuetæ, vix primam sustinent titillationem, quam Veneris adhortatio auribus ingerit. Proserpina ante alias æstuat, quia iam sollicitauerat pronuba flamma pudorem &c. nullo itaque negotio subuertitur, quæ iam posita in præceps est. Ast vbi de Pallade agitur, virginitatis studio durandis armorum pondere addicta membris, mirum est si trahatur, sed trahitur tamen, quia non omninò à Veneris consortio abhorreat Pallas, quippè Martis in armis socia. Verum cum ad Triuiam deuenetis, quæ perpetuò degit in sylnis, vt hominum deuitet consortium, & fœdus pepigit cum oculis suis, vt ne cogitet quidem de homine; quam difficilè est eam venereis fraudibus irretiri! Irretitur tamen interdum, sed eo ferè pacto, quo auium regina, si accidat, vt in retia incidat ad minores capiendas aues extensa; nam vix in laqueos incidit, cum illos disrumpit, ac proscissum rete secum trahit, ad æthera transcendentes. Cadit & Iustus, & septies in die (non inficior) cadit Iustus. Sed leuissimos tantùm incidet in lapsus, & statim è lapsu erigitur, ita vt nolens voluisse videatur. Ideò inquit humani generis institutor: Induite armaturam fidei, & galeam salutis assumite, vt possitis stare aduersùs insidias Diaboli. Quod si adhuc, licet ornata Palladis instar, hostem pertimescas; tunc, si in Iudæa es, fugias ad montes. Triuiam imiteris sectatricem ferarum, idest & cominùs, & eminùs in vitia irruens debellaturus: fuge illecebras: fuge huius sæculi vanitates, atq; incedas, non mollibus vestitus, sed nudus brachia cum hostibus luctaturus; nam sic demum talem virtutis habitum acquires, vt vitia sollicitare poterint quidem, labefactare, vel vix, vel nullo poterint modo. Sollicitemus & nos interim Musas nostras, vt quæ Auctor Heroicis tubis insonuit, nos gracili modulemur auena.

Scuote ogni Ninfa; in ogni cuor s'accampa
Il desio di raccôr messe fiorita:
Mà fuocosa impression vie più ristampa
Di quella in sen, cui è la frode ordita:
D'ogn'altra più l'vnica speme auuampa
Di quella Dea ferace, ond'arricchita
La terra i campi ammira, e i solchi tutti
Porger di messe d'or maturi i frutti,
Hor di vincaglie a gl'intesciuti ordigni
Graua il lembo ridente; e, recolmati,
Delle gemme gentil gl'addatta in scrigni.
Altri germi hor riparte; ed i più grati
Ricompone, al formar ghirlande insigni.
Se ne cinge la fronte, e, de suoi Fati
Ignorante presaga, il vero adombra,
Mentre di nuttial pegno il crin s'ingombra.
Anzi è quella, che pure armata nacque,
Cui, de corni, de timpani, e taballi,
Erger gli spirti, al rauco suon, non spiacque;
Quella, che sol de concaui metalli
Nel guerriero fragor gia si compiacque,
Anima del valore; e i piedestalli
A gl'Obelischi suoi, bieca, non volse,
S'in fargli; Bronte altro, che l'armi, accolse.
Là formidabil destra, onde scompiglia
Le più indomite squadre, e i duci atterra;
Onde le ferree porte, oue s'appiglia,
Scuote da bronzi, e le dirocca à terra;
Ne sì saldo bastion, se l'arronciglia,
V'è che resista al fulmine di guerra;
Imbelle hor quasi, in lieui cure impiega;
Ed insegne fiorite all'aura spiega.
L'hasta fatal, ch'ogni riparo auuerso,
Qual vetro fral, lieue trapassa, e sforza,
Sù 'l verde smalto, à vaghi fior consperso,
Posa languente; e della ferrea scorza,
Ch'auuolge il crin, di tante palme asperso
Primauera gentil gl'horrori ammorza;
Tal che lascino il gran Cimiere ondeggia,
E, di delicie in nuouo mar galleggia.
Che più? La schiua, infra le selue auuezza
L'Arcade fiere à traruppar da i monti;
Ou'i suoi veltri, in singolar prestezza,
Ne fiutar l'orme, alle cauerne, à i fonti,
E dalle macchie alla sublime altezza
Le cacciar della rupe agili, e pronti;
Non disprezza il gioir; mà con amena
Ghirlanda al fin le sciolte chiome affrena,

Frænet & Musa nostra floreis hisce loris Pegasum, cui vix insidet, ne præceps decidat infelix: nosq; Auctoris nostri seriem, omissis nugis, prosequamur.

Talia virgineo passim dum more geruntur,
Ecce repens mugire fragor; confligere turres;
Pronaq; vibratis radicibus oppida verti.
Causa latet. Dubios agnouit sola tumultus
Diua Paphi, mistoq; metu perterrita gaudet.
Iamq; per amfractus Animarum Rector opacos
Sub terris quærebat iter, grauibusq; gementem
Enceladum calcabat equis. Immania findunt
Membra rotæ, pressâq; Gigas ceruice laborat;
Sicaniam cum Dite ferens; tentatq; moueri
Debilis, & fessis serpentibus impedit axem.
Fumida sulphureo prælabitur orbita dorso.

TALIA VIRGINEO PASSIM &c. Descripserat Poeta lib. pri. circa finem Apparatus illos, quibus Pluto accinctus, ornabat ad superos iter erupturus.

Iamq; viam Pluto Siculas molitur ad arces &c.

ibiq; iunctos temone iugales ante fores coustituerat frementes, & *Crastina venturæ spectantes gaudia prædæ*. Hic eorumdem iter prosequitur, ac maturo iam tempore aduentantes sequitur, eo quod iam, vt initio huius lib. dictum, *Impulit Ionios, præmisso lumine, fluctus Nondum pura dies &c.*, & consequenter iam tempus instabat, Raptori à Ioue præfixum lib. pri. vbi ait

Crastina puniceos cum lux detexerit ortus &c.

quo scilicet exponenda erat, per Venerem præda, mox ab ipso Plutone, cui destinabatur rapienda, & quod, ne incassum preteriret, ab auido præripiebatur Prædone. Dumitaque, legendis floribus, tempus tererent Virgines,

Ac, velut occultus securum prodit in hostem
Miles, & effossi subter fundamina campi
Transilit, elusos arcano limite, muros;
Turbaq; deceptas victrix erumpit in arces,
Terrigenas imitata viros: sic tertius hæres
Saturni tenebrosa vagis rimatur habenis
Deuia, fraternum cupiens exire sub orbem.

nes, nempè & rapienda, & rapiendæ comites, te nptis à Plutone non neglectum indicat; sed dum hæc ab illis geruntur eum citatis equis aduentantem insinuat. Iter qua ad metam fit proximum per hyppotiposim describit; ab adiunctis amplificat; ac similitudine à pari deducta, illustrat magis, & explicat. Primo autem loco, horrorem, terribilitatemq. aduentantis ab Antecedentibus amplificat: *Ecce repens mugire fragor &c.*

TALIA VIRGINEO &c. Pueriles Virginum nugas, quibus satiùs, quam par esset, detentæ, nil aliud, quam præsentem animi oblectationem cogitarent, exaratos in antea-ctis iam vidimus. Ex his verò transitum facturus Vates, ad describendum prædatoris aduentum, aptè vtitur pulcherrima hac transeundi methodo. *Talia virgineo &c.* nam profectò particula illa

DVM. Aduerb. temporis est, eodem modo intelligendum, hoc loco, quo etiam superiùs diximus, ad Carm.

Dum mens humectas flumentat Ina sfer agros:

atq; adeò ab actione ad actionem aptissimum vtique semper transitum præbet. Vide ibi dicta.

TALIA. Hoc est *Qualia* iam enarrauimus, iuxta à nobis de hoc nomine sæpè dicta.

PASSIM GERVNTVR. Sumitur *Passim*, quod aduerb. locale est, pro eodem interdum, ac *vbiq;* Notant tamen subtiliores latinæ linguæ interpretes inter prædicta aduerbia distinctionem; nam (vt ipsi aiunt) *vbique* dicitur de eo loco, vbi nullum est inter res locatas interuallum: sic, inquiunt, herba in prato est, triticum in pleno horreo &c. Ast *Passim* dicitur, vt asserunt, de ijs, inter quæ aliquid interualli reperitur: sic, inquiunt, Grea *passim* in campo pascitur, quia inter pecudem, & pecudem pascentes interuallum adest. Ea quo facilè dignoscas, quàm sibi semper consentaneè loquatur Vates. Dixerat supra, Nymphas, Deasq; per varios saltus dispertitas, in flores irruisse colligendos. *Varios sum cætera saltus inuasere cohors &c.* Cum itaque spatsim Virgines diuagarentur, optimè, seruato rigore loquendi ait:

Talia Virgineo passim dum more geruntur.

nam certè, inter dispersas, interuallum adesset, necesse fuerat, vt supra de gregibus dicebatur. Verùm, licet aduerb. *Passim* hanc importet intercapedinem inter existentes in loco, in quo dicuntur operari, importat tamen insuper etiam frequentationem actionis: nam *passim* à *passu* dicitur, ita vt idem significet, ac *per singulos passus*: ea quo egregiè indicatur legentium sollicitudo, dum, nullum ab eis passum fieri, autumat, quin florea gemma decerpant. Hæc autem actio florum collectiua exprimitur satis abundè, per verbum, *Geruntur* præcedente nomine *Talia*, de quo supra; etiam *Gero*, à quo passiuum *Geruntur*, pro *facere, operor, perago* hoc loco ponitur, eo pacto, quo & Virg. Æn. 7. in eodem sensu ait:

Atq; ea per campos æqua dum Marte geruntur &c.

Vbi etiam adnotare licet, Poetarum Principem eodem transitionis modo, quo Auctor hic, vsum fuisse, vt ex actionibus bellicis transitum faceret, per particulas *dum ea geruntur*, ad describendum, quid, interim, Venus pro Teucris fuerit operata. Pariter Æn. 9.

Atq; ea diuersa penitus dum parte geruntur &c.

vbi idem verbum, eumdem transitum, libeat, adnotare.

MORE VIRGINEO. Ostenditur hic, per huiusmodi sextum modi casum, modus actionum, quæ à præcitatis Virginibus gerebantur, non abhorruisse ab vsu, ac consuetudine Virginum, quarum propria solet esse simplicitas, nullo sagacitatis munita præsidio. *Mos* itaque idem est, ac *ritus, vsus, praxis, & consuetudo*, quæ ab omnibus, quorum esse dicitur, seruatur regulariter. Vno verbo, *Mos est institutum vitæ, consuetudine firmatum*. Et tantam huiusmodi *Mos* vim obtinet ex firmata consuetudine, vt & instar legis habeatur, & alteram sæpè transeat in Naturam, vt de habitu dicebamus. Sic Dido Æn. 4. se ipsam redarguens ob violatam Sicheo fidem dicebat.

Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more feræ &c.

forsan ad Naturam turturis alludens, quæ, amisso coniuge, viduitatem ad finem vsque protrahit vitæ. Hoc posito: Vides, quam ingeniosè Poeta, & crimen in Virginibus adstruat, dum nimio feruore (præsertim de Proserpina loquendo, quæ fidæ oblita parentis, nimià hæc animi licentiâ peragebat) legendi detinerentur; & crimen ipsum, excusabile tamen insinuet, cum moribus, ac consuetudini innixum ostendat virginali: Quod procul dubio efficit Vates, vt Protagonistæ personam exactissimè confictam habeat, iuxta Tragicorum præcepta, cum & in Tragicis versemur. Ideò *more Virgineo*. Virgineum enim dicitur quidquid virginis est, aut virginem decet, vel quomodocumque ad virginem spectat; a virgine enim denominationem desumit, quod *virgineum* dicitur. Cum autem virgo à viridiori ætate dicatur, hoc est, vt, nomine virginis, non solum intelligamus eam, quæ non dum nouerit virum; sed eas etiam, quæ, primo iuuentutis flore, viridi fruuntur ætate, quibus quam altè insideat florum auiditas, nemo nescit. Cum igitur quasi ex lege Naturæ inditum illis sit hoc desiderium colligendi flores, ita vt ferè connaturalis auiditas dici possit, excusabilis profectò Nympharum error, Dearumq; fuerat error tamen, quia temporis iactura nullo est vnquam pretio redimibilis; præcipuè verò si hæc temporis iactura fiat Venere adhortante. Quarè, dum errorem detegit, sed excusabilem, quoquo tandem modo fateatur præcipuam Proserpinæ suæ Protagonistæ conditionem attribuit; vt diximus.

ECCE REPENS FRAGOR. De aduerb. demonstrandi *Ecce* satis dict. lib. pri. Carm. 15. Quarè videas, si libet, ibi dicta: nam hic, adamussim transferenda. Repens verò idem est, ac *subitus, repentinus, improuisus*, & præter expectationem erumpens. Alij *recens* legere maluerunt; hoc est *nouus*, & *inauditus antea* sonus. Sed *repens* magis correspondet aduerbio *Ecce*, quod quid semper inopinum videtur demonstrare. *Fragor* autem sonitus ille est, qui ex aliqua re, dum frangitur, redditur. Quarè & *fragor* à simili dicitur *maris strepitus*, cum, ventorum impetu, fluctus inuicem colliduntur, & ideò Virg. Æn. pri.

Sic cunctus pelagi cecidit fragor &c.

immò sic etiam à simili *fragor* dicitur cælorum tinnitus, cum scilicet vel tonitru, vel alio, tonitrum imitante, sonitu, terribiliter insonat, vt apud Virg. describitur, Æn. 8., vbi sic

Namq; improuiso vibratus ab æthere fulgor
Cum sonitu venit; & ruere omnia visa repente,
Tyrrhenusq; tubæ mugire per æthera clangor.
Suspiciunt: iterum, atq; iterum fragor intonat ingens &c.

& verè *fragor* dici *tonitrus* potest, quippè ex collisione, ac confractione nubium exortus. Hic itaque ponitur *fragor* pro horrendo, ac terribili quodam sonitu, & tumultuantis mugitui maris, & tonitruum tinnitibus, simili, ita vt, ex vtroque participans, terribiliùs insonaret. Vno verbo, *fragor* fuit *auernalis*; de quo Virg. Georg. 4. cum ait

. . . . *Immitis rupta Tyranni*
Fœdera: terq; fragor stagnis auditus auernis.

MVGIRE. Prætellige *cœpit*, per Synecd. figuram omissum. Vel dicas, poetico more, positum *mugire* pro *mugit* per enalagem, quod frequentissimum apud Poetas non solum est; sed etiam apud Liuium in historia Romana centies adnotaueris. Quid sit mugire, satis vidimus, lib. pri. Carm. 208., quarè non repetam; quod enim ibi de nomine Mugitus dict. verbo hic applicanda.

CONFLIGERE TVRRES. Ex hoc effectu, à prænotatis fragoribus proueniente, apertè noueris terribilem illum, de quo supra sonitum, fragoremq; nil aliud tandem, quam terræmotum fuisse, inferni raptoris motibus excitatum, & quem periphrasticè describit Vates. Ex hoc loco decerpsit, arbitror, Hieronim. Vidas Albæ Episc. descriptionem terræmotus in funere Christi, quam habet ipse lib. suæ Christeidos 5. dum illum sic exprimit.

Sub pedibus mugit tellus; sola vasta mouentur.
Tecta labant: nutant succussa vertice turres &c.

Quid *turres* sint notissimum censeo; erecta scilicet altissima vrbium propugnacula, ex cæmentis, saxisq; extructa, ad vim incursantium hostium propulsandam; dictæ *turres* a terrendo, vel quia subeuntes terreor, vel quia, aspectu terribiles vel à longè territant hostes. Sed cur *turres* potiùs, quam alia hic posuerit Vates ædificia, patebit ex verbi *confligere* explicatione. *Confligere* igitur, (quod hic eodem pacto se habet, ac mox supra *Mugire*) propriè est *collatis in acie*

Tt 2 *signis*

sfignis decertaro, cum scilicet, vt ait Vates ille: *Piede à piè, scudo à scudo, elmo elmo cozza*. Quarè hic *confligere* pro *se inuicem affligere per collisionem mutuam, vehementis causa nutationis*, assumitur. Lib. pri. cum de terræmotu, ex Enceladi motationibus prouenientе differet, ait Poeta

Et quoties detrectat onus ceruice rebelli
In dextrum, læuumq; latus, tunc insula fundo
Vellitur, & dubiæ nutant cum mœnibus vrbes.

hic verò de terræmotu eadem pariter habet, dum insonat

Ecce repens mugire fragor; confligere turres;
Pronaq; vibratis radicibus oppida verti.

tantùm vbi lib. pri. mœnia nutantia posuit, hic terrorem augere videtur, & iure, dum ait: *Confligere turres*. Iure inquam, quia huius terræmotus causa Pluto est, non Enceladus; quarè ex terribiliori causa terribilior exilire debuit & effectus. Sed cur *turres confligere* dicit hic, & ibi non, *confligere Mœnia*, dixit; sed *nutare*? Secutus est profectò Vates naturalem terræmotus effectum, quem ego ipse, pluribus experientijs consultò factis, agnoui, cum itaq; terræmotibus quatitur tellus, si in inferiori ædium parte fueris, vix modicam, si te applicueris, parietum vacillationem dignosces: at verò si in altiori parte extiteris, adacto pariter ad parietem corpore, maiorem experieris profectò nutationem: &, quo altius ascendes, maiori impetu concuti parietes, attactu ipso, comperies. Itaque *turres*, quæ in procêram maximè altitudinem eriguntur, vehementer adeò summo quatiuntur in vertice, vt se ipsas in præceps inclinare videantur: ex quo fit, vt, si geminæ turres non admodum distantes sint, vehementi illâ nutatione altera ab altera modo retrorsùm abeant, modo in contrariam partem, vt nutantes solent, ad inuicem conuersæ, inclinentur adeò, vt, repercussis inuicem frontibus, collidantur. Vidi equidem trabes interdum, parieti infixas, impetu parietem quatiente, a parietibus ipsis, cubito amplius, resilire, & iterum in parietem impingere. eo modo, quo bellici Arietes, cum mœnia, ferratis frontibus, pulsant; ideò nil mirum duco, si, in sublimi turrium altitudine, vehementes adeò motus describantur. Ideò igitur *turres* hic posuit Poeta, quia, spectata altitudine, vehementiùs possint, quam minora ædificia contorqueri; atq; ideò *turres*, non minora ædificia concurrere posse videntur, & confligere, nitantum intersit interuallum, vt concurrere non possint, quin priùs decidant. Insuper *turrium* meminit, ad augendam terroris formam, nam cum illæ firmissima mole consistant, horribiliores aspectu fiunt, si vehementer adeò concutiantur. Non negauerim tamen, hoc hyperbolice dictum; nam in vrbibus, rarò, adeò vicinæ sunt turres, vt possint inuicem confligere: sed prudens est hyperbolica dictio, quæ, in ipso naturali effectu fundata, vires auget.

ET OPPIDA &c. Prosequitur ab effectibus amplificationem, quam iniit, ad explicandam huius terræmotus horribilitatem; ac per copulam *que* pro *&* gradationi emphaticè deseruientem, (vt alibi etiam vidimus) effectum effectui adnectit. Porrò *Oppidum* ab *Vrbe* distinguunt aliqui, eo, quod hæc maior, illud minus esse, in comperto esse, dicant. Verum, cum, vt aiunt Phylof., maius, & minus non varient speciem, nullatenus hæc distinctio seruatur; sed passim *oppidum* ab auctoribus pro vrbe vsurpatur; &, licet Virg. distinctionem approbare videatur Georg. 2. dum ait

Adde tot egregias vrbes, operumq; laborem;
Tot congesta manu præruptis oppida saxis;
Fluminaq; antiquos subter labentia muros.

attamen, eodem lib. distinctione reiecta, Oppida pro vrbibus posuit, cum inquit

Ascræumq; cano Romana per oppida carmen.

vbi patet, Oppidum pro vrbe positum; nam immediatè ante Cæsarem Romæ degentem per apostrophem alloquitur sic,

Hæc Decios, Marios, magnosq; Camillos,
Scipiadasq; duros bello, & te, maxime Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ iam victor in oris
Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.

Oppidum itaque locus est, mœnibus conclusus, in quem homines habitationis causa conueniunt; quod cum & vrbibus conueniat; hic certè Oppida pro vrbibus Siculis ponuntur, quæ tunc temporis ingenti terræmotu concussa dicuntur. Quidquid dicant, qui, nomine oppidorum, minores tantùm munitiones venire contendunt, vulgò *Castello*.

PRONA VERTI. Quid nomen *pronus* significet, vidimus in Præfatione ad hunc lib. Carm. 20. videas locum ibi, aduertens tamen non sumi hic *Pronus* in sensu, importante, de connotato, voluntariam quamdam inclinationem, sed sumi in latiori significatione, prout scilicet præscindere potest, & à voluntaria, & à coacta inclinatione; nam coactam hanc subindè ostendit, per verbum *verti*, quod hic positum pro *euerti* certum est, & ponitur eodem pacto, ac, supra, *Mugire*, & confligere. *Euersi* autem est *funditus euelli, ac dirui*. Vbi nota Poetæ congruentiam; nam, de turribus agens, eas confligere tantùm, non decidere, dixit; nam, cum validioribus substructionibus constent turres, validioribus etiam resistunt concussionibus. ast vbi de inferioribus ædificijs, ciuitatem constituentibus agendum fuit, ea subrui indicat: vbi enim fortiora vix non decidunt, imbecilliora, si eodem impetu, vel etiam minori quatiantur, ruere procul dubio compellentur. Neque Hyperbolicum hoc videatur: nam si solitos terræmotuum effectus perpendamus, ac subindè meminerimus, insolitum hic, atque tartarea cribratum vi, terræmotum describi, citra hyperbolicam assertionem hæc affirmari potuisse facilè comperiemus; atq; ad summum terrorem exprimendum summa certè semper in promptu esse debent: ideò *& oppida verti*.

VIBRATIS RADICIBVS. *Vibratis* à vibro est particip. præter. temp. pass. *Vibrare* autem, hoc loco, est *vi in altum impellere, ac de loco ejicere*. *Radix* verò propriè pars ima plantæ est, quæ sub terram descendit in profundum, & qua plantæ humorem ex terris attrahunt, quo vegetentur. Verum quia etiam fundamenta ædificiorum, altiùs defossâ, latent, sub terrâ, per translationem, & ipsa radicum nomine designantur.

CAVSA LATET. Secutus est Auctorem nostrum Vidas citanis, qui, post exaratam supra descriptionem, subdit & ipse

Causa latet. Cunctis magnum, ac mirabile visum &c.

Sed quomodò causam latuisse asserat Poeta hic, cum lib. pri. obnoxiam terræmotibus Siciliam dixerit, & causam etiam, quasi omnibus notam, attigerit, eam in Ætnæos ignes refundens, seù in Enceladum, onus detrectare connitentem? Ex hoc ipso responsum adest; nam vtcumq; existimare potuerint mortales, terræmotum illum ex solita Ætnæ commotione originem traxisse, decipiebantur tamen, atq; adeò quo magis, se causam nosce, putabant; eo magis causa latebat. Insuper non insoliti quidem erant ea in Insula terræmotus; sed insolitum tamen erat, eos tàm acri, tàmq; præcipiti concussione vrgeri; atq; ideò causa huius extraordinariæ conuulsionis non poterat in assuetos Ætnæi impetus mores refundi. Et hinc *causa latet*; quia rectè omnia perpendentibus innotescere non poterat, vnde nam tam altè tunc temporis Sicilia quateretur. Sed in alio etiam verissimo sensu causam latuisse dictitat Vates, de quo mox infra. Igitur causa idem est, ac fons, origo, & principium à quo, insuetus adeò, motus proficisceretur, & hæc ignota perscrutantibus remanebat ex dictis; nam causa illa esse dicitur, vnde aliquid, & vnde tàm vehemens haberetur concussio, nesciebatur. Ideò latet. Porrò *latere* in duplici significatione vsurpatum reperio, nempè ita vt primo idem sit, ac *clam delitescere, & in occulto esse*: secundò vt idem sit, ac ignorari, nam quæ in abdito sunt, certè ignorentur, necesse est vtramq; significationem amplexum fuisse hic video Poetam; nam primò quidem causam aperit, dum, eam clam delitescere, & in occulto dictitat esse: est enim hoc dicere, terræmotum illum originem habuisse ab aduentante Plutone, qui cum nondum in lucem emersisset, sed adhùc montis inter latebras detineretur, iure adhùc latuisse dicitur: & ideò *Causa latet*, nempè Pluto talis causa concussionis: & hinc ignoratur causa (vt secundum iam sensum adesse monstremus) quia, cum in occulto sit, & aliundè inexcogitabilis fuerit, Plutonem tantùm ausum tentare nefas; iure ignota excogitantibus causa remanebat. Sic vtroq; modo *causa latet*, nempè & in se considerata, & respectu cognitionis, quæ circa illam extrinsecè versari potuisset.

DVBIOS AGNOVIT SOLA TVMVLTVS &c. Ex hoc consequenti enucleandum nobis porrigit Vates id, quod antecesserit; nempè erectas quidem omnium Virginum, Nympharum videlicet, Dearumq; mentes, tàm vehementi, ac insolito motu extitisse; nec parum hæsisse animis, in inquirendâ, tam repentinæ, ac insolitæ causâ concussionis; sed cum nescirent aliam ingruentis portenti rationem peruestigarem, quam quæ ab assuetis Ætnæ furoribus peteretur, ideòq; quam longissime aberrarent a vero; *causa*, ait, *latet*. *& sola Dona Paphis agnouit*. Vbi nota quam adamussim se naturæ moribus accommodet Vates, egregius eorumdem imitator; certè enim naturale est, vt, quotiescumque

quæ aliquid repentinum, inopinatum, ac præter expectationem, ita accidit, vt aurem feriat, statim & animus, & caput erigatur, atque, attonitis similes, illicò, quid hoc sit, quæramus: quare nil mirum, si hoc ipsum Nymphæ, Deæq; morem exercuerint, insolitis perculsæ prodigijs; sed quantumuis, de causa recogitent; illa latet, ob rationes iam supra traditas. Sequutur & quo ad hoc Auctorem nostrum Vidas cit., licet à via Auctoris deflectat; innuens & ipse causam latuisse, vt supra, & omnes quidem latuisse: sed tamen cuiusque mentem consciam sibi criminis fuisse, ita vt causam moralem dignoscerent, si non physicam; dum hæc subdit:

. . . . . . Sceleris mens conscia cuiq; est.

SOLA. Adiectiuum exponibile hoc esse dicerent Summulistæ; nam per ipsos idem est dicere *sola Dea &c.* ac dicere *Dea agnouit*, & *nulla alia præter Deam agnouit &c.*, & quidem cum *sola* idem sonet, ac incomitata, nempe sine socijs, sine testibus &c. in eo, in quo dicitur *sola*, certe expositio nominis reijci nullo modo potest. Sed quare ea sola agnouit? Diua Paphi Venus est, vt latiùs patebit inferius; illa autem sola, vt vidimus libri huius initio conscia eorum erat quæ futura essent: nam ibi

Prima dolo gaudens, & tanti conscia furti
It Venus, & raptus mittitur corde futuros.

Soli Veneri arcana patefecerat Iupiter lib. pri.

Curarum secreta tibi Cytherea fatebor,

immò soli Veneri demandata fuerat cura Proserpinæ per fraudem, decipiendæ, ac raptori exponendæ lib. item pri.

. . . . . . Finem innade Secanes
Et Cereris prolem patulis illudere campis &c.
Coge tuis armata dolis &c.

Cum itaque Venus, quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahent ex participatione arcanorum Iouis, agnouerit, nil mirum, si & statim tumultus deprehenderit.

DIVA PAPHI. *Diua* idem, ac *Dea* est; nam Diuus à diuinitate dicitur, siuè potiùs ab ipso Deo: veteres enim *Deum* dixerunt, quem nos *Deum*; & à *Deo* factus est *Diuus*, ac *Diuus*. Quod si, prout in rigore est, velis, *Diuum* importare diuinitatem participatam, talis adhùc erit Veneris diuinitas, quippè illi à Ioue genitore participata, ex quo etiam factum, vt Venus inferior Ioue ipso censeatur, & diuinitate, & potentia, & maiestate; ideòq; sæpiùs, apud Virg., orans ad conspectum genitoris inducitur, vt, compressa Iunonis licentia, propitiùs tandem Teucris adsit. *Diua* autem *Paphi* antonomasticè Venus appellatur, nam Veneris cultum, quem Assyrij primum instituisse dicuntur, apud Parthas., Paphij in Cypro imitati sunt, ac Phœnices, qui Ascalonem in Palestina tenuerint; à Phœnicibus autem Cytherij edocti eadem sacra susceperunt: ex quo Paphia, Venus, & Cytheræa dicta. *Paphi* itaque nomine duæ, olim inclitæ, nunc excisæ, vrbes in ora Cypri collocatæ designabantur, Vetus scilicet, & noua Paphos, in qua celeberrimum Veneris templum extitisse plures referunt Auctores; atque ideò etiam Virg. Æn. pri. hanc illi adstruit sedem, vbi ait

Ipsa Paphum sublimis abit, sedesq; reuisit
Læta suas, vbi templum illi, centumq; Sabæo
Thure calent aræ, sertisq; recentibus halant.

AGNOVIT DVBIOS TVMVLTVS. *Agnoscere*, vt notant exactiores verborum interpretes, propriè est *ad noscere*, *quod nobis olim aut visum fuerit, aut alia quauis ratione præcognitum*: ex cuius verbi proprietate, satis, quæ supra diximus, ad mentem Vatis esse comprobantur. Quid pariter sit *tumultus*, nempè *timor multus*, vidimus lib. pri. Carm. 148. hic ponitur pro iam dicta turrium, oppidorumq; concussione, ex qua timor multus incutiebatur. Epitetum autem *dubios* duplicem habet respectum, alterum ad res ipsas, quæ eueniebant, alterum ad eos, qui res ipsas, attonitis animis perpendebant. Per primam relationem *dubij* dicuntur tumultus in eo sensu, quo diximus *dubias* vrbes lib. pri. Carm. 158. Per secundam verò relationem *dubius* dicitur tumultus, per metonym. hoc est *faciens dubios*, & incertos animos peruestigantium, quid tandem afferrent portenti tot rerum nouationes: & *dubius*, in ipsa causa, dicitur *tumultus*, quia incertum esset cernentibus effectum, quænam causa illius esset, dum causa lateret, vt iam dictum.

ET GAVDET. Ex prædicta Veneris cognitione, quid consequens sit, patefacturus Poeta, per copulam *Et*, antecedenti consequens subnectit, nempè ex cognitione pullulans gaudium. Quid autem sit *Gaudere* vidimus, initio huius lib. Carm. 11. Tantum hic nota, deprauati animi esse, etiam in excidijs orbem totum inuoluentibus, lætari, dummodò ad votum conferant, quod gaudens ipse conceperat, implendum. Quarè, peruersi mores ingenij imitatus Vates, Venerem communi excidio gaudentem inducit.

MIXTO METV PERTERRITA. Gaudet profectò Venus, sed more maculatæ conscientiæ gaudet, quæ, quantumuis in risum, gaudens, effundatur, sardonicum semper risum degustat. Ideò *gaudet* Venus, quia Proserpinæ illi raptoris iucundus aderat, cum eius dilataturus esset imperium; sed *gaudet mixto metu*, quia Plutonis aduentum sine horrore expectare non poterat: quod profectò proprium est Proditorum, ac dolose agentium, ipsa sceleris conscientia stimulante. Vide quam Religiosus morum imitator, in omnibus, adstet Vates. Porrò Metus quid sit, abundè vidimus in Præfatione ad lib. primum Carm. 10. Pariter quid significet nomen *mixtus* habes lib. pri. Carm. 132. Modum igitur, per sextum modi casum, explicat Vates, quem tenuerit Veneris gaudium; illud scilicet tale gaudium fuisse indicans, vt non sine amaritudine esset, quippe animi perturbationibus agitatum, felle timoris infectum ita, vt non satis distinxeris, num gaudium, an metus, quo permiscebatur, ad prædominium præualuerit. Ideò *gaudet, mixto metu, perterrita*. *Perterreo*, vnde partic. pass. *perterrita*, est *vehementer terreo*, seù *terrore compleo*. Quo videtur ostendere Vates, terrorem Veneri iniectum, gaudio, quod conceperat, exæquatum, ita vt sicuti valdè gaudebat de raptu, ita valde exhorresceret ob raptoris aduentum imminens. Ex hoc efformandum nobis à fortiori argumentum reliquit Vates, quo de assectarum Virginum consternatione dignoscamus; nam si adeò pauet Venus conscia furti, dolo gaudens, & non sibi has minas intendi satis liquido intelligens; Quid omnium, quæ agerentur ignaræ, sibiq; singillatim metuentes?

IAMQVE PER ANFRACTVS &c. Descriptis antecedentibus, quæ scilicet Plutonis aduentui prælu lia efformarunt; iter iam ipsum Plutonis subterraneum, per hyppotiposim, describit, ab adiunctis desumptam, vt non sine amplificatione decurrat.

IAMQVE. Particula *que*, pro *&*, copulatiua quidem hic est antecedentium cum re ipsa, quam antecedebant; sed emphatica est: sensus enim inclusus est huiusmodi: Et mirum non est, si tot terrores præcesserint, quia iam maximus aduentabat de sub terris terror. Sic Vates aditum præparat ad terrorum causam enarrandam. Ideò *iamq;* Aduerb. verò temporis *iam* indicat, hoc loco, celeritatem qua Pluto iter vorauerit, ne dicam arripuerit, & prosecutus sit; nam hoc aduerb. sumitur sæpè vt aduerb. moras damnantis, & ideò exprimit hic aptè affectum, seù auiditatem, qua Pluto iter ingressus, moras damnans, lentam videbatur sibi ipsi effingere, vel ipsam velocitatem, ne dum præcipitem equorum suorum pernicitatem.

RECTOR ANIMARVM. Antonomasticè Pluto designatur. Quarè autem ille *Rector* dicatur, hoc est moderator, & Arbiter (nam Rector à regendo dicitur) Animarum, & pariter quid Animæ sint, ne repeti hic opies; nam satis superq; hæc omnia explicuimus lib. pri. Carm. 58. & 62. Videas, quæ ibi dix., dum nos ad vlteriora properamus.

QVÆREBAT ITER. Non reperitur, inquit Donatus, nisi quod quæritur; nec quæritur, nisi quod præstò non sit. Ex hoc habes, quænam sit vis, & intelligentia huius verbi *quæro*, quod quidem maximè, hoc loco, congruit rei, de qua agitur; agitur enim de suscepta à Plutone ad superos Via: cum autem terra corpus sit vndequaq; solidum, nisi in quantum cauitates, anfractusq; habeat, hinc, inde, patentes; immò ne patentes quidem, cum & vndequaque superimposito circumambientis terræ pondere obuallentur, & tot ambagibus in se recurrentes mirificè confundantur: certè imperuium redditur corpus illud, nullas habens, in suis visceribus, patentes ad hanc auram vias: & si quæ, iuxta fabularum inuentores, adessent vt Trinacriæ fauces, Amsancti valles &c., tot istæ ambagibus implexæ sunt, vt faciliùs fuerit ex Cretensi labyrintho exitum inuenire, quam ex inferis ad superos tramitem, sine Ariadnæ filo, non errare. Ideò Poeta, vt hujus difficultates itineris immensas ferè denotaret, ait, Plutoni ipsi opus fuiße, vt *quæreret iter*, hoc est scrutaretur qua per tot ambages progrediendum esset tandem, & sibi. *Quærebat iter*, nam *iter* idem sæpiùs, ac *via* est. Sed & alium Poetæ sensum, liceat, in his verbis latentem aperire. *Iter* sæpè sumitur pro ipsa profectione, seù actu ipso in via progrediendi: & *Quæro* interdum pro *acquiro* vsurpatur: vulgò *acquistare*, *auuanzarsi*. Quo

posito:

posito: *quærebat iter* Pluto; hoc est iam in itinere proficiebat: vulgò *s'annanzaua nel viaggio*; ita vt iam Enceladum premeret in Ætneis visceribus constitutus. Postremum hunc sensum directè intentum arbitror à Poeta, vt ex contextu patet; primum verò indirectè, licet data occasione non neglexerit.

SVB TERRIS. Locum notat, per quem iter Plutoni habendum esset, vt ex hac ipsa notatione difficultatem percipias progrediendi, & quam anxie promouere motum, in huiusmodi itinere debuerit. Locus itaque dicitur fuisse *sub terris*, hoc est sub solido illo corpore, quod iam supra innuimus, dum videlicet ab illius centro, in quo Regia Plutonis constituitur, iter moliretur ad superos erupturus. Quo in loco certè & densitas ipsa terrarum opposita, & anfractuum implexio, & tenebrarum addensatio difficultates augebant progrediendi. *Sub terris* autem, non *sub terra*, dixit; idest sub pluribus terræ partibus itineri obsistentes, nam si *sub terra* dixisset, ansam dedisset addubitandi, num esset sub totum terræ corpus, ea scilicet in parte, quæ ex diametro opponitur emisphœrio nostro, & communi nobiscum cælo fruitur; cum itaque *terra* in numero multitudinis, propriæ significent varias terræ partes varijs nominibus designatas, ideò *sub terris* dixit, vt has partes intelligeres.

PER ANFRACTVS OPACOS. *Anfractus* propriè sunt obliqui, & in se recurrentes viarum flexus: & si addas, eo magis anfractus dici, quo magis vndique angustijs obsidentur, & coarctantur huiusmodi viarum tortuositates, certè non erraueris: *Anfractus* enim ab *An*, & *fractus* componitur, quasi *ambitus fractus*, eo, quod non solum tecta via crebris passim Meandris, vt dicebamus, intercidatur; sed etiam frangatur angustijs, qui per anfractus procedere conetur. *Opacos* autem dixit; quia *opacum* est, quidquid vmbris obtenebratur, quidquid tenebris obsidentibus cæcum redditur ex hoc vides adauctas, vt diximus, descriptas itineris difficultates, nam difficile est *sub terris meare*; difficiliùs *per anfractus*; difficillimè, *si tenebris ingruentibus* anfractuum circumuolutiones operiantur. Et nota, quam exactè, ex gradatione in verbis, sententiarum Vates extulit gradationem. Quod si impossibile videatur, vt viator se tot viarum difficultatibus expediat, memineris, vmbrarum Regem esse, qui vias huiusmodi accelerat emetiri, &, superabiles ab illo, vltrò fateberis, cum Regnum ipse nouerit suum.

ET CALCABAT. Subintellige particulam suprapositam, idest, *& iam calcabat*, & videbis quam rectè explicuerim verbum *Quærebat*, ita vt esset, & in sensu peruestigandi, & in sensu acquirendi, idest promouendi itineris, intelligendum; cum Vates, per huiusmodi itineris quæsitionem, iam ad Ætnei montis viscera Plutonem deduxerit: *Et calcabat iam Enceladum &c.* Qui enim calcat, certè calcato superior est: cum autem viderimus lib. pri. Enceladum sub Ætnæ radicibus collocatum, dum Pluto calcare Enceladum dicitur, certè consequens est, vt in visceribus iam Montis esset Pluto; Ideò calcabat. *Calcare* enim est *pede aliquid comprimere*; Pluto autem non suis vtique, sed equorum suorum pedibus, cum veheretur curru, Enceladum premebat, cui consequenti ex necesse correspondet antecedens, ex quo ipsum sequitur consequens, nempè Plutonem supra ipsum Enceladi corpus extitisse, hoc est in visceribus montis.

GRAVIBVS EQVIS. Dupliciter considerari potest facta hæc ab equis Plutonicis Enceladi compressio; ita scilicet, vt, vel consideretur, vt mediata; vel vt immediata: si de hac postrema loquamur, certè equi, pedibus tantùm, infixis, Enceladum premebant: quare in hoc sensu dicendum esset totum pro parte positum fuisse per Synecd. Si verò de prima sermo sit, qua scilicet, mediante pedum base, tota equorum moles incumbat oppresso, propria erit locutio, & in hoc sensu locutum arbitror Poetam, vt vtramq; compressionem vno attingeret verbo. Sicq; etiam in duplici significatione vsurpatum non ambigo adiectiuum *Grauibus*. *Graue* enim dicitur, quod ponderosum est, ac suaptè naturâ deorsum tendit; sed quia omne ponderosum molestia afficit humeros, quibus innititur, factum est etiam vt *graue*, per translationem, pro eodem sumatur, ac *molestum*. Graues itaque secundùm se dicuntur Plutonis equi, quia cum magnæ molis sint, & à proprio centro recedentes in altum properent, eo magis ponderant, quo magis ad superos accedunt, nam quo magis a centro res graues distant, & seiunguntur, eo magis grauitant, quod in causa est, vt nos adeò proprio pondere fatigemur, in ascensu montis, quia scilicet per singulos passus magis, ac magis à centro remouemur contra naturam grauium, quæ etiam ideò natura grauitatem intendit magis, vt ad centrum regredi conetur fortiùs. Sed dices: Si Plutonis equi non nisi dæmones esse queant, quomodò ponderosi esse possint, cum Dæmones puri spiritus sint, quorum propria est leuitas, non grauitas? Respondeo tamen, à fabularum inuentoribus veros, ac materiales equos attributos fuisse Plutoni, nec indecorum Poetæ esse, si iuxta poeticas fabulas loquatur. Si verò quo ad rei veritatem loquamur, dixerim, hoc loco, Vatem graues Plutonis equos dictitasse non quo ad essentiam, sed quo ad effectum, respiciens ad ea, quæ a Dæmone experiuntur, qui malum Dæmonem noctu incubantem perferre coguntur; nam videntur sibi ipsis ij grauoso adeò premi pondere, vt via spiritum valeant attrahere. Ideò *grauibus equis*. Sed vlteriùs *grauibus*, hoc est *molestis*, *infestisq;* respectu Enceladi eorum pedibus proculcati. Quid enim illi molestius accidere potuit, quam talibus equis subijci? Quinam verò fuerint Plutonis equi late diximus lib. pri. Carm. pri., & in calce eiusdem lib. primi, vbi & nomina recensentur equorum. Locum adeas: & dignosces, quam graues, idest molesti Enceladо esse potuerint.

ENCELADVM GEMENTEM. Quis fuerit Enceladus, & quomodo sub Ætnæa iaceat mole, vidimus lib. pri. vbi Ætnæ ipsius descriptio explicabatur. Hunc *gementem* memorat Vates à *Gemo*, quod est *præ dolore*, *atq; animi angustia in querulum sonum erumpo*, & iure quidem ingemiscere dicitur Enceladus, quippè *grauibus calcatus equis* præter intolerabile illud, quo premebatur, totius montis pondus; & vt inferius dicetur *Sicaniam cum Dite ferens*.

ROTÆ FINDVNT &c. Ab effectibus, quos in se recipiens patitur Enceladus, causam cur gemeret amplificat. Ideò *rotæ findunt*. Currum vectum Plutonem iam diximus; quare quænam hæ sint rotæ satis in comperto est. *Findere* autem idem est, ac *scindere*. *& diuidere*; ea quo rotarum tormenta in memoriam rediguntur, Et forsan respexit ad impietatem Romanæ Tulliæ, quæ per iacentis exangue corpus genitoris carpentum crudeliter egit.

IMMANIA MEMBRA. *Immania*, idest vastissimæ molis; nam *immane* in hoc etiam sensu vsurpatum vidimus lib. pri. Carm. 80., & quid membra sint satis iam per se notum.

ET GIGAS. Emphaticam hic agnoscas locutionem; nam sensus est: Et quamuis sit Gigas, robustissimarum scilicet virium, tamen laborat &c. De gigantibus plura diximus lib. pri. Carm. 153. Ideò prætergredior.

FERENS SICANIAM CVM DITE. Causam affert, & cumulatiuam causarum, ex quibus gemitum Enceladi processisse dicebamus, & originariam laboris, de quo mox infra. Porrò fero hic, à quo partic. *ferens*, idem est, ac *ferendo patior*; nam *ferre* dicitur, qui impositum portat onus; & onus pati dicitur, qui molestiam oneris grauem exceperit; quod vtrumq; cum de Encelado verificetur, sic vnico complexus est verbo Vates *ferens* Sicaniam cum Dite. *Sicania* Sicilia ipsa est, vt vidimus lib. pri. Carm. 210., & hoc eodem lib. Carm. 112. dicitur autem Enceladum Sicaniam ferre, quia sub Ætnæa mole iacens cum vmbilicum Siciliæ sustineat, totum Siciliæ corpus sustinere videtur; nam qui centrum rei alicuius sustinet, certè & quidquid illi centro adhæret, eodem sustinet actum. *Cum Dite* maximum profectò innuitur additamentum, cum Insulæ ponderi Tartaroruın pondus accedat. De Dite autem plura lib. pri. sub initium egimus, videat locum curiosus.

PRESSA CERVICE. Ablatiuus causæ est respectu laboris, ac gemitus augendi, licet effectum importet, respectu ponderis opprimentis. Pressum à *premo* deriuatur, premi autem *conculcare* est, seù ex vi impositi ponderis terræ affigi, ita vt dimoueri non possit, qui sic prematur; ideò *Pressa Ceruice*. Quid sit Ceruix vide lib. pri. Carm. 156. vnum noto, quod nempè, licet hucusq; textum de Iolo, & iure, explicuerim Encelado, cum verè de eodem verificari possit, & membra findi rotis, & ceruice pressa laborare &c. vt explicuimus; arbitrari tamen quis posset veriorem Poetæ sensum esse, vt ad Geminum Gigantem respiciat, atque vtrumq; attingat hic, nempè Enceladum, cuius totum corpus Ætna grauatum vidimus & Typhœum, quem secundùm caput Ætnæ subijci voluere, vt lib. pri. Carm. cit. adnotauimus: Ita vt particula & Gigas Antonomasticè ponatur ad Typhæum maioris, immò maximæ molis gigantem exprimendum, quasi solus dignus, ob vastitatem corporis, qui Gigantum Gigas appelletur. Motiuum desumi potest ad hanc sententiam asserendam ab illis particulis *pressa cer-*

cernice. Dixerat enim Vates totum oppressum, & conculcatum Enceladum, illis verbis: *Enceladum calcabat equus*. Quid igitur hic repetat eumdem quo ad ceruicem oppressum, cum semel totum innuerit calcatum? Insuper Typhæum toto insulæ premi pondere, non Enceladum ferunt fabulæ, licet solum eius caput Ætnâ grauetur, vt vidimus loco cit. lib. primi; quarè Enceladus non potest verè dici *Sicaniam cum Dite ferens*; igitur Vates ad duplicem hic fabulam respexit, & geminum gigantem Tartareo pressum pondere significauit; ita vt per copulam *&*, cum *& Gigas* dixit, Encelado Typhæum copulauerit, cuius *pregrauat Ætna caput*. Verùm à prima nostra huius textus explicatione, quidquid alij dixerint, ne lato quidem vngue, discessum: nam, quo ad repetitionem eiusdem, spectata verborum significatione, facilis est solutio, nam insinuato omnium membrorum dolore, ac totius corporis pressura, per particulas illas *Enceladum calcabat equus*, & *momenta findunt membra rota*, ne caput immune censeretur, reliquo afflicto corpore addere nominatim voluit pressuram capitis, vt eodem etiam tempore, vbi intensior viguerit dolor, ostenderet: sicque, distributis partibus, intensionem doloris per gradationem assequi studuit. Quàm falsum autem sit, quod non potuerit Enceladus dici *Sicaniam cum Dite ferens*, patet ex iam dictis supra. Sed insuper, ne secundæ explicationi acquiescam, exigit textus ipse; nam subdit: *& fessis serpentibus impedit axem*. Gigantes autem anguineos habuisse crines, nunquam, quod meminerim legi: sicuti anguinea illis fuisse crura, omnes, vno ore, fatentur. Ast Typhæus solum caput, non crura, sub Ætna habuit, vt ex dictis, ergo serpentibus impedire axem, qui in ventre montis lateret, non potuit. Sed bene id potuit Enceladus, quippè totus subiacens monti; quarè & de eo solo totus intelligendus est textus, & ipse idem est, de quo à Vate dicitur *Et pressa Gigas ceruice*

LABORAT. *Laborare* idem interdum est, ac *fatigari*, vulgò *stancarsi*; sed & sæpiùs sumitur pro *Angi*, & *affligi*, vulgò *affannarsi*; & in hoc præcipuè sensu vsurpatum hic arbitror a Poeta. *Præcipuè* dixi, nam nec primum respuit sensum, vt ex contextu patet, sed vtrumq; amplectitur, nam tanto impar oneri Gigas contranitebatur se se oneri subtracturus, licet incassum, ex quo & defatigatio emergit, & afflictio: ideò *Laborat*.

TENTATQVE MOVERI DEBILIS. Particula *que* pro *&* non est hoc loco simpliciter copulatiua, sed est etiam explicatiua, ostendens scilicet, quo pacto laboraret Gigas, & angeretur. *Debilis* nomen est compositum ex *de*, & *habilis*, quasi *parum habilis*, *inualidus*, & *imbecillus*. Ideò autem debilis dicitur Enceladus, quia & pondere Ætnæo fatigatus, & Dite superincumbente eneruatus languescere cogebatur; sed tamen *Tentat moueri*. *Tentare* est *conniti*, *vt experiamur*, *num aliquid ad votum succedere possit*. Ideò *tentat*, hoc est *conatur moueri*, nempè *voluntare*, *vt pondus detrectet*, *& detrimentis opponeretur*. Vbi perpende, quam late amplificet Vates immensam Ditis ponderositatem, quæ fixum adeò Gigantem detineat, vt quamuis totis viribus reluctet, ne moueri quidem possit, vel vix se ipsum excutere: Gigantem inquam illum, qui sub Ætna facilè adeò se in vtrumque volueret latus, & totam motus suo Siciliam tremere cogeret, vt lib. pri.

ET FESSIS SERPENTIBVS &c. Cum voti compos fieri non posset, ita vt oneri subtraheretur, ad minorandum saltem damnum conuersus effingitur: atque ideò seriem attentatuum, secundùm præcedentia, & consequentia, per copulam *&* connectit Vates, ac sexto instrumenti simul, & modi addito casu nouum hunc exprimit conatum. Ideò *fessis, serpentibus*, quibus scilicet Gigantis crura constabant, ac vipereo more contorquebantur, vt supra dix., sed ijs *fessis* hoc est fatigatis, & perpessione iam languidis, consequenter & ipsis ad remorandum inualidis.

IMPEDIT AXEM. *Implicat* legit Parrhas. sed in idem recidit; nam *impedire* hoc loco non sumitur absolutè, sed respectiuè, hoc est *quantum in se est impedit*. Quod idem est ac dicere: tentat impedire implicando; anguibus enim, flexibilibus, ac tortuosis, in spiras vtiq; contortis innectebat quidem axem Gigas, & detinere conabatur, sed frustra, quia fessis nitebatur serpentibus, remorari scilicet axem non valentibus. Porrò axis quid sit vid. lib. pri. Carm. 126. hic pro toto ponitur currus, pars scilicet pro toto per Synecdoch., & respexit ad serpentium naturam, qui statim ac se calcari sentiunt, eriguntur, ac contum quo ab aggrediente premuntur spiris suis terribiliter innectunt.

FVMIDA SVLPHVREO &c. Ex his constat, verbum *impedit* non vsurpatum absolutè, sed respectiuè, vt diximus; nam, orsu Gigantis non obstante.

ORBITA FVMIDA PRÆLABITVR. Orbita pro rota ponitur, iuxta dicta lib. pri. Carm. 188. & vna pro pluribus, per Synecd. vsurpatur, vt patet. *Fumida* autem dicitur, hoc est *fumo infecta*, & *fumum spirans*; quod iure profectò attribuitur rotæ tartareis semper ignibus addictæ. *Prælabi* verò est *ante*, seù *vltra labi*, vulgò *trascorrere*; in quo sensu, vsurpatum hoc verbum nouimus ab ipso Poetarum Principe Georg. 3. vbi ait

Aut Alphea rotis prælabi flumina Pisæ,
Et Iouis in Luco currus agitare volantes.

DORSO SVLPHVREO. *Dorsum* tota posterior corporis pars est, à collo vsq; ad os sacrum extensa, quam antiqui *Dossum* dicebant; & de Gigantis Dorso certe loquitur Vates congruenter ad iam dicta. Quia verò, lib. pri., in Ætnæ descriptione exposuerat Enceladum sulphur assiduè spirantem, dum de eo inquit

Spirat inexhaustum flagranti pectore sulphur;

aptè hic & eius dorsum eiusdem indicat qualitatis: nam *sulphureum* dicitur, quod ex sulphure est, vel sulphuris naturam refert. Cur autem ex sulphure compactum dicatur Enceladi corpus, vide locum mox cit. lib pri., nam ibi de hoc luse disseruimus. Vnum noto, quod scilicet, quamuis hæc particula sexti casus existimari possit, quo efferatur talis Plutonis motus per locum, qui tamen nondum recedat à loco, per quem præterlabitur, vt moris est apud Grammaticos, nedum apud Poetas; Ego tamen existimauerim potiùs, datiuum damni esse, cuilibet verbo conuenientem. Sed obijcies: quid igitur conaretur Enceladus, vt currum detineret, cum detrectare onus nequiret? Nonne hoc fuerat perenne sibi ipsi statuere tormentum? Verum est; sed cum non posset onus reijcere, optabile saltem fuerat, ne onus ipsum moueretur, ne fracturam vlteriùs protenderet membrorum, dum rota finderet membra, vt vidimus.

AC VELVT OCCVLTVS &c. A simili, præfatum iam Plutonis iter illustrat, vt exactiùs adhùc sub oculis ponat. Similitudinem suam ab arte militari desumit Vates; nam interdum milites arcem, quam vi expugnare, nequaquam se posse, animaduerterunt, effossis sub terram cuniculis, penetrant; &, quasi Cadmæa messis è solo erumpat, priùs se hostes sentiunt occupatos, quam, ad repellendos è terra emergentes, arma valeant induere. Hincque factum, vt in prouerb. abierit: *Cuniculis oppugnare*: quoties dolo, & fraude aliquid peragi contigerit. Primò itaque dolo, ac fraude circumuentam occupare Proserpinam Pluto aggrediebatur: nam

Fraude Dionæa riguos Proserpina saltus. Petijt &c.

& raptor ipse ni latitasset, frustra forsan opus insumpsisset; sibi enim certè consuluisset Proserpina, si raptorem aduentantem agnouisset. Ideò per cuniculum Raptor dicitur transmeare. Secundò vere subterraneum erat Plutonis iter, nec poterat, quin tale esset, cum ab Inferis ad superos pergeret; Regnum enim Inferorum, alta terra, & caligine mersum vidimus lib. pri.; Quare, ex necesse, insidiatori per cuniculos in prædam irruenti assimilatur, & difficultates per cuniculum oppositas superanti.

AC. Coniunctio hæc copulatiua est, quæ & subsequens Plutonis iter cum antecedenti coniungit, & assimilatum cum simili connectit.

VELVT. Aduerb. similitudinis istud est, idem sonans, ac *quemadmodum*, aptissimum vtiq; ad similia comparanda; præcipuè si à pari ducatur comparatio, vt hic.

MILES. A militando *miles* dicitur quicumq; militiam sequitur. Vnum hic poni pro pluribus in comperto est, cum Auctor ipse subdat: *Turbaq; deceptas &c.* Non quemcumque tamen militem hic positum pro pluribus noueris, sed cunicularionum ductorem, quem reliqui sequantur; nam certe cuniculi non ampli adeò sunt, vt plures simul, turmatim, procedere per ipsos possint: sed arctiori tramite ducuntur, ne terra effossa decidat, & obruat: quarè interdum vix singuli procedere possunt subeuntes; ideò in singulari *Miles*.

OCCVLTVS. Abditus videlicet, absconditus; nempè subterraneis clausus cuniculis, vt oculum lateat; nam idem est occultus, ac oculum latens.

PRODIT. Non à *Prodo*; sed à *Prodeo Prodit* inflectitur, quod verbum est compositum ex *Pro*, & *eo*, & idem significat, ac progredior; quasi *Porrò eo*, seù *vltra eo*. Ex quo vides, quam exactè sibi ipsi correspondeat Vates, vt paral-

lelam

lclam habeat similitudinem, quoad fieri possit. Supra de Plutone dixerat: *Prolabitur orbita &c.* hic de Militis itinere per cuniculos: *occultus prodit &c.* vtrobiq; enim verba posita significant, quod vulgò *avanzarsi*. Nec placet Parrhas. qui *prodit*, inquit, hoc est *improuiso se emergit*; nam adhuc considerat militem occultum, & in cuniculo latentem, progredientemq; eius verò improuisam emersionem inferius describit, vt videbimus. Alij legunt *Pergit in hostem*. sed in idem recidit, vt videtur.

IN HOSTEM SECVRVM. Præpositio in idem hoc loco est, ac *aduersus*, vt ex contextu patet. Hostis verò quis dicatur, & quam propriè hic vsurpetur nomen hostis, habebis ex præfatione ad hunc lib. Carm. 40. Pariter, quid significet nomen securus; habes lib. pri. Carm. 167. hic *securum* dixit, hoc est *nil tale metuentem*, aut suspicantem.

ET EFFOSSI SVBTER &c. Per coniunctionem copulatiuam &, difficultati itineris, per cuniculum peragendi, aliam connectit difficultatem, ad eas scilicet oppositiones spectantem, quæ progredienti interdum impedimento esse possunt; nempe oppositos arcis muros terebrandos &c.

SVBTER. Præpositio est locum denotans inferiorem, sicuti è contra *super* locum indicat superiorem. Hic locum sub terrâ effossum signat, vt ex sequentibus patet.

FVNDAMINA. *Fundamen* pro fundamento vsurpatum *fundamentum* autem, idest, super quo quid fundatur, vt consistat, & firmatur immobile: at verò quia terra ædificiorum omnium solida basis, & fundamentum est, eam fundaminis hic nomine designat Vates. vel dicas positum *fundamen* pro *fundo*; nam *fundus* dicitur quæuis possessio rustica, ex eo, quod omnia fundet ad vitam necessaria. vel ex eo quod fundamentum sit rei familiaris; & hoc tandem, si bene perpendatur, cum superiori coincidet explicatione, Et ideò subdit

CAMPI EFFOSSI. Quasi terra sub campo posita, & in imum depressa dicenda sit, vt veræ est, fundamentum campi superiùs extensi, ideò subter fundamina, quia sub hac depressiori terra cuniculus agitur. Campus itaque est ampla terræ planities; ex cuius mentione iam vides insinuari hic à Poeta locum cuniculis aptum, immò aptissimum, cuiusmodi certè planities est, quæ faciliùs semper terebratur, quam montium radices, nam, in his, sæpè fossoribus obstat saxorum, ac nimium impenetrabilis oppositio. Effodio autem, à quo particip. pass. *effossus*, idem est, ac *excauo, fodiendo eruo*, & *foueam facio*: Quarè effossi idem erit, ac *excauati*, atq; *in foueæ morem conformati*, quæ in longum deducta cuniculum efformet: ex quo vides hauiendi hic exactam cuniculi descriptionem.

TRANSILIT MVROS ELVSOS. Sic enim legendum arbitror cum Heinsio, & vulgatis omnibus potiùs, quam cum Parrhas. *inclusos*. Fateor Parrhas. lectionem clariùs exprimere difficultatem muri terebrandi, in ipso cuniculo, dum muros, seu murorum fundamenta in illo obiici progredientibus insinuat. Sed in idem tandem recidet Epitetum elusos; quarè vulgatam sequor, & explico.

TRANSILIT. Verbum est istud compositum ex *Trans*, & *Salio*, quod est *saltu vltra progredior*. Emphaticam autem habet vim exprimendi anxiam quamdam motus celeritatem, quæ mente aptiùs concipi, quam verbis exprimi possit; qui enim per cuniculos ad prædam, ac victoriam fertur, impatienti quadam celeritate accelerat ita, vt, momento temporis, si fieri possit, confectum iter exoptet.

MVROS ELVSOS. *Murus* à muniendo dictus propriè est *lapideus vrbis ambitus*; cum è contra *pares* propriè dicantur *domorum claustra*. *Eludo* autem, à quo particip. *Elusus*, idem est, ac *deridere*, vulgò *esser schernito*; iure enim *eludi* Mœnia dicuntur, dum, ijs non obstantibus per subterraneum iter, quod vel subtus fundamenta dilabatur, vel per fundamentorum terebrationem transiliat, in arcem euadimus. Hoc secundum videtur innuisse Parrhas., vt dicebamus, dum legit inclusos, nam si muri reperiantur in cuniculo transuersaliter inclusi, certè terebrandi sunt, vt transiliamus. Nostra autem lectio ad vtrumq; respicit modum, quo Mœnia eludi potuerint.

ARCANO LIMITE. *Limes* propriè loquendo, *semita transuersa* est; & ideò limite eludi muros, innuit; quia transuersam per murum semitam ducit cuniculus, vt viam in vrbem aperiat, vel terebratione adhibita, vt dicebamus, vel murum fallens, dum subtus fundamina transuersè fertur in arcem. Et dicitur *Limes arcanus*, quia absconditus, & occultus sub terra effossus latet cuniculus; Arcanus enim ab Arca dicitur, quasi arca absconditus, licet absolutè pro quomodocumque abscondendus vsurpetur, vt hic. Huiusmodi autem Arcanos limites construere didicerunt milites inuestigatores ab animali, quod cuniculum appellant: vulgò *il coniglio*; nam & huiusmodi animal per quam longissimos tractus terram effodiens, ac terebrans, è domibus, vbi detinebatur, inclusum effugit cuniculi sortitus est occultus iste limes militaris.

ET TVRBA VICTRIX. Copulat iam per coniunctiuam & effectum cum sua causa, nam cuniculus effossus, ac murus elusus, causæ sunt, in communi modo loquendi, vt vrbe potiatur hostis. Vel dicas, finem qui vltimus semper in executione est, licet primus in intentione, connecti cum medijs in similitudine expressis, quæ fuerunt priùs in executione, nam cuniculus effossus, & murus terebratus sunt media, ad hoc vt hostis in arcem erumpat. Vel dixeris consequentia cum antecedentibus coniungi. Porrò nomen *turba* duplicis vim habet significationis; nam & multitudinem dicit, & ex multitudine turbationem illatam, nam turba a turbando dicitur. Cum itaque cunicularij milites, erumpentes è cuniculo in hostilem arcem, eam maximis compleant perturbationibus, aptissimè huiusmodi milites *turba* nomine designantur; & *turba victrix*; nam victrix à vincendo dicitur. & vicisse profectò dici potest, qui armato milite hostilem iam complet vrbem: quamuis enim resistere adhuc aliquandiù possint hostes, si in turmas coeant; quid tandem faciant vallo, ac mœnibus destituti, vbi cuncta ferro, ac flammis exposita remanent; & cuncta fœmineis eiulatibus profligatam patriam conclamantibus complentur? Porrò in mortem ruent victi, non in victoriam. Sed esto, bellum integrare valeant hostes, & cunicularios, emersos, iterum deturbare, ac reijcere: adhuc victrix diceretur turba illa per cuniculum ingressa; nam victrix idem sæpè sonat, ac *voti compos facta*, vt patet ex Virg. Æn. 7. vbi de Alecto, quæ Iunoni, arma se vndiq; in Troianos concitaturam promiserat non solum, sed & iam promissis steterat, hæc habet

Atq; ea per campos æquo dum marte geruntur,
Promissi Dea facta potens, vbi sanguine bellum
Imbuit, & primæ commisit funera pugnæ,
Deserit Hesperiam, & Cæli conuersa per auras
Iunonem victrix affatur voce superba.

Certè Alecto nullam ex hoste victoriam retulerat, cum nec hostem habuisset; sed tantum concitans in arma Hesperiam non minùs quam Troades, promissis steterat. & ideò victrix, hoc est perfuncto munere voti compos dicitur. Vtramque significationem amplexum arbitror Claudianum, vt, quomodocumque tandem res ceciderit, victricem potuisse dici turbam, non ignores.

IMITATA VIROS TERRIGENAS. *Vir* à virtute dicitur; & sine virtute Bellatores esse non possunt; ideò armatos homines aptè *viros* appellat Vates; hosq; *terrigenas* vocat, quod idem est, ac *natos ex terra*, seu *terrâ genitos*, vt per hanc notam differentialem apertè ostendat se loqui hic, non de Titanorum turba, aut Gigantum, aliorumque, quos è terra natos referunt fabulæ; sed de ijs terræ filijs, quos armatos, & ad bellum instructos è terræ gremio prosiluisse, fabulosa Iasonis, & Cadmi testatur Historia; & de Cadmæis quidem, fusi ex seminatis draconis, à Cadmo occisi dentibus è terra armati emersisse dicuntur. Ita cecinit Ouid. Metam. 3. fab. pri.

Spargit humo iussos, mortalia semina, dentes.
Inde (fide maius) gleba cœpêre moueri:
Primaq; de sulcis acies comparuit hastæ;
Tegmina mox capitum picto nutantia cono,
Mox humeri, pectusque, oneratáq; brachia telis
Existunt, crescitq; seges clypeata virorum.

asserit autem Phèrecydes partem tantùm istorum draconis dentium à Cadmo terræ commissam, alteram verò partem Aeetæ Colchorum Regi delatam, quæ postea à Iasone seminata, iterum in armatam exiluit messem, vt memorat idem Ouid. Metam. 7. vbi ait

. . . . . Galea tum sumit ahena
Vipereos dentes, & aratos spargit in agros.
Semina mollit humus valido prætincta veneno;
Et crescunt, fiuntq; sati noua corpora dentes &c.
Quodq; magis mirum est simul edita concutit arma.

Verum has ipsas fabulas voluerunt aliqui ex Græcis deductas, & efformatas fuisse ex ipsa Cunicularioru militum ex terris insueta olim emersione, cum enim nil antea simile vidissent homines; armatos è terra gigni dictitarunt. Quarè vides quam aptè dixerit Vates: Terrigenas imitata viros;

nam

nam imitari est mores alterius induere, eosdemq; referre: & terrigenas vocat etiam Ouid. armatos è terra emergentes, dum ait in Iasonis fab. loco cit.

Terrigenæ pereunt per mutua vulnera fratres.

& in Cadmo loco pariter cit. inquiens

Atq; tea terrigenis rigido de fratribus vnum
Comminus ense feris &c.

quarè & imitari terrigenas iure dicuntur Cunicularij milites è cuniculo in arcem emergentes.

ERVMPIT IN ARCES DECEPTAS. *Erumpere* est *cum impetu egredi*, quod proprium maximè est militis è cuniculo emergentis, ad victoriam inflammari, atq; omnia terrore complentis. *Arces* quænam sint vidimus lib. pri. Carm. 213., & hoc eodem lib. carm. 19. ideò non repeto. *Deceptas* denique dixit à verbo *decipio*, & idem est, ac *elusas*, de quo supra, seu *delusas*, quod idem est ac dolo, ac fraude expugnatas, captasque.

Si autem subterraneæ viæ cuniculi ad instar fabrefactæ, non quidem ad perdendam, sed ad tuendam ciuitatem exoptes descriptionem habes apud Poet. Hetrusc. Principem Hierosl. lib. cantu 10. vbi sic describit.

Caua grotta s'apria nel puro sasso
Di longhissimi tempi auanti fatta:
Ma, disusando, hor ritturato il passo
Era trà i pruni, e l'herbe, oue s'appiatta.
Sgombra il mago gl'intoppi, e curuo, e basso
Per l'angusto sentiero à gir s'addatta;
E l'vna man procede, e'l varco tenta,
L'altra per guida al Prencipe appresenta.

Et inferiùs, quæ hic orsus fuerat prosequens ait:

Così diss'egli. e'l Caualliero allhotta
Co'l gran corpo ingombrò l'humil caverna;
E per le vie, doue mai sempre annotta,
Seguì colui, ch'il suo camin gouerna:
Chini pria se n'andar; mà quella grotta
Più si dilata, quanto più s'interna;
Sì ch'asceser con aggio, e tosto furo
A mezzo quasi di quell'antro oscuro &c.

neque enim opus est, vt omnia hic exaremus, quæ curiosus ex ipso fonte decerpere possit. Consimilem habet Cycnus Crucis descriptionem lib. 5., vbi etiam insuper Regiam Costoæ vrbem, ab irrumpentibus per cuniculum ducibus Christiani exercitus impletam turbationibus, ac terroribus, ac captam breui describit sic.

Ed ecco, onde parìà l'antique studo,
Entrano i due guerrier nel varco oscuro;
Van per le vuote viscere del suolo, *
Rumoreggia sù'l dorso il ferro duro:
E ben sì par, ch'il ferro nò, mà solo
Fà l'vno, e l'altro il gran valor sicuro.
Danno, vicino alla segreta Porta,
Colui fà'l segno, ond'è la guardia accorta.
Mà l'oscier, che disserra, in tanto accorto
Di chi seco venia si resta essangue,
Qual pescator, che trahe la rete, e scorto
V'habbia, in vece di pesce, horribil angue:
Giunge Batran lo stupefatto, e smorto;
E gli scuote dal cuor la vita, e'l sangue:
Nè men Trofaco il falso filo incide
Dell'empia vita, e'l traditore vccide.
Duols'egli in darno, e grida à lui: d'hauerti
Quì tratto, ohimè, la mia mercede è questa?
Et ei: sì ben; che non son altri i merti
D'huom che tradisce; e'l fin co'l piè gli pesta.
Passano i Caualier d'armi coperti
Doue la guardia alle gran porte è desta,
Alle gran porte, ond'è racchiuso il muro,
Che fà dell'Asia il Regnator sicuro.
L'armi incognite à lei, l'armi sospette,
L'armi nemiche hà già scoperte, e grida:
E chiama, ò Persian, più non s'aspette:
Quì quì dentro alle porte è gente infida.
La gran copia à quel dir nulla s'assette;
Mà scagliasi frà lor fiera homicida.
La guardia in tanto, impaurita, e smorta
Parte fugge tremante, e parte è morta.
Apre le porte, e sopra l'alte mura
Faccola vincitrice erge Batrano &c.

Vides, quæ Auctor noster, quasi nota, præteriens vnico vix innuit verbo, à Bracciolino amplificata; nam habes subterraneum Cuniculum: *Ed ecco onde parìà &c.* habes quanta animi generositate pollere debeant cunicularij: *E ben sì par &c.* habes quomodo ijdem progrediantur, & prodeant in hostem securum: *Passano i Caualier &c.* habes quomodò perturbatione omnia compleat: *L'armi incognite à lei &c.* & habes denique quomodò turba victrix iure dicatur manus è cuniculo egressa: *Faccola vincitrice &c.* sed nos ad intermissam Claudianici textus explicationem redeamus.

* Subter fundamina terræ.

SIC TERTIVS HÆRES &c. Propositâ similitudine, ad eiusdem deuenit applicationem, per particulam assimilatiuam *sic*, de qua dix. supra Carm. 98. Et pari passu ostendit Plutonem per subterraneum iter ad superos progredi.

TERTIVS HÆRES SATVRNI. Antonomasia est Plutonem designans, qui cur *tertius hæres Saturni* dicatur, habes lib. pri. Carm. 100. vbi etiam plura de Saturno, sicut & alibi sparsim: Ideò prætereo. Sic itaque Pluto per subterraneos terræ anfractus, subter fundamina effossæ Ætnæ occultus prodit, non in hostem (cum in coniugem optatam irrueret) sed quasi in hostem, quia Prædator hostiliter semper agere censetur: & transilit elusum Enceladum retinere conantem, vt diximus; ac tandem prodit in Arcem, hoc est in superiora montis viscera, nam & montes Arces dici consueuerunt, vt loco cit. iam vidimus: quarè adamussim quadrat similitudo.

RIMATVR. Duplicem huius verbi significationem agnosco; nam primo pro eodem sumitur *rimari*, ac diligentissima aliquid perquisitione scrutari, & peruestigare; quasi rimulas quascumq; perquirat, qui ita peruestigat: sic aues cibum quærentes omnes terræ, rimulos perscrutantur, vt ait Virg. Georg. pri. vbi ingruentis signa referens tempestatis, ait

Iam varias pelagi volucres, & quæ Asia circum
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri
Certatim larges humeris infundere rores &c.

secundo sumitur *rimari* pro eodem, ac *findere*, ita vt rimari sit quasi *in rimas agere*, vt apud eundem Virg. Georg. 3.

Ergo ægrè rastris terram rimantur, & ipsis
Vnguibus infodiunt fruges &c.

vtramque autem significationem, vnico hoc comprehensam verbo, in nostro hoc textu, intueor: primam quidem, quia cum iam dixerit Plutonem quærere iter, per subterraneos anfractus, tenebris vtiq; refertos, varijsq; quasi meandris inflexos, interlectosque, certè diligentissima perquisitione opus fuerat, ne, ipso in itinere, à tramite, quem secuturus erat, aberraret: ideò *rimatur*, nempè rimas omnes anfractuum accuratissimè peruestigat, vt tutiorem scilicet, ac breuiorem eligat viam: secundam verò significationem, quia, cum Plutonem cunicularijs assimilet militibus, quorum proprium est, non solum per iam apertum se insinuare cuniculum; sed etiam, qua opus fuerit excauare cuniculum ipsum, ac terram findere obsistentem; sic etiam debuit Pluto, vbi terræ anfractus deficerent, vel angustarentur, sibi ipsi viam aperire, atq; vt aperiret, terram scindere, vt & factum ab ipso videbimus inferius ad Carm. *Ianua nulla patet &c.* Ideò *rimatur*

TENEBROSA DEVIA. Alij cum Heinsio legunt: *Latebrosa deuia*; nec lectionem improbo; nam certè quidquid latebras habet, in quibus quis lateat, *latebrosum* dicitur: & vidimus Plutonem in his subterraneis anfractibus latentem, cum de eo dixerit supra causa latet. Verùm, quia quidquid in tenebris est, latere dicitur, arbitror in idem recidere vulgatam, quæ habet *tenebrosa Deuia*, vt patet consideranti. In tenebris autem fuerit subterraneum iter, certè necesse est, vt per se patet. Deuium verò dicitur, quidquid à rectitudine deflectit: cum itaque viderimus loca quæ Pluto peragrauerit, Meandri in morem inflexa, ideò *Deuia* appellauit adiectiuo vsus substantiuato.

VAGIS HABENIS. Notatur modus, quo iter vaganti similis peregerit Pluto; *vagus* enim dicitur, qui hùc, illùcq; oberrat incertus, & instabilis: quod sequitur necessariò, posita tortuositate viæ tot, vt supra vidimus, ambagibus implexæ per quam Pluto incederet, & qua cogebatur hùc, illùcque diuertere, atq; in caput iterum sæpè Meandri more contorqueri. *Vagis* autem *habenis* inquit, vt ex habenis equos, & currum, quibus vehebatur intelligas. Quarè Metalepsis hic adest, qua ex habenis ad equos, ab equis ad currum, à curru ad Aurigam, nempè Plutonem equorum moderatorem intelligentia procedat. Sunt enim habenæ retinacula, & lora illa, quibus ab Auriga reguntur equi, & cohibentur, prout vsus postulat.

CVPIENS EXIRE &c. Causam notat, qua impello-

retur Pluto ad tam diligentem itineris peruestigationem; eamq. in desiderium effundit emergendi ad prædam; nam desiderij stimulis cor anxium semper redditur, donec voti compos fiat, qui desideret. Ideò *cupiens* à cupio, quod est *desiderio urgeor, cupiditate ardeo.* Cum igitur qui vehementi detinetur cupiditate, *ardere desiderio* dicatur, certe desiderium, & cupiditas igni assimilatur ardenti: & cum nil mobile magis esse constet, quam flamma, apte huic flammæ attribuitur, tamquam causæ, effectus instabilis, ac vagi Plutonis, qui ideo *vagis habenis* loca sub terris deuia, ac tenebrosa timari dictus fuerat *cupiens exire*. Exeo autem verbum compositum ab *ex*, & *eo* idem sonat, ac *extraeo*. Inclusus enim subterraneis claustris ex illis se expedire cupiebat Pluto, vt euaderet tandem.

SVB ORBEM FRATERNVM. Omnia motus localis est à termino à quo, ad terminum ad quem. Plutonici motus terminum, à quo se expedire cuperet, & properaret, iam prænotauimus: hic notatur terminus, ad quem exiens peruenire cupiebat, & moliebatur, nempè *sub fraternum orbem*. Vbi nota, per particulam *sub*, exprimi, hoc loco, *vicinitatem ad orbem fraternum*, seù locum sub aperto aspectu fraterni orbis collocatum. Pro intelligentia, noueris, Plutonem, Iouem, vel Deum terrestrem fuisse nominatum, eo, quod in partitione Regni, de qua loco cit. libri primi iam egimus, cum ei sors apud Inferos regnandi contigerit, illi etiam totius terreni globi obtigerit imperium: ideoq; & semina, & frugum vbertatem in potestate Plutonis esse testabatur Lachesis lib. pri.: & Euripides in Phœnissis, cuius græca Carm. sic transfert Myth. Nat. Com. lib. 5. cap. 9.

Cum iusta soluet mortuis vinus, decet
Deum simul terrestrem honore prosequi.

quoadusq igitur Pluto in terris degit, *Orbem*, idest Imperium Iouis fratris non ingreditur (spectata interpretatione, quam Pluto Pomeria Imperij sui ampliaturus adhiberet non satis explicatæ Lachesis sententiæ) sed confinia proptij peragrat Imperij, quæ confinia sub ipsum fratris orbem adstant, idest iuxta orbem fratris, eidemq; vicina, ac contigua, cum illis immediatè adhæreat Cælum aereum, ac subinde tota sphoerarum, cui Iupiter insidet moles. Cum itaque ad calcandam terræ superficiem properaret Pluto, non dicitur cupiens *ire in orbem*; sed *sub orbem*, idest iuxta orbem, & in conspectu orbis fraterni. Quid autem sit *orbis* sæpè vidimus alibi: hic pro toto ponitur Iouis Imperio, tot sphœris videlicet compacto, quota terra ad summum vsq; Cælum enumerant Astronomi, nempe sphœrâ aeris circa terram immediatè constitutâ, ac sphœrâ ignis supra aerem, ad quas sequitur Cælum Lunæ, subinde Cælum Mercurij, tertio Cælum Veneris, quarto Cælum Solis, quinto Cælum Martis, sexto Cælum Iouis, septimo Cælum Saturni, octauo denique Cælum stellatum, iuxta Aristotelici sistematis constitutionem. Licet autem hi omnes Cæli diuersa sortiantur nomina, iuxta diuersitatem Planetarum, qui in ijs locum habent, omnes tamen vni Deorum Regi, Ioui videlicet subduntur; ideò omnes sub nomine fraterni orbis hùc veniunt. Fraternum autem dicitur quidquid fratris est, vel ad fratrem spectat, & certè Plutonis fratrem fuisse Iouem vidimus loco cit. lib. primi. Quare, præcisis superfluis ad sensum moralem extrahendum iam propero, nam arcana hic latent profectò non temnenda.

Si sciret Pater familias, qua hora fur venturus esset, vigilaret vtique, & non sineret, perfodi domum suam, inquit 24. Matthæus: atque, Euangelista textum explicans, Hilarius Episc., Furem, inquit, esse ostendit Zabulon, ad detrahenda ex nobis spolia peruigilem, & corporum nostrorum domibus insidiantem, vt ea, incuriosis nobis, & somno deditis, consiliorum suorum, atq. illecebrarum iaculis perfodiat. Duplicem à præcitata Euangelica tuba aduentum prænonstratum animaduerto alterum Furis insidiantis, ac domum perfodientis; alterum Domini Dei nostri ad iudicium properantis: primum attigit citatis verbis: secundum explicat, dum mox subdit: Estote parati, quia, qua nescitis hora, Dominus vester venturus est. Quæ licet dicta de vniuersalis iudicij die, non dubitem, tamen & de particularis cuiuscumque iudicij die, quo scilicet vnaquæq; anima reddit ura est rationem villicationis suæ, iam mortis falce ab vnito corpore separanda, esse etiam intelligenda non ambigo: tunc enim Dominus positurus rationem cum seruis suis aduenıet, & Tartareus aderit insidiator, animam sibi obnoxiam rapturus. Sed quando hæc erunt? Non est nostrum nosce tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Qua hora non putamus: incuriosis nobis, ac somno deditis, vt ait Hilarius. Sed, ne videamur è SS. PP., atq; euangelicis solummodò doctrinis, omisso Poetæ textu, regulam perficiendorum morum assumere, textum iam ipsum perpendamus: & agnoscemus, ab Auctore nostro, quamquam gentili, pijssima tamen scribere assueto, Sanctorum Patrum auctoritatibus, atq; euangelicæ veritati, quas consultò præmisimus, inhærente acerbissimum iudicij diem, adamussim, sub Poeticis inuolucris, fuisse propositum, ac geminum, de quo dicebamus aduentum prænotari. Veniet Dominus itaque, sicut fur in nocte; non quia fur esse possit, qui Dominus animæ est, ab ergastulo corporis eripiendæ; sua enim repetit, non rapit aliena: sed quia veniat, qua hora non putamus (quod fures assolent) incuriosisque nobis, ac somno deditis. Iouem, Diuorum, hominumque Regem, ac Dominum, ex fabulis suppositum, in iudicium, ac damnationem Proserpinæ aduentantem iam vidimus, cum latam ex præuisis demeritis sententiam declarauit lib. pri., vbi, Venerem alloquens, inquit:

Candida Tartareo nuptum Proserpina Regi
Iamdudum decreta dari &c.

Decretum confirmantem videbimus inferiùs, cum, Pallade, ac Cynthia, ad Raptorem compescendum, irruentibus, librata iam in ictum Palladis hasta describetur, quæ

Missaq; pene foret; ni Iupiter æthere summo
Pacificas rubro torsisset fulminis alas
Confessus &c.

hoc autem loco, insidiantis Raptoris, ac verè furis aduentum, Animæ prædam abuecturi, iuxta euangelicas prorsùs describit tubas. Proserpinam esse, sæpe diximus, Animam, mortuis tradendam Regnis: quare hic etiam vicem Proserpina gerit Animæ, mox vitali ex hoc orbe migranturæ. Fur, & raptor Pluto est, insidias subterraneis è cuniculis struens, vt domum perfodiat, atq; ad rapiendam, hoc pacto, Animam acceleret. Ast quando accelerat? Cum incuriosa Proserpina, salutis curâ suæ posthabita, floribus inaniter legendis tempus terit, se seq; ignara coronat. Venit in nocte: nam licet Sol Oriens Cælum equis afflaret anhelis, tamen ferrea iam nox Proserpinæ, nil minus cogitanti, ingruebat æterna. Inexpectatus venit; quia per cuniculos opacos sub terris occultus; & ideò victor erumpit in arcem, ac præda potitur optata: quia imparatam inuenit Proserpinam alia omnia meditantem, &

Talia Virgineo passim dum more geruntur.

Proh' insanam prorsus Animæ dementiam! Hæc rationis lumine insignita, intellectus acumine conspicua, memoriæ erarijs ditata, hæc omnia sibi euentura, ex euangelicis percipit tubis; & tamen, leuioribus detenta studijs, fluxos mundanæ lætitiæ flores colligit, se seq; insana coronat? Hæc, hæc, dum geruntur, imprudentium Virginum more, clamor fiet in nocte: *Ecce sponsus venit*, non iam vt sponsus, sed vt Iudex, ac iustissimus repudiator, quia secum illud Oleum Sapientiæ, ac Charitatis, imprudens habere noluit. Ecce raptor venit Tartareus; sed sine clamore irrumpit, ad detrahendam ad inferos Proserpinam vigilans. In præcipiti igitur inferorum versaris limine, infœlix Proserpina; & ludicris indulges; & Veneri adhæres. & floribus coronaris? Quæ te dementia cæpit! Expergiscere tandem; &, dum, adhuc, vox tonitrui in rota est, monitis, quæ ex illa exprimuntur, acquiesce. Cardines, non priuatæ Domus, sed ipsius Cæli, insolito resonantes fragore, audias tandem. Vt fugias, monent, à ventura ira. Flores proijce, Venerem fuge, illecebras mundani veris conculca, antequam, desperata die, Dominus adueniat; antequam Raptori facultas diripiendi concedatur. Ne differas pœnitentiam in crastinum, nam *pœnitentia sera rarò vera*. Bonus est Dominus, & præstabilis super malitiam: sed caue, ne fiat fuga tua Hyeme, vel Sabbato; nam vitia quæ cum homine consenescunt, tardò vtiq; ex corde deseruntur. Fuge à Iudea ad montes, nempe a concilio impiorum ad culmina sanctitatis: nec prætendas humanæ excusationem consuetudinis, dicens: humano passim hæc more geruntur: nam, si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt; atq; hæc Virgineo passim dum more geruntur.

Ecce per anfractus amnacem Raptor opacos
Irruit optata capturus gaudia Præda.
Diffugiunt Nymphæ: rapitur Proserpina curru.

Sed ne diutius & nos, veritate alliciente, rapiamur, ventis data vela secundis contrahamus, nobis vigilandum, ne incautos opprimat hostis, innuisse contenti; iamq; num dissonantes Cytharæ fides Italica, queat musa ad modulationem aliquam deducere experiamur.

Di

Di Vergini donzelle, al genio, all' vso,
Che dell' età più verde i voti accende,
Mentre così dal vago stuol deluso,
Per ogni parte, à sodisfar s'attende;
Ecco d'alto fragor mugge confuso
Suon, ch'afforda l'orecchio, e'l cuore offende:
Scoppia improuiso in mille suoni vn suono:
Scuotesi l'Etna, e ne vacilla al tuono.
Crollar le torri, e le marmoree cime
(Quasi trà loro al battagliar sospinte)
Vedi al cozzo piegar; ne si reprime
L'impeto, à gl'vrti; anzi, in tornar, respinte,
Forza maggiore al rio furor s'imprime.
Suelte dal fondo, al diroccarsi accinte,
Dell'intiere Città balzan le moli:
E del suolo, al terror, scuotonsi i Poli.
L'aspra cagion de portentosi effetti
D'alte tenebre in seno occulta giace:
Sol del cieco tumulto à i fieri oggetti
Qual s'apre il fonte; à qual furor soggiace
L'agitata Sicilia, in veri aspetti,
Scorge la Dea di Pafo; anzi gli piace
Ciò, ch'al tutto è d'horror: mà, se ben gode,
Non và in tutto d'horror sceura la frode.
E già sotterra, ou' alle morte strade
Raggio non giunge, ond'il squallor si sgóbre,
Per le cupe di Notte erme contrade,
Affrettaua le ruote il Rè dell'ombre:
Ne, per chiuder il varco all' impietade,
Basta, ch', è labirinti, il suol s'ingombre;
Che i confusi Meandri, i stretti varchi
Rendonsi, à forza, à i poderosi incarchi.
Già, sotto à piè de suoi corsier, prosteso,
Calpestato mirar, godea quel crudo,
D'Encelado infelice il corpo offeso.
Langue il misero, e geme; e non v'hà scudo,
Ch'il renda vn punto, al trangosciar, diffeso;
Ch' il rio Tiran, d'ogni pietade ignudo,
Più s'inoltra co'l cocchio; e le gran membra
Con la ruota fatal diuide, e smembra.
Dal graue pondo il gran Gigante oppresso,
Per sottraherne il collo, in van s'affanna;
Che gl'è pur forza, hor più, che mai, depresso
Ceder languente alla violenza estranna;
Ch'oltre l'Isola, hor quì, l'Inferno appresso
S'aggiunge, e'l preme; ed ei, qual fragil cána,
Spezzate l'ossa, à vani sforzi inteso,
Ne può sfuggir; ne può soffrirne il peso.
Scuotersi pur, muouersi almen, procura,
Per dar lieue ristoro al fianco infermo;
Mà più s'inaspra, all' affannosa cura,
L'aspro duol, cui non val forza, ne schermo:
Attorciglia le serpi; e non trascura
Legar le ruote, onde s'arresti, e fermo
Rimanga il nero cocchio; e pur pe'l dorso
Vie più trascorre accelerato il corso.
Come squadra guerriera occulta muoue,
Per secreto sentier, furtiui i passi;
Poscia ch'apprir le militari proue
Della terra nel sen cicchi trapassi;
E, penetrando à fondamenti, e doue
Non giungan quelli à catenare i sassi,
Cheta s'auuanza; e, nel schernito muro,
Porta gl'assalti à chi dormia sicuro.
Com'anzi in grembo all' ingannata rocca
Quel vittorioso stuol sbocca, e s'accampa,
Quasi nato dal suol, (come la sciocca
Gente si finse; e là nell'odio auuampa;
E tanto sol frena lo strale in cocca,
Quanto al ferir no'l suegli amica vampa:
Mà, se quella si vibri à squarciar l'ombra,
Di strage, e di furor tutto s'ingombra.
Tal non men di Saturno il terzo herede,
Frà sotterranei chiostri ancor vagante,
Scuote le briglie in tenebrosa sede;
E gl'ascosti sentier trauaica errante.
Posto poi d'Etna entr' alle rocche il piede,
Trionfando calpesta il fier gigante,
Del varco in traccia, ond' al predare vscito
Sotto al fraterno ciel rida Cocito.

Sed dum exitum quæritat ipse, exitum & nos tandem inueniamus; & qua ipse denique porta ruat, nos ex Auctore nostro, Diopetra quæso adhibita, perquiramus.

Ianua nulla patet. Prohibebát vndiq; rupes
Oppositæ, durâq; Deum compage tenebant.
Non tulit ille moras; indignatusque trabali
Saxa ferit sceptro. Siculæ sonuere cauernæ;
Turbatur Lipare; stupuit, fornace relicta,
Mulciber; & trepidus deiecit fulmina Cyclops.
Audijt & si quem glacies alpina coercet,
Et qui te, latis nondum præcincte trophæis,
Tibri, natat; mæstamq; Pado qui remigat Alnû.
Sic cum Thessaliam, scopulis inclusa, teneret,
Penêo stagnante, palus, & mersa negaret
Arua coli, trifida Neptunus cuspide montes
Impulit aduersos. Tum forti saucius ictu
Dissiluit gelido vertex Ossæus Olympo.
Carceribus laxantur aquæ, fractoque meatu,
Redduntur fluuijq; mari, tellusq; colonis.

IANVA NVLLA PATET &c. Exposita, atq; per hyppotiposim amplificata, nec non, per locum similitudinis exornata sollicitudine, qua Pluto, per subterraneos anfractus, iter ageret, educendus tandem erat in lucem. Verum, vt causam, quam supra dixerat latentem, ingentis illius, quem descripserat, terræmotus iam aperiat, clausum vndequaq. obsessumque fuisse rupibus iter, ostentat, ita vt nullus Plutoni pateret exitus, ac subindè, inmigratum ideò, Plutonem memorat, qui, vt sibi aditum, viribus, patefaciat, trabali sceptro saxa ferit quatiens, ac disrumpens; atque, hinc data occasione, ictus eiusdem vehementiam, saxorumque, dum disrumperentur, à consequentibus effectis, fragores amplificat; eosq; à simili mirabiliter exprimit, similitudine à pari desumpta; dum terræmotum hunc comparat cum terræmotu illo, quo, confractis olim, ac disiectis Thessaliæ montibus, à Neptuno effectum est, vt, eliminatis, quibus tota tegebatur, aquis Æmonia emergeret, atq; in admirabilem prorsus, ac fertilissima exuberantem amænitate planitiem extenderetur, quæ, *Tempe*, ad hunc vsq; diem, nuncupata, nomen locis omnibus amænitate florentibus indixerit suum.

IANVA NVLLA PATET &c. Dixerat superiùs, Plutonem tenebrosa illa Deuia hùc, illucque discurrentem peragrasse, vt tandem fraternum illi sub orbem exire daretur. Hic ostendit frustaneum fuisse hunc peruestigandi aditus laborem, ostendens montem vndequaq; viuis obuallatum parietibus, nullosq; aditus aperientem. *Ianua nulla patet*. Primus ad interiora domus patens ingressus *Ianua* dicitur à *Iano*, eo, quod huic Deo omne olim sacraretur

principium. Sicut itaque primus introeuntibus ingressus *Ianua* est, sic eadem est exeuntibus egressus vltimus; nam cubiculorum, ac reliquarum domus partium aditus *Ostia* potiùs, quam *Ianuæ* dicuntur: licet exacta hæc distinctio iam obsoleuerit, & promiscuè pro eodem hæc nomina vsurpentur. Sic etiam, in rigore loquendo, *Ianua* distinguitur a *Porta*; quia *Ianua* domus est, vt diximus propriæ; *Porta* verò munitionum, castrorumq; est. Cum itaque, dum in subterraneis adhùc degeret Pluto, suæ adhùc domi esse dici potuerit, cum Regis domus Regnum totum, per ampliationem, dicatur; eo modo, quo, de priuato quoque, dicimus, extra domum exisse suam, qui Patriâ excessit; aptè Ianuam dicitur non reperire, idest vltimum è Domo sua egressum, qui iam Ostia quamplurima pertransisset, per anfractus procedens. Et *nulla* dicitur per particulam vniuersalem negatiuam, quæ ad vnam omnes excludat, iuxta malignantem vniuersalis negationis naturam. *Patêre* autem idem est, ac *apertum esse*; quare, dum dicitur *Ianua nulla patet*, satis declaratur, per deductionem a contrario, Montem vndequaq; clausum fuisse; quarè sequitur.

PROHIBEBANT VNDIQVE RVPES. Reddit enim rationem hic, cur Ianuam nullam inuenerit patentem Pluto, atq; obices ostendit, quibus clausus Mons ipse obsistere egressuro. *Rupes* quænam sint, vidimus lib. pri. Carm. 148. *Vndiq;* aduerbium loci est, idem sonans, ac ex omni circumquaq; parte, vt sic indicet, Plutonem omnia interius per gyrum montis claustra lustrasse, ad egressum, si qua ex parte pateret, inquirendum. Sed dices, nonne aderat cacumen montis, vnde ignes eructantur, apertum? Verum quidem est. Sed memineris, Plutonem in inferiori montis radice constitutum, dum calcasse Enceladum dicitur, & breuiorem, non longiorem viam ab eodem inquiri, dum maximè accelerat, fraternum cupiens exire sub orbem. Adde quod etiam supra caput Plutonis impendentes adessent rupes illæ, quas non dum omninò excusserat ignis, nondum montis sinu profundè adeò excauato: quare iure: *prohibebant vndiq; rupes*. *Prohibere* verbum notissimæ significationis est, ideò non immoror: *Impediebant ne exiret*.

ET TENEBANT DEVM &c. Per coniunctionem copulatiuam modum subnectit, quo rupes prohiberent, & consequens explicat, nempè detentum hoc obice Plutonem, ne in campos irrumperet. *Tenere* enim pro eodem vsurpatur, ac *remorari*, vulgò *ritardare*, seu *trattenere*; sic Virg. Æn. pri.

Hunc Phœnissa tenet Dido, blandisq; moratur
Vocibus: & vereor, quo se Iunonia vertant
Hospitia &c.

Iterum *tenere* pro eodem sumitur, ac *coercere*, *includere*, *constringere*, *continere*, vulgò *serrare*, in quo sensu Virg. Georg. 2.

Tenenda oves etiam, & pecus omne tenendum est.

Vtrumq; amplectitur sensum Poeta, vnus enim ex alio necessario sequitur, nempe ex eo, quod rupibus includatur, sequitur vt ijsdem remoretur Pluto: sed, quia sunt effectus adeò connexi, vt simultanei iure dici possint, vno etiam verbo ab oculatissimo Poeta simul exprimuntur: *tenebant Deum*, nempè *Deum terrestrem*, Plutonem scilicet de quo supra, quod emphaticè dictum, & quasi indignanter agnoueris.

DVRA COMPAGE. *Durum* dicitur quidquid *solidum*, firmumq; est. Ex quo vides, quo ad hanc partem, cum vulgata coincidere eos, qui hic legunt: *Solidâq; Deum compage tenebant*. Certè vtrumq; nomen in eadem significatione vsurpat Luc. lib. 9.

Si solida Lybiæ compage, & pondere duro
Clauderet exesis Austrum scopulosa cauernis &c.

Sed maiorem profectò habet energiam vulgata nostra, cum qua & Parrhas. & Heinsius, & alij communiter legunt; nam *durum*, per translationem, appellatur quidquid, resistendo, asperum alteri, noxiumq; ac crudele fit: cum itaq; rupium compages Plutoni obsistens, eius exeundi desiderijs obstaret, aspera certe illi, noxia, ac crudelis esse videbatur, dum optatis eiusdem gaudijs impedimento esset. Ideò *durâ*, inquit, *compage*, vt ad vtrumq; sensum, vnico, more suo, respiceret nomine. Compages verò quid sit iam vidimus lib. pri. Carm. 115. Hic pro Ætneæ rupis continuata circumuallatione vsurpatur.

NON TVLIT ILLE MORAS &c. Mores Plutonis hic, per Ethopœiam egregiè imitatur, & loquitur. Superbissimum fuisse Plutonem vidimus lib. pri. Carm. 92. Superbi autem proprium est nihil libenter ferre, quod sibi, ad aliquid, impedimento esse videatur; nam, cum omnia sibi esse debere præsumat obsequentia, qualibet, vel leui, obstantis vmbrâ, nedum reali corpore offenditur, & excandescit; ac suum esse, arbitratur obstacula omnia infringere, comminuere, ac conculcare. Sic itaq; Pluto, quas sibi spontè cessuras, ex debito, rebatur rupes, solâ ipsius aspectus reuerentia permotas, cum cerneret obsistentes, disrumpendas illicò, conterendas, ac proculcandas aggreditur, vt infernis viribus obsequi, proprijs ruinis, ediscere cogerentur. Ideò *non tulit &c.* De coniunctione negatiua, atq; ex opposito discretiua *Non*, quæ hic ponitur, satis dix. lib. pri. Carm. 160. Verbum autem *fero*, a quo præter. *Tuli*, pro eodem, ac *Tolero* vsurpatum, nulli, arbitror, ignotum est. Sic Virg. Æn. 2., cum Priameiam Virginem à templo trahi captiuam, passisq; crinibus, ac lumina erigentem in Cælum descripsisset, subdit

Non tulit hanc speciem furiata mente Chorœbus;
Et se se medium iniecit moriturus in agmen.

atq; in eodem sensu vsurpatur à Poeta hic, vt ex textu patet. *Ille*, hoc est *ille Deus*, seu Pluto, de quo supra: sed emphaticè positum agnoueris pronomen; sensus enim inclusus erit: Ille superborum Deus: ille non assuetus repulsam pati, & detineri: Ille, cui inseruit inani famulatu Auerni vulgus iners: cui stamina Parcarum laborant, cui debetur quidquid materias gignit &c. vt dictum lib. pri. vno verbo, ille cui cuncta parêre debeant terrestria; ille non tulit, rebellantes voto rupes adstasse; non *tulit moras*. Moræ enim propriè dicuntur, vel obstacula remorantia, vel temporis dilationes, quibus ab aliqua re perficienda, ex vi oppositi impedimenti distrahimur; atq; vtramq; significationem, vnico hoc nomine, amplectitur Vates.

INDIGNATVSQVE. Deo indignum prorsùs fuerat, oppositis rupibus, circumacto quasi carcere, Prædonis in morem, detineri: &, quia quod nobis indignum videtur, non possumus, quin grauiter, & cum sthomaco feramus; ex quo facile succenditur iracundia; hinc est, vt Vates cum causis indignationis indignationem ipsam, quæ effectus earum fuerit, per coniunctionem connectat copulatiuam *que* pro *Et indignatus*. Indignor autem, à quo *indignatus*, idem est, ac *sthomacor*, *grauiter fero*, atq; indignationem exardeo.

FERIT SAXA. Ira, si formaliter definiatur, est *appetitus vindictæ*: &, quia quotiescumq; causa requisitis adstat munita dispositionibus, ac debitè applicata, necessario statim erumpit in effectum; ideò posita irarum accensione, in pectore Plutonis succrescente, cum Plutoni, nec voluntas, nec vires in vltionem erumpendi deessent, atq; in proximo esset vltionis capax obiectum, hinc est, vt Vates, posita causa, vltionem subnectat: *Indignatus ferit*. Porrò *ferire* idem, ac *pulsare*, seu *percutere*, est, sed tali percussione, qua vulnus vtiq; infligatur, quod est fractio, ac scissio rei, quam vulneramus: quia igitur, Plutonis icta manu, saxa hiscere, atq; in Ianuas aperiri, coacta fuerunt, vt inferiùs patebit; ideò *indignatusq; ferit saxa*. Insuper, quia, dum irarum æstu feruet pectus, sine moderamine vllo, euibrantur in vltionem ictus, hinc est vt Poeta, ad indicandum, Plutonem summo impetu rupes percussisse, ac consequenter vastis eas hiatibus disiecisse, aptissimè ait: *Indignatus ferit saxa*, posito genere pro specie, nam saxa dicuntur duriores quædam, maiores, atq; asperiores moles, quam quæ vulgo lapides dicuntur. Hic rupes notant, de quibus iam supra.

SCEPTRO TRABALI. Instrumentum notat, quo ad disijciendas rupes vsus sit Pluto, illudq; sceptrum ipsum illius fuisse profitetur, de quo nos plura egimus lib. pri. Carm. 84. vbi quia, satis abundè quid fuerit, declarauimus, iam prætereo; nam quid sit *trabale*, satis notum est, nempè quod instar trabis ingens, magnum, ac ponderosum est. Verum noto, sceptro videlicet vsum, hoc est *potestate*; nam regiæ potestatis insigne sceptrum fuit; & hoc vsum ad indicandum, se, vt Dominatorem, agere, ac proprio vti iure, vt iam lib. pri. disseruimus. Insuper noto, in more positum fuisse, apud antiquos, vt regium sceptrum construerent, ad formam illius ferri, quod Aratro deseruit, vt notat Pier. lib. 48. Hieroglyph., vbi de Aratro; aratrum autem, seu aratri ferrum, non solum condendis vrbibus signum dedit, sed etiam è contra, demolitionis vrbium hieroglyphicum fuit: ad quod respexit Horatianum illud apud Pier. cit.

Imprimeretq; muris
Hostile aratrum exercitus insolens.

Itaque cum de demoliendis Ætnæ rupibus ageretur, optimè

indu-

inducitur Pluto, ad eam, sceptro, peragendam, vt eodem contextu sceptrum ipsum Plutonis, in demolitionem exstructum insinuaretur.

SICVLÆ SONVERE CAVERNÆ. Ab effectibus vehementiam illius amplificat ictus, quo Ætnæas Pluto impulit rupes: Et primo loco omnes totius Siciliæ cauitates Eccho resonantes inducit; nam *Cauerna* *specus* propriè, seù *antrum subterraneum* est: *Sicula* autem patrio nomine dicuntur, quæ frequentes in ipsa Sicilia cauernæ sunt. Vide dicta lib. pri. Carm. 170. *Sonare* itaque idem est, ac *sonum edere*; sed hic pro eodem sumitur, ac *sonum reddere*, vulgò *Ecchoeggiar al suono*. Verùm quidem est, posse accipi etiam, pro *simpliciter sonum edere*; si sermo sit de ipsa Ætnæi montis cauitate, quæ eiusdem rupibus efformata, ac Plutonem coercens sensit immediatè indignantis ictum. Sed & minùs propria esset locutio; & dicendum esset positum fuisse inclusum pro includente: nam propriè sonum non effecissent cauernæ, sed rupes cauernas circumambientes; immò nec solæ rupes, sed etiam sceptrum illud trabale, rupes feriens ipsas, immò & aer ipse interceptus inter sceptrum pulsans, ac rupes ipsas pulsatas, quod vt melius innotescat, aduerte, tria semper corpora ad edendum sonum concurrere efficienter, duo nempe ad se inuicem ordinem habentia, vt ait Aristot. in subiecta materia tex. 78., quæ scilicet se habeant, vt verberans, & verberatum, vel etiam se mutuo verberantia: & insuper, cum sonus ex percussione fiat, & percussio non fiat certè nisi per motum, requiritur medium, nempe aer interceptus, qui scilicet allidītur, & resilit: quarè duo motus locales, in sono edendo, conueniunt; alter corporum se inuicem collidentium, alter verò aeris intercepti, ac, dum allidītur, resilientis. Ne tamen putes aliquem istorum motuum esse formaliter ipsum sonum: nam sonus formaliter acceptus est qualitas quædam tertia ex his duobus motibus resultans, & superaddita; vt nos fuse docuimus in Animasticis. Quod si aliquando Aristot. videtur *sonum* definire per *motum*, definit tunc sonum, definitione causali, non formali; sicuti Ecclypsis Lunæ, quæ formaliter est *defectus luminis in Luna*, si definiatur causaliter dicitur esse *interpositio terræ inter Solem, & Lunam*: quia scilicet illa interpositio causa est illius defectus luminis in Luna. His autem positis, certè ab eo editur sonus, à quo efficitur, sed efficitur a tribus iam dictis corporibus, ergò ab ijsdem, non ab alijs editur sonus. At sic est, quod sceptrum Plutonis fuit corpus percutiens, rupes percussum, & aer inter vtrumque interceptus ab ijsdem resilijt: ergò sequitur, quod hæc ipsa sonum ediderint: non cauernæ, quæ tantum sonum reddere potuerint, Eccho interueniente. Quomodo autem a cauernis reddatur sonus; seu, quod idem est, quomodò fiat Eccho, iam accipe. Sonus a sonante emissus, atq; in aere receptus propagatur per species intentionales ab ipso sono emissas, ac longiùs per aerem sic defertur; neque enim verisimile arbitror, quod aliqui dicunt, nempè vocem, vel sonum ipsum realem, a loquente, vel sonante, productum, tanto impetu resilire, vt, quasi emissa ab arcu sagitta, quod dicebat Auicenna, totum aerem oppositum perrumpat, & ad myringam vsq; seu tympanum, vt vocant, auditorium, longo interdum quamlibet distans interuallo, perueniat; nam, si hoc esset, iam vox concionatoris, v. g., quæ vnica est, non posset eodem temporis momento innumeras afficere aures, prout de facto afficit; sed, vnica existens, vnicam posset aurem vellicare. Ast, ne quæstionibus distrahamur, quas fusè in Animasticis agitauimus, ad modum, quo Eccho fiat regrediamur. Sonus itaque, per species intentionales, per aerem delatus, eumdem sortitur effectum, quem sortiuntur species intentionales, visionis sensui deseruientes: sicut enim illæ, impingentes in speculum, ab eodem ad oculum reflectuntur, ita vt, in speculum intuens, seipsum quasi duplicatum videat, nempè & in speculo, & extra speculum: sic species vocis, aut sonitus, in aptum aliquod obstaculum impingentes resiliunt, atq; ab obstaculo ad aurem reflectuntur, ita vt duplicatus quasi audiatur sonus, nempè & à sonante editus, & ab obstaculo redditus: Immò sæpe & triplicatus, & quadruplicatus audiatur, iuxta multiplicationem obstaculorum reuerberantium. Hinc interdum Eccho septuplicatum, & ampliùs, sonum reddit. Dixi, si impingat in *obstaculum aptum*: nam sicuti non omne corpus est aptum ad claram reuerberationem specierum visualium, & vt in speculum adaptetur; sed illud solum, quod habeat tersitatem; ita non omne obstaculum aptum est ad reddendas vocis species, aut sonitus: sed tantum illa, quæ minùs terrea sunt, vel magis cauernosa, anfractuosa &c. Ex quo factum, vt Eccho in antris tantùm, ac cauernis, ab Ouid., qui eam vocat vocalem Nympham, Metam. 3. dicatur inhabitans, licet causam refundat ipse, fabulam secutus, in ruborem, quem ex repulsa contraxerit illa, cum Narcissum, quem deperibat, insequeretur.

Spreta latet sylvis, pudibundaq; frondibus ora
Protegit, & Solis, ex illo, viuit in antris.

Cum itaque & Poeta noster dixerit; *sonuere cauernæ*; procul dubio, ita intelligendus est, vt dixerit: *sonitum reddidere cauernæ*, per Ecchum scilicet in cauernis inhabitantem, iuxta fabulas, per reuerberationem verò specierum intentionalium soni, a sonante emissi, a cauernosis obstaculis procedentem, si veritatem sectemur. Vidimus autem Siciliam ex Iustino cit. lib. pri. Carm. 155. cauernis vndiq; refertam, ac fistulosis meatibus, anfractibusq; copiosam; ideoq; ad reddendum sonum aptissimam. Ideo, Plutonis sceptro rupes feriente, *sonuere* cauernæ; hoc est totum cauernosæ Siciliæ corpus horribili insonuit Eccho.

TVRBATVR LIPARE. Amplificat adhùc magis huius terrifici fragoris tonitrum potiùs, quam sonum. Quod in causa fuit, arbitror, vt Heinsius expuncto verbo *sonuêre*, legere maluerit *tonuêre*, quam profecto lectionem prudentissimam duxi, licet à vulgata non discesserim, quia, ex addito, quod nunc explicaturi sumus, satis in ea ipsa patet verbum suprapositum *sonuêre* non esse intelligendum de quocumq; sono, sed de vehementi, ac terrifico tonitrua videlicet imitante. Amplificat inquam ex eo, quod non solum tota Insula, in qua hæc gerebantur horrificè insonuerit, sed adiacentes etiam regiones contremuerint: Ideò *Turbatur*, quod idem est, *ut terrore, & confusione repletur*. *Turbatur* itaq; *Lipare*, nam Insula hæc tota terræmotu, seu tremitu concussa ex vehementia audîti nutaint fragoris: & *Turbatur Lipare*, nempè habitatores Insulæ, posito continente pro contento, summo animi horrore commoti, ac sibi vtiq; excidia timentes, contremuere. Ex hoc loco decerpsit, vt arbitror Vidas lib. Christ. 5. effectus illos, quos angelicæ attribuit tubæ, cum ait

Signa canit belli. Latus dissultat Olympus
Vndique, & insolito tremuerunt sydera motu.

Sicuti ex superioribus, eodem lib., decerpsit sonitum Eccho redditum, cum Christus Dominus cruci ab impijs affigeretur; sic enim ait

Instant vi multa, ferro ardua robora adacto
Dant gemitum vaboet duro stridore supinus
Mons circum ingeminans, illinc; resultat imago.

Sed vt ad nostra reuertamur; *Lipare* græcè Λιπαρά, (ex quo vltima producitur, quamuis Parrhas. *Liparis* legere maluerit) vna, & præcipua, ac maxima est ex Æolijs Insulis, quæ licet septem numero sint, diuersisq; appellatæ nominibus; earum tamen Incolæ omnes Liparæi dicuntur, vt tradit Stephanus, addito tantum peculiaris loci vocabulo, v. g. Lipareus è Phoenicussa, Liparæus ex Erycussa &c. Hæc Lipare dicitur appellata a Liparo Rege, Ausonis Regis filio, cui Æolus successit, si Eusthathio credimus, cum antea Meligunis vocaretur. Ad latus ea fertur esse Siciliæ, sed inter hanc tamen, & Siciliam alia dicitur Insula intermediasse Vulcano sacra, quam totam saxosam, desertam, atq; igniferam tradunt, ita veteres illa voragines habuerit, ex quarum hiatibus ignis erumperet, atq; ex eorum maximo flammæ ignitas euomerent massas. Obstructi tandem huiusmodi hiatus dicantur; sed nihilominùs ex illorum obseruatione cognitum referunt, flammas, quæ & ibi, & in Ætna suscitarentur, excitatas a ventis exarsisse. Hanc verò Insulam, intermediam inter Siciliam, & Liparen, statutam Vulcano sedem fuisse, patet ex Virg. Æn. 8.

Insula, Sicanium iuxta latus, Æoliamq;
Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis &c.

vt vidimus lib. pri. Carm. 128. Alij tamen, cum Apollonio Rhodio Argonautic. 4., Liparen ipsam, & Strongilam vulcanijs incudibus, armamentarijsq; artibus celebres fecere. Alij in ipso Ætnæ monte officinam Vulcani statuerunt: quarè Prudentius in Simmachum, relatus a Parrhas. hic, de Vulcano ait: *Regnare caminis*

Fretur & Æolia summus, faber esse vel Ætna,

& Callias de rebus Agathoclis, 10. fabril. operum, quæ Vulcanus illic exercet, sonitum tradit quinquaginta circum stadijs audiri: proximum verò mare, non aliter quam subiectis olla ignibus efferuescere, Pythæas in orbis ambitu refert. Miraris, vt video, in vnica Vulcani sede statuenda, tam varias opiniones extitisse: sed nil mirum profectò; nam cum creditus fuerit Vulcanus *Deus ignis*, atq; omnium, quæ per ignem conficiuntur, Inuentor; immò & ipse ignis

fui

sit habitus, vt dix. loco cit. lib. pri., nil mirandum, si vbicumque repertæ sint igneæ voragines, ibi sedes, & officina Vulcani posita fuerit, & constituta: quid igitur & Insula illa deserta, de qua supra, & Sicilia contermina, & Lipare, ex altera adiacens parte, & insuper Hiera, ac Strongila, omnes ignivomæ fuerint Insulæ, omnes, tamquam vulcaniæ sedes, fuerunt a Poetis diuersimodè celebratæ, atq; ideò modo in hac, modo in illa dicitur Vulcani sedes, & officina extitisse. Porrò Lipare, vt dicebamus præpotens inter Æolias adfuit Insulas, latumque habuit ditionis Imperium, quippe quæ Cnidiorum coloniam acceperit, & plura in Delphis opima spolia deposuerit; Ideoq; celebris adhùc apud Auctores extat, & memorabilis. Hæc ipsa terram habuit aluminis feracem, aquas calidas quamplures, ac ignes, sicut ex Ætna, erumpentes; idcircò & hanc Vulcano in sedem erexerunt: ol, vt, meliùs, arbitror, dicendum sit, omnes ignivomas insulas vnicam Vulcani sedem confecisse, ita vt in omnibus eadem viguisse diceretur officina Vulcani: sic enim nulla iam esset de Vulcani sede opinionum dissonantia, nisi quo ad nomen, vel quo ad diuersam eiusdem officinæ, per varias partes, designationem. Scio & Liparem appellari Siciliæ fluuium à græco *λιπαρὸν*, quod Latinè sonat *vnguen*, seù *oleum*, ex eo quod natantes in hoc fluuio, vel se eo lauantes non minus vngantur ab aqua ipsa, quam si adipe, vel oleo lauarentur. Sed, licet non dubitauerim, hoc quoq; flumen turbatum fuisse, motis scilicet terræmotus imperu aquis, cum tamen hoc in ipso Siciliæ corpore sit, & Vates iam totam Siciliam dixerit insonuisse: *Sicula fremuere cauernæ*; non dixerim illum hic de hoc fluuio locutum, nam, qui totum iam dixerat, nihil exclulerat: immò arbitror, sequi Vatem voluisse fragoris naturam, seù naturalem propagationem; ideòq; descriptionis suæ filum extendisse iuxta extensionem fragoris: cum itaque prius sonus fit, vbi fit; inde per species ad proxima, ac subindè ad remotiora loca deferatur: sic Vates pri. dicit insonuisse Siciliam, vbi fragor factus est, inde ad loca progreditur adiacentia, subindè ad remotiora, de quibus mox inferiùs. atq; ideò de Lipari Insula locutum non ambigo, non de fluuio cum ait: *Turbatur Lipare*

MVLCIBER. Dictus est à *mulcendo*. *Mulciber* Vulcanus, quia ferrum mulceat; vel, vt alij malunt, cum Donato, dictus *Mulciber* à *mutilando*, eo quod Claudus à Poetis, & mutilatus dicatur; fuit enim, vt fabulantur, Iouis ex Iunone filius, quem cum parentes, ob deformitatem, è Cælo in Lemnum Insulam præcipitassent, intorto ex ruina pede, dicitur claudicasse. Hic itaque

STVPVIT. Eximiam in verbo Auxesin liceat adnotare; maximus enim fuerit fragoris bombus, necesse est, quo vel *Mulciber* obstupuerit; nam, si circa Nili Ostia, ex vndarum strepitu obsurdescere dicuntur Incolæ, certè Vulcanus, assiduo Incudium suarum tonitru, surdis maximè auribus esse debuit, quandoquidem inquit Virg. Æn. 8.

Antra Ætnæa tonant, validiq; incudibus ictus
Auditi referunt gemitum &c.

quarè, cum ab assuetis passio non fiat, vix aduertere debuisset Vulcanus, nisi modum omnem excessisset tonitrus, ictu Plutonici scepti progenitus: Ast non solum aduertit, inquit Vates; sed *stupuit*: stupor autem, à quo verbum stupeo, quædam est admirationis species, & magnitudine miraculi proueniens, quæ sensus abalienatos reddit, ita vt sui impotem reddat obstupentem. *Stupuit* itaque Vulcanus; idest, tanta, ac tali, ex nouitate terroris, correptus est admiratione, vt, sui impos factus, videretur a sensibus abalienatus. Quod si hæc Vulcano, assiduis tonitruum fragoribus detento, obtigit, quid cæteris contingere, opus fuerit? Hyperbolicum hunc dicendi modum quis sanus non admiretur? & tamen non hyperbolicus dici potest nam vbi agitur de effectu à potentia Deitatis proueniente, nil hyperbolicum vnquam dici potest. Quæret autem hic aliquis; num Vates videatur inhærere sententiæ illorum, qui dixerint, Vulcani officinam esse in Insula Lipara extructam, an verò asserentibus, eam sitam fuisse in ea, quam diximus, Insula inter Liparen, ac Siciliam constituta? Verùm, vt fatear, nil certi de intentione Poetæ hic statui, quo ad hoc, potest; nam, licet, cum, immediatè ante de Insula Lipara locutus, statim mentionem obstupescentis Vulcani, videatur in ea Insula sedem Vulcani statuisse. cum tamen fragoris bombus non potuerit in Liparen ex Sicula Insula deferri, quin intermediam Insulam concuteret, potuit Vates, cum, quid in termino euenerit, indicasset, nempè turbatam Liparen, ad ea regredi attingenda, quæ in ipso euenerint medio, nempè Vulcani admirationem, & ab operibus suspensionem. Potiùs itaque arbitrarer, Poetam id innuisse, quod supra dicebamus, nempè vnam, eamdemq; Vulcani officinam, per eas Insulas, extensam esse; ideòque, sine distinctione locorum, non vni magis, quam alteri vulcaniam addixisse sedem.

FORNACE RELICTA. Vel consideratur hic Mulciber, prout a Poetis Faber, ac fabrilia tractans describitur: vel vt pro ipso igne Vulcani nomen vsurpatur. Ad vtrumque respexisse Poetam non ambigo: nam primo proprium est hominis, improuiso vehementis alicuius fragoris terrore correpti, opus, quod præ manibus habebat intermittere, & fugam e loco, in quo erat, licet quo fugiat, nesciat, subita celeritate moliri, dum timet, ne in caput decidat, quod frangi percipitur, & incautum opprimat: ex quo sæpè fit, vt in ruinas incidat, qui ruinas euitaturus stare nescijt loco. Quarè, si Mulciber, vt faber, consideretur, subito consternatus fragore, morem naturæ sequitur, aufugiens, *fornace relictâ*, idest intercepto, infectoq; opere, quod ad fornacem peragebat. Si consideretur, vt ignis, adhùc viget ablatiuus modi, *fornace relicta*; nam ex terræmotu concussæ voragines Insularum, quæ, quasi fornaces, igne succensæ sunt, statim ignem eructant: ideò ignis videtur fornacem perterrefactus relinquere, dum erumpit. Indicauit igitur Poeta, & fabrum, interrupto opere fabrili, aufugisse, & ignem ex concussis voraginibus erupisse, vt, ex vna parte, cum fabulis, ex altera, cum natura, ac veritate congrueret. Quid fornax sit vidimus lib. pri. Carm. 142. Et quantùm pro præsenti, in secundo sensu, sufficit, hic diximus. *Relicta*, à relinquo, particip. notissimæ significationis est; ideò progredior.

ET CYCLOPS. Amisso duce, perit exercitus; atque, excusso nauis rectore, arte destituuntur, ac vigore cæteri nautæ. Quarè nil mirum, si, abalienato à sensibus, sibique fugâ consulente Vulcano, Cyclopes subiecerit Vates, non dissimili terrore correptos, licet singulari numero vtatur per Synecd. pro plurali. Qui nam verò Cyclopes fuerint iam vidimus lib. pri. loco cit., & memorauimus etiam lib. eodem in recensenda Cerealis Domus structura; ideò non repeto.

TREPIDVS. *Trepidare*, à quo *trepidus*, infirmitatis est, timoris, atq. formidinis: & propriè *trepido* idem est, ac *præ timore loco subsistere non possum*. Quarè dum trepidus dicitur Cyclops, ostenditur tali, ac tanto, correptus terrore, vt nec stare loco posset, nec manibus operari. Ideò *Trepidus*

DEIECIT FVLMINA. En quantum adaugeat Cyclopum terrorem, dum ne se quidem tutari posse, arbitrati fuerint, fulminibus, quæ præ manibus habebant, ac proindè abijciunt, vt fugiant, quasi, abiectis impedimentis (nam impedimenta censentur, & arma militi consternato, ac fugitiuo) celeriùs euolaturi. Pari passu videtur mihi ignauissimum Turcarum timorem, per abiectionem armorum, indicasse Hetruscorum Princeps Poetarum Hierosl. liber. Cantu 9. vbi ait

Mà chi dà legge al volgo, ed ammaestra
La viltade, e'l timor? La fuga è presa:
Altri gitta lo scudo; altri la destra
Disarma; Impaccio è 'l ferro, e non difesa.

Sic igitur & Cyclopes hic fulmina deijcere dicuntur, quasi impedimenta essent consternatis ea ipsa, quibus Iupiter orbem territat, ac disijcit, tela

. . . . Vn cuor che teme
Non l'armerian cent' Arsenali insieme.

porrò *deijcere* idem est, ac *deorsum iacere*. Fulmina quæ sint, & cur à Cyclopibus fabrefieri dicantur, abunde vidimus lib. pri. cit. Carm. 127. Quarè iam accelero.

AVDIIT ET SIQVEM &c. Auget adhùc magis fragorem, terroremque, ab ictu Plutonis illatum: & auget à distantia locorum, in quibus auditum refert, & quouis tonitru maiorem facit, cum in maiori distantia, quam tonitrua quælibet audiantur, dicitur resonasse: ab enumeratione autem locorum, non ampliùs Siciliæ adiacentium, sed remotissimis dissitorum spatijs, ostendit, quam longe fragor ille permeauerit, vt, ex tam vasta sonitus propagatione, immensum fuisse, intelligas fragorem, quo Sicilia tota contremuit. Consimili autem amplificandi modo vsus est Virg. Æn. 7. cum terribilitatem Tartareæ vocis, cornu vtiq; pastoralia in bellum excitantis arma describeret: sic enim de Alecto loquens ait

At sæua è speculis tempus Dea nacta nocendi
Ardua tecta petit stabuli, & de culmine summo
Pastorale canit signum; cornuq; recuruo

Tar-

Tartaream intendit vocem, qua protinus omne
Contremuit nemus, & Syluæ intonuere profundæ.
Audijt & Triuiæ longè lacus; audijt amnis
Sulphurea Nar albus aqua, fontesq; Velini &c.

Imitationem verò eiusdem loci cernes apud Vidam cit. Christiad. 5. sic

Audijt & sonitum, si quem procùl orbe remoto
Dissitus incedens humili Luna humida gressu:
Audiuêre quibus generis custodia nostri
In terris olim forti data, vastaq; tellus
Protinus ingenti tremuit concussa fragore.

Itaq; particula *Et* aduerbialiter hic ponitur pro *etiam*, aduerb. scilicet addendi, seù ordinis, sed ordinis superaddentis. De verbo *Audijt* non loquor, notissimæ enim significationis est: tantùm noto proprijssimam vtiq: locutionem esse, cum sonitus vnicum auditiuæ potentiæ obiectum sit.

SIQVEM. *Siquis* relatiuum compositum est ex *si*, & *quis*, idemq; sonans, ac *si aliquis*: Quarè, licet dictionem disiungat Heinsius *si quem* legens, immutandam non censui vulgatam nostram, cum eadem in vtraq; tandem significatio sit. Ex hoc autem satis ostenditur is, qui hoc pacto loquatur, in incerto esse, an aliquis sit, vel non sit in loco, de quo ipse loquatur; sic itaq: dum Auctor hic *siquem*, inquit, *Glacies alpina coercet*, manifestè ostendit, se in incerto esse, num aliquis ijs degat in nimbus, an non. Cum autem pateat, nomen *siquis* relatiuum esse, vides subintelligendum antecedens, nempè *siquem glacies alpina coercet, audijt & ille* dissectarum rupium fragorem.

GLACIES ALPINA. Quid sit glacies iam vidimus lib. pri. Carm. 167.; *Alpina* verò adiectiuum est ab Alpibus deriuatum, efformatumque. Quarè idem est dicere *Glacies alpina*, ac Glacies, quæ in Alpium iugis perpetuò obdurescit. Porrò Alpes perpetuis damnatas niuibus, nemo est, qui ignoret: cum immò, vt aliqui voluerunt, niuis, quæ perpetuo premuntur, candorem ferant in nomine, nam, quod nos *Album* dicimus, *Alpum* Sabini dixerunt, ex quo *Alpes* dictæ: quod apertè testatur Mant. Alphonsi lib. pri. inquiens

Hic Alba dicta à nimium candoribus Alpes.

alij tamen malunt, Alpes dici à sublimitate, qua in maximam erigantur altitudinem; nam altissimos quosq; montes Galli, eorum lingua, *Alpes* nominarunt. Sed quidquid sit de hoc, ad quod certè allusisse videtur Virg. Georg. 3. vbi Alpes aerias, idest in immensurabilem protensas altitudinem, dum ait

Tum sciat aerias Alpes, & norica siquis
Castella in tumulis &c.

certum est, inhospitas Alpes communiter censeri: nam, vbi perpetuæ rigent niues, ac glacies obduratur, quis permanentia vnquam figere audeat tentoria? Certè militaris loco prodigij habitus semper fuit Cæsaris per Alpes transitus, cuius meminit Lucanus lib. pri. inquiens

Iam gelidas Cæsar cursu superauerat Alpes.

Insuper *hyperboreæ* dicuntur; ideò frigidæ non minus, quam regio ipsa hyperboreis hiscens rigoribus: quarè Cantalycius inquit

Pars vel hyperboreas forsan remeauit ad Alpes.

consequenter glacie adeò obduratæ, vt inhabitabiles iure credi potuerint. Ideò & loco prodigij decantatur Annibalis labor, qui, alpinis rupibus igne, & aceto perfractis, non sibi solum, ac militibus viam suis, per altissimas, præruptasque rupes, sed etiam alijs in posterum, illac iter acturis, complanauerit: ad quod alludens Virg. ore Iouis Æn. 10. ait

Adueniet iustum pugnæ (ne accersite) tempus
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atq; Alpes immittet apertas.

Verùm non inhospitas adeò existimauerim Alpes, vt interdum habitatores, ad tempus saltem, non habuerint: nam &, cum Annibal Alpes subijt, eum ab exploratoribus audisse, comperio, ea montium iuga interdiù custodibus muniri, qui noctu, custodia omissa, in habitacula ad quietem secederent. Certè & viatores ante Annibalem Alpes peragrarunt; nam, teste Rauisio, Galli, ante Annibalem, quinquies traiecerunt Alpes: Esto ipse fuerit primus, qui viam commodiorem, ad ea transilienda iuga, aperuerit. Arbitror itaque locutum esse hic Claudianum, eo pacto, quo locutum vidimus lib. pri., cum terras Zonis frigidis subiectas inhabitabiles asserere visus est; nempè in Antiquorum sensu, qui cum tantùm notitiam haberent de asperitate Alpium, de niuibus illic perpetuò degentibus, de impossibilitate, propè dixerim, iuga superandi, nedum incolendi, Alpes desertas prorsùs, ac nullo cultore tritas censuerunt. Quod tamen non omninò affirmare voluit Vates, ne in censuram incideret apud eos, qui Apes subinde cognouerunt superatu quidem difficiles; sed non imperuias; desertas quidem, sed non adeò, vt saltem interdum in ijs aliquod non fuerit habitaculum; ideò sub dubio loquitur: *Siquem glacies alpina coercet*. Quæ propositio, vt nostis, conditionalis est, & duo quidem includens, sed vnum tantum sub alterius affirmans conditione; & affirmans etiam connexionem, quam habeat conditionatum cum conditione ipsa casu, quo illa purificetur. Sunt itaque Alpes, vt dicebamus, altissima montium iuga perpetuis obsita niuibus, quibus & difficillimè permeabiles eorum redduntur rupes, vt aptè adnotauit Silius, cum eas dixit

Et clausas niuibus rupes, suppostaq; Cælo
Saxa.

Hi montes Galliam transalpinam à cisalpina olim diuidebant, sed postea, dilatatis Italiæ finibus, ipsius Italiæ termini fuere: & mœnia dicuntur quibus Italia ab exterorum hostium incursibus tutaretur, eam à Gallis vtiq; dirimentia. Scio, Alpes interdum pro ipsa Gallia positas, vt notant Virgiliani, cum Seruio interpretes in cit. à nobis locum: ex quo facilè quispiam fortassis ansam arripuerit dicendi, Claudianum ita intelligendum, vt dicat, Plutonici fragores ictus, ad perturbandam ipsam Galliæ, trans Alpes, regionem, peruenisse; locutum autem sub dubio, quasi incertus esset, num Incolas trans Alpes esse, an non esse affirmaret, vt allusio ex ea emergeret dubitatione ad eam Pestilentiæ vim, quæ olim, vt enarrat Lucretius, Transalpinam adeò regionem deuastauit, vt desertam reddiderit; atq; ideò Poetam dixisse: *siquem Glacies Alpina coercet*. Et facere vim posset in verbo; nam *coercere* idem est, ac *detinere*, & *impedire*; Alpibus autem detentos à transitu in Italiam nouimus Transalpinos. Fateor, per huiusmodi explicationem, forè, vt magis amplificaretur fragor ex Plutonico proueniens ictu; sed nescio, an satis bene cum reliquo Claudiani contextu esset componenda: nam video Poetam non excessisse, in subsequentibus, partes, ac fines Italiæ: quarè euidenter concludendum censeo, Poetam voluisse tantùm asserere fragorem illum à tota auditum Italia, quam ita subindè per partes signat, vt indicet nullam ab eo Italiæ partem immunem fuisse. Quapropter & hic dicendum erit Alpes, tamquam Italiæ terminos, in huiusmodi amplificationem accersi. *Glacies* igitur *alpina* pro ipsis formaliter Alpibus ponitur, contentum videlicet pro continente, seù potiùs signum pro re signata. Remanet tamen adhùc diluenda præsumptio, quæ ex vi verbi *coercet* desumi possit, vt supra dicebamus. Ideò verbum prosequor.

COERCET. Fateor hoc esse verbum compositum ex *con*, & *arceo*; quasi *contineo, & arceo*, seù *contra*, vel *contrarios arceo*. Verùm non semper in hac significatione vsurpatum video hoc verbum; quod, verè quidem, aliquam semper importat violentiæ ostentationem, sed non semper *arcere* significat; immò sæpè idem sonat, ac simpliciter *circumdare, circumamplecti*. Sic Ouid. Metam. 5. ait

Vitta coercebat neglectos alba capillos.

seù vt alij legunt, & forsan elegantiùs hoc eodem loco

Vitta coercebat positos sine lege capillos.

Sic itaque, siquis in Alpibus degat, & ingruente niue cingatur, dum ea montes obteguntur, certè hunc niues dicentur *coercere*, idest *circumplecti*, ita vt vel intutus antro, ne dixerim habitaculo, clausus egredi non possit: Insuper *coercere* idem est, ac *constringere*: at certè corpora constringit frigus, nam & terram ipsam constipat, & adurit, vt ait Virg. Georg. pri.

Ne tenues pluuiæ, rapidiue potentia Solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

quarè & in hoc sensu optimè dictum fuerit: *siquem Glacies alpina coercet*; hoc est constringit, constipat, adurit.

ET QVI &c. Subintellige *& ille audijt qui &c.* Per coniunctionem autem à termino ad terminum fragoris iam gradum facit, & ostendit, non Alpes solum, de quibus supra, sed etiam Apenninum Hetruscorum, vulgò *l'Alpi di Toscana*, fragoris bombum percepisse. Has autem Alpes per Tybrim, ab illis oriundum, designat, vt arbitror, & mox videbimus. Porrò Hetruria, quæ etiam Tuscia dicta fuit, & Tyrrhenia, certè intra fines Italiæ continetur, quod in mentem reuoco, vt innotescat, quod supra diximus, nempè, Vatem, hac sua amplificatione, fines Italiæ non excessisse, cuius & partem, auulsam nunc, olim coniunctam vidimus fuisse Siciliam lib. pri. Carm. 141.

NA-

NATAT. *Nato* verbum est frequentatiuum à *Nando*; nare autem proprium est piscium, ac illis connaturale; nam, vt ait Cic. Tuscul. 5., Natura bestias nantes aquarum incolas esse voluit: natant tamen & homines, industria, & arte adhibita: quarè Ouid. pri. de re am. ait:

Pugnat in aduersas ire natator aquas,

& clarius Virg. Æn. pri. hoc ipsum expressit dicens

Apparent rari nantes in gurgite vasto.

Hic itaque *Qui natas* ita intelligendum est, vt dicatur de hominibus, ad ipsum Tybridis fontem, incolentibus, qui scilicet, aquarum placiditate inuitante sæpius natatui indulgeant. Ponitur ergò hic consequens pro antecedenti, nempè *aquas natare* pro *circa aquas incolere*; nam ad hoc illud facilè sequitur, & connaturale quasi videtur esse iis, qui circa aquas inhabitent.

TE. Apostrophem hic ad Tybrim à Poeta institutam satis liquet: dum enim vnico secundæ personæ vtitur pronomine demonstratiuo, certè ad eum, quem, pronomine ipso, appellat sermonem, conuertit, ipsumq; alloquitur.

TYBRI. Vocandi græco vtitur casu, vt fluuium, quem alloquitur, de veritate interpellet, & quasi in testem assertionis assumat; ex quo clariùs etiam patet Apostrophe. Verùm, quia supra diximus, Hetruscas Alpes, hoc flumine designari, inquirendum iam est, quo id fundamento asseruerimus, & de qua fluuij parte locutus fuerit Vates, quomodo ex ipso eius contextu deduxerimus. Tybris itaque celeberrimus Italiæ fluuius est è media ferè longitudine Apennini, atq; Aretinorum (sic ab Aretio Hetruriæ vrbe dicuntur) finibus defluens: quarè Ouid. Metam. 15. ait:

Nunc quoq; Dardaniam fama est consurgere Romam,
Apenninigenæ quæ proxima Tybridis vndis,
Mole sub ingenti rerum fundamina ponit.

nec obstat quod Virg. Æn. 10. Tybrim appellet Lydium;

Ad terram Hesperiam venies; vbi Lydius arua
Inter opima virûm leni fluit agmine Tybris.

nam ex hoc non deducitur, Tybrim ex Lydia oriundum fuisse, sed tantùm Lydij nomen sortitum fuisse à Lydo Thyrreni Hetruscorum Regis fratre; cum enim Lydus, ac Thyrrenus fratres non potuerint eodem in regno consistere, iactis sortitionibus, Lydia Lydo, à quo etiam denominata est, obtigit; Thyrrhenus autem abiens Hetruscorum, subindè rexit Imperium, atque, in relicti fratris monimentum, cognominationem Lydij imposuit Tybridi: de cætero enim ipso eodem cit. textu Tybrim Italiæ fluuium certè agnouit, asseruitq; Virg., dum, citato carmine, ait *Ad terram Hesperiam venies &c.*, & priùs origine Tuscum fassus fuerat Georg. pri., vbi hæc habet

Dij patrij indigetes, & Romule, vestaq; mater
Quæ Tuscum Tyberim, & Romana palatia seruas &c.

Hoc igitur flumen Italiæ, ab Hetruscis Alpibus originem trahens, ipso sui initio (vt omnium ferè fluminum est) non admodum ingens, multis subinde fluminibus auctus, tumidoque iam cornu decurrens, Latium ab Hetruria, & Ianiculum ipsum ab Vrbe dirimens Romana, in mare, propè Ostiam, deuoluitur. Vnde verò nomen traxerit Tybris variant Auctores. Liuius à Tyberino Albanorum Rege, in huius traiectu fluminis, absorto, Tyberim dictum autumat, cum priùs *Albula* diceretur: idemq; affirmat Ouid. Metam. 14. vbi enumerans Albanorum Reges, ait

Epitus ab illo: regnum Tyberinus ab illis
Cæpit; & in Tusci demersus fluminis vndis
Nomina fecit aquæ.

Seruius verò hoc fluminis nomen ipso Albanorum Regno antiquius esse contendit; ideoq; nominis originem refert ad Tybrim potius Hetruscorum Regem, & idem testatur Virg. apud quem Euander Æn. 8. ait

Tum Reges, asperq; immani corpore Tybris
A quo post Itali fluuium cognomine Tybrim,
Diximus: amisit verum vetus Albula nomen.

Verum, quia nil pertinet ad institutum hanc de nomine sententiarum varietatem, ac veritatem indagare, prætereuor, & ad institutum redeo, comprobandi videlicet, per huiusmodi fluuium, Hetruscas Alpes designari. Sufficeret fortassis aliquibus, eum ostendisse à prædictis alpibus ortum; sed longè deciperentur profectò; nam nisi aliquid addatur, quod ad ipsius fluuij principium necessariò sit referendum, non esset, cur potius Tybris positus diceretur pro Alpibus, à quibus oritur, quam pro Roma, quam alluit, aut pro Ostia, apud quam in mare deuoluitur; nam vbicumque est Tybris ibi esse potuit, qui Tybrim enataret: Quod cum vidisset oculatissimus Vates, ne ansam daret errandi, circa textus interpretationem, addidit prudens: *nondum latis præcinctæ trophæis*; seù, vt clariùs ad rem nostram legunt Heinsius, ac Barthius: *nondum latije præcinctæ trophæis* ex quorum explicatione quia, luce clarior emerget veritas assertionis nostræ, ad eam lubens progredior.

NONDVM. Aduerb. est compositum ex negatiua *non*, & aduerbio *dum*, idem sonans, ac *non adhuc*, & ita hic sumitur, vt relationem dicat ad locum, & sit distinctiuum fluminis in partes, ac partem trophœis nudam designet, & distinguat à parte, quæ trophęis esset insignis. Ideò *Nondum*

PRÆCINCTE: idest secundùm eam partem, ad quam non adhùc se extenderint Romanorum trophœa gloriam fluminis extollentia: nam *præcinctus* particip. præter. temporis passiuum est à verbo *præcingo*, quod scilicet ex *præ*, & *cingo* componitur. Præpositio autem *Præ*, in compositione sæpè sæpiùs idem significat, ac *valdè*: sic *præclarus* est *valdè clarus*, & *præfulgens* est *valdè fulgens &c.* atq; hoc loco pariter *præcinctus* est *valdè cinctus*, hoc est plurimis trophœorum decoramentis circumquaq; stipatus. Ideò *Nondum præcinctæ*.

LATIS TROPHOEIS. *Latijs* legunt, vt diximus, Barthius, & Heinsius, quorum tamen lectionem non sequor, quia licet clariùs, vt innui, non tamen efficacius concludunt assertum, vt ex infra dicendis patebit. *Latus* itaque adiectiuum est idem sonans, ac *amplus*, *insignis*, *angustus*. Trophœum verò propriè est monimentum erectum à Victore eo in loco, vbi is hostes profligauerit. Prima trophœa ex arboribus confecta sunt, quas, amputatis ramis, hostium spolijs condecorabant: deinde etiam cæpta sunt fieri ex lapide, ac Parijs, Lunensibusq; montium visceribus in Pyramides, statuasq; expolitis. Insuper spolia ipsa, quæ profligato ex hoste reportabantur stipitibus affixa ante victorem circumferri consueuerunt; atque hæc ipsa *trophæa* dicebantur. Itaque iuxta hanc duplicem trophęorum intelligentiam, duplici modo virtualiter incluso in illa dictione *nondum latis præcinctæ trophæis*, primam Tyberinæ lluentæ originem notat, ac designat Vates. Ad cuius rei intelligentiam reuocandum est hic in memoriam, quot, quantisq; trophœorum decoramentis conspicua semper fuerit Roma, quæ vniuersa ferè Orbis amplitudine in ditionem redacta, innumeris propemodum opimis regum spolijs, Templum Capitolini Iouis adauxit: nullus enim triumphator Vrbem ingrediebatur, quin hostium spolia præmitteret, quæ sibi ipsi statueret in trophœum, ritu Æneæ, à quo originem traherent Romani, seruato, qui Æn. 11.

Ingentem quercum decisis vndique ramis
Constituit tumulo; fulgentiaq; induit arma
Mezenti Ducis exuuias, tibi magne trophæum
Bellipotens: aptat rorantes sanguine cristas,
Telaq; trunca viri, & bis sex thoraca petitum,
Perfossumq; locis; clypeumq; ex ære sinistra
Subligat; atq; ensem collo suspendit eburnum.

Cum igitur tot superbit et Roma trophœis, quam profectò interluit Tybris; flumen ipsum, qua Romanis arcibus præcinctum extollitur, *latis præcinctum trophæis* iure meritò appellatur. Quarè, cum dixerit Vates: *nondum latis præcinctæ trophæis*, idem fuit, ac si apertè dixisset: *qua parte nondum Romanos fines attingis*, seù *nondum Latij fines ingrederis*; si Heinsianam spectemus lectionem; ideoq; *nondum Latije*, seù *Romanos circum trophæis exornatus incedis*. Hæc autem illa certè pars est, quæ fontem versus per Hetruriam protenditur, ita vt cum ipso fonte, à quo originem trahit connectatur: atq. adeò, cum ex Hetruscis Alpibus fontem habeat Tybris, certè, per hanc partem, ipse Hetruscorum Alpes designantur. Video repugnantem huic nostræ expositioni Parrhas. qui in hunc locum sic habet. *Et qui te natat ò Tybre. Romanorum periphrasis, quorum antiquis moribus iuuentus, in campo Martio armis exercitata, sudorem, pulueremque in proximo Tyberis amne abluebat, Auctore Vegetio.* Inferiùs verò eas particulas *latis nondum præcinctæ trophæis*, interpretatus subdit: *Qui nondum fines Imperij tam latè propagaras: nam factus postea temporibus Tybridis accolæ Romani vniuersa fere orbi imperauerunt.* Exactissima videtur prima fronte Parrhasiana explicatio, sed vereor ne satis solida sedulius introspicienti appareat: & ratio est, quia vel Vates Tybrim alloquitur consideratum secundùm statum illius temporis, quo Vates ipse, hæc canens, loquebatur: vel consideratum pro eo tempore, quo præsupponitur reboantem ex ictu fragorem audijsse? Si dicatur primum, tunc certè Tybris latis erat præcinctus trophœis, atque adeò non potuit dici *nondum præcinctus &c.* Si verò dicatur secundum.

conditum; tunc quidem cum Ætneas rupes inducitur disijciens Pluto aderat in orbe procul dubio Tybris, sed neq; hoc nomine vocabatur, nec Romam, quæ nondum esset, alluebat, nec Romanos accolas habuerat, cum longè ante conditam Vrbem adfuerit Agriculturæ studium, quod tamen post raptam Proserpinam dicitur à Triptolemo dissiminatum. Ergò non potuit hæc esse, pro eo tempore peryphrasis Romanorum; nec potuit, pro tunc, dici Tybris arctiora imperij habuisse pomeria: quæ postea dilatauerit &c. cum immò, pro eo tempore nullum haberet Imperium, nulla adhùc extante Roma. Nec dixeris prophetico quasi afflatos spiritu Vates futura habere præsentia, ac ideò de futuris loqui, perindè, ac si præsentia essent; nam, si hoc esset, iam Vates de Tybri loqueretur secundùm consideratinnem illius temporis, quo ipse Romanam iam spectabat celsitudinem; cui consideratinni obstat particula *nondum*, quæ virtualiter dicit nunc temporis, quo audis fragorem ò Tybri non es adhùc præcinctus trophæis &c. ergo considerat Tybrim pro tempore fragoris, quo nondum Roma erat; non pro tenpore, quo post Vrbem conditam trophęis floruit. Quarè potiùs dicendum fuisset Vatem locutum de Tybri, prout erat ante Vrbem conditam; & ideò dixisse *nondum Latis*, (non *latis*, vt legit Parrhas.) *præcinctæ trophæis*, hoc est *nondum Romanis arcibus insignis*. Sed tunc nullam peculiarem partem Tyberis designasset, vt designare voluisse videtur per illas particulas, *& qui te natas*. Quamobrem adhùc syrtibus rates adhæreret. Verùm dixerit aliquis, has easdem rationes contra nostram militare expositionem; nam pro tunc Tybris nullibi latis erat præcinctus trophæis. Sed facilis est responsio; nempè hoc quidem dici potuisse, quasi per præditionem versantem circa futura distinctionis signa, vt posteri ex prænotatis prædictiuæ signis intelligere possent, qua parte Tybris reboantem tunc audierit fragorem. Arbitror igitur Vatem, patriæ originis memorem, eam quam supra diximus Tyberis partem designare, ac per eam Hetruscorum Alpes, vt Alpes Alpibus congruè responderent in amplificatione fragoris. Sed rationes rationibus addo. Tybris, vt supra diximus, non admodum vastus initio, sed varijs subindè fluminibus, cum à fonte recesserit auctus, videtur quasi, detracta ex concurrentibus fluminibus, vndarum spolia sibi ipsi in trophæum, quo superbior decurrat, adsciscere. *Nondum* itaque *Latis præcinctus trophæis*; hoc est nondum fluuiorum spolijs, vndis videlicet, quibus cæteri expoliantur fluuij, magnificè auctus, inquit Vates, quod non nisi ad eam Tyberis partem, quæ propè fontem est, referri profectò potest: atq; ideò, etiam in hoc sensu, per Tybrim, nondum trophæis præcinctum, prima Tyberis origo designatur. Ideò aptè legendum cum vulgata potiùs *latis*, quam cum Heinsio *Latys*, duxi, cum moris sit Claudiani nostri plures vnico sæpè vocabulo sensus attingere, ac coniungere, vt aliàs vidimus, ex quo facilè deducitur, morem & hic seruasse suum vtrumq; sensum amplectendo.

ET QVI REMIGAT &c. Totam hìc Italiam concludit ingenti territam fragore, cum Pluto Ætnæas percusserit rupes: sicut enim in anteactis ab Alpibus ad Apes sonitum perduxit sic, in præsenti, totam peragrasse Italiam, atq; ad maria vsq; adiacentia peruenisse asseuerat; nam hæc omnia, per Padum, hic emphaticè positum, exprimit Vates, vt ex explicandis patebit.

ET QVI. De his particulis satis supra §. *Et qui natas &c.*

REMIGAT ALNVM. *Remigare est remos agere*. Verbum vtique notissimæ significationis, cum, quid sit naues remis vrgere, atq; impellere, nemo iam nesciat. Alnus autem arbor est aquosis gaudens locis, & ex qua, quippè nauigationi aptissima, primùm factæ sunt lyntres; *alnus* dicta, quod amne alatur; nascitur enim, vt plurimum, iuxta fluuios; &, quia adeò apta est ad naues conficiendas, ponitur sæpiùs pro ipsa naui; materies videlicet pro re signata, vt hic; & eo pacto quo Virg. Georg. pri. inquit

Tunc alnos primum fluuij sensere cauatas.

MÆSTAM. Parrhas., Heinsius, & alij *Missam* legunt

. . . . . *Missamq; Pado qui remigat Alnum*,

& profectò optimam esse eorum lectionem non inficior; nam Maronianam induit phrasim, qui Georg. 2. ait

Nec non & torrentem vndam leues innatat Alnus
Missa Pado.

Quarè lubens dixerim, typographorum errore, *mæstamq;* in hunc locum irrepsisse. Verùm, quia non sine eruditione decurrit epitetum *Mæstam*, fœlicem propè dixerim errorem (si tamen error est) qui nouam gemmeæ Vatis elocutioni gemmam superinducit: quarè non reijcere ausus, (non refutata, immò comprobata aliorum lectione) sic explico. Mæstus idem est, ac *tristis*, *dolore*, *mæstitiaq; confectus*. Mæstam itaque textus appellat Alnum, vt ad fabulam respiciat, quæ de huiusmodi construitur arbore: fabulantur enim, Solis filias, Phaetontis sorores, quarum nomina sunt Phaetusa, Lampeties, Phœbe, in Alnos arbores fuisse conuersas, cum assiduo trimestri luctu Phaetontem fulmine deiectum deflerent, ac mærore tabescentes resoluerentur. Scio equidem ab alijs dictum, eas in Populos arbores fuisse commutatas: sed hoc non obstat, quin alij sentire potuerint cum Apollonio, ac cæteris auctoribus Græcis, asserentibus, eas in alnos commutatas; cum præcipuè ab aliquibus idem esse credantur *nigra*, *Populus*, & *Alnus*. Certè in Alnos conuersas, cum Græcis, expressè affirmat etiam Virg. Ecl. 6. dum ait

Tum Phaetontiades musco circumdat amaræ
Corticis; atq; solo proceras erigit alnos.

mæsta itaque Alnus dicitur, quasi & sub arboreis formis mærores adhùc seruent Heliades lugentes, cum inter lacrymas Alnus enata lacrymis perpetuò indulgens censeri meritò possit.

PADO. Antiquum hoc nomen est celeberrimi illius Italiæ fluminis, quod Phaetontis casu, nescio, an funestatum magis dixerim, an celebratum, nomen mutauit, atq; Eridanus ab eo, quem cadentem excepit, dictus est, nam Phaeton non est nomen proprium illius filij Solis, qui, fulmine deiectus dicitur; sed eius nomen fuit Eridanus, qui, Apollinis, & Clymeneus filius cum fuerit, accensus paterni currus agendi desiderio, illum diù à Patre expetitum, mala aui, obtinuit tandem: insolito enim, inexpertoq; rectore perterriti solares equi, ab ecclyptica aberrantes, totum iam terrarum orbem incendebant, vt latè describit Ouid., qui totam Phaetontis fabulam prosequitur Metam. 2. sic enim ipse.

Sed leue pondus erat, nec quod cognoscere possent
Solis equi; solitâq; iugum grauitate carebat.
Vtq; labant curuæ, iusto sine[a] pondere, naues [a] Saburra nautæ dicerent, vulgò la Saorne.
Perq; mare instabiles nimia leuitate feruntur;
Succutiturq; altè, similisq; est currus inani.
Quod simul ac sensere, ruunt, tritumq; relinquunt
Quadriiuges spatium, nec, quo prius, ordine currunt.
Ipse pauet: nec quà commissas flectat habenas,
Nec scit quà sit iter; nec, si sciat, imperet illis.
Tum primum radijs gelidi caluere Triones,
Et vetito frustra tentarunt æquore mergi &c.

ex hoc itaque ardore, quem in terrarum orbem imperitus immisit Eridanus, currum agens paternum, cognominatus fuit *Phaeton*; nam φαέθω græcè apud latinos est *ardeo*. Cum autem, toto terrarum orbe conflagrante, Iupiter excandesceret in auctorem, immisso in eum fulmine, è curru in Padum deiecit; qui ideò postea ab eo Eridanus dictus est. Mortem autem Eridani Solis filij, eiusdemq; in fluuio, cui nomen fecit sepulchrum, sic canit idem Ouid. cit.

Intonat, & dextra libratum fulmen ab aure
Misit in Aurigam, pariterq; Animaq;, rotisq;
Expulit; & sæuis compescuit ignibus ignes.
At Phaeton, rutilos flamma populante capillos,
Voluitur in præceps, longoq; per aera tractu &c.

quibus addit

Quem procùl à Patria diuerso maximus orbe
Excipit Eridanus fumantiaq; abluit ora.

prudentissimè tamen Auctor noster *Padi* potiùs, quam Eridani nomine vsus est; nam teste Pausania alius adstat Eridanus Atticæ fluuius in Ilissum immittens, à quo vt Eridanum distingueret nostrum, antiquo Padi nomine designauit. Padus itaque fluuius Italiæ est, vt dicebamus, insignis adeò, vt fluuiorum Rex aperto ore dicatur apud Virg. Georg. pri.

Proluit insano contorquens vortice syluas
Fluuiorum Rex Eridanus; camposq; per omnes
Cum stabulis armenta tulit &c.

&, ne putes Eridanum fluuiorum Regem appellatum respectu solius Italiæ: audi (& generaliter dictum intelliges) audi, inquam quid de hoc eodem Pado dixerit Lucan. lib. 2.

Non minor hic Nilo, si non per plana iacentis
Ægypti Lybicas stagnaret Nilus arenas:
Non minor hic Istro, nisi quod, dum permeat orbem,
Ister casuros in qualibet æquora fontes
Accipit, & Scythicas exit non solus in vndas.

Hoc flumen, vt testatur Serra, in suo synonimorum apparatu, ex Apenninis montibus oritur, in gremio Vesuli montis, in finibus Ligurum Gabenniorum, siue, secundùm aliquos,

Vagiennorum, visendo fonte; ac primò quidem angustix alueis detinetur, quippè quod, per angustas, ac confragosas rupes, arctasq; scopulosi montis conualles, præcipitat, tantâq; vi erumpit, vt pariat admirationem: in saxa autem hinc delabens, fragore, strepituq; maximo, resonat; mox in planitiem effusum, aquæ copiâ, quæ versandæ molæ frumentariæ sufficiat, temere, latèque, nullo certo discurrit in alueo, spatio trium ferme milliarium, vsq; ad Passanam; vbi quasi cuniculis absorbetur, ita, vt exigua plane supra terram vestigia relinquat; donec post alterum milliare rursus emergens exoritur ad Paracolum; vndè pergens varios colligit torrentes, quibus mirum in modum auctus Longobardiam, & Romandiolæ partem permeat, quousque, triginta, quos excipit, expletus fluuijs, se se in Adriaticum mare, septenis ostijs, & quidem ingentibus effundit. Cum itaque dixerit Auctor noster: *Audyt & que remigat Padus* aduertendum est, Vatem certè non locutum de ea Padi parte, quæ fontem versus expanditur, sicuti de Tybri supra, in hoc sensu, locutum asserebamus; primò quia, cum ortum ex Alpibus trahat Eridanus, si de hac parte fluminis loqueretur Auctor, idem per diuersa repeteret, quod supra dixerat: *Audyt & si quem glacies &c.* secundò quia, secundùm eam partem, liquet ex prænarratis, Padum, Auctore Serra cit., non esse nauigabilem, cum & per confragosas decidat rupes; & per scopulos montium deuoluatur angustus; & frangatur saxis, in quæ dilabitur: ac tandem in planitie vix aquas dicatur habere subterraneis absortus cuniculis: Vates autem expressè Padum hic ponit secundùm partem nauigabilem, dum ait: *Pado que remigat Alnum*: quæ pars Padi nauigabilis ea tantum erit, quæ receptis aucta torrentibus per Longobardiam permeans in Adriacum effunditur mare. Hinc patet, quomodo *que Pado remigat Alnum*, seù Padus ipse, quem remiges pulsant, pro toto Italiæ corpore ponatur; nam primò quidem Italiæ corpus intersecat Eridanus, vt ex dictis constat: secundò autem Padus, ex eo quod fluuiorum Rex adstet, maximum est totius Italiæ decoramentum; consequenter potuit ex nobiliori hac parte totum indicari, per Synecd. sicuti eodem pacto vnum pro pluribus posuit, cum ait, *qui natat, qui remigat &c.*

SIC CVM THESSALIAM &c. A similitudine, atq; in re dispari repertâ paritate, magis adhùc exprimit, ac sub oculis, si non sub auribus, ponit ingentem Plutonici impetus fragorem. Similitudinem autem desumit à fragore, qui auditus est, cum Neptunus Ossam, olim Olympi partem, ab ipso Olympo, Tridentis ictu diuiserit, ac separauerit, vt Thessaliam ab aquis liberaret. Comparat itaque Vates impetum cum impetu; ictum cum ictu; sceptrum cum sceptro; Numen cum Numine; effectum cum effectu, vt ex explicandis patebit. Sed antequam explicationem aggrediamur, aperiendum est, (vt illa faciliùs innotescat) quid de Thessalia ab Historicis memoretur. Sciendum itaque eam terræ partem, quæ nunc amænis culta viretis terrestrem quasi Paradisum efformat, iuxta ea quæ de Tempe ab omnibus enarrantur, Lacum olim fuisse, præaltis vndique montibus conclusum: nam Thessalia ad Orientem, Pelion, & Ossam, iunctis inter se radicibus, habet: ad Aquilonem, Olympum: ad Hesperum, Pindum: ad Austrum verò, Othrim. Atq; inter hos montes media fuit Thessalia, seù potius Thessalus Lacus: nam ita deuexa fuit inter hos montes terra, vt, coeuntibus in eam amnibus, tota aquis confluentibus mergeretur; cumq; nullus esset aditus, quo è montium carceribus viam inuenirent, collectæ in conuallibus, aquæ, lacum vtiq; ingentem efficiebant; vberrimâ enim aquarum copiâ scatens Thessalia dicitur. Sed, cum frequentes alij in eam defluant amnes, tum præcipuè, inter eos, quinque, alijs omnibus maiores, influunt, nempè Peneus, Apidamus, Onochonus, Epineus, & Pamisus, qui è montibus in vnum confluentes, nunc, per vnicum anfractum, eumq; arctum, in mare euadunt, Penei retento nomine. Olim verò, cum nondum esset anfractus ille, in conuallibus montium vtiq; stagnabant, carceribus vndique montium detenti. Accedebat insuper his ipsis lacus, quem nunc *Bamberdem* appellant; sed tunc, commixtis omnibus aquis, nulla aderat distinctio nominum, atq; vna omnium aqua censebatur. Accidit autem, vt, ingenti terræmotu facto, montes, etiam tunc *Tempe* vocati, concussi, ac confracti fuerint; ita vt, disiunctis radicibus, interuallum aperuerint, quo stagni erumpentes aquæ, alueum, qui & nunc *Penei* dicitur, nactæ, inde effluxerint in mare; ac regionem omnem, quæ prius stagnum fuerat, denudatam relinquentes, admirabilem prorsùs, & pulchritudine, & magnitudine, atq; vbertate, planitiem longè, latèq; detexerint. Hinc datus est fabulæ locus, qua scilicet fabulati sunt, ortam olim, inter Iunonem, ac Neptunum, fuisse contentionem de agro argiuo (in cuius gremio Thessalia est) cum & Iuno illum in suam vindicare percuperet ditionem, & Neptunus, ob aquarum redundantiam, sibi deberi, existimaret. Posita itaque, vt aiunt, sub Iudicibus (qui Inachus, Phoroneus, Cephissus, & Asterion fuere) controuersiâ, litem ipsi eam Iunoni adiudicarunt: quarè indignatus Neptunus, vt sciretur iam, num plus Iuno, an Neptunus regioni nocere posset, tantam vim dicitur aquarum immisisse, vt maxima pars agri illius sub aquis delituerit: Postea tamen, exorante Neptunum Iunone, fertur tandem Neptunus ipse, impulsis sceptro montibus, lacunam effecisse, per quam, inundantes effluerent aquæ. Quo nam autem loco facta fuerit Lacuna illa, docet Herodotus, qui scriptum reliquit in Polymnia, Thessalos dicere solitos, lacunam, per quam fluat Peneus, à Neptuno confectam. Ratio autem, cur Fabula Neptuno attribuerit, quod terræmotui adscribit Historia, ex eo desumitur, quod Herodotus, & alij, cum Democrito, sentiunt; terræmotum ab aquis effici, vt iam innuimus lib. pri. Carm. 176.; atq; ad huius sententiæ sensum respiciens & Auctor noster cum fabulis locutus est. Porrò de particula assimilatiua *sic* satis dictum supra Carm. 90. *Cum* aduerb. temporis est idem sonans, ac *tunc quando*

PALVS. De distinctione inter Paludem, & Lacum diximus supra Carm. 122. Verùm cum & Palus aqua sit stagnans, pro Lacu hic ponitur supra tradito, per cathacresim, quæ nomine propinquo abutitur.

PENEO STAGNANTE. Subintellige *effecta*, vel *collecta*. *Peneus* autem fluuius ille Thessaliæ est, quem supra diximus, per anfractum, inter Ossam, Olympumque, apertum defluxisse tandem. Hic ex Pindo oritur monte, ac per Tempe decurrens in Pagalicum elabitur sinum: eiusq; Numen Daphnes puellæ in Laurum transmutatæ Patrem fuisse, decantant Poetarum commenta. Nota tamen, Peneum hìc poni, non quasi solitariè sumptum, sed prout omnibus, de quibus supra diximus, aquis commixtum; nam sicuti omnes aquæ illæ, post apertum anfractum, dum vnitæ in pelagus effunduntur, solius Penei retinent nomen; sic, ante anfractum, eodem pacto nominatas à Præcipuo scilicet flumine supponit Vates, ex consequenti colligens quid antecesserit: & quidem denominatio certè semper à potiori desumitur. Ideò *Peneo stagnante*. *Stagnare* autem est vndix opprimere immobilibus, ex eo quod nullus ad exitum aditus aperiatur, ex quo fit vt lacum efforment vno in loco collectum.

INCLVSA SCOPVLIS. Ad Paludem, de qua supra, refertur adiectiuum *inclusa*, quod idem est, ac *intus* clausa. Dumq; addit *scopulis* obices notat, quibus *intus clausa* obsideretur Palus; *scopuli* autem nil aliud sunt, quam montes ipsi, aut montium rupes. Vide lib. pri. Carm. 152.

TENERET THESSALIAM. *Teneo* pro eodem sæpè sumitur, ac *tego*, *occupo*, *opprimo*: Sic Virg. Georg. pri., de aquis pariter loquens, ait: *Quiq; Paludes*

Collectum humorem bibula deducit arena.
Præsertim incertis si mensibus amnis abundans
Exit, & obducto latè tenet omnia limo &c.

Thessalia verò Græciæ regio est, ex vna parte Beotiam, ex altera Macedoniam habens; olim ab Æmone Rege Æmonia dicta; immò & Pelasgicon Argos, & Hellas, & Dryopis, quondam fuit appellata. In hac genitus est Rex nomine Græcus, à quo Græcia: ibique natus est Hellen, à quo Hellenes vocata: eiusque Incolas Homerus tribus appellat nominibus, nempè Myrmidonas, Hellenas, & Achæos. Dictam & Pyrrhæam inuenio à Pyrrha Deucalionis vxore, cuius tempore ingens illa aquarum contigit illuuies, quæ Thessaliam absumpsit totam, solique Deucalion, & Pyrrha coniuges, in Parnassi iugis seruati, populorum reliquias, illùc quoque modo confugientes fuisse dicuntur: vnde datus fabulæ locus, qua confictum fuit, ex Themidis eos oraculo, antiquæ Matris ossa post tergum iacientes, reparatores orbis extitisse. Illuuiem huiusmodi, causam, effectusque illius, atq; orbis, per supradictos coniuges, reparationem latè prosequitur Ouid. Metam. pri. Sed, ne longiùs euagemur, ad Thessaliam nostram regrediamur. Hæc viginti quatuor montes dicitur continere, inter quos, præcipui sunt, quos supra recensuimus; & ab Aleuaro Pyrrhæ filio in quatuor partes diuisa est, nempè in Thessalioten, Pelasgioten, Phthioten, & Estioten, vt notat Parrh. ex Aristotele de communi Thessalorum Republica scribente, eius ab

Aquis,

Aquis, eam in lacum efformantibus, exsiccationem Diodorus, Catullus, ac Tragædus Seneca inter Herculis opera commemorant. Certè tamen Auctor noster cum ijs sentit, qui eam Neptuno attribuunt, vt satis ex contextu patet. Cum itaque Lacus totam sub vndis mersam detineret Thessaliam.

ET NEGARET, COLI ARVA MERSA. Ab antecedentibus ad consequentia enarranda progreditur Vates; nam ex eo, quod *Palus*, hoc est aquæ, Lacum efficientes, Thessaliam tegerent, certè sequebatur, vt inculta prorsus illa remaneret. Dat itaque prohibentis actum ipsis aquis in Lacum coactis, ac per nomen *Palus*, significatis, vt notet connexionem causæ cum effectu, necessariò consequenti, atq; eiusdem influxum causæ in eumdem effectum; ideòq; per copulam *Et* causam cum effectu coniungit: *Et negaret* (nempè Palus iam posita) *coli arua*; hoc est, *negaret facultatem colendi arua*, seù *arua coli non pateretur*; nam *negare* idem interdum est, ac *interdicere*, & *prohibere*. Videtur tamen hoc verbum importare actionem prohibitiuam ab agente intellectuali, ac voluntario promanantem: nam affirmatio, & negatio ad secundam pertinent intellectus operationem. Quarè Poeta hic vel sensum tribuit inanimatis: vel *Paludem* posuit pro ipso Paludis Numine; nam vt sæpè vidimus vnicuiq; aquarum congregationi proprium Numen antiquitus præponebatur: ideòq; iure illi intelligentis adscribit actionem. Heinsius legendum censuit: *negarent arua coli*; hoc est *recusarent*. Verùm *recusare* dicit actum *voluntarium*, vel saltem *ex ipsa recusantis natura prouenientem*. Arua autem Thessaliæ, quibus actum recusandi attribuit Heinsius, certè non respuebant culturam ex natura sua; cum à posteriori pateat, ea immò culturæ amantia, ac grata fuisse cultoribus, larga laborum præmia cum reddiderint incolentibus. Quarè non ipsa recusabant de se culturam, sed palus cultores arcens ea coli prohibebat. Dixerit fortassis Heinsius, dictum fuisse, quod arua coli recusarent, quia arua ipsa earum effunderet scaturigines aquarum, quibus arcerentur cultores. Sed esto hoc verum esset; adhùc congruentiùs diceretur *Palus negaret*, quam *arua negarent*; nam per vulgatam nostram, cum Parthasio legentem causa immediata connectitur cum effectu; vbi Heinsiana lectio effectum cum causa remota, & mediata tantum coniungeret, seù cum causa causæ. Porrò *Coli* & idem est, ac inhabitari; & etiam significat omnibus ad agriculturam pertinentibus munijs exerceri. In sensu inhabitandi habetur verbum *colo*, (à quo infinitum passiuum coli) apud Virg. Ecl. 2. vbi sic

Quem fugis ah! demens? habitarunt Dij quoq; syluas,
Dardaniusq; Paris. Pallas, quas condidit, arces
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia syluæ.

in eodem sensu, Georg. 3. de Calabri angue, sic ait

Stagna colit, ripisq; habitans hic piscibus atram
Improbus ingluuiem, ranisq; loquacibus explet.

In secundo autem sensu, habetur apud eumdem Virg. Georg. pri. vbi sic. . . . . *Pater ipse colendi*
Haud facilem esse viam voluit; primusq; per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda.

& Georg. 4. in eodem sensu vsurpauit respectu hortorum

Forsitan &, pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferiq; rosaria Pæsti.

Vtrumque autem sensum complectitur Auctor hic; nam vtrumq; prohibebat Palus, nempè & habitari ab hominibus, & rusticis exerceri instrumentis Thessaliam. Sed cur *arua* igitur dixerit Vates? *Arua* ea esse vidimus, lib. pri. Carm. 128., quæ aratro subacta ad frugem comparantur, & exercentur: quomodò igitur *Arua* dicat illa, quæ nullo posse aratro exerceri dictitauerat? Distingue, & concordabis. Quæ enim non arua essent per accidens ex supposito impedimento, *arua* erant ex natura sua culturam non respuentia, & *arua* de facto erant, remoto impedimento futura; quarè non ea Vates appellat *arua*, in sensu composito, cum tali scilicet impedimento, sed in sensu diuiso, hoc est prout a tali seiuncta impedimento, quod per particip. *Mersa* exprimitur, prout mersa non erat *arua*, sed prout non mersa iam arua sunt, & exercentur &c. Mersa autem dicuntur, quæ sub aquis posita, ijsdem obruantur. Credes fortassis, hoc ipsum participium superuacaneum hic esse; nam sufficienter mersam indicarat Thessaliam Auctor, dum dixerat: *negaret Palus arua coli*. Verùm, re melius introspectâ, agnosces profectò, omitti hoc participium non potuisse; nam si indefinité locutus fuisset Poeta, dicens tantum: *Et in Palus negaret arua coli*: videretur apertè innuere, totam omninò, ac secundùm omnes sui partes, Thessaliam, Peneo stagnante superfusam, ita vt nullibi prorsùs inhabitari, coliq; potuerit; quod fuisset oppidò manifestè falsum; nam, vt vidimus, Thessalia plures habuit montes, ad quos mergendos certè palus illa non extendebatur, sed planitiem tantum Thessaliæ montibus inclusam obruebat. Quarè addenda necessariò fuit particula limitatiua, & quodammodo differentialis, vt sciremus, Vatem non de tota simpliciter Thessalia locutum; sed tantum de tota Thessalia in planum extensâ, quæ sola inhabitari, colique non potuit, cum Lacus esset; nam cæteroqui etiam tunc Thessalia, secundùm montanam partem cultoribus non caruisse in comperto est, ideòq; Vates secundùm partem mersam coli non potuisse dictitat, vt ostendat, secundùm partem non mersam, & habitabilem fuisse, & cultam. Insuper, nisi illud apposuisset distinctiuum, alteri æquiuocationi obnoxius fuisset textus: potuisset enim quis, totam intelligens simpliciter obrutam aquis Thessaliam, arbitrari, textum hunc intelligendum esse de illa aquarum illuuie, qua diximus, Phyrrhæ tempore, non planiciem solum, sed & montes obrutos fuisse Thessaliæ: vt itaque & se, non de illa locutum, sed de lacu, ostentaret; & vt lacum ipsum in Planitiem tantummodo tyrannidem exercuisse declararet: non generaliter, & absolutè dixit, Paludem negasse, seu prohibuisse, ne arua colerentur, sed ne colerentur eæ terræ partes, quæ, in Planitiem extensæ, sub vndis mersæ detinebantur, cæteris è lacu emergentibus, cultore, cæteroq; non destitutis.

NEPTVNVS. Cum se ad similitudinem inducendam comparasset Vates, per particulam *Sic* antequam similitudinem ipsam exponeret, causam adnotare voluit, cur similis modis montium disijciendorum adhibitus à Neptuno fuerit; ideòq; & amplificauit, ab opportunitate temporis, ab adiunctis incommodorum, quæ patiebatur Thessalia &c. causam ipsam, vt in comperto esset, tantis motuum causis, Neptunum, non leui ictu, montes impulisse; vt exinde aptior, & congruentior euaderet parallela, quam instituerat comparatio. Hic autem ipsam aggreditur comparationem. Quarè particula illa *Sic*, initio posita, hùc, procul dubio, est transferenda; nam *Sic Neptunus &c.* Quis sit Neptunus iam vidimus lib. pri. Carm. 104 &, cur illi hæc montium attribuatur disruptio, vidimus pariter mox in antecactis. Ideò prætereuolo.

TRIFIDA CVSPIDE. Instrumentum hic notat, quo vsus fuerit Neptunus, ad impellendos montes, illudque ipsum Neptuni sceptrum indicat huisse, quod, per antonomasticam circumlocutionem, *Trifidam* cuspidem appellat: *trifidum* enim dicitur, quod in tres partes aut finditur, aut findi potest: & profectò, cum Neptuni sceptrum sit *Tridens*, idest ferrum, triplici distinctâ cuspide insignitum, certè *trifidum*, seu *trifida cuspis* dici debuit. Vel dicas, trifidum dictum Neptuni sceptrum, quasi *ter fidum*; nam si *fidum* dicitur id, cui fidendum; procul dubio *ter fidum* erit Neptuni sceptrum, cui videlicet à Neptuno tripliciter fidendum sit; cum *Tridens* nil aliud significet, quam triplicem Neptuni potestatem, quam scilicet habet *agitandi, placandi, conseruandique* maris, quæ facultates nunquam certe Neptunum fallant. Alij etiam dicunt, trifidum efformari Neptuni sceptrum, ob triplicem, quam habet, potestatem, seu triplex imperium, nempè in aquas dulces, salsas, & medias, in quibus & Palustres sunt aquæ nec salsæ scilicet, nec gustui gratæ: &, etiam in hoc sensu, trifidum, seù ter fidum dici eius potest sceptrum, nam infallibiliter illi obediunt vni, soli, ac semper aquæ illæ, ideòque, fideli Imperio, voluntati imperantis obsequitur semper. Alij *trifidum* dici asserunt, ob tres, quos effundit Oceanus, Mediterranei sinus: & sic etiam ter fidum dici potest, quia & Oceanus, & tres ab illo emergentes prædicti sinus nunquam sui Numinis nutui tergiuersantur. Certe huiusmodi figuræ sceptrum Neptuno attribuerunt antiqui, vt æqualis eum cum Ioue potestatis designarent, cum enim Ioui fratri Trisulcum dedissent fulmen, æquum fuit, vt in argumentum paritatis Trifidum Neptuno sceptrum adaptarent. Sed cur vsus Tridente, ad quatiendos montes dictus est à Vate Neptunus? Terræmotu concussos, confractosq; iam vidimus Thessaliæ montes; terræmotum ex aquis excitari, iuxta opinionem Democriti pariter vidimus; atque, ad hoc indicandum, necesse fuit, vt Poeta non solum terræmotus effectum Neptuno tribueret; sed etiam innueret factum instrumento aquarum; ideoque e Tridente vsum effinxit; nam Tridens, vt ait Plutarchus, symbolum tertiæ ab igne regionis est, nempè regionis aquarum maria conficientium. Insuper apertam vim om-

ties significare vellent Antiqui, Tridentem in hieroglyphicum adsciuêre: vt igitur ostenderet Vates, apertà vsum vi, ad disijciendos montes, vsum fuisse Neptunum, Tridentem dictitat adhibuisse. Ideò *trifida cuspide*. Quid autem cuspis sit, vidimus hoc eodem lib. Carm. 29. Ideò non repetam.

IMPVLIT ADVERSOS MONTES. *Impellere* idem est, ac vrgere, & *ad cedendum*, seù *ad cadendum cogere*. Prout significat cogere aliquid, vt cedat, habetur apud Virg. Æn. pri. vbi Æolus, Iunoni obtemperaturus, rupes, quibus venti claudebantur, euibrata cuspide cogit, vt cedant, ac liberum ventis aditum relinquant. *Cauum conuersa cuspide montem*

Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,

Qua dato porta ruunt &c.

& in hoc eodem sensu ab Auctore nostro sumitur hic. *Montes* autem, quasi *eminentes*, dicuntur. Hic tamen positum arbitror montis nomen in ea significatione, quam alibi huic nomini traditam vidimus à Virg. verba citantes Palinuri Æn. 6. exarata, vbi pro montium rupibus *montes* positos adnotauimus.

Prensantemq; vncis manibus capita aspera montis.

Montes autem *aduersos* dixit: & profectò in duplici significatione vsurpatum video *aduersi* nomen: primò quidem ita, vt idem significet, ac *obstans*, seù *repugnans*: secundò ita, vt idem sonet, ac *oppositus*, siuè *e regione positus*, vulgò *posto à dirimpetto*. Vtrumque sensum amplectitur Auctor; nam certè non impulit Neptunus omnes circumquaq; adiacentium montium rupes, sed eas tantùm, quas positas è regione vibratæ cuspidis inuenit; sed quia illæ ipsæ rupes obsistebant Paludi, ne deflueret; ideò etiam aduersos vocat: idest è regione cuspidis positos, & Paludi obstantes &c.

TVM FORTI SAVCIVS ICTV &c. Ab effectibus, & consequentibus amplificat vehementiam ictus, quo montes impulit Neptunus. Porrò *Tum* aduerb. temporis est, idem sonans, ac *tunc*, *illicò*, *statim*.

VERTEX OSSÆVS. De vertice vide dicta in anteactis Carm. 91. Hìc tantum noto partem pro toto positam per Synecd., nempè montis cacumen pro toto Monte Ossa, quem impulit, & ab Olympo seiunxit; ad quem clariùs denotandum, ne fieret æquiuocatio, addidit vertici particulam differentialem *Ossæus*, adiectiuum videlicet possessiuum ab Ossa efformatum. Erat itaque Ossa idem olim, vt dicebamus, cum Olympo monte nunc ab eodem Olympo segregatus montem efficit distinctum. Alibi vidimus Ossam diuisum ab Olympo, vt plures asserunt Alcidis operâ. Verùm hoc non obstat poeticæ, quæ hic habetur locutioni; nam, cum diuersæ adsunt de eadem re opioiones, non incongruum est, vt Poeta, qui ad lites dirimendas non accingitur, modò ad vnam, modò ad alteram de eadem re opinionem respiciens dicat. Cum itaquè Thessali, vt diximus, hanc diuisionem à Neptuno factam asserant, non incongruum duxeris, si Vates de Thessalia loquens, Thessalum agat, & Thessalorum adhereat opinionibus.

SAVCIVS FORTI ICTV. Idem est *saucius*, ac *vulneratus*; nam *sauciare*, *vulnerare* est: aptè autem sauciatum asserit montem, quem *trifida cuspide*, ac *forti* transuerberatum *ictu* describit. *Fortis* porrò dicitur, qui magnis viribus vel corporis pollet, vel animi, quod certè nullo modo competit ictui: sed, quod proprium est causæ, effectui, per Metonym., attribuit Vates. Immò hoc pacto indicat, vt arbitror, vires causæ, in effectum transmissas, & alludit ad sententiam, quam nos de motu proiectorum in Phylos. sustinemus, nempè qualitatem docentes imprimi superadditam in proiecto ab ipso proijciente, quo fortiùs ad motum fiat, & consequenter ad ictum, quem, per motum, efficit, validius. Quare & *fortis* dicitur *ictus*, validis nempè viribus contortus, & euibratus. Ictus autem est ipsa formalis percussio, a re, quæ icitur, peracta: & licet non proiecerit Neptunus Tridentis cuspides, ita vt illas è manu fineret elabi; se tamen ad modum habent proiectorum instrumenta, quæ valida in aliud manu compelluntur. Ideò *forti ictu*; hoc est valida, ac vehementi percussione.

DISSILVIT. Nota ex ipso verbo impetum, vehementiam, ac celeritatem fractionis, qua facta dicitur montium seiunctio, ac separatio: nam *Dissilio* verbum est compositum ex *dis*, & *salio*, quod idem est, ac *saltu in diuersam ab alio partem secedo*. Scio equidem, & pro *frangor*, accipi solitum; nam Virg. Æn. 12. ait

Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu

Dissoluit: fulua resplendent fragmina arena.

quem locum secutus Hierosl. liber. cantu 7. Torquatus sic concinit.

Frangesi il ferro all'hor, che non resiste

Di fucina mortal tempra terrena

Ad arme incorruttibili, & immiste

D'eterno fabro; e cade in sù l'arena.

nemo tamen negauerit, per verbum *Dissilio*, talem importari fractionem, quæ summo impetu, ac celeritate fiat, vt iam nos exposuimus; licet & fractionem simul, & impetum, seù celeritatem illius importet verbum, vt hic.

GELIDO OLYMPO. De Olympo, & satis supra, quo ad rem præsentem diximus, dum inter Thessaliæ montes enumeratum, atq; Ossæ coniunctum diximus, & sparsim alibi plura enarrauimus. Hic tantum ethymologiam nominis adnoto; Olympus enim græcè ὀλυμπος, quasi ὅλος λαμπρὸς, idest *totus splendens*; nam tantæ dicitur esse altitudinis, vt, nubes excedens, clarissimo semper Sole fruatur, in vertice quod innuit Luc. lib. 2. inquiens. . . *Nubes excedit Olympus*. Cur autem *gelidus* dicatur, patet ex dictis in præfatione ad hunc lib. Carm. 20. cum enim idem cum Ossa, de quo ibi agebamus, mons fuerit, eadem de vtroque ratio est; ideòq; & Olympus obdurato rigens gelu indicatur: quod tamen intellige secundùm partem inferiorem, à qua diuulsus est Ossa, non verò secundùm superiorem, quæ nubibus altior perpetua fruitur Solis facie. Vel si de toto Olympo malis id intelligere, dixeris cum Parrhasio, *Gelido* positum pro frigido. Sed congruentiùs addicta iam de Ossa monte in Præfatione cit. procedit explicatio nostra.

CARCERIBVS LAXANTVR AQVÆ &c. Ad apertum anfractum, quæ consequantur prosequens, enumerat Vates: ac primò aquarum describit eruptionem. Ideò *aquæ* dixit, numero vsus multitudinis, vt innueret complures, vt dix., aquas confluere in lacum solitas. *Laxare* autem pro eodem non semel accipitur, ac *Liberare*, seù *exsoluere*: Sic Lucceius ad Cic. Epist. 7. *Vt te, inquit, his molestijs laxes*: & propriè dicitur de ijs, qui, carceribus detenti, liberantur tandem: quarè & liberantis vox Iudicis esse solet; *relaxetur*. Ideò & hic *laxantur*, hoc est *liberantur*, *soluuntur* aquæ: vbi allegoricam adnotare licet elocutionem, *laxantur carceribus*. Carcer dicitur locus, in quo fontes asseruantur, vel ex quo, vndecumque, quis exire prohibeatur: dictus *Carcer* à coercendo, eo quod inclusos ita coerceat, vt exitum nequaquam valeant inuenire. Sic itaque aquæ Paludis, de qua supra, montibus circumquaque claudentibus prohibebantur ab exitu; ideò quodam quasi carcere detentæ *laxari* dicuntur, cum anfractus efficitur, per quem elabantur. Vsus est autem numero multitudinis, dum *carceribus* inquit more poetico per Synecd.

ET FLVVII &c. Ad aquarum eruptionem, aliud subsequitur consequens, quod alteri suprapositio connectit Vates, per particulam *que* pro *&* copulatiuam; nempè quod ad mare flumina reuertantur. *Fluuij* verò à *fluendo* dicantur, eo, quod semper fluant ad distinctionem torrentium, qui sæpè sæpiùs exsiccantur. *Fluuij* autem dixit, non *fluuius*; quia plures fluuij concurrebant, & plures commixti egressi sunt, licet vnico recepti alueo, atq; vnico Penei nomine retento, vt supra dicebamus. Quarè minùs placet Heinsiana lectio, quæ *fluuius* pro fluuij reposuit; nam licet, & hæc subsistere possit, quia tandem fluuij cum commixti sunt, vnoq. potiuntur alueo &c. vnum integrant fluuium; non tamen adeò clarè realitatem exprimit fluuiorum, in vnum coeuntium, vt vulgata nostra. Non ita displicent, qui, vbi nos supra legebamus: *Tum forti saucius ictu*, legere maluerunt: *Ter forti &c.* nam *ter forti* idem est, ac *fortissimo ictu*, iuxta Gallicam linguam, quæ ternarium numerum collocat loco superlatiui. Fracto meatu, hoc est aperto per fractionem aditu. Alij legunt tacto: sed perperam, vt notant Parrhas., & Heinsius.

REDDVNTVR MARI. Reddi propriè dicitur, quod ablatum fuerat, & restituitur. Ablata fuerant à mari flumina; nam omnia ex mari flumina exeunt, & in mare redeunt, vt sacræ ipsæ testantur litteræ; in quibus Ecclesiastes cap. pri. apertè habet. *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum, vnde exeunt, flumina reuertuntur, vt iterum fluant*, quibus adhærent non pauci ex Phyl. id ipsum cum Seneca asseuerantes; licet recentiores etiam non pauci impossibilem hanc fluuiorum è mari transmissionem vsurpentur. Certè ad suprapositam sententiam Vates accedit, dum inquit *redduntur mari*. Redire autem ad mare ea nequibant flumina, Montium carceribus detenta; ideoq; ablata, rapta, surrepta è mari videbantur: iamq; fractis carceribus, dum in mare elabi ijsdem permittitur, *reddi*, hoc est *restitui* dicuntur mari, cui profectò debebantur. In quo

nota,

tuis. Neptunum montes infringentem, sibi, quod suum erat vindicasse: in quo non videtur quodammodo differre Pluto, non quidem quo ad veritatem facti; nam falso raptor diceretur, si sua quæreret; sed secundùm ipsius Plutonis existimationem, qui, sibi deberi coniugem iure, existimabat, atque iniuria denegatam arbitrabatur, vt vidimus lib. pri. Ideò & ipse, quasi ad sibi vindicandum, quod suum ipso iure esse, censebat, impulit aduersos montes. Sed flumina in Mare delabentia prosequamur. Quid sit Mare, iam nouimus lib. pri. Carm. 176., quarè nil immoror. Hic pro principio, ac fine fluuiorum ponitur.

TELLVSQVE COLONIS. Subintellige: *redderetur*; nam vis copulatiuæ *&* efficit, vt ad idem verbum referatur membrum subsequens, ad quod referebatur antecedens: in quo figuram adiunctionem facile animaduertes. Tellus itaque propriè Dea terræ est, nempè Cybeles, de qua plura lib. pri. Carm. 180., sed sæpè pro ipsa terra, sicut Ceres pro frugibus, accipitur; & in hoc sensu vsurpatum hic noíces ab Auctore nomen *tellus*. Videri posset fortassis Vates, totum pro parte posuisse; sed falso, nam, loquens in subiecta materia, totam tellurem, olim ab aquis oppressam, redditam colonis affirmat: neque enim nomen *tellus* potest hic relationem habere ad totam, qua orbis infimus constat, terram; sed solum ad totam illam terram, quæ, in antecedentibus, & describitur, & circumscribitur; quæ tota *colonis redditur*. Colonus verò & habitatorem significat, & cultorem, seù agricolam. Quarè pari passu differendum hic, ac disserumus in verbo *Colo*, cui colonus hic adamussim correspondet. Insuper *Coloni* etiam propriè dicebantur, qui à Metropoli vrbe (sic enim dicebatur, quæ Coloniam emittebat) in alium locum habitandi causa deducebantur. Cum itaque ex montibus in Thessaliæ planitiem deducendi essent, qui eam & habitarent, & colerent, ideò etiam peculiari allusione Coloni iure dici potuerunt, & sunt.

Sed dum illi redditam sibi planitiem colunt, nos animorum culturam ex dictis iam dogmaticè deducamus.

Nunc est hora vestra, & potestas tenebrarum, inquit Veritas illa, quæ infallibilis est, cum, carnem, quam induerat, mortalem depositura, in satellitum incidit manus. Tradere huiusmodi oportet Satanæ in interitum carnis: inquit gentium Doctor, cum de homine sceleribus addicto loquebatur. Quid est igitur Plutonem, trabali sceptro, obstantes Ætnæ rupes disiecisse? Hostis procùl dubio humani generis est Pluto Animæ, in scelere deprehensæ, ex insidijs inhians, cui si annuat Olympi Rex, procul dubio resistentes quaslibet humanæ naturæ vires confringet ille, & vsq. ad interitum carnis excruciabit. Cum itaque morbis adeò affligitur corpus, vt Anima iam inter dissoluenda ab eiusdem societate, fixit Deus, ne tunc sit hostium hora infernalium, ac potestas in nos tenebrarum. Adsit strenuo, ac forti vtcumq; animo, qui iam cum morte colluctatur; trabali sceptro, obstantes disijciet rupes hostis ille proteruus; &, quasi sibi vindicans suam, vias ad rapiendam, extremis ictibus, patefaciet. Adsunt Ecclesiastica munimenta, quæ, inconcussis vtiq. claustris, animam circumambiant, atq; ab incursu Dæmonum tueantur; trabali ille sceptro, nostris fanè sceleribus fabrefacto, munimenta omnia, confringens, superabit, Animam inuasurus; vt non mentiatur tritum illud axioma: *Qui male viuit, male moritur*: & *qualis vita, finis ita*. Pius quidem, ac misericors semper est Deus, cuius misericordiæ non est finis: sed impoenitenti peccantium duritie eo interdum adducitur, vt dicere iure possit, & debeat. *Extendi manum meam, & renuistis: ego quoq; in interitu vestro ridebo, & subsanabo vos*. Extenderat & Iupiter manum, tot teferam prodigijs, vt Proserpinam ab hoste auerteret filiam: ast, postquam illa renuit, iam neq: Ætnææ rupes eam satis queunt defendere. Sic Proserpina nostra, hoc est Anima, tot monitis, tot terroribus, tot interdum etiam flagellis à peccato deterrita, si renuerit, meretur profectò, vt, ne munimentis quidem Ecclesiasticis, tuta sit satis, cum e corpore separanda æterni est sæculi seriem ingressura. Tristia à nobis hæc, precor, auertat omnia Deus: ac nos interim ad Italicam Chelym diuertamus.

Mà pure in van s'aggira; in van rintraccia,
Dal cauo monte onde si varchi al Sole;
Ch'adito non vi scuopre; e solo, in faccia,
Vedesi torreggiar marmorea mole,
Che, d'aspre rupi entr' à robuste braccia,
Stringe 'l suo carro, e prigioniero il vuole.
Cinge quella ogni lato; e, d'vn sol ponto,
Non hà de massi il curuo sen disgiunto.
Impatiente al veder, che contumace
Resista vn sasso al valicar d'vn Nume;
Arde di nuouo sdegno il cuor ferace;
Ch' ossequente à suoi cenni hauer presume
Anche ciò, che non rode il tempo edace:
E con tal fretta il vendicarsi assume,
Che stima i spirti suoi spirti codardi,
Degni di scorno, ou' vn momento ei tardi.
Del vasto scettro, à cui d'eccelsa traue
Forma, e vigor più forte, il ferro diede,
Da quella destra, à cui niun pondo è graue,
La machina mural s'addatta, e fiede.
Fiede le rupi: e ne rintrona, e paue
Ciò, che del monte al più riposto fiede:
E dell'Isola tutta à scuoter viene
Eccho d'horror le cauernose vene.
Meligune dall'Etna il mar disgiunge;
E pur vacilla al fiero bombo, e trema.
Lo stordito Vulcan, se ben da lunge,
D'altre fucine in sen, s'affanni, e frema,
Stolido resta, allo stupor, ch'il giunge;
E sì lo stringe al cuor gelida tema;
Che gl'incudi abbandona; e la fornace
Non cura più; tanto il terror lo sface.
Ne, più intrepido all'opra, hormai resiste,
Smarrito il suo signor Sterope, ò Bronte:
Mà, fosche notte ad improntar, per siste,
D'ambi, il pallor, nella superba fronte:
Torpe ogni neruo: e già languir son viste
Le forze loro, al titubar del fonte:
E, perse dalla man d'oprar le strade,
Il fulmine imperfetto al suol se 'n cade.
S'vdìr del colpo i tuoni anche là, doue
S'induran l'Alpi in vn perpetuo gelo;
Se pure alcuno è, che colà s'attroue,
Prigion del Verno entr' al neuoso hostelo:
E da chi sfida in natattici proue,
Tebro, i tuoi pesci, ou', al natio tuo Cielo,
Sorgi chiaro bensì; mà non adorno
Ti fregi ancor d'opime spoglie il corno.
Di quegl'ondosi aucili, oue, cadendo
Fulminato Fetonte estinto giace,
Della scossa crudel lo scoppio horrendo
Scorse, in vn ponto, à perturbar la pace.
Gl'Alni, che, di quell'onde il seno aprendo,
Spinge il nocchier, sù 'l regio dorso, audace,
Pauentan, pronto à nuoui danni, il Cielo;
E passa al cuor del remigante vn gelo.
Con forza egual, con simil bombo, i monti
Crollar già puote il Regnator dell'onde;
All'hor, che di Thessaglia vniti i fonti,
Stagnauan l'acque in trarupate sponde;
E sean de campi all'annegate fronti
Corona i giunchi, in strato d'alghe immonde;
Sì ch' in Driope l'antica, ou' hora appare
Fiorita Tempe, era, frà scogli vn mare.
Era frà scogli vn mar, quando dal mare,
Della Prole di Pirrha (oue negossi
Del campo il coltiuar dall'onde auare)
Vdì Netunno i voti; e tosto armossi
Del gran Tridente, à cui dell'onde amare
Sempre l'orgoglio adorator prostrossi

Ne

Ne men ratto, ch' in Ciel scorra il baleno,
Ferì con quello alla gran Concha il seno.
Ferito il monte, all'arietar furioso
Squarciato in vaste piaghe il fianco aperse;
E, dal gelido Olimpo Ossa neuoso
Suelto, due monti vn monte solo offerse.
Nel varco entrar, trà que' di rupi, ombroso
Dal carcer l'acque allo sbocar conuerse.
Rendonsi à Theti l'onde; al Sole il suolo;
E'l fendon già gl'agricoltori à stuolo.

Sed nos, Auctorem nostrum secuturi, à Peneeijs tandem fluentis secedamus.

Postquam victa manu duros Trinacria nexus
Soluit, & immenso late discessit hiatu;
Apparet subitus Cælo timor: astra viarum
Mutauere fidem: vetito se proluit Arctos
Æquore: præcipitat pigrū formido Booten:
Horruit Orion: audito palluit Atlas
Hinnitu: rutilos obscurat anhelitus axes
Discolor; &, longa solitos caligine pasci,
Terruit orbis equos: pressis hæsere lupatis
Attoniti meliore polo, rursùsq; verendum
In Chaos obliquo certant temone reuerti.

POSTQVAM VICTA MANV &c. Peractâ similitudine, quam parallelis vndique passibus procedentem iam vidimus, & cuius explicatio satis, superq; in aduersis sic continebatur; vnum, quod nobis deducendum ex calce similitudinis relictum artificiose fuerat: nempè ex ictu Plutonis proscissam, apertamq; fuisse Ætnæam rupem, sicuti ex ictu Neptuni fractum descripserat Olympum; recenset hic Vates: sed ita, vt peractum supponere videatur potiùs, quam describere quod peragitur, dum peractum describit, ne quod nobis deducendum reliquerat, ipse iterum recenseat deducens. Hoc itaque, vt peractum, exponens, transit subindè ad eruptionem Plutonis describendam; terroremque ab illa illatum amplificat ab effectibus; ac tandem, vt se se axiomati Philosophorum accommodet, asserentium, *omne agens agendo repatit*, Plutonis equos ab insolita ijs luce repassos vtiq; describit, & resides, ac contumaces, nec non reuerti certantes oculis, per hyppotiposim præclarissimam subijcit.

POSTQVAM VICTA MANV &c. Quid factum sit ostendit; nam fieri dicendum non fuit, quod fieri procul dubio ex vt similitudinis satis, vt supra diximus, exprimebatur.

POSTQVAM. Connexiua particula hæc est, qua prædictis sequentia connectuntur; nam licet priùs non expressè dixerit perfractum Siciliæ montem; dixit tamen implicitè; nam cum dixerit, sic operatum Neptunum in rebus Æmoniæ, vt Pluto in rebus Siculis; cum fractos à Neptuno montes, asseruerit, in Thessalia, sequitur necessariò, vt sic à Plutone fractos, in Sicilia, intelligere debeamus. Ideò, iure, rebus virtualiter expressis iam, sequentia connectit per particulam postquam, quæ consequentium ordinationi deseruit.

TRINACRIA. Quid Trinacria sit, & cur hoc nomine vocetur, vidimus lib. pri. Carm. 141. locum adeat curiosus.

VICTA MANV. Victus dicitur, qui superatus est prælio, subactusque, ac cedere coactus. Ideò itaque victa dicitur Trinacria, quia coacta est cedere, fractisq; repagulis, quæ montis sui rupibus constructa, opposuerat, coacta est Plutonem excipere. Victa autem dicitur *manu*; quia manus hieroglipbycum potentiæ est; atq. ideò & hic ponitur manus, notissimum vtiq; hominis membrum, pro viribus, ac potentia illius, cuius hæc manus est, nempè Plutonis, cuius Trinacria cessit Potentiæ. Sed perpende latentem in his verbis poeticum sensum, summâ profectò insignitum perspicacitate. Commendauerat lib. pri. Trinacriæ Ceres vnicum suorum viscerum pignus, vnicum sanè matris delicium, cum ait

. . . . Salue gratissima tellus,
Quam nos prætulimus Cælo. Tibi gaudia nostri
Sanguinis, & charos vteri commendo labores.

Promiserat præmia, si intactum depositum reddidisset suum. *Præmia digna manent &c.* Indignum autem fuerat, si tellus illa Deæ, sibi semper arridenti, audiens non fuisset; sed, proditâ suâ in Deam fide, rapiendam sponte Proserpinam cessisset; ac iure excandescens Ceres ingratam mulctasset Insulam. Vt igitur Trinacriam Vates ab inuidia vindicaret, atq. ab animaduersione Cereris immunem debere eam esse ostenderet; non sponte illam cessisse indicat; sed vi subactam ineluctabili, fractisq; munimentis, coactam pati, quod & ipsi Insulæ fuerit intolerabile. Ideò *victa manu*

SOLVIT DVROS NEXVS: Hoc est passa est solui, licet inuita; Non enim ipsa, sed Pluto dissoluit, & disiecit sceptro oppositas rupes. Verùm actio patienti actionem attribuitur, vt fortassis innuat Vates id, quod nos late in Physicis docuimus, nempè actionem, & passionem, non nisi formaliter per intellectum; immò & vix etiam per intellectum distingui inter se posse. Insuper, cum actio transiens ab agente eliciatur, & recipiatur, ac subiectetur in Passo, videtur ipsum passum concurrere tamquam causa sustentatiua ad efficientiam ipsam actionis; atque adeò & illi aliquo modo, licet passiuè tantum tribuitur actio; ideò *soluit Trinacria nexus duros*. *Nexus* hoc loco nil aliud sunt, quam compages illa, de qua supra, Carm. 171. vbi, & cur *duros* dixerit *nexus* reperies explicatum, dum & ibi dura dicitur compages.

ET DISCESSIT LATE'. Passionem passioni copulat per particulam connectiuam *Et*: atque, vt sibi congruat, hanc ipsam passionem, per actionem, exprimit, *discessit*, inquiens; quod verbum videtur actionem importare, & tamen puram dicit passionem; nam *discedere* non significat hic de loco in locum abire, & secedere; sed idem est ac *diuidi*: in quo sensu vsurpatum etiam hoc idem verbum scimus ab Oratorum Principe, offic. pr., vbi ait: *cum terra discessisset, magnis quibusdam imbribus &c.* Latè autem aduerb. est quantitatis, seù mensuræ, sed indeterminatæ; nec enim statuit, quanta præcise sit latitudo, de qua loquimur: eius tamen talis est vis, vt non modicam semper videatur importare latitudinem: quare ante subditur

IMMENSO HIATV. *Immensum* enim dicitur, quod præ magnitudine mensurari non potest; nam nomen huiusmodi compositum est ex præpositione *in*, quæ naturam inducit negationis, & participio *Mensus*, à verbo *Metior* deducto: quare idem est, ac *nusquam metiendum*: quo nomine, eam vastitatem, quæ in vi aduerbij *Latè* latitauerat, euulgat. Fateor hyperbolicè dictum: Sed hoc ipsum poeticæ orationis lumen existit, vt vel mediocri patet Prosodiaco. *Hiatus* verò, nomen ab Hio, quod est *multum aperior* deductum, propriè significat summam labiorum deductionem, quæ græcè *χάσμα* dicitur: sed translatè sumitur pro quocumque terræ chasmate, aliarumq; qualibet rerum immodica aperitione. Hic certè pro ipsa rupium Ætnæi Montis aperitione vsurpatur, quam immensam hyperbolicè appellauit. Parrhas. vt quasi digito ostendat hiatum huiusmodi inquit in hunc locum. *Et immenso latè discessit hiatu. Amplissimo, & in profundum demerso ore patuit. Enna mediterranea Siciliæ Ciuitas est; & ab ea non longe nemus, quod in media insula situm vmbilicus Siciliæ nominatur, vbi æquata agri planities, & aqua perennes. Tota verò omni aditu circumcisa, atque directa est, quam circa lacus lucusque sunt plurimi, & lectissimi flores omni tempore anni. Prope ibi spelunca quadam conuersa ad Aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem Patrem ferunt repente cum curru exisse, abreptamq; ab eo loco Proserpinam secum asportasse &c.* Clauer. item Parrhas. æmulatus in hunc locum inquit: *Cereris aut circa Ennam speluncam tradi, infinita altitudine, ad Aquilonem conuersam, qua Ditem ferunt cum curru ascendisse &c.* Verùm istiusmodi explicationes, quamuis faueant sententiæ nostræ, qua scilicet alibi dicebamus Ennam eamdem fuisse ac Ætnam, alioquin textui, de Ætna aperte loquente, dum ait, *Enceladum calcabat equis &c.* non congruerent, non tamen mihi videntur consonæ admodum eidem textui; nam textus apertè Plutonem in Ætnæi montis sinu constituit, vt patet ex præcitatis Poetæ verbis; consequenter in ipso Ætna monte apertus dicitur hiatus, non autem circa Ennam, vel Ætnam ciuitatem. Quare in ipso monte constitui debuit, iuxta Vatis mentem, hiatus vnde emerserit Pluto, non verò alibi; aut, si non in latere montis, certè in montis radicibus sisti debuit, quapropter, cum dixerint antiqui auctores speluncam

eam prope Ænnam adfuisse non de Ciuitate locutos dixerim, sed de Monte, ita vt Ænnam pro Ætnam vsurpauerint, in cuius radicibus apertus fuerit hiatus de quo supra; Si Vati inhæreamus

APPARET SVBITVS &c. Plutonis è subterraneo cuniculo eruptionem indicat, eamq; ab effectibus amplificat, vt ex ijs causam dignoscamus.

TIMOR. Adest præcipuus præcitatæ eruptionis effectus, qui & pro causa ponitur, & causa est omnium effectuum, quos subinde exarat Vates. Timor itaque propriè loquendo, *metus mali appropinquantis est*. Sed quia & interdum à Poetis effectus pro causa ponitur per metonym.; &, quod est excellens causa alicuius effectus, eiusdem effectus nomine antonomasticè designatur; vt v. g. Leo, qui à natura ipsa videtur ad incutiendum terrorem conformatus, antonomasticè dicitur *Syluarum terror*; Ideò arbitror, Poetam à triplici sensu, vnico extante in verbo, non alienum. *Timor* itaque *apparet*, inquit: hoc est causa illa timorem, terroremq; incutiens, de qua, in anteactis, terrores, ac Siciliæ conuulsiones describens, dixerat: *Causa lates &c.* nam, quæ latuerat, iam in conspectu detegitur, aperto monte; & talis causa apparet, vt iure *Timor ipse* antonomasticè dici possit: & quia, adstante causa in debitis dispositionibus constituta, necesse est, vt illicò sequatur effectus: ex hoc timore causali timor resultat formalis; ideò *apparet subitus Cælo timor*. Vnico itaque nomine Vates more suo & timorem formalem, & timorem causalem, attingit, & causam ipsam timoris antonomasticè designat: Huiusmodi enim effectum perturbandi Cælum aspectu inferni Numinis attribuunt Poetæ communiter: inter quos Papinius à Parrhas. citatus de Charonte loquens ait:

. . . . Qualis si puppe relicta
Exosus Manes nigri sulcator Auerni
Exeat ad Superos; Solemq; & pallida turbet
Astra; nec ipse ferens, patiensq; superni
Aeris &c.

SVBITVS. hoc est *repentinus*, ac *præter expectationem inopinatò emergens*: Porrò *inopinatò emergens* ad Timorem refertur causalem, qui præter expectationem affertur in lucem: *Repentinus* verò ad timorem refertur formalem, qui Cælum ex data concutit causa.

APPARET CÆLO. *Appareo* idem est ac *videor*, & *adsum*. Quatenùs itaque idem est *appareo*, ac *videor*, seu *conspectu offeror*, ad timorem refertur causalem, qui è cuniculis repentè erumpens cælorum oculis obijcitur: quatenùs verò idem est, ac *adest*, ad timorem refertur formalem, quo Cælum intuens perstringitur. Ex quo vides, quam congruenter sibi ipsi consonet Vates, & quod supra dicebamus, idem ipse aperiat, dum, posito primo multiplicis significationis vocabulo, alijs subinde, ad finem vsque, vocabulis vtitur, quæ & ipsa, multiplici significatione, qua pollent, significationibus primi adamussim, ac singillatim correspondeant, vt totus sibi inuicem cohæreat textus. Tertius autem incommodi, seù damni Casus est *Cælo*, quo exprimitur, quomodo timor ille, vel accipiatur vt causalis, vel accipiatur vt formalis, Cælo damnum illaturus emerserit, atq; adfuerit. Damna autem, quæ passim fit ab huiusmodi timoribus Cælum, habebis enarrata inferiùs, per enumerationem. *Cælum* verò hic ponitur pro toto eo, quod à terra ad Firmamentum vsque protenditur; dictum Cælum à cælando, eo, quod terram in sui concauitate continens cælare videatur. Probè autem, dum adhùc causa lateret, sola tellus contremuit, sola Sicilia concussa est; at, cum causa emergit, & apparet, ac perniciosos ex aperto chasmate influxus euibrat, Cælum ipsum terribilibus motibus contorquetur. Ideò

ASTRA MVTAVERE FIDEM VIARVM. Quid *astra* sint; quid Aster; quid Sydus; & quomodò inter se distinguantur, iam vidimus lib. pr. carm. 117. Hic astrorum nomine errantia designat Sydera, Planetas scilicet, qui assiduo, & regulari motu Cælum circumeunt, vt ex ipso contextu patet. Sunt autem Planetæ numero septem, inter quos supremum obtinet locum Saturnus, proximum Iupiter, tertium Mars, quem deinde Sol ordine subsequitur, Solem Venus, Venerem Mercurius, ac tandem Luna infimum, terrisq; proximum sibi vindicat locum, ex quo factum, vt Lunari corpori lemma adderetur: *Non maior, sed propior*, vt ostenderetur etiam mole inferior cæteris, licet ob vicinitatem maior appareat inspicienti. Hæ septem stellæ *errantes* dicuntur, eo, quod ab aliarum stellarum motu aberrare videantur; nam cum reliquæ motu tantùm primi mobilis deferantur ab ortu in occasum, hæ septem proprium habent motum, quo, contra motum primi mobilis, ab occasu in orientem accelerent. Verùm, licet ex hoc errantes dicantur, non tamen errant errando; nam regulari adeo procedunt motu, vt ne latò quidem vngue à linea, seu circulo sui motus discedant, sed æquali semper vel celeritate, vel tarditate motuum deferantur; quare pepigisse cum sphæris pactum videntur, vt irreuocabili eas fulgore collustrent, nec vnquam ab illis discedere sibi licitum arbitrentur. At hic abactæ metu *mutauere fidem viarum*: hoc est, ab assueto eorum itinerum tramite, cui infrangibilem seruare soleant fidem, illi semper inhærentes, aberrarunt: *mutare* enim idem est, ac *inuertere*, seù *peruertere*, & *aliam pro alio assumere ordinem, ac cursum*. Fidei verò nomine quid hic veniat iam ex dictis patet, & latiùs explicuimus lib. pr. carm. 43. sed ad maiorem claritatem addidit particulam *Viarum*, qua magis exprimitur, de qua fide intelligendus sit sermo; nempe de fide illa inuiolabili, qua diximus seruari semper eumdem à stellis motum, ac tramitem; nam *Via* est, qua incedimus, sed lata adeò, vt per eam vehiculum duci possit; quod innui, vt agnoscas, quàm sedulò omnia perpendat Poeta, qui, cum de pedestri itinere Dearum ad Proserpinam properantium ageret lib. pr. vsus est *semita* nomine ad indicandum tramitem ab ijs calcatum, dum ait:

. . . . Domina semita gressu
Clarmis &c.

Ast verò cum de stellis agatur hic, eo, quod ex plurium fabulantium Poetarum sensu vehiculis vehi sydera dicantur, iure circulos, per quos incedunt, *viarum* nomine designat, vt eorum respiciens opinionem, tacitè attingat. Sed liceat aliam insuper Poetæ eruditionem indicare. Actionem vitalem attribuit Vates astris, vt patet: nam mentem concipere, à concepto imminenti malo resugere, & consternari proprium viuentis est. Cur autem hæc tribuat stellis? Facile, obuioque subterfugio diceret quis fortassis, grandiloqui Poetæ proprium esse sensum, vel rebus inanimis attribuere, vt nos ipsi sæpè diximus. Verissimum fateor responsum; sed altiùs respicit Vates, alludens nimirum ad antiquorum opinionem, qui & *astra*, & Deos inter animalia recensebant; ex quo factum, vt in antiqua hominis definitione differentia apposita fuerit mortalitatis, hoc pacto: *Homo est animal rationale mortale*, vt distingueretur ab immortalibus, nempè ab *astris*, ac Dijs, quæ essent animalia, vt ipsi aiebant immortalia. Loquitur itaque, iuxta eorum sententiam Vates, cum *astris* actionem viuentium propriam attribuit. Ideò *Mutauere fidem viarum*. Apprimè autem naturæ mores imitatur hoc loco: nam connaturale est consternato ab ingruente terrore in incertum abstrahi, ac in diuersa distrahi, ita vt nec tenor seruetur in motu, nec certus in actionibus ordo; sed omnia perturbentur; omnia confuso ordine misceantur.

ARCTOS. A Planetis ad sydera, seu signa cœlestia, constellationum nomine insignita, gradum iam facit; atq; ad hæc quoq; diffusum terrorem ostendit; nec non, vt terrorem ipsum adaugeat, ea, quæ minus terrori obnoxia censeri potuissent, enumerat, subijcitq terroribus. Porrò ab Arcto incipit, imitatus, vt arbitror, Ouid. qui Metam. 2. describens terrorem, corporibus cœlestibus illatum ab exorbitatione solaris currus, qui Phaetonti fuerat concessus, a septentrionalibus pariter initium duxit, cum ait

Tum primùm radijs gelidi caluere Triones
Et vetito frustra tentarunt æquore tingi,

Vel ab Arcto incipit, vt tacitè ostendat, hiatum à Plutone apertum, vt ex Ætnæ sinu prodiret, in ea apertum montis parte fuisse, quæ vergit ad Aquilonem, ad illud forte respiciens, quod ex sacris habetur litteris, nempè *ab Aquilone pandetur malum*; consequenter signa septentrionalia illanibus prima patuisse exeuntis terroris: in quod collineare videntur & Parrhas., & Clauer. supracitati, licet quo ad locum hiatus assignandum textui congruere non satis videantur, vt ibi dicebamus. *Arctos* autem quid, & quotuplex sit abunde vidimus in Præfatione ad lib. pri. Carm. 11. ideò accelero.

PROLVIT SE. Ex consequenti antecedens hic obijcitur intelligendum: nam ex eo, quod æquore mersæ fuerint polares stellæ, certè ex necesse infertur, quod occasum priùs inuenerint; occidentes enim stellæ in Oceanum properare credebantur, vt alibi diximus, sicuti & ex Oceano orientes emergere; quod vtrumq; attigit & Auctor noster, In de Laudibus Serenæ, cum ait

. . . . . . Tyria lauas æquore Solem

Indi as

India: Tu fessos exceßa luce iugales

Proluis &c. vbi Hispaniam alloquitur per Apostroph. Porrò *proluere* verbum est compositum ex *Pro*, præpositione, & verbo *Luo*, quod licet in eodem sensu ab aliquibus explicetur, ac simplex verbum, à quo componitur; tamen emphaticam quamdam vim ego in ipsa compositione agnosco, ita vt *proluere* non sit *simpliciter luere*, sed *abunde, & effusim lauare*, vt patet ex tex. cit. Auctoris; & deducitur ex Virg. Georg. pri., vbi exundantem Eridanum describens, hoc eodem vtitur verbo inquiens

Proluit insano contorquens vortice syluas
Fluuiorum Rex Eridanus.

certè autem non modicè, sed immoderanter immò latè campos Eridanus exundans, vt patet ea ibidem adiunctis. Cum itaque Arctos proluisse se dicitur, terrore abactam, se præcipitem in Oceanum dedisse, & altè quidem se vndis mersisse significatur. De reciproco autem *Se*, & alibi diximus, & satis notæ est significationis, ideò missum facio.

VETITO ÆQVORE. Nunquam occidunt Vrsæ, seu sydera Arctos dicta, vt vidimus loco supra citato; ex quo satis constat, cur vetitum illis mare dicatur, si astronomicam spectemus veritatem: sed si ad fabulas, vt poeticum est, respiciamus: habebis aliam ex Ouid. causam Metam. 2. Meminit enim ibi ipse, Calistum, eo, quod à Ioue compressa fuerit, indignatione Iunonis in Vrsam fuisse commutatam, eamq; subindè vna cum Arcade filio in sydus conuersam, iuxta polum Arcticum collocatam; quod cum ægre ferret Iuno à Thetyde impetrauit, vt hæc sydera æquore saltem perpetuò prohiberentur; sic enim alloquitur Iuno apud Ouid. cit. maris Numina obsecrans.

At vos si læsa tangit contemptus alumnæ

(Alumna Thetydis Iuno dicebatur)

Gurgite cæruleo septem prohibete Triones;
Sideraq; in Cælum stupri mercede recepta,
Pellite, ne puro tingatur in æquore Pellex.

quibus Iunonis precibus annuentes maris Deos ostendit ibi idem Ouid. dum subdit

Dij maris annuerant: habili Saturnia curru
Ingreditur liquidum pauonibus æthera pictis.

Quo posito, perpende adhùc magis sedulitatem Poetæ consternatæ naturæ mores imitantem. Quotiescumq; aliquis subito, ingentiq; terrore corripitur, ita vt nil peius sibi accidere posse arbitretur, quam quod à terrorem incutiente conspexerit imminere, adeò concitatur in fugam, vt, ad euitandum malum illud maximum impendens, vel in hostiles ædes irrumpere, vel in hostiles manus incidere non perhorrescat: sic Lepus interdum, vt infectantes eludat canes, in gremium venatoris effugere non detrectat: sic itaque & Vrsæ hic tanto terrore correptæ describuntur, vt, ad effugiendum Plutonis aspectum, in sinum vetiti maris prolabi dicantur, quamquam maris Numina in se ipsas à Iunone concitata non ignorauerint, quasi & ipsis innotuerit, de duobus malis minus eligendum. Ideò *vetito se proluit Arctos æquore*. Æquor, vt alibi dix., ab æqualitate dicitur, & propriè planitiem sonat, nullis tumoribus exasperatam; sed, per translationem, vt hic transfertur ad significandum Oceanum, qui, instar immensæ planitiei, cum placatum est, extenditur. Vetitum autem Mare dicitur syderibus prædictis, hoc est prohibitum, quod quid significet, iam satis habetur ex explicatis.

FORMIDO PRÆCIPITAT &c. Primo enumerationis membro persoluto secundum adnectit, coniunctione tamen per Asyntheton, ommissa, (quod & in alijs subsequentibus seruat) vt &, celeriùs decurrens, Oratio celeritatem, qua sydera in fugam conuertantur, comitetur, &, quasi intercisa, dum nulla connexiua iungitur particula, intercisos terrore spiritus imitetur. Est itaque *Formido* vehementior metus; nam *formidare est vehementer timere*: quarè *Formido* pauor est potiùs ingens, quam metus: Et hæc *præcipitat &c.* Anima, sicuti non graditur pedibus, sed affectibus; sic affectibus impellitur, & attrahitur. Cum itaque, & supra vidimus Astra, in animantium genere ab antiquis collocata, & hic sermo de Astris sit, quæ, iuxta fabularum inuentores, humanis priùs formis decorabantur, licet sub formam subinde cœlestium corporum transierint; his etiam, & generali quodam, & potiori iure sensus animatorum tribuuntur: quare nil mirum, si & affectum formidinis Booti indiderit Vates, & effectum illius affectus eidem adaptauerit. Nemini ignotum est, ingenti pauore correptum facilè in præceps agi; nam, dum totis animi, ac corporis viribus, effugere nititur id, quod timet, ad quod timor addidit alas; perturbatur adeò mens ipsa, & ipse immò interdum oculus corporis, vt, quæ obuia habeat, præcipitia non videat, ideòq; in illa facilè deuoluatur, ex quo factum, vt *cæcus*, hoc est *cæcos efficiens* dicatur timor. Iure igitur *Formido præcipitat*, hoc est *præcipitem impellit*, dum in fugam compellit, & talem in fugam, quæ ab altitudine Poli tuentem in Oceanum Bootem, vnà cum Vrsa, cui datus adhæret custos, detrudat: nam *præcipitare est ex loco superiori in profundum deijcere*.

BOOTEN PIGRVM. *Bootes* à bobus dicitur, latinè *bubulcus*. Est autem *Bootes* cœleste sydus, quod & Arctophylax vocatur, & more bubulci plaustrum cœleste sequi videtur. *Plaustrum* autem illud *sydus* est, quod idem cum maiore vrsa esse putatur: septem namq; sunt stellæ ita dispositæ, vt duæ, quæ pariles sunt, & maximæ vno in loco videntur, pro bobus habeantur; reliquæ verò quinque plaustri figuram simulare videantur. Cic. tamen, secundo de natura Deorum, Bootem describit, non quasi boues, sed quasi vrsam ipsam sub iugo subigentem, agentemq, dum ait

Arctophylax, vulgò qui dicitur esse Bootes;
Quod, quasi temone adiunctam, præ se quatit Vrsam.

fuit autem Bootes, si fabulas spectemus, Arcas ille, (quem supra innuimus, atq; in præfatione ad lib. pri. agnouimus) Iouis ex Calisto filius, Nepos Lycaonis Arcadiæ Regis; qui quindecim annos natu, eum in Matrem, quæ in Vrsam conuersa fuerat, incidisset, verè Vrsam arbitratus, eam iaculis confodere meditabatur; quod facinus vt euitaret, Iupiter eum cum Matre in sydus mutauit, atq; in Cælum transtulit; vt latè recenset Ouid. Metam. 2. vbi, cum transformatam Calistum dixisset in Vrsam, eamque deinas per syluas aberrantem indicasset, hæc subdit

Ecce Lycaonia proles ignara parentis
Arcas adest ter quinque ferens natalibus annos
Dumq; feras sequitur, dum saltus eligit aptos,
Nexilibusq; plagis syluas Erymanthidas ambit,
Incidit in Matrem, quæ restitit, Arcade viso,
Et cognoscenti similis fuit: ille refugit,
Immotosq; oculos in se sine fine tenentem
Nescius extimuit, propiusq; accedere fugit.
Vulnifico fuerat fixurus pectora telo.
Arcuit omnipotens: pariterq; ipsosq; nefasq;
Sustulit, & celeri raptos per inania vento
Imposuit Cælo vicinaq; Sydera fecit.

sicuti itaque & mater, & filius Iouis beneficio ad Cælum euecti fuerant, ita nunc ambo Plutonis terrore deiecti, ita vt in Oceano mergerentur, præcipites describuntur. Simili fugâ abactum Bootem scribit pariter Ouid. Metam. 2. cum Phaeton gelidos Triones incenderet; & sic ait:

Te quoque turbatum memorant fugisse Boote
Quamuis tardus eras, & te tua plaustra tenerent.

Nota autem in Auctoris nostri textu anthitesim illam præcipitat Pigrum, quæ auxesim profectò continet emphaticè maximam. Sed cur *Pigrum* dixerit Bootem explicemus. *Pigrum* aliqui dictum putant, hoc est frigore torpentem, cùm certè glaciali semper adhæreat Polo: ad quod respiciens Iuuen. Satyra 5. ait:

Frigida circumeunt pigri serraca Bootæ.

Verùm ego *pigrum* vocatum dixerim comparatiuè ad motum reliquarum stellarum: nam cum hoc sydus proximum maxime Polo sit, ita vt & sydus dictum fuerit polare, sequitur, vt circa Polum infimæ magnitudinis circulum habeat conficiendum, quem cum eodem percurrat temporis spatio, quo reliquæ stellæ maximos circumeant circulos, certè necesse est, vt tardissimi motus sit sydus: ideoq. tardum, ac pigrum iure merito dicendum sit. *Piger* enim est, qui tardè, ac lente mouetur: quare & *tardum* illud appellauit Ouid. cit., licet causam ipse non in connaturalem ipsius motum refundat, sed, fabulas, more suo, fabulis intexens, causam tarditatis ex impedimento Plaustri, à quo bubulcus detineatur desumat. Hoc totum hyperbolice dictum ne dubites; sed ita, vt, spectato tumultuum actore, vix hyperbolici naturam retineat: nam quid vltra vires Tartarei Numinis esse possit? Etiam quæ alioquin impossibilia videntur possibilia fiunt, spectata operantis facultate.

HORRVIT ORION. Aliud adnectit hic membrum enumerationis; ostenditq; ex signo Orionis, maximam Cæli partem fuisse terroribus correptam; sicq; gradatim terrorem ipsum ab effectibus amplificat, vt ex dicendis patebit.

ORION. In antecedentibus, perculsam timore ostenderat Vrsam, &, qui eidem additur custos, Bootem. Sed, quia, vt innuimus, modicam Cæli partem polaria hæc oc-

eupent fydera, ne mendacij redargueretur id, quod supra dixerat, cùm ait: *apparet subitus Cælo timor*, extendendus timor ipse fuit, ita vt gradatim totum occupasse Cælum cerneretur. Ideò ex septentrionalibus astris gradum facit & Vates ad sydus, quod Orionis nomine designatur, & quod tam vastæ molis esse ferunt Astronomi, vt mediam ferè Cæli occupet partem: est autem sydus turbulentum, procellarum, tempestatumq; excitator, atque ideò Nautis, nauibusq; timendum semper: Quare Virg. Æn. primo.

Cum subitò assurgens fluctu nimbosus Orion
In vada cæca tulit, penitùsq; procacibus Austris,
Perq; vndas, superante salo, perq; inuia saxa
Dispulit. Huc pauci vestris adnauimus oris.

Ensifer etiam dicitur Orion, nam, vt ferunt Astronomi, figuram hoc sydus hominis habet districto gladio irruentis: quare Ouid. Fast. 4. ait:

Ensifer Orion æquore mersus erit.

tali autem motu Orionis circulatio defertur, vt semper, oriente Scorpione, occidat Orion: ex quo datus fabulæ locus, quòd Orion, quem prius hominem fuisse autumant, à Scorpione peremptus traditur. Sed, quoniam in fabulas incidimus, quæ de Orione dicantur à fabularum inuentoribus, breuiter attingamus. Ferunt itaque Orionem dictum, quasi *Vrionem*, eo, quòd ex Vrina Deorum natus fuerit. Fabulam autem sic contexunt. Hyrieus quidam fuit Neptuni, & Alcyones, quæ vna ex Atlantis dicitur filiabus, filius, qui aliquando in Tanagra Ciuitate Bœotiæ habitans benignissimus semper in hospites extitit; quo factum, vt Dij quoque, eum terram peragrantes, ad ipsius diuerterent hospitium. Cum itaque ad eum diuertissent aliquando Iupiter, Neptunus, ac Mercurius, vel, vt alij malunt, Apollo Mercurij loco, eos ille, hilari, vt solebat, animo exceptos, liberaliter pro viribus est prosecutus, hospitalibus officijs, legibusq; hospitij ample seruatis. Immo, cum Deos esse animaduertisset, occiso boue eisdem obtulit sacrificium. Eius igitur humanissima liberalitate delectati admodum Dij iussere, vt aliquid muneris exposceret, voti statim compos affuturus; qui nihil se magis cupere respondit, quam filium, coniugem tamen se non habere, nec velle ducere, quod morienti vxori fidem dedisset, se aliam non ducturum. Tum Dij corium immolati bouis accepisse dicuntur, in quod cum Vrinam emisissent iusserunt, vt terra obrutum occultaret Hyrieus, nec ante decimum mensem aperiret. Peractis itaque nouem mensibus, ea aperto corio puer prosiluit, quem Hyrieus *Vrionem* vocauit; postea, corrupto nomine Orionem dicere, vt canit Ouid. fast. 5.

Hunc Hyrieus, quia sic natus, vocat Vriona:
Perdidit antiquum littera prima sonum.

Alij tamen cum Euphorione, quem citat, & sequitur Mythol. Nat. Com. lib. 8. cap. 12., aiunt, Deos non Vrinam, sed semen proprium in corium bouis immisisse: sed natum *Vrionem* vocatum fuisse, ad euitandam turpitudinem vocis, quasi minxerint, non verò semen effuderint Dij, atq; adeò, licet ab Vrina denominatum, è spermate natum ferunt. Cum autem adoleuerit Puer, venatui addictus, tantùm dicitur profecisse, vt cum ipsa Diana venatoriæ artis magistra facilè contenderet, tantamq; habuisse corporis molem, vt nulla in mari esset tanta profunditas, ea qua non eius saltem humeri emergerent, si mare pedibus ingrederetur: quam sententiam secutus Virg., Æn. 10., est; vbi magnitudinem Mezentij in bellum irruentis cum Orione sic comparat.

At verò ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur campo. Quam Magnus Orion,
Cum pedes incedit, medij per maxima Nerei
Stagna viam scindens, humero supereminet vndas.

eum etiam bellatorem, & sanè acerrimum sensit Oenopion, contra quem cum arma sumpsisset Orion, audito eius ille aduentu tanto terrore correptus dicitur, vt eum Ciues subterranea cauerna inclusum occultauerint: quarè nil mirum si vel in Cælo specimen belligerantis gerat, vt supra dicebamus. De morte Orionis varij variè fabulantur. Dicunt aliqui, Orionem Dianæ, cum vnà venaretur, vim inferre voluisse; ideoq; ab irata Dea iaculo confossum interijsse; quam sententiam sequitur Hor. lib. Carm. 3. Od. 4.

Testis mearum Centimanus gigas
Sententiarum notus, & integræ
Tentator Orion Dianæ
Virgineâ domitus sagitta.

Alij ob eamdem causam interemptum ferunt, sed non ipsius Dianæ manu; ast ab irata Dea Scorpium è terra dicunt excitatum, qui illius talum percutiens interemit. Alij Orionem, insigni forma præcellentem adamatum immò fuisse fabulantur à Diana, quæ etiam illi nubere decreuisset, cum illum Aurora ob formam raptum in Delum asportasset: quod grauiter cum ferret Apollo, sororemq; sæpiùs frustra redarguisset, nactus tandem est opportunitatem Orionis occidendi; nam, cum, adueniens medios per fluctus, Orionis caput, ex vndis prominens è longinquo vidisset Apollo, proposito præmio artis, cum sorore contendit, quod signum illud sagittis non attingeret. At illa ostentandæ artis incensa studio, ac quid feriret ignara Orionis frontem sagitta traiecit. Qua re postea cognita, acerrimo perculsa dolore, impetrauit à Ioue, vt ille inter sydera referretur. Corinnus autem Delius, qui Tanacræum asserit Orionem, & venenatis animalibus loca expurgasse, quam plurima, idcircò peremptum memorat, quia inter venandum cum Latona, ac Diana, iactabundus gloriaretur, nullum animal esse tam ferum, quod ipsum vitare posset: quam superbi animi elationem indignantes Deæ dicuntur Scorpium excitasse, à quo occideretur. Latuit Scorpius, inquit ille, sub saxo, donec forte Orion accedens pedem saxo appropinquauerit; ac tunc, occasionem nactus, pedi caudam infixit, & occidit. Demum, ipsius Dianæ commiseratione, & ipsum, & Scorpium, inter sydera relatos referunt: vbi adhùc simultates exercere videntur, nam, cum Scorpius oritur, occidit Orion, vt supra dicebamus. Alij alia dicunt de hac Orionis morte. Sed nos iam satis superq; fabulis indulsimus. Vt itaque ad Vatis nostri insigne prorsus artificium regrediamur; liceat hoc loco adnotare, quanta ingenij acie, gradientem toto paulatim Cælo timorem, viuacissima & ipse gradatione, prosequatur. Parum fuerat errantes stellas, timore abactas, mutasse fidem viarum? Addidit, quod impossibile videretur, præcipites actas in Oceanum Vrsas, & Booten. Verùm, vt idipsum fines impossibilitatis attingat, nondum adeò, vt par erat, amplificare terrorem videri potuit fortassis; nam quid mirum, si septentrionalia sydera, facilè terrorem concipiant, & consternentur, ita vt in præceps agantur? Vidimus, in Præfatione ad hunc lib., Carm. 28., timorem connaturalem ceruis esse, eo, quod animal, natura sua, frigidum Ceruus sit: est enim temperamentum huiusmodi frigidum aptissima timoris sedes, vt clarè testatur Lucretius, Phylosophus non minus, quam Vates eximius, citatus à Pier. lib Hierogl. 7. his verbis

Est & frigida multa comes formidinis aura,
Quæ ciet horrorem membris, & concitat artus.

& inferiùs, præcipuè de timiditate ceruì rationem reddens, ait

At ventosa magis Ceruorum frigida mens est,
Et gelidas citiùs per viscera concitat auras,
Quæ tremulum faciunt membris existere motum.

cum itaque sydera septentrionalia frigidissima sint, & consequenter ad concipiendum terrorem aptissima, parum hoc ipsum videri potuit, quod ea dicantur consternata, licet magis profectò sit, quod inoccidua occidant, quam quod aberrent errantia: gradationem igitur adauget adhùc solertissimus Vates; &, non solum frigida sydera, sed ea etiam quæ bellatoris speciem gerunt, ac consequenter, martiali succensa igne, funestis semper fulgoribus exardescunt, horruisse ostendit; vt quemadmodum opposita iuxta se posita, magis elucescunt, ita, per transitum ab opposito in oppositum, eius elucescat ingeniosissima gradatio. Est insuper Emphasis in verbo *Orion*: nam idem est, ac si diceret: qui procellarum est auctor, licet visendis assuetus procellis, viso tamen Siciliæ pauet tumultu: ille, qui armata manu orbem territat, visa Plutonis facie, contremiscit: ille, qui totus ignis est, gelidus timore efficitur. Ideò *horruit*. Horrere enim tali est pauore, ac formidine concuti, vt crines, ac pili, feræq; omnes in animante erigantur. Quoniam verò hæc pilorum erectio ex frigore etiam fit, factum est, vt *horreo* aliquando pro *frigeo* accipiatur; &, quia frigus effectus, ac proprietas timoris est, *horrere* pro eodem sumitur, ac *metu frigescere, contremiscere*, erectisq; ob timorem pilis expauescere. Vide dicta in Præf. cit. Carm. 46.

ATLAS PALLVIT &c. Dimidium iam Cælum, per vastitatem Orionis designatum, terroribus concussum, vt vidimus, indicauit, seù potiùs viuidè, per hypotyposim ab enumeratione partium deductum, expressit, in anteactis; dum methodo vsus resolutiua, quod in genere dixerat, inquiens, *apparet subitus Cælo timor*, in partes subindè distribuit: iam verò, per redditionem, à partibus ad totum, dispositione vsus compositiua regreditur, dum partes iterum refert in totum, ne omnes sigillatim cogatur enumerare. Ideò

ATLAS. Quis, & quantus, quid fuerit, cur Cælum sustinere dictus sit Atlas, fusè vidimus, in præfatione ad hunc lib., Carm. 45., quare non hæc iterum repetenda. Tantùm noto, Atlantem hic sumi pro ipsa Cæli base, qua scilicet Cælum ipsum, & cælestia corpora, sydera nempè omnia fulciantur, ac sphœræ: ad hoc vt Vates ostendat, totum tandem Cælum contremuisse, ac ferè casurum, horribili nutatione, vacillasse: nam sicuti, concussa basi, tota, quæ superimponitur machina quatiatur, necesse est; sic, nutante Atlantis firmitate, totum collo eius superimpositum Cælum contremuerit, opus est profectò. Quarè ex sustinentis affectu, totius sustentati affectum nobis hic deducendum, apertè proponit.

PALLVIT. *Pallere* idem est, ac *pallescere* est; de quo verbo iam egimus hoc eodem lib. Carm. 114. Non tamen in eo prorsus sensu accipitur hic; sed ex signo res, seù ex effectu causa, aut ex consequenti antecedens exprimitur. *Pallere* itaque est *pallore suffundi*; & quid sit Pallor, vidimus ibi. Cuius autem causæ effectus sit *pallor*, accipe ex Oratorum Principe, qui Tuscul. 4. sic habet: *vt pudorem rubor; terrorem pallor, & tremor consequatur*. Pingit igitur in fronte Atlantis pallorem Vates, vt ex eo perterrefactum, trementemq; Atlantem dignoscamus, atq. ex illius tremore totius Cæli trepidationem colligamus: quod totum mihi adeò oculis subijcitur, vt meam in mentem reuocet picturam quamdam a Ferrariensi quodam telis impressam, in qua cernebatur Atlas, habitu se cælorum ponderi subducentis, è cuius ore hæc verba prodire, ferrariensi idiomate prolata visebantur *A' s' les*, quæ concinniori sermone sonant *Io mi lascio*. Hoc ipso habitu, & hæc ipsa proferentem videor mihi cernere Atlantem, cum terrifico illo metu concuteretur, & expallesceret.

AVDITO HINNITV. Causam Atlantici terroris exponit: sed cur Atlantem ex audito, non potiùs ex visu territum declarat? Certe maiorem expressisset ex visu, quam ex auditu terrorem, quandoquidem

Segniùs irritant animum demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus.

An fortassis Mauritania, in qua residet Atlas, cum longissimè a Sicilia distet, efficit, vt extra sphœram Atlanticæ visionis currus versaretur Plutonis? Hoc sanè dici non potest; nam, cum visio nostra ad firmamentum vsq; pertingat, etiam visio Atlantis, quæ ab oculo, cælis immediatè, elicitur, potuisset orbem totum, ac consequenter Siciliam attingere, & quæ in ea gererentur prospicere. An dicendum, Atlantem eo situ corporis tunc fuisse, vt verso ad Siciliam tergo, quæ ibi agerentur, conspicere nequiret? At vnde hoc probatur? Certe effictum videretur, merè ad tuendum positum. Quid igitur? Memineris Atlantem à Perseo Iouis filio, quem hospitio prohibuerat, in montem, aspectu reuelatæ Gorgonis, conuersum; atq; adeò visionis impotem effectum. Sed dicet quis fortassis: Si hæc ratio valeret, militaret etiam contra auditum; atq; ideò, cum nimis probet, nihil probat. Verùm memineris, in montibus Nympham, quæ Eccho dicitur, in saxum conuersam latitare, vt ait Ouid. Metam. 3.

Vox manet. Ossa ferunt lapidis traxisse figuram:
Inde latet Syluis, nulloq; in monte videtur,
Omnibus auditur: sonus est qui viuit in illa.

Cum itaque Eccho, quæ nihil aliud tandem, quam saxum, est, soleat audire, & reddere voces, vt Poetæ asserunt, validissimum hinc Vati assurgit fundamentum, vt monti auditum præbeat non incongrue, quod nusquam de visu dici potuit. Immò Politianus auritam simul facit, & vocalem Nympham in saxum conuersam, dum eam, nostras captantem voces, sic describit:

Iam dudum nostri captatrix carminis Eccho.

certè enim carmen, quod tandem sonus est, sola aure captari potest, quæ organum auditus est. Ideò probè *palluit*, inquit Auctor, audito hinnitu. Porrò *audito* particip. passiuum est ab *audio*, quod est *auribus percipio*, quod a Poetis ad inanima etiam transfertur. Potiori tamen id facit iure Claud. hic, cum de eo sermo sit monte, qui olim vir fuerit, ac consequenter aliquem, etiam post conuersionem, retinuisse sensum dici possit, vt Poetarum in similibus effingere mos est. Hinnitus autem propriè dicitur vox ab equis emissa, cum vel aliqua alacritate perfunduntur, vel aliquo timore pulsantur, vel fœminam acuunt in amores. Imitatur itaque hic naturam Vates equorum, dùm ex consequenti, nempe ex auditione hinnitus, antecedens exponit intelligendum, nempe *inuisisse Plutonis equos*; nam si sonus auditur, certè priùs necesse est, vt editus fuerit; nam organum auditus afficere, cum operari sit, sequitur adesse. Proprium autem equorum est, & eorum præcipuè, qui generosiores sunt, & emissarij, vt, quoties ex claustris, quibus detinebantur, in apertum campum educuntur, ingruentis alacritatis signum edant hinnitibus. Cum igitur Plutonis equi ad prædam properarent, vt vidimus ex calce libri primi; & insuper ætnæis rupibus, detenti diutiùs, emergerent tandem, vehementes in hinnitus erupisse merito a Vate insinuantur; & vehementes adeò, vt in Mauritaniam vsque ad percellendum Atlantis verticem deuenerint.

RVTILOS OBSCVRAT &c. Quid aspectus Infernalium equorum; quid eorundem effecerit hinnitus, cum dixerit, iam ad malignam deuenit impressionem ab ipsorum afflatu in Cælum euibratam. Ideò

ANHELITVS. Quid sit anhelitus, iam vidimus supra Carm. 47. Verùm non in eo sensu accipitur hic; sed ponitur pro vehementi, crassaq; respiratione, quæ, respectu equorum propriè dicitur *Proflare*: contingit autem in equis vel insolito aliquo labore fatigatis, vel nimium à sessore agitatis, vel aliquo improuiso terrore consternatis; in his enim casibus, generosiores equi, & erigunt aures, & latè adeò proflant, vt videantur fumum, ignemque e naribus spirare. Sic Bracciol. hanc equorum proflationem innuens, cum iam propè mergerentur equites Heraclij Imperatoris ab exundantis Euphratis fluctibus, hæc habet lib. pri. de Croce *Sbuffano i corridor, che sopra 'l dorso*
Scorrer sentonsi homai l'onde sonanti &c.

pati itaque passu Plutonis equi, & itineris labore fatigati, & ob superatam rupium oppositionem alacres, & nouâ luce (vt inferiùs dicetur) consternati, latissimis proflare naribus indicantur, ac fumum, ignemque, ex ijsdem transpirare; ita vt afflatus ipse tam copiosè erumpat, vt, fumi ad instar, ex vastissima fornace eructati, ad Cælum vsq; perturbandum extollatur, glomeratim ascendens. Hoc tamen consequens tantùm attigit Vates, vt ex illo antecedens introspiciatur, vt superiùs de hinnitu dictum est. Ideò *Anhelitus*

DISCOLOR. Nomen discolor apud Virg. Æn. 6. reperitur vsurpatum ad significandam bracteam quandam, duplici permixto colore fulgentem, dum aureum Proserpinæ ramum describens, sic ait

Discolor vnde auri per ramos aura refulsit.

& quidem, si in hoc eodem sensu accipiendum, hoc loco esset, facilis eius esset explicatio, nam, vt diximus, quid essent equi Tartarei, ni fumum, ignemque, ex Tartareis ipsis haustum regnis? Quo dato certè discolor erit afflatus, ex lucido scilicet ignis, atque atrato fumi colore permixtus. Verùm hic ego nomen *Discolor*, vt precisè, ac tantummodò, atratum colorem significans accipiendum puto: nam etiam dato (quod vltrò vtiq; concesserim) quod ignem, ac fumum spirent Plutonis equi; memini tamen ignem huiusmodi, ex tartareis depromptum incendijs, ardere quidem, sed nullo lucis fulgore coruscare, cum immò piceis semper flammis sordescat atractus. Nec videatur hæc contra vim nominis explicatio; nam nomen *discolor* non semper varios significat colores in eodem subiecto existentes; sed sæpè significat, id, quod *discolor* dicitur, diuersi ab alio coloris esse, nam tunc dicitur *discolor*, quasi *colore dissimilis*. Moueor ad hanc explicationem ex ipso Poetæ contextu, cum enim Axem vocet rutilum, non potuit ille obscurari nisi à contrario, ab atro videlicet colore; cum iuxta Phylos. nunquam simile agat in simile, cuius effati memor Poeta dissimilem a colore cæli rutilantis, nempè atrato infectum colore, afflatum obscurantem describit, ac præclara anthitesi dictionem illustrat.

OBSCVRAT. *Obscurare* idem est, ac *obscurum facere*, *tenebris inficere*, *atratis vmbris inuoluere*: quod expressè, quæ mox supra diximus, confirmat.

AXES RVTILOS. Quid sit *Axis*, & quomodo pro Cælo ponatur videas, lib. pri., Carm. 116., plurali autem hic vtitur numero, quia, cum Cælum in plures diuidatur sphœras, & vnaquæq; sphœra axem suum habere intelligatur, nullam ab huiusmodi obscuratione sphœram immunem fuisse profitetur; ex quo vides continuatam per totum hyperbolicam locutionem, si tamen hyperbolica est, vt diximus, Vatemque sibi semper congruere. *Rutilos* autem dixit *axes* hoc est rutilo fulgentes colore: rutilus verò color ex flauo rubescenti, cum quadam splendoris exuberantia conficitur, quare idem est *rutilus*, ac rutilè splendens.

Lux itque superum tenebris suffatur Auernis.

ET LONGA SOLITOS &c. Quia omne agens agendo repatitur, vt dicebamus; eo ipso quod Plutonis equi in Cælum

Cælum agentes, aspectu terrentes, hinnitu pulsantes, afflatuq; obtenebrantes, æquum fuit, vt & ipsi aliquantisper saltem ab ipso Orbe repaterentur. Quarè, dum Cæli ambitus deliquium lucis ex eorum afflatu perculsus patitur, in eosdem vi eiusdem lucis, reagit, terrorem terroribus, ac tenebras hallucinationibus compensans. Pari passu reagens Cælum in Charontem inducit Papinius, vt vidimus §. *Timor*. Nota autem hic artificium Poetæ, qui dum effectus agentis Plutonis, eorumque, quæ ad ipsum spectarent, enumeraret, coniunctiones, per asyntheton reiecit: ast, cum transitum facturus sic ad contrarium, nempè ad reactionem Cæli in eosdem equos, e coniunctiua vtitur *Et*, quæ hoc loco, & coniunctiua est, & discretiua contrarij a contrario, seù agentis a reagente: quia, cum magis distantia sint, quæ non solum a diuersis, sed contrarijs etiam agentibus sunt, quam quæ ab eodem, expressâ exigunt coniunctione copulari, ne temere videatur Oratio hinc inde inconnexa saltitare. Et

ORBIS. Quid nomine *Orbis* intelligatur, sæpè vidimus: hic ponitur pro Cælo, quod supra *Axis* nomine designauerat, & quod hic ob iniuriam tenebrarum, quibus, ex afflatu equorum, perfundebatur, vindictam, quantum poterat, sumpturum ex equis, eosdem, viceuersa, lucis suæ fulgoribus perstringit, ac ferit territans, ne omninò patiatur inultus. *Orbis* autem iure dicitur Cælum, à circulari figura, quam habet: Parrhas. nomine Orbis Solem, seu lucem, qua nos terrarum incolæ fruimur, significari arbitratur; sed non dissonat explicatio nostra: nam certè de Cælo loquimur Solis fulgoribus illustrato; quod non fuit repetendum; nam initio huius libri Cælum iam oriente illuminatum Sole descripserat. Verùm non exprimit Parrhasiana expositio illam, de qua nos supra, ad mentem Poetæ, egimus reactionem; ideòq; vt minùs conferens intelligentiæ, eam non asserimus. Hic audio Neotericos quosdam censorio assurgentes supercilio, ac serio Clamitates apertam sibi Vatem construxisse contradictionem; nam si iam Sol Horizontem ascenderat; iam certè occasum inuenerant stellæ omnes: Quomodò igitur *astra viarum mutauere fidem*: quomodò *Arctos se vrouit æquore*: quomodo *præceps* actus dicitur *Bootes*; quomodò *pallens Orion &c.* si nulla in Cælo tunc temporis huiusmodi signa extitere, quippè orto iam Sole? Facilis tamen est inanibus huiusmodi declamationibus responsio. Iuxta fabulas fugantur ab aduentante sydera Sole: iuxta veritatem, ac realitatem rei non fugantur; sed tantùm eorum supprimitur fulgor, quia vbi maior, cessat minor; stellis tamen suo vtique in situ permanentibus. Vates igitur hanc sequitur hoc loco veritatem, atq. adeò stellas adhùc in Emisphærio hærentes licet maiori suppressas lumine cognoscens, eas ijs motibus asserit agitatas; non quidem ita vt percipi oculis possent mortalibus; sed immortalibus tamen, quales oculi Plutonis, Dearum, Nympharumq; fuere Æthneis tunc in campis diuagantium, peruias. Quod si etiam respectu mortalium hæc dicta velis; memineris irrepsisse Cælo noctem, confirmatis Plutonicis equis, itemq; subindè prosequentibus, vt habebitur lib. 3. *Ecce polum nox alta rapit*: qua in nocte cum nulla cernerentur sydera iure argui potuit eas à præcedentibus terroribus è Cælo abacta. Sed explicationem iam prosequamur, & lucem quam *Orbis*

TERRVIT EQVOS. *Terrere* quid sit, iam vidimus in Præfatione ad hunc lib. Carm. 34. Hic tantum noto, exactissimum naturæ imitatorem fuisse Claud.; nam certè terror incutitur, vel à causis intrinsecis, vel ab extrinsecis. Inter intrinsecas causas enumeratur vehemens mali imminentis apprehensio: inter extrinsecas enumeratur etiam aspectus monstri alicuius, quod vel verè monstrum sit, vel loco monstri habeatur ab inspiciente, eo, quod talia videre non assueuerit. Qui aspectus, oculum dum ferit, animum pulsat, & territat. Cum igitur Plutonis equi, vt mox addetur, assueti tenebris tantum fuerint, nil mirum, si in lucem emergentes insolitum illis fulgorem loco monstri habuerint, ac terrorem conceperint. De equis, quos hic memorat, Plutonis, vide dicta in calce lib. pri. Carm. 278. & sequentibus, atq; eiusdem libri Carm. pri. Inferni raptoris equos.

SOLITOS PASCI &c. Clara hæc remanent ex dictis in calce libri primi cit. Quarè breuibus expediam. *Solitus* idem est, ac *assuetus*. *Pasco*, à quo passiuum *Pasci*, vt alibi vidimus, nempè in Præfatione ad hunc lib. Carm. 12. aliquandò actiuè significationis esse potest: & tunc non semper significat *cibum alteri præbere*; sed interdum pro eodem sumitur, ac *delectare*; nam sicuti cibo, quo pascitur, impinguatur corpus, sic delectatione, qua fruitur, impinguatur animus; ideòq; & *pasci*, per translationem, obiecto delectabili dicitur animus, obiecta pulchritudine oculus &c. sic Virg. Æn. pri. Æneam, eum imaginibus Troianorum, quas depictas in templo Didonis contemplabatur, colloquentem cum induxerit, eumdem delectatione affectum indicans, hæc subdit:

Sic ait: atq; animum pictura pascit inani.

& in hoc eodem sensu vsurpatur à Poeta hìc; ideòq; equos *pasci*, hoc est *delectari* tantummodo solitos caligine, territos fulgore dictitat lucis: nam contrariorum eadem est è conuerso disciplina: quarè sicut illud, quod delectat, alacritatem, iucunditatemq; parit, quod illi contrarium est, nempe quod fastidium affert, non potest quin molestiam pariat, & mærorem; atq; ideò, eum malum sit illi, cui molestum est, sequitur, vt & sui terrorem incutiat: sed certè lux est caligini contradictoriæ opposita; consequenter qui caligine delectatur, non potest, quin à claritate luminis subitò fulgurantis terreatur.

LONGA CALIGINE. *Longus* idem sæpè significat, ac *diuturnus*; hoc est *longo perdurans tempore*. In quo sensu reperitur apud Virg. Æn. 3. vbi Andromaches munera deferens Ascanio, eiusdem digressu mæsta supremo, sic ait

Accipe & hæc, manuum quæ tibi monimenta mearum
Sint, Puer, & longum Andromaches testentur amorem

In hoc itaque eodem sensu assumitur à Vate hic; immò non diuturnâ solum, sed æternâ caligine pasci equos, procul dubio voluit, indicare; nam nomen *longus* nomen est indefinitæ longitudinis, quod nullum longitudini, quam significat, terminum præscribens, vel ipsi æternitati, quæ nullum habet longitudinis terminum adaptari merito potest. Quarè etiam Bartolus in æternitate sua inquit

Æternitas, æternitas, quam longa es æternitas.

Caligo autem idem est, ac aer crassior, tenebrosus, ac densus, atq; adeò pro ipsis formaliter tenebris ponitur, vt certè hic. Aliqui *ferrugine* legunt pro *caligine*, sed nil censeo immutandum.

PRESSIS HÆSERE LVPATIS. Sicuti, indicato Cæli terrore effectus eiusdem terroris enumerauerat; sic, in præsenti, equorum recensito terrore, eiusdem terroris effectus enumerat; ac, primo loco, resides, ac contumaces effectos denotat equos, qui ideò

ATTONITI MELIORE POLO &c. *Attonitus* idem hoc loco est, ac *repentino aliquo fulgore hallucinatus*, ita, vt, perstrictis oculis, atq; obstupefacta propemodum mente, quid faciat, qui ita percellitur, ignoret, atq; insensato similis idcircò consistat. Sequitur naturam Vates: nam experientiâ patet, eorum, qui, iam diù tenebricosis detenti carceribus, Cæli lumen videre nequiuerint, si tandem educantur, ac totâ repente Cæli luce fruantur, adeò perstringi oculos, vt portenti loco habeatur, si non omninò cæcutiant: quarè statim accurrit manus, atq; oculos, obtegens, stringit, perfricatque, vt, excitatis spiritibus visualibus, lumen sustinere paulatim assuescant: sed interim dementi similis adstat, cui id euenit donec Solem pati discat. Hinc est, vt ab educentibus de tenebricosa aliquem custodia hoc seruetur, ne statim scilicet plenam educatur in lucem; sed priùs in loco, vbi incerta lux effulgeat, statuatur. subindè in locum, aliqua claritate illustratum, & sic gradatim in clariorem, ac clariorem deducatur, vt pedetentim luci assuescens apertum tandem tutiùs prodeat in Solem. Non autem ita Plutonis equi, nam ij æternis assueti tenebris, ac, tenebrosis itineribus, per subterranea deducti, proscissis repentè rupibus, totum, in ictu oculi, Solem oculis excepere: quarè nil mirum, si resides describantur, si attoniti, consternati, ac dementibus similes statuantur; nam hæc omnia, per nomen *Attoniti* importata iam nouimus.

POLO MELIORE. Transitus ab extremo in extremum, si proportionato careat medio, non sine maxima transeuntis mutatione, concussione, ac periculo, fieri potest, etiam si à malo ad bonum transitus fiat, vt patet ex supra dictis. Quarè etiam si Plutonis equi ex tenebris in lucem, ex infelici situ ad foelicem irradiati aeris claritatem educantur, iure id vt causa ponitur concussionis, consternationisque equorum, posito *Polo meliore*, hoc est illuminato pro ipsa luce equorum oculos feriente; continente videlicet pro contento. Quid Polus sit, & quomodo pro toto Cælo ponatur, vidimus lib. pri. Carm. 16. Ideò non repeto. Melior autem dicitur Polus, quem nunc equi Plutonis aspiciunt, comparatiuè ad Polum quo antea fruebantur, nempe ad Plutonici Cælum Imperij, de quo iam dix. lib. pri. Carm. cit. Melior tamen, secundùm se, dicitur, non iuxta phantasiam equorum, quæ certe non potuit, nisi vt malum sibi, di-

indicare id, quod ipsius naturæ, in vmbris semper enutritæ, auersari videbatur. Sic aues nocturnæ interdiu delitescunt, quia bonum sibi tenebras sciunt, malum verò in lucem se luci pertinaciter reputant. Hincq; ortum habuit Italicum illud Prouerbium: *Il tolue l'angello, che nasce in cattiua valle*: nam si ad bonam transeat, sibi noxiam experitur, quod aliis vitale est. Itaque, si meliorem sibi Polum agnouissent equi, certe non consternati fuissent; nam consternatio ex apprehensione oritur imminentis mali, non vero boni superuenientis. Quarè melior, non illis, sed secundùm se, dicitur Polus. Ideò illi malam sibi lucem experti, ab eaque insolito fulgore perculsi.

HÆSERE: Hoc est resides facti intercisò repente cursu constitêre; quod proprissimum est equi improuiso aliquo pauore perculsi, nam statim ille subsistit, atq; illicò vel retrocedit, vel, saltibus in transuersum euibratis, se se terrorem incutienti subducere conatur.

PRESSIS LVPATIS. Modum hic explicat Vates, quo attoniti equi resides substiterint, nempe *pressis lupatis*. Posset hæc particula facile explicari, si videlicet, per circumlocutionem subintelligendam explicarentur ita, vt idem essent, ac si dicerent: *pressis non sessis*, ac si *Auriga pressis frænasset lupatis*. Sed nec adeo puerilis est poeticus Claudiani stilus; nec textui congrueret explicatio; nam cum Vates effectum consternationis equorum, iuxta modum operandi ipsius naturæ, describat, non debuit hæsitationem ab extrinseco trænante prouenientem, in similitudinem adducere, cum, contraria huic similitudini, repugnet experientia, qua constat, equum, si, contractis a sessore loris, detineatur, minori quadam corporis remoratione subsistere; at, si, non loris deductis, sed, consternatione impulsus, subsistat equus, eum experimur, toto quasi impetu, se se frænantem, nimirum retinente, ac concussione quadam membrorum intercisa. Vt itaque in cæteris, sic in huiusmodi consternationis effectu exprimendo equorum naturam, sequitur Vates. Naturale est enim, vt experientia patet, equorum, ac præcipue generosiorum, vt, si repentino pauore consternentur, eodem, quo resides subsistunt actu, ferrum, quod mandunt, frænum acri morsu perstringere, ipsumque frementibus dentibus conentur, dum arrectis auribus, anhelitu concitato, igneis oculis, causam attentiùs hauriunt totis. Hunc itaque consternati effectum equi expressurus Vates, de Plutonicis loquens, *Hæsere*, inquit, *pressis* &c. est: *adstrictis morsu*, seù *comprimente dente lupatis*. Lupatum dicitur frænum quoddam, dentatis ordinibus exasperatum, quo vtuntur equorum domitores, ad ferociores equos edomandos: dictum autem Lupatum inquit Seruius, a lupinis dentibus, qui inæquales sunt, & ideo eorum morsus vehementer obest. Vides, quomodo, habita huius fræni mentione, ferocissimos per consequens Plutonis indicet equos, iuxta ea, quæ dixerat, in calce libri primi eosdem equos describens.

RVRSVSQVE VERENDVM &c. Consternationis supra traditæ effectus, adinuc moribus eximiæ inhærens naturæ, prosequitur Vates: & quidem, vt supra dicebamus, connaturalissimus consternati equi effectus est, vt, cum attonitus substiterit, illico retrocedere conetur, vt causam terroris euitet; prout cuilibet sessori, experientiâ ipsa sæpè sæpiùs innotescit. His igitur naturæ moribus obsecundans Auctor, Plutonis equos, repentinam in deflexionem irruentes, retrocedere, atq; ad tenebras reuerti suas, conantes describit.

ET CERTANT. Effectum effectibus adnectit particula copulatiua *Et*: *certare* autem non prælium hic indicat conserrtum, sed idem est, ac *viribus omnibus contendere*, & *conniti*. Heinsius *Et pugnant* legit; sed non immoror; nam in idem recidit.

REVERTI RVRSVS. Idem est *reuerti*, ac *verò verti*; nam vero *iterum verti*; nam, si hoc vlt unum sonaret, superflua esset illa, quæ additur, particula *rursus*, quippe quæ iam contineretur in verbo. *Rursus* itaque aduerbium iterandi est, idem, ac *iterùm*, seù *denuò*.

OBLIQVO TEMONE. Modus exprimitur, quo reuerti certauerint equi, Plutonis currum trahentes, nempè *Temone*, de quo vide dicta lib. pri. Carm. 279. *Obliquo*; hoc est *obliquato* posito adiectiuo nomine pro particip. pass. a verbo *obliquare*, quod est *inflectere*, seù *à recto tramite ad læuam, vel ad dexteram deflectere*, quarè sensus hic est: Temone a recto tramite adlatus deflexo, & conuerso.

IN CHAOS VERENDVM: Vnde scilicet exierant: quid vero Chaos fuerit, vide dicta lib. pri. Carm. 28. & quid sit *verendum* vide eodem lib. Carm. 79. Vnum noto, nempe Vatem naturam non solum imitatum fuisse equorum in genere, vt supra vidimus; sed talium in indiuiduo equorum, quandoquidem Manes inferorum habitatores, ex natura sua, solis nostri aspectum non ferunt: quare Anchises, seù Anchisæ vmbra Æneam alloquens Æn. 5. vt se coactam redire profiteatur ad Elysias sedes, orientem memorat Solem

Et me sæuus equis Oriens afflauit anhelis.

quarè nil mirum, si & Plutonis equi, viso iam Sole

In Chaos obliquo certent temone reuerti.

Sed nos interim dogmatica ex prædictis obiter delibemus.

POSTQVAM VICTA MANV &c. Muro, & antemurali Vrbem fortitudinis nostræ munitam posuit Deus Esai. 26., cum videlicet Animam Ecclesiasticis munimentis obuallauerit. Verùm, si hæc, oblita Domini Dei sui, conuersa fuerit ad Baalim, & Astarot aliumq; in sui principem, abiecto Domino, delegerit; sceptro ille sinistra suo, & trabali quidem, dum trabibus, quas in oculis gestamus, alienis vt leotes festucas, trabem nostram non considerantes, soliditur; munimenta, vitio potiùs innatis nostro, quam potestate illi concessa, confringet illicò, vt ioante ictis dicebamus; &, dum a Domino exercituum, iuxta Esai. 29. visitantur Vrbs Ariel, in tonitruo, & commotione terræ, & voce magna turbinis, ac tempestatis, & flamma ignis deuorantis, in raptum e nere tetrapior, Proserpinam in inferorum captiuitatem adducturus. Visitat Dominus exercituum, vltionum Deus Vrbem suam, Animam scilicet, nobis ab eo traditam, illiq; iure restituendam, in tonitru, & commotione terra, cum, terribili voce illa, de qua dicitur *vox tonitrui tui in rota*, in iudicium vocat inclamans: *redde, redde rationem villicationis tuæ*: tunc autem terra huius corporis acerrime concutitur: & causa latet; nam medici morborum diuexantium originem non agnoscunt, peccatum videlicet, quod & Iudicem in vltionem prouocat, & tartareum armat Regem, vt rapiat: Visitat in voce turbinis, & tempestatis, dum potentiæ Animi assiduo quodam veluti maris æstu, fluentibus, ac refluentibus angoribus, agitantur, & naufragium iam patientes absorbentur; sed augetur ab inferorum potentiis terror, prædæ, mox rapiendæ, terribiliter insultantibus. Visitat in flamma ignis deuorantis, cum scilicet ardor febrilis, ossa, ac medullas adurens, humidum radicale depascens, vnionem cum corpore destruit Animæ; sed vlteriùs terret ignis ille Auernalis futurus nocentis Animæ æternale tormentum. Quod si interrogemus, cum discipulis Iudicem: Dic nobis: quando hæc erunt? Districtæ vltionis tempus ab antecedentibus indicabit Lucæ 21. inquiens: *Erunt signa in Sole, Luna, & stellis, & in terris pressura gentium*. Quod si & vlteriùs quæramus, quænam illa hæc signa sint quæ futura in Sole Luna, & stellis prædicantur; & quænam hæc pressura gentium? Terræmotus magni erunt per loca respondet Lucas cit., quibus pressura gentium concitetur: Sol obscurabitur & Luna non dabit lumen suum; stellæ cadent de Cælo & virtutes Cælorum commouebuntur. Hæc omnia de finali Iudicio procùl dubio, in sacris litteris exarata verificantur: verùm quis in dubium audeat reuocare, futurum, vt hæc omnia, proportionali quodam modo, in cuiuscumq; animæ particulari Iudicio compleantur? Microcosmus est homo, ideò constans ex parte terrea inferiori, & ex parte cælesti superiori; hoc est ex corpore, & anima. Terræmotus (qui nil aliud tandem sunt, quam vehementes terræ concussiones) iam vidimus, respectu terreæ partis euenturos. Remanet de Cælesti dissetendum. Pars Cælestis, seù Cælum huius Microcosmi Anima est; Sol huius Cæli intellectus est; Luna voluntas, quæ, cum potentia de se cæca sit, lumen recipit ab intellectu; stellæ cognitiones, quæ lumine intellectus viuunt, & coruscant; virtutes Cælorum Potentiæ illæ Animæ sunt, quæ organicæ appellantur, atq; in hæc corporis organa actum omnem vitalem influunt; sic affectus esse dixeris, ac passiones, quibus, tamquam pedibus, mouetur Anima, & solidatur. Sol itaque obscurabitur: nam mortis ingruentibus tenebris euanescit, quo ad exercitium illuminandi, intellectus: Luna non dabit lumen, nam deficiente Sole intellectuali, cæca remanet ad rectè operandum voluntas: Stellæ cadent de Cælo: nam cognitiones ipsæ deturbantur, & occidunt: virtutes Cælorum mouebuntur; quia Potentiæ organicæ, de sede deturbatæ, ab influendo cessabunt; atq; affectus omnes languescent inhabiles. Quod si hæc signa cuperes extrinseca, non intrinseca homini morienti: Sol obscurabitur; quia, deficiente potentia visiua, tenebrosus illi Sol ipse apparebit: Luna non dabit lumen, ex cuius scilicet

licet influentijs humidum radicale, quod extinguitur, consolidetur: Stellæ cadent de Cælo; nam, cum hæc sint in signa, & tempora, non vlteriùs signanda sunt ab illis tempora morientis, atq. ideò perinde se habent, ac si illi de Cælo caderent: Vrtutes Cælorum commouebuntur, negantes scilicet morienti influxus illos, quibus antea in conseruationem illius viuentis influebant: Eruntq. terræmotus per loca; quia, ex vi morbi concussa periclitantis mente, omnia conuti, omnia nutare videntur illi, cum tamen sola illius mens nutet, & vacillet. Mystica forsan optas? Sol obscurabitur; nam Sol iustitiæ Christus, depositis misericordiæ radijs, rigoris vultus accipiens, obtenebrata quasi facie, adstabit iratus: Luna, hoc est Virgo illa, quæ pulchra, vt Luna, dicitur, cuius propitio fruebamur fulgoris patrocinio, non dabit lumen; cum iam rigoris tempus aduenerit, patrocinandi tempus transierit: Stellæ cadent de Cælos nempè Sanctorum cætus, tamquam stellæ, fulgentium in perpetuas æternitates, perinde se habebunt, ac si morienti occidant, omisso munere intercedendi, ac pietatem implorandi: demum virtutes Cælorum commouebuntur, in vltionem, cum irato Iudice conspirantes. Sed quid vlteriùs in re clara iam protrahor? Hæc, prolixe nimis forsan, ingessi, vt clariùs prospicias, hæc omnia a Vate nostro, in funere Proserpinæ, eruditissime expressa fuisse, vt Diem Domini, Diem furoris, Diem internæ Potestatis tenebrarum, quam in anteactis explicare aggressus fuerat, in præsenti ab effectibus, & signis prosequeretur. *Obscurat anhelitus Axes*: ecce Solem obtenebratum. *Astra viarum mutauere fidem.* En Luna lumen negans, dum exorbitat, nam inter errantes stellas profectò est Luna. *Versato se proluit Arctos æquore*: En stellas de Cælo cadentes. *Horruit Orion: Atlas palluit*: en vt Cælorum virtutes commouentur. Sed his omnibus non commouetur Raptor: &, licet eius potentia, per quadrigam, & equos significata, perstringatur, hallucinetur, ac retrorsum impellatur à luce sacerdotali, circa morientem euigilante, cum hæc tamen sit hora eius, & potestas tenebrarum, non retrocedit; sed immò vehementiùs in raptum prosilit, vt ex sequentibus conspiciemus. Consuluisset, mehercle, sibi Proserpina, si, tot signis admonita, pedem vertisset in fugam; sed iners perstitit, dessidiosa constitit; ideò & perijt. Fugiendum itaque à Raptore est: sed orate, ne fiat fuga vestra hyeme, vel Sabbato, vt alibi diximus; immò potiùs hostis aduentum anteuertere connitentes, dum lucem habemus, in luce & festinemus perfectionis montem ascendere. Ast, quoniam in montes incidimus, italicam è monte Musam prouocemus.

Mà, poi, che vinta all'arietar, spietato
  Di quella man, ch'al cieco mondo impera,
  Sciolse de marmi suoi l'aspro steccato
  L'Isola, madre al bipartito Himéra;
  E, nel rotto suo fianco, vn smisurato
  Varco s'aperse à Deità guerriera;
  Improuiso il terror ne sbocca, e tutto
  Il giubilo del Ciel trauolge in lutto.
Scompigliate le stelle altri sentieri,
  Fuor dell'vsato, ou'il timor le caccia,
  Solcar son viste: ed vna sol non speri,
  Inrrepida seguir l'vsata traccia.
  D'attuffarsi nel mar più non disperi
  L'Orsa, ch'hor sua saluezza in mar procaccia.
  Posto in non cal del carro suo le ruote
  Precipita il fuggir pigro Boote.
Il bellicoso, il truce, il già temuto
  Orion, di nembi, e di procelle armato,
  Inhorridisce anch'egli; e sproueduto
  Sente d'ardir, di forze il cuor gelato:
  Trà pallori di morte, il già canuto
  Atlante, il Cielo à sostenere vsato,
  Tremebondo s'immerge hor, che ferito
  Dal feroce annitrir romba l'vdito.
Gonfie de corridor sbuffan le nari
  Torbidi fumi in Flegetonte accolti;
  E da gl'haliti oscuri homai, del pari,
  Rendonsi i Poli in cieca notte auuolti.
  Mà pria, ch', in tutto, ad annerirsi impari,
  La gran luce del Ciel vibra disciolti
  Del crine i raggi; e saettando offende
  Gl'auuersi mostri; e vendicarsi intende.
Dell'eterne caligini profonde
  Quegl'occhi auuezzi all'Auernal soggiorno
  Ferisce il Cielo; e i spirti lor confonde
  Con gl'aurei lampi il folgorar del giorno.
  E già nel petto alto terror s'infonde
  De fuocosi destrier, ch'il guardo intorno
  Ruotan furiosi, e rinculando il dorso
  Rodon co'l dente, à denti armato, il morso.
Di miglior sfera al non sperato aspetto,
  S'arresta il piè, palpita il cuore, e schiua
  L'arrabiato liuor l'odiato oggetto:
  Anzi là, doue, in tenebrosa riua,
  Hebber, trà l'ombre sue, cieco diletto,
  Volto il timone, all'ombra lor natiua
  Sforzansi ritornare; e quasi il Duce
  L'impeto de i corsier seco n'adduce.

Himera Siciliæ fluuius, de quo vide cram. 58.

Iam quomodo sistantur non solùm, sed in cursum iterùm effundantur audiamus.

Mox, vbi pulsato senserunt verbera tergo,
Et solem didicere pati; torrentius amne
Hyberno, tortâq; ruunt pernicius hasta.
Quantum non iaculū Parthi, nō impetus Austri,
Non leue sollicitæ mentis discurrit acumen.
Sanguine fræna calent: corrumpit spiritus auras
Lethifer: infectæ spumis vitiantur arenæ.
Diffugiunt Nymphæ: rapitur Proserpina curru;
Imploratq; Deas. Iam Gorgonis ora reuelat
Pallas; & intento festinat Delia cornu:
Nec Patruo cedunt: stimulat communis in arma
Virginitas; crimenq; feri Raptoris acerbat.
Ille, velut stabuli decus, armentique, Iuuencam
Cum Leo possedit, nudataq; pectora sodit
Vnguibus, & rabiem totos exegit in armos;
Stat crassa turpis sanie, nodosq; iubarum
Excutit, & viles Pastorum despicit iras.

MOX VBI PVLSATO &c. Contumaciam deponere coactos, Plutonis indicat equos; eosq; iterum in destinatum iter impulsos, amplificatione à comparationibus deducta prosequitur; perniciolos ex ijsdem effectus, in orbis vtiq; perniciem emanantes describens; ac subinde socialibus Nympharum Choris destitutam, raptamque Proserpinam ostendit, Deabus, quæ illi adhùc aderant, incassum reclamantibus, & concurrentibus ad arma. Qua data occasione, & Dearum motus describit, & Plutonem minis inconcussum aptissima comparatione delinear, & amplificat.

MOX VBI &c. Quos contumaces innuerat, equos progredi iam coactos describit, ac, per similitudines mirabiliter amplificat, eorumdem in destinatum iter concitatum denuo cursum oculis subijciens.

MOX. Aduerbium temporis illicò subsequentis hoc est, idem sonans, ac *subinde statim*. Vide de hoc dicta in anteactis Carm. 37.

VBI. Aduerb hìc temporis est idem sonans, ac *postquam*: in quo sensu idem vsurpatum reperies apud Virg. Æn. 2.

Hæc vbi dicta dedit lacrymantem, & multa volentem
Dicere deseruit &c.

PVLSATO TERGO. Per textum hunc casum, absolutè positum, indicat, quid egerit Pluto, cum contumaces equos conspexerit, ac resides; eorum enim terga verberibus feriens excitauit admonuit. Ideò *pulsato*, quod partic. pass. est à Pulso, Pulsare autem idem sæpe est,

ac *percutere*, & *verberare*, nam verbum frequentatiuum est à *Pello*, quare *pulsare* idem est, ac *frequentius verberatione exagitare*. Volunt quidem aliqui, *pulsare* minoris incommodi esse, quam verberare. Sed ijs non planè assentior, quia paternæ pulsationis delictum video apud Virg. Tartarea punitum pœna, quod satis ostendit etiam ab ipso Virg. verbum *pulsare* pro *verberare* vsurpatum immò, & pro *grauiter verberare*, cum ait

Hic, quibus inuisi fratres dum vita manebat
Pulsatusue parens, & fraus innexa clienti.

Tergum verò quid sit, videas lib. pri. Carm. 184. Tantùm aduerte hic non sumi figuratè, seù translatè, sed propriè.

SENSERVNT VERBERA. Quid sit sentire, habes pariter lib. pri. Carm. 270. tantùm moneo hic ad sensum tactus afflictiuè referri, & idem esse, ac passi sunt. *Verbera* autem propriè dicuntur instrumenta quædam ad verberandum concinnata, exilia videlicet, & oblonga, vt virgæ, fustes, lora, flagella &c. huiusmodi. In quo sensu & Virg. Georg. 3. describens aurigas equorum celeritatem concitantes, in curruum certamine, inquit

. . . . . . *Illi instant verbere torto*
Et proni dant lora &c.

Verùm, cum sæpe causa pro effectu ponatur, factum etiam fuit, vt *verbera* pro ipsis verberationibus ponerentur, vt satis notum est. Ad vtrumq; autem sensum respexisse hoc loco Vatem non ambigo.

ET DIDICERE. Antecedentibus consequentia adnectit, per partic. *Et* copulatiuam; nam post verbera *didicere* quare præintelligenda etiam hic est particula *vbi* supra posita, vt sensus sit: *Et vbi didicere &c.* Porrò discere, verbum est nouissimæ significationis, idem enim est, ac cognitionem, quam de aliqua re non habebamus, acquirere. Tantùm moneo, ex eo, quod duplicis sint generis cognitiones, ita vt alia sit practica, seù experimentalis; alia speculatiua, & scientifica; non intelligendum esse textum de cognitione speculatiua, sed de practica, seù experimentali, & quidem de practica rigorosè sumpta, quæ scilicet in actione ipsa consistat: in actione dixi, non quidem ad exclusionem, sed ad inclusionem passionis: nam hic de praxi passionis rigorosè loquendo, sermo est; non actionis, si ad antedicta respiciamus, nempè *Terruit orbis equos*: quamuis, si ad actum sustinendi, irretortis oculis, lucem reflectamus, actio formaliter erit, cum actus visionis sit. Insuper aduerte, non esse intelligendum textum ita, vt loquatur de cognitione practica perfecta, quæ sola intellectualis est, sed de imperfecta, quæ per sensum habetur, & phantasmata, & quæ sola etiam brutis conuenit.

PATI SOLEM. Confirmat verbum *Pati*, quæ supra diximus, nempè locutum de praxi passionis Vatem; nam *Pati* idem est, ac *tolerare*, ac, quod molestum est, sufficienti validitate sustinere. De Sole vide dicta hoc eodem lib., Carm. 44. Hic tantum noto, causam pro effectu positam, nempè Solem pro luce Solis, equorum oculos perstringente. Vbi metonym. agnosces.

RVVNT. Vide de hoc verbo dicta in antea&#7municipal;tis carm. 20.

TORRENTIVS &c. Certant de palma summi nominis Poetæ omnes in celeritate describenda: Et Statius quidem Theb. 6. miris eam exprimit modis, dum ait

. . . . *Quæ tantum nubila Cælo,*
Quæ bello sic Pila volant, quæ carbasa Ponto?
Amnibus hybernis minor est; minor impetus igni
Tardius astra cadunt &c.

Ouid. verò Metam. 10. fab. 5. Atalantæ velocitatem sic exprimit

. . . . . . *Passu volat alite virgo.*
Quæ quamquam scythicâ non segnius ire sagitta
Aonio visa est Iuueni &c.

& inferiùs velocitatem eiusdem simul, atq; Hippomenis exarans ait

. . . . . . *Cum carcere pronus vterq;*
Emicat & summam celeri pede libat arenam.
Posse putes illos sicco freta radere passu,
Et segetis canæ stantes percurrere aristas.

Virg. deniq; agilitatem Camillæ suæ Æn. 7. describens, inquit

. . . . *Sed prælia virgo*
Dura pati, cursuq; pedum præuertere ventos.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas,
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter; celeres nec tingeret æquore plantas.

Quod si equorum speciatim cuperes amplificatam celeritatem, vide semper sibi similem Auctorem nostrum, de tertio Honorij consulatu circa finem, hæc grandiloquis musis exarantem.

Vobis Ionia virides Neptunus in alga
Nutrit equos, qui summa freti per cærula possint
Ferre viam, segetemq; leui percurrere motu,
Nesciat vt spumas, nec proterat vngula culmos.

A comparatis itaq; & hic præcipitem Plutonis equorum amplificat cursum; nam *torrentiùs* aduerb. comparationis, à *torrente* deductum. Est autem *torrens* riuus, fluuiusue temporarius, non è fonte, sed ex ingruentibus, collectisue pluuijs enascens, æstate, vt plurimum siccus, hyeme verò turgens, ac magno defluens impetu: ex quo factum est, vt, quæ præcipiti aguntur velocitate, *torrentia*, per epitetum a torrente deductum, compellentur, quod epitetum idem sonat, ac *rapidus*, *vehemens*, *concitatus*, ac *præceps*. Quare Virg., similitudine à torrente desumpta, Æneæ celeritatem, in vrgendis exprimit prælijs Æn. 11. vbi ait:

Talia per campos edebat funera Ductor
Dardanius, torrentis aquæ, vel turbinis atri
More furens &c.

& clariùs, Georg. 2. alibi à nobis cit., præcipitem vndæ lapsum *torrentem* vocauerat inquiens

Nec non torrentem vndam leuis innatat Alnus
Missa Pado &c.

Sic itaque & Claud. aduerb. suum *Torrentiùs* ab adiectiuo *torrente*, allusiuè ad substantiuum Torrens, facilè deduxit, vt præcipitem magis cursum innueret equorum, quam amnis hyberni decursum, lapsumq; torrentem; cum hac enim velocitate comparat, eáque superiorem facit, equorum cursum. Ideò torrentiùs

AMNE HYBERNO. *Amnis* nomen est compositum ab *Am* (quod idem est, ac *circum*) & verbo *No*, quod ex fluo quasi *Amnans*, hoc est *circum fluens*; & propriè fluuium significat, qui, flexuosis meatibus, terras circum delabitur. Vnde Virg. Georg. pri. ait

Atq; alius latum funda iam verberat amnem.

Per Cathacresim tamen transfertur *Amnes* ad torrentem etiam, de quo iam diximus, exprimendum, vt patet ex Virg. Æn. 4. vbi describens ingruentem pluuiæ, ac grandinis tempestatem à Venere excitatam, vt Dido, atq; Æneas vnam cogerentur in speluncam; ac tumefactos ex illa torrentes indicans magno impetu decurrentes ait: *Ruunt de montibus amnes.* Ex quo etiam licet adnotare, quam prudenter, hoc loco, Claud. vsus sit eodem verbo *ruunt*, dum concitatos equos concitatis comparat torrentibus, ac efficit velociores. Ne tamen æquiuocationis ansam tribueret nomen *Amne* simpliciter prolatum, addidit notam differentialem *Hyberno*, qua scilicet expressè declaratur, nomen *Amnis* pro Torrente positum; per hanc enim distinguitur torrens extemporaneus à cæteris fluuijs, qui, perenni ex fonte promanantes, neque æstiuo tempore, exsiccantur, vt torrentes, de quibus supra. Hybernus nempè adiectiuum est ab hyeme deductum, & idem sonat, ac *tempore hyemis vigens*, vt supra de torrente iam dictum, ad distinctionem &c. Nec placet Parrhas. qui *hybernum* dixit ab *hymbre*, hoc est à pluuia deductum; nam gratis effingitur, imbrem per aspirationem scribendum esse, vt supponit, *hymber* scribens, Parrhasius: Ethymologia autem nostra certe & ex ipsa aspiratione constat, & ex Virg. comprobatur, qui 2. Georg. ait

Quid tantùm oceano properent se tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

vbi per *Soles hybernos* hyemales procul dubio intelligit.

TORTAQVE PERNICIVS HASTA. Similitudinem similitudini, seù potiùs comparationem comparationi adnectit, per coniunctiuam *que* pro *&*. *Perniciùs* pariter aduerb. comparationis est, cuius positiuum aduerb. est *perniciter*, à *pernicitate*; hoc est *præcipiti velocitate* deductum; quarè *perniciùs* idem erit, ac præcipitata magis velocitate, seù velociùs tortâ hasta. *Torta* particip. pass. est à verbo *Torqueo*, quod idem est, ac *torquendo*, *iacto*, vt patet ex Virg. Æn. 5., vbi hæc habentur

In medios telum torsisti primus Achiuos.

quod vt magis innotescat, noueris, antiquos bellatores, hastis vti amentatis, solitos fuisse. Hastæ autem amentatæ dicebantur, quæ amentis circa medium alligabantur, vt, eiibratæ, maiori impetu, ac velocitate deferrentur; loris enim quibusdam, quæ *amenta* dicebantur circa medium ligatæ hastæ, ijsdem ad calcem vsq; circumuoluebantur, ijsq; Lanceatores vtebantur ad eiibrandam maiori hastam impulsu. Quod totum annuit idem Virg. Æn. 9. cum inquit

In-

Intendunt acres arcus, amentaq; vibrant.

atq; ex ijs, propriè loquendo *amentata* dicitur *hasta*, quæ, scilicet ijs loris munita acriùs contorquebatur. Quid autem hasta sit, vide, hoc eodem lib. carm. 24.

QVANTVM NON IACVLVM PARTHI &c. Alias hic aggerat comparationes, vt magis adhùc equorum gradarium adaugeat velocitatem. *Quantùm* commensurationis aduerbium est, ab adiectiuo *quantus*, quod ad correlatiuam mensuram refertur, atq; hoc habet, vt sibi semper correspondeat correlatiuè *Tantum*: quarè sensus, hoc loco est: tantùm discurrunt equi, quantum non discurrat Iaculum &c., licet enim particula *tantùm* reticeatur, facilè tamen, & per necesse, ex contextu deducitur subintelligenda; in quo synecd. figura.

NON DISCVRRIT. De particula negatiua, & malignantis quidem naturæ non sæpè alibi diximus. *Discurro* autem, verbum vtiq; compositum ex *Dis*, & *curro*, idem est, ac *in diuersas partes curro*. Sic Virg. Georg. 4. de Nilo loquens, ait

Et diuersa ruens septem discurrit in ora.

vel idem est, ac *ex diuersis partibus in vnum confluere locum*. In quo sensu idem Virg., Æn. 12. inquit:

Discurrunt alij ad portas primosq; trucidant.

Verùm hic pro simplici ponitur, ita vt idem sit, ac simplex *curro*; quod quidem, respectu equorum, sensum habet proprium; respectu verò comparatorum, sensum habet translatum, ita vt idem sonet, ac *impetu maximo*, *ac summa celeritate spatium emetitur*, *quod inter terminum à quo*, *& ad quem intercedit*.

IACVLVM PARTHI. Iaculum propriè, telum missile est, seù hastile, quod manibus eiibretur; *iaculum* à iaciendo dictum. Hic tamen, cathæresi vsus, Poeta iaculum, manu eiibrabile, posuit pro *sagitta*, quæ arcu eiibratur. Patet autem hoc primò, quia alioquin hæc comparatio coincideret cum superiori ab amentatis hastis desumpta; nam & *iaculum* hasta missilis est manu, nec differt, nisi secundùm maiorem, vel minorem corporis molem: quare esset hæc puerilis repetitio, non autem comparationis ad comparationes accessio. Secundò, quia Vates, dum *Iaculum Parthi* signatè nominat, iaculum arcu eiibrandum apertè designat; nam vt Priscianus ait

Maxima gens Parthi, solis arcuq; potentes,

& quidem sagittariorum peritissimi recensentur Parthi, de quibus si plura cupias, vide superiùs dicta carm. 94. hic vnum posuit Vates pro omnibus per synecd. Sed, ne videatur cassis hæc comparatio, ac non tanti momenti, vt non nihil addere possit comparationibus suprapositis; sciscitetis à Virg., quanta nam velocitate emissa ab arcu sagitta deferatur; & respondebit Æn. 4., eam volatu deferri.

. . . . . . *Qualis coniecta ceruo sagitta,*
Quam procul incautam, nemora inter Cresia, fixit
Pastor agens telis, liquitq; volatile ferrum &c.

quo posito, non solum volantes Plutonis equos efficit Vates; sed maiori, quam ea volatu, celeritate ruentes: atque ideò valde crescit ab antea dictis oratio, & gradationem superiùs initam egregiè prosequitur.

NON IMPETVS AVSTRI. Præintellige particulas prænotatas, hoc est *Quantum non discurrit impetus &c.* quæ non repetuntur, tum quia optima ea est locutio, quæ per fig. Adiunctionem exornatur; tum etiam quia concitatio orationis ipsam equorum concitationem debuit commari, ac consequenter omnia præscindere, quibus à celeritate dicendi retardari potuisset: atq; hac eadem de causa tota per Asyntheton decurrit coniunctionibus carens. Addit itaque hic nouam comparationem, à velocitate ventorum desumptam. De impetu ventorum plura diximus lib. pri. carm. 75. hic ponitur *impetus* pro vehementissima illa vi, qua rapidissimè, per aereos campos, feruntur venti. Auster verò ventus est meridionalis, alio nomine Notus, qui leniter interdum spirat, cum primò videlicet oritur, vt adnotauimus in Præfatione ad lib. pri. carm. 8., Ast, cum inualescit, rapidus adeò excurrit, vt eum præcipitem vocet Sabellicus

His plaga præcipitem, quæ torrida vergit ad Austros.

atque, cum huiusmodi Austri præcipitatione, præcipites Plutonis equos comparat Vates. Sed occulta comparationis fundamenta latere in huiusmodi venti mentione, non ambigo; nam, quo ad celeritatem euolandi, etiam Boreas præceps dicitur ab Ouid. Metam. 2. vbi delatum per sphæras Phaetontem cum naui à Borea impellente acta subtilissimè comparat, sic

Iam Meropis dici cupiens, ita fertur, vt illa

Præcipiti pinus Borea &c.

cur itaque Vates Austrum hic potiùs in comparationem vocet, quam Boream? Non incongruè profectò spectata huius venti natura; nam *Auster*, naturâ suâ, ventus est exitialis, eumq; auditum hebetere, caliginem inducere, corpora diffundere, capiti grauedinem inferre; affirmant Hyppocrates, & Galenus. Exitiales profectò erant Plutonis equi, vt patet ex commotione orbis, ijs in lucem emergentibus: & patebit magis ex eorundem effectibus mox infra enumerandis: insuper exitiales, quia in exitium Proserpinæ ferebantur: Denique auditus eorum hinnitus offensam eiibrauit: *audito pallent Atlas hinnitu*: tenebras induxere; *Rurdas obscuras anhelans arcs*: corporaque ipsa cælestia dissoluerunt: *Astra iterum mutauere fidem*. Igitur Austrum potiùs, quam alium aliquem ventorum, licet velocitate insignem, in comparationem vocari, necesse fuit omninò, vt meliùs & sibi Vates, & inter se congruerent comparata. Crescit autem & hic oratio; nam certè quacumque sagitta, licet volante, ocyor semper est ventus.

NON LEVE SOLLICITÆ &c. Hoc est *quantum non discurrit leue &c.* Quarè cum summa hic omnium velocitate pernicitatem eorundem comparat equorum, & maiorem facit, hyperbolicè quidem; sed ita vt vix hyperbolicum appareat, immò & ne via quidem, spectatâ naturâ equorum, quos dæmonis esse nouimus ex calce libri primi. Ex quo licet artificium Vatis aduertere, qui ipsas hyperbolicas dictiones integumento obtegit veritatis.

LEVE ACVMEN. Extrema alicuius rei subtilitas *acumen* est; sed, per translationem, intellectus etiam, in intelligendo, perspicacitatem significat; & quidem in hoc sensu extat hic: acutissimè tamen *Acumen* dixit; nam hasta acuminata mentis acumen symbolicè significat, ideòq; & Palladi datam testatur Martianus Capella. *Leue* autem dicitur quidquid sine pondere est, & naturâ suâ sursum faciliùs, quam deorsum mouetur; nam *leue* dicitur à *leuitate*, quæ est qualitas grauitati contraria; vbi enim hæc deorsum, illa sursum impellit ea, in quibus reperitur: & quia quod leue est, facillimè mouetur, ideò *leuis* pro eodem sumitur, ac agilis. *Leue igitur mentis acumen* est, quia, cum nil aliud sit, quam ipsius perspicacitas intellectus, qui est cognoscitiua animæ potentia, certè sine pondere erit, consequenter & *leue* erit, idest agile, acumen illud, ita vt facillimè, ac celerrimè moueatur: sicq; in vtroq; sensu *leue* iure merito à Poeta nuncupatur. Quod si scire cupias, quam agilis sit intellectus, audi Thaletem Milesium: velocissimum enim omnium, quæ sunt, inquit ille, est mens; nam tantæ celeritatis est, vt, vno temporis puncto & Cælum, & maria, & terras peruolet. Arrogat Tullius prima Tuscul. vbi ait: *nulla est celeritas, quæ possit cum animi celeritate comparari*. Hoc ipsum innuere voluerunt, vt arbitror, qui, non solum Ægyptiacis, sed etiam Græcorum disciplinis, ac symbolica imbuti Theologia, pro symbolo humani ingenij, seù eiusdem intelligentiæ perspicacibus viribus, Herculem pinxêre, qui tricuspidem arcu sagittam eiibraret; quod scilicet humani ingenij acumen, vnica eiiculatione, ac dicto citiùs cælestia, terrena, infernaq; perscrutetur. Vides itaque & quam altè assurgat Vatis gradatio, & quam hyperbolicè sibi semper similis decurrat, dum supra id ipsum, quod velocissimum omnium meritò censetur, Plutonici currus velocitatem extollit. Sed ne mireris; nam si dæmones sunt ista equi, vt diximus, spiritus sunt certè, & cum exiuit corpore sint, licet assumptis aereis interdum corporibus circumagantur, certè velociores erunt spiritu illo, qui humanis præpeditus ligaminibus, licet velocissimus, vix plenè sua hac velocitate vti potest. Ad quæ omnia respexisse Poetam non dubitauerim.

SOLLICITÆ MENTIS; Hoc est anxijs agitatæ curis; tunc enim præcipue, in ictu oculi, millenis cogitationibus aduolantibus, & euolantibus, agitatur mens, quæ quid sit, & satis patet ex dictis, & fusiùs diximus initio libri primi, carm. 4.

SANGVINE FRÆNA CALENT &c. Amplificata celeritate, qua Plutonici agerentur equi, effectus iam, ex citatissimo illo, ac violento motu prouenientes enumerat; &, quid ad ipsos eosdem consequetur effectus, in ordinem digerit. De frænis, quantum satis est, diximus lib. pri. carm. 182., vbi etiam fusè egimus de connexione motus cum reiectatione spumarum, ex ore animalis, motu nimio concitati prouenientium. Vide ibi dicta, atq; hic proportionaliter noueris applicanda, dum, spumarum loco, *sanguine fræna calent*. *Caleo* idem est, ac calidus fio; ex quo conse-

quenti

quenti intelligendum proponitur antecedens: nam fræna, calida fieri, nequeunt, nisi præintelligantur equorum ora sanguineis redundantia spumis, quibus fræna humectauerint non modò, sed & abunde abluerint: ita vt ex calore sanguinis naturali (nam calidus, & humidus sanguis est) feruum ipsum calorem contrahere, saltem quoad partes extimas potuerit. Equorum autem spumas *sanguine* congestas indicat, vt violentiam concitati cursus amplificet, cum enim, vt dix. lib. pri. cit., spumæ excitentur, atq; ad ora transmittantur vi agitationis spirituum, qui nimio calore, per motum excitato, ebullientes, excrementitiam ex humoribus partem segregant, ac reiectant; sequitur, vt, cum motus omnem excedit modum, efferuescant adeò spiritus, vt, exsiccata parte excrementitia, eius loco sanguinem ipsum è venis eijciant, & reijciant: quod præcipuè in generosioribus euenit, vt innuit citatus à Parrhas. sedulius inquiens: *Nec terga frementes*

Ardua præfert equi phaleris quæ pectus & ostro
Ore cruentatum mandentes concutis aurum.

Insuper *sanguine fræna calent*, quia supra vidimus equos huiusmodi Lupatis frænatos: cum itaque contumaces fræna morsu perstrinxissent; & rector ideò lora vehementi concussione flexisset, ac contorsisset, vt in destinatum iter cogeret renuentes, effectum fuit, vt dentibus ferreis, quibus lupatum asperari iam nouimus, equorum ora perstringerentur, atq; vt ideò sanguine defluente calerent fræna. Adde horrendum esse ferocitatis, ac crudelitatis signum, ora gerere infecta sanguine, quasi sanguine pascatur, qui sanguinem eructat: Sicq; Virg. Æn. 3., Pastum humanis carnibus Cyclopem, eructantemq; describens, ait

Ceruicem inflexam posuit, iacuitq; per antrum
Immensum, saniem eructans, & frusta cruento
Per somnum commixta mero.

ideò & Auctor noster, ad ostendendam immanem equorum crudelitatem, quam vix attigerat lib. pri. inquiens *Tormes omnisa iugales &c.* hic sanguine spumantes describit: *sanguine fræna calent.*

SPIRITVS LETHIFER CORRVMPIT AVRAS. Auctor lib. in Ruf. pestes omnes Auerni incolas indicat, dum ait . . . . *Glomerantur in vnum*
Innumeræ Pestes Erebi &c.

Ex loco itaque in quem omnes se se ingerunt Pestes, quid secum ferrent equi, ijsdem pestibus enutriti, quam pestem? Iure igitur eos halitu corrumpentes aerem describit Vates? Sed eodem tempore allusiuè attingit, immò apertè, arbitror, declarat Pestilentiæ causam validiorem, ad eam respiciens, qua inductam fuisse in orbem recensent miserrimam illam luem, quam & nos supra memorauimus ad Carm. 176., cuius originem hanc fuisse ferunt. Exundans more solito, Ægyptum Nilus operuit; sed non, more solito, in alueum rursus secessit; immò diutiùs in campis commoratus, in causa fuit, vt ex humido aquarum cœno, & regionis calore, quamplurima animalia cœperint procreari: recedente autem subindè Nilo, animalia illa, quæ partim iam perfecta, partim imperfecta, & semiproducta tantùm extabant, mortua sunt, & corrupta; atq; ex eorum cadauerum corruptione fœtidissimæ prodeuntes exhalationes infectum aerem reddidere, ex cuius infectione pestis emersit totam deuastans Ægyptum; ac subindè, flante Austro, in Græciam comportata, hincque in Italiam, & Illiricum omnes longè, lateq. populata regiones est. Quod si ex fœtido insepultorum cadauerum halitu aer corrumpitur, ac pestis indè grassatur, quid dicendum fuit de halitu equorum Plutonis, non fœtoribus tantùm tartareis affecto, sed cerbereis infecto venenis &c. vt in calce libri primi iam vidimus? Dicendum profectò, huiusmodi halitum non causam tantummodò pestis, sed pestem ipsam formaliter extitisse. Ideò iure dicuntur aerem spiritu corrumpere, hoc est pestibus replere; cum satis notum sit, ex aere corrupto miserandam gigni luem, ac propagari, vt ex Virg. testatur Æn. 3. inquiens

Iura, domosq; dabam, subito cum tabida membris,
Corrupto Cæli tractu, miserandaq; venit
Arboribusq; satisq; lues, & lethifer annus.

Ex effectu igitur corruptionis aeris, quam validis imbuta esset venenis equorum natura, indicat Vates, & vnam ex pestilentiæ causis, & quidem validissimam aperit; ac quam iure cælestia corpora exhorruerint, declarat. *Spiritus* itaque interdum quidem pro anima ponitur; sed & sæpè sæpius pro respiratione, afflatu, halituq; vsurpatur: atq; in hoc secundo sensu viget hic certè. *Lethifer* autem dicitur, hoc est *Lethum ferens*, quod idem est, ac *Pestilentialis*.

Corrumpere verò idem est, ac *vitiare*, seù *contaminare*, ita vt bona, ac benè constituta substantia in malam, ac deprauatam commutetur: hic idem est, ac *Peste inficere*, quod Virg. sexto illo causali casu expressit, loco cit. *corrupto Cæli tractu &c.* Quid tandem sit *aura*, satis vidimus supra carm. 30. hic pro aere ponitur, ex cuius leui agitatione fit aura, quæ lenis ventus propriè est. Sunt tamen & qui dicant *Auram* dici aerem ipsum lucido quodam auri fulgore nitentem; quod si dixeris, non abnuo; licet potiùs arbitrer effectum hic pro causa positum.

INFECTÆ SPVMIS VITIANTVR ARENÆ. Effectui corruptionis aeris effectum corruptæ subnectit terræ. Hæc autem effecta, licet non nisi ordine successiuo exprimi possint ab enarrante, vt tamen vno, eodemque temporis momento euenisse indicet Vates, per asyntheton ita digerit, vt coaceruet, quasi coniunctiua copulatione non indigeant, quæ simultanea sunt natura, licet narratione successiua exprimantur: ex quo nota subtilissimum Vatis artificium. Porrò quid sint *arenæ* iam vidimus lib. pri. carm. 257. Verùm non in ea sensus proprietate accipiuntur hic, sed pro terra ipsa vsurpantur, posita pro genere specie, sicuti in eodem sensu locutum scimus Virg. Georg. pri., vbi de exsiccandis ab aqua exundanti agris sic habet

Collectum humorem bibula deducit arena.

Sed, ne videatur Vates, merè ad libitum, hoc dicendi genere vsum fuisse, memineris Arenam vocari etiam campum, in quo Gladiatores decertent, & eruditè locutum inspicies Poetam; nam Gladiator crudelis Pluto bellum, vel Superis moliebatur, atq; ideò campus, in quem modò, prædam acturus, irrumpit *arena* dicitur, huic Gladiatori exposita, ac proposita ad hostiles actus exercendos. Insuper futurum erat, vt irruerent in arma Pallas, & Diana, vt infra videbimus Proserpinæ studentes defensioni; ideò iam gladiatorius locus in promptu erat, arenæ nomine designandus. Notant aliqui, hoc nomen arenæ rarò plurali numero gaudere. Sed miror, vt fateor; nam sæpissimè plurali numero hoc ipsum nomen à Virg. vsurpatum nouimus, & primo quidem Georg. 2.

. . . . *Lybici velit æquoris idem*
Discere quam multæ Zephyro turbentur arenæ.

Et paulò inferiùs subdit:

Rursus humum & paribus summas æquabis arenas.

& eodem lib.

Totaq; thuriferis Panchaia pinguis arenis.

ex quo postremo Virg. loco videris *arenas* pro terra positas, & tamen plurali numero vsurpatum nomen, vt etiam ab Auctore nostro hìc, & loco cit. lib. pri., licet ibi de arena maris loquatur. *Arenæ* igitur *infectæ* dicuntur *spumis*; nam *infectus* idem est, ac *tinctus*, *maculatus*, *venenatus*, quæ omnia vnico Vates inclusit verbo: tingebantur enim arenæ equorum spumis, cum illæ essent sanguineæ, vt dix. maculabantur, quia atro, non verò purpureo sanguine, aut ostro inficiebantur; & venenis imbuebantur, quia venenum erat quidquid ex monstris illis in spumas reiectabatur, vt supra innuimus. Ideò *vitiantur*: hoc est deteriores redduntur, atq; in corruptionem inclinantur. Quid autem sint *spumæ* iam satis ex dictis patet.

DIFFVGIVNT NYMPHÆ. Destitutam à Nymphis omnibus, quæ eam comitabantur Proserpinam ostendit ad tritum, vt arbitror, Poetæ adagium respiciens.

Tempore fœlici multi numerantur amici
Si fortuna perit, nullus amicus erit.

quod ipsum profectò innuere voluerunt antiqui, cum in fallacis animi hieroglyphicum Hirundinem erexere, quæ scilicet Veris tempore adest, nos inuisit, & quasi in officio futura præsto est: hyeme verò, hoc est turbido instante Cælo, seù aduersâ ingruente fortuna, refugit, & longè profugit. Verùm aduerte hic Vatis solertiam, qui carpit quidem modicam Nympharum fidem in Proserpinam: sed non adeò, vt non reliquerit nobis locum earundem fugam excusandi; cum immò idem Poeta latam prius strauerit viam, ad huiusmodi excusationem expromendam; nam cum indicauerit fugitantia sydera Vrsas, Bootem &c. Quid mirum si eodem terrore abigantur in fugam imbelles Nymphæ, ex natura vtique sua non minùs, quam cerua, pauitantes? Excusauit igitur tacitè, quod tamen sugillat, & iure sugillat, quia vera amicitiæ fides infirma quælibet pectora solidare, atq; obuallare debuisset, ne cederent: Et tamen diffugiunt illæ. Diffugio idem est, ac in diuersas partes, vel ex diuersis partibus fugio: Cum itaque iam dixisset Vates

. . . . *Partim tum castra salutes*

In-

Innasere cohors &c.

aptimè inquit hic *diffugiunt*; nam, cum in diuersis partibus essent Æternitatis non nisi ex diuersis partibus aufugiunt. Insuper consternati animi est mentem adeo deturbatam experiri, vt, nullo habito delectu, quoquo via pateat, in fugam se proripere acceleret, nec, quo socij pergant studeat animaduertere; atq; ideò & in diuersas partes arripitur fuga. Profectò hoc eodem verbo ad indicandam Troianarum consternationem Matronarum, postquam, nauibus incensis, Æneam cum exercitu properantem conspexere, vsus est Virg. Æn. 5. vbi sic habet:

Ast illæ diuersa metu per littora passim
Diffugiunt; syluasq; & sicubi concaua furtim
Saxa petunt &c.

quarè & Auctor noster, vt & iam dictis congrueret, & cæcam consternationem exprimeret, *diffugiunt*, inquit, *Nymphæ*. hoc est Naiades illæ, de quibus hoc eodem lib. à Carm. 16. Locum videat, qui cupiat. Et quid sint Nymphæ videris in præfatione ad hunc lib. carm. 3. Quare hic non immoror. Nymphas autem diffugisse memorat, non Deas, quæ e Cælo deuenerant, & Proserpinam comitabantur; primò quidem, quia, quod ad Venerem spectat, non erat, cur fugeret, quæ conscia furti, & particeps, immò operatrix fuerat doli: quod vero ad Palladem, & Dianam spectat, quippè cælestes Deæ vigore ipso animi à cæteris inferioribus distingui iure debuerunt: ideò fugitent vtcumq; Nymphæ, intrepidè adstare Diuæ debuerunt: secundò, quia, vt vidimus lib. pri. carm. 229. datæ illæ fuerant Proserpinæ, tanquam auxiliares copiæ; ideòq; indecorum, atq; incongruum fuisset, si eam summo in rerum discrimine destituissent: tertiò vidimus ibi Palladem sapientiam esse, Deliam verò virginitatis amorem, quibus iuuantibus certè poterat Proserpina euitare, si voluisset, Veneris astus insidiantis; cum autem hæ virtutes ex ipsa natura (vt ait Cic. offic. pri.) radices in humano pectore habeant, æquum fuit, vt Proserpinæ ad interitum vsque adstarent, licet neglectæ.

RAPITVR &c. En tanto, ac tam terribili apparatu appetitam Proserpinam poenas iam spreti fidissimæ Matris Imperij luentem: En voti compotem effectum Plutonem: & miseram lætitiarum catastrophem. Inquirunt autem aliqui, quid ageret Proserpina, tot circumfluentibus terroribus, ac diffugientibus Nymphis, vt non & ipsa fugeret, vel saltem sororibus strictiùs adhæreret Deabus, vt earum patrocinio contra quodlibet ingruens infortunium vteretur. In promptu tamen ex ijs ipsis, quæ diximus, immò quæ Vates ipse dixit, est responsio. Dea erat Proserpina, *primitq; videre*

Pallas si Clypeum ferret, si spicula Phœbe.

Cum igitur timor Deas non incesserit, nec debuit illa timorem admittere cum ijs, nec membris, nec honore minor adstaret: obfirmato aderat animo, quia se Iouis filiam meminerat, ideò quidquid ageret, nequaquam se perituram arbitrabatur. Adeò itaque detinebatur auido de quo supra feruore legendi, vt magis illi curæ fuerit, ne floreo, quod texebat, stemmati flos deesset, quam vt propriam tueretur salutem. Scribit igitur Phanodemus lib. 5. rerum Atticarum, Proserpinam raptam fuisse, dum Narcissum florem Eumenidibus sacratum legeret: ex quo coronæ ex Narcisso ipsi sacræ fuerunt Proserpinæ, vt refert Mythol. Nat. Com. lib. 9. cap. 14. Itaque

PROSERPINA. Quæ hæc fuerit ex sæpè dictis patet: quæ sit, iam ex textu innotescit: quæ futura sit, facilè & ex Raptore, & ex horribilitate apparatus, & ex crudeli celeritate rapiendi planè colligitur. Proserpina, *iam gloria Matris, nunc dolor* causalis, licet effectum non habitura, antequam iacturam suam resciuerit Mater. Proserpina, iam cæteris æquanda Deabus, cum æquali tenderet per gramina passu; nunc in captiuitatem redacta infælicissimarum omnium infælix maximè: Proserpina, pro qua olim Mars decertarent, & Phœbus, nunc sine certamine miserrima Plutoni Præda: Proserpina, quæ mox, tot Nympharum stipata cœtibus, hilaris, & iactabunda procedebat, nunc, ab omnibus destituta, tartareis addicta mæroribus. Vides quam luctuosam cathastrophem, vno verbo, exprimat Vates, raptam, proprio nomine compellans, quod vtiq; & emphaticum maximè, & maxime patheticum est, ac vix explicabile, quod menti ingerit luctuosissimorum affectuum hæc nominis eiusdem commemoratio.

RAPITVR. Equidem, si vnquam antea Vatis artem sum admiratus, hic maxime admiror, ac veneror. Connaturale est, vt, qui luctuosissima cogitur enarrare, paucis se expediat, ne, concepto doloris, ac commiserationis sensu, vox in faucibus hæreat, & suffocetur, si longiori verborum ambitu vellet vti, ad tragicum nimis facinus exponendum. Quomodò igitur aptiùs naturæ moribus obsequi potuit Vates, quam triplici tantum voce luctuosissimam Proserpinæ Tragediam recensere: *Rapitur Proserpina curru?* Porrò emphaticum non minus, ac patheticum est verbum *rapitur*, quam sit ex dictis recensitum Proserpinæ nomen. *Rapitur* ad Inferos, quæ Superos neglexerat: *Rapitur*, quæ, ne raptui subesset, *aethera deseruit*: *rapitur* amplius Matrem non visura, quæ irrita texebat sed futuræ munera matri, & quæ spes vnica Matris erat: rapitur è conspectu Solis, quæ Solem ipsum in pulchritudinis certamen prouocare potuisset & rapitur e medio Dearum, quæ vera incessu patuit Dea; ac nullum illi in comitatu præsidium; nullum ex Ioue Patre subsidium; nullum ex sororibus numen, vt infernùs patebit! Quid magis emphaticum, ac patheticum effetti potuit? *Rapi* insuper est *hostilis quodam impetu, ac barbara celeritate auferre*: quo etiam magis augetur infælicitas. Ideò aptissime ad Tragediam Proserpinæ exprimendam, Rapitur inquit

CVRRV. *hoc est in currum*: inquit huius loci interpres Parrhasius. Verùm si nil aliud, quam quod innuit Parrhas., significaret textus hic instrumenti, seù modi, casus, superfluè prorsùs, opinione mea, adderetur: nam satis ex anteactis constat, quod si curru aduenit raptor, certè prædam in currum arripit, procul dubio enim noluit onustus præda pedes aufugere, qui curru ad prædam conuallerit. Emphaticè igitur arbitror appositam particulam *curru*, vt scilicet dictò citiùs sublatam, ablatamq; Proserpinam indicaret Vates: quasi *rapi*, & *abuehi*, vno, eodemque momento emicuerit, & vix rapi viderint reliquæ Proserpinam Deæ, cum iam curru abuehi conspexerunt. Non dixit autem Vates *rapitur à Plutone, & curru imposita abducitur*; sed *Rapitur curru*: vt celeritate ipsa, & concitatione dicendi, impetum, ac celeritatem rapiendi mirabiliter exprimeret. Quid verò sit currus, & quarè ad huiusmodi raptum adhibitus, iam satis abundè vidimus, initio lib. pri. ipso Carm. pri.

IMPLORATQVE DEAS. Consequentia iam ad raptum recensere aggreditur Vates: & primò quidem luctuosas Proserpinæ voces commemorat, sorores Deas in sui defensionem exorantes. Itaque particula *que* pro *&*, licet, hoc loco, sensum habere possit successionis, ita vt sit idem, ac dicere: *postquam se rapi animaduertit, implorat &c.*; tamen verè particula coniunctiua est, qua ostenditur, eodem tempore, & raptum, & eiulatum Proserpinæ extitisse, licet verè dici possit consequens eiulatus, saltem posterioritate naturæ, cum effectus fuerit raptus, quem Proserpina patiebatur. *Implorare* autem idem est, ac *miserabili eiulatione alicuius opem petere in aduersis rebus*. Et profectò quid faceret infælix Proserpina, Plutonis iam lacerto, adamantina fortius catenà ineluctabiliter constricta, nisi sydera vocibus feriret, eiulatibus aerem impleret, ac præsentes Deas ad opem conferendam miserabiliter deposceret? Aptè igitur naturam, mores, conditionesq; captiuæ, hoc vno verbo *implorat*, expressit Poeta. Naturam quidem, vt patet ex dictis, quia connaturale est, vt, qui se ipsum è malis ingruentibus expedire non valeat, aliorum imploret auxilium: Mores quia maxime proprium fœminei sexus est lacrymis decertare, vt animos flectat: Conditiones; quia, vt diximus, captiuæ nil supererat, nisi vox, & eiulatus, quibus auxilium deposceret. Ideò *implorat Deas*: illas vtique, quas propitias sibi rebatur adfuturas, quia sorores, vt in anteactis vidimus essent: secundo quia amicitiæ pignus dedisse videbantur, cum è Cælo Siculas in oras descendissent ad eam inuisendam: tertiò quia, reliquis in fugam abactis, illæ tantum supererant, ad quas imploratio dirigeretur: & denique quia in Deum inferorum non nisi cælestes Deæ poterant & certamen assumere, & vires exercere, & periclitanti præsto esse. Quarè & hoc emphaticum est, vt vides. In explicatione autem nominis non immoror, quia de hoc dictum alibi.

IAM GORGONIS ORA REVELAT &c. Muneris non immemores sui; sed, & vlteriùs, communi omnium offensione concitatas, ac Proserpinæ doloribus, eiulatuque permotas Deas, quasi signo dato, ad arma iam procurrentes describit.

IAM. Aduerbium hoc temporis est, idem sonans, ac *statim, illicò, sine mora*: sed temporis, hoc loco, futuritionem importat, immediatam tamen adeò, vt vix non factum

sit, quod illicò faciendum insinuatur. Nec difficultatem ingerat particulam *iam*, cum tempore præsenti copulata, *iam reuelat*; nam hic sumitur simplex *iam* pro repetito *iam iam*, quod cum præsenti ponitur, etiam si futuritionem importet, vt patet ex Virg. Æn. 2. vbi hæc habentur.

Insequitur iam iamq; manu tenet, & premit hasta.

idest mox tenebit, & iam tenere videtur nunc; adeò imminet, & vrget. Sic itaque & Pallas *iam reuelat*; idest nodos soluit, pallam expedit, & in procinctu ponitur, vt reuelet: mox reuelabit; sed actu iam nunc reuelare videtur, quod reuelabit tamen illicò infra, vt ex dicendis patebit

PALLAS. De Pallade satis superq; diximus lib. pri. Carm. 229. Hic tantum, primo loco aptè poni animaduerto, eo quod, cum de ineundo agatur bello, bellatrici Deæ primatus iure fuerat deferendus.

REVELAT. Verbum hoc compositum est ex *re*, & *velo*; sed contrariam habet significationem, *velare* enim *operire*, ac *tegere* est; *reuelare* autem *aperire* est, & *detegere*. *Reuelat* igitur Pallas; hoc est *in procinctu est vt reuelet* Gorgonis ora, quæ scilicet obuelata semper asseruare consueuerat, nec detegebat, nisi vbi de summo rerum discrimine ageretur, vt vidimus hoc eodem lib. carm. 26.; nunc autem reuelare aggreditur, quia extremis morbis, extrema sunt adhibenda remedia. Cum igitur iam contra tyrannicam Tartarei ducis efferatam potentiam bellum esset ineundum; & cum celeritas raptoris vincendi moras non admitteret, cumque assuetis vix in armis spes esse posset, contra adamantinum Plutonis pectus iure Gorgonis reuelare properat ora, quod vltimum erat bellici furoris experimentum. Vide Areostum de Clypeo Atlantis, atque imaginem huius Gorgonei Clypei, quo ad effectum fortissimos quosq; debellandi hostes, perspicies.

ORA GORGONIS. Vide de his dicta loco, & carm. mox supra cit. Tantùm noto, *Ora* hic poni pro facie, facies pro capite, caput pro anguineis crinibus horrente spectro, per metalepsicam gradationem.

ET DELIA &c. Sicut vnitim Proserpinam inuiserant Deæ, vnitim comitatæ fuerant, cum prodiret in campos; sic vnitis viribus ad eius defensionem accurrentes, per particulam coniunctiuam *Et*, ostendit Vates; hoc tantum ordine seruato, vt Delia Palladis, vtpote maioris, exemplum secuta videatur. Delia autem dicitur Diana ab Insula Delo, in qua nata refertur; sicuti & frater ipsius, nempe Apollo *Delius* ab eadem Insula compellatur. De hoc verò plura diximus, &, quantum satis est, nouimus, lib. pri. carm. 229. atq; insuper hoc eodem lib. sub titulo Reginæ Parrhasij Licæi, ac sub titulo Triuiæ de eadem differuimus.

FESTINAT. Summa celeritate adferendam opem accurrit.

INTENTO CORNV. Signat modum, quo Diana in vltionem irruerit, nempè, vt Italus quis diceret Vates,

Con l'arco teso, e con lo strale in cocca.

nam *intendo*, à quo partic. pass. *intentus*, idem est, ac vehementer tendo, sicuti cum, obducto ad pectus neruo, in maximam, quam ferre possit curuaturam adducitur arcus, qui hic, per nomen *cornu* designatur, posita scilicet materia pro re signata, antiquitus enim peritissimi Venatorum ex ferarum cornibus simul iunctis arcum conficiebant: quem morem egregiè attigit Bracciolinus lib. 3. venatricis Elisæ laudes sic extollens:

Et ella, vn giorno, insidiando, aggiunto
D'vn saluatico capro il correr lieue,
Lui ferì dall'agguato: e, 'l fianco punto,
Pasce il ferro la vita, e 'l sangue beue:
E, l'vn poi delle corna all'altro aggiunto,
Ne compone il grand' arco, ond' ella in breue
Diuenne arciera, e sagittaria tale,
Che ne 'l Partho, ne 'l Perso hà forse vguale.

Simili itaque arcu insignitam Vates ostendit Dianam, eoq; intento ad defensionem Proserpinæ properantem.

NEC PATRVO CEDVNT. Non indecorum quidem fuerat pro sorore sorores arma vel in Patruum, capescere, cum aperta extaret iniuria. Sed tamen superatu difficilis videtur verecundia illa, seù timor ille reuerentialis, quem minores erga maiores natu consanguineos semper seruare debent obsequentes, illisq; exhibere. Verùm id ipsum non obstitisse, quia in prælium irruerent, profitetur Poeta: eo quia atrocitas criminis animos exacerbasset nimis, &, causam se propriam agere, arbitrarentur, vt inferiùs dicetur: ideò non dixit Vates *Nec cedunt Diti*: sed signatè *Nec Patruo cedunt*, vt notet, eas nulla habita consanguinitatis ratione, nulla debitæ in Patruum reuerentiæ, obfirmato in vltionem animo, in bellum irruisse. De disiunctiua coniunctione *Nec* iam diximus supra carm. 148.

CEDVNT. *Cedere* plures habet, vt fatear, significationes, quas longum nimis esset recensere. Sumitur, hoc loco, pro *abire, & locum victori dare*. Victor erat Pluto, cum Prædam ex orbe abueheret Iouis, & quidem Iouis filiam, otiantibus sororum armis &c. Nouerant itaque Victorem, & Patruum illum nouerant, sed & contra Patruum vim vi repellere licere non ignorabant: ideò, nec terroribus consternatæ, nec victoriâ, qua superbiret raptor, deterritæ, nec reuerentia in Patruum motæ, resistunt prædam agenti: neq; vt Nymphæ, abire, & campum victori concedere, aut locum dare, vt impune victoriam asportaret, sustinuerunt. Ideò *Nec cedunt*

PATRVO. Qui sit Patruus, noueris ex lib. pri. carm. 265. Quomodo Pluto Patruus sit & Palladis, & Dianæ item patet ex dictis ibi, cum illæ Iouis filiæ fuerint, ille frater eiusdem Iouis.

STIMVLAT COMMVNIS &c. Causas notat, cur Patruo non cesserint Deæ, ne videantur alicui, temere, scelerate, ac sacrilege egisse, quod contra decus esset eximium Diuinitatis.

VIRGINITAS. Quid virginitas sit, videas lib. pri. carm. 131. Aduerte hic tantùm, non accipiendam esse virginitatem, secundùm se simpliciter consideratam; sed sub ratione *læsa*, quarè idem est, ac si dixisset *læsa virginitas*: seù *virginitas, cui iniuriam inferri perspiciebant*, quæ tamen reticet per Synecd. Vates, cum satis ex ipso emicent contextu.

COMMVNIS. *Commune* dicitur quod multorum est, seù quod ad plures pertinet, aut in pluribus est; quarè *commune* dicitur, quasi *ijsdem plures addicens munij*. Et aduerte abstractum hic positum pro concreto; nam Pluto non violabat virginitatem in commum, sed virginem, nempè Proserpinam, in qua esset forma virginitatis. Sed ponitur tamen *virginitas* in abstracto, vt iure possit dici *communis*. Quasi innuat Poeta, graue quidem Deabus, ac molestum fuisse crimen, quod ab illis amicam, sociam, ac sororem diuelleret; sed, etiam præscindendo ab hoc, quod crimen esset contra talem numero personam, non fuisse illud ferendum, eo quod vim inferret virginitati, quæ, quocumq; tandem in subiecto reperiatur, veneranda est, atq: aduersus violatores acriter defendenda. Ratio igitur iam præcisa, & abstracta virginitatis, læsa a Plutone, oberrabat ante oculos mentis, ita vt posthabita ratione indiuiduali, quam à subiecto desumeret, secundùm rationem sui præcisam, & animos incitabat ad iracundiam, & vires ad vltionem, in violatorem sui exercenda concitabat. Ast quia virginitas sic abstracta induit rationem generis vniuersalis, in quo omnes, ac singulæ virginitatis formæ continentur, quæ in vnaquaq; virgine reperiuntur; ideò & *communis* iure dicitur, & *vniuersalis*, cum de ratione vniuersalis sit, vt sit *vnum in pluribus*; *vnum* per abstractionem; *in pluribus* per realitatem, vt nos fusè docuimus in Logicis. Quoniam autem quod prædicatur de includente, prædicatur & de quocumq; incluso in ipso genere includente, iuxta Phylosoph. effatum *dictum de omni*; hioc est vt, læsâ virginitatis ratione abstractâ, iniuria in illam collata redundaret quodammodo in omnes partes generis, nempè in omnes virginitatis formas, quæ in vnoquoq; indiuiduo reperirentur. Cum itaque & Pallas, & Delia virgines essent, ex intacta, qua decorabantur, forma virginitatis, certè iniuria Proserpinæ illata, in illas ipsas redundabat, secundùm rationem violatæ virginitatis in abstracto; licet propria earum in concreto non violaretur. Ideò virginitas communis communem reddebat iniuriam; atq; ideò iure, quasi in defensionem propriæ causæ virgines obarmauit, ne pudicitiam raptorum insidijs impune expositam æquo ferentes animo viderentur in eamdem violandam consentire. Ideò *Communis virginitas*

STIMVLAT IN ARMA. *Stimulare* idem est, ac *stimulis*, seù *subditis calcaribus concitare*; similitudine ab equestri arte deprompta; quia, dum calcaribus aguntur equi, toto illi feruntur impetu, ac, spretis periculis, quæ forte cursui obijciantur, quo aguntur, præcipitant. Stimulat itaq; communis virginitas, quia præacutis quasi acuminibus cor ipsum lancinat, & vrgens cogit, vt non deferatur inulta, & *stimulat in arma*; hoc est in prælium armis gerendum. Quod si plura de armis cupias, relege dicta in antecactis carm. 142.

ET CRIMEN &c. Causam causæ superaddit copulans per partic. *Que* pro *Et*. Crimen verò proprie dicitur delictum aliquod, quod contra ius, vel diuinum, vel humanum

per-

perpetretur. Alia itaque sunt crimina priuata, alia publica, & certè priuata publicis minora. Iterum crimina priuata alia sine infamia sunt, alia cum infamia, & hæc illis maiora. Publica pariter alia sunt capitalia, alia non; & secunda primis minora. Perpendendum igitur, quodnam fuerit Plutonis crimen, de quo hic; & quod adeò Dearum animos concitauerit. Inter crimina capitalia publica hæc præcipuè fuerunt, recensita: Incestus, & vis duplex, nempe & ea quæ in Rempublicam exercebatur, & ea, quæ in priuatum Ciuem grassaretur. Quo posito. Cum, quæ Veneri, ac Plutoni Iupiter permisisset, Virgines Diuæ ignorarent, iuxta earum existimationem, crimen publicum capitale perpetrauerat Pluto: primò quidem quia vim intulit Virgini, dum rapuit: secundò quia rapuisse censebatur incestuosus: tertiò quia, cum in Iouis filiam ausus fuisset, crimen erat læsæ maiestatis, quod maximè, inter crimina publica capitale erat. Augebatur ex circumstantijs crimen, quia in conspectu totius Orbis, pessimo exemplo, & cum infamiæ nota, vt putabant, gerebatur; ideo crimen abominandum prorsùs, detestandum, ac capitali supplicio, earum existimatione puniendum, nil mirum si tantas merito suscitauerit iras.

FERI RAPTORIS. Indicans cuius fuerit crimen, quod etiam, & cuius generis fuerit, hic explicat; nempe raptus virginis ad incestum per vim, vt putabatur &c. ideò *Feri*. Sicut fera, sic *ferus* à *feritate* dicitur; & idem sonat, ac *immitis*, *immanis*, *atrox*, *crudelis*. Quare ex adiuncto crudelitatis crimen adauget. *Raptor* autem anthonomasticè hic dicitur Pluto: nam de raptoris nomine satis dictum initio lib. primi.

ACERBAT. Subintellige *Dearum animos*, *&* *iras*. *Acerbare* autem idem est, ac *acerbum reddere*, idest *exasperare*, & *immitem*, *ac crudelem efficere*, nam quo pluris illæ pudicitiam faciebant, eo magis indignitate rei mouebantur, atq; atrociùs crimen videbatur; ideoq; acerbat adeò, vt nec Patruo cedant &c.

ILLE VELVT STABVLI &c. Quo contemptu Dearum iras exceperit Pluto, exarat iam Vates: & a simili ductâ amplificat hyppotiposi.

ILLE. Pronomen hoc, tertiæ demonstratiuum personæ, emphaticè hic ponitur ad Plutonem designandum, quasi dixerit: Ille tot criminum insimulatus, tantis iracundiæ incendijs expositus, tot armis lacessitus; ille ferox; ille virginitatis violator, ac virginis raptor, eodem se pacto habet, eumdem gerit morem, eo vultu, eo habitu conspicitur.

VELVT. De hac particula assimilatiua diximus supra Carm. 163.

LEO. Similitudinem, qua ostendat imperturbabilitatem Plutonici animi, atq; eiusdem in irruentes Deas contemptum, a Leone desumit, qui, rapta, vorataq; Iuuenca, accurrentium in vltionem pastorum iras, non intrepidus modò, sed etiam cum fastu contemnit. Porrò de Leonibus, eorumdemque natura, feritate, atque animi magnitudine satis dictum lib. pri. carm. 210.

CVM POSSEDIT IVVENCAM. Aduerb. temporis est *cum*, idem sonans, ac *quando*. De verbo *Possideo* diximus satis lib. pri. carm. 28. Hic idem sonat, ac potitus est, suáq; habuit in potestate, cum ex armento violentus rapuerit &c. Pariter quæ sit Iuuenca, iam vidimus lib. pri. carm. 198. quod enim ibi de masculo dicimus, proportionaliter & fœminæ applicandum. Sed, vt cernas, quam bene sibi cohæreat, hac sua similitudine, Vates, memineris, inferorum raptorem passim, in sacris etiam litteris, leonis nomine denotari, & videbis optimam illius esse cum leone comparationem. *Cum possedit*, inquit, supponens scilicet raptam, vt dicebamus, quam in sua iam habeat potestate, sic enim & Pluto raptam in sua potestate habebat Proserpinam, cum Dearum iras despiceret. Ex Iuuenca autem similitudinem Proserpinæ desumit, quia iam illam vitulæ comparauerat lib. pri. carm. 127. Et quam iure videas ibi. Num magis parallela decurrere potuit comparatio?

DECVS STABVLI, ET ARMENTI. A pulchritudine Iuuencæ, quam hic memorat, causam attingit, cur & leo, præda sua contentus, iras, minasq; negligat pastorum, & etiam ab eadem causa iras insequentium non leues indicat: quæ omnia certè etiam Plutoni rapienti, ac Deabus raptæ in subsidium accurrentibus quadrant aptissimè, permutatâ tantummodo rerum proportione: Nam Proserpina pulchritudine insignis erat, cum fuerit in anteactis Deliæ, ac Palladi æquiparata.

Nec membris, nec honore minor, potuitq; videri
Pallas si Clypeum ferret; si spicula Phœbe.

immò etiam lib. pri. eiusdem pulchritudinis excellentiam ostendit Vates, cum Deos illius amore inflammatos, ac decertantes ostendit.

Personat Aula procis: pariter pro Virgine certant &c.

quarè cum Pluto, quam Leonem esse vidimus, rapientem, tam venusta præda potitus fuisset, nil mirum, si territantes, minitantesque floci faciat Deas, quas pastorum symbolo aptissimè designat Vates, cum viderimus, eas, lib. pri. nuper cit., ad Proserpinæ custodiam, quatenùs tali illa non ignoraret, aut renuisset vti custodiâ, ab ipso Ioue Patre iam datas; Pastoris enim est gregem à grassatoribus immunem tueri.

DECVS. Idem id est, ac honor, splendor, pulchritudo, venustas. Est autem substantiuum Iuuencæ appositum, quam, quasi anthonomasticè, *Decus stabuli* vocat, *&* *armenti*; vt indicet omnium pulcherrimam à Leone raptam eam esse, de qua loquitur, & ex qua ad Proserpinam deducitur comparatio, quæ pulcherrima item esset &c.

STABVLI. *Stabulum* a stando dicitur. Quare, si respectu animalium loquamur, *stabula* sunt loca omnia, in quibus armenta, gregesque consistunt, veluti quædam stationes animalium. Si enim specialiter loquendum sit, locus in quo equi asseruantur, *Equile* dicitur; in quo Boues, *bouile*: in quo oues, *ouile &c.* Si verò loquamur, præscindendo à brutis, ac rationabilibus; stabulum, vt diximus, a stando dicitur quilibet locus vbi statio collocetur; atq. adeò stabulum dicitur etiam locus, in quem longo itinere defessi succedere solent, qui & *diuersorium*, & *hospitium* solet appellari. Artificiose igitur Vates vsus est nomine *stabuli*, quippè, cum illud sit in vtramq. partem commutabile, aptum etiam est, vt in vtramq; comparationis partem detorqueatur: nam, si *stabulum* raptæ a Leone iuuencæ applicetur, eam fuisse *Bouilis decus* indicabit, idem enim ac Bouile erit: si ad Proserpinam deflectatur, veniet nomine *stabuli* tota Siciliæ insula, quæ diuersorium illud fuit, in quod cum Cerere Matre Proserpina successit tunc cum Armeta deseruit &c. vt vidimus lib. pri. Iuuenca igitur *decus stabuli*, hoc est *Bouiles*: Proserpina verò *Decus stabuli*, hoc est Siciliæ, in qua stationem posuerat, & pulcherrima omnium adsuit Incolarum:

ET ARMENTI. Armentum, vt Festo placet, id genus animalium dicitur, quod est idoneum ad armorum opus: in quo sensu equi tantum, ac boues armenta dici possent: Equi sanè, quia equis in bellum deferuntur armati. Boues verò, quia eorum corio Clypei muniebantur. Varonis autem sententia fuit, Boues armenta vocari, quasi *Aramenta*, tertia littera per syncopen sublata; quod eorum præcipuè opera vtantur in arandis aruis agricolæ. Hæ tamen acceptiones huius nominis *Armentum* ita intelligendæ sunt, vt, in toto rigore loquendi, proprietatem nominis sectentur; nam, minùs rigorosè loquendo, inter armenta enumerantur animalia omnia, quæ grandiori corporis mole prædita cernuntur: inter Greges verò, quæ minora sunt: licet & *Grex* interdum de omnibus cum aliquo tamen addito dicatur; quasi Grex nomen genericum sit, ac per differentias contrahendum ad species: Armentum autem specificum sit, sub *Grege* contentum. Hic Vates *Armentum* accipit iuxta Varonis interpretationem. Sed dicet quis fortassis, deturpatam hic a Poeta comparationem suam, quæ cum parallela hucusq; vt vidimus, decurrat, deficit tandem, vbi nil habeant Armenta cum cæteris fœminis, quatum decus Proserpina dicatur. Memineris tamen, exempla non debere pari omninò passu procedere, alioquin non exempla essent, sed idem; atque adeò nulla esset comparatio, cum nihil sibi ipsi comparetur; nulla similitudo; cum similitudo ea sit, quæ aliquid ad rem quampiam traducit ex re dispari simile, vt loquitur Suar. Rhetor. pri. Apposite igitur Vates hanc particulam, *& Armenti* apposuit, quæ Proserpinæ congruere non posset, vt ostenderet, se, ex re dispari similia traducentem, per similitudinem loqui, non autem per identitatem; nam certe Iuuencam non facit Proserpinam, sed a Iuuenca quid simile ad Proserpinam, vtiq. disparem, traducit. Quod si quis mordicùs vellet, & huic nomini applicationem impertiri (quod tamen ad rem non esset) memineris, Spadonum, fœminarumque, ac puerorum cœtus ab auctoribus sæpè Gregis nomine designari, dum dicunt: *Spadonum greges; fœminarum greges &c.* in contemptum scilicet eorumdem imbecillitatis; gregem autem, vt dix., genericum nomen esse, cui subsit armenti species; atque adeò potuisse, hoc nomine, Vatem etiam Siculas fœminas designare. Improprium tamen, reperiu, esset; & tanto nequaquam dignum auctore.

ET FODIT. Aliam, per particulam coniunctiuam *Et*, priori subnectit causam, cur Leo, licet hostiles ingruant impetus, prædam non destituat, etiam si nondum penitus vorauerit; sed intrepidus minas negligat; vt, simili de causa, ostendat Dearum minas á Plutone neglectas. Causa autem quæ subnectitur hæc est, Iuuencæ nempè sanguis, à Leone degustatus: eam enim Leonis naturam esse ferunt, vt quoadusque sanguinem non gustauerit, facile possit á desæuiendo abstinere: at verò, si sanguinem gustauerit, eius dulcedine, ita in illius amorem exardescat, vt nulla vi ab eo, ad extremas vsque guttas, hauriendo diuelli possit. Ideò cauendum sedulò, inquiunt, illi, qui Leonem edomuerit, sibiq; habeat obsequentem, ne nudas manus Leoni adblandienti lingendas permittat; nam Leonis lingua, cum scabra admodum sit, lingendo, facile sanguinem eliciet; cuius si vel minimam guttulam degustet Leo, actum est de domitore; tanto enim sanguinis gustu impellitur huiusmodi animal, vt nulli cedat, cum sanguinem gustauerit. Ideò *& fodit*. *Fodere* idem est, ac, vt alibi diximus, *excauare*. Hic ponitur pro eodem ac *ferio*. Sed quia ingentis oris est Leo, &, cum efferascit in prædam, ore simul, & vnguibus (qui item illi ingentes sunt) dilaniat; ferire non potest, quin ingentes morsu, atque vnguibus, excauet cauitates: & esto solis vnguibus feriret, adhùc eadem militat ratio, vt infra; ideò *fodere* dicitur; ex quo antecedenti intelligendum est consequens, nempe sanguinis libatio, quæ certè ex ipsa sequitur fossione. Quod autem ad similitudinem, in textu adductam, pertinet, aduerte, non comparari hic lanienam cum laniena: neque enim dicitur Pluto Proserpinam dilaniasse; sed tantùm captæ prædæ dulcedinem cum dulcedine comparari; sicuti enim Leoni dulcissimum est raptæ Iuuencæ sanguinem, laniatis è visceribus, ingurgitare; sic Plutoni, ferudissimo iam raptæ Proserpinæ amatori, dulcissimum erat, stricto amplexibus amato pectore, præambulas nuptijs dulcedines delibare.

PECTORA NVDATA. *Viscera*, non *Pectora* legit Heinsius. Sed nil immutandum censui; cùm immò plures sensus lectio hæc nostra amplectatur, quam Heinsiana, & hæc ipsa tandem nobiscum coincidat. *Pectus* itaque *anterior pars* animalis est á gula ad ventrem vsque. Et *pectus* dicitur, quasi *compactus*, nam costis, quæ firmamenta pectoris sunt, quasi ossea compage circummunitur. Hoc hominibus tantùm latum est; cæteris verò animalibus carinatum. In hoc præcipua vitæ sedes; ideòq; Leones, cum, rapta ab ipsis, animalia dilaniant, hanc præcipuè appetunt partem; tùm quia sic citiùs perimunt resistentia; tùm quia in hac parte dulciores, ac delicatiores epulas reperiunt, cum ibi sit cor, iecur, pulmo &c. Ideò *fodit pectora nudata*. *Nudatus* particip. præt. temp. pass. est á verbo *Nudo*, quod est *nudum facio*, spolijs scilicet detractis. Quo posito: tunc nudari dicetur pectus Bouis, cum corium, quo tegebatur, detrahitur. Quare si *pectus* sumatur in hac posita significatione, *nudata* idem erit, ac *disrupto, detractoq; corio* laniatui iam patentia. Dixi, si sumatur in posita significatione; nam non inficior nomen illud *Pectora* posse vsurpari, in sensu etiam translato; ita vt continens pro contento sumatur; & sensus sit: *fodit pectora*, idest *extrahit è pectore iam aperto viscera*, iuxta intelligentiam Heinsij cit.; quæ explicatio, & acceptio non modò non est á Poetico sensu aliena, sed immò magis, ac magis ostendit, quàm altè insederit Leoni, in raptam Iuuencam, possessio illa, quam supra innuerat Vates, per verbum *Possedit*. Quod si in hoc sensu sumatur nomen *Pectora*; tunc particip. *nudata* idem erit, ac *discerpta*, idest, detracta iam carne, ac fractis ossibus patentia: sicuti eodem verbo *nudandi*, in hoc eodem sensu vsum nouimus Virg. Æn. primo, vbi ait:

Tergora diripiunt costis, & viscera nudant.

vbi verbum *nudant*, pro *discerpto pectore munimento extrahunt* patentia iam viscera, interpretes communiter accipiunt. Vtramq; autem ego explicationem innuere volui, vt, cùm vtraque textui consonet, liberum sit vnicuique, quam maluerit, sequi. Insuper *Nudatus* interdum accipitur pro *indefensus*. Atque hunc ipsum sensum in mente Vatis extitisse, non ambigo; nam, licet pastores accurrant, nihilo seciùs interim Leo vorat, & possidet; atque adeò nulla vi præda defenditur á Leone possidente; quod optimè per similitudinem ad infortunium Proserpinæ transfertur, quæ indefensa abripitur á Plutone, & licet accurrant Diuæ, non eam tamen Dearum arma vindicant in libertatem.

VNGVIBVS. Ex vngue Leonem agnoscendum, præcepit communem effatum; vt scilicet intelligamus, Leonem, super omnia animalia, vngues habere insignes, & qui, si in plagas exibreantur, latissimum profectò vulnus aperiant. Ideò *fodit vnguibus*.

ET EXEGIT RABIEM. Tertiam adnectit causam, cur Leo, qui prædam, quam rapuit, vorauerit, Pastorum negligat iras, licet armis insonent illi; quia videlicet, voti compos factus, nouit, prædam, quam vorauerit sibi eripi non posse: possedit enim, & exegit &c. Verbum est *exegit* compositum ab *ex*, & *ago*, idem significans, ac *extra ago*, & *alio ire compello*. *Exegit* itaque rabiem, vulgò *sfogare*, idest eiecit á se rabiem, &, carnibus Iuuencæ saturatus, non amplius fame affligitur; immò vires inde assumpsit, ad debellandos, si opus fuerit, pastores. Nota autem hic obiter gradationem: *Possedit: fodit vnguibus pectora: & exegit rabiem &c.* ex cuius additi nominis intelligentia, exactior illius verbi *exegit* perceptio dependet; neque enim satis explicari potuit verbum *exegit*, nisi, quid exegerit, adderetur. Est itaque *rabies* quidam veluti furor, quo animantia exardescunt, atque ad aliquid crudeliter agendum compelluntur. In rabiem autem feræ pluribus de causis concitantur. Sed hic non sumitur *rabies* pro morbo illo, quo canes affici solent, ardente Syrio: nec pro vehementi aliqua irarum concitatione, quæ feras in rabiem agat; sed sumitur pro *fame*, quæ cum aperte *rabida* vocetur á Virg. Æn. 6. vbi de Cerbero, cui offam obtulerit Æneas, inquit:

Melle soporatam, & medicatis frugibus offam
Obycit: ille, fame rabida, tria guttura pandens &c.

sequitur, vt in rabiem agat eos, quos sua exagitet macie. Insuper *rabiem* diximus furorem quemdam esse: & furialem describit famem Ouid. Metam. 2. vbi, Erisichthonis famem delineans, sic ait:

Vt verò est expulsa quies, furit ardor edendi
Perq; auidas fauces, immensaq; viscera regnat.

Sed optas videre famem, in rabiem formalem conuersam, & rabidum, & furiosum efficere, quem premit? Audi Ouid. de eodem ibidem.

Vis tamen illa mali, postquam consumpserat omnem
Materiam, dederatq; graui noua pabula morbo,
Ipse suos artus lacero diuellere morsu
Cœpit, & infelix, minuendo, corpus alebat.

Quamnam rabiem fame iam deteriorem expectas? Scio equidem, Ouid. loqui ibi de fame prodigiosa, non de naturali; atque inter prodigiosam, & naturalem hoc interesse, quòd prodigiosa inexplebilis sit; naturalis verò explebilis. Sed hoc non officit, quia fames naturalis *rabies* dici possit, idest furor quidam, quo famelicus ad conquirendum impellitur cibum, si præcipuè longa fuerit inedia maceratus; nam tunc, quo ad impetum, & vellicationem, seù corrugationem ventriculi a fame constricti, etiam naturalis interdum ad prodigiosam accedit. Sed quid in re nota iam immoror? Nonne etiam in communi sermone, cum ingentem in aliquo appetitum cibi ostentare, intendimus, nos Itali dicimus passim: *Egl' è rabbiosa di fame?* Iure igitur Vates leoninam famem anthonomasticè *rabiem* appellat, quam exegisse dicitur Leo, quia, dum cibo repletur, & extenditur ventriculus á fame antea corrugatus, dicitur fames foras exegi, quia cessat illa, in ventriculo, molesta sensatio, quæ ex eiusdem corrugatione oriebatur, & quæ ipsa formaliter fames est, atque adeò discessisse, atque aliò abijsse videtur.

IN TOTOS ARMOS. Voracem appellat famem Quintianus, *An semper Orci fauces vorax fames &c.* ideò Poeta hic, Leonem ait famem exegisse in totos armos, quia raptam vorans Iuuencam eiecisse, cum dictus sit ex proprijs visceribus famem, assignandus erat locus, in quem fames ipsa transmigrauerit: *Armos* itaque Iuuencæ assignat; quasi fames, ex Leone in Iuuencæ cadauer transmissa, ipsa eadem, non Leo, vorauerit quidquid carnis aderat, ita vt vix ossa, & quidem crassiora, ac duriora remanserint, in quibus exsaturata iam manserit fames, Leonem a vexatione liberum relinquens. Alludit autem Vates, per huiusmodi locutionem, ad fabulas Poetarum, qui famem dixerunt animal esse Erebi, & noctis filiam; quo posito, nil mirum, si & de loco ad locum transmigrare, atque epulas illa eadem vorare dicatur, non ille qui famem patitur: nam ille iam non sibi vorat, sed fami in se ipso residenti, seu potiùs á se eijcit famelicus in escas famem, vt in illis detineatur, expleaturque. Hic autem modus loquendi maximè comprobat famem rabiem esse; nam, si quis rabidus, vel furiosus aliquid crudeliter agat, v. g. vel filium, vel se ipsum dilaniando; dicere solemus, ignoscendum illi esse, quia non ipse, sed furor, & rabies lanienam fecerit. Sic itaque & Claud., famem á

Leone

Leone in armos Iuuencæ immissam dicit, quasi non Leo, sed fames Iuuencam exsaturauerit, ideò *exegit in totos armos*. *Totus* adiectiuum est quantitatis, quod integram, vniuersamque alicuius rei quantitatem notat, & quasi mensuratione quadam claudit, & adæquat, ideo *totos*, quanti scilicet erant, Armos. Porrò *armus* ea pars est, quæ *humerus* dicitur; sed *armus* ab *humero* differt ex eo, quod *humerus*, propriè loquendo, hominis tantum sit, Armus verò brutorum. Hic ponitur pars pro toto, nempe armus pro partibus omnibus solidioribus corporis, ita vt vix ossa, vt dicebamus, remanserint; nam certè Leonis fames, quæ rabies fuerit, nedum rabida, dimidiatâ Iuuencâ exsaturari non potuit. Sed quoniam de fame tamquam animata, ac voracitatem exercente hic agitur, non incongruum duxerim eiusdem hoc loco descriptionem exarare ex Ouid. cit. Metam. 8. decerptam, quò magis pateat, quam iure rabies dici possit:

Quæsitam famem lapidoso vidit in agro,
Vnguibus & raris vellentem dentibus herbas.
Hirtus erat crinis, caua lumina, pallor in ore,
Labra incana situ, scabri rubigine dentes,
Dura cutis, per quam spectari viscera possent;
Ossa sub incuruis extabant arida lumbis;
Ventris erat, pro ventre, locus. Pendere putares
Pectus, & à spinæ tantummodo crate teneri:
Auxerat articulos macies: genuumq; tumebat
Orbis, & immodico prodibant tubere tali.

sed nos abdicata iam fame ad Leonem interitum regrediamur, vt ex illo infernum prosequamur raptorem.

STAT TVRPIS SANIE CRASSA. *Stare* propriè significat *pedibus fulciri, & sua ipso mole consistere*; habitus autem *stantis* habitus illius est, qui ad aliquid agendum accingitur, sed opportunitatem expectat agendi. Sic Virg. Equum Didonis, ad Reginam excipiendam paratum, describens sic ait Æn. 4.

Stat sonipes, ac fræna ferox spumantia mandit.

Immò *stantis habitum* pro solo habitu in operationem intenti, occasionemq; captantis operandi, ponit idem Virg. Æn. 2. vbi stricto in ictum ferro habitum stantis attribuit, hæc dicens:

. . . . . . Stat ferri acies mucrone corusco
Stricta parata neci.

Huiusmodi itaque habitum & Leoni suo Vates attribuit, vt ostendat eum, nec terrore compulsum, nec fugas meditantem; sed potiùs, contemnenti similem, aggressores expectantem, vt data occasione

Sol da se stesso, e non d'altr'armi armato.

irruat, & dissipet, si pugnam ausi fuerint conferere; dum autem addit *turpis sanie &c.* horribilitatem leonini rictus adauget ab adiuncto accidentali, quo scilicet, recenti strage ferox adhùc, mortem spirare videatur: *Turpis* enim hic idem est, ac *turpiter deformatus, horrens, aspectuq; terribilis*. *Sanies* autem *sanguis* propriè *corruptus est, nec dum ad Puris albedinem, crassitudinemq; coactus*; sed, quia sanguis huiusmodi corruptus atro admodum colore inficitur, transfertur *sanies* ad significandum atrum quemcumque sanguinem, licet non omnino corruptum, & in hoc sensu vsurpatur à Vate hic: & additur *crassa*; nam crassum dicitur quidquid quasi coagulatum conspicitur densitate: quare idem est hic *crassa*, ac *circa rictum* concreta. Ex quo vides quantum augeatur horriditas.

ET EXCVTIT NODOS IVBARVM. Signum irascentis Leonis hoc est, vt vidimus lib. 1. carm. 211. quare ex hoc signo magis adhùc terribilitatem Leonis amplificat; nam ignem spirare, si ita æstuent, Leones videntur. Sanguineo itaque mortis vexillo, quod ore referebat Leo, vt diximus, aliud concitatæ in stragem iracundiæ vexillum copulat per coniunctiuam *Et*; quod vexillum Leo ipse ferociter explicaret: *Et excutit*. *Excutio* verbum compositum ab *ex*, & *quatio*, idem sonat, ac *vehementer quatio*, quo verbo vtitur etiam Virg. Æn. 12. in irascentis Leonis descriptione.

Tum demum mouet arma leo, gaudetq; comantes
Excutiens ceruice toros &c.

vt vidimus loco cit. lib. 1. Imitatur itaque Vates leoninos mores; nam proprium Leonis sese ad iram prouocantis est iubas excutere, ac villoso verbere caudæ latera hinc inde, quasi stimulis perpulsare: *Excutit nodos Iubarum*. *Nodus* non hic significat *vinculum*, aut *ligaturam* aliquam; sed tantùm Leonis iubas impexas, connexasque, ac varia quasi in flagella cribratas. *Nodus* itaque *Iubarum* ille est, quem vulgò dicimus *Chiocco di crine, ò capelli* respectu hominis; nam respectu Leonis, quid sint Iubæ, iam vidimus loco cit. lib. primi.

ET DESPICIT VILES IRAS PASTORVM. Sicuti, in anteactis, celeritatem, per asyntheton, secutus expressit Vates; sic, in præsentaneis, per polysyntheton, quæ coniunctionibus abundat, orationem deducit, vt grauitatem, & cunctationem descriptæ feræ grauitate, & cunctatione dicendi comitetur. Porrò quid sit *despicere* vidimus lib. 1. carm. 137. quare non repeto. Heinsius notat legi hic ab aliquibus: *Et despuit*, seù *& respuit*. Non renuo; sed nil de vulgata arbitror immutandum. *Despicere* enim *contemnere* est, *& flocci facere*, quod maxime congruit feræ, quam præ manibus habemus; & cuius generositas talis est, vt Leonis corpori visa in animalia nequaquàm irruenti inscriptum fuerit lemma: *Pusilla negligit*. Quid insuper *ira* sit, notauimus lib. 1. carm. 32. hic per hyppalagen pro *minis* ponitur, & *viles* eas nominat; hoc est *abiectas*, & *contemnendas*, quasi nullius ponderis, nullius momenti sint: quod tamen intellige, non simpliciter, sed respectiuè; nam quamuis ingentes fuerint pastorum iræ, ingentique apparatu cæteris quibusque feris formidandæ irruerent in prælium, ideòq; iræ fuerint secundùm se terribiles; Leoni tamen viles, ac nullius momenti esse visæ sunt, quia minæ Pastorum Regem belluarum nequaquam terrirare potuerint. Pastores verò a pascendo dicuntur, qui curam habent armentorum; ideò appositè raptam Iuuencam vlcisci meditantur Pastores.

Desiderari hîc fortassis videbitur similitudinis applicatio. Verùm memineris, eam, quantum satis est, contineri in illis primis particulis: *Ille velut*; vt supra explicuimus. Sed dicet quis fortassis: Correspondent quidem sibi inuicem comparata vsque ad locum, vbi Leo rabiem dicitur exegisse in totos armos; sed non deinceps; nam Proserpinæ raptor exegisse rabiem in Proserpinam dici non potest, cum nec famelicus eam vorauerit; nec odio incensus, sed amore rapuerit, conseruandam sibi, nuptam, non laniandam. Verùm hæc ipsa facile dissolues, & concordabis, si memineris, & famem *amorem* esse, nempe *amorem cibi*; & amorem maris in fœminam *furorem* dici à Seneca, & rabiem nimiò in medullis accensam igne efferuescente.

Labitur totas furor in medullas
Igne furtiuo populante venas.

Quod si clariùs cupias agnoscere cuiusnam generis furor Amor sit; ad furorem, ac rabiem, de qua, in sua similitudine, meminit Vates, nempe ad famem inexpletam reuocandum, minime dubitaueris, si ex Caussino de Eloquentia lib. 8. cap. 18. noueris, Amorem nil aliud esse, quam *Appetitum boni pulchri*: ad quod alludens Statius lib. 3. ait:

Ardet inexpleto sæui Mauortis amore.

Inexplètus itaque *appetitus boni pulchri* est amor: & *inexpletus appetitus cibi* est fames. Quare sicuti *fames inexpletus epularum amor est*; sic *Amor inexpleta boni pulchri fames* dici propemodum potest, quæ si nimium excreuerit, & exarserit, breui furorem induit, & rabiem. Amans igitur si Amasiam rapuit Pluto, eamq; strictis possidet amplexibus, iam totos amatoriam famem exegit in armos, vt dictum de Leone est, licet Leo vorauerit, non Pluto; ex eo quia *expletus amor* non vlteriùs appetit, cum iam, quod appetebat, possideat. Stat itaque & ipse, vt Leo, possessione gaudens Iuuencæ, quam sibi non metuit eripiendam: & si turpis sanie dicitur Leo, tantummodo ad augendam dicitur rictuum terribilitatem: Quarè iam & terribilitas terribilitati comparatur, nam de Plutone legimus lib. pri.

Asperat & durat riget inclementia formæ.

quaprópter non fuit hic iterum eius terribilitas amplificanda, cum iam nota supponatur; quæ procul dubio, cum hostilibus armis impetitur, magis adhùc riguisse credenda est. Vlteriùs. Leo in signum feritatis non minus, quam contemptus in hostiles turbas concepti, excutit nodos Iubarum? Pluto, contumeliosa capitis motatione, incultam quatiens cæsariem, & ruentes contemnit Deas, & concepti furoris erigit signum: nam, motatione capitis hæc duo innui, satis experientiâ ipsa compertum est. Viles habet Leo Pastorum iras? Viles, sibi si comparentur, existimat Pluto minas Dearum, & arma, quæ cur pastoribus assimilentur iam dix. supra.

Sed, ne tot irarum fluctibus deturbemur, quid nobis hæc mystice innuant, peruestigemus morales.

Diffugiunt Nymphæ rapitur Proserpina curru.

(antecedentia enim carmina quid portendant, in præcedenti lectione, satis explicuimus) diffugiunt, inquam

Nym-

Nymphæ. Proh' infęlix morientium status, si ab infero rapienda leone Proserpina, anima videlicet sit. Terroribus Cælum Animæ completur; exorbitant potentiarum astra &c. vt in præcedenti vidimus; terra corporis pestifero mortis halitu inficitur; Aer, nempe spiritus interclusus, pestilentiori aduenientis raptoris halitu imbuitur; ac totus tandem infęlix patiens hostili funestatur aduentu, millies moriens, antequam semel animam exhalet. Et diffugiunt Nymphæ; nam mundi illecebræ longæ fugiunt; adulatrices turmæ recedunt longè; secedunt &, quos charissimos habuit moriens; amicissimi quiq; fidem viarum mutant, & quem priùs secuti fuerant, summo in agone constitutum, destitutum relinquunt. Remanent quidem Pastores, & adstant, Sacerdotes nempè, quibus cura demandata est animarum, & probè Dij in terris dici possunt, cum ipsa infallibilis veritas Deos illos nuncupauerit: *Ego dixi Dij estis*: adstat Angelus animæ addictus custos; adstat Diuus tutelaris: sed rapitur Proserpina curru. Concurrunt Sacerdotes ad arma Ecclesiæ; & totis viribus raptori obsistere conantur; nititur custos Angelus, nititur tutelaris Diuus, vt raptorem arceant à Præda: sed viles Pastorum despicit iras Raptor; non quia viles sint in se ipsis; nam immò Tartareis semper potentijs sunt formidandæ; sed viles, quia eas nos ipsi eneruauimus, dum vitam agentes, Ecclesiasticos ritus parui pendentes, custodes nostros despicientes, sacra contemnentes auxilia, ac monita posthabentes, spernenda hæc omnia apud nos ipsi effecimus; ideoq; quidquid tunc in defensionem Proserpinæ nostræ moliantur, incassum, culpâ nostra moliuntur, &, fluxos, quos male dilexit, flores etiam tum colligens, rapitur Proserpina curru; motato; caput raptor, non eripiendam sibi prædam, quam iam possideat, & in quam totam exegit rabiem, certò sciens, cum rebus, Eumenidibus tantùm sacris, operam dantem inuenerit. Faxit: Faxit Deus, vt, ad hæc respicientes, fugam, non in Sabbatho, à tam atroci raptore meditemur: ne quando rapiat, vt Leo animam nostram, & non sit qui eripiat. Verùm, ne, in morte recensenda, mortui prorsùs stylo videamur, acerba hæc funera Italicas limenda, si fieri possit, Musis commendemus.

Mà 'l fiero, i mostri à flagellar s'incurua;
E le briglie la man rauuolge, e scuote.
L'aspra spina dorsale all'hor s'accurua
Dell'empie belue al carreggiar le ruote;
Ne da lampi del Sol più si ricurua
L'abbagliata pupilla; cu' ei percuote:
Onde, quasi balen, s'auuenta, e riede
Nel sentier primo impetuoso il piede.
Non così dalle balze al Ciel vicine
Gonfio torrente al pian rapido scende
All' hor, che, souuerchiando ogni confine,
L'vrne d'Acquario à sostenere, apprende;
Non così vola ad apportar rouine,
L'hasta lanciata à chi da lungi offende:
Ne sì ratto, sù l'ali esce dall'arco
Parthico strale, à far di morte il varco.
Lento de gl'Austri, à paragon, rimane
L'impeto, vsato ad oscurar le stelle,
Quel, che, de mari in mezz' all' onde insane,
S'auuolge in giro, à scaricar procelle;
E, mouendo al nocchier guerre inhumane,
Spezza sarte, ed antenne, arbori suelle;
E, fra turbini suoi, la naue inuolta,
S'alza; e ripiomba in sen del mar sepolta.
D'vna mente sollecita, indefessa
Speditissimo pur corra il pensiero:
Precorra in mar le vele, e chi non cessa
Gonfiarne i lini; ò sia del Sol foriero:
Varchi l'agilitade à lui concessa,
Con momentaneo vol doppio emisfero;
Che non sia mai, ch' ei pareggiar s'affidi
Gl'anhelanti corsier dell'Etna à i lidi.
Ebri di caldo sangue i ferrei morsi,
Sgorgan le spume ad infettar l'arene:
Appestan l'aria i fiati; e, posta in forsi,
Vede sua vita ogni volante; e suiene:
Ogni vezzo del suol, quasi trà morsi
Di pestifero drago in seggia viene:
Che di morte il terror stringe ogni vena,
Fatta l'Isola hormai tragica scena.
Fuggon le Ninfe à vol, l'horrida balza,
Ch'i fieri mostri à partorir s'aperse,
Chi quà, chi là, doue l'horror l'incalza,
Senza legge, ne fren fuggon disperse.
Sol, rapita, Proserpina traballa
Nel nero cocchio; e, le pupille immerse
Di pianto in Mar, mentr'ella strugge; e plora
Le Diue suore al suo soccorso implora.
Già la Gorgone appresta, e l'hasta impugna
La pronta sempre alle guerriere imprese;
Già, teso l'arco, in sanguinosa pugna
Delia s'affretta alle maggior contese;
S'attrauersa già 'l passo; e si ripugna
Dalla gran copia al Predator scortese:
E i sacrilegi amplessi, i baci immondi,
Voglion, ch'l sangue à cancellare inondi.
Esca, e focile, al rinfiammar gli sdegni,
Il virgineo candor macchiato appresta:
Che, se commune, è, che lor gloria ei segni,
L'onta commune, e le vendette attesta,
L'atrocità compagna à i fatti indegni,
Le furie vltrici ed auualora, e desta.
Ei crolla il capo; e delle Diue à i sforzi
Nonè, ch'vn punto il cieco ardir s'ammorzi.
Qual possente Leon, che delle stalle
Spirò gl' honori, e di più grassi armenti
Predò la gloria; e le carnose spalle
Di Giouenca gentil stringe frà denti;
Snuda il sen, rode l'ossa, e prouar fàlle
D'esquisito martir gl'aspri tormenti;
Mentr' egli, intento al satollar le brame
Sbrama, ne branni suoi l'auida fame.
Che, s'egl'auuien, ch', à vendicarla accinti,
Dian i Guardiani, in vn momento all'armi;
Intrepido il Leone i non mai vinti
Lumi rauuolge, ond'ogn'ardir disarmi:
Scuote l'horride giubbe; e, frà raccinti
Del ferro hostil, par, ch'ei sol frema, e s'armi;
E con le Zanne ancor del sangue horrende
L'impeto de Pastori à vil si prende.

Sed, ne, cum Pastorum audaciâ, vilescat & nostræ stylus auenæ, ad generosiores ausus regrediamur.

IGNAVI DOMITOR &c. Nullis præcedentibus verbis, quæ monitorij locum obtineant, in aliquem, licet delinquentem, irruere, ac districtis armis oppugnare, alienum ab ijs videtur, qui, equestris gloriam virtutis aucupantes, non, nisi legitimo iure belli, agendum arbitrantur. Latis igitur belli legibus cautum erat antiquitus, vt ex Liuio, alijsq; iam patet, ne cuiq; bellum inferretur, nisi priùs legitimè denunciatum:

Ignaui domitor Mundi, teterrime fratrum,
Pallas ait, quæ te stimulis, facibusq; profanis,
Eumenides mouêre? Tua, cur, sede relicta,
Audes tartareis mundum incestare quadrigis?
Sunt tibi deformes Diræ: sunt altera Lethes
Flumina: sunt tristes furiæ, te coniuge dignæ,

Fratris linque domos: alienam desere sortẽ;
Nocte tua contentus abi. Quid viua sepultis
Admisces? Nostrũ quid proteris aduena mundũ.

rum: ad legitimam autem denunciationem requirebatur, vt illi, quo cum bellum gerendum esset, causæ, ad bellum prouocantes induerentur; ac, si in Prædatores præcipuè bellum fuisset gerendum, erant res priùs repetendæ: quod si hostis monitus, resipiscere, aut res repetitas restituere detrectasset, tunc bellum illi inferri iure optimo poterat. Immò, vbi etiam inter priuatos simultates de præsenti exerceantur, mos idem obseruandus, quotidiana edocente praxi, iam venit: nam & causæ indicandæ sunt; &, si quis offensum se existimauerit, exprimendum, vt, qui hostiliter fortassis egit, congrua exhibita satisfactione, in gratiam redire possit: vel, si aliquid sibi ex alieno vsurpauerit, restitutione in integrum facta, belli subeundi aleam euitare. Quod si, nullis dictis, ac, non seruatis ritibus, bellum inferatur, Proditoris notam sortietur, qui imparatum, hoc pacto, hostem, ac nil minus cogitantem aggrediatur. Ne itaque Equitis muneri deesset, Pallas, antequam eius in ictum libretur fraxinus, ad sanguinem Raptoris hauriendum, seuera illum excitat increpatione, vt ab inceptis desistens, ac prædam restituens, minitantem a Iugulo prohibeat hastam. Hanc itaque, à Pallade habitam, increpationem exarat, hoc loco, Claud., ac per prosopopeiam effert elegantissimè.

IGNAVI DOMITOR MVNDI &c. Ex abrupto exorditur; nam in altercatione, vellicatione, & pugna, aptissima ex abrupto initia, præcisis exordijs, esse solent, vt docent communiter Rhetores: & ratio est, quia prærupta affectuum concitatio moras respuit omnes. Sic Cic. in Catil. ex abrupto inuehitur: *Quousq; tandem abutêre Catilina patientia nostra?* &c. Et sic apud Hetruscorum Principem Poetarum eu.bratur Tancredi in Argantem inuectiua, Cantu 6.

Fassi manzi guadando: Anima vile,
Ch'anco nelle vittorie infame sei,
Qual titolo di lode alto, e gentile,
Da modi attendi, sì scortesi, e rei?
Frà i ladroni d'Arabia, ò frà simile
Barbara turba auuezzo esser tu dei.
Fuggi la luce; e và con l'altre belue,
A incrudelir ne i monti, e trà le selue.

non piguit integram referre inuectiuam, vt in ea videas, & adnotes imitationem Auctoris nostri ab Hetrusco habitam paucis in rem sua vel mutatis, vel omissis. Sic etiam, apud Latinorum Principem, Numanus Remulus, Æn. 9., in Troianos, his ex abrupto verbis inuehitur:

Non pudet obsidione iterum, valloq; teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?
En qui nostra sibi bello connubia poscunt.
Quis Deus Italiam? Quæ vos dementia adegit? &c.

Sic itaque & auctor noster affectuum motionem secutus, Palladis inuectiuam, ex abrupto, concinnè exorditur.

PALLAS AIT. De Pallade vide dicta lib. pri. carm. 219. Eadem autem ratione, qua primatum tenuit supra, cum arma capescerent Deæ; hic etiam loquens inducitur: *Ait*. Verbum autem est hoc deffectiuum, de quo vide plura apud Grammaticos: idem est, ac *dixit*, seu *inquit*; & in hoc sensu habetur etiam apud Virg., vt alibi sæpè sic Æneid. 12.

Non lacrymis hoc tempus ait, Saturnia Iuno.

DOMITOR IGNAVI MVNDI. De vi huius vocandi casus alibi diximus; quarè vim tantùm nominis hìc exprimo. *Domitor* itaque à verbo deducitur, frequentatiuo *Domito*, quod est *contumaces assiduè subigere, & quasi fræno imposito, coercere*, vel *pœnis plectere, vt rebellantes non audeant ceruices erigere*: Anthonomasticè autem, per huiusmodi nomen, Pluto hìc designatur, qui cum assiduis pœnis, rebellantes cælo torqueat Animas, iure *Domitor* dicitur *ignaui Mundi* posito continente pro contento. Mundus verò, græcis *κόσμος*, quod apud ipsos *ornamentum* sonat, ab ornatu, quo pollet, vniuersa hæc Mundi machina dicitur, vt alibi disseruimus. Sed cum hoc nomen repugnare videatur ijs, quibus inferorum regnum obuallatum vidimus, tenebris, situ, squallore &c. ideò ad distinctionem addidit *Ignaui*. Quid porrò significet hoc nomen, videas lib. pri. carm. 97., & inde dignosces, *mundum* hìc Ironicè appellatum fuisse Plutonis Regnum, additamque, in contemptum, *ignaui* differentiam; vt eo magis redarguatur Plutonis temeritas; qui loco cit. *non ignauos* dixerat inferorum cultores: ex quo etiam licet obiter animaduertere, hanc Palladis inuectiuam correspondere ex opposito, legationi Plutonicæ lib. pri. cit. exaratæ. Insuper *Domitor Mundi* inquit Pallas, non in sensu proprio, sed in sensu Plutonis, qui alium orbem se possidere, huic nostro non inferiorem, gloriatur, vt vidimus lib. pri. carm. 26., & latius patebit carm. 283., sed addit *ignaui*, vt Plutonem ostendat vana iactantem, ac sic magis contemptu dignum notet, sugilletque. Licet enim Elysios campos in Plutonis ditione collocatos asseruerint Poetæ; non tamen in Elysijs, sed in Tartaris Pluto residebat Domitor ignaui mundi, nocentium tortor assiduus. *Domitor vulgi* legit Heinsius, nec improbo, sed nec vulgata reijcieda.

TETERRIME FRATRVM; vt correspondeat dictis in legatione præcitata: *Tertia pastor dispendia sortis*. Insuper *Teterrimus* superlatiuum nomen est à positiuo *teter*, quod idem sonat, ac *dirus*, *fædus*, *crudelis*; quæ omnia quam aptè Plutoni conueniant, ex iam sæpiùs dictis latissimè patet: sed præcipuè ex hac rapiendæ Proserpinæ actione, quæ longè, lateq; eius deprædicat feritatem, fæditatem, ac crudelitatem, quæ ne Virgini quidem, ac Iouis filiæ, sibiq; neptæ pepercerit, sed violandam, ac perdendam rapuerit, ita vt ne amare quidem nouerit, quin iniurijs afficeret. Ideò *teterrime Fratrum*, nempè Iouis, ac Neptuni, qui quomodo fratres sint Plutonis, vidimus initio lib. primi. Sciebat autem Pallas etiam Iouem potuisse de incestuosis connubijs insimulari, vt de facto insimulauerat Pluto, in sua legatione, lib. pri. carm. 105. & seq. nec non de crudelitate in Saturnum Patrem, vt diximus lib. pri. carm. 114 Neptunum pariter similibus notis signari potuisse, vt ex dictis de Cerere à Neptuno compressa lib. pri. & quia mare nauigijs semper infestum extat &c. sed quæ Fratribus opponi possent, tacitè extenuat, & leuia indicat, si cum Plutonis fæditate, ac crudelitate comparentur. Ideò *Teterrime Fratrum*.

QVÆ EVMENIDES &c. Exagerat crudelitatem, quam in Epiteto *teterrime* inclusam præontauimus; ac per interrogationem effert, instandi gratia; maximè enim vrget interrogatio illa, cui responsum dari nequit, quin interrogationem ipsam fateatur veritatem continere. Furialem igitur ostendit esse eam animi sæuitiem, quæ ad raptum impulerit; qua quid crudelius?

QVÆ. Cum præponitur hoc relatiuum, ita vt interrogantis sit, pro eodem habetur, ac *Quales*; vulgò *che, ò qual furia* &c.

EVMENIDES. De Eumenidibus vide, quæ diximus lib. pri. carm. 39. breuiter Furiæ ipsæ sunt infernales, quæ apud inferos *Canes* etiam dicuntur; ad quod respexisse videtur Virg. Æn. 6. dum ait:

Ecce autem primi sub lumine Solis, & ortus,
Sub pedibus mugire solum, & iuga capta moueri
Syluarum, visæq; Canes vlulare per vmbram,
Aduentante Dea.

apud mortales verò *Furiæ* ab effectu dicuntur, quia furoribus agitent: Sic nos in Tragica nostra, quæ inscribitur *il Bimorano*, Rodericum, proditoris agitationes, dum expenderet, hæc loquentem inducebamus:

Ammorzescasi el sangue; ò gli s'ttuoli,
Che già le sparse, ou'è più ignoto il Clima;
Sempre hà le furie al fianco, e di se stesso
Carnefice crudel porta se stesso.

apud Superos verò dicuntur Diræ, ad quod alludens Virg. Æn. 12., cum ijs vti Iupiter ad terrendam statueret Iuturnam, superorum vsus vocabulo, ait:

Dicuntur geminæ Pestes cognomine Diræ &c.

sed cur eas auctor, hìc, nec Canes, nec Furias, nec Diras appellet; sed nouo Eumenidum nomine designet? In promptu responsio est, nempè, vt per veritatem rei

Conueniant rebus nomina quæq; suis.

Eumenides enim dicuntur Furiæ ex Græco *εὐμενὴς*, quod est, *mitis*, ac *beneuolus*; per antiphrasim autem hinc deducitur Eumenidum nomen, & nomine beneuolentiam importante designantur, quia minimè sint beneuolæ, minimè mites: sicut bellum dicitur, quod minimè bellum. Hoc posito, perpende quæso acutissimum poetici acumen ingenij: *Eumenides*, inquit, non *Furiæ*, non *Diræ*, vt magis exageret Plutonis crudelitatem, qui etiam, dum beneuolo ducitur affectu, effectu minimè beneuolo desæuiat. Amore ductus Pluto ad rapiendam festinauit Proserpinam; nam *Lampade Ditem flauit amor*, vt lib. pri. innuitur. Sed Amorem, æternam Amatæ captiuitatem allaturum, Amorem quis dixerit Amorem, Amatæ è mundo exilium inferentem, eamq; mor-

tuorum

tuorum barathro addicentem, quis Amoris nomine dignetur? Ideo minime beneuolus Pluto, dum maximè beneuolus esse debuit; atque ideo Eumenides eum mouere dicantur, non *Canes*, non Furiæ, aut Diræ. Aduerte tamen positam hic à Poeta causam pro effectu, nempe furias, pro furore; Furijs immisso in Plutonis pectus, & qui furor nil aliud esset, quam amor ipse immodicus, inordinatus, ac crudelis, vno verbo Eumenidum filius. Hic iterum nota mirabile prorsus Vatis artificium. Vocauerat Plutonem Pallas ignauum Mundi domitorem; nunc, ad id comprobandum, quia Regis ad exemplum totus componitur Orbis, ignauum Plutonem asserit ipsum, qui se sinat agitari, ijs furijs, quas edomitas, sibique obtemperantes habere debuisset: sicq; facile agnosces, Vatem, non sine maxima eruditione metonymiâ vsum, Palladis inuectiuam exornasse.

MOVERE TE. Consonat verbum *mouere* explicationi, quam postremò afferebamus: nam *mouere*, inter alias, quas habet, significationes, hanc etiam amplectitur, vt significet *aliquem è iure suo deijcere*; vt patet ex Cic. offic. 2. sic dicente: *Qui quedam quasi veneno perficiat, vt veros hæredes moueat, & in eorum locum succedat*. Et in hoc eodem sensu vsurpatur ab Auctore hic: Mouerunt enim furiæ Plutonem, idest iure deiecerunt suo, cum illæ imperarent Plutoni furiarum, inferorumque domitori. Debuerat ille, iure suo, edomitas in triumphum Furias adducere; at illæ Dominantis ius arripuère, & de Plutone edomito triumpharunt. Exprobratur itaque à Pallade, dum ait: *Qua te mouere Eumenides &c.* Emphaticè autem vtitur pronomine demonstratiuo *Te*, quasi dixerit: *Te*, qui tuo in inferos gloriaris imperio, subditum fecere: *Te*, qui Deus cum sis, se ipsis inferiorem Furiæ reddiderunt: *Te*, qui vel in Iouem ausus es bellum moliri, rebellantes tuæ vires subigere potuerunt: *Te* ferreum, *Te* inflexibilem, *Te* adamantino corde obduratum Furiæ tuæ mollem, tractum, effœminatum, lasciuientem fecerunt, & teterrimum, impium, execrandum ad facinus impulerunt.

STIMVLIS, FACIBVSQ: PROFANIS. Stimulos, flagella, faces attribui furijs, an omnibus, vel leuiter eruditis, an comperto est. Porrò *Stimulus fustis est acuta cuspide*, quo tumidi boues fuppunguntur. Hic accipitur, translatè, pro incitatione, irritamento, & concitatione passionis amatoriæ, sed inordinate furentis. At vide, quàm altè Plutonem damnat Pallas, dum eum, quasi bouem, adactum stimulis profitetur. Qua nam acrior inuectiua potuit excogitari? Sed vlteriùs tamen *Per ulas faces* conculat per coniunctionem *que pro &*: *fax* autem fustis est incisus, & cera, oleo, vel adipe inunctus, aut pice: sicq; ad lumen faciendum, seù ad comburendum compositus; fiebatq; præcipue ex piceis arboribus, cuiusmodi est Larix & Tæda. Apposite autem *faces* lucentem notat Plutonem, nam, cum Proserpinam raperet ad connubium, ac nouis nuptijs tæda præferri soleret, iure facibus accensus dici potest, qui nuptam assumit sibi; sed cum modus eam assumendi scelestus, iuxta peroratis existimationem, incestuosus, sacrilegus fuerit; ideò additur *Profanis*; hoc est rogalibus potius, quam nuptialibus, impijs, sceleratis, incestuosis, ac Deo prorsus indignis; in hoc enim sensu accipitur hic nomen *profanus*; de cuius nominis exacta intelligentia iam alibi plura attigimus lib. 1. carm. 4. Consimili inuectiua assurgit Iuuen. Sat. 6. apud Barth. cum ait;

Dic aut Tisiphone, quibus exagitare colubris &c.

TVA CVR SEDE RELICTA &c. Primæ interrogationi, de scelere inexpiabili, secundam subdit, qua illi crimen perturbatæ obijcit Iurisdictionis, eumq: sugillat vt fœderum violatorem, & reum læsæ Maiestatis supremi Numinis constituit.

CVR. Aduerb. hoc est interrogandi, cui semper per causam respondendum est; nam causam rei, de qua interrogamus, inquirit. Vt igitur ostendat Pallas, nullam Plutoni legitimam fuisse causam alienos fines inuadendi, instat vrgens per aduerb. *cur*.

SEDE. Quid sedes sit, vidimus lib. 1. carm. 201. correspondet autem Vates ijs, quæ de Plutone dixerat lib. 1.

Ipse rudi fultus solio, nigraq; verendus
Maiestate sedet.

Hic ponitur *sedes* & pro regio solio, & pro domicilio, seu Regno, ac pro statu quietis, idest cessatione ab armis, iniurijsq; in alios inferendis. Vide loca supra cit. Carpit itaq; Plutonem Pallas, vt fœderum violatorem, nam, vt vidimus, lib. 1. car. 0. 91., quiescendum Plutoni fuerat in regno, quod illi obtigerat sorte, nec licitum illi erat in fratris fines pede inferre: & licet Pluto terram peragrans confinia imperij sui non excederet opinione sua, vt in antecedentis diximus carm. 169. non poterat tamen curru sublimis ferri, etiam spectata ea opinione, quin aerem in confinio Iouis positum intersecaret: sicque iam fraternos per fines gradiebatur. Adde quod pestibus ex tartaro eductis aerem non solum, sed & superiores incestauerat sphœras, vt ex dictis patet: quare saltem quo ad effectum iam fines inuaserat fraterni imperij: ideoq; Pallas dirupta exprobrat fœdera illa, de quibus Lachesis lib. primo ait:

Ne pete firmatas pacis dissoluere leges
Quas dedimus nentesq; colo, nec fœdera fratrum
Ciuile conuerte tuba &c.

Sed dices: volenti non fit iniuria. Si itaque Pluto ex consensu Iouis ad raptum properauerat; nam, vt ex lib. primo habetur, *Nam Pluto Siculas molitur ad arces*
Germane monitu.

Quid Pallas exprobat? Memineris Palladem non fuisse conſciam arcanorum, quæ soli Veneri patefecerat Iupiter, vt ex lib. 1. carm. 215, & intelliges Palladem hæc Plutoni imputare, ac si facinus ab eo perpetratum, ex sola eiusdem temeritate prodijsse. Iure igitur, ex dato sibi posito, Pallas inquietum ac semper rebellantem superis, Plutonis animum carpit. Ideo *tur relicta sua sede*, in qua scilicet tibi quiescendum fuerat, ex qua excedere non licuit tibi, qua contentus esse debueras, patiens dispendia tertiæ sortis &c. hæc enim omnia emphaticè continentur in ijs emphaticè particulis *sede tua*. Cur inquam in conspectu Solis accelerās: Aliena rapis &c. cur fœdera &c. De possessiuo *tua* diximus lib. 1. carm. 198. Emphaticè tantum hic poni animaduertas, vt diximus; nam idem est, ac si dixisset: *cur relicta sede illa tua*, quæ scilicet & tua est sorte, & tua permittitur esse, dùm nullus fratrum ad tuam illam ditionem perturbandam aliquid molitur vnquam. Sic enim magis ostendit Plutonis te oeritatem, odio, ac punitione dignam, dum, cæteris fratribus vtrque quiescentibus, se seq; intra limites ditionum suarum continentibus, ipse, nulla lacessitus iniuria, audet in fratrum fines per violentiam irrumpere, immemor naturalis præcepti: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Ideò *tua cur sede relicta*. Hoc ipsum participium *relicta*, à verbo *relinquo*, quod idem est, ac *desero*, & *destituo*, emphaticè hic positum libet agnoscere; hoc enim Pallas Plutonem redarguit de iniuria regnandi, & sceptro inepnum indicat: nam, si Rex *anima Regni* dicitur, quid Regnum sit, Rege discedente, satis constat, si consideremus, quid remanear corpus ab anima destitutum: ideò Ægyptij *tutelare Regni Numen* appellabant Regem, vt sciret nunquam illi deserendum Regnum, ne, tutelari suo priuatum, vt sine Rectore nauis, fluctibus periclitaretur. Immò ad significandam, necessariam Regno, Regis præsentiam perpenuò esse, in Regis hieroglyphicum, Serpentem erigebant, in spiras collectum, ac in eius voluminum medio effigiem palatij cuiusdam statuebant; indicantes hoc pacto, Regem semper in centro Regni sui consistere debere, vt, omnibus æque Regni sui partibus applicatus, omnium saluti consuleret. Perniciosissimum itaque Regi est Regnum suum, præsentia sui ipsius destitutum relinquere; nam tunc Regnum nauis spoliata magistro est, fluctibusq; exposita: aut equus est, sine sessore, indomitus, ita vt non semel, vel rebelliones in ipsum Regem molliatur, vel hostium insidijs pateat, vel intestinis discordijs obruatur. Quare Pallas Plutonem de regnandi inscitia redarguens *cur*, inquit, *tua sede relicta*

AVDES INCESTARE MVNDVM. *Audere* est *intendenti quodam confidentia ad aliquid accingi*: ex quo vides, quàm altè inuehat in Plutonem Pallas. *Incestare* est *polluere, violare, funestare*. Polluit autem Mundum Pluto, dum eius ornatum deturpauit, vt vidimus factum, cum astra viarum mutauere fidem &c. Violauit, quia illi vim intulit, montis rupes disrumpens, Arctoa in præceps impellens sydera; prædam ex terris abuehens &c. funestauit autem tot, de quibus ante, terroribus, ereptæ matoribus prædæ luctibus &c. Gyraldinus, & alij legunt *infestare*. Sed grandiori profectò assurgit stylo vulgata nostra, cui Parrhas. Heinsius, Barth. & alij consentiunt. Sic est Statius Theb. 11. ait;

Illas vt summo vidit Pater altus Olympo
Incestare Diem &c.

consentit sibi & Auctor noster in Eutrop. 2. dicens:

Ac volucres caueant, ne quo consistere visus
Possit pura loco, cunctas hoc ore latrans
Infestare vias &c.

Iam

Item de Bello Get. inquit:

Nec credunt vetito fraudatam Sole sororem
Telluris subeunte globo: sed castra secutas
Barbara Thessalidas patrijs lunare venenis
Incestare iubar &c. Et de Manlij Consul. ait:
. . . . . . Non hic violata curulis
Turpia non lassos incestant nomina fastos.

quare temerarium ferè dixerim vulgatam nostram immutare, quæ legat *incestare Mundum*. Quid verò sit Mundus, iam vidimus supra carm. 214. Heinsius, & alij *Cælum*, non *Mundum* legunt: & cur ad sic legendum moueatur, aperit Heinsius inquiens: *Alij Mundum, quod minus placet, quia mox sequitur*. Verùm cur quod hic simpliciter ponitur, mox emphaticè repeti non possit. Certe Heinsiana lectio minus facit: nam non Cælum tantummodò incestauerat Pluto, sed & terram, vt ex dictis, atque ex ipso patet contextu: quare debuit Vates eo vti nomine, quod vtrumque complecteretur: *Mundus* autem, vt eruditè notat Parthas. hic, & *Cælum* vnius quidem rei duo nomina sunt: sed nomine Mundi, addam ego apertiùs Cælum simul veniunt, & terra. Cum vice versa Cæli nomen non adeo facile ad denotandam terram detorqueatur.

QVADRIGIS TARTAREIS. Currus *quadriga* est quatuor iunctus equis, *quadrynga*, seu *quadriaga*; cuiusmodi vidimus esse currum Plutonis, tùm in calce lib. primi, vbi & nomina equorum recensentur; tùm initio eiusdem lib. fusè. Adiectiuum verò *Tartareis* sustinet hic vices & Patrij nominis, & possessiui, á substantiuo *Tartarus*, vel plurali *Tartara* deducti. Quid autem Tartara sint, vt hoc intelligas, vide lib. 1. carm. 114. Notat igitur hic locum ex quo educti fuerint Plutonis currus, in quo geniti, & enutriti fuerint equi &c. Vtitur autem numero multitudinis pro numero vnitatis per synecd. more poetico, & sextus est instrumenti, aut potiùs causæ casus.

SVNT TIBI DEFORMES DIRÆ &c. Vrgebat in anteactis Plutonem Pallas, vt causam promeret, cur Mundum quadrigis incestatet: & vrgebat, per interrogationem, vt ostenderet, vt diximus, nullam a Plutone rationabilem afferri posse. Præuidit tamen responsionem, quæ à Plutone causam afferente potuisset adduci, nempè non prohibendos illi Thalamos, aut dulce Patris cognoscere nomen. Quare per præoccupationem Rhetoricam occurrit iam responsioni, quæ obiectionis vim habitura videretur, ita vt Palladis inuectiuam eneruaret: occurrit inquam responsioni, eamq; diluit, nullam afferens hanc esse causam, vel certè insufficientem esse, idq; ostendens ab inductione aliarum, quas sibi in Nuptas deligere potuisset, absque eo quod alienam perturbaret ditionem, ac Mundum incestaret, ad rapiendam Proserpinam erumpens. Indirectè autem, hoc pacto, raptam repetit Proserpinam, ac sibi restitui exposcit, vt, non restitutá, bellum iuridicè inferatur Raptori. Eas itaque enumerat primo loco, quæ Plutoni potuissent addici, & á Diris incipit: *Sunt tibi deformes Diræ*.

SVNT. *Sum* verbum est à Grammaticis substantiuum appellatum, siue quòd solum per se se subsistat, ac nullius alterius verbi adminiculo fulciatur, cùm contra cætera omnia in hoc tandem resoluantur, & pleraque sine huius ope coniugari non possint; siue quòd, cum cætera omnia actionem significent, aut passionem, istud solum substantiam rei notet, importetque. Variam autem hoc verbum in oratione habet constructionem; sed singulas recensere, & nimis longum esset, & parum ad instituti rationem: certè pro *habeo* sumitur, quotiescumque cum datiuo construitur, vt Grammaticis liquet: quare cum hoc pacto hic constructum habeatur, eiusdem patet significatio.

TIBI. emphaticè ponitur: idest *tibi* amoribus delinito; *tibi* libidine conflagranti; *tibi* nuptam efflagitanti; *tibi* incestum meditanti &c. De pronomine enim fileo, cum alibi dixerimus. Sensus itaque est: Si causa, qua in facinus huiusmodi impelleris, nuptiarum sit appetitus, nulla hæc est, vel certe insufficiens, cùm, in regno tuo, nuptiarum copiam habere potueris: & primo adsunt

DIRÆ. Diximus, §. Eumenides, nuper explicato, Eumenides, Furias, ac Diras, solo nomine differre. Quare videtur hic Poetam synonimiam sententiam sectari, ac profectò ludere in verbis, idem, per diuersa, repetens; dum ait: *Sunt tibi deformes Diræ*; Moxq; subdit: *Sunt tristes furiæ connubio dignæ*. Fateor synonimiam sententiarum inter orationis lumina computari, & plurimum prodesse, vbi inculcandum quid est, quod memoriæ impressum maximè velimus. Verùm non adeò facile synonimiam huiusmodi hic adesse, concesserim: cum enim triplici membro munus imposuerit Vates exponendi, quas in thalamum adsciscere Pluto potuisset, si per synonimiam loqui voluisset, omnia illa membra synonima effecisset: ast video, per secundum membrum, quid penitùs a primo diuersum importari; ex quo ducor ad asserendam, etiam in tertio, diuersitatem, ita vt quid, distinctum a primo, & secundo, importet. Ad quod explicandum, reuocanda in mentem hic sunt, quæ diximus, lib. 1. carm. 39., nempe discrepare auctores, de Furiarum natiuitate agentes: nam Eschylus in Eumenid., apud Mythol. Nat. Com. lib. 3. cap. 10. Furias solius Noctis filias autumat, his verbis, latina lingua expressis ab auctore cit. cum græca fuerint.

Nos filiæ Noctis sumus grauissimæ.

Hesiodus natas è sanguine Saturni asserit, vt diximus lib. 1. cit. Eumenides Saturni ex Euonyme filias dixit, vt item ibi vidimus. Sophocles Terræ, & tenebrarum filias notat, vt Mythol. cit. Hesiodus ipse eas iterum Rixa progenitas scribit. Immò de ijs, iam natis, & adultis, contraria exarat Virg. nam, Æn. 6., eas Tartarei Vestibuli custodes deprædicat, & constituit.

Tum consanguineus lethi sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumq; aduerso in limine bellum
Ferreiq; Eumenidum thalami &c.

Æn. autem 12. eas Iouis solio assistentes in Cælo collocauit.

Dicuntur Geminæ Pestes cognomine Diræ &c.
Hæ Iouis ad solium, sæuiq; in limine Regis
Apparent, acuuntq; metum mortal ibus ægris.

Anne illud idem Ternarium, quod ex sororibus Alecto, Tisiphone, ac Megera constituitur, potuit, vno, eodemq; tempore, in inferis degere, & in Cælis? Idem ex tot diuersis progenitoribus ortum ducere? Profectò, qui hoc assereret, non vnciolam quidem, sed maximum fatuitatis pondus haberet. Vnde igitur tanta scriptorum de Eumenidibus discrepantia? Non nisi ex eo, mehercule, quod plures extra prædictum Ternarium Furiæ fuerint, ex diuersis ortæ parentibus, quarum tamen omnium actiones primo illi Ternario, tamquam magis noto, ac conspicuo adscribuntur: Sicuti plures fuisse Hercules dicuntur, quorum tamen omnium actiones vni Alcmenæ filio tribuuntur: atque hinc est, vt ex diuersis dicantur natæ parentibus, ac modo Plutoni adstantes in Inferis, modò Ioui assistentes in Cælis perstitere dicantur stationariæ. Hoc posito ad institutum regredior, & dico, Poetam secutum potius ethimologiam nominis, quam eiusdem, iuxta communem sensum, significationem. Nam Diræ dicuntur, quasi *Deorum iræ*. Sic Virg. Æn. 3. eas vocat nomen interpretatus, cùm de Celæno, harpijsq; loquens inquit: *Tristius haud illis monstrum, nec sæuior vlla*
Pestis, & ira Deûm Stygijs se se extulit vndis.

Deorum autem iræ certè in vnico ternario consistere non potuerunt: nam quot commenta Deos est Antiquorum superstitio, tot Deorum etiam iras debuit agnoscere: cùm autem innumeros propemodum Deos agnouerint Gentes, innumeras etiam Deorum iras posuerint necesse est. quæ, quia in Inferis potissimum exercentur, puniendis videlicet damnatorum sceleribus, quorum, vt ait Virg. Æneid. 6. *Quisque suos patitur Manes*; hinc est vt in inferis stationem habere dicantur. Ideò Vates hic: *Sunt tibi deformes Diræ*: nam quæ in inferis degunt in Plutonis potestate esse intelliguntur: eas autem, quasi inferorum Deas, designat Auctor, vt altissimam Theologorum doctrinam obiter attingat; Theologicis enim luminibus edocemur, quod, quidquid in Deo est, est ipse Deus; &, quod à Deo procedens intrinsecè, per viam voluntatis, est idem cum Deo ipso in essentia, licet personâ distinctus: hancq; esse essentiam, & naturam diuinam infallibiliter iam nouimus. Si igitur, vt asseuerabant, ac pro infallibili, licet stulte supponebant Gentiles, eorum Dij veram habuerint Diuinitatis naturam, certè, cum Dearum iræ actus sint immanentes à voluntate Deorum procedentes, eas iure merito Vates Deas facit, ac Plutonis connubio dignas appellat, quia, cum iam illi copulentur, officio puniendi damnatos, facilè, & in connubio acciri possunt, & debent, iuxta commune effatum: *Si vis nubere, nubi pari*. Non itaq; Diarum nomine Alecto, Tisiphonem, ac Megeram designat auctor, hoc loco; Sed Deorum iras, ex quibus tres illæ Diræ nominantur, quia Deorum iræ subseruiunt, in damnatis excruciandis.

DEFORMES. *Deformis* dicitur, quod turpe, fædum, aspectuq; horridum est: Sed insuper potest aliquid *Deforme* dici, quasi *disforme*; hoc est *diuersa* à fonte suo originario *forma*. Vtrumque Diris, hoc est *Deorum iris* optime conuenit;

uenit; nam cum tortorum munere in reprobos funguntur, certè ijs horridæ, turpes, aspectuq; terribiles apparent semper: &, cum natura Deorum benefica semper sit, atque ad beneficia impertienda procliuis, cum scelerum vi cogitur iras parere, videtur difformem a se ipsa partum edere, atque adeo *Diræ*, hoc est *Deorum iræ* deformes meritò appellantur. Perpende autem quàm altè assurgat artificium Poetæ in huiusmodi Palladis inuectiua. *Si vis nubere, nube pari* inquit axioma præcit. Pares autem magis nullæ Dearum propagines Plutoni esse poterant, quàm *Deorum iræ*; nam, cum Pluto Inferorum Tyrannus sit, cuius & animarum odium sit, ac furor, cui meliùs nuberet, quàm *Deorum iræ*? Deformis ipse, qui *teterrimus fratrum* sit, & *dira regeat inclementiâ forma*, cui meliùs nuberet quam deformibus Diris? Quasi diceret Pallas: Quid Mundum incestas, vt Nuptam quæritas? Parem tibi exoptas? Sunt tibi Diræ. Cælestem habere contendis? Sunt tibi Diræ; hoc est Deorum iræ, quæ cælestem habent originem, sed in inferis degunt, vt tibi iam iure dicatæ. Nube pari: Dirus cum Diris, Deformis cum deformibus; ac Proserpinam nostram, quæ nimis dispar est, atque a conditionibus, ac fortibus aliena tuis, intactam nobis restituas. *Sunt tibi deformes Diræ*

SVNT ALTERA LETHES FLVMINA. Nota emphaticam, in verbo *sunt*, repetitionem, qua, quanta sit illi, in inferis, connubij copia, multiplicatis connubiorum occasionibus exagerat. *Sunt altera flumina*. Multiplicem habet hic locus eruditionem, ad quam enucleandam, opus est aliqua de Letheo hic flumine prænoscenda enarrare. Primò itaque *Lethe* pro eodem sumitur, ac obliuio; tum nò ipsarum rerum omnium obliuio est, vt patet ex Virg. Æn. 6. vbi Anchises Pater sic, Æneam filium edocens, alloquitur:

. . . . . . Animæ, quibus altera fato
Corpora debentur Lethæi ad fluminis vndam
Securos latices, & longa obliuia potant.

cùm itaque in more positum fuerit, vt singulis fluminibus sua ab antiquis Numina tribuerentur, Lethæi fluminis Numen ipsam fuisse obliuionem satis constat. Insuper quæritur ab aliquibus, num Lethæus fluuius vnus ex nouem sit, qui Plutonis regnum circumagere dicuntur, & amplecti; & negant complures in eo illum numero computari; sed immo alium esse fluuium, ab illis nouem diuersum, indubitanter affirmant; atque imaginem senectutis, seù potiùs *senectutem* ipsam autumant esse, quæ, procul dubio, apud inferos degere dicitur a Virg. Æn. 6. vbi hæc habet:

Pallentesq; habitant morbi, tristisq; senectus.

Immò & *mortem* ipsam voluit hoc fluminis nomine importari; nam, cum homines semper viuidi, ac memoria præteritarum rerum apprimè pollentes sint, cum ad senectutem, & mortem appropinquant, dicuntur ad Lethæum fluuium accedere, quia obliuione superfunduntur, hebetata scilicet, ac deficiente potentia memoratiua. Quare etiam Virg., Æn. 6., vt ostenderet Æneam longe a morte distare, licet inter mortuos peregrinaretur viuens, eum longè à Lethæo statuit fluuio, per aduerbium *Porrò*, quod apud Græcos *à longe* significat, vt notant Varij Interpretes communiter,

Horrescit visu subito, causasq; requirit
Inscius Æneas: quæ sint ea flumina porrò,
Quiue viri tanto complerint agmine ripas.

Quo posito: iam huius fluminis Numina statuentur Obliuio, Senectus, & Mors. Vlterius dicitur Lethæus fluuius amplissimam Somni Ciuitatem interluere, quam sic describit, verarum historiarum lib. 2. Lucianus, apud Mythol. Nat. Com. lib. 3. cap. 14. In amplissima, inquit, planitie sita vrbs est, circa quam Syluæ frequentissimus, procerisbusq; arboribus, quæ papauera sunt, altissimæq; Mandragoræ, atque herbæ ibidem complures, quarum succi inducant soporem, florent vbique; Magna Vespertilionum copia est, huc, illuc ad arbores volitantium, & noctuarum, & bubonum, aliarumq; nocturnarum auium: nec vllæ aliæ præterea aues illic esse consueuerunt. Fluuius hanc vrbem alluit placidissimus, Lethe nomine, quem alij Nycti porum appellant, cuius cursus tacitus est, & oleo persimilis. Nascitur is e duobus fontibus, in obscuro, & nulli cognito, loco scatentibus, quorum alter Pantychius, alter Negretus appellatur. Habet hæc Ciuitas duas portas, alteram corneam, miro quodam artificio constructam, in qua omnia prope expressa sunt, tamquam in pictura, quæ dormientibus vera insomnia occurrunt; alteram ex ebore candidissimo, in qua & ipsa, sunt insomnia; sed non expressa, at adumbrata tantum, & falsa. In hac Ciuitate templum est Noctis augustissimum, quod eximia colitur religione: tùm aliud est Apates Deæ, & aliud Alethiæ Delubrum &c. quæ fusè prosequitur Lucianus ibi. Cùm itaque Nox apud Lethæum fluuium sedem habeat, & Fluuius Ciuitatem alluat Somni, qui Mortis frater est, vnà scilicet cum Morte ab eadem Matre Nocte progenitus, sequitur, vt Numina Lethæi fluminis sint Obliuio, Senectus, Mors, Somnus, Nox &c. quibus prænotatis sic poeticum iam textum breuibus explico. *Altera flumina*. Pro fluminis Numinibus *Flumina* ponuntur per metonym. Quare immeritò vulgatam improbat Barth., ac cum eo Heinsius, qui *Numina* legendum contendunt; nam eorum lectio nil differt à vulgata, nisi quo ad hoc, quòd ista per tropum effertur, illa apertiori stylo decurrit. *Altera* verò nomen est hoc loco, quasi distributiuum, quod ex pluribus alterum ab altero secernit, atque vno pro libito eligit: *Sunt itaque tibi altera Flumina*, inquit Pallas; hoc est, ex Deabus Lethæo flumini præsidentibus, aut vnam, aut alteram deligere potes in coniugem, nempè aut Mortem, aut Noctem, aut Senectutem, vel Obliuionem. Quod si malueris has omnes simul, ne copia tibi desit liberos procreandi, adhùc erunt *Altera flumina Lethes*; nam cùm duplicis generis Numina Lethæi fluminis sint, nempe masculei, ac fœminei, Somno, qui masculei generis est, omisso, potes *altera flumina*, idest Numina fœminei generis in coniuges assumere. Et porrò quæ aptior Mortuorum Regi coniux, quam Mors, quæ sola vniuersam morientium classem in Plutonis regnum adducens dotali munere, vastissimum dilatare potest Imperium? Quæ melior tenebrarum Imperatori coniux, quàm Nox, qua scilicet *Vmbrarum potens* constituitur, ac Noctis arbiter Pluto? Quæ dignior Plutoni coniux, quàm Obliuio, cuius munere totum Plutonis regnum eiusdem sustinet tyrannidem? &c. Sed, cum de Obliuione loquamur, ne obliuiscaris, alterum te compellari quem carissimum habeas. Altera itaque Plutonis persona Plutoni sunt hæc flumina; hoc est illi carissima, quippe quæ arbitrum eum constituant animarum, atque eiusdem quasi altera, & maxime potentia sint. Itaque non respuendum fuerat connubium, quod vnum poterat regnum ipsius Plutonis solidare. Et ideò *Sunt altera tibi flumina Lethes*. Quid Lethe sit iam satis constat ex dictis hic; sed plura habebis lib. primo carm. 62.

SVNT TRISTES FVRIÆ. Emphaticè iterum repetit verbum, vt supra; & copiam adhuc aggerat coniugij, Furiasq; indicat dignas Plutone coniuge adfuturas. Quid sint Furiæ, iam vidimus, & quot sint lib. primo carm. 39., & dicuntur *tristes*, quia *tristis* sæpè sumitur, vt hic, pro *crudeli*, *fæuo*, ac *implacabili*. Sic Virg. Æn 6.

Prodigium canit, & tristes denunciat iras.

aliquandò etiam ponitur pro eodem ac *iratus*. Sic Virg. Æn. 2. *In flammas, & in arma feror, quò tristis Erynnis,*
Quò fremitus vocat, & sublatus ad æthera clamor.

aliquandò pro *minaci* vsurpatur *tristis*. Sic Virg. Æn. 2.

Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phœbi
Mittimus; isque adytis hæc tristia dicta reportat.
Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa
Cum primum Iliacas Danai venistis ad oras:
Sanguine quærendi reditus &c.

En minas, quibus tristia dicta, hoc est minacia insonuere. Interdum etiam pro *horribili* ponitur. Sic Virg. Æn. 11.

Labere Nympha polo; finesque inuise Latinos,
Tristis vbi infausto committitur omine pugna.

Ad quæ omnia respexisse Poetam non ambigo, cum *tristes* dixerit Furias, nam hæc omnia Furijs adamussim competunt, vt ex dictis passim de Furijs patet.

TE CONIVGE DIGNAE. Dignus dicitur, cui aliquid meritò debetur: vt *dignus laude* is, cui meritò debetur laus. Sic Virg. Ecl. 4. sub initium.

Si canimus Syluas, Syluæ sint consule dignæ.

ostendit itaque Pallas hic Plutonis connubia iure deberi Furijs, Lethæis Deabus, ac Diris; nam adiectiuum *Digna* ad omnes, ante recensitas, Deitates Auerni refertur applicandum. Sic autem Iuris violatorem designat Plutonem, qui debita illis connubia in aliam, cui non debeantur, per vim, transferre conetur. Hinc emphaticè positam agnosces pronomen illud demonstratiuum *Te*; nam tacite exprimit: *Te*, qui consimilis illis es; *Te*, qui iam illis te totum debes, cum earum munere tuum extet imperium: *Te*, cui sine illis viuere non liceat, nedum liceat imperare. Hæ dignæ *Te coniuge*. Coniux nomen communis generis est, à coniungendo deriuatum; nam ita coniuges coniunguntur, vt duo fiant in carne vna per copulam maritalem. Iure igitur Furijs con-

coniux debetur Pluto, qui totus Furijs constet, & Diris.

FRATRIS LINQVE DOMOS &c. De perturbata Iurisdictione Plutonem indirectè accusat Pallas: directè autem imperat, vt violatum fœdus in integrum restituat recedens.

LINQVE. Imperandi vtitur modo, vt, se non petere, nisi quod ex debito iustitiæ negari non possit, noscat aduersarius, atque intelligat, bellum iure inferendum, ni pareat legitimè præcipienti. Quid verbum istud significet innuimus supra in verbo *relicta*. Hic tantùm energiam verbi liceat adnotare. Non linquitur, nisi id, quod priùs fuerat apprehensum, ac tamquam propriæ ditionis vsurpatum. Vsurpauerat sibi Pluto auctoritatem irrumpendi, per vim (vt credebatur) in fraternos fines, ac fines ipsos, tamquam suæ ditionis essent, ingressus populabatur, Proserpinam rapiens. Vel itaque abdicare se debuerat indebitâ, quam sibi assumpserat, auctoritate: vel vi pellendus fuerat, vt rebellis: ideò Pallas, ne videatur bellum pro libito inferre, sed iure, ac titulo paternos fines à prædonibus immunes reddendi; offert non solum, sed præcipit modum euitandi aleam belli; nempe, si, sponte secedens, ad propria redeat, restituta tamen prius præda, vt fines linqueret eo modo, quo repeterat intactos, non autem rapinis fœdatos. Ideò *Linque*

DOMOS FRATRIS. *Domus* propriè ædificium est ad commodum alicuius habitationem concinnatum. Verùm & pro patria ponitur, & pro regno: nam integrum regnum *Regis Domus* profectò dicitur. Cum itaque Iupiter Diuum Pater, atque hominum Rex habeatur, sequitur, vt quatenùs Deorum Pater est, Cælum pro Domo habeat, quod, aduentante funestatum Plutone, iam vidimus; quatenùs verò hominum Rex, terram sibi in regiam vindicat domum, quam pariter tartareis quadrigis incestatam vidimus. Ideò *Fratris linque Domos*. Dices: Nonne in anteactis diximus Plutonem appellatum fuisse Deum, seu Iouem terrestrem, eo quod ei vna cum tartaris totus etiam obtigerit terræ globus? certè hoc ex Euripide deducimus hoc lib. 2. carm. 169. Quomodò igitur hic terra Domus Iouis dicatur? Aduerte orbem terræ Plutoni obtigisse quidem, sed ita, vt ille esset tantummodo semper Noctis arbiter, Vmbrarumq; potens, vt dictus fuit lib. primo à Lachesi perorante. Quare potuit ille quidem imperium in Globum terræ exercere, sed ad eam vsque partem tantummodo, quæ è tenebris exempta lucis frueretur intuitù. Declarauit hoc ipsum ore suo idem Pluto lib. 1. dum conquæstus apud Iouem de dispendijs suæ sortis ait:

Nonne satis visum est graue quod luminis expers
Tertia supremæ patior dispendia sortis?

Qui igitur Deum terrestrem, seu Iouem terrestrem appellarunt Plutonem, Ioui non derogant; nam Imperium Plutonis extenditur per totum terræ Globum vsq; ad supremam, & extimam exclusiue superficiem, & non vlteriùs, licet ille subinde de facto hanc etiam superficiem sibi addictam præsumpserit, atque, in illam Potestate vti posse, arrogauerit sibi toleratus. Locis itaque in obiectione citatis, iuxta sibi arrogatoriam Plutonis opinionem loquebamur: hic, iuxta veriorem diuisionem, partes sustinens Iouis, loquitur Pallas; inquiens *Fratris linque Domos*; hoc est liberas peste tua esse finis, nec Mundum aut superiorem, aut inferiorem, quò ad superficiem nostram, immundum reddas, tua ipsa fœditate contaminatum. Insuper *Domus* formaliter (nam primus sensus materialis est) accipitur pro familia, ac Gente ab vno, eodemq; stipite originem ducente: Quare Pallas: *Fratris*, inquit, *linque Domos*. Hoc est *linque*, *restitue* Proserpinam, quam auehis raptam, & quæ de Domo est Iouis, nobisq; intactam relinque, nec totam Iouis Domum funestare contendas.

DESERE ALIENAM SORTEM. Apertiùs declarat Pallas non esse, cur Pluto sibi arroget Imperium illius extimæ partis terræ, quæ Sole fruitur, eo, quod Deus ac Iupiter dicatur terrestris, neque ex eo, quod Globus illi adiudicatus fuerit terræ; nam & satis saluatur denominatio per hoc, quod in totam luce carentem terram dominetur, & supremam, illuminatamq; eiusdem terræ partem ad Iouem pertinuisse, satis constat, ex eo, quòd Rex hominum, quorum hæc terræ pars est, Iupiter sit. Licet enim verum esset, quod Lachesis dixerat lib. primo, nempè Plutonis imperium aliquo tandem pacto, & ad homines extendi, dum per ipsum

Rursus corporeos animæ mittuntur in artus.

certum etiam est Imperium Plutonis, qui Regnum possideat Mortuorum, in Mortuos tantum homines extendi; non in Viuos, qui terram incolunt, ac sub Iouis sunt potestate. Ideò *Alienam desere sortem*, inquit, Sapientiæ Dea, aliud scilicet Plutoni crimen indirectè obijciens: directè verò imperans, vt abstineat, ac res in integrum restituat. Crimen porrò, quod obijcit, est, quòd Pluto se in Iouis hæreditatem irruerit, ac sibi partialiter saltem eam vsurpauerit in prædam. Et quidem quod spectat ad fines alieni, quos inuaserat, Imperij satis crimen patet ex dictis. Sed insuper aduerte, quod cum Diuûm cælestium Pater esset, idemq; Rex, Iupiter, Regno vtique in ipsum, vt legitimum Saturni hæredem, deuoluto, iam omnes iure cælestes Dij in Iouis hæreditate computabantur. Quare, cum Proserpinam rapuisset Pluto, partem sibi fraternæ hæreditatis, in quam se per vim intruserat, vsurpabat, etiam præscindendo ab hoc, quod illa peculiari modo eiusdem filia Iouis esset, per veram nempe generationem: Ideò *Desere*. Imperio vtitur Pallas ijsdem de causis, quas supra recensuimus. Verbum notissimæ significationis est: & propriè, in subiecta materia, idem sonat, atque occupata relinquere, vsurpata dimittere, ac suo intacta loco restituens deponere. Sic Victor exercitus captam vrbem, quam defendere contra vim ingruentium rursus hostilium armorum non possit, deserere dicitur, cum eam iterum relinquit hostibus possidendam. Insinuat itaq; Pallas, non futurum, vt Pluto possit prædam suam contra vim cælestium armorum defendere, atque ideò, vt deserat, præcipit *alienam sortem*. *Sors* enim hic ponitur pro hæreditate, quæ beneficio Sortis Ioui iam cesserat: iuxta ea, quæ fusè dix. lib. 1. carm. 100. *Alienam* autem dixit, quia alienum est quid alterius est, vel ad alium pertinet; qua voce redarguit Pallas iniustitiam Plutonis, qui, aliena inuadens, in Iustitiæ iura peccauerit: aliena enim erat hæreditas, quam inuaserat, aliena Proserpina, quam rapiebat, cùm non Plutonis esset, sed Iouis. Ideò, ne læsa Iustitia vindictas in lædentem obarmaret; *Alienam*, inquit, *desere sortem*.

NOCTE TVA CONTENTVS ABI. Nemo sua sorte contentus: attamen summa eorum infelicitas est, qui, non contenti sorte sua, aliena rapere, si possint, concupiscere, si non possint, summa animi contentione, per fas, & nefas, exquirunt. Execrandam igitur illam carpit libidinem Imperij pomeria dilatandi, quæ Plutonem adegisset ad alienam hæreditatem occupandam. Et præcipit, vt suo contentus sit Regno.

ABI. Imperio, vt supra, ijsdemq; de causis, vtitur: *Abi*: hoc est, recede, facesse, apage; & re iterum vsurpatâ abdices hæreditate. *Abire* enim, verbum ex *Ab*, & *ire* compositum, est quasi *longe ire* ab aliquare, quam detinebamus, seu à loco, quem occupabamus. Iterum *abire* sæpè idem sonat, ac *se abdicare*, &, *per renunciationem*, *aliquid alteri resignare*: sic dicimus *abire magistratu* eos, qui *se abdicant magistratu*. Igitur *Abi*, inquit Pallas; sed *Abi*

CONTENTVS NOCTE TVA. Hoc est *Abi*, facesse, sed prædam ante, quam rapuisti, deponas *contentus*, expletus, nempè satis, satiatus satis ea sorte, qua, fatis concedentibus, frueris; absq; eo quod vlteriùs insatiabilem velis auiditatem extendere, alienam inuadens sortem, aliena pignora rapiens. *Abi contentus nocte tua*. Iam lib. pri. vidimus Regnum æterna obsitum nocte Plutoni obtigisse; quarè & dictus fuit à Lachesi *Maximus noctis arbiter*, *vmbrarumq; potens*: *Nocte* igitur hic ponit Vates pro *Regno* Nocturnis tenebris addicto; sicq; explicat apertè, in quo sensu dictus Pluto fuerit Deus terrestris, nempè in sensu mox supra à nobis explicato; non verò iuxta ampliatiuam interpretationem, qua vsus Pluto ipse ad Lachesis Orationem Imperium ampliaret suum. Idem enim hic est, dicere *Nocte tua contentus abi*; ac dicere *Sorte tua contentus abi*. *Nocte*, tamen potiùs dixit, quam *Sorte*, vt Noctis, cui Pluto addictus fuisset, Deitatem dignam præcipue Plutonis indicaret connubio, iuxta iam à nobis dicta in anteactis, eâq; coniuge contentum, restitutâ Proserpinâ, Plutonem abire iubet. De Nocte plura vidimus lib. pri. carm. 55. & carm. 112. quarè hìc non repetam. De possessiuo pariter *Tuus* satis alibi dictum. & per se notum est; ideò accelero.

QVID VIVA SEPVLTIS &c. Iterum in exprobrationes excurrit; atq; iterum iurium violatorem insinuat Plutonem, cum vt ait Virg. Æn. 6. Charontis ore

Corpora viua nefas Stygiâ vectare carinâ.

atq; eodem tempore insignem Plutonis crudelitatem cum stomacho sugillat.

QVID ADMISCES &c. *Quid* aduerb. interrogandi est, idem, ac *cur*, de quo supra. *Admiscere* autem est *rem aliquam cum alia miscère*; ita vt vel vnione, vel saltem socie-

uete in vnum coalescant. Hic in secundo sensu videtur vsurpari: *quid misces*; hoc est, *quid associas*; *quid simul iunges &c.* sed & altior subest sensus, vt ex dicendis patebit.

VIVA SEPVLTIS. Praeclarissimam in primis anthitesim nota. *Viuus* autem adiectiuum à *viuo*, vel à *vita* deriuatum, idem sonat, ac *vita fruens*, seù *Animatum*, ac *vitales adhuc spirans auras*; hoc loco Neutrum substantiuatum est *viua*, idem significans, ac *res viuas*, *& vitâ fruentes*; Vbi vides positum pro specie genus, & numerum multitudinis pro numero vnitatis; nam per res viuas Proserpinam, quam abuehebat intelligit. *Quid admisces viua sepultis*, Sepultus dicitur à sepulcro; nam idem est *sepultus*, ac *sepulcro conditus*. Ponitur autem hic consequens pro antecedenti, nempè *sepultus* pro *mortuus*, priùs enim mortuus sit, necesse est, quam sepultus, qui sepulcro clauditur; Regnum autem Plutonis, regnum mortuorum esse, iam nostis: quare, dum viuam Proserpinam ad Inferos detraheret, viuam mortuis admiscebat. Adde, vere sepultas dici posse inferorum turmas; nam cum sepulta dicantur, quibus terrae tumulus ingeritur, multò magis inferorum caterua, quae, tota superimposita terrae mole conduntur: ijs autem viuam admiscens Proserpinam, iam ex tunc, exemplum exquisitissimae crudelitatis Mezentio praeferebat, de cuius tyrannica saeuitie decantatum tandem esset Virg. Æn. 8.

Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibusq; manus, atq; oribus ora,
(Tormenti genus) & sanie, taboq; fluentes
Complexu in misero longâ sic morte necabat.

Sed & vlteriùs extenditur Vatis sensus, vt supra innuimus; atq; in sensu magis rigoroso, ac vero, ait. *quid viua sepultis admisces*; dum de Nuptijs Proserpinae ageretur; commisceri enim profectò corpora coniugatorum, per copulam maritalem, ita vt fiant duo in carne vna, vt dicebamus, notissimum est, non solum iuxta sanam Theologorum, ac Phylos., tum nostri temporis, tum antiquorum doctrinam: sed etiam ex communi Poetarum sensu, ad quem respiciens Virg., ore Iouis locutus Æn. 12. inquit

Sermonem Ausonij patrium, moresq; tenebunt;
Vtq; est, nomen erit: commixta corpora tantum
Subsidens Teucri: morem, ritusq; sacrorum
Adijciam, faciamq; omnes vno ore Latinos.
Hinc genus, Ausonio mixtum quod sanguine surget,
Supra homines, supra ire Deos pietate, videbis.

Cum itaque Proserpinam sibi raperet in Nuptam Pluto; aptissimè inquit Vates: *Quid viua sepultis admisces?* plurali vsus numero pro singulari per Synecd.; nam viua Proserpina sepulto admiscebatur Plutoni, iuxta superius explicata.

QVID PROTERIS &c. Nota emphaticam repetitionem in particula interrogantis *Quid*; qua indignitatem, acerbitatem, ac foeditatem facti exagerat Pallas, & crimina criminibus aggerat, erumpente impetu animi, ideoq; per assintheton omnia euibrante. De significatione autem verbi *Proteres* satis egimus lib. pri. carm. 528. Hic significat: *cum fastu, ac contemptu legum, foederis, ac fratris; denique, Deorum, Dearumq; omnium vilipendio conculcare, peragrando, fung-fiando, rapiendo*; & facinus aggrauat adijciens

ADVENA. De huius nominis significatione satis dictum hoc eodem lib. carm. 60. Hic tantum nota, emphaticè positum, atq; in contemptum Plutonis prolatum. Emphaticè quidem, quia, cum Aduena nullis locorum, in quibus est, priuilegijs, nullis exemptionibus frui possit, omni prorsùs iure priuatus: ostendit procùl dubio Pallas, non adeò audendum fuisse Plutoni, vt sibi *aduena* Ciuium iura, ac priuilegia vsurparet. In contemptum autem, quia, vt nouimus, semper *aduenae* contemptibiles redduntur ciuibus, apud quos degunt, praecipuè si aliquid ab eorum legibus alienum moliantur. Ideò *quid proteris aduena*

NOSTRVM MVNDVM. Emphaticè hoc ipsum ponitur, nam *nostrum* inquiens *mundum* implicitè dicit: *in quem nullum tibi ius, nulla authoritas, nulla potestas; cum nostrum, non suum, sit quod proteris nostrae huius dationis ornamentum.* Sicq; der anthitesim correspondet finis inuectiuae sibi ipsi ab initio causas sciscitanti: *unasne sede relicta &c.* dixit ibi: *Hic nostrum quod proteris aduena mundum*. Huic autem inuectiuae inherere ea videtur, quam habet Cycnus Crucis lib. pri. vbi Angelus Copiarum Catholicarum custos sic in Daemonem hostem infernali face niues liquantem, qua Euphrates intumesceret inuehitur.

. . . . Tù dunque, tù del Sole
Gl'vfficij vsurpi infame nostro &c. & inferius
Vsa fuggi tornando al tuo fangoso letto,
Et nell'inferno, è te degno ricetto.

Sed iam quae ad mores spectent obiter delibemus.

Palladis Plutoni obsistentis hieroglyphico Sacerdotes morienti adstantes designari innuimus supra. Et hic quidem eorumdem exprimitur contentio, dum, diuina instructi sapientia, Proserpinae, hoc est Animae nostrae, raptorem compescere, atq; ad praedam deserendam compellere, conantur; cum scilicet sacris vocibus in commendatione animae intonant: *Cedat teterrimus satanas, atq; in aeternum noctis chaos immane diffugiat: confundantur, & erubescant tartareae legiones omnes &c.* Sed quid haec prosint, si Anima flores Plutoni addictos colligens, praeteritorum scilicet delictorum delectationem mente occupans deprehendatur? Fluxa profectò cadunt haec omnia, & rapitur Proserpina curru. Caue, ne his immorans deprehendaris, infelix Anima; nam, si haec agens deprehenderis, licet sacris horrescat vocibus raptor, à raptu tamen non desistit; nam, latâ Iudicis sententiâ, non iam alienam, sed suam rapere exorsus, praedam deserere non cogetur, quantumuis ecclesiastica obsistat Potestas; non quidem defectu Potestatis, sed defectu tui, quae, Ecclesiasticam hanc potestatem negligere assueta, eneruatam illam, validumq; in te hostem effecisti. Qualis vita, finis ita: nam tanta est vis habitus peccandi, quem multiplicaris, toto vitae tempore, actibus auxisti, vt etiam moriens peccare non desistas; atq adeò Plutonis colligens flores indignam te ipsam efficis, quae efficacibus Ecclesiasticae potestatis viribus muniaris; atq; ideò, quibusuis licet obuallata praesidijs, Praedatori patens adytas; &, nullis auxiliantium laboribus iam obstantibus, rapitur Proserpina curru. Fuge flores, dum tempus habes: delicias decipientes, insipientesq; amputa, dum vegetant vires adhuc vitales spiritus, vt non incassos, in morte verae sapientiae labores experiaris: habitus exue sceleratos, eosq; infelices vtiq exuuias, Ecclesiasticae potestati tradas discerpendos, antequam adeò roborentur, vt, tuis Animae Potentijs labefactatis, impotens ad exuendos reperiaris; si auxiliaria eiusdem Potestatis munia efficacissima tibi exoptas in morte: alioquin frustra illa tunc insumuntur; atq; in peccato suo moriens rapitur Proserpina curru. Sed, ne & nos vlterius, veritate alliciente, rapiamur, Italis Pindi rupibus alligemur.

Scioperato Rettor d'vn Mondo insano,
De tuoi saggi Fratelli vnico scorno,
Pallade disse, e qual furor profano
Sferza il sen, sforza il piè, t'arruota il corno?
Qual stimolo, qual face (empio, inhumano)
Di tue Furie t'aggira; ò qual vibrorno,
Suelta dal crin, l'abominande fuore
Empia cerasta, ad addentarti il cuore?
Perche de Regni tuoi, delle tue soglie,
Senza ritegno, abbandonati i freni,
Trasandare i confini, è, che t'inuoglie;
Lasciar tuoi seggi, ed vsurpar gl'alieni?
Perche del Mondo al depredar le spoglie,
Rotte le leggi, empio ladron, te'n vieni?
Come tant' osi? E co'l tartareo cocchio
Perch' offuschi del Sol limpido l'occhio?
Che, s'hai desio di nozze; e, se t'alletta
Di cara sposa il vezzeggiar gradito;
Vattene à Lidi tuoi, che là t'aspetta,
Trà le sponde di Stige, e di Cocito,
Schiera d'Amasie, al tuo poter soggetta.
Colà l'ire de Dei, ch'à mal partito
Guidan l'alme rubelli, al tuo furore
Se dan la mano, habbian del cuor l'amore.
Colà di Lethe hai le funeree Diue,
Colà le Furie al sodisfarti intente:
Ne giusto è già, che trasandate, e priue
Sian da te del tuo letto; anzi contente
Queste far densi, à tuoi piacer non schiue,
Lascia di tue rapine il Mondo esente;
Lascia del tuo Germano intatti i chiostri:

De-

Degni amplessi d'vn mostro han solo i mostri.
Non t'vsurpar ciò, ch'esser tuo, non lice;
Poich'il diede del Fato altrui la sorte,
Di tua Notte contento, onde s'elice,
Tuo douuto rettaggio, ombra di morte,
Vanne; sgombra la terra, e d'infelice
Peso la sgraua. A che vuoi far consorte
De sepolti chi viue? A' che calpesti,
Straniero, il suolo, e'l nostro Mondo infesti?

Sed, ne infesti & nos simus, ad nostri Vatis dulcedinem retrahamur.

Talia vociferans auidos transire minaci
Cornipedes vmbone ferit, clypeiq; retardat
Obice, gorgoneisq; fremens assibilat hydris,
Prætentasq; aperit cristas: libratur in ictum
Fraxinus, & nigros illuminat obuia currus:
Missaq; pene foret, ni Iupiter æthere summo
Pacificas rubri torsisset fulminis alas
Confessus socerũ, Nymphis Hymenæus hiulcis
Intonat, & testes firmant connubia flammæ.
Inuictæ cessêre Deæ: compescuit arcum
Cum gemitu; talesq; dedit Latonia voces.

TALIA VOCIFERANS &c. Contemnente Dearum adhùc minas Plutone, dictisq; obtemperare detrectante; cum immò, ne responsione quidem, aut auscultatione, dignatus Palladem iter prosequi ausus fuerit; à minaci Deam oratione ad vim apertà vi propulsandam conuersam describit, per hyppotiposim, ita vt, eodem, quo loqueretur, tempore, bellicos etiam ausus in non morantem exerceret; eoq; rem indicat redactam, vt, librată iam in vulnus hastâ contra contumacem Plutonis audaciam, sanguine litandum iam esset. Prohibitam tamen ab ictu ostendit, signo de Cælis à Ioue immisso, quo, non sine sui Numine, raptam à Plutone Proserpinam, innuerit Iupiter; ne, pietati se indulgere, existimantes, Deæ in ipsam Iouis sententiam militarent, atque impia potiùs, quam pia earum euaderent arma. Obtemperantes hinc Deas supremo efficit nutui, licet non sine mærore cesserint, ad quem exprimendum locuturæ viam præparat Deliæ.

TALIA VOCIFERANS &c. Vbi periculum est in mora, terere tempus verbis, ac nil interim agere imprudentis animi est. Quæ nota cum nullo modo inuri possit, natæ ex Iouis cerebro, Sapientiæ (quam diximus Palladem esse) nil mirum, si, ad omnia oculatus Vates supremæ huic sapientiæ morem gerat, ita vt, & legibus de bello legitimè inferendo, per præuiam denunciationem, ac rerum repetitionem, vt supra dicebamus, non deroget; immò eas adamussim exequatur, & interim non omittat, quæ, ad euitandum in mora periculum, videbantur necessariò obeunda. Superiùs itaque Palladem legibus belli obsecundantem inducit, dum eâ, quam vidimus, inuectiuâ, & res repetentem, & bellum, ni redderentur indicentem, prænotauit. Hinc autem, eam interim non, pressis manibus, sedisse, dum loqueretur, ostendit; sed immò conatus, citra sanguinem tamen, exercuisse, vt Latronem detineret, qui superbo nimis fastu progredi velle, ne aurem quidem increpanti dignatus præbere, videretur. Ideò

TALIA VOCIFERANS. De natura huius vocis *Talia* egimus hoc eodem lib. carm. 158. *Vociferans* verò participium præsentis temporis est à verbo deponenti *vociferor*, seu ab actiuo (quod olim in vsu fuit, & habetur etiam apud Tullium 4. in Verrem) *vocifero*, quod idem est, ac *voces offero*, idest *clamo*, & *magna voce consendo*: & sic Virg. Æn. 8. inquit:

Talia vociferans gemitu tellurem omne replebat.

Vtitur autem participio præsentis temporis, ad indicandas Palladis actiones mox describendas, comites fuisse vocis, & eodem, quo loqueretur, tempore peractas; nam sensum est: *dum talia loqueretur* summa vtique vocis contentione, eodem tempore

FERIT VMBONE MINACI &c. De verbo *ferio* latè egimus hoc eodem lib. carm. 173. Hic tamen non in tanto rigore sumitur, vt ibi, sed in latiori significatione vsurpatur, pro eodem scilicet, ac simpliciter *percutere*, & quoquo modo, licet sine vulnere offendere. *Vmbo* propriè est media ea Clypei pars, quæ cæteris extat eminentior, & quasi centrum est, ad quod omnes ex eiusdem Clypei circumferentia lineæ ducuntur: Sumitur tamen hic pro toto Clypeo per synecd. pars scilicet pro toto. Sic Statius:

Iam Clypeus clypeis Vmbone repellitur vmbo.

quod ita egregiè vertit Italicorum Princeps Tassus Cant. 9.

S'affronta insieme, horribilmente vrtando
Scudo a scudo, elmo ad elmo, e brando à brando.

Minax denique dicitur, qui frequenter minatur; à minis enim *Minax* deducitur: ex quo duo licet de Poetæ sensu deducere, nempe Palladem non statim in vulnera irruisse, sed, simplici percussione Clypei contentam fuisse, non quidem Plutonem ipsum, sed equos aggredi, vt minis terreret, & ab itinere absterreret; ad hoc vt, morâ iniectâ, tempus Plutoni concederetur ad raptam Virginem restituendam. Ideò ferit equos, sed armis defensiuis, nempè Clypeo, non offensiuis: *vmbone minaci*. Secundò eam non priùs ad hastam deuenire voluisse, quàm obfirmatam cerneret Plutonis contumaciam, vt se ostenderet, medijs etiam in armis, generosissimæ virtutis non immemorem.

CORNIPEDES AVIDOS TRANSIRE. *Cornipedes* dicuntur equi, eo, quòd corneas habeant vngulas. Verùm quidem est genericum esse huiusmodi nomen respectu omnium animalium, quæ corneos habeant pedes, vt Ceruus, Capra, & cætera huiusmodi: Sed ponitur hic genus pro specie, & limitatur à subiecta materia, circa quam hoc loco versamur. Quid importetur per nomen *Auidos*, quod adiungitur, habes hoc eodem lib. carm. 137. Nota hic tantùm artificium Poetæ, qui, ex vna parte culpam Raptoris refundit in equos, vt Palladi liberum sit, benignitate adhùc potiùs vti, quam vltione, in quam irruere illicò debuisset, si se spretam existimasset: insinuat enim hoc pacto, non tribuisse Deam Plutoni contumaciam iter prosequendi, quamuis obuersantem itineri Palladem videret; sed existimasse id equis imputandum, qui, iam in cursum effusi, non facilè adeò pedem cohibere sustinerent; atque adeò non dirigit in Plutonem impetum, sed in equos, & minis tantummodò territare aggreditur, ac leui punit percussione, cum equestri virtute indignum videatur in irrationabilia desæuire. Ex altera verò parte, quantùm Palladis, licet odia exercentis, humanitatem extollit; tantùm Plutonis hic barbariem tacitè carpit, qui videretur, vel per prostratæ Palladis oppositum pectus, carpentum agere conatus; eo pacto quo postea Cycnus Crucis lib. 23., barbariem exagerauit Vrbantis, qui equum in Batranum, pedestri pugna detentum, concitauerit; hæc Hetrusca insonans tuba

E con atto barbarico, e villano
Vuol coglier d'vrto il Caualier Romano,

quod procùl dubio efficit Auctor noster, vt graphicè vtriusque mores imitetur; nam sic & Palladis equestri generositate deprælіantis, & Plutonis, ex opposito, barbarè, temere, impiè agentis rusticitatem sub oculis ponit; nam si ipse habenas, vt debuerat, collegisset, certè equos subsidere coegisset ideòque, reuera, culpa Plutonis fuit, non equorum, licet benigna Palladis interpretatione in equos refundatur *auidos transire*. *Transfundi auidos* diceret Grammaticus; sed græcolatina hæc dictio est, quæ more poetico, per metaplasmum, græcorum vtitur modo, ac constructione dicendi. Porrò *transire*, verbum compositum ex *Trans*, & *ire*, idem est, ac *aliquam superare oppositionem, quæ itineri obuersetur, & vltra ire*. Opposuerat se ipsam Pallas iter impediens; ergò Palladem superatam relinquere, atq; vlteriùs iter protendere conabantur. Ideò *Auidos transire &c.*

ET RETARDAT &c. Actionem percutiendi equos à Pallade promanantem, seù potiùs effectum ipsum actionis, nempe percussionem ab equis acceptam, cum simultaneo eiusdem effectu, tamquam ab eadem actione deriuato, nempè cum equorum retardatione, copulat Vates hic per copulatiuam *Que* pro *&*. Per verbum autem *Retardat*, impetum, ac vim Palladis obsistentis ostendit insignem, dum vix Vmbone feriens equos, indomitos quamuis, potuit retardare. Verbo autem actiuo vtitur, cuius agens eadem, de qua supra Pallas sit, vt eadem intelligatur, & actionem feriendi, & actionem effecisse retardandi equos, nullâ inter

vtramq;

vtramq; interposita mora. *Retardare* autem est *moras properanti iniicere*, vt patet ex opposito, apud Virg. Æn. 3.

Ac neq; eos iam frana virûm, nec verbera sana
Non scopuli, rupesq; cauæ, atq; obiecta retardant
Flumina &c.

OBICE CLYPEI. *Obex*, ab obijcio deductum, idem est, ac *obiectio*, seu obstaculum: quare idem est dicere: *Obice clypei*, ac dicere: *obiecto clypeo*; sexto scilicet casu instrumentum efferente. Sic Virg. Georg. 4.

Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.

Corripiendam, cum Silio in quarto, primam in *obice* contendunt quamplurimi: & quidem, cum *obex* ab obijcio deriuetur, & consequenter sit compositum ex *ob*, & *iacio*, non inficior, primam in *obice* breuem esse, nisi per interiectum *i* scribatur, vt contendit Gelius, qui *obiex*, non *obex*, asserit scribendum, vt producatur; eumq; secuti profectò sunt Parrhal., Heins & alij in hunc locum, *obijce*, non *obice* scribentes. Verùm hac sententia, bona Auctorum, quos veneror, pace,

Incidit in Scyllam cupiens vitare Carybdim.

cupiens enim euitare primæ syllabæ breuitatem incidit in amphibologiam; nec enim satis in aperto erit, num vox illa *obijce* pro sexto nominis casu ponatur, an pro imperandi tempore præsenti, quod item ex *obijcio* coniugatum vocem habet *obijce*, quæ pariter dactilum efficiet. Melius itaque arbitror scribendum per simplex *I*, & *obice*, non *obijce* exarandum; nam concedo vtiq; syllabam tunc *ob* breuem fore, iuxta præceptum prosodiacum de præpositionibus,

Corripe ab, & reliquas, obstet nisi consona bina.

sed memini etiam produci posse in gratiam carminis, per aliud prosodiacum præceptum de figuris, per Ectasim, nam

Ectasis extendet; rapiet sed Sistola vocem.

Satiùs autem est figuratè loqui, quam in amphibologiam impingere. *Clypeus* porrò militare scutum maius est, quod tantum peditibus olim in vsu fuit: *scutum* verò minor clypeus fuit, ab equitibus adhiberi solitus; licet nunc promiscuè pro eodem & scutum sumatur, & clypeus, ita vt ad conuersionem dici videantur. Clypeum autem à *τοῦ γλύφειν*, hoc est à sculpendo deductum, autumant, quasi *γλυφυρὸ*, id est *sculptus* dicatur; eo quod in eo præclara militum gesta exararentur, vel sculptis, vel pictis imaginibus; vnde, qui nihil adhùc strenue gessissent in bello, parmâ vtebantur alba. Sic Helenor ille, apud Virg. Æn. 9. tyrocenia belli exercet

Ense leuis nudo, parmâq; inglorius alba.

At verò vice versa Batramus, apud Bracciolinum, cum quinquennium præclarissimis militiæ gestis impleuisset, quinq; purpureis orbibus clypeum decorauerat, & sextum demq; angelica manu additum describit cit. Auctor, lib. 33., post victoriam de Armallo reportatam, his verbis:

Tronca il teschio Batrano, ond'ei ne faccia
Pofcia all'Imperador honorato dono:
E quel mostrando à Persiani agghiaccia
I cuor di quanti à rimirar vi sono.
Inuisibile in tanto à lui la faccia
L'Angelo asciuga del supremo trono:
Et hà di propria man tolto dal Cielo,
Sparso di stelle d'oro, azzurro vn velo.
E, poich'egl' hà dal glorioso volto
Del vincitor magnanimo il sudore
Con la benda celeste asciutto, e tolto,
E ristorato il natural vigore,
Alle Palle vermiglie onde riuolto,
Che fanno à lui nell'ampio scudo honore,
Co'l velo accor, che nella man gli resta
Bagnato di sudor, segna la sesta.
Et ecco appar l'vltimo globo impresso
Dal Ministro diuin del sommo coro;
E'l celeste color si scorge in esso,
Qual era il velo, e delle stelle l'oro;
E riman nell'azzurro in tanto espresso
In sembianza di Gigli il lume loro,
Gigli sitterrasi, ed immortale,
Che, quanto gira, il Sol non vede eguali,

Hùc veniunt etiam imagines, quas sculptas in Clypeo, quem sapiens ille Rinaldo, ex Armidæ tectis in bellum reduci, deferebat, descripsit Tassus Hieros. liber. cantu 17. & aliæ plures, de quibus Nos in tractatu nostro de Militari Emblemmate differuimus. Sed nos iam nimium Clypeus remoratur.

ET PREMENS. Contra pertinacem cornipedum contumaciam, maiori semper conatu insurgentem Palladem gradatim ostendit: quantò enim peruicaciùs transire nituntur equi, tantò maiori Pallas innitens pondere resistit. Premo itaque, à quo *premens*, *vrgere* significat, ac *toto pondere aliquem innuti*: ex quo vides, quàm viuidè hyppotiposis assurgat: iam enim videmur habere ante oculos ipsum Palladis conatum resistentis, vrgentisq; a fronte equos toto & Clypei, & corporis nisù, atque vmbonem eorum frontibus iterùm, iterùmq. imprimentis, vt sistere cogeret contumaces.

ASSIBILAT HYDRIS GORGONEIS. *Assibilo* verbum compositum est ex *Ad*, & *Sibilo*. Porrò præpositio *ad* duplicem, inter alias, significationem habet; interdum enim est particula intensiua, idem sonans, ac *admodum*, & *valdè*; interdum autem est particula aduersatiua, idem sonans, ac *contra*, *Ad illum mihi pugna est &c.* Probatissimi inquiunt auctores. Vtramque significationem amplexum fuisse hic Poetam, non ambigo; ita vt sensus sit: *valde contra equos sibilat*: *Sibilare* autem idem est, ac *sibilum edere*; quod serpentibus attribui satis iam in comperto est. Ideo *assibilat hydris*; hoc est *hydros irritat adeò, vt assibilent*. Palladem tamen assibilare, inquit, ad phylosophicum illud respiciens *causa causæ est causa causati*, vel ad illud legale: *Qui per alium facit per se ipsum facere videtur*; nam sic & Pallas eum per hydros à se ipsa irritatos assibilaret, assibilasse dicitur ipsa. Quid sit hydrus, iam vidimus lib. primo carm. 39.; hi autem *Gorgonei* dicuntur, Patronimico a Gorgone deriuato, de qua vide dicta hoc eodem lib. carm. 26.

PRÆTENTASQ; APERIT CRISTAS. Nota pulcherrimam in actionibus Palladis gradationem: supra expedierat Gorgonem citissime retegendam: hic ferit equos vmbone; retardat obices; assibilat hydris &, cum his nihil proficeret, aperit tandem cristas. Nota & artificium; Sicuti enim, in præambula Palladis inuectiua, vsus est Vates dissolutione coniunctiones omnes reijciente, vt moras omnes, eiaculatis discursuum acuminibus, dirumperet; sic, in gradatione actionum, gradibus per Polisintheton coniunctis, moras videtur innectere, vt spatium respiscendi detur Plutoni, qui cum nihil adhùc flecteretur, illa, vltimum belli experimentum exertura, morulis abiectis, *aperit cristas; vibrat hastam &c.*

ET APERIT. Actionem actioni copulat, vt supra dicebamus, per coniunctiuam *que* pro *&*. *Aperire* verò idem est ac *detegere*, & *quod in occulto erat palam facere, atque in conspectum educere*. Detractâ itaq; iam Palla, qua Clypeus obtegebatur Gorgonem conspiciendam hic obijcit Pallas, quam, vt supra vidimus, in procinctù fuerat, vt detegeret: & aperit, vt extremis malis extrema iam remedia adhibeat, vt item supra indicatum.

CRISTAS PRÆTENTAS. Quid Cristæ sint vidimus lib. 1. carm. 14. Hic de cristatis ceraltis, quibus Gorgonis horreret caput, sermo est; & *cristæ* pro integris ponuntur ceraltis; pars scilicet pro toto, per synecd. Aptè tamen *cristas* potiùs, quàm aliam, ad totum significandum, delegit partem: quia, cum capitis decoramentum Crista sit, & caput præcipua sedes sit horroris, ac veneni, in anguibus, sequitur, vt hæc maximè pars ad horrorem composita videatur. Adde quòd angues isti omnes, in sibilum erecti, vere Gorgonei capitis cristæ dici potuerint profectò. Has *prætentas* dixit, per participium præter. temp. passiuum, à verbo *prætendo*, quod idem est, ac *exporrigo*, idest *ante extendo*, vel *ante porrigo*: ex quo *prætentas* idem erit, ac *exporrectas*, idest *ante se porrectas*, *atque in hostes faciem conuersas*; quia hoc gestu Pallas Gorgonem obiecerat. Vbi vides, quam viuidè prælliantis actum describat Vates, oculisue subijciat; nam certè qui prælium init, ipso statim initio Clypeum, quanta est ab humero ad cubitum brachij longitudo, a proprio subinouet pectore, & hostem versum exporrigit, vt faciliùs totum corpus Clypei munimine protegat, ac subinde eiubrato, quasi ex abditis, mucrone terreat antagonistam. Sic itaque & Pallas hic *prætentas aperit Cristas*. Declamant contra hanc nostram, cum Parrhasio exaratam, lectionem Heinsius, qui legendum contendit *Prætentâq; aperit Costa*: atque his præcisè verbis Parrhasianam, nostramq; insectatur lectionem. *Hic denuo vetustam omnium librorum damus lectionem: vt Clauerium miror (nobiscum legit Clauer.) in contraria ruentem. Quid enim est prætentas aperire cristas? &c.* Equidem, vt ad hoc vltimum respondeam, quid sit *prætentas aperire cristas*, abundè supra dilucidatum iam arbitror: immò vice versa fateor imbecillitatem ingenij mei, qua nunquam percipere potui, quid

sibi

ſibi velit Heinſius, dum legit *prætentaq; operit Criſta*. Explicare nititur Heinſius ſubdens: *Velare lib. 3. in Stiliconem dixit, vt hic operire*. Iam noſco Interpretis æquiuocationem. Viderat dictum ab Auctore in anteactis: *iam Gorgonis ora reuelat*: quare quod in procinctu dicitur fuiſſe, vt faceret Pallas, factum credidit Heinſius; & ideò hic operientem denuò detectos hydros induci Palladem eſt arbitratus. Verùm facilè crediderim quod Parrhaſ. in hunc locum aſſerit inquiens: *inemendati codices legunt Prætentaq; operit Criſta, nullo conuenıente ſenſu*. Nam procùl dubio imprudentiſſimè egiſſet Pallas, ſi ipſo belli initium vltimum belli præſidium exerere voluiſſet gorgoneas detegens ceraſtas, vt tunc iterum operiret, cùm extremá belli aleâ ingruente maximè fuerant detegendæ; eas enim iam detectas iterum operire ſignum fuiſſet cedentis, ac bellum vlteriùs protendere nolentis; quod eſt expreſsè contra textum Poetæ, qui immò bellum maximè à Pallade iam vrgeri demonſtrat ſubdens

LIBRATVR IN ICTVM FRAXINVS. Haſtis conficiendis præſtant, inter arbores, Fraxinus, & Cerrus; ideo Fraxinum poſuit Vates pro haſta Palladis ex Fraxino; materiem ſcilicet pro re ſignata. Ideò *Fraxinus libratur*, hoc eſt *aptatur in ictum*. Sed nota proprietatem verbi. *Librare* enim, hoc loco, idem eſt, ac arreptam lanceam ad trutinam reuocare, vt eam, ea parte, manus arripiat, ex qua in vtramq; partem haſta, æquo pondere moderetur: nam hoc pacto, certiori ictu, in aduerſum hoſtem dirigitur, quod maximè, in miſſilibus haſtis, locum habet: Et Palladem haſtâ ſuâ, miſſilium more, vſam fuiſſe, hoc loco, patet ex eo, quod mox addetur: *Miſſaque penè foret*. Ideò aptè: *Libratur in ictum*; ideſt vt in ictum euibretur. *Ictus* autem ſubſtantiuum hic nomen eſt ab *Icendo*, ideſt *feriendo* deductum: quare idem eſt dicere *in ictum*, ac dicere in *Vulnus infligendum*. Nota autem iterum Vatis artificium, qui, cum ageretur de oſtentanda Palladis generoſitate, tempus dantis Raptori ad reſtituendam prædam, omnia, per poliſſintheton, remoratur; cum, ſuperante patientiam Raptoris contumaciâ, in vindictas viſum eſt irruendum, iterum moras, per aſſintheton, præcipitat; *Prætentas aperit Criſtas; libratur* in ictum fraxinus &c.

Duas tamen poſſet quis fortaſſis incongruentias ſomniari, ac celeberrimum Vatis ingenium carpere: nam primò, per hiſteron proteron, ideſt, aduerſante rerum natura, contra naturæ ordinem videri potuit proceſſiſſe: priùs enim exſibilantem deſcribit hydros, quam detecti fuerint, atque in pugnam excitati; vbi priùs videtur debuiſſe ponere, *aperit Criſtas*, ac ſubinde *aſſibilat hydris*; ea enim inuerſi ordinis ab Auctore adhibita Naturæ certè ordini repugnat, quæ per prius excitatum vult anguem, quam aſſibilet. Secundò, ſpectatâ Gorgonis Naturâ, quæ in lapidem verteret aſpicientes, detectis Gorgoneis hydris, vel lapideſcere debuerat Pluto, vel ſaltem Proſerpina; atque adeò fruſtrato iam prædatore, ſuperuacaneum futurum erat, vt Pallas fraximum libraret in ictum. Nec dicas Gorgonis virtutem nullam fuiſſe reſpectu Deorum, vel eorum, qui ex Deorum ſemine ortum duxiſſent; nam & Perſeus, qui Gorgonem obtruncauit, filius Iouis ex Danae fuit: & tamen, ne lapideſceret intuitù Gorgonis, aduerſus inceſſit, cum ad obtruncandam acceſſit, vt nos ipſi in anteactis diximus. Peccat igitur in Gorgonis naturam Vates, dum, eius aſpectù, nec Plutonem, nec Proſerpinam lapideſcere, ex eiuſdem patet contextù, vbi, nil proficiente Gorgone, ad euibrandam haſtam ventum fuiſſe commemorat. Verùm ne acceleremus, quæro accuſationes huiuſmodi contorquere, ne cæcutire videamur in Sole. Dicat mihi, qui ſic oblatret, ex quonam Serpentium ſibili proueniant? Certè & ſibilus ſerpentibus datus, ad internas eorum affectiones, quoquomodo, exprimendas: ideò vel ſibilant ſerpentes, cùm amore perciti fœminam accire conantur; vel cum ſame vexati cibos quærunt exſibilantes: vel cum ira accenſi in vindictam ſe ſe quaſi oris excitant tuba &c. Iam quandonam magis ſerpentes in iram concitantur, quam cum eorum corpora, vel percutiuntur, vel compreſſione aliqua, aut colliſione læduntur? Colliſos cum equorum frontibus Gorgoneos hydros, cum Pallas cornipedes vmbone ferijt, quis dubitet? At, ex huiuſmodi colliſionis offenſione, quantas in iras excandeſcere potuerint, quis ignoret? Cùm itaque ex irarum æſtu ſerpentium ſibilus proſiliat, quis neget, ſub ipſo pallæ integumento licet latentes, offenſos tamen hydros fuiſſe aſſibilaturos? Immò, cùm fiat ſibilo horridior ſerpens, aptè non ante ſibilum detegit hydros Pallas, vt horridioribus poſt ſibilum, formis in hoſtem vibrarentur: Naturæ igitur ordinem ſequitur potiùs Vates, quàm inuertat, vt patet; atque artem Palladis oſtentat irritantis priùs hydra, quàm detegentis, vt ſcilicet illi, validiori horrore obduratum percellerent hoſtem. Quo ad ſecundum. Meminit profectò Vates Gorgoneæ frontis naturam; ſed & meminit veritatem illius effati: *ab aſſuetis non fit paſsio*. Quare, cum ſciret, familiares Plutoni in inferis Gorgones eſſe, iuxta illud Virg., Inferorum monſtra, Æn. 6., enumerantis

Gorgones, Harpyæq; & forma tricorporis vmbræ,

nouit etiam, Plutonem lapideſcere non potuiſſe ijs aſpectibus, quibus familiariter in inferis vteretur. Sed inſtabis; hoc dato, imprudenter Pallas ora Gorgonis reuelaſſet, quibus ſciret, non afficiendum Plutonem. Sed facilè reſpondetur, non ita afficiendum, vt lapideſceret, nouiſſe profectò Palladem: non tamen arbitratam fuiſſe, non omninò afficiendum, nam etiam interdum ab aſſuetis paſſio fit, etſi ſit non tanta. Ad terrendum itaque, non ad conuertendum in lapidem Plutonem Gorgonis ora reuelauit, quaſi illi monſtra ipſa objiciens ſua, atque eiuſdem facinori oſtentans obuerſantia. Quod ad Proſerpinam ſpectat; nec illa quidem lapideſcere potuit, habita ratione rerum, quæ tunc agebantur; & modi, quo agebantur; atque attento Auctore cuius nutu agebantur. *Rapitur* itaque *Proſerpina curru*, ſed à Raptore amoris flamma ſuccenſo: quare, ſi amantium mores intueamur, dicendum erit, Plutonis amplexibus ita adſtrictam fuiſſe Proſerpinam, vt cogeretur vultum Plutoni contemplanti exhibere, atque horrida nubentis oſcula in faciem pati: Cum itaque Pallas ante currum ſtaret, fronteſq; equorum vmbone feriret detentura; & Pluto lora equorum regens conuerſam in equorum capita faciem haberet, ſequitur vt Proſerpina, facie in Plutonem, licet inuiſis animis, conuerſa, ab obiecta Gorgone aduerſa conſtitueretur, atque adeò immunis ab immani Gorgonis effectu exiſteret. Inſuper, cum, ex Iouis lata ſententia, ad Gorgones perpetuò aſpiciendas duceretur, debuit congruenter, eodem Ioue Auctore obfirmari adeò, vt, etiam ſi reſpexiſſet, earum aſpectu verti in lapidem nequaquàm poſſet. Quibus omnibus perſpectis, nil mirum, ſi ambos Poeta immunes fecerit; ita vt à Pallade, Raptorem aggrediente, ad haſtam tandem fuerit deueniendum: *Libratur in ictum fraxinus*

ET OBVIA ILLVMINAT &c. Arma euibrata martialem emittere fulgorem, nemini imperuium eſt; &, qui huiuſmodi fulgorem non decantet, nullus eſt ferè Vates. Sic Virg. Æn. 10. de haſta Æneæ manu euibrata inquit:

Ille auidus pugnæ ſuras incluſerat auro
Hinc, atque hinc; oditq; moras, haſtamq; coruſcat.

Sic eodem lib. de Ænea, Turnum exagitante, ait;

Æneas inſtat contra, telumq; coruſcat.

immò tantum fulgoris attribuit Pamphilus Saxius euibratis telis, vt ignea ea dixerit: *Ignea tela ruunt &c.* Et haſtam, aperto ore, flammantem appellat Pontanus

Mox flammantem haſtam, & caluo tela horrida Iuli.

ad hæc itaque alludens Auctor criſpatam à Pallade haſtam, ingenti adeò fulgore autumat coruſcaſſe, vt nigros Plutonis currus illuminare potuerit, atque euibratis quaſi flammis illuſtrare.

ET OBVIA ILLVMINAT. Libratæ in ictum haſtæ proprium, per copulam *&*, ſubnectit coruſcationis effectum. *Obuium* autem dicitur quidquid alteri occurrit, quaſi *ob viam occurrens*. Cùm igitur haſta Palladis in Plutonem dirigeretur, illi dicitur *obuia* fieri, de quo vide etiam dicta lib. 1. carm. 47. Porrò *illuminare* idem eſt, ac *lumine illuſtrare*. Dupliciter itaque alicui tribuitur actio illuminandi; vel ita ſcilicet, vt ſumatur tamquam pura actio ab agente procedens, vel prout recipitur in paſſo, quod illa actione illuſtratur. Vtrumque attigit vno verbo hic Vates: nam, ſi currus illuminatur, ex neceſſario antecedenti habetur quòd haſta lumen emiſerit, quo currus illuminaretur. Illuminat itaque haſta Palladis; hoc eſt lumen, & fulgorem emittit; & illuminat currus; hoc eſt, fulgor ille in curru recipitur, & colluſtratur recepto currus fulgore. Atq; ideò *illuminat*

NIGROS CVRRVS. De hoc curru vide, quæ diximus initio lib. primi; ac tantum nota plurali vſum hic numero Poetam pro ſingul. per ſynecd.; triplici autem ratione *nigrum* dici aliquid poteſt, vt dix. etiam lib. 1. carm. 79. Videas locum, atque ibi dicta hùc transferas; *niger* erat enim currus Plutonis colore, ſcelere rapiendi, ac funere Virginis raptæ, quæ in regnum rapiebatur mortuorum, ac denique quia *Nox ſua proſequitur currum*, vt dicetur lib. 3. carm. 343.

MISSAQ; PENE FORET &c. Animaduerte ex dictis pulcherrimam sustentationem, quæ in insperatum tandem quid, aptissime, deuoluitur. Quid enim suspensis hucusq; expectatione animus expectare poterat ex tanto armorum apparatu, ex Palladis inuectiua, ex inita bellandi ratione, nisi bellum atrociter gerendum? Ast, quia multa cadunt inter poculum, supremaq; labra, en habiiam repente ab armis cessationem, eum iam in ictum Fraxinus exiliret, *Missaq; penè foret &c.*

ET PENE'. Interruptam repentino euentu Palladis actionem, factumq; infectum copulat cum ipsa actione iam iam faciente, hoc est iam iam vulnera infligente, per particulam coniunctiuam *que* pro *&*: atq; quod, & cur factum non sit, ostendit. De aduerb. *Penè* vide lib. pri. carm. 42.

MISSA FORET. *Missa* à mitto idem hic est, ac eiibrata, eiaculata, & contorta in hostem. *Foret* à defectiuo *Forem* idem est, ac *esset*, vel *fuisset*: quarè idem hic est, ac missa fuisset.

NI IVPITER &c. Ni pro *nisi*, per apocopen, vsurpatur: & particula, seu dictio exceptiua est, qua Vates ponit exceptionem, quam passa est, ne perficeretur, Palladis actio in Plutonem. De Ioue plurima habes lib. pri. carm. 93. & 114. & 118. & alibi passim. Ideò reticeo.

ÆTHERE SVMMO. Quid sit æther videas lib. pri. carm. 140. Hic pro Iouis sede suprema ponitur, vt satis patet: seù pro toto Cælo, cum sit totum Cælum supremi Numinis sedes. Aptè tamen *Æthere* summo dixit; hoc est & ex summo Cælo, & ex summa eiusdem Iouis voluntate decernente; nam, *Ætherem* ipsum fuisse Iouem, senserunt nonnulli apud Mythol. Nat. Com. lib. 2. cap pri. De *summo* pariter vide dicta lib. pri. carm. 213.

TORSISSET ALAS PACIFICAS. De verbo *torquere* vide dicta hoc eodem lib. carm. 199.; nam & hic pro *torquendo* *telo* assumitur, vt celeritas eiibrati fulminis connotetur, ob quam etiam Alas fulmini attribuit, cum alioquin *Ala* sit, qua aues volant, ac citissimè feruntur: *pacificas* autem dixit: hoc est Paci studens, ac pacem ferens, pacemq; suadens. Sed quomodò Pacem sciat fulmen, ad bella potius constructum, mox habebis inferiùs, si patiaris.

FVLMINIS RVBRI. Quid fulmen sit, late disseruimus lib. pri. carm. 97. Hic tantùm monito, duplex ex fulminibus augurium deduci solitum fuisse, iuxta diuersam, ex qua contorquerentur, cæli partem: nam si ex læua fuerint, hoc est ex sinistra cæli parte, quæ orientalis est, eiibrata, prospera, ac pacifica coruscare credebantur; si a dextera cæli parte, hoc est ab occidente, fuerint emissa, infausta, ac metuenda omnibus censebantur, vt alibi iam diximus. Adde quod de Iouis manubijs (hoc est fulminum emissionibus, nam & Ictus fulminum Manubiæ dicuntur) docet Seneca lib. 2. quæstionum: nempe Tres Ioui Manubias dari: quarum prima monet, secunda prodest, tertia consilio mittitur Dijs adhibitis; Primam & secundam itaque, ex his habes, solo Iouis consilio, emitti, cum Iouis prodesse sit: ad tertiam verò eiibrandam concilium adhiberi Deorum; cum Iupiter, quasi numinis, pœnam irroget, & plectat. Cum itaque hic Iupiter dicitur pacificas torsisse fulminis alas, sentius est eum e regione cœli orientali fulmen coruscasse, & quidem primarum fulmen manubiarum, eo, pacis signum Deabus iam prælium inferentibus, ostentans, ac pacis monitorium denuncians, initum dirimeret bellum: atq; earum odia tranquilla statim pace componeret. Hinc aliam desumere potes rationem, cur huic fulmini alas addiderit Vates; nam, cum ignea sint fulmina, pennas ex altera tantum parte habere dicebantur apud antiquos, eo quod ignis crederetur sub specie alitis a Ioue mitti, quoties monere quid vellet: hic autem maximè alatum huiusmodi ignem esse decuit, cum periculum esset in mora. Sed cur igitur rubrum dixit hoc fulmen, cum rubrum colorem mali ominis fuisse diximus lib. pri. carm. 333. Aduerte, quod omnis regula patitur exceptionem, nec absurdum esse, quod idem in diuersis subiectis, ac circumstantijs diuersas habeat significationes, ac symbola. In cometis, de quibus loco cit. agebamus, certè infaustus adest rubeus color: sed & eumdem colorem in diuersis subiectis, ac circumstantijs fęlicitatis interdum indicium esse satis patet ex eo, quod rubor, quo genæ iuuentutis suffunduntur, & signum optimæ valetudinis est, si connaturalis sit. &, si ex verecundia insurgat, signum optimæ indolis esse decernitur; quarè ait doctissimus ille: *Erubuit: bene est; salua res est*. Rubeus item ex Ouid. dicitur hortorum Deus, cum fructibus fęcundat hortos &c. Rubrum itaque hic ait Vates fuisse fulmen à Ioue immissum, vt vtramq; simul comprehenderet significationem, illudq; ostenderet ex infęlici simul, ac fœlici commixtum omine, felici quidem Plutoni, dum prælia in eum inita dirimit, infęlici autem respectu Proserpinæ, ac ferali, quia eam sepultis admiscendam confirmabat: rubrum, idest fauens Plutoni fulmen, quia illi prædam asseuerabat: rubrum, sed ferale Proserpinæ, quia ineuitabilia illi funera portendebat in regnum mortuorum transferendæ.

CONFESSVS SOCERVM. Quod secretò Veneri filiæ indulserat Iupiter lib. pri inquiens

Cunctarum secreta tibi Cytheræa fatebor.

hic tandem palam, atq; in totius Orbis conspectu, profitetur fauorabili fulminis prodigio debitam Plutoni Proserpinam declarans. Ideò

CONFESSVS. Nempè Iupiter, de quo supra, *confessus socerum se*, non hostem; protestatus scilicet, eo fulminis signo, concessam fuisse Plutoni in Proserpinam potestatem: eamq; nuptam dari: non rapi, licet rapinæ speciem ostentaret modus, quo vsus est Pluto, vt permissa sibi Proserpinâ potiretur: immò eo signo confessus, hoc est approbans, Nunc ab iure factum, vt a Plutone Proserpina raperetur: cum & apud Romanos in more positum fuerit, vt mulier, eum ad virum traherentur, de matris gremio, vel alicuius alterius Matronæ, quæ proxima illi necessitudine esset, raperetur. Ad quod alludens Poeta Iouem ipsum inducit ad approbandum Proserpinæ raptum, tanquam iure maritali peractum. Sed dices: cur ad huiusmodi approbationem Iupiter vsus fulmine dicitur? Quid habeat cum nuptialibus fulmen? Lingua quidem ignea est: sed quid hæc ad rem peragendam? Summa profectò eruditione id muneris fulmini attributum ab Auctore dignosces; si memineris, fulmen nil aliud esse, quam ignem, flammamq;, vt nos latè dix. lib. pri. cit. nec oblitus fueris, facem nouæ nuptæ præferri solitam, vt alibi & nos iam diximus. Faces summi Iouis sunt fulmina: ideò, ad nuptias approbandas, fulmineis præludendum fuerat alis. Quin immò nuptiales faces præferre matris erat, apud Græcos, vt testatur Euripides, cuius græca carmina sic transfert Pier. lib. hierogl. 46.

Atqui nec ignis praetuli lumen tibi,
Nempè vt beatam in nuptijs leges monent
Decere matrem &c.

Mater hic Proserpinæ non aderat. Prætulit tædas Pater, pacificas fulminis prætendens alas: ideò optime dicitur Iupiter confessus.

SOCERVM. *Generum* legit Parrhas., non Socerum. Sed de hac lectione contendere lis de lana esset caprina; nam cum hæc relatiuè se habeant, non potuit Iupiter se socerum fateri, quin Plutonem generum sibi fateretur: nec potuit vice versa Generum sibi fateri Plutonem, quin se socerum profiteretur; ideò à vulgata nequaquam arbitror discedendum. Fatetur itaque Iupiter socerum se esse, ac sponte Proserpinam Plutoni in Generum adscito concessisse: Socer enim illi, qui vxorem ducit, Pater vxoris eiusdem est. Hoc autem fassus est Iupiter, ne Deæ, quæ arma sumpserant ad propulsandam à Ioue iniuriam, quam inferri a Plutone arbitrabantur, vlteriùs progrederentur offendentes potius socerum, quam defendentes. Cur autem fulmine ad hoc ipsum vsus fuerit, & ex dictis patet, & latiùs patebit inferiùs.

HYMENEVS INTONAT &c. Prodigium roborat prodigio; vt, sicuti Romano ritui adhæsit, Iouem inducens filiæ in nuptam traditæ faces præferentem; sic à Romanis ritibus in prodigiorum obseruatione non recedat: mos enim Romanis fuit, vt primo non satis augurio acquiescerent, nisi & secundum accederet; nam, etiam habito primo augurio fauorabili, verebantur semper, ne secundum subsequeretur aduersum: quod si euenisset, posteriora derogare prioribus censebantur. Quarè, apud Virg., Anchises etiam, cum flammam vidisset e cælo delapsam Pueri Iuli crinibus innocuè adlambentem, optima quæque auspicatus, attamen Iouem orat, vt prima hæc augurìa nouo prodigij signo rata velit, his verbis

Da deinde auxilium Pater atq; hæc omnia firma.

quibus annuens Iupiter signum tonitru ex læua dedit, & fulgure, vt subdit Virg. idem

Vix ea fatus erat senior: subitoq; fragore
Intonuit læuum, & de Cælo lapsa per vmbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.

sic itaque & Auctor noster, cum læuum fulmen in auspicationem nuptiarum Proserpinæ induxerit a Ioue immissum, secundo subsequenti augurio primi firmat fęlicitatem. Se-

cun-

eundum autem augurium ab Hymeneo desumit inter Nymbis resonante, ac pluuias decutiente. Sed inquirendum, hoc loco videtur, vt faciliùs eruditissimum Poetæ textum percipiamus, quænam in ratione augurij, proportio sit inter fulmina, & imbres cadentes; nam inter fulmina, & tonitrua, quæ semper ferè cohærent, hæc proportio satis in comperto esse potest. Noueris igitur, in sacris nuptialibus ignem, & aquam præferri solitam, vt refert Pier. hierogl. lib. 46. siquidem ignem, & aquam donaria quædam fuisse nuptialia, quæ nouis nuptis apponi solita fuerint: de quibus, qui huiusmodi institutitationem altiùs rimari contendunt, dicunt, ignem, quippe elementorum omnium maximè actiuum, vim actionis obtinuisse, aquam verò passionis: ex quo non defuere Phylosophi, qui rerum formas omnes ex permixtione ignis, & aquæ confieri affirmauerint; atq; ideò auspicatissime aquæ, & ignis sacramento nuptiarum fœdera sanciri; quippe Nuptiæ ad procreationem ordinentur; ac coniugatorum omnium munus in actione præsertim, ac tolerantia inuicem exercenda consistat. Apponebantur autem ignis, & aqua in limine domus, qua Sponsus, & Sponsa essent ingressuri, vt ea species oblata memores eos redderet iniuncti ministerij. Itaque, vt auspicatissimæ declararentur Nuptiæ inter Plutonem, ac Proserpinam, igne fulminis à Ioue Patre, ac diuinarum, iure suo, assertore Nuptiarum; aqua verò imbrium decidentium ab Hymeneo Nuptiarum Numine firmantur: atq; vtrumque ponitur in limine, quà Sponsus, ac Sponsa ingressuri crederentur, nempè in Ætneis campis, ante ianuam ab ipso Plutone Ætnæis in rupibus, vt vidimus, patefactam. Simili pacto mehercule ignibus, tonitruis, ac pluuijs pollicetur Veneri Iuno firmaturam se inter Æneam, ac Didonem, quas meditabatur, nuptias, apud Virg. Æneid. 4.

His ego Nigrantem commixta grandine nymbum,
Dum trepidant alæ, saltusq; indagine cingunt,
Desuper infundam, & tonitru cælum omne ciebo &c.
Hic Hymeneus erit &c.

Cum autem promissa exequeretur, hæc ab eodem subduntur

Interea magno misceri murmure Cælum
Incipit; insequitur, commixta grandine, nymbus &c.
. . . . Tellus & Pronuba Iuno
Dant signum; fulsere ignes, & conscius æther
Connubij &c.

ex quo vides, tonitru, aqua, & igne sancitas Didonis nuptias. Quapropter non possum non mirari, quod Dempsterus asserat, Claudianum hoc loco contra vulgarem opinionem locutum, ex eo, quod, vt ipse ait, sponsalia tonitru impedirentur, non sancirentur. Sed forsan non animaduertit Dempst. Sponsalia potuisse quidem impediri a tonitru ex dextra cæli parte reboante, a læua verò tonitru sanciri; qua habita distinctione, non dicetur Claud. contra communem loqui, cum hæc de tonitru procedat dextero, assertio autem Auctoris, cum Virg. supracit. de læuo tonitru sit intelligenda. Per ignem insuper, & aqua, (præter ea quæ dix.) *necessitatem nubendi* interpretatur, & exponit Pier. cit. ex eo, quod ignis, & aqua maximè omnium, atq; ad omnia ferè humanæ vitæ munia, necessaria videantur elementa. Necessitas itaque cum cogeret, vt Proserpina Plutoni innuptam cederet Iupiter, tum ex Themidis oraculo, tum ex Fatorum decreto &c. quorum meminit Iupiter ipse lib. pri. Venerem alloquens carm. 216. & seq.; æquum fuit, vt in huiusmodi necessitatis hieroglyphicum ignis pariter, & aqua properarent, vt repugnantes Deæ, necessarias ex ijs esse has nuptias, clarissime intelligentes, faciliùs acquiescerent, nec fatali obsisterent necessitati. Ideo, dum Iupiter, facem præferens, fulminis pacifici ignibus arridet, miscet Hymeneus aquas, vt pleno, atq; integro nuptiæ firmentur auspicio.

HYMENEVS. Creditus est iste Praeses Nuptiarum Deus, quem filium Veneris, ac Liberi Patris autumant complures, & Hymeneum dictum putant à τοῦ ὑμένος, hoc est à membrana, quæ claustrum virginitatis esse perhibetur, ac maritali iure a viro disrumpi dicitur. Alij dicunt eum, ex Vrania natum, primum fuisse, qui certas, ac legitimas nuptias instituerit; ideòq; nuptiarum Numen habitum fuisse. Alij ex Calliopede, atq; Apolline genitum asseuerant. Sed quisquis fuerit Hymeneus (nam alij alia dicunt) certè ab omnibus nuptiarum Deus asseritur; ideòq; iure inducitur ad nuptias firmandas.

INTONAT. Errorem hùc irrepsisse putat Heinsius, dum ait: *Mirum est Hymeneum intonare, & Iouem Tonantis officio fungi: quare Hymeneon legendum puto, vt ad Iouem referatur, intonat Hymeneon &c. vt dicitur sonare omnia, & similia,* Equidem optimam fateor Heinsij ad hunc ipsum locum exceptionem: sed non displicet solutio, quam offert Parrhas. cum inquit: *Hoc dixit Claud. vt Iuno Vergil. Æn. 10.*

Tu potes Æneam manibus subducere Graium
Proq; viro nebulam, & ventos obtendere inanes:
Et potes in totidem Classem conuertere Nymphas,

hæc omnia Iuno Veneri attribuit, quæ per alios egisse Venerem constat; sed et, cuius gratia data sunt, imputantur. Ita nunc tonitrum, quo matrimonium Iupiter approbante, Hymeneo Vates attribuit. Certè Troianorum naues in Nymphas à Cybele, non a Venere conuersas habemus Æn. 9. Ænæam à Neptuno non à Venere subductum ex Achilleis furoribus &c. tamen hoc totum Veneri datur, quia in eius gratiam factum, cur itaque quod a Ioue in gratiam Hymenei peragitur ipsi tribui non possit Hymeneo. Insuper, licet Tonantis officio fungatur Iupiter, vt ait Heinsius, non tamen in solius Iouis potestate tonitrua esse comperio: nam & supra ex cit. Virg. loco id sibi arrogat etiam Iuno: *Tonitru cælum omne ciebo:* & Mythologi Phylosophi etiam Soli tonitruum euibrationem asserunt tribuendam, quia vere calor Solis in nubes illapsus, earumq; rigore coarctatus simul, ac de fractis nubibus erumpit, eos ciere mugitus consueuerit, vt notat Pier. hierogl. lib. 3. Si igitur ex calore a Sole progenito cientur tonitrua; Cur non eadem moueat filius Apollinis (qui idem cum Sole est) Hymeneus, qui nil aliud tandem sit, quam calor ille, quo, vt aiunt Phylosophi, Sol, & homo generat hominem? Non video profectò absurdum. Deniq; dato etiam quod solius esset Iouis tonitrua ex officio euibrare; cur non potuit ex ipsius dispensatione id muneris Nuptiarum Deo attribui, cum de singularibus adeò, atq; omni exceptione maioribus ageretur nuptijs? *Intonat* itaque *Hymeneus*, & intonat læuum, idest ex eadem Cæli parte, qua Iupiter fulminis contorserat ignes, vt prosperum iungat auspicium, ac primum confirmet secundo. *Intonare* autem idem sonat, ac simplex *sonare*, seu tonitrua permiscere, vt patet ex Ouid. cit. Metam. 1. vbi ait:

Intonat, & dextra libratum fulmen ab aure
Misit in aurigam &c.

Intonat itaque, insuper, vt cælesti quasi tonitruum tuba Epitalamium concinat nubentibus, cum immò aliqui Hymeneum vocent, & hymnum in virginalibus nuptijs solitum decantari: atq; ex hoc ipso moueor ad credendum duplicem haberi hoc in poetico textu allusionem, alteram ad Deum nuptiarum nuptijs auspicia concinnantem; alteram verò ad hymnum nuptialem, tonitruum voce modulatum; cum vtrumq; Hymenei nomine comprehendatur. Sed quarè tonitru epitalamium canat Hymeneus, seu Hymeneus ipse (si pro nuptiali carmine sumatur) tonitru decantetur? Antiqui Ægyptiorum Sacerdotes, alicuius præclari facinoris famam, gloriæq; amplitudinem exprimere volentes, vocem (vt ipsi dicunt) aeris, nempe *tonitruum*, hoc est ipsius fulminis imaginem, describebant, famam longè, lateq; diffusam, gloriamq; vbiq; terrarum resonantem sic ostentantes, vt apud Pier. hierogl. lib. 43. Proserpina Inferorum Regina constituebatur: futurum erat, vt facti memoria plenis famæ tubis ad posteros promanaret: ideo, dum Iupiter fulmen (quod item celebritatis, & gloriæ hieroglyphicum fuit apud Ægyptios, vt ex eodem Pier. cit.) euibrat; Hymeneus pariter *intonat* dignum profectò talibus plausum nuptijs; quibus ne quid deesset, accedunt *Plumis*; nam *intonat*

NYMBIS HIVLCIS. *Nymbus* & pro præcipiti ponitur pluuia, & etiam pro ipsis nubibus interdum sumitur. Ad vtramq; significationem allusisse Vatem, certum est, nam primò tonitrus ex collisis, fractisq; nubibus oritur: ideò *intonat nymbis hiulcis*; hoc est proscissis, apertisq; nubibus, quibus tonitrus efficitur. Secundo autem, quia proscindi in pluuias dicuntur nubes, *nymbis hiulcis* idem erit, ac pluuijs aperta nube decidentibus; nam *hiulcus* idem est, ac hians, apertus, proscissus.

ET TESTES FLAMMÆ &c. Nymbis, ac Fulmini accedunt fulgura, quæ hic flammæ nomine designantur, vt multiplicatis prodigijs magis, ac magis connubialia fœdera firmentur. Sed dices, præpostera methodo Poetam decurrere, dum omnia, inuerso ordine properantia describit: certum est enim fulgura tonitruis præcedere; tonitrua verò fulminibus, Vates autem primo emissum asserit fulmen, subinde tonitrum succedere facit; ac tandem fulgura ingerit euibrata. Anne hoc non est naturæ ordinem inuertere? Est profectò. Sed non obstat hæc naturalis ordinis inuersio, quin, rectissimo ordine, atq; artificiosissima methodo

procedit Vates, qui meminit quidem naturæ ordinis; sed meminit etiam, se in prodigijs auguralibus versari, & prodigia, nouit ordini naturæ consentanea esse non debere, ne prodigij vim, ac nomen, ne dum essentiam amittant. Vt igitur & prodigia sint, &, vt prodigia, dignoscantur, seruent prodigiorum essentiam, quæ in hoc consistit, vt sint extra ordinem, vel supra ordinem naturæ; atq; adeò, inuerso ordine naturæ, procedant, quæ ordini naturæ non subiacent; Imo necesse est, vt ordinem naturæ peruertant, vt prodigia sint. Mireris potiùs itaque, quam carpas accuratissimam Vatis artem.

ET FLAMMÆ. Quæ fuerint flammæ istæ, iam dictum. Flammam autem prosperi euentus signum vbiq. legas; ita vt etiam Romani, in auspicium prosperitatis bellicæ, inter alia signa militaria, flammulas quasdam tutas gestare consueuerint. Quod verò ad nuptias pertinet, iam vidimus, in nuptijs, flammarum auspicium semper adfuisse solitum: quare optimo iure Vates flammis hic adlocat, & quidem cælestes, quia cælestis Diua Plutoni nupta dabatur.

TESTES. *Testes* dicitur, quo præsente aliquid fit; & præcipuè adhiberi solent testes in contractibus, testamentis, instrumentis, publicis transactionibus &c. nam iuxta leges, ex defectu testium, nullius considerationis essent hæc omnia, atq; ideo testes ad roborationem, & conualidationem cuiuscunq; contractus adhibentur. Connubia inter contractus recensenda nemo dubitat: per consensum enim nubentium transfertur dominium corporis sponsæ in sponsum, & vice versa immutabiliter adeò, vt, nisi morte intercedente, quod Deus coniunxit, homo non separat. Verùm quidem est, nec consensisse hic in nuptias Plutoni Proserpinam, cum potiùs reclamet, vt ex dictis patet, & ex dicendis patebit etiam magis. Sed adest tamen contractus inter Iouem tradentem, & inter Plutonem acceptantem Iouis filiam in raptam: immò, etsi voce dissentiat, terrore scilicet concussa, Proserpina, facto tamen consenserat, dum se Veneri addictam comprobauit, ac floribus lumendum choro sacratis se ipsam exornauerat, vt etiam ex dictis constat. Adde, quod, si verum est effatum. *Proxima accipienda sibi sunt pro accepto*. Iupiter, qui nouerat Proserpinam mox Plutonis deliniendam blanditijs, consensum mox eliciendum ab ipsa pro iam elicito habuit, ideo *testes firmant connubia flammæ*. *Firmare* enim idem est, ac conualidare, stabilire, immotum facere, vt patet ex cit. Virg.

Da deinde auxilium Pater, atq. hæc omnia firme.

hinc *testes flammæ*, de quibus supra, & in dato iam sensu.

FIRMANT CONNVBIA. *Connubium* propriè dicitur lex maritalis, cui vterque addicitur nubentium, & subditur; seu legitimum illud ius Matrimonij, quod inuicem acquirunt nubentes. *Firmant* itaque *connubia flammæ*; nempe ratam faciunt legem illam maritalem, quam inter Plutonem, & Proserpinam Fata decreuerant intercessuram, quam Themis conceperat, quam Atropos vrgeret &c. vt lib. primo carm. 216.

INVITÆ CESSERE DEÆ &c. Deos ipsos Fatorum voluntati subiectos, nec contra eam, vim vllam repugnandi, immo nec audaciam resistendi, habuisse, sæpiùs diximus lib. 1. Cum itaque hic, tot signis e cælo fulgentibus, certiores fierent Deæ de Fatorum voluntate Proserpinam Plutoni asserente; quid vltra iam decertarent? Insuper cautum fuerat lege, in Deorum Senatu sancitâ, ne quis Deus destrueret, quod Deus alter firmasset: nisi obtentâ prius ab ipso Deo firmante facultate. Quare & Iupiter ipse, apud Virg. Aen. 12., cupiens bella tandem dirimere, quæ Teucris repugnabant, ne pacifica Italiæ possessione fruerentur; cùm vidisset, ea bella Iunonis voluntate persistere, non ausus est, illa, absoluta auctoritate, dirimere; sed Iunonem precatur, vt, se voti compotem fieri, patiatur, his verbis:

Desine iam tandem, precibusq; inflectere nostris.

Cognitâ igitur & hic Iouis voluntate raptam Plutoni Proserpinam concedentis, reliquum erat, vt Deæ, in raptæ defensionem, Raptorisque perniciem conspirantes, cederent Numini, se socerum consitenti; ac, depositis armis, pacificè conquiescerent, vt factum hic asserit Vates. *Deæ*, nempe Pallas, & Diana, de quibus supra. *Inuitæ cessere*. *Inuitus* dicitur, qui contra propriam voluntatem, vulgò *suo mal grado*, coactus aliquid vel facit, vel a faciendo desistit. Videri itaque potest incongruè additum Deabus Epitetum illud *Inuitæ*: nam cùm Dea a Diuinitate dicatur, & Diuinitatis proprium sit virtutibus omnibus condecorari, sequitur, vt cognito iure, qui Deitate gloriatur, libenti, non autem inuito animo, debeat acquiescere. Verùm memineris primò, Antiquorum Deos non fuisse adeò virtutibus obfirmatos, vt non in multis deficerent: immo eos sæpe passionibus agitatos, superatosq; effinxerunt antiqui: nam & impotentes, timidosq; fassi sunt Deos suos, cum à Gigantum furijs effugisse eos fateantur, ac sub ferinis spolijs latitasse: iniuriosos, cum adulteros, incestuosos, atq; omni libidinum genere inquinatos assereret; iniustos, cum raptores descripsere, ac latronum effecere protectores &c. immò non nouum est, odia eos inter sese exercuisse, simultatesque, ac proditiones ab ijsdem alienas non fuisse, vt ex innumeris antiquorum constat commentis, quorum multa & nos in progressu commemorauimus. Quare nil mirum, si, etiam cognito iure, inuitæ cesserint Deæ. Sed finge, has Deas immunes prorsùs ab imperfectionibus fuisse, vt par esse videtur, cùm de Pallade sermo sit, quæ ipsa Deorum, hominumq; Sapientia est; ac de Delia, quæ Solis puritatem imitari dicta est, adeoq; maculis offuscari indecens videatur: nam, si hoc supponas, magis emicat Poetæ acumen, eas inuitas cessisse studentis; nam *virtus in arduis*: nec virtutis est nullam pati repugnantiam; sed immò illius est *repugnantiam pati, & vincendo superare*. in hoc enim virtus vera consistit, vt nobismet ipsos abnegemus, passionum repugnantias superantes, vt, quod bonum est, prosequamur. *Inuitæ* itaque *cessere Deæ*, sed cessere tamen, se ipsas superantes, ne contra ius, ac supremi Numinis voluntatem decertarent, ac ne quid contra Fatorum decreta non solùm facerent, sed ne molirentur quidem. *Inuitæ*: nam, quamuis præsto essent, vt Iouis nutibus, ac Fatorum legibus obtemperarent; amor tamen in Proserpinam, quam ad æternas abuehi videbant vmbras, extimulabat ad eripiendam è manibus Raptoris prædam; quare, vigente affectu, vigebat obtemperandi difficultas, qua tamen non obstante cessere *Inuitæ*, hoc est *quamuis inuitæ*, nempe malo, ac mæsto animo perniciem Virginis vtique desientes. Porrò *cedere* est *ius, quod habebamus alteri permittere*: vel *in ius alterius venire*. Ius habebant Virgines Deæ, vt Virginem Deam e Raptoris potentia, seu magis tyrannide vindicarent: Ius habebant Sorores Sororem Plutonis captiuam in libertatem asserendi. Sed, cognita voluntate Patris, in ius paternum deueniunt, ac iura paterno propriam ius resignantes, tra lentesq; cedunt. Insuper *cedere* idem sæpè est, ac concedere, obsequi, vel non repugnare. *Cessere* itaque, nam concedente Plutoni captam Virginem Genitore, etiam ipsæ Genitori obsequentes concedunt; nec vlterius repugnant: sicq; non Patruo, sed Patri, cedunt &c. Ideò

LATONIA. Delia Latonæ filia, per patronimicum *Latonia* dicta, de quo vide dicta lib. 1. carm. 206. De cessatione autem Deliæ tantùm ab armis mentionem hic habet Vates; nam ex eius cessatione, cessasse & Palladem, resultat: sicut enim, cum irruerent in arma, Palladis, primò in bellum pertruentis, Deliam exemplum vidimus secutam, hoc eodem lib. carm. 205. & 206. sic supponitur hoc loco Delia se se ad euidem Palladis exemplum composuisse. Ideò & ipsa

COMPESCVIT ARCVM. *Compescere* idem est, ac cohibere, vel, quasi iniecto fræno, detinere. Sed quia, qui cohibet, & frænat equum, illum à motu detinet, & prohibet; sic, qui intentum arcum laxat, & deponit, dicitur eum prohibere à motu emittendæ, qua onerabatur, sagittæ: quare hic *compescuit* pro eodem sumendum, ac laxauit, deposuitque. In quo agnoscere licet Vatis solertiam, qui, licet nihil dixerit de impetu Deliæ in prælium, ostendit hic a consequenti, eam non pressis manibus sedisse, nec otiosum tenuisse quem intenderat arcum; sed immò, sicut in sumendis, aptandisq; in prælium armis, exemplum Palladis fuerat secuta, sic, Palladem hastam in ictum librante, Deliam quoque arcum, ad emittendam sagittam extulisse, neruumq; ad pectus traxisse. atque ideò à motu subinde emittendæ compescuit sagittæ, cum & firmatas à Ioue nuptias vidisset, & Palladem ab inceptis cessare conspexisset: hæc enim est energia, ac vis illius verbi *compescuit arcum*, vt ex dictis patet. De arcu verò vide dicta hoc eodem lib. carm. 31.

CVM GEMITV. Actum obedientiæ, qua Diuæ Iouis nutibus obsequuntur, cum actu commiserationis erga Proserpinam coniungit, atque hanc expressio denotat signo, vt ex eo maximè pateat, cur inuitæ dicantur cessisse Deæ. Itaque præpositio *cum* societatem importat, qua cessatio à defensione Proserpinæ, opem implorantis, atque in eamdem commiseratio, ex effectu indicata copulantur. *Gemitus* est ipse actus gemendi, de quo vide dicta hoc eodem lib. carm. 157. Hic ponitur pro expressione doloris interni, externis

signis,

signis, nempe vel lacrymis, vel suspirijs, patefacta.

ET DEDIT TALES VOCES. Subitam vocis eruptionem repentina, vt plurimum, ac vehemens affectuum commotio efflagitat. Quare, cum vehementi commiserationis affectu motam iam Deliam Vates innuerit, nil mirum si in voces dictitet erupisse statim, lamentabiles videlicet, ac significationes plenas doloris, vt ex ipsa peroratione, inferius explicanda, patebit. In vocabulis explicandis non immoror; nam satis iam nota sunt.

Sed, dum gemit puritatis amans Delia, congruum erit, vt & nos ad gemitum diuertamus, Proserpinam, hoc est Animam ab infero raptam tyranno, ultis vtique lacrymis, deflentes, eiusdemq; desolationem, his adumbratam carminibus, perpendentes, vt ex alienis perditionibus ediscentes mores nostros, ac euitandam huiusmodi perniciem, præproperè componamus.

His Dearum imaginibus Sacerdotes morienti adstantes repræsentari nobis, iam vidimus in anteactis. Hi, dum, ex ante præteritis meritis, & nunc ad supremi Iudicis trutinam reuocatis operibus, Anima Raptori traditur; & rapitur Proserpina curru, quia sententiam a Iudice latam ignorant adhuc, Ecclesiasticis vtuntur armis, vt Raptorem arceant: & licet ex conuulsione morientis, vel alijs etiam indicantibus circumstantijs suspicentur non solum, sed fere videant, interi eam Leonis vnguibus premi, attamen ab incæpto, eisq; demandato munere non desistunt: immò vehementius intonant ore, sacris in dæmonem vtentes inuectiuis, de quibus iam supra dix.; arma vibrant, dum aqua lustrali morientem protegentes Satanam territant: Vmbone feriunt, dum Sacras Sanctorum imagines, ac reliquias opponunt hosti: Gorgonem, semper inferis metuendum, reuelant, cum, detecta pendentis in Cruce Redemptoris imagine, hostem gorgoneo illi clypeo aggrediuntur. Nec videatur absona nimis, aut indecens comparatio, nam, si Gorgoneus Clypeus serpentium stipetur sibilis, nouimus & Redemptorem nostrum, ipso Deo Patre indicante per serpentis hieroglyphicum fuisse præmonstratum, ipsa Dei Sapientia id declarante, cum in Sacris litteris dixit: *quemadmodum exaltauit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis*. Gorgoneus Diabolo igitur, & in Diabolum Clypeus est Crucifixi Redemptoris imago: Sed inefficax efficitur illud ipsum, alioquin efficacissimum belli experimentum; quia, cum à supremo iam Iudice lata sit perdendæ Proserpinæ sententia, adstat hostis intrepidus, sibiq; prædam auferri nequaquam posse, gloriatur. Itaque, dum hastam librant animæ defensores, hoc est, dum Passionis eiusdem Christi merita Tyranno obijciunt, & nigros illa illuminat obuia currus, iam expirasse morientem cernunt, ac diuinis sæpe monitis illustrantur, ita vt apertè nouerint, actum iam de redemptione Proserpinæ, atque ideò ab armis cessant inuiti, ac perditam cum gemitu prosequuntur. Quia verò districtum cuiuscumque Animæ particulare Iudicium, Iudicio tandem Vniuersali patefit, ac latæ sententiæ Iustitia, ac necessitas declaratur, & tempus omne, quod a Iudicio particulari ad Iudicium vsque Vniuersale protendi possit, vix momenti rationem habeat apud Deum; aptè coniunctum hic vtrumque Iudicium obijcere licuit considetanti, ac visis, quæ in particulari eueniunt Iudicio, quæ in declaratorio Vniuersali succedant, congruum est intueri. Tunc enim, si adhuc extent, qui Animam aliquam Cælo dignam existimauerint, licet ad inferos raptam; certiores vtique fient, & de eiusdem damnatione, & de damnantis Iustitia: tunc enim meritò copulatam Plutoni Proserpinam declarabit palam Iudex incorruptus, in totius Orbis conspectu reserans damnationis causam. Tunc fulminum, tonitruum, flammarum, pluuiarumq; prodigijs: tunc fulgurum, ac terræmotuum portentis, rerumque omnium conuulsionibus, Summi Numinis iustissima voluntate concessam Plutoni Proserpinam, longe, lateq. constabit. Ex eo ipso iudicio testes firmant connubia flammæ, quibus infælix Anima exsorbetur; nec prodest, adstantes esse Diuos tutelares: nam inuiti, immò ne inuiti quidem, cognita causà, cedent, ne participes fiant criminis, criminum defensores si efficiantur. Proh infælicissima delinquentis Animæ dies! Quibus te prosequar gemitibus? Quibus lacrymis sententiam delere conabor? Sed quid deplorationibus indulgeamus? Nouit Deus mutare sententiam, si noueris mutare vitam. Tu, si non es prædestinatus, fac vt prædestineris. Flores fuge voluptatum; Spinas sequere pœnitentium, si cupias capitis spinosi membrum esse non delicatum, vt stellis tandem cum ipso Capite coroneris. Sed, quoniam in stellas incidimus, quæ, sphœris inhærentes, sphœrarum suggerunt harmoniam, nobis ad Musas nostras (quoniam à sphœris longe nimis distamus) diuertere concessum sit, vt & illæ tandem Dearum consonent pietati.

Così dic' ella: e i fieri Mostri affronta,
Che co'l corno del piè triran la terra,
E, farsi strada, anche dell' armi ad onta,
Voglion bramosi, al valicar sotterra.
Gl'oppon lo scudo; e gl'vrti, à scosse, impronta
Ne cessi auuersi; e gli rincalza, e serra;
Si che ritarda almen, se non l'arresta,
L'empia, mal grado lor, fuga funesta.
Già d'atroce battaglia aperti i segni
Dan di Medusa inuiperiti gl'angui;
E, co' sibili horrendi, à gl'aspri sdegni,
In que' Mostri, sacrar vittime essangui,
Par che voglian, di Stige interi i Regni;
E farsi del Regnante i Suggisangui.
Ed ella all' hor le solleuate creste
Suela, di tosco ad apportar tempeste.

Alludit ad Emoroidas serpētes sanguinem è venis euacuantes, sicq; necantes, teste Luc. lib. 9. 10.

Del Frassino guerriero à vn tempo stesso
Libra le punte al fulminar ferite.
Lampeggia il ferro, al nero cocchio appresso,
Instromento fatal d' ire agguerrite;
E'l carro anuolge in vn' incendio espresso
La de folgori suoi nouella Dite:
E poco men, che non scaglioßi a' danni
Del rio Motor de sempiterni affanni.
Mà dall' alto suo seggio il gran Tonante
Vibrar si vidde, apportator di Pace,
Fulmine amico, e, di sua fè zelante,
Nuttial, trà gl'astri, inalberar la face,
Che sacra, in sposa, al Rè dell' ombre amante
L'infelice rapita; e gl'odij sface:
Mentre, Suocero, e Padre, ei si confessa
D'hauer la figlia al suo German concessa.
Rimbombar fè de maritaggi il Dio
Con la voce del tuono allegri i carmi:
E de nembi sonori il seno aprio
Al versar le rugiade, al placar l'armi:
Folgoreggiò di chiare fiamme il brio,
Assertor de sponsali; acciò disarmi
Ogni Diua la destra; e, 'n sposa attesa,
Non sia la Preda al Predator contesa.
Cessar le Diue: e, benche mal s'acqueti
Alla pace del Ciel lo sdegno in loro,
Riuerenti accettâr gl'alti diuieti
Del Genitore, e n'inchinar l'alloro.
Di Latona la Figlia à i gran decreti
Soggetta l'arco; e lo rallenta: e, 'l coro
De sospiri sciogliendo, i suoi lamenti
Spiegò dogliosa: e tali fur gl'accenti.

Obsolescerent autem accentus, ore licet prolati Diuæ, si nostris tantum innuiterentur: quarè ex Vate prius audiamus.

SIS MEMOR, O &c. Aptissimam intexuit hic Vates ethopœiam, quæ est alienorum affectuum, dictorumue imitatio: nam prohibitæ ab armis Deæ,

Sis memor, ò, longumq; vale. Reuerentia Patris
Obstitit auxilio: nec nos defendere contra
Possumus: imperio vinci maiore fatemur.
In te coniurat Genitor; populoq; silenti
Traderis, heu, cupidas non adspectura sorores,

quibus tantum, Proserpinam in libertatem poterant vindicare, quid agerent insuper, nisi eam lamentationibus prosequerentur, atq. affectuum vio-

Æqualesq; choros. Quæ te Fortuna Supernis
Abstulit, & tanto damnauit Sydera luctu?
Iam neque Parthenijs innectere retia lustris,
Nec pharetram gestare libet. Securus vbique
Spumet aper, sæuiq; fremant impunè Leones.
Te iuga Taygeti, posito te Mænala flebunt
Venatu, mæstoq; diù lugebere Cyntho.
Delphica quin etiam fratris delubra tacebunt.
Interea volucri fertur Proserpina curru
Cæsariem diffusa noto, planctuq; lacertos
Verberat, & quæstus ad nubila fundit inanes.

lentiam, quam paterentur, exprimerent? Probe autem huiusmodi expressionis munus Deliæ potiùs, quam Palladi iniungitur; nam primò Pallas vt vidimus, Dea sapientiæ, atq; ipsa sapientia est: nec sapientis est ægritudines animi in se ipsum admittere vt enim ait Cic. Tusc. 3., abest omnis a sapiente ægritudo: ac certe animi dolor ægritudo est. Adde, Palladem in armis enutritam, ac militaribus obduratam, asperatamque artibus, non facile; immò nullo modo in lenes debuisse affectus erumpere, & lacrymis, ac questubus indulgere: cum fortis animi sit sese omnibus fortunę vrgentis impulsibus inuictum, immotumq; præbere: quod in causa fuit, vt Princeps Italicorum Poetarum Solimani mollitiem redargueret, Hierosl. liber. Cantu 9., qui videlicet, inter armorum strepitus, Lesbinum defleret interemptum.

Tu piangi Solimano; tu che distrutto
Mirasti il Regno tuo con ciglio asciutto?

idcircò etiam Bracciol. lib. 5., Theodori, Heraclium fratrem, in prælium contra Persas secum, ac Christianæ militiæ Ducis inuictissimi, intrepidum, aduersisq; omnibus inconcussum animum expressurum, sic eum, audita filiorum fortunâ, quorum alter occisus, alter captiuus nunciabatur, loquentem inducit.

Ben sapeu'io d'hauer rendotti all'armi
Non à conuerse o miei figliuoli; ond' hora,
Ciò sentenzio da lor, nuouo non parmi;
Ragione è ben, che chi guerreggia mora.
Mà tu contami il tutto, e non pensarmi;
Ch' à pieno soppia ogn' accidente ancora.
Hò tanto cuor, che può capir non solo,
Che palsi in lui; mà se si spazj il duolo.

Licuit igitur quidem, & Palladi pietatis sensum sororijs attribuere infortunijs; sed non licuit sensum huiusmodi illi adeò prędominari, vt ad fœmineos eam impelleret eiulatus. Ideò Vates motionem affectuum in vtraq; Dea potuit quidem innuere, cum dixit: *Inuitæ cessere Deæ*: Att, cum gemitibus, atq; eiulationibus indulgendum fuit, non hoc Palladi, sed Deliæ tantùm fuerat tribuendum; quippe quæ mollior, non quidem sexu, sed conditione, ac professione censeri iure potuerit, consequenter ad questus promptior. His prænotatis, ex quibus artificium pateat Vatis; argumentum præsentis ethopeiæ totum in hoc est, vt desertæ a Deabus defensionis causa exponatur, ex Iouis scilicet decreto prouenienś, vtq; earum, quæ cessare coguntur, dolor exprimatur, atq; vt æternum sui ipsius mærorem Delia se se spondeat, funereis apparatibus, expressuram, omniaq; suæ ditionis loca mærori suo consonantia semper adfutura polliceatur; ac non sua solum, sed etiam, quæ Apollini subsunt fratri, eodem corripienda mærore non obscurè promittat. Ethopeiâ autem absolutâ, abuectam celeri cursu Proserpinam subnectit Vates, eamdemq; desperatis rebus, sibi ipsi conclamantem inducit.

SIS MEMOR &c. In Patheticis (cuiusmodi, procùl dubio, præsens est ethopeia) abruptus incipiendi modus aptissimus censetur, communi omnium Rhetorum calculo, qui etiam, per intereisa, subindè orationem statuunt prosequendam; quod adamussim seruatum hic ab Auctore nostro, ex ipso licet inspicere contextu: ex abrupto enim, subito erumpente affectu, exorditur Delia, atq; vltimum Vale desferendæ dicit sorori; nec non vt memoriam seruet sororum, toto cordis impetu, exorat. Imperandi itaque vtitur modo, qui vim, hoc loco, tamen obtinet obsecrandi; sicuti & in superioribus seruatum vidimus ab Ætna Zephyrum obsecrante carm. 78. Nota autem interruptum dicendi modum: vehemens enim doloris affectus verba intercidit ita, vt non nisi mutilata prodeant, & obtruncata. Ideò Delia hic sis memor, inquit; & nec personam nominat, ad quam verba dirigat; nec personas exprimit, quarum eam memorem esse velit: artificiosissimè quidem, nam exundantis semper doloris est ab ijs abstinere nominibus, quibus dolor ipse augeri adeo possit, vt linguæ vel interruptæ vocis adimat vsum; ad quod euitandum impedimentum, & Delia nomina reticet, ac tantùm *sis memor* emphaticè profectò profert. Emphaticè inquam, nam modus imperandi menti suggerit debitum, quo quis adstringitur, vt imperata exequatur; & quamuis hic vim obtineat obsecrandi, vt diximus, tamen obsecrationi ipsi vis additur ex motiuo obligationis, ac debiti, dum ostendit obsecrans, se ea exigere, quæ iure sibi naturæ debeantur, nempè vt sororum non immemor sit soror. Insuper animus ad subsidium, beneficiumq; conferendum comparatus, licet de facto non conferat, ineluctabili detentus impedimento, obstringit adeò eum, in quem erat beneficium collaturus, vt sine ingrati animi nota memoriam illius oblitterare non possit: & tandem angores animi, quos ab amicorum, quibus opitulari non possumus, infortunijs experimur, meretur profectò ne vnquam decidat mente, ni sensu humanitatis careat is, quem tali angore prosequimur. Ideò iure id exigit Delia *Sis memor* inclamans; nempè soror sororum, desleta deflentium, rapta vindicantium affectu, licet irrito effectu, non ex defectu volentium, sed ex imperio superioris Numinis prohibentis. Sed cur Delia memoriam tantùm exigat, & non potiùs, vt, data occasione, beneficium rependat, & gratias potiùs referat, quam agat? Viderat, captiuam duci Proserpinam, & nouerat, à captiuis nil sperandum, cum, in aliena potestate positis nil liberum superesse noscceret, præter affectum, ac beneuolentiam; ideò, ne videretur a Proserpina exigere, quod illius non esset, quod liberum semper futurum erat, nempè affectum exposcit memorem.

O'. Interiectio hæc optantis est, dolentis, atq; exclamantis, quos omnes affectus hac sola particula comprehendit Vates, vt ex dictis deducitur. Sic pariter Æneas apud Virg. exclamat:

Quisquis es; Imperioq; iterum paremus ouantes:
Adsis, ò, placidusq; iuues, & sydera Cælo
Dextera feras &c.

LONGVMQ; VALE. Memoriâ sororum Proserpinæ commendatâ salutationibus eam prosequitur, ac perennem illi salutem inauguratur. Vsitatissimum porrò inter amicos, nedum inter sorores officium est, vt, cum ab inuicem separantur, qui remanet discedentem valere iubeat; videtur enim huiusmodi officium, si cordis affectu peragatur, beneuolentiam discedentis maximè obstringere remanenti; & sæpè efficacissimum est, vt valedicentis memoria in absente diutiùs firmetur, ac roboretur: sic Menalcas, apud Virg. Ecl. 3. se amare Phyllidem profitetur, ante alias, quia illa discedente fletu fuerit, ac salutatione prosecuta; dum sic ibi habet ille

Phyllida amo, ante alias, nam me discedere fleuit,
Et longum formose vale; vale inquit, Iola.

cum itaque memoriam seruari sui postulauerit, & Delia, memoriale salutationibus firmatum imprimit in mente ipsius Proserpinæ, dum veræ amicitiæ, ac consanguinitatis mores summo prosequitur studio. Ideò aptè copulat Vates cum petitione salutationem per particulam illam coniunctiuam. Adde, hunc modum salutationis *longum vale* solemne olim fuisse parentantibus; his enim vocibus mortuos, tamquam non amplius visuri, veteres dimittebant: Sic, apud Virg. Æneas, Æn. 11., Pallantis inferias prosecutus, quasi abeuntem ex Busto ad Inferos animam conspiceret, inclamauit

. . . . Salue æternum, mihi maxime Palla
Æternumque vale &c.

Ideò & Delia raptæ ad mortuorum Regnum Proserpinæ has ipsas adhibet voces *longum vale*, quod idem est, ac æternùm, sis sospes, & incolumis; vulgò *à Dio per sempre à Dio*.

REVERENTIA PATRIS &c. Per anteoccupationem Rhetoricam, occurrit obiectioni, quam fieri posse à Proserpina animaduerterat: Potuisset enim illa exprobrare sororibus infidelitatem, quæ scilicet, eam valere, iuberent, cum tamen valere noluissent, cum imploratis eam destituissent auxilijs. Respondet itaque & crimen diluit Delia, nomine etiam Palladis locuta, dum causam indicat, qua coactæ arma deposuerint, quæ ad ipsius defensionem iam

stru-

ftrinxerant. Titulo itaque *reuerentia* venit in hunc locum ingenuus quidam pudor, cum obseruantia quadam coniunctus, & proprius minorum natu erga maiores, & inferiorum erga superiores: vulgò *Il douuto rispetto*. *Patris*; hoc est *erga Patrem*: cuius nominis vi anthonomasticè Iupiter designatur, qui quomodo Pater harum fuerit Dearum, alibi fusè diximus.

OBSTITIT AVXILIO. Obstare idem est, ac *contra stare*, & aliquid peragendum impedire, ne peragatur. Hoc autem pluribus fieri modis potest: nam primo sui ipsius interpositione impediens, quasi obice facto, impedit alterius actionem, eo pacto, quo Myrtum, possessæ à Dæmonibus, Syluæ facilè principem, ense stricto aggredienti Rinaldo Dæmon, Armidæ referens formam, opponitur apud Tassum Hierof. liber. cant. 18. vbi hæc habet ille:

Passene al Mirto; all' hor colui s'abbraccia
Al caro tronco; e s'interpone: e grida:
Ah non farà mai ver, che tu mi faccia
Oltraggio tal, che l arbor mio recida.
Depon il ferro; ò dispietato, ò 'l caccia
Pria nelle vene all'infelice Armida;
Per questo sen, per questo cor la spada
Solo al bel Mirto mio trouar può strada.

& in hoc sensu certè Iupiter non obstitit auxilio Proserpinæ, vt ex dictis patet. Secundò obstare quis potest, sola viuæ vocis interpositione: Et sic singulare certamen dirimit, inter Batranum, & Adamastum, Heraclius apud Bracciol. de Cruce lib. 13. vbi hæc habentur:

Mà leuatosi già dall'aureo seggio
L'Imperadore à quella vista volse;
Che, dice, è questo? O Caualier, che veggio?
Così dunque v'accieca impotea stolta?
Vilipeso da voi dunque esser deggio;
E lo scorno soffrir in 'l proprio volto?
Posate l'armi. E quella spada, e questa,
Vbbidienta al suo Signor s'arresta.

& neque hoc pacto Iupiter obstitit, vt item patet. Tertiò sæpe obstitit quis solo sui aspectu. Sic apud Virg. Æn. 1.

Ac veluti magno in populo cum sæpè coorta est
Seditio, sæuitq; animis ignobile vulgus;
Iamq; faces, & saxa volant; furor arma ministrat:
Tum, pietate grauem, ac meritis, si forte virum quem
Conspexere silent; arrectisq; auribus adstant.

non tamen Iouem se ostendisse Deabus, in prælium irruentibus, meminit Vates. Sed, ne longiùs, quàm par sit, euagemur, signis tandem, quibus voluntas efficax exprimatur, atque imperium ipsum, hieroglyphicè quasi, deportetur, solent sæpe sæpiùs Principes, lites, contentionesq; dirimere. Sic item Charontis Aeneam à transitu fluminis arcere conantis abstulit aureus ramus, Proserpinæ, Inferorum Reginæ, voluntatis interpres, apud Virg. Aen. 6.

At ramum hunc (aperit ramum, qui sub veste latebat)
Agnoscas. Tumida ex ira tùm corda residunt &c.

Sic pariter, tubâ receptui canente, cohibet Cosroas, Persarum Rex, victrices sub duce Armallo copias, ad internecionem totius Christiani exercitus conspirantes, irruentesq; apud Bracciol, cit. lib. 25.

Suona à raccolta, e fà, che si sospenda
Ogni contesa il Regnator Pagano &c.

& hoc pacto, vt vidimus etiam Iupiter hic Dearum iras compescuit, læuum, pro aureo ramo, fulmen obijciens, ac tonitruum clangore cessationem imperans ab armis. Ideò *Reuerentia Patris obstitit auxilio*, hoc est opem Raptæ ferentibus contra Raptorem; ne vlteriùs adiumento essent; *auxilium* enim ab augendo dicitur, eò, quod eorum, quibus accidit, vires augeat. Signate autem dixit, obstitisse Patris reuerentiam, vt innueret, se nullam fuisse rationem habituram Hymenei resonantis; nisi signa ab Hymeneo data fuissent auctoritate Patris roborata.

NEC NOS DEFENDERE CONTRA &c. Refellit instantiam, quæ fieri a Proserpina potuisset, nempe non obediendum Patri iusse, vbi de sororis ageretur excidio. Inuicta quidem videri potuisset hæc instantia, sed tamen possibilis fieri ab ea, quæ proprium potiùs auxilium, quam in Patrem reuerentiam exoptasset; ideò occurrit Delia, & ostendit, non potuisse auxiliatia earum arma bellum vlteriùs prosequi, etiam si id maximè voluissent, ex dicta inter Deos sanctione; & insuper, quia vbi maior cessat minor, atque ideo, Imperio Iouis obsistente, cedere cogebantur inferiores Deæ. Sicq; ex capite impotentiæ; iure cessationem ab armis excusat Delia, dùm per coniunctionem disiunctiuam *Nec* gradum facit ab affectu reuerentiæ ad effectum necessitatis, & coactionis, ex quo earum ortum duxerit impotentia, quem allegat. Ideò *Nec possumus Nos*: quod demonstratiuum pronomen emphaticè positum agnosces; quasi dixerit: *Nos*, quæ si tibi sorores sumus, Ioni tamen, vtpote filiæ, nos ipsas debemus; quare, licet toto animo tibi faueamus, non vltra tamen, quàm Iupiter concedat, valemus *Defendere*, hoc est optatam nobis sororem asserere ab iniquo eam raptore in libertatem vindicantes. Ideò addidit *Contra*, nempe contra summi Imperium Numinis, contra expressam iam Patris voluntatem, contra Fatorum decreta &c. vt dictum est.

IMPERIO VINCI MAIORE FATEMVR. De verbo *Fateor* vide dicta lib. 1. carm. 215., tantùm aduerte non importari hic culpam, sed puram virium imbecillitatem & quidem non absolute, sed comparatiuè ad maiores vires resistentes, vt supra: ideò inquit *fatemur vinci*; hoc est ingenuè profitemur, *nos, viresq; nostras infringi Imperio maiore*: & aptè *Imperio*, dixit, quod non quodlibet iussum, aut præceptum significat; sed præceptum cum auctoritate, potentia, ac iurisdictione coniunctum, quale profectò illud fuit à Summo Deorum Rege prouenìens, ideoq; cæterorum omnium placitis longè maius. In quo *Oxyssiar* agnosce, idest virtutem, vimq; Dei, cui nemo resistat.

IN TE CONIVRAT GENITOR. Imperium illud maius, quod mox exposuerat, sine imperantis mentione, ne crederetur alterius Numinis esse, nempe Hymenei, in cuius gratiam Iupiter defensioni obstitisset, speciatim hic aperit, & lumine eiusdem Iouis independenti decreto rapi Proserpinam profitetur, vt magis à se inuidiam non peractæ defensionis auertat. *Genitor* à generando dicitur qui genuit; atque emphaticè hic ponitur; nam, si, qui genuit, damnet, quis absoluat? Si genitor non ignoscat, quis misereatur? Si genitor cædat, quis viuificet? Suprema autem damnari Proserpinam potestate, sic declarat, vt mirari ea tandem desinat, quod inultam deserant Deæ. Quid verò sit *coniurare* videas lib. 1. carm. 39. Coniurat itaque Genitor, hoc est simul iurat cum Plutone rapiente, cum Themi prædicente non minus, quam sanciente, cum fatis decernentibus &c. & manum ijs dat Iupiter *in te*, hoc est in exitium tui, quod emphaticè ponitur, quasi dixerit *in te* filiam suam, Syderum decus, Deorum progeniem, Cerealis hæredem facultatis, ac denique è manibus ereptam nostris.

POPVLOQ; SILENTI &c. Effectum damnationis exponit, & quo tendat, aperit Genitoris coniuratio; ideo hunc ipsum effectum cum explicata in præcedentibus causa, opportunissimè copulat. Et

HEV TRADERIS. De interiectione dolentis *Heù* vide dicta lib. 1. carm. 138. *Tradere* est alterius potestati aliquid subijcere, vt de eo, quod traditur pro libito disponat; ideò *traderis*, hoc est trans Patris ditionem asportaris, ac Plutonicæ potestati subderis. Quid miserius? Quid luctuosius? Quid patheticum magis ad commiserationem potuit concinnari?

POPVLO SILENTI. Populus propriè dicitur vnius Ciuitatis collecta multitudo, concordi communione associata; Populus itaque silens dicitur tota mortuorum collectio in horrida Ditis Ciuitate congregata: Sed duplicem, vt arbitror, sensum his Vates inclusit; nempe Proserpinam, & populo silenti admiscendam, iuxta dicta superius a Pallade: *Quod viua sepultis admisces*; & tradi, hoc est subijci Rectori eiusdem Populi silentis. Sed cur mortuorum Populus, cui Pluto impetet, *Silens* dicatur? *Silere* dicitur, qui, (nedum verba faciat) ne hiscere quidem audet, vel, si audeat, nequit; ex quo multiplicem hic Vatis eruditionem liceat adnotare. Primò enim Populus ille certè ex spoliatis corpore animabus conflatur. Porrò animæ cuiuscunque operationes in duplici differentia sunt; nam aliæ sunt adeò essentialiter dependentes à corpore, vt non sine ministerio organorum effici possint: aliæ verò tales sunt, vt, licet de facto, dum est vnita corpori anima, dependenter ab ipsis semper organis fiant, attamen possunt etiam fieri independenter ab organis; ideòq; potentiæ ab has operationes *inorganicæ* dicuntur, potentiæ vero ad illas *organicæ*. Inter organicas habetur Potentia ad tactum, ad gustum, ad olfactum &c. & ipsa etiam ad loquendum potentia. Inorganicæ verò sunt Intellectus, Memoria, & Voluntas. Cum itaq; Anima, morte intercedente, sine corpore remanet, potentijs omnibus, necessariò affixis organo corporeo, priuatur; & tantum retinet non affixas. Ideò Anima separata potest quidem intelligere, potest meminisse, amare, vel odisse potest;

ast

ast olfacere, degustare, ac loqui minime potest: atque hinc *populus silens* dicitur mortuorum aggregatio. Insuper, vt fabulantur Poetæ, cùm quatit Vrnam Minos, animasq; in Iudicium vocat, subeunt illæ Iudicium, sententiam tolerant, pœnas adeunt, eo vultu, ac gestu, vt videantur ne quidem hiscere ausæ, etiamsi loqui illis datum esset; nam conscientia malefactorum ita eas vrget, vt nouerint rectum Iudicium, iustam sententiam, meritas pœnas; atque adeò silentes subeunt præ confusione, ac terrore. Vlteriùs *silens* dicitur, quod nullius est frugis. Sic Vineæ silentes dicuntur, cùm nondum cœperint germinare: quare Colum. de re rustica lib. 4. ait, tonsorem protinus, adhùc silentibus Vineis, inducendum esse; idest nondum germinantibus. Cùm itaq; ex dictis à Pallade ignauus, nempe nullius frugis, sit Mundus ille Plutonis, & Populus ipse mortuorum, iure *Populus* dicitur *silens*: iuxta illud quod habet etiam Virg. Æn. 6.

Dy quibus imperium est animarum, vmbræq; silentes
Et Chaos, & Phlegeton loca nocte silentia latè &c.

Denique dum memorat Delia, Proserpinam tradi populo silenti, tacite eam monet, non esse cur quæratur, cum viderit, sorores Deas tam cito monitis è cælo datis acquieuisse, & Raptam destituisse; nam breui futurum erat, vt & ipsa, silenti Populo admixta, cogeretur silens sententiam pati, ac Iouis decreta, digito ori imposito venerari, licet sibi ipsi extremum ingesserint infortuniorum. Conqueri quidem potuit in itinere, vt factum videbimus; ast inter silentes excepta actum erat vi contra sententiam loqueretur.

CVPIDAS NON ADSPECTVRA &c. Diuelli ab iis, quos charos in primis habemus, quorum fruimur aspectu, quorum lætamur consuetudine, amarissimum profectò venenum animæ est. Ideo Euridice, apud Virg. Geor 4., cum, semel Orphæo coniugi donata, ob non seruatas leges a Plutone indictas, iterum raperetur in orcum, nil magis plorat, quam amissi iterum coniugis infortunium.

. . . . . En iterum crudelia retro
Fata vocant, conditq; natantia lumina somnus.
Iamq; Vale. Feror ingenti circumdata nocte
Inualidas tibi tendens, heu non tua, palmas.

vbi nota interiectionem dolentis nullibi appositam, nisi cum se ab amato coniuge diuelli memorat coniux: vt ex hoc pateat, quàm acerbum sit ab amatis abripi, si præcipuè nulla spes adsit eos iterum visendi. Certè Æneas, Æn. 2., morte ipsa deteriùs existimat a dilecto genitore diuelli; Patri enim suadenti, vt, eo relicto, sibi fugâ consuleret filius, quasi monstrum audisset horridius sibi morte indictum, sic respondet,

Me ne efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti? tantumq; nefas patrio excidit ore? &c.

& iam, Patrem abduci posse, desperans, in mortem ruit.

Rursus in arma feror, mortemq; miserrimus opto.

Sed & ipsum a se discedentem, vt prælio redderetur, pati se non posse Creusa protestatur, & mori potiùs velle se, quam a coniuge diuelli.

Ecce autem, complexa pedes, in limine coniux
Hærebat; paruumq; Patri tendebat Iulum:
Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum.

Talibus, & apud Hetruscorum Principem Poetarum Hieros. lib. cantu 17. exclamabat Armida, ne ab Amasio discedente seiungeretur.

Forsennata gridaua: ò tù, che porte
Parte teco di me, parte ne lassi,
O prendi l'vna; ò rendi l'altra: ò morte
Da insieme ad ambi: arresta, arresta e passi.

Sic, apud Bracciol. de Cruce lib. 24., Elisa, cum vita functum cerneret Alcestem coniugem, recogitans futurum, vt eum nunquam ampliùs visura esset, exanguis redditur, & vix non prorsùs extinguitur.

La donna all' hor, che fatto terra il vede,
Poi non più riuederla in terra mai,
Stracciа i biondi capelli, e'l volto fiede,
Che non hà colpa, e de begl' occhi e rai;
E'l dolor tanto impetuoso eccede,
Che, capir no'l potendo il petto homai,
L'Anima ne sospinge, ond' ella sviene,
Dal suo breue morir tolta alle pene.

Sed quid in re continuatis euidenter experientijs comprobata iam immoror. Iure, vt ex dictis patet, summè patheticam effecturus Deliæ Næniam Vates mentionem facit acerbissimi illius doloris, quo Chari efficiuntur, cùm inuicem separantur, præcisâ præsertim spe iterum conueniendi. *Cupidas non adspectura sorores*. *Adspectura* particip. futuri temporis est, à verbo *adspicio*, composito scilicet ex *Ad* & antiquo verbo *Specio*, quod significat *oculos in aliquem intendere*; & importare videtur auiditatem quamdam in aspiciente succensam, quasi oculus non satietur aspectu: quo posito, miserabilior euadit priuatio, quam patimur, eo, quod cupimus intueri, intercluso obiecto. *Sorores* vero quomodo fuerint Pallas, Delia, ac Proserpina, diximus in anteactis. Tantùm noto, pathetice hic vsurpatum Sororis nomen, ad amplificandam scilicet miseriam illius, quæ aspectu sororum interdicebatur: *Cupidas* autem Sorores dixit, vt in eadem naui seque, & Palladem esse profiteretur; *Cupidus* enim idem, ac auidus est: quare par suum, ac Proserpinæ desiderium, paremq; faciens priuationem, idem tormenti genus omnibus exprimit subeundum. Sed nota mirandum prorsùs Vatis artificium, qui, breuissima hac dictione, sed summe quidem emphatica, quam plurimos exhibet affectus; nam primo ostendit Delia, se, proprio experimento dignoscere, quantus dolor obsessurus Proserpinæ pectus fuerit, cùm se a sororibus abreptam non ampliùs eas visuram animaduerterit; cuius hercle doloris consideratione Sororum augeri quàm maxime dolorem, aperte declarat: secundo vehementem commiserationis affectum remanentibus indicat inuréctum: tertiò dolorem Sororum exprimit, ob sororis amissionem, eumq; adauget ex desperata spe reuisendi: quartò amorem earum in Proserpinam non emoriturum declarat, licet illa semper absens futura sit, contra id, quod de Amoris vulnere cecinit Italicus ille:

La lontananza ogni gran piaga salda.

quintò ex superstite Amore eam iterum videndi auiditatem testatur perennandam; atque ex auiditate futurum, vt magis earum animus torqueatur; cùm desideria dilata magis crescant; & crescentia torqueant: sexto ex titulo Sororum dolorem amplificat; nam, cùm soror alterius sororis sanguis sit, dùm vna perit, altera secum perire partialiter saltem videtur: septimò attingit vim simpathiæ naturalis, quæ maximè inter consanguineos efficere dicitur, vt alter dolores experiatur alterius, licet longissimis interdum regionum tractibus separentur, ita vt nesciat alter vexationem alterius; ex qua denique a fortiori arguendum aperte relinquit, quinam sensus doloris futurus sit in Sororibus, quæ mutua nouerint infortunia, cùm videlicet, quæ relinquuntur, sciant, quibus addicantur calamitatibus, quæ rapitur: rapta verò maiorem noscat relictarum, eodemq; & ipsa quàm mirificè angatur. Magna profectò affectuum conflictio angustissimis hisce carceribus coarctatur; & tamen, amplissimo quasi in theatro, longè, lateq; spatiatur. Sed nimis affectibus iam datum: Nosq; reuocant æquales chori.

ÆQVALESQ; CHOROS. Secundum, post consanguineos, locum obtinent Amici, ac præcipue qui eiusdem conditionis sunt, eiusdemq; genij, ac professionis. Ideò in additamentum doloris, quam in Proserpina regnaturum considerat Delia, eam non visuram ampliùs æquales memorat Choros; quod ipsum tandem in additamentum proprij cedat doloris, angoribus dilectæ adaucti; & insuper, quia futurum fuerit, vt, quoties aliquam ex æqualibus choris viderint Pallas, & Delia, illa monumentum doloris extitura sit, ac vulneris refricatio. *Æqualemq; chorum* legit hic, & legendum contendit Heinsius. Verum cum Proserpinæ comitatum in varios diuiserit Choros Vates hoc eodem lib. carm. 57. & seq. non video, cur à vulgata recedendum, cum qua & Parrhasius. Quid Chorus sit vide in anteactis carm. 149., & pariter de nomine *æquales* vide carm. 37. Tantum nota tacitè hic deflorandam Proserpinam deplorari: nam Chori Proserpinæ æquales erant quidem Dearum cætus, æquales videlicet diuinitate: Sed, præcipuo quodam iure, cætus Virginum *æquales* appellantur Virgini; certè enim *æquales* dicuntur, qui eiusdem professionis sunt, licet alioquin dispares. Dicitur itaque Proserpina non ampliùs visura *choros æquales*; quia, etiam si aliquando in posterum danda foret illi facultas, Deas Sorores, ac cæteros Nympharum cætus inuisendi, non tamen visura erat *æquales*; nam visura quidem Virgines fuisset; sed ipsa iam non Virgo. Apertè autem huius mentionem non facit iacturæ, quæ præcipua est, ne magis animum & Raptæ, & relictarum exulceret, & ne iterum in arma, contra Iouis imperium concitentur Virgines Deæ; quandoquidem & primum gerendi belli motiuum hoc fuerat: *Stimulat communis in arma Virginitas &c.* Id autem innuere hic volui, ne videatur Vates in gradationem peccasse, ita vt potiùs decrescere, quam crescere fecerit orationem; dùm priùs sorores posuit, subinde amicas, & æquales: per emphasim enim tanti ponderis

deris iactura importatur, per nomen *æqualat*, vt maxima omnium illa sit, nempe Virginitatis iactura; ideòq; crescit, non decrescit oratio.

QVÆ TE FORTVNA &c. Apostrophen, quam ab initio dicendi cæperat, prosequitur: &, per interrogationem, ignotas tanti exitij causas efflagitat ab eâdem ipsâ, quæ rapiebatur. Sed quomodo sciret illa ea, quæ cæteris ignota omnibus, soli fuissent Veneri reuelata? An non imperscrutabilia sunt Numinis Iudicia? Sunt sanè: ideoq; parce de Deorum operibus loquendum præcipiebant antiqui; ne in errorem facile incidamus imperscrutabilia scrutantes. Verùm nemini potiùs nota esse possunt, quam illi ipsi, qui propriam malefactorum testem habeat conscientiam; nam non solum, cum digna factis recipit, optimè nouit, conscientia teste, cur plectatur, sed etiam, antequam pœnas subeat, sibi ipsi conscientia tortor adest, ac terrorem incutit, licet extra aleam adhuc pœnæ sit, vt disertissime docet Cic. pro Mil. in his verbis: *Magna est vis conscientiæ in vtramque partem, vt neque timeant, qui nihil commiserint; & pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccauerint.* Sic & Virg. Aen. 11. Aruntem trepidum describit, ex sola, quam patrauerat, occisionis Camillæ conscientia, adhibito lupi exemplo, qui post direptum ouile, occisumq; pastorem fugitat, licet nullus adhùc insequatur, aut telis à tergo instet.

Ac velut ille priùs, quàm tela inimica sequantur,
Continuò in montes se se auius abdidit altos,
Occiso pastore, lupus, magnoq; iuuenco,
Conscius audacis facti; caudamq; remulcens
Subiecit pauitantem vtero, syluasq; petiuit;
Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns &c.

quod ita ad Dometem suum, Heraclio cælestibus armis spoliato, ad Persas deficientem transtulit Cycnus Crucis lib. 17.

E poi, qual Lupo, all'hor, ch'egl'hauo estinto
Dentr'al fauno el Pastor, se ne dilegna.
Mirand'ul petto, ou'ei di sangue è cinto,
Sospettoso ne và, ch'altri no'l segua;
La coda serra, e pargli ogn'hor, che spinto
Sia dal fiero Mastin che lo perseguo;
E ingombro el sen di timida paura,
Muone el trepido piè per l'ombra oscura.
Così fugge Dometo, e si raggira
Là ve'l bosto maggior serra el terreno &c.

iure igitur Deliam adducit Vates, vt ab ipsa Proserpina occulti quærat causas Iudicij. Verum, ne videatur ex infortunio ream existimare Proserpinam, ita interrogat, vt ostentet creditam à se innocentem, ac sine culpa damnatam: nam, vt nostis, interrogatione vtimur ijs in rebus, quibus scimus responsum non habere, qui interrogatur. Quasi dixerit: cur innocens hæc pateris? vt magis in commiserationem reuocet infortunatam. Ideò *Quæ te fortuna &c.* per particulam interrogantis effert, quæ idem sonat, ac *Qualis*. De Fortuna verò nil repero, nam satis de ea dictum lib. 1. carm. 95. hic pro inopinato ponitur, & exitiali infortunio.

ABSTVLIT TE SVPERNIS. De verbo item *Abstulit* vide dicta carm. immediatè ante cit. lib. 1. Est compositum ex *Abs*, & *fero*, atque idem est, ac ex aliquo loco, ab aliquo cætu aliquem quasi abripere, atque aliò transferre. Pronomen *Te* emphaticè positum agnosces, vt supra, nempe Te syderum Gaudium; Te Cælo maxime dignam; Te Dearum solatium, Deorum desiderium, Paternæ sedis triumphum &c. *Supernis* idem est, ac Cælestium cætibus; vt nosti ex dictis initio lib. primi.

Apud aliquos *damnarunt*. legitur ex eorū opinione, qui fatū, fortunamque imputant Astris. Nō libuit tamen a vulgata recedere.

ET DAMNAVIT SYDERA TANTO LVCTV. Rapuisse, seù è Superis abstulisse Proserpinam; & damnasse sydera luctu, considerat hic Vates, ac per particulam coniunctiuam copulat, tamquam effectus simultaneos ab eadem causa prouenientes. *Damnauit*, hoc est damnum intulit; damno, ac pœnæ dedit: quod semper supponit delictum; atque adeò carpit hic acerrime Raptorem Delia, seu insolentiam supra nominatæ fortunæ, quòd sydera, & syderum sedem inhabitantes Deitates, in quibus nullum valeat reperiri crimen, tam atroci impietate mulctauerit *tanto luctu*. *Luctus* est dolor extrinsecus apparens, ex aspectù videlicet, gestù, lacrymis, clamore, vestibus &c. & præcipuè, vt ait Cic. 4 Tusc., Luctus ægritudo est, eius, qui charus fuerit, interitu acerbo. Iure itaque ostendit Delia vniuersalem Deorum luctum in funere charissimæ illis Proserpinæ adfuturum, ita vt Sydera ipsa atrata lugeant; Cælum mæroribus compleatur.

IAM NEQVE PARTHENIIS &c. Vniuersalis Deorum luctus, de quo supra, maximam sibi partem vindicandam Delia profitetur, vt, quæ memorem poposcerat Proserpinam, memorem se, vice versa, spondeat remansuram: ex signis autem dolorem animi patefacturam se totius in conspectù Orbis pollicetur.

IAM NEQVE LIBET. Aduerb. futuri temporis *iam* est, hoc loco, idem sonans, ac *ex nunc in posterum*; si determinantis animi effectum respicias secuturum: Si verò ad ipsum animi decretum referas, aduerb. præsentis temporis est, idem ac *nunc illicò* sonans: Sensus enim est: Nunc illicò, te amissa, sancitam fert animus legem, vt ex nunc in posterum non amplius libeat innectere retia &c. *Neque* autem coniunctio disiunctiua est, qua hoc membrum à subsequenti distinguit, dum negatiue copulat. *Libet* verò idem est, ac *placet*, & a libendo deriuatum volunt, quia ea, quæ placent, in animum facile delabantur: Sensus itaque est: Statuo, ne in animum meum delabatur delectatio tendendi retia, venationibus indulgendi &c.

INNECTERE RETIA. Tractant fabrilia fabri, ideò venatrix Dea de venationibus agit, sed de venationibus abijciendis: quod profectò, in Venatrice, summum mæroris indicium est; nam delicias suas abijcere maximum est certè mæroris documentum: Venatorum autem delicias esse venationem, vel ex eo patet, quòd etiam dormiens venationes somniet, si non exerceat: vt innuit Auctor in præfatione ad Paneg. de 6. Honor. Cons.

Venator defessa toro cum membra reponit,
Mens tamen ad syluas, ad sua lustra redit.

Innectere idem sæpe est, ac *nexibus texere*; sed sæpiùs etiam pro *cingere*, *circumligare*, atque ambire nexibus sumitur: sic de Angue ab Alecto in Amatam Reginam exibitato inquit Virg. Æn. 7.

Voluitur attactu nullo; fallitq; furentem,
Viperam inspirans animam. Fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ
Innectitq; comas, & membris lubricus errat;

hic pro circumcingere vsurpatum non dubito. Sed, non sine mysterio, vsum verbo *innectere* potiùs, quam *circumdare*, Poetam arbitror; vt videlicet allusiuè forsan loqueretur ad morem venatorum, quorum aliqui accuratè adeò retia considerant, vt vix inueniatur artifex, qui ea iuxta eorum mentem conficiat: quarè, vt ea habeant omni perfectionis numero absolutas, ipsi manu sua, cum cælorum inclementiâ ab exercitio venationis prohibeatur, retia sibi conficiunt, quæ, quia continuis nexibus coalescunt, innecti ritè dicuntur, dum fiunt. Quid ni igitur innuere voluerit Vates studiosam huius etiam artis Deliam ipsam? Quod si dicatur duplicem, vt vides, sensum habebit verbum *innectere*, nempe & *texere nexibus* retia; & sic contextis retibus circundare saltus ad feras in laqueos compellendas. *Retia* autem notissima sunt instrumenta, quibus feræ, vel pisces, aut aues capiuntur, à retinendo dicta, vel, vt alijs placet, à raritate nexuum, quibus conficiuntur.

LVSTRIS PARTHENIIS. *Lustrum* dicitur ferarum habitaculum, per antiphrasim, eo, quod minimè lustretur, seù illustretur: sicuti lucus, quia minimè lucet: siuè, vt alij malunt, *Lustrum* à Luto dicitur, quia Apri, aliæq. huiusmodi feræ syluestres in lutuosis fere locis, vel certè sordidis, immundisq; sua habeant in syluis habitacula, quæ etiam Virg. *lustra* vocat Æn. 3.

Tertia iam Lunæ se cornua lumine complent,
Cum vitam, in syluis, inter deserta ferarum
Lustra, domosq; traho &c.

hic tamen *lustra* pro syluis ipsis, quas retibus cingunt venatores, ponuntur; contentum scilicet pro continente; si verbum *innectere* pro cingere sumatur; quod si vsurpatum velis in secunda significatione, *lustra* posita pro feris inhabitantibus agnosces, in quarum damnum retia contexuntur, & erit continens pro contento. *Partheniis* autem dixit, vt per adiectiuum à Parthenio monte deriuatum, eiusdem montis syluas Deliæ venationibus insignes innueret: de quo vide plura hoc eodem lib. carm. 148. licet non negauerim speciem hic pro genere positam.

NEC PHARETRAM GESTARE. Alterum ex disiunctis membrum prosequitur, quod per adiunctionem figuram vides eidem verbo *libet*, cum superiori copulatum. Porrò pharetram Delia, ne ociosa quidem, deponere vnquam assueuit, vt patet ex Virg. Æn. pri. vbi eam animi relaxationibus indulgentem describit, & tamen signatè notat. . . . . *Illa pharetram*

Fert humero, gradiens; Deas supereminet omnes.

quarè ex insolito pharetræ fastidio, insolitum animi sui mærorem iure asserit arguendum. Causam insuper tacitè notat, cur iam tanto amantis Deliæ fastidio pharetra plectenda sit, quippe quæ videlicet cum Deam suam nil iuuerit ad defensionem sororis, perpetua iam abiectione, ac otio plectenda iure censeretur. *Pharetra*, vt nostis, theca est, in qua spicula arcui imponenda asseruabantur dicta *Pharetra*, quasi, *ferens tela*, cum tela in ternum suous gerat aptata, hæc suspendi ex humero assueuit, vt dix. in anteactis carm. 32. quod hic aptè innuitur per verbum *Gestare*, quod frequentatiuum à Gero est; appositè ad iam explicata.

SECVRVS VBIQ; &c. Ex abiecta pharetra, ex cessatione venatoriæ artis, quæ secutura fuerint prætiidens, vltrò per figuram concessionem, & quidem amaram, impunitatem feris se daturam ostentat, vt libere pro libito grassentur, atq; orbem totum latratu compleant suis: quasi innuere voluerit, nil iam sibi, amisså Proserpina, cordi esse, totumq; perire orbem, ea pereunte, nil iam referat.

APER SECVRVS. De apro vide dicta in Præfatione ad hunc lib. carm. 36. & de Epitheto *securus* vide lib. 1. carm. 167 tantùm nota vnum pro omnibus positum per synecd.

SPVMET VBIQ. De hoc verbo vide dicta lib. pri. carm. 281., tantùm nota spumarum emissionem indicium esse furoris intrinsecus exardescentis; ideoq; antecedens hic positum pro consequenti, nempe *spumet* pro *exardescat*. Naturam autem exprimit apri, qui spumam frendens emittit: ex quo illud Virg. Æn. pri.

Aut spumantis apri cursum clamore prementem.

Aduerb. *vbiq;* locale est, & ac in omni loco, quamuis scilicet pluquam, ipsa Deliæ tutelå, verendo feris alias, ac metuendo.

SÆVIQ; LEONES &c. Apris Leones copulat, vt intelligamus, præcipuis, ac sæuioribus feris facultate concesså desæuiendi, feras omnes alias ab ipsius Deliæ legibus, metuque solutas iri. De Leonibus vide dicta lib. pri. carm. 210. Certe terror syluarum Leo dicitur, ignem ex oculis spirare censetur, cùm irascitur &c. ideo *sæui* dicuntur, hoc est horridi, crudeles, om. Sed & interdum *Jaune* pro eodem sumitur, ac *sæuus*, *sæuumq; astu in strages concitatus*. Sic Virg. Æn. 1. inquit:

Atridas, Priamumq;, & sæuum ambobus Achillem.

&, in hoc maxime sensu, a Vate sumitur hic, licet & primum respui non dixerim: quare nec Heinsium improbo, qui hoc loco legat *Sæuumq; fremunt &c.*

FREMANT IMPVNE'. Fremunt, ac dentibus frendent Leones, cum ira perciti in hostem, vel prædam irruunt. *Fremere* autem est confuso quodam, vehementiq; murmure, seu concito vocis sono indignationem ostendere: quod in Leonibus maximæ securitatis indicium est, vt notat Parnas. nam in periculis, & timore tacent; vt idem testatur: ideò & Vates subd. :: *Imeunè*, hoc est sine pœnæ timore. Nota autem quam bene naturam, ac proprietates ferarum attingat Auctor, eius tam Aprum perpendens, quam Leonē.

TE IVGA TAYGETI &c. Ingenti Deæ suæ affecta dolore, loca ipsa, quæ in eius ditione sint, Proserpinæ infortunium deploratura, pollicetur: atque, hoc pacto, & casum Proserpinæ acerbissimum notat, quippe ab inanimis lugendum ipsis; & mærorem suum, ob eam amissam, summe amplificat, dum, eius participatione, insensata ipsa ad lacrymas præmonet cogenda. Quo posito, nobis deducendum relinquit, quid futurum de incolis locorum fuerit. concludendum enim venit apertè, omnes Deliæ cultores non, nisi atratos in posterum, sacrificia offerre ausuros, virginesq; eidem dicatas mærentes semper adfuturas &c. vt non Delia solùm, sed & omnia, quæ ad Deliam spectent, acerbissimi luctus insignia deferant, omnia complentis. *Iuga* verò *summa montium culmina* dici patet ex Virg., apud quem Ecl. 5. leges:

Dum iuga montis aper, fluuios dum piscis amabit &c.

Taygetus autem, teste Strab., Mons Licaoniæ est, non quidem ingens admodum, sed tamen excelsus, & erectus, Spartæ, & Amyclis imminens. Hunc Taygetum dictum fuisse autumant aliqui à Taygeto quodam, quem filium ferunt fuisse Iouis ex Taygete, vnâ videlicet Pleiadum, Atlantis, & Pleionis filiâ, ab ipso Ioue compresså. In eiusdem montis radicibus, natos, inquiunt, Castorem, & Pollucem Iouis eiusdem ex Leda filios: ideoq; illis etiam sacrum fuisse asserunt montem, ioeoq; densissimos extitisse saltus Lacenarum venationibus celebres, scribit Stephanus. Nil igitur mirum, si Delia montem hunc præcipuè prædilectum in delicijs haberet, cum & aptissimus ille venatui, & fraterni insuper iuris esset; nam licet Taygetus, Castor, & Pollux ex diuersis matribus essent, Fratres tamen erant Deliæ, quippe ex eodem, cum ipsa, Ioue Patre progeniti. Adde, montem hunc Amyclis, vt dixmus, imminere; Amyclas autem in Apollinis fuisse ditione, iam vidimus lib. pri. carm. 135. quare vterino etiam, atq; ex eodem Patre genito, Fratri, in Taygeti iugis degens adhærebat. Hanc igitur sibi delectam, venationibusq; sedem suis lugubrem Proserpinæ memoriam promittit seruaturam. *Iuga Taygete*

FLEBVNT TE. *Flere* est lacrymas effundere, illisq; infortunium aliquod prosequi; quod maximè proprium amantis est iuxta illud Ouidij

Vt flerent oculos erudiêre suos.

quarè, ex subsecuturo effectu, dilectam non sibi tantùm, sed & sedibus etiam suis, Proserpinam fuisse declarat. Ideò *flebunt te*: nempè te raptam, Populo silenti traditam &c. quæ per emphaticum illud pronomen ingeruntur.

TE FLEBVNT MÆNALA. Nota emphaticam repetitionem, nam reliqua in aperto sunt ex dictis. Habes etiam hic adiunctionem figuram, vt satis patet ex simili §. *Nec pharetram*. Mænala verò satis peruestigauimus lib pri. carm. 219., cum enim ibi Virgines sacra facerent, eæque in Deliæ tutela sint, consequens est, vt eum sibi monte prælectissimam in sedem Delia vindicauerit.

POSITO VENATV. Assignat causam, cur futurum sit, vt ea loca ereptam lugeant Proserpinam, quia scilicet, ex illius amissionis dolore, depositis Delia venationibus, non amplius eorum sit saltus frequentatura, ac consequenter suo loca Numine destituta, ac feris ideò impune grassantibus deuastata alienis in malis cogenda sint, propriam deflere, ex orbitate, infælicitatem. Ideo *Posito venatu*; hoc est *et Tanta venatrice Dea vacante*, ac per consequens locorum, ab ipsius haberi solitâ gressibus frequentatione: nam *ponere*, a quo partic. *posito* pro *sedare* reperies etiam apud Virg. Æo. 7. vbi, cessantes indicans ventos, ait:

Cum venti posuere, omnisq; repente resedit
Flatus, & in lento luctantur marmore tonsæ.

ET DIV' LVGEBERE. Effectum effectibus mæstitiæ connectit, per particulam coniunctiuam: atque sic tandem enumerationem claudit, paucis, pro omnibus, positis, & enumeratis. *Diù* Aduerb. temporis est, idem sonans, ac *longo tempore*: sed, quia hic ponitur indefinitè, indefinitam etiam, hoc est infinitam temporis diuturnitatem importat. De verbo *Lugebere* vide dicta in Præf. ad hunc lib. carm. 3.

MAESTO CYNTHO. De epiteto hic addito vide dicta in eir Præf. carm. 4. Cynthus verò Mons Deli Insulæ est, editus adeò, vt totam, vmbris proiectis, insulam dicatur occupare. In hoc Monte Apollo, ac Diana nati dicuntur; quare sicuti ille Delius: hæc Delia ab Insula tota vocantur; sic a Monte Cynthius ille; hæc Cynthia nuncupatur. Montem tamen pro tota Insula hic posuit Vates, quandoquidem & totam Insulam Cynthum appellatam scribit Stephanus à quodam Cyntho Oceani filio, vel ab ipso etiam Monte, vt alij arbitrantur.

QVIN ETIAM &c. Non sibi tantum; sed, quod maximi ponderis sit, Fratri, nempe Phœbo, communem luctum adfuturum promittit, silentibus eiusdem Phœbi oraculis promulgandum. Ideò *quinetiam*, quod aduerb. augendi est, idem sonans, ac *Præterea, quod maius est*. Ex quo apertè vides, Deliæ promissiones gradatim, per singula iam data, crescentes, hic, supremo quasi obtento gradu, terminari.

DELPHICA DELVBRA FRATRIS. De Delubris vide dicta lib. 1. carm. 7. Deliæ autem Frater Apollo fuit, vt dix. lib. 1. explicantes Latonia furta. Consequenter frater ille ipse erat Proserpinæ ex parte Patris, nempe Iouis, licet ex diuersa matre progenitus; ideòq; & ad ipsum pertinebat raptæ Proserpinæ infortunium, ac dolor. Pluribus autem, vbique locorum, templis ditatus fuerat Apollo: Sed præcipuo in honore habebatur illud, quod Delphis extructum erat, Bæotiæ Ciuitate apud Parnassum, quæ Delphi dicta est, vt scribit Interpres Lycophronis a Delpho Neptuni filio, ex Melantho Deucalionis filia suscepto, quam Neptunus in Delphynem mutatus compressit, vnde & Puero nomen. Attigit hanc etiam Neptuni ad amores transmutationem, inter alias, Ouid. Metam. 6. vbi ait:

Et te flaua comas frugum mitissima Mater
Sensit equum: te sensit equum crinita colubris
Mater equi volucris: Sensit Delphyna Melantho.

Ex Delphis igitur partium nomen, quo & ipse Apollo cognominatur, *Delphicus* deriuatur, & ideò Delphicum dictum,

tum, & illud templum inibi constructum, in quo celeberrimum extaret toti terrarum Orbi Oraculum, quo responsa dabantur omnibus ex omni illùc regione Orbis, ad oracula exposcenda confluentibus. Hoc templum Dædalea ædificatum arte meminit Virg. Aen. 6. postquam videlicet Dædalus ex Cretensi effugisset Labyrinto.

Dædalus (vt fama est) fugiens Minoia regna
Præpetibus pennis ausus se credere Cælo,
Insuetum per iter, gelidas enauit ad Arctos;
Chalcidicâq; leuis tandem super astitit arce.
Redditus his primùm terris tibi, Phœbe, sacrauit
Remigium alarum, posuitq; immania templa.

Secretiorem autem locum, ex quo Oracula reddebantur sic ibidem describit. *Vocat alta in templa Sacerdos*

Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum;
Vnde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.

Delphica itaque hæc delubra silentium, in signum mœroris, actura, ob amissam Proserpinam, deprædicat Delia.

TACEBVNT. Verbum notissimæ est significationis. Tantùm noto distinctionem, quæ fieri solet inter verbum *sileo*, & verbum *taceo*, illud enim propriè dici asserunt de eo, qui nec loqui cæperit; hoc verò de eo dici, qui, loqui cum cæpisset, a verbis tandem cessat. Iure itaque *tacebunt* Delubra (dicitur) Delphica, quæ scilicet tunc temporis, ac multo etiam ante illud tempus assiduis personassent oraculis: quod dictum volui in gratiam eorum, qui, vt Heinsius refert, *silebunt* legere maluerunt, minus profectò apte, ni me mea fallat opinio. Delubra autem tacitura dicuntur, pro ipso Numine delubris insonante, atque oraculorum carmina reddente. Sed efflagitare hic posset curiosus quidam, nùm mendax fuerit, quo ad hanc partem, Delia, promissorum: nam certe, post raptam Proserpinam, Delphica delubra non tacuisse testatur Virg. Æn. 6. cit. cùm enim Sibylla Aeneæ dixerit, inquirendum priùs, decerpendumq; aureum ramum, infernæ sacrum Iunoni, certe de Proserpina Inferorum Reginâ iam constitutâ intelligi debet; nam hoc ipsum explicat Virg. ibi dum ait:

Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus,
Instituit &c.

Rapta ergo fuerat Proserpina: & tamen adhùc delphica vigebant oracula, vt ex supracitatis patet carminibus.

Aditus centum ostia centum &c.

& Sibylla ipsa, voces suas non suas esse, sed Phœbi testatur.

Ventum erat ad limen: cum Virgo poscere Fata
Tempus ait: Deus ecce Deus &c.

Posset quis fortè respondere, nil mirandum, etiam si, quo ad hanc partem, Delia mendax extitisset; nam cum promittitur id, quod ab alieno dependet arbitrio, id promittitur, quod piè, ac probabiliter efficiendum creditur; sed non tenetur subindè promittens pro suorum stare veritate dictorum, si is, ex cuius arbitrio pendet, quod promissum fuerat, stare nolit promissis. Optima profectò esset solutio, & facile difficultatem eludens. Sed in memoriam reuocandum est, Deam esse, quæ loquatur, cuius, ex ratione diuinitatis, sit, optime futura prænoscere, consequenter non promissuram fuisse, quod non euenturum prænouisset. Quare adhuc syrtibus adhæret nauis. Dicent itaq; fortassis alij, aduertendum esse, Deliæ propositionem nulli esse alligatam tempori; ita vt statim, post Proserpinam raptam, taciturnitati oracula sacranda fuerint. Quare sufficere, ad verificandam Deliæ propositionem, si aliquo tandem tempore, post raptum, oracula conticuerint. Quod certè euenit, post aduentum veri Numinis in Mundum, cùm scilicet ex Virgine nasci dignatus Filius, ante tempora, ex Patre generatus; nam, Hadriano, post Christum natum, imperante, muta prorsus oracula extitere, non solum Delphica, sed & Iouis Ammonis, aliorumq; Deorum omnium. Immò Tullius 1. de diuin. asserit, suis ipsis temporibus (quæ multò ante aduentum Christi fuere) cæpisse oracula sensim obmutescere. Quare, hæc tempora, per prædictionem, innuisse, inquient, Deliam. Non reprehendendam profectò duxerim responsionem, immò laudandam facilè existimauerim: in cuius etiam confirmationem adduci posset, appellatam à Delia fuisse Proserpinam, *Numinibus dilectam*, dum ait, luctu, ob eam raptam damnatum cum Syderibus Cælum &c.; ex quo deduci fortassis posset, Proserpinam, in conceptu Deliæ, personam gessisse illius fidei, qua Gentiles Numinibus adhærerent suis (quidenim eâ Dijs illis charius?) quæ cum æthera deseruerit ad Inferos rapta est: cum vera fides illuxit, atque oracula conticuere. Argutа, inquam, expositio est, & quam à Vatis mente alienam non omninò fore, mihi facile persuadeam. Sed adhùc aliquid superesse videtur difficultatis: nam, cùm in fabulosis versemur, non solum cohærere inuicem debent, quæ per fabulas significantur, sed debent etiam cohærere fabulis fabulæ. Quare, cum luctus dicatur ex amissione ortus sororis, statim, post eam amissam, sequi debuit Fratris luctus, atque Oraculorum per consequens taciturnitas, vt figuris figuræ cohærentes procederent, eodem modo quo figuratum figurato cohæret, nempe deperditio falsæ fidei, & omnimoda oraculorum cessatio, statim, ac vera fides effulsit. Dicam itaque, obseruandum esse, Deliam de Oraculo præcisè, Delphico locutam, quod, post raptum Proserpinæ, non omninò quidem, sed ad tempus certe conticuit; nam, vbi tunc Apollo, *Solis, ac semper Delphis* aderat, oracula fundens, postea, Delum abiens, ibiq; oracula pandens, morabatur, ita vt sex apud Delum menses responsa daturus extiterit; sex alios apud Delphos iterùm resonaret; vt notant Virgilij Interpretes ad Carm.

Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.

vbi dicunt Aeneam a Sibylla reprehendi, quod contemplandis templi cælaturis tempus tereret; nec perpenderet, Phœbum, non semper adfuturum, instante tempore, quo Delum protinus aduolaret. Ad hęc itaque alludens Auctor Deliam ad dicendum inducit, *Delphica tacebunt delubra*, non æternum, sed ad tempus; nempe sex integros menses, quos in Insula Delo esset commoraturus.

INTEREA VOLVCRI &c. Detinebatur vix Pluto obiectis Dearum armis, vt supra videbamus: quare, cessante, ex Iouis imperio, armorum oppositione, quid expectandum, nisi vt, præcipiti rotâ, abuehentis prædam, raptoris deferretur currus? Feruidas effunderet vtcumque querelas Delia, apud surdas profecto canebat aures; nam inexorabilis Pluto, nec lacrymis flectitur, nec questubus demulcetur. Eum itaque iter suum celerrime prosequentem indicat Vates, & quidem eo ipso tempore, quo questus funderet inanes Delia: hæc enim vis est illius vis aduerbij *interea*, quod compositum ex *Inter*, & *ea*, idem sonat, ac dum hæc à Delia iactantur verba.

FERTVR PROSERPINA VOLVCRI CVRRV. *Fertur*, hoc est abuehitur; nam ferre *portare* est. Currum verò Plutonis iam sæpè nouimus; hic vt instrumentum effertur asportantis. Et Volucris dicitur, hoc est auium volatus celeritatis impetu æmulatus: vide dicta de hoc adiect. lib. 1. carm. 181. seù etiam volucris dicitur, quasi *rotas celerrimè voluens*.

CÆSARIEM DIFFVSA NOTO. Desperantem de sua salute Proserpinam ab adiunctis, seù signis, & effectibus describit. Vtitur autem particip. passiuo *diffusa*, quod tamen, quasi actiuam, hic habeat significationem; nam perindè est, ac si diceret: *cum prius diffuderit cæsariem ventus*. Et est locutio per hellenismum, nempè *diffusa cæsariem* pro *diffusa cæsarie*. Non tamen mere pro libito ita effertur, sed, vt ipsa Proserpina talem agens diffusionem intelligatur: si enim *diffusâ cæsarie* dixisset, in dubium reuocari poterat, num consultò, ipsa videlicet Proserpina lacerante; an potiùs, fortuitò soluta, cæsaries diffusa fuerit: sed, cum dicitur *diffusa cæsariem*, iam actio discerptiua crinium ipsi tribuitur Proserpinæ, & voluntaria apparet. Porrò *diffundere*, a quo *diffusa*, idem est, ac diuersas effundere in partes, atq; hinc inde spargere; ex quo consequenti colligitur facile antecedens; nempe Proserpinæ manum crinibus iniuriosam fuisse, eosq; discerpsisse, ac dilacerasse. Cæsaries enim *coma* est, sic à cedendo dicta, quia crines, moderatâ tonsurâ, certis quoq; temporibus, castigati, excrescunt magis, ac protenduntur. Sicuti autem nil impensius colunt, quam crinem fœminæ, ac præcipue cum, florente ætate, luxurient: sic crinem non modo negligere, sed lacerare manibus, ac dispergere, summum vtiq. doloris, ac desperantis, in fœmina, animi monimentum est. Quarè & Virg. Æn. 12. summam Iuturnæ desolationem, dolorem eximium, ac desperati animi consternationem delineaturus, ex comarum euulsione, orisque, ac pectoris verberatione amplificat, his verbis:

At procul vt Diræ stridorem agnouit, & alas
Infelix crines scindit Iuturna solutos,
Vnguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis.

Pari igitur hic passu Auctor consimiles affectus in Proserpina expressurus, ex consimilibus effectibus argumenta iure deducit: Cæsariem *diffusa Noto*. De hoc vento, qui Notus dicitur vide dicta in Præfatione ad lib. pri. carm. 8. Hæc

tantùm nota speciem pro genere poni, seù vnum determinare, pro omnibus indeterminate, immo & pro quacumq; leni aura ventilante.

PLANCTVQ; VERBERAT LACERTOS. Doloris, ac desperationis effectum supraposito effectum adnectit, & copulat, nempe sui ipsius contusionem: *verberare* enim est *verberibus caedere*, seù vim, manusq; inferre. Quid autem verbera sint dix. in anteactis carm. 197. Item quid *Lacerti* sint vidimus carm. 30. hic pro toris ponuntur brachijs, de quibus ibidem. *Planctus* denìq; dicitur ea lamentatio, quæ cum percussione pectoris, alteriusue corporis partis conuncta est: Ast propriè est ipsa percussio, quam summo in luctu pectus, aut aliam nostri corporis tundimus partem; & sic dicitur a verbo *plango*, quod *percutio* est.

ET FVNDIT INANES QVESTVS AD NVBILA. Postremum iam summi, quo Proserpina afficiebatur, doloris effectum, nempe eiulatum ingentem cæteris effectibus per copulam adiungit: sicq; viam sibi aperit ad Etopeiam Prosopopeiæ admixtam, quam inferius hietat de Proserpina contexturus. De verbo *Fundit*, vide præhabita ad carm. 324. hic ponitur pro *effundit*, per apheresim, vt arbitror. *Questus* idem est, ac *lamentatio*, *querela*, *eiulatus*, à verbo *quero*, quod idem est, ac lamentationibus, querelis, eiulatibus indulgeo. Inane vero dicitur, quod vacuum est, & nullius ponderis, ac considerationis: quarè, translatè, & questus inanis dicitur, qui apud surdas aures, nil profuturus, effunditur: atq adeò omni vacuus efficacia nullius momenti est; & tales profectò erant Proserpinæ questus, vt satis ex dictis iam patet: quatenùs autem eos dixit ad *nubila fundi* ostendit acres, vehementes, ac toto Proserpinæ vlulantis effusos conatu, vt magis affectum moueat commiserationis, dum eiulatus innuit ad nubes vsq; ascendentes. Sed & eodem tempore, ac pari passu inualiditatem eorum, inanitatemq; ostendidit, qui licet toto impetu eiubrati nubes non transcenderent, ideoq; ad Iouis aures ferendas, haud quaquam peruenirent. Sed quemadmodum vento agitantur nubes, disgregantur, ac dissoluuntur, sic questus Proserpinæ ventorum ludibria effecti eorumdem afflatu dissipabantur. *Rumpet* pro *fundit* legit Heinf.; alij *vendit*, alij *tollit*. Sed vulgata magis placet. De Nubilis si plura cupis vide dicta lib. pri. carm. 181.

Sed ex his nubibus salutares nos iam pluuias hauriamus, morales tandem sensus educentes.

Sis memor, ò, longumq; vale. Dece sente Anima, quæ, populo silenti vt traderetur, promeruit, conclamant quidem Sacerdotes, ac pacem implorant æternam: Sed, heu, respondere illa posset: Ecce in Pace amaritudo mea amarissima. Quod si omnipotens Pater, ac iustissimus Proserpinæ, hoc est Animæ, Iudex aperiret tunc oculos Sacerdotum, qui viribus omnibus nitebantur Prædatori obsistere, ita vt raptam a Plutone illam abuehi cernerent, ingemiscerent quidem; sed & dicere cogerentur: *Reuerentia Patris obstitit auribo*; ideò, Sacerdotali non obstante conatu, inferno raperis curru. Aptantur profectò in luctum omnia ob infœlicis illius amissionem, cuius Proserpina inferno rapitur curru; Lugent amici, deplorant consanguinei, atrata mæret familia: loca ipsa, quæ ab Amicis demortui frequentantur, eorum eiulatibus resonantia, sensum videntur doloris induere: Sed quid hæc prosunt, dum *Interea volucri fertur Proserpina curru?* Inuersis armis, ac deiectis terram mucrone fulcantibus, funeream adstruant pompam Palladis sectatores: vexilla puluere sordidata terram verere non detrectent; tympana dissonis tinnitibus ferale gemiscant: tubæ mæstis vlulent clangoribus; vnâ voce, languentibus armis, concessa iam hostilibus turmis videatur facultas impunè grassandi. Quid tum? dum *Interea volucri fertur Proserpina curru*. Montes, hoc est, altissima quæq; nobilitatis culmina defleant: Syluæ, hoc est, infimæ Plebis promiscua turba lacrymis prosequatur: longissimus præficarum non desit apparatus: oracula ipsa legum, foris tacentibus conticescant: quid tandem? Si *Interea volucri rapitur Proserpina curru*. Proh' quantus in infelicis ore terror oberrat, dum rapitur? Quam fœde crines lacerat, ora discerpit, pectora tundit, eiulatibus, nequaquam profuturis Cælum complet, & ad nubila fundit inanes! Profectò, si hæc inspicere, nec non audire liceret, nullum vnquam, tragicum magis theatrum exhiberi oculis posse fateremur. Ast quid, quæso, tantas excitat tragœdias? *Breues voluptas infinita sabitura*. Flores colligendi auiditas acerrimos dolorum vepres produxit: paulùlum mellis degustatum immortalem peperit mortem; ac momentaneum gaudium æternam tormentorum seriem enixum fuit. Momentum, momentum est, à quo pendet æternitas: & tamen momentum hoc parui adeò facimus, vt illud Inferno hosti facemus, oblationem nostram, æternitate pœnarum compensaturo. Verùm, ne & nos in æternitatem redacti, finem non inuenientes videamur, his tandem omissis, quam raucum stridere nouerit Italica nostra Chelys experiamur.

O del duol, che dal petto il cuor ne schianta,
  Sola cagion, bench'innocente, à Dio,
  De nostri affetti, onde bramata, e pianta
  Sei, le memorie almen, secure d'obblio,
  Conserua, ò Cara, e, se trà i fior, si vanta
  Di rapirci il più bel d'Auerno il Dio,
  Non s'incolpin quest'armi. Al sol rispetto
  Cedon del Padre il lor douuto effetto.
Ei rintuzza gli strali: ei le difese
  Tronca, che n'vscîan pronte, al darti aita;
  Ne potiam Noi, contro le voglie intese
  Del Sommo Nume hauer la fronte ardita.
  Dalla forza maggior cagion prostese
  Le forze nostre; e quel desio, ch'inuita
  Al punir l'Empio, il Predatore, il Fiero,
  Vinto s'arrende al più sourano Impero.
Con gl'Abissi congiura, e t'abbandona,
  Lor preda eterna, il Genitor seuero:
  Ei da se ti sbandisce; e t'imprigiona
  All'Ombre mute, in suol, di pene artiero;
  Ahi che d'indi non mai d'vscir condona
  Rigido il Fato: e più seguir non spero,
  Che ci riuegga tu; che ti rincôri
  In mirar di tue pari amici i Cori.
Qual sciagura t'opprime: ò qual dal Cielo
  Sorte iniqua t'inuola; e l'auree stelle
  Danna al vestir d'atre gramaglie il velo!
  A Dio, per sempre, à Dio. Meco rubelle
  Resterà del mio cuore il duol, ch'io celo,
  Ma nò, no'l celo. In torbide facelle
  Suelisi, ouunque, pur, frutto di fede
  S'appresti à Delia, in boscareccia sede.
Più non s'odan le glorie, à me dilette:
  Tutto nel pianto il mio gioir tramonti.
  Infracidite pur reti neglette;
  Che più cinger non curo Arcadi Monti.
  Gitene ò freccie in bando: e non s'aspette,
  Che più da voi Tigre crudel s'affronti
  Baldanzoso, e sicuro, in ogni lato,
  Spumi'l Cingial, frema il Leone irato.
Tributarie di lutto à tuoi Destini
  Vedransi ogn'hor le Taigetane rupi;
  E del Menalo hauran gl'alti confini
  Pianto, che basti ad ammollir dirupi.
  Dell'estinte mie caccie i tonti, i fini
  Paleseran con gl'vrli al bosco i Lupi.
  Piangerà Cintho: e Cinthio, à i Fati acerbi,
  Fia, ch', in Delfo tacendo, al duol si serbi.
Sordo frà tanto à sì dogliosi accenti,
  Vola il Cocchio funesto; e seco porta
  L'infelice rapita: e'n preda a' venti
  Scarmigliati del crin gl'ori trasporta
  L'horror, ch'atroci al sen vibra i tormenti.
  Batte le braccia; e già, tra viua, e morta,
  Languir la vedi: indi le strida inalza;
  E'n van le nubi ad inuestir le incalza.

Stridoribus autem dum ipsa interim detinetur, nos apud Vatem illos sedulò perpendamus.

Cur

Cur non torsisti manibus fabricata Cyclopum
In Nos tela, Pater? Sic me crudelibus vmbris
Tradere; sic toto placuit depellere mundo?
Nulla ne te flectit pietas? Nihilnmne paternæ
Mentis inest? Tantas quo crimine mouimus iras?
Non ego, cum rapido sæniret Flegra tumultu,
Signa Deis aduersa tuli: non robore nostro
Ossa pruinosum vexit glacialis Olympum.
Quod conata nefas; aut cuius conscia culpæ
Exul ad immanes Erebi detrudor hiatus?
O' fortunatas, alij quascumque tulere
Raptores! Saltem communi luce fruentur.
Sed mihi Virginitas pariter, Cælumq; negatur:
Eripitur, cum Sole, pudor; terrisq; relictis,
Infælix Stygio ducor captiua Tyranno.
O' male dilecti flores; despectaq; Matris
Consilia! O' Veneris, deprensæ seriùs, artes!
Mater iô; seu te, Phrygijs in vallibus Idæ,
Mygdonio buxus circumsonat horrida cantu;
Seu tù sanguineis vlulantia Dindyma Gallis
Incolis, & strictos Curetum respicis enses;
Exitio succurre meo: compesce furentem:
Comprime ferales torui Prædonis habenas.
Talibus ille ferox dictis, fletuque decoro
Vincitur; & primi suspiria sensit amoris.
Tunc ferrugineo lacrymas detersit amictu;
Et placidâ mæstum solatur voce dolorem.

CVR NON TORSISTI &c. Cæteris, ob amissam Proserpinam dolentibus, magis ipsa, procùl dubio, quæ se perditam cernebat, ingemiscere debuit. Proserpinæ igitur lamentationes, per Prosopopeiam Etopeia mixtam prosequitur Vates, hoc loco; eamque, loco præmij, habituram fuisse ostendit, si potiùs ictu fulminis fuisset in nihilum redacta, quam Plutoni tradita. Incusat itaque Nata Genitorem nimiæ in illam rigiditatis: Se innocuam damnari, lamentaturatq; vt hoc probet, varia enumerat crimina, quibus meruisse poterat acerbam adeò animaduersionem; illaq; per negationem à se remouens iniustam Iudicis sententiam conatur ostendere. Fatetur tandem se non omninò inculpabilem fuisse; sed errorem tandem suum non tanti fuisse ponderis profitetur, vt acerbè adeò plectendus fuerit. Quarè concludit instans, vt noxa tantis digna supplicijs sibi tandem imputetur, quasi de Iudicio cum Iudice contendens. Deplorat subindè, per exclamationem infortunium suum, seq; cum alijs comparans raptis, solam se omnium infœlicissimam ostendit. Tandem Matris auxilium implorat, precaturque, vt filiam à tyrannica prædonis vindicet potestate. Quibus habitis indicit subinde Vates Plutonem, amoris affectu delinitum, consolatoris munus obeuntem, ac lacrymas tergentem effingit; sicq; viam sternit, ad eius tandem consolatoriam orationem subnectendam.

CVR NON TORSISTI &c. Ex abrupto incipit ex rationibus supra traditis, cum de inuectiua Palladis, ac Deliæ sirenis ageremus. Supposito itaque Fatorum decreto, quod ne à Genitore quidem infringi potuerit: vel potiùs, stare insius Genitoris voluntate, qua irrenocabiliter sancitum fuerit, vt Proserpina perderetur; conqueritur illa, mitiorem viam non ingressum fuisse Genitorem, ita vt Patrem se, etiam in filiæ suæ punitione, clementem ostendisset. Ex quo vides quam altè extollat Iouis seueritatem, qui filiam, nullius, vel saltem leuissimæ consciam culpæ maiori, quam rebelles ipsos, supplicio afficiat. In quo maxime naturæ mores imitatur; connaturale enim est, vt qui grauissimum aliquid patiuntur, statim aliorum pœnas animo reuoluant, ac quæ alijs grauissima visa sunt sibi leuiora recenseant futurum fuisse, vt acciderent, dummodo in locum tormenti illius, quod patiuntur, successissent: nam atrocissima quæque, si cum illis, quæ atrociora nobis sunt, comparentur, iam induunt rationem minoris mali, atq; ideò, vt comparatiuè bona, appetuntur. Quærimoniam autem effert per apostrophem, & interrogationem, Proserpina, causam cur non mitiùs egerit Iupiter inquirens, quasi nullum illi responsum præsto futurum sit, nisi quod iure conqueri filiam asseueret. De aduerb. itaque interrogantis *Cur* vide dicta superius carm. 216. ac de verbo *torsisti* vide item dicta hoc eodem lib. carm. 199.

PATER. Aduerte non esse hoc loco τò πατὴρ casum vocandi: nominatiuus enim emphaticus est, idem sonans, ac *sic ostendens te esse patrem*, vel *vt Pater facere debuisses*: quandoquidem πατὴρ latinè & *filiae fermens*, & seruatam se existimasset, licet icta fulmine Proserpina, dummodo in Plutonis manus non incidisset. Ideò cur non torsisti Pater; mitiùs scilicet, vt Patrem decebat agendo.

IN NOS. Plurali vtitur numero pro singulari, vt assolent Principes; & quidem non abs re, cum Filia Regis hominum, Deorumq; sit quæ loquatur.

TELA FABRICATA MANIBVS CYCLOPVM. Hoc est fulmina, de quibus, eorumq; per Cyclopes efformatione, vide dicta lib. pri. carm. 97. Adest autem πάθος a minori; nam, cum de Cœlo tangi maximum per se sit, minùs tamen esse contendit, quam sic rapi, vt ex dictis patet.

SIC PLACVIT TRADERE ME &c. *Sic* aduerb. hoc loco intensionis est, idem sonans, ac *valdè* adeò, seu *impensè adeò*: atq; insuper, cum interrogationi deseruiat pro eodem accipitur, ac *siccine*; quarè sensus est: *tantane crudelitas tibi potuit inesse, vt impensè adeò placuerit &c.* ex quo vides quantam in emphasim assurgat. Placuit: hoc verbum, cum impersonaliter vsurpatur, pro eodem sumi solet, ac *videtur*: Sic Cic. lib. ad Lent. pri. *Postreà placuit (idest visum est) vt breuiter sententiæ dicerentur.* In eodem autem sensu hic sumitur, sed emphatice; occulte enim Iouem carpit, quasi, non ex motiuo Iustitiæ, sed mere ad libitum, ac sine causa, tam atroci supplicio filiam damnare voluerit. Ideò *sic placuit tradere me &c.* De verbo *Trado* vide nuper dicta carm. 238. Alij legunt *credere*. Sed vulgata aptiùs, nam correspondet ijs, quæ Delia protulerat *Populoque silenti tradere &c.* Sed nota perspicacissimum Poetæ acumen. Cum Proserpina, quid Patri faciendum potiùs fuisset, cum punitionibus, quia adhùc filia esset, addicturo, more principum locuta est.

Quid non torsisti manibus fabricata Cyclopum
In nos tela pater.

nunc verò, cum, ex effectu, se iam ex filiarum albo expunctam, exhæredatam, proiectamque, atq; inferorum traditam potestati, & sentiat, & recenseat; iam non ampliùs filiam actura, fastum vtique deponit, seque vt captiuam, vilem, abiectam per simplex pronomen demonstratiuum personæ designat: *Sic me tradere placuit*

VMBRIS CRVDELIBVS. Quid vmbrarum nomine intelligendum sit, vide dicta lib. pri. carm. 56. & carm. 41. Inferorum autem vmbras, seù potestates tartareas, immani prorsùs crudelitate insignes esse, vel ex eo patet, quod Virg. pœnas damnatis illatas crudeles vocet Æn. 6.

Vidi & crudeles dantem salmonea pœnas &c.

si enim verum est effatum: *propter quod vnumquodq; tale, & illud magis*, certè, ex crudelitate pœnarum, crudelissimos esse, qui eas infligunt, facilè deducitur. Porrò *crudelis* idem est, ac *immitis, asper, inhumanus*, quid igitur crudelius, quam inferorum tyrannidem experiamur?

SIC TOTO PLACVIT DEPELLERE MVNDO. Habes adiunctionem duorum membrorum eidem verbo *Placuit*, atq; emphaticam habes repetitionem particulæ *Sic*. Alij legunt *descendere* pro *depellere*. Vulgata tamen magis arridet, quia magis iniuriam exprimit, quam sibi irrogari lamentabatur Proserpina actionem Filiæ expulsiuam attribuens Patri. Depellere igitur est deorsum pellere ex superiori abactum loco; sed quamdam importat violentiam impulsus, qua barbarico potiùs, ac tyrannico more, quam humano vtatur, qui abigit, & depellit, vt notant verborum interpretes; ideo *sic placuit*, inquit, *me depellere toto mundo*. Nota ex his postremis particulis importatam exilij acerbitatem, tanta profectò Emphasi, vt nil vlteriùs addi possit. Durum est exulare apud Scythas, vt toties deplorat Ouid., apud Thraces, Troglodytas, Antropophagos &c. sed tamen extremis saltem mundi finibus fruuntur adhùc exules huiusmodi. Ast exulare toto mundo; viuamq; sepultis admisceri, populoq; adscribi silenti acerbiùs profectò acerbitate ipsa videtur.

NVLLA NE TE FLECTIT PIETAS &c. Pietatis, ac paternitatis affectum quod exuerit, Iouem acriter insimulat,

atque, vrgendi gratia, instat interrogans, atque emphatica semper oratione decurrens.

Iupiter pie, Iupiter benigne
Mitis, sancte, precor, Iupiter hùc ades.

insonat plenis tybijs Marullus Vates, cui consonans Quintianus ait:

Iupiter est homini mitis, Pater omnibus aequus.

Adde, Astronomorum omnium calculo, Iouis sydus propitium semper, beneficum, gratiarumq; profusam omnibus vrnam, decantari. Quare prodigij loco est, Iouem pietate denudatum inspicere, immitem experiri, exitij auctorem pati. Ideò emphatice, per particulas *Nolla ne*, omnem excludens pietatem interrogat, & de eo interrogat, quod, cum nimium experiatur, impossibile adhùc tamen censeatur. sicq; tantæ antithesis nouitatem, portentumq; exagerat Proserpina. Porrò *Pietas* est lenis quidam affectus, quo aliorum miserias moleste feramus, &, quantum in nobis est, remouere ab illis eum, qui affligitur, exoptemus non solum, sed & reddere conitamur; qui affectus cum maxime connaturalis sit Patribus erga filios, pro parentum etiam amore non semel vsurpatur. Hic itaque, cum Iupiter omnium pater æquus dicatur, Pietatis nomine intelligendus est amor ille, beneuolentia, ac clementia illa generalis. qua Iupiter omnes, ne dum sanguinis propaginem sui, prosequi dicitur, & quam exuisse obijcit illi Proserpina, dum ait: *nulla ne te flectis pietas*. Austerum hominem si aspexeris, erectum semper, & quasi æneis membris inflexibilem adspicies: contra verò, si benignum, ac pium intuearis, pronum semper in honorem, auxiliumq; alijs impertiendum obseruabis: ex quo factum, vt Pietatis affectus animum flectere, & inclinare dicatur. Ideo *nulla ne te flectit &c.*

NIHILVM NE PATERNÆ MENTIS INEST. A generali illa pietate ad propriam sanguinis charitatem gradum iam facit, vt gradatim & emphasis augeatur. *Nihilum* nomen est significans quantitatis priuationem, & compositum creditur ex *Non*, & *hilum*. quod, vt ait Festus, illud nigrum est, quod grano fabæ adhæret, quasi *ne hilum quidem inest*; nempe *est in te*, per interrogationem emphaticam, vt supra: *Mentis Paternæ*. De mente satis amplè disseruimus supra, carm. 261.; verùm in eo sensu non habetur hic: sed *mens* pro voluntate, seù potiùs pro affectu voluntatis ad beneficia impertienda procliuis. in quo sensu enarata à Virg. vsurpatum mentis nomen habemus, vbi Mercurij operâ, sed Iouis mandato, conciliatos Teucris Pœnos, ac Reginam in primis describit Æn. pri.

Et iam iussa facit: ponuntq; ferocia Pœni
Corda volente Deo. In primis Regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemq; benignam.

si autem vlla vnquam voluntas prodesse alteri cupiat, maximè voluntas parentum in filios, vt innuimus: ideò emphatice adiectiuum *Paterna*, a Patre videlicet deriuatum Iouis addidit menti: &, loco prodigij ponitur, hac ipsa Iouem caruisse. Videas quam pathetica sit, quam vehemens quærimonia. Parthal. *Nullum ne paterna &c.* legunt melius arbitror cũ vulgata sentimus, ita enim Clauer., Heinf. & alij.

TANTAS QVO CRIMINE &c. Iniustitiam hic Iudici obijcit apertam, cum se nullius criminis consciam profiteatur, vel, si quid peccauerit, leue adeò esse contendat, vt tanta rigoris acerbitate plecti, nequaquam mereatur. Ipsum itaque Iudicem excitat, per interrogationem, ad aperiendam damnationis causam, vt ab iniustitiæ nota immunis euadat. Alludit autem ad praxim, in criminalibus seruari solitam; nempè vt, damnato capitis sententia reo, non ante ille plectatur, quam crimen, de quo conuictus sit, eidem, ore rotundo, ex resultantibus ab efformato processu comprobatum, perlegatur. Cum itaque, non seruatâ hac formâ iuris, se traditam innuat tortori; aperte Iouis redarguit iniustitiam, quasi nesciat idem ipse, cur damnet. Ideò

QVO CRIMINE. Quasi dixerit Indictâ causâ aliquem damnare iniquum profectò est. Processum itaque noxarum aperi, crimen obijcias, ac tempus defensioni præscribas, vt videas, num, quæ obijciuntur, diluere possim; alioquin iniusti notam non effugies. *Quo crimine*. Relatiuum illud cum præponitur, & vim habet interrogantis ad qualitatem pertinet, & idem ac *quale* est: vel cuiusnam qualitatis est crimen &c. De criminibus fusè diximus in antea ctis, carm. 508. Hic profectò de capitali crimine inquirit Proserpina, quo tantummodo tantas potuerit iras excitare.

MOVIMVS TANTAS IRAS. Hoc est tàm ingentes, tàm vastas, tàm exitiales non minùs, quàm implacabiles. Ira, si causaliter sumatur, est, vt sæpe dix., Ebullitio sanguinis circa cor: si verò formaliter consideretur, est Appetitus vindictæ. Vtro modo accipiatur, motum semper importare videtur, nam mouetur sanguis cum ebullit, mouetur anima cum appetit, quippè quæ non graditur pedibus, sed affectibus: ideò apte inquit: *mouimus*; hoc est concitauimus, & flammis subiectis ad ebullitionem coegimus, atq; in vindictam animum properare compulimus. Nota, quam acute plurali iterum, more Principum, numero vtatur per synecd. Cum enim Crimen prærequiratur ad pœnam, dum, quo crimine mouerit iras quæritat, se ipsam in eo statu constitutam considerat, quo se haberet, antequam traderetur Plutoni, & in quo crimen patratum fuisse, necesse fuerat; ideò considerat se ipsam, vt adhùc filiam Iouis, non repudiatam, non exhæredatam, non abiectam, atq; idcircò more Principum loquitur memor sui.

NON EGO CVM RAPIDO &c. Comparat negatiuè se ipsam cum Phlegræis monstris, in cælum, rebelli ceruice ausis, deprælia ri; noxam suam, siqua obijci possit, cum eorum crimine conferens, ac pœnam cum pœna, vt ostendat, se, leuissimis detentam, si tamen detentam, erroribus, grauiora pati, quam qui horrendo prorsùs flagitio cælum euertere constituunt. vt atrocem sic nimis, atque ab omni alienam militia, crudelitatem in se Iudicis declaret, atque indignam Ioue, sententiam comprobet. Iterùm autem hic singulari vtitur numero, quia modò non se considerat vt dilectam filiam, sed vt abiectam, ac pœnis, ob crimen, quod ipsa ignorasse profitetur, addictam, Plutonisq; captiuam &c. ex quo vides, quantus in Proserpina ostendatur passionum æstus, reciprocantibus Animæ affectibus. Imitatio autem hic adest Virgilianæ Didonis Aen. 4., quæ vt ostenderet nullam esse causam, cur perpetuis ab Aenea discedente luctibus addiceretur; sic ibi effata est:

Non ego cum Danais Troianam exscindere gentem
Aulide iuraui, classemue ad Pergama misi:
Nec Patris Anchisæ cineres, Manesq; reuelli &c.

Sic itaque & Proserpina hic pathetice admodum. *Non ego*

TVLI SIGNA. Modus hic loquendi Militaris est; & plus exprimit, quàm si dixisset: *Arma tuli*; ferre enim Signa, antiquo Romanorum more strenuissimis tantum dabatur: nam pro eodem habebatur *ferre signa*, ac *strenuissimè præliantibus ducem præire*: Milites namque omnes vexilla obseruant, & sequuntur: quare Vexillifer est, qui ordines in prælium dirigit, animosque, ac stimulos addit adeo, vt, quousque Milites vexillum obseruant integrum, pedem referre non audeant: quod si cadat vexillum, aut illo hostes potiantur, actum de ordinibus est: & pariter, si vexillifer vertatur in fugam, cunctas secum abstrahit copias. Ideò, qui Vexillum fert, Anima exercitus iure dici potest, quia, licet Dux de facto non sit, personam tamen sustinet Ducis, eumq; pro Duce, Milites sequuntur. Ideo fugientem Vexilliferum suum acerbè increpat Emirenus apud Hetruscorum Principem Poetarum Hierosl. lib. cantu 20. cum tamen omnes fugam inierint, quasi solus ipse peccasset, qui omnes secum in fugam conuertisset. Textum autem exarare hic non grauabor.

Fugge, non ch'altri, homai la regia schiera,
Ou'è dell'Oriente accolto il nerbo:
Già fù detta immortale; hor vien che pera,
Ad onta di quel titolo superbo.
Emireno è colui, ch'hà la bandiera
Tronca la fuga, e parla in modo acerbo:
Hor sè tu quel ch'à sostener gl'eccelsi
Segni del mio Signor trà mille i scelsi?
Rimedon, quest'insegna à te non diedi,
Acciò ch'in dietro tu la riportassi.
Dunque, codardo, il Capitan tuo vedi
In zuffa co' nemici, e solo il lasci?
Che brami? Di saluarti? Hor meco riedi;
Che per la strada presa à morte vassi:
Combatta quì chi di campar desia:
La via d'honor della salute è via.

Sic igitur Proserpina argumentum exponit suum: Si ego signa tulissem, cum phlegræis in Cælum, merita fuissem pœnas profectò quam illi atrociores: Sed non tuli; ergò non debui atrocius plecti: immò nec æqualiter, cum ne me illis quidem immiscuerim: ex quo tacite deducit, crudelem, iniustam, impiam esse Iouis sententiam, atque ab eo ipso, qui illam tulerat rescindendam; quod vtique fecisset, si iterum ab hoste filiã eripuisset, vt ipsa indirectè precatur.

ADVERSA DEIS. Vt magis phlegræum aggrauet crimen, publicum illud memorat fuisse, atque in totam Deo-

etiam

tum Rempublicam attentatum: ex quo certè motiuo Iupiter acerbioribus pœnis addicere delinquentes debuisset, & tamen eos fulminibus prostrauit, antequam in Inferos detruderet: ex quo argumentum Proserpinæ à fortiori procedit, cum ipsa viuens adhùc trudatur in Barathrum, licet nil simile ausa fuerit, nec signa tulerit *Aduersa*, hoc est hostilia, rebellantia, ac temerè repugnantia summis Cælestium cætibus.

CVM PHLEGRA SÆVIRET &c. *Cum idem, ac tunc quando*. Phlegra verò Thessaliæ Vallis fuit, iuxta Pallenem, Gigantum Patria eorum, qui ex terra orti Cælum inuasere. Et hæc pro phlegreis ponitur ipsis. *Sæuire* autem est *crudeliter* aliquid agere.

TVMVLTV RAPIDO. idest tumultuario bello, inconsultè, ac temerè excitato, quod *rapidum* dicitur, nempè *festinanter accelerato*, vt ex hoc ostendatur maximo irarum æstu concitatum fuisse bellum illud, quod tanta festinatione, armorumq; strepitu anticipiebatur. Ex qua explicatione vides vulgatam nostram coincidere cum Heinsio, qui, textum corrigens, inquit: *lege rabido*; nam rabide actum bellum ex signo hic festinationis declaratur.

Parrhas. totum ferè textum immutat: Sic enim legit ipse.

Non ego si contra quateret sum Phlegra tumultus
Siue Deos aduersa tuli. . . . .

Lectionem non improbo; sed non video cur à vulgata recedendum, quæ non minus explicat, vt arbitror.

OSSA GLACIALIS. De hoc Monte, ac perpetua eiusdem glacie, ex qua *glacialis* dicatur, satis egimus in Præfatione ad hunc lib. carm. 22. & insuper hoc eodem lib. carm. 183. Ideò prætereuehor.

NON VEXIT PRVINOSVM OLYMPVM. *Vexit* pro *euexit*, per aphæresim; idest superimpositum tulit, atque in altum euexit; iuxta illud Virg. in Ætna.

Construitur magnis ad prælia Montibus agger
Vel in Osse ureas, summus premit Ossam Olympus &c.

negat itaque Proserpina Montes à se congestos, vt olim à Gigantibus, cum iter affectarent in Cælum, vt non solùm se non intentasse innuat actuale bellum, de quo supra, sed ne attentasse quidem temerè machinamenta bellica, cum se neget construxisse. De Olympo egimus supra cit. carm. 183. Quod si scire cupias, cur, & quando Ossæ superimpositus fuerit, vide dicta lib. 1. carm. 153. ibi enim Gigantum ausus; ibi eorumdem ortum, temeraria facinora, atq; interitum perleges; atque hoc ipsum de quo hic.

ROBORE NOSTRO. Quid propriè sit *robur* vide lib. 1. carm. 95. Hic tamen in latiori significatione, nempe pro viribus sumitur corporis. Quid enim obijci forsan Proserpinæ potuisset: Fecisses fortasse, quod fecisse negas, si sufficientes tibi vires natura imbellis suppeditasset. licet, quia fœminæ molli defuit vigor, non feceris: Diluit illa obiectionem, non desuisse innuens vires, sed viribus vtendi voluntatem. Et certè Iouis filia cùm fuerit, ac consequenter particeps diuinitatis, Potentiam, & Vires Numini pares habuisse dicenda est, atque adeò humanis, licet Gigantæis, valde etiam præstantiores. Ideò *robore nostro non vexit &c.* Iterumq; more Principum loquitur pro eo se considerans statu, in quo adhùc Iouis filia, non verò captiua vti viribus potuisset.

QVOD CONATA NEFAS &c. Cum longè se à perduellionis crimine abfuisse, ostenderit; cur perduellium pœna, immò & maiori plectatur, iterum quærit, atque vrgendi gratia, interrogans instat, vt crimen, si quod est in propatulo ponatur: sic iam cum Iudice de Iudicio contendens. *Nefas*, quasi *non fas* dicitur quidquid impium factu est. *Conari* autem, à quo *conata*, idem est, ac operam dare, ac neruis omnibus contendere, vt aliquid peragamus, licet effectus de facto non sequatur interdum. Quare ostendit hic Proserpina, se, non solum factu, sed ne ausu quidem ad factum, talibus nunquam damnari pœnis promeruisse.

AVT CVIVS CONSCIA CVLPAE. Coniunctio separatiua *Aut* (vt obseruant religiosiores verborum interpretes) si non repetatur, sed semel tantum sententiæ iam positæ subdatur, diminutiua est. Quare cum dixerit Proserpina, se non peccasse actu, immò nec, deliberato assensu, peccatum concepisse, subijcit, per particulam hanc diminutiuam, sibi ne in mentem quidem venisse, vt scelus tanta dignum punitione perpetraret, quod tandem sciat. Nec certè peccatum est nisi voluntarium, & nil est volitum quin præcognitum. *Cuius conscia noxa* legit Heinsius, iuxta illud Senecæ: *Non video noxa conscium nostra diem.*

Verùm non libet a vulgata recedere, nam vtes Caius Iurisconsulto aduertere licet nomen noxæ & pœnam significare potest, & culpam. Nam ille, in l. 1. ff. de noxal. act., noxales actiones, inquit, appellantur, quæ non ex contractu, sed ex noxa, atque maleficio seruorum aduersus nos instituntur; ex quo vides *noxales*, quasi *nocentes*, seu *punientes* dici actiones, quibus nocentes serui plectuntur; sicq; apud probos auctores *noxa eximere* pro eodem sumitur, ac *pœna liberare*. Idem verò Caius, l. Plebis ff. de verb. signifi., scribit: *Noxæ appellatione omne delictum continetur.* Quare esto bona sit Heinsij lectio dum *noxa* legit, cuius glossema est Tò *culpa*, vt ipse ait; adhùc melior erit vulgata, quæ nullam patitur sensuum ambiguitatem. *Culpa* itaque hic ponitur pro quocumque vel leuissimo delicto, cuius se *conscium* negat, idest participem ex certa animi scientia, sine qua nec delictum est, Proserpina, ideoq. vrget, vt, si quis error sit, proferatur; quasi dixerit nullus error mihi imputari potest; & tamen

DETRVDOR EXVL. *Detrudi* idem est, ac deorsum trudi; sed violentiam importat, vt supra dix. in verbo *decollere*. Proprijssimè hic verbum ponitur, nam è supernis sedibus detruditur in Tartara, locum vtique profundissimè demersum, vt nos dicebamus lib. 1. carm. 25. *Exul* autem dicitur, qui è patrio eiectus solo, degere apud externas cogitur nationes. Quare Nonnius *Exul*, inquit, dicitur, quasi *extra solum eiectus*. Notandum autem, apud Iurisconsultos, exules eos tantum dici solitos fuisse, quibus aqua, & igni interdicebatur; cæteros *relegatione mulctatos*, non exules fuisse appellatos. Iure igitur se exulem vocat Proserpina, cum illi aqua, & igni interdictum fuerit, vt patet, cum ne sororibus quidem permissum fuerit eam tueri, atque ab hoste rapiente in libertatem vindicare. Extra solum itaque, nempe extra Cælum non modò, quod illi, vt Deæ iure patrio debebatur; sed etiam extra solum peregrinantibus concessum hominibus eijciebatur, atque omni spe hanc lucem reuisendi priuabatur eiecta.

AD HIATVS IMMANES EREBI. De Erebo videas lib. 1. carm. 32. De hiatu hoc eodem lib. carm. 187. Epitetum autem *immanes* non refertur hic ad quantitatem; sed *immanes* dicuntur, quasi inhumani, crudeles, ac teterrima tormentorum officina. Quam pathetice autem id procedat, nemo non nouerit.

O' FORTVNATAS ALII &c. Per exclamationem, quæ maximam habet vim doloris expressiuam, atque ad excitandos aptissimam affectus, infælicitatem Proserpina deplorat suam, seq; cum alijs omnibus comparans, quæ à raptoribus abuectæ fuerint, miserrimam sui ipsius, supra omnes, fortunam amplificat, & rationem reddit, cur se omnium infælicissimam iure asserat.

O' FORTVNATAS. *Fortunatus* dicitur, qui prospera vtitur fortuna: quare Virg. Georg. 2. de fælicitate eorum, qui vitam in agris degant fortuna contenti sua ait:

O' fortunatos nimium, sua si bona norint
Agricolas &c.

Proserpina verò, aliarum Raptarum infortunia prosperam fortunam appellari posse exclamat, si illæ sibi comparentur. Sic etiam Andromache apud Virg. Æn. 3., in potestatem Achilleæ stirpis redacta, Infortunium suum, morte deteriorem, profitetur exclamans:

O' fælix vna ante alias Priameia Virgo
Hostilem ad tumulum Troiæ sub mœnibus altis
Iussa mori; quæ sortitus non pertulit vllos,
Nec victoris heri tetigit captiua cubile.
Nos, patria incensa, diuersa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ fastus, iuuenemq; superbum
Seruitio enixæ tulimus: qui deinde secutus
Ledæam Hermionem, Lacedæmoniosq; hymenæos,
Me famulam, famuloq; Heleno transmisit habendam.

sic Iris, sub specie Berois, infælicitatum Troianarum mulierum deplorans, quod vita functæ non fuerint exclamat Æn. 5. *O' miseræ, quas non manus, inquit, Achaica bello Traxerit ad lethum, Patriæ sub mœnibus! O' gens Infælix, cui te exitio fortuna reseruat!*

QVASCVMQVE ALII RAPTORES TVLERE. *Quascumque* nomen vniuersale est, neminem excludens, ex ijs, quibus applicatur: Sed vim tamen habet distributiuam, ita vt vnusquisque ex comprehensis in illa generalitate, singillatim quasi notetur. Ideo idem, ac *omnes, & singulas*. *Alij*, hoc est à raptore meo Plutone diuersi. Raptores verò qui sint, & quid de ijs vide lib. 1. carm. 1. *Tulêre* idest *copulâre, ac secum abduxêre*. Puta Europam à Ioue in Taurum transformato, cui illa incautè insidens, ansam præbuit,

vt

vi prædam faceret suam, vt cecinit Ouid. Metam. 2.

. . . . . Ausa est quoque regia Virgo,
Nescia quem premeret, tergo considere Tauri.
Tu Deus à terra, siccoq; à littore sensim,
Falsa pedum primis vestigia ponit in vndis :
Inde abit vlterius, mediq; per æquora ponti
Fert prædam &c.

ex quibus postremis Ouid. verbis habes apertè, ad hanc præsertim allusisse Auctorem nostrum, ac subinde ad cæteras ab alijs Dijs raptas abductas, & compressas. Immò arbitror etiam respexisse eum ad raptum Helenæ a Paride factum, ad raptas a Romanis Sabinas &c. quas omni a Proserpina voluerit, vt ostenderet, diuinæ menti nil esse futurum, aut præteritum, nisi quo ad denominationem nostram; sed omnia illi præsentia esse; ideoq; potuisse Proserpinam, vtpote Iouis filiam, Deam: has omnes tamquam præsentes, atque actualiter raptas memorare; vt & per Prolepsim figuram idem Vatibus efficere licitum persæpe est.

SALTEM FRVVNTVR COMMVNI SOLE. En tandem ratio, cur eas, de quibus supra, fortunatas dixerit. *Saltem Ratq; communi Sole per affectionem* dicitur; quasi sensus sit: Si nil aliud habeant, hoc saltem habent &c. quasi vltimum, & minimum quidem hæc notet particula; sed quod, rebus perditis, maximum ad salutem momentum sit. *Frui* autem est *fructum, voluptatemq; percipere ex Sole communi*; idest ex Solis, quam intueri non prohibentur, luce: & hæc communis dicitur, quia omnium est, & omnibus æquo modo splendescit. Leuissimum profecto solarium dixeris, cum eo vel viliaquæque, ac sordidissima fruantur animalia: tamen solarium est; & quæ hoc non careat, non potest ex omni parte destituta solatijs dici.

SED MIHI &c. Per coniunctionem aduersatiuam *Sed* suam iam, ex aduerso, fortunam ostendit cæteris infortunatiorem. Et pronomen *Mihi* emphaticè ponitur; nempe *Mihi*, in quam conuitat Genitor nullius consciam culpæ: *Mihi* Iouis filiæ, cui Deorum Amores decertabant; *Mihi*, cui potiori iure Cælum debebatur &c.

NEGATVR VIRGINITAS PARITER, ET CÆLVM. Negatur aufert facultas seruandi, seu non datur mihi vt Virginitas mihi constitat, vt Cælo saltem, amisâ, fruar, Virginitate. Quid sit hæc Virginitas vidimus lib. 1. carm. 151. & quanta sit eius iactura, mox supra carm. 239. De *Pariter* aduerb. pariter vide lib. 1. carm 133. Hic vero ponitur pro aduerb. temporis simultanei; idem enim, ac simul est; atque eodem tempore, & modo. De Cælo item vide dicta lib. 1. carm. 95. Hic ponitur & pro Sphæris, quæ Proserpinæ debebantur: & pro Orbe nostro, ex quo liceret Cælum aspicere, & in quo, actu, illa morabatur: idest & Cælum, & Cæli aspectus.

ERIPITVR, CVM SOLE, PVDOR. In perisologiam, hoc est superuacaneam prorsus locutionem, videri fortassis aliquibus hic poterit Vates: cum idem per diuersa repetere videatur; idem enim esse profectò dicent, quò ad rem, licet varientur voces, *Virginitas pariter, cælumq; negatur*, ac sit illud *Eripitur cum Sole pudor*. Sed esto idem prorsus in vtraque propositione diceretur. An non aderit Palilogia sententiarum, hoc est Emphatica eiusdem sententiæ repetitio? Quis, quæso, audeat, etiam si idem repetat, reprehendere celebratissimum illud Ouidij dictum, quod & alibi notauimus.

Militat omnes amans; habet & sua castra Cupido:
Attice crede mihi; militat omnes Amans.

certè non reprehendendum dixeris, quia emphaticum est, ad inculcandum, nullam in amatorijs artibus quietem, nullam reperiri tranquillitatem. Cur itaque non, a pari, idem dixeris de repetita, hoc loco, Vatis sententia? Emphatica enim vtique erit & ista, ad ostendendam vehementissimam dolentis, & immeritò patientis, passionem non minus, quam dolorem. Immò optima hæc esset morum imitatio: nam connaturale est illi, qui, ob rem maximi ponderis amissam, impense affligitur, infortunium suum iterato repetere, & inculcare: Sic si quis Aulicus, amissa Principis Gratia, qua in primis antea frueretur, eijciatur ex Aula, infortunium suum recogitans, naturali impetu, in has sæpe erumpit repetitiones: Ego eiectus ex Aula, qui maximum in ea sydus effulserim! Ego eiectus ex Aula! Quanto itaque magis Proserpina, quæ quod maximum erat, amitteret, repetere debuit: *Virginitas pariter, cælumq; negatur: Eripitur cum Sole pudor!* Verùm hæc in Neotericorum gratiam dicta: alioquin enim falsum esse, constat, idem a Vate repetitum fuisse, vt proprietatem verborum perpendenti nullo patebit negotio. Primo itaque loco ait: *Virginitas pariter; cælumq; negatur*. Quis, quæso, negare potuit Cælum? Certè ille tantùm, qui dare potuit, & debuit; nam, cum Proserpinam ipse genuisset, in partem etiam hæreditatis suæ eamdem, hæreditario iure, adsciscere debuit. Quo positos per hanc primam sententiam, de Ioue patre conqueritur Proserpina, qui filiæ debitam hæreditatis partem immeritò denegauerit: non autem de Plutone, qui negare non potuit, quod nec dare poterat, cùm in illius non esset potestate. Pariter, de Virginitate loquendo, Iouis fuerat, qui Virginem genuisset, eidem concedere Virginitatis seruandæ facultatem, nulli eam despondens, nulliq; violandam permittens: quare & quo ad hanc partem crudelitatem Iouis exagerat, qui quam tueri debuisset, Virginem seruare, negasset. Cum autem dixit, secundo loco, *Eripitur cum Sole pudor*; Raptoris inclementiam exagerat; nam ille eripiebat Virginitatem, qui Virginem rapiebat; ille eripiebat pudorem, qui violandam rapuerat. Primâ itaque sententia causam exitij sui remotam exprimit, quæ propriè sit causa causati, cum sit causa causæ, nempe sententiam Genitoris filiam Plutoni tradentis, eamq; silentem in populum detrudentis: secundâ verò sententiâ causam exprimit proximam, & immediatam, ex præcedenti causa emergentem, nempe Plutonis violentiam rapientis. Ne igitur Perissologiam, aut Palilogiam dixeris, quæ immò antecedentium, ac consequentium causarum perspicacissima connexio est. Insuper se raptarum omnium infælicissimam dixerat: quia, vbi aliæ, si Virginitatem amiserint, Sole saltem communi fruebantur; illa & Virginitate, & Sole priuabatur: hic autem loquendi modus videbatur indicare, Proserpinam pro nihilo habituram, si, vt cæteræ virginitatem tantum amisisset, dummodo frui saltem liceret Cælo: quare per correctionem emendat statim, & reuocat, quod dixerat, subdens: *Eripitur cum Sole pudor*: quod est dicere: *Si Cælum tantum, & Solem amitterem, infælicissimam non auderem, saluâ, me dicere, virginitate: sed cum Sole eripitur Virginitas, quâ deperditâ, nil mihi remanet, vbicumque sim, fælicitatis*. Et hanc Perissologiam vocabis? Absit, vt tam male audeat apud prudentes Poeta. *Eripitur cum luce pudor*, legit Heinsius, quia Tū Sole habetur superius, mihi magis arridet idem iterum repetitum ad corrigendam, vt dix. sententiam. Adde iterum, Pudorem, pro pudicitia, accipi; pudicitiam verò, pro integritate morum, ac puritate: Sic pura Sacerdotum vestimenta, denominatione a puritate desumpta, dicebantur, quæ nulla prorsùs labe fuissent inquinata. Hæc autem puritas morum Proserpinæ, illam, vt profitebatur, habente, eripiebatur, dum, latâ damnationis sententiâ, rea criminum declarabatur. Porrò *Eripere* est vi, ac violentia adhibita, & per raptum aliquid, quod alterius sit auferre: quod certè a Patre sententiam ferente, a Plutone vero exequente, le passuram Proserpina lamentabatur, & quasi peractum deflet, per verba de præsenti, quia iam inter raptoris amplexus detinebatur. Sed iam nimis fortè prouehimur, & nos reuocant infælicissimæ lamentantis protractæ adhuc querelæ.

ET, RELICTIS TERRIS, INFÆLIX. Vim patheticæ interiectionis obtinet nomen *infælix*, cuius significatio ex iam dictis abundè patet. Cum autem, se damnatam superius indicasset: exul ad manes &c. nunc sententiæ executionem, se iam subire deplorat, per ablatiuum absolutè positum: *vel dixit terris*. *Terris* autem vtitur, plurali numero expressis, vt Cælum, & terram simul amplectatur, iuxta eorum sententiam, quam alibi attigimus, qui dixerunt, præter hanc, quam pede terimus, terram, aliam in Luna dari, quæ sedes Beatorum sit, & cælestem appellant terram.

DVCOR CAPTIVA. Nota, quod non dixerit Vxor, aut Pellex, quæ nomina voluptatis sunt; sed, quo Pathos augeat *captiua ducor*, inquit. Verbum itaque *ducor* notissimæ est vtique significationis; sed latentem hic habet sensum, quo Proserpina indicet, fuurum titulo sponsalium veram obtegi captiuitatem. Qui enim nubit, *vxorem ducere* dicitur; ideo Proserpina *Ducor*, inquit, vxor, nomine, re vero, captiua: sed ducor, vt nupta, vt sciam, eo modo, quo, indissolubile coniugium est, ita indissolubile futurum meæ vinculum captiuitatis. *Ducor captiua*. *Captiuus* dicitur, qui bello captus victori subditur, vt eius ditionis sit, ac potestatis, ita vt, omni prorsùs libertate priuatus, acerrima quæque perpeti cogatur. Ideò aptè captiuam se dicit Proserpina: nam, licet bello capta actualiter non sit, traditur tamen captiua ad euitandum bellum, quod in Superos mouebatur Pluto, vt lib. 1. carm. 32. & seq., & ideo, quasi iure belli captam habebat ille, quæ tradita fuerat, Proserpinam

Capti-

Captiuam igitur se deplorat, &, quod infælicius est, non cuiuscumque conditionis captiuam; sed tyrannicæ subditam potestati.

STYGIO TYRANNO. *Stygius* Patrium nomen est deductum à Styge inferorum palude, de qua lib. 1. carm. 22. Tyrannus autem nomen tortoris potius, quam Regis est, Vide dicta lib. 1. carm. 84.

Immutat hunc Heinsius textum, ac legendum omninò censet *Seruanam Stygio ducor captiua tyranno.* Lectionem non improbo: sed perplacet mihi vulgata cum Parrhas. & alijs; nam pathetice magis procedere videtur.

O MALE DILECTI FLORES &c. En miseram reorum conditionem, qui putantes posse tandem expugnari Iudicum voluntates, quoadusque hoc sperant, insontes se, ac nullius culpæ conscios profitentur; ast cum, incassum prætendi innocentiam culpæ, animaduerterint, pœnas latæ iam subeuntes sententiæ, culpas tandem, stimulante conscientia, inuito quamuis ore, fatentur; & crimina, quæ coram Iudicibus aperire, nequaquam voluerunt, collum denique laqueo inferentes, sponte promulgant, & edissefunt. Contendebat de Iudicio cum Iudice Proserpina: nullam damnationis causam à damnante afferri posse, gloriabatur: vrgebat, vt afferret: iniustam declamabat sententiam: pœnam, non modo supra delictum, sed sine delicto, irrogari lamentabatur: ast, cùm apud surdas aures iactari hæc omnia prospexerit, seq; interim ad pœnam irreparabiliter rapi; aduersò tandem à Iudice ad actiones proprias sermone, culpam se iam nouisse fatetur, qua effectum sit, vt durant adeò subeat sententiam. Duplicem itaq; maxima cum expressione doloris. culpam fatetur, nempe contemptum maternarum admonitionum, & nimium legendi flores ardorem. Sed, quia pariter peccantium est, etiam dum crimina fatentur, excusationem criminibus prætexere, vt, vel peccando, insontes appareant; ita etiam Proserpina, se, in ipso peccandi actu, inculpabilem ostensura, causam erroris sui in venereas transfundit artes, easq; erratuum fontes asseuerat suorum. Per exclamationem itaque dolentis propriam, hoc est summo doloris impetu euibratam conuertitur ad expressionem culparum; & quam acriter animum feriant, ostensura exclamat: *O' male dilecti flores*: *Male*, idest prauè, nequiter, vitiosè, improbè, quod aduerbium est culparum exprimens modum: & *male*, hoc est *mea cum pernicie*, quod aduerb. damni est pœnam è culpis indicans progenitam. *Male dilecti* à *diligo*, quod pro eodem sumitur, ac *amore prosequor*; ideò *male dilecti*, idest amore immoderato, cùm magis *flores*, quam propriam adamauerit salutem. *Flores* autem qui sint, videas in antecactis hoc eodem lib. carm. 101.

Sed dices, quidnam mali est floribus delectari, flores diligere, & amplecti, ijsdemq; coronari? Nonne assueta hæc sunt Iuuentutis delitamenta, quæ tamen inculpabilia censentur? Quid igitur in hoc culpæ? Memineris, flores Floræ geminas, hoc est meretricias esse; nam *Flora*, quæ Dea dicitur florum, fuit, vt referunt, insignis meretrix, quæ, cum magnas opes, infami corporis quæstu, adepta fuisset, Populum Romanum scripsit hæredem; statuitq; certam pecuniæ sortem, ex cuius annuo fænore, eius natalis dies, quot annis, celebraretur, editione ludorum, quos *florales* appellant: quod cum flagitiosum videretur, vt pietatem flagitijs prætenderent, effinxerunt, Floram esse Deam, quæ floribus præsit, eamdemq; placandam, vt fruges cum arboribus, ac vitibus prospere florescerent. Quid igitur est flores amare, floribus delectari, floribus coronari; quid, inquam, aliud est, quam floralibus ludis immulceri: quid aliud, quam insignia meretricis gestare, quasi, Flore in morem, venale corpus exponat, quæ signa meretricis extollat? O' vtinam hoc perpenderent nostræ ætatis puellæ, & nullam arbitror futuram, quæ talibus vnquam vteretur decoramentis. Proserpina igitur *male dilectos flores* appellat, quia, dum flores diligeret, Floræ, ac Veneri animus adhærebat. Ideò superiùs Vates

Nunc sociat flores, se seq; ignara coronat.

non enim vidit huiusmodi coronamentum signum fuisse raptoribus, vt Floræ imitatricem Floram facerent. Se autem periculo peccandi exponere peccatum est; & iuste qui amat periculum, peribit in illo. Secundò *male dilectos* appellat flores, quia ex hac dilectione ortum habuit appetitus, & ardor legendi, atque ex eo maternorum contemptus mandatorum.

DESPECTAQ; MATRIS CONSILIA. Secunda hæc enim est Proserpinæ culpa; & quidem non leuis, vt patet scienti, quid nati debeant parentibus; licet eam extenuet Proserpina, dum consiliorum nomine appellat ea, quæ verè præcepta fuerint à Matre tradita, vt habebitur lib. 3. carm. 204. Certè nil deterius iuueni accidere potest, quam si seniorum, ac parentum præcipuè monita paruipendat; est enim hoc malæ indolis indicium, signum pertinaciæ, vitiorum seminarium, inuerecundiæ fomes, & criminum. Ideò per copulam coniunctiuam secundum hunc errorem, gradatim culpas adaugens, subnectit primò. *Despicio*, à quo partic. pass. despecta, satis innotuit lib. 1. carm. 137. *Consilia* verò *adhortationes* sunt, monitaq; salutaria, rationesq; de modo tenendo expressis. Præceptorum, hic, loco substituuntur, vt diximus; nam præceperat Mater, vt se Domi contineret, nulli externo se crederet, ab insidijs caueret &c. Nomen *Matris* emphaticè ponitur, nempè fidæ matris, amantisq;, quæ filiam fouit semper secuta est, ac protexit &c. ex quo fit, vt nimmè spernenda forent eius consilia, nedum præcepta,

O' VENERIS &c. Ex duobus prædictis, nempè ex auiditate legendi flores, ac maternorum contemptu consiliorum tertium oritur delictum, Veneri scilicet adhærendi, ac se ipsam venereis credendi fraudibus; quod licet illa in excusationem adducat, vt notauimus, delictum tamen est, & tale, vt vltimum illi tandem exitium attulerit; atq; ideò renouata exclamatione, postremum illud maximè luget.

O' ARTES VENERIS. Quid sit ars, iam vidimus, lib. pri. carm, 256. Verùm non in eo sensu vsurpantur hic artes; sed in malam partem deflectitur nomen, ad significandas fraudes, dolos, astus, de quibus fusè lib. pri. carm. 223. vulgò *le furberie di Venere*. In eodem sensu *artes* habemus vsurpatas à Virg. Æn. pri., vbi de Venere, dolos meditante, quibus Didonem in amorem Æneæ compelleret, ait

At Cytherea nouas artes, noua pectore versat
Consilia; vt faciem mutatus, & ora Cupido,
Pro dulci Ascanio, veniat. donisq; furentem
Incendat Reginam; atq; ossi... implicet ignem.

De Venere fusè egimus lib, pri. carm. 214. In hanc igitur, eiusq; dolos perditionis suæ causam refundit Proserpina, & se venereis deceptam fraudibus peccasse in Matrem fatetur: ac dolos tunc tantùm agnouisse, cum iacta iam esset alea: ideò

SERIVS DEPRENSÆ. Pro deprehensæ, per Sincopen, a verbo deprehendo, quod est cognosco, sed cognitionem apertam, claramq; importat, & quam nihil lateat obiecti. *Serius* autem idem est, ac *tarde nimis*, iuxta nuper à nobis explicata.

MATER IO &c. Ad Matrem postremò sermonem conuertit, per apostrophen, eiusdemque, licet absentis, auxilium implorat; & quidem scitissimè, vt notat Barth., in solo matris auxilio omnem spem habet simplicissima virguncula. Sed longe nimis aberat Mater, vt audiret. Optimè tamen destituti animi motus imitatur Poeta; nam qui extrema patiuntur, nec sibi auxilium, à præsentibus exoptatum, iam sperant, absentes etiam, irritis licet vocibus, inuocant; immò &, quæ non sunt, interdum in auxilium sibi præsto adiutura dementi fere animo pollicentur. Emphaticè autem hic ponitur nomen Matris; nam ea est Matris natura; is est Matris affectus, vt, quamuis contumacem experta fuerit Prolem; quamuis spretam se viderit, semper tamen, se matrem esse meminerit, ac nunquam maternum exuat affectum, ita vt vel per tela, per ignes, natis accurrere non recuset, licet ingratis, licet perfidis. Ideò, quamuis Proserpina despectam à se matrem nouerit, & fassa sit, adhùc autem sibi auxiliaturam implorare, & nomine Matris appellat, per quintum vocandi casum, vt suggerat, Matris esse, non condonare solum, Gnatæ, sed & ab illa pœnam protinùs auertere; etiamsi Genitoris iussu illa iustissimè torqueatur. Idcircò: *Mater*: quæ, licet despecta, Mater es; licet offensa, benigna es; licet conculcata, amans es, ac Natam ærumnis premi non sustines. *Io* interiectio propria plangentis est, & in planctu vociferantis, vt patet ex Tibullo dicente:

Vror Io, remoue sæua puella faces.

Idem sonat ac *heu*; sed vehementiorem habet affectum. Interdum etiam exultantis est; quare canere solebant triumphantes: *Victor Io, date festa choros, date sydera plausus.* Sed a subiecta contrahitur materia, vel ad mærorem, vel ad lætitiam. In sensu autem tragicæ exclamationis hanc ipsam interiectionem habemus ab Amata furente, ac tumultus excitante, luctuosis suæ regiæ afflicta casibus, apud Virg. Æn. 7,

Sanguineam torquens aciem, toruumq; repente

Cla-

Clamat: Io Matres audite vbi quaq; Latinæ,
Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia; si iuris materni cura remordet &c.

SEV TE PHRYGIIS &c. Incerta erat Proserpina, quonam, præcise, loco degeret Mater; nam licet nouerit, eam ad Cybelem inuisendam contendisse, cum pluribus in locis Cybelem venerarentur Phrygiæ populi, incertum erat, quo præcipue loco inuisenda fuerit a Cerere; ideò particula vtens disiunctiua *seu*, qua scilicet ea coniungimus, quorum alterum, non vtrumq; affirmamus, celebrata maximè loca commemorat; illùcq. vocem dirigit implorantem. Geminum verò tandem notat locum, quæ pro omnibus posuit, ita vt sensus fiat: *quocumque tandem loco sis &c. Seu*

HORRIDA BVXVS. De horrore, quo Cybeles sacra perficiebantur, & quæ hic in mentem reducuntur, vide dicta lib. pri. carm. 205. Et, quod ad buxum spectat, seu tibiam ex buxo confectam, vide item lib. pri. carm. 210. materies enim & hic ponitur pro re signata, vt ibi etiam posita fuerat.

CIRCVMSONAT TE. Idest *sonat circum te*, notissimæ verba significationis, sed quæ magis etiam innotescent, si citata adeas loca libri primi.

MYGDONIO CANTV. De cantu, in sacris adhibito eiusdem Deæ, vide quæ dix. eodem lib. pri. carm. 205. cit. & sequentibus. Dicitur autem cantus *Mygdonius*, idest Mygdoniorum (quod idem est, ac Lydorum, seù Phrygiorum, de quorum communicatione nominum, vide dicta lib. pri. carm. 179.) idest Mygdoniorum in quam ritu concinnatus. Mygdonij autem hanc suam desumunt denominationem a Mygdonia, quam incolunt, Regione. Porrò duplex Mygdonia est: Altera regio est littoralis Macedoniæ, in qua Niobe Tantali filia in saxum dicitur conuersa, Auct. Ouid. Met. 6. Altera Mygdonia est Asiæ Regio, in ea Phrygiæ parte, qua Troadi superiacet: & hanc notat hic Proserpina, dum ait *Mygdonio cantu*. Quod si primum huiusmodi cantus institutorem noscere percuperes; accipe ex Parrhas. *Carius*, inquit ipse, *Iouis & Torrebia Nymphæ filius, cum forte vagus erraret, incidit in Paludem, cui cum nondum nomen esset, ab suo Matre Torrebiam vocitauit. Ibi Nympharum, quas Lydi Musas appellant, auditos cantus edidicit, auctorq; Lydiæ extitit modulationis.* Idem Parrhas. idem, ex testimonio Martiani Capellæ in 9. subdit: *In Lydia Nympharum Insulas esse dicunt (quas etiam, recentior etiam vnusquisque Varro, se vidisse, testatur) quæ in medium stagnum a continenti procedentes, cantu tibiarum primò in circulum motæ, dehinc ad littora reuertuntur.* Ex quibus habes primam Lydij cantus institutionem, quasi diuinitus exortam Cario illo mediante Lydis traditam, ac subinde phrygijs communicatam, cum adeo inuicem iuxtæ sint Phrygia, & Lydia, vt vix ab aliquibus distinguantur; iuxta dicta cit. nuper carm. libri primi, ex quo habes etiam nominum communicationem, ita vt Lydia pro ipsa interdùm Phrygia ponatur.

PHRYGIIS IN VALLIBVS IDÆ. Notat, speciali hac nota, locum, vbi matrem esse potuisse, arbitrabatur. De quo loco vide dicta lib. pri. carm. 200. reliqua enim per se patent; nam valles quæ sint, aut vnde Phrygiæ dicantur, satis nouimus.

SEV TV INCOLIS DINDYMA. Alterum disiuncti membrum prosequitur, sub eadem disiunctiua *seù*. *Incola* autem dicitur, qui in alienis vrbibus habitat, vt Ciuis, vel Municeps: atq; adeo *Incolere* idem est, ac *more ciuium inhabitare*. Ex quo habes, filiam de matre hic conqueri virtualiter, quæ, natæ immemor, ita Phrygiam, vel aliam Cybelis domum incoleret, quasi totam inibi haberet familiam, ac substantiam, ne recordaretur, se gnatam in Siciliæ oris degentem reliquisse. Iure tamen *incolere* dicitur; nam quæ domi maternæ esset, licet in ditione non sua, tamquam Ciuis meritò haberi potuit. *Dindyma* nomen est Etheroclitum, nam singulari numero Dindymus; plurali verò Dindyma, effertur. Hoc nomine duo significari animaduerto: primò quidem significat ipsa Idæ montis iuga, vt patet ex Virg. Æn. 9. alibi cit. vbi hæc;

O verè Phrygiæ (neq; enim Phryges) ite per alta
Dindyma, vbi assuetis biforem dat Tibia cantum.

Secundò significat montes magnæ Phrygiæ, ex quibus Sangaris, & Hermus profluunt amnes. Duplicem enim faciunt Phrygiam, illam diuidentes in Maiorem, & Minorem, Minorem illam dicunt, in qua Ida mons extollitur altissimus, cuius latus septentrionale ex angustijs Abydi vsq; ad Æsapum, & Cyzicenum agrum, ad Propontidem pertinet: Occidentale ad Hellespontum respicit: Australe promontorium facit, quod *Lectum* appellatur: Orientalia Idæ ad Mysos declinant. Maiorem verò Phrygiam, vergentem fatiunt in Galatiam. Si itaque in prima significatione sumatur Dindymorum nomen, non ideò statim redarguendus est Vates, quasi eumdem locum sub disiunctione posuerit: nam disiunctio illa non disiungit Phrygiam à Phrygia; Idam ab Ida: sed conualles Idæ ab ipso in imus vertice, qui Dindyma appelletur: quarè optima adhùc extat disiunctio. Non placet aliquibus, *Dindyma* propriè appellari Iuga Idæ montis; ideoq; in eorum sententia venirent hic tantum montes Phrygiæ maioris. Sed contra eorum opinionem stat primò auctoritas Virg. Æn. 10., qui *Dindyma* Idæos vertices appellauit; nam agens ibi de nauibus, quarum materies ex Ida monte fuerat deuexa, in Nymphas postea Maris à Cybele conuersis, eas sic Æneam alloquentes inducit:

Nos sumus Idææ sacro de vertice pinus,
Nunc pelagi Nymphæ, Classis tua: perfidus vt nos
Præcipites ferro Rutulus, flammaq; premebat &c.

ijsq, auditis Æneas ibi Deam inuocans subdit:

Alma Parens Idæa Deum, cui Dindyma cordi &c.

cordi autem sibi esse Dindyma, haud clariùs ostendere, potuit Cybele, quam Pinus ex Dindymis aduectas in Nymphas conuertens, ne ferrum, flammasq; paterentur. Militat contra eosdem secundò ipsius Cybeles denominatio, quam Dindymenes nomine antonomasticè designant omnes, cum Martiali lib. Epig. 9.; a loco videlicet, in quo maximum habuerit templum, celeberrima sacra, honores præcipuos; quod in minori tantum Phrygia, in ipso Ida monte obtinuisse, satis constat ex ijs, quæ dix. lib. pri. carm. 201., & sequentibus. Quarè primam potiùs, quam secundam huius nominis significationem, lubens amplector. Certè hanc ipsam nostram opinionem sequitur manifestè Parrhas., dum inquit: *Dindyma Deum Matri sacer mons Cyzico imminens*; quod supra vidimus Idæ monti conuenire, quà vergit ad septentrionem. Quod si cupis internoscere, vnde hæc monti denominatio. Dindyma dici asserunt aliqui, quia duobus assurgens iugis: Phylostephanus verò sic dictum autumat, quia in eo duo vbera sint, quæ Græci *δίδυμα* vocent. Horus inditum monti nomen, ait à *δία τοῦ δινεῖν*, hoc est capillorum rotatione, quam illic Fanatici exercebant Coribantes. Alij tandem dicunt, Dianæ comitem Puellam, cui nomen Aura, Liberi Patris vim passam, cum Deam vereretur, in eum locum confugisse, ibiq; geminos peperisse appellationis causam, nam Græcis *δίδυμος* geminis Latinis est. Sed nos vlteriùs procedamus.

VLVLANTIA GALLIS SANGVINEIS. Pro intelligentia huius participij *vlulantia*, vide quæ dix. lib. pri carm. 206. inde ea huc transferenda. Eodem lib. pri. carm. 209. vidimus, *Gallos* dictos fuisse Cybeles Deæ Sacerdotes, à Gallo Phrygiæ fluuio, cuius epotà aquà in furorem verterentur. Sed quoniam, eumdem fluuium, quem nunc Gallum vocant, Teran olim vocatum reperio, alius huius origo denominationis videtur indaganda. Gallus itaque, & Atys, (de quo lib. pri. egimus carm. 202. Adolescentes fuisse dicuntur officij, formæq; gratia Deorum Matri, ante omnes, dilecti; sed cum forte Numinis offensam contraxissent furore acti se ipsos euirarunt; quorum Gallus ad Feriam consedit, ex quo Amni, ac Sacerdotibus subinde inditum nomen, vt autumat Polyhistor Alexander de Phrygibus lib. 3. Naturam autem fluminis attigit Ouid. in Fastis.

Inter ait viridem Cybelen, altasq; Celænas
Amnis it, insanâ, nomine Gallus, aqua.
Qui bibit inde furit &c.

Sanguinei autem Galli dicuntur, idest sanguinolenti, quippe qui sua dissecant membra, vt locis citatis innuimus; quorum mores insectatus Papinius ait:

. . . . Penigeri rabiem Simoentis ad vndam
Dux vesana chori: cuius Dea sanguine lacta
Ipsa dedit ferrum &c.

ET RESPICIS STRICTOS ENSES CVRETVM. De verbo *respicis* vide dicta hoc eodem lib. carm. 76. Et de strictis Curetum ensibus vide lib. 1. carminibus supra cit.

EXITIO SVCCVRRE MEO. Breuis, sed emphatica admodum petitionis expositio. *Mater succurre*; idest quæ Mater es, licet despecta, offensionis obliuiscaris, matrem te esse memineris, & matrem geras succurrens *Exitio mea*. Exitio nam actum de Proserpina est, ni succurras: exitio; nam viua mortua, non visura te ampliùs adiungor: *Meo*, inquam; nec enim natæ dicam exitio, quandoquidem me indignam hoc nomine ipsa effecerim. Sed *succurre exitio meo*; & me, quamcumque velis, arbitreris, tu, quæ vel hostibus aureas messes distribuis. Succurre itaque est subsidio-

sidio venire, opem ferre, auxilium præbere. Et vim deprecantis habet, hoc loco, imperandi modus. Exitium autem ab exeundo dictum autumant: quare idem dixerunt esse *exitium*, ac *pessimum exitum*. Iure itaque exitum suum è Mundo, & Cælo, vt in inferna properaret loca, *Exitium*, hoc est *pessimum exitum* appellat Proserpina: insuper pessimum rerum suarum exitum innuit; nam quæ initium habuerant fælicissimum, nempè natalia ex Ioue: educationem ex affluentia Dea; Amores in Nubilem Deorum, ita vt pro ipsa decertarent; deuinctam sibi Dearum societatem; summam animi hilaritatem &c.; tandem infælicissimum exitum sortiebantur, dum stygio illa ducitur captiua Tyranno.

COMPESCE FVRENTEM &c. Per Epexegesin figuram, explicat, quæ breui suppositâ petierit propositione; &, quonam modo auxiliari possit Mater distinctiùs suggerit. De verbo *Compesce* vide dicta hoc eodem lib. carm 232. Et *furentem* dixit, hoc est Furijs agitatum, iuxta dicta superiùs à Pallade carm. 215. & 216. quæ videas si placet.

COMPRIME FERALES HABENAS TORVI PRÆDONIS. *Comprimere* idem est, ac *premendo stringere*. Et quia, qui ita alicuius audaciæ, ac temeritati obsistit, vt retundat, infringatque, ne vlteriùs procedat, videtur illam stringere, ac premere, ne motum edere possit, dicitur audaciam illam, ac temeritatem comprimere. Ideò *comprime habenas*; nam, si fabulam spectes, & litteram, optimè profectò loquitur, ac congruenter; curru enim abuehebatur Proserpina: quare qui habenas compressisset; hoc est manu premens strinxisset, certè & Iugales à motu retraxisset, & currum sistere coegisset; nam *habenæ* sunt lora illa, quibus reguntur equi; & coercentur; vnde & Virg. Æn. 12. de Turno currum in prælia agente sic ait:

Poscit equos, atque arma simul, saltuq; superbo
Emicat in currum, & manibus molitur habenas.

Quod si allegoricum sensum, sub hac littera latentem consideres, vt certè debes, ad altiora euehi Proserpinæ petitionem agnosces. *Habena* itaque, per translationem, considerata accipitur, communiter pro auctoritate: & in hoc sensu Virg. Æn. 1. agens de Æolo, cui data fuerat à Ioue auctoritas concedendi, vel negandi ventis potestatem illam, qua omnia perturbant, ait:

. . . . Regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas.

clariùs autem Æn. 7. cum Rex Latinus, diù reluctatus contra poscentes in Teucros prælium, non posset cessationem ab armis obtinere; inducitur ad se ab dicandum potestate, eamq; Turno, vel cuicumque maluerit, relinquendam his verbis:

Sepsit se tectis; rerumq; reliquit habenas.

ex quo Saauedra, apud Mundum Symbol. Abbatis Picinel., lib. 25., Principem expressurus, qui imperio, & auctoritate Populos in officio contineat, frænum in Impresiæ corpus assumpsit, addito lemmate *Regit, & Corrigit*. Poscit itaq; Proserpina hic; vt non equorum habenas tantùm, sed Plutonis habenas; nempe tyrannicam ipsius auctoritatem, potestatemq; reprimat, & comprimat Mater. Aptissimè ideò *ferales* addidit Vates, vt nostram innueret explicationem. *Feralis* enim dicitur, quasi *funera ferens*; quippe nomen deductum a feralibus diebus, quibus epulæ in mortuorum sepulchra inferebantur. Viua meherculè, vel in Inferis futura erat Proserpina, quippe ob diuinitatem, à Genitore impertitam, immortalis esset; nec funera illi inferre poterant habenæ, quibus equi Plutonici regerentur, quod innuit & Pallas cum inquit: *Quod vina sepultis admittes*. Sed vitam morte deteriorem arbitrabatur, si Plutonis esset subdita potestati. Ideò *ferales comprime habenas*: idest Potestatem illam, quæ mihi mortem morte ipsa infert deteriorem: *habenas*, inquam, *torui prædonis*. *Toruus* idem hic est, ac dirus, crudelis, inexorabilis; *Prædonis* verò nomine Plutonem antonomasticè designat; nec *Patruum* nominat; nec Regem; nec *Raptorem*; sed *Prædonem*, vt indicet, nulla sanguinis affinitate, nulla in maiorem reuerentiâ, nullo in Regem obsequio detinendam esse Matrem à Filiæ defensione, cum contra Prædones magis, quam contra contumaces omnia iura clament: *Prædones* enim dicuntur, qui iniustè, nequitèr, impiè prædam agunt, ac iter facientes terra, mariq; vel spoliant, vel miseram in seruitutem adducunt.

TALIBVS ILLE FEROX DICTIS &c. Consumptis Proserpinæ vocibus, ac fletu dimersis; ideòq; non vltra erumpentibus, transitum facit Vates ad describendum Plutonem iam à Venere triumphatum, iuxta id, quod ipsa sibi ipsi gestiens pollicebatur initio huius lib.

Ingentes famulos Manes ductura triumpho.

De nomine *talibus* vide dicta hoc eodem lib. carm. 151. *Dictum* verò, licet nomen sit, idem sonat, ac particip. à verbo *dico*: quare idem est *talibus dictis*; ac *his, quæ dicta sunt verbis*.

FLETVQVE DECORO. *Fletus* est ipse effectus flendi, nempè lacrymæ actù ex oculis cadentes; de quarum origine, & efficacia videas lib. 1. carm. 192. *Decorus* autem idem sonat, ac *pulcher, decens, honestus*. Et profectò, si lacrymæ margaritis communiter assimilantur, quid dicendum de venustate lacrymarum ex oculis filiæ Iouis prodeuntium? *Decentes* erant; nam pudicitiam amissam deflere, maximè puellam decet: & *honesta* erant, cum, honestate vrgente, propriam illa defleret deflorationem: quæ omnia innuit Barth., cum in hunc locum ait: *Decoro quia in Virgine*. Adde decorum dici posse fletum causatiuè, qui scilicet decorum reddat, quem irrigat vultum: nam licet sæpiùs lugentium deprauentur ora, & gratiam, quam habent, amittant; nonnullæ tamen formosiores in luctu videntur: vt in Tecmessa notauit Ouid. quæ mærens Aiaci placuit, & Virg. in Euryalo Æn 5. dum ait:

Tutatur fauor Euryalum lacrymaq; decora.

ideò cum formosiorem efficerent lacrymæ Proserpinam, suæ, nil mirum, si eius dictis, ac fletu

VINCITVR ILLE FEROX. Et en tandem *qua lampada Ditem flexit Amor*; quod vt sciret, ac referre posset Vates, exorauit in inuocatione sua Tartareos Deos, lib. 1., vt sibi panderent secreta Poli. Exponit igitur hic, vndam lacrymarum, ex Rapta sua profluentium, virtutem Athamantis fluminis induisse, cuius aquis incendia suscitantur, dum, his lacrymis, Amoris incendium, ipso in Plutonis corde dicitur conflagrasse. Folles autem, continuatis afflatibus incendium excitantes, easdem auras fuisse, ostendit, quibus lamentabiles constarent Proserpinæ voces; ideòq; vtramq; causam copulatiuè coniunxit, vt lampadem, qua Ditem flexit, Amor ostenderet; & qua *ille Ferox*, hoc est *vim Raptæ inferens*, *vincitur*; hoc est flectitur, quamuis indocilis flecti, vt lib. dixerat primo. Quare notanda hic est antithesis, & quidem pulcherrima inter Tò *vincitur*, & Tò *ferox*: idest domatur indomitus: placatur implacabilis: flectitur inflexibilis, inexorabilis exoratur: quibus omnibus vim præclarissimam lacrymarum ostendit, quæ interdum ea ipsa, quæ impossibilia videantur, facilè assequatur. Ideò *ille* inquit emphaticè, & *ferocem* antonomasticè Plutonem appellauit, vt, loco prodigij poneret, ferocitatem illam, quæ congenita naturæ fuerit, emolliri breui lacrymarum riuulo potuisse.

ET SENTIT SVSPIRIA PRIMI AMORIS. Epexegesis hæc iterum est. qua explicat Vates, quid, per verbum *vincitur*, intellexerit; declarat nempè victoriam, per illud verbum importatam, non penes Proserpinam fuisse; sed penes Venerem, quæ lacrymis Proserpinæ vtens, ac querelis, quasi instrumentis bellicis, arcem Plutonici cordis expugnauerit, ac vexillum in illa erexerit amoris, *ingentes* sic *famulos Manes ductura triumpho*: nam, quod ad Proserpinam spectat, hæc victoria captiuitatis illi potiùs adfuit confirmatio; quò enim magis amoris face Pluto incendebatur, eò magis auferebatur à Proserpina spes se ipsam iterum in libertatem asserendi: qui enim prædam impensè amat, impensiùs etiam custodit, ne illa sibi iterum eripiatur. Victoria itaque penes Venerem fuit: & ideò virtus *ille ferox sentit*: hoc est experitur, quod nunquam antea expertus fuerat, vt disceret scilicet in suspiria erumpere, qui, corde semper obdurato, nunquam alienas doluit ærumnas, ac clades. *Sentit suspiria*. *Suspirium* nomen est deductum à verbo *Suspiro*, quod est *sursum spiro*; idest *spiritum ab imo pectore sursum traho*; quod fit, cùm, aut mærore, aut commiseratione, aut aliquo alio vehementi affectu, ita interna viscera coarctantur, vt, interclusus ferè spiritus egeat, vt altè admodum trahatur, &, quasi adhibito conatu, ex imo pectore educatur. Quare *suspirium* ipsa est *suspiratio*, idest *ex pectoris intimo attracta spiratio*. Facilè autem adeò in suspiria erumpunt, qui, amoris igne succensi, exhalatione indigent frequenti, vt non solum, viso obiecto amoris sui, sed etiam eius tantummodo audito nomine, suspirijs cor refrigerare conentur, nouis adustum flammis: ex quo sæpè fit, vt amorem conceptum sentiant etiam, qui secreta cordium minimè nouerint. Sic Ouid. Metam. 10. infandum Myrrhæ amorem, quo in Patrem exarserat, suspirijs indicatum exarat Nutrici; nil minùs suspicanti, dum sic habet:

Myrrha, Patre audito, suspiria duxit ab imo
Pectore; nec Nutrix etiamnum concepit vllum
Mente nefas; aliquem q; tamen præsensit amorem.

Si itaque & Vates hic, Plutonem prius se amantem sensisse, quam, se amare, animaduerteret, edocet: quare mirum, si amorem, suspirijs, & sibi pateraciat, & Proserpinæ. Cur autem *Primo*, hoc est *primò illabentes in viscera* amoris dixerit suspiria, satis ex dictis patet, quia scilicet nulla priùs lampade Ditem flexerat Amor: & Amor, hic, pro amatorio ponitur affectu, qui repentè adeò irrepsit, vt potuerit Pluto iam ex tunc eas sibi accinit voces præsentire, quas postmodum edidit de Herinta sua Bracc. de Cruce lib. 22.

E così si consuma, e non si crede
Ella prima d'amar, ch'arder s'auuede.

TVNC FERRVGINEO &c. Adblandientem (officio subito, prout res præsens exposcebat) Proserpinæ, in pignus amoris, Plutonem describit Vates, dum abstergentem decoras, sudariolo, ex vestibus facto, lacrymas effingit, vt subinde consolantem inducat. *Tunc*, nempe eo ipso tempore, nulla interposita mora.

DETERSIT LACRYMAS. *Detergit*, non *detersit*, legit Heinsius, quem non ausus fuerim improbare; nam sic meliùs congruit cum sequenti *& solatur &c.* Ne mireris autem si non ita Heinsius secutus sim supra, vbi admonet, pro *fletuq; decore* ab aliquibus reponi, *planctuq; decoro*, nam hanc suam annotationem ipse idem non sequitur in textu: arbitror, quia parum congrueret cum præsenti, *detergit lacrymas*. *Detergere* itaque est *de vultu tergere, & exsiccare* cadentes lacrymas. Lacrymæ autem humores sunt, ex oculis flentium promanantes, quæ, quia ex laceratione animi proueniunt, *Lacrymæ*, quasi *lacerimæ*, vt nonnullis placet, dicuntur; quorum sententiam secutus, vt arbitror, Vates, non *fletum* simpliciter dixit hic, vt supra, sed *lacrymas*; vt ostenderet, compertum fuisse Plutoni, eas ex laceratione animi prouenire: ex quo factum fuerit, vt, amore compulsus, lacrymas tergendo, lacerationem animi se etiam sanaturum, polliceretur; ijs videlicet admonitus symbolis, quæ inter amantes vigent, decantante Poeta:

Oue aperto per gl'occhi il cuor si vede
Più distinta fauella Amor non chiede.

quod enim de oculorum hierogl. dicitur, intelligendum etiam de quocumque alio nutu, vel signo, actionibus quibuscumque expressis.

AMICTV FERRVGINEO. Quid sit amictus, iam vidimus, initio huius lib. carm. 17. Ast, malo, hic, sanè omine, ac falsæ prorsùs indicio spei, sanandam ab angoribus Proserpinam, signis suis, ostendere, aggreditur Pluto: nam quid amissi loco cæli rependere poterat mærenti, qui ne sudariolum quidem haberet ad tergendas lacrymas Infelicis illius, nisi illud ex pallio conficeretur? Profectò verum præfigurabat esse, quod subinde promulgaturus esset Virg. egestatem in Inferorum vestibulo inferni adesse dictitans, quæ omnes exciperet adeuntes.

Et metus, & malè suada fames, & tristis egestas.

Amictu tamen vtitur, hoc est regio paludamento, vt, prædominijs regalibus insigniri eam, ostenderet, quæ regio paludamento, vili quasi lineo, à lacrymis tergeretur: &, dum regium ornatum ante oculos ponit, non dolendum, insinuat, illi, cui regia, quæcumque tandem illa sit, obuenerit fortuna. Sed ferrugineus erat Amictus, ferruginis nempe colorem referens, qui proprius vtique Inferorum est; & de quo nos plura hoc eodem lib. carm. 43.: Vbi etiam hieroglyphicum huius coloris, respectu nuptiarum Proserpinæ exposuimus. Hoc tamen addam hic, nempe, per paludamentum ferruginei coloris, Proserpinæ deferuiens, procul dubio, ferreum illi regnum portendi. Quare, dum mærorem sedare conaretur Pluto, auxisset profectò, si infælix illa animaduertisset, ferreum Regnum malè syderibus æquiparari; adeoq; deterrimam sibi permutationem promitti. Animaduertit hoc quidem Pluto; ideò, dum hæc peragit, eodem tempore suadere conatur, melioribus eam astris ferreo hoc in regno fruituram, vt ex dicendis patebit. Arbitratus est Clauerius (Heinsio teste) Plutonem hic flentem descriptum fuisse, qui, & proprias detersit lacrymas, ideòq; & miratum fuisse, tradit Heinsius idem, qui hæc postea subdit: *Non certè Plutonis; sed Proserpinæ hæ lacrymæ erant. Quare miror vbi Commentatoris mens fuerit, cum hæc scriberet; nam nulla flendi causa ei erat, sed potius ridendi, & triumphandi.* Itaque lacrymas Proserpinæ, vt dicebamus, detergit Pluto.

ET SOLATVR PLACIDA VOCE MÆSTVM DOLOREM. Consolationem iam exhibet, solamen adhibet, vt mulceat; hoc enim sonat verbum *solatur*. Lenitiuum autem medicamentum a Plutone adhibitum, vt dolori, iam dicto, mederetur, exprimitur, dum vlus dicitur *placida voce*; nam *placida* dicitur, quia placeat, vt vocem decet, ad solandum compositam, quæ vtique mitis esse debet, quieta, dulcis, pacata, suauis &c. *Vox* tamen propriè dicitur sonus ab ore cuiuscumque animalis progrediens; sed hic ponitur pro specie genus, nempe *Vox* pro sono more hominum articulato: quare idem est, ac si dixisset *Verbis solatur dolorem*. *Dolor* est motus asper, à sensibus alienus, vel in corpore, vel in animo sedem habens: hic pro angore animi sumitur: & *mæstus* dicitur, hoc est faciens mæstum per metonim. Alij legunt hic *timorem*, seu *pudorem*, non *dolorem*. Sed meliùs, arbitror, procedit vulgata cum Heinsio, Parrh. & alijs: & si quid mutandum esset de vulgata potiùs *timorem* legerem, quam *pudorem*, nam correspondéret Plutoni inferiùs dicenti:

Desine funestis animum, Proserpina curis
Et vano vexare metu &c.

Verùm poterat sedari timor, non sedato dolore, non verò poterit auferri dolor quin secum auferretur timor. Ideò rectiùs *Solatur placida voce dolorem*.

Ne tamen & nobis placeat mentientis vox semper infida; ad veritatis dogmaticæ cognitionem sedulò conuertamur.

CVR NON TORSISTI MANIBVS &c. Ea est peccantium peruersitas, vt, in quo ipsi deliquerint, reum criminis Deum ipsum facere, impia omnis conentur impudentiâ. Ideò hunc ritum seruantes, immò & cumulatâ augentes malitiâ, cum meritas damnationis subeunt pœnas, insontes se audent profiteri; iniustum Iudicem, impiam proclamare sententiam, cùm maximè impij sint ipsi, qui peccando diuinam in se ipsos vindictam prouocarint. Ad prætexendam tamen innocentiam culpas suas refundunt in Fatum; hoc est in Physicam Prædeterminationem, qua à Deo prædeterminante, & quidem voluntate antecedenti, ad peccandum adigantur; sicque liberum de medio tollunt arbitrium, dum asserunt, stante tali prædeterminatione, non potuisse se aliter operari: quare, à primo ad vltimum, criminum suorum Deum faciunt auctorem, & quidem cogentem, quippe ineluctabiliter ad peccandum prædeterminantem. Prædem se habere iactitant D. Thomam, ac Thomistas communiter, vt speciosa debaccentur sub vmbra, cum tamen nec Diuum nouerint Thomam, nec doctissimorum doctrinam Asseclarum intelligant: ij enim, licet prædeterminationem ponant, non tamen voluntatem nostram, liberè agentem, negant; sed dicunt, eam agere prædeterminatam simul, & liberam; nam Deus, qui ad substantiam operationis prædeterminat, prædeterminat etiam ad modum libertatis; ea enim, vt inquiunt, est Dei potentia, vt possit vtrumque coniungere. Quare, antequam se muniant peccantes Thomistarum vmbrâ, nouerint, quæso, quid Thomistæ dicant, nec eos in sententiam Caluini turpiter detorqueant, asserentis, voluntatem hominis ita à Deo prædeterminari, vt nullo modo libera ad operandum remaneat; & contra quem anathematis fulmen cuibrat Sacrosanctum Conc. Trid. sec. 6. Can. 4. inquiens: *Si quis dixerit, hominis arbitrium, à Deo motum, & excitatum, nihil cooperari, assentiendo Deo vocanti, & excitanti, quod ad obtinendam gratiam præparet, ita vt non possit dissentire, si velit; Anathema sit.* Liber es, solutus es, non ligatus; quo ad Arbitrij libertatem, infælix peccator, tui iuris omninò es; nec te ita prædeterminat Deus ad peccandum, etiam datâ Thomist. sententiâ, vt liberè adhùc non agas, eoq; peccato, ac Dæmoni tradas. Quod si iuxta sententiam loquamur, vt rectiùs arbitror, quam Nos, cum communi Scriptorum Soc. Iesu, in Physicis docuimus; nullo modo prædeterminat Deus, voluntate antecedenti hominem, aut ad peccandum, aut ad benè operandum. Sed ignem, & aquam apposuit tibi, vt ad quod volueris porrigas manum. Potentiam suam, sine qua nihil operari potes (cum hæc debeat concursu suo simultaneo ad omnes creaturarum operationes necessariò concurrere) liberaliter in manu tua posuit Deus, vt illâ tu, pro libito, vtaris. Et tu, impiè peccando, ipsas, à Deo acceptas, gratias in arma conuertis, quibus in Cælum, in Deum, in te ipsum liberè pugnes, ac miserrimè depræheris. Quare, cum peccaueris, iure inclamat Deus: *Perditio tua ex te Israel.* Sed non est hic disputationum locus. Vnum scias, impium te esse, si culpam tuam Deo attribuere mediteris. Quare non est, cur inires in Iudicium cum Deo

tuo,

tuo, & velis de Iudicio contendere cum Iudice infallibili, incorrupto, quærens, cur non potiùs fulmine te oppresserit, quam pœna n delicto æternam irrogauerit. Citra condignum punit, etiam cum æternis peccantem addicit pœnis; & tu audes Deum redarguere, quasi atrociùs puniat, cum mitiùs potuerit? Dementia est, perfidia est, temeritas est hæc tua, qua Deum lacessis, vt acerbiùs puniat. Nec est cur dicas: *cur libuit, cur placuit, sic me crudelibus vmbris tradere?* Non placuit, non libuit: sed tu, multiplicatis criminibus, Deum alioqui amantem, alioqui benignum, ac salutis tuæ maxime cupidum, ad pronunciandam damnationis sententiam coegisti. Patrem Deum ignoras, dum vita frueris, dum eiusdem tolerantiâ, peccans, abuteris; & Patrem velles experiri in peccato decedens? Falleris, heù, longe falleris. Qui Patrem non agnouerit viuens, æquum est, vt, in morte, iustissimum Iudicem, seuerumq; criminis vltorem experiatur. Sed in quo tandem peccauimus? (inquiunt Impij, qui trabes suas, quasi festucas considerant) Leuia sunt, quæ commisimus, si cum cæteris peccantium turmis comparentur.

Non ego cum rapido sæuiret Phlegra tumultu &c.

En tetertimum Euangelij Pharisæum. *Non sum sicut cæteri hominum raptores, adulteri &c.* O' quam meliùs tibi esset, si Publicanus fores, qui, criminum pondera sentiens, nec audebat oculos in Cælum attollere. Descenderes & tu vtique iustificatus ab illo. Hæc ipsa absolutissima superbia est, qua te Iudicem Iudicis efficere conaris: &, quasi agnus innocens esses, verba patientissimi vsurpas Prophetæ: *Vtinam appenderentur peccata mea, & pœnam, quam patior, in statera.* Nosce, nosce te ipsum; & stulta hæc mehercule abiurabis. Quod si pertinaciter insistas, noueris tandem, cum nia rapietur curru Proserpina, cum iam Pluto eam, hoc est animam, arripuerit, noueris tandem peccata tua, & velis nolis fatebere, summo exclamas eiulatu,

O' male delecti flores, & spreta Tonantis
Imperia: à Veneris deprensæ seriùs artes.

Sed serò sapiunt Phryges; cum enim, peracto Iudicio, iam tradita Tartareo Regi Proserpina est, nullus Raptæ superest pœnitentiæ locus, nullum redimendæ captiuitatis effugium. Serò agnouit, serò defleuit Cereris Proserpina, vt ipsa eadem fatetur, culpas, quibus damnationi fuerat addicta, vt nos doceat pœnitere, dum adhùc expectat Clementissimus omnium ad pœnitentiam Pater, &, prodigijs etiam è Cælo datis, monet interdum, adesse ad portas raptorem, vt captiuitatem effugere possit, qui velit. Iam enim rapta Proserpina incassum Matris implorat auxilium absentis. Matrem habemus Ecclesiam: Matrem habemus Deiparam: sed, si viuentes Matrem contemnimus, eiusdemq; monita salutaria respuimus, frustra eam raptoribus inferis iam traditis imploramus; nam longè toto cælo abest illa ab ijs, qui in inferorum sunt, post latam Iudicis sententiam, potestate. Si vis ad vitam ingredi serua mandata: dum viuis, monita ne spernas; & speres dum spiras; nam, desperata die, cum spirau eris, nil remanet sperandum. Aliqua superessent dicenda de blanditijs, falsoque Tyranni rapientis amore; sed hæc aptiùs in sequentibus exponentur. Quare iam nos ipsos amicis solemur Musis, dum Proserpinam suam Pluto placidis vocibus consolatur.

Forsennata gridaua: E perche almeno
(Padre, in vn punto, e feritor gagliardo)
Ad auuamparmi, à suiscerarmi il seno,
Non vibrasti dal Ciel fulmineo dardo?
Perche così trà l'ombre, oue il veleno
Delle Furie trionfa; e questo Pardo,
Mastro crudel di feritade, impera,
Mi vuoi viua sepolta, e prigioniera!
Perche così dal Mondo tutto in bando
Discacciarmi ti piacque; e'n Flegetonte
Destinarmi al soffrir letto essecrando?
Dunque sia ver, che di pietade al fonte
(Che sei tu, se ben anche impugni il brando)
Scintilla di pietà non sorga in fronte?
Dunque sia ver, che niun si suegli al petto,
Contro vn tanto rigor, paterno affetto?
Qual delitto sì enorme, ò qual misfatto
Commisi io mai, che di sì graui sdegni
Al grand' incendio esca, e focil, sia fatto?
Non già di Flegra à i barbari disegni
Di violar delle stelle il volto intatto
Died' io la mano; ò ne promossi i segni:
Ne s'impiegò del braccio mio la possa
In sourapor rubelle Olimpo ad Ossa.
Qual nefario attentato, ò qual mi stringe
Colpa sì graue: ond' à crudeli affanni
D'Erebo il tuo furor m'affretta, e spinge?
Qual error mi produce eterni i danni?
O' quanto inuidio à chiunque il Ciel sospinge
D'altrui rapine à sottentrar gl'inganni!
Quanto son elle, e fortunate, e liete;
Che non le toglie al Sol Tartareo Lete.
A me sola, ahi destino! A me si niega,
Co'l candor virginal, de Cieli il lume.
A me sol si rapisce (e niun si piega
A miei lamenti, ò mie difese assume)
Co'l virgineo tesor, quanto dispiega
De gl'ori il Sol dall'argentate spume.
E sepolta di Notte in fondo eterno
Sol mi rimane ad habitar l'Inferno.
I sola, i sola all'infernal Tiranno,
Più d'ogn'altra infelice, in preda, ahi, resto.
Maledetto piacer, che co'l tuo inganno
Al coglier fior mi trabbalzasti infesto.
Della Madre i pensieri e quai saranno,
S'io de gl'auuisi suoi sprezzai l'honesto?
O dell'empia Ciprigna, ahi, troppo tardi
Conosciute lusinghe, occulti dardi.
O Madre: ah Madre, al maggior vopo absente,
O si trattenga infra l'Idalie Valli
Del cauo busso il risuonar frequente;
O se trà gl'vrli i sanguinosi Galli
Labirinto al tuo piè formin recente;
O pur t'alletti infra Dindimee calli
Il Coribante, in tratteggiar le spade;
Ogni tua gioia hor qui si tronca, e cade.
Deh, se pietà nel sen materno alberga,
Soccorri à mie rouine; ed al crudele,
Che mi t'inuola, ogni tuo sforzo atterga.
Frena di chi mi porge amaro il fiele
Temerarie le furie; e'l duol posterga
De falli miei, più, che gia mai, fedele.
Togli'l tuo sangue alla mortal tempesta;
E del Stigio Ladron le briglie arresta.
A si meste querele; al pianto amaro,
Ch'ingemmò delle guancie il bel decoro,
Ammollissi quel crudo; e'l petto auaro
D'ogni pietà de tormentati al Coro,
Vinto da vn volto, impietosir, gl'è caro.
Già di quel sciolto crin biondo il tesoro
(Cosa insolita à lui) gl'allaccia il cuore
Già tributa i sospir schiano d'Amore.
Le falde all'hor del ferrugineo manto,
Sciugatoio à formarne, in vn raccoglie;
E le perle del cuor, squagliate in pianto,
Tolte dal volto in regal lembo accoglie:
Terge l'arciere luci; ed egli in tanto
Da tersi rai le fiamme, auido, coglie:
E con voci d'Amor strugger s'ingegna
La, spiegata dal duol, lugubre insegna.

Quæ autem dixerit, vt raptæ suæ fieret consolator Pluto, Nos ex grandiori Auctoris stylo decerpamus.

Desine funestis animum, Proserpina, curis
Et vano vexare metu. Maiora dabuntur
Sceptra; nec indigni tedas patiere Mariti.
Ille ego Saturni proles, cui Machina rerum
Seruit, & immensum tendit per inane potestas.
Amissum ne crede diem. Sunt altera nobis
Sydera; sunt orbes alij: lumenque videbis
Purius, Elysiumq; magis mirabere Solem,
Cultoresq; pios. Illic pretiosior ætas
Aurea progenies habitat; semperq; tenemus,
Quod Superi meruere semel: nec mollia desunt
Prata tibi: zephyris illic melioribus halant
Perpetui flores, quos nec tua protulit Ætna.
Est etiam lucis arbor prædiues opacis
Fulgentes viridi ramos curuata metallo.
Hæc tibi sacra datur, fortunatumq; tenebis
Autumnum, & fuluis semper ditabere pomis.
Parua loquor. Quidquid liquidus complectitur aer,
Quidquid alit tellus; quidquid maris æquora verrũt,
Quod fluuij voluunt, quod nutriuere paludes;
Cuncta tuis pariter cedent animalia Regnis
Lunari subiecta globo, qui septimus auras
Ambit, & æternis mortalia separat astris.
Sub tua purpurei venient vestigia Reges,
Deposito luxu, turba cùm paupere mixti.
Omnia Mors æquat. Tu damnatura nocentes:
Tu requiem latura pijs: te Iudice sontes
Improbi cogentur vitæ commissa fateri.
Accipe Lethæo famulas cum gurgite Parcas.
Sit Fatum quodcumque velis. Hæc fatus ouantes
Exortatur equos; & Tænara mitior intrat.

DESINE FVNESTIS &c. Per Prosopopeiam, consolatoriam Plutonis ad Proserpinam orationem contexit, quæ, cum suasoria sit, ad deliberatiuum genus procul dubio spectat. Initio itaque timorem expellit, dum nullum passuram detrimentum Proserpinam, nititur ostendere; vt, expurgato ab affectibus contrarijs animo, faciliùs subinde spes insideat, quam melioris insinuat boni; & propositis vtilitatibus, quas vtiq; insignes edocet, consolationis medicamen suadeat admittendum. Hoc autem innuere volui, vt cernas, quam accuratè, ac religiosè artis præcepta ad vnguem seruauerit Vates. Sed & artificium texendæ orationis, exactissimum profectò, iuuat perpendere, nam omnibus, & singulis partibus lamentationis a Proserpina peractæ adamussim adeò respondet, vt singula ea, quæ obijciebantur, ne apice quidem posthabito, refutet, ac diluat, vt subinde, quæ ipse ingerat, latius confirmentur. Et primo quidem lamentabatur Proserpina, traditam se crudelibus vmbris, quod ingentem tormentorum, quæ sibi apparari suspicaretur metum indicabat incussum; quarè hunc primò diluit timorem, dum vana esse hæc delusæ mentis terriculamenta profitetur. Secundò lamentabatur, se toto eiectam mundo, quod sibi maximum arbitrabatur detrimentum. Nullum autem illud esse ostendit, dum regno, terrenis omnibus maiore excipiendam illam asserit reginam; ideoq; permutationem in meliùs, non in deteriùs esse ostendit. Tertiò lamentabatur, se tyrannicæ traditam potestati. Et hoc ipsum diluit Pluto, se legitimum Saturni hæredem ostentans; ad quem latissimum illud, de quo loquebatur, Imperium, hæreditario iure deuenerit; ac datâ occasione diuitias, ac diuitias Imperij sui amplificat ab adiunctis; &, proposito regali statu, qui Proserpinam manebat, quanta illi accedant Imperia, dignitates, voluptatesq; enumerat; ac sic latè comprobat, vanos esse eiusdem terrores, vanas querelas; atq; hoc pacto suadet, ne illi curæ sit cælum; ne Iouem Patrem, aut Cererem inuocet matrem, dum leuibus, de quibus queritur, spoliata, melioribus vtiq; breui potitura ducatur. Peracta autem Plutonis Prosopopeia, eumdem Vates in Tænarias fauces ouantem ducit.

DESINE, PROSERPINA &c. Perturbatus animus inhabilis redditur, ad excipiendas consolantium syrenum harmonicas quamuis, cantiones; ideò Pluto, perfectissimi Oratoris munus adimplens, ipso statim initio perturbatæ Proserpinæ tempestates, anxis, sedare, placidis, contititur; ac prima vtitur suadentis voce *Desine*. *Desine* idem est, ac *cæpto absistere, siue finem operi imponere; ac quæ inceperam, omitto.* Turbauerat mentem Proserpinæ, angorum, terrorum, ac desperantis animi tempestatibus; ideò suadet, vt pacato tandem animo sit, quæ dicturus esset, mitiùs exceptura. Sic apud Virg. Æneas Didonem consolatorio proloquens ritu Æn. 4. inquit:

Desine meq; tuis incendere, teq; querelis.

sicq; & Pluto hic *Desine, Proserpina &c.* De huiusmodi vocandi casibus, præcipuam attentionem captantibus, dum proprio auditorem nomine compellant, satis alibi diximus. Argutè hic Raptor captam suam proprio compellat nomine, vt indicet, eam satis sibi cognitam esse, eius se conditiones, eius merita non ignorare, atq; adeo nil illi timendum esse, cum non minoris facienda sit, quam merita ipsa deposcant.

VEXARE ANIMVM. *Vexare* idem est, ac sollicitare, perturbare, affligere, ac proprijs passionibus, quasi tortoribus, tradere diripiendum. *Animus* verò in hoc differt ab Anima, quod hæc vitæ, ille consilij sit; quare *animus* potiùs hìc erit potentia animæ discursiua, quam anima ipsa. Itaque idem erit dicere *animum*, ac dicere *seriem cogitationum*, quæ, quia, vt sacræ ferunt paginæ, de corde exeunt; idem erit *vexare animum*, ac cor ipsũ cruciatibus subijcere.

CVRIS FVNESTIS, ET METV VANO. Curam anxietate animi metum copulans, per particulam coniunctiuam, geminas attingit desperantis Proserpinæ caulas, easq; irritas monet esse. *Cura* itaque idem est, ac sollicitudo, vel anxia cogitationum tempestas, quæ cor edat, & excruciet. Sic Dido apud Virg. Æn. 4. anxiam animi molem, morte intercedente, depositura, postquam se ab Ænea deceptam vidisset, exuuias Sychei alloquens inquit:

Accipite hanc animam,
meq; his absoluite curis.

funestæ verò dicuntur curæ, quasi *funere mestæ*, hoc est perniciosæ, exitiales, ac citò ad funera ducentes. Metus tandem *est de instanti, vel futuro periculo mentis trepidatio*; atqui hic profectò de instanti est, vt satis patet consideranti. Sed *Vanus* dicitur; hoc est irritus, vacuus, inanis, superuacaneus, cum nulla esset, afferente Plutone, timendi occasio: sicq; viam sibi aperit Pluto ad metum ipsum diluendum sequentibus, quas ipse adducit, probationibus, quibus, se vera dixisse, confirmat.

MAIORA DABVNTVR SCEPTRA. En ratio, cur vanus dictus fuerit metus, vana Proserpinæ cura, quia scilicet in meliorem, non in deteriorem transeat fortunam. De sceptro vide dicta lib. pri. carm. 81 hic sceptrum pro regno ponitur, & pluralis numerus pro singulari; id per Synecd., illud per Metonym. Sed qui hæc sceptra *Maiora* dicantur? Vt intelligas quomodò hæc procedat, hoc loco, comparatio, memineris, quæ de Proserpinæ Procis dicta fuerint lib. 1.

Personat aula procis; pariter pro virgine certant
Mars clypeo melior; Phœbus præstantior arcu &c.

His si nupsisset Proserpina, certè cum Marte in Rhodope, idest Thracibus omnibus imperitasset; aut cum Phœbo Amyclarum, Deli, ac Clariorum Larium sceptra rexisset, vt ibidem habetur.

Marte donat Rhodopem; Phœbus largitur Amyclas &c.

Insuper cælestis etiam sceptri particeps fuisset primò quidem, vt Iouis filia, paterni scilicet regni in partem vocanda; secundò quia, si Marti nupsisset, sphœræ Martis præfuisset; si vero iuncta Phoebo fuisset phoebeum pariter rexisset orbem. Sed hæc tandem sceptra erant minora, quippe partialia, atq; a summo Iouis sceptro dependentia, illiq; subordinata: cum itaq; hic tradatur illi sceptrum absoluti, ac totius imperij, maiora vtiq; sceptra concedebantur, quo ad latitudinem, atq; independentiam Imperij; nam quo ad honorem eorumdem sceptrorum ostendet inferiùs, adhuc minora non esse, sed maiora. Verbum deniq; *dabuntur* notissimæ significationis est, cum pro *concedo*, ac *tribuo* verbum *Do* communiter sumatur: sed altiorem sequitur sensum, hoc loco, Vates, vt arbitror. Inuenio itaque verbum *Do* pro eodem acceptum, ac *pareo*, seu *obedio*. Sic Terentius *Da te,*

loquit,

inquit, *mihi*; hoc est *mea te accommodes voluntati obtemperaturus*: seu *obedias mihi*. Quatenùs igitur sceptrum puram significat potestatem, atq; imperandi facultatem, vt supra dicebamus, certe verbum *dabuntur* idem sonat, ac *tradentur*, *concedentur tibi*. Sed aduertendum est, sceptrum, non pro regno tantùm, sed interdum, ac sæpiùs, pro ipso regnante poni. Per sceptra igitur; non regnum tantummodò, sed & se ipsum notat hic Pluto, ac se obtemperaturum Proserpinæ pollicetur, quam ex nunc in dominam eligat, vt captiuitatis ab ea timorem expellat. Ideò *Maiora dabuntur sceptra*. Hunc autem fuisse sensum Auctoris, patet ex subsequentibus, vbi inquit Pluto: *Sit Fatum quodcumq; voles*; nostis enim, Fato subijci Deos ipsos, immò & ipsum Deorum Regem, vt lib. pri. dicebamus: Quarè, dum Pluto voluntatem Proserpinæ *Fatum* constituit *Inferorum*, illi se ipsum subijcit, atq; obtemperaturum nutibus pollicetur.

NEC PATIERE TEDAS &c. Dixerat Proserpina fælices alias, quascumq; tulere Raptores; quasi durior conditio esset illa sua, qua indigno se prorsùs dederetur. Erroneam igitur hanc Raptæ sententiam asserit, ac refellit Pluto. *Nec patiere &c.* coniunctio hæc disiunctiua promissionem antecedentem maioris regni cum consequenti connectit declaratione, qua se Proserpina non indignum profitetur Raptor, ita tamen, vt per oppositum distinguat hoc, quod ex regno iam posito sequitur necessario. De verbo *patiere* vide dicta lib. pri. carm. 196 Tyrannum dixerat Plutonem Proserpina; ideò, vt eam ipse à subeundæ tyrannidis metu liberaret, coniugem eam futuram, non captiuam, pronunciat aperte. *Nec patiere tedas*. De tedis, earumq; in nuptijs vsu sæpiùs diximus. Hìc signum pro re ponitur, per metonym. nempè pro coniugio tedas.

MARITI INDIGNI. *Maritus*, quasi *mas scitus*, seù *adscitus* in vxoris virum. Est igitur *maritus* Mas quicumque à fœmina scitur, idest cognoscitur, (theologico more loquendo) in brutis quidem quoquo modo; in hominibus autem legitimè tantùm, intercedente videlicet coniugio. Vides mariti nomen genericum esse; sed contrahi hic à subiecta materia ad legitimè coniugatum. *Indignus* autem non solum hìc ponitur pro *non dignus*; sed etiam pro eodem sumitur, ac *miserabilis*, aut *fædus*, aut crudelis. Sic Virg. Æn. 6. miserabilem, fædam, crudelem Misseni mortem fuisse notat, dum *indignam* appellat:

. . . . . Atq; illi Missenum in Littore sicco,
Vt venêre, vident indignâ morte peremptum.

non acceptum autem ibi à Virg. nomen *indigna* pro *non digna*, patet ex causa mortis, quam subdit:

Sed tum forte caua dum personat æquora concha,
Demens & cantu vocat in certamina Diuos
Æmulus exceptum Triton (si credere fas est)
Inter saxa virum spumosa immerserat vnda.

dignè itaque profectò morte mulctatur, qui temerario ausu in Deos ipsos audeat decertare. Quamobrem, dum Vates ait: *indigna morte peremptum*; ita intelligendus vt dicat: morte miserabili, crudeli, fæda, ac prorsùs deflenda. Atq; in hoc eodem sensu nomen *indignus* accipit Auctor hic, ita vt neget Pluto, se futurum esse maritum *indignum*, hoc est *miserabilem*, quia talis esse non potest Rex Ioui æqualis, diuitiarum Deus &c. non fore asserit *indignum*, idest crudelem, ac fæde sæuientem, quia talis esse nequit, qui iam sit amans, & tyrannidis metum studeat ex animo dolentis diuellere. Non tamen negauerim, se dignum etiam talibus nuptijs asserere voluisse, vt innuat, pari parem nubere. Sed immo, vtrumq; sensum, more suo, tenuisse Auctorem non dubito.

ILLE EGO SATVRNI PROLES &c. Comprobat iam dicta, atque, eodem contextu, extenuat rapiendi culpam, commemoratione propriæ dignitatis, quam amplificat emphasis geminati pronominis: & quæ geminatio vtique gloriantis est, vt illa Radirobanis, à nobis alibi cit., apud Io: Barchlaium in sua Argen.

Si qua Radirobanis peruenit fama sub vmbras
Ille ego &c.

De nomine *proles* vide dicta lib. pri. carm. 122. Et de Saturno pariter, cuius filius sit Pluto, Iupiter, & Neptunus vide lib. pri. vbi de diuisione Regni inter hos fratres, & alibi sparsim fusè dicta.

CVI MACHINA RERVM SERVIT. Idest tota mundi inferioris moles, seu elementa, ex quibus omnia constituuntur, nam quidquid ex terra est in terram vertitur, & à Plutone quod datum est, ad ipsum reuertitur, vt aiebat Lachesis lib. pri. *Machina* autem ea moles dicitur, eo, quod *Machina* dicatur quicquid summa arte, ac consilio fabrefactum apparet, prout profectò talis extat Mundus inferior, nempè terreus globus, quem mirabili arte ponderibus libratum suis stetisse iam satis constat. Aduerte tamen, non sibi hic à Plutone vsurpari sceptra, vel saltem titulos regnorum, ad Neptunum, ac Iouem fratres spectantium; nam licet propositio indefinita indefinitè intelligenda sit, ita vt æquivaleat vniuersali; & ideò idem videatur esse *Machina rerum*, ac *Machina rerum omnium*; tamen ea coarctatur à subiecta materia, de qua disserit Pluto: nempè contrahitur ad illum Mundum subterraneum, quem Pallas Ignauum Mundum appellauerat supra, & non ignauum esse exagerat iam Pluto. Innuit itaque hic, alterum esse in potestate sua Mundum, qui nec cælestibus careat sphœris, nec vacuus sit ab ijs, quæ Maris sinu obteguntur, diuitijs, nec terrenis priuatus affluentijs, cum vitam, lethumq; regat: cum quidquid gignit materies, ipso donante creetur; cui Parcarum laborent stamina: qui finem cunctis & semina præbeat &c. quæ fusiùs Lachesis cit. dixerat, & Pluto ipse inferiùs amplificabit. Ideòq; absq; Fratrum inuidia, licet superbè admodum, gloriari potuit de integra sibi subseruiente machina rerum. *Seruire* autem est *in seruitute esse; alterius subesse ditioni; Ministerium suum domino exhibere; dicto audientem esse*; ac *nutibus obtemperare*. Præscindunt autem hæc omnia à voluntario, & coacto; nam captiui quidem coacti seruiunt; sed & seruire dicuntur, qui sponte aliquem in dominum elegerunt; sponte mandata exequuntur &c. In sensu Plutonis voluntarium importare hoc verbum effingitur, vt nota tyrannidis euitetur; licet re vera coactionem connotet, cum omnes Tartarorum Greges in vera sint, ac deplorabili captiuitate. Ideò Vates ambiguo vsus est verbo, vt & ad mentem Plutonis, & ad rei veritatem sensus deflecti posset.

ET POTESTAS TENDIT PER IMMENSVM INANE. Potestatis nomine, cùm de Principibus sermo est, Regia venit auctoritas, atq; imperandi facultas. Hæc mea, inquit Pluto tendit per immensum &c. *Tendit*: idest *extendit se*, per apheresim in verbo, diceret superficialis interpres; sed altiorem significationem secutus est Vates. ad cuius intelligentiam, nota, *Tendere* non semel accipi pro eodem, ac *Tentoria figere*, vt patet ex Virg. Æn. 2. dum Troianos, notantes locum, vbi castra posuissent Achiui, sic loquentes inducit: *Hic Dolopum manus; hic sæuus tendebat Achilles.*

Classibus hic locus; hic acies certare solebant.

Fixa autem tentoria non solùm stationarios indicant milites, prælij tempus expectantes; sed etiam sæpè sæpiùs stationariam quietem, ac pacificam alicuius rei possessionem ostentant; nam tentorijs vti non solùm solebant milites, vt ab iniurijs cæli se ipsos tutantes, hosti semper instarent terribiles; sed ijs etiam vsi sunt ad quietem antiqui; nam, etiam semota belli occasione, in tentorijs cubabant; in tentorijs conuiuia peragebant; in tentorijs delicias exercebant suas. Sic Filotes, dux olim, sub Alexandro, bellicæ artis peritissimus, fertur subindè mollis, ac delicatus adeo effectus, vt, in venationem profecturus, tentoria, quæ ad centesimum vsq; stadium protenderentur, fixisse, serico, aureoq; contextu, mirum in modum, elaborata. Sic ex sacris litteris, Esther pri., celeberrimum illud habemus conuiuium à Regio Assuero, ac Vasthi Regina celebratum, vt ostenderet Rex diuitias gloriæ regni sui, ac magnitudinem, & iactantiam potentiæ suæ, habemus, inquam illud in tentorijs peractum. *Iussit conuiuium præparari in vestibulo horti, & nemoris, quod regio cultu, & manu consitum erat. & pendebant ex omni parte tentoria aerei coloris, & carbasini, ac hyacinthini, sustentata funibus byssinis, atq; purpureis, qui eburneis circulis inserti erant, & columnis marmoreis fulciebantur*, cum itaque tentoria fixa, & regni magnificentiam, & possessionem eiusdem imperturbabilem, ac pacificam ostentent quietem; nil mirum, si potestatem suam, *tendisse*, hoc est *tentoria fixisse*, dixerit, per immensum Pluto, vt ostenderet sibi omnia esse pacata: & magnificentiam regni sui immensam esse, & possessionem imperturbabilem; quia, ijsdem tentorijs milites in armis significantur adstantes ad præsidium, quo ostendit sibi vires pariter suppeditatas, quibus regnum suum, vel ab ipsa Fratrum potentia tueatur immune; immò quibus & fratres suis spoliare posset regnis, si vellet: Ideò *sceptra maiora dabuntur*, quorum *potestas tendit per immensum inane*, idest per immensurabilem, hoc est infinitam regni vastitatem, quasi sors dederit Plutoni Imperium nullis finibus coarctatum. Quod regnum cur *inane*, hoc est vacuum antonomasticè dicatur, vide dicta lib. pri. carm. 20.

AMISSVM NE CREDE DIEM &c. Solem sibi ereptum lugebat Proserpina. Ideò ostendit Pluto, vanum hunc

etiam

etiam dolorem esse, dum clariorem solem meliora sydera spondet. Ideò per particulam prohibitiuam *ne*, vetat Proserpinam ea, quæ falsa sint de regno, cui præficitur opinati. *Ne crede*. *Credere* enim hic pro *mente concipere*, ac *sibi suadere* vsurpatur, *Diem* verò posuit pro *luce*, quandoquidem nil aliud *Dies* est, quam lux Solis super Orbem diffusa; cuius iacturam non timendam Proserpinæ suadet. *Amissum ne crede Diem*, & rationem reddens, cur huiusmodi iacturam a se factam existimare non debeat Rapta, illicò subdit

SVNT ALTERA NOBIS SYDERA &c. Et aduerte, Plutonem hic non vti numero plurali *Nobis*, vt more Principum loquatur, licet id posset, cum Noctis arbiter sit, vmbrarumq; potens &c. sed consultò pluralt vsum fuisse numero *Nobis*, vt iam Proserpinam coniugem sibi adscitam participem regni sui fateatur. Ideo *Nobis*, nempe & mihi, & tibi, quæ iam mea, omnia mea tua facis. *Sunt nobis altera sydera*. De adiect. *Altera* vide supra carm. 218. hic pro *alia* ponitur; sed cara, præclara, conspicua, atque hoc vocabulo non inferiora ijs, quibus comparantur, nempe cælestibus syderibus, ostenduntur. De syderibus sæpe pariter locum, prætergredimur. Tantum noto, descriptionem hinc incipi Elysiorum, & subinde produci, eo pacto quo Virg. Æn. 6. de Elysijs loquens ait:

Largior hic campos æther, & lumine vestit
Purpureo, solemq; suum, sua sydera norunt.

Vide quæ fusius habuimus lib. 1. carm. 26.

SVNT ORBES ALII. Nota emphaticam in verbo *sunt* repetitionem: ac subinde nota, sydera sua ita asseri à Plutone, vt non apparentia tantùm sydera sint, aut ignea Phænomena circumuolitantia, vt credendum de igneo regno videri potuit: neque aereas esse impressiones, aut stellas cadentes, autumat idem assertor; sed vera, ac realia sydera, quippe suos, vt notat, habeant orbes, nempe sphœras, quibus innexa, tamquam in tabulis nodi, deferantur, ac per Epiciclos, & Excentricos circumuoluta eosdem, quos cælestium sphœrarum sydera, motus habeant. Vno verbo, alium asserit Orbem in Inferis esse, aliud Cælum, & alia sydera, diuersa quidem ab ijs, quæ nobis elucescunt, sed plenioris fæcunditatis, clarioris luminis, delicatioris influxus &c. vt ex sequentibus.

ET VIDEBIS LVMEN PVRIVS. Experientiâ oculari promissa ea firmat, quæ forsan efficta, atque impossibilia Proserpinæ videri poterant: nam *videre* est *oculorum sensu percipere*. Ideo *videbis lumen purius*. *Lumen* pro *Die* hic ponitur, seu, quod idem est, pro aere illuminato. Sed videtur clare hic adstruere sententiam afferentem, Lumen esse obiectum potentiæ visiuæ, & immediate, etiam sine colore videri, vt nos in Animasticis docebamus. Ideò *videbis lumen*: & *purius*, inquit, hoc est, comparatiuè ad lumen, quo Proserpina se priuari lamentabatur, maiori affulgens claritate, magisq; a vaporibus, vmbris, ac maculis segregatum. Vbi videtur attingere sententiam Galilei, maculas in Sole asserentis, & praxim, quam de luce nostra habemus, quæ sæpè sæpius terreis, aut aqueis infuscatur vaporibus, in sublime eleuatis; quas labes Elysiorum lumen nequaquam pati asseuerat.

ET MIRABERE MAGIS ELYSIVM SOLEM. *Mirari* est *aliquid vel nouitate, vel insueto splendore, ac perfectione obstupescere*. Sic Virg. Æn. primo de Ænea Didonis templum perlustrante, ac rebus attonito.

Artificumq; manus inter se, operumq; laborem
Miratur, inquit, *&c.*

item *mirari* pro eodem sumitur, ac *cum voluptate intueri*; sic Virg. Georg. 3. inquit:

Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ
Pascit equos &c.

in vtroque itaque sensu ponitur à Plutone hic, vbi dum comparatione vtitur, concedit quidem Solem nostrum dignum esse, & quem admirantes suspiciamus, & quem cum voluptate intueamur: ast Elysiorum Solem præstantiorem esse, ac præstantioris fontem voluptatis affirmat. Quid sit Sol, sæpe diximus, & per se notum est; Elysium autem appellat, vt suum distinguat a nostro, & beatitudinis oculum faciat; nam *Elysium* dicitur ab *Elysijs campis*, vbi beatorum sedes constituebantur, canente Virg. 6. Æn. cit.

His demum exactis, perfecto munere Diuæ
Deuenere locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, sedesq; beatas.

CVLTORESQVE PIOS. Cultorem a colendo dictum, & habitatorem significare iam nouimus lib. 1. carm. 161. *Pius* autem a pietate dicitur, qui Deum, Patriam, parentes; aut quos loco parentum habere debuit, iusto cultu, honore, ac reuerentia prosequitur, quales fuisse Troianos declarat Anchises Æn. 3.

Dij prohibete minas: Dij talem auertite pestem,
Et placidi seruate Pios.

cultores autem *pios* appellat Elysiorum habitatores, quia ductrice illuc pietate peruenerunt. Quod si cupias scire quinam hi fuerint; accipe ex Virg. Æn. 6. breuiter enumeratos. *Hic manus ob Patriam, pugnando, vulnera passi:*

Quiq; Sacerdotes casti, dum vita manebat:
Quiq; pij Vates, & Phœbo digna locuti:
Inuentas aut qui vitam excoluere per artes:
Quiq; sui memores alios fecêre merendo.

vno verbo omnes Deum venerantes, ac proximis, benefico semper animo, studentes: nam hi beatitudinem assequuntur. Hos itaque etiam admiraturam Proserpinam, docet Pluto, in sensu, quo iam supra verbum *miror* acceptum diximus.

ILLIC PRETIOSIOR ÆTAS &c. Elysiorum, quos per aduerb. *Illic* designat, fœlicitates ab adiunctis amplificat: & primò aureum ibi sæculum adesse dictitat. Sed quia dupliciter Auctores hunc textum legunt, duplex etiam habenda est explicatio: aliqui enim, cum Parrhas., sententiam, per interpunctionem diuidunt, & separant hoc pacto: *Illic pretiosior ætas: aurea progenies habitat*, quasi legendum sit: *Illic habitat progenies aurea; atque ætas pretiosior*. Cum quibus coincidere videtur Heinsius, quamuis sine interpunctione legat, dum sic habet in textu: *Illic pretiosior ætas aurea progenies habitant*: Verbum enim *habitant*, indicat duo esse, quæ importentur per ætatem pretiosiorem, & progeniem auream. Alij, cum textu nostro legunt, nulla interpunctione, vel sola saltem interposita coma: *Illic pretiosior ætas aurea progenies*; ita illud *aurea progenies* sit additum, per appositionem, ad ætatem, de qua dixerat *pretiosior ætas*; & sensus sit *ætas pretiosior*, quam quæ Cælo arridet, quippe quæ sit *aurea progenies*. Quia autem vtraque lectio & congrue ad rem cadit, & non spernenda eruditione fulcitur, primam prius, ac subinde secundam explicabimus, vt liberum sit vnicuique, quam malit, sequi, & explicare.

ILLIC PROGENIES AVREA. Reddit rationem, cur futurum sit, vt Pios Proserpina miretur cultores, nempe quia *aurea progenies sunt*; Animæ videlicet, quæ, tamquam aurum obryzum, sine scorijs, sine macula scintillant, ac miro pulchritudinis fulgore decorantur. Iterum *aurea progenies* ibi dicitur esse, quasi aurea series progignenda; eo, quod vt dixerat Lachesis lib. 1., ibi asseruentur Animæ, quæ progignendis corporibus adnecti, suo quæq; tempore debeant, eaq; informare, vt continuata *progenie*, hoc est *progignendorum serie* ditescat Mundus: auream autem progeniem vocat, nam, sicut aurum terræ visceribus intercluditur, & montium tamen pars nobilior est; Sic Anima *aurum humanæ terræ*, ac *terræ huius coenosæ pars nobilior est*, quæ organis corporeis intercluditur, & Anima eorum est. Hoc ipsum videtur attigisse Virg. Æn. 6., apud quem Anchises auream esse Cæsaris animam a consequentibus asserere videatur, dum dicit futurum, illa aurea condat sæcula &c. Scimus enim vigere Philos. axioma: Propter quod vnumquodque tale, & illud magis, si non in sensu formali, certè saltem in sensu virtuali. Sic autem ille.

Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpiùs audis
Augustus Cæsar, Diuum genus; aurea condet
Sæcula qui rursus, Latio regnata per arua
Saturno quondam &c.

ILLIC PRETIOSIOR ÆTAS. nempe *pretiosior* ea progenie, quam mox dixerat auream. Quare si *auream* dixit *progeniem*, plusquam auream indicat ætatem, qua illa viuat Progenies, hoc est magno nimis pretio æstimandam, omnique fœlicitate affluentem: Sicq; ad sæculum alludit aureum, vt notat Barth., de quo nos plura lib. 1. carm. 198. Ætas verò spatium est centum annorum iuxta Ouid. sententiam, qui Metam. 12. ætatem hoc annorum numero circumscribit, dum apud ipsum sic Nestor Achillem alloquitur: . . . . . *Si quem potuit spatiosa senectus*

Spectatorem operum multorum reddere; vixi
Annos bis centum: nunc tertia viuitur ætas.

Sæculum autem appellamus nos spatium illud, quod Vates, cum Nestore Ouidij, ætatis nomine designant. Aduerte tamen poni hic numerum determinatum pro indeterminato, & finitum pro infinito; nam perpetuum, æternumq; hoc sæculum in Elysijs aureum a Plutone affirmari patebit ex sequentibus. Quare ætatem posuit pro spatio centum an-

no-

norum, alliusinè loquendo, pro æternitate verò, quo ad realitatem spectandam.

HABITAT. Stationem habet, ac tentoria fixit. Sed iam ad alterius lectionis explicationem deueniamus, in qua non erit comparatio importata per comparatiuum *prestantior*, inter ætatem, & animas aureas, illa ætate fruentes; sed inter ætatem Elysijs efflorescentem, & eam, quæ Cælis arrideat. Aetas autem ipsa Elysiorum ideò per appositionem aptissime dicetur

PROGENIES, quia ætas nil aliud tandem est, quàm certa quædam temporis mensura; tempus autem est mensura motus secundùm priùs, & posteriùs; & hæc mensura ab ipsis cælorum circulationibus desumitur: quare ætas, quæ & ipsa tandem erit mensura motus, cum tempus sit, iure dici potest Progenies Cæli; hoc est ab ipso Cælo progenita; nam, hac ipsa de causa, Saturnum, quem nil aliud esse, quam tempus asseruerunt Antiqui, Cæli filium esse dixerunt; vt nos etiam lib. 1. innuimus. Illam itaque ætatem progeniem cæli sui asserit Pluto; quod tam benignum, ac clemens sit, vt ætatem à se progenitam auream faciat. Ideò *Progenies*.

AVREA; idest omnibus propitijs Cæli influxibus ditata, ita vt aureum in Elysijs sæculum perpetuò foueat, omniq; fælicitate affluentes faciat cultores. Hanc autem Elysiorum fælicitatem sic descripsit Hetruscorum Princeps Poetarum de Insulis agens Fortunatis, in quibus Elysios campos statuerant aliqui, dum Hierof. lib. cantu 15. sic habet.

Ecco altr' Isole insieme, altre pendici
Scoprian al fin men erte, & eleuate:
Et eran queste l' Isole felici,
Così le nominò la prisca etate,
A cui tanto stimaua i Cieli amici,
Che credea, volontarie, e non arate,
Quiui produr le terre; e'n più gradite
Frutti, non culte, germogliar le viti.
Quì non fallace mai fiorir gl' oliui;
E'l mel dolce stillar dall' Elci caue;
E scender giù da lor montagne i riui.
Con acque dolce, e mormorio suaue;
E zefiri, e rugiade e raggi estiui
Temprarui, sì che nullo ardor v' è graue;
E quì gl' Elisij campi, e le famosa
Stanze delle beate anime pose.

Hæc ipsa innuerat Tibullus, apud Mythol. Nat. Com. lib. 2., cap. 2., de Saturni tempore hæc habens.

Illo non validus subijt iuga tempore Taurus;
Non domito frænos ore momordit Equus;
Non domus vlla fores habuit; non fixus in agris
Qui regeret certis finibus arua lapis.
Ipsæ mella dabant quercus, vltròq; ferebant
Obuia securis vbera lactis oues.
Non acies, non ira fuit, non bella; nec enses
Immiti sæuus presserat arte faber.

quam auream quietem optam innuit Ouid. Metam. 1. ex aurea eorum temporum Progenie: *Quæ vindice nullo*
Sponte sua, sine lege, fidem, rectumq; colebat. tunc enim
Ipsa quoque immunis, rastrisq; intacta, nec vllis
Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus.

Virg. pariter Georg. 1., prædictas omnes fælicitates, per ætatem auream, innui, & importari, satis declarat à contrario, nempè à priuationibus, quas passus est orbis post eiectum à Ioue Saturnum, cum inquit:

Ille malum virus serpentibus addidit atris,
Prædariq; lupos iussit, pontumq; moueri:
Mellaq; decussit folijs, ignemq; remouit;
Et passim riuis currentia vina repressit.

nomine igitur ætatis, quæ aurea sit Cæli sui progenies, indicata, & Pluto, regionis suæ fælicitate, eamdem ab æterna amplificat duratione, vt sic ostendat, quàm pretiosior sit aurea illius ætas, eâ ipsâ, quæ sub Saturno effloruerit, vel ea etiam, quæ a cælestibus nobis donetur ad tempus; ideòq; sic amplificationem ipse prosequitur suam.

ET HABEMVS SEMPER. Habere idem est, ac *possidere*, atque *in potestate, & sub ditione tenere*, vt patet ex Virg. Aen. 2. vbi habet.

Hostis habet muros; ruit alto à culmine Troia.

Semper idem sonat, ac *omni tempore*, ex quo videtur æternam importare durationem, & pro *perpetuò* accipi.

QVOD SVPERI MERVERE SEMEL. Nomine Superum, Terrigenas hic notat, qui profecto, respectu inferioris Tartari, Superi & sunt, & iure dicuntur. Relatiuum verò *Quod* ad aureum, de quo supra, sæculum refertur. *Mereri* autem est aliquid agere propter quod præmium operanti debeatur. Ex quo ostendit Pluto distinctionem inter Superos, & se ipsum, quæ in hoc consistat, vt sibi hæreditario iure contigerit ætatem illam possidere, ideòq; sibi æternam esse; Superos verò illam habuisse innuit loco præmij à Saturno, vel loco gratuiti doni remunerantis, atque adeo transitoriam, limitatam &c. ac pro vna vice tantum, vt sonat apertè aduerbium illud *semel*.

NEC DESVNT TIBI PRATA MOLLIA. *Nec decrunt*, legendum esse contendit Heinsius; cuius ego lectionem non improbo; sed aptior adhuc videtur vulgata cum Parrhas.; Ideò enim de præsenti loquitur, vt sciat Proserpina ditionem iam sibi traditam Inferorum. Coniunctio itaque disiunctiua *Nec* ita copulat publicam ætatis aureæ felicitatem, cum fælicitate particulari, quæ Proserpinam ipsam manebat, vt distinctam faciat, & diuersam. De Pratis satis dictum hoc eodem libro carm. 128., ac de adiuncto *Mollia* carm. 102. *Deesse* vero idem est, ac *non esse*, quare ex duplici illa negatiua, nempe explicitâ *nec*, & implicita, ac virtuali in verbo latente sensus efficitur affirmatiuus, ac si diceret: *Sunt etiam tibi mollia prata*. Fælix est, cui nihil deest, inquit Seneca. Fælicem igitur futuram protestatur Pluto Proserpinam, dum nil illi defuturum deprædicat, ne mollia quidem Prata, hoc est viridaria delitijs affluentia. Vbi aduerte perspicacissimum consolantis artificium; ea enim præcipua est ars consolatoris, vt, cognito illius, quem consolatur, genio, ea non defutura despondeat, quæ genium ipsum alliciant, & titillent, quod optime exequitur hic Pluto spectatâ Proserpinæ in florum rus propensione.

ILLIC FLORES PERPETVI &c. Explicat, in quo consistat tanta ea viridariorum, quæ promittuntur amœnitas: &, comparans cum Æthneis, vilia hæc esse, affirmat, atque ab illis quàm longissime superata. De aduerb. *illic* nuper dix. De floribus in anteactis carm. 101. *Perpetui* autem hi dicuntur ad differentiam, & quidem insignem, qua Elysiorum flores à nostris in infinitum distent, explicandam: nam nostri ephymeræ camporum, sunt; illi *perpetuitate*, hoc est *perpetua* ætate ditati, consequenter incorruptibiles &c.

QVOS NEC TVA PROTVLIT ÆTNA. *Quos* idem hic sonat, ac *Quales*, & qualitatem notat perfectionis. *Nec* idem, hoc loco, est, ac *ne tua quidem Ætna*, de qua nos iam satis hoc eodem lib. carm. 71. Et *tua* dicitur, respectu Proserpinæ, quia, vt alibi dix., Cereri dicata etiam Filiæ subdebatur, cum Filiæ præsertim vnicæ, sit quidquid est Matris, vt satis patet. *Protulit*, hoc est *peperit*, & gignit, ac publicam emittit in lucem. *Henna* scribit Heinsius. Sed de hac diuersitate nos alibi fusius dix.

HALANT MELIORIBVS ZEPHYRIS. *Halare* idem est, ac *odorem spirare*. Quare vide dicta superiùs, carm. 81. ostendit enim flores suis gemmas esse, non solum visionis sensum, venustate; sed &, fragrantiâ, olfactum oblectantes; cuius rei causam refundit in zephyros meliores; comparatiuè videlicet ad zephyrum Ætneis fauentem floribus, de quo vide dicta in anteactis carm. 72. Vtitur autem hic numero multitudinis, vt ostendat, quamlibet auram inibi volitantem zephyri suauitatem, ac lenitatem habere.

EST ETIAM LVCIS ARBOR &c. A viridarijs ad Lucos transitum facit, quos, non minori non solum venustate, indicat, fæcundari; sed immò ampliori ditatos asserit thesauro; sicq; ea iam spondet, quæ maxime fœmineam attrahant auiditatem; nam cum vniuersaliter dixerit Virg. Aen. 3. . . . . . . *Quid non mortalia pectora cogis*
Auri sacra fames?

quantùm hæc fœmineum subigat pectus, & victa declarat Atalanta; & nimis comprobauit Dearum discordia, Iudice tandem Paride, dirempta. Ideò aptè Pluto aureos Proserpinæ fætus obiectat, vt, fæliciorem se futuram, dijudicans, faciliùs & consolationem admittat, & concilietur consolatori. *Etiam* aduerb. hic additionis est, idem ac *præterea*. De *Lucis* vide dicta lib. 1. carm. 203. Lucos autem in Elysijs esse testatur Virg. Aen. 6. his verbis:

Conspicit ecce alios, dextrâ, læuâq;, per herbam
Vescentes, lætumq; choro Pæana canentes
Inter odoratum Lauri nemus &c.

& inferiùs interrogatus a Sybilla Musæus, quæ regio Anchisen, quis locus haberet, respondet:

Nulli certa domus. Lucis habitamus opacis
Riparumq; toros, & prata recentia riuis.

ex quo vides epitetum idem à Virg. Lucis additum Auernis, OPACIS, vt & Auctor noster hic Virg. secutus. *Opacus* autem *vmbrosum* sonat, atque ad temperandos æstus compo-

posi-

positum: quare minus placent, qui legunt *Amænis*, aut cum Ifingr. *Amœnis*, nam hoc fatis habetur ex aduerb. *illic*; illud vero virtualiter dicitur hoc ipso, quod aureis ramis ditari dicantur.

ARBOR PRÆDIVES. Hæc arbor illa eft, cuius infititius ramus fuerit ille, quem decerpendum ab Aenea præcepit Sybilla Aen. 6.

Accipe quæ peragenda priùs. Latet arbore opaca
Aureus & folijs, & lento vimine ramus
Iunoni infernæ dictus facer &c.

quod autem infititius fuerit ille ramus, non proprius arboris, à qua fuerat euellendus, aperte docet ibidem Virg. dum paulò inferiùs fubdit:

Sedibus optatis gemina fuper arbore fidunt
Difcolor vnde auri per ramos aura refulfit.
Quale folet fyluis brumali frigore Vifcum
Fronde virere noua, quod non fua feminat arbos.

cum itaque infititius fuerit ille ramus, fequitur ex neceffe, vt alibi efflorefcere debuerit arbor, Proferpinæ facra, ac tota aurea, ramifque aureis, non aliunde adicitis, frondefcens, fed fuis. Et hanc Pluto fuis in regnis efflorefcentem hic docet; nec mirum. nam cum Pluto *Dis* à diuitijs vocetur, æquum etiam fuit, vt, fe thefaurum habere radicatum, gloriaretur, ac perpetuò fuccrefcentibus furculis auctum. Porrò *arboris* appellatione, vt noftis, plantæ tantùm maiores veniunt, quæ fimplici caudice, ramifq; brachiorum more. exporrectis, affurgunt, vt Pinus, Olea, Palma, Cedrus &c. Ex quo intelliges, quantum auri pondus raptæ fuæ Pluto polliceatur. Ideò *Arbor prædiues*, hoc eft valdè diues.

CVRVATA RAMOS. De hoc loquendi modo per hellenifmum vide dicta fuperiùs carm. 248. *Curuare* autem eft *deprimere*, *in deorsum detorquere*, feu *in formam arcus inflectere*. Ex quo deducas quanti pretij fuerit arbor, quæ ramos ex auro haberet, ponderofos adeò, vt deprimerentur, ac flecterentur in arcum. Quid vero rami fint, ex mox dictis iam patet.

FVLGENTES VIRIDI METALLO. *Fulgentes*; nam & auri fplendor *fulgor* dicitur, hoc eft *fulgens fplendor*. *Viride* verò *metallum* ramum aureum vocat, inquit Heinfius: *Viride*, hoc eft fuluo exponit Parrhaf. Verum Viride dictum, arbitror ego, hoc eft femper vigens, ac fuppullulans: nam virides dicuntur arbores, etiam fi actu non virefcant, dummodò vitorem, hoc eft vigorem habeant, quo nutriantur, & crefcant; nam *viride*, per tranflationem, pro *vigete* vfurpatur. Metallum autem genericè dixit; nam genus a fubiecta materia ad fpeciem metalli primi contrahitur. Hoc ipfo probat indirectè Pluto, & Solem in Elyfijs effe, cum inibi aurum fuccrefcens adfit, quod metallum vtique folare eft.

HÆC TIBI SACRA DATVR. Sacer eft ramus aureus Proferpinæ, inquit Dempfter. quod Auaritia in Infernum ducat. Laudo ingenium. Sed vlteriùs notat hic Vates, quando, & à quo illa arbor facrata Proferpinæ fuerit, quod nec Virg. meminit cit. Aen. 6., nempe facratam fuiffe recenfentur à Plutone, qui eam, occafione nuptiarum, opulentiffimo hoc ditauerit donario: Mos enim antiquorum fuit, vt nouas nuptas fponfi, non folum annulo maritali, fed præuijs etiam donationibus cumularent, quem ritum & nunc quoque feruant nubentes, ac præcipuè fi amantes fuerint.

ET TENEBIS AVTVMNVM FORTVNATVM. Aeterni veris delicias pollicitus; iam non inferioris, immò & potioris notæ Autumnum promittit. Nec de æftate, aut hyeme mentionem facit; nam cum æftas, & hyems moleftiam fecum nimij vel caloris, vel frigoris afferant, tacite innuere voluit nullis Elyfium affici moleftijs, fed omnia ibi ferena, iucunda omnia, ac puris fælicitatibus æternum condecorata. Ideò *tenebis*, quod poffeffionem indicat irreuocabilem, atq; abfolutum rei denotat imperium, *tenebis autumnum fortunatum*. Autumnus ab augendo dictus, quafi *auctus annus*, eo quod nunc temporis agricolarum maximè opes augeantur; ea eft anni pars fælicitffima, quæ media inter Æftatem, & Hyemem, Bacchi, ac Pomonæ fructibus abunde luxuriat. Incipit ftatim, ac Sol initium ingreditur Libræ, quod menfe Septembris affolet euenire, & producitur vfq; ad ingreffum Solis in Tropicum Cancri, qui in menfem Decembris incidit. Hic tamen non ponitur Autumnus pro prædicta anni parte, fed pro fructuum vbertate, Autumni propria, ac pro fuaui illius temporis temperie, exuberantiq; fælicitate, ideòq; *Autumnum* dixit *fortunatum*, quippè aureis ditatum fructibus, de quibus infra; nam quid fit alioqui *fortunatum* vidimus fupra carm. 260.

ET SEMPER DITABERE FVLVIS POMIS. De aduerb. femper vide nuper dicta carm. 286. *Ditari* eft diuitem fieri *pomis fuluis*, hoc eft *aureis*; nam aurum ipfum *fuluum* dicitur, & *color fuluus* pro eodem, ac *fulgor irradians* fumitur. Poma verò fructus dicuntur, qui ex arboribus, ad efum apti producuntur; fed hic, dum aurea recenfet poma, fructus innuit aptos ad ditandum; nam vile motiuum fuiffet, fi fedandam ijs fructibus famem obiectaffet. Sed fallor, nam etiam auri auiditas *facra fames* appellatur; quarè ad hanc explendam, quam in fœminis auidiffimam fciret effe, aureos fructus præfto futuros oftendit. Alludit autem ad pomum Veneri à Paride adiudicatum; ad poma Atalantæ obiecta, ac præcipue ad Hefperidum poma, tanto Herculis labore conquifita, quæ fpontè iam Proferpinæ affeuerat cedentia, vt facilem fibi conciliet, dum confolatur. Alij legunt dotabere. Sed obftat quod lib. pri. Poffedit dotale Chaos.

PARVA LOQVOR. Gradatione in anteactis vfus, & quidem in immenfum fuccrefcente, vt videre eft; correctione iam vtitur; &, quafi nullius momenti effent, quæ fpoponderit, ad longe maiora promittenda tranfitum exornat. Virg Ecl. 3. *Non parua* pofuit pro *maximi momenti re*, dum ait:

Senfibus hæc imis (res eft non parua) reponas.

& Æn. 11. maximam futuram Ducum gloriam proteftatus ait: *Tot populi mifêre duces; nec parua fequetur*
Gloria; deiectos Latio, & Laurentibus agris.

cum itaque contrariorum eadem fit è conuerfo difciplina, quandoquidem *non parua* pro eodem habetur, ac *maxima*, certè *parua* hic idem erit, ac *minima*, & nullius momenti: *loquor* autem pro *Dico* ponitur, vt pofuit & Virg. Æn. 2.

. . . . Inuidia poftquam pellacis Vlyffei
(Haud ignota loquor) fuperas conceffit ab oris.

fenfus itaque Vatis noftri Plutonico loquentis ore hic eft: Nil repures quæ dixi, nam nihil funt, fi cum ijs, quæ dicenda funt, comparentur: & nota quam benè, his verbis, rurfum fibi (vt in maximis fieri affolet) attentionem Proferpinæ conciliet, vt altiùs infideant animis quæ fequuntur.

QVIDQVID LIQVIDVS AER COMPLECTITVR &c. Hæc funt, quæ maximi ponderis acceffum fuperaddunt Proferpinæ regnis, & iam de facto Plutonicum exornantia regnum oftentantur. *Quidquid* vniuerfale eft omnia comprehendens, ac nihil excludens, ex ijs, quibus applicatur. *Aer* ponitur pro tota aeris regione, nempe pro tota illa fphœra, quæ ex elemento aeris, medio inter ignem, & terram conflatur, & totam ipfam ambit terram; ea autem eft volatilium omnium fedes, Lucis receptaculum, refpirationis, ac vitæ fomes, cæleftium influentiarum vehiculum &c. ex quo colligas, quanta fint quæ promittuntur. *Liquidus* autem dicitur *aer*; hoc eft mollis, fluxus, purus, ac defæcatus, ex quo naturalis proprietas exprimitur aeris.

QVIDQVID TELLVS ALIT. Nota emphaticam in ly *quidquid* repetitionem; nam de Tellure fatis iam dictum lib. pri. carm. 193., hic pro tota terrei huius globi Machina ponitur. *Alere* autem idem eft, ac *enutrire*, feù, exhibitis nutrimento neceffarijs fuftentare. Quæ verò, & quanta nutriat terra, quantaq; fuftentet, quis enumeret? Innumerabilia igitur Proferpinæ promittuntur.

QVIDQVID MARIS ÆQVORA VERRVNT. *Salis* non maris legit Clauer. fed nil magis dicit, quam vulgata, ideò hanc fequor cum Heinf., Parrh. & alijs. Æquor planitiem effe alibi vidimus: quarè *maris æquora* planitiem ipfam denotant vndarum; non quod de facto plana fit; cum, vt nos, in lib. de Cælo, & Mundo, docuimus, atq; experientia oculari comprobauimus, aqua maris fimul cum terra vnicum conflet globum phyfice, licet non mathematicè, rotundum; fed planities dicitur, quia ex littore afpicientibus appareat plana. Cæterùm de Mari vide dicta lib. pri. carm. 176. *Verrere* tandem idem eft, ac trahere, & circumuoluere, vt ex alibi cit. Virg. de ventis Æn. pri.

Ni faciat; maria, ac terras, cælumq; profundum
Quippè ferant rapidi fecum, verrantq; per auras.

quæ autem in mari funt, certè continuo maris æftu agitata circumferuntur. Ideò *quidquid maris æquora verrunt*; hoc eft quidquid maris gremio continetur, eiufdemq; fluctibus agitatur, nempè conchas, vniones, purpuras, coralia &c. fed & alium hic locus fenfum habet, nempè *quidquid maris æquora verrunt*; exonerans fcilicet, quas tempeftate exagitat, nauibus, nam ex ijs immenfas fere diuitias euertunt æquora. Ex quo vides quanta, & hic ingeruntur donanda.

QVOD

QVOD FLVVII VOLVVNT. Recenseas hic Gangem, Hermum, Hydaspem, Pactolum, Tagum, Sangareum, Gallum, Marsyam, Iaccher, Iunnam, Attribunium, aliaq; huiusmodi flumina, quæ aureas euoluere feruntur arenas; atq; alia, quæ gemmis superba gloriam sibi vindicant thesaurizandi; & facilè nosces, quam altè hæc Plutonis assurgat promissio. De fluuijs, eorumq; à torrentibus differentia egimus in antea ctis; ideò prouehimur; nam cætera nota sunt.

QVOD PALVDES NVTRIVERE. Hoc est *sinu fouêre suo, atq; in lucem edidêre*; & nota emphaticam in partic. *Quod* repetitionem. De Paludibus, earumq; à lacubus distinctione egimus hoc eodem lib. carm. 112. Hic pro quacumque aqua stagnante Paludes assumuntur; ac præcipuè eas indicat, in quas flumina dilabuntur; nam, si flumina diuitijs affluant, ditissima erit Palus, in quam plura huiusmodi confluant flumina, nam illi suarum tributa deferunt diuitiarum. Celebres, inter Paludes, recensentur Mæotica, in Sarmatia Europea; Arsissa, & Mantiana, in Armeniæ finibus; Oxiane, in confinijs Sogdianæ, & Bactrianæ. Aria Ariæ: Ascania Bithyniæ; Colne Æthiopiæ; ac aliæ, quas omnes longè nimis esset operis recensere. Sed licet nulla palus sit, ex qua aliquid vtilitatis non decerpant Accolæ: præcipuè tamen arbitror allusisse Vatem ad stagnantes Arabiæ vndas, quas aureas ferunt esse, vt testatur etiam in suo Musæo metallico Aldrouandus lib. pri. pag. 45., vbi sic habet: *Arabia, propè Ableos ingens auri pelagus habet*. Scio equidem, & ab eodem ibi alias recenseri regiones, in quibus, si vel puteos fodiant, aurum, aquarum loco, effodiant: Scio, in Zunæ regionibus, vt ab eodem narratur, homines adesse Auri piscarores, qui ex aquis aurum retibus extrahant, vt è fluuijs pisces: ac scio, in Pæoniæ partibus, ex agris, post diuturnum imbrem, aurum effundi. quæ omnia licet depressis, ac palustribus in locis eueniant, necesse sit, tamen nil magis conspicuum, ac Poetico consonum textui secerno quam aureum, de quo supra Arabiæ pelagus; neq; enim hic de piscibus agitur, qui ex huiusmodi aquis extrahantur, cum hos in subsequenti distinguens attingat Vates.

CEDENT PARITER &c. Huic verbo, per adiunctionem figuram addicuntur omnia ante enumerata, & insuper, quæ hic habentur, animalia omnia. Porrò verbum *cedo*, quatenùs significat obedientiam præstare, vt hic satis perpendimus supra, carm. 232.; ni malis dixisse *cedent*, pro accedent, per apheresim: quod tandem in idem recidit. Aduerb. verò *pariter* idem est, ac *pari passu*, eodemq; modo. Vbi obiter nota, per assintheton, hæc omnia, dedito studio ni arcinari, vt vno, eodemq; tempore, ac sine distinctione, ad regnum Proserpinæ ditandum confluentia, significentur. Ideò *cedent pariter*

REGNIS TVIS. *Regnum*, & pro ipsa regione ponitur, in qua Rex imperat, & pro ipso etiam Regnantis dominatu; nam in vtroq; sensu supponuntur vera ea, quæ narrantur à Plutone. Vtitur autem numero multitudinis, non per synecd., sed per emphasim, qua ostendit, ingens adeò futurum Proserpinæ Regnum, vt pluribus æquiualeat dispertitis, vt patet ex serie narrationis; ideòq; non *Regni*, sed *Regnorum* nomine compellandum.

ANIMALIA CVNCTA. *Animantia* legit Iunianus; nec improbo: rectiùs tamen, arbitror vulgata; nam de animantibus, quæ animalia, hoc est *sensu prædita* non sint, dictum est supra, dum Prata, lucos, flores &c. adesse meminit. *Cuncta*, inquit, hoc est nullo excepto ex ijs, quæ aerem, aquam, ac terram incolunt. Quot autem, & quanta sint: nempè vel superbè oculata, vt Pauo; vel simplicia, vt Columbæ; vel vnica, vt Phœnix; vel canora, vt Lusciniæ; vel picta, vt Phœnicopterus; vel loquacia, vt Psytacus; vel indomita, vt Leo: vel sæuissima, vt Tygris; vel horrida, vt Dracones; vel callidissima, vt Sphynges; vel immania, vt Phorci armenta; vel velocia, vt Delphinus; vel musica vocalia, vt Syren; &c. cuncta in obsequium aderunt, cuncta dicto audientia &c. De rationabilibus hic non loquitur; nam de ijs inferiùs.

SVBIECTA LVNARI GLOBO. Animalia in ipsis cælorum Orbibus, iuxta fabulosam historiam, adesse non ignorabat Pluto, nempè in Zodiaco Arietem, Taurum, Cancrum, Leonem, Scorpium, Caprum, ac Pisces; extra Zodiacum verò Aquilam, Draconem &c. Ab his itaque abstinet Pluto, ne videatur sibi arrogare, quæ alterius ditionis sunt, atq; adeò mendax, & in cæteris videatur: & insuper ijs similia se habere, & quidem melioris notæ iam dixerat; dum ait: *sunt alij orbes, alia sydera &c.* Et de sublunaribus loquitur, quia hæc, licet, in ditione vel Iouis sint, vel Neptuni, tamen non eorum sunt; nam viuentia omnia, vt inquit Lachesis lib. pri., Plutoni debentur, quod in causa fuit, vt Pythagoras existimauerit Ditis Imperium à Lacteo circulo deinceps incipere, quia videlicet animæ inde lapsæ videantur iam à superis recessisse. *Subiecta* itaque hic non sumitur vt particip. a verbo *subijcio* deductum, sed vt nomen idem sonans, ac *exposita*, in quo sensu habetur etiam apud Cic. 5. Tusc., vbi ait: *Sed autem virtus, subiecta sub varios casus, incertosq;, famula fortunæ est &c.* De globo autem Lunari; idest de rotunditate corporis, ob quam Luna *Globus* dicitur, fusè alibi diximus. Verùm de ipso Lunæ corpore non loquitur hic Pluto: sed *Globi lunaris* nomine Cælum Lunæ intelligit, ac degentia sub eo animalia sibi facit obsequentia.

QVI SEPTIMVS AMBIT AVRAS &c. Proprium Lunaris Orbis situm describit, vt magis innotescat, se de cælestibus animalibus hìc non loqui. Cælum itaque Lunæ *septimum* dicit, idest ordine qui septimus sit, post Cælum stellatum; nam post illud primum est Cælum Saturni; secundum Iouis; tertium Martis; quartum Solis; quintum Veneris; sextum Mercurij; septimum verò Cælum Lunæ. Hoc vtiq; *ambit auras*; nam regionem ignis sibi immediatam, ac regionem aeris, quæ immediatum, post sphœram ignis obtinet locum, circumquaq; cingit, & includit: Vtraque autem sphœra, nempè ignis, & aeris optimè, per nomen *auras* designatur; ignem enim æthereum nil aliud esse dicunt, quam *aerem accensum*; atq; ideò *simplicem* appellant, ad distinctionem ignis terrestris, qui ex lignis, & aere succrescit. Et in hac sententia videtur fuisse Virg. Æn. 6. dum inquit

. . . . *Purumq; relinquit*
Æthereum sensum; atq; auras simplicis ignem

ET SEPARAT MORTALIA ASTRIS ÆTERNIS. Muneri suprapofito auras ambiendi: quod proprium Lunaris sit Cæli, aliud adnectit munus segregandi mortalia ab immortalibus. Ideò *separat*, quod est *diuidit*, & *seiungit mortalia*, hoc est *corruptibilia omnia* ab *Astris æternis*. De Astris sæpè dix. ideò non repeto. Hic tamen Astra ponuntur, & pro ipsis syderibus, & ampliatiuè pro sphœris, quibus astra insunt, & pro ijs, quorum sedes sunt, nempè pro Dijs cælestibus: Quæ omnia *æterna* nominat, hoc est nunquam interitura. Et quidem, quod ad Deos spectat, vniuersa eos Gentilium superstitio immortales asserit: corpora verò Cælestia certè incorruptibilia absolutè non sunt; nam Cælum, & terra transibunt, vt ex sacris litteris edocemur. sed loquitur Vates iuxta Aristotelis sententiam, qui Cælos, & cælestia corpora asserit incorruptibilia, & æterna.

SVB TVA PVRPVREI &c. Sicuti superiùs regnantem in fœminis auaritiam dignoscens, Pluto Raptam suam, propositâ rerum omnium, diuitiarumq; affluentia, demulcere non destitit; sic iam nunc, noscens muliebrem animum ambitionis maxime fumo circumuolui, regium illi fastigium exhibet; super Reges omnes elatum, ac toto sibi humano genere subdito, superbum.

REGES PVRPVREI. Indefinitè loquitur, ideò vniuersaliter; idest *reges omnes*. Nomen autem Regis, inquit Episc. Zamorensis, in suo speculo humanæ vitæ, ductum est à regendo; & græcè *Basis* dicitur Rex à sustinendo; nam hi sunt, qui portant orbem, vt inquit Iob cap. 9., idest qui cunctos regunt, ac, regendo, ad libitum, ferunt. Quare, ait idem Zamorensis, super omnes humanas dignitates, ac sublimes eminentias, regalis status culmen obtinet, & excellentiam. Nomine autem Regum hùc veniunt quotquot regendi habent facultatem, & caput aureis insignitum coronamentis extollunt, nempè Tetrarcharum superbia, Dinastarum ambitio, Ducum armata pectora, Imperatorum potentia &c. Quæ omnia in scabellum pedum Proserpinæ aptanda recenset Raptor.

VENIENT SVB VESTIGIA TVA. *Venio* notissimæ significationis vtiq; verbum est: sed nota vaferrimam Oratoris solertiam. Tyrannum illum dixerat Proserpina: notam diluerat ille superiùs: hic autem nouit, se iterùm in tyrannidis suspicionem adduci potuisse; cum reges, qui nulli cedunt, nisi coacti, in potestate innuerit futuros, ideò, vt notam rursùs euitet, vtitur verbo *venient*, quod videtur importare voluntariam accessionem, quasi sponte accessuri sint, qui tamen certè, non, nisi fatis vrgentibus accedent, nam rarò admodum quis moritur non inuitus. *Venient sub vestigia tua*. Vide quam altè extollat futuram Proserpinæ maiestatem, dum pedibus regales calcaturam ceruices protestatur. Quare non facilè assentior Barth. qui *fastigia*, non *vestigia* legendum suspicatur. Quid vestigia sint satis patet ex dictis lib. pri. carm. 188. sed hic signum ponitur

pro re signata, nempè signum à pede in arena relinqui solitum pro ipsa pedis extremitate huiusmodi signum imprimere assueta.

DEPOSITO LVXV. Purpureos supra dixerat Reges, ad ostentandum dignitatis fastum; nam purpura solis olim regibus, aut regalem habentibus potestatem concedebatur, vt notat Bartaius. Hic medium indicat, quo accessuri sint, nempè seruilem in morem, deposito prius luxu. Luxus autem propriè dicitur omnis pompa superflui ornatus; nimia, in colendis corporibus, profusio; ac sumptuosior gemmarum, aliarumq; rerum supellex; quibus omnibus abiectis, Reges iam priuatos Reginam edocet veneraturos. Hanc rerum, quibus viuentes inhiauimus, depositionem, abiectionemq; in Acheronteis faciendam ripis antequam ea tranetur vnda, late descripsit Critus Cyenus lib. 21. sic:

Nudi lasciti, e mendichi, all'erme sponde
L'infausobile onore il suo tesoro;
E le piume otiose, e l'ossa immonda
Que, ch'al senno, alla gola, in preda fero;
E la fermmarea l'humida, e biondi,
Suelta di propria man sua chiomo d'oro;
E l'fuver o i fine sieoli di'gombra,
Ch'all'orrante acti far sogni, & ombra.
Quinci l'empio tiranno il preceo scia,
Ch'inguinstacca macchiò, sparge di osanto;
E, tra 'l sangue rannolto, e trà 'l veleno
Depan lo scetro, e la corona, e 'l manto.
Quì l'Hipocrit a reo, d'inganni pieno,
Con la menzogna, e 'l tradimento à canto,
Giunge ambelante, e quì depon sue larue,
Dotto hor più quanto migliar già parue.
Quini 'l Giudico ingiusto in darno plora
La mal oresa moneta, e là dischiude
L'arca sasme sù 'l Lido, e sempre all'hora
La vel cogion dell'onre saique, e crude.
E, quai teneri giunchi esposti a l'ora,
Tremondo l'alme all Lito, o unde
Ferocemente il conducono le mena
Nell'eterno suoplicio all'altra arene.

Pari itaque passu, & Auctor noster, ore loquens Plutonis, Reges omnes, deposito luxu, submissos in summ[illegible] sub Proserpinæ pedibus prostratos profitetur: quod profectò in mentem redigit infelicitatem Baiazethi Turcarum Imperatoris, qui a Tamerlano captus in prælio, ac ferrea inclusus cauea, quotiescumq; victor equum esset conscensurus, eo gebatur captiuus Imperator terga pedibus subdere triumphantis, quo facilius ipse in equum exiliret. Sed quo maior erat captiui infælicitas, eo magis superba victoris maiestas, talibus suffulta humeris, emineat. Ex quo licet, animaduertere, quantis obsequiorum pollicitationibus fœmineam hic Proserpinæ ambitionem alliceret Pluto.

MIXTI CVM PAVPERE TVRBA. Regium adhùc magis deprimit fastum, & maiore Reginæ ostentat maiestatem, cui, quasi ad pedes, seù a pedibus sedent, Reges se cogentur ostendere, nulla distinctione insigniti, indiscriminatim, promiscuè &, quasi æquales infimis accepti, ideo *mixti cum paupere turba.* Quid Turba sit, vidimus supra carm. 166. hic pro infima ponitur Plebe: Vbi antithesis notanda, quæ una summis permiscens, Regum maxime miseriam anget, plebeam in classem redactorum. Hanc autem indiscriminatam commixtionem omnium, æqualibus fatis, ad Acherontis ripas coeuntium, sic describit Virg. Æn. 6.

Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat
Matres, atq; viri defunctaq; corpora vitâ
Magnanimum heroum, pueri, innuptæq; puellæ:
Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum.
Quam multa in Syluis, Autumni frigore primo,
Lapsa cadunt folia; ac terram gurgite ab alto
Quam multæ glomerantur aues, vbi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis.

& nota Auctorem nostrum non posuisse reges cum turba vtcumq; commixtos, sed cum *Paupere Turba.* *Pauper* autem dicitur, a paruo lare, qui vix angulum mapalis habeat, vbi degat: vno verbo miserrimum quemq; indicat, ac prorsùs abiectum.

OMNIA MORS ÆQVAT. Hoc ipsum est, quod ait Horatius lib. pri. Carm. Od. 5.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas
Regumq; turres &c.

& quod clariùs explicat lib. 2. od. 3. inquiens:

Diues ne Prisco natus ab Inacho,
Nil interest, an pauper, & infima
De gente, sub Dio moreris,
Victima nil miserantis orci
Omnes eodem cogimur omnium
Versatur vrna, serius, ocyus
Sors exitura &c.

ex quo lemma illud suum, quod suprapos[u]it depictis latrunculis, qui, perfecto eorum ludo, omnes permixtim detruderentur in sacculum, decerpsit Engelgrauis, ad idem indicandum, apud Picinel. lib. 18. c. 8. eos inclamantes in sacens *Omnes eodem cogimur.* Rationem itaque propositæ iam æqualitatis in Mortem refundit Pluto, quæ omnia in vnum, eumdemq; ordinem redigat: Mors enim ideò potentissima inferorum satelles dicitur. Hanc, si rei veritatem attendamus, nil aliud esse constat, quam viuentis compositi dissolutionem, hoc est animæ a corpore separationem. Si verò ad fabulas respiciamus, Dea hæc habebatur ab antiquis, Noctis, atq; Erebi filia, Somniq; soror, quæ in mortales omnes vitæ, necisque haberet potestatem. Quare memoriæ prodidit Pausanias, in Eliacis, apud Eleos, in templo quodam, fœminam expressa in statue, quæ pueros geminos vlnis sustineret consopitos; alterum quidem dextera album; alterum verò, læua, nigrum, quorum inscriptiones indicabant, alterum somnum esse, alteram vero mortem; ac fœminam, quæ illos alebat, Noctem esse. Mors insuper nigris alis insignita effingebatur, quia citò nimis semper in crinem aduolare existimatur, & quia niger maxime color mœstitiæ luctibus est aptissimus: rursùm sine auribus effingebatur; nam durissima Dearum omnium est habita, quæ precibus non flecteretur, lacrymis non cederet, questibus non mulceretur, quasi, his omnibus, nullam habeat, quam præbeat, aurem inexorabilis semper. Quare Orpheus in Hymnis, latinitati donatus, hæc habet;

Nec prece, muneribus, nec tu placabilis vlli.

Hæc itaque inexorabilis Dea *æquat omnia*; hoc est omnia excelsa, omnia sublimia æquiparat imis; ac superba quælibet, humilitate, confundit, dum omnes homines æquales facit, quos, dum viuerent, Fortuna distinxerat, alios cum Crœso diuites efficiens, alios Patacinne miseriores, alios imperantes, alios subseruientes &c. Mors, inquam, omnes eodem cogit: nam si partem inferiorem hominis corpus videlicet, respiciamus, omnia æquat, cum in perexiguum æqualiter cinerem dissoluat: his autem dissolutis, certè & Animæ æquales remanent, omnes ab eodem conditore æquales creatæ, omnesq; in eadem existentes specie, vt plurimorum sententia Theologis confirmat, solâ bonorum, aut malorum operum distinctione secunitæ. Ideò mixto omnes, sine vllo discrimine, Regnum ingrediuntur mortuorum, neq. Rex sibi a Plebe distinguitur &c.

TV DAMNATVRA NOCENTES &c. Subintellige *sed huius Regnum*: amplificat enim adhùc futuram Raptæ suæ dignitatem ex pœnis, præmiisq;, quibus vel sontes plectere, vel insontes donare in eiusdem potestate futurum pollicetur. Sed nota, quam acutè, dum eam iudiciorum arbitram constituit, simul & semel Iustitiæ eam colendæ memorem faciat, dum inquit damnandos sontes, Pios præmio afficiendos; quasi dixerit non ex arbitrio, sed ex Iustitia iudicandum. Porro pronomen illud demonstratiuum *Tu* Emphaticè hic ponitur: quasi dixerit: Tu, quæ Ioui subdita fueris, quæ, tamquam amissam, luges potestatem, libertatemque, quæ tedas veneris indignas; Tu iam mea coniux, Inferorum Regina, necis, ac vitæ arbitra, pro meritis nocentium, & innocentium sedebis &c. Nocentes verò dicuntur omnes, qui vel iniuriam alteri inferunt, vel quoquo modo in Iustitiam peccant; virtuti valedicunt, atq; oppositum sequuntur vitium, vt benè notat Tullius offic. pri. vbi ait; *Hinc est, vt nocentes amplectamur summatim pro quocumque tandem modo delinquentes; ac cuiuscumq; culpæ reos amplectamur.*

TV LATVRA REQVIEM PIIS. In vtrumq; fertur ex æquo iudiciaria facultas, nempe & ad puniendum, & ad præmium pro meritis impertiendum. Primum dixerat: secundum exequitur. Tu emphaticè ponitur, vt supra, & notanda tantùm remanet repetitio. Pij quinam dicantur, vidimus supra carm. 285. Requies est cessatio à laboribus, angoribus, curisque &c. quare *requies* iure hic ponitur pro tranquillo fœlicis vitæ, ac beatæ statu. Particip. Latura satis patet, nam a *fero* est, quod est *do, exhibeo, concedo.* Quare citiùs progredior.

TE IVDICE SONTES &c. Occurrit, per præoccupationem figuram, obiectioni, quæ a Proserpina hic fieri potuisset; quomodò scilicet futurum esset, vt posset ipsa sontes,

Nel giuoco de scacchi.

pro

pro merito, damnare, cui ij crimina summo studio conentur tegere, nec Iudici ea patiantur innotescere. Dilui autem obiectionem ostendens futurum, vt, eo iudicante, non possint sontes animi labes abscondere, sed pandere coactos fore eos, ac reuelare. Ideò *Te iudice*, idest, cum eos tu in iudicium, sedens pro tribunali vocaueris, nullo expectato tortore, solo iudicantis aspectu territi.

COGENTVR FATERI. Conscientia ipsa stimulante compellentur &c. De verbo *fateor* vide dicta lib. pri. carm. 215.

IMPROBA COMMISSA VITÆ. Hoc est impia, quæ viuentes commiserint scelera. *Commissum* enim pro eodem communiter sumitur, ac peccatum, delictum, scelus, a verbo *committo*, quod interdum *peccare* significat, vt apud Virg. ore Veneris loquentem Æn. pri.

Quid meus Æneas in te committere tantum
Quid Troes potuere.

ACCIPE FAMVLAS PARCAS. Potestatem vitæ, ac necis Proserpinæ hic tradit Pluto, ex qua scilicet omnes secuturi sint effectus, quos supra enumerauerat. Ideò *Accipe*, quæ formula communis est, qua vtuntur ij, qui aliquam alteri impertiuntur facultatem, ac præ dominium ita communicant. Sic Ægyptius Rex, cum Emireneum exercitus sui Imperatorem constitueret apud Tassum Hierosl. lib. cantu 17. hac formula pariter vtitur, *Te* inquiens, hoc est *recipe*, latine Accipe.

Tè questo scetro. A te Emiren commetto
Le genti; e tu sostiene in lor mia vece
E porta, liberando il Rè soggetto,
Su Franchi l'ira mia vendicatrice.
Va, vedi, e vinci; e non lasciar de vinti
Auuanzo; e mena presi i non estinti.

Eodem itaque pacto ius suum Proserpinæ communicat, ac tradit Pluto: *Accipe Parcas famulas*. De Parcis vide dicta lib. pri. carm. 48. *famulas*, hoc est seruas tibi, auctoritate mea, addictas. Quomodò autem Pluto ita in potestate parcas habuerit, vt in eas ipsas plenum ius potuerit vxori demandare; vide dicta lib. pri. vbi Lachesis fatetur Parcas Plutoni deseruire, carm. 56. & sequentibus. Vno verbo; Proserpinæ tradit Pluto, his verbis, totam, quam ipse haberet, & vitæ, & necis potestatem; ideòq; famulas addicit Parcas, quia earum fuerit munus, & nere, & producere, & obtruncare stamina, vt ibi diximus, vitalia.

CVM GVRGITE LETHAEO. Vnà cum Parcis famulum associat Lethæum flumen Proserpinæ potestatem ampliaturus; nam licet *gurges* locus sit in flumine profundior, in quo vertitur, & circumuoluitur aqua; vulgò etiam *Gorgo*, generaliter tamen, & figurate, pro tota ponitur aquarum fluminis congerie. Sed quid flumini Lethæo cum Parcis, vt inuicem in eodem iungantur famulatu? Vide dicta hoc eodem lib. de Numinibus Lethæi fluminis carm. 218. 219. vbi videbis mortem ea inter enumerati. Subinde videas dicta, lib. pri. carm. 62., de eodem flumine, & videbis illud fuisse, quasi Ianuam nouæ vitæ, respectu animarum, quæ rursùs in noua corpora transmittendæ, Lethæum priùs vocabantur ad fluuium, iuxta antiquorum deliramenta, quæ ibi recensuimus. Quarè dum Pluto Lethæi gurgitis habenas tradit Proserpinæ eam vitæ, necisq; arbitram constituit, vt dicebamus. Vide iam de Parcis dicta superiùs, &, quid illis cum Lethæo flumine, noueris.

SIT FATVM QVODCVMQ; VELIS. Nil maius optare Proserpina, nil maius offerre cælum, nil maius Iupiter ipse pater poterat elargiri. Immò maiora se Nuptæ daturum ostendit Pluto, quam dare Iupiter Filiæ potuisset; nam Iupiter eam Fatis subditam genuit, vt patet ex lib. pri., vbi fatetur Iupiter tradendam Plutoni Proserpinam, ex inuiolabili Fatorum decreto: *Sic Atropos vrget: sic cecinit longæua Themis &c.* Immò de facto eam subdi Fatis, vidimus initio huius lib. *sic Parcæ voluere &c.* Pluto autem & Parcas illi subditas facit, & *Fatum ipsum* supra *Fatum* constituit. *Sit Fatum quodcumq; velis*. Modus enim hic est concessiuus, quo libera Proserpinæ voluntas vim *Fati*, nempe legis inuiolabilis, ineluctabilis obtineat: Ampliatiuè autem dixit *quodcumque velis*, vt indicaret, expressa non solùm Proserpinæ imperia, sed & nutus, & ipsos etiam internos volendi actus, nondum quamuis apertos signis in vim Fati assumendos. Quid plura? Ampliora permitti ab ipso Plutone non poterant. Ideò finem facit loquendi, *veles* legit Heinsius, sed quid ni dixerim *velis* pro volueris positum? Alij legunt *sit q; ratum*. Alij *sit sanctum*: Alij *sit factum quodcumq; velis*. Magis assurgit vulgata.

HÆC FATVS. Vide dicta in simili lib. pri. carm. 117.

EXORTATVR EQVOS OVANTES. Aurigarum mos est, vt voce sæpiùs, quam verbere equos excitent, vt velociùs progrediantur. Ea autem vox exhortatio dicitur equis adhibita; nam sicuti, disertis decurrens verbis, exhortatio animum acuit audientium, & incitat ad aliquid peragendum; ita vox aurigæ animos addit equis &c. Itaq. Pluto, proprij currus auriga, vt dicitur lib. 3. carm. 237. vt raptam suam ad promissæ tandem fœlicitatis fruitionem adueheat *exhortatur equos*, voce videlicet, atq. habenarum concussione: & dixit: *equos ouantes*, idest triumphali Dominoris sui sentientes ouationi, præda læti &c. Quid autem fuerit Ouatio vide carm. huius lib. 14.

ET MITIOR INTRAT TÆNARA. *Mitior* comparatiuum est per imminutionem, non per augmentum, nam numquam mitis Pluto: sed *mitior* dicitur, hoc est solito minùs asper, ac fæuus. *Intrare* est *intrò ire*, & bene; nam ingredi subterranea Claustra debuit Pluto, vt regiam intraret suam. De Tænarijs Auerni faucibus vide dicta lib. pri. carm. 2. Sed dices, si in Ætneis campis, ante Ianuam ab ipso Plutone ætnæis adapertam in rupibus ignis appositus fuit, & aqua, vt in anteactis diximus, quæ apponi solerent in limine, qua ingressuri essent sponsus, & sponsa; cur Pluto Ætnæas, vnde venerat, declinat fauces, atq; ad tænarias, longo magis itinere diuertit? Respondeo, dedito hoc factum studio, & primo ne Proserpina, animaduertens, quam longo itineris internallo à tergo relinqueret ignem, & aquam, facilè intelligeret igne sibi, & aqua interdictum; atq; ideo desperantis iterum prolaberetur in luctum: secundò ne iterum Enceladi vires haberet obstantes, ac currum serpentibus implicantes, quibus, nouis, Proserpina, terroribus, impleretur: tertiò vt bonæ spei symbolum obijceret, in primis Auerni faucibus, nam, vt ferunt, ex hoc Licaoniæ promontorio, circa medium regionis posito, qua meridionale latus Licaoniæ extenditur, & inde quam longissime in mare protenso, ingens viridi marmoris copia effodiebatur. Color autem viridis optimæ semper spei symbolum fuit; & marmori inhærens, irrefragabilis spei excitat hieroglyphicum.

Sed spem nos desperantium deseramus: atque ex desperatis rebus, validius bene sperandi argumentū decerpamus.

DESINE FVNESTIS &c. Heterologia hic habetur, sensum præposterans moralem, vt à fabula Proserpinæ non abhorreat: nam quæ hic, iuxta fabulosam, habentur, historiam, non efficiuntur profectò ab Inferorum Tyranno, post traditam illi, per latam Iudicis sententiam, Proserpinæ, hoc est Animæ, prædam: sed hæc peragit, cùm, animam in captiuitatem peccati impellere, studens, eam, vere vt Raptor, suæ conatur addicere potestati: Vel hæc ipsa peragit, cùm, imposito Animæ durissimo peccati iugo, eamdem vt sub ditione detineat, enixè studet, ne, per pœnitentiam, resipiscens & iugum excutiat, & se secum asserat in libertatem. Dupliciter igitur considerari potest vaferrimus Animæ hostis, nempe vel vt Tentator animam alliciens, vt sponte se dedat, ac tyrannicam subeat seruitutem: vel, vt vere actu Raptor, qui Animam per peccatum, a Deo auersam iam rapiens in sitam, a cælestium cura eamdem per fallaces nimium blanditias, oblationesq; diuertit. Si primo modo consideretur; quanta Dæmon offerat; quantas in spes erigere studeat; quantis pollicitationibus alliciat, facile patet ex oblationibus, ab eodem factis humani generis Redemptori, cum tentans eum, in monte excelso, ostendit ei omnia regna Mundi, & ait: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me*. Hic, cum omni calleat astu, & optimè nouerit ad quænam vitia procliuis sit vniuscuiusque hominis animus, ea pollicetur, quæ maximè animum titillent, & vrgeant: sic ad auaritiam pronis Attali diuitias, per latrocinia, suggerit congerendas; Aut si vsuris addicantur, si extorsionibus pauperum immisceantur, si subsidia egenis denegent &c. Et sæpe etiam thesauros promittit absconditos, si ipsi animæ aurum prodant, illiq; resignent. Ventri deditos, vt eorum Deus venter sit, depopulanda exponit maria; exhaurienda elementa omnia, vt, eorum expilatione dummodò mensa repleatur: dummodò ijs contenti ad Cælum non aspirent. Superbis dignitatum culmina, honorum fastigia, Gloriæ immensitatem expandit, dummodò humilem Redemptoris crucem non sequantur &c. Si vero consideretur, vt animam abuehens sub iugo peccati, tunc si ea in se ipsam redeat; pœnas quas subierit recogitet; tyrannidem rapientis perpendat: cælum amissum consideret, æterni Solis priuationem, turbata mente reuoluat, Ipse, ne forte ingemiscat, ac pœnitentiæ gladio vincula tyranni disrumpat, quæ non

aggerat blandimenta? quas non ingerit promissiones? quibus non aggreditur lenocinijs? Si illa raptum Solem intueatur, alium ille obijcit Solem inquiens *Lumenq; videbis purius*, ac vultum Veneris cuiusdam illi obijcit terrestris, quem maioribus, quam Sol ipse, radijs fulgentem effingit: Si sydera recenseat; sunt altera nobis sydera, inquit, oculi scilicet Amasiæ, qui bipartitum in fronte referant Solem: Si tenebras sibi illa queratur ingestas; Amissum ne crede diem, suggerit ille, & noctes luce simulat clariores, dummodò Amasiæ luminibus collustrentur: si tyrannidem horreat Anima: Ille ego, inquit hostis, cui machina rerum seruit, & immensum tendit per inane potestas: Et hæc omnia tibi dabo inclamat, si cadens adoraueris me. Si ipsa, Cælo priuata, pauperiem vereatur; Se ille thesaurorum ostentans arbitrum, poma proijcit aurea, hesperios pollicetur hortos &c. Si metuat spiritus ariditates, ac conscientiæ spinas; æternum ver, deliciarum in promptu exhibet flores: Si seruitutem memoret; Immò hanc veram esse suggerit libertatem, qua scilicet nobis ipsis viuimus, & voluntate libera vtentes, nulli rationem reddituri hoc assequimur, vt sit pro ratione voluntas, & sit Fatum quodcumq; velimus &c. sed interim fertur Proserpina curru, & teterrimus auriga prædam auehit, donec tandem & Tænara Lætior intret, quod Animam e cælo arripuerit, secumq; in Tartara detrudat. Agnosce, agnosce, ò homo, insidias Dæmonis, fallacias hostis, fraudolentes Raptoris blanditias: agnosce dignitatem tuam, atque, ad Cælum natus, ne patiaris, vt fallacijs suis Cælum tibi eripiat, & Solem, tenebrarum Princeps. Intret Tænara solus, qui sine te illinc egressus est, vt te quæreret, vt deciperet, vt raperet. Et nos interim, ad Laurum confugientes, quid Musa suggerat Italica, ad relaxandum animum, percipiamus.

Tempra, dicea (già diuenuto amante
Quel, che non pria giamai conobbe Amore)
Tempra l'aspro cordoglio; e l'alma errante
Dall'ingannato cuor suella il timore:
Ne ti pensar, benche dal Sol distante
Questo cocchio ti guidi, hauer d'horrore
Cieca tomba al tuo bello. Ah troppo errasti
Nel distorto pensier: gia'l frena: e basti.
Regno maggior, aura miglior t'attende,
Proserpina gentil, fatta Regina.
Ne d'indegno consorte à te s'arrende
Nutial la face; ed il tuo merto inchina:
Mà di Saturno ad ingrandirti imprende
L'alma (che son quell'Io) Prole diuina:
E son quell'Io, che, co'l potere immenso,
Tesori al tutto, à mio piacer, dispenso.
Tributaria fedele à nostri scetri
La machina se'n vien, ch'il tutto annida:
Ne s'albergan là giù d'horridi spetri,
Sol ch'à strage de rei, turba homicida.
Là d'altre sfere haurai canori i metri:
Là d'altre stelle in paragon disfida
L'aureo splendor di queste vostre i raggi;
E, vinte queste, al fin, rendon gl'omaggi.
Colà risplende, in viè più chiara luce,
Dell'Elisia magion purgato il Sole,
E gl'influssi più rari in proua adduce.
Ciò, che l'occhio di vago ammirar suole
Del suol sù'l dorso, il chiuso sen produce,
D'immense spiaggie ad arricchir le zole.
E dell'Alme, beate in casti albori,
Vedrai le glorie, ammirerai gl'honori.
Iui del secol d'oro eterni i fregi
Godon l'aure tranquille, i piani, e i monti.
Vn tempo sol voi ne godeste i pregi;
Mà non fia mai, ch'al nostro Ciel tramonti.
Versan, nel zampillar, gl'humori egregi
In prati di smeraldo argentei fonti;
E, co'l zefiro eterno, eterna Flora
Più, che mai d'Etna, i nostri campi infiora.
Con gl'Hesperij giardini, al nostro clima,
Douitiose del par crescon le selue:
Tronco d'or, rami d'oro, e d'or la cima,
Pianta v'è, che nodrisca, à cui di belue
Guardia non serue, e predator non stima.
Questa à te si consacra: e, se t'inselue,
Sempre d'vn biond' Autunno il bel tesoro
Verseratti nel grembo i pomi d'oro.
Mà ciò, che dissi, è del tuo trono insigne
Solo, e negletto all'altro glorie, il saggio,
Ciò, ch', al dolce alternar d'aure benigne,
Nell'aerea region, fugge al disaggio;
Ciò, che s'accolga in mar; nel suol s'alligne;
Ciò, ch'auuolgono i fiumi; ò, per retraggio,
L'acque stagnanti han di pretioso in grembo,
Cadrà bramoso ad arricchirti il lembo.
Settima delle sfere, e che diuide
Da gl'altri eterni ogni mortal soggetto,
E quella, in cui l'ombre notturne incide
Dell'argenteo pianeta il vario aspetto:
E, sotto questa, ogn'animal, ch'annide,
Fia pur tuoi cenni ad obedir costretto.
Ne v'è alcun di chi goda il vital pegno,
Che non s'arrenda al fin de Mortal Regno.
Sotto'l tuo piè, nel Vassallaggio humili,
Porran, prostrati, i Rè le teste altere;
Ed, eguali alle turbe, anche più vili,
Non oseranno alzar fronti guerriere:
I Camauri deposti, ed i Monili,
Le gemme accolte, e d'ogni lusso artiere,
Spogliate, là dell'Acheronte à i lidi,
Fia, ch'ogni grande al tuo poter s'affidi.
Quella Morte, ch'il tutto eguaglia al suolo,
Con la falce i superbi adegua à gl'Imi;
Ne del suo stral l'ineuitabil volo
Schiuan d'eccelso honor posti sublimi.
Non v'è Fenice; e non v'è sotto al Polo
Fiore immortal, ch'ella mortal non stimi:
E tutto fere; e tutto fura; e porta
Tutto in tributo alla Tartarea porta.
Hor d'Impero si grande à te si dona
Da questa man, da questo cuore amante,
Caro pegno d'Amor, l'aurea corona.
Tu cortese la prendi; e di diamante
Entra le porte; e'l mio rapir perdona.
Prendi lo scettro, in cui seruir costante
Haurai di Lethe ossequioso il fiume,
Delle Parche Regina, arbitra, e Nume.
Tu de spirti maluaggi all'empie frodi,
Giudice giusta, assegnerai le pene:
Ne fia, che d'occultarsi alcun si godi
Al tuo, più ver, ch'il Tribunal d'Athene.
Paleserà l'inferna forza i nodi
Di que' misfatti, ond'alle stigie arene
Carca ogn'Alma se'n venne; e di sua vita
Scialaquata lasciò l'aura gradita.
Tu dell'Alme innocenti alle fatiche
Darai ristoro; e de gl'Elisij campi
Popolate rendrai le spiagge apriche.
Douunque immenso il mio poter s'accampi,
Sian decreto fatale all'ombre amiche

De

De tuoi voler, delle tue brame i lampi.
Così Pluto commanda; e così vuole
Meco chi, sù nel Ciel, gouerna il Sole.
Così dis'egli; e, del trionfo à parte,
Gl'animosi corsier la voce accende,
Ch'indi a loro s'indrizza, e gli comparte
Spirto, e vigor, ch'ogni vigor transcende.
Vola il Cocchio fatale, e giunge in parte,
D'onde dal nostro al cieco suol si scende.
Lieto, contro l'vsato, il Rè consorte
Entra'l confin delle Tenaree Porte.

Ingrediatur autem ille, vt libet; nosq; ad Auctorem regrediamur.

CONVENIVNT ANIMÆ &c. Occursantes, concursantesq; Manes in aduentum describit Plutonis; eorumdemq; frequentiam innumerabilem explicat, à comparatis amplificans; ac subindè intrantis Regis mutatum naturæ morem describit in meliùs. Denique assurgentia Dominis indicat Inferorum flumina, ac specialiter Phlegetontem, quem, data occasione, describit; ac varia ministrantium munera, per hyppotiposim, à distributione desumptam subijcit oculis.

Conueniunt Animæ, quantas truculentior Auster
Decutit arboribus frondes, aut nubibus imbres
Colligit, aut frangit fluctus, aut torquet arenas;
Cunctaq; præcipiti stipantur Tartara cursu
Insignem visura Nurum. Mox ipse serenus
Ingreditur, facili passus mollescere risu.
Dissimilisq; sui, Dominis intrantibus ingens
Assurgit Phlegeton: flagrantibus hispida riuis
Barba madet; totoq; fluunt incendia vultu.
Occurrunt propere lecta de Plebe ministri.
Pars altos reuocant currus, frænisq; solutis,
Vertunt emeritos ad pascua nota iugales:
Pars Aulæa tenent: alij prætexere ramis
Limina, & in thalamis cultas extollere vestes.

docet experientia. Sicut igitur innumerabiles frondes sunt, ex arboribus decidentes; ita & Animæ &c. sic eàdem similitudine vtitur Virg. Æn. 6. cit. ad exprimendas innumeras, quæ ad Acherontem defluunt, animas.

Quam multa in Syluis Autumni frigore primo
Lapsa cadunt folia &c.

De Austro si plura cupias, vide dicta in anteactis carm. 200. Comparatiuum verò *truculentior* positum hic pro superlatiuo agnoscas, nempe cum crudelis maximè spirat; nam tunc omnes

CONVENIVNT ANIMÆ &c. *Conuenire* idem est, ac *simul venire, & congregari*. Sic Virg. Aen. 2. ait:

Iam Pater Aeneas, & iam Troiana Iuuentus
Conueniunt; stratoq; super discumbitur Ostro.

ANIMÆ. Si genericè sumatur *Anima* forma est corporum viuentium, hoc est stirpium, & animalium, tàm brutorum, quàm rationabilium, eorumdemque pars nobilior, qua vnumquodq; illorum viuit, alitur, sentit, ac ratiocinatur. In stirpibus vna simplex est, eamdemq; appellant *Altricem*, qua scilicet alimenta exsugunt è terris, eadem retinent, atq; in omnes sui corporis partes distribuunt, & in propriam conuertunt substantiam. In Brutis duplex est virtute, licet substantiâ simplex: nam & virtutem habet Altricis, & insuper sensitiua pollet virtute. Anima autem hominis longè nobilissima est; nam hæc à Deo solo creatur, nec educitur de potentia materiæ: simplex est, indiuisibilis, spiritualis, immortalis; sed ex triplici, qua insignitur virtute operatiua, tria etiam sortitur nomina, & modò *Altrix*, seù *vegetatiua*, modò *sensitiua*, modò *rationalis* appellatur. Hæc autem ab Aristotile dupliciter definitur 3. de Anima cap. pri. tex. 6., & tex. 24.; ac primò sic: *Anima est actus corporis potentia vitam habentis*. Secundò verò sic: *Anima est id, quo viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus*. Prima definitio essentiam Animæ explicat, quatenùs informans est: secunda autem, quatenùs ordinem habet ad iam dictas operationes, vt nos late in animasticis docebamus. Hic de animabus rationabilibus loquitur Poeta; quæ scilicet, exactæ corporibus, omnes credebantur, iuxta Poetarum commenta, à nobis alibi explicata, in Plutonis ditionem descendere; ac, Iudicibus Eaco, Radamanto, & Minoe, discussæ, vel in Elysium mitti, si piæ fuerint, vel in locum tormentorum, quem Barathrum dixere, si noxis extiterint inquinatæ. Quarè *Animæ* nil aliud, hoc loco, sunt, quam Manes, de quibus lib. pri. carm. 41.

QVANTAS AVSTER TRVCVLENTIOR &c. A comparatis multitudinem animarum innumerabilem in Tartaris esse, aggreditur, demonstrare: & primo in comparationem adsciscit frondes ab austro decussas. Sed cur *Auster* potiùs, quam alius ventorum spiritus, frondes inducitur decutiens? Auster sæpè numero, ac plerumq; flare solet Autumni tempore, &, cum frigidus admodum fit, plantarum humorem vel exsiccat, vel in intimas trudit arborum partes, atq; adeò, vegetanti humore destitutæ, partes extremæ sursùm versus, nempè frondes, languescunt ita, vt facilè eiusdem venti concussione decidant, latè terram sternentes. Autumnalem Austrum esse, testatur Hor. 2. carm. Od. 14. vbi ait:

Frustra, per Autumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum.

frigidum autem esse docet apertè Virg. Georg. 4. cum ait:

Frigidus vt quondam syluis immurmurat Auster.

ideò itaque frondes decutit omnes, quot annis, vt manifesta

DECVTIT ARBORIBVS FRONDES. *Decutere* est *quatiendo deijcere*. Sic Virg. Æn. 10. Mezentium, missilibus vndiq; in eum euibratis, horrentem, imperterritum tamen vt describeret, hastas dixit decutientem.

Ille autem impauidus partes cunctatur in omnes
Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.

De arboribus nuper diximus. De frondibus verò lib. pri. carm. 160.

QVANTAS autem dixit, vt aptè procederet comparatio; nam, licet nomen *quantus* tàm continuam, quàm discretam respiciat quantitatem; hic tamen sumitur in sensu ad discretam, seù ad numerum spectante, vt in eodem sensu Virg. Æn. 6. inquit:

Heù quantum inter se bellum, si lumina vitæ,
Attigerint, quantas acies, stragemq; ciebunt.

cum autem nomini *Quantus* semper, vel tacitè, vel expressè, correspondeat correlatiuum *tantus*: sic, dum hoc loco, pro *Quot* vsurpatur, tacite illi respondet correlatiuum *tot*; idest tot conueniunt animæ, quot frondes &c.

AVT COLLIGIT IMBRES NVBIBVS. Aliam agglomerat ex Austro pluuias congregante, similitudinem. Quis enim guttas pluuiarum enumeret decidentium? Quis stipatam earumdem frequentiam? Hanc autem ab Austro maximè conflari constat ex D. Hieronymo, qui Austrum vocat Pincernam pluuiarum; eumdemq; Imbriferum vocat Ouid. Met. 13.

E quibus Imbriferos versa est Pachinus ad Austros.

Aut certè coniunctio est separatiua, quæ ita diuersa coniungit, vt tamen notet esse diuersa, & vnum ab altero per oppositum distinguat. Hic tamen coniunctiuam potiùs dixerim, quam separatiuam; Vates enim non numerum numero, sed numeros numero voluit comparare, nempè & numerum frondium decidentium, & simul numerum guttarum depluentium, cum vnico prædictarum numero animarum. Non tamen negauerim adhùc eam esse separatiuam, si ad varios Austri effectus referatur. Quarè coniunctiua erit respectu comparatorum, separatiua verò respectu actionum eiusdem Austri. Eodem autem modo hac vtitur particula Virg. Æn. 9. vbi Euryali Mater, audita filij morte, ipsa etiam mortem orat & à Rutulis, & a Ioue; sed, dum desideria moriendi copulat, occisores distinguit, & separat.

Figite me, si qua est pietas, in me omnia tela
Conijcite, ò Rutuli; me primam absumite ferro;
Aut tu, magne Pater Diuum miserere, tuoq;
Inuisum hoc detrude caput sub tartara telo.

Colligere, idem hoc loco, est, ac *confarcinare, addensare*, atq; *in vnum congregare*. Aduerte tamen, positum hic esse antecedens pro consequenti; nempe apparatum pluuiarum pro ipsis pluuijs decidentibus. *Imber* tandem agmen aquarum est, largius ex concretis effusum nubibus, de quibus vide dicta lib. pri. carm. 163. Sed nota hic plurali vsum numero

Vatem, vt innotescat, imbres positos pro innumeris aquarum guttis, quibus agmen illud constat aquarum.

AVT FRANGIT FLVCTVS. Tertiam aggerat, modo dicto, similitudinem. Quare de particula, *aut*, eadem hic ratio. hæc hæc ab agitato mari similitudo desumatur. Porrò elati, altissimorum ad instar montium, ventorum viribus indignantes Oceani fluctus, ab ijsdem sæpe, confracta vndarum mole, minutissimas in aspergines disijciuntur; & hoc est, quod Vates Austro attribuit, dum ait: *aut quot frangit fluctus*. Quis itaque, tempestate frente, aut fluctus enumeret Oceani; aut eorum leni fractorum aspergines guttatim recenseat? Vide quam alte hic assurgat Poetæ a comparans amplificatio.

AVT TORQVET ARENAS. Quartam superinducit comparationem, quam posset quis, nec inconcinnè suspicari ab eodem mari, Austris furentibus agitato deductam; nam certè, ventis mari incumbentibus, æquora ex imo fundo conuelli, arenas ex imo attolli, ac longè, lateq; circumuolui, ac permisceri, constat ex Virg. æstuantem Carybdim describente Æn. 3. dum ait:

Exultant æstu latices, et fundo miscentur arenæ.

Hæc autem celebrius fieri, Austro detumente, certum est; nam Auster Orionis est comes, quem alibi diximus, sæuissimum esse tempestatum excitatorem, ex Virg. Æn. pri. dicente:

Cum subitò assurgens fluctu nimbosus Orion
In vada cæca tulit, penitusq; procacibus Austris &c.

Verùm clarius nimis hæc omnia sunt, & diuersam, vt arbitror sequitur Vates eruditionem: ad quam enucleandam meminneris. Austrum Lybicas maximè per oras peragrare, cum, & ea ex Mundi parte ortum trahens, ad nos inde deueniat. Innuit hoc idem Virg. Georg. pri., vbi altitudinem, ac depressionem describit Polorum, his verbis:

Mundus, vt ad Scythiam, Riphæasq; arduus arces
Consurgit; premitur Lybiæ deuexus in Austros.

Ad hæc, meminneris, vastissimos desertæ Lybiæ tractus inesse, qui Oceani facile adæquent vastitatem, atq; arenis vndique cumulati non minores, quas Oceanus ipse, patiuntur à furentibus ventis tempestates: non minora pariunt euntientibus naufragia. nam omnium istæ illæ arenæ, & turbinibus agitantur, &, puluereos sese extollentes in nymbos, cælum in pugnam lacessere videntur; In vortices debitentur, se se ipsos collidentes nymbi iam sursùm elati, vires infringunt, ac recidunt, & montes alibi construunt arenosos, tumulantes, si quem fortunatus ille triclinis exceperit; alibi verò ingentes relinquunt excauatas valles, sepulchralibus iterùm obruendas. Ideo vastissimam etenim huiusmodi arenarum æquor *Arenosum Mare* communiter appellarunt, cuius terribiles tempestates sic eleganter exarat Bracciol. de Cruce, lib. 14.

Della poluere il mar, quantunque bossa,
Toccar non volle, o giacer quete il veggia,
Tranquillamente in montecelli addutti
Gl'aeres suoi pericolosi flutti.
Che se si desta, o raro dorme, il vento,
Sollimator del nero turbo al Cielo,
Dal commosso Sauion nel mesto spenta
Rimansi il di nel poluerose velo;
E nell' horrida notte alto spauenta
Nel cuor destringe al peregrino vn gelo;
E non aere più, s'il nembo il serra,
Passando ingiotte, ei respirar, ma serra.
Chiuso il misero anhela, e 'n van s'atta,
Ca'l tergo esposto alla stridente arena,
Senza l'indica prora, in via smarrita,
Tien fisso il ciglio; alla il conduce, e mena.
Tra la poluere, al fin perde la vita,
Se quel turbine vn non perde lena,
Sommerso in terra, e sepellito viuo,
E dall' aura vital de vita priuo.

ad has itaque puluereas tempestates alludit Poeta, & hinc desumit comparationem, dum ait, tot conuenisse animas, quot Auster torquet arenas, arenosum videlicet mare commouens turbine.

Stipantur fauillæ, legit Heinsius id: Animæ omnium sæculorum. Nō improbo sed elegantius vulgata.

CVNCTAQ; PRÆCIPITI &c. Peractâ amplificatione numeri coeuntium animarum, sequentia iam exprimit, ac cum antecedentibus apté copulat.

TARTARA CVNCTA STIPANTVR, CVRSV PRÆCIPITI. De Tartaris vide fusiùs dicta lib. pri. carm. 114. Cuncta idem sonat, ac *omnia*, & præcipue dicitur de ijs, quæ coniuncta sunt, vt hic, vbi sermo habetur de tartareis incolis, expressis, per nomen *Tartara*, posito videlicet continenti pro contento, vt pariter dix. lib pri. carm. cit. Nam illæ hic *stipantur*, hoc est addensantur in vnum locum, ac summa frequentia coeunt, & adhærescunt vnita *Cursu præcipiti*, quibus verbis modus accelerationis explicatur, quo coeunt raptæ in cursum ab ipsa obuiandi auiditate.

VISVRA NVRVM INSIGNEM. Finalem tanti concursus exprimit causam, nempe, vt viderent Nurum. *Nurus* propriè *Sponsa filij* est. vt vidimus lib. pri. carm. 137. Attamen hoc nomen video ab Ouid. vsurpatum, secundo Metam., ad significandas quascumq. fœminas, ita vt potius nota sit sexus, quam conditionis, vel affinitatis; lib. enim Ouid., cum Sorores Phaetontis enarrasset in populos conuersas; subdit:

Inde fluunt Lacrymæ, stillataq; Sole rigescunt
De ramis electra nouis, quæ lucidus Amnis
Excipit, & Nuribus mittit gestanda Latinis.

Hic itaque Auctor neq. in latissima hac significatione, neq; in illa strictiori *Nurum* accipit, sed, media incedens via, pro *Sponsa* simpliciter ponit, quam & *insignem* vocat; hoc est nobilem, ac decorum maximè, eo præcipue titulo, quod nempe Plutoni placuisset.

MOX IPSE &c. Ingressum iam ipsius describit Plutonis, breui quidem, sed excellenti manu, quo vultu incedat obiter depingens. *Mox* idem, hoc loco est, ac *subinde*, seù *hac inter*, aut *interim*. *Ipse* nempe sponsæ ductor Pluto, iam voti compos, & ouans. Ideò

SERENVS INGREDITVR. *Serenus* enim translatè ponitur pro *lætus*; hoc est suppresso assuetæ rigiditatis squallore. *Ingreditur*, hoc est *intrat Tartara*, *medias inter turbas gradiens superbus*. Occurrit autem hic prima fronte difficultas: nam iam supra dixerat Vates Plutonem ingressum fuisse, cum ait:

Exhortatur equos, & Tænara mitior intrat.

Quomodo itaque hic iterum describat ingredientem; iterùm mitiorem delineet? Nonne hoc est actum agere; &, decantata semel, iterum concinere? Verum, sicuti duplex consideranda Ianua Ditis est; ita duplex iure describitur ingressus. Ianua itaque prima illa est, quæ in superficie terræ aperta aditum præbet, vt primos Plutonis fines ingrediatur, qui ad Inferos iter faciat: & hæc illa est, de qua supra loquebatur Poeta, vt patet ex carmine ipso, in quo habetur *et Tænara intrat*; hoc est Tænarias fauces; non Tartara ipsa, vt malè, arbitratu meo, reposuit Parrhas. Ab his autem faucibus ad regiam vsque ipsius Plutonis non modicum adhùc iter protendebatur, vt in simili patet ex Virg. Æn. 6. Ibi enim, Æneam ducturus ad Inferos, primo Auernas fauces Cumæis in agris sitas sic describit:

Spelunca alta fuit, vastoq; immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumq; tenebris;
Quam super haud vllæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis; talis, sese, halitus, atris
Faucibus effundens, supera ad conuexa ferebat:
Vnde locum Graij dixerunt nomine Aornon.

subinde ingredientem cum Sybilla Æneam sic notat

Tantum effata, furens antro se immisit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquat.

Hinc eorumdem iter ad Acherontem prosequitur, subdens:

Ibant obscuri sola sub Nocte per vmbras.

Et ne putares, eos regiam iam Plutonis ingressos; post longam itineris narrationem, eos tandem ad aspectum Regiæ Ditis adducit, cum sic habeat:

Respicit Æneas subitò, & sub rupe sinistra
Mœnia lata videt triplici circumdata muro,
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetq; sonantia saxa.
Porta aduersa ingens, solidoq; adamante columnæ,
Vis vt nulla virum, non ipsi exscindere ferro
Cælicolæ valeant &c.

Idem verò quod hic recenset Virg. de Auerni faucibus, earumque a Regia Ditis distantia, innuerat priùs Georg. 4., vbi de Orpheo ad inferos tendente, vt Eurydicen suam ad superos reuocaret, sic ait:

Tænarias etiam fauces, alta Ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, Manesq; adijt, Regemq; tremendum.

vbi nota verba illa *alta Ostia Ditis*; nam tacitè quidem, sed aperte innuunt, alia esse in infimis depressa: secundò nota verba illa *Ingressus, adijt*, ex quibus infertur, iter adhùc faciendum, superatis Tænarijs faucibus, vt ad Ditis Regiam perueniat Tænarum ingressus, consequenter alia Ostia insitæ itineris penetranda. Iure igitur Pluto iam Tænara ingressus,

greſſus, nunc Tartara ab auctore noſtro ingredi dicitur; nam hic ſecunda iam adeſt Ianua Ditis.

PASSVS MOLLESCERE. *Se ipſum* ſubintellige, aut innatum naturæ ſuæ rigorem: nam *Pati* dicimur, cum aliquid naturæ noſtræ contrarium, ac repugnans peragimus, licet id ſponte, eum nobis ipſis facientes, ac Naturæ inclinationem ſuperantes peragamus. *Molleſcere* autem eſt mollem fieri, ac tractabilem; ſic ferrum molleſcere dicimus, eum ignis vi ferri rigor infringitur, & facile tractabilis, ac partem flexibilis in omnem facile redditur. Quid autem ferreo Plutonis pectori contrarium magis quam flecti, ac ſe tractabilem oſtentare?

RISV FACILI. Riſus, vt noſtis, eſt ipſe actus ridendi; &, quia ab exhilarato hic corde prouenit, ſignum lætitiæ eſt: & *facilis* dicitur, hoc eſt *benignus*, atque ad gratias compoſitus impertiendas, quaſi ſpem facere tartareis incolis voluerit Pluto gratiarum, in Nuptijs obtinendarum.

DISSIMILISQ; SVI PHLEGETON &c. Obſequium ab inferis exhibitum intrantibus explicat Vates. De Phlegetonte inferorum fluuio vide lib. 1. carm. 24. Hic pro Numine habetur fluuij; quod cur dicatur *diſſimilis ſui* non ſtatim liquet; nam *diſſimilis* importat diuerſitatem, ac ſæpe oppoſitionem, vel formæ ſubſtantialis, vel ſaltem formarum accidentalium. Quò ad ſubſtantialem *diſſimilis* non erat Phlegeton, cum immò idem prorsùs eſſet Numen. Quò ad accidentales verò, nempe quo ad igneum aſpectum, igneamq; vndarum ſuppellectilem *diſſimilis* pariter nec fuit; nam inferiùs habetur ex eodem noſtro Auctore

. . . . . . flagrantibus hiſpida riuis
Barba madet, totoq; fluunt incendia vultu.

Quare non debuiſſet Phlegeton differens *à ſeipſo*, quod tamen per particulam illam *ſui* reciprocam importatur, delineari. Parrhas. & Heinſius difficultate forſan deterriti, vt eam eludant, interpunctionem à vulgata diuerſam faciunt; & legunt:

Ingreditur faceli paſſus molleſcere riſu,
Diſſimilisq; ſui. Dominis intrantibus ingens &c.

Sicq; Epitetum *diſſimilis ſui* in ipſum referunt Plutonem. Verùm, Plutonem à ſe ipſo diſſimilem ingreſſum Tartareos limites, ſatis expreſſum fuit, vbi dixerat Vates: *& Tenara mitior intrat*, ac cumulatè magis dum ſubdit: *Facili paſſus molleſcere riſu*; quod inſolitum Plutoni iam vidimus. Quare à vulgata interpunctione non arbitror recedendum, ne ſupernacaneè ingeratur illud *Diſſimiliſq; ſui*. Ad enodandam igitur difficultatem, quæ inſurgere videtur, ſi illud Phlegetonti tribuatur, aduerte, non neceſſe eſſe ad hoc, vt aliquis dicatur diſſimilis, ſeu differens à ſe ipſo, vt in omnibus accidentibus mutatio fiat ad diuerſa, aut oppoſita; ſed ſufficere, ſi in aliquo notabiliter alteretur; & diuerſum à primo, ſeu etiam oppoſitum induat accidens. Memineris itaque dictum fuiſſe lib. 1. carm. ſupra cit., & etiam carm. 88., Phlegetontem fluuium eſſe, ſummo ſemper ſtrepitu, ac fragore decurrentem. Verùm idem hic fluuius, mutatam Plutonis naturam, atque ex implacabili in benignitatem verſam admiratus, ſilentio vndis ſuis impoſito, mitis & ipſe indicatur apparuiſſe: ideò *diſſimilis ſui*. Secundò memineris Phlegetontem, quippè igneum, certè aſpectu ſemper horribilem extitiſſe: at verò nunc, licet igneam ſeruet formam, vt læto adularetur Plutoni, eam ad hilaritatem potiùs, quam ad terrorem compoſuiſſe, inſinuatur; ſicuti, ſi quando ignes artefacti, lætitiæ cauſa, circumrotantur, delectant, procul dubio, non territant. Ideò *Diſſimilis ſui* Phlegeton, nempè ex horrido iam lætis affulgens ignibus. Tertiò Phlegeton nomen habet deriuatũ à Græco φλεγέθω, latinè *comburo*; hic autem non comburens adeſt, ſed tettuè illuminans *diſſimilis ſui*. Tandem igneus fluuius bellum portendere debuerat, cum ignis ſymbolum belli habeatur, vt patet ex Virg. Æn. 7. vbi, cum, ad altaria adſtantem, cum Genitore, Lauiniam, ſubitò igne correptam deſcripſiſſet, dicens:

Viſa (nefas) longis comprendere crinibus ignem;
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari;
Regales accenſa comas, accenſa coronam &c.

ſtatim ſubdit, conſultos Aruſpices reſpondiſſe, Lauiniam fore illuſtrem famâ, ſed bellorum originem nimio, herculè, luctu deplorandam.

Namq; fore illuſtrem famâ, fatiſq; canebant
Ipſam; ſed populo magnum portendere bellum.

Cùm itaque igneus fluuius hìc, non ad bellum, ſed ad obſequium aſſurgat, iure *diſſimilis* dicitur *ſui*.

ASSVRGIT DOMINIS INTRANTIBVS. *Aſſurgere* eſt honoris, & reuerentiæ cauſa, ex loco, in quo ſedemus ſurgere, vt debitis aliquem proſequamur obſequijs; quod factum à Phlegetonte dicitur, vt ex illo, quid omnes fecerint Manes, intelligamus: quaſi *ex Vna diſce omnes* dixerit Vates: Per *Dominos* autem intrantes Plutonem, ac Proſerpinam deſignat: illum quidem iam antea Tartarei Mundi Rectorem, hac vero eiuſdem Reginam denuo conſtitutam.

BARBA HISPIDA &c. Breuiſſima, obiter, hyppotipoſi Phlegetontis faciem deſcribit, vt ex ea totius corporis compoſitionem dignoſcamus: ac primò quidem *barbatum* effingit; quod myſterio non vacat: duplicem enim, hac effigie, Ægyptiorum more, delineat eruditionem. In prima eſt Antiquitas dierum, quæ, per prolixam barbam, exprimi conſueuit; nam ideò Veteres barbatum Æſculapium effinxerint, vt indicarent, eum, Medicâ, qua polleret, arte, & alios & ſe ipſum, ante alios, ad prouectam quàm maximè ſenectutem adducere potuiſſe. Per *Barbam*, itaque antiquitatem fluminis denotat & Auctor, quod ſcilicet antiquiorem (ſi tantum dici poſſit) ipſo Chao effinxerint fabulæ, vel ſaltem certe æquè antiquum. Secundò loco, *Barbam* virilis virtutis ſymbolum, ac Maris generatiuam exprimens facultatem, vſurparunt. Cùm itaque lib. primo, loco ſupra cit., viderimus Phlegetontem poſitum pro ignea illa vi, quæ terram fæcundat, vt fætus in lucem egerat ſuos, iure barbatus effingitur. Sic Diogenes, barbam ſe nutrire, dictitabat, vt *virum* ſe eſſe recordaretur. *Hiſpida* autem hæc effingitur; hoc eſt *hirſuta, incompta, inrexa*, vt magis oſtendatur fluminis virilitas. nam qui nimis barbam pectunt, calamiſtriſq; componunt, atque vnguentis perfundunt, ac liniunt, effœminari dicuntur, quia fœmineos tranſeant in mores, vanitatibus huiuſmodi indulgentes.

MADET RIVIS FLAGRANTIBVS. *Madere* eſt *humido liquore aliqua ſuperfundi*; quod, hoc loco, videtur importare contradictionem; nam, ſi totus igneus fluuius eſt, & ſcatet ignibus barba, quomodò madet? Ignis qualitas ſiccitas eſt, non humiditas. Obuia tamen ſolutio eſſet, ſi ſuperficialibus contenti abiremus: ignis enim Phlegetontis, ignis quidem eſt; ſed vndarum modo decurrens; quare nil mirum, ſi, in allegoricis perſiſtens, Vates vndarum etiam huic igni effectum tribuat. Sed non hæret in ſuperficie Vates, &, licet allegoricè loquatur, proprietates tamen rerum non negligit. Sciendum itaque calorem certè, & ſiccitatem eſſe qualitates proprias ignis. Aſt altercantur adhuc Phyloſ., inquirentes, num, ſicut calor in ſummo conuenit igni, ità etiam illi conueniat ſiccitas in ſummo, Et quidem aſſerit communior ſententia. Verùm Nos agentes de qualitatibus elementorum, in Phyloſophicis aperte docuimus, cum D. Thoma, ſiccitatem igni non conuenire in ſummo. Et, quamuis ſententiam poſuerimus, præſcindentes ab auctoritate Ariſt., videtur tamen Ariſt. ipſe nobis fauiſſe, 2. de Gener. tex. 23. vbi ſic habet expreſsè: *Ignis autem calidus magis, quam ſiccus*. Et videtur comprobari ſententia ex eo, quòd ignis facillime terminetur termino alieno, cum enim videamus ſe ſe inſinuantem per omnes, ac quaſcunq; rerum cauitates, quod fieri non poſſet, ſi eſſet ſummè ſiccus; nam ſiccitas huic conformationi repugnat, Secundo ignis plus habet fluiditatis, quam conſiſtentiæ; ſumma autem ſiccitas ſummam etiam induceret conſiſtentiam. Tertiò ignis ex humido pingui nutritur, & conſeruatur: ijs autem nutrimur, quibus conſtamus. Quæ omnia ſatis probant, ignem non omninò expertem humiditatis. Quare ad hanc ipſam ſententiam reſpiciens Vates, optimè dixit, Phlegetontis barbam madere ignibus, nam madefactio eſt humectatio, & hæc ab humido habetur, quod licet modicum valdè adſit in igne, tamen, ad indicandam huiuſmodi qualitatem in igne, non abſonum fuit talis qualitatis effectum eidem igni Poeticè attribuere. Ideò *madet flagrantibus riuis*; hoc eſt *flamma ardentibus* fluentis, & numero vtitur multitudinis, quia plures ſæpè fluentæ in vnum alueum confluentes fluuium efficiunt.

ET INCENDIA FLVVNT TOTO VVLTV. *Incendium* eſt ingens flammarum excitatio: fluere idem eſt ac *decurrere*, & propriè dicitur de rebus liquidis, vt fluuiatiles ignes eſſe debuerant: *Vultus* habitus verè faciei eſt; hic tamen poſitum arbitror pro integro fluminis corpore, ex quo toto tanquam ex originario fonte incendia fluerent.

OCCVRRVNT PROPERE &c. *Properi* legit Heinſius; ſed non video cur immutandum. Concurſum itaque, atq; ignaui obſequium Mundi in Principes cum huc vſq; deſcripſerit Vates, iam immina exequitur deſeruientium, & varia inter eoſdem, partitus, diſtribuit officia. *Occurrere*

idem

idem est, ac *celeri cursu obuiam ire*; quod aptè facit ad exprimendum Tartareæ turbæ in dominantes efficax studium; sed addidit nihilominùs *propere*, quod est *festinanter*, vt augeat celeritatem inclusam in verbo nouum superaddens modum celeritatis.

MINISTRI; qui scilicet à ministrando dicuntur. *Ministrare* autem est *ministerium exhibere suum*, quod tandem *seruire* est.

LECTA DE PLEBE. *Huic officio destinatâ*, interpretatur in hunc locum Barth. sed, vt arbitror, non satis attigit perspicacissimi Vatis acumen, qui voluit, hoc loco, ex ministrorum scelecta conditione superbum Plutonis fastum ostentare. Est itaque procul dubio *Plebs* infima pars populi, & quæ à natura ipsa, vt Principibus deseruiat, videtur instituta. Sed, quo maiori Principes euehuntur fastigio, magis etiam elongantur ab eligendis ex infima plebe ministris. Ne igitur putes plebeos quosque à Plutone in ministerium assumptos, *lecta de Plebe* adscitos, inquit Vates; sic Plebem a Plebe. in Inferis, scelectam indicans, nempè partem plebis præstantiorem ad id munus electam, reiecta viliori; atque ex eadem subinde scelecta Plebe, præstantiores Manes ad ministerium electos; vt benè notat Parthas. nec de quocumque intelligas ministerio; sed de eo, quod pertinet ad Ephebos, anteambulones, circumpedes &c. ex quo magis emicat Plutonis fastus.

PARS REVOCANT ALTOS CVRRVS. Agmen varie distribuit ministrantium. Quid sit *Pars* vide lib. primo carm. 160. Sed quia hic ad numerum pertinet; ideo cum multitudinis numero construitur; *Pars reuocant*: idest *reducunt*, seu *retrò ducunt*. Quo verbo optime exprimit consuetudinem Circumpedum, & Rhedariorum, qui, statim ac limina attigerit Dominorum currus, aduolant in fræna, &, compositis vocibus, ac manuum blanditijs, equos detinent, dum descendunt heri; ijsq; ex curru egressis, lora detorquent equorum, ac currum retrò conuertunt, vt in assuetum Rhedarum locum seponatur. Quæ omnia aptissime explicat Vates hoc vno verbo *reuocant currus*. De curru Plutonis locum sæpè transuehimur: est enim currus notissimum vehiculi genus, sub quo & bigæ, & quadrigæ continentur, hic pro quadriga ponitur, vt notum ex dictis, & numero multitudinis vtitur per synec. *Altos* autem dixit, nempe sublimes, excelsos, atque omni ornatu, quod Inferos Reges deceat, insignes. Vno verbo *Altos* pro eodem posuit, ac *Regios*, nam ex dignitate Vectorum excellentiam suam currus ipse sortitur.

ET SOLVTIS FRÆNIS &c. Rhedariorum adhùc mores prosequitur, & imitatur. Solent enim ij, conuerso statutum in locum curru, phaleras ex equis detrahere, frænum ex ore eorumdem extrahere, equosq; subinde ipsos, vel ad equile, vel ad pascua conuertere; quæ omnia, a tartareis peracta ministris, recenset Vates; ne suo muneri deessent; ideò *solutis frænis*, posito antecedenti pro consequenti nempe, *solutis* a verbo *soluo* pro *detractis frænis*; nam prius Iupatorum lora solui debent, quam detrahantur; & fræna posuit pro phaleris omnibus, partem scilicet pro toto, vt mos Poetarum est. De frænis autem vide fusè dicta lib. primo carm. 182.

VERTVNT IVGALES EMERITOS AD PASCVA NOTA. *Vertunt*, hoc est vertendo emittunt. *Iugales*; nempe equos à iugo, quod subierint, sic dictos. *Emeriti* autem dicuntur, quia strenue officio suo functi essent, ideòq; meriti fuissent, vt iam bene haberentur, De eorum Pascuis vide dicta lib. 1. carm. 279. quæ hic *nota* dicuntur, idest *cognita* illis, quippe quibus diù assueuerant.

PARS AVLÆA TENENT. Circumpedum exercitijs, iam supra exaratis, cubiculariorum munera, qui alteram ministrorum partem explebat, oculis subijcit. De voce *Pars* vide iam dicta. Aulæa verò dicuntur peristromata, acu phrygio picturata, ac versicoloribus texturis spectabilia, vulgò *Arazzi*, quibus scilicet in aliquo splendidissimo apparatu vti solerent Principes ad tegendos parietes. Horum vsus primò viguisse dicitur in Attali aula, à qua etiam Aulæorum nomen desumpserint. Vsus tamen iniualuit, vt iam quodcumque parietum integumentum, dummodò luxum, ac regiam propemodum magnificentiam præseferat, cuiuscumque tandem generis sit, aulæorum nomine denotetur. Noui, apud Virg. *Aulæa* pro vestibus vsurpata, einsdem operis texturâ confectis; dum Georg. 2. attingens triumphum Augusti, qui, subactâ Britanniâ, captiuis vestes dedit gestandas, in quibus victoriarum suarum series intexta fuerat; sic enim ait Virg. ibi:

Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.

Sed de vestibus non agit Auctor hic, de ijsdem mox dicturus. Ponuntur itaque Aulæa hic, pro parietum integumentis, vt bene aduertit etiam Parthas. Non mihi tamen videtur in scopum collineasse Barthius, qui in hunc locum hæc habet: *Aulæa tenent ad ornandam regiam nuptialem, quod fiebat intùs & foris. Publicum præterea gaudium, ad quod hæc vsurpabantur.* Maximam enim profectò incongruentiam inducit hæc Barth. explicatio. Quis enim credat Plutonem, qui occidente nobis Sole Germani moniti iter ornauerat ad Nuptam è Sicilia abuehendam, vt lib. 1. circa finem, adeo socordem fuisse, vt non incommerit Aulam ante aduentum nuptæ vestiendam, & exornandam? Nonne maximum fuisset inconueniens eò rem fuisse deductam, vt aduentante sponsa, immò iam regiam ingrediente Aulici tumultus insistere in ornandis parietibus, loco obuiandi, ac honorifice nuptam excipiendi? Arbitror igitur potiùs, totum hic positum ab Auctore nostro pro parte per synecd. nempe *Aulæa* pro ea aulæorum parte, quæ ante ostia regalium cubiculorum pendentia obijci solent, ne qui intus sunt aspectui pateant aulicorum, aliorumq. in vestibulo commorantium. Vulgò *le Portiere*. Officium nempe cubiculariorum erat huiusmodi aulæa eleuare, atque eleuata detinere dominis, vel ingressuris, vel egressuris. Quod tactum hic à Poeta ritè innuitur.

ALII PRÆTEXERE LIMINA RAMIS. *Alij*, nempè à primis quidem diuersi, sed eodem cubiculariorum fungentes officio. *Prætexere* pro *prætexunt*, per enalagen. *Prætexere* autem est *ante texere*, quod idem sonat, ac *texendo obtegere*. Sed vlteriùs innuit Vates, ramos, quibus limina obtegebantur, diuersi generis fuisse, atquè intermixtos adeò, vt picturatam quasi texturam conficere viderentur. Ideò *prætexere limina ramis*, arborum scilicet frondosis brachijs, ad vsum recisis. Dices, adesse & hic incongruentiam, quam nos supra Barthio obiecimus. Sed falleris; nam illa fieri & potuerunt, & debuerunt ante aduentum nuptæ, vt illa Regiam ingrederetur, quasi assuetis cultam ornamentis; hæc verò ante illius aduentum fieri nequaquàm potuerunt, ne frondes, humido destitutæ languescerent, & mæstum potiùs, quam vegeto virore lætum præbêrent aspectum. Adde in more positum fuisse, vt ad obsequium triumphantibus impertiendum, flores, ac virides passim rami ante ipsius pedes dum gradatim succederet, proijcerentur; quare nil mirum, si id ipsum hic præstare insinuentur Inferorum Aulici ouantem excepturi Plutonem, Reginam veneraturi. *Limina* quid sint, vidimus lib. 1. carm. 90 Hic ponitur non solum pro infima parte Ianuæ, quæ pedibus teritur, sed pro toto adiuncto liminibus pauimento, quod frondibus, floribusq; sternebatur.

ET (subintellige *alij*) EXTOLLERE CVLTAS VESTES IN THALAMIS. Officia iam Vestiariorum attingit hic Auctor, quorum munus est, vestes ex Vestiario extractas deferre, quibus Principes induantur simul, & exornentur. Deferebant itaque isti vestes nuptiales, quibus Sponsi induti subinde nuptias peragerent; seu potiùs in thalamis morabantur, vestes ipsas extensis vlnis sustinentes, ita aptatas, vt sine mora membris inijci possent Dominorum, quos vestiendos præstolabantur. Ideò *extollere* pro extollunt, vt supra. Hoc autem verbum plura significat; nam accipitur sæpè pro *efferre*, hoc est extra ferre; sæpè pro *eleuare*, & *eleuata sustinere*; quæ omnia complectitur Vates, quasi dixerit: alij efferebant ex Vestiario vestes, aptabantq; in expansis aliorum vlnis: hi autem alij eas altè eleuatas sustinebant &c. eo putes pacto, quo fieri videmus quotidiè, etiam in publicis templis, cum Antistites sacri Sacris ad ministerium vestibus induuntur. Vestes quid sint, iam satis notum ex alibi dictis: & *cultas* dixit, nempe diuites ornatibus, ac superbè compositis, quales esse decebat in nuptijs, & quidem regijs: &, dum addit *In thalamis*, locum notat, vbi Vestiarij munus exercent suum. Quare malè repositum ab Heinsio *in Thalamum*. Quid autem Thalamus sit vide fusè dictum lib. primo carm. 133.

Ast, dum ipsi nuptialibus intenti detinentur, Nos, vt infaustas huiusmodi nuptias euitemus, fallacias Inferorum perscrutemur.

Lata via est, quæ ducit ad perditionem. Ideò

Conueniunt Animæ quantas truculentior Auster
Decutit arboribus frondes &c.

Hac nos Animarum frequentiâ, quotiès Pluto allicere studet, ne grauissimum eius iugum detrectemus. Totum ostendit Mundum positum in maligno, innumeras, sibi obsequen-

quentes, turbas oculis nostræ obijcit mentis, vt aliorum & nos exempla sequamur: gaudentes eas ostendit, dum, blanditijs sensuum indulgentes, Diis Inferis famulantur; vt nos eorum sum gaudio detineamur. Sed fallax profectò est quidquid ab hoste offertur, vt reste nouit Troes ille, qui adud Virg. inclamabat: *Timeo Danaos, & dona ferentes*. O vtinam & tali semper timore corriperemur, quoties Tartareus hostis adblanditur; nec eo adduceremur, vt quis interdum dicere non perhorrescat: nec soli erimus in Inferno, nec solos esse vellemus nos in Empyreo! Vidimus quàm læta omnia obtulerit Proserpinæ Pluto. Sed quid tandem? Assurgentem sibi igneum cernit fluuium. Quis ignem adblandientem securus amplectatur? Quatuor equis, nempè quatuor, quibus constamus, elementis deferimur, superbiæ curru inuecti, ac triumphi speciem cernere, nobis arridentem, nobis ipsis videmur: sed tandem assurgit Phlegeton excepturus. An putas sensus illos, quibus decipimur, dum allicimur, ex ijsdem elementis constantes, præmia tandem ab hoste, cuius ministri, & aduectores fuere, habituros?

Versunt emeritos ad pascua nota iugales.

Ad quænam, obsecro, pascua Dæmones sensus nostros impellunt tandem? Ad pascua, vt lib. 1. vidimus, cuncta Cocyti ad Marcida flumina, quibus sitim leuent, conuertuntur. Floribus, ac frondibus constratur peccantis iter: Sed quorsum? Ad nuptiales Plutonis thalamos, ad barathrum tormentorum. Nec cernimus *flores, & frondes* esse; hoc est breui admodum duraturas, Mundi illecebras, quæ animam ducunt in interitum. Mundus deficit; caro inficit; Diabolus autem decipit. Gloriarum spondet seriem, vt superbire non desinas; innumeros sequaces ostentat, vt & nos, more pecudum, sequamur: triumphos offert, vt sanguini effundendo assuescamus. Vestes, aulæa &c. idest diuitias in conspectu ponit, vt auaritiâ insanias; obsequia suggerit, vt tu in illius obsequium adducaris captiuus. Sed clamat, vt auertamur Redemptor: Arcta via est, quæ ducit ad vitam: Contendite intrare: Arcta porta est; & sub capite spinoso membrum non decet esse delicatum. Crux subeunda, non fercula triumphorum; si ad culmen illud contendere aueamus, vbi sydera pedibus scabellum præbeant, vepres calcandi, non flores sunt. Qui vult venire post me abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Sed Domine quo vadis? Ad eum qui misit me; respondet ipse: & vtinam non subdat: Quo ego vado, vos non potestis venire; quia lux venit in Mundum, & dilexistis magis tenebras, quam lucem. Itaque dum lucem habemus, in luce ambulemus, vt filij lucis simus, nec mancipia efficiamur tenebrarum. Atque interim Italicam in hæc Musam excitemus.

All'incontrar del gran trionfo vnite
S'affollan l'Alme, ad iogombrar le strade:
Reilan là giù d'habitator sfornite
Note grotte, antri ciechi, erme contrade:
E sol colà, d'ond' alla Regia Dite
S'apre corso maggior, vien, che s'instrade
La folta turba: ogn' vn s'affretta, e spigne
Dal desio di veder la sposa insigne.
Non tante mai da gl' orni aride foglie
Scuote l'Austro crudele al bosco in grembo:
Ne di Nettuno entr' all' ondose soglie
Tanti flutti rifrange horrido nembo:
Ne tante mai dell' arenose spoglie
Ruota, di Libia al depredato lembo;
Quante s'addensan qui, portate à volo,
L'Alme d'Auerno ad ischierarsi in stuolo,
In tanto il Rè della Tartarea corte,
Di sue nubi d'horror sgombrato il volto,
Lieto se n'entra; e, frà le turbe, insorte
De gl' Omaggi al tributo, al popol folto
Con l'occhio arride; indi la man più corte
Stringe le briglie; e più non sembra incolto
Nel labro altier; già che benigno il riso
Pur vi s'accoglie, opra fatal d'vn viso. Proserpinæ vid. attributur.
Del suo tragico aspetto i neri fumi
Deposti, hor qui di Flegetonte il fiume
Velle di chiare faci accesi i lumi,
Ch', allo spirar d'interna gioia, assume,
Così l'ingresso ei de' tartarei Numi,
Cortesissimo in atto, oltre il costume,
Ad honorar, dal seggio sorge; e china
Quell' ignea fronte i nuoui sposi inchina.
Riui di fuoco, à serpeggiar sù'l petto,
Versa l'hispida barba; e si diffonde
L'ondoso incendio ad allagarne il letto,
Ma fuocose non men dal volto l'onde
Sboccan perenni; e son del fonte effetto,
Che, chiuso in sen, fuori l'ardor trasfonde.
E pur, quasi brillanti, all'allegrezze
Sgorgan le fiamme, al tormentare auuezze.
Dalla Plebe più scielta, à chiare note,
Quei, ch' il valor portan in fronte espresso,
Scielti ministri, ad incontrar le ruote,
Ch' alla regia superba hormai son presso,
Corron veloci: e non si restan vuote
Però le loggie; ò i gabinetti, u' spesso
Pluton s'accoglie; anzi, con forme immiste,
De sergenti lo stuol per tutto assiste.
Parte girano il cocchio; e i freni sciolti
Traggon di bocca à que corsieri arditi,
Che meritáro, al depredar riuolti,
D'esser più sempre al suo Signor graditi:
Indi à pascoli vsati, oue raccolti
Habbian dell' herbe al suo ristor gl'inuiti,
Volgongli tosto, al satollar le brame
Nate, in longo digiun, d'auida fame,
Altri, de gl' atrij, alla custodia intenti,
Stendon gli strati, oue si posi il piede;
Altri infioran del ferro i pauimenti,
Perche con lor sembri vna Flora in sede;
E là, del duol ne i torbidi tormenti,
Sforzan molli delitij hauer la sede:
Altri, suelto da boschi il crin fronzuto,
N'intreccian fregi al limitar di Pluto.
Le pendenti cortine, oue risplende
D'Attalo il lusso, e della Persia il vanto,
Altri raccoglie, e con la man sospende.
S'apre l'ingresso, e'l curios' occhio in tanto
Della pompa interior pago si rende:
E vede là, d'altri sù 'l braccio, il manto,
Con le vesti allestir, che si destina,
Prezzo d'vn mondo, all'infernal Regina.

Obstupescit, his visis, & Musa nostra: ideò silens prosequentem sequitur Vatem.

REGINAM CASTO &c. Argumentum carminum, quæ iam præ manibus habemus, breuiter suggerit Apuleius lib. 5. dum ait: *Iam feralium Nuptiarum miserrimæ Virgini Choragium struitur*. Camenum Vates, subseruientes Plutoni Aulicos descripsisset, æquum fuit, vt & Proserpinæ tandem. Reginæ vid. Inferorum electæ, ancillantium Matronarum instrueret chorum. Primùs itaq; quatuor carminibus, Matronas adstantes, excipientesq; ac munia earumdem

Reginam casto cinxerunt agmine Matres
Elysiæ, tenerosq; leuant sermone dolores;
Et sparsos religant crines, & vultibus addunt
Flammea sollicitum præuelatura pudorem.
Pallida lætatur regio, gentesq; sepultæ
Luxuriant; epulisq; vacant genialibus vmbræ;
Grata coronati peragunt conuiuia Manes.

Rumpunt insoliti tenebrosa silentia cantus:
Sedantur gemitus Erebi; se sponte relaxat
Squallor, & æternam patitur rarescere noctem;
Vrna nec incertas versat Minoia sortes.
Verbera nulla sonant, nulloq; frementia luctu,
Impia dilatis respirant Tartara pœnis.
Non rota suspensum præceps Ixiona torquet;
Non aqua Tantaleis subducitur inuida labris.
Soluitur Ixion: inuênit Tantalus vndas:
Et Tytius tandem spatiosos erigit artus,
Squallentisq; nouem detexit iugera campi,
Tantus erat: laterisq; piger sulcator opaci
Inuitus trahitur lasso de pectore vultur,
Abreptasq; dolet iam non sibi crescere fibras.

deum in Proserpinam describit. Subindè verò profusa in hilaritatem Tartara, eorumdemq; conuiuia, cantiones, atq; à gemitibus quietem, distributionis ope, enumerat; ac deniq; ab effectibus, & consequentibus eamdem amplificat hilaritatem; priùs quidem per negationes feralium effectuum, omnes numeratim suspensos indicans; deinde, per affirmationes positiuas recensens voluptates, quæ ex illorum negationibus positiuè sequuntur.

REGINAM CASTO &c. En igitur Matronarum Ministrantium prona in Proserpinam obsequia.

MATRES ELYSIÆ. *Mater* nomen honoris est idem significans, ac Mulier ætate grauis, nobilitate insignis, virtutibus conspicua, vt, lib. pri. carm. 126., ex Virg. deduximus. Indicat itaque Vates, non gregarias, neq; ex plebe decerptas fuisse mulieres illas, quæ Proserpinam essent excepturæ; sed ex insignibus selectas, quo pacto mores optimè imitatur. Nam, in Reginæ famulatum, huiusmodi tantùm mulieres, vbiq; terrarum, profectò deliguntur. Quarè etiam, Virg. Æn. 5., vt Pyrgum, ex matribus Troianis vnum, nobilitate, auctoritate, ac meritis insignem deprædicaret, eam Natorum Priami Regis nutricem fuisse commemorauit. . . . . *Hic vna è mulieribus, quæ, maxima natu,*
Pyrgo, tot Priami Natorum regia Nutrix &c.
Ideò iure & Auctor noster in Proserpinæ famulatum *Matres* memorat accitas, & quidem *Elysias*, nempè ex Elysijs vocatas: hoc est virtute duce beatas iam in sedes adductas: de quo vide dicta superius carm. 184. Insuper, cum ex Elysijs mæror omnis exularet, aptè ex illis euocatas Poeta indicat Matres, quibus negotium erat futurum, vt Proserpinam consolarentur; nam maximè idoneus ad alienum dolorem leuandum existimatur, & est, qui lætitiam, & vultu præferat, & corde, præsertim, si in ijsdem conditionibus sit, cum eo, cui inferenda est consolatio, vt sanè erant illæ Matres, nempè apud Inferos, cum Proserpina, consepultæ; earum enim hilaritas, nullos sibi cruciatus adesse; immò perpetuam adiisse fœlicitatem, ostentans, certissimam Proserpinæ spem facere poterant pacatissimæ tranquillitatis.

CINXERVNT REGINAM. *Cingere*, per translationem, idem sonat, ac *circumsistere*. Elysiæ itaque Matres Reginam excipientes, casto circumseptam agmine venerabantur. In hoc ipso, Regium morem Vates imitatur; nam etiam Virg. Æn. 5. Æneam suum militum agmine circumseptum, dum ad Pacta deduceretur, describit his verbis:
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magnâ medius comitante caterua.
Nota autem, quod Proserpinam hic primò *Reginam* iure nominat, quod profectò nomen est Imperij, non Personæ; nam *Regina* dicitur, quæ vel Regis vxor est, vel alio quouis titulo, legitimo tamen, Regnum possidet. Vtrumq; autem nunc tantùm obtinuerat Proserpina: nam licet in antecactis Pluto, & eam vxorio affectu rapuerit, vt patet ex carm. 279., & eam per verba de præsenti Reginam instituerit, vt ex carm. 305., attamen Regina nondum absolutè dici poterat, quia nondum fuerat in actuali possessione regnorum constituta; in qua de præsenti dum constituitur, iure, primò, ac verè *Regina* consalutatur.

AGMINE CASTO. *Agmen* propriè dicitur militum acies in ordines distributa; sed per translationem, effectum est, vt quamcumq; adglomeratam multitudinem significet. Ostendit itaque hoc nomine Vates, ingenti, adinstar exercitus, Matrum numero exceptam fuisse Proserpinam. *Castum* autem *Agmen* dixit, hoc est *Pium*, seù *religiosum*, iuxta illud Virg. Aen. 6. alibi recensitum,
Quiq; sacerdotes casti dum vita manebat,
Sicq; dum notat pietatem, ac religiositatem, quarum merito, Matres illæ Elysijs fruerentur, correspondet ijs, quæ Pluto dixerat; *Elysiumq; magis mirabere Solem. Cultoresq; pios &c.* Nuptialem, hoc eodem textu, ritum attingit, quem & innuit Statius Theb. 2. de puellis Adrasti agens nubentibus, cum dixit . . . . *Casta Matres timuere tenenda*

Argolides: Pars virginibus circum vndiq; fusa Fœdera conciliant noua, solanturq; timorem.

ET LEVANT SERMONE TENEROS DOLORES. Sic enim cum Parrhas. vulgata legit, quam inuertit Heinsius legens:
. . . . *Tenerosq; leuant sermone timores.*
Nec displicet Heinsius, quippe correspondens ijs, quæ de Plutone dixerat Vates:
Et placida mæstum solatur voce dolorem.
vel, vt ipse legit *timorem*. Sed video nec vulgatam Heinsio displicere, dum immò eam collaudat ipse, exemplo Statij, Theb. 2., hæc habentis de Polynice,
. . . . *Tenerumq; dolorem*
Coniugis amplexu solatur &c.
Particula igitur *que* pro *&* aduerb., hoc loco, ordinis est, idem, ac subindè, & successionem importat inter actum circumstandi, & actum consolandi. *Leuare* idem hic est, ac *delenire*, *minuere*, ac *paulatim delere*. Sic Virg. Æn. 7. de Tyrrhide ceruo:
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli
Commouere canes, fluuio cum forte secundo
Deflueret, ripâq; æstus viridante leuaret.
Per sextum verò illum casum *sermone* modum notat, quo *teneros dolores* leuent, nempè locutione in idipsum melleis verbis vtiq; composita. Dolor tandem pro angore, hic, animi ponitur, & numero vtitur multitudinis, quia non vnicus dolor Proserpinam angebat, vt ex eiusdem eiulatu, fusè superiùs expresso: *teneros* autem eos dixit eo in sensu, in quo hoc nomen acceptum vidimus lib. pri. carm. 131. nam facilem fuisse indicat Proserpinam ad admittendas consolantium voces.

ET RELIGANT CRINES SPARSOS. Incomptos, sparsosq; in luctu, Proserpinæ crines iam vidimus, carm. 248. Quarè *religant* idem iam est, ac *iterum ligant*, ex quo manifestè apparet, sedatum facilè dolorem fuisse Proserpinæ, quæ tam citò passa fuerit, vt doloris sui argumenta tollerentur: sicuti enim dissipatio crinium efferati doloris indicium est; sic eosdem recomponi, ac compositos pati in litius sedati extat doloris. De sparsis autem crinibus vide dicta loco immediatè supra cit.

ET ADDVNT &c. In more positum fuit olim, vt faciem nouæ nuptæ obnuberent velo quodam, quod *flammeum* appellarent, quodq; crocei coloris fuisse, colligitur ex Virg., vbi, de Cyri ad Messalam, Charmem inducit, his verbis, dolorem ex abrepta filia, exprimentem.
Sæpè tuo dulci nequidquam capta sopore,
Cum premeret natura, morem vellet negaui,
Vt tibi Corycio glomerarem flammea luto.
Corycius enim patronimicum nomen est, deductum à Coryco monte, in Cilicia posito, optimum ferente crocum. Hunc morem deriuatum putant à Penelope Icarij filia, Vlyssis vxore, cuius historiam Græci sic recensent. Cum Icarius, inquiunt, ab Vlisse frustra efflagitasset, vt Lacedemone mallet habitare, id demum filiæ persuadere conatus est: cumque acrius instaret, arbitrium vxori fecit Vlysses, vt, quod mallet, eligeret, & spontè vel virum sequeretur, vel cum Patre Lacedemona rediret. Quibus auditis Penelope, facie velo obtectâ, nihil est ausa respondere. Quarè Pater, intellectâ filiæ sententiâ, quam, pudore ingrauescente, exprimere, non ausa esset, eam dimisit, atq; io facti monimentum, eodem in loco, statuam pudori, obuelatâ facie delineatam erexit. Inde seruatum arbitrantur complures, vt, cum noua Nupta duceretur ad virum, *flammeo* cooperiretur, vt pudicitiam, nondum sibi ereptam, præ se ferret, vel vt pudor, ignitas in vultu explicans faces, tegeretur, cum importunus allurgeret, eo, quod, quæ viro traditur, in eiusdem iam sit potestate, & frustra pudorem prætendat, vbi iuris sui iam non est. Huiusmodi velum, quod à Læda matre receperat, secum tulit & Helena cum se ipsam Paridi concessit, vt testatur Virg. Aen. pri.
Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre iubet, Pallam signis, auroq; rigentem,

Et

Et circumtextum croceo vellamen achanto,
Ornatus Argiuæ Helenæ, quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret, inconcessosq; Hymenæos,
Extulerat Matris Ledæ mirabile donum.

Tertullianus non tantum vocat hoc velum armaturam pudoris, verecundiæ vallum, sexus fœminei murum; sed etiam modum præscribit, ad quem velaminis huius forma produci debeat: *Quantum enim*, inquit, *resolutæ crines occupare possunt, tanta est velaminis regio, vt ceruices quoque ambiantur; ipsa enim sunt, quas subiectas esse, oportet, propter quas, potestas supra caput haberi debet. Velamen iugum illarum est*. Denique, bonum esse, ait, vt mulier vsque ad lumbos à capite veletur. Hinc est, vt flammeum describentes varijs appellent nominibus: nam alij velum, alij vellem, alij tegmen vocitarunt. Dictum autem *flammeum* volunt, à *Flaminia*, hoc est Flaminis vxore, cui adeò iniuncta erat pudicitia, vt viro illi diuortium facere non liceret. Ex quo constat, non solum *non ereptæ pudicitiæ* symbolum fuisse hoc flammeum, sed etiam seruandæ maritalis pudicitiæ hieroglyphicum; velato enim capite ad virum nupta ducebatur, ne à quoquam, præterquam à marito conspiceretur, vt notat in hunc locum Barth. Hoc igitur obnubunt velo Proserpinam Elysiæ, vt nouæ nuptæ ritibus initiarent, vt pudorem vel tegerent, vel extinguerent: atq; vt eam monerent nullum fore concedendum à tali viro diuortium; sed perpetuam illi pudicitiæ fidem seruandam. Quod quidem munus castum maximè profectò agmen decebat. Vtitur autem Vates numero multitudinis in *Tŏrulebus*, & *flammea* per synecd. cætera ex dictis patent.

PRAEVELATVRA SOLLICITVM PVDOREM. Finem vnicum ex pluribus iam dictis attingit, vt reliquos ex hoc vno intelligamus, cur scilicet hoc velum impositum Proserpinæ fuerit. Quid sit pudor patet ex lib. primo carm. 131. cit.; & sollicitum dixit, hoc est anxium, inquietum, & curis affectum, vim nempe dum metuit, qua pudicitiæ gemma priuetur; vt in Virgine mos est. Alij legunt *Prævellatura*, quod non spernendum.

PALLIDA LÆTATVR REGIO &c. Perfunctis officio Matribus, reliquum erat, vt, nuptiarum occasione, hilaris efficeretur ipsa inalterabilis mæstitiæ domus, quod & factum ostendit Poeta hic. *Pallida* enim *Regio* antonomasticè Tartareum dicitur Regnum; nam licet *Regio* amplissimam aliquam significet Orbis partem, attamen quia *Regio* dicitur à regendo, optimè pro *Regno* poni potuit, quod in immensam latitudinem protendatur, vt supra de suo iactauerat Pluto. *Pallida* autem dicitur, vt speciali hac nota differentiali ab alijs omnibus distinguatur; nam si *pallor* viridi coloris carentia sit, vt aliqui voluerunt; siq; nullus sine luce sit color, vt plurimi asseuerant; cur non meritò *pallida* dicatur regio, quæ perpetuis addicta tenebris, lucem ne nouit quidem? Et aduerte, non positum hic continens pro contento, nempe regionem pro incolentibus; nam de his mox subdet, sed datum fuisse sensum Regioni ipsi, quo alacrior assurgeret Oratio, qua ea lætari dicitur, hoc est exhilarari, ac faciem gestientis assumere.

GENTESQ: SEPVLTÆ LVXVRIANT. *Gens*, vt aliqui autumant, idem, ac Genus est, literâ *V* detractâ, & significat idem, ac Natio. Verùm, vt subtiliores alij notant, potiùs nomen *Gentis* multitudinem significat, ex pluribus nationibus aggregatam. Et hanc sententiam, vt arbitror, secutus Vates Inferorum incolas hoc nomine designauit, quia ex omni omnium nationum concursu mortuorum regnum vtiq; repleatur. Cur autem *Gentes* dicantur *sepultæ*, vide dicta hoc eodem lib. carm. 221. *Luxuriant* autem, hoc est in luxum, atq; animi relaxationem effunduntur; de quo vide dicta hoc eodem lib. carm. 55.

ET VMBRÆ &c. Primum nuptialis lætitiæ signum ex ipso Tartaro gestiente desumpserat: secundum à luxu, ac relaxatione incolarum: Tertium hîc à peractis inter eos conuiuijs exprimit. Notus est ritus antiquorum, in defunctorum sepulchra epulas inferentium, quasi extra orbem peregrinantibus viaticum, aut apud inferos ipsos conuiuium præbituras. Et profectò stolidam hanc Gentilium superstitionem roborauit interdum Satanas illudens, & dapes, consumptas animalium ore, relinquens, vt eas à mortuis depastas facili eorum credulitati suaderet. Sic apud Virg. Æn. 5. immillum habemus serpentem, qui Dapes in exequijs Anchisi peractis præparatas absumpserit, quem cum descripsisset Vates subdit:

Obstupuit visu Aeneas. Ille agmine longo
Tandem inter pateras, & leuia pocula serpens
Libauitq; dapes, rursusq; innoxius imo
Successit; & depasta altaria liquit.

Hanc itaque, (vt puto) fatuam superstitionem deridet Poeta hic, dum Manes innuit conuiuantes in Proserpinę Nuptijs. Vel dixerim Inferorum conuiuium esse, cum vorat Orcus animas, ad Cælum creatas, quæ per Proserpinam symbolicè exprimuntur, nec alijs Tartara dapibus indigere. Cur Inferorum Incolæ dictæ sint *vmbræ*, habes ex lib. pri. carm. 56., & carm. 41.

VACANT EPVLIS GENIALIBVS. *Vacare*, vt nostis, si cum tertio, vt hic, casu construatur, idem est, ac *operam dare*; sed quandam indicat quietem, & otium ipsius *operam dantis*, ita vt nempe liceat illi quantumcumque velit temporis insumere in re peragendâ; nec stimulos in agendo patiatur, nec maturare cogatur. *Epulæ* autem dicuntur cibi, ad vsum contedentium in mensis comparati. Sed nota, *epulas* propriè dici *cibos vsuales, gregarios, ac facilè parabiles*, quibus quis quotidiè vtitur ad victum, non ad luxum; licet ampliatiuè etiam pro conuiuijs, omni luxu affluentibus, sumantur. Hoc autem innui, ne videatur Poeta in perissologiam incidisse; cum & hic conuiuantes faciat Inferorum Incolas; & versu statim sequenti iterum teperat, vt videbimus; immò idem sub diuersis exprimat nominibus, dum *Gentes sepultas, Vmbras, Manes* eosdem Inferorum Incolas, in eodem tripudio menotatos compellet; nomina enim synonima videri possunt aliquibus, ac ideò Vates idem per idem dicere censeri poterit, nisi eiusdem acutissimum perscrutemur artificium. *Gens* itaque, vt dicebamus, vniuersum indicat populum ex pluribus nationibus, ex diuersis conditionibus collectum. Et quidem vidimus supra, diuersos hoc ipso in populo ordines, ab ipso Vate indicatos; nempe Plebem infimam, Plebem selectam, atq; ordines superiores, qui certè, Plebeio positu consequuntur; quæ omnia ex dictis patent. Posita itaque, per Poetam, propositione vniuersali, & generica, *Gentes sepultæ luxuriant*; per dispositionem subinde resolutiuam, id, quod sub genere perstrinxerat, subdiuidit in partes, vt suum vnicuiq; attribuat: infimam autem Plebem, seù potiùs ordinem plebeum, secundùm totam suam latitudinem, obscuro *Vmbrarum* nomine designat: ordines verò superiores, notiori, ac digniori nomine, appellat *Manes*. Omnes peragunt conuiuia, sed gregaria gregarij; splendidiora Nobiliores: ideò illis epulas apponit geniales; hos conuiuia efficit coronantes. Quod igitur solertiæ, & artificio dandum, perissologiam ne dixeris. Dices commentitium euinci, quod diximus, ex eo, quod Vates, si per *vmbras* plebem notare voluisset, eas postremo conuiuantem, vt mos deseruientium est, descripsisset, non autem ante ipsos Principes epulis indulgentes promulgasset. Sed facilè cadit oppositio; nam non omnes Plebei ordines actu deseruiebant in conuiuio Principum, quarè, qui ab hoc soluti munere essent, plebeio more citiùs, quam Principes, mensis indulsère. Quod si de Plebe loquamur actu inseruiente; Quis nesciat Catillonum ritus, qui culinam sæpius inuisentes centies vorant antequam prandium apponatur? Mores itaque sequitur; non præposterat Vates. Geniales verò huiusmodi Epulæ dicuntur à Genio, quasi *Genio habiles*. *Genium* autem, & *ingenium* idem esse voluerunt complures, asserentes, *Genium* vniuscuiusque *Animam* illius esse: immò Genium sæpè pro ipsa natura vsurpatum reperies; nam *Genio indulgere* est propriè *inclinationem Naturæ prosequi*. *Vacabant* igitur *epulis genialibus*, hoc est ingenio, ac naturæ earum habilibus *vmbræ*; nempè quæ facilè quidem parabiles essent; sed tamen ad voluptatem talis naturæ instructæ satis: ad voluptatem, inquam, nam voluptatum Deus habitus est Genius, à quo, quidquid geniale dicitur denominatur. Insuper, in nuptijs, stratum Deo Genio aptare consueuerunt antiqui, vt Generationi faueret, qui Genij nomen à Gignendo sortitus fuerit: ideò Epulæ nuptiales *Geniales* dictæ, quod tamen non obstat, quin naturæ consentiantes esse possint; nam etiam infimi Plebeiorum voluptatibus, ac nuptijs indulgent, & tamen sphæram suam non excedunt conuiuantes. Ideò Virg. Georg. 4. de rusticalibus conuiuijs, ait:

Mutua inter se læti conuiuia curant.
Inuitat genialis hyems, curasq. resoluit.

Quarè hæc omnia eruditè amplexum Vatem non ambigo.

MANES CORONATI. Manes appellari Deos inferos iam vidimus lib. pri. carm. 41. Quare, per *Manes* superiorem hic Inferorum ordinem designari, vt dicebamus, abundè constat; qui videlicet, procul dubio, in ipsa summi Regis, ac sponsi, aula, vna cum ipso conuiuia peregisse censendi

 sunt.

sunt. *Coronati* autem dicuntur, more nuptiali seruato, qui etiam apud Romanos subinde viguit: atq; vt allusio habeatur ad antiquorum omnium mores, qui, non in nuptijs tantùm, sed in lætissimis quibusue conuiuijs, ornare se coronis vtique consueuerunt, Athenæo teste qui ritus, non ad luxum, ab initio, inuectus est; sed ad euitandam offensionem, quæ ex vaporibus hausti vini in caput sæpe redundat. Vtebantur igitur primo simplici diademate ex fasciolis complicato, vt eâ fasciâ potiùs adstringerent caput, quam ornarent; cum enim conuiuotum semper mos fuerit, vt se se ad bibendum largiùs inuitarent, conuiuæ, experimento compertum fuisse asserunt, prodesse admodum illam frontis colligationem, ne vinum, æquo largiùs sumptum, vapores ad caput extolleret. Verùm, quod, initio, inuentum fuit salubritatis causa, successiuis subinde temporibus, posteritas in luxum conuertit, & quidem large nimis profusum. Quare Hor. lib. pri. carm. od. vlt. redarguit elegantiam pueri sui, qui nimium laboris, ac pecuniæ impenderet, vt coronas ad huiusmodi luxum compositas, hero, in conuiuijs, appararet, inquiens, hoc conditioni suæ consonum non esse.

Persicos odi, Puer, apparatus
Displicent nexæ phyllyra coronæ:
Mitte sectari, rosa quo locorum
Sera moretur.
Simplici Myrto nihil allabores
Sedulus curo. Neque te ministrum
Dedecet Myrtus, neque me, sub arcta
Vite bibentem.

PERAGVNT CONVIVIA GRATA. *Peragere* est *diuturno agere*, seù *in longum protrahere*; hæc enim est vis illius particulæ *per* in compositione. Verum idem significat insuper, ac *perficere*, hoc est *perfecto agere modo*. Quid sit autem perfecto modo agere conuiuia, facilè desumemus ex conuiuio, Æneæ, regia Didonis munificentiâ, constructo, apud Virg. Æn. pri., vbi hæc habentur.

Iam pater Æneas, & iam Troiana iuuentus
Conueniunt, stratiq. super discumbitur ostro.
Dant famuli Manibus lymphas, Cereremq; canistris
Expediunt; tonsisq; ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum struere, & flammis adolere penates:
Centum aliæ, totidemq;, pares ætate, ministri,
Qui dapibus mensas onerent, & pocula ponunt.

Sed hæc non ea sunt, in quibus eluceat, licet maxima sint, conuiuij luxus. Prosequitur itaque Virg.

Postquam prima quies epulis, mensæq; remotæ,
Crateras magnos statuunt, & vina coronant.

ex quibus colligitur primo, solitum in regijs conuiuijs fuisse, vt ea in duas diuiderentur partes, ita vt, primis consumptis epulis, mensæ, tanquam perfecto iam conuiuio, auferrentur, &, quiescentibus interim à commestione conuiuis, aliæ item mensæ instruerentur, ac si nouum ineundum esset conuiuium. Primam itaque conuiuij partem obtinebant lectissima queq; obsonia; secundam verò solis fructibus vberem fuisse commemorant. Secundo colligitur, in more positum fuisse, vt, inter vtramq; conuiuij partem, dum tempus famulis daretur mensas instaurandi, pocula coronarent; quod duobus modis fieri consueuisse comperio: vel enim floreis verè coronis pocula, quibus ad bibendum vterentur exornabant: vel dignior assidens, accepto poculo, meris spumantibus repleto, libabat; ac subindè cæteri omnes, per gyrum sequebantur; quod & appellabant *Pocula coronare*, vt item factum ait Virg. ibi:

Hic Regina grauem gemmis, auroq; poposcit,
Impleuitq; mero pateram, quam Belus, & omnes
A Belo soliti &c. & mox subdit:
Dixit: & in mensa laticum libauit honorem;
Primaq; libato summo tenùs attigit ore:
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hausit
Spumantem pateram; & pleno se proluit auro:
Post alij proceres &c.

Hæc autem omnia eruditissimus Auctor vnico conclusit in verbo, inquiens, *Peragunt conuiuia grata*; Vtitur enim plurali numero, vt geminas illas partes, conuiuium integrantes, lautè adeò instructas innuat, vt, *non conuiuium*, sed *conuiuia* dici potuerint geminata. *Conuiuium* verò à conuiuendo dictum, apertè declarat Cic., de Senect., inquiens: *Bene maiores nostri accubationem epularem amicorum, quia vitæ coniunctionem haberet, conuiuium nominarunt.* Atque hæc *Grata* dicuntur, quia gratum est quidquid afferat iucunditatem.

RVMPVNT INSOLITI &c. *Populus silens* dictus est supra Populus inferorum, ob rationes à nobis in loco traditas. Quomodo igitur & mox supra Elysiæ Matres loquuntur Proserpinam consolantes; & hic rumpunt silentia cantus? Facilis est responsio, ex epiteto, quod hic addit Vates, dum dicit: *Cantus insoliti*: quod idem est, ac si dixisset: Populus quidem ille silens est, & ne hiscere quidem potest: sed in re insolita, qualis erat, quæ viuam sepultis admiscebat Proserpinam, vt illa, quæ in corpore esset, corporalibus non careret oblectamentis dispensatum fuit a Plutone, vt Matres Elysiæ cantores, ac cæteri Inferorum cultores in corpore assumpto adessent, quò mediante insolita hæc peragere potuerint. Adde quod supra locutus est Vates iuxta rei veritatem, hic vero loquitur iuxta fabulas, quæ docent vnumque ique in inferis eadem exercere, quibusdum vitam duceret, delectabatur; iuxta illud Virg. Æn. 6.

. . . . *Quæ gratia currum*
Armorumq; fuit viuis, quæ cura nitentes
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Sed iam textum prosequamur. Regijs conuiuijs, vt plurimum, cantiones musicæ peritissimis vocibus modulatæ adhibebant, vt testatur Virg. cit. Aen. 1. qui Didonis conuiuiũ, huiusmodi modulationibus conditum, talibus asserit verbis:

. . . . *Cythara crinitus Iopas*
Personat aurata: docuit quæ maximus Atlas
Hic canit, errantem Lunam, Solisq; labores &c.

Hoc idem cecinit Brac. de Cruce lib. 12., vbi, cum Heraclij conuiuium descripsisset, hæc subdit:

E i diletti accrescendo altri percuote
L'argentee corde alla canora cetra;
Altri soauemente e norme suonate
D'angelic'osvo, e e dure .uor penetra;
E r'accorda tal vn si dolci note,
Ch'i sensi innola, e le sembianze impietra:
Ne pur il suono à quel cantar s'vnia;
Ma l'hormonia fra lor fean harmonia.

Ne igitur regali Plutonis conuiuio aliquid deesset, & musicas non defuisse notas asserit Auctor. Ideo *Cantus insoliti*. De cantu vide lib. 1. carm. 3. Melos est, & melodiæ modulatio. Cur *insoliti* dicantur, iam vidimus. Sed insuper duplicem hic sensum importare per huiusmodi epitetum, non dubito, alterum respectiuum ad melodiæ perfectionem, quæ tanta fuerit, vt nulla vnquam æquanda censeatur; alterum ad locum, vbi melodia haberetur; nam certe in Regno, luctibus semper resonante insolitum prorsus fuerit necesse est, angelicam audiri modulationem. Sed dices: vnde apud inferos tunc musicæ artis periti? Ex Elysijs respondeo cum Virg. Aen. 6. Threyciũ cantorem in Elysijs recensente.

Nec non Threycius longa cum veste Sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
Iamq; eadem digitis, iam pectine pulsat eburno.

Instabis Orpheum, post raptam Proserpinam, ad Elysios campos descendisse. Esto. Ex hoc tamen facile deducitur musicæ artis peritos in ditione Plutonis non defuisse, nempe in Elysijs; nam sicuti Orpheus, ita & plurimi, eadem arte pollentes, ab Orbe condito, vita functi, Elysios campos adijsse, iuxta antiquorum opiniones, dicendi sunt. Vrgebis: ergò non est cur, respectu loci, insoliti dicantur cantus, si hæc vera sint, & spectata Virg. sententia ex Aen. 6. supra allegata. Verùm memineris conuiuium Plutonis peractum fuisse in Aulis regiæ Ditis, quæ iuxta eumdem Virg. cit. longè distat ab Elysijs, ideòq; ea, quæ in illis aguntur Ditem non recreant; nec enim Beatorum in illa audiuntur voces. Ideò *Cantus &c.*

RVMPVNT TENEBROSA SILENTIA. Causa, cur Populus tartareus dictus fuerit *silens*, est etiam causa, cur silentia dicantur apud Inferos regnantia: quare videas ibi dicta: Tenebrosa verò dicuntur, quia in Regno noctis degunt æternæ, consequenter perpetuis obsita tenebris detinentur. Ideò *silentia tenebrosa*, hoc est tenebricosi Regni silentia rumpunt, frangunt, violant, ne continuationem, ac perpetuitatem suam seruent intactam, sed cedere cogantur ad tempus.

SEDANTVR GEMITVS EREBI &c. Quidquid horridum in Inferis degit, ab ijsdem semouet, hac data nuptiarum occasione, atq; à remotione incipit gemituum. Dices: adhùc hæremus syrtibus. Populus silens est: ergò & à gemitibus alienus; si vera sunt quæ iam diximus. Sed aduerte sermonem hic esse de Damnatis in Tartarum detrusis, quorum plurimos ibi extare, durante adhuc vnione Animæ cum corpore, fabulosa recenset historia, vt patebit ex Iodi-

pidius infra recolendis. Quare poterant hic & gemere, & vlulare &c. Quid porro sint gemitus diximus supra carm. 233. Hic tamen ponitur *gemitus* pro quacumque expressione doloris, vel gemitibus scilicet, vel vlulatibus, vel rabidis quibuscumque vocibus facta. Gemitus autem, apud Inferos fieri testatur Virg. Aen. 6. vbi, cum Aeneam ad Ditis conspectum adduxisset Vates, illicò subdit:

Hinc exaudiri gemitus, & sæua sonare
Verbera; tum stridor ferri, tractæq; catenæ.

De Erebo vide dicta lib. 1. carm. 32. Et *sedantur*, inquit, hoc est inducias patiuntur, & silent interim, ne lætitiarum series perturbetur.

SQVALLOR SPONTE RELAXAT SE. Idem est *squallor*, ac deformitas; sed propriè obscura quædam, ac tetra admodum deformitas est: & hæc quidem propria inferorum, fœdo semper situ squallentium, vt lib. primo nouimus: atque hæc ipsa densitatem, ac intensionem remittere suam dicitur, adeò vt non obstinate adeò resistat, atque ad omnem prorsùs excludendam lucem non, vt antea semper, condensetur. Id enim exprimitur per verbum *relaxat se*: & quidem spontè, idest *vltrò, voluntariè*, vt Plutonicis videlicet lætitijs adularetur.

ET PATITVR RARESCERE ÆTERNAM NOCTEM. De verbo *Pati* vide nuper dicta carm. 313. & fusiùs carm. 198. Idem hic est, ac *permittit*. De nocte, vt Dea esse asserebatur, vide dicta lib. pri. carm. 112. Hic ponitur causa pro effectu, nempè pro tenebris Nox: atq; *æterna* dicitur, hoc est alioqui inuincibilis, ineluctabilis, consequenter nullum vnquam finem habitura. Quarè & inter prodigia iure ponitur Nuptialia hoc, quod est ipsam *rarescere*, nempè cæpisse quidem rarefieri, sed modicissimam tamen rarefactionem admisisse: puta qualem descripsit Virg. Æn. 6. dum ait:

Quale per incertam Lunam sub luce maligna
Est iter in syluis; vbi cælum condidit vmbrâ
Iupiter, & rebus nox abstulit atra colorem.

hæc enim est vis illius verbi *rarescere*, eo quod inchoatiuum sit imperfectissimam denotans actionem. Quibus Auctor noster mirum in modum amplificat obduratas illas inferorum tenebras, quæ ne à tedis quidem hisce nuptialibus lucem receperint, nisi modicissimam, & quæ nihilominus ipsa prodigij loco haberetur.

NEC VRNA MINOIA &c. Tres, apud Inferos fuisse Iudices Animarum constitutos, nempè Minoem, Eacum, & Rhadamantum, alibi innuimus. Hi, vt scripsit Plato, postquam mortuorum Animæ eo accessissent, vbi via ad inferos ducens in duas findebatur, quarum altera ad Tartarum, altera ad Elysium duceret; vt meminit Sybilla Virg. Æn. 6.

Hic locus est, partes vbi se via findit in ambas;
Dextera, quæ Ditis magni sub mœnia tendit;
Hac iter Elysium nobis. At læua malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.

Hi, inquam, Iudices in hoc biuio tribunal erigentes iudicare dicuntur Animas, atq; hic, vniuscuiusque cognitâ causâ, eas, pro meritis, vel ad dexteram, vel ad sinistram deflectere cogebant. Eacus quidem, & Rhadamantus causas discutiebant, sententias ferebant, sed, si quid ambiguum in ipsorum mentem irrepsisset, Minos discutiebat, ac dilucidabat, vt iustissimum procederet Iudicium. Nota his iudicibus arcana omnia vniuscuiusq; conscientiæ esse antiqui prodiderunt; ideòq; nulla fuit vnquam spes reis, vt Iudices fallere, vel delictum aliquod occultare possent, & non fateri. Quod totum inuentum est, ad instruendos homines, edocendosque, omnia aperta esse diuinæ cognitioni, ac Iudicium supremi Iudicis incorruptibile, iustissimum æquè, ac ineuitabile esse. Modum autem, quo hoc Iudicium a præfatis iudicibus fieret, sic recensent, vt decerptus manifestè appareat ex ritu tribunalium Atheniensium, & Romanorum, in quibus scilicet nulla audiebatur, aut discutiebatur causa, quæ priùs non fuisset extracta ordinatim ex vrna: singula enim nomina eorum, qui in Iudicio adstabant in vrnam schedulis consignata ingerebant; inde schedulas, inserta in vrnam manu, singillatim extrahentes, nomen, quod extraxerant, pronunciabant; sicq; cuius nomen, primo loco, eductum fuisset, illius, primo loco, causa dicebatur; & sic de singulis successiuè exeuntibus. Hunc autem ipsum morem, ab Inferis seruatum Iudicibus, satis innuunt, qui vrnam & illis attribuunt. Insuper, si plures pro tribunali iudices eiusdem sederent causæ, auditâ eiusdem discussione sententiam quisq; suam, per litteram, vel condemnatoriam, nigris exaratam lapillis, vel absolutoriam albis, secretò in vrnam pariter mittebant, quibus inde extractis, si plures in condemnationem concurrissent, reus damnationi addicebatur, si plures in absolutionem, absolutus dimittebatur. Et hinc ipsum ritum apud Inferos iudices viguisse, asseuerabant vrnam illis tradentes; ita tamen, vt, cum Eacus, & Rhadamantus sententiam tulissent, Minos eas ex vrna extraheret, ac, si quid non sincerum agnosceret irrepsisse, ita vt in aliquo discordes cerneret, addito ipse iudicij sui calculo, vel pœnas, vel præmia statueret irroganda. Hoc Minoi datum asserunt, vtpote qui Rex Cretæ, cum viueret, incorruptibilem semper seruauerit Iustitiam, quod inde factum arbitrantur complures, quod Minos Iouis fuerit filius ex Europa progenitus, atq; ab eodem Ioue præcepta de recto regimine acceperit. Primus itaque inter inferorum Iudices electus Minos, & Animas, sortitione facta, in Iudicium vocabat, & sententias ponderabat &c. quod innuit & Virg. Æn. 6.

Quæsitor Minos vrnam mouet, ille silentum
Conciliumq; vocat, vitasq;, & crimina discit.

Ad hæc itaque respiciens Auctor, cum sciret, nefas esse, vt in Principum nuptijs forum obstrepat, vel criminalia exerceantur iudicia, hæc ipsa apud Inferos, interim, siluisse describit. Ideò *Nec vrna Minoia* sic dicta à Minoe, de quo supra, nempe vas illud, quo Iudicium suffragia colligerêtur.

VERSAT INCERTAS SORTES. Iudicis scilicet concussa manu agitat schedulas inclusas, vt magis, magisq; commixtis, quæ intùs laterent, nominibus extrahendis, sortis arbitrio daretur eductio, atque in Iudicium euocatio: & iterum *versat*, hoc est *inuersa effundit* aliorum Iudicum recepta vota, vt à Minoe ponderentur, vt supra dicebamus. Quæ cum actiones Iudiciariæ sint, illis cessantibus, iudicium omne cessasse facilè intelligitur. Quare periphrasis hic adest intermissam iudiciorum seriem describens. De Sortibus nonnulla dix. lib. 1. carm. 130. Sed in alio hic sensu ponuntur *sortes incertæ*, nempe pro successiuo ordinis euentu, qui ab extractis priùs, vel posteriùs ex vrna schedulis præscribendus esset. Atque hoc dixeris, si ad primam Iudicandorum sortitionem Vatis referas sententiam. Si verò ad sententias iterum referas ponderandas, memineris, *sortem* pro iudicio non semel vsurpari, vt patet ex Virg. Aen. 6. cùm ait:

Nec verò hæ, sine sorte, datæ, sine iudice sedes.
Quæsitor Minos vrnam mouet &c.

incertæ autem erant & huiusmodi sententiæ, non quidem respectu ferentium, sed respectu expectantium quid de se in iudicio statueretur.

VERBERA NVLLA SONANT. A cessatione Iudiciorum ad cessationem graditur tormentorum, quæ omnia, posita pro genere specie, vnico verberum nomine comprehendit. De verberibus vide superiùs dicta carm. 197. ijs autem damnatorũ animas torqueri testatur & Virg. Aen. 6.

Continuò sontes vltrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans &c.

quæ hìc, in nuptiarum obsequium, iam *nulla sonant*, hoc est sonum, strepitum, fragorem edunt: quod duplicem potest habere relationem: primò ad flagella ipsa, quæ, dum cuibrantur in ictum, perfracto exsibillent aere; secundò ad ictus ipsos, qui, damnatos dùm obtundunt, sonum edant, eo pacto, quo ex collisione duorum corporum fieri sonum iam diximus carm. 173.

NVLLOQ; FREMENTIA LVCTV &c. Luctus verbera, præcipue grauissima, necessariò sequitur. Quare antecedentibus consequentia subnectit aptissimè Vates. Luctus verò & plorationem, & eiulatum, & fremitum doloris includit. Vide dicta carm. 240. Sed memineris ibi luctum amoris importari, hic verò doloris, ex quo *frementia* dicuntur Tartara; nam *fremere* est ingens murmur, ad instar irati maris edere, quod maximam indicat doloris in patiente acerbitatem.

IMPIA TARTARA RESPIRANT. Vide de Tartaris dicta lib. 1. carm. 114. hic continens ponitur pro contento, nempe, pro damnatis, *Tartara*, quæ & *Impia* dicuntur ad distinctionem illius partis Inferorum, qua Piorum sedes continentur, vbi nulla oberrant tormenta, quæ *Impia* tantùm, hoc est iniqua, scelerata, ac pœnas omnes promerita plenis depluunt manibus vltores scelerum. *Respirare* autem est *spiritum attrahere*, quod ponitur pro *tantisper à laboribus, vel passionibus recreari*: connaturale enim est, vt, qui grauissimo laborum pondere premitur, si interdum leuetur pondus liberiùs spiritum attrahat, ac si recreetur. Similiter, si passionum æstu spiritus pene interclusus, vix ægrè meandi habeat facultatem, si passiones tantisper remittant impetum, liberiùs attrahit spiritum, qui cruciabatur. Quare Virg.

cum

eum indicare voluerit, pessimo se tes Turni loco habuisse, tunc, quando innumeris penè Troianorum telis, ad angustias redactus obruebatur, eum ne respirandi quidem facultatem dictitat habuisse Æn. 9.

. . . . . . Tum tota corpore sudor
Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit: fessos quatit æger anhelitus artus.

vt itaque & Vates noster ostendat, meliori se iam loco habere damnatos omnes, respirasse eos, aptissime dixit.

DILATIS POENIS; Causam enim respirandi assignat cessationem pœnarum. Sed, ne quis crederet cessationem illam perpetuam fuisse futuram, *Dilatis*, inquit, non *ablatis*, hoc est semotis quidem ad tempus, sed iterum, & breui reddituris; nam quod differtur, non aufertur, vt vel vulgus sæpè decantat.

NON ROTA &c. Quod sub generali propositione, *Dolorisve piget tartara pœnis* incluserat, iam, per dispositionem resolutiuam, distribuit in partes, & singillatim enumerat, celebriores tamen tantummodo pœnas memorans, ne abeat in infinitum.

ROTA PRÆCEPS NON TORQVET SVSPENSVM IXIONA. Rota tormenti genus est, cui addictus dicitur in Inferis Ixion, qua de re vide dicta in Præfatione ad hunc lib. carm. 44. Hæc autem *præceps* dicitur, quia præcipiti rotatu agebatur, quò atrociùs Ixion torqueretur. Sed, iam hæc *non torquet*, hoc est nec circumrotatione, nec membrorum excrucia confractione, *Ixiona suspensum*. Quis fuerit Ixion vide loco mox cit. tantùm hic nota græcanicam locutionem *Ixiona* pro *Ixionem*, per hellenismum, proferentem, & *suspensum* dixit, hoc est illi alligatum, ita vt ab eadem rota & penderet, & torqueretur.

Voluitur Ixion, & se sequiturq; fugitq; Ouid. Met. 4.

NON AQVA TANTALEIS &c. Post Ixionem, Tantalum memorat respirantem; ac, sicuti sub Ixionis fabula Inuidorum, atq; ambitiosorum hominum, (quos Ixion repræsentat, qui Nubem compressit, loco Iunonis, quam appetierat, vt Ioui æquaretur, ne illi vxorem inuideret) pœnam obiter attigit; sic exprimit, hoc loco, tormentum Auaritiæ; nam Tantalus auarorum vtiq. typus est. Fuit itaque, vt narratur ab Eusebio, Tantalus Iouis, ac Plotæ Nymphæ filius, vel, vt alij volunt, cum Luciano, filius Æthonis cuiusdam fuit. sed, quacunq; tandem fuerit origine Cretus, certe Rex Corinthiorum fuisse dicitur, ac sane Dijs olim amicus adeò, vt eos sæpe etiam hospitio exciperet. Verum auaritia subinde obcæcatus, cum semel Dij ad ipsum diuertissent, nec haberet in promptu, quid gustandum apponeret, ne sumptibus crumenam exagitaret, maluit filium suum mori, quam marsupium euacuari. Itaque Pelopem filium elixatum Dijs apposuit comedendum. At illi, crudelitatis non inscij, ab epulis impiè appositis abstinuère, vna Cerere excepta, quæ inconsultò humerum Pelopis dicitur deuorasse. Tunc itaque Dij, humerum ex ebore elaboratum Pelopi superaddentes, eiusq; anima per Mercurium ab inferis reuocata, eum vitæ reddidere: Tantalum verò, impij sceleris auctorem, ad Inferos detrusum, hac pœna mulctarunt, vt scilicet rabida, semper fame esuriens, ac siti exæstuans inextinguibili, in aquis ad mentum vsq; degeret, ac, supra caput, inuitantia ad labrum vsq. descenderent poma: sed ea lege, vt, quoties mentum inclinaret hausturus, deprimerentur lymphæ adeo, vt semper mentum attingerent nunquam labrum; quoties verò caput attolleret, poma decerpturus, in altum illa euolarent, ita vt inter epulas, & potus miserrima semper fame, ac siti inextinguibiliter necaretur. Quare Homerus, cuius græca carmina latinitate donauit Mythol. Nat. Com. lib. 6. cap. 13. Tantalum in inferis sic descripsit:

Tantalon hic vidi duros perferre labores:
Namq; erat in stagno mentum tangente, sitisq;
Assidua vrgebat; potandi at nulla facultas:
Nam quoties in aquam deflectit labra, refugit
Vnda leuis subito absorta, ac terra videtur
Sub pedibus; rursusq; leuem Deus euocat vndam.
Hic sunt, arbores faciunt, præstantia mala
Punica, sunt olea, sunt ficus, pomaq; forma
Insigni, sensu allectans quæ cuncta palatum;
Sed quoties manibus tentat decerpere fructus,
Protinùs hos ventus celeres in nubila portat.

Tibullus lib. pri. breuiter, sed acutè Tantaleam sic sitim describit elusam:

Tantalus est illic; & circùm stagna; sed acrem
Iam iam poturam deserit vnda sitim.

Ouid. Metam. 4. . . . *Tibi, Tantale, nulla*
Deprehenduntur aquæ, quæque imminet effugit arbor.

& alibi hac pœna damnatum recenset, quod Deorum secreta mortalibus reuelasset; cum ait:

Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat
Tantalus: hoc illi garrula lingua dedit.

Nec dicas Tantalum fuisse in Inferos detrusum post raptam Proserpinam, cum dicant Pelopem a Cerere voratum, quid ageret nesciente ob amissæ dolorem filiæ; nam non defuerunt in Inferis etiam ante Proserpinam auari, quos sub Tantali parabola designaret Vates. Alij putarunt saxum ingens Tantaleo capiti imminere, quod quoties bibere, aut poma carpere conaretur, toties illius caput percuteret. Et in hac sententia videtur fuisse Virg. Aen. 6. cum ait:

Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumq;,
Quos super atra silex iam iam lapsura cadentiq;
Imminet assimilis &c.

Vates tamen noster, priorem secutus sententiam, inquit *Aqua inuida non subducitur*. Quid sit aqua, notissimum profectò est. sed nota acutissimum Vatis in hac voce acumen: *Aqua* enim dixit, non *Lympha*, *vnda*, aut *humor*; quia *aqua* dicitur, quasi composita ab *ἀ* græcorum voce priuatiuà, & *qua*, ita vt dicatur illa esse *sine qua* vitam ducere nequeamus. Non poterat itaque Ixion sine hac viuere aqua; & tamen viuebat, atque ideò eius vita *continuata mors* erat; & hic sensus est, ab eruditissimo Poeta inclusus in illa vnica voce *aqua*, vt & Tantali pœnam immensam, & induciarum gratiam ostenderet amplissimam. Dupliciter autem Aqua illa dicitur *Inuida*, nempe & pro statu antecedenti cessationem pœnæ, quia de ipsius Tantali infelicitate lætari, ac gestire illudens videretur; & *inuida* post cessationem cruciatuum, quia recreatum Tantalum doleret, dum *non subducitur*; idest non subtrahitur, non eripitur à labris sitientibus. Aduerte tamen, hic tantùm dici, quid factum non fuerit; nam quid factum fuerit dicet inferiùs; interim *non subducitur*.

LABRIS TANTALEIS. Labra quid sint, notius est quàm explicetur: hic pro toto sitientis gutture ponuntur; & Tantalea per possessiuum nomen ab ipso dicuntur Tantalo.

SOLVITVR IXION. Ab enumeratione effectuum, habita hucusque per negationes, transit ad enumerationem, per positiones, contexendam; vt duplici correspondeat gratiarum generi; nam, vt notum est, aliæ dantur gratiæ negatiuæ, per quas scilicet priuatur aliquis incommodo, ac pœna, vt hucusque factum asseruit Poeta: aliæ dantur gratiæ positiuæ, per quas commoda, atque vtilitates in aliquem conferuntur. Vt itaque omnium gratiarum fontem apertum, in his nuptijs, fuisse, ostendat ab enarratis gratijs negatiuis ad positiuas ex eodem fonte prouenientes dilabitur enarrandas. Ideo *Ixion* iam imperfectè, vt supra, recreatus, ex remotato rotæ cursu, perfectè recreatur, dum *soluitur*. Rotæ alligatum inter mortiferos serpentes fuisse Ixionem, iam multorum est sententiâ decantatum; Sed & hoc expresse innuit Virg. Georg. 3. cum ait:

Inuidia infælix furias, amnemq; seuerum
Cocyti metuet, tortosq; Ixionis angues
Immanemq; rotam &c.

Cessasse huius rotæ circumuolutionem, ac, per consequens, tormentum innuerat Vates supra: Sed quia animaduertit, factum, affirmari, hanc ipsam rotæ cessationem, a Virgilio, tunc etiam, cum Orpheus Euridicen repetens suam, plectro Tartara deliniuit; dum Georg. 4. hæc referens Mantuanus Homerus inquit;

Atque Ixionei vento rota constitit orbis.

vidit etiam oculatissimus Auctor, non futurum fuisse quid singulare, ac nulli alteri concessum, vel concedendum, id, quod singulari nuptiarum fieret occasione, si eodem pacto factum, gratia sui, vel ante, vel post ipsas nuptias, gloriari quis posset: quare posita cessatione circumlationis huius rotæ cum Virg., addit solutum Ixionem; quod Virg. factum non asseruit in gratiam Thracis canentis, ac sic perfectè recreatum ostendit Ixionem, quod nunquam erat euenturum, nisi imperfectè, aliâ quacumque data occasione. Ex his constat, quàm immeritò Heinsius, qui accuratissimam hanc Poetæ solertiam non viderit. Hoc carmen ex albo, vel inuitis, vt ipse ait libris, dixerit omninò expungendum, quippe ex superioribus conflatum; miratus id eruditos Interpretes fugisse. Miror enim ego potiùs, tantæ eruditionis virum hoc vnum latuisse.

INVENIT TANTALVS VNDAS. *Inuenire* hic ponitur pro *adipisci*, obtinere, ac *bibendo potiri*. Sed nota vim, hoc loco, huius verbi: nam inuenire dicimur, cum præter expecta-

pectationem, & insperatò, in aliquid, quod optabamus, incidimus. Sic itaque Tantalus, præter expectationem, aqua potitus est, ac labra proluit fonte, vt optabat quidem, sed non sperabat. Ideò aptissimè *manantes vndas*. Quælibet *vnda* aqua est; sed non quælibet aqua *vnda* dicitur; nam vt alibi diximus, *vnda* molem aquæ ingentem propriè significat. Vt igitur ostenderet Vates, pleno se Tantalum fonte proluisse, *Lumenes*, inquit, non *aquam*, quia ad hoc satis fuisset, si modicissimam adeptus vix summis libasset labris; sed *vndas*, & quidem plurali numero, vt, crescente aquarum copia, eum sitim abundanter extinguere potuisse affirmaret, ac sic perfectè & ipsum recreatum ostenderet, quod antea non expresserat ex eo, quod dixerit Aqua non subducitur, non potuit non subduci per fugam aqua, & adhùc impediri Tantalus, ne biberet, aut ne ad satietatem biberet, quod hic concessum, & factum declaratur.

ET TYTIVS &c. Notam arbitror Tytij fabulam. Sed, si quis à fabulis alienus in hunc locum incideret, in huius gratiam non superfluum duxerim plenam Tytij notitiam ingerere. Pherecides itaque scribit, Elaram Orchomeni filiam a Ioue compressam, & ab eodem, Iunonis zelotypiam timente, intra terram, cum vterum gestasset occultatam, ibi Tytium genuisse, quem subinde, cum obierit Mater, tellus ipsa educauerit; ex quo factum, vt Tytius Terræ alumnus diceretur. Hoc ipsum autem confirmatur ex Strabone, qui refert Specum in Bæotia esse Elaram à re gesta denominatum. Cum iam Tytius adoleuisset, quibuslibet improbitatis, ac libidinum sordibus inquinatus, dicitur eò dementię peruenisse, vt Latonam, vt aliqui dicunt, de stupro interpellare, ausus fuerit; vel, vt alij malunt, Dianam ipsam; quare ab ipsa Diana, vel, secundùm alios, ab Apolline fratre, confossus sagittis, interijt. Immò recensent alij, ambos, nempe & Dianam, & Apollinem, vnitis in illius cædem sagittis conspirasse. Et certè refert Pausanias in Laconicis templum olim extitisse, in quo Apollinis, & Dianæ imagines essent, à quibus vnitim Tytius telis conficeretur. Hunc, post acceptam eladem, detrusum ad inferos memorant; atque ibi prostratum, ligatumq;, vt mouere, nullo pacto, se posset, iecur expoluisse, laniandum vnguibus, ac rostris Vulturis; & quidem gemini, vt aliqui volunt, deuorantis, ea lege, vt, semel absumptum, iecur iterum repullulascens succresceret, vt nunquam cibus auibus, nunquam tormentum Tytio deesset. Ex quibus patet, Tytium, sicuti & Ixionem, & Tantalum, non modo quò ad animam, sed etiam quò ad corpus, in Inferis detrusum; vt habeas, quomodo in Populo silenti stridor, luctus, & eiulatus, etiam à puris vmbris præscindendo, haberi potuerit. Tytij tormentum descripsit Homerus, cuius carmina, latinitati donata, apud Mythol. Nat. Com. lib. 6. cap. 19. hæc sunt.

Hinc Tytium vidi terræ omnipotentis alumnum
Prostratum: tenet ille nouem nam iugera terræ:
Hinc, atque hinc, Vultur iecur immortale vorabat,
Omentum ingressus, Manibus non ille repellit &c.

ex quo vides, ab Homero duos asseri Vultures torquentes. Virg. verò Aen. 6. eamdem describens pœnam, vnicum Vulturem apposuit, ita rem luculenter exponens.

Nec non & Tytium terræ omniparentis alumnum
Cernere erat, per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur; rostroq; immanis Vultur adunco
Immortale iecur tondens, fœcundaq; pœnis
Viscera, rimaturq; epulis, habitatq; sub alto
Pectore; nec fibris requies datur vlla renatis.

Ouid. etiam Metam. 4. rem ita obiter attingit.

Viscera præbebat Tytius lanianda, nouemq;
Iugeribus distractus erat.

ex quibus habes, Tytium giganteæ molis corpus habuisse, cum nouem terræ iugera, prostratus, occuparet. Et

TANDEM ERIGIT ARTVS SPATIOSOS. De aduer. *Tandem* vide superiùs carm. 519. Verbum verò, ex *e*, & *rego* compositum, dicitur de eo, qui ex humo, vbi stratus iacebat, semetipsum extollit, & iam pedibus seipsum regit eleuatum: quare optimè de Titio dicitur iam se è pœnis eripiente, vt patet ex dictis. Quid pariter artus sint, videas lib. 1. carm. 62. hic certè pro membris, & toto corpore ponuntur artus, quos *spatiosos* dicit, hoc est vastos, atque magno spatio commensuratos. Quam vasta verò corporis mole insignitus fuerit Tytius, & patet ex dictis, & sic vlteriùs explicare aggreditur Vates.

ET DETEXIT NOVEM IVGERA CAMPI. Consequentia ad erectionem Tytij cum antecedenti erectione copulat, & connectit. *Detegere est id, quod tectum erat aperire*: ex eo itaque spatio, quod detegitur à Titio, se ipsum erigente, deducit Vates, quantum spatij occupauerit, & texauerit sibi; atque ex hoc molem corporis conspiciendam subijcit oculis. Porrò Iugerum, vt ait Quintil., a iugo dicitur, nam tantum terræ spatium indicat, quantum, vno boum iugo, vna die, arari possit: quod spatium idem Quintil., ad mensuram redigens, ait continere ducentos quadraginta in longitudinem pedes, centum verò, ac viginti in latitudinem. Iugeri itaque spatium, per *nouem* multiplicatum, conficiet spatium, bis mille, centum, sexaginta pedibus longum; mille autem octoginta latum: & hoc est spatium, strato Tytij corpore commensuratum. Quid subindè *campus* sit, vide dicta superiùs carm. 77. Hic locum notat, vbi Tytius pœnas lueret, qui cum tantæ molis esset, vt nullo clauso loco detineri posset, in campo detinebatur.

TANTVS ERAT. Ex tantæ molis admiratione non potuit Vates, quin in exclamationem per modum epiphonematis erumperet. *Tantus erat*: idest tam ingens, tam vastus &c.

ET PIGER SVLCATOR &c. Euulsum à pectore Tytij, vnà enim pœna, carnificem perifrasticè describit; atq; hoc ipsum consequens cum antecedentibus connectit. Antonomasticè autem *piger sulcator lateris* dicitur *vultur deuorans*. Auis hæc rapax, vt notis est, & carniuora, *vultur* dicta à tardo, quo circumuolat, corporis motu, quasi *tardè se voluens* propter magnam, ac grauem corporis molem. Et quia mortuorum cadaueribus pascuntur opipare vultures, ideò ab aliquibus animata sepulchra compellantur. Hæc auis Iustitiæ symbolum credita fuit ab Antiquis: idcircò &, pro diuina iustitia, positam arbitror, quæ seuerissimè puniat delinquentes. *Sulcator* nomen est efformatum à verbo *sulco*, quod est *proscindo, ac proscindens sulcum facio arantis more*. Ideò itaque & vultur *sulcator* dicitur, quod iecur abrodens sulcos, aratri in morem, proscissos relinqueret, & apertos. Epitetum *Piger*, si ad vulturum naturam referatur, satis ex dictis constat, quid significet. Verùm quia marem, inter vulturum cætus, nullum reperiri autumant complures, qui eas vento fœcundari tradiderunt, vt refert Pier. Valer. in hierogl., Epitetum *piger* potiùs adaptandum arbitror illi substantiuo *sulcator*; ita vt modum dicat actionis deuoratiuæ, non verò potentiæ motiuæ, seu modum volatus. Hoc itaque adiuncto Vates pœnæ intensionem adauget; nam, quò pigrior est tortor, diuturniùs, & atrociùs tormentum est. Ideò *Sulcator piger*

LATERIS OPACI. *Latus* tota ea pars dicitur, quæ ab ala inferiùs protenditur, vel ab eo quod alæ locum tenet: quarè & pectoris dimidium ex vtraq; parte ad *latus* pertinet. Cum itaque iecur in laterali pectoris parte resideat, hanc sulcare, ac proscindere, vultur debuit, vt appositum voraret iecur. Ideò *sulcator lateris opaci*, nempè *cauernosi*, siuè, *in antri modum*, excauati; nam ex concauitate efficitur, vt ibi resideant vmbræ, ideòq; *opacum* fiat id, quod ita excauatum est.

INVITVS TRAHITVR LASSO DE PECTORE. Quid significet additum *inuitus* habes supra carm. 230. *Trahitur* pro abstrahitur, per apheresim, adstat; idest vi eripitur, & diuellitur *de pectore*, ex quo vid., escam iucundissimam captans, non nisi inuitus diuelli potuit. Et *lasso* additur: hoc est tormentis fracto, ac semper morienti, nunquam mortuo, licet mortuo similis fieret, sed verè nunquam mortuo, cum semper nouum gigneret vorandum iecur.

ET DOLET, ABREPTAS FIBRAS IAM NON SIBI CRESCERE. Proprium cuiusq; animantis est, vt dolore afficiatur, si optata, qua potiebatur, esca priuetur: & proprium efferati tortoris est, deficiente materia, in quam carnificinam exerceat, mærore affici. Ex vtroq. capite Vates dolentem memorat autem; atq;, hoc eodem verbo, illum signa doloris edentem insinuat, stridoribus videlicet, circumuolitationibus &c. & dolet *abreptas fibras &c.* *Fibræ* dicuntur rerum omnium extremitates; vnde & iecoris, & cordis, & quorumcumq; viscerum extremitates *fibræ* vocantur. Hic pro toto ponuntur iecore per synecd. *Abreptas* autem dicit; nam *abripere*, à quo participium *abreptas* inflectitur, est *rapere ab*. Dolet itaque Vultur, fibras, ab aperto pectore sua raptas voracitate, iam non sibi &c. Mallet Heinsius *abruptas* dici, quam *abreptas*, & clarior quidem lectio esset, sed, vt vides, cum vulgata tandem coincidit. Quarè *dolet abreptas fibras iam non sibi crescere*. *Iam* aduerb. hic temporis est, idem, ac *modò*. Tantùm aduertendum particulam negatiuam non cadere hic supra verbum *crescere*, sed supra reciprocum *sibi*: sensus enim est, fibras renascendi

quidem

quidem vsum seruasse, in bonum Tytij, quatenùs scilicet laniatas illas partes recuperaret; sed non creuisse, in bonum præsentaneum Vulneris, qui iam rostrum inferre prohibebatur: ideò dolet *fibras crescere, & non sibi crescere*, hoc est se se in pristinum integræ sanitatis statum restituere.

Sed dum restaurantur excisæ Tytij partes, & nos mores instauremus, quid documenti ex his nobis insinuetur, perquirentes. Præcipuum Tartarei hostis studium est, vt, cum animam in captiuitatem peccati adduxerit, sibiq; in suam adiecerit, in cæcam pœnarum, quas peccans meruit, obliuionem inducat. Ideò sæpe ante mentis oculos delinitas inferorum obijcit pœnas; in nô damnatorum tormenta nulla esse suggerit interdum: sed terriculamenta esse oratorum hyperbolicas concionatorum nugas; ac sentim adducit eum, cum Epicuro dicamus: *post mortem nulla voluptas*, vt inde inferamus, *nec vllo post mortem pœna*: nam, cum dixerit insipiens *non est Deus*, scelerum scilicet vltor, nil sibi non licuisse facillime arbitrabitur. Cum itaque, vt supra vidimus, Satanas illecebris seducat, floribus decipiat latam, ac patentem ad Inferos viam, sensualibus refertam delicijs aperiat, vt facilè per eam passu gradiatur anima; nec finem huius viæ recogitet: sic eius præcipua cura est, vt & obliuionem cœli inducat, inquiens *Accipe Lethæo famulos cum gurgite Parcas*: & mortis memoriam auferat, dum Parcas nobis obsequentes effingit. Rotam Ixionis compescit, vel compescere simulat, cum præcipitium peccatori imminens cerni ab ipso peccante non permittat: nec enim nouum est, Rotam in sacris literis pro impiorum positam præcipitatione; nam & ipse Psalmographus, Deum orans, vt peccatores tandem præcipitijs obrueret, inquit: *Deus meus, pone illos vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti*. Rota quippè, posteriore parte attollitur, anteriore decidit. Posteriora autem rotæ nostræ bona temporalia sunt, opes, commoda, voluptates &c. quibus in hac vita extollimur; sed interim anteriora decidunt, nempe bona æterna nos destituunt, atq; in æternum barathrum posteriora tot e assurgentia, præcipitant rotæ alligatum suæ. Sed hanc rotam stetisse, insinuat nobis Pluto, dum, quasi æternum victuris præsentia tantum, tamquam stabilia obijcit mentis, ab anterioribus interim auertens. Tytij tormentum sedat; eum videlicet conscientiæ synderesim, quo quasi assiduo vulture, nouus Tytius, Peccator, cor suum laniat, quærebatur, auellitè pectore, vt non vlteriùs conscientiæ morsus experiatur, qui vitijs omnibus deditur: quod prouenit ex eo, quod ab assuetis non fiat passio. quare, cum iam vsus peccandi callum stomacho obduxerit, synderesis silet: sed euidens hoc signum est nuptiarum, inter Plutonem, & Animam peractarum; & quidem strictè adeò, vt vix sperandum appareat diuortium. Tantaleam extinguit fontibus sitim; nam, dum bibunt peccantes iniquitatem sicut aquam, inebriatur adeò his aquis Anima, vt sitim, quæ illi à natura ipsius indita est, fontis videlicet illius, qui deberet in ea esse fons aquæ salientis in vitam æternam, miserabiliter posthabeat, ac, quasi extinctam, negligat, ad eam tantummodo intenta sitim secundariam, qua efficitur, vt quo plùs sunt, potæ plus sitiant aquæ. Sed, quo passu, ad hæc tandem deueniat Satanas, inspiciamus. Nouit ille veritatem illius effati: *Oderunt peccare mali formidine pœna*: ideò pœnas obtegere, &, melle oblitis poculis, venena satagit propinare. Nouit etiam verum aliud effatum: *Oderunt peccare boni virtutis amore*: atq; ideò à virtutis amore priùs auertere conatur, quam pęnas non esse suadeat: &, quia virtutis, ac præcipue pudicitiæ, vallum rubor ille sagacius est, quem natura ipsa, à sceleribus semper abhorrens vnicuiq; ingenitum tribuit: ideò, primo hostis initio, ruborem istum, verecundiamq; expellere nititur, vel saltem obducto velo contegere, vt nullius effectû compos, ac consopito similis, delitescat: & vultibus addit flammea solicitum prævelatura pudorem. Sed quodnam velum est istud? Larua est profectò ex mundi ritibus mutuata: nam Ambitiosum velo honoris tuendi, ac familiæ magnificentiam conseruandi, obnubit: Auarum velo continentiæ, ac parsimoniæ; immò & solertis prouidentiæ obumbrat. Iracundum, & homicidam velo fortitudinis, ac zeli obtegit: Lasciuum velo humanæ consuetudinis obcæcat &c. Verùm à quibus velum hoc infælici animæ curat imponendum? A Matribus (proh' dolor!) Elysijs, nempè ab ijs animabus, quæ æterna fruuntur fælicitate, cum tamen, in hoc Orbe degentes diu vixerint effrænatæ. Sic Raptoribus, curat, vt, exemplo suo, velum imponat latro ille, qui è cruce cælum rapuit: Adulteris, ac homicidis regius Propheta Dauid: Venereo voluptatum cæno demersis Magdala, atq; Ægyptiaca Maria &c. dum, peccasse & illos, insinuat, ac voluptatibus indulsisse, & nihilominus Elysium, hoc est Cælum, obtinuisse: sed nunquam suggerit saluberrimum illud *Qui secutus es errantes sequere pœnitentes*. Nos itaque cognita hostili fraude, falsas eius illecebras euitemus, & pœnitentiam potiùs, quam errata eorum, qui cælum rapuere, perpendamus; ne, obuelata facie, nuptam Satanæ animam concedamus: momentaneas enim voluptates æternum subsequitur tormentum; &, si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadunt. Vigilemus igitur, ac velum cæcitatis, quod hostis imponere nititur, reijciamus, ne, mundum securi, & nos cum hoc mundo damnemur. Sed reuocat iam Italam metrum Chelis; atq; ideò, omissis barathris, in iugum Pindi abrepere conitamur.

La regia sposa ad incontrar riuolte
Dell' Elisio giardin dal sito adorno,
Le saggie Madri, in casta schiera accolte,
Forman corona alla lor Diua intorno:
E son le lingue, al fauellar disciolte,
Plettri del Ciel, ch', in lucido contorno
D' animati rubin, tolta dall' Etra,
Per più dolce arpeggiar, batton la cetra.
L'armoniche dolcezze, in varij modi,
Disserran queste, ad ammollir del duolo,
Al lei cuor già tiranno, i ferrei nodi:
D' altre, (se scherzo fù dell'aure al volo
La sparsa chioma) è, che la man l'annodi;
Che non ne speri altre rapine il Polo:
Altra al volto gl' addatta i crocei veli; (Allude alla Chioma di Berenice.)
Onde il casto rossor s' auuolga, e celi.
Della squallida regia ogni confine
D' vn' insolita gioia in mar veleggia:
E, frà l' ombre sepolte accolto al fine,
Peregrino il piacer lieto serpeggia.
Mense al Genio sacrate, ou', in diuine
Falde del suo liquor, Bromio spumeggia,
Ristoran l'ombre: e son, nell' atrio interno,
Coronati à conuito i Dei d'Auerno.
Ad onta del silentio, in que' feroci
Muti seggi del duol, sempre regnante,
Odonsi raddolcir musiche voci
Ogni cuor di là giù, benche diamante.
Non più stridon colà gemiti atroci:
Non più freme, alle pene, il volgo errante:
Ne più l' horrida notte à i ciechi horrori
Schiua di framischiar nouelli albori.
Ventilator delle più ascoste colpe,
Tace nel Biuio il Tribunal seuero:
Ne, che souuerchio il suo rigor s' incolpe
(S'al brio commune il cuor non presti intero)
Vuol di Stige il Fiscal, cui le discolpe
Prender non ponno à falseggiar sù'l vero.
Quindi l'Vrna non scuote, onde le sorti
N'escan incerte, al rio terror de Morti.
Là del vindice sdegno aspra tempesta,
Dentro a turbini suoi chiusa s'acqueta;
E de flagelli il fulminar s'arresta;
Ch' vn nuouo Fato incrudelir gli vieta.
Niuna del pianto à fiumi onda s'appresta,
Sciolta in piacer la tormentosa Dieta:
E, sospeso il penar, lieta respira
L'empia turba, del Ciel soggetta all'ira.
Da precipitij suoi cessando immota,
Non più, spietata in lacerar, le membra
Del sospeso Ission volge la ruota;
Mà, fermo il perno, insupidir rassembra
Ne più, lungi dal labro, in parte ignota,

L'an-

L'antico stil del suo fuggir rimembra
Tantalea l'onda; ò l'affamato dente
Si ricorda schernir frutto pendente.
Sciolto Ission da gl'affannosi giri
Proua repente vn'insperata pace;
E l'ordigno fatal de suol martiri
Mirar da lungi, e motteggiar, gli piace.
L'onde nel traccannar, breui respiri
Tantalo tragge, e'l suo desir compiace
Auido sì, che s'interrompe à pena,
Per respirar, del suo goder la piena.
De noue campi il tormentoso letto,
Che già tutto ingombrò (quando prosteso
Colà lo spinse il saettante aspetto
Del Dio di Cinto, e della suora offeso)
Scuopre Titio sorgendo; e l'ampio petto
Gode, in restar da suoi tormenti illeso;
Che più non solca il cauernoso chiostro
D'Auuoltoio vorace ò l'vngia, ò'l rostro.
Suo mal grado, dal cuor, che, rinascendo,
Gl'apprestaua pur dianzi esca incessante,
Pur si suelle, e s'apparta il mostro horrendo;
E le, suelte da lui, viscere infrante
Bieco rimira inuigorir crescendo;
Perch'ei non può, qual pria, lento solcante
Afferrarle in artiglio, e d'empia fame,
Obbligato al digiun, sciogliet le brame.

At nos, ne ieiunis versibus atteramur ex plenioribus potiora iam fontibus hauriamus.

Oblitæ scelerum, formidatiq; furoris
Eumenides cratera parant; & vina feroci
Crine bibunt, flexisq; minis, iam lene canentes
Extendunt socios ad pocula plena cerastas;
Ac festas alio succendunt lumine tedas.
Tunc & pestiferi pacatum limen Auerni
Innocuæ transistis aues, flatumq; repressit
Amsanctus: tacuit, fixo torrente, vorago.
Tunc Acheronteos, mutato gurgite, fontes
Lacte nouo tumuisse ferunt, hederisq; virentem
Cocyton dulci perhibent stagnasse Lyæo.
Stamina non rupit Lachesis; nec turbida sacris
Obstrepitant lamenta choris. Mors nulla vagatur
In terris, nullæq; rogum planxere Parentes.
Nauita non moritur fluctu, non cuspide miles;
Oppida funerei pollent immunia lethi.
Impexosq; senex velauit arundine crines
Portitor, & vacuos egit cum carmine remos.

OBLITÆ SCELERVM &c. Post narratam tormentorum cessatione, qua recreatas damnatorum recensuit Animas, Eumenides ipsas mansuetudinem, edocet, induisse, vt fontem aperiat, ex quo tanta in damnatos effluxerit Indulgentia. Cum enim, vt alibi diximus, Eumenides *Deæ*, quasi *Deorum iræ* dicantur, certè, Inferorum Dijs in gaudium effusis, consequens fuit, vt & Deorum mitescerent iræ; atq; ab assueta immanitate recederent: neq; enim locus est iræ, vbi gaudia confluunt aceruata. Insuper, cum *Deæ* sint tormentorum in damnatos ministræ, ijs mitescentibus, consequens profectò fuerat, vt tormenta ab ipsis prouenientia suspenderentur, nec reis infligerentur. Iure igitur rationem hic cessationis tormentorum, per causam, reddit, ne conficta illa prorsùs, ac commentitia videatur. Subinde amplificationem Tartarei prosequens gaudij, eam ab effectibus, & internè, & externè, productis egregiè promouet, eorum partem ingerens per positiones, partem per negationes, vt ex varietate profluat delectatio. eâdemq; de causa varias innectit figuras, vt, iuxta variationē rerum, amplexa ornatibus decurrat Oratio.

Causam itaque primò, cur *dolore resperent Tartara pœnis*, refundit in hoc, quod *Eumenides*, de quibus dix. supra carm. 216., scelerum vtiq; vltrices *oblitæ* immemoris sui, & criminum ad vltionem excitantium; atq; innati pariter furoris immemores, officium posthabuerint puniendi, hilares iam in lætitias profusæ. Ideò

EVMENIDES OBLITÆ SCELERVM &c. *Scelus* impium facinus est, atrox, ac detestabile flagitium, seuerissimis vtique puniendum pœnis. Reliqua autem ex dictis patent.

FORMIDATIQ; FVRORIS. *Formidandiq;* legunt alij sed minus placet. nam notanda est differentia inter *formidatum*, & *formidandum*; illud etiam enim *formidandum* dicitur, quod, de se, natum aptum est, ad formidinem, terroremq; incutiendum, licet actu nondum incusserit, eo quod V. G. occasio non adfuerit: Ast verò *formidatum* illud tantum dicitur, quod actu metum incusserit, & terrorem. Quia ergo Damnati, nimio sui ipsorum malo, furorem Eumenidum experti, & sola illius recordatione, totis artubus contremiscunt, ac vehementissimo semper rigescunt metu; ideò Eumenidum furor, apud Inferos maximè, iure dicitur formidatus. Dixi *apud Inferos maximè*, ne excluderem mortales adhùc hoc nostro in Orbe vitam trahentes, qui interdum Oresteas experiuntur calamitates: nam certè, vt refert Pausanias in Achaicis, apud Mythol. Nat Com. lib. 3. cap. 10., templum Eumenides habuere in Cerynea Achaiæ oppido, in quod si quis spectandi causa intrasset, cæde pollutus, vel incesti labe, aut alterius cuiusuis generis impietate, continuo mente captus fieret, dirisq. exagitaretur terroribus, vt earum esset & orbi furor formidatus. Quid sit furor, notauimus lib. pri. carm. 5. sed in alia longè significatione hic ponitur, nempè pro *insana quadam irarum rabie*, quæ nunquam in alieno malo valeat exsaturari. Hunc autem furorem Eumenidibus insitum esse à Natura, satis constat ex eo, quod *Furiæ* nominentur. Naturam itaque Eumenides exuisse, gestiente gaudio, indicat Vates, quasi, ebrias lætitiæ vinis, vel se ipsas nesciisse, dictitauerit. Ex quo vides, quam altè assurgat gaudiorum amplificatio.

PARANT CRATERA. Idest expediunt, & implent, ad bibendum, vt iam hilares, magis adhùc, vinum exhilaret. *Crater* verò vas ingens vinarium est, quo in solemnioribus epulis vtebantur olim. Ingentem ego potius Hydriam, quam poculum, vt alij, appellauerim; nam poculum *cratera* dicitur, & per primam declinationem inflectitur; non verò *Crater*, per tertiam, vt hic, declinationem. Quod si quæras, quanta fuerit crateris magnitudo, consule Virg. Æn. 9., & audies, ingens adeò fuisse huiusmodi vas vinarium, vt post ipsum homo latitare non dubitauerit: sic enim canit ipse, Rhætum describens minorem, ob grassantem nocturna cæde in hostes Eurialum.

. . . . *Rhætum vigilantem, & cuncta videntem:*
Sed magnum, metuens, se post cratera tegebat &c.

cratera autem dixit, iuxta Græcorum inflexionem, pro *craterem*: & numero Vnitatis, pro numero vtitur multitudinis, per synecd. Vides itaque quam largis potationibus indulgentes describat Furias, quæ crateribus vterentur; nam facilè ex antecedenti *crat. a parant* modus exprimitur consequentis, nempe

ET BIBVNT VINA. Verbum notum est, & notius etiam quid vinum sit. Tantum nota *vinum* dici, vt plurimi volunt, quod vim inferat menti, ac præcipuè in Venerem impellat, quare Ouid. pri. de arte ait:

Et Venus in vinis ignis in igne fuit.

licet alij lectionem inuertant, pro libito legentes:

Et Venus in Venis ignis in igne fuit.

ex quo habes cur largior in nuptijs vini vsus.

CRINE FEROCI. Crinitas serpentibus Furias iam vidimus lib. pri carm. 39. Modum itaque notat hic Vates bibentium Eumenidum, ac earum quasi picturam in actu bibendi efformatam subijcit oculis: idem enim fuit dicere *crine feroci*, ac dicere *erectis, elatisq; in signum audaciæ anguibus, pro crine, copiis circumuoluentibus bibebant Eumenides*; nam cum ferocitatem induit serpens erigitur in caudam, & ad vim inhiat inferendam.

ET FLEXIS MINIS. Hoc est remissis, fractisue, seù prorsùs abire compulsis: ex quo vides modum hic modo subnecti, vt vitaciùs exprimantur. Porro *minæ* nil aliud

sunt, quam vel signa, vel verba metum alteri inferentia: mites itaque adeo, dum in vina prosiliunt, euasisse Furias, insinuat, vt ne signum quidem, aut vestigium seruauerint innati furoris, quod quid maius est, quam eiusdem furoris obliuisci; nam potest quis furoris obliuisci, & tamen adhuc enatam iam in fronte furoris signa non statim adeo delere.

IAM LENE CANENTES. *Iam* idem hic sonat, ac *illicò* statim, *sine mora*; aduerb. nempe temporis immediati vt nostis. *Lene* nomen a luerbiatum more poetico idem sonat, ac placide, suauiter, & sine admixtione asperitatis, in quod tandem coincidere mihi videntur, qui legunt *læta canentes*, quos non improbo. Certe Plautus tristi, ac perturbato homini propinandum monet, vt bilem diluat. Quare nil mirum, si inter iteratas potationes lenes descripserit Furias Vates, & lene canentes, cum nouerit musicam, ad hilaritates comparatam, non alio magis stimulo, quam suauis vini gustu concitari canente Tibullo in Synepeia.

Ille liquor docuit voces inflectere cantu;
Mouit, & ad certos nescia membra modos.

canere autem est compositis ad numerum vocibus modulari. Quod si quæras, quid tandem canerent Furiæ? In promptu responsio est, si memineris, in more positum apud antiquos, vt ante cubiculum nuptiale, quod græce Θάλαμος dicitur Epithalamium, nempe carmen, quo laudes celebrarentur viri, nuptæq; Virgines concinerent. Virginibus itaque Eumenides surrogat Vates, cum in rebus Inferorum versetur, ac per consequens non nisi ad inferorum potestates spectantibus. Adde & Furias credi Virgines potuisse, non quidem virtute, & affectu; sed necessitate, nam earum deformitas, omnes profecto ab earum congressu absterruisse, censenda omninò est.

EXTENDVNT CERASTAS &c. *Extendere* idem est, ac *porrigere*. Ostendit itaque Vates, Eumenidum Serpentes erectos, vt dicebamus, ad vina inhiasse; sed non ausos fuisse attingere, nisi ipsæ Furiæ, quarum crines erant, imperio mouissent, vel forte etiam inuitauissent ad haustum. Vinis itaque cum se proluissent Eumenides, dum lene interim ipsæ canerent, *extenduns socios ad pocula plena Cerastas*; ex quo vides, quam magnam desumant amplificationem Inferorum, hisce in nuptijs lætitiæ, quæ non solum Furiarum naturam, sed etiam serpentium a vino prorsùs abhorrentium superauerint. Et profectò Eumenides, á vino alienas adeò, crediderunt antiqui, vt vinum ex earum sacris penitus arceretur. Quod autem ad Serpentes spectat, satis notum arbitror, quod ait D. Bernardus serm. 60. in Cant., nempè Serpentes vel ab ipsis florentium vinearum odoribus longè effugere; nam *hic odor*, inquit, *Serpentes fugat*: ex quo facile colligi potest, quam Serpentes abhorreant ab eo liquore, cuius vel flores auersentur, & fugiant: & tamen hic vina bibunt, quasi in aliam, præ lætitia, transmigrantes naturam. Scio equidem, vina hic symbolicè posita, ad significandam lætitiarum affluentiam, quibus inebriarentur & Furiæ, & Serpentes, adeoq; mitescere cogerentur. Testatur hoc quidem illud, quod in sacris litteris parabolicè scribitur, nempe, accitam aliquando ad aliarum arborum Imperium, vitem respondisse, non posse se deserere vinum suum, quo Deus, atq; homines læti redderentur; quare Socrates, apud Xenofontem, ait, vinum non aliter mæroribus mederi, quam Mandragora hominibus; lætitiamq; non aliter excitare, quam oleum inspersum igni flammas adaugeat. Accedunt coniectores communiter, qui asserunt, vel modico vini haustu in somnij attentari viso, læti alicuius euentus signum afferri. Scio inquam ad hæc omnia Poetam facilè respexisse; atq; ideò vina hic, pro lætitijs posuisse. Sed non minus repugnat Furijs, ac furialibus hydris, in hilaritatem solui, quam vina bibere, quorum hieroglyphico vsus est Vates, vt congruenter procederet ad ea, quæ de connubijs, apud Manes, præuarrauerat. Quare semper remanet, vt loco prodigij, Nuptiarum occasione, peracti, Furiarum, ac furialium, immutationem apte proposuerit amplificaturus. Ideò & bibunt Furiæ, & extendunt

CERASTAS SOCIOS. Cerastes genus serpentis est perniciosissimum, quatuor gerens in capite cornua, quibus reliquo inter herbas delitescente corpore, fraudolenter ludentibus, incautas allicit aues, vt voret. Cerastes igitur Furijs attribuitur, vt noueris, incautos tantùm facilem illarum prædam fieri; sed, qui me minerit latere anguem in herbis, nunquam furiarum venena pertimescet. Porrò *Socius* dicitur, qui pari, cum altero, spe consilio, ac periculo rem aliquam aggreditur. Ideò apte Furiarum *socios* cerastas appellat Vates, nam, quod earum semper capitibus inhæreant, eiusdem etiam, cum illis, consilij sunt, eiusdemq; crudelitatis, & nunc, data occasione nuptiarum, lætitiæ participes fiunt, atq; eadem spe, consilio, ac periculo, cum illis, extenduntur.

AD POCVLA PLENA. Poculum est vas, quo bibentes vtimur, a potione sic dictum; hic positum noueris, pro cratere, de quo supra, per cathacresim. *Plena* autem, inquit, hoc est, redundantia mero, & affluentia; nomen vtiq; notissimæ significationis.

AC SVCCENDVNT ALIO LVMINE FESTAS TEDAS. Vltrices scelerum faces ab Eumenidibus gestari, decantatum, vel in Triuijs est, & testatur Virg. Æn. 6.

. . . . *Furiarum maxima iuxta*
Accubat, & manibus prohibet contingere mensas;
Exurgitq; facem attollens; atq; intonat ore.

Sed licet, ad has Furiarum assuetas faces respexisse hic Vatem, non abnuerim: attamen & ad illas certe respexit faces, & quidem principaliter, quas assumptas a Furijs, cum, bella moturus superis, Pluto desæuiret, dixerat lib. pri. carm. 40. ostendit enim, hoc loco, mutatis rerum vicibus, mutatas & a Furijs fuisse faces; quæ enim ibi, furore Regis, ac proprio, circumactæ faces irarum, vltionisq; belligeras arripuere succensas, hic nuptiales assumunt tedas, & vibrant. Sed nota proprietatem verbi *succendunt*, quod exprimit adamussim actionem, qua faces, alia subiecta face, accenduntur. Et *alio*, dixit, nempe diuerso ab illis, *lumine*; nam illud ferale fuerat, hoc nuptiale; illud belligerum, hoc pacificum; illud furoris, hoc autem amoris: ex quo etiam factum, vt *festas* dixerit tedas, hoc est festiuo lumine micantes: & alludit ad superstitionem antiquorum, qui, faces nuptiales rogali igne succendi, omnino vetabant, tristissimum, quod inde captabant, omen euitaturi.

TVNC ET PESTIFERI &c. Non ingens admodum, quantumuis extet insignis, censetur lætitia illa, quæ e ancellis conteota sit detineri. Ideò Poeta, vt, amplificatam hucusque, inferorum lætitiam ad summum euehat, eam, extra claustra etiam Tartarea diffusam, vsque ad superficiem terræ non solum; sed ad ipsam aeris regionem, signa hilaritatis promouisse recenset, atq; ab effectibus in beneficium orbis nostri productis iterum amplificat. Incipit autem per apostroph. ad Aues, quas primo loco huiusmodi beneficia expertas ritè insinuat, ex eo, quod, ad spiracula Ditis, ex quibus, si transpirare debuerat, certe transpirasset lætitia Inferorum, non nisi aues, incautè prætervolantes accederent reliquis animalibus ab eorumdem horribilitate refugientibus.

TVNC AVES. De aduerb. temporis *tunc* alibi diximus; idem est ac *eo tempore*. *Aues* Volucres omnes oua parientes, pennisq; instructas significat; nomen vtique deductum ab auijs, idest locis secretioribus, quibus aues delectantur, ex quo patet, cur aues primo lætitiam senserint inferorum; nam spiracula, ex quibus illa exilire potuit, Ditis, vbicumq; tandem constituantur, semper reperies syluis obuallata, ac secretissimis in locis seposita. Vocandi autem vtitur casu, vt conuersum ad illas apertè ostentet sermonem: *tunc aues*

TRANSISTIS INNOCVÆ. *Transire* idem est, ac *traiicere*, á *trans*, & *ire* compositum. *Innocuus* verò & actiue sumitur á Poetis, & passiue. Si actiuè sumatur, idem est, ac *nemini nocens*: si passiue, idem est, ac *cui nemo nocuit*: & in hoc secundo sensu hic ponitur, eo pacto, quo etiam Virg. Æn. 10. vbi sic habet. . . . . *E sedêre carinæ*
Omnes innocuæ.

hoc est nullum, vt alias passæ detrimentum.

PACATVM LIMEN AVERNI PESTIFERI. Pacatum idem est, ac *pace donatum*, seù *tranquillitati restitutum*; mortiferum cum semper fuerat auibus prætervolantibus Auerni venenum, vt iam diximus lib. pri. carm. pri. vbi etiam habebis, quid sit Auernus, & cur pestiferi, hoc est pestem exhalantis nomine designetur. Limen verò pro confinio ponitur, de quo vide dicta lib. pri. carm. 90. Heinsius *flumen* legit, non *limen*: sed minus propriè, vt arbitror; nam Auernus lacus est, non *flumen*; præterquam quod aptissimè *limen* dicitur spiraculum illud, quod primum ad inferas sedes aperit ingressum.

FLATVMQ; REPRESSIT AMSANCTVS. Alij legere voluerunt *anfractus*. Sed errarunt, nam alias inferni fauces sirmectit Poeta, vt diffusior appareat lætitia. De Amsancto vide dicta lib. pri. cit. carm. pri., vbi etiam aliqua de eiusdem pestiferis afflatibus, seù, quod idem est, exhalationibus; *reprimere* verò flatum, & cohibere eum, ac detinere ne erumpat, ac prosiliat.

VORAGO TACVIT. Immensæ propemodum profunditatis

ditatis

ditatis locus *vorago* est, quidquid in illam inciderit ingurgitans, ac, fere dixerim, inexplebilis; quales sunt aquarum, in mari, aut etiam interdum in fluminibus gurgites. Verum de quanam voragine loquatur Poeta hic, vt faciliùs dignoscamus, aliqua iterum de Amsancto resumenda sunt. Est itaque Amsanctus, vt lib. pri. dicebamus, in vmbilico Italiæ, apud Arpinates, locus, quem *Valles Amsancti* appellat Virg. Æn. 7. Habet hic locus aquas sulphureas, graueolentes adeò, vt accedentes, licet ad aquas ipsas nondum peruenerint, suffocatos interimant: quare victimæ, circa hunc locum, mactandæ, non ferro pereunt, sed fætore. Hos itaque halitus pestiferos cum repressos innuerit Vates, voraginem insuper taciturnè, adiecit: nam in his Amsancti vallibus voraginem fuisse, memorat Virg. cit., profundam adeò, vt ad Acheronteos vsq; latices demergatur. Perennis ex ea fons aquarum, circumuolutis vorticibus, ac collisis, per anfractuosas vndiq; ripas, vndis tanto fragore dicitur emergere, vt torrentis nomine, à fragoris proportione Virg. appellauerit.

Est locus Italiæ in medio, sub montibus altis,
Nobilis, & famâ multis memoratus in oris,
Amsancti Valles: densis hunc frondibus atrum
Vrget, vtrimq; latus nemoris: medioq; fragosus
Dat sonitum saxis, & torto vertice torrens.
Hic specus horrendum, & sæui spiracula Ditis
Monstrantur, ruptoq; ingens Acheronte vorago.

De hac ipsa loquitur Auctor noster, ab eaq; compressum asserit fragorem. Nam *tacere est ab incepto vocis, vel alterius cuiusquam soni excitatione desistere*; dixi *vel alterius soni*: nam tacere dicuntur etiam res illæ, quæ sine voce sunt. Sic mare silens dicitur, cum nullo iactatum tremitu quiescit, apud Virg. Æn. pri. *Geminiq; minantur*

In Cælum scopuli quorum sub vertice late
Æquora tuta silent.

sic & agri ipsi tacere dicuntur apud eumdem Æn. 4. cum nullo pedum pulsantur attritu, nempè

. . . Cum medio voluuntur sydera lapsu
Cum tacet omnis ager &c.

& in hoc sensu: *Tacuit vorago*, inquit Auctor, idest strepitum, ac fragorem compressit.

FIXO TORRENTE. De quo torrente hic loquatur, patet ex dictis, nempè de aquarum eruptionibus torrentis in motem vehementibus, quarum cessationem, tamquam causam, assignat cessationis illius tremitus, axiomati Aristotelico innixus: *remota causa remouetur effectus*: *figere* enim, à quo particip. *fixo*, idem est, ac immobilem *reddere*.

TVNC FERVNT &c. Quæ, licet modum excedant, fidem excedere non videbantur assertiuè posuit Vates. Iam vero aliquid enarraturus, quod & fidem videtur excedere, tamquam ex auditu illud exarat; & *ferunt*, inquit, hoc est *dicunt*, ne ipse rei Auctor fiat, quæ incredibilis videri possit. Nota emphaticam repetitionem in aduerb. *Tunc*, de quo iam satis supra.

FONTES ACHERONTEOS. Acherontem fluuium esse mæroris, ac doloris iam vidimus lib. pri. carm. 87. Incredibile igitur videri potuit, dolorem ipsum, ac mærorem in lætitiam mutatum iri: cum ex Phylos. quod semel est idem, semper sit idem, præcipuè si de essentialibus loquamur, vt hic; nec mutari possit, indestructâ illius naturâ. Sic ex eo, quod homo sit animal essentialiter rationale, ne per diuinam quidem potentiam, potest, saluâ eius natura, non esse animal rationale: quarè, a pari, ex eo quod Acheron sit essentialiter luctus, mæror, ac dolor, non potest oppositam induere naturam, salua Acherontis essentia. Quæ cum aduertisset oculatissimus Vates noluit assertiuè huiusmodi flumen in dulcedinem lætitiæ conuersum asseuerare: sed *ferunt*, ait, alludens ad metamorphoses, quas fabularum inuentores vltrò admitterent. Allusit insuper ad id, quod aliqui de Acheronte historicè se scripsisse professi sunt, nempè aquam Acherontis fluuij, de se, insuauissimam fuisse, vt scribit Pausanias, & veneno propemodum comparandam, si prope fontem, ex quo oritur, degustetur; verùm eamdem aquam, longiùs à fonte procedentem, multis fluminibus hinc, inde acceptis, mitescere, & dulcem fieri adeò, vt, in Sinum Ambracium defluens, ipsum mare dulcedinem cogat præ se ferre, vt scripsit etiam Strabo. Mutationem itaque huius fluminis, iuxta prænarrata, attingit Poeta hic; &, per histerologiam, quod proprium dicitur Acherontis, in mare defluentis, ipse ad fontem transfert: licet enim nouerim, fontem sæpè, pro totius fluuij fluentis accipi; non tamen, in hoc sensu, acceptus hic a Poeta fontes Acherontis ausus fuerim affirmare: Et ratio est, quia, cum superiùs seriem inierat prodigiorum, quæ, extra Inferni claustra, in conspectu Solis apparentia, inferorum lætitiam testari debuerant, vt vidimus, incongruum fuisset, si a superficie terræ, quam attigerat ad centrum, atq; iterum à centro, vt, quæ sequentur, prosequeretur, ad superficiem saltitasset Poeta. Quarè, vt cohærentiam orationis, semper apud Claud. illibatam, seruet, dicendus est necessariò, non loqui hic de Acheronte, in inferis constituto, nisi quatenùs ex antecedenti infertur consequens, nempè ex mutatione fontis mutatio totius; sed loqui pressè, ac peculiariter de ipso fonte, nempe de ipsa prima Acherontis origine, vt ex ea per consequens intelligas, qualis fuerit, etiam in Inferis, Acheron. Sciendum itaque, ad textus intelligentiam, duplicem recenseri ab aliquibus Acherontem, quorum alter fuerit in agro Brutio, iuxta Pandosiam, vbi Molossorum Rex Alexander, ab Oraculo Dodoneo deceptus, trucidatus fuit, vt Strabo testatur lib. 6., cum iussus fuisset Acherontem, atq; Pandosiam deuitare; isq; arbitratus esset, hæc ea esse loca, quæ in agro Thesprotio erant, eodem nomine, per id tempus, celebrata. Alter itaque fuit Acheron Epyri fluuius ex Acherusia defluens palude, iuxta eiusdem regionis ciuitatem, nomine pariter Pandosiam. De primo Acheronte scripsit Plato in Phædone, eum in Acherusiam paludem (aliam scilicet à supracitata, sed eodem nomine appellatam, in agro Brutio positam) illabi. De secundo, egredi eum ex Acherusia Epyri docuit Strabo lib. 8. Et hic secundus Acheron, ex opinione antiquorum, ille est, qui fluuius dicitur inferorum, vt refert Mythol. Nat. Com. lib. 3. cap. pri. Hunc itaque Acherusiam Epyri, quæ fons dicitur infernalis Acherontis, Pausanias in Atticis, ac Strabo lib. 5. asserunt proximam fuisse Miseno promontorio, quæ deinde reducta profundum littus in sinu Baiano aperiebat: atq; inferorum fluuium, ex ea fluentem, sub terras mersum, ad Inferos vsq; protendi, ibiq; paludem altissimam efficere, traditum ab antiquis fuisse, testatur Suinius, eumdemq; mox, per quamdam speluncam, vallemq; emergere, quasi ab inferis reducem, atq; in mare defluere. De hac autem Acherusia referunt complures, eam esse eius naturam, vt viua corpora nulla sustineret, mortua verò, quæ plurima inijciuntur, supernatantia spontè ad vlteriorem transueheret ripam, ex quo datus est fabulæ locus, de Charonte animas trans Acherontem transuectante. Acheronteos igitur fontes habes: nam *Fons* perennis est aquarum origo, vt dix. supra carm. 103. Iam videndū quid sibi velit sextus ille casus absolutus.

MVTATO GVRGITE. De mutatione iam diximus §. præcedenti. Gurges autem propriè profunditas quædam est fluminis, in qua aqua rotatim vertitur in gyrum, vt & supra attigimus § *vorago tacuit*. Iure itaque *gurgitem* vocat Vates profunditatem illam, in quam Acherontei fontes deprimuntur, cum ad infernas vsq; regiones dejciantur; nec enim maior profunditas excogitari potest, quam illa, quæ careat fundo: sicuti de quadam palude, apud Lemnum sita, scripsit Solinus, quæ vid., quinquaginta tantum passuum ambitu circumscripta, adeò in altitudinem deprimitur, vt nequicquam profunditatis finem exquisierint curiosi; inter quos & Nero Imperator recensetur, qui, plumbea ingenti massa ad funis extremitatem alligata, cum funem demitteret, defecere & funes, & funarij, nec vnquam extrema profunditas reperta. Talis procul dubio credi potest & profunditas Gurgitis Acherontæi, qui dicitur ad inferos vsq; descendisse. Itaque dum ait Vates *mutato gurgite* certe explicat, mutatis fontibus totam aquarum, de consequenti, congeriem ad inferos vsq; mutatam fuisse, ita vt Gurges, qui alioquin lacrymis fluebat, lacte nouo ditaretur, vt videbimus. Quod si dixeris, iam non saltitat oratio; sed eodem gurgite defertur, quem mutatum decantat.

TVMVISSE LACTE NOVO. *Tumuisse* dicitur per translationem: nam sicuti, quæ tumore inflantur, protuberantia increscunt, & attolluntur, ita & flumina, cum nimia lympharum exuberant copia, protuberantia videntur, supra sese ipsa, extolli, & excrescere. Quarè verbum hic istud exuberantiam exprimit liquoris, quo, occasione nuptiarum ditatus fuerit Acheron. Insuper tumuisse dicitur quisquis superbiâ elatus fastum vultu præfert, ac gestu: atq; hunc etiam sensum complexus est Vates; nam certè superbus ierit Acheron delicijs iam affluens, ac, super omnia flumina, singulari auctus priuilegio, cum non iam lacrymis; non iam aquis affluens deflueret; sed *Lacte nouo*. Quid lac sit, notissimum profectò est, sanguis scilicet purior, qui, maiori concoctione, in mamillarum venis candorem induit, & succus vitalis, alendis pueris, materno profluit ex fonte. Sed cur *lacte*, & *lacte nouo*, Acheron tumuisse dicatur, in nuptijs

Proserpinæ? Primo quidem lac iucunditatis, delectationis, ac suauissimæ lætitiæ symbolum est; quare cum vellet Vates, Inferorum dolorem in amænissimam iucunditatem, lætitiamque conuersum ostendere, aptè amarissimos Acherontis fluctus, doloris scilicet latices, in lacteas vndas abijsse commemorat: hocq; decerptum fuisse ex sacris litteris, Batth. nominatur, vbi scilicet Israeliticus populus in terram ducitur lacte, & melle manantem. Sed altiùs etiam respexit Vates, vt arbitror. Dixerat superius Plutn, adesse, apud ipsum etiam, sydereas domos, puriores Cælos, clariorem Solem &c. sed quia, anteactis temporibus, nulla Iuno ignauum illum condecorauerat Mundum; nec vlla in illo esse potuit lactea via: ait, postquam Proserpina Iuno est Inferorum constituta, vt meminit Vates lib. pri. carm. 3., consonum fuit, vt via lactea, & regnum ditaretur Plutonis. Sed, quia nondum hac, lacte Iunonis Infernæ, poterat confieri, lacteam hanc viam præbuit Acheron, in augurium fæcunditatis constitutæ nuper Reginæ, vt, arrepto omine, Elysiorum cultores gite possent, Iunonis suæ fæcunditatem præfari, vt factum videbis inferiùs, vbi canentes audies.

Iam fœlix oritur proles; iam læta futuros
Exspectat natura Deos &c.

in nuptijs enim mos erat, vt vigilantissimè auguria obseruarent, & boni, vel mali ominis prænuntia inde captarent. Tertiò nouit eruditissimus Vates, sanctum semper apud antiquos fuisse, vt in inferijs mortuorum peragendis lacte vterentur. Sic Æneas apud Virg. Æn. 5. Iusta annualia Genitori persoluens,

Hic duo ritè mero libans carchesia Baccho
Fundit humi; duo lacte nouo, duo sanguine sacro.

quod ipsum seruatum in funereis Polydoro dicatis testatus fuerat idem Æneas, dum Funeris ordinem recensens Æn. 3. dixerat:

Inferimus tepido spumantia Cymbia lacte,
Sanguinis & sacri pateras: animamq; sepulchro
Condimus: & magna supremum voce ciemus.

Quæ cum meminerit auctor, mente etiam retinuit id, quod tradidit Euripides, in Oreste, nempè obtinuisse Proserpinam, postquam Regina Inferorum fuerat constituta, vt funeta omnia, quæ subinde fuissent peragenda, in ipsius omnia honorem ederentur; ita vt, quæ dispertito priùs dispertiebantur, iam in solas Proserpinæ confluerent manus. Hæc enim græcè ab Euripide pronunciata, sic latino idiomate refert Mythol. Nat. Com. lib. 3. cap. 16.

Capitisq; plagæ, pulchra, subterraneæ,
Sortita quas alim Dea est Proserpina.

quod clariùs explicans subinde Lyricorum Princeps Hor. lib. pri. carm. od. 28., sic Architam inducit loquentem

Mixta senum, ac Iuuenum densantur funera: nullum
Sæua caput Proserpina fugit.

Cum itaque quolibet in funere lacte vterentur, & quodlibet funus iam esset ad Proserpinam referendum; meritò Acheron, qui fluuius mortuorum transuectandorum est, tot funerei lactis, iam in vnum confluentis, colligens vndas, plenis lacte vorticibus, ad ferendum Proserpinæ tributum, mutato Gurgite, deuoluitur in hieroglyphicum erectus. Hinc etiam facilè intelliges, cur idem Acheron non solum tumuisse dicatur lacte, sed lacte *nouo*. Primò enim *nouum* dicitur à *nouando*, seù *mutando*, vt ex dictis constat, &, quia ex nouitate admiratio, ideò nouum dicitur, hoc est admirandum. Secundò non quocumque lacte in funereis vtebantur, sed *lacte nouo*, vt patet ex 5. Æn. cit., nempè lacte recenter expresso ab vberibus, ita vt adhuc calens effunderetur in Inferijs, vt clarè explicatur 3. Æn. cit., vbi, pro *nouo*, *tepido*, inquit, lacte Cymbia spumantia. Tertiò *nouo lacte* litabatur, quia lacte vtebantur expresso ab vberibus, enixæ nuper, Iuuencæ, immò & primò enixæ, vt aliqui volunt, ita vt nulli priùs, quam sacris libatum fuisset Inferijs. Ad quæ omnia respiciens Auctor, *lacte nouo* Acherontem innuit intumuisse, vt explicatis congrueret.

ET PERHIBENT &c. Mira miris; incredibilia incredibilibus subnectit; sed ita vt, loco prodigij cum habeat, ex aliorum sententia depromptum insinuet, quod referat, vt etiam supra factum vidimus. *Perhibere*, verbum vtique compositum ex *Per*, & *habeo*, vim duplicis habet verbi, & idem est, ac *asserere*, & *affirmare*.

COCYTON VIRENTEM HEDERIS. De Cocyto, quatenus Inferorum esse dicitur flumen, aliqua attigimus lib. pri. carm. 87. sed hic, eo modo, consideratur, quo supra de Acheronte diximus; quatenùs scilicet originem apud nos habere dicitur, non apud Inferos, ad quos dilabitur. Cocytum autem ex terra nostra ortum ducere, clarè deducitur ex ijs, quæ scripsit Plato, in Phædone, cuius græca verba sic transfert Mythol. Nat. Com. lib 3. cap. 3. *Hic verò huc delatus, magnasq; vires ab aqua assumens, terramq; ingressus, ac circumuolutus concauatus fluit Pyrophlegetonti, illeque sic obuius in stagno Acherusia; neq; huius aqua cum alia commiscetur; sed in gyrum circumuolutus in Tartarum erumpit, Pyriphlegetonti aduersus; opsius autem nomen est, vt Poetæ aiunt, Cocytus.* Cum itaque in Acherusiam paludem (quæ vbi nam sit locorum iam vidimus) influere dicatur Cocytus, certè constat, apud nos eum primo fluere, quam in Tartara demergatur. De hoc igitur, vt apud nos est, ob rationes supra traditas, de Acheronte, loquitur Vates, dum ait: *Et perhibent Cocytum virentem hederis &c.* *Virens* idem est, ac *virorem induens* (vulgò *verdeggiante*) *hederis* nempè circumsurgentibus, quibus Cocyti margines stipentur. Sed cur *hederis* potiùs, quam verbenis, ac similibus herbis? Aptè profectò, si, quæ sequuntur, perpenderis. Interim, quid sit hedera, videas lib. pri. carm. 17. vbi etiam habebis, cur Baccho illa sacra sit.

STAGNASSE DVLCI LYEO. *Vndasse* scribit Heinsius, quem non improbo, sed vulgatam sequor, quia in idem tandem coincidit, vt ex explicandis patebit. *Stagnare* itaq; propriè, & rigorosè loquendo, idem est, ac *stagnum efficere*, quod euenit, cum in deuexum locum, atq; vndique circumseptum, aquæ defluxerint, ibique, nullo dato erumpendi aditu, conquiescere coguntur, & permanere, in altissimam deuexæ profunditatem. Verùm, quia & sæpe sæpiùs ex superaffluenti fluminum exundatione, superatis flumina ripis, in subiectos campos decidentia, in ijsdem minora quædam efficiunt stagna; hinc est, vt per translationem interdum *stagnare* pro eodem, ac *exundare* sumatur, posito scilicet consequenti, pro antecedenti, & in hoc sensu inquit hic Vates *Cocytum stagnasse dulce Lyæo*. Quid significet nomen *dulce*, & notum est, & alibi innuimus. Hic optimi vini suauissimam notat, omnibusq; expetibilem qualitatem. *Lyæus* verò cognomen Bacchi est, qui dictus fuit *Lyæus*, eo, quod immoderatus vini vsus λύαν pariat, hoc est, rixam, & seditionem. Bacchum autem, pro vino ipso, accipi nempè inuentorem, pro re inuenta, notissimum est. Aptè igitur Vates Cocytum stagnasse inquit, non *Baccho*, non *Liberi patris liquore*, sed *Lyæo*, idest vino superaffluenti, immoderato, atq; ad λύαν pariendam idoneo; ita vt non solùm vino tumuerit Cocytus, sed, summas egressus ripas, vina fuderit in subiectos campos, ibiq; stagnum vndiq; clauserit. Sed quid Baccho cum nuptijs Proserpinæ, vt tàm affluenter thesauros effunderet suos, & flumina a fonte, apud superos posito, vsq; ad Inferorum centrum decurrentia, repleret adeò, vt exundarent? Vide dicta lib. pri. carm. 16. Insuper ex supra cit. Virg. locis, sanctum fuisse noueris apud Antiquos, vt lacte non solum, sed & vino vterentur in Inferijs peragendis. Quarè, sicuti, tributum Proserpinæ debitum laturus, lacte nouo intumuit Acheron, ita æquum fuit, vt Cocytus vino redundaret, quo Inferiæ, plene vtriq; ritu, Inferorum Reginæ sacrarentur. Ex hoc ipso habes, cur viruisse hederis dicatur Cocytus, nam Lyæo fluens debuit, & Lyæi frondibus coronari. Sed & aliam, hac vini affluentiâ, attigit, ni fallor, eruditionem Auctor. Memineris, Plutonem supra, cum indicem Inferorum Proserpinam constitueret, promisisse, futurum, vt sontes cogerentur, spontè piacula fateri.

. . . . Te Iudice sontes
Improba cogentur vitæ commissa fateri.

Hoc posito, ait Plato, de legibus, nullum tormentum, ad veritatem eliciendam, excogitari posse vino efficacius: atq; hoc ipsum pluribus ibi comprobat rationibus, ad quod etiam fortassis respicit commune illud effatum: *In vino veritas*; & Horatianum illud vel in Triuijs decantatum ab omnibus.

Fæcundi calices quem non fecere disertum.

Quapropter & Pica, loquacitatis symbolum Baccho dicatur, nec illa vnquam adeò loquax est, quam cum vino imbuitur. Ad hoc ipsum respexisse, arbitror, Bracciol. lib. 3. de Cruce, vbi quemdam inducens ad scelus proprium, quo occideretur, detegendum, sic ait:

Quand' al fin della cena ogne pensiero
Con poca guardia à più dal cuor tenure &c.

cum itaque veritas ex imperscrutabili cordium labyrintho extrahenda esset, iudice Proserpina, hieroglyphicum concessæ libertatis, potestatisq; erigitur Cocytus, vino exundans, vt eam vim deferat in tributum, qua, per Platonem, nulla, ad extorquendam veritatem, efficacior.

LACHESIS NON RVPIT STAMINA. Subintellige repetitum *Tunc*; idest nuptiarum tempore perdurante. Et transit Vates ad beneficia exaranda, quæ senserint ex his nuptijs Animalia ipsa rationabilia. Quæ sit Lachesis videas lib. pri. carm. 54. Eius munus est stamina de Colo detrahere, ac nendo producere, vt ibidem vidimus carm. 48. Atropos autem, non Lachesis est, quæ stamina obtruncat, & disrumpit. Quare opinatus est Parrhasius, in hunc locum scribens, positam Lachesim a Poeta hic, pro quacumq; Parca, seu sororem pro sorore, eo pacto quo Virg., inquit ipse, Pollucem pro Castore semel posuit; Androgeum pro Glauco Propertius &c. Verùm hallucinatus egregiè est, meo iudicio Parrhas. qui altiorem Auctoris nostri sensum non introspexerit. Ad cuius intelligentiam, memineris Lachesim primam, ac principalem censeri inter Parcas, vt nos innuimus, cit. carm. 54. lib. pri.; alias verò duas eiusdem quasi cooperatrices, ac subseruientes esse: ex quo sequitur, sororem eam, quæ Atropos dicitur, non potuisse, stamina, quæ Lachesis produceret, rescindere, nisi ex eiusdem nentis voluntate. Quo posito, licet Atropos esset causa immediata fractionis vitalium staminum, tamen subordinata ex nutu Lachesis pendebat iubentis. Cum itaque qui per alium facit per se ipsum facere censeatur; ideò disruptio staminum Lachesi attribuitur a Poeta. Sic in sacris etiam literis Dauid Vriam dicitur obtruncasse; non quia ipse stricto ferro in Vriam irruisset; sed quia ex iussu, ac voluntate ipsius, eo in loco positus est Vrias, vbi hostium gladijs obtruncaretur. Hic itaque Lachesis quatenùs non permisit, vt Atropos stamina dirumperet, iure dicitur cessasse ab ijs rescindendis *non rupit stamina*, quid autem sit, stamina rumpere respectu Parcarum, vide cit. carm. 48. lib. pri.; & de staminibus vide dicta lib. pri. carm 57.

NEC TVRBIDA SACRIS OBSTREPITANT LAMENTA CHORIS. Parrhas. cit. inuertit huius textus lectionem, quam sequuntur Heinsius, Barth. & alij, atq; legendum asserit: *Ne turbida sacris obstreperent lamenta choris*; dicit enim, afferri hic à Vate rationem, cur Lachesis non ruperit stamina, ne scilicet morientium gemitus festa nuptiarum gaudia interturbarent. Verùm in hoc ipso decipi Parrhas. arbitror, qui, dum cautum, & cautè probantem omnia, Vatem ostendere nititur, eum in perissologiam incautè adducat. Cur enim Poeta rationem subderet, cur stamina non ruperit Lachesis, eamdem, quam emphaticè incluserat in illa suprà posita particula *tunc*, quam diximus idem esse, ac *durante nuptiarum tempore*, quod imperturbari, nefas vtiq; duceretur à Parcis? Nonne esset decantatum semel inutiliter iterum recantare? Igitur nil ex textu immutandum puto. Sed, quia hic modus loquendi *Nec turbida &c.* altiorem exquirit indaginem; ideò nonnulla censeo ad intelligentiam præmittenda. Pro certo itaque habendum primo, statutam esse vnicuiq; sui obitus diem, iuxta effatum patientissimi Prophetæ cap. 14. *Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt*; quod & apud Poetas, necis potestatem Parcarum muneri tribuentes, certum est; nam & Virg. Æn. 10. ait:

> *Stat sua cuiq; dies; breue, & irreparabile tempus*
> *Omnibus est vitæ.*

Qui igitur ad præfixam vsq; sui interitus diem vitam producit suam, hic, moriens, naturali morte dicitur occumbere, &, naturali Fato, stamen illius vitæ ab Atropo obtruncari; nam eius durationem proscindere, munus earum est ipsarum, quæ durationis filum fatali ex Colo, iuxta fabulas, trahentes producunt. Pro certo statuendum secundo huius vitæ terminum, licet præteriri non possit, posse tamen præueniri; quod vtique in ijs accidit, qui violenta morte rapiuntur, cum, spectato naturæ cursu, multum illis adhùc viuendum fuisset. Sic Dido, quæ, subito accensa furore, sibi ipsi violentas intulit manus, Æn. 4., dicitur ante diem suum obijsse, & non *Fato*, aut *merita morte*, idest *non naturali*, seu *non ad exigentiam naturæ, ac Fatorum perijsse.*

> *Nam, quia, nec Fato, nec merita morte peribat;*
> *Sed misera ante diem, subitoq; accensa furore &c.*

Cum autem huiusmodi Mors, non ab exigentia naturæ; sed per accidens, irrueret; crediderunt antiqui, huiusmodi obitus semper difficiles esse, & diù reluctantem animam detineri, donec vi excessiui doloris absumeretur id, quod vitæ superfuisset longiori duratione absumendum. Ideò difficilis ostenditur Didonis obitus, cit. Æn. 4.

> *Tum Iuno omnipotens longum miserata dolorem,*
> *Difficilesq; obitus, Irim demisit Olympo,*
> *Quæ luctantem animam, nexosq; resolueret artus.*

ad explicandam autem talis obitus difficultatem; &, ad reddendam rationem, cur qui per marcorem, & resolutionem, moriuntur insensibili fere halitu expirent; qui verò, ante diem, per accidens pereunt, agonem producant, & diù moriantur, duplicem inere viam antiqui. Dixerunt aliqui, homines, vt ab accidentali mortis impetu, perferendo ante diem, præcauerent, solitos fuisse, certis vti consecrationibus, quibus aduersus fortunæ impetus munirentur; ex quo factum, vt mori non possent, nisi illa exauctorati consecratione. Alij verò dixerunt, hanc consecrationem non fuisse artefactam, sed inditam à natura, seu Fato ipso; nam Fatorum, inquiunt, dispensatione factum, vt vnicuiq; crinis quidam tribueretur aurei coloris (vt nos de Niso dix. in Scylla lib. pri.) cuius hæc esset virtus, vt homo, eo crine insignitus, mori non posset, nisi prius crinis ille a capite diuelleretur, vel abraderetur. Hunc crinem Proserpinæ dicatum esse dictitabant; atque eiusdem Proserpinæ munus esse, crinem huiusmodi auferre ex eorum capite, quos in regnum mortuorum accire destinauerat; & hinc fortassis originem habuit id, quod, de ramo aureo ab arbore decerpendo, commenti fuit, ante quam quis ad Inferos iter aggrederetur. Hanc ipsam causam, cur Didonis obitus fuerint difficiles, assignat Virg. cit.

> *Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem*
> *Abstulerat, Stygioq; caput damnauerat Orco.*

Munus autem huiusmodi crinem auferendi, ante quam Proserpinæ demandatum fuerit, Plutonis fuisse, satis ex eo deducitur, quod Pluto etiam *Orcus* diceretur ab vrgendo, quòd omnes in interitum vrgeret, vt ex lib. 1. vbi Lachesis ait: *Qui vitam lethumq; regis &c.* Quod munus tandem suum Proserpinæ concessit Pluto, cùm to anteactis dixerit:

> *Accipe Lethæo famulas cum gurgite Parcas &c.*

Ex his patet, duplicem considerari mortem posse; aliam *fatalem, naturalemque*; aliam verò accidentalem, quæ & *Fatalis accidentalis* dici potest; nam certè nullum accidens, sine Fatorum dispositione accidere potest, iuxta mentem eorum, qui Fatum omnibus præesse voluerunt: vel certè, religiose, & iuxta veritatem loquendo, sine permissione diuinæ voluntatis. Cum itaque etiam casus accidentales ex Fatorum serie, & coordinatione dependeant iuxta dicta; vbi Vates primo loco expressisset, peculiari factum dispensatione, vt Lachesis (quæ iam Plutoni nuptias promiserat lib. 1. *Pone leuem, debitur coniux*) iam voti compos facta, vt lætitiam ostenderet, ab obtruncandis eorum staminibus, qui, iuxta exigentiam naturæ occumbere debuissent, abstinuerit: *Stamina non rupit Lachesis &c.* Subdit immediatè, mortem etiam accidentalem, & violentam ab hominibus arcere, eam voluisse. Quare vt a prima illa ad hanc secundam mortem repressam aptum efficeret transitum, vsus est particula *Nec*, quæ coniunctio est, vt nostis, disiunctiua, ita seriem effectuum coniungens, vt disparatos tamen esse ostendat. Hunc autem effectum repressæ mortis accidentalis, à consequentibus describit, vt, dum consequentia negat, antecedens, necessariò coniunctum, negasse intelligatur. Quod vt clariùs innotescat, quid in huiusmodi casibus eueniat, nempe, cum diù quis moritur, perpende. Certè enim primò connaturale est, vt, qui extremos patitur dolores, ijs, vel morte, finem optet imponere; quare, enixis votis, se dissolui tandem efflagitat, ac sic pœnæ terminum inuenire. Insuper adstantes consanguinei, amici &c. diù morientis tormenta commiserantes lamentationibus, & eiulatibus cælum complent; & credentes, vt olim, munus Proserpinæ esse, in crinem aduolare, illi moras improperantes, excitabant, vt adesset tandem, & luctantem solueret animam. De his itaque lamentationibus tam patientis, quam adstantium, quæ tunc ad Plutonem deferri debuissent, loquitur Vates, vt ex remotione effectuum, remotam a Lachesi causam intelligamus. Porro lamenta ipsi sunt actus lamentationis; lamentatio autem, vt definit Cic. 4. Tusc. est ægritudo animi cum eiulatu: nomen enim deductum est a verbo *Lamentor*, quod est querula, tristiq; oratione damnum testor, ac dolorem. Hæc autem *Turbida* dicuntur, hoc est tumultuariè erumpentia, more turbidi, commotiq; maris æstuantia, confusa, perturbata, ac sine lege, sine methodo, sine interruptione decurrentia. Audi Virg. Æn. 4. quomodo lamentationes, agonem Didonis prosequentes describat.

> *Collapsam aspiciunt comites, ensemq; cruore*
> *Spumantem, sparsasq; manus: it clamor ad alta*
> *Atria, concussam bacchatur fama per Vrbem.*
> *Lamentis, gemituq;, & fœmineo vlulatu*
> *Tecta fremunt: resonat magnis plangoribus æther;*

Non

Non aliter, quàm si immissis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros &c.

quid turbidium magis? quid magis efferri potuit confusum? Itaque vt tota nuptiæ lætitiâ procederent in Inferis, *Nec lamenta* huiusmodi *obstrepebant sacros choros*. *Obstrepere* verbum frequentatiuum est ab *obstrepo*, quod significat *contra aliquem strepitum facere*. Negat igitur Vates vel contra Plutonem, vel contra Proserpinam, qui in crimen diu mœrentis non aduolarent, improperia tunc eiubrata fuisse; & hoc, beneficio Lachesis cantum remouentis &c. *Sacrum* dicitur quidquid Deo dicatum; quare cum tripudia illa, quæ nomine *Chori* hîc veniunt, Plutoni, ac Proserpinæ, Inferorum Dijs, dicarentur, iure sacra dicuntur.

MORS NVLLA VAGATVR &c. Per dispositionem compositiuam a speciebus ad genus progreditur Vates, & cum geminam mortem, vt supra, seorsim a mundo excluserit; iam, vniuersaliter loquens, quamcumq; mortis speciem, si alia ab assignatis excogitari possit, per propositionem generalem eliminat. Ideo *Nulla mors &c.* De morte, prout Dea asseritur Inferorum ex fabulis, plura disserimus in anteactis, carm. 218., ac fusius carm. 302. Iuxta veritatem nil aliud mors est, quam separatio animæ informantis à corpore informato. Quarè, iuxta fabulas, vnica mors est omnia perimens viuentia; iuxta veritatem tot sunt mortes, quot animarum separationes. Sed, quoniam Poetis, iuxta fabulas loquendum est, licet non abesse debeat ad rei veritatem respectus, aduerte mortem, quæ vnicum statuitur Inferorum Numen, vt vidimus, non vno tamen modo vnumquodque viuens absumere, sed pluimis, varijsq; modis: quarè cum innumeri fere ij modi sint, totidem, vsus inualuit, vt mortes dignosceremus, quasi, ad multiplicationem effectuum, causa ipsa multiplex, si non realiter, certè virtualiter dicenda sit. Ideo Poeta has omnes excludit *Nulla mors*, inquiens, hoc est nullus mortis impetus, posita pro effectu causa, *vagatur* hoc est hùc illùc incerto quidem pede, sed certis ictibus, discurrit. Nam mortis proprium est illud, cum ex fortibus ab vena Minois prodeuntibus dependeat, in vocandis ad Inferos viuentibus, quos tamen certe ferit, nec vnquam graditur, quin feriat. Nota tamen differentiam, quam aliqui ponunt inter *errare*, & *vagari*: *errare* enim, inquiunt, dicitur, qui ad aliena diuertit; *vagari* qui per diuersa quidem, sed non aliena, discurrit. Prudentissime igitur, *vagari* mortem, ait Vates; nam, cum totus orbis ditioni mortis subijciatur, quocumq; pedem ferat, licet in diuersa, semper suam peragrat ditionem, nec ad aliena diuertere dici potest.

IN TERRIS. Vnica, procul dubio, terra est: sed, quia, per geographicas, dimensiones, in plures diuiditur partes, quarum vnaquæq. terra est, cum Vates motum mortis ad diuersas, negatiuè, descripserit, terrarum iure nomine designauit.

NVLLÆQ; PARENTES &c. Attigit in antecedentibus lamentationes, quæ *diu morientium* agones comitantur; nunc eas refert, & excludit, quæ mortuorum funera quæcumque subsequuntur, vt ex eo, quod nulla mors vagaretur in terris, gradum faciat ad exprimendam, copulandamq; consequentem totius orbis quietem. Parentes vero præcipuè hoc est matres signat, vtpotè quæ liberorum funera copiosioribus lacrymis, ac eiulatibus prosequi soleant, vt ex cessatione maioris luctus cessationem tacitè inferat cæterorum.

PLANXERE ROGVM. De planctu vide dicta in anteactis carm. 248., nam & hic *Plangere* est eiulatu, planctuq; prosequi. *Rogus* pro morte ponitur, consequens scilicet pro antecedenti: nam *rogus* strues erat lignorum, ad cremanda defunctorum cadauera constructorum, vt moris erat apud antiquos: &, vt scribit Cic., de legibus, Romæ Corneliorum primus Sylla cremari voluit. Dictus est autem rogus, eo quod in illo Dij Manes rogarentur in subsidium defuncti, qui cremabatur. Quod si cupias agnoscere, quonam pacto rogus construerent, quibus excresceret lignis, qui ritus circa rogum seruarentur &c. adeas Virg. Æn. 6. vbi exequias Miseno persolutas exarat sic:

Principio pingnem tedis, & robore secto
Ingentem struxere pyram, cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupressos
Constituunt, decorantq; super fulgentibus armis &c.

quæ, cùm facile quisquis ex Virg. ipso decerpere possit, libens prætereo. Tantum nota, officium incendendi prædictam lignorum struem eorum fuisse, qui arctiori consanguinitatis gradu iuncti cum cremando fuissent, vt ait Virg. ibi . . . . . . *Pars ingenti subiere feretro*
Triste ministerium, & subiectam, more parentum,
Auersi tenuere facem.

Quare proprijssimè inquit Claud. *Nullaq; rogum planxere parentes*, vt ex ritu habes iam dicto.

NAVITA NON MORITVR FLVCTV &c. Quod vniuersali illa propositione *Mors nulla vagatur* complexus fuerat Auctor, iam, per dispositionem resolutiuam, quam & analiticam vocant, hic enucleat, & sectam in partes, quatenùs etiam ea complectitur funera, quæ lamentationibus careant, subijcit, vt ex partium exclusione pateant, & roboretur exclusio, quam posuerat totius. Nauita pro Nauta per epenthesim dicitur, qui nauem agit; sed hic ponitur pro quocumque nauibus vtente, ad sulcandam æquoris instabilitatem. Nautam tamen principaliùs appellat, vt alludat ad tritum illud apud Italos prouerbium *Ogn' vn muore nel suo mestiere*; quod idem respicit, dum de milite mox loquitur, eo passu quo Hor. lib. carm. 1. hæc eadem memorat Od. 28. dicens:

Dant alios Furiæ toruo spectacula Marti
Exitio est auidis mare nautis &c.

Dicere igitur *nauita non moritur* per æquipollentiam propositionum, vt cum longiùs loquar, idem est ac dicere *Nullus nauita moritur*. Quare propositio hæc vniuersalis vniuersaliter a nautis mortem excludit. Verba non explico, nam clara sunt. Tantum nota *fluctu* pro fluctibus positum per synecd., & accipi tamquam instrumentum, quo mors vtatur ad nauitas suffocandos, ac perimendos.

MILES NON MORITVR CVSPIDE. Propositio vniuersalis, vt supra, vniuersaliter intelligenda. *Cuspis* quid sit, sæpe dix., hic ponitur pro quocumque armorum offendentium genere; nam arma offensiua instrumenta sunt, quibus vtitur mors, vt plurimum, ad milites in acie succidendos.

OPPIDA FVNEREI &c. Ex eo quod nullus Nauta moriatur fluctibus sequitur, vt, secundis vsi nauigationibus, Mercatores merces tuto aduectant, quibus oppida ditentur: pariter ex eo, quod nullus miles moriatur cuspide, sequitur orbem totum pacifica induciarum frui tranquillitate: quare nil mirum, si Vates ex positis antecedentibus deducta subnectat consequentia. Insuper licet mors nautarum, ac militum non statim habeat funeris lamentatores, audito tamen mortis nuncio, mæret patria Ciuitas vel ex defensorum amissione, vel ex mercium iactura, vel ex charissimorum pignorum internecione. Eo ipso autem, quod nulla mors vagaretur in terris nullum etiam ferale deferri potuit Nuncium; ideò florescens hic iure oppidorum gaudium subnectitur. De oppido satis iam dix. supra carm. 153. hic ponitur continens pro contento, nempe oppida pro oppidanis. Nisi malis, sensum hic tribui inanimatis; quasi oppida ipsa ex ciuium fælicitate gestire quodammodo viderentur, quod esset nobile admodum dicendi genus.

POLLENT IMMANIA LETHI FVNEREI. *Pollere* est *in meliorem frugem efflorescere*, quod profectò oppidis euenit, cum læta mortis triumphant eliminatis. *Immunia*, idest *sine munys*, hoc est oneribus *Lethi*. Mors *lethi* nomine designatur a τοῦ τῆς λήθης, hoc est ab obliuione, quam rerum omnium inducit, & *funerei* additur; nam ferens funera mors est. Immunis igitur à letho, & consequenter ab exequijs lethum subsequentibus Ciuitas certè hilaris, florescens, ac fælix est.

IMPEXOSQ; SENEX &c. Ex eo, quod Parca non rupit stamina, consequenter Mors positis quiesceret armis, ita vt nullus moreretur, sequitur necessariò, vt nullus fieret concursus animarum, ad Acherontem fluuium transmeandum; cum enim nullus orbe excederet, certè nullus littora petebat transuectandus. Quarè otioso licuit esse Charonti. Ideo Vates ad hunc describendum opportunè transitum facit, & comptum, mollem, atq. ad relaxationem laboris compositum effingit. Sicq; paulatim ad relictam in Inferis redit nuptiarum prosecutionem.

ET PORTITOR SENEX. Portitores dicuntur qui portus, ac flumina seruant, atq; omnia excutiunt, vt vectigalia rigorosissime exigant. Et Portitores dicuntur etiam vectores, qui Cymba transflumen mercede portant accepta. Itaque Auctor noster, dum *Portitor senex* ait, Charontem Antonomasticè designat, qui & solus est, qui flumina seruat inferorum, qui subuectat animas Cymba, & qui vectigal, ac naulum exigit a transuehendis, vt tabulæ alleruerunt. Est itaque Charon Erebi, & Noctis filius, vt sensit Hesiodus, qui omnia fere inferorum monstra ex ipsorum parentibus affirmauit, in Theogonia. Hic Portitor Animarum, ac Nauta Acherontis, Stygis, & Cocyti, quæ flumina descendentibus

ad

ad inferos objiciebantur tranandæ, fuisse dicitur: eumq; describit Virg. Æn. 6. hæc munia exequentem, his versibus:

Portitor has horrendus aquas, & flumina seruat
Terribili squallore Charon, cui plurima mento
Canities inculta iacet; stant lumina flammæ:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipse ratem conto subigit, velisq; ministrat,
Et ferrugineæ subuectat corpora cymba.

ab eo & vectigal exigi, & naulum, ab animabus transuehendis, opinio fuit antiquorum; testatur enim Lucianus, in Dialogo de luctu mortis, sancitum fuisse apud ipsos, vt obolum, numisma perexiguum, in os cuiuslibet ingererent demortui, quod naulum esse Charontis arbitrabantur: Aristophanes autem, in Ranis, duos obolos postea eiusdem naulum fuisse scripsit, his versibus, latino metro exaratis à Nat. Com. in Mythol. lib. 3. cap. 4.

Mercede capta, Nauta te senex vehet
Binos obolos in naue parua protinus.

nec parua eâ mercede contentus semper fuit; sed auctum est Charonti stipendium, ad triobolum vsq; ab Atheniensium Imperatoribus, vt refert Mythol. cit. ne æquari multitudini cogerentur; sed frustra; nam is implacidus pariter omnibus, quos transuehebat, semper fuit; ideoq; dictus creditur *Charon* per antiphrasim, quia minimè Charon; nam Charon nomen, vt inquiunt aliqui, deductum est à græco *Χάρις*, quod festiuitas, beneficium, munus, remuneratio, voluptas, illectamentum latinè est; hic verò semper horridus, semper squallidus, semper terribilis, vt ex Virg. cit satis patet. Ego quidem hoc Portitoris Inferni nomen deductum potiùs dicerem à Verbo græco *Ταράσσω*, quod latinè *perturbo*, mutatâ tantum primâ per accidens littera, si tamen mutata omninò dici debeat, dum apud aliquos adhùc *Caron* sine aspiratione scribatur; sic enim proprijssimo nomine appellabitur, qui, omnibus crudelis, omnes perturbat, dum preces non audit, vt patet, ex cit. Æn 6.

Stabant orantes primi transmittere cursum,
Tendebantq; manus ripæ vlterioris amore:
Nauita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos;
Ast alios longe summotos arcet arenâ.

Sarbarassum tamen huius crudelitati illusisse cecinit Cycnus Crucis lib. 11. dum illum, nec naulo soluto, nec Cymbâ adhibitâ inferorum aquas tranantem sic descripsit.

Hor veggendo lo stuol coperto d'armi
Su'l graue remo il fier Charon si posa;
E al duce lor con dispettosi carmi
Chi fa? grida, *che tardi, alma sdegnosa?*
Folgore attende ancor, che te disarmi?
Et ella, altramente empia, e crucciosa,
Tienti pur, disse, il tuo Vassel; ch'io soglio
Passar senz'esso; e fiammeggiò d'orgoglio.
E si gettù nell'onda, e la palude
Tutta, graue dell'armi, à nuoto varca;
Ne più gli cal, che s'affatichi, e sude
Remenando Charon l'inutile barca &c.

Id tamen non obstat, quin, iuxta antiquorum opinionem, possit antonomasticè Charon Portitor Inferorum nominari. *Senex* autem dicitur; quia *senex* appellatur, qui ætate confectus morti adstrictior iam videtur, quam vitæ; nam *senex* quasi *semenex*, hoc est semimortuus dicitur. At in hoc sensu non sumitur hic, sed tantum, prout significat aliquem grandiori ætate prouectum: & porrò antiquissimus dierum dicendus Charon, cum Coæuus fuerit Inferorum constitutioni; nullus enim ferè mentionem habuit de Inferis animas recipientibus, quin Charontem meminerit; sed cum Deitatis titulo dotaretur ab antiquis immortalis etiam creditus nunquam *senex* dici potuit. Immò, vt ait Virg. cit. Æn. 6.

Iam senior sed cruda Deo viridisq; senectus.

VELAVIT CRINES IMPEXOS ARVNDINE. *Velare* translatè hic ponitur pro *coronare*; nam *velare* est *leui quodam integumento operire, & contegere*; certè autem qui caput frondibus coronat, leui contegit tegumento. Coronari autem mos erat in lætis peragendis, vt supra vid., de coronaris Inferorum conuiuijs disserentes, ideò & Charon *velauit impexos crines &c. Impexam frontem* legit Heinsius: *Implexam frontem* perlegunt alij: nec ijs quidem ego reluctor; sed clarior, & expeditior videtur vulgata nostra. Quid crines sint, sæpè diximus, & notissimum per se est. Hic Crinis pro capite ponitur; nam corona crinibus immediatè imponitur, capiti autem mediantibus crinibus; quos impexos dixit, hoc est nullo pectine cultos, nullis delibutos vnguentis; nam hispidus crinis hispidam decebat naturam, Ideò & Virg. supra. . . . . . . *Cui plurima mento*
Canities inculta iacet.

Arundineis autem folijs aptè velatum indicat Charontem, quippe fluuiatile Numen, vt ex dictis constat, & hoc eodem lib. carm. 136. vidimus quo pacto huiusmodi Numini decear arundo.

ET EGIT REMOS VACVOS CVM CARMINE. Delicias captantis est, lento quodam, ac lasciuienti motu, remis nauem impellere placidas per vndas. Ideo Poeta, cessante Charontis assiduo nuper labore animas transuectandi, eum describit lasciuienti similem, nempè arundine redimitum, ac molliter remos impellentem, ad auram potiùs captandam, quam ad laborem exercendum. *Et egit*: hoc est leni motu impulit *Remos*. Est *Remus* instrumentum notissimum, quo naues aguntur: quarè Ianus Parthas. *Remos* hic positos arbitratur pro ipsa Cymba, quæ vacua esset, cum nullas Mors demitteret animas transuchendas. Nec inconcinna, vt fatear, interpretatio est, si litteram spectemus potiùs, quam sensum; nam certe vacuus remus dici non potest, sed tanc Cymba, quæ sola etiam impleri potuit; ni dicamus partem positam, poetico more, pro toto, nempè *remos* pro Cymba. Ast nos sensum potiùs, quam litteram sequamur. *Vacuus* itaque, si bene meminerimus sæpe sæpiùs accipitur pro *Otiosus*: sic *vacuos transigere dies* dicimus eos, qui dies integros otiantur. Sic *animo vacuo esse* fatemur eos, qui otiosi spatiantur, & quidem auctore Tullio. Atque hoc ipso sensu dictum à Vate, arbitror *Egit vacuos remos*, hoc est *nullo tam addictos labori*, sed ad relaxationem animi conducentes, quod confirmatur ex ipso addito *Cum carmine*; Carmen enim est, vt alibi dix. quasi *canimen* dicitur à canendo. Canere autem tunc solent nautæ, cum in naui otiantur, vel remos agunt, ad auras delicatè captandas, non verò cum labori incumbunt, ac sedulò studeant nauigationi; Quare motuum imitator Vates Charontem inducit musicos numeros Remorum motibus adaptantem; dum otio fruitur, animique indulget relaxationibus.

Sed, ne, his detenti cantibus, in Syrenes incidisse videamur, nos autem obturantes oculos aperiamus, quid ad morum commonitionem hæc faciant, peruestigantes.

OBLITAE SCELERVM &c. Pœnam semper ante oculos versari putant, qui peccauerint, inquit Cic. pro Mil.; atq; hoc idem testatur exemplo suo Orestes ille, qui furijs agitari dicebatur, eo, quod conscientiæ malefactorum stimulis agitatus furioso semper similis appareret: quarè & apud Virg. Aen. 3. legitur *Furys agitatus Orestes*. Nam verè nulla, crinita sontibus hydris, Tisiphone crudeliùs in delinquentes insurgit, quam conscientia malefactorum. Testis aderit, & Cain Fratricida Gen. 4., cui cum Deus, in pœnam delicti, futurum annunciasset eum, vt vagus, & profugus esset super terram; ipse vltrò maiorem sibi adiiciebat pœnam, inclamans: Omnis, qui inuenerit me, occidet me. Fatue (hic libenter succlamarem) Quis te occidat, si nullus adhùc in Orbe est? Adam Pater est: &, licet alterum illi filium ademeris, sacrilegum non secuturus exemplum, ne sanguinem ebibat suum. Abel mortuus est: tu solus, post Adam superstes es: quis igitur occidat? Maxima profectò vis conscientiæ est. En primum Furijs agitatum Orestem, non quidem Matris, sed fratris interfectorem. Proprium furentis est, etiam vbi muta omnia, ac deserta sunt, integras meditari phalanges, in sui perniciem obarmatas; plantas ipsas in Briareos conuersas somniat, vltionem appetentes; saxeos montes in gigantes, horrendum minitantes; creaturas omnes, vel sensatas, vel insensatas, conspirantes in sui pertimescit exitium: Cometas vndique cernit, lethale rubentes, licet nullus succendat aerem vapor. Ideo Furijs actus Cain, omnis, ait, qui inuenerit me, occidet me, licet solus esset in Mundo. Accedit in testem Lamech qui ait: Quoniam occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum. Septuplum vltio dabitur de Cain: de Lamech verò septuagies septies. Pœnam itaque semper ante oculos versari putant, qui peccauerint. Saxum Sisiphi conscientia est, de qua 3. de Nat. Deor. ait Cic. *Conscientiæ graue pondus*. Tytij Vultur est continuò cor exedens: Serpens ossa deuorans, & medullas, nam vermis eorum non moritur; sed serpens positus ad salutem, dum viuimus nam optimum est morsus conscientiæ pati, post commissum facinus, vt inquit Tullius 2. Tuscul. Nouit hanc animæ vtilitatem Satanas; atq; ideò, cum eam, per peccatum, rapuerit in suam, nuptias celebrat, conuiuia exhibet, lacte, & melle manantia omnia repræsentat, vt, adhibitis transeuntium diuersionibus deliciarum, conscientiæ morsus ab Anima

da-

diuellat; ita vt oblitæ videantur scelerum Furiæ, hoc est conscientiæ stimuli peccantis. Nuptiæ factæ sunt inter Dæmonem, & Animam tunc, cum

Oblitæ scelerum, formidatiq; furoris
Eumenides cratera parant.

Satanæ iungeris vinculo delictorum; Et conuiuijs, potationibus, Tripudijs lætus indulges? Festas tedas succendunt, quæ olim Furiæ animum tormentis vellicabant? Diuortium Animæ a Dæmone vix sperandum. Efficit insuper Satanas, vt carnis fætores, vt Amsancti, pestifere olentes Valles non sentiamus, vt fracidis aquis, tamquam vitalibus tuis delectemur, vt lacte scatere videantur, quas gurgites inferni eructant, aquæ &c. Mortis oblinionem inducit, dum Charontem ad fabulam compositum, ouantemq; fugerit: idest ex hac vita transitum, quam longissime a peccatoribus abesse suadet, ne memoria mortis, ac sepulchri resipiscant excitati, ac teterrimum peccati veternum exuat, fracto Dæmonis viriliter iugo. Fallacias igitur agnoscamus; nam conscientiæ stimulis, post peccatum, non agitari, pœna est, non ablatio pœnæ: Transire absq; offensione fætidas Amsancti Valles est celeri, ac tuto gradu ad inferos accedere. Vina deliciarum fragrantia vineam animæ obruunt, vt nullum immortalitatis fructum afferat vinitori. Lac mundanæ suauitatis exundans, in gurgites forratur, vt incautam mortalitatis nostræ paleam, ac fænum detrahat in profundum; & horrem nobis ouantem effingere est illusionis in nos ansam præbere Plutoni, in interitu nostro tripudianti. Sed ne Inferorum conuiuijs tripudijs videamur, nimium in ijs exagerandis immorantes, Amsanctum dum fugimus, italicas ad Pindum Musas, gracili quamuis pede, iterum prosequamur.

De falli altrui la rimembranza in bando,
Per non punirne il condannato errore,
Pongon le Furie; e, di Giustitia il brando
Già rintuzzato, hor del natio furore
Non più gli serpe in sen fuoco efferando;
Ne più s'inaspra il lor temuto horrore:
Mà, le tazze apprestando in mensa lieta,
Tutte affondan le cure in vin di Creta.
De gl'ondusi rubin brillante il salto
Già del petto s'accoglie in ampie foci;
Gl'angui e tutti del crin vibrati in alto
Sol fan contro il cristallo effer feroci,
Sol di Baccho al liquor muouer l'assalto
E, mentr'a' sdegni, alle minaccie atroci.
Sottentra il canto, effe di vetro al pondo
Stendon le serpi, à farne asciutto il fondo.
Se pria guerriere al Ciel, ferali al centro
Fer di sue faci inalberar le fiamme;
Hor, ch'è pace nel Ciel, pace nel centro,
Fan, che le tede ardor più lieto infiamme.
Sol festose lumiere hor colà dentro
L'eterna Notte, è, che l'Amor rinfiamme;
E di vampe concordi ergon cortesi,
Non più Furie, le Furie i torchij accesi.
Varcasse all'hor, senza temer di morte
Innocenti colombe il lago auerno:
Che, se schiuder le pesti egl' hebbe in sorte,
In tal punto, i vapor chiuse l'Inferno.
Del cupo Amsanto, all'auernal consorte,
Frenâr le Valli il micidial Veterno: *Veterno è morbo freddo ch' induce sonno, e morte. Volgarmente Letargo detto.*
Arrestossi 'l torrente; e, muta l'onda,
Tacque l'ampia voragine profonda.
Gl'è fama ancor, che d'Acheronte i gorghi
Fiume di latte à tributar l'arene
Tramandasser d'Abbisso, ou'ei s'ingorghi:
E, gonfie di Lièo, prodighe vene
Versasser l'vrne, ond' vn Cocito sgorghi;
Si che, nel dolce, l'vn morto alle pene,
L'altro viuo, ne mosti, in pellegrine
Hedre, n'andasse, inghirlandato il crine.
Niun de stami vitali al fuso auuolti
Troncò la Parca; e non s'vdir penosi
Strepiti di lamento, in Stige accolti,
L'allegre nozze in disturbar crueiosi:
Siede otiosa la Morte: e vanno assolti
Da tributi del pianto, in ver, gioiosi
Materni gl'occhi; e viè più i cuor consola,
Che più niun rogo i cari pegni inuola.
D'orgoglioso Nettun spianati i monti,
Non s'appresta dal mar tomba al nocchiero;
Ne, frà rischi di Marte, è che s'incontri
Nella falce fatal prode guerriero.
Del funereo squallor chiuse le fonti,
Ride delle Cittadi ogni sentiero;
Ed in bando, di Morte atra foriera,
D'ogni morbo crudel fugge la schiera.
De neri fiumi al porteggiar, sù'l varco,
Sempre vegliante, il fier Charon riposa;
Che niun s'accosta à supplicar l'imbarco.
Cinge canna crinal di fronte annosa
L'hirsuta chioma, in delicioso incarco:
E, con remo scherzante, in spiaggia ondosa
Vuoto sospinge il galeggiante legno,
Mentr'eccheggia al suo canto il muto Regno.

Cantus itaque cantum allicit: atq; adeò nos, relicto Charontis cantu, dulciorem Vatis cantum prosequamur.

IAM SVVS INFERNO &c. Peractis nuptialibus conuiuijs, ac festis, lætisq; vndiq; iam collucentibus tedis, reliquum tantummodo fuerat, vt connubia ad perfectam deducerentur absolutionem. Ideo hæc peragens Vates, iam & tempus notat opportunum, & inde cerimonias nuptiales, quibus noua Nupta in thalamum duceretur, exponit; ac tandem Epithalamium carmen ab Elysiorum cultoribus decantatum, quo, & sponsæ, & viri, laudes, atq; auguria Prolis futuræ, breuibus attinguntur, ceteraq; exponuntur.

Iam suus inferno processerat Hesperus orbi.
Ducitur in thalamum Virgo: stat Pronuba iuxta
Stellantes Nox picta sinus, tangensq; cubile,
Omnia perpetuo genitalia fœdere sanxit.
Exultant cum voce Pij: Ditisq; sub aula
Talia peruigili ducunt exordia plausu.
Nostra Parens Iuno, tuq; ò Germane Tonantis,
Et Gener, vnanimi consortia ducite somni;
Mutuaq; alternis innectite colla lacertis.
Iam fælix oritur Proles: iam læta futuros
Expectat Natura Deos. Noua Numina rebus
Addite; & optatos Cereri proferte Nepotes.

sum ducere, atque, ante visam Hesperi stellam, virum sponsa potiri. Ad implendas igitur has coniugij leges, opportunitatem temporis expectasse dicitur Pluto, ne, si coniugij fructus prærapere voluisset, videretur Proserpinam rapuisse, non vt tantummodo dulce patris cognoscere nomen posset, vt lib. pri. fuerat protestatus, sed effrænatæ potius libidinis imperio compulsus. Ideò aptissimè opportunitas hic temporis notatur, & exprimitur. Aduerb. itaq; temporis *Iam* idem hoc loco sonat, ac *interea*. De Hespero aliqua attigimus in anteactis carm. 121. vbi eandem stellam esse diximus, quæ & Lucifer, & Hesperus appellatur: Lucifer, quatenus Solem præcedit; Hesperus, prout subsequitur, cum tamen sit eadem *stella Veneris*. Iam videndum quid de hoc Hespero fabulæ le-

IAM SVVS HESPERVS &c. Sicuti sanctum fuit apud antiquos, vt noua Nupta tantùm sub noctis ortum duceretur, & virum, & tantum noctu viro liceret Zonam soluere virginalem; sic nefas esse ducebant, ante Solis occa-

loquantur. Secundùm igitur aliquos, *frater*; secundùm alios, *filius* Atlantis fuit Hesperus, qui, cum montem, ex nomine fratris, aut patris, Atlantem dictum, conscendisset, ad sydera speculanda; neq; ampliùs apparuisset, creditus est in stellam lucidissimam commutatus: atq; adeò, quasi morem adhuc seruans suum, primus, occidente Sole, apparet in Cælo, sydera contemplaturus, & vltimus, cadentibus syderibus Cælo emicat, quasi nondum exsaturatus syderum contemplatione. Sed quia Hesperus dicitur, solum quatenus Solem subsequitur occidentem, notat hæc, sub tali nomine, stella serotinum tempus, ideòq; & *stella* dicitur *serotina*, *vesper*, & *vespertugo*. Cum autem nocturnum tempus maximè idoneum sit Raptoribus, & Amatoribus, iuxta id quod cecinit Italico metro ingeniosus ille

Notte de ladri, e degl' Amanti amica.

iure Hesperi tempus aptum notatur, quo Raptor, & Amans Pluto Præda frueretur amata; ne in ijs tantum, quæ supra diximus persistamus. Insuper Hesperus stella Veneris est, vt vidimus, ideò aptissimè ad Veneris triumphale theatrum aperiendum Hesperi tempus expectatur; Vt sicuti Venus prædam Plutoni obtulit; sic stella Veneris duce in Amoris sui fructus aduolet Raptor. Odit Solem Venus, ex quo, indice Sole, inter Martis amplexus deprehensa abs Deorum fuit Concilio; ideòq; & ipsa ab aliquibus Noctis nomine designatur, & Amor ipse Noctis dicitur filius, Aristophane facem præferente. Ideò Venereis signum præbeat oblectamentis Deæ suæ obsequens Hesperus. Tandem modestia edocet ipsa, vt ea in tenebris peragantur, quæ licet reprobari non possint, quia concessa, exerceri tamen palam ab ingenuo, sine rubore non possunt. Ideò serotinum tempus expectatur. *Iam Hesperus suus &c.* Possessiuum hoc nomen *suus* ad orbem, in quo stella dicitur emicasse, refertur, nempe ad orbem Plutonicum. Nec videatur Vates incongrue procedere, stellas dum apud Inferos affulsisse profitetur; nam immò congruentissime procedit ad ea respiciens, quæ Pluto dixerat:

Amissum ne crede Diem. Sunt altera nobis
Sydera; sunt orbes alij &c.

PROCESSERAT. *Procedere* idem est, ac passibus iter faciendum emetiri, ac pertransire. Quarè *processerat* idem est, ac *magnam itineris sui partem fuerat emensus*: &, quia, quo magis in itinere procedunt sydera, eo magis ab Horizonte eleuantur; *processerat Hesperus* idem est, ac altè fuerat prouectus equo, qua periphrasi, vides descriptum tempus iam nocturnum Cælo insedisse, atq; in secundam saltem noctis horam tripudia protracta fuisse nuptialia, antequam Virgo in thalamum duceretur, vt noueris non primo statim, sed alto iam vespere Plutonem raptam suam duxisse in thalamum, quo magis ea confirmarentur, quæ nos supra asseruimus.

ORBI INFERNO. Tertius commodi casus est cætera clara, ex ijs, quæ de infernis orbibus dictum supra ad locum cit.

DVCITVR IN THALAMVM VIRGO. Notato tempore, quid factum, per id tempus, indicat. *Virgo* antonomasticè Proserpinam designat, ex notabiliori scilicet virtute, ac qualitate, cum præcipuum sit puellarum decoramentum virginitas. Insuper virginis nomine eam appositè notat ad permouendos affectus commiserationis erga Proserpinam nunc virginem, mox mulierem futuram, & (quod miserabiliùs est) Plutone Zonam dissoluente. Et *ducitur* inquit, quia impudentiæ notam subijsset Virgo, quæ spontè in thalamum properasset, quasi virginitatis pertæsa virum vltrò appeteret: ideò seruatum semper in nuptijs fuit, vt sponsa duceretur; quasi erubescendum non esset id, ad quod duces adducerent, atq; adhortatores existerent: ex quo factum, vt verbum *ducere* nuptiale profectò sit. Nota tamen vlteriùs Proserpinam iam non *rapi*, sed *duci*; vt intelligas, mitigatam ex parte Proserpinam, consensu suo, concedere iam incipientem, quod priùs, rapta, se cogi ad deperdendum, lamentaretur: nam *duci* volentis est, non vim patientis, vt alibi diximus. De thalamo vide dicta lib. pri. carm. 103. Hic certè pro nuptiali ponitur cubiculo.

STAT PRONVBA IVXTA &c. Ducebatur, more Romano, noua Nupta in Thalamum è Patrimo, & Matrimo, tedam præferentibus, ac duobus alijs eiusdem ordinis, ac conditionis, hora prima, aut secunda noctis, quam & nos supra ideò innuimus; nam auspice Hespero, cuius influxu fæcunda fieri omnia putabantur, fæcundissimam sic fore sponsam, sibi pollicebantur. Subindè Pronuba, cui scilicet nuptiarum incumbebat cura, & de cuius officio alibi sæpè dix., quibusdam adhibitis supplicationibus, nuptialem torum consecrabat, ac fæcunditatem sponsis precabatur. Ideò & hic

PRONVBA. Pronubæ munus erat auspicari ex parte sponsæ; Aspex verò, seù Auspex dicebatur, qui ex parte sponsi auspicaretur. Hic, ex parte Plutonis, opus Auspice non fuerat, cum Iupiter ipse iam Auspicis vicem impleuisset, læua de Cælo auspicia cum demiserit, vt vidimus in antecedentis carm. 228. Quare sponsæ tantùm Pronuba adijcitur, quæ torum consecret, ac fæcunditatem precetur, ne inauspicato ex parte sui torum iungeret.

NOX. Quænam fuerit hæc Pronuba, iam notat, & Noctem fuisse asserit. Alibi diximus Pronubæ munus exerceri solitum fuisse à coniunctissimis sponsæ, & interdum ab ipsa matre. Rursùs lib. pri. carm. 111. vidimus Noctem Deam non solum, sed Deorum omnium parentem existimatam: ideò Proserpinæ, quæ Iouis filia esset coniunctissima, & matrem immò appellari potuisse iam constat; in eo videlicet sensu, quo *Mater* non solum immediatam significat Genitricem, sed etiam matris matrem, aut patris. Ideò Nocti iure merito officium Pronubæ demandatum asserit Vates.

PICTA SINVS STELLANTES. Vestem habens stellis distinctam, & thessellato quasi opere, picturatam. Est Græcanicus dicendi modus, de quo vide dicta superius carm. 248. Nuptiarum Præses nuptiali veste induta certè debuit adesse: ideò iure stellata vestis Nocti Pronubæ attribuitur; nam, si atri tantum coloris vestes, nullis intermicantibus stellis, sumpsisset, aptior ad funera, quam ad nuptias apparuisset. Insuper nihil æquè ad secundam fortunam conferre, quam beneuolentiam à cælesti causa profectam, fuit antiquorum opinio. Ideò, cum Pronubæ munus esset, coniugatorum animis mutua deuincire beneuolentia, stellas præfert omnes, vt ex earum influxibus beneuolentia in sponsos detrudatur. Deniq; ex influxu Horoscopi pendere nascentium fælicitatem, mordicùs asseuerauere Caldæi; idcircò stellas omnes in thalamum Nox ducit, vt indicet, nullum sydus futurum, nisi propitium Proli, cum omnia sydera coniugalibus parentum tedis adfuerint. Ideò Nox *picta*, hoc est *ornata &c.* De sinu respectu vestium vide dicta hoc eodem lib. ad carm. 95. Et *stellantes* dixit, hoc est stellarum nitore coruscantes, vt nos fusè docuimus in antecedentis carm. 130.

STAT IVXTA. Subintelliges Iuxta *sponsam*, qui casus per synecdochen reticetur, cum satis ex contextu habeatur: stare autem erectam corporis figuram importat, vt alibi diximus, quarè *stat* idem est, ac *pedibus innixa sistitur*.

ET TANGENS CVBILE. Solemnis consecrantium ritus fuit semper, & nunc etiam est, vt rem consecrandam superimposità attingerent manu; quod etiam in Sacris Ritibus seruatur, nam & Primitiuæ Ecclesiæ germina, per impositionem manuum Apostolicarum, in Spiritus Sancti templa conuertebantur, dicabanturq;; & per impositionem manus Episcopalis etiam nunc Sacerdotes consecrantur. Immò, in profanis antiquorum sacrificijs, nulla offerebatur victima, quæ priùs, imposità sacrificuli manu, Dijs suis non dicaretur. Pariter supplicantium Ritus fuit, aras tangere non solùm, sed amplecti; sic cum Æneas ad Sybillam supplex accessisset, vt ipse fatetur Æn. 6.

Quia vt te supplex peterem, & tua limina adirem &c

aras tenuisse dicitur, dum orans vota conciperet

Talibus orabat dictis, arasque tenebat.

Deniq; & fœdera sancientium ritus fuit, vt aras tenerent: sic apud Virg. Æn. 12. Rex Latinus fœdera sanciens cum Troianis tangit aras, & iurat

Tango aras, mediosq; ignes, & Numina testor.

Tum pari itaque passu Nox Pronuba nuptialem Proserpinæ torum consecratura, seruato id peragit ritu, *Tangensq; cubile &c.* Iterum vota Pronubæ facienda erant, & supplex à toto Deorum cætu Prolis erat fæcunditatem imploratura; ideò *tangens cubile*, quod noua Plutoni, ac Proserpinæ ara erigebatur, supplicationibus indulget. Deniq; fœdus ibi coniugale sanciendum fuerat; ideò, *tangens cubile*, opus aggreditur, quasi aram, vt dixi, Numinibus dicatam. Verba iam nota per se sunt: ideò prætereuehor; *cubile* enim à cubando dictum quis ignoret?

SANXIT GENITALIA OMNIA. *Sancit* non *sanxit* legit Parrhas. & cum eo Heins. Perplacet vulgata, quam & Dempst. sequitur; nam sensus est *stat Pronuba: &, cum steterit, sanxit*. *Sancire* autem plures habet significationes; nam primo quidem est *firmum aliquid, ac stabile facere*: sic Cic. de Arusp. ait: *Rex, si mamis iure ciuili præscriptum, lo-*

ge tamen naturæ, ac communi gentium iure sancitum est. Item significat *ratum facere*, ac *firmare*, seu *sanctum facere*, vel, quod idem est *consecrare*, vt patet ex Virg. Æn. 12., vbi Rex Latinus serem inuocat, vt auctoritate sua fœderibus pondus addat; *Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine sancit.* in quem locum Sergius *sancit*, *idest confirmat*, *& sancta esse facit: sancire autem propriè est sanctum facere; idest consecratum aliquid facere, fuso hostiæ sanguine: sanctum enim quid dicitur, quasi sanguine consecratum.* Quod vtiq; Ritibus aptè conuenit nuptialibus. nam antiquitus, ad Nuptiarum fœdera sancienda, in ioni nuptiali Porca feriebatur, quam *nuptiar* vocabant, & quæ etiam iugalis dicta est, vt nos, ex Cælio, docuimus, in præcepenna nostra Poesi, vbi de Epithalamijs. Supponit itaque Vates ritum huiusmodi adimpletum etiam in nuptijs Proserpinæ, ideo inquit: *Pronuba nox sanxit*; idest *sancta*, seu consecrata reddidit hostiæ sanguine *Genitalia omnia*. *Omina* non *omnia* legit Parrhas., Heins., Demptt., & alij communiter; nec displicet lectio; nam quis nesciat, omnia in nuptijs adhiberi solita, quibus numerosam, fœlicemque prolem augurabatur Pronuba coniugatis? Verùm vulgata lectio congruentior mihi videtur spectata significatione illius verbi *sanxit*, de qua diximus: quare eam sequor, & explico. *Genitale* dicitur quidquid ad generationem spectat: sicq; etiam solum, in quo quis nascitur, *genitale*, & dies ipse, quo nascimur, *genitalis* dicitur dies. Sed, si strictius sumatur, ipsa semina, ac vasa seminalia, in quibus vel elaborantur, vel recipiuntur semen, & essormantur, *genitalia* potiori quodam iure nuncupantur. Ideo hæc sanxit Pronuba, perpetuo fœdere, primo, ac alia omnia subinde, ad generationem quomodolibet pertinentia. Quod autem fiebat antiquitùs, ritore profano, ac superstitioso, per victimarum sanguinis aspersionem, nunc sanctè, ac legitimè fit, primo per benedictionem sacram sponsis à Sacerdote impertitam; ac per formalem lectionem ipsius Matrimonij Sacramentum peragitur; nec ad Pronubam hæc pertinent, sed ad Sacerdotem, legitimè sponsos in matrimonium coniungentem, per illa verba *ego coniungo vos in matrimonium &c.*

FOEDERE PERPETVO. De fœderibus vide dicta lib. pri. carm. 64. Hic pro iure, seu lege, fide, & amicitia ponitur coniugij, quam fœdus dixit perpetuum, hoc est æternum, indissolubile, ac nulla interruptione violandum. In quo refellit tacitè Vates antiquorum opinionem Romanorum, qui putarent, matrimonia toties quoties dissolui posse, per libellum repudij, quo quisquis vxorem manumittere posse censebatur; itaut, eo pacto, matrimonium dissolui putarent, & ad secundas, ac tertias sæpe nuptias, primis repudiatis, transitum pro libitum dari. Tripliciter, apud Romanos, (quoniam in hæc obiter incidimus) connubia dissoluebantur, *vsurpatione*, *diffarreatione*, & *remancipatione*. *Vsurpatione*, quia mulieres in potestate parentum, aut tutorum erant, atq; idcirco vxor nondum vsucapta, ante annum à marito recedens, *vsurpabatur*; hoc est à parentibus, vel, ijs deficientibus, à Tutore, solemni quadam ratione apprehendebatur, & à viri potestate liberabatur, si ab eo trinoctium abfuisset. *Diffarreatione*, cum, sacrificio adhibito, in quo farreo libo vtebantur, (ex quo *diffarreatio*) connubia dissoluebantur. Remancipatione, cum vir vxorem manu apprehensam tutoribus, aut parentibus reddebat: dicebatur autem *Remancipatio*, quia cum quasi coemptione quadam, in matrimonio contrahendo, mulier emanciparetur à parentibus, aut Tutoribus, & in mariti manum, ac potestatem traderetur, iterum emancipari à viro, atq; in potestatem denuo Tutorum tradi videbatur. Porrò repudium, & diuortium fiebant ab vnoquoq; pro libito, & qualibet data causa ex recentius l. consensu Cod. de diuortijs; sed leues fuisse constat; nam Sempronius Sophus vxorem repudiauit, nil aliud causatus, quam quod viro insciente, ludis Circensibus illa interfuisset. Diremptio autem matrimoniorum sententiâ Iudicum fiebat, cum scilicet iudicialiter matrimonium per sententiam iudicis dirimebatur. Formula verò, qua vtebantur in diuortijs faciendis, hæc erat, vt testatur Iuris Consultus ff. de diuor., *Conditione tua non vtor*: vel *Res tuas tibi habeto*: vel *Res tuas tibi agito*: quod Cic. significauit, Oratione secunda in Antonium, agens de Muma ab ipso repudiata: *Mimam illa suam suas sibi res habere iussit*. Huius formulæ meminit & Martiali

Mense nouo Iani veterem Proculeia maritum
Deseris; atq; iubes res sibi habere suas.

& Apuleius lib. 5. Asini aurei, Cupidinem a Psiche lacessitum fit diuisse autumat: *Confestim tecè meo diuerte; res tuas tibi habeto*. Alia etiam erat formula diuortiorum apud Gardienses, relata à Petro Gregorio, in Syntagmate Iuris par. 2. lib. 9. cap. 5. soliti erant Sacerdotes mariti ædes adire, vbi, vxore conueniente, ignis accendebatur, qui si extingueretur, antequam simul quadraginta annos vixissent coniugati, fiebat diuortium. Extinguebat itaque ignem, qui vxori repudium daret; indeq; prouerbij loco, vsurpatum est illud, *Aquam ignem mucere*, cum, repudium dari, innuere vellent. Has itaque impias vel consuetudines, vel leges refellit tacitè Vates, dum Pronubam Noctem perpetuo fœdere genitalia sanxisse declarat; Iuri enim naturæ aduersatur hæc consumati dissolutio matrimonij: iuxta quod ius naturale, indissolubile matrimonium est; atq; idcirco opus fuit diuina dispensatione, in ipso iure naturæ dispensante, tunc cum apud Hebreos, licitum factum fuit repudium, & cuius dispensationis tenor Deuter. 24. habetur in his verbis: *Si acceperit vxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius &c. scribat libellum repudij, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo sua*, quæ tamen dispensatio tunc data ad euitandum maius malum, penitùs verò sublata, post latam euangelicam legem, ex qua expressè habetur, *quæ Deus coniunxit homo non separet*. Sed Romanorum de Repudio leges carpit Poeta, qui licitum, sine alia dispensatione, repudium, ac diuortium arbitrabantur, ac legibus firmabant suis; dum perpetuum serundam innuit matrimonij fidem.

EXVLTANT CVM VOCE PII. Plausus hic refert ab Elysiorum cultoribus commotus, vt nil intactum relinquat ex ritibus antiquorum, in nuptijs seruari solitis. Tres erant, apud antiquos, legitimi nuptiarum dies: Primus, quo Virgo desponsabatur: Secundus, quo nuptiæ fiebant, &, apud latinos, *Decubatio* dicitur; Tertius denique, quo sponsi affines, de sumconuiuium exornabant, thalamus instruebant, & vestes in sponsæ ornatum afferebantur. Hæc omnia, vnica die, sed diuersis temporibus, peracta, adamussim, ostendit Poeta. Sponsalia habentur, vbi ait Pluto: *Nec indignas tædas patiere mariti*. Conuiuia exornata à propinquis sponsi, vbi *Grata coronati peragunt conuiuia Manes*. Et Decubatio adfuit: *Ducitur in thalamum virgo &c.* Antequam duceretur noua in thalamum nupta obnubebatur, vt dix. Et Proserpinæ item *Addunt*

Flammea sollicitum prævelatura pudorem

dum hæc antiquitùs peragerentur, sedulò cauebatur, ne quid turbatum adesset; & id cautum in Inferis, apud quos occasione Nuptiarum, vt vidimus;

Verbera nulla sonant, nulloq; frementia luctu &c.

Tandem, ductis in thalamum sponsis, epithalamium carmen ante thalamum, exultationes, ac tripudia ducentes concinnebant propinqui; atq; nec defuisse hoc ipsum, memorat Vates: nam *Exultantque cum voce pij*, idest Elysiorum cultores, de quibus supra carm. 285. Attigerat supra Damnatorum Plausus, dum Furias dulce induxerat canentes, Ideò tantum alteram notat Inferorum partem, vt totum innuat Tartareum Imperium exultasse. Verùm *Pios* hûc specialiter aduocat, quia eorum præcipuè fuerat Reginæ suæ fælicitatem auspicari; & quia breues damnatis illuxerant pœnarum induciæ, tormento iterum addicendis: At Pij cultores, perenni fælicitate suffulti, latiùs poterant tripudijs indulgere exultantes. *Exulto* autem verbum, ab *ex*, & *salio* compositum, significat *supra modum exilire*, atq; efferri, & gestibus, saltibusq;, lætitiam animi ostendere. Sed ne putemus eiusmodi saltationes mutas, ac silentes fuisse, eas ostendit cantibus associatas, dum addit *cum voce*.

ET SVB AVLA DITIS &c. Explicatiua hoc loco est particula *Et*, nempè eadem, ac *videlicet*, de qua & alibi dix.; & transitum præbet ad explicandum, quinam fuerint cantus editi. *Sub* præpositio hic est, posita pro *in* eo pacto, quo apud Virg. Æn. pri.

Namq; sub ingenti lustrat dum singula templo.

Aulam pro Regia sede positam sæpè vidimus; & *Ditis Regiam* Plutonis regiam esse certum est; nam *Dis* Pluto dicitur, vt nouimus ex initio lib. primi.

DVCVNT, PLAVSV PERVIGILI. *Ducere* hoc loco ponitur pro eodem, ac *producere*, idest in *longum protrahere*, vt noueris non facilè defatigatos Manes, dum Plausus concinerent: atq; ob id ipsum addidit cantionis modum, dum subdit: *Plausu peruigili*. *Plausus* enim, à *Plaudo* deriuatum nomen, idem est, ac expressa, ob rem bene gestam, cum gaudio gratulatio: nam *Plaudere* est ob rem huiusmodi gratulari cum expressione lætitiæ: *Peruigil* autem idem est, ac *diù vigil*, atq; ideò ignis Vestalis inextinguibilis *peruigil* dicitur apud Lucan.; & hinc effectum est, vt totam vigilans

noctem

noctem *peruigil* dicatur. In hoc autem eodem sensu assumitur à Poeta hic. & denominatio causæ effectui tribuitur, sicq; indicare voluit Vates, totam ferè noctem à Manibus in huiusmodi plausibus insumptam, dum canerent

EXORDIA TALIA. *Exordia* ab exordiendo dicunt, apud Rhetores, prima cuiuscumq; orationis initia, quorum munus præcipue versatur in hoc, vt, præter attentionem, ac docilitatem, beneuolentiam enixe aucupentur, ex quo factum vt Vates, partem ponens pro toto, totas piorum cantiones exordiorum nomine designauerit: & *Talia*, inquit, hoc est qualia mox refferemus, & ijsdem similia, hoc enim importari per nomen *talia* sæpè innuimus. Heinsio non placet verbum suprapositum *Ducunt*; sed legit, & legendum præcipit *summnt exordia plausu*. Non libuit a vulgata recedere ob rationes ex explicatis resultantes, sed iam cantionum tenorem exquiramus.

NOSTRA PARENS IVNO &c. Prosopopeia hæc est Elysiorum cultores inducens ad Epithalamium ritè concinnendum. Tria continet Epithalamium carmen: primo ostentationem lætitiæ: secundo laudes sponsi, ac sponsæ: tertio vaticinia, & auguria. Quoniam verò lætitia satis exprimebatur, per saltationes cantibus adnexas, primam Auctor partem prætermisit; præterquam quod etiam iuxta Epithalamij leges, vt nos in præceptiua nostra Poesi docebamus, duplici tantum capite absolui potest hoc carminum genus, si ex abrupto à laudibus incipiamus. Apostrophe igitur vtuntur canentes ad Proserpinam primo, & summas eiusdem laudes breuibus percurrunt. *Nostra parens Iuno*. *Nostra* nomen affectus est, atq; ad affectum conciliandum maxime accomodatum. Nam sicuti quod nostrum est, peculiari quadam affectione prolequimur; sic, cum magnes sit amoris amor, qui nostri sunt, par debent pari referre, & nos ipsos peculiari afficere dilectione. Ex quo vides, quam bene, ipso initio, Manes beneuolentiam captent, dum suam vocant Proserpinam, & non quomodocumq; suam; sed Parentem suam. *Nostra Parens*. A pariendo *Parens* propriè dicitur, vt alibi innuimus. Hic a pariendo certe Piorum Parens non dicitur Proserpina, cum illos nequaquam genuerit. Cur itaque, & quo iure Parens dicatur? Innuimus alibi, Plutonem *Iouem terrestrem*, seù *Infernum* dici consueuisse: sicuti itaque *Iupiter Cælestis Diuum Pater* appellatur, non eo, quod ipse Deos omnes pepererit, sed quia Deos omnes paterno prolequatur affectu; ita vt sit nomen honoris, & amoris, non verò actionis: ita pariter Iupiter infernus *Pater* dicitur Animarum in Elysijs degentium. Cum itaque Proserpina Iouis inferni vxor iam esset; per communicationem idiomatum, cum ea, quæ viri sunt, vxoris pariter sint, vocatur & ipsa Parens, sicuti Parens Pluto dicebatur, per nomen amoris, non actionis. Cur autem Proserpina Iunonis nomine condecoretur, satis vidimus lib. pri. carm. 3., ideò prætereuehor.

TVQ; O &c. A laudibus sponsæ ad laudes progreditur sponsi, easq; breuibus complectitur, vt & laudes complexus fuerat sponsæ; ita vt dici possit, amplissimam vtriusq; Panegyrim, vnico carmine, concinnasse, meliùs profectò, quam peritissimus ille compilator, qui dicitur totam Homericam Illiadem in nucis nucleo descripsisse, dum paucis multa explicat Auctor. Quæ enim maior attribui potuit Proserpinæ laus, quam eam cælesti æquiparare Iunoni; Elysiorum Reginam consalutare; Piorumq; statuere parentem? Quæ maior Plutoni, quam Germanum Iouis, ac Generum decantare? *Tuq; ò &c.* Particula *que* pro *&* hic vere, & artificiosè ponitur copulatiua; vt, sicuti Pluto, ac Proserpina vinculo coniugali in vnum coaluerant: ita amborum laudes copulatim concinnandæ indicarentur. Sed nota artificium Vatis. Mulier certè semper inferior viro est. nam vxor dicitur, nec ferre viro nobilitatem, nec ab illo splendorem auferre, si aut nobilis mulier viro ignobili, aut ignobilis viro nobili nubat. Quare, quæcumq; sit mulier, splendorem illa quidem recipere potest ab homine, sed nunquam viro afferre. Quarè seruato ordine claritatis, ac nobilitatis videbatur præponendus a laudantibus Pluto, ex quo Proserpina acciperet quidquid in ea laudatur: & tamen laudes Proserpinæ primo loco explicat Vates. Iure id tamen peragit profectò; nam primò Sponsæ omnia sua, ac se ipsum, deferre Sponsus videtur, atq; ideò & locum in laudationibus cedit. Secundò Amans Amatæ magis gaudet laudibus, quam suis. Cum itaque Pluto tunc Proserpinam duxisset, cum *primus suspiria sensit amoris* gratiores illi futuræ erant Amatæ laudes, quam suæ. Tertiò quo nobiliores sunt, ac nobiliorum moribus insigniti magis sunt viri, suum vtique semper ducunt fœminis locum cedere, ac præcipuè nonis præcedentiam Nuptis concedere. Ideò primo loco Sponsæ, secundo Sponsi mentio à Laudatoribus facta. De interiectione *ò* alibi egimus, hæc tamen exultantis est, non mærentis. Cur autem Sponsi, ac Sponsæ nomen, per antonomasiam, vt vides, connotatum, efferatur per casum vocandi alibi pariter diximus: tantum memoro huiusmodi compellationes maximè pollere vi ad captandam ex vocatis attentionem.

GERMANE TONANTIS, ET GENER. Quid significet nomen *Germanus*, & quomodo idem sit, ac frater vi diximus in calce lib. pri. carm. 278. Tonantis pariter nomine Iouem designari, & cur, vidimus lib. pri. carm. 38. Hic per nomen designatur a potentia vtiq; deductum, vt magis elucescat Plutonicæ originis lus, a nobilitate desumpta. *Gener* autem dicitur respectu alterius, qui illius, cuius Gener dicitur Filiam in matrimonium duxit, quasi generis propagator. Cum itaque Pluto, vxorio nomine, Tonantis filiam possideret, ex quo Iupiter *Confessus* se fuerat *Socerum* iure Tonantis dicitur *Gener* ad augendum nobilitatis laudem, eo pacto, quo Iuno propriam exagerans nobilitatem, apud Virg. Æn. pri. inquit:

Ast ego, quæ Diuum incedo Regina Iouisq;
Et soror, & coniux &c.

DVCITE VNANIMI &c. Non imperantis; sed bene precantis hic modus loquendi est, hoc loco. Quid sit autem *ducere*, vide nuper dicta §. ducunt. In verbo *vnanimi* varias habeo lectiones; nam textus, quem præ manibus habeo, *vnanimi* exarat cum Heinsio: Parrhas. cum alijs legit *vnanimes*: apud alios verò *vnanimes* reperitur. Ego, vt fatear, libentiùs *vnanimes* legerem; nam vnanimis dicitur, qui eiusdem cum alio animi, eiusdemq; sententiæ sit, quod maxime Iugales decet; nec illis quid fælicius, quam hæc animorum concordia, optari solet: cum nemo lites vxorias, quas lectus non sedet, sedare vnquam possit, vt scribit ad Politianum Plutarchus. Cum itaque hic Vates, peracta, in Epithalamio suo, laudum parte, ad auguria descendat, certè precari debuit sponsis, quod maximè illis censendum fuerat optabile, nempè vt *vnanimes* dormirent, hoc est quiescerent; nam summa quies alitur ex summa coniugatorum concordia: deniq; *vnanimes esse* proprium amantium est, & nil optari gratiùs coniugatis potest, quam vt se inuicem perpetuò ament. Quare in hac ipsa voce occulte lateret ad Proserpinam adhortatio, vt scilicet Raptorem oblita amantem coniugem complecteretur, & nullam iniuriæ, quam antea sibi illatam lamentabatur, reminiscentiam foueret, nullumq; ex hac occasione dissidium. Non ideo tamen improbare ausus fuerim, qui legunt *vnanimes somno*: nam licet hoc non sit adeò proprium, vt patet ex dictis, tamen notum non est, Vates, translationibus vtentes, sæpè causarum proprietates effectibus tribuere, vt alibi innuimus. Insuper, inter ea, quæ maxime amorem conciliant, mensa, & lectulus præsertim enumerantur: quarè, si quies in eodem lectulo sumpta vnanimitatem parere potest, cur non poterit somnus vnanimis dici, hoc est faciens vnanimes? Tandem nec improbandi, qui legunt *vnanimi*: nam primo quidem satis ex textu subintelligitur *voluntate*, vel *sensu* vnanimi, licet per Synecd. figuram reticeatur. Insuper cur non possit dici positum *vnanimi* pro *vnanimiter*, ita vt vel sit nomen, poetico more, aduerbiatum, vel sit ipsum aduerbium, metri gratia per Apocopen mutilatum? Certè Apocope demit finem &c. vt apud prosodiacos. Quarè, vtcumq; legas, facilis est eadem, ex diuersis, explicatio.

CONSORTIA SOMNI. *Consortium* idem est, ac *societas eiusdem sortis participes efficiens socios*; ex quo & Coniugati *Consortes* dicuntur. Ideò dum dicit *Consortia ducite somni*, idem est, ac si dixisset: *maritali affectu in mutuam quietem conspirate*. Quid sit somnus alibi diximus. Hic & pro ipsa societate dormitionis, & pro associatorum ponitur quiete; ac modestè, & tacite includit ea oblectamenta omnia, quorum inter coniugatos testis est lectulus communis, & quæ vnanimitatem pariunt; ad quod subindè magis explicandum addidit

MVTVAQ; ALTERNIS INNECTITE COLLA LACERTIS. *Iunonem suam* appellauerant Manes Proserpinam: cum itaque iugalium vinculorum cura Iunoni ab antiquis fuerit demandata, nil mirum, si eamdem curam Iunoni suæ deferant Inferi; sed curam talium vinculorum, quibus vel ipsam cælestem Iunonem, si non superaret, saltem æquaret. De Iunone itaque cælesti curam Iugalium habente vinculorum, sic Virg. Æn. 4.

Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ.

Quod si quæras ex Pierio, quænam essent ista vincula iugalia, quæ curæ essent Iunoni; respondet ille, lib. hierogl. 36., Digitum annulo insignem hieroglyphicum fuisse connubij atq; ideò & Pronubum dictum; & ad hujusmodi annulum, qui quasi quoddam digiti ligamentum est, respexisse Virg. loco cit., & vincula iugalia pro connubijs ipsis posuisse. Insuper nomine iugalium vinculorum venit Zona illa, ex lana ouilla, qua noua Nupta præcingebatur, & quam vir prima nocte, sponsæ accubans in lecto dissoluebat; sed cum hæc ipsa *Zona virginalis* diceretur, illius profectò dissolutio solutionem potius virginis à virginitatis indicat legibus, ac pudore, quam ipsa formalia connubij vincula. Validiora igitur, & quidem stringenda, non soluenda vincula Iunoni suæ attribuere Inferi voluêre, ideò, ea ex mutuis iugalium amplexibus confieri dictitantes, Iunonem hortantur suam, vt hæc sibi curæ vincula Iugalia sint. Denique irarum causa inter Plutonem efferuescentium, ac Iouem, vt lib. pri. habetur, fuerat, quia Pluto

> *Impatiens nescire torum, nullosq; mereri*
> *Illecebras &c.*

se neglectum, ac posthabitum lamentabatur, cum Iupiter amplexibus Iunonis frueretur, sibique pares negarentur amplexus,

> *Te consanguineo recipit post fulmina fessum*
> *Iuno sinu &c.*

Itaque, cum iam à prohibendis Plutoni thalamis Iupiter cessasset, torum, ac Nuptam concessisset; reliquum erat, vt sicuti cælestis Iuno Iouem cælestem, ita & Iuno Inferna Iouem infernum consanguineo foueret sinu, vt tranquillitas pacis, inter vtrumq; Iouem, perpetuò firmaretur; Quod si Proserpina remisset, iam se delusum à Fratre suspicari Pluto potuisset, atq; in bellum iterum exardescere: ideò hortantur Manes Iunonem suam, vt Iouem Infernum amplexibus foueat, ne vlla amplius illi irascendi facultas concedatur: sic enim futurum erat, vt ipsa non solùm æqualis cælesti foret Iunoni, sed superior, cum firmaret illa inter cælites, & inferos pacem, quam nunquam profectò cælestis Iuno conciliare potuisset. Ideò *innectere*, quod idem est, ac circumligare, prout sonat etiam apud Virg. Æn. 8., vbi hæc habentur:

> *Aurea cæsaries ollis, atq; aurea vestis;*
> *Virgatis lucent sagulis: & lactea colla*
> *Auro innectuntur &c.*

quarè pari passu hic *innectere colla mutua*. Collum pars illa corporis teres est, quæ instar columnæ, basim inter humeros figit, ac caput sublime erigit. Præcipuum autem amoris pignus est, si hanc partem amplectamur: sic Virg. Æn. pri. Cupidinem, Ascanij specie assumpta, ac parentis Æneæ se filium simulantem in collum irruisse describit, ex eoq; mutuos inter pendentem amplexus.

> *Ille vbi complexu Æneæ colloq; pependit*
> *Et magnum falsi impleuit Genitoris amorem &c.*

Colla itaque & Vates hic potiùs, quam alias corporis partes innuit amplexandas, vt indicaret, summi partes amoris, inter coniugatos, vicissim adimplendas: nec ideò alios quoscumque amplexus excludit; iuxta enim commune effatum, qui vnum dicit, alterum non excludit. *Mutua* autem *colla*, dixit; hoc est mutuo affectu, eademq; voluntate, in alternas blanditias propendentia; nam mutua dicuntur, quæ sibi vicissim pari munere correspondent, secundum *dare*, & *accipere*, vt testatur Tullius in Epistolis famil. mutuum sic describens amorem: *Quod vim exissimes esse in amore mutuum nescio: equidem hoc arbitror cum par voluntas accipitur, & redditur*. *Collum* insuper ea pars corporis est, cui iugum imponitur; & Iugales dicuntur, qui matrimonium inere, à Iugo, quod inuicem, & vnitim subeunt: atq; ex hoc ipso Iugalia vincula dicuntur, quæ virum colligent cum vxore, &, vice versa. Quarè *Iugum* semper hieroglyphicum fuit vitæ coniugalis, ad indicandum, connubio copulatos, pari amore inter se, pari studio, conatu, ac cura, debere, in educandis liberis, conniti. Vt itaque indicarent Manes, connubiale iugum leue esse, ac suaue, ostendunt, huiusmodi iugum, non ferreum esse, non æneum, sed molle; cum ex alternis complectentium brachiorum vinculis faciendum dictitent. Ideò *Innectite colla mutua*

ALTERNIS LACERTIS. Alternus adiectiuum est nomen, à verbo deriuatum *Alterno*, quod est *vicissim alternum duorum ponere*: quo innuitur, alteri alterum vicissim amplexandum. Quid verò lacertus sit alibi vidimus: hic pro brachio ponitur. Simili autem pacto, constructa extat adhortatio Gallieni Cæsaris ad Nepotes.

> . . . . *Non murmura vestra columbæ,*
> *Brachia non hederæ, non vincant oscula Conchæ,*

IAM FÆLIX ORITVR PROLES &c. Ad vaticinia iam descendit, quæ postremum obtinent, in Epithalamijs, locum; Fæcunditatem enim Nuptæ, per vaticinium, exponit futuram, atq; augendum numerum pollicetur Deorum. Ideò & prophetico loquitur more, quasi præsentia videat, quæ futura sunt, afflatus Numine Plaudentium Chorus: *Iam oritur &c.* *Proles* quid significet, habes lib. pri. carm. 122. *Fælix* pariter nominæ significationis est. Hic non minus ad fecundam, qua polleant, fortunam, quam ad fertilitatem, seù numerositatem filiorum refertur,

IAM NATVRA. Nota emphaticam, in aduerbio *Iam*, repetitionem, ad ostendendum desiderium, quo natura ipsa afficeretur, huiusmodi prolem venerandi, fouendique. De natura plura diximus lib. pri. carm. 249. Hic pro ipsa Deorum Natura ponitur primario, quæ incrementum sui ex mox nascituris expectaret; Secundario autem pro Natura creata, quæ nouis augenda esset Præsidum assistentijs.

LÆTA EXPECTAT DEOS FVTVROS. *Læta*, hoc est gestiens ex concepta spe, & expectatione, *Expectare* autem hic ponitur pro eodem, ac *summo desiderio aliquid venturum spectare*; nam sæpe *expecto* idem est, ac *vehementer exopto*, Item *expectare* sæpè est *anxio desiderij expectatione sperare*; & vtrumq; Vates complectitur sensum, dum dicit à Natura expectari *Deos futuros*. Omne agens agit ad assimilandum sibi passum: sed id præcipua quadam ratione militat, in actione generatiua viuentium; cum generatio nil aliud sit, quam *origo viuentis à principio viuente coniuncto in similitudinem Naturæ*. Cum itaque Dij essent coniuges, de quibus vaticinium procedit, quid nisi Deos generarent? Ideo iure *expectat natura Deos &c.*

ADDITE NOVA NVMINA REBVS, Regreditur, vt finem cantibus imponat, ad exhortationem, qua sponsos ad explendum excitat Naturæ desiderium. Ideò *Addite*: quasi *date ad*: *addere* enim dicimur, cum ad alicuius rei molem, vel numerum, aliquid, quod non habebat, adijcimus. Ideò *Addite*, hoc est *adijcite* ad Deorum numerum *noua* (hoc est quæ nec antea fuerint, nec, de præsenti, sint, nisi munere vestro adijciantur) *Numina*. *Numen* & Deum ipsum, & Dei nutum, voluntatemque, ac potentiam significat. Hic pro Dijs quidem ponitur, sed non simpliciter spectatâ Deorum essentiâ; nam hæc supra adfuit, cum ait: *expectat Natura Deos*; spectatâ tamen in ordine ad potentiam, ac nutum eorumdem, quibus, hereditario iure, debuerint ad rerum omnium regimen incumbere. Hereditario, inquam, iure, nam, vt ait Lachesis lib. pri., omnia viuentia, cæteraq; vtcumq; corruptibilia, ad nutum Plutonis, agebantur: quare eadem facultas transmittenda certè erat in filios. Ideò, *addite*, inquit, *noua Numina*; sed non subdit *antiquis Numinibus*, nisi virtualiter, quam tamen virtualitatem nos supra item attigimus. Sed *addite* inquit *Rebus*. Mundum Deum esse, ac totum Dijs repletum, existimarunt antiqui, multiplicati, vt in infinitum ferè, Deorum numeri assertores. Ideò non corpora tantùm naturalia, nempè Solem, Lunam, stellas, terram, ignem, aquam, aerem, ventos omnes &c. tanquam Deos, coluêre; sed etiam singulos propè animorum nostrorum motus Diuinitate sacrarunt: sic templa fuêre constructa Fidei, Pietati, Virtuti, Pauori, Timori, Spei &c. sic & Pudori, Famæ, Alacritati, Miseriæ, Querelæ &c. Multiplicatis itaque hunc in modum Numinibus, nihil, quamuis exiguum, vile, ac contemptibile, in Mundo esse arbitrabantur, quod non esset sub alicuius Numinis tutela. Cum igitur, iuxta horum opiniones, Numinibus plena omnia essent; & nil, sine Numinis ope, superesset, superfluum videbatur noua rebus addere Numina; atq; adeò vanum vaticinium illud futurum, quo Deorum Prolem Plutoni accessuram Manes præcinebant; cum enim Deus, & Natura nihil faciant frustra, occupatis iam rerum omnium præfecturis à præexistente Deorum numero, quid agerent Numina de nouo producenda? Porrò, si non sunt multiplicanda entia sine necessitate; multo minus Numina. Quæ autem necessitas in pleno iam Numinibus orbe? Scio responderi ab aliquibus posse, necessitatem adesse, ad conseruandum fœdus inter Iouem, ac Plutonem; ad quod conseruandum requisitum à Plutone fuerat lib. pri. vt posset *dulce patris cognoscere nomen*. Sed hæc responsio non esset ad mentem Epithalamij; nam canentes dicunt; *Addite Numina rebus*; quasi res ipsæ hanc Numinum multiplicationem exigerent; sicuti etiam supra dictum fuerat; *expectat Natura Deos*. Quarè in rebus ipsis, non extra res assignanda venit necessitas; ne otiosa futura sit noua Deorum propagatio. Duplex igitur considerari

potest.

potest necessitas, alia simpliciter, alia verò ad bene esse. Necessitas simpliciter est, quando res nullo pacto potest se aliter habere: sic oculus necessarius simpliciter est, ad videndum; nam, sine oculo, nullo pacto, elici visio potest. Necessitas ad bene esse est, cum res potest quidem aliter se habere, sed commodiùs, & aptiùs ita, vel ita se habet. Sic Argus videre potuisset, & custodire Iouis Pellicem, etiam duobus tantum oculis præditus: sed non adeò bene, & commodè, vt cum centoculus fuerit. Prima itaque necessitas in rebus non fuit; cum iam satis singula singulis Numinibus regerentur: sed, si loquamur de necessitate ad bene esse, certe, multiplicatis Numinibus, commodiùs, & aptiùs futurum erat, vt regerentur; Deorum enim antiquorum infinita non censebatur perfectio, vt alibi vidimus, & constat, quia si aliquem Deum infinitæ perfectionis esse censuissent, iam vnicus ille fuisset omnibus abundè sufficiens; adeòque multiplicitatem non admisissent Deorum. Itaque ad bene esse necessaria *rebus* fuit hæc Deorum propagatio. Ex his patet tertium commodi casum esse, non verò societatis, vocem illam *rebus*: & sensus est Dijs iam rebus præfectis nouos Deos associare, vt additi; hoc est simul cum illis associati res meliùs regantur, ac meliùs res ipse se habeant.

ET PROFERTE CERERI OPTATOS NEPOTES. Dum fælicem Plutoni, ac Proserpinæ filiorum, diuinitate pollentium, successionem ominantur, tacitè occurrunt Manes obiectioni, quæ fieri ex parte poterat Proserpinæ, hoc pacto: Qui fieri potest, vt fælicem Prolem habeamus, quandoquidem Cereri, Genitrici meæ inuisam semper sobolem ego pariam? Quæ Matrimonium non approbauit, certè, nec prolem gratam habebit: quarè hoc saltem semper titulo infelix mea proles erit, quod Cereri inuisa semper futura sit; nam Pignora connubij semper in memoriam reuocabunt, & Raptum, & Raptoris iniuriam, atq; adeò semper animum exulcerantia implacabile sibi odium concitabunt. Huic, inquam, obiectioni occurrunt Epithalamij concinnatores, atq; ostendunt, non dubitandum, quin Ceres pro rato habitura sit connubium, charosq; nepotes, cum eos viderit sua vtiq; stirpe non indignos. Multiplici autem fundamento innititur hæc obiectionis confutatio: & primò quidem fundatur in ipsa iracundiæ natura, cuius præcipuum lenitiuum sit tempus: quarè eruditissimus ille docebat, optimum futurum, ne aliquid incompositè agamus, si quotiescumque ira corripimur, antequam quidquam deliberemus, integrum Græcorum alphabetarium recitemus; nam, hac, breui licet, interpositâ morâ, iræ furor detumescet, ac nos recta ab indirectis secernere, rationis ope, permittet. Sic itaque, morâ interpositâ, innuunt, & Cereris iram cessaturam, ita vt ratum habeat, quod prius iniuriosum detrectasset. Secundo fundatur eadem confutatio in praxi, qua sæpè videmus, acerbissima consanguineorum dissidia, intercedente Prole alterutrius partis, facillimè sedari: & ignem, quem disertissimi Oratores extinguere non potuerint, immò nec effusi interdum sanguinis flumina, mutâ nascentium innocentiâ, nullo negotio, consopiri. Tertio fundatur in ipsâ ratiocinantium natura, quorum appetitus semper debet esse rationalis: cum itaque quis odio accensus vindictam appetit, ideò appetit, quia se iniuria affectum existimat, vel se aliquo, quod optauerat, bono priuatum lamentatur. Quod si ex malo, quod sibi inferri, arbitrabatur, videat non modo non spoliatum se bono, quod intenderat, sed potiùs voti se compotem factum; rationabile est, vt potiùs diligat, quam oderit boni causam adepti. Sic itaque virtualiter differunt Manes: quid poterat tandem ex Proserpina Ceres optare? Certè non aliud, quam vt, digno Nupta propagationem sui, ac matris, per dignissimam prolem, suscitaret: sed & Digno Nupta est, & Prolem enitetur fælicissimam; ergo vnde se offensam existimabat, voti se compotem factam admirabitur Ceres; ac consequenter non poterit, quin odium deponat, & amorem induat. Denique qui beneficijs vel nolentem prosequatur, eum cogit, si rationabilis sit, ad agnoscenda tandem beneficia, gratiasq; illi habendas, qui, vt bene se haberet, coegerit: Ceres, si illi datum fuisset, vt suis vteretur consilijs, nunquam profectò filiæ nuptijs acquieuisset; nam quæ Apollinem, Martemq. despexerat, vt lib. pri., quasi indignos, qui Proserpinam ducerent, cui nam Procorum adhæsisset? Mehercule nulli: adeòq; nunquam fuisset Nepotes habitura, quos tamen optasset. Quarè beneficij locum raptus obtinuit, qui Cererem voti compotem faceret. Ideò vaticinantur Manes, futurum, vt Ceres & iram deponat, & charos habeat Nepotes. Ideò &

PROFERTE. *Proferre* est, quod in abscondito erat, in apertum educere. Et profectò, cum omnis effectus latere videatur in causa, proferri dicitur, cum producitur. Effectus in potentia est, cum nondum extra causas est seductus; autem in actum, cum producitur, quasi ex abscondito, nempè ex continentia causæ (quandoquidem omnis causa continet effectum vel formaliter, vel virtualiter, vel eminenter) in apertum prodeat extra causam. Hoc autem præcipuè militat in ijs viuentibus, quæ per actionem producuntur generatiuam; nam, cum huiusmodi viuentia ex semine ab efformatiua matris virtute concreentur, & semen certe sit quid decisum ab ipso generante, filius in venis semen elaborantibus in ipso semine latitat, antequam genitor decisum illud transmittat in matricem: subinde latitat fœtus in vtero prægnantis nouem mensium spatio, antequam in lucem edatur. Ideo iure *Proferte* inquiunt, hoc est ex abdito in lucem educite.

NEPOTES OPTATOS. Nepotes filij filiæ dicuntur, auctore Festo. Sed de acceptione nominis vide dicta lib. 1, carm. 89. Sed cur dixerit *Optatos*? Dummodò quis voti compos fiat, videtur parum referre, vnde nam compos fiat. Cererem ex Proserpina promeritos exoptasse clarum videtur ex eo, quòd lib. 1. permiserit, vt Aula Procis personaret. Quod si Proserpinam raptui subducere conata est, cum *asbera deferens &c.* hoc non fecit, ne filia innupta remaneret, sed ne minùs digno nuberet. Distulit itaq; non abstulit desiderium Prolis ex Filia procreandæ, vt dignior soboles consequeretur. Insuper etiam si aliunde non constaret hoc Cereris desiderium, satis deducitur ex materno affectu semper in filiæ bonum propendente: bonum autem nubere filiabus, præcipue in Venerem pronis, vt Proserpina fuit, de qua lib. 1. habuimus: *Solicitat veneris iam pronuba flamma pudorem*: nam his certè melius est nubere, quam vri: atque de ijs nostrum illud vulgare militat prouerbium, nempè huiusmodi fœminis alterutrum esse necessarium.

O d'vn'huomo, ò cui s' abbecchi,
O di Forca, che l'impecchi.

Matris igitur erat, cognita Filiæ inclinatione, eiusdem bono consulere, & virum non indignum tedis exquirere, ex quo dignos susciperet nepotes. Licet igitur ex Plutone noluisset, nec per raptum, Ceres; cognitâ tamen processu temporis Nepotum præstantiâ, futurum, inquiunt Manes, vt voti compos facta, parum de modo futura esset solicita, atq; adeò gratos *optatos* habitura *Nepotes*.

CERERI. Quæ sit Ceres iam notum ex passim alibi dictis. Ponitur autem hic tertius commodi casus emphaticè: *Proferte Cereri*; hoc est in bonum, in solamen, in fælicitatem, nascentes Cereris Nepotes; quæ licet initio, loco iniuriæ habitura sit beneficium, eo tandem ex fructibus agnito, delinienda sit, ita vt deposito luctu, ac posthabita indignatione, gaudens sit Nepotes exceptura. Hic finem Epithalamio impositum habes, ac libro simul, quem præ manibus habebamus. Nos itaq; silentibus iam Inferis, facilius, quid ad superos spectet, perpendamus, moralia respicentes.

IAM SVVS INFERNO &c. Deliciarũ perennes, quamuis offerat species raptor Animæ Satanas; illa tamen verè semper in Inferno est; nam sicuti vbicumq; Deus est, ibi immarcessibilium deliciarum Paradisus est: sic vbicumq; Satanas est, ibi Infernus est: & certè vbicunq; peccatum residet, suam ibi regiam statuit Lucifer. Et licet connubia peragat cum Anima peccante, dum adhuc illa hac luce fruitur nostra, tamen Infernum illa portatilem secum ducit; & quasi limax, ac testudo, osseam secum ferentes domum, Inferno suo inclusa procedit, licet pondus, assuetudine ferendi, non sentiat; immò, quasi ad epulas inuitata, continuò gestiat, occasione peccandi; dum Satanas fluxis adblandiens oblectamentis eam detinet, ne recogitet, peccati stipendia mortem esse, & mortem æternam. Sed, dum insipiens anima præsentibus indulget, futura negligit, en subitò suus inferno (hoc est Animæ peccanti) procedit Hesperus orbi; & iam in Satanæ hærere debet amplexibus, æternum interitura. Quod si aliquando vicinos, conscientia stimulante, huiusmodi Satanæ amplexus anima pertimescat; Epithalamium Satanas inducit canentes, homines, pietate quidem personatos, sed verè inferis addictos, eos scilicet, de quibus ait Saluator: Cauete à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis: hi enim Hypocritæ tristes, qui exterminant faciem sulphure, vt videantur hominibus ieiunantes, & veniunt in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt Lupi rapaces, Hi, inquam, venereas dissolutiones Naturæ appellant tributa ab eiusdem exacta fragilitate; vindictas,

ac sanguinis effusiones deberi sua ſent nobilitatis insignibus; luxum conuiuiorum decere hominem splendidum. auaritiam Parsimoniæ attribuunt &c. Exponunt plausus ab hæredibus faciendos, si pingues, vel per fas, vel per nefas; facultates adierint: famâ præcinente, euolaturos immortales, qui, iniustas contra gentilitium decus, sanguine deterserint notas &c. sicque, dum bonum sua ſere videntur, ad complexus nuptiales cum Satana miſcendos adhortantur: Impij profectò, atq; impie agentibus impiores consiliarij. Ideo inquit Diuina Sapientia: Cauete, cauete à fermento Pharisæorum. Att, si quando diuina illucescente gratia studeat anima ex Plutonicis amplexibus effugere, aliam subdolus hostis init viam, quæ eam in amplexus sedulò alliciat, ac tute, &, quam rapere non potuit venereis oblectationibus, auaritiæ vinculis, irarum impulsibus &c. eam superbiæ afflatibus aggreditur, & vanæ gloriæ decutit Austris. Vel igitur insinuat Animæ licitos Plutonis amplexus, dummodò nocte pronubâ sanciantur, hoc est in occulto fiant, ita vt in conspectu hominum non appareant; sed immo sanctitatis laruâ occultentur; nec enim peccatum esse, quod sine scandalo fiat, nec puniendum, iuxta veritatis assertum, quæ dixerit: *Necesse est vt veniant scandala; veruntamen væh homini illi, per quem scandalum venit*; quasi scandala solum punienda dixerit, non verò peccata sine scandalo perpetrata; vt vaferrimus hostis teterrimâ suadere nititur malitia, & quo pacto facile plures inducit, vt, laruam sanctitatis sectantes, occulte in omnia vitia prolabantur, atq; in ijs obfirmentur, eo quod plausus sibi sentiant, dum imperitum vulgus eorum dentædet sanctitatem apparentem, vitia autem non earpant vlli, quæ non nouerint, ideoq;, celatos huiusmodi cum Plutone amplexus, licitos asserere videantur. Vel, si minus hæc valeat insinuare, eo quod timeat vndequaq; anima, & recedere a ceiatis etiam laqueis studeat; curat Satanas, vt sibi ipsi illa complaceat de perfectione, ita vt dicat: non sum sicut cæteri homines: & manus nostra, & non Deus, fecit hæc omnia. Addit superbissimæ huic inflationi folles, ex plausu, a Pijs edito, dum illam suspiciunt, argenteis columbæ pennis euolantem, & plaudunt; eamq. Diuorum numerum aucturam deprædicant; Filios spirituales, Matri Ecclesiæ dignos vtiq; Nepotes producturam, Deum ipsum illi debere, parum abest, quin dicant, sanctè adeò vitam ducenti, ac mirabilia prorsus operanti. Atq hoc pacto infælix Anima decepta strictius hæret, Plutonis in amplexibus, donec suus Inferno procedat Hesperus orbi; seq; indissolubiliter Satanæ associatam conspiciat. Contra huiusmodi insidias munire animam studuit animarum Redemptor, cum ait: In abscondito ora Patrem tuum; & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi: cum facis eleemosinam, noli tuba canere, sed nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua: Cùm ieiun aueris, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans. Quod si aliquando hæc in lucem educi optimum arbitremur, vt exemplo nostro incendantur, & alij, meminerimus semper, quid de hoc ipso eadem suggerat Sapientia: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in Cælis est. *Patrem vestrum*; inquit, *non vos ipsos*; nam si gloriam tuam sectaris, eamq; obtineas, recepisti mercedem tuam, ideòq; nulla remanet speranda tibi merces in Cælis. Fuge itaque iactantiam, Hypocrisim fuge, plausus lectantem humanos; & fugies Epithalamium, quo amplexus tibi Satanæ gratulentur, qui perniciem tuam, tamquam fœlicitatem suspiciunt.

Sed, quoniam Epithalamium carmine conficitur, nos ad carmina redeamus, Italam excitantes Musam, vt finem hisce tandem imponat nuptijs.

Già del Mondo infernal sù l'Horizonte
  Vscito, à passeggiar notturno il Cielo,
  L'Hespero suo, con luminosa fronte,
  Ingemmaua dell'ombre oscuro il velo,
  Ne raccolse il Regnante in Flegetonte
  Tosto gl'auspicij; e, d'amoroso zelo
  In viuo ardor, mentr'ei le brame impenna
  Ver la sua Diua, à i Paraninfi accenna.
Nel thalamo nuttial quindi s'adduce
  L'intatta amor, benche rapita, Sposa.
  Estinta ogni lumiera, in chiara luce
  Sol d'Himeneo la face arde gioiosa.
  NOTTE gl'assiste, e nel camin gl'è duce,
  Pronuba fatta; e tutta appar pomposa;
  Che toglie al nostro Ciel sereno il vanto
  Tempestato di stelle il nero manto.
Questa de sacri riti, onde si stringe
  D'affetto coniugal tenace il nodo,
  Scaltra gl'officij ad esseguir s'accinge,
  D'orante in atto, e d'imperiosa in modo,
  La desa destra, al consecrar sospinge,
  Toccando, il letto; e i carmi mesce, e'n sodo
  Tenor, sue leggi a i nuoui sposi annoncia;
  Indi eterna fra lor l'vnion prononcia.
Al gioir del suo Rè sue gioie in dono
  Sacran le de gl'Elisij habitatrici
  Alme concorse; e, frà le danze, e'l suono,
  Ologni rintrecciar carmi felici,
  Guidan longhe le veglie: e fra lor sono
  Atteggianti à vicenda, e spettatrici.
  Mà s'vnison le voci, e, 'n suon concorde,
  Tali del metro lor toccan le chorde.
Nostra Giuno, alma Regina,
    Nostra gioia, e nostro cuor,
    Apri à l'luto, che t'inchina,
    Di tue gratie il bel tesor:
    Lieto e tù di tua rapina,
    Godi in braccio del tuo ardor;
  E Genero, e Fratello al gran Tonante,
  Stringi la tua fedel, felice amante.
    Quel nodo v'annoda,
    Che Morte sol snoda.
    Voi, che siete immortali,
    Godete, in riposi,
    Concordi, amorosi
  D'vn'eterno gioir l'aure fatali.
  Lieta prole, e numerosa
    D'esser vostra haurà l'honor:
    Già si scorge luminosa
    Trat da voi l'oriente d'or.
    Di Natura ambitiosa
    Già l'attende ansioso il cor.
  E de Numi adorati alle gran soglie
  Tutte s'accinge à tributar sue spoglie.
    Quel nodo v'annoda &c.
  Sù sù sposi v'affrettate
    Nuoui Pluti à generar:
    Nuoue Diue accumulate:
    Ergeransi i nuoui Altar.
    Nuoui Numi procreate,
    Del Creato al riguardar:
  De Nepoti e la serie à voi s'ascriua
  Ond'adempia i desir la bionda Diua.
    Quel nodo v'annoda &c.

Hic mores antiquorum secutus Vates, qui, post cantiones fieri solitas silentium accersebant, ne decubantium sponsorum quies interturbaretur, viriliter & ipse Inferorum cantiones abrumpit simul, & librum, vt facto, non voce tantum, silentium indicet adfuisse. Liceat itaque & nos silentio indulgere, donec noua Iouis decreta percipiamus, ad carmen iterum excitantia.

Finis Commentariorum Libri Secundi.

IN

IN TERTIVM CLAVDII CLAVDIANI

LIBRVM DE RAPTV

COMMENTARIA.

VM præhabitis, de Raptu, libris, primo videlicet, & secundo, Præfationes apposuerit Vates; etiam huic pariter libro tertio præmittendam censuerunt nonnulli; ideoq; apud aliquos Impressores, videbis huic libro assutam præfationem illam, qua Vates Panegyri suæ de sexto Honorij Consulatu præluserat, cuius initium est: *Omnia quæ sensu voluuntur vota diurno &c.* Verùm, si ea rite perpendantur, optimè quidem conuenire Panegyri reperientur, sed ad præludendum huic libro prorsùs inepta, vt, facile, legenti ex contextu ipso patebit. Nam, licet liber iste, euenisse Cereri, describat, quod, illâ præfatione, euenire solitum asseruit; nempe, vt, iuxta affectuum motionem, quæ, per diem, excitatur, & multiplicatis actibus roboratur, nocturna succedant somnia; dum Cererem, præsagam mali, describit, vel insomnem, ne dum somniantem, veras Proserpinæ suæ calamitates animo concipientem; attamen, in illa præfatione, id sibi euenisse, non Cereri, clarè explicat Vates, dum ait: *Me quoq; Musarum studium sub nocte silenti &c.* Et quid somniauerit subdit, dum inquit: *En Princeps; En Orbis apex æquatus Olympo &c.* quod nihil habet cum præsentis lib. argumento, vt patebit ex infra dicendis. Quare hunc librum, nulla præhabita Præfatione constructum fuisse, & præcedenti immediate adnexum a Vate, non ambigo; & bene procedere impressiones, quæ, sine Præfatione, hunc librum exordiuntur, pro certo habeo: nam Præfationes, præcedentibus libris additæ, non sine occasione fuere; immò illas addere necesse fuit; respectu quidem lib. primi, quia, initio rerum, semper in vsu fuit, aliquid præfari, vt, vnde proueniat exordiendi impulsus, erudite innuatur: respectu secundi pariter, necesse fuit præfationem præponere, vt aliqua redderetur ratio, cur tamdiù intermissum opus reassumeret tandem; ac præcipuè, vt gratum animum erga Florentinum ostenderet, cuius liberalitate Auctor ab inopia rei familiaris extractus, ad serenitatem animi redierat, quæ carminum concinnatrix est; nam, vt ait Ouid., *Carmina proueniunt animo deducta sereno.* Ast, cum tertium librum immediatè, & sine vlla interpolatione, alteri connectat, per particulam *Interea*, quæ continuationem operis non interruptam, licet distinctam, signat, nulla opus fuit præfatione; cum hic liber à Præfatione præcedentis, ob continuatam, dependeat, connexionem. Quare cessat ratio præfationis addendæ, ideòq; & ipsa iure ommittitur Præfatio.

Argumentum Libri Tertij.

Aptâ Proserpinâ, Deorum cogit Concilium Iupiter; &, ne cui liceat Raptorem Cereri prodere, grauissimis indictis pœnis, edicit. Verum, ne videatur crudeliter in Matrem agere, dum non solum, Filiâ orbari eam, permiserit; sed etiam a solatio, quamuis leui, eamdem prohibeat Fata dignoscendi sua, rationem reddit ornatè, cur ad huiusmodi edictum sanciendum impellatur; nempe motum se naturæ lamentationibus, quæ, aurei sæculi priuata delicijs, Iouem de tyrannide redargueret, graui nimis iugo opprimentem eiusdem naturæ vires; quibus quæstubus, vt finem imponeret, ac se tam indigna absolueret nota, ostendit, se vti statuisse Cereris opera ad læsæ consulendum naturæ; ideòque priuandam cognitione Raptoris Cererem, vt desideria dilata crescerent, & crescentia magis Cererem distorquerent, vt, cum tandem voti compos fieret, exuberanti gaudio exultans, Triptolemum mitteret ad ditandas segetum vbertate terras omnes frugum rationem mortalibus ostensurum, atq; annonam longè, latèq; disseminaturum, Ceres interim de Fatis Filiæ per quietem admonita, Phrygia relicta, in Siciliam regreditur, viduatam lustrat optato pignore domum, luctibus infrendens; ac cognitâ tandem, licet in enigmate, ex Electra, nutrice Filiæ, iam clade, in Cælum toto impetu fertur; atque, vt fatales sibi euentus innotescant, omnem profectò lapidem mouet; sed, votis frustrata, laces in Ætnæis succendens incendijs diuturnam auspicatur peregrinationem, Filiam, quoquo rapta fuerit, quæsituram.

Quod si argumentum huiusmodi carminibus concinnatum exoptes, accipe ex Theophylo Chalcodyle appositum, apud Ianum Parrhasium, hoc eodem loco, sic.

Iupiter, vt, superum iam consedisse senatum,
Conspicit, accitu Thaumantidos; orsus ab alto
Exponit solio, cur vitæ larga prioris
Commoda sustulerit, regnataq; sæcula Patri.
Scilicet, vt curis acuat mortalia corda.
Nunc (ne se toties questu Natura fatiget)
Chaonio statuisse homines auertere victu:
Atq; ideò, Cererem longo discurrere luctu,
Decretum; Natæ, donec, lætata repertæ
Indicio, tribuat fruges: pœnasq; minatur,
Si quisquam Cereri Raptorem prodere Diuum
Audeat. Illa, diu Phrygijs bacchata sub antris,
Nocturno tandem monitu sua tecta reuisit;
Agnoscitq; domus cladem; petit illicet amens
Æthera; cumq; nihil miseram lamenta iuuarent,
Cælicolum patuere doli. Tum faucibus Ætnæ
Succensas quatiens pinus, erroribus aptas
Noctiuagis, oras Siculas accincta peragrat.

Sed nos iam institutum prosequamur eruditissimam Auctoris nostri Poesim summatim prime recensentes,

Pro-

Propoſuerat Poeta in totius Poematis argumento, quod, initio lib. primi, expoſuerat, ſe educturum in lucem Inferni Orbis arcana; atque ad hunc finem aſſequendum, implorauerat Inferorum opem Deorum.

Vos mihi ſacrarum penetralia pandite rerum &c.

Hæc autem ſecreta partim recenſenda erant, vt antecedentia, partim, vt conſequentia ad Raptum. Quarè, lib. pri., antecedentia attigit omnia; nempe iram Plutonis prælia in Superos molientis.

Dux Erebi quondam tumidas exarſit in iras
Prælia moturus ſuperis &c.

Cauſam tanti tumultus ritè pariter expreſſit

Impatiens neſcire torum, nullaſq; mariti
Illecebras &c.

Intercedentes induxit Parcas, ne deſæuiret,

Sed Parcæ vetuere minas; orbiq; timentes &c.

Legationem ad Iouem miſſam, per Mercurium internuncium retulit.

I celer proſcinde notos, & iuſſa ſuperbo
Redde Ioui &c.

Ancipitem Iouis mentem deſcripſerat; firmatamq; ſubindè ſententiam, quâ Plutoni Proſerpina addiceretur, & datum Veneri executionis munus indicauerat; ac Venerem ipſam dolos parantem, properantemq; induxerat. His poſitis, vt, quod in argumento adiecerat dicendum, proſequeretur; nempè. . . . *Qua Lampade Ditem*

Flexit amor: qua ducta ferox Proſerpina curru
Poſſedit dotale Chaos.

Secundo libro Venerem dolos proſequentem deſcripſit; Plutonem Germani monitu properantem, ad auras erumpentem è ſubterraneis, rapientem deniq; ac prima ſententiam amoris ſuſpiria, ſub oculis poſuit, vt iure oſtenderetur gauiſa Venus.

Iam durum flexura Chaos, iam Dite ſub iſto
Inuentæ ſimulat Manes ductura triumpho.

Data autem occaſione, iterum ad pandenda inferi orbis ſecreta, Raptum vtiq; ſubſequentia, regreditur; nam, dum Plutonem Tænara intrantem deſcribit, mox occurſum ab Inferis, ſummâ vtiq; frequentiâ aduentantibus, adornatum commemorat,

Conueniunt animæ, quantas truculentior Auſter
Decutit arboribus frondes &c.

Seruorum miniſteria recenſet, ac diſtribuit:

O cunctis propere lecta de Plebe Miniſtri &c.

Nuptiales inſtruit apparatus

Pars Attica tenent &c,

Elyſias Matres nouæ Nuptæ addicit obſequentes.

Reginam caſto cinxerunt agmine Matres &c.

Nuptias ipſas, ac nuptialia peragit conuiuia: Muſicas addit voces: ſedatas Erebi decantat pœnas: Tartara omnia in lætitias effuſa denotat, & amplificat: ac tandem Proſerpinam in thalamum adducit, Elyſiorumq; cultores Epytalamium inducit concinnentes. Solum itaque ſuperfuerat implenda poſtrema iam pars argumenti, lib. primo propoſiti; nempe . . . . *Quantaiq; per oras*

Sollicito Genitrix erraueris anxia curſu.

atq; huiuſmodi Cereris errores, hoc tertio libro auſpicatur. Verùm quidem eſt, non exhiberi hic à Poeta, quod poſtremis eiuſdem argumenti carminibus dicendum promiſerat; nempè *Vnde data Populis fruges, & glande relicta,*

Ceſſerit inuentis Dodonia Quercus ariſtis

licet id obiter attingat hoc eodem lib. Iupiter. Sed quanta interdum nouis emergentibus intercidunt. Multa cadunt inter poculum, ſupremaq; labra. Et ſæpe ſæpius alter, ac homo propoſuerat, diſponit Deus. Imperfectum igitur cum & librum hunc, & opus ipſum abruperit potiùs, quam abſoluerit Vates, nil mirum, ſi omnia ad amuſſim non impleuerit; cum cæteroqui videamus, Poetam, nulla ex parte, in ijs, quæ tractauerit, defuiſſe muneri, aut inſtituto. Et vtinam, quidquid propoſuerat, abſoluere potuiſſet, ne tantis ars poetica careret luminibus. Porrò hæc dicta ſint, vt noſcas, quanto ordine procedat, quam exactè Propoſiti memor, quam concinnus ornamenti ſectator fuerit, ſibique cohærens Auctor: in illis ijs, qui eum non ſibi ſatis cohærentem dictitarunt: dum nos interim huius tertij libri explicationem aggredimur.

Jupiter interea cinctam Thaumantida nimbis
Ire iubet; totoq; Deos acerſere Mundo.
Illa, colorato Zephyris illapſa volatu,
Numina conclamat pelagi, Nymphaſq; morantes
Increpat; & fluuios humentibus euocat antris.
Ancipites, trepidiq; ruunt, quæ cauſa quietos
Excierit, tanto quæ res agitanda tumultu.
Vt patuit ſtellata domus, conſidere iuſſi.
Nec confuſus honor Cæleſtibus ordine ſedes
Prima datur: tractum Proceres tenuêre ſecundũ
Æquorei; placidus Nereus, & lucida Phorci
Canities, Glaucum ſeries extrema biformem
Accipit, & certo manſurum Prothea vultu.
Nec non & ſenibus fluuijs conceſſa ſedendi
Gloria: plebeio ſtat cætera more iuuentus
Mille amnes: liquidis incumbunt Patribus vdæ
Naiades; & taciti mirantur ſydera Fauni.

IVPITER INTEREA &c. Apim nempe Bouem illum ſuum, quem Ægyptij, vt noſtis, ſub *Oſir dei* nomine, impensè à ſe, pro Numine, coluerunt, Iouem, Ægyptijs Patrem, Iuſtum, Ducem, ac conſultorem, fuiſſe, teſtatur Diodorus, in ſacris Ægyptiorum litteris: quod fortaſſis inde ortum habuit, quod nouerint, Iouem Bouis ſpeciem aſſumpſiſſe, cum, Europam rapturus, ſe ſe armentis immiſcuit, vt alibi vidimus. Ea itaque hieroglyphica, quibus vſi ſunt Ægyptiorũ Sacerdotes, ad Oſiridem ſuum exprimendum, eadem Ioui aptanda, iuxta eorumdem ſenſum facilè intelligemus. Oſiridem igitur hieroglyphicè expreſſuri, oculum, & ſceptrum, ſeù ſceptrum oculatum, pingere conſueuerunt, vt ex Pier. lib. hierog. 33. deducitur: Interdum etiam in ſceptro ipſo ramuſculos complicare, ſoliti fuerant, ita, vt, in complexum coeuntes, oculi ſpeciem, in medio, ſpectandam conformauerint; eaq; ſpecie, Oſirim multoculum, ſemperq; vigilantem, innuere voluerunt; iuxta ſanè etiam eiuſdem nominis ſignificationem; *Os* enim Ægyptiaca lingua *multum*; *Iri* verò *oculum* ſignificat. Hinc etiam fortaſſis effectum, vt Platonici Iouem *Mundi animam* appellauerint, quæ certè ſemper inſomnis eſt. Sed habeant deliramenta ſibi ſua antiqui; licet deliramenta non fuiſſent, quo ad veram diuinitatis rationem explicandam, ſi hanc in immeritis non collocaſſent. Certè ex ſacris litteris, eodem oculati ſceptri hieroglyphico ſummus, ac verus Iupiter parens, nempè Deus rerum omnium conditor, præfiguratus habetur; nam interrogatus Ieremias, raptus in ſpiritum, quid videret; *Virgam*, inquit, *vigilantem* ego video: & dixit Dominus; *bene vidiſti*, *quia vigilabo ego ſuper verbo meo*, vt faciam illud. Sic, Apocal. 5., ſub Leonis ſymbolo Redemptor Deus exprimitur: *Vicit Leo de tribu Iuda &c.* Leones autem inſomnes, ſemperque vigilantes, exiſtimari ab aliquibus, quis neſciat? Et profectò vere ipſe anima dici poteſt, vniuerſi; Solis ipſe Sol auctor; omnia luſtrans oculus, ſemper apertus, qui omnia perſpiciat, quem nihil lateat, qui vel abſcondita nouerit cordis. De ratione igitur veræ Deitatis eſt inſomnem eſſe, ac ſemper rerum omnium regimini aduigilare: atq; ideò non mirum, ſi hæc ipſa Ioui ſuo attribuerint antiqui, cum eum ſcilicet ſummum Deorum omnium Numen arbitrarentur. Ad hæc itaque reſpiciens Vates, cum, ſilentio facto, quieſcentes reliquerit Manes, ac conſopitos præcipuè, maritales inter amplexus, Tartarorum Principes, tranſitum facit ad Numen, ſemper vtiq; vigilantem, atq; opera operibus innectentem, vt & ipſe opera operibus adnectat, & argumentum ſuum proſequatur, longè quidem à dormientium Inferorum regia, quæ ſiant; ſed ad ipſos tandem ſpectantia relaturus. Ac primo quidem, nutu Iouis, Iridem Numina ad concilium conuocantem inducit: Numinum feſtinationem, vt preſto ſint, deſcribit: ac tandem loca, iuxta vniuſcuiuſq; dignitatem, eiſdem diſtributa, cæleſti illo in conſeſſu, numeratim recenſet.

INTEREA IVPITER &c. Aduerbium temporis eſt *Interea*, compoſitum ex *inter*, & *ea*; quapropter idem ſonat, ac *eodem*, *quo hæc aguntur*, *tempore*: aduerbium vtique aptiſſimum ad res diſiunctas, diſſitas, diuerſaſq;, ita inter ſe connectendas, vt vnam conſtituat ſeriem orationis, licet diuerſam importet ſeriem actionis. Hoc itaque aduerbio aptiſſimè librum hunc cum præcedenti Vates connectit,

ſicuti

ficuti eodem vsus est Virg. quintum cum quarto Æn. connectens, dum ait:

Interea medium Aeneas iam Classe tenebat
Certus iter, fluctusq; atros Aquilone secabat.

nempè,dumDido moreretur,interea Aeneas altú tenebat &c. Sic Auctor, hoc loco, dum Iugales Inferi obdormirent, Iupiter &c. Porrò, cum Iupiter Hominum,Deorumq; Pater, & Rex esset ad eum procùl dubio spectabat rerum omnium cura, ac concilium Deorum aduocare, vbi opus futurum videretur. Quia verò de Ioue pluribus & primo, & secundo egimus lib., & quæ hùc præcipuè spectant nuper exarauimus; tantum noto, peculiari hic ratione *Iouis* nomine designari, non verò *Tonantis*, aut *Regis*, aut *Patris &c.*; nam, cum Iupiter a iuuando dicatur, quasi *iuuans Pater*; atq; hic se maximè ad iuuandum procliuem sit ostensurus, optimo iure *Iupiter* appellatur.

IVBET THAVMANTIDA, CINCTAM NIMBIS. Ad intelligentiam postremæ particulæ *cinctam nimbis* vide dicta lib. 2. carm. 98. & clarius carm. 100. *Iubeo* dem est ac *Impero, præcipio, mando*, quod proprium superioris est in Inferiorem, peragendis iussious addictum, ita vt illi abnuere licitum nequaquam sit. Imperio itaq; vtitur Iupiter, & iubet *Thaumantida*, græco more, pro *Thaumantidem* per hellenismum: nempè Irim Thaumantis ex Electra filiam. Quid autem,& quæ Iris sit, etiam quo ad fabulas explicatum habes lib. 2. cit. Hic tantum noto, quòd, licet aliqui, Irim internunciam esse Iunonis tantum, non Iouis esse asseruerint, falsam ab ipsa existimari hanc opinionem, aperte indicat Auctor, Principem secutus Poetarum, qui Æn. 9. internunciam Iouis Irim ad ipsam mitti Iunonem protestatur.

. . . . *Aeream cælo nam Iupiter Irim*
Demisit, Germanæ haud mollia iussa ferentem,
Ne Turnus cedat Teucrorum mænibus altis.

quod tamen non obstat, quin & Iunonis internuncia esse potuerit, immò & omnium Deorum, vt alij voluere.

IRE. è solio videlicet ipsius Iouis, cui semper assistit, ad nutum prona, vt vidimus lib. 2. cit. ire, inquam, ea qua pollet velocitate, & ad quam exprimendam, eam, instar Mercurij alatam effinxerunt.

ET ACCERSERE &c. Munus obeundum cum itinere, coniungit, vt festinationem indicet adhibendam; quasi dixerit, non immorandum apud Deos, ad quos conuocandos mitteretur, sed, non intermisso itinere, vocandos, iterq; ad alios eodem tempore properandum. Porrò *Accersere* idem profectò est, ac vocare; sed insuper etiam assumitur pro eodem, ac *Ducere*. Vtitur itaq; hoc verbo Vates, vt ostendat, iussum imperantis ab iri non negligendum fuisse, ita vt sola vocandi munere contenta rediret; sed vocationem debuisse efficacem fieri, ita vt non solum incitaretur ad obediendum iris, sed vt prædem se illis exhiberet, ac duceret ad excipiendos imperantis nutus.

DEOS. Deorum nomine Deas etiam complectitur, sed genere vtitur præstantiore, vt & de consequenti minùs præstans intelligatur; præterquàm quod Deus à Deitate dicitur; quare quidquid habet Deitatem, Dei nomine comprehenditur, nullà diuersitatis sexus, sed Deitatis tantum habita ratione.

TOTO MVNDO. Idest ex omnibus totius Mundi partibus; nomine autem Mundi intelligit quidquid ab Inferorum orbe, seu ab eiusdem finibus ad solium vsq; supremi Iouis protenditur, quod cur dicatur Mundus, alibi sæpè diximus. Tartara autem non euocantur; nam cum concilium futurum esset de non prodendo Cereri Raptore, non dubitandum fuit de Inferis, in quorum bonum vertebat Proserpinam habuisse Reginam; Sed dubitandum de superis, in quorum iniuriam cedere Raptus Proserpinæ videretur; ideò hos iubet, non inferos acciri. Innuit autem hic tacitè Vates diuisionem Deorum ab antiquis factam, & quam ipse inferius in ordinem digeret sedes diuersis assignans diuersas. Ex antiquis itaq; Dijs alij Coelestes, vt notat Mythol. Nat. Com. lib. 1. cap. 7. alij Terrestres, alij Aquatiles sunt crediti: aquaticorum alijs maris, alijs fluuiorum, alijs fontium cura fuit commissa: è terrestribus rursus alij montani, alij syluestres, & Pastorum præsides, alij agricolarum fuere: Coelestium alij summæ rerum præerant humanarum, alij consultores aderant, alij Præsides tempestatum, certisq; coeli regionibus præfuerunt. Aderant & Tartarei, sed hi, quippe non de mundo, nec memoria, nec inter accersendos recensentur, vt ex dictis. Præter Deos autem in hac diuisione contentos nulli, alij esse posse crediti sunt. Ex quo habes qui nam fuerint accersendi.

ILLA (nempè Iris) ILLAPSA ZEPHYRIS. *Illabor*, à quo partic. illapsa, verbum compositum ex *in*, & *labor*, mutata littera *n*, in *l*, significat, celeri quidem, sed quieto, ac suaui cursu, in locum aliquem properare. Dicitur itaq; *illapsa* Iris, idest placido, sed velocissimo inuecta motu in mandatorum executionem: atque, vt magis innotescat velocitas, subdit Vates, quibus vsa sit vehiculis Thaumantis filia, nempe *Zephyris*. De Zephyro vide dicta lib. 1. carm. 185. & lib. 2. carm. 73. Hic tantum superest dilucidandum, cur Vates Zephyros potiùs Iridi attribuat, quam alios ventos; quandoquidem ventos indifferenter Iridis aurigas ostenderit Virg. Æn. 5. dum de ea Iunone missa ad incitandas Troianorum Matres, vt classi ignem subijcerent, ne iterum enauigare cogerent, ait:

Irim de cælo misit Saturnia Iuno
Iliacam ad classem, ventosq; adspirat eunti.

Pluribus itaq; de causis Irim describit Auctor illapsam Zephyris. Et primo quidem, quia, cum celeritate opus esset, nulla ventorum aptior celeritas, ad Cælitum internuncios deferendos, vt patet ex ore Virgiliani Iouis Æn. 4. vbi Mercurium summâ celeritate missurus ad indicenda Æneæ discessu ab Didone, mandata, vt nuncium quàm maximè acceleret, sic concitato alloquitur stylo.

Vade age Nate: voca Zephyros: illabere pennis.

Secundo ventus admodum beneficus est Zephyrus, quippè cuius beneficio, omnis in herbas turget humus &c. Cum itaq; Iupiter Proserpinæ raptum in maximum orbis bonum conuertere meditaretur, vtatur Zephyro Iris ad iter, quo concilium aduocet ad huiusmodi bonum stabiliendum. Tertio serenitatis effector dicitur Zephyrus apud Mantuanū.

. . . . . *Tota serenos*
Amittit Zephyros, totum prolabitur Eurus.

quare, cùm ex concessâ Plutoni Proserpinâ reddita fuisset cælo tranquillitas, ablato turbine imminentis belli, aptè Zephyris vtitur, serenitatis assertoribus, Thaumantias. Quarto fœlicitatem inducens creditur Zephyrus, atq; ideò apud Pontanum legitur.

Spirat odoratus, Zephyris fœlicibus, aer.

quare ad conuocandum concilium, quo orbis fælicitas firmaretur, apte fælici vento vtitur Iris. Quinto denique iam noscimus Zephyrum rore fęcundum, & madidantes quatientem nectare pennas, vt glebas fæcundo rore mariter: quare, cum Iris ex aqueo humore concrescat, & varijs exornetur coloribus, vt vidimus lib. 2. cit. probe Zephyris vtitur, quippe maximè ad Iridis naturam adaptatis; & cum ad maritalia fœdera firmanda properet, ne detecto Cereri Raptore, Ceres illa interturbare aggrediatur; iure fæcundo, ac maritali inuehitur vento.

VOLATV COLORATO. Noueris effectui attribui quod est proprium causæ; nempè volatui attribui colorem, qui pennis alatæ Iridis fuerat tribuendus. De coloribus autem Iridis vide lib. 2. cit. Alij cum Parrhas. legunt *Zephyros transgressa volans*, sed minùs, vt vides eruditè. Ideò vulgatam sequor.

CONCLAMAT &c. *Clamare*, à quo & *cum* componitur verbum conclamat, non taró accipitur pro *toto vocis conatu vocare*: sic de Anna, Didonis sorore morientis, Virg. Æn. 4. inquit:

Per medios ruit, ac morientem nomine clamat.

idest *magna vocat voce*, vt docent Interpretes. Idem itaq; erit *conclamat*, ac *conuocat*; ita vt societas importata per præpositionem, à qua illud verbum componitur, se teneat ex parte vocatorum, non verò ex parte vocantis, vt sensus sit, clamat Iris voce magna Deos vocans, vt simul ad solium summi Regis conueniant. Ex quo vides, quàm aptè Præconis mores, cuius munus obit Thaumantias, imitetur Poeta.

NVMINA PELAGI. Quid Numinum veniat nomine, satis habuimus, in calce lib. 2. carm. 375. Hic Numen & pro persona, & pro voluntate Deorum ponitur; nam & personaliter conuenire iubebantur, & voluntatem afferre in nutum summi Iouis paratam. *Pelagus* autem, propriè loquendo, *profundum maris* est, græcè πέλαγος, quod sit πήλατος γῆς, idest procùl à terra. Sumitur tamen pro quouis mari non semel: ast hic arbitror rigorosè accipi in propria sua significatione; nam fluuialia, & marina Numina in profundo maris, ac fluuiorum degere, fuit Antiquorum opinio. Quarè Aristhæus, apud Virg. Georg. 4., matrem vocans Cyrenem Numen fluuiale, ait:

Mater Cyrene, Mater, quæ Gurgitis huius
Ima tenes &c.

& inferiùs sensum Aristhæi confirmans Vates subdit:

At Mater fontium, thalamo sub fluminis alti,
Sensit: eam circum Milesia vellera Nymphæ &c.

De maritimis vero Numinibus idem dicendum deducitur ex eodem Virg. Æn. pri., vbi dicitur Neptunus tunc sensisse tempestatem, ab Eolo immissam, cum profundum turbauerit, quasi dicat, cum in Regijs vsq. penetralibus tumultum excierit.

Interea magno misceri murmure Pontum,
Emissamq. hyemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis: grauiter commotus, & altè
Prospiciens &c.

Vbi nota, Virg. non dixisse *Audijt*, sed *sensit* stagna imis vadis refusa; *sentire* autem propriè de tactu dicitur, & immediationem requirit suppositi; quare in imis fuerit vadis Neptunus, necesse est, qui senserit &c. Insuper nota illud *prospiciens altè*, quod pariter indicat, Neptunum ex profundo suspexisse, antequam caput ad vndas extolleret superiores. Hinc habes, cur Auctor noster Irim, magna voce clamantem induxerit, nempe, vt ex aquarum superficie stantes in profundo Deos excire posset, ita vt audiretur. Verum ex his aquarum fluctibus tempestas in Auctorem ipsum emergit: videtur enim vel immemor fuisse eorum, quæ immediate ante facienda proposuerat; vel parum sibi cohærens; vel Thaumantidem, quam toto animo exequendis addictam mandatis insinuauerat, iam muneris sui immemorem, ac negligentem exhibere. Iusserat Iupiter eam ire, totoq. Deos accersere mundo. Vix dixerat: *Illa volat &c.* Sed finis deturpat, non coronat opus; cum sola aquarum Numina euocata ab Iride recenseantur; alia vero euocanda Numina quonam loco seponuntur? Certe vel Vates immemor, vel internuncia socors, & negligens effecta est. Verùm, quod alij socordiæ facilè dederint, ego potius Prudentiæ, atq. artificio dederim Auctoris. Nam primo, illo quidem optimo, Iris applicatior ostenditur euocandis Numinibus, eiusdem Iridis naturæ maximè consentaneis, nempè aqueis, cum aqueo itidem humore Thaumantidis arcus coalescat. Secundò nota Deos maris positos esse in vltimâ regione, ab Internuncia Iri peragrandâ; ex quo clarè deducitur, Irim, quæ Numina in extremis finibus posita euocauerit, viciniorum certe conuocationem non neglexisse. Quid enim negligeret, quos, præteriens, necessario obuios haberet, Deos illa, quæ ad vltima vsq. legationis suæ confinia peragrauerit, ad remotissimos euocandos? Dixi, Deos maris in vltimis legationis finibus extitisse, nam cum in profundo maris degant, centro, vt ita dicam, finitimis, tantùm vltra eos Tartara supererant, ad quæ Iris non mittebatur, vt ex dictis. Quid igitur Numina intermedia memoraret Vates, cum præcipuè in assignandis in consessu sedibus, iterum essent repetenda, & ex consequenti ea vt vocata recensenda? Nonne occidisset miserum, crambe repetitâ lectorem? Sicuti igitur, quia etiam nomina Deorum è mari euocatorum aperienda erant inferiùs, nullum hic nomine exprimit, sed generali tantùm vocabulo Deos Maris appellat; ita reliqua Numina, euocata vndiq. non enumerat, iterum inferiùs enumeranda. Iussa fuerat Iris Deos pertransiens, & non intermisso itinere conuocare: dum igitur in termino legationis mandata exequens constituitur; per necessarium consequens habetur, & transitum emensam fuisse, & mandatis in transitu non defuisse.

ET INCREPAT NYMPHAS MORANTES. Fœmineos hic mores carpit indirectè; quæ lentè adeò festinant, maximè cum iter aliquod suscipiendum sit, vt nunquam satis appareant ad proficiscendum paratæ, quibus attonitis imitatur subinde mores accelerantis, clamantisq., atq. impatienter vrgentis, vt se expediant tandem, & festinent, dum eas Irim inducit increpantem: *Increpare* enim est *sonum, crepitumque cum strepitum edere*: ex quo factum, vt translatè pro eodem accipiatur, ac *reprehendere*; sed reprehensione quadam, acri verborum vehementia, & pedum strepitu, ac supplosione, expressâ. Moras igitur Nympharum indignanter redarguit Iris, & vt abrumpant, impellit. De Nymphis latè disseruimus, in Præfatione ad lib. 2, carm. 8. Hic, Nympharum nomine, veniunt Amadriades, & Naiades omnes, de quibus vide locum cit. Ingeniosè autem Vates Irim inducit huiusmodi Nymphas increpantem; primò quidem; quia Iris eas sibi addictas habere videatur ex eo, quod arcus Iridis multum conferat illis, dum ex vaporibus pluuias colligens earum aquas adauget; nam ait Tibul.

Quamuis prætentens nigra ferrugine Cœlum
Venturam admittat imbrifer arcus aquam &c.

hoc enim pacto adaugens Iris Nympharum aqueam ditionem, videtur, quodam quasi prædominanti iure vti, posse, vt in obstrictas. Secundò certe cadens pluuia crepitum edit, sicq. aqueo quasi pede, videtur Iris terram, & aquam pulsare; ideo iure inquit Vates *increpat* modo explicato *Nymphas morantes*, hoc est moras nectentes, & non celeriter accurrentes.

ET EVOCAT FLVVIOS &c. Particula *Et* cumulatiua hic est, & superaddentis munus obit, non copulantis, idem, ac *insuper*. *Euocare* est *extra vocare* fluuios, hoc est fluuiales Deos, vt quo vocantur iter arripiant.

ANTRIS HVMENTIBVS, Præpositio est in verbo. Fluuiorum autem Numina in antris, ex quibus flumina exeunt ipsa, residere solita iam vidimus lib. 2. carm. 69. Cur autem hæc antra humentia dicantur, patet ex fonte, quem in ijs habeant aquæ.

ANCIPITES, TREPIDIQ. RVVNT &c. Promptam Deorum obedientiam describit, eorundemq. perplexi animi fluctuationem indicat, ortam scilicet ex nouitate rei, cum Deos omnes ad Concilium conuocari neutiquam solerent, nisi in summa rerum trepidatione: quare & metuentes iure insinuat. *Ruunt* festinantis, præcipitantisq. moras, exprimens celeritatem, verbum est de quo nos lib. 2. carm. 10. sed hic insuper alludit ad concitatos aquarum cursus, quæ semper ruere videantur, dum vnda truditur vnda &c. *Anceps* idem est, ac *incertus*, seu *fluctuans animo*; quod efficitur, cum, varijs propositis rebus, nulli satis acquiescit cogitatio; sed fluctuantis adinstar maris, nunc redit, nunc fugit, &, vnde effugerat, illuc regreditur, iterumq. refugit &c. sic Calisirus apud Bracciol. de Croce lib. 19., animi sui æstuantis fluxum, ac refluxum, his, aperit;

Mille modi emvolgo, e quello stesso
Chi hor del suo mi piacque, hor mi dispiace &c.

Et hoc ipsum est, quod hic per adiectiuum *Ancipites* significatur; varias enim in cogitationes abierant, accita insperatò, Numina, dum cautam animo peruestigantibus multæ occurrerent, nulla probaretur præcipue tranquillis, vt rebantur, in rebus. Quid tandem *trepidi* nomine importetur, videas lib. 2, carm. 175. Certe trepidatio ex insperatis oritur, ac præcipue ab ijs, quæ fieri non assolent, nisi in summo rerum discrimine, (cuiusmodi fuisse dix. hanc Deorum conuocationem) nam animus, ad malum semper credendum pronus, terrore facilè completur, cum anceps hæret, nec quid futurum sit prænoscere satis potest. Hic itaque hos duos naturales effectus, non solum copulat Vates naturam imitatus, sed, desumptam ex ijs rationem etiam reddit Deorum festinationis, nam timentes festino semper properant gradu. Sic Achemenides ille, qui apud Virg. Æn. 3., in Cyclopum incidit, cum eorum, qui secum erant celerem fugam, vrgente timore concitatam describeret, ait:

Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socij vasto Cyclopis in antro
Deseruere. &c.

QVÆ CAVSA &c. Rationem aperit, cur ancipites, ac trepidi fuerent Dij: secum nempe cogitabant, quæ nam causa vrgens adeò adesset, vt vocarentur. Aliqui, hunc locum, errore librariorum, arbitrantes corruptum, corrigunt, & legendum asserunt: *Qua causa*, non quæ causa: sed primo quidem hi dum locum emendare student, carmen corrumpunt; secundo idem tandem dictitant per diuersa: nam iuxta horum sententiam sensus erit; *Cogitabant, qua causa, ne excuterio Iris*; Iuxta autem vulgatam nostram, actio Iridis in causam huius actionis Iridis vocantis refunditur, cum causa causæ sit causa causati, atq. adeò in idem recidit sensus; quarè nil arbitror immutandum, Cogitabant itaque, *Quæ causa*. Accepta in communi causa *id vnde aliquid deficitur*, Quadruplex a Phyl. assignatur, nempè efficiens, materialis, formalis, finalis. Hic certum est finalem inquiri; finis enim est *cuius gratia fit aliquid*; & cum finis primus sit in intentione, vltimus verò in executione, sequitur, vt huiusmodi finem Dij ignorare cogerentur, quippè qui mentem summi Iouis nullatenùs penetrarent. Cum autem plures fines, quorum gratia aliquid fiat, excogitari possint, hinc est, vt Dij ancipites essent, atq. expectatione anxij.

EXCIERIT, (pro exciuerit, per Sincopen) QVIETOS. *Excire* est extra aliquem locum accire. *Quietus* verò à quiete dicitur, quasi *quiete tentus*: quarè idem est, ac *tranquillus, pacatus*, & nulla vel extrinseca, vel intrinseca, perturbatione agitatus. En itaque rationem assignatam, cur *trepidi* accurrerent Dij; nempe quia Deos, quiete sua tutos, nunquam Iupiter excire, eorumq. otia interturbare solitus fuerat; ex

quo graue quoddam ominabantur malum. Adde quietos appellasse Deos, hoc est *nocturna consopitos quiete*, nam intempesta nocte factam huiusmodi conuocationem mox videbimus; & ideò multo magis trepidare debuerunt, cum tali, ac tam inopportuno tempore vocarentur.

QVAE RES AGITANDA. Nouerant ex Iri Numina se à Ioue ad concilium conuocari, sed quid in diuino agitandum esset Senatu tunc temporis ea prorsùs latebat; ideò cogitabant, quodnam tam vrgens negotium interrumperet otium. Agitare autem, à quo partic. futuri temp. pass. *agitanda*, idem est, ac *discutere*, discuti enim in Concilio dicuntur, quæ per diuersas sententias examinanda, ad deliberandum proponuntur.

TANTO TVMVLTV. tàm ingenti, tàm magno, tàm accelerato, atq; intempestiuo; hæc enim omnia sonat particula *tanto*. De tumultu vide dicta lib. 2. carm. 154. Hic ponitur pro perturbatione Dijs ipsis iniecta, pro festinatione iniuncta, pro ipso Deorum festinato vndiq; concursu, ac mentis agitatione.

VT PATVIT &c. Quibus curis impliciti, iter ex remotissimis sedibus, Cælum versus, arripuerint non minùs, quam absumpserint Numina, descripsit Vates. Nunc quomodo se habuerint in termino; quomodo sedes vnicuiq; pro meritis attributæ fuerint recenset, ac primo ingressum notat eorundem in supremum illud conclaue. *Vt patuit &c.* Particula *vt* aduerbium temporis, hoc loco, est, idem sonans, ac *quando*, seù *statim ac*; ideò indicatiuo iungitur, non coniunctiuo: sicuti in hac eadem significatione ea vtitur Virg. Aen. pri. dicens:

Vt spolia, vt currus, vtq; ipsum corpus amici,
Ut quoq; Principibus permixtum agnouit Achiuis &c.

Patère autem idem est, ac *apertum esse*, seù *aperiri*; quarè sensus est *statim, ac aperta fuit domus &c.* Suspicari quia posset adnotatum his verbis tempus initi concilij, illudq; Aurora illucescente intromissum declarari. Nam Cælum aperiri dicitur, vt in 10. Æn. asserit, Seruius, cum Dies illucescit, claudi verò, cum Nox ingruit; atq; hoc esse Poetis familiare comprobat ex alio Virgilij loco, nempè ex Æn. pri., vbi, cum Virg., ore Aeneæ loquentis, defuturum asserat Diem, Noctemque successuram, antequam Troianorum calamitates recenseat cunctas, noctem per Cælum clausum connotat, dum sic habet ibi:

O' Dea, si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales nostrorum audire laborum
Ante Diem clauso componet vesper Olympo &c.

Verùm huic explicationi obstat, vt arbitror, ille ipse finis, cuius gratia solicitus Iupiter concilium iusserat euocandum, effecturus scilicet, vt ignotus Cereri raptor remaneret; nam hic finis dilationem non patiebatur prohibitionis faciendæ, ne quis Deorum detegeret Raptorem, præcipuè cum, vt interiùs videbimus, occultis illicò stimulis eadem nocte Ceres ad inquirendum excitaretur. Quare, cum sciret Iupiter, cauendum ne parua mora infinita fieret iactura, nullo modo probabile est, eum in nouam vsq; lucem negotium distulisse; sed immò, dum apud Inferos nuptialia peragerentur, eodem tempore, Iouem, de præcauendo, ne quid Ceres resciret, agitasse, vt clarè notat particula illa *Interea*, initio libri apposita.

Dices particulam illam referri ad tempus, quo missa fuerit Iris; non ad tempus concilij peragendi, licet enim intempesta nocte missa fuerit, cum tamen remotissimas adire regiones, ex quibus euocanda Numina essent, in ictu oculi potuit: quare nil mirum, si in matutinam horam distractum fuerit Concilium, vt interim Numina conuenirent.

Obstat tamen huic eidem moræ Iris celeritas, Zephyris ad exequendum munus inuecta, vt diximus: obstat increpatio, quam in Nymphas exibrat morantes, quæ omnia ostendunt summa celeritate concilium conuocatum: & obstat anxius Deorum timor, quo præcipites in concilium agerentur.

Subdes: Missa Iris volatu dicitur colorato aerem permeasse; sed id non potuit, nisi illucescente die, quia nullus sine luce color; ergo &c. & adde, quod Iridis colores ex sola reflexione lucis efficiuntur, vt nos ipsi lib. 2. docuimus.

Verùm neq; id euincit intentum. Nam Iris hic non ponitur pro arcu, qui via Iridis dicitur à Virg. Aen. 3., sed pro ipsa arcuati tramitis Dea, semper ante Iouis solium assistente, & cuius Alæ colores semper induant arcus; atq; adeò, quacumq; hora moueatur, semper erit verum dicere, eam volatu colorato euolare; nam etiam, sine luce, colores omninò rebus insunt, licet visibiles non effulgeant.

Potius itaque ante diem peractum fuisse concilium deducitur ex textu ipso, dum habet: *Vt patuit stellata Domus*: apertè enim tempus notat nocturnum, quo scilicet stellæ effulgent in Cælo: & hoc præcipuè, spectato Poetarum sensu, qui stellas occidere, ac denuò oriri dictitant; nam, si stellæ erant in Cælo, certè nox erat; cum enim in occasum vergerent, eas sinu maris excipi fabulabantur, vt nostis. Immò etiam ex consequentibus deducitur, nam, vt videbimus inferiùs, eodem tempore, quo Concilium, apud Iouem, haberetur, Ceres, apud Cybelem terrebatur in somnijs, & apertè notatur nocturnum horum tempus terrorum; ergo & nox erat adhùc, dum coeleste concilium haberetur. Concludo igitur, Vatem, hoc loco, non tempus illucescentia diei notare voluisse, sed tempus admissionis Deorum in conclaue tunc fuisse, cum *patuit stellata domus*; & Principum mores imitatum fuisse, qui, Satrapis ad Concilium vocatis, in intimis tamen penetralibus degunt, donec omnes, qui acciti fuerint, in Procetium (vulgò *Anticamera*) vel in atrium conuenerint; quibus omnibus ibidem congregatis, tunc Aulæa tolluntur, apertoq; regio conclaui, vbi Rex assideat, in conspectum adducuntur consiliarij, vt quid, & de quo agendum percipiant, & agitent. Sic sphœræ sunt quasi atria, & Procætia Cælestis Regiæ; Cælum autem stellatum, nempe octaua sphœra, conclaue erit, vbi concilium congregandum assideret: in intimis autem penetralibus, nempè in superioribus cælis, de quibus infra, Iupiter degere credendus est. In septima itaque sphœra mansionem fecisse Numina, ad Concilium accita, donec, congregatis omnibus, Cælum stellatum, regium nempè Iouis Conclaue, apertum fuit, introductiq; vocati ad Concilium Dij. Eodem ferè modo loquitur Virg., qui cum in calce libri 9. descripsisset Troianorum Certamen in Turnum &c. quod certè, adulta iam admodum luce peragebatur; non verò ante Diem, vel oriente via Die initio 10. Aen. Iouem inducens Deos in Concilium vocantem, vt vetaret vlteriùs in Troianos iam desæuire, sic exorditur.

Panditur interea domus omnipotentis Olympi,
Conciliumq; vocat Diuum Pater, atq; hominum Rex
Sydeream in sedem &c.

Vbi Seruius explicans verbum *panditur*, cum expositionem supra traditam retulerit, quasi, quæ di erat, corrigens subdit: *Quamquam panditur Cælum etiam simpliciter possumus accipere, pro quouis tempore, scilicet, ad Numina conuocanda, quod melius erit.* Quamobrem nil mirum si & ego, sententiam secutus, in sensu, à tempore præcisiuo, explicuerim Auctoris verba: *Vt patuit*

STELLATA DOMVS. Locus commodæ habitationis *domus* appellatur, vt nostis: *Stellata* autem idem est, ac *stellis referta*. Quarè, per stellatam domum, octauam, vt diximus, sphœram signat, quæ sola est stellarum omnium fixarum sedes, cum reliquæ omnes inferiores sphœræ, quæ Planetarum dicuntur vnicum singulæ deferant sydus. Verùm & hic obijci posset, non satis Vatem congruere cum receptissimo Aristot. de Cælo sistemmate, quod, cum infimam, supra igneam, sphœram Lunæ attribuat, secundam Mercurio, tertiam Veneri, quartam Soli, quintam Marti, sextam Ioui, septimam Saturno, satis comprobat, Cælum Iouis sextum esse Cælum, non autem octauam sphœram, seù potius Cælum Cristallinum, ad quod per stellatum Cælum ingressus pateat adeuntibus. Verùm aduerte Arist. in suo illo sistemmate sedes Planetarum ordinatim profectò recensere; sed Iouem non considerari hic ab Auctore nostro, vt sydus, inter errantia, beneficum: sed, vt Deum, iuxta fabulas, Deorum omnium Regem: atq; adeò, esto, proprium syderis sit sextum cælum Iupiter tamen stellæ suæ dominator, summum obtinens imperium, summum etiam cælorum sibi vindicat in sedem; quod & Virg. cit. Aen. 10. asseruit, dum textum prosequens supra exaratum ait:

Sydeream in sedem terras vnde arduus omnes,
Castraq; Dardanidum spectat, populosq; latinos.

CONSIDERE IVSSI. Satrapum adhùc mores imitatur; ijenim, adstante summo rerum Imperatore, nunquam assident, nisi accepto priùs Imperantis nutu: vice autem versa, vt benignitatem præseferant imperantes, statim ac in solium deuenere, annuere congregatis solent, vt sedeant, sententiam excepturi. Adstabant igitur & Cælorum Proceres Ioui: at ille statim iubet, vt sedeant eiusdem audituri sermonem. Verba in aperto iam sunt ex dictis. Tantum noto altercationes esse inter aliquos de significatione verbi *considere*; alij enim volunt, idem esse, ac *consedère*, hoc est *simul sedere*; alij dicunt, differre verbum *consido* à *consedeo*, eo, quod

consedere quietem perdurantem significet, *consîdere* verò transeuntem; veluti cum viatores, itinere fatigati, aliquid sedent, sed qui adhùc in motu breuissimam scilicet post moram digressuri. Ego, vt fatear, non video hanc distinctionem communiter vsurpatam; immò apud Virg. Æn. pri. Didonem hoc verbo vsam inuenio ad exprimendam firmam, certam, & non amouibilem quietem, dum enim Troadas inuitat ad firmandas sedes, eorumque in Regni partem acceptura, sic habet;

Vultis & his mecum pariter considere Regnis?
Vrbem quam statuo vestra est: subducite naues &c.

Clariùs Æn. 6., Æneas, finem laboribus, ac peregrinationibus implorans, hoc eodem vtitur verbo, vt quietem, quam tandem imperturbabilem, immotamq; exoptaret, exposcat,

. . . . Tuq; o sanctissima Vates,
Præscia venturi, da (non indebita posco
Regna meis Fatis) Latio considere Teucros,
Errantesq; Deos, agitataq; Numina Troiæ,

Certè hic ab Auctore etiam nostro pro eodem, ac *consedeo* ponitur, vt patet, dum subdit *Cælestibus ordine sedes prima datur &c.* Quodsi quis mordicùs contenderet, seruandam esse distinctionem, adhùc ab hoc consessu non dissentit; nam Dij ex itinere venerant, vt vidimus, mox ad sua, peracto Concilio, redituri.

NEC CONFVSVS HONOR. Quæ dicta superiùs sunt de trepidatione, ac festinatione Deorum, nec non de periculo, quod esset in mora, si res diutiùs protraheretur, videntur ansam præbuisse existimandi, futurum, vt concilium illud, raptim confuse, tumultuariè, ac nullo seruato ordine habendum esse. Verùm non poterat Iouem latere eximium illud præstantissimæ dictamen Prudentiæ: nempe *Ante quam quod facias, consulito; cum autem consulueris, maturè facto opus est.* Ideò ne videretur Iupiter inconsultò agere, omnia ex præmeditato peracta ostendit Vates, ita vt, in ipso festinantium tumultu, ordo, tumultuationis exclusiuus, elucesceret. Quare agnoscenda est, vt emphatica coniunctio illa disiunctiua *Nec confusus honor*; quasi dixerit: Ex multitudine confusio, vt dici solet: *Nec* tamen hanc in multitudinem Deorum irrepsit confusio, sed ordo seruatus est maximus. Alij legunt *Non confusus honor* cum Parrhas. sed dissectus nimis, ac præruptus efficitur sensus, vt legenti patet: quare vulgata perplacet cum Heinsio, qui licet *Honos* legat, non *honor*. nullam hæc literæ mutatio variationem importat. *Confusum* porro dicitur, quod nulla habita ratione partium, quasi fortuitò, ex diuersis coalescit, aggregatum per accidens. Quarè tunc concilium diceretur confusum, quando nulla dignitatum habita consideratione, nullo graduum respectu, nulla honoris distinctione, consiliarij omnes promiscue, quam sors obtulerit, sedem occuparent: quod hic negat Vates euenisse. Honor verò accipitur, hoc loco pro reuerentia cuiq; iuxta gradum exhibendâ, seù pro maiestate, ac præcedentia sedendi iuxta meritorum varietatem, ac dignitatum. Attingit autem hic allusiue Vates ordinem in Senatorio Romanorum consessu solitum obseruari, vt ordinis methodum consideranti facile patebit. Cum enim, electis Regibus, Respub. floruit Romana, vbi primum, ex instituto Romuli, centum tantummodo Senatores deligebantur ad regimen, electis, inquam, Regibus, habita ratione virtutis potiùs, quam originis, non solum ex patricio, sed etiam ex equestri ordine, ac plebeio in Senatum præcipui admittebantur, vt patet ex Hist. Rom. apud Liu. Primus tamen in Senatu honor Consularium erat, secundus Patriciorum, tertius Equestrium &c. & ratio etiam antianitatis, cæteris paribus seruabatur. Sic itaque & Auctor noster sedes distribuit supremi Concilij. Ideò

PRIMA ORDINE SEDES DATVR CÆLESTIBVS. *Primam*, hoc loco, non quo ad numerum, sed quo ad dignitatem, ac præeminentiam, intelligas: *Primas*; hoc est *Principalis*. Et, si ad numerum referri velis, primam intelligas eam, quæ immediatè post ipsam Iouis solium assurgit collocata. Quid sedes sit notissimum est; sed aduerte positum hic numerum vnitatis pro numero multitudinis, nempè pro sedibus omnibus primam immediatè circa Iouem coronam statuentibus. Ideo primam *ordine*, nempè *primam in primo*. Sed & alium habet respectum illa particula *ordine*, quam hic duplici fungi munere non ambigo; nam, præter respectum ad locum, dicit etiam respectum ad exigentiam rite constitutæ dispositionis, ostendit enim, iuxta debitam dispositionem, sedes principales principalibus rite Numinibus assignatas; ideò *Datur prima cælestibus*, idest in ijs primis considere iubentur cælestes Dij. Vbi aduerte nomen *cælestibus* positum hic ad modum substantiui antonomasticè vsurpati, quasi indicet solos cælestes, in comparatione aliorum Deos absolute dici posse; adeo cæteros dignitatis, ac diuinitatis præstantia antecellunt. Ducor ad ita intelligendum hunc locum, quia Vates dum maris Deos recenset, non dixit absolute *Æquorei*, sed addidit *Proceres*: vbi noto, nec dignatum eos quidem fuisse nomine Deorum, sed Procerum tantummodo; quasi dixerit Deos quidem, & eos esse, sed, cælestibus comparatos, esse ad instar stellarum, quæ si cum Sole concurrant, splendorem amittunt, & nomen. sicq; rationem implicite reddit, cur data cælestibus prima fuerit sedes.

ÆQVOREI PROCERES. Assignatâ prima cælitibus sede, secundam æquoreis Numinibus datam refert, qui æquorei ab æquore dicti sunt. Sed cur *Proceres*, non *omnes*, non *Dij* dixerit, inquirendum. *Proceres* dicuntur capita trabium, hoc est mutuli quidam è parietibus prominentes; per translationem verò hoc idem nomen significat Principes, & Magnates Vrbium, Prouinciarum, ac Regnorum, eo, quod & ipsi cæteris emineant. Vtitur itaq; distinctione Vates, dum æquoreis Numinibus attributas recenset sedes, vt noueris non omnia indiscriminatim maris numina secundum, post Cælites, locum obtinuisse; sed habito priùs delectu; nam in Mari dantur & Principes Dij, & Dij minores: dantur Nymphæ principales; & dantur Nymphæ subseruientes, vt patet, apud Poetas, vbicumq; de Satellitio Neptuni, & Amphitrites loquuntur. Principes tantum itaq. ex æquoreis sedes secundas obtinuisse declarat, nam reliquos reijcit inter eos, de quibus dicetur inferius: *Plebeia stet cætera more iuuentus*. Hac eadem distinctione vsum fuisse Auctorem, etiam respectu cælestium, videtur insinuare Parrhas. dum sic ait: *Datur cælestibus. Dijs superis, & ijs in primis, quos selectos appellant, quorum nomina Quint. Ennius hoc disticho complexus est,*

Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Sed hinc abfuisse Cererem non est admonendum &c. Et iure profectò vocata Ceres non fuerat, quippe ea, contra quam Concilium illud haberetur. Aduerte tamen nullum Deorum Cælestium a Parrhasio exclusum à primis sedibus fuisse, si bene eius verba perpendamus; sed tantum asseruisse etiam inter ipsos seruatum fuisse ordinem, ita vt, in eodem ordine sedilium primo, sedentes quidem essent omnes, sed primas teneret sedes, qui digniores essent, ad quos subinde sequerentur alijs in sedibus in ordine eodem collocatis, qui minus excellerent dignitati; quare nil nostræ explicationi refragatur Parrhasius.

TENVERE TRACTVM SECVNDVM. *Tractus* idem sonat, ac *spatium: tenuere*, hoc est expleuere sedentes, ac circa Iouem secundam obtinentes coronæ seriem. Quæ omnia in aperto sunt ex dictis.

NEREVS PLACIDVS. Quinam fuerint isti æquorei Proceres iam nominatim recenset, ac primo loco Nereum, quem Patrem Amphytrites Maris Reginæ fuisse lib. 1. carm. 534. iam vidimus, iure ponit; nam, si Orpheo credamus eum, in Argonautis, Deorum antiquissimum vocanti, iuxta Græcum eiusdem carmen sic apud Mythol. Nat. Com. lib. 8. cap. translatum.

Nerea, cui priscum genus est, hinc antè vocamus,

atq; si vera sit Hesiodi sententia, qui, in Theogonia sua, (vt nos etiam vidimus lib. 1. carm. 143.) eum asserit Oceani, & Tethyos filium, fratremque Doridis, quam & vxorem duxerit, dicendum erit, Nereum ad Iouis dignitatem valde accedere; cum & Iuppiter Iunonem sororem habeat, ac coniugem. Quare iure æquoreorum hic princeps constituitur, ipsiusq; Neptuni locum tenens. Quinquaginta hic filias dicitur procreasse, quas omnes, patronimico nomine, Nereidas appellarunt: hunc mari præesse, atq; in Ægeo habitare solitum tradunt, ac choreis puellarum mirificè delectari; quod in causa fuit, vt & hic placidus à placendo diceretur, nam placent necesse est, qui choreis addictus puellas allicit. Vel dicas *placidum* vocari, idest nullis agitatum perturbationibus, vt aptior esset ad consilia, cum enim pro ipso mari sumatur Nereus, tunc perplacet mare, cum nullis tempestatum fragoribus agitatur.

ET CANITIES LVCIDA PHORCI. Proximum Nereo constituit Phorcum. Fuit autem Phorcus, vt ferunt, antiquorum fabulæ, Ponti, seu, quod idem est, Oceani, & terræ filius; consequenter & Nerei, ex parte Patris frater, licet diuersa genitus ex Matre; atq; ideò certe inter Maris Proceres computandus. Verum insurgit difficultas, cur Phorco potius, quàm Nereo canitiem tribuat Vates, cum Ne-

Nereus antiquissimus Deorum, vt diximus, censeatur. Fabulatur, cum Hesiodo, Parrhas. in hunc locum inquiens: *Phorcus Ponti filius, Nerei frater, Græas à partu statim canas ex Ceto sorore suscepit, quas intelligit Claud, alioquin Comarum canitiem Nereo magis congrueret, qui natu grandior fuerit*, Fabulatur, inquam, Parrhas. & dum, fabuloso effugio, difficultatem eludere conatur, in maiorem incidit, nam, si Græas ex sorore genuit Phorcus, certè & illæ in Æquoreorum Numinum cætu adnumeratæ fuerint, necesse est; atq; ipso teste Parrhas. proprijs ab Hesiodo nominibus, nempè Pemphredo, & Ænyo sunt appellatæ, quibus tertiam addidit Pherecidem Panon dictam; ergo distinctas à Patre sustinuere personas, distincta fuere numina. Si itaq; per Canitiem Phorci *Græas* Claudianus intellexisset, iam ipsas, non Patrem, post Nereum consedisse asseruisset; quod est omninò falsum, nam ordinem inuertisset, quem initio seruatum proposuerat; præponeret enim Deas illas Protheo, quem secutum mox subdit: sicq; & sexus conditioni, & antianitatis legibus, & dignitatum ordini derogasset; nam Protheus Maris Princeps &c. vt videbimus in loco, quæ certè Græis non competit nisi secundariò, quatenus scilicet Phorci filiæ sint. Scio dicturum fortassis Parrhas. se non locutum in hoc sensu, sed tantum asseruisse, Phorcum *canum* fuisse appellatum à Vate ad filias respiciente; nam, sicut Pallida mors dicitur, non quia pallida sit, sed quod pallidos efficiat, idq; per Metonym. sic Phorcus dici potuit *canus*, non quia talis sit, sed quia canas procreauerit Filias. Verum hæc profectò Metonym. procederet, si Phorcus, ex natura sua, canas producere, habuisset; diceretur enim tunc *canus* potentia, non actu; seù causaliter, non formaliter. Ast canities in Filijs, per accidens est, & monstro similis, non verò ex vi habetur generantis, sicuti loco prodigij habitum semper, si filius in cæsariem nascatur capillatus. Insuper bene procederet Metonym. si hæc canities distinctam, ac relatiuè oppositam personam non designaret, quasi proprietas quarto modo: ex quo fit, vt ex hac proprietate non alia persona intelligi possit, quam illa, cuius de facto est proprietas. Relictâ itaq; Parrhasij fabula, veram aliunde denominationis rationem peruestigabimus. Certum itaq; est primo, Vatem secutum esse significationem nominis Græci; nam *Phorcus* græcè *Φόρκυς*, idest Dæmon marinus *δαίμων* autem apud græcos idem sonat, ac *Deus*, & sapiens: quare idem est dicere *Phorcus*, ac *Deus sapiens maris*. Omitto sapientiam seniorum propriam esse, & seniores canos esse, id secum ferente ætate; nam hæc metalepsis maiorem, respectu Nerei vim haberet. Mitto etiam Iuuenes sapientia præditos canos dici; cum ex sacris litteris cani etiam dicantur sensus hominis; nam, licet ad hæc respexisse Poetam, non negauerim, attamen in his non sistit omninò poeticus Auctoris sensus. Certum itaq; secundo est, Vatem secutum etiam græci nominis ethymol. *Φόρκυς* itaq; originem trahit à græco nomine *Φορκὸς*, quod latinè *canus*, & *albus* est. Quarè nil mirum, si Vates canitiem attribuat Phorco, qui canitiem ferat in nomine. Verum vlterius quæri potest, cur Græci hoc nomine, canitiem importante, Numen istud maritimum compellauerint. Aduertendum itaq; inuentores fabularum, Phorci nomine, circularem æquorearum aquarum motum designasse, & ideò Oceani, ac terræ filium effinxisse, quia principium ab Oceano capit, & ab humore in terra existente, ac secus littora decurrens, dum terram motu suo complectitur Mare, videtur terræ commisceri, & motum ipsum à terra, qua clauditur, desumere, cum terræ fluentem sudorem aliqui mare ipsum dixerint: Cum itaq; ex vndarum ad terram collisione spumæ æquoreę nascantur candidę; hinc est vt *Phorcus*, idest *ambiens mare*, seu *motus perambiens factus* canescere dicatur; quasi spumæ illæ cana sint Phorci Cæsaries super vndas expansa; atq; adeò potius dixerim, Phorcum ipsum à natiuitate canum fuisse, quam Græas canas procreasse, ex quibus nomen desumpserit. Ideò & hic per Canitiem Phorcus designatur, & iure, *Lucida* autem illa dicitur, quia ex albicantibus, ac perspicuis aquarum spumis confecta; nam *lucidum* est quidquid perspicuum, & transparens est. Heinf. *Cærula* legit, quem non improbo: alij *candidâ*, sed ineptè. nam in canitie satis expressus candor: alij *reuerendaq;* alij *Pallida* &c. Non libuit à vulgata recedere. Aliqui hæc, de Phorco dicta, ad Historiam traducentes, referunt, Phorcum Sardiniæ, ac Corsicæ Regem fuisse, qui, prælio nauali, ab Atlante superatus, demersusq; cùm nusquam apparuisset, creditus sit in Deorum æquoris numerum relatus, Sed hæc nihil ad institutum; nam Vates poeticè loquitur, iuxta fabularum inuentores.

SERIES EXTREMA &c. Tertiam iam cælestis illius consessus classe in exornat: atque in illa, quam extremam vocat, & vltimam, Glaucum, & Protheum disponit.

Posset quis hoc loco Vatem de incongruentiâ redarguere; nam & isti Dij maris sunt, & quidem, quod ad Protheum spectat, eum, putarunt Orpheus, claues habere maris, atque omnibus præesse, tanquam vniuersæ Naturæ principium, Quare supra Nereum potiùs videbatur locandus. Quod verò ad Glaucum spectat, ipse apud Ouid. Metam. 13. de se ipso hæc apertè profitetur, dum

Non ego prodigium, nec sum fera bellua, Virgo,
Sed Deus, inquit, aquæ; nec maius in æquore Protheus
Ius habet, aut Triton, Athamantiadesq; Palemon.

quare Protheo quidem iungendus, sed supra Nereum videbatur, ob rationem supra indicatam. Verùm, iure optimo, extremum eos in sedem reiectos à Vate non ambigo, vt ex dicendis patebit.

SERIES EXTREMA. *Series* nil aliud est, quàm *ordo*, seu potiùs *continuata ordinis dispositio*. Quare indicat hic Vates, extremas, quas hic memorat, sedes seriem quidem continuasse, æquoreis Numinibus assignatam; sed ita in extremitate ordinis fuisse collocatas, vt, licet in eadem serie, distinctam tamen, & inferiorem classem efficere viderentur. Ideò *series extrema*, idest *vltima, ac postremo loco dispositio*.

ACCIPIT (hoc est, suis recipit in sedibus) GLAVCVM. Filius Polybi Glaucus ortum habuit, in Vrbe maritima Beotiæ, Anthedon (vulgò *di Negroponte*) nuncupatâ: &, piscator cum esset, forte Pisces, aliquando captos, in prato exposuit, qui tactis herbis, quibus excepti fuerant, nouo vigore repleti, se se iterum in mare proripuerunt, quod miratus prodigium, Glaucus, &, vim aliquam diuinitatis inesse herbis illis, iam ratus, ipse quoque cæpit illas herbas, in quibus pisces iacuerant, dentibus mandere; statimq;, alienatus à mente, ex edito loco se se præcipitem dedit in pelagum, eumq; subinde Maris Dij, miseratione tacti, in Deum marinum transformarunt. Seriem ipse idem fortunæ suæ sic pandit apud Ouid. Metam. 13. cit.

Ante tamen mortalis eram, sed scilicet, altis
Deditus æquoribus, tantùm exercebar in illis;
Nam modo ducebam ducentia retia pisces;
Nunc in mole sedens moderabar arundine linum.
Sunt viridi prato confinia littora, quorum
Altera pars vndis, pars altera cingitur herbis &c.

mox subdit: *Ego primus*

Cespite consedi, dum lina madentia sicco,
Vtq; recenserem, captiuos ordine pisces,
Insuper exposui &c. Et sequitur;
Gramine contacto cæpit mea præda moueri,
Et mutare latus, terrâq;, vt in æquore, niti;
Dumq; moror, mirorq; simul, fugit omnis in vndas
Turba suas, dominumq; nouum, littusq; relinquunt.
Obstupui, dubitoq; diù; causamq; requiro;
Num Deus hoc aliquis, num succus fecerit herbæ?
Quæ tamen has, inquam, vires habet herba? manuq;
Pabula decerpsi, decerptaq; dente momordi.
Vix bene combiberant ignotos guttura succos,
Cum subito trepidare intus præcordia sensi;
Alteriusq; rapi naturæ pectus amore.
Nec potui restare diù: repetendaq; nunquam,
Terra, Vale, dixi, corpusq; sub æquora mersi.
Dij maris exceptum socio dignantur honore &c.

Scio, hanc fabulam à Palephato ad historiam reduci; id enim confictum ait ipse, quòd Glaucus optimus fuerit Vrinator, qui, cum sub vndis nataret, in Insulam quamdam, cultoribus vacuam dicitur penetrasse, vbi tres, aut plures dies commoratus, eâdem tandem viâ profundo remensa natatu, ad suos emergens, se apud marinos Deos fuisse profitebatur; sicq; rudibus tunc hominibus facilè persuasit, se maximum Deum effectum fuisse. Verùm Ouidio inhæret Auctor; quare nil est, cur historiam discutiamus. Hinc certè habes, cur, iure merito, Glaucus postrema in sede fuerit collocatus, quia videlicet alij, supradicti, Dij fuerant naturâ, & origine, hic verò ex mortali, per gratiam in Deorum numerum receptus, ipsorum potiùs commiseratione, quàm merito illius eiusdem.

BIFORMEM. Biformis dicitur, qui duas habeat formas: Sic Virg. Minotaurum appellat biformem, mixtum scilicet ex homine, & Tauro monstrum, Æn. 5.

Hic crudelis amor Tauri, suppostaq; furto
Pasiphae mixtumq; genus, prolesq; biformis.

Sicq;

Sicq; eodem libro Scyllam, humanâ sursum venustam specie, inferius verò caninis horrentem rictibus, biformem dicit, & Centauros ex homine, & equo coalescentes

Centauri in foribus stabulant, Scyllaq; biformes.

Quare inuestigandum remanet, cur Claudianus Glaucum pariter biformem appellauerit. Sciendum itaque, Glaucum compositum asserì ex homine, & pisce, ita vt partes supremæ humanam seruent naturam, ac speciem; inferiores verò piscis induant naturam: atque hinc fortassis originem duxit duplicata de Glauco fabula, qua scilicet alij dicunt in Deum marinum, alij verò in Balenam transformatum. Hanc duplicis naturæ in se ipso visionem refert ipse idem apud Ouid. cit., dum sic Scyllam alloquitur.

Hanc ego tum primum viridem ferrugine barbam,
Cæsariemq; meam, quam longa per æquora verro,
Ingentesq; humeros, & Cerula brachia vidi;
Cruraq; pennigero curuata nouissima pisce.

ET PROTHEA. græco more, cuius loco nos Protheum inflectimus. Porrò Protheus Deus & ipse Maris fuit Neptuni ex Phœnice Nympha filius, si Zezi, ac Stephano credamus: quare ponendus maxime inter Proceres, vt supra innuimus, videbatur; hocq; potissimum, spectato eiusdem nomine; nam πρωτευε ille dicitur, & πρωτεος, apud Græcos Princeps dicitur, seu Primas, nam eadem vtuntur voce etiam ad Primates exprimendos. Verùm hunc ipsum ex homine Deum factum dicent fortassis aliqui; nam, vt idem Stephanus ait, oppido imperauit, in finibus Macedoniæ posito, ab ea parte, quæ Thracia spectat, quod Pallene dictum ferunt. Ibi ex Toronide puella, quam in matrimonium duxisset, Tmolum, & Telegonum, filios dicitur suscepisse, qui tantæ fuerint crudelitatis, vt, quotquot hospites aduenta-rent, luctâ superatos, neci traderent. Offensus itaque Protheus, vt ferunt, filiorum immanitate, à Neptuno patre exoptauit, vt, ductis per maris vada cuniculis, in Ægyptum, occultus, posset penetrare; cuius preces cum audisset Pater, e quodam Pallenes hiatu speluncam sub mari deduxit, qua Protheum in Ægyptum vsque siccum, perduxit; vbi & Regno potitus fit. Porrò, inter regia Ægyptiorum insignia, variæ Diadematum species enumerantur à Pier. lib. hierog. 41. aliqua enim in speciem arboris erigebantur; aliqua in flammarum sursum emicantium splendorem; aliqua succrescentem florem imitabantur: quandoque etiam varias in species erectarum plumas spectare erat dispositas &c. quæ omnia ad decorem modò, modò ad stuporem comparabantur: cùm itaque his insignibus varie vteretur Protheus, ita vt varius semper in huiusmodi ornatibus appareret, datus dicitur fabulæ locus, qua dictus est in varias de se formas commutare solitus; Superstitio enim apud Ægyptios inualuerat, vt crederent, Regem suum eam induere naturam, cuius insignia gestaret: quare si Leonem, Taurum, Draconem &c. in diadematis apicem sustulisset, naturas huiusmodi assumere, quò ad affectum, si non quò ad effectum credebatur. Nec mirum hoc apud Ægyptios, qui Reges suos, vt Deos, venerarentur, & quorum ritus ad alias etiam transijt nationes, ita vt tandem Romani non solum Reges suos, sed & vxores, & filios eorum diuinis honoribus honestauerint, ac, templis etiam dicatis, Deos esse professi fuerint. Hæc certè de Protheo ex cit. Auctoribus inuenio; quibus positis, satis ferè in comperto esset, eandem propemodum, licet non omninò rationem militare, quam de Glauco attulimus. Sed, vt fatear, neque hoc ipsum caret difficultate; nam si Neptuni ex Phœnice Nympha filius fuit certe ex Dijs genitoribus Deus ex natura sua procedere debuit, non vero homo, qui postea mutaretur in Deum. Quare plures arbitror fuisse Protheos, quorum actiones omnes ad Deum tantummodò Marinum deferantur. Nam, sicuti Zezis Protheum dixit Neptuni ex Phœnice filium, sic Xantippus filium dixit Oceani, & Tethyos: non potest autem idem ex geminâ, certè, distinctâ, diuersâq. Matre ortum ducere. Item, Diodorus Protheum Aegypti Regem statuit; Lucianus verò in Dialogo, qui *Nauigium* inscribitur, nauclerum facit peritissimum; & in Dialogo de saltatione Histrionem fuisse Protheum asseuerat, qui in varias formas mutari diceretur, eo, quod varias in theatris personas aptissimè repræsentaret; quæ omnia vni sanè conuenire non possunt, vt patet consideranti. Quare aliam viam arbitror ineundam, ne de incongruentia redarguatur Claudianus. Dupliciter igitur considerari Protheus potest, vel iuxta fabulas, vel iuxta sensum veritatis, sub ipsis latentem fabulis. Iuxta fabulas Deus Maris fuit; sed talis, vt in terris pariter, ac in mari degeret; quare non videbatur, omninò cum cæteris Dijs, tantummodo marinis, conuenire: sed & terrestrem simul esse, & maritimum. Incolam profectò Maris eum facit Ouid., Metam. 8., vbi enumerans eos, quibus datum fuerat, sese in varias vertere formas, primo loco Protheum ponit: secundo Metram Erychsitonis filiam: quibus ab alijs additur Tethys, & Peryclimenus, Nestoris frater, Nelei, & Polymelæ filius: & sic de Protheo loquitur Ouid.

Vt tibi complexi terram Maris incola Protheu.

In terris verò degentem indicat Homer. Odissex 4., cuius græca carmina sic reddit Mythol. Nat. Com. lib. 8. cap. 8.

Cum medios radys tum Sol ascenderit astus,
Aequoreus Senex ita senem in littore versat.
Hunc Zephyro afflata sonum tegit alga marina
Quem circum Phoca in spelunca, e fluctibus altis
Egressa capiunt placidam per membra quietem.

dicitur enim Protheus custos, & pastor marini gregis à Neptuno constitutus: quare & Hor. lib. pri. carm. od. 5. Diluuium Pyrræ memorans ait:

Omne cum Protheus pecus egit altos
Visere montes.

Homericum verò locum imitatus Virg. Georg. 4. ait;

Est in Carpatio Neptuni gurgite Vates
Ceruleus Protheus, magnum qui piscibus æquor,
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Æmathiæ portus, patriamq; reuisit
Pallenem. Hunc & Nympha veneramur, & ipse
Grandæuus Nereus; nouit namq; omnia Vates,
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippè ita Neptuno visum est, immania cuius
Armenta, & turpes pascit sub gurgite Phocas.

Vides quomodo hoc loco Virg. ipse, seù potiùs Cyrenes Aristhei mater, cuius ore loquitur ille, obstupescat, Neptuni bubulcum eo peruenisse, vt ab ipso Nereo veneratione afficeretur; atque, nullam huius rei causam inueniens, id refundit in Neptum, cuius filius, licet degenerans, fuerit, voluntatem sic disponentem. Quod est dicere, apud Deos, Deasq; Maris, ac fluuiorum nullius fuisse existimationis, ac meriti Protheum; sed Neptuni fauoribus venerationem obtinuisse. Deum tamen marinum fatetur, & maris incolam dum dicit: *Pascit sub Gurgite Phocas*; sed & terrenum profitetur, dum subdit: *Hic nunc Æmathiæ portus &c.* sed nec dignatur eum Numinis appellatione, circumlocutione contenta, ex qua, Deum esse, deducatur. Verum parallela Homerici imitatio loci habetur, vbi subdit Cyrenes

Ipsa ego te medios cum Sol accenderit æstus,
Cum sitiunt herbæ, & pecori iam gratior vmbra est
In secreta senis ducam, quo fessus ab vndis
Se recipit &c. . . . quæ apud Autorem perlegeris.

Cum igitur penè Maris imparitens videatur degenerans a Patre Protheus, nil mirum, si maris Proceres, tamquam non prorsùs suum, intueantur; atq; ideò & ad bubulci munus exercendum reijciantur, & inter Proceres sedem non habeat, licet, vt Neptuno obsequantur, eum cæteroq. venerentur. Ideò, & in hoc cælesti concilio, vltimam, vel infra glaucum obtinet sedem, quasi non prorsus eiusdem classis, cum Maritimis, sit, qui terrâ sæpiùs delectetur.

Si verò sensum veritatis, his latentem in fabulis, perpendamus; Protheum vim esse aeris, senserunt antiqui fabularum Interpretes, vt refert Mythol. cit., quem ideò dicunt Neptuni, seù Oceani, filium, quod aer proximè fiat ex aqueis humoribus, extenuatis, atq; ad subtilitatem, raritatemque aeri proportionatam redactis; ex quo fit, vt facillime termino cuicumq; alieno conformentur; ideoq. Protheus dicatur in varias formas abire. Insuper cum ex aqueis vaporibus nubes efformentur, illasq; videamus varias induere formas, nam modo Gigantis præferunt speciem, modo Draconem effingunt, modo Taurum, aut Centaurum &c., & in aquam iterùm tandem decidant conuersæ, nil mirum, si varias Protheus induere dicatur formas.

Cum itaque aer maximam quidem habeat cum Oceano connexionem, quippè qui semper superficiei aquarum maris indissolubiliter adhæreat; iure Protheus, nempe vis aeris, marinus effingitur Deus; sed tamen, cum extra vndas ipsas versetur semper, licet, vndis incubuisse, non pigeat; sedem etiam habere debuit extra seriem aquarum, atq; ideo vltimam; sed contiguam tamen maritimis Dijs, sedem debuit obtinere. Et hanc arbitror potissimam fuisse rationem, cur Claud. vltimam Protheo sedem, prudentissima dispositione assignauerit.

MANSVRVM CERTO VVLTV. Protheum vaticinio insignem fuisse, asseruerunt Antiqui; sed silentij adeò tena-

cem,

cem, vt nunquam nisi vi coactus responsa tribueret, nullis, aut obsequijs cedens, aut precibus: immò, si quando in vim incideret, ad responsa promenda coarctantem, tunc, in varias abiens formas, vim cogentem eludere conabatur: & tunc tantum responsa promebat tandem, cum, perseuerante ineluctabiliter vi, in pristinam redire formam cogebatur. Hanc Numinis proprietatem docuit, apud Homer. lib. Odiss. 4. Dothea (quam Prothei filiam autumant) Menelaum, de reditu in patriam ambigentem, cum diutiùs in Ægypto detineretur: docuit enim, vt recentibus Phocarum pellibus, vnà cum socijs, indutus inter Phocas dormire simularent, quo tempore, sub meridiem, Protheus, in siccum exiens, inter Phocas dormire consueuerat; atq; illum dormientem comprehenderent, tandiuq; detinerent in varias se mutantem formas, donec in pristinam redierit formam; tunc enim futurum, vt demum illis futura omnia prædiceret. Hæc ipsa recenset Homerum imitata Virgiliana Cyrenes Aristheum erudiens Georg. 4. vbi hæc habet;

Hic tibi, Nate, prius vinclis capiendus vt omnem
Expediat morbi causam, euentusq; secundet:
Nam, sine vi, non vlla dabit præcepta; neq; illum
Orando flectes &c.

Et cum, se ad futuram, ac filium eo ducturam, vbi dormientem facilè posset occupare, pollicita esset, subdit:

Verum, vbi correptum manibus vinclisq; tenebis;
Tum variæ illudent species, atq; ora ferarum,
Fiet enim subito Sus horridus, atraq; Tigris,
Squammosusq; draco, & fulua ceruice leæna:
Aut acrem flammæ sonitum dabit; atq; ita vinclis
Excidet; aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed, quanto ille magis formas se se vertet in omnes,
Tanto, Nate, magis contende tenacia vincla,
Donec talis erit, mutato corpore, qualem
Videris, incæpto tegeret cum lumina somno &c.

Cum itaque has varias formas ad illudendum indueret Protheus; ita eum, in Deorum consessu, adstantem indicat Vates, vt nullam doli artem meditetur, ideò *mansurum* inquit *certo vultu*. Vultus enim hic ponitur pro *effigie* (vulgò *la sembianza*) &, quia, sicuti fons est cor, ita vultus sedes affectuum est, *certo vultu*, hoc est *immobilis* in obsequium affectu mansurus dicitur Protheus. Ex quo obiter nota, quam aptè mores imitetur Poeta; cum enim coram supremo Numine adstamus, in certam Prothei naturam omittere debemus, & nudo, apertoq; vultu: certo, ac firmo semper in obsequium animo, adstare debemus. Sic Satrapæ, qui, in sua ditione, omnia, pro libito, morant, & subuertunt, cum in conspectu summi adstant Imperantis, nil audent innuitatum attentare. Sic itaque & Protheum Vates hic notat adstantem.

NEC NON ET SENIBVS FLVVIIS &c. Fluminum Deitates, quippè absolutum, in vndis, non obtinentes Imperium, cum tributariæ sint, respectu æquoreorum Numinum, videbantur à supremo excludendæ consessu, atq;, inter inferiores Deos sedendi gloria priuatos reijciendæ; seruato scilicet Principum more, quibus coram, sedere, nefas est, eos, qui inferiores, ac gregarij sint, & præcipuè, si tributi soluendi onere premantur. Sed, quoniam veneranda semper senectus est, Claudianus, Romanorum mores secutus, qui senectuti plurimum deferebant, summam, hoc loco, Iouis benignitatem ostentans, datam & senibus fluuijs sedendi gloriam profitetur: atq; adeò, ordinatis supremorum Numinum sedibus, alium instruit sedilium ordinem, quibus fluminum vterentur Deitates, antiquiores tamen ætate, nec, inter ipsas, locorum, in eodem ordine, distinctionem ponit; nam cum omnes principalium fluuiorum Dij senes sint, promiscuè sedes poterant obtinere; seruata tantum ætatis antianitate; quam distinctionem non expressè ingerit Vates: nam cum dixerit datas sedes ob reuerentiam senectutis, ex necessariò consequenti habetur, eos, iuxta præcedentiam senectutis, sedere debuisse. Quarè frustra fuisset distinguere quod ex re ipsa, etiam nullo superaddito, distinguitur.

NEC NON CONCESSA. Suple *est*. *Nec non*, ex duabus negatiuis coalescens particula, in affirmatiuam transit, ac pro *Et* vsurpatur, quæ, hoc loco aduerb. ordinis est idem, ac *Insuper*, seu præterea aptissima vtiq; particula ad transitum à disparatis ad disparata faciendum. Id porrò concedi dicitur, quod, non ex debito, datur, vel ad exigentiam rei, cui datur; sed gratuito, atq; ex pura concedentis benignitate. Quapropter proprijssimè, hoc loco, loquitur Vates, vt ex iam dictis patet.

GLORIA SEDENDI. *Gloria*, hoc est *venia*, *licentia*, facultas, quæ illis in gloriam cederet; nam maximus fuit fluuiorum honor, cum in conspectu summi Iouis sedere permissi fuerint. *Sedere*, à quo *sedendi* verbum vtiq; notissimæ significationis est. Sed non adeò notum, cur actus sedendi Deorum gloriæ tribuatur, nisi Pier. consulamus, qui lib. hierogl. 43. sic de sede habet, *Summorum Principum ornamenta, insignaq;, multa, & varia fuisse alibi recensuimus; sed nullum vnquam, sellâ sublimius, neq; augustius, neq; venerabilius, habitum*. Ex quo vides, quanto in honore fuerit sellâ decorari; quantæq; fuerit gloriæ sedem obtinere. Certè Macrinus Imperator, cum Bassianum Antoninum diuinis efficere vellet honoribus, duas illi statuas, ciuili habitu, sedentes decreuit. Quare maxima, coram Ioue præsertim, sedendi gloria.

ET SENIBVS FLVVIIS. *Et* pro *etiam* poni notum est. Item sæpè diximus, vnicuique fluuio propriam attribui solitam ab Antiquis Deitatem. quare *Fluuij*, hic, pro fluuiorum Numinibus ponuntur, res nempe possessa pro possessore. *Senes* autem dicuntur fluuiorum Dij, vel quia ab orbe condito semper fluuij fuere; vel quia, spumantibus vndis, canitiem induisse credebantur, nam senectutis nota canities est. Atque hæc secunda explicatio magis videtur congruere communi omnium opinioni, quæ Deos Maris omnes efficiat senes, quod spumis omnes canescant. Verùm, iuxta sensum Auctoris nostri, *Senes fluuij* ponuntur pro *Antiquioribus ætate*. Nam, sicuti, ex continua mutatione terrestris non minùs, quam aquei, globi, noui sæpe sæpiùs fontes, ac fluuij emerserunt, qui antea non fuerant: sicuti nunc Mare pluribus æstuat in locis, in quibus olim solidum terræ corpus extabat, & terra emersit aliquibus in locis, vbi iam Mare æstuabat, sic hîc Vates antiqua, & noua flumina distinxit, ac illa per *Senes*, hæc per *Iuuenes*, vt infra, denotauit. Ad ætatem itaque prouectiorem, non ad canitiem refertur poeticus sensus, cùm cæteroqui per accidens possit quis à natiuitate canus esse, vt fuit Aloysius Capellus nobilis Ferrariensis, meus olim Ferrariæ condiscipulus, quare ineptum fuisset huiusmodi signum, ad præcedentias, ætatis gratia distribuendas.

CÆTERA IVVENTVS &c. Sicuti, per senectutem, antiquiora indicauerat flumina; Sic, nomine Iuuentutis recentiora designat. Nec mirum videatur, nam verè non omnia, quæ nunc terram intersecant, sub Dio, flumina; non omnia, inquam, ab initio Orbis, terram alluerunt; quod & ipsi fabularum inuentores professi sunt; etenim, ante excoriatum ab Apolline Marsiam, certè, per ipsos, non erat in Phrygia fluuius ille, in quem Marsias dicitur conuersus, & nomen adhuc Marsiæ retinet, influens in Mæandrum: aut, si Marsias non excoriatus fuisset, ex lacrymis Nympharum non vidissent Phryges efformatum flumen, iuxta id, quod cecinit Ouid. Metam. 6.

Et Nymphæ flerunt; & quisquis montibus illis
Lanigerosq; greges, armentaq; bucera pauit.
Fertilis immaduit, madefactaq; terra caducas
Concepit lacrymas, ac venis perbibit imis;
Quas, vbi fecit aquas, vacuas emisit in auras,
Inde, petens rapidum ripis decliuibus æquor,
Marsya nomen habet Phrygiæ liquidissimus amnis.

Lacus Hyries nomine, non fuerat profectò, cùm ex, liquata in lacrymas, Hyrie matre, filium præcipitio collisum credente, dicatur emersisse; & de qua hæc Ouid. Metam. 7.

At Genitrix Hyrie, seruatum nescia, flendo
Delicuit stagnumq; suum de nomine fecit.

Caria non vidit Byblicum fontem, antequam Byblis Mileti Cretensis filia eò peruenerit Amasij fugam sectata, ibiq; in lacrymas soluta fontem effecerit: de qua idem Ouid. Metam. 9.

Sic lacrymis consumpta suis Phœbeia Byblis
Vertitur in fontem, qui nunc quoq;, vallibus illis,
Nomen habet Dominæ, nigraq; sub illice manat.

Sed, ne fabulis nimium deseramus, quis nesciat, nouas sæpè aquarum eruptiones, nempe fontium, lacuum, fluuiorumq;, ex vehementi terræmotu, vbique fere terrarum prouenisse? Certè Ladonem Arcadiæ terræmotus emisit, qui antea non fuerat; &, feruente Mithridatico bello, prope Apamæam, Phrygiæ Vrbem, quassatum solum nouas paludes, nouos fontes, nouos fluuios egessit; nonnullis, vice versa, terræ meatu absortis, exsiccatisq;. Ratio autem naturalis, cur hæc ad terræmotum sequantur, in promptu est; nam, cum per venas terræ occultas sese insinuet mare, vt diuersis regionibus fluuiorum suppeditet fluentas, ex agitatione, & conuulsione terræ, noui meatus, ac cuniculi efficiuntur, per quos aquæ subterraneæ foras erumpant; &, vice versa, ve-

[illegible]

teres interdum obstruuntur, sicq; vel latices omninò cohibentur, vel aliò, per subterraneas venas, deriuantur. Quamobrem ad hæc respiciens Vates allatam protulit fluminum diuisionem, noua ab antiquis distinguens, hæcq; per *Senes*, illa per *Iuuenes* designauit, cum inquit: *Cætera Iuuentus*. De nomine *Cætera* vide lib. 1. carm. 160. *Iuuentus* verò, hoc loco, non viridem, florentemq. succrescentium hominum ætatem indicat; sed lectam Iuuentuo multitudinem: in quo sensu ait ad Cic. Sulpitius: *Licitum est tibi, credo, pro tua dignitate, ex hac Iuuentute Generum eligere*.

STAT MORE PLEBEIO. Hoc est pedibus innixa, non sedens, adstat. Plebis, quippe quæ vilior pars populi est, nulla habebatur ratio, vel in Comitijs, vel in ludis, aut spectaculis &c. sed, sedentibus nobilibus, hæc promiscuè aglomerabatur, & sedendi honore priuata, stans adstare solebat, ex nutu pendens nobiliorum. Ea hac itaque consuetudine, quæ adeò inueterata est, vt vim sancitæ legis videatur obtinuisse, desumit Vates similitudinem, vt clariùs sub oculis ponat, quo pacto cætera aquarum inferiora Numina his cælestibus comitijs interessent; ideò *more*, hoc est iuxta consuetudinem plebi iniunctam, nam Plebeium dicitur quod Plebis est.

MILLE AMNES. Declarat, quænam sit hæc Iuuentus in Plebeiorum seriem reiecta. *Mille* numerus est determinatus pro indeterminato, positus, & finitus pro infinito innumerabili, vt vsitatissimum reperies, in his præcipuè numeris *Centum, fexcenta, & mille*. *Amnes* verò fluuij minores appellantur, iuxta datam explicationem. Verùm aduerto nomen *Amnes* accipi sæpè pro eodem, ac *torrens*, vt vidimus etiam lib. 2. carm. 198. Quare, si quis diceret, Claud., per senes fluuios, eos intellexisse, qui, perenni fonte decurrentes, indeficientes aquarum vortices deuoluunt; per Iuuenes verò *Torrentes*, qui toties renasci, & iuuenescere videntur, quotiès ex aduentitia aquarum tumescunt illuuie, non abnuerem. nam verè hi plebei amnes dici possunt. Quod si hoc dicatur, dicendum etiam erit, *fluuijs* omnibus datam sedendi facultatem: *Torrentes* verò stantes adstitisse.

NAIADES VDÆ &c. Quænam sint Naiades lib. 2. carm. 56. *Naides* legit Heins., de quo vide & locum cit. *Vdus* autem idem est, ac *humidus* proprium vtiq; fluuiatilis Nymphæ, qualis Naias est, Epitetum.

INCVMBVNT PATRIBVS LIQVIDIS. *Incumbere* alicui *inhærere* est. Notat itaque Vates quonam modo se haberent, his comitijs adstantes fluuiales Nymphæ; nam & ipsæ stantes indicantur, sed ita vt, fluuijs ipsis adhærentes, vel illis immediatè, vel eorum sedilibus innixæ, sustentarentur. In quo miro sanè modo Paterni, ac Filialis affectus morem imitatur, vt patet consideranti; ideò appositè *Patribus*, inquit, nempe fluuijs, ex quibus quælibet ortum traheret, vt filia Genitori dilecta inhærebat. Eosq; liquidos appellat, hoc est *liquidum* incolentes, nam *liquidum*, per adiectiuum substantiuatum, antonomasticè vocatur Aqua, cuius Numina essent illa. Adde *liquidum* sæpè pro eodem, ac *lucidum*, seù *transparens*, aut *dianhanum* vsurpari, cuiusmodi certe Deitates sint aqueæ, necesse est, vt elementi sui naturam imitentur. Denìq; *liquidum* dicitur id, quod, cum aquis scateat, in easdem liquescere videtur: Cum autem fluuiorum Deitates quippè vndarum incolæ, aquis ipsis imbutæ, depluentibus ex toto corpore guttatim vndis, in illas liquescere perenniter videantur; ideò liquidæ dicuntur.

Hanc ipsam Deorum nobilium, ac plebeiorum distinctionem secutus Ouid. Metam. pri. sic habuerat:

. . . . Dextra, læuaq; Deorum
Atria nobilium valuis celebrantur apertis
Plebs habitat diuersa locis &c.

ET FAVNI &c. Apud Poetas Fauni, Satyri, ac Syluani rusticorum Numina recensentur: omnes autem originem traxisse, autumant, à quodam Italiæ Rege, cui nomen Faunus; & Pici (qui se ex Saturno genitum asserebat) filius fuisse dicitur; vt clarè testatur Virg. Aen. 7.

. . . . . Fauno Picus Pater: isq; parentem
Te, Saturne, refert; tu sanguinis vltimus Auctor.

Hic itaque Faunus sororem habuit *Faunam*, vel, vt alij dicunt, *Fatuam*, quam & vxorem duxisse fertur: atq; ex eâ filium suscepisse, Sterculium nomine, qui primus agrorum stercorationem inuenerit; & idcircò inter Deos & ipse fuerit enumeratus. Ex ijsdem subindè Iugalibus reliquum genus, de quo supra. Sed quia de Faunorum origine incertè admodum loquuntur Scriptores, quid certò affirmatum fuerit non inuenio. Aliqui, Faunos animalia esse, existimarunt: atq; hanc sententiam secutus videtur Ouid., dum illos cornipedes, equorum, vel certè bubulorum, aut caprarum more dicit Fast. 2.

Cornipedi Fauno cæsa, de more, capella
Venit ad exiguas turba vocata dapes.

Cornua insuper illis idem eodem lib. attribuit, dum ait:

Tertia post Idus nudos Aurora Lupercos
Aspicit, & Fauni sacra bicornis erunt.

Ab alijs Fauni Dæmones esse existimabantur, qui, quotquot obuios haberent, attonitos redderent. Et hanc sententiam secutus Ouid., in Phædra, sic ait:

Nunc furor, vt Bacchi furijs Eleeides actæ
Quæq; sub Idæo tympana colle mouent;
Aut quas semidea Dryades, Faunìq; bicornes
Numine contactas attonuère suo.

Sed quiqui fuerint Fauni, omninò pro Dijs ab agrestibus hominibus colebantur, vt testatur Virg. Georg. pri.

Et vos agrestum præsentia Numina Fauni.

Inter hos præcipuus adfuit ille, qui apud Latinos *Inuus* dicitur, Πὰν apud Græcos; de quo multa adeò fabulati sunt multi, vt potiùs eius cognitionem abstulerint, quam adstruant. Eum alij eiusdem Pici prolem autumant; alij, cum Hora., Mercurij filium faciunt, capripedem, bicornem. Eumenides eum ex Ioue, & Calisto natum dicit: Aristippus ex Ioue, & Oneide Nympha genitum asserit. Alij ex Cælo, & terra: alij ex Æthere, & Nereide: alij ex Demogorgone: alij ex Vlysse, & Penelope: alij ex Penelope à Mercurio in hircum mutato, compressa, quod, eius amore succensus, eam, non nisi per dolum, obtenturum se omninò, desperaret. Duris Samius duram profectò de Inuui natiuitate protulit sententiam; dixit enim, in lib., quem *de Agatoclo* inscripsit, Penelopem, ob Vlissis absentiam à multis adamatam, ac sollicitatam, cum Procis omnibus rem habuisse, atque ex illa seminum commistione Pana ortum habuisse. Hæc sententia non solum repugnat communi omnium auctoritati, Penelopem, illibatam semper, asserenti, immò illam, in fulgentissimum illibatæ pudicitiæ exemplum, Matronis omnibus suspiciendum, proponenti; sed repugnat etiam rectis phylosophandi rationibus: nam certè Proci, non omnes simul, eodemq; actu rem cum Penelope habere potuerunt; sed ad summum successiuè vnus post alium. Quo posito, nonne ex Physicis nouimus, Matricis naturam, Concharum more, se gerere, quæ, statim ac rorem excepere sinu, claudantur illicò, vt vniones elaborent; nec, nisi perfecto fætu, iterum aperiuntur? Quomodo itaque illa permixtio seminum haberi potuit, si os Matricis, vnius recepto semine, statim clauditur, nec secundum recipit semen? Explodenda itaque hæc sententia: &, cum *Inuus* eiusdem, cum cæteris Faunis, naturæ sit, ex eodem potiùs Fauno Pici filio ortum & ipse traxisse dicendus est. Ex hoc ipso, quòd ille eiusdem, cum cæteris Faunis, naturæ sit, facilè ex eiusdem effigie, quænam omnium fuerit structura deducitur. Quare sic Inuum, & Faunum pingebant Veteres, vt habetur apud Pier. lib. hierogl. 55. nempe facie caprina, rubro colore, hirceis cornibus, variegatis Pantheræ pellibus, indumenta præbentibus; infima parte corporis hispida, ac pede prorsùs caprino, vt dici verè cum Italico posset

Mezz' huomo, mezzo capra, e tutto bestia;

ac fistulam manu denique gestantem effingebant. Hi sunt, quos rustici in Deos elegerunt suos: Immò hi sunt, quos rusticorum Deos declarauit Iupiter ipse, apud Ouid. Met. 1.

Sunt mihi Semidei; sunt rustica Numina Fauni,
Et Nymphæ, Satyriq;, & Monticolæ syluani.

Quare iure merito & Faunos, in generale Deorum concilium adductos, meminit Auctor noster, qui Faunos, pro omnibus terrestris molis Deitatibus, posuit, speciem scilicet pro genere; vt noueris, Iridem munus non neglexisse omnium, vt supra dicebamus, conuocandorum.

TACITI. Alij legunt, cum Parrhas., *Placidi*: quod non mediocrem, vt fatear, videtur importare eruditionem; nam, Faunorum fistulis delectatas Nymphas circa illos, dum ijs inflandis, modulisq; eliciendis operam darent, tripudiasse, antiquorum fuit opinio: quare *Placidi* dicuntur Fauni, quia Nymphis placeant, vt supra de Neren dicebamus. Sed vlteriùs etiam extenditur sic legentium sensus, ad quem enucleandum, memineris, pulchritudinem corporis, ex sententia Dionis, aliorumq;, apud Caussinum de Eloq. lib. 10. c. 7., egregiæ simulacrum mentis esse, & mutam animi commendationem. Quare, cum contrariorum eadem sit è conuerso disciplina, deformitas, vice versa, corporis deformis animi, ac deprauatæ mentis indicium sæpe sæpiùs erit. His autem positis, certè ex Faunorum figura, quam supra ex Pier. delinea-

neauimus, eorum facile naturam dignoscere possumus. Caprina in illis prædominatur effigies; atque ideò internæ eorum affectiones caprinos referunt mores; &, cum hirceis cornibus sint præditi, Hircorum procacitatem secum ferre, non dubitandum. Capra itaque, Hædus, & Hircus effrenatæ libidinis in hieroglyphicum ab Ægyptijs erigebantur, eò quod huiusmodi animalia in libidinem, ac procacitatem, immodica semper sint: immò, in sacris etiam litteris, hircos, hædosq; immolandos esse, edocemur, cum, nequitiam, omnemq; libidinem iugulare, iubemur, interprete Adamantio; quia hæc animalia probra omnia, atque impudica cuiuscumque libidinosissimi facinora hieroglyphice referunt, vt clare notat Pier. cit. Insuper Hircum, etiam Diaboli symbolum esse, voluit Adamantius: quarè nil mirum, si, spectata Faunorum figura, Dæmones eos existimauerint aliqui. Certe, cum, vt supra vidimus, ac structura ipsa corporis testatur, eiusdem massæ censendi sunt Fauni, Syluani, ac Satyri, eiusdemq;, quo ad mores, farinæ; quidquid sit, an eodem fuerint, an diuerso sanguine creti. De Satyris autem, decantatum certe ab omnibus est, in omnes eos libidinum impuritates, effrænato semper appetitu, procliues, vltra modum, deferri. Et Pausanias apud Pier. cit. refert, Euthemum quemdam, cum in Hispaniam nauigaret, aduersa tempestate in exteriorem Oceanum delatum, ad insulas tandem quasdam deuenisse desertas, quas Satyri (vt ex descriptione formæ colligitur) incolerent, qui, inspectis hospitibus, ocius omnes, in extremum littus accurrentes, in fœminas, quæ casu naui illa vehebantur, tanto impetu irruerunt, vt ægrè ab iniuria, etiam flagris cæsi, summoueri potuerint; veritosq; ideò nautas, ne quid indignum paterentur, inhibita procul naui, in anchoris stetisse; barbaram verò quamdam mulierem, quam secum habebant, in littore exposuisse; in quam Satyri postea, petulantissimè debacchantes, per omnia corporis caua libidinem exercuerint insatiabilem. Eiusdem autem naturæ, ac procacitatis esse & Faunos testatur Auctor ipse noster in Epithal. Palladij, & Celerinæ, vbi Amores circa Venereo matrem excubias ducentes describens, sic ait:

Defendunt alij lucum, Driadesq; procaces,
Spectandi cupidas, & rustica Numina pellunt,
Syluestresq; Deos; longeq; euntibus antrum
Flammea lascenas intendunt spicula Faunos.

His itaque prænotatis, reminiscere, in hoc eodem Deorum Concilio adfuisse Nymphas, nempè Naiades, Dryades, Amadryades &c. (cum omnia fuerint Numina congregata) maxima vtique Faunis, ac procacitatem exercendam, incitamenta. Verùm, cum in conspectu Iouis adstarent, petulantiam, ac procacitatem, quantumuis imitatam, compescere coacti sunt, ac summa se quietè compositos ostentare: atq; hinc intellige, cur *Placidi* dicantur; nam *placidos* idem sonat, ac *quietos, pacatos, ac nullis passionum æstibus agitatos*.

Et hæc dicta in gratiam Parrhasij, eorumq; qui, cum eo, *Placidi* legunt, non *Taciti*; & ne videar variæ lectionis effugere difficultatem. Verùm & quia vocabulum Placidi obscuriorem habet, ac longè nimis petendam eruditionem; & quia probabile non videtur, sapientissimum Vatem eodem vti hic epiteto voluisse, quod immediatè ante Nereo attribuerat, quasi vocabulorum penuria premeretur, perplacet mihi, vt cum Heins. ac vulgata nostra, *Taciti* legamus, quod & non minorem habeat eruditionem, & congruentiùs procedat ad locum, ad tempus, ad naturam, & ad circumstantias, quibus Fauni detinentur. Ad locum, quia cum adstarent coram supremo Numine, & Deum silentio venerari dum docuerint antiqui, nil mirum, si taciti adessent, Iouem venerantes: ad tempus; nam, cum tempus esset audiendi quid Iupiter agendum proponeret, fauendum fuerat linguis, atq; ideò iuxta Virgilianum illud Aen. 2.

Conticuere omnes, intentiq; ora tenebant.

Ad Naturam; nam syluicolæ, vt Fauni sunt, silentio adeò assuescunt, ex deffectu conuersationis, vt consuetudo transeat in naturam, vt de habitibus tradunt Phyl. Ad circumstantias; nam mirabundi adstant; & proprium admirationis est, silentium in admirantibus parere: quod præcipue in rusticis locum habet, qui res admirabiles hianti ore, suspiciunt attonitis similes; atq; ideò & rustica hæc Numina, nempe Fauni taciti.

MIRANTVR SYDERA. De duplici significatione huius verbi *Mirantur* vide dicta lib. 2 carm. 284., atq; vtramq; huc transferas. Sed quid mirarentur sydera, qui Dij essent? Admirationem ex ignorantia prouenire in confesso est apud omnes; de illis enim miramur, quorum causas, essentias, effectusq; ignorantes, rationem, cur ita se habeant, reddere, immò & dignoscere, non nouimus: ex quo factum, vt fœlices vocet, qui hæc nouerint Virg. Georg. 2.

Fœlix qui rerum potuit cognoscere causas &c.

Anne igitur Dijs illis nouum erat sydera aspicere? Anne delectationis ex eorum intuitu percipiendæ expertes antea fuerant omninò? Ita quidem. Nam, licet Dij essent, nunquam antea in Cælum acciti fuerant terrestres Dij, vt Ouidianus Iupiter fatetur Metam. pri. cuius & superiùs attigimus verba.

Sunt mihi Semidei: sunt rustica Numina Fauni;
Et Nymphæ, Satyriq;, & monticolæ syluani,
Quos, quoniam cæli nondum dignamur honore,
Quas dedimus certè terras habitare sinamus.

Iure itaque ex nouitate rei *mirantur*; & *mirantur sydera*, hoc est sydereas sedes, nunquam sibi antea visas, videnturq; sibi, in nouum, ignotumq; orbem translati, nil de ijs, quæ videant scire, atq; ideò *mirantur*. Sed dices: nonne etiam ex terris sydera suspexerant? Quid igitur in syderibus nouum vident, quò mirentur? Facilis est responsio; nam sydera visuntur profectò etiam ab his terrarum incolis; sed quis nesciat, quantùm intersit inter visionem obiecti proximi, ac visionem obiecti longissimè distantis? Stellas hinc videmus, sed visione imperfecta, deffectiua, atque inhabili ad repræsentandas adamussim stellas, vt in se sunt. Nouum igitur Faunis erat sydera cominus videre; immensam ferè corporum illorum vastitatem intueri, quæ minima nobis apparet; eorundem motus varios, non à longe, & per coniecturas, sed oculis cernentibus distinguere &c. Ideò attoniti inspiciebant, estatica delectatione detenti. Clauer. legit *Numina*, & vbi legatur *Sydera*, is itidem *Numina* interpretatur, quæ sic per excellentiam dicantur: & quia sydera (addam ego) & ipsa pro Numinibus colebantur. Clarior tamen vulgata est, ac minùs amphybologiæ exposita: nam Numinum voce potiùs viderentur significari illa Numina maiora, quæ in concilio adessent: ait minus admirationis poterat inijcere Faunis Numina, quam Sydera; nam illa sæpius videre potuerant terras, vt fabulæ ferunt, peragrantia; sed Sydera nunquam in proximo viderant, vt ex dictis: quare *mirantur Sydera*, non Numina.

Sed, dum Fauni mirantur, cæteraq; Numina nutum Iouis expectant; nos, quæ sub his lateant, ad moralem eruditionem spectantia, peruestigemus.

IVPITER INTEREA &c. Mirantur vtplurimùm terrarum incolæ; &, ferè Deum ipsum redarguentes, eiusdem, in rebus administrandis, infallibilem prouidentiam temerariâ carpunt oblocutione; cùm interdum videant Impium eleuatum, & supra cedros Libani exaltatum; Iustum verò depressum, & humiliatum, atque infra pulueris vilitatem imminutum, ita vt cogantur sæpè Iusti, cum Apostolo, inclamare: *Facti sumus omnium peripsèma*. Loco igitur adorandi imperscrutabilia Dei iudicia, cuius viæ non sunt viæ nostræ, contra Deum obloquentes, Diuinam lacessunt Maiestatem, vt intret in Iudicium cum seruis suis, vt iustificetur in sermonibus suis, & vincat cum iudicatur. Verùm, cum Deus noster longanimis admodum, & patiens sit, detrectationes sustinet, ac iustificationem sui differt ad tempus vsq; Vniuersalis Iudicij: tunc enim, conuocato totius Orbis, ac Cæli concilio, notas faciet vias ille suas; & quàm prudenter, quàm iustè, quam piè egerit, patefaciet. Cùm autem Iudicium Vniuersale secuturum sit, post peractum quodcumque cuiuscumque animæ viuentis particulare Iudicium; & tempus interpositum inter particulare v. g. Adami Iudicium peractum, & Iudicium finale omnium, sit momentaneum apud Deum; nam mille anni (hoc est totum tempus indefinite, sub definito, sumptum) ante oculos eius tamquam dies externa, quæ præterijt: ideò Vates Iouem, in concilio, rationem dispositionis suæ reddentem inducit, statim post raptam Proserpinam: *Interea Iupiter &c.* Tunc enim Deus Thaumantida mittet, Irim videlicet æternæ vitæ, fęlicitatis prænunciam Iustis, ærumnarum Reprobis, ex toto orbe concilium conuocantem. Tunc Dij cælites, idest Iustorum animæ, quibus ipsemet dixit: ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes, aderunt; & aderunt Dij maris, idest eorum Animæ, qui, assiduo passionum æstu, ac tormentorum tempestatibus superatis, sedem sibi in Cælis paratam meruerunt: aderunt aquarum Dij; idest Animæ illæ, quæ commissa plangentes, ac lacrymarum flumina profundentes, in fontes videbantur conuersæ lacrymarum. Aderunt & Fauni, & Satyri, & Syluani, impurissimorum videlicet

cætus, quos Cæli honore non dignetur Deus; vno verbo, ij omnes, qui, insipientes corde, dicebant: non est Deus, vt sibi ipsis ipsi Dij essent. & mirabuntur sydera, ac taciti adstabunt iudicium expectantes; cum quid dicant, aut quid respondeant, vt sententiam euitent, non inueniant. Triumphauerat de Proserpina Pluto: Ceres à Ioue adamata vlcere doloris percutitur insanabili? Ecce impium superexaltatum Insontem percussum, & humiliatum. Cur hoc factum, indicabit Iupiter se ipsum absoluens; & hoc ipsum peraget Deus ille, qui solus est, cum ad Iudicium venerit. Nos igitur, ne cum Faunis reiiciamur, sin minus cælestes simus, cum terreas contraxerimus labes, aequi saltem Dij efficiamur, in pœnitentiæ lacrymas soluti. Et quid interim italica chelis concinat, audiamus.

Girsene in tanto, e conuocar, del Mondo
Scorrendo ogni confin, de i Dei la schiera,
Cinta de nembi suoi non graue il pondo,
Di Thaumante alla figlia vn Gioue impera.
Di ben mille colori il vol fecondo
Spiega quella tantosto; e dalla sfera,
De i Zefiri sù'l dorso, à i mari opposti
Scagliasi ad eseguir gl' ordini imposti.
Chiama del mare al congregarsi i Numi,
Doue l'alto motor tosto gl' attende;
Pigri alle Ninfe i soliti costumi
Rinfaccia; e pronte all'obedir le rende:
Sin là negl'antri, ou'han la sede i fiumi,
Della voce eccitante il suon s'intende;
E dall'onde sue, cupe cauerne
Frettoloso ogni Nume vscir si scerne.
Di contrarij pensier in mar crucioso
D'ogn'vn la mente in dubia lance ondeggia
Palpita il cuor pien d'vn timore ansioso;
Ne sceglier sa, che presagire ei deggia:
Sol chimere si finge, e periglioso
Stato di cose, in ripensando ombreggia;
Ma de flurbati lor lieti riposi
Troppo son anche i gran motiui ascosi.
Al fianco lor l'imaginarie vrgenze
Seruon di sproni alla stellata meta:
Fendon l'aria veloci; e l'eminenze
Già traualca del Ciel l'vnita Dieta;
Che de gl'affari al penetrar l'essenze,
Il desir la sospinge, e l'inquieta
Sì, che stendersi in lustri, à cento, à cento,
D'ogn'induggio gli sẽbri anche vn momẽto.
Tosto, ch'aprissi all'immortal Senato
De stellati sassi il varco d'oro,
Entrâ o i Numi ad esibir, formato
Nel diuino Conclaue, il Conciftoro.
Distinti i gradi, à ciaschedun fù dato
Seggio, conforme al meritato alloro,
Confusion non patisce eterna legge,
Ch', ordinata nel tutto, il tutto regge.
Dell'honor primo al possedere i grani
Scielte, del Ciel le maestà s'vniro:
E, 'ndi poco inferior, le Deitadi,
Stimate più, quindi del mar seguiro:
Nereo, trà queste, à cui già par, che aggradi
Portar le calme in volto, ecco 'l rimiro;
Siedegli à canto, e dell'argenteo crine
Forco, il Nume german, molce le brine.
Chiudon la schiera, in seggio pur conforme,
Di Negroponte il Pescator famoso,
Fatto Nume del mar, Glauco biforme;
E di Scarpanto il Regnatore astoso,
Solito, in mille modi, in mille forme,
Cangiar l'aspetto, hor al variar ritroso;
Che non è qui chi de suoi scherni oggetto
Render ei possa al suo ingannar soggetto.
De maggior fiumi alla canuta etade
Di quì seder pur si concesse il vanto.
Gl'altri poscia men conti, ò cui non cade
Bianca neue sù 'l crin, restansi in tanto
Ritti sù 'l piè, (com'alla Plebe accade)
Gl'alti dissegni ad aspettar da canto.
Schieransi à mille i minor fiumi; e lieto
S'appaga ogn'vn nell'immortal decreto.
Delle lor Ninfe il grondeggiante stuolo,
Condolce vezzo, à i Genitor s'appoggia;
Mà più lungi se 'n stan, lasciato il suolo,
Quei, che, Numi siluestri, il bosco alloggia:
Fauni son detti; e gli diuora il duolo;
Che niun d'essi, per sẽpre, al Ciel se 'n poggia;
Astratti ed hor le torbide facelle
Ruotan del fronte ad ammirar le stelle.

Protheus Rex Carpathiæ Insulæ, vulgo di Scarpanto. Marisq. Numen.

Sed, dum mirantur isti, nos quid imponet Iupiter ex Auctore nostro percipiamus.

TVM GRAVIS EX ALTO &c. Vbi procacior silet Natura, multo magis, compositam siluisse Naturam, dicendum est. Quare, ex Faunorum taciturnitate, cum factum ab omnibus silentium latis indicauerit Vates, loquentem hic, per Prosopopeiam, inducit Iouem, sicq; ex excelso Diuinitatis solio sensus animi sui aperientem. Tota autem Oratio Iouis versatur in hoc, vt se expurget ab accusationibus, quæ, in illum eiubrari potuisse, insipientibus facile viderentur, & altissimæ, imperscrutabilisq; Prouidentiæ secreta aperiat, ad bonum semper humani generis euigilantia, licet ijs interdum vtantur medijs, quæ ideò carpenda videantur, quia eorum vtilitas, ignota insipientibus,

Tum grauis ex alto Genitor sic orsus olympo est.
Adduxêre meas iterum mortalia curas,
Iampridem neglecta mihi, saturnia postquam
Otia, & ignaui senium cognouimus æui;
Sopitosq; diù populos torpore paterno:
Sollicitæ placuit stimulis impellere vitæ;
Incultis ne sponte seges flauesceret aruis,
Vndaret neù sylua fauis, neù vina tumerent
Fontibus, & totæ fremerent in pocula ripæ.
Haud equidẽ inuideo (nec enim liuescere fas est,
Vel nocuisse Deos) sed, quod, diffuasor honesti,
Luxus, & humanas oblimat copia mentes;
Prouocet vt segnes animos, rerumq; remotas
Ingeniosa vias paulatim exploret egestas;
Vtq; artes pariat solertia, nutriat vsus.
Nunc mihi cum magnis instat Natura querelis
Humanum releuare genus, durumq; Tyrannum,
Immitemq; vocat; regnataq; sæcula patri
Cõmemorat, parcumq; Iouem, se diuite, clamat,

non vnicuiq; primo pateat intuitu. Quod vt plene innotescat, ab enumeratione incipit anteactorum, memorans vtilitates ex ablatione aurei sæculi progenitas &c. Inserit subinde querelas, quas, his non obstantibus, in Iouem demùm ingererent homines; ac singula querelarum capita recenset, sicq; Deorum præparat animos, ne durius, quod imperandum erat, arbitrarentur, cum futurum sit, vt prima fronte durissimum videatur: nam id ipsum in bonum tandem mortalis generis cessurum rationibus subinde comprobabit adductis.

TVM GRAVIS GENITOR &c. Tum pro tunc ponitur aduerb. nempe tempus notans opportunum, quo facto à cæteris silentio Iupiter

ter loqueretur. *Grauis* autem à grauitate dicitur: & *grauitas* græcè dicitur *σεμνότης* atq; eadem apud græcos voce appellatur sanctimonia, auctoritas, & seueritas: ex qua multiplici eiusdem nominis acceptione facile colligitur, quanto Iouem præconio, vnica hac voce, *Grauis*, prosecutus fuerit Vates; nam, eodem tempore, & sanctitatem, idest illibatam morum constantiam, qua, vt Deus, vigeret; & auctoritatem, qua, vt summus moderator, polleret; & seueritatem, qua, vt iustissimus scelerum vltor, vteretur prætulisse, satis ostendit, in vultu: sicq; & regiam illius Maiestatem optimè delineat, & diuinos ad vnguem mores imitatur. Quare & carmen ipsum, hanc referens grauitatem, graui quodam metro, artificiose composito, graditur potius, quam decurrat. Per nomen vero *Genitor* anthonomasticè Iupiter designatur, iuxta sententiam Orphei, qui nata omnia ex Ioue dictitauerit, græco illo carmine, quod latinitate donatum sic habetur apud Mythol. Nat. Com. lib. pri. cap. 9.

Iupiter alme tuo stant omnia munera nata.

Insuper ex Homero Odissea pri. hominum, Deorumq; pater dicitur, cuius græcum carm. sic transfert Mythol. cit.

His ita compellat hominum pater, atq; Deorum.

Et quo ad Deos consonat Virg. alibi cit. Æn. pri.

Æole (namq; tibi Diuum Pater, atq; hominum Rex &c.

Cum itaque hic Deos alloquatur Iupiter, artificiosissimè Genitor dicitur, vt noueris, & illum, patria in filios potestate, imperare potuisse, & Dijs facultatem non esse detrectandi, cum filijs nefas est Patris imperium, in licitis, respuere.

SIC ORSVS EST. *Ordior*, iuxta Priscianum, duplicem habet præteriti vocem, nempè vel *orditus*, vel *orsus sum*: cum *orditus* dicitur operatio texentium significatur, & ad telæ, aut similium fabricam refertur verbum: cum verò per vocem *orsus* inflectitur, tunc propriè significat *fari incipere* qua spectata sententia, proprijssima esset hic Poetæ locutio. Verùm, quia interdum à Poetis verbum *orsus* vsurpatur etiam, licet impropriè, & abusiuè, pro eodem, ac *desinere*, seu *a locutione cessare*, vt patet ex Virg. Æn. 9.

Cætera parce puer bello. Sic orsus Apollo
Mortales medio aspectus sermone reliquit.

media via incedentes Poetæ verbum huiusmodi pro eodem assumunt, ac simpliciter loqui; vt & certè hic.

EX ALTO OLYMPO. Notat hic locum, ex quo Iupiter sermonem habuerit: & quidem appositè, nam cum cæteris inferioribus Dijs data fuerit sedes, multò magis tribuenda fuerat omnium supremo, & quidem cæteris altior, vt ferè ex throno maiestatis loqueretur. Verùm quænam fuerit hæc sedes, qui locus, ex quo Iupiter inducitur loquens, non adeò facile explicatu est: nam, ex vna parte, certè *Olympus* Cælum est, vel pro Cælo hic ponitur, atq; ex eo, quod dicatur altus, videtur indicari aliquod Cælum altiùs sphæra illa, in quam recepta sederent Numina congregata: Ex altera verò parte, cum Iupiter, Numina congregari, iussisset, (sydeream in sedem terras vnde arduus omnes spectat, vt ex Virg. discimus Æn. 10. cit., videtur dicendum, quod Iupiter in altiori quidem sede, vt importatur per vocem *ex alto*; sed quæ tamen in eodem esset consessu. Quare discutiendum iam, quid, hoc loco, Olympi nomine intelligatur. Et primo quidem, (cum vndecim sint Cæli) certum ex dictis est nullum ex Cælis septem Planetarum, per huiusmodi, hic, nomen, significari, cum inferiores hæ sphæræ sint, respectu octauæ, in quam vidimus accita Numina. Pariter nec dici potest, denotari ipsum Cælum stellatum, nam non potest illud altum simul, ac depressum dici respectu sui ipsius, vt Iupiter ex alto loquatur, Numina ex humiliori audiant cælo; cum enim Vates dicit locutum Iouem, *ex alto Olympo*, certè altum vocat, non absolute, sed respectiuè ad ipsum stellatum Cælum, vt altiorem cæteris sedem assignaret: Ergò dicendum necessariò; Cælum aliquod superiùs, Olympi nomine, designari. Porrò supra octauam sphæram Cælum Cristallinum esse autumant; supra hoc autem primum mobile; ac tandem supremum Empyreum. Verùm cum Vates loquatur hic, iuxta Ethnicorum sententiam, vt patet, quia de Ioue concilium Deorum cogente loquitur, certum est, nec designasse, nomine Olympi Empyreum, nam hoc non nouerant Ethnici sedem Beatorum, quam nos in Empyreo statuimus, in Elysijs collocantes. Remanent itaque duo tantùm Cæli, nempè Cristallinum, & primum mobile. Sed neq; de primo mobili intelligendum id, quod protulit Vates; nam si de illo intelligeretur, iam, non in concilio, sed extra concilium, Iupiter omninò statueretur, cùm inter conclaue, in quo cæteri essent Dij, nempè inter Cælum stellatum, & primum mobile mediet Cristallinum Cælum, quod vtique tantam circumferentiæ crassitiem habet, vt à quamplurimis Astronomis in duas diuidatur sphæras: atq; adeò inepta fuisset hæc sedes in ordine ad coactum concilium constituta. Reliquum igitur est, vt dicamus, Olympi nomine, Cælum hic Cristallinum indicari; nam, si hæc sedes Ioui statuatur, in casu, certè basim in ipso habet Conclaui, cum stellati conuexa Cæli immediatè terminentur concauo Cristallini; & altior cæteris erit sedibus, quia crassities Cristallini multum extenditur supra stellarum conuexam habens partem, primo immediatè mobili adhærentem. Fauet (spectata significatione, ex Græcis deducta) nomen ipsum; nam Olympus dicitur quasi Ὁλολαμπος: Ὁλος autem latinè *totus*, & λαμπης latinè *lucens* interpretatur: quare idem est *Olympus*, ac *totus lucens*: Cælum autem Cristallinum, ideo sic dicitur, quia talis substantiæ sit, vt, instar tersissimi Cristalli, & niteat, & elucescat, perspicuitate, ac splendore conspicuum; atq; ideò ὁλολαμπος iure dicitur. Sed adhuc innecti videtur difficultas; nam si intelligamus Iouem in Olympo, hoc est Cælo cristallino, constitutum, adhùc eum constituimus in loco, à sydereo prorsùs conclaui seiuncto, & segregato: & debuit mugire aditis cortina reclusis, ad hoc vt eiusdem oracula ab inferioribus exciperentur numinibus. Verùm, non esse hoc constituere Iouem in loco à consessu segregato, & patet ex dictis, & meliùs congruere dignosces, si memineris, in more positum apud antiquos, vt regiam maiestatem adeò tuerentur, vt, quasi rem sacram, in sacrarijs semper abditam detinerent; ita vt Indorum Reges, ne regia vilesceret maiestas, omnium euitantes conspectum, etiam cum de summa Imperij mole ageretur, ita consiliarijs adstarent, vt, interpositis aulæis, audiri quidem possent, & audire, sed, reuelata facie, videri nequaquam possent. Quarè nil mirum, si, ad hunc morem alludens & Vates, Iouem in Cælo Cristallino collocauerit, vt, quasi post interpositam cortinam, Deos extra sedentes alloqueretur. Quod si dixeris, incongruum videri, quod Iupiter, qui summè benignus effingitur, vt supra, faciem Dijs ab ipso conuocatis denegare voluerit; memineris, Cælum Cristallinum summè diaphanum esse; atq; ideo, licet, ad ostentationem maiestatis, prætensam gesserit eiusmodi cortinam Cæli, adhuc tamen, in ostentum benignitatis, faciem ostendere potuisse, diaphano illo corpore intermedio nil prohibente, quo minus cernere, & cerni posset. Vel dicas, Cælum ipsum Cristallinum, alto tramite, apertum fuisse, vsq; ad Iouem ipsum, ita vt, ex sydereo Cælo ad Iouis vsq; altitudinem, vnicum continuaretur apertum Conclaue, sola situum altitudine, ac depressione distinctum: sicuti, in Theatris, ex infimis gradibus ad supremum vnica datur amplitudinis continuatio, licet varijs distincta pegmatibus, & Orchestris. Et aderit, ad huiusmodi explicationem confirmandam, Virg. cit. Æn. 10., vbi simile Deorum describens Concilium à Ioue conuocatum, de Dijs sic habet:

Considunt tectis bipatentibus. Incipit ipse &c.

nam bipatentes Cælos possumus hoc pacto intelligere, nempe & ex parte inferiori, qua Dij ascenderant; & ex parte superiori, qua Iouis daretur aspectus. Scio equidem, Seruium aliter interpretatum fuisse cit. Virg. locum: dicit enim, Cælos bipatentes dici, nempè, & ab ortu, & ab occasu patentes, & apertos. Sed nescio, an satis sibi ipsi cohæreat Seruius ipse, sic explicans: quippè qui immediatè antea dixerat, Cælum ab occasu clausum dici; cum alium citans Virg. locum, nempe:

Ante diem clauso componet vesper Olympo.

dixerit, clausum olympum pro occidentali parte sumendum. Dicit ipse (nec ignoro) Claudi Cælum, quod fuerat apertum, occidente Sole; non autem semper clausum esse ex parte occidentis. Sed hoc ipsum videtur asseri ab eo, merè ad tuendum positum, nam vox *clauso* de præterito est, non de præsenti: quare aptiorem existimauerim expositionem à nobis supra traditam. Et hæc dicta sint à nobis, in sensu litterali illius vocis *Olympo* persistentibus. Sed non hæret in litteris eruditissimus Auctor; immò mysteria innectit mysterijs, enucleandus magis, quo magis eiusdem auri fodinas peruestiges. Quæritat, lib. de falsa religione, Lactantius, cur Iupiter *Olympius* fuerit cognominatus: & rationem fuisse asserit, quod Iupiter solitus fuerit, in Olympo monte versari, omnesq; propositis præmijs, qui nouum aliquod inuentum, humano generi vtile, excogitassent, eo inuitare, vt ad se primum deferrent, quo ipse postea eorum omnium inuentor crederetur, atq; hac ratione, Diuinos sibi honores, tamquam vtilium omnium inuentori consciuisse. Cum itaque Iupiter, præsenti oratione, se vtilium omnium inuento-

ferunt Astronomi: atq; ideò, cum segnis in se sit nil nisi segnitiem, ignauiam, ac desidiam influere in subiectos potest: &, cum frigidissimus sit, non nisi torporem poterit instillare. Certe Virg. Georg. pri. Frigidam vocat Saturni stellam, vt malignam innuat, & grauem.

Hoc metuens cæli menses, & sydera serua
Frigida Saturni sese quo stella receptet &c.

& ideo Saturnum *frigido senis* nomine appellat Pamphylus Saxius, dum ait:

It per sydereos Rex falcifer anguibus orbes
Quid mirum gelida si placet Hydra seni.

Rex enim falcifer dictus Saturnus, quia falcis credebatur inuentor, eiusq; currui Dracones aptabant vectores antiqui; ne Saxij carmina ignores erudite concinnata. Nil igitur mirum, si naturam syderis secutus Vates, accidiosum Saturnum totius orbis corruptelæ faciat auctorem.

PLACVIT IMPELLERE &c. Prima medicorum sapientia est morborum noscere qualitates, eorundemq; origines indagare; nam, his cognitis, facile, quæ plurimum conferant, medicamenta ægrotanti suggerent exhibenda. Sic itaque & Iupiter, remedium periclitanti iam Mundo opportune allaturus, languentis curam orbis, a cognitione morbi, eiusdemq; originis, se exorditum fuisse profitetur: Postquam cognouimus &c. Iam, quam apte præceptis medicorum inhæreat, eandem prosequens curam, ostendit; cum enim vigeat, apud medicos, vniuersale illud axioma: *contraria contrariis curantur*: hac eâdem methodo vsum se, Iupiter profitetur, desidiam solicitudine curaturus, torporemque agitationibus adhibitis sanaturus. Ideò *Placuit*. Verbum *placeo* (quod idem communiter est, ac *gratus sum*, seù *iussus, vel voluntati alterius arrideo*) si impersonaliter vsurpetur, vt hic, pro eodem ferte accipitur, ac *videtur*. Apte tamen vtitur Vates hoc verbo potiùs, quam verbo *visum est*; nam verbum *Placuit* videtur importare dignationem quamdam, qua beneficium illaturus, ex pura benignitate, nulla quamuis obligatione adstrictus moueatur. Quarè optime delineat Vates diuinam beneficentiam, cuius maxima dignatio est, quoties humilitatem respiciat nostram: & quæ, quotiescumq; beneficia nobis elargitur, ex pura benignitate largitur immerentibus. Insuper verbum *Placuit* importat complacentiam aliquam in ipso beneficiorum largitore, qua scilicet gaudere videatur, quoties beneficia, vel indignis, aggreditur distribuere. Ideo *Placuit impellere*; hoc est *excitare, incitare*, atq; *vrgendo adducere* mortales tarditate torpentes, torpore languentes &c.

STIMVLIS VITÆ SOLLICITÆ. Metaphora vtitur ab equestri arte deducta; nam domitores equorum, quotiescumque residem incidant in equum, tandiù stimulis fatigant, atq; hùc illùcq; agitationibus impellunt, donec contumaciam tandem deponat, ac disciplinam artis non renuat. Stimulus itaque dicitur quidquid tormenti speciem gerat, exagitet, excruciet, translatione deducta a stimulo acutæ cuspidis, quo Rustici boues agunt. Aptissime autem hoc vtitur nomine; nam, cum bos ideò stimulis indigeat, quia pigrum animal est, sic hominum torpentium pigritia fuit vtiq; stimulorum aculeis excutienda, nempe *stimulis solicitæ vitæ*. Duplicem agnoscunt vitam Phylosophi, nempè vitam in actu primo, seù essentialem; & vitam in actu secundo, seù accidentalem. Prima consistit formaliter in ipsa vnione animæ cum corpore, qua viuentes essentialiter constituimur: & est ipsa formalis virtus, seù potentia exercendi actus vitales, & ideò dicitur vita in actu primo. Vita autem in actu secundo, seù accidentalis, in ipso vitæ exercitio, nempe in ipsa actuum vitalium exercitatione consistit: & de hac vita loquitur Arist. Ethic. pri., cum vitam diuidit in Ciuilem, Phylosophicam, ac Voluptuariam. Dum itaque Vates vitam, hoc loco, memorat, non ita intelligendus est, vt loquatur de vita essentiali, & in actu primo; sed de vita actiosa, accidentali, atq; in actu secundo; nempè de ipso vitæ exercitio: eo pacto, quo etiam Cic. de vita loquitur pro Rosc. Amer. cum ait: *Vita rustica honestissima est, atq; suauissima*. Cum itaque vita actuosa, quam Iupiter omnibus decreuerat assumendam plurimum laboris secum esset allatura, eam solicitam vocat, nempe anxiam, inquietam, & curis vndiq; exagitatam.

INCVLTIS NE SPONTE SEGES &c. Excogitatis medicamentis, quibus ab infirmitate curetur ægrotus, excogitanda sunt media, quibus illa applicari possint, præcipue si remedia sint ipsi ægroto inuisa, ita vt ab illis, tanquam a venenis abhorreat patiens. Sæpe enim, ac sæpiùs accidit, vt medici grauioribus morbis aspera exhibere remedia compellantur, atq; interdum, iacturâ etiam facta, quod seruari potest, redimendum venit. Sic brachium v.g. infectum obtruncant, & proijciunt, vt reliquum a putre sine corpus præseruetur. Nec hanc profecto minùs definisse se Iupiter ostendit; cum nouisset enim, nunquam futurum, vt solicitæ remedium vitæ assumerent mortales, quandiù, eâ luxuum peste durante, a remedio retraherentur; relecanda renascentis huius Hydræ capita sapientissimè censuit, atq; operi se manum admouisse recenset. Ideo *Placuit*

NE SEGES GRANDESCERET. Vt a remotione impedimentorum, seù ab expurgatione morbosæ originis curam Iupiter iniret. *Ne* igitur prohibentis est. *Segetes* vero fruges propriè eorum seminum sunt, ex quibus conficitur panis, seù quæ nondum ad falcem maturuerunt: atq; has, ne grandescerent, prohibuit. Porro *grandescere* est *succrescere* &, post germinationem, *augmentum sumere*, ad perfectam vsq; maturitatem assequendam. Posuit itaque Vates hoc, quod consequens est, respectu germinationis, antecedens vero, respectu maturitatis, vt vtraq; ex eo, antecedentia videlicet, & consequentia vetita fuisse designaret. Granescerent, seù canescerent legunt alij. Placet vulgata cum Heins. Parrh., & alijs.

SPONTE. Vide de hoc aduerb. dicta lib. pri. carm. 198.

ARVIS INCVLTIS. Quid sint arua videris lib. pri. carm. 128. *Incultis* idem valet, ac *non cultis*, non vomeris ictu versatis, non ferro proscissis, non ligonibus cæsis, non sudore irrigatis &c. Porro hæc priuatio melium, sponte succrescentium, directe opponitur illi felicitati, quæ primo sæculo tribuitur aureo, in opusculo, quod, incerti auctoris cum sit, Virg. attribuitur, atq; Ætna inscribitur; vbi hæc leguntur:

Aurea Saturni quis nescit sæcula Regis?
Cum domitas nemo Cererem iactaret in arues,
Venturisq; malas prohiberat frugibus herbas;
Annua sed saturæ complerent horrea messes.

Dum itaque hanc abstulit rerum affluentiam Iupiter, curis acuit mortalia corda, vt supra innuit Vates, Virg. scilicet inhærens, qui Georg. pri. hæc habet:

. . . . Pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit; primusq; per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda.

NEV SYLVA VNDARET FAVIS. *Neu* compositum ex *ne* prohibentis, & *ue* pro *&*, vltima dempta, sonat *Et ne Sylua &c.* De syluis vero vide lib. pri. carm. 207. Hic pro arboribus sumitur consitum nemus constituentibus. *Vndaret* pro abundaret per aphæresim. *Fauis*, hoc est melleis liquoribus; nam *Fauus* dicitur cerea apum cellula, in qua natos fouens, eisdem fauet, & dulci distendit nectare cellas. Tempore autem Saturni in arborum frondibus mella insedisse dicuntur affluentia adeo, vt latè defluerent. Quod, vna cum vini copia sponte in riuos tunc temporis decurrente, de qua inferiùs, cecinit Auctor Ætnæ cit. his verbis:

Ipse suo flueret Bacchus pede; mellaq; lentis
Penderent folijs, & pingui, Pallas Oliua &c.

Horum autem priuationem à Ioue immissam memorat Vates, Virg. secutus, qui Georg. pri. ait:

Mellaque decussit folijs, ignemq; remouit
Et passim riuis currentia vina repressit.

ideò post mellis memoratam ablationem, illicò subijcit.

NEV VINA TVMERENT FONTIBVS &c. Vina satis delibauimus lib. 2. carm. 344., & ibidem carm. 352. quid sit *tumuisse* iam vidimus. Fons autem indeficiens aquarum scaturigo est, quæ Saturno aquarum loco vina dicitur eructasse; & id ipsum à Ioue prohibitum asseritur.

ET TOTÆ RIPÆ FREMERENT IN POCVLA. Non satis fuerat vinarios habuisse fontes, ni tam fuissent affluentes, vt ex illis flumina, vinis redundantia defluerent. Ideò, dum Iupiter fontes prohibet, prohibet & flumina. Dices hoc superflue additum. nam quis nesciat, exsiccari flumina, prohibitis fontibus. Verùm memineris non omnes fontes efficere flumina: quare benè poterant exsiccari fontes, & non exsiccari flumina, si eos videlicet tantum fontes, qui in flumina non abeunt exsiccasset; & ideò fontes simul, & flumina memorat exsiccata, vt scias, omnem spontaneam vini scaturiginem cessasse. *Totus* ad quantitatem, ac mensuram refertur; ideò apte *Totæ ripæ*, pro tota aluei fluuialis altitudine, longitudine, ac profunditate positæ, memorantur. *Ripæ* tamen potiùs dixit, quam flumina, ad amplificandam vim affluentiam, quæ talis fuisset, vt summas vbiq; ripas æquasse insinuetur. Ideò placuit *ne ripæ fremerent*. *Fremitus* propriè est fluctuum murmur; ideò propriissimè hic fremere, mero redundantia, flumina, quasi sonitu, ac

amur-

murmure inuitarent *in pocula*, hoc est ad largè bibendum allicerent; nam *pocula* hic pro ipso bibendi, & pocula coronandi, ponuntur actu. Quid pocula sint, non repeto, innuimus enim lib. 2. carm. 346.

HAVD EQVIDEM INVIDEO. Præoccupatio Rhetorica est, qua negat verum esse, quod obijci potuisset nempè, Iouem, inuidiâ ductum, has mortalibus surripuisse felicitates: idque negans viam sibi aperit ad patefaciendum finem, cuius gratia hæc ipse abstulerit. In vocibus explicandis non immoror, quia notissimæ sunt: & quid sit inuidere, alibi fusè vidimus.

NEC ENIM FAS EST &c. Per particulam causalem *enim* rationem subdit, cur non solum inuidiæ stimulos non senserit, sed nec sentire potuerit, & rationem ipsam desumit ab ea, qua præditus ille esset, natura Deitatis; & quidem merito; nam cum ratio Deitatis sit ratio essentialiter summi boni: & de ratione summi boni sit, esse summe communicabile, certe, ex natura sua, non potuit, ex alienis bonis dolore affici, quod idem est, ac inuidere: cum immò, ex natura sua, non possit bona non elargiri, atq; alienis bonis, tamquam delatis à se muneribus non gaudere. Ideò per coniunctionem disiunctiuam *Nec* à se ipso disiungit id, quod Naturæ improprium fuisset suæ. *Nec fas est*, *Fas* nomen est defectiuum primum tantummodo quartum, & quintum singularis numeri casum habens; sed perfectionem tamen, sine deffectu importat, nam proprie ad Deum refertur, sicuti *ius* ad homines, vt notauit Virg. Georg. pri., vbi ait: *Fas, & iura sinunt*: hoc est Diuinæ leges, & humanæ. Quarè *Fas*, idem est, ac iustum, pium, religiosum, & fati dignum; sed respectu Dei potiùs, quam hominis. Ideò *Nec fas est*

DEOS LIVESCERE, VEL NOCVISSE. Numero vtitur multitudinis, vt indicet hanc esse proprietatem Deorum omnium, vt adstantes Dij non possint, ne si velint quidem, inficias ire, ne se ipsos ab hac laude alienos detegant, si hanc datam immeritò Deitati asseuerent. *Liuescere* est *liuore, siue inuidia tangi*. Passio autem inuidiæ liuor dicitur; nam qui veneno huius pestis imbuitur, tetris semper vultibus, atqi horrorem spirantibus incedit, iuxta Italicum illud dictum, vel in Triuijs vsurpatum.

L'inuidia figliuol mio se stessa lacera.

Sub distinctione autem, quid Deos non deceat, attingit Iupiter, vt se & ab inuidia, & a nocumento, vel sine inuidia afferendo alienum fuisse, id sua ipsius exigente natura, profiteatur.

SED QVOD DISSVASOR HONESTI &c. Secluso à motiuis taliter operandi inuidiæ irritamento, quod in summam nequeat cadere bonitatem: nec non nocendi fine, qui alienus omninò sit à Deitate, cuius essentia bonitas, & beneficentia est; veram iam affert rationem peractorum, veramque operationum suarum causam aperit finalem, iuxta illud Virg. Georg. pri.

Nec torpere graui passus sua regna veterno.

SED VT EGESTAS INGENIOSA. Per coniunctionem *Sed* aduersatiuam, à femoris causis imaginarijs recedens, veras itaque ex aduerso, subnectit Iupiter; superadditâ coniunctione causatiua *vt*, qua causam ipsam denotet finalem. *Egestas* autem *rerum inopia* est, quæ, licet horrido semper appareat vultu, origo tamen bonorum omnium est; vt ait, apud Valer. Max. lib. 4. c. 4., Cornelia illa insignis Graccorum mater Romana, dum Campanam alloquens Matronam inquit: *Quorsum attinet, aut diuitias in prima felicitatis parte, aut paupertatem in vltimo miseriarum loco ponere? cum & illarum frons hilaris multis intus amaritudinibus sit referta, & huius horridior aspectus solidis, ac certis bonis abundet.* Horridior profectò egestatis aspectus est: nam vt ait Mythol. Nat. Com. lib. 2. c. 10.

Improba Paupertas nocuit mortalibus vna
Plus superis cunctis, sæua grauisq; Dea,
Vestibus & gaudet laceris, & pallida semper
Ora fame est: nec mas, fœmina & illa nec est.
Non est illa hominis similis, non illa animanti:
Hoc monstrum secum tristia cuncta tulit.

Aliqui egestatem à paupertate distinguunt, eo, quod egestas commeatuum tantummodo sit; Paupertas verò rerum omnium indigentia. Quæ distinctio si vigeat, congruentissime profectò procedit Vates; Est tamen, vice versa, egestas bonorum fæcunda, nam, dum bona corporis aufert, quæ fluxa sunt, bona animæ adfert, quæ solida, & sola veraciter bona sunt, teste Diogene, qui phylosophycas in animum virtutes ab egestate induci dictitabat; ac dicente Aristone, facem esse egestatem, quæ virtutes omnes, ac animi splendescere facit industrias. Quarè nil mirum, si locum daturus egestati Iupiter, ad mortales bonis, vtiq; solidis locupletandos; bona corporis, fluxa, abstulerit; atq; egestas immissa ab eodem sit: quæ apud antiquos Dea credita, vt apud Mythol. cit., templum habuit diuinis culta honoribus apud Gaditanos populos. *Ingeniosa* autem hæc dicitur, quia *ingeniosus* est, qui naturalem vim ad aliquid peragendum habeat accommodatam, atq; ingenij acumine polleat, nec non industriæ solertia ad aliquid ritè perficiendum. Porrò egestas, quæ inopia rerum sit, ingeniosa certe formaliter in se esse non potest, cum mera priuatio sit: sed ingeniosa dicitur efficienter, quia ingeniosum facit hominem egestate laborantem, ita vt omnes ineat vias, omnesq; experiatur industrias, vt illius à pressuris liberetur: ad quod allusit Hetruscum illud

Bisogno fà buon fante:
E bisognino fà vecchia trottare.

nam Inopia, teste Persio omnes edocet artes, & sapientiam sortita dicitur apud Euripidem.

PROVOCET SEGNES ANIMOS. *Prouocare, excitare*, hoc loco, est, & *incitare*. Animus verò, vt alibi dix., in hoc distinguitur ab Anima, quia hæc vitæ est, ille consilij: Anima enim est id, quo viuimus: Animus, quo sapimus, & intelligimus: quare hic potiùs potentia Animæ intellectiua est, quam anima ipsa: & sumitur, hoc loco, pro intelligentia ipsa, seù pro ingenij spiritu & acumine, quod, sicuti inertia, ob rerum copiam hebetatur, sic solertia, ob rerum inopiam, acuitur, vt supra, & *segnis* dicitur *animus* tardus, piger, ignauus: nam *segne* est, quasi *sine igne*: nec sine mysterio; nam, vt vidimus, tarditas, inertia, torpor ex prædominio humorum oritur frigidorum; ac ratio naturalis in promptu est; nam frigore constipantur humores cerebri, illiq; sic constipati obstruunt meatus, per quos spiritus, qui sunt quidam quasi sanguinis igniculi, permeare assueuerant, vt cerebrum, ac neruos omnes e cerebro prouenientes, iuuarent, & ad intelligentiam, & ad motum: quare, præcluso aditu spirituum, stupidum efficitur cerebrum, nerui torpentes &c. ideò *segnes*, hoc est *sine igne* animi dicuntur ignauia torpentes. Cum itaque, ex rerum omnium affluentia, & cessatione à laboribus efficiatur, vt facile mortales luxui tantum, atq; escis indulgeantur, efficitur etiam vt, Taxorum, vel potiùs porcorum more, pinguescant: & quia pinguedo, vt plurimi censent phylosophantium, frigida est, sanguinis igniculos illos prohibet, vt diximus, ac ita ex affluentia segnities. Quid igitur remedij? Contrarijs contraria curantur. Accedat egestas; atq; ob rerum inopiam tenuius maneat venter: & tunc, decrescente pinguedine, & frigiditate, soliciti iterum ignei spiritus per apertos escurrent meatus, atq; animum ad solertiam, atq; industriam excitabunt, vt sibi comparet arte ea, quæ ab egestate denegantur, & necessaria tamen sunt. Ideò de ventre ob egestatem famelico ait Persius cit. *Magister artis est ingenijq; largitor venter.* Ritè igitur a Ioue immissa egestas, quæ *prouocet segnes animos.*

ET EXPLORET PAVLATIM. Quæ ad excitationem, incitationemq; animi sequantur, per copulam *&* subnectit: certum enim est, quod intellectus, repræsentato aliquo fine, quem vt sibi bonum appetit voluntas, statim excogitat media, ad talem finem conducentia. Ideò *& exploret*, hoc est *explorare faciat*. *Explorare* autem est *sagaciter, diligenter, ac tota animi sedulitate peruestigare*: *Paulatim*, tamen dixit, idest successiuo nouarum, ac nouarum cognitionum additamento, vt mores ediscentium imitaretur.

VIAS RERVM REMOTAS. *Via* sæpè sæpiùs pro eodem vsurpatur, ac *modus*, seù *ratio* faciendi aliquid; nam sicuti *via* illa est, qua ad terminum ducimur, sic modus, seù ratio faciendi est id, quo ducimur ad intentum perfectè, & efficaciter operandi. In hoc sensu Dido Annam alloquens sororem, hoc nomine vtitur Æn. 4., vbi se modum inuenisse profitetur, quo se expediret ab Amore fugientis Æneæ, dum ait: *Inueni, Germana, viam (gratare sorori)*
Quæ mihi reddat eum, vel eo me soluat amantem.

In eodem sensu Palinurus Æneam rogans Æn. 6., vt secum se ad vlteriores Acherontis ripas adduceret, si quomodo fieri posset, inquit:

Aut tu, si qua via est, si quam tibi Diua creatrix
Ostendit &c.

& in hoc eodem sensu ab auctore hic vsurpatur. *Remotas* autem dixit per translationem: nam remotum a nobis dicitur, quod longè dissitum, & distans est, ac præcipuè, si tanta disiungatur distantia, vt ab oculis surripiatur: ex quo factum, vt *remota* dicantur, quæ occulta sunt, nec facilè patent sensibus,

Propoluerat Poeta in totius Poematis argumento, quod, initio lib. primi, exposuerat, se educturum in lucem Inferni Orbis arcana; atque ad hunc finem assequendum, implorauerat Inferorum opem Deorum.

Vos mihi sacrarum penetralia pandite rerum &c.

Hæc autem secreta partim recensenda erant, vt antecedentia, partim, vt consequentia ad Raptum. Quarè, lib. pri., antecedentia attigit omnia; nempe iram Plutonis prælia in Superos molientis.

Dux Erebi quondam tumidas exarsit in iras
Prælia moturus superis &c.

Caussam tanti tumultus ritè pariter expressit

Impatiens nescire torum, nullasq; mariti
Illecebras &c.

Intercedentes induxit Parcas, ne desæuiret,

Sed Parcæ vetuere minas, orbiq; timentes &c.

Legationem ad Iouem missam, per Mercurium internuncium retulit.

I celer profundo notos, & iussa superbo
Redde Ioui &c.

Ancipitem Iouis mentem descripserat; firmatamq; subindè sententiam, quâ Plutoni Proserpina addiceretur, & datum veneri executionis munus indicauerat; ac Venerem ipsam dolos parantem, properantemq; induxerat. His positis, vt, quod in argumento adiecerat dicendum, prosequeretur; nempè. . . . . *Qua Lampade Ditem*

Flexit amor: quo ducta ferox Proserpina curru
Possedit dotale Chaos.

Secundo libro Venerem dolos prosequentem descripsit; Plutonem Germani monitu properantem, ad auras erumpentem è subterraneis, rapientem denique, ac primâ sententem amoris suspiria, sub oculis posuit, vt iure ostenderetur gaudia Veneris.

Iam durum flexura Chaos, iam Dite sub isto
Inuentæ famulos Manes ductura triumpho.

Data autem occasione, iterum ad pandenda inferi orbis secreta, Raptum vtiq; subsequentia, regreditur; nam, dum Plutonem Tænara intrantem describit, mox occursum ab Inferis, summâ vtiq; frequentiâ aduentantibus, adornatum commemorat,

Conueniunt animæ, quantas truculentior Auster
Decutit arbustis frondes &c.

Seruorum ministeria recenset, ac distribuit:

O curruus properè ledi de Plebe Ministri &c.

Nuptiales instruit apparatus

Pars Aulæa tenent &c.

Elysias Matres nouæ Nuptæ addicit obsequentes.

Reginam casto cinxerunt agmine Matres &c.

Nuptias ipsas, ac nuptialia peragit conuiuia: Musicas addit voces: sedatas Erebi decantat poenas: Tartara omnia in lætitias effusa denotat, & amplificat: ac tandem Proserpinam in thalamum adducit, Elysiorumq; cultores Epythalamium inducit concinentes. Solum itaque superfuerat implenda postrema iam pars argumenti, lib. primo propositi; nempe . . . . . . , *Quantasq; per oras*

Sollicito Genitrix errauerit anxia cursu.

atq; huiusmodi Cereris errores, hoc tertio libro auspicatur. Verùm quidem est, non exhiberi hic a Poeta, quod postremis eiusdem argumenti carminibus dicendum promiserat; nempe *Vnde datæ Populis fruges, &, glande relicta,*

Cesserit inuentis Dodonia Quercus aristis

licet id obiter attingat hoc eodem lib. Iupiter. Sed quanta interdum nouis emergentibus intercidunt. Multa cadunt inter poculum, supremaq; labra. Et sæpe sapius aliter, ac homo proposuerat, disponit Deus. Imperfectum igitur cum & librum hunc, & opus ipsum abruperit potiùs, quam absoluerit Vates, nil mirum, si omnia adamussim non impleuerit; cum cæteroqui videamus, Poetam, nulla ex parte, in ijs, quæ tractauerit, defuisse muneri, aut instituto. Et vtinam, quidquid proposuerat, absoluere potuisset, ne tantis ars poetica careret luminibus. Porrò hæc dicta sint, vt noscas, quanto ordine procedat, quam exactè Propositi memor, quam concinnus ornamenti sectator fuerit, sibique cohærens Auctor: in noxios ijs, qui eum non sibi satis cohærentem dictitarunt: dum nos interum huius tertij libri explicationem aggredimur,

Jupiter interea cinctam Thaumantida nimbis
Ire iubet; totoq; Deos accersere Mundo.
Illa, colorato Zephyris illapsa volatu,
Numina conclamat pelagi, Nymphasq; morantes
Increpat; & fluuios humentibus euocat antris.
Ancipites, trepidiq; ruunt, quæ caussa quietos
Exciuerit, tanto quæ res agitanda tumultu,
Vt patuit stellata domus, considere iussi.
Nec confusus honor Cælestibus ordine sedes
Prima datur: tractum Proceres tenuêre secundū
Æquorei; placidus Nereus, & lucida Phorci
Canities, Glaucum series extrema biformem
Accipit, & certo mansurum Prothea vultu.
Nec non & senibus fluuijs concessa sedendi
Gloria: plebeio stat cætera more iuuentus
Mille amnes: liquidis incumbunt Patribus vdæ
Naiades; & taciti mirantur sydera Fauni.

IVPITER INTEREA &c. Apim nempe Bouem illum sumã, quem Ægyptij, vt nostis, sub Osiridis nomine, impensè a se, pro Numine, coluerunt, Iouem, Ægyptijs Patrem, Iustum, Ducem, ac consultorem, fuisse, testatur Diodorus, in sacris Ægyptiorum litteris: quod fortassis inde ortum habuit, quod nouerint, Iouem Bouis speciem assumpsisse, cum, Europam capturus, se se armentis immiscuit, vt alibi vidimus. Ea itaque hieroglyphica, quibus vsi sunt Ægyptiorū Sacerdotes, ad Osiridem suum exprimendum, eadem Ioui aptanda, iuxta eorumdem sensum facilè intelligemus. Osiridem igitur hieroglyphice expressum, oculum, & sceptrum, seu sceptrum oculatum, pingere consueuerunt, vt ex Pier. lib. hierog. 33. deducitur: Interdum etiam in sceptro ipso ramusculos complicare, soliti fuerant, ita, vt, io complexum coeuntes, oculi speciem, in medio, spectandam conformauerint; eaq; specie, Osirim multoculum, semperq; vigilantem, innuere voluerunt; iuxta sanè etiam eiusdem nominis significationem; *Os* enim Ægyptiaca lingua *multum*; *Iri* verò *oculum* significat. Hinc etiam fortassis effectum, vt Platonici Iouem *Mundi animam* appellauerint, quæ certè semper insomnis est. Sed habeant deliramenta sibi sua antiqui; licet deliramenta non fuissent, quo ad veram diuinitatis rationem explicandam, si hanc in immeritis non collocassent. Certe ex sacris litteris, eodem oculati sceptri hieroglyphico summus, ac verus Iupiter parens, nempè Deus rerum omnium conditor, præfiguratus habetur; nam interrogatus Ieremias, raptus in spiritum, quid videret; *Virgam*, inquit, *vigilantem* ego video: & dixit Dominus; *bene vidisti*, *quia vigilabo ego super verbo meo*, vt faciam illud. Sic, Apocal. 5., sub Leonis symbolo Redemptor Deus exprimitur: *Vicit leo de tribu Iuda &c.* Leones autem insomnes, semperque vigilantes, existimari ab aliquibus, quis nesciat? Et profectò vere ipse anima dici potest vniuersi; Solis ipse Sol auctor; omnia lustrans oculus, semper apertus, qui omnia perspiciat, quem nihil lateat, qui vel abscondita nouerit cordis. De ratione igitur veræ Deitatis est insomnem esse, ac semper rerum omnium regimini aduigilare: atq; ideo non mirum, si hæc ipsa Ioui suo attribuerint antiqui, cum eum scilicet summum Deorum omnium Numen arbitrarentur. Ad hæc itaque respiciens Vates, cum, silentio facto, quiescentes reliquerit Manes, ac consopitos præcipuè, maritales inter amplexus, Tartarorum Principes, transitum facit ad Numen, semper vtiq; vigilantem, atq; opera operibus innectentem, vt & ipse opera operibus adnectat, & argumentum suum prosequatur, longè quidem à dormientium Inferorum regia, quæ fiant; sed ad ipsos tandem spectantia relaturus. Ac primo quidem, nutu Iouis, Iridem Numina ad concilium conuocantem inducit: Numinum festinationem, vt presto sint, describit: ac tandem loca, iuxta vniuscuiusq; dignitatem, eisdem distributa, cælesti illo in consessu, numeratim recenset.

INTEREA IVPITER &c. Aduerbium temporis est *Interea*, compositum ex *inter*, & *ea*; quapropter idem sonat, ac *eodem, quo hæc aguntur, tempore*: aduerbium vtique aptissimum ad res disiunctas, dissitas, diuersasq;, ita inter se connectendas, vt vnam constituat seriem orationis, licet diuersam importet seriem actionis. Hoc itaque aduerbio aptissime librum hunc cum præcedenti Vates connectit,

sicut,

ficuti eodem vfus eft Virg. quintum cum quarto Æn. connectens, dum ait:

Interea medium Aeneas iam Claffe tenebat
Certus iter, fluctufq; atros Aquilone fecabat.

nempè, dum Dido moreretur, interea Aeneas altū tenebat &c.

Sic Auctor, hoc loco, dum Iugales Inferi obdormirent, Iupiter &c. Porrò, cum Iupiter Hominum, Deorumq; Pater, & Rex effet ad eum procùl dubio fpectabat rerum omnium cura, ac concilium Deorum aduocare, vbi opus futurum videretur. Quia verò de Ioue pluribus & primo, & fecundo egimus lib., & quæ hùc præcipuè fpectant nuper exarauimus: tantum noto, peculiari hic ratione *Iouis* nomine defignari, non verò *Tonantis*, aut *Regis*, aut *Patris &c.* nam, cum Iupiter a iuuando dicatur, quafi *iuuans Pater*; atq; hic fe maxime ad iuuandum procliuem fit oftenfurus, optimo iure *Iupiter* appellatur.

IVBET THAVMANTIDA, CINCTAM NIMBIS. Ad intelligentiam poftremæ particulæ *cinctam nimbis* vide dicta lib. 1. carm. 98. & clarius carm. 100. *Iubeo* dem eft ac *Impero, præcipio, mando*, quod proprium fuperioris eft in inferiorem, peragendis iuffibus addictum, ita vt illi abnuere licitum nequaquam fit. Imperio itaq; vtitur Iupiter, & iubet *Thaumantida*, græco more, pro *Thaumantidem* per hellenifmum: nempè Irim Thaumantis ex Electra filiam. Quid autem, & quæ Iris fit, etiam quo ad fabulas explicatum habes lib. 2. cit. Hìc tantum noto, quòd, licet aliqui, Irim internunciam effe Iunonis tantum, non Iouis effe afferuerint, falfam ab ipfo exiftimari hanc opinionem, aperte indicat Auctor, Principem fecutus Poetarum, qui Æn. 9. internunciam Iouis Irim ad ipfam mitti Iunonem proteftatur.

. . . . . . Aeream cælo nam Iupiter Irim
Demifit, Germanæ haud mollia iuffa ferentem,
Ne Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.

quod tamen non obftat, quin & Iunonis internuncia effe potuerit, immò & omnium Deorum, vt alij voluere.

IRE, è folio videlicet ipfius Iouis, cui femper affiftit, ad nutum prona, vt vidimus lib. 2. cit. ire, inquam, ea qua pollet velocitate, & ad quam exprimendam, eam, inftar Mercuri alatam effinxerunt.

ET ACCERSERE &c. Munus obeundum cum itinere, coniungit, vt feftinationem indicet adhibendam; quafi dixerit, non immorandum apud Deos, ad quos conuocandos mitteretur, fed, non intermiffo itinere, vocandos, itereq; ad alios eodem tempore properandum. Porrò *Accerfere* idem profectò eft, ac vocare; fed infuper etiam affumitur pro eodem, ac *Ducere*. Vtitur itaq; hoc verbo Vates, vt oftendat, iuffum imperantis ab Iri non negligendum fuiffe, ita vt folo vocandi munere contenta rediret; fed vocationem debuiffe efficacem fieri, ita vt non folum incitaretur ad obediendum iris, fed vt prædem fe illis exhiberet, ac duceret ad excipiendos imperantis outus.

DEOS. Deorum nomine Deas etiam complectitur, fed genere vtitur præftantiore, vt & de confequenti minùs præftans intelligatur; præterquàm quod Deus à Deitate dicitur; quare quidquid habet Deitatem, Dei nomine comprehenditur, nullà diuerfitatis fexus, fed Deitatis tantum habita ratione.

TOTO MVNDO. Ideft ex omnibus totius Mundi partibus; nomine autem Mundi intelligit quidquid ab Inferorum orbe, feù ab eiufdem finibus ad folium vfq; fupremi Iouis protenditur, quod cur dicatur Mundus, alibi fæpè diximus. Tartara autem non euocantur; nam cum concilium futurum effet de noo prodendo Cereri Raptore, non dubitandum fuit de Inferis, in quorum bonum vertebat Proferpinam habuiffe Reginam; Sed dubitandum de fuperis, in quorum iniuriam cedere Raptus Proferpinæ videretur; ideò hos iubet, non inferos acciri. Innuit autem hic tacitè Vates diuifionem Deorum ab antiquis factam, & quam ipfe inferius in ordinem digeret fedes diuerfis affignans diuerfas. Ex antiquis itaq; Dijs alij Cœleftes, vt notat Mythol. Nat. Com. lib. 1. cap. 7. alij Terreftres, alij Aquatiles funt crediti: aquaticorum alijs maris, alijs fluuiorum, alijs fontium cura fuit commiffa: è terreftribus rurfus alij montani, alij fylueftres, & Paftorum præfides, alij agricolarum fuere: Cœleftium alij fummæ rerum præerant humanarum, alij confultores aderant, alij Præfides tempeftatum, certifq; cœli regionibus præfuerunt. Aderant & Tartarei, fed hos, quippe non de mundo, nec memoro, nec inter accerfendos recenfentur, vt ex dictis. Præter Deos autem in hac diuifione contentos nulli, alij effe poffe crediti funt. Ex quo habes qui nam fuerint accerfendi.

ILLA (nempè Iris) ILLAPSA ZEPHYRIS. *Illabor*, à quo partic. illapfa, verbum compofitum ex *in*, & *labor*, mutata littera *n*, in *l*, fignificat, celeri quidem, fed quieto, ac fuaui curfu, in locum aliquem properare. Dicitur itaq; *illapfa* Iris, ideft placido, fed velociffimo inuecta motu in mandatorum executionem: atque, vt magis innotefcat velocitas, fubdit Vates, quibus vfa fit vehiculis Thaumantis filia, nempe *Zephyris*. De Zephyro vide dicta lib. 1. carm. 185. & lib. 2. carm. 73. Hic tantum fupereft dilucidandum, cur Vates Zephyros potiùs Iridi attribuat, quam alios ventos; quandoquidem ventos indifferenter Iridis aurigas oftenderit Virg. Æn. 5. dum de ea Iunone miffa ad incitandas Troianorum Matres, vt claffi ignem fubijcerent, ne iterum enauigare cogerent, ait:

Irim de cælo mifit Saturnia Iuno
Iliacam ad claffem, ventofq; adfpirat eunti.

Pluribus itaq; de caufis Irim defcribit Auctor illapfam Zephyris. Et primo quidem, quia, cum celeritate opus effet, nulla ventorum aptior celeritas, ad Cælitum internuncios deferendos, vt patet ex ore Virgiliani Iouis Æn. 4. vbi Mercurium fummâ celeritate miffurus ad indicenda Æneæ de difceffu ab Didone, mandata, vt nuncium quàm maxime acceleret, fic concitato alloquitur ftylo.

Vade age Nate: voca Zephyros: illabere pennis.

Secundo ventus admodum beneficus eft Zephyrus, quippè euius beneficio, omnis in herbas turget humus &c. Cum itaq; Iupiter Proferpinæ raptum in maximum orbis bonum conuertere meditaretur, vtatur Zephyro Iris ad iter, quo concilium aduocet ad huiufmodi bonum ftabiliendum. Tertio ferenitatis effector dicitur Zephyrus apud Mantuanū.

. . . . . Tota ferenos
Amittis Zephyros, totam prolabitur Eurus.

quare, cùm ex concefsâ Plutoni Proferpinâ reddita fuiffet cælo tranquillitas, ablato turbine imminentis belli, aptè Zephyris vtitur, ferenitatis affertoribus, Thaumantias. Quarto fœlicitatem inducens creditur Zephyrus, atq; ideò apud Pontanum legitur.

Spirat odoratus, Zephyris fælicibus, aer.

quare ad conuocandum concilium, quo orbis fælicitas firmaretur, apte fælici vento vtitur Iris. Quinto denique iam nofcimus Zephyrum rore fœcundum, & madidantes quatientem nectare pennas, vt glebas fœcundo rore maritet: quare, cum Iris ex aqueo humore concrefcat, & varijs exornetur coloribus, vt vidimus lib. 2. cit. probe Zephyris vtitur, quippe maximè ad Iridis naturam adaptatis; & cum ad maritalia fœdera firmanda properet, ne detecto Cereri Raptore, Ceres illa interturbare aggrediatur; iure fœcundo, ac maritali inuehitur vento.

VOLATV COLORATO. Noueris effectui attribui quod eft proprium caufæ; nempè volatui attribui colorem, qui pennis alatæ Iridis fuerat tribuendus. De coloribus autem Iridis vide lib. 2. cit. Alij cum Parrhaf. legunt *Zephyros tranfgreffa volatu*, fed minùs, vt vides erudité. Ideò vulgatam fequor.

CONCLAMAT &c. *Clamare*, à quo & *cum* componitur verbum conclamat, non rarò accipitur pro *tota vocis conatu vocare*: fic de Anna, Didonis forore morientis, Virg. Æn. 4. inquit:

Per medios ruit, ac morientem nomine clamat.

ideft *magna vocat voce*, vt docent Interpretes. Idem itaq; erit *conclamat*, ac *conuocat*; ita vt focietas importata per præpofitionem, a qua illud verbum componitur, fe teneat ex parte vocatorum, non verò ex parte vocantis, vt fenfus fit, clamat Iris voce magna Deos vocans, vt fimul ad folium fummi Regis conueniant. Ex quo vides, quàm aptè Præconis mores, cuius munus obit Thaumantias, imitetur Poeta.

NVMINA PELAGI. Quid Numinum veniat nomine, fatis habuimus, in calce lib. 2. carm. 375. Hic Numen & pro perfona, & pro voluntate Deorum ponitur; nam & perfonaliter conuenire iubebantur, & voluntatem afferre in nutum fummi Iouis paratam. *Pelagus* autem, propriè loquendo, *profundum maris* eft, græcè πέλαγος, quod fit πόῤῥω τῆς γῆς, ideft procùl à terra. Sumitur tamen pro quouis mari non femel: aft hic arbitror rigorosè accipi in propria fua fignificatione; nam fluuialia, & marina Numina in profundo maris, ac fluuiorum degere, fuit Antiquorum opinio. Quarè Arifthæus, apud Virg. Georg. 4., matrem vocans Cyrenem Numen fluuiale, ait:

Mater Cyrene, Mater, quæ Gurgitis huius
Ima tenes &c.

& inferiùs sensum Aristhæi confirmans Vates subdit:

At Mater sonitum, thalamo sub fluminis alti,
Sensit: eam circum Milesia vellera Nymphæ &c.

De maritimis vero Numinibus idem dicendum deducitur ex eodem Virg. Æn. pri., vbi dicitur Neptunus tunc sensisse tempestatem, ab Eolo immissam, cum profundum turbauerit, quasi dicat, eum in Regijs vsq. penetralibus tumultum exciuerit.

Interea magno misceri murmure Pontum,
Emissamq. hyemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis: grauiter commotus, & altè
Prospiciens &c.

Vbi nota, Virg. non dixisse *Audijt*, sed *sensit* stagna imis vadis refusa; *sentire* autem propriè de tactu dicitur, & immediationem requirit suppositi; quare in imis fuerit vadis Neptunus, necesse est, qui senserit &c. Insuper nota illud *prospiciens altè*, quod pariter indicat, Neptunum ex profundo suspexisse, antequam caput ad vndas extolleret superiores. Hinc habes, cur Auctor noster Irim, magna voce clamantem induxerit, nempe, vt ex aquarum superficie stantes in profundo Deos excire posset, ita vt audiretur. Verùm ex his aquarum fluctibus tempestas in Auctorem ipsum emergit: videtur enim vel immemor fuisse eorum, quæ immediatè ante facienda proposuerat; vel parum sibi cohærens; vel Thaumantiadem, quam toto animo exequendis addictam mandatis insinuauerat, iam immictis sui immemorem, ac negligentem efficere. Iusserat Iupiter eam ire, totoq; Deos accersere mundo. Vix dixerat: *Illa volat &c.* Sed finis deturpat, non coronat opus; cum sola aquarum Numina euocata ab Iride recenseantur; alia vero euocanda Numina quonam loco seponuntur? Certe vel Vates immemor, vel internuncia socors, & negligens effecta est. Verùm, quod alij socordiæ facilè dederint, ego potius Prudentiæ, atq; artificio dederim Auctoris. Nam primo, isto quidem optimo, Iris applicatior ostenditur euocandis Numinibus, eiusdem Iridis naturæ maximè consentaneis, nempè aqueis, cum aqueo itidem humore Thaumantidis arcus coalescat. Secundo nota Deos maris positos esse in vltima regione, ab Internuncia Iri peragrandâ; ex quo clarè deducitur, Irim, quæ Numina in extremis finibus posita euocauerit, viciniorum certe conuocationem non neglexisse. Quid enim negligeret, quos, præteriens, necessario obuios haberet, Deos illa, quæ ad vltima vsq; legationis suæ confinia peragrauerit, ad remotissimos euocandos? Dixi, Deos maris in vltimis legationis finibus extitisse, nam cum in profundo maris degant, centro, vt ita dicam, finitimis, tantùm vltra eos Tartara supererant, ad quæ Iris non mittebatur, vt ex dictis. Quid igitur Numina intermedia memoraret Vates, cum præcipuè in assignandis in consessu sedibus, iterum essent repetenda, & ex consequenti ea vt vocata recensenda? Nonne occidisset miserum, crambe repetita lectorem? Siletigitur, quia etiam nomina Deorum e mari euocatorum aperienda erant inferiùs, nullum hic nomine exprimit, sed generali tantùm vocabulo Deos Maris appellat; ita reliqua Numina, euocata vndiq; non enumerat, iterum inferiùs enumeranda. Iussa fuerat Iris Deos pertransiens, & non intermisso itinere conuocare: dum igitur in termino legationis mandata exequens constituitur; per necessarium consequens habetur, & transitum emensam fuisse, & mandatis in transitu non defuisse.

ET INCREPAT NYMPHAS MORANTES. Fœmineos hic mores carpit indirectè, quæ lentè adeò festinant, maximè cum iter aliquod suscipiendum sit, vt nunquam satis appareant ad proficiscendum paratæ, quibus attentis imitatur subindè mores accelerantis, clamantisq;, atq; impatienter vrgentis, vt se expediant tandem, & festinent, dum eas Irim inducit increpantem: *Increpare* enim est *sonum, crepitúmque cum strepitu edere*; ex quo factum, vt translatè pro eodem accipiatur, ac *reprehendere*; sed reprehensione quadam, acri verborum vehementia, & pedum strepitu, ac supplosione, expressâ. Moras igitur Nympharum indignanter redarguit Iris, & vt abrumpant, impellit. De Nymphis latè disseruimus, in Præfatione ad lib. 2. carm. 9. Hic, Nympharum nomine, veniunt Amadriades, & Naiades omnes, de quibus vide locum cit. Ingeniosè autem Vates Irim inducit huiusmodi Nymphas increpantem: primo quidem; quia Iris eas sibi addictas habere videatur ex eo, quod arcus Iridis multum conferat illis, dum ex vaporibus pluuias colligens earum aquas adaugeat: nam ait Tibul.

Quamuis prætexens picta ferrugine Cœlum
Venturam admittat imbrifer arcus aquam &c.

hoc enim pacto adaugens Iris Nympharum aqueam ditionem, videtur, quodam quasi prædominanti iure vti, posse, vt in obstrictas. Secundo certe cadens pluuia crepitum edit, sicq; aqueo quasi pede, videtur Iris terram, & aquam pulsare; ideò iure inquit Vates *increpat* modo explicato *Nymphas morantes*, hoc est moras nectentes, & non celeriter accurrentes.

ET EVOCAT FLVVIOS &c. Particula *Et* cumulatiua hic est, & superaddentis munus obit, non copulantis, idem, ac *insuper*. *Euocare* est *extra vocare* fluuios, hoc est fluuiales Deos, vt quo vocantur iter arripiant.

ANTRIS HVMENTIBVS. Præpositio est in verbo. Fluuiorum autem Numina in antris, ex quibus flumina exeunt ipsa, residere solita iam vidimus lib. 2. carm. 69. Cur autem hæc antra humentia dicantur, patet ex fonte, quem in ijs habeant aquæ.

ANCIPITES, TREPIDIQ; RVVNT &c. Promptam Deorum obedientiam describit, eorumdemq; perplexi animi fluctuationem indicat, ortam scilicet ex nouitate rei, cum Deos omnes ad Concilium conuocari neutiquam solerent, nisi in summa rerum trepidatione: quare & metuentes iure insinuat. *Ruunt* festinantis, præcipitantisq; moras, exprimens celeritatem, verbum est de quo nos lib. 2. carm. 20. sed hic insuper alludit ad concitatos aquarum cursus, quæ semper ruere videantur, dum vnda truditur vnda &c. *Anceps* idem est, ac *incertus*, seu *fluctuans animi*; quod efficitur, cum, varijs propositis rebus, nulli satis acquiescit cogitatio; sed fluctuantis adinstar maris, nunc redit, nunc fugit, &, vnde effugerat, illuc regreditur, iterumq; refugit &c. sic Calistus apud Bracciol. de Cruce lib. 19. animi sui æstuantis fluxum, ac refluxum, his, aperit:

Mille modi rinolgo, e quello stesso
Ch' hor del aurea mi piacque, hor mi dispiace &c.

Et hoc ipsum est, quod hic per adiectiuum *Ancipites* significatur; varias enim in cogitationes abierant, accita insperatò, Numina, dum causam animo peruestigantibus multæ occurrerent, nulla probaretur præcipuè tranquillis, vt tenebantur, in rebus. Quid tandem *trepidi* nomine importetur, videas lib. 2. carm. 175. Certe trepidatio ex insperatis oritur, ac præcipuè ab ijs, quæ fieri non assolent, nisi in summo rerum discrimine, (cuiusmodi fuisse dix, hanc Deorum conuocationem) nam animus, ad malum semper credendum pronus, terrore facilè completur, cum anceps hæret, nec quid futurum sit prænoscere satis potest. Hic itaque hos duos naturales effectus, non solum copulat Vates naturam imitans, sed, desumptam ex ijs rationem etiam reddit Deorum festinationis; nam timentes festino semper properant gradu. Sic Achemenides ille, qui apud Virg. Æn. 3. in Cyclopum incidit, cum eorum, qui secum erant celerem fugam, vrgente timore concitatam describeret, ait:

Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socij vasto Cyclopis in antro
Deseruere &c.

QVÆ CAVSA &c. Rationem aperit, cur ancipites, ac trepidi fuerent Dij: secum nempe cogitabant, quæ nam causa vrgens adeò adesset, vt vocarentur. Aliqui, hunc locum, errore librariorum, arbitrantes corruptum, corrigunt, & legendum asserunt: *Qua causa*, non quæ causa: sed primo quidem hi dum locum emendare student, carmen corrumpunt; secundo idem tandem dictitant per diuersa: nam iuxta horum sententiam sensus erit: *Cogitabant, qua causa, eos excuerit Iris*; Iuxta autem vulgatam nostram, actio Iridis in causam huius actionis Iridis vocantis refunditur, cum causa causæ sit causa causati, atq; adeò in idem recidit sensus; quarè nil arbitror immutandum. Cogitabant itaque, *Quæ causa*. Accepta io communi causa *id vnde aliquod desinetur*. Quadruplex à Phyl. assignatur, nempè efficiens, materialis, formalis, finalis. Hic certum est finalem inquiri; finis enim est *cuius gratia fit aliquid*; & cum finis primus sit in intentione, vltimus verò in executione, sequitur, vt huiusmodi finem Dij ignorare cogerentur, quippè qui mentem summi Iouis nullatenùs penetrarent. Cum autem plures fines, quorum gratia aliquid fiat, excogitari possint, hinc est, vt Dij ancipites essent, atq; expectatione anxij.

EXCIERIT, (pro exciuerit, per Sincopen) QVIETOS. *Excire* est extra aliquem locum accire. *Quietus* verò à quiete dicitur, quasi *quietè tenens*; quarè idem est, ac *tranquillus, pacatus*, & nulla vel extrinseca, vel intrinseca, perturbatione agitatus. En itaque rationem assignatam, cur *trepido* accurrerent Dij; nempe quia Deos, quiete sua tutos, nunquam Iupiter excire, eorumq; otiá interturbare solitus fuerat; ex

A quo

quo graue quoddam ominabantur malum. Adde quietos appellasse Deos, hoc est *nocturna consopitos quiete*, nam intempesta nocte factam huiusmodi conuocationem mox videbimus; & ideò multo magis trepidare debuerunt, cum tali, ac tam inopportuno tempore vocarentur.

QVAE RES AGITANDA. Nouerant ex Iri Numina se à Ioue ad concilium conuocari, sed quid in diuino agitandum esset Senatu tunc temporis ea prorsùs latebat; ideò cogitabant, quodnam tam vrgens negotium interrumperet otium. Agitare autem, à quo partic. futuri temp. pass. *agitanda*, idem est, ac *discutere*, discuti enim in Concilio dicuntur, quæ per diuersas sententias examinanda, ad deliberandum proponuntur.

TANTO TVMVLTV. tàm ingenti, tàm magno, tàm accelerato, atq; intempestiuo; hæc enim omnia sonat particula *tanto*. De tumultu vide dicta lib. 2. carm. 154. Hic ponitur pro perturbatione Dijs ipsis iniecta, pro festinatione iniuncta, pro ipso Deorum festinato vndiq; concursu, ac mentis agitatione.

VT PATVIT &c. Quibus curis impliciti, iter ex remotissimis sedibus, Cælum versus, arripuerint non minùs, quam absumpserint Numina, descripsit Vates. Nunc quomodo se habuerint in termino; quomodo sedes vnicuiq; pro meritis attributæ fuerint recenset, ac primo ingressum notat eorundem in supremum illud conclaue. *Vt patuit &c.* Particula *vt* aduerbium temporis, hoc loco, est, idem sonans, ac *quando*, seù *statim ac*; ideò indicatiuo iungitur, non coniunctiuo: sicuti in hac eadem significatione ea vtitur Virg. Aen. pri. dicens:

Vt spolia, vt currus, vtq; ipsum corpus amici,
Se quoq; Principibus permixtum agnouit Achiuis &c.

Patêre autem idem est, ac *apertum esse*, seù *aperiri*: quarè sensus est *statim, ac aperta fuit domus &c.* Suspicari quis posset adnotatum his verbis tempus initi concilij, illudq;, Aurora illucescente intromissum declarari. Nam Cælum aperiri dicitur, vt in 10. Æn. asserit, Seruius, cum Dies illucescit, claudi verò, cum Nox ingruit; atq; hoc esse Poetis familiare comprobat ex alio Virgilij loco, nempè ex Æn. pri., vbi, cum Virg., ore Aeneæ loquentis, defuturum asserat Diem, Noctemque successuram, antequam Troianorum calamitates recenseat cunctas, noctem per Cælum clausum connotat, dum sic habet ibi:

O' Dea, si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales nostrorum audire laborum
Ante Diem clauso componet vesper Olympo &c.

Verùm huic explicationi obstat, vt arbitror, ille ipse finis, cuius gratia solicitus Iupiter concilium iusserat euocandum, effecturus scilicet, vt ignotus Cereri raptor remaneret; nam hic finis dilationem non patiebatur prohibitionis faciendæ, ne quis Deorum detegeret Raptorem, præcipuè cum, vt inferiùs videbimus, occultis illicò stimulis eadem nocte Ceres ad inquirendum excitaretur. Quare, cum sciret Iupiter, cauendum ne parua mora infinita fieret iactura, nullo modo probabile est, eum in nouam vsq; lucem negotium distulisse; sed immò, dum apud Inferos nuptialia peragerentur, eodem tempore, Iouem, de præcauendo, ne quid Ceres resciret, agitasse, vt clarè notat particula illa *Interea*, initio libri apposita.

Dices particulam illam referri ad tempus, quo missa fuerit Iris; non ad tempus concilij peragendi, licet enim intempesta nocte missa fuerit, cum tamen semotissimas adire regiones, ex quibus euocanda Numina essent, in ictu oculi potuit: quarè nil mirum, si in matutinam horam distractum fuerit Concilium, vt interim Numina conuenirent.

Obstat tamen huic eidem moræ Iris celeritas, Zephyris ad exequendum munus inuecta, vt diximus: obstat increpatio, quam in Nymphas exibrat morantes, quæ omnia ostendunt summa celeritate concilium conuocatum: & obstat anxius Deorum timor, quo præcipites in concilium agerentur.

Subdes: Missa Iris volatu dicitur colorato aerem permeasse; sed id non potuit, nisi illucescente die, quia nullus sine luce color; ergo &c. & adde, quod Iridis colores ex sola reflexione lucis efficiuntur, vt nos ipsi lib. 2. docuimus.

Verùm neq; id euincit intentum. Nam Iris hic non ponitur pro arcu, qui via Iridis dicitur a Virg. Aen. 5., sed pro ipsa arcuati tramitis Dea, semper ante Iouis solium assistente, & cuius Alæ colores semper induant arcus; atq; adeò, quacumq; hora moueatur, semper erit verum dicere, eam volatu colorato euolare; nam etiam, sine luce, colores omninò rebus insunt, licet visibiles non effulgeant.

Potius itaque ante diem peractum fuisse concilium deducitur ex textu ipso, dum habet: *Vt patuit stellata Domus*: apertè enim tempus notat nocturnum, quo scilicet stellæ effulgent in Cælo: & hoc præcipuè, spectato Poetarum sensu, qui stellas occidere, ac denuò oriri dictitant; nam, si stellæ erant in Cælo, certè nox erat; cum enim in occasum vergerent, eas sinu maris excipi fabulabantur, vt nostis. Immò etiam ex consequentibus deducitur, nam, vt videbimus inferiùs, eodem tempore, quo Concilium, apud Iouem, haberetur, Ceres, apud Cybelem terrebatur in somnijs, & aperte notatur nocturnum horum tempus terrorum: ergo & nox erat adhùc, dum cœleste concilium haberetur. Concludo igitur, Vatem, hoc loco, non tempus illucescentis diei notare voluisse, sed tempus admissionis Deorum in conclaue tunc fuisse, cum *patuit stellata domus*; & Principum mores imitatum fuisse, qui, Satrapis ad Concilium vocatis, in intimis tamen penetralibus degunt, donec omnes, qui acciti fuerint, in Procœtium (vulgò *Anticamera*) vel in atrium conuenerint; quibus omnibus ibidem congregatis, tunc Aulæa tolluntur, apertoq; regio conclaui, vbi Rex assideat, in conspectum adducuntur consiliarij, vt quid, & de quo agendum percipiant, & agitent. Sic sphœræ sunt quasi atria, & Procœtia Cælestis Regiæ; Cælum autem stellatum, nempe octaua sphœra, conclaue erit, vbi concilium congregandum assideret: in intimis autem penetralibus, nempè in superioribus cælis, de quibus infra, Iupiter degere credendus est. In septima itaque sphœra mansionem fecisse Numina, ad Concilium accita, donec, congregatis omnibus, Cælum stellatum, regium nempè Iouis Conclaue, apertum fuit, introductiq; vocati ad Concilium Dij. Eodem ferè modo loquitur Virg., qui cum in calce libri 9. descripsisset Troianorum Certamen in Turnum &c. quod certè, adulta iam admodum luce peragebatur; non verò ante Diem, vel oriente vix Die initio 10. Aen. Iouem inducens Deos in Concilium vocantem, vt vetaret vlteriùs in Troianos iam desæuire, sic exorditur.

Panditur interea domus omnipotentis Olympi,
Conciliumq; vocat Diuum Pater, atq; hominum Rex
Syderuam in sedem &c.

Vbi Seruius explicans verbum *panditur*, cum expositionem supra traditam retulerit, quasi, quæ dixerat, corrigens subdit: *Quamquam panditur Cælum etiam simpliciter possumus accipere, pro quouis tempore, scilicet, ad Numina conuocanda, quod melius erit.* Quamobrem nil mirum si & ego, sententiam secutus, in sensu, a tempore præcisiuo, explicuerim Auctoris verba: *Vt patuit*

STELLATA DOMVS. Locus commodæ habitationis *domus* appellatur, vt nostis: *Stellata* autem idem est, ac *stellis referta*. Quarè, per stellatam domum, octauam, vt diximus, sphœram signat, quæ sola est stellarum omnium fixarum sedes, cum reliquæ omnes inferiores sphœræ, quæ Planetarum dicuntur vnicum singulæ deferant sydus. Verùm & hic obijci posset, non satis Vatem congruere cum receptissimo Aristot. de Cælo sistemmate, quod, cum infimam, supra ignem, sphœram Lunæ attribuat, secundam Mercurio, tertiam Veneri, quartam Soli, quintam Marti, sextam Ioui, septimam Saturno, satis comprobat, Cælum Iouis sextum esse Cælum, non autem octauam sphœram, seu potiùs Cælum Cristallinum, ad quod per stellatum Cælum ingressus pateat adeuntibus. Verùm aduerte Arist. in suo illo sistemmate sedes Planetarum ordinatim profectò recensere; sed Iouem non considerari hic ab Auctore nostro, vt sydus, inter errantia, beneficum: sed, vt Deum, iuxta fabulas, Deorum omnium Regem: atq; adeò, esto, proprium syderis sit sextum cælum Iupiter tamen stellæ suæ dominator, summum obtinens imperium, summum etiam cælorum sibi vindicat in sedem; quod & Virg. cit. Aen. 10. asseruit, dum textum prosequens supra exaratum ait:

Sydeream in sedem terras vnde arduus omnes,
Castraq; Dardanidum spectat, populosq; latinos.

CONSIDERE IVSSI. Satrapum adhùc mores imitatur; ijenim, adstante summo rerum Imperatore, nunquam assident, nisi accepto priùs Imperantis nutu: vice autem versa, vt benignitatem præseferant imperantes, statim ac in solium deuenere, annuere congregatis solent, vt sedeant, sententiam excepturi. Adstabant igitur & Cælorum Proceres Ioui: at ille statim iubet, vt sedeant eiusdem audituri sermonem. Verba in aperto iam sunt ex dictis. Tantum noto altercationes esse inter aliquos de significatione verbi *considere*; alij enim volunt, idem esse, ac *consedere*, hoc est *simul sedere*: alij dicunt, differre verbum *consido* à *consedeo*, eo, quod

consedere quietem perdurantem significet, *considere* verò transeuntem; veluti cum viatores, itinere fatigari, alicubi sedent, sed quasi adhuc in motu breuissimam scilicet post moram digressuri. Ego, vt fatear, non video hanc distinctionem communiter vsurpatam; immo apud Virg. Æn. pri. Didonem hoc verbo vsam inuenio ad exprimendam firmam, certam, & non amouibilem quietem, dum enim Troadas inuitat ad figendas sedes, eorumq; in Regni partem acceptura, sic habet;

> *Vultis & his mecum pariter considere Regnis?*
> *Vrbem quam statuo vestra est: subducite naues &c.*

Clariùs Æn. 6., Æneas, finem laboribus, ac peregrinationibus implorans, hoc eodem vtitur verbo, vt quietem, quam tandem imperturbabilem, immotamq; exoptaret, exposcat,

> *. . . . . Tuq; o sanctissima Vates,*
> *Præscia venturi, da (non indebita posco*
> *Regna meis Fatis) Latio considere Teucros,*
> *Errantesq; Deos, agitataq; Numina Troiæ,*

Certè hic ab Auctore etiam nostro pro eodem, ac *consedere* ponitur, vt patet, dum subdit *Cælestibus ordine sedes prima datur &c.* Quod si quis mordicùs contenderet, seruandam esse distinctionem, adhùc ab hoc consessu non dissentit; nam Dij ex itinere venerant, vt vidimus, mox ad sua, peracto Concilio, redituri.

NEC CONFVSVS HONOR. Quæ dicta superius sunt de trepidatione, ac festinatione Deorum: nec non de periculo, quod esset in mora, si res diutiùs protraheretur, videntur ansam præbuisse existimandi, futurum, vt concilium illud, raptim confuse, tumultuarie, ac nullo seruato ordine habendum esse. Verùm non poterat Iouem latere eximium illud præstantissimæ dictamen Prudentiæ; nempe *Ante quam quid facias, consulito; cum autem consulueris, maturè facto opus est.* Ideò ne videretur Iupiter inconsultò agere, omnia ex præmeditato peracta ostendit Vates, ita vt, in ipso festinantium tumultu, ordo, tumultuationis exclusiuus, elucesceret. Quarè agnoscenda est, vt emphatica coniunctio illa disiunctiua *Nec confusus honor*; quasi dixerit: Ex multitudine confusio, vt dici solet: *Nec* tamen hanc in multitudinem Deorum irrepsit confusio, sed ordo seruatus est maximus. Alij legunt *Non confusus honor* cum Parrhas. sed dissectus nimis, ac præruptus efficitur sensus, vt legenti patet: quare vulgata perplacet cum Heinsio, qui licet *Honos* legat, non *honor*. nullam hæc litteræ mutatio variationem importat. *Confusum* porrò dicitur, quod nulla habita ratione partium, quasi fortuitò, ex diuersis coalescit, aggregatum per accidens. Quarè tunc concilium diceretur confusum, quando nulla dignitatum habita consideratione, nullo graduum respectu, nulla honoris distinctione, consiliarij omnes promiscuè, quam sors obtulerit, sedem occuparent; quod hic negat Vates euenisse. Honor verò accipitur, hoc loco pro reuerentia cuiq; iuxta gradum exhibenda, seù pro maiestate, ac præcedentia sedendi iuxta meritorum varietatem, ac dignitatum. Attingit autem hic allusiue Vates ordinem in Senatorio Romanorum consessu solitum obseruari, vt ordinis methodum consideranti facile patebit. Cum enim, eiectis Regibus, Respub. floruit Romana, vbi primum, ex instituto Romuli, centum tantummodo Senatores deligebantur ad regimen, eiectis, inquam, Regibus, habita ratione virtutis potiùs, quam originis, non solum ex patricio, sed etiam ex equestri ordine, ac plebeio in Senatum præcipui admittebantur, vt patet ex Hist. Rom. apud Liu. Primus tamen in Senatu honor Consularium erat, secundus Patriciorum, tertius Equestrium &c. & ratio etiam antianitatis, cæteris paribus seruabatur. Sic itaque & Auctor noster sedes distribuit supremi Concilij. Ideò

PRIMA ORDINE SEDES DATVR CÆLESTIBVS. *Primam*, hoc loco, non quo ad numerum, sed quo ad dignitatem, ac præeminentiam, intelligas: *Prima*; hoc est *Principalis*. Et, si ad numerum referri velis, primam intelligas eam, quæ immediatè post ipsam Iouis solium assurgit collocata. Quid sedes sit notissimum est; sed aduerte positum hic numerum vnitatis pro numero multitudinis, nempè pro sedibus omnibus primam immediatè circa Iouem coronam statuentibus. Ideo primam *ordine*, nempè *primam in ordine*. Sed & alium habet respectum illa particula *ordine*, quam hic duplici fungi munere non ambigo; nam, præter respectum ad locum, dicit etiam respectum ad exigentiam rite constitutæ dispositionis, ostendit enim, iuxta debitam dispositionem, sedes principales principalibus rite Numinibus assignatas; ideò *Datur prima cælestibus*, idest in ijs primus considere iubentur cælestes Dij. Vbi aduerte nomen *cælestibus* positum hic ad modum substantiui antonomasticè vsurpari, quasi indicet solos cælestes, in comparatione aliorum Deos absolute dici posse; adeò cæteros dignitatis, ac diuinitatis præstantia antecellunt. Ducor ad ita intelligendum hunc locum, quia Vates dum maris Deos recenset, non dixit absolute *Æquoreos*, sed addidit *Proceres*: vbi noto, ne dignatum eos quidem fuisse nomine Deorum, sed Procerum tantummodo; quasi dixerit Deos quidem, & eos esse, sed, cælestibus comparatos, esse ad instar stellarum, quæ si cum Sole concurrant, splendorem amittunt, & nomen: sicq; rationem implicite reddit, cur data cælestibus prima fuerit sedes.

ÆQVOREI PROCERES. Assignatâ primâ cælitibus sede, secundam æquoreis Numinibus datam refert, qui æquorei ab æquore dicti sunt. Sed cur *Proceres*, non *omnes*, non *Dij* dixerit, inquirendum. *Proceres* dicuntur capita trabium, hoc est mutuli quidam è parietibus prominentes; per translationem verò hoc idem nomen significat Principes, & Magnates Vrbium, Prouinciarum, ac Regnorum, eo, quod & ipsi cæteris emineant. Vtitur itaq; distinctione Vates, dum æquoreis Numinibus attributas recenset sedes, vt noueris non omnia indiscriminatim maris numina secundum, post Cælites, locum obtinuisse; sed habito priùs delectu; nam in Mari dantur & Principes Dij, & Dij minores: dantur Nymphæ principales; & dantur Nymphæ subseruientes, vt patet, apud Poetas, vbicumq; de Satellitio Neptuni, & Amphytrites loquuntur. Principes tantum itaq. ex æquoreis sedes secundas obtinuisse declarat, nam reliquos reijcit inter eos, de quibus dicetur inferius: *Plebeio stat cætera more iuuentus.* Hac eadem distinctione vsum fuisse Auctorem, etiam respectu cælestium, videtur insinuare Parrhas. dum sic ait: *Datur cælestibus. Dijs superis, & ijs in primis, quos selectos appellant, quorum nomina Quint. Ennius hoc distycho complexus est,*

> *Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,*
> *Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.*

Sed hinc abfuisse Cererem non est admonendum &c. Et iure profectò vocata Ceres non fuerat, quippe ea, contra quam Concilium illud haberetur. Aduerte tamen nullum Deorum Cælestium a Parrhasio exclusum à primis sedibus fuisse, si bene eius verba perpendamus; sed tantum asseruisse etiam inter ipsos seruatum fuisse ordinem, ita vt, in eodem ordine sedilium primo, sedentes quidem essent omnes, sed primas teneret sedes, qui digniores essent, ad quos subinde sequerentur alijs in sedibus in ordine eodem collocatis, qui minus excellerent dignitati; quare nil nostræ explicationi refragantur Parrhasius.

TENVERE TRACTVM SECVNDVM. *Tractus* idem sonat, ac *spatium*: *tenuere*, hoc est expleuere sedentes, ac circa Iouem secundam obtinentes coronæ seriem. Quæ omnia in aperto sunt ex dictis.

NEREVS PLACIDVS. Quinam fuerint isti æquorei Proceres iam nominatim recenset, ac primo loco Nereum, quem Patrem Amphytrites Maris Reginæ fuisse lib. 1. carm. 134. iam vidimus, iure ponit; nam, si Orpheo credamus eum, in Argonautis, Deorum antiquissimum vocari, iuxta Græcum eiusdem carmen sic apud Mythol. Nat. Com. lib. 8. cap. translatum.

> *Nerea, cui priscum genus est, hùc aute vocamus,*

atq; si vera sit Hesiodi sententia, qui, in Theogonia sua, (vt nos etiam vidimus lib. 1. carm. 143.) eum asserit Oceani, & Tethyos filium, fratremque Doridis, quam & vxorem duxerit, dicendum erit, Nereum ad Iouis dignitatem valde accedere; cum & Iuppiter Iunonem sororem habeat, ac coniugem. Quare iure æquoreorum hic princeps constituitur, ipsiusq; Neptuni locum tenens. Quinquaginta hic filias dicitur procreasse, quas omnes, patronimico nomine, Nereidas appellarunt: hunc mari præesse, atq; in Ægeo habitare solitum tradunt, ac choreis puellarum mirificè delectari: quod in causa fuit, vt & hic placidus à placendo diceretur, nam placeat necesse est, qui choreis addictus puellas allicit. Vel dicas *placidum* vocari, idest nullis agitatum perturbationibus, vt aptior esset ad consilia, cum enim pro ipso mari sumatur Nereus, tunc perplacet mare, cum nullis tempestatum fragoribus agitatur.

ET CANITIES LVCIDA PHORCI. Proximum Nereo constituit Phorcum. Fuit autem Phorcus, vt ferunt, antiquorum fabulæ, Ponti, seu, quod idem est, Oceani, & terræ filius; consequenter & Nerei, ex parte Patris frater, licet diuersa genitus ex Matre; atq; ideo certè inter Maris Proceres computandus. Verum insurgit difficultas, cur Phorco potius, quàm Nereo canitiem tribuat Vates, cum

Ne-

Nereus antiquissimus Deorum, vt diximus, censetur. Fabulatur, cum Hesiodo, Parrhas. in hunc locum inquiens: *Phorcus Ponti filius, Nerei frater, Græas à partu statim canas ex Ceto sorore suscepit, quas intellige Cloud, aliquem Comarum canities Nereo magis congrueret, qui natu grandior fuerit*, Fabulatur, inquam, Parrhas. & dum, fabuloso effugio, difficultatem eludere conatur, in maiorem incidit, nam, si Græas ex sorore genuit Phorcus, certè & illæ in Æquoreorum Numinum cætu adnumeratæ fuerint, necesse est; atq; ipso teste Parrhas. proprijs ab Hesiodo nominibus, nempè Pemphredo, & Ænyo sunt appellatæ, quibus tertiam addidit Pherecidem Panon dictam; ergo distinctas à Patre sustinuere personas, distincta fuere numina. Si itaq; per Canitiem Phorci *Græas* Claudianus intellexisset, iam ipsas, non Patrem, post Nereum consedisse asseruisset; quod est omninò falsum, nam ordinem inuertisset, quem initio seruatum proposuerat; præponeret enim Deas illas Protheo, quem secutum mox subdit; sicq; & sexus conditioni, & antianitatis legibus, & dignitatum ordini derogasset; nam Protheus Maris Princeps &c. vt videbimus in loco, quæ certè Græis non competit nisi secundariò, quatenus scilicet Phorei filiæ sint. Scio dicturum fortassis Parrhas. se non locutum in hoc sensu, sed tantum affirmasse, Phorcum *canum* fuisse appellatum à Vate ad filias respiciente; nam, sicut Pallida mors dicitur, non quia pallida sit, sed quod pallidos efficiat, idq; per Metonym. sic Phorcus dici potuit *canus*, non quia talis sit, sed quia canas procreauerit Filias. Verum hæc profectò Metonym. procederet, si Phorcus, ex natura sua, canas producere, habuisset; diceretur enim tunc *canus* potentia, non actu; seu causatiuè, non formaliter. Ast canities in Filijs, per accidens est, & monstro similis, non verò ex vi habetur generantis, sicuti loco prodigij habitum semper, si filius in cæsariem nascatur capillatus. Insuper bene procederet Metonym. si hæc canities distinctam, ac relatiuè oppositam personam non designaret, quasi proprietas quarto modo: ex quo fit, vt ex hac proprietate non alia persona intelligi possit, quam illa, cuius de facto est proprietas. Relictâ itaq. Parrhasij fabula, veram aliunde denominationis rationem peruestigabimus. Certum itaq; est primo, Vatem secutum esse significationem nominis Græci: nam *Phorcus* græcè Φορκυς, idest Dæmon marinus *δαίμων* autem apud græcos idem sonat, ac *Deus*, & sapiens: quare idem est dicere *Phorcus*, ac *Deus sapiens maris*. Omitto sapientiam seniorum propriam esse, & seniores canos esse, id secum ferente ætate; nam hæc metalepsis maiorem, respectu Nerei vim haberet. Mitto etiam Iuuenes sapientia præditos canos dici; cum ex sacris litteris cani etiam dicantur sensus hominis; nam, licet ad hæc respexisse Poetam, non negauerim, attamen in his non sistit omninò poeticus Auctoris sensus. Certum itaq; secundo est, Vatem secutum etiam græci nominis ethymoli. Φόρκυς itaq; originem trahit à græco nomine Φορκὸς, quod latinè *canus*, & *albus* est. Quarè nil mirum, si Vates canitiem attribuat Phorco, qui canitiem ferat in nomine. Verum vlterius quæri potest, cur Græci hoc nomine, canitiem importante, Numen istud marinum compellauerint. Aduertendum itaq; inuentores fabularum, Phorci nomine, circularem æquoreārum aquarum motum designasse, & ideò Oceani, ac terræ filium confinxisse, quia principium ab Oceano capit, & ab humore in terra existente, ac secus littora decurrens, dum terram motu suo complectitur Mare, videtur terræ commisceri, & motum ipsum à terra, qua clauditur, desumere, cum terræ fluentem sudorem aliqui mare ipsum dixerint: Cum itaq; ex vndarum ad terram collisione spumæ æquoreæ nascantur candidæ; hinc est vt *Phorcus*, idest *ambiens mares*, seu *motus perambiens fallax* canescere dicatur; quasi spumæ illæ cana sint Phorci Cæsaries super vndas expansa; atq; adeò potius dixerim, Phorcum ipsum à natiuitate canum fuisse, quam Græas canas procreasse, ex quibus nomen desumpserit. Ideò & hic per Canitiem Phorcus designatur, & iure, *Lucida* autem illa dicitur, quia ex albicantibus, ac perspicuis aquarum spumis confecta; nam *lucidum* est quidquid perspicuum, & transparens est. Heinf. *Cærula* legit, quem non improbo: alij *candida*, sed ineptè. nam in canitie satis expressus candor: alij *reuerendaq;* alij *Pallida* &c. Non libuit à vulgata recedere. Aliqui hæc, de Phorco dicta, ad Historiam traducentes, referunt, Phorcum Sardiniæ, ac Corsicæ Regem fuisse, qui, prælio nauali, ab Atlante superatus, demersusq; cùm nusquam apparuisset, creditus sit in Deorum æquoris numerum relatus, Sed hæc nihil ad institutum; nam Vates poeticè loquitur, iuxta fabularum inuentores.

SERIES EXTREMA &c. Tertiam iam cælestis illius consessus classe nexornat: atque in illa, quam extremam vocat, & vltimam, Glaucum, & Protheum disponit.

Posset quis hoc loco Vatem de incongruentiâ redarguere; nam & isti Dij maris sunt, & quidem, quod ad Protheum spectat, eum, putauit Orpheus, claues habere maris. atque omnibus præesse, tanquam vniuersæ Naturæ principium, Quare supra Nereum potiùs videbatur locandus. Quod verò ad Glaucum spectat, ipse apud Ouid. Metam. 13. de se ipso hæc apertè profitetur, dum

Non ego prodigium, nec sum fera belua, Virgo,
Sed Deus, inquit, aquæ; nec maius in æquore Protheus
Ius habet, aut Triton, Athamantiadesq; Palemon.

quare Protheo quidem iungendus, sed supra Nereum videbatur, ob rationem supra indicatam. Verùm, iure optimo, extremum eos in sedem reiectos à Vate non ambigo, vt ex dicendis patebit.

SERIES EXTREMA. *Series* nil aliud est, quàm *ordo*, seu potiùs *continuata ordinis dispositio*. Quare indicat hic Vates, extremas, quas hic memorat, sedes seriem quidem continuasse, æquoreis Numinibus assignatam; sed ita in extremitate ordinis fuisse collocatas, vt, licet in eadem serie, distinctam tamen, & inferiorem classem efficere viderentur. Ideò *series extrema*, idest *vltima*, ac *postremo loco disposita*.

ACCIPIT (hoc est, suis recipit in sedibus) GLAVCVM. Filius Polybi Glaucus ortum habuit, in Vrbe maritima Beotiæ, Anthedon (vulgò *di Negroponte*) nuncupatâ: &, piscator cum esset, forte Pisces, aliquando captos, in prato exposuit, qui tactis herbis, quibus excepti fuerant, nouo vigore repleti, se se iterum in mare proripuerunt, quod miratus prodigium, Glaucus, &, vim aliquam diuinitatis inesse herbis illis, iam ratus, ipse quoque cæpit illas herbas, in quibus pisces iacuerant, dentibus mandere; statimq;, alienatus à mente, ex edito loco se se præcipitem dedit in pelagum, eumq; subinde Maris Dij, miseratione tacti, in Deum marinum transformarunt. Seriem ipse idem fortunæ suæ sic pandit apud Ouid. Metam. 13. cit.

Ante tamen mortalis eram, sed scilicet, altis
Deditus æquoribus, tantùm exercebar in illis;
Nam modo ducebam ducentia retia pisces;
Nunc in mole sedens moderabar arundine linum.
Sunt viridi prato confinia littora, quorum
Altera pars vndis, pars altera cingitur herbis &c,

mox subdit: *Ego primus*

Cespite consedi, dum lina madentia sicco,
Vtq; recenserem, captiuos ordine pisces,
Insuper exposui &c. Et sequitur;
Gramine contacto cæpit mea præda moueri,
Et mutare latus, terrâq;, vt in æquore, niti:
Dumq; moror, miorq; simul, fugit omnis in vndas
Turba suas, dominumq; nouum, littusq; relinquunt.
Obstupui, dubitoq; diù; causamq; requiro;
Num Deus hoc aliquis, num succus fecerit herbæ?
Quæ tamen has, inquam, vires habet herba? manuq;
Pabula decerpsi, decerptaq; dente momordi.
Vix bene combiberant ignotos guttura succos,
Cum subito trepidare intus præcordia sensi;
Alteriusq; rapi natura pectus amore.
Nec potui restare diù: repetendaq; nunquam,
Terra, Vale, dixi, corpusq; sub æquore mersi.
Dij maris exceptum socio dignantur honore &c.

Scio, hanc fabulam à Palephato ad historiam reduci; id enim confictum ait ipse, quòd Glaucus optimus fuerit Vrinator, qui, cum sub vndis nataret, in Insulam quamdam, cultoribus vacuam dicitur penetrasse, vbi tres, aut plures dies commoratus, eâdem tandem viâ profundo remenso natatu, ad suos emergens, se apud marinos Deos fuisse profitebatur; sicq; rudibus tunc hominibus facilè persuasit, se maximum Deum effectum fuisse, Verùm Ouidio inhæret Auctor; quare nil est, cur historiam discutiamus. Hinc certè habes, cur, iure merito, Glaucus postrema in sede fuerit collocatus, quia videlicet alij, supradicti, Dij fuerant naturâ, & origine, hic vero ex mortali, per gratiam in Deorum numerum receptus, ipsorum potiùs commiseratione, quàm merito illius eiusdem.

BIFORMEM. Biformis dicitur, qui duas habeat formas: Sic Virg. Minotaurum appellat biformem, mixtum scilicet ex homine, & Tauro monstrum, Æn. 5.

Hic crudelis amor Tauri, suppostaq; furto
Pasiphae mixtumq; genus, prolesq; biformis.

Sicq;

Sicq; eodem libro Scyllam, humanâ sursum venustam specie, inferius verò caninis horrentem rictibus, biformem dicit, & Centauros ex homine, & equo coalescentes

Centauri in foribus stabulant, Scyllæq; biformes.

Quare inuestigandum remanet, cur Claudianus Glaucum pariter biformem appellauerit. Sciendum itaque, Glaucum compositum asseri ex homine, & pisce, ita vt partes supremæ humanam seruent naturam, ac speciem; inferiores verò piscis induant naturam: atque hinc fortassis originem duxit duplicata de Glauco fabula, qua scilicet alij dicunt in Deum marinum, alij verò in Balenam transformatum. Hanc duplicis naturæ in se ipso vnionem refert ipse idem apud Ouid. cit., dum sic Scyllam alloquitur.

Hanc ego tum primum viridem ferrugine barbam,
Cæsariemq; meam, quam longa per æquora verro,
Ingentesq; humeros, & Cerula brachia vidi;
Cruraq; pennigero curuata nouissima pisce.

ET PROTHEA. græco more, cuius loco nos Protheum inflectimus. Porrò Protheus Deus & ipse Maris fuit Neptuni ex Phœnice Nympha filius, si Zezi, ac Stephano credamus: quare ponendus maximè inter Proceres, vt supra innuimus, videbatur; hocq; potissimum, spectato eiusdem nomine; nam *πρωτευς* ille dicitur, & *πρωτεος*, apud Græcos Princeps dicitur, seu Primas, nam eadem vtuntur voce etiam ad Primates exprimendos. Verum hunc ipsum ex homine Deum factum dicent fortassis aliqui; nam, vt idem Stephanus ait, oppido imperauit, in finibus Macedoniæ posito, ab ea parte, quæ Thraciam spectat, quod Pallene dictum ferunt. Ibi ex Toronide puella, quam in matrimonium duxisset, Tmolum, & Telegonum, filios dicitur suscepisse, qui tantæ fuerint crudelitatis, vt, quotquot hospites aduentarent, luctâ superatos, neci traderent. Offensus itaque Protheus, vt ferunt, filiorum immanitate, a Neptuno patre exoptauit, vt, ductis per maris vada cuniculis, in Ægyptum, occultus, posset penetrare; cuius preces cum audisset Pater, e quodam Pallenes hiatu speluncam sub mari deduxit, qua Protheum in Ægyptum vsque siccum, perduxit; vbi & Regno potitus sit. Porrò, inter regia Ægyptiorum insignia, variæ Diadematum species enumerantur à Piet. lib. hierog. 41. aliqua enim in speciem arboris erigebantur; aliqua in flammarum sursum emicantium splendorem; aliqua succrescentem florem imitabantur: quandoque etiam varias in species cristarum plumas spectare erat dispositas &c. quæ omnia ad decorem modò, modò ad stuporem comparabantur: cùm itaque his insignibus variè vteretur Protheus, ita vt varius semper in huiusmodi ornatibus appareret, datus dicitur fabulæ locus, qua dictus est in varias se se formas commutare solitus; Superstitio enim apud Ægyptios inualuerat, vt crederent, Regem suum eam induere naturam, cuius insignia gestaret: quare si Leonem, Taurum, Draconem &c. in diadematis apicem sustulisset, naturas huiusmodi assumere, quo ad affectum, si non quo ad effectum credebatur. Nec mirum hoc apud Ægyptios, qui Reges suos, vt Deos, venerarentur, & quorum ritus ad alias etiam transijt nationes, ita vt tandem Romani non solum Reges suos, sed & vxores, & filios eorum diuinis honoribus honestauerint, ac, templis etiam dicatis, Deos esse professi fuerint. Hæc certè de Protheo ex cit. Auctoribus inuenio; quibus positis, satis ferè in comperto esset, eandem propemodum, licet non omninò rationem militare, quam de Glauco attulimus. Sed, vt fatear, neque hoc ipsum caret difficultate; nam si Neptuni ex Phœnice Nympha filius fuit certe ex Dijs genitoribus Deus ex natura sua procedere debuit, non verò homo, qui postea mutaretur in Deum. Quare plures arbitror fuisse Protheos, quorum actiones omnes ad Deum tantummodò Marinum deferantur. Nam, sicuti Zezis Protheum dixit Neptuni ex Phœnice filium, sic Xantippus filium dixit Oceani, & Tethyos: non potest autem idem ex geminâ, certè, distinctâ, diuersâq. Matre ortum dicere. Item, Diodorus Protheum Aegypti Regem statuit; Lucianus verò in Dialogo, qui *Nauigium* inscribitur, naucleruni facit peritissimum; & in Dialogo de saltatione Histrionem fuisse Protheum asseuerat, qui in varias formas mutari diceretur, eo, quòd varias in theatris personas aptissimè repræsentaret; quæ omnia vni sanè conuenire non possunt, vt patet consideranti. Quare aliam viam arbitror ineundam, ne de incongruentia redarguatur Claudianus. Dupliciter igitur considerari Protheus potest, vel iuxta fabulas, vel iuxta sensum veritatis, sub ipsis latentem fabulis. Iuxta fabulas Deus Maris fuit; sed talis, vt in terris pariter, ac in mari degeret; quare non videbatur, omnino cum cæteris Dijs, tantummodo marinis, conuenire; sed & terrestrem sinul esse, & maritimum. Incolam profectò Maris eum facit Ouid., Metam. 8., vbi enumerans eos, quibus datum fuerat, sese in varias vertere formas, primo loco Protheum ponit: secundo Metram Erychsitonis filiam; quibus ab alijs additur Tethys, & Peryclimenus, Nestoris frater, Nelei, & Polymelæ filius: & sic de Protheo loquitur Ouid.

Vt tibi complexæ terram Maris incola Prothea.

In terris verò degentem indicat Homer. Odissea 4., cuius græca carmina sic reddit Mythol. Nat. Com. lib. 8. cap. 8.

Cum medios radijs tum Sol ascenderet æstus,
Aequoreus solet ire senex in littora verna.
Hunc Zephyro afflata senem tegit alga marina
Quem circum Phocæ in spelunca, e fluctibus altis
Egressæ carpunt placidam per membra quietem.

dicitur enim Protheus custos, & pastor marini gregis à Neptuno constitutus: quarè & Hor. lib. pri. carm. od. 2. Diluuium Pyrræ memorans ait:

Omne cum Protheus pecus egit altos
Visere montes.

Homericum verò locum imitatus Virg. Georg. 4. ait;

Est in Carpatio Neptuni gurgite Vates
Caruleus Protheus, magnum qui piscibus æquor,
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Aemathiæ portus, patriamq; reuisit
Pallenem. Hunc & Nymphæ venerantur, & ipse
Grandæuus Nereus; nouit namq; omnia Vates,
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippè ita Neptuno visum est, immania cuius
Armenta, & turpes pascit sub gurgite Phocas.

Vides quomodo hoc loco Virg. ipse, seù potiùs Cyrenes Aristhei mater, cuius ore loquitur ille, obstupescat, Neptuni bubulcum eo peruenisse, vt ab ipso Nereo veneratione afficeretur; atque, nullam huius rei causam inueniens, id refundit in Neptuni, cuius filius, licet degenerans, fuerit, voluntatem sic disponentem. Quod est dicere, apud Deos, Deasq; Maris, ac fluuiorum nullius fuisse existimationis, ac meriti Protheum; sed Neptuni fauoribus venerationem obtinuisse. Deum tamen marinum fatetur, & maris incolam dum dicit: *Pascit sub Gurgite Phocas*; sed & terrestrem profitetur, dum subdit: *Hic nunc Aemathiæ portus &* . sed nec dignatur eum Numinis appellatione, circumlocutione contenta, ex qua, Deum esse, deducatur. Verum parallela Homerici imitatio loci habetur, vbi sub dit Cyrenes

Ipsa ego te medios cum Sol accenderit æstus,
Cum sitiunt herbæ, & pecori iam gratior vmbra est
In secreta senis ducam, quo fessus ab vndis
Se recipit &c. . . . quæ apud Autorem perlegeris.

Cum igitur penè Maris impatiens videatur degenerans a Patre Protheus, nil mirum, si maris Proceres, tamquam non prorsùs suum, intueantur; atq; ideò & ad bubulci munus exercendum reijciantur, & inter Proceres sedem non habeat, licet, vt Neptuno obsequantur, eum cæteroq. venerentur. Ideò, & in hoc cælesti concilio, vltimam, vel infra glaucum obtinet sedem, quasi non prorsus eiusdem classis, cum Maritimis, sit, qui terrâ sæpiùs delectetur.

Si verò sensum veritatis, his latentem in fabulis, perpendamus; Protheum vim esse aeris, senserunt antiqui fabularum Interpretes, vt refert Mythol. cit., quem ideò dicunt Neptuni, seù Oceani, filium, quod aer proximè fiat ex aqueis humoribus, extenuatis, atq; ad subtilitatem, raritatemque aeri proportionatam redactis; ex quo fit, vt facillimè termino cuicumq; alieno conformentur, ideoq. Protheus dicatur in varias formas abire. Insuper cum ex aqueis vaporibus nubes efformentur, illasq; videamus varias induere formas, nam modo Gigantis præferunt speciem, modo Draconem effingunt, modo Taurum, aut Centaurum &c., & in aquam iterùm tandem decidant conuersæ, nil mirum, si varias Protheus induere dicatur formas.

Cum itaque aer maximam quidem habeat cum Oceano connexionem, quippè qui semper superficiei aquarum maris indissolubiliter adhæreat; iure Protheus, nempe vis aeris, marinus effingitur Deus; sed tamen, cum extra vndas ipsas versetur semper, licet, vndis incubuisse, non pigeat; sedem etiam habere debuit extra seriem aquarum, atq; ideo vltimam; sed contiguam tamen maritimis Dijs, sedem debuit obtinere. Et hanc arbitror potissimam fuisse rationem, cur Claud. vltimam Protheo sedem, prudentissima dispositione assignauerit.

MANSVRVM CERTO VVLTV. Protheum vaticinio insignem fuisse, asseruerunt Antiqui; sed silentij adeò tenacem,

rem, vt nunquam nisi vi coactus responsa tribueret, nullis, aut obsequijs cedens, aut precibus; immò, si quando in vim incideret, ad responsa promenda coarctantem, tunc, in varias abiens formas, vim cogentem eludere conabatur; & tunc tantum responsa promebat tandem, cum, perseuerante ineluctabiliter vi, in pristinam redire formam cogebatur. Hanc Numinis proprietatem docuit, apud Homer. lib. Odis. 4. Dothea (quam Prothei filiam autumant) Menelaum, de reditu in patriam ambigentem, cum diutius in Ægypto detineretur; docuit enim, vt recentibus Phocarum pellibus, vnà cum socijs, indutus inter Phocas dormire simularent, quo tempore, sub meridiem, Protheus, in siccum exiens, inter Phocas dormire consueuerat; atq; illum dormientem comprehenderent, tandiuq; detinerent in varias se mutantem formas, donec in pristinam redierit formam; tunc enim futurum, vt demum illis futura omnia prædiceret. Hæc ipsa recenset Homerum imitata Virgiliana Cyrenes Aristheum erudiens Georg. 4. vbi hæc habet;

Hic tibi, Nate, prius vinclis capiendus vt omnem
Expediat morbi causam, euentusq; secundet:
Nam, sine vi, non vlla dabit præcepta; neq; illum
Orando flectes &c.

& cum, se ad futuram, ac filium eo ducturam, vbi dormientem facilè posset occupare, pollicita esset, subdit:

Verum, vbi correptum manibus vinclisq; tenebis;
Tum variæ illudent species, atq; ora ferarum,
Fiet enim subitò Sus horridus, atraq; Tigris,
Squammosusq; draco, & fulua ceruice leæna:
Aut acrem flammæ sonitum dabit; atq; ita vinclis
Excidet; aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed, quanto ille magis formas se se vertet in omnes,
Tanto, Nate, magis contende tenacia vincla,
Donec talis erit, mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina somno &c.

Cum itaque has varias formas ad illudendum induceret Protheus; ita eum, in Deorum consessu, adstantem indicat Vates, vt nullam doli artem meditetur, ideò *mansurum* inquit *certo vultu*. Vultus enim hic ponitur pro *effigie* (vulgò *la sembianza*) &, quia, sicuti fons est cor, ita vultus sedes affectuum est, *certo vultu*, hoc est *immobilis* in obsequium affectu mansurus dicitur Protheus. Ex quo obiter nota, quam aptè mores imitetur Poeta; cum enim coram supremo Numine adstamus, io certam Prothei naturam omittere debemus, & nudo, apertoq; vultu: certo, ac firmo semper in obsequium animo, adstare debemus. Sic Satrapæ, qui, in sua ditione, omnia, pro libito, morant, & subuertunt, cum in conspectu summi adstant Imperantis, nil audent nouitatum attentare. Sic itaque & Protheum Vates hic notat adstantem.

NEC NON ET SENIBVS FLVVIIS &c. Fluminum Deitates, quippè absolutum, in vadis, non obtinentes Imperium, cum tributariæ sint, respectu æquoreorum Numinum, videbantur à supremo excludendæ consessu, atq;, inter inferiores Deos sedendi gloria priuatos reijciendæ; seruato scilicet Principum more, quibus coram, sedere, nefas est, eos, qui inferiores, ac gregarij sint, & præcipue, si tributi soluendi onere præmantur. Sed, quoniam veneranda semper senectus est, Claudianus, Romanorum mores secutus, qui senectuti plurimum deferebant, summam, hoc loco, Iouis benignitatem ostentans, datam & senibus fluuijs sedendi gloriam profitetur: atq; adeò, ordinatis supremorum Numinum sedibus, alium instruit sedilium ordinem, quibus fluminum vterentur Deitates, antiquiores tamen ætate, nec, inter ipsas, locorum, in eodem ordine, distinctionem ponit; nam cum omnes principalium fluuiorum Dijs senes sint, propriasque sedes poterant obtinere; seruata tantum ætatis antiquitate; quam distinctionem non expressè ingerit Vates; nam cum dixerit datas sedes ob reuerentiam senectutis, ex necessariò consequenti habetur, eos, iuxta præcedentiam senectutis, sedere debuisse. Quarè frustra fuisset distinguere quod ex re ipsa, etiam nullo superaddito, distinguitur.

NEC NON CONCESSA. Suple *est*. *Nec non*, ex duabus negatiuis coalescens particula, in affirmatiuam transit, ac pro *Et* vsurpatur, quæ, hoc loco aduerb. ordinis est idem, ac *Insuper*, seu præterea aptissima vtiq; particula ad transitum à disparatis ad disparata faciendum. Id porrò concedi dicitur, quod, non ex debito, datur, vel ad exigentiam rei, cui datur; sed gratuito, atq; ex pura concedentis benignitate. Quapropter propriissimè, hoc loco, loquitur Vates, vt ex iam dictis patet.

GLORIA SEDENDI. *Gloria*, hoc est *venia*, *licentia*, facultas, quæ illis in gloriam cederet; nam maximus fuit fluuiorum honor, cum in conspectu summi Iouis sedere permissi fuerint. *Sedere*, à quo *sedendi* verbum vtiq; notissimæ significationis est. Sed non adeò notum, cur actus sedendi Deorum gloriæ tribuatur, nisi Pier. consulamus, qui lib. hierogl. 43. sic de sede habet, *Summorum Principum ornamenta, insigniaq;, multa, & varia fuisse alibi recensuimus; sed nullum vnquam, sellâ sublimius, neq; augustius, neq; venerabilius, habitum*. Ex quo vides, quanto in honore fuerit sellâ decorari; quantæq; fuerit gloriæ sedem obtinere. Certè Macrinus Imperator, cum Bassianum Antoninum diuinis efficere vellet honoribus, duas illi statuas, ciuili habitu, sedentes decreuit. Quare maxima, coram Ioue præsertim, sedendi gloria.

ET SENIBVS FLVVIIS. *Et* pro *etiam* poni notum est. Item sæpe diximus, vnicuique fluuio propriam attribui solitam ab Antiquis Deitatem: quarè *Fluuij*, hic, pro fluuiorum Numinibus ponuntur, res nempe possessa pro possessore. *Senes* autem dicuntur fluuiorum Dij, vel quia ab orbe condito semper fluuij fuere; vel quia, spumantibus vndis, canitiem induisse credebantur, nam senectutis nota canities est. Atque hæc secunda explicatio magis videtur congruere communi omnium opinioni, quæ Deos Maris omnes efficiat senes, quod spumis omnes canescant. Verùm, iuxta sensum Auctoris nostri, *Senes fluuij* ponuntur pro *Antiquioribus ætate*. Nam, sicuti, ex continua mutatione terrestris non minùs, quam aquei, globi, noui sæpe sæpiùs fontes, ac fluuij emerserunt, qui antea non fuerant: sicuti nunc Mare pluribus æstuat in locis, in quibus olim solidum terræ corpus extabat, & terra emersit aliquibus in locis, vbi iam Mare æstuabat, sic hic Vates antiqua, & noua flumina distinxit, ac illa per *Senes*, hæc per *Iuuenes*, vt infra, denotauit. Ad ætatem itaque prouectiorem, non ad canitiem refertur poeticus sensus, cùm cæteroqui per accidens possit quis à natiuitate canus esse, vt fuit Aloysius Capellus nobilis Ferrariensis, meus olim Ferrariæ condiscipulus, quare ineptum fuisset huiusmodi signum, ad præcedentias, ætatis gratia distribuendas.

CÆTERA IVVENTVS &c. Sicuti, per senectutem, antiquiora indicauerat flumina; Sic, nomine Iuuentutis recentiora designat. Nec mirum videatur, nam verè non omnia, quæ nunc terram interlecant, sub Dio, flumina; non omnia, inquam, ab initio Orbis, terram alluerunt; quod & ipsi fabularum inuentores professi sunt; etenim, ante excoriatum ab Apolline Marsiam, certè, per ipsos, non erat in Phrygia fluuius ille, in quem Marsias dicitur conuersus, & nomen adhuc Marsiæ retinet, influens in Mæandrum: aut, si Marsias non excoriatus fuisset, ex lacrymis Nympharum non vidissent Phryges efformatum flumen, iuxta id, quod cecinit Ouid. Metam. 6.

Et Nymphæ flerunt; & quisquis montibus illis
Lanigerosq; greges, armentaq; bucera pauit.
Fertilis immaduit, madefactaq; terra caducas
Concepit lacrymas, ac venis perbibit imis;
Quas, vbi fecit aquas, vacuas emisit in auras,
Inde, petens rapidum ripis decliuibus æquor,
Marsya nomen habet Phrygiæ liquidissimus amnis.

Lacus Hyries nomine, non fuerat profectò, cùm ex, liquata in lacrymas, Hyrie matre, filium præcipitio collisum credente, dicatur emersisse; & de qua hæc Ouid. Metam. 7.

At Genitrix Hyrie, seruatum nescia, flendo
Delicuit stagnumq; suum de nomine fecit.

Caria non vidit Byblicum fontem, antequam Byblis Mileti Creteosis filia eò peruenerit Amasij fugam sectata, ibiq; in lacrymas soluta fontem effecerit: de qua idem Ouid. Metam. 9.

Sic lacrymis consumpta suis Phœbeia Byblis
Vertitur in fontem, qui nunc quoq;, vallibus illis,
Nomen habet Dominæ, nigraq; sub ilice manat.

Sed, ne fabulis nimium deleramus, quis nesciat, nouas sæpè aquarum eruptiones, nempe fontium, lacuum, fluuiorumq;, ex vehementi terræmotu, vbique ferè terrarum prouenisse? Certè Ladonem Arcadiæ terræmotus emisit, qui antea non fuerat; &, feruente Mithridatico bello, propè Apamæam, Phrygiæ Vrbem, quassatum solum nouas paludes, nouos fontes, nouos fluuios egessit; nonnullis, vice versa, terræ meatu absortis, exsiccatisq;. Ratio autem naturalis, cur hæc ad terræmotum sequantur, in promptu est; nam, cum per venas terræ occultas sese insinuet mare, vt diuersis regionibus fluuiorum suppeditet fluentas, ex agitatione, & conuulsione terræ, noui meatus, ac cuniculi efficiuntur, per quos aquæ subterraneæ foras erumpant; &, vice versa, ve-

serum

teres interdum obstruuntur, sicq; vel latices omninò cohibentur, vel aliò, per subterraneas venas, deriuantur. Quamobrem adhæc respiciens Vates allatam protulit fluminum diuisionem, noua ab antiquis distinguens, hæcq; per *Senes*, illa per *Iuuenes* designauit, cum inquit: *Cætera Iuuentus*. De nomine *Cætera* vide lib. 1. carm. 160. *Iuuentus* verò, hoc loco, non viridem, florentemq. succrescentium hominum ætatem indicat; sed lectam Iuuenum multitudinem: in quo sensu ait ad Cic. Sulpitius: *Licitum est tibi, credo, pro tua dignitate, ex hac Iuuentute Generum eligere*.

STAT MORE PLEBEIO. Hoc est pedibus innixa, non sedens, adstat. Plebis, quippe quæ vilior pars populi est, nulla habebatur ratio, vel in Comitijs, vel in ludis, aut spectaculis &c. sed, sedentibus nobilibus, hæc promiscuè agglomerabatur, & sedendi honore priuata, stans adstare solebat, ex nutu pendens nobiliorum. Ex hac itaque consuetudine, quæ adeò inueterata est, vt vim sancitæ legis videatur obtinuisse, desumit Vates similitudinem, vt clariùs sub oculis ponat, quo pacto cætera aquarum inferiora Numina his cælestibus comitijs interessent; ideò *more*, hoc est iuxta consuetudinem plebi iniunctam, nam Plebeium dicitur quod Plebis est.

MILLE AMNES. Declarat, quænam sit hæc Iuuentus in Plebeiorum seriem reiecta. *Mille* numerus est determinatus pro indeterminato, positus, & finitus pro infinito innumerabili, vt vsitatissimum reperies, in his præcipuè numeris *Centum*, *trecenti*, & *mille*. *Amnes* verò fluuij minores appellantur, iuxta datam explicationem. Verùm aduerto nomen *Amnes* accipi sæpe pro eodem, ac *torrens*, vt vidimus etiam lib. 2. carm. 198. Quare, si quis diceret, Claud., per senes fluuios, eos intellexisse, qui, perenni fonte decurrentes, indeficientes aquarum vortices deuoluunt; per Iuuenes verò *Torrentes*, qui toties renasci, & iuuenescere videntur, quotiès ex aduentitia aquarum tumescunt illuuie, non abnuerem. nam verè hi plebei amnes dici possunt. Quod si hoc dicatur, dicendum etiam erit, *fluuijs* omnibus datam sedendi facultatem: *Torrentes* verò stantes adstitisse.

NAIADES VDÆ &c. Quænam sint Naiades lib. 2. carm. 56. *Naides* legit Heins., de quo vide & locum cit. *Vdus* autem idem est, ac *humidus* proprium vtiq; fluuiatilis Nymphæ, qualis Naias est, Epiterum.

INCVMBVNT PATRIBVS LIQVIDIS. *Incumbere* alicui *inhærere* est. Notat itaque Vates quonam modo se haberent, his comitijs adstantes fluuiales Nymphæ; nam & ipsæ stantes indicantur, sed ita vt, fluuijs ipsis adhærentes, vel illis immediatè, vel eorum sedilibus innixæ, sustentarentur. In quo miro sanè modo Paterni, ac Filialis affectus morem imitatur, vt patet consideranti; ideò appositè *Patribus*, inquit, nempe fluuijs, ex quibus quælibet ortum traheret, vt filia Genitori delecta inhærebat. Eosq; liquidos appellat, hoc est *liquidum* incolentes, nam *liquidum*, per adiectiuum substantiuatum, antonomasticè vocatur Aqua, cuius Numina essent illa. Adde *liquidum* sæpè pro eodem, ac *lucidum*, seu *transparens*, aut *diaphanum* vsurpati, cuiusmodi certè Deitates sint aqueæ, necesse est, vt elementi sui naturam imitentur. Deniq; *liquidum* dicitur id, quod, cum aquis scateat, in easdem liquescere videtur: Cum autem fluuiorum Deitates quippè vndarum incolæ, aquis ipsis imbutæ, defluentibus ex toto corpore guttatim vndis, in illas liquescere perenniter videantur; ideò liquidæ dicuntur.

Hanc ipsam Deorum nobilium, ac plebeiorum distinctionem secutus Ouid. Metam. pri. sic habuerat:

> . . . . *Dextra, læuaq; Deorum*
> *Atria nobilium valuis celebrantur apertis*
> *Plebs habitat diuersa locis &c.*

ET FAVNI &c. Apud Poetas Fauni, Satyri, ac Syluani rusticorum Numina recensentur: omnes autem originem traxisse, autumant, à quodam Italiæ Rege, cui nomen Faunus; & Pici (qui se ex Saturno genitum asserebat) filius fuisse dicitur; vt clarè testatur Virg. Aen. 7.

> . . . . . *Fauno Picus Pater: isq; parentem*
> *Te, Saturne, refert: tu sanguinis vltimus Auctor.*

Hic itaque Faunus sororem habuit *Faunam*, vel, vt alij dicunt, *Fatuam*, quam & vxorem duxisse fertur: atq; ex ea filium suscepisse, Sterculium nomine, qui primus agrorum stercorationem inuenerit; & idcircò inter Deos & ipse fuerit enumeratus. Ea ijsdem subindè lugalibus reliquum genus, de quo supra. Sed quia de Faunorum origine incertè admodum loquuntur Scriptores, quid certò affirmatum fuerit non inuenio. Aliqui, Faunos animalia esse, existimarunt: atq; hanc sententiam secutus videtur Ouid., dum illos cornipedes, equorum, vel certè bubulorum, aut caprarum more dicit Fast. 2.

> *Cornipedi Fauno cæsa, de more, capella*
> *Venit ad exiguas turba vocata dapes.*

Cornua insuper illis idem eodem lib. attribuit, dum ait:

> *Tertia post Idus nudos Aurora Lupercos*
> *Aspicit, & Fauni sacra bicornis erunt.*

Ab alijs *Fauni* Dæmones esse existimabantur, qui, quotquot obuios haberent, attonitos redderent. Et hanc sententiam secutus Ouid., in Phædra, sic ait:

> *Nunc furor, vt Bacchi furijs Eleeides actæ*
> *Quæq; sub Idæo tympana colle mouent;*
> *Aut quas semideæ Dryades, Faunıq; bicornes*
> *Numine contactas attonuêre suo.*

Sed quiqui fuerint Fauni, omninò pro Dijs ab agrestibus hominibus colebantur, vt testatur Virg. Georg. pri.

> *Et vos agrestum præsentia Numina Fauni.*

Inter hos præcipuus adfuit ille, qui apud Latinos *Inuus* dicitur. Pan apud Græcos; de quo multa adeò fabulati sunt multi, vt potiùs eius cognitionem abstulerint, quam adstruant. Eum alij eiusdem Pici prolem autumant; alij, cum Hom., Mercurij filium faciunt, capripedem, bicornem. Eumenides eum ex Ioue, & Calisto natum dicit: Aristippus ex Ioue, & Oineide Nympha genitum asserit. Alij ex Cælo, & terra: alij ex Æthere, & Nereide: alij ex Demogorgone: alij ex Vlysse, & Penelope: alij ex Penelope à Mercurio in hircum mutato, compressa, quòd, eius amore succensus, eam, non nisi per dolum, obtenturum se omninò, desperaret. Duris Samius duram profectò de Inuum natiuitate protulit sententiam; dixit enim, in lib. quem *de Agatocle* inscripsit, Penelopem, ob Vlissis absentiam à multis adamatam, ac sollicitatam, cum Procis omnibus rem habuisse, atque ea illa seminum commixtione Pana ortum habuisse. Hæc sententia non solum repugnat communi omnium auctoritati, Penelopem, illibatam semper, asserenti, immò illam, insulgentissimum illibatæ pudicitiæ exemplum, Matronis omnibus suspiciendum, proponenti; sed repugnat etiam rectis phylosophandi rationibus: nam certè Proci, non omnes simul, eodemq; actu rem cum Penelope habere potuerunt; sed ad summum successiuè vnus post alium. Quo posito, nonne ex Physicis nouimus, Matricis naturam, Concharum more, se gerere, quæ, statim ac rorem excepere sinu, claudantur illicò, vt vniones elaborent; nec, nisi perfecto fætu, iterum aperiuntur? Quomodo itaque illa permixtio seminum haberi potuit, si os Matricis, vnius recepto semine, statim clauditur, nec secundum recipit semen? Explodenda itaque hæc sententia: &, cum *Inuus* eiusdem, cum cæteris Faunis, naturæ sit, ex eodem potiùs Fauno Pici filio ortum & ipse traxisse dicendus est. Ex hoc ipso, quòd ille eiusdem, cum cæteris Faunis, naturæ sit, facilè ea eiusdem effigie, quænam omnium fuerit structura deducitur. Quare sic Inuum, & Faunum pingebant Veteres, vt habetur apud Pier. lib. hierogl. 55. nempe facie caprina, rubro colore, hirceis cornibus, variegatis Pantheræ pellibus, indumenta præbentibus; infima parte corporis hispida, ac pede prorsùs caprino, vt dici verè cum Italico posset

> *Mezz'huomo, mezzo capra, e mezzo bestia;*

ac fistulam manu denique gestantem effingebant. Hi sunt, quos rustici in Deos elegerunt suos; Immò hi sunt, quos rusticorum Deos declarauit Iupiter ipse, apud Ouid. Met. 1.

> *Sunt mihi Semidei; sunt rustica Numina Fauni,*
> *Et Nymphæ, Satyriq;, & Monticolæ syluani.*

Quare iure merito & Faunos, in generale Deorum concilium adductos, meminit Auctor noster, qui Faunos, pro omnibus terrestris molis Deitatibus, posuit, speciem scilicet pro genere; vt noueris, Iridem munus non neglexisse omnium, vt supra dicebamus, conuocandorum.

TACITI. Alij legunt, cum Parthas., *Placidi*: quod non mediocrem, vt fatear, videtur importare eruditionem; nam, Faunorum fistulis delectatas Nymphas circa illos, dum ijs inflandis, modulisq; eliciendis operam darent, tripudiasse, antiquorum fuit opinio: quare *Placidi* dicuntur Fauni, quia Nymphis placeant, vt supra de Nereo dicebamus. Sed vlteriùs etiam extenditur sic legentium sensus, ad quem enucleandum, memineris, pulchritudinem corporis, ea sententia Dionis, aliorumq;, apud Causinum de Eloq. lib. 10. c. 7., egregiæ simulacrum mentis esse, & mutam animi commendationem. Quare, cum contrariorum eadem sit è conuersò disciplina, deformitas, vice versa, corporis deformis animi, ac deprauatæ mentis indicium sæpe sæpiùs erit. His autem positis, certè ex Faunorum figura, quam supra ex Pier. deli-

nea-

neauimus, eorum facile naturam dignoſcere poſſumus. Capita in illis prædominatur effigies; atque ideò internæ eorum affectiones caprinos referunt mores; &, cum hirceis cornibus ſint præditi, Hircorum procacitatem ſecum ferre, non dubitandum. Capra itaque, Hædus, & Hircus effrenatæ libidinis in hieroglyphicum ab Ægyptijs erigebantur, eò quod huiuſmodi animalia in libidinem, ac procacitatem, immodica ſemper ſint: immò, in ſacris etiam litteris, hircos, hædoſq; immolandos eſſe, edocemur, cum, nequitiam, omnemq; libidinem iugulare, iubemur, interprete Adamantio; quia hæc animalia probra omnia, atque impudica cuiuſcumque libidinoſiſſimi facinora hieroglyphice referunt, vt clare notat Pier. cit. Inſuper Hircum, etiam Diaboli, ſymbolum eſſe, voluit Adamantius: quarè nil mirum, ſi, ſpectata Faunorum figura, Dæmones eos exiſtimauerint alijqui. Certe, cum, vt ſupra vidimus, ac ſtructura ipſa corporis teſtatur, eiuſdem maſſæ cenſendi ſunt Fauni, Syluani, ac Satyri, eiuſdemq;, quo ad mores, farinæ; quidquid ſit, an eodem fuerint, an diuerſo ſanguine creti. De Satyris autem, decantatum certè ab omnibus eſt, in omnes eos libidinum impuritates, effrænato ſemper appetitu, procliues, vltra modum, deferri. Et Pauſanias apud Pier. cit. refert, Euthemum quemdam, cum in Hiſpaniam nauigaret, aduerſa tempeſtate in exteriorem Oceanum delatum, ad inſulas tandem quaſdam deueniſſe deſertas, quas Satyri (vt ex deſcriptione formæ colligitur) incolerent, qui, inſpectis hoſpitibus, ocyùs omnes, in extremum littus accurrentes, in fœminas, quæ caſu naui illa vehebantur, tanto impetu irruerunt, vt ægre ab iniuria, etiam flagris cæſi, ſummoueri potuerint; veritoſq; ideò nautas, ne quid indignum paterentur, inhibita procul naui, in anchoris ſtetiſſe; barbaram verò quamdam mulierem, quam ſecum habebant, in littore expoſuiſſe; in quam Satyri poſtea, petulantiſſimè debacchantes, per omnia corporis caua libidinem exercuerint inſatiabilem. Eiuſdem autem naturæ, ac procacitatis eſſe & Faunos teſtatur Auctor ipſe noſter in Epithal. Palladij, & Celerinæ, vbi Amores circa Venerem matrem excubias ducentes deſcribens, ſic ait:

Defendunt alij lucum, Driadeſq; procaces,
Spectandi cupidas, & ruſtica Numina pellunt,
Sylueſtreſq; Deos; longeq; tuentibus antrum
Flammea laſciuis intendunt ſpicula Faunis.

His itaque prænotatis, reminiſcere, in hoc eodem Deorum Concilio adfuiſſe Nymphas, nempè Naiades, Dryades, Amadryades &c. (cum omnia fuerint Numina congregata) maxima vtique Faunis, ac procacitatem exercendam, incitamenta. Verùm, cum in conſpectu Iouis adſtarent, petulantiam, ac procacitatem, quantumuis irritatam, compeſcere coacti ſunt, ac ſummâ ſe quietè compoſitos oſtentare: atq; hinc intellige, cur *Placidi* dicantur; nam *placidus* idem ſonat, ac *quietus*, *pacatus*, ac *nullis paſſionum æſtibus agitatus*.

Et hæc dicta in gratiam Parrhaſij, eorumq; qui, cum eo, *Placidi* legunt, non *Taciti*; & ne videar variæ lectionis effugere difficultatem. Verùm & quia vocabulum Placidi obſcuriorem habet, ac longè nimis petendam eruditionem; & quia probabile non videtur, ſapientiſſimum Vatem eodem vti hic epiteto voluiſſe, quod immediatè ante Nereo attribuerat, quaſi vocabulorum penuria premeretur, perplacet mihi, vt cum Heinſ. ac vulgata noſtra, *Taciti* legamus, quod & non minorem habeat eruditionem, & congruentiùs procedat ad locum, ad tempus, ad naturam, & ad circumſtantias, quibus Fauni detinentur. Ad locum, quia cum adſtarent coram ſupremo Numine, & Deum ſilentio venerari dum docuerint antiqui, nil mirum, ſi taciti adeſſent, Iouem venerantes: ad tempus; nam, cum tempus eſſet audiendi quid Iupiter agendum proponeret, fauendum fuerat linguis, atq; ideò iuxta Virgilianum illud Aen. 2.

Conticuere omnes, intentiq; ora tenebant.

Ad Naturam; nam ſyluicolæ, vt Fauni ſunt, ſilentio adeò aſſueſcunt, ex deffectu conuerſationis, vt conſuetudo tranſeat in naturam, vt de habitibus tradunt Phyl. Ad circumſtantias; nam mirabundi adſtant; & proprium admirationis eſt, ſilentium in admirantibus parere. quod præcipue in ruſticis locum habet, qui res admirabiles hianti ore, ſuſpiciunt attoniti ſimiles; atq; ideò & ruſtica hæc Numina, nempè Fauni taciti.

MIRANTVR SYDERA. De duplici ſignificatione huius verbi *Mirantur* vide dicta lib. 2. carm. 284., atq; vtramq; hùc transferas. Sed quid mirarentur ſydera, qui Dij eſſent? Admirationem ex ignorantia prouenire in confeſſo eſt apud omnes; de illis enim miramur, quorum cauſas, eſſentias, effectuſq; ignorantes, rationem, cur ita ſe habeant, reddere, immo & dignoſcere, non nouimus: ex quo factum, vt fœlices vocet, qui hæc nouerint Virg. Georg. 2.

Fælix qui rerum potuit cognoſcere cauſas &c.

Anne igitur Dijs illis nouum erat ſydera aſpicere? Anne delectationis ex eorum intuitu percipiendæ expertes antea fuerant omninò? Ita quidem. Nam, licet Dij eſſent, nunquam antea in Cælum acciti fuerant terreſtres Dij, vt Ouidianus Iupiter fatetur Metam. pri. cuius & ſuperiùs attigimus verba.

Sunt mihi Semidei: ſunt ruſtica Numina Fauni;
Et Nymphæ, Satyriq;, & monticolæ ſyluani,
Quos, quoniam cæli nondum dignamur honore,
Quas dedimus certè terras habitare ſinamus.

Iure itaque ex nouitate rei *mirantur*; & *mirantur ſydera*, hoc eſt ſydereas ſedes, nunquam ſibi antea viſas, videnturq; ſibi, in nouum, ignotumq; orbem tranſlati, nil de iis, quæ videant ſcire, atq; ideo *mirantur*. Sed dices: nonne etiam ex terris ſydera ſuſpexerant? Quid igitur in ſyderibus nouum vident, quò mirentur? Facilis eſt reſponſio; nam ſydera viſuntur profectò etiam ab his terrarum incolis; ſed quis neſciat, quantùm interſit inter viſionem obiecti proximi, ac viſionem obiecti longiſſimè diſtantis? Stellas hìc videmus, ſed viſione imperfecta, deffectiua, atque inhabili ad repræſentandas adamuſſim ſtellas, vt in ſe ſunt. Nouum igitur Faunis erat ſydera cominus videre; immenſam ferè corporum illorum vaſtitatem intueri, quæ minima nobis apparet; eorundem motus varios, non à longe, & per coniecturas, ſed oculis cernentibus diſtinguere &c. Ideò attoniti inſpiciebant, eſtatica delectatione detenti. Clauer. legit *Numina*, & vbi legatur *Sydera*, is indem *Numina* interpretatur, quæ ſic per excellentiam dicantur; & quia ſydera (addam ego) & ipſa pro Numinibus colebantur. Clarior tamen vulgata eſt, ac minùs amphybologiæ expoſita; nam Numinum voce potiùs viderentur ſignificari illa Numina maiora, quæ in concilio adeſſent: at minus admirationis poterat inijcere Faunis Numina, quàm Sydera; nam illa ſæpius videre potuerant terras, vt fabulæ ferant, peragrantia; ſed Sydera nunquam in proximo viderant, vt ex dictis: quare *mirantur Sydera*, non Numina.

Sed, dum Fauni mirantur, cæteraq; Numina nutum Iouis expectant; nos, quæ ſub his lateant, ad moralem eruditionem ſpectantia, perueſtigemus.

IVPITER INTEREA &c. Mirantur vtplurimùm terrarum incolæ; &, ferè Deum ipſum redarguentes, eiuſdem, in rebus adminiſtrandis, infallibilem prouidentiam temerariâ carpunt oblocutione; cùm interdum videant Impium eleuatum, & ſupra cedros Libani exaltatum; Iuſtum verò depreſſum, & humiliatum, atque infra pulueris vilitatem immerſum, ita vt cogantur ſæpe Iuſti, cum Apoſtolo, exclamare: *Facti ſumus omnium peripsèma*. Loco igitur adorandi imperſcrutabilia Dei iudicia, cuius viæ non ſunt viæ noſtræ, contra Deum obloquentes, Diuinam laceſſunt Maieſtatem, vt intret in Iudicium cum ſeruis ſuis, vt iuſtificetur in ſermonibus ſuis, & vincat cum iudicatur. Verùm, cum Deus noſter longanimis admodum, & patiens ſit, detractiones ſuſtinet, ac iuſtificationem ſui differt ad tempus vſq; Vniuerſalis Iudicij: tunc enim, conuocato totius Orbis, ac Cæli concilio, notas faciet vias ille ſuas; & quàm prudenter, quàm iuſtè, quàm piè egerit, patefaciet. Cùm autem Iudicium Vniuerſale ſecuturum ſit, poſt peractum quodcumque cuiuſcumque animæ viuentis particulare Iudicium; & tempus interpoſitum inter particulare v.g. Adami Iudicium peractum, & Iudicium finale omnium, ſit momentaneum apud Deum; nam mille anni (hoc eſt totum tempus indefinite, ſub definito, ſumptum) ante oculos eius tamquam dies externa, quæ præterijt: ideò Vates Iouem, in concilio, rationem diſpoſitionis ſuæ reddentem inducit, ſtatim poſt raptam Proſerpinam: *Interea Iupiter &c.* Tunc enim Deus Thaumantida mittet, Irim videlicet æternæ vitæ, fęlicitatis prænunciam Iuſtis, ærumnarum Reprobis, ex toto orbe concilium conuocantem. Tunc Dij cælites, idest Iuſtorum animæ, quibus ipſemet dixit: ego dixi Dij eſtis, & filij excelſi omnes, aderunt; & aderunt Dij maris, idest eorum Animæ, qui, aſſiduo paſſionum æſtu, ac tormentorum tempeſtatibus ſuperatis, ſedem ſibi in Cælis paratam meruerunt: aderunt aquarum Dij; idest Animæ illæ, quæ commiſſa plangentes, ac lacrymarum flumina profundentes, in fontes videbantur conuerſæ lacrymarum. Aderunt & Fauni, & Satyri, & Syluani, impuriſſimorum videlicet

cætus, quos Cæli honore non dignetur Deus: vno verbo, ij omnes, qui, insipientes corde, dicebant: non est Deus, vt sibi ipsis ipsi Dij essent: & mirabuntur sydera, ac taciti adstabunt iudicium expectantes; cum quid dicant, aut quid respondeant, vt sententiam euitent, non inueniant. Triumphauerat de Proserpina Pluto: Ceres à Ioue adamata visce re doloris percutitur insanabili? Ecce impium superexaltatum Insontem percussum, & humiliatum. Cur hoc factum, indicabit Iupiter se ipsum absoluens; & hoc ipsum peraget Deus ille, qui solus est, cum ad Iudicium venerit. Nos igitur, ne cum Faunis reijciamur, sin minus cælestes simus, cum terreas contraxerimus labes, aqueì saltem Dij efficiamur, in pœnitentiæ lacrymas soluti. Et quid interim italica chelis concinat, audiamus.

Girsene in tanto, e conuocar, del Mondo
Scorrendo ogni confin, de i Dei la schiera,
Cinta de nembi suoi non graue il pondo,
Di Thaumante alla figlia vo Gioue impera.
Di ben mille colori il vol fecondo
Spiega quella tantosto; e dalla sfera,
De i Zefiri sù'l dorso, à i mari opposti
Scagliasi ad eseguir gl'ordini imposti.
Chiama del mare al congregarsi i Numi,
Doue l'alto motor tosto gl'attende;
Pigri alle Ninfe i soliti costumi
Rinfaccia; e pronte all'obedir le rende:
Sin là negl'antri, ou'han la sede i fiumi,
Della voce eccitante il suon s'intende;
E dall'ondose sue, cupe cauerne
Frettoloso ogni Nume vscir si scerne.
Di contrarij pensier in mar crucioso
D'ogn'vn la mente in dubia lance ondeggia
Palpita il cuor pien d'vn timore ansioso;
Ne scieglier sa, che presagire ei deggia:
Sol chimere si finge, e periglioso
Stato di cose, in ripensando ombreggia;
Ma de sturbati lor lieti riposi
Troppo son anche i gran motiui ascosi.
Al fianco lor l'imaginarie vrgenze
Seruon di sproni alla stellata meta:
Fendon l'aria veloci; e l'eminenze
Gia traualca del Ciel l'vnita Dieta;
Che de gl'affari al penetrar l'essenze,
Il desir la sospinge, e l'inquieta
Sì, che stendersi in lustri, a cento, à cento,
D'ogn'induggio gli sēbri anche vn momēto,
Tosto, ch'aprissi all'immortal Senato
De stellati zaffiri il varco d'oro,
Entrâro i Numi ad essibir, formato
Nel diuino Conclaue, il Concistoro.
Distinti i gradi, à ciaschedun fù dato
Seggio, conforme al meritato alloro.
Confusion non patisce eterna legge,
Ch', ordinata nel tutto, il tutto regge.
Dell'honor primo al possedere i gradi
Scielte, del Ciel le maestà s'vnîro;
E, 'ndi poco inferior, le Deitadi,
Stimate più, quindi del mar seguîro:
Nereo, trà queste, à cui già par, che aggradi
Portar le calme in volto, ecco 'l rimîro;
Siedegli à canto, e dell'argenteo crine
Forco, il Nume german, molce le brine.
Chiudon la schiera, in seggio pur conforme,
Di Negroponte il Pescator famoso,
Fatto Nume del mar, Glauco biforme;
E di Scarpanto il Regnatore astoso,
Solito, in mille modi, in mille forme,
Cangiar l'aspetto, hor al variar ritroso;
Che non è qui chi de suoi scherni oggetto
Render ei possa al suo ingannar soggetto.

Protheus Rex Carpathiæ Insulæ, vulgo di Scarpanto. Marisq; Numen.

De maggior fiumi alla canuta etade
Di quì seder pur si concesse il vanto.
Gl'altri poscia men conti, ò cui non cade
Bianca neue sù 'l crin, restansi in tanto
Ritti sù 'l piè, (com'alla Plebe accade)
Gl'alti dissegni ad aspettar da canto.
Schieransi a mille i minor fiumi; e lieto
S'appaga ogn'vn nell'immortal decreto.
Delle lor Ninfe il grondeggiante stuolo,
Con dolce vezzo, à i Genitor s'appoggia;
Mà più lungi se'n stan, lasciato il suolo,
Quei, che, Numi siluestri, il bosco alloggia:
Fauni son detti; e gli diuora il duolo;
Che niun d'essi, per sēpre, al Ciel se'n poggia;
Astratti ed hor le torbide facelle
Ruotan del fronte ad ammirar le stelle.

Sed, dum mirantur isti, nos quid intonet Iupiter ex Auctore nostro percipiamus.

TVM GRAVIS EX ALTO &c. Vbi procacior silet Natura, multò magis, compositam siluisse Naturam, dicendum est. Quare, ex Faunorum taciturnitate, cunctum ab omnibus silentium satis indicauerit Vates, loquentem hic, per Prosopopeiam, induci Iouem, sicq; ex excelso Diuinitatis solio sensus animi sui aperientem. Tota autem Oratio Iouis versatur in hoc, vt se expurget ab accusationibus, quæ, in illum euibrari potuissent, insipientibus facile viderentur. & altissimæ, imperscrutabilisq; Prouidentiæ secreta aperiat, ad bonum semper humani generis euigilantia, licet ijs interdum vtantur medijs, quæ ideò carpenda videantur, quia eorum vtilitas, ignota insipientibus,

Tum grauis ex alto Genitor sic orsus olympo est.
Adduxêre meas iterum mortalia curas,
Iampridem neglecta mihi, saturnia postquam
Otia, & ignaui senium cognouimus æui;
Sopitosq; diù populos torpore paterno:
Sollicitæ placuit stimulis impellere vitæ;
Incultis ne spontè seges flauesceret aruis,
Vndaret neù sylua fauis, neù vina tumerent
Fontibus, & totæ fremerent in pocula ripæ.
Haud equidē inuideo (nec enim liuescere fas est,
Vel nocuisse Deos) sed, quod, diffuasor honesti,
Luxus, & humanas oblimat copia mentes;
Prouocet vt segnes animos, rerumq; remotas
Ingeniosa vias paulatim exploret egestas;
Vtq; artes pariat solertia, nutriat vsus.
Nunc mihi cum magnis instat Natura querelis
Humanum releuare genus, durumq; Tyrannum,
Immitemq; vocat; regnataq; sæcula patri
Cōmemorat, parcumq; Iouem, se diuite, clamat.

non vnicuiq; primo pateat intuitu. Quod vt plene innotescat, ab enumeratione incipit anteactorum, memorans vtilitates ex ablatione aurei sæculi progenitas &c. Inferit subinde querelas, quas, his non obstantibus, in Iouem denuò ingererent homines; ac singula querelarum capita recenset; sicq; Deorum præparat animos, ne durius, quod imperandum erat, arbitrarentur, cum futurum sit, vt prima fronte durissimum videatur: nam ad ipsum in bonum tandem mortalis generis cessurum rationibus subindè comprobabit adductis.

TVM GRAVIS GENITOR &c. Tum pro tunc ponitur aduerb. nempè tempus notans opportunum, quo facto à cæteris silentio Iupiter

ter loqueretur. *Grauis* autem à grauitate dicitur; & *grauitas* græcè dicitur *σεμνότης*; atq; eadem apud græcos voce appellatur sanctimonia, auctoritas, & seueritas: ex qua multiplici eiusdem nominis acceptione facile colligitur, quanto Iouem præconio, vnica hac voce, *Grauis*, prosecutus fuerit Vates; nam, eodem tempore, & sanctitatem, idest illibatam morum constantiam, qua, vt Deus, vigeret; & auctoritatem, qua, vt summus moderator, polleret; & seueritatem, qua, vt iustissimus scelerum vltor, vteretur, prætulisse, satis ostendit, in vultu: sicq; & regiam illius Maiestatem optime delineat, & diuinos ad vnguem mores imitatur. Quare & carmen ipsum, hanc referens grauitatem, graui quodam metro, artificiose composito, graditur potius, quam decurrat. Per nomen verò *Genitor* anthonomastice Iupiter designatur, iuxta sententiam Orphei, qui nata omnia ex Ioue dictitauerit, græco illo carmine, quod latinitate donatum sic habetur apud Mythol. Nat. Com. lib. pri. cap. 9.

Iupiter alme tuo stant omnia munera nata.

Insuper ex Homero Odissee pri. hominum, Deorumq. pater dicitur, cuius græcum carm. sic transtert Mythol. cit.

Hos ita compellat hominum pater, atq; Deorum.

Et quoad Deos consonat Virg. alibi cit. Æn. pri.

Æole (namq; tibi Diuum Pater, atq; hominum Rex &c.

Cum itaque hic Deos alloquatur Iupiter, artificiosissimè Genitor dicitur, vt noueris, & illum, patria in filios potestate, imperare potuisse, & Dijs facultatem non esse detrectandi, cum filijs nefas est Patris imperium, in licitis, respuere.

SIC ORSVS EST. *Ordior*, iuxta Priscianum, duplicem habet præteriti vocem, nempè vel *orditus*, vel *orsus sum*: cum *orditus* dicitur operatio texentium significatur, & ad telæ, aut similium fabricam refertur verbum: cum verò per vocem *orsus* inflectitur, tunc propriè significat *fari incipere* qua spectata sententia, proprijssima esset hic Poetæ locutio. Verùm, quia interdum à Poetis verbum *orsus* vsurpatur etiam, licet impropriè, & abusiue, pro eodem, ac *desinere*, seù *a locutione cessare*, vt patet ex Virg. Æn. 9.

Cætera parce puer bello. Sic orsus Apollo
Mortales medio aspectus sermone reliquit.

media via incedentes Poetæ verbum huiusmodi pro eodem assumunt, ac simpliciter loqui; vt & certè hic.

EX ALTO OLYMPO. Notat hic locum, ex quo Iupiter sermonem habuerit: & quidem appositè, nam cum cæteris inferioribus Dijs data fuerit sedes, multò magis tribuenda fuerat omnium supremo, & quidem cæteris altior, vt ferè ex throno maiestatis loqueretur. Verùm quænam fuerit hæc sedes, qui locus, ex quo Iupiter inducitur loquens, non adeo facile explicatu est. nam, ex vna parte, certè *Olympus* Cælum est, vel pro Cælo hic ponitur, atq; ex eo, quod dicatur altus, videtur indicari aliquod Cælum altiùs sphœra illa, in quam recepta sederent Numina congregata: Ex altera verò parte, cum Iupiter, Numina congregari, iussisset, sydeream in sedem terras vnde arduus omnes spectat, vt ex Virg. discimus Æn. 10. cit., videtur dicendum, quod Iupiter in altiori quidem sede, vt importatur per vocem *ex alto*; sed quæ tamen in eodem esset consessu. Quare discutiendum iam, quid, hoc loco, Olympi nomine intelligatur. Et primo quidem, (cum vndecim sint Cæli) certum ex dictis est nullum ex Cælis septem Planetarum, per huiusmodi, hic, nomen, significari, cum inferiores hæ sphœræ sint, respectu octauæ, in quam vidimus accita Numina. Pariter nec dici potest, denotari ipsum Cælum stellatum, nam non potest illud altum simul, ac depressum dici respectu sui ipsius, vt Iupiter ex alto loquatur, Numina ex humiliori audiant cælo; cum enim Vates dicit locutum Iouem, *ex alto Olympo*, certe altum vocat, non absolute, sed respectiuè ad ipsum stellatum Cælum, vt altiorem cæteris sedem assignaret: Ergò dicendum necessariò, Cælum aliquod superiùs, Olympi nomine, designari. Porrò supra octauam sphœram Cælum Cristallinum esse autumant; supra hoc autem primum mobile; ac tandem supremum Empyreum. Verùm cum Vates loquatur hic, iuxta Ethnicorum sententiam, vt patet, quia de Ioue concilium Deorum cogente loquitur, certum est, nec designasse, nomine Olympi Empyreum, nam hoc non nouerant Ethnici sedem Beatorum, quam nos in Empyreo statuimus, in Elysijs collocantes. Remanent itaque duo tantùm Cæli, nempè Cristallinum, & primum mobile. Sed neq; de primo mobili intelligendum id, quod protulit Vates; nam si de illo intelligeretur, iam, non in concilio, sed extra concilium, Iupiter omninò statueretur, cum inter conclaue, in quo cæteri essent Dij, nempè inter Cælum stellatum, & primum mobile mediet Cristallinum Cælum, quod vtique tantam circumferentiæ crassitiem habet, vt à quamplurimis Astronomis in duas diuidatur sphœras: atq; adeò inepta fuisset hæc sedes in ordine ad coactum concilium constituta. Reliquum igitur est, vt dicamus, Olympi nomine, Cælum hic Cristallinum indicari; nam, si hæc sedes Ioui statuatur, in casu, certe basim in ipso habet Conclaui, cum stellati conuexa Cæli immediate terminentur concauo Cristallini; & altior cæteris erit sedibus, quia crassities Cristallini multum extenditur supra stellatum conuexam habens partem, primo immediate mobili adhærentem. Fauet (spectata significatione, ex Græcis deducta) nomen ipsum; nam Olympus dicitur quasi Ὁλόλαμπος. Ὅλος autem latine *totus*, & λάμπω latiò è *lucens* interpretatur: quare idem est *Olympus*, ac *totus lucens*: Cælum autem Cristallinum, ideo sic dicitur, quia talis substantiæ sit, vt, instar tersissimi Cristalli, & niteat, & elucescat, perspicuitate, ac splendore conspicuum; atq; ideò ὁλόλαμπος iure dicitur. Sed adhuc innecti videtur difficultas; nam si intelligamus Iouem in Olympo, hoc est Cælo cristallino, constitutum, adhùc eum constituimus in loco, à sydereo prorsùs conclaui seiuncto, & segregato: & debuit mugire aditis cortina reclusis, ad hoc vt eiusdem oracula ab inferioribus exciperentur numinibus. Verùm, non esse hoc constituere Iouem in loco à consessu segregato, & patet ex dictis, & meliùs congruere dignosces, si memineris, in more positum apud antiquos, vt regiam maiestatem adeo tuerentur, vt, quasi rem sacram, in sacrarijs semper abditam detinerent; ita vt Indorum Reges, ne regia vilesceret maiestas, omnium euitantes conspectum, etiam cum de summa Imperij mole ageretur, ita consiliarijs adstarent, vt, interpositis aulæis, audiri quidem possent, & audire, sed, reuelata facie, videri nequaquam possent. Quarè nil mirum, si, ad hunc morem alludens & Vates, Iouem in Cælo Cristallino collocauerit, vt, quasi post interpositam cortinam, Deos extra sedentes alloqueretur. Quod si dixeris, incongruum videri, quod Iupiter, qui summe benignus effingitur, vt supra, faciem Dijs ab ipso conuocatis denegare voluerit; memineris, Cælum Cristallinum summè diaphanum esse; atq; ideo, licet, ad ostentationem maiestatis, prætensam gesserit eiusmodi cortinam Cæli, adhuc tamen, in ostentum benignitatis, faciem ostendere potuisse, diaphano illo corpore intermedio nil prohibente, quo minus cernere, & cerni posset. Vel dicas, Cælum ipsum Cristallinum, alto tramite, apertum fuisse, vsq; ad Iouem ipsum, ita vt, ex sydereo Cælo ad Iouis vsq; altitudinem, vnicum continuaretur apertum Conclaue, sola situum altitudine, ac depressione distinctum: sicuti, in Theatris, ex infimis gradibus ad supremum vnica datur amplitudinis continuatio, licet varijs distincta pegmatibus, & Orchestris. Et aderit, ad huiusmodi explicationem confirmandam, Virg. cit. Æn. 10., vbi simile Deorum describens Concilium à Ioue conuocatum, de Dijs sic habet:

Considunt tectis bipatentibus. Incipit ipse &c.

nam bipatentes Cælos possumus hoc pacto intelligere, nempe & ex parte inferiori, qua Dij ascenderant; & ex parte superiori, qua Iouis daretur aspectus. Scio equidem, Seruium aliter interpretatum fuisse cit. Virg. locum: dicit enim, Cælos bipatentes dici, nempè, & ab ortu, & ab occasu patentes, & apertos. Sed nescio, an satis sibi ipsi cohæreat Seruius ipse, sic explicans; quippè qui immediatè antea dixerat, Cælum ab occasu clausum dici; cum alium citans Virg. locum, nempe:

Ante diem clauso componet vesper Olympo.

dixerit, clausum olympum pro occidentali parte sumendum. Dicit ipse (nec ignoro) Claudi Cælum, quod fuerat apertum, occidente Sole; non autem semper clausum esse ex parte occidentis. Sed hoc ipsum videtur asseri ab eo, merè ad tuendum positum, nam vox *clauso* de præterito est, non de præsenti: quarè aptiorem existimauerim expositionem à nobis supra traditam. Et hæc dicta sint à nobis, in sensu litterali illius vocis *Olympo* persistentibus. Sed non hæret in litteris eruditissimus Auctor; immò mysteria innectit mysterijs, enucleandus magis, quo magis eiusdem auri fodinas peruestiges. Quæritat, lib. de falsa religione, Lactantius, cur Iupiter *Olympius* fuerit cognominatus: & rationem fuisse afferit, quod Iupiter solitus fuerit, in Olympo monte versari, omnesq; propositis præmijs, qui nouum aliquod inuentum, humano generi vtile, excogitassent, eo inuitare, vt ad se primum deferrent, quo ipse postea eorum omnium inuentor crederetur, atq; hac ratione, Diuinos sibi honores, tamquam vtilium omnium inuentori consciuisse. Cum itaque Iupiter, præsenti oratione, se vtilium omnium inuento-

rem esse assecuturus, vt in decursu patebit, iure Olympo insidens effingitur; hoc est in throno speciem Olympi montis referente, qui, quantum nubes excedit Olympus, tantum alios inferiores Deorum sedes excelleret. Sed ex hoc excessu alia profectò emergit ratio, cur Olympum, pro solio, habuisse dicatur. Olympus enim tam altus, vt nubes excedat, extollatur, sedes dicitur imperturbabilitatis. nam imperturbabile adeo in culmine dicitur esse, vt si quis in puluere literas, vel figuras mathematicas sculpserit, semper, to currentibus quibusuis temporibus, si terram adeat, eas intactas, ac, quasi recenter, exaratas, reperiat: quod signum est, nulla illud aeris perturbatione culmen attingi. Cæteris itaque Numinibus solicitis, perterritisq; Iupiter Olympo insidet, hoc est in summa animi tranquillitate, extra cuiuscunque ictum perturbationis; ideoq; cæteris altior, quo cæteris animo præstat. Insuper voluerunt aliqui, apud Mythol. Nat. Com. lib. 2. cap. pri., Olympum virum fuisse quemdam Astronomum peritissimum pariter, ac prudentissimum, quem Ioui præceptorem, atq; eiusdem adolescentiæ institutorem a Dionysio constitutum tradunt peritissimi Ægyptiorum Scriptores. *Ex Olympo* itaque *alto* loquitur Iupiter, idest ex summo Prudentiæ culmine, cui innititur, & qua imbutus ab Olympo fuerat præceptore. Sed, ne ab Olympo monte recedamus, Mons in seipso consistens est. In Olympo itaque sedet Iupiter, idest in ipsa suæ ipsius essentiæ celsitudine, nullis obnoxia perturbationibus, quæq; in se ipsa, & ex seipsa subsistens est. In quo veram attingit Vates rationem Deitatis, in fabulosa Iouis adumbratam pictura: & hoc ipso altior est cæteris, quia ipsa, se sola, beata, atq; ipsa in se sola omnisciens est, ac prudentia ipsa; cætera autem per participationem ab ipsa &c.

ADDVXERE MEAS &c. Per Prosopopeiam, Iouis iam hic subnectit Orationem, qui iussurus, ne quis audeat Proserpinæ Raptorem Cereri indicare, prius ostendit se nullum à se nunquam decretum emanasse, quod non cesserit in vtilitatem generis humani, licet aspectu primo asperum, ac durum videretur, ea in exemplum adducens, quæ post expulsum decreuerat Saturnum ; idq; peragit, vt, prætenta vtilitate, lex subinde promulganda facilius, altiusq; animis insideat; dum interim animorum imbibitur propensione. Alludit autem Vates ad priscum morem Romanorum, qui, vt faciliùs subditos suis audientes legibus haberent, nullam ferebant legem, quam priùs peritissimus Orator non insinuasset, tanquam vtilem, necessariam, atq; in bonum publicum excogitatam. Immo itaque Iupiter, perfectissimi fungens munere Oratoris, vnico Carmine beneuolentiam captat, attentionem, ac docilitatem; beneuolentiam quidem, cum ostendat, se, cui, vt mortalium Regi, liberum sit, quidquid libuerit peragere, velle tamen ipsos inferiores Deos habere consortes, in præmouendis mortalium vtilitatibus, attentionem, cum de re maximi ponderis, nempe de totius orbis instauratione agendum indicat; ac tandem docilitatem, dum aperte declarat, concilium in bonum orbis coactum, ac de eiusdem bono stabiliendo sanciendum. Ideò

MORTALIA &c. Mortale dicitur quidquid morti subiectum est. Verum, quia, vt fert vulgatum illud; *de minimis non curat Prætor*; non adeò generaliter intelligendum est hic huiusmodi nomen: sed ita vt, mortalis nomine, potior, ac princeps creatura, inter eas, quæ morti subijciuntur, intelligenda sit: quare idem est dicere *mortalia*, ac *res hominum*, seù, *quæ ad hominem spectant*.

IAMPRIDEM NEGLECTA MIHI. Aduerb. temporis est *iampridem*, quod longè anteacti temporis continuationem hic notat, idem sonans, ac *tandiu*, seù *longo ab hinc tempore*. *Neglego* autem, a quo partic. pass. *neglecta*, ex vi compositionis, videtur idem sonare, ac *ne lego quidem*. Fatetur itaque Iupiter, viles adeo iampridem res humanas habuisse, vt *ne legere quidem*, hoc est, ne respicere quidem dignaretur. Parrhas. in hunc locum asserit, Poetam locutum (licet ore Iouis loquatur) iuxta Epycureorum sententiam, qui indignum arbitrantes, asserere Diuinam Maiestatem, continuo rebus hisce inferioribus addictam regendis, gubernandisq; atq; assiduo quasi tædio, oppressam existimare; asserebant, hæc omnia, casui commissa, nullo pacto, Numinibus cordi esse. Quid enim ad Deum pertineat (aiebant ipsi) fælicitas, vel infælicitas infimi huius orbis? cum certe Deitas in se ipsa imperturbabilis sit; in se ipsa fælix semper, & beata? Impia profectò sententia, & iure meritò à Catholicis omnibus detestanda, immò & à sanioris etiam mentis Ethnicorum Phylosophis reprobata, qui, omnia Diuina quadam inalterabili prouidentia infatigabiliter guber-

nari, solo lumine naturæ, (quod nos & fide agnouimus) affirmarunt. Verùm decipi hoc loco Parrhas. arbitror. Nam, licet Vates sit, qui loquitur, personam tamen induit Iouis, & Iouis loquitur ore. Quare Iupiter tamen est, qui loquitur, non Vates. Vel igitur Iupiter iuxta rei veritatem loquitur, quæ, quin ad hoc, nulli magis quam sibi nota esse potuit: vel loquitur contra rei veritatem? Si primum; iam verà declarat Epycureorum sententiam, quod est hæreticam affirmare prauitatem. Si secundum, iam mendax est, vtpote qui assertiuam propositionem, contra id, quod de facto esse sciret, pronunciare, non erubesceret. Scio equidem, responderi posse, nil mirum esse, si falsum Numen inducat, ad comprobandam Ethnicorum, hæreticorumq; sententiam, neq; ideo Vatem redarguendum, cum id non effecerit, vt Epycureis adhæreret; sed vt mores exprimeret, quos Ioui suo, cæterisq; in eam turba coopta, tribuebat. Esto verum. Sed non fuit igitur dicendum, quod loquatur in sensu Epycureis, quod Iouem carpat, & fictum insimulet Numen, qui, res humanas, iuxta sententiam Epycureorum, neglexisse proferretur: in quo sensu etiam Tassonus, in sua heroicomica Poesi, cantu 2., Saturnum, in Deorum consessu sic inducit loquentem Italo metro,

Ch'importa a noi se guerra, lite, o risse
Turban la giù quel miserabil fondo;
O se gl'huomini son tristi, ò turbati?
Io gli vorrei veder tutti impiccati.

Sed neq; hoc, quod Parrhas. indulgebam, dicendum arbitror fuisse: nam, cum, vt sæpe vidimus, Auctor noster, sub his fabularum inuolucris vera contegere, & subfictis Iouis persona, veram Deitatem delineare studuerit, aptiùs dicendum censeo, Iouem hic loquentem per Sarcasmum induci; ita vt Iupiter ipse eorum carpat insipientiam, qui, cum imperscrutabilia Dei iudicia, atq; altissima diuinæ prouidentiæ arcana ne queant penetrare, quoties vident fieri aliqua in Mundo, de quibus, aut cur fiant, aut quomodo fiant, nesciat humana rationem reddere prudentia, (v. g. cum vident impium exaltatum, iustum humiliatum) obmurmurantes illicò contra Dei prouidentiam, eam nullam esse, temerario ausu affirmant; ac Deum, rerum omnium negligentem, sola sua beatitudine essentiali contentum, perfido conclamant ore. Roboratur hæc explicatio ex ipso Auctore nostro, qui ex indicato a nobis fonte sententiam Epycuri, atq; Epycurizantium promanasse apertè profitetur initio primi in Rufinum, vbi enumeratis ijs, quæ Mundi gubernatricem Prouidentiam abundè testantur, ea subijcit, quæ, casu regi omnia, suggerant. Pro regnante enim Prouidentia stantia ostendit fœdera Mundi lucis, noctisq; certas vices; præscriptos maris fines &c. Pro casu verùm asserendo, florere nocentes: vexari pios &c. Sed ne pigeat textum ipsum, hoc loco exarare, nam dignus notatu est.

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem
Curarent Superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu.
Nam cum dispositi quæsissem fœdera mundi,
Præscriptosq; mari fines, annisq; meatus,
Et lucis noctisq; vices; tunc omnia rebar
Consilio firmata Dei &c. Inferiùs verò
Sed, cum, res hominum tanta caligine volui
Adspicerem, lætosq; diu florere nocentes,
Vexariq; pios; rursus labefacta cadebat
Religio, causæq; viam non sponte sequebar
Alterius, vacuo qua currere semina motu
Affirmat, magnumq; nouas per inane figuras
Fortuna, non arte, regi; qua Numina sensu
Ambiguo vel nulla putat, vel nescia nostri.
Abstulit hunc tandem Rufini pœna tumultum
Absoluitq; Deos &c.

En, postremo huius narrationis loco, expressos, quos & nos innuimus fontes, ex quibus ortum duxerit Epycureorum sententia Deum statuens orbis non curantem. Epycurizantes igitur per Sarcasmum perstringit Iupiter, loquens iuxta eorum querelas hæc effingentes; non iuxta veritatem rei ab impiorum longe abhorrentem sensu; nam iuxta veritatem dormire & discipulis dictus est Deus, cum in mari periclitarent; sed non ideò eorum negligebat periculum, sed differebat auxilium, vt eorum votis excitaretur ad sedandas, tempore, tempestates. Iupiter itaque ipse inducitur hic eodem ferè operans pacto, nam precibus tandem se fatetur exaratum, dum subdit

ITERVM ADDVXERE MEAS CVRAS. *Iterum* aduer. est reassumptionis, idem sonans, ac *repetens*, seù reassumpta

vice,

vice. *Adducere* verò idem est, ac *ad se ducere*. Fatetur itaque Iupiter, mortalium se necessitatibus permotum adduci ad auxilium ferendum. Quare male corrigit, vt arbitror Heinf. & Clauer. qui *Abducere* legendum statuunt, non *adducere*, nam licet explicent ipsi abduxere a cælestibus ad mortalia; male consonat explicatio ipsa, nam Iupiter mortalium curam gerens cælestia ipsa non negligit. *Meas* autem, inquit, *Curas*; hoc est solicitudines, & anxium quoddam operandi studium, quo res mihi mortalium cordi sint, vt eas meliori se loco habere perficiam; nam cura dicitur quod coredat, & excruciet anxio quodam finis desiderio, vt alibi vidimus.

SATVRNIA POSTQVAM &c. Incipit enarrare, quæ fecerit ab initio Imperij sui, & quæ causa fuerint, vt, iuxta existimationem insipientium, mortalia neglecta sibi fuisse dicerentur; vt subinde rationem a simili reddat, & comprobet, non omnia, quæ, primo intuitu, dura admodum videntur, talia, de facto esse, aut contra orbis regimen constituta: sicq; viam sibi aperit, ad ostendendum, nec ea, quæ proponenda sint, atq; in hoc sancienda consilia, contra ius prudentissimæ moderationis futura. Verùm, vt hæc ipsa intelligamus, aliqua, licet alibi a nobis dicta, sunt hoc loco maximè repetenda. Saturnum Iouis Patrem fuisse nemo ignorat: hunc ante Iouem regnasse, apud omnes pariter in confesso est; aureum etiam sæculum sub Imperio Saturni effloruisse, satis patet ex Poetis, qui asserunt, nullo tunc temporis nauigio fatigatum mare; nullum fuisse militiæ, aut artis vsum militaris; omnia fuisse communia, ac terram, liberalissima vbertate, spontè feracem, necessaria omnibus, ad delicias vsq;, affluenter suppeditasse. Audias Virg. Georg. pri.

Ante Iouem nulli subigebant arua coloni:
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat. In medium quærebant: ipsaq; tellus
Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.

Latiùs autem eiusdem sæculi fęlicitatem prosecutum audias Tibullum sic Elegiaco concinnentem stylo.

Quam bene Saturno viuebant Rege prius quam
Tellus in longas est patefacta vias,
Nondum cæruleas pinus contempserat vndas,
Effusum ventis præbueratq; sinum.
Nec vagus ignotis repetens compendia terris
Presserat externa Nauita merce ratem.
Illo non validus subijt iuga tempore Taurus
Non domito frænos ore momordit equus.
Non domus vlla fores habuit, non fixus in agris
Qui regeret certis finibus arua lapis.
Ipsæ mella dabant quercus; vltróq; ferebant
Obuia securis vbera lactis oues.
Non acies, non ira fuit, non bella, nec ensem
Immiti sæuus duxerat arte faber.

Cum autem, pulso patre, atq; in Tartarum relegato, imperium Iupiter occupasset, tunc versa est rerum facies: tunc aurei sæculi fęlicitas abijt; increbueruntq; ærumnæ, vt idem sic testatur Tibul.

Nunc, Ioue sub domino, cædes, & vulnera semper,
Nunc mare; nunc leti mille repente viæ.

fusiúsq; declarat Virg. cit. Georg. pri. vbi de Ioue sic:

Ille malum virus serpentibus addidit atris
Prædariq; lupos, iussit; pontumq; moueri.
Mellaq; decussit folijs, ignemq; remouit,
Et passim riuis currentia vina repressit &c.

Oppressus itaque videri potuit Mundus à Ioue, cum, tot exutus fęlicitatibus, tot fuerit obiectus ærumnis. Ostendit igitur, hoc loco, hanc ipsam Mundo pressuram, non sine altissimo Diuinæ Prouidentiæ consilio, immissam, atq; in bonum datam, non in perniciem; licet hoc immeritò mortales existimauerint. Immò Saturnum carpit, qui, nimium mortalibus indulgens, desides eos, socordes, ac nullius virtutis compotes effecisset. Ideò

POSTQVAM COGNOVIMVS &c. Vim habet indicatiuam temporis particula *Postquam*, ita vt idem sonet, ac *tunc temporis, cum foelices cognouimus*, numero multitudinis vtitur per Synecd. vt verè supremum decebat Numen. *Cognoscere* autem non sumitur hic, ita vt simplicem cognitionem importet rei antea ignotæ; sed vt importet attentam rei perquisitionem, & ponderatam considerationem, quæ omnia rei prædicata, omnes proprietates, omnesq; effectus, nec non vtilitates, aut damna inde prouenientia ad trutinam reuocet, & perpendat, & quidem, non ad sciendum tantummodo, sed etiam ad, quantum opus sit, prospiciendum, ne damna ex talire inferantur.

OTIA SATVRNIA. A laboribus vacationes *otia* nominat, nam *otiari* est à laboribus vacare. *Saturnia* autem dixit, hoc est a Saturno Patre in Orbem inducta. Carpit itaque Saturnum Iupiter hic, vt dicebamus; eumq; ostendit iure priuatum imperio, quippè qui Imperij habenis insistere nesciisset; sed, per nimiam in subditos indulgentiam, virtutes omnes, quarum eos sit aduersitas, languescere non solum, sed prorsus emori, permiserit. Quare *otium*, hic, vt nimium posuit Mundum efficiens ignauum, desidem, socordem; quæ omnia in auctorem recidunt probra.

ET SENIVM ÆVI IGNAVI. *Otium* viui esse hominis sepulturam, inquit, ex Theophrasto, Caus. de Eloq. lib. 15. Ideo nil mirum, si mundum, otio marcescentem potiùs, quam torpescentem, deductum, se vidisse, affirmet, ad senium. *Senium* enim extrema illa vitæ pars est, quæ iam iam in sepulchrum vergitur casura; &, qua de causa, segnis illa ætas tædio sibi met est, omnibus odio. Vides autem quam alte, vnico hoc verbo, infęlicitatem amplificet illius sæculi sub Saturno, quod tamen Mundus, suæ ipsius ignarus pressuræ sæculum aureum vocitaret; dum senio fere confectum delineat, eo sæculo, Mundum hic pro sæculo ponitur; sed per Meton. continens ponitur pro contento, nempe *sæculum* pro orbe ipso eius sæculi otiositatibus afflicto. Ideo addit ignaui, hoc est desidis, torpentis, atq; otio marcescentis: nam necessario, terrá spontè omnia exhibente, homines ab omni prorsùs labore, ac negotio immunes torpebant.

ET POPVLOS DIV SOPITOS. Emphasim habet hæc dictio *Et populos sopitos*: habet enim sensum latentem, quo ostendit Iupiter, paruam futuram fuisse iacturam, si ænum senio confectum secum tulisset materialis tantum orbis excidium, eo pacto, quo domus, cui manus assiduè non admoueatur facilè corruit: vel etiam si Brutorum tantummodo inertiam tulisset, eaq; marcore confecta in nihilum redacta conspexisset. Sed, cum viderit *Et populos* eodem inuolui excidio, hoc quidem maximi interesse arbitratus manum censuit admouendam, vt solueret vetustatem. Ideò *Postquam cognouimus, & Populos sopitos*; idest mortuorum imaginem referentes; nam *sopitus* a *sopio* inflectitur passiue, *sopio* autem est *soporem induco*: & quia dormire incipientibus vires decidunt, nerui dissoluuntur, & mortuorum imaginem induunt corpora; hac expressione ostendit Iupiter, quanta tenerentur infęlicitate, qui tamen, dormitantes, fęlices sibi viderentur. Et aggrauat miseram eorum conditionem conditio temporis apposita per aduerb. *Diù*, quod longam temporis importat continuationem.

TORPORE PATERNO. Excusat hoc loco homines, quasi non vitio ipsi suo, non sponte, desides essent; sed ex, immissa, quadam, a Saturno regnante in eorumdem membra, torpedine. Sicut enim Piscator, qui in torpedinem incidit, non est culpandus, si inhabilis ad motum reddatur; sic homines à torpente Saturno pessimè affectos commiseratione potiùs, quam reprehensione, aut punitione dignos fuisse ostendit. Ideò itaque causam apposite notat, vt ab hominibus culpam auocet, ac in Saturnum Patrem refundat. De torpore aliqua attigimus lib. pri. carm. 263. Verùm, ad pleniorem huius loci explicationem, aliqua etiam hic superaddere non grauabor. Torpor itaque a Torpedine, cuius effectus est, nomen traxit. Est autem Torpedo piscis quidam, qui, limo mersus, occultat se, ac pisces supra natantes torpentes reddit, mediante venenata quadam qualitate, quam in supernatantes transmittit, vt cum torpuerint, exiliens è limo, deuoret Torpedo. Tanta autem est huius venenatæ vis qualitatis, vt non solum in pisces valeat; sed in quodcumque, robustissimis quamlibet neruis præpotens, animal prædominari ab Histor cis dicatur, ita vt, si hamo, vel retibus, capiatur Torpedo virus illa suum, per funes retium, seù per hami filum, diffundat, illudq;, ad modum ignis persulphurata funicula, ascendens serpat, & manum Piscatoris inuadat, ac illicò, totum peruadens corpus, rigère illud faciat, & torpescere, inutile iam ad omnia prorsùs effectum. Quarè magicam propemodum hanc Torpedinis vim appellat Pier. lib. hierog. 29. Huiusmodi autem effectus rationem reddens Pier., inquit, hoc fieri ex vi insuperabilis cuiusdam frigoris, quo virus Torpedinis excellat, & quo, naturali calore suppresso, ac spirituum vitalium obstructis meatibus, facilè partes omnes obsessi corporis languescant inutiles. Iure igitur Torpedinis effectus Saturni influxibus attribuit Iupiter, seù meliùs, Iouis ore, Auctor noster, septimus enim Planetarum Saturnus, naturâ suâ frigidissimus est, ac lentus adeò, & piger in motu, vt, per singula Zodiaci signa, triginta integros menses insumat, vt

sequus

ferunt Astronomi: atq; ideò, cum segnis in se sit nil nisi segnitiem, ignauiam, ac desidiam influere in subiectos potest: &, cum frigus insimus sit, non nisi torporem poterit instillare. Certe Virg. Georg. pri. Frigidam vocat Saturni stellam, vt malignam innuat, & grauem.

Hoc metuens cæli menses, & sydera serua
Frigida Saturni sese quò Stella receptet &c.

& ideo Saturnum *frigide senis* nomine appellat Pamphylus Saxius, dum ait:

It per sydereos Rex falcifer anguibus orbes
Quid mirum gelido si pla et Hydra seni.

Rex enim falcifer dictus Saturnus, quia falcis credebatur inuentor, cuiusq. curru Dracones aptabant vectores antiqui; ne Saxij carmina ignores erudite concinnata. Nil igitur mirum, si naturam sydens secutus Vates, accidiosum Saturnum totius orbis corruptelæ faciat auctorem.

PLACVIT IMPELLERE &c. Prima medicorum sapientia est morborum noscere qualitates, eorumdemq; origines indagare; nam, his cognitis, facile, quæ plurimum conferant, medicamenta ægrotanti suggerent exhibenda. Sic itaque & Iupiter, remedium periclitanti iam Mundo opportune allaturus, languentis curam orbis, a cognitione morbi, eiusdemq; originis, se exordium fuisse profitetur: Postquam cognouimus &c. Iam, quam apte præceptis medicorum inhæient, eamdem prosequens curam, ostendit; cum enim vigeat, apud medicos, vniuersale illud axioma: *contraria contrariis curantur*: hac eâdem methodo vsum se, Iupiter profitetur, dessidiam solicitudine curaturus, torporemque agitationibus adhibitis sanaturus. Ideò *Placuit*. Verbum *placeo* (quod idem communiter est, ac *gratus sum*, seù *gustus*, *vel voluntati alterius arrideo*) si impersonaliter vsurpetur, vt hic, pro eodem ferre accipitur, ac *videtur*. Apte tamen vtitur Vates hoc verbo potiùs, quam verbo *visum est*; nam verbum *Placet* videtur importare dignationem quamdam, qua beneficium illaturus, ex pura benignitate, nulla quamuis obligatione adstrictus moueatur. Quaré optime delineat Vates diuinam beneficentiam, cuius maxima dignatio est, quoties humilitatem respiciat nostram: & quæ, quotiescumq. beneficia nobis elargitur, ex pura benignitate largitur immerentibus. Insuper verbum *Placuit* importat complicentiam aliquam in ipso beneficiorum largitore, qua scilicet gaudere videatur, quoties beneficia, vel indignis, aggreditur distribuere. Ideo *Placuit impellere*; hoc est *stimulare, incitare*, atq; *vrgendo addincere* mortales tarditate torpentes, torpore languentes &c.

STIMVLIS VITÆ SOLLICITÆ. Metaphora vtitur ab equestri arte deducta; nam domitores equorum, quotiescumque residem incidant in equum, tamdiù stimulis fatigant, atq; hûc illûcq; agitationibus impellunt, donec contumaciam tandem deponat, ac disciplinam artis non renuat. Stimulus itaque dicitur quidquid tormenti speciem gerat, exagitet, excruciet, translatione deducta a stimulo acutæ cuspidis, quo Rustici boues aguit. Aptissime autem hoc vtitur nomine; nam, cum bos ideò stimulis indigeat, quia pigrum animal est, sic hominum torpentium pigritia fuit vtiq. stimulorum aculeis excutienda, nempè *stimulis solicitæ vitæ*. Duplicem agnoscunt vitam Phylosophi, nempè vitam in actu primo, seù essentialem; & vitam in actu secundo, seù accidentalem. Prima consistit formaliter in ipsa vnione animæ cum corpore, qua viuentes essentialiter constituimur; & est ipsa formalis virtus, seù potentia exercendi actus vitales, & ideò dicitur vita in actu primo. Vita autem in actu secundo, seù accidentalis, in ipso vitæ exercitio, nempe in ipsa actuum vitalium exercitatione consistit: & de hac vita loquitur Arist. Ethic. pri., cum vitam diuidit in Ciuilem, Phylosophicam, ac Voluptuariam. Dum itaque Vates vitam, hoc loco, memorat, non ita intelligendus est, vt loquatur de vita essentiali, & in actu primo; sed de vita actuosa, accidentali, atq; in actu secundo; nempè de ipso vitæ exercitio: eo pacto, quo etiam Cic. de vita loquitur pro Rosc. Amer. cum ait: *Vita rustica honestissima est, atq; suauissima*. Cum itaque vita actuosa, quam Iupiter omnibus decreuerat assumendam plurimum laboris secum esset allatura, eam solicitam vocat, nempe anxiam, inquietam, & curis vndiq; exagitatam.

INCVLTIS NE SPONTE SEGES &c. Excogitatis medicamentis, quibus ab infirmitate curetur ægrotus, excogitanda sunt media, quibus illa applicari possint, præcipue si remedia sint ipsi ægroto inuisa, ita vt ab illis, tamquam à venenis abhorreat patiens. Sæpe enim, ac sæpiùs accidit, vt medici grauioribus morbis aspera exhibere remedia compellantur, atq; interdum, iacturâ etiam facta, quod seruari potest, redimendum venit. Sic brachium v.g. infectum obtruncant, & proijciunt, vt reliquum a putre sine corpus præseruent. Nec huic profecto muneri defuisse se Iupiter ostendit; cum nouisset enim, nunquam futurum, vt solicitæ remedium vitæ assumerent mortales, quandiù, eâ luxuum peste durante, a remedio retraherentur; resecanda renascentis huius Hydræ capita sapientissime censuit, atq; operi se manum admouisse recenset. Ideo *Placuit*

NE SEGES GRANDESCERET. Vt á remotione impedimentorum, seù ab expurgatione morbosæ originis curam Iupiter iniret. *Ne* igitur prohibentis est. *Segetes* vero fruges propriè eorum seminum sunt, ex quibus conficitur panis, se sique nondum ad falcem maturuerint: atq; has, ne grandescerent, prohibuit. Porro *grandescere* est *succrescere* &, post germinationem, *augmentum sumere*, ad perfectam vsq; maturitatem assequendam. Posuit itaque Vates hoc, quod consequens est, respectu germinationis: antecedens vero, respectu maturitatis, vt vtraq; ex eo, antecedentia videlicet, & consequentia vetita fuisse designaret. Granesceret, seù canescerer legunt alij. Placet vulgata cum Heins. Parrh., & alijs.

SPONTE. Vide de hoc aduerb. dicta lib. pri. carm. 198.

ARVIS INCVLTIS. Quid sint arua videris lib. pri. carm. 128. *Incultis* idem valet, ac *non cultis*, non vomeris ictu versatis, non ferro proscissis, non ligonibus estalis, non sudore irrigatis &c. Porro hæc priuatio messium, sponte succrescentium, directè opponitur illi fœlicitati, quæ prima sæculo tribuitur aureo, in opusculo, quod, incerti auctoris cum sit, Virg. attribuitur, atq; Ætna inscribitur, vbi hæc leguntur:

Aurea Saturni quis nescit sæcula Regis?
Cum domitos nemo Cererem iactaret in arvos,
Venturisq; malas prohiberet frugibus herbas;
Annua sed saturæ complerent horrea messes.

Dum itaque hanc abstulit rerum affluentiam Iupiter, curis acuit mortalia corda, vt supra innuit Vates, Virg. scilicet inhærens, qui Georg. pri. hæc habet:

. . . . *Pater ipse colendi*
Haud facilem esse viam voluit; primusq; per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda.

NEV SYLVA VNDARET FAVIS. *Neu* compositum ex *ne* prohibentis, & *ue* pro *&*, vltimâ demptâ, sonat *Et ne Sylua &c.* De syluis verò vide lib. pri. carm. 207. Hic pro arboribus sumitur consitum nemus constituentibus. *Vndaret* pro abundaret per apheresim. *Fauis*, hoc est melleis liquoribus; nam *Fauus* dicitur cerea apum cellula, in qua natos fouens, eisdem fauet, & dulci distendit nectare cellas. Tempore autem Saturni in arborum frondibus mella insedisse dicuntur affluentia adeo, vt latè defluerent. Quod, vna cum vini copia sponte in riuos tunc temporis decurrente, de qua inferiùs, cecinit Auctor Ætnæ cit. his verbis:

Ipse suo fluerit Bacchus pede; mellaq; lentis
Penderent folijs, & pingui, Pallas Oliua &c.

Horum autem priuationem á Ioue immissam memorat Vates, Virg. secutus, qui Georg. pri. ait:

Mellaque decussit folijs, ignemq; remouit
Et passim riuis currentia vina repressit.

ideò post mellis memoratam ablationem, illicò subijcit.

NEV VINA TVMERENT FONTIBVS &c. Vina satis delibauimus lib. 2. carm. 344., & ibidem carm. 352. quid sit *tumuisse* iam vidimus. Fons autem indeficiens aquarum scaturigo est, quæ Saturno aquarum loco vina dicitur eructasse; & id ipsum á Ioue prohibitum asseritur.

ET TOTÆ RIPÆ FREMERENT IN POCVLA. Non satis fuerat vinarios habuisse fontes, ni tam fuissent affluentes, vt ex illis flumina, vinis redundantia defluerent. Ideò, dum Iupiter fontes prohibet, prohibet & flumina. Dices hoc superflue additum. nam quis nesciat, exsiccari flumina, prohibitis fontibus. Verùm memineris non omnes fontes efficere flumina: quare benè poterant exsiccari fontes, & non exsiccari flumina, si eos videlicet tantum fontes, qui in flumina non abeunt exsiccasset; & ideò fontes simul, & flumina memorat exsiccata, vt scias, omnem spontaneam vini scaturiginem cessasse. *Totus* ad quantitatem, ac mensuram refertur; ideò apte *Totæ ripæ*, pro tota aluei fluuialis altitudine, longitudine, ac profunditate positæ, memorantur. *Ripa* tamen potiùs dixit, quam flumina, ad amplificandam vini affluentiam, quæ talis fuisset, vt summas vbiq; ripas æquasse insinuetur. Ideò placuit *ne ripæ fremerent*. *Fremens* propriè est fluctuum murmur; ideò propriissimé hic fremere, mero redundantia, flumina, quasi sonitu, ac mur-

murmure inuitarent *in pocula*, hoc est ad largè bibendum elicerent; nam *pocula* hic pro ipso bibendi, & pocula coronandi, ponuntur actu. Quid pocula sint, non repeto, invenimus enim lib. 2. carm. 346.

HAVD EQVIDEM INVIDEO. Præoccupatio Rhetorica est, qua negat verum esse, quod obijci potuisset: nempè, Iouem, inuidia ductum, has mortalibus surripuisse felicitates: idque negans viam sibi aperit ad patefaciendum finem, cuius gratia hæc ipse abstulerit. In vocibus explicandis non immoror, quia notissimæ sunt: & quid sit inuidere, alibi fusè vidimus.

NEC ENIM FAS EST &c. Per particulam causalem *enim* rationem subdit, cur non solum inuidiæ stimulos non senserit, sed nec sentire potuerit, & rationem ipsam desumit ab ea, qua præditus ille esset, natura Deitatis: & quidem merito: nam cum ratio Deitatis sit ratio essentialiter summi boni: & de ratione summi boni sit, esse summè communicabile, certè, ex natura sua, non potuit, ex alienis bonis dolore affici, quod idem est, ac inuidere: cum immò, ex natura sua, non possit bona non elargiri, atq; alienis bonis, tamquam delatis a se muneribus non gaudere. Ideò per coniunctionem disiunctiuam *Nec* à se ipso disiungit id, quod Naturæ improprium fuisset suæ. *Nec fas est*, *Fas* nomen est defectiuum primum tantummodo quartum, & quintum singularis numeri casum habens; sed perfectionem tamen, sine deffectu importat, nam propriè ad Deum refertur, sicuti *ius* ad homines, vt notauit Virg. Georg. pri., vbi ait: *Fas, & iura sinunt*: hoc est Diuinæ leges, & humanæ. Quarè *Fas*, idem est, ac iustum, pium, religiosum, & fari dignum; sed respectu Dei potiùs, quam hominis. Ideò *Nec fas est*

DEOS LIVESCERE, VEL NOCVISSE. Numero vtitur multitudinis, vt indicet hanc esse proprietatem Deorum omnium, vt adstantes Dij non possint, ne si velint quidem, inficias ire, ne se ipsos ab hac laude alienos detegant, si hanc datam immeritò Deitati asseuerent. *Liuescere* est *liuorem inuidiæ sumere*. Passio autem inuidiæ liuor dicitur; nam qui veneno huius pestis imbuitur, tetris semper vultibus, atq; horrorem spirantibus incedit, iuxta Italicum illud dictum, vel in Triuijs vsurpatum.

L'inuidia figliuol mio se stessa lacera.

Sub distinctione autem, quid Deos non deceat, attingit Iupiter, vt se & ab inuidia, & a nocumento, vel sine inuidia afferendo alienum fuisse, id sua ipsius exigente natura, profiteatur.

SED QVOD DISSVASOR HONESTI &c. Secluso à motiuis taliter operandi inuidiæ irritamento, quod in summam nequeat cadere bonitatem: nec non nocendi fine, qui alienus omninò sit à Deitate, cuius essentia bonitas, & beneficentia est; veram iam affert rationem peractorum, veramque operationum suarum causam aperit finalem, iuxta illud Virg. Georg. pri.

Nec torpere graui passus sua regna veterno.

SED VT EGESTAS INGENIOSA. Per coniunctionem *Sed* aduersatiuam, à semotis causis imaginarijs recedens, veras itaque ex aduerso, subnectit Iupiter; superadditâ coniunctione causatiua *vt*, qua causam ipsam denotet finalem. *Egestas* autem *rerum inopia* est, quæ, licet horrido semper appareat vultu, origo tamen bonorum omnium est; vt ait, apud Valer. Max. lib. 4. c. 4., Cornelia illa insignis Gracchorum mater Romana, dum Campanam alloquens Matronam inquit: *Quorsum attinet, aut diuitias in prima felicitatis parte, aut paupertatem in vltimo miseriarum loco ponere? cum & illorum frons hilaris multis intus amaritudinibus sit referta; & huius horridior aspectus solidis, ac certis bonis abundet.* Horridior profectò egestatis aspectus est: nam vt ait Mythol. Nat. Com. lib. 2. c. 10.

Improba Paupertas nocuit mortalibus vna
Plus superis cunctis, sæua grauisq; Dea.
Vestibus & gaudet laceris, & pallida semper
Ora fame est: nec mas, fæmina & illa nec est,
Non est illa homini similis, non illa animanti:
Hoc monstrum se vnum tristia cuncta tulit.

Aliqui egestatem à paupertate distinguunt, eo, quod egestas commeatuum tantummodo sit; Paupertas verò rerum omnium indigentia. Quæ distinctio si vigeat, congruentissimè profectò procedit Vates; Est tamen, vice versa, egestas bonorum fæcunda, nam, dum bona corporis aufert, quæ fluxa sunt, bona animæ adfert, quæ solida, & sola veraciter bona sunt, teste Diogene, qui phylosophyca in animum virtutes ab egestate induci dictitabat; ac dicente Aristone, facem esse egestatem, quæ virtutes omnes, ac animi splendescere facit industrias. Quarè nil mirum, si locum daturus egestati Iupiter, ad mortales bonis, vtiq; solidis locupletandos; bona corporis, fluxa, abstulerit; atq; egestas immissa ab eodem sit: quæ apud antiquos Dea credita, vt apud Mythol. cit., templum habuit diuinis culta honoribus apud Gaditæos populos. *Ingeniosa* autem hæc dicitur, quia *ingeniosus* est, qui naturalem vim ad aliquid peragendum habeat accommodatam, atq; ingenij acumine polleat, nec non industriæ solertia ad aliquid ritè perficiendum. Porro egestas, quæ inopia rerum sit, ingeniosa certè formaliter in se esse non potest, cum mera priuatio sit: sed ingeniosa dicitur efficienter, quia ingeniosum facit hominem egestate laborantem, ita vt omnes ineat vias, omnesq; experiatur industrias, vt illius à pressuris liberetur: ad quod allusit Hetruscum illud

Bisogno fà buon fante:
E bisognino fà vecchia trottare.

nam Inopia, teste Persio omnes edocet artes, & sapientiam sortita dicitur apud Euripidem.

PROVOCET SEGNES ANIMOS. *Prouocare, excitare*, hoc loco, est, & *incitare*. Animus verò, vt alibi dix., in hoc distinguitur ab Anima, quia hæc vitæ est, ille consilij: Anima enim est id, quo viuimus: Animus, quo sapimus, & intelligimus: quare hic potiùs potentia Animæ intellectiua est, quam anima ipsa: & sumitur, hoc loco, pro intelligentia ipsa, seù pro ingenij spiritu. & acumine, quod, sicuti inertia, ob rerum copiam hebetatur, sic solertia, ob rerum inopiam, acuitur, vt supra, & *segnis* dicitur *animus* tardus, piger, ignauus: nam *segne* est, quasi *sine igne*: nec sine mysterio; nam, vt vidimus, tarditas, inertia, torpor ex prædominio humorum oritur frigidorum; ac ratio naturalis in promptu est; nam frigore constipantur humores cerebri, illiq; sic constipati obstruunt meatus, per quos spiritus, qui sunt quidam quasi sanguinis igniculi, permeare assueuerant, vt cerebrum, ac neruos omnes e cerebro prouenientes, iuuarent, & ad intelligentiam, & ad motum: quare, præcluso aditu spirituum, stupidum efficitur cerebrum, nerui torpentes &c. ideò *segnes*, hoc est *sine igne* animi dicuntur ignauia torpentes. Cum itaque, ea rerum omnium affluentia, & cessatione à laboribus efficiatur, vt facile mortales luxui tantum, atq; escis indulgeantur, efficitur etiam vt, Taxorum, vel potiùs porcorum more, pinguescant: & quia pinguedo, vt plurimi censent phylosophantium, frigida est, sanguinis igniculos illos prohibet, vt diximus, ac ita ex affluentia segnities. Quid igitur remedij? Contrarijs contraria curantur. Accedat egestas; atq; ob rerum inopiam ieiunus maneat venter: & tunc, decrescente pinguedine, & frigiditate, soliciti iterum ignei spiritus per apertos excurrent meatus, atq; animum ad solertiam, atq; industriam excitabunt, vt sibi comparet artes ea, quæ ab egestate denegantur, & necessaria tamen sunt. Ideò de ventre ob egestatem famelico ait Persius cit. *Magister artis est ingenijq; largitor venter.* Ritè igitur a Ioue immissa egestas, quæ *prouocet segnes animos*.

ET EXPLORET PAVLATIM. Quæ ad excitationem, incitationemq; animi sequantur, per copulam *&* subnectit: certum enim est, quod intellectus, repræsentato aliquo fine, quem vt sibi bonum appetit voluntas, statim excogitat media, ad talem finem conducentia. Ideò *& exploret*, hoc est *explorare faciat*. *Explorare* autem est *sagaciter, diligenter, ac tota animi sedulitate peruestigare*; *Paulatim*, tamen dixit, idest successiuo nouarum, ac nouarum cognitionum additamento, vt mores ediscentium imitaretur.

VIAS RERVM REMOTAS. *Via* sæpè sæpiùs pro eodem vsurpatur, ac *modus*, seù *ratio* faciendi aliquid; nam sicuti *via* illa est, qua ad terminum ducimur, sic modus, seù ratio faciendi est id, quo ducimur ad intentum perfectè, & efficaciter operandi. In hoc sensu Dido Annam alloquens sororem, hoc nomine vtitur Æn. 4., vbi se modum inuenisse profitetur, quo se expediret ab Amore fugientis Æneæ, dum ait:

Inueni, Germana, viam (gratare sorori)
Quæ mihi reddat eum, vel eo me soluat amantem.

In eodem sensu Palinurus Æneam rogans Æn. 6., vt secum se ad vlteriores Acherontis ripas adduceret, si quomodo fieri posset, inquit:

Aut tu, siqua via est, siquam tibi Diua creatrix
Ostendit &c.

& in hoc eodem sensu ab auctore hic vsurpatur. *Remotas* autem dixit per translationem; nam remotum a nobis dicitur, quod longè dissitum, & distans est, ac præcipuè, si tanta disiungatur distantia, vt ab oculis surripiatur: ex quo factum, vt *remota* dicantur, quæ occulta sunt, nec facilè patent sensibus,

sibus, aut cognitioni. *Vias* itaque *remotas* dicit, hoc est *modos* antea *occultos, ignotosq; rerum*. Res interdum pro affluentia rerum ponitur, vulgò *la robba*, & in hoc sensu profectò hic: quare subintelliges rerum *acquirendarum*, quas Iupiter, sponte in sinum hominis confluere vetuisset.

VTQ; SOLERTIA PARIAT &c. Aliam operationis suæ finalem exponit Iupiter causam, ac cum præcedenti vtique copulat. *Solertia* ingenij quoddam acumen exertum est, quo in aliquam intendat operationem, & dexteritas quædam exactissima rerum agendarum, quam nos diligentissimam rerum peruestigationem, obseruationemq; in ordine ad aliquid peragendum, diceremus. *Parere* autem proprie de fœmina dicitur, quæ, conceptum in vtero, filium emittat in lucem. Verùm quia omnis effectus continetur in sua causa, ex eâq; procedens, eum ex potentia in actum deducitur, poni extra causam dicitur; ideo & causa parere effectum dicitur per translationem. Atque ita & hic solertia pariat. Et forsan veritatem attigit latentem sub fabula Mineruam ex Cerebro Iouis natam enarrante, nam, Mineruæ scientiarum, artiumq; omnium Dea credita, dum e Cerebro nasci dicitur; Ingenium scientiarum, artiumq; omnium parens affirmatur.

VSVS NVTRIAT ARTES. Videbatur interponenda coniunctio, ita vt diceret *solertia pariat, atq; vsus nutriat artes*. Verùm prudentissimè Vates, per asintheton, locutus est; vt scilicet ostenderet, adeo connexam, ex natura sua, inuentionem artis esse cum exercitatione eiusdem, vt inseparabiles ad inuicem sint: nam, vt docet Aristoteles 2. poster. cap. vlt., priùs homines operati sunt, secundum artem, hoc est benè; deindè aduertentes modum, quem tenuerant, in benè operando, composuerunt præcepta, & artem confecerunt. Cum itaque nunquam ab exercitatione ars possit separari; neque indigent copulari per interpositam coniunctionem. Porrò *vsus* nihil est aliud, quam frequentata præceptorum executio, artisq; inuentæ exercitatio. Persistit autem Vates in allegoria incæpta; nam, sicuti dixerat solertiæ partum artes esse, sic, cohærenter, natis artibus Nutricem debuit assignare. Ideò *Nutriat vsus*. *Nutrire* enim propriè dicuntur mulieres, quæ lacte suo infantulis alimenta præbent, ad hoc vt, per potentiam animæ vegetantis, quæ nutritiua dicitur, non solum conseruentur; sed etiam augmentum sumant infantes. Est igitur ars recens inuenta, quasi modò genitus infans, nempe debilis, rudis, impotens: quarè nutritio indiget lacte, vt conseruetur, augeatur, roboretur, & perficiatur, quod vtiq; efficit exercitatio. Attingit itaque hic Vates, & eruditissime quidem, quomodo artes inuentæ fuerint, quomodò enutritæ, atq; ad perfectiorem, ac perfectiorem semper statum deductæ, inherens doctrinæ Aristot. pri. Metaph. cap. prs., vbi processum artis describens ait: *Multa constem rei memoriæ vnius experientiæ vim efficiunt; ars autem fit, cum è multis experientijs vna de similibus vniuersalis opinio oritur*. Primo itaque homines, per multiplicatas rerum obseruationes operati sunt circa illas, & benè operati sunt, naturâ in facilioribus lumen præbente: subinde, cum in similes casus incidissent, recordantes modum, quo vsi fuerant in operãdo, experiere, num, in difficilioribus, idem modus operandi vim haberet æqualem: & cum animaduerterint, vel eumdem omninò, vel medicè variatum modum ad intentum suffecisse, experientiam statuerunt: ac deniq; ex multis habitis experientijs, & reflexione habita supra modum, quo illas exercuerint, præcepta generalia compilarunt, quibus ars constaret, quandoquidem nil aliud est ars, quam aggregatio præceptorum in aliquem certum, & operabilem finem, operabili modo, infallibiliter dirigentium. Sic itaque solertia peperit artes, vt patet consideranti. Verùm artes istæ, ad instar Vrsini partus, qui informes exeunt, & lingua subindè matris efformantur, & perpoliuntur; incultæ, rudes, informes, ab initio sui ortus vtiq; fuere; sed, quia facile est inuentis addere, industria subindè humana, assiduis exercitationibus, atq; circa defectuum auferendorum rationem obseruationibus, perfectionisq; inducendæ studio elaborans perfectam tandem artis formam constituit expolitam. Ideo *nutriat vsus*: nam excrescere, & ad perfectionem ars nequit adduci, nisi assiduâ præceptorum exercitatione: & ratio est, quia ars est habitus cum recta ratione vel actiuus, vel factiuus; habitus autem certe non nisi ex frequentatis actibus coalescit, & perficitur, vt docent communiter Phylos. Quare exercitatio optime artium nutrix constituitur, vt nutriat

ARTES. Artis nomen quamplurimi deductum volunt ex græco *ἀρετῆς*, quod est *virtus*, quarè, nomine artium, virtutes omnes innuere, hic, Vates voluit, vt arbitror. Ducor quia Ars, vt vidimus, est *habitus cum recta ratione actiuus* & certè, Auctore Tullio, virtutis laus omnis *in actione* consistit. Virtutes autem maximum, procul dubio, sunt intellectualis bonum creaturæ; nam, quæ virtus moralis est, ea definitur *bona qualitas mentis, quæ bonum facit habentem, & opus eius reddit bonum*: atq;, vt ait Aristot. 7. Phys. tex. 17., virtus est *dispositio perfecti ad optimum*. Si verò loquamur de virtutibus intellectualibus, eodem & ipsæ modo definiuntur, sed ita vt non faciant *bonum simpliciter*, sed tantùm cum addito; v. g. *bonum Phylosophum, bonum Mathematicum, bonum Oratorem &c.* Vides igitur, quomodò, subtilissima profectò orationis methodo, Iupiter demonstret, se, dum otia, vitiorum scilicet omnium scaturigines, ac morum corruptelas, eliminauerit, egestate, quæ cogeret, immissâ, virtutes omnes humano generi elargitum fuisse, atq; adeo fluxis homines expoliasse, vt veris, ac solidis ditaret bonis.

QVOD LVXVS &c. Rationem reddit, cur, ad huiusmodi munus exequendum, egestate vsus fuerit, quæ sublatâ spontaneâ rerum affluentia, mortales inopia premeret. Ideò *quod* aduerbio enim causali, aperienda ad rationem reddendam fuit via. De *Luxu* verò vide dicta lib. 2. carm. 301. Hic pro immodica rerum assumitur copia, ex qua efficitur, vt homines immemores dignitatis suæ, Epycureorum viuant ionorem, semper illud decantantes: ede, bibe, lude: post mortem nulla voluptas: &, sibi heroicè se plaudere, arbitrentur, cum inquiunt: *Nos numerus sumus, & fruges consumere nati*: Sardanapali sequaces, Eliogabali imitatores, atque immemores omnino grauissimæ illius sententiæ, quam ex libris Apophtegmatum habemus, *Nihil formidius, abiectiusq; est, quam gula, ventri, & voluptatibus obnoxium viuere*.

DISSVASOR HONESTI. Quidquid, præter id, quod honestum sit, expetendum duxeris, & in bonis enumeraueris; & honestum ipsum, quasi virtutis lumen extinxeris, & virtutem penitùs euerteris: inquit Cic. 3. de Fin. Ex quo patet, quòd idem sit *ab honesto retrahere*, ac *virtutem enecandam suadere, vitiumq; amplectendum*. Egregiam itaq; hanc laudem luxui attribuit Vates, dum dignum duxit, qui appelletur *Dissuasor honesti*. *Dissuasor* enim dicitur, qui à prosecutione alicuius rei deterret, & dehortatur. *Honestum* autem est, quo cauetur, ne quid indecorè, turpiter, libidinosè fiat, aut cogitetur; quare virtutem, probitatemq. significat; &, vt ait Quintil. lib. 2. cap. 4., Iustum, pium, religiosum, cæteraq; his similia, honesti nomine complectimur. Quare Luxus, qui dissuasor honesti sit, virtutibus omnibus infensus, vitiorum omnium militat propugnator. Emphaticam igitur agnosces dictionem *Dissuasor honesti*. Heinsius lectionem hanc effert per interrogationem, sic legens . . . . . . *Sed quid dissuasor honesti*

Luxus & humanas oblimat copia mentes?

In idem tamen recidit si perpendatur; sed nescio an tam benè congruat textui hæc interrogatio.

ET COPIA OBLIMAT &c. Adnotauit superiùs causam proximam, & immediatam, ex qua, tamquam ex fonte, vitia promanent omnia, ac virtutes enecentur, quia vere nulla capitalior pestis hominibus, quàm voluptas: hoc autem loco, causam remotam, nempe causam causæ, notat rerum affluentiam; quòd causa causæ sit causa causati. Ex quo iam habes, quid nomine *Copia* intellexerit: Oblimare verò verbum ex præpositione *ob*, & nomine *Limus* efformatum idem significat, ac *cæno inquinare*, & quasi *limo inuallare*, seu *limo humare*. Loquitur autem hic Vates iuxta Apostoli sententiam dicentis: corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam: vel iuxta Euangelicum dictum: *Quæ de corde exeunt, hæc coinquinant hominem. De corde autem exeunt cogitationes praua, furta, adulteria, homicidia &c.* quæ omnia ex luxu, & otio procedere iam vidimus. Ideo *Copia oblimat*; nam his addictus homo, quasi sus, in volutabro volutatur, cæno mergitur, & cæno cælo mortuus humatur.

MENTES HVMANAS. Quid sit Mens vidimus fusè lib. 1. carm. 4. Hic pro Anima, eiusdemq; potentijs omnibus sumitur; nam vere corpus impinguatum recalcitrat facile, animam faciliùs deijcit, ac cæno voluptatum demersam proterit. Hæc igitur vere mala auferendi ab humano genere, vt vera, & solida induceret bona, finem sibi statuisse Iupiter profitetur, cùm Saturnias fęlicitates, perniciosas vnique abstulerit: Atque hunc finem fęliciter etiam obtentum à Ioue fuisse memorat Virg. Georg. 1., vbi sic habet.

Tum variæ venere artes. Labor omnia vincit

Im-

Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.

Optimè itaque demonstrauit Iupiter, se ea ipsa, quæ mala hominibus viderentur, in bonum humani generis, admirabili Prudentiæ suæ arcano, conuertisse.

NVNC MIHI CVM MAGNIS &c. Nihil est tàm miserabilem, quàm ex beato miserum effici, vt Princeps ait eloquentiæ. Quare nil mirum, si mortales ex voluptuoso illo statu, de quo supra, & in quo sciam consistere fœlicitatem arbitrarentur deiecti, querelas in Iouem perpetuas euibrarent, atque ex eo præcipue, quod otio assueti, ac segnitiem excutere nescientes adhùc, arescente terrarum fæcunditate, coacti fuerunt glandibus, ac siliquis vesci, & quidem parcè, nec his quidem multitudinis sufficientibus.

. . . Cum iam glandes, atque arbusta sacra
Deficerent sylua, & victum Dodona negaret,

vt ait Georg. 1. Virg. Cum itaque vniuersales essent hominum questus, sicuti vniuersalis erat calamitas; hinc est, vt Vates, egregius vtiq; morum imitator, Naturam humanam, apud Iouem, querelas exponentem effingat; ac ideò Iouem inducat ipsius Naturæ questus in Deorum concilio exprimentem.

NVNC NATVRA INSTAT MIHI. Aduerb. præsentis, hoc loco temporis est *Nunc*. De Natura, eiusq; diuisione in Naturatam, & Naturantem egimus lib. 1. carm. 249. Hic pro naturata, hoc est creata, procùl dubio ponitur. *Instare* autem est propriè *assiduis, continuatis, atque importunis fere postulationibus fatigare*. Et *mihi* dixit emphaticè, quasi dixerit insipiens sapienti, imprudens prudenti, odiosa amanti, ac mihi omnia in ipsius bonum, inuità quamuis ob ignorantiam illa operanti: & *mihi*, qui eum illius exquiram vtilitates, innumeris videor damnis affecisse, ex quibus eam ego solus etiam possim eruere. Instat inquam

CVM MAGNIS QVERELIS. Modum sine præpositione efferendum, ne inclamet illicò Grammaticus non satis peritus; nam, apud peritiores Grammaticos, Modus actionis præpositionem respuit, vt ipsi ijdem fusè docent. Querela propriè lamentatio est à dolore expressa, quem patimur ob pressuram, vel iniuriam aliquam nobis illatam: & *magnis*, inquit, hoc est vehementibus, toto vocis conatu expressis, & quidem non spernendis, ex rerum pondere, quod important.

HVMANVM RELEVARE GENVS &c. Expungendum totum hoc carmen existimat Barthius: sed refragatur Heinsius; &, quid sibi velit vir ille eruditus, se nescire omninò profitetur. Equidem lubens Heinsium sequor, nam totam hic summam attingi video frequentatæ, ac sæpè sæpius repetitæ postulationis. *Releuare* per hellenismum, dixit, græco more pro vt releuem, idest in pristinam, vt restituam felicitatem, vel saltem recreem, ne ærumnis pereat. Cætera patent, ideò prætervehor.

ET VOCAT (subintellige *me*) TYRANNVM DVRVM, ET IMMITEM. Acrimoniam aperit querelarum, quæ propiùs ad inuectiuam, quam ad supplicationem accedant: & quidem iuxta mores, nam qui se læsos ab aliquo arbitrantur, ingerere conuitia solent. *Vocat*, hoc est accusatorio nomine me per conuitium appellat Tyrannum. Hoc autem nomen, cui conueniat, videas lib. 2. carm. 264. *Durum*, hoc est inexorabilem tot aspectu miseriarum; *& immitem*, quasi humanitatis expertem, crudelitate compactum.

ET COMMEMORAT &c. Priuatio generat appetitum; atque ideò amissa semper in desiderio sunt; nam res, carendo magis cognoscimus, quàm fruendo, vt ait Cic. Or. de reditu ad Quir. Hinc est, vt semper posteris exprobremus, si quid beneficentiùs egerint Maiores; hosq; iterum reduces è sepulchro, aperto ore non minus, quàm auido imploremus corde. Mores itaque sequi, & hic innuitur Natura, dum commemorat ante Iouem (quod vehementissimum exprobrationis genus est) cum laude Saturni tempora, vt filium Iouem à patre degenerem sugillet. Hoc autem ipsum aperit Dijs cæteris Iupiter, vt nouerint, teneri eum, tam acerba conuicia, mutato regiminis modo propulsare.

SÆCVLA REGNATA PATRI. Fælicitatem scilicet, sub Saturno regnante, exundantem. Emphaticè quasi dixerit; *vt iterum exoptans, neq; de regno expulsum cupiens, vt fœlicitatis Raptorem, infœlicitatis assertorem.*

ET CLAMAT IOVEM PARCVM. *Clamare* idem hoc loco est, ac *vocare*: sed insuper exprimit modum vocandi, iuxta dicta in anteactis carm. 4. *Iouem* emphaticè, qui se iactet, à iuuando dictum, cum tamen teterrimè noceat. *Parcum*; hoc est *auarum*, vulgò *scarso*; cum, omnia in sua habens potestate, ne filum quidem mortalibus elargiatur, cum omnia surripuerit prioris commoda vitæ.

SE DIVITE. Pauperem fastidire, ac negligere proprium diuitis, sed diuitis crudelis esse dicitur. Itaque & huiusmodi probrum, ostendit Iupiter, sibi à natura conquerente inflictum. Vbi nota antithesim profectò egregiam. Summè in se diues pauperes efficit, effectos despicit, despectos negligit &c.

Verùm, dum auribus obstrepentem suis refert ipse Naturam, nos humanæ Naturæ, insanæ vtique cæcitati obstrepamus, vt nimiam, qua de Deo interdum conquerimur, petulantiam diuellamus.

Imperscrutabilia sunt Iudicia Dei: & nos sæpè sæpiùs nescimus quid petamus. Infallibili prouidentia regit omnia Deus; &, cùm amantissimus hominum Pater sit, nihil non in bonum hominum molitur. Sed animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus. Aufert interdum huius seculi delicias? Id efficit, vt illi iungamur magis, & quod sub capite spinoso membrum non deceat esse delicatum. Aufert diuitias? Spinas amputat, quæ cor transfigunt, nec requiescere diuitem sinunt; nam saturitas diuitis non sinit eum dormire Eccles. 5. Tribulationes immittit? Tanquam aurum in fornace probauit electos Dominus, vt tanquam stellæ fulgeant in perpetuas æternitates: quod optimè nouit patientissimus Iob, qui diuitijs spoliatus, orbatus filijs, sanitate priuatus, ærumnis vix non confectus, exclamabat: Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: Sit nomen Domini benedictum. Ast quàm longe à tanti nos hominis perfectione absumus, ac prudentià: qui, nisi omnia ad votum, adamussim, procedant, ponere os in cælum audeamus; De diuina obloqui prouidentia, in Deum ipsum probra conijcere, atque iniustam Dei dispensationem asserere, temerario ausu, non erubescimus? Quod si ad tam impia, ad tam execranda non adducamur, saltem Deo instamus importunè, vt à nobis ea, quæ nobis mala arbitramur, auertat; &, si minùs audiat, eo, quod ipse bona nobis esse prænoscat, impatienter ferimus, ac in nos ipsos Deum conciramus; qui, si postulata concedat, concessionem futuram nobis amaram non ignorat. Disce igitur Diuinæ promptius subesse voluntati, nec tam facilè de Diuina obloqui prouidentia, quæ sanat, dum percutit; viuificat, dum mortificat; eleuat, dum prosternit. Sed, ne longiùs à conquerente, apud Iouem, Naturà diuertamus, ad Iouem regrediamur loquentem, & inopem Musam nostram, Parco vtiq; illi applicemus, vt simile congaudeat simili, si forte in anteactis inopem me copia fecit.

Dal più terso diamante, in cui la luce
D'Olimpo eterno all'immortal sfauilla,
De Numi all'hora, il Genitore, e Duce
D'ogni mente, ch'al Mondo indi s'instilla
Scioglie, in vn dir, che riuerenza induce,
Maestose le voci; e, 'n suon di squilla,
Da gl'assembrati, alle proposte intenti,
Tali s'vdiro à rimbombar gl'accenti.
Già di gran tempo, à miei più degni impieghi
Del gouerno del Ciel sedendo intento,
Postergati lasciai del Mondo i prieghi;
Ne curai de mortali vdir l'intento.
Pur è, ch'in fine alla pietà mi pieghi,
Di render paghi i voti lor contento;
Onde gl'affari suoi di nuouo imprende
Mio cuor benigno; e consolargli intende.
Trà gl'otij di Saturno, all'hor ch'i scorsi
Marcir languente intorpidito il Mond
Anz'inuecchiato, e di cadere in forsi
Di Natura tarpato il vol fecondo:
Ch'a i delirij paterni irne, m'accorsi,
D'ogni grand'alma i più bei fregi al fon
Quegl'aggi indegni ad estirpar riuolsi
Ogni mia cura; e non tardar risolsi.
Sproni, addattati ad eccitar le menti,
Stimai l'inopia, e le mordaci cure;
La fatica, il sudor, gl'affanni, i stenti,
Quel letargo à scacciar, sferze sicure.

Quindi, pronto all'oprar, sordo à i lamenti,
La radice del mal pongo alla scure;
E, tronchi gl'aggi, in affannose noie
Sepellisco dei suoi l'estinte gioie.
Non già ch'inuidij. Ogni liuor disdice
A Diuin petto; e sol giouar può vn Dio.
Mà perche, auuerso all'honestà, non lice,
Che regni il lusso abbominando, e rio;
O' che del vitio alsi, del lusso altrice,
La douitia s'artoghi eterno il brio,
Troppo dell'huomo queste due pesti all'alma
Spargon di lezzo, in impinguar la salma.
Questo adunque fù il fin, questo il motiuo
Di quell'oprar, d'ond'Io di Gioue hò 'l nome;
Di far cioè, che, cò 'l rigor natiuo,
La Penuria, in sferzar le terree some,
Suegli l'alme allopiate, e tempestiuo
Vigor gl'instilli, onde di spirti al nome
Corrispondan con l'opre, e si procacci
Modo ciascuna, ond'il digiun si scacci.
Quella, vols'io, che le mantere ascosse
D'ingegnoso arricchir, scaltra, insegnasse;
E le vie, più secrete, e più riposte,
D'vn'industre operar tutte additasse:
Onde le più bell'arti, al Sole esposte,
L'industria poi per parti suoi vantasse
E, nodrita dall'vso, arte sicura
S'ergesse altera ad emular Natura.
Hor, con mille querele egra languente,
Le pressure del suol m'addita, e plora;
E, ch'io sollieui hormai l'humana gente,
Natura insiste; e le mie gratie implora.
Che troppo Io tardi, in souuenir clemente,
E, che cresca più sempre il duol deplora;
Mi dichiara Tiranno, empio, e crudele,
Ch'il miel gl'inuoli, e sol gl'appresti il fiele.
Di Saturno i fauori ogn'hor rimembra,
Ond'il genere human visse beato;
Quanto prodigo quei, tanto gli sembra
Scarso il Figlio regnante, acerbo, ingrato;
Sgrida, ch'auaro Gioue ogn'altro smembra,
Perch'arrida à lui sol de Cresi il Fato;
Nè d'immenso tesor mai si spetanzi
Posto, il Mondo, in nõ cal, d'hauer gl'auuãzi.

Hic, & se pauperiem pati, Musa nostra cum videat, conticescit. Ideo Nos reliquas Naturæ lamentationes, Auctore duce, prosequemur.

CVR CAMPOS &c. Prosequitur Iupiter, Naturæ lamentationes exponere; seq; ijs permotum ostendens, quid decreuerit hoc circum aperit, nempe subleuandas humani generis oppressiones: & quo medio id ipsum assequi statuerit manifestar, atque inuiolabili firmat decreto.

CVR VELIM &c. Idest instat quæritans, cur &c. Aduerbio autem interrogantis, cui non nisi per causam satisfaciat responsio, vtitur Natura, vt innuat, nullam à Ioue causam assignari potuisse legitimam, cur sic mortales oppumeret. sed futurum omninò, vt fateri teneatur, sine causa id factum, pro libito: nec possit quid aliud dicere, nisi *sit pro ratione voluntas*.

Cur campos horrere situ, dumisque repleri
Rura velim, & nullis exornem fructibus annum?
Se iam, quæ genitrix mortalibus ante fuisset,
In diræ subito mores transisse Nouercæ.
Quid mentem traxisse Polo, quid profuit altum
Erexisse caput, pecudum si more pererrant
Auia, si frangunt, communia pabula, glandes?
Hæccine vita iuuat syluestribus abdita lustris
Indiscreta feris? Tales cum sæpe Parentis
Pertulerim questus; tandem, clementior orbi,
Chaonio statui gentes auerrere victu,
Atque ideò Cererem, quæ nunc, ignara malorũ,
Verberat Idæos torua cum matre Leones,
Per mare, per terras, auido discurrere luctu,
Decretum, donec, Natæ lætata repertæ
Indicio, tribuat fruges, currusq; feratur
Nubibus, ignotas populis sparsurus aristas;
Et iuga cærulei subeant Actæa dracones.

fallor, Apud Theologos ita, quæ certum, & infallibile est voluntatem Dei omninò operatiuam esse, iuxta illud Psalmographi: *ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt*; & iuxta illud Geneseos: *Dixitq; Deus fiat lux, & facta est lux &c.* Quarè non dixit Iupiter: *Instat cur rura situ macerem, cur spernat à terræ gremio educorum &c.* quæ locutiones actionem à volitione distinctam, & subsequentem significant: sed *cur velim*, vt voluntas Dei indicaretur operatiua, & idem esse quærere à Ioue, vt rationem reddat volitionis, ac quærere, vt rationem reddat actionis. Ideò *cur velim*

Hæc enim est vis interrogationis vrgendi gratia enibratæ, vt alibi vidimus. Sicq; maximam inuidiam Iouem ipsum adducit. Ideo aptè: *Instat cur velim*. Si, vt aiunt Phylos. omnis naturæ, ac præcipuè vniuersalis, appetitus debet esse rationabilis, certe multo magis voluntas ipsius Auctoris Naturæ. Quod adeò, etiam apud Ethnicos, firmum fuit, vt ea ipsa, quæ omninò contra rationem facta viderentur, iure, arcano quidem, sed optimo tamen, facta asseuerarent, & sufficere arbitrarentur, si dicerent: *sic visum superis*. Quarè etiam Æneas apud Virg. Æn. 3., licet destructa sibi immerito Troia videretur, satis habuit ad ostendendam, non sine causa, destructam, dicere:

Postquam res Asiæ Priamiq; euertere gentem
Immeritam visum superis,

nam Diuinam voluntatem sine causa procedere non potuisse, licet hominibus ignota ex his inferebatur. Cum itaque natura instet Ioui, vt ille ipse voluntatis, atq; operationis suæ rationem reddat; & supponat, nullam ab eo ipso afferri posse; vides quanta hinc in Iouem resultet contumelia; & quam acriter comprobet, Tyrannum à se meritò appellatum fuisse, qui, nulla ductus ratione, nulloq; rationabili iure, subditos premat, & perimat iniustus, quippè qui, nulla habita vel iustitiæ, vel æquitatis, ratione, solo animi impetu compulsus orbem exagitet. Verùm altiorem etiam, ac theologicam prorsùs, eruditionem attingit, hoc loco, Vates ni

CAMPOS HORRERE SITV. Propositio indefinita pro vniuersali assumitur, vt sæpè diximus; ideò idem hic est dicere *campos*, ac *campos omnes*, nempe totam terræ faciem. *Horrere* autem in duplici sensu, nempè & intransitiuo, & transitiuo interdum vsurpatur; nam primo corpora, quæ subito quodam horrore corripiuntur, rigida fiunt illicò, & aspera, vt cum pili ex horrore eriguntur; Hincq; fit, vt *horrere* pro eodem accipiatur, ac *asperum esse*. Sic Virg. Aen. 12. . . . . . . , *Tum latè ferreus hastis*

Horret ager; campiq; armis sublimibus ardent.

in quo sensum horrorem hoc verbum importat immanentem. Verùm quia, quæ horrida in se sunt, horrorem etiam incutiunt aspicientibus, *horrere* pro *horrorem incutere* non semel ponitur: atq; vtrumq; hic natura sensum complectitur. Ideò *horrere situ*, *Situs* sordes est, & illuuies illa, quæ in locis opacis, diù non repurgatis enalcitur: & accipitur etiam pro segnitie quadam nihil operante: in vtroq; hic sensu formaliter acceptum, non dubito; illatiue verò pro ipsa terræ accipi infæcunditate certum est.

ET RVRA REPLERI DVMIS. Quid *rura* sint, vide lib. 1. carm. 86. *Repleri*, *constipari* est, & consarcinari, vt nulla vel minima pars à spinis vacet, ac dumis. *Dumus* verò dicitur quodlibet spinarum genus; ideò *Dumosa* loca spinis consita appellantur. Per hyppotiposim itaque infælicem terrarum methamorphosim oculis subijcit, cum culta olim vireta, seù potiùs sine cultore, spontaneo luxu efflore-

scentia

scentia in dumeta describat iam commutata.

ET NVLLIS EXORNEM FRVCTIBVS ANNVM. A positione nocentium stirpium, nempè spinarum, molestissimam descripserat eius mutationem: iam à priuatione bonorum eamdem amplificat, quam totalem esse priuationem apertè exprimit. Sed dices, videri hic Vatem, inuerso ordine procedere: nam prius, saltem naturâ, est *priuatio omnium bonorum*; posterior verò subsequitur *ipsa positiua malorum introductio*. Verùm, non sine arte, id factum reperies, si perpendas, mala cum bonis ita permisceri potuisse, vt, per introductionem malorum, non omnia tamen bona extruderentur: sic Lolium interdum medijs dominatur aristis; sed tamen non paucæ adhuc vigent aristæ: sic etiam inter dumos, & tenuiter aliqui interdum succrescunt fructus, inferioris quamlibet notæ, ac deterioris qualitatis. Ast hic omnium irrepsit priuatio bonorum; ideò per particulam *nullis* vniuersalem omnes excludit fructus. Nomine autem fructuum propriè venit omne illud, quo frui possumus, & ex fundo nascatur; nam *fructus* à fruendo dicitur. *Exornare* autem, hoc loco, *locupletare* est: *exornare* enim est *diligenter ornare, magnificè apparo &c.* & quia splendido cuiq; apparatui pretiosissima procul dubio supellex adhibetur, ideò pro *locupletare* non semel sumitur *exornare*: & quidem præcipuè valet in agris, quorum diuitiæ, & ornamenta omnia in fructibus ex eorumdem fecunditate prouenientibus consistunt. In quo tandem sensu *Annum* dixerit, vide in simili dicta lib. 2. carm. 75.

SE IAM QVÆ GENITRIX &c. Hucusq; immutatos doluit effectus suos Natura; nunc se ipsam, & quidem pathetice admodum, dolet immutatam; ita vt, quæ prius fæcunda mater, ideoq; amabilis esset, nunc, præpedito maternorum viscerum affectu, nouercam agere cogatur, atque ideò odibilis sit. Refellit autem hic tacitè Vates eorum opinionem, qui dicunt, Naturam Deo ipsi superiorem, ac Deo potentiorem fuisse. qui enim cogi potest certè inferior, & infirmior cogente est. Cum itaque, se nouercam agere, coactam a potestate Iouis impedientе, ne solitos vbertatis suæ fructus sponte produceret. Hic doleat Natura, certè se Ioue inferiorem profitetur. Ab indigno tamen exagerat, hanc sibi a Ioue illatam iniuriam, vt iure appellatum Tyrannum confirmet Iouem. Quid enim violentius, quam benignis naturæ viribus obsistere, ac naturales infringere propensiones? Iacturas itaque suas vt doluit Natura, tite, gradatim augens orationem, iam sui ipsius iacturam deplorat, dum non sine gemitu commemorat.

SE IAM SVBITO TRANSISSE &c. Reciprocum est, per se notum; *Iam* pro *Nunc* ponitur aduer. temporis quod ex opposito correspondeat aduerbio, quod mox subditur *Ante*, vt opposita iuxta se posita magis elucescant. *Subitò* aduerb. est ostendentis, aliquid ex tempore, ex insperato, ac præter expectationem non solum, sed præter id ipsum quod excogitari potuisset accidisse: & idem sonat, ac *repente*, seu *in ictu oculi, ex improuiso*. Sicuti igitur præuisa iacula minùs feriunt, sic non præuisa magis lancinant. Ideò Natura, non speratam hanc sui ipsius mutationem exagerat, vt altiùs insedisse indicet dolorem. *Se iam subitò transisse*. In momentaneis idem est fieri, & factum esse, inquiunt Phylos. Ideò Natura hic, licet particulam, præsentis temporis, *iam*, pro *nunc*, adhibuerit vocem præteriti subdit, vt notet repentè adeò mutationem accidisse, vt idem fuerit mutari, & mutatam esse, ac priùs se mutatam senserit, quam se mutari animaduerterit: & quidem, cum ad nutum Iouis facta fuerit hæc mutatio, & nutus instantaneus sit, instantanea fuerit & mutatio, necesse est. Transire autem, licet motum localem importet, quo relinquatur terminus a quo, & acquiratur terminus ad quem; tamen translatè sumitur pro *mutari*: nam quælibet mutatio dicit transitum, vel ab habitu ad priuationem, si sit corruptiua, vel à priuatione ad habitum, si sit productiua, vel à minori perfectione ad maiorem, si sit perfectiua, atq; in hac non relinquitur minor perfectio, dum maior in eodem genere acquiritur, sed tantùm nouus additur gradus perfectionis, vt nos in Phys. docebamus. Duplicem igitur mutationem sui innuit Natura hic, nempè alteram corruptiuam, qua scilicet ab habitu Genitricis ad priuationem transierat; alteram verò productiuam a priuatione habitus nouercalis ad habitum Nouercæ, ac mores. Sed dicet fortassis aliquis hoc repugnare ijs, quæ supra dix.; nam, si mutatio sit à priuatione ad habitum, certe duo inuoluet instantia, nempè instans, in quo vltimo est priuatio, & instans, in quo primò est forma, cum forma & eiusdem priuatio simul esse non possint in eodem subiecto, vt nos ipsi latè disserebamus, vbi de principijs rerum in Phys. Eadem autem ex aduerso ratio est de mutatione corruptiua. Quare, si duas innuat mutationes, quatuor inuoluet instantia. Quomodo igitur dicta est eius mutatio instantanea, ex vi aduerbij, *iam subitò*? Aduerte, quod, licet mutatio dicat duo, vt forte dictum est, attamen sæpe sæpiùs non sumitur mutatio adæquatè, secundùm totum id, quod dicit mutatio, sed inadæquatè pro sola resultantia formæ, aut priuationis, quæ cum fiat in instanti, mutatio, sic accepta, instantanea dicitur: & in hoc sensu a Poeta hic vsurpatur. Verùm adhùc remanet difficultas: nam, si duas innuit mutationes, adhùc duo saltem inuoluet instantia. Pro quo tamen rursùs aduerte, quod, quando subiectum priori aliqua forma informatum subditur agenti illam formam expellere conanti, & nouam introducere, certe, dum noua forma introducitur, vetus etiam expellitur; atq; adeò duæ accidunt subiecto mutationes, prima a forma, quam habebat, ad priuationem, secunda a priuatione, quam habebat nouæ formæ ad formam ipsam. Sed æque certum est, has mutationes, per vnam, eamdemque actionem fieri; nam illa eadem actio, quæ formam inducit nouam, veterem etiam expellit. Cum itaque mutatio productiua, sumpta pro sola inductione formæ sit instantanea; & eodem tempore, quo hæc introducitur, alia expellatur, ita vt idem sit *introductio* nouæ formæ, & *expulsio* veteris; sequitur, vt eodem instanti vtraq; habeatur mutatio, atq; ideò hæc mutatio, sic formaliter accepta, instantanea erit, licet de consequenti duas connotet mutationes.

IN MORES DIRÆ NOVERCÆ. Terminum ad quem transmutationis suæ notat Natura. *Mos* idem est, ac *ritus*, *vsus*: seù consuetudo operandi, quæ, si in habitum coalescat alteram constituit naturam. *Dirus* autem, qui crudelis sit, & immanis, à *Dyris* dicitur, nempè ab Inferorum furijs. De Nouerca verò vide dicta in præfatione ad lib. 2. carm. 29.

QVÆ ANTE FVISSET GENITRIX MORTALIBVS. Terminum hic innuit, à quo transmutationis: & nota præclaram antithesis vim ad excitandos commiserationis affectus aptissimam. Ex Genitrice Nouerca. Quid patheticum magis, ac luctuosum? Nota emphaticam vim illius verbi *fuisset*, quod cum à Grammaticis substantiuum dicatur, indicat naturam, non per accidens, sed, secundùm propriam substantiam, & essencialiter esse rerum omnium procreatricem. Et quidem rerum omnium Mater Natura dicitur ab Eloquentiæ Principe Parad. pri.; hic verò *Genitrix* (quod idem est) à gignendo, quia omnia gignit, iuxta illud eiusdem Cic. pri. de Fin. *Ad maiora quadam nos Natura genuit, & conformauit*. Sed notandum est hic, quanto Mater affectu filium foueat, & quinam ex materno affectu effectus sequantur; de quibus nos lib. pri. carm. 127.; nam ex hoc facile patebit quantam emphasim habeat, hoc loco, nomen *Genitrix*; & quam alte assurgat contrariorum conflictio. *Genitrix*; *Nouerca*. Sed quid explicationibus opus sit? Quis Matris in prolem ignoret viscera? Certe ex Heautontimorumeno Terentij actu 5. scena 2. habemus matrem filios etiam perfidos ita diligere, vt, vel in criminibus, fiant prolis adiutrices; sic enim ipse: *omnes* matres filijs in peccato adiutrices: filijs auxilio etiam in paterna iniuria, esse solent. Ex hoc affectu oritur, vt, suum esse, existiment matres, filios lacte alere, enutrire, educare, locupletes reddere, ac delicijs semper affluentes velle: quod Natura à se etiam præstitum protestatur, quandiù fuerit Genitrix mortalibus, de quibus vide dicta superiùs carm. 19.

TRAXISSE MENTEM POLO. Beneficiorum, quæ mortalibus, in ipso vitæ exordio, elargitus sit, nullam gratiam habendam, improperat Ioui Natura, quæ iam per Prosopopeiam hic loquens effingitur, cum hucusq; narratorio stylo per ethopeiam ducto, mores lamentantis naturæ fuerit prosecutus. Ratio autem huius Naturæ assertionis ex eo deducitur, quod non respondeant vltima primis; ex quo immò magis infælicitas cumulatur humana cum homines ad Cælestem nati fælicitatem, omni ærumnarum genere premantur. Ideò quid profuit &c. Vim autem interrogationi præbet particula *quid* vt magis vrgeat, & quasi inhæreat id ipsum ab ipso Ioue fatendum necessario. *Profuisse* est *pro aliquo esse*, seù *fauorabile, ac vtile alicui esse*, quod negat Natura, artificiosè interrogans, de beneficijs, quæ subsequenter enumerat, & à mente incipit, quam homines traxerint è Polo. Animam rationalem cælestem esse, asseruerunt Platonici, quorum Vates sententiam attingit hic. Dicebant igitur illi, Animas nostras, in beatis illis cælorum sedibus, æthereum, igneumq; vehiculum, quo deferantur, & moueantur habere, ob cuius ignei vehiculi leuitatem, non

possint terreno iungi vehiculo, hoc est corpori, spectatâ terrei crassitudine, nisi, aliquo intercedente medio, quod vtriusq; naturæ sit particeps. Ideo anima, addebant illi, dum per cælestes orbes, atq; elementa, transit descendens, paulatim crassiori se quasi veste induit, aereumq; sibi vehiculum comparat, quo facilè subinde huic terreo corpori copulatur; atq; id facit, vt ijdem aiunt corporis induendi cupiditate succensa. Zoroaster, apud eundem Platonem, alatam esse, censuit, animam, ac, decidentibus alis, præcipitem in corpus ferri; illisq; mox iterum succrescentibus, ad superos denuo reuolare. Falsæ prorsùs profectò sunt huiusmodi sententiæ, quatenùs, vt vides, animas vel à parte ante supponunt æternas, vel saltem creatas, seù natas in Cælo omnes; ibiq; eas diuagari, tempus expectantes, quo in corpus demittantur; cum certum sit, vnamquamq; Animam rationalem, hic, & nunc, in corpore organizato, creari a Deo immediate, vt talis corporis exigentiæ, vt Auctor naturæ, satisfaciat. Non sunt tamen talia, quatenùs dicunt animam cælestem, idest è Cælo haberi, cum verè à Deo dimetur per creationem, & Dei sedes cælum sit: quod non est dicere natas in Cælo animas, sed à Deo Cælum inhabitante donatas, ex nulla præsupposita materia ab eodem creatas, iuxta Catholicam fidem, & veritatem. Insuper alludit Vates ad sententiam Heracliti Physici, qui vim luminis intellectualis, quam anima e Cælo obtinuisse videtur, considerans, eam vocauit quandam massæ stellaris scintillam; ex quo factum, vt Ægyptij, per stellam, demortui animam hominis, hieroglyphice significarent; ac Thimæus Locrus crediderit, vnicuiq; animæ consertam esse stellam aliquam, e firmamento decerptam. Profectò *Mens*, de qua nos fusè lib. 2. carm. 101., nobilissima est Animæ potentia, quæ, cum ab ipsa Anima nec realiter, nec formaliter ex natura rei distinguatur, iure pro ipsa anima sumitur, iuxta sententiam Democriti, Lucretij, Platonis, & aliorum communiter, qui quamlibet substantiam intellectualem spiritualem, *Mentis* nomine, appellant. Porrò Anima, de qua hic, definitur *actus corporis naturalis organici potentia vitam habentis*, Princeps formarum omnium est Diuinitatis imago, paulò minor ab Angelis, & cuius splendor e tenebricoso huius corporis carcere, per sensuum rimulas, scintillas quasdam emittens, Phylosophorum adeo perstrinxit oculos, vt eam in quandam quasi Diuinitatis particulam asseruerint. Ideo & Auctor ad eorum sententias alludens, tractans eam dixit e *Polo*, nempe Cælo, vt immaterialem innueret, & a parte post immortalem, sententiam non solum Catholicam secutus, sed etiam, vt ego (quidquid alij dixerint) in Animasticis sustineo, Aristotelicam; nam licet Aristoteles non cognouerit actionem ex nihilo creatiuam, aperte tamen adeo secundo de Gener. Anim. profitetur, Animam rationalem non educi de potentia materiæ, vt non, nisi iniquam, pati possit interpretationem: ait enim ibi cap. 33. omnem animam generari, *præter intellectiuam, quæ extrinsecus aduenit*. Pariter, Animam a Deo esse, & immortalem, clarè fatetur primo de Anima tex. 66. vbi ait: *Amare, & cogitare destruuntur cum corpore; at verò intellectus diuinum quid est, & impassibile*. Item secundo de anima tex. 22. Intellectum aliud genus Animæ, inquit, esse a vegetatiuo, & sensitiuo, & id posse ab eo separari, tamquam perpetuum à corruptibili. Vlterius 12. Met. tex. 17. ait: *Mentem, & animam intellectualem non posse esse ante corpus; manere autem post, nihil prohibet*. Sed ne ab Aristotele nimium detineamur, ad Auctorem nostrum redeamus, qui certè dum animam hominis ex cælo esse dixit, eam creari à Deo, immaterialem esse, & immortalem absq; dubio asseruit. Quod ipsum videtur sensisse Ouid. Metam. pri. a nobis alibi citato, licet ambiguè locutus, certum se de sententia non fuisse indicet:

Natus homo est. Siuè hunc diuino semine fecit
Ille opifex rerum mundi melioris origo;
Siuè recens tellus, seductaq; nuper ab alto
Aethere, cognati retinebat semina Cali.

Nil igitur profuisse asserir, stantibus rebus, natura hominem è Polo mentem, hoc est animam, traxisse immortalem. Sed nota, quo artificio Vates vsus fuerit hoc verbo traxisse. *Trahere*, procul dubio, pro *acquirere* ponitur, vt patet ex eloquentiæ Principe Tullio Phil. 6. vbi ait; *Aliquid salsi ab vatre Mima trahere poteras*. Verùm memineris, nos alibi dixisse importari ab hoc verbo vim aliquam, vel respectu rei, quæ trahitur, vel respectu illius originis, à qua res ipsa trahitur. Secundo memineris, Agentia illa, quæ ex necessitate agunt, quatenùs taliter agunt, libera dici non posse; nam necessitas opponitur libertati. Hoc posito: si diceremus Vatem locutum in sententia Aristotelis, qui putauit Deum esse agens necessarium; quod in causa fuit, vt Mundum posuerit ab æterno; facile innotesceret, quid dicere voluerit Vates per verbum *traxisse*; nam, si Deus agat ex necessitate, posito corpore organizato, debet necessario illi animam tribuere; atq; adeò corpus necessitatem Deo imponeret, vt, vel inuitus dare cogeretur; Ideo *traheret*. Verùm hæc explicatio non esset ad mentem Auctoris, cuius ex contextu patet, Naturam ipsam, quæ hic loquitur, Deo libertatem attribuisse, cum inquit: *Cur velim &* ostendit enim ita voluisse, vt nolle potuerit, in quo formaliter consistit libertas. Quare non est dicendus in sententia Aristotelis fuisse, Positâ itaque libertate Dei, quæ negari nequit, & positâ ab ipso Vate, nedum a Catholica certissima fide, quomodo *traxisse* dixit. Aduerte, pro solutione, attingi hic celeberrimam de libertate Dei Theologorum sententiam, quæ sic exponitur. Deus, vt operans, duplici modo considerari potest, nam vel intelligitur secundùm potentiam absolutam, vt auctor miraculorum; vel secundùm potentiam ordinariam, quam etiam *ordinatam* dicunt, & vt auctor naturæ est. Primo modo certe absolute, & simpliciter liber est Deus in operando. Secundo modo videtur operari ex quadam quasi necessitate, non quidem simplici, & absoluta, sed secundùm quid, & conditionata, nempe ex suppositione decreti de sic operando: quæ nullo modo diuinæ officit libertati, cum & ipsum decretum, à quo hæc infertur necessitas, liberum sit, & liberè factum. Triplicem itaque necessitatem distinguunt Theol., nempè *Naturalem*; *Iniunctam*; & *Conditionatam*. Naturalis est, quæ ab aliqua habetur natura, ita vt non possit dari talis natura, & essentia, quin necessario producat talem effectum, sicuti non potest naturaliter dari Sol, quin lumen emittat: & hoc ex natura ipsius Solis; & hæc certè non potest esse in Deo, cuius natura libertas est. Necessitas iniuncta dicitur, quando quis determinatur ab alio ad aliquid faciendum, vt seruus, qui cogente Domino aliquid operetur. Et neq; hæc potest esse in Deo, qui nullum habeat, a quo dependeat. Necessitas autem conditionata ea est, de qua supra: Et hæc potest in Deo reperiri, qui, cum naturas rerum omnium ita creauerit, & ea lege, vt certo ordine mouerentur, atq; effectus haberent suos, decreuit etiam, se velle liberè præstare rebus ipsis concursum suum iuxta exigentiam, seu potius indigentiam cuiuscumq; naturæ. ita tamen, vt nunquam potentiæ absolutæ derogatum voluerit, per huiusmodi decretum, quin posset de omnibus pro libito disponere, atq; vnicuiq; rerum exigentiæ, si vellet, derogare. Quamobrem hanc sibi necessitatem Deus ipse imposuit liberè, atq; adeò eiusdem non derogat libertati. Cum itaque Deus ita Naturam construxerit humanam, vt eius indiuidua informanda essent Anima rationali, quæ non possit educi de potentia materiæ, sed debeat a Deo immediatè creari; certè posito corpore organico in debitis dispositionibus, attribuit etiam appetitum ad formam, qua indigeat, vt compleatur in esse hominis: & hæc est exigentia illius naturæ. Cum autem huic exigentiæ satisfieri a natura ipsa non possit; sed debeat id expectare à liberalitate creantis; ne natura imperfecta, ac male constituta remaneret, decreuit se animam in corpore creaturum, quoties illud in debitis foret dispositionibus. Cum autem immutabilia sint decreta Dei; ex suppositione huius decreti, vt Deus operetur, vt Auctor Naturæ, necessariò Animam tribuere debet. Ideò videtur quodammodo exigentia Naturæ, indigentiâ suâ Deum excitare, vt promissam tribuat Animam: atq; adeo extrahere dicitur, non vi sua quidem; sed vi gratuiti, ac liberi ipsius Dei decreti. Ad quod alludens Vates ait: *Quod mentem traxisse Polo &c.*

QVID EREXISSE ALTVM CAPVT. Intellige *quid profuit &c.* vbi nota emphaticam repetitionem, licet vni verbo duo, per adiunctionem, membra copulentur. *Erigo* est quasi *ab inferioribus regendo, eleuo*. Quare optimè dicitur homo *erexisse* caput, quod, collo, quasi columna tereti, suffultum, in altum eleuat, & sic illud regens ab inferioribus extollit; vt, non solum Animâ, sed ipsâ etiam structurâ corporis, & erectione à brutis omnibus distinguatur, vt rectè monuit, primo de legibus, Cic., dum ait: *Cum Natura cæteros animantes abiecisset ad pastum, solum hominem erexit, & ad Cæli quasi cognitionem, domiciliiq; pristini conspectum, excitauit*. Quod idem innuit Ouid. pri. Metam. & mox, & alibi eit.

Pronaq; cum spectent animalia cætera terras,
Os homini sublime dedit, cælumq; tueri.

Caput autem totum illud est, quod collo sustentatur, sic dictum,

dictum, quod ex eo omnes capiant initium nerui, per quos totum in corpus sensationes distribuuntur, ac motus. *Altum* dixit, hoc est *sublime*, excelsum. Seu dicas *erexisse altum*, idest *in altum*, ad contemplationem æternæ patriæ, quæ sola ad hominem spectat, vt ait Cic. 2. de Nat. Deor. *Sunt ex terra homines, non vt incolæ, & habitatores, sed quasi spectatores supernarum rerum, atq; cælestium, quarum spectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet*. Vide, quam alte excellentiam humani generis extollat oratrix natura, cum & ab anima, & a corpore natum comprobet ad Cælum, vt maior subinde appareat luctuosa Catastrophes, qua hominem a tanta fælicitate in profundum miseriarum deiectum dictitat: & nota ex his, & sequentibus patheticam prorsus reuolutionem.

SI PERERRANT AVIA &c. Particula illa *si* conditionalis vim habet ostendendi maiorem esse hominis, quo fælicior ille fuerit, infælicitatem, cum in hanc miseram inciderit conditionem. Ideo *Quid profuit, si &c.* Quasi dicat, multum quidem profutura Iouis fuisse relata beneficia, si in deterius homo, Ioue ipso cogente, laberetur. Quare conditionalis quidem illa particula est, sed etiam pro *dum* accipitur, vulgo *mentre che*, seù *se in tanto pererrano Auia*. Præpositio est in verbo; *Errant per auia*. Porro *errare* est *huc, illucq; incerto pede deuagari*. Attingit autem hic tacite Vates sententiam à Deo latam in Caim, *vagus eris, & profugus super terram*; atq; adeò errantium hominum calamitates, non inferiores esse describit. Porrò hæc diuagatio otiantis interdum est, & in hoc sensu hic non sumitur; Interdum territi est, ac perturbati; & neq; in hoc sensu hic: interdum auidè quid amissum inquirentis est; & in hoc sensu assumitur, hoc loco, Cum enim spontaneis frugibus se priuatum videret homo; nec sibi suadere posset terram vbiq; sterilescere, huc illuc vagabatur, si forte fæcundam alicubi inueniret. Auia autem ab *a* Græcorum priuatiua, & *via*, quasi *sine via* dicuntur loca, vbi nullæ sint patentes ad iter viæ, vt saltus, & nemora vepribus, ac dumis consita, quæ nullo teruntur pede, ex quo & ostenditur, totam in desertum terram abijsse, & hominum vitam in vitam emigrasse brutorum. Ideò iure subdit

MORE PECVDVM. *Pecus* enim nomen genericum est includens quodcumq; animal humana carens effigie, ac anima, ideò bruta complectens omnia. Quid autem sit *Mos* habes supra § in mores diræ Nouercæ.

SI FRANGVNT GLANDES. Nota emphaticam, in particula *si*, repetitionem, quæ orationem simul, & calamitatem adauget per gradationem. *Frangere* est *minutatim aliquid, terendo, diuidere*; & quia, dum comedimus, cibum dentes molunt, & atterentes comminuunt, hinc est, vt ex antecedenti consequens subijciatur intelligendum, & *frangere*, pro *comedere* sumatur. Quid autem glandes sint, dix. lib. pri. carm. 30.

PABVLA COMMVNIA. Pabulum propriè dicitur quidquid cedit in cibum iumentorum, pecudum, aliorumq; brutorum, cibus nempè herbaceus, fæniceus, palleaceus, vel stramentitius &c. Ideò Virg. agens de celeritate, qua Diomedes Rhæsum, vix aduentantem, vt Troiæ auxilium ferret, interemerit, cum Rhæsi equos a Diomede aductos enarret Æn. pri. ait:

Ardentes auertit equos in Castra, priusquam
Pabula gustassent Troiæ, Xanthumq; bibissent.

Cum itaque Glandes cibus propriè porcorum sint; ideò eas Vates *Pabula* vocat per appositionem: & quidem communia, hoc est, fame cogente, facta porcorum, & hominum communia; nam *commune* dicitur, quod omnium indiscriminatim est.

HÆCCINE VITA IVVAT &c. *Haccine* nil magis pollet, quo ad significationem, quam simplex *Hac*: sed emphaticam quamdam habet vehementiam, ac talis vim interrogationis, cui inficias ire nemo possit. Est enim *Haccine* quasi *Ita ne hac &c.* qui modus loquendi improperantis est, si quid indignum importare videatur vt hic. *Vita* autem non accipitur in actu primo, sed in actu secundo vt supra. Et in eodem sensu Virg. Æn. 4.

Non licuit thalami expertem sine crimine vita
Degere more feræ &c.

per verbum verò *Iuuat* vnicum telum duplex euibrat in vulnus Vates, vt Naturam summa contentione perorantem inducat: primo enim Ioui exprobrat, culpâ nimiæ eius tyrannidis, beneficia omnia perijsse, quæ, prima ab origine sui, exhauserit è Cælis homo; adeòq; nullam illi gratiam habendam, qui beneficus fuerit, vt latiùs deseuiret; iamq; Iouem immeritò Iouem dici, cum nil iuuet. Secundò eidem exprobrat Ioui Tartaream prorsùs sæuitiem, quæ scilicet humani generis infortunia in delicijs iam habeat. Verbum enim *Iuuat*, sicuti in duplici significatione est, sic geminum hunc amplectitur sensum. Vel igitur *iuuat* sumitur, vt deriuatum a Iuuo verbo vtiq; personali actiuo, vel vt verbum sumitur impersonale. Primo modo, idem significat, ac *prodesse, auxilio esse*, vel beneficium conferre: & sic refertur ad homines, vt sensus sit *Haccine vita iuuat mortales?* Quasi dixerit: hac ne vita ferina potiùs quam humana mortales premens, te beneficum iactabis? Nullum profecto beneficium illud, quod in veneficium conuertitur, & ad maiorem perniciem ordinatur, sicq; respondet ijs, quæ dixerat, *Quid profuit &c.* dum nil profuisse, iterum vrget, ac protestatur interrogans. Secundo modo acceptum verbum *Iuuat* sæpe sæpiùs idem, ac *delectare* significat; & sic refertur ad Iouem: ac sensus erit Hæccine vita iuuat te, hoc est delectat te? Quasi dixerit: Nonne iure optimo te tyrannum dixi, qui impius adeò sis, vt tam ærumnosâ mortalium vitâ, tanquam lætissimo vtiq; spectaculo delecteris? Adeò ne Iouem exuisti, vt nunquam mortalium misereatis? Primus sensus concludit per deducta verissimum esse quod dixerit, nempe beneficia originis perijsse; & indirectè tantùm suadet, ne petire permittantur. Secundus sensus apertè monet, generi humano prospiciendum, ne Iupiter se ipsum exuisse dicatur. Vtrumq; sensum in mente Vatis adfuisse deduco ex eo, quod ipse nullum artificiose accusandi casum illi verbo attribuerit: & nec dixerit *Iuuat mortales*; nec dixerit: *Iuuat te*, vt nobis liberum esset vtrumq; addere, & germanam sic assequi interpretationem. In ambiguo autem sensum reliquit, vt, artificiosè magis, natura ipsa loqueretur, Iouem scilicet tanta feriens arte, vt si ipse vulnus sentiens conqueri voluisset, posset illa verbum ipsum in mitiorem sensum detorquere, ita vt commiserationem erga miseros excitare, non ferire Iouem voluerit, aut ad iracundiam lacessere: quod est lapidem iacere, & manum abscondere.

ABDITA LVSTRIS SYLVESTRIBVS. Miserrimas vitæ, quam commemorauerat, conditiones, epilogum orationi struens, reassumit. Quid enim miseriùs, quam vitam ad Cælum natam in abdita detrudi, vt perpetuo sordescat situ? Ideò *abdita*, hoc est latens, abscondita, latebris obsepulta. Abduntur autem, quæ indigna sunt, quæ luce fruantur, quæ sordida sunt adeò, vt sthomacum moueant &c. vno verbo mundi sordes, excrementa naturæ. Vide num magis mortalium exagerare ab adiunctis potuerit miseriam? Quid verò *lustra* sint, videas lib. 2. carm. 241. *Syluestribus* autem addit, vt nota differentiali à syluis deducta, in quibus spellea ferarum latitant, miseriam magis exprimeret. Sed dices nonne satis notum est, antra ferarum in syluis esse? Otiosè igitur additur Epitetum illud. Sed non otiosè dicitur, quod patheticè dicitur; immò quod ad differentiam dicitur, & distinctionem. Habent feræ in syluis lustra: sed & interdum nobilioribus gaudent lustris; cum videlicet intra septa, à Principibus ad oblectamentum constructa detinentur, vbi & identidem expurgatur à sordibus catabulum, ne Principis offendat oculum simul, & olfactum. Insuper ibi cibum abundè à custodibus recipiunt, absq. exercitatione membrorum ad illud acquirendum; & vbi deniq; nil, præter libertatem feræ desiderent. Vt itaque deteriorem his faceret hominis conditionem, non simpliciter eius vitam abditam lustris dixit; sed *lustris syluestribus*; vbi scilicet nullius commodi solatio frueretur, omnia subiret incommoda, &, ne victum quidem vnde quæreret, haberet, nisi feris communem, & hunc ipsum sudore, vt supra innuerat acquirendũ.

INDISCRETA FERIS. Indistincta adeò à vita ferarum, vt discerni non possit, in quo nam differat: nam *indiscreta* ex *In* negante, & adiectiuo *discreta* componitur, deducto à verbo *discerno*, quod est *distinguo*. *Feræ*, vt alibi vidimus, à feritate dicuntur; atq. hoc ipso, quod feræ sint, ac crudeles, cæteris etiam brutis infæliciores: nam quæ a multis timentur, & multos timeant, necesse est; ac consequenter, exosæ omnibus, latere coguntur, ac bonis omnibus egentem degere vitam. Supra itaque cum hominem brutis comparatum innuerit, hic, gradatim adaugens infælicitatem, infælicissimis brutorum omnium, feris, & quidem syluestribus, similem effectum dictitat.

TALES CVM SÆPE PARENTIS &c. Peracta querelarum expositione, quibus Ioui natura instaret: quemnam effectum sortitæ fuerint, iam aperit, cum se miseratione motum asseuerer, atq; ad releuandum humanum genus, ex vi Naturæ perorantis, inclinatum, Ideò

CVM

CVM PERTVLERIM SÆPE. *Perfero* ponitur, hoc loco, pro eodem, ac *patienter fero*, seu, *dessum diationem adhibeo*, *tolerando*, *vt e dear non andere*. Sic apud Virg. *Perferre* pro *patienter ferre* Æn. 4.

Hunc ego, si tantum potui sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero &c.

Et Æn. 12.

Este nunc sol testis, & hæc mihi terra precanti,
Quam propter tantos potui perferre labores.

In secundo autem sensu habetur pariter *Perfero* Æn. 9.

Inque salutati linquo (Nox & tua testis
Dextera) quod nequeam lacrymas perferre Parentis.

& Æn. 10.

Conclamat Nisus; nec se celare tenebris
Amplius; aut tantum potuit perferre dolorem.

ex quibus locis animaduertere etiam licet, quod *perfero* diuturnam importet tolerantiam. Ex quo noua hic insurgit difficultas circa appositum aduer. *sæpe*: nam illud aduerbium est reiterationis, quo ostenditur Natura, non semel, sed iterato, & quidem frequenti iteratione, ad Iouis aures insonuisse: Verum si hæc iteratio diuturnitatem importat, & diuturnitas habetur in verbo, vt dixi, ad quid additur aduerb. *sæpe*? Aduerte, diuturnitatem illam, quæ in verbo est, ad tolerantiam Iouis referri; continuationem vero importatam per aduer. *sæpe*, referri ad iterationem quærelarum, habitam a Natura. Pro intelligentia, notaueris id, quod nos ipsi experimur: nam quoties vehementem alicuius lamentationem audimus, querelis præterim in nos ipsos relatam, adeò afficimur, vt, licet lamentatio iam desierit, alte tamen adcor resideat in animo, vt nobis videamur adhuc semper, etiam per summam quietem, easdem audire querelas, auribus intonantes: quare, imaginatiua vi operante, eadem patimur ab insita rei apprehensione, quæ, si actualiter verba increpantis audiremus. Sic Iupiter, cum semel audierit Naturæ querelas, licet breui perorantis, attamen *pertulit*, hoc est longo tempore patienter tulit; quia, licet verba cessassent, adhùc eorum memoriâ continue torquebatur; & tamen nimis longo iam tempore, vt Naturæ videri poterat, dissimulabat, quasi non audisset: quare iterum, & sæpe, querelas iterabat, vt euinceret. Vides itaque verbum hic in vtroq; sensu vsurpatum.

TALES QVÆSTVS. Quales iam exarauit cætera patent.

TANDEM STATVI. De efficacia aduerbij *tandem* vide dicta lib. 2. carm. 119 *statuere* est *deliberare, decernere, sancire*.

AVERTERE GENTES. Hoc est totam humani generis congregationem, nam *Gentis* nomen vniuersalissime hic sumitur, *Auertere*, nempè *remouere* a

VICTV CHAONIO ad meliorem traducens victum. Nomine Victus omne illud, quo, tamquam alimento, vtimur, continetur. Quid autem fuerit victus Chaonius constat ex dictis supra § *si franguntur*. Sed vide fusiùs lib. pri. carm. 31, nam Dodonis Ciuitas Chaoniæ fuit, a qua Chaonius. Vides, quonam tandem spectauerit prolixa Iouis oratio: nempè ad ostendendum, quam prudenter ad huiusmodi decretum deuenerit. Primo quia Iupiter a Iuuando dicitur, ad quod probandum experientias attulit, vt videretur, ex natura sua, semper ad iuuandum pronus. Obijci poterant Saturniæ felicitates sublatæ: hoc ipsum ad iuuandum se fecisse ostendit. Accedebant Naturæ questus? Exponendi necessariò fuerant; nam excitamenta ineluctabilia, ad tale sanciendum decretum, continebant. Quarè si cui protracta nimis Iouis videatur Oratio recordetur illud Martialis.

Non sunt longa, quibus nihil est, quod demere possis.

ATQ; IDEO DECRETVM &c. Intendens efficaciter finem certè debet eligere media efficaciter etiam ad finem ducentia, quamuis media, non per se, sed propter finem tantùm, sint expetibilia. Hoc ipsum se fecisse indicat Iupiter; nam, proposito fine, quem haberi decreuerat, releuandi humanum genus, ostendit, hunc finem esse causam mediorum, quæ proponenda remanent, eligendorum. Idcircò, per particulam *atq;* connexiuam propositum finem cum medio copulat proponendos additq; aduerb. causale *Ideò*, quod idem sonat, ac *ob hanc causam finalem*. Quarè immeritò videtur mihi Heinsius Parrhasianam, ac vulgatam lectionem immutasse, *adeò* legens, non *Ideò*. Sed nota artificium Poetæ, in orationis dispositione, naturam exprimens finis. Semper est finis primus in intentione, vltimus in executione: Medium vero primum in executione, vltimum in intentione. Cum itaque nihil sit in ore, quod priùs non fuerit in mente, æquum fuit, vt ea, quæ ore exprimerentur, eumdem in oratione ordinem haberent, quem habebant in mente: sicq; finis, quippè primus in intentione, primus etiam ponitur in oratione; medium verò, quippe vltimum in intentione, vltimo etiam loco ponitur in oratione. *Decretum*. Subintellige *est*. Porrò *Decerno* (à quo decretum est pass.) idem est, ac *statuo*, de quo supra. Sed nota inter ipsa Iouis ordinem decreta; nam primo habetur decretum de fine ponendo; subindè decretum, ex primo emergens, de ponendis medijs, vt rectus etiam in decretis seruetur ordo. Dixit autem, tàm finem, quam medium decreto firmatum, vt scirent Numina, non esse hic consulendum, vel renuendum, sed exequendum.

CEREREM &c. Matrem scilicet Proserpinæ, frugum Deam &c. de qua nos alibi sæpè fusiùs.

QVÆ NVNC IGNARA MALORVM &c. Exprimit quasi per parenthesim, obiter conditiones, in quibus pro præsenti statu (ideò *quæ nunc*) Ceres fuerit, vt ex illa quiete, ad motum, non breui cessaturum, impellendum subindè indicet; Notat autem causam, cur Ceres tunc placida adeò quiesceret, quia scilicet actum nesciret de Proserpina; Ideò *ignara malorum* tàm suorum videlicet, quam Filiæ. Suorum, inquam, nam, cum filiæ partem propriæ substantiæ communicet in generatione Mater, præcipuè in sententia eorum, qui nobiliorem tenetunt, etiam fœminam actiue ad generationem concurrere per semen proprium, iure filia pars matris viuens dici potest; atq; adeò mala, quæ filiam premant, matris mala esse, sine hæsitatione censentur. Adde, Raptum filiæ matri originem fuisse malorum quamplurimũ, vt patebit.

VERBERAT LEONES IDÆOS CVM TORVA MATRE. Societatem indicat præpositio *cum*: & per Matrem Cybelem intelligi satis patet, tum quia eam Matrem omnium Deorum fuisse alibi vidimus, tùm quia genitam à Cybele Cererem lib. pri. memorauimus. Verbum *verbero* a verbere deriuatur: de verberibus autem vide dicta lib. 2. carm. 197. Certè hoc loco indicatur, quod Ceres vna cum Cybele Matre eodem currita leonibus vecto, circumferrentur, ad animi relaxationem; nam, qui curru aguntur, identidem iugales excitant verberibus. Sed maiorem hic habet Vates eruditionem, ad quam eruendam, memineris, verbera adhiberi solita in leruos, iure belli captiuos, apud Rom. præcipuè; quorum Ciues verberibus subijci, nefas esset. Quarè verbera in hostes, non in suos, exercenda, hinc facile nosces. Et quidem, hostili modo Leones idæos verberari hic, patet; quia verberare dicuntur à *Torua Matre*; hoc est irata: nam *iratus toruus* dicitur, ob aspectus quam induit terribilitatem. Sed cur hoc? Cum viderimus Cybeles, lib. pri. Leones ad obsequium compositos, carm. 210. & seq. Sed aliud est obsequium amoris, aliud obsequium timoris. Secundum exhibebant Leones Phrygij non primum. De his autem leonibus plura diximus lib. pri. cit., sed tantùm vt videremus, cur leonibus Cybele delectari dicatur, cur ab ijs vehi &c. Nunc de ijsdem agendum iuxta fabulas, vt sciamus, quinam sint hi leones, & cur hostiliter verberentur. Scieris itaque, ex Ouid. Metam. 10., Atalantam Hyppomeni, ailis Veneris, cessisse, in cursu, victoriam, ac præmium victoriæ se ipsam, vt nos alibi diximus, & notum iam satis est. Hyppomenes beneficij gratias Veneri agere neglexit: quarè indignata Venus, cum Hyppomenes, Atalantam ducens, ad templum Cybeles, densa in Sylua ab Echione, ex Cadmi socijs vno, constructum, deuenisset, in eoq; ambo, itineris fessi labore, paulisper quiescerent, tantà coeundi libidine Hyppomenem succendit, vt ibi coire non erubuerit: quo ausu permota nimium Cybele eos in leones conuertit, suoq; adiunxit currui, vt verberum semper supplicia paterentur, vt hostes. Rem totam prosequitur his carminibus Venus ipsa apud Ouid. cit.

Templa Deum Matri, quæ quondam clarus Echion
Fecerat, ex voto, nemorosis abdita sylnis
Transibant: & iter longum requiescere suasit.
Illic concubitus intempestiua cupido
Occupat Hyppomenem, à Numine concita nostro.
Luminis exigui fuerat prope templa recessus
Speluncæ similis, natiuo pumice tectus,
Religione sacer prisca, quo multa Sacerdos
Lignea contulerat veterum simulacra Deorum.
Hunc init; & vetito temerat sacraria probro.
Sacra retorserunt oculos: turritaq; Mater
An Stygia sontes dubitauit mergeret vnda.
Pœna leuis visa est. Ergo modo læuia fului
Colla iubæ velant: digiti curuantur in vngues:
Ex humeris armi fiunt: in pectora totum
Pondus abit: summæ caudà verruntur arenæ:

Iram

Iram vultus habet; pro verbis murmura reddunt;
Pro thalamis celebrant Syluas: aliisq; timendi
Dente premunt domito Cybeleia fræna Leones.

cum itaque hi sint Leones, currui Cybeles addicti, meritò, vt hostes inuisi, à tota matre plectuntur, cuius filia Ceres, quippe, ex vi generatiuitis, iisdem, quibus mater, affectibus imbuta, & mores eiusdem sequitur. Ideò verberat leones Idæos, ab Ida videlicet sic dictos, vbi degebant apud Cybelem captiui.

DISCVRRERE. Regitur hoc infinitum à præcedenti *decretum est*, est autem *discurrere huc illuc currere*, seu *in diuersas currere partes*. Hic ponitur pro incertis itineribus peregrinari.

LVCTV AVIDO. Illæst nimio amissæ filiæ desiderio mæstum, lugentemq; modus enim hic diuagantis exprimitur: nec *mærore*, dixit, sed *luctu*, nam *luctus*, à lugendo dictus, dolor est extrinsecus apparens, ex aspectu, lacrymis, gestibus, eiulatibus &c. ac præcipue habetur in Carorum interitu: pro interemptis autem habentur, cum ita amittuntur, vt nulla eorum spes appateat recipiendorum. *Auido* autem, dixit, nam auiditas desiderium rei est inexplebile, anxium, solicitum, & semper inhians optatis.

PER MARE, PER TERRAS. Quid mare sit, vide lib. pri. carm. 176. *terras* verò non *terram*, dixit, nam id nomen plurali numero vsurpatum singulas, & omnes, terræ partes significat, vt alibi vidimus: sicq; diligentissimam exprimit perquisitionem faciendam, quæ nullum scilicet angulum, quem non scrutaretur, esset relictura. Maris autem, & terræ nomine totus Orbis inferior designatur, vt patet.

DONEC LÆTATA &c. *Donec* continuationem temporis importat terminabilem quidem, sed quæ sine interruptione extendi debeat quousq; extrinseca desitione terminetur. Lætor, à quo *læata*, est *animi exultationem, hilaritatemque recipio*, & quidem ab extrinseco aliquo. Hic sumitur ita, vt importet transitum à contrario in contrarium, nempe à mærore in lætitiam, cuius causa ab extrinseco fit.

INDICIO REPERTÆ NATÆ. Indicium interdum significat *signum*, quo ducimur in cognitionem alterius: interdum verò idem sonat, ac manifestatio, delatio, detectio alicuius occulti facta à quopiam, qui rem nouerit, ac ideò detegere potuerit. Et in hoc sensu hic. Verum peculiarem hic locus ingerit difficultatem, dum dicit *Indicio repertæ &c.* Indicium enim dicit futuritionem inueniendi, cum se habeat, vt medium ad inueniendum, quod quærimus: non autem dicit, repertum iam esse, quod indicat; non enim indicandum nobis, quod iam inuenerimus. Quomodò igitur Vates indicium iungit cum reperta? An Proserpina reperiri priùs debuerat, quam indicari? Certè id absonum esset. Verùm hæc difficultas, non vnâ quidem, sed triplici solutione, nullo negotio, enodatur. Et primo quidem quoties ignoto in loco est, quod quærimus, nonne statim, ac locus, vbi sit, indicatur dicere solemus, *quod quærebam inueni: scio vbi sit; iam habeo*? Quid igitur mirum, si hoc eodem pacto loquatur Vates, cum scire locum vbi res sit, & illam reperisse pro eodem habeatur? Secundo perpende, quid quæreret Ceres, dum peregrinaretur; hoc enim habebis lib. 3. sic: *Liceat cognoscere furtum;*

Hoc tantum liceat certos habuisse dolores:
Scire peto, quæ forma mali; quamcumq; dedisset
Fortunam, si nota, feram, Fatumq; putabo,
Non scelus &c.

Quærebat igitur Natam, non vt iterum sibi haberet, nam expresse lib. 3. ait: *Non repetam quæsita manu*; sed vt sciret vbi nam esset: quarè, hoc habito, per indicium, reperta iam dicitur Filia. Tertio Nota vim verbi, quo vtitur Vates: *Reperio* enim compositum ex *re*, & *pario* idem est, ac *iterum pario*, consequenter *reperta* idem, ac *iterum parta*. Filiam, quam pepererat Ceres, Raptor abstulerat; atq; amissam, vt mortuam, lugebat Ceres: Indicium, aperiens vbi nam esset, viuam indicat, & vnde expetatur indicat: quarè indicium *iterum* quodammodo Cereri filiam parit. Nota autem obiter *reperire* fortunæ esse, vt volunt, *inuenire* verò consilij. *Nata* à nascor dicitur filia. Ideò prætereuolo. Quæret tamen forte aliquis adhùc, quonam tandem indicio nouerit Ceres, Filiam apud Plutonem esse? Raptam nouit ex Electra Nutrice, vt docet Auctor lib. 3., sed à quo nam raptore scire non potuit: & apud Claud. nusquam habetur, quo indicante, id resciuerit, eo quod, cum ipse Cererem peregrinantem induxerit, adeò & ipse ab opere peregrinatus est, vt tertium lib. abrumperent, non absoluerit, atq; adeò, quod quæritur, desiderandum reliquit. Consulat itaque curiosus Ouid. Metam. 5., & inde agnoscet, quænam indicia Natæ, quam quærebat, habuerit Ceres. Primum indicium, per signa, expressum fuit à Cyane Nympha in fontem conuersa tunc, cum Prædatoris currum, & ipsa conata fuerit detinere, quod sic expressit Ouid.

Venit & ad Cyanen ea, ni mutata fuisset,
Omnia narrasset; sed & os, & lingua volenti
Dicere non aderant; nec quæ loqueretur, habebat.
Signa tamen manifesta dedit; notamq; Parenti,
Illo fortè loco delapsam, in gurgite sacro
Persephones Zonam summis ostendit in vndis. Proserpina græcè Persephones.

Verùm hoc indicium nihil plus cognitionis Cereri suppeditabat, quam ex Electra iam habuisset. Quæ itaque & raptam patefecit, & raptorem, & locum, quo abuecta fuerit, Arethusa fuit, quæ, ex vndis emergens suis, sic apud Ouid. cit. locuta est,

. . . . Mihi peruia tellus
Præbet iter, subterq; imas ablata cauernas,
Hìc caput attollo, desuetaq; sydera cerno.
Ergo dum Stygio, sub terris, gurgite labor,
Visa tua est oculis illic Proserpina nostris,
Illa quidem tristis, neq; adhùc interrita vultu,
Sed regina tamen, sed opaci maxima mundi,
Sed tamen inferni pollens matrona Tyranni.

sed nos ad institutum, habito postliminio, regrediamur.

TRIBVAT FRVGES. Idest rationem frugum serendarum, earundemq;, ad maturitatem vsq;, colendarum edoceat: consequens enim hic ponitur pro antecedenti: qui enim artem docet acquirendi aliquid, rei ipsius adeptionem dicitur tribuisse, ob rationem sæpiùs indicatam, quod causa causæ sit causa causati. *Tribuere* verbum est notissimum. Hic ponitur pro *distribuere*; quod est diuersis regionibus sparsim, seu potiùs omnibus distributim tribuere. Sed hìc non leuis ingruit difficultas; nam videtur, sui ipsius immemor, Vates sibi ipsi contradicere. Quod vt clare pateat; memineris, Vatem, lib. pri., induxisse Cererem, Siciliæ Natam suam commendantem, quæ & præmia tutelari proponens custodiæ inquit:

Præmia digna manent. Nullos patiêre ligones,
Et nullo rigidi versabere vomeris ictu.
Sponte tuus florebit ager cessante iuuenco;
Ditior oblatas mirabitur incola messes.

Nonne his clarè asserit Auctor, artem colendi agros, ante raptam Proserpinam, fuisse, & de facto in vsu agriculturam fuisse? Certe dum terræ pollicetur auferendam ab illa rastri, vomeris, ligonis tolerantiam, dicit quod hæc antea in vsu fuerint. Quomodo hic igitur negat, ore Iouis loquens, fruges tunc temporis fuisse, agriculturam fuisse in vsu, hominesque Chaonio vsos affirmat victu; Immo & in eodem statu perseuerandum, donec Ceres *Natæ læta repertæ indicio tribuat fruges*? Insuper non meminit Vates, se, cum describeret Cereris ad Cybelem iter, posuisse spontaneam segetum eruptionem.

Sulcatam fæcundat humum: flauescit aristis
Orbita; surgentes condunt vestigia fruges &c.

Certè hæc fuerunt ante raptum. Quomodo itaque hic asserat Iupiter, se abstulisse otia saturnia, & spontaneas aurei sæculi germinationes? Certe diuinis, apud Poetas, legibus cautum nouimus, ne quis Deorum violare posset, quod alter sanxisset; ex quo clare deducitur, quod si Iupiter prohibuisset spontaneam segetum eruptionem, non potuisset terra eas spunte, licet in obsequium Cereris producere. Hæc sunt, quæ Vatis textui obijci possunt ingeniose quidem, ac subtiliter; sed ea prorsùs subtilitate, quæ, Arachneum opus imitata, facile disrumpitur, leuibus vel scopis adactis. Noto itaque, vt primum postrema diluam, certum esse quod Vates ipse ponat raptum Proserpinæ post ablata Saturni otia, ac tunc temporis euenisse, quando tellus, delicijs sæculi aurei viduata, sterilitatem induerat. Patet hoc ex ipsa consolatoria Plutonis ad Proserpinam oratione lib. 2. vbi ait:

. . . . Illic pretiosior ætas
Aurea progenies habitat; semperq; tenemus
Quod superi meruere semel.

Quarè iure optimo potuit hic dicere Iupiter iamdiù ante raptum Proserpinæ prohibitam à se spontaneam segetum fæcunditatem. Noto insuper, spontaneam segetum eruptionem Cereris iter comitantium, prodigiosam, non naturalem fuisse, atq; in obsequium Deæ concessam ab ipso Ioue, qui debita Dijs obsequia numquam prohibere contenderit. Non autem prodigiosa fuisset, si adhùc aurei sæculi fælicitates perdurasset: neq; enim extra tempus fuisse dici potest; nam,

vt

vt vidimus lib. 2. carm. 121. tempore ad segetes apto legebat flores Proserpina, cum raptum subijt. Consequenter solum potuit prodigiosa censeri, quia, non obstante sterilitate terræ inducta, sponte adhuc produceret tellus. Ad id verò, quod dicebatur de legibus diuinis, iam breuibus responsum est, nam ob id ipsum non potuit prohibere honorem Cereri debitum, illamq. suo iure priuare; nec prohibitio naturæ iniuncta ad coercendam Deæ libertatem extendi potuit, nam odia semper restringenda. Iam ad primam ex indicatis contradictionibus regredior. Memineris Siciliam Cereri sacram, atq; ab ipsa sibi Cerere in domicilium electam, vt Ceres ipsa fatetur lib. pri. dum dicit:

. . . . Salue gratissima tellus,
Quam nos prætulimus Cælo.

ex quo videtur necessario inferendum, quod Sicilia peculiari aliquo priuilegio certe fuerit condecoranda, quippe domus Cereris, & peculiari eiusdem gaudens affectu. Hoc posito. Ex eo, quod Ceres noluerit, intercurrentiam Iouis, Siciliam eximi a legibus vniuersalibus fæcunditatem terræ spontaneam prohibentibus; probabile certe est, immò valdè contentaneum Deæ inhabitanti, vt ipsa ibi primùm agrorum artem colendorum edoceret; nam in decorum fuisset, si vbi degeret Ceres, quod negatum naturæ fuerat, non extruderetur ab arte: atq; ideo dicendum est, vbi ab ipsa, statim, ac prohibitio lata fuerit, promulgatam fuisse artem, ne cum Cerere, sine Cerere, Sicilia remaneret; & ideò benè stat, quod, licet vbiq; terrarum sterilitas ex Natura haberetur, ac nullibi ars adhuc vigeret, in domo tamen Cereris, ex peculiari Deæ priuilegio hæc ipsa ars in vsu iam esset: & hinc potuit Dea polliceri: *Nullos patiere ligones &c.* Idq; confirmatur ex dictis, lib. 2. carm. 121., vbi vidimus etiam tunc segetes in Sicilia fuisse: non ex Naturæ spontanea vbertate, nam prohibitio obstabat Iouis: ergo per artem ab ipsa Cerere in Siculos promanatam. Verùm, cum Sicilia exiguum punctum, respectu totius orbis dici possit, non extra ipsam adhùc colendi ars promanasset, iure natura communis conquesta est apud Iouem, tanquam de malo vniuersali, cum parum pro nihilo reputetur. Quid verò nomine frugum intelligatur, alibi diximus: ideò iam accelero.

ET CVRRVS FERATVR NVBIBVS. Supple picto draconum vehente volant, vt lib. pri. vidimus carm. 160. & seq. De hoc curru Cereris Triptolemo ab eadem demandato vide eodem lib. pri. carm. 12.

SPARSVRVS ARISTAS IGNOTAS POPVLIS. Finem, cur voluerit Iupiter currum ferri &c. explicat hoc particip. *sparsurus* a *spargo*, quod est *dissemino*, ac *late diffundo*. *Ignotus* autem, ex negatiua *in*, & *Notus* compositum nomen, est idem, ac nimirùm Nouus. Ast quomodo non notas appellat fruges, cum, sponte nascentes, eas habuerint homines sub Saturno, vt dixerat? *Ignotas* dicit quo ad modum, non quo ad substantiam: licet enim concederemus (quod tamen difficile est) aliquos mortales ex ijs, qui aureum viderant sæculum, ad hæc vsq; tempora peruenisse, atq; adeò & fruges nouisse; Nouerant tamen illi spontaneas, non ex vi artis e terræ gremio eductas; quarè, licet nossent aristas quo ad substantiam, non nouerant tamen eas posse per artem, educi ex terra: atq; adeò cum Triptolemus mittendus esset ad hunc modum edocendum, dicitur sparsurus aristas, quo ad modum ignotas populis.

ET DRACONES CÆRVLEI. Illi nempè à quibus Cereris veheretur currus Triptolemo demandandus, de quibus vide dicta loco supra cit. libri primi.

SVBEANT IVGA ACTÆA. Vides hic figuram Histeron proteron, nam priùs est Iugales iungi, quam currum ferri, licet hic postponatur. *Subire* igitur *Iuga* est *ire sub Iuga*, hoc est curru adiungi, & *Actæa* dixit, hoc est à Triptolemo Celei Eleusini, in Attica, Regis filio imponenda. Vide dicta carm. 11. lib. pri. & de Iugo vide eodem lib. pri. carm. 52., dum nos interim quæ ad mores pertineant discutiamus.

Agnosce, ò homo, dignitatem tuam; &, diuinæ consors factus naturæ, noli in veterem vilitatem, degeneri conuersatione, redire. Natura ipsa indignum putat, hominem, ad Cælum vtiq; procreatum, beluinos mores induere, ac vitam degere more ferarum: & tamen ferarum in morem viuere sæpe sæpiùs appetit homo. Natus es ad Cælum. Et tamen venereis sordibus detentum, quasi sus in volutabro, cæno gaudes, & cænum Cælo præhabere non erubescis. Erectam habes effigiem, vt Cælum patriam adspicias tuam, eiusq; venustatem contempleris: tu verò terrenus homo sæpe sæpiùs repens, bonum est nos hic esse. Quid mentem traxisse polo; quid profuit, altum erexisse caput; pecudum si more pererras? Respondes (audio) non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus Principes, & potestates tenebrarum. Vincimur a præpotenti: & Deus vel res humanas negligit, vel nos perire lubens permittit. Quid dicis hæretice? Fidelis immò Deus, qui non permittit, vos tentari supra id, quod potestis: sed nos delicati nimium milites, otio marcentes, illecebris huius mundi indulgentes, dum florum delicias quærimus, latentem in floribus anguem nobis ipsis applicamus, vt pro libito laceret, ac mortiferis inficiat venenis. Ideo, ne videatur Deus res nostras negligere, cogitur interdum otia nostra diuellere, delicias abripere, fælicitates disrumpere, vt vexatio det intellectum, vt nos ad bonam reuocet frugem, vt faciat inde cum tentatione prouentum. Ex hoc efficitur, vt quamplures, his acti stimulis, ad pœnitentiam conuertantur, & attentè dissicant colendæ, quam plantauit Dominus, vineæ, atq; homini colendam, custodiendamq. locauit, nempe Animam. Sed interdum non adeò hæc vinea a noxijs expurgari potest, vt, aduentante rationis die, adhuc non inueniat Dominus vlterius expurgandam; atq; ideo rapitur Proserpina curru Tartareo, si non ad æternum damnatorum, certe ad temporaneum purgantium ignem. Luget raptor Mater Ecclesia, eum nouerit, quæ vere Ceres dici potest, cum sit Eucharistici panis liberalissima dispensatrix; quasi Nauis institoris de longe portans panem suum. Sed vetat Deus, ne quis raptorem reuelet, ne quis scilicet edoceat, num Proserpina, hoc est Anima, rapta sit ad pœnas æternas, an temporaneas, vt Ecclesia Mater abundantes tribuat egentibus fruges, dum in thesaurum aceruat Sanctorum Orationes, quæ, si damnatæ nil prosint in beneficium cedunt purgantibus: eos autem frugum thesauros latissimæ dispensat legata indicio Nata repertæ, cum scilicet, diligenti facta inquisitione, nouerit Animam aliquam in Sanctorum Album referendam, in terris; quia delatam in Cælos, sicuti Ceres id fecisse dicitur indicio natæ repertæ, hoc est cum reperta est, atque in Cælum ab Inferis, Ouid. teste, reuocata, vt cum matre esset, ad tempus illa: hæc in æternum: his enim animatur Ecclesia Mater ad profundendos thesauros, vt, quæ in ærumnis adhùc degunt, vehiculum habeant, & Viaticum ad Montem Domini ascendendum. Sed dum in Montis mentionem incidimus, Nos ex Italo Pindi Vertice, tenui Musa vocat auenà, vt proprio metro, quæ diximus, colligemus.

E perche vuoi (vinta dal duolo esclama)
Le ville incolte, insteriliti i campi?
Perche, di biade in vece, à chi le brama
Vuoi che de bronchi sol crescan gl'inciampi?
Porgi triboli, e spine à chi pur t'ama;
Ne mai di tua pietà scorgonsi i lampi;
Mà congiura ogni stella à nostri danni;
Ne mai d'vn frutto inuigorir puon gl'anni.
Anzi contro'l mio petto irati i corsi
Volge del tuo furor stella maligna;
Ne può mia forza al fiero influsso opporsi;
Ond'Io, che, già d'ogn'huom madre benigna,
Prouida sempre al maggior buopo accorsi,
Son, tua colpa, ò crudel, fatta Matrigna.
Già non cangio il voler: pure in me stessa
M'affanno in darno à rintracciar me stessa.
Che gioua, in spoglie humane, hauer de gl'astri
Trasfusa vn'alma, ed inalzar sublime
Lieta fronte alle sfere i Zoroastri;
Se ne deserti poscia, oue s'imprime
L'orma sol delle belue, infra disastri
Viuer gl'è forza; e'l tuo rigor gl'opprime;
Si che, pari à Giumenti, à fauor grande
Habbian, se franger puon cibo di giande?
Questa dunque lor gioua, ed à te piace
Questa, à bruti, di lor vita, commune?
Questa, che delle selue accolta giace
Ne più ascosti couili, oue s'addune
Stuolo, di spirto human, solo, incapace?
E, se ben l'huomo è di fierezza immune,
Dalle fiere indistinto hoggi riceue

Zoroastres stellarum cõtemplatores homines astronomastica designat.

Mar-

Marco di belua; e così viuer deue?
Questi della Natura aspri lamenti
Più volte vditi, e fin'ad hor neglettí,
Che non vadan al fin scherzo de venti
Pietà richiede: e di pieta gl'effetti,
Giust'è, che prouin pur lieti i viuenti.
Godan di Gioue i più benigni aspetti:
Cangin d'annosa quercia il cibo impuro:
Ch'io così stabilisco, e così giuro.
Mà, perche al fin, ch'è d'ottener già scritto,
Sciegher deuonsi ancor mezzi efficaci,
Ne gl'eterni decreti hò già prescritto,
Che di Cerere al suol giouin le faci.
Ella, de mali, ond'haurà 'l cuor trafitto,
Che nulla hor sà, lieta si gode i baci
Della Madre Cibelle, e, con lei, pronta
D'Ida i Leon con dure sferze affronta.
Mà, poi, che sia de proprij danni accorta
(Ed in breue sarà, ch'ella se'n renda.)
Fatta di pianto vn mar, che seco porta
L'auide brame à chi'l suo ben gli renda,
Peregrinar dourà dovunque apporta
Il Sol la luce, ouunque il Mar si stenda,
Sin ch'indicio al fin n'habbi, e, 'n cari segni
Di grato cuor, l'agricoltura insegni.
Proseguirà de viaggi suoi gl'errori
Sin, ch', hauuta contezza oue s'annidi
La cara figlia, alleggiara i dolori:
Ed all'hor fia, ch'a più remoti lidi
Voli'l suo cocchio à dispensar fauori;
E i draghi alati Attica man s'affidi
Regger, mercè de gl'adempiti voti,
Profondendo ad ogn'vn tesori ignoti,

Videbatur hoc posito festinandum, ad hoc vt Ceres, citò conscia facti, fruges citiùs posset distribuere. Sed sapientia huius Mundi stultitia est apud Deum: ideò antequam Iudicium feramus; quid insuper addat Iupiter audiamus.

QVOD SI QVIS &c. Proposito, quid de Cerere decretum fuisset, in ordine ad releuandum humanum genus, edicit tandem Iupiter, ad quid congregata fuerint Numina; vt nempè sciant nemini eorum licere, Proserpinæ Raptorem Cereri indicare. Imperium detrectanti, ac, contra edictum, reuelare audenti, pœnas vtiq; decernit subeundas; atque a pœnali hac lege neminem excludit; easdemq; sanctione firmat inuiolabili.

Quod si quis Cereri raptorem prodere Diuum
Audeat; Imperij molem, pacemq; profundam
Obtestor rerum, Natus licet ille, Sororue,
Vel Coniux fuerit, Natarumue agminis vna,
Se licet illa meo conceptam vertice iactet,
Sentiet iratam procul Ægida, sentiet ictum
Fulminis, & genitum dinina sorte pigebit;
Optabitq; mori. Tunc vulnere languidus ipsi
Tradetur Genero, passurus prodita regna;
Et sciet, an propriæ conspirent Tartara causæ.
Hoc sanctum. Mansura fluant hoc ordine Fata.
Dixit: & horrendo concussit sydera motu.

QVOD SI QVIS &c. Desideria dilata crescunt; crescentia torquent; vt alibi diximus, sed, quantum ex dilatione patimur mæroris, tantum resultat gaudij, cum tandem, voti compotes, respiramus. Ideò iure optimo Iupiter prohibet, ne quis Cereri filiam indicet, vt dilatum gaudium maior tandem exiliens eam impellat ad largas, de quibus supra, segetum largitiones. Hæc tamen lex Iouis non promulgatur hic expressè per verba illa prohibitiua, quibus vti assueuerunt legum huiusmodi promulgatores, qui dicere solebant: *Hoc ne facito*; deindè pœnas addentes subdebant: *Si quis fecerit &c.* Primam enim partem omisit Iupiter, quia, de consequenti, ex decreto positiuo de Cereris peregrinationibus habito, cui nefas esset renuere satis inferebatur non reuelandam filiam, ne, cessante fine, inquisitio ipsa cessaret; sicq; irritum remaneret decretum. Ideò tamquam promulgata iam tacitè, in ipso antecedenti decreto, lege ipsa prohibitiua, pœnas iam statuit secundam aggressus partem, apposita, de more, particula conditionali *Quod si quis* subintellige *vestrum*, quos alloquor. Cætera clara.

AVDEAT. Impudentiam quamdam operandi importat hoc verbum, qua efficitur, vt nec leges, nec Reges, nec Deum ipsum vereatur ille, qui audet, vt propriæ indulgeat vel voluntati, vel voluptati; ideò aptè *si quis audeat*

PRODERE DIVVM RAPTOREM. Prodo hìc pro eodem sumitur, ac *detego, aperio, manifestum facio*; cum quo tamen stat, vt proditoris nomine notetur, qui ausus fuerit reuelare; nam hæc reuelatio ansam Cereri datura fuisset filiam omninò repetendi, cum summa non Plutonis solum raptoris, sed & ipsius Iouis, raptum approbantis, cui summam deberent fidem, iniuria. De voce *Raptorem* vide dicta lib pri. carm. pri. Per *Diuum* Plutonem intellige: sed Diuus vsurpatur hic pro eodem, vt arbitror, ac *Deus*; nam vsus inualuit apud antiquos, vt pro eodem hæc nomina promiscue vsurparentur. Seruius tamen, Varro, & Atteius Deos à Diuis ita distinguunt, vt Dij dicantur illi, qui tales, ex natura sua, sunt, nec ab alijs, quam à se ipsis, innatam acceperint diuinitatem, atq; æterni, ac perpetui esse, ex se ipsis intelliguntur: Diui verò dicantur illi, qui, cum homines priùs fuerint, postea in album Deorum relati sunt, vt Glaucus, de quo supra. Et profectò Ecclesia ipsa Catholica videtur hac maxime vti distinctione; nam solum Ens à se, omniumq; rerum auctorem, essentialiter a se ipso diuinitatem habens, ante omnia tempora, ab æterno, existens immortale *Deum* appellat; reliquos verò, quos Sanctos appellamus, Diuos appellare non renuit. Vsum tamen antiquorum sequi non dedignatam video æternam Verbi, in carne degentis, Sapientiam, quæ dilectos suos Deos dixerit: *Ego dixi Dij estis*; vbi certe *Dij* pro *Diui* vsurpari, apertè innotescit: atq; adeò vice versa *Diuum* pro *Deum* per appositionem ad Plutonem ipsum, vsurpari non absonum fuerit, vel etiam dici poterit *Diuum* positum pro *Deorum*, vt vsitatissimum apud Poetas est; ita vt ordo sit. *Si quis Deorum audeat &c.* & si in hoc sensu accipiatur, tunc nomen illud *Raptorem* antonomasticè positum intelliges pro Plutone. Mihi tamen primus magis sensus arridet; nam si sensus esset: *Si quis Deorum audeat &c.* iam excludi viderentur à lege seruanda Satyri, Fauni, & Syluani, qui, non *Dij*, sed *Semidei* dicuntur ab eodem Ioue, apud Ouid. alibi cit. Et tamen fuerant & ipsi ad excipiendum Imperium congregati. Ideò *Si quis vestrum* (exponebam ego) *audeat prodere Raptorem Diuum*, hoc est *Deum*. Quod si quis enixè contenderet, *Diuum* à Vate hìc accipi rigorosè, & iuxta sensum ablatæ distinctionis; non abnuo; nam adhùc optimè dixerit *Raptorem Diuum*, & non spernendam continebit eruditionem. Memineris itaque Iouem esse, qui loquitur, & Iouem ipsum ex homine in Deum transmigrasse, iuxta Lucianum, qui Iouem mortuum fuisse testatur Cretensium traditionibus innixus, dum ita scribit, græcis quidem, sed latinè explicatis verbis, apud Mythol. Nat. Com. lib. 2. cap. pri. *Cretenses non solum natum apud se, & sepultum Iouem testantur, sed etiam sepulchrum eius ostendunt.* Immò scriptum reliquit Epiphanius, suis quoq; temporibus, in Iasio, Cretæ monte, sepulchrum Iouis monstrari solitum. Sed ratione etiam ostenditur, Deos antiquorum omnes mortales antea fuisse, quam Deos; nam Dij omnes antiquorum, ex ipsis antiquis habetur, quod nati sint; omnia autem, quæ nascuntur, aliquandò intereant, necesse est; quod de Dijs ipsis testantur, quæ referunt antiqui, nempe eos & cibum sumpsisse, & alimentis vsos, & in libidines impulsos &c. Certum est autem, quod, quæ nutriuntur, intereant; nutritio enim instituta est à Natura, ad reparandam viuentis, quæ quotidiè deperditur, substantiam: libidinis autem stimulis agimur in conseruationem speciei, cum, in indiuiduo, nosmet ipsos conseruare minime possimus. Ergo mortales omnes antiquorum Dij fuerunt, ex mortalibus in Deorum album relati: atq; ideo *Deus*, non Dij, iuxta datam distinctionem.

ctionem. In tantum autem sempiterni dicti sunt, in quantum ab antiquis symbolicè considerabantur; nempe v. g. Neptunus pro ci Diuina per aquas diffusa; Iupiter pro summa rerum agendarum Prouidentia; Venus pro appetitu Naturæ conseruationem rerum exoptantis &c. quæ cum sempiterna sint, nec pereant, ideò sempiterni dicti sunt antiquorum Dij. Quarè Iupiter, qui hæc omnia nouerat *Diuum*, non *Deum* Plutonem appellat, ingenuâ prorsus eruditione suffultus.

IMPERII MOLEM &c. Carpit, hoc loco Claudianum, Barthius dum sic habet: *parum circumspectè equidem hic fuit Claud. noster: scilicet post factum, nam vt Plutonus, & omnes omni iussum ipsi factum, ipse sancit demum, quod velit fieri & cum terrarum Orbis concussus fuerit, omnesq; flumi, Fauni etiam, cum Nymphis, in concilium terra, Cælo, mariq; conuocati, inde rum raptus verat bonus Iupiter ad Cererem deferri, qua sola scilicet, cum Matre Deorum, tàm altà stertebat, dum hæc fiunt, vt nihil eorum animaduerterent.* Sed parùm circumspectè, vt video, inuehitur ipse in Claud.; nam, quod ad primam spectat oppositionem, qua dicitur Iupiter post factum sanxisse quid faciendum, hallucinatur profectò egregius alioqui Commentator, nam Fatum à Plutone excusum, seù extortum tantum circa illud versatur, quod Iupiter lib. pri. Cythereæ filiæ fassus fuerat, nempè

Candida Tartareo nuptum Proserpina Regi
Iamdudum decreta dari &c.

Quarè nil habet hoc cum præsenti decreto, quo Iupiter, non Sponsam Plutoni, sed vtilitatem mortalibus decernit: ideoq. non factum sanxisse dicendum est, sed quod, infectum adhuc, remanserat faciendum. Et certe imperscrutabilis supremæ ordo Prouidentiæ id postulat, vt mala interdum permissa in bonum conuertantur, vt hic Iupiter mala Cereris in bonum ordinat Vniuersi. Miratur, secundo loco Barthius, quod conuocatis tanto strepitu Numinibus sola Ceres cum matre tumultum non senserint. Miror ego quod ipse non nouerit, altissima id factum supremi dispositione Consilij, quod, cum Cererem, ac Matrem ignaras rerum vellet, altissimo etiam eos somno consopire potuerit. Sed vnde habet, quæso, Barthius totum Orbem concussum fuisse, cum Numina conuocarentur? An quia visus est verbo conclamat? sed aduerte quod dixerit *Numina conclamat Pelagi*; quarè is vocis conatus non extenditur ad Fluuios, ad Faunos &c. Imminò cum de his mentio fuit habenda, ne hiscit quidem Vates; vt ostendat sine strepitu conuocatos. Quod etiam facilè comprobatur internuncia Iris dicatur, ad conuocanda Numina, Zephyris illapsa; qui autem illabitur, velocissimè quidem, sed sine strepitu decurrit. An id deducit ex eo, quod dixerit Vates *tanto quæ vos agitanda tumultu*? sed ibi loquitur de tumultu interno, hoc est de perturbatione in animis orta conuocatorum, vt nos in loco explicuimus, non de tumultu externo. Cumq; hæc omnia intempesta nocte peracta fuerint, vt notauimus, quid mirum, si Ceres, ac Mater profundo detentæ somno, id Ioue præsertim disponente, nil senserint? Ingenio mehercule suo iniuriam intulit Barth. non Vati. Sed nos ad obstinatum iam textum regrediamur. Poenam transgressoribus impositurus iuramentum Iupiter præmittit, vt sciant pœnam irreuocabiliter exigendam. Ideò

OBTESTOR. Importat hoc verbum iuramentum promissorum, quod conceptum Iupiter hic peragit: & idem est, ac *testor*, de quo vide dicta lib. pri. carm. 111. sed maiorem hic habet emphasim, sic compositum; nam *obtestari* est *enixè precari*. Dicit itaque Iupiter, se enixè contra se ipsum precari Imperij molem &c. ni exigat pœnas &c.

MOLEM IMPERII. Ianus Parrhas., per hanc molem Imperij, eam ipsam intelligit, quam Iupiter ipse moderatur, & regit; ita vt idem sit, ac si diceret: per hoc ego sceptrum, & Imperium meum, Iuro. Et profectò huiusmodi iurandi morem inualuisse apud Reges, vt per sceptra iurarent sua, negari omninò non potest. Equidem, cum sacra semper habita fuerint regnorum insignia, nil mirum si per ea iurare consueuerint. Insuper iuramenta, per sceptrum, facta maximam apud omnes religionem inducere profectò potuerunt; nam *iurare per sceptrum* idem erat, ac Deos precari, vt, si iuramento non stetisset iurans, illud idem sceptrum in sui perniciem verteretur; hoc est, vt rebellantes subditæ nationes peieratorem deijcerent è throno, & perderent; vel Cælum fulmine sceptrum de manu excuteret, sicuti factum legimus, vltimo Neronis anno, cum fulmen è cælo decidens sceptrum ex Augusti manibus excutiens, finem scelestissimo illius prænunciauit Imperio. Verùm, ne & ego Parrhas. sequar, obstat & contextus ipse, & consonantia reliquorum, quæ Vates scripserat, seruanda, & mos à Dijs ipsis ser uari solitus. Contextus itaque suadet Iouem non iurasse per proprium sceptrum, & Imperium, sed per Imperium Plutonis fratris: nam dum inquit: *obtestor Imperij molem, pacemq; profundam*, coniunctio illa copulatiua videtur coniungere epitetum *profundam*, & cum ipsa pace, & cum ipsa Imperij mole quam obtestatur; *moles* autem *profunda* Imperij certe Imperium notat Plutonis. Insuper, si pacem obtestatur Iupiter, ideò obtestatur, quia, in Pacis gratiam, & Proserpinam tradiderat filiam, & Plutonem in generum adsciuerat: Pax hæc autem prodita fuisset, si, concessa iam, perturbarentur connubia; & Iupiter auctorem non plecteret perturbationis, nam videretur ipse Proditoribus assentiri: atq; ideò eam Pacem in se vindicem, si fallat, obtestatur. Quarè, eodem pacto, de Imperij mole, quam obtestatur, differendum est. Accedit consonantia, & cohærentia rerum, maxime a Vatibus seruanda; ob quam, videamus quid lib. pri. dixerit Vates:

Dux Erebi quondam tumidas exarsit in iras
Prælia, moturus superis,

cur autem? . . . . *Quod solus egeret connubijs &c.*

Euitauerat discrimen Iupiter filiam cedens in nuptam. Quod si illico conscia mater pignus suum repeteret, atq; in Plutonem ipsum vim pararet, ac Iupiter auctorem perturbationis non plecteret, videretur profectò, non filiam dedisse, verè concessurus, sed decepturus; ideò meritò Plutonis Imperium in se ipsum concitaret; vt itaq; se in fide semper mansurum protestetur, vltrò Plutonis vires in suam perniciem obtestatur, ni pœnas & quidem rigidissimas irroget Proditori. Quod idem fuit, ac se subijcere ijs flagellis, quæ se vibraturum, protestatus fuerat Pluto lib. pri. cum ait;

Si dictis parere negas, patefacta ciebo
Tartara: Saturni veteres laxabo catenas &c.

Adde iterum, ex contextu, inter alias pœnas, hanc irrogandam haberi, nempè vt Proditor Prodito tradatur, qui modus seruatus est semper ab ijs, qui firmatam cum hostibus pacem, ex animo, fuerant seruaturi; nam si illa temeraria alicuius ausu labefactaretur, in eum vt in proditorem agebatur, atq; hostibus ipsis, pro libito, puniendum tradebatur. Ipsum itaque Regnum, quod proditione lædi potuisset, in se ipsum obtestatur Iupiter, ac vindicem in se ipsum implorat, si, dato casu, non satisfaciat Proditorem tradens. Accedit mos ipse Deorum, quibus, nullum adeò formidandum fuerit iuramentum, quam si per Stygiam iurarent Paludem: quarè solemne illis semper fuit, hoc rebus maximis vti iuramento; Quod & fecisse hic Iupiter censendus est. Et profectò idem est obtestari molem Imperij profundam, ac per Stygem in eo iacentem iurare. Ideò obtestatur *profundam molem Imperij*: quæ cur dicatur *profunda*, vide lib. pri. carm. 1. *Moles* autem idem hic est, ac *magnitudo*, *firmitas*, *potentia*, ac *robur* Imperij, quæ nomine *moles* designantur, quia magni ponderis sint, nec facilè ab inceptis amouibiles. *Imperium* verò imperialem importat potestatem, ac pro ipsis sumitur viribus Imperantis.

PACEMQ; PROFVNDAM. Interpretatur hunc locum Ianus Par. congruenter ad iam ab eodem dicta de Imperij mole. Ita scilicet, vt, per pacem, eam intelligat vnionem, & adhærescentiam entium, quibus hæc tota Mundi machina conficitur, quæ profunda quidem dicatur, non absolutè, sed respectiuè ad Olympum, ex quo Iupiter loquebatur. Nec vereor quin hæc explicatio ad modum congrua sit; nam, cum de orbis vtilitate ageretur, congruè implorari poterat vindex hæc ipsa Pax orbis in Iouem, si ipse huius pacis perturbatores plectere neglexisset. Verùm Iouis iuramentum certè fieri debuit, per aliquam Diuinitatem, si non superiorem Natura, saltem ex priuilegio non violandam, vel saltem per diuinitatem æqualem. Hæc autem vnio rerum, licet opus sit diuinitatis, non tamen Dea est; nisi quatenus Mundus ipse Deus fuerit creditus: sed, si, in hoc sensu, Dea dicatur, certe erit inferior Ioue, cuius nutu tota hæc machina regi credebatur, nec vllum assignari potest, cum non violanda ab eo sit, priuilegium, sicuti respectu stygis assignatum à nobis fuit, lib. pri. carm. 112. Iurare autem per inferiores nugatorium est, cum semper iuramentum auctoritati superioris inniti debeat, vel certè æqualis, vt quando quis per se ipsum iurat, more quidem diuino, nam & Deus dicere solitus est, in sacris literis: *Per me metipsum iuro*. Memini itaque, Pacem Deam profectò fuisse apud antiquos, vt scriptum reliquit Pausanias, eamq; Plutonis fuisse Nutricem, vt testatur idem Pausanias in Atticis, vbi asserit, templum apud Athenienses fuisse, in quo Pluto à

Pace

Pace nutrice in vlnis, puer, gestaretur. Hanc igitur arbitror innui a Ioue hic, & per eam iurare, cui multum se debere, vtpotè fratris Nutrici profiteatur; ideoq; *profundam* appellasse à profundo, in quo degat inferorum loco, alumnum non desertura.

RERVM. *Res* interdum pro *Imperio* ponitur. Sic Virg. Æn. 3. *Postquam res Asiæ Priamiq; euertere gentem*
Immeritam visum superis &c.

In hoc eodem sensu positum hic nomen *rei* non ambigo; obtestatur enim Iupiter Pacem illam, quæ vtrumq; Imperium, nempe & Iouis, & Plutonis, amico fœdere, consociauit, cum tradita fuerit Proserpina, atque, huius intuitu lites, & contentiones omnes diremit, Plutonem alumnum iterum concitaturam in prælium, si ipsa, rupto fœdere, à cælestibus læderetur.

NATVS LICET ILLE &c. Vim suam, immò & essentiam legis amittit lex, si illa non fuerit vniuersalis; nam *lex* tantùm illa iure dicitur, quæ ad omnes pertinet, ab omnibus obseruanda. Quod firmum adeo fuit apud antiquos Legislatores, vt nec filios ipsos, immò ne se ipsos quidem ab obseruantia legis latæ exemptos esse voluerint. Ideo Zaleucus Locrensium legislator, cum legem tulisset, qua deprehensis in adulterio poenam cæcitatis statuerat subeundam; eumq; primus legis transgressor Zaleuci filius conuictus exstiterit; Lictori imperauit Pater, vt lege in filium agerer. Reclamabat Ciuitas vniuersa, Filij crimen Patris virtuti donandum &, tumultuantium more, videbantur, vt exigere pietatem Patris in filium, velle. Tum vero Zaleucus, ne lex periret, & Populi votis, saltem ex parte, satisfaceret, poenam diuisit, atq; oculum sibi vnum erui iussit, alterum Filio, vt lex integra permaneret, crimenq; duorum oculorum iacturâ lueretur. Quin Cardona Tyriorum Princeps, cum legem tulisset, vt, qui in Senatum ingrederetur armatus, capite plecteretur; ac ipse idem mox, ex improuiso vocatus, in Senatum ingressus fuisset, immemor se arma, quibus in recenti venatione vsus fuerat, non deposuisse, vix, ex murmure assidentium, se legis violatorem notari animaduertit, cum se ipse, ijsdem armis, manu propria arreptis, interemit, ne lex lata periret. Certum adeo illis fuit, legem, nemine excepto, ad omnes pertinere debuisse, & ab omnibus indiscriminatim obseruari. Quod si hoc sanctum adeò apud homines: multò magis certè de legibus à Deo latis dicendum est; cum non sit exceptor personarum Deus. Cum itaque Iupiter, Deus non solùm, sed Deorum omnium Princeps esset, iuxta communem, tunc temporis, opinionem, iure eius leges ad omnes indiscriminatim extendi debuerunt; præsertim cum ipsemet de se ipso, apud Virg. Æn. 10. pronunciet: *Rex Iupiter omnibus idem*. Vt itaque se talem, & facto, ostenderet, latam legem ita extendit ad omnes, qui in Concilio aderant, Deos, vt neminem excludat; ac, ne quis, præsidio sibi futurum affinitatis, vel consanguinitatis gradum, arbitraretur, sicq; fiducialiter in legem delinqueret, expresse enumerat coniunctissimos quosq;, vt sciat, nec eos à lege exemptos iri. Ideò *licet ille* (supple: qui fortè deliquerit contra legem) *fuerit natus* (supple ex me) nam cætera omninò clara.

SOROR VE, VEL CONIVX. Geminam Iouis sororem recenset Mythol. Nat. Com. (præter Cererem, quæ hic non vocatur, vt patet) lib. pri. cap. 4. nempè Glaucam, & Iunonem: idem autem est dicere *Sororue*, ac dicere *vel Soror* per disiunctionem, de qua alibi, additq; *vel Coniux*, vt gradus distribuat distinguens, omnesq; sub lege coniungens, ne se immunes arbitrentur. Coniux Iouis Iuno fuit, & eadem soror, vt ipsa de se ipsa testatur apud Virg. Aen. pri.

Ast ego, quæ Diuum incedo Regina, Iouisq;
Et Soror, & Coniux &c.

Si itaque Iupiter Sororem tantùm nominasset, explicitè, potuisset Iuno existimare se non subditam latæ legi, quippè quæ, non simpliciter Soror esset, sed *& Soror, & Coniux*; comprehendi autem solam, ex vi verborum legis, Glaucam, quæ simpliciter Soror esset, non Coniux: nam cum lex tantum obliget solùm, quantum sonat, Sororem quidem legi addicebant verba, sed non coniugem, nisi de coniuge expressa fieret mentio. Ideò Iupiter: *vel Soror, vel Coniux fuerit*.

NATARVMVE AGMINIS VNA. *Vna*, inquit, nam omnes, collectiuè sumptas, delinquentes fore, temerarium fuisset arbitrari: cum tamen habeat distributiuam hoc nomen, quod principium numeri est, ita vt omnes Iouis filias, numeratim, ac singillatim sumptas, afficiat. Ideò *vna agminis*, vt vim partitiui dignoscas; Agmen verò eam significat multitudinem, quæ ad integrum conflandum sufficiat exercitum: atq; hoc nomine vsus est Vates, vt congruenter ad ea loqueretur, quæ dixerat Ioui exprobrans Pluto lib. pri.

. . . . Tibi tanta creandi
Copia. te fœlix natorum turba coronat.

vbi & nos vidimus innumeros ferè esse Iouis filios, ac filias: sicuti igitur, supra, filios legi subdiderat: sic nunc & filias expressè, ne se non comprehensas iudicarent.

LICET ILLA IACTET &c. Palladem profectò notat, ac nominatim, licet periphrasi vsus, legi subijcit, hoc loco, vt facilè habetur ex eiusdem Palladis ortu, de quo nos lib. pri. carm. 229. Sed cur nominatim notetur, cum satis videri potuerit inclusa in illis particulis *Natarumue agminis vna*? Certum est, nullam legem ad casus inopinatos, ac præter Naturæ ordinem euenientes extendi. Quare, licet præcitata verba Iouis filias omnes attingant distributiue, non tamen ex vi verborum Lex ad Palladem extendi poterat, quippè quæ, in rigore loquendo, filia Iouis dici non posset, nec Ioue nata propriè esset, spectato naturali modo generationis; nam primo quidem sine matre orta dicitur ex cerebro Iouis; secundo autem Vterus, non cerebrum, locus est naturalis, concipiendis fœtibus adaptatum. Sic de Incarnatione Verbi agentes Theol., cum Suar. tom. 2. in 3. parte, dicunt, quod, si B. Virgo Christum non concepisset in vtero, sed in corde, vt volebant aliqui, non fuisset verè, ob suprapositam rationem, Christi Mater. Prudentissimè igitur Iupiter, quia Pallas iure poterat existimare, se non computandam in generali Natarum appellatione, illam nominatim signat. Adde, Palladem, ex hoc ipso, quod nata ex Iouis cerebro fuerit, Sapientiæ Deam fuisse habitam: Sapientiæ autem certè fuisset, legem in mitiorem partem interpretari, si quo casu transgressor aliquis extitisset: vt itaque Iupiter omnem Epycheiam, omnemq; iuris interpretationem excluderet, ne ipsi quidem Sapientiæ locum relinquere voluit interpretandi in sui ipsius fauorem, nedum in fauorem alterius. Tandem Pallas ea fuit, quæ maximè restitit Raptori: &, licet ab armis, in reuerentiam Patris cessauerit, vt vidimus lib. 2., inuita tamen, & cum fremitu, cessit: ideò suspicio aderat, ne ipsa præcipuè, nondum sedata satis, Raptorem proderit: Quare eam speciatim signat Iupiter, sicuti, Natarum nomine, principaliter, licet tacitè Dianam, ob eamdem rationem, prius notauerat. His positis clara remanet textus intelligentia. Nam *Iactet se conceptam* idem valet, ac licet illa gloriari possit, filiam se meam non esse, spectata ortus sui excellentia, atq; ordine præter naturali, qui eam in Cerebro coagmentatam, non per generationem in vtero ex semine efformatam, eduxerit in lucem. *Vertex* enim, de quo nos alibi pro cerebro ponitur, continens scilicet pro contento. Heins. conceptum legit per Neutrum substantiuatum, quod in idem recidit.

SENTIET IRATAM PROCVL AEGIDA. *Sentire* est *sensu percipere*, ex quo experientia sensuum constat, quarè *Sentio* pro experior vsurpatur, eodem, quo Virg. pacto, Aen. 5., qui, profligatum ferè cæstorum pugna Entellum exhortans, vt fato cedat, cum Deos experiatur auersos inquit:

Non vires alias conuersaq; Numina sentis?

Et profectò acerbissimum cordato viro supplicij genus est iratum Numen habere. Ideò Iupiter ab interminatione indignationis suæ imponendarum summam exorditur poenarum; sed talis indignationis, quæ instar tormenti bellici futura sit, quod, eodem tempore, ac accenditur, in perniciem explodit. Ideò *sentiet*; & sentiet *procul*: ponitur enim *procul* hic pro *iuxtà*, vel *propè*, vulgò *da vicino*; in quo sensu habetur etiam apud Virg. Ecl. 6.

Serta procul, tantum capitè delapsa, iacebant.

& Æn. 10.

Interea Genitor Tyberini ad fluminis vndam
Vulnera siccabat lymphis, corpusq; leuabat
Arboris acclinis trunco: procul ærea ramis
Dependet Galea &c.

Vbi Seruius: *Procul modò iuxta significat, vt Ecl. 6. Serta procul, tantum &c.* in quem etiam locum idem Seruius: *Procul modò prope; nam similat tantum capiti delapsa, vt ostenderet non longe prouolutam esse coronam.* Hanc autem particulam apposuit Iupiter, vt ipso facto poenam esse transgressoribus subeundam asseueraret, ne quis fortasse deciperet, ex eo, quod Dij laneos habere pedes dicantur, lentaq; ac sera esse Deorum vindicta &c. Illicò etenim aduigilaturam in scelus poenam pollicetur. *Sentiet pro ill iratam Aegida*. Alij, cum Heinsio, non incongrue legunt *iratum agede*. *Iratus*, ab italcor, est quasi *ira sufflatus*. *Ira*,

vt alibi diximus, si causaliter definiatur, est ebullitio sanguinis circa cor: si formaliter, est appetitus vindictæ. Et quia, vt item alibi diximus, maximum iræ lenitiuum est, si tempus interponatur inter accensionem cordis, & actum vindictæ sumendæ. ideo Iupiter, tempus, in casu transgressionis, non concedendum, protestatur, vt innuimus supra; Sed *sentiet*, inquit, *iratam*; idest eodem tempore, quo æstuet irarum incendium, ad vindictas irruentem, malo suo, experietur *Aegida*. Qua voce vtitur per hellenismum pro *Aegidem*, græcorum more: quod præstitit & Virg. Æn. 8. à nobis relato lib. 2. carm. 26. vbi etiam plura de Ægide diximus. Vnum noto, non eandem videlicet Ægidem hic afferri, ac illam, de qua ibi loquebamur, nam illa Palladis, hæc Iouis est, quam ibi etiam innuebamus. Scutum itaque Iouis alij, alij thoracem Iouis Ægidem esse dixerunt. Ego clypeum esse arbitror, sic dictum a τοῦ τᾶ αἰγὸς, idest a Capra; eo quod Iupiter, vt ferunt, Capræ, quam Amalthæam vocant, lacte enutritus, cum infans, ne a Saturno voraretur, in Creta delitesceret; adultus subinde, Capra Nutrice iam demortua, & eius pelle scutum sibi, ad perpetuam rei memoriam, circumtexisse dicatur, atque in signum grati animi Capram ipsam inter sydera retulisse. Ne videar tamen temere pro libito asserere, Ægidem scutum fuisse potiùs, quam thoracem, prædem mihi Virg. assumo, qui Æn. 8. ait;

. . . . Arcades ipsum
Credunt se vidisse Iouem, cum sæpe nigrantem
Aegida concuteret, dextra nimbosq; cieret.

Non enim quatitur ab irruente in prælium thorax, seu æneum pectus: sed scuta quidem quatiunt, hastisq; colliduunt, vt animum sibi addant deprælianites, hostemq; terreant milites, vt nos iam lib. 2. carm. 62. Sed dices: Clypeus inter arma defensiua enumeratur, non inter offensiua. Quomodo itaque hic clypeus ponitur, vbi de infligenda agitur transgressoribus pœna? Et idem diceretur etiam, si thoracem fuisse dixissemus. Memineris Iouem Ægide non armari, nisi cum ad internecionem armatur prouocantium; nam & nimbos ciere dicitur Ægide munitus, apud Virg. cit.; & hac ipsa vsus dicitur, cum in bellum contra Gigantes, eos crebris deiecturus fulminibus armaretur. Et certum est, arma ipsa defensiua in offensiua transmigrare, quatenus incurabilis terrorem incutiunt vulneris imminentis. Ex Clypeo igitur, tanquam ex signo tes, clypeatus hic Iupiter intelligitur; seu tenius inanimatæ attribuitur Ægidi, vt habeatur argumentum a fortiori, quo excedens Iouis ira magis explicetur, nam si ex ira Ægidem quatientis Ægis ipsa appareat irata, quid dicendum de Ioue ipso, in quo ira tam acriter intumescat. Ideò elegantiùs dictum arbitror, cum Parrh., ac vulgata nostra, *Sentiet iratam Aegida*, quam cum Heinsio *Sentiet iratum Aegida*, hoc est ex Ægidis concussione Iouem animaduertet iratum. Arbitror autem, hic Vatem, sub his figurarum inuolucris, voluisse ordinem imitari Naturæ; nam cum tonitrua fulminis semper ictum antecedant, per concussionem iratæ Aegidis, tonitrua, ex tali concussione, innuit, efformata, ad quæ immediatè fulmen subsequatur. Et ideò subdit

SENTIET ICTVM FVLMINIS. Nota emphaticam eiusdem verbi *sentiet* repetitionem, gradationi vtique deseruientem, ac per asintheton positam, vt magis declaret, nil moræ inter tonitrum, & fulmen interponendum. *Ictus* verò a verbo Ico, quod est *ferio*, seu *vulnero*, deriuatum, idem sonat, ac vulnus. Quid subinde sit fulmen vide lib. 1. carm. 127.

ET GENITVM &c. Quantæ acerbitatis futurum sit vulnus infligendum miré iam explicat simul, & amplificat. Quod vt faciliùs innotescat, memineris, mortem, apud saniores inentis Phylosophos, finem miseriarum fuisse existimatam, ideòq; & miseris omnibus summoperè exoptandam, ipsiq; eam vitâ chariorem esse. Hac fortassis de causa Plin. summam vitæ fælicitatem in repentino collocauit interitu: atque Aegyptij olim mortem fecerunt argenteam, vt refert Caus. de Eloq. lib. 16. cap. 10., eiq; spiculum aureum tradidere. Et idcircò Aurindus apud Lyricorum facilè Italicorum Principem Fuluium mortem auet ærumnis oppressum, dùm ait;

Morir, morir conuiensi
Che, morendo, morran teco mie pene.

Et hinc est, vt Io: Baptista Chietinus in suo Leone dixerit:

Qui morte condolet supplicium lucre iubet
Nescit Tyrannus esse.

immò & maior esset inexorabilis ipsa damnatorum in inferis Pœna, si, nouæ mortis beneficio, posset aliquando tandem abrumpi. Hoc posito. Memineris, secundo loco, Dijs suis datam ab antiquis immortalitatem quidem: sed non impassibilitatem; nam & Martem vulneratum, apud ipsos, reperies, & Venerem spina transfixam, & Vulcanum fracto crure claudicantem &c. Quare Plin., qui id, quod est posse mori, fælicissimum nobis accidere asserit; infælicissimum vice versa in his Dijs agnouit, eos mori non posse, dum inquit: *Deus, ne si maxime quidem velit, mortem sibi consciscere potest, quod homini dedit optimum, in tantis vitæ pœnis*, ideò Iupiter hic inquit

ET PIGEBIT GENITVM. Subintellige *se esse*. Nam ex hoc consequenti, vulneris fulminei dolorem immensum Indicat, quippe qui facturus sit, vt Deum vitæ tædeat, ac diuinitatis. *Pigebit* enim idem est, ac molestum erit, & de ijs dicitur, quæ cum damno, ac malo nostro patimur coniuncta: quare propriè ad dolorem refertur. Sæpè etiam pro *pœnitet* vsurpatur, quatenùs *pœnitere* est dolorem de re aliqua experiri. Sed in idem recidit tandem.

DIVINA SORTE. *Sors* pro ipsa hic ponitur progenie, vt etiam apud Ouid. Fast. 6.

Si genus aspicitur, Saturnum prima parentem
Feci: Saturni sors ego prima fui.

diuinum autem a diuinitate dicitur, quidquid est particeps diuinitatis, hoc est essentiæ Dei, ac naturæ.

OPTABITQ; MORI. Eo ipso, quod voluntas ab vno refugit contrario, tamquam a malo, naturaliter in aliud fertur contrarium tamquam in bonum. Cum itaque posuerit voluntatem, in tali casu, ab immortalitate refugientem, iure consequens necessarium subnectit, nempe futurum, vt mortalitate frui appetat voluntas, tamquam sibi tunc bona. *Optare* est *votis omnibus aliquid expetere*: ideò *optabit*; sed incassum, quia obstabit immortalitas, ne moriatur; atque adeò longa morte moriens, nunquam moriturus, deteriores morte ipsa, acerbioresq; pœnas persoluet. Quam autem sit hoc acerbum, in casu, patefacit querelis suis Inachus fluuius, apud Ouid. Metam. 5. sic:

Nec finire licet tantos mihi morte dolores;
Sed nocet esse Deum: præclusaq; ianua Lethi
Aeternum nostros luctus extendit in æuum.

TVNC VVLNERE LANGVIDVS &c. Pœnas pœnis aggerat, & gradatim tormentorum adauget acerbitatem. Et quidem durum adeò semper fuit, apud Generosissimos quosque in iratas hostium manus incidere, vt potiùs sibi vitam adimere voluerint, quàm hostilem pati tyrannidem. Sic Brutus ille, Cæsaris olim interfector, cum in Philippicis campis cladem accepisset ab Augusto, & Antonio, ne in manus hostium veniret, se ipsum interemit: Cato Vticensis, ne in potestatem Cæsaris hostis redigeretur, ferro sibi vitam ademit suo. Denique (vt innumeros alios omittam) Curtiettus ille, qui, initio Pontificatus S. D. N. Pij V., exulum collecta manu, ad Romanas vsque portas inuectus fuerat populabundus, captus tandem, ac ferreis constrictus vinculis, naui impositus, vt ad Pontificem duceretur, ne iustissimam Pontificis iram experiretur, vt erat manicis, ac compedibus ferreis oneratus, se se in mare præcipitem vltrò dedit. Hanc itaque acerbitate ipsa acerbiorem pœnam, cæteris præmissis accumulat Iupiter; dùm tandem Prodito tradendum statuit Proditorem.

TVNC. eodem scilicet tempore, quo, saucius ictu fulminis mori, incassum optabit.

LANGVIDVS. Hoc est fractus, debilis, eneruatus; quod epitetum additur, vt omnis fiducia vel aufugiendi, vel resistendi irruentibus Proditi furoribus adimatur: nam, qui languet, nulla ex parte, adiumento sibi ipsi esse potest.

VVLNERE. Causam notat, ex qua, tamquam ex perenni fonte, futurum sit, vt languor profluat, & eneruatio. Et quidem, spectatâ fulminis naturâ, ea vis fulminis est, vt attactos in cinerem redigat illicò; spectatâ tamen immortali Deorum naturâ, certè plenum in Deos effectum sortiri fulmen non poterat; sed tamen, in quantum poterat, certè acturum fuerat, ac per consequens, si non redegisset in cineres, eneruatos saltem adeò reliquisset, vt impotes sui omnino redderentur. Aliqui, hoc loco, pro *Languidus* legunt *Saucius*. Sed non videtur hæc lectio admitrenda; nam qui saucius est, certè vulnere saucius est; quare superfluè adderetur vox *Saucius*. Porrò *Vulnus* non quamcumque plagam etiam modicam dicit, sed est hians, patensq; corporis apertura, situ aliquo inflicta; ex quo patet quantus futurus fuerit fulminis ictus, & quam meritò inflictum vulnus fuerit languoris causa futurum.

TRADETVR IPSI GENERO. De verbo diximus lib. 2.

carm.

carm. 238. Generi nomine, Pluto, cui Proserpina nupserat, indicatur, de quo vide dicta lib. 2. carm. 250. Emphaticè autem additur pronomen *ipsi*, vt maximum quid hoc esse indicetur, nempe *ipsi* qui læsus fuerit, ad quem præcipuè vindicta reseruetur, quo nullus crudelior &c.

PASSVRVS PRODITA REGNA. Finis explicatur, cuius gratia, tradendus Genero sit, qui deliquerit, nempe *vt patiatur &c.* hoc est daturus indicij poenas ad satietatem vsque Tortoris; quasi pœnæ, quas Iupiter exacturum se dixerat, nihil essent, cum infligendis a Genero comparatæ. Regna hic pro regnatore ponuntur, seù potiùs potestate, vi, odio, coniuratisq. in vindictam Furijs, Plutoni Regi obsequentibus, ac illius iniurias vlciscentibus. Cur hæc prodita dicantur, in casu &c. satis notum ex dictis

ET SCIET &c. Scientia videlicet experimentali, seu practica, & quidem passiua, non actiua: hoc est malo nimium suo experietur.

AN TARTARA. De Tartaris vide lib. 1. carm. 114.

CONSPIRENT PROPRIÆ CAVSÆ. hoc est in damnum proditoris, vt propriæ faueant causæ, vt propriam tueantur causam. Causa verò hic sumitur pro eodem, ac ratio iudicialiter in aliquem agendi. *Conspirare* autem dicitur quasi *simul spirare*: & coniurationem plurium importat; nam coniurati ad aliquid peragendum, videntur vnico quasi spiritu moueri, atque ad idem facinus impelli. Ideo sciet num Tartara conspirent; hoc est num tartarea monstra concordi vniantur animo, atque vnico quasi ferantur spiritu ad vindictam de proditoribus sumendam. Quo ostendit futurum, vt non solum vltrices patiatur furias, sed quotquot monstra barathro continentur ad pœnas exigendas conspirantia.

HOC SANCTVM. Auctoritate, qua pollet, Iupiter legem natam, secundum omnes, iam exaratas, partes, asseuerat inuiolabiliter obseruandam. Ideò, pro maiestate personæ, quam sustinet, imperio iam vtitur, vt nullus supersit reclamationibus locus. *Sit hoc sanctum*, nam verbum subintelligitur. *Sanctum* à sancio deriuatur, de cuius verbi significatione, vide dicta lib. 2. carm. 364. Quod autem huc spectat, *Sanctum*, inquit Vlpianus de verb. signif., neq; sacrum, neq; profanum est, sed sanctione aliqua firmatum, Sanctio autem si quid sit, quæras; est constitutio inuiolabilis; firma, & inconcussa legis promulgatio; & decretum infrangibile, quo caput eius, qui contra faciat pœnis deuouetur, & sacratur. Ideò *Hoc Sanctum* formula consueta est, qua leges firmabantur inconcussæ.

FATA FLVANT &c. Iouem ipsum Fato subijci voluerunt antiqui, vt nos lib. pri. docuimus sæpe. Quomodo itaq; hic Iupiter Fatis imperat: *Mansura fluant hoc ordine Fata?* Ne hic incidas in æquiuocationem aduerte, Fatum non accipi hic in sensu antiquorum, vel etiam recentiorum, nempe Abailardi, & Vuiklephi Hereticorum asserentium, Deum ipsum Fato subesse: sed accipi in eo sensu, in quo definitum fuit à Boetio 4. de consolatione prosa 6. vbi ait: *Fatum est inhærens rebus mobilibus dispositio, qua diuina prouidentia suis quæq; nectit ordinibus*, nempè sumitur hic pro ordinata causarum serie secundarum effectus suos infallibiliter producentium, iuxta prouidentiam, ac præscientiam Dei infallibilem. Fatum itaque hic sic dicitur à fando, ita vt idem sit, ac *dictum*; eo quod omnia ita eueniant, vt à Deo præuisa, & pronunciata fuerunt, ac per Dei decretum, vel positiuum, si de necessarijs agentibus loquamur, vel permissiuum, si de liberis sermo sit, infallibiliter ordinantur. Pronunciauerat itaque Iupiter: humanum genus releuandum: ordinauerat causarum seriem ad finem ducentium; ita vt, iuxta eius dispositionem, Raptus Proserpinæ esset causa materni luctus; luctus verò causa inquisitionis, quæ finem non esset habitura, nisi post diuturnos errores, vt desideria dilata crescerent, ac maius tandem gaudium in Cererem matrem redundaret, cum natam nouerit Reginam: Gaudium verò causa esset, vt Ceres affluentiæ thesauros profunderet &c. Ne hæc rerum series interturbaretur legem sanciuit, ne quis Raptorem proderet &c. ante præfinitum tempus peregrinationis &c. Hæc itaque Fata, seu hanc rerum seriem, prout decreta ordinauerant, atq; ipse pronunciauerat, infallibili prouidentiâ dirigente, processuram, adhibito hic firmat imperio: *Fata fluant*; *fluere* enim est, sine impedimento, sine interruptione decurrere, translatione a fluminibus deducta.

HOC ORDINE. Ordo est apta rerum distributio, ac aptis quarumcumq; in locis collocatio. Hunc ordinem ex dictis nosti, quarè non repetam.

MANSVRA. *Manere*, à quo partic. illud futurum, sumitur hic pro eodem, ac *fixum esse, firmum, & inconcussum*. In quo sensu habetur etiam apud Virg. Æn. pri.

. . . . . Manet alta mente repostum
Iudicium Paridis, spretæq; iniuria formæ.

&, quia quod fixum est, non mouetur, *Mansura* hic pro eodem sumitur, ac immobiliter, atq; infallibiliter finem obtentura.

DIXIT: ET HORRENDO &c. Peractâ Iouis oratione, vt finem fandi eum fecisse, indicet Vates, rem itèrum historice prosecuturus, aptè vtitur verbo *Dixit*, quod, cum perfecti temporis sit, perfectam, ac perfecto modo ad finem deductam, ostentat orationem, ac transitum ad alia præbet enarranda, vt videre est apud praxim omnium communiter Poetarum; Centies enim & a Virg. ipso noueris vsurpatum. Ne tamen hoc ipsum verbum, licet vsitatissimum, sine arte hic positum arbitreris, noto obiter admirabilem semper Auctoris artem. Sciueris igitur, apud Oratores, aliud esse *loqui*, aliud *dicere*: dicunt enim ipsi *loqui* idem esse, ac *verba qualiacumq; proferre*: *dicere* verò esse *ornatè, scitè, prudenter, & dispositè, iuxta artem loqui*. Audi Quintil. lib. 10. *Mihi ne dicere quidem dicitur, nisi qui dispositè, ornatè, & copiosè dicit*. Hæc impleuerat Iupiter. Ideò *Dixit*. Rursùs idem sæpè est *dicere*, ac *edicere*, hoc est *denunciare*. Sic Ter. in And. *Sed dico ne temere facias*: idest *Præcipio, edico ne facias &c.* Edixerat Iupiter, denunciauerat, ac præceperat *ne quis audeat &c.* Ideò *Dixit*. Denique, qui Leges subditis obseruandas proponit, *Legem dicere* dicitur. Legem tulerat Iupiter, *ne quis &c.* Ideò, iure optimo, *dixit*

ET CONCVSSIT SYDERA. Consequentiam, tamquam effectus cum sua causa connectit, nempè cum absoluta Iouis oratione concussionem Syderum. Concutere autem est *simul quatere*, idest *omnia eodem tempore quatere*; & concussione quasi ab extrinseco applicata, trementia reddere *Sydera*. De Syderibus vide dicta lib. pri. carm. 2. Hic tantum nota, Sydera concussa dici, tùm in obsequium Iouis loquentis; tùm in signum obseruantiæ erga eiusdem decreta promulgata; tùm ob terrorem ex interminatis pœnis conceptum; tùm denique quia nouit Auctor, apud Poetas omnes, semper cum Cæli tremore Iouem induci solitum loquentem. Sic Ouid. Metam. pri.

Celsior ipse loco, sceptroq; innixus eburno
Terrificam capitis concussit terq;, quaterq;
Cæsariem, cum qua terram, mare, sydera mouit.

Sic ex Homero Virg. Æn. 9. de Ioue pariter ait.

Annuit; & totum nutu tremefecit Olympum.

quod idem, ad verbum, repetit Æn. 10. de Ioue item loquente.

HORRENDO MOTV. Duplicem trepidationis motum, in sphœris, adnotarunt Astronomi, & quidem naturalem: alter fit ab Ortu in Occasum, vt obseruatum fuit à Copernico, & alijs: alter verò à Septentrione in Austrum, & ab Austro in Septentrionem, vt obseruatum fuit ab Almathenio, & Alphonso Aragoniæ Rege. Quarè, vt Syderum trepidatio, de qua hic, orta ex præfatis iam causis appareret, necesse fuit, vt modum naturalis excederet trepidationis, & insolito motu Sydera quaterentur. Cum autem quidquid insolitum est, horrorem semper incutiat aspicientibus, vel quoquo modo sentientibus; hinc est vt Poeta modum huius statuens trepidationis, *horrendum* appellauerit syderum motum, hoc est ingentem adeò fuisse innuens, vt naturam excederet, ideòq; horrorem sentientibus incutere potuerit.

Sed, dum Sydera in obsequium contremiscunt, Nos supremi Numinis ineffabilem prorsùs prouidentiam, qua cuncta ordinet, atq; ad statutum finem perducat, mirari potiùs, ac venerari, quam curiosiùs inuestigare, ac perscrutari, discamus. Viæ eius non sunt viæ nostræ, vt sæpè dix. ex sacris litteris: & interdum, quæ nobis apta ad perdendum videntur, media aptissima immò sunt ad nostram vtilitatem procurandam; nam Deus ex venenis antidota, atq; Elixiphar-maca nouit, procùl dubio educere: &, cum res maximè in præceps vergere videntur, tunc ex insperato emergit efficacissimum nobis diuinæ bonitatis, ac prouidentiæ subsidium. Iacta curam tuam in Domino, & ipse te enutriet, inquit Regius Psaltes: sed *Iacta in Domino*: quod idem est, ac dicere: Spera in Deo, & fac bonitatem: & pascêris in diuitijs eius. Deo loquente, Cæli, venerabundi vtiq;, contremiscunt: Deo operanti laudem attribuunt: Cæli enarrat gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Nos verò terræ vermes, maculæ conuiuantes, arbores autumnales infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ, fluctus feri maris despumantes nostras confusiones, sydera errantia, quibus procella seruata est

tes

tenebrarum, vt ait in Epistola sua Iudas Apostolus, à Deo ratione. Cur ita aut dixerit, aut fecerit exquirentis? Imperscrutabilia sunt iudicia Dei. Nec nobis Deo dicendum: Tu mandasti mandata tua custodiri nimis; nam facile ipsa infallibilis veritas redarguet inquiens: Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Et ita profectò est; sed graue nos ipsi efficimus iugum detrectantes; ex quo pœnas in nos ipsos vlerò conciamus. Quidquid Deus iusserit obseruandum: & nullus erit rigor, nulla pœna, nullum supplicium: Ast superbum nimis est Dei dispositiones sophisticis discutere velle ratiociniis, ac tenebras in luce quærere. Et scrutator Maiestatis certe opprimetur a Gloria, dum plus vult sapere, quam oporteat sapere. Libertate nos, procul dubio, donauit Deus, ideo leges suas proponit, vt eas sponte sequamur, sed væ illi, qui libertate sua in proprium vtatur perniciem, legibus non obtemperans. Vindictam de transgressoribus Deus ipse sumet: sed & plena vindicta tartareis humani generis hostibus data est, ijs trademur in interitum; & sciemus profecto

Num, falsa propria, conspirent Tartara causa.

Sed interim nos, in Chelym conspirantes, Italicæ Musæ pulsus audiamus, ne longiùs, quam par sit, aberremus.

Che se d'alcun sia così ardito il cuore,
 Ch'osi scuoprire il Predator diuino
 Di Cerere all'inchieste; aspro il rigore
 Prouar dourà del più crudel Destino.
 E, s'io manco al mio dir, fonte d'horrore
 Facciasi a me l'abbisso (I nò'l declino:)
 E spietata ver me siasi ferace
 Di mie stragi maggior lesa la Pace.
Siasi pur figlio, ò sia sorella, ò moglie,
 O, di mie Figlie entr'all'amata schiera,
 Germe il più bel, che trasgredir s'inuoglie;
 Eccettioni non vuol chi giusto impera.
 Ne sia, ch'al mitigar l'irate voglie,
 Gioui l'addur, che dal mio capo, artiera
 Delle scienze, n'vscisse, e de gl'honori;
 Ne sian schermo al rigor palme, od allori.
Sentirà chiunque sia (giuro al mio trono,)
 Di quest'Egide, scossa alle vendette,
 Nel più interno del cuor l'horribil tuono;
 Prouerà, s', al ferir di mie saette,
 Sà trangosciar, chi non de hauer perdono,
 E dolersi dourà, che sian constrette
 Dall', odiata hoggimai, diuina sorte
 Lungi errar dal tuo sen l'armi di Morte.
In tali angoscie, in sì penosi stato,
 Cui non lece il morire; e pur si muore,
 Dalla piaga crudel franto, e distruato,
 Giunto al sommo non pensi il suo dolore;
 Che maggior pena al delinquente ingrato
 S'appresta ancor dal mio tradito Amore.
 Darassi, e prigioniero, e sproueduto
 D'ogni lieue soccorso in man di Pluto.
Quì, del suo fallo, entr'à gl'offesi Regni
 Posto, à pagar nouellamente il fio,
 Vedrà, s'incrudelir sappian gli sdegni
 Del fiero Rè, che de tormenti è'l Dio;
 E, se passar di mia vendetta i segni
 Il flagello saprà del Popol rio:
 Vedrà quì, se punir vaglian l'offese
 Le Tartaree potenze, hor vilipese.
Questo, ch'io stabilisco, alto diuieto
 Ad vdir v'adunai, perche non scusi
 L'ignoranza le colpe, e di secreto
 No'l tacci alcun, che trasgressor s'accusi.
 Inuiolabile il voglio: e sia decreto
 Sacrosanto ad ogn'vn ciò, ch'io conchiusi.
 Corra, senza variar, serie fatale,
 Qual, quest'hor, la fermò legge immortale.
Tanto disse il Gran Gioue: e riuerenti
 S'humiliaron del Ciel le faci d'oro:
 Scosser altre dal crin fiammelle ardenti,
 Chiuser altre nell'ombre il bel decoro;
 Mercè ch', al suon de riueriti accenti,
 Vacillando tremâr le sfere loro,
 Con scossa tal, ch'a chi n'è il fonte ignoto
 Fonte d'horror fù portentoso il moto.

His itaque se ita habentibus, ne & nos horrore torpescere cogamur à Deorum concessu discedentes, ad Cererem cum Vate nostro diuertamus.

AT PROCVL ARMISONI &c. Regreditur ad Cererem Vates, quam olim lib. præc. in Phrygiam vsque fuerat comitatus, ibiq; penes Matrem reliquerat. Sicut autem ibi iter faciens Ceres:

Heù quoties præsaga mali violauit oborto Rore genas! Quoties oculos ad sidera retorsit!

Sic in præsenti eam in eodem, quo reliquerat, inuenit statu; adeoq; illam solita non solum, sed adauctâ animi anxietate affectam, ac pereuntis semper Proserpinæ luctum ante oculos habentem describit. Plures itaque, data occasione, somniorum imagines delineat, quibus territam assiduò Cererem insinuat, & quibus actum iam esse de Proserpina, verè nimis portendebatur. Tandem ipsam Filiæ imaginem, infelicitatis suæ specimen præ se ferentem, catenâ captiuitatis nuntiam, ac mœroris sui, lacrymabilem in modum,

At procul armisoni Cererem sub rupibus antri,
Securam, placidamq; diù, iam certa peracti
Terrebant simulacra mali, noctesq; timorem
Ingeminant, omniq; perit Proserpina somno.
Namq; modo immissis inuadi viscera telis;
Nunc sibi mutatas horret nigrescere vestes;
Nunc steriles medijs frondere Penatibus ornos.
Stabat præterea luco dilectior omni
Laurus, virgineos olim quæ fronde pudica
Vmbrabat thalamos. Hanc ima stirpe recisam
Vidit, & incomptos fœdari puluere ramos:
Quærentiq; nefas Dryades dixere gementes,
Tartarea furias debellauisse bipenni.
Sed tunc ipsa sui, iam non ambagibus vllis,
Nuncia materno facies inserta sopori.
Namque videbatur, tenebroso obtecta recessu
Carceris, & sæuis, Proserpina, vincta catenis;
Non qualem Siculis olim mandauerat aruis,
Nec qualem roseis nuper conuallibus Ætnæ
Suspexêre Deæ. Squallebat pulchrior auro
Cæsaries; & nox oculorum infecerat ignes;
Exhaustusq; pallet rubor: ille superbi
Flammeus oris honos, & non cessura pruinis
Membra colorantur picei caligine Regni.
Ergo hanc vt dubio vix tandem agnoscere vultu

caracteres, in vultu expressos, ostentantem, per hypotiposim, describit ante oculos, horrentis ad visum, Matris oberrantem; & cum Mater ipsa horrore simul, ac pietate compulsa quæritans instet, quanam forma mali prematur; quæ tanta illi mutatio &c. quasi ex rerum cognitione solatium sit habitura malorum; cum interim mutatam adeò filiam videat, vt vix agnoscat, & dubitet, num vera videat, an falsa teneatur imagine somni.

AT. Coniunctio hæc est aduersatiua, qua aptissime, à contrario in contrarium transeuntes, contrarium contrario facilè subnectimus. Sic Virg. 3. Æn. libro quartum subnectens, cum transire debuisset ab Ænea, post longam narrationem, quiescente ad Didonem amoris æstibus agitatam eàdem particula vtitur.

At Regina graui iam

Eualuit: Cuius tot pœnæ criminis? inquit.
Vnde hæc informis macies? Cui tanta potestas
In me sæuitiæ est? Rigidi cur vincula ferri,
Vix aptanda feris, molles meruêre lacerti?
Tù mea tù Proles; an vana fallimur vmbra?

Dudum saucia cura &c. Eumdem transitum facturus erat & Auctor hic; nam ex Ioue iam quiescente ad Cererem agitatam progredi debebat Orat., ideò aptè hac vtitur coniunctione.

PROCVL. Idem, hoc loco, ac *longè* est; nempè longè à Sicilia, à qua iam Cererem abuectam dixerat.

SVB RVPIBVS &c. Locum, quem per aduerb. *procul* notarat indeterminatè, iam determinatè notat, in quo Ceres degeret, nempè *Sub rupibus &c.* Rupes quid sint, iam nouimus lib. pri. carm, 148. Et, cum ibi dixerimus, rupes ex marmoreis montium membris confieri; hic, *rupes* pro marmoribus, quibus constructum esset Cybeles templum, positas non ambigo.

ANTRI ARMISONI. *Antrum* propriè spelunca est, vt alibi vidimus, in lateribus montium effossa. Verùm, quia templa olim Deorum, ac Cybeles præcipuæ (quæ, vt alibi innuimus, credita est eadem cum Tellure esse) rotunda, atqi in modum specus, interiùs excauata, construebantur, vt apud Pier, lib hierogl. 49., ideò *sub rupibus antri*, idest *sub marmoreo templi fornice; seu sub marmoreo interiores cuiusdam sacri penetrales, eodem templo adnexo, tecto, in speluncæ formam*, vt moris item fuit, *conformato*. Aut dixeris, non templum ipsum totum, sed sola secretiora eiusdem templi Adyta in antri formam confieri solita, vt videtur innuisse Virg. Æn. 6., qui adytum Apollinis appellat antrum, cum ait;

At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur Vates &c.

vbi Ascensius: *in Antro*, idest *in adytis Phœbi*. Quod certè valeret maximè, in casu nostro; nam Ceres, cum Matre degens, dicenda sanè est in ijsdem, cum ea, adytis moram traxisse, de quibus si plura cupias vide lib. pri. carm. 211. Ideo *sub rupibus antri*: & addidit *Armisoni*, hoc est annorum strepitu resonantis, vt hac nota speciali apertiùs locum, in quo Ceres degeret, adnotaret. De templo verò Cybeles, armis resonante vide dicta lib. pri. in eiusdem templi descriptione, cuius initium est,

Hic sedes augusta Deæ templiq; colendi &c.

IAM CERTA SIMVLACRA MALI PERACTI. *Iam* idem ac *nunc temporis, illicò*, vulgò *hormai*. *Simulacrum* autem est imago, ad similitudinem alicuius rei, effecta, idem ac *effigies, idolum, spectrum*; quæ, si in mente sunt, *Phantasmata*; si illudunt oculis, per quietem, *somnia* dicuntur, quæ & ipsa tandem à Phantasmatibus prouenuint, vt infra latiùs. Sed quomodo *certa* dicantur? *Simulacrum* dicimus, quasi *simulatum actum*. Actus autem pars aliqua comici operis est: &, in comicis, fictè, procul dubio, omnia peraguntur. Quare qui *simulacrum* dicis, ex ipsa vi nominis, quid simulatum dicit, quod vanum sit, & falsum, pro vero, ostentet; vmbram dicit sine corpore volitantem, sine veritate fabulam, oculo illudens phantasma, ac vanum spectrum decipiens intellectum. Optima quidem obiectio est. Verùm, cum probè nosset Poeta, aliquod posse dari simulacrum, quod, licet vanum in essendo, sit tamen verum in repræsentando, si videlicet illud fabrefactum sit ab insita illa diuinatione, quam à Natura ipsa promanantem vidimus lib. 1. carm. 191.; vt clarè ostenderet, quænam essent simulacra Cereris mentem agitantia, *certa* compellauit, nempe ex naturali illa diuinatione producta, atque adeò veraciter, atque infallibiliter exprimentia id, quod peractum de facto erat, licet adhuc ad Cereris aures non peruenisset. Ideò *certa simulacra mali peracti*. Quid veniat nomine *mali*, iam vidimus lib. 1 carm. cit.: dum tamen addit *peracti* determinat speciem mali, immò speciem ipsam ad indiuiduum contrahit, nempè ad raptum Proserpinæ, qui & summum Cereri malum, & iam peractum erat.

TERREBANT DIV. *Terrere* est *alicui terrorem incutere*, ad quod maximè valent causæ extrinsecæ quidem, sed non minus intrinsecæ, nempè simulacra malorum in intellectu ipso enata, & ante oculos mentis oberrantia. *Diù* aduerb. temporis, hoc loco, est determinati, & pro eodẽ ponitur, ac *diu*, seu diurno tempore, vt patet ex contextu, dum subditur: *Noctesq; terrores ingeminant &c.* Sic & Plautus inquit: *Nec nocte, nec diù quiesco*. Non negauerim tamen illud ipsum aduerb. importare & hic temporis continuationem, ita vt idem sonet, ac totum diem; ostendere enim voluit Vates, eo ipso die, quo rapta est filia, matrem à Naturæ præsagijs diù diuexatam, idest *per totum diem*, licet, subinde, noctu terrores ingruerint maiores, vt infra.

CEREREM SECVRAM, PLACIDAMQ. De Cerere vide suse dicta lib. 1. carm. 107. 122. & alibi sæpè. Item de epiteto *secura* vide lib. 1. carm. 179. hic tantum noto, nomen *secura*, quod est quasi *sine cura* non esse accipiendum, in sensu composito, cum agitatione animi, ab errantibus illatâ mali simulacris; ita vt sine cura esset, etiam mordacibus hisce ingruentibus curis; sed in sensu diuiso; vt sensus sit, *terrebant Cererem aliquum securam*, ea scilicet securitate, de qua lib. 1. cit.; & idem dic de addito *placidam*, hoc est quietam, tranquillam, & nulla animi perturbatione æstuantem. Verùm hîc plures ingruunt difficultates. Et primo quidem quomodo *secura*, & *placida*, etiam in sensu diuiso, dici potuit Ceres, quam Vates ipse perturbatam dixerat, vel ante huiusmodi simulacrorum incursionem, vt lib. primo habetur:

Heu quoties præsaga mali violauit oborto
Rore genas &c.

Secundo quomodo, diurno tempore, simulacris terrebatur, cum simulacra terrentia, noctu tantùm, diuagentur? Quod sane innuit Virg. Georg. 1., vbi de prodigijs agens mortem Cæsaris ornantibus, inquit;

Vox quoque per lucos vulgò exaudita silentes
Ingens; & simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis &c.

Certè Lemures, quæ simulacra erant territantia, nocturnæ ab omnibus dicuntur. Quod si dixeris, vt certè dicendum est, non esse hic sermonem de laruis, seù simulacris extrinsecis ob oculos oberrantibus, sed de imaginibus internis ab imaginatiua, seù ab intellectu efformatis: Tertia ingruit difficultas: quomodo enim poterat intellectus efformare imagines earum rerum, quæ sub sensu non fuissent, cùm sanè nihil sit in intellectu, quod priùs non fuerit in sensu? Facilis tamen est harum solutio difficultatum; nam, quo ad primam, memineris, minus profectò animum moueri ab ijs, quæ tantùm futura suspicamur de possibili, quam ab ijs, quæ præsentia sunt; cùm enim de futuris contingentibus nulla detur certa veritas, segniùs irritant animum, quam quæ de præsenti veram afferunt oblectationem. Perturbata profectò fuerat, præsaga mali, Ceres, in itinere, sed mali possibilis, contingentis, & incerti; ideò, ponderatâ euentuum incertitudine, & habitâ ad Siciliam, maximis propositis præmijs, commendatione, ingenio iterum confisa loci, timorem excusserat, atq; accedentibus subindè oblectamentis, quibus apud Matrem assiduè fruebatur, quæ animum, præsenti oblectatione, à quocumq; dolore euerterent, delinita, præsentaneis oblectabatur curâ possibilium excussâ malorum; ideò *placida*, & *secura* donec simulacra mali iam peracti animum pulsarent iterum, ac nouis complerent terroribus. Ad secundam iam data solutio est, nempe hic agi de simulacris in ipso Cereris intellectu existentibus. Cum enim simulacra nil aliud quam imagines sint; & proprium sit intellectus, (cuius cognitio formalis res imago est) rerum imagines efformare; dum Ceres recogitabat quid mali filiæ Proserpinæ posset euenire, varias efformabat imagines malorum videlicet simulacra, animum terrentia. Sed dices: ad hoc, vt intellectus ad efformandas huiusmodi imagines accingatur, debet ab aliquo excitari. Quodnam autem motiuum assignari potest vbi Ceres ignara prorsùs malorum, vt asserit Iupiter, maternis tantùm oblectationibus fruebatur? Resp. excitatum fuisse Cereris intellectum ab illa ipsa connaturali diuinatione, de qua dix. loco cit. lib. pri., nam licet ab eiusdem stimulis auerterent oblectationes, efficere tandem non potuerunt, vt, post peractum malum subditis acriùs ab illa calcaribus, Ceres insensibilis omninò, etiam tunc persisteret, cum noua, ac vehementior insurgeret excogitatio. Resp. insuper secundo, attingi à Vate hic admirabilem prorsùs vim sympathici affectus, qua sæpè fit, vt consanguinei, licet longissimè distantes mutuis inuicem passionibus exerceantur, vt asserunt sympathiæ assertores, ita vt, si vnus Neapoli v. g. grauiter ægrotet, vel moriatur, alter, licet omnium inscius, v. g. Lugduni, maximum animi angorem sentiat, & mærorem, cuius dum causam exquirit, millia millium profectò malorum simulacra, charissimis impendentium suis, vel sibi etiam ipsi, efformat intellectu. Quid mirum itaque si Ceres mater, saluâ adhuc Filiam, placida fuerit, & secura; eadem autem rapta, simulacris malorum

rum agitetur? Sympathica hæc virtus est, quæ dum mærorem inducit, cuius ignota est causa, intellectum excitat, vt mala plura recogitet, & effingat. Remanet tertia difficultas; quomodo scilicet id fieri possit, cum nihil sit in intellectu, quod priùs non fuerit in sensu. Ad quam enodandam, præmittendus est modus, quo intellectus noster ad cognitionem rerum procedat. Sciendum itaque, certè animam, cuius potentia est intellectus, licet de se possit operari, hoc est intelligere, & velle, etiam independenter ab organis corporeis, de facto tamen, eo ipso, quod corpori vnita est, regulariter loquendo, dependenter ab organis operari. Quarè nihil videtur posse percipere intellectus, nisi per sensum; nam regularis eius modus operandi hic est: Obiectum sensibile emittit species sensibiles, quæ per medium propagantur vsq; ad organum sensus, v. g. ad oculum, & in eodem organo recipiuntur: oculus, receptis hisce speciebus, quæ *impressæ* dicuntur, speciem elicit *expressam*, quæ est imago formalis rei, sicuti *species impressa* virtualis est: iterùm species expressa ab oculo efformata relinquit speciem sui impressam, quæ subtilioribus sanguinis partibus defertur ad sensum internum, qui ab hac determinatus elicit speciem expressam, hoc est imaginem formalem rei visæ, quæ species phantasma dicitur: hoc autem phantasmate excitatus intellectus agens species spirituales producit, quæ sint imagines virtuales phantasmatis, per sensum efformati; quibus speciebus in intellectu passibili receptis, efformantur ab intellectu eodem species expressæ, nempè cognitiones, quæ sunt imagines formales rerum, per sensum repræsentatarum. Quo ordine posito, videtur certum, nil posse esse in intellectu, quod priùs non fuerit in sensu. Et, iuxta hæc, profectò Zoroastrum suum inducit loquentem, eruditissimus nostri temporis Vates, Leo Sempronius, in suo Boemundo, Cantu 8. vbi ait:

Ed l'immenso dell'huom vasto intelletto
Vn fonte original, dond' ogle hee,
Come presente, ogni lontano oggetto
Nelle sue forme, ò sansi buono, ò reo,
Che Fantasia, presso à più sagge, è detto;
Oue nascon le forme, oue l'Idee,
E done, quasi in lucida figura,
L'alte imagini sue pinge Natura.

Verum hæc militant, vbi agitur de cognitione entis realis materialis, quod profectò non constituit totam, & adæquatam sphæram actiuitatis potentiæ intellectiuæ; datus est enim a natura intellectus in ordine ad cognoscendum quidquid cognoscibile est; & ideò intellectus, ex natura sua, denudatus est ab omni sensibili, non solum, vt cognoscere possit omne sensibile, sicuti oculus denudatus est ab omni colore, vt omnes videre possit colores; sed etiam, vt tam sensibilia, quam insensibilia cognoscere possit. Ideò intellectus non solum percipit, quæ sub sensu sunt, sed & seipsum, & Angelos, & Deum ipsum, licet hæc sanè non cadant sub sensu. Et ideò diximus, quòd non sit, de se, potentia omninò organica, cum, etiam independenter ab organis corporeis, cognoscere aliqua possit, nempe substantias spirituales, priuationes, negationes; immò & ipsum impossibile, vt nos fusè prob. in Logicis. Et ratio est, quia non potuit natura tantam tradere perfectionem intellectui, quanta requiritur ad cognoscendum omne ens reale, quin etiam traderet facultatem se extendendi ad cognoscendam etiam non entia, licet hoc fuerit ex secundaria tantùm, non ex primaria intentione Naturæ. Intellectus igitur se exercens in efformatione imaginum virtualium earum rerum, quarum phantasmata exhibet sensus internus, paulatim, per similitudinem, priùs edíscit efformare etiam species rerum, quæ, secundùm se, sub sensu non sunt, licet, hoc ipso, dicantur fuisse in sensu, in aliquo sibi simili: subinde vlteriùs procedit, & efformat sibi species, etiam ab illo ipso simili abstrahentes; nam licet concipiat Deum v. g., per simile, hoc est ad modum senis venerandi, per rationem tamen, qua vtitur, nouit dicere, Deum non esse senem venerandum, sed ens a se, infinite perfectum, quod sensu percipi non potest. Ex qua doctrina firmatum remanet, intellectum posse aliqua etiam, quæ in sensu non fuerint, percipere. Sic itaque Ceres raptam non viderat, nec audierat filiam; attamen, quia, sicuti amans vigilans somniat, & imagines gaudiorum chimericas sæpè sæpiùs efformat sibi; sic metuens vigilans somniat, & terrorum imagines passim aggerat efformatas; mala omnia de Proserpina, timore, ac mærore excitante somniabat vigilans. Adde, quod hæc ipsa dici possunt in sensu fuisse, in aliquo simili; nam certè filiæ pulchritudinem nouerat, per sensus; pulchritudini insidiatores non deesse nouerat à simili; nam recordabatur Iouem Iunoni, Latonæ, ac sibi ipsi insidias tetendisse, ac de Virginitate profligata triumphasse; nouerat à simili raptores non defuisse, nam a Ioue raptam meminerat Europam. Et sicuti, cum Procos vidisset Filiam sollicitantes, ne raperetur, timuit; *Rexque, amens &c. arbera deserunt &c.* vt lib. primo; hic, in mente eàdem pulchritudine, cur non eosdem sibi in mente effectus effingeret, quos timebat? Hæc itaque erant simulacra illa, quæ Cererem interdiù territabant, & quorum ipsa artifex esset, & efformatrix.

NOCTESQ; TIMOREM INGEMINANT. Simulacris intrinsecis, pessimis nempè cogitationibus filiæ damnum repræsentantibus agitatam interdiù Cererem cum ostenderit, quid, noctu, a simulacris iisdem, per somnum excitatis pateretur, iam refert, vt possit, etiam respectu Cereris, vsurpari illud Torquati Hierosl. liber. cantu 13.

A giorno voo notte più rea succede,
E do peggior de lei, doppo lei vede.

particula enim *que* pro *&* addendi hoc loco particula est, de qua alibi disseruimus: idem ac *insuper*. Sed aliquam facessit difficultatem vox illa *Noctes*: nam, ex solito Oratorum, Poetarumq; modo loquendi, cùm opposita ista, nempe Dies, & Nox, successiuè iunguntur, constat, quod, si aduerbio *Diù* vtantur, illi correspondeant per vocem *noctu*: *Diù noctuq;* tunc verò voce *Noctes* vtantur, cum *Dies* proprio nomine compellauerint; *Dies noct. q;* Quomodo igitur hic Vates, cum aduerbio *Diù* vsus fuerit, à communi discessit loquendi modo; & loco dicendi: *noctuq; timorem ingeminant simulacra malorum &c.*, ordinem inuertit: & ait: *Noctesq; timorem ingeminant*? Noctem, apud Statium, Theb. 10., video vsurpatam pro somno. *Talia vociferans noctem exturbabat &c.* Quare & hic *Noctes* pro eodem positas, ac *Somnos* non ambigo: atque ex ipso contextu comprobatur; nam, quod hic ponit collectiuè, inferiùs distribuens, subdit: *Omniq; poret Proserpina somno*. Quasi sensus sit: *Somnosque timorem ingeminant; quia quolibet verat Proserpina somno*. Sed noto obiter acutissimum Poetæ ingenium, qui eàdem voce & somnos, & somni tempus signatè voluerit exprimere: quod in causa fuit, vt a communi modo discederet loquendi; nam, si eo vsus esset, tempus tantùm, non vtrumque, vt volebat, indicasset. Et quidem, quod spectat ad tempus, non negligenda eius fuit expressio, quia nocturnum tempus maximè aptum videtur ad terrores augendos non solum, sed ex integro gignendos: ex quo factum, vt filius Noctis Metus diceretur, vt alibi vidimus ex Mythol. Nat. Com. lib. 3. cap. 12. Et Virg. tempestatis terrores aucturus Æn 3. ait.

Tum mihi cæruleus supra caput astitit imber
Noctem, hyememq; ferens, & inhorruit vnda tenebris.

Noctem terrificam pariter vocauit Valer. Flacc. Argon. 5.

Sacraq; terrifica supplex mouet irrita noctis.

Horrendam eam dixit Seneca ab horroribus, quos gignit.

Exterret animum Noctis horrenda sopor.

necessariò itaque & hic tempus fuerat noctis adnotandus. Notandi fuerant & somni: nam cum Somnus sit filius Noctis, eo Nox vtebatur, vt magis Cererem terreret; nam interdiù, quantumuis anima malorum simulacris premeretur, varijs tamen oblectationibus, à matre exhibitis, distrahebatur tantisper à sensu doloris, ac terroris: Sed somno sopitis sensibus tota sibi relinquebatur anima; atque adeò magis dolorum æstubus fluctuans agitabatur, & totas pleno ore hauriebat dolorum aquas. *Noctes* autem, idest somni, dixit, non somnus, vt, numero vtens multitudinis, ostenderet Cereris quietem sæpiùs interruptam, ita vt, interpolatis somnis, noctem duceret, iisq; vigilia ipsa atrocioribus: quippe qui terrores ingeminarent. *Ingemino* est, quod simplex erat, duplum facio, vulgò *raddoppiare*. Itaque si plures erant somni, & singulus duplicatum reddebat terrorem, quam ante productum reperiebat, patet quàm altè Ceres angeretur. Timor quid sit, satis constat. Ideò progredior.

OMNIQ; SOMNO &c. Explicatiua est, hoc loco, coniunctio illa, nam redditur ratio, cur Noctes terrorem ingeminent. *Omnis* non accipitur hic collectiuè, sed distributiuè, ita vt, distribuens per singulos interpolatim succedentes somnos, idem sit, ac quolibet. *Somnus* quid, iuxta rei veritatem sit, & quomodo efficiatur, ac quo pacto sensus deuinciat, vidimus in præf. ad lib. 2. carm. 91. Quid item sit iuxta fabulas, somnum effingentes Deum, dix. lib. 2. carm. 218. Sed non in eo sensu hic accipitur; quare nouam exigit explicationem. Phantasum itaque, inter Somni filios, enumerari,

merari, testatur Mythol Nat. Com. lib. 3. cap. 14. Porrò *φαντάσος* à *φαντάω* deducitur, quod latinè est *in somnis video*. Quare Phantasus idem erit, ac *Somnium*. Adeò autem addictus Patri est filius, vt nunquàm sine somno somnium reperiatur, quod innuit apertè Tibullus Eleg. 2. cùm ait: *Postquam venit tacitus fuluis circumdatus alis*

Somnus, & incerto somnia nigra pede.

immò & a somno *somnium* dicitur: ex qua nominis origine, & inseparabilitate iam dicta factum est, vt interdum *somnus* pro *somnio* vsurpetur. Noueris id factum ab Homero, qui Illiad. 2. ait: Missum à Ioue somnium ad Agamemnonem excitandum, quod repugnans, & impossibile fuisset, nisi somni nomine somnium venisset, vt benè notat Mythol. cit., & patet ex ipso Homerico textu, quo somnus dicitur Nestoris personam induisse, sicq; Agamemnonem excitasse. Patet autem proprium somnij, non somni, esse laruas induere, & effingere. Homeri vero locum imitatus Virg. Æn. 6. somnum apertè pro *somnio* vsurpauit.

Sunt geminæ somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus vmbris &c.

vbi Seruius *somni*, inquit, *idest somniorum; est enim in hoc loco Homerum secutus*. Tantis itaque auctoribus inhæsit ille hic & Vatem nostrum non ambigo, eodem vsum artificio, quo supra, in voce *Noctes*; vt vnâ, eâdemq; voce & somnia, & somniorum Parentem somnum ad lacerandam Cererem conspirasse; nam somnus sine insomnijs non aderat, & quodlibet somnium perditam referebat Proserpinam. Ideo *omnis somnus*

PROSERPINA PERIT. *Proserpina*, inquit, non verò *Cereris filia*, nam Cereris iam non erat, quæ subraptoris esset potestate. Sed proprio compellat nomine, vt pathetica magis assurgat oratio, quæ nomen terroris ostendat, quod nomen fuerat deliciarum. *Perit* repræsentatiuè intelligas, non realiter, neq; enim quis sæpiùs perire potest. Sed, cum vana certe sint somnia, quomodò veraciter, quæ acta fuissent, poterant repræsentare? Subindè, cum somnia nil aliud sint, quam peruagantia animæ phantasmata, quomodo poterant, ad viuum, ac veraciter exprimere, quæ nescierant? Ad enodandas huiusmodi difficultates, distinguendum est, *somnium*, quod genericum est, in species subdiuidentes, nam licet *somnium* in genere, sit *quidquid nobis videre videmur dormientes*, tamen ex diuersitate modi, quo insomnia repræsentare dicuntur variæ somniorum species agnoscuntur. Aliud itaque est somnium, quod græce *ὄνειρος*, latinè *somnium* dicitur: aliud, quod græcè *ὅραμα*, latine *visio*: aliud græcè *ἐνύπνιον*, latinè *insomnium*: aliud *χρηματισμός*, latine *oraculum*: aliud denique *φάντασμα*, latine *visus*. Sed, antequam somniorum species explicemus, quomodo somnia contingant, ac quibus ex causis proueniant, explicandum. Sciendum itaque sensum internum, quem communem appellant, in cerebro residere, ibiq; phantasmata sua, idest rerum imagines efformare, vt supra dicebamus, quæ subinde in posteriore parte cerebri asseruantur, vt identidem excitar, cerebrumque percurrentia memoratiuæ potentiæ deseruiant: &, quod de phantasmatibus à sensu efformatis dicimus, dicendum proportionaliter de speciebus intellectualibus. Cum autem quis dormit, licet sensus externi somno obligentur, non sic ligatur sensus internus, aut intellectus: quare, si species illæ, in posteriori parte cerebri asseruatæ ab aliquo moueantur, cerebrum percurrunt, atq; intellectus eodem modo operatur, ac si homo vigilans esset; nam cognitiones elicit, affirmationes, vel negationes circa obiecta efformat: discursus nectit sillogisticos &c. vt bene cecinit Scipio Henricus nostri huius sæculi Vates in sua Heroica poesi, cuius inscriptio est: *La Babilonia distrutta*, dum ait:

Mà, dal grande intelletto entro il sereno,
Dalle larue de sensi e sciolta, e pura,
Granida de pensier, diuerse forme
L'Alma in ofci figura, e mai non dorme.

si verò interdum species, ex vi mouentis, non ordinatæ, sed commixtæ excitentur, tunc somnia efficiuntur chimerica; nam somnia nil aliud sunt, quam apparitiones phantasmatum, exhibitæ per sensum internum, dum animal dormit. Quarè, si exciteur species v. g. montis, & species auri; illæque commisceantur, iam exhibetur repræsentatio montis aurei, ac sic montem aureum somniamus &c. Si autem excitentur ordinatæ, res etiam, ordine digestas suo, videre nobis videmur. Porrò causæ, huiusmodi specierum excitatiuæ plures sunt; sed, quod ad rem attinet, ad triplicem reduci possunt classem: in prima erunt causæ naturales: in secunda animales: in tertia morales. Naturalis causa est ipsa corporis temperies, & dispositio, qua fit, vt melancolici funesta somnient semper, colerici rixas &c. Animalis est, quæ ex perceptione sensuum habetur externorum, qua fit, vt sæpe somniemus ea, quæ interdiù vidimus, audiuimus, considerauimus &c. Moralis quæ ex animi affectibus desumitur, qua fit, vt ambitiosi dignitates; auari pecunias somnient &c. Et hæ causæ dicuntur internæ; præter quas dantur etiam causæ externæ, quæ iterum tres sunt, nempe Deus, Angeli, & Dæmones, vt latè docent Doctores omnes. Sempronius cit. inter causas, & ipse, somniorum vapores enumerat, ad cerebrum ascendentes; nec non mali Dæmonis artem species perturbantes; cùm enim dixisset, loco supra cit. quod in Phantasia

L'alte imagini sue pinge natura. Subdit;
Mà la chiarezza lor turba souente,
E le rende men certe, e più confuse,
Co suoi maligni humor febre cocente,
Che nell'egre sue vene altre racchiuse:
O', di gelido pur sogno nocente
Trà gl'oscuri vapori erran dal infer
E, sour' ogn' altro, à intorbidar le vale,
Co' suoi funesti horror larua infernale.

Causæ itaque naturales intrinsecæ, vaporibus mediantibus species excitant; nam vapores ex cibo euaporantes, à sthomaco ad cerebrum eleuantur, & impetu suo species mouent; qui impetus, si sit moderatus, ordinatas, vt sunt, mouet species; si verò nimis vehemens sit, non mouet solum, sed & turbat, & miscet. Et quia, quo viuidiores sunt species, eo faciliùs mouentur; hinc est, vt vapores sæpe sæpiùs excitent illas, quæ a diurna cogitatione, assiduis, ac multiplicatis cogitationibus, viuacissimæ sunt relictæ; vel quæ à continuatis habituum actibus viuacitatem acceperint &c. ideòq; somnia circa earum præcipuè versantur obiecta; vt expresse notat ipse Auctor noster in Præfatione ad Panegyrim de 6. Honorij Consul. cum ait:

Omnia, quæ sensu voluuntur vota diurno,
Pectore sopito reddit amica quies.
Venator defessa toro cum membra reponit
Mens tamen ad Syluas, & sua lustra redit:
Iudicibus lites, aurigæ somnia currus,
Vanaq; nocturnis meta cauetur equis.
Furto gaudet amans, permutat Nauita merces;
Et vigil elapsas quærit auarus opes &c.

Iam explico indicatas somniorum species. *Somnium*, & *insomnium*, vt plurimum confunduntur, ex eo, quod à causis prædictis oriantur intrinsecis, & solum in hoc distent, quod *insomnium* clariùs videtur procedere, quam *somnium*, quod obscurius adstat; sicuti somnium illud Pharaonis, in sacris memoratum litteris, quod scilicet verborum ambagibus, ac rerum simulacris ita tegitur, vt interpretatione indigeat, hieroglyphicorum adinstar. *Phantasma* autem, seu *visus* dicitur, quando, qui dormit, se adhùc vigilem putat, &, varias verè aspicere se, credit formas, & laruas vel lætas, vel tristes &c. *Visio* est, cum, quod viderat dormiens, eodem modo, quo apparuerat, euenit vigilanti. *Oraculum* tandem est, cum Deus, vel Angelus, vel Dæmon, in somnis apparens, aliquid denunciat: sic Angelus apparuit in somnis Ioseph dicens: Accipe puerum, & Matrem eius, & fuge in Ægyptum &c. Sed iam ad Cererem redeamus. Eâ, quam supra diximus insitam a Natura, diuinatione, præsaga mali mens, ex insperato, &, sine causa nota, insurgente mærore, quam sympathica vis, vt item dix., produxerat, pessima quæq; adhùc vigilans ominabatur de Filia: hæsit his cogitationibus detenta diù, &, per multiplicatos considerationum actus, species malorum viuacissimas expresserat; ac, sicuti diuersas malorum series attentissimo reuoluerat animo, incerta, quodnam numero malum ex illo portenderetur mærore; sic, diuersas specierum series viuacissimas in cerebro disposuerat, diuersimode quidem, sed solam tandem Proserpinæ perniciem repræsentantes. Sopitis itaque, per somnum, sensibus externis, sensuq; interno, ac intellectu euigilantibus, ex illa ægri animi habitudine elati ad cerebrum vapores tristes illas excitabant species, quas interdiù congesserat, illisq; cerebrum recurrentibus, omnia illa somniabat Ceres, quæ, per diem, excogitauerat, & quæ inferiùs explicabuntur; ita vt repræsentatiuè, seù in imagine, atq; Idea Proserpinam, quolibet somno, pereuntem intueretur. Vera autem, & certa repræsentare dicuntur imagines illæ, licet somnia de se vana semper sint, & falsa, non quia de se haberent ea verè exprimere, quæ nesciebant, sed quia incidenter, & casu, ea quæ de facto fuerant, repræsentabant: sicuti qui incertus

animo tot de aliquo recogitat, vt casu, & nescitis veritatem in aliquo tandem attingat: & sic cæcus toties fustem agitat, vt casu tandem in signum impingat. Et hæc dicta, iuxta naturalem somniorum essentiam, quæ, ex ipso, quod somnia sint semper de se falsa, sunt & mendacia: ideóq; iure prohibitum, ne somnijs fides adhibeatur, eo magis, quod sæpè Dæmon ijs vti potest, vt homini illudat, & in perniciem adducat. Si verò, iuxta fabulas, somnia considerare velimus, vt proprium est Poetam explicantis; cum poetica compositio quam maxime fabulis innitatur; alia est ineunda via. Et memineris quæ lib. 2. diximus, ad §. *fons altera lethes flumina*, nempe Lethe somni Ciuitatem interfluere, atq; eius vrbis conciues somnia esse; ita vt somnus, & somnia inter Deos inferos olim computarentur. Fabulati sunt autem, geminas huius ciuitatis portas esse, alteram corneam, alteram eburneam, quæ aditum somnijs ad superos præbeant, & ex eburnea quidem falsa semper egredi somnia dictitabant; ex cornea vera, vt expressè docuit Virg. cit. Æn. 6.

Sunt geminæ somni portæ, quarum altera fertur
Cornea; qua veris facilis datur exitus vmbris;
Altera candenti perfecta nitens elephanto;
Sed falsa ad Cælum mittunt insomnia Manes.

Dicendum itaque, iuxta fabulas videtur, quod somnus, offensus fortassis, eo, quod sibi non indulserent Regij Tartareorum coniuges, maritalibus intenti oblectamentis, rebellans ceruice in vindictas insurgens, secreta profundi non exhorruerit Cereri reuelare, si forte interturbare tripudia, tot sibi iniurias inferentia, potuisset; sed quia id non poterat, nisi somniorum ministerio, ideò, ex cornea porta, certa emisisse insinuatur somnia, quæ nudam rei veritatem dormienti detegerent Cereri. Ideo *certa simulacra*; ideò perditam Proserpinam verè exprimentia; licet varijs simulacrorum inuolucris veram exprimerent perditionem. Nec dicas, futurum fuisse, vt obstaret Iouis decretum; nam primo quidem Tartarea, vt vidimus, Numina non adfuerunt promulgationi, neq; indicta eis lex fuerat, consequenter nec obstringebantur decreto somnia. Secundo etiam conscia fuissent legis hæc Numina, nempe & Somnus, & Somnia, certe, legem ipsam proculcantia, nihilominùs secretum reuelassent: nam & somnia, & somnum, acerrimos Iouis hostes fuisse, fabulabantur antiqui, ex eo, quod Ioui nunquam dormienti inuisa admodum essent Numina; hostium verò semper proprium est hostiliter agere, vt per se patet. Sed dices: *Propria custodiant Tartara causa*. Verùm quidem est: sed nec nouum est, quod quandio aliquem in vindictam exardent, torqueri malunt, & cuiuscumq; poenæ discrimen subire, quam vindictæ oblectatione priuari.

NAMQ. MODO &c. Diuersas iam figuras exponit somniorum, quibus singulis, ad terrorem compositis, & per rei repræsentatiue Proserpina, & Ceres formaliter interpreteretur. Ideò, per particulam *namq;* causalem inducitur ratio, cur Ceres adeò terreretur &c. Aduerb. autem *modo* idem est, ac *nunc* aptissimum vtrq; distributioni aduerb. peragendæ.

HORRET. Huic verbo, quod in sequenti carmine positum est, & hoc, & duo subsequentia membra vniuntur per adiunctionem figuram. *Horrere* autem, quid significet, alibi sæpe vidimus; hic pro eodem sumitur, ac *sanguinem in venis congelescere*, ob recessum spirituum, in subsidium oppressi cordis accurrentium, ac ideò partes reliquas destituentium: Quod prouenire potest, vel ex horrido aliquo aspectu sensibus oblato, vel ex vehementi monstrorum imaginatione. Hic prouenit certe, & a monstro horribili per somnium viso, & a vehementi apprehensione damni, quibus oppressum cor ad sui subsidium à reliquis partibus auocauerat spiritus.

INVADI VISCERA. Quid viscera sint, iam vidimus lib. pri. carm. 124. Hic pro internis ventri partibus, nempè pro vtero ipso ponitur, infelicis somniantis; qui scilicet Proserpinam gestasset. Vides, hieroglyphicè somnium procedere; ideò verè *somnium*, quod interpretatione indigeat; sed versatis in Ægyptiorum litteris *insomnium*, nempè satis clarum. Sicuti itaque, vt alibi diximus, apud coniectores, si quis, ætate florida vir, aut fœmina, sibi transfixum cor imaginatus fuisset, amatorium illi vulnus imminere portendebatur, si verò idem somniasset senex, mortis erat præsagium: sic, in Matribus, transfixi vteri imaginatio, vel insomnium filiorum mortem portendebat, & quidem meritò; nam, cum vterus sit sedes fœtuum, ex ipsa vteri transfixione, ipsum transfigi Natum, deducebant. Simile ideò, in consimili materia effingit Thetidis insomnium Statius.

Namq; mihi infestos vidi mihi comminus enses,
Nunc planctu lucere manus &c.

Inuadere autem est *impetu quodam furenti aliquem aggredi*, quo verbo ostendit Vates repentinam aggressionem, & vulneris acerbitatem, ac ferientis immanitatem; quæ omnia adamussim Proserpinæ raptui adaptantur; nam inhumanus Raptor, vulnificus Matri raptus, non minùs quam raptæ inopinatus.

TELIS IMMISSIS. *Aduersis* legit Heins. cum Parrhas. sed perplacet vulgata, nam *immittere* est *intus mittere*, quod indicat, tela, à Cerere visa, & vterum inuadentia, non visa esse, quasi, leui vulnere in superficie vteri adhæsisse, sed interiora vteri suffodientia, penetrasse, vt primariò contra Filiam, secundariò contra se ipsam directa, quatenùs occedi filia non poterat, quin mater transfigeretur. *Telum* vero propriè dicitur quodlibet in vulnus missile ferrum: & quia illud, raptoris in morem, citissimum ad rapiendam euolat vitam; ideo *telis* potiùs, quam ensibus, vel pugionibus, inquit Vates, vt magis violentia ipsa, pernicitas, & furor exprimeretur Raptoris. Insomnium itaque, repræsentans tela Cereris vterum effodientia, pereuntem Proserpinam ostentabat. Ideò certe hoc *perit Proserpina somno*.

NVNC SIBI MVTATAS &c. Aliam exprimit, & quidem luctuosam, succedentis faciem somnij, pereuntis, à consequenti, Proserpinæ repræsentatiuam. *Nunc* idem est, ac supra positum modo. Ideo prætereuole.

NIGRESCERE SIBI MVTATAS VESTES. Subintellige *per somnium videt; atq; ideò horret ex infelici portento*. Nigrum enim colorem ostentum mortis esse, quis dubitet? Certè Padanos omnes atratis vti Vestibus, ait Plutarcus, Phaetontis mortem lugentes, & communis gentium mos est pullo vti colore, in suorum funeribus prosequendis. Ideò etiam viduæ, nunquam ad secundas nuptias transituræ, nigram erigebant in symbolum columbam Ægyptij; quod semper atratis Vestibus vteretur. Immò, spectata coloris natura; niger color æternum denotat luctum nam colores omnes ex vno in alium permutantur, & alterantur. Sed cum ad nigrum ventum est, immobilis persistit, nulla mutandus arte; & ideo talem indicat luctum, qui nunquam lætitiæ tædium sit admissurus. Certe & ex nigro colore, quem latices assumpsère, in sacris, confirmatam mortis suæ sententiam deduxit Dido Æn. 4.

Quo magis inceptum peragat, lucemq; relinquat
Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros.

quod si horrendam dictu hanc mutationem appellat Virg., quam magis horrendum experienti, licet per somnium, *nigrescere sibi*; hoc est in malum vtriq; suum, *Vestes*, quæ quid sint, & alibi vidimus, & notum suppono. *Mutatas* autem inquit Vestes, quæ videlicet ex albo in nigrum abijssent colorem. Quod vt sariùs intelligas, nota ex Ouid. Metam. 10. Cererem solitam fuisse albis vestibus delectari; atq; ideò, in eiusdem sacris, Matronæ sacrificia peragentes albis vestibus vtebantur. Sic enim inquit ibi Ouid.

Festa piæ Cereris celebrabant annua Matres
Illa, quibus niuea velatæ corpora veste &c.

&, licet Ouid. ibi apertè asserat, talia in Vestibus albis sacrificia Cereri fieri solita; post acceptas ab orbe fruges; quod idem est, ac dicere *post* raptam Proserpinam, iuxta enarrata, apud Vatem nostrum, à Ioue manteactis, nam hæc subdit:

Primitias frugum dant spicea serta comarum.

contra tamen sentire videtur Strabo, qui lib. 10. apertè docet, post Raptum Proserpinæ, viros, ac mulieres, Cereri sacra facientes, per noctem, cum accensis facibus, vociferantes, Proserpinamq; vocantes discurrisse ad similitudinem Cereris Proserpinam quæritantis. Quod si quæras, quo habitu incesserit Ceres, post raptam filiam? Atrato, respondet Mythol. Nat. Com., vt nos alibi vidimus: quare si Thesmophoria, idest Cereris sacra, post raptum, peragentes Cererem habitu imitabantur certè atratis vestibus vtebantur. Recedit itaque ab Ouid. cit., quo ad hoc Claud. & Straboni adhæret; sed, vt vtramq; vestem Cereri conuenire non neget, Albam indicat in vsu, apud ipsam, fuisse, ante raptum; atratam verò, post raptum. Ideò symbolicè somnium inducit, mutatas vestes nigrescere, repræsentans, vt mortis hieroglyphicum esset: & quia nulli ex propinquis timere perniciem poterat, excepta filia, Ceres; ideò & hoc certè perit Proserpina somno.

NVNC STERILES &c. Tertiam somnij faciem delineat, quæ,

quæ, repente nata, & in proceritatem simul adducta, vtitur orno, in ipsis Proserpinæ ædibus, frondes expandente, in hieroglyphicum cladis. Ideò *Nunc horret*, in eadem, qua supra, significatione.

FRONDERE ORNOS STERILES. *Frondere* idem est, ac *frondibus exornari*, ex quo consequenti satis exprimitur ornus repente nata, adulta, ac frondescens eodem somnio repræsentata, vt dicebamus. Vtitur autem numero multitudinis, per Synecd., plures pro vno ponens, sed artificiosè, ad magis scilicet exprimendum omen infaustum, terroremque augendum. Porrò *Ornum* feralem arborem esse, nemo negauerit, qui meminerit, inter arbores funestas ad construendam pyram, aramq; sepulchralem Misseno, à Tritone perempto, electas, ornum fuisse enumeratam, apud Virg. Æn. 6. vbi hæc habentur:

Procumbunt Piceæ, sonat icta securibus Ilex,
Fraxineæq; trabes, cuneis & fissile robur
Scinditur: aduoluunt ingentes montibus ornos.

cum itaque hac de orno, quam plerique syluestrem fraxinum, seù saltem syluestris fraxini speciem esse, testantur, in comperto sint; Quid portenderent orni, nisi multiplicatas adesse in pyram syluas? Cum igitur essent in ædibus orni, vbi nulli timendum à Cerere, nisi soli Proserpinæ, certe illius rogum signatè portendebant. Frustra videri additum posset epitetum *steriles*; nam ornos steriles, hoc est infęcundas esse arbores, quis nesciat? Certè Virg. Georg. 2. ait:

Fluminibus salices, crassisq; paludibus Alni
Nascuntur; steriles saxosis montibus orni.

non tamen sine mysterio mentionem facit sterilitatis Poeta noster, nam, præter quam quod naturam explicat arboris, maximi etiam momenti, ad somnij significationem fuit, huiusmodi sterilitatem recensere. Pro quo, scieris dupliciter aliquid posse dici fęcundum, nempe vel in potentia, vel in actu. Fęcundum in potentia dicitur id, quod est aptum, natum, & idoneum ad ferendos fructus, & de facto identidem, & suis certis temporibus, fructum edit: fęcundum verò in actu dicitur illud, quod olim fęcundum potentia fructum actualiter produxit aliquem: nam, licet subindè ex aliquo impedimento potentia illa non reducatur ad actum, adhùc tamen dicitur fęcunda in actu, quousq; durat fructus iam productus. Sic plantæ quæ hoc anno fructum pariunt, etiam si anno sequenti nullum parerent fructum, adhùc fęcundæ in actu dicentur, si adhùc extet actus, nempè fructus fęcunditatis. Ceres certè fęcunda fuerat in potentia, cum Proserpinam genuisset; ast post eam genitam infęcunda fuit etiam potentia, vt testatur Vates lib. pri.

Fessaq; post primos hæserunt viscera partus &c.

Erat tamen fęcunda adhùc in actu, quia adhùc, dum Proserpina salua esset, extabat actus fęcunditatis. Cum itaque sterilitatem ex succrescentibus ornis sibi denunciatam videret, quid profectò ominaretur, nisi abreptam sibi actualem, filiæ percimie, fęcunditatem?

MEDIIS PENATIBVS Hoc est in medijs propriæ domus penetralibus: nam quid Penates sint, & quomodò pro Dijs familiaribus habeantur, ac pro ipsa cuiuscumq; habitatione ponantur, vidimus lib. pri. carm. 179. Sed hinc, ex ipsa arboris natura, alia exoritur causa, cur ornus, in somnijs visa, perditam ostenderet Proserpinam. Aduerte igitur, Ornos enasci maximè desertis in locis, nempè in præruptis montium iugis, vt patet ex cit. Virg. loco. Quid igitur portenderet Ornus in domo Cereris, enata, nisi domum ipsam iam in desertum emigrasse? Desertum autem fieri, respectu Cereris, non poterat, nisi quatenùs illinc ablata fuisset Proserpina, vnicum profectò Cereris delicium; & sine qua, locus quilibet desertum, apud Cererem putaretur. Sic & Pluto desertum vocauerat Regnum suum lib. pri., quod sine liberis esset:

Ast ego deserta mærens inglorius aula &c.

Ideò & hoc certe perit Proserpina somno.

STABAT PRÆTEREA &c. Quartam iam somniorum aperit scenam, in qua, quod somnia antecedentia exitium Proserpinæ, in genere tantùm, expressissent, nonnullis conditionibus additis, magis in particulari, & exitium ipsum, & is etiam, a quo exitium promanasset, ostenditur.

PRÆTEREA. Aduerb. hoc additamenti est, quo somnia somnijs copulantur, idem, ac *præter ea*, vulgò *In oltre*.

STABAT LAVRVS. Res historicè præmittitur, vt magis inde emicet, quam iure, mirum in modum, terreri hoc somnio Ceres potuerit. *Stabat*: idest virens, erecta, vegeta, florebat, æternum duratura, nam ad durationem non minùs, quam ad figuræ erectionem, referri hoc verbum vidimus lib. pri. carm. 237. quod profectò maximè competit Lauro, cui nunquam decidunt folia, & quæ arbor creditur immortalis. De Daphni in Laurum conuersa egimus fuse in Præfatione ad lib. 2. carm. 24., vbi etiam plures huius Apollineæ arboris proprietates adnotauimus. Tantùm, quod ad præsens attinet, nota, ex Lauro, & somnia, & vaticinia certa, semper haberi, creditum fuisse ab antiquis; somnia quidem, nam, apud Serapionem Ascalonitam, lauro, ad dormientium caput, apposità, vera somnia videntur: vaticinia verò, quia ob id vaticinantes lauro coronari solitos, tradidit Aristophanes; &, Daphnio certissima reddere solitam oracula, dictitabant Spartani, apud Plutarchum in Agide Nota insuper Laurum, pro custodia, apponi solitam, atq; incolumitatis symbolum fuisse; Proclus enim apertè ait, veteres Laurum tutelæ consecrasse, atq; in fontibus, ac locis, vbicumque sata, vel affixa fuerit, incolumitatem præbere: cuius rei non ignarus Ouid. alibi à nobis cit. inquit:

Postibus Augustis eadem fidissima custos
Ante fores stabis, mediamq; tuebere quercum.

Quarè Laurus eorum qui perpetuò sospitari, conseruari, ac viuere vel debent, vel optantur, semper symbolum est. Emphaticè igitur dictum fuit (& nota obiter gradationem in somnijs ab Auctore seruari) *Stabat Laurus*, tutelam videlicet præbens, incolumitatem seruans, perpetuam Proserpinæ felicitatem, ac sospitationem pollicita; & ideò

DILECTIOR OMNI LVCO. Ambiguus profectò hic locus iure videri potest, dum non satis exprimitur, num comparetur hæc Laurus cum luco aliquo, quem indirectè insinuet Vates, effloruisse propè Virginis conclaue, intra eadem ferrea eiusdem habitationis męnia, quæ lib. pri. descripserat; an verò comparetur cum pretiosissimis quibusq; lucis, quolibet terrarum loco, vel Cereri, vel alijs quibuscumq; Numinibus, dicatis. Pro prima parte militat congruentia, nam, cum semper Deorum templis lucus, eidem Deo sacratus adderetur; certe non dicendum est, sine luco adiacenti, constructam fuisse Cereris domum, quam ipsa, & sibi, & Filiæ, in sacrarium vtriq; erexisset. Adde, quod manca fuisset Domus illa, alioquin magnificentissimè extructa, si nullus spatiandi locus fuisset adiectus, ita vt & solitarias animi relaxationes includeret, & æstum frondibus temperaret, & fontibus scateret, ac riuulis, atq; arborum amęnitate delectaret, ac floribus alliceret. Itaque dicendum videtur, lucum huiusmodi adfuisse, Cereri, ac Proserpinæ sacrum, sed in Proserpinæ potiùs, quam matris oblectationem efformatum; ideòq; cum toto hoc luco factam, hoc loco, comparationem. Obstare tamen huic sententiæ videtur primò ipsa descriptio illius domus à Vate habita lib. pri., in qua cum Domus ipsa, secundùm singulas partes, ac præcipuè adornatum, oblectationemq; spectantes, describatur, nulla fit adiacentis mentio luci. Sed facile hæc obiectio eliditur per axioma *Quo vnum dicit, alterum non excludit*. Immò dici posset artificiosè omissa adiacentis nemoris mentio, quia in anteactis Iupiter, dum Veneri Proserpinam permitteret, satis ostendisset, etiam intra Proserpinæ pomeria, campos, flores, lucosue extitisse: nec enim simpliciter dixit: *Illudere campis coge tuis armata dolis*; sed expresse ait: *Patulis illudere campis*. Patuli autem dicuntur, qui aperti sunt, atq; omnibus peruij, ad distinctionem eorum, qui intra propria alicuius septa clauduntur: quasi dixisset Iupiter: *coge illudere campos in aperto, & extra domum, non intra domum positos*. Ideò prætermisit Vates, in subsequenti descriptione, quod Iupiter iam innuisset. Hic autem, facta necessitate mentionis, indirectè potiùs indicat, quam exprimat, quod iam notum supponit. Obstat tamen adhùc secundo huic expositioni particula apposita *Dilectior omni* nam *omnes* ad numerum refertur ex natura sua; atq; adeò plures importare lucos videtur, cum quibus hæc fiat comparatio; si enim cum vnico comparasset, *toto* dixisset; non *omni dilectior luco*; nam *totum* ad quantitatem, atq; integritatem refertur. Verùm hæc etiam obiectio facilè diluitur; nam, licet rigorosè loquendo *totus*, & *omnis*, ex natura sua distinguantur, & differant modo dicto; si tamen minùs rigorosè sumantur, non solum apud Poetas, sed etiam apud ipsum Eloquentiæ Principem Tullium, pro eodem vsurpantur, sic enim pro Quintio loquentem audies: *dum enumerantur quæ ratione, in hoc singulari Iudicio causa omnis (hoc est tota) concluderetur*. Pro secunda parte, præter rationes contra primam allatas, licet quoquomodo solutas, militat auiditas, qua Proserpina se se proripuit domo, de qua initio lib. 2., ac se se in apertos campos coniecit: quæ certè auiditas non nisi ex priuatione potuit generari, cum certè priuatio

generet appetitum. Quod si domi easdem habuisset oblectationes, minus, procul dubio, erga externas fuisset affecta. Sed facilis est ad hoc ipsum responsio, nempè propria ex vsu vilescere, aliena verò, licet inferiora, ex eorumdem priuatione, concupisci: sic enim etiam Hebræi Manna fruebantur in Deserto, & tamen ad Ægyptiacas cepas respiciebant. Adde oblectamenta, extra domum posita, vetita fuisse, cum discedens Mater, ne foras egrederetur Proserpina, præcepisset; & scimus, quod semper natura nititur in vetitum. Adhùc igitur secundus ille modus explicandi non destitutum rationibus porrigit latus: sed stat pro ipso acerrimè finis Poeticæ locutionis. Certum est, Poetam ostendere voluisse laurum illam summè dilectam Cereri, vt summus ex illius amissione emergeret dolor. Non itaque debuit cum paucis vnius luci arboribus eam, sed cum tota vniuersitate plantarum comparare, vt summum dilectionis gradum exprimeret comparatio. Arbitror igitur, nomen *omni* fuisse hic rigorosè vsurpatum, ita vt & referatur ad numerum, & sensum habeat distributiuum, atq; ideò idem sit, ac *quolibet luco*, non sibi solum, sed cuicumq; Numini sacrato. Quarè non solum comparat laurum suam cum gregarijs Siciliæ Syluis, vel cum odoriferis Libani, & Panchaiæ, sed etiam cum pretiosissima Hesperidum aureis fulgente malis, cum Damascenis, in Cypro, Veneri dicatis, in quibus aureæ pariter arbores floruêre, dicente apud Ouid. Venere Metam. 10.

Est ager, Indigenæ Damascenum nomine dicunt,
Telluris Cypriæ pars optima, quam mihi Prisci
Sacrauere senes; templisq; accedere dotem
Hanc iussêre meis: medio nitet arbor in auro
Fulua comas, fuluo ramis crepitantibus auro.

Deniq; ne plura huiusmodi recenseant, comparat etiam fortassis cum Martis luco, apud Colchos, in quo aureum vellus asseruatum dictitant Poetæ, ac cum alijs similibus, tacitè quidem vt fatear, sed tamen eruditè. Moneor, quia quæ maximè dilecta sunt, maximo etiam in pretio sunt: nec maximo essent in pretio, si quid dari posset existimatione pretiosiùs. Et quidem, cum maximè Filiam diligeret Ceres, non potuit, quin maximè diligeret arborem filiæ tutelarem, ac sospitalem, & quæ permanens fœlici semper in filiam omine persistebat.

QVÆ FRONDE PVDICA. De frondibus alibi disseruimus: cur item Lauri frondes pudicæ dicantur, constat ex dictis de Daphni in Laurum conuersa, ne ab insequente Apolline violaretur; nam *Pudicus* à pudicitia dicitur, quæ idem, ac pura castitas est.

Heinsius quondam legit, non olim, sed melius vt arbitror vulgata.

VMBRABAT OLIM. Temporis aduerb. est *Olim*, & quidem præteriti, sed proximè præteriti, ita vt idem hic, sonet, ac *nuper*, & ideò imperfecto iungitur *Vmbrabat*. Porrò *vmbrare* est *tegendo vmbram facere*; ex quo satis indicatur, quantam in proceritatem laurus illa excreuisset, cum ædium culmina exsuperans ad tegendos vsq; virginis thalamos extenderetur. Nec sine causa tanta hæc arboris proceritas adnotatur; nam quo feliciùs hæc arbor excreuerit, eo efficaciùs in propitium omen assurgit, vt testatur lauretum illud Veientanum Liuiæ Augustæ, quod ex vnico surculo, terræ demandato, breui in ingentem excrescens syluam, tot Populi Rom. glorias ominatus est, quot ex illo subindè, laureto Cæsares coronas triumphales decerpsêre; hoc est innumeras ferè. Vmbrasse igitur Cerealis laurus thalamos dicitur, vt noueris, quantam in spem felicitatis, ex filia percipiendæ, erecta Ceres fuisset.

THALAMOS VIRGINEOS. Thalamus, vt alibi diximus, propriè Nuptiale cubiculum est: sed non semel, pro quocumque, etiam Virginis, cubiculo, sumitur, vel ex eo, quòd, laxiori vocabulo, hanc etiam habeat significationem, vel, quod potiùs reor, per catachresim propinquo abutentem nomine. Certè Virg., Æn. 6., etiam Virginis illibatum penetrale *thalamum* vocat.

Hic thalamum inuasit Natæ, vetitosq; Hymenæos &c.

Sed & clariùs Georg. 4. vbi de alueolis Apum; quas nescias efficit coitus, hæc habet:

Pars vbi iam thalamis se composuêre, siletur.

sic itaque & Auctor noster. Sed, ne æquiuocationi nomen pateret, addidit Epitetum *Virgineos*, à Virgine, ante raptum Proserpinæ deductum.

HANC VIDIT &c. Vidistis Laurum, præclarissimum salutaris ominis insigne, Virgineis arridentem thalamis: iam verò, versa cathastrophe, eamdem videamus in infelicissimi ominis portentum commutatam. Laurum, insperatò arescentem, aut cadentem, aut excisam, lethale omen præ se ferre, apud omnes ferè augures in comperto est, & communiter decantatum. Certè, Alexandro Seuero in Germanicam expeditionem proficiscente, Laurus antiqua ingens, quæ in palatio aderat Ciuitatis, à qua in bellum proficiscebatur, subitò collapsa, mortis illi portentum fuit. Immò auis Regaliolus, laureum ramulum rostro ferens, cum se se in Pompeianam curiam intulisset; & indè ab auibus diuersis ex vicino nemore conuolantibus discerptus esset, mortem Iulij Cæsaris dicitur prænunciasse. Sed, vt clariùs res innotescat, in supra cit. Liuiæ lauretum regrediamur. Liuiam, dicunt, post Augusti statim nuptias, Veientanum suum reuisisse, ibiq; tùm illi gallinam albam, quæ ramulum lauri rostro tenebat, à prætervolante Aquila, quæ illam rapuerat, in gremium demissam. Liuia, fælicitatis omine suscepto, & alitem educari, & pangi ramulum iussit; atque ex hoc ramulo ingens adeò excreuit sylua, vt ex illa Cæsares omnes, triumphaturi, laureas, boni ominis gratia, decerperent; fuitq; mos triumphantium, alias confestim, eodem loco, laurus pangere. Obseruatum autem est, in huiusmodi laureto, sub cuiusque obitum Cæsaris, arborem, ab ipso institutam, aruisse; Immò vltimo Neronis anno, quo Cæsarum progenies omninò defecit, sylua illa Veientana radicitus tota dicitur exaruisse. Adeò insitum arbori videtur, vt, si tutela, cui sacra est, sit peritura, intereat priùs, quàm violatum felicitatis omen sustineat. Ideò, etiam in somnio Cereris, stabat Laurus, dum mansit Proserpina, eamdemq; cadens, cecidisse demonstrat; & quidem aliena vi, dum recisa ostenditur. *Hanc*, nempe laurum, de qua supra, *vidit*. Somnij *visum* accessisse ostendit: quasi diceret; Somniabat profectò dormiens; sed ita, vt se vigilem putaret, & rerum formas videre, interrogationes exprimere, responsiones accipere &c. ex quo factum, vt, loco oraculi, somnium haberetur. Ideò *vidit*, nam videre actio vigilantis est, non dormientis, cùm visio actio vitalis sit, à principio vitali vitaliter proueniens; nec vitaliter prouenire potest ab organis somno alligatis, & ab operando impeditis. *Videre* itaque est, sensu oculorum aliquid vitaliter percipere. Hic vidit per somnium profectò Ceres; sed cùm *Visus* esset huiusmodi somnium; & *Visus* fit, cum quis se & vigilantem somniat, & videntem; hinc est, vt exprimatur absolutè, per verbum *vidit*, nulla addita somnij mentione.

RECISAM IMA STIRPE. Male legunt aliqui *imo stirpis casam*, vt probè notat Heinsius: idem itaque est *ima stirpe*, ac à radicibus extremis; nam stirps in arboribus radix est. *Imus* verò idem ac infimus, extremus, & vltimus. Ac rescindere, à quo partic. *recisam*, idem est ac ferro diuidere in partes, ita vt ab inuicem separentur, & vna ab alia auferatur. Sed nota quot hic *visus* luctus ingeminet. Romani laurum Boni Genij plantam appellare soliti fuere, persuasumque habuerunt, locum, vbi laurus esset, neque à sacro vllo morbo, neque à Dæmone infestari posse. Recisa itaq; lauru abijsse bonum Proserpinæ Genium indicabat, eamq; in potestatem mali Genij incidisse: Lauro cadente, collapsa tutelaris Proserpinæ vmbra, infracta seruatria custodia, prostrata felicitas ostendebatur: Pudicis frondibus, è virgineo ablatis tecto, erepta Proserpinæ pudicitia portendebatur: & quia, non spontè collapsa: sed recisa apparuit arbor, aliena vi oppressam, vt dicebamus, Virginem ostentabat, atque in mortuorum regnum translatam. Quid luctuosius? Sed prosequitur adhùc *visus*, & clariùs miserrimum Proserpinæ casum enucleat.

ET RAMOS INCOMPTOS FÆDARI PVLVERE. Portentis portenta, indicijs addit indicia. Puluere aspergi comas, in charissimorum funere, solitum semper fuit: ideòq; apud Virg. Æn. 6. de Lausi genitore occisi perleges.

Agnouit longè gemitum præsaga mali mens.
Canitiem immundo deformat puluere &c.

& Æn. 12. Rex Latinus, audito vxoris fato,

Coniugis attonitus fatis, vrbisq; ruina
Canitiem immundo perfusam puluere turpans &c.

Eodem itaque hic pacto, Cereri se ostentat laurus, quasi fatum Proserpinæ deplorans simul, ac signis detegens, *dum videt incomptos fœdare puluere ramos*. Sed & vlteriùs raptam curru Proserpinam hieroglyphicè ostentat: nam & Virg. Æn. 1. raptatum curru Troilum describens fœdatam puluere deprædicat hastam.

. . . . Huic ceruixq; comæq; trahuntur
Per terram, versâ; puluis inscribitur hasta.

& 2. Aen. de Hectore similiter rapto &c. hæc habet.

Raptatus bigis, vt quondam, aterq; cruento
Puluere &c.

Quare & Laurus nostra, quasi raptam, in se ipsa Proserpinam

nam delineet, se captatam, fœdatamque obtulit. Vidit incomptos fœdari puluere ramos. Quid tamen sint in arbore notissimum est. Non verò nudos hic ramos considera, sed frondibus onustos, quæ quasi arborum comæ sunt, quibus incomptis, arbor ipsa incompta dicitur, tamq; *incomos*. Comas autem incomptas, & dispersas proijcere, maximis in luctibus, matronarum semper mos fuit; ideò & Laurus ramos gerit incomptos, idest malè ordinatis, sparsisq; frondibus, luctam videlicet, & vim, quam passa fuerat Proserpina, cum curru raperetur *Cæsariem diffusa notet* ostendentes. *Fœdari puluere* quid importet, iam ex dictis patet: tantum nota, quod dum Laurus se recisam non solum, sed & deiectam, ac per contemptum, per terras raptatam se se ostendit, spretam, in Filiæ raptu, vilisq; factam Cererem demonstrat.

QVÆRENTIQ; NEFAS &c. Non cessat, licet abundè satis suo functum munere somnium videatur; sed, vt verè *visus* sit, Cererem videntem reddit; dum enim se vigilantem, videntemq. somniat Ceres, dolore stratæ laurus perculsa, quæritat facinoris auctores; & responsum referunt Dryades, tantum nefas à Tartareis potentijs perpetratum, vt iam nil facti Cererem lateret, ni vana, etiam ex Lauru, somnia credidisset. *Et quærenti*, hoc est *percunctanti*, *sciscitanti &c.* in quo sensu sæpissimè verbum *quæro* videris apud Auctores passim vsurpatum. *Nefas* verò dicitur quoduis impium facinus. Sed hic, vt vides, facinus, non erat, cur quæreret, quod videret; id enim solum quæritur, quod in comperto non est: quare positum hic noueris effectum pro causa, per metonym., nefas scilicet pro nefario; sicuti & scelus interdum pro scelerato ponitur. Quærebat itaque, non facinus, sed impium facinoris auctorem. Et quærenti

DRYADES GEMENTES DIXERE. Tenebantur adeò superstitiosa sua religione antiqui, vt (quod sæpè diximus) nil sine Numine esse arbitrarentur; atque adeò omnem publicum, omnem priuatum locum; immò elementa singula, herbas, radices, arbores, singulos denique terræ fructus, suos Deos habere crediderint. Quare, cum singulis sua Numina rebus assignarent, montibus Oreades, syluis Dryadas, arboribus Amadryadas Nymphas tribuerunt. Oreades in montibus natæ, inibi perpetuò versari credebantur; &, has cum Strabo lib. 10. quinque tantum statuisset, Virg. ad numerum infinitum ferè Æn. 1. adauxit, cum eas ibi Venatrices, ac Dianæ comites memoret.

Quales in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros; quàm mille secutæ
Hinc, atque hinc glomerantur Oreades &c.

vtitur enim Virg. millenario numero finito pro indefinito, vt notant communiter interpretes. Putabantur igitur Oreades montium, syluarumq; præsides. Dryadas iterum nemoribus, & syluis præesse dixerunt, in planitie tamen, vt arbitror, constitutis, non verò montanis, ne Numinum confunderent curas: Amadryadas autem singulis arboribus tribuere, ita vt singulæ singulis præessent: ex quo patet, Dryadas fuisse, quasi principes, syluarum omnium Præsides, Amadryadas verò, Nymphas arborum, Dryadum cætui subordinatas; &, hanc ipsam fuisse de Dryadum, atq; Amadryadum cœtu Auctoris nostri sententiam, ipse idem aperit lib. de Laudibus Stiliconis 3., vbi, septem cum recensuerit Dryadas, & singulas proprio nomine notauerit, reliquas venatrices Nymphas subordinatas, exercitus nomine, hoc est innumerabilis ferè multitudinis, complectitur.

. . . . *Exsuunt humeros, & brachia nuda*
Armataq; manus iaculis, & terga sagittis;
Incompta, pulchraq; tamen; sudoribus ora
Puluerulenta rubent; sexum nec cauda fatetur
Virginitas; sine lege coma; duo cingula vestem
Crure tenus pendere vetant. Præcedit amicas
Plana Leontodome; sequitur nutrita Lycæo
Nebrophone; telisq; domat quæ Mænala Thero
Ignea cretæa properat Britomartis ab Ida
Et cursu Zephyros nunquam cessura Lycaste.
Iungunt se gemmæ, metuenda feris, Hecaerge,
Et soror, optatum Numen, venantibus, Opis
Progenies Scythica diuæ, nemorumq; potentes
Fecit hyperboreis Delos prælata pruinis.
Hæ septem venêre duces. Exercitus alter
Nympharum inuadunt, acies formosa Dianæ.

nam omnes & Dryades, & Amadryades venatrices dicebantur esse, ac Dianæ venationum præsidis comites: innititur autem hæc Vatis sententia, vt arbitror, de subordinatione Nympharum, græco earumdem nomini; nam *Ἁμαδρυάδες* videtur compositum ex *ἅμα* aduerbio simultatis, & *δρυάδες* quasi *simul cum Dryade* syluis, arboribusq; præsint: *δρυάδες* autem à *δρῦς*, quod latinè Quercus est, deducitur: quare, cum Iouis arbor, consequenter regia, sit Quercus, certè *δρυάδες* regale obtinere imperium, & summum supra Amadryadas habere, dicendæ sunt; sicuti Iupiter, cui sacra quercus, cæterorum omnium Numinum & Rex dicitur, & Pater. His tamen non obstantibus, Dryadas, & Amadryadas promiscuè cōfundunt alij, quasi eædem prorsus Nymphæ essent, nullamq; inter ipsas distinctionem agnoscentes; eò quod & omnes venatrices, & omnes Dianæ comites, arborumque, ac nemorum custodes. Quorum sententiæ innixus, Parrhas., in hunc locum, ait, Dryades gementes dici, eo, quod simul cum excisâ lauru interirent: nam Nymphas arborum præsides, cum ipsis arboribus nasci, &, cum ipsis, interire, ab antiquis credebantur. Fateor, & Dryadas, & Amadryadas illud habuisse commune, vt crederentur Deæ quædam mediæ, inter Deos, & homines, atq; vt cum arboribus vnaquæq; suis & nasci, & interire crederentur. Quare simpliciter loquendo aptissima esset Iani Parrhasij expositio; si enim *Gemens* consideretur, certè est ille expressiuus doloris, & nulli magis debitus videri potuit dolor, quam Dryadi, quæ, cum excisa sua lauru, esset interitura. Posset etiam dici locutus Vates, per Synecd., plures pro vna ponens, cum *Dryades* inquit. Nec obstaret dicere, quod, si laurus recisa fuerat, & Dryades, cum arboribus intereant, iam vita ipsa Dryadis recisa fuisset, & extincta, atq; adeò quod loqui, aut ingemiscere non potuisset; nam diceret, & verè, Parrhas., Animam vegetatiuam plantarum diuisibilem esse: atq; ideo in lauru recisa adhùc esse, & plantam adhùc viuere, licet breui morituram; sicq; Dryadem, non mortuam, sed morituram, extremos potuisse eiulatus effundere, & violatorem detegere. Attamen Parrhas. explicationi nequaquam acquiesco; non ex eo, quod, iuxta datam opinionem, deffendi optimè non possit; sed quia explicatio huiusmodi est prorsus contra sententiam Vatis, distinctionem inter Dryadas, & Amadryadas, vt supra asserentis. Arbitror itaque, huiusmodi visum, Cereris, per somnium, animo obuersantem, iuxta Vatis sensum, expressisse laurum, non solum recisam, deiectam, & puluere fœdatam, sed & iam arefactam, atq; adeò Amadryadem ipsam peremptam; vel, si non omninò arefactam, saltem in proximo adeò constitutam, vt Amadryas ipsa, expiranti similis, nullum iam vitæ haberet exercitium; circa quam tamen Dryades casu concussæ, conuenissent, ex eo quod circumfuso in nemore latitantes impium notassent facinus, & iam demortuæ, seù vltimo morientis lugentes casum circumsisterent; easq; quæritanti Cereri respondisse, & facinus detexisse, vt vindictam extinctæ Amadryadis suæ Deam excitarent. Ideò *Dryades gementes dixere.*

FVRIAS DEBELLAVISSE &c. Breuem, vt in luctu decet, exponit Dryadum responsionem ad interrogata. *Furiæ* quæ sint, sæpè diximus. Hic pro Auernalibus potentijs certè ponitur; nam Furiæ Plutonis potentiæ dicuntur esse; ijs enim vtitur, furoris sui ministris, vt patet ex ipso Auctore nostro, qui, primo in Rufinum, ad rescindendas Orbis felicitates, Plutonem inducit Furias concitantem, his verbis.

. . . . . . *Agnoscetis tandem*
Quid Furiæ deceat; consuetas sumite vires
Conuentuq; nefas tanto decernite dignum.

sic Hetruscorum Princeps Poetarum, Furias non solùm, sed omnia quæcumq; Inferorum monstra potentias nominat Tartarei Regis: ita, apud eumdem loquente in Inferorum Concilio Plutonem, Hierosol. liber. Cantu 4.

Mà perche più v'indugg'io? Itene, ò miei
Fidi consorti, ò mia potenza, e forze,
Ite veloci, & opprimete i rei &c.

debellare autem propriè est *hoste profligato, finem bello imponere*. Quia verò nunquam satis, nisi, hoste occiso, finis bello impositus dici potest, ideò *debellare* pro eodem, ac interimere, ac funditus perdere, prudenter, vt hic, vsurpatur.

TARTAREA BIPENNI. *Tartareus* idem, ac infernalis, nomen est à Tartaro, de quo nos sæpè alibi, deductum. *Bipennis* est ferrum ad scindendas arbores fabrefactum, *bipennis* dictum, quasi *duas habens pennas*, ita vt ex vtraque parte euibretur in ictum. Vulgò *scure da due tagli*. Quid clarius? Laurus cadit: Proserpinæ perit virginitas, quam vmbrabat, defloratur: Succisa Laurus puluere raptata respergitur: Proserpina cinereis respersa palloribus, rapitur, & à Tartarea rapitur potentia; ideò Laurus Tartarea bipenni debellatur. Sed somnia hæc erant; ideò, licet animum quaterent, & excruciarent, vana vtiq; credebantur.

SED TVNC IPSA SVI &c. Cæterùs in somnijs *visa* tandem

tandem superadditur, qua scilicet, per somnium, repræsentetur, non quod esset euenturum, sed quod iam euenisset, euenturum tamen respectu experimentalis cognitionis miseræ dormientis, quæ nondum quod euenerat, resciuisset. *Sed* particula discretiua profectò est; sed particula ad rem diuersam transeuntis, nempè à cæteris somnijs ad visionem, per somnium habitam. *Tunc* emphaticè ponitur; hoc est, *tunc*, cum adhùc terroribus non cederet; *tunc* cum de vanitate potiùs, quam de veritate somniorum cogitaret, tunc, vt ad summum vsq; terrores in iam disposita augerentur &c. *Ipsa* emphaticè pariter ponitur, nempe *ipsa* tot Ægyptiacis somniorum caracteribus delineata, tot symbolicis expressa figuris; *ipsa* raptæ tandem. Proserpinæ

FACIES. Propriè facies est pars anterior capitis humani, constans fronte, oculis, naso, malis, ore, & mento; sed ampliatiue sumitur pro totius corporis habitu, vt certe hic. Insuper *facies* sumitur etiam pro figura cuiuscumq; rei, etiam inanimatæ, quamuis *figura* à fingendo; facies verò à faciendo, seù à factura corporis dicatur. Sic egregiam dicimus litterarum faciem, picturæ faciem &c. Quare aduertenda Vatis sedulitas. Proserpina non aderat realiter: sed, per somnium, in imagine repræsentabatur, tamquam præsens, & alloquens, ita vt dormienti perindè esset, ac si Proserpina ipsa adfuisset. Ideò *facies ipsa*, nempè Proserpina ipsa, apertà facie sese ostentans. Ast, quia somnij opus erat, pura, & vana, imago erat; ideo iterum *facies*, id est *figura*, sine figurato, *aspectus* sine corpore, vulgò *sembianza apparente*; sed affabre adeò expressa, vt Proserpina ipsa, viuens, mærens, alloquens videretur: nec mirum, nam per species impressas in mente Cereris, atq; à somnio excitatas, delineata, quæ species rei profectò imagines sunt, vt Phylos. omnes fatentur. Talem oculis obuersatam dormientis Didonis Virg. ipse descripsit visionem Æn. pri.

> *Ipsa sed in somnis inhumata venit imago*
> *Coniugis, ora modis attollens pallida miris:*
> *Crudeles aras, traiectaq; pectora ferro*
> *Nudauit; cæcumq; domus scelus omne retexit.*

NVNCIA SVI. *Nuncius* à nunciando dicitur, qui aliquid alteri aperiat ignotum. Ideo *facies ipsa nuncia sui*, hoc est infælicem sui ipsius statum sub oculis genitricis exponens.

IAM NON AMBAGIBVS VLLIS. Idest *non amplius somniorum inuolucris obuelata; non amplius, symbolis, ac figuris, obiecta potius, quam expressa, nec in obscuro hieroglyphicorum latitans apparatu; sed aperto ore, detecto vultu, reuelato aspectu conspicua*: nam *ambages* circuitus quidam sunt rerum, aut verborum, dubietatem semper afferentes, ideoq; sic ab ambigo dictæ. Quare & Virg. Georg. 2. cum se breuiter, & dilucidè locuturum promitteret Mæcenati, reiectis ambagibus, se locuturum spondet.

> *In Manibus terræ. Non hic te carmine ficto,*
> *Atq; per ambages, & longa exordia tenebo.*

INSERTA SOPORI. Subintellige *est*. Alij cum Heinsio legunt *Ingesta*, quod non improbo; nam in idem recidunt tandem. *Insertus* enim ab insero: *ingestus* ab ingero deducitur: inserere autem *immittere* est, immiscere, ac *superimponendo cumulare*: Ingerere verò est *immulando inserere*, & *incendere*: ideò nil altercandum. *Inserta* autem *sopori*, hoc est, *somno* dicitur. nam non sine somno somnium, vt vidimus.

NAMQ; VIDEBATVR PROSERPINA &c. Vt rationem reddat, cur Proserpinæ imago Cereri apparens *Nuncia* dicta fuerit *sui*, eamdem, ab adiunctis, per hyppotip. describit, per particulam *Namque* exorsus, quæ causalis est, atq; ad subnectenda. nata rationes. *Videbatur*: mente quidem, & per somnium, sed ita vt cerni oculis videretur. Quare *videbatur* pro *apparebat* hic ponitur. *Proserpina*, non realis, sed imaginaria; non ipsa, sed ipsius species. Dicitur tamen ipsa, vt forcassis allusio habeatur ad sententiam, quam Valesius secutus est, dicentem, species obiectorum sensibiles esse eiusdem naturæ cum obiectis, ita vt species Leonis sit leo; species serpentis serpens formaliter, sed imminutus; & sic de cæteris loquendo. Quæ opinio cum somnia fingat, nil mirum si ad eam alludat Vates de somniante agens; ideòq; sine addito dicat: *Namq; videbatur Proserpina*.

OBIECTA TENEBROSO RECESSV CARCERIS. *Obiege*, à quo *obiecta*, idem, ac *operio* est: verùm, quia, quod obiegitur, videtur quasi ab obiegente circumquaque contineri, atq; includi; hinc est vt *obiecta* ponatur hic pro *inclusa tenebroso recessu*. *Recessus* significat hic locum, in tantam profunditatis altitudinem excauatus, vt procul ab ipsis oculis recedere videatur; ex quo necessario sequitur locus idem tenebris horreat obuallatus. Sed nota, quæso vim nominis; nam, licet, lato dicendi modo, *tenebrosum* dicatur quidquid aliquali obscuritate insulcatum appereat; tamen, strictè loquendo, *tenebrosus* idem est, ac *tenebris plenus*, ita vt tetra quadam, atq; addensata caligine horrorem incutiat, eo modo, quo apud Virg. Æn. 6. Æneas Acheronteam describit paludem.

> *Vnum oro (quando hic Inferni ianua Regis*
> *Dicitur, & tenebrosa palus Acheronte refuso)* &c.

Quarè & recessus ille Tartareis obsitus tenebris insinuatur, quem nullus Solis radius attingeret, nulla vel incerta lux illustraret, vt vere Tartareum esse ostenderet locum repræsentati *carceris*. Carcer autem a coercendo dicitur locus, in quo rei asseruantur. Quod si secretior sit carcer, atq; in tenebris situs, seruatum in eo reum capitalibus supplicijs addictum indicat. Repræsentat igitur *visio* Proserpinam, & carcere detentam, speciem Barathri præ se ferente, & Orco inclusam, ac Letheo carceri addictam. Reuocat autem hæc visio in mentem, quod de Zaccharia, tenebris lethæi carceris obuallato, apud Persas, cecinit Hetruscus Tusax. apud Bracciol. de Cruce lib. 29.

> *Nella Città, che da Seleuco hà 'l nome,*
> *Sù la sponda del Tigre è 'l carcer posto;*
> *De fuor superba, e minacceuol, come*
> *Sia, per paura, à riguardar proposto:*
> *Alta è la torre: & hà merlate chiome;*
> *Et tiene vn drago à ciascun canto opposto,*
> *Ch'apre la bocca, e'l cauo bronzo sento*
> *Fischiar sonoro, allo spirar de vento.*
> *Colà giù dunque in sì maluaggia, e ria*
> *Prigion serrato, anzi sepolto viui,*
> *Che si nomina Lethe, acciò che pria,*
> *Che v'entri alcun, d'ogni speranza il priui,*
> *Tennamma el Venerabil Zaccheria,*
> *Serrato anch' esso acerbamente quiui;*
> *E, per orò lustre, human conforto alcuno*
> *Non hebbe ancor, nell'antro oscuro, e bruno.*
> *Quiui trouiam, che di squallor vetusto*
> *Nelle tenebre cieche horride fasse;*
> *E la barba, ingombrando il petto, e'l busto,*
> *Che fù candida pria, liuida stassi:*
> *Pende il manto stracciato, a frusto, à frusto,*
> *Tant' è vissuto in luoghi oscuri, e bassi* &c.

Sed ad Proserpinam redeamus, quæ iure tenebricolo detenta carcere repræsentatur, cum, licet Regina, in reorum tamen carcere latitaret, nempe in Inferis, vbi sedes propria damnatorum.

ET VINCTA SÆVIS CATENIS. Quomodò *vincta*, si Regina? Quomodò *vincta sæuis catenis*, si inter Plutonis amplexus regni particeps veneratur? Ah nimium vincta. Nam præter quam quod coniunctio coniugatorum certè indissolubile vinculum est, quo vinciuntur nubentes, accedebat, quod Proserpina Plutoni nupserat inuita, adeòq; catenarum desæuientium vices amplexus ipsi subibant: Regina dicta fuerat; sed tamen captiua erat, quia rapta. Ideò *vincta*, à vincio, quod *ligare* est, & constringere, & vincta *catenis*; nam catena, quæ, propriè loquendo vinculum ferculum ferreum est, quo vel seruos, vel captiuos irretimus, ne fugiant, & ita dicta, quod se capiendo teneat, quia in ea annulus annulum capit; symbolicas habet & ipsa significationes, & primo quidem vim apertam significat, quia victis palam iniiciuntur catenæ, neque vllam exigunt occultationem. Victa, fraude Dionea, Cereris Filia vim Tartarei Tyranni experta fuerat; ideò non meliùs vim sibi illatam exprimere potuit, quam iniectas sibi catenas ostentans secundò sunt catenæ apud Pier. hierog. lib. 48. propriæ maritalis vitæ similitudines, nam vitæ illa liberioris progressum impedit; ideò Proserpina, se iam nuptam, & inuitè nuptam, ostensura, non poterat aptiori symbolo vti, quam catenis, & quidem *sæuis*, idest *validis*, nam sæuus interdum pro eodem sumitur, ac potens, fortis, & validus, vt apud Virg. Æn. 12.

> *Nec minus interea maternis sæuus in armis*
> *Æneas acuit Martem, & se suscitat irâ.*

vbi Seruius: *sæuus, idest fortis, more suo*. Et profectò fortes, & validæ sunt maritales catenæ, vt dicebamus, cum sola morte alterius coniugis dirumpi queant: sed multò magis, respectu Proserpinæ, cuius maritalia vincula, ne morte quidem, dissolui possent, cum & ipsa, & Pluto immortales essent. Quod si *sæuum* etiam pro *crudele* sumendum esse contendas, *crudeles* erant, quatenùs iniectæ fuerant inuitæ.

NON QVALEM &c. Per comparationem à priuatione

de

de præsenti ad habitum de præterito factam, infelicem Proserpinæ speciem, funestumq; adauget portentum Vates: & primo per particulam negatiuam, quidquid pulchri in Proserpina iam fuerat, negat adesse. Ideò *non qualem*, hoc est *non talis videbatur, qualem &c.* nam *talis*, & *qualis* semper sibi inuicem, vel tacitè, vel expressè correspondent, in respectu qualitatis, alicuius rei naturam declarantis. Mutata igitur omninò, quo ad qualitates naturæ suæ conuenientes vita dicitur Proserpina; eodem pacto, quo Æneas visum sibi omninò mutatum profert, in somnis, Hectorem Æn. 2. vbi ait:

In somnis ecce ante oculos mæstissimus Hector
Visus adesse mihi, largosq; effundere fletus,
Raptatus bigis, vt quondam, aterq; cruento
Puluere, perq; pedes traiectus lora tumentes.
Hei mihi qualis erat: quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis,
Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes,

MANDAVERAT OLIM ARVIS SICVLIS. Ætnæis nempe campis, vbi domum Cereris fuisse, iam vidimus lib. pri. *Mandauerat* pro commendauerat, vulgò *raccommandato*, seruandam scilicet, tunc quando, raptus timens, Ceres æthera deseruit, siculas relegauit in oras (quibus ostendit reuocandam esse in memoriam Proserpinæ pulchritudinem, quam lib. pri. expresserat, tot Procorum certamina excitantem) vel nunc, cum discedens eamdem Siciliæ, propositis præmijs commendauit item lib. pri.

. . . . . . Tibi gaudia nostri
Sanguinis, & charos vteri commendo labores.

Ideò *olim* inquit, vt ad vtrumq; præteritum respiceret tempus, & scires comparationem ex opposito ad oppositum procedere.

NEC QVALEM NVPER. Coniunctione, per negationem disiunctiua remotiorem Proserpinæ statum fęlicem cum proximiori item præterito coniungens, negat hoc ipsum de præsenti adesse. Nota emphaticam repetitionem in particula *qualem*, de qua supra. Innuit enim tacitè, summam ab initio Proserpinæ fuisse pulchritudinem; nec defuisse in posterum quo ad substantiam, licet per accidens aliquantulum perturbata fuisset, discessu matris aliquid ingerente mæroris. Quasi dicat: si talis non est, qualis cum è Cælo eam abstulit, talem saltem esse, optandum fuisset, qualem discedens maritam reliquit; sed nec talis apparet, *qualem nuper*, vulgò *poco fà*.

SVSPEXERE DEÆ. *Suspicere*, hoc loco, ponitur pro *admirantes aspicere*: nam, quos miramur, quasi *supra nos positos aspicimus*. Dearum autem nomine, Venerem intellige, Palladem, ac Dianam, quæ profectò non potuerunt, quin mirarentur, cum tenderet lib. 2. *æquali per gramina gressu*

Nec membris, nec honore minor &c.

Ne tamen incidas in æquiuocationem aduerte comparationes istas à Vate positas, atq; ad amplificandum appositas: non quod somnium eas in mente Cereris operaretur; nam certe species habere non poterat Ceres de Dearum comitatu admiratione &c. cum nil horum sciret.

ROSEIS CONVALLIBVS ÆTNÆ. *Roseus*, adiectiuum a rosa deductum, hic pro eodem vsurpatur, ac floridus, specie pro genere posita. *Conualles* autem loca dicuntur in planitiem extensa, sed inter duos, aut plures montes constituta. Iure itaque Ætnea planities, conuallis nomine, designatur, nam, vt vidimus, tribus montibus triquetra Sicilia terminatur. Aetna autem in medio Insulæ est: quare arua Aetnęis radicibus adiacentia certè montibus clauduntur. *Ætnæ* nota specialis est loci distinctiua. Miror hic Hemsium, qui vbiq; *Hennam* legit, vt mordicùs notet locum, ex quo Ceres rapta est distinctum ab Aetneis campis fuisse, hic Aetnæ nobiscum legisse, quæ iam dixerat destruens, vel certè nobiscum sentiens, qui Hennam, Aetnamq; loca diximus, solo nomine, distincta.

SQVALLEBAT PVLCHRIOR AVRO CÆSARIES &c. A negationibus indicatâ Proserpinæ deformitate, iam a positiuis adiunctis eamdem describit; atque ad terrorem aptè componit. De Cæsarie vide dicta lib. 2. carm. 248. Cum auro autem cæsaries comparatur per appositum *Pulchrior*, atque inferioris notæ, vel obryzum, fuisse declaratur. Sensus autem textus est; Cæsaries, olim pulchrior auro, iam venustate, ac splendore naturali deperditis *squallebat*; de cuius verbi significatione vide fusè dicta lib. 1. carm. 80.

ET NOX INFECERAT. *Nox*, vt alibi diximus, vmbra terræ est; & *nox* dicta, quia oculis noceat: hic, non pro nocte, orbem nostrum obtenebrante, ponitur, sed pro Tartarea nocte, seu atra potiùs fuligine, quæ illius noctis effectus est, posita pro effectu causa. *Inficere* autem idem est, ac maculare, tingere, imbuere. *Nox* itaque *infecerat*: hoc est caligo obtenebrauerat Tartarea.

IGNES OCVLORVM. Oculos igneæ esse naturæ sensisse Plinius videtur, dum flagrantes, ardentesq; oculos appellat. Certe non est negandum, pluribus spiritibus igneis, oculum peruagantibus, illum identidem igneum videri. Sed non attingit hic Vates oculi naturam, sine respectu ad eruditiones. Non igitur nouum est, quod D. Ambrosius in laudem oculorum enunciauit, in Hexamer. nempe id esse oculos in homine, quod Sol, & Luna in Cælo; Sol enim, & Luna in Cælo duo lumina sunt: oculi autem duo, in carne, sydera fulgent, & inferiora claro illustrant lumine. Ab alijs dicitur oculus Speculum naturæ, Microcosmi lumen, Pars ætherea, Solis Ianua &c. Tandem nil frequentius apud Poetas, quam vt sint oculi faces amoris, frontis sydera, gemini Soles &c. Et hinc fortassis ortum habuit sententia Platonis, quam secuti sunt Nissenus, Macrobius, Nemesius, & alij, asserentes visionem fieri, per extramissionem radiorum, quasi, eodem modo oculus, & Sol operentur, atque adeo sicuti Sol ex se ipso radios emittens ad terram vsque pertingit illuminans, & calefaciens, & quasi omnia lustrans oculis; sic pariter oculus, humani Sol Microcosmi, splendores emittat suos, quibus ad Cælum vsque, sydetum contemplator, efferatur. Cum autem quidam antiquorum, ex syderum splendore, hallucinati, massam ignis, vel ferrum ignitum, aut ignitum aurum, Solem esse, crediderint, atque idem de syderibus dictitarint; quid mirum, si Claud. ad hæc omnia respiciens, *ignes oculorum* eruditissime pronunciauerit? Verùm, per *ignes*, noluit hic, arbitratu meo, naturam oculorum definire; sed tantùm splendores in oculo, quasi in fronte existentes, atque, ad extra identidem, per emissionem spirituum igneorum, promicantes attingere; quorum effectus non esse oculo denegandos, patet experientia eorum, qui subitò expergefacti, erumpentibus ex oculo huiusmodi spiritibus, intempesta licet nocte, cubiculum vident illustratum. Insuper conueniunt omnes in hoc auctores, quod oculus, ex natura sua, lucidus sit, & aliquid possideat lucis, quæ etiam ad extra conspiciatur. Huiusmodi autem oculorum splendores, ac fulgores, qui, communiori vocabulo, oculorum viuacitates appellantur, ignis hic nomine, designat Vates: hosq; infectos nocte decantat, turbidum, tenebrosumq; effectum Proserpinæ innuens oculum, qui scilicet organum visus est, vt omnibus patet, & simulacrum dicitur animi accuratissimum; atque adeò turbidus oculus animum perturbationum mæstissimarum æstu ostendit aptatum. Alij legunt: *Oculorum infecerat orbes*: vel quia fortassis oculorum nescirent ignes; vel quia existimarint fortasse, meliùs sic allegoricum consistere sensum, quo scilicet gemini oculi *Soles gemini* dicerentur, eorumq; orbes pupillæ essent, in quibus visualis residet potentia; sicq; legendum dixerint: *Nox oculorum infecerat orbes*; hoc est sphoeras, seu Cælos, ita vt oculi illi, qui sereni fuerant Cæli, geminiq; Solis fulgoribus coruscantes, iam essent nocturnæ sphoerę, sub noctis obscuro latitantes amictu. Et, iuxta hanc lectionem, vt fatear, locutus quodammodo videtur Hetruscorum Princeps Poetarum Hierosl. liber. can. 12. vbi Clorindæ faciem cæsum delineat obtenebratum, sic habens:

Mà come giunse, e vidde, in quel bel seno,
Opera di sua man, l'empia ferita:
E quasi vn Ciel notturno, anco sereno
Senza splendor, la faccia scolorita &c.

Verùm maiorem sapere eruditionem videtur lectio, quæ *ignes* ponit, nec allegoriam rescindit, & tamen magis naturam exprimit. Hanc autem clarissimè secuta etiam est, apud eumdem Principem cit. Erminia Tancredi semianimis fortunam deplorans, cantu 19. vbi ait:

Ohimè de i lumi già sì dolci, e rei
Ou' è la fiamma, ou' è 'l bel raggio ascoso?
Delle fiorite guancie il bel vermiglio
Ou' è fuggito? Ou' è 'l seren del ciglio?

quæ duo postrema carmina idem etiam notant, quod Auctor noster textum prosequens subnectit. Quarè nil arbitror immutandum.

ET RVBOR PALLET. *Rubor* hic color iste purpureus genarum est, qui ex sanguinis suffusione proueniens, lacteis genarum candoribus admiscetur, vt pulchritudinem adeò adauget, vt rubor ipse præcipuas inter pulchritudines enumeretur. Quare Hetrusc. Princ. cit. Armidæ pulchritudines enumerans sic Cantu 4. ait:

Dolce

Dolce color di rose in quel bel volto
Tra l'auorio si sparge, e si confonde:
Mà nella bocca, ond'esce aura amorosa
Sola rosseggia, e semplice, la rosa,

& talem fuisse Proserpinam ante raptum insinuat Vates, sed, post raptum, ruborem decessisse omninò demonstrat, succedente pallore. Ideò *rubor pallet*, hoc est, in palloren versus est. Pallor autem color ille est, quo pellis, sanguine destituta lucescit: quarè dum Proserpinam visio delineat pallidam, exanguem, & semianimem describit; signum videlicet expressum Regni, in quo illa degebat; nam, vt vidimus lib. pri., Tartarus pallore insignis dictitatur, carm. 41. & confirmatur lib. 2. carm. 326.

EXHAVSTVS GELV. Hoc est *consumptus, & ad nihilum tractus*: & sic causam notat, cur natiuus abierit rubor. Sed quid cum Inferis glacies habeat? Certe Tartareum Regnum, in quo Proserpina detinebatur, incendiorum fons potiùs est, quam glaciei receptaculum, quod & ab ipso Vate nostro affirmatum videtur lib. 2. carm. 315. & 316. Accedit Zezæ auctoritas, qui Tartarum nil aliud esse, quam subterraneum credidit incendium, dictumq; *Tartarum* putant a Græcis, quia multæ ibi fiant *Taραχαὶ*, hoc est perturbationes, tremores, clamores, & strepitus incerti: quæ opinio prorsùs consona fidei videtur nostræ, ac formidandæ illi sententiæ, quam Iudex incorruptus contra reprobos est prolaturus: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis eius.* Verùm ex eadem Euangelica veritate habemus, non vnico tormento affici damnatos, sed pluribus: adeoq; de diuite in Inferorum carcere obsepulto, apud Lucam, leges *Cum esset in tormentis*: in quem locum, ait Maldonatus plurima esse damnatorum tormenta. Et, quod ad glaciem spectat, videtur Iob ignem, & glaciem in Inferis posuisse, dum ait, cap. 24., de Impio loquens: *Maledicta pars eius sit &c. Ad calorem nimium, transeat ab aquis niuium.* Ex quo Beda in cap. Matth. 7., ad verba *Ibi erit fletus, & strid or dentium*: duplicem, in eadem gehenna, gehennam agnoscit; alteram ardoris, alteram frigoris; atq; vtroq; tormento torqueri ait damnatos. Quare nil mirum, si, quemadmodum Zezes sensit Tartarum incendium esse, sic Crates è conuerso gelidum constituerit Tartarum; putauit enim cum alijs ex antiquoribus, Tartarum locum esse sub vtroq; cardine, vbi cuncta semper rigent gelu, ac sempiternam tenebrarum moram trahunt. Sic itaque & Auctor noster, vt varium genus tormentorum in Inferis adesse monstraret, lib. 2. Tartarum, cum Zeze, incendium facit; hic gelu obstrictum perpetuo, cum Crate, depredicat; atq; ex vtroq; mediam veriorem indicat sententiam, quam nos ex sacris innuimus.

ILLE HONOS FLAMMEVS &c. A Cæsarie ad oculos; ab oculis ad genas descenderat; nunc ad labia, ac cæteras corporis partes descendit, vt ex enumeratione partium perfectior procedat adiunctorum enumeratio, qua ostendat, nullam Proserpinæ partem esse, quæ non ad terrorem, horroremque componatur. Ideo *ille* emphaticè: nempe *ille*, quo Phœbi sororem æmulabatur, quo tot Procos accenderat, quo æthereos pyropos in inuidiam vocare videbatur, ac superasse micantes; ideò *flammeus*, hoc est, flammæ fulgorem referens, & colorem, ad instar Carbunculi gemmæ, quæ & ipsa flammea dicitur à colore suo perlucido flammas imitante, qui in causa fuit, vt in Regiæ Solis ornatum ab Ouid. 2. Metam. adsciscerctur,

Regia Solis erat sublimibus alta columnis,
Clara, micante auro, flammasque imitante pyropo.

Honos autem idem, ac *honor*, sed hic pro decore, ac pulchritudine ponitur; prout in eodem sensu Virg. nomen honoris vsurpat Aen. pri.

Cæsariem Nato Genitrix, lumenq; Iuuentæ
Purpureum; & lætos oculis afflarat honores.

SVPERBI ORIS, *Superbus* idem sæpe valet, ac nobilis, magnificus, excellens, sic apud Virg. Æn. primo,

Hinc populum latè regem, belloq; superbum
Venturum excidio Troiæ &c.

atque hunc sensum non respui à poetico hoc textu fateor. Sed, quia non sine eruditione loquitur Vates, non hic translate arbitror vsurpatum hoc nomen; sed immò in sua propria sumptum significatione, aliquid superbiâ elatum exprimente; quod vt intelligamus, memineris Pauonem superbia simul, & pulchritudinis symbolum fuisse, vt indicaretur pulchritudo nunquam a superbo quodam fastu disiuncta. Quod, si vniuersaliter verum sit, maximè profectò in fœminis; quæ, vt notat Pier. lib. hierog. 24. tantam habent cum Pauone congeneritatem, ac tantum naturæ consensum, vt mirum minime fuerit; si Virginem, in Leucadia, vsq; adeò adamatam referant a Pauone, quem ipsa aluerat, vt, ea defunctâ, auis etiam commori voluerit: ideo Ouid. *Laudata Pauone superbior*, inquit de fœmina, valde sibi placente. Nec non Armidam suam, Torquatus, Pauone superbam magis, delineat, dum ait, Hierosl. lib. Cantu 16.

Ne'l superbo Pauon sì vago in mostra
Spiega la pompa dell'occhiute piume &c.

& recentior quidam fastum fœminæ redarguens pulchritudinem, qua superbiat, casuram suggerit:

Va pur superba và
Quella beltà, ch'insuperbir ti fà
Vn giorno ancor cadrà.

Naturam igitur, & proprietatem secutus Claud., vt à pulchritudine inseparabilem ostenderet fœminarum superbiam ait: *Ille superbi oris honos.* Quo dicto ostendit, Proserpinæ os, antequam raperetur, tantæ fuisse pulchritudinis, vt eam ipsam, sui consciam, in superbiam adduceret; flammeis enim compositum pyropis, sed animatis, portam videbatur construere orientalem, ex qua lætitiæ Soles prodirent; & qualè nos olim colludentes in simili pingebamus his verbis.

Bella porta oriental pinge il Cinabro;
Corre il carbonchio à tesburargli il lume;
E sforza, in pioggia d'or sciolto ogni Nume
Donar se stesso all'Eritreo d'vn labro.
D'animati rubin quì fosso à gl'arch &c.

Os itaque Proserpinæ, ante raptum, in summo collocat pulchritudinis gradu, dum flammeum hoc est pyropo, vt dicebamus, similem vocat; sicuti enim pyropus reliquas, ideo, quia flammeus, gemmas omnes superasse dicitur à Mardobæo his versibus,

Ardentes gemmas superat carbunculus omnes;
Nam, velut ignitus, radios iacit vndique carbo;
Nominis vnde sui causam traxisse videtur &c.

sic in eodem gradu os Proserpinæ collocatur. Sed quale, post raptum, iam appareat, mox videbimus. Os autem concauum propriè illud est, intra quod lingua, & dentes concluduntur. Hic tamen extremas oris significat oras, nempe labra,

ET MEMBRA, Ne auditori fastidium pariat, si singulas omnes corporis partes enumeret, recensitis faciei partibus, eò, quòd facies præcipue sit animi index, reliquas vna voce complectitur *& membra*. *Membra* autem hic posuit pro eorum superficiebus, nempè pro summa in singulis pelle, membra ipsa obtegente.

NON CESSVRA PRVINIS. Præintellige *olim non cessura &c.* à *cedo*, quod est *vincor*, & superor, ideò idem ac si dixisset *non vincenda pruinis*, vulgò [illegible]; in ea videlicet qualitate, qua cætera omnia excellunt pruinæ, nempe in candore.

COLORANTVR CALIGINE. Caligo hic pro fuligine ponitur, quæ nil aliud est, quam nigrum illud excrementum, quod ex fumo caminis, vel furnis inhæret. Flammeum itaque labiorum colorem, ac cæterorum albedinem membrorum, atram in nigredinem aperit commutatam; nam colorari, hoc loco, *infuscari* est, seu potiùs infuscatum ostendi. Quare Nigram, vt vides, Æthyopem visio ista Proserpinam repræsentat, & quidem infuscata caligine.

PICEI REGNI. Quod maxime nigredinem adauget ipsam; nam pice, & pice tartarea quid nigrius? Notat itaque locum visio ipsa, ex quo nigredinem horridam adeò contraxerit Proserpina; nam Piceum Regnum peryphrasticè Tartara dicuntur, seù potiùs antonomasticè, vt patet ex Iuramento Iouis apud Virg. Æn. 9. per Stygem, ac Plutonis regna iurantis sic.

Fata viam inuenient. Stygij per flumina Fratris
Per pice torrentes, atrasq. voragine ripas &c.

Vides quantum mutatam ab illa repræsentet hoc somnium Proserpinam, in quo efformando, imitatus est Auctor Virg. Aen. 2. cit. vbi de forma Hectoris transmutata sic loquitur;

Squallentem barbam, & concretos sanguine crines,
Vulneraq; illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit Patrios &c.

Sed Vates noster diuersimodè somnium exornans luculentiùs omnia expressit, inuentione vsus tantummodo, in rem suam deflexâ multa addens, ac fere omnia immutans. Sed quid, hac visione commotionis in Cerere effectum fuerit agnoscamus.

ERGO HANC &c. Ad necessarium, ex delineata consequens visionis figura, reflectitur Vates, ostendens dubietatem Cereris vix agnoscentis, sed agnoscentis tandem,

quoquo

quoquo pacto Proserpinam. Cum autem prima mentis titubatio ex deformata Filiæ specie, tamquam effectus à causa, procederet; ideò aptè illam infert per particulam *Ergò*, quæ illatiua est importans necessitatem connexionis consequentium cum præmissis. Duo autem, hac particula inferuntur, vnum tacitè, nempè difficultatem filiam agnoscendi ex mutatione oris enatam: alterum expresse, nempè vehementem affectuum eruptionem, ex miserabili aspectu causatam.

VT VIX TANDEM. Aduerbium temporis, hic, est, & ordinis particula *vt* idem sonans, ac *postquam*. *Vix* aduerb. est difficultatem, laborem, & virium conatum importans, & idem sonat, ac difficulter, vi, & labore adhibito; sed dum additur *tandem*, & difficultas augetur, & tempus insuper additur, in re facienda insumptum.

EVALVIT HANC AGNOSCERE. *Enaleo* idem, hoc loco, est, ac possum, sed difficulter possum; ex quo vides adauctam difficultatem adhuc, & conatum agnoscendi: *agnoscere* autem talem importat cognitionem, per quam, se decipi, non debeat intellectus, suspicari. Pronomen *hanc* supra imaginem Proserpinæ cadit, à visione repræsentatam; ideò ingeniosè Vates nomen non apposuit, quia vera non erat Proserpina, quæ apparuerat, sed eius imago, & quidem adeò deformata, vt diù, vtrum illa esset, iure fuerit ambigendum.

DVBIO VVLTV. Rationem reddit, cur ambigendum fuerit, cur tanto conatu enitendum, vt agnosceretur; quia videlicet *dubius* erat *vultus*, hoc est dubietatem pariens. Dixi, hanc dubietatem, pernecessariam illationem, ex antecedentibus, à Vate deductam tacitè: & ratio est quia, dum dicit *ergò hanc vt dubio &c.* sensus est: ergò vix Ceres eam potuit agnoscere, faciei mutatione dubium ingerente; &, vt tandem agnouit, in affectus per interrogationes erupit &c. Quod si quæras, quomodo idem vultus, quamuis deformatus, potuerit huiusmodi parere dubitationes? Memineris, omnem intellectus humani cognitionem a speciebus dependere. ex quo inualuit effatum, quod nihil cognosci possit, nisi per species ab obiecto impressas: cum itaque varientur species impressæ, necessario variatur etiam expressa, hoc est ipsa formalis rei cognitio. Quo posito, aduertes variatas certè fuisse species Proserpinæ, cum ex pulcherrima in deformem, licet per somnium, mutata, easdem, quas priùs pulchritudinis species emittere non posset; sed solùm oppositas turpitudinis: quarè, attentis hisce speciebus, negandum fuerat, eamdem esse; verùm quia hæc turpitudo non variauerat symetriam membrorum, & lineamenta illa naturalia, quæ ex vtero matris deportauerat, licet facta essent deformia, adhùc tamen illa species sui proprias emittebant, licet à speciebus pulchritudinis seiunctas, ac specie deformitatis affectas. Quarè, attentis lineamentorum speciebus, eadem esse dicenda fuerat; atq; ideò inter affirmationem, & negationem fluctuans intellectus hærere diù coactus est; donec, præualentibus lineamentorum speciebus, eamdem esse, vix tandem agnouit. Ideò *dubio vultu*, hoc est dubium faciente ob conflictionem specierum &c. *Dubio vix tandem agnoscere visu*: legit Heinsius. Sed vel *visum* accipit formaliter, vel obiectiuè, nempè vel per visum intelligit actum videndi, vel obiectum concurrens ad visionem. Si secundum? nobiscum coincidit, sed non clarè adeò loquitur. Si primum? attingit modum visionis, sed causam huiusmodi non explicat; quarè radicalis erit magis vulgata lectio.

INQVIT. Connaturale est matri, & quidem teneris imbutæ affectibus, vt, quoties Filio aliquid infortunij nouerit accidisse, quid hoc sit statim, vnde fuerit, modum, quo fuerit, sciscitetur. Ideò Vates, naturam secutus, teneram profectò matrem ad interrogationes adducit huiusmodi: nam, licet leiret, vehementi vel admiratione, vel dolore, sæpè sæpiùs ab vsu linguæ hominem deturbari; nouit etiam, hæc omnia, naturâ vim doloris, & admirationis, superante, ab affectu materno vincula disrumpi, vbi agitur de Filiæ damno, cui, mater, se reparaturam, possit arbitrari, si nouerit quid, & cur, & à quo Filia patiatur; ideò Cererem, admiratione, ac dolore superatis inducit loquentem.

CVIVS TOT POENÆ CRIMINIS? &c. Ethopeia hæc est Cereris, filiam, visione expressam, alloquentis. Ipse autem statim initio, quærit, cuiusnam criminis rea, poenas tot subierit, & tantas quo dicto, dum non, vtrum errauerit, quæritat, sed errorem; videtur crimen in Filia supponere, vt certum, atq; incertum tantummodo sibi esse criminis genus; & quidem, attento Eripidis effato, quod ex græco reddit Pier., nempè, *Infrænis oris, exlegesq; dementiæ finis infortunium:* certè, visis Filiæ infortunijs, non poterat Ceres, quin filiam criminis alicuius ream suspicaretur. Iterum, attenta natura interrogationis, quæ ad instandum, vrgendumque videtur efformata, dicenda esset Ceres filiam de crimine, quod negare non posset, cum notum ex poena fieret, interrogasse. Verùm attende modum loquendi, & omnis prorsùs tolletur æquiuocatio. Aduerte, inquam, interrogationem istam non esse simplicem; sed esse admirantis interrogationem, quæ vtiq; sæpe facit, vt sensus suppositi transeat ex affirmatiuo in negatiuum, ita vt, quod videatur supponi, non supponatur, sed immo tamquam impossibile ponatur. Sic Pater Albertus Lauellus è Soc. Iesu, præceptor olim meus, atq; eloquendi arte profectò insignis, ethopeiam Herculis, filios, iam iam sub carnifice cadentes, vt vix agnouit, alloquentis extruens, sic ore Herculis alloquitur.

Figli d'Hercol voi siete? E qual misfatto
Vi fece rei? Chi tanto osò? Chi puote
Beuer del sangue mio la miglior parte?

quasi diceret: quis potuit è Regibus reos facere, quis crimen in prole Herculis effingere? quæ hoc ipso, quod herculea est, criminis incapax est. Sic itaque & Ceres non supponit crimen in Filia; sed immò & impossibile supponit; quod filia Cereris sit; ac propterea admirans quærit, quodnam crimen agnitum fuerit in impeccabili, vt talibus plecteretur reorum poenis? Iniustitiam itaque supponit potiùs in plectente, quam culpam in patiente. & correspondet ijs, quæ Proserpina ipsa dixerat lib. 2., cum, de Ioue conquerens, ait:

. . . . . Tantas quo crimine meruimus iras?

se innoxiam professa, Iouem iniustitiæ incusans. *Cuius igitur &c.* interrogantis est simùl, & admirantis, ac scirpum in ouo, vbi inueniri non possit, quæritantis. *Criminis* nomine quid veniat vide cit. mox carm. lib. 2. *Tot pœnæ*. Subintellige *sunt in supplicium*. *Tot* numerale est multiplicitatem poenarum indefinitè ostendens, quasi innumerabiles in ipso numero sint. *Pœnæ* autem tormenta sunt, quibus quis, ob delictum, afficitur, vt alibi diximus. Quare crimen, & poena sibi inuicem correspondent: & vigilant in crimina poenæ.

VNDE HÆC INFORMIS MACIES? *Vnde*, non locum hic ex quo emerserit, sed causam, à qua ortum habuerit macies, quærit; ac illa emphatice per pronomen *hæc* demonstratur; nempè vt insolita, impropria, indecens, indebita connotetur. *Macies* autem est corporis extenuatio, qua efficitur, vt corpus ipsum rugositatibus, ac strigositatibus deturpetur, immò liuores contrahat, ac pallorem, & nigredinem. Quarè corpus, hac gracilescens extenuatione, *macie torridum* appellauit Cic. Apud Ægyptios tamen, eâ fuit in veneratione Macies, vt eam propiùs ad diuinitatem accedere, arbitrarentur, vt ait, ex Plutarcho, Pier. lib. hierog. 46., igitur, vt ostenderet Vates, Maciem Proserpinæ eam non esse, ex qua deduci posset argumentum Diuinitatis, addito sugillat epiteto *Informis*; quod nomen quam appositè exprimat inferorum caliginem, squalloresq;, videas lib. pri. carm. 101. Ex quo efficitur, vt Ceres non potuerit, ex hac macie Diuinitatem arguere, ni, quatenùs Proserpina Inferarum Deam suspicari potuisset constitutam. Sed quia alienum nimis ab illius mente id erat; ideò *Quæris &c.*

CVI TANTA POTESTAS &c. Ex catenato corporis habitu constabat satis, captiuam esse Proserpinam; ita vt illud ipsum exprimeretur, quod illa, dum raperetur, dixerat lib. pri. *Infelix Stygio ducor captiua Tyranno*.
Sed Tyrannus quis esset, Cereri non patebat, ideò, cum admiratione, indignationi admixta, interrogat de persona, & auctore facinoris per particulam *Cui*. *Tanta*; hoc est tam ingens, tam excedens modum, ac barbariem superans ipsam, *Potestas*, nempè præpotens facultas, audax libertas, temeraria auctoritas; & subintellige *data est*. Impossibile enim Cereri videbatur, in Iouis Filiam, tantum nefas cuicui tandem licuisse: nisi ex impertitâ illi ab ipso Ioue auctoritate: nec fallebat opinio; sed eam à Ioue tradendam, numquam in mentem adduxisset.

SÆVITIAE. Idest *sæuiendi*, seù sæuam, ac barbaram tyrannidem exercendi.

IN ME. Affectum ostentat maternum, qui suas existimat natæ calamitates; simulq; ostendit Auctor, se adhærere sententiæ asserenti, etiam foeminam actiue concurrere ad generationem, atq; adeo partem suæ genitis substantiæ communicare, a se ipsa decisam: nam ex hoc verè efficitur, vt filia pars matris sit; & vt, consequenter, qui natam lædit, matrem lædat: ideò *In me* emphaticè: Iouis nempè sororem, ex Ioue matrem &c.

CVR VINCVLA RIGIDI FERRI &c. Tyrannum

quæsierat: causam sciscitatur: nam *cur* aduerbium causam sciscitantis est. *Vincula*, à vinciendo dicta, catenæ sunt, de quibus supra; ideo *Rigidi ferri*. Rigidus idem est, ac *durus*, intractabilis, & non cedens. Ferrum autem quid sit, satis constat. Nec clamites materiam sexto casu cum præpositione ex efferenda esse; nam loquitur poeticè Vates cum Virg. Aen. 7.

Centum ærei claudunt vectes, æternaq; ferri
Robora; nec custos absistit limine Ianus.

vbi Ascensius: *ferri*, inquit, hoc est *ex ferro*.

VIX APTANDA FERIS. Ab indigno factum auget *Vix* enim, hoc loco, ponitur, vt supplens vicem particulæ negatiuæ: *vix aptanda*: hoc est *Non aptanda*, *non iniicienda*, ne feris quidem ipsis, quæ quales sint, alibi diximus. In suprapositio autem sensu particulam *vix* nouimus vsurpatam etiam ab Ouid. cum inquit:

Vix Priamus tanti, totaq; Troia fuit.

hoc est *tanti non fuit Priamus* exponit Donatus.

MOLLES MERVERE LACERTI. Lacerti pro totis brachijs quomodò ponantur, & quid sint vidimus lib. 2. carm. 30. & 49. Molles itaque dicuntur, idest delicati, per contrapositum ad suprapositam ferri rigiditatem. Sic etiam Tassus Hierol. liber. Cantu 2. Sofroniam describens;

Stringon le molle braccia aspre ritorte &c.

Merere autem est aliquid fecisse (in casu nostro) propter quod pœnam in nos ipsos prouocauerimus. Ideò *cur meruere*: quid mali egerunt lacerti, seù potiùs Proserpina, vt digna esset, quæ catenas pateretur? &c.

TV MEA, TV PROLES? Emphatica conduplicatio vehementissimam affectuum commotionem ostentat; & pathetice admodum addubitationem innouat, admiratione interrogationi admixtâ. Quid Proles sit, vidimus lib. pri. carm. 122. hic tantum noto emphatice omnia procedere, nempè geminationem pronominis *Tu*, *tu*, vt dicebamus, possessiuum illud *mea*, & nomen ipsum *Proles*: quasi diceret: *Tu, quæ sordida mortis adstas imago*; Tu, quæ monstrum potiùs videri possis Tartareum, quam fœmina, ne dum Dea Iouis ex sanguine creta: Tu Proles illa, pro qua Mars, & Phœbus decertabant, quam Latona, & Iuno Nurum exposcebant, Tu illa? Tu mea? idest Proles Cereris, quæ affluentiæ Dea, deliciarum Nutrix, Iouis soror &c. Tu mea, tu Proles? Consimili admiratione assurgit Andromache, insperato Aeneam intuens Aen. 3., licet non pathetice adeò, dum ait:

Vera ne te facies; verus mihi nuncius affers
Nate Dea?

AN VANA FALLIMVR VMBRA? *An* interrogantis simul, ac dubitantis est: nam, cum facilè, quidquid quis vellet, sibi persuadeat, facile & Ceres inclinabat ad credendum, se vere decipi, quia decipi ex corde optabat. *Decipi* autem, eludi est: & *vtrum eludamur*, tacitis affectibus expressum fuisse, ex antedictis patet. *Vmbrâ* verò dixit; hoc est imagine: nam vmbra dicitur etiam delineata à pictoribus effigies, quod repræsentet sine corpore corpus: & ideò *vanâ*, hoc est fallaci, falsa, mendaci, in quo sensu & Virg. Aen. pri. *Ne frustra augurium vani docuere parentes.* immò *vanus* interdum idem sonat, ac inuerisimilis, improbabilis, impossibilis: sic Teren. in Eunuc.

Falsum, aut vanum, aut fictum est &c.

quia autem voluisset Ceres imaginem illam inuerisimilem, & impossibilem esse; eam, iuxta desiderium suum *vanam* dicit, ambigens tamen.

Sed, ne in vmbris diutiùs hæreamus, lucem ex vmbris exquiramus, qua nos ipsos conspicuis moribus imbuamus.

AST PROCVL ARMISONI &c. Peregrinatur profectò a summo bonorum omnium auctore, qui æthera deseruit, vt terram inquireret, vt alibi diximus: peregrinatur à patria sua quisquis, longe à cogitationibus cælestibus, terreis addicitur oblectamentis; immò à se ipso, seù à potiore sui parte peregrinatur, qui, curam animæ negligens, totus corporeis addicitur delicijs. In hoc statu Ceres erat, dum *procul armisoni &c.* describitur: Cererem autem rationis illius, quæ princeps Animæ facultas est, & ad quam spectat animam ipsam tueri ab irruentibus hostium insidijs, vicem sustinuisse, alibi iam diximus. Hæc itaque ratio peregrinatur à Cælo, cum Siciliæ, hoc est luxurianti diuitiarum affluentiæ temporalium, adhæret; peregrinatur à Proserpina, nempe ab anima, cum eam inter rerum affluentias destituit, quæ locum adstruunt insidiarum, eiusdemq; neglectâ curâ, ad subigendos Cybeles leones conuertitur; hoc est ad corrigenda aliorum vitia, ita vt, festucas in alienis intuens oculis, trabes in proprio non consideret; & peregrinatur à se ipsa, seù a potiore sui parte, dum terrenis voluptatibus, ac sensualibus oblectamentis irretita, & proprium munus, & animam meliorem sui negligit partem, inferis vtiq; raptoribus expositam: atq; in vtramq; aurem dormire videtur secura, dum nil de animæ recogitat salute. Captiua Tyranno interim stygio, vitiorum catenis ducitur Anima. Et quamuis consopita somno quiescat ratio, non potest quin sympatico captiuitatis nodo, affectuq; torqueatur. Videt Animæ perniciem; sed, quasi somnians, videt; quarè se errantem potiùs fingit, quam Animam credat captiuam. Terretur tamen: nam ratio, sine se ipsa, nunquam potest omninò esse; atq; adeò, & illi, omni perit Proserpina somno. Sed, quia curaio neglescit; quia ad mentis gubernaculum redire in serum distulit; tunc perniciem videt, cum adeò inualuit vitiosorum habituum catena captiuans, vt iam non sua sit Anima, quam tamen in suam cogitur asserere. Præuertendum itaque malum est, & cauendum, ne vnquam ratio ex arce mentis recedat, sed fixa semper, ac vigil Animæ assistat, ne illa, absente hac matre, rapiatur. Sed & Rectores Animarum admoneri hic, arbitror, ne à commissa sibi Animarum cura longe recedant, vt sibi ipsis indulgeant; nam tunc lupus rapit, & dispergit oues; ac tunc vlulandum Pastoribus, iacturam Animarum commissi sibi gregis amare lugentibus: licet enim varijs animi relaxationibus detineantur, obuersabitur ante oculos mentis Animarum strages periclitantium, sic Deo dispensante, ac conscientia ipsa tragicum delineante theatrum, ex quo raptarum repræsentetur exitium, atq; animi cruciatus ingens in Pastorem prosiliat. Sed ne falcem in alienam messem immittamus, quid Italicus suggerat Pindus aduertamus.

Ma di Cerere, in tanto, angoscie ignote
Giungon frequenti, à lacerar la pace,
Sin dell'Ida ne gl'antri, oue deuote
S'agitan l'armi, in fero suon, che piace.
Ben prouate hauea quì liete le ruote
Del tempo, vn tempo, in vn gioir verace;
Hor si cangian le scene; e non sà d'onde
Nasca l'horror, ch'ogni piacer confonde.
Signoreggia nel petto, e l'auuelena
Dell'atra bile il tenebroso humore;
Ed infetti del sangue in ogni vena
Dispon gli spirti, à por l'assedio al cuore;
Del senso interno alla region serena
Porta i torbidi suoi l'atro vapore;
E'l turba sì, ch'imaginar non vale
Altra, che di terror serie fatale.
Sogna vegliando all'hor, che l'aurea luce
Scorre brillante, e l'Emisfero indora;
E, mentr'ella i color nel Mondo adduce,
Mostri Ercinna dipinge; e, di Pandora
Fatta vaso à se stessa, in se produce
Simolacri del mal, che l'alma esplora;
Del mal, che troppo, a' danni suoi, sortito
Le larue informa, e non appar mentito.

Ercinna cognomen Cereris apud Mythol. Nat. Com. lib. 3. c. 14.

Ma, quando pur Notte, del sonno amica,
De papaueri suoi sparge i liquori,
Quant'à gl'altri è propitia, à lei nemica
Tanto si mostra, in raddoppiar terrori:
Che, s'il sonno comparte, al sonno intrica
Mille sogni funesti, ombre d'horrori;
Poich', ad Emblemi, ogni suo sonno, impresso
Della Figlia il perir gli porta espresso.
Nel proprio ventre il penetrar crudele
Hor gli sembra prouar d'haste spietate,
Allo squarciar, dentro al suo Asil fedele,
Dell'insidiata Figlia il cuor vibrate:
Hor de gl'habiti suoi l'argentee tele
Mira, in gramaglie, inhorridir, cangiate;
Hor ne gl'intimi suoi chiusi Penati

Ste-

Sterili frondeggiar gl'Orni mal nati.
Ergeasi già, d'immortal fronda adorno,
Pompa d'eterno April, pudico alloro,
Che della bella al virginal foggiorno
Compartiua dell'ombre almo il ristoro,
Mentr', abbracciato alla parete intorno,
Sormontaua del tetto i fregi d'oro:
Pianta d'ogn'altra, e più gradita, e cara
Ond', a vincer, fuggendo, Amor, s'impara.
Questa dalle radici (ahi vista acerba)
Vede recisa, e, senz'honor, prostesa;
Ne del fasto primier punto riserba
La verde chioma, hor dalle Parche offesa;
Anzi d'immonda polue i sfregi serba,
Le sue suenture al propalare intesa;
Polue, che la deturpa, e rende i saggi
Di quai fur del cader fieri gl'oltraggi.
Hor, mentre ansiosa, in ricercar, s'affanna
Del misfatto l'Auttor la Dea dolente,
Le Driadi amiche, à quali pur s'appanna
Dal duolo il cuore, in vn pallor languente,
Ahi: Te, differo, al pianto, e Noi, condanna
Forza d'Auerno, in suoi furori ardente.
Con tartarea bipenne il tronco eterno
Puote render mortal Furia d'Inferno.
S'aprono, in tanto, all'angosciata mente
D'antro profondo i tenebrosi aspetti;
Mà non è'l buio ad impedir possente
Vista d'occhio Diuin, cui si soggetti.
Quindi scorge la Diua (e ne risente
Nel cuor trafitto i disperati affetti.)
Delle viscere sue l'vnico pegno
Della cieca prigion nel centro indegno.
Enigmatico vol di larue incerte
Non più s'aggira in vn variar confuso;
Mà le sciagure sue, pur troppo aperte
Mostra ella stessa; e'l fiero duol, trasfuso
Nell'esterne sembianze, è, che n'accerte
L'eterno scempio, à danni suoi profuso.
E, di ferree catene intorno cinta,
Giace, del corpo ogni sua parte auuinta.
Non più, qual dianzi, all'hor, che pria l'accolse,
Scesa dal Ciel, della Sicilia il suolo,
Vibra i raggi quel volto, à cui riuolse
Febo inuaghito ogni sua brama à volo:
Non più quel bel, che, non è guari, auuolse
Di se stesso in stupor le Dee del Polo,
Là dell'Etna ne campi, hor quì campeggia;
Anzi, già spento, in mar di morte ondeggia.
Quella, che l'oro in paragon già vinse,
Lucida chioma, hor scarmigliata, incolta,
In tetrico squallor tutta s'intinse:
E, tiranna de gl'occhi, oscura, e folta,
Le già faci d'amor la notte estinse,
Che, qual baccante, infuriata, e stolta,
Quelle sfere trauolge, ond'arrogante
Tutto ne scosse il folgorar brillante.
L'ostro vital, che nelle guancie i fiori
Schierò, raccolti entr'a' rosai di Pesto,
Consumato dal gel, che frà gl'horrori
Dell'Abisso s'indura, in vn funesto
Pallor riuolse i porporini ardori.
Della bocca i rubin, ch', in dolce innesto,
Fiammeggiauan sù'l labro, hor, traccangiati
In estinto carbon, son scherzo à i Fati.
Gl'alabastri del corpo, in ogni parte,
Atti, all'inuidia ad eccitar le neui,
L'orgoglioso candor posto in disparte,
Veston le peci, all'atra stige allieui.
Quindi incerta la Madre, a parte à parte,
La sembianza ricorre: e non son breui
D'inganno i dubij in sì deforme aspetto:
Pur riconosce al fin l'vnico oggetto.
Ed, ò Figlia, prorompe, e qual misfatto
Di tante pene in te lo sforzo aduna?
Perche smunto così; perche disfatto
Rese corpo sì bello empia fortuna?
Qual fascino t'opprime; ò qual l'intatto
Sugge del tuo vigor Strige importuna?
Chi tanto osò? chi tanto puote? E tanto
Contro me d'infierir s'arroga il vanto
Perche tante di ferro aspre ritorte
Ti rannodan le membra; ond'io ti miri
Delle fiere più crude in peggior sorte?
Ah dimmi, se mia mente hoggi deliri,
Entro falsa impression d'eburnee porte;
O se veri discerno i miei martiri.
Sei, sei Tu la mia Prole? ò pur m'ingombra,
Schernitrice del cuor, fallace vn'ombra?

Strix anie sanguinem sugens ex infantibus sine nutrice nocte relictis Ouid. Fast. 6.

Hæc agitatæ Cereris angustia: hæ sunt, pereuntis ferè dolore, Matris interrogationes. Iam redditum à Proserpina responsum ex Auctore nostro delibemus.

ILLA REFERT &c. Cereris interrogationibus Proserpinæ, per somnium visæ, responsiones iam subijcit, quibus matrem filia redarguit, atque immemorem vocat, & crudelem, ac sui minimè amantem sanguinis. Quas querelas ne videatur, iniuriâ, expromere, causam reddit, dum se Proserpinam esse profitetur, ac, miserias oculis subijciens suas, ostendit, quam absurdum sit, matrem in delicijs versari, filia miserrimo hercle luctu pereunte. Obtestatur subindè supplex materna viscera, & matris auxilium implorat, vt tot tormentis eripiatur.

Illa refert: Heù dira Parens Natæq; peremptæ,
Immemor! Heù fuluas animo transgressa Leænas!
Tanta ne te nostri tennere obliuia? Tantum
Vnica despicior? Certè Proserpina, nomen
Dulce tibi, tali, quæ nunc, vt cernis, hiatu
Supplicijs inclusa feror. Tù sæua choreis
Indulges; Phrygiasq; etiamnum interstrepis vrbes.
Quod si non omnem pepulisti pectore Matrem,
Si tu Sancta Ceres, & te non Caspia Tigris
Edidit, his, oro, miseram defende catenis;
Inq; superna refer: Prohibent si Fata reuerti
Vel saltem visura veni. Sic fata trementes
Tendere conatur palmas: vis improba ferri
Impedit; & motæ somnum excussère catenæ.
Obriguit visis; gaudet non vera fuisse;
Complexu caruisse dolet: penetralibus amens
Prosilit, & tali compellat voce Cybellem.

vel saltem, si fata obstarent, vt ad eam properet inuisendam, orat, & obsecrat; ac dum tendere manus nititur, excussas indicat Auctor, quibus alligabatur, catenas, vehementi adeò strepitu decussi ferri, vt matrem excitauerit fragor. Hic, data occasione, mediam inter terrorem, & gaudium Cererem describit; atq; ex diuersis motibus in diuersos, sed connaturales omnes, procliuem affectus; ac tandem, relicto strato, vt Cybeli vale diceret, ac Siciliam repeteret, properantè inducit.

ILLA REFERT. Nouum profectò non est, somniantes etiam, inter-

dum, dialogismos efformare. Quod dupliciter accidere potest; vel scilicet per imaginariam repræsentationem, cum qui somniat, videtur sibi aliquem alloqui, & ab eodem responsa accipere; vel etiam non semel per actualem dialogismi efformationem, ita vt somnians verè loquatur; &, si, casu, ab aliquo secum decubante respondeatur, responsum percipiat, & replicet, ac si verè euigilaret. Quod si, quomodo id fieri possit, exquiras, facilis est responsio ex ijs, quæ, de somni caussis, iam diximus: cum enim somnus proueniat ex obstructione meatuum spiritibus deseruientium, facta à vaporibus, frigiditate cerebri addensatis; potest interdum fieri, vt non tanta sit vaporum copia, vt meatus obstruat omnes: atq; adeò spiritus, per vias, quas apertas reperiunt, transmeantes, potentiam illam externam moueant, ad quam via ducit aperta, & in operationem impellunt. Hoc posito. Cum insomnia fiant, per excitationem specierum in sensu interno asseruatarum; duo species illæ excitantur, efficiunt etiam, vt spiritus, secundum exigentiam specierum excitatarum, moueantur: quare si in dormiente tanta fuerit vaporum frigidorum addensatio, vt vias omnes spirituum obstruat, præter eas, quæ potentiæ deseruiunt locutiuæ; excitatis speciebus loquendi, spiritus ad linguam properabunt, atq; ad locutionem, à speciebus requisitam, impellent; sed tunc responsiones non audiet dormiens, quia obstructa via auditus sensorij est. Quod si hæc etiam aperta reperiatur, tunc & loquitur, & responsa audit, & replicat dormiens. Hoc certè modo non loquebatur Ceres, nec responsa verè audiebat, cum, de facto, nec esset, quæ responsum daret; sed per imaginariam tantum efformationem dialogismi videbatur sibi, & loqui, & responsa accipere, sicut & videre, & audire, quod de facto nec audiebat, nec videbat. Cum itaque melancholici humores, ad cerebrum emporantes, ad tristia semper somnia inclinent, nil mirum, si Ceres, quæ, quæ, mæsto semper animo, malum de Proserpina cogitauerat, noctu ab ijsdem cogitationibus pateretur; ita vt humores melancholici malorum species excitarent, tanto impetu, vt varias tristium, antea perceptorum, species, excitando, confunderent cum specie principali, Proserpinam, infortunijs afflictam, repræsentante; sicq; species omnes excitatæ, nempe deformitas, oracies, crinium squallentium, catenarum oppr[e]mentium &c. mæstæ Proserpinæ specie obuallantes spectrum illud conficerent, quod excitatum iam vidimus. Cum autem illæ species connaturaliter excitatæ linguam deduxerint in questus, atq; in interrogationes &c. species alias, sui ipsarum exigentiæ proportionatas excitarunt; sicq; visa est sibi Ceres, modo iam tradito, loqui. Iterùm hæ species locutionis species excitarunt proportionatæ responsionis, & reliquorum responsioni adnexorum; ideo sibi visa est, & responsum audire, & motum respondentis aspicere, ac strepitum percipere catenarum. Et, quia somnia res vividè adeò repræsentant, ac si actualiter, vel essent, vel fierent; ideò Vates absolutè loquitur: *Illa refert*. *Illa* nempè somniata Proserpina, de qua supra. *Refert*, hoc est respondet; nam *refero* est *responsum fero*, vt videre est apud Virg. Aen. 4., vbi cum Didonis ad Aeneam, discedere parantem, querelas exarasset, subdit:

> . . . . . . *Ille Iouis monitis immota tenebat*
> *Lumina; & obnixus curam sub corde premebat:*
> *Tandem pauca refert &c.*

HEV DIRA PARENS. Responsionem iam effert Proserpinæ, in somnis visæ, ac, per Prosopopeiam, lamentantis. De interiectione dolentis *Heu* vide dicta lib. 2. carm. 238. Tantùm aduerte, particulam hic esse dolentis non solum, sed &, per commiserationem, exprobrantis; nam ex abrupto Proserpina in matrem inuehitur, socordem nimis, atq; incuriosam, vnicâ sibi filiâ pereunte. Sed nota Vatis artificium, hoc loco. Inducere Proserpinam statuerat, auxilium à matre implorantem: exordium autem ab exprobratione, nouit, esse aptiùs ad exacerbandos, quam ad leniendos animos; &, licet nosset etiam, exprobrationem, quæ defectum amoris arguat, in parentibus, non extinguere, sed magis potiùs amoris flammas accendere, tamen, vt vno, eodemq; contextu & exprobrationem exhibeat, & vulnus leniat, & reuerentiam filiæ in matrem seruet, verbis vtitur, vel duplici significatione insignitis, vel modificatis adeò, vt, culpam non matris esse, vt matris, sed matris, vt ab occulta Deorum ira coactæ, atq. à se ipsa abalienatæ, insinuet. Sic vtitur particula *Heu* non tam exprobrantis, quam dolentis. Nomine autem *dira*, licet, de se, idem sit, ac crudelis, immitis, impia; pro eodem tamen etiam accipi solet, ac magna, ingens, verenda. Sic apud Virg. Aen. 8.

> *Iam tum religio pauidos terrebat agrestes*
> *Dira loci; iam tum syluam, saxumq. tremebant.*

esto tamen positum sit hic, in prima significatione. Alibi diximus tamen *Dira* dici quasi *Deorum ira*. Quare impiam quidem vocat matrem, sed impietate non sua, ast Dei irâ in illam immissa, vt filia plecteretur: Ideo *Dira Parens* per contrapositum. Monstrum enim videtur, si ea, quæ peperit (à quo Parens) crudelis in partum sit, ex quo pathetica patet emphasis.

NATÆQ; PEREMPTAE IMMEMOR. *Que* pro *&* explicatiua, hoc loco particula est, idem sonans, atq; *hoc est*, explicat enim caussam, cur ditam dixerit, nempè ideò *dira*, quia *immemor*; non verò quia ipsa positiue mala, quibus obsidebatur, in filiam ingessisset: sed quia immemor patrocinationis, assistentiæ defensionis, quam natæ, iure materno præstare debuisset, natura ipsa id dictante non solum, sed iubente. *Immemor* autem dicitur quæ non meminit *Natæ*. A *nascor nata* dicuntur filij, qui à parentibus generantur. Correlatiue itaque hic ponitur ad nomen Parens, & quidem emphaticè ad augendam rationem crudelitatis. Certè vulturina aquila symbolum ponitur crudelitatis, eo, quod pullos suos, nondum ad volatum habiles è nido eijciat, negetque illis maternam, qua adhùc indigeant, operam: Sed non minus eiusdem immanitatis redarguitur Struthiocamelus, qui, postquam oua sua peperit, neque illa incubatu fouet, nec Pullos nutrit, sed oua terræ pulueri demandata relinquit multiuaga proterenda pede. Sic Ceres ideò Dira, quia non adfuerit, cum maximè opus esset. Sed Siciliæ abscus commiserit proterendam, rapiendam, &c. atq; in mortuorum regnum transferendam. Ideò *peremptæ*, à perimo, quod est occido; non quia de facto occisa fuerit; cum immortalis, quippe Dea, esse debuerit; sed quia inter mortuos viua fuerit obsepulta, & quia morte ipsa deterior ingenuis reputatur captiuitas; ac tandem quia inter mortuos computatur, qui luce, ad quam natus sit, non fruitur.

HEV TRANSGRESSA ANIMO FVLVAS LEÆNAS. Nota emphaticam repetitionem dolentis, exprobrantisq; proprium enim est, & summi doloris, & summæ indignationis effectus, crebris interiectionibus voces intercidere. Ideò iure Vates naturam sic imitatur. *Transgressa*, à *Transgredior*, idem est, ac *gressa trans*, seù vltra, Leænas, hoc est eas crudelitate superando. De Animo sæpè diximus illum consilij esse animam verò vitæ, quarè satis hic patet, quid innuat. Leæna verò Leonis fœmina est, quæ & Lea dicitur. Immensum autem furorem, quo quis impotentiùs exardescat, si aliquando collineare libuisset, Leonem antiqui effingebant catulos discerpentem suos. Ad hæc itaque alludens Proserpina, Matrem, sui immemorem, Leænas animo trangressam dicit, hyperbolicè loquens, vt eius inhumanitatem, vel supra immensum, si fieri possit, extollat. Et nota, quam apte Vates naturam imitetur; nam connaturale est, vt, si quando concitati affectus, vel reuerentiâ aliquâ, vel politico aliquo conatu detineantur, intumescant adeò, vt ad instar fluuij, oppositis detenti marginibus, tandem, rupto margine, erumpant fortiùs. Initio orationis, modificato quodam loquendi more affectus represserat in reuerentiam Matris Proserpina: sed tandem iugum illi excutiunt, eâq; vel inuitâ, vehementiùs erumpunt: *Transgressa Leænas*; & quidem *Fuluas*; nam, hoc epiteto, non purum sequitur colorem Vates, qui proprius leonis sit, sed radicem sequitur coloris. Aduertendum itaque colores animalium ex naturali temperamento interioris regulariter sequi constitutionis: quarè etiam ex humani vultus colore, ex comarum diuersitate &c. internum hominis temperamentum colligunt Medici: sic vultum, nigrescente infectum colore, terrei, & atrabiliosi temperamenti signum statuunt: Crinem rubescentem, flauæ bilis prædominantis indicium, asserunt &c. Sic igitur, & hoc loco, fuluus color optatur à Vate nostro, non vt in colore hæreat, sed vt ex colore causam furoris notet in Leænam; nam *fuluus color* ipsius est flauæ bilis color, quæ flaua ideò dicitur, quia flauescit; color autem *flauus*, & *fuluus* tantùm distant secundùm magis, & minus, nam *flauus* est *fuluus clarior*: ideòq; pro eodem sæpissimè vsurpantur; quia magis, & minus non variant speciem. Leænam itaque maximâ flauæ bilis, seù choleræ, copiâ affluentem notat, cui Proserpina Matrem comparet, & transgressam dicat. Sed ecquando atquies Filiam Ceres lacerauit, vt catulos Leo? Nonne immeritò tam acri carpitur exprobratione? Verùm memineris legale illud axioma: *Qui caussam damni dat, damnum fecisse videtur*. Absentia Cereris in caussa fuit, vt damnum Proserpina pateretur iuxta dicta lib. pri. à Ioue. *Nunc ma-*

ore

are remota. Rem perage tempus &c. Ideò Matri imputat damnum, tanquam si ipsa eadem illud intulisset.

TANTA NE &c. Ab impossibili, vel saltem ab accepto vt impossibili obliuionem sui, qua mater teneretur, & quam supra vix attigerat, in voce *Immemor*, iam exagerat, & per interrogationem admiratione commixtam inculcat, vt vrgeat magis. Dixi *ab impossibili, vel accepto vt impossibili*; quia, cùm pars verè sit Genitricis ipsa genita Proles, impossibile videtur, Genitricem Filiæ immemorem esse posse, cùm non possit esse immemor sui. Immò, si Artemidoro credamus, Parentum oculi esse censentur Filij, & Filiæ: ac ideò, apud Somniorum coniectores, inualuit, vt, si quis sibi tres oculos habere visus fuerit in somnis, filium illi suscipiendum, indubitanter asseruerint. Sicut itaque impossibile est, quemquam oculorum suorum obliuisci, cùm vel Cæcus à natiuitate inclamet: *Domine vt videam*: ita impossibile videtur, Genitricem aliquam filiorum, hoc est oculorum suorum, memoriam amittere. Quod si quis obijceret Italicum illud effatum *Lontan da gl'occhi lontan dal cuore*: ex quo natum est aliud item Italicum de vulneribus ab amore inflictis facile sanandis

La lontananza ogni gran piaga salda.

facilè responderetur, ex Causino de Eloq. lib. 2., vera hæc fore, nisi, per oculum, in occipitio positum, ea, quibus terga dedimus, perpetuò intueremur; oculum enim, in occipitio positum, Memoriam esse inquit ille, vt ea, quæ retro relicta sunt assiduè intueamur. Quod certè maxime conuenit Genitrici, quæ filiam, quasi pupillam oculi sui, natura ipsa cogente, diligit: nam, quòd à natura inditum est, frustra, vt excutiatur, obnitimur. Ideò mirari, quasi portentum, solemus, si quæ Mater filios suos incuriose negligat, & *Nouercam* illam non *Matrem* dictitamus, ex effectu causam coniectantes. *Tanta* igitur hic idem sonat, ac *tam magna*, *& incredibiles*: particula verò *ne* apposita interrogantis est, & admirantis, nec non emphatica, atq; ad vrgendum posita.

OBLIVIA NOSTRI. Obliuia satis explicuimus lib. 1. carm. 282. vno verbo totalis sunt rerum cognitarum obliteratio. Cur autem *Nostri* dixerit satis patet ex dictis, nam, si interrogatio, & responsio debent sibi inuicem cohærere, cum Ceres interrogans dixerit . . *Cui tantu potestas*

In me sæuitia est &c.

se ipsam scilicet malorum participem statuens, consequens erat, vt respondens Proserpina, & causas, ex quibus mala effluxerint, assignans, eas vtrique communes adnotaret: ideò *obliuia nostri*, nempè *& tui, & mei*, quæ tot, & tibi, & mihi ærumnas pepererunt.

TENVERE TE? hoc est Possedêre, & possidentes occupauêre, atque occupantes abstraxêre à cura, quam meq; ac te ipsam seruandi debueras habuisse. Emphaticè autem addidit pronomen illud demonstratiuum *Te*, nempe te matrem, te amantem &c., nam Amans ex Virg. Æn. 4. non potest Amatæ obliuisci; quin sui ipsius obliuiscatur, vt profitetur, apud ipsum Æneas inquiens.

. . . . . Nec me meminisse pigebit Elisæ

Dum memor ipse mei, dum spiritus hos regit artus.

Sed quomodo Ceres oblita Filiæ? Nonne &, in itinere, eam commendauerat Siciliæ; & in Phrygia ipsa eam semper habuit in mente; ac postremo Proserpinam semper habuit præ oculis pereuntem? Immemor, de facto, Ceres profectò Filiæ non fuerat; sed immemor visa est ex effectu; cum enim non rediJsset opportuna ad euitandam Filię perniciem; perinde se habuit, ac si obliuiosa fuisset: ideò se obliuioni datam & supponit, & queritur Proserpina.

TANTVM. Quod per adiectiuum *Tanta* mox expresserat, iam per aduerb., loco à coniugatis vsus, hic exprimit: quare eadem est significatio, sed aduerbialiter efferenda, vt explices.

VNICA DESPICIOR? Cur, & quomodo *Vnica* Proserpina Cereris fuerit filia vide lib. 1. carm. 122., & correlatiuè ad eum locum, se vnicam vocat hic Proserpina. Tantum noto, emphasim quæ hic habetur. Quòd plurium mater filiorum impense minus in curam singulorum euigilet, non adeo mirum videtur; nam pluribus intentus, minor est ad singula, sensus. Ast maximè profectò mirum est, Matrem, quæ vnicam habeat filiam, non omnes in eiusdem tutela vires impendere; cum enim, ex primario intento naturæ, adeò insita sit vnicuique perpetua sui conseruatio, vt non solum se ipsum in indiuiduo, quoad potest, sed etiam in specie perenniter aueat conseruari, Portentum est si, quæ vnicum habeat germen, illud negligat, quasi speciem perire non tecuset. Ideo *Vnica* tui pars; vnica propagatrix maternæ diuinitatis; vnica ex Ioue; vnica electa olim, & dilecta; nec non semper diligenda, licet, nescio quo fato, iam neglecta, quamuis vnica sim, *Vnica despicior*, idest *ego sola despicior*: vt correspondeat ijs, quæ lib. 1. dixerat, cum raperetur.

O fortunatas aliſ quascumque tulere

Raptores &c.

sicq. se omnium demum infælicissimam ostentat, & Matrem fuluas transgressa Leænas; nam nec Leæna vnicum ventris sui despicit pignus, sed & fouet, & sequitur, & prædam agere edocet, non exhibet prædatori &c. Quid autem sit despici, non repeto, nam vidimus lib. 1. carm. 137.

CERTE' PROSERPINA. Subintellige *Sum ego, quæ adsum, & quam cernis*; & respondet interrogationi, per Cererem habitæ *Tu mea tu Proles &c. Certè* aduerb. affirmantis est, ac rem extra omnem dubitationis aleam statuentis.

NOMEN DVLCE TIBI. Nomen est, quod cuique attribuitur personæ, vt proprio vnaquæque vocabulo designetur: sic dictum à *nosco*, quia notitiam faciat illius, cuius est nomen. Quo posito, constat, nomen nil aliud esse, quam vocem, significatiuam ad placitum, sine tempore, cuius nulla pars separata significat, impositam rei significandæ per illam. Et de hac voce videtur loqui Proserpina, dum ait: *Nomen dulce tibi*; nam dulcedo obiectum gustus est: Gustus autem sensorium certè habet in ore, cum in lingua, ac eius præsertim cuspide resideat, vt experientiâ ipsa edocemur. Porrò ipsa Proserpinæ substantia in ore Cereris nunquam fuerat; sed tantum vox illa, seù nomen filiæ impositum, quod sæpiùs proferre, ore suo, solita Ceres fuerat, atq; illi dulce, super mel, & fauum, videbatur, vt proprium amantium, & vnicè amantium est. Quarè videri potest, per parenthesim, intercidendum à reliquo sensu illud *Nomen dulce tibi*. Ex altera tamen parte, cum sæpè signum, pro re signata, vsurpare, apud Poetas non solum, sed & apud Oratores ipsos, frequentissimum sit; videri potest *Nomen* hic positum, pro re significata pronomen; ita vt sit, per appositionem dictum, & pro eadem sonet Proserpina: nec obstat quod *dulce* dicatur; neque enim solùm dulce dicitur, quod gustui dulce est; sed, per translationem, dulcis dicitur etiam memoria alicuius rei benè gestæ, & certè memoria Gustui non subest: ex quo patet, *Dulce* sumi pro omni eo, quod quomodocumque delectabile est, & in delicijs habetur. Positum autem, in hoc sensu, *Nomen* à Poeta hic, videtur confirmari ex eo, quod Ceres non nomen quæsierat, sed substantiam: *Tua ne mea Proles &c.* quarè, vt interrogationi cohæreat responsum, videtur *Nomen*, pro re, ponendum fuisse, vt posuit etiam Virg. Georg. 2. vbi edocens, terras salsedine infectas fructus, quo ad substantiam, degeneres producere, sic ait:

Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infælix (ea nec mansuescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat:)

& Aen. 7. Iuno Furiam concitans Auernalem inquis:

Tu potes vnanimes armare in prælia fratres,
Atq; odijs versare domos, tu verbera tectis,
Funereasq; inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes &c.

vbi Ascensius: Nomina, inquit, ac per nomina formas ostendit, in quas vertebatur vt falleret. Vtramq; explicationem Poetico huic textui aptari posse, non ambigo; nec facilè conuinci posset, qui alterutram sequeretur. Ego tamen, cum ex consueto Claudiani stylo obseruauerim, eruditissimos ab eo sensus, leuibus sæpè verborum inuolucris obtegi, detegendos; arbitror, nec per appositionem, nec per parenthesim positum ab illo fuisse illud *Nomen dulce tibi*; Sed per correctionem; ita vt sensus loquentis sit: *Quæris, ò Mater, num ego proles tua, num ego Proserpina sim? Certè illa sum; sed non illa, cuius olim tibi dulce nomen fuit: illa, quia nomen seruo: sed non illa, quia res significata per nomen in aliam transfiguratur, dum ex monstro pulchritudinis facta sum monstrum deformitatis; ex filia lucis filia tenebrarum; ex cælesti Dea infernalis mancipium: adsum Proserpina quidem: sed quod diuersa Proserpina, cum, fatorum ludibrio commutata, iam nihil habeam Proserpinæ, præter nomen? Certè Proserpina, fili, mutilis, nomen Proserpinæ, cum iam ipsa, non amplius ipsa, nisi quo ad nomen, nisi quo ad personas, quodam nouum me ipsam à me ipsa aspectu diuersam.* Adde quod vt vidimus somnium veram non adduxerat Proserpinam; sed tantùm imaginariam eius effigiem. Ideò nomen erat sine realitate substantiæ: Iure igitur *Nomen dulce tibi*. Subintellige *Olim*: & emphasim in his omnibus agnoscas, atq;

in-

inclusam contrariorum conflictionem: olim dulce; nunc amarum; olim optatum in delicias; nunc inuisum in tormentis &c. & dulce *tibi* iam fouenti; nunc spernenti; iam matri; nunc orbatæ; iam mihi tota mente addictæ; nunc immemori &c Ex quibus satis constat, quam artificiosa hæc, quam pathetica, procedat oratio; & quam altè assurgat, plus, singulis verbis, exprimens, quam dicat.

QVÆ NVNC. *Quæ* ad ipsam refertur Proserpinam loquentem, &, per aduerb. præsentis temporis *nunc*, præsentes suas infælicitates, in vinculis, delineantem.

INCLVSA TALI, VT CERNIS, HIATV. Hiatus quid sit, vidimus lib. 2. carm. 187. Ast hic certè pro specu ponitur, in altissimam demerso profunditatem: *Tali* hoc est *tam indigno, tam horrido, tam luctuoso &c. Inclusa*; *Intus clausa*; nam ab Includo est, quod est *Intus claudo*: quod autem alicubi inclusum est, nullum habere aditum, ad inde exeundum, satis patet: ex quo captiuæ infælicitas augetur. Interruptio autem illa, quam alij *Parenthesim* vocant, *vt cernis* duplicem habet respectum, nempe & ad fœditatem antri, & ad statum inclusæ; vtrumque enim, per visionem, Cereris oculis subijcebatur: hanc autem interposuit Parenthesim, vt veram adstruat visionem, nec falli Matrem innuat, sed vera eam nimis intueri, asseueret, directè sic ad interrogata respondens, atque affectuum commouens vehementiam.

FEROR SVPPLICIIS. Idem *feror* est, ac *exhibeor*, seu addicor; nam *fero* pro *exhibeo* vsurpatum leges etiam apud Virg. Æn. 3. vbi hæc habentur:

Sacra Dionææ matri, Diuisq; ferebam &c.

Supplicium pœna est sontibus irrogata: numero autem multitudinis vtitur, vt ostendat, se, non vni, sed innumerabilibus fere addictam pœnis. Alij legunt: supplicijs inclusa *trahor*, hoc est, *distrahor, torqueor &c.* seù cum Heinsio *teror*, quod atteri significat, & quasi comminui. Non improbo. Sed idem virtualiter exprimit verbum *feror*, vt ex dictis patet; ideo non recedo.

TV SÆVA INDVLGES CHOREIS. Neronianæ, procul dubio, crudelitatis est, exultationes ex aliorum funeribus exhaurire: sed, in charissimorum funere, lætari non solùm, sed & choreas ducere, inhumanum prorsus profectò est: nec vlla re magis afflictio additur afflictis, quam si videant lætantes eos, quos maximè luctu afficiendos, arbitrabantur. Ideo Proserpina expressæ suæ infœlicitati contrariam Matris faciem opponit, vt & ipsa miserior appareat, & crudelior Mater, quæ lætis adhuc indulgeat. Certè, cum Poetæ fabulantur, luctum, eo tempore, quo Iupiter honores omnes inter Dæmones distribuit, abfuisse; ac, omnibus tandem distributis, superuenisse; illique, enixe petenti, vt & sibi aliquid honoris tribueretur, Iouem elargitum fuisse lacrymas, & dolores, qui mortuis impenduntur, necessitatem, has lacrymas, & dolores, in charissimorum funere, ac luctu, impendendi, à Ioue ipso inditam denotarunt. Ideò *Tu sæua &c.* emphaticè, nempè Tu, congressu Iouis, de hoc tributo, luctui reddendo, erudita: Tu mater, in funere filiæ: tu vnicè diligens, in vnicæ dilectæ interitu: *Tu sæua*; idest amore in sæuitiem mutato, maternis moribus in Nouercales migrantibus, ferarumq; assumptâ Naturâ, immò & feritatem transcendes rabiem, iam effera, horrida, crudelis, tot ærumnarum aspectu non flecteris; immò lætitijs indulgens meam cumulas miseriam. *Tu sæua indulges choreis*, dum Filia arctatur vinculis, &, pondere grauis ferri, immobilis sistere cogitur in tormentis. Nota, qui textum legis emphaticas orationis vires; nota contrariorum patheticas conflictiones, & efficaciam ad affectus permouendos, validissimo expressam conatu. Tu sæua, non amans: tu leæna, non mater: tu choreis indulges. *Indulgere* enim est obsequi, inseruire, ac plus, æquo, alicui permittere. Ideò *Indulges*; hoc est obsequeris saltationibus Deæ Matris, ne Filiam despiciens cadentem: Infestis voluptatibus, quas ex illis delibas, ideò nec libera remanes, vt te ex illis exsoluas, atq; ad filiam accurras subleuandam: plus æquo, te permittis nugis huiusmodi, dum earum gratia filiam negligis pereuntem. *Indulges choreis*: & chorea saltatio est, in tripudijs adhibere solita, non in luctu.

ET ETIAMNVM. Saltationibus copulat, & cantiones, ac sonituum strepitus, quibus & indulgentem increpat Matrem, quasi iam in Choribantium mores transfusa se Deam oblita fuerit, & filiam custodiendam non meminerit. *Etiamnum* integra dictio aduerbialis est idem, ac *adhuc*, seù *ad hoc vsq; tempus*, aut *etiam nunc*: & Plinio valdè familiaris est.

INTERSTREPIS VRBES PHRYGIAS. Indicat Matrem ipsam Choribantem egisse; nam, vt lib. pri. diximus, Choribantes, furore conciti, per Vrbes Phrygiæ discurrebant, sistra pulsantes tinnula &c. Ponitur tamen emphaticè *Phrygias interstrepis vrbes*, hoc est longe à Filia, à qua ne lato quidem vngue discedere debuisses, præcipue cum raptus timens æthera deseruisses. *Interstrepere* est *strepere inter*, hoc est strepitus inter alios edere, de quibus supra dicebamus. Reliqua clara sunt.

QVOD SI &c. Postquam, dolori indulgens, querelas exposuit suas, quibus vehementissimos in Matris pectore excitaret affectus, viam illi ostendit, qua, & iniustè filiam conquestam, comprobet, & se piam, non impiam asseueret; atq; ad huiusmodi viam ineundam Matrem ipsam impellit, præmissâ spei ostentatione, qua adhuc alliciatur Filia ad credendum, Cereris viscera non omninò Matrem exuisse. Quare & hoc conditionaliter proponit, vt ad purificandam conditionem sedula Matris opera innitatur; quam deniq. supplex implorat, vt, si fieri possit, ex tormentis Filiam eximat. vel, si non possit, saltem inuisat captiuam, præsenti saltem ore consoletur. *Quod*, initio clausulæ positum, idem sonat, ac *sed*; sic apud Virg. Sybilla Æn. 6., propositis difficultatibus ad tartara adeundi, modum quo superentur subdit per particulam *quod* pro *sed* aduersatiuam.

Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est
Bis stygios innare lacus &c.
Accipe quæ peragenda prius &c.

pariter Æn. 12. Turnus, cum se & acie concurrere, & singulari certamine prælium dirimere non recusantem ostenderet, proposito primo disiuncti membro ad aliud descendit: eodem pacto

Quod si me solum Teucri in certamina poscunt
Non adeò has exosa manus victoria fugit &c.

Si conditionalis est, qua ita conditio apponitur conditionato, vt nil, nisi eâ purificatâ, affirmet Oratio, sub tali cadens conditione.

NON PEPVLISTI PECTORE OMNEM MATREM. *Pellere*, si texto, vt hic, iungatur casui, *excors* est, seù *abigere*; nam cum solo accusandi casu coniunctum *agitare* potiùs significat, *percutere*, ac *ferire*. *Pectus* autem hic ponitur pro *corde*, quod omnium sedes affectuum est, continens scilicet pro contento, per Metonym. *Omnem Matrem*, hoc est *omnem affectum maternitatis proprium, & à natura ipsa maternis inditum visceribus*.

SI TV SANCTA CERES. Nota emphaticam particulæ conditionalis repetitionem, quæ & gradationem in conditiones inducit; nam facilius quid certe est affectus exuere maternos, quam propriam vniuscuiusq; rei naturam immutare. *Tu* item emphaticè; hoc est tu, quæ huc vsq; ex effectibus non ipsa videris, vt iam diximus; Tu quam alloquor, & vix Matrem agnosco, cum immemorem videam. *Sancta Ceres*. Subintellige *adhuc es*. *Sanctum* autem, inquit Martianus, propriè dicitur, quod ab iniurijs defensum, ac immune esse debet. Cum itaque Filiæ iniuriam sibi Ceres assumpsisset: *cui sancta præstat*, inquiens, *in me fecisti ille* Nil mirum, si ex hac ipsa conditione Filia Matri, opportunè, insinuet obligationem se ab iniurijs tuendi immunem: *Sancta* insuper *Sanctus* idem est, ac *Pius*, & quidem pietate diuina, nam de Dijs præcipuè hoc nomen dicebatur, vt patet ex Tullio in Orat. post reddit. Ideò si tu sancta, hoc est omnibus pia, omnibus benefica, quia Dea. & si *tu Ceres* Mater, quæ & *Epimur* diceris, quia preces audias; Si Ceres mihi, hoc est *Gerens* sis, nam Ceres à Gerendo dicta, & gerentis Matris naturam non amiseris &c.

ET CASPIA TIGRIS NON EDIDIT TE. Probrum illi inurendum obijcit, ni accurrat, vt ad illud excitet cuitandum, ideò, per contrapositum pietati, per nomen *Sancta*, insinuatæ crudelitatem subnectit, cuius nota ineuitabilis futura sit, si illa pereunti Filiæ non adsit. *Te*, per emphasim tot scilicet laudibus celebrem, gloria insignem, encomijs decoratam &c. Regitur autem & hoc membrum à suprapositaconditionali *Si te non edidit &c.* *Edo* idem hoc loco est, ac gigno, pario &c. De Tigride aliqua attigimus in præfatione ad lib. 2. carm. 27. sed fusius lib. pri. carm. 58. vbi cum viderimus, Tigridem efferatæ vindictæ symbolum esse, patet; hoc loco, Proserpinam memorem constitui erroris, commissi, cum, fidæ oblita parentis, se Veneri credidit; atq; adeò, quasi vereatur, ne Mater, in vindictam, cesset ab eiusdem auxilio, suggerit, ne patiatur, se Tigride natam dictitari, atroci nimis vindictarum congerie delectatam. Tigris autem hic *Caspia* dicitur, hoc est *Hircana*, nam *Caspium Mare* immensæ latitudinis lacus est inter montes Caspios,

pios, & Hircanos; atq; ex hoc Caspia dicitur Hircana Tigris omnium vtique ferocissima,

ORO. Posito quod conditiones suprapositæ verificentur (quod alioquin non fecisset) supplicationes exponit suas, per verbum *Oro*, affectum exprimens indigentis, ideoq; supplicantis.

DEFENDE MISERAM. Qui non defendit, nec obsistit iniuriæ, si potest, tam in vitio est, inquit Tullius offic. pri., quam si parentes, aut amicos, aut Patriam deserat; idcircò, cum hic de Filia agatur, patet quam iure *Defende* dixerit. Verum verbum *defendere* videtur anticipationem importare, qua iniuriam præueniamus, arcentes, antequam offendat: cum itaque iam vincta catenis esset Proserpina, quomodo *defende* ait? Defendere potuisset Ceres, antequam vinciri eam contigisset, si catenas irruentes prospexisset: Ast, secuto iam effectu, quomodo defendat? Non est locus defensioni, vbi iam inflicta offensa est. Agnouit hanc verbi proprietatem Mezentius, apud Virg. Æn. 10., qui, iam iam Æneæ manu moriturus, orat, vt, saltem post mortem, imminens Rutulorum furor ab extincto corpore hostis eiusdem commiseratione arceatur.

Vnum hoc, per si qua est victis venia hostibus, oro
Corpus humo patiare tegi: scio acerba meorum
Circumstare odia: hunc oro defende furorem,
Et me consortem Nati concede sepulchro.

Verum non solum defendere dicitur ille, qui iniuriam propulsat, antequam illa in aliquem fecerit impressionem; sed etiam ille, qui aliquem a supplicijs, quæ actu patitur, liberat; nam & malum tollit actuale, & vetat, ne vlteriùs extendatur sæuities tormentorum. Atque, in hoc sensu, videtur eruditissimè hoc verbum vsurpasse Tolumnius augur, apud Virg. Æn. 12., vbi perpendens, & explicans augurium importatum à littoreis auibus, Aquilam, quæ Cycnum iam vngue tenebat, exagitantibus, & relinquere cogentibus, dicit, Aquilam Æneam esse, Turnum verò Cycnum raptum, stante fœdere, quod Æneæ Turnum addicebat: Rutulos verò aues littoreas, quibus Aquila vincenda esset; inquit;

. . . . . *Vos vnanimes densate cateruas,*
Et Regem vobis pugna defendite raptum.

quasi dixerit: qui non potuistis prohibere, ne fœdus, quo vobis Turnus eripitur, sanciretur, *defendite raptum*, vlteriorem fœderis prosecutionem impedientes, ac sic regem vestrum liberantes. Sic itaque & Proserpina eruditissimè, *Defende*, ait. hoc est solue catenas, & prohibe, ne vlterius atrociter adeò opprimant, & perimant *Miseram*, hoc est ærumnosam, calamitosam, infelicem. Sed nota vim nominis, quam Nomenclatores deducunt ex Tullio pro Mil.; nempe *Miseram* sæpè sumi pro *Innocente, contra Iustitiæ leges, afflicto*; nam in hoc potissimum sensu se *miseram* vocat Proserpina, vt congruat cum ijs, quæ dixerat lib. 2. *Non ego cum valido fauerct Phlegra tumultu signa Deos aduersa tuli &c.*

HIS CATENIS. De his supra satis. Hìc tamen ex signo rem signatam intellige: nam orat illa, vt a captiuitate liberetur illa, de qua lib. 2. dixerat:

Infelix Stygio ducor captiua Tyranno.

ET REFER IN SVPERNA. *Referre* est *retrorsum ferre*, seù *portare*. Ex orbe nostro, Plutonis curru, translata ad Inferos fuerat Proserpina: retrorsum, orat, à Matre iam ferri, atq; ad superos reduci. Vbi nota, quam benè se miseram appellauerit, quæ se fractam adeò fatetur, vt, licet vinculis soluatur, sibiq; relinquatur, non futurum sit, vt possit per se ipsam ad superos remeare, nisi a Matre deferatur. *Ad superna* verò dum inquit, satis aperte docet se in inferis esse, vt patet ex ijs, quæ per oppositum diximus lib. pri. carm. pri.

PROHIBENT SI &c. In Fatis iussse, vt ipsa in Plutonis esset potestate colligere potuerat Proserpina ex sancitis à Ioue, per pacificum fulmen connubijs lib. 2.; & cum sciret, Deos ipsos ita Fatis subijci, vt contra ire non liceret, sicut alibi diximus; ne videretur aliquid impossibile à Matre exposcere, conditionem apponit postulationibus *si fata non obstent*, nam, ijs obstantibus, nil obtineri posse non dubitat. Dices: Memineris te dixisse hanc veram non esse Proserpinam, sed imaginariam per somnium efformatam, ergo non potuit hæc illa scire. Verissimum est: sed nec tu debes obliuisci Somnum Somnij genitorem Deum inferum fuisse, consequenter hæc ipsa, per tartareum regnum ea relatione Plutonia, vt in conuiuijs assolet, euulgata scire, ac subindè menti Cereris ingerere potuisse. Subdes: id non poterat nisi per species in cerebro Cereris asseruatas: sed Ceres non potuit habere species emissi fulminis, cum nil de eo resciuisset: ergo. Probe. Sed nouerat tamen Ceres infortunium Filiæ Iouis nullum euenire potuisse, nisi ex superiori fatorum decreto, quarè dum speciem malorum conciperet, concepit etiam fatalitatem à qua pendere debuissent, quod satis fuit, vt per has commixtas species somnium repræsentaret, quod vere dictura fuisset Proserpina realis, si adfuisset circa hanc fatalitatem.

VEL. Coniunctio hæc disiunctiua est, qua, implicante primo disiuncti membro, alium membrũ subijcitur petitioni.

SI FATA PROHIBENT. De conditionali satis dictum. De Fato vide fusè dicta lib. pri. Hic dum plurali vtitur numero videtur assentiri sententiæ, quæ vim Fatorum Parcis inesse asseuerauit. Quid item sit prohibere videris lib. pri. carm. 103.

REVERTI. *Retro verti* idem, ac *referri* de quo supra.

SALTEM VENI VISVRA. *Saltem* tractum à captiuis, qui, dum tenerentur ab hostibus, *salutem*, inclamare consueuerant, *concede*. Hinc, per synæresim, natus sermo, vt in conceptu multarum rerum, quas petere nitimur *saltem*, dicamus, hoc concede, quasi *salutem* in hoc nostram statuamus. Vide dicta lib. 2. carm. 261. *Veni*. Carcere detenti non nihil solatij percipiunt, si parentes non dedignentur accedere, atq; consolatorijs saltem verbis miseros delinere. Ideò, si nil aliud possis, inquit & Proserpina, *saltem veni visura*; & sic notas omnes crudelis, efferatæ, ac immemoris euitabis. Æquissimum profectò, & quod renui à Matre non posset postulatum, quod solas postulet visitationes. Sed nota, quam bellè Vates desideriorum hìc adstruat apparatum, quo subindè Ceres impulsa totum orbem peragraret, iuxta firmatum in anteactis à Ioue, vt filiam scilicet inuisere saltem posset, si non ex raptoris abducere potestate.

SIC FATA. Finem perorantis Proserpinæ verbis impositurus, atq; ad patheticam perorantium captiuorum consuetudinem gradum facturus, verbis vtitur *sic fata*, hoc est *hæc cum dixisset*

CONATVR TENDERE TREMENTES PALMAS. *Conari* est *conniti*, &, vi quadam adhibita dare operam, vt aliquid fiat. Optimè autem *conatur* immotum Proserpina, quæ vinculis, ac pondere ferri fixa esset, ac ferè immobilis, & conatur *tendere trementes palmas*; nam captiuorum item mos fuit, vt supplices tenderent manus, salutem à Dominis deprecantes. Et quidem quod hoc semper signum fuerit supplicantis, patet ex Hetruscorum institutis, ad hunc vsq; diem seruatis, vt hoc gestu manuum, ad preces conualidandas, vterentur supplicantes: quarè & Virg. Æn. 5. hunc gestum Cloantho attribuit supplicanti, vt Nauis, qua vehebatur victrix esset.

Et fors æquatis cepissent præmia rostris,
Ni palmas ponto tendens vtrasq; Cloanthus
Fudissetq; preces, diuosq; in vota vocasset.

Quod si placeat hìc inuestigare, quonam gestu manus tendere conata fuerit Proserpina? Num scilicet iunctis palmis, vt preces ad Deum mos est effundentium, ad sydera eleuare conaretur; an potius ante pectus iungere Persarum more supplicantium: an verò ad prehensandam Matrem Romanorum ritu, & eo pacto, quo Parcæ apud Plutonem lib. pri. perorantes, extendere? Facilis est ad inuestigationis satisfactionem aditus ex ijs, quæ inferius habentur, vbi de Cerere dicitur: *Amplexu caruisse doles*: satis enim indicatur postremo modo palmas tendere conata. Sed adhuc in dubium reuocari potest num amplexus isti ad collum maternum, an ad pectus, an ad pedes dirigerentur? Et quidem, si supplicationem Creusæ obseruemus, apud Virg. Æn. 2., dicendum erit quod supplicantis amplexus ad matris pedes deuoluerentur, nam & de Creusa dicitur ibi:

Ecce autem complexa pedes in limine Coniux &c.

Verum, dicendum potiùs, arbitror, amplexus Proserpinæ ad genua Matris directos fuisse, vt sedem attingerent clementiæ, ac pietatis, de qua vide fusè dicta loco cit. lib. pri., & sibi sic consenserit Vates. Porrò Palma pars concaua manus est, sed hìc pro tota accipitur manu per synecd. *Trementes* verò dicuntur manus; hoc est vacillantes in motu, tum quia macie debilitatæ, tum quia ferro graues; tum quia spirituum nisu, ad conatum, concussæ. Vide quam patheticè procedat hìc modus.

VIS IMPROBA FERRI IMPEDIT. *Vis* idem, hoc loco sonat, ac *copia*, seù pondus ingens ferri. Ideo *improba*; nam *improbus* pro eodem sumitur, ac *ingens*, *excedens*, *intolerabilis*. Sic Virg. Georg. pri. vbi ait:

Tum variæ venere artes: Labor omnia vincit
Improbus &c.

Item

Itē *improbus* pro crudeli ponitur Virg. de serpente Georg 3.

Stagna colit, ripisq; habitans, hîc piscibus atram
Improbus ingluuiem, ranisq; loquacibus explet.

crudelis autem vis ferri, quæ filiam ab amplexu Matris arceret. Quare vtrumq; sensum amplexus Vates. *Impedire* autem idem est, ac *implicando, obstare*, quamobrem propriissime dicitur de catenis manum detinentibus, vt hic.

ET CATENAE, quibus brachia innectebantur, & de quibus supra, pendentes scilicet, ita vt ad terram vsq; pertingerent, pedesq; pariter, ac manum vincirent, vt mancipia assolent.

MOTAE. Nota, quod non dixerit *agitata*; non dixerit *concussa*; sed *motæ*, vt persisteret in indicata difficultate, à pondere mixtâ ferri; nam, quæ ponderosa maximè sunt, vix moueri toto nitentis possunt conatu.

EXCVSSERE SOMNVM. Fragore scilicet edito, vt mos est catenarum, quæ vel leuiter moueantur, si, licet quomodocumq; trahantur tandem. Excitatam igitur ostendit Cererem motarum fragore catenarum; non quod verè fragor extiterit, cum omnia per somnium peragerentur; sed ex eo, quod species tractarum excitatæ catenarum connexas sonitus species excitarint, atq; adeo eumdem sortitæ sint effectum, ac si formalis sonus auribus insonuisset, & dormientem excitasset. Ideò *excussere*, hoc est, *expulêre somnum*; nam *excutere* pro *expellere*, seù quod idem est *excussus* pro *expulsus* habetur etiam apud Virg. Aen. 7. vbi sic Iuno

Quin etiam patriâ excussos infesta per vndas
Ausa sequi, & profugis toto me opponere Ponto.

Expulso itaque somno euigilauit Ceres, & reperens, quæ in somnis viderat.

OBRIGVIT VISIS. Naturam secutus Vates, iure optimo, obriguisse Cererem notat; nam ex tristibus insomnijs horror quidam in animo semper imprimitur, ita vt gelido quodam torpore, ac non semel etiam tremore perstringamur, quæ omnia apprimè per verbum *obriguit* exprimuntur: nam *obrigeo* est quasi *frigore contrahor*, & *rigidus fio*; quod prouenit sæpe ex eo, quod ex vehementi aliqua malorum apprehensione, sanguis in præsidium cordis accurrens partes alias destituat, gelidusq; recurrat ossa tremor. *Visum* autem dicitur portentum aliquod, spectrum, phantasma, siue species horrorem ingerens, dum videre monstrum videmur dormientes, quamuis nonnunquam & vigilantibus visu veniat; quemadmodum Bruto, legimus, mali genij visum, non multum ante Philippicam cladem, apparuisse; Quarè & Vates, hoc sexto causali casu *visis* notat portentorum apparitiones menti aduigilantis Cereris adhuc obuersantes causas fuisse terroris, ac tremoris.

GAVDET NON VERA FVISSE. Respirat, excusso somno, qui dormiens, ob visum in somnis malum, angebatur adeò, vt vix libere meare spiritus possent. Quare, naturam secutus, id ipsum Cereri accidisse, testatur Claud. *Gaudet*; idest secum ipsa lætatur, eiusq; exhilaratur animus, eo quod *vera* non fuerint, sed *vana*, quæ mentem torquebant, insomnia.

DOLET CARVISSE COMPLEXV. Attende contrariorum affectuum aptissimam, pro supposito, conflictionem. Ex eadem causa, sed ex diuerso motiuo, lætitia oritur, & tristitia. Lætitia ex eo, quod somnium, sine corpore malorum, vmbra fuerit, vt sibi suadebat: Tristitia ex eo, quod vere, natæ amplexibus frui, non licuerit, vt optasset. Pari passu doluisse Aeneam apud Virg. Aen. 5. inuenies, quod Patris in somno visi amplexibus caruerit, dum, visione recedente, inclamat:

Aeneas, quo deinde ruis? quo proripis? inquit,
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?

PENETRALIBVS AMENS PROSILIT &c. Connaturalem affectuum processionem, mirum in modum, prosequitur Vates. Quos recensuit, euenire profectò naturaliter solent, statim, ac expergiscimur, leui, & quasi insensibiliter adhuc, habita ad somnium reflexione. Ast si ominosum sit somnium, non solum in se, sed etiam quo ad modum excutiendi à dormiente somnum, dum reflexio supra somnij qualitates, ac conditiones, intenditur, alterantur adeò spiritus, vt, quasi phanaticum reddentes, expergefactum impellant, nec cessare permittant, donec se reddat certiorem de veritate, an falsitate ominis, quod ex visis portendi videbatur. Omen infandum extitisse in Cereris insomnijs nemo dubitauerit, qui dictum meminerit: *Omneq; perit Proserpina somno*. Sed & ominosum fuit, quo ad modum terminationis, postremum Cereris insomnium, quod visionem appellamus: nam somno repente excussi, mali ominis semper est habitum. Sic apud Virg. Aeneas Aen. 2., habita in somnijs Hectoris visione, ipsum ad fugam adhortantis, de seipso hæc habet:

Excutior somno: & summi fastigia tecti
Ascensu supero, arrectisq; auribus asto.

& vix tunc effugere potuit, ne patriæ excidio inuolueretur. Iterum Æn. 4. Dormienti Æneæ se se in somnis offert Mercurius, increpans, quod à littore non solueret, nec Zephyros audiret secundos, &

Tum verò Aeneas subitis exterritus vmbris
Corripit è somno corpus, sociosq; fatigat.

Sed, quia tempus opportunum dormiendo insumpserat, tempestate subinde orta, vix naufragio eripitur. Ad hanc itaque repentinam somni excussionem, reflexis actibus, respiciens Ceres, atq; infaustum hinc omen arripiens, nil mirum, si agitari incipiat, ita vt iam inuisas habeat plumas, in quibus hæc passa fuerat decumbens. Insuper monitorium fuerat insomnium; nam orabat Proserpina, vt accurreret ad eam è miserijs eripiendam; monitoria autem somnia à Dijs immissa credebantur. Sic Homerus somnium à Ioue missum dixit, vt, Nestoris indutus persona, Agamemnonem in Prælium excitaret: à Pallade excitatum deprædicat Nausicaam, vt in agrum progrederetur, quo Vlissem susciperet. Sic Virg. Anchisem, iussu Iouis, missum, dicit, in somnis ad Æneam, vt moneret acquiescendum consilijs, quæ Nautes dederat de noua vrbe condenda, dum ipsius ore sic loquitur:

Imperio Iouis huc venio, qui classibus ignem
Depulit, & cælo tandem miseratus ab alto est.
Consilijs pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat senior &c.

Sic Tassus noster, diuina dispensatione factum, asserit, vt Dudonis Anima è Cælo, in somnis, ad Christianæ militiæ Imperatorem descenderet, moneretq;, reuocandum ab exilio Rinaldum, quo facilius Hierusalem expugnaretur, dum inquit Cantu 4.

Non lunge all'aurea porta, ond'esce il Sole,
È cristallina porta in Oriente,
Che, per costume, manzi aprir si suole,
Che si dischiuda l'uscio al dì nascente.
Da questa escono i sogni, i quai Dio vuole
Mandar per gratia à pura, à casta mente.
Da questa hor quel, ch'al pio Buglion discende
L'ali dorate in verso lui distende. &c.

Sic Bracciol. ab Angelo Herintam, in somnis, edoctam dicit de modo medendi Batrano iam ferè morienti; & ab Angelo monitum Heraclium, vt gladium reconderet iam victor &c. Nil itaque mirum, si aduertens Ceres, somnium, seù visionem suam monitoriam fuisse, crediderit immissam fortassis à Ioue ipso Genitore; ac ideò verè excitari se ad accurrendum, ne Filia in visas incideret ærumnas: atq; ideò anxia, consternata nocturnis vmbris, furens, ac lymphatæ similis, *Amens* hoc est de statu mentis ob perturbationem deiecta; nam ab α *priuatiuo* græcorum priuatiuo, & *mens* compositum habetur *amens*. *Prosilit* idem, ac *se proripit*. Sed nota expressiuam verbi efficaciam; nam *Prosilio* est *cum saltu, ac festinatione prodeo*; *Impetu, ac furore proueho*; quod propriè explicat solicitæ mentis æstum, anxij animi impetum, & celeritatem, quo quis moras omnes rescindit, vt acceleret, & motum ipsum vehementi solicitat celeritate. *Penetrale*, ex quo Ceres prosilit, interior Cybeleiæ Domus pars est, sacrarium nempè in quod Ceres ad quietem secesserat; sed numero multitudinis vtitur per synecd. Vates.

ET COMPELLAT CYBELLEN. Ruebat filialis in matrem reuerentia, ac lex hospitij veneranda, ne, ea insalutata, discederet Ceres; ideò Matrem adit, vt veniam obtineat abeundi. Sed nota artificium Vatis: nam prius certè adeunda fuit Cybele, e toro excitanda &c. sed, his omnibus præcisis, immediatè connectit *penetralibus prosilit*, & *compellat*, vt, ipsa dicendi festinatione, Cereris impetum, quo antecedentia peragens allocutionem arripuerit ostenteret. Porrò *compellare* idem, quod *alloqui* est: &, in hoc eodem sensu, habetur apud Virg. Æn. 10.

Iunonem interea compellat Iupiter vltro &c.

de Cybele verò vide dicta lib. pri. carm. 180.

TALI VOCE. *His* nempè *verbis*, posito genere pro specie. Quænam autem verba hæc fuerint, videbimus. Interim, quid ad mores, obiter peruestigemus.

Cererem (nempe rationis facultatem præstantissimam) inter feras, ab Anima peregrinantem iam vidimus, quoties, sensuum regimine neglecto, Animam raptoribus expositam destituit; &, licet internis conscientiæ stimulis torqueatur,

sibi

ſibi ipſi tecnas adſtruit, vmbras reputans, quæ vera cernit, exitia: atq; adeò in vtramq; aurem ſecura quieſcit, nec, ad regimen demùm capeſcendum feſtinare, contendit. Aperit interim cuſtos Angelus tragicum Animæ infęlicitatis theatrum; eamq;, macie, oſtendit, confectam, vultu deturpatam, Dei imaginem abieciſſe, formam Dæmonis aſſumpſiſſe. Videt eam Ratio, tenebricoſo vitiorum carcere detentam, ſcelerum oneratam catenis; implorantem audit ſubſidium, ac manus tendentem cernit, vt efficaciùs imploret, ac tunc motarum fragore catenarum a ſomno excutitur, ſed adhuc, non vera ſe vidiſſe, credens, infęlix gaudet, licet, in anima ipſa, & ſe perditam agnouerit. Proſilit tamen, & feſtinat, vt iacturam reparet. Sed quid prodeſt, cum iam hoſtis diripuerit, cum iam captiuam teneat vitioſorum habituum catenis Animam, ita vt ſolius iam Dei miſerentis ſit, eam ex illis vinculis diuellere? Hæc mutatio dexteræ excelſi. Superat rationis vires: ſuperat inferioris induſtriæ facultatem: ideò timendum feriò, ne pœnitentia ſera rarò ſit vera. Per Cybelem etiam repreſentari poteſt hoc loco occaſio peccati proxima, cui ſcilicet tantùm humana tribuit ratio, vt dum, in illius obſequium, ab Anima, inter feras, peregrinatur, indecorum putet ab ea, ſine eius venia, diſcedere, licet ad ferendam Animæ opem excitetur, ac ideò, peſſima vrbanitate detenta, differt auxiliari pereunti; & interim roboratur magis peccati in Animam tyrannicum prædominium, atque eiuſdem animæ captiuitas inualeſcit. Vigilet itaque Ratio: &, ſi quando a regimine cæterarum fuerit abſtracta potentiarum, redeat illicò, nec patiatur Prædones Animâ potiri; nam faciliùs eſt arcem oppugnatam defendere, quam amiſſam recipere: & faciliùs recipitur antequam hoſtis muniriones io illa erexerit, quam cum, per omnium, munierit, ac repagulis vndiq; circumſepſerit. Sed iam Italis indulgeamus.

Quella, con voce ad ammollir baſtante
  Qual più duro macigno han l'Alpi in ſeno,
  Ahi, Madre; ahi, cruda, diſſe, e qual diamante
  T'indura sì, che non rimembri almeno
  Dell'eſtinta tua Figlia il cuore amante?
  Di Libica Leonza, ahi, troppo à pieno
  (Lungi dall'empio cuor sbandito amore)
  Alla tua crudeltà cede il furore.
Dunque di Noi così tenace oblìo
  L'alma t'ingombra; onde ne pur ne ſcuota
  Gl'oſtinati letarghi il perir mio!
  Dunque l'vnica tua s'immerge, e nuota
  D'vn mar di pene in flutto acerbo, e rio,
  E tu nò 'l curi? E di pietà sì vuota
  Sei, ch' il ſoffri non ſol; mà non ti cale,
  S'ella, à forza del duol, l'anima eſſale.
Sì sì quella ſon' Io, ch', à te diletta,
  Vn tempo, fui di tue delitie il fonte;
  Hor, qual ſarcina vil, da te negletta
  Eſpoſta giacio alle ſciagure, all'onte:
  Quella ſon' io, che del tuo labro eletta
  L'Ambroſia fui; che fui corona al fronte:
  Proſerpina ſon' io: troppo ſon d'eſſa.
  Mira. E rimira, in me, perir te ſteſſa.
Catenata, in queſt' antro, oue mi ſcorgi,
  Tormentoſa prigion patir conuienmi;
  Ne tu pur di pietà ſtilla mi porgi:
  Trangoſciante languiſco; e niun ſouienmi;
  Tu ne pur del mio mal par che t'accorgi.
  Anzi, per più del mio tormento, auienmi,
  Suonanti vdir delle tue danze, e feſte,
  Con le Frigie Città, l'alte foreſte.
Che ſe l'eſſer di Madre ancor non ſpoglia,
  Tutto in preda al rigor, materno il petto;
  Se diuerſo da quel, ch'egl' eſſer ſoglia,
  Non è d'Erinni il già pietoſo affetto;
  Se tù Cerere ſei, cui ſanta voglia
  Diè pur di Gioue vn ſempre lieto aſpetto;
  E ſe nata non ſei di Tigre Hircana
  Le ſtrade al mio ſoccorſo imprendi, e ſpiana.
Deh Tù di mie miſerie il corſo arreſta
  E ſpezza tù di mie catene i nodi:
  Tù mi ritogli alla crudel tempeſta,
  Cui mi ſacrâr del predator le frodi:
  Tù da queſta d'horror ſpiaggia funeſta
  Mi riconduci, oue del Ciel tu godi:
  E, s'al ritorno al mio deſtin non pieghi;
  Vieni: e'l vederti almen non mi ſi nieghi.
Così chiuſo il ſuo dir; pur s'argomenta
  Stender le palme, auualorando i prieghi,
  Della Madre al ginocchio; e 'n darno il tenta;
  Che della man gl' affettuoſi impieghi
  Vieta 'l ferro crudel, che non rallenta;
  Non che le brame ad incontrar ſi sleghi:
  E, ſol ſtridendo all'attentate moſſe
  Della Diua dagl'occhi il ſonno ei ſcoſſe.
Ne ſcoſſe il ſonno; ed introduſſe in vece
  Vn gel per l'oſſa; e 'l ſangue al cuor ſi ſtrinſe.
  Gode, che non ſia ver ciò, che gli fece
  Aperto il ſogno, e, come ver, gliel finſe:
  Mà pur, ſenza paſſion, fruir non lece;
  Poich' il caro ſuo pegno almen non ſtrinſe:
  E 'l brama ancor; mà nel bramar ſi pente;
  Che vederlo prigion più non conſente.
Hor quanto più nella viſion s'interna,
  Rifflettendo, la mente, il cuor ſoſpira;
  Che par (vegliando ancor) l'occhio diſcerna
  Ciò, ch' impreſſo d'horror, l'Alma raggira.
  Fugge le piume: e dalla parte interna
  Di quell'odiato albergo il piè ritira.
  Corre à Cibelle: e di Linſata in guiſa,
  Commiato prende: e la cagion n'auuiſa.

Miſſas itaque & nos interim Muſas noſtras faciamus, vt conſonantiori Auctoris Plectro Diuam loquentem auſcultemus.

IAM NON VLTERIVS &c. Argumentum huius lectionis, ſaltem vſq; ad Cybeles reſponſionem, habes ex poſtremo carmine, quod noſtra in anteactis Muſa conſarcinauit. Cum itaque ad Cybelem Ceres properaſſet, vt vale diceret; ſibi iam diſcedendum profitetur, & ne moras iniiceret Cybele, cauſam refert inſtare diſceſſionis: &, quæ huiuſmodi cauſam inualidare poſſent, adductis in oppoſitum rationibus, eneruat; ac ſubinde ſomnia adiicit, & prodigia impellentia, ne videatur inurbane agere, ſi, ne minimum quidem tempus, ſtatuerit, vlteriùs immorandum. Auditis autem frugiferæ Deæ placitis, Cybele, breuiſſimo affatu, & metum detergit, & rationem, cur non timendum, ſubdit; ac ſubinde, con-

Iam non vlteriùs Phrygia tellure morabor,
Sancta parens. Reuocat tandem cuſtodia Chari
Pignoris, & cunctis obiecti fraudibus anni.
Non mihi, Cyclopum quamuis extructa caminis,
Culmina fida ſatis. Timeo, ne fama latebras
Prodiderit; leuiuſq; meum Trinacria cellet
Depoſitum. Terret nimium vulgata locorum
Nobilitas. Alijs ſedes obſcurior oris
Exquirenda mihi. Gemitu, flammiſq; propinquis
Enceladi nequeunt vmbracula noſtra taceri.
Somnia quin etiam, varijs infauſta figuris,
Sæpè monent; nulluſq; dies non triſte minatur

Augurium. Quoties flauentia serta comarum
Spontè cadunt! Quoties exsudat ab vbere sanguis?
Larga vel inuito prorumpunt flumina vultu;
Iniussæq; manus mirantia pectora tundunt!
Si buxos inflare velim, ferale gemiscunt;
Tympana si quatiam, planctū mihi Tympana reddūt.
Ah vereor, ne quid portendant omina veri.
Heù longæ nocuere moræ. Procùl irrita venti
Dicta ferant (subicit Cybele) non tanta Tonanti
Segnities, vt non pro pignore fulmina mittat.
I tamen: & nullo turbata reuertere casu,

cessa abeundi facultate, fausta omnia, rebusq; optimè compositis, fœlicem Filiæ reditum precatur.

IAM NON VLTERIVS &c. Ethopeia Ceteris hæc est, Matrem alloquentis, & quæ, abire se illicò velle, significat, & causam repentinæ determinationis allegat debitam filiæ custodiam reuocantem. *Iam*, igitur, particula hortantis, ac moram damnantis, aduerbium illud est, hoc loco, quod vulgò per vocem *Horsù* exprimitur: nam & se ipsam hortatur ad discessum, & moras se damnantem omnes ostentat Ceres, ob conceptum ex somnijs terrorem. *Vlterius* verò ad tempus refertur idem, ac diutiùs

NON MORABOR. Morari idem, ac moras trahere, seù remanere est apud non spernendæ Auctores notæ. Sed nota modum loquendi, qui, cum absolutus sit, quamdam importat necessitatem, cui reluctari se non posse, profitetur, Quare emphaticè dixit *non morabor*

PHRYGIA TELLVRE. Quænam sit phrygia tellus vide lib. pri. carm. 79.

SANCTA PARENS. Vide de hoc ipso dicta in antecactis,

REVOCAT TANDEM. Caußam ad discessum hoc sit impellentem. *Reuocare* autem est *retrorsum vocare* a termino, nempè, ad quem quis perrexerat, ad terminum, a quo discesserat, qui reuocatur. *Tandem*, hoc est *cum*... *m* longo nimis tempore hìc moras duxerim, & patientiam, ac desiderium ulterius expectantis Filiæ; reuocat ad eam *tandem*

CVSTODIA CHARI PIGNORIS, Idest cura custodiendi: munus scilicet a natura ipsa Matribus iniunctum, vt filios custodiant suos; ex quo impium semper censeatur, si quæ hanc Mater negligat curam. Porrò *custodiam* pro munere custodiendi habebis apud Virg. Georg. 4., vbi, apium munia distribuens, ait;

Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti.

& Æn. 7. de Tyrrœo regij pecoris Magistro, ac Saltuario, inquit

. . . . . Tyrrhusq; Pater, cui regia parent
Armenta, & latè custodia credita campi.

De significatione nominis *Chari* vide lib. pri. carm. 195. Item cur filia pignoris nomine significetur vide lib. pri. carm. 178. ideo autem custodia pignoris reuocat, quia chari, & Matris semper est curam adhibere omnem, ne filia incustodita relinquatur.

ET OBIECTI. Cumulatiua, hoc loco, & completiua est particula *Et*; dat enim complementum causæ motiuæ ad discessum. *Obiectum* vero, hoc loco, est idem, ac *expositum*, a verbo *obijcio*, quod ferè est *ante iacio*. Quod enim ante aliquem iacitur, facile ab eo surripitur, à projiciente neglectum. Sic Dido Æn. 4. de Anna sorore conqueritur, quod incustoditam obiecerit Æneæ. . . . *Tu prima furentem*

Has Germana malis oneras, atq; obijcis hosti.

CVNCTIS FRAVDIBVS ANNI. De nomine *cunctis* vide lib. pri. carm. 57., & de fraudibus lib. 2. carm. 5. Annus verò certe tempus est dierum 365., ac sex circiter horarum, quo Sol cursum conficit suum, per duodecim Zodiaci signa percurrens, ex quibus etiam in duodecim partes, menses videlicet, distributum annum reperies. Ethimologiam nominis inquirens Sergius, Annum ab anulo deductum dicit, quod in se, quasi anulus redeat; atq; ad huiusmodi originem nominis allusisse videtur Virg. Georg. 2., vbi de annuo agricolarum labore ait:

. . . . . Redit agricolis labor actus in orbem;
Atq; in se sua per vestigia voluitur annus.

Immò huic Ethimologiæ adhæsisse videtur antiquissimorum Ægyptiorum sapientia; hi enim, antequam inuentæ fuissent litteræ, annum per anulum, ex serpente confectum, indicabant; cum serpentem pingerent, in sphœricam reuolutum figuram, ac caudam suam conuerso ore remordentem. Hoc posito: aliud ex anulo symbolum notandum est, ad textus intelligentiam: nempe in memoriam reuocandum, anulum fuisse symbolum nuptiarum; nam pronubus anulus, arrhabonis indicium, nuptiarum causa dicitur, non solum apud Pier. hierog. lib. 36., sed etiam in sacris litteris sæpe: & certe, nostris etiam hisce temporibus, coniugij signum, anulus traditur, Antiquitus autem anulus, qui pronubus dicebatur, ex ferro conficiebatur, vt ex materia constantiam, ex figura verò sphærica æternum amicitiæ vinculum, mulieres sibi agnoscerent commendari. His prænotatis: meministis, qua ætate fuerit Proserpina ex dictis lib. pri., & nubilem fuisse reperies, cū expresse dixerit Vates ibi:

. Iam vicina toro plenis
adoleuerat annis
Virginitas &c.

Cum itaque *annus* ab anulo dicatur; & anulus ætatis nubilis hieroglyphicum sit; iam habes, quid nomine *Anni* intelligat Poeta hic; nempe Proserpinam incustoditam expositam fuisse fraudibus *anni*, hoc est *nubilis ætatis*, cui non solum Proci semper multiplices insidiantur, vt de Proserpina quidem vidimus lib. pri. carm. 133. sed etiam ipsa sibi dolos nectit, ac insidias, dum

Sollicitat iunctum iam pronuba flamma pudorem.

Annum itaque posuit Poeta hic pro tempore quidem, nam quædam mensura temporis annus est: ast non pro tempore extrinseco, nempe pro ipsis Cælorum circumuolutionibus, quæ mensura temporis sunt, omnibus communis, sed pro tempore intrinseco; nempè pro duratione, per quam Proserpina in tempore extrinseco constituebatur, seù tempori extrinseco coexistens conseruabatur, Quod autem hoc Proserpinæ tempus intrinsecum ætas esset iuuentutis, non solum ex dictis patet; sed etiam ex Aegyptiorum eruditionibus, annum olim, vt ex Pier. habetur lib. hierog. 18., diuidentibus in tres tantum partes, nempe Aestatem, Hyemem, & Ver; addentibusq; Aestatem anni *Venerem* esse; Hyemem *Saturnum*; ac Ver tandem *Proserpinam*. Cum igitur Anni iuuentus, omnium calculo, Ver dicatur: Proserpina, quæ Ver sit, certe florenti iuuentutis ætate vigens dicenda est. Quam verò hæc ætas fallax, ac labilis sit, abunde patet ex eo, quod cista florum ex Eusebio, apud Pier. lib. hierog. 60., iuuentutis simul, ac veris symbolum statuitur; sed flores etiam ipsi hieroglyphicum repentinæ nimis existunt caducitatis, veræ camporum Ephimeræ, ac raptoribus semper exposita, alliciens præda. Iure igitur, ex anuli sphærica figura, hæc ætas, *anni* nomine, compellatur, quæ semper labilis est, nam figura perfectè sphærica stare nequit, vt docent Mathematici; & Fortunæ tribuitur, in orbe semper ludenti, vt ludibrium Fortunæ hæc ætas ostendatur. Ideo *reuocat custodia Chari pignoris, & cunctis obiecti fraudibus anni.*

NON MIHI CYCLOPVM &c. Per præoccupationem figuram, occurrit obiectioni, quam Cybeles affectus innectere potuisset, vt Cererem detineret, nempe non esse tandem cur de Filiæ custodia tantopere esset sollicita, cum illa, satis ipsis domicilij sui munimentis obuallata existens, custodiatur; vidimus enim, lib. pri, quam valide munita fuerit Cereris domus. Occurrit, inquam, huic obiectioni, & diluit; nam, quantumuis tutissima omnibus statio videri possit, sibi non satis tuta videtur; & rationem illicò subdit, ne irrationabilis dubitatio videatur; cum iam secura discesserit ingenio confisa loci, vt lib. pri,

CVLMINA. Pro tecto ponitur culmen, & tectum pro tota domo. De culminibus vero vide dicta lib. pri. carm. 8.

QVAMVIS EXTRVCTA &c. Iure vtitur particula aduersatiua *quamuis*, nam, quæ huic particulæ subsint, aduersari videntur iniecto de incustodita filia terrori. *Extructa* verò, ab extruo, idem est, ac fabrefacta: de quo vide descriptionem habitam lib. pri.

CAMINIS CYCLOPVM. Caminus idem est, ac fornax, vt patet ex Virg. Æn. 3. alibi à nobis cit. vbi de Ætnæis fornacibus hæc habet:

. . . . Ingentem insuper Aetnam
Impositam ruptis flammam expirare caminis.

& qui nam fuerint fabri Cyclopes videbis itidem incit. descriptione, Legunt alij, hoc loco *extracta caminis*; minùs propriè vt putat Parrhas. Ego non ausim hoc dicere, licet enim nouerim, certum esse, quod non extrahantur mœnia, seù culmina ex fornacibus fabrefacta, sed materia tantùm, ex qua fabrefiant: tamen, cum, in ijs quæ per artem fiunt, nil constet statuam, v. g. nisi æs, quod è fornace funditur, iure potest dici statua è fornacibus educi, Sic apud Virg. Sybilla Æn. 6.

Acce-

Acceleremus, ait, Cyclopum educta caminis
Mœnia conspicio &c.

NON SATIS. Non quantum opus est: FIDA: tuta nempè, ac tutè seruantia creditum pignus: MIHI: subintellige *sunt*: quasi dixerit: quidquid alijs de hoc possit esse Iudicium; mihi in animo est ea non satis esse tuta: ideò angor, ni properem, & excrucior: & iure quidem timebat, sed serò timebat Ceres; nam, si exitus acta probant, actu ijs Proserpinæ iactura, infidis fuisse Laribus commissam comprobauerat.

TIMEO. *Timere* idem est, ac timore concuti. Timor autem, fiduciæ oppositus, dirus quidam tortor, ac satelles meticulosæ Animæ dicitur, quo illa grauissimè excruciatur; est enim animi concussio in expectatione mali, quæ plus aliquando officit, quam malum ipsum; siquidem multos, impendentium malorum formidine, constat, esse exanimatos. Quarè validissimum adducit Ceres motiuum accelerandi ex Phrygia discessum: *Timeo*. Sed qui timeat illa, quæ tota fiducia fuerat, *Ingenio confisa loci*? Ex opposito ad oppositum non datur, sine mutatione, transitus. Locus certè non fuerat immutatus. Cur igitur timeat nunc, quod ante fidissimum putauerat? Fiducia, ac securitas animi sæpè sæpiùs ex non satis exactâ rerum consideratione prouenit; atq; adeò vice versa timoribus facile pulsantur prudentes, & considerati, quæ pericula a longe præuident, dum omnes ad amussim conditiones, ac circumstantias perpendunt. Sic, apud Virg. Æn. 2. Laocoon, Troianis cæteris fiducia elatis, equumq; a Græcis fabrefactum, intra mœnia deferre certantibus, solus timet, & exclamat: *Equo ne credite Teucri.*
Quidquid id est, timeo Danaos, & dona ferentes.
Prudens enim perpendebat, nullo modo, posse inimicorum dona carere dolis: atq; ideò sic coniectabat:
Aut hæc in nostros fabricata est machina muros
Inspectura domos, ventura q; desuper vrbi;
Aut aliquis latet error &c.
Et profectò, si quid Laocontæ prudentiæ detulisset Teucri
Troiaq; nunc staret, Priamiq; arx alta maneres.
Minùs prudenter egerat Ceres, cum filiam incustoditam destituit, ingenio confisa loci; nec enim omnia perpenderat, quæ mente libranda fuerant. Verùm, vrgente subinde dilecti pignoris amore, quo nil magis ingenio pollet, excitata prudentiæ perspicacia, quo plura perpendere aggressa est, eo faciliorem timori aditum aperuit; siquidem, qui tenerrimè diligunt, ijs timeant, quos ament, necesse est, inquit lib. de Eloq. 8 Causinus. Ex maturiori itaque rerum consideratione facta est Cereris ex opposito in oppositum mutatio.

NE FAMA PRODIDERIT LATEBRAS. Locum satis per se tutum esse profitetur, si occultum remaneat; sed famâ prodi posse perpendit. Monstrum dicacitatis Famam esse, vel ex ipsâ nominis patet Ethimologia; nam Fama à Fando dicitur, quasi *fariamens*. Huiusmodi monstrum ex terra, in Deos iratâ, progenitum, Enceladi, ac Cæi Gigantum sororem autumant. alatam efficiunt, oculis, Argi more, refertam; auribus vndequaq; stipatam; nam omnia oculatissime rimatur, omnia audit, vt omnia millenis euulget linguis; &, celerrimo per orbem totum dilapsa volatu, omnia garritu compleat suo. Audi quam bellè eam describat Virg. Æn 4.
Fama malum, quo non aliud velocius vllum,
Mobilitate viget, viresq; acquirit eundo:
Parua metu primò; mox sese attollit in auras,
Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens irâ irritata Deorum
Extremam (vt perhibent) Cæo, Enceladoq; sororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis.
Monstrū, horrendū, ingens, cui, quot sunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures.
Nocte volat Cœli medio, terræq; per vmbram,
Stridens; nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Turribus, aut altis, & magnas territat vrbes
Tàm ficti, prauiq; tenax, quàm nuncia veri.
Iure igitur, ne secretum Cereris hospitium proderet huius monstri garrulitas, timebatur. Ponitur etiam pro ipsa locorum celebritate: nam difficilè latent ea, quæ celebratissimis conduntur in locis. Celebris autem, atq; in ore omnium Sicilia profectò semper fuerat, ætnæis prodigijs eiusdem celebritatem augentibus, ac exteros ad inuisendam allicientibus. De verbo *prodiderit* vide dicta nuper carm. 55. *Latebra* verò propriè dicitur locus, in quo quid occultatur: itaque, latebrarum nomine, propriam hic notat domum Ceres, in qua Proserpinam abdiderat, & de qua lib. pri. Ex hoc autem, quod timeat, ne fama prodiderit latebras, sequitur necessariò vt timeat, ne exposita raptoribus Proserpina facile periclitetur. Quare ex antecedenti ad consequens viam aperit.

ET TRINACRIA. Vide de hac lib. pri. carm. 141.

LEVIVS CELET. Imminuit aduerbium illud comparatiuum; quarè idem est, ac *minus fideliter*, nec ad intentum latis *Celet*, hoc est occultet, & occultando custodiat.

MEVM DEPOSITVM. Quidquid alicui, sub fide, traditur custodiendum, *Depositum* dicitur; ideò iure Ceres hoc nomine filiam designat suam, quam Siciliæ fidei custodiendam tradiderat lib. pri. carm. 194. & seq.

NOBILITAS LOCORVM. *Nobilitas* dicitur, quasi *noscibilitas*; nam quæ nobilia sunt, solis ad instar sunt, qui, lucem necessariò diffundens suam, nunquam potest ignotus esse. Ideò de Nobili Elisa, se se in syluis occultante, ac, ne agnosceretur, summum impendente studium, inquit Bracciol. lib. de Cruce 3.
Del bel viso gentil fà proua in vano
Nasconder l'aria, e'l portamento, e'l moto.
Non può l'atto ciuil farsi villano,
Ne restar di sue gratie il ciglio vuoto.
Troppo candida appar la bella mano,
Troppo, ad ogn'opra, il nobil gesto è noto.
Così nuuola il Sol con gl'atri veli
Non può tanto celar, ch'il giorno celi.
Magnum itaque timendi, ne occulta patescant, argumentum est *nobilitas locorum*, quæ, cum ignota esse non possit, facilè, claritate sua, omnia, quæ in sinu habeat, detegit: Locorum autem nomine designat hic Ceres domicilium proprium, tam magnificè extructum; campos adiacentes; perpetuo insignes vere; totam deniq; Siciliam, ob Ætnæa prodigia, vbiq; semper terrarum decantatam: nam *locus*, in lata quadam significatione, dicitur quidquid aliud continet, licet, in rigore phylosophico, *locus* sit superficies vltima corporis ambientis immobilis.

NIMIVM VVLGATA. In ore omnium posita, iam Lippis nota, & tonsoribus, ideòq; omnibus patens.

TERRET. Subintellige *me*. *Terrere* autem est *terrore complere*, verbum vtiq; omnibus notum.

OBSCVRIOR SEDES &c. Quodnam excogitauerit remedium expulsiuum timoris, ac mali, quod metueret, hic aperit, nempè mutandas sedes &c. Hoc ipsum remedium, ad euitandum grassantis mali periculum imminens, oraculum in somnis edocet Æneam Æn. 3.
Mutandæ sedes: non hæc tibi littora suasit
Delius, aut Cretæ iussit considere Apollo.
Et quidem optima fuisset Cereris deliberatio, ni iam nimium sedes mutasset Proserpina: sed inscia Mater facti optimè deliberat, nam vt etiam Italus ait Vates:
Spesso chi cangia suol, cangia fortuna.
Sedes itaque pro loco quietis, ac tutâ ponitur statione, vt alibi dix. Sicuti autem claritas pro nobilitate ponitur, sic pro ignobilitate obscuritas, quare *Obscurior* hic assumitur per contrapositum ad nobilitatem Siciliæ iam decantatam; idest ignobilis magis, ac consequenter non tam facile noscibilis. Iterum *obscurum* dicitur quidquid latens in obscuro, occultum in vmbris est: sic Virg. Æn. 9.
Vidimus obscuris primæ sub vallibus vrbem &c.
Cum itaque, latebras in Sicilia sitas non satis in obscuro esse dixisset, obscuriores, idest quæ magis in occulto sint, exquirendas appositè dicit.

EXQVIRENDA, suple *est*, MIHI ALIIS ORIS. Hoc est diuersis, dissitis, ac remotis à Sicilia, in qua nunc degimus. Quid autem *ora* sint vide lib. pri. carm. 28. *Exquirere* verò est, diligenter inquirere, & non obuia quæque, sed aptiora deligere: & particip. huiusmodi in dus officium debitum, ac necessitatem importat exquirendi. Sed cur *Mihi*, dixerit, non *Proserpinæ*? Nesciens quid diceret prophetauit; nam de Proserpina iam actum erat. Sensus tamen Cereris est, vt indicet, se non ampliùs in posterum è Filiæ custodia discessuram, atq; adeò eligendam sibi sedem, perpetuæ apud Proserpinam mansionis.

VMBRACVLA NOSTRA &c. Potuisset quis à Cerere exquirere, cur non satis futurum esset, secretiorem in eâdem insula locum quærere: ideò rationem reddit, cur non in Sicilia, sed dissitis in oris, statuenda iam sedes esset: & ratio est, quia, in quacumq; collocaretur Siciliæ parte, semper futurum erat, vt Ætnæ proxima esset; adeoq; Aetna seipsam prodigijs euulgante, non posse, quin & adiacentia nota fie-

rent decursu temporis opinabatur; nam concurrentes ad Aetnæ visenda prodigia, tandem & domicilium Cereris rescivissent. Porro *Vmbraculum* est, quod ad vmbram est factum efficiendam. Vocabulum vtique primo impositum ad significandas structuras illas, quæ, tumultuario more, ex cæsis arborum ramis, ad solem arcendum conficiebantur, vulgò *le frascate*, quibus statis adhùc anni temporibus vtuntur Hebræi: Sed extensiue postea translatum ad significandum quidquid vmbram faciat, & solem arceat, ac proinde & pro infanis ædificiorum structuris iam ponitur ab ijs, qui sua modificant potiùs, quam amplificent. Possessiuum *Nostra*, ex intentione loquentis, & ad Cererem, & ad Proserpinam, totamq; earumdem refertur familiam.

NEQVEVNT TACERI. *Nequire* est *non posse*: *Taceri* autem dicitur, quod non euulgatur, nec euulgatur, quod dignum non est, vt euulgetur: sed non potest non esse dignum, quod euulgetur illud, quod laudes meretur: quarè *non tacenda* dicimus, quæ laudanda sunt; *tacenda* verò, quæ nullam promerentur laudem. Quare & Ouid. 2. de arte ait;

Eximia est virtus præstare silentia rebus
At contra grauis est culpa tacenda loqui.

non poterant itaque taceri, idest silentio premi laudes Cereris, eiusdemq; domicilij, vtiq. non tacendæ ab Insula, quæ tota Cereri dicata fęcunditatem vberrimam ex Cereris inhabitantis præsentia decerperet.

GEMITV ENCELADI. De Encelado sub Aetnæis rupibus gemente vide dicta lib. pri. carm. 154. & seq. Sed aduerte, quod hoc etiam loco nesciens quid diceret scopum attigit veritatis, nam tunc maximè gemuit Enceladus, cum Pluto, Proserpinam rapturus, lib. 2.

Sub terris quærebat iter grauibusq; gementem
Enceladum calcabat equis &c.

atq; ex eo subinde gemitu maior indita domicilio Cereris celebritas, quod, ex hoc ipso, Vatis nostri carminibus celebratur. Cereris tamen sensus fuit, Gementem Enceladum, dum Siciliam famâ reddit insignem, non posse, quin singulas Siciliæ partes vestigantium notioni reddat apertas.

ET FLAMMIS PROPINQVIS. Ignem medium ita esse inter diuinam, humanamq; naturam, opinati sunt antiqui, vt meritò internuncius Deorum diceretur. Hinc factum, vt igne, in altaribus vterentur: quia scilicet existimarent, preces nostras, igne internuncio, ad Deos referri, vt refert Pier. lib. hierog 49.: materiæ enim adhæret ignis, & semper in sublime fertur, tamquam, rerum omnium nostrarum conscius, interiora hæc omnia Cælicolis manifestare videatur. Ad hæc itaque alludens Ceres ait, vmbracula sua non posse taceri, idest non posse non prodi *flammis propinquis*, Aetnæis scilicet, prope quas, nisi extra Siciliam locaretur, semper futurum fuisset Cereris domicilium, cum Aetna centrum Insulæ sit, vt vidimus lib. pri. Metuerat Ceres, vt ex eodem lib. nostis, vel ex Marte raptus, vel ex Phœbo, quos, pro virgine decertantes, illa despexerat. Nunc, quippe nil minùs, quam raptorem fore Plutonem, cogitaret, ex ijsdem insidias Filiæ tendendas pertimescebat: vicino igitur, cælicolum internuncio igne, iure ait, non posse quin Procis illis vmbracula proderentur sua.

SOMNIA QVIN ETIAM &c. Quid prudentis consilij esset, exposuerat, tamquam primariam timoris causam, & discessionis. Iam & somnia in causam vocat; sed tamquam causam adijcit secundariam, ne leuioris animi notam subiret, si se solis somnijs terreri fateretur: immò somnia ipsa, augurijs concurrentibus, portentosa corroborat, vt non, sine ratione, aliquis somnijs ipsis deferre, videatur. *Quinetiam* aduerb. augendi est, idem sonans, ac *Præterea*, *quod maius est*. Vulgò *anzi di più*. Sic Dido Aen. 4., cum exprobrasset Aeneæ ingratum erga se animum, amorem spretum &c. ac se se morituram protestata fuisset, vt ostenderet, eum, non Didonem modo, sed & se ipsum negligere subdit:

Quin etiam hyberno moliris sydere Classem
Et medijs properas aquilonibus ire per altum &c.

De somnijs, & quænam hæc fuerint somnia satis superq: habuimus in anteactis, quæ quia pessimi essent ominis, iure ab ipsa Cerere vocantur

INFAVSTA. Nam sicuti *faustum* dicitur quidquid, fauente fortuna, prosperum euenit; sic ex opposito *infaustum*, quod infectantis perfidiâ fortunæ malis omnibus refertum ostenditur.

SAEPE MONENT. *Monere* est aliquem de officio suo certiorem reddere, atque ad illud exequendum incitare: aduerb. autem sæpe frequentationem importat monitionis. Memorat verò, somnia sua monitoria esse, vt non spernenda ostendat, eum, vt diximus, huiusmodi somnia à Dijs immitti censerentur. Sic Æneas, apud Virg. Æn. 4., monitoria somnia in causam vocat, cur à Didone discedat:

Me Patris Anchisæ quoties humentibus vmbris
Nox operit terras; quoties astra ignea surgunt
Admonet in somnis, &, turbida terret imago.

NVLLVSQ; DIES &c. Diem nocte deteriorem, ob infausta, quæ percipit, auguria, sibi illucescere profitetur, vt cum antecedentibus cohæreat.

NON MINATVR. Duplex negatio, nempè *nullus non* transit in affirmatiuam, ita vt idem sit, ac *quilibet Dies minatur*: hoc est minas intentat, terrorem incutit, dum nullus decurrit dies, qui mihi non aliquod non ostentet.

AVGVRIVM TRISTE. Luctuosum scilicet, ferale, atq; aduersa quæque portendens. *Augurium* ab auibus ominantibus dictum, ponitur hic pro quocumq. omine; species scilicet pro genere, seù per abusionem nominis propinqui, quæ cathacresis est.

QVOTIES &c. Aggreditur, hoc loco, Ceres, per distributionem, seù per dispositionem resolutiuam, distribuere illud totum confusum augurium, quod supra innuerat, atq;, in partes resoluens inclusas, cuncta singillatim omina recensere, vt clarè pateat vrgens discedendi necessitas. Aduerbium *quoties* numeri hic indeterminati est, & admirantis potiùs, quam interrogantis; Idem sonat, ac *quot vicibus*' nempe crebris adeò, ac tàm sæpe iteratis, vt quotus sit earum numerus exprimi nequeat; atq: ideò indefinitè ponitur, & emphaticè.

FLAVENTIA SERTA COMARVM. Quid *serta* sint, in rigore loquendo, iam vidimus lib 2. carm. 145. hic in latiori sumitur significatione, nam ex addito *flauentia*, idest auri colorem referentia, vt lib. 2. dix. carm. 121., satis patet, pro spicea hic corona vsurpari. Verùm non omninò à propria significatione abalienatum huiusmodi nomen arbitror; nam & triticum florescere in comperto est; licet enim, cum flauescit, iam florem amiserit, & fructum induerit; in mentem tamen fructus reuocat florem. Si quis tamen contenderet, *sertum* hic positum pro *corona in genere*, non abnuo; nam contrahitur illud genus per differentiam *flauentia* ad coronam spiceam, qua Ceres ab antiquis coronabatur iuxta illud Tibulli;

Flaua Ceres tibi sit nostro de rure corona
Spicea, quæ templi pendeat ante fores.

appendebantur enim huiusmodi coronæ pro foribus templorum die 6. Aprilis à sacrificantibus; ac sic Deæ censebantur oblatæ, vt ipsa ex ijs pro libito crinem cingeret. Nec quæras quomodo Ceres coronas habere potuerit spiceas, si nondum datæ fuerant populis fruges: nam primo quidem, cum Ceres pro ipsa triticea messe ponatur, vt alibi vidimus non potuit quin semper, licet nullo offerente aristis esset coronata: quod adhùc non obstat, quin Vates ad morem alludere potuerit sacrificantium; secundo memineris Siciliam, vt sæpè diximus, domum, & incunabula ipsius fuisse Cereris; atq; adeò ibi, ex speciali priuilegio fruges adfuisse spontaneas &c. *Comarum* autem dixit, hoc est Comas coarctantia, & in signum dignitatis, ac decoris circumambientia.

SPONTE CADVNT. De Aduerb. *sponte* vide lib. pri. carm. 198. *Cadere* idem, ac *decidere* est: quod profectò non potuit sine infausto omine euenire; quandoquidem legimus, regiam coronam, ab Othone Bauaro iter faciente amissam, eidem, breui temporis interuallo, Regni iacturam portendisse; vt subinde euentu ferunt comprobatum. Non vnico tamen mysterio Vates coronæ omen, ex capite decidentis, hùc adduxit. Nam primò quidem præsignabat implendum Iouis, de quo in anteactis habuimus, decretum; nempe futurum, vt Ceres, thesauri diù iam tenax sui, eum largè adeò subindè distribueret, vt videretur spicea eiusdem corona spontè ex eius capite defluere; & terris potiùs locupletandis, quam redimendis Deæ temporibus, lætari. Secundò, cum serta sint legum symbola, iuxta sententiam D. Hieronymi, pythagoricum hieroglyphicum interpretantis; serta ex Cereris crine decidentia perijsse indicabant leges Proserpinæ ab eadem datas; atq: exindè exitium coronæ suæ, nempè filiæ, (quoniam corona Matris est sapiens filia) portendebant. Tertiò hilaritatis symbolum serta fuere; ideòq; in conuiuijs, & nuptijs coronæ adhibebantur, quibus non conuiuæ solum, sed & pocula, & mensæ, & parietes, & pauimenta ipsa coronarentur: immò & quæ in ipsa vina mergerentur delibanda: quarè corona è capite decidens profligatam emori lætitiam, latè satis ostendit. Luctum itaque, nullis leuandum consolationibus subitura Ceres iure

coro-

coronam ex proprio decidentem capite intuetur. Quartò Redimitum corona caput Principis, ac dominantis hieroglyphicum fuerat. Ceres cæteris altior matribus extitit quousq; adiuit, damnum numeri, Proserpina, pensans. Fà nunc alienæ factà ditionis, principatu suo Ceres spoliabatur; ideò corona ex capite decidit. Deniq; Prudentiæ, ac Prouidentiæ sedes caput dicitur, quod dum earum illustratur actibus virtutum, inter sapientissimos quosq;, coronâ donatur sapientiæ. Cum itaque imprudens, atq; improuida fuisset Ceres, meritò coronam ex capite decidentem sæpè sæpiùs contemplabatur. Sed, ne omnia vnum absumat omen,

QVOTIES SANGVIS &c. Ferale, apud antiquos portentum erat, quoties sacrificiorum latices verterentur in sanguinem. Sic, apud Virg. Aen. 4. ostentum mortis excipit ex huiusmodi conuersione infœlix Dido:

Vidit, Thuricremis cum dona imponeret aris;
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros
Fusaq; in obscænum se vertere vina cruorem.

Cum itaque lactis fontes, nempè vbera Matris, in fontes verterentur cruoris, certè ferale fuerat Natæ omen teterrima immutatio. Sed non est hac tantùm allusiua eruditione contentus Auctor, qui, more suo, plures congerit vnicam in dictionem eruditiones. Memineris itaque, cor, animum, & sanguinem dici quidquid in primis charum est: sic filium vnice dilectum, cor suum, animam suam, sanguinem suum, etiam in familiari sermone, compellat Mater. Hoc posito: notaueris, mamillas partem esse cordi maximè propinquam, & quæ sanguinem in lac transmutandi facultate potitur, ad prolem alendam: cum itaque, cessante hac facultate, iam non lac, sed sanguis, per mammas, effluit, cor ipsum, (quod per Aristot. fons sanguinis est) effluendi è pectore aditum comparare sibi videtur. Effluente igitur ex mammis sanguine, cor Cereris, nempè Proserpinam, è pectore eripi materno portendebatur; &, cum sanguis animæ vehiculum dicatur, anima, cum sanguine, nempè Proserpina a Matre separabatur. Sed quid ambages explicans detineor? Cui quæso ignotum est sanguinem pro ipsis liberis poni? Audi Anchisen, apud Virg. Aen 6., de Cæsare ex Troianis oriundo hæc dicentem;

Tù prior, tù parce, genus qui ducis Olympo
Proyce tela manu sanguis meus. . . .

dum itaque sanguis ex pectore manat Cereris, certè Proserpina filia ex eius vbere diuellitur. Diuellitur, inquam, nam sicut lac sponte, sic sanguis non nisi violenter è venis truditur, vel violentia illa extrinseca, vel intrinseca sit. Timuerat à Marte raptum Ceres: Mars autem prædominari dicitur sanguini: quarè effluens ab vbere sanguis raptam iam designabat Filiam, & è pectore Matris, non manu Martis euulsam, sed euulsam tamen. Insuper Dearum lacte homines immortalitate donari, Poetæ commenti sunt; ideòq; Herculem Iunoni suppositum dixerunt dormienti, vt eius in Deum lacte migraret: sanguis autem, vice versa, mortalium alimentum est; nam sanguis proximè vertitur in substantiam viuentis, vt nos latè docuimus in Animasticis, vbi de potentia nutritiua. Cum itaque, loco lactis, sanguinem præberent vbera Cereris, clarè ostentabant, filiam, ijs alendam vberibus, ex immortalium cætu deiectam, inter mortales computatam, mortuorumq; regnis addictam. Tandem sanguis ægrotantibus propinatus mederi dicitur morbo comitiali, qui & maximus dicitur: in maximum itaque malum sugentem iam vbera incidisse, indicabat sanguis, seipsum iam Proserpinæ propinans: nec verè in maius poterat malum incidisse, quam cum in Orcum inciderit: Ad quod fortasis aptiùs exprimendum, legunt aliqui, cum Heinsio, hic *exundat ab vbere sanguis*. Verùm non libet à vulgata nostra recedere, quæ legit

EXSVDAT AB VBERE. Nam, licet *exsudare* sit idem, ac *guttatim emanare*; vbi *exundat* vberrimam importat affluentiam, tamen, cum & sudor copiosus erumpere possit, non tollitur, per rigorosam verbi significationem, quin, si latiùs sumatur, non possit copiosam extillationem importare. Ponitur autem vt prodigiosus iste sanguinis sudor, quia rarus, & raro eueniens; non quod de facto, naturalis esse non possit, cum immò Aristoteles 7. de Hist. Animal. c. 16. & 3. de partibus c. 1. absolutè asserat, naturaliter fieri posse, vt sanguinis sudor è venis profluat: quo fundamento innixus Maldonatus in Matth. 26. sustinet, sanguineum Christi sudorem, in horto, naturalem prorsùs fuisse, ex vehementi pœnarum apprehensione, quas subiturus in acerbissimo mortis agone mox esset. Quin & naturali ratione videtur hoc ipsum comprobari; nam, cum sudor nil aliud sit, quam pars aquea sanguinis, quæ ex venis effluit, cur non possit sanguis ipse subtilior, & purior, præcipuè ex delicatissimæ constitutionis corpore trudi, per vehementissimam imminentis mali, & quidem summi, atq; ineuitabilis apprehensionem? Certè Lutetiæ, olim, Parisiorum robustus, ac valens homo fertur, audita in se capitali sententiâ, sanguineum in sudorem abijsse. Nil igitur mirum, si hoc ipsum de Cerere, in casu, asseruerit Vates. Quid porrò sint vbera in fœminis, magis notum est, quam vt indigeat explicatione. Ideò iam prosequor.

LARGA VEL INVITO &c. Omen omini adnectit, & infausta ostentat omnia, vt multiplicem sui redditus causam exponat. Exsiccatum lactis fontem sanguineos degenerasse in latices professa, iam apertos oculorum indicat fontes, atq; ex ijs erumpentia fletus indicat flumina, non solùm sponté, sed acri adeò profusionis impetu, vt, ne adhibito quidem conatu valeant coerceri. Et profectò optimè sibi consonat Vates; nam sicuti, remotâ causâ, remouetur effectus, sic è contrario, inualescente causa, validior fiat effectus, necesse est. Sicut igitur, cum primo mæror animum leuiter inuasisset, lib. pri., leues etiam impulit fletus: *Volauis oberso: Rors genas*: sic, cum iam radices fixerit mæror, ac latissimè cordis occupans arcem inualuerit adeò, vt giganteas excreuerit in vites, vberrimos lacrymarum excitat fontes. Ideò

LARGA FLVMINA PRORVMPVNT. *Prorumpere* est, quasi effractis retinaculis, carceribusq; cum impetu ruere. Quo verbo ostendit Ceres lacrimas suas tanta vi, & impetu surgere, vt nullo detineri margine possint, quin effluant in *Flumina*. Flumen autem à fluendo dicitur: quare cum & lacrymæ ex oculo quasi ex fonte fluant, ac præcipue si spontaneæ sint, aptissimo fluminis nomine denotantur. Epitetum verò *larga*, licet, spectata omnino proprietate ad mensuram quantitatis, secundùm latitudinem, spectet, hic metaphoricè vsurpatur ad affluentiam, & copiam indicandam; nam *Largus* per translationem idem est, ac *abundans*, *copiosus*, affluens: in quo sensu Turnus, apud Virg. Æn. 11. Drance petulantiam redarguens hoc vtitur nomine

Larga quidem semper, Drance, tibi copia fandi.

VVLTV VEL INVITO. Particula *Vel* idem hic sonat, ac *quamuis*. *Vultu* autem, inquit, totum pro parte ponens, nempè *vultum* pro oculis in vultu sedem habentibus. Et *inuitus* dicitur qui repugnans cogitur. Repugnantibus itaque oculis, animo, voluntate, ac toto Cereris conatu, spontaneos fletus, & quidem vberrimos coerceri non potuisse sæpiùs erumpentes, fatetur vltrò. Quod autem huiusmodi fletus inauspicatissimi sint, atq; vltimum defleti periculum malo portendant omine, satis liquet ex Virg. Æn. 12. Vbi Turnus ex lacrymis Amatæ Reginæ, quæ eum incolumem adhuc, & validum, licet in prælia iturum deflebat, omen arripit mortis; sicque, obfirmatis animis Reginam alloquitur:

Ne, quæso, ne me lacrymis, neue omine tanto
Prosequere in duri certamina Martis euntem,
O' Mater; neq; enim Turno mora libera mortis.

Portendebant itaque & Cereris lacrymæ supremum natæ periculum, quam deflebat.

ET MANVS &c. Seriem infelicium prosequitur auspiciorum, feralibus feralia subnectens per particulam *Et* copulatiuam simul, & cumulatiuam. Liquescentibus itaque in lacrymas oculorum cataclysmis iniuriosas manuum immissiones, secreto quodam impulsu, ad pectoris tunsionem aggerat adnotatum. Porrò tundendi pectoris actus, vel pœnitentis est, vel summè dolentis; & ad vtrumque arbitror respexisse Poetam; nam & futurum erat, vt Cererem summoperè pœniteret soccordiæ suæ, quæ filiam raptoribus incustoditam deseruisset expositam; & summè eidem, cognitâ filiæ iacturâ, procul dubio, dolendum. Quod autem actus pœnitentis sit pectus tundere dextrâ, satis ex communi vsu compertum est; & patet ex Euangelico Publicano, qui nec audebat oculos in cælum attollere, sed percutiebat pectus suum &c Dolentis autem esse, innotescit ex pluribus Virg. locis, & primo quidem Æn. 4. Anna Didonis soror summo ob Germanæ mortem dolore correpta.

Vnguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat.

Æn. 11. Acestes in funere Alumni sui Palantis

Ducitur infœlix æuo confectus Acestes
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc vnguibus ora.

Æn. 12. Iuturna, cum ex Iunone audisset Turno suo mortem imminere: Germani fatum lugens:

Terq; quaterq; manu pectus percussit honestum.

quibus ex locis licet insuper adnotare, pectoris percussionem

nem in funeribus familiarem fuisse; ex quo necessariò deducitur, spontaneam huiusmodi manuum immissionem in pectus, non nisi vt ferale omen accipi potuisse; ideoq; iure à Cerere, inter, extremi mali prænuncios motus, enumerari. Quid autem manus sit, omnibus notissimum est.

INIVSSÆ TVNDVNT. Aliqui legunt *immissa tundunt*. Sed non cohærenter ad textum, qui spontaneos hos motus esse, conatur ostendere, vt patet. *Iniussa* autem inire exprimit spontaneam procedere actionem, cum idem sit, ac *non iussa*, quod autem nullius nutu fit, certe sponte fit. *Tundere* emphaticam hic habet significationem; nam non lenem quamlibet, sed acrem, ac vehementem importat percussionem, cum verbum sit, ex fabrorum malleo, incudem percutiente, deductum translatiue. Tundere itaque est, desperationis more, vibratis ictibus, pene atterere, & comminuere, vt eo magis spontaneus hic motus desperationem rerum se se omen ostenderet. Sed, ne in verbis tantum vim latere Poetam arbitreris, eum, Aegyptiacis maxime symbolis non negligas. Manum itaque auctoritatis, ac potestatis hieroglyphicum fuisse, memineris; quare, cum, prandente Vespasiano, humana in eius triclinium manus fuisset illata, respondisse ferunt Aruspices, summam rerum auctoritatem, potestatemq; ad ipsum peruenturam. Iterùm pectus, quippe cordis templum sit, & altare, sedes semper est habitum sapientiæ. Cum igitur sapientiam relegauerit Cereris pectus, cum filiam deserunt; cur non fieret, vt manus, nempè auctoritas Cereris, & potestas, quæ iam eo adducta fuerat, vt in Proserpinæ raptorem non posset, in ipsum pectus deseuiret, quod sapientiam abiiciens tantæ sibi causa fuerat iacturæ? Reatus certe sui pœnam persoluere decuit pectus illud, ideo à manu punitur, quæ pro flagello, in sacris literis, assumitur, dicente Iob. *Manus Domini te tetigit me &c.* Adde, manum, apud Aegyptios, operationis hieroglyphicum fuisse: cum itaque operationes Cereris, nempe eiusdem à filia discessus, ac diuturna absentia, in causa fuerant exitiorum; inte manus contra pectus iam militant, vt Cereris operationes contra ipsammet Cererem pugnare designentur. Ideò iniussæ manus tundunt.

PECTORA MIRANTIA. Quid sit pectus iam vidimus lib. 2. carm. 210. Hic pro sede cordis &c. vt mox supra assumitur: nam *manus* flagellum doloris præsignat mentabus, quo miserum Cereris cor acerbissime contunderetur, ac comminueretur. Aliqui *mærentia* pro *mirantia* legunt: sed frigidiori animi sensu, in quit Parthal. in hunc locum. Ego, quamuis non hoc ita vulgata recte lere, non adeo facile tamen secum iam hanc lectionem cum Parthal. damnauerim; nam cum spontanei mærores præsagia semper infortuniorum sint habiti, certe, qui *mærentia* legat, præsagium cumulat eruditè, non autem insulse, & frigide, vt aiebat cit. Auctor. *Mirantia* tamen lubentius lego, nam hæc locutio magis innititur Phylosophycis rudimentis: docent enim Phylosophi, potentiam motiuam in homine imperio dirigi voluntatis; cum autem voluntas in corde præcipuam dicatur cum Aristotile sedem habere; & manus, sine voluntatis imperio, in sedem cordis iniuriose moueri dicta fuerit, nil mirum, si pectus miretur manum se, præter ordinem naturæ, mouentem, ac pectus, iniussu voluntatis tundentem, hæc enim rei nouitas admiratione pareret, necesse omninò fuit.

SI BVXOS INFLARE VELIM &c. Insignis est vox illa, quam, ex Sophocle deprompta, retulit Germanus: *Omnia mœrentis adstrepunt*. Quare nil mirum, si, naturalem effectum imitatus Vates, Cereri, iam summe timenti, hilares etiam sonos adstrepuisse, eruditissime insinuet. Occurrit itaque per præoccupationem rhetoricam Ceres suasioni, quæ illi prudenter à Matre ingeri potuisset suadente, vt melancholicos humores, adhibitis dilueret symphonijs, ostenditque oblectamenta hæc ipsa in monstra sibi ferale portendentia conuerti. Quod si causam huius euentus quæras naturalem, memineris, melancholiam atrum esse venenum cordi hominis illapsum, eaq; pollens virtute, qua pollet Stellionis venenum illius, qui ex genere phalagiorum frequens in Apulia degit, lineà per tergum dicta diuersi coloris, pro ipsius animalis diuersitate; ita vt, si quem animal ex his aliquod momorderit, omnes odio habeat colores patiens, præter eum, quem referat mordentis linea dorsalis: atq; hinc facile intelliges, pectus tristi hoc imbutum humore tristibus tantum delectari, atq; à lætis omnibus, tanquam à perniciosissimis abhorrere; quod vtiq; nimia sæpe experientia comprobatur. Itaque & Ceres, se hoc ipsum experiri fatetur, vt Matri viam præcludat amulerum doloris suggerendi. *Si velim*. De particula conditionali dictum supra. *Volo* verbum est à voluntate deductum, eiusdemq; importans actum voluntatis. Porrò in duplici differentia voluntatis ponitur actus. Alius enim est *efficax*, ad quem scilicet sequitur intentum, &, nomine potentiæ suæ insignitus, *voluntas* absolute dicitur: alius est *inefficax*, & potius *velleitas*, quam voluntas, appellatur. Hunc prænotarunt sacræ paginæ, cum dixerint *vult, & non vult piger*; nam talis voluntas est, quæ nunquam ad executionem ducit intenti. Cum itaque hic de voluntate Cereris, quæ Dea crederetur, sermo sit, ac diuinum velle semper sit operatiuum, certe Vates, per verbum *velim* voluntatem notat efficacem, & operatiuam; quare idem fuit dicere *si velim*, ac dicere *si inflem*, erudite tamen hac circumlocutione est vsus, vt, quæ ex theologicis edocemur, innueret. *Inflare Buxos*. *Inflo* idem est, ac flatu immisso, turgentem facio; a folle videlicet deductum, qui flatu vtiq; turgescit: ponitur tamen antecedens hic pro consequenti: nam ex flatus immissione sequitur huiusmodi instrumentorum sonus: quare communiter etiam *tubam*, vel *calamos inflare* pro *tuba*, vel *tibia canere* vsurpatur; vt patet ex Virg. Georg. 2.

Inflauit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras.

Buxos autem inquit materiam ponens pro re signata, nempè pro tibijs ex buxo confectis, de quibus vide dicta lib. pri. carm. 210.

FERALE GEMISCVNT. Nomen aduerbiatum, more poetico est *Ferale*, idem sonans, ac funeste, lugubriter, dirè, exitiale, deductum videlicet à feralibus diebus, quibus epula in mortuorum sepulchra inferebantur: sic Dido, apud Virg. Æn. 4. iam moritura bubonem ferale canentem audit:

Solaq; culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.

iure itaque hoc aduerbiato nomine vtitur & Auctor noster, cum de funere Proserpinæ, quod mater pertimesceret, ageretur. Adde, certe buxum non potuisse, quin ferale gemisceret in casu, nam, vt vidimus lib. 2. carm. 110., extitit etiam in Ætnæis campis inter alias arbores tragicum Proserpinæ theatrum exornantes; ideo nil mirum si ferale gemiscat funeris conscia. *Gemiscere* idem est, ac gemitum edere, & quid suspirijs simile, ac fletibus, reddere. Sed verbo vtitur inchoatiuo duplici de causa, & acutissimè quidem. Prima est, vt sibi ipsi adamussim cohæreat in contextu: cum enim supra dixerit: *Si buxos inflare velim*, quibus verbis inchoatio sonationis exprimitur; sic respondendum a buxo fuerat, per inchoationem gemitum: secunda fuit, vt ostenderet tenerum Matris in filiam affectum, eiusdemq; quem ex tali sonitu conciperet, horrorem; nam tantus erat affectus in filiam, vt feralia de ipsa resonans instrumentum inflare vlteriùs, non permitteret, cum vix inchoatum gemitum audisset, ideoq; imperfectum & opus proscinderet, & gemitum, inflantia subducens ora: & tantus horror erat, vt vix inchoatum lugubrem sonum abrumperet, nec prosequi pateretur. Sed nota insuper vim verbi: nam *Gemiscere* propriè tantùm dicitur de animatis, & quidem rationabilibus, per translationem autem inanimatis hanc actionem attribuit buxis Vates, vt comprobet, quæ supra diximus, nempè *omnia mœrentis adstrepere*. Et porro, vt ait Ouid. in Epist.

Res est solliciti plena timoris Amor.

Amabat tenerrime filiam Ceres; ideòq & illi, solicitè admodum timebat: amantis autem, & solicito timore consternati est, vel auram quamlibet pertimescere. Adi Æneam, apud Virg. Æn. 2., qui, dum Patri, quem humeris sublatum ex patrijs eripiebat incendijs, paruuloque Iulo, quem manu ducebat, amans timeret, hæc de se ipso apud Didonem fatetur.

Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela; neq; aduerso glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent auræ; sonus excitat omnis
Suspensum, & pariter comitiq; onerique timentem.

Quantas autem in pectore timentis tragædias excitet terror, audi Turpilium in Leucadia:

Miseram terrent me omnia; maris scitus,
Scopuli, solitudo, sanctitudo Apollinis.

Audi Claudianum ipsum lib. in Eutrop. 2. sic de Leone dicentem:

Ecce leuis frondes à tergo concutit aura;
Credit tela Leo: valuit pro vulnere terror,
Impleuitq; vicem iaculi, vitamq; nocentem
Integer, & sola formidine saucius, efflat.

Quin immò valide adeò obsessum concutit pectus terror, vt monstra, Chimerasq; vndiq; in se ipsum effingat conspirantes, vt satis constat ex Didone, apud Virg. Æn. 4. cui, in summa rerum quiete.

Hinc

Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
Visa viri, nox cum terras obscura teneret &c.
Multaq; præterea Vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant: agit ipse furentem,
In somnis, ferus Æneas; semperq; relinqui
Sola sibi; semper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios deserta quærere terra.
Eumenidum, veluti demens, videt agmina, Pentheus,
Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas;
Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
Armatam facibus matrem, & serpentibus atris,
Cum fugit &c.

nil igitur mirum, si etiam Cereri, amanti simul, ac timenti, feralia omnia appareant; omnia terrorem augeant; atq; ipsa sibi monstra vndiq; effingat instantia.

SI QVATIAM TYMPANA. Ab inductione ostensiua, nullum sibi, apud Matrem, solatium superesse: sed horrores vndiq; ingruere; postquam Tibias, quæ, ob lasciuam sonitus dulcedinem, Veneri sacræ ferebantur, primo posuerit loco, ferale sibi dictitans insonantes, ad tympana progreditur, vt ab exclusione præcipuorum instrumentorum Cybeleis oblectationibus deseruientium, nulla sibi remanere oblectamenta concludat. *Quatio* pro *percutio* hic ponitur; vt in pari sensu Virg. Æn. 6.

Continuo sontes vltrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans &c.

De tympanis vide dicta lib. pri. carm. 208. Hic tantum nota acutissimum Vatis ingenium. Tibia Apollini prædilecta censebatur: atq; ideo in altera simulacri eius (quod Deli erat) manu tres insidebant Gratiæ (vt refert Pier. hierog. lib. 47.) quarum vna Lyram; Tibias altera; Fistulam, quæ media erat, gestaret: immò dona, legatur, ab Hyperboreis missa Cytharis, tibijs, ac fistula comitantibus. Tympana verò prædilecta Marti quis nesciat? His positis: decertasse inuicem Phœbum, Martemq; meminetis pro Virgine lib. pri. carm. 133. & seq.; sed incassum; nam despexit vtrumq; Flaua Ceres, vt ibidem dicebatur. Vates itaque, rei non immemor, eorum præcipuè instrumenta Deorum memorat, Cereris horrores augentia; quasi, spretos iam Deos vltores adesse, insinuet, occasionem nactos; vel quasi prodigiosè instrumenta ipsa ad sumendam de suorum contemptrice Deorum conspirent vindictam, vt fida Dijs appareant suis, in vltionem conspirantia.

TYMPANA REDDVNT MIHI PLANCTVM. Nota plenam venustate iterationem vocis *Tympana*, cum traductione coniunctam, vt pathetice magis decurrat Oratio; huiusmodi enim figuræ maxime pollent, in asseuerationibus, ac doloris affectibus. *Reddere* est *quod ab alio accepimus, eidem restituere*. Quoniam verò eum tympana sonum reddunt, quem à virtute pulsantis recipiunt, certe pro planctu *planctum* reddunt; nempè talem sonitum, qualem ex pulsato excutimus pectore; & qui iure hic *planctus* dicitur, nam aures non solum, sed & miserum Cereris cor molestissima profectò pulsatione verberabat. Vide de planctu dicta lib. 2. carm. 248. Hic sumitur pro funebri, ac ferali illo sonitu, quem ex dissonis eliciunt tympanis Bellatorum funeratores, exequiarum pompam comitantes. *Mihi* emphaticè additur; innuit enim additam afflictæ afflictionem ex ijs, ex quibus solamen quæreret, *mihi*, & non alijs, quasi me solam figNent affligendam.

AH' VEREOR &c. Expressis, validissimis vtiq;, terrorum causis, per reditionem, reuertitur ad patheticam sui timoris expressionem, vt aptè respondeant vltima primis; atq; epilogum imponat, claudens, orationi. *Ah'* interiectio dolentis est, ex nimio doloris ictu, ab inuitis etiam non semel erumpens; ideòq; aptissima ad summam doloris acerbitatem exprimendam. *Vereri* a verecundia videtur quodammodo deductum; notant enim verborum interpretes, proprium esse liberorum, & idem sonare, ac *cum ingenuo quodam timore metuere*. Errasse se nouerat Ceres, cum Filiam deseruerit; ideò pudore affecta metuebat, ne, sui ipsius causa, Filia, cui timebat, perijsset. Idcircò *Vereor*, inquit,

NE OMINA. Enumerata videlicet auguriorum series: nam quid sit omen, iam vidimus lib. pri. carm. 266.

PORTENDANT QVID VERI. *Portendere* est *portentis, seù prodigijs ostendere*: & ad auguriorum pertinet fidem. Partitiuo tamen vtitur, vt insinuet, se non omnem, ac plenam augurijs fidem præstare, ne nimio oppressa dolore optaret se posse mori: sed eo tamen adigi, vt, aliquid veritatis in illis contineri, suspicetur; atque indirectè monet futurum, vt qualibet minima pars ostentorum, quæ vera foret, nimiæ esset iacturæ.

HEV LONGÆ NOCVERE MORÆ. Iterata doloris eruptione in præstandam augurijs fidem inclinat; ac, per modum vaticinantis, verum asserit, quod pertimescit: quod vtiq; summe timentis est. *Heu* interiectio lamentantis est, & quasi erumpens dolentis exclamatio. *Longa* mensuram importat quantitatis extensæ, sed ad mensuram etiam, vt hic, transfertur temporis, ita vt idem sonet, ac *diuturna*. Sicq; in causam infortuniorum diuturnitatem temporis, quo esset apud Cybelem diuersata, vocat profectò Ceres. *Mora* in triplici hic ponitur significatione: primò vt mansionem significet, quam diutiùs Ceres, longè à Filia, apud Cybelem duxisset; à manendo enim *mansio*; à morando *mora* dicitur, vulgò *dimora*. Secundò vt retardationem importet ab opere assumendo; nam a custodia, quam Filiæ debuerat, abscedens, reassumptionem eiusdem custodiæ iam diutiùs retardauerat. Tertiò vt significet dilationem temporis, operi sine dilatione perficiendo, datam; nam Ceres, quæ illicò ad filiam redire debuerat, reditum in dies negligens distulerat. Hæ moræ igitur *nocuere*: hoc est damnum, & iniuriam intulerunt. Huc autem spectat & Horatianum illud: *Nocet empta dolore voluptas*; nam Ceres voluptatibus indulgens dolores messuit. Nouerat Ceres, Serpentem, Aquilâ longiùs ad prædam euagante, in eius nidum irrepere, oua; perfodere, diripere, ac deuastare: sed serò meminit, & premitur, se monita neglexisse columbæ, quæ nunquam stationem deserat, quandiù Vespertilionis caput insederit turri, vt, facto, edoceat, ne lato quidem vngue, deserendam filiarum innocentiam, tunc præcipuè, cum immunda cogitatio, quæ per Vespertilionem hieroglyphice signatur, animum titillat, vt euenisse vidimus Proserpinæ lib. pri. vbi legimus. . . *Teneram iam pronuba flamma pudorem*
Sollicitat, mistaq; tremit formidine votum.

ideò iure pessima omnia, ex sui ipsius diuturna absentia, verè nimis augurabatur; atq; idcircò pathetico hoc ad modum Epiphonemate claudit orationem.

PROCVL IRRITA VENTI &c. Per insertam Prosopopeiam, Cybelis responsionem iam subdit, quæ & irritum iubeat metum esse, & Iouis Patris erga filiam memoret protectricem beneuolentiam fęlicitatis prædem; ac tandem concessa discedendi facultate fausta omnia precetur, ac reditum imploret feliciorem.

CYBELE SVBICIT. Ne mireris, si, hoc loco, *Cybele* scripserit; sicut & lib. pri. *Turrigeramq; petit Cybelem* cum, nuper in antecactis, Cybellem scripserit: *tali compellat voce Cybellem*, nam *Cybele*, ex natura sua, anapestus est. Ast consueuere Poetæ per epenthesi litteram *l* geminatam interponere, vt metro interdum meliùs deseruiat. Hic igitur naturam, ibi verò figuram secutus est Vates. De Cybele satis dictum loco cit. lib. pri. *Subicit* per Syncop. ponitur pro subijcit, vt prima rite corripiatur: subijcere autem hic *subdere* est, vulgò *soggiungere*. Sicq; viam aperit responsioni per Prosopopeiam efferendæ. Tantum nota, quam graphicè naturam imitetur Vates; proprium enim maternì, amantisq; affectus est, vix audita ex chari pignoris ore expressione doloris, consolationem illicò ingerere. Ideo omittit hic Auctor particulas ad transitum facientes, quibus alibi vsus fuerat, vt dixerat: *vix ea &c.* vt moras omnes ipso loquendi more perrumpat.

VENTI FERANT PROCVL &c. Responsio Ideæ Matris consolatoria ad Cererem hæc est; atque ab execratione in enarratam sinistrorum ominum seriem exorditur. De Ventis plura sparsim diximus. Hic pro quacumq; vehementi aeris agitatione sumitur Ventus. Quatuor autem sunt Venti principales, nempe Boreas ab Arcto spirans: Notus, seù Aquilo ex aduersa fronte meridionali; Eurus ab ortu; & Zephyrus serò vespere missus adest: Venti autem, quasi secundarij innumeri fere sunt: sed nihil ad rem nostram pertinet eosdem recensere; dummodò *Ferant Venti*: Prouerbij locum obtinuit, vt quæ carent effectu, à ventis ferri dicantur. Hinc Tibullus erudite inquit:

Hæc mihi fingebam, quæ nunc Eurusq;, Notusq;
Iactat odoratos vota per Armenios.

Hinc Catullus pariter in Epithal. hæc habet:

Quæ cuncta aerij discerpunt irrita venti.

& iterum

Irrita ventosæ linquens promissa procellæ.

Consimili etiam modo Ouidiana Penelope ait:

Fallar: & hoc crimen tenues vanescat in auras.

atq; eiusdem Dido eodem vsa prouerbio sic latur:

Atq; idem venti vela, fidemq; ferent.

Virg.,

Virg., ab hoc eodem adagio non alienus, de Turno, fugientem Æneæ laruam insectante, Æn. 10. inquit:

Talia vociferans sequitur, strictumq; coruscat
Mucronem. nec ferro videt sua gaudia ventos.

& Æn. 11., de Arunte loquens, qui, vt bellatricem Camillam interficere posset, Apollinem in vota vocauerat, se inglorium subinde in Patriam libenter rediturum protestatus; hæc habet:

. . . . . . Reducem vt patria alta videret
Non dedit: inq; Notos vocem vertêre procella.

hoc igitur eodem prouerbio vtitur & Cybele hic, vt vana iubeat esse auguria Cereris animum terrentia, atq;, execratione sua, ventis ea in ludibrium consecrat; *Venti ferant procul &c.* Superfluum videri posset fortassis aduerb. *procul*, nam, si venti aliquid ferant, certe longe ferunt ab eo, à quo illud auferunt. Sed non sine mysterio, & eruditione additum agnosco; nam primo *Procul* signat hic, non quamcumq; distantiam, sed vltimam distantiæ partem, ab ipsa Cerero remotissimam. Sic enim acceptum nouimus aduerb. *procul* ab ipso Virg. Æn. 5.

Ipsa caput tonsa folijs euinctus oliuæ
Stans procul in prora pateram tenet &c.

vbi Seruius, *procul*, inquit, in prora, hoc est *in extrema parte proræ*, ita vt vlterius, seu longius prouehi non posset. Secundò aduerte, quod, quæ a ventis afferenda feruntur, obresistentiam passi, non possunt primo afferri ventorum impetu, & dissipari; sed diutiùs longius asportantur, cedentin paulatim resistentia passi, & succrescente impetu agentis, facilè tandem dissoluuntur. Tertiò aduerte, Cybelem dixisse *Venti ferant dicta*, cum autem dictum ex voce constet, & vox nil aliud sit, quam sonus, ex repercusso, diuerberatoq; aere proueniens, certum est, sonum, non statim, ac vento deferri incipit, interire. sed ad certam vsq; distantiam propagari; ita tamen, vt paulatim decrescat, donec, longiùs ferente vento, omninò in aerem euanescat. His itaq, consideratis, non satis Cybeli fuit dicere *dicta ferant*; sed *procul*, inquit, *ferant*: hoc est, *quam longissimè ferant*, vt omninò euanescentia, in nihilum cadant irrita. Sed dices, intentum Cybeles non fuisse, vt dicta solum, seù voces in ventum dissoluerentur; sed res ipsas per voces significatas dissolui voluisse. Optime quidem. Sed magis hinc meam roborat assertionem: nam cum magis consistentes sint res, quam voces, diuturniori ventorum vectatione indigebant, vt dissipatæ interirent. Subdes, res consistentes in ventum dissolui non posse. Sed aduerte me non dixisse absolutè *consistentes*; sed magis, comparatiuè ad vocem, consistentes; nam Cybele non considerabat portenta a Cerere enarrata, vt res reales, & subsistentes, sed vt laruas, ab imaginatiua læsa efformatas: Laruas autem in ventos dissolui, sed non nisi diuturna ventorum agitatione, patet ex Virg. Æn. 4., vbi laruatus visibili specie Mercurius,

Mortales visus medio sermone reliquit;
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.

Immò Æn. pariter 9. laruatus Apollo specie item visibili,

Mortales medio aspectus sermone reliquit;
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.

Quarè nil mirum, si & Cybelem longissimam ventorum vectationem laruis portentorum imprecetur, vt pereant *Venti ferant*; & *procul ferant dicta*, infortunium videlicet ominantia; seù somniata omina, dictis Cereris expressa, & *ferant irrita*, hoc est *non rata, cassa, vana, atq; in nihilum recidentia*. In quo sensu eodem vocabulo vsus est etiam Virg. Ecl. 4., cum inquit:

Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetuâ soluent formidine terras.

NON TANTA TONANTI SEGNITIES &c. Execratis infortuniorum augurijs; tacitè redarguit Cererem de nimia in Iouem diffidentia; & non timendum ijs, qui Iouem habeant assertorem expressè docet, vt sic causas assignans, cur omnia Cereri in tutò esse debeant, validissimam afflictæ adhibeat consolationem. Particula negatiua cadit supra verbum *est*, quod tacite subintelligitur, sed artificiose per Synecd. fig. reticetur, ne mora consolatorijs vocibus inijciatur. *Tanta*; subintellige correlatiuum *Quanta* in eo esset admittenda, ad hoc vt passis sederet manibus, Filia periclitante; reticetur autem per eamdem figuram, eâdemq; de causa. Remordet verò implicitè Epycureorum sententiam, quæ, vt diximus alibi, Deum dormientem effingens, nullam inferiorum curam habere, dictitabat. *Segnities* idem est, ac socordia, tarditas, stupiditas, & negligentia rerum agendarum: & hinc *segne*, quasi *sine igne* cor illud dicitur, quod inferiorem molaris machinæ lapidem, in suis motibus æmulatur. At quomodò sine igne, ad vindicandam ab infortunijs filiam esse posset Iupiter, qui ignea semper tela coruscans credebatur? De antonomastico Iouis nomine *Tonantis* vide dicta lib. pri. carm. 38.

VT NON MITTAT FVLMINA. Coniunctio causatiua finalis est particula illa *vt*, ratione cuius, hæc à Ioue segnities prohibeatur. *Non mittat*; mitti vocabulo vsa est; seu virtualiter idem sonat, ac vibret, iaculetur &c. in offendere attentantem: nam quamuis lente decideret fulmen, mortalem semper tamen in ictum decidet. De fulminibus vide dicta lib. pri. carm. 97.

PRO PIGNORE. Cur filia nomine pignoris exprimatur vide lib. pri. carm. 178. Præpositio autem *Pro* idem sonat, ac *in fauorem*, seù *ad defensionem*. In primo sensu Virg. Æn. 9.

Tu, Dea, tu præsens nostro succurre labori &c.
Si qua tuis vnquam pro me Pater Hyrtacus aris
Dona tulit &c.

in secundo verò sensu eodem lib. habetur vbi sic:

Ipsi intus dextrâ, ac lævâ pro turribus adstant
Armati ferro, & cristis capita alta coruscis.

hic propriè defensionem importat: sed quia certè, qui aliquem defendit, illi fauet, in vtroque sensu bellè cadet.

I TAMEN &c. Concedentis est, hoc loco, non imperantis; eo pacto, quo apud Virg. Aen. 6. Deiphobus:

I decus, I nostrum; melioribus vtere Fatis.

concedit enim discessum; sed reditum iubet, postquam vana conspexerit, quæ suspicetur, ac sic terrores exuerit; quod ita auguratur, vt pro certo ponat, quo magis afflictam consoletur. *Tamen*, coniunctio aduersatiua, idem sonat, ac *nihilominus*, seù *his non obstantibus*. Emphaticè autem ponitur, vt scilicet confirmet Cybele vana omnia fore, quæ Ceres metueret, & nullam esse abeundi necessitatem, licet abire concederet.

ET REVERTERE. Subintellige *ad nos*. Sicq; noueris particulam *Et* aduerbium hic ordinis esse, idem, ac *deindè*. I, vt vera videas, quæ dixerim, non quæ suspicaris; deindè reuertere, *Reuerti* verò est *retro verti*, idest a loco, ad quem quis adierit, ad locum, vnde abierit.

NVLLO CASV TVRBATA. Pium augurium: sed non fœlix, quia successu caruit. *Casus* hic ponitur pro calamitate, infortunio, ac clade: & *casus* dicitur quia cadat, seù accidat præter, & contra intentum operantis. Porrò turbatio Cereris ex apprehenso Proserpinæ infortunio proueniebat; quare, si nullum illi accidisse comperisset, securum etiam fuisset, vt nulla vlteriùs perturbatione quateretur; nam remota causa remouetur effectus. Sed fallebant Cybelem vaticinia non Cererem.

Disce (vt ad moralia tandem regrediamur) disce Mundi, & carnis fallacias adblandientis, ac vanam esse Animæ ruinam insinuantis, cum se expedire statuit ratio, vt periclitanti animæ opem, si quam viam inuenerit, ferat. Iam vidimus in Cerere rationis facultatem expressam, quæ, cognitâ, per visum, ab Angelo custodiente immissum, terrâ peccantis animæ captiuitate, exilit, vt iacturam reparet, si fieri possit. Iam, in Cybele, quæ mater dicitur, nostri generis humanitatem, seù carnem ipsam, agnoscas; & in eâdem, quæ terra dicitur esse, mundum contempleris. Ratio, valedicendum carni, sanguini, ac mundo, eorumq;, quibus infuscatur, delicijs, illecebrisq; profectò agnoscit, vt periclitanti accurrat animæ; sed non audet, nisi ex capriola hac Cybele, obtenta facultate. Eam alloquitur; terrores exprimit suos; delicias ab ea exhibitas in tortores conuerti profitetur, dum animam cogitat pereuntem. Caro, & Mundus suadent, scrupulos esse inanes, vmbratiles terrores, & melancholici humoris effectus, propriæ visiones infelicitatis; concionatorum voces terriculamenta esse puerorum; monita Sacerdotum Hypochrisis fomenta esse; inspirationes, ab Angelo, vel Deo ipso, immissas, deliramenta esse animi se ipsum decipientis: *Procul irrita ferant ista venti*, inquiunt, cum de horrendo Dei Iudicio subeundo, ac de Gehenna sustinenda, mentio inciderit: Clemens Deus est, & misericors, opera manuum suarum ne despiciat. Verùm, ne videantur, saluti moram inijcere, velle; facultatem abeundi concedunt: *I tamen*: verum conditionatam concedunt, non absolutam: *I tamen; sed & reuertere nullo turbata casu*: quasi dixerint: Perge: Animam, quam perditam suspicaris, inquire; at, cum ipsam adhùc in te esse reperaris; cum noueris Deum, assertorem tui, eam Clypeo pietatis munitam reddere; reuertere, vt delicijs fruamur, vt rosis

co-

coronemur. Proh' indepressæ adhùc vaferrimorum hostium fallaciæ, quæ, dum adblandientes lingunt, mortalia infligunt vulnera, quo redeamus canes ad vomitum, incitantia. Insidias fuge, qui sapis; rumpe moras, ac præcipita, dum præcipitare potestas, vt Mercurius ait Aeneam admonens Aen. 4. vt citiùs à Didone discederet. Sed iam ex Italæ Cheli Cereris, ac Cybeles dialogismos extorqueamus, ne latium tantummodò colere videamur.

Non più, dicea, di Frigia entr' al confine
Fermar mi lice, ò sacra Madre, il piede.
Ch' io rieda, al fin, dou' in perpetue brine
Dell' Etna il giogo incanutito siede,
Vuol l'affetto materno, e con le spine
D'aspre cure mordaci il cuor mi fiede;
Ed il caro mio pegno, à ciechi inganni
Esposto di sua età, stringe gl' affanni.
Non son, sì ch' io non tema, à miei desiri
Fidi à bastanza i, benche ferrei, tetti,
Ch', opra più de Ciclopi, il tempo ammiri.
Temo scoperti à chi rapir s'affretti
Del chiuso acciaio i più nascosti giri
Dalla fama loquace; e, 'n suoi distretti,
Che non celi à bastanza il mio tesoro
Sicilia infida, in ripensar, mi moro.
Troppo celebri al Mondo, e troppo chiari
Son dell' Isola insigne i fasti altieri;
Perch' il maggiore ad occultarsi impari.
S' il caro pegno hò di serbar pensieri,
Scieglier m'è d'huopo, anche del nome auari,
Per più franca magion, lidi stranieri;
Già che d'Etna vicin la fiamma, il tuono
Tacer non puon di nostra stanza il dono.
Anzi, perche non manchi al mio timore
Di funeste sembianze esca incessante,
Sturba il sogno crudel notturne l'hore;
E cent' ombre d'horror porta volante:
Mille spettri rauuiso; e mille al cuore
Nodi auuolge di gel la turba errante;
E, qual' hor riede à campeggiar, la luce
Cinto d'infauste note il dì m'adduce.
Quante volte nel suol questa di spiche
Bionda corona, ond' io m'adorno il crine,
Volontaria s'atterra, e dell' amiche
Chiome abbandona il natural confine!
Quante i fonti del latte onde nemiche
Sgorgan di sangue, al presagir rouine:
E, lor mal grado, i mesti lumi in tanto
Versan, tratti dal cuor, fiumi di pianto!
La man (che più?) ch' esser douria riparo
Dall' esterne violenze al fianco, al petto,
Ribellante s'infuria; e'l, già sì caro,
Tempio del cuore hà d'arietar diletto;
Fù del voler ministra: hor gl' è discaro
Di serua il nome; e ne depon l'effetto:
Stupisce il sen, che, dell' impero adonta,
L'empia del suo signor la rocca affronta. Voluntas in corde: cor in pectore.
Se de cordogli miei, delle tiranne
Passion dell' alma, ad ammansar gli sdegni,
Prendo de Flauti ad animar le canne;
Gemiti di dolor, funebri segni
Rendon di morte; onde viè più s'affanne
Lo spirto all'hor, che respirar s'ingegni.
E se batter vuò i timpani suonanti
Mi rimbomban sù 'l cuor flagelli, e pianti.
Ah ch' io pauento (e voglia il Ciel, ch' io menta)
Che di mille portenti in van non cada
L'vnita serie, al tormentarmi intenta:
Di veraci sciagure, ahi, che la spada
Pur troppo à danni miei, cred' io, s'auuenta;
Mentr' i Cimbali tuoi tengonmi à bada.
Troppo nel deliciar lunghe dimore
Trassi: ed, in tanto, ogni mio ben si muore.
Lungi gl' augurij horrendi; e'l duol, che t'ange,
Seco se'n porti, e gli disperda il vento,
Berecinthia soggionse. In van si frange
Dal terror la tua pace: e non fia spento
Del Tonante l'ardor, s'empia falange
Ardisca, vn germe suo render scontento.
Mentr' i fulmini scuote, e no 'l trascura;
Gl' è di Gioue il tuo pegno: Ei t'assicura.
Mà de gl' inganni, ond' il tuo cuor s'infesta,
Perch' il toglier le larue, il fugar l'ombre,
Più, ch' al mio dire, à gl' occhi tuoi s'aspetta,
Vattene pur (ch' io no 'l contendo) e sgombre
Vista d'amor ciò, ch' il timor sospetta;
Ne più 'l vano terror l'alma t'ingombre.
Vanne: e, visto ch' haurai, che non frastorna
Caso alcuno il tuo ben, lieta ritorna.

Obtentâ itaque iam & nos veniâ, Cererem, cum Auctore nostro, prosequamur euntem.

Hæc vbi; digreditur templis: sed nulla ruenti
Mobilitas: tardos queritur non ire iugales;
Immeritasq; mouens alterno verbere pinnas,
Sicaniam quærit, cum nec dum ascenderit Idam
Cuncta pauet; speratq; nihil. Sic æstuat ales,
Quæ teneros humili fetus commiserit orno
Allatura cibos, & plurima cogitat absens;
Ne gracilem ventus decusserit arbore nidum;
Ne furtum pateant homini; neù præda colubris.

HÆC VBI &c. Redeuntis in Siciliam Cereris iter prosequitur Vates: viam celerrimè conficiendi adnotat desiderium; anxietates animi describit, ac tandem concinna similitudine exprimit.

HÆC VBI &c. Diuersâ vtitur interpunctione Parrhas. sic scribens *Hæc, vbi digreditur &c.* ac subindè per parenthesim ponit verba illa: *sed nulla ruenti mobilitas*. Accipit itaque Parrhas. pronomen *hæc*, vt Cereris demonstratiuum; & particulam *vbi* explicat per *statim ac &c.* Ego, bona tanti Auctoris pace, libentiùs meo, atq; Heinsiano codici acquiesco, & notatam in eo interpunctionem lubens admitto; ita vt pronomen *hæc*, non ad Cererem, sed ad mutua inter Cybelem, & Cererem colloquia referatur; & sensus sit. *Vbi hæc*, idest vix hæc inuicem verba audita, & reddita fuere, cum *Digreditur templis &c.* Nec dicas textum, hoc pacto expositum, amphibologiam pati, cum in obscuro remaneat quænam ex alterutra digrediatur. Quænam enim abscedat, ni quæ veniam petierit abeundi? Immò Parrhasiana quidem lectio non amphibologiam tantum, sed & errorem induceret; nam pronomen *hæc* si esset demonstratiuum personæ, eam certè designaret, quæ vltimo loco posita fuerat, nempè Cybelem vltimo loquentem, vt patet ex dictis de hoc pronomine lib. 2. carm. 20. Itaque, firma remanente vulgata, iam prosequor.

DIGREDITVR TEMPLIS. *Digredior* est idem, ac *de loco gradior*, vt patet ex Virg. Æn. 3.

Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis.

Aduerte autem Vatis artificium, qui non memoret, hic, aptatos currus, dracones in fræna vocatos &c. sed omnia iam parata supponuntur, ne mora digredienti iniiceretur. *Templis* locum à quo discesserit notat, nempè templum illud, de quo nos lib. pri. carm. 101.

SED NVLLA RVENTI MOBILITAS. Subaudi *Videtur*

adesse, vel sufficere, quod per Synecd. fig. reticetur. *Sed* coniunctio aduersatiua est, nam a digrediente Cerere separat, quam optasset, celeritatem, illique aduersantem coniungit tarditatem, non absolutam quidem, sed respectiuam, spectata scilicet itinerantis impatientia. Porrò tantam esse solicitæ mentis velocitatem vidimus, lib. 2. carm. 201. vt, quidquid velocissimum est, tardum non tantummodo, sed & immobile dici posse videatur, si cum ipsa mentis pernicissima velocitate comparetur: quarè iure ait Salustius, *animo cupienti nil satis festinari*, cui inhærens Leo Sempronius, egregius nostri temporis Vates, in suo Boemundo cantu primo cupientis animi impatientiam aptissimè delineat in Corbano Persarum Regis filio, qui toto impetu ferebatur, vt Antiochiæ, cui ab armis Christianis metuebat, auxiliarijs suis copijs, opportunus adesset, sic enim ait Vates cit.

Grebbe selue, alti monti, e piche valli
Con passi velocissimi diuora;
E sembra à lui, per quegl' alpestri calli,
Vn secolo ogni giorno, vn lustro vn' hora.
Sospira, e troppo longhe, ampi interualli,
Desio di guerreggiar sù l'inamora;
E vorrebbe improuiso, alto guerriero,
Hauer alato il piè, come il pensiero.

Quod si quæras Salustiani illius effati rationem naturalem, memineris, quod nos latè docuimus in Physicis, nempè tempus, quod *est mensura motus secundùm prius, & posterius*, esse tamen & ipsum mensurabile alia exactiori mensura: Quare diximus, ly *mensura*, seu, vt alij dicunt, *numerus*, in definitione temporis, actiue sumi posse simul, & passiue: actiue quidem, quatenùs tempus (idest motus cælestium circulationum) mensura est omnes alios mensurans motus: passiue verò, quatenus & ipsum tempus mensurabile est, vt dicebamus. Inquirentes autem, quænam possit esse hæc temporis mensura, cum de ratione mensuræ, viderimus, essentialiter esse, vt minima sit, vniformis, & indiuisibilis, vel saltem vt indiuisibilis accepta, statuimus ibi, nil aptius esse ad mensuram temporis constituendam, quam sit cognitio ipsa nostra; & desumebamus nostræ veritatem assertionis ex Aristotile 4. Phys. tex. 97., vbi sic habet: *at verò non sine mutatione tempus esse videtur; nam cum ipsi nihil mente mutamur, aut non aduertimus nos esse mutatos, non videtur nobis tempus fuisse*. Cum itaque mutatio mentis non fiat nisi per nouas, ac nouas, cognitiones, inuicem succedentes, vel recedentes, clare sequitur, quod mensura temporis sit cognitio, quæ certè minima est, & conditiones omninò habet ad rationem mensuræ requisitas. Quo posito memineris etiam, tempus esse continuum, successiuum, in quo cum nullum detur instans indiuisibile, vt nos in Phys. latè probauimus, nulla est temporis pars, adeò exigua, qua minor semper, & minor, assignari non possit: ex quo prouenit, vt, quo minutiores per partes tempus metimur, eo in longum magis protrahatur diuisio, ac consequenter breuissima quæq; pars temporis in infinitum fere protensa interdum videatur: cum itaque, cateruatim stipatæ, sibi inuicem velocissimæ succedant iteratæ cognitiones, minutim adeò tempus diuidunt, vt protrahere in infinitum ferè videantur. Hinc est, vt ægroti, breuissimas quasque noctes dum transigunt insomnes, æternas esse, lamententur, quia scilicet sensu doloris affecti, dum supra dolorem ipsum innumeras fere aglomerant reflexiones, tempus diuidentes, in infinitum fere illud protrahant, diuidendo: Ex quo factum, vt postulauerit quis à Natura, vt horas voluptatis constitueret æquè longas, ac horas tristitiæ. Ceres itaque, summo affecta mœrore, ac doloris sui stimulis solicitata, & desiderio iter, in ictu oculi, conficiendi accensa, succedentes iterabat reflexiones supra dolorem ipsum suum, causasq;, ac circumstantias malorum, quorum imagine agitabatur, atqs supra viam ipsam, quam momento temporis conficere optasset, & iterabat adeò, vt quodlibet, vel breuissimum, tempus, subtilissimis hisce mensuris, dimeriens, ac diuidens, longissimum reputaret; & consequenter, ex tam minutatim diuiso tempore, motus mensurans deferentium draconum, nullam in illis velocitatem esse arbitraretur, cum tam diuturno, iuxta ipsius existimationem, tempore mouerentur; & quo mobilior esset suarum volatus cogitationum, eo immobilior illi videretur quidquid rapidissimam earumdem cognitionum successionem non æquaret in motu. Ideò *nulla mobilitas* sufficere videbatur *ruenti*, à *ruo*. *Ruere* autem est *festinare*, seù potiùs *præcipiti cursu deferri*, vt patet ex Virg. Æn. 10., vbi Æneas, toto in se impetu, ac celeritate delatum increpans Lausum, sic ait:

Quo moriture ruis? maioraq; viribus audes?

Et Æn. 12. Hilum in prælia præcipiti se conijcientem cursu, ab Æuca occisum, sic describit Vates:

Ille ruenti Hilo, animisq; immane frementi
Occurrit, telumq; intorta ad tempora torquet.

Ruebat itaque & Ceres præcipiti Draconum celeritate deuecta; sed tamen nulla adhùc eorum videbatur mobilitas, quæ præcurrentem desideriorum volatum non attingeret. Alij legunt *sat nulla ruenti mobilitas*, quod non improbo.

QVÆRITVR, NON IRE TARDOS IVGALES. Desideriorum quoties æstuat feruor, si ea, quibus, ad finem adimplendorum, vtimur non satis correspondeant votis, indignari, in lamentationes irrumpere, atq; ijsdem exprobrare solemus; quarè, naturam imitatus Auctor Cererem inducit de tarditate draconum conquerentem. Metalepsim habet verbum quæritur hic; nam ex querimonijs indignationem, ex indignatione exprobrationes subijcit intelligendas. *Iugales* à iugo, cui addicti essent, Dracones appellat, de quibus vide lib. pri. carm. 180. & *Tardos* vocat, non quia tales de facto essent, cum immò ruerent toto volantes impetu; sed quia tales viderentur, iuxta dicta: Sic etiam intellige particulas *non ire*, nempè non absolutè, sed comparatiuè ad mentem præcurrentem.

ET MOVENS &c. Rarò euenit, vt ijs, quibus indignamur, pœnam aliquam non inferamus, si liceat, vlciscentes. Ideò Vates, naturam & hic secutus, Cererem flagello dracones diuexantem notat: *Et mouens*; hoc est incitans, irritans, atq; ad velociorem motum impellens.

PINNAS IMMERITAS. Aligeros fuisse Cereris dracones iam vidimus loco cit. lib. pri. *Pinnas* itaque alas vocat, nam *pinna*, seù *penna* (idem enim sunt) propriè dura illa alarum est, vt alibi diximus, pluma verò reliquo mollior corpori. Partem pro toto positam hic non ambigo. Sed nota Poetæ sedulitatem. Alarum fuerat velocitatem intendere; & quia, ad votum, accelerare non videbantur, visæ in dominam peccare, ab eadem præcipuè puniuntur, id ferente Cereris indignatione, sed ira, quippe semper cæca, punit *immeritas*; hoc est non merentes castigationem; nam quantum poterant, licet non quantum hera voluisset, accelerabant. *Pennas* legit non pinnas Heinsius, sed nobiscum coincidit, vt ex dictis. *Immeritò mouens pinnas* legit Parthas. sed immeritò, nam immeritus significationem habet actiuam, cum à verbo deponenti *mereor* efformetur: Pœnæ autem passiuè tantum dici possent *immeritæ*, vulgò *non meritate*. Pinnæ autem actiuè dicuntur *immeritæ*; hoc est, castigationem quæ non merebantur illatam.

ALTERNO VERBERE. De verberibus vide lib. 2. carm. 197. *Alternum* autem dicitur, quod modo vni, modo alteri permutatis successiuè vicibus incessanter infligitur; vulgò *à vicenda*, seù *hor l'vna, hor l'altra incessantemente battendo*. Ex quo vides, ad oculum, expressam Cereris itinerantis impatientiam, ab effectibus vtiq; mirificè amplificatam.

QVÆRIT SICANIAM. Id vt habeamus, quærimus, quod non habemus; ideò *Quærit*, hoc loco pro eodem vsurpatur, ac *vellet tenere*, *vellet attigisse Sicaniam*, de qua satis dix. lib. 2. carm. 160. Sic in eodem sensu Virg. Æn. 9. verbum *quæres* vsurpat, dum de Laridis dextera ab hoste amputata, inquit:

Te decisa suum, Laride, dextera quærit
Semianimesq; micant digiti, ferrumq; retractant.

CVM NEC DVM ASCENDERIT IDAM. Ab impossibili, quod, vt possibile, optari videretur, impatientiam Cereris adauget. *Cum* aduerb. temporis est, vulgò *in tempo che*. *Nec dum*. Parthas. *nondum* legit; sed in idem recidit; vulgò *non ancora*. *Ascenderit Idam*. Discedenti è Cybeles templo, iterque in Siciliam facienti, superandus erat mons primò; nam templum illud in conuallibus Idæ, & cui scilicet immineret oppositum Siciliæ montis cliuo, positum fuisse, innuit, in sua ipsa inuocatione ad Matrem, Proserpina, dum raperetur, inclamans:

Mater io, seù te phrygijs in vallibus Ida &c.

ideò aptè *cum nec dum ascenderit*; nam *ascendere*, ex *ad*, & *scando* compositum, idem est, ac *sursum scandere*, seù *ad altiorem progredi sublimitatem*. *Idam* autem dixit, hoc est Idæ verticem, totum videlicet pro summa parte, seù pro semita summam superante partem Idæ montis, in qua, Siciliam, quæ adhùc longissimè distaret, obtinere, impossibile fuerat.

CVNCTA PAVET &c. Effectum, affectumq; descripserat impatientiæ; iam causas notat, nempe pauorem, ac des-

desperationem, quorum affectuum stimulis, veluti Orestes furijs, vehementissimè agitabatur Cereris animus. *Cuncta pauet*: hoc est omnia, & singula, quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur, summâ animi anxietate perpendens, vt solicitæ mentis proprium est, infausta omnia ominabatur, ac ideò ex omnibus pauorem contrahebat. *Pauor* verò, a quo *Paueo*, est timor vehemens adeò, vt loco moueat mentem; vnde illud Liuij: Pauor sapientiam omnem mihi ex animo expulerat. Hoc ipso, nil mirum, si & Ceres prudentia nudaretur, ita vt, & velocissimum sui cursus motum tardum putaret, & immeritos plecteret Iugales, & Sicaniam, in Ida, cuperet obtinuisse; & eo tandem adducta esset, vt ne in spem quidem solatij erigi posset.

SPERATQ; NIHIL. Sola spes, inquit Cic. Inuect. 4. in Catil., hominem in miserijs consolari solet; ex quo fit, vt, vel vitreo pede, homines, montium prærupta scandere se posse, confidant, si spem habeant ducem; vt rectè adnotauit Bracciol. de Cruce lib. 18., dum spei effigiem describens ait:

Colei che chiusa in quel suo verde manto
Sì tardo hà 'l piede, e baldanzosa in fronte
Sembra pur consolarsi, anche nel pianto,
Ne teme le minaccie, e soffre l'onte,
Quella è la speme: e i desir vani à canto
Le son cortegg[i]o, e salgon seco il monte.
Mà vedi quei, che son legati, e dietro
Corron aspro sentier con piè di vetro.

quarè, vt, spe miseros nunquam destitui, ostentarent antiqui, spei symbolum Oleam erexere; nam sicuti semper viret Olea, & nullis temporum iniurijs viriditate spoliatur; sic spes nulli miseriarum cedit inclementiæ, sed virescit semper, & , miserijs vndiq; circumsepta, inuitis adhùc illis efflorescit. Ad quæ omnia respiciens Italus quidam cecinit:

La speranza è vna chimera
Che la vuole, sempre l'hà.

Immò effinxerunt Poetæ, spem non vnicam esse, sed plures, quo faciliùs vnicuiq; aliqua adesse possit; easq; omnes Erebo, & Nocte progenitas dictitarunt, vt refert Mythol. Nat. Com. lib. 3. cap. 4., vt innuerent, spem è medijs ærumnis, ex dolorum profundo, atq; ex ipsis pressurarum tenebris emergere. Quarè infelicem nimium esse profectò dixeris eum, qui etiam spei lenocinio destituatur. Talis autem indicatur Ceres, quæ omnia expauescere dicitur, nil sperare nulla enim expectatione boni definita, nec dicere quidem poterat; *post tenebras spero lucem*, aut saltem indefinitè dum *spiro, spero*. Cum itaque status huiusmodi damnatorum sit, satis constat, Cereris tormentum inferni æquiparari supplicijs. Ex quo vides, quam altè assurgat pathetica illius afflictionis expressio.

SIC ÆSTVAT ALES &c. A simili, seù, quod idem est, per comparationem à pari, anxium Cereris motum amplificat adhùc. Similitudinem autem desumit ab aui, de pullis in nido solicita relictis; eo proportionaliter pacto, quo Papinius, adnotante Parrhasio, comparatione vtitur auis nidum construere molientis, sic, licet in diuersa prorsùs materia, decantans:

Qualis vicino volucris iam sedula partu,
Iamq; timens, qua fronde domum suspendat inanem
Prouidet hinc ventos, hinc anxia cogitat angues
Hinc homines &c.

De aduerbio assimilatiuo *Sic* alibi sæpiùs dix. De verbo item *æstuat* plura egimus lib. 2. carm. 137. Sed ex ijs, quæ ibi diximus, & locum non habere in affectu timoris adnotauimus, patet, non in eodem sensu fuisse hic vsurpatum: quare vlteriùs remanet explicandum. *Æstuare* itaque dicitur mare, cum fluentibus, ac refluentibus vndis agitatur, & modò in hanc, modò in illam partem impellitur; atq;, hinc deducta metaphora, *æstuare* dicitur animus, dum, inter accedentes, recedentesq; affectuum, curarumq; varietates, fluctuat anceps, eo pacto, quo Exartum recens amantem describit Bracciol. lib. 18., cum ait:

Mà del nuouo Amator la dubia mente
Ne i contrarij voler seco discorda:
A se stesso d'amar niega, consente;
Et hor co i sensi, hor con ragion s'accorda.
Pallido è fatto; e, 'l velenoso dente,
Ben dimostra di fuor, com' entro morda &c.

Atque, in hoc eodem sensu vtitur Vates hic verbo illo *æstuat*, vt scilicet fluctuationem exprimat affectuum, qua anxia premitur Ceres. *Ales* autem ab alis dicitur quodlibet volantis familiæ indiuiduum.

QVÆ COMMISERIT FOETVS TENEROS. Committere aliquid alteri, est *illud alterius fidei tradere*, vulgò *consegnare: Dare in balia*. Sic Virg. Georg. 2.

Audes & ignoto se se committere Ponto.

ex hoc autem consequenti antecedens intelligendum patet, nempè cum abscesserit ab incubatu ad cibos quærendos vt infra. *Fetus*: idest enatos pullos; nam fœtus genericum nomen est ad omnia ferè quæ nascuntur; & à fouendo, vt aliqui volunt, deducitur, quia & dum in vtero est, & cum eductus, matre gaudet fouente: seù meliùs, arbitratu meo, à fœtando, nam *Feto* idem est, ac parturio. Hic contrahitur à subiecta materia ad alitis pullos, quos *teneros* dixit, hoc est *recenter natos*, implumes adhùc, molles, ac minimè robustos; nam, cum adulti sunt, se ipsos tutari, ac sibi consulere possunt; ideòq; sibi ipsis à Matre relinquuntur; at cum implumes sunt, & imbecilles, tunc maximè curam Matris alliciunt, & maternis stimulis agitur, quæ eos in lucem effuderit.

HVMILI ORNO. In arboribus alites nidulari, omnibus in comperto est. Quo autem in altiorem excrescunt arbores proceritatem, eo tutiorem nidulis stationem præbent; nec enim adeò facilè noxijs animalibus, vel rapientibus ascensum præstant venatoribus: quo verò depressi vs exiguitatis sunt, eo magis nidos insultantibus facilem exponunt prædam. Ideò Vates non quamcunque arborem, sed depressam, ac nullius ferè proceritatis, in causam vocat illius timoris, quo ales in similitudinem assumpta torquetur; atq; idcircò humili, inquit, hoc est minus tuta. De orno vide hoc eodem lib. carm. 73. Tantum nota speciem hic pro genere positam, nempe ornum pro qualibet arbore. Et humilem notauit, vt Cereri aptaretur, quæ humilem terram prætulerit Cælo, dum

Aethera deserens, siculosq; relegat in oras.

ALI.ATVRA CIBOS. Tanta est auibus indita paruulorum suorum naturaliter cura, vt, dum illi in nidis degunt, & foueant incubatu assiduo, & nidos custodiant semper, nec ab ijs discedant, nisi alimentorum, & sibi, & pullis quærendorum necessitate adductæ. Quarè aptè notat Vates causam, qua vnica data, abscedant, & quæ si non daretur, nunquam recederent; vt scilicet, ex hoc amore innato, manifestiùs pateat, quam anxia de pullis ales sit suis, ne pereant, dum ipsa ad eorumdem conseruationem digreditur, *allatura cibos*, quos, rostro ferens, in apertas pullorum ingerat phauces, quandoquidem ipsi impotentes adhùc sint, vt sibi ipsis victum nanciscantur. Donatus *victum* à *cibo* distinguit; nam *cibum* in delicatis alimonijs consistere asserit, *victum* verò in obuijs facilè, ac vilibus; cui distinctioni videtur adhæsisse & Auctor indicans, hoc vno nomine, proprium esse alitis Matris, non quamcumq; escam pullis suis infarcinare, sed quas delicatiores agnouerit, quæritare, vt teneros tenerè alat. Sic videmus, de facto hirundines, grana si qua deferant pullis, & priùs rostro atterere, vt excusso asperiori cortice delicatiorem aptent in cibum.

ET ABSENS COGITAT PLVRIMA. Aduerb. ordinis, hoc etiam loco, est particula *&* idem, ac *subinde*. *Absens*, ab absum, quod idem est, ac *dum longè est*; nam præsens se ipsam obijceret hosti, vt pullos tueretur, atq. adeò *absens* metuit, quod præsens non metueret: *& cogitat plurima*. Cogito frequentatiuum est à Cogo, eo quod mens plura in vnum cogat, ac ruminet. *Cogitare* itaque est sensum interiorem, in suis operationibus, exercere, seù mente agitare. Agitat igitur & ales, à nidulis absens, sensu suo interno, quidquid metuendum pullis accidere possit; ideò *plurima*, nam plurimi sunt euentus, quibus perire possint alumni; atq; *plurima*, dixit indefinitè, vt modum non statuat, aut numerum ijs, qui cogitantur, euentibus.

NE VENTVS &c. Per dispositionem resolutiuam, totum illud indefinitè positum enucleat, atq; in suas partes, potiores saltem, resoluit, vt, quæ generalitatis inuolucro obscura reddebantur, ad singularitatem redacta clariùs, ac distinctiùs patescant; nam vnus ex modis sciendi, vt docent Summulistæ, est, vt noscamus, nomina generalia, & confusa, diuidere, per membra, diuisum ipsum adæquantia. De particula *Ne* vide dicta in anteactis carm. 132. De ventis pariter vide locum nuper cit. carm. 133. Certè, ventorum impetu cum arbores ipsæ eradicari possint, multò magis auium niduli è frondibus excuti possunt: ideò primum, quod absenti aliti objicitur, periculum à ventis oritur; & probè quidem, nam, cum aura vtatur illa ad volandum, volantis per speciem sui, speciem ventorum excitat furentium; species enim sensibiles, in memoratiua asseruatæ, ita se habent, vt quoties aliquâ specie, connexionem cum ipsis habente,

imprimitur sensus, illæ ex loculo excitentur, atq; ad phantasiam, seu ad æstimatiuam, recurrentes potentiam, obiectum offerent suum.

DISCVSSERIT ARBORE. *Discutio*, ex *dis*, & *quatio* compositum, est ita aliquid quatere, vt deijciatur, & disijciatur. Quid sit arbor, notum est, tantùm nota, Vatem comprobare hic, ornum positum fuisse pro quacumq; arbore, dum, relictis tropis, nomine generico vtitur.

NIDVM GRACILEM. *Nidus* dicitur artefactus ille alueolus, quo tamquam incunabulo, vtuntur aues, à se ipsis constructo, ad fœtus inibi suos in lucem emittendos, fouendos, educandos &c. Dixi *artefactus*, nam, licet arte acquisita non polleant aues, negari tamen non potest, eas, arte quadam insita, & naturali, huiusmodi opera construere: nam videmus, ab ipsis surculos, & paleas congregari, inuicem implicari, tenacissimo connecti limo, plumis, alijsq; mollioribus internam cauitatem contrahi, quo molliori strato pulli renascentes excipiantur. Nidum autem dictum volunt à nidore, cum mali odoris semper sint auium cubilia, eo quod teneri fœtus excrementis assiduè respergant: *gracilem* verò, dixit, hoc est facile frangibilem, nec resistendi vires habentem. nam *gracile* propriè dicitur, quod subtile, ac tenue est; at quia, quod tale est, facilè frangitur, ac dissipatur, ideò *gracile* pro eodem ponitur, ac *facile frangibile*. Ast dices fortasse id adstrui contra rei proprietatem; nam videmus sæpe auium nidos affabrè adeò compaginatos, vt vix infringi possint. Esto. Facile tamen ex arbore deijci possunt, & cadentes infringi, vel saltem pullos ita quatere, vt emoriantur: quare si non sunt graciles absolute, sunt certe respectiuè. Petitur itaque timoris occasio à validitate ventorum, a loco ventis peruio, a non satis firmà niduli adhærescentia, qua non immobiliter ramis affigitur, à collapsione facile inde secutura, à collisione ipsius nidi decidentem comitatura, a morte tandem vel ex concussione niduli, vel ex eius lapsu, filijs nondum aptis ad volandum euentura. Vide quam multa, vnico casu, expendantur, ac consequenter, quam benè dixerit: *Plurima cogitat absens*.

NE PATEANT FVRTVM HOMINI. Secundum iam timoris referat fontem, diuisionem suam, enumerationemq; prosecutus. *Patere* est *apertum esse*, seu *expositum esse*. Semper profectò in aperto sunt arbores: sed auium tamen, in construendis nidis, sedulitas efficit, vt non semper in propatulo nidi sint; nam eos in stationem deligunt ramos, in quibus maxima frondium constipatio latibulum præbeat; sed & hæc facile latibula deprehenduntur ab aucupium exercentibus, qui accuratè ramulos omnes oculo peruestigant, atq; ex ipsa impexa fronde Nidum conijciunt; ideò iure cogitat ales, *ne pateant furtum*. In duplici sensu nomen furti vsurpatum inuenio: primò vt significet ipsam furantis actionem: secundò vt significet rem ipsam furto sublatam; sic dicuntur latrones furtum abscondere, cum res furto abreptas ita celent, vt reperiri ab inquirentibus non possint. Hinc loco prouerbij habetur, non exponi suspendio qui furtum faciat, sed qui abscondere nesciat. In secundo sensu assumitur hic, & pullis auium, per appositionem adaptatur. *Homini* autem dixit; sed subintellige *aucupium niduos inquirenti*, vt pullos auferat. In hoc ipso diuisionis membro plura perpendenti occurrunt, nempè insidiæ ab auiario parabiles, eiusdem, in inquirendis nidis, solertia, quam vix fallere possint frondes; arboris opacitas insufficiens ad, quantum satis sit, nidos tegendos; orianus hinc in furtum celebratæ; pulli abstracti, nidus orbatus &c. ideò *plurima cogitat absens*, de fœtum periculo solicita Mater ales.

NEV PRAEDA COLVBRIS. Quid postremo timorem ingerat, recenset, & tertio diuisionis membro enumerationem claudit, vt numerum determinatum pro indeterminato ponat, & ternario numero, qui numerus perfectionis est, omnem, ex omnibus excogitabilibus collectum periculis, terum circumscribat, ne in infinitum enumeratio procedere cogatur. *Neu*, idest, *& ne*, de quibus particulis fusè alibi dictum. *Præda* (subintellige pateant, nam, per adiunctionem figuram, hoc ipsum membrum verbo præcedentis adiungitur) *Præda*, inquam, per appositionem pullis apponitur, vt supra *furtum*. Prædam verò, asserit Varro, à pariendo dictam, quasi *Paridam*, quod manu parta sit: quarè *præda* dicitur, quæ à Pyratis in mari agitur, atq; à mercatorum nauibus abripitur; item quæ à militibus ex superatis hostium castris abripitur &c. & propterea corpora ipsa rerum, quæ capta sunt, *præda* dicuntur; per ampliationem tamen, *præda* dicitur quidquid, violenti inuasione, alterius fit, vel illa manu, vel quouis alio modo, diripiatur. Sic apud Ouid. Metam. 11. Ceruus præda canum dicitur.

. . . . *Structiq; virgineo; theatro*
Vt matutina ceruus periturus arena
Præda canum est &c.

Ideò horret auis, ne pulli pateant præda *colubris*. Coluber serpens est, qui vmbras nemorum incolit, &, bibiturus, venenum priùs euomit, ne, cum aqua, hauriat. Nudum hominem dicunt reformidans, in vestitum audacissimus. Est tamen & coluber aquatilis, cuius fel, & adipem habentibus Crocodilum nil nocere posse asseuerant: sed de syluestri hic Vates loquitur. Nulli autem ignotum est, serpentes omnes auidissime auium pullis insidiari, quippe ex ijs delicatissimum sui comparent obsonium. Quare Aldrouandus, lib. de serpentibus, & draconibus, ait serpentes omniuoros quidem esse, sed præcipuè auibus, & auium pullis delectari. Immò ex Plinio colligitur, magis appetibiles serpentibus esse implumes auiculas, quam aues ipsæ adultæ: nam refert ille, serpentes, auibus deuoratis, plumas, & ossa euomere: ex quo satis patet, plumosas aues nonnihil fastidij inferre serpentium sthomaco; quod cum efficere nequeant implumes, nil mirum, si has auidissime appetant serpentes. His spectatis, laudat Aloysius Cadamustus solertiam Psitacorum Senegensis Regni, qui, vt pullis consulant suis, altissimas deligunt arbores, tenuissimosq; earum ra nidos, vt in eorum extremitatibus pensiles appendant nidos, ne eo serpere valeant serpentes, gracilitate ramorum flexuosi, ac lubrici corporis pondus non sustinente. Iure igitur serpentium metuit inuasiones ales illa, quæ fœtus suos humili commiserit orno. Quamuis autem hæc auium auiditas vorandarum omnibus insita serpentibus sit, probe tamen Vates colubros hic specialiter notat: primò quidem quia, cum sit incola syluæ in proximo semper est, vt aucupium exerceat secundò quia colubro peculiare videtur, vt aues persequatur, ea videlicet de causa, quod & vicissim ipsi ab auibus metuendum sit: fertur enim Ciconiam bellum assidue serpentibus inferre, eosq; in cibum assumere, ijsdemq; pullos suos enutrire; vt aperte docet Iuuen. Satyr. 14.

. . . . . *Serpente Ciconia Pullos*
Nutrit, & inuentâ per deuia rura lacertâ.

quod autè de serpentibus in genere videtur asserere Iuuenalis, Virg. ad colubros profectò contrahit Georg. 2 inquiens

Candida venit auis longis inuisa colubris.

Cum itaque coluber vim patiatur, & exitium ab impetu Ciconiæ, nil mirum, si, impotens vltionis contra eam sumendæ, in cæteras minores aues peculiari odio desæuiat, vt rabiem, quam implere in speciem non potest, in genus euomat, &, maioribus impar, in minores irruat, & dilaniet. Vides. & in hoc membro, quanta occurrant cogitanda; nempè odium colubri in aues; naturalis appetentia delicatioris escæ, qua in auium pullos defertur; Insidiæ ab inuiso reptante instructæ semper locus serpenti facile peruius, cum in humili sit, qui etiam in mentem reuocat imprudentiam nidificantis, ex qua fit, vt se ipsam causam discerpendorum fœtuum futuram ales mater vaticinetur, dum longè abest. Quæ omnia late ostendunt, iure à Vate dictum: *Et plurima cogitat absens*. Ex quo subindè patet, quanto in passionum æstu, Ceres ipsa fluctuans exprimatur. Sed, vt enucleatiùs introspiciamus, paralelam ne grauemur perpendere comparationem alitis huiusmodi, cum ipsa Cerere, Humili orno, trunco videlicet infido, pullos committerat ales; & *ipsi les natam Laribus commisit alendam Ceres*. Imprudenter egit ales, cum sublimia deserens humiles nido sedes delegit: Imprudenter egit Ceres, cum

Aethera deseruit, Siculasq; relegat in oras.

& in hoc tantum, deterior conditione alitis, est conditio Cereris, quod illa ex necessitate, hæc ex arbitrio, & electione absens fuerat; illa ad victum acquirendum; hæc ad relaxationem animi captandam; ideò magis in causam perditionis accita, ac magis passionum æstubus agitanda: sicq. in comparatione ipsa, per paralelos deducta, occulte latet à fortiori argumentum maioris in Cerere agitationis.

Ratio (vt ad moralia diuertamus) quæ longe ab anima abierit, vt terrena sectetur oblectamenta, eodem pacto agitabatur: atque ex repræsentatis Animæ exitijs in desperationem facile adducetur. Omnia timet tunc hæc etiam præstantissima Animæ facultas, sed frustraneo, ad salutem, timore, cum iam actum sit de Proserpina, hoc est de anima, quæ, peccandi consuetudine obdurata, Raptori, non iam mæsto animo, sed lubenti, nedum pacato, manus dedit indissolubiliter vinciendas. Regreditur quidem ex vanis, quibus abstrahebatur, illecebris ad cor suum Ratio, vt videat,

deſt, qui periclitanti animæ opem valeat ferre: ſed *cuncta pauet, ſperatq; nihil*. Cuncta pauet, quia, quem contempſiſſe, ſe, meminit, Iudicem formidat: & creaturæ ipſæ, quæ conſciæ fuerant, ac miniſtræ peccantis animæ, non ambigit, quin contra abutentem vindices inſurgant. Nouit, tartareum Leonem circuire, quærentem quem deuoret: expaueſcit iratum, quod deſeruit, Cælum; infernum, cui acceſſit, apertum; tortores accinctos dæmones; ignem inextinguibilem paratum: *cuncta pauet. Speratq; nihil*, quia ſpem vnicam errantium, nempè Redemptoris ſanguinem, pretium ſalutis ſuæ, conculcaſſe ſe, meminit; & ideò non in redemptionem ſperat, futurum; ſed, in pœnam, & damnationem, metuit, adfuturum. Virginem Deiparam, pœnitentium aram, laſciuiarum protectricem, nunquam profectò ſpetandum, certiſſimè nouit: Sanctorum agmina, interceſſionibus ſuis, ſe ipſa negligentes non iuuare, recogitat: Angelos Dei miniſtros, igneæ vrentem factos, plagarum vaſa effundentes, iam ſuſpicit: ideò *cuncta pauet, ſperatq; nihil*; cum iam tartarei Animam hoſtis prædam videat, &, peccandi obduratam conſuetudine, in infernum portatilem transfuſam meditetur. Caue igitur, ne Palinurus iſte è regimine nauis abijciatur, ne fluctibus agitata naufragium rates expecter. Noſq; Italicam iam chelim Cereris ſolicitudines proſequentem, obiter audiamus.

Così chieſto il congedo, e non conteſo
Da chi ſente pietà dell'altrui doglie;
Da fieri ſproni il cuor dolente offeſo,
La bionda Diua alle ſacrate ſoglie
Ratta il tergo riuolge; e, 'l cocchio aſceſo,
Lo ſpinge, à volo, al ſodisfar ſue voglie:
Mà ſembra immoto; e pur ſuo corſo affretta
Più, che, dall'arco al vol ſpinta, ſaetta,
Che lenti ſian più dell'vſato i draghi;
Che non ſappian ne pur ſtender le ſpire,
Al maggior huopo, ond'il deſir s'appaghi,
Si querela impatiente; e ſorgon l'ire,
Quaſi'l lei duol di fomentar ſian vaghi,
E'l lor ritroſo alla lei morte aſpire;
Quindi, à torto, gli sferza; e le grand'ali
Sforza ſoffrir non meritati i mali.
Gl'erti gioghi dell'Ida ancor non varca;
E gia dell'Etna alle fiorite falde
Eſſer giunta vorrebbe: indi rimarca
Tedio più fiero il ſen, quanto più balde
Tiranneggian le brame, ond'ella è carca;
E, frà l'ombre d'horror, ſempre più ſalde,
Quel tormentato cuor, ch'il viaggio impera,
Tutto vuol; tutto teme; e nulla ſpera.
Non altrimenti, in mar d'affanni ondeggia
Filomela gentil, ch'il caro nido,
Ou', ancor nudi, i parti ſuoi vezzeggia,
Laſciò ſicura; e per ll thracio lido,
Lungi traſcorſe, à rintracciar qual deggia
Cibo arrecargli; e gli ſouuien ch'infido
Tronco il ſoſtien, poiche dal ſuol diſtante
Puoco inalza, e dubioſo, il crin tremante,
Diſaſtri, à mille, e rouinoſi oltraggi,
Mentr'ella è lungi ammutinar ſi finge.
Hor del vento il furor ne ſuoi preſaggi,
Scuote da rami il fragil nido; hor ſpinge
La man rapace al depredare i faggi
L'vccellator ſpietato: hor ſi dipinge
Serpe, che s'auuiticchi, e ſi ſolleui
Sù'l verde tronco, à diuorar gl'allieui.

Auem nos interim deſerentes Cereris exitum proſpiciamus.

VT DOMVS &c. Oblato aduentantis heræ oculis deſertæ domus aſpectu, qualis fuerit Ceres, certam primis ex indicijs iacturam iam colligens ſuam, pulcherrima hyppotipoſi, deſcribit; ac ſubinde eam in interiora domus, penetrantem inducit, interceptumque Natæ, de quo lib. pri. diſſeruerat, opus, obiectum oculis contemplantem: ſicque, data occaſione, opus ipſum, continua hyppotipoſi delineat abruptum, confuſum, araneis ſordidum; vno verbo, funeſtiſſima quæq; iam redolens: iterùmque hyppotipoſi ad matrem conuerſâ, quonam affectu omnia Proſerpinæ vtenſilia proſecuta fuerit infelix Mater, graphicè deſcribit; atq; à ſimili exornat. Tandem in Nutricem incidit, cui curæ Proſerpina fuerat; hicq; Vates Nutricem ipſam apta laudatione proſecutus, quid iam ageret, rapta Filia, ſub oculis ſcitè ponit.

VT DOMVS. Cererem iter ingreſſam iam vidimus. Quid nunc expectandum putares, niſi peragendum a Vate itineris deſcriptionem: vt & lib. pri. iam fecerat Cererem deducens in Phrygiam? Sed nil minùs cogitat Vates. Vix iter ingreſſam innuit; & iam

Vt domus excubijs Incuſtodita remotis,
Et reſupinati, neglecto cardine poſtes,
Flebiles & tacitæ ſpecies apparuit aulæ;
Non expectato reſpectu cladis, amictus
Conſcidit, & fractas, cum crine, auellit ariſtas,
Hæſerunt lacrymæ; nec vox; aut ſpiritus oris
Redditur; atque imis vibrat tremor oſſa medullis;
Succidui titubant greſſus; foribuſq; recluſis,
Dum vacuas ſedes, & deſolata pererrat
Atria, ſemirutas confuſo ſtamine telas
Atque interceptas agnoſcit pectinis artes.
Diuinus petit ille labor: ſpatiumq; relictum
Audax ſacrilego ſupplebat Aranea textu.
Nec deflet, plangitq; malum: tamen oſcula telæ
Figit, & abrumpit mutas in fila querelas:
Attritoſq; manu radios, proiectaq; penſa,
Cunctaq; Virgineo ſparſa oblectamina ludo,
Ceù nata, preſſat gremio; caſtumq; cubile,
Deſertoſq; toros, & ſicubi ſederat olim,
Perlegit. Attonitus ſtabulo ceù paſtor inani,
Cui pecus, aut rabies Pænorum inopina Leonum,
Aut populatrices infeſtauere cateruæ;
Serus at ille redit; vaſtataq; paſcua luſtrans,
Non reſponſuros ciet, imploratq; iuuencos.
Atque ibi ſecreta tectorum in parte iacentem
Adſpicit Electram, Natæ quæ ſedula nutrix,
Oceani priſcas inter notiſſima Nymphas,
Par Cereri pietas; hæc, poſt cunabula, dulci
Ferre ſinu, ſummoq; Ioui deducere Paruam
Sueuerat, & genibus ludentem aptare paternis:
Hæc comes, hęc cuſtos, hęc proxima mater haberi,
Tum laceras effuſa comas, & puluere canos
Sordida ſydereæ raptus lugebat Alumnæ.

metam indicat attigiſſe, ex conſequentibus, mirabili prorsùs prudèntia, mirabili vſus artificio: prudentiâ quidem, quia lib. pri. lætam Cererem, & non, niſi obiter, de relicta Filia infauſtum quid preſagientem, læta omnia comitabantur, obſequium præ ſe ferentia: iam verò, mutatis Deæ vicibus, cum non niſi infauſta tribuere poſſent, quæ illi obtemperare tenebantur, ne Deæ obeſſent ſuæ abſtinendum illis prorsùs fuerat ab oſtentis. Artificio autem, quia, ſuppoſitâ celeritate, qua viam Ceres voraret, breui adeò tempore credenda eſt viarum ſuarum metam arripuiſſe, vt Vati anſam abripuerit deſcribendi; ideò, vix iter aggreſſa, in termino, præciſis omnibus, conſtituitur.

VT APPARVIT DOMVS INCVSTODITA. Aduentanti Cereri primo occurrit, funeſtum ſuæ cladis nuncium referens, ipſe deſertæ domus aſpectus funebris. Quarè particula *vt* aduerbium temporis eſt, idem ſonans, ac *ſtatim ac*, ſeù *Poſtquam*, vel *ex quo primo*, ſicuti iam vidimus initio huius lib. carm. 8. *Apparere* autem eſt *ſe in conſpectum dare*: ex quo patet, Cerere,

tem, etiam antequam totum conficeret iter, aut pede limina propriæ domus attingeret, vestigia cladis acceptæ deprehendisse; nam ad hoc, vt aliquid appareat, sufficit, si sit in debita distantia collocatum, respectu potentiæ visiuæ, quæ, remotis impedimentis, obiectum, quod se offert, lustrare possit. Sic Teucris, adhuc iter agentibus, apparuisse dicitur Mineruæ templum, eo quod illud aduentantes cernerent, vt habetur Æn. 3.

Crebrescunt optatæ auræ; portusq; patescit
Iam propior; templumq; apparet in arce Mineruæ.
Vela legunt socij: & proras ad littora torquent.

de qua nam autem domo loquatur hic, satis per se patet, nempe de descripta iam lib. pri., & quæ hic apparuit diuersa ab illa, nempè *incustodita*, hoc est nullo iam assistente custode: in quo sensu etiam Ouid. Metam. 2. de bobus Apollini subductis a Mercurio, sic ait Apollinem alloquens:

Dumq; amor est curæ, dum te tua fistula mulcet,
Incustoditæ Pylios memorantur in agros
Processisse boues. Videt has Atlantide Maia
Natus; & arte sua syluis occultat abactas.

REMOTIS EXCVBIIS. *Remouere*, à quo particip. pass. *remotus*, est *abstrahere*, seù *auferre*, vulgò *leuar via*, ex quo vides actionem extrinsecam importari, qua custodes cerealis domus ab ea custodienda abstracti fuerint, vt indicet, non sponte recessisse, nec recedere potuisse, nisi ab alijs fuissent deturbati: atq; adeò *remota excubia* vastatam, desolatamque domum indicabant. Quod vt clariùs innotescat, scias, Vatem alludere, hoc loco, ad Romanorum morem, qui scilicet, cum seruis vterentur domorum Ianitoribus, eos in vinculis ad valuas detinebant, vt refert Tranquil. Et hinc factum, arbitror, vt Iuniores olim, hieroglyphicum custodientis erecturi, anserem alligatum ad anchoram statuerint: nam anser, vigilantissimum pariter, ac clamosum maxime animal, custodem profectò exprimit, cui nunquam dormiendum est, aut tacendum, si quis domui appropinquet, clamoribus nunciaturo, immò oculum antiqui in custodientis symbolum erexere: oculum autem, ex anatomicis, neruo vtriq; nouimus, colligari; atq; in sua cauitate ossea, cuncta speculaturum, obfirmari. Sic itaque & Ceres, Ianitores suos in vinculis habuisse, indicatur, ita vt non nisi alienâ abduci possent manu. Ideò *remotas excubias*. Excubiæ ab excubando dicuntur qui, ad custodiam arcis, castrorum, vel domus vigilantes, pro foribus excubant, vulgò *le Guardie*. Distinguunt aliqui inter *excubias*, & *vigilias*, eo quod vigilias propriè dictas putent, quæ nocturno tantùm tempore custodiendi munus exercent: excubias verò, quæ & diurno, & nocturno tempore persistunt custodientes. Ego, licet nouerim, hæc iam nomina promiscuè vsurpari, noto tamen, opposite Vatem vsum fuisse hoc nomine excubiarum potius, quam vigiliarum, vt scilicet, ad datam respiciens distinctionem, ostenderet Cereris Ianitores, perpetuò euigilaturos ad custodiam, pro foribus stetisse; atq; adeò, non spernendi fuisse ostenti, eos adnotare remotos, tanquam nil vltra esset custodiendum.

ET RESVPINATI POSTES. Quid postes sint, vidimus lib. pri. carm. x38. Et in eadem significatione hic. Resupinati autem idem est, ac è cardinibus euulsi, atq; in terram deiecti, ita vt pars anterior cælum respiceret, posterior solum premeret, ex quo non leue emicat secundum desertæ domus indicium, quod Vates primo subnectit: nam, desolata tandem domo, postes hoc iacent pacto, præcipue si per vim hostis Domum diripuerit.

NEGLECTO CARDINE. *Neglego*, à quo *neglectus*, idem est, ac contemno: &, quia, qui aliquid contemnit, illud seiunctum, ac sepositum à se ipso, relinquit, & abit; ideò *neglecto* hic; idest seiuncto, solòque, ac nudo, relicto cardine. De cardinibus plura habes lib. pri. carm. 269. Tantùm nota, accipi hic in sua propria significatione, ita vt idem sit dicere: *resupinati, neglecto cardine, postes*, ac quod vulgò dicimus; *gettate à terra, sgangherate le porte*: quod vtiq; signum extremæ cladis; monimentum exitij, per vim illati; ac desperandarum rerum certum non minùs, quam lugubre indicium est. Sic in excidio Troiæ Virg. rem ad internecionem vsq; redactam describens, pro vltimo terribilium, resupinatos, neglecto cardine postes enarrat Regios, Æn. 2.

Ipse inter primos, correpta dura bipenni,
Limina perrumpit, postesq; a cardine vellit &c.
At domus interior gemitu, miseroq; tumultu
Miscetur &c.

Quem locum imitatus Italorum Princeps Hierosl. lib. can. 19. ait:

Suelse dal sasso i cardini fumanti
Ruppe i serragli, & abbattè le porte &c.

Et Braceiol. supremum Garacotis exitium aduentasse, per euulsos a cardine regios postes decantat lib. x.

Alla porta Real Batran peruenne,
D'ogni' arme ad onta, e loi così percosse,
Sollenando à duo man dura bipenne,
Ch'i gran cardini suoi contorse, e smosse:
Con percossa minor baston l'antenne
Da gl' Arrosi all' entrar le scosse.
Cade il bronzo descolto, e'l suon percuote
L'aurate logge, e le colonne scuote.
Al cader del grand' vscio infermo cade
De vecchiarsi Pagan l'vltima speme &c.

iure igitur optimo & Auctor noster resupinatos memorat postes, vt inde, & supremæ cladis, & desperandarum rerum argumentum, terroremq;, atq; horrorem eximium concepisse meritò Ceres intelligatur. *Et resupinato neglecto cardine postes*, textus habet Heinsianus: sed cur lectionem immutet non video, ideò vulgatam prosequor.

ET APPARVIT SPECIES &c. Repeto verbum *apparuit*, non quia geminetur in textu; sed vt agnoscas, tria hæc membra, per adiunctionem figuram ex eodem illo verbo pendere, colligante particula, quæ apponitur, connexiua, qua adhuc indicijs indicium aggerat acceptæ cladis, a lugubri totius domus desumptum aspectu: Species enim *aspectus* est, sed passiuè sumptus, pro ea, qua quid cernitur, effigie; & specie dicitur à speciebus, quas, vt alibi vidimus, vnumquodque emittit obiectum, vt se, in ijs, visui repræsentet.

FLEBILIS autem hæc species dicitur, hoc est fletu digna; &, quantum est ex se, etiam pumiceo ex corde lacrymarum fontes exigens in tributum.

AVLÆ TACITÆ. Aula dicitur domus regali consurgens magnificcotia cur autem vide lib. 1. carm. 109. Tacitus verò dicitur locus, in quo nullus auditur strepitus; nam licet *tacitus* à taceo, actiue sumatur, pro eo qui ne hiscere quidem audeat, translate tamen, vt hic, ad loca deflectitur, nullo obtrita pede, nullis cætuum frequentijs resonata: Sic Virg. Æn. 7. tacitas vocat syluas, nullo murmure agitatas, nullis cultas cætibus &c.

... Possit enim tacitis latos astera sylvis.

Quare ex hoc consequenti antecedens colligitur, nempè desertum esse, atque habitatoribus vacuum, locum, qui tacitus dicitur: & in hoc sensu hic.

NON EXPECTO RESPECTV CLADIS. Prudentia, quæ vetat, ne incognita pro cognitis habeamus, videtur hic longe a Cerere abfuisse. Sed quid mirum? cum amare, & sapere vix Deo concedatur. Dandum Matri vnice filiam diligenti, vt summè metuat, ac consequenter, vt semper, quæ deteriora sunt, mente concipiat, ac summe idcirco doleat. Verùm, si prudentis est ex signis rem agnoscere, atq; ex notis in cognitionem rerum ignotarum deduci, cum Prudentiæ sit prænoscere, & præuidere, quis imprudentem hic dixerit Cererem, dum visis ruinæ, ac cladis indicijs vtiq; manifestissimis Cladem ipsam toto hauserit animo, eoq; acerbiùs vulnerato, in extremi signa eruperit doloris? Iure itaque ex necessariò connexis infortunia prospicit sua; & certam prænoscit cladem. Ideò absq; eo, quod expectet, vt ipsam cladis faciem cernat; in se ipsa, quam in connexis iam nimium cernebat doloris excessum sequitur. *Respectus* pro eodem sumitur, ac *Aspectus*. Aspectus autem vel obiectiuè sumitur, vel formaliter: obiectiuus est ipsa res, quæ obijcitur aspicienda: formalis verò est ipsa visio, qua obiectum aspicitur. Adeò tamen inter se duo hæc relatiua connectuntur, vt, separata, ne intelligi quidem, ne dum explicari possint. Pro vtroq; igitur nomen *respectus* apposuit Vates, praeipuè tamen pro aspectu obiectiuo cladis, nam hæc futura fuerat potissima ratio, qua ad vestes scindendas moueretur. Clades verò licet sæpius pro cæde vsurpetur, certum est tamen, hoc loco, in hoc sensu non accipi; nam primò Proserpina, cui timebat, neci, quippè Dea, obnoxia esse non poterat; & tantum perijsse dici poterat, quia optabilius ei fuisset mori potuisse, quàm vt immortalis mortuorum Regno traderetur consepulta. Secundò quia *clades*, propriè loquendo *multorum cædes* est, vt v. g. cum exercitus aliquis ad internecionem deletur, ita vt vix nuncius, ac ne nuncius interdum quidem cladis supersit; quare, etiam si peremptа fuisset Proserpina, eius cædes non potuisset *clades* appellari. Scias itaque *Cladem* interdum pro eodem sumi, ac si diceres *miseriam, calamitatem, detri-*

mentu.

mentum, sed graue adeò, vt cum rerum omnium iactura comparatum grauius adhùc appareat. In hoc sensu nomen cladis vsurpatum reperies apud Virg. Æn. 2. Vbi Æneas de summa vrbis suæ loquens calamitate cladem à cædibus distinguit, dum ait:

Quis cladem illius noctis; quis funera, fando,
Explicet, aut possit lacrymis æquare labores?

certè enim per funera cædes intelligit, non verò funebres pompas, quibus nullus, in Vrbis excidio, locus. Consequenter per cladem calamitatem intelligit supremam. Scio equidem, illam ab aliquibus dici reiterationem: sed quam benè viderint ipsi. Ego certè animaduerto, ab oculatissimo Poetarum principe vnicuiq; ex supradictis membris diuidentibus, correspondens subijci membrum explicatiuum; nam quatenùs dixerat: *Quis cladem illius noctis*: subdit explicaturus: *Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos.* Quæ maior calamitas? & tamen nondum cædes attingitur. Quatenùs verò dixerat; *Quis funera fando &c.* subdit:

Plurima perq; vias sternuntur inertia passim
Corpora, perq; domos, & religiosa Deorum
Limina &c.

quatenùs vero dixerat *æquare labores*, adijcit explicans;

. . . . . Nec soli pœnas dant sanguine Teucri
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.

primò itaque rationem reddit cladis, idest calamitatis, ruentem indicans vrbem: secundo funerum, stragem ostentans; tertio laborum, Teucros non sibi deficientes commemorans. Quarè latiùs arbitror, in nostro sensu, intelligendum; sicut, in eodem, ab Auctore hic nostro vsurpatum cladis nomen fuisse patet ex dictis.

CONSCIDIT AMICTVS, Quid sit amictus habes lib. 2. carm. 17. *Conscindere* autem est *in multas scindere partes*; ex quo efferatior emicet Cereris dolor: scindere enim vestes, summo in luctu multarum gentium fuit; vt profectò notiùs est, quàm explicetur. Certè, ex sacris litteris, Iosuè 7., cum cladem populus accepisset, in summa illa calamitate, ac mærore scidit Iosue vestimenta sua, & pronus cecidit in terram coram Arca Dei. Iephte, Iudic. 11., cum, bellum initurus contra Ammonitas, vouisset, se oblaturum, in holocaustum, Domino egredientem primò e foribus domus suæ, vt sibi, cum victoria redeunti, obuiam procederet; egressaque fuisset eiusdem filia, vt vidit, *scidit vestimenta sua, & ait: Heu me filia mi &c.* Sed in re, scriptorum omnium monimentis decantata, quid immoror? Audi Virg. Æn. 12. vbi Regina Amata Latini coniux cladem vrbis suæ non sustinens tanto oppressa mærore est, vt mortem prælectura, vestes sciderit:

Multaque per mæstum demens effata furorem
Purpureos moritura manu discindit amictus.

cuius, & Mortis audito nuncio it scissâ Veste Latinus &c. sic itaque & Ceres, agnitâ filiæ iacturâ doloris impotens *Conscidit amictus*.

ET AVELLIT, CVM CRINE, FRACTAS ARISTAS. Crines vellere fœminarum maximè proprium, in luctu, fuit, ac præcipuè, si charissimorum iacturam passæ fuerint. Testatur id Lauinia in funere Matris apud Virg. cit. Æn. 12.

Filia prima manu flauos Lauinia crines
Et roseas laniata genas: &c.

testatur itidem Iuturna, quæ vt ex indicio circumuolantis Diræ ineuitabilem nouit fratris iacturam;

Infælix crines scindit Iuturna solutos.

Aptè igitur & Auctor, hic primo impatientis doloris effectu secundum adijcit per particulam *&* cumulatiuam, qua intercedente gradationem etiam instituit in effectibus, vt patet; nam minùs certè est vestes scindere, quàm crines diuellere. Sed nota, quàm altè Vates, ex hac crinium auulsione, dolorem Cereris amplificet. Certè eò processerit dolor necesse est, vt in phrænesim adduxerit, si mulier ad lacerandos crines inducenda sit: tanto enim cultu crinem prosequitur mulier, vt & se ipsam torqueat, ne vnicus capitis capillus extra ordinem pendeat. Plus comâ mulier, quàm caudâ Pauo superbit; quare si huic iniuriosa esse debeat, extra mentem excesserit opus est profectò. Hoc in excessu Cererem fuisse, doloris impetu, edocet Vates, dum eam crines delineat vellentem. *Auellere* est *à loco, vbi quid fixum fuerat, vellere.* Crines autem è capite vellit Ceres, & non sine mysterio; nam, vt aiunt Coniectores, si dexteram capitis partem, capillis denudatam, quis fuerit imaginatus, se habere iacturam metuat masculorum: si leuam fœminarum expectet iacturam. Hæc refert Pier. lib. hierog. 32. Ceres igitur, quæ vnicam habuit, cui timeret, Proserpinam crines ex imen ex vtraque capitis diuellit parte, manibus vtrimque irruentibus, vt denotent euulsi Proserpinæ iacturam vtriq; ex supradictis iacturis comparari, ex eo, quod sola ea Filia & masculorum, & fœminarum numerum olim compensaret: *Damnum numeri Proserpina pensat* dictum fuit lib. pri.; nec non, vt plecterentur crines ipsi, quòd augurium ipsi suum, spontè cadentes non prætulerint, iuxta datam coniectorum sententiam. Crines propriè sunt capilli capitis, sic dicti, quasi *discriminabiles*, vel *discriminati*, quod crinali acu discernantur, ac diuidantur. *Cum crine* autem *vellit aristas*, hoc est vno, eodemque impetu, vnâ, eademque actione. Quid sit arista, habes lib. pri. Carm. 31. hic certè pro spicea ponuntur corona, de qua in anteactis carm. 126. Neque hoc ipsum mysterio vacat; nam antea spontè cadebant serta, & manu iterum eleuabantur, ac capiti imponebantur; nunc fracta abijciuntur. Quorum hæc tam discors mutatio? Corona symbolum semper æternitatis fuit; spica verò symbolum fœlicitatis. Corona itaque spontè decidens prænunciabat Cereri dolorem morte deteriorem, per quem tamen Ceres priuari immortalitate non posset; quia *manus Diuina*, hoc est *operatio Diuinitatis*, cuius symbolum *manus* est, eam capiti adnexam detinebat: resumebat autem decidentem illa coronam; quia nondum conceperat, fore, vt odio sibi habenda esset immortalitas, ob magnitudinem doloris. Iam verò, immortalitatem perosa, coronam non decidentem manibus infringit, ac proijcit, immortalitatem proijcere, si fieri posset, exoptans, finem doloribus impositura. Insuper spicas proijcit *fractas*, idest manu discerptas, & laceratas, quia maximam in infœlicitatem collapsâ, quæ eas gerebat, abijcienda, & infringenda fuerant fœlicitatis vexilla.

HÆSERVNT LACRYMÆ, Nulla est flendi maior causa, quam flere non posse, ait Seneca Rhetor, controu. pri. libri 4. cuius rei rationem reddens Ouid. 5. Trist. Eleg. pri. sic cecinit:

Strangulat inclusus dolor, atq; exæstuat intus
Cogitur, & vires multiplicare suas.

præclarissimo autem exemplo Basilius Magnus hanc ipsam explicat rationem. *Quod enim*, inquit *in flamma videre est, eam à suo ipsius fumo non exeunte, sed se ipsum circa illam conuoluente, suffocari; hoc ipsum, in spiritu animali, dicunt euenire; marcescere enim vi doloris, & extingui, nisi foras, per respirationem eruperit:* ad quam inclusi doloris acerbitatem respiciens Eloquentiæ Princeps, Phylip. 2. exclamauit: *Miserum me! consumpsi enim lacrymas, tamen infixus animo hæret dolor.* Sic itaque & Auctor hic, vt vehementiorem quam exprimi possit, Cereris dolorem ostenderet, ab hoc negatiuo effectu, nempè à suppressione lacrymarum, illum amplificat: *Hæserunt lacrymæ.* De lacrymis, earumq; caussis plura egimus lib. pri. carm. 191. Tantùm noto, lacrymarum effusionem, institutam à natura, in abstersionem doloris; nam, vt ait Basil. cit., *voluptas inest dolentibus circa lamentum, quod, per lacrymas, id, quod grauabat, sensim sine sensu exhauriatur.* Sed quid auctoritatibus fulciatur vlteriùs, quod quotidiana vtiq; dolentium experientia comprobatur? Dolor, sine lacrymis, inexplebilis Animæ vultur est, & implacabilis tortor; quarè aptissimè notatur cessatio lacrymarum ad vim doloris insuperabilem exprimendam: *Lacrymæ hæserunt.* *Hærere* est arctè rei insidère, & coniungi. Dicuntur itaque *hæsisse* lacrymæ, hoc est cerebro insedisse, ita vt non mouerentur; atq; adeò exsiccatæ, vt ad oculos defluere nequaquam possent, quod, in maximis, inopinatis, ac præter spem euenientibus cladibus, contingit. De caussis cur hæreant lacrymæ satis dix. lib. pri. cit. Effectum autem expertus, apud Tassum nostrum, Tancredus cum, à se occisam, conspiceret Clorindam, quod doloris fuerat, crudelitati attribuens, exprobrat:

O' di par con la man luci spietate!
Ella le piaghe fè: voi le mirate!
Asciutte le mirate! Hor corro, doue
Nega d'andar il pianto, il sangue mio &c.

Immota itaque, ac sine lacrymis hæret Ceres horribilibus acceptæ cladis perculsa prænuncijs.

NEC VOX &c. In subitis pauoribus, animiq; consternationibus, vocem amitti, spiritumq; intercludi, crebra nimis est experientia comprobatum: ratio autem ea est, quam & supra ex Ouid. attulimus, quia *strangulat inclusus dolor &c.* Ex hoc itaque defectu vocis, ex hac spirituum interceptione, amplificat adhùc magis Auctor, gradationem prosequens, Cereris angustias; & diriguisse eam profitetur, rigore

rigore scilicet illo, de quo in maximis consternationibus non semel cecinit Virg. *Gelidusq. per ima cucurrit, Ossa tremor*. & quo gelu efficitur, vt spiritus, retrocedentes in subsidium cordis, neruos destitutos relinquant, & musculos, qui ideò ad operationes, eorum proprias, inhabiles redduntur. Hoc posito: scimus ex Anatomicis, vocem fieri in Laringe, in qua viginti sunt musculi, ad innumeros fere motus constituti, & quorum ministerio tot vocum conflatur diuersitas. His igitur spiritibus destituti, qui introrsum aouocantur à timoris gelu, præcordia constringente, inhabiles redduntur ad motum, & consequenter ad vocem, quæ ex eorum motu proficiscitur. Quare & Virg. Æn. 4. territum à Mercurio Æneam hæsisse asserit sine vocibus.

At vero Aeneas aspectu obmutuit amens.
Arrectæq; horrore comæ, & vox faucibus hæsit.

Naturam itaque imitatus Auctor consimilem effectum, ex timore prouenientem simul, ac dolore, in Cerere consternata iure commemorat. Quid sit vox, alibi diximus. Particula *Nec* coniunctio est, vt nostris, disiunctiua, qua effectus diuersos, in eadem enumeratione ita Vates coniungat, vt tamen distinctos notet.

AVT SPIRITVS ORIS REDDITVR. Vocis suppressioni interceptionem subnectit spirituum. Spiritus autem hic, pro ipsa sumitur respiratione, qua mediante, spiritus ore reciprocatur, dum spirantes respiramus; & propriè halitus dicuntur huiusmodi spiritus. Deficere autem hos halitus, ex vehementia doloris, oppresso scilicet corde, satis constat. Ipsos verò *spiritus oris* appellauit ad distinctionem spirituum cordis, de quibus supra, & vt magis in comperto esset, de halitu sermonem hic esse. Quid tandem os ipsum sit, quo huiusmodi spiritus reciprocantur, vide dicta lib. pri. carm. 84. Verbum *redditur* duplici hic munere fungitur, ita vt pro repetito haberi debeat; sci. nec *vox redditur*: nec *spiritus oris redditur*. quatenùs voci apponitur, idem est, ac *promitur, datur, emittitur*: quatenùs *spiritui oris* adiungitur, idem sonat, ac reciprocare, acceptum restituere. Alij, cum Heinsio, legunt: *nec spiritus oris redditur*: nec lectionem improbo: sed nec video cur sit à vulgata recedendum.

ATQVE IMIS VIBRAT &c. Terrorem pallor, & tremor consequitur, ait Cic. Tuscul. 4. Et ideò etiam apud Virg. Æn. 2., trementes Graios effingit Sinon, territos videlicet ex Delphici Oraculi responso

Obstupuere animi; gelidusque per ima cucurrit
Ossa tremor &c.

idemq; repetit Virg. Æn. 12., vbi restaurante bellum Aenea, Turnum, Ausoniosque trementes notat:

Vidit ab aduerso venientes aggere Turnus
Vidêre Ausonij, gelidusque per ima cucurrit
Ossa tremor.

Sic itaque & Vates Cererem, insperata ex clade, rigescentem, tremore correptam describit aptissimè.

TREMOR VIBRAT OSSA. *Tremor* est concussio corporis, qualem correpti febribus, frigore, aut timoribus experiuntur. Hæc ex duplici causa prouenire potest, vel scilicet ex concussione spirituum, artus decussantium; vel ex destitutione eorumdem; nam ijs destituta membra languescunt, & tremunt, vt in Paraliticis. Hic, cum de tremore agatur, ex terrore ortum habente, quod ex vtroque prouenerit, dicendum est; nam primò quidem certè spiritus, in subsidium cordis accurrentes, neruos reliquerant destitutos; secundò autem, in intimas detrusi corporis partes, vi ipsa terroris quatiebantur; ideoque ex eorumdem concussione tremor in intimis; ex eorum recessione tremor in extimis partibus triumphauit: & licet Vates videatur de tremore tantum in intimis existente locutus, quia tamen non poterat ille tremor, nisi ex resultante in extimis discerni, de vno loqui non potuit, quin & alter inuolueretur, cum inseparabiles sint. Ideò *vibrat*, quod idem est, ac concutit, & nutare facit *ossa*, quæ solidamenta sunt ipsius corporis, neruorum compagine colligata. Quare ijs concussis, reliquum est, vt totum Cereris corpus in tremores dissolutum intelligatur.

IMIS MEDVLLIS. Medulla est pars illa viuentis, quæ media, inter solidas, & fluidas, in medijs ossium cauitatibus reperitur, & ex qua ossa ipsa nutriuntur, & crescunt: quare iure dicitur *ima*, idest in penitioribus, ac maxime intimis partibus constituta. Duo itaque indicat Vates, primò quidem locum, in quem concussi se se abdiderint spiritus, licet nec ibi infectante effugerint terrorem: secundò verò locum, ex quo exurgens tremor se se ad totum extenderat corpus.

SVCCIDVI TITVBANT GRESSVS. Maximi profectò mæroris indicium est, si genua subsidant, ac munus ferè detrectent corporis sustinendi. Agnouit hoc, hercle, Hetruscorum Princeps Poetarum; ac ideò Clorindæ occisorem, extinctæ corpus aspicientem, mærore adeò contabuisse describit, vt, succiduo gressu, pronus rueret, ni sustinentes adstitissent: Hierosl. lib. Cantu 12.

Mà, come giunse, e vidde in quel bel seno,
Opera di sua man, l'empia ferita;
E, quasi vn ciel notturno anco sereno,
Senza splendor la faccia scolorita;
Tremò così, che ne cadea, se meno
Era vicina la fedele aita.

Hoc ipsum notauit Æn. 12. Virg. tamquam effectum terroris, animum frangentis, dum de Turno, furialibus incursionibus territo, ait:

Genua labant: Gelidus concreuit frigore sanguis.

Quid ni igitur & Ceres, mærore simul, ac terrore concussa succiduos experiretur gressus? Prouenit autem huiusmodi effectus ex ea ipsa spirituum secessione, de qua diximus, & qua, debilitatis neruorum compagibus, inhabiles redduntur ad sustinendam in rectilineo labantem ossium curuaturam, atq; ideò genua labant; gressus vacillant. *Gressus*, a gradior, ipse est actus incedendi. Verùm hic effectus ponitur pro causa, nempe pro membris ipsis motum exercentibus: quare pedes, crura, genua titubasse dicuntur. Potest tamen, non impropriè, intercisus dici, ac titubans motus ipse; nam ex incertitudine mobilis incertus sequatur motus, necesse est: quarè vtrumq; attingendi consilium Vati adfuisse non ambigo. Sed quia *succidui* dicuntur *gressus*; de membris principaliter locutum non dubito. *Succiduus* enim à *succido* deducitur, quod est *subitus cado*, vulgò *tagliar sotto*. Porrò, sicuti decidit, quod succiditur, sic *succiduus* pronum significat ad cadendum, ac ferè cadentem. Sic vulgò dicimus *souuersi tronche furo le gambe*. Sic Ouid. Epistola 17. Laudomia de se ipsa inquit:

Succiduo dicor procubuisse genu.

Titubant autem, inquit, hoc est inconstantes, ac modò hùc, modò illùc inclinantes, nutantemq; motum efficientes, vt ebrijs euenire solet, ac languidis ex tabe, vel corporis, vel animi: qui modus incedendi semper est collapsioni proximus, Sic Virg. de Niso Æn. 5. ait:

Hic iuuenis iam victor ouans vestigia presso
Haud tenuit titubata solo; sed pronus in ipso
Concidit, immundoq; fimo, sacroq; cruore.

sic Tassus de Othone Argantis equo, dum pedes esset, barbaricè impulso, Hierosl. lib. c. 6. ait:

Tremar le gambe, indebolir la lena,
Gli fè l'aspra percossa; e frale, e lasso
Sovra 'l duro terren batter il fianco.

FORIBVSQ; RECLVSIS &c. Sicuti, in anteactis, prætermisit Vates descriptionem itineris, vt eius celeritate præreptam sibi dicendi facultatem ostenderet, sic &, in immediatè antecedentibus, Cererem e curru prosiluisse, non memorat, neque eam nunc recenset ingredientem limina domus suæ; sed, saltu quasi quodam visus, eam immediatè in atrijs constituit, orbitatis suæ vlteriora relegentem iodicia, animi amantis virtute, deficientis deliquia corporis superante, ita vt non minùs celeriter, licet nutanti gradu, extremum itineris, nempe ingressum in atria, confecerit. Et, cum in momentaneis idem esse dicatur *fieri*, & *factum esse*, hinc est, vt ipsum fieri itineris non recenseat, sed iam factum ostendat, ex consequenti antecedens nobis colligendum relinquens. Ex hoc licet adnotare, quam egregiè amoris vires, etiam in languenti corpore, vegetas, satis, licet tacite, exprimat: quas ipsas vires in occisore Clorindæ apertè deprædicat Hetruscorum fax Poetarum, loco supra cit., dicens:

Tremar sentì la man, mentre la fronte,
Non conosciuta ancor sciolse, e scoprio.
La vidde, e la conobbe: e restò senza
E voce, e moto. Ahi vista! Ahi conoscenza!
Non morì già; che sue virtudi accolse
Tutte in quel punto; e'n guardia al cor le mise:
E premendo il suo affanno à dar si volse
Vita con l'acqua, à chi co'l ferro vccise &c.

Clariùs autem Bracciol. has exprimit amoris vires in Alceste moriente lib. 24.: nam cum Elisam coniugem, ob dolorem percuntis viri, in se ipsam ferrum adaptantem cerneret Alcestes, confractis, quibus motrale gelu linguam enodauerat, vinculis, exclamans coniugem viuere iussit.

Md

Mà 'l Canellier discolorato, e bianco,
Vrta, che la donna sua sù 'l ferro cada,
Si sforza sì, che lei per nome appella,
E con l'ultimo suon prega, e fauella,
O sù però, che, com' il lume suole,
Giunto all' ultimo fin, crescer l'ardore,
La vita sua, che dipartir si vuole,
Sorse all' estremo, e racquistò vigore:
O ch' vna sù delle sourane, e sole
Marauiglie, ò miracoli d'Amore:
Et ei, ch' è 'l tutto à chi più nulla puote,
Così fà risuonar l'estreme note.
Viue, & amami Elisa &c.

Sic itaque & Ceres, subacta mæroribus, angoribus profligata, terroribus fracta, vacillat, mehercule, & nutat; sed, vires supplente amore, accelerat tamen, & adeò accelerat, vt, dicto citiùs, cursu prosiliat, iter emetiatur, & atria lustret: ideò ingeniosissimè Vates factum ostendit, quod *infiore*, ob celeritatem perpendi non potuit: & ideò non in via priùs, quam in termino constituitur Ceres. *Foribusq; reclusis &c.* Caue ne sextum hunc casum, absolutè hic positum, pro sexto modi accipias; nam, maximam incidens in æquiuocationem, Vatis errorem putares, cum tamen mentis tuæ esset error: Nam, si modus hic signaretur, sensus esset: *Cum fores aperuisset Ceres*, qui sensus directè opponitur Auctori, qui nuper dixerat *euersos postes &c.* Ast, si absolutus agnoscatur, sensus erit: *cum iam patentes essent fores*: qui sensus ex dictis necessariò sequitur. *Fores* propriè dicuntur portarum valuæ, quæ foris aperiuntur. Et Plutarchus memorat, Valerio Publicolæ fratri, cum de Sabinis triumphasset, positam primò publice domum, cuius fores extra aperirentur, cum antea cæterarum ædium Valuæ intra, resecando impellerentur. Verùm vsus obtinuit, vt hæc iam nomina passim confundantur, & promiscuè vsurpentur. *Recludere*, à quo *reclusus*, aperire est, quare & particip. apertum est.

DVM PERERRAT &c. Lustrantem domus suæ angulos omnes, atq; alijs, alijsq; manifestissimis indicijs, monimenta cladis deprehendentem inducit Cererem. De aduerb. temporis *dum*, vulgò *mentre che*, alibi satis dictum. *Pererrare* est hùc, illùcq; incerto pede errare, seù diuagari, vt item alibi dix. Itaque Ceres, si fortè alicubi filiam inueniat, quam quærit, *Pererrat*

SEDES VACVAS. *Sedem* pro habitatione sumi, iam sæpiùs ostendimus: &, in hoc eodem sensu, adest hic. Vtitur autem numero multitudinis, quia, cum in eâdem commoda habitatione multa sint habitacula, quæ singula sedis nomen non respuunt, ostendere voluit, nullam domus mansionem à Cerere peruestigante fuisse neglectam. *Vacuas* autem appellat, non eo, quod loca fuerint omni prorsùs corpore carentia, (vt Phylosophi vacuum definiunt) sed quia sine cultoribus erant, absq; habitatoribus deserta squallebant. Deniq;, quidquid domi haberet, nil Ceres reputabat; & *vacuas* omninò sedes putabat, in quibus Proserpina non adesset: nam: *Amans amata carens in multitudine solus*: cecinit ille. Alij cum Parrhas. legunt, hoc loco, *Dum vacuas ædes*: & non incongruè: nam ædes dicuntur cubicula ipsa, quæ, domui inserta, membra sunt totius commodæ habitationis: atq;, vt notant nominum indagatores, hoc nomen ædis si sumatur in numero vnitatis, sedes significat sacras, in quibus vtiq; Dij, ac Deæ mansionem haberent, vt in casu nostro, si verò sumatur in numero multitudinis quælibet cuiuscumque domus cubicula notat, sed præcipuè sacra, vt hic. Ego tamen nomen sedis non rejeci; nam Cælum ipsum, quod templum summi Iouis dicebatur ab antiquis, idem & sedes, & ædes eiusdem dicitur, vt legentibus patet.

ET ATRIA DESOLATA. Quid Atria sint nouimus lib. pri. carm. 85. *Desolare*, à quo *desolatum*, est *desertum facere*. Sic Drances, apud Virg. Æn. 11., Turno infœlices belli exitus exagerans, ait:

Pone animos, & pulsus abi: sat funera fusi
Vidimus, ingentes & desolauimus agros.

Pererrat itaque & atria *desolata*, hoc est in desertum commutata, raptoris vtiq; violentiâ, quæ dominam abripuerat; absentiâ sociarum, ancillarumq; quæ fugam arripuerant, non minùs, quam Nymphæ, de quibus lib. 2. *Diffugiunt Nymphæ &c.*

AGNOSCIT TELAS &c. Proprias peruestiganti Cereri sedes quoddam primo occurrerit cladis signum iam memorat, nempè infectas Proserpinæ *telas*, illas, de quibus lib. pri. carm. 246. & seq., arachneis iam deturpatas operibus &c. Notanda autem, hoc loco, vis illius verbi *agnoscit*; verborum enim interpretes inquiunt, agnosci id propriè, quod nobis olim aut visum fuerit, aut alia quauis ratione cognitum. Sic Virg. Æn. 3., de Heleno Troiano, Æneam, cum suis, obuios ex Chaonio portu habente, cecinit:

Agnoscitq; suos, lætusq; ad mœnia ducit.

In hac significatione non potuit hoc verbum hic, ab Auctore vsurpari; nam certe Ceres opus illud, à Filia inceptum, post discessum Matris, non viderat, vt ex lib. pri. constat, vbi *texebat redituræ munera Matri*: nec alia quauis ratione ab ea cognitum dici, nisi commentitiè, potest. Altiùs indagandus Poetæ sensus, atq; ex phylosophicis scholis expromendus. Cognitio, quæ per verbum illud importatur, in duplici considerari potest differentia, vt alibi dix.; alia enim est cognitio sensitiua, alia intellectiua: sed, quia nihil est in intellectu, quod priùs non fuerit in sensu, vel in se, vel in aliquo sui, vel in aliquo sibi simili; cognitio intellectualis ita pendere videtur à cognitione sensitiua, vt prius semper rem sensus percipiat, ac subindè intellectus à cognitione sensitiua excitatus in eamdem, vel ei similem cognitionem feratur intellectiua. Hunc igitur cognoscendi processum explicaturus, vnico verbo, Vates verbum *agnosco* vsurpauit: nempè agnoscit cognitione sensitiua visuali, quod idem est, ac *videt*; atq; ex visione mens excitata, dum præsens agnoscit opus, supra artem, artificiumq; ac elegantiam texturæ reflectens, recordatur, huiusmodi elegantiam propriam fuisse illius artis, quam sæpe viderat exerceri olim à Filia; atq; adeo in simili agnoscit, hoc opus illius fuisse industriæ, quam non semel fuerat admirata. Hoc pacto, & verbi significatio, iuxta verborum interpretes, subsistit, & eruditio Vatis mirum, more suo, emicat in modum.

SEMIRVTAS, CONFVSO STAMINE. Adiectiuum, seù participium adiectiuatum *semirutas* est compositum à nomine substantiuo *semis*, quod idem sonat, ac *dimidium*, & verbo *ruo*, vulgò *ruinare*: quarè *semirutus* idem erit, ac *magna ex parte demolitus*; vulgò *mezzo ruinato*. Cum autem adijcit *confuso stamine*, rationem reddit, cur semirutæ dicerentur telæ; quia videlicet staminum confusio lacerati operis effigiem præseferebat. Quid stamina sint, habes lib. pri. carm. 260. remanet explicandum, cur confusa dicantur (nam Vatem vti numero sing. pro plur. per Synecd., certum est) Porrò *confundo*, à quo particip. *confusa*, idem est, ac *perturbo*, & *omnia in vnum commisceo*. Asserit itaque Vates stamina, quibus profectò varijs vsa fuerat, ad opus Proserpina, vt lib. pri. cit. vidimus, omnia in vnum permixta, implexaque extitisse: sed quomodo id euenerit, non memorat. Memineris itaque, Proserpinam, lib. pri. cit., vt Deabus aduentantibus assurgeret, easq;, quo maiori poterat humanitatis expressione exciperet, fila proiecisse, atq; imperfectum reliquisse laborem. Certum autem est, stamina sic proiecta, sibiq; relicta, qualibet vel leui aura insufflante permisceri facile, & confundi: quare solent acu pingentes, cum opus intermittunt, fila quæq; repartiri, ac suo loco disponere: nec non ea ponderibus additis obfirmare, ne, aurâ ventilante confundantur. Nil horum effecerat Proserpina; quare nil postea mirum, si ex vehementi illa ob aduentantem Plutonem commotione totius insulæ, de qua lib. 1., discurrentes venti stamina illa hùc, illùcq; comportantes confuderint, implicuerintq;; & quia superadditis puluere, ac sordibus fœdata fuerat pictura, ideò semirutas vocat confuso stamine telas illas. *D'one straccio in sembianza eran ridotte*, diceret incomptus Italus.

ATQ. ARTES PECTINIS INTERCEPTAS. Pendent hæc ab eodem verbo *agnoscit*, de quo supra, cui per copulatiuam alligantur, virtute adiunctionis fig. De pectine satis dictum lib 2. carm. 41. Hic tantum remanet notandum, artem non semel pro ipsis artefactis poni; ex quo deducit Parrhas., Poetam, per artes pectinis, intellexisse telas ipsas. Verùm, vt fatear, non acquiesco, nam cum Vates telas ipsas immediate ante expresse recensuerit semirutas &c., certe & imperfectas, & non obsolutas ostendit satis. Quarè, iam futiliter progredi videretur, & idem per idem dicere, vel certè idem per synonima referre, cum tamen, hyppotiposim, vt ex contextu patet instituens, varias eiusdem telæ conditiones attingere debuisset, vt exactior esset descriptio. Arbitror itaque, *Pectines artes* à Vate positas, non pro effectu ipso artis, sed pro exercitio ipsius artis intercepto, quod licet non viderit in se, vidit, & agnouit Ceres in eius imperfecto effectu. Nostis itaque, ex alibi dictis, artem in docentem diuidi, & vtentem: Docens est ipsa præceptorum collectio, in mente artificis existens, eumq; præceptiue di-

tigens ad opus: vtens est ipsa eadem ars docens, quatenus ad vsum redacta, seu, quod idem est, *ipsum exercitium artis ex directione præceptorum procedens*. Hoc exercitium *pectinis*, nempè *artis textoriæ* interceptum notat hic Vates, licet numero multitudinis, per synecd., vtatur, cum ait: *Artes pectinis intercriptas*. *Intercipere* est efficere, ne quid eo perueniat, quo directum fuerat: quare *interceptum* idem erit, ac *ab incæpti operis prosecutione impeditum*: ex quo videtis importari causam aliquam extrinsecam, qua intercedente, ab opere desistat, qui alioquin perfecturus erat incæptum. Licet itaque Ceres noscere non potuerit causam illam, quæ intercesserit, nempe subdolæ Veneris aduentum &c. qui effecit, vt opus Proserpina abrumperet suum, vel raptorem impedientem, ne rapta ad opus filia rediret perficiendum; ex eo tamen, quod sciret, filiam talis genij fuisse, vt nunquam ab incæpto desisteret, ni perfectum videret, agnouit indeterminatè saltem, aliquam interruptionis causam ab extrinseco astitisse. Ideò optimè inquit Vates:

Atq; interceptas agnouit pectinis artes.

DIVINVS PERIT ILLE LABOR &c. Patheticum Epiphonema miram in commiserationem concinnatum. Emphasim habet pronomen *ille*; *Labor* verò idem hic est, ac *opus elaboratum*, quod antonomasticè *labor* appellatur; quia, cum labor, vel mentis, vel corporis, defatigationem importet, certè maxima ingenij defatigatio fuerat tantam tenuem seriem, quantam lib. pri. vidimus, in telas referre, tot colores miscere, tot fila disponere &c. præterquam quod & manus ipsa assiduo versatur in motu, & oculus ad vertigines interdum vsque fatigatur. In duplici autem significatione nomen *Diuinus* vsurpatum video: primò quidem ita, vt significet quidquid ad Deum pertinet, vel ex Deo est, atq; adeò nescio quid diuinitatis participare videtur, ex qua & nomen sortiatur *Diuini*; In hoc sensu Virg. Æn. 2. sic canente:

Instar montis equum diuina Palladis arte
Ædificant &c.

secundò ita, vt quid stupendum, admirabile, & quod humana sorte maius assurgat, significetur; nam quod vires excedit humanas ad diuinas accedere videtur. In hoc sensu Virg. Ecl. 3. Alcimedontis sculptoris peritiem humana sorte notans maiorem, inquit:

(Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, cælatum Diuini opus Alcimedontis.

Vtrumq; sensum amplexus Vates, hoc loco, est; diuinum enim appellat Proserpinæ opus, & quia Deæ manu elaboratum, & quia admiranda prorsus textura suspiciendum. Sed nihilominus iam *perit*. Nota opportunam contrariorum conflictionem, aptissima antithesi, summos commiserationis affectus excitantem. Diuinitas immortalitatem tribuit, æternitatem largitur, incorruptibilitatem impertitur, & tamen *diuinus perit ille labor*, quod idem est, ac *perditur*, consumitur, ac in interitum conijcitur. Vide quam indignum factu sit, vt, quod Diuinum est, Diuinitate non obstante deperdatur; & consequenter, quam altè se se in affectus insinuet narratæ rei exclamatio.

SPATIVMQ; RELICTVM &c. Diuinitatem proculcatam, vilissimisq; repletam sordibus intueri, indignum est prorsùs, ac lacrymis profectò sanguineis spectaculum deplorabile. Ideò vt patheticè magis procedat Vates, & miserandum prorsùs semirutæ telæ spectaculum insinuet, exclamationem prosequens suam indignatur & ipse Arachneæ temeritati, imperfectas telas sordidissimis textrinæ suæ filis supplenti.

ET ARANEA. Est *Aranea*, propriè loquendo, Aranearum textura, vulgò *tela d'Aragno*: & hac significatione habetur apud Ouid. Metam. 4. vbi, Vulcanij retis exprimens tenuitatem, ait:

Retiaq; & laqueos, quæ lumina fallere possint
Elimat: non illud opus tenuissima vincant
Stamina, non summo quæ pendet Aranea tigno.

Reperitur tamen quandoq; *Aranea* pro ipso animali araneam texente: sic Virg. Georg. 4. animalia apibus infesta memorans inter illa Araneam ponit.

Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis;
Aut durum tineæ genus, aut inuisa Mineruæ
In foribus laxos suspendit Aranea casses.

&, in hac secunda significatione nomen & hic, araneæ assumitur ab Auctore, vt patet ex adiuncto.

AVDAX. Sic enim dicitur ab audacia, quæ est nimia quædam confidentia, immò impudentia, & temeritas; vno verbo; est quædam animi securitas, qua quis neq; malum præsens, neq. futurum perhorrescat; atq; in malam ferè semper partem accipitur, nisi ex adiunctis limitetur: hîc certè pro petulanti assumitur temeritate. Porrò epitetum *audax*, araneæ impositum, duplicem, hic, habet respectum; alterum ad præsens facinus, quo Diuinum Proserpinæ deturpauerat opus; alterum ad præteritum, quo cum Pallade ipsa fuerat olim ausa decertare. Quæ vt satiùs aperta fiant, Arachnem in Araneam memineris conuersam, vt refert Ouid. Metam. 6. Fuit itaque Arachne Lydia Idmonis filia, quæ, lanificij artem a Pallade edocta, tantùm profecit, vt, teste Ouid. cit.

Siuè rudem primos lanam glomerabat in orbes;
Seù digitis subigebat opus, repetitaq; longo
Vellera mollibat, nebulas æquantia tractu;
Siuè leui teretem versabat pollice fusum;
Seù pingebat acu; scire à Pallade doctam.

suis itaque sibi placens operibus eo dementiæ processit, vt, dedignata Magistram, non solum, se a Minerua edoctam, negare, ausa fuerit; sed & ipsam in certamen petulantiùs vocare, quasi longe cessuram arte non dubitaret. Descendit in arenam vocata; sed indignata, quod Arachne Deorum solummodò contumelias, ac Iouis præcipuè genitoris, referret in telas,

Et rupit pictas cælestia crimina vestes,
Vtq; Cytoriaco radium de monte tenebat,
Ter quater Idmoniæ frontem percussit Arachnes.

Illa ægrè adeò tulit offensionem, vt se se laqueo suspenderit: at Minerua pendentem alleuauit, nec vitâ excedere permisit; sed in araneam conuertit, vt, opere semper inutili fatigata, nullum sui effectum capere posset, licet renascentia semper viscera, se ipsam euiscerans, in fila deduceret, ac irritas conficeret telas. Audi Ouid. cit.

. . . . Pendentem Pallas miserata leuauit;
Atq; ita: viue quidem, pende tamen, improba, dixit;
Lexq; eadem pœnæ, ne sis secura futuri,
Dicta tuo generi, serisq; nepotibus esto.
Postea discedens succis Hecateidos herbæ
Sparsit; & extemplo tristi medicamine tactæ
Defluxere comæ, cum quis & naris, & aures;
Fitq; caput minimum, totoq; est corpore parua.
In latere exiles digiti pro cruribus hærent;
Cætera venter habet, de quo tamen illa remittit
Stamina, & antiquas exercet Aranea telas.

audax itaque Aranea primò, cum Mineruam prouocare, & contumelias Deorum acu pingere est ausa: audax verò iterum, cum Proserpinæ telis suas inserere non erubuerit. Sed nota, quomodò occultè quidem, sed artificiosissimè, Vates, hic, elegantiam texturæ à Proserpina peractæ amplificet, eam lanificijs Mineruæ non imparem efficiens, dum Arachnem ipsam inducit in certamen operis descendentem, vt secundò cum altera Pallade contenderet, sicuti olim cum prima.

SVPPLEBAT SPATIVM RELICTVM. Nempè staminа subtegmine vacua, in quibus Proserpina nullam adhùc figuram delineauerat, telas cum reliquerit imperfectas. *Supplere* est *aliquid in deficientis locum substituere*. Igitur quod telæ deerat imperfectæ, implebat suis Arachne lineamentis.

TEXTV SACRILEGO. Nempè araneis suis, quas subtexuerat; nam *textus* à textura opus textile nuncupatur. *Sacrilegum* verò dixit, quia res conspurcare Diuinas, sordibusque immiscère, sacrilegium est, à quo *sacrilegum* dicitur, & factum. Iterum Deæ mortalem subtexere, ac se Deæ parem facere sacrilegum est,

NEC DEFLET, PLANGITQ; MALVM. Ad interruptam, opportuna, ac ferè necessaria, exclamatione, narrationem redit: & quam se gesserit, his visis Ceres enarrare progreditur, per hypotiposim, ab effectibus deductam. Ideò coniunctione vtitur disiunctiua, qua, cum aduersatiua distinctione, disparata connectat; nempè *agnoscis &c. Nec deflet*. Arescere ex nimio lacrymas dolore superiùs vidimus. *Plangere* verò est, cum eiulatu, manibus coxendices percutere, vel aliam corporis partem. Et idipsum intercipitur, cum strangulat inclusus dolor; nam, interclusis spiritibus, sensus lædens omnes opprimit, atq; in spirantes statuas sic dolentes conuertit. Genus tandem posuit pro specie, cum *malum* inquit; nam *malum* dicitur, quidquid aduersi accidit; at hic pro specifico, immò indiuiduali Proserpinæ infortunio, ac partâ Cereri iactura.

TAMEN FIGIT OSCVLA TELÆ. De coniunctione aduersatiua *tamen* vide nuper dicta carm. 136. Pariter, de qua tela hic sermo sit vide dicta carm. 155. *Figere oscula* est

desf-

deosculari; sed tali affectus impetu, ac significatione, vt anima osculantis videatur in oscula suscipientem transmigrare; nam *figere* est *alteius imprimere* oscula, quod nimiæ pietatis est, & affectus. Sic Virg. pietatem, affectumque Troianarum mulierum in Regiam iam iam cadentem expressurus Æn. 2. ait:

Amplexaeq; tenent postes, atq; oscula figunt.

Osculum quid sit, notissimum profectò est. nam, licet diminutiuum sit ab ore, ita vt *osculum* idem, ac *paruum os* sonet, tamen pro *basio* ponitur, quoniam basiantes os coarctamus, & quasi ex ore osculum facimus. Vno verbo, coniunctio est oris ad os, cum affectu, atq; expressione beneuolentiam importante. Distinguit Donatus inter osculum, basium, & suauium, ita vt *osculum* dicat officij esse, vt cum è longinquo reuertentes, aliquem salutamus osculantes: basium verò pudicorum sit, vt Patris, & filij: suauium deniq; a suauitate dictum, voluptatis sit, & incontinentiæ. Hæc distinctio, vt fatear, non obseruatur in praxi apud Auctores hæc nomina promiscue vsurpantes: respexisse tamen ad huiusmodi differentias Poetam, non ambigo, *oscula* hic sumentem in rigorosissima significatione, cum sint a Cerere è longinquo redeunte, in res ad filiam spectantes; consequenter, & officij esse videantur, cum æquum fuerit, vt, si filiam non posset, quæ saltem illius essent, ex intimo cordis affectu, consalutaret. Hoc autem signum esse vehementissimi amoris, satis constat ex Hetruscorum Poetarum Principe cantu 12. Hierosol. liber. vbi Tancredus, loco occisæ Clorindæ, sepulchrale, quo obtegebatur, marmor osculatur dicens:

Non da morte fui tù, mà di vmaer
Cenere albergo, ou' è reposto amore;
E ben sent'io da te l'vsato face,
Men dolce sì, mà non men calde al core.
Deh prendi i miei sospiri, e questi baci
Prendi, ch' in bagno di dogliosi humore;
E dagli tù, poich' io non posso, almeno
All' amate reliquie, ch' hai nel seno.

Insuper connaturale affectui materno videtur, vt, cum filiam amiserit, quidquid filiæ fuerit, amplectatur, osculeturque. Quare naturam Vates egregie hoc loco, ac mores imitatur.

ET ABRVMPIT MVTAS QVERELAS IN FILA. Habent & vultus, & oculi vocem suam, qua efficaciùs interdum, quam modulis lingua, mutâ quadam eloquentiâ omnes exerceant oratoriæ partes. Sic Bracciol., a nobis alibi relatus, de Oratoria tacentis Amphionis facultate, ait lib. 4.

Conchiude, e tace: e persuade ancora
Co'l silentio, e con gl'atti il veglio honesto.

Pariter lacrymis, ac vultus habitu Euryalum causam tutantem suam inducit Virg. Æn. 5.

Tuetur fauor Euryalum, lacrymaeq; decoræ,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.

Sic itaque & Ceres, consumptis dolore lacrymis, atq; intercepta voce, mutâ quadam nihilominùs eloquentiâ inducitur hic lamentationes exprimens suas. Certe oculum Aegyptij sermonis hieroglyphicum posuere, apud Pier. lib. 33. Et experientia ipsa docet, naturam absumptis dolore vocibus gestus quosdam substituisse, ne sine aliqua interni cruciatus expressione remaneret: sic vel Cælum, suspirijs erumpentibus, intuemur; vel manus, pectinatim insertis digitis, coniungimus, & vel ad pectus, vel submentum admouemus, vel ad imum ventrem demittimus; vel humeros constringimus; vel furiali modo agitamur, nosq; ipsos laniamus &c. Naturam itaque, experientiam, atq; eruditionem secutus, Vates hanc Cereri mutam tribuit eloquentiam. *Abrumpere* in idem, hoc loco, est, ac *interrumpere*: quarè sensus est: *rumpit inter fila* (stamina videlicet à Proserpina in telas deducta) *Mutas querelas*; hoc est lamentationes. Sed, quia *querela* vocem importat exprimentem, ideò *Mutas* addidit, vt, contrario apposito, per terminum distrahentem, abstrahat *querelæ* nomen à vocali ad non vocalem; ita vt nomen *querelæ* significet hic respicientias pietatem spirantes, corrugationem frontis, suspiria intercisa, gemitus interruptos &c. quæ tacitæ dicuntur, sed vehementissimæ lamentationes: immò oscula ipsa, telis infixa satis tacite succensebant, quæ manum ex opere remouissent texentis. Sed nota hic proprietatem poeticæ locutionis. Iam nostis telæ perfectionem defuisse, ita vt stamina quidem adessent, sed nullo, extremum versus, subtegmine necterentur. Dum itaque staminibus oscula figeret Ceres, dum in illa suspiria, ac gemitus eructaret, fila illa osculum quasi, ac suspiria intersecare videbantur, & partem in se ipsis recipere, partem verò per interpositas intercapedines, quantumuis exiguas, demittere; ideò proprijssime inquit: *Et abrumpit mutas in fila querelas*: nam *mutus* dicitur quasi loquendi sensu diminutus, sed tamen, quoquo modo, se, vel aliud efficaciter exprimens sine voce. Vtrumq; effectum, pari passu, complexus est Bracciol. lib. 5. vbi de Oreste; regis sui obtruncatum corpus se vidisse opinata, hæc habet:

Lacrima non può trar; che nel cancado
Nel souerchio dolor verso, che langue.
Rimansi immota: e le querele in tanta
Son senza voce, e senz' humore il pianto.

ET PRESSAT GREMIO. (Nam *que* pro *&* ponitur, vt nostis) sicut oscula telæ, sic amplexus cæteris, quibus filia vtebatur, dicitur impertita. *Presso*, verbum a *premo*, frequentatiuum, est *frequenter*, ac toto cordis affectu complector, determinatur enim ad hanc significationem a nomine, cui additur, nempè *gremio*: nam *pressare gremio*, vulgò est *strengersi al seno*. Gremium a sinu distingui, videris lib. pri. carm. 204.; sed cathacresi vsus Auctor gremium pro sinu hic posuit.

RADIOS ATTRITOS MANV. *Radius* vocatur instrumentum illud textorium, quo texentes staminı subtegmen immittunt, vulgò *la nauicella*; seù apud alios *la Trucelia*; apud Siculos *la nauetta*. Virg. Aen. 9. de Euryali matre texente, cum filium occisum audijt, ait nauiculam ex eius manu decidisse.

Excussi manibus radij, reuolutaq; pensa.

Attritus idem est, ac imminutus; nam *atterere* est *rem aliquam ad alteram perfricare*; ex quo fit, vt cum omne agens agendo repatiatur, res illæ inuicem attritæ minuantur. Sic ferrum, terram findens, attritu repatitur, & imminuitur: quarè Virg. Georg. pri.

Depresso incipiat iam tum mihi Taurus aratro
Ingemere, & sulco attritus splendescere vomer.

Et textorius itaque radius, dum manus impulsu, inter stamina permeat, ab ipsa terente patitur, ac imminuitur manus ita vt interdum impressus digitis, quibus apprehenditur, appareat, vt quotidiana texentium experientia comprobatur. Indicat igitur Vates, à consequenti, assiduam in huiusmodi telis texendis fuisse Proserpinam, cuius radius longo iam texendi vsu fuerit attritus; sed cur dicatur *attritus manu*? Atteritur certe & à filis ipsis, quæ permeat radius, sed peculiarem vim patitur à manu proijciente; atq; hinc est, vt de hac peculiariter attritione fiat hic mentio. Insuper hac impressus attritione vestigia virtutis hæræ deferebat, ideò gratior, ac dilectior habebatur, ac peculiari affectu pressabatur gremio &c.

ET PENSA PROIECTA. De pensis vide dicta lib. pri. carm. 53. Cur dicantur proiecta, patet ex supra dictis, & ex ijs, quæ innuimus lib. pri., vbi Proserpinam Deabus vidimus assurgentem. Sed vlteriùs ideò nominatim proiecta memorat, vt indicet, Cererem commæreri pensis voluisse eo quod à tàm clara proiecta fuerint manu, ac quasi in commiserationis pignus amplecti. Adde quod sibi videbatur, licet summoè dolens, non satis doluisse Ceres, ideo proiecta pensa amplectitur *vt proiecta*, quia, vt talia iacturæ suæ symbolum præferebant, sicq; cordi superimposita magis dolorem augendi vim habebant.

ET CVNCTA OBLECTAMINA. Ab *oblecto oblectamina*, quasi *oblectamenta* dicuntur ea omnia, quæ oblectationem afferre possunt, atq; in delicijs esse. Sed quid veniat hùc nomine oblectamentorum scrutantur Interpretes; & *scruta* respondet Parrhas. Quod si ab ipso quæras, quid *scruta* sint, hæc exarat. *Nos scruta esse arbitramur attritas vsu vestes, demidiatas fregiles, & iumentorum soleas, refixos clauos; idq; genus alia, quæ vilissimo pretio & venalia Mediolani habent, & Romæ, quos Scrutarios appellabant.* Quod autem hæc veniant, nomine oblectamentorum, respectu Proserpinæ, deducit ipse ex sententia, quam citat Apollinaris, quasi cognatas res, *fomela*, & *scruta* coniungentis sic. *Nunc quædam fomela, nunc luda nota virgines scruta donabat.* Quidni & nuces, & nugas omnes enumeret, quibus pueri delectantur? Danda huiusmodi oblectamenta puerulis, vix triennium excedentibus; danda ijs, quorum gregaria conditio ingenium futile, indoles abiecta: ast vbi de Proserpina agitur, quæ Iouis filia, quæ Gloria dicitur Matris, & tandem quæ ex lib. pri.

Iam vicina toro plenis adoleuerat annis;

quorsum nugæ istæ? Incongruenter profectò processisset Vates, si quam adeò conspicuam fecerat lib. pri., iam hic

pregarijs nugis, ac nucibus addiceret. Arcu, palestra, disco, ac cæteris huiusmodi exercitijs Syrij olim, ac Spartani Virgines suas exercebant, vt a puerilibus nugis auerterent; Cereris autem filia in nugas, a Deitate degenerans, propendeat? Nunquam certe in Parrhasij sententiam abierim, Proserpinæ non minùs, quam prudentissimo iniurius Vati. Arbitror itaque in æquiuocationem incidisse Parrhas. eo, quod putarit verba illa *Virgineo ludo* dandi casu efferri, ita vt nomini illi *oblectamina* deseruiat. Ego sane animaduerto pueriles exercitationes nomine *lusus*, non nomine *ludi*, ab accuratioribus nominum indagatoribus designari: quarè si voluisset Vates oblectamenta innuere, pueribus exercitationibus adaptata, *lusus*, dixisset, non *ludo*. Perpendo insuper, nomen *Ludi* non semper quid ludicrum significari, sed sæpè sæpiùs significare locum, in quo aliquod peragatur exercitium: sic ludum litterarium vocamus, in quo pueri litteris dant operam, &, vt testatur Asconius, omnem Scholam Romani *ludum* dixerunt. Itaque in hoc eodem sensu positum hic ab Auctore nomen arbitror *ludo*, & sexto efferri casu, qui participio illi adiectiuato *sparsa* deseruiat, ac per locum sparsa significet, in quo textrinam Proserpina exercebat, nempe per atria (nam in atrijs textrinam exercebant antiqui, vt refert Asconius, & Asconio prior Homerus) quod & in causa fuit, vt Vates supra, statim ac dixerit:

> *Dum vacuas sedes, & desolata pererrat*
> *Atria &c.*

subdat quid in atrijs viderit Ceres, nempè

> *Semirutas confuso stamine telas &c.*

Nec clamitent Grammatici, futurum vt dixisset Vates *sparsa per ludum*, si id significare voluisset, non autem *sparsa ludo*; nam si per qua fiat interrogatio, respondendum est per accusandi casum cum præpositione *per*; siquidem nil Poetis cum huiusmodi scrupulosa Grammaticorum obseruatione, quandoquidem sciant, etiam apud Oratores, motum per locum eleganter sexto, sine præpositione, casu efferri: quarè & Cic. pro Font. inquit, *Hi contra vagantur læti, atq; erecti passim toto foro*. Sed ne in grammaticis detineamur ita, vt difficultatem propositam eludere potiùs, quam enodare videamur; Dico, oblectaminum nomine, venire hìc, arbitratu meo, reliqua omnia instrumenta, quibus vteretur ad artem Proserpina; Pani nempè, vulgo *le spole*; Glomi serici, aurei, argentei &c. Item crinalis acus: acus Syriæ, Babiloniæque, & cætera huiusmodi, quæ ideò *oblectamina* dicantur, quia, cum quis exercitio aliquo delectatur, eius oblectamenta, eiusq; in delicijs sunt ea omnia, quæ ad exercitium illud conferant peragendum. Moueor ad hanc explicationem ex ipso contextu; nam, cum Vates radios, & pensa compellasset, ne longa reliquorum instrumentorum enumeratione legentes fatigaret, per dispositionem compositiuam omnia per genus complectitur, & oblectaminum nomine erudite compellat; quæ essent

SPARSA VIRGINEO LVDO. Disseminata, ac sparsim totis atrijs proiecta. Reliqua enim ex dictis in aperto sunt satis.

CEV NATAM. Non secus, ac si filiam ipsam amplecteretur; hoc est non minori affectuum expressione; In verbis non immoror, nam de his alibi dictum.

ET PERLEGIT CASTVM CVBILE. Ex perlustratis atrijs in intima domus penetralia amoris impetu rapitur Ceres, si fortè filiam, vel filiæ saltem vestigia deprehendere valeat. Ea est amantis conditio, vt, quæ amet, licet se amisisse certò sciat, vix tamen sibi persuadeat, non futurum, vt ijs potiatur, vt ijs fruatur: quare dum decipi cupit ab apprehensione amissi boni, se ipsum decipit, vana vtiq. diligentia, inquirens, quod amissum irreparabiliter est. Sic Æneas, apud Virg. Æn. 2., ereptam sibi Creusam, per euersæ Patriæ ruinas, peruestigare, incassum quamuis, non cessat, & de se ipso idem fatetur.

> *Principio muros, obscuraq; limina Portæ,*
> *Qua gressum extuleram, repeto, & vestigia retrò*
> *Obseruata sequor per noctem, & lumine lustro &c.*
> *Inde, domum si fortè pedem, si fortè tulisset,*
> *Me refero &c.*
> *Procedo ad Priami sedes, arcemq; reuiso &c.*

tandem, vt à superuacanea inquisitione cessaret, opus fuit, vt dum ille:

> *Implerem clamore vias, mæstusq; Creusam*
> *Nequicquam ingeminans, iterùmq; iterùmq; vocarem,*

vmbra ipsa Creusæ insanam illius sollicitudinem redargueret: his vocibus

> *Quid tantum insano iuuat indulgere labori,*
> *O dulcis coniux? Non hæc sine Numine Diuum*
> *Eueniunt; nec te hinc comitem asportare Creusam*
> *Fas; haud ille sinit superi Regnator Olympi &c.*

Aptissime igitur naturam noster Auctor hic secutus, Cererem inducit angulos peruestigantem omnes, si forte, vt optasset, deprehensis iacturæ suæ indicijs deciperetur; & luctum verteret in gaudium: sed Fato suo ducebatur, vt certior fieret de iactura, ac luctum luctui superadderet. Ideò *& perlegit*. Aduerb. ordinandi est hoc loco particula *&*: *perlegere* verò, vt alibi etiam diximus, est *diligentissima oculorum peruestigatione perlustrare*: sicuti proprium illius est, qui aliquid, cupienti animo, inquirat, nec sibi suadere possit, non inuenien tum; nam & loca omnia diligenter lustrat; nec sufficit vidisse semel. Sic Sapho Nasonis:

> *Incubui sericq; locum, qua parte fuisti.*

Sic itaque & Ceres *Perlegit castum cubile*; hoc est impollutum, nullisq; sensualibus illecebris inquinatum. In quo sensu ait & Virg. Æn. 8. de solicita in laborem coniuge loquens:

> *Impositum cinerem, & sopitos suscitat ignes,*
> *Noctem addens operi, famulas ad lumina longo*
> *Exercet penso; castum vt seruare cubile*
> *Coniugis, & possit paruos educere natos.*

hic tamen in sensu magis rigoroso accipitur, quam ibi à Virg.; nam Virg. excludit tantum a thalamo coniugali illicitos concubitus, quod sufficit, vt casti nomine notetur; at vero Claud. non illicitos tantum, sed maritales etiam excludit, cum de Virgineo loquatur cubili. Sed quid hic Vates nomine *cubilis* intelligat? Si nomen cubile sumeretur in vulgata ipsius, ac omnibus obuia significatione, ita vt pro lectulo, in quo Proserpina cubaret, poneretur; iam bis lectulus idem veniret lustrandus, semel nempè sub nomine *cubilis*, semel vero sub nomine *tori*; & idem cum se ipso copularetur per particulam coniunctiuam; dum in contextu legitur: *castumq; cubile, desertosq; toros &c.* quod non est asserendum de oculatissimo in omnibus Vate. Dicendum igitur, nomen *cubilis* in diuersâ à communi vsurpatum fuisse significatione, de qua iam veniat inquirendum. Noto itaque, nomen cubile, à cubando deductum, non magis ex se habere, vt lectulum significet, humanis membris ad quietem excipiendis accommodatum, quam vt quemcumq; locum significet, commodæ, ad quietem, habitationi concinnatum. Immò hoc nomen, licet translate vsurpetur ad lectulum significandum, videtur priùs, ac directe institutum ad significandum domicilium, vel locum domicilij vices supplentem, vt patet, ex eo quod etiam antra, in quibus feræ degant, cubilia proprijssimè dicantur. Sic Virg. subterraneas talparum cauernulas cubilia vocat Æn. pri.

> *Tum variæ illudunt pestes: sæpè exiguus mus*
> *Sub terris posuitq; domos, atq; horrea fecit;*
> *Aut oculis captæ fodere cubilia talpæ.*

Sic Georg. 4. Apum domicilia cubilium nomine designauit, cum inquit:

> *Sæpè etiam, effossis (si vera est fama) latebris,*
> *Sub terra fouère larem, penitusq; repertæ*
> *Pumicibusq; cauis, exesæq; arboris antro.*
> *Tu tamen & læue rimosa cubilia limo*
> *Vnge fouens circum &c.*

Arbitror itaque & à nostro *cubile* hic pro *cubiculo* positum, eo pacto, quo Virg. Æn. 6. vbi ait:

> *Vestibulum ante ipsum, primisq; in faucibus Orci*
> *Luctus, & vltrices posuere cubilia curæ.*

& eo pacto, quo *Lararium* antiquiùs, seù domesticum illud sacrarium, in quo Lares, & Dij peculiares adorabantur, *cubile salutatorium* dicebatur; ad hoc enim profectò respiciens Auctor, cum de cubiculo Deæ ageret, *cubile* nuncupauit, quasi *adorandum* illius diuinitatis *sacrarium*, *cubilis salutatorij* nomine consalutaret; est autem hoc illud idem cubiculum, de quo supra carm. 76.

ET TOROS DESERTOS. De toro vide fusè dicta lib. pri. carm. 35. Hic certè pro lectulo sumitur, in quo Virgo cubare solita fuerit. Sed vtitur Vates numero multitudinis per synecd., vt patet. Lustrato itaque cubiculo, & lectum perlegit Ceres; sed incassum, nam inuenit *toros desertos*, a desero, quod est destituo, derelinquo. Vno verbo, inuenit vacuos herili pondere, cum illis hera domo discedens æternum, licet inscia, vale dixisset

ET SICVBI SEDERAT OLIM. Per dispositionem compositiuam, ab enumeratis partibus ad totum progreditur, vt vno verbo ostendat, nullum à Cerere angulum domus relictum à peruestigatione, & quidem sedulâ, immunem.

nem. Ideò particulà *sicubi* vtitur, quæ aduerb. locale est, idem sonans, ac si *alicubi*, quod, licet, quo ad vocem, singulariter significare videatur, quo ad sensum, tamen aduerb. vniuersale est, omnia complectens loca, in quibus, distributiue sumptis, vel, quod idem est in vnoquoq; quorum solita fuisset Proserpina immorari, diuersis temporum vicibus: & hæc omnia à Cerere indicat perlustrata, si fortè in eorum aliquo inuenire posset, quam quæreret; Videbatur enim sibi deprehendenda in vnoquoq; filia, quam optabat. *Sedere* est *immorari, manere, & stare*, vulgo *star à diporto*, vt assueuerat, vel permanenter, vel obiter, Proserpina *olim*, quod aduerb. temporis præteriti est, vulgò *per auanti*.

CEV PASTOR &c. Aptissima similitudine Cereris confusionem, ac dolorem, sub oculis ponit, dum eam confert cum pastore, qui direptis armentis serus superuenit, &, vacua lustrans stabula, infortunium tantummodo deflere suum iam potest. *Ceu* igitur particula assimilantis est, idem, ac *velut*, de qua alibi satis dictum. Pariter quid sit Pastor, habes ex lib. 2. carm. 213. hic enim in eodem effertur sensu.

ATTONITVS INANI STABVLO. Sextum in postremis particulis caussalitatis casum agnoscas: causa enim assignatur, cur Pastor *attonitus* hæreat; hoc est subita, atq; insperata clade consternatus adeò, vt sui ipsius impos videatur, nec, quid agat, nouerit: nam idem est *attonitus*, ac *subita hærens stupore, insensato similis*, quod vtiq; euenit vt plurimum, vbi maximus ingruit dolor, vbi insperata simul, atq; atrocia subintus infortunia. Sic itaque & Pastor hæret, viso *stabulo inani*, hoc est vacuo eo quod armenta perierint, vel alio abuecta fuerint, dum ille abesset. De stabulo autem vide lib. 2. carm. 209.

CVI. Relatiue ad Pastorem, cui damno iactura fuit.

AVT RABIES INOPINA &c. Cum duplici ex causa armentorum deuastatio prouenire potuerit, vtramq; sub disiunctione proponit mediante coniunctione separatiua *aut*. De rabie videas lib. 2. carm. 211. Tantùm noto aptissimam Auctoris consonantiam, qui cum loco cit. lib. 2. Plutonem Proserpinæ Raptorem Leoni assimilauerit, iuuencam, decus stabuli, abripienti; sic, sibi mirè consonans, hoc loco, iacturam attoniti Pastoris, cui Cererem assimilet, ex rabie leonum inducit prouenientem: ast quia vere Leo non fuerat, sed raptor Pluto, qui, quasi iure belli, pactam rapuerit Proserpinam; ideò secundam causam, sub disiunctione, posuit in præsenti similitudine, ex populabundis prouenientem cateruis, vt vndiq; quadret, nec manca vllo pacto sit comparatio. *Inopina* autem dicta est Leonum rabies, ad ostentandum doloris immedicabile vulnus pastori inflictum; nam sicuti iacula præuisa minus feriunt, & vt cecinit Italus: *La piaga antiueduta assai men duole*.
sic ex opposito, quæ præter expectationem, immò & præmeditationem eueniunt clades, magis exulcerant, & maximè quatiunt animum. Vides in ipso simili amplificatum eximie Cereris dolorem, oculisq; adamussim suppositum.

PÆNORVM LEONVM. De leonibus vide dicta lib. pri. carm. 210. & lib. 2. carm. 210. *Pæni* quasi *Phæni*, quia è Phœnicibus orti, dicebantur Carthaginienses, inquit Seruius in illud pri. Æn. *Ponuntq; ferocia Pæni Corda, volente Deo &c.* & adstipulatur Virg. ipse ore Veneris eodem lib. Æneam filium alloquentis, ac de Carthagine notitiam tradentis, ait:

Punica regna vides Tyrios, & Agenoris Vrbem.

nempe Vrbem, quam Agenoridæ condiderunt: Agenor autem Phœnicum Rex certè fuit: immo hanc Carthaginis originem clarè exprimit Virg. ibidem, dùm Didonem eius conditricem vxorem fuisse Sichæi phœnicis autumat, his verbis: *Imperium Dido Tyria regit vrbe profecta &c.* &

Huic coniux Sichæus erat ditissimus agri
Phœnicum, & magno miseræ dilectus amore &c.

&, cum narrasset Didonis ex finibus Phœniciorum fugam, non paucis comitantibus, subdit:

Deuenere locos, vbi nunc ingentia cernis
Mœnia, surgentemq; nouæ Carthaginis arcem.

Quod si quæras, vbi nam locorum fuerit Carthago ista, respondet Eusebius, eam fuisse Vrbem Africæ totius celeberrimam, post Troianum bellum, à Didone conditam: & tertio bello Punico à Scipione Emiliano penitùs euersam, ac funditùs deletam. Ideò & Virgiliana Venus lib. cit.; cùm dixisset: *Punica regna vides Tyrios, & Agenoris Vrbem.* subdit

Sed fines Lybici genus intractabile bello.

Lybia enim ea tertia pars orbis est, quæ & Africa dicitur. Porrò Africa leones omnium maximè terribiles generat. Ideò Vates leonum memorat rabiem, non quorumcumque, sed *Pænorum*, idest ex Africanis oris erumpentium, vt stragem amplificet magis, nam illi ipsi in exemplum efferatæ crudelitatis assumuntur à Virg. Æn. 12. ad exprimendam irascentis Turni violentiam.

Attolliturq; animos Pænorum qualis in aruis
Saucius ille graui venantum vulnere pectus
Tum demum mouet arma leo &c.

AVT CATERVÆ POPVLATRICES &c. Infælices profectò campi, qui aut hostium, aut prædonum incursionibus patent: minus enim interdum terroris, horrorisq; ex ferarum rabie infertur, quam ex huiusmodi efferatorum hominum cateruis. Porrò *caterua*, in rigore loquendo, propriè fuit Gallorum legio senis millibus constans, sicuti Phalanx Macedonum dicebatur. Sed iam vsus inualuit, vt pro quauis aggregatorum hominum multitudine sumatur. Cateruæ igitur nomine vsus est Vates, vt, ab incursione vel militum, vel prædonum præscindens, vtramque tamen communi nomine complecteretur: sicq; alterum hic subijcit disiunctionis membrum, repetita coniunctione separatiua *Aut*. *Populatrices* verò dicuntur à verbo *Populor*, quod est prædam ago, diripio, ac deuasto.

INFESTAVERE PECVS. *Infestare* est *hostiliter in aliquem agere*. Pecus verò dicitur omne animal, quod sub hominis imperio, pascitur terræ pabulis: quare genus hic positum pro specie dignosces bouina, de qua infra, & quam sibi direptam videat Pastor.

AT ILLE SERVS REDIT. *At* particula est aduersatiua, idem hic sonans, ac *è contra*. Quasi dixerit. Prædones festine ad raptum deuenere; è contra serò adfuit Pastor *à chiuder* (vt Italice dicitur) *doppo persi i boui le stalle*: nam certe pronomen demonstratiuum *ille* ad pastorem refertur: atque epitetum *serus* idem sonat, ac translacta iam opportunitate defensionis *redit*. *Redire* est *retro ire*, ac *reuerti*, à loco scilicet in quem longè abierat à stabulis: quo verbo Vates mirè ostendit, Pastoris confusionem augeri ex eo, quod culpa sua abactum videat pecus, cùm longè diuagatus occasionem, ac commoditatem præbuerit, vel leonibus vorandi, vel prædonibus diripiendi; quare, dum *serus redit*, ad cladem ferendam, non ad arcendam accedit. Vide quàm apte in scopum collineet similitudo; nam & per absentiam Cereris rapta est Proserpina; &, sera rediens, Ceres ad luctum, non ad luctam, seu ad reluctandum prædonibus peruenit.

ET LVSTRANS &c. *Lustrare* est *attentis aliquid oculis*, per partes omnes, aspicere. Sic de Euandro, alloquente Æneam circumquaque aspiciente, 8. Æn Virg.

. . . . . . Ille os, oculosq; loquentis
Iam dudum, & totum lustrabat lumine corpus.

& de Alcide, vindictam in Cacum meditante, ait ibid.

Accessum lustrans, huc ora ferebat, & illuc
Dentibus infrendens &c.

Sic itaque & pastor, dum cuncta vestigat oculis, *lustrans* dicitur.

PASCVA VASTATA. *Vastare* idem, ac *depopulari* est: *Pascua*, à pascendo dicta, stabula armentorum ipsa vocari iam vidimus, lib. 1. carm. 279. sed & prata, in quibus pascuntur greges, hoc eodem nomine significari iam nouimus: quare vtrumque coniunctim fuisse in intentione Vatis, non ambigo; ita vt sensus fuerit, quod pastor, & stabulum vndequaque oculis perlustrauerit, ac subinde & prata, in quibus pascentes soliti fuerant greges diuagari, raptim circumactis oculis, peruestigauerit.

CIET, ET IMPLORAT. Inter *Ciere*, ac *Cire* distinguunt aliqui, & dicunt *Cire* propriè idem esse, ac *vocare*: *Ciere* autem idem esse, ac *commouere*. Verùm hæc distinctio non seruatur in praxi, nam certè Virg. *ciere* dixit pro vocare Aen. 6. alibi cit. cum ait:

. Aere ciere viros, Martemq; accendere cantu.

& Columel. lib. 7. c. 5. *Cire* posuit pro *mouere*, dum ait: *ella cit aluum res*, idest commouet. Hic igitur *ciet* pro vocat vsurpatur. *Implorare* est *plorando opem ab aliquo exposcere*. Sic implorare dicimur Deum, cum, tribulationum sub pondere gementes, diuinum exposcimus auxilium: at non in hoc sensu vsurpatum fuisse huiusmodi verbum ab Auctore hic, patet ex subiecta, de qua agitur, materia. Quis enim bouum imploret auxilium? Ni velles dicere, bubulcos adeò bobus suis addictos esse, vt non minus eos colant, quam Isidem suum Aegyptij, sub specie bouis adorarent; atque hinc esse, vt bubulcum effingat Auctor boues suos implorantem absentes, tamquam præsentes &c. Sed, quia hoc iniuriosum nimis pastorum cœtui esset, aduerto, verbum im-

implero interdum pro eodem sumi, ac *plorante voce*, seu *miserabili clamante voce exposcere*. Sic Virg. Aen. 12. ait:

Vix ea fatus erat: medios volat ecce per hostes
Vectus equo spumante Sacos aduersa sagitta
Saucius ora, ruitq; implorans nomine Turnum.

miserabili scilicet eiulatu Turnum compellans, vt quæ dicturus fuerat, audiret. Et in hoc eodem sensu sumptum hic ab Auctore non dubito; nam sic vere mores imitatur bubulci, qui voce sæpius boues quæritat, si forte per saltus pascentes longius abierint, quam pascui fines protendantur.

IVVENCOS NON RESPONSVROS. Boues interdum ad notam vocem remugientes responsare quodammodo videntur, vt discimus ex historia boum a Caco subreptorum, de quibus in Præfatione ad lib. 2. carm. 43. Ideò hic *non responsuros* notat, vel quia voratos, vel quia longe adeò abactos, vt vocem excipere nequeant, ad quam remugiant. Alludit autem Vates ad illud, quod in diuerso genere ait de Troianis, amissos naufragio socios quæritantibus, Virg. Æn. pri.

Amissos longo socios sermone requirunt,
Spemq; metumq; inter, seu viuere credant,
Siue extrema pati, nec iam exaudire vocatos.

Frustratum itaque dolorem, frustratas voces pastoris ostendit quæritantis, ac, in ipso simili, notat & Cererem oleum, & operam perdidisse. De Iuuencis vide dicta lib. pri. carm. 198. Tantùm noto, hoc nomine effici, vt Pastoris nomen ad bubulcum contrahatur, vt nos supra dicebamus; nam qui boum curam agit, proprie bubulcus dicitur.

ATQ; IBI &c. Peracta similitudine, seu comparatione à pari, ad propositum reuertitur auctor: & quia dixerat: *Desertosq; toros &c. perlegit*; Iam quid, inquirendo, inuenerit, per coniunctionem *atq;* connexiuam subnectit. *Ibi* aduerbium hic loci esse, non arbitror, sed aduerbium temporis, idem sonans, ac *tunc*, nam & in hoc sensu reperitur aduerb. *ibi* apud Teren. in Eunuch. vbi ait: *Ibi illa cum illo sermonem occœpit &c.* Quod fortassis non recordatus Heinsius, & mentem Auctoris tamen introspiciens nostri lectionem corrigit inquiens: *Forsan rectius vbi*. Quod autem illud non sit aduerb. loci, suadeor ex eo, quod locum subinde designat Vates expresse; quare aduerbium loci superfluum omninò fuisset. Sensus itaque est: *ib*, hoc est dum sedulò inquireret, tunc tandem

ASPICIT ELECTRAM. Aspicio ex *ad*, & antiquato iam verbo *specio* compositum idem est, ac *in rem aliquam oculos conjicio*. Electræ verò meminit quidem & Virg. Aen. 8., dum sic ibi loquitur Aeneas;

Dardanus, Iliacæ primus pater vrbis, & Auctor,
Electra, vt Graij perhibent Atlantide cretus.

Verùm non eandem esse Electram, de qua Vates hic, constat ex eo, quod illam Virg. Atlantis filiam memoret.

. . . . . . Electram maximus Atlas
Edidit æthereos humeris qui sustinet orbes &c.

hanc verò Claud. Oceani filiam autumet, vt infra:

Oceani priscas inter notissima Nymphas.

Alij itaque Hesiodo facem præferente dicunt, aliam fuisse Electram Oceani & Tethyos filiam, Atlantisq; vxorem, ex qua deinde genita fuerit secunda illa Electra, de qua Virg., & quæ ex Ioue Dardanum conceperit. Verùm adhuc syrtibus adhæret rates; nam ab omnibus profectò Electra inter Atlantis filias enumeratur; sed inter eas Atlantis filias, quæ Pleiades mutatæ in stellas vocantur: Hoc enim testatur præcipue Aratus, in astronomicis, Pleiadum nomina recensens, cuius græca carmina latinitate donata, apud Mythol. Nat. Com. lib. 4. c. 7. hæc sunt:

Taygeta suauis, nigros, Electraq; ocellos,
Alcyone, Asterope, pariter decora Celeno,
E Maia, & Merope genuit quas splendidus Atlas.

Pleiades autem non ex Electra vxore, sed ex Pleione Atlantis profectò vxore natas asserit Ouid. Fast. 5.

Duxerat Oceanus quondam Titanida Thetyn
Qui terras liquidis, qua patet, ambit aquis.
Hinc sata Pleione cum stellifero Atlante
Iungitur, vt fama est, Pleiadasq; parit.

Vt igitur certa ab incertis secernamus: certe inter Oceani filias, Hesiodo, alijsq. late Auctoribus, enumeratam video Electram, Æthram, Pleionem, Clymenem, & alias: Sed Electram nupsisse Atlanti, aliamq; ex eo Electram suscepisse nusquam inuenio; si Atlantis nomine celebratum illum Mauritaniæ Regem intelligamus. Apud aliquos igitur, & præcipue apud Seruium, in cit. Virg. locum reperio tres fuisse Atlantes, primum Mauritaniæ Regem, qui & Maximus dicitur: quare de eo & Claud. noster in præf. ad lib. 2. ait:

. . . . Te Maximus Atlas
Horruit, imposita cum premerere polo.

Secundum Italiæ Regem alterius Electræ patrem, quæ Dardanum ex Ioue concepit: tertium Arcadiæ Regem, qui Maiam Mercurij matrem procreauerit: sicuti ex primo Atlante, ac Pleione orta dicitur prima illa Electra in sydus conuersa. Hæc autem nihilominus omnia vni Atlanti Maximo tribuuntur, vt in oris est; nam sic & ab Alcide Alcmenæ filio gesta ea omnia dicuntur, quæ tamen a pluribus eiusdem nominis peracta sunt. Nisi igitur dicamus, Electram, Oceani filiam, alicuius, alterius a Maximo, Atlantis vxorem fuisse, nempe illius, quem Italiæ Regem diximus, atque alterius, de qua Virg., Electræ patrem, quæ & ideò dicatur Maximi Atlantis filia, sicuti prima Electra eodem pacto, ac ratione, qua supra eiusdem dicitur vxor; non video quomodò vera esse possit sententia asserens, Electram, Oceani filiam, Atlantis fuisse vxorem, atque alterius matrem Electræ. Quare idomomnò dicendum arbitror, cum Serra in suo Synonimorum apparatu, vbi expresse ait, Electram, Oceani, & Tethyos filiam, concubinam Iouis fuisse; Atlantiq; nupsisse; atque ex eo alteram genuisse Electram, quæ Dardani mater fuerit. Ex quo habemus Electram illam Atlantis Italiæ Regis vxorem fuisse, cum ex illius Atlantis filia Dardanum susceperit Iupiter: Sicq; & personam habemus, & cuiusnam nata fuerit constat. Certe iure Nutrix assignatur Proserpinæ; nam cum hæc vis satorum dicatur esse, *Electram*, quæ *aqua vte* interpretatur, debuit habuisse nutricem.

IACENTEM SECRETA PARTE TECTORVM. *Iacere* idem est, ac *decumbere*, seu *prostratum esse*: huiusmodi autem corporis deiectionem, summis in luctibus adhiberi solitam quis nesciat? Certè & de regijs Darij Virginibus, in Alexandri potestatem adductis, ac captiuis, ait Curtius lib. 3. *At in gremio anus aniæ iacebant adultæ Virgines duæ, non suo tantum, sed illius etiam mœrore confectæ*. Immò, apud eundem Curtium, lib. 5., Darius ipse, cùm, se coniuratorum manus effugere, non posse, comperisset, in humum pronum corpus abiecit, dolori certè, hoc pacto, indulgens, ac desolationem animi testans sui. Videt itaque *Electram* Ceres *iacentem*, hoc est vi doloris prostratam, ac summo doloris impetu pene confectam; & iacentem *Secreta parte tectorum*. Solitudinem enim quærere, omniumq; effugere congressum, summe dolentis est. Vides igitur quomodo ab adiunctis, seu signis Electræ dolorem amplificet artificiose prius, quam explicet. Videt iacentem; & iacentem in secreta parte. *Pars* hic pro angulo quodam ponitur semoto, atq; a frequentatis, seu frequentari solitis seiuncto; nam *secreta* dicitur a *secerno*, quod est separo, ac segrego; ideo *secreta*, idest *segregata*; &, quia, quod segregatum est, in occulto est, latitantem ostendit Electram, vt proprium dolentis simul, ac timentis est: Qui enim auderet in publicum prodire, quæ nutrix, & comes filiam custodire nesciuerat? Lucem ergò timeat, timeat Cererem &c. ideò in secreta parte tectorum &c. Tectum summa pars domus est, qua cætera teguntur. Hic pars pro toto ponitur, vt vides.

QVA NOTISSIMA &c. Relatiuum Electram reuocat in mentem, eaq. *notissima* dicitur, hoc est maximè conspicua, atque omnium vocibus celebrata. Sed *Notus* interdum etiam accipitur pro eodem, ac *dilectus*: atque in hoc sensu assumptum hic nomen arbitror; nam certè, Electram istam oceano dilectam Patri fuisse facile vel ex hoc deducitur, quod Electram, quasi *ter electam*, aut quasi *maris gemmam* vocauerit; nam Electræ nomen ab Electro deriuatur, quod inter gemmas recensetur. Vlteriùs dilecta certè Ioui adfuit, vt constat, ex dictis, dilecta Cereri, & Proserpinæ, vt ex dicendis, ergò ter electa, ter dilecta: Ideò notissima; nam, more græco, vim superlatiui habet *ter nota*.

INTER NYMPHAS PRISCAS OCEANI. Priscus idem est, ac *Antiquus*, seu *Maior natu*: ac profectò Oceani filiæ, cum aquarum præsides esse dicantur; & aquæ primum rerum omnium fuerint elementum, certè, & aquarum præsides antiquissimæ fuerint, necesse est, ac reliquis maiores natu. De Nymphis autem vide dicta in præf. ad lib. 2. carm. 3. Porrò Oceanus, qui fluuiorum, & animantium omnium, immo & Deorum Pater vocatus est ab antiquis, Cæli, & Vestæ (quæ etiam terra dicitur) filius, vt aiunt, fuit, vt latè testatur Hesiodus in Theog., vbi, terræ filios commemorans, Oceanum ipsum notat fæcundissimum, dum illi millenas triplicato filias attribuit, vt ex eius carminibus, ex Græco translatis, apud Mythol. Nat. Com., perlego, lib. 8. c. 2. sic exaratis.

Sunt

Sunt enim ter mille Puellæ Oceaninæ,
Quæ terras habitant, stagnorumq; alta profunda,
In varijs dispersa locis gens pignora Diuum.

NVTRIX (supple *data est*) SEDVLA NATÆ. Nutrices, iure vetustatis, plurimum beneuolentiæ postulabant, inquit Cic. de Amic. Ideò notissima, idest summè chara dicta est superiùs hæc Nympha, & *Nutrix* dicitur à nutriendo, nam lac præbent infantibus Nutrices, eorumq; curam gerunt. *Sedula* autem dicitur, hoc est *diligens, officiosa, intenta*; quo Epiteto omnia optimæ nutricis munia vides adamussim expressa; nempe diligentiam in fouendo; officiositatem in ministrando, atque assiduam vigilantiam, qua in bonum alumni attentissimè ferantur semper, ne quid minus sit illi, quàm par fuerit: quæ omnia in Electra extitisse, licet frustra tandem, insinuat Vates. Nomine *Natæ* Proserpinam notat, quæ verè *Nata* dicitur respectu Cereris, non respectu Nutricis, si rigorosam vim nominis perpendamus. Verùm, cum relatiue se habeant Mater, & Nata; Nutrix, & Alumna; sicut se habet Mater ad filiam; ita Nutrix ad alumnam: ergò, ex permutata proportione, ita se habet alumna ad filiam, sicuti Nutrix ad Matrem. Cum itaque habeamus, Nutricem absolute appellari interdum solitam, nomine Matris, vt factum à Plauto nouimus, cum de infantibus, adeò facie similibus, vt errorem inducerent, locutus, inquit: *Adeò formæ simili pueri, vt mater sua non internosce posset, quæ mammam dabat; neq; adeò mater ipsa, quæ illos pepererat*, sequitur vt etiam Alumna appellari possit nomine *natæ*. *Figlia di latte* vocant Itali. Quarè etiam respectu Nutricis Electræ *Nata* compellari potuit Proserpina. Et in hoc sensu locutum fuisse Auctorem, non ambigo; nam, cum inferiùs dicat, Electram nonminùs, quam Cererem, Proserpinæ amantem fuisse, certè illam Electra, vt à se genitam diligebat: ideò iure *Natam* appellat, spectato affectu, non effectu.

PIETAS PAR CERERI, Pietas apud Romanos Dea fuit, quæ ædem habuit Romæ, eo in loco, vbi postea extructum Marcelli theatrum. Sed de hac non loquitur Vates, qui tantùm nititur explicare, pietatis nomine, quam vehemens Electræ fuerit in Proserpinam amor; nam *Pietas*, licet, strictè loquendo, sit debitus erga Deum, Patriam, Parentes &c. cultus, ita vt ad religionem spectet, latiùs tamen sumpta amorem complectitur, quo filios parentes, propinqui propinquos &c. prosequuntur. Sic Anchises, apud Virg. Aen. 6., amorem amplificans Aeneæ, qui, vt Patrem inuiseret, ad Inferos vsque perrexerat, eum nomine pietatis designauit inquiens;

Venisti tandem: tuaq; expectata parenti
Vicit iter durum pietas. Datur ora tueri &c.

Hìc, si dicamus subintelligi *Electra erat* par pietas &c. sensus de plano procedit, nullàq; difficultate obuallatur; sed nec acumen habet ingenij, nec pondus consilij, quale semper in auctore nostro veneramur. *Pietas* itaque, per appositionem dicitur de persona, quam periphrasticè descripserat, nempè de Electra, quæ Nutrix dicitur, non *pia* solum, sed *Pietas ipsa* in Proserpinam: emphaticum, mehercule, dictum, quo ostendit Vates, tanto in Proserpinam amore Electram flagrasse, vt tota erga illam amor esse videretur. Ideò *Pietas par Cereri*; nec enim poterat magis filiam Ceres diligere, quam si, non amans tantùm, sed ipse in eam formalis amor fuisset: quod cum & Electra habuisse dicatur, patet, cur par Cereri asseratur: vbi nota comparationem inter Matrem, quæ pepererat, & Matrem, quæ mammam dederat, à pari procedere.

HAEC pronomen demonstratiuũ Nutricis, de qua supra.

SVEVERAT &c. Ab effectibus exponit, & amplificat, quam sedula Proserpinæ Nutrix fuerit Electra, quæ *sueuerat &c.* *Suesco* idem est, ac compositum assuesco; idest consuetudinem habeo aliquid peragendi. Adest autem in verbo synæresis, quæ initio geminam syllabam contrahit in vnam, vocali in consonantem commutatâ.

FERRE SINV DVLCI PARVAM. Nutricis munus est alumnos in vlnis gestare; sed & amantis est sinu amplecti, ac pressare quod amat. Vtrumque igitur copulaturus Vates, in Electra, *Sueuerat*, inquit, *ferre sinu*, ast, non quomodocunque (nam etiam Alcides sinu tulit Antheum peremptorius) sed *sinu dulci*: dulcia enim dicuntur omnia, quæ ad delicias conferunt: Nutricis verò sinus multiplici ratione dulcis dicitur; primò quia fons lactis infanti adfuit: secundò quia, dulci, hoc est suaui, amore repletus, propria commoda alumnæ commodis nouerit posthabere: tertiò quia locus quietis infanti sæpè efficitur; quies autem dulcis; quartò quia fatigatis ex ambulatione puerulis lecticam vtique præbeat, ad restaurandas vires Nutricis sinus &c. *Paruam* autem, dixit, pro *paruulam*, seu, quod idem est, *Puerulam*, nam paruum dicitur quidquid pusillum est, & exiguum, vt certè infantes sunt, exiguis, gracilibusq; membris compacti. Hìc paruulam notat Proserpinam, vt patet,

POST CVNABVLA. Ordinem certè importat, & successionem alicuius rei, respectu alterius, præpositio *Post*: Sed, quem ordinem importet hic, non facile discernitur: Reuocari enim potest in dubium, num dicat ordinem loci, an verò ordinem temporis; siquidem *Cunabula* lectuli sunt, in quibus iacère infantes solent; atque ideò sensus esse potest, quod Proserpinæ Nutrix, postquam illam è cunis, in quibus quietem sumpsisset, alleuandam suscepisset, eam, sinu pressam dulces inter blanditias deferret, atque ad Patris gremium expergefactam iam, post peractum somnum toties quoties deduceret. Ex altera verò parte certum est, *Cunabula* translatè vsurpari pro prima hominis adhuc inter fascias vagientis ætate, ita vt idem sit dicere *ab incunabulis*, ac *ab ineunte ætate*; quo posito, illa præpositio *post* importare potest ordinem ætatis, ac temporis, vt sensus sit, Proserpinam, statim ac primo, puerilibus exsoluta repagulis, cæpit, post primam ætatem, robustior fieri, ac ad blanditias quoquo modo inferendas adaptari, tunc à Nutrice sinu acceptam, delatamq; frequenter ad Patrem, vt inter ipsius genua, pueriliter quidem adhùc, sed blande tamen, & adblandiens luderet. Vtrumque sensum, arbitror, in mente Vatis obiectiue fuisse, ita vt vtrumque more suo vnica illa præpositione exponibili complecteretur; nam vtrumque munus ad sedulam spectat Nutricem, qualem ipse dixit Electram, vt planè norunt, qui hæc ipsa proprijs quotidie in ædibus experiuntur. De cunabulis vide plura, si cupias, lib. 2. carm. 46.

ET DEDVCERE IOVI SVMMO. Aduerb. ordinantis, hoc loco, est particula &, idem, ac *subinde*. *Deducere* autem, hìc, non est ex superiori loco in inferiorem ducere, quasi *deorsum ducere*; nam nil Ioue sublimius: sed est simpliciter *de loco ad locum ducere*; & propriè de eo dicitur, qui alium officij gratia, vel honoris comitatur, vt proprium Nutricis est, infantem, nondum satis pedibus fidentem, manu ducere, ac sustinere. Quare sic Electra Proserpinam ad sedem Iouis deducebat, eamque Ioui summo sistebat. Vbi nota contrapositum *Ioui summo deducere paruam*: nam qui Iupiter, & cur Summus alibi dix,

ET APTARE GENIBVS PATERNIS LVDENTEM. Particula & eodem pacto, ac mox supra vsurpatur. *Aptare* est conuenienter, ac concinnè rem aliquam alteri iungere, & accommodare. Sic itaque natam Nutrix, vt moris est, aptabat *ludentem*; nam proprium illius ætatis est innocentibus semper ludis detineri. Sed nota, quam bene signet hic Vates dignam Proserpinà indolem, quæ maiestate Iouis non territa, non stupore coruscantis attonita, aptata luderet *genibus paternis*. De genu plura dix. lib. 1. carm. 50. Hic tantum noto, quàm præclarus naturæ imitator sit Claud.; nam certè Parentes, teneros suos fœtus sæpè sæpius inter genua ludentes detinere, naturaliter gaudent, & delectantur; vel genibus aptare assidentes, ludentesque lubentiùs assolent amplexari,

HÆC COMES; HÆC CVSTOS &c. Nota patheticam repetitionem pronominis demonstratiui, Electram ipsam signantis, vt, eam pluribus iteratò signans affectibus insignem, efficiat, vt altiùs subindè animis insideat eiusdem calamitas, talem, sibi ereptam, lugentis filiam. *Comes* propriè dicitur, qui, vel quæ, sequendo aliquem, seu aliquam, se maiorem, comitatur. Iure igitur Comes Proserpinæ, quæ Nutrix fuerat; vt innotescat, eam iam munere functam Nutricis, non deseruisse Proserpinam iam adultam, sed, amore detentam, pedissequam illius fuisse, ac, ne lato quidem vngue, ab Alumna solitam fuisse discedere; ita tamen vt se inferiorem agnosceret; quippe Oceani filia, cum Iouis certè Nata æquiparari non potuerit. *Custos* autem dicitur, qui rem aliquam tuetur, & curat: quarè *custos* meritò Proserpinæ dicitur Nutrix, cui Alumnæ cura fuerat demandata, & quæ curam ipsam impensè exequebatur, vt dictum est.

HAEC PROXIMA MATER HABERI SVEVERAT. *Proxima mater*; hoc est *loco matris*, seù *altera*, *post veram matrem, mater*; cui nulla præter matrem fœmina præhabenda esset. *Haberi*; idest existimari à Proserpina, coli à filia, amari ab alumna. Quod innuitur, vt magis subindè emineat dolor, quo maior visa fuerit fœlicitas amare, & amari vicissim; & gratos in beneficia profundentem animos experiri,

TY

TVM LACERAS EFFVSA COMAS &c. Formam, seù habitum Nutricis, summo mærore confectæ, breuissima hypponposi, sub oculis ponit, vt nil tandem non concurrat, ad faciendam Cererem de iactura certiorem. *Tum* pro *tunc* aduerb. temporis ponitur, vt etiam alibi. De *comis effusis* vide dicta lib. 2. carm. 248.; solutos enim, incompositos, ac proscissos habens crines indicatur Nutrix, vt, summo in luctu, moris fuit, apud antiquos.

ET SORDIDA CANOS PVLVERE. Hellenismum, seù metaplasmum, per Enalagen hic agnoscas, sicuti & in immediate suprapositta dictione *effusa comas*, pro *effusis comis*; sic enim & *sordida canos* pro *sordidos canos*; qui loquendi modus frequentissimus vtiq; est apud Poetas.

Os, humerosq;, Deo similis &c.

inquit Virg. Porrò *sordida* a sordeo dicitur; sordêre autem idem est, ac immunditias inter, & inquinamenta obsolescere: quare *sordidus* erit *inquinatus, conspurcatus, obsoletus*, ita vt vel sthomacum, vel horrorem cernenti incutiat. *Cani* verò *crines* sunt iniuriâ prouectæ ætatis albicantes. Quare &, Nutricem iam senem fuisse, indicat, & maximi luctus argumentum taciè ex ipsa senectute, in seipsam desæuiente, ac sibi ipsi iniuriosa, efficaciter deducit. Non dissimili autem arte vsus videtur Tassus noster, in morte Clorindæ, cum eius Nutricium Arsetem sic dolentem describit, Hierosl. liber. cantu 12.

Mà tutti gl'occhi Arsete in se riuolta
Miserabil di gemito, e d'aspetto.
Ei, come gl'altri, in lagrime non solue
Il duol; che troppo è d'indurato affetto;
Mà i bianchi crini suoi d'immonda polue
Si sparge, e brutta, e fiede il volto, e'l petto &c.

In hoc tantum, vt vides, discrepat quod ipse Arsen lacrymas negat Cererem imitatus; Claud. verò Electram induxit lugentem; & quidem iure; nam cum Matri, ob dolorem obdurate, lacrymas denegasset, si quid minus Nutrici concedendum fuit, lugens fuerat inducenda: certè enim non æquis doloribus, congruum fuit, Matrem, ac Nutricem agitari. Quid sit puluis, & quomodo in antiquorum more positum fuerit, vt, in charissimorum funeribus, puluere crinis iniecto deturparetur, iam vidimus hoc eodem lib. carm. 77.

LVGEBAT RAPTVS ALVMNÆ SYDEREÆ. *Lugere* idem est, ac *deflere*, & *deplorare*; quod & lacrymis, & habitu etiam, ac corporis compositione peragitur. Quare *Lugeo* acceptum reperies interdum pro *dolorem funebri atteStor veste ob mortem alicuius*, vt alibi diximus. Vtrumque coniungit Auctor; nam & habitu, & lacrymis deplorabat Electra *Raptus*, hoc est latrocinium, seù actionem ipsam per vim rapiendi, qua Pluto alumnam abuexerat; ex quo habes, genitiuum illum *Alumnæ sydereæ* non esse actionis, sed passionis; nam passa raptum fuerat Proserpina, quæ quia Dea esset, inter Cælestes computanda, syderea dicitur; & iure, alumnæ nomine, respectu Nutricis designatur; cum vere alumna dicatur, quæ ab alia vel victu, vel moribus, vel doctrina animæ scilicet, & corporis alitur cibus, vt satis cuiq; notum est.

Hæc ipsa mediusfidius (vt ad moralia diuertamus) Rationi ad cor, vt supra, reuertenti prorsùs eueniunt: nam domum inuenit incustoditam, dum, neglecta sensuum custodia, mors, per fenestras non solum, sed portis ingressa est bipatentibus; atq; Infernus raptor pretiosa quæq; diripuit. Ingemiscit: sed tarde ad poenitentiam properat inducendam, cum iam apud surdas aures canendum sit: domum tamen cordis deuastatam ingreditur; sed nihil inuenit, nisi infantium nugas, hinc inde sparsas. &, si aliquid boni operis inceptum fuerat, illud ipsum socordiâ reperit interceptum, inferis araneis, temerario textu; telam supplentibus &c. Tandem sedentem inuenit Nutricium, Angelum scilicet Custodem, quem, boni genij nomine, designarunt antiqui, raptus lugentem Alumnæ suæ Cælestis, hoc est Animæ, à Deo ad Cælum creatæ, quæ, cum & Rationis monita, & Nutricij consilia spreuerit, se ipsam in Tartarei Tyranni potestatem coniecit. Sed, ne, inter funebres Mortis apparatus, mortui videamur & ipsi, Italicam, quæso, Musam exciteimus.

Mà non sì tosto à gl'occhi suoi s'offerse
D'erma sua Casa il taciturno aspetto;
Ch'al suo dolor nuouo teatro aperse;
Diè corpo all'ombre; auualorò'l sospetto.
Vidde (ahi vista crudel, che tutto immerse
Ne gl'agonismi addolorato il petto!)
Vidde sciolte le guardie; e le gran porte
Sgangherate additar l'empia sua sorte.
All'hor non più di sue sfenture attende
Segni più certi, ò più verace auuiso;
Ne del suo mal, che già pur troppo intende,
S'induggia il ceffo à rimirar preciso:
Mà, squarciate le vesti, al crin si stende
La man furiosa; e ne riman conquiso:
Suello, e lacero ei cade; e seco miste
Tragge infrante nel suol le suelte ariste.
Non stilla il pianto, allo stemprar del duolo
Le dure tempre, ad allestirne i sfoghi;
Che di lagrime il fonte arido suolo
Rendon gl'accesi in sen funerei roghi:
Risospinte sù'l cuor le stille à stuolo,
Formangli vn mare, in cui conuien s'affoghi;
Che, quanto men sgorga per gl'occhi il cuore,
Tanto più'l stringe il micidial dolore.
Dolor, che, chiusi anche al lamento i varchi,
Trà gl'interclusi ohimè, la vita affonda:
Mancan gli spirti à gl'affannosi incarchi;
E ne pur de respiri il labro abbonda;
Ch'anzi, del suo rubin sorta trà gl'archi,
Morte trionfa, e'l suo tesor ne sfronda;
E (s'vccider non può) dal gelo algente
Si scuote ogn'osso, e smidollar si sente.
Scorre il tremor per ogni neruo, e tocca
Gl'intrecci appostì al catenar dell'ossa;
Sì ch'à pena si regge, e non trabocca,
Sciolta, il ginocchio, ogni vital sua possa: *Genibus vitalitatē inesse crediderunt antiqui, eo quòd in vtriusque genu commissura à priori parte gemina quædam buccarum inanitas est qua perfossa, cum iugulo, effugit vita.*
Vacilla il passo, e spesso il piè ritocca,
In vece d'auuanzar, l'orma già mossa:
Pur si sforza; s'inoltra; ed entra al fine
Le porte aperte ad accertar rouine.
Vedoui alberghi; abbandonate loggie
Offronsi, ouunque il piè tremante aggira;
E, mentr'ansiosa, ou'il suo ben s'alloggie,
Rintracciando, s'auuolge, ecco rimira
Tele interrotte, e,'n scompigliate foggie,
Stami confusi; e'l mesto cuor martira;
Che di colei, che di se stessa è parte,
Opra le scuopre il tratteggiar dell'arte.
Mà guaste quasi, e poco men, ch'infrante,
Mostran, che più di lor cura non haue
L'industre man, già de lor fregi amante.
Quel diuin lauorio neglètto, e graue
D'immonda polue, à sordidar bastante,
Perso il pregio, s'annienta; e, dalla traue
Spiccata, Aracne à i non tessuti campi
Hauea frapposti i suoi di mosche inciampi.
Mira d'Idmonia i temerarij insulti *Idmonia Arachnes Idmonis filia.*
Cerere, e guata à gl'intermessi arredi:
Ne pur di pianti, ò strida, ò di singulti
Può tributar del lutto suo le sedi;
Tali al duol, stretto il cuor, tributa i culti.
Baeciar sol l'opra, e ribacciar la vedi,
Co'l cuor sù'l labro; e,'n frà le fila ordite,
Rompersi in muto suon querele ardite.
Della man, ch'in trattarle era frequente,
Le lograte Nauette, al fianco, impresse;
E gli stami gittati, e ciò, ch'attente
Della figlia seguìr le brame espresse,

E,

E, ch' hor, ſparſo pe'l ſuol, ſembra languente
A i vezzi ſoſpirar, che già gl' impreſſe
Proſerpina gentile, ella non meno,
Ch'il pegno del ſuo ſen, ſi ſtringe al ſeno.
Quindi ſi tragge, ou'in ſacrario eretto
Del virgineo candor, qual nuouo Cielo,
Già parue inſuperbir lieto ricetto:
Tutto ricorre il ſolitario hoſtelo
Auido l'occhio, e i vuoti ſeggi, e'l letto;
Ne pur creder il sà vedouo ſtelo,
Sin che, tentate anche con man le piume
Sceuro atteſtin d'error dell'occhio il lume.
Trà le ſue cure, ogni penſier deluſo
Di ritrouar delle ſue inchieſte il fine,
Sembra il Paſtor, ch'attonito, e confuſo,
Gira, di vuote ſtalle entr'al confine,
Stupido l'occhio, e d'inſenſato ad vſo,
Mira, in vuoto, il ripien d'altrui rapine;
Se sbrannâro i Leon l'armento; ò'l mena
Predatrice maſnada in ſpiaggia aliena.
Ed alla ſtrage, all'aſportate prede,
Ei, che fù lungi, ahi troppo tardi arriua;
Ch'eſſer ſenza rimedio il mal s'auuede;
E pur ſe ſteſſo il luſingar non ſchiua:
Scorre il pian, ſcorre il poggio; e parte, e riede,
Pur ſempre in darno, in ſolitaria riua.
Chiama ben egli al noto ſuon gl'armenti;
Mà ſol l'antro rimugge à i ſparſi accenti.
Tal fra i ſolinghi, e taciturni horrori
Del ſuo albergo infedel la Dea s'aggira,
Ne ritroua, che ſempre à creppacuori
Eſca maggiore, ond'il lei cuor ſoſpira,
Morto ſolo al ſuo ben, viuo à i dolori.
D'vn vil angolo aſcoſo al fin rimira,
Diletta, vn tempo, al Regnator dell'Etra
Languir nel ſuol la ſconſolata Eletra.
Queſta di Theti, e d'Ocean fecondo
Nata ſi gloria; e di lor Ninfe antiche
Fregio maggior la riconobbe il Mondo:
Queſta da tante, al Gnidio Gioue amiche,
Di quel germe nodrir ſi ſcielſe al pondo,
Ch'hebb'ei dal fior di chi biondeggia à ſpiche:
E, nodrice fedel, mentr'il gareggia,
Della Madre, in amar, l'ardor pareggia.
Queſta, dall'auree culle, oue bambina
Perſefone vagì, ſempre indiuiſa,
Parue l'infante idolatrar diuina,
Spesso, tolta alle faſcie, in dolce guiſa,
Al ſen la ſtrinſe; e, doue l'or s'inchina
De gl'aſtri alla gran Reggia in loro aſſiſa,
L'adduſſe al Padre, e l'addaitò ſcherzante,
Nel di lui grembo, à vezzeggiarlo amante.
Compagna poi, cuſtoditrice, e Madre
D'amor, di ſè, nel lieto fior de gl'anni,
Gli fù coſtante; ond'hor, che diêlla il Padre
Preda al Tiran, ch', in ſempiterni affanni,
De rubelli del Ciel ſtringe le ſquadre,
Di polue aſperſa, e'l crin ſquarciato, e i panni,
Alla rapita ſua celeſte allieua
Tributario di pianti vn mar ſpargeua.

At, dum ipſa luctui indulget, nos quoque, intermiſſo cantu, ad Auctoris iam ſeriem reuertamur.

HANC AGGRESSA CERES &c. Repertà denique, in quam doloris gurgitem euomeret, iacente in angulo, vt vidimus, nutrice, æquum erat, vt tandem erumperet toto impetu dolor; atq; hinc eſt, vt Vates, naturam ſecutus pulcherrimam hic proſopopeiam ethopeiæ admixtam contexuerit, qua opportunæ Ceres ingentem cladis exagerationem exprimat, & eructet nutricem, aliaſq; domeſticas apertæ incuſans negligentiæ vehementer adeò, vt vix ab iniiciendis manibus temperaſſe videatur; ac tandem agitatum Electræ animum deſcribat affabrè Auctor.

Hanc aggreſſa Ceres, poſtquam ſuſpiria tandem
Laxauit, frænoſq; dolor; quod cernimus, inquit,
Excidium? Cui præda feror? Regnat ne maritus?
An Cælum Tytanes habent? Quæ talia viuo
Auſa Tonante manus? Rupit ne Typhœa ceruix
Inarimen? Tractâ ne iugi compage Veſeui,
Alcyoneus per ſtagna pedes Tyrrhena cucurrit?
An vicina mihi, quaſſatis faucibus Ætna
Protulit Enceladum? Noſtros an forte penates
Appetijt centum Briareia turba lacertis?
Heu, vbi nunc, vbi Nata mihi? Vbi mille miniſtræ?
Quo Cyane? Volueres quæ vis Sirenas abegit?
Hæccine veſtra fides? Sic fas aliena tueri
Pignora? Contremuit Nutrix, mærorq; timori
Ceſſit; & aſpectus miſeræ non ferre Parentis
Emptum morte velit, longumq; immota moratur
Auctorem dubium, certumq; expromere funus.

HANC AGGRESSA CERES &c. Electram ſignat pronomen demonſtratiuum, vt patet. De Cerere plura paſſim diximus: ſed cur Cereris potiùs appellatione, quam Matris eam hic Vates compeller, ſpectandum eſt. Ceres legum inuentrix dicitur, Leges de Filia tuenda domeſticis præſcripſerat: violatas vi ſenſit, iure Legislatrix iraſcitur, atq; in tranſgreſſores inuehitur; ideò *Ceres*, non *Mater*, ſignatè dicitur; præter quam quod *Mater* ampliùs dici non poterat, quæ vnico orbata pignore maternam iam amiſerat relationem. Ideò *Ceres aggreſſa*. *Aggredior* valet *ad gradior*: quare aggredi aliquem eſt ad aliquem accedere: ſicq; *hanc aggreſſa* idem eſt, atq; *ad hanc cum acceſſiſſet*. Sed nota vim verbi: nam aggredior non ſolum ſignificat *ad aliquem gradior*; ſed impetum quemdam importat, quo feramur, quaſi irati vindices in reum, hoſtes in hoſtem: cum enim *aggredior* idem fit etiam, ac *adorior*, *inuado*, & *impetum in aliquem facio*, hinc eſt, vt, etiam cum in ſignificatione ſimpliciter gradiendi vſurpatur, videatur importare non ſatis pacati animi impetum, vt dicebamus: & licet non ſemper in hac rigoroſa coniuncti ſignificatione accipiatur, tamen eruditè admodum, ac prudenter, & artificioſe interdum certè in dato aſſumitur ſenſu. Sic Virg. Æn. 4., Iunonem Veneri ſuccenſentem, eo quod Didonem inflammaſſet inſiouaturus ait:

Talibus aggreditur Venerē Saturnia dictis.
Egregiam verò laudem &c.

quæ Ironia vtens mordaci ſubdit Iuno ibi; & ex quibus patet, cum impetu quodam ab iracundia concitato Iunonem acceſſiſſe; qui impetus in verbo *aggreditur* continetur. Sic pariter & Ceres, cum impetu amoris ageretur ad filiam inquirendam, & impetu quæreretur timoris, amiſſam extimeſcens; ſtatim ac Nutricem mæſtam, ac ſine alumna proſpexit, geminatis terroribus, ac fidem fortaſſis ſuſpectam habens, vel certe ſocordiam ſuſpicata, exiliente corde, impetu ad eam rapido deferri debuit; ideoque à Vate, naturam imitante, artificioſè *aggreſſa* dicitur, vt & motus, & impetus vnico notetur verbo.

POSTQVAM TANDEM. Dixerat ſuperiùs interclusam nimio dolore vocem, ita vt Ceres ne hiſcere quidem poſſet. Iam verò, cum tandem obductum verbis vulgare dolorem deberet, neceſſe fuit, oſtendere, relaxata priùs vincula fuiſſe doloris. Sed dices quomodo potuerant hæc vincula relaxari increbreſcente magis, ac magis dolore ipſo, cauſa ſcilicet vinculorum? Nonne idem manens idem ſemper facit idem? Non remotâ cauſâ, quomodò remouetur effectus;

Immò, inualescente causa, quomodo non validior, sed remissior effectus prodeat in scenam? Nonne fœdissima hæc rerum incongruentia est? Ne canas triumphum, quæso, ante victoriam quisquis es, qui, phylosophycis armatus sententijs, in eruditissimum fulminas Vatem, sed incassum, vtpotè sua ipsa protectum lauru. Nonne mutus erat Atys. & tamen, cum Patrem vidisset hostilia vulnera excepturum, exclamare potuit: *Caue pater!* Anne hostilis gladius Naturæ vincula obmutescentis disrupit? Certè dices prodigium illud Amoris fuisse. Hoc ipsum & Vates tibi, si iam adesset, responderet. Deserta hucusq; omnia viderat Ceres, nulliq; obuia, ex quo certior de Natæ rebus fieri potuisset, iam verò, in Electram incidens, exilijt cor ipsum in pectore, occasionem nactum de Proserpina sciscitandi, vt nosceret tandem, num viueret, num salua esset, num Matri, cum ipsâ, commoriendum. Ideò dolore fortior exsurgens Amor linguam exsoluere potuit, ac dolorem cogere, vt vincula relaxaret. Non tamen tanta id fieri potuit celeritate, vt non aliquantisper hæreret adhùc, Electram intuens; ideò *Postquam tandem*. Emphaticè enim ponitur aduerb. illud temporis, eiusque emphatica significatio augetur ex addito *tandem*, de quo vide dicta lib. 2. carm. 119.

DOLOR LAXAVIT SVSPIRIA. *Dolor*, hoc est animi ægritudo, qua ob malum præsens angebatur, *Laxare* est *laxum facere, & quod intentum erat remittere*. Intensissima erant in corde Cereris suspiria, ac singultus, ita vt verba absumerent potiùs, quam abrumperent: ideò, vt loqueretur, necesse fuit, vt remitterentur, aperto ad os, per quem exhalarent, aditu. *Suspirium*, seù *suspiratio*, est quasi *sursum spiratio*. ex corde enim grauis sursum anhelitus defertur, cum suspiramus & profectò eximij indicium doloris est, Verùm, licet hunc sensum Vates non neglexerit, aduerte, *suspirium* etiam interdum accipi pro eo, quod, apud Græcos, *ἄσθμα* est: idest *respirandi difficultas*, vt apud Plin. lib. 20. c. 9. *Ad sarmonia, coxiæ morbos, tussim veterem, cum suspirio &c.* Atq; in hoc præcipuè sensu vsurpata hic opinor *suspiria*, vt laxatam ostendat Auctor difficultatem illam respirandi, de qua supra, vbi ait: *Nec spiritus vocis, seù ori redditur*, vt sibi ipsi consone cohæreat. Hanc porrò ipsam affectuum, effectuumq. permixtionem recenset in Gildippe sua Leo Sempronius, in Boemundo, cantu 3., cum, Odoardo in captiuitatem redacto, sic de Gildippe ait anxiante:

Sentendo il suon del doloroso annunzio,
Stupì la bella, &, all' annuncio atroce,
Sentir le chiome, e gli morì la voce.
Mà poiche 'l dual le concedette al fine
Render vita alla fionda, alma à gl'accenti &c.

ET FRÆNOS. Frænum, (quod in plurali numero heteroclitum esse potest, nam & fræni, & fræna, tamquam proprias admittit voces, eius inflexio) significat instrumentum illud, quo ad coercendos vtimur, vt sæpè diximus, equos. Verùm per translationem significat etiam quidquid aliud quomodocumq; compescat, atq; ab aliqua re peragenda cohibeat. Per *frænos* igitur intelligit Vates impedimenta, voci iniecta ab acerbitate doloris, ne erumpere posset in questus, iuxta id quod dixerat: *nec vox, nec spiritus redditur*: quæ impedimenta certe laxanda fuerant, antequam loqueretur; ijsq. laxatis tandem

INQVIT. Verbo vtitur defectiuo, vt, non satis adhuc firma, sed tremula, ac fere defectiua voce loquentem comitetur.

QVOD EXCIDIVM &c. Adest iam cladis exageratio, ex ore Cereris per ethopeiam educta. Effertur autem per crebras emphaticè interrogationes, vt ardeat, &, iaculi ad instar, euibretur oratio; quam & ideò artificiosè crebris abrumpit incisis, vt vehementiùs, acutâ, ac breui celeritate simul, atq; asperitate, assurgens, & commiserationem exciteт, & facti indignitatem exageret, & iracundiæ motus ostentet ignescentes; vt, permixta quadam affectuum vellitatione, dum aures vellicat, pectus lancinet; & altiùs insideant obiurgationes, in fidei, domiq; suæ desertores euibratæ. *Quod* interrogantis est; ideòq; idem sonans, ac *quale, & quantum*. *Excidium*, ab excido deductum, idem, ac ruina, & clades est, sed summa, & extrema.

CERNIMVS? Idem, ac *videmus, conspicimus*: plurali autem vtitur numero, vt, secum ipsa, artificiosè Electram pariter videntem coniungat; sic enim, dum Electram doloris, ac cladis participem declarat, beneuolentiam captat, qua delinita Nutrix faciliùs quidquid de clade resciuerit; nec adeò, vt celet potiùs, quam detegat facinus, terreatur ab intexenda obiurgatione, quam tortio videat formam amatorij questus induere, dum sociam malorum indicit.

CVI PRÆDA FEROR? Raptum ex indicijs, vt certum, supponit: Raptorem ignorat: ideò *cui &c.* per interrogationem quæritat, vt sortem agnoscat suam. Sed quomodo, si Filia, non autem Ceres ipsa, rapta fuerat, de se ipsa iam loquitur *cui præda feror?* Nil mirum, nam amantis.

Viè più l'alerne ch'il proprio danno annoia.

inquit Sempron, cit. cantu 4.; & quia Anima amantis magis est vbi amat, quam vbi animat; ideò amantissima genitrix se ipsam, in prole, raptam considerat. Vide in simili dicta superiùs. *Cur tanta potestas in me sæuitia &c.* *Præda* propriè dicitur de corpore in captiuitatem adducto: sed vide, quæ dix. lib. pri. carm. vltimo. Porrò fœminæ, quæ rapiuntur, semper certe luctantes, ac renitentes asportantur. ideò *feror*. Et, quia id, sine consensu, saltem permissiuo, Iouis, fieri non potuisse, iam nouerat; ideò *feror*, inquit; hoc est *trador, exhibeor*; nam, & hunc sensum habere verbum *feror*, satis constat ex prænotatis ad carm. *Suppliciq; inclusa feror &c.*

REGNAT NE MARITVS? Posito vno impossibili, multa sequuntur impossibilia; sicuti posito absurdo multa sequuntur absurda, vt asserunt Phyl, omnes. Cybeles absurdum fuisse asseruerat, Cererem malè de filia ominari, &, rationem reddens, ait impossibile fuisse, quod periret Tonantis Filia, eo quod euigilarent ad defensionem fulmina.

. . . . Non tanta Tonante
Segnities, vt non pro pignore fulmina mittat.

Memor itaque Cybeleij Ceres asserti, cuius & ipsa pedibus in sententiam iisset, cum iam videat de facto raptam filiam, etiam maritum e regno deiectum suspicatur: ideò in dubium reuocat, num regnet; Regnat ne? Particula *ne* interrogantis certè est, vt vides. Ast interrogatio vrgendi gratia adhibetur, & tanta vi euibratur, vt vel respondendum sit, Iouem non regnare; vel Iouem in filiam peccasse, dum, regnans à raptoribus eam non defenderit. *Regnare* est regnum, non precario, sed legitima, ac plenaria potestate, possidere; & se, imperio irrefragabili, regem actualiter ostentare: non enim, qui Rex, nomine tenus, dicitur, Rex est. sed qui, vt rex, actu, ac re, dominatur, & se regem veraciter agit? In quibus cum defecisse videretur Iupiter, ideò *Regnat ne*, inquit, *Maritus?* Mariti nomine Iouem appellat, *hoc præuelans nomine culpam*, inquit in hunc locum Barthius. Verum Parthas. apertè docet, ex Euhemero, Ioui tres fuisse vxores, nempe Iunonem, Cererem, & Themim: quâ positâ sententiâ, ad veritatem potiùs præferendam, quam ad præuelandam culpam, mariti nomine vteretur. Quidquid tamen de Iouis connubio cum Cerere sit; certum est, & Iunonem, & Cererem, & Themim, compressas à Ioue dici, antequam in vxores ducerentur: quarè mariti titulus culpam obuelare nequaquam potest. Vtitur tamen mariti nomine emphaticè: incredibile enim erat, quod Iupiter, ac *Iupiter maritus*, pati posset tot ærumnis oppressam vxorem, tot calamitatibus filiam; atq; adeò mariti nomen maximè facti auget indignitatem. Nos lib. 2. carm. 279. ostendimus nomen *maritus* idem sonare, ac *Mas foetus*; ideòq; quemcumq; marem à fœmina sciatur *maritum* dici. Cur non itaque & in hoc sensu Ceres mariti nomen hic vsurpet, præscindendo ab hoc, quod legitimè, vel illegitimè *fetans*, seù, vt Theol. loquuntur, *cognitus* ab ea Iupiter fuerit, cum ex eo Proserpinam conceperit?

AN TITANES HABENT CÆLVM? *An* particula dubitantis est, sub qua alterum ex oppositis proponit. Supra deiectum Iouem suspicabatur, hic verò ex opposito regnare *Titanes*, de quibus vide lib. pri. carm. 44. Et profectò Titanes tantummodò existimari poterant Iouis deiectores, cum ad ipsos hæreditario iure regnum pertineret, subdolè vsurpatum à Ioue, vt alibi vidimus. Ideò iure Ceres de ijs præcipuè dubitat, an habeant, hoc est, Ioue pulso, *possideant Cælum*, à celando dictum, &c. vt alibi vidimus; regnum scilicet ad quod semper vtiq; inhiassent, & quod si ipsi occupassent, fatorum ordinem inuertere potuisse credebantur, vt & Proserpina semen vtiq; Iouis perderetur.

QVÆ MANVS &c. Quæ interrogantis est, vt supra. *Manum* autem auctoritatis potentiæ, ac virium symbolum fuisse, alibi dix. *Manus* itaque, & hìc, pro eodem ponitur, ac *robur, potestas*, ac *vis violenta*.

AVSA (supple *est*) TALIA. Hoc est qualia iam cernimus facinora, vix dictu, nedum factu credibilia. De significatione verbi *audeo*, à quo *ausa*, vide hoc eodem lib. carm. 56. & lib. 2. carm. 217.

VIVO TONANTE? Nota quam bellè rationem reddat

eur

cum dubitauerit, num Iupiter, an Titanes regnarent, nempè ex eo, quod ea perpetrata videret scelera, quæ impossibilia existimasset, dummodò Iupiter viueret, & regnaret. *Vino: non extinctis*, exponit Parrhas. Nec expositionem respuo, ab impossibili deductam, ob allatas rationes, stante credita ab antiquis Deorum immortalitate. Sed, vt arbitror, ad intentum Poetæ, atq; ad hoc, vt sibi adamussim cohæreat, vt sui moris est, non sufficit. Memineris itaque, nomen *viuus* pro eodem interdum accipi, ac *validus*: sic Æn. pri. Virg. *viuum* appellat Amorem, nouiter sese in Didonis pectus insinuantem, hoc est *validum* ad antiquas Sichæi flammas extinguendas.

. . . . Paulatim abolere Sichæum
Incipit, & viuo tentat præuertere amore.

Ceres itaque, quæ nunquam tale quid euenturum putasset, quandiù Iupiter viribus polleret suis, ait: *Quæ talia viuo ausa Tonante manus?* hoc est: si quid adhùc Iupiter valeat, & Titanes Cælum, eo deiecto, non habeant, quomodo hæc &c. hoc enim pacto, præmissis aptissimè cohæret Vates. De Tonante vide dicta lib. pri. carm. 38. Hic non Iouem simpliciter, sed *Tonantem* appellat, hoc est, ad vlciscendas iniurias, fulmina in promptu habentem, nam fulmine armatus Iupiter Tonans dicitur. Vide quam emphaticè hoc dictum fuerit.

RVPIT NE &c. Interrogantis particula iterum emphaticè vtitur Ceres, vt de ijs interroget, à quibus Ioui timendum poterat arbitrari, sciatque num ipsi bellum instaurauerint, cæloque potiti Iouem deiecerint. *Rupit* autem, inquit, hoc est disiecit excutiens, se seque ex superimposito pondere exsoluens, Ioui iterum rebellis, in ipsum pugnauit, ac filiam abstulit captiuam.

CERVIX THYPHOEA. De ceruice vide lib. pri. carm. 156. Hic tantum modò partem pro toto positã agnoscas per Synecd. nempè pro ipso Thyphęo, nam *Thyphęa* deriuatiuum à *Thyphęo*, seù, vt alij scribunt *Thyphone*. Porrò de Thyphęo, quatenus illi superimposita fuerit Ætna dix. lib. pri. carm. 153. ac de eodem in casside Palladis semiuiuo egimus lib. 2. carm. 22. Sicut autem lib. pri. Vates videtur allusisse ad opinionem Ouidij ibidem cit. Sic hoc loco sequitur sententiam Homeri, Lucani, ac Virg. eum sub Inarime statuentium; ideo quæritur à Cerere, num eius Ceruix ruperit

INARIMEN. *Inarime* insula est, in Puteolano sinu ad oram Campaniæ sitam, propè Neapolim; in qua mons dicitur fuisse flammas eructans. In eadem Mons alter fuisse fertur, qui terræmotuum vi diuulsus, separatusque, alteram, iam immisso mari, insulam faciat, quam Prochytam à profusione dictam autumant; nam προχέω significat idem, ac *Profundo*; ideò *Prochyta*, quasi *profusa*, seu *effusa* à reliquo Insulæ corpore. Inarime autem ea est, quæ vulgo *Ischia* dicitur à coxendicis figura, quam refert; nam coxendix Græcis ἰσχίον. Vocatam etiam memorant Ænariam, à statione, quam præbuit Æneæ nauibus. Immò Græcis hæc eadem Pithecusæ appellatur; quamuis Pithecusas Ouid. ab Inarime videatur distinxisse Metam. 14. vbi ait . . . . *Orbataq; præside pinus*

Inarimen, Prochytenque legit, sterilique locatas
Colle Pithecusas, habitantum nomine dictas.

Eandem verò Insulam esse Inarimen, & Pithecusas edocet ipsa nominis deriuatio; Inarime enim dicta fuit ab *Arimis*, seù populis, seù beluis incolentibus; quo nomine prisca Hetruscorum lingua Simias vocauit, quas Græci πιθήκους nuncuparunt. Ideò prisco Hetruscorum more *Inarime*, Græcorum verò *Pithecusa* dicta est eadem Insula. Quod si, cur nomen ab Arimis, seù Simijs sortita hæc fuerit, quæras, latè memorant Suidas, Xenagoras, & alij, quibus inhærens Ouid. cit. cum dixisset: *habitantum nomine dictas*; subdit:

Quippe Deum genitor fraudem, & periuria quondam
Cercopum exosus, gentisque admissa dolosæ
In deforme viros animal mutauit, vt idem
Dissimiles homini possent, similesque videri:
Membraq; contraxit, naresq; à fronte remissas
Contudit, & rugis perarauit anilibus ora,
Totaque velatos flauentis corpora villo
Misit in has sedes, nec non prius abstulit vsum
Verborum, & natæ dira in periuria, linguæ:
Posse queri tantum rauco stridore reliquit.

Fabula autem hæc est. Candalus, & Atlas, duo, inquiunt, fuere fratres scelerum omnium, quibus humana vita damnata est, auctores, inuentoresque. Diotimus, in Herculis certaminibus, eiusdem farinæ fuisse, recenset, Olum, & Euribatum: & certe, cum in malum semper prona sit humana Natura, non paucos illis adhæsisse sequaces, mihi facile persuaserim. Præcipuum ijs studium erat, appulsos ad littora sua aduenas dolis omnibus circumuenire; ex quo etiam Cercopum nomine sunt insigniti, nam κερκωπίζω apud Græcos idem est, ac apud Latinos *adulor*, ad blandior, translatione deducta ab animalibus, quæ cauda adblandiuntur; adblandiebantur enim & ipsi, quo faciliùs incautis illuderent, eosque in paratos adducerent dolos. Hoc ipsum semel dicuntur ausi in Iouem ipsum intentare; ideòque à læso Numine in Simias conuersi, nomen Insulæ dedisse. Porrò *Inarime* ab Homero in catalogo dicta ἀρίμοις fuit: primusque Virg. ex Ionum præpositione ἐν, & ἀρίμοις vnicam dictionem composuit, vt, sic dictam ab inhabitantibus Simijs ipso nomine patefaceret, quasi ἀρίμοις ἐν, habitantibus ἐνοικοῦσι: Sicuti Tibullus ad Messalam ex præpositione *In*, & *Alpibus*, quibus addenda fuerat, nomen composuit *Inalpinus* inquiens:

Testis Inalpinus, & pariter natus in armis.

Sed iam ad nostra reuertamur. Sub hac Insula, Homerus, & ex eo, Virg., immenso ferè oppressum pondere, iacuisse Thyphęum, voluerunt, Ioue pœnas huiusmodi ex rebellanti capite maturiùs exigente. Quare Æn. 10. sic Virg.

Tum sonitu Prochyta alta tremit, durumq; cubile
Inarime, Iouis imperijs imposta Thyphęo.

Et in eadem sententia loquitur Claud. hic apertissimè. Neque hinc inferas sibi ipsi Vatem contradicere, qui lib. pri., vt nos ibi dicebamus, Thyphęum sub Siciliæ oppressum pondere innuerit; hic verò sub Inarime pressum asserat: neque enim potuit idem esse in duplici loco. Non inquam, hoc inferas; nam nil mirum si Vates duplicem sustinens personam, duas & illas oppositas adstruat sententias, cum quot sint capita, tot sint sententiæ. Lib. pri., proprio Vates ore loquebatur: hic verò personam induit Cereris: quarè ibi sententiam protulit suam hic sententiam exprimit Cereris loquentis. Immò artificiosè id factum dixeris, vt videlicet, vtramque notam sibi fuisse sententiam, indicaret; atque ad vtramque fieret allusio, opportunè simul, ac eruditè. Quod si quæras, cur tam io diuersa abierint Auctores, dum Thyphęi bustum alij sub Sicania; alij sub Inarime; alij in Bæotia; alij in Cilicia, Phrygiaque; alij in Ægypto statuant cum Herodoto? Satisfaciet curiosius inquirenti Artemon, qui animaduertit Τυφῶνα, apud Græcos, eumdem, ac Τυφῶνα reputatum, cum vtroque nomine, apud ipsos, idem gigas compelletur. Porro, apud eosdem, Τυφῶνος nomine, & Gigas antedictus, & ventus violentus, nempe turbo, procella, vortex &c. compellantur. Quarè mons omnis incendia eructans iure videtur dicendus Thyphoni impositus, cum subtus habeat procellam ventorum, violentis flatibus, conflagrationes huiusmodi excitantem, vt dix. lib. pri. in Ætna: atque hinc est, vt variatum fuerit Thyphæi bustum iuxta diuersa, in quibus huiusmodi montes reperiuntur, loca. Quærit itaque Ceres, num Thyphęus, rupta Inarime, nempè carceribus solutus suis, Iouem iterum deturbarit.

FRACTA NE COMPAGE VESEVI IVGI &c. Aliam, vnde timeri posse, suspicabatur, causam recenset, renouatas io Iouem scilicet Alcyonei iras, & impetum, excusso monte, quo premerentur, exilientes: atque hanc ipsam causam, per interrogationem, à particula interrogantis *Ne* importatam, effert; quasi, nil aliud, quam hæc, & similia excogitari posse, pro certo habeat. *Fracta*, igitur inquit, à *frango*, quod est *disrumpo*, & *comminuo*: infringendus enim certe ac radicitùs euellendus Mons fuerat, vt subtus iacens, iterum emergeret, proiecto pondere. De compagibus vide dicta lib. 2. carm. 171. nam & hic pro marmorea montis mole, ineluctabilis ferè resistentiæ, ponitur *compages*, vt crescat, hyperbole, *fracta*. *Iugum* montis *vertex*, seù *cacumen* eiusdem montis est: hic verò ponitur *Iugum Vesuui* pro toto monte, per Synecd. Vesæuus autem Mons est flammiuomus, Nolæ proximus, in Campania, quem Flauus *Vesbium*, Silius, ac Martialis *Vesuuium*, Papinius Vesuuinum apicem appellant. Ex quo erroris arguitur Seruius, qui putauerit *Vesæuum* montem in Liguria situm esse; *Vesulus* enim, non *Vesæuus* est mons ille in Liguria positus. Silius lib. 6. primam in *Vesæuo* produxit, dum ait:

Monstrantur Vesæua iuga, atq; in vertice summo &c.

Auctor tamen corripuit, inhærens Statio, & Virg. qui pariter corripuere: Statius quidem Sylu. 4.

Crescit & insani solatur damna Vesevi.

Virg. verò 2. Georg. vbi sic habet:

Talem dives arat Capua, & vicina Vesevo
Ora iugo &c.

Vndique, non minus, quam Ætna, fœcunditatem, fertilitatemque, spirat Veseuus, præterquam in solo cacumine, vbi magnam habet planitiem, fructum omninò nullum ferentem, veterisq; incendij signa ostentantem. Constat autem sæpius arsisse, sed nunquam tamen tanta ardoris vehementia, tanta q; flammarum vi, quanta, visus est conflagrasse, Tito imperante; nam tunc temporis erumpens ex eo ignis vicinas regiones latissime deuastauit: & Plinium naturalis historiæ scriptorem, qui cognoscendi cupiditate eo se contulerat, fumo, flammisq; necauit, vt testatur Plinius minor in Epistola ad Tacitum. De incendio autem illo hæc Papinius:

Non adeò Vesuuinus apex, & flammea diri
Montis hyems trepidas exhausit ciuibus vrbes.

nunc Veseuus, mutato nomine, *summa* dicitur, vulgo *son ma.*

ALCYONEVS. Terrâ matre, vt & de cæteris fertur Gigantibus, ebitus dicitur Alcyoneus Gigas, eiusdemq; frater Porphyrio, seù, vt alij legunt, Gorphyrio, qui Gigantum vtriq. Corporæ extitisse dicuntur, cum bellum Cælo inferre conarentur. Horum vtriq. Terra mater dicitur concessisse, vt, quandiu eam attingerent, inuincibiles essent; sed tandem, Mineruæ monitu, sublimes elati, edomiti sunt, & perempti. Et Alcyoneus quidem Herculis fertur manu peremptus. seù, vt alij dicunt, ad mortem vulneratus; sed, quia magis semper reuiuisceret, attactu terræ; à Minerua, impetum faciente, extra Orbem Lunæ extractus interijsse. Vide Mythol Nat. Com. lib. 6. c. 21. Alcyoneo septem fuisse filias, memorat Hegesander; quarum hæc nomina recensentur Pathonia, Anthe, Methone, Alcippa, Palene, Drimo, & Asteria; quæ omnes, audito patris interitu, e Canastræo (quod est Pallenes promontorium) se se in mare præcipites dederint; sed ab Amphytrite miserente in aues, à Patris nomine, Alcyones nuncupatas, conuersæ euolauerint. Scio de Alcyonibus aliam fuisse Alexandri Myndij sententiam: dixit enim ipse, Halcyonem Æoli filiam fuisse, vxoremq; Ceycis, qui, cum se ipsum Iouem, vxorem vero Iunonem diceret, indignatione eiusdem Iouis, Delphos adnauigans naufragio interijt; vndiq; reiectantibus eius corpus delatum ad littora, sub vxoris oculis constitutum in causa fuit, vt & ipsa se præcipitem egerit in mare: miseratione autem Deorum factum, inquit Auctor cit., vt vterq. in aues Alcyoneas mutati fuerint: quibus deinde Pater Æolus indulserit, vt eorundem tempore nidificationis, quæ in littore maris fit, maria ipsa imperturbabili tranquillitate sederent pacata. Miraris, etiam in hoc diuersas auctorum esse opiniones? Memineris Alcyones in duplici differentia esse: nam, vt docet Aristot. lib. 8. de Animalibus, vnum Alcyonum genus vocale est, arundinibus insidens; alterum vero mutum, sed amplior, quam primum, corpore. his enim cognitis, mirum tibi nequaquam fuerit, si, pro diuerso Alcyonum genere, diuersam commenti originem sint Auctores. Sed nos ad Alcyoneum nostrum, nimis forte digressi, regrediamur, de quo quidquid cæteri dixerint, ostendit hic Vates. cum, cæteris communem cælorum rebellibus, sortem non effugisse, vt scilicet montibus, quibus vterentur bellicerantes, victi tumularentur; ideoq. Alcyoneum sub Veseuo monte iacuisse, docet hic Ceres, dum quærit num *Fracta com oate &c.* iterum emerserit in prælium &c.

CVCVRRIT PEDES PER STAGNA TYRRHENA? Tantæ proceritatis Alcyoneum fuisse, proditum est, vt, quà in maximam oceanus deprimeretur altitudinem, ipse, pedestri incedens itinere, vndis tamen, & capite superemineret, & pectore. Quod licet hyperbolicum videri possit, cum tamen de Gigante sermo sit, mirum non erit: nam & Virg. Æn. 3. de Polyphemo id ipsum affirmauit, cum inquit:

Dentibus infrendens gemitu: graditurq; per æquor
Iam medium; nec dum fluctus latera ardua tinxit.

& de Porphyrione quidem, quem diximus Alcyonei fratrem, sic Auctor noster in Gigantomachia sua:

Ecce autem medium spretis delapsus in æquor
Porphyrion, trepidam conatur vellere Delon,
Scilicet ad superos vt torqueat impius axes.

ex quo patet, non mirandam esse, in Gigante, hyperbolem, quæ peditem mari incedere, & quæ montes, insulasq; diuellere, dictitauerit. Certe & de ipso Alcyoneo scriptum reliquit Theseus, in Corinthiacis, & Theodorus, in bello gigantæo, vt apud Mythol. Nat. Com. lib. 7 c. pri., cum tantæ molis saxum in Herculem proiecisse, vt subinde saxum ipsum, ab Hercule euitatum, in Isthmo iacens, à quinquaginta boum iugis dimoueri nequaquam potuerit. Ex his patet non minorem Porphyrione fratre Alcyoneum fuisse: atq; adeò & hic medium dicitur æquor pedibus innixus superasse. Ideò *succurrit*, inquit, *Pedes*, quæ particulæ ex dictis iam in aperto sunt. *Stagna* autem *Tyrrena* mare inferum notant, ita dictum eo, quod Tyrrheniam, hoc est Tusciam alluat: vulgò *il mar di Toscana*. Ast, quia hoc ipsum mare oras etiam alluit Campaniæ, in qua Veseuum esse diximus, hinc est, vt hoc potius mare, quam aliud, Alcyoneo peragrandum proponatur, si, suo exsolutus carcere, antiquos gigantum renouet furores: vel etiam quia è Campania in Siciliam properanti hoc mare tranandum fuerat, si ad diripiendum, in filia, Iouem properasset, bellum innouaturus. Quod autem stagni nomine profundum mare designetur, ratio est, quia stagnum à stando dicitur, vulgo *aqua morta*: quia vero mare vbi profundissimum est, difficillime mouetur, ita vt semper stare videatur; ideo stagnum pro profundissima maris parte vsurpatur, sic Virg. Aen. pri.

Emissamq; hyemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis &c..

AN VICINA MIHI &c. Nouum ex ipsis Sicaniæ visceribus monstrum timeri potuisse, iam indicat, ne imprudens adeo videatur, vt remotissima quæque animo relegens pericula, quæ proxima, ac fere domestica essent, negligeret.

AN ÆTNA VICINA. Aduerb. interrogantis *An* pro *nunquid* ponitur. De Ætna verò vide dicta lib. pri. carm. 152. Vicinus a vico nomen deductum ea significat, quæ in eodem vico sunt, vel certe non procul ab inuicem distant. Ideo *Vicina* dicitur Ætna, cum non procul à domibus Cereris esse potuerit, vt vidimus lib. item pri. & alibi.

QVASSATIS FAVCIBVS. *Fauces*, à singularis numeri Faux, qui tamen vix in vsu est, sicuti, è contra, pluralis frequentissimus, superior illa pars gulæ est, mento propinqua, sed interior, vbi os angustatur, quæ Græcis λάρυγξ dicitur. Per translationem tamen *fauces* dicuntur omnes aditus ad ius montium vallium &c. Hìc translate vsurpantur ad significandum hiatum in summitate montis Aetnæ apertum, quem *Craterem* vocarunt antiqui, & ex quo, tanquam per apertas fauces, incendia euomit Aetna. Ponitur tamen pars pro toto ipso monte. Quassatus verò, à verbo *quasso*, non significat, hic simpliciter, quassum, seu concussum. Sed antecedens ponitur pro consequentis cum enim ex vehementi quassatione sequatur disruptio rei, quæ quatitur; hic ponitur *quassatis* pro disruptis, & in diuersa abeuntibus: sic *quassatam* pro *semirutam*, posuit Virg. Aen. pri.

Quassatam ventis liceat subducere classem,
Et Syluis aptare trabes, & stringere remos.

PROTVLIT MIHI ENCELADVM. *Proferre* idem est, ac in propatulo exponere: & quia non poterat Aetna suppositum in propatulo exponere Enceladum, quin eidem daretur exibendi libertas, & quin è carcere ad nouas pugnas vires sumeret exsolutus; ideò quærit Ceres, num Aetna protulerit Enceladum, de quo plura lib. pri. & 2. habuimus. Mihi datiuum agnoscas damni. Reliqua patent.

AN FORTE &c. Monstrum denique, quo non immanius vllum, recenset, vt num illud in sui perniciem desæuierit, sciscitetur. *An* pro nunquid, vt supra: *fortè* idem sonat, ac fortuito, & veluti *forte*, ac *casu*; vulgò *per mala sorte*.

BRIAREIA TVRBA. De turba vide dicta lib. 2. carm. 166. Item de Briareo centimano, & de centum, quos habuit, filijs satis dix. lib. pri., cum quis esset Aegeon discuteremus carm. 46. Dum itaque *Briaream turbam* notat hic Ceres, præsaga mali, mens captum fere attigit, vt de facto euenerat, cum hac tantum diuersitate, vt Briareo tribuerit, quod Plutonis fuerat. Cæterum ad inferna comportatam non obscurè diuinatur, cum Aegeon, seu Briareus in vestibulo inferni collocatus habeatur, apud Virg. Aen. 6.

Centauri in foribus stabulant, Scyllæq; biformes
Et centumgeminus Briareus, & bellua Lernæ.

Per Briareiam itaque turbam intelligit, ni fallor, Briareum potiùs filiorum caterua stipatum, quàm multiplices, vt voluit Parrhas., eiusdem Briarei artus: seù potiùs, cum videret effectui demandatum, quod possibile nunquam existimasset, vt fieret, suspicata est multiplicatos fuisse, in sui exitium, Briareos centum, sicuti ille centimanus erat;

&

& ideò *in bam* dixit, *Briaream*, non simplicem Briareum.

CENTVM LACERTIS. Ex eo quod centimanus fuerit Briareus, & quod lacerti pro brachijs ponantur, in aperto hæc sunt. Et tot Centimanos, suspicabatur Ceres appetitam fuisse domum suam, vt diriperent.

APPETIIT PENATES NOSTROS. Alij legunt *arripuit* sed, si mutanda sit lectio, potiùs *diripuit* dicendum arbitrarer, quam *arripuit*; nam *arripere ad se trahere, ac per vim abducere* est: certè autem domum non abduxerant. Quod si legamus *diripuit*, optimè consonat; nam *diripere* est *populare*; vulgò *saccheggiare*. Sed non video necessitatem immutandi; certè enim *appetere* pro *aggredi* sæpe sæpius vsurpatur; qui autem domum aggreditur, certe ad diripiendum aggreditur; atq. adeò antec. pro conseq. ponitur. Penates Deos domesticos esse, ac pro ipsa domo poni solitos iam vidimus lib. pri. carm. 179. *Nostros* autem, artificiosè inquit, ad captandum Electræ animum, quam secum, hoc pacto, dominam illius efficit domus, quæ propria Cereris esset, ac participem iacturæ.

HEV, VBI NVNC, VBI NATA MIHI? Diuersas cladis causas, iuxta diuersas, quas terror effinxerat, imagines probabilitatis, cum recensuisset Ceres; nec quamnam vocare deberet in culpam malorum, vel in iudicium adducere, vsquam patesceret: effectum considerans, atq; eiulatibus, per particulam dolentis *heu*, indulgens, quid de filia factum iam quæritat, vt à malis iam causis præscindens, malum ipsum, vndecumq; ortum fuerit, agnoscat. *Heu vbi nunc est nata mihi*; Legit vulgata nostra. Heinsius verò, qui modo nobiscum legit, se olim legisse testatur *Heu vbi nunc, o nata &c.* per apostroph. ad filiam. Sed quia eum Florentino codice 5. Marci, vt idem fatetur Heinsius, peruenustè legitur: *Vbi nunc, vbi nata mihi* & ipse in sententiam descendit, & nos a vulgata nostra recessimus; nam emphatica admodum visa hæc lectio est, & pathetica, vt constat ex conduplicatione particulæ *vbi*, interposita particula *nunc*, mirè, vt vides, ad permouendos affectus concinnatâ. Aduerb. certè, loci interrogatiuum, est *vbi*, idem sonans, ac *quo in loco*. Ast particula *nunc*, non pro aduerbio temporis, vt alibi, sed ponitur hic, vt coniunctio aduersatiua, idem sonans, ac *sed*, seù *verùm*; quo pacto eadem particula *Nunc* vsus est Cic. pri. de Diuin. vbi ait: *Quæ multo plura euenirent, si ad quietem integri iremus; nunc onusti cibo, & vino confusa, & perturbata cernimus &c.* Aduerte tamen huiusmodi particulam, sic vsurpatam, non omninò à tempore præscindere, sed vtroq; munere fungi, ita vt sit idem, ac *nunc verò*, vulgò *Ma hora*. *Nata*, idem, ac filia, de quo alibi: & subintellige *est*, quod per synecd. fig. reticetur. *Mihi* autem emphatice dixit; hoc est, vt meos soletur dolores; & datiuus commodi erit: seù *mihi*; hoc est quæ mihi præ omnibus cordi est; & datiuus officij erit: mihi in primis quæsita, mihi vnica vel lacrymarum causa, vel solatij &c. & vtrumq; complecteretur.

QVO MILLE MINISTRAE? Percunctata fuerat de Filia: de Ancillantibus iam quærit; & quo abierint, cur deseruerint, cur in fide non manserint, sciscitatur: aggrediturque interrogationem per aduerb. loci. *Quo*, motui scilicet ad locum deseruiens. Determinatus numerus *mille* pro indeterminato ponitur; sæpè enim *mille, centum, sexcenta* hoc habent, vt pro numero indefinito non solum, sed propemodum infinito vsurpentur, vt patet ex communi modo loquendi: & Virg. Aen. pri.

Exercet Diana choros, quam mille secutæ
Hinc, atq; hinc glomerantur Oreades &c.

Quod si quæras quænam, & quot fuerint istæ, de quibus hìc Proserpinæ ministræ, videas Naiadum Choros lib. 2. descriptos. Porrò Ministræ, à ministrando, dicuntur Ancillarum turmæ, quas defecisse mirabatur Ceres, quia meminerat, totum esse serui ad Dominum esse, consequenter non dubitabat, ministras Proserpinæ ita affectas heræ suæ esse debuisse, vt se ipsas potiùs in extrema quæq; pericula fuerint impulsuræ, quam in defectionem inciderent: sed non meminerat, raros adeò esse fideles seruos, vt ex Cic. in Clod. pro Mil. constet, nullum præmium satis magnum esse fidelibus seruis: quod est dicere vix seruum inueniri posse fidelem, &, si inueniatur, portentum fore Naturæ, nullo satis vnquam tributo munerandum. Sine mente esse, cum, seruos, diuinus asserat Plato, quis se, suaq; seruis serio fidat? Audi verba Platonis, latinitati donata, apud Abrahamum secunda parte Commentat. in Tullium:

Mentis enim medium Diuum Pater eripit illis
Quos adigit fortuna iugum seruile subire.

Et Aristot. 2. Politic. c. 7. ait: *Serui licentiam nacti contumeliosè se gerunt, & audent se Dominis comparare; si arctiùs tenentur, insidiantur, & oderunt*: quare semper infidi seruorum greges reputantur: ideòq; Romana lege cautum fuerat, ne serui testes in Dominos assumerentur. Ancillas nihilominùs, filiæ addictas a Cerere, fidas adeò ipsa existimabat, vt nunquam sibi suasura fuisset, eas turpiter adeò filiâ deserturas. Ideo interrogat quo abierint, quo secesserint.

QVO CYANE? De hac vide fuse dicta lib. 2. carm. 61. Hic tantum nota, quomodo gradatim semper augeatur energia orationis: nam, esto cætera ancillantium turba defecisset, non videbatur Cyane defectura, quippe quæ tantæ fidei semper fuerit, vt nec sibi quidem ipsi, Patriq; mortem inferre perhorruerit, vt Patriæ consuleret luæ. Quod si tantum detulit Patriæ, quid factura, periclitante Proserpina, crederetur? & tamen ab hac ipsa desertum Filiæ latus intuebatur, vt verum esset decantatum illud:

Cum fortuna perit, nullus amicus erit.

QVAE VIS ABEGIT VOLVCRES SIRENAS. Supponit iam Ceres innumeram Ancillarum Turbam, & Cyanen ipsam, non sponte, sed externa vi, adigi potuisse, vt a Domina secederent: quare, ijs quasi ignoscens, Sirenibus indignatur magis, ac per interrogationem sciscitatur, *quæ vis* illas abigere potuerit? quasi respondere volenti necessarium futurum esset fateri, nulla eas vi abripi potuisse, licet, de facto & ipsæ secesserint. Vide quantum crescat oratio. *Vis* violentia est, ab extrinseco illata, vt alibi dix. *Abigere* est quasi *agere ab*; scilicet ab eâ, quam tueri debuerant, Proserpinâ. *Volucres* autem dixit, nempe *Volantes*, naturamque auium simul, ac Virginum participantes, de quo infra. Porrò Sirenes tres fuisse dicuntur, quas Acheloi, & Calliopes filias memorant: alij Sirenum numerum vsque ad octauam produxerunt. Sed quidquid de numero sit; Certè indiuiduæ, ac fidissimæ comites asseruntur Proserpinæ, apud Ouid. Metam. 5. sic:

In Comitum numero mixtæ Sirenes eratis.

Pluribus autem de causis comites Proserpinæ Sirenes adduntur. Primò quidem, si ad fabulas, sed erudite, respicias, inuenies, Sirenas excellenti adeò cantu insignes fuisse, vt homines audientes estatico quodam stupore, ac torpore, conspirent; ex quo factum, vt & Musici omnium peritissimi, & Oratores præcipui Sirenes in ore habuisse dicti tentur. Sic apud Caussinum de Eloq. lib. pri. c. 7. habetur, Sirenem in Isocratis sepulchro positam melleæ eiusdem orationum suauitatis symbolum extitisse. Iam memineris lib. pri. dictum, summa cantionum suauitate polluisse Proserpinam

Ipsa demum tenero mulcens Proserpina cantu &c.

Memineris, lib. 2., tantam fuisse eloquentis Proserpinæ suauitatem, vt vel Ditem flexerit, atque in suspiria impulerit amantem.

Talibus ille ferox dictis, fletuque decoro
Vincitur, & primi suspiria sensit amoris.

cum itaque & suauitas cantus, & melliflua animorum arbitra Eloquentia, indiuisibiles Proserpinæ virtutes adfuerint, nil mirum, si dicantur Sirenes eiusdem fidissimæ comites fuisse. Insuper, Sirenes Siculi maris incolas esse, asseruerunt antiqui; quarè congruum profectò fuit, vt cum Proserpina Insulam incolente fœdus iunaisse crederentur. Adde per Sirenis hieroglyphicum, illicium Veneris communiter designari: memineris autem, Proserpinam, lib. pri., Venereis titillationibus illectam; dum ibi habetur:

. . . . . . Iam pronuba flamma pudorem
Sollicitat, mixtâque tremit formidine votum.

ideò iure illi Sirenes adduntur comites: & in hoc sensu, abactæ quidem fuerant Sirenes è domo Cereris; sed non à Proserpina, cum qua immò abreptæ fuerant, & asportatæ; nisi dixerimus, etiam à Proserpina, licet in vxorem ducta, ea ipsa mariti, quam descripsimus, horribilitate abactas. Denique Sirenis symbolo exprimitur adulatio; & consequenter Aulicorum quorumdam improbi signantur mores, qui adblandientes perniciem machinantur, vel certe adblandiuntur, in prosperis; rident, & elongantur in aduersis: ad quod respiciens Didacus Saauedra, apud Picinellum, lib. Mundi Symbolici 3. c. 27., ea Sirene cytharam pulsante Impresiæ corpus assumpsit, animauitque lemmate, ex Hor. in arte, desumpto: *Formosa supernè*; veram Sirenis naturam importante iuxta cit. Hor. sententiam, his expressam verbis . . . . . *Vt turpiter atrum*

Desinat in piscem mulier formosa supernè.

In quo sensu, adulantium notam omnibus inureret Nymphis,

phis, quas vidimus, lib. 2., Proserpinam comitatas; ac de omnibus, sub Sirenum nomine quæreret, quo abactæ aduersâ Natæ fortunâ fuerint adulatrices infidæ. Et profectò ad hæc omnia, more suo respexisse Poetam non ambigo; cum omnia textibus eiusdem Vatis congruant, & correspondeant, vt ex citatis patet. Verùm, quia non semper male adeò Sirenes olent, vt semper in malam partem flectenda sit earum effigies, aut nomen; videamus, quid boni a Proserpina eliminatum, per Sirenes, dicatur: &, vno verbo, dicam, virtutes omnes significari abactas; quod in causa fuerit, vt præda esset illa Raptori. Nec absonum videbitur assertum, si meminerimus, quod meminit eruditissimus Picinellus Abbas cit., nempe Impresiam extitisse ex corpore Sirenis musicum instrumentum tenentis, cum lemmate: *dulcedine capio*: ad exprimendam virtutem, quæ, sola sibimet pulcherrima merces, corda omnium suauiter allicit, & rapit, ac in ijsdem mirabiles sui ipsius excitat amores. Virtutes itaque abactas queritur Ceres, nempe virtutes illas, quibus, lib. pri., effectum vidimus vt Ceres cunctis altior extaret matribus, dum

Et numero damnum Proserpina pensat,

Et quas virtutes eliminatas innuit Vates, lib. 2. cum Proserpinam Matris monita spernentem ostendens ait:

Iamque audax animo, fideque oblita Parentis &c.

nam si verum est, quod obedientia sola virtus est, quæ virtutes cæteras menti inserit, insertasque custodit, vt Sanctus olim cecinit Pontifex Leo, certe posthabita obedientia, virtutes cæteras posthaberi necessariò sequitur. Ideo hanc luget maximè iacturam Proserpina ipsa, eodem lib. 2., dum iam rapta exclamat:

O male dilecti flores, despectaq; Matris
Imperia &c.

Ad hoc ipsum itaque Vatem respexisse non ambigo, vt sibi ipsi, citatisq; suis textibus congrueret. Sed altius adhùc, vt arbitror, mens Auctoris erigitur; &, quoniam Dea fuerat illa, cuius ore loquebatur, Cælos ipse, Deorum, Dearumq; vt dicebant sedes transgrediens, mentis aciem intendit in Diuini Platonis de Sirenibus sententiam. Decimo itaque de Republica Plato docet Cælum diuidi in sphœras, quæ octo sint; vnicuiq; autem sphœræ Sirenem superne inhærere, vnà cum globo suo, seù sphœra, delatam, *vocem vnam, sonum vnum* videlicet, emittentem; vnam tamen harmoniam ex omnibus octo concinere: harum autem Sirenum concentu, vt notat Abraham cit., in primam Phil. §. pri., cælestium motuum ordinem, & temperiem adumbrauit, quibus hominum Fata respondere olim, voluerunt Caldæi præcipuè: & videtur id rectè inferri ex ijs, quæ Plato ibidem subdit, docens alias, nempe tres, necessitatis filias, æquali inuicem interuallo in throno sedere, Parcas, vestibus albis capite coronato, Lachesim, Clothum, Atropon, quæ, ad Sirenum harmoniam, canant: Lachesis quidem præterita, præsentia Clotho, Atropos futura. Secundum Aristot. verò Atropos præterita, Lachesis futura canit; ex quo factum, vt lib. pri. Vates Lachesim induxerit præcinentem: *Pesce lenem … gentur somnus &c.* Concinunt igitur Parcæ Syrenibus: hoc est, iuxta Caldæorum sententiam, Fata concinunt stellarum motionibus; quia, vt putabant, hominum Fata ex illa constellatione, sub qua quiq; nasceretur, pendebant; quasi Diuinum Numen in Cælo, non aliter, ac in membrana extensa, sua conscripserit decreta: cuiusmodi exemplum, præter naturæ ordinem, refert Zonaras, 3. Annal. tom., Iudicem nempe quemdam Anthiochiæ, eo ipso die, quo in Perside Iulianus, arcu raptus, interijt, vidisse congeriem astrorum litteras exprimentem, in hunc sensum: *Hodie in Perside Iulianus occiditur*. Quibus positis; cum Sirenes, hoc est syderum temperies, & motus, seù, vt dicunt, Asterismi Proserpinæ arridentes fuerint ab ortu, dum eam tot doribus ditauerant &c. videbantur Proserpinæ quodammodo ancillari, eidemque ex ipsa eorum supposita inuariabilitate, perpetuo quodam adstricti sedere, ad ipsius semper stabiliendam fœlicitatem. Quæ omnia cum, iam mutata facie, in luctum versa, infelicitatemq; miraretur, iure quærit quæuis Sirenas, quibus Parcæ, hoc est Fata, concinant, abigere potuerit, ne Proserpinæ fælicitatem adsciscerent perpetuam, & eo magis iure miratur, quod sciret Sirenas intrepidas, ac magnanimas adeò fortitudinis fuisse, vt censerentur inalterabiles: quod subinde in causa fuit vt Iouius, in Hieroglyph. intrepidi, ac generosi animi Sirenem assumpserit, addito lemmate: *contemnes inter procellas*. Quod si fabulosam requiras historiam: natæ dicuntur Sirenes, vt innui ex Acheloo fluuio, qui Ætholiam ab Acarnania disterminat, Matre Calliope, vel, vt alij dicunt, Melpomene, aut, iuxta alios, Terpsicore, aut Sterope, ex Musis videlicet vna. Sirenum pariter nomina variant Auctores, qui tres illas dicunt; nam apud aliquos *Leucosia, Parthenope*, & *Ligia* dicuntur; apud alios *Aglaope, Pisinoe*, & *Thelxiopea*; iuxta alios verò *Thelxiope, Molpe, Aglaophanos*. Hanc autem opinionum diuersitatem ex eo, arbitror, deriuatam, quod Syrenes Maris, cum Sirenibus Cæli, commisceant, & confundant: atq; adeò diuersa diuersis nomina, ac genitrices diuersas, tanquam ijsdem, attribuant: ducor, vt hoc asseram, ex duplici modo, quo Sirenum nomen scribi a diuersis animaduerto; nam aliqui *Sirenes* cum Auctore nostro scribunt; alij verò, per *y*, *Syrenes*. Nomen hoc igitur, primo modo, cum Auctore, exaratum, videtur potiùs Cælestibus, quam maritimis, conuenire; nam a græco verbo *εἴρω* præposita littera *σ* deducitur *εἴρω* autem latinè est *dico*, seu *cano*; Cælorum enim Sirenes harmoniæ tantum indulgent; nec homines in perniciem trahunt, vel impellunt: Si verò secundo modo scribatur *Syrenes*, deducitur nomen a græco *σύρω*, quod est *traho*; quod non videtur conuenire cælestibus, quæ sphœris inhærentes trahuntur potiùs cum sua sphœra, quam trahant, spectata præsertim verâ de Asterismis opinione, quod scilicet Planetæ inclinent, sed non cogant: conueniret autem Syrenibus maris, quæ, canentes, hominem in perniciem trahunt; ex quo factum, vt Virg. Æn. 2. de scopulis Syrenum dixerit:

Iamq; adeò scopulos Syrenum aduecta subibat
Difficiles quondam, multorumq; ossibus albos.

propter corpora scilicet inhumata, quæ ijs in scopulis hærebant, donec, soluta carne albescerent ossa &c. Et hoc fuit mihi motiuum, vt dicerem, Vatem ad Cælestes potiùs, quam ad maritimas Syrenas, respexisse. Si verò spectetur opinio Caldeorum, iuxta quam, Fata volentem ducunt; nolentem trahunt; & Fata a Syrenibus, nempe a constellationibus, pendent; promiscuè tunc, & Sirenes, hoc est *canentes*; & Syrenes, hoc est *trahentes*, dici possunt. Quare nil mirum, si, quod ad vtrasq; pertinet Syrenas, ante oculos habuerit Vates, ad illudq; alluserit canens. Vlteriùs; Monstra maris dicuntur Syrenes, iuxta illud Ouid., 3. de arte amandi,

Monstra maris Syrenes erant, quæ voce canora
Quaslibet admissas detinuêre rates.

quod, licet de maris monstris dictum, applicari tamen etiam cælestibus potest, spectatâ eorum sententiâ, qui Cælos aqueos posuerunt; nam Cælestis maris monstra, hoc pacto Syrenes erunt, Nauem ipsam Solis detinentes, cum lucem à Sole receptam detineant Astra, per Syrenes huiusmodi figurata. Se se omnibus omnium affectibus Syrenes conformari dicebantur, vt, iuxta cuiuslibet ingenium, canerent, prout habetur ex his carminibus in Mythol. Nat. Com. lib. 7. c. 13.

Quod tuba, quod Litui, quod cornua rauca queruntur,
Quodq; foraminibus tibia mille sonat;
Quodq; leues calami, quod suauis cantat Aedon,
Quod lyra, quod cythara, quod moribundus olor.

quod & Syrenibus quadrat cælestibus, quæ, ex sententia Caldæorum, vnicuiq; præcinunt futuros, iuxta ingenium, euentus. Superatæ ab Vlysse dicuntur? Et, quidquid Caldæi dicant, sapiens dominabitur astris. Se se in mare præcipitarunt Syrenes? Et Astra quotidie Oceano mergi fabulantur Poetæ &c. Nil igitur mirum, si, vnico sub nomine, & quidem, vt vidimus, ex deriuatione æquiuoco, ad tam diuersa alludere potuerit, & de facto alluserit Vates. Vnum superesset examinandum, num scilicet (quandoquidem alatæ dicuntur Syrenes, immò fœmineâ aues facie) num, inquam, ab ortu tales fuerint, an verò tantum post Proserpinæ raptum pennas induerint. Sed de hoc infra ad Carm. 254. fusiùs dicemus. Interim Auctoris iam contextú prosequamur.

HAECCINE VESTRA FIDES? Exprobrat iam Ceres infidelitatem earum, magnam exerens commotæ mentis obiurgationem, per interrogatiuam *Haccine*, quæ idem est, atq; hæc ne &c. *Fides* dictorum, conuentorumq; constantia, & veritas est; exinde autem est, vt credamus, ex eo, quod fiat, quod dictum est, appellatam *fidem* fuisse. Ostendit itaque, hoc loco, Ceres, antequam discederet, ex relictis familiaribus fidem exegisse, futurum vt pignus, illarum fidei creditum, constantissime custodirent, seruarent, tuerenturq; si enim, in itinere, filiam Insulæ commendauit, lib. pri., cur, ante discessum, munera piæ Matris non impleret, natam, toto studio, domesticis commendans? Sed, etiamsi huiusmodi fidem palam non exegisset: tenentur ex officio serui, ministri, legatiq., Principibus assistentes, Principes suos, proprio etiam periculo, tueri; ita vt in ore cuiuscunq;

Mi-

Ministri ea semper esse debeant Senecæ verba: *vre, cæde, occide: non prodam*. Ideò enim, ad exprimendam fidelis aulici constantiam, quæ, in aduersis, perficitur potiùs, quam deficiat, telam ex Amianto confectam, in igne positam, videris depictam, cum lemmate: *Semper candidior*. Cum itaque huic muneri defuissent Proserpinæ familiares, iure violatam exprobrat Ceres fidem, quam nullam fuisse ex facto ipso euinceretur. Sic Ariadna a Theseo desertis in arenis, in littore relicta maris exclamauit, apud Italum Vatem:

Questa, questa è la fede,
Che tanto mi giurauì?
Così nell' alta sede
Tu me ripon de gl' aui? &c.

Vestra autem, inquit, nam de omnibus, cum Electra loquens, conqueritur; quasi ad Electram pertineret de omnium defectione rationem reddere; & quidem iure: nam cum hæc secunda mater haberetur, eius etiam erat reliquas inferiores ministras in officio continere, ideò cum illa loquitur, quasi cum omnium personam simul, & culpam. sustinente.

SIC FAS TVERI ALIENA PIGNORA? Defectionis, violatæq; fidei arguerat: iam exprimit in particulari, quænam culpa sit, quæ ijs obijciatur, vt si quid habeat Electra defensionis, id proferat. Sed, per interrogationem vrget, vt nullum reis modum indicet esse defensionis. *Sic* aduerb. similitudinis idem ac *tali pacto*, seù tali modo. *Fas*, subintellige *vobis fuit*, quæ per synecdoch. figuram, aptè reticentur. *Fas* autem dicitur, quod decens est, quod iustum, pium, honestum, religiosumq; est; & proprie refertur ad Deos, sicuti *iustum* refertur ad homines: quæ distinctio habetur etiam apud Virg. 1. Georg. vbi ait: *Fas, & iura sinunt &c.* per *fas* Diuina intelligens iura, per *iura* autem humanas leges. Nota Ironiam mordacem, & quidem acriter mordacem, atque emphaticam; & propria illius nominis *fas* applicationem; dum enim de Nymphis loquitur, certè ad aqueas Deas refertur. *Fas* nomen esse defectiuum tres tantum habens casus, nempe nominandi, accusandi, & vocandi non memoro, quia notum. *Tueri* pro eodem ponitur, ac defendere, custodire, conseruare: Pignora, inquit, pro Pignus: sed apte vtitur numero multitudinis, quia pensabat, vt lib. primo vidimus, damnum numeri Proserpina; quæ cur Pignus dicatur, vide lib. cit. carm. 178. *Alienum* denique dicitur, quod alterius est. Proserpina, non Electræ, non Nympharum, sed filia Cereris fuit; quare alterius certè ab ipsis fuit. Nota quanta mordacitate emphatica decurrat obiurgatio. *Pignora aliena*: idest *neglecta*, quia *non vestra*: At *pignora*; hoc est *vobis credita*: quod autem in fide recipitur, fide reddendum &c.

CONTREMVIT NVTRIX. De Nutrice vide nuper dicta carm. 171. Exprobrationem audistis? æquum iam erat, vt eiusdem effectum intueremini. Ideò *Contremuit*. Mare, præsentiâ, ac virtute prædominantis Lunæ ab imis vsque vadis agitari, perturbariq; referunt Naturalistæ omnes communiter: & quia etiam Principum maiestas, subditos terrore complens, etiam si à rigoribus, supplicijsq; abstineat, omnes tamen solo visu perturbat, vt experientiâ ipsâ satis io comperto est; adeò Natura ipsa hominum visceribus reuerentiam erga Principes, timoremq; indidit Iudicantium, dominorumq;: ideò ad hanc exprimendam maiestatem, huiusmodi fæcundam effectuum, Academicus quidam apud Picinel. Mundi Symbolici lib. primo Impresiam ex Luna oceanum perturbante efformauit, addito lemmate: *Lumine non turbine*. Quod si serenum maiestatis lumen, etiam sine turbine, id efficit; quid, si turbine armetur iracundiæ? quid si vocibus iratis tonet? quid si fulmina moliatur; iam iamq; euibratura videatur? Audi Bracciol. de Cruce lib. 32., qui cum Herintam descripserit, quæ reum proditionis Dometem, manu arreptum, & ante Cæsaris tribunal constitutum redargueret, ac, si per Imperatorem lueret, pœnas polliceretur, se ab infami capite repetituram: sic subinde effectum in reo describit auditæ obiurgationis.

A queste detti il misero tremante,
Più ch' in foce di rio palustre canna,
Non può risposta proferir sonante,
Mà nelle fauci ogne suo detto appanna;
E, col silentio, à danno suo parlante,
Confuso, e tristo il suo fallir condanna;
E, di morte dipinto, e di terrore,
Nè sà negar, nè confessar l'errore.

Nil igitur mirum, si furente Cereris maiestate, *contremuit* Nutrix, hoc est omnibus simul partibus tremuit: hæc enim vis verbi illius est, vt tremorem per totum corpus importet diffusum, qui proprius vtique extrema omnia timentis est.

ET MÆROR CESSIT TIMORI. *Clauus clauo truditur*: antiquissimum est, notumq; omnibus prouerbium. Sed & æque notum puto, Animi passiones clauos esse, qui animam transuerberent, vt egregie monuit D. Ambros. lib. de bono mortis cap. 5. dicens: *Claui tristitia, claui iracundia, claui sunt omnes passiones, quæ velut vero quoddam animam nostram penetrant*. Clauo itaque clauum expulsum indicat Vates, dum mærorem insinuat cessisse timori, & à timore expulsum recessisse. *Et mæror &c.* cur in mæroribus versaretur Electra patet, quia *syderea raptus lugebat Alumna*. Sed postquam Cererem iratam vidit, minitabundam notauit, ab Alumnæ infortunijs ad proprium conuersa periculum, lugere alumnam desijt, sibiq; timere iam cæpit. Ideò *mæror cessit*. *Cedere* enim *ex loco descedere* est, illumq; alteri cedere. Mæror itaque è pectore secessit Electræ, illudque vexandum *timori* concessit. Porrò timor metus est imminentis mali, quod ex dictis patet. Alij legunt, cum Heinsio, *mærorq; pudori cessit*, exprobrato scilicet ex scelere resultanti. Vulgata tamen non displicet.

ET ASPECTVS MISERÆ &c. Qui aliena vel fraude, vel incuria ita in miserias inciderint, vt in ignotum adhùc ærumnarum auctorem inuehi non possint, si in eos incidant, qui, neglecto munere, cui ex officio addicebantur, causam dedisse videantur miseriarum, facillimum est, vt eos, pro auctoribus, plectant. Hinc est, vt, licet prima fronte videatur hic textus compassiuum affectum importare; quasi tanta fuerit Electræ pietas, vt, visa Cereris afflictione, præoptauerit mori, quam tali compassiuo affectu distorqueri: non ego facile adeò, textum in hunc sensum detorquere, ausus fuerim: sed potiùs dixerim, nomen *miseræ* Cereri adaptatum fuisse, tamquam in se continens legitimam simul, & efficacissimam causam, ne Ceres ab iracundijs temperaret, & quibus armatas in se, ob non custoditi pignoris iniuriam, vindictas non immeritò metuebat Electra. Coniunctio igitur *&* copulatiua non magis hic est, quam cumulatiua, nam gradum præstat ad intensiorem timoris accessionem mirificè ostentandam. Sicq; hic supra indicati vehementia amplificatur timoris, ac magis sub oculis ponitur.

VELIT EMPTVM MORTE. Volo sæpè sæpiùs pro eodem vsurpatur, ac exopto: Sic Virg. Georg. 2. insanum esse ostendens desiderium illud, quo quis fortè cuperet omnes rescire vitium propagines apertè ait.

Sed neque quàm multæ species, nec nomina quæ sint,
Est numerus &c.
Quem qui scire velit, Lybici velit æquoris idem
Discere, quàm multæ zephiro turbentur arenæ.

Emptum verò ab emo est notissimæ verbum significationis; hoc autem vtitur Vates participio, vt indicet, tam intenso Electram timore superfusam, vt non solum mori, optaret de præsenti; sed iam se mortuam esse priùs, quam iratam coacta fuisset Cererem intueri. Hyperbolicum profectò dictum; sed quod modum non excedat mæroris exagerandi; nam certè interdum magis irata Iudicis facies terrorem incutit reo, quàm quælibet circumuolitantis mortis imago. Sic Argillanus ille apud Torquatum, Hierosl. lib. cantu 8., seditionis reus, cum antea morti se inter arma obijcere non horruisset, visa irati Imperatoris facie contabuit, & manus tradere lictori non erubuit.

Lampi, e folgore ardean nel regio aspetto,
Menar' ei parlò, di maestà, d' honore;
Tal ch' Argillano attonito, e conquiso,
Teme (chi 'l crederia?) l'ira d' vn viso.

Sed, apud Bracciol. de Cruce, sola suspicio, qua verebatur Calisirus, se à Patre deprehensum, alienis tectum integumentis, dum se fœminam mentiretur, vix eum non exanimauit, vt canit Vates lib. 19.

E Calisir, ch', in femeneile spoglia,
Esser dal Genitor colto si stima,
Mancar sentesi il cuor, si come foglia,
Ch', al fin d' Ottobre, il primo verno opprima
Non sà che far: non sà che dir si voglia;
Chiuderfsi brama in parte oscura, & ima &c.

quod idem est, ac dicere, sepulchro se cordi præaptasse, quam irati Genitoris faciem intueri. Nil igitur mirum, si & Nutrix hoc *emptum morte velit*. De Morte prout Dea inferorum putabatur, alibi diximus. Hic assumitur proprie, vt *vita priuatio est*, seu *anima à corpore separatio*. Ponitur autem loco pretij cum verbo emendi, quia nil potest quis magis erogare quam vitam, vt aliud, vt maius conceptuio,

malum

malum minori euitet malo. Et quidem in sententia Stoicorum, & Academicorum asserentium, nil aliud mortem esse, quàm miseriarum finem, atque à tempestatibus portum, tranquilla io stitione compositum, Mors induit rationem boni: quare iure Vates, ad huiusmodi alludens sententiam, Electræ vota in mortem priùs, quàm in iratum Cereris aspectum sustinendum, prona depinxit. Adde, quod magis vrget malum præsens, quàm absens, licet futurum: ideo nil mirum, si Nutrix, ad euitandum malum præsens, præeligat absens.

NON FERRE ASPECTVS PARENTIS MISERÆ. *Ferre* hic pro *tolerare*, *sustinere*, ac *pati* ponitur. *Aspectus* idem sonat, ac *obtutus*: quare actiuè intendum est nomen, non passiuè, hoc est pro obtutibus iratis, quos Ceres ad terrendam totus Electram eiaculabat. Sed quomodò *Parentis* dixit, cùm iam Partum Ceres haberet nullum? Certè pereunte termino, perit & relatio actualis Maternitatis, consequenter & denominatio. Sed, licet non esset parens effectu, parens erat affectu, quo filiæ iacturam impatienter nimis iam ferret, ac non custodientibus, supra modum, irasceretur; ideoq; & *misera* dicitur ex conflictu cordis mærore, luctu, atque iracundia, nimium æstuantis.

LONGVMQ; IMMOTA MORATVR. De aduerb. *Longum* vide dicta lib. 2. carm. 234. *Immotus* à moueo dicitur, præposita particula negantis *In*, qui non mouetur. Ideoq; immota dicitur Electra, quia insensatæ similem eam effecerat præsentis horror discriminis: quare *immota* hic ponitur pro attonita, ac ferè à sensibus abstracta, seù intensiori cogitatione defixa. & quæ, vt Italus diceret

Non ha voce, ne suon, senso, ne moto.

Morari autem vsurpatur hic pro ancipiti animo hærere, ac, dubia mente, quid agendum sit, hæsitando perquirere.

EXPROMERE CERTVM FVNVS, AVCTOREM DVBIVM. *Expromo* est *enarro*, ac *pronuncio*. Et hoc est, quod supra, ex Bracciol. innuebamus.

Non sa che far: non sà che dir si voglia.

nam poterat & ipsa dicere: in medio posita, quo me vertam, nescio: inter Iouem enim præcipientem, ne Raptor proderetur. & Cererem inquirentem, quo filia raperetur, hærebat: alliciebat ad tenellam filiam æternus amor, nullus iacturæ dolor, necessitas se ipsam ab exprobratu purgandi iniuria &c. Deterrebat autem vulgatum, initio huius lib., à Ioue edictum: ideo hæret *expromere*: hoc est, quærens intra sequo, pacto expromeret *funus verum &c.* Funus pro clade, ac funereo luctu ponitur: siuè etiam pro sepulchro; nam vere sepulta, licet viua fuerat Proserpina, sub terras in mortuorum regnum abrepta: Certum verò dicitur, quod extra omnem dubitationis aleam cernitur. Reuelare igitur optabat sine ambagibus cladem; sed optabat etiam expromere *Auctorem dubium*; ne Iouis decreta infringeret, ad pœnas vocanda: ideo dum hæret iratanota impensiùs recogitat, quomodò prodat *Auctorem*; sed per ambages. *Auctor* dicitur rei alicuius, qui illam efficit: quare dum *Auctorem raptus* memorat *raptorem* intelligit promere *dubium*. Vim contrapositi habet *funus certum*: *auctorem dubium*: hoc est *incertum*, vt & Matri morem gereret, & Iouis iussa non negligeret: mirum quæ cunctanda hæserat, ne incideret in Scyllam cupiens vitare Carybdim.

Sed dum illa hæsitat, nec modum reperit voces in responsum concionandi; nos, nacti tempus, quam ex ambiguis certam, quo ad mores, directionem decerpamus, non hæsitanti animo peruestigemus.

Sub Electræ nomine bonum Genium iam vidimus adumbratum, si opinionem spectemus Ethnicorum; tutelarem vero Angelum, iuxta Christianæ documenta veritatis: eumdemque dicebamus denotari ex Nutricis pietate, quæ

Sordida Syrtea raptum lugebat Alumnæ.

&, de facto, mærentem, in simili casu, custodem Angelum inducit Bracciol., de Cruce lib. 10., in morte Amphimenis, quem, vt Ethnicum rapturi obsidebant Dæmones.

E 'l buon Angelo suo, che dal Natale,
Per hauerne custodia il Ciel gli diede,
Tacito se ne stà, chinato nell'ale;
E sopra 'l letto addolorato siede;
Satendo es ben, ch'ei a liberar no'l vale,
Mentr' egli è fuor della Romana fede &c.

Huius igitur pietatem, quæ paternæ, maternæq; non cessit, incassum aggreditur Ceres, seù sub nomine Cereris Ratio, quæ, cùm ipsa sibi defuerit, culpam tamen perditionis vel in Angelum refundere, quasi minùs, quam par fuisset, in custodiam fuerit intentus, nititur, ipsumq; quasi in iudicium vocare ausa, vt rationem reddit commissi illi pignoris expostulet. Interrogat autem, sed impiè, num viuat Deus? Num, eo viuo, opera manuum sic pereant suarum? &c. quasi Cælum, Deumq;, non se ipsam afferat inculandam: & effectum perditionis Animæ quacumq; potiùs ex causa videtur adstruere desumendam, quam ex sui ipsius incuriâ, ac socordiâ, ne vecordiâ dicam. Horret Angelus perditæ aspectum & timet, ne custodia ipsa Angelica, ex huius impietate deficiens, humano generi infamiletur. Ideò rationem reddere aggreditur factorum, ac se ipsum expurgare, certum ostendens luctum; incertum verò auctorem; quia, licet Pluto rapuerit, non venit accusandus, eo, quod latrare quidem possit; mordere tamen, nisi volentem, non possit: & tunc demq; rapit, cum, Diuinæ lictor effectus Iustitiæ, ex eadem, iusta iudicante, receperit rapiendi facultatem: Nec Iustitia ipsa culpabilis quippe reos punire debeat ex officio; & ideò virtus sit, dum puniat, & virtus laudabilis: Sed ipsam inculari noluit, aut Animam, Ratio, se ipsam seducens: ideò certus luctus; incertus Auctor exponatur. Ast, dum anceps adhùc hæsitat, modum narrationis inquirens, Electra, nos Italicam ad intermedium Musam excitemus.

Tosto ver lei, ch'in mar d'angoscie ondeggia,
Cerere ansiosa il piè tremante affretta;
E s'essaspera tanto, e tiraneggia
Più fiero il duol, che d'ambi al cuor saetta:
Quindi à i sospir dal sospirar s'echeggia;
E d'ambi è l'alma al naufragar costretta:
Mà poi, ch'in brieue calma, al fin, s'affisse,
Così Cerere all'hor proruppe, e disse.

Quai rouine son queste, ond', improuiso,
Mentre l'occhio s'offende, il cuor s'opprime?
Preda di qual Tiranno esser m'auuiso;
O da qual man di schiauitù s'imprime
Nota funesta ad vn' Ercinna in viso? Ercinna cognomen Cereris ex Mythol. Nat.Com.
Dimmi scuot'egli più scettro sublime,
La sù nel Cielo, il mio consorte? ò'l regno
Del Titanio furor cesse allo sdegno?

D'vn così cieco ardir qual mi s'addita
Mostro ferace; e chi d'oprar si vante
Trama di morte, à nostri danni ordita;
Se pur, trà Numi ancor viue il Tonante?
Forse dell'Ischia, al sprigionar sua vita,
Le rupi infranse il gran Tifeo gigante;
E, con nuoue battaglie, al Ciel rubelle
Da noi comincia a funestar le stelle?

Forse al Vesuuio, à cui languia sopposto,
L'abbattuto Alcionio i fianchi aperse;
E, rintracciando à sue vendette il posto,
Nel Tosco mar l'alte vestiggia immerse?
Varcò l'onde spumanti; e'l petto esposto
De flutti il torreggiar pur non sommerse;
Perche, presane al fin l'opposta riua,
Gli spogli nostri al suo trionfo ascriua?

Squarciati ò pur del vicin Etna i gioghi
Sciolser contro di Noi le furie antiche
D'Encelado il crudele; ond'ei s'arroghi
Del nostro crine il calpestar le spiche?
O forse qui fin da i tartarei luoghi
Giunser de Briarei forze nemiche,
Che, co'l violar di questi alberghi il chiuso,
Pretendessero il Ciel render deluso?

Doue, ahi, doue è mia figlia; oue s'inuola
La di quest'occhi nostri vnica luce?
Già rintronò di mille ancelle: hor sola
Libia deserta in mia magion s'induce?
Doue l'amica squadra hoggi sen vola;
Doue Ciane il piè fuggiasco adduce?
E qual violenza al più disgiunto polo

Puote

Puote scacciar delle Sirene il volo?
Questa, questa è la fè; questo è l'affetto,
Ch'à noi si deue, e che giutaste, infide?
Così dunque da voi si cangia aspetto,
Qual hor Fortuna il preso crin recide?
Dunque io fidai nelle man vostre il petto
Per trarne il tosco, ond'il mio cuor s'ancide?
Custoditi così dal vostro zelo
Restano i pegni altrui, pegni del Cielo?
A sì dogliosi, à sì sdegnosi accenti,
Paralitico moto assale, e scuote
D'Eletra il sen, qual vibran l'alga i venti.
Cede il duolo al timore; ed ei gia vuote
Rende d'ostro vital le vene algenti.
A morte, ella, ch'il ferro affretti, e ruote
Mietitor di sua vita, appende i voti,
Pria che mirar dell'egra Madre i moti.
Mà (poiche sorda alle sue brame è Cloto)
Risponder vuol; ne sà qual norma imprenda,
Per ridir le rapine; e perche, ignoto
Chi rapì, non si sueli; e no'l comprenda
Chi, più del fatto, aperto il brami, e noto.
Quindi fissa ne sguardi, è, che si renda,
Qual sasso immota; e dal pensier perplesso
Non gl'è sì tosto il fauellar concesso.

Dum autem, quid dicendum recogitat Electra, nos quid tandem dictum suggerat Auctor, audiamus.

Vix tandem hæc: Acies vtinam vesana Gigantum
Hanc dederit cladem: leuiùs communia tangunt.
Sed Diuæ, multòq; minus quod rere, sorores
In nostras nimium coniurauere ruinas.
Insidias Superum, cognataq; vulnera cernis
Inuidiæ: Phlegra nobis incensior æther.
Florebat tranquilla domus, nec limina Virgo
Linquere, nec virides audebat visere saltus
Præceptis obstricta tuis: telæ labor illi,
Sirenes requies; sermonum gratia mecum,
Mecum somnus erat, castiq; per atria ludi.
Cum subito (dubium, quonam monstrante tenebras
Præscierit) Cytheræa venit; suspectaq; nobis
Ne foret, hinc Phęben comites, hinc Pallada iunxit.
Protinùs effuso lætam se fingere risu,
Nec semel amplecti, nomenq; iterare sororis;
Et dira de Matre quæri, quæ tale recessu
Maluerit damnare decus, vetitamq; Dearum
Colloquio patrijs procul absentauerit astris.

VIX TANDEM HAEC &c. Interrogationibus, per Cererem habitis, certè à Nutrice, quippè subdita interroganti, tergiuersatione quamuis interposita, fuerat aliquando tandem respondendum; nec, sine nota aut contumacis, aut infidi, aut etiam parricidiorum participis animi, poterat omninò responsio subticeri. Descripta itaque Nutricis perplexitate, eam tandem ad superandam responsionis efferendæ difficultatem inducit Vates. Atq; adeò, dum ipsius ore, per Prosopopeiam, exprimit responsionem, totam rei gestæ seriem breui narratione perstringit; non neglecta tamen, quæ & in rem faciat, & poetici sit muneris amplificatione; quæ in causa est, vt omnia iam gesta, pulcherrimè, licet laconicè cribrata, hyppotiposi oculis subijciat enarrando.

VIX TANDEM HAEC. Multiplici concussam affectu Electram iam vidimus. Mæror, quem, ob raptam Proserpinam, conceperat, exigere videbatur, vt, sicut prodita fuerat alumna, ita Nutrix Raptorem proderet: timor poenarum, quas prodentibus Iupiter indixerat, linguam coercebat; ita vt, sicuti Deabus in defensionem armatis obstitit reuerentia Patris; Sic Nutrici, rei euentum euulgaturæ, obsisteret reuerentia præcipientis simul, ac suppliciorum metus: pietas in Matrem exigebat, vt plena interrogationibus responsione satisfaceret; religio in Patrem obstabat, ne occultum reuelaret Raptorem: timor, ne in Matris indignationem offenderet, veritatem elicere, immò & extorquere nitebatur; sed, vigilantes in crimina, poenæ Tonantis imperata negligere non sinebant: quarè nil mirum, si, tanto contrariorum æstu detenta, *vix tandem*, remissa voce, ac spiritu, præ angustijs, ferè deficiente, eloqui potuerit, summo adhibito conatu, ne ad linguam accitæ voces iterum interirent: quæ omnia per particulas illas *vix tandem* exprimuntur, vt patet ex alibi circa easdem particulas dictis; & eo pacto, quo eamdem harum vocum energiam nouimus in vsum à Virg. redactam Aen. 10., vbi dolorem Euandri in morte Pallantis filij sic exprimit:

Et via vix tandem voci laxata dolore est.

Et Aen. 2. Sinon, licet affectatæ difficultatis hyppotiposim habeat, his ijsdē particulis vtitur in eodem sensu emphatico.

Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus
Composita rumpit vocem, & me destinat aræ.

In dissimili autem Aen. 5. de Menete è gubernaclo nauis in profundum deiecto, & summis difficultatibus enatante ait Vates:

At grauis vt fundo vix tandem redditus imo est &c.

ex quibus locis satis constat, quantæ efficaciæ sint huiusmodi particulæ ad ostendendas superatas summa contentione difficultates propemodum insuperabiles, vt in casu nostro ex dictis emergentes. Hęc subintellige *verba retulit quæ sequuntur interrogationi respondens*, quæ per Synecd. fig. aptissimè omnia reticentur.

VTINAM ACIES VESANA GIGANTVM &c. Habetur iam Prosopopeia Nutricis respondentis. Et primo quidem delet opinionem, in quam, per suspicionem, ex anteactis contractam, videbatur Ceres descendere potuisse, nempè ex temerario Gigantum ausu cladem sibi fuisse illatam; ita autem opinionem hanc refellit, vt ostendat optabilius futurum fuisse, vt à Gigantibus diuexarentur. Ideò *Vtinam* aduerb. scilicet præoptantis; idem sonans, ac *annueret Cælum, faxit Deus &c.* Sic Dido Æn. pri. desiderium ostentans habendi Aeneam præsentem inquit:

Atq; vtinam Rex ipse noto compulsus eodem
Afforet Aeneas &c.

In sensu verò præoptantis, vt hic, habetur Aen. 3. vbi Achemenides paupertatis miserias, in qua natus fuerat præoptans potiùs, quam pericula Cyclopum subijsse ait:

Sum patria ex Ithaca comes infelicis Vlyssei
Nomine Achæmenides, Troiam, genitore Adamasto
Paupere (mansissetq; vtinam fortuna) profectus.

Acies propriè ea est pars in ferro, quæ ita in acumen desinit, vt ad cædendum aptissima sit: transfertur tamen idem nomen ad significandum exercitum instructum, paratumque strictis ensibus in prælium, eo quod acuto ferro adstet armatus: & in hoc sensu vsurpatur hic. Ex Titanijs, vel Giganteis inuasionibus illatam sibi calamitatem suspicata fuerat Ceres. Electra suspicioni occurrens negat miserandam adeò futuram fuisse cladem, si omnes omninò, quotquot olim Cælo bellum intulerint, ne dum soli gigantes præcitati, creuntes irrupissent, ideoque præoptandam fuisse eorum commotionem. Idcircò *acus* nomine vsus est Vates, vt amplificata, quæ à Gigantibus inferri potuerit, calamitate, ostendat, nihili faciendam fuisse, si cum ea, quæ de facto accidit, comparetur: & addit *Vesana* ad magis augendum periculum, quod inde timeri potuisset; nam *Vesanus* idem est, ac *Vecors, crudelis, furiosus*: nomine verò *Gigantum* omnes terræ filios amplectitur in Cælum olim coniuratos, de quibus latè Ouid. Virg., & alij, cum quibus & Auctor noster, Gigantomachias concinentes. Nos de ijs satis lib. pri., in Ætna.

DEDERIT HANC CLADEM. Id est *hoc quod cernis exitium intulerit nobis*: nam *do* pro *infero* sæpè ponitur.

LEVIVS COMMVNIA TANGVNT. Sententiosum dictum; quo redditrationem, cur clades, etiamsi eadem, illata fuisset à prænotatis, minùs futura fuisset calamitosa ex hoc ipso, quod ab ipsis illata: quia videlicet *communia* (præintellige *infortunia*) nempe quæ omnium vel certe

multorum sunt, *Leuius tangunt*: hoc est minori premunt tormento, tolerabiliorem infligunt plagam: *leue* enim dicitur, quod sine pondere est: sicut autem quod ponderosum est grauat humeros, quibus imponitur; sic infortuniorum acerbitas grauis, per translationem dicitur, cum intolerantèr cor opprimit; leuis verò, cum nullius ferè momenti inferat oppressionem. *Tangere* verò dicuntur, translatè, quæ affligunt; nam afflictio vulnerum molesta sensatio est, quæ & à tactu prouenit, & ad sensum tactus refertur sensus doloris: sicque etiam afflictiones animi, dum vulnera animi dicuntur, *tangere* dicuntur, dum affligunt. *Communia* itaque *leuius tangunt* inquit Electra; & ideò tolerabilior foret, si à Gigantibus prouenisset Clades, quia non nobis tantum, sed & cæteris Dijs, Deabusque commune à communibus hostibus fuisset exitium nobis illatum; & nemo ferre recusat sortem, quam cæteri patiuntur omnes, vt ex Seneca notat hic Barth., iuxta id quod vulgò iam circumfertur, *Solamen miseris socios habuisse malorum*, & Penelopes hoc ipsum sibi in solamen exoptat apud Ouid.

Et mea cum multis iuncta querela foret.

Insuper, quod ab hostibus, licet grauissimum, patimur, leuius tamen animum pulsat, quàm si idem ab amicis pateremur. Sic Orlandinus, iam agens animam, dum genitorem precatur, vt occisori ignoscat, quam leuiter tangant, quæ, grauissima quamuis, ab hoste patimur, memorat apud Semproonium Cantu 7. suæ Antiochiæ defensæ sic inquiens:

Nemico es m'era. In che falisce, ed erra
Nemico, ch'è nemico vccida in guerra?

Leuia igitur ab hoste sunt, quæ si ab amicis inferantur, intolerabilia sunt. Ideò inquit Electra, leuiorem futuram fuisse cladem à Gigantibus, communibus vtrique Deorum hostibus, illatam; tùm quia alij etiam Dij futuri fuissent miseriarum participes; tùm quia ab hostibus tandem fuisset, à quibus non nisi hostilia semper expectemus.

SED DIVÆ &c. Subdit iam ex quo capite grauior sit clades, intolerabilis luctus, exitium nullo vnquam satis conatu deplorandum; quia scilicet non ab hostibus, & hostiliter agentibus; sed ab amicis, à sororibus, quarum certè fuisset Alumnum, ad sanguinem vsque, illibatam tueri, prodita illa fuerat, & in perniciem adducta. Per particulam itaque aduersatiuam *sed*, ab opposito in oppositum transit, nempe ab hostibus innocuis, ad sorores nocentes, à minori negato malo ad maius, eo quod à sororibus, afferendum malum. *Diuæ* pro eodem hic ponitur, ac Deæ, licet aliqui distinguant inter Deos, ac Diuos, vt alibi vidimus. Emphaticè autem nomen ingerit Dearum ad exagerandam proditionis acerbitatem. Primò enim *Diuus* idem est, ac *Sanctus*. En quanta hic oppressæ infelicitas Proserpinæ, dum ad violandam sanctitatem sanctitas ipsa coniurat, & sanctitas à sanctitate temeratur. Secundo de feris nonne tamquam irrefragabile circumfertur, quod nunquam in propriam speciem efferascant, ideòque feris crudelior dicitur homo, qui homini lupus fiat? Ast hic non homo homini; sed Dea Deæ insidias struit. Quid magis execrandum respectu insidiantis? Quid miserandum magis respectu circumuentæ, atque in perditionem adductæ.

ET (QVOD MINVS RERE) SORORES. Per particulam coniunctiuam, seù potiùs, hic, cumulatiuam, *Et*, rei ferè incredibilis, quam exposuerat, adaugens atrocitatem, aliud magis adhuc incredibile, adijcit: sed per interpositam interlocutionem, parenthesi interclusam animum præparat audituræ, dum fatetur, se incredibilia quidem, sed verissima tamen enarrare: ideò *quod multo minus* vereatur, quam, quæ dixerim, existimares: *rere* enim à reor, quod est *cogito*, seù *mente concipio*, aut *suspicor*: nam vix in mentem cadere potest facinus, quod omnem naturæ limitem excedat, atque ideò impossibile propemodum videatur. *Sorores. Diuæ; & Diuæ Sorores.* Vide quantum crescat exagerata indignitas facinoris. Impium, horrendum, detestabile monstrum habetur, etiam in terris, si quis à fratricidio non abhorreat. Ideò in sacris litteris Cain, teterrima hac se labe pollutum considerans, mortem sibi vndique imminere prospiciens exclamauit. *Quicumque inuenerit me, occidet me.* In profanis autem quis ab Ethoclis, & Pollinicis mutuo, regnandi causa, interitu non abhorreat? Quod autem in terris impium habetur, anne admittendum in Cælicolis, sine maximæ impietatis titulo, quis sentiat? Certè Castoris potiùs, ac Pollucis, pulcherrima fraterni amoris exempla extollere Cælicolum gloria est: atque adeò incredibile, quod Deæ sorores in sororis perniciem iniuant coniuratæ. Ideò falsi faciem habere non renuit quod dicat, sed vera se tamen dicere protestatur. De sororibus vide dicta lib. 2. carm. 119. Nomine autem sororum coniuratarum notat hic Venerem, Cynthiam, ac Palladem: nam; licet Venus tantum proditrix fuerit, quia secum fuerant aliæ, ab eadem pice inquinatæ reputantur ab Electra, iuxta citatum *pares cum paribus facillimè congregantur, & qui tangit picem, inquinabitur ab ea*: neq; enim viderat Electra Deliam, & Palladem in defensionem irruentes, ex eo, quod effugerant Nymphæ ad primum prædatoris aspectum, nec rei exitum videre sustinuerant,

Diffugiunt Nymphæ. Rapitur Proserpina curru &c.

CONIVRAVERE NIMIVM. De hoc verbo vide dicta lib. 1. carm. 39. Aduerb. patet ex dictis, & additum fuit, quia, vt arbitrabatur Nutrix, ad internecionem vsque conspirauerant, nec ab insidijs cessauerant, donec Alumnam in extremam vtique perniciem coniecissent.

IN NOSTRAS RVINAS. Nutrix, cuius par pietas Cereri, ex transformatiua amoris vi, ita & in Matrem transformabatur, & in alumnam, vt communia sibi, cum ipsis, infortunia quælibet reputaret; ideò in nostras, inquit, ruinas, hoc est in nostræ excidium domus.

CERNIS INSIDIAS SVPERVM &c. Effectum coniurationes indicat secundum, vt gradatim procedat, & talem profectò effectum, qui dissimulari haud queat, cum excidia oculis patentia reliquerint. Ideò *Cernis* inquit, inchoatam iam, prosequens apostrophem. *Cernere*, hoc loco, *videre* est, & *oculis perlustrare*, quæ ijsdem aperte subijciuntur. Et assertiuè hic ponitur, vt vides. Insidiarum nomine propriè significatur dolosa expectatio ad aliquem aggrediendum, decipiendum, & in perniciem adducendum, deductâ denominatione ab insidendis locis, quæ ad insidias deligit, prædonum more, insidiator. Hic tamen causa ponitur pro effectu, nempè *insidias* pro excidio ad insidias subsecuto, ex quo, tamquam ab effectu relicto, insidiæ ipsæ percipi possent. Seù ponuntur insidiæ pro dolosa operatione ex insidijs peracta, quæ item in effectu eluceat conspicienda. Ideò *Cernis insidias superum*. *Super* nomen est substantiuè vsurpatum, quo antonomasticè cælorum incolæ designantur. Quare, in hunc locum, Parrhas. *superum* inquit, hoc est Dearum, de quibus supra dixerat, sed Diuæ &c. Verùm, bonâ tanti auctoris veniâ, dixerim, me non videre, quomodo hæc explicatio subsistere possit; nam iam Electra diceret idem per idem, seù sub diuersis idem terminis repeteret, quod & nugatorium est, nec admittendum, vbi summatim res fuerat perferenda, vt certè in hac Electræ narratione, cum nec tempus, lacrymarum vtique potiùs, quam nugarum, nec personarum conditio, alterius scilicet breuibus omnia scire peroptantis, alterius verò se breuibus expedire certantis, id permitteret. Arbitror itaq; Electram, hic, succensere Dijs omnibus voluisse, quasi omnes in perniciem consenserint Alumnæ; atq; ideò dixisse: *cernis insidias superum*, indefinitè Deos omnes, Deasq; comprehendentem; non quidem, quia omnes, de facto, in Proserpinam coniurassent, sed ad magis seruandum intentionis suæ finem, qui fuerat certum funus, auctorem verò incertum exprimendi: hac enim posita explicatione, & optimè seruatur congruentia ad intentum; & aliquid noui in oratione affertur, quo oratio ipsa gradatim crescat, & augeatur, dum à fœmineo, quem supra incusauerat Dearum sexu, ad omnes indefinitè Deos perstringendos, in inuidiamque vocandos gradum facit. Quod si hæc nostra explicatio non videatur omninò consona personæ loquenti, quæ scilicet non debuerit in oratione sua faciem mendacij præferre; memineris non adesse mendacium, vbi præcisiuè procedat elocutio; nam præscindentium non est mendacium: sed putans adesse æquiuocationem, quæ multiplicem apposite exhibeat intelligentiam, vt inuolucris dictionum tegatur, quod vetitum esset reuelare. Aliam tamen hic placet eiusdem nominis *Superum* explicationem afferre: huiusmodi enim genitiuus, per syncopem contractus, licet aptissimè ad textum, vt ex dictis patet, deriuari possit à recto *Superi*; non incongruè tamen deriuatur, vt arbitror, à neutro item substantiuo *Supera*, quod Cælum significat, seù Cælorum sphœras, vt patet ex Virg. Aen. 6. vbi referens locum Vates, vbi degerent Cybeles Nepotes, ait:

Læta Deum partu centum complexa Nepotes,
Omnes Cælicolas, omnes Supera alta tenentes.

idest Cælum habitantes, vt exponunt Interpretes ibi, seù diuersas ipsius Cæli sphœras. Asserit igitur, *Superum* hoc est Cæli, seù eiusdem sphœrarum insidias esse, Electra, vt, posito continente pro contento, Iouem ipsum in filiam con-

coniuraſſe tacitè innueret, iuxta dicta etiam à Latona lib. pri. *In te coniurat genitor &c.* ſicq; & auctorem prodit, & incertum relinquit: quia verè auctor dici poterat Iupiter rapiendæ Proſerpinæ, dum ipſe eam Genero conceſſit; defenſuras inhibuit Deas, & rubri fulminis Generum confeſſus, alis, pacificè filiam ad inferos deduci, conſenſerat. Ad hæc itaque omnia reſpiciens, prudentiſſimus Vates æquiuocum illud nomen in os narrantis ingeſſit, vt ex multiplici explicatione, quam pati poſſet, implexum magis audienti remaneret id, quod tamen aperto ore declarari videretur.

COGNATAQ; VVLNERA INVIDIAE. Heinſius, reiecta coniunctione, & meliùs quidem, vt arbitror, legit: *Cognata vulnera cernis inuidiæ.* Si tamen, cum vulgata, legere placeat, ſcieris adiectiuum *cognatus* à cognatione deriuari, quæ eorum dicit coniunctionem, qui vna communiter ſunt ex propagine nati: quarè *cognata vulnera* dicentur ea, quæ à conſanguineis inferuntur ijs, qui vno, eodemque genere ſunt nati: attributo effectibus, quod proprium cauſæ eſt, per metonym. *Cognata vulnera*, hoc eſt *à cognatis inflicta.* Si verò cum Heinſio, & mecum legas; *Cognata vulnera cernis Inuidiæ*; copularium per aſintheſi omittitur, vt acriora fiant, quæ dicuntur. De cætero & eodem modo procedit explicatio, & inferiùs habebis ſenſum *cognata Inuidia.* Vulnerum itaque nomine angores animi mærores, ac luctus effectus vtiq; ſecundarios, ex primatijs, nempè ex doloſis actionibus Veneris inſidiantis, atq; ad perditionem inducentis prouenientes deſignat Electra. Nec nouum eſt, quod vulnus appelletur, per translationem, vehemens animi angor. Sic in caſu noſtro Ouid., Metam. 5., vulnus appellat dolorem intenſum, quem, ob Raptam Proſerpinam, & contempta ſui iura fontis à Plutone, conceperat Cyane, dum loco cit. inquit ille:

At Cyane, raptamq; Deam, contemptaq; fontis
Iura ſui mærens, inconſolabile vulnus
Mente gerit tacita, lacrymiſq; abſumitur omnis.

Sic Virg. Æn. 12. dolorem Iuturnæ, ob, prænunciatam illi à Iunone, Fratris Turni, quæ inſtaret, necem, vulneris pariter nomine deſignat.

. . . . Sic exhortata reliquit
Incertam, & triſti turbatam vulnere mentis.

& ſic Quintil. lib. 6 dolorem ex orbitate prouenientem vulnus appellat, dum ſic loquitur in funere filij: *Illum in quo ſpem vltimam ſenectutis reponebam, repetito vulnere orbitatis amiſi.* Hæc vtiq; vera ſunt: ſed his tantum non detinetur perſpicacitas Auctoris noſtri. Vulnus igitur etiam pro indignatione, atq; inueterato ponitur odio, quod, Tytij vulturis inſtar, & cor nutrientis corrodit, & vlcerat; & vulnera in hoſtes euibranda perpetuò machinatur. In hoc ſenſu nomen vulneris vſurpatum reperies à Virg. Æn. pri., vbi ait: *Tum Iuno æternum ſeruans ſub pectore vulnus.* ideſt æternum in Troianos odium, vt patet ex contextu ibi. Eodem itaque in ſenſu, nec priore tamen neglecto, nomen vulnerum ingerit Electra, vt ſcilicet, eadem voce, & effectus excidij, angoriſq;, ac mæroris, & cauſam ſimul deſignet, nempè odium Cælicolarum, ex quo, illis, ſub pectore, mordicus inhærente, mortalis ad inſtar vulneris, orbitatis vulnera obuenerint, & Cereri. Inxta hanc explicationem, & cauſa pro effectu ponitur, vt vides, & in cauſa collucet effectus. Nec mirum, quod plures ſenſus, vnica voce, complectatur oratio, quæ multa, paucis ſtudeat compilare, vt mox dicebamus. Patet autem vterq; ſenſus implicitus, & exponendus ex ipſo contextu, dum addit nomen *inuidiæ*: nam & *inuidia* vocabulum vtiq; ambiguum eſt, quod tam in eum cadit, qui inuidet, quam in eum, cui quis inuidet; atq; adeò duplicia illa vulnera infert, de quibus nos ſupra diſſerebamus, vt videas, ad vtrumq; vulnerum genus Poetam reſpexiſſe. Inuidia mæror eſt ex aliena proſperitate contractus: & ſi quæras ab Hor. quam valde torqueat, reſpondet lib. pri. Epiſtola 2.

Inuidiâ Siculi non inuenêre Tyranni
Tormentum maius &c.

Si verò inuidia conſideretur, reſpectu illius, qui inuidet, vipereum monſtrum dicitur à D. Baſil., viſcera gignentis corrodens, dum, Homil. de Inuidia, ſic habet; *Sicut viperas, dicunt, abrupto matris ventre, naſci; ſic & inuidia concipientem ſe animam corrodere ſimul, ac tabeſcere ſolet.* Quantum itaque vulnus infligat inuidenti inuidia, hinc habes apertè. Audi tamen, quid dixerit ijſdem inhærens Sanazarus in Arcadia ſua Italica:

L'inuidia figliuol mio ſe ſteſſa lacera;
E ſi diſtrugge com' Agnel per faſcino.

Quarè eruditus ille, Impreſiam de Inuidia concinnaturus, viperam erexit ex vtero Matris prodeuntem, addito lemmate: *Gignentis viſcera rodo.* Si verò conſideretur, reſpectu illius, cui quis inuidet, Baſiliſco eam comparat D. Baſil. cit. cum ait; *Inuidos, exiſtimant nonnulli, non ſolum rebus alijs, ſed oculis etiam officere.* Quarè aptabilem Inuidiæ cenſuit Picinel., & iure, Impreſiam à Ferro erectam, in qua Baſiliſcus cernitur, cum lemmate *proſternit intuitu.* Ex quo apparet, quam luculenta, etiam ſine vulnere, Vulnera infligat patientibus inuidia. Quod autem de inuidia dicitur, prout mæror eſt ex aliena proſperitate contractus, pari paſſu dicendum non ambigo de odio illo implacabili, quod item nomine inuidiæ deſignatum oſtendimus ſupra; nam, etiam quo ad hoc, nomine ambiguo *Inuidia* vtitur ex conſilio Electra, vt vtrumq; ſignificatum, vna voce amplectatur. Sed dicet quis fortaſſis, & non ſine eruditionis oſtentatione: Inuidiam, quæ mæror eſt &c. atq; odiorum mater, ac nutrix in eos, qui proſperantur; & quæ magis propriè inuidentia dicitur, à nimium videndo proſperitatis in alijs, noſti, à peritioribus antiquis, per hydram, ab Hercule edomitam, ſymbolicè figuratam fuiſſe: huiuſmodi autem inuentum inde originem traxiſſe, autumat Pier., lib. hierogl. 16., quod, ſicut Hydra paluſtris fingitur, & ſordido è cœno nata pullulare; ſic inuidia non niſi in ſordidis, abiectiſq; animis reperiatur, & nidificet: quod in cauſa fuit, vt etiam Ouid. Metam. 2. Inuidiam in imis vallibus dixerit latitare.

. . . . . Domus eſt imis in vallibus huius
Abdita ſole carens, non vlli peruia vento,
Triſtis, & ignaui pleniſſima frigoris; & quæ
Igne vacet ſemper, caligine ſemper abundet.

Ergo dici non debet, inuidiam huiuſmodi locum in cæleſtibus habuiſſe; nimis enim alienum hoc à cæleſtibus monſtrum; quod cum, in antris ſuis latens, vidiſſet Pallas, auertiſſe ab intuitu faciem dicitur, deformitatem exoſa, apud Ouid. cit.

Concuſſæ patuere fores: videt intus edentem
Vipereas carnes, vitiorum alimenta ſuorum,
Inuidiam, viſâq; oculos auertit &c.

Quid plura? Nonne Claud. ipſe, ore Iouis locutus, initio huius libri, inquit:

Haud equidem inuideo (nec enim liueſcere fas eſt
Vel nocuiſſe Deos)?

Arguta, vt fatear obiectio eſt. Sed memineris, præfatam fuiſſe Electram, ſe incredibile aliquid dictu, ne dum factu, dicturam. Non itaque mirandum fuiſſet, aut incredibile, niſi in Cælis monſtrum, Cælo prorſùs indignum, indicaſſet: ideò appoſitè Inuidiæ monſtrum inſeruit Cælo: immò addam ego paradoxon augeri ex eo, quod Inuidia ipſa *Dea* dicta fuerit *nigra*, vt apud Lypſium Centuria prima Epiſt. 42., ideſt *Inferorum Dea*; nam Dij cæleſtes albis gaudere dicuntur; & tamen hanc nigram Deam Cælum indicat occupaſſe, vt ab impoſſibili, vt ita dicam, nedum ab incredibili oſtendat, quàm verè dixerit: *& quod minus vere &c.* dum incredibilia ſe, ſed vera tamen relaturam profiteretur. Quod ſpectat ad textum Auctoris noſtri; aduerte dictum ibi *non fas eſſe*, non autem non potuiſſe Deos abſolutè liueſcere. Ideò *Cognata Inuidia* optimè legit Heinſius. Quæ *cognata* dicantur, nouimus in explicatione vulgatæ: Iuxta Heinſium verò, *Cognatæ* additum *Inuidiæ* magis auget rei indignitatem illam, quam incredibilem dixerat, licet veram: idem eſt enim dicere *cognata Inuidia*, ac ſi dixiſſet, Cognatas, nempe ſorores Deas, ſeù cognatos omnes Cælicolas, non ſolum liuore Inuidiæ affectos: ſed in Inuidiam ipſam transformatos, vulnera inflixiſſe prædicta, nec infligere horruiſſe, quia Inuidia in ipſis, non ipſi: ſeu ipſi, non vt ipſi, ſed vt Inuidia per eſſentiam facti ea fuerant operati. Rectè igitur ex his ſubindè deducit.

PHLEGRA NOBIS INCENSIOR ÆTHER. Seù, vt Heinſius legit, *Infenſior*; quod dictum per Epiphonema eſt, vt quaſi ſtrictâ quâdam ſententiâ, ſe viriliter expediat Electra ab ijs pluribus, quæ contra Cælum ex facto requirerentur exagerationibus, ac peioris notæ, quæ dicenda fuiſſent, euitaret. Vbi nota patheticam narrationem, quæ innuit potiùs, quam enucleet, quaſi horrenda adeò, adeo miſeranda recenſeat, vt, etiam innuendo, nimium feciſſe videatur: nota indignantis energiam; & quàm altè aſſurgat oratio. *Aether* quid ſit, iam vidimus lib. 2. carm. 140. Sphœra ignis propriè eſt, ſed pro toto ponitur Cælo. Sed Cælum hic pro Cælicolis ponitur, continens ſcilicet pro contento. Dedita tamen opera, ætherem potiùs, quàm aliam pro toto Cælo Sphœram aſſumpſit; quia videlicet, attentis excidijs, ab eo

deriuatis in Cererem, totum Cælum, irarum flammis succensum, vnica ignis iracundiæ sphæra iam ab ipsa loquente censeretur; ideo *Incensior &c.* *Infensior* legit, vt dicebamus, & legendum omninò esse contendit Heinsius: sed non video, cur a vulgata recedendum sit, Quia *incensior* latinum non est, inquit ipse, in hunc locum. Sed nec video, cur latinum esse non possit, cum latinum sit & *incendo*, & *incendium*, & *incensus*, à quo *incensior*. Esto tamen apud Latinos in vsu non sit huiusmodi comparatiuum efformare: cur Vates innouatione verborum vti non potuerit, vt significantiùs conceptum mentis, eruditum profectò, exprimeret? An non amplius onomotopeia Vatibus permittitur? bona igitur Heinsij pace, vulgatam libentiùs sequar; nam licet *Infensior* exercitium odij importet, actionemq; offensiuam, quam non adeò aperte importat nomen *Incensior*; attamen hac voce causa pro effectu ponitur; & consequens ex antecedenti conijciendum relinquitur. Adde, quod vox *Incensior* eruditissime ponitur, nam primò certè *incensus ira* dicitur, qui odio in aliquem irruit perdendum; & ideò maxima incensi irâ dicti sunt Gigantes, cum, Phlegræis in campis, bellum in Cælicolas molirentur: nam, præter ingenitas ipsis ex vi gignentis iras, nouis etiam ab eadem irata Matre Terra facibus vtique accendebantur; vt, apud Auctorem nostrum, in eiusdem patet Gigantomachia, vbi hæc ore Terræ:

O pubes domitura Deos, quodcumq; videtis,
Pugnando, dabitur: præstat victoria Mundum;
Sentiat ille meas tandem, Saturnius Iras.

Iras suas filios Gigantes, in bellum paratos, appellat? Vides quanto faciat æstuantes iracundiæ incendio. Quod cum ita sit: dum Vates Cælicolas cum Gigantibus comparat: inuidos cum inuidis; iratos cum iratis; consequenter, translatè, incensos cum incensis perfectò confert; &, cum Cælum maiori quam Phlegra incendio conflagrasse dicturus esset, cur non optimè dixerit: *Phlegra nobis incensior æther?* Secundò autem perpende Phlegræos campos ex sulphurata, vt referunt Auctores, terra constasse; atque adeò ad concipiendum faciles ignem; quare nil mirum si tam facilè & Gigantes inibi irarum exarserint igne, igneam facile naturam succendente. Cælum, vice versa, potius esse ex materia igni resistente, suadet hoc ipsum, quod a subiecta sphæra ignis minime lædatur. Per contrapositum igitur Phlegra dicitur incensior æther: quasi diceret: æther, alioquin incapax incendij côcipiendi, iam magis in nos ardet, quam Phlegra, sulphureis suis in incendium glebis adaptata: hoc est Cælicolæ, ex natura sua, ad amorem, ac beneficentiam compositi, iam maiori in nos odio ardentes extiterunt, quam Gigantes ira geniti, iratumq; in Cælum fomenti compaginati. Vides quantam eruditionem explicet vox *incensior*, quam cur Heinsius immutatam velit non video; quia certe multum luminis, eruditionis, ac ornamenti, ea immutata, textus detraheretur. *Nobis* datiuus damni est, vt patet, &, cur *nobis*, se ipsam Cereri adiungens, dixerit, satis constat ex dictis supra. Quid sit Phlegra, iam attigimus; sed, clariùs, Vallis, seu campus illa fuit in Valle Thessaliæ, iuxta Pallenem, vbi Gigantes cum Dijs conflixisse dicuntur, Phlegra dicta à φλέγω, quod est *ardeo, inflammo, comburo*: dicuntur enim Gigantes, ibi, ignitis arboribus in Cælum euibratis, bellum cum Superis iniisse; quare ex ignium collucentium multitudine *Phlegra* dictus est campus ipse, quasi inflammans, seu comburens. Altera autem Phlegra est in Campania, in qua, alij stetisse contra cælum Gigantes, fabulantur; Phlegramq; fuisse vocatam eo, quod igne plurimo, calidarumq; aquarum fluxu vndequaque scateret. Quare vides Phlegram, semper ab incendio dictam: ex quo nil mirum, si, incendium incendio comparans, dixerit Vates *Phlegra nobis incensior æther*

FLOREBAT TRANQVILLA DOMVS &c. Ex Superum inuidia, & odio vulnera inflicta dixerat Electra: iam vero, ne temerè videretur notas illas Cælicolis inussisse, iracundiæ fomitem, Inuidiæ causam subijcit, secundam videlicet domus Cereris prosperitatem commemorans: nam, vt vidimus, Inuidia mæror est ex aliena prosperitate contractus. *Florebat* igitur &c. quod decerptum asserit Heinsius ex illo Statij: *Florebant hilares, inconcussiq; Penates.* *Floreo* idem est, ac *vigeo, claresco, emineo, excello,* & *niteo*: & quia hæc omnia summam videntur felicitatem, ac prosperitatem adstruere, *florere* pro eodem, translatè, sumitur, ac viuidâ, vegetâq; frui prosperitate: translatum vtique ex Viridarijs desumptum, quę tunc felicitatis sedes reputantur, cum florum flagrat amęnitate. Insuper *florere*, translatè item sumitur pro *virtutibus omnibus, in vnum concurrentibus,* *abundare*: sic D. Ambr., lib. 2. de Iacob c. 1., reddens rationem, cur Sanctus Patriarcha, Genes. 27., dixerit: *Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni*, inquit, *erat enim perfectus in omni flore virtutum*. Sic Sacra Sponsa in Canticis cap. 1., vt Sacrum ad se Sponsum alliceret, *Lectulus*, inquit, *noster floridus*: idest multiplicatis refertus virtutum actibus, vt interpretatur Nouatus, in suis Eucharisticis amoribus, pag. mihi 149. Quare virtutibus in anima aggregatis diuersimode Impresia ex viridario constans floribus confito, ac lemmate apposito *Sinamus simul*. *Florebat* itaque (& in hoc sensu, dicitur ab Electra) *Domus* nempe Cereris familia, posito continente pro contento; quia Proserpina virtutibus inibi adaucta, Dominæ ad exemplum tota subinde familiarium cohors componebatur, vt meliùs mox infra. Vides itaque verbum *florebat* ad duplicem referri sensum; nempè ad felicitatem, prosperitatemq; qua fruebatur Familia, atque ad virtutum aggregationem, quæ copiosè cumulabatur. *Tranquilla* autem dicitur, per metaphoram, a pacato mari deductam, in qua scilicet summa quies, nullaq; adesset perturbatio. Ideo in Inuidiam concitasse præsumitur ab Electra Cælicolas ipsos: & ratio est, quia Inuidiæ proprium est, vt ait Plutar. in Moral. nouos homines, ac nuper euectos potissimum insectari, eo quod, huiusmodi homines ignotos quasi cum habuerit, & despexerit, tolerare non potest, vt euehantur, & pares notis, ob antiquam euadant nobilitatem. Quod quidem in causa fuit, vt, per Impresiam Canis, cum lemmate *Allatrat ignotos* Inuidiæ proprietas exprimeretur. Ceres æthera deseruerat, seq; ac filiam Siculas in oras relegauerat, vt ex lib. 1., & quidem non sine aliqua Deorum, Dearumq; contumelia, cum scilicet Cælum deseruisset, tamens raptus à Dijs Proserpinam amantibus faciendos, eo quod eos Ceres despexisset, ac simul Deas, quæ Proserpinam poscebant in Nurum: quod profectò fomitem odio accendendo tribuere satis potuit, vel saltem aliquam subindignationem inflammare. Segregatas itaque Cererem, filiamq; à cæteris Cælicolis, respiciebant iam Cælites, vt Deas ignotas, & nouam in terris Deorum Classem inituras: &, quia, his non ob stantibus, *florebat* tamen adhuc *tranquilla domus*, En incentiuum Inuidiæ in ignotam, nouamq; domum, quam pati non possent, extra Cælum, efflorescere. Secundò quia etiam si pares, eiusdemq; generis sit, qui efflorescunt, semper hæc florida prosperitas magnes Inuidiæ est, vt aperte innuit Petrus Franciscus Spinula Mediolanensis Poeta, lib. 1. Epigram., de seipso Inuidiæ sui temporis exposito loquens, dum ait:

Spinula si indoctus, miser, & pauperrimus esses,
Non hunc morderes inuidiosa manus.

atque vt clarius expressit, in suo Mundo Symbol. Picinellus, lib. 7. cap. 8., asserens Inuidiæ applicari posse Impresiam Serpentis in Solem erecti, cum lemmate *Arduus in Solem*; eo quod Inuidia serpens, inquit ille, ex Lypsio, tabidus magis, ac ferocior in eos euibratur, qui magis conspicui sunt meritorum fulgoribus, ac virtutum coronamentis. Tertiò tandem, quia flores stellas Cæli æmulantur, licet non assequantur: quare Picinel. cit., lib. 10. c. 1., floridum Viridarium, quod in Impresiæ corpus erexit, hoc animauit lemmate *Æmulantur non assequuntur*. Idem itaque fuit dicere: *florebat Domus*; ac dicere: felicitas nostræ huius domus terrestris felicitatem cælestis domus æmulabatur. Qui autem se potentiores, excelsioresq; reputant, & tales esse cupiunt, non solum indignantur, si quis eorum assequatur celsitudinem, sed etiam, si, irrito licet conatu, studeant æmulari. Nil igitur mirum, si domus Cereris, Cælum æmulata, odium in se ipsam concitauerit, & Inuidiam Cælestium, quia *florebat*, & *florebat tranquilla*; idest non, nisi Inuidiæ tempestatibus subuertenda: nam certè, *venenum interdum*, inquit Iulius Lypsius cit. Centur. 1. Epistola 42., *imprudens verem absorbes, sic homines Nigra Dea Inuidia, præsertim eos, quibus indoles melior, & ingenium supra annos*: quod vtique ad amussim Proserpinæ quadrat infortunijs, quę & indole insigni, & supra annos ingenio præpollebat, vt nouimus ex lib. 1., atque ideò & illius cladi arbitror aptari posse Impresiam nauis, subita tempestate percussis, cui Ferrus lemma illud apposuit: *Vos inopina rapis*: qua Ferrus ipse in cuiusdam repentina, ac violenta, visus est morte: & quam Picinel. cit. lib. 20. c. 8., turbinibus aptat Inuidiæ tranquillitatem repentè perturbanti, ac tempestate sux nauem prosperitatis absorbenti: iuxta quod exclamauit & olim Silius Italicus lib. 6. *O dirum exitium mortalibus, & nihil vnquam*
Crescere, nec magnas patiens exsurgere laudes,
Inuidia &c.

De

Denique *florebat tranquilla domus*: quia nullo effrænatarum vitiũ cupiditatum ea tranquillitas compellebatur in fluctus, vt ex dicendis patebit.

NEC VIRGO AVDEBAT LINQVERE LIMINA &c. Virtutes attingere incipit Alumnæ: & primò exponit eius in Matrem reuerentiam, & obsequium, quo Matris ad vnguem præcepta seruaret. *Nec Virgo &c.* Infælix est fælicitas, quæ hominem reddit insolentiorem, vt ex lib. Apophteg. habemus. Itaque Electra, vt veram, ac solidam fuisse ostendat fælicitatem, qua floreret Proserpina, per negatiuam particulam *nec*, ab illa excludit imperfectionem, & felicitate sua non factam fuisse insolentiorem indicat, dum Matris mandata non negligeret. Per nomen *Virgo*, antonomasticè Proserpinam designat; sed tacitè innuit id, quod Virgini maximè cordi esse debet, nempe vt sit fera in publico: ideò Virgo; quia virum nesciens. Virgo; quia Virginitatis custos, verecundiæ amans, ac modestiæ: ideò nec *audebat &c.* *Audere* est quasi *audacter, & impudenter agere*. Et profectò impudentis est, si præsertim de Virgine loquamur, frequenter in propatulo esse; sicuti modestissimæ Virginis est intimis semper, remota à publico, penetralibus degere: ideò Proserpina egredi liminibus non audebat. Virgo autem, nec publico se exponens ea margarita est, quam qui inuenit homo, vendit omnia sua, & emit eam; eo quod ouerit, nullum satis vnquam pretium esse, ad illius pretiositatem coæquandam. Quare penetrali, hac gemma ditato, verè applicari potest Impresia ex Conchilio desumpta, clauso, cum lemmate: *Gemma latet*: gemma scilicet cui omnia è Cælo gratiarum munera debeantur, vt optimè deduxit ex nomine, anagrammaticè inuerso, non spernendæ eruditionis lumen, Pater Angelus Finardus Augustinianus, Prior, dum hæc scriberem, Conuentus S. Augustini Bergomi, consobrinus meus, dum ex verbis: *Donna reserata*; per Anagramma purum, deduxit; *Nata serar dona*: reticens per Synecd. fig. particulam *al*, quæ apponenda fuerat dicturo *Nata al serar dona*. Ex continentia igitur Proserpinæ amplificat tacitè, ex opposito, inclementiam Deorum, qui dona ab ipsis promerenti infortunia, ac plagas inflixerint. Ideo *nec audebat linquere limina*, hoc est *egredi domo*. Linquere enim *deserere* est, ac *post tergum relinquere*. *Limen* verò, vt alibi vidimus, Ianuæ ea pars est, quæ pedibus teritur, & post tergum ab egredientibus relinquitur. Quarè consequens pro antecedenti positum agnosces.

NEC VISERE VIRIDES SALTVS. Pendet à verbo suprapositо *audebat*, per adiunctionem figuram. Curiositas, quæ semper appetit, quidquid noui afferatur, intueri, atq; ideo Curiosos facillimè impellit, & circumagit, maximè fœmineo in pectore sedem fixisse videtur, iuxta sensum Apost. Timoth. 5. Cum itaque nouitas, & admirabilitas Ætnæi ruris, semper, vt alibi diximus, virescentis, gelu, flammisq. non obstantibus, quam maximum profectò Proserpinæ incentiuum esse potuisset, ad huiusmodi visenda prodigia; præterquam quod innatum Virginibus esse videtur, vt quam maximè floribus, viridariisq; delectentur, maxima indicatur fuisse Proserpinæ virtus, quæ naturale hoc tam vehemens, desiderium tandiù edomuerit, vt nec auderet *Virides visere saltus*. *Visere est ad videndum ire*, seù *Visum ire*. De saltibus vide lib. 2. carm. 5. Hic ponuntur pro toto Ætnæo tractu, qui, vtpotè perpetuo vere florescens, iure viriditatis notâ designatur: nam *viridis* à vigore dicitur, quo terra in germina, ac flores semper erumpit fecunda.

OBSTRICTA PRÆCEPTIS TVIS. Rationem reddit, cur Proserpina tam virtuosè se gesserit; quia nempè obedientia præceptis præstita maternis cæteras in illa virtutes anseruerat. Obstringo, à quo partic. *obstricta*, idem est, ac vinculis quasi quibusdam irretitum detineo. Vinculorum autem vices gerit obedientia in obseruante, nam eum à præcipiti quocumq; detinet lapsu. Præcepta verò, à verbo præcipio dicta, iussa sunt, seù ordinationes, quibus obtemperamus. Alias hæc Matris præcepta, monitorum nomine, designauit; nam superiores, ac præcipuè genitores, monendo, præcipiunt. Per possessiuum autem *tuis*, quod ad Cererem refertur, Laus eiusdem præcipientis importatur; quidquid enim boni operata fuerat filia, Prudentiæ matris attribuitur dirigentis.

TELÆ LABOR ILLI. Otium fontem esse vitiorum nemo dubitat: ideò probè insinuatur Proserpina ab otio abhorrens, vt in nullo errasse, antequam Venus aduentaret, ex hac ab otio fuga ostendatur; sed immò ad virtutem semper, quæ in actione consistit, incubuisse asseratur, *Labor* itaque exercitium tàm mentis dicitur, quàm corporis, à quo otiosæ mentis inanitas eliminatur. Virumq; cordi Proserpinæ fuisse ostendit Electra, dum inquit: *Illi labor telæ*, nempe erant; nam tanti operis telas, nec sine ingenio, nec sine manuum labore effici potuisse constat ex descriptione earundè telarum, quam habuimus lib. pri. carm. 246. & seq.

SIRENES REQVIES. Quo oblectamento detineretur, si quando a labore cessaret; iam ostendit: nam; si vera est Ouid. sententia, quam Epistola 4. inquit:

Quod caret alterna requie durabile non est;

non semper debuit texendi labor Proserpinam fatigare; sed requies alternanda labori. Requies autem, vt alibi vidimus, est cessatio a laboribus: quarè in hunc locum Parrhas. inquit: *Quando animũ relaxabat sirenum cantibus mulcebatur*. Verum non ego hic *requiem*, pro sola cessatione a laboribus accipere, sed pro aliquo oblectamento positum, quod, non solum, labore peracto, sed intermisso, sed interdum, etiam in ipso laboris exercitio, & animum reficeret, & vires etiam corporis quoquo pacto instauraret. Itaque dixerim potius, per verbum *erant*, quod subintelligi superius diximus, identitatem exprimi inter Sirenas, & Requiem, ita vt sensus sit, quod ipsa Sirenum societas Alumnæ requies esset, eademque virium instauratio. Sic Amans amatam vocare solet *requiem suam, solatium suum, dulcedinem, instauratorem suam*: &, vniuersaliter loquendo, amicorum consuetudo *requies* dici solet conuersantium: ait enim Seneca, lib. de Irâ, c. 7., *non tam valetudini profuit valet regio, & Calum salubrius, quam animis parum firmis in turba meliorum versari*. Adeò itaque delectabatur consuetudine Sirenum, ac musica, quam ipsæ exercebant, Proserpina, vt *eam requiem suam* illa *requiem* arbitraretur; ideóq; nullas ab extra sociarum consuetudines appeteret.

SERMONVM GRATIA MECVM. Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Vt igitur optimos, ostenderet, Alumnæ mores, corrumpi prauis non potuisse colloquijs, asserit eam non nisi ex Nutricis colloquijs voluptatem desumpsisse: *sermones* enim dicuntur verba, quæ inuicem fiunt, quæ & colloquia dicuntur. *Gratia* verò hic venustatem, illecebram, ac voluptatem significat colloquendi.

MECVM SOMNVS ERAT. Diù, noctuq; custoditam à se Proserpinam asseuerat, vt refellat opinionem de se male conceptam à Cerere, & quam expresserat inquiens *Hæc est vestra fides &c.* Interdiù quidem, vt patebit ex ijs, quæ subdet, *castiq; per atria ludi*; & etiam ex supra dictis: *Sermonum gratia mecum*. Noctu verò, dum commune secum cubile asserit habuisse, vt, ne per somnum quidem, incustoditam relinqueret noctu; idem enim est dicere *Somnus mecum erat*, ac dicere mecum dormiebat.

CASTIQ; PER ATRIA LVDI. *Cantiq; per atria ludi* legit Heinsius. Mihi à vulgatâ recedere nequaquam libet; nam si *casti* certè *cantus*: & insuper correspondet sic ad amussim, ijs, quæ supra dixerat, vbi Virginei mentionem meminit ludi carm. 162. Qui nam autem essent isti ludi, quos ibi Virgineos, hic castos appellat, satis ibi docuimus. Ostendit itaquè, coram nutrice semper Proserpina, quidquid ageret, egisse: & *per atria*; idest intra septa propriæ domus, cuius quarnam pars *atria* sint, sæpè vidimus.

CVM SVBITO &c. Quid tandem tantam domus euerterit tranquillitatem, aggreditur, recensere; explicatque dolos illos, arte Veneris concinnatos, quos lib. 1. innuerat Iupiter inquiens: *Coge tuos armata dolos, &c.*, & quos repetit, sed non explicat initio 2. Vates vbi ait: *Prima dolo gaudens &c. It Venus &c.* *Cum* aduerb. temporis est idem, ac quando: hoc est *florenti hoc in statu res erant; quando &c.* *subitò* idem sonat, ac ex tempore, ex improuiso, ex insperatò; neque enim, venturam Venerem, suspicari potuerant, eum in locum, quem omnibus ignotum, quippè humili, neglectoque in loco latentem, existimarent: atque hunc sensum Vatis fuisse, indicant, quæ per parenthesim immediatè interponuntur.

DVBIVM, QVO MONSTRANTE &c. Naturam indirectè innuit simul, & carpit speculatoriæ; seù exploratoriæ artis, quæ semper quam maximè latere studeat: nam, si non lateat, pretium suum, seù oleum perdit, & operam; ideòque impossibile esse inquiunt ab exploratoribus cauere, cum, tamquam aliud semper agentes, consilijs, ne dum verbis, ac factis semper immineant, nec agnoscantur. Ideò *Dubium* (subintellige *est*) incertum est; nescimus, *quo monstrante*; (supple *quo explora tore monstrante*) per sextum casum absolutè positum, hoc est, quasi digito ostendente, ac patefaciente.

PRÆ-

PRÆSCIERIT TENEBRAS. *Latebras* legit Heinſ., & vt fatear congruenter admodum ad ea, quæ ſuperiùs dixerat Ceres domum ſuam latebrarum nomine deſignans. *Timeone famæ latebras euoluere cœpit &c.* & clariorem etiam, nec negauerim, inducens intelligentiam. Verùm nec vulgatam damnauerim; nam ſicuti Ceres ſupra dixerat, poſt locum cit. immediatè. *Alijs ſedes obſcurior oris exquirenda mihi &c.* cur non, hoc loco, obſcuram filiæ ſedem, tenebrarum nomine, deſignare potuit Nutrix? Cur, ſicuti ſcelus ponitur pro ſcelerato per metonym., non potuit Electra *tenebras* dicere pro ſede obſcura, ac tenebricoſa, hoc eſt, ſemoto in loco, diſiunctàque à cæteris poſita, vt faciliùs ignota deliteſceret? Facilitatis tamen gratia, ſi *latebras* legere malis, non renuo: & de latebris vide dicta loco nuper cit. *Præſcire* autem ex *præ*, & *ſcire* compoſitum eſt. Et alludit hoc verbo Vates ad axioma *nil volitum quin præcognitum*: nam, ſi Veneri ſtatuendum fuit, vt veniret in domum Cereris, certè *præſcire*, hoc eſt *ante ſcire* debuit, quo nam loco degeret &c.

CYTHEREA VENIT. Subintellige *ad nos*. *Venit* autem ponitur pro *peruenit*: in quo ſenſu eodem vtitur verbo Anchiſes Æneam alloquens, apud Virg. Æn. 6.

Veniſti tandem; tuaque expectata Parenti
Vicit iter durum pietas . . . .

De Cytherea verò vide dicta lib. 2. carm. 119. & clariùs lib. 1. carm. 215.

SVSPECTAQVE NOBIS NE FORET &c. Dolos iam enucleare aggreditur, quibus Veneris artes, & aſtus illudere illis potuerunt: & quia, qui ſemel eſt malus, ſemper præſupponitur malus in eodem genere mali, dolo tribuit Electra etiam id, quod verè doloſum non fuit; cum non ipſa comites elegiſſet, ſed iuſſu Parentis, ſe ſe illi comites adiunxiſſent, & Pallas, & Diana; vt ea lib. 1. Potuit id tamen dolo attribui, ſpectata intentione Veneris, quæ libenter huiuſmodi comites admiſerit, vt fidem ſibi adiciſceret, nec timeretur, cum talibus aſſociata Virginibus, ad Virginem pergeret. Ideò *Ne foret &c.* Particulam *Ea*, aduerbium hic ſcilicet ordinis, omitto, vt iam notam ex alibi dictis: *Ne*, hoc loco, adiunctiua eſt idem, ac *vt non*. *Foret* idem, ac eſſet. *Suſpecta nobis*.

Militat omnis amans: habet & ſua caſtra Cupido:
Attice, crede mihi, militat omnis amans.

inquit Ouid. Quod ſi quæras a Xenophonte, quid bello vtile præſertim ſit? *Dolus est*, reſpondet in Hyparco: & Ageſilaus, apud Plutarchum, dicere ſolitus fuerat, hoſtes in bello, fallere non iuſtum ſolummodo, valdeq; glorioſum; ſed etiam ſuaue, & lucroſum eſſe: cuius rei rationem reddens Lypſius, de militia, cap. 20., *Lautiſſimum eſt*, inquit, *tempori ſtrategemmatum; & non aliare, plures victoria, ac trophea parta*. Quis itaque accedentem ad ſe intuens Venerem, cupidinis vtique caſtrorum, amatoriæque militiæ ducem, & anteſignanam, eam de dolo ſuſpectam non habuerit? Hoc autem optimè notum ipſi eidem Veneri fuiſſe, indicat Electra; atque ideò, ad eludendam ſuſpicionem, quam, de ſe accedente, concipere poterat virgo, & Virgine ſagacior Nutrix, ad dolos memorat confugiſſe, *ne foret ſuſpecta*; hoc eſt, ne ſuſpicionem conceptæ proditionis ingereret *nobis*, nempe & Alumnæ, & mihi ad Virginis cuſtodiam, Heſperij inſtar draconis euigilanti.

IVNXIT COMITES, Subintellige *ſibi*, vel *lateri ſuo*, quod per Synecd. fig. reticetur. Exponit iam autem, quo dolo, Venus vtriuſque vigilantiam eluſerit, propriam obtegens fraudem: dolus verò fuit, vt ſe etiam amantem effingeret virginitatis, cum iam virginibus ſtiparetur, ad hoc, vt Proſerpina, pudicam ad ſe Venerem crederet acceſſiſſe, quæ ſecum Pudicitiæ duceret aſſertrices: & nutrix nil auſuram in Virginem ſuſpicaretur Venerem, quæ non iam ſolitudinem quæreret, vt proprium laſciuientium eſt, ſed immò ijs ſtiparetur Virginibus, quæ acerrimam ex ipſa ſumpturæ pœnam eſſent, ſi quid coram auſa eſſet in Virginem. Diodorus lib. 5., vt refert in hunc locum Parrhaſ., tradidit, Dianam, & Mineruam Proſerpinæ contubernales fuiſſe, in Sicilia, & illic vnà flores legere ſolitas, & veſtem Ioui vnanimes contexuiſſe. Diſſentit porrò Claud. à Diodoro, vt patet, tum ex textu ipſo euidenter, tum ex dictis lib. 2., vbi oſtendit, Veneri addictas comites, iuſſu Iouis, cum Proſerpinam eſſet aditura. Et quidem, congruenter ad principia ſua, diſſentit à Diodoro Vates; nam, cum Ceres, per ipſum, filiam ſiculas in oras relegauerit, ne raperetur à Phœbo, aut Marte, olim pro Virgine decertantibus, cum poſcerent & Iuno nurum, & Latona; incongruum fuiſſet, ſi Filiæ contubernales eſſe Latoniam, permiſiſſet, aut Palladem, quæ ſemper in ſuſpicione futuræ eſſent, ne Procis fauerent, Latonia quidem à Matre ſollicitata, & Fratre; Pallas verò conſimili armorum genio adducta, vt Marti patrocinaretur. Ideò, vbi vulgata legit *iunxit*, alij, cum Heinſio, legunt: *duxit*: aptiùs profectò, ac clariùs, ad ſententiam Auctoris, idcircum à Diodoro diſcrepantem, indicandam. Si tamen cum vulgata legas, noueris antecedens poſitum pro conſequenti; nam prius eas ſibi ſocias aſſumpſit, ſubindè ſibi iunctas dixit *Comites*. De ſignificatione huius nominis dix., lib. pri. carm. 230. Tantum nota, Poetam ibi, iuxta veritatem dixiſſe *Adiunxit ſe comites &c.* Hic verò, iuxta ſuſpicionem Electræ loquentis, cuius perſonam induat, & ſenſum ſequatur, dixiſſe, *Iunxit comites &c.* Nec inuicem hæc pugnant loca, cum, reſpectu diuerſorum, diuerſificetur locutio.

HINC PHOEBEN, HINC PALLADA. *Hinc*, & *hinc*; hoc eſt ad dexteram, & ad ſiniſtram, ita vt ijs media Venus incederet. *Phœbe* dicitur, Phœbi ſoror, Diana; *Pallada* verò dixit, pro *Palladem*, græco more, per helleniſmum. Nos de vtraq;, & lib. pri., & lib. 2., fuse diſſeruimus. Hic tantum nota, quam enixè ſtuduiſſe Venus exponatur, vt virgineis vndiq; ſtipata coronamentis appareret: hinc, inde enim Virgines dicitur habuiſſe, quaſi, quo ſe cumq; verteret, in virginitatem incidere gauderet, laſciuiarum oblita, vt fortius in virginem inſurgeret. Sic Caper, in hoſtem irruens, retrocedit, vt violentiùs irruat: quarè ex illo, ſic ſe componente, Impreſiam extruxit Picinel., cum lemmate, *cedit, vt cadat*, deceptorem, proditoremq;, hoc ſymbolo, expreſſurus. Et ſic Venus, vt aptiùs falleret, ceſſiſſe iuri ſuo, inter Virgines gradiens, oſtenditur, non quod ceſſerit, ſed quod cederet, vt cæderet. Ab inquieto ſæpe ſimulatur quies, inquit Seneca in Oedip. act. 3., ex quo prouenit, vt qui cauet, ne decipiatur, vix caueat, cum etiam cauet, & ſæpe, cum, caui ſſe ſatis, ratus eſt, is cautor captus ſit, vt inquit Plaut. Aſtum itaque Veneris accedentis affabre depingit Electra, vt, non ſibi imputandum, quod deceptæ fuerint, adſtruat; ſed aſtui dandum Veneris, quæ, quaſi vulpis, adfuit, quæ ſe mortuam effingit, vt deceptas aues faciliùs decipiens rapiat accedentes, ac deuoret; vt eidem, ſic in impreſia erectæ inſcripſit eruditiſſimus ille Academicus, nempe *Rapit, & deuorat ſic*.

PROTINVS &c. Doloſas Veneris artes, per hyppotipoſim, ab adiunctis, & circumſtantijs deductam, oculis ſubijcere, proſequitur: & primo quidem notat, nullam dolis nectendis moram interpoſuiſſe; ſed ſe ipſam in dolos concinnaſſe *ſtatim ac* (nam id ſonat aduerb. *Protinus*) Proſerpinæ congreſſum iniit: atq; adeò prælidia hic omnia notat Electra.

FINGERE SE LÆTAM. Vidimus ſupra, Deos omnes de Inuidia inſimulatos, quaſi ex nimia familiæ Cereris proſperitate angerentur. Hic oſtendit Electra, accuſationem, à ſe ſupra genericè expoſitam, in Venerem præſertim colliueaſſe, dum dicit: *finxit ſe lætam* (nam *fingere* poſuit pro *finxit* per enalagen) quod maximè inuidorum eſt; qui, cum fel intus habeant, exteriùs melle condiuntur: quarè, apud Picinel. Mundi ſui ſymbol. lib. 9. c. 12., Inuidi, & adulatores, qui ſcilicet lætitiam, & amicitiam vultu præferunt, corde verò liuorem nutriunt, & odium; atq;, oretenus dum laudant, corde moliuntur proditiones, ad quas mellifluis vocibus incautos præparant, per hederam, impreſiæ corpus efformantem, exprimuntur, addito lemmate *Exterius viridis, cætera pallor habet*: iuxta Catonis ſententiam inibi cit. qui, cauendum maximè, præcipit ab huiuſmodi illecebris, dicens:

Sermones blandos, blæſoſque cauere memento:
Simplicitas veri forma eſt; fraus ficta loquendi.

Non decipiebatur autem Electra Venerem Inuidam deſignans; nam, iuxta Ouid. Metam. 5. Venus Inuidiæ ſuffuſa liuore, quòd Virginitatis gemmam, in Proſerpina floreſcentem vidiſſet, eius ſplendorem denigrare aggreſſa, ſic filium, vt alibi adnotauimus, vrget, vt ipſe opus peragat, quod ipſa moliebatur. *Cereris quoque filia Virgo,*

Si patiemur, erit; nam ſpes affectat eaſdem.
At tu pro ſocio, ſiqua eſt ea gratia, regno
Iunge Deam Patruo &c.

Quarè nil mirum ſi eidem inuidorum etiam proprietatem tribuat fingendi; nam *fingere* eſt componere: ideoque *fingere ſe lætam* eſt ſe ad lætitiam exhilarato, per ſimulationem, vultu componere. *Lætus* verò, à dilatando, dicitur, qui gaudium aſpectu promens, dilatare quodammodo

fa-

faciem videatur, & quam obductam mœroris gerebat nubibus, aperire, atque ad serenitatem deducere. Læta fuerat Proserpina, vt vidimus lib. pri., dum canentem audiuimus; quare Venus se illi studet assimilare, vt faciliùs decipiat; nam proditoris, & adulatoris est iis indui coloribus, quibus ille, cui adhæret coloratus existit. Sic Polypus, qui in varios colores, iuxta versicoloratum scopulum, cui adhæret; mutatur Impresia, adulatoribus apta, fuit, cum lemmate *mi coloro al color del mio sostegno*. Et Polypus ipse ab antiquis profectò Veneris adsculpebatur simulacris, vt apud Pier. lib. hierog. 27., vesciremus, non alienam ab ipsa Venere exprimenda impresiam esse Polypi suprapositam; quæ scilicet omnibus omnia fiat, sed vt omnes perdat. Ideò, cum læta, se lætam fingit, Proserpinâ.

EFFVSO RISV. *Risus effusus*, per translationem, dicitur immoderatus ridendi actus. Verum, nomen hoc sensio, arbitror vsurpatum a Vate nostro huiusmodi participium; sed in stricta sui verbi significatione, ita vt idem sonet, ac *extra fusa*, vt indicaret, risum quidem in summis labris Veneri adstitisse; sed in extrinseco tantum exultasse; at nequaquam ex corde profusum fuisse, cum illic dolus, ac venenum inuidiæ mœrorem potius enutrirent. Quare risus ille Veneris dici potuit *risus plorantis*; sicuti à Poetis *risus plorantis Olympi* dicitur Iris, quæ, cum apparentibus tantum coloribus, omni prorsùs realitate carentibus, vestiatur, symbolum adulatoris, ac proditoris, & præcipue Veneris esse potest, cuius deliciæ omnes in sola apparenti simulatione consistunt; & mœrorem inducunt, dum solantur.

NEC SEMEL AMPLECTI. De mundanis voluptatibus ait Petrus Cellensis lib. 2. Epistola pri. *Monstra huius facies blanda, vt decipiat; sed in posterioribus aculeum circumfert Scorpionis; vt perimat*. Et, in eadem sententia, Marinus noster, tertia Lyræ suæ parte, hæc habet:

Ahi che con frode insidiosa, e rea
Il Mondo menzognero alletta, e inganna;
Cuopre il tosco di mele, e 'l fiel di manna;
E promette Rachele, e poi dà Lia.
Non si creda à suoi vezzi, aduli, ò finga;
E mostro di pianto all' hor, che ride;
E si studia ondar, mentr' ei lusinga.
Così, s'annida, ahi' alcuno, con arte infide,
O Vipera, ò Scorpion lambisca, ò stringa,
BACCIANDO MORDE, & abbracciando vccide.

Quæ omnia Veneri adamussim aptari posse, non dubitem, si tantum, in secundo carm., pro *Il Mondo menzognero*, modico flexu, dixeris *Venere menzognera &c.* & io primo item ternario *Mostra* dixeris, vbi ille *Mondo &c.* nam, cum Mundi voluptatum prima Venus ministra sit, illi maximè conuenit, quidquid de voluptuario dixeris Mundo. Quod cum non ignorauerit Auctor noster, Venerem in amplexus pronam describit, dum fraudes innecteret, exitiumq; moliretur; quasi, de illa eligendam, tacite innuerit, impresiam Scorpionis, brachia in amplexum, caudamq; in vulnus embrantis, cum lemmate *Amplexatur vt perdat*. Verè enim amplexus Veneris tales sunt, quales adhibuit Ioab, cum Abner, inter amplexus interemit. Sampsonem non fregisset Dalida, nisi eum amplexibus detinuisset. Exagerat itaque, hoc pacto, malitiam Veneris Electra, & fraudem amicitiæ obtectam indicat velis, vt nil mirum, si fidentes deceperit, cum vulgatum ferat axioma:

Da chi mi fido mi guardi Iddio
Da chi non mi fido mi guarderò io.

Iteratos autem fuisse amplexus notat, per particulas *Nec semel*, vt non simplicem, sed multiplicem, Veneris fraudem fuisse ostendat.

NOMENQ; ITERARE SORORIS. Perfidiam perfidiâ cumulat; & sub Hyænæ specie Venerem allusiuè delineat; ea enim est perfida Hyænæ natura, apud Plin. lib. 8. c. 30., vt voces humanas imitata, incautos homines è tectis humaniter euocet, vt crudeliter deuoret: cum itaque & Venus euocatura esset è tectis Proserpinam, vt perderet, nil mirum, si sororis nomine, sæpiùs repetito, vtatur, humaniter scilicet euocans, vt crudeliter opprimendam exponeret. Particula igitur *que* pro *&* ordinis est, & cumulatiua potius, quàm copulatiua. *Iterare* est quasi iterum agere &c. nempe & compellationem, & amplexus vt supra. Porrò *dulce nomen sororis* dixit Auctor lib. 1. hic mellea inter Veneris verba *sororis nomen* recenset, ab ea vsurpatum; nec fallitur, nam dulce est sororem habere consiliorum omnium participem. Sic Dido ad sororem Æn. 4.

Testor, chara, Deos, & te, Germana, tuumque
Dulce caput &c.

artificiose itaque inducitur Venus hoc nomine vtens, vt scilicet, mentione sororis iniecta, omnem proditionis suspicionem eliminaret, quo faciliùs fidentem in fraudes induceret.

ET DVRA DE MATRE QVERI &c. *Sicuti vmbra se solet conformare corpori, cuius est vmbra; sic Adulator, aliis se conformat*, loquit Bercorius. Ostendit itaque Electra, Venerem in adulationes pronam se conformasse connaturali genio Proserpinæ; nam, licet illa, imperio rationis, & virtutis, iuueniles per florea rura diuagandi impulsus repressisse dicta sit ita, vt non auderet limen linquere, præceptis obstricta Matris &c. tamen non remanebat, quin sæpè sæpiùs, natura stimulante, appeteret relaxari; & quin nimis durus interdum abditus ille videretur recessus; ideò Venus, occasionem nacta, se insinuat; nec erubescit in Matrem inuehi, licet amico modo, eiusdemque asperitati succensere, vt Proserpinæ gratiam ineat, deceptura. Ideò per particulam ordinandis, cumulatiuam *&* *Queri* dicitur, hoc est querelas innectere, ad ostentandum, quam molestè ferret Venus, Cererem tanta in filiam vti rigiditate: quod est morem gerere, cui conquerebatur, atque in eam, de qua querebatur, amice inuehi. Querebatur autem *de dura Matre*; hoc est de rigiditate Matris. Vbi nota Veneris artificium, quæ Cererem noluit *crudelem* appellare, ne in Matre, filiam offenderet; sed, vt amice conqueri videatur, mitiori vocabulo *duram* appellat; nam quamuis idem sit *durus*, ac *crudelis*, & *asper*, vt patet ex Virg. Æn. 6. vbi ait:

Hic quos durus Amor crudeli tabe peredit
Secreti celant calles &c.

tamen mitescit vocabulum, & sensus asperitatem mitigare videtur, dum *Durus* pro eodem interpretatur, ac *Difficilis ad morem alteri gerendum*, quod minus est, quam crudelis, quod refertur ad quod iustum est denegandum.

QVÆ MALVERIT &c. Ne iniuriâ videatur Cereri succensere, rationem reddit, cur duram appellauerit; nam certè difficilis ad conniuendum filiæ dicenda videtur Mater, quæ eam secretis semper in penetralibus detineat, contra aliarum consuetudinem, quæ frequentes in aperto sunt, vt Procorum excipiant venerationes, quibus maximè delectari assolet tenera adhùc Virginum ætas. *Quæ* relatiuè ad Cererem dicitur: *Malo* autem, ex vi ipsius verbi significationem habet comparatiuam quare, dum hoc vtitur, Venus, Lyptote vtitur figurâ, quam, dum minus dicimus, plus intelligimus; dum enim dicit *maluerit*, quod idem est, ac *potius voluerit*; sensus est *potius voluerit damnare recessu, quam sola coram splendescere contemplandam huiusmodi lucem, quam Procis incentiuum exponere ardores, quam Cælis admirabilem exhibere &c.* Quæ per Synecd. reticentur, cum virtualiter satis inferantur ex verbo ipso *Maluerit*, quo plus dicitur, quam dicat, vt ex explicatis constat.

DAMNARE TALE DECVS &c. Lib. 5., vbi Cererem e Cælo deducit, clare disserat Vates:

Æthera deserunt, Siculasque relegat in Oras.

Ibi vidimus Siciliam delectam, tamquam exilij, licet voluntarij, ac relegationis sedem, ob rationes inibi adductas. Hic verbo *damnare* vtitur Venus, vt insinuet, scire se exilium illud, licet Cereri voluntarium, non itidem voluntarium Proserpinæ fuisse, quæ Procos læto aspiceret vultu, cum solicitaret tenerum iam pronuba flamma pudorem; idéoque verbo vtitur pœnam importante *maluerit damnare*. Maiores nostri (lib. ad Heren. 4. habetur) si quam vnius peccati mulierem damnabant, simplici iuditio multorum maleficiorum conuictam putabant. Vide quanta ingerat, vnico hoc verbo, Venus! primò enim matrem memorat filiæ infensam, dum à Procis eam segregauerit: secundò matrem damnationis executricem in filiam, & iniustè damnantem, cum non peccauerit nata: tertiò etiam si quid, Naturæ morem gerens, peccauerit, dum se amari non dedignaretur, talem non fuisse culpam, quæ pœnas graues adeò mereretur; atque adeò excessum in puniendo redarguit: Denique tyrannicum suggerit Matris imperium, quæ innocentem damnet, quæ Natam e Cælo detrahat, & perpetuo veluti carcere coerceat, iniuria iuuentuti, iniuria pulchritudini &c. Excusat Proserpinam si errauerit: accusat Matrem, quæ, ne erraret, prohibuit: insinuat Procorum memoriam, vt sensum titillet: ingerit horrorem solitudinis, vt exire cupiat &c. *Tale decus*. Quid de-

eus

eus sit, & in quo sensu accipiatur, iam vidimus in simili lib. 2. carm. 109, vbi *Decus*, pro *venustate, honore*, ac *pulchritudine*, positum animaduertimus. Hic itaque abstractum ponitur pro concreto, nempè pulchritudo pro ipsa pulchritudinem habente. Seu dicas, ingentem hic Auxesim esse, quæ tam altè amplificet Proserpinæ venustatem, vt non satis fuerit venustam appellare Proserpinam, ni eam indicaret esse *ipsam* quasi *in concreto venustatem*, licet per abstractum significata: ideò non vtitur nomine venustatis, vel pulchritudinis, quæ propriè formam important abstractam: sed *Decus*, inquit; quod cum neutrum sit concretum importare videtur potiùs, quam abstractum. Addidit notam *tale*, per emphasim profectò, quasi dixerit *tale*, ... tale & Venus ipsa gratiarum, ac pulchritudinum Dea miretur, seque vinci, vltrò libenterque fateatur; *tale*, vt dignum fuerit, cui se ipsum sacrauerit Phœbus, comamque suam cederet pulchriori; *tale*, vt præcipuum Cæli esse debuerit ornamentum; ac tale tandem, quale optabile esset, vt toti Orbi, ad admirationem vsque conspicuum exponeretur. Hic autem nota artificiosissimum Veneris astum. Nouerat, Proserpinam, vt fraus procederet, in Campos educendam, iuxta Iouis monitum lib. 1. *Patulis illudere campis Cogo suos armata dolos*: nouerat obstare Matris præcepta: quarè & nouit, se incassum laboraturam, ni priùs reuerentiam illam, obsequiumq; in matrem, quibus Proserpina obstringebatur, infringeret. Ideò & matrem in Inuidiam vocauit, vt supra, & nunc oleo adulationis Proserpinam ipsam inungit, vt labatur faciliùs: nam, vt ait D. August. in Psal. 140., Oleum illud peccatoris, de quo loquitur Psaltes ibi, nil aliud est, quam Adulatio. Sic enim ait August. *Noli gaudere, noli annuere, noli gratulari, si ille attulit oleum adulationis; sed caput tuum integrum maneat; non inflatum sit; non tumescat; si enim inflatum fuerit, & tumueris facies pondus, & praecipitabis te.* Pestiferam huius olei naturam apprimè nouerat Venus, ideò illo vtitur adulatrix more suo. & cui aptari possit impresia ex Præstero serpente desumpta, cui addatur lemma *Inflando perimit*: sicut enim illius serpentis natura est, vt morsu tumorem inducat ad internectiones vsque succrescentem; sic adulatrix Venus iam *inflat, vt perimat*. Nam si, vt alibi vidimus fœmina, ex natura sua talis est, vt symbolo exprimatur Pauonis, cum lemmate, *Forma superbit*; quanto magis, laudata ob pulchritudinem superbiet? Audi de Pauone Ouid. lib. de medicam. faciei.

Laudatas homini volucris Iunonia pennas
Explicat, & formâ multa superbit auis.

Quare eidem impresiæ corpori addi posset lemma *Et laudata magis*. Sed ad quid Proserpinam inflat adeò Venus? Vt fastu profectò ebria matris monita spernat, & consilia, sicque domo pedem efferat, vt se visendam in propatulo exhibeat. Hoc itaque dolo intentum obtinuit Venus, nec dolos sensit Proserpina, nisi postquam tumor ad internecionem excreuit, ita vt irreparabiliter periret; tunc enim dolens, sed serò dolens exclamauit, vt lib. 2.

O male dilecti flores, despectaque Matris
Consilia? O Veneris deprensæ seriùs artes.

artes enim ibi citatæ eædem sunt, quæ hic ab Electra exprimuntur. Propinat, quæ placent Venus, vt & Proserpina illi, quod placet, indulgeat, & Veneri indulgens in perniciem ruat ineuitabilem.

RECESSV. Sextus est poenæ casus, damnandi vtique verbo debitus. *Recessus* dicitur locus quilibet secretior, ac remotior, atque, vt ita dicam, carceris ad instar reconditus, & in latebris positus. Per *recessum* autem, totam primò Siciliam intelligit, & notat, quæ, si Cælo, quod deseruerat, comparetur, carcer dici potuit vilis, ac tenebricoso in centro collocatus. secundò notat ipsam Cereris domum, quæ videlicet non in insulæ vrbibus, sed secreta à commercio, in agrorum solitudine, ac non procùl ab Ætna, fuerit extructa: quod tamen ingeniose commentus fuerat Vates, quia, ex antiquorum religione, sacræ Cereri ædes extra vrbes, minusque semper frequenti loco, verè statuebantur, vt notat Parrhas. hic. Sed nota quomodo hoc ipsum Venus vaferrime sugillet, atque, vt odiosum ingerat, & indignum, ac poenalis carceris angustias præferens, vt Proserpinæ horreret animus, ac dilectam priùs domum refugeret ingenium, quam, vt sepulchrum potiùs, quam vt pudicitiæ asilum, tacitè Venus decantabat, se furorem insinuans, vt digna censeretur, cui crederet incauta quæcumque diceret.

VETITAMQVE DEARVM COLLOQVIO &c. *Vetitoque Dearum colloquio*: legit Heinsius, cum Isingrino, & alijs, in quorum sententiam pedibus eundum arbitror; nam licet *Veto* sit verbum prohibendi, & verbiuo *Prohibeo* certè construi possit cum accusatiuo personæ, & ablatiuo rei, cum apud Tullium legatur *facilè operas aditu prohibuerunt*; & apud Virg. Æn. 1. *Quippe vetor fatis* &c. attamen particula, quæ hic ponitur copulatiua, videtur apertè indicare accusatiuum verbi *absentauerit*, quod sequitur eumdem debere esse, qui attributus fuerat verbo damnare, nempè *Tale decus*, nam de eodem sermo vtiq; continuatur. Ideò, licet cum vulgata, & Parrhas., in textu scripserim, Heinsium sequor legentem *vetitoque Dearum &c.* Pro Iustitia, & Honestate, itantem se effingi: Venus, dum ab indigno rigiditatem Cereris carpit, confirmatque, nam indignum profectò videri potuit, filiam à Dearum colloquio prohibere; quasi vel illa indigna esset, quæ Dearum numero adscripta fuerit, vel Deæ ipsæ existimaretur corrupturæ, colloquijs suis, Virginem ipsam, quod in maximam mehercule Dearum cedebat contumeliam. Ideo absolutè ponitur *Vetito colloquio*, quod idem est, ac prohibens, & arcens filiam à Dearum colloquio, hoc est à Dearum cum ipsa eloquio. Quæ autem Deæ sint, sæpè vidimus. Voluisse itaque Ceres videtur, ne Deæ cum Proserpina loqui possent, dum eam ab ipsarum consortio segregauerat, sicuti loque damnauerat recessu, tunc, cum Æthera deseruit &c. quod iniuriosum videbatur, & filiæ, & Deabus ipsis; ideoque contra Iustitiam, æquitatem, ac honestatem, vt diximus. Vide, quantas vno verbo ingerat contumelias.

PROCVL ABSENTAVERIT. Idest longe, seu longo locorum interuallo diuidens, & elongans segregauerit. Editiones hic aliæ legunt: *Procul à patrijs damnauerit astris*; easque sequitur Barthius. Sed cum idem verbum *damnare* in antecedenti carmine habeatur, non video cur hic repetendum, aut quomodo repeti potuerit, sine authoris incuria. *Patrijsque procul mandauerit astris*: legit, in hunc locum, Heinsius: & rationem reddens mutationis, *Absentauerit*, inquit *Latinum esse non persuadent nobis veteres*. Video tamen, vulgatam lectionem Parrhasio non improbari; quare nil immutandum arbitrarer, licet enim in vsu esse, apud latinos, non videatur verbum *Absento*: (vix namque, vt fatear, aliud, apud Auctores; exemplum inueneris) cur Vati non liceat innouatione vti, ita vt *absentare* dicat pro *absentem* facere? Adde quod in sensu Heinsij non legendum fuerat . . . . *Vetitoque Dearum*

Colloquio, patrijsque procul mandauerit astris,

nam copulatiua *que* cum in fine versus adsit præcedentis frustra, & superuacaneè repeteretur in subsequenti. Sed legendum fuerat: *Vetitoque Dearum*

Colloquio patrijs procùl amandauerit astris.

Quod si hoc pacto legendum contendas; manus vtique dabo, nec ab Heinsio dissentiam.

ASTRIS PATRIIS. Astra pro Cælo ponuntur, contentum scilicet pro continente, seu signum pro re signata. *Patrius* verò dicitur locus, vbi quisque Patrem habuit; idest vbi quisq; natus est. cum itaque Proserpina Ioue Patre nata fuerit, certè cælum illi Patria fuit. Ideò *Patrijs astris*. Callidè autem Patriæ mentionem ingerit Venus, vt scilicet Patriæ ipsius amore excitato, ac dulci methodo, Proserpinæ præcordia titillante, tædium recessus, eam à Patria procul detinentis, conciperet, atque adeò faciliùs disponeretur ad pedem efferendum. Nouerat nempe Venus, insitum etiam auibus esse, vt licet molliter, ac lautè, in caueis enutriantur, semper tamen ex eis aufugere cupiant, libertatemque reposcant: Ideò Cereris domum caueæ assimilatam, natiuo contraponit Cælo, vt tacitè suggerat Proserpinæ id, quod postea Marinus noster eruditissimè cecinit tertia Lyræ suæ parte, cum inquit:

Peregrino Vsignuol, s'auuien, che sia
Chiuso colà frà prigionieri augelli
E de gran Rege, in vecchi alberghi, e belli,
Pargoletto tamer viua in balia;
Quantunque aurea mano esca gli dia;
E gli prefissa recetto aureo cancelli,
Rimirgheggiando il Patrio Ciel trà quelli,
Sospira pur la libertà natia.

subinde, Marini ordine inuerso, qui mortis ope, exsoluendam à corpore, cæloque reddendam animam, dissolui cupientem inducit, Venus, tacitè suadens, subiecisse videtur.

Tu, frà chiostri d'acciar, sia, che t'auuezzi
Lieta goder del carcer tuo sereno,

Lungi

Lungi dal Patrio Ciel, benche trà vezzi!
Scuotasi hormai di dura Madre il freno;
E'l laccio hormai di prigonia si spezzi,
Per vincolar di nuouo à gl'astri in seno.

nec sine fundamento, hæc tacitè suggerit Venus, sed certà spe decipiendi, quippe innixa appetitui Naturæ, cui fauere se simulet; sciuerat enim, insitum à Natura, amorem Patriæ vehementem adeò esse, vt viscera sæpe sæpiùs adurat, sed dulcibus adeò incendijs, vt Phœnices, in huiusmodi rogo, nos ipsos esse gaudeamus. Ideò valde allicit, & attrahit ad Patriam absentes amor, vt experientiâ edoctus cecinit Ouid., 1. de Ponto, Eleg. 4.

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Quid sint Astra, & quid inter alttum intersit, & sydus iam alibi fusè diximus, ideò præteruehor.

Non adeò præteruehar tamen, vt quæ ad mores pertinent, prætergrediar. Sub Electræ itaque nomine bonus Genius, seu custos Angelus, vt vidimus, designatus, ne iniuriâ culpetur, ob secutam animæ perditionem, se ipsum purgans, assiduitatem describit assistentiæ, qua iam innocens floruerit Anima; atque ostendit, qua ratione incauta, sensuum illecebris decepta subinde fuerit, vt eas doceat euitandas. Primò itaque docet carnem, seu Venerem, in carne regnantem, nomine sororis, hoc est arctissimæ coniunctionis, & affectuum titulo vti, vt Animam in fraudes alliciat suas, & nil sorori insinuet denegandum. Secundò Ambitionis auram memorat inflantem, suadentemque iugum seruitutis non esse subeundum ijs, quos Deus ipse liberos voluerit; Patremque Deum mandasse mandata sua custodiri nimis, vt tandem dicat Impius: *Non est Deus* &c. Nec non Matrem Ecclesiam duris in nos nimium legibus impossibilia ab humana exigere fragilitate &c. Tertiò ab eadem suaderi, meminit, Cælum animæ Patriam esse, ideò, non sine iniuriâ, animæ denegandum, licet illa Veneri obsecundans Procos non despiciat: & quasi odium in Deum ipsum excitare nititur, qui, creatam ad Cælum, animam procul à Patrijs astris, tenebroso corporis recessu damnauerit, in hac valle lacrymarum collocatam, vetito Angelorum, quo frui deberet consortio &c. Sicque edocet denique, quomodo, quasi per cuneos, se se insinuet, caro, Venusq; ad arcem cordis subigendam, & ad suadendum Animæ, vt mandata negligat, vt præsentibus fruatur, vt vetitos inter flores luxuriet &c. Quibus suasionibus, Anima, quæ se incautè permittit, sensim sine sensu, dilabitur, & Venere duce ad præcipitium deducitur, Tartareoq; addicitur Tyranno. Sed, dum hæc animo insident, Italicam nos Chelim ad numeros reuocemus.

Al fin, sciogliendo à gl'abhorriti vfficij
La voce a pena, ahi, fusse ver, pur disse,
Che della terrea prole empij artificij
Fusser l'alte suenture. A Noi prefisse
Più spietato destino altri supplicij,
Che non hebbe il furor, che gl'Astri affisse.
Troppo è lieue il penar, se, qual torrente,
Gl'altieri orgogli al diramar consente.

Mà 'l nostro mal, perche più fiero inonde,
D'Acesicora à i soli danni vnito,
Da gli sdegni del Cielo i flutti aktonde
Piegar si vieta; e, da quel fonte vscito,
In noi di Marra ogn'amarezza infonde.
Delle Dine celesti; e (quel ch'vdito
Incredibil ti sembri) aspra congiura
D'empie Germane ogni tuo ben ci fura.

Cognomen Cereris quasi [illegible], donum medicinæ, quia languentes fame mortales frugibus curauit.

Dall'Inuidia del Ciel questi, che miri,
Spettacoli funesti hebber le forme:
E chi calca co'l piè stellati i giri
Rese di tua magion la forma informe:
Tradimenti, e perfidie (onde t'adiri,
Più che ti dolga) à ristampar quest'orme
D'homicida fierezza Inuidia mosse,
Ch'i cuori à te congiunti ed arse, e scosse.

Fumante anch'hoggi al pellegrin si mostri
Di Flegra il suolo, e, com'ancor s'accendi
Nel, bèch'estinto, ardor, ch'à gl'aurei chiostri
Fù già bastante à minacciar gl'incendi:
Dicasi e poi, che di Pallène i Mostri
Sgorgâr dal petto i mongibelli horrendi:
Che contro Noi, più d'ogni Flegra, auuampa
Guerriero il Cielo, e peggior mostri accampa.

In dolce calma, in bel seren di pace,
Tua magion lieti giorni, aure beate,
Godea tranquilla; e ciò ch'alletta, e piace,
Scielse trà 'l nostro acciar stanze pregiate:
Fioria così, sotto la diurna face,
Qual già nel secol d'or, la nostra etate;
E chiudeuansi à garra in queste mura
Quante mai gratie altrui porse Natura.

Di muouer piè fuor delle ferree soglie
Proserpina già mai si vidde ardita;
Ne di girne à mirar, come s'accoglie
Ne campi d'Etna eternità fiorita;
Gli s'accendean in sen cupide voglie:
Che, s'iui Flora al deliciar inuita,
Quì de commandi tuoi cura gelosa
Sapea legarla, e trattenerla ascosa.

Tesser gl'ori alle sete; assirio vn'ago
Oprar, di penna, e di pennello in vece,
Per far, pittrice, in babilonia imago,
Tesoreggiar ciò, ch'animar non lece,
Fur le sue cure: e 'l genio suo fù pago,
L'arte stupir, se dalla man si fece.
Poi, frà gl'otij, vn sol scopo al suo desio
Era il goder delle Sirene il brio.

Meco i discorsi suoi; meco i pensieri;
Meco gli scherzi accumunar solea:
Meco, se dall'Oriente i suoi destrieri
Spronaua il Sol; se nel meriggio ardea;
O s'i lucidi suoi torti sentieri
Dell'Hesperia nel mare al fin chiudea,
Meco sempre la vidde; ed innocenti
Meco i giuochi intrecciar; meco i contenti.

Da gl'Atrij poscia, oue felice il giorno
Guidammo vnite, in virginali impieghi;
All'hor, ch'il manto, è che di stelle adorno,
Del dì, la Notte, al funeral dispieghi;
E, tributario al sonno ogni contorno,
Gode, ch'i sensi, in lieta pace, ei leghi;
Accoglieuaci entrambi vn sol ricetto,
Vn riposo commun, commune vn letto.

Tal di tua regia, in non sfrondato alloro,
Fioria fastoso il virginale honore;
Quando giunse improuisa (e chi 'l decoro
Suelasse à lei de nascondigli, ò 'l fiore
Gl'additasse del chiuso ampio tesoro,
Noto non è) giunse la Dea d'Amore:
E, per fingersi à Noi non più profana
Seco adduce compagne, e Palla, e Diana.

Nelle prime accoglienze, aure serene
Schierò la fronte, e ne brillâro i lumi:
Vestì d'Iride il ciglio; e dalle vene
Parue sterpar d'ogni mestitia i dumi:
Trà i rubin delle labra, il riso, auuiene,
Che, tripudiando, il trionfar s'assumi,
E, le gratie accogliendo in lei fastose,
Se stessa tutta all'allegrie compose.

Quindi, profusa in iterari amplessi,
Stancò le braccia, e ristampogli in fronte

Vuu Mille

Mille baci, d'Amor rimarchi impresi.
Qual Narcisso, languir parea sù 'l fonte,
Tali fur del suo affetto i segni espresi:
E, di sorella in replicar ben pronte,
Le voci, il nome, hauer parean, suaui
Nel lor dolce sgorgar, dell'Hibla i faui.
Poi riuolgendo il fauellare astoso,
Di scaltrite lusinghe insigne artiera,
Alle lodi, à gl'encomij; E perche ascoso
Dell'Etna, disse, ja questa vil riuiera
Si bel fregio del Ciel trattiensi otioso?
Dunque men degna è la suprema sfera
Di goder del tuo bello amici i lampi,
Che non son qui della Sicilia i campi?
Aspro rigor! ch'imprigionato auuolse
In ferrea caua il più bel fior dell'Etra,
Quand'inuolarlo al Ciel natìo risolse.
Di Marte l'hasta; ò l'Apollinea cetra
S'à sciffo prese; à che vietar poi volse
Delle Diue il commercio; e quì t'arretra!
Cerere inchino; i suoi decreti adoro:
Mà le perdite nostre in vn deploro.

Sed, dum blanditijs indulget Venus, Nos Proserpinam intueamur.

Nostra rudis gaudere malis, & nectare largo
Instaurare dapes: nunc arma, habitumq; Dianæ
Induitur; digitisq; attentat mollibus arcum.
Nunc crinita iubis galeam, laudante Minerua,
Implet, & ingentem clypeum gestare laborat.
Prima Venus cāpos, Ætnæaq; rura maligno
Ingerit affatu, vicinosq; callida flores
Ingeminat, meritumq; loci, velut inscia, quærit;
Nec credit, quod bruma rosas innoxia seruet;
Quod gelidi rubeant alieno gramine menses;
Verna nec iratum timeant virgulta Booten.
Dum loca miratur, studio dum flagrat eundi,
Persuadet: teneris, heu, lubrica moribus ætas!
Quos ego nequidquam planctus, quas irrita fudi
Ore preces! Ruit illa tamen confisa sororum
Præsidio: famulę lōgo, post, ordine Nymphę.
Itur in æterno vestitos gramine campos;
Et prima sub luce legunt; cum rore serenus
Alget ager, sparsosq; bibunt violaria succos.

NOSTRA RVDIS &c. Prosequitur narrationem suam Electra; & qualis adfuerit Proserpina Veneteis hisce versutijs appetita, graphicè, sed breuibus, iuxta luctuum exigentiam describit: ac subinde Venerem nouos astus aggerantem recenset, eoq; deducit, vt Proserpinam attrahat in sententiam; ita vt, Electra ipsa incassum reclamante, ac precibus, lacrymisq; perorante, iter ab incauta Alumna, Deabus, quarum patrocinio fideret, allociatâ, ac famulis vndique stipantibus Nymphis, in Ætnæos campos arripiatur: ibiq; legendis floribus intentas, vt iam alibi vidimus, cōmemorat.

NOSTRA RVDIS &c. Blandè adeò se se insinuat Venus, vt vel oculatissimos quosq; fallat interdum, vt apertissimè, malo suo, testantur, in sacris litteris Sampson, Dauid, & Salomon, vt innumera alia, quæ afferri possent, exempla celet omittam. Quarè nil mirum, si summa facilitate incautos, ac fidentes decipiat. Excusat itaque, & commiseratione potiùs, quam indignatione dignam Electra ostendit Proserpinam, quæ Veneris versutias ignorans gaudia illa libauerit, quorum extrema luctus occuparet; nec enim nouerat illa, quod posteà docuit, de Venereis illecebris, D. Valerianus Serm. 6. inquiens: *Nemo insidiosis cantibus credat, nec ad libidinosa vocis incitamenta respiciat, quæ, cum oblectant, sæuiunt. &, cum blandiuntur, occidunt.* Quod in causa fuit, vt etiam Hispanus ille, de Venere, dixerit: *Cumple con dar desgusto, y amargura*, vt notat Picinel. Mundi symbol. lib. 3. n. 73. *Nostra* itaque, idest Proserpina, quæ, Cereris filia per generationem, Electræ verò per affectum meritò, communi nomine, *nostra* dicitur à Nutrice, vt se vna cum Matre participem iacturæ ostendat. *Rudis*, hoc est *imperita, fallendiq; artium inscia*, cum nunquam antea experta fuisset, fallaces semper, captiosasq; Veneris illecebras esse. Insuper *Rude* dicitur, vt nostis, quidquid intactum adhùc est, nullumq; in vsum ab arte conformatum: Sic dicitur aurum, argentumq; *rude* illud, quod, ex aurifodinis extractum, nondum aurificis manu expolitum, atq; artis impressum formis, appareat. *Rudis* itaque dicitur & Proserpina, in casu nostro, quia nunquam antea Venereis subacta illecebris, nondum se in obsequium illius conformauerat, aut eiusdem perniciosissimæ artis formas passa fuerat impressas: nam, licet Pronuba semel flamma tenerum illius solicitasset pudorem, mixtâq; tremuisset formidine votum, attamen à Matre ex ardendi fomite abstracta, non vlteriùs Venerem, nisi nomine agnouerat: atq; adeò & primos illos restrinxerat igniculos; & Venerem, peritam adeò decipiendi non senserat: ideò *rudis*, amatoriarum scilicet omninò formarum expers, atq; à degustandis, ex dulcedine succrescentibus, amaritiei fontibus eo vsq; immunis. Eodem pacto rudem amoris excipiendi, deceptam à Veneris filio, Didonem facit Virg. Æn. pri., vbi cum Amorem, paruuli speciem Iuli præferentem vultu, ad Reginam accessisse enarrauerit, subdit:

. . . . Hæc oculis,
hæc pectore toto
Hæret, & interdum gremio
fouet, inscia, Dido,
Insideat quantus miseræ
Deus.

& sic pariter eamdem malis suis gaudentem notat:

Præcipuè infelix, pesti
deuota futuræ
Expleri mentem nequit,
ardescitq; tuendo
Phœnissa, & puero pariter
donisq; mouetur.

GAVDERE MALIS. *Gaudere* pro *gaudebat*, per enalagen, quod est *suaui quadam interiori dulcedine perfundi*; vt alibi sæpè dix. sed paradoxum hìc aderit, si vltra litteram non penetres; nam primo prudentem facit Proserpinam, dum *gaudentem* dicit, non verò nimia effusam lætitia, quod imprudentis, & impudentis est, vt deducitur ex Tull. Tusc. 4, vbi ait: *Cum, ratione, animus mouetur placidè, & constanter tum illud gaudium dicitur: cum inaniter, & effusè exultat, tum illa lætitia gestiens, vel nimia dici potest.* Prudens itaque Proserpina, cuius animus placidè mouetur, sed constanter, & moderatè. At eodem tempore eamdem facit imprudentem, dum, eam *gaudere malis* asseuerat; malum enim obiectum nequaquam gaudij esse potest; nam *Gaudium*, ex communi omnium sensu, *est affectio animi alicuius boni præsentis opinione concepta.* Quomodò igitur *malis gaudeat* Proserpina, & prudens sit? Secundò voluntas naturaliter fertur in bonum, ergò naturaliter appetere contrarium non potest, consequenter nec *gaudere malis*; Voluntas enim, licet sit potentia libera, libertate contradictionis, ita vt possit exercere, vel non exercere actum odij in malum, non tamen est libera, libertate contrarietatis, ita vt possit positiuè amare, vel odisse malum, vt optimè docuit D. Dionis. c. 4. de diu. nom., vbi ait: *Nemo intentione malum operatur.* Quomodò igitur *gaudere malis* Proserpina dicitur? Et eo magis, quod hic agitur de malis in eam ipsam coniurantibus. Sed, licet verissimum sit, quod voluntas non potest absolutè malum appetere, vt malum, hoc est cognitum sub ratione mali formaliter; potest tamen appetere malum, sub ratione boni; si videlicet intellectus, licet actu concipiat aliquid, quod in se realiter malum est, illud tamen, per deceptionem, apprehendat, vt bonum, illudque, sub specie boni, repreſentet appetendum voluntati; nam, cum species decipit, nil mirum si decepta voluntas malum appetat, sub specie boni; & tunc verè dicitur voluntas appetere realiter malum, licet, attenta specie, à qua mouetur, appetat formaliter bonum, hoc est id, quod, licet malum, repræsentatur vt bonum. Gaudet itaque Proserpina illecebris à Venere concinnatis, quæ illi realiter, non malæ tantum, sed pessimæ futuræ erant, ast, secundum præsentis status apparentiam repræsentabantur, vt bona appetibilia. Respicit igitur Electra realitatem, seù realem malorum essentiam, sub specie boni latitantem, atq; ideò, in sensu reali, non in sensu formali, eam dixit gaudere malis. *Malum* autem substantiuè sumptum, vt hic, est quidquid in damnum, ac perniciem illius, cui malum est, vergit.

ET INSTAVRARE DAPES &c. Videtur, hoc loco, Vates tantùm prosequi ordinem rerum gestarum; ita vt, fine manibus tandem hinc indè blanditijs imposito, conuiuium inniat instructum, assidentibusq; Deabus instauratas fuisse dapes, vt, moris fuisse opipare conuiuantium, lib. 2. iam dix. Verùm, reinclusis introspecta, subtilissimum Vatis, hoc loco, intueor artificium, qui, specie ordinis rerum enarrandarum, aptissimè rationem reddit, cur *rudis* dicta fuerit Proserpina; nam rudis profectò malorum, ex Venere procedentium, fuerit, necesse est, quæ instauratis dapibus Venerem enutriuerit; sicuti enim dictum viget: *Sine Cerere, & Baccho friget Venus*, eamq;, ijs destitutam, vis deserit nocendi: sic è contrario certum est, quod *cum Cerere, & Baccho viget Venus*; nam pabulorum vbertas geniture redundantiam, procul dubio, animalibus affatim subministrat; ideoq;, sicuti amara Cypris est esurientibus, inquit Achæus, sic dulcis saturos inficit Venus, vt ex Euripide colligitur, qui ait: *Vale crapulatum Cypris, haud famelicum*. Rudis itaque erat, & rudis gaudebat profectò malis, dum se, per opiparam conuiuij instructionem, Venereis fallacijs se se iam impotentiùs subijciebat. Non nouerat ipsa, Venerem Serpentis hieroglyphico denotari, eo quod prona semper vt Serpens in ventrem sit, vt ait D. Ambros. Epist. in Sabinum; Serpentem verò ieiuni hominis sputo eneruati non solum, sed interimi, vt notat idem Auctor lib. Examer. 6. c. 4.; quod si nouisset, & rudis artium nocendi non fuisset, certè, non solum conuiuia non instaurasset, adstante Venere; sed immò fecisset, quod postremò fecit S. Franciscus de Sales, ad quem labefactandum terrestris quædam Venus ingressa, sputo ab eodem eneruata discessit: sic enim de hoc cecinit Gregor. Bolaius in suo Larario die 28. Ianuarij

Fœmina dum sandem castæ parat oscula fronti,
Vibrat in effrontes, sputa se ab ore genas.
Sputo tacta statim demissa puella recessit.
Quid mirum sputo cesserit? Anguis erat.

Hoc ipsum merita fuisset, vt secum ageretur à Proserpina Venus insidias struens; sed quia rudis erat puella, gaudebat malis, & dapes instaurans, hostiles in se ipsam augebat vires, ac se ipsam aptiùs ignara disponebat in prædam. Quid verò sit *instaurare dapes*, iam vidimus lib. 2. cit. vbi de Inferorum conuiuijs agebamus. *Instaurare* enim est *renouare*: quarè & multiplicitatem notat obsoniorum, & instaurationem mensarum modo ibidem explicato. *Dapes* autem in sacrificijs olim Deorum apponi solitas memorat Liuius lib. 1. Hist. Rom., & propriè sunt magnifici, atque opipari conuiuiorum apparatus. Aptè igitur Dearum mensam *dapibus* instructam notat Vates, vt noueris, diuino more, lectisternia constrata fuisse, atque instaurata conuiuia pleno luxu redundasse.

NECTARE LARGO. Vidimus, loco cit. lib. 2., dum mensæ, & dapes instaurarentur; dum serui primas auferrent, ac secundas ingererent mensas, data temporis intercapedine, in more positum fuisse, vt pocula coronarentur: ideò Vates hic, facta mentione instaurationis, coronatus etiam cyatos innuit, ac propinationes largo nectare affluentes circulari plausu resonasse. Porrò *Nectar*, volunt, nomen esse, compositum, ac deriuatum à particula priuatiua *ne*, & verbo *κτείνω*, quod est occido, eo, quod non eorum, qui moriantur, & occidant, sed solum Deorum immortalium potio sit. Ideò aptè dapibus nectar apponitur, & quidem *largum*, hoc est *large profusum manu*. Duo autem genera largorum omninò sunt, inquit Cic. 2. de offic., quorum alteri prodigi, alteri liberales: ex quo facilè intelligas, nectar illud ad prodigalitatem vsque profusum, copiosum, & superefluens fuisse.

NVNC ARMA &c. Remotis epulis, quibusnam oblectamentis detineretur Proserpina, continuato narrationis ordine recenset.

NVNC INDVITVR. Ethopeia hæc est Iuuenum, ac præcipuè Virginum, mores imitans, in Proserpina: connaturale enim iuuentuti est, vt si quid videant, quod oculis libeat, statim sibi adaptare gestiant, vt nouimus, & experiri, num bellè in adscitijs ornamentis appareant: sic itaque & Cereris filia *nunc induitur &c. Nunc* aduerb. temporis est, quod per figuram repetitionem, initio membrorum sermocinationis iteratum, per diuersam temporis successionem, quam exprimit, diuersas Proserpinæ actiones, animi grata, susceptas, distribuit. *Induere* verò in duplici sensu vsurpatur: nam *Induo* propriè *Vestio* est: translatè pro *Assumo* ponitur: sic Virg. in vtroque sensu verbum adhibuit Æn. 5. cum ait:

Androgei Galeam, clypeique insigne decorum
Induitur &c.

nam Galea ferreum certè capitis indumentum est; ast Clypeum assumimus quidem, sed non induimus.

ARMA, ET HABITVM DIANÆ. *Arma*: hoc est pharetram, & arcum, posito nomine generico pro specifico: hæc enim sunt arma Dianæ, de quibus loquitur, & quæ iam vidimus ab ipsa gestari lib. 2. in descriptione Triuiæ. Per *habitum vestem* intelligit Parrhas. hic. Verùm non placet explicatio huiusmodi: nam qui fieri potuit, vt Diana, quæ adeò tenax Virginalis modestiæ fuisse dicitur, nudari, præsente Venere, pateretur? Certè Auctor noster lib. 2. ostendit, quam difficilis esset illa ad laxandas sonus, nedum soluendas, exuendasque, vestes, dum non vnico contentam cinctu, gemino succinctam describit, ne facile partes detegi possent, quas nulli peruias virginalis modestia custodiret. Neque dicat Parrhas., Dianam sæpè nudam in balneis, cum Virginibus sequacibus ablui solitam; nam aliud est, inter Virgines suas; aliud, præsente Venere Meretriciæ artis inuentrice denudari: illud vtique fieri illæsa potuit modestia; non illud. Dicet fortassis, nomine vestis, non intelligere se *vestem interiorem*, sed *amictum*, seu vestem aliquam superiorem, vulgò *la sopraueste*, qua Diana vteretur. Sed hæc explicatio dissonat à moribus venatricis, quæ, vt expeditior sit, vix vnicam pati vestem posse videtur, vt, de facto, Auctor noster vnicam illi Gortyniam attribuit vestem, gemino succinctam Cingulo, venatricis mores optimè imitatus lib. 2. sed quid igitur, per *habitum*, significatur? *Habitus* interdum pro ipsa habitudine, idest pro ipsa corporis ponitur dispositione, & quidem non solum intrinseca, quæ in humorum temperie consistit, & vulgò dicitur *la complessione*: in quo sensu ait Cic. ad Heren. 4. *Ipse corporis habitus, quem Barbari complexionem vocant*. Sed etiam extrinseca, quæ scilicet consistit in regulatione motuum, gestuum concinnitate, hilaritate vultus, grauitate incessus &c & sic habitum V. G. Regis assumpsisse dicitur, qui in theatris, personam exprimit Regis, Regijque corporis dispositionem imitatur. In hoc itaque sensu, & Auctor noster, habitum Dianæ assumptum à Proserpina, dictitauit; quæ scilicet assumpto Dianæ arcu, & pharetra, incessum, motum, gestum, & cæteras Dianæ corporis extrinsecas formas, per iocum, hilariter imitaretur: quod facillimum illi fuisse, constat ex prænotatis lib. 2., vbi Vates de Proserpina ait:

. . . . Poteratque videri
Pallas si clypeum ferret, si spicula, Phœbe.

ET ATTENTAT ARCVM MOLLIBVS DIGITIS. Aduerb, ordinantis est particula *Et*, vt alibi, nam actionem subsequentem antecedenti copulat ordinatim. *Attentare* est *frequenter tentare*: *tentare* autem est experiri, num aliquid peragere valeamus: *attentat* itaque *arcum*: hoc est sæpiùs experitur, num tendere possit, sæpiùs tendere contendit arcum; instrumentum scilicet illud notissimum, ex quo tela emittuntur, & proprium venatricis Dianæ, vt lib. 2. vidimus, carm. 31. Aptè autem *digitis*, inquit, nam propriè digitorum labor est arcum tendere, atque ex eo sagittas euibrare; Leuæ quippè digitis, arcus curuatura, à pectore arcitenentis, remouenda est; dexteræ verò digitorum est neruum, quo arcus cornua curuentur, ad eiusdem pectus attrahere. *Digitis* igitur contendebat Proserpina arcum tendere; sed *digitis mollibus*; hoc est parùm aptis ad opus perficiendum, ac minùs labori, operique paribus. *Molle* enim dicitur, quod tenerum est, & facile cedit: quarè idem est dicere *mollibus digitis*, ac *digitis cedentibus* resistentiæ illi, quam neruus in trahentes exercebat. Bracciol. de Cruce lib. 3., imbellem Elisam suam, militaribus se se armis initiantem, describens, & obstupescens, quomodò fieri potuerit, vt illis assuesceret, ait:

E bianche, e graue al molle petto, anno;,
Tropp' aspro pelo, ed duro arnese, e forte;
Vi s'auuezz' ella; e non sò dir, se pure
S' intenerisca il ferro, ò'l sen s'induri.

Quid igitur mirum, si etiam Virgo nostra, nunquam antea arcuum exercitio obdurata mollis appareat, atque imparibus labori, digitis attentare quidem potuerit, sed non assequi, nisi imperfectè, quod optauerit. Hoc certè enim consequens ex mollibus deducendum digitis reliquit Vates.

NVNC CRINITA IVBIS &c. Alterum distributionis membrum prosequitur, & quæ Dianam imitari studuerit, in Palladis subindè imitationem describit intentam. De aduerb. *nunc* vide superius dicta. *Crinitus* propriè dicitur,

qui crines habet: sic crinitum, dicunt, natum esse Cæsarem, quia ex vtero matris comam gestauerit. Translate tamen vsurpantur ad significandum quidquid, quomodocumque, comatæ frontis formam imitatur, sic etiam Cometes *crinitus* dicitur, quia radios crinium diffundat in morem. Sic, & hoc loco, *crinita iubis* dicitur Proserpina, non quia iubæ illi pro crinibus essent, sed quia, assumptâ Palladis galeâ, ex cuius cono cristæ, crinium in morem, desluebant in tergum, comatæ stellæ formam induerет crinita. *Iubæ* vero propriè crines sunt ex animalium collo, equorum V. G., ac leonum, dependentes, & quibus vtebatur antiquitas, ad cristas galeis concinnandas, vt clare habetur ex Virg. Æn. 10. vbi Mezentius Lausi filij mortem vlturus, in Æneam irruens occisorem sic describitur.

. . . . . . *Manusq; ambas iaculis onerauit acutis*
Aere caput fulgens, cristâque hirsutus equina.

quem locum desumptum asserunt interpretes ex Homero Iliad. 10., vbi Paridis galea equinam in cristas caudam dicitur erexisse. Verùm irrepsisse videtur contradictio, nam lib. 2. cristata Palladis cassidem terribili Typhonis aspectu descripsit: hic vero iubis cristatam indicat. Anne cassidem mutauit Pallas; an præsto erant cristæ, quas identidem pro libito variaret? Ne carpas, quæso, antequam capias. Anne vnquam vidisti, in ludicris belli simulacris, insignes armis bellatores, Serpentes, Pantherasque, in conum erigentes; sed ita tamen, vt vndantibus vndequaq; plumis ornentur, ijsdemq; circumquaq; pendentibus ipsum bellatoris tergum exornetur? Quidni igitur & Pallas vtrumq; in conum erexisse dicatur, vt copiosioribus horresceret cristis? Non contradictionem itaque, sed eruditionem, morumq; imitationem agnoscas. Felix porrò Proserpina, si ex equinis illis iubis, capiti impositis moderationem animi nouisset addiscere, per equum ipsum expressam, qui, quamuis ferox, concitatusq; tamen ex præscripto curriculi sui, circulo non egreditur: quare eidem, in tali motu, additum fuit lemma, *ferox non transgreditur*; nam sic nec fidæ oblita parentis fuisset; nec Venerem extra claustra esset secuta; nec se ipsam raptui obtulisset.

IMPLET GALEAM. Lib. 2., de Proserpina, vt vidimus, cum sororibus Deabus comparata, inquit:

Nec membris, nec honore minor &c.

itaque & hic, sibi ipsi cohærens, ostendit Proserpinæ caput, & consequenter membra cætera, capiti, cæterisq; eiusdem Palladis æqualia membris fuisse; dum ait, caput illius galeam adamussim Palladis impleuisse; nempe totam galeæ cauitatem. De Galeis autem vide dicta lib. 2. carm. 21.

LAVDANTE MINERVA. Mineruam eamdem cum Pallade esse iam vidimus lib. pri. carm. 229. Sed cur inducit Vates *Mineruam laudantem*, cum Proserpina galeam assumpserit; nec innuit *Laudantem Dianam*, cum venatricis induerit habitum? Porrò, si in vim hieroglyphici assumantur, tam Dianæ, quàm Palladis spolia a Virgine assumpta, æquè infaustum vtrumq; illi fuerat hieroglyphicum: nam venatricis habitum assumens videbatur inscia se ipsam exornare inferni Venatoris in Nuptam: certe enim ex sacris litteris nouimus, Principem tenebrarum venatorem esse, circumeuntem semper, quærentemq;, quos in laqueum conijciat suum; quare exclamabat Regius Psaltes: *Anima nostra, sicut passer, erepta est de laqueo venantium*: præterquam quod Venatoris munus de facto exercebat Pluto, per subterraneos accelerans calles concessam sibi in prædam Proserpinam abripiendam. Iterum galeam capiti imponens, Plutonem pariter imitari videbatur, cuius galeatum caput, apud antiquos, extitisse, iam vidimus. Quare nulli, ob hæc, laudanda certe fuerat virgo; licet aptè eam sic Vates inducat proprijs præludentem nuptijs. Sed facilè respondetur, præfatas Deas non fuisse participes Venereæ proditionis, nec conscias; cum sola Venus conscia fuerit furti, ac doli, vt lib. 2. & primò, consequenter non potuisse, in tam infaustum auspicium proactiones detorquere. Sed laudat Minerua, quia immò bonum ex imposita galea sumpserat omen: primo quidem, quia galea, ad protegendum caput inuenta, totum, in ipso capite, corpus seruare censetur; quare ex illa, cum Epigraphe *Totum seruo* impressam erexit Io. Franciscus Bonomus. Quid igitur, per galeam capiti impositam significari poterat, nisi quod, seruata incolumi rationis sede, ac consequenter ratione ipsa, futurum esset, vt tota seruaretur Proserpina? Dum igitur caput galea premit, præstantissimam illius animæ potentiam, quæ in capite residet, à se defensam iri, profitetur: ideò iure a Minerua, sapientiæ Dea, laudatur, vt prudens, ac nullis vnquam periculis objicienda, si in proposito perseuerasset. Secundo galeas tantum protegit caput, in quantum clausum illud tenet, & occultum: ideo præfigurare potuit, Proserpinam tandiù incolumem futuram, quamdiù, præceptis obstricta Matris, in abscondito se contineret. Cum itaque, hoc hieroglyphico, se ipsam celare videretur, laudatur iure à Minerua, quæ, hæc omnia noscens, eam in proposito confirmare præoptaret. Tertiò Arma Palladis induens gestiebat, se in nouam Mineruæ effigiem, viuumque simulacrum conformare. Laudat itaque Minerua; quia quousque Proserpina Palladium, in se ipsa expressisset, vel potiùs in Palladium se ipsam conformasset, futura, procul dubio, esset incolumis, ac nullo insidiatore violanda: nam & Troia quousque Palladium habuit inuincibilis fuit: quare Palladium ipsum, nempe effigiata Minerua, visum est, cum Epigraphe, *Seruatâ seruabimur ipsâ*. Et profectò, cum Philo Hebr. lib. de Somnijs testetur, sapientiam, quæ vt dix., Minerua est, in abdito semper, non in propatulo, degere solitam, si Proserpina Mineruam induisset, in abdito residens, Raptoris manum effugisset. Ideò laudatur meritò, & quidem *laudante Minerua*: laudis enim gloria eo magis extollitur, quo magis laudandus est ille ipse, qui laudat; laudari enim a laudato viro summum gloriæ est. Quid verò a Minerua, Deâ vtiq; sapientiæ laudari? Vides quanta emphasi poetica hæc sententia extollatur. Sed cur non laudauerit & Dianæ, cum habitu gestientem suo Proserpinam intueretur? Nonne optimum fuit habitum Virginis assumere, quæ syluis semper abdita, ab omni prorsùs hominum aspectu, ac dum commercio abhorreret? Obserua, hic, quam exactus morum imitator sit Claud. Vbi maior, cessat minor. Ideò, adstante sapientiæ Deâ, incongruum fuisset, si Diana laudes eas deferre vsurpasset sibi, quæ à solo sapiente, dignum est, vt procedant. Idcircò silet Diana, & iudicium Mineruæ relinquit ferendum, num actio illa Proserpinæ laudandam nec ne conseretur. Sed cur Minerua ipsa non laudat? Nonne, Dianæ imitatricem laudare negligens, cum subinde imitatricem sui laudauerit, poterat, tamquam Dianæ inuidens, in Inuidiam adduci? Sapientia, quod optimum est, sequitur semper; neque abeo, ob cuiusquam offensionem, declinat. Minerua igitur, quæ oculo sapientiæ suæ, vnico intuitu, omnia videt, scrutatur, & trutinat, non inducitur ad laudandam Proserpinam, eo quod venatricis Virginis habitum induisset, quia nouerat, habitum illum solitam fuisse & Venerem mentiri; ad quod respiciens postea Virg. Aen. 1. eam filio Aeneæ adstantem descripsit.

Virginis os, habitumque gerens, & Virginis arma &c.
Namque humeris de more habilem suspenderat arcum
Venatrix &c.

Ideò igitur non laudat actionem illam Proserpinæ, Dianam imitantis, quia, licet in se optima esset, tamen non videbatur omninò à subdola, & simulante Venere, vt voluisset, aliena. Vmbram mali sæpè, ac semper effugere: nedum malum ipsum prudentes debent, & auersari: quod tunc Proserpina non præstabat; nam venatricis habitum gerens, incertum reddebatur, num verè Dianæ inhæreret venatrici, an Venerem venatricis ora mentientem sequeretur; ideò non laudanda, cum de postrema imitatione suspecta esse potuerit. Galeam verò assumit, laudante Minerua, ob iam datas rationes. *Laudare* autem idem est ac encomijs, ac plaudentibus prosequi vocibus.

ET LABORAT GESTARE CLYPEVM INGENTEM. Non sufficit galeam sumpsisse, vt Palladem referat Virgo; quare & Clypeo brachium inserit, & laborat &c. *Laborare* est cum labore, & conatu aliquid agere. Quæ igitur mollibus digitis attentauerat arcum; nil mirum, si malè firmo etiam lacerto, Palladis clypeum sustineret, & non nisi conatu, ac labore adhibito illum vix potuerit *gestare*, hoc est *gerere*, & *circumferre*; Verbum vtique notissimæ significationis. Ast dum armatam, ac sub armorum pondere nutantem intueor Proserpinam, mihi videor videre Erminiam apud Tassum Can. 6. Hierosl. lib., Clorindæ armis onustam, ac labore consimili fatigatam, quam sic egregiè descripsit ille:

Co'l durissimo acciar preme, & offende
Il delicato collo, e l'aurea chioma;
E la tenera man lo scudo prende,
Pur troppo graue, insopportabil soma &c.
O con quanta fatica ella sostiene
L'inegual peso, e moue lenti i passi &c.

Porrò scutum majus, vt alibi vidimus, Clypeus nominatur

tur à verbo *Clepere*, quod est ab ictibus furari; seù à *περὶ καλύπτειν*, hoc est à celando, quia totum celet corpus &c. alias verò nominis deriuationes si cupias vide fusè dicta lib. 2, carm. 224., peculiaria verò si quæras de ipso Palladis Clypeo, ac de inserta Gorgone &c. videas eodem lib. 2. carm. 56. Eum oualis figuræ fuisse autumant complures: sed nec desunt, qui asserant orbicularem fuisse. Certè vtriusq; figuræ Clypeis, iuxta diuersitatem opinionum, antiquitùs diuersis in locis, diuersæ Palladis statuæ decorabantur. Clypeum Palladi à Troianis aptatum orbicularem fuisse, ad instar Argolici Clypei testatur Æn. 2. Virg., vbi sub ipsius *orbe* latitasse, ait Serpentes Laocoontis:

Sub pedibusq; Deæ, clypeiq; sub orbe teguntur.

Hieroglyphicum autem rotundum Palladis clypeum plerique arbitrantur, quod orbem indicare videatur, qui sub clypei specie regatur à Sapientia; ideò Martianus de Pallade ait:

Hinc sibi dat clypeum Sapientia, quod regat orbem.

Hinc habes, cur huiusmodi clypeum *ingentem* dixerit auctor. Plus certè est *ingens*, quàm *magnus*, vt notant verborum interpretes; dicunt enim, nomen *ingens* eam importare magnitudinem, quæ propiùs ferè ad immensitatem accedat; quo posito, hyperbolicum esse hoc nomen non dubitauerim; nam, quantumuis maximum fuerit scutum illud, adhùc tamen certa, procul dubio, mensura limitabitur, figuram habeat circularem, nec vlla dari possit figura infinita, ex eo, quod implicet infinitum terminatum, vt nos latè in Phys. docebamus: quarè, fuerit vtcunq; maximum, tantum semper ab immenso distabit, quantum distat finitum ab infinito. Sed, vt sciamus, in quantam se extenderit magnitudinem iste Palladis clypeus, memineris, fuisse eum instar argolici, vt dix., clypei conformatum; argolicum verò clypeum immensæ propemodum vastitatis fuisse, notat Virg. Æn. 3., qui effossum Cyclopis oculum, cum Argolico comparans clypeo, vt meliùs adaugeret vastitatem, Argolicum subinde Clypeum cum vastitate Phebeæ lampadis confert: *Argolici Clypei, aut Phœbeæ lampadis instar.* clariùs autem Æn. 2., de Clypeo Palladis expressè loquens, immensam eiusdem indicat vastitatem ex immensitate draconum, sub illius Orbe latitantium. Audi primò quam vastos descripserit angues:

(Horresco referens) immensis orbibus angues
Incumbunt Pelago, pariterq; ad littora tendunt;
Pectora, quorum inter fluctus arrecta, iubæq;
Sanguineæ exsuperant vndas: pars cætera Pontum
Pone legit, sinuatq; immensa volumine terga.

Iam audi, quomodo, Laocoonte, cum filijs, perempto, Clypeo Palladis tegantur.

At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt, sæuæq; petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibusq; Deæ, clypeiq; sub orbe teguntur.

Si itaque vterq; singillatim anguis immensus erat, dum ambo sub eodem clypeo latitant, quantam ille habuisse immensitatem dicendus est? Nil itaque mirum, si laboret Proserpina gestare ingentem clypeum. Fœlix tamen laborat, quæ, Minerua laudante, laborat: & iure à Minerua laudatur, quia sapientiæ virtute, non nisi per laborem, induimur; vt enim ait lib. 4. Strom. Clemens Alexandrinus, labor est ante virtutem; atq; adeò virtuti initiatur virgo, dum laborat, se Palladi, hoc est sapientiæ, conformare. Insuper Clypeus ipse symbolum virtutis est, quæ cum semper in arduis sit, laborandum certè illi, qui huiusmodi Clypeum gestare gestiat. Virtus porrò ipsa Clypeus ille est, cui Gregor. Brunel. lemma illud inscripsit *Vnus omnia contra*: atq; in cuius laudem Italicè decantans Atcionius Abbas hæc scripsit:

Dentro dentro noi stessi arte è ferra
Ond' all' huom vengon dati
Contro à le stelle adamantini arnesi.
S'à i cor verità fù scudo; i cori illesi
Resteran, benche i Fati
Schieriino contra loro ogn' astro in guerra,

quod tandem coincidit cum communi effato *Sapiens dominabitur astris.* Dum itaque Proserpinam, scutum gestare laborantem laudat, frustra contra eam armari Fatum insinuat, si virtutis, ac sapientiæ clypeo muniatur. Sed hæc, obiter dicta, tibi tantùm insinuent sapientiam Vatis, qui, simplici verborum inuolucro, tot sapientiæ axiomata nouerit amplexari.

PRIMA VENVS &c. Ad Venerem, dolos iterum suos repetentem, occultosq; tendentem laqueos, narrationem rursùs suam seducit Electra, ostendens, quam vafrè, quam subdolè, quam sedulò se se in animum Proserpinæ insinuauerit, vt pedem è claustris efferendum, nullo negotio, suaderet. *Prima*; hoc est, cæteris serta iam, & quæ ad optimam vitæ institutionem facerent, agitantibus, quasi rerum, à se ipsa iam nimis disertepantium, pertæsa Venus, auctricem se facit de Ætnæis delicijs differendi. Iure Veneris simulacrum insidens Arieti, petulantiæ scilicet prototypo, confictum est apud Eleos; nam, & hic, petulantis profectò fuit, ludicra, & mollia serijs immiscere, ac, dum sociæ Deæ Solonis, de Virginibus tuendis, salutiferas leges anticipata expromerent præuentione, Epycureorum mentionem opinionum ingerere non solùm, sed se ad eas sectandas Principem exhibere. Hanc itaque petulantiam notat Vates, dum ait *Prima Venus*; quæ scilicet, memor agendorum, non vlteriùs pati poterat, vt præceptis, desiderio suo obuersantibus, detineretur, impudenter à serijs sermonem reuocat ad delicias, vt, quæ à Ioue acceperat, iam citiùs exequeretur, & læta hæc ingerit, vt ad luctum deducat. Sed quid mirum? Venus mater amoris est; & vicini quam maximè Amori sunt voluptatis affectus, & lætitiæ; ideò Venus, licet Virginibus venerit associata, vt & se iam pudicā ostenderet, non potest quin ad læta digrediatur, vt Amori indulgeat; nam quo semel est imbuta recens, seruabit odorem testa diù. Exitium moliebatur; ideò salutares interpellat sermones, nocentesq; immiscet, vt corrumpant bonos mores colloquia sua.

AFFATV MALIGNO. *Afflatu*: legit in hunc locum Heinsius ex manuscriptis à se, vt ipse testatur visis: *Afflatum* autem pro *instinctu* positum asseuerat, Et profectò, cum Venus ab antiquis lætitiarum, deliciarumq;, ac voluptatum Dea haberetur, nil mirum si *instinctu naturæ*, seù, quod idem est, naturā ipsā suā stimulante deliciarum inijciat mentionem; & *instinctu*; idest suggestione (nam vtrumq; significat nomen *instinctus*) alios ad delicias allicere conetur: qui tamen *instinctus* malignus dicitur, eo quod terrestres, ac præcipuè ad Venerem spectantes, deliciæ mortiferum semper, melle suo absconditum propinet venenum. Vt fatear, accepto pro suggestione *afflatu*, non possum quin Heinsio, ita legenti adhæream. Sed non omninò vulgatam arbitror improbandam; nam certè affatus suggerit, & locutio est suggestiua, ad alium habita, præsertim spectatis hic spectandis, vbi de Deabus colloquentibus sermo est. Quare, in sensu vulgatæ, idem erit dicere: *affatu maligno*, ac dicere: *sermone suggestiuo*, iniecto fraudolentèr, ac subdolè: *malignus* enim est quasi *consuetudine maleuolus*, vt Nonnius interpretatur: certè autem Veneris sermo non potest quin Virginibus semper maleuolus, & malum intentans sit: ideò *malignus*, quasi *maligenus*, hoc est malum gignens.

INGERIT CAMPOS &c. *Ingerere* est *inferre*: &, quia, dum, inter aliorum sermones, alius ab altero infertur sermo, videtur quasi inter eos intrudi, ideò *ingero* pro intrudit vsurpatur h. e, seù pro *in medium profert*, sed quadam velutì violentiā adhibitā, qua petulanter id factum ostendatur; hanc enim vim habet verbum *ingero*. Odiosè itaque Electra, vt hanc Veneris carpat impudentiam *ingessisse*, dicit, *campos*; idest *de campos mentionem*. Vulgò *introdusse discorso de campi*; nam certè campos ipsos non protulit in medium: sed, quia voces supponuntur loco rerum, ideò, qui vocem alicuius rei significatiuam profert, rem ipsam dicitur in medium proferre. Sed nota hic Vatis artificium. Venus, primo ad Proserpinam ingressu, de dura conquerens matre, tædium illius ferrei, quo detinebatur, carceris ingerere studuit; atq; exercendæ libertatis amorem conciliare: Iam, vt opposita iuxta se posita magis elucescant, recessui, quem Proserpinæ indignum deprædicauerat, camporum latitudinem, libertatemque opponit; nam *campus* amplum est terræ spatium, *campus* à capiendo dictum, quia multa capiat: & quidem cum sermo hic sic de campis Ætnæis in propatulò positis, vt innuit Iupiter lib. pri. carm. 225., certè recessui obserato, priuationi scilicet libertatis libertatem opponit; eamq; patulis arripiendam suggerit in campis, verùm tacitè insinuans esse effatum illud, apud Italos, vulgatum: *Meglio egl'è l'essere angel di bosco, che di gabbia*: vt scilicet paulatim impellat incautæ voluntatem ad expetendum, quod vetitum à matre fuerat.

ÆTNÆAQ; RVRA. *Aennæa* non *Ætnæa* legit Heinsius, iuxta antiquorum morem, qui *Æenam* non *Ætnam* dicebant Siciliæ montem, de quo lib. pri. carm. 552. Verùm cum iam visus inualuerit, vt *Ætna*, non *Æena* legatur, non video cur de-

deriuati eius de nominis lectio sit immutanda. Quænam autem, & qualia sint Ætnæa rura, vide dicta lib. 2. carm. 71. Hic tantùm iterùm nota Vatis artificium, qui Veneris subdolas omninò artes imitetur egregie. In superioribus, suadere studuerat subtilissime Venus, seù potiùs suadens videri voluerat, vt, neglecto à Proserpina, Matris imperio, carcerem illud ferreum desereret, & Patrium reuerteretur in Cælum: non quod ipsa vere optaret, incautam ad Cælum reducere, quam potiùs inferis tradendam disponere satagebat: sed proposuit astutè id, quod, nullo modo, sine Matris consortio, peragendum facile videri potuit, licet bonum; ad hoc, vt subinde, quod minus videretur, proponens, licet de facto periculosius esset, faciliùs audiretur. Nam talis erat Veneris sensus: Ad Cælum redeamus: sed, si Cælum sine Matre arripere nolis, hocq; iustum tibi videtur, non renuo. Ast saltem apertis fruamur campis, saltem vicinis oblectemur viridarijs, floribus coronemur: Si stellas Poli pedibus calcare, in obsequium Matris, differimus; Stellas saltem soli, flores scilicet non despiciamus; & coronemus nos rosis, antequam marcescant: nec conqueri potest Mater, si leuibus hisce indulgeas; nam, quantumuis austeræ sint leges, delicto nequaquam imputant actionem, vbi paruitas materiæ excuset à delicto. Vide quam subtiliter arguat implicite subdola Veneris oratio; & quot, vno verbo, eruditissimus Vates amplectatur. Ad Ætnæa rura sermo Veneris allicientis conuertitur: sed nota, quod floribus detineatur, à monte autem abstineat: in quo etiam ars est, & quidem astuta; nam Ætnæ mons, in superiori parte, niuibus, flammisq; horrens finem vndequaq; floribus, circumquaq; luxuriantibus, imponit: *tertur nullo culiore carmen*; sicq; clarè indicat, luxuriantes delicias infelici, ac tormentoso tandem exitu terminari. Quod in causa fuit, vt Aresius, Ætnam in symbolum erigens damnati, lemmate ditauerit *æstu, & gelu*: iuxta illud Iob 24. vbi de damnato loquens ait: *Ad nimium calorem transeat ab aquis niuium*. Ideò Venus callidè rura memorat; montis verò apicem reticet, ne horrore montis retraheret, quam florũ suauitate attraheret.

CALLIDA INGEMINAT FLORES VICINOS. *Callidus* idem est, ac *astutus, vafer, versipellis, simulandi, ac dissimulandi arte omninò callens*: atq; vt notat Cic., *callidus* dicitur, cuius animus vsu huiusmodi artium, sicut manus opere concalluit: optimè autem Veneri quadrat, quæ, ex natura sua, semper huiusmodi exerceat artes, atq; adeò iam callum obduxerit animo; & hic præsertim, vbi & simulandi, & dissimulandi peritissima apparet, vt ex infra dicendis in aperto erit. Hæc itaque *Ingeminat flores*: idest florum mentionem sæpiùs repetit, & inculcat. Sed ad quid iterata illa mentionis replicatio? *Identidem memorat*, inquit Parrhas. *vt desiderium refouat*. Optimè quidem. Sed quid habeat hæc frequens commemoratio cum desiderio vtiq; refricando? Non vlteriùs protenditur Parrhas.; & tamen, cum non spernendam contineat locus iste eruditionem, non fuerat omninò negligendus. Attingit itaque hic Vates sententiam illam, quam postea secutus est, ac mirificè illustrauit Eminentissimus de Lugo, in lib. de Anima, & de Incarn. disp. 6. sec. 7., & quam nos de scientia habituali agentes, in Logica nostra, vt indubitatam asserimus, explicantes. Docet hæc sententia nullum in voluntate dari habitum, qui eamdem voluntatem facilem reddat, ac per modum ponderis inclinet, & attrahat ad actus suos eliciendos. Sed totam voluntatis facilitatem, totam vim propensionis eiusdem, ex speciebus intellectualibus roboratis, confirmatis, ac radicatis prouenire: quod sic explicatur. Certum est, quod voluntas nunquam feratur in incognitum; quare per præuiam semper cognitionem constituitur voluntas potens amare aliquod obiectum, repræsentatum à tali cognitione, vt bonum, si tamen aliundè non impediatur: ex quo fit, vt voluntas, quæ naturaliter fertur in bonum, si illud à cognitione proponatur, & illi repræsentetur, licet sit potentia libera, & possit, ne illud propendeat resistere, futurum tamen, vt non resiliat, nisi vel supernaturaliter iuuetur, vel aliquo impedimento distrahatur. Quo posito, certum pariter est, quod voluntas, quæ, per cognitionem boni in intellectu existentem, constituitur potens amare, atq; ad amandum attrahitur, eo magis futurum, vt attrahatur, quo magis illud bonum ab intellectu repræsentabitur: tunc autem certè magis dicitur repræsentari bonitas obiecti, cum, per clariorem, & clariorem cognitionem eadem inuariata numero bonitas obiecti dilucidiùs apparet: Cum autem omnis cognitio, per species, fiat, quæ sunt quasi lumen intellectus, quo ipse obiectum percipiat, quo magis species huiusmodi intenduntur, certè intenditur lumen ipsum intellectuale; sicq; clariùs, ac clarius semper idem obiectum repræsentabitur, quo magis species ipsæ multiplicantur, & ingeruntur, ita vt in vnam speciei intentionem coalescant, viuaciorem semper, quo maius accipit lumen; ideoq; & validiùs, & faciliùs attrahetur voluntas, nisi impediatur, vt diximus. Præcipua autem impedimenta, à quibus distrahi potest voluntas, certè sunt cognitiones oppositæ; sicuti enim voluntas, per cognitionem bonitatis attrahitur, sic, per cognitionem oppositam malitiæ, ab eodem obiecto retrahitur. Necesse est itaque, ad superandum huiusmodi impedimentum, vt cognitio bonitatis, v. g., per iteratas species impressas, tantum luminis acquirat, vt oppositum lumen valeat infuscare; nam tunc vbi maius cessat minus; & sic voluntas à maiori lumine ducitur; perinde ac si minus non adesset: necesse etiam est, vt cognitio bonitatis, per datam intensionem tantum ponderis acquirat, vt cognitioni oppositæ præualeat; & tunc voluntas in obiectum propendet, viuaciori hac expressum cognitione, cuius viuacitas subinde, quo magis crescit, magis ponderat, & attrahit, ac sic voluntas faciliùs semper, & faciliùs propendet. His positis. Nouerat profecto Venus, voluntatem, quæ potentia libera est, naturaliter etiam in amorem ferri libertatis: nouerat Virginis voluntatem, ætate florescente, in flores adamandos, naturâ sua, procliuem: sed nouerat etiam, Proserpinæ voluntatem, Genitricis suæ monitis præmunitam, impediri, ne ab amore aut libertatis, aut florum retraheretur à proposito non efferendi ex claustris pedem, vt iam dixerat Electra:

> . . . . *Nec limina Virgo*
> *Linquere, nec virides audebat visere saltus*
> *Præceptis obstricta tuis.*

Nouerat impedimentum consistere in eo, quod intellectus Proserpinæ, per iteratas ad præcepta Matris reflexiones, eiusdem voluntati repræsentabat vt bonum, pedem domi detinere, vt malum verò flores in aperto sectari, & viuidè adeò hæc repræsentabat, vt species, bonitatem colligendi flores ex agro repræsentans, ad frigidam cerebri partem reiecta euanuisset ferè, vel saltem nullum attrahendi iam munus posset exercere. Auferendum erat huiusmodi impedimentum; nec auferri poterat, nisi ingestâ intensione specierum de bonitate florum colligendorum, quæ adeò excresceret, vt contrarias species suffocaret: ideò ingeminat flores, vt per frequentatam horum repetitionem species in intellectu Proserpinæ multiplicentur, radicentur, ac roborentur adeò, vt voluntatem attrahant ad intentum, eneruatis speciebus, in oppositum inclinantibus. *Gutta cauat lapidem non bis, sed sæpè cadendo*. Obduratam præceptis maternis Proserpinam non tam facile nouerat assensuram: ideò guttatim illabitur, sed replicatis frequentat guttis, vt tandem frangat. Ex vicinitate autem deliciarum, validissimum eruibrat argumentum Venus, vt suadeat: nam, vt aptissimè ait Carduccius apud Picinellum

> *Quo propiora vides, cor magè læta sinit.*

quod in causa fuit, vt Impresiæ canis leporem insectantis, & iam iam à tergo imminentis, additum fuerit lemma. *Quo propior ardentior*: atq; extinctæ faci propè Vodonis fontem admotæ inscriptum fuerit *Ad mota accenditur*. Videatur vtcumque extinctus deliciarum appetitus; si tamen præsentium fomite attigeris, exardescet magis: atque ideò ad hoc exprimendum ingeniosus quidam igni cineribus consopito, inscripsit: *Si sulphure tangar*, alludens ad ea, quæ de temed. Amoris lib. 2. ait Ouid.

> *Vt penè extinctum cinerem si sulphure tangas,*
> *Viuet, & ex minimo maximus ignis erit.*
> *Sic nisi vitaris quidquid renouabit amorem,*
> *Flamma recrudescet, quæ modò nulla fuit.*

La commodità fà l' huomo ladro, inquiunt communiter Itali: ideò & Venus opportunitatem in proximo ostendens, vehementissimum Proserpinæ subijcit incitamentum, vt ad prædandam exeat Floram, Præda ipsa Raptoris extitura.

ET QVÆRIT &c. Quærere, hoc loco, idem est, ac *sciscitando interrogare*, vt patet ex statim additis *velut ignorans*; nam qui aliquid nesciat *quærit* eos, scilicet interrogans, à quibus valeat erudiri. Nota continuatum Veneris artificium; quæ, vt species, quas ipsa ingesserat, identidem memorans flores &c. Validiùs conualescerent, de ijsdem interrogat, vt necessitatem imponat Proserpinæ, se se in descriptionem Ætnei ruris effundendi, vt Venerem deceat insciam: cum enim nil sit in ore, quod priùs non fuerit in mente; certè, ad hoc vt Proserpina delicias illas explicaret, refricandæ illi, excitandæque erant illarum species,

quæ

quæ per nouas, ac nouas, iuxta seriem conceptæ descriptionis peragendæ, intensionem acciperent, & roborarentur, ac viuacissimæ fierent; ex ijsque voluptas oriretur, quæ, animum fascinans, in ea, quæ minimè decuisset, impelleret. Noui, inquit Cyrillus Alexand. Hom. 19, noui voluptatem fascinantem animum, eumque, licet probitate ornatum, ad ea, quæ minimè decent, facile impellentem. Ideò hac arte vtitur Venus, & ad excitandam voluptatem impellentem, & ad intensionem speciebus attrahentibus ingerendam, certa ex ijs efficiendum, vt tandem voluntas infallibiliter propendeat, & prolabatur.

VELVT INSCIA. En artem illam simulandi, & dissimulandi, cuius peritissimam, in superioribus, Venerem innuimus; nam quod vaferrimæ erat astutiæ, effectum simulat esse curiositatis, dum quærit, &, *velut inscia* quærit. Simulat, se velle erudiri, & alias satagit in errorem inducere: dissimulat scientiam, quam haberet, vt alterius inscitiæ tricas nectat: dissimulat suasionem, quam inducere, studebat; & simulat, sibi suaderi non posse, quod verum iam esse, sciret. *Velut* aduerb. assimilatiuus est: quod autem alteri simile dicitur, certè non est idem cum illo; nam inter distincta semper similitudo intercedit: quod adnotare volui, vt noscas, quam aptè versutiam, hic, Veneris perstringat Electra, dum *non insciam* notat; sed se *insciam* effingentem, vt illudat. *Inscius* enim dicitur, qui rem aliquam nesciat; at quomodo nesciret, quæ nam, & qualia amœna essent rura, Venus, vxor scilicet illius Vulcani, quem Ætnæis fornacibus sæpè vidimus insudantem? Quomodo florea rura nesciret Venus, quæ non nisi stratis recubet in floribus, vt docet aperte Phylostratus, apud Pier. lib. Hierogl. 54.? An quæ Floram ipsam sub vexillis habuit suis, sedes, ignoraret Floræ? Hæc tamen, Proserpinæ simplicitati se *insciam* vendidat! Vide, quam emphaticè illud extollatur *quærit, velut inscia*.

MERITVM LOCI: Idest qualitates insignes, quibus mereatur, vt fama ad eius laudes celebrandas sonoris adeò insonet tubis. *Gratiam loci*, vno verbo, exponit Parrhas. dignitatem, virtutem, gloriam, interpretatur Barth.

NEC CREDIT &c. Quærenti Deæ respondendum profectò fuerat a Proserpina; nam, qui sedes suas aliquo sitinas habet in loco, præsupponitur eruditissimus in eiusdem loci proprietatibus; & eius semper est hospitibus suis notitiam eorum tradere, quæ nescierint. Responsum itaq; procul dubio Proserpina exornauit, ne suo iam muneri deesset. Ast, ne cogeretur iterum Vates inserere hic Ætnæi ruris descriptionem, quam lib. 1., & 2. iam habuerat, omissa responsionis narratione, quam, iuxta alibi dicta processisse, supponit, Electram accelerantem inducit, contentam scilicet innuisse, non neglectam ab Alumna responsionem: dum subdit, Venerem protestatam fuisse, nullam, apud se, fidem facere, quæ de Ætnæis prærogatiuis narrarentur. *Nec credit &c.* cui enim crederet, aut non crederet, ni Proserpinam audisset, cui se non credere simularet? Coniunctione itaque vtitur disiunctiua *Nec*, quæ idem sonat, ac *Et non*, vt dum continuatos Veneris astus suppositæ coniungit responsioni, aduersantem, eodem tempore, Veneris astutiam a simplicitate Proserpinæ sciungat. *Nec credit*: non quia non crederet; sed quia non credere se simulat, vt asserenti necessitatem iniiciat, vel saltem vehementissimos subdat stimulos, quibus impellatur ad experientiã sensuum, quod veridicè dixerat, confirmandum; atque adeò ad imitandam Venerem, vt secum pergat, suisquemet oculis credat, quæ veridicæ asserentis linguæ non crederet; nam propriè, quæ audimus, credere, vel non credere, dicimur, cum fides sit ex auditu: quæ autem videmus, *scire* dicimur, non *credere*; nisi per catachresim loquendo.

QVOD BRVMA INNOXIA &c. Hoc præcipuè ex responsione habuisse ostendit, quod fidem, apud ipsam non inuenisse protestaretur, nempe, *quod Bruma &c. Quod*, iuxta Donati sententiam, idem sonat, ac *vt*: hic verò cum iungatur cum verbo credit; ita vt propositionem de possibili modalem efficiat: sensus est, vt arbitror, *nec credit possibile esse vt Bruma &c. Brumam* autem pro rigidissima aeris temperie poni solitam vid. lib. pri. carm. 263. Hic tamen positam arbitror pro brumali illo rigore, quem, Ætnæum stipantes vndique culmen, niues in subiecta effunderent arua, seù effundere debuisse videbatur. De Epiteto *Innoxia* vide dicta lib. pri. carm. 169.

SERVET ROSAS. *Seruare* est non solum incolumem, intactamq; relinquere: sed etiam incolumitati alicuius, adhibito seruitutis obsequio, consulere, quod inter prodigia iure enumerandum videtur, si eueniat inter naturalia agentia, naturaliter ad inuicem, vt hic repugnantia. Ex quo videas, quam vafrè Venus, se non credere fingat, quasi dicta sit ab ipsa rerum enarratarum incompossibilitate; omnis enim contraria rosis bruma, quæ vigorosissima quæq; germina corrumpit sæpiùs, nedum delicatissimam inter flores rosam. Porrò de rosis vide luculenter dicta lib. 2. carm. 92. Placet hic tantum aliquid, de rosarum imbecillitate, ac fragili natura subtexere, vt noscas, quam aptè, licet rosa, hic, pro floribus ponatur omnibus, rosa tamen potiùs, quam flos alius, à Venere nominatim citetur in medium. Delicatæ adeò, ac citò transeuntis naturæ rosa est, vt *Nascendo senescat*: quod illi inscripsit Bargalius: *Et vix orta fugiat*: quod illi inscripsit Ferrus; vterq; in Impresijs. Immò tàm longe à perenni duratione, etiam nullis appetita contrarijs, rosa est, vt se ipsam perimat spirituum odoratorum copiam, effundens nimiam: quarè de ea inquit Plutarcus: *Ingenti odoris redundantia deficit*. Verùm, si fluxam Rosæ naturam exactius delineatam exquiras, consule Ausonium Idil. 14. & hæc, apud ipsum, reperies,

Hæc, modo quæ toto rutilauerat igne comarum,
Pallida collapsis deseritur folijs.
Mirabar celerem, fugitiua ætate, rapinam,
Et, dum nascuntur, consenuisse rosas.
Tot species, tantosq; ortus, variosq; nouatus
Vna dies aperit; conficit vna dies.
Quam longa vna dies, ætas tam longa rosarum,
Quas pubescentes iuncta senecta premit.
Collige, virgo, rosas, dum flos nouus, & noua pubes;
Et memor esto æuum sic properare tuum.

Cum itaque fluxæ adeò, naturâ sua, sint rosæ, quis crediderit, in Ætnæis hortis viguisse adeò, vt brumas inter conseruarentur illæsæ? Optime igitur Venus rosæ potiùs meminit, quam alterius floris, cum ipsa cæteris omnibus delicatior sit; vt scilicet ostenderet efficaciùs, se, non sine fundamento, fidem enarratis denegasse. Non tamen absurdum adeò censuit, rosas, inuitis etiam brumis, efflorescere Aloysius Tatius Canon. Lateran., qui efflorescentium Plantario rosarum inscripsit; *Ver, integer annus*. Immò in comperto est, non solum in Ætnæis hortis, sed in Ægypto etiam, rosas toto anni tempore floruisse; ac demum Romæ, & nostris etiam hisce regionibus, nonne & hyberno tempore habentur rosæ? Sed forsitan tunc temporis, non exacta adeò reperta fuerat, vt nunc, excolendarum ratio rosarum: ideò, non sine fundamento Venus, se insciam fingens, videri potuit incredula, & fidem asserentibus iure denegare.

QVOD GELIDI MENSES &c. Ex supposito quod Ætnæi flores brumas inter, vt supra conseruari possent, sequebatur ex necesse, vt etiam hyemali tempore possent inuitis efflorescere brumis; ac consequenter, vt perpetuo vere ditarentur Aetnæ conualles, vt alibi dictum, & hic supponitur ex responsione Proserpinæ confirmatum. Quare Venus id ipsum assumit in ansam fidei denegandæ; & sic arguit: Si bruma innoxia seruet flores, certè etiam hyemali tempore efflorescent: Sed hyeme produci flores incredibile est, ergo & quod brumâ seruentur &c. Quasi diceret, se & consequens credituram, si antecedens vidisset; vt sic Proserpinam inducat ad visionem exhibendam. Ideò *nec credit quod gelidi menses &c.* De particula *quod* vide dicta mox supra. *Mensis* verò est pars anni duodecima, iuxta statutam Anni reformationem non solum, sed etiam ex Homeri sententia, qui dixerit, Æolum (& per *Æolum* ipsum intelligebant annum, seù anni tempestatem antiqui, vt notat Pier. lib. hierogl. 14.) duodecim filios habuisse; mares sex, totidem fœminas. Quem locum Homeri interpretatus, ait Phurnutus: *Menses ij sunt; quorum, qui fecundè fruges omnium vsui reponunt, fœminæ dicantur; qui verò steriles sunt, mares habeantur.* Ex veterum religione, certè testatur Pier. cit., menses singulos, ita Dijs singulis adscriptos, vt Ianuario Iuno præficeretur, Februario Neptunus, Martio Minerua, Aprili Venus, Maio Apollo, Iunio Mercurius, Iulio Iupiter, Augusto Ceres, Septembri Vulcanus, Octobri Mars, Nouembri Diana, Vesta Decembri. *Menses* itaque, à metiendo dicti, partes sunt, annum commensurantes: & *menses gelidi* hyemales sunt, inter mares Æoli filios à Phurnuto enumerati, consequenter steriles, & infœcundi. Ideò nil mirum, si pro impossibili Venus autumat, & credendum negat, nasci rosas mensibus gelidis, hoc est gelu torpentibus, rigentibusque; Glacies enim non solum germina quæcumque adurit, & gramina; sed etiam terram adeò constringit,

stringit, vt in fœtus erumpere nequaquam possit: Quarè incredibile prorsùs videbatur, quod florea æneis in campis gemmina succrescerent arcano defensa gelu. Ideò *nec credit quod mensis gelidis*

RVBEANT ALIENO GRAMINE. *Rubère* est *Ruborem induere*. Ponit autem hic Vates continens pro contento, nempe tale tempus pro agris, in tali temporis rigiditate constitutis. Bene autem *Rubeant*, inquit, cum sermo de rosis producendis sit, quibus coronatus, ager producens certe rubeat, necesse est: sic Virg. Georg. 2.

Sanguineis ebulo rubens autaria Bacchis.

Hic tamen consequens ponitur pro antecedenti, nempè *Rubere* pro *eas producere flores, quibus rubescundus ager appareat*. Quo etiam in sensu Virg. Georg. 4. tempus notans, quo apes ex perempto nascantur vitulo, sic habet:

Ante, nouis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quàm tignis nidum suspendat Hirundo &c.

quod idem est, ac dicere *antequam vere nouo* erumpant in floriferos fœtus prata ipsa, & flores producant. Sed quid sibi velit: *Alieno gramine?* Nulli licet falcem mittere in messem alienam; quod præcipuè locum habere videtur in rebus naturalibus, & naturaliter operantibus: nam, cum opus naturæ sit opus perfectissimæ intelligentiæ; totaq; Naturæ perfectio in inuiolabili ordinatione consistat, absurdum nimis videretur, si natura ipsa in suasmet ordinationes pugnaret, & consuetum operandi vsum peruerteret. Inuertere autem esset naturæ ordinem, si in hyemem ea, quæ æstatis, aut veris, sunt propria, transferantur. Ex hoc itaque inconuenienti argumentum desumit Venus ad ostendendum, abs re non esse, si non credat &c. Ideò *nec credit*, inquit, *quod gelidi menses rubeant alieno gramine*. Alienum enim dicitur, quod aliorum est, non nostrum; sed ab alijs desumptum, atque iniuste vsurpatum, nos in vsum proprium conuertimus: Sic rosam, quæ Veris est, si sibi vindicet Hyems, non suo, sed alieno *rubeat gramine*; *germine*, pro *gramine*, legit Heinsius, allegans impropriè dici, quod *gramine*, hoc est herbis rubeant viridaria. Et profectò non dubitauerim planiorem, ac clariorem, Heinsij lectionem fateri; sed quia, vt vidimus lib. 2. carm. 90., Graminum, seu herbarum, nomine flores ipsi continentur, tamquam in genere species, cur non dixerim positum & hic pro specie genus per synecd., ideoq; non esse, cur a vulgata recedamus?

NEC VERNA VIRGVLTA &c. Aliam, præter glaciei in flores hostilitatem, ac ordinis naturæ peruersionem, adducit causam, qua non credat &c. eamq; desumit à Ventis, qui, tunc temporis, hostili, atq; vrenti nimis afflatu in flores assurgunt, & perimunt: ex quo incredibile videtur, quod tenera persistant virgulta, & viuant. *Nec* coniunctio disiunctiua est, quæ causam causæ copulat, effectum verò ab effectu disiungat. De virgultis vide lib. 2, carm. 79. Hic pro ipsarum rosarum cespitibus profectò assumitur, sed reliquos etiam florum caules non excludat; immò, & minus quidem principaliter includit: nam sicuti, nomine rosæ, flores omnes negat posse subsistere; sic, nomine Cespitum rosæ, reliquos omnes comprehendit. De Epiteto *verna* vide dicta lib. 2. cit.

TIMEANT BOOTEN. De Boote vide dicta lib. 2. carm. 590. Hic tamen non pro ipso Arctophylace, seù Arcturo ponitur; neq; enim Ætnæi campi septentrionales sunt, vt hanc septentrionalem metuant constellationem; sed ponitur pro Vento Borea, qui, à septentrione efflans, videtur à Boote in apertos campos immitti. De vrenti autem, ob penetrabilis maximè frigoris rigorem, huius venti afflatu iam dix. lib. pri. carm. 70. Certe hic syluis honorem decutit omnem, vt habetur ex Virg. Georg. 2., & experientia ipsa comprobatur. Tantùm nota hic conflictionem contrariorum inter brumam scilicet, & rosas; gelidos menses, & Veris tempus; Booten, & verna virgulta, quæ, quamuis delicata eum nequaquam in suam perniciem timeant armatum: Porrò *timere* passionem animi importat; sed ad virgulta transfertur, nobili illo translationum genere, quod sensum tribuit insensatis, vt altiùs assurgat oratio. Ponitur autem consequens pro antecedenti, nam timor sæpè oritur ex experientia incommodi, quod alias similibus passi sumus in casibus; &, qui non timeat, signum est nullius incommodi fuisse participem. Quarè idem est dicere *non timeant Booten*, ac dicere *non fuerint à Boote læsa*; ex quo proueniat, vt nec lædi in posterum timeant.

DVM LOCA MIRATVR &c. Supponit hic, breuitatis gratiâ, per Synecd. fig., omittens, iteratam Proserpinæ attestationem, quà vera omninò esse, quæ, Venus, se non credere, simularet, asseuerauerit: ac proindè absolutè subdit admirationem inde natam, seù potiùs simulatam à Venere, euidemq; expressum vsq. ad huiusmodi prodigia desiderium, tamquam subitos iteratæ affirmationis effectus, subdolas, re vera, technas, quibus incautam irretiret, ac secum adduceret. Declarat igitur hic Electra, quibus postremò vsa sit artibus Venus, vt in sententiam traheret eundi Proserpinam. Se enim incensam simulat amoris Mater, vt incendat, iuxta oratoriæ artis præceptum: *Ardeat Orator, si vult auditorem incendere*. *Dum* notissimum est temporis aduerb. vulgò *mentre che*. *Mirari* autem ignorantis est, inquit Donatus. Quarè, cum se insciam Venus simulasset, consequens fuit, vt edocta iam de rebus, quas vix credendas professa est, admirationem ex nouitate oriri, simularet. Ideò *miratur*, quasi inauditum quid, insolitumq; audierit. & *miratur loca*; hoc est locorum venustatem à Proserpina descriptam, & non exiguis laudibus decoratam.

DVM FLAGRAT STVDIO EVNDI. Nota emphaticam repetitionem in particula *Dum*, de qua supra, ostendit enim, non obiter, sed diutiùs, iteratò, & sæpe hæsisse, modo admirabunda, dum consisteret, modo gestiens desiderio exiliret, &, quasi loco stare nesciens, moræ impatiens agitaretur, donec iter ad visionem locorum concordi animo statueretur. Ideò *dum flagrat &c.* Voluptatis mater admiratio est, (inquit Causinus de Eloq.) voluptas autem, quæ corde concipitur animum inflammat, atq; ad fruitionem sui stimulans ardore quodam intolerabili concremat. Ideò *flagrat*; idest conflagrare se, simulans, ostentat. Quid autem sit flagrare vide lib. 2. carm. 315., ibi tamen propriè fuit vsurpatum, hic translatè vt nostis, dum flagrare dicitur *Studio eundi*. Quo autem ire gestiret, per Synecd. fig. reticet, nam satis constat ex cæteris. *Studium* propriè est vehemens animi applicatio ad aliquid peragendum: ait enim Cic. de Inuentione lib. pri. *Studium est animi assidua, & vehemens, ad aliquam rem applicata, cum voluptate, occupatio.* Vides quomodo ex voluptate concepta studium voluptatis realis exoriatur. Totam se igitur explicabat Venus, & enodabat, ac contorqueri dilatione, videbatur, tanto se accensam eundi, ad implendos enarratâ oculos voluptate, desiderio ostentabat. Hoc autem artificiosè, & callide factum, vt scilicet erubesceret Proserpina, si negare in animo habuisset, quod Venus auerer, nempè vt se sociam itineris præberet. Et ita

PERSVADET. *Ancupe docta suas fallere gestit Anas.* Ideò anati, in aquis gestienti, ac reliquas suæ speciei alites ad se ipsam sequendam allicienti, vt morem gerens illi, à quo sic edocta est, eas deducat in retia, eruditissimus Abbas Picinel. inscripsit: *Officiosa aliis exitiosa suis*. Quod, & in casu nostro Veneri aptandum esse non ambigo; dum, officiosa Plutoni vt adsit, exitiosa suis, nempe & Cereri extitit, & Proserpinæ, quam vt sororem agnouerat, & amplexata fuerat, vt faciliùs proderet; nam, dum *loca miratur, studio dum flagrat eundi persuadet*. Verba mouent, exempla cogunt: ideò Venus exemplo suo fortiùs, quam verbis, dum se inflammatam desiderio Aetnæis fruendi voluptatibus ostendit, *persuadet*. Persuadere est ad aliquid faciendum inducere, seù in suam, de aliquo, vel credendo, vel faciendo, sententiam adducere. Quid igitur Venus persuadet? Vt Matris monita posthabeat filia; vt soror sorori morem gerat; vt se ipsam negligat, Asilum relinquens suum, ne officio, sorori debito, deesse videatur; vt in publicum prodeat, quo videlicet eam raptor moraretur. Hæc tamen Vates silentio pressit, per Synecd. fig.; nam & muta fuit Veneris Eloquentia suadentis, & satis ex antecedentibus, ac consequentibus colliguntur. Patet ergò, quam iure dixerim, conuenire illi Impresiam supra cit. ex Alciato desumptam, qui Emblem. 50., de prædicta Anate, sic fallere docta, hæc cecinit:

Altilis allectator anas, & vernula pernix,
Assueta ad Dominos ore redire suos,
Congeneres cernes volitare per aera turmas;
Garrit, in illorum se recipitq; gregem;
Prætensa incautas donec sub retia ducat:
Obstrepitant captæ; conscia at ipsa silet.
Perfida cognato se sanguine proluit ales,
Officiosa alijs, exitiosa suis.

Cognata vulnera & à Venere cernis, in casu nostro, &, capta obstrepente, siluisse Venerem, vidimus lib. 2.; atq; hic inter congeneres Deas volitantem cernimus, donec incautam sub retia ducat, dum persuadet: quarè si hanc ipsam Veneris proditoriam actionem describere voluisset Alciatus, nil

aptius

aptiùs canere potuisset. Sed nec aptiùs potuit Auctor noster de Venere loqui, quam cum dixerit: *persuadet*; nam Venus pro voluptate ponitur, & semper male suada, voluptas secum, procul dubio, adducit etiam oculatissimos quosque, nedum simplices, & incautos. Sic apud Ouid. Metam. 7. Medea, cum videret, non sibi bonum esse Iasonis amore incendi: attamen se coactam, nedum persuasam a Cupidine fatetur, dum sic se ipsam alloquitur.

Excute virgineo conceptas pectore flammas,
Si potes, infelix: si possem, sanior essem:
Sed trahit inuitam noua vis: aliudque Cupido,
Mens aliud suadet: video meliora, proboque
Deteriora sequor &c.

Hoc ipsum ostendit impresia apud eruditiss. Picinel. Mundi symbol. lib. 8. exarata, ex Papilione videlicet ad lucernam euolante desumpta, cui inscribitur lemma:

E sò ben ch'io vò dentro à quel che m'arde.

seu alio epigraphe insignita apud Rancatum sic:

Non posso far di non me dargli in preda.

Nil igitur mirum, si & simplici, atque incautæ Proserpinæ soror Venus efficaciter adeò insistat, vt persuadeat, & secum trahat, iam fidæ oblitam Parentis, cum Veneris filia dicatur, apud Saphum, *Pytho*, hoc est, *suadela*, seu *persuadendi vis*, eo quòd nil intentet Venus, quod non suadeat; ac præcipuè, si apud iuuentutis flores, se ipsam exhibeat perorantem. Ex quo iure inclamet Electra

HEV LVBRICA &c. Aliqui post verbum *persuadet* nullam apponunt interpunctionem, sed continuate legunt, ita vt dandi casum *teneris moribus* faciant, illi verbo *persuadet* subseruientem; ac statim subinde sequatur Ecphonesis *Heù &c.* Verùm omninò apponendam interpunctionem nostram, notat egregiè Heinsius, &, ante illum, Parrhas. in hunc locum: sic enim dilucidior procedit acclamationis sententia, per Hypallagen, & clariùs distinguitur narratio, de peractis a Venere, ab interposita lamentantis interiectione, quæ per particulam illam *Heù*, quæ dolentis est, effertur; & quasi per Epiphonema ex narratis infertur.

ÆTAS LVBRICA. *Æuitas*, ab æuo dicta, & per syncop. *ætas* nomen generale est, totum humanæ vitæ curriculum comprehendens; sed hic ad iuuentutem coarctatur ab illo epiteto *Lubrica*; nam nulla hominis ætas magis obnoxia est collapsionibus, quàm ætas iuuentutis; cui profectò, aptari potest Impresia ex Bisonte animali vtique non spernendæ ferocitatis desumpta, cui lubricis in accliuitatibus constituto Carduccius inscripsit: *Lubrica perdunt*. Quod optime de iuuentute sentiens Cerchiarius, in Laudibus B. Aloysij Gonzagæ hæc habuit: *Laudabo, quòd, in tanta rerum omnium affluentia, qua ducuntur in præceps plerumque Iuuenes, nunquam tamen lubrico pede corruerit*, & subdit: *Voluptatem in biuio, frustarum ad fauces, collocarunt antiqui, vt suis illa blanditijs nescios mulceret adolescentum animos, qui cum sine in visum ceres, facilè molles concoctarentur vocibus delinirentur*. Hinc meritò tria illa enigmata ægrè se intelligere protestabatur Hebræorum Rex sapientissimus. sed quartum ignorare se penitùs fatebatur, *viam scilicet viri in adolescentia*; cum enim *lubrica* sit, & *præceps* stabili vix potest gradu consistere. Hanc igitur iuuentutis lubricitatem deplorat Electra; ac in vitium ætatis refundit imprudentiam, qua, se Venereis decipi illecebris, passa fuerit alumna, ac in perniciem impelli. Sic Io. Baptista Bartolus, in suo Dædalo *Icari lapsum* in imprudentiam iuuentutis refundens cecinit:

O come mal s'accorda
In giouanile etade
Senno con libertade!
Non sa le dure le piume;
Non sa la accorcia l'ale mia
Perche, come farfalla, in preda al lume,
Ella non sà volar, che per suo male.

Ideò *lubrica ætas*. Lubricus enim ille dicitur, qui facilè mobilis est in præceps ruiturus. Sicuti locus lubricus est, qui facile vestigia fallit, atque ad collabendum impellit adeò, vt consistere nullo queant iam pacto.

MORIBVS TENERIS. *Morem* esse vitæ institutum, consuetudine obfirmatum, ait Varro. Sed *morem* esse institutum vitæ, quod sequi debeat consuetudo ait Cic. pro Cluen. In sententia tamen Varronis, hæc Auctoris locutio procedit, dum iuuentutis *mores* appellat *teneros*, idest *non satis consuetudine obfirmatos*; ideòque faciles, vt locum moueantur, ita vt ex bonis transeant in malos. Et ideò *Lubrica ætas*, quia non satis obfirmatis moribus instructa: *teneri* enim dicuntur *mores*, hoc est *facilè flexibiles*, vt patet ex lib. 1. carm. 131.

QVOS EGO NEQVIDQVAM &c. Occurrit, per præoccupationem Rhetoricam obiectioni, quæ fieri poterat à Matre, quæ certè instare potuit, idest Nutricem à se datam fuisse Electram, vt teneræ illi ætati custos adesset, eamque, eo munere suscepto, obstare lubricis filiæ moribus debuisse, nec permittere, vt Venerem extra limina sequeretur. Occurrit, inquam, obiectioni, & ostendit, omnem se lapidem mouisse, vt munus adimplens suum, prodeuntem obstaret Alumnæ; sed oleum, & operam perdidisse. *Ego* igitur, emphaticè hic ponitur: nempe ego amore percussa, doloris impatiens, officij memor, anxia pro pignore &c. cui Proserpina curæ, cui Ceres cordi, suspecta cui Venus esset; quippè quæ experientijs pluribus edocta dicere semper solita fuerim

Quidquid sit timeo Venerem, vel cassa ferentem
Consilia . . . .

QVOS FVDI PLANCTVS? Hoc modo dicendi, per interrogationem, vtimur, quoties indicare volumus, multiplicatis adeò, ac tantis nos insudasse laboribus, ad aliquid peragendum, vt lingua, futurum sit, vt deficiat priùs, quam explicet. Sic ex ore Argantis ostendentis se nil intentatum reliquisse; vt ex Ierosolimæ portis iterum emitteretur, cum exclusam sensisset Clorindam, ad cuius periculum euitandum inhiabat, sic loquitur Tassus, Ierus. liber. Cantu 12.

Ben volev' io, quando primier m'accorsi,
Che fuor si rimanea la donna forte,
Seguirla immantenente, e ratto corsi,
Per correr seco vna medesma sorte.
Che non fei? Che non dissi? è quai non porsi
Preghiere al Rè, che fosse aprir le porte?
Et me pregante, e contendente in vano
Con l'Impero affrenò, ch'hà quì sourano.

Itaque, & in casu suo Electra satagentiam sic explicat suam, qua, Proserpinam detinere, conata sit: *Quos fudi &c.* hoc est quot, & quantos (de Planctu enim vide lib. 2. carm. 248.) ac quanta animi contentione? Tot videlicet, tantos, ac tanta, vt exprimi nunquam satis queant. Optimè autem *fudi*, inquit; nam *fundere* idem est, ac *liquorem ita in terram spargere, vt totus dependatur, nec ad vlteriorem vsum vllo valeat pacto*. Sic illa fudit inutiles, apud surdas aures, & planctus, & preces, quos, & quas aura distulit, ventus absorbuit, sine effectu, incassum: ideò

IRRITA. Quod effectuum fuerat proprium, sibi, tamquam causæ, per metonym. attribuit: nam irritus idem est, ac *futilis, vanus*, atque *incassum effusus*. Seù dicas *irrita* idem hic esse, ac *irrita voti*; hoc est *frustrata desiderio*, & *intentu* nequaquam obtento.

QVAS PRECES ORE FVDI NEQVIDQVAM? Nota emphaticam traductionem, in repetito nomine relatiuo, *Quos planctus, quas preces*. Superfluè videri fortan poterit additum *Ore*. Sed prætorquam quod frequentissimum apud Poetas est: *Ore loqui; oculis videre; dentibus frendere &c.* certum est, quod preces etiam sine voce haberi possunt, per signa: sic interdum lata obsidione pressi, cum vltima patiantur, nec eorum vox ab hostibus audiri possit distinctè, saltem manus tendunt ex muris; genua flectunt; oleas prætendunt &c. quibus, etiam sine voce, pacem precantur. Quare, non abs re, signatè notat Electra, se distincta, & clara voce, ore rotundo, Veneris posthabita reuerentia, & cura, precatam fuisse, ne egrederetur, ne sequeretur Alumnam: sed *Nequidquam*. Ne credas, hoc ipsum aduerb., quod idem est, ac *frustra*, vel *nullo secuto effectu*, superfluum hic esse, ex eo, quod supra dixerit, se irritam &c. quod idem esse videtur: nam sicuti, per dissolutionem, seù asintheton, duas res diuersas, nempè planctus extulit, & preces, quas vni verbo, per adiunctionem, copulauit; sic vnicuique membro suam addidit irritantem notam emphatice potiùs, quam superfluè, vt scilicet omnia, & singula officia, quæ præstiterit, vana fuisse singillatim ostendat: ideò *nequidquam planctus irrita preces fudi*. Nec mirum, nam Venus ita suos inficit sequaces, vt aspidis in morem, mordens eos, veneno oblectationis, consopitos reddat, & quasi sine sensu, torpentes; ideoque minus habiles ad haurienda salutis monita. Immo & qui, Venerem sequi, obfirmato animo statuit, factus est in similitudinem serpentis, hoc est Aspidis surdæ, & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter. Quare & huic aptari potest Impresia aspi-

dis a Ranearo expressa cum Epigraphe:

E per far tempo, il canto udir non vuole.

Sic apud Tassum cit., cant. 12., licet in diuersa materia, ad ostendendum animum obstinatum, aureisque obturantem, ne salutiferas audeat suasiones, inducitur Arsetes, Clorindæ Nutricius, toto conatu contendens, ne illa iniquum sequatur Martem, sed incassum; nam illa negat; & mortem sequitur suam, dum Martem deserere constanter abnuit.

Vede costui l'armi cangiate, & anco
Del gran rischio s'accorge, ou'ella gia;
E se n'affligge; e per lo crin, che bianca,
In lei seruendo, hà fatto; e per la pia
Memoria de suo vsficy, instando prega,
Che dall' Impresa cessi; ed ella il nega.

RVIT ILLA TAMEN &c. Quam frustra elaborauerat Electra iam euentu aperit, dum euntem Proserpinam narratione prosequitur sua; eiusque conatum obiter attingit. Particulam *tamen* in vim connexionis aduersatiuæ accipit Parthas, & non incongruè, vt fatear; nam coniungit cum antecedentibus consequentia, quæ omninò precibus aduersantia iis processissent: sicque sensum esse dicit: *fusis incassum planctibus, ac precibus meis; tamen*; idest *nihilo secius ouit illa &c.* Melius, tamen arbitror, accipiendam illam particulam in vim aduerbij immediationem temporis importantem, iuxta Calep. ad notationem, ita vt *Tamen* ponatur pro *statim*, *subitò*, *illicò*; nam sic apte rationem reddit, cur planctus incassum, cur preces irritas se fudisse iam dixerit: *illicò* enim, negatis Nutrici auribus, *Ruit &c.* De verbo *Ruit* vide dicta lib. 2. carm. 20. nam, illum ad locum respiciens, sibi hic adamussim consonat Vates. *Ruit*, celeritate attenta, & *Ruit*, quia præceps impellitur. *Illa* Proserpinam indicat: sed nec *Cereris filiam*; nec *suam* appellat *Alumnam*; nec immò eam proprio dignatur nomine Proserpinæ: ast per pronomen tertiæ personæ demonstratiuum, quasi externam, alienigenamque iam factam denotat; quia filius, se ipsum eximens à potestate Patris, per inobedientiam, se ipsum filij nomine indignum facit. Pariter Alumna, quæ posthabita Nutricis suasione, nutricem ipsam valere iubet, vt proprio se regat arbitrio, indignam se se alumnæ nomine præstat. Nec *Proserpinam* vocat, quia iam Proserpina non erat amplius, quæ, Veneri morem gerens, in Venerem transformabatur; nam qui Meretrici coniungitur vnum cum illa corpus efficitur. Meretriciæ autem artis inuentricem, iam alibi, Venerem vidimus.

CONFISA SORORVM PRÆSIDIO. Vere *par Cereri Proles* Electra; nam, dum in quibus Alumna peccauerit commemorat, suam illicò defensionem profert, excusans, allegansque, eam à confidentia allectam, qua speraret, se tutissimam fore. Ideò *Confisa*, à confido; quod est fiduciam habere; se extra teli iactum existimare, & nil fore nociturum, pro certo habere, *Præsidio sororum*. *Præsidium* idem sonat, ac *custodia*, *propugnatio*, ac *defensio*: nam & *præsidia* dicuntur milites, ad defensionem arcis coacervati. Confidebat igitur Proserpina, & audax ad egressum constituebatur eo, quòd nil aduersi metueret custodiâ, ac defensione Palladis, ac Dianæ munita, quæ hic *sororum* nomine designantur, & quæ armis, ad præsidium, instructæ accessisse videbantur, earum enim ex aspectu fugam arreptura aduersantia omnia credebantur ab inexperta.

POST, NYMPHÆ FAMVLÆ. Aduerbialiter assumitur particula *Post*, ita vt non minùs aduerb. temporis sit immediate sequentis, quam ordinis. Post eam enim immediate secutæ sunt Nymphæ, de quibus iam fuse diximus lib. 2. carm. 55. & seq.; & quæ *Famulæ*, hoc est, *subseruientes*, *ancillantes*; dicuntur ob rationes iam traditas eodem lib. 2. cit.

LONGO ORDINE. Non tumultuariè; sed in ordinem distinctæ, digestaque, atque in longam eam seriem coeuntes, de qua loco cit. lib. 2.

ITVR IN ÆTERNO &c. Enarratione præfati ordinis omissa, quippe quæ tradita lib. 2. cit., strictim innuit tantùm, quò itinerantes peruenerint, & quid ibi egerint tandem. *Itur* impersonaliter absolutè positum agnosces, imitatione Virg. Aen. 6.

Itur in antiquam Syluam stabula alta ferarum.

IN CAMPOS. *In colles*: legit Heinsius, ex melioribus, vt ipse ait, manuscriptis. Verùm, cum antea Venus *Campos* ingesserit; & ad *Campos* inuitauerit, non video, cur sit a vulgata recedendum: eò enim eundum fuerat, quo præcedens impulerat motum excitatio. Et certè lib. etiam secundo ait: *Prætentum spoliatur honos &c.* Verùm quidem est, quod ibidem etiam dixerit. *Vatum pars cætera saltus ... colores*; vbi, per saltus, partem Aetnæ frondentem diximus significari: sed certè campos priùs attingere debuerunt, quam colles occupare, vt ex ipso ibi contextu patet.

VESTITOS ÆTERNO GRAMINE. *Vestitos* translatè dixit, desumpta ab hominibus translatione, qui vestibus vtuntur iam ad luxum potiùs, quam ad protegendum corpus, vt sic ostenderet tantam fuisse florum, quibus Ætnea rura abundarent, copiam, vt nulla minima eorum pars à floribus vacaret. Vide dicta lib. 2. carm. 71. & seq., & dignosces, quam iure *vestitos* hic dixerit campos *æterno gramine*. *Germine*, & hic, legendum putat Heinsius: sed nil arbitror innouandum: vidimus enim supra, carm. 224., per Gramina flores ipsos intelligi posse. Ætnam autem æterno vere conspicuam fuisse patet ex dictis lib. 2. carm. 74. & 75. *Æternum* autem dicitur, quod in æuum perpetuò durat; ab æuo enim *æuiternitas*, & per syncop. æternitas; à qua *æternum*.

ET PRIMA SVB LVCE LEGVNT &c. Tempus notat; quo in termino ad quem sui itineris fuerint constitutæ, & quibus nam ibi detentæ curis. Sed tu nota Vatis artificium. *Itur* dixerat; & iam in termino collocatas notat, ac decerpendis iam floribus intentas; atque ita per particulam *&* iter cum termino copulat, ac cum operationibus in termino factis, vt si vnius tantum passus via fuerit a Domo Proserpinæ in campos. Sic etiam supra, vix dixerat: *persuades*; & statim subdit: *Illa ruit; Itur &c.* Quasi dictum factum occupauerit, tantâ celeritate, vt omnia vnico temporis momento peracta viderentur. Quod efficit Vates, vt dignoscamus, quam celeri præcipitio ferantur, qui Venerem, voluptatemque sequuntur. Et nota, de conuiuio factam esse mentionem, de actionibus etiam iocosis, vel inter conuiuandum, vel post conuiuium factis, non neglectam fuisse narrationem; & mutua etiam colloquia fuisse memorata; cum tamen nulla de quiete à Deabus sumpta mentio fiat: & tamen certè nocturnum tempus adfuit, quieti addictum, & ad quietem incitans, si, *ante lucem*, domo exiisse dicuntur, dum, *sub lucem*, iam in campis extitisse dicantur. Hoc vero ipsum artificiosè factum intelligas: cum enim nox mater esse dicatur consiliorum, non debuit Venus, quæ summâ præstat calliditate, committere, vt secedens ad quietem Proserpina, per otium, posset supra, id quod persuasum fuerat, reflectere: & sic ad saniorem mentem redire, ac tutiorem in deliberationem deduci. Indicat igitur indirectè Vates hanc Veneris calliditatem, quæ cum multam in noctem sermones distraxerit, tandem repentino quasi æstro afflata, & persuaserit, & impulerit, & se præbuerit ducem memor, victoriarum summam sæpe sæpiùs in sola exequendi celeritate consistere.

SVB PRIMA LVCE. *Sub* idem hoc loco significat, ac *circum*, vel *circa*: vulgò *circa il far del giorno*. In quo sensu etiam Virg. Georg. 3. de sollicitudine emungentium agens, vt lacte vtantur, inquit:

Quod, surgente die, mulsêre, horisque diurnis
Nocte premunt: quod, iam tenebris, & Sole cadente,
Sub lucem exportant calathis &c.

vbi *sub lucem*; hoc est *paulò ante lucem* exponit Seruius *Prima lux* dicitur *Aurora*: & quidem iure: nam *prima lux* est quasi *parua lux*, cum scilicet primùm cæperit dilucescere. Ex quo videas quam aptè concordet hic locus cum iis, quæ dixerat initio lib. 2. tempus notans itineris, cum ait:

Impulit Ionios præmisso lumine, fluctus
Nondum pura dies &c.

& cum iis quæ Venus ipsa signans tempus, quo legere flores cæperint, ipsâ eâdem vexilla præferente eodem lib.

. . . . *Nunc ite sorores*
Dum matutinos præsudat Solibus aer;
Dum meus humectat flauentes Lucifer agros
Roranti prouectus equo. . . . .

quarè, vt ex ibidem explicatis videre est, *sub prima luce* nil aliud est, quam *summo mane*, *valdè diluculò*, & *vix illucescente die*. Vide quam festinet, qui ad perniciem properat suam.

LEGVNT. *Flores electos colligunt*, de quibus lib. 2. carm. 128. & seq. En quibus curis detinerentur: sed, per synecd. fig. reticetur quid legerint, nam satis ex textu cõstat perlegenti.

CVM SERENVS AGER &c. Præcisum adhùc magis diluculi tempus notat, è circumstantiis; nam & ros decadit inter noctis, ac diei confinia, vt vidimus ad mox cit.

lib.

lib. 2. locum carm. 122., & eodem tempore rident agri roribus aspersi, vt ait Lucretius 4.

Omnia torrendens concepta luce diei.

Cum aduerbium temporis est, idem, ac *quando*, vulgò *allhor che*. Ager, græcè ἄγρος, latinè *rus* dici potest, inquit Donatus. Quarè *Ager* campos, saltus, colles, & quidquid ruris nomine continetur, facilè comprehendit. Hic certè pro Ætneo ponitur rure: & *serenus* dicitur, hoc est prospero, ac fauorabili circundatus rore, ac rore guttulis, quasi delapsis è Cælo gemmis, ditatus, ac gestiens: nam licet *serenitas*, à qua *serenus* proprie de Cælo dicatur nullis obducto nubibus, sicuti *tranquillitas*, à qua tranquillus, proprie de mari dicitur nullis tempestatibus agitato; quia tamen, dum serenum est, Cælum prosperitate quadam illius propria frui, lætarique videtur, hinc est, vt *serenum*, per translationem, dicatur quidquid prosperè se habeat, ac prosperitate sua frui videatur.

ALGET RORE. *Albet* legunt codices alij, vt notat, in hunc locum Parrhas., qui & sic congruentiùs legendum arbitratur. Cum eo consentiunt Heins., & Clauer., qui sic legendum probant à simili, cum videlicet & Hor. dixerit: *Nec prata canis albicant pruinis*: & Valer. Flaccus lib. 1s. concinat pariter dicens:

Iamque sub Æoa dubios Atlantidis ignes
Albet ager &c.

Potest hæc doctissimorum profectò Auctorum sententia ex ipso textu roborari: nam cum dixerit *serenus ager*, hoc est plena fruens prosperitate, non fuit hæc plena prosperitas, molestâ passione inlectâ, perturbanda. *Algere* autem, vtique, est *frigus pati*, & quidem vehemens: nam *algor*, à quo *algeo*, frigus est admodum vehemens; & frigus certè molestum, ac noxium campis est adeò, vt Virg. Geor. 2. sceleratum appellet, eo quod nimis noxium terræ sit, nam ibi de qualitatibus terræ noscibilibus agens inquit:

Quæ grauis est ipsa tacitam se pondere prodit,
Quæq; leuis. Promptum est oculis prædiscere nigram,
Et quisquis color: at sceleratum exquirere frigus
Difficile est. Piceæ tantum, Taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.

Ex quo patet, frigus terris instar veneni esse, cum frigore infecta terra venenatos taxos producat. Qui igitur fieri potest, vt serenus sit ager, & algeat? His tamen non obstantibus, Rapheleng., & Barth. a vulgata, quæ *alget* legat, non recedunt. Ego non improbauerim profectò sententiam Heinsij, aut Clauer., nam probè *albet* posse legi, non ambigo; scio enim, agros, recenti rore conspersos, oculis ipsis albicantes apparere, & veluti margaritarum copia ditatos, vnionum referre splendorem, vtique candidum. Verùm, cum Barthio, à vulgata, quæ *alget* habeat, recedendum non puto; nam & ista eruditione non caret. Pro qua explicanda, noueris, poetarum in more positum esse, vt non semper vtantur verbis in rigorosissima illorum acceptione: sed aliquandò, per ampliationem, extendant, & dilatent; aliquandò verò, per restrictionem, limitent, & coarctent; sæpè enim & Catachresi vtuntur. Vates itaque hic non sumit verbum *alget*, secundùm rigorosissimam acceptionem; sed latiori modo, prout scilicet frigus illatum importat, præscindendo ab hoc, quod sit frigus intensum; immò ita, vt satis illi sit, si remissum induxerit: quare *Alget*, hoc loco, ponitur pro *refrigeratur*. Quo adnotato, memineris, sermonem hic esse de campis omninò floridis; flores autem à nullo magis, quàm à diurno lædi calore, & æstu: cum autem refrigerantur humore noctis, & rore præsertim cadente, tunc illos reuiuiscere, ac vegetos magis pulchritudinis suæ pompas efferre. *Alget* itaque *serenus ager*, idest *refrigeratur*, inquit Vates, vt ostenderet, sceleстum esse à Venere tempus opportunum maximè, cum videlicet refrigerati agri pleniores florum delicias ostentarent exultantes *rore*; quæ particula magis etiam confirmat, atque intelligenti explicat, Vatem vsum fuisse verbo *alget*, iuxtà datam à nobis explicationem, dum ait *alget rore*; cum enim ros, vt vidimus lib. 2. carm. 221., ex frigore citra summum coalescat, consequens est, vt refrigerare tantum valeat; non verò vehementiori frigore contorquere. Quid autem sit ros vide ibi, & fusiùs lib. pri. carm. 192.

ET VIOLARIA BIBVNT SPARSOS SVCCOS. Prosequitur, iam ab adiunctis inceptam, matutini temporis descriptionem, & ex antecedentibus, nempè ex roris aspersione, ad consequentia procedit, nempè ad effectum auiditatis explicandum, qua flores roscidum exsugunt humorem, vt vegetiores fiant, ac emicent pulchriores. *Et violaria &c. violarium*, nomen a viola deriuatum, significat non solum loca violis consita; sed etiam, & quidem primariò, violas ipsas, seù violarum plantaria, in vno, eodemq; loco turgentia: & in hoc sensu accipitur ab Auctore hic. Tantum nota, poni hic pro genere speciem, nempe *violaria* pro quibuscumq: florum cuiuslibet speciei plantarijs. Quid enim viola sit, iam vidimus lib. 2. carm. 93. Porrò actus bibendi proprius est animalis, vt constat, sed per translationem, deducitur ad herbas, flores, ac plantas, quæ dum humorem attrahunt ex terra, exsugere illum, ac bibere dicuntur. Ideò *violaria bibunt*, inquit Vates; eo pacto quo & Virg. Georg. 4.

Hæc circum Casiæ virides, & olentia latè
Serpylla, & grauiter spirantis, copia Thymbræ
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.

Per *sparsos* autem *succos*, rores guttatim vndique deflnos, exponit optimè Parrhas.

Sed dum violaria bibunt, nos quoque quæ ad mores pertinent impigris animis hauriamus.

NOSTRA RVDIS GAVDERE MALIS &c. Ante ignem consistens, etiam si ferreus sis, dissolueris: inquit S. Isidorus lib. Soliloquiorum secundo. Proximus periculo diu tutus non eris. Nunquam igitur adeò oblatis fidendum aut blanditijs, aut delicijs, vt non memineris, papilionem ex lucernæ flamma, ea qua delectationem speret, excidium trahere. Audi quid dixerit Comanmus in suis mysticæ Theologiæ affectibus lib. 2. cap. 2.

Come farfalla, che scherzando, e sciocca
D'intorno al lume inamorata vola,
S'abbruggia l'ali; e cosi muor, s'il tocca;
Così chi s'assecura ò di parola
Dolce d'huom finto, ò del giocondo aspetto,
E requie, e pace a se medesmo inuola.

Sed, quod iste in homine exprimit adulante, multò magis locum habet in fœmina adblandiente, in Venere suadente. Ignara itaque malis gaudet Proserpina: hoc est Anima, quæ, hæc non recogitans, occasionem peccandi non euitat. Fugiendum à Venere; non immorandum, si alliciat illa: non insistendum colloquijs, vbi illa inuitat; nam suis gaudet malis, qui secum collusisse lætatur; vt testatur Georg. 3. Virg.

Carpit enim vires paulatim, vritq; videndo
Fæmina &c.

Sibi itaque imputet Anima, non Electræ, hoc est non Angelo custodienti, non Genio è Cælis assistenti, si pereat; dum enim occasionem amat, atq; in illa assiduè volutatur, se ipsam perdit; nam qui amat periculum peribit in illo. Audi Dionysium Paradisum.

Del cuor colpa è la brama,
Che cruccia el cuore; od è miseria eletta
Il non odiare el ben, che mal si brama,
Se medesmo disama
Chi ama el suo mal &c.

Venus namq; blanda allicit: sub sola blanditur: alliciens, & blandiens sese suauiter insinuat, &, melleis verbis, voluptatem suadet arripiendam; sed non inijcit catenas; non trahit nolentem; sed volentem ducit. Quod si conuiuijs indulgeas, si Venerem obsonijs, ac nectare nutrias, & impingues, mala tua iam nutris: anguem sinu foues; & malis gaudes tuis: atq; adeò nil mirum, si inualescat insolescens; si, non standum præceptis, ad salutem tuam facientibus, audax suadeat: si, dum ipsa ardeat, te ipsum incendat ad voluptates illas quærendas, quibus detentam Animam Pluto rapiat; ita vt ne præsidium quidem ipsum sufficientis gratiæ suppetias ferat, aut, pugnantis pro te, militantis Ecclesiæ Clypeus protegat satis. His confisa præsidijs, sæpè in pratum Anima detorquetur: sperat enim gratiam Dei sufficientem defuturam nunquam; & bene sperat: nam etiam in extremis auxilium præbet; non defutura Ecclesiæ auxilia, ac præsertim Poenitentiæ, atq: Eucharistiæ Sacramenta, à Deo in salutem humani generis instituta &c. sed, etsi hæc nunquam deficiant, si nos ipsos nos ipsi prodimus, quid efficiant? Itur in amenas hortorum Adonidis delicias: leguntur flores; & coronamus nos rosis, antequam marcescant: Sed spinis contigua rosa est. & rosa deflorescente solæ remanent spinæ: vulnera scilicet delicias subsequuntur, & talia vulnera, quæ mortuorum nos trudant in regnum, vbi immortalem pariant dolorem spinæ.

E spinis itaq; potiùs ad rosas gradum facere properemus; atq; à monitis, quæ pungunt, & viuant, ad tenues Italicæ Musæ flosculos diuertamus.

La bella noſtra, e ſemplice colomba,
Che non sà del tradir l'arti, e le frodi,
Là di ſe ſteſſa adulatrice tromba,
Gode, s'affanni in tributar le lodi;
E, mentr', in ſuon, che piace, ella rimbomba,
Beue l'orecchio affaſcinanti i modi:
Nota in quel dolce il cuore, e non s'auuede,
Ch'al duol s'affretta, ou'ei gioir ſi crede.
Ciò, ch'imparte natura à gl'elementi,
Quindi s'accoglie in Apollinee cene;
E delle menſe à i ponderoſi argenti
Nuouo peſo à recar l'oro ſe 'n viene,
Con ſpumimi hor fumanti, hor con algenti,
Prodighe l'Hidrie d'or dall' auree vene
Spargon Nettare à fiumi, onde ſi sfida
A non coglierne il vanto il Coppier d'Ida.
Spento de cibi il natural deſire,
Hor di Cinthia, hor di Palla, entro à gl'arneſi,
Par, d'entrambi all'honor, ch'anch'ella aſpire:
Nel Turcaſſo d'argento i ſtrali appeſi
Suonan sù 'l tergo: e'l volto, i moti, e l'ire
Di cacciatrice, i moti tutti hà preſi:
Pur la tenera man, ch'il dardo incocca
Al curuar del grand'arco in van s'accocca.
Cangia quindi ſembiante; e ſi conſiglia
Seguir gl'arringhi, abbandonar la caccia:
Depoſto il corno, al crudo acciar s'appiglia;
E l'Elmo, che tutt' empie, al capo allaccia:
Sventolando, il cimier tutta l'abbiglia
D'horridi horrori; ella il grã ſcudo imbraccia.
Gl'applaude Palla; ed all'ardir gl'è cote;
Ma langue al peſo, e ſoſtener no 'l puote.
Coglie Venere il tempo: e, delicata
Già che la ſcorge, al trauagliar nell'armi,
Frà delicie, al tradir, la lingua, vſata,
(Perch'anche il cuor di ritroſia diſarmi)
Scioglie; e ſcioglie al ſuo dir la celebrata
Flora dell' Etna; e ne rinfiora i carmi.
Tal fà pompa di ſtelle; e 'l toſco ſerba
L'inſidioſo Stellione in grembo all' herba.
Ramenta i campi; e, 'l lor fiorito Aprile,
Par, che la lingua, in paſſeggiar ſi goda:
Pur non ſaper, qual ſia del ſuol lo ſtile,
Scaltra s'infinge; e ne richiede; ond'oda
Ciò, ch'è pur noto in ſin da Battro à Tile.
Creder non vuol, ch'il gelo i fior non roda;
Ne ch', ad onta del verno, iui la roſa,
Quaſi al ſuo Maggio in ſen, lieta ripoſa.
Che de i meſi gelati hiſpido il crine
Tenero germe al coronar s'induri;
Che ſia lui vanto imporporar le brine,
Senz'oſſeruar, ſenza temer gl' Arturi;
Che traſfondanſi erranti, e pellegrine,
Gemme di Flora, one, trà nembi oſcuri,
Capricorno s'infuria; alla lei fede
Portento è tal, ch'ogni credenza eccede.
Ma non l'eccede. Ella così mentiſce;
Perch'il deſio di rintuzzar s'irriti,
Con la proua ocular, ciò, ch'appariſce
Di poca fede; & al veder s'inuiti.
Quindi ad arte s'ammira; e compariſce
Di brame acceſa al prouocar gl'inuiti;
Anzi inuita ella ſteſſa; e giã, co'l piede,
Gl'affetti affretta alla fiorita fede.
E perſuade al fin, pria che s'acqueti,
(Ahi di tenera età, lubrica ogn' hora,
Sconſigliati coſtumi) à tuoi diuieti
Che non ripugni il fauorir la ſuora;
E ch'vn brieue paſſeggio a non ſi vieti;
Se non vi tragga il piè longa dimora.
Così l'incauta a queſt' infida Sfinge
S'affida; e ſeco al dipartir s'accinge.
Per trattenerla, e quai non ſparſi, in vano,
Preci, pianti, e ſoſpir? Qual di me ſteſſa
Stratio non fei con diſperata mano;
Perch', almen di pietà la mente impreſſa,
L'ingannata fanciulla à quell'inſano
Deſir toglieſſi, onde fù poſcia oppreſſa?
Mà pur ſe n'eſce: e 'l mio predir non cura
Dal Germano valor reſa ſicura.
Le Ninfe ancelle, in longa ſchiera accolte,
Qual fido ſtuol, che corteggiarla ambiſce
Ne ſieguon l'orme, à deliciar riuolte.
Vaſſi: e colà, dou' immortal fioriſce,
Manto, che, le fragranze in vn raccolte,
Ne veſte i campi, e di ſe ſol gioiſce;
Gl'eterni arredi in vagheggiar, gioliue
Termine al viaggio lor pongon le Diue.
E, mentr'ancor d'incerta luce albeggia
Ridente il Ciel; mentre ſereno il prato
Di rugiade s'imperla, ond'ei biancheggia;
Beuendo i fiori il vital ſucco, e grato,
Cõ ch'ei, nel ſuolo, vn nuouo Cielo ombreggia,
Di viue ſtelle, in verde ſtel, fregiato;
Ogni mano al predar vola; e ſcompiglia
L'odoroſa di Flora ampia famiglia.

Legant autem illæ profectò vt libet: præſtantiores nos vtiq; gemmas ex Auctore noſtro decerpemus.

Sed, poſtquam medio Sol altior extitit orbe,
Ecce polum nox alta rapit, tremefactaq; nutat
Inſula, cornipedum ſtrepitu, curſuq; rotarum.
Noſſe nec Aurigam licuit; ſeu mortifer æſtus,
Seù mors ipſa fuit: luror permanſit in herbis.
Deficiunt riui; ſqualent rubigine prata:
Et nihil afflatum viuit. Pallere liguſtra,
Expirare roſas, decreſcere lilia vidi.
Vi rauco reduces tractu detorſit habenas,
Nox ſua proſequitur currum; lux redditur orbi,
Perſephone nulla eſt. Voto rediêre peracto,
Nec manſêre Deæ. Medijs inuenimus aruis
Exanimem Cyanem: ceruix redimita iacebat,
Et caligantes marcebant fronte coronæ,

SED POSTQVAM &c. Proſequitur narrationem Electra ſuam; eiuſq; adhuc ore, per Proſopopeiam, loquitur Vates; atq; aduentum Raptoris, à conſequentibus, & adiunctis, deſcribit, latiùs explicans aliqua, quæ, lib. 2., vix attigerat, alia verò, quæ ibi, enarrans, fusè amplificauerat, hic raptum memorans. Euanuiſſe Proſerpinam, vnà cum tenebris, currum comitantibus, recenſet: ſed raptam hic non dicit expreſſe, quia Nox illa interceperat vſum oculorum, ita vt nec aurigam licuerit agnoſcere, nec vtrum rapuerit viuam, an mortuam abſtraxerit, internoſcere. Conſequentia ſubindè aggreditur recenſere, & ad dolorem præcipuè, quo Cyane affecta fuerat, ob Diuæ raptum, diuertitur, eiuſdem in fontis naturam conuerſionem recenſens; Syrenum etiam abſceſſum, iramq; vindictas vtiq; molientem deſcribens.

SED POSTQVAM &c. Meridiani temporis peryphraſim hanc eſſe, inquit, in hunc locum, Parth.; tunc enim, ait, Sol altior dicitur, cum, medio Cæli ſpatio collo-

Aggredimur subito: casus sciscitamur heriles
(Nā propior cladi steterat) quis vultus equorū?
Quis regat? Illa nihil: tacito sed lapsa veneno
Soluitur in laticem. Subrepsit crinibus humor.
Liquitur: in roremq; pedes, & brachia manant:
Nostraq; mox lambit vestigia perspicuus fons.
Discedunt aliæ. Rapidis Acheloides alis
Sublatæ, Siculi latus obsedêre Pelori,
Accensæq; malo, iam non impunè canoras
In pestem vertêre lyras: vox blanda carinas
Alligat; audito frænantur carmine remi.
Sola domi, luctu senium tractura, relinquor.

locatus, caput nostrum, ad perpendiculum despicit. Consequenter affirmat idem Auctor, Sole in puncto Meridiani existente, raptam à Plutone fuisse Proserpinam. Verùm multa obstant, vt fatear, ne huiusmodi acquiescam opinioni, cum multas illa secum trahat incongruentias. Et primò quidem non satis videtur congruere cum Decreto Iouis, quod lib. pri. habuimus; ibi enim matutinum tempus præscribit Iupiter Veneri, ad triumphum ab inferis reportandum, suamq; sub ditionem Inferorum Regem redigendum: ad cuius Decreti executionem inhians Venus, initio lib. 2., properat adeò, vt Diana, Pallas, & Proserpina, ruere debeant, vt sequantur. *Vtraq; Virgo suum &c.* & *raptus* properans *messitur corde futuros*, Venus ipsa

Iam dirum flexura Chaos, iam Dite subacto
Iugales famulos manet ductura triumpho.

vbi particula *iam* temporis imminentis aduerbium est, vt ibi vidimus, idem sonans, ac *mox mox*, seù *illicò*. Non itaque in meridiem vsq; distrahendum fuit id, quod summo mane mox mox, & illicò peragendum insinuatur, iuxta facultatem Veneri ab ipso Ioue concessam. Secundò non satis congruit sententia Parrhasij cum impatientia raptoris accelerantis indicata, lib. pri., & lib. 2. confirmata: nam, lib. pri., habemus, circa finem, *iunctos temone iugales*, qui Plutonem deuehent ad Siculas arces; cum *sparso nox humida somno*

Languida cærulæis iunxerat ossa bigis.

hoc est *prima nocte*, & stetisse ante fores Auerni.

Crastinæ venturæ spectantes gaudia prædæ.

Quid igitur? Anne dicendum est, quod totam, ante fores, noctem, otiosè, expectantesq; consumpserint, ne, ante meridiem ad optatam prædam deuenirent; an verò dicendum, quod Iugales illi, sagittâ velociores, vt lib. pri. habetur; & qui, vt lib. 2., violentiùs amne.

Hyberno tortaq; ruunt pernicius hasta: ac
Quantum non iaculum Parthi, non impetus Austri,
Non leue sollicitæ mentis discurrit acumen;

tantæ tarditatis tunc fuerint, vt integram non solum noctem, sed, & sequentis diei dimidium, in absumendo ab inferis ad superos itinere, insumpserint? Certè, si, in ictu oculi, totum illud spatium velocitate sua mens ipsa metitur, ocyores mente ipsa iugales, minori (si tantum liceat) temporis interuallo, iter illud conficere debuerunt; consequenter non fuit eorum aduentus in meridiem vsq; distrahendus. Subinde, si, dum Diuæ, vt hoc 3. lib. habetur, *sub prima luce legunt*,

Iamq; per anfractus animarum Rector opacos
Sub terris quærebat iter, grauibusq; gementem
Enceladum calcabat equis &c.

vt lib. 2. quod est dicere, Plutonem in Cauernis Ætnæ iam adfuisse; quomodò in meridiem vsq; constitit, & ne erumperet remoratus? Dicet Parrhas., moras à Gigante iniectas, qui vt habetur cit. lib. 2.

. . . . *Tentatq; mouere*
Debilis, & fessis serpentibus impedit axem.

& denuò moram ab obstantibus vndiq; rupibus factam, nam eodem lib. 2.

. . . . *Prohibebant vndiq; rupes*
Oppositæ, duráq; Deum compage tenebant.

Sed retunditur hæc responsio ex ipsis ijsdem locis pro Parrhas. adductis; nam, primo loco, dum Gigantis obsistentia ostenditur, ibi etiam non remoratus dicitur currus, dum subditur apertè

Fumida sulphureo prælabitur orbita dorso.

verbum enim *prælabi* non imminutam celeritatem ostendit. Secundo verò loco, *Prohibebant vndiq; rupes*; Sed

Non tulit ille moras, indignatusq; trabale
Saxa ferit sceptro &c.

quarè apparet nullis hisce impedimentis retardatum restitisse Plutonem. Consequenter, cum in Cauernis Ætnæ fuerit, dum *prima sub luce* legerent Diuæ, non potuit, in meridiem vsq; differri eiusdem ex latebris eruptio. Dicet, dictum quidem ab Auctore Plutonem in Ætnæis extitisse cauernis, eodem tempore, quo *flores legerent Diuæ*: sed aduertendam esse, eas non legisse, quotquot voluerunt flores, in momento, sed imò diutiùs deflorandis pratorum honoribus institisse: quarè, licet prima luce legere cæperint, floribus tamen legendis addictum studium, ad meridiem vsque protraxerunt; & ideò, dum legerent adhùc, superuenit Raptor, licet ad meridiem vsq; moras egerit. Sed, præterquam quod hæc responsio non diluit incongruentiam ex Prædonis impatientia desumptam; sed tantum nititur ostendere, falsum esse quod dixi, nempe Plutonem adfuisse multò ante meridiem, quia adfuit, *dum legerent*; aliud inconueniens adstruit hæc ipsa responsio. Quod itaque non elegerint, collegerintq; optatos, in ictu oculi, flores, vltrò concedo: sed, quod legentes, ad meridiem vsq;, perseuerauerint, incongruum omninò est, atq; ipsi Auctoris textui repugnans. Incongruum quidem, quia contra mores, dignitatemque personarum fuisset, longa adeò, in meridiem, mora, sub aperto Solis ardore, ex quo pertimescendus vel rusticis æstus; nedum delicatis Dearum, Nympharumq; cœtibus: & incongruum etiam, quia flores colligendi fuerant, antequam languescerent; feruente autem Solis æstu fluxæ illæ terrarum gemmæ profectò languent, etiam multo antequam Sol meridiei punctum attingat. Quid igitur legerent sub meridiem? Immò & flores, quos legissent, æstui expositos, peremissent, & totus iam legendi labor omninò perijsset. Repuguans insuper textui est; nam lib. 2. ait Venus. . . . . *Nunc ite sorores*

Dum meus humectat flauentes Lucifer agros &c.

quod dixit exhortans, vt legerent: *Hortatur Cytherea legant.* Illis autem, vt patet verbis, præscribit Venus, aptum non tantum, sed statutum legendi tempus; quasi dixerit: Ite, legite, *dum matutinis præsudat Solibus aer*; nam cum Sol egerit radios paulatim efficaciores, ita vt rorem exsiccent, & floribus non solum, sed & legentibus noceant, ab opere legendi ad recessuum quietem secedendum. Quomodò igitur vltra morem, vltra præscriptum, vltra tempus, incongruè adeò, vel meridiano adhùc tempore legere perseuerauerint? Equidem, pensatis pensandis, hoc profectò mihi nunquam persuaserim, à naturâ ipsa, & congruentijs alienum adeò. Sed quid hoc textu clariùs, in totis tribus hisce libris, inueniri possit? (inquit Parrhas.) Nonne circulus meridianus medium secat orbem? Cum itaque Vates Solem, medio in orbe stantem, apertè describat, dum dicit: *Medio adstiterat Sol altior orbe*; cur non dixerimus in puncto meridiani collocatum ostendi? Non equidem hanc in æquiuocationem incidisse Parrhasium: Sed morabar, donec ipse idem lateretur, sed vim in verbis fecisse, ac putasse, pro ablatiuo loci, positum illum *medio orbe*. Sed si vis facienda esset in verbis, dicam ego etiam, quod si Vates, *medio orbe*, dixisset, vt, ablatiuo loci vsus, meridianum indicaret à Sole occupatum, non dixisset *medio orbe altior*: sed vel *medio Sol arduus orbe*; vel *medio altissimus orbe*; nam, in puncto meridiani, maximam, quam possit, Sol obtinet altitudinem. Scio, responderi posse, non nouum esse, apud Poetas, vt comparatiuo, superlatiui loco, vtantur. Sed vnde constat, Vatem nostrum hoc modo, hic, loquendi vsum? Certè hæc interpretatio inuenta merè est ad tuendum positum; neque enim dicendum est, Vatem, alioqui oculatissimum, verborum significationem inuertere voluisse, vt in tot, quot vidimus, incongruentias incideret. Meliùs itaque, opinione mea, dixerim, non meridiei tempus à Vate, hic, designari, sed potiùs secundam, vel tertiam diei succrescentis horam, quam, per periphrasim, hoc loco describat. Pro qua re notandum est, triplicem considerari posse Solis altitudinem, nempè primam, & quasi infimam, mediam, & supremam. Prima, & quasi infima est, qua Sol, vix supra Horizontem eleuatus, lenes adhùc emittit radios, & terram aureis irradiat splendoribus: media, cum, ab Horizonte procedens, ad mediam, inter Horizontem, & Meridianum, altitudinem eleuatur, & validioribus iam radijs vim incipit exercere suam; atq;, adaucto calore, terram vrgere: suprema verò est, cum, in Meridiano positus, terram perpendicularibus feriens radijs, summâ eam vi caloris adurit. Hoc posito;

alius

altior dicitur Sol, cum, prorsùs ab Horizonte emersus, in aliquam altitudinem, quamuis depressam euehitur: *altior*, cum ad mediam peruenerit altitudinem; *altissimus*, cum, in Meridiano, ardentem explicat lucem; maior enim, vel minor Solis altitudo commensuratur ex maiori, vel minori distantiis, interposita inter Horizontem, a quo processit, & punctum Solis; donec ille supremam, nempè meridianam attigerit. Optima explicatio; (diceret fortassis Parrhas.) sed gratis assumpta, ad tuendum positum. Vnde enim habetur, quod per comparationem ad circulum Horizontis, hanc altitudinum Solis diuersitatem respexerit, & mediam designare voluerit Vates? Respondeo, me id clarè deducere ex contextu ipsius Electræ, atq; ex correspondentiâ, quam habet textus ipse cum initio libri secundi; *Prima luce legunt*; inquit Electra; *sed postquam Sol altior adstitit &c. Prima lux* primam Solis supra Horizontem signat eleuationem: ergò *Sol altior* maiorem quidem, sed non supremam notat altitudinem; ergò mediam ab Horizonte in Meridianum. Insuper, initio lib. 2. Processêre ad flores Deæ, cum

Impulit Ionias præmissa lucerna fluctus
Nondum pura dies &c.

En Auroræ descriptionem. Legere cæperunt, hortante Venere, cum clarior illucesceret dies:

Dum matutinis præsudat Solibus aer &c.

Præscribitur legendi tempus, quod commensurari debeat cum duratione roris à Lucifero demandati.

Dum meus humenti flauentes Lucifer agros &c.

ergo, cum *altior* rorem Sol cæperit exsiccare, desistendum fuit: clare autem patet, secunda, vel tertiâ diei hora, rorem omninò absumi. Quare, & dicendum, hanc horam ad regrediendum præsignatam; & Plutonem, qui Fratris monitu sub terris quærebat iter, vt lib. 2. opportunè, hac ipsa hora, superuenisse, vt Proserpinam raperet, antequam ex agris recederet; subtraheretur que Raptori.

SED. Coniunctio discretiua hæc est: vt sæpè dix., diuersitatem temporum, ac successiuum, secernens simul, ac coniungens.

POSTQVAM. Aduerb. temporis est, connectens tempus subsequens cum antecedenti; atque ea, quæ tempore subsequenti, euenerint, cum iis, quæ tempore antecedenti facta fuerant, coniungens.

SOL. Ex causa effectum notat, nempè ex altiori Sole prouectum diem, non ampliùs, vt priùs infantem.

ADSTITIT. Seù, vt alij legunt *extitit*, quæ verba pro eodem ponuntur, ac simplex *fuit*.

ALTIOR. Idest ab Horizonte magis euectus, quàm antea dictum fuerat, cum Oriens describeretur, & mediam illam, de qua supra altitudinem adeptus.

MEDIO ORBE. Hunc, non sextum loci casum, sed comparatiui, ac comparatiuo debitum agnosco: & per *medium orbem*, non circulum Meridiani, sed circulum Horizontis, intelligendum, non ambigo: *medius* enim dicitur circulus, qui ita sphœras bifariam diuidit, vt æqualem hinc, indè partem statuat: & orbis nomine designatur, nam quælibet figura circularis *orbis* nomine, nuncupatur. Est itaque Horizon, qui etiam dicitur *Finitor*; idest terminator visus nostri; seù *circulus Astronomicus, & rationalis*, circulus, in sphœra, maximus, fixus, & pluralis. *Maximus*, quia totam sphœrę molem in partes æquales bifariam diuidit: *Pluralis*, quia tot sunt Horizontes, quot puncta terræ diuersa, quod Mundi habitatores diuersa terræ incolunt puncta: & fixus, hoc est immobilis. Transit Horizon per quatuor Mundi plagas Orientem, Meridiem, Occidentem, & Septentrionem: centrum ipsius est centrum terræ: Poli sunt puncta opposita, in Meridiano, quem bifariam intersecat, Zenith, & Nadir appellata. Cum itaq. Horizon totum Mundi Globum bifariam, hoc est in partes diuidat æquales meritò *medius* dicitur *orbis*, nempe *circulus medius* inter superiorem, & inferiorem dimidiatæ sphæræ partem. Quare, dum dicit Vates *altior medio orbe*, idest *medio circulo*; certè circulum intelligit Horizontis; nam, licet etiam Meridianus spheram diuidat bifariam, in partes æquales, transiens scilicet per vtrumque sphęræ Polum, & per puncta, quæ dic. Zenith, & Nadir; tamen, comparatiuè ad Meridianum, Sol semper erit depressior, non altior, nam maiorem altitudinem habere non potest, quam quæ illi contigit in Meridiano: quare si ad illum nondum accesserit, vel si ab eo iam recesserit, depressior semper hoc *medio orbe* erit, non altior. Quamobrem dum dicitur *altior medio orbe* per comparationem; id dici tantum potest, comparatiuè ad Horizontem. Fauent huic sententiæ, qui, hoc loco, legunt, non *altior adstitit orbe*, sed *medio altior extitit axe*, nam *Axis*, vt vidimus lib. 1., linea est, quæ ab arctico Polo ad antarcticum recta ducitur, per centrum terræ: quapropter, cum Horizon, vt vidimus, per prædictos transeat Mundi Polos, idem erit dicere; *altior axe*, ac dicere; *Altior Horizonte*. Isingrinius cum aliis, apud Heins., legit *medio Sol altior institit axe*, quæ lectio explicationi fortassis nostræ videri posset contraria; nam *insistere* videtur pro eodem poni, ac *incumbere*; idest, alteri inhærendo, quiescere, quod non potest verificari de Sole, nisi quando est in Zenith, nempè in summo Meridiani puncto; cum enim tunc summam sit adeptus altitudinem, antequam iterum deuexum iter arripiat, censetur ab aliquibus, aliquam quietis morulam, in eo puncto, a Sole alienam nequaquam esse: quare si illa lectio diceret: *incubuit axe*; certè diceret, Solem, in Meridiano quiescentem, *innixum axi*, nempè lineæ illi, quæ à Zenith, per centrum terræ, ad oppositum punctum duceretur Nadir. Sed distorta nimis esset hæc explicatio; nam *axis* propriè non dicitur quæcumque linea, quæ, quomodocumque, duci possit per centrum terræ; sed ea tantum, quæ ab Arctico ducitur ad Antarcticum: quare impropriè *axem* appellasset lineam a Zenith ductam ad Nadir. Qui igitur legunt *institit axe*, accipiunt verbum *insistere* pro eodem, ac *vehementiori*, sed non vehementissimo adhuc, hoc est Meridiano, *calore æstum axe ingessit*, hoc est vel *Calo*, sub *axis* nomine expresso, vel *terra*, per cuius centrum ducitur *axis*. Quare nil contra nos huiusmodi lectio, ni cum Parrhas. in easdem incurrat incongruentias.

ECCE POLVM NOX ALTA RAPIT &c. Quæ prænotato temporis puncto euenerint iam recenset. Sed antequam explicem, caue, ne incidens in æquiuocationem, non satis sibi ipsi, hoc loco, Auctorem congruere, putes, ex eo, quod lib. 2. terræmotum dixerit euenisse, antequam Pluto ex Ætna prosilierit: hic verò videatur insinuare, terræmotum comitatum fuisse currum, iam aperto sub Cælo procurrentem: nam immò congruentissime procedit. nam terræmotus inceptus, dum Pluto ætnea viscera, latens adhuc, peruagaret, ipsius Ætnæ diruptione conualuisse, supponendus est; ac sinuasse quod currum ipsum comitatus fuerit per continuationem scilicet illius, à rotarum strepitu, equorumque pulsu productam.

ECCE NOX ALTA &c. Quid improuisum, præter expectationem, ac naturæ ordinem, cum dicendum sit, euenisse, hoc vtimur aduerb. *Ecce*, vt dix. lib. 1. carm. 15. Noctem Inferorum Deam existimatam fuisse, alibi etiam vidimus, vmbrarum vtique, tenebrarumque potentem: item Plutonis Regnum cæcis addictum tenebris, æternisq; iam nouimus: quare meritò Nox secuta dicitur currum, ac Cælum statim tenebris inuoluisse. Quòd autem *Alta* hæc nox dicatur, reprehendit Heinsius, qui legendum asserit: *Ecce Polum nox fœda rapit &c.* & *Alta*, inquit ipse, *ferri non potest, quia altior præcessit*. Alij *Nox atra* legunt: sed non video cur a vulgata recedendum. Et primo rationem, ab Heins. allatam, nullius esse momenti, arbitror; nam quod comparatiuum præcesserit, mox positiuum subdatur, nil infert aut absurdi, aut degradationis, cum sermo, respectu diuersorum efferatur; *Altior* enim *de Sole* dictum; *alta* autem *de erumpente extra ordinem Nocte*. Quod si Heinsius vim faceret in verbo; & incongruum putaret, idem nomen modò efferri per positiuum, modò per comparatiuum, etiam immediatè, nedum post aliquam interpositionem, vt hic, certè locum a Coniugatis, frequenter apud Rhetores vsurpatum, deleat, & abroget, necesse est. Immò eruditionem habet hic modus loquendi; nam *altum* etiam pro eodem sumitur, ac *profundum*, vt alibi dix., sic altam dicimus voraginem, quæ maximam in profunditatem excauetur. Cur itaque, loquendo de Nocte, ex Inferis educta, non illam vocet *altam*, hoc est *profundam*, seù è profundo inferorum in altum euectam? Secundò, etiam præscindendo ab hoc, quod de inferna nocte loquamur, certe noctem, quæ cæcis obuallata tenebris oberret, *Profundam* appellat Augurellus, dum inquit:

Errabam in cæcis tenebris, & nocte profunda.

Si itaque *altum*, pro profundo ponitur *profundum*, pro *summè obscurum*, ac *palpabilibus obsitum tenebris*, per metalepsim; quidni *alta* dicatur nox, quæ currum comitetur Plutonis? Tertiò, etiam si nomen *alta* accipiendum esset in sua propria, & rigorosa significatione, ita vt solum posset significare, noctem, altitudinem Cæli arripientem, quis non noscit, Noctem, per Poetas bijugis ferri, alatam

credi

credi &c., vt indicetur nata, apta ad altitudines Cæli peragrandas? Denique, dum oppositum cum opposito confertur, nempè cum nocte dies, ita vt Nox in diem agat, & destruat, certe, cum non detur actio in distans, debuerunt in statu approximationis collocari; *altior* itaque cum fuerit dies; *Alta* ponitur Nox, vt possit destruendi diei, vel impediendi saltem, effectum sortiri: *Alta* tamen dicitur, non *altior*: quia si *altior* diceretur, sensus esset, quod supra Solem fuisset eleuata, in quo casu, diem terris non abriperet, sed cælis tantum superioribus, vt itaque, diem nobis abripiat noctis tenebræ *alta* nox esse debet, opposita scilicet inter Solem altiorem, ac terras depressiores. Sed subdes; immò hinc adest Auctoris contradictio. nam hic insinuat abreptum Solem, lib. autem 2., eadem enarrans, non abreptum fuisse indicat; cum de equis Plutonis dixerit; *Et Solem dedicêre pati*. Facilè tamen respondeo, tenebras Acherontis non potuisse, in instanti, & altè adeò, & latè adeò diffundi, vt totum illicò Solis aspectum eriperent; cum hoc debuerit fieri per motum successiuum: sed immò equi Plutonis, bene, *Solem dedicêre pati*, quia Sol ipse, ingruentibus tenebris vires deperdere paulatim cæperat, donec tandem, breui manu, abreptus omnino, victoriam currui concessit infuscanti. Ad quod comprobandum nota, quod non dixerit Electra *Nox alta rapuit*, quod indicasset, dicto citiùs id factum; sed *rapit Polum*; hoc est celeriter quidem, sed successiua tamen celeritate, *rapit*; quod est inuoluit, & obscurat, eiusdemque nobis aspectum eripit: in quo sensu & Virg. Æn. 1. de nubibus cælum infuscantibus ait;

Eripiunt subitò nubes, cælumque, diemque
Teucrorum ex oculis &c.

Polus autem quid sit vide dicta lib. 1. carm. 26., vbi, & quomodo pro Cælo ponatur, habebis.

ET INSVLA. Sicilia videlicet maris circumflua fluctu, cuius descriptionem vidimus lib. 1. carm. 141., & seq. ita enim est, vbi hæc peracta dicuntur.

TREMEFACTA. Terræmotum indicat, quem descripserat lib. 2. carm. 152., & seq., tremefieri enim, & concuti terræmotu terram omnibus notum est,

Cornipedum strepitu cursuque rotarum,

Cornipedum pulsu, strepituque rotarum, legendum esse commendat Heins., & optimo, vt fatear, iure, si verborum proprietas attendenda sit: sed, cum, in vulgata, dici possit, positum fuisse *strepitum*, vt ex effectu causa, nempè pulsus, strepitum producens, dignoscatur; quo ad sensum, in idem recidet tandem: sic etiam vbi legitur *cursuque rotarum* ponitur causa pro effectu, nempè pro strepitu, ac fragore, edito ex rotarum cursu: quare, & quo ad hoc, idem erit vtriusque lectionis sensus; licet non negauerim Heinsij lectionem clariorem esse, ac iuxta rerum magis proprietatem, ac naturam. Non sic profectò audiendi sunt, qui legunt *Cornipedum strepitu, seù fremitu, pulsuque rotarum*; nam, cum orbita præterlabatur potiùs, quam subsultans, decussansque procedat, præcipuè vbi per mollia prata iter fit, vt in casu nostro, certè impropriam omninò adstruunt locutionem. Sed de his alij videant. Nos, cum Heinsio, proprietatem verborum laudantes, vulgatam tamen sequemur, & explicabimus. Aperit itaque Electra, hic, causam illius terræmotus, de quo Vates, lib. 2., dixerat *Causa latet*. Sed, & hic, adest, inquies, contradictio; nam si ibi Vates latuisse causam dixit, & soli Veneri innotuisse.

. . . . . *Dubiae agnouit sola tumultus*
Diua Paphi &c.

Quomodò scire hanc ipsam Electra potuit, hicque aperire. Distingue, & concordabis: causa latuit ante Plutonis eruptionem, initio videlicet terræmotus; patuit post eruptionem, cum terræmotus eadem ex causa continuaretur; nam cognitâ causâ continuationis effectus, habebatur, & causa inceptionis, quæ priùs latuerat soli cognita Veneri. Porrò *strepitus* propriè *lenior sonitus* est, si solitariè consideretur. Verùm significationem vel minuit, vel adauget, iuxta diuersitatem corporum, a quibus editur: quare, cùm agatur hic de equis infernalibus, vtique ferocissimis, quorum quadrupedante pulsu tellus quateretur, certè pro ingenti, horrendoque sonitu, talium pulsu pedum efformato, *strepitus* vsurpatur, præcipuè cum sufficiens ad totam dicatur insulam quatiendam. Cornipedes autem dicuntur equi, quod corneos habeant calceos, & ad assignandam aliam strepitus causam. Addit autem *cursuque rotarum* Electra, vt notet non adfuisse solutos equos, sed currum trahentes emicasse, cuius currentis impetu pulsu cornipedum superaddito, tremor insulæ augeretur, ita vt & *pulsu pedum*, & *strepitu Rotarum* integra constituta fuerit causa terræmotus. *Cursu*; hoc est fragore, ac strepitu edito ex totis in cursum concitatis, vt supra dicebamus. Et profectò non nisi fragorem edere potuerunt Plutonis Rotæ, quæ scabra vtique, ob rubiginem, axe deferrentur. Vngunt & rustici, ne perstrepant, axes. *Rotarum* autem, dixit, ex partibus huiusmodi currum adfuisse significans; nam quid sint in curru Rotæ, omnibus iam notum est.

NVTAT. Vide de hoc verbo dicta lib. 1. carm. 158.

NOSSE NEC AVRIGAM LICVIT. Præoccupat interrogationem, quam ex anxia Cereris cupiditate, cernebat, imminere: cum enim audisset, currum, effusis in cursum equis, aduentasse; quid reliquum esset, nisi vt, quinam tandem veheretur, interrogaret? Præoccupat igitur Electra, &, non expectatâ interrogatione, respondet, se non potuisse internoscere, quis veheretur. *Nec licuit*. *Licet* pro eodem accipitur, ac *facultas*, seù *potestas datur*. Sic Ilioneus, apud Virg. Æn. 1., facultatem orans quassatas sarciendi rates hæc habet:

Quassatam ventis liceat subducere classem &c.

& quia id, cuius non datur facultas, nequaquam in potestate est, vt fiat à cupiente. Ideò *non licere* ponitur etiam pro *impossibile esse*; atque adeò *Nec licuit*, idem est, ac *impossibile fuit*: Sic Æneas, apud Virg., Æn. 1., dolens quod Anchisem genitorem in Italiam deferre non potuerit, aiebat:

Non licuit fines Italos, fataliaque arua,
Nec tecum Ausonium (quicumque est) quærere Tybrim.

In hoc itaque eodem sensu Electra hic *nec licuit*, ait, & subintellige *mihi*, quod per Synecd. fig. reticetur; *mihi possibile non fuit*: *nullo potui pacto*, obstantibus videlicet tenebris, circa currum addensatis, ac totum aerem infuscantibus, *nosse Aurigam*. Se vidisse profectò Aurigam indicat, vt vides; sed visione adeò imperfectâ, confusa, & subobscurâ, vt distinguere nequaquam potuerit, quis esset. Sequitur autem, hoc loco, Vates, naturam ipsam visionis; nam certè visio, ad hoc vt eliciatur, exigit obiectum in debita distantia constitutum; exigit ne potentia visiua impediatur; ac tandem, vt medium adsit illuminatum: ex quo fit vt oculus, in tenebris, apertus nihil videat: quod si igneis spiritibus, ex oculo interdum euaporantibus, tarescant quidem tantisper tenebræ, sed non omninò vincantur; tunc visio fiet imperfecta adeò, vt, si hominem his tenebris septum videamus, spectrum, aut vmbram, videri à nobis, arbitremur, nec, quis sit, vllo modo internoscamus. Sic itaque Electra Aurigam, in tenebris adstantem viderat, sed ad modum spectri delitescentis, ita vt vmbram potiùs sibi videre visa fuerit, quam vt, num homo, num Deus esset discerneret: *noscere* enim est *talem alicuius rei notitiam habere, vt de illa rationem reddere possimus, eamque distinguere ab omni alia*: ponitur autem hic *nosse*, per syncop., pro nouisse. Verùm dices, falsò igitur à nobis dictum supra, Electram laborasse, atque immotam diù hæsisse, dum mente reuolueret, quomodò certum suous aperiret, incertum relinqueret Auctorem; nam, si Auctorem non nouerat, nec poterat Auctorem certum expromere. Scio hanc fuisse, in illum locum, Parrhasij opinionem, qui explicans carm.

. . . . *Longumque immota moratur*
Auctorem dubium, certumque expromere fontis,

inquit: *Sciebat Electra raptam Proserpinam, Raptoris tamen nomen haud nouerat*. Sed contra hanc sententiam ego argumentum facilè retorqueo: nam, si non nouerat, quid hæsitaret? quid longum immota moraretur, auctorem expromere dubium? Dicendum, sine cunctatione fuerat, quod nouisset, quod non nouisset, prætereundum. Cur igitur hæsitet responsura? Certè non nisi quia nouerat; sed, Iouis obstricta edicto, prodere Raptorem non poterat. Ast, inquies, fatetur ipsimet hic, se non nouisse; ergò vel dicendum est, veram esse Parrhas. sententiam, loco cit. expressam, & quam hic iterum ipse repetit; vel dicendum, mendacem Electra fuisse. Ego tamen, & à Parrhasio diuersus abeo, & Electram mendacem esse, nequaquam concesserim. Verissimum itaque dicit Electra, dum, se non nouisse, in actu ipso rapiendi, quisnam fuerit raptor protestatur; nam verè tunc, tenebris obstantibus, internoscere non potuit: Sed, quod tunc non potuit, nouit subinde ex Iouis edicto: meminerís enim Iridem missam fuisse initio huius lib.

Ire citam, cunctosque Deos arcessere Mundo.

Ibidem verò habes conuocatas fuisse, & Nymphas omnes, inter quas, certè Electram, Oceani quippe filiam, compu-

ta,

eus sit, & in quo sensu accipiatur, iam vidimus in simili lib. 2. carm. 109., vbi *Decus*, pro *venustate, honore, ac pulchritudine*, positum animaduertimus. Hic itaque abstractum ponitur pro concreto, nempè pulchritudo pro ipsa pulchritudinem habente. Seu dicas, ingentem hic Auxesim esse, quæ tam altè amplificet Proserpinæ venustatem, vt non satis fuerit venustam appellare Proserpinam, ni eam iudicaret esse *ipsam* quasi *in concreto venustatem*, licet per abstractum significata: ideò non vtitur nomine venustatis, vel pulchritudinis, quæ propriè formam important abstractam: sed *Decus*, inquit; quod cum neutrum sit concretum importare videtur potiùs, quam abstractum. Addidit notam *tale*, per emphasim profectò, quasi dixerit *tale*, ... tale & Venus ipsa gratiarum, ac pulchritudinum Dea miretur, seque vinci, vltrò libenterque fateatur; *tale*, vt dignum fuerit, cui se ipsum sacrauerit Phœbus, comamque suam cederet pulchriori; *tale*, vt præcipuum Cæli esse debuerit ornamentum; ac tale tandem, quale optabile esset, vt toti Orbi, ad admirationem vsque conspicuum exponeretur. Hic autem nota artificiosissimum Veneris astum. Nouerat, Proserpinam, vt fraus procederet, in Campos educendam, iuxta Iouis monitum lib. 1. *Patulos illudere campos Coge vias armata dolis*: nouerat obstare Matris præcepta; quarè & nouit, se incassum laboraturam, ni priùs reuerentiam illam, obsequiumq; in matrem, quibus Proserpina obstringebatur, infringeret. Ideò & matrem in Inuidiam vocauit, vt supra, & nunc oleo adulationis Proserpinam ipsam inungit, vt labatur faciliùs: nam, vt ait D. August. in Psal. 140., Oleum illud peccatoris, de quo loquitur Psaltes ibi, nil aliud est, quam Adulatio. Sic enim ait August. *Noli gaudere, noli annuere, noli gratulari, si tibi attulit oleum adulationis; sed caput tuum integrum maneat; non inflatum sit, non tumescat; si enim inflatum fuerit, & immaneris facies pondus, & praecipitabit te*. Pestiferam huius olei naturam apprimè nouerat Venus, ideò illo vtitur adulatrix more suo. & cui aptari possit impresia ex Prætero serpente desumpta, cui addatur lemma *Inflando perimet*: sicut enim illius serpentis natura est, vt morsu tumorem inducat ad interneciones vsque succrescentem; sic adulatrix Venus iam *inflat, vt perimat*. Nam si, vt alibi vidimus fœmina, ex natura sua talis est, vt symbolo exprimatur Pauonis, cum lemmate, *Forma superbit*; quanto magis, laudata ob pulchritudinem superbiet? Audi de Pauone Ouid. lib. de medicam faciei.

Laudatas homini volucris Iunonia pennas
Explicat, & formâ multa superbit auis.

Quare eidem impresiæ corpori addi posset lemma *Et laudata magis*. Sed ad quid Proserpinam inflat adeò Venus? Vt fastu profectò ebria matris monita spernat, & consilia, sicque domo pedem efferat, vt se visendam in propatulo exhibeat. Hoc itaque dolo intentum obtinuit Venus, nec dolos sensit Proserpina, nisi postquam tumor ad internecionem excreuit, ita vt irreparabiliter periret; tunc enim dolens, sed serò dolens exclamauit, vt lib. 2.

O male dilecti flores, despectaque Matris
Consilia? O Veneris deprensæ serius artes.

artes enim ibi citatæ eædem sunt, quæ hic ab Electra exprimuntur. Propinat, quæ placent Venus, vt & Proserpina illi, quod placet, indulgeat, & Veneri indulgens in perniciem ruat ineuitabilem.

RECESSV. Sextus est poenæ casus, damnandi vtique verbo debitus. *Recessus* dicitur locus quilibet secretior, & remotior, atque, vt ita dicam, carceris ad instar reconditus, & in latebris positus. Per *recessum* autem, totam primò Siciliam intelligit, & notat, quæ, si Cælo, quod deseruerat, comparetur, carcer dici potuit vilis, ac tenebricoso in centro collocatus. secundò notat ipsam Cereris domum, quæ videlicet non in insulæ vrbibus, sed secreta à commercio, in agrorum solitudine, ac non procùl ab Ætna, fuerit extructa: quod tamen ingeniose commentus fuerat Vates, quia, ex antiquorum religione, sacræ Cereri ædes extra vrbes, minusque semper frequenti loco, verè statuebantur, vt notat Parrhas. hic. Sed nota quomodo hoc ipsum Venus vaferrimè sugillet, atque, vt odiosum ingerat, & indignum, ac poenalis carceris angustias præferens, vt Proserpinæ horreret animus, ac dilectam priùs domum refugeret ingenium, quam, vt sepulchrum potiùs, quam vt pudicitiæ asilum, tacitè Venus decantabat, se sororem insinuans, vt digna censeretur, cui crederet incauta quæcumque diceret.

VETITAMQVE DEARVM COLLOQVIO &c. *Veti-*

toque Dearum colloquio: legit Heinsius, cum Isingrino, & alijs, in quorum sententiam pedibus eundum arbitror; nam licet *Veto* sit verbum prohibendi, & verbum *Prohibeo* certè construi possit cum accusatiuo personæ, & ablatiuo rei, cum apud Tullium legatur *facile operas aditu prohibuerunt*; & apud Virg. Æn. 1. *Quippe vetor fatis* &c. attamen particula, quæ hic ponitur copulatiua, videtur apertè indicare accusatiuum verbi *absentauerit*, quod sequitur eumdem debere esse, qui attributus fuerat verbo damnare, nempè *Tale decus*, nam de eodem sermo vtiq; continuatur. Ideò, licet cum vulgata, & Parrhas., in textu scripserim, Heinsium sequor legentem *vetitoque Dearum &c.* Pro Iustitia, & Honestate, itantem se effingi: Venus, dum ab indigno rigiditatem Cereris carpit, confirmatque, nam indignum profectò videri potuit, filiam à Dearum colloquio prohibere; quasi vel illa indigna esset, quæ Dearum numero adscripta fuerit, vel Deæ ipsæ existimaretur corruptura, colloquijs suis, Virginem ipsam, quod in maximam meherculè Dearum cedebat contumeliam. Ideò absolutè ponitur *Vetito colloquio*, quod idem est, ac prohibens, & arcens filiam à Dearum colloquio, hoc est à Dearum cum ipsa eloquio. Quæ autem Deæ sint, sæpè vidimus. Venisse itaque Ceres videtur, ne Deæ cum Proserpina loqui possent, dum eam ab ipsarum consortio segregauerat, sicutque damnauerat recessu, tunc, cum Æthera deseruit &c. quod iniuriosum videbatur, & filiæ, & Deabus ipsis, ideoque contra Iustitiam, æquitatem, ac honestatem, vt diximus. Vide, quantas vno verbo ingerat contumelias.

PROCVL ABSENTAVERIT. Idest longe, seu longo locorum interuallo diuidens, & elongans segregauerit. Editiones hic aliæ legunt: *Procul à patrijs damnauerit astris*; easque sequitur Barthius. Sed cum idem verbum *damnare* in antecedenti carmine habeatur, non video cur hic repetendum, aut quomodo repeti potuerit, sine authoris iniuria. *Patrijsque procul mandauerit astris*: legit, in hunc locum, Heinsius: & rationem reddens mutationis, *Absentauerit*, inquit *Latinum esse non persuadent nobis interpretes*. Video tamen, vulgatam lectionem Parrhasio non improbari; quare nil immutandum arbitrarer, licet enim in vsu esse, apud latinos, non videatur verbum *Absento*; (vix namque, vt fatear, aliud, apud Auctores, exemplum inueneris) cur Vati non liceat innouatione vti, ita vt *absentare* dicat pro *absentem* facere? Adde quod in sensu Heinsij non legendum fuerat . . . . *Vetitoque Dearum*

Colloquio, patrijsque procul mandauerit astris.

nam copulatiua *que* cum in fine versus adsit præcedentis frustra, & superuacaneè repeteretur in subsequenti. Sed legendum fuerat: *Vetitoque Dearum*

Colloquio patrijs procul amandauerit astris.

Quod si hoc pacto legendum contendas; manus vtique dabo, nec ab Heinsio dissentiam.

ASTRIS PATRIIS. Astra pro Cælo ponuntur, contentum scilicet pro continente, seu signum pro re signata. *Patrius* verò dicitur locus, vbi quisque Patrem habuit; idest vbi quisq; natus est: cum itaque Proserpina Ioue Patre nata fuerit, certè cælum illi Patria fuit. Ideò *Patrijs astris*. Callidè autem Patriæ mentionem ingerit Venus, vt scilicet Patriæ ipsius amore excitato, ac dulci methodo, Proserpinæ præcordia titillante, tædium recessus, eam à Patria procul detinentis, conciperet, atque adeò facilius disponeretur ad pedem efferendum. Nouerat nempe Venus, insitum etiam auibus esse, vt licet molliter, ac laute, in caueis enutriantur, semper tamen ex eis aufugere cupiant, libertatemque reposcant: Ideò Cereris domum caueæ assimilatam, natiuo contraponit Cælo, vt tacitè suggerat Proserpinæ id, quod postea Marinus noster eruditissimè cecinit tertia Lyræ suæ parte, cum inquit:

Peregrino Vsignuol, s'auuien, che sia
Chiuso colà frà prigionieri augelli
E de gran Rege, in ricchi alberghi, e belli,
Pargoletto cantor viua in balia;
Quantunque aurea mano esca gli dia;
E gli prestin ricetto aurei cancelli,
Rinagheggiando il Patrio Ciel trà quelli,
Sospira pur la libertà natia.

subinde, Marini ordine inuerso, qui mortis ope, exsoluendam à corpore, cæloque reddendam animam, dissolui cupientem inducit, Venus, tacitè suadens, subiecisse videtur.

Tu, frà chiostri d'acciar, sì, che t'annoggi
Lieta goder del carcer tuo terreno,

Longi

Lungi dal Patrio Ciel, benche trà vezzi?
Scuotassi hormai di dura Madre il freno;
E'l laccio hormai di prigionia si spezzi,
Per riuolar di nuouo à gl'astri in seno.

nec sine fundamento, hæc tacitè suggerit Venus, sed certà spe decipiendi, quippe innixa appetitui Naturæ, cui fauere se simulet; sciuerat enim, insitum à Natura, amorem Patriæ vehementem adeò esse, vt viscera sæpè sæpiùs aduraт, sed dulcibus adeò incendijs, vt Phœnices, in huiusmodi rogo, nos ipsos esse gaudeamus. Ideò valde allicit, & attrahit ad Patriam absentes amor, vt experientiâ edoctus cecinit Ouid., 1. de Ponto, Eleg. 4.

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Quid sint Astra, & quid inter astrum intersit, & sydus iam alibi fusè diximus, ideò prætereuehor.

Non adeò prætereuehar tamen, vt quæ ad mores pertinent, prætergrediar. Sub Electræ itaque nomine bonus Genius, seu custos Angelus, vt vidimus, designatus, ne iniuriâ culpetur, ob secutam animæ perditionem, se ipsum purgans, assiduitatem describit assistentiæ, qua iam innocens floruerit Anima; atque ostendit, qua ratione incauta, sensuum illecebris decepta subinde fuerit, vt eas doceat euitandas. Primò itaque docet carnem, seu Venerem, in carne regnantem, nomine sororis, hoc est arctissimæ coniunctionis, & affectuum titulo vti, vt Animam in fraudes alliciat suas, & nil sorori insinuet denegandum. Secundò Ambitionis auram memorat inflantem, suadentemque iugum seruitutis non esse subeundum ijs, quos Deus ipse liberos voluerit: Patremque Deum mandasse mandata sua custodiri nimis, vt tandem dicat Impius: *Non est Deus* &c. Nec non Matrem Ecclesiam duris in nos nimium legibus impossibilia ab humana exigere fragilitate &c. Tertiò ab eadem suaderi, meminit, Cælum animæ Patriam esse, ideò, non sine iniuriâ, animæ denegandum, licet illa Veneri obsecundans Procos non despiciat: & quasi odium in Deum ipsum excitare nititur, qui, creatam ad Cælum, animam procul à Patrijs astris, tenebroso corporis recessu damnauerit, in hac valle lacrymarum collocatam, vetito Angelorum, quo frui deberet consortio &c. Sicque edocet denique, quomodo, quasi per cuneos, se se insinuet, caro, Venusq; ad arcem cordis subigendam, & ad suadendum Animæ, vt mandata negligat, vt præsentibus fruatur, vt vetitos inter flores luxuriet &c. Quibus suasionibus, Anima, quæ se incautè permittit, sensim sine sensu, dilabitur, & Venere duce ad præcipitium deducitur, Tartareoq; addicitur Tyranno. Sed, dum hæc animo insident, Italicam nos Chelim ad numeros reuocemus.

Al fin, sciogliendo à gl' abhorriti vfficij
La voce a pena, ahi, fusse ver, pur disse,
Che della terrea prole empij artificij
Fusser l'alte sueuture. A Noi prefisse
Più spietato destino altri supplicij,
Che non hebbe il furor, che gl' Astri afflisse.
Troppo è lieue il penar, se, qual torrente,
Gl' altieri orgogli al diramar consente.
Mà 'l nostro mal, perche più fiero inonde,
D' Acesicora à i soli danni vnito,
Da gli sdegni del Cielo i flutti altronde
Piegar si vieta; e, da quel fonte vscito,
In noi di Marra ogn' amarezza infonde.
Delle Diue celesti; e (quel ch' vdito
Incredibil ti sembri) aspra congiura
D'empie Germane ogni tuo ben ci fura.
Dall' Inuidia del Ciel questi, che miri,
Spettacoli funesti hebber le forme:
E chi calca co 'l piè stellati i giri
Rese di tua magion la forma informe:
Tradimenti, e perfidie (onde t'adiri,
Più che ti dolga) à ristampar quest' orme
D'homicida fierezza Inuidia mosse,
Ch' i cuori à te congiunti ed arse, e scosse.
Fumante anch' hoggi al pellegrin si mostri
Di Flegra il suolo, e, com' ancor s'accendi

Cognomen Cereris quasi [illegible], donum medicinæ, quia languentes fame mortales frugibus curauit.

Nel, bēch' estinto, ardor, ch' à gl' aurei chiostri
Fù già bastante à minacciar gl' incendi:
Dicasi e poi, che di Pallêne i Mostri
Sgorgâr dal petto i mongibelli horrendi:
Che contro Noi, più d'ogni Flegra, auuampa
Guerriero il Cielo, e peggior mostri accampa.
In dolce calma, in bel seren di pace,
Tua magion lieti giorni, aure beate,
Godea tranquilla; e ciò ch' alletta, e piace,
Scielse trà 'l nostro acciar stanze pregiate:
Fioria così, sotto la diurna face,
Qual già nel secol d'or, la nostra etate;
E chiudeuansi à garra in queste mura
Quante mai gratie altrui porse Natura.
Di muouer piè fuor delle ferree soglie
Proserpina già mai si vidde ardita;
Ne di girne à mirar, come s'accoglie
Ne campi d'Etna eternità fiorita;
Gli s'accendean in sen cupide voglie:
Che, s'iui Flora al deliciar inuita,
Quì de commandi tuoi cura gelosa
Sapea legarla, e trattenerla ascosa.
Tesser gl'ori alle sete; assirio vn' ago
Oprar, di penna, e di pennello in vece,
Per far, pittrice, in babilonia imago,
Tesoreggiar ciò, ch' animar non lece,
Fur le sue cure: e 'l genio suo fù pago,
L'arte stupir, se dalla man si fece.
Poi, frà gl' otij, vn sol scopo al suo desio
Era il goder delle Sirene il brio.
Meco i discorsi suoi; meco i pensieri;
Meco gli scherzi accumunar solea:
Meco, se dall' Oriente i suoi destrieri
Spronaua il Sol; se nel meriggio ardea;
O s'i lucidi suoi torti sentieri
Dell' Hesperia nel mare al fin chiudea,
Meco sempre la vidde; ed innocenti
Meco i giuochi intrecciar; meco i contenti.
Da gl' Atrij poscia, oue felice il giorno
Guidammo vnite, in virginali impieghi;
All'hor, ch' il manto, è che di stelle adorno,
Del dì, la Notte, al funeral dispieghi;
E, tributario al sonno ogni contorno,
Gode, ch' i sensi, in lieta pace, ei leghi;
Accoglieuaci entrambi vn sol ricetto,
Vn riposo commun, commune vn letto.
Tal di tua regia, in non sfrondato alloro,
Fioria fastoso il virginale honore;
Quando giunse improuisa (e chi 'l decoro
Suelasse à lei de nascondigli, ò 'l fiore
Gl' additasse del chiuso ampio tesoro,
Noto non è) giunse la Dea d'Amore:
E, per fingersi à Noi non più profana
Seco adduce compagne, e Palla, e Diana.
Nelle prime accoglienze, aure serene
Schierò la fronte, e ne brillâro i lumi:
Vestì d'Iride il ciglio; e dalle vene
Parue sterpar d'ogni mestitia i dumi:
Trà i rubin delle labra, il riso, auuiene,
Che, tripudiando, il trionfar s'assumi,
E, le gratie accogliendo in lei fastose,
Se stessa tutta all' allegrie compose.
Quindi, profusa in iterati amplessi,
Stancò le braccia, e ristampogli in fronte

Mille baci, d'Amor rimarchi impressi.
Qual Nareisso, languir parea sù 'l fonte,
Tali fur del suo affetto i segni espressi:
E, di sorella in replicar ben pronte,
Le voci, il nome, hauer parean, suaui
Nel lor dolce sgorgar, dell'Hibla i faui,
Poi riuolgendo il fauellare astoso,
Di scaltrite lusinghe insigne artiera,
Alle lodi, à gl'encomij; E perche ascoso
Dell' Etna, disse, in questa vil riuiera
Si bel fregio del Ciel trattiensi otioso?
Dunque men degna è la suprema sfera
Di goder del tuo bello amici i lampi,
Che non son quì della Sicilia i campi?
Aspro rigor! ch' imprigionato auuolse
In ferrea caua il più bel fior dell' Etra,
Quand' inuolarlo al Ciel natio risolse,
Di Marte l'hasta; ò l'Apollinea cetra
S'à seiffo prese; à che vietar poi volse
Delle Diue il commereio; e quì t'arretra!
Cerere inchino; i suoi decreti adoro;
Mà le perdite nostre in vn deploro.

Sed, dum blanditijs indulget Venus, Nos Proserpinam intueamur.

Nostra rudis gaudere malis, & nectare largo
Instaurare dapes: nunc arma, habitumq; Dianæ
Induitur; digitisq; attentat mollibus arcum.
Nunc crinita iubis galeam, laudante Minerua,
Implet, & ingentem clypeum gestare laborat.
Prima Venus cāpos, Ætnæaq; rura maligno
Ingerit affatu, vicinosq; callida flores
Ingeminat, meritumq; loci, velut inscia, quærit;
Nec credit, quod bruma rosas innoxia seruet;
Quod gelidi rubeant alieno gramine menses;
Verna nec iratum timeant virgulta Booten.
Dum loca miratur, studio dum flagrat eundi,
Persuadet: teneris, heù, lubrica moribus ætas!
Quos ego nequidquam planctus, quas irrita fudi
Ore preces! Ruit illa tamen confisa sororum
Præsidio: famulę lōgo, post, ordine Nymphę.
Itur in æterno vestitos gramine campos;
Et prima sub luce legunt; cum rore serenus
Alget ager, sparsosq; bibunt violaria succos.

NOSTRA RVDIS &c. Prosequitur narrationem suam Electra; & qualis adfuerit Proserpina Venereis hisce versutijs appetita, graphicè, sed breuibus, iuxta luctuum exigentiam describit: ac subinde Venerem nouos astus aggerantem recenset, eoq; deducit, vt Proserpinam attrahat in sententiam; ita vt, Electra ipsa incassum reclamante, ac precibus, lacrymisq; perorante, iter ab incauta Alumna, Deabus, quarum patrocinio fideret, associata, ac famulis vndique stipantibus Nymphis, in Ætnæos campos arripiatur: ibiq; legendis floribus intentas, vt iam alibi vidimus, cōmemorat.

. . . . *Hæc oculis, hæc pectore toto Hæret, & interdum gremio fouet, inscia, Dido, Insidat quantus miseræ Deus.*

& sic pariter eamdem malis suis gaudentem notat:

Præcipuè infœlix, pesti deuota futuræ Expleri mentem nequit, ardescitq; tuendo Phœnissa, & puero pariter donisq; mouetur.

GAVDERE MALIS. *Gaudere* pro *gaudebat*, per enalagen, quod est *suaui quadam interiori dulcedine perfundi*; vt alibi sæpè dix. sed paradoxum hic aderit, si vltra litteram non penetres; nam primo prudentem facit Proserpinam, dum *gaudentem* dicit, non verò nimia effusam lætitia, quod imprudentis, & impudentis est, vt deducitur ex Tull. Tusc. 4. vbi ait: *Cum, ratione, animus mouetur placidè, & constanter tum illud gaudium dicitur; cum inaniter, & effusè exultat, tum illa lætitia gestiens, vel nimia dici potest*. Prudens itaque Proserpina, cuius animus placidè mouetur, sed constanter, & moderatè. At eodem tempore eamdem facit imprudentem, dum, eam *gaudere malis* asseuerat; malum enim obiectum nequaquam gaudij esse potest; nam *Gaudium*, ex communi omnium sensu, *est affectio animi alicuius boni præsentis opinione concepta*. Quomodò igitur *malis gaudeat* Proserpina, & prudens sit? Secundò voluntas naturaliter fertur in bonum, ergò naturaliter appetere contrarium non potest, consequenter nec *gaudere malis*; Voluntas enim, licet sit potentia libera, libertate contradictionis, ita vt possit exercere, vel non exercere actum odij in malum, non tamen est libera, libertate contrarietatis, ita vt possit positiuè amare, vel odisse malum, vt optimè docuit D. Dionis. c. 4. de diu. nom., vbi ait: *Nemo intendens malum operatur*. Quomodò igitur *gaudens malis* Proserpina dicitur? Et eo magis, quod hic agitur de malis in eam ipsam coniurantibus. Sed, licet verissimum sit, quod voluntas non potest absolutè malum appetere, vt malum, hoc est cognitum sub ratione mali formaliter; potest tamen appetere malum, sub ratione boni; si videlicet intellectus, licet actu concipiat aliquid, quod in se realiter malum est, illud tamen, per deceptionem, apprehendat, vt bonum, illudque, sub specie boni, representet appetendum voluntati; nam, cum species decipit, nil mirum si decepta voluntas malum appetat, sub specie boni; & tunc verè dicitur voluntas appetere realiter malum, licet, attenta specie, à qua mouetur, appetat formaliter bonum, hoc est id, quod, licet malum, representatur vt bonum. Gaudet itaque Proserpina illecebris a Venere concinnatis, quæ illi realiter, non malæ tantum, sed pessimæ futuræ erant, ast, secundum præsentis status apparentiam representabantur, vt bona appetibilia. Respicit igitur Electra realitatem, seù realem malorum essentiam, sub specie boni latitantem, atq; ideò, in sensu reali, non in sensu formali, eam dixit gaudere malis. *Malum* autem substantiuè sumptum, vt hic, est quidquid in damnum, ac perniciem illius, cui malum est, vergit.

NOSTRA RVDIS &c. Blandè adeò se se insinuat Venus, vt vel oculatissimos quosq; fallat interdum, vt apertissimè, malo suo, testantur, in sacris litteris Sampson, Dauid, & Salomon, vt innumera alia, quæ afferri possent, exempla celer omittam. Quarè nil mirum, si summa facilitate incautos, ac fidentes decipiat. Excusat itaque, & commiseratione potiùs, quam indignatione dignam Electra ostendit Proserpinam, quæ Veneris versutias ignorans gaudia illa libauerit, quorum extrema luctus occuparet; nec enim nouerat illa, quod posteà docuit, de Venereis illecebris, D. Valerianus Serm. 6. inquiens: *Nemo insidiosis cantibus credas, nec ad libidinosæ vocis incitamenta respectas, quæ, cum oblectant, sauciunt. &, cum blandiuntur, occidunt.* Quod in causa fuit, vt etiam Hispanus ille, de Venere, dixerit: *Cumple con dar desgusto, y amargura*, vt notat Picinel. Mundi symbol. lib. 3. n. 73. *Nostra* itaque, idest Proserpina, quæ, Cereris filia per generationem, Electræ verò per affectum meritò, communi nomine, *nostra* dicitur à Nutrice, vt se vnà cum Matre participem iacturæ ostendat. *Rudis*, hoc est *imperita, fallendiq; artium inscia*, cum nunquam antea experta fuisset, fallaces semper, captiosasq; Veneris illecebras esse. Insuper *Rude* dicitur, vt nostis, quidquid intactum adhùc est, nullumq; in vsum ab arte conformatum: Sic dicitur aurum, argentumq; *rude* illud, quod, ex aurifodinis extractum, nondum aurificis manu expolitum, atq; artis impressum formis, appareat. *Rudis* itaque dicitur & Proserpina, in casu nostro, quia nunquam antea Venereis subacta illecebris, nondum se in obsequium illius conformauerat, aut eiusdem perniciosissimæ artis formas passa fuerat impressas: nam, licet Pronuba semel flamma tenerum illius solicitasset pudorem, mixtâq; tremuisset formidine votum, attamen a Matre ex ardendi fomite abstracta, non vlterius Venerem, nisi nomine agnouerat: atq; adeò & primos illos restrinxerat igniculos; & Venerem, peritam adeò decipiendi non senserat: ideò *rudis*, amatoriarum scilicet omninò formarum expers, atq; à degustandis, ex dulcedine succrescentibus, amaritiei fontibus eo vsq; immunis. Eodem pacto rudem amoris excipiendi, deceptam a Veneris filio, Didonem facit Virg. Æn. pri., vbi cum Amorem, paruuli speciem Iuli præferentem vultu, ad Reginam accessisse enarrauerit, subdit:

ET

ET INSTAVRARE DAPES &c. Videtur, hoc loco, Vates tantùm prosequi ordinem rerum gestarum; ita vt, fine nuntiis tandem hinc indè blanditijs imposito, conuiuium inuiæ instructum, assidentibusq. Deabus instauratas fuisse dapes, vt, moris fuisse opipare conuiuantium, lib. 2. iam dix. Verùm, re meliùs introspecta, subtilissimum Vatis, hoc loco, intueor artificium, qui, specie ordinis rerum enarrandarum, aptissimè rationem reddit, cur *rudis* dicta fuerit Proserpina; nam rudis profectò malorum, ex Venere procedentium, fuerit, necesse est, quæ instauratis dapibus Venerem enutriuerit; sicuti enim dictum viget: *Sine Cerere, & Baccho friget Venus*, eamq; ijs destitutam, vis deserit nocendi: sic è contrario certum est, quod *cum Cerere, & Baccho viget Venus*; nam pabulorum vbertas genituræ redundantiam, procul dubio, animalibus affatim subministrat; ideoq;, sicuti amara Cypris est esurientibus, inquit Achæus, sic dulcis saturos inficit Venus, vt ex Euripide colligitur, qui ait: *Vult crapulatum Cypris, haud famelicum*. Rudis itaque erat, & rudis gaudebat profectò malis, dum se, per opiparam conuiuij instructionem, Venereis fallacijs se se iam impotentiùs subijciebat. Non nouerat ipsa, Venerem Serpentis hieroglyphico denotari, eo quod prona semper vt Serpens in ventrem sit, vt ait D. Ambros. Epist. in Sabinum: Serpentem verò ieiuni hominis sputo eneruari non solum, sed interimi, vt notat idem Auctor lib. Examer. 6. c. 4.; quod si nouisset, & rudis artium nocendi non fuisset, certè, non solum conuiuia non instaurasset, adstante Venere; sed immò fecisset, quod postremò fecit S. Franciscus de Sales, ad quem labefactandum terrestris quædam Venus ingressa, sputo ab eodem eneruata discessit: sic enim de hoc cecinit Gregor. Bolaius in suo Larario die 28. Ianuarij

Fœmina dum tandem castæ parat oscula fronti,
Vibrat in effrontes, sputa et ab ore genas.
Sputa tacta statim deuicta puella recessit.
Quid mirum sputa cesserit? Anguis erat.

Hoc ipsum merita fuisset, vt secum ageretur à Proserpina Venus insidias struens; sed quia rudis erat puella, gaudebat malis, & dapes instaurans, hostiles in se ipsam augebat vires, ac se ipsam aptiùs ignara disponebat in prædam. Quid verò sit *instaurare dapes*, iam vidimus lib. 2. cit. vbi de Inferorum conuiuijs agebamus. *Instaurare* enim est *renouare*: quarè & multiplicitatem notat obsoniorum, & instaurationem mensarum modo ibidem explicato. *Dapes* autem in sacrificijs olim Deorum apponi solitas memorat Liuius lib. 1. Hist. Rom., & propriè sunt magnifici, atque opipari conuiuiorum apparatus. Aptè igitur Dearum mensam *dapibus* instructam notat Vates, vt noueris, diuino more, lectisternia constrata fuisse, atque instaurata conuiuia pleno luxu redundasse.

NECTARE LARGO. Vidimus, loco cit. lib. 2., dum mensæ, & dapes instaurarentur; dum serui primas auferrent, ac secundas ingererent mensas, data temporis intercapedine, in more positum fuisse, vt pocula coronarentur: ideò Vates hic, facta mentione instaurationis, coronatus etiam cyatos innuit, ac propinationes largo nectare affluentes circulari plausu resonasse. Porrò *Nectar*, volunt, nomen esse, compositum, ac deriuatum à particula priuatiua *ne*, & verbo *κτείνω*, quod est occido, eo, quod non eorum, qui moriantur, & occidant, sed solum Deorum immortalium potio sit. Ideò aptè dapibus nectar apponitur, & quidem *largum*, hoc est *large profusum manu*. Duo autem genera largorum omninò sunt, inquit Cic. 2. de offic., quorum alteri prodigi, alteri liberales: ex quo facilè intelligas, nectar illud ad prodigalitatem vsque profusum, copiosum, & supereffluens fuisse.

NVNC ARMA &c. Remotis epulis, quibusnam oblectamentis detineretur Proserpina, continuato narrationis ordine recenset.

NVNC INDVITVR. Ethopeia hæc est Iuuenum, ac præcipuè Virginum, mores imitans, in Proserpina: connaturale enim iuuentuti est, vt si quid videant, quod oculis libeat, statim sibi adaptare gestiant, vt nouimus, & experiri, num bellè in adscitijs ornamentis appareant: sic itaque & Cereris filia *nunc induitur &c. Nunc* aduerb. temporis est, quod per figuram repetitionem, initio membrorum sermocinationis iteratum, per diuersam temporis successionem, quam exprimit, diuersas Proserpinæ actiones, animi gratia, susceptas, distribuit. *Induere* verò in duplici sensu vsurpatur: nam *Induo* propriè *Vestio* est: translatè pro *Assumo* ponitur: sic Virg. in vtroque sensu verbum adhibuit Æn. 2. cum ait:

Androgei Galeam, clypeique insigne decorum
Induitur &c.

nam Galea ferreum certè capitis indumentum est; ast Clypeum assumimus quidem, sed non induimus.

ARMA, ET HABITVM DIANÆ. *Arma*: hoc est pharetram, & arcum, posito nomine generico pro specifico: hæc enim sunt arma Dianæ, de quibus loquitur, & quæ iam vidimus ab ipsa gestari lib. 2. in descriptione Triuiæ. Per *habitum vestem* intelligit Parrhas. hic. Verùm non placet explicatio huiusmodi: nam qui fieri potuit, vt Diana, quæ adeò tenax Virginalis modestiæ fuisse dicitur, nudari, præsente Venere, pateretur? Certè Auctor noster lib. 5. ostendit, quam difficilis esset illa ad laxandas solum, nedum soluendas, exuendasque, vestes, dum non vnico contentam cinctu, gemino succinctam describit, ne facilè partes detegi possent, quas nulli peruias virginalis modestia custodiret. Neque dicat Parrhas., Dianam sæpè nudam in balneis, cum Virginibus sequacibus ablui solitam; nam aliud est, inter Virgines suas; aliud, præsente Venere Meretriciæ artis inuentrice denudari: illud vtique fieri illæsa potuit modestia; non illud. Dicet fortassis, nomine vestis, non intelligere se *vestem interiorem*, sed *amictum*, seu vestem aliquam superiorem, vulgò *la sopraueste*, qua Diana vteretur. Sed hæc explicatio dissonat à moribus venatricis, quæ, vt expeditior sit, vix vnicam pati vestem posse videtur, vt, de facto, Auctor noster vnicam illi Gortyniam attribuit vestem, gemino succinctam Cingulo, venatricis mores optimè imitatus lib. 5. sed quid igitur, per *habitum*, significatur? *Habitus* interdum pro ipsa habitudine, idest pro ipsa corporis ponitur dispositione, & quidem non solum intrinseca, quæ in humorum temperie consistit, & vulgò dicitur *la complessione*: in quo sensu ait Cic. ad Heren. 4. *Ipse corporis habitus, quem Barbari complexionem vocant*. Sed etiam extrinseca, quæ scilicet consistit in regulatione motuum, gestuum concinnitate, hilaritate vultus, grauitate incessus &c & sic habitum V. G. Regis assumpsisse dicitur, qui in theatris, personam exprimit Regis, Regijque corporis dispositionem imitatur. In hoc itaque sensu, & Auctor noster, habitum Dianæ assumptum à Proserpina, dictitauit; quæ scilicet assumpto Dianæ arcu, & pharetra, incessum, motum, gestum, & cæteras Dianæ corporis extrinsecas formas, per iocum, hilariter imitaretur: quod facillimum illi fuisse, constat ex prænotatis lib. 2., vbi Vates de Proserpina ait:

. . . . Poteratque videri
Pallas si clypeum ferret, si spicula, Phœbe.

ET ATTENTAT ARCVM MOLLIBVS DIGITIS. Aduerb. ordinantis est particula *Et*, vt alibi, nam actionem subsequentem antecedenti copulat ordinatim. *Attentare* est *frequenter tentare*: *tentare* autem est experiri, num aliquid peragere valeamus: *attentat* itaque *arcum*: hoc est sæpiùs experitur, num tendere possit, sæpiùs tendere contendit arcum; instrumentum scilicet illud notissimum, ex quo tela emittuntur, & proprium venatricis Dianæ, vt lib. 2. vidimus, carm. 31. Aptè autem *digitis*, inquit, nam propriè digitorum labor est arcum tendere, atque ex eo sagittas euibrare; Leuæ quippe digitis, arcus curuatura, à pectore arcitenentis, remouenda est; dexteræ verò digitorum est neruum, quo arcus cornua curuentur, ad eiusdem pectus attrahere. *Digitis* igitur contendebat Proserpina arcum tendere; sed *digitis mollibus*; hoc est parùm aptis ad opus perficiendum, ac minùs labori, operique paribus. *Molle* enim dicitur, quod tenerum est, & facile cedit: quarè idem est dicere *mollibus digitis*, ac *digitis cedentibus* resistentiæ illi, quam neruus in trahentes exercebat. Bracciol. de Cruce lib. 3., imbellem Elilam suam, militaribus se se annis initiantem, describens, & obstupescens, quomodò fieri potuerit, vt illis assuesceret, ait:

E benche, graue al molle petto, annoij,
Tropp' aspro pelo, el duro arnese, e forte;
Vi s'auuezz' ella; e non sò dir, se pure
S' intenerisca el ferro, ò'l sen s'endure.

quid igitur mirum, si etiam Virgo nostra, nunquam antea arcuum exercitio obdurata mollis appareat, atque imparibus labori, digitis attentare quidem potuerit, sed non assequi, nisi imperfectè, quod optauerit. Hoc certè enim consequens ex mollibus deducendum digitis reliquit Vates.

NVNC CRINITA IVBIS &c. Alterum distributionis membrum prosequitur, & quæ Dianam imitari studuerit, in Palladis subindè imitationem describit intentam. De aduerb. *nunc* vide superius dicta. *Crinitus* propriè dicitur,

qui crines habet: sic crinitum, dicunt, natum esse Cæsarem, quia ex vtero matris comam gestauerit. Translatè tamen vsurpantur ad significandum quidquid, quomodocumque, comatæ frontis formam imitatur, sic etiam Cometes *crinitus* dicitur, quia radios crinium diffundat in morem. Sic, & hoc loco, *crinita iubis* dicitur Proserpina, non quia iubæ illi pro crinibus essent, sed quia, assumpta Palladis galeâ, ex cuius cono cristæ, crinium in morem, defluebant in tergum, comatæ stellæ formam in fuerer crinita. *Iubæ* vero propriè crines sunt ex animalium collo, equorum V. G., ac leonum, dependentes, & quibus vtebatur antiquitas, ad cristas galeis concinnandas, vt clare habetur ex Virg. Æn. 10. vbi Mezentius Lausi filij mortem vlturus, in Æneam irruens occisorem sic describitur.

. . . . . . Manuq; ambas iaculis onerauit acutis
Aere caput fulgens, cristaque hirsutus equina.

quem locum desumptum asserunt interpretes ex Homero Iliad. 10., vbi Paridis galea equinam in cristas caudam dicitur erexisse. Verùm irrepsisse videtur contradictio, nam lib. 2. cristata Palladis cassidem terribili Typhonis aspectu descripsit: hic vero iubis cristatam indicat. Anne cassidem mutauit Pallas; an præsto erant cristæ, quas identidem pro libito variaret? Ne carpas, quæso, antequam capias. Anne vnquam vidisti, in ludicris belli simulacris, insignes armis bellatores, Serpentes, Pantherasque, in conum erigentes; sed ita tamen, vt vndantibus vndequaq; plumis ornentur, ijsdemq; circumquaq; pendentibus ipsum bellatoris tergum exornetur? Quidni igitur & Pallas vtrumq; in conuto erexisse dicatur, vt copiosioribus horresceret cristis? Non contradictionem itaque, sed eruditionem, morumq; imitationem agnoscas. Fœlix porrò Proserpina, si ex equinis illis iubis, capiti impositis moderationem animi nouisset addiscere, per equum ipsum expressam, qui, quamuis ferox, concitatusq; tamen ex, præscripto curriculis suis, circulo non egreditur: quare eidem, in tali motu, additum fuit lemma, *ferox non transgreditur*; nam sic nec fidæ oblita parentis fuisset; nec Venerem extra claustra esset secuta; nec se ipsam raptui obtulisset.

IMPLET GALEAM. Lib. 2., de Proserpina, vt vidimus, cum sororibus Deabus comparata, inquit:

Nec membris, nec honore minor &c.

itaque & hic, sibi ipsi cohærens, ostendit Proserpinæ caput, & consequenter membra cætera, capiti, cæterisq; eiusdem Palladis æqualia membris fuisse, dum ait, caput illius galeam adamussim Palladis impleuisse; nempe totam galeæ cauitatem. De Galeis autem vide dicta lib. 2. carm. 21.

LAVDANTE MINERVA. Mineruam eamdem cum Pallade esse iam vidimus lib. pri. carm. 229. Sed cur inducit Vates *Mineruam laudantem*, cum Proserpina galeam assumpserit; nec innuit *Laudantem Dianam*, cum venatricis induerit habitum? Porrò, si in vim hieroglyphici assumantur, tam Dianæ, quàm Palladis spolia a Virgine assumpta, æque infaustum vtrumq; illi fuerat hieroglyphicum; nam venatricis habitum assumens videbatur inscia se ipsam exornare inferos Venatoris in Nuptam: certe enim ex sacris litteris nouimus, Principem tenebrarum venatorem esse, circumeuntem semper, quærentemq., quos in laqueum conijciat suum: quare exclamabat Regius Psaltes: *Anima nostra, sicut passer, erepta est de laqueo venantium*: præterquam quod Venatoris munus de facto exercebat Pluto, per subterraneos accelerans calles concessam sibi in prædam Proserpinam abripiendam. Iterum galeam capiti imponens, Plutoni pariter initiari videbatur, cuius galeatum caput, apud antiquos, exitiale, iam vidimus. Quare nulli, ob hæc, laudanda certe fuerat virgo; licet apte eam sic Vates inducat propetijs præludentem nuptijs. Sed facile respondetur, præfatas Deas non fuisse participes Venereæ proditionis, nec conscias; cum sola Venus conscia fuerit furti, ac doli, vt lib. 2. & primò, consequenter non potuisse, in tam infaustum auspicium proactiones detorquere. Sed laudat Minerua, quia immò bonum ex imposita galea sumpserat omen: primo quidem, quia galea, ad protegendum caput inuenta, totum, in ipso capite, corpus seruare censetur: quare ex illa, cum Epigraphe *Totum seruo* impressam erexit Io. Franciscus Bonomius. Quid igitur, per galeam capiti impositam significari poterat, nisi quod, seruata incolumi rationis sede, ac consequenter ratione ipsa, futurum esset, vt tota seruaretur Proserpina? Dum igitur caput galea premit, præstantissimam illius animæ potentiam, quæ in capite residet, à se defensam iri, profitetur: ideò iure a Minerua, sapientiæ Dea, laudatur, vt prudens, ac nullis vnquam periculis obijcienda, si in proposito perseuerasset. Secundo galeas tantum protegit caput, in quantum clausum illud tenet, & occultum: ideò præfigurare potuit, Proserpinam tandiù incolumem futuram, quandiù, præceptis obstricta Matris, in abscondito se contineret. Cum itaque, hoc hieroglyphico, se ipsam celare videretur, laudatur iure a Minerua, quæ, hæc omnia noscens, eam in proposito confirmare præoptaret. Tertiò Arma Palladis induens gestiebat, se in nouam Mineruæ effigiem, viuumque simulacrum conformare. Laudat itaque Minerua; quia quousque Proserpina Palladium, in se ipsa expressisset, vel potius in Palladium se ipsam conformasset, futura, procul dubio, esset incolumis, ac nullo insidiatore violanda: nam & Troia quousque Palladium habuit inuincibilis fuit: quare Palladium ipsum, nempe effigiata Minerua, visum est, cum Epigraphe, *Seruata seruabimur ipsi*. Et profectò, cum Philo Hebr. lib. de Somnijs testetur, sapientiam, quæ vt dix., Minerua est, in abdito semper, non in propatulo, degere solitam, si Proserpina Mineruam induisset, in abdito residens, Raptoris manum effugisset. Ideò laudatur merito, & quidem *laudante Minerua*; laudis enim gloria eo magis extollitur, quo magis laudandus est ille ipse, qui laudat; laudari enim a laudato viro summum gloriæ est. Quid verò a Minerua, Deâ vtiq; sapientiæ laudari? Vides quanta emphasi poetica hæc sententia extollatur. Sed cur non laudauerit & Diana, cum habitu gestientem suo Proserpinam intueretur? Nonne optimum fuit habitum Virginis assumere, quæ syluis semper abdita, ab omni prorsùs hominum aspectu, nedum commercio abhorreret? Obserua, hic, quam exactus morum imitator sit Claud. Vbi maior, cessat minor. Ideò, adstante sapientiæ Dea, incongruum fuisset, si Diana laudes eas deferre vsurpasset sibi, quæ à solo sapiente, dignum est, vt procedant. Idcircò silet Diana, & iudicium Mineruæ relinquit ferendum, num actio illa Proserpinæ laudandam nec ne censeretur. Sed cur Minerua ipsa non laudat Nonne, Dianæ imitatricem laudare negligens, cum subinde imitatricem sui laudauerit, poterat, tamquam Dianæ inuidens, in Inuidiam adduci? Sapientia, quod optimum est, sequitur semper; neque abeo, ob cuiusquam offensionem, declinat. Minerua igitur, quæ oculo sapientiæ suæ, vnico intuitu, omnia videt, scrutatur, & trutinat, non adducitur ad laudandam Proserpinam, eo quod venatricis Virginis habitum induisset, quia nouerat, habitum illum solitam fuisse & Venerem mentiri; ad quod respiciens postea Virg. Aen. 1. eam filio Aeneæ adstantem descripsit.

Virginis os, habitumque gerens, & Virginis arma &c.
Namque humeris de more habilem suspenderat arcum
Venatrix &c.

Ideò igitur non laudat actionem illam Proserpinæ, Dianam imitantis, quia, licet in se optima esset, tamen non videbatur omninò à subdola, & simulante Venere, vt voluisset, aliena. Vmbram mali sæpè, ac semper effugere: nedum malum ipsum prudentes debent, & auersari: quod tunc Proserpina non præstabat; nam venatricis habitum gerens, incertum reddebatur, num verè Dianæ inhæreret venatrici, an Venerem venatricis ora mentientem sequeretur; ideò non laudanda, eum de postrema imitatione suspecta esse potuerit. Galeam verò assumit, laudante Minerua, ob iam datas rationes. *Laudare* autem idem est ac encomijs, ac plaudentibus prosequi vocibus.

ET LABORAT GESTARE CLYPEVM INGENTEM. Non sufficit galeam sumpsisse, vt Palladem referat Virgo; quare & Clypeo brachium inserit, & laborat &c. *Laborare* est cum labore, & conatu aliquid agere. Quæ igitur mollibus digitis attentauerat arcum; nil mirum, si malè firmo etiam lacerto, Palladis clypeum sustineret, & non nisi conatu, ac labore adhibito illum vix potuerit *gestare*, hoc est *gerere*, & *circumferre*: Verbum vtique notissimæ significationis. Ast dum armatam, ac sub armorum pondere nutantem intueor Proserpinam, mihi videor videre Erminiam apud Tassum Can. 6. Hierosl. lib., Clorindæ armis onustam, ac labore consimili fatigatam, quam sic egregiè descripsit ille:

Co'l durissimo acciar preme, & offende
Il delicato collo, e l' aurea chioma;
E la tenera man lo scudo prende,
Pur troppo graue, insopportabil soma &c.
O con quanta fatica ella sostiene
L' inegual peso, e moue lente i passi &c.

Porrò scutum majus, vt alibi vidimus, Clypeus nominatur

tur

tur à verbo *Clepere*, quod est ab ictibus furari; seù à ἀπὸ τοῦ καλύπτειν, hoc est à celando, quia totum celet corpus &c. alias verò nominis deriuationes si cupias vide fuse dicta lib. 2. carm. 224., peculiaria verò si quæras de ipso Palladis Clypeo, ac de inserta Gorgone &c. videas eodem lib. 2. carm. 26. Eum oualis figuræ fuisse autumant complures: sed nec desunt, qui asserant orbicularem fuisse. Certè vtriusq; figuræ Clypeis, iuxta diuersitatem opinionum, antiquitùs diuersis in locis, diuersæ Palladis statuæ decorabantur. Clypeum Palladi à Troianis aptatum orbicularem fuisse, ad instar Argolici Clypei testatur Æn. 2. Virg., vbi sub ipsius *orbe* latitasse, ait Serpentes Laocoontis:

Sub pedibusq; Deæ, clypeiq; sub orbe teguntur.

Hieroglyphicum autem rotundum Palladis clypeum plerique arbitrantur, quod orbem indicare videatur, qui sub clypei specie regatur à Sapientia; ideò Martianus de Pallade ait:

Hinc tibi dat clypeum Sapientia, quod regat orbem.

Hinc habes, cur huiusmodi clypeum *ingentem* dixerit auctor. Plus certè est *ingens*, quàm *magnus*, vt notant verborum interpretes; dicunt enim, nomen *ingens* eam importare magnitudinem, quæ propiùs ferè ad immensitatem accedat; quo posito, hyperbolicum esse hoc nomen non dubitauerim; nam, quantumuis maximum fuerit scutum illud, adhùc tamen certa, procul dubio, mensura limitabitur, figuram habeat circularem, nec vlla dari possit figura infinita, ex eo, quod implicet infinitum terminatum, vt nos latè in Phys. docebamus: quarè, fuerit vtcumq; maximum, tantum semper ab immenso distabit, quantum distat finitum ab infinito. Sed, vt sciamus, in quantam se extenderit magnitudinem iste Palladis clypeus, memineris, fuisse eum instar argolici, vt dix., clypei conformatum; argolicum verò clypeum immensæ propemodum vastitatis fuisse, notat Virg. Æn. 3., qui effossum Cyclopis oculum, cum Argolico comparans clypeo, vt meliùs adaugeret vastitatem, Argolicum subinde Clypeum cum vastitate Phœbeæ lampadis confert: *Argolici Clypei, aut Phœbeæ lampadis instar.* clatiùs autem Æn. 2., de Clypeo Palladis expressè loquens, immensam eiusdem indicat vastitatem ex immensitate draconum, sub illius Orbe latitantium. Audi primò quam vastos descripserit angues:

(Horresco referens) immensis orbibus angues
Incumbunt Pelago, pariterq; ad littora tendunt;
Pectora, quorum inter fluctus arrecta, iubæq;
Sanguineæ exsuperant vndas: pars cætera Pontum
Pone legit, sinuatq; immensa volumine terga.

Iam audi, quomodo, Laocoonte, cum filijs, perempto, Clypeo Palladis tegantur.

At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt, sæuæq; petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibusq; Deæ, clypeiq; sub orbe teguntur.

Si itaque vterq; singillatim anguis immensus erat, dum ambo sub eodem clypeo latitant, quantam ille habuisse immensitatem dicendus est? Nil itaque mirum, si laboret Proserpina gestare ingentem clypeum. Fœlix tamen laborat, quæ, Minerua laudante, laborat: & iure à Minerua laudatur, quia sapientiæ virtute, non nisi per laborem, induimur; vt enim ait lib. 4. Strom. Clemens Alexandrinus, labor est ante virtutem; atq; adeò virtuti initiatur virgo, dum laborat, se Palladi, hoc est sapientiæ, conformare. Insuper Clypeus ipse symbolum virtutis est, quæ cum semper in arduis sit, laborandum certè illi, qui huiusmodi Clypeum gestare gestiat. Virtus porrò ipsa Clypeus ille est, cui Gregor. Brunel. lemma illud inscripsit *Vnus omnia contra*: atq; in cuius laudem Italicè decantans Arciomus Abbas hæc scripsit:

Dentro dentro noi stessi arte si serra
Ond' all' huomo vengon dati
Contro à le stelle adamantini arnesi.
S'è i cor verso sù scudo; i cori illesi
Resteran, benche i Fati
Scherrino contro loro ogn' astro in guerra,

quod tandem coincidit cum communi effato *Sapiens dominabitur astris*. Dum itaque Proserpinam, scutum gestare laborantem laudat, frustra contra eam armari Fatum insinuat, si virtutis, ac sapientiæ clypeo muniatur. Sed hæc, obiter dicta, tibi tantùm insinuent sapientiam Vatis, qui, simplici verborum inuolucro, tot sapientiæ axiomata nouerit amplexari.

PRIMA VENVS &c. Ad Venerem, dolos iterum suos repetentem, occultosq; tendentem laqueos, narrationem rursùs suam reducit Electra, ostendens, quam vafrè, quam subdole, quam sedulò se se in animum Proserpinæ insinuauerit, vt pedem è claustris efferendum, nullo negorio, suaderet. *Prima*; hoc est, cæteris seria iam, & quæ ad optimam vitæ institutionem facerent, agitantibus, quasi rerum, à se ipsa iam nimis discrepantium, pertæsa Venus, auctricem se facit de Ætnæis delicijs differendi. Iure Veneris simulacrum insidens Arieti, petulantiæ scilicet prototypo, confictum est apud Eleos; nam, & hic, petulantis profectò fuit, ludicra, & mollia serijs immiscere, ac, dum sociæ Deæ Solonis, de Virginibus tuendis, salutiferas leges anticipata expromerent præuentione, Epycureorum mentionem opinionum ingerere non solùm, sed se ad eas sectandas Principem exhibere. Hanc itaque petulantiam notat Vates, dum ait *Prima Venus*; quæ scilicet, memor agendorum, non vlteriùs pati poterat, vt præceptis, desiderio suo obuersantibus, detineretur, impudenter à serijs sermonem reuocat ad delicias, vt, quæ à Ioue acceperat, iam citiùs exequeretur, & leta hæc ingerit, vt ad luctum deducat. Sed quid mirum? Venus mater amoris est; & vicini quam maximè Amori sunt voluptatis affectus, & lętitiæ; ideò Venus, licet Virginibus venerit associata, vt & se iam pudicã ostenderet, non potest quin ad lęta digrediatur, vt Amori indulgeat; nam quo semel est imbuta recens, seruabit odorem testa diù. Exitium moliebatur; ideò salutares interpellat sermones, nocentesq; immiscet, vt corrumpant bonos mores colloquia sua.

AFFATV MALIGNO. *Afflatu*: legit in hunc locum Heinsius ex manuscriptis à se, vt ipse testatur visis: *Afflatum* autem pro *instinctu* positum asseuerat. Et profectò, cum Venus ab antiquis lętitiarum, deliciarumq;, ac voluptatum Dea haberetur, nil mirum si *instinctu naturæ*, seù, quod idem est, naturâ ipsâ suâ stimulante deliciarum inijciat mentionem; & *instinctu*: idest suggestione (nam vtrumq; significat nomen *instinctus*) alios ad delicias allicere conetur: qui tamen *instinctus* malignus dicitur, eo quod terrestres, ac præcipuè ad Venerem spectantes, deliciæ mortiferum semper, melle suo absconditum propinet venenum. Vt fatear, accepto pro suggestione *afflatu*, non possum quin Heinsio, ita legenti adhæream. Sed non omninò vulgatam arbitror improbandam; nam certè affatus suggerit, & locutio est suggestiua, ad alium habita, præsertim spectatis hic spectandis, vbi de Deabus colloquentibus sermo est. Quarè, in sensu vulgatæ, idem erit dicere: *affatu maligno*, ac dicere: *sermone suggestiuo*, iniecto fraudolentèr, ac subdolè: *malignus* enim est quasi *consuetudine maleuolus*, vt Nonnius interpretatur: certè autem Veneris sermo non potest quin Virginibus semper maleuolus, & malum intentans sit; ideò *malignus*, quasi *maligenus*, hoc est malum gignens.

INGERIT CAMPOS &c. *Ingerere* est *inferre*: &, quia, dum, inter aliorum sermones, alius ab altero infertur sermo, videtur quasi inter eos intrudi, ideo *ingerit* pro intrudit vsurpatur h. e., seù pro *in medium profert*, sed quadam veluti violentia adhibitâ, qua petulanter id factum ostendatur; hanc enim vim habet verbum *ingero*. Odiosè itaque Electra, vt hanc Veneris carpat impudentiam *ingessisse*, dicit, *campos*; idest *de campis mentionem*. Vulgò *introdusse discorso de campi*; nam certè campos ipsos non protulit in medium: sed, quia voces supponuntur loco rerum, ideò, qui vocem alicuius rei significatiuam profert, rem ipsam dicitur in medium proferre. Sed nota hic Vatis artificium. Venus, primo ad Proserpinam ingressu, de dura conquerens matre, tædium illius ferrei, quo detinebatur, carceris ingerere studuit; atq; exercendæ libertatis amorem conciliare: Iam, vt opposita iuxta se posita magis elucescant, recessui, quem Proserpinã indignum deprædicauerat, camporum latitudinem, libertatemque opponit; nam *campus* amplum est terræ spatium, *campus* à capiendo dictum, quia multa capiat: & quidem cum sermo hic sic de campis Ætnæis in propatulò positis, vt innuit Iupiter lib. pri. carm. 221., certè recessui obserato, priuationi scilicet libertatis libertatem opponit; eamq; patulis arripiendam suggerit in campis, verùm tacitè insinuans esse effatum illud, apud Italos, vulgatum: *Meglio egl'è l'essere angel di bosco, che di gabbia*: vt scilicet paulatim impellat incautæ voluntatem ad expetendum, quod vetitum à matre fuerat.

ÆTNÆAQ; RVRA. *Aennaa* non *Ætnæa* legit Heinsius, iuxta antiquorum morem, qui *Ætnam* non *Ætnam* dicebant Siciliæ montem, de quo lib. pri. carm. 552. Verùm cum iam vsus inualuerit, vt *Ætna*, non *Ætna* legatur, non video cur de-

deriuati exinde nominis lectio sit immutanda. Quænam autem, & qualia sint Æmnea rura, vide dicta sub. a. carm. 71. Hic tantùm iterùm nota Vatis artificium, qui Veneris subdolas omnino artes innuerit egregiè. In superioribus, suadere studuerat subtilissime Venus, seù potiùs suadens videri voluerat, vt, neglecto à Proserpina, Matris imperio, carcerem illud ferreum desereret, & Patrium reuerteretur in Cælum: non quod ipsa verè optaret, incautam ad Cælum reducere, quam potiùs inferis tradendam disponere satagebat: sed proposuit astutè id, quod, nullo modo, sine Matris consortio, peragendum facile videri potuit, licet bonum; ad hoc, vt subinde, quod minus videretur, proponens, licet de facto periculosius esset, faciliùs audiretur. Nam talis erat Veneris sensus: Ad Cælum redeamus: sed, si Cælum sine Matre arripere nolis, hocq; iniustum tibi videtur, non renuo. Ast saltem apertis fruamur campis, saltem vicinis oblectemur viridarijs, floribus coronemur: Si stellas Poli pedibus calcare, in obsequium Matris, differimus; Stellas saltem soli, flores scilicet non despiciamus; & coronemus nos rosis, antequam marcescant: nec conqueri potest Mater, si leuibus hisce indulgeas: nam, quantumuis austeræ sint leges, delicto nequaquam imputant actionem, vbi paruitas materiæ excuset à delicto. Vide quam subtiliter arguat implicite subdola Veneris oratio; & quot, vno verbo, eruditissimus Vates amplectatur. Ad Ætnæa rura sermo Veneris allicientis conuertitur: sed nota, quod floribus detineatur, à monte autem abstineat: in quo etiam ars est, & quidem astuta; nam *Ætnæ* mons, in superiori parte, niuibus, flammisq; horrens finem vndequaq; floribus, circumquaq; luxuriantibus, imponit: *terrear nulla colere carumen*: sicq; clare indicat, luxuriantes delicias infelici, ac tormentoso tandem exitu terminari. Quod in causa fuit, vt Aresius, Ætnam in symbolum erigens damnati, lemmate ditauerit *æstu, & gelu*: iuxta illud Iob 24. vbi de damnato loquens ait: *Ad nimium calorem transeat ab aquis niuium*. Ideò Venus callidè rura memorat; montis verò apicem reticet, ne horrore montis retraherat, quam florũ suauitate attraheret.

CALLIDA INGEMINAT FLORES VICINOS. *Callidus* idem est, ac *astutus, vafer, versipellis, simulandi, ac dissimulandi arte omninò callens*: atq;, vt notat Cic., *callidus* dicitur, cuius animus vsu huiusmodi artium, sicut manus opere concalluit: optime autem Veneri quadrat, quæ, ex natura sua, semper huiusmodi exerceat artes, atq; adeò iam callum obduxerit animo; & hic præsertim, vbi & simulandi, & dissimulandi peritissima apparet, vt ex infra dicendis in aperto erit. Hæc itaque *Ingeminat flores*: idest florum mentionem sæpiùs repetit, & inculcat. Sed ad quid iterata ista mentionis replicatio? *Identidem memorat*, inquit Parrhas. *vt desiderium refouat*. Optimè quidem. Sed quid habeat hæc frequens commemoratio cum desiderio vtiq; refricando? Non vlteriùs protenditur Parrhas.; & tamen, cum non spernendam contineat locus iste eruditionem, non fuerat omninò negligendus. Attingit itaque hic Vates sententiam illam, quam postea secutus est, ac mirificè illustrauit Eminentissimus de Lugo, in lib. de Anima, & de Incarn. disp. 6. sec. 7., & quam nos de scientia habituali agentes, in Logica nostra, vt indubitatam asserimus, explicantes. Docet hæc sententia nullum in voluntate dari habitum, qui eamdem voluntatem facilem reddat, ac per modum ponderis inclinet, & attrahat ad actus suos eliciendos. Sed totam voluntatis facilitatem, totam vim propensionis eiusdem, ex speciebus intellectualibus roboratis, confirmatis, ac radicatis prouenire: quod sic explicatur. Certum est, quod voluntas nunquam feratur in incognitum; quare per præuiam semper cognitionem constituitur voluntas potens amare aliquod obiectum, repræsentatum à tali cognitione, vt bonum, si tamen aliunde non impediatur: ex quo fit, vt voluntas, quæ naturaliter fertur in bonum, si illud a cognitione proponatur, & illi repræsentetur, licet sit potentia libera, & possit, ne illud propendeat resistere, futurum tamen, vt non resistat, nisi vel supernaturaliter iuuetur, vel aliquo impedimento distrahatur. Quo posito, certum pariter est, quod voluntas, quæ, per cognitionem boni in intellectu existentem, constituitur potens amare, atq; ad amandum attrahitur, eo magis futurum, vt attrahatur, quo magis illud bonum ab intellectu repræsentabitur: tunc autem certè magis dicitur repræsentari bonitas obiecti, cum, per clariorem, & clariorem cognitionem eadem inuariata numero bonitas obiecti dilucidiùs apparet: Cum autem omnis cognitio, per species, fiat, quæ sunt quasi lumen intellectus, quo ipse obiectum percipiat, quo magis species huiusmodi intenduntur, certè intenditur lumen ipsum intellectuale; sicq; clariùs, ac clarius semper idem obiectum repræsentabitur, quo magis species ipsæ multiplicantur, & ingeruntur, ita vt in vnam speciei intentionem coalescant, viuaciorem semper, quo maius accipit lumen; ideoq; & validiùs, & faciliùs attrahetur voluntas, nisi impediatur, vt diximus. Præcipua autem impedimenta, à quibus distrahi potest voluntas, certè sunt cognitiones oppositæ; sicuti enim voluntas, per cognitionem bonitatis attrahitur, sic, per cognitionem oppositam malitiæ, ab eodem obiecto retrahitur. Necesse est itaque, ad superandum huiusmodi impedimentum, vt cognitio bonitatis, v. g., per iteratas species impressas, tantum luminis acquirat, vt oppositum lumen valeat infuscare; nam tunc vbi maius cessat minus; & sic voluntas à maiori lumine ducitur; perinde ac si minus non adesset: necesse etiam est, vt cognitio bonitatis, per datam intensionem tantum ponderis acquirat, vt cognitioni oppositæ præualeat; & tunc voluntas in obiectum propendet, viuaciori hac expressum cognitione, cuius viuacitas subinde, quo magis crescit, magis ponderat, & attrahit, ac sic voluntas faciliùs semper, & faciliùs propendet. His positis. Nouerat profecto Venus, voluntatem, quæ potentia libera est, naturaliter etiam in amorem ferri libertatis: nouerat Virginis voluntatem, ætate florescente, in flores adamandos, natura sua, procliuem: sed nouerat etiam, Proserpinæ voluntatem, Genitricis suæ monitis præmunitam, impediri, ne ab amore aut libertatis, aut florum retraheretur à proposito non efferendi ex claustris pedem, vt iam dixerat Electra:

> . . . . *Nec limina Virgo*
> *Linquere, nec virides audebas visere saltus*
> *Præceptis obstricta tuis*.

Nouerat impedimentum consistere in eo, quod intellectus Proserpinæ, per iteratas ad præcepta Matris reflexiones, eiusdem voluntati repræsentabat vt bonum, pedem domi detinere, vt malum verò flores in aperto sectari, & viuide adeo hæc repræsentabat, vt species, bonitatem colligendi flores ex agro repræsentans, ad frigidam cerebri partem reiecta euanuisset ferè, vel saltem nullum attrahendi iam munus posset exercere. Auferendum erat huiusmodi impedimentum; nec auferri poterat, nisi ingestâ intensione specierum de bonitate florum colligendorum, quæ adeò excresceret, vt contrarias species suffocaret: ideò ingeminat flores, vt per frequentatam horum repetitionem species in intellectu Proserpinæ multiplicentur, radicentur, ac roborentur adeò, vt voluntatem attrahant ad intentum, eneruatis speciebus, in oppositum inclinantibus. *Gutta cauat lapidem non bis, sed sæpè cadendo*. Obduratam præceptis maternis Proserpinam non tam facile nouerat assensuram: ideò guttatim illabitur, sed replicatis frequentat guttis, vt tandem frangat. Ex vicinitate autem deliciarum, validissimum exhibet argumentum Venus, vt suadeat; nam, vt aptissimè ait Carduccius apud Picinellum

> *Quo propiora vides, eo magè læta fiet*.

quod in causa fuit, vt Impresiæ canis leporem insectantis, & iam iam à tergo imminentis, additum fuerit lemma. *Quo propior ardentior*: atq. extinctæ faci propè Vodonis fontem admotæ inscriptum fuerit *Ad mota accenditur*. Videatur vtcumque extinctus deliciarum appetitus; si tamen præsentium fomite attigeris, exardescet magis: atque ideò ad hoc exprimendum ingeniolus quidam igni cineribus consopito, inscripsit: *Si sulphure tangar*, alludens ad ea, quæ de remed. Amoris lib. 2. ait Ouid.

> *Vt penè extinctum cinerem si sulphure tangas,*
> *Viuet, & ex minimo maximus ignis erit.*
> *Sic nisi vitaris quidquid renouare amorem,*
> *Flamma recrudescet, quæ modo nulla fuit.*

La commodità fà l' huomo ladro, inquiunt communiter Itali: ideò & Venus opportunitatem in proximo ostendens, vehementissimum Proserpinæ subijcit incitamentum, vt ad prædandam exeat Floram, Præda ipsa Raptoris extitura.

ET QVÆRIT &c. Quærere, hoc loco, idem est, ac *sciscitando interrogare*, vt patet ex statim additis *velut ignoras*; nam qui aliquid nesciat *quærit* eos, scilicet interrogans, à quibus valeat erudiri. Nota continuatum Veneris artificium; quæ, vt species, quas ipsa ingesserat, identidem memorans flores &c. Validiùs conualescerent, de iisdem interrogat, vt necessitatem imponat Proserpinæ, se se in descriptionem Ætnei ruris effundendi, vt Venerem deceat insciam: cum enim nil sit in ore, quod priùs non fuerit in mente; certè, ad hoc vt Proserpina delicias illas explicaret, refricandæ illi, excitandæque erant illarum species,

quæ

quæ per nouas, ac nouat, iuxta seriem conceptæ descriptionis peragendæ, intensionem acciperent, & roborarentur, ac viuacissimæ fierent; ex ijsque voluptas oriretur, quæ, animum fascinans, in ea, quæ minimè decuissent, impelleret. Noui, inquit Cyrillus Alexand. Hom. 19, noui voluptatem fascinantem animum, eumque, licet probitate ornatum, ad ea, quæ minime decent, facile impellentem. Ideò hac arte vtitur Venus, & ad excitandam voluptatem impellentem, & ad intensionem speciebus attrahentibus ingerendam, certa ex ijs efficiendum, vt tandem voluntas infallibiliter propendeat, & prolabatur.

VELVT INSCIA. En artem illam simulandi, & dissimulandi, cuius peritissimam, in superioribus, Venerem innuimus; nam quod vaferrimæ erat astutiæ, effectum simulat esse curiositatis, dum quærit, &, *velut inscia* quærit. Simulat, se velle erudiri, & alias satagit in errorem inducere: dissimulat scientiam, quam haberet, vt alterius inscitiæ tricas nectat: dissimulat suasionem, quam inducere, studebat; & simulat, sibi suaderi non posse, quod verum iam esse, sciret. *Velut* aduerb. assimilatiuus est: quod autem alteri simile dicitur, certè non est idem cum illo; nam inter distincta semper similitudo intercedit: quod adnotare volui, vt noscas, quam aptè versutiam, hic, Veneris perstringat Electra, dum *non insciam* notat; sed se *insciam* effingentem, vt illudat. *Inscius* enim dicitur, qui rem aliquam nesciat; at quomodo nesciret, quæ nam, & qualia a mea essent rura, Venus, vxor scilicet illius Vulcani, quem Ætnæis fornacibus sæpè vidimus insudantem? Quomodo florea rura nesciret Venus, quæ non nisi stratis recubet in floribus, vt docet aperte Phylostratus, apud Pier. lib. Hierogl. 54.? An quæ Floram ipsam sub vexillis habuit suis, sedes, ignoraret Floræ? Hæc tamen, Proserpinæ simplicitati se *insciam* venditat! Vide, quam emphatice illud extollatur *quærit, velut inscia*,

MERITVM LOCI: Idest qualitates insignes, quibus mereatur, vt fama ad eius laudes celebrandas sonoris adeò insonet tubis. *Gratiam loci*, vno verbo, exponit Parrhas. dignitatem, virtutem, gloriam, interpretatur Barth.

NEC CREDIT &c. Quærenti Deæ respondendum profectò fuerat a Proserpina; nam, qui sedes suas aliquo firmas habet in loco, præsupponitur eruditissimus in eiusdem loci proprietatibus; & eius semper est hospitibus suis notitiam eorum tradere, quæ nesciemt. Responsum itaq; procùl dubio Proserpina exornauit, ne suo iam muneri deesset. Ast, ne cogeretur iterum Vates inserere hic Ætnæi ruris descriptionem, quam lib. 1., & 2. iam habuerat, omissa responsionis narratione, quam, iuxtà alibi dicta processisse, supponit, Electram accelerantem inducit, contentam scilicet innuisse, non neglectam ab Alumna responsionem: dum subdit, Venerem protestatam fuisse, nullam, apud se, fidem facere, quæ de Ætnæis prærogatiuis narrarentur. *Nec credit &c.* cui enim crederet, aut non crederet, ni Proserpinam audisset, cui se non credere simularet? Coniunctione itaque vtitur disiunctiua *Nec*, quæ idem sonat, ac *Et non*, vt dum continuatos Veneris astus suppositæ coniungit responsioni, aduersantem, eodem tempore, Veneris astutiam a simplicitate Proserpinæ seiungat. *Nec credit*: non quia non crederet; sed quia non credere se simulat, vt asserenti necessitatem inijciat, vel saltem vehementissimos subdat stimulos, quibus impellatur ad experientiâ sensuum, quod veridicè dixerat, confirmandum; atque adeò ad inuitandam Venerem, vt secum pergat, suisquemet oculis credat, quæ veridicæ asserentis linguæ non crederet; nam propriè, quæ audimus, credere, vel non credere, dicimur, cum fides sit ex auditu: quæ autem videmus, *scire* dicimur, non *credere*; nisi per catachresim loquendo.

QVOD BRVMA INNOXIA &c. Hoc præcipuè ex responsione habuisse ostendit, quod fidem, apud ipsam non inuenisse protestaretur, nempe, *quod Bruma &c. Quod*, iuxta Donati sententiam, idem sonat, ac *vt*: hic verò cum iungatur cum verbo credit; ita vt propositionem de possibili modalem efficiat: sensus est, vt arbitror, *nec credit possibile esse vt Bruma &c. Brumam* autem pro rigidissima aeris temperie poni solitam vid. lib. pri. carm. 263. Hic tamen positam arbitror pro brumali illo rigore, quem, Ætnæum stipantes vndique culmen, niues in subiecta effunderent arua, seù effundere debuisse videbatur. De Epiteto *Innoxia* vide dicta lib. pri. carm. 169.

SERVET ROSAS. *Seruare* est non solum incolumem, intactamq; relinquere; sed etiam incolumitati alicuius, adhibito seruitutis obsequio, consulere, quod inter prodigia iure enumerandum videtur, si eueniat inter naturalia agentia, naturaliter ad inuicem, vt hic repugnantia. Ex quo videas, quam vafrè Venus, se non credere fingat, quasi ducta sit ab ipsa rerum enarratarum incompossibilitate; omnis enim contraria rosis bruma, quæ vigorosissima quæq; germina corrumpit sæpiùs, nedum delicatissimam inter flores rosam. Porrò de rosis vide luculenter dicta lib. 2. carm. 92. Placet hic tantum aliquid, de rosarum imbecillitate, ac fragili natura subtexere, vt noscas, quam aptè, licet rosa, hic, pro floribus ponatur omnibus, rosa tamen potiùs, quam flos alius, à Venere nominatim citetur in medium. Delicatæ adeò, ac citò transeuntis naturæ rosa est, vt *Nascendo senescat*: quod illi inscripsit Bargalius: & *vix orta fugiat*: quod illi inscripsit Ferrus; vterq; in Impresijs. Immò tàm longe à perenni duratione, etiam nullis appetita contrarijs, rosa est, vt se ipsa in perimat spirituum odoratorum copiam, effundens nimiam: quarè de ea inquit Plutarcus: *Ingens odores redundantium deficis*. Verùm, si fluxam Rosæ naturam exactius delineatam exquiras, consule Ausonium Idil. 14. & hæc, apud ipsum, reperies,

Hæc, modo quæ tota rutilauerat igne comarum,
Pallida collapsis deseritur folijs.
Mirabar celerem, fugitiua ætate, rapinam,
Et, dum nascuntur, consenuisse rosas.
Tot species, tantosq; ortus, variasq; nouatus
Vna dies aperit; conficit vna dies.
Quam longa vna dies, ætas tam longa rosarum,
Quas pubescentes iuncta senecta premit.
Collige, virgo, rosas, dum flos nouus, & noua pubes;
Et memor esto æuum sic properare tuum.

Cum itaque fluxæ adeò, naturâ sua, sint rosæ, quis crediderit, in Ætnæis hortis viguisse adeò, vt brumas inter conseruarentur illæsæ? Optime igitur Venus rosæ potiùs meminit, quam alterius floris, cum rosa cæteris omnibus delicatior sit; vt scilicet ostenderet efficaciùs, se, non sine fundamento, fidem enarratis denegasse. Non tamen absurdum adeò censuit, rosas, inuitis etiam brumis, efflorescere Alovsius Tatius Canon. Lateran., qui efflorescentium Plantario rosarum inscripsit; *Ver, integer annus*. Immò in comperto est, non solum in Ætnæis hortis, sed in Ægypto etiam, rosas toto anni tempore floruisse; ac demum Romæ, & nostris etiam hisce regionibus, nonne & hyberno tempore habentur rosæ? Sed forsitan tunc temporis, non exacta adeò reperta fuerat, vt nunc, excolendarum ratio rosarum: ideò, non sine fundamento Venus, se insciam fingens, videri potuit incredula, & fidem asserentibus iure denegare.

QVOD GELIDI MENSES &c. Ex supposito quod Ætnæi flores brumas inter, vt supra conseruari possent, sequebatur ex necesse, vt etiam hyemali tempore possent inuitis efflorescere brumis; ac consequenter, vi perpetuo vere ditarentur Aetnæ conualles, vt alibi dictum, & hic supponitur ex responsione Proserpinæ confirmatum. Quare Venus id ipsum assumit in ansam fidei denegandæ; & sic arguit: Si bruma innoxia seruet flores, certe etiam hyemali tempore efflorescent: Sed hyeme produci flores incredibile est, ergo & quod brumâ seruentur &c. Quasi diceret, se & consequens credituram, si antecedens vidisset; vt sic Proserpinam inducat ad visionem exhibendam. Ideò *nec credit quod gelidi menses &c.* De particula *quod* vide dicta mox supra. *Mensis* verò est pars anni duodecima, iuxta statutam Anni reformationem non solum, sed etiam ex Homeri sententia, qui dixerit, Æolum (& per *Æolum* ipsum intelligebant annum, seù anni tempestatem antiqui, vt notat Pier. lib. hierogl. 14.) duodecim filios habuisse; mares sex, totidem fœminas. Quem locum Homeri interpretatus, ait Phurnutus: *Menses ij sunt; quorum, qui fecundi fruges omnium vsui reponunt, fœminæ dicantur; qui verò steriles sunt, mares habeantur*. Ex veterum religione, certè testatur Pier. cit., menses singulos, ita Dijs singulis adscriptos, vt Ianuario Iuno præficeretur, Februario Neptunus, Martio Minerua, Aprili Venus, Maio Apollo, Iunio Mercurius, Iulio Iupiter, Augusto Ceres, Septembri Vulcanus, Octobri Mars, Nouembri Diana, Vesta Decembri. *Menses* itaque, à metiendo dicti, partes sunt, annum commensurantes: & *menses gelidi* hyemales sunt, inter mares Æoli filios a Phurnuto enumerati, consequenter steriles, & infæcundi. Ideo nil mirum, si pro impossibili Venus autumat, & credendum negat, nasci rosas mensibus gelidis, hoc est gelu torpentibus, rigentibusque; Glacies enim non solum germina quæcunque adurit, & gramina; sed etiam terram adeò constringit,

stringit, vt in fœtus erumpere nequaquam possit: Quarè incredibile prorsùs videbatur, quod florea ætneis in campis germina succrescerent arcano defensa gelu. Ideò *nec credis quod menses gelidi*

RVBEANT ALIENO GRAMINE. *Rubêre* est *Ruborem induere*. Ponit autem hic Vates continens pro contento, nempe tale tempus pro agris, in tali temporis rigiditate constitutis. Bene autem *Rubeant*, inquit, cum sermo de rosis producendis sit, quibus coronatus, ager producens certe rubeat, necesse est: sic Virg. Georg. 2.

Sanguineis oculta rubens aussaria Bacchis.

Hic tamen consequens ponitur pro antecedenti, nempè *Rubere* pro *ita producere flores, quibus rubescendus ager appareat*. Quo etiam in sensu Virg. Georg. 4. tempus notans, quo apes ex perempto nascantur vitulo, sic habet:

Ante, nouis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quàm tignis nidum suspendat Hirundo &c.

quod idem est, ac dicere *antequam vere nouo* erumpant in floriferos fœtus prata ipsa, & flores producant. Sed quid sibi velit: *Alieno gramine?* Nulli licet falcem mittere in messem alienam; quod præcipuè locum habere videtur in rebus naturalibus, & naturaliter operantibus; nam, cum opus naturæ sit opus perfectissimæ intelligentiæ; totaq; Naturæ perfectio in inuiolabili ordinatione consistat, absurdum nimis videretur, si natura ipsa in suasmet ordinationes pugnaret, & consuetum operandi vsum peruerteret. Inuertere autem esset naturæ ordinem, si in hyemem ea, quæ æstatis, aut veris, sunt propria, transferantur. Ex hoc itaque inconuenienti argumentum desumit Venus ad ostendendum, abs re non esse, si non credat &c. Ideò *nec credis*, inquit, *quod gelidi menses rubeant alieno gramine*. Alienum enim dicitur, quod aliorum est, non nostrum; sed ab alijs desumptum, atque iniustè vsurpatum, nos in vsum proprium conuertimus: Sic rosam, quæ Veris est, si sibi vindicet Hyems, non suo, sed alieno *rubeat gramine*; *germine*, pro *gramine*, legit Heinsius, allegans impropriè dici, quod *gramine*, hoc est herbis rubeant viridaria. Et profectò non dubitauerim planiorem, ac clariorem, Heinsij lectionem fateri; sed quia, vt vidimus lib. 2. carm. 90., Graminum, seù herbarum, nomine flores ipsi continentur, tamquam in genere species, cur non dixerim positum & hic pro specie genus per synecd., ideoq; non esse, cur à vulgata recedamus?

NEC VERNA VIRGVLTA &c. Aliam, præter glaciei in flores hostilitatem, ac ordinis naturæ peruersionem, adducit causam, qua non credat &c. eamq; desumit à Ventis, qui, tunc temporis, hostili, atq; vrenti nimis afflatu in flores assurgunt, & perimunt: ex quo incredibile videtur, quod tenera persistant virgulta, & viuant. *Nec* coniunctio disiunctiua est, quæ causam causæ expulet, effectum verò ab effectu disiungat. De virgultis vide lib. 2. carm. 79. Hic pro ipsarum rosarum cespitibus profectò assumitur, sed reliquos etiam florum caules non excludat; immò, & minus quidem principaliter includit: nam sicuti, nomine rosæ, flores omnes negat posse subsistere; sic, nomine Cespitum rosæ, reliquos omnes comprehendit. De Epiteto *verna* vide dicta lib. 2. cit.

TIMEANT BOOTEN. De Boote vide dicta lib. 2. carm. 190. Hic tamen non pro ipso Arctophylace, seù Arcturo ponitur; neq; enim Ætnæi campi septentrionales sunt, vt hanc septentrionalem metuant constellationem; sed ponitur pro Vento Borea, qui, à septentrione efflans, videtur à Boote in apertos campos immitti. De vrenti autem, ob penetrabilis maximè frigoris rigorem, huius venti afflatu iam dix. lib. pri. carm. 70. Certè hic syluis honorem decutit omnem, vt habetur ex Virg. Georg. 2., & experientia ipsa comprobatur. Tantùm nota hic conflictionem contrariorum inter brumam scilicet, & rosas: gelidos menses, & Veris tempus; Booten, & verna virgulta, quæ, quamuis delicata eum nequaquam in suam perniciem timeant armatum: Porrò *timere* passionem animi importat; sed ad virgulta transfertur, nobili illo translationum genere, quod sensum tribuit insensatis, vt altiùs assurgat oratio. Ponitur autem consequens pro antecedenti, nam timor sæpè oritur ex experientia incommodi, quod alias similibus passi sumus in casibus; &, qui non timeat, signum est nullius incommodi fuisse participem. Quarè idem est dicere *non timeant Booten*, ac dicere *non fuerint à Boote læsa*; ex quo proueniat, vt nec lædi in posterum timeant.

DVM LOCA MIRATVR &c. Supponit hic, breuitatis gratiâ, per Synecd. fig., omittens, iteratam Proserpinæ attestationem, quà vera omninò esse, quæ, Venus, se non credere, simularet, asseuerauerit: ac proindè absolutè subdit admirationem inde natam, seù potiùs simulatam à Venere, euidemq; expressum visendi huiusmodi prodigia desiderium, tamquam subitos iteratæ affirmationis effectus, subdolas, re vera, technas, quibus incautam irretiret, ac secum adduceret. Declarat igitur hic Electra, quibus postremò vsa sit artibus Venus, vt in sententiam traheret eundi Proserpinam. Se enim incensam simulat amoris Mater, vt incendat, iuxta oratoriæ artis præceptum: *Ardeat Orator, si vult auditorem incendere*. *Dum* notissimum est temporis aduerb. vulgò *mentre che*. *Mirari* autem ignorantis est, inquit Donatus. Quarè, cum se insciam Venus simulasset, consequens fuit, vt edocta iam de rebus, quas vix credendas professa est, admirationem ex nouitate oriri, simularet. Ideò *miratur*, quasi inauditum quid, insolitumq; audierit: & *miratur loca*; hoc est locorum venustatem à Proserpina descriptam, & non exiguis laudibus decoratam.

DVM FLAGRAT STVDIO EVNDI. Nota emphaticam repetitionem in particula *Dum*, de qua supra, ostendit enim, non obiter, sed diutiùs, iteratò, & sæpè hæsisse, modo admirabunda, dum consisteret, modo gestiens desiderio exiliret, &, quasi loco stare nesciens, moræ impatiens agitaretur, donec iter ad visionem locorum concordi animo statueretur. Ideò *dum flagrat &c.* Voluptatis mater admiratio est, (inquit Caussinus de Eloq.) voluptas autem, quæ corde concipitur animum inflammat, atq; ad fruitionem sui stimulans ardore quodam intolerabili concremat. Ideò *flagrat*: idest conflagrare se, simulans, ostentat. Quid autem sit flagrare vide lib. 1. carm. 315., ibi tamen propriè fuit vsurpatum, hic translatè vt nostis, dum flagrare dicitur *Studio eundi*. Quo autem ire gestiret, per Synecd. fig. reticet, nam satis constat ex cæteris. *Studium* propriè est vehemens animi applicatio ad aliquid peragendum: ait enim Cic. de Inuentione lib. pri. *Studium est animi assidua, & vehemens, ad aliquam rem applicata, cum voluptate, occupatio.* Vides quomodo ex voluptate concepta studium voluptatis realis exoriatur. Totam se igitur explicabat Venus, & enodabat, ac contorqueri dilatione, videbatur, tanto se accensam eundi, ad implendos enarrata oculos voluptate, desiderio ostentabat. Hoc autem artificiosè, & callidè factum, vt scilicet erubesceret Proserpina, si negare in animo habuisset, quod Venus aueret, nempè vt se sociam itineris præberet. Et ita

PERSVADET. *Aucupe docta suas fallere gestit Anas.* Ideò anati, in aquis gestienti, ac reliquas suæ speciei alites ad se ipsam sequendam allicienti, vt morem gerens illi, à quo sic edocta est, eas deducat in retia, eruditissimus Abbas Picinel. inscripsit: *Officiosa alys exitiosa suis.* Quod, & in casu nostro Veneri aptandum esse non ambigo; dum, officiosa Plutoni vt adsit, exitiosa suis, nempe & Cereri extitit, & Proserpinæ, quam vt sororem agnouerat, & amplexata fuerat, vt faciliùs proderet; nam, dum *loca miratur, studio dum flagrat eundi persuadet*. Verba mouent, exempla cogunt: ideò Venus exemplo suo fortiùs, quam verbis, dum se inflammatam desiderio Aetnæis fruendi voluptatibus ostendit, *persuadet*. Persuadere est ad aliquid faciendum inducere, seù in suam, de aliquo, vel credendo, vel faciendo, sententiam adducere. Quid igitur Venus persuadet? Vt Matris monita posthabeat filia: vt soror sorori morem gerat: vt se ipsam negligat, Asilum relinquens suum, ne officio, sorori debito, deesse videatur; vt in publicum prodeat, quo videlicet eam raptor moraretur. Hæc tamen Vates silentio pressit, per Synecd. fig.; nam & muta fuit Veneris Eloquentia suadentis, & satis ex antecedentibus, ac consequentibus colliguntur. Patet ergò, quam iure dixerim, conuenire illi Impresiam supra cit. ex Alciato desumptam, qui Emblem. 50., de prædicta Anate, sic fallere docta, hæc cecinit:

Altilis allectator anas, & cærula pennis,
Assueta ad Dominos ora redire suos,
Congeneres suenes volitare per aera turmas;
Garrit, in illorum se recipitq; gregem:
Pratensa incautas donec sub retia ducat:
Obstrepitans capta; conscia at ipsa silet.
Perfida cogn. te sic sanguine proluit anas,
Officiosa alys, exitiosa suis.

Cognata vulnera & à Venere cernis, in casu nostro; &, capta obstrepente, siluisse Venerem, vidimus lib. 2.; atq; hic inter congeneres Deas volitantem cernimus, donec incautam sub retia ducat, dum persuadet: quarè si hanc ipsam Veneris proditoriam actionem describere voluisset Alciatus, nil

aptius

aptiùs canere potuisset. Sed nec aptiùs potuit Auctor noster de Venere loqui, quam cum dixerit: *persuadet*; nam Venus pro voluptate ponitur, & semper male suada, voluptas secum, procul dubio, adducit etiam oculatissimos quosque, nedum simplices, & incautos. Sic apud Ouid. Metam. 7. Medea, cum videret, non sibi bonum esse Iasonis amore incendi; attamen se coactam, nedum persuasam a Cupidine fatetur, dum sic se ipsam alloquitur.

Excute virgineo conceptas pectore flammas,
Si potes, infelix: si possem sanior essem:
Sed trahit inuitam noua vis: aliudque Cupido,
Mens aliud suadet: video meliora, proboque
Deteriora sequor &c.

Hoc ipsum ostendit impresa apud eruditiss. Picinel. Mundi symbol. lib. 8. exarata, ex Papilione videlicet ad lucernam euolante desumpta, cui inscribitur lemma:

E so ben ch'io vò dentro à quel che m'arde.

seu alio epigraphe insignita apud Rancatum sic:

Non posso far di non mi dargli in preda.

Nil igitur mirum, si & simplici, atque incautæ Proserpinæ soror Venus efficaciter adeò insistat, vt persuadeat, & secum trahat, iam fidæ oblitam Parentis, cum Veneris filia dicatur, apud Saphum, *Pytho*, hoc est, *suadela*, seu *persuadendi vis*, eo quòd nil intentet Venus, quod non suadeat; ac præcipuè, si apud iuuentutis flores, se ipsam exhibeat perorantem. Ex quo iure inclamet Electra

HEV LVBRICA &c. Aliqui post verbum *persuadet* nullam apponunt interpunctionem, sed continuatè legunt, ita vt dandi casum *teneris moribus* faciant, illi verbo *persuadet* subseruientem; ac statim subinde sequatur Ecphonesis *Heu &c.* Verùm omninò apponendam interpunctionem nostram, notat egregiè Heinsius, &, ante illum, Parrhas. in hunc locum: sic enim dilucidior procedit acclamationis sententia, per Hypallagen, & clariùs distinguitur narratio, de peractis à Venere, ab interposita lamentantis interiectione, quæ per particulam illam *Heu*, quæ dolentis est, effertur; & quasi per Epiphonema ex narratis infertur.

ÆTAS LVBRICA. *Æuitas*, ab æuo dicta, & per syncop. *ætas* nomen generale est, totum humanæ vitæ curriculum comprehendens; sed hic ad iuuentutem coarctatur ab illo epiteto *Lubrica*; nam nulla hominis ætas magis obnoxia est collapsionibus, quàm ætas iuuentutis; cui profectò, aptari potest Impresa ex Bisonte animali vtique non spernendæ ferocitatis desumpta, cui lubricis in accliuitatibus constituto Carduccius inscripsit: *Lubrica perdunt*. Quod optime de iuuentute sentiens Cerchiarius, in Laudibus B. Aloysij Gonzagæ hæc habuit: *Laudabo, quòd, in tanta rerum omnium affluentia, qua ducuntur in præceps plerumque Iuuenes, nunquam tamen lubrico pede corruerit*, & subdit: *Voluptatem in biuio, feminarum ad fauces, collocarunt antiqui, vt suis illa blanditijs nescios mulceret adolescentum animos, qui cum sint in vitium cerei, facilè molles concelebratricula vocibus deleniuntur*. Hinc meritò tria illa enigmata ægrè se intelligere protestabatur Hæbreorum Rex sapientissimus. sed quartum ignorare se penitùs fatebatur, *viam* scilicet *viri in adolescentia*; cum enim *lubrica* sit, & *præceps* stabili vix potest gradu consistere. Hanc igitur iuuentutis lubricitatem deplorat Electra; ac in vitium ætatis refundit imprudentiam, qua, se Venereis decipi illecebris, passa fuerat alumna, ac in perniciem impelli. Sic Io. Baptista Bartolus, in suo Dædalo *Icari lapsum* in imprudentiam iuuentutis refundens cecinit:

O come mal s'accorda
In giouanile etade
Senno con libertade!
Non sa le duan le piume;
Non sa la accencen ... ...
Perche, come farfalla ... al lume,
Ella non sà volar, che per suo male.

Ideò *lubrica ætas*. Lubricus enim ille dicitur, qui facilè mobilis est in præceps ruiturus. Sicuti locus lubricus est, qui facile vestigia fallit, atque ad collabendum impellit adeò, vt consistere nullo queant iam pacto.

MORIBVS TENERIS. *Morem* esse vitæ institutum, consuetudine obfirmatum, ait Varro. Sed *morem* esse institutum vitæ, quod sequi debeat consuetudo ait Cic. pro Cluen. In sententia tamen Varonis, hæc Auctoris locutio procedit, dum iuuentutis *mores* appellat *teneros*, idest *non satis consuetudine obfirmatos*; ideòque faciles, vt loco moueantur, ita vt ex bonis transeant in malos. Et ideò *Lubrica ætas*, quia non satis obfirmatis moribus instructa: *teneri* enim dicuntur *mores*, hoc est *facilè flexibiles*, vt patet ex lib. 1. carm. 131.

QVOS EGO NEQVIDQVAM &c. Occurrit, per præoccupationem Rhetoricam obiectioni, quæ fieri poterat à Matre, quæ certè instare potuit, idest Nutricem à se datam fuisse Electram; vt teneræ illi ætati custos adesset, eamque, ex munere suscepto, obstare lubricis filiæ moribus debuisse, nec permittere, vt Venerem extra limina sequeretur. Occurrit, inquam, obiectioni, & ostendit, omnem se lapidem mouisse, vt munus adimplens suum, prodeunti obstaret Alumnæ; sed oleum, & operam perdidisse. *Ego* igitur, emphaticè hic ponitur; nempe ego amore perculsa, doloris impatiens, officij memor, anxia pro pignore &c. cui Proserpina curæ, cui Ceres cordi, suspecta cui Venus esset: quippè quæ experientijs pluribus edocta dicere semper solita fuerim

Quidquid sit timeo Venerem, vel cæca fauentem
Consilia . . . .

QVOS FVDI PLANCTVS? Hoc modo dicendi, per interrogationem, vtimur, quoties indicare volumus, multiplicatis adeò, ac tantis nos insudasse laboribus, ad aliquid peragendum, vt lingua, futurum sit, vt deficiat prius, quam explicet. Sic ex ore Argantis ostendentis se nil intentatum reliquisse, vt ex Ierosolimæ portis iterum emitteretur, cum exclusam sensisset Clorindam, ad cuius periculum euitandum inhiabat, sic loquitur Tassus, Ierus. liber. Cantu 12.

Ben volen' io, quando primier m'accorsi,
Che fuor si rimanea la donna forte,
Seguirla immantenente, e ratto corsi
Per correr seco vna medesma sorte.
Che non sei? Che non dissi? ò quai non porsi
Preghiere al Rè, che feße aprir le porte?
Et me pregante, e contendente in vano
Con l'Imperio affrenò, ch'hà quì sourano.

Itaque, & in casu suo Electra satagentiam sic explicat suam, qua, Proserpinam detinere, conata sit: *Quos fudi &c.* hoc est quot, & quantos (de Planctu enim vide lib. 2. carm. 248.) ac quanta animi contentione? Tot videlicet, tantos, ac tantâ, vt exprimi nunquam satis queant. Optimè autem *fudi*, inquit; nam *fundere* idem est, ac *liquorem ita in terram spargere, vt totus deperdatur, nec ad vlteriorem vsum vllo valeat pacto*. Sic illa fudit inutiles, apud surdas aures, & planctus, & preces, quos, & quas aura distulit, ventus absorbuit, sine effectu, incassum: ideo

IRRITA. Quod effectuum fuerat proprium, sibi, tamquam causæ, per metonym., attribuit: nam irritus idem est, ac *futilis, vanus*, atque *incassum effusus*. Seù dicas *irrita* idem hic esse, ac *irrita voti*; hoc est *frustrata desiderio*, & *intento* nequaquam obtento.

QVAS PRECES ORE FVDI NEQVIDQVAM? Nota emphaticam traductionem, in repetito nomine relatiuo, *Quos planctus, quas preces*. Superfluè videri fortan poterit additum *Ore*. Sed præterquam quod frequentissimum apud Poetas est: *Ore loqui; oculis cernere; dentibus frendere &c.* certum est, quod preces etiam sine voce haberi possunt, per signa: sic interdum lata obsidione pressi, cum vltima patiantur, nec eorum vox ab hostibus audiri possit distinctè, saltem manus tendunt ex muris; genua flectunt; oleas prætendunt &c. quibus, etiam sine voce, pacem precantur. Quare, non abs re, signatè notat Electra, se distincta, & clara voce, ore rotundo, Veneris posthabita reuerentia, & cura, precatam fuisse, ne egrederetur, ne sequeretur, Alumnam: sed *Nequidquam*. Ne credas, hoc ipsum aduerb., quod idem est, ac *frustra*, vel *nullo secuto effectu*, superfluum hic esse, ex eo, quod supra dixerit, se irritam &c. quod idem esse videtur: nam sicuti, per dissolutionem, seù assintheton, duas res diuersas, nempe planctus extulit, & preces, quas vni verbo, per adiunctionem, copulauit; sic vnicuique membro suam addidit irritantem notam emphaticè potiùs, quam superfluè, vt scilicet omnia, & singula officia, quæ præstiterat, vana fuisse singillatim ostendat: ideò *nequidquam planctus irrita preces fudi*. Nec mirum, nam Venus ita suos inficit sequaces, vt aspidis in morem, mordens eos, veneno oblectationis, consopitos reddat, & quasi sine sensu, torpentes; ideoque minus habiles ad haurienda salutis monita. Immo & qui, Venerem sequi, obfirmato animo statuit, factus est in similitudinem serpentis, hoc est Aspidis surdæ, & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter. Quare & huic aptari potest Impresa aspi-

dis a Rancato expressa cum Epigraphe:

E per flor sempre, il canto udir non voglo.

Sic apud Tassum, cit., cant. 12., licet in diuersa materia, ad ostendendum animum obstinatum, aureſque obturantem, ne salutiferas audeat suasiones, inducitur Arsetes, Clorindæ Nutricius, toto conatu contendens, ne illa iniquum sequatur Martem, sed incassum, nam illa negat; & mortem sequitur suam, dum Martem deserere constanter abnuit.

Voda costui l'armi congiunte, & anco
Del gran rischio s'accorge, ou'ella giace
E se n'affligge, e per lo crin, che bianco,
In lor seruendo, hà fatto, e per la pace
Memoria de suo vffici, instando prega,
Che dall'Impresa cessi; ed ella el nega.

RVIT ILLA TAMEN &c. Quam frustra elaborauerit Electra iam ex euentu aperit, dum euntem Proserpinam narratione prosequitur sua; eiusque conatum obiter attingit. Particulam *tamen* in vim coniunctionis aduersatiuæ accipit Parthas, & non incongruè, vt fatear; nam coniungit cum antecedentibus consequentia, quæ omninò precibus aduersantia suis processissent: sicque sensum esse dicit: *fusis anxiissime planctibus, ac precibus meis; tamen*; idest *nihilo faciens eas illa &c.* Melius, tamen arbitror, accipiendam illam particulam in vim aduerbij immediationem temporis importantem, iuxta Calep. ad notationem, ita vt *Tamen* ponatur pro *statim, subitò, illicò*; nam sic apte rationem reddit, cur planctus incassum, cur preces irritas se fudisse iam dixerit: *illicò* enim, negatis Nutrici auribus, *Ruit &c.* De verbo *Ruit* vide dicta lib. 2. carm. 20. nam, illum ad locum respiciens, sibi hic adamussim consonat Vates. *Ruit*, celeritate attenta, & *Ruit*, quia præceps impellitur. *Illa* Proserpinam indicat; sed nec *Cereris filiam*; nec *suam* appellat *Alumnam*: nec immò eam proprio dignatur nomine Proserpinæ: ast per pronomen tertiæ personæ demonstratiuum, quasi externam, alienigenamque iam factam denotat; quia filius, se ipsum eximens à potestate Patris, per inobedientiam, se ipsum filij nomine indignum facit. Pariter Alumna, quæ posthabita Nutricis suasione, nutricem ipsam valere iubet, vt proprio se regat arbitrio, indignam se se alumnæ nomine præstat. Nec *Proserpinam* vocat, quia iam Proserpina non erat amplius, quæ, Veneri morem gerens, in Venerem transformabatur; nam qui Meretrici coniungitur vnum cum illa corpus efficitur. Meretriciæ autem artis inuentricem, iam alibi, Venerem vidimus.

CONFISA SORORVM PRÆSIDIO. Vere *par Cereri Proles* Electra; nam, dum in quibus Alumna peccauerit commemorat, suam illicò defensionem profert, excusans, allegansque, eam à confidentia allectam, qua speraret, se tutissimam fore. Ideò *Confisa*, à confido; quod est fiduciam habere; se extra teli iactum existimare, & nil fore nociturum, pro certo habere, *Præsidio sororum*. *Præsidium* idem sonat, ac *custodia, propugnatio*, ac *defensio*: nam & *præsidia* dicuntur milites, ad defensionem arcis coacervati. Confidebat igitur Proserpina, & audax ad egressum constituebatur eo, quòd nil aduersi metueret custodia, ac defensione Palladis, ac Dianæ munita, quæ hic *sororum* nomine designantur, & quæ armis, ad præsidium, instructæ accessisse videbantur, earum enim ex aspectu fugam arreptura aduersantia omnia credebantur ab inexperta.

POST, NYMPHÆ FAMVLÆ. Aduerbialiter assumitur particula *Post*, ita vt non minùs aduerb. temporis sit immediate sequentis, quam ordinis. Post eam enim immediate secutæ sunt Nymphæ, de quibus iam fusè diximus lib. 2. carm. 55. & seq.; & quæ *Famulæ*, hoc est, *subseruientes, ancillantes*; dicuntur ob rationes iam traditas eodem lib. 2. cit.

LONGO ORDINE. Non tumultuariè; sed in ordinem distinctæ, digestaque, atque in longam eam seriem coeuntes, de qua loco cit. lib. 2.

ITVR IN ÆTERNO &c. Enarratione præfati ordinis omissa, quippe quæ tradita lib. 2. cit., strictim innuit tantùm, quò itinerantes peruenerint, & quid ibi egerint tandem. *Itur* impersonaliter absolutè positum agnosces, imitatione Virg. Aen. 6.

Itur in antiquam Syluam stabula alta ferarum.

IN CAMPOS. *In colles*: legit Heinsius, e a melioribus, vt ipse ait, manuscriptis. Verùm, cum antea Venus *Campos* ingesserit; & ad *Campos* inuitauerit, non video, cur sit a vulgata recedendum: eò enim eundum fuerat, quo præcedens impulerat motum excitatio. Et certe lib. etiam secundo ait: *Prætentum spoliatur honos &c.* Verùm quidem est, quod ibidem etiam dixerit. *Vertex pars cætero saltus mutasse colores*; vbi, per saltus, partem Aetnæ frondentem diximus significari: sed certe campos prius attingere debuerunt, quam colles occupare, vt ex ipso ibi contextu patet.

VESTITOS ÆTERNO GRAMINE. *Vestitos* translatè dixit, desumpta ab hominibus translatione, qui vestibus vtuntur iam ad luxum potiùs, quam ad protegendum corpus, vt sic ostenderet tantam fuisse florum, quibus Ætnæa rura abundarent, copiam, vt nulla minima eorum pars à floribus vacaret. Vide dicta lib. 2. carm. 71. & seq., & dignosces, quam iure *vestitos* hic dixerit campos *æterno gramine*. *Germine*, & hic, legendum putat Heinsius: sed nil arbitror innouandum; vidimus enim supra, carm. 224., per Gramina flores ipsos intelligi posse. Ætnam autem æterno vere conspicuam fuisse patet ex dictis lib. 2. carm. 74. & 75. *Æternum* autem dicitur, quod in æuum perpetuò durat; ab æuo enim *æuiternitas*, & per syncop. æternitas; à qua *æternum*.

ET PRIMA SVB LVCE LEGVNT &c. Tempus notat; quo in termino ad quem sui itineris fuerint constitutæ, & quibus nam ibi detentæ curis. Sed tu nota Vatis artificium. *Itur* dixerat; & iam in termino collocatas notat, ac decerpendis iam floribus intentas; atque ita per particulam *&* iter cum termino copulat, ac cum operationibus in termino factis, vt si vnius tantum passus via fuerit a Domo Proserpinæ in campos. Sic etiam supra, vix dixerat: *persuadet*; & statim subdit: *Illa ruit; Itur &c.* Quasi dictum factum occupauerit, tantâ celeritate, vt omnia vnico temporis momento peracta viderentur. Quod efficit Vates, vt dignoscamus, quam celeri præcipitio ferantur, qui Venerem, voluptatemque sequuntur. Et nota, de conuiuio factam esse mentionem, de actionibus etiam iocosis, vel inter conuiuandum, vel post conuiuium factis, non neglectam fuisse narrationem; & mutua etiam colloquia fuisse memorata; cum tamen nulla de quiete à Deabus sumpta mentio fiat: & tamen certè nocturnum tempus adfuit, quieti addictum, & ad quietem incitans, si, *ante lucem*, domo exiisse dicuntur, dum, *sub lucem*, iam in campis extitisse dicantur. Hoc vero ipsum artificiose factum intelligas: cum enim nox mater esse dicatur consiliorum, non debuit Venus, quæ summâ præstet calliditate, committere, vt secedens ad quietem Proserpina, per otium, posset supra, id quod persuasum fuerat, reflectere: & sic ad saniorem mentem redire, ac tutiorem in deliberationem deduci. Indicat igitur indirectè Vates hanc Veneris calliditatem, quæ cum multam in noctem sermones distraxerit, tandem repentino quasi æstro afflata, & persuaserit, & impulerit, & se præbuerit ducem memor, victoriarum summam sæpe sæpiùs in sola exequendi celeritate consistere.

SVB PRIMA LVCE. *Sub* idem hoc loco significat, ac *circum*, vel *circa*: vulgò *verso il far del giorno*. In quo sensu etiam Virg. Georg. 3. de sollicitudine emungentium agens, vt lacte vtantur, inquit:

Quod, surgente die, mulsêre, horisque diurnis
Nocte premunt: quod, iam tenebris, & Sole cadente,
Sub lucem exportant calathis &c.

vbi *sub lucem*; hoc est *paulò ante lucem* exponit Seruius *Prima lux* dicitur *Aurora*: & quidem iure; nam *prima lux* est quasi *parua lux*, cum scilicet primùm cœperit dilucescere. Ex quo videas quam aptè concordet hic locus cum iis, quæ dixerat initio lib. 2. tempus notans itineris, cum ait:

Impulit Ionios præmisso lumine, fluctus
Nondum pura dies &c.

& cum iis quæ Venus ipsa signans tempus, quo legere flores cœperint, ipsa eadem verba illa præferente eodem lib.

. . . . Agite, ô sorores
Dum matutinos prædulces Solibus aer,
Dum meus humectat flauentes Lucifer agros
Rorantes præuectus equo . . . .

quarè, vt ex ibidem explicatis videre est, *sub prima luce* nil aliud est, quam *summo mane, valdè diluculò*, & *vix illucescente die*. Vide quam festinet, qui ad perniciem properat suam.

LEGVNT. *Flores electos colligunt*, de quibus lib. 2. carm. 128. & seq. En quibus curis detinerentur: sed, per synecd. fig. reticetur quid legerint, nam satis ex textu cõstat perlegenti.

CVM SERENVS AGER &c. Præcisum adhuc magis diluculi tempus notat, è circumstantijs; nam & ros decidit inter noctis, ac diei confinia, vt vidimus ad mox cit.

lib,

lib. 2. locum carm. 152., & eodem tempore rident agri roribus aspersi, vt ait Lucretius 4.

> *Omnia corridens concepta luce diei.*

Cum aduerbium temporis est, idem, ac *quando*, vulgò *all' hor che*. Ager, græcè *ἄγρος*, latinè *rus* dici potest, inquit Donatus. Quare *Ager* campos, saltus, colles, & quidquid ruris nomine continetur, facilè comprehendit. Hic certè pro Ætneo ponitur rure: & *serenus* dicitur, hoc est prospero, ac fauorabili circundatus rore, ac rore guttulis, quasi delapsis è Cælo gemmis, ditatus, ac gestiens: nam licet *serenitas*, à qua *serenus* propriè de Cælo dicatur nullis obducto nubibus, sicuti *tranquillitas*, à qua tranquillus, propriè de mari dicitur nullis tempestatibus agitato; quia tamen, dum serenum est, Cælum prosperitate quadam illius propria frui, lætarique videtur, hinc est, vt *serenum*, per translationem, dicatur quidquid prospere se habeat, ac prosperitate sua frui videatur.

ALGET RORE. *Albet* legunt codices alij, vt notat, in hunc locum Parrhas., qui & sic congruentiùs legendum arbitratur. Cum eo consentiunt Heins., & Clauer., qui sic legendum probant à simili, cum videlicet & Hor. dixerit: *Nec prata canis albicant pruinis*: & Valer. Flaccus lib. 12. concinat pariter dicens:

> *Iamque sub Æoa dubius Atlantidis ignes*
> *Albet ager &c.*

Potest hæc doctissimorum profectò Auctorum sententia ex sposrextu roborari; nam cum dixerit *serenus ager*, hoc est plena fruens prosperitate, non fuit hæc plena prosperitas, molestâ passione infectâ, perturbanda. *Algere* autem, vtique, est *frigus pati*, & quidem vehemens: nam *algor*, à quo *algeo*, frigus est admodum vehemens; & frigus certè molestum, ac noxium campis est adeò, vt Virg. Geor. 2. sceleratum appellet, eo quod nimis noxium terræ sit, nam ibi de qualitatibus terræ noscibilibus agens inquit:

> *Quæ grauis est ipso tacitam se pondere prodit;*
> *Quæ leuis. Promptum est oculis prædiscere nigram,*
> *Et quisquis color: at sceleratum exquirere frigus*
> *Difficile est. Piceæ tantum, Taxique nocentes*
> *Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.*

Ex quo patet, frigus terris instar veneni esse, cum frigore infecta terra venenatos taxos producat. Qui igitur fieri potest, vt serenus sit ager, & algeat? His tamen non obstantibus, Rapheleng., & Barth. à vulgata, quæ *alget* legat, non recedunt. Ego non improbauerim profectò sententiam Heinsij, aut Clauer., nam probè *albet* posse legi, non ambigo; scio enim, agros, recenti rore conspersos, oculis ipsis albicantes apparere, & veluti margaritarum copia ditatos, vnionum referre splendorem, vtique candidum. Verùm, cum Barthio, à vulgata, quæ *alget* habeat, recedendum non puto; nam & ista eruditione non caret. Pro qua explicanda, noueris, poetarum in more positum esse, vt non semper vtantur verbis in rigorosissima illorum acceptione: sed aliquandò, per ampliationem, extendant, & dilatent; aliquandò verò, per restrictionem, limitent, & coarctent; sæpè enim & Catachresi vtuntur. Vates itaque hic non sumit verbum *alget*, secundùm rigorosissimam acceptionem; sed latiori modo, prout scilicet frigus illatum importat, præscindendo ab hoc, quod sit frigus intensum; immò ita, vt satis illi sit, si remissum induxerit: quare *Alget*, hoc loco, ponitur pro *refrigeratur*. Quo adnotato, memineris, sermonem hic esse de campis omninò floridis; flores autem à nullo magis, quàm à diurno lædi calore, & æstu: cum autem refrigerantur humore noctis, & rore præsertim cadente, tunc illos reuiuiscere, ac vegetos magis pulchritudinis suæ pompas efferre. *Alget* itaque *serenus ager*, idest *refrigeratur*, inquit Vates, vt ostenderet, selectum esse à Venere tempus opportunum maximè, cum videlicet refrigerati agri pleniores florum delicias ostentarent exultantes *rore*; quæ particula magis etiam confirmat, atque intelligenti explicat, Vatem vsum fuisse verbo *alget*, iuxtà datam a nobis explicationem, dum ait *alget rore*; cum enim ros, vt vidimus lib. 2. carm. 121., ex frigore citra summum coalescat, consequens est, vt refrigerare tantum valeat; non verò vehementiore frigore contorquere. Quid autem sit ros vide ibi, & fusiùs lib. pri. carm. 192.

ET VIOLARIA BIBVNT SPARSOS SVCCOS. Prosequitur, iam ab adiunctis inceptam, matutini temporis descriptionem, & ex antecedentibus, nempè ex roris aspersione, ad consequentia procedit, nempè ad effectum aviditatis explicandum, qua flores roscidum exsugunt humorem, vt vegetiores fiant, ac emicent pulchriores. *Et violaria &c. violarium*, nomen a viola deriuatum, significat non solum loca violis consita; sed etiam, & quidem primariò, violas ipsas, seù violarum plantaria, in vno, eodemq; loco surgentia: & in hoc sensu accipitur ab Auctore hic. Tantum nota, poni hic pro genere speciem, nempe *violaria* pro quibuscumq; florum cuiuslibet speciei plantarijs. Quid enim viola sit, iam vidimus lib. 2. carm. 93. Porrò actus bibendi proprius est animalis, vt constat, sed per translationem, deducitur ad herbas, flores, ac plantas, quæ dum humorem attrahunt ex terra, exsugere illum, ac bibere dicuntur. Ideò *violaria bibunt*, inquit Vates; eo pacto quo & Virg. Georg. 4.

> *Hæc circum Casiæ virides, & olentia latè*
> *Serpylla, & grauiter spirantis, copia Thymbræ*
> *Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.*

Per *sparsos* autem *succos*, rores guttatim vndique destilatos, exponit optimè Parrhas.

Sed dum violaria bibunt, nos quoque quæ ad mores pertinent impigris animis hauriamus.

NOSTRA RVDIS GAVDERE MALIS &c. Ante ignem consistens, etiam si ferreus sis, dissoluèris: inquit S. Isidorus lib. Soliloquiorum secundo. Proximus periculo diù tutus non eris. Nunquam igitur adeò oblatis fidendum aut blanditijs, aut delicijs, vt non memineris, papilionem ex lucernæ flamma, ex qua delectationem speret, excidium trahere. Audi quid dixerit Commannus in suis mysticæ Theologiæ affectibus lib. 2. cap. 2.

> *Come farfalla, che scherzante, e sciocca*
> *D'intorno al lume innamorata vola,*
> *S'abbruggia l'ale; e tasto muor', s'il tocca;*
> *Così chi s'assecura à le parola*
> *Dolce d'huom finto, è del giocondo aspetto,*
> *E requie, e pace a se medesmo inuola.*

Sed, quod iste in homine exprimit adulante, multò magis locum habet in fœmina adblandiente, in Venere suadente. Ignara itaque malis gaudet Proserpina, hoc est Anima, quæ, hæc non recogitans, occasionem peccandi non euitat. Fugiendum à Venere; non immorandum, si alliciat illa: non insistendum colloquijs, vbi illa inuitat; nam suis gaudet malis, qui secum collusisse lætatur; vt testatur Georg. 3. Virg.

> *Carpit enim vires paulatim, vritq; videndo*
> *Fœmina &c.*

Sibi itaque imputet Anima, non Electræ, hoc est non Angelo custodienti, non Genio è Cælis assistenti, si pereat; dum enim occasionem amat, atq; in illa assidue volutatur, se ipsam perdit; nam qui amat periculum peribit in illo. Audi Dionysium Paradisium.

> *Del cuor colpa è la brama,*
> *Che vincta il cuore; ed è misera stetta*
> *Il non odiare il ben, che mal si brama.*
> *Se medesmo disoma*
> *Chi ama il suo mal &c.*

Venus namq. blanda allicit, sub sola blanditur: alliciens, & blandiens se se suauiter insinuat, &, melleis verbis, voluptatem suadet arripiendam; sed non inijcit catenas; non trahit nolentem; sed volentem ducit. Quod si conuiuijs indulgeas, si Venerem obsonijs, ac nectare nutrias, & impingues, mala tua iam nutris: anguem sinu foues; & malis gaudes tuis: atq; adeò nil mirum, si inualescat insolescens; si, non standum præceptis, ad salutem tuam facientibus, audax suadeat: si, dum ipsa ardeat, te ipsum incendat ad voluptates illas quærendas, quibus detentam Animam Pluto rapiat; ita vt ne præsidium quidem ipsum sufficientis gratiæ suppetias ferat, aut, pugnantis pro te, militantis Ecclesiæ Clypeus protegat latis. His confisa præsidijs, sæpè in pratum Anima detorquetur: sperat enim gratiam Dei sufficientem defuturam nunquam; & bene sperat: nam etiam in extremis auxilium præbet; non defutura Ecclesiæ auxilia, ac præsertim Pœnitentiæ, atq: Eucharistiæ Sacramenta, à Deo in salutem humani generis instituta &c. sed, etsi hæc nunquam deficiant, si nos ipsos nos ipsi prodimus, quid efficiant? Itur in amœnas hortorum Adonidis delicias leguntur flores; & coronamus nos rosis, antequam marcescant: Sed spinis contigua rosa est. & rosa deflorescente solæ remanent spinæ vulnera scilicet delicias subsequuntur, & talia vulnera, quæ mortuorum nos trudant in regnum, vbi immortalem pariant dolorem spinæ.

E spinis itaq; potiùs ad rosas gradum facere properemus; atque a monitis, quæ pungunt, & vitiant, ad tenues Italicæ Musæ flosculos diuertamus.

La bella nostra, e semplice colomba,
Che non sà del tradir l'arti, e le frodi,
La di se stessa adulatrice tromba,
Gode, s'affanni in trihutar le lodi;.
E, mentr', in suon, che piace, ella rimbomba,
Beue l'orecchio affascinanti i modi:
Nota in quel dolce il cuore, e non s'auuede,
Ch'al duol s'affretta, ou' ei gioir si crede.
Ciò, ch'imparte natura à gl'elementi,
Quindi s'accoglie in Apollinee cene;
E delle mense à i ponderosi argenti
Nuouo peso a recar l'oro se'n viene,
Con empiumi hor fumanti, hor con algenti.
Prodighe l'Hidrie d'or dall' auree vene
Spargon Nettare à fiumi, onde si sfida
A non coglierne il vanto il Coppier d'Ida.
Spento de cibi il natural desire,
Hor di Cinthia, hor di Palla, entro à gl'arnesi,
Par, d'entrambi all'honor, ch'anch'ella aspire:
Nel Turcasso d'argento i strali appesi
Suonan sù 'l tergo: e'l volto, i moti, e l'ire
Di cacciatrice, i motti tutti hà presi:
Pur la tenera man, ch'il dardo incocca
Al curuar del grand'arco in van s'accocca.
Cangia quindi sembiante; e si consiglia
Seguir gl'arringhi, abbandonar la caccia:
Deposto il corno, al crudo acciar s'appiglia;
E l'Elmo, che tutt' empie, al capo allaccia:
Suentolando, il cimier tutta l'abbiglia
D'horridi horrori; ella il grà scudo imbraccia.
Gl'applaude Palla; ed all'ardir gl'è cote;
Ma langue al peso, e sostener no 'l puote.
Coglie Venere il tempo: e, delicata
Già che la scorge, al trauagliar nell'armi,
Frà delicie, al tradir, la lingua, vsata,
(Perch'anche il cuor di ritrosia disarmi)
Scioglie; e scioglie al suo dir la celebrata
Flora dell' Etna; e ne rinfiora i carmi.
Tal fa pompa di stelle; e 'l tosco serba
L'insidioso Stellione in grembo all' herba.
Ramenta i campi; e, 'l lor fiorito Aprile,
Par, che la lingua, in passeggiar si goda:
Pur non saper, qual sia del suol lo stile,
Scaltra s'infinge; e ne richiede; ond'oda
Ciò, ch'è pur noto in fin da Battro à Tile.
Creder non vuol, ch'il gelo i fior non roda;
Ne ch', ad onta del verno, iui la rosa,
Quasi al suo Maggio in sen, lieta riposa.
Che de i mesi gelati hispido il crine
Tenero germe al coronar s'induri;
Che sia lui vanto imporporar le brine,
Senz'osseruar, senza temer gl' Arturi;
Che trasfondansi erranti, e pellegrine,
Gemme di Flora, one, trà nembi oscuri,
Capricorno s'infuria; alla lei fede
Portento è tal, ch'ogni credenza eccede.
Ma non l'eccede. Ella così mentisce;
Perch' il desio di rintuzzar s'irriti,
Con la proua ocular, ciò, ch' apparisce
Di poca fede; & al veder s'inuiti.
Quindi ad arte s'ammira; e comparisce
Di brame accesa al prouocar gl' inniti;
Anzi inuita ella stessa; e gia, co 'l piede,
Gl'affetti affretta alla fiorita sede.
E persuade al fin, pria che s'acqueti,
(Ahi di tenera età, lubrica ogn' hora,
Sconsigliati costumi) à tuoi diuieti
Che non ripugni il fauorir la suora;
E ch'vn hrieue passeggio à niun si vieti;
Se non vi tragga il piè longa dimora.
Così l'incauta a quest' infida Sfinge
S'affida; e seco al dipartir s'accinge.
Per trattenerla, e quai non sparsi, in vano,
Preci, pianti, e sospir? Qual di me stessa
Stratio non fei con disperata mano;
Perch', almen di pietà la mente impressa,
L'ingannata fanciulla à quell' insano
Desir togliessi, onde fù poscia oppressa?
Ma pur se n'esce: e 'l mio piedir non cura
Dal Germano valor resa sicura.
Le Ninfe ancelle, in longa schiera accolte,
Qual fido stuol, che corteggiarla ambisce
Ne sieguon l'orme, à deliciar riuolte.
Vassi: e colà, dou' immortal fiorisce,
Manto, che, le fragranze in vn raccolte,
Ne veste i campi, e di se sol gioisce;
Gl'eterni arredi in vagheggiar, giolsue
Termine al viaggio lor pongon le Diue.
E, mentr' ancor d'incerta luce albeggia
Ridente il Ciel; mentre sereno il prato
Di rugiade s'imperla, ond'ei hiancheggia;
Beuendo i fiori il vital succo, e grato,
Cô ch'ei, nel suolo, vn nuouo Cielo ombreggia,
Di vine stelle, in verde stel, fregiato;
Ogni mano al predar vola; e scompiglia
L'odorosa di Flora ampia famiglia.

Legant autem illæ profectò vt libet: præstantiores nos vtiq; gemmas ex Auctore nostro decerpemus.

SED POSTQVAM &c. Prosequitur narrationem Electra suam; eiusq; adhuc ore, per Prosopopeiam, loquitur Vates; atq; aduentum Raptoris, a consequentibus, & adiunctis, describit, latiùs explicans aliqua, quæ, lib. 2., vix attigerat; alia verò, quæ ibi, enarrans, fusè amplificauerat, hic raptim memorans. Euanuisse Proserpinam, vnà cum tenebris, currum comitantibus, recenset: sed raptam hic non dicit expresse, quia Nox illa intercep erat vium oculorum, ita vt nec aurigam licuerit agnoscere, nec vtrum rapuerit viuam, an mortuam abstraxerit, internoscere. Consequentia subindè aggreditur recensere, & ad dolorem præcipue, quo Cyane affecta fuerat, ob Diuæ raptum, diuertitur, eiusdem in fontis naturam conuersionem recensens; Syrenum etiam abscessum, iramq; vindictas vtiq; molientem describens.

Sed, postquam medio Sol altior extitit orbe,
Ecce polum nox alta rapit, tremefactaq; nutat
Insula, cornipedum strepitu, cursuq; rotarum.
Nosse nec Aurigam licuit; seu mortifer æstus,
Seù mors ipsa fuit: luror permansit in herbis.
Deficiunt riui: squallent rubigine prata:
Et nihil afflatum viuit. Pallere ligustra,
Expirare rosas, decrescere lilia vidi.
Vt rauco reduces tractu detorsit habenas,
Nox sua prosequitur currum; lux redditur orbi.
Persephone nulla est. Voto rediêre peracto,
Nec mansêre Deæ. Medijs inuenimus aruis
Exanimem Cyanem: ceruix redimita iacebat,
Et caligantes marcebant fronte coronæ.

SED POSTQVAM &c. Meridiani temporis peryphrasim hanc esse, inquit, in hunc locum, Parrh.; tunc enim, ait, Sol altior dicitur, cum, medio Cæli spatio collo-

Aggredimur subito: casus scitamur heriles
(Nã propior cladi steterat) quis vultus equorũ?
Quis regat? Illa nihil: tacito sed lapsa veneno
Soluitur in laticem. Subrepsit crinibus humor.
Liquitur: in roremq; pedes, & brachia manant:
Nostraq; mox lambit vestigia perspicuus fons.
Discedunt aliæ. Rapidis Acheloides alis
Sublatæ, Siculi latus obsedêre Pelori,
Accensæq; malo, iam non impunè canoras
In pestem vertêre lyras: vox blanda carinas
Alligat; audito frænantur carmine remi.
Sola domi, luctu senium tractura, relinquor.

locatus, caput nostrum, ad perpendiculum despicit. Consequenter affirmat idem Auctor, Sole in puncto Meridiani existente, raptam à Plutone fuisse Proserpinam. Verùm multa obstant, vt fatear, ne huiusmodi acquiescam opinioni, cum multas illa secum trahat incongruentias. Et primò quidem non satis videtur congruere cum Decreto Iouis, quod lib. pri. habuimus; ibi enim matutinum tempus præscribit Iupiter Veneri, ad triumphum ab inferis reportandum, suamq; sub ditionem Inferorum Regem redigendum: ad cuius Decreti executionem inhians Venus, initio lib. 2., properat adeò, vt Diana, Pallas, & Proserpina, ruere debeant, vt sequantur. *Vtraq; Virgo ruunt &c.* & raptus properans *nescitur corde futuros*, Venus ipsa

Iam dirum flexura Chaos, iam Dite subacto
Ingentes famulos manes ductura triumpho.

vbi particula *iam* temporis imminentis aduerbium est, vt ibi vidimus, idem sonans, ac *mox mox*, seù *illicò*. Non itaque in meridiem vsq; distrahendum fuit id, quod summo mane mox mox, & illicò peragendum insinuatur, iuxta facultatem Veneri ab ipso Ioue concessam. Secundò non satis congruit sententia Parrhasij cum impatientia raptoris accelerantis indicata, lib. pri., & lib. 2. confirmata: nam, lib. pri., habemus, circa finem, *iunctos temone iugales*, qui Plutonem deuehent ad Siculas arces; cum *sparso nox humida somno*

Languida cærulate innexeras ossa biges.

hoc est *prima noctis*, & stetisse ante fores Auerni.

Crastina venturæ spectantes gaudia prædæ.

Quid igitur? Anne dicendum est, quod totam, ante fores, noctem, otiosè, expectantesq; consumpserint, ne, ante meridiem ad optatam prædam deuenirent; an verò dicendum, quod Iugales illi, sagittâ velociores, vt lib. pri. habetur; & qui, vt lib. 2., violentiùs amne.

Hyberno torrenq; ruunt peruersus hasta: ac
Quantum non iaculum Parthi, non impetus Austri,
Non leue sollicitæ mentis discurrit acumen;

tantæ tarditatis tunc fuerint, vt integram non solum noctem, sed, & sequentis diei dimidium, in absumendo ab inferis ad superos itinere, insumpserint? Certè, si, in ictu oculi, totum illud spatium velocitate sua mens ipsa metitur, ocyores mente ipsa iugales, minori (si tantum liceat) temporis interuallo, iter illud conficere debuerunt; consequenter non fuit eorum aduentus in meridiem vsq; distrahendus. Subinde, si, dum Diuæ, vt hoc 3. lib. habetur, *sub prima luce legunt*,

Iamq; per anfractus animarum Rector opacos
Sub terris quærebat iter, granibusq; gementem
Enceladum calcabat equis &c.

vt lib. 2. quod est dicere, Plutonem in Cauernis Ætnæ iam adfuisse; quomodò in meridiem vsq; constitit, & ne erumperet remoratus? Dicet Parrhas., moras a Gigante iniectas, qui vt habetur cit. lib. 2.

. . . . Temtatq; moueri
Debilis, & fessis serpentibus impedit axem.

& denuò moram ab obstantibus vndiq; rupibus factam, nam eodem lib. 2.

. . . . Prohibebant vndiq; rupes
Oppositæ, duráq; Deum compage tenebant.

Sed retunditur hæc responsio ex ipsis iisdem locis pro Parrhas. adductis; nam, primo loco, dum Gigantis obsistentia ostenditur, ibi etiam non remoratus dicitur currus, dum subditur apertè

Fumida sulphureo prolabitur orbita dorso.

verbum enim *prolabi* non imminutam celeritatem ostendit. Secundo verò loco, *Prohibebant vndiq; rupes*; Sed

Non tulit ille moras, indignatusq; trabali
Saxa ferit sceptro &c.

quarè apparet nullis hisce impedimentis retardatum restitisse Plutonem. Consequenter, cum in Cauernis Ætnæ fuerit, dum *prima sub luce* legerent Diuæ, non potuit, in meridiem vsq; differri eiusdem ex latebris eruptio. Dicet, dictum quidem ab Auctore Plutonem in Ætnæis extitisse cauernis, eodem tempore, quo *flores legerent Diuæ*: sed aduertendum esse, eas non legisse, quotquot voluerunt flores, in momento, sed imò diutiùs deflorandis pratorum honoribus institisse; quare, licet prima luce legere cæperint, floribus tamen legendis addictum studium, ad meridiem vsque protraxerunt; & ideò, dum legerent adhùc, superuenit Raptor, licet ad meridiem vsq; moras egerit. Sed, præterquam quod hæc responsio non diluit incongruentiam ex Prædonis impatientia desumptam; sed tantum nititur ostendere, falsum esse quod dixi, nempe Plutonem adfuisse multò ante meridiem, quia adfuit, *dum legerent*; aliud inconueniens adstruit hæc ipsa responsio. Quod itaque non elegerint, collegerintq; optatos, in ictu oculi, flores, vltrò concedo: sed, quod legentes, ad meridiem vsq;, perseuerauerint, incongruum omninò est, atq; ipsi Auctoris textui repugnans. Incongruum quidem, quia contra mores, dignitatemque personarum fuisset, longa adeò, in meridiem, mora, sub aperto Solis ardore, ex quo pertimescendus vel rusticis æstus; nedum delicatis Dearum, Nympharumq; cetibus: & incongruum etiam, quia flores colligendi fuetant, antequam languescerent; feruente autem Solis æstu fluxæ illæ terrarum gemmæ profectò languent, etiam multo antequam Sol meridiei punctum attingat. Quid igitur legerent sub meridiem? Immò & flores, quos legissent, æstui expositos, peremissent, & totus iam legendi labor omninò perijsset. Repugnans insuper textui est; nam lib. 2. ait Venus. . . . . *Nunc ite sorores*

Dum meus humectat flauentes Lucifer agros &c.

quod dixit exhortans, vt legerent: *Hortatur Cytherea legant.* Illis autem, vt patet verbis, præscribit Venus, aptum non tantum, sed statutum legendi tempus; quasi dixerit: Ite, legite, *dum matutinus præsudat Solibus aer*; nam cum Sol egerit radios paulatim efficaciores, ita vt rorem exsiccent, & floribus non solum, sed & legentibus noceant, ab opere legendi ad recessuum quietem secedendum. Quomodò igitur vltra morem, vltra præscriptum, vltra tempus, incongruè adeò, vel meridiano adhùc tempore legere perseuerauerint? Equidem, pensatis pensandis, hoc profectò mihi nunquam persuaserim, à naturâ ipsâ, & congruentijs alienum adeò. Sed quid hoc textu clariùs, in totis tribus hisce libris, inueniri possit? (inquit Parrhas.) Nonne circulus meridianus medium secat orbem? Cum itaque Vates Solem, medio in orbe stantem, apertè describat, dum dicit: *Medio adstitit Sol altior orbe*; cur non dixerimus in puncto meridiani collocatum ostendi? Noui equidem hanc in æquiuocationem incidisse Parrhasium: Sed morabar, donec ipse Idem fateretur, sed vim in verbis fecisse, ac putasse, pro ablatiuo loci, positum illum *medio orbe*. Sed si vis facienda esset in verbis, dicam ego etiam, quod si Vates, *medio orbe*, dixisset, vt, ablatiuo loci vsus, meridianum indicaret a Sole occupatum, non dixisset *medio orbe altior*: sed vel *medio Sol arduus orbe*; vel *medio altissimus orbe*; nam, in puncto meridiani, maximam, quam possit, Sol obtinet altitudinem. Scio, responderi posse, non nouum esse, apud Poetas, vt comparatiuo, superlatiui loco, vtantur. Sed vnde constat, Vatem nostrum hoc modo, hic, loquendi vsum? Certè hæc interpretatio inuenta merè est ad tuendum positum; neque enim dicendum est, Vatem, alioqui ocularissimum, verborum significationem inuertere voluisse, vt in tot, quot vidimus, incongruentias incideret. Meliùs itaque, opinione mea, dixerim, non meridiei tempus a Vate, hic, designari, sed potiùs secundam, vel tertiam diei succrescentis horam, quam, per peryphrasim, hoc loco describat. Pro qua re notandum est, triplicem considerari posse Solis altitudinem, nempè primam, & quasi infimam, mediam, & supremam. Prima, & quasi infima est, qua Sol, vix supra Horizontem eleuatus, lenes adhùc emittit radios, & terram aureis irradiat splendoribus: media, cum, ab Horizonte procedens, ad mediam, inter Horizontem, & Meridianum, altitudinem eleuatur, & validioribus iam radijs vim incipit exercere suam; atq;, adaucto calore, terram vrgere: suprema verò est, cum, in Meridiano positus, terram perpendicularibus feriens radijs, summâ eam vi caloris adurit. Hoc posito;

credi &c., vt indicetur nata, apta ad altitudines Cæli peragrandas? Denique, dum oppositum cum opposito confertur, nempè cum nocte dies, ita vt Nox in diem agat, & destruat, certè, cum non detur actio in distans, debuerunt in statu approximationis collocari: *altior* itaque cum fuerit dies; *Alta* ponitur Nox, vt possit destruendi dies, vel impediendi saltem, effectum sortiri: *Alta* tamen dicitur, non *altior*: quia si *altior* diceretur, sensus esset, quod supra Solem fuisset eleuata, in quo casu, diem terris non abriperet, sed cælis tantum superioribus, vt itaque diem nobis abriperet noctis tenebræ *alta* nox esse debet, opposita scilicet inter Solem altiorem, ac terras depressiores. Sed subdes: immò hinc adest Auctoris contradictio, nam hic insinuat abreptum Solem; lib. autem 2., eadem enarrans, non abreptum fuisse indicat; cum de equis Plutonis dixerit; *Et Solem dedicêre pati*. Facile tamen respondeo, tenebras Acherontis non potuisse, in instanti, & altè adeò, & latè adeò diffundi, vt eorum illicò Solis aspectum eriperent: cum hoc debuerit fieri per motum successiuum: sed immò equi Plutonis, bene, *solem dedicêre pati*, quia Sol ipse, ingruentibus tenebris vires deperdere paulatim cœperit, donec tandem, breui manu, abreptus omnino, victoriam currui concessit infuscanti. Ad quod comprobandum nota, quod non dixerit Electra *Nox alta rapuit*, quod indicasset, dicto citiùs id factum: sed *rapit Polum*; hoc est celeriter quidem, sed successiua tamen celeritate, *rapit*; quod est inuoluit, & obscurat, eiusdemque nobis aspectum eripit; in quo sensu & Virg. Æn. 1. de nubibus cælum infuscantibus ait;

Eripiunt subitò nubes, cælumque, diemque
Teucrorum ex oculis &c.

Polus autem quid sit vide dicta lib. 1. carm. 26., vbi, & quomodo pro Cælo ponatur, habebis.

ET INSVLA. Sicilia videlicet maris circumflua fluctu, cuius descriptionem vidimus lib. 1. carm. 143., & seq.; ea enim est, vbi hæc peracta dicuntur.

TREMEFACTA. Terræmotum indicat, quem descripserat lib. 2. carm. 152., & seq., tremefieri enim, & concuti terræmotu terram omnibus notum est,

Cornipedum strepitu cursuque rotarum,

Cornipedum pulsu, strepituque rotarum, legendum esse contendit Heins., & optimo, vt fatear, iure, si verborum proprietas attendenda sit: sed, cum, in vulgata, dici possit, positum fuisse *strepitum*, vt ex effectu causa, nempè pulsus, strepitum producens, dignoscatur; quo ad sensum, in idem recidet tandem: sic etiam vbi legitur *cursuque rotarum* ponitur causa pro effectu, nempè pro strepitu, ac fragore, edito ex rotarum cursu: quare, & quo ad hoc, idem erit vtriusque lectionis sensus; licet non negauerim Heinsij lectionem clariorem esse, ac iuxta rerum magis proprietatem, ac naturam. Non sic profectò audiendi sunt, qui legunt, *Cornipedum strepitu*, seu *fremitu, pulsuque rotarum*; nam, cum orbita præterlabatur potiùs, quam subsultans, decussansque procedat, præcipuè vbi per mollia prata iter sit, vt in casu nostro, certè impropriam omninò adstruunt locutionem. Sed de his alij videant. Nos, cum Heinsio, proprietatem verborum laudantes, vulgatam tamen sequemur, & explicabimus. Aperit itaque Electra, hic, causam illius terræmotus, de quo Vates, lib. 2., dixerat *Causa latens*. Sed, & hic, adest, inquies, contradictio; nam si ibi Vates latuisse causam dixit, & soli Veneri innotuisse.

. . . . . Dubios agnouit sola tumultus
Diua Paphi &c.

Quomodò scire hanc ipsam Electra potuit, hicque aperire. Distingue, & concordabis: causa latuit ante Plutonis eruptionem, initio videlicet terræmotus; patuit post eruptionem, cum terræmotus eadem ex causa continuaretur; nam cognitâ causâ continuationis effectus, habebatur, & causa inceptionis, quæ priùs latuerat soli cognita Veneri. Porrò *strepitus* propriè *leuior sonitus* est, si solitariè consideretur. Verùm significationem vel minuit, vel adauget, iuxta diuersitatem corporum, a quibus editur: quare, cùm agatur hic de equis infernalibus, vtique ferocissimis, quorum quadrupedante pulsu tellus quateretur, certè pro ingenti, horrendoque sonitu, talium pulsu pedum efformato, *strepitus* vsurpatur, præcipuè cum sufficiens ad totam dicatur insulam quatiendam. Cornipedes autem dicuntur equi, quod corneos habeant calceos, & ad assignandam asserti strepitus causam. Addit autem *cursuque rotarum* Electra, vt notet non adfuisse solutos equos, sed currum trahentes emicasse, cuius cœmentis impetu pulsu cornipedum superaddito, tremor insulæ augeretur, ita vt & *pulsu pedum*, & *strepitu Rotarum* integra constituta fuerit causa terræmotus. *Cursu*; hoc est fragore, ac strepitu edito ea totis in cursum concitatis, vt supra dicebamus. Et profectò non nisi fragorem edere potuerunt Plutonis Rotæ, quæ scabra vtique, ob rubiginem, axe deferrentur. Vngunt & rustici, ne perstrepant, axes. *Rotarum* autem, dixit, ex partibus huiusmodi currum adstruisse significans; nam quid sint in curru Rotæ, omnibus iam notum est.

NVTAT. Vide de hoc verbo dicta lib. 1. carm. 158.

NOSSE NEC AVRIGAM LICVIT. Præoccupat interrogationem, quam ex anxia Cereris cupiditate, cernebat imminere: cum enim audisset, currum, effusis in cursum equis, aduentasse; quid reliquum esset, nisi vt, qui nam tandem veheretur, interrogaret? Præoccupat igitur Electra, &, non expectatâ interrogatione, respondet, se non potuisse internoscere, quis veheretur. *Nec licuit*. *Licet* pro eodem accipitur, ac *facultas*, seu *potestas datur*. Sic Ilioneus, apud Virg. Æn. 1., facultatem orans quassatas sarciendi rates hæc habet:

Quassatam ventis liceat subducere classem &c.

& quia id, cuius non datur facultas, nequaquam in potestate est, vt fiat à cupiente. Ideò *non licere* ponitur etiam pro *impossibile esse*; atque adeò *Ne; licuit*, idem est, ac *impossibile fuit*: Sic Æneas, apud Virg., Æn. 6., dolens quod Anchisem genitorem in Italiam deferre non potuerit, aiebat:

Non licuit fines Italos, fataliaque arua,
Nec tecum Ausonium (quicumque est) quærere Tybrim.

In hoc itaque eodem sensu Electra hic *nec licuit*, ait, & subintellige *mihi*, quod per Synecd. fig. reticetur; *mihi possibile non fuit: nullo potui pacto*, obstantibus videlicet tenebris, circa currum addensatis, ac totum aërem infuscantibus, *nosse Aurigam*. Se vidisse profectò Aurigam indicat, vt vides; sed visione adeò imperfecta, confusa, & subobscura, vt distinguere nequaquam potuerit, quis esset. Sequitur autem, hoc loco, Vates, naturam ipsam visionis; nam certè visio, ad hoc vt eliciatur, exigit obiectum in debita distantia constitutum; exigit ne potentia visiua impediatur; ac tandem, vt medium adsit illuminatum: ex quo fit vt oculus, in tenebris, apertus nihil videat: quod si igneis spiritibus, ex oculo interdum euaporantibus, rarescant quidem tantisper tenebræ, sed non omninò vincantur; tunc visio fiet imperfecta adeò, vt, si hominem his tenebris septum videamus, spectrum, aut vmbram, videri à nobis, arbitremur, nec, quis sit, vllo modo internoscamus. Sic itaque Electra Aurigam, in tenebris adstantem viderat, sed ad modum spectri delitescentis, ita vt vmbram potiùs sibi videre visa fuerit, quam vt, num homo, num Deus esset discerneret: *noscere* enim est, *solam aliquam rei notitiam habere, ex qua illius rationem reddere possimus, eamq; distinguere ab omni alia*; ponitur autem hic *nosse*, per syncop., pro nouisse. Verùm dices, falsò igitur à nobis dictum supra, Electram laborasse, atq; immotam diù hæsisse, dum mente reuolueret, quomodò certum suous aperiret, incertum relinqueret Auctorem; nam, si Auctorem non nouerat, nec poterat Auctorem certum expromere. Scio hanc fuisse, in illum locum, Parrhasij opinionem, qui explicans carm.

. . . . Longumq; immota moratur
Auctorem dubium, certumq; expromere funus,

inquit: *Sciebat Electra raptam Proserpinam, Raptoris tamen nomen haud nouerat*. Sed contra hanc sententiam ego argumentum facilè retorqueo: nam, si non nouerat, quid hæsitaret? quid longum immota moraretur, auctorem expromere dubium? Dicendum, sine cunctatione fuerat, quod nouisset, quod non nouisset, prætereundum. Cur igitur hæsitet responsura? Certè non nisi quia nouerat; sed, Iouis obstricta edicto, prodere Raptorem non poterit. Ast, inquies, fatetur ipsamet hic, se non nouisse; ergò vel dicendum est, veram esse Parrhas. sententiam, loco cit. expressam, & quam hic iterum ipse repetit; vel dicendum, mendacem Electra fuisse. Ego tamen, & à Parrhasio diuersus abeo, & Electram mendacem esse, nequaquam concesserim. Verissimum itaque dicit Electra, dum, se non nouisse, in actu ipso rapiendi, quisnam fuerit raptor protestatur; nam verè tunc, tenebris obstantibus, internoscere non potuit: Sed, quod tunc non potuit, nouit subindè ex Iouis edicto: memineris enim Iridem iussam fuisse initio huius lib.

Ire citam, totoq; Deos arcessere Mundo.

Ibidem verò habes conuocatas fuisse, & Nymphas omnes, inter quas, certè Electram, Oceani quippè filiam, computa-

ri,

ri, non est in dubium reuocandum. Et profectò, si Nymphæ omnes, Fauni, Syluani, cæteriq; agrestes Dij commonendi fuere, ac pœnarum comminatione deterrendi, ne proderent raptorem, multo magis adstringenda fuerat Electra, quæ, vtpotè familiaris, prima debuit Cererem obuiam habere, &, vtpote quæ raptui adfuit, suspecta esse debuit, ne rem totam ordine promeret: dum itaque omnes conuocantur, non fuerat illa negligenda; atq; adeò, cum edicto interfuerit, Raptorem etiam ex Iouis oratione cognouit. Licet itaque postea cognouerit, nequaquam mendax est, si dixerit, se non nouisse, tunc temporis, cum rapuit, quod non tollit quin postea agnoscere potuerit: & ideò morata est supra, animo recogitans, quomodò incertum exprimeret raptorem: hanc ipsam scilicet, qua vtitur, excogitans viam aperiendi, quod factum fuerit, & quod se nouisse testatur, ac verè asserendi, se non nouisse raptorem: & tamen silendi, quod postea nouerit, cum de hoc non esset loquendum. Ideò *nescimus aurigam sicut*. *Auriga* dicitur, qui currum regit, ab *aureis*; *Aurea* autem dicuntur lora illa, quæ circa equorum iugalium aures religantur, & quibus equi ipsi reguntur. Porrò Plutonem, & Sessorem, & Aurigam sui currus iam vidimus lib. 2., vbi *Exhortatur equos; & Taenara mitior audit*. Hunc autem, licet sciat Electra Plutonem fuisse, nomine Aurigæ appellat, iuxta cognitionem, non quam habeat nunc; sed quam habuit tunc; cum Rectorem currus esse agnouit; sed hunc in indiuiduo Rectorem fuisse non cognouit.

SEV MORTIFER ÆSTVS &c. Aperit sub disiunctione, quis nam, ex adiunctis, censeri potuerit præfati currus auriga; nam sæpè, quod in seipso non nouimus, ex effectibus, quid sit, opportunè colligimus. Ita igitur; per ambiguam circumlocutionem describit aurigam illum, vt, dum ambagibus tegit, quantum satis est, indicet, vt, hoc pacto, & propriæ insulgeat passioni, & tamen Raptorem non prodat, sed dubium relinquat, ne in fouræ lachun peccet. Vbi nota solertissimam, in vtroq; Vatis artem. *Seu* coniunctiò est disiunctiua, qua scilicet ea iungimus, quorum alterum, non vtrumq; affirmamus; atq; idcirco geminata semper, in oratione, reperitur; vt etiam hic. *Mortifer æstus. Mortifer ille*: legit Parrhas., cum alijs; ita vt pronomen illud demonstratiuum aurigam signet, de quo supra; & sensus sit: *seu ille fuerit Auriga Mortis &c. seu Mors ipsa fuerit aurigans*. Improbat tamen Parrhasij lectionem Heinsius; atq; vt nos scripsimus, legendum contendit; adduciq; locum ex Lucr. 6. similem:

Hæc ratio quondam morborum, & mortifer æstus
Finibus Cecropijs funestos reddidit agros.

Heinsij ego lectionem secutus, non tamen ausus fuerim Parrhas. improbare, nisi quatenus Parrhas. lectio simplicior est; & succum illum plenioris non habet eruditionis, quem secum affert lectio nostra ab Heinsio comprobata. *Mortifer* itaque *æstus*, pro *peste*, ponitur, quæ verè auriga mortis dici potest, vt patet consideranti, & sæta nimium, apud infectas ciuitates, experientia miserabili comprobatur. Patet hoc ex textu ipso Lucretij, apud Heins. cit.; atque ex ipsa Pestis natura, quæ Ignea dicitur à Luc. lib. 6.

Igneaq; in vultus, & sacro feruida morbo
Pestis abit &c.

Ideò *æstus* nomine iure designari potest, præcipuè addito epiteto *mortifer*, vt à quocumq; alio non pestilentiali afflatu distinguatur: *æstus* enim *calor* dicitur *aduentitius*, seu *afflatus*, aut *exhalatio ignita*, nimio vtiq; calore omnia inficiens, ac corrumpens. Talis autem describitur Pestis apud Braccyol. de Cruce lib. 26. vbi hæc habet:

La Peste in tanto, vscita dal centro orrendo
Della sorella il doloroso strazio
Dalle tenebre sue fremida vscendo
Sorse all' aperto, e luminoso spatio &c.

Inferius autem

Porta sù le grand' ale atro veleno,
Che tratto hà fuor delle tartaree porte:
Passa descolorando il Ciel sereno;
E, douunque ella và, sparge la morte;
E ne rimaner le squallide terreno
Tinto d'impressioni maligne, e smorte;
E, là per fin nella superna mole,
Scurar la Luna, e impallidirsi il Sole.

Perpende effectus antea descriptos, & mox ab Electra describendos, & videbis adamussim congruentes cum hac pestis descriptione, quam ex Cygno Crucis recitauimus; ne in dubium reuoces, nomine *mortifero æstus* Pestem hic designari.

SEV MORS IPSA FVIT. Subintellige *Auriga ille & quæ supra*. Alterum autem hic disiuncti membrum proponit. & crescit oratio; nam et Peste mortem ferente, seu quæ currui mortis se præueat aurigam, aliqui tandem possunt effugere; mortem autem aduenientem, irruentemq; quis effugiat? Textus, per se patens est. Lethi Deam fuisse mortem, dix. lib. 2., vbi de eadem plura: ipsa hic emphaticè ponitur, vt videtur quare non immoror. Tantum nota, Proserpinam defunctam insinuari hac Electræ oratione, & iure; nam in defunctorum Regnum fuerat translata; sed ita hoc dicit, vt non dicat: sicuti etiam inferiùs *Persephone nulla est*; non inquit *rapta est, generoque in Inferos deuecta est*: sed *nulla est*; quod, in sensu Electræ, quod factum est, sonat; at in sensu audientis ambiguitatem gignit: nam potuit effugisse periculum, & peregrè profecta tutiores sedes delegisse: licet nulla in conspectu fuerit; & visum fefellerit inspectantium.

LVROR PERMANSIT IN HERBIS &c. Alij legunt *Liuor*: & hanc lectionem mordicùs defendit Barth. Alij *Lutor* cum Raphelengio; quorum lectiones non reprob: nam *liuor* color est, ex pallido nigrescens, qualem in contusis corporibus videre est: & profectò, cum gemina marcescunt, ad talem accedere videntur colorem: quare, qui legunt *Liuor permansit in herbis*, eas indicant, tartarijs afflatas vaporibus emarcuisse; nam ex signo res colligitur. *Lutor* item est color quidam rufus, sed dilutior; ideoq; pro colore aridæ frondis sumi potest: ideò legentes: *Lutor permansit &c.* flores notant, herbasq; pestilenti illo halitu exsiccatos. Verùm a communi, cum Heinsio, non recedo, quia *Luror* propriè est *color pallidus*, idemq; ac *pallor*, sed vehemens, &, proprium potiùs rerum veneno infectarum, quam alterius rei esse, notat Ouid. Metam. pri., vbi hunc colorem attribuit aconitis, dicens:

Lurida terribiles miscent aconita Nouercæ.

Memineris hic, quæ diximus ad calcem lib. pri., nempè equos Plutonis aconito, alijsq; venenatis vesci solitos; quare nil mirum, si, horum afflatu contactæ venenum contraxerint herbæ, atq; luridæ ex veneno effectæ, vigorem amiserint, ac virorem. Insuper *luridus* a lurore, propriè dicitur *Orcus*, vt notat Parrhas. hic, ex Tibullo canente:

Dumi in quand luridus orcus aqua.

Quarè, cum sermo fit de herbis, infernali peste corruptis, absumptisq; nullus, apte magis, attribui illis potuit color, quam *luror* ipse; nam & sic indicium notat Raptoris Electra, nec tamen reuelat, vt supra, in cæteris, diximus. Ideo *luror permansit in herbis*. Quid herbarum nomine hìc veniat, videris lib. 2. carm. 90. *Permanat in herbas*; legit Heinsius; sic enim, se reperisse, ait in præstantioribus scriptis. Ego a vulgata non arbitror recedendum, nam plus ad intentum facit *permansit*, quam *permanat*: & ratio est, quia *permanare*, importat quidem transitum alicuius rei a quodam in quoddam; sed non importat permanentiam in eo, ad quod promanat: at verò *permanere* importat permanentiam promanantis in recipiente. Dum itaque Electra inquit: *Luror permansit in herbis*; sensus est, quod *luror*, contractus ex curru illo, ita herbas infecerit, vt eas prorsùs peremerit; ideoq; non potuisse illas amplius se redigere in pristinum; sed in emortuis lurorem indelebilem remansisse. Quod si diceret tantùm *permanat in herbas*, posset intelligi, quod languentes quidem fuerint herbæ, sed, quippè non prorsùs enecatæ, se etiam breui in pristinum reducere potuerint; quam facultatem excludit verbum *permansit*; atq. ideò ex eo aptiùs colligitur, Pestem, vel mortem ipsam fuisse Aurigá.

DEFICIVNT RIVI. Alius effectus priori adnectitur; sed, per asyntheton, quo grauior, ac mæstitiæ congruentior procedat oratio. Igneam autem vim Pesti illi insitam, ideòq; eam iure, mortiferi æstus nomine designatam, ostendit ex effectu exhauriendarum ex riuis omnibus aquarum. Nostis Ætnea rura, aquis vndiq; scatentibus, floribus suis vitam impertiri: *Riguos saluos* dix. lib. 2.; *Nemo de pumice fontes lambebant gramina*: dictum fuit, lib. pri.; hic autem horrendum visu effertur *Deficiunt riui*; exhaustis videlicet aquis, ac cessante ab effundendis profluentibus fonte, desinunt riui: quare & ipsi mortem prorsùs subijsse videntur.

PRATA SQVALLENT RVBIGINE. Non flores solum, sed cæteras etiam duriores herbas interemptas hic notat, nomine scilicet pratorum indicatas. Quid enim propriè sit pratum videas lib. 2. carm. 128. Item de verbo *squallere* vide dicta lib. pri. carm. 80. *Rubigo* autem, in metallis, propriè est illa, quæ situ quodam contrahitur, arida, rubraq;, metallumq; ipsum paulatim abrodens, & absumens, qualem

in ferro sæpè videmus. Translatè autem *rubigo* vocatur præcipuum quoddam in segete vitium, spicas eodem modo absumens, ac rubigo ferrum: ad quod vitium à messibus arcendum, Rubigalia instituta ab antiquis fuere, idest festi dies amoliendi rubigini impensiùs sacrati. Hoc igitur vitio infecta repente prata obsoleuisse indicat, atq; ideò omne illicò eorum gramen interijsse; nam si segetes suam, & cæteræ suam herbæ patiuntur rubiginem.

ET NIHIL AFFLATVM VIVIT. Nulla acrior pestis, quam quæ infecto in aere sedem figit. Huiusmodi ostendit fuisse pestem, à curru supra indicato, in Ætneos inductam campos; illicò enim maligno eius afflatu infectus aer quidquid attigit, infectione sustulit. Ideò *& nihil &c.* Vt ie se ab effectuum enumeratione vtiliter expediat, sub vniuersali negatione omnia, quæ recenseri poterant, comprehendit. *Nihil afflatum*, hoc est quod vel aura illius attingere potuerit; nam *afflare* est quasi *aliquid flare*, seù *in se eum flare*. Non solum igitur occubuère, quæ tetigit currus, sed & omnia longè, latèq;, quacumq; scilicet aura illa corrumpens venenum extendit suum. Ideò *nihil afflatum viuit*, idest *vitam producere vlteriùs potest*; sed omnia ineuitabili hac mortis falce demetuntur.

PALLERE LIGVSTRA &c. Expedierat se ab odiosa vtiq; narratione Electra, omnia, quæ dici poterant, per particulam vniuersalem, colligens in vnum: & tamen nunc iterum, quasi enumerationem reassumens, particularia prosequitur. Nota, in hoc, duplex Vatis artificium: & primo quidem morum imitationem; nam perturbati animi est, etiam in orationibus, ordinem interturbare; namqui in se compos non est, sed vix, immò ne vix quidem sui compos est, quomodo comptam seruet orationem. Sic itaque Electra, summo, quo agitabatur, dolore ferè demens effecta, orationem, procul dubio, nutantem, atq; incomptam habere debuit. Secundò hanc ipsam, quæ perturbatio ordinix videtur, artificiosam esse rerum coordinationem agnoscas; nam, quasi gregaria quædam cum dixisset hucusq;; atq;adeò se expediens in vnum colligasset; postremò, quæ magix admiranda censerentur, atq; incredibilia, magis peculiariter effert, vt magis comprobet, vel pestem mortis aurigam, vel mortem ipsam fuisse.

VIDI PALLERE LIGVSTRA &c. Testis oculatus, si cætera concurrant, testis est, omni maior exceptione. Se itaque vidisse profitetur Electra, vt Cereris animum præueniat, insinuetq; se incredibile quid enarraturam, & quod nec ipsa crederet, ni vidisset: sed verùm tamen, nisi fides oculis sit deneganda. *Vidi*, non ex alijs didici enarrantibus; sed hisce egomet oculis vidi. Video & ego difficultatem ab aliquibus objiciendam, ex eo, quod verbum *vidi* hic positum videatur importare contradictionem respectu supradictorum; nam, *si nosse aurigam non licuit*, ob tenebrarum densitatem; quomodò minora entia videre licuit, flosculos videlicet, eosq; internoscere, secernere, & distinguere, eisdem adhùc permanentibus tenebris? Verùm nota, sublatam esse difficultatem ex eo, quod præmiserit *nihil afflatum viuit*; nam *Rosa ligustra &c.* inter ea enumerantur, quæ, solo afflatu, licet longe adhùc distaret currus interijsse memorantur. Antequam igitur Nox, quæ currum vndequaq; stipabat, per totum prorsùs aerem diffunderetur, primo eius ex Ætnæis latebris egressu, præmissa est hæc aura corrumpens, quæ adeò actiua fuerit, vt, in ictu oculi attacta omnia perimeret: quarè & tota nondum rapta die, hæc videri potuerunt; & Aurigam noscere non licuit, quia semper circa eum tota obstitit stipata Nox. Sed ad textum redeamus. *Vidi pallere ligustra*: hoc est candorem amittere suum, & nigrescentia marcescere. Hoc autem maximè profectò prodigiosum fuit; nam cum ligustra viderimus ex Cypro deuecta, quæ Insula Veneris est, consequenter sub ipsius Veneris tutela esse intelligantur, vt lib. 2. carm. 130., explicuimus; non debuerunt profectò, ipso suo Numine, hoc est Venere, præsentialiter afflante, alieno, quamuis pestifero afflatu deflorescere: & tamen, sub ipso Diuæ protegentis intuitu, *pallere* ligustra vidit: quod idem est, ac dicere, tantam fuisse afflantis currus malignitatem, vt & ipsa præsentis, fauentisq; Veneris tutela cesserit superata.

EXPIRARE ROSAS. Hoc ipsum membrum, sicuti & subsequens eidem verbo *vidi*, per adiunctionem, coniunguntur. Rosas item Veneri sacras iam vidimus lib. 2. carm. 92., carm. 123. & alibi. Quarè, eas hic expirare, ob eamdem, quam de ligustris vidimus, rationem, prodigium est. *Expirare* enim est *spiritum efflare, animam emittere, & mori*, translatione videlicet ab animalibus deducta, quæ quoniam, abeunte anima, contabescunt, & citò in tabem desinunt; ideò hic *expirare* pro eodem sumitur, ac *marcescere*.

DECRESCERE LILIA. *Languescere*, non verò *decrescere* habuit Codex Regius, vt testatur Heinsius, qui & se olim legisse, profitetur: *Arescere lilia vidi*. Non respuo lectiones, vel proprias, vel eruditè figuratas; vt istæ profectò sunt: sed quia verbum *decrescere* maiorem, meo iudicio, eruditionem habet, a vulgata, quam sic explico, non recedo. *Decrescere* idem est, ac *minui*; atq; ex excellenti quodam gradu, vel magnitudinis, vel qualitatis, ad imum vsq; deijci. Hoc posito: nostis, lilium, sublimitate, fragrantia, necnon candore cæteris omnibus viridariorum decoramentis præstare; ita vt de sublimitate illius scripserit Plin. lib. 2. cap. 5. *Nullo florum excelsitas maior*: quare & in Impresijs cum Epigraphe reperitur: *supergreditur omnes*: de fragrantia autem loquendo, patet, tantam odorosorum spirituum vim ex lilio effundi, vt quam longissimè percipiatur olfactu; immò qui debilitate cerebri laborant, ex nimia lilij fragrantia capitis dolorem contrahunt: quod, vt, lilij vitium non esse, sed cerebri, ostenderet Aresius, illud hæc dicens induxit, in Impressam: *Se stesso incolpi chi'l mio odore annoia*. De candore tandem dicere sufficiet, assumptum fuisse lilium in hieroglyphicum intemeratæ puritatis Deiparæ, addito lemmate: *Nil candidius*. Hunc tamen, insignem tot dotibus flores ex fetido enasci cespire adnotarunt Auctores, rerumq; naturalium indagatores; ad quod alludens Areostus Rodomontem inducit cantu 27. sic fœmineæ insultantem superbiæ.

Non state però tumide, e fastose,
Donne, per dir, che l'huom sia vostro figlio;
Che dalle spine ancor spuntan le rose;
E da vna fetid' herba nasce il Giglio.

Quibus prænotatis, iam in aperto est, quamnam eruditionem habeat verbum *decrescere*; nil enim aliud significat, quam lilia ita, marcescendo, imminui, vt ex fragranti flore in herbam decrescat fætidam, & desinat; ita vt, ex sua sublimitate, vix ima supersit radix, cui tactus floris concepto æquetur veneno; atque ex candore illo eximio ad marcescentis colorem illicò redigatur. Quod & profectò prodigiosissimum videri potuit, attentâ lilij naturâ, quæ, vt alibi dix., tanto vigore prædita est, vt, vel cum auulsum fuerit à radice lilium, & visum fuerit aruisse, adhùc, redeunte anni tempore, occultam exerat virtutem, rursumq; floris sui honore vestiatur. Quod itaque lilium, quod, ne succisum quidem, arescat, hoc tactum veneno, contabescat illicò, & emoriatur, ita vt, ne vestigia quidem, aut vix ipsius vestigia remaneant fixa solo, maximi certè prodigij loco haberi meritò potuit. Ideò decrescere &c.

VT RAVCO TRACTV &c. Quæ currum præcesserint, quæ fuerint comitata descripsit: iam abeuntem notat, & quæ abscessum secuta fuerint, recenset. *Vt* aduerb. hic temporis est, idem, ac *quando autem*: *Tractus* verò à trahendo deducitur, & verbale nomen est, significans ipsam habenarum attractionem, ab Auriga fieri solitam, cum, ad statutam metam progressus, ora citatorum dextra contorsit equorum, vt inquit Æn. 12. Virg., ac lora in gyrum flectens currum conuertit, qua venerat. *Rauco* autem *tractu* dixit, hoc est *horrificè sonanti concussione*, quod adiunctum terroris est, modum notans eiusdem currus reuertentis *rauco tractu* idest tali attractarum habenarum strepitu, ac fragore, vt sonitus illius insuauitate, absonoque attritu habenarum horror audientibus incuteretur, gelidusq; per ima micaret ossa tremor. In quo profectò naturam imitatur. Qui enim sonus ex ferrugineo prorsùs curru elici potuit, nisi inamabilis, absonus, immò & terribilis fragor?

DETORSIT HABENAS REDVCES. Hoc est ex prima itineris linea contorsit, in eam currum conuertens partem, vnde antea processerat. Quid habenæ sint, vide lib. 2. carm. 272. ex conuersis autem habenis, conuersio intelligitur equorum, qui loris reguntur habenarum, ex conuersione verò equorum conuersio currus per metaleps. *Reduces* autem dixit: hoc est *reducentes*, seù *retroducentes*, quasi duces retrocessionis, si enim propriè applicandum sit habenis vocabulum, non potest quin accipiatur, vt verbale nomen à *Duco* cum *re* composito deductum.

NOX SVA PROSEQVITVR CVRRVM. Notat hic apertè, noctem, à qua ereptum dixerat Cælum, non naturalem, sed prodigiosam, fuisse; non eam, quam matrem Deorum, hominumq; Orpheus, in Hymnis, appellauit sed eam, cuius Filia Rabies fuerit, ex Theogenis sententiâ lib. de Dijs s.; vel quæ inuidiam, contentionem, Fatumq; malum, Par-

camque nigrantem, & mortem genuit, teste, in Theogon. Hesiodo. De Nocte vide dicta mox supra §. *Eius polum &c.* Possessiuum verò *sua*, quod ad currum, quem nox illa comitabatur, refertur, expressè indicat, aliam esse noctem, quæ ex Oceano emergere dicitur, iuxta illud Virg. Æn. 2.

Voluitur interea cælum, & ruit Oceano Nox.

aliam verò esse noctem, quam ex Erebo erumpentem agnouit Euripides: ac consequenter aptè *Nox sua*, inquit Electra, hoc est Nox, non Oceani, sed Erebi Alumna, seu mortifero addicta currui, ad mundi perniciem, non quietem, vt altera inferendam; ideò *Nox sua*, nempè à curru illo, ea quo gignitur, inseparabilis, *prosequitur currum*; idest vna cum curru retrocedente reuertitur, vndè emerserat, & Polum ab illata liberat oppressione. Vno verbo: caliginem, quam secum currus aduexerat, secum ipse reducit.

LVX REDDITVR ORBI. Abeuntibus tenebris, reliquum fuerat, vt dies, tenebrarum caligine interceptus, exsolutus iam iterum emicaret. Quarè, posito antecedenti, consequens iam recenset: nec videatur superfluum, eo, quod satis constare videatur, quod, si tenebræ recedant, lux effulgeat; nam hoc quidem semper verum est, si de tenebris loquamur, quæ nil aliud sunt, quam priuatio lucis, nam priuatio huius priuationis certè est ipsum positiuum lucis, seù ipsa positiua, & realis lucis forma: ast si loquamur de tenebris positiuis, hoc est, de caligine, cænoso, ac turbido Acheronte refusâ; tunc potuit hæc abscedere; & tamen lux non succedere, si v. g. caligo ista, in noctem vsq; naturalem, perdurasset. Ostendit itaque, non diuturnam, sed breuem habitam a curru, ac nocte illa prodigiosa, moram super terras. Ideò nox dum sua prosequitur currum, *lux redditur orbi*. Eâdem verò praxi antecedentia priùs, subindè consequentia exprimendi vsus est & Virg. Æn. 12.

Vt primum discussæ vmbræ, & lux reddita menti est.

Lux, idest, ea Solis lux, quæ antea diem mundo attulerat, & quæ repressa quidem, non compressa omninò infernis fuerat tenebris; *Redditur*: per se ipsam, intellige. Sed, quia, dum, ea remotione impedimentorum, aliquid fit, quod, ijs positis, fieri nequaquam poterat, videtur causa positionis illius is, qui impedimenta abstulit; ideò *redditur*, passiua voce effertur. Per *orbem* autem Cælum non minùs innuit, quam terram, & oculos ipsos, qui & ipsi orbes sunt animati, vt cernere cuncta possent.

PERSEPHONE NVLLA EST. Habita digressione, sed necessaria, ad suam reuertitur, &, de Proserpina quid actum sit, dum explicitè non dicit, nimis dicit: nam certè perijsse asserit, licet modum exitij referre nesciat; ex consequenti enim, nempe ex eo, quod nusquam apparuerit, certò deducitur, vel illam raptam, vel, peste illa enecatam, ita illicò contabuisse, vt ne vestigia quidem corporis remanserint: vel si occidi, quia Dea, non potuit, vel in latices solutam, vel in auras &c. vel saltem turbine in alienas asportatam regiones; vel ipsam sibi celeri fuga consuluisse in remotissimas euolans mundi plagas. Vbi nota Vatis artificium. Electra, Proserpinam perijsse, affirmat profectò; sed enigmaticè adeò, vt spes matri relinqui possit reperiendæ adhùc Proserpinæ; dum non aperte dicit interemptam; immò ita loquitur, vt interpretari possit sermo in leniorem partem, credendo scilicet, vel eam aufugisse ad latebras, è quibus tandem emergat incolumis; vel tutum in locum, fauente Patre, per turbinem asportatam fuisse &c. Quo artificio, duplici de causa, vsus est Vates; primo quidem ne Electra acerbissimum, quod poterat, vulnus Cereris animo infligeret, affectui parcens materno. Secundò vt aperiretur via ad eam, quam subinde Ceres faciendam arripiet, Filiæ suæ inquisitionem, iuxta a Ioue decretum, in Concil. lib. 2. Porrò *Persephone* græcum Proserpinæ nomen est, ea enim apud ipsos Περσεφόνη communiter nominatur. Quod verò pertinet ad particulas *Nulla est*: redarguit lectionem Heinsius; & legendum esse contendit: *Persephone nusquam*; vel ad summum, addito verbo substantiuo, *Persephone nusquam est*: eo modo quo Martialis, apud ipsum cit. ait:

Dic vbi sit decies mihi quod auara reliquit?

Nusquam est. Fecisti rem, Line, difficilem.

Ego Heinsij lectionem abs re non esse, facile, & vltrò concesserim. Sed non video, cur ipse nostram abs re esse dictitauerit. Affert tamen ipse rationem; & dicit hanc lectionem desumptam fuisse ex imitatione Propertij, qui: *nullus sum*: dixerit, properiji; Quod certè hic minus ad rem facit. Porrò, si Propertij dictum, ab ipso allatum, in toto rigore, & iuxta sensum proferentis, sumatur, certe hic aptari non potest adamussim; nam qui actualiter dicit de se; *Nullus sum*. sci

Perij, certè fatetur, se in summum discrimen adductum, ita vt exitium imminens euitare non possit, & ideò, quod certò imminet, pro iam facto, effert: *Perij*: vulgò *son spedito*. Hic porrò quid vere factum sit, non verò quid sit ineuitabiliter faciendum, ostenditur. Quarè in sensu Propertij procedere non potest hæc dictio. Si itaque *Nullum esse* sumatur, iuxta communem Comicorum acceptionem, pro eodem profectò, ac *perijsse*, ponitur, vt notant Clauer., Barth., Rapheleng., & alij. Quarè sensus lectionis nostræ hic est: *Persephone nulla est*; idest *amissa, nobis perijt Proserpina*: seù, vt ait Parthas. *Persephone nusquam, vel non amplius, visa est nobis*: ex quo illam perijsse deducitur, vt necessarium ex antecedenti consequens. Verùm, quod, Heinsius, minus ad rem esse, dicit, equidem, quam maximè ad rem esse, agnosco, atq; eruditissime dictum; imitatur enim, & exprimit adamussim mores tem, summè optatam, perquirentis; nam qui, desiderio amissæ rei accensus, summo illam exquirit studio, licet eam verè nullibi inueniat, tamen illam sibi, omnibus in locis, præsentem fingit, & quasi, iuxta multiplicationem locorum, quæ scrutatur, multiplicata esset & ipsa, sibi eam persuadet, vbiq; inueniendam; sed se tandem imaginatione deceptum agnoscit, dum quam, singulis in locis, effingit, in nullo esse reperiat. Hoc igitur sui studium, hanc animi anxietatem, hanc intellectus sui deceptionem, irritumq; repetitum inquirendi laborem insinuat Electra, dum dicit: *nulla est*. Quasi dicat videbar inquirens mihi eam singulis in locis, quasi multiplicatam videre, & tamen nulla verè visa est, nulla in vllo aderat loco.

VOTO REDIERE PERACTO &c. Omnibus indiscriminatim iniuriam sibi, ac Cereri illatam tribuit Electra; nam tanta est doloris acerbitas, vt insontes secernere nesciat ab illa, quæ sola in fraudes impulit; nempè, à Venere proditrice Palladem, ac Dianam, nullo scelere maculatas non distinguens. Ideò *Deæ*: illæ scilicet, quæ Proserpinam Domo eduxerant, & quarum fuisset illam intra claustra reducere. *Rediêre*, qua venerant, ad Cælum nempè, vnde eas, lib. pri., descendisse iam vidimus.

NEC MANSERE. Nec moram fecêre, vt par fuerat, aut Proserpinam, quam secum adduxerant, inquirentes; aut nos de cladis exitu admonentes: aut saltem consalutantes: *ne momento quidem temporis moratæ sunt; sed illicò, insalutatis hospitibus redere*. Ex quibus indicijs colligit Electra, omnes proditionis participes fuisse. Vides hic ab ingeniosissimo Vate, adamussim, delineatam suspiciosæ mentis naturam, quæ, aranearum more, vel florum succos perfectissimos in venena vertentium, quidquid viderit, interpretetur in malum, atq; in sui ipsius vertat venenum ea etiam, quæ apta alioquin fuissent suspicionem repellere. Cum gemitu, supremis cesserant nutibus Genitoris & Pallas, & Diana, vt vidimus lib. pri.; moram facere eo in loco, vbi sororem amiserant, dolor, ex iactura conceptus, non patiebatur: Comites Nymphas de raptu admonere, non sustinuerant, ne altiori ipsæ & affligerent, & affligerentur vulnere: consalutandi hospites officium exequi prætermiserant, ne exuberantibus lacrymis amissam dicere cogerentur. Ast hæc ipsa in criminis indicia assumuntur ab Electra, malum vndiq; ominante, doloris quippè, ac suspicionis æstro concitata.

VOTO PERACTO. Confecto, quod expetierant, & ad quod venerant, negotio: nam *votum*, pro re maximè optata, ponitur; eo quod, quæ summopere desideramus, adhibitis votis, à Deo exposcere soleamus. *Peracto* autem à perago est, de cuius verbi significatione vide lib. pri. carm. 220. Votum autem huiusmodi, perdendæ scilicet Proserpinæ, decepta, attribuit omnibus suspiciosa Electra, cum tamen re vera soli Veneri tribuendum fuerit, vt ex dictis patet; non enim viderat resistentiam, à Deabus factam, nocte scilicet impediente, quæ currum stipauerat, vt supra.

MEDIIS INVENIMVS ARVIS &c. Dearum assistentia destitutis, Electræ, alijsq; paucis comitibus, quæ præstantiori animo adstiterant, quid euenerit, iam indicat, prodigia prodigijs interserens. *Inuenimus*, nempè ego, inquit tacite Electra, & Syrenes, de quibus infra, huc illuc peruagantes, vestigantesq:, num alicubi latens adesset Proserpina. loco ipsius, quam quærebamus, *Inuenimus Cyanem &c. Inuenire* est quasi *in aliquem venire*, qui vtiq; non quærebatur; sed in eum, aliud inquirentes, incidimus. Notat autem locum vbi inuenerint, dum inquit: *Medijs aruis*. *Vndis*, non *aruis* legendum putat Heinsius afferens illud Ouid. Metam. 5., vbi ait:

Inter Sicelidas Cyane celeberrima Nymphas,

Gurgite quæ medio summa tenus exstitit aluo &c.

Verùm nil mirum, si Auctor noster ab Ouidio discrepet, quo

ad

ad hoc; nam Ouid. non posuit Cyanem in comitatu Proserpinæ, cum per saltus, & arua diuagaretur; sed, quasi casu quodam ex vndis emergentem suis effinxit, cum Persephone abueheretur: Auctor autem noster, eam in comitatu fuisse memorat: *Cyane totum supereminet agmen*, vt lib. 2. vidimus: atq; adeò nil mirum, si in *aruis*, non in *vndis* statuat languentem.

CYANEM. In superioribus tota in sui ipsius defensione fuerat Electra, vt scilicet ex se ipsa repelleret negligentiæ notam. Iam Cyanem à culpa aggreditur liberare. Nostis hanc esse, de qua nominatim conquesta fuerat Ceres: ideò & nominatim eiusdem hic fidem, & ex fide infortunium, narrat Electra, vt Cereri satisfaciat. Sed de Cyane vide locum cit. lib. 2., & dicta pariter in antecedentibus §. *Quo Cyane*: nam ea ipsa est, de qua hic Electra ait inuentam fuisse.

EXANIMEM. Semimortuam, &, mortuæ adinstar, languentem, ac sensibus destitutam, ob terrorem scilicet, & contractum ex curru, cui propiùs adstiterat, venenum.

CERVIX REDIMITA &c. Breuis, sed pathetica admodum languentis Nymphæ hippotiposis. Ceruix quid sit, & quomodo pro toto ponatur capite, videas lib. pri. carm. 256. Porrò collectos flores in coronas complicatos fuisse à legentibus Nymphis, dixerat lib. 2., ideò hic & Cyane *redimita* describitur, hoc est *coronata*. Eo quo sensu & Virg., Georg. pri., sacra Cereri facientes coronari, iubens, contorta quercu, sic ait: . . . . *Neque ante*

Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri, torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompositos, & carmina dicat.

Sed non ad id tantùm respexit Vates, cum hic redimitam Cyanem descripsit. Memineris, Cyanem, vt lib. 2. dix. oraculi monitu, Patrem suum, ac se ipsam, Sacerdotis munere functa, Patriæ saluti sacrificasse. ideò igitur redimiculo insignita describitur, quod ornamentum fuit, ex Mitra Sacerdotali dependens; præterquam quod redimiculum fuerat etiam muliebris Mitræ ornamentum; atq; adeò, his omnibus attentis, à redimiculis dicitur *redimita*. Adde, in more positum fuisse, vt victimæ, sacris dicandæ aris, floribus coronarentur; Cyane, victima dolori, ob amissam Proserpinam, seù potiùs Proserpinæ ipsi deperditæ sacrata, dum cadit, iure redimita in mortem designatur.

IACEBAT. Hoc eodem actu Lesbinum morientem habet Torquatus Hierosl. lib. Cantu 9. *Languir tremanti*

Gl' occhi, e cader giù 'l tergo il collo mira &c.

deiectum itaque in humeros Nymphę caput hic dicitur; atq; ideò, sedentem, fractis, lapsisq; genibus, constituo hic Nympham, arbitror, mærore, ac veneno oppressam adeò, vt, ne caput quidem erectum sustinere, valuerit, iam similis collabenti. Nisi malis, cum Parthas., dicere, prostratam humi toto corpore Nympham inuentam esse, & *caput iacens* pro toto corpore positum fuisse, quod non abnuo.

ET CORONÆ CALIGANTES MARCEBANT FRONTE. Plurali numero vtitur pro sing. per Synecd. loquens de corona illa, quam diximus floribus contextam, capitiq; impositam: & *caligantes* dixit; hoc est Marcoris caliginem contrahentes, naturali succo, vigore, ac colore deperditis. Verbum *Marcere* notissimæ significationis est; & frons quid sit, sæpe dix., & quomodo accipiatur ex contextu hic patet. Tantùm nota emphaticam hic positam particulam *fronte*; nam cum aqueis humoribus alantur, vegetent, ac vigeant flores, prodigiosum videri potuit, quod Cyanes in fronte (quæ videlicet aquarum Nympha esset) languescentes marcescerent.

AGGREDIMVR SVBITO. Notat amantem solertiam, quæ statim arripuerit occasionem de Hera sciscitandi. De significatione autem verbi vide in anteactis carm. 179. Nota tamen, assumptum hic esse in latiori significatione: idest prout tantum significat *gradimur ad*, hoc est ad Cyanem; eamq; occupamus *subitò*. *Subitæ*: legit Heins., quod non improbo. Vtcumq; enim legas, moras omnes amputatas notat, & anxium perquirendi indicat animum.

CASVS SCITAMVR HERILES. Inemendatè legunt alij: *casusq; scitamur heriles*; nam prima in *scitamur* corripienda non est, vt benè notat Cluuer.; ni dicere velles, positum *scitamur* pro *sciscitamur* per Apheresim, quod non est dicendum, quia verbum *scitor* habetur de facto, à *sciscitor* distinctum; & significat idem, quod *inuestigo*, & *quæ occulta neque, ac secretiora sunt interroga exquirere*. Sic Virg. hoc eodem verbo vsum nouimus Æn. 2.

Suspensi Eurypylum scitatum Numina Phœbi
Mittimus &c.

Et casus fortunam &c. legit Heinsius: Sed & grauior est per assintheton locutio, & magis solertiam, atq; anxietatem animi imitatur. *Casus* autem, inquit, hoc est, *Fortunas, euentus, sortes, calamitates*. In quo sensu Virg. Æn. 2.

Sed si tantus amor casus cognoscere nostros &c.

Heriles ab Hera dixit; hoc est, ad Heram pertinentes. Sic idem nomen ab Hero deduxit Virg. Æn. 7. vbi de ceruo Ascanij telis perempto, ait:

Ille manum patiens, mensaq; assuetus herili.

& Æn. 8.

Procedunt gressumq; canes comitantur herilem.

Hic pro eodem sumitur, ac *quæ heræ obuenerint*.

NAM PROPIOR STETERAT CLADI. Hac breui interpositione, per parenthes. posita, rationem reddit, cur ab ea inquirendum fuisse censuissent: atq;, eodem tempore, fidissimam Proserpinæ Cyanem fuisse, ostendit, quæ, cæteris longè digressis, & hùc, illùcq; vagantibus, semper ipsa lateri, vt ita dicam, adhæserit, cum non longiùs, quam in Deæ obsequium cogeret, abscessisset. *Nam* itaque particula causatiua est, rationem reddens &c. *Steterat propior*. Præstantiam animi hoc verbum explicat, interritam periculo, obfirmatam fide, ac morti ipsi non cedentem, vt herilibus vestigijs inhæreret; & *propior* inhæreret, idest in maxima omnium vicinitate, comparatiue ad Nymphas tamen cæteras, non absolutè ita, vt nil mediaret inter Cyanem, & Proserpinam; nam Deæ certè propiores fuere: ex vicinitate autem maiori maior emicat fides associantis, quæ, vel in aduersis, steterit, nec fugam vt aliæ arripuerit: atq; ex hoc ipso sequitur clarior expectata rerum notitia. Per cladem verò exitium non Proserpinæ solum, sed & Nymphæ ipsius intelligit; nam currus Proserpinam abuexit; hanc verò, exanimem reliquit; & mox in latices solutam, vt videbimus. Porrò hanc vicinitatem Nymphæ attribuit Auctor innixus Historiæ: nam Cyane fons dicitur esse Proserpinæ sacer iuxta Syracusas, teste Diodoro, & iuxta quem raptam fuisse Proserpinam, docet Cic.

QVIS VVLTVS EQVORVM? QVIS REGAT. Hæc sunt præcipuè, de quibus Cyane ab Electra, cæterisq; comitibus, interrogetur. *Vultus*, hic, translatè ponitur, pro *specie, lineamentis*, atq; *aspectu* equini capitis, seù ipsorum equorum, parte pro toto posita, per Synecd.; nam *vultus* propriè loquendo solius hominis est, vt Cic. docet. De quibus autem loquatur equis, patet ex dictis, nempè raptoris currum trahentibus. Quæritur autem qui nam fuerint equi, vt, si nec ipsa Aurigam nouisset, saltem ex equorum indicijs deprehendi posset, quis Ductor fuerit: sed quia hoc vltimum potiùs expetebatur, ideò crescens oratio quæritat, *quis regat?* nam ex qualitate regentis currum, quid de Proserpina factum fuerit, poterant subindè coniectari.

ILLA NIHIL. Ostendit, Cyanem altè adeò, vel dolore, vel concepta tabe offensam, vt, morti proxima, vsum vocis amiserit, vt morientis est. Ideò *illa* pronomen Cyanes demonstratiuum; *nihil*. Subaudi *respondet mœrens*.

SED LAPSA TACITO VENENO &c. *Sed* coniunctio aduersatiua est, qua ostenditur quomodo ex aduerso, loco percipiendi auribus responsionem, oculis coactæ fuerint eius videre resolutionem. *Læsa*, non *lapsa*: legit Heinsius ex Aldo, & scriptis, vt ille ait, quamplurimis. Lectionem non improbo: sed neq; hic recedendum arbitror a vulgata, quam & Barth. sequitur, & Parthas., ratio est, quia vocabulum illud *lapsa* magis indicat naturam veneni, seù pestis Cyanem absumentis. Nota est, arbitror, proprietas illius veneni, quod paruulus serpens, Lepsis nomine, eiibrat in vulnus; ea enim pestilens adeò est, vt læsam partem illicò in tabem dissoluat, ac subinde, totum peruadens corpus, in saniem vertit, ita vt vndiq; sanie scatens dilabatur, & corruat. Sic itaque venenum, à Cyane conceptum, eamdem, quia in saniem, obstante diuinitate, non poterat, soluebat in latices: ideò *lapsa*, idest *resoluta*, ac deficiens; nam *labor* pro eodem sumitur, ac deficio; vt apud Virg. Georg. 3.

Labitur infœlix, studiorum, atq; immemor herbæ
Victor equus, fontesq; auertitur, & pede terram
Crebra ferit; demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus; aret &c.

Tacito autem, dixit, *veneno*; hoc est, intestina, & quam medullitus hauserat peste taciturnitatem inducente, atq; miseram in confinijs iam mortis statuente; nam ex antecedenti consequens emanat: &, quod effectui debetur, causæ attribuitur, per metonym.

SOLVITVR IN LATICEM. En transmutationem Nymphæ in fontem, quam Ouid. Metam. 5. ex vi doloris

prouenisse asseruit, vt lib. 2. vidimus: Auctor verò noster contractæ attribuit pesti. *Soluuntur* pro *dissoluuntur*, per aphæresim; hoc est, ex solidâ substantiâ funditur in liquidam, resolutis, quibus constabat, compagibus. *In latices*, idest *in vndas*: *Latex* enim quiuis humor dicitur, & pro aquis expressè ponitur à Virg. Aen. 4. vbi ait:

Sparserat & Latices simulatos fontis Auerni.

in quo tamen nota Vatis artificium, qui hîc morem, in quem Cyane resoluta defluxit, noluit absolutè *vndam*, vel *aquam* appellare; sed *Laticem*; quasi non posset absolutè dici *aqua*, quæ nil aliud esset, quam Nymphæ liquatum corpus, & consequenter non purum, vt aqua, elementum.

SVBREPSIT CRINIBVS HVMOR. Describit hîc modum, quo paulatim, in fontem conuersa, effluxerit Cyane. Et hyppotiposis est: primò enim crines, subindè brachia, ac deniq; pedes, consequenter totum corpus, in vndas abijsse recenset. Ab humo, *humor* dicitur *aqua*, eo, quod aquæ terris inclusæ ferantur. Ideò *humor*: hoc est aqueus humor, seù liquor aquarum instar *subrepsit*. *Subrêpit*: legit Heinsius: nec fortassis immeritò; nam, cum hyppotiposis rem oculis subijciat, congruum videtur, vt præsenti vtatur, non præterito; sicuti hoc seruatum ab Auctore nostro cernimus in subsequentibus. Si tamen vulgatam tueri velis, dixeris, præterito vsam Electram, vt ostenderet, se non animaduertisse, dum initio subreperet humor, quippè qui dicto citiùs emanauerit: sed solum animaduertisse, cum iam subrepsisset; quod subindè in causa fuerit, vt sequentia, in ipso fieri, animaduerteret; ideò, de crinium humore, tamquam de præterito, de cæteris verò, tamquam de præsentibus, & infieri locutam. Porrò verbum *subrepere*, si cum tertio, vt hîc, casu construatur, videtur idem esse, ac *se se insinuare*. Dum itaque inquit: *Subrepsit crinibus humor*, ex quibus subindè guttatim defluens, conuersos eos in fontem indicauerit; idem est ac si dixisset: *se se insinuauit in crines humor*, vt indicetur caput primò in fontem conuersum. Quid *crines* sint, satis constat: vnde dicti, alibi vidimus; quarè prætereuehor. Magis tamen prætereuehitur Parrhasius; nam eius lectio, in codice, penes me, totum omittit carmen

Soluuntur in Laticem. Subrepsit crinibus humor.

& legit. . . . *Tactu sed lapsa veneno. Liquitur &c.*

quam benè viderit ipse. Certè Heins., Barth., Clauer., Raphelen., & alij communiter, nobiscum legunt; nec carmen negligunt. Sed fortassis errorem librariorum, non Parrhasij fuisse, dicendum est.

LIQVITVR &c. Tertiæ coniugationis hoc verbum est, idem, ac *liquefit*, seù liquescit. Refertur autem hoc verbum ad totam Cyanem. & congruè hîc ponitur; nam, sicuti ex dolore capitis languor in totum corpus diffunditur iuxta illud: *Quando caput languet, cætera membra dolent*; sic, capite in fontem verso, quid expectes, nisi vt totum in vndas abeat corpus? Vsus est hoc eodem verbo, in simili Lucanus lib. 9.

. . . . *Femorum quoq; musculus omnes*
Liquitur, & nigrâ distillans inguina tabe.

IN ROREMQ; PEDES, ET BRACHIA MANANT. Ex toto corpore liquescente, quænam priùs partes in vndas degenerauerint, exponit: atq; eas primo loco recenset, quæ ad resolutionem videntur faciliores, nempè pedes, & brachia, Ouid. secutus, qui Metam. 6. de eadem Cyane cecinit.

. . . . . *Molles membra videres*;
Ossa pati flexus, vngues posuisse rigorem:
Primaq; de tota, tenuissima quæq; liquescunt;
Cærulei crines, digitiq;, & crura, pedesque;
Nam breuis in gelidas membris exilibus vndas
Transitus est: post hæc humeri, tergumq; latusq;
Pectoraq; in tenues abeunt euanida riuos.

sequitur & morientium naturam, quorum semper extremæ partes geli mortis vinciuntur primæ. Per polysyntheton, *& pedes, & brachia* coniungit, vt ostendat, ea simul, & eodem tempore, fluxisse. Quæ nam autem hæ partes in corpore sint, satis constat. *Manare* est *fundi*, ac *fluere*: & propriè dicitur de aliquo, quod ex integro, sed non satis solido, in minutissimas distillat partes. Verbum vtiq; tractum ex Græcis, qui *μανὸν ταναμ* appellant. Ex quo vides, quam benè seruet Vates obseruationem, quam nos afferebamus ad verba *soluuntur in laticem*. *In rorem* autem dixit, vt in guttas solui, & guttatim resolui, indicaret, ad modum cadentis roris; quæ guttæ, in vnum coeuntes fontem constituerint.

ET MOX PERSPICVVS FONS. Consequentia cum antecedentibus apte nectit copulatiuè; quamuis particula *Et* aduerb. hoc loco ordinantis sit. *Mox* aduerb. est temporis, vt sæpè vidimus, idem, ac statim &c. *Perspicuus fons*, hoc est, tota ipsa Cyane, in fontem perspicuum versa, ac limpidissimum decurrens in riuum.

LAMBIT VESTIGIA NOSTRA. Ad pedes prouoluitur nostros, & quasi veniam impetratura, eo, quod, licet inuita, interrogationes frustrata fuisset nostras, osculari vestigia conabatur. Vide, quam patheticè infœlicem describat transformationem. Nam *lambere* proprium fidissimi canis est, atq; ad Cyanem in riuum conuersam transfertur, quæ, quasi non adhùc oblita fidelitatis suæ, cum Proserpinæ non posset, pedes seruarum saltem suarum adhùc lingere conaretur. Cum quo stat & ratio verbi *lambere*, quatenùs pro *alluere* interdũ ponitur, vt apud Hor. lib. carm. 1. od. 23.

Siuè per Syrtes iter æstuosas,
Siuè facturus per inhospitalem
Caucasum, vel quæ loca fabulosus
Lambit Hydaspes.

Vestigia autem ea sunt signa, quæ impressis arenæ pedibus efformantur. Sed hîc pro ipsa planta pedum vsurpantur. Nota autem, quam aptè lapsum decurrentis exprimat aquæ, ipso etiam carminis metro in monosillabum desinentis.

DISCEDVNT ALIAE &c. Quid comites, his visis, fecerint Nymphæ, breuibus absoluit, vt respondeat interrogationi suprapositæ: *Quo mille ministræ?* Et quia eas diffugisse iam dixerat Vates: *Diffugiunt Nymphæ*, intelligendus est Electræ sermo de paucis illis, quæ secum, à clade remotiores adfuerant, & quæ secum Proserpinam subindè quæritarent; nam quæ antea diffugerant, certè post cladem discedere non potuerunt. Ideò *aliæ*: subintellige *comites, quæ mecum erant, discedunt*. Infœlix dominorum conditio, quorum in obsequium, secundis rebus, accurrentes seruorum cateruæ, si in aduersam inciderint fortunam, retrocedunt omnes, atq; in rem quisq; abiens suam, vix dominorum calamitates recordantur! *Discedunt aliæ*: nec quo ierint memorat, nam ad sua diuertisse ex facto ipso satis constat. Sed hæc dicta iuxta mentem, & interpunctionem Parrhasij, atq; Heinsij, qui legunt, interposito puncto, sic: *Discedunt aliæ. Rapidis Acheloïdes alis &c.* Si verò legendum, vt in codice, penes me, sine interpunctione vlla.

Discedunt aliæ rapidis Acheloides alis &c.

tunc sensus erit: *Acheloides, factæ iam aliæ, discedunt &c.* *Aliæ*; hoc est à se ipsis aliæ; nam tunc dicitur aliquid fieri *aliud*, cum eius natura, quo ad essentiam, immutatur, sicuti *fieri alterum* est quo ad accidentia, immutari. *Aliæ* itaque dicuntur factæ Syrenes, quia, priùs ad delectandum natæ, iam ad stragem crudeliter peragendam conformatæ: Item *aliæ*, si per Syrenas intelligamus cælestes illas, de quibus supra; nam, quæ prospera concinnauerant omnia, iam omnia deserunt luctibus euersa; & à Proserpina iam perdita in alios transferunt crudelitatis suæ experimentum. Quod si interrogationi, de Nymphis habitæ, hoc pacto non respondeat, habetur responsio implicita in verbis *Sola domi lucta &c.*, de quibus infra; nam si sola remansit, certè reliquæ omnes fugam arripuerint, necesse est.

ACHELOIDES. Respondet itaque instantiæ de Syrenibus factæ; nam Acheloides dicuntur Syrenes, patronimico nomine, ab Acheloo, earum genitore deducto, vt in anteactis vidimus; & quid etiam de his factum sit, breuiter exponit.

SVBLATÆ RAPIDIS ALIS. *Sublatæ*: hoc est, in altum euectæ, ac de medijs illis aruis abstractæ, celeri volatu, nam id significat *rapidis alis*; posita pro effectu causa, seù instrumento volatus. Remanet hic discutiendum, num Syrenes à partu alatæ fuerint; an verò, post raptam tantummodo Proserpinam, alas sumpserint; quod, in anteactis, propositum hunc in locum distulimus tractandum. Ouid. Metam. 5., eas alis ditatas, fabulatus est, tantùm post Raptam Proserpinam, immò & aliquo, post raptam, tempore: ait enim Syrenes, fidissimas raptæ Socias, eam totis terris quæritasse, quam cum nullibi inuenissent, à Ioue impetrasse, vt remigium eis excresceret alarum, quo maria omnia, ac vastam aeris peruestigarent regionem, si qua via daretur inueniendi, quam deperibant: sic enim Ouid. ibi:

. . . . . . *Vobis Acheloides vnde*
Pluma, pedesq; auium, cum Virginis ora geratis?
An, quia, cum legeret vernos Proserpina flores
In comitum numero mixtæ Syrenes eratis?
Quam postquam toto frustra quæsistis in orbe,
Protenus, vt vestram sentirent æquora curam,
Posse, super fluctus alarum insistere remis,

Op-

Optastis; facilesq; Deos habuistis; & artus
Vidistis vestros subitò flauescere pennis;
Ne tamen ille canor, mulcendas natus ad aures,
Tantaq; dotis oris linguæ deperderet vsum,
Virginei vultus, & vox humana remansit.

Crobylus verò, lib. pri., quem citat Mythol. Nat. Com. lib. 7. cap. 13.; Stephanus, & Lycophronis Interpres, apud Parrhas. hic, asserunt. Syrenes ab ortu ipsas suo alatas fuisse: sed factum tandem, vt, cantus peritià elatæ, musas ipsas in certamen ausæ fuerint prouocare; hisq; superatis, Musas, remigio alarum euulso, earum plumas capitibus aptasse suis in coronam; atq;, ad perpetuam rei memoriam, Cretæ Ciuitatem, iuxta quam hoc euenerit, *Apteram* fuisse nominatam: nam *ἄπτερος* Græcis, *Implumes* Latinis est. Ab Ouidio autem recessisse, & postremam hanc opinionem secutum esse Auctorem nostrum, satis patet; nam, & in antea actis, Ceres Syrenas *volucres* appellauit, consequenter, ante raptum alatas nouerat: & nunc statim euolasse dicuntur: quarè certum est, Vatem cum Crobylo, alijsq; sensisse: & forsan etiam, ad historicam respiciens veritatem, hæc sensit; nam ferunt, Aues quasdam in India esse Syrenas appellatas, cantu hominem mulcentes, vt somno subindè grauatum lacerent. Adde, quod aliqui Syrenas, putant, de genere Harpyarum fuisse, consequenter à partu alatas, cum monstra ex auium fuerint specie. Eas autem euolasse, dicit Electra, rapidis alis, non quod timor alas addiderit; sed, quod, indignationibus percitæ, ad vindictam properarent, vt infra.

OBSEDERE LATVS PELORI SICVLI. Notat terminum ad quem perrexerint, & in quo stationem posuerint, ruinas vndiq; excitaturæ, vt Diuæ suæ, occisorum sanguine, litarent, nauigantibus omnibus infestæ: ideò enim *obsidêre*, hoc est, maria hostili obsidione prementes occupauere, *Latus Pelori*. Ea pars corporis, quæ infra alam, in auibus, est, *latus* dicitur; per translationem autem, significat hic accliuum montis inferiorem, vulgò *la costa del monte*. Pelori verò notitia tradita est fusè lib. pri. carm. 151. Sed addidit hic *Siculi*, ad distinctionem alterius Pelori, qui scilicet locus est in Palestina, qui aliquibus *Pelorus* dicitur, licet, ab Vrbe Peloria, *Pelorinus* dicendus fuerit. Hic autem sequitur Vates Eratostenis auctoritatem, qui Syrenarum stationem ad Pelorum statuit, Siciliæ Promontorium; quamuis Pompon. Mela, & Strabo, in sinu Possidoniate, ad amnem Silarim, collocauerint.

ACCENSÆQ: MALO &c. Hinc patet, cur Pelorum obsederint: quia scilicet, indignè ferentes acceptam cladem, in strages præternauigantium essent euigilaturæ. Ideò *Accensæ malo*. Alibi diximus, Iram esse sanguinis ebullitionem circa cor, ideòq; iram incendio æquiparari, quod incendium, quia ortum habuit, & fomitem, ab accepta clade, ideò *accensæ*, & *accensæ malo*, posito nomine generico, pro specifico, nempè pro violentia, quam passa fuerat, dum raperetur, Proserpina.

VERTERE &c. Insinuat hic Vates Syrenes olim insontes fuisse, nullamq; plectris suis fraudem mortalium generi concinnasse, dum scilicet Proserpina mansit incolumis, dum eius fuerint comites; sed iacturæ ipsius dolore crudelitatem assumpsisse. Itaque, hac occasione *vertêre*, hoc est transformauêre.

IAM NON IMPVNE. Non sine effectu deplorabili. Particula *iam* aduerb. temporis, hoc loco est, idem sonans, ac *nunc tandem*, seù *nunc temporis*. Et idem est *non impunè*, ac *non frustra*; in quo sensu, hoc eodem aduerbio vsum, nouimus, etiam Iuuenal. Sat. 1., vbi ait:

Impunè ergo mihi recitauerit ille togatas?

quarè, à primo ad vltimum, *non sine effectu* dicuntur, vertisse.

LYRAS CANORAS IN PESTEM. Lyrâ canere solitas Syrenes, iam vidimus: & quid Lyra sit, instrumentum videlicet musicum &c. de quo alibi, iam notimus: quæuè & *canora* dicitur, per translationem, nam propriè *sonora*. Dicuntur autem Lyras *in pestem* vertisse, quia, quod fuerat instrumentum voluptatis, verterunt in instrumentum mortis, dum quotquot cantu alliciebant, consopiebantq;, miserabiliter lacerabant, vt iam alibi dictum. Quare Camerarius concinenti ad Lyram Syreni, pro epigraphe, inscripsit: *Mortem dabit ipsa vulnoras*. Quamobrem & Cerchiarius, Neronem Cythara canentem Syrenibus assimilans, ait:

Incipit ambrosiam instando è gutture vocem
Mittere, & arguta plectere fila chelis:
Turba tacet defixa oculis: quæ negligere aures
Porrigere, hunc vitam surripis ipse Nero.
Dulcia Syrenum modulatur carmina Cæsar
Namq; homines, postquam concinit, illa vorat.

Verterunt itaque lyras in pestem; idest in nauigantium perniciem, exitiumq;; nomen enim pestis, etsi propriè significet morbum contagiosum, ex infectione aeris, vt plurimum, initia ducentem, per translationem tamen, & excidium, & ruinam significat; quarè & perditi ciues *Pestes Reipublicæ* appellantur ab eruditissimo Rom. Eloquentiæ Principe.

VOX BLANDA ALLIGAT CARINAS. Describit modum, quo nauigantes detineant, vt perimant: cantu videlicet adblandiente. Ideò *vox blanda*, hoc est *beneplacens*, quippè ad numerum concinnata, suauiter inflexa, ac iucundissimè sonora, dum præcipuè ea, vt alibi vidimus, canebat, quæ vniuscuiusq; genio magis consona essent; *blandaque* ideò, quia *adblandiens* adulationum magistra, ac mellcis instructa modulis. *Alligare* propriè est *ad aliquid*, quasi ad palum, *ligare*. Sic antiquitus Iudices de morte plectendis imperantes dicebant: *I lictor alliga ad palum; securea expedi &c.* Aptè itaque & Vates *allegat*: inquit; quasi *ad se ipsam ligat morituros*, qui præteruehuntur, nauigantes; *carinas* enim dixit, vt ex parte totam intelligeremus nauem, ex naui verò continente nautas contentos &c. nam *carina* infima ea pars nauis est, quæ illi, quasi pro fundamento, est, cui tota nauis innititur machina. Alludit autem, hoc loco, Vates ad portentosam prorsùs Echeneidis vim, vulgò *la Remora*, de qua Plinius lib. 32. hæc habet: *Quid violentius mare, ventisue, & turbinibus, & procellis? Quo maiore hominum ingenio, in vlla sui parte, adiuta natura est, quam velis, remisq;? Et tamen hæc omnia, pariterq; eodem impellentia, vnus, ac paruus admodum, pisciculus, Echeneis appellatus in se tenet. Ruant venti licet, & saeuiant procellæ, imperat furori, viresq; tantas compescit, & cogit stare nauigia &c.* Hoc autem efficit pisciculus ille, nullo prorsùs negotio; sufficit enim si carinis adhæreat, vt idem Auctor refert. Quod & explicans eruditè Guido Vanninus, lib. pri. de arte amandi Deum, sic ait:

Aspice, prægrandi, remoram, non corpore, nomen,
Velinolas puppes quod remoretur, habet.
Brachia nautarum contra lassantur, & artus;
Illa hæret: Nonne stat remorata sale.

Idemq; ingeniosè applicans voluptati, cecinit Vates alter.

Vt Remora ingentem potis est retinere carinam,
Hac licet optata nauiges vsq; Noto;
Ingenij obstat sic, magnis parua voluptas &c.

En illa voluptas mortem afferens, quam modò, Syrenum vocibus insitam, contemplabamur, quæuè placet, ac perimit, atq;, vt perimat, carinas alligat &c.

REMI FRÆNANTVR AVDITO CARMINE. Non quidem remi, sed remiges immoti remanent, nec remos impelluot. Verùm *remi*, inquit, vt, ex immobilitate instrumenti, cessantem à motu caussam agnosceremus principalem. Et *frænantur*, dixit metaphora ex equestri arte, ab animato ad inanimatum ducta; nam frænari propriè dicuntur equi, dum, fræno attracto, à cursu detinentur: sic, quia remi redduntur immobiles, frænari dicuntur, *audito carmine*. Non audiunt Remi, sed Remiges; ideò hæc additio roborat explicationem à nobis supra traditam, quæ & hic locum habet. Quodnam autem istud esset carmen, satis constat ex dictis. Hæc infortunia subinde ne paterentur Argonautæ, vt scripsit Herodotus, Comitem nauigationis Orpheum sumpserunt, qui remigum mentes à Syrenum cantu ad cantus auerteret suos: quod & fœliciter gestum. Sugillat tacitè, hoc loco Auctorem Barthius, dum ait: *Mira autem res est, vnde Auctor iste horum intellectam, & morem resciuerit.* Sed numquid Pelorus longè à Sicilia est, vt Sicula anus hæc noscere non possit? An, tunc temporis, nouit Barth., nullam in eo mari ratem extitisse, in quam exercere vindictam, Syrenes inciperent, vt possit ipse asserere, mirum adeò esse, quod Electra Siciliam incolens hæc rescire non potuerit? Adde, quod, vt scripsit Archippus, lib. 5. de piscibus, apud Mythol. Nat. Com. lib. 7. cap. 13., loca quædam marina, in angustias quasdam præruptiorum montium contracta fuerunt, in quas illisi fluctus sonum, cum suauitate, & harmonia, emittentes, allicerent nauigantes ad videndum; quo cum appulissent, vndarum impetu delati, absorbebantur, vnde datus sit fabulæ locus, Syrenas adstruenti. Memineris autem, sub Peloro Carybdim fuisse, vt fusè lib. pri. docuimus, nauium scilicet pestem, exitiumq. Cur igitur, & inter angustias prærupti montis, sonitum lyræ similem non habuerit, modo dicto? Cur ad id respiciens Electra Syrenas illùc transmigrasse, vindictas exercentes, dicere non potuerit? Sed dices: quod-

nam genus vindictæ est in homines desæuire, cum Pluto reus criminis fuerit? Primò quidem interrogo, num vnquam audieris, quod apud Italos axioma circumfertur: *Chi non può batter il cauallo, batte la sella?* Si itaque supponas, notum Syrenibus fuisse, raptum à Plutone perpetratum, cum in ipsum non possent conceptum explere furorem, in eos, quorum originem Plutoni attribuit Lachesis lib. pri. dum ait:

Quæ vitam lethumq; regis; nam, quidquid vbiq;
Gignit materies, hoc te donante creatur,
Debeturq; tibi; certisq; ambagibus æui
Rursùs corporeos animæ mittuntur in artus &c.

rabiem exercere non detrectant, licet, eximiæ hoc crudelitatis esse, non abnuerim. Sed si, eas ignorasse, dicas (vt dicendum arbitror) raptam à Plutone fuisse Proserpinam: raptam tamen sciebant, & suspicari profectò poterant ab Apolline raptam, vel eius ab alijs iussu: & quia arbitrabantur, non nisi nauigio abuehi ab Insula potuisse, in nauigantes omnes desæuiebant, si fortè communi omnium ruinâ fontes aliquando tandem opprimerentur. Sed ad Electram, obsecro, regrediamur.

SOLA RELINQVOR DOMI. Deserta concludit in Aulâ se solam superesse, luctum in mortem vsq; productura. *Sola*; hoc est sine comitum, quæ omnes abierant, cætu: & iterum *sola*, idest solitaria, deserta, & graui obsita luctu, tamquam terra inuia, deserta, & horrens; nam hoc ipsum sonat nomen *solum* apud Virg. Georg. 3.

Heù malè tum Lybiæ solis erratur in agris.

Relinquor: deseror, destituor, vt proprium calamitosi est, quem nemo audeat accedere, ne eadem inuoluatur calamitate. Domi, de qua lib. pri., & in qua, mox supra, florebat fœlicitas, nunc dolor vndiq;, mæror, & calamitas triumphat: Emphaticè dictum: nam ex loco, vbi charos amplecti soliti fuerimus, augetur dolor, cum ijsdem vacuum lustramus.

TRACTVRA SENIVM LVCTV. Rectè: nam trahere vitam dicitur ille, cui vita ipsa grauis est; & grauem sibi esse, amissâ alumnâ, sedula Nutrix, hoc verbo protestatur. Senium autem vltima, & deterior, vitæ ætas est, quam sibi trahendam Electra notat *Luctu*, ad mortem vsque. Sic concludit, Proserpinam inter mortuos translatam. nam *luctus*, vt alibi dix., est in funere charissimorum pignorum eiulatio. Sed, finem narrationis suæ imponente Electra, Nos, quæ ad mores spectent, perlegere, incipiamus.

SED POSTQVAM &c. Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris: exclamabat iure merito Regius ad Deum Psaltes. Primo ætatis nostræ initio, iucundum videtur floribus lasciuire, inter Mundi videlicet illecebras detineri; dulce venereis acquiescere blanditijs; suaue, eiusdem ductu, florea per rura hilariter diuagari. Ideò monita custodientis spernimus intelligentiæ; rationis dictaminibus aures claudimus, ne verba sapienter incantantium audiamus; & Diuina, humanaq;, iura proculcare non perhorrescimus, ac, miseri, insipientes sumus, gaudentes malis nostris. Spatiamur in hortis huius mundi, floridas inter sæculi voluptates, à paterna domo aberrantes, & ignoramus perditionis periculum, cui obuiam, citato, pergimus gressu. Nunquam nobis perituri videmur: & tamen in lubrico versamur adeò, vt sæpè, nondum mane primæ ætatis peracto, currus, & Auriga mortis, seù mors ipsa, falcatum agens currum, nos demetat, & rapiat. Tunc Nox alta rapit Cælum, quia peccatorum nostrorum tenebræ nobis Cælum eripiunt: tunc tota corporis nostri tellus, vera in Oceani tempestatibus fluctuans Insula, contremiscit, inferno properante ad prædam Raptore: tunc deficiunt riui, quorum aquæ vsq. ad animam intrauerant nostram, cum iniquitatem bibebamus sicut aquam: Tunc spes nostra, viridantibus in herbis representata, languescit: tunc emoritur omne desideriorum germen, raptoris afflatu corruptum: tunc pallent Ligustra Innocentiæ, quam turpiter laceramus: tunc rosæ deliciarum Mundi expirant: tunc lilia mundanæ decrescunt superbiæ; præterit enim figura huius Mundi; & qui duxerant in bonis dies suos, iam in puncto ad inferna descendunt. Lugent propinqui; lugent remotiores amici: quæritur quid de Proserpina actum sit; at nemo potest, quo ducta fuerit, recenſere. Facessunt amici, auolant Adulatores; & solus domi, nempè etiam in Patria, si tantum liceret, mærens Angelus Custos luctui indulget, eo, quod incassum, nos à periculis, conatus fuerit, reuocare. Sed reuocemus & nos ad luctuosum stylum catastrophem; eumq; Italicis iam Musis prosequamur.

Mà poi, ch' il Sole, in più viuaci ardori,
S'alzò dal cerchio horizontal sublime;
Ecco d'inuidia notte i ciechi horrori
Stringon del Mondo, e l'alte parti, e l'ime:
Calpestìo di caualli, aspri stridori
Romban di ruote; ond' il terror s'imprime;
Sì che l'Isola tutta, egra tremante,
Sembra fatta nel mar Ciclade errante.
Qual, del cocchio funesto empio cocchiero,
Guidasse i freni; occhio non fù, frà tanti,
Ch'il buio penetrar, ritrarne il vero
Potesse, ancor ch' vn Lince esser si vanti.
Mà certo ò fù di morte ei condottiero
Pestifero vapor, feccia d'Amsanti;
O fù la Morte stessa al mieter pronta
Ciò, ch'è del ferro suo soggetto all' onta.
Cadde languente infracidita ogn' herba,
Al tocco sol della forriera arsura:
Pianta i riui n'haurian la sorte acerba;
Mà lo stesso vapor l'onde gli fura:
Del decoro primier nulla più serba
Squallido il prato, alla mortal sciagura:
Nulla v'è, che non pera, anche da lunge,
Se de gl'haliti infetti vn fiato il giunge.
Del ligustro i candori irne sfregiati,
Perso il vago del fior, persi gl' odori,
Viddi in vn punto; e, gl' ostri suoi sfiorati,
Vestir di morte i gelidi pallori
Quella rosa, che dianzi, honor de prati,
Parue co i raggi d'oro il Sol de fiori:
E 'l Giglio, à quel furor, ch'il tutto addenta,
Benche nato Fenice, anch' el s'annienta.
Pur, quando al fin, con strepitose scosse,
Tors' ei le briglie, al ritornar riuolto,
Ond'hebber prima i gran corsier le mosse,
L'immenso di sua notte in vn raccolto
Riede co 'l cocchio; e, dall' auuerse posse,
Vibra luce più chiara il Ciel, disciolto.
Ma che prò? Se non più da Noi si vede
L'amata figlia; e in van si cerca, e chiede.
Così sortito il lor bramato intento,
Spinser le Diue all'alta sfera il piede,
Ratto sì, che ne pure vn sol momento,
Fra noi, s'arresti in questa bassa sede:
Dubie n'andar, cred'io, ch' il mio tormento
Gli rinfacciasse vna tradita fede:
S'inuolaron; ne dier d'animo pio
Segno all' Hospite lor d'vn solo a Dio.
Hor mentre Noi, di nostra Diua in traccia,
N'andiamo errando in questa parte, in quella,
Ecco trouiam, tinta di morte in faccia
La più fedel, ma sfortunata ancella,
Che moribonda in mezzo à campi aggiaccia,
Oue morir pria, che fuggir vols' ella.
Questa è Ciane; ed, al languir del viso,
Sembra dal verme vn vago fior reciso.
Giacea colà, mezza trà viua, e morta,
Trofeo di fede, inghirlandata ancora;
Mà sù la fronte, illanguidita, e smorta,
Gionti anch' erano i fiori all' vltim' hora.
Gli siam tosto d'intorno: e doue scorta
Sia l'absente cagion, che c'addolora,
Chiediam; ch'ella sol può, che fù vicina
Additar, se ci sia fuga, ò rapina.
Chiediam qual fusse il nero cocchio, e quale
De i feroci destrier fusse il sembiante:

Qual

Qual fessore il premesse; ò chi, frà l'ale
Di cieca notte, il raggirasse errante?
Mà nulla puote ella ridir; che tale
Velen ne trasse, ond' hà le voci infrante.
Et (ahi tradita fè!) l'egra, che langue,
Anzi distilla in humor freddo il sangue.
Del mal nato liquor gonfia pregnante,
Ne grondeggia la chioma; indi si squaglia
In rugiadose stille il piè tremante;
Al piè, ch'in onda fugge, il braccio eguaglia
L'empia del rio velen forza squagliante:
Ogni membro, ogni parte, oue si scaglia,
Serpendo, il tosco, in fonte al fin si scioglie;
E'l nostro piede in fredde linfe accoglie.
Altra da quel che fù, poi che cangiata
Vidde sua gioia in sì crudel martoro,
Ratta sù l'ali, al dipartir, vibrata
Se'n vola ogni firena; e, del Peloro,
Si porta, il fianco ad assediare, irata:
E, de concerti suoi lo stil canoro
S'hebbe, in plettro vital, dolce harmonia,
Hor crudo il vuol, vuol, che mortale hor sia.
Non che soaui, à paragon dell' Etre,
Non tasteggino ancor fila d'argento,
Co' plettri d'oro, in sù l'eburnee cetre;
Mà perche infido il suon tragge contento
L'vdito; e'l lega all' esecrande pietre;
E'l nocchier, che s'accosta, empio tormento
Lacerato sottentra: e son, già fiere,
Le Sirene, del mar spietate Ethère.
Ne può non accostar si ogn' vn, che spieghi
Le gonfie vele, entr' à quell' onde amare,
Calamita, ch'il Pino attragga, e leghi,
Lusinghiera è la voce; ed arrestare
Sospesi i remi può, sì che non pieghi
L'ali la naue, al flagellar quel mare;
Se non quanto piegar, voglia, chi venne,
Ver le lusinghe al proprio mal l'antenne.
Così sbandate, ouunque il piè le guida,
E le Diue, e le Ninfe, e le Sirene,
Sola si rimango, in questa soglia infida,
Sù gl'orli del morir, viua alle pene:
Pene, che di troncar l'Alma diffida,
S'in preda à Cloto il vitale rin non viene;
E, se quella il rifiuta, eccoti eterno
Seggio il mio cuor d'vn tormentoso inferno.

Silente iam Electra Cereris commotiones excipiamus.

Hæret adhùc suspensa Ceres: & singula demens,
Ceù nondum transacta, timet: mox, lumina torquens
Vultu, ad Cælicolas furiato pectore fertur.
Arduus hyrcana quatitur sic Matre Nyphates,
Cuius Achæmenio Regi ludibria natos
Auexit tremebundus eques: fremit illa marito
Mobilior Zephiro, totamque virentibus iram
Dispergit maculis, iam iamq; haustura profundo
Ore virum, vitreæ tardatur imagine formæ.
Haud aliter toto Genitrix bacchatur Olympo;
Reddite vociferans: Nô me vagus edidit amnis;
Non Dryadum de plebe sumus turrita Cybelle
Me quoq; Saturno genuit. Quo iura Deorum;
Quo leges cecidere poli? Quid viuere rectè
Proderit? En audet noti Cytherea pudoris
Ostentare suos, post lemnia vincula, vultus.
Hos animos bonus ille sopor, castumq; cubile
Præbuit. Amplexus hoc promeruere pudici.
Nec mirum, si turpe nihil post talia ducit.
Quid vos expertes thalami? Tantumne relictus
Virginitatis honos? Tantùm mutata voluntas?
Iam Veneri, & socijs iunctæ raptoribus itis?
O templa scythiæ, atq; hominem siticntibus aris
Vtraq; digna coli! Tanti quæ causa furoris?

HÆRET ADHVC &c. Cereris describit motus; & à simili amplificat, Tigride in similitudinem assumpta, cui sublati fuerint catuli, cuius & furorem, & velocitatem imitata Ceres conscendisse dicitur Cælos, omnemq; eorum ambitum questubus implens describitur; in Venerem præcipuè contumelijs acriter inuecta, ac subindè in Palladem, ac Dianam.

HÆRET ADHVC. Attonitam, aspectu cladis, iam supra descripserat Cererem, Pastori, direptis stabulis, assimilans: *Attonitus stabulo ceu Pastor &c.* Hic eandem adhùc stupore defixam ostendit, & quasi à mente abalienatam, statuæ in modum marmoreæ, ex vehementi malorum apprehensione detentam. Ideò *Hæret. Mæret adhùc:* Legerunt aliqui, vt notat Parrhas., sed male profectò; nam cum iam diù mærentem, conceptæ cladis causâ, Cererem statuerit Vates; certè eâdem causâ perseuerante, immò clariùs emicante, & effectum mæroris perdurasse, necesse est. Quarè nil noui afferret hic Vates; sed, quod satis ex contextu constat puerili exponeret nugacitate. Adde quod hæc locutio, ex se, supponit, mærentem incidisse in aliquid, naturâ suâ aptum ad mærores eijciendos, quod tamen, eo quod mærenti insufficiens videatur, effectu careat, ita vt qui mæstus fuerat *mæreat adhùc*: ast hic Ceres nullum habuit motiuum consolationis, sed potiùs augendi causam doloris: atq; adeò improprium esset dicere: *mæret adhùc*. Legendum itaq; omninò arbitror: *Hæret*; *Hærere* enim est *se aliquo in loco immobilem statuere*. Sic Polypus adhærere scopulis dicitur, quia immobiliter adeò ijs coniungitur, vt discerpi malit, quam diuelli. Virg. pariter, *Æn. 9.*, volantem ex Nisi manu hastam, infixam Tagi cerebro stetisse, describens, ait:

Dum trepidant; it hasta Tago per tempus vtrumq;
Stridens; traiectoq; hæsit tepefacta cerebro.

Sic itaque & Ceres, acerbo doloris vulnere, à sensibus abalienata, immobilis, ceu statua, perseuerat. In quo apprimè naturam Vates imitatur: ex magnitudine enim, aut horribilitate, vel visi, vel auditi monstri stupor oritur, qui est quædam sensuum abalienatio, eo, quod scilicet stupore sensus constipentur, ineptiq; ad operationes suas reddantur peragendas; ex quo fit, vt stupore correptus, insensatæ adinstar, hæreat, statuæ. Insuper *Hærere est in ancipiti esse*; idest ancipiti adeò cogitationum æstu agitari, vt, quia in hanc potiùs, quam in illam partem, contrarijs æquè trahentibus, ac retrahentibus, nulla datur inclinandi facultas, mens immota manere, dum nil interim deliberat, videatur. Sic apud Virg. Æn. 3. Achemenides vbi:

.... Dardanios
habitus & Troia vidit
Arma procul paulum aspectu conterritus hæsit,
Continuitq; gradum &c.

Et, hoc ipsum vt exprimeret in Cerere Vates, eam *hærere* dixit; *Hæret adhùc*. In ancipiti iam fuerat Ceres, num salua, nec ne esset Proserpina; cum de ea dixerit Vates: *cuncta pauet, speratq; nihil*. Ast hæc dubitatio cessauit; vt desertæ domus aspectus de Dominæ excidio certiorem fecit. Addubitauit iterum, atque in ancipiti fuit, circa modum, ac genus cladis: &, quid, ea posita, sibi faciendum esset, recogitans. Ex Electra, & Proserpinæ iacturam, & modum, & Auctores nouit; sed in enigmate adeò, vt adhùc scire non potuerit, num perempta, an tantum abuecta fuerit; &, si abuecta, quo, vel à quo abuecta nondum constabat: quarè *adhùc* (quod aduerbium temporis continuati est, atque per id tempus dubietatis, stuporisque continuationem significans) *hæret*, in ambiguo nempè est, qua inquirenda sit Filia, à quo repetenda, quibus vteretur auxilijs &c.

SVS-

SVSPENSA CERES. *Suspensus* itidem duplicem habet significationem: nam primo quidem, pro eodem, ac *afflictionibus obrutus*, accipitur. *Vix compos mentis sum*, inquit Plautus, *ita mihi suspendes animum &c.* Vbi *suspendis*, nempè *affligis*, exponunt Interpretes. Secundò solicitum, perplexum, incertumque significat. Hoc autem participio appositè vsus est Vates, vt duplici etiam superpositi verbi *haeret* significationi responderet: *Haeret suspensa*: idest, afflictionum tormento detenta, atque oppressa, redditur immobilis: & *haeret suspensa*: idest, in ancipiti adhùc est incerto cogitationum æstu agitata. *Ceres* quæ sit, iam nouimus, ideò accelero.

ET DEMENS &c. Idem est *demens*, ac *de mente cadens*; seù *de mente excedens*. Aptè autem, tot inter animi angores; tantâque auditâ clade, nec vllà se se ostentante euadendi viâ; aptè, inquam, *demens* effingitur *Ceres*; idest *mente capta*, *mentis impos*; & *nullo iam pollens lumine rationis*. Ob cuius rei intelligentiam, reuocandum est hîc in memoriam, quod nos fusiùs, in Phylosophicis docuimus: nempè *Dementiam*, quæ à Cic. Tusc. 3. definitur *affectio animi lumine mentis carens*: *Delirium*, quod est *alienatio mentis, proueniens ex intemperie cerebri vitiante actiones principis facultatis*: ac tandem *Phrenesim*, quæ *morbus est lædens mentem, & ad insaniam, furoremque perducens*, si causaliter definiatur; Si verò formaliter, *est insania furens*; prouenire ex perturbatione specierum, in sensu interno receptarum, quæ, dum immoderatis vaporibus agitantur, & permiscentur, sensum interdum omnem confundunt; ex quo subinde fit, vt intellectus ipse, species à sensu distortas, incomptasque recipiens, ex arce deturbetur, vel totaliter, si species omnes sint distortæ, & confusæ in sensu; vel partialiter, si vna tantum, v. g., aut aliquæ tantum species distortæ sint, & perturbatæ. Sic olim demens Romæ fuit, qui, cætera sanus, in hoc tantum delirus erat, vt diceret, *se Patrem æternum esse*: & tùnc hæc partialis insania prouenit ex distorta illa specie, quæ viuida adeò, radicata, & roborata emicat, vt intensione distorti sui luminis, reliquarum specierum lumen obruat totum; atque ideò intellectus, cæteris, ad rationem facientibus, quasi suppressis speciebus, hac vna in indirectum fertur, actionesque rectæ rationi elicit aduersantes. Quod si hæc species interdum in posteriorem cerebri partem vbi receptaculum memoriæ est, secedat; nec à noua aliqua consimili specie excitetur, ita vt in anteriorem iterum recurrat partem; tunc cæteris, rationi consonis, speciebus præualentibus, intellectus sanâ vtitur ratione, nec demens vsquam apparet: ast si quis alloquens mentionem rei iniiciat, circa quam delirat: tunc denuò species hæc noua consimilem illam excitat roboratam delirij speciem; atque iterum illâ in anteriorem cerebri partem recurrente, insanus efficitur. En itaque Ceres, confusis iam somniorum speciebus, euentuumque expectatione suspensa, per mala omnia diuagabatur mente; sed tandem sola Proserpinæ iactura luctuosam implebat catastrophem: *omnique peris Proserpina somno*. Ex deserti aspectu domicilij &c. magis, ac magis species illæ conualidatæ fuerant, ac roboratæ: ex narratione denique Nutricis aliæ ingeruntur species, sed confusæ adeò, vt certum exitium, incertus appareat auctor; atque adeò & istæ, Proserpinam periisse indicantes, nullum afferunt reparandæ cladis remedium. Quare fixa iam adeò, confirmata, roborata, ac viuida emicabat pereuntis species Proserpinæ, vt, licet esset, vetera, species de re transacta, quia tamen præsens aderat species, quæ vicaria obiecti erat, præsentialiter repræsentabat pereuntem Proserpinam, ita vt intellectus, ex distorta huiusmodi repræsentatione, deturbaretur à recta rerum intelligentia, & *transacta iam præsentia adhùc esse*, iudicaret: ac malum, quod subierat Ceres, imminens adhùc, &, in ipso esse fieri, existimaret. Ideò iure *demens* dicitur huiusmodi deliramentis detenta Ceres, dum

TIMET SINGVLA, CEV NONDVM TRANSACTA. Timor est metus impendentis mali, vt alibi vidimus. Hic nullum verè erat impendens malum, cum & Ceres, cum Italo, dicere posset:

Fortuna, fortunaggia quanto sai,
Peggio non mi puoi far, che fatto m'hai.

Iam euolauerat irreparabile telum: iam vulnus inflixerat; ideò nil vlteriùs timendum. Ideò *demens timet*, quia iam speciem cladis potiùs, quam cladem timet, vt constat ex dictis: *& timet singula*; hoc est, vnumquodq; singillatim, ex iam narratis, & perceptis, infortunium, per vnumquodq; illorum ita mente excurrens, vt, in vnoquoq; hæreat immobilis animus, quasi illud solum separatim ab alijs, perpenderet, ac timeret; atq; ita ex multiplicatis partialibus terroribus summus ille conflaretur terror, qui vix Cererem non examinaret timentem singula illa, *ceu nondum transacta*. *Ceu* aduerb. comparantis est, idem, ac si dixisset *eodem modo ac si*: *nondum*, aduerb. temporis, idem sonat, ac *non adhùc*: *Transacta* à transeo, notissimæ significationis particip. est. Timet itaque transacta infortunia, eodem modo, ac si non adhùc transacta essent; sed de præsenti fierent: quia de præsenti fieri, in eius mente, à speciebus impressis, licet distortis, viuidè repræsentabatur. Ideò *demens timet &c.*

MOX TORQVENS LVMINA VVLTV &c. Gradatim ex delirio in phrænesim deducitur, idest in furentem insaniam, cuius signa extant in oculis inuersis, obliquatis, ac torue terrificum in modum intuentibus, vt in Lymphatis fieri assolet. *Mox* idem sonat, ac *paulò post*; subsecutionem enim, & temporis hic notat, & alterationis gradatim succedentis. *Torquens lumina &c.* vulgò *stralunando in fronte gl' occhi*: *torquere* enim *obliquare est*, vulgò *stralunare*: *Lumina* autem dicuntur oculi, vel quod oculorum beneficio lumen conspiciamus, vel quia oculi sunt corpora, de se, lucida, & lumen ex se ipsis diffundentia; vel etiam quia in Microcosmo hominis sydera præcipua sunt oculi; atq; ideò antonomasticè sydera vocantur, & lumina, sicuti & Cæli sydera *Cæli faces*, & *lumina* compellantur. Quomodocumq; autem lumina, pro oculis, accipiantur, vides nomen esse translatiuè vsurpatum. Certè toruitas intuitus, oculorumq; obliquatio, apud omnes, indicium animi in furorem excandescentis est: nam toruitas à Tauri ferocia nomen habet, quæ vtiq; modum nescit, si, subditis iracundiæ facibus, excandescat. Quarè, dum *Lumina torquens* describitur Ceres, in furorem dicitur concitari. De vultu, ait Cic. in Pisonem, *Vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est*, ex quo licet colligere, quamuis notum sit, oculos in vultu sitos esse, tamen non superuacaneè hic apponi particulam *vultu*; indicat enim, Cererem obliquasse lumina, vultu in Cælum sublato, tali profectò oris habitu, vt, tacito sermone, Cælicolas in crimen vocare videretur, ac vindictam, ex illis sumendam, machinari. Ideò *demens*: nam, ipsa cum errasset, filiam incustoditam relinquens, culpam reijciebat in Cælum, & Dijs irascebatur, eo, quod ipsa deliquisset. Alij, pro *vultu*, legunt *vltrò*, cum Heinsio, Delrio, Clauer., Barth., & alijs; nec lectionem improbo; nam vox *vltrò* aliquid inconsultò fieri, videtur indicare, vt notat Barth. sed non sine eruditione video lectionem efferri vulgatam, ideò non abscedo.

FERTVR AD CAELICOLAS. Alij legunt *ferri* pro *fertur*, non inuenustè. Sed quia, per enalagen, id dictum agnosco, de lectionis diuersitate, non libet, altercari. *Fertur* itaque; hoc est iter arripit, & toto furoris sui impetu velocissimè sursum fertur. Igni assimilatur iracundia: ignis autem, cauo inclusus vase, ni frangat secum vas, quo continetur, in altum defert; præsertim si ignis sit sulphurato exceptus: ideò & Ceres iratum igne succensa sursum *fertur ad Cælicolas*. Alij, cum Heinsio legunt in Cælicolas. Vt libuerit legas; nam præpositio *ad* denotat terminum ad quem tendit; ad Cælum enim, vt Cælicolas conueniret, properabat: Præpositio verò *in* idem sonat, ac *contra*; idest in Cælum fertur, contra Cælicolas, vt odium euomat suum. *Cælicolæ* autem dicuntur Dij cælum incolentes, vt alibi vidimus.

FVRIATO PECTORE. *Iram*, à mente alienantem, præcipitem, insanam, Græci *μανίαν* vocant, Eustatius *θυμοῦ ἐκστασιν*, Latini *furorem* nominant. Hæc à Gregorio Nysseno cum energumenorum affectibus comparatur, apud Caus. de Eloq. lib. 8. cap. 28. *Eadem enim*, inquit, *iratis, quæ energumenis accidunt. Sanguine diffusi, ac distorti eorum, qui à Dæmone torquentur, sunt oculi, lingua præceps, voces, vt rupta, ac latrantis similes, quassatio ceruicis, manuum, stolidi motus, pedes instabiles, totius corporis concussio. Hæc sunt iratis, & Dæmoni communia.* Vide quanta innuat Vates, hac vnica dictione *Furiato pectore*: Furiatus enim dicitur, qui quasi furijs agitatus eximio furore concutitur, & vltiones meditatur acerrimas. Distinguunt aliqui, cum Seruio inter *furiosum*, & *furiatum*, quod *furiosus* ille dicatur, à quo furor nunquam abscessit; *furiatus* verò, qui tantum, hic, & nunc, ex data causa, in furorem concitatur. Sic itaque, non *furiosa*, sed *furiata*, (vulgò *indiauolata*) si expositionem sequamur Nisseni, dicitur Ceres, quæ ex data fureret occasione; sicuti Corœbus, apud Virg. Aen. 2., visâ in vinculis Cassandra

Non tulit hanc speciem, furiata mente, Corœbus &c.

& apud eumdem, lib. eodem, Aeneas, cum, ruente Patria,

Helenam excidij causam vidisset, furiata mente, se ad vindictam sumendam fatetur concitatam.

> . . . . *Etsi nullum memorabile nomen*
> *Fœminea in pœna est; nec habet victoria laudem;*
> *Extinxisse nefas tamen, & sumpsisse merentis*
> *Laudabor pœnas; animumq; explesse iuuabit*
> *Vltricis flammæ, & cineres satiasse meorum.*
> *Talia iactabam; & furiata mente, ferebar.*

Sic cladis dolore percita Ceres, vindictis inhians, fertur, *furiato pectore*. Ita in corde residet, appetitus vindictæ in corde coalescit: ideò ex irato corde, furiarum stimulis, totum commouetur pectus, & ideò iure: *In cælicolas furiato pectore fertur.*

ARDVVS HYRCANA &c. A simili furorem Cereris, ac velocitatem, qua rapitur, amplificat.

SIC ARDVVS NIPHATES. *Sic* particula est assimilatiua, viam efferendis præbens similibus. *Niphates* mons est supra Assyriam, ad fines maioris Armeniæ, Tauri videlicet montis pars, de quo etiam mentionem habuit Virg., initio 3. Æneid. cum inquit:

> *Addam vrbes Asiæ domitas, pulsumq; Niphatem.*

Nomen sortitus est Mons à niuibus, quibus perpetuò ferè obsidetur: nam Νέω, latinè, est ningo; Νιφετός, niuis defluxus; & Νιφόομαι, niue obruor. Fœtum tigribus montem asserit Strabo; ex quo etiam Sidonius eum Tigriferum appellauit; id. Tigres ferentem.

> *Aut vt Tigriferi pharetrata per arua Niphatis &c.*

Apposite igitur Vates Niphatem adducit in scenam, dum ex tigrium velocitate, ac furore similitudinem assumit. Arduus autem aptè dicitur Niphates, hoc est altus, ideoq; ascensu difficilis, vt natura sua esse fertur.

QVATITVR HYRCANA MATRE. *Quatitur*; hoc est pulsatur, & tremit, vt rectè exponit Parrhas., quod certè hyperbolice dictum agnoueris, sed ingeniosissime tamen, ad ostendendum, ingentem adeò horrorem incuti ex rabida, ob raptos catulos Tigri, vt, si mons ipse capax esset sensationis, dum efferatæ tigridis cursu premitur, in terrorem vsque, ac tremorem profectò premereretur *Hyrcana matre.* Antonomasticè autem hæc posita sunt, ad fœtam Tigridem indicandam. Sed dices: Anne in Hyrcania (a qua deriuatur *Hyrcanae*) aliæ, præter Tigridem, non sunt matres, vt huiusmodi Antonomasia non subsit equiuocationi? Verùm aduerte, adiectiuum illud *Hyrcana*, non ab *Hyrcania* regione Asiæ, sed ab *Hyrcana*, sylua, quæ Scythiæ Asiaticæ subiacet, esse deductum. Scias itaque Scythiam Asiaticam Monte Tauro, cuius partem esse diximus Niphatem, à meridie terminari. In hac verò extrema parte Scythiæ Asiaticæ sylua est antiqua, spelæis consita ferarum, inuia, inhospita, ita vt nulla in ea sit hominum habitatio. In hac frequentissimè degunt Tigres; & ideò, *Hyrcana mater* dum dicitur, sola, quæ peperit, Tigris potuit designari, denominatione à potiori numero sumptâ, atq; à crudeliori præsignatâ. Ab hac Hyrcana sylua nomen desumpsit, & *Hyrcania*, regio illi contermina, quæ & ipsa Asiatica est, magna ex parte plana, præclaris ornata vrbibus, ac fertilis adeò, vt vitis vna metretam vini ferat; ficus vna sexaginta proferat ficorum modios, vt ferunt; immò frumentum nasci ibi dicebatur ex semine, quod ex culmo caderet; in arboribus mellificari, & mella ex oleis defluere. Sed, vt dix., non ex hac regione, sed ex prædicta Sylua deductum est nomen *Hyrcana*, quo vsus est Vates hic. In quo eodem sensu & Virgiliana Dido Æn. 4. ait:

> *Nec tibi Diua parens genitrix, nec Dardanus auctor*
> *Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens*
> *Caucasus; Hyrcanæq; admorunt vbera tygres.*

Cur autem Tigrem hyrcanam potiùs, quam alterius regionis, hic memoret, in comperto est: nam, licet quælibet Tigris crudelissima sit, inter omnes tamen, crudelitate præstare Hyrcana dicitur. Quod si plura de Tigribus cupias, vide dicta lib. pri. carm. 18. De Tigrium velocitate vnum hoc dictum sufficeret, nempè *sagittam*, Medorum lingua, *Tigrim* dici: nam ex hoc patet, & feram ipsam *Tigrim* appellari, eo, quod cursus velocitate æquare sagittam videatur. Crescit autem, raptis catulis, ex ira concepta, Tigridis mobilitas, & velocitas, ita vt Auctor noster in Ruffinum pri., ad summam, & incredibilem instabilis animi mobilitatem exprimendam, dixerit;

> *Tigride mobilior fera, violentior Austris.*

Sed meliùs hæc velocitas, in causa, exprimetur inferiùs, vbi Tigridem vento conceptam habebimus.

CVIVS NATOS &c. Causam refert concitati, in Tigride, furoris, velocitatem augentis; nam *enim* ad Hyrcanam refertur Matrem; per *natos* verò *catulos* recenter editos; vnicos videlicet Matris amores designat.

EQVES TREMEBVNDVS AVEXIT. *Eques* ab equo dicitur hic *venator*, qui equo insidens venationem exercet. Et profectò equis, ad Tagum, Zephyro conceptis, hoc est patrem velocitate imitantibus, indiget, qui Tigrium caueas prædari aggreditur, vt latiùs infra. Non tamen abnuerim, nomen *eques* posse hic accipi, pro primæ, inter aulicos, nobilitatis viro: nam aulicorum Principes, vt plurimum, ij sunt, qui, in Regum gratiam, venationum magistri conspiciuntur. Ideò autem *tremebundus* dicitur, quia huiusmodi Tigrium venatio plena periculis est, & cum morte ipsa, in proximo, luctatur, qui fœtas Tigres, catulos abripiens, prouocat ad vindictam; quod si, vrgentem à tergo, Tigrem videat, qui non timeat, cum solus tigridis aspectus horrorem, terroremq; incutiat, etiamsi in vltionem non irruat? *Tremebundus* igitur quippe de præda non solum, sed de vitâ ipsi sua, summum in discrimen adducta, solicitus. *Tremebundus*, dum accedit, timens ne in feram incurrat incubantem. *Tremebundus*, dum catulos rapit, absente matre, metuens, ne casu superueniat mater, ac, fugam intercipiens dilaniet; & *tremebundus*, post raptum, veritus, ne velox satis effusum sufficiat equus in cursum, atq; adeò ne præda remaneat prædator, qui natos *auexit*; hoc est *abduxit*; sed proprietatem magis tenet verbum *auexit*, ex *ab*, & *velle* compositum, quasi *ab vbere auulsos asportauit* paruulos enim Tigridis catulos, comprehensos, equo venator asportat, vt benè memorat Valer. Flac. Argon. pri.

> *Venator, cum lustra fugit, dominoq; timentem*
> *Vrget equum teneras complexus pectore tigres &c.*

Modus itaque hanc venationem exercendi hic est, ex Pier. lib. hierogl. 11. Venator, obseruata Tigridis cauea, velocissimo insidens equo, locum versus pergit, nactusq; tempus, quo digressa, ad cibum quærendum, sit mater, paruulos fœtus, qui semper numerosi sunt, arripit, & dicto citiùs equum conscendit, &, quam maximè potest, effusam concitat in fugam. Tigris, quæ, cum fœtibus incubat, non longè admodum à cauea diuertit; nec longas absens deducit moras, cum, regressa, populatum nouerit spelæum, totam, citatissimo cursu, circumcursat regionem, donec, vestigia venatoris deprehendens, summo percita furore, in raptorem fertur, ac breui assequitur. Proijcit tunc ille ex ablatis catulis vnum, quem Tigris receptum, armisq; impositum, ad caueam reuehit; atq; citatissimo iterum cursu, raptorem iterum sequitur, & assequitur. Proijcit ille catulum alterum; & mater paruulo, vt priùs onusta reuertitur ad Caueam, iterumq; in prædatorem toto impetu fertur: & toties hæc ludi alea iteratur, donec raptor ad mare deuectus citissimè nauim, equo in littore relicto, conscendit, ac velis, remisq; è littore elongatur, cum catulis, quos seruare potuit, non proiectis. Regreditur interim Tigris, atq; vndis à cursu, ne sequatur, intercepta in equum relictum irruit, ac miserabiliter dilaniat. Quarè hanc, equi viscera discerpentem pingens eruditus quidam, eam hoc lemmatè insigniuit: *Minuit vindicta dolorem*. Immò refert Solinus cap. 31. tantam esse tunc Tigridis rabiem, vt naui impositum prædatorem, etiam per fluctus, persequi conetur donec, vndis euicta, mergatur tandem: quod maximè confert ad exprimendum materni animi affectum simul, conceptumq; furorem.

LVDIBRIA REGI ACHÆMENIO. *Ludibrium* dicitur quidquid contemptibile, ac deridendum videtur, & quasi ad hoc, vt illi illudatur, efformatum. Sic Regius Psaltes, in sacris litteris, Infernum humani generis hostem, sub nomine Draconis adumbratum, dixit ludibrium nobis exponi, dum ait Ps. 103. *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei &c.* Sic Virgilianus Æneas Æn. 6. Sybillam orat, folijs ne carmina mandet, ne videlicet illudentes venti permisceant, & confundant, atq; abripiant flatibus colludentes: Sic enim ipse ibi

> . . . . . . *Folijs tantum ne carmina manda,*
> *Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.*

In eodem sensu nomen istud *ludibria*, hoc loco, adest; atq; ad raptos Tigridis catulos, per appositionem, accedit; nam, quamuis, natura sua, ferocissimum sit animal Tigris, immanitate pollens, ac sanguinis auidissimum, attamen, cum paruulum est, & imbecille, nondumq; vngues exerere, ac dentibus infrendere didicerit, vix natum, innocens est, & nescium lædendi; ideò ludibrio est cuicumq; illud attrectanti non solum, sed cum eodem colludenti. Quod si ciuilibus detineatur in caueis, ita magistro assuescit, vt, etiam postquam adoleuerit, eidem ludibrio sit, licet alijs terribilis solus eius aspectus videatur. Sed non in his sistet Vatis eru-

ditio; qui insuper Regum Parthorum, Persarumqs morem reuocat in mentem, qui scilicet, Xenophonte teste, soliti fuerint feras intra septa enutrire, quibus subindè conficiendis exercerentur: ideò inquit abreptos Tigridis fœtus deferri *ludibria* Regi; nam certè ludibrio sunt, quæ, ioci, ac solatij causa trucidantur impunè. Impunè, inquam, quia nec effugere inclusæ possunt feræ, nec in aggressorem irruere, nisi in mortem irruant: cautè adeo Reges in huiusmodi venationes, Magistri venationis adducunt. Porrò Rex est, vt alibi vidimus, qui regioni cuipiam legitimè imperat, ad differentiam Tyranni, qui se in dominium non suum, vi, aut fraude adhibita, intrudit. Per *Regem* autem *Achamenium*, intelligit hic Vates Persarum, Parthorumq. Regem, qui omnes ex Achæmenia tribu deligebantur, vt testatur Herodotus; vel certe omnes a primo Achemenis appellabantur, vt alij sentiunt; Quem morem seruatum, alibi vidimus, ab Aegyptijs, qui Reges suos omnes Ptolemeos vocabant. Perpende hic, quam adamussim rei exprimendę respondeat similitudo. Fęta Tigris? Genitrix Ceres. Illa furit raptis catulis? Hæc rapta filia vertitur in furorem. Tigride nati abrepti supponuntur, in gratiam Regis Parthorum? Cerere nata educta domo fuerat, in gratiam Tartarei Regis, a Venere; & ab eodem non equo, sed equis, & curru rapta, & abuecta. Quatitur a furente Tigride Niphates? A Cerere in phrænesim acta quatitur Olympus, vt infra. Sed, vt melius eluceat comparatio, descriptionem furentis, in casu posito, Tigridis Vates subijcit, vt in simili Cererem sub oculis ponat.

FREMIT ILLA &c. Descriptio furentis Tigridis, per hyppotiposim, hæc est; nam illa ad feram refertur, eamq; demonstrat. *Premit*, pro *Fremit*, legit Heinsius, & reddit rationem ex eo, quod, cum velit Poeta ostendere tigridis velocitatem, verbum *Fremit* nil habeat cùm velocitate exprimendà: & *premit* legendum esse deducit ex consimili textu Auctoris nostri, qui primo in Rufinum, ait:

Qua sic Gætulo iaculo percussa Leæna;
Aut Hyrcana premens Raptorem bellua partus;
Aut Serpens calcata furis? &c.

Ego Heinsij lectionem profectò non improbauerim; nam egregiè sub oculis ponit immanem feræ iracundiam, quæ cursu ita fertur præcipiti in vltionem, vt vix ab eiusdem vrgente furore viam sese expediendi reperiendam venator arbitretur: *premere* namque *vrgere* est, & quod vulgò dicimus *incalzar seguendo*, latinè *instare à tergo fugientibus*, ita vt ferè fugientis vestigium vestigio trudatur persequentis. Verùm his non obstantibus, recedere à vulgata, non libet. Cur enim non potuerit Vates, eruditè quidem, ac naturam maximè imitatus, & celeritatem incursu, ex indignatione adauctam, & ipsius edita indignationis iudicia, vno eodemque textu, complecti? Non itaque *Fremit*, arbitratu meo, dixerit Vates, quia *Fremere* ad velocitatem faciat: nam hæc satis exprimitur ex eo, quòd *mobilior Zephyro* dicatur; sed quia *Fremere* sit indicium vehementissimæ indignationis, ex qua velocitas currentis, quasi subditis calcaribus, enixè concitetur. Certè Tigris, in venatorem irruens, & premit currendo, & fremit premendo; quare vterque effectus apposite coniungitur, quasi inseparabilis. Immò apertissimè mentionem de fremitu facit Vates: nam cum supra dixerit: *Hyrcana quatitur sic Matre Niphates*, hic rationem subdit, quasi & tremere illum, dixerit, horrendo Tigridis perculsum fremitu. Porrò fremere est sonitum, cum strepitu ex ore emittere: quod proprium indignantis esse, constat ex Virg. alibi cit. vbi de ventis Æn. 1.

Illi indignantes, magno cum murmure, Montis
Circum claustra fremunt &c.

MOBILIOR ZEPHYRO MARITO. Mobile dicitur quidquid facilè mouetur: & quia mobilitas ista, si ab intrinseco sit, est causa velocitatis; ideò, causà pro effectu posità, *mobilior*, hoc est velocior dicitur Tigris *Zephyro marito*. Inuertunt hunc locum aliqui: & pro *Marito*, *Matrino* legendum esse, contendunt, fortassis ex eo, quòd, Oppiani libros, quos de Venatione ad Antoninum Cæsarem scripsit perlegentes, in eum inciderint locum, quo ipse indicatam aliorum opinionem, asserentium, Tigrides ex Vento concipere, nullumque inter eas marem esse, rejicit dicens: *Quis hoc admittat, grauidas nempè spiritu feras reddi?* Verùm si hanc opinionem non sequitur Oppianus, alios tamen in hac sententia fuisse, ipse idem non inficiatur. Et quidem, si Olysiponenses equæ conuerso in Ventos ore, concipere dicuntur, apud Varronem, & pernicissimos in cursu pullos edere, cur non idem de Tigribus dici possit? Si in genere vulturum, marem nusquam inueniri, easque ex Vento concipere, & Plutarchi auctoritate, & Ægyptiorum eruditione suffultus, testatur Pier. lib. hierogl. 18.; Cur adeò absurdum dictu est, quod & Tigrides eodem modo concipere possint. Sed esto erronea, ac fabulosa prorsùs, vt & ego arbitror, opinio sit, atque inuenta tantùm ad reddendam aliquam rationem summæ velocitatis, quæ in his animalibus reperiatur. Cur non licuerit Poetæ, iuxta fabulas, assertiuè loqui, cum præcipuum Poesis ornamentum fabulæ esse videantur? Maneat igitur vulgata nostra: & *Zephyro Marito* legatur, eo quòd Tigres ex Zephyri afflatu concipere dicantur. Quis verò sit Zephyrus lib. 2. carm 73. & lib 1. carm. 185. *Maritus* autem dicitur, quasi *Mas factus* a Tigride fœmina, & quo operante ipsa concipiat. Sed vide de hoc nomine dicta lib. 2. carm. 579. Hic tantum perpende, quanta velocitate præditam, hyperbolicè, efficiat Tigrem, quam ventos dixerit præuertentem.

ET DISPERGIT TOTAM IRAM. Ab effectu inficiendi externos ipsos corporis colores, quam vehementi irarum incendio æstuet, raptis catulis, hyrcana mater, ostendit. Pro intelligentia, sciendum, iracundiæ sedem in felle collocari; humor enim ille corporis, qui flaua bilis dicitur, & qui propriè cum irascimur, accenditur, certè in felle residet animalis: quare columba, quæ sine felle esse dicitur, iracundiam nescit. Hic autem humor, cum violentiùs accenditur, non solum intimas, sed etiam extimas sæpè partes, se se ipsum diffundens, inficit: atque ideò iratum sæpè videmus, aut vultu liuescere, aut subuiridi colore perfundi, vel flauum induere &c. iuxta diuersam illius humoris temperaturam, a qua vel minùs, vel magis ater eidem color resultat; immò interdum irascentis fauces ex iræ impetu amarescunt, qui, procul dubio, effectus ex felle, amaritudinem suam effundente, prouenit. Ad hæc itaque respiciens Vates, Tigrem, ait dispergere totam iram; idest, totam Tigridis bilem ex vexica fellis, tanto impetu, diffundi succensam, vt eiusdem color etiam in extrinsecis pilorum maculis, se se efferat conspiciendam. Ideò *dispergit*; nam *dispergere* est *in diuersas spargere partes*: & quia Tigris per omnes sui corporis partes succensum spargit bilis humorem, dispergere dicitur *Totam iram*. *Totam*, hoc est, *integram*: eo quod biliosus humor ita fuerit succensus, vt ne gutta quidem in suo vase remanserit. *Iram* nempe eumdem fellis humorem, qui, vt medici autumant, consuetudine irascendi, augetur; & augmento eiusdem facto, faciliùs irascimur.

VIRENTIBVS MACVLIS. Tigres omnium ferè ferarum, sicut & Pantheras, coloribus variegari, ex pluribus profectò auctoribus, vt est apud Pier., satis nouimus: sed, quòd virides habeat maculas, nondum legi. Certè quas egomet vidi, in septis Serenissimi Hetruriæ Ducis, non fuere viridibus maculis insignes. Non itaque naturalem hic notat Vates macularum colorem; sed colorem, in quem, ex violentia succensæ bilis, maculæ ipsæ migrant, & commutantur; atque adeò erit ablatiuus absolutè positus. Notandum itaque bilem à medicis multigenam poni, nempè flauam, croceam, vitellinam, luteam, pallidam, rufam, æruginosam, rubiginosam, cæruleam, isatidem, porraceam, prasinam, rubram, subrubram, fuscam, atram, nigram &c. Quæ autem colore suo magis ad virorem vergit, vel nigredinem, crudeliùs efferatum reddere censetur. Sic cærulea, quæ etiam subuiridis dicitur, glastum (vulgò *il guado herba*) colore imitans, asperioris est notæ: & multo magis porracea, quæ videlicet porri virorem imitatur. Huiusmodi esse Tigridis bilem insinuat hic Vates, dum, viridi colore, ex ea diffusa infici tegminis maculas, apertè dicit. Videri, quam vastè amplificet hyrcanæ matris furorem, qui, vel in ipsis feræ villis, sui ipsius visibilia imprimat signa?

IAM IAMQVE &c. Quo pacto præsens vindicta ex ore Tigridis eripiatur, iam indicat. Aduerb. temporis futuri est particula *iam iam*; sed adeò impendentis, vt ferè præsens habeatur: quo & hic vsus est Vates, vt Tigrem vltioni imminentem constitueret ita, vt mox voratura sit ac de præsenti iam vorare prædatorem cibi videatur.

HAVSVRA VIRVM. *Haurio*, à quo particip. *Hausura*, pro eodem interdum sumitur, ac *consumo*, seù *absumo*: hic pro *ingurgito* ponitur: & *Hausura*, inquit, pro *Haustura*, per Syncopem, Virg. imitatus, qui Æn. 4., ore Didonis, sic Æneam alloquitur.

I, pete Italiam ventis; pete Regna per vndas.

Spero

Spes equidem medijs (si quid pia Numina possunt)
Supplicia hausurum scopulis &c.

Porrò *Virum*, a virtute, dixit huiusmodi venatorem; nam summâ animi præstantiâ polleat, necesse est, qui se tali obijciat periculo.

ORE PROFVNDO. Famelici est hianti ore, positum in proximo, cibum affectare. Fames, licet propriè appetitus cibi sit, eruditè tamen transfertur ad significandum quodlibet cuiuscumque rei, quod modum excedat, desiderium. Ex quo etiam Virg. Æn. 3. auiditatem auri *famem* appellauit.

Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames!

Vindictæ igitur maximoperè inhians Tigris, nil mirum, si famelici in modum, aperto ore, in vicinum iam irruat offensorem: & eo magis, quia, laniatotantùm Tigris, ac vorata, potest de prædatore vindictam sumere. Ideò Vates naturam secutus, eam describit hausturam accedere, *ore profundo*, hoc est, *patente* adeò, & *latè adaperto*, vt vsque ad imum ventris receptaculum pateat ex ore, per apertas gutturis cannas, aspectui aditus.

TARDATVR IMAGINE VITREÆ FORMÆ. Nota pulcherrimum hic sustentationis artificium. Quid enim ex tot præmissis expectares, nisi vt prædator ille, miserrima iam præda Tigridis factus, vindictæ famem expleret? Sed suspensis, hoc pacto, auditorum animis inexpectatum quid subditur; nam eluditur Tigris, & Raptor euolat, dum illa, in ipso vindictarum limine, *vitreæ tardatur imagine formæ*. Ad cuius rei intelligentiam, aduerte, attingi à Vate hic alterum modum se se ex maternis furijs eripiendi, quo vtuntur Venatores illi, qui non vno, aut duobus catulis contenti sint, sed quotquot inuenerint, nullo proiecto, auferre studeant. Hi enim, vt habetur ex D. Ambr. Hexamer. lib. 6., ad huiusmodi venationem vitreis instructi sphæris, specolorum in morem conformatis, accedunt: cum autem, fugâ sibi consulentes, Tigridem matrem à tergo instantem, & iam ex proximo vrgentem, cernunt, sphœram vnam ex præparatis proijciunt ante matrem. Illa imaginem suam in vitro cernens, ac sobolem esse suam, à prædatore proiectam, putans, cursum abrumpens, & impetum, fetum colligere desiderans, remoratur: sed, postquam diù vitream illam sphœram versauerit, inani se specie detentam sentiens, maiori excandescens ira, iterùm, totis viribus, in prædatorem effunditur; atque iracundiæ stimulo velocior, breui, cursùs fugienti imminet. Proijcit ille alteram sphœram: & memoria fraudis sedulitatem Matris non excludit; sed iterum cassam versat imaginem, & quasi lactatura fetum, residet: hocque & tertiò fit interdum, & quartò, donec Tigris pietatis suæ studio decepta, & vindictam amittit, & prolem. Ad hæc itaque alludens Auctor, *tardatur*, inquit, idest à cursu, & à vindicta, atque à recipienda prole detinetur, *imagine*, non re; nam substantia non adest, sed vana tantùm in speculo representatio, & quasi, sine corpore, vmbra, *Vitreæ formæ*; quia in vitro illa forma, seù species apparet, dum species tigridis Matris, in speculum impingentes, reflectuntur, & alteram quasi tigrem deceptæ representant Matri.

HAVD ALITER &c. Peracta exempli descriptione, applicationem sectatus ad Cererem regreditur. Superflua tamen fortassis videri poterit particula assimilatiua *Haud aliter*, quæ idem est, ac *non secus*, seù *pari pacto*, ex eò, quod, in superioribus, satis videatur applicata comparatio, per illud, quod appoluit, aduerb. similitudinis *Sic*. Verùm memineris, quid Rhetoricæ artis doceant Præceptores, vbi de interpositionibus loquuntur: præcipiunt enim, vt, quoties parenthesis, interpositio, seù digressio longiores interdum fuerint, necesse sit, quod postremo loco assumptum fuerat, ante interpositionem, post ipsam continuò repetatur, ne forte memoriâ auditorum exciderit, atq; imperfecta videatur orationis structura. Sic itaque & Auctor hic, post interpositam furentis Tigridis descriptionem, repetit particulam applicatiuam, licet sub diuersis terminis, *Haud aliter*

GENITRIX BACCHATVR TOTO OLYMPO. Quæ genuit *Genitrix* dicitur: ideò *Genitrix* Ceres, quæ Proserpinam genuerat: & *genitrix* iterum antonomasticè, quia videlicet Ceres omnium genitrix frugum dicatur esse. *Bacchatur*; hoc est, furentium adinstar Mænadum hùc, illùcq; concita rapitur; omniaq; insanis complet clamoribus. Per *totum* autem *Olympum* totum intelligas Cælum, in suas vtiq; sphœras omnes diuisum, ijsdemq; compactum & per quas omnes Ceres dicitur insaniens excurrisse; De Olympo enim, quatenùs ad peculiarem sphœram restringitur, satis egimus initio huius lib.

REDDITE VOCIFERANS. En clamores, quibus totum illa Cælum impleret. *Vociferare est magna voce contentione clamare*, vt constat ex Virg., pluribus in locis, sed manifestissimè Æn. 7. vbi furenti Bacchantis in morem Amatæ Reginæ hæc vox attribuitur.

. . . . . . Simulato Numine Bacchi,
Maius adorta nefas, maioremq; orsa furorem,
Euolat, & Natam frondosis montibus abdit;
Quo thalamum eripiat Teucris, tædasq; moretur;
Euohe Bacche fremens, solum te Virgine dignum
Vociferans &c.

Tota itaque vocis contentione clamabat & Ceres: *Reddite*. Vox hæc iuris est propria repetentis. *Reddite* nempè filiam, quam surripuistis, quæ reticentur, per fig. Reticentiam, quia mutilatæ locutiones maximè propriæ furentis sunt: insuper demens ex dolore dicta fuerat Ceres; ideò, dementis more, imperfectè loquitur, omnibus, quæ in mente habeat, etiam sine vocibus, aperta esse, arbitrata.

NON ME VAGVS EDIDIT AMNIS &c. Exprobrat Cælicolis impudentiam, qua ausi sint Cereris Numen violare, eiusq; temerare domum; hancq; impij facinoris iniuriam exagerat, à dignitate suî ipsius, primo quidem à se remouendo quidquid contemptum parere potuerit, deindè eam in se asserendo dignitatem, quæ omnibus sacrosancta esse debuisset, suumq; inuiolabile Numen reddere. Ideò *Non vagus amnis &c.* In consessu Deorum, initio huius lib. descripto, vidimus in extremam, & infimam sedilium seriem senes fluuios reiectos, quasi parum à plebeis Numinibus, quæ stantia subindè aderant, seiunctos. Naiades denique, fluuiorum filias, stantes vidimus, vt cætera Plebeiorum Numinum turba. Negat itaque Ceres, se ex Naiadum ordine esse, in quas, vtpotè infimi, plebeiq; ordinis Deas, peccari, sine magna dignitatis iactura potuisset. *Non vagus amnis &c.* Quid nomine *amnes* significetur, iam vidimus; initio huius lib. carm. 16. *Vagus* autem *amnis* dicitur, vt magis eius contemptibilitas insinuetur; nam *vagus* dicitur, qui, hùc, illùcq; oberrans, certam non habeat sedem: sicq; amnes, cum in continuo sint fluxu, & modò tumentes, modò humiles excurrant, nullum videntur stabilis dignitatis modum seruare. *Non vagus amnis edidit me*. *Edere* est quasi *extra dare*: & quia parturientes extra se fetum emittunt; ideò *edere* pro eodem, ac *parere* interdum sumitur, vt hìc, & apud Virg. Æn. 8.

. . . . Electram maximus Atlas,
Edidit, æthereos humeris qui sustinet orbes.

NON DRYADVM DE PLEBE SVMVS. Nota emphaticam repetitionem particulæ negatiuæ, per dissolutionem, decurrentis, gradationi hic subseruientem, nam, cum se secreuisset Ceres à Nymphis fluuialibus, nunc se a syluestribus secernit, quæ minoris adhùc essent existimationis; nam, vt vidimus, in consessu cit., syluarum Deos vix cælestium honore consessuum Superi dignabantur. De Dryadum verò conditione vide hoc eodem lib. carm. 78.

TVRRITA CYBELLE &c. Dignitatem suam positiuè iam effert ex genere, dum se filiam Cybeles dicit, quæ cur *turrita* dicatur, habuimus lib. 1. carm 180., vbi etiam quæ Cybele sit, habetur.

GENVIT ME QVOQVE SATVRNO. Loco item cit. lib. 1., quomodo Ceres filia Cybeles dicatur, & Opis, & Rheæ &c. fusè explicuimus, sententias concordantes. Quare non repeto. Ex eodem loco habetur, quomodo ex Saturno genita; nam, si Opis, & Cybeles, filia est; Saturni sit etiam filia necesse est. *Me quoque* emphaticè dictum, vt se non inferiorem Iunone ipsa, nedum exteris cælestibus, profiteatur. De Saturno pariter sæpiùs locuti, nil addimus.

QVO IVRA DEORVM &c. Iniustitię Cælicolas omnes redarguit, vel quòd in fraudes filiam impulerint, vt de Venere, Pallade, ac Diana, exposuerat Electra; vel quod rapuerint, aut perdiderint; vel quod raptum, exitiumque permiserint, vel quod arma non sumpserint ad vindictam. Ideòque omnia vndequàque Deorum iura innuit violata, labefactata, ac funditùs euersa. Quod per interrogationem, instandi gratia, effert; nec responsum expectat, quia non aliud, quam iuxta sensum interrogantis, dari posse, ex facto ipso constare, interroganti Deæ videbatur. Quo, igitur, aduerb. loci est. Vulgò *Doue*? Sic Virg. Æn. 3.

Quo sequimur? Quoue ire iubes; vbi ponere sedes?

hic tamen emphaticè ponitur, eòq;, ex vi interrogationis,

negatiuè vtitur Ceres, ostendens scilicèt, iam Deorum iura perijsse, ideòq; cum nullibi sint, quæ nulla sint, quo abierint, interrogat, iura Deorum. *Ius* à iussu, vt quidam volunt, deducitur; quia nil aliud tandem *ius* fit, quam quod vel Natura, vel Ciuitas, aut populus, aut gens, vel consuetudo iubet. Et differt a *lege* ex eo, quod *ius* generale sit, & se se extendens ad omnes; *Lex* verò iuris species est, & pars generi subiecta: & iterum *ius* ad non scripta etiam pertinet; *lex* vero tantùm ad scripta. *Iura* itaque Deorum certe non scripta sunt, sed à natura ipsa Deorum illis insita, ac cum ipsis nata, inuiolabiliter ab ipsis, inter se ipsos seruanda. Ius autem omne tribus omninò præceptis absoluitur; nempè *Honestè viuendum: Neminem lædendum: Vnicuiq; suum esse tribuendum*. Quod si inter homines vigeat, multò magis inter Deos vigorem debuit obtinuisse. Ast *Aliena rapere* certe non est *honestè viuere*, nihil enim honestum esse potest, quod iustitia vacat, vt docet, primo de offic. Cic. Pariter non est *neminem lædere*, cum Prædones certè spoliato iniuriam inferant, & lædant: Deniq; qui aliena rapiat, alienissimus profectò est abs *suum vnicuiq; tribuendo*. Insuper, quia iniustitiæ duo sunt genera, vt, primo offic. cit., docet Cic., nempe alterum eorum qui inferunt; alterum eorum, qui ab ijs, quibus infertur, non propulsant iniuriam; in iustitiam peccasse Cælites arguuntur à Cerere, non solum ex eo, quod in raptum consenserint, vel Raptori manus dederint; sed quia iniuriam a Matre, ac Filia, quibus inferebatur non propulsauerint. Ideo meritò, spectata Cereris opinione de Dijs in se coniuratis, perijsse Deorum iura: iniustos Cælicolas esse asseuerat. Adde, quod *ius* in duplici sensu accipi potest, nempe & ita, vt significet id, quod supra dix., & vt significet aliquid alicui debitum, seù actionem iustam, quam quis habet ad aliquid exigendum, obtinendum, & possidendum: & hoc ipsum ius vnicuiq; ex numero Deorum peculiare, in se ipsa, omnibus perijsse, affirmat Ceres, vt ostendat causam suam, causam esse Dijs omnibus communem; eosq; socordiæ redarguat, si contra offensorem non insurgant: & ratio est, quia, si violatur impunè ius illud, quod Ceres habuit, & vt Saturni, Opisq; seù Cybeles filia, & vt soror Iouis, quippe ex Saturno genita, vt, in reuerentiam Matris, Prolem omnes suam venerarentur, quippe ex Ioue ipsi progenitam; Quis cæteros Deos omnes non spernat; & quisnam ampliùs Deorum Numen adoret; cum impia adeo, in suum genus, impunè perpetrari, patiantur? *Quo iur. Deorum?*

QVO LEGES POLI CECIDERE? Polus pro Cælo ponitur, vt sæpe dix. Cum itaque violata Deorum omnium iura generaliter indicasset, inducit, quod deterius est, leges ipsas Cæli perijsse: & sic gradatim auget rei enormitatem. Nam etto iura Deorum. V. G. maris perturbarentur, non adeo absonum videretur, cum nil refluis incertius vndis: quod iura prolaberentur inferorum, nec mirum fortassis, cum, vbi nulla fides, nulla ibi vigeat lex: Quod syluestrium Numinum iura pereant, quid mirandum? Infima de Plebe sunt Numina, contemptui semper obnoxia. Ast Cælum, & Cælites, eorumq; iura violari, summum profectò absurdissimum est. Nam, cum Cæli leges ferant, vt ex eo nil, nisi sanctissimum emanet, vt asserit Plato relatus a Pier. lib. hierogl. 3., si leges huiusmodi violentur, quanam aderit orbis parte sanctitas vlla inuiolabilis? Nota autem instantem repetitionis emphasim in aduerb. *Quò*, ad ostendendum, vt supra, omnia iura, leges omnes Cælorum, ita perijsse, vt nullibi earum extet vestigium, tanto a Cælicolis admisso scelere. Insuper *leges*, vt dicebamus, dicuntur, quæ scriptis demandantur, ordinationes: leges autem Cæli syderum caracteribus exarantur, vt vidimus, vbi de Cælorum syrenis agebamus. Cum igitur sancita, si derum lege, in Proserpina, Cereris fęlicitas videretur, ea iam in infęlicitatem versa iure interrogat: *quo leges poli cecidère? Abière*, vel *cessère* legendum rectiùs esse, putat Heinsius. Verùm, spectata verbi significatione, non video, cur à vulgata recedendum sit, quamuis Heinsij lectiones non improbem. *Cadere* sanè dicuntur omnia, quæ ab ordine, & constantia sua declinantes vacillant, & nutant, atq; in interitum vergere videntur, vt notat eruditè Barth. Quare cum cælorum leges labefactari, Ceres iam dixerit & interire, cur nō & *cadere* dicantur?

QVID VIVERE RECTE &c. Poli leges inter, præcipua hæc aderat, etiam Gentilium opinione, vt insontes præmijs, pœnis autem sontes afficerentur; & iuxta vniuscuiusq; actiones, quibus vel præmium promeruisset, vel pœnam, illa vtiq; dispertienda, vt constat apud Virg. toto Aen. 6., vbi locum tormentorum, sontibus, in tartareis antris, constitutum, diuersis distinctum stationibus, perleges, in quibus diuersimodè pro delictorum diuersitate sontes torquerentur; & iterùm insontibus Elysios campos, fœlicitate affluentes, præparatos inuenies; atq; hos ipsos, in stationes diuisos, pro diuersitate meritorum &c. Hanc itaque legem euersam ostendit Ceres, dum se depressam, afflictam, profligatam experitur; impios verò in Cælis, nempè Venerem Dianam &c. florentes, exaltatos, & eleuatos supra cedros Libani, vt Ps. 36. cecinit & Regius Vates. Eiusdem Legis euersionem in causam adducit Auctor noster, primo in Rufinum, cur interdum vacillent in fide homines: & nullum esse Deum asserant Atheistæ, dum dicit:

Sed cum, res hominum tantâ caligine volui,
Adspicerem; lætosq; diu florere nocentes,
Vexariq; pios; rursùs labefacta cadebat
Religio, causæq; viam non spontè sequebar
Alterius, vacuo quæ currere semina motu
Affirmat, magnumq; nouas per inane figuras
Fortunâ, non arte, regi; quæ Numina sensu
Ambiguo, vel nulla putat, vel nescia nostri.

Ex einsdem legis euersione argumentum infertur hæreticorum asserentium, operationes nostras nil ad salutem nostram conferre, sed ex mero libito Dei animas alias eligi, alias rejci nulla habita ratione meritorum: in quorum sensu, sensus suos profert & Ceres dum ait: *Quid viuere rectè proderit?* dum scilicet, ex effectu, & me, & Filiam insontes plecti; Venerem verò, omni scelerum imbutam labe, florescere, compertum est. Memineris tamen, Vatem priùs dixisse, deiectam de mente Cererem fuisse ex acerbitate doloris, vt non mireris, si absonas in Cęlum sententias proferat demens, quas tamen nec absolutè profert, sed ex falso illo supposito; quo & se, & Proserpinam virtutum omnium Ideas sua ipsa effinxerat mente.

QVID PRODERIT. Interrogans vrget, vt: *Nil proderit* tacitè respondendum, asseueret. Nam particula *Quid* emphatice, & non sine interrogantis indignatione effertur. *Prodesse* verò est quasi *pro aliquo esse*, vt videlicet incolumis seruetur, fęlicitate fruatur &c.

VIVERE RECTE. Vitam agere rectæ rationi consentaneam; ita vt Iustitiam colamus, virtutem sectemur; vno verbo, vt declinantes a malo, bonum perpetuò faciamus. Vides verbum *viuere* intelligendum hic esse de vita in actu secundo, nempè de actionibus vitæ, non verò de vita in actu primo, quæ in vnione Animæ cum corpore consistit. Supponit itaque Ceres actiones omnes, tam suas, quam Natæ irreprehensibiles fuisse, nec tamen illas pro ipsis stetisse, ne miserabili clade plecterentur; ex quo deducit, quod si insontibus non profuerint Deabus, multò minus futurum sit vt alijs in posterum prosint.

EN CYTHEREA &c. Reddit rationem, cur non sit profuturum *rectè viuere*; nempe quia iam etiam qui, non solum non rectè viuunt, sed omni scelerum genere inquinantur, prosperentur in Cælis. Immò si contrariorum eadem est, ex aduerso, disciplina, implicite arguit: *Malè viuentes prosperantur? Ergo benè viuentes plectentur*, sicuti & nos plectimur; *consequenter rectè viuere non solum non proderit, sed obsuerit*: atque, hinc data occasione acerrimè in Venerem inuchitur, eamque amarissime carpit; *En* quippe increpantis est: Et Cytheream Venerem esse, ac cur sic fuerit vocata, vidimus lib. 1. carm. 215.

NOTI PVDORIS. Hoc est prostituti corporis notâ vtique infamis; nam *pudorem* pro dedecore, scelere, & infamia non semel poni, sciunt omnes, qui Epistolam Ouid. 11. legerint; vbi sic ipse:

Irruit, & nostrum vulgat clamore pudorem.

Nota autem dicitur Veneris infamia, quia notum omnibus est, eam, vt alibi dix., fuisse Meretriciæ artis inuentricem, ac prostituendæ magistram honestatis; notum enim dicitur quidquid in vulgus emanauerit, ac per omnium ora volitauerit. Et insuper *nota* maximè dicitur, respectu Deorum, ob rationem immediatè subdendam.

POST LEMNIA VINCVLA. *Post* præpositio est rerum ordinem, ac temporum, indicans inuicem succedentium. *Vincula* nomen genericum est, quo omnia, quibus ad vinciendum vtimur, comprehenduntur; sed per Epitetum *Lemnia* ad significandum rete contrahitur, quo Vulcanus Vxorem cum adultero Marte comprehensam irretiuit. *Lemnia* namque deriuatum nomen est ab Insula Ægei maris, quæ *Lemnos* dicitur, Vulcani casu nobilitata; in hanc enim cecidisse, è Cælo deiectus, dicitur; cum scilicet eum Iuno, ob deformitatem, auersata, è Cælo in mare præcipitem dederit, ex quo & claudus effectus sit, vt dix. lib.

Et

3. carm. 16. *Lemnia* igitur *vincula* dicuntur, hoc est à Vulcano, officinam, in Lemno Insula, exercente, fabrefacta. Sed, qua occasione, & ad quid, fabrefacta fuerint, ac, quo pacto, in Veneris dedecus conspirantia, breuibus accipe. Fabulantur, vt notum est, Venerem Vulcani vxorem fuisse, quæ cum Maritum non adamaret deformem, dum fabrilibus is esset operibus intentus, clam cum Marte, bellorum Deo, congrediebatur adultera. Mars Gallum, prædilectum sibi iuuenem, secum adducebat custodem, relinquebatque ad ostium, vt aduentantes nunciaret, obseruaretque Solem præcipuè, quem maximè Mars metuebat, &, ne rem Vulcano nunciaret, verebatur, propter singularem illius cum Vulcano amicitiam. Verùm, Gallo semel in somnum delapso, nemine præsciente, Sol adfuit; rem conspexit, ac Vulcano indicauit; qui, vt par erat, indignatus, tenuissimum illicò ex calybe confecit rete, ac circa thorum ita tetendit, vt conspici non posset: mòx vtrosque nudos, illo rete implicatos, Dijs omnibus, ad spectaculum accitis, ridendos exposuit. Audi Ouidianam Leucothoen Metam. 4. hæc de Sole dicentem:

Primus adulterium Veneris cum Marte putatur
Hic vidisse Deus: videt hic Deus omnia primus.
Indoluit facto; Iunonigenaque marito
Furta thori, furtique locum monstrauit: at illi
Et mens, & quod opus fabrilis dextra tenebat
Excidit: Extemplo graciles ex ære catenas,
Retiaque, & laqueos, quæ lumina fallere possent,
Elimat: non illud opus tenuissima vincant
Stamina; nec summo quæ pendet aranea tigno.
Vtque leues tactus, momentaque parua sequantur,
Efficit, & lecto circumdata collocat aptè.
Vt venêre thorum coniunx, & adulter in vnum,
Arte viri, vinclisque, noua ratione, paratis,
In medijs ambo deprensi amplexibus hærent.
Lemnius extemplo valuas patefecit eburnas
Admisitque Deos. Illi iacuêre ligati
Turpiter &c. Et subdit: *Superi risere, diùque*
Hæc fuit in toto notissima fabula Cælo &c.

Ideò Venus *nosi post Lemnia vincla pudores*. Et tamen eadem (quod in obbrobrium vergit Deorum hæc probra tolerantium) post hæc, inquit Ceres,

AVDET OSTENTARE SVOS VVLTVS. Et quasi præclarissimum facinus peregisset, impune non solum, sed iactabunda, serenâ Iouis facie gaudere se gestit, ac summa frui tranquillitate. Vides quam altè ab iniusto, ab indigno Deorum carpat senatum, qui talia videat, & patiatur. Quasi & ipsa dicat cum Armida, apud Torquatum nostrum Hierosl. liber. cantu 16.

O Cielo, ò Dei, perche soffrir quest' Empij;
Fulminar poi le torri, e i Sacri Tempij?

Audere enim est *securo non minus, quàm impudenti animo* (vt homines perfricatæ assolent frontis) aliquid peragere: *ostentare* verò est *apertè non solum, sed & cum peccato quadam iactantia ostendere*. Naturâ ipsâ insitum videtur, vt peccantes latibula quærant: quid igitur indignius efferri potest, quam vt gloriabunda adhùc post Lemnia vincula Venus ostentet *Vultus suos*; hoc est deprauati animi imagines meretricio vultu circumferat, nullis tandem obstricta pudoribus?

BONVS ILLE SOPOR CASTVMQVE CVBILE PRÆBVIT HOS ANIMOS. Sarcasmum hic licet adnotare, mordacem nempè prorsus Ironiam, qua benè cum Venere agi superis exprobrat, in obsequium infamiæ, vt hoc pacto confirmet, nil profuturam Innocentiam, eo ipso, quod sontes prosperentur. *Sopor* propriè somnus est: sed, ab antiquis soporem, pro concubitu, sæpiùs vsurpatum, edocet Barth., & in hoc certe sensu assumitur à Vate hic. Per pronomen verò demonstratiuum *ille* signat apertè concubitum, de quo loquatur, nempè, de quo supra; quem & *bonum* appellat, eo, quòd non solum *minimè bonum*, per antiphrasim; sed ex eo, quod *summè malum*, vt de facto est, existimetur: ea namq; est vis Ironiæ, vt non solum aliud sensu, aliud verbis, ostendat, sed & omninò oppositum significet. Addidit & *castum cubile* Ironiam prosequens inceptam; *castumq; cubile* vocans, per oppositum, quod adulterijs constabat profanatum à Venere fuisse. Vni autem verbo *præbuit*, vtrumq; adiunxit, per fig. adiunctionem, quia, ex se ipsis, inseparabilia sunt illa, vt ex facto patet. *Præbere*, *tribuere* est, & *impertire*: *Animos* verò, plurali numero, ponunt eleganter Auctores, pro petulanti quadam arrogantia. Sic Cic., pro Cluen., *Nostis*, inquit, *animos, & spiritus tribunicios*. Sic Drances apud Virg. Æn. 11. Turno pacem suadens.

Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes &c.

mox subdit:

Pone Animos, & pulsus abi: sat funere fusi
Vidimus; ingentes & desolauimus agros.

& in hoc eodem sensu à Poeta hic vsurpatur; attingit enim solitum prostitutæ fœminæ morem, quæ cum semel verecundiam fregerit, nihil iam sibi non licere arbitratur.

AMPLEXVS HOC PROMERVERE PVDICI. Prosequitur Sarcasmum adhùc, & *pudicos* ironicè vocat *amplexus impudicos, atq; adulterij scelere inquinatos*. *Amplexus* autem pro ipso adulterij scelere ponuntur, nempè ex signo res significatur. Vide quæ de amplexibus, in ordine ad connubia, dix. lib. pri. carm. 104.; nam eadem hic dicenda proportione ex opposito seruata. *Promeruere hoc*; idest, vt ipsa scelere triumphet; nos verò à scelerata Insontes opprimamur.

NEC MIRVM &c. Per modum Epiphonematis sententiosum hoc ex dictis deducit. Sententiosum, inquam; nam licet, per correctionem, se ipsam hic redarguat Ceres, quod nimia fuerit, in insectanda Venere, quæ, si læserit, non potuit non lædere, cum Lupa sit: fueritq; cæterarum oblita, quarum in se iniuria crescat ex eo, quod potiùs Virgines Virgini patrocinium præbere debuissent; sicq; viam adaperiat ad obiurgationes, in Dianam, ac Palladem congerendas; attamen vim sententiæ habet dictum illud, quo probra Veneris claudit, & viam struit ad alias redarguendas. Sed, vt insitam sententiæ vim faciliùs agnoscas, memineris, in quibusdam Vitellij Cæsaris numismatibus impressam fuisse honoris effigiem, muliebri insignitam forma; cuius rei rationem reddens Pier. hierogl. lib. 59. ait: *Honos muliebri forma depingitur, quod mulieres maximè honoris studiosas esse deceat*. Et profectò mulier, quæ semel honoris sui curam posthabeat, perdita omninò dici potest, nam facilè in deterrima quæq; prolabetur; cum enim, naturâ suâ, labilis quam maximè, & ad delinquendum procliuis, fœmina sit, vt testatur Cyrillus, solo honoris fræno coerceri solet, quod si proijciat effrenata, tunc in numero earum haberi potest, de quibus vulgatum illud circumfertur.

Nux, Asinus, Mulier, simili sunt lege ligati.
Hæc tria nil rectè faciunt si verbera cessent.

Fuste igitur domanda fuerat & Venus, quæ frænum proiecisset honoris: ast, cum impunita non solum, sed iactabunda exultaret; sequebatur ex necesse, vt omnia sibi licere arbitraretur; nam certè nil periculosius impunitate est, quæ & ad peccandum alliciat, & semper in deterius impellat. Iure igitur Ceres ex præmissis deducit, non mirandum, si nil turpe sibi Venus existimet; nam, per Philosophos, posito vno absurdo, multa sequantur, necesse est. Nec mirum. Admiratio ex insolitis, nouisque, ac præter expectationem cadentibus oritur rebus. Ast quid noui ferat deserta prostituti animi Africa, nisi monstra, ferasq;? Nil igitur præter expectationem; atq; adeò nec mirum quidquid sceleris ex prostituta Venere profluat.

NIL TVRPE DVCIT. Subintellige *sibi*, nulla, ex dormientibus illi Numinibus, pœna in ipsam euigilante. Et sic reddit rationem, cur mirum non sit, si & Proserpinam prodere ausa fuerit; vt sic ad alias transeat redarguendas.

QVID VOS EXPERTES THALAMI &c. Sermonem, Apostrophe vsa, ad Dianam, ac Palladem conuertit: atq;, vt nil mirum dixerat, Venerem in turpia omnia prolabentem intueri; sic, è contrario, ostendit, summopere mirari se, quod Virgines meretrici, ac Virginum Raptoribus iungantur: atq;, hinc sumpta occasione, in easdem inuehitur. *Quid*. Hoc aduerb. interrogandi vtitur, vt acriùs redarguat: quod ex natura ipsa constat interrogationis. *Vos* emphaticè ponitur, quasi dixerit: *Vos*, quas nil minus deceat, quæ ex affinitate sanguinis, & virtutis, Virgines Virgini fauere debuissetis; quibus vel minima iniecta labes, perindè ac macula in Sole, portenti locum obtineat: *Vos expertes thalami*. Expers alicuius rei dicitur, qui nullam illius partem habeat: thalami verò nomine, cubiculum nuptiale significari; atq; ex eo maritales amplexus, lectumq; commune nulli iam in comperto non est. Emphaticè id ipsum ponitur; nam, vt ait sapientissimus ille, si nosse desideras, cuius nam farinæ aliquis sit, aduerte, cui nam ille associetur. Quis igitur Virginem existimet, quæ meretrici adhæreat? Indecorum adeò semper Virgini visum est aliquid, quod Venerem redoleat amplecti; vt, non antiquitùs solum, sed nostris etiam hisce temporibus, à nouæ Nuptæ ceremonijs, conuiuijsque

uijsque

ubique Virgines omninò arceantur. Ideò portenti loco effertur à Cerere, quod Deæ Virgines, & innuptæ, Veneri fuerint associatæ, ac cum raptoribus consenserint, quasi & se ipsas à raptoribus abuehi exoptassent. Ex hoc autem ipso propriam adauget Ceres calamitatem, dum ea etiam, quæ incredibilia, atq; impossibilia factu existimanda fuissent, facta iam innuit, vt nil extremæ suæ deesset calamitati. Sensus intercisus est, ob supra traditas rationes, sed iuxta data exponendus.

TANTVMNE RELICTVS HONOS? Ab enormitate rei, perfidiam adauget Dearum, quas cum Venere conurasse crediderat, nam enorme profectò est, Virginem, posthabita pudicitiæ cura, meretricibus inhærere. Ideò *Tantumne*, inquit, interrogans, vt exprobret, quod negari non possit. *Ne* coniunctio est rationalis vim inducens illatiuæ *ergo*: eaq; vtitur Ceres, vt ostendat, neglectam ab illis pudicitiam, ex facto ipso euinci; ac consequenter negari non posse. Sic Virg. Æn. 1.

. . . . . . Tantæne animis cælestibus iræ?

Tantùm verò aduerb. est, idem hoc loco sonans, ac *vsqueadeò*, vulgo *fin à vel segno*, vt videlicet & ipsæ nil vobis iam turpe ducatis, in Venerem transfugæ. *Relictus*; hoc est *neglectus*, *abiectus* vobis est *Honos*; hoc est honoris cura non minus, quam in consanguineas *amor*; nam *honos* amorem etiam significat interdum. Quare & Regina Amata Æn. 12. Turnum precatur, si eam amet, ne in bellum prodeat, his verbis:

. . . . Per has ego te lacrymas, per si quis Amatæ
Tangit honos. Spes tu nunc vna senectæ &c.

TANTVM MVTATA VOLVNTAS? Mutatio nulla fieri potest, nisi vel per acquisitionem, vel per deperditionem: mutatio enim semper est transitus, vel a forma ad priuationem, vel a priuatione ad formam. Quare, dum *mutata* dicitur harum voluntas Dearum, transisse, innuitur a forma, nempe ab amore virginitatis, quo gloriari semper solita fuerat, ad priuationem illius, cessantibus amoris actibus, quibus virginitatem impensius colere assueuerant. Et quia legale axioma est; *quod semel placuit amplius displicere non potest*: quod maximè locum habere videtur in diuinis, cum certè diuina voluntas immutabilis censenda sit; hinc est, vt ex hac mutatione, portenti loco habita, ansam arripiat exprobrandi. *Tantumne*. nam eadem particula interrogantis subintelligitur hic: idest *vsq; adeò igitur mutata voluntas est*, vt iam displiceat virginitas Venus placeat? Vt voluntas, quæ, suapte natura, in bonum fertur, iam a bono refugiat, vt dedecus sectetur, & malum? Voluntas, ex Stoicorum sententia definitur esse, *quæ quid cum ratione desiderat*; atq; ideò voluntatem in solis sapientibus esse asseuerabant Stoici: quæ autem aduersus rationem incitata est vehementiùs, ea (aiebant ipsi) libido est, vel cupiditas effrenata, quæ in omnibus stultis inuenitur. Vide quam iure Ceres, portenti loco habendam, asserat, huiusmodi Dearum mutationem. Quid enim mirandum magis, quam quod sapientiæ Dea in stultam degeneret Acum: quod Diana, quæ adeò oculata sit, vt oculis præesse dicatur, iam cæcutiat, & sapientiæ lucem perosa stultitiæ tenebras sectetur, cæcum Veneris amorem sequens, splendores virginitatis auersata? *Voluntas* etiam, pro eodem, interdum sumitur, ac *fauor*. Mutata itaque *voluntas* dicitur, quia fauorem, quo prosequi virginitatem assueuissent, deserentes, ab illa in Venerem deflexissent.

IAM ITIS IVNCTÆ VENERI. Ex effectibus mutatam earum comprobat voluntatem. Eosdem tamen effectus, per interrogationem illis obijcit, vt grauiùs vrgeat: *Iam itis &c.* Exprimitur autem hic aperte, per tacitam ad hieroglyphica allusionem, quidnam sit id, quod maximam in admirationem adducit, nempe quod Veneri sint iunctæ Virgines, nec viscera earum disrumpantur, occulta quadam conceptę vi impudentiæ. Smaragdum, in hieroglyphicum virginitatis, assumptum, testatur Pier. lib. hierogl. 41. eo quod experimento compertum sit, eum, duritie, alioq; insignem, nec ideò sculptoribus facilem, sponte disrumpi, si ab impudica Veneri operam dantis manu leuiter attingatur: quarè & doctissimus Impresiarum concinnator Picinellus lib. iui Mundi symbolici 33. cap. 32., Smaragdum lemmate insigniuit *Veneris impatiens*; & apud ipsum Carduccius *Cyprim disrumditur æstu*. Quo posito, nota occultam Emphasim, in Poetæ verbis latentem: Vos virgines: vos innuptæ: vos lucidissimi virginitatis Smaragdi, *Itis iam*, per aduerbium temporis præsentis, inito fœdere cum impudica maris filia, eiq; iam manus datis, *iunctæ*, *associatæ*, non corpore tantùm, sed actione, ac turpitudine; nec viscera vestra, scelerata commixtione disrumpuntur? Quid mirandum magis?

ET SOCIIS RAPTORIBVS. Deprædari desiderat, qui thesaurum publice portat in via. Qui autem raptoribus sponte fidat, quid, ni vt rapiatur, exoptet? *Iunctæ vos sociis raptoribus*. Quisnam vnquam audiuit Virgines in raptum Virginis conspirantes. Nec feræ in proprium irruunt genus: atq; etiam inter barbaros inuiolabiliter seruatur, vt qui eiusdem sunt professionis, se se inuicem tueantur. *Quid igitur vos sociis iunctæ raptoribus itis?* Vide quam alte assurgat Cereris inuectiua.

O TEMPLIS SCYTHIÆ &c. Ex præindicatis, dum inueheretur Ceres in Palladem, ac Dianam, refricatis animi vulneribus, recurrente acceptæ cladis memoriâ, acriùs in iram concitatur, exacerbatoq; dolore, in exclamationem erumpit, vt in similibus euenit, impellente naturâ.

O exclamantis est, & animo effertur, ex vehementia doloris, vel iracundiæ, in vehementiores affectus erumpente.

VTRAQVE. A nominibus abstinet, nam connaturale est, vt eos, quibus vehementer irascimur, proprijs compellare nominibus dedignemur, ac notis tantummodo quibusdam contemptum indicantibus sugillemus potiùs, quam compellamus. Dum autem, *vtraque*, inquit Ceres, ostendit æque ream, apud se, esse tam Palladem, quam Dianam, quæ ad cladem filiæ, vt ipsa arbitrabatur, conspirantes cum Venere, perinde se habuerint, ac si vnaquæq; seorsim, ac separatim sumpta filiam ipsam peremisset, atq; adeò totam cladis culpam contraxisset: nam, vt notant interpretes, tunc nomine *vterq;* vtimur, cum significamus, duos seorsim idem peregisse; sicut, vice versa, si eamdem actionem à duobus vnitim fieri, significare velimus, nomen *ambo* præcipiunt adhibendum.

DIGNA COLI TEMPLIS SCYTHIÆ. Imprecationem hanc esse arbitrati sunt aliqui; sed immerito; non enim imprecatur Ceres; sed improperans obijcit illis immanitatem sacrorum, quibus illæ iam diù perfrui assueuissent: & contendit, huiusmodi obbrobrium verè, ac iure crudelissimis earum ingenijs conuenire. Indirectè autem Deorum hìc omnium crudelitatem perstringit, qui humanis placari victimis assueuerint: hocque expositiuo Deorum iussu, vt docet Dionysius Halycarnassens. qui, cum retulisset lib. pri. calamitates quibus premerentur Pelasgi, ob non persolutas Dijs decimas omnium pretiosissimarum rerum, quibus ditarentur, subdit: *Sententiam ferente quodam, Deum esse interrogandum, an sibi gratum esset hominum Decimas persolui, rursùs sciscitatum missum, quibus respondit oraculum, Ita esse faciendum*. Quæ certè responsio innatam Dijs illis antiquorum feritatem ostendit. Saturno itaque hominem immolari solitum, docet idem Dionys. dum ait, apud Hesperias nationes, Saturno sacra fieri solita, in quibus homines cæderentur. Plutarc., in libello de superstitione testatur, Carthaginenses liberos sponte suos immolasse Saturno, &, qui liberos non haberent, ab habentibus emisse immolandos. Ioui etiam, Apollini, cæterisq; Dijs impium hoc sacrorum genus peractum non displicuisse, recenset Mythol. Nat. Com. lib. pri. cap. 18., vbi antiquorum crudelitatem Deorum mirè, dum factis comprobat, exagitat. Quod verò ad Dianam pertinet, ne longiùs aberremus, quis nesciat, eam humanis se placari victimis voluisse? Græci, expeditione in Troiam suscepta, cum in Aulidem deuenissent, Agamemnon, eorum tunc temporis Dux, incaute Ceruam Dianæ sacram dicitur interemisse; atq; hinc factum, vt Diana in vindictam exardens, atq; ex Ceruæ suæ interfectoribus pœnas repetens, ventos stare iusserit, ita vt Græcis ex Elide soluere impossibile esset. Interim, dum Venti expectarentur, pestis in exercitum grassari cæpit adeò, vt, ad internecionem, futurum vt deleretur, animis omnium insederit. Quid, in tanta omnium consternatione, agendum, cum nusquam Dux posset excogitare; oraculum consulunt; à quo hæc reddita sunt: *Iratam Dianam, sanguine, ex Agamemnonis familia desumpto, esse placandam*. Quare, Vlyssis ductu, Iphygenia Agamemnonis filia immolanda stetit ad Aras. Huius immolationis mentionem inijcit Virg. Æn. 2., vbi, Sinonis ore, aliud refert oraculum, quo iterum humanâ victimâ placari exposcerent Dij, illudq; his verbis exarat pronunciatum.

Sanguine placastis ventos, & Virgine cæsa,
Cum primum Iliacas Danai venistis ad oras:
Sanguine quærendi reditus &c.

Alij tamen (quamuis Euripides luculentissimam Tragædiam de immolata Iphygenia construxerit, in qua etiã totam sacrificiorum immanitatem exponit) vt Dianam ab hac eximant crudelitatis nota, dicunt Iphygeniam ductam quidem fuisse,

vt

vt immolateur, sed non immolatam fuisse, quia, Virginis commiseratione permota, Diana eam subtraxerit, ac eius loco Ceruam substituerit, vel, vt Nicander ait, Iuuencam: ipsamq; Iphygeniam deportatam fuisse in Tauricam regionem, vbi à Thoante Rege in honore habita sit, & Dianæ ab ipso Sacerdos constituta. Verùm, dum Dianam defendunt illi, magis lædunt; nam Taurica regio ea est, quæ & Cherronesus dicitur, Peninsula videlicet, in finibus Europæ, quos Scythiam Europeam appellant; eaque Bosphoro Cimmerio, Byce palude, & Carcinite sinu propemodum circumfuso, angusto tantùm Isthmo continenti adhærens, immiti Dianæ ara, hospitum immolatione infamis est, ait Lucan. Phars. pri.

Et quibus immitis placatur sanguine diro
Teutates horrensq; feris altaribus Hesus;
Et Taurosscythicæ non mitior ara Dianæ.

quia scilicet, humanis tantùm victimis, eo in templo, Dianæ sacra facere, in more positum fuerit: narrant enim Clemens Sydonius, Ammianus, &, illis prior, Herodotus, in hunc locum, cit. à Parrhas., Taurosscytharum morem fuisse, vt aduenas omnes, qui vel rerum ignari illùc appulissent, vel tempestate coacti eo se recepissent, comprehensos Dianæ immolarent; ac sectarentur præcipuè Græcos, in gratiam Iphygeniæ, quæ, hoc pacto, vicem Græcis rependere satageret, pro eo, quod eam ipsi sacrificare voluissent. Quare, si Diana, Iphygeniam immolari, non est passa, id non effecit pietas, sed crudelitas; voluit enim, vt Sacerdos constituta centum, & mille Græcorum hostias, vice vnius, hoc est vice sui, ipsa mactaret. Scio alios, ex hoc probro Dianam vindicaturos, asseruisse, Herodotum retulisse quidem morem Taurosscytharum homines immolantium, sed non affirmasse huiusmodi sacra Dianæ fuisse dicata; immò contrarium edocuisse, in Melpomene, dum ait apertè, non Dianæ, sed Iphygeniæ, in Dearum album relatæ huiusmodi sacrificia, Græcis victimis, fieri solita in vltionem &c.; & sic esse intelligendum Herodotum, vbi dicit, *In gratiam Iphygeniæ Sacerdotis*, hoc est, quæ priùs Sacerdos, postea Dea fuerit, *immolatos*. Cum his sentire videtur Ouid. pri. de Ponto Eleg. 3. ad Maximum, vbi ait;

Non vacat, in qua sint positi regione Tomitæ,
Quærere, finitimus vix loca nota Getæ:
Aut quid Sauromatæ faciant, quid Iazyges acres;
Cultaq; Orestea Taurica terra Dea.

per Deam enim Oresteam Iphygeniam, Orestis sororem, intelligendam ibi esse asserunt interpretes. Verùm ex eodem Ouid. 3. de Ponto habetur, Dianæ fieri solita hæc sacra, dum ait:

Est locus in Scythia, Tauros dixere priores,
Qui Getica longè non ita distat humo.
Hac ego sum terra, Patria nec pœnitet, ortus:
Consortem Phœbi gens colit illa Deam.
Templa manent hodie, vastis innixa columnis,
Perq; quater denos itur in illa gradus.
Fama refert, illic signum cæleste fuisse;
Quoq; minus dubites, stat basis orba Deâ.
Araq; quæ fuerat, naturâ, candida saxi,
Decolor à fuso tincta cruore rubet.
Fœmina sacra facit, tædâ non nota iugali,
Quæ superat Scythicas nobilitate Nurus.
Sacrifici genus hic instituêre priores,
Aduena virgineo cæsus vt ense cadat.

Immò abominandam ipsi Iphygeniæ, quæ sacris peragendis præesset, impiam sacrorum carnificinam, testatur Ouid. Ibidem, dum quomodo illùc delata fuerit, & quam ægro animo sacris præesset, sic subdit:

Regna Thoas habuit, Mæotide clarus in ora,
Nec fuit Euxinis notior alter aquis.
Sceptra tenente illo, liquidas fecisse per auras,
Nescio quam, dicunt, Iphygenian iter.
Quam, leuibus ventis, sub nube, per æquora, vectam
Creditur his Phœbe deposuisse locis.
Præfuerat templo multos ea rite per annos
Inuita peragens tristia sacra manu.

Non ergò Ouid., cum ijs, sensit, qui dicunt, non Dianæ, sed Iphygeniæ, in Deam conuersæ, humanas, in Tauris, victimas mactari solitas; cum hic expressè dicat, Dianæ, inuitâ licet Iphygeniæ manu, humanas hostias immolari. Quod si ex me sciscitarentur, cur igitur, loco supra cit. sacrificia illa dicantur *culta Deæ Orestea*, facilè responderem, Per *Deam Oresteam*, Dianam ibi ipsam ab Ouid. designari; quam *Oresteam* appellat, quia, cum Diana reliquos omnes inuisos homines habuerit, soli Oresti visa fuerit fauorabilis, & propitia; dum, seruatâ ab imminenti immolatione Iphygenia, Orestis sorore, per eam postea Orestem ipsum, Tauricis aris addictum seruauit immunem; quapropter *Dea* dicatur *Orestea*, quasi nulli, præterquam Oresti, extiterit Dea; si verum sit, Deitati insitum esse, vt faueat, non vt noceat, vt beneficia impertiatur, non autem vt lædat. Orestem autem, ac Pyladem à Tauricis captos, ac impiæ damnatos aræ enarrat fuse, eodem cit. lib. 3. loco, Ouid., &, quo pacto, Iphygeniæ pietate factum fuerit, vt & fratrem ipsa agnosceret, atque, cum immolandis ipsis, secum auehens Dianæ simulacrum profugerit, latè prosequitur. Quare, si, loco cit. lib. de Ponto primi, per *Deam Oresteam*, non Dianam intelligere velint, sed Iphygeniam, Orestis sororem, sensus erit: *Culta Dea Orestea*, hoc est *culta*, quæ manu Iphygeniæ peragebantur, quæ magis Oresti Dea fuit, quàm Diana; cum, quem Diana victimam exposcebat, illa, diuina prorsùs pietate vtens, immunem abire permisit non solum, sed & comitata euntem est, vt lætior abiret. Sed iam nimis, licet non abs re, extra chorum saltauimus; ad ostendendum, non sine fundamento, Dianæ crudelitatem à Cerere exprobari, cum verè, victimis humanis, eam coli solitam comprobauerimus. Adde, huic eidem Deæ, cognomento *Triclariæ*, Virginem, ac puerum immolari solitos, apud Achæos, vt refert, in Achaicis, Pausanias: quare & hic, cum de Clade Virginis Proserpinæ agatur, optimè congruit illi exprobatio, ex horrendis sacris desumpta. Palladi item, sub Mineruæ nomine, Laodiceæ Syriæ, Virginem in sacris immolari solitam, ostendit Parrhasius in hunc locum. Quamobrem iure merito inquit Ceres: *O vtraque digna coli &c.* Dignus dicitur, cui aliquid meritò debetur; ideò, attenta crudelitate, qua in Proserpinam desæuisse credebantur, vtrique debitum esse ferit probrum, quo humani sanguinis auidæ denotentur. *Coli* verò *honorari* est, quod ironicè dictum agnoscetis; nam huiusmodi cultus, vt maximum illis dedecus obijcitur, sublata deceptione, qua obcæcati, earum cultores summum sic illis honorem tribui, arbitrarentur. *Vtraque digna coli templis Scythiæ*; hoc est humanarum lanienis victimarum, vt patet ex dictis de templis, & sacris Taurosscythicis.

ATQVE ARIS SITIENTIBVS HOMINEM. Seu *Sitientibus hominum*, vt, cum alijs, non ineuustè legit Heinsius. Hæc addit Ceres, ne quis ambigere posset, aut suspicari, veri, ac meriti honoris gratiâ Deas illas dignas coli templis Scythiæ fuisse appellatas, habito respectu ad magnificentiam, ac sumptum, quibus extructa fuissent templa illa, potiùs, quàm ad sacrificiorum immanitatem. Ideò explicatiuè addidit particulam *atq;* copulatiuam templorum cum victimis, de quibus supra. Ara locus ille in templis est, in modum mensæ extructus, quem & altare vocant, in quo victimæ olim adolebantur. *Ansa* olim dicebatur hic locus, vt autumant aliqui, vel ex Tripodum ansis, quas sacrificantes tenebant, vt volunt nonnulli; vel ex eo, quod supplicans aras ipsas tenerent, vt alijs placuit: nunc, mutatâ tandem littera, ex *Ansa* factum est *Ara*. Verùm hanc opinionem non sequitur hic Vates; sed ethimologiam potiùs græcam respicit, iuxta quam, Ara ab ἀράομαι deducitur: ἀράομαι autem duplicem habet significationem; nam & in bonam partem accipitur pro *oro, precor, imploro*: & etiam in malam flectitur, pro *imprecor, execror, noceo*: sicuti ἀρὰ, apud Græcos, & *orationem* sonat supplicantis, & *nocumentum, imprecationes, & improperia execrantis*; immò & *cladem* significat. Dignas itaque *Aris* Deas illas vocat, vt dignas execrationibus, imprecationibus, ac maledictis ostendat, ob acceptas Aras hominum semper clade fumantes, ad quas, simul, & semel, respiciens addit *Sitientibus hominem*, seù, cum Heins., *hominum*. Sic enim auiditatem ostendit, qua victimis inhiarent humanis Deæ. *Sitire* enim, pro eodem, translatè sumitur, ac *vehementer optare*. Quare Tomyris, apud Iustinum, Cyri caput in vrnam, sanguine replectam, demergens, *Satia te*, inquit, *sanguine, quem sitisti*: & Silius lib. 3., apud Heins. hic;

Atque ille, haud vnquam parcus pro laude cruoris,
Et semper famæ sitiens &c.

Ideò *Sitientibus*, hoc est, *auidè cupientibus*, atque idcircò exigentibus humanas victimas. Vbi eduerte, aris tribui, quod proprium Dearum esset, posito signo pro re signata, seu, Aris Deas continentibus, pro Deabus ipsis inexistentibus: sicuti *hominem* dixit, seu *hominum*, idest humani sanguinis; sed artificiosè *hominem* dixit, non *sanguinem*, vt indicaret, eas non contentas vulneribus, ex quibus, citra mortis periculum, cruor extraheretur, sed talem voluisse sanguinis haustum,

ex

ex quo totius hominis sequeretur destructio.

TANTI QVÆ CAVSA FVRORIS? Excitat Deas ipsas ad exprimendam, si quam habuerint, causam, cur Proserpinam furerent, vt, nullam ijs adducere valentibus, detestanda magis appareat earum crudelitas, in insontem irruens. Interrogatione autem vtitur, qua nulla sese expurgandi facultas relinquatur: nam *Quæ* pro *qualis* ponitur, vt admirantis simul, & interrogantis proprium est. *Causa* verò est id propriè, ex quo, vel propter quod, aut per quod, vel à quo aliquid fit: Sed hic causam inquirit, propter quam, verbo inhærens græco *καῦσις*, quod incendium significat, eo quod hæc causa ea sit, quæ nos ad aliquid peragendum incendit: & bene, dum causam furoris quærit, incentiuum quærit; cum *furor* incendium sit cordis, vt sæpe vidimus. Ideò *Quæ causa tanti furoris?* Quanti videlicet, hoc facto, rabiem expleuistis: nam *Tantus* semper vel tacite, vel expresse correlatiuum trahit *quantus*: & pro eodem accipitur, ac *tam magnus*, *tam multus*, *excedens adeò* &c. *furor* verò est ira grauior, & quæ ferarum potiùs sit, quam hominum, nedum Dearum: & quia *furor mentis ad omnia cæcitas* existimatur; Vide quàm altè Deas, hac vna voce Ceres perstringat.

Sed ne tandiù furoris æstro detineamur, vt & ipsi in furorem verti credamur, mitiori iam stylo, quid moribus imbuendis faueat, interpolata Cereris inuectiua, perscrutemur.

HÆRET ADHVC SVSPENSA CERES &c. Quamuis Ceres, quæ rationalis facultas est, vt dix., audierit ex bono Genio, seu Angelo custodiente, Proserpinæ perditionem ex proprijs eiusdem partam concupiscentijs; hæret tamen adhùc; & adhùc culpas suas refundere conatur in Cælum: &, quasi impium sit legale illud, iustissimumq; decretum: *Qui peccat in vno, factus est omnium reus*: &, quasi, insuper, nullum esset delictum, si Anima, vnita corpori, corporeis oblectetur; carnem non maceret, sed foueat; Veneri non resistat; mundique obsequatur illecebris; iniuste punitam, audet dicere, Animam; & oil recte viuere profuisse: Alios peccasse, & tamen Cælo frui: Latronem rapinis suis, rapto tandem Cælo, Colophonem imposuisse: Magdalam prostitutam, in Cælis nihilominùs, triumphare: Saulum crudelem, humanique sitientem cruoris, Vas electionis factum &c. Proserpinam autem suam, horum exemplis deceptam, insonte o perijsse. Ideò toto conquerens bacchatur Olympo: reddite: vociferans, quasi iniuste raptam iure afferat reddendam: nec meminit, quòd si Proserpina sua secuta fuerat errantes, sequi & debuisset pœnitentes, ne in perditionem incideret. Iactat ex Ioue originem sed non meminit, se simul & filiam, errando, degeneres extitisse. Dolet quod cælestes virtutes, protectione sua, animam deseruerint; sed non meminit eas Iustitiæ, merito punienti obsistere non potuisse, quæ libertati, qua male vsa est Anima, derogare non potuerint. Quærit quæ causa Cælum mouerit ad perdendam animam; sed frustra causam quærit extra se ipsam, quæ sola in causa fuerit perditionis, cum filiam reliquerit incustoditam. Sibi igitur deliram relinquentes, quibus iam vocibus Italicæ fides Cererem prosequantur, attendamus.

Resta pur anche, á sì dogliosi accenti,
Più che mai dubia, attonita, e confusa,
Di Cerere la mente: e, de gl'euenti
Nel certo, incerto ogni suo studio accusa:
Volge l'aspra cagion de suoi tormenti,
A parte, á parte; e nel pensier delusa,
Ciò, che fù, quasi hor cada; e 'l crudo artiglio
Quasi hor cali al ghermir, trema al periglio.
Quindi tutta si scuote, e biechi i lumi
Ruota alle stelle, in forsennato aspetto:
Batte il suol; morde il deto: e 'n neri fumi
Vedi sbuffar questa nouella Aletto:
Volge il tergo a gl'alberghi; e, gl'alti Numi
Mentre minaccia, ebro di furie, il petto;
Gia già, di stragi in disusata foggia
Per anuolger il Cielo, al Ciel se 'n poggia,
Qual tigre hircana, á cui dal nido i figli
Scithico cacciator tremante inuola;
Poiche fur, d'asportargli, i lui consigli
Dell' Achemenio Rè scherno alla scuola;
Mentr'ei, ratto sfuggendo i suoi perigli,
Sprona vn corsier, che, nel fuggir, se 'n vola;
Freme la Madre; e del ladrone in traccia
Spinge se stessa; e, senza posa, il caccia.
Al fremito rimbomba, al corso, trema
Scosso il Nisate: e non rallenta i sdegni
L'offesa belua; anzi dell'ira estrema
Macchian sue macchie, in lor trasfusi i segni:
Del Zefiro marito e scarsa, e scema
(Quantunque il volo accelerar s'ingegni)
Sembra la forza, in paragon del corso,
Con ch'ella vola al vendicar co 'l morso.
Già lo scuopre, il raggiunge, e già spalanca
Del ventre alle voragini profonde
Gl'aditi horrendi, ad ingoiar; mà franca
Gl'oppon difesa, ond'ogni rischio affonde,
Quello, à cui, per sottrarsi, arte non manca:
Sfere, di vane imagini feconde,
Gitta. A l'imago ella di se s'affide,
Ch' i parti crede: ei gli s'inuola, e ride.
Tal per à ponto, inuiperita i campi
Tutti scorre del Ciel Cerere offesa;
E già, da gl'occhi allo scoppiar de i lampi,
Par, che s'infiammi ogni lor sfera accesa.
S'agita, si dibatte, ù più s'auuampi
L'incerta furia, al vendicarsi intesa;
E, con voce di tuono, in alte strida,
Rendete: ò là: per tutto intuona, e sgrida.
Non son io già di vago fiume vn germe;
Ne, con la più vil plebe hebbi i natali:
Ninfa non son del bosco, e non, trà l'erme
Rupi, sfregio l'honor de gl'Immortali:
Ne son'io da sprezzar, quantunque inerme
Non tratti la mia man l'armi fatali:
Son Figlia al gran Saturno, e mi diè in luce
Quella, che pur fù madre al sommo Duce.
Il douer, la ragione, i dritti auiti
D'ogni Nume oue son? Doue se 'n gìro
Del Ciel le leggi; e dell'Olimpo i riti?
Che gioui hauer d'alma innocente al gìro
D'ogni virtude i più bei fregi vniti? In gyrum se circumuoluentes adorabant antiqui.
Ecco Ciprigna, à cui l'infamie ordìro
Publico manto; e pur trionfa altiera
Poi, ch'in rete d'acciar fatta è guerriera.
Sì sì. Dal dolce sonno, in cui si giacque,
Specchio dell'honestà; con Marte auuinta;
Dal casto letto, oue restar gli piacque
Sotto 'l nemico ed abbattuta, e vinta,
Questo spirto fastoso in lei ne nacque,
Onde se 'n và di sue baldanze hor cinta:
Sì. Queste glorie à lei produsse al certo
Di que' pudichi amplessi insigne il merto.
Ah che pur troppo è ver, che, s'in non cale
Ponga vna volta il suo natio rossore,
Donna impudica, ad ogn'eccesso hà l'ale.
Che s'è impunita, approuation maggiore
Non cerca all'opre indegne: e, quanto vale,
L'infamie ammassa; e le si stima honore.
Quindi non è stupor, s', in tai progressi
Gnidia, per fasto hà i più nefandi eccessi.
Mà voi: voi di lasciuie al tutto schiue;
Voi, ch'abbhorrite anche di nozze il nome;
Voi macchiate il candor, perfide Diue?
Così dunque son fatte odiose some,

Che

Che si gittan da voi neglette, e prine
Del suo sacrato honor virginee chiome?
Qual sì diuersa voglia in voi s'alligna,
Ch'vnite à ladri suoi v'hebbe Ciprigna?
O ne tempij di Scithia ambe del pari
Ben degne Deità d'vn culto insano,
E de fumanti ogn' hor, barbari altari,
Non mai satij al versar del sangue humano!
Qual furor si v'accese, onde s'impari,
Co'l vostro sangue ancor stile inhumano?
Qual cagion; qual motiuo à tanti sdegni
Spiegò di guerra inferociti i segni?

Belligeris hic territa mentionibus Musa conticescit, vt Nos subinde attentiùs ad classicum ab Auctore pulsatum regrediamur.

QVAM MEA VEL DICTO &c. Instat adhùc Ceres, suam prosequens inuectiuam, vt assignent, si quam possint, causam Diuæ, cur perditam voluerint Proserpinam; ac varias ipsa enumerat interrogationibus vrgens, certa, non nisi negatiuam posse ab ipsis ferri responsionem. Sed tacentibus, aut se conscias negantibus illis, ac lacrymarum tantummodo tributa rependentibus, cum, nil se proficere, animaduerteret, animos demittit, atq; ad submissas preces, obsecrationesque conuertitur: nec, *Reddite:* vlteriùs inclamat: sed tantùm, vt inuisere liceat, obsecratur. Prædam, cedens Fatis, se affirmare profitetur, ne, suspicione futuræ ad recipiendam violentiæ, & ab euentuum cognitione, & ab intuitu, quem peroptaret, Filiæ, crudeliter arceatur.

Quam mea vel dicto tenui Proserpina læsit?
Scilicet hæc charis pepulit te Delia syluis:
Aut, tibi commissas rapuit Tritonia, pugnas?
An grauis alloquio? Vestros an forte petebat
Importuna choros? Atqui Trinacria longè,
Esset ne vobis oneri, deserta colebat.
Quid latuisse iuuat? Rabiem liuoris acerbi
Nulla potest placare dies. His increpat omnes
Vocibus. Ast illæ (prohibet reuerentia Patris)
Aut reticent; aut nosse negant; responsaq; Matri
Dant lacrymas. Quid agat? Rursùs se victa remittit,
Inq; humiles demissa preces, ignoscite, si quid
Intumuit pietas; si quid flagrantius actum est,
Quam decuit miseram. Supplex, miserandaq; vestris
Aduoluor genibus. Liceat cognoscere sortem.
Hoc tantùm: liceat certos habuisse dolores.
Scire peto quæ forma mali. Quameomq; dedistis
Fortunam, si nota, feram; Fatumq; putabo,
Non scelus. Aspectum precor indulgete Parenti,
Non repetam quæsita manu. Securus habeto
Quisquis es, Affirmo prædam. Desiste vereri.

QVAM MEA &c. Qui non offendit in verbo, hic perfectus est, ex Epistola Iacobi, tertio; & ideò linguam similem, iure merito, dixerunt aliqui, Carduo Syluestri, vndequaque acutissimis consito spinis: &, non sine sale, acutissimus quidam *Carduo*, in hieroglyphicum satyricæ linguæ assumpto, lemma illud inscripsit: *Non nisi oculos*: vt Histricis in morem, spinas vndiq; euibrantis lingua ipsa indicaretur, quæ quia adeò lubrica est, vt via coerceri possit, eam dentibus obuallatam voluit natura, ne tàm facilè laberetur. Idcircò igitur Ceres, vt nullam assignari posse irarum comprobet causam, Filiam ne verbo quidem deliquisse asseuerat; sed, per interrogationem vrget, vt, negare non valentes, suæ habeat assertionis testes, vel inuitas, eas ipsas, quibus perfidiam obijciebat. Particula *quam* vim induit partitiui, vt vides, & pro *quamnam ex vobis* ponitur, vt vnamquamq; Deam, sub disiunctione interrogans amplectatur. *Quam læsit*. *Lædere* est *aliquid damni alicui inferre*: quod indifferenter dicitur, tàm si dicto, quàm si facto, iniuria inferatur. Verùm, vt arbitror, adhæsit hic Vates opinioni eorum, qui credunt, verbum *lædo* deductum ex græco *λαιδορεῖν*, quod propriè significat *maledicere*, & *conuicia quempiam incessere*: sic enim aptissimè hoc verbo vtitur in subiecta materia.

MEA PROSERPINA. Quomodo *mea* inquit, cum iam non ampliùs in sua, sed in aliena esset potestate? Legum inuentricem, memineris, Deam esse, quæ loquitur, eamq; legalibus innixam fundamentis, locutam fuisse, non miraberis. Quantumuis enim rem sibi vsurpet aliquis alienam, eam nunquam, per legis peritos, faciet suam; quippè rei dominium semper penes spoliatum remanet, non penes iniustum vsurpatorem, licet actualis possessio sit apud captorem, non apud spoliatum. Quamuis igitur in potestate Raptoris esset Proserpina, non ideò manumissa à matris potestate censenda fuerat. Ideò *mea*; licet, iuxta diuersam considerationem, *mea tam non mea* dicere potuisset & illa; sicuti de fide sua dixit subindè, apud Tassum Hierosl. liber. Cantu 16. Armida, cum ait:

Strugge la fede nostra: anch' io t'affretto.
Che dico nostra? Ah non più mia! fedele
Sono à te solo Idolo mio crudele.

VEL TENVI DICTO. *Vel* pro *saltem*: & vim habet aduerbij excludentis, perinde, ac si dixisses: *ne tenui quidem dicto*. Nomen est hic *Dictum* à dico deriuatum, & pro quauis accipitur dictione: *tenue* autem, per translationem, dicitur *dictum*, quod nullius ferè considerationis sit; & nil propemodum aculei habere possit ad lædendum, licet, apud delicatiores aures, habeat tandem.

SCILICET HÆC &c. Exclusis offensionibus, ex dicto, ad iniurias descendit, quæ ea facto inferri potuissent easq; enumerat assertiuè quidem, si sonum spectes verborum; sed negatiuè, spectato sensu; cum & verbis vtatur apertè ironicis, & interrogatione vrgeat, cui non nisi negatiuè respondeatur. *Scilicet* aduerbium affirmantis est, idem, ac *certè*, *profectò* &c. Sed maximè, vt notat, cum communi, Parrhas., ad ironiam accommodatum, ac ferè semper ironicè vsurpatum. Sic Dido, Æn. 4., cum Æneas ab ipsa se inuitum discedere profiteretur; sed monitu Deorum cogi &c., vt commenticias ostendat causas ab eo adductas, ironicè affirmans, ait:

Scilicet is superis labor est: ea cura quietos
Sollicitat &c.

Vtitur itaque hoc aduerb. & Ceres, vt quid erroneum prorsùs, improbabile, atq; incredibile à se profiteatur afferri: & interrogatione instat, vt illud fieri non potuisse, concedendum vel ab inuitis ostendat. Quod spectat ad pronomen *Hæc*, inquirunt Grammatici, in quo differant pronomina *Hic*, *iste*, *ille*, cum vnumquodq; demonstratiuum sit rei, aut personæ: & dicunt, differre ea eo, quod pronomen *Hic* dicatur de persona, aut te loquentis, vel saltem illi proxima, ac cohærente: *Iste* dicatur potiùs de persona audientis vel ad illum pertinente: *Ille* verò de tertia aliqua persona & à loquente, & ab audiente remota. Cum itaque Ceres Proserpinam vocasset *suam*, iure eam notat per pronomen *Hæc*.

PEPVLIT TE, DELIA, CHARIS SYLVIS. Sicuti antea, per Apostrophen, ad vtramq; simul sermonem conuerterat, vt vtramq; simul Deam accusaret: sic in præsenti, vt vnamquamq; separatim in iudicium vocet, & causam indicat dicendam, ad vtramq; seorsim apostrophem dirigit; nam, quia diuersas vtraq; fortassis allegare causas potuisset in sui defensionem; recta iudicij forma exposcebat, vt vnaquæque seorsim conueniretur. Primam itaque Deliam alloquens vrget, vt causam dicat. Et, quamuis prohibitum, per leges, Quæstoribus sit, suggestiuas reo interrogationes exhibere, ijs tamen vtitur Ceres, vt, in confidentiam suæ causæ, ansam præbeat accusatis defensionum, si quas possint, intexendarum: cum nouerit, eas nullam iracundiæ causa prætexere potuisse. A Delia autem incipit, quam proprio nomine compellat, ne dissimulare possit, sibi ne, an alteri causa indicatur; & hanc primam aggreditur, vtporè quæ integritati magis esse debuit addicta; atq; adeò ratione personæ, quam emphaticè designat per demonstratiuum *Te*, cresceret crudelitatis crimen; quod non adeò absonum censeri potuit, respectu Palladis, ex eo, quod armati solutiores à pietatis legibus videantur, nam

Nulla fides pietasq; viris, qui castra sequuntur.

Porrò *pello*, à quo præteritum geminatum *pepuli*, idem est, ac *aliquem vi e loco dimoueo*; vt *ablata de possessione detrudo*, *& abigo &c.* sic Celæno, apud Virg. Æn. 3. ad Troianos ait:

Bellum etiam pro cæde boum, stratisq; iuuencis,
Laomedontiadæ, bellum ne inferre paratis.
Et patrio insontes Harpyas pellere regno?

Grauissimum profectò scelus fuisset, si è syluis Dianam pepulisset Proserpina. nam de perturbata Iurisdictione, meritò compellari rea potuisset; immò & crimen læsæ maiestatis admisisse censenda procul dubio fuisset; quia in Dianæ venationum principis tutela syluæ sunt omnes, eiq; hominum, Deorumq; iuribus addictæ. Ideò aptè interrogat Ceres, num huiusmodi scelus machinata fuerit Proserpina, vt Deliam *Syluis*, *& abacta syluis*, idest quas *delicias suas*, ac suauissimæ sibi iucunditatis secessus reputaret venatrix. Sed qui id fieri poterat? Cum Proserpina adeò cederet viribus, vt Dianæ arcum vix mollibus intentare digitis posset.

AVT RAPVIT TIBI, TRITONIA &c. Dianâ affirmare non ausâ, ad Palladem conuertitur, quæ à Tritonia palude Tritoniæ nomen sortita est, vt alibi dix., &, per coniunctionem disiunctiuam *aut*, eam secundo loco ad causam dicendam prouocat; ac suggerit, vt, prætexere & ipsa, si valeat, causam possit. Per vocandi casum compellat, ob rationem supra traditam, in *Delia*. *Rapere* est *aliquid ab inuito Domino, apertâ vi, & impetu, ac cum quadam celeritate, contemptum indicante, auferre*: quod certè, sine maxima spoliati iniuria, fieri nequaquam potest. Ideo quærit, an rapuerit Proserpina &c, *Tibi* autem emphaticè dixit: quasi diceret: hæc imbellis rapuit *tibi* bellorum Præsidi: hæc inermis *tibi* armorum neruo: hæc imbecillis *tibi* strenuæ, animaiq; valoris circumferenti.

PVGNAS TIBI COMMISSAS. Repeto demonstratiuum *tibi* in am duplici, ac si geminatum hic esset, fungitur officio; supplet enim & datiuum damni, respectu verbi *rapuit*, & datiuum fauoris, ac dignitatis, respectu participij *commissas*. Bellorum præsidem fuisse Palladem, satis nouimus: quarè, ex illius manu bellorum administrationem violenter eripere, crimen læsæ maiestatis, & perturbatæ pariter Iurisdictionis fuisset, vt de eijcienda ex syluis Delia, iam diximus. Ideò *aut rapuit pugnas &c.* idest prælia, dimicationes, certamina, quæ pugnæ nomine designantur, vt notat Donatus, eo, quod ante vsum ferri, atq; armorum, pugnis, calcibus, ac morsu decertare soliti fuerint antiqui: ex quo factum, vt a *pugna*, quo se inuicem tundebant, pugna dicta fuerit dimicatio. Et *pugnas*, inquit, *tibi commissas*; hoc est Protectioni tuæ, directioni, atq; arbitrio traditas tuo, a natura videlicet ipsa tua, quæ te armatam protulit, atq ex Deorum consilio, quo tibi datum est, vt pro libito vel sedes statuas, vel euertas, &, quibus visum fuerit, vel secundas, vel aduersas, tuo numine, efficiendas.

AN GRAVIS &c. Mirabili semper methodo, Auctoris nostri ingeniosissimum decurrit acumen; sed in eo maximè præcellit, in quo Naturæ mores imitatur. Perpende, quæso, hanc iratæ Cereris concisam vndiq; orationem, interruptam, refluam, incertam: & facile animaduertes, quam bene nouerit, & præcepta artis ad praxim reuocare, & iracundiæ motibus obsecundare. *Motus iracundiæ*, inquit Oratorum Præceptor eruditissimus Caus. lib. 8. cap. 35., *mordaces etiam præclarè interdum temperantur*. Nota, quot Sarcasmis consita Cereris inuectiua decurrat, & quam acri, ac mordaci stilo, causas suggerat iracundiæ interrogans, vt videat accusatas defensionem, licet oblatam, arripere non valentes. Mens irati Oceano fluctuanti similis esse dicitur, ex Caussini Tragædia, cui Titulus inscribitur *Felicitas*, actu 1., vbi ait:

Iras non capit cordis salum.

ex quo factum, vt mari in symbolum irati cordis assumpto, inscriptum fuerit lemma: *Sordida vomit*: seu etiam *Iras non capit*. Vidisti, quo pacto, iras non caperet Cereris pectus, dum Tigridis in morem

Infremit, & toto Genitrix bacchatur Olympo.

Vidisti, quam sordida in Deas euomuerit, dum, quidquid exprobrari potuit, in illas pleno ore effudit; vt de ea prorsus videri possit locutus Saluator Carduccius, cum dixit:

Non capit Oceanus spumantes fluctibus æstus,
Non secus irato corde procella furit.

Sed, quoniam fluctuantes incidimus in æstus, perpende, quam incerto furore fluentibus, ac refluentibus vndis agitatum mare aquarum misceat furias: & bene nosces, hac ipsa de causa iratum cor Oceano æstuanti fuisse comparatum, An. 4., vbi de Didone habetur: *Magnoq; irarū fluctuat æstu* Nam verè & ira in corde fluctuans æstuat vndarum fluxu, ac refluxu, idest incerta affectuum agitatione incertissimum semper oceanum repræsentans. Quare & iratus sermo interruptus vorticibus frangitur, concisis tumultuat; & modo huc, modo illuc excurrens in nullis sistitur, dum in multis illiditur, & sæpe refluo cursu, vnde discesserat, in idem reuertitur. Quæ qui sine confusione miscuerit, perfectè naturam imitantis laudem adeptus profectò fuerit. Aspice iam Auctoris nostri, in huiusmodi permiscendis solertiam. Modo enim Ceres in Cælicolas omnes inuehitur: modò Venerem vnam contumelijs onerat: modò Palladem simul obiurgat, ac Dianam: modò vnamquamque singillatim lacessit: & tandem nunc in vtramque iterum inuehitur, vtramque iterum vocat in iudicium: & quæ ne dicto quidem, Proserpinam deliquisse iam ostenderat; & nec facto subinde iniuriosam vlli fuisse, professa fuerat, iterum ad dicta reuertitur, sed cum distinctione tamen, vt sine confusione, in ipsa sui confusione, procedat. Cum distinctione, inquam; nam, supra, de dictis in genere locuta est; hic verò de collocutionibus loquitur, quæ inter Filiam, ipsasq; Deas intercessi præsentialiter, & amicè quidem potuerint: aliud est enim profectò absentem mordere dictis: aliud præsentem conuitijs prosequi: Sed horum vtrumque genus amplexa Ceres, cum dixerit *Quam mea vel dictis tenui &c.* Hic iam mentionem ingerit illius molestiæ, quæ à verbosis nimium afferri solet, cum scilicet, in sanorum cætu, adeò garriunt aliqui, vt fastidium castigatis auribus pariant. In quo nota poeticæ degradationis artificium, quo scilicet à maximis ad minima descendit. vt quò magis minuitur furoris causa, eò etiam magis, causâ illâ ablatâ, gradatim ex opposito crescat furoris impietas. Ideò *An grauis &c.* *An* interrogantis est, & quidem de eo, quod affirmari non possit: atque idem valet, ac *Numquid*. *Grauis*; hoc est, molesta, importuna, infesta: & subintellige *fuit*, quod per synecd. fig. reticetur, vt intercisus sermo magis congruat iratæ. Qui autem *molestus est grauis*, per translationem dicitur, quia intolerabilis, grauissimi instar ponderis, est.

ALLOQVIO. Ab alloquor; hoc est *sermone vobiscum habito*, modo quo supra explicato.

AN FORTE IMPORTVNA &c. Aliam, quæ afferri poterat, causam exprimit, sub disiunctione; &, per interrogationem obijcit negandam. *An* eo eodem, ac supra ponitur sensu, licet vim etiam habeat disiunctiuæ, quæ ideo posita fuit geminata. *Fortè* idem est, ac *casu quodam*, & quasi *per sortem*, vt innuat prudentiam Proserpinæ, quæ inconsideratum nihil perageret, ne casu quidem, eas lædere, potuisse. *Importunus* verò dicitur, qui aliquid facit præter rationem loci, temporis, aut personarum. Ideò peccare in leges vrbanitatis dicitur, qui non vocatus sese aliorum cætui immisceat. Quare importunitatis nota iure signata fuisset Proserpina; si, hoc pacto, se Dearum cætibus, aut temere, aut frequentiùs inseruisset; nam, vt ait Italus quidam,

Il troppo conuersar genera noia.

PETEBAT CHOROS VESTROS. Idest *vestros cætus intempestiuo turbabat aduentu?* In suspicionem exploratoris facilè incidit, qui se cætibus aliorum simul colloquentium applicet impudentèr, vel temerè immisceat, quasi accedat, quæ dixerint, percepturus, &, si quid carpendum dixerint, delaturus. Ideò aptè vtitur hic Vates verbo *petebat*; quod interdum pro eodem accipitur, ac *explorationes tendere solitaret*; vt ex Tullio habetur, qui pro Planco ait: *Quo magis me petiuerunt, tanto maiorem his frustratio dol vero attolit.* Licet igitur hic *peto*, pro *accedo*, ponatur, acutè tamen hoc potiùs, quam alio verbo vsa est Ceres, vt finem notaret non concedendum. *Vestros* autem *choros* dixit; hoc est *vos tantummodo admittentes*. Chorum, pro cætu, accipit Parrhas. hic: nec immeritò: sed, vlteriùs, arbitror, Poetam hoc nomine vsum, vt innueret, quænam agerent; vel de quibus nam agerent Diuæ, in ijs quos simul haberent congressibus; eosq; ideò *Choros* dixisse, quia certè tractant semper fabulas tales. Quare congressus Dianæ, & Palladis non nisi *chori* fuerant appellandi; nam, vt alibi vidimus, *Chorus est conuentus canentium, ac saltantium*. Scimus autem Deliam Choris, & musicis instrumentis summoperè delectatam, vt ex Homero in Hymnis, notat Mythol. Nat. Com. lib. 3. cap. 18., Palladem pariter tibiarum inuentricem, atque harmonici concentus excogitatricem fuisse, docet idem Auctor lib. 4. cap. 5., idq; ex Ouid., Metam. 6., deduxit: nam ibi Vates Tibiarum inuentionem Tritoniæ attribuit, quibus sub inde Marsias ab Apollo victus fuerit.

. . . . Exterum satyri reminiscitur alter,
Quem Tritoniacâ Latous arundine victum

Afsu

Affesit pæna &c.
Et quamuis dicatur Pallas, inuentum postea suum aduersata; ob deformitatem vultus intumescentis ex flatu, quo vti necesse est, ad concinnatos calamos inflandos, Tibias proiecisse; non tamen à choreis abhorruisse dicenda est, cum immò, in ipsis velitaribus prælijs, chorearum similitudine, visa sit, delectari; leues namque illæ pugnæ, cursu in girum acto, ineundæ præcipiuntur, vulgò *saracollando*. Quid igitur, in earum congressu Dearum, præter choros, ageretur; aut de quo, nisi de Choreis inter Virgines illas sermo esset?

ATQVI COLEBAT &c. Propositis interrogationibus, per figuram subiectionem, respondet & ipsa, silentibus illis, quibus responsionis incubuerat cura; & rationem adducit, qua impossibilia factu ostendat ea omnia, quæ, per interrogationes proposita fuerant. Coniunctio aduersatiua est *Atqui*, idem, ac sed: emphaticè tamen posita: nam sensus est: *Ast tantum abest eam vobis molestam esse potuisse, vt potiùs in remotissimas relegata regiones delitesceret; dum colebat &c.* hoc est *habitabat*, vt alibi esposuimus.

DESERTA TRINACRIA. Vtitur numero plur. pro sing. per Synecd. Desertum autem locus est inaccessus, inuius, inhabitabilis, in quo vix feræ, nedum homines degere possint. Sed qui conueniat floridissimæ hoc nomen Siciliæ? Et certè hic Sicilia Deserti nomine designatur; nam eam *Trinacream* appellatam nouimus lib. pri., vnde ortum habuit deriuatiuum *Trinacrius* adiectiuorum more inflexum. Verùm primo quidem cessabit difficultas, si memineris, quæ iam diximus hoc eodem lib. carm. 212. quia videlicet *Desertum* aptè dicitur totus terrarum orbis, nedum minima eius pars Sicilia, si cum Cælo, quod deseruerat, comparetur. Secundò nota Siciliam, Deserti nomine, appositè, & consultò, *Desertum* appellari; per Sarcasmum, vt sibi notam ostendat Ceres, atq; eodem tempore carpat dolosam Veneris fraudem, quæ, loco supra cit., inhospitalem terram, Proserpinæ carcerem, abominandum recessum, repræsentauerat Siciliam, vt illius odium credulæ nimis Virgini ingereret.

LONGE. Subintellige à Dearum commercio; immò & à locis Dearum cætu frequentatis semota. Nam *Longè* aduerb. distantiæ est, idem sonans, ac *procul*, & *longo procul interuallo*.

NE ESSET VOBIS ONERI. In deserto degentes, supra homines, esse, asseuerauit Aristoteles pri. Politic. 3. Quarè ne quod quietis, & securitatis causa factum fuerat, superbiæ imputaretur, quasi Proserpina se à consortio segregasset Dearum, vt, supra Deas, ipsas se ipsam extolleret; eo quod de Virgine clausa dictum fuerit: *Non vesa præfulges*: causam finalem ostendit, quæ eius animum mouerit, ad solitudinem incolendam: nempè vt, in obsequium secederet, ne molesta illis, aut alloquio, aut consuetudine esset: vulgò *Per non esserne d'incommodo*.

QVID IVVAT LATVISSE? Emphatica interrogatio, & quæ plus dicat, quam dicit: continet enim Proserpinæ calamitatis exagerationem amplissimam: ad quam eruendam, memineris, abijsse iam in prouerbium vulgatum illud: *Feriunt altos fulmina montes*: cui è conuerso correspondet illud Senecæ in Hippolit. actu 3. *Minus in paruos fortuna furit*. Sicuti ex opposito, in Agamem., dixerat: *feriunt celsos*
Fulmina colles; corpora morbos
Maiora patent &c.
quibus, nostris etiam hisce temporibus, subscripsit Iacobus Gaddus,
Emissa Cælo vindice montium (inquiens)
Culmen superbum specula verberans
Ferire quæ parcunt Penates
Agricolarum humilesq; casas.
Sic Torquatus Hierof. liber. can. 7. pastorem induxerat dicentem: . . . . *Si come il folgore non cade*
In basso pian, mà sù l'eccelse cime:
Così 'l furor di peregrine spade
Sol de gran Rè l'altere teste opprime.
Ex his autem acutissimè deducens conclusionem, necessariò ex præmissis eliciendam, Fuluius Testius ostendit, humilem, atque in solitudine degentem vitam, tutissimam esse, & ab omni prorsùs fortunæ ictu immunem, dum tertia suæ Poes. parte moraliter ludens cecinit.
Ben dal Ciel forza di fulmini
Dalle torri atterra i culmini;
E sfondate
Lacerate
Quel lasciar alpine rouere.
Mà di Gioue irata destra,
Si tuonò
Non toccò
Basso mirto, humil ginestra;
E di canne in vil ricouero,
Stan sicuri i Pastor poueri.
La tua gioia mai non varia,
Bella vita solitaria.
Hisq; considerationibus innixus Seneca, in Octauia, circa finem, humiles in solitudine casas tutissimas decantabat inquiens . . . . . . *Bene paupertas*
Humili tecto contenta latet.
Quatiunt altas sæpè procellæ,
Aut euertit fortuna domos.
Et Seneca Moralis Epistola 10. solitudinem amplecti tutissimum esse sic dictitabat: *Sic est. Non muto sententiam. Fuge multitudinem; fuge paucitatem; fuge etiam vnum. Non habeo, cum quo te communicatum velim: non inuenio, cum quo te malim esse, quàm tecum.* Quod in causa fuit, vt Capaccius in symbolum prudentis, se se in abscondito detinentis, testudinem erexerit, eamq; induxerit dicentem: *Intra me maneo*: inde Pater Gambertus in hieroglyphicum securitatis, qua fruitur, in ordine ad sui conseruationem, qui claustris in abscondito detinetur, Niuem assumpsit, in cauerna montis sepositam, ita vt vix per angustum foramen, seu aditum, cerni posset cum epigraphe, ex hoc Claud. textu emergente: *Latuisse iuuat*. Alcibiades Lucarinus, his omnibus spectatis, ac veritate alliciente, in eiusdem securitatis argumentum, ignem pinxit, quam cineres contecturæ ascenderent; & induxit dicentem: *Seruor, non perdor*. Sic, in figuram Principis, rarò in publicum prodeuntis, Mercurij stella in vicinitate Solis latens erecta fuit ab alijs, cum lemmate: *Sic latuisse iuuat*. Hæc omnia, solidissimis cæteroqui firmata sententijs, improba Proserpinæ elusit, euertitq; fortuna. Quare nil mirum, si Ceres, interrogatione ad exprimendam iracundiam concinnata, in vehementem eruperit affectum: *Quid latuisse iuuat?* Cui, non nisi *Nil latuisse iuuat* possit, ex facto ipso, responderi. Quid patheticum magis efferri potuit, quæso? Dum eam nil eorum, quæ ad effugiendos fortunæ ictus, ad declinandam Deorum iram, ad securitatem in solitudine statuendam conferunt, iuuare potuit.

RABIEM LIVORIS ACERBI &c. Epiphonema est, nempè sententiosum ex præfatis dictum aptissimè deductum; quo scilicet & rationem reddit, cur nil Proserpinam iuuerit latuisse; & vberem in Inuidiæ pestem adstruit inuectiuam; eiusq; notam Dearum frontibus inurit acerrima Ceres, iuxta illud, quod insinuauit Electra Nutrix supra, cum ait:
Insidiæ Superum, cognataq; vulnera cernes
Inuidiæ &c.
Inuidiæ æmulerum inuenturam fuisse Proserpinam, crediderat Mater, longe à Superis relegatam, humiliq; in loco degentem; nam, vt postea docuit Ouid. lib. de Remed. 5.
Summa petit liuor: perflant altissima Venti.
cuius subindè auctoritati innitens Iacobus Gaddus, initio suæ Poesis, quam humilem reputabat, sic librum ipse suum alloquitur.
Inuidiæ trepidant solum excellentia fulmen,
I liber. Inuidiæ fulmine liber eris.
Verùm, cum vulnera vidisset cognatæ inuidiæ, fateri coacta est, *inuidiæ telum* quouis esse clypeo ineuitabile fulmen, vt nuper expressit, in Impresijs suis Abbas Certanus, cum Clypeum fulmine transuerberatum, effractumq; assumens, hoc addito insigniuit lemmate:
Troppo debil riparo à sì gran colpo.
Quod cum præter naturam ipsius inuidiæ videretur ex dictis; ne paradoxorum effermatrix censeretur Ceres, illud ea refundit in naturam Dearum, dum dicit *Rabiem liuoris acerbi*, vt ex dicendis patebit: quasi dixerit: *Alta tantum, fateor, inuidia ferit, humilia negligit*: Sed si sermo sit de inuidia crudelitati coniuncta, qualis est illa Dearum, quas scythicis dignas templis appellauimus; iam huius inuidiæ telo competit lemma illud, quod falci apponitur Mortis, nempè *Nullo flectitur obsequio*. Ideò

NVLLA DIES &c. *La lontananza ogni gran piaga salda*: tritum est apud Italos effatum, quo Amoris amuletum esse insinuent, si ab amato obiecto separemur longo, & locorum, & temporum interuallo. Sed hoc ipsum, ad extinguendas succrescentis iracundiæ flammas, optimum haberi, experientiâ sui ipsius, docuit Architas, qui seruorum suorum iniuriâ quadam culpabili irritatus, statim, terga vertens, abijt, se seq; ab illis elongans, ait: *Valete; nam ego iratus vobis sum*. Antenodorus verò procliui ad iracundiam

Cæsari præcipiebat, vt, priusquam aliquid, irâ excandescente, faceret, græcum mente percurreret alphabetum; vt scilicet, mora illa iniecta furor tepesceret. Nil Proserpinæ distantiam profuisse locorum iam diserat Ceres; iam rationem reddit ex eo, quod neque diuturnitas temporis interposita, quæ quoslibet alioquin vehementissimos affectus permulcere soleat, & delinire, hanc Dearum inuidiam potuerit imminuere. Hoc esse Inuidiæ proprium quarto modo, vt non solùm non minuatur tempore, sed in dies immò magis augeatur, docet Parrhas.; & rationem assignat, quia quisquis hac perturbatione laboret, ne ijs quidem, quos fidissimos habeat, turpissimum hoc morbi genus audeat detegere; atq; ita, dum in profundo pectoris ægritudinem fouet, inclusis curis exeditur; sicut inclusus magis æstuat ignis; ac neq; medicum, neq; remedium vllum admittit, nisi ex eorum, quibus inuidet, calamitate. Verùm, vtcumq; hoc verissimum sit, videtur tamen, respectu humanæ inuidiæ, aliquam posse, ex dictis, exceptionem pati; saltem spectata communi hominum sententia, quæ vult, inuidiam tepescere, vbi is, cui inuideat, inuidi nequaquam oculis subijciatur, sed obscuro diutiùs loco detentus delitescat; hoc enim speciem quandam calamitatis, & miseriarum præfert, qua exsatiata mitescat inuidia. Ideo Vates, ne exceptionem patiatur, loqui se innuit de inuidia Dearum; hoc est de inalterabili Naturæ immutabilis passione, quam videtur adumbrasse Plutar., in moralibus, vbi ait: *Arbores inuidæ, vemloque, subnascentes arbusculas vmbra suâ premunt, nec sinunt efflorescere*: vt videlicet innuere superiorum Inuidiam inferioribus semper perniciosam. Ex quo figuram assumens eruditissimus Picinel. Epigraphen addidit: *Subnascentes suffocat*. Venus, ac Pallas primatum certe, supra sororem Proserpinam, sibi ipsis vsurpabant. Proserpina autem, licet longe semota, sub cælo tamen, in quo illæ degerent succrescebat, ideò semper inuidiæ exposita, vmbrisq; earum obnoxia. Ideo *Nulla dies &c. Nulla quies* legendum esse, cum Belgicis quibusdam lib., contendit Barth., & cum eo Heins., & alij, qui dicunt, lectionem nostram, quæ Parrhas. adhæret ineptam esse. Non equidem inficiabor, & Heinsianam lectionem rectè procedere, eâq; apte rationem reddi, cur nil Proserpinam iuuerit latuisse, quia scilicet, vt ipsi dicunt, nulla quies, nulla solitudo, latebra nulla, nulla tumultuum, & turbarum fuga, nulla obsequens modestia, potest a nocendi proposito inuidiam auertere. Scio, ex hac vniuersali propositione, rectè particularem inferri, nempè nil mirum si nec Proserpinæ quies inuidiam placare potuerit Dearum. Sed non video, cur illi Auctores ineptam appellent Parrhas. lectionem, quæ & id ipsum dicat, & vlteriùs peruicaciam huius exprimat Inuidiæ, quæ ne temporis quidem, quo affectus omnes sedantur, beneficio, demulceri potuerit. Certè hac habita lectione, & crudelior apparet Inuidia, & maior infœlicis calamitas. Ideò *Nulla dies &c.* Alibi vidimus, nomen *Dies* sub fœmineo genere vsurpatum non accipi, vt plurimum, pro commensurato, apud nos, viginriquatuor horarum tempore; sed significare potiùs indeterminatum tempus, & quidem diuturno prolabens cursu: ac proinde idem est dicere *nulla dies*, ac *nullum tempus*, vt patet ex Virg. Æn. 9. vbi sic loquitur:

Euryale: Me nulla dies tam fortibus ausis
Dissimilem arguerit &c.

idest *nullum erit tempus, quo me possint arguere &c.* vt exponunt Interpretes. Et in eodem sensu hic.

POTEST PLACARE. Indomabile dixit Inuidiæ monstrum D. Basil., de Inuidia, inquiens: *Quod animal tam agr sit, quod fortasse non vincant Inuidet Canes namq; educatione mansuescunt; Leones obsequio tractabiles fiunt; Inuidi tantum officijs agrestiores fiunt*. Quarè frustrà tempus teritur ab eo, qui Inuidum placare studeat. Ideò *Nulla dies*, quamuis continuatis stipata officijs, *potest placare*; idest mansuefacere, mitemq;, ac placidam reddere.

RABIEM LIVORIS ACERBI. Inuidiam cani assimilat Plutarc., in Moral.; Sed rabidum ego Canem lubentiùs appellauerim, quippe quæ, cum sine latratu, & quasi fugiens mordeat, præcaueri, euitariq; non potest: atque hùc respexisse Vatem non ambigo, dum Inuidiæ furores *rabiem* compellauit: nam *rabies* morbus propriè canum est, quo, veluti furore quodam acti hùc, illùcq; rapiuntur; nec vllum quietis locum reperiunt. Et profectò, quæ maior dici, aut excogitari rabies potest (inquit Parrhas.) quam passim, vt quisq; virtuti maximè intendit, inuidere? & ijs in primis à quibus beneficio prouoceris? Quippe, quò maiora in Inuidum beneficia conferuntur, eo magis dolet, turbatur, angitur: plus namq; mæroris ex alterius officio, atque bene de se merendi facultate suscipit, quam ob oblata beneficia voluptatis? *Liuor* color propriè plumbeus est, quo quia Inuidorum vultus inficitur, *liuor*, ab effectu ipso, Inuidia dicitur: *Acerbus* autem, hoc est crudelis, barbarus, inhumanus, quæ cur dicantur in subiecta materia, iam satis ex supra dictis constat.

HIS VOCIBVS &c. Ne, prolixa omnis tædio afficeret Cereris oratio (quod contra intentum Poesis, quæ delectandi munus sectetur, fuisset) eam apta interruptione rescindit; atque historicè interserit, quomodo se habuerint Deæ tot, iniuriâ, conuicijs lacessitæ non magis, quam miseratione in afflictam permotæ. *Vox* hic ponitur, pro clamore, spectata vocis deriuatione à ἀπὸ τοῦ βοᾶν, quod est clamare: ideò *his vocibus*; hoc est *clamoribus*, vt correspondeat ijs, quæ ab initio dixerat *reddit vociferans*

INCREPAT OMNES. *Increpare* est *vehementer, atque acri cum strepitu redarguere omnes, Cælicolas* intellige: nam licet de Deabus illis præsertim conqueri videatur; omnibus tamen succensuit, cum dicat: *Quæ cura Deorum? &c.* nam hoc fuit in scelus vocare Deos omnes, qui sceleratis conniuendo auctores scelerum fierent.

AST ILLÆ &c. *Ast* coniunctio aduersatiua est, quæ ex enarrata Cereris agitatione transitum præbet ad exprimendam Dearum, in hoc statu rerum, moderantiam simul, & commiserationem. *Illa* emphaticum est; nempe illæ Deæ tot probris appetitæ, tot conuitijs exagitatæ, tot querelis in iudicium accitæ &c.

(PROHIBET REVERENTIA PATRIS) Hac interposita parenthesi, indicat, permotas adeò Deas fuisse, vt facilè futurum fuisset, vt rem totam ex ordine Cereri aperirent, ni Iouis obstitisset prohibens decretum, de quo initio huius lib. *Prohibet sententia Patris*: legendum contendit Heins., cuius ego lectionem optimam vtique fateri non abnuerim, quippe apertè magis, ac proximum magis motiuum assignet, quod Deas ab aperiendis arcanis deterruerit: Sed nec vulgatam, quæ & Parrhas. est, ausus fuerim improbare; ideòq; eam secutus, sic explico. De *reuerentia* vide dicta lib. 2. carm. 234., cum hac tantum diuersitate, vt, sicuti ibi de reuerentia agitur exhibita Iouis voluntati, per signa expressæ, sic ingeritur hoc loco reuerentia illa, quæ expresso per apertas voces decreto eiusdem Iouis, à filijs vtique, & subditis, debeatur. *Prohibere* autem est *impedire, ne quid fiat*. Per synecd. verò fig. reticetur, quid prohibeat, quia satis superq; intelligi potuit, spectata naturali inclinatione, quam quisque habet se se à noxis immunem asserendi. Interrogatus quidam sapiens, quidnam esset illud, quod nemo domi suæ adesse velit, prudentissime respondit: *Culpa*. Et profectò etiam perditissimus quisque, sed semper inculpabilem ostendere, nititur: quod si nullus alius id assequendi modus existat, culpam suam in alium reijcit, vt ipse innocens, in ipso scelere appareat. Sic Pilatus Auctorem Vitæ, impia sententia, damnauit; sed culpam, crimenq; reiecit in populum, cum, manus lauans, inquit: *Innocens ego sum à sanguine Iusti huius &c.* Adam cum peccasset, culpam reijcit in vxorem: *Mulier quam dedisti mihi &c.* Eua culpam reijcit in Serpentem: *Serpens decepit me &c* Sed, quam rei ipsi à se reijcere, conantur, multò magis qui vere inculpabiles sunt, & culpantur immeritò. Nam quis non ardeat, si ea sibi crimina imputentur, quæ ne excogitauerit quidem, nedum admiserit? Non potest ingenuus candor pati maculas, alieno liuore efformatas, ac in se ipsum, vt ab extrinseco maculetur, malignè ingestas. Insontis existimationem alienis lacerari calumnijs, non patitur innocens; & culpam, quam non admisit, sibi adsui, nequaquam tolerat: culpa enim adeò in se monstruosa, deformis, & horrida est, vt nemo non impudentissimus audeat se illi inhærentem fateri. Quare, horridum culpæ aspectum significaturus eruditissime, Lurcarinus Ranæ corpus depictum animauit Epigraphe *Et informis in ore*. Quomodo igitur huiusmodi monstrum sibi impositum taciiæ ferrent Diuæ? Venus quidem, cum negare non posset, certè culpam in Iouem reiecisset, qui iusserit: *Filius inuade Sicanos &c.* lib. primo: atque adeò totam telæ seriem retexisset. Pallas, & Diana insontes protestatæ vtique fuissent, se Virgini non defuisse: immò ad arma deuenisse, nec Patruo cessisse, donec confessus Iupiter Generum repressserit: sicq;, vt seipsas exonerarent, rem totam explicuissent. Et profectò ad suprema vsque labia vox defensionis ascenderat: Sed prohibuit reuerentia Patris, ne decretum de non prodendo violaretur raptore.

AVT RETICENT, AVT NOSSE NEGANT. Per coniunctionem disiunctiuam, distributionem exorditur affectuum

tuum

tuum in ipsis respectiuè Deabus exsurgentium: & quomodò Cereris querelas eluserint, graphicè describit. *Aut reticens*, *Qui tacet consentire videtur*, seu veriùs *Qui tacet nec consentire, nec dissentire videtur*. Quare dictum est hoc respectu Veneris, quæ cùm negare non posset, se, per fraudem, Raptori Virginem caposuisse, conticuit, vt neque veritatem fateri, contra decretum, neque eam apertè negare, vt à se culpam auerteret, cogeretur. Adde proprium Veneris esse, vt, furta semper sua silentio contegi, studeat: ideò & hic, quæ acta fuerant, silentio premit, & reticet. Reticent tamen & aliæ expectantes forsan paulisper, vt viderent, num, quæ in culpa erat, prior alloqui vellet; cum tritum videatur, vt qui maximè culpabilis est, prior etiam defensiones exordiatur: ideò Vates plurali vtitur numero *reticens*. Sed, cum illa ne hisceret quidem, aliæ, ne intempestiui silentij coniecturâ causam ipsæ suam proderent, & querelas silentio veras, seq; læsæ Virginitatis reas fateri, viderentur, breuibus respondent, & *Nosse negant*. *Noscere* autem est rei notitiam habere, vt alibi dixi. Atqui, inquies: Quomodo id negent Deæ? Num mendacijs vti Deas decet? Aut igitur dicendum, non, in hac significatione, textum explicari posse: aut Vatem contra morum imitationem turpiter peccasse. Verùm facilis est responsio; nam aliud est mentiri; aliud est incautum eludere, ingeniosâ æquiuocatione interposita: aliud est falsum deponere, aliud verò eleganti aliquo subterfugio veritatem reticere. Duplex igitur notitia (quod ad rem præsentem spectat) considerari potest; alia, quæ versetur circa factum; alia, quæ versetur circa participationem criminis, quam penes ipsas fuisse accusatorio more insinuauerat Ceres: Notitiam facti non negant: notitiam criminis, penes ipsas existentis, negant. Non negant igitur, se scire, raptam fuisse Proserpinam, & à Plutone raptam. Sed negant, se conscias esse impositi criminis. Duo continebat Cereris inuectiua: primum erat eas, expertes thalami, sese Veneri addixisse, ac Virginis raptoribus se se prædes præbuisse: alterum autem erat, hoc ab ipsis perpetratum ex liuore, odio, ac rabie in Proserpinam insontem, quam perditam omninò vellent. Geminum hoc accusationis telum, vehementissima dicendi vi, atq; acerbissimo conquerendi modo, euibratum fuerat a Cerere in insontes, quas ipsa sontes existimabat, non tantum, vt exprobraret; sed vt, inflicto vulnere, cogerentur detegere Raptorem, vt se ipsas defenderent. Respondent Diuæ, se nescire, se non sibi conscias esse eorum, de quibus accusarentur, ac sic frustratum eludunt finem Cereris apertiorem facti confessionem, ac manifestationem extorquere conantis. Imitatur itaque potiùs adamussim Vates falsò accusati naturam, & mores: nam, si quis nobis crimen imponat, cuius conscij non simus; *nescio quid dicat*: respondere, solemus profectò: nam licet sciuerimus, crimen ab alijs commissum, nescimus quid dicat, quatenus commissum a nobis dicit, quod verè nescimus, nos commisisse. Ideò dixi has particulas ad Dianam, & Palladem referri, non ad Venerem, quæ certè negare se consciam furti non poterat.

RESPONSAQ; MATRI DANT LACRYMAS. Alienis collacrymari miserijs, pignus est animi enixè miserentis, sed in cuius potestate non sit, ut releuetur vt miser. Tales hic Deas, nempe Palladem, & Dianam, describit Vates. In quo libet adnotare, quàm aptè morum seruet æquabilitatem: nam, lib. 2., cum *reuerentia Patris obstitit ausibus*,

Inuitæ cessere Deæ; compescuit arcum
Cum gemitu &c.

nil mirum, si & hic morem seruent, & lacrymas responsionis loco profundant, in afflictæ Matris tributum. Perpulchrè autem *Dant lacrymas*. Primò quidem, quia, ex instinctu data Naturæ Arma dicuntur puerorum, ac virginum lacrymæ, ad quas, cùm nullum aliud ad sui defensionem, patere videatur effugium, vltrò vtique confugiunt. Sic Euryalus apud Virg Æn. 5. cum timeret, futurum vt à Salio præmium sibi superati certaminis eriperetur; nec, quo pacto, Ius suum tutaretur, imperitæ illius ætati in promptu esset, lacrymis perorauit.

Tutatur fauor Euryalum lacrymæq; decoræ.

Dido Æn. 4., cùm nil ad detinendum valeret Æneam lacrymis orat: *Per has ego te lacrymas &c.*

Armida apud Torquatum Hierosl. lib. can. 16., Amasio discedente, *Volea più dir, ma l'interruppe il pianto,*

Che qual fonte sorgea d'Alpina pietra.

Alinda, apud Cyenum Crucis, lib. 27., cùm ad Heraclium se transtulisset, in eius potestate futura, donec Califirus Heraclij filius, Cosroæ captiuus Patri redderetur incolumis, negante Heraclio, se filiam Regis, licet hostis, apud se, ne liberam quidem, nedum in vinculis, habiturum remeans illa, qua venerat, vndam vallo circumfusam.

Passione disperata; e'l lago accresce
co'l tristo humor, che da begl'occhi gl'esce.

Sic itaque & Diuæ falsò insimulantur, falsò redarguuntur: probra nec ferre possunt, nec refellere; immò nec licet illis se ipsas expurgare, ne in Iouis incidant indignationem, rem totam patefacientes; quare nil mirum, si doloris pondere pressum distillet pectus in lacrymas. Secundò amantis non minùs, quàm miserentis est; immò & cuiuscumque, qui humanitatem prorsùs non exuerit, alienis, ac præcipue amicorum miserijs ingemiscere, &, si prodesse non possint, lacrymarum saltem tributa persoluere. Sic Aeneas, apud Virg Æn. 4. angustias Didonis cernens eum detinere conantis, ac necessitatem sibi Iouis iussu impositam discedendi, cui repugnare nefas esset, cum nil aliud posset in lacrymas soluitur.

Mens immota manet: lacrymæ voluuntur inanes.

Rinaldus loco cit. apud Tassum, cum Armidam semimortuam respiceret, dùm, vt ait Vates,

Dura necessità seco ne'l porta.

cum nil aliud posset, lacrymis indulget discedens; ita vt Vates Armidam excitet, vt ex ijs solamen hauriat intuens.

Apre misera gl'occhi. Il pianto amaro
Ne gl'occhi al suo nemico hor che non miri!

Pari itaque passu, apud Auctorem, Diuæ hostilis animi arguebantur à Cerere, & tamen amatores erant, ac miserabili genitricis aspectu summoperè mouebantur. Dedissent profectò libenti animo manus, postulatis satisfecissent non solum: sed & fœdera iunxissent in raptorem: ast, reuerentia Patris prohibente, cum nil aliud possent *Dant lacrymas*. Videas, num pathetice magis decurrere potuerit breuis hec Dearum commotionis enarratio? *Responsa Matre dat lacrymas*. Pondus interdum vocis & lacrymæ habent, inquit Ouid. 3. de Ponto, ad Coniugem.

Interdum lacrymæ pondera vocis habent.

Ideò Vates, Dearum lacrymas, non responsionis locum tenuisse, dixit, sed absolutè *responsa* connexis per appositionem substantiuis appellauit. Respondendum fuerat Cereris querelis, defensiones ornandæ, oppositæ delendæ labes; sed vsum linguæ præoccupans eripuit fletus, at fletus, mutâ quadam facundiâ eloquens adeò, vt Deas, apud Cererem absolueret, conceptumq; ab ea, compescens odium, eiusdem animi mutauit affectum: nam quomodò hostiles animos habuisse censendæ fuerant, quæ afflictæ calamitatibus lacrymas impertirentur? Quomodo crudeles, quæ tam teneros seruarent affectus, vt vel exprobrantis, ingerentisq; conuicia illacrimarentur ærumnis? Quomodò Inuidæ, quæ, tantum abest, vt alienis gaudeant malis, vt potiùs, tanti infortunij sensu, dissoluantur in lacrymas? En igitur, quàm facundæ fuerint oratrices lacrymæ illæ, quæ responsa fuerint *Matri*. Porrò motiuum, per hanc particulam *Matri*, emphaticè positam, exprimit lacrymarum. Dolent cognata vulnera: dolent Saturniæ Prolis infortunia: sed magis dolent *Matris* acerbissimas vices. Quantus enim orbatæ Matris dolor insurgat, nullus profectò, qui nesciat, quid sit esse Matrem, exprimere satis poterit, & vix satis mente concipere. Ast Deæ, quarum cognitionem nil lateat, satis iam deprehenderant: ideò in lacrymas effunduntur. Sed quid tandem hæ lacrymæ obtinuerint, attendamus.

QVID AGAT? En primum profusi fletus effectum Cererem nempe, iam dubiam sententiæ suæ, addubitantemq; ne immeritò tam acriter in insontes inuecta fuerit, atq; ideò metuentem, ne, irritatis Dearum animis, negari sibi, quod optauerat, promeruisset. Idcircò *Quid agat?* An Deas iterum premat, vt, ad defensionem coactæ, quid de Proserpina actum sit, fateantur? An veniam oret, quòd immeritò offenderit? Si iniuriâ læserit, se non audiendam iam fore suspicatur: Si iustè; iterum essent increpandæ; sed profusæ obsistunt lacrymæ, quæ innocuam suggerunt voluntatem. *Quid agat?* Vide quantam hæc addubitatio excitet commiserationem? Consimili, ni fallor, agitatione perturbatum video Æneam, apud Virg. Æn. 4., vbi de eo, inter obedientiam præcipienti discessum debitam Ioui, & lacrymas Didonis, quas animo conceperat, æstuante ait Poeta:

Heu quid agat? Quo nunc Reginam ambire furentem
Audeat affatu? Et quæ prima exordia sumat?

Similem pariter, in re dissimili, commotionem excitat Torquatus Hierosl. lib. cant. 16. in Rinaldo, semimortuam Armidam conspiciente.

Hor che farà? Dee sù l'ignuda arena

Costei

Costei lasciar, così trà viua, e morta?
Cortesia lo ritien, pietà l'affrena;
Dura necessità seco ne'l porta.

Auctor autem nostrum non describit quem æstum in animo Cereris Dearum accenderint lacrymæ; nam facilè ex antecedenti, consequentiq; contextu, ab habente sensum, iuxta dicta deducitur.

RVRSVS SE VICTA REMITTIT &c. Delectationis mater est varietas, quam, vt natura in rebus, sic in oratione ars, & ipsa, quæ conficitur ex arte, ratio prudenter obseruat: inquit Rhetorum Præceptor Caus. de Eloq. lib. 8. c. 12.: ex quo etiam deducit, non omnia vnico affectu pertexenda; sed prout rerum, actionumq; dissimilitudo postulabit, grata disparitate permiscenda. Hoc præceptum, qui apprimè nouerat, secutus Auctor noster, mirum hic affectuum permixtionem inserere voluit; hoc ipsum postulante rerum, actionumq; varietate. Nota itaque mirabile prorsùs Vatis artificium. Auctrices infortuniorum Deas insinuauerat Electra, Cælumq; proditionis auctorem: *Cognata vulnera ernnt Inuidia &c. Phlegra nobis incensior æther.* Hinc ardet Ceres, furit, bacchatur; & quasi Cælum, terramq; aueat permiscere, magnis complet clamoribus orbes: *reddere vociferans &c.* Superbo se ipsam fastu laudat ab origine, à probitate vitæ &c. Alias deprimit, ac præcipue Deas proditionis insimulatas insectatur, vrget, premit, & exagitat: ac iterum Filiæ virtutes extollit, modestiam exagerat, obsequium deprædicat, solitudinem amplificat: & rursùs ad conuitia regreditur in Deas; Inuidas appellat, flagitiosas &c. vno verbo implacabilem vbique furorem spirat. Mutandus tandem erat violentus ille affectuum motus, cùm nil violentum durabile censeatur. Verùm, ne in leuitatis notam incideret Ceres, si nulla data, ex dissimilitudine actionum occasione, furorem remitteret, affectumq; mutaret; accersitas in iudicium Deas collacrymantes inducit, vt, earum lacrymis, huius extinguantur incendia; ita vt, placata non solum Ceres, sed iam humilis, & supplex, lenibus contendat affectibus, obiurgatas iam Deas sibi fauorabiles reddere. Ideò *Rursus &c.* Interrogauerat Vates, quid Cereri agendum. Iam per subiectionem sibi ipsi respondet; &, quid egerit ipsa, declarat. Porrò *Rursùs*, vt ait Donatus, est quasi *retrò prorsus*: atque idcircò, *Rursus* inquit Vates, quasi dixerit: *retrò reuersa cedens ab ira. Victa* lacrymis, subintellige, illis, de quibus supra: & assignat sic causam, cur ab ira retrocesserit Ceres, nempe quia furoris incendium sui lacrymæ vicissent illæ. Sed nota, participium *Victus*, a vinco, non solum significare eum, qui victoriam alteri cessit; sed etiam sumi pro eodem interdum, ac à proposito retrocedens. Quare duplici in sensu *Victa* hic dicitur Ceres, nempè & à proposito retrocedens, vt dicebamus, & victa, quia lacrymis victoriam cessit. In primo sensu accipi participium *Victus* nulli ignotum est: & facilè vinci animum lacrymis, testatur, apud Virg. Æn. 12. Latinus Rex, dum Turnum alloquens ait:

Me Natam nulli veterum sociare Procorum
Fas erat: idq. omnes Diuiq; hominesq; canebant.
Victus amore tui, cognato sanguine victus,
Coniugis & mæstæ lacrymis, vincla omnia rupi &c.

Quare nil mirum, si & amoris indicijs, & cognato sanguine, & lacrymis commiserantium victa fuerit Ceres, & detinuerit. In secunda significatione, non adeò notum est participium illud; sed tamen sic vsurpatum reperio, apud Virg. Æn. 2., vbi Æneas, memorato Genitoris sui obfirmato non efferendi pedem animo, sed in ipsis Troiæ excidijs moriendi; memorat subindè prodigium de Cælo missum, quo *Victus* Genitor, hoc est *à proposito recedens* (vt interpretatur Seruius ibi) in fugam statim consensit.

Hic verò victus Genitor se tollit ad auras,
Affaturq; Deos, & sanctum sydus adorat:
Iam iam nulla mora est: sequor &c.

Victus insuper pro eodem interdum sumitur, ac *voti impos.* Sic, apud Virg., Ecl. 9., Mæris

Nunc victi tristes, quoniam fors omnia versat &c.

vbi Seruius *Nunc victi*, inquit, *idest voti impotes: nam quomodo victores dicimus voti compotes, qui, quod volunt, faciunt; sic victos, è contrario, voti impotes, qui non possunt facere, quod volunt.* Dupliciter igitur, & in hoc sensu, *Victa Ceres*, nempe *Voti impos*; & quia videlicet assequi non potuit, vt filia redderetur; & quia nec, vt sibi proderetur raptor, ab obiurgatis obtinuit Deabus. Quæ omnia vnica hac voce a Vate innui non ambigo, cum moris ipsius sit, plures vnico vocabulo sensus comprehendere. *Remittit se.* Verbum *remittit* eam hic importat remissionem, quæ, iuxta modum differendi Phylosophorum, directè opponitur intensioni. Tantam in intensionem Cereris furor excreuerat, vt Tigridi assimilata fuerit, raptis vtriq; catulis furenti. Sed, vt ipsa *vitrea tardatur imagine forma*, ita vt & iam detumescat furor, & composito iam animo mitioribus teneatur affectibus; sic Ceres *vitrea tardatur imagine forma*; quia lacrymæ, cristallinas in sphœras orbiculatim cadentes, pietatem ostenderant, vbi ipsa, crudelitatem inesse, fuerat arbitrata. Ideo *remittit se*, posito continente pro contento, nempe ipsa Cerere pro furore in ipsa exardescente, quem iam languescere permittit, vt mitiùs rem agat suam.

ET DEMISSA IN HVMILES PRECES. *Demissa*, hoc est *depressa, atque à sublimi illa, quam ante ostentauerat, superbissimi fastus celsitudine deiecta, non quidem aliena vi, sed sua ipsa, se ipsam remittente conscientia.* Demissa animo, atq; humilibus referta sensibus supplex abit *humiles in preces*. Nota quantum valeat maternus amor, qui statim adeò à contrario in contrarium prosilit, ne quid intentatum relinquat, vt voti compos efficiatur, & *victor* adsit, in quo iam fuerat *victus*. Consimilem in re dissimili affectuum mutationem habet Virg. Æn. 4., in Didone, quæ, cum primò, vt Æneam à discessu deterreret, acriter in eum fuisset inuecta. *Nec te diua parens &c.*

Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus &c.

tandem remittit se, atq; ad preces confugere iterùm decernit: ex quo Vates eam in exclamationem erumpit.

Improbe Amor. Quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterùm in lacrymas, iterùm tentare precando
Cogitur; & supplex animos submittere Amori,
Ne quid inexpertum frustrà moritura relinquat.

Quid aptiùs dicere potuisset, si, sub Didonis figura, Cererem nostram exprimere voluisset? *Demissa* itaque *in humiles preces*; hoc est humilitatem, & submissionem animi mirum præferentes in modum, vt & sibi Deas conciliaret, & pronas tam ad miserendum, vt ex lacrymis indicabantur, in pleniorem impelleret commiserationem.

IGNOSCITE &c. Subintellige, *inquit*; noua enim hæc Ethopeia Cereris est, qua preces suas inducitur exponens. *Ignoscere* est *veniam dare; excusatum habere*, si quis in aliquo deliquerit. Veniam itaque precatur Ceres, vt Deas, sedato animo, sibi conciliet.

SI QVID INTVMVIT PIETAS. Venia dignus videtur error, in quem Amor impulerit: ideò Ceres errorem intumescentis animi, quem fatetur, in Amorem, quo filiam prosequatur, refundit: nam Amor Parentum in filios, & filiorum, vice versa, in Patrem, pietatis nomine designatur. Sic Æn. 6. Amorem, qui Aeneam impulit ad inuisendum, apud Inferos, Genitorem, Sybilla *Pietatem* appellat, Charontem alloquens:

Si te nulla mouet tantæ pietatis imago,
At ramum hunc &c.

Nota autem, hoc loco, exactissimum purgandi sceleris artificium; nam, qui se ipsum expurgare desideret, fateri quidem debet errorem, sed ita, vt fateatur, & non fateatur; hoc est fateatur errorem materialiter, non fateatur formaliter. Fateri errorem materialiter, est fateri, se actum aliquem physicum perpetrasse, qui faciem erroris habeat, atq; ab obseruantibus error censeri possit. Non fateri autem, errorem fuisse formaliter, est non fateri, illum actum fuisse voluntarium; immò ostendere illum fuisse aliquem ex ijs primis motibus, qui in nostra potestate non sunt; atq; ideò, ex inaduertentia, non formaliter peccaminosum, nam vbi aduertentia non est, nec planè voluntas concurrit; & non est peccatum, nisi voluntarium. Hoc artificio subtilissimè hic vtitur Ceres; nam, dum veniam petit, eam sub conditione petit: *Si quid &c.* Quo pacto, se perturbato agitatam animo fuisse adeò profitetur, vt non solum impotens, & inepta fuerit ad discernendum, num benè, vel malè ageret, sed vt ne sciret quidem, quid ageret; ex quo factum, vt num intumuerit, nec ne, plane non nouerit; ac ideò dubitatiuè loquatur, neq. negans scilicet, neq; concedens, sed ipsi Dearum iudicio decernendum subijciens; quæ si actionem damnent, iudicium non renuit, sed veniam petit, tamquam de noxa, quæ vel voluntaria non fuerit, vel non plenè voluntaria, quippè ex perturbato animo proueniens, & per primum turbati animi motum. Ex hoc secundum sequitur artificium, extenuandi videlicet, quantum fieri potest, errorem: quod vt assequatur Ceres, non dicit apertè *intumuit*, sed addit particulam minuentem *si quid intumuit*: quæ particula

ticula *si quod* vim induit partitiui, & quidem minimam assumentis partem, cæteris relictis: vt patet ex Virg. Aen. 11. vbi Drances Turnum nullius ferè valoris insimulaturus, ait:

. . . . Tu si qua tibi vis
Si Patrij quid Martis habes, illum aspice contra
Qui vocat &c. Quæ Italus sic efferret:
Se punto hai di valor, ch'il cuor t'auuiui.

Sic itaque & Ceres culpam intumescendi, per illam particulam *Si quod* extenuat adeò, vt ad insensibile fere punctum deducat, vt faciliores Deas precibus reddat suis: *Si quod intumuit. Intumère*, seù *intumescere* propriè *inflare* significat, & *in tumorem verti*: translatè tamen, vt hic, eo quod irascentes inflari, vt vix interdum non disrumpantur, & superbientes pariter videantur, & *irasci*, & *superbiæ follibus inflari* significat. Sed iterùm artificium nota, ac subtilissimum ingenij acumen. Duplicem in culpam vocari poterat ab ostensis Ceres Deabus: primò, quòd excanduerit in insontes: secundò, quod superbè nimis exprobrasset Diuino dignis honore. Venia erat respectu vtriusque petenda, quia vtramque sibi assumere potuissent puniendam Diuæ: ideò illa verbo vtitur vtramque complectente; sed, ne insontes, quantùm in se erat, omninò Diuas fateretur, quarum innocentia à posteriori tantùm, hoc est ex lacrymis deducebatur, verbo vtitur ambiguo, quod & ad iram, & ad superbiam simul referri posset ab audientibus; ab ipsa verò, si res tulisset, ad solam superbiam, quam ipsa eadem fatebatur, detorqueri posset; ita vt sensus esset: *Ignosces*, si quid, amissæ filiæ dolore superbiùs excidit ore. Nota contrapositum in verbis *Pietas intumuit*, sed contrapositum agnoscas relatiuum; nam *Pietas*, vt dix., Amor in filiam est: Amantis autem proprium est, facile non solum, sed summè irasci ijs qui, quod amat, læserint: & ex Amore hæc nascitur iracundia. Quare venia dignum errorem suum satis probat Ceres, dum in causam refundit necessariam, vel quasi necessariam; quod alterum est se se purgantis artificium: Qui amat irascitur: qui irascitur certè ijs, quibus irascitur, pacificè loqui non potest, sed contumeliosè, ac superbè. quare, vtcumq; accipiatur verbum *Intumuit*, vndequaque veniâ dignus error comprobatur.

SI QVID FLAGRANTIVS ACTVM EST. Cordis affectus excusauerat, ac tumescentibus animi motibus veniam implorauerat. Iam verò verba ipsa, actionemq; suam, eàdem de causà excusans, ijsdem, quatenùs modum excesserint, veniam precatur. De particula *si quod* satis dictum. *Actor*, per leges, dicitur, qui, iure suo vtens, aliquem in iudicium vocat, vel vt, quod suum est, repetat, vel vt illum criminis alicuius accusat: quare etiam verbum *agere* significat & suum repetere, & alium criminis accusare. Ceres Actoris personam gerens Deas criminis accusauerat,

Iam Veneri & socijs cuncta raptoribus istis &c.

& suum repetere aggressa est: *Reddite vociferans*. Hæc, si lege agantur, culpa vacant profectò; nam, qui iure vtitur suo, nemini facit iniuriam: Ast, si extraiudicialiter velit quis esse & Actor, & Iudex, ac partem indictà causa damnare, iniurius, procul dubio, est. Hoc pacto actionem suam intentauerat Ceres, ideò non immunis à culpa, nisi, ex concepti vehementia doloris, satis, superq; excusaretur, vt supra; idcircò, eandem allegans causam, delictum imminuit, modo dicto, & veniale ostendit, *Si quod actum est flagrantius*, hoc est *ardentiùs, vehementiùs*, ac *maiori, quàm par esset, animi commotione, & impetu*; vel *ardentiori oris, ac gestuum compositione*: nam *agere apud aliquem* dicere est, ac *perorare*, eà discursum comitante actione, quæ propria oratorum est, in gestu & vultus, & corporis consistens. Ex quibus habetur, quàm bene omnia Ceres complectatur, in quibus culpabilis haberi potuisset, vt omnibus veniam petat. Et nota artificium carminis in monosyllabum desinentis *actum est*; quo ostenditur affectus compunctione disruptus, vox ipsa mærore concidens, fractus animus, atque intercisus singultibus sermo. Quare non video, cur verbum *est* à carmine expunxerit Heins., quod certe adnotatū legit Parrhas.

QVAM DECVIT MISERAM. Varia est vitæ, communisq; ratio, ait Cic. pro Mil. Hinc fit, vt, quæ fortunatum deceant, ac fęlicem, miserum, infortunatumq; non deceant. Agnouit hoc ipsum Dido Æn. 4. quæ cum furens in Æneam, Troianosq; qui iam vela dederant, eà in vestibulo mortis relicta, exclamasset,

Flauentes abscissa comas: Proh Iupiter, ibit
Hic procul, & nostris illuserit aduena regnis?
Non arma expedient; totaq; ex vrbe sequentur,
Diripientq; rates alij naualibus? Ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.

statim ęrumnas, in quibus moritura relinquebatur, respiciens, ea sibi, tunc temporis, molitu, incongruum esse per correctionem fatetur, quo sibi moriendum esset, non pugnandum. Quare illico subdit:

Quid loquor? Aut vbi sum? Quæ mentis insania mutat?
Infelix Dido! Nunc te Fata impia tangunt.
Tunc decuit cum sceptra dabas &c.

Elatæ ceruicis homines, Physiognomici, superbos esse, dicunt. Quare connaturalis fortasse videri possit superbiæ fastus ijs, qui nondum sub iugum missi fuerint: sed superbire eos, quorum ceruices grauissimum miseriarum iugum infregerit, Monstrum censeri poterit profectò. Ideò miserum superbia dedecet adeò, vt ex ipsis Sacris litteris habeatur, quod *pauperem superbum odio habet Dominus*: pauper autem, & miser, in communi omnium existimatione conuertuntur, quia paupertas ærumnarum fęcunda credi soleat, si de coacta tamen, non de voluntaria paupertate loquatur, Miser omnium indiget: quare absonum nimis fuerit, si in eius insonet ore dictum illud, quod Nautilo, pisci videlicet, in perfectè instructi formam nauigij conformato, atque oceani vastitates, per se ipsum, enauiganti, nec non ideò in superbi Impresiam assumpto, inscripsit Aresius *Nullius egeo*. Quamobrem & irasci pauperem ijs, quorum ope indigeat miser, eximiæ species est temeritatis. Idcircò Ceres; *flagrantiùs*, ait, *si quod actum est, quàm miseram decuit*. Vbi nota Vatis artificium, qui, vt magis minuat, ore Cereris loquens, errores, quos fassa esset, indirectè ostendit, eum cum Deabus illis agendi modum non futurum fuisse, per se ipsum, inde cens Cereri, si fortuna, ac fęlicitate, & amplitudine sua vteretur; ita vt posset & ipsa dicere: *tunc decuit cum sceptra dabam &c.*; sed factum fuisse indecorum, & iniurium ab extrinseco, nempè ex versâ vice Fortunæ, ac miseriarum pondere maiestatem illius deprimente: cùm autem miseris debita sit miseratio, venialis omninò hæc culpa reddebatur; & ita deijcitur Ceres, vt tamen maiestatis suæ memoriam seruet, & ingerat, vt faciliùs Deæ licet offensæ cōpatiantur.

SVPPLEX &c. Quæ nil, furentibus notis, profecisset, nil mirum, si, obtinendi, quod optauerat, ardore, mutatis supplex appareat consilijs. Sic Armida apud Tassum Hierosol. liber. can. 16. priùs *Tercentum tonat ore Deos, Erebumq; Chaosq; Tergeminamq; Echatem &c.* vt Amasius, quem Carolus, Vbaldusq; abducerent, sibi redderetur; ast, cum nil proficeret, supplex efficitur,

Quanto mormorò mai profane note
Thessala maga con la bocca immonda;
Ciò, ch'arrestar può le celesti ruote,
E l'ombre trar dalla prigion profonda,
Sapea ben tutto; e pur oprar non puote,
Ch'almen l'Inferno al suo parlar risponda.
Lascia gl'incanti: e vuol prouar, sa vaga,
E supplice beltà sia miglior maga.

Sic itaque & Ceres, frustrato bacchantis, minitantisq; furore, in preces demittitur non solum; sed, supplicis in morem, aduoluitur genibus earum, quas læserat irata. De hoc autem supplicandi ritu vide dicta lib. 1. carm. 50. Supplex certè dicitur, qui alteri, abiectè, demissè, atque humiliter genua flectens, aut ad ipsius pedes se se prosternens, preces fundit,

MISERANDAQVE &c. *Deiectaq; vestris &c.* legendum esse, contendit Heins., & rationem reddit, quia videlicet *miseranda*, vno, eodemq; versu, cum *misero*, efferri non possit: secumq; citat Clauer. & Isingr. codices. Verùm, bonâ tanti Auctoris veniâ, à vulgatâ, quæ etiam Parrhasij est, non discedam. Quod si Heins. ait, *miseram*, cum *miseranda* eodem versu efferri non posse; quomodò, per ipsum, efferri, vno, eodemq; versu, *Supplex* possit, & *Deiecta*; quandoquidem *Deiecta* in ipso supplicis nomine contineatur? Nonne hoc fuisset idem per idem dicere? Sed, vlteriùs: Quantum distat, quod dixerat: *Iugni humiles demissa preces?* Certè vnicum mediat carmen. An non idem in casu nostro est *Demissa*, & *Deiecta*? Triplici igitur vocabulo, Vates, qui nil otiosum admittat, idem prorsùs expresserit, absq; vlla necessitate, aut emphasi? Adde. quod tantùm abest, vt, vno, eodemq; versu efferri non possint *misera*, & *miseranda*, vt potiùs, spectata nominum natura, vno, eodemq; versu sint necessariò efferenda: hæc enim relationem ad inuicem dicunt, & contraria sunt relatiua; non autem vnum, & idem, vt putasse videtur Heins.; nam *miser* est ille, qui miserias patitur; miserandus verò, qui, ob miserias, quas patitur, dignus est, cui miseratio, seù misericordia exhibeatur. Regum

assu-

afflictæ fortunæ, inquit Cic. pro Lege Manil., multorum opes ad misericordiam alliciunt; quod idem est, ac dicere: miseri si fiant, qui fęliciter regnabant, miseratione digni sunt, & miserationem, tanquam sibi debitam, exigunt iure. Cum igitur hæc relatiua sint, & connexa, cur, vnico etiam versu, connexa non ostententur? An non possunt simul esse scriptione, quæ naturâ sint simul cognitione? Miseram itaq; se fassa, Ceres, & miserandam se dicit, vt innuat, se non esse ex ijs miseris, qui miserias meritò patiuntur, easq;, de lictorum pretio, emptitarunt, quibus certe miseratio non debetur; sed ex ijs esse, qui in miserias, aduersa tantùm ducente Fatorum, incidunt, serie, easq; inculpabiles subeunt; & ideò digni, quibus vnusquisq;, ex corde, miserationem exhibeat. Hoc autem maximè confert ad intentum Cereris obtinendum, placandi videlicet, ac sibi conciliandi Dearum animos; ita vt cognoscant non solum; sed præsto, quantum possint, auxilio sint.

ADVOLVOR GENIBVS VESTRIS. Quia dupliciter fieri poterat supplicatio, vt dix., vel poplite tantum flexo, vel corpore prostrato, ostendit Ceres, non satis sibi visum, si primo supplicationis genere vteretur, nisi ad secundum descenderet humiliorem; ideo non satis fuerat dicere *supplex*; nisi expressisset, quonam genere supplicationis, addendo *aduoluor genibus*: *aduolui* enim *genibus* est prosterni, vt genua amplectamur. Cur autem id fieret, vide loco cit. lib. 1.

LICEAT COGNOSCERE SORTEM &c. Imperatiuo modo, locuta fuerat Ceres: *reddite*: *vociferans*; cum efferuesceret animus iracundia. Iam spontè iure suo cedens, tantùm de prima postulatione remittit, vt non solum valedicat Imperio; sed & sortem approbet suam, ne, contumax adhuc, contra Deorum stare videatur decreta: & tantùm orat, vt concedant precanti scire, quomodo, & à quo rapta, quoue abuecta fuerit Filia, & ne eius saltem priuetur aspectu. Nota autem supplicantis artificium, quæ exigua adeò petat, vt, negari ea non posse, sine maximâ impietatis notâ, videantur. Quid enim Matri minus concedi potuit, quam vt filiam liceret aspicere? Habent postulata honestatem, habent iustitiam obsecundantem, & vtilia, ac necessaria sunt matri, ad exiguum saltem doloris leuamen: sunt concedentibus facilia, & honorifica: nam magni animi est ea concedere, quæ alijs prosunt, & concedenti non obsunt: sine vllo detrimento, aut incommodo concedentis decurrunt; quarè omnes eas habent partes, quæ ad iustissimam petitionem requiruntur, & quæ negantem redarguant crudelitatis, si negans perseueret. *Liceat* itaque precantis est, non imperantis, vt patet. *Cognoscere*, pro *scire*, ponitur; nam scientia omnis in cognitione consistit. Sortis autem nomine effectus hic designantur, quibus, vel casu, vel fortuna, vel etiam Fato obstetricante, progenitis, calamitas in Cereris Domum inuecta fuerat; nam sortis denominationem & Casui, & Fortunæ, & Fato, indiscriminatim tribuerunt antiqui. Vocabulo autem ambiguo vtitur consultò Ceres, & in multiplici significatione vsurpato, vt proprij ambiguitatem animi ostentet, cui originem calamitatis imputaret suæ.

HOC TANTVM. Excludit quidquid vlteriùs à Matre exigi potuisset, vt faciliùs quod petitur concedatur, atq; vt sic viam precibus addat patheticam, dum se minimum quid expetere indicat, *Hoc tantum oro*.

LICEAT CERTOS HABVISSE DOLORES. Nota emphaticam in verbo *liceat* repetitionem. Est autem hæc clarior præcedentis petitionis explicatio, qua simul tacitè rationem reddit, cur, cognoscere sortem, in votis fuerit; nempè vt originem dolorum suorum certum habeat, & qua fulmen ab arce venerit, innotescat. *Liceat certos habuisse*, hoc est non ampliùs in enigmate, non in obscuro, sed apertè *habuisse* pro *dignoscere* ponitur, mutato, per enalagen, tempore: idem est enim *certum habere*, ac *euidenter cognoscere*, cum certitudo ex euidentia fit. *Dolores* verò, dixit, hoc est dolorum causas, & originem producentem; nam vera, & rigorosa scientia est *rem per causam cognoscere*, atq; effectum in ipsa causa rimari.

SCIRE PETO QVÆ FORMA MALI &c. Suspecta reddi potuit Cereris petitio: nam videri potuit expetiisse, vt malorum sibi innotesceret origo suorum, quo subinde in vindictam promptiùs irrueret, ac certiùs. Ideò ad huiusmodi suspicionem tollendam, quæ sola obstare potuisse videbatur, ne tota sibi rerum series panderetur, se se exprimit, intentumq; suum non hoc esse, declarat; sed tantùm, se scire velle. profitetur, quo ordine, qua serie, mala processerint sua, cui, ne infesta fore credatur, anticipate subscribit, &, quæcumq; illa fuerit, approbat, non oppugnatura. Non est hæc igitur noua explicatio rei, iam explicatæ, sed addit rebus petitis aliquid, quod vlteriùs aueat scire; &, per præoccupationem rhetoricam diluit obiectionem, quæ obstare, ne voti compos fieret potuisset. Hoc secundum patet ex dictis: primum verò patet, quia priùs petierat, vt posset scire, num Casu, num Fortuna, num Fato hæc illi accidissent: secundò quo Auctore, seù quo operante, vt Fati, vel fortunæ ministro, mala fuerint illata: tertiò, hic tandem, loco, modum, & ordinem, quo mala ipsa processerint, sciscitatur; nam *forma*, pro modo, & ordine, rerum sumi, patet ex Virg. Æn. 6.

Inclusi pœnam expectant: ne quære doceri
Quam pœnam; aut quæ forma viros; fortunaue mersit.

Vbi, per pœnam, effectum notat Diuinæ Vates Iustitiæ; per *formam* speciem, ordinem, seriemue pęnarum; per Fortunam verò, infortunium, seù causam, pęnis addicentem, vt in cit. locum notant Interpretes. Porrò *petere* est *aliquid suppliciter & precari, & postulare*. Sic Dido, in preces effusa, Æn. 4.

Tempus inane peto, requiem, spatiumq; furori &c.

& *Scire peto*, inquit, nam scientia in sola obiecti cognitione consistit, non tendit ad opus, nil innouandum circa ipsum molitur. Ideò *peto scire*; non vt mala deleantur, non vt vindex adsim, non vt fortunam immutem. *Peto* tantum *scire*, *Quæ*, hoc est, *Qualis* sit *forma*, iuxta dicta, *mali*, hoc est, cladis, infortuniorum, miseriarum facies.

FERAM FORTVNAM. Aperte hic pollicetur, se manum daturam, vt Deorum decreta vim suam inuiolabiliter obtineant. *Ferre* est *tolerare*, seù *æquo aliquid animo pati*. Sic Virg. Æn. 9. . . . . . . *Cum tamen omnes*

Ferre libet subter densa testudine casus.

Fortuna verò vocabulum anceps est, quod tam in bonam, quàm in malam partem accipitur; idest tàm pro secundâ, quàm pro aduersa Fortuna. Et, licet fortunæ nomen, simpliciter & absolutè prolatum, soleat accipi in sensu fęlici, vt constare videtur ex Virg. Æn. 10., vbi Iupiter ait:

. . . . *Sua cuiq; exorsa laborem*
Fortunamq; ferent &c.

vbi Interpretes, eo quod fortuna labori opponatur, *Fortunam*, pro fęlicitate, asserunt accipiendam, sicuti *laborem*, pro infortunio positum existimant; attamen ex eodem Virg. ibidem patet Fortunæ nomen, etiam simpliciter, & absolutè prolatum, medium esse, & anceps; dum idem Iupiter ait ibi:

Quæ cuiq; est Fortuna hodie, quam quisq; secat spem,
Tros, Rutulusue fuat, nullo discrimine habebo.

vbi Interpretes: *Quæ cuique Fortuna*, hoc est *vel bona, vel mala fuerit &c.* Quod si, in hoc eodem sensu explicaretur textus Auctoris nostri, non posset profectò redargui explicatio: nam sensus esset: *libenti animo feram quemcumque rebus nostris euentum præbueritis, siue bonum, siue malum*: nam *Fortuna* nil aliud tandem est, quam *accidentium rerum subitus, & inopinatus euentus*: ex quo patet, Fortunam à bono, & malo præscindere: &, quamuis Ceres malum sibi, & quidem summum, reputaret filiæ amissionem; tamen, quia fieri potuisset, vt filiæ optimo se res loco haberent: ideò vocabulo vtitur ancipiti. Verùm, quia *Fortunam* video, pro ipso rerum statu, & conditione, vsurpatam non semel ab ipso oratorum Principe; in hoc potiùs sensu, è Vate hic positam arbitror; ita vt sensus sit: *feram conditionem, ac statum rerum, quantumuis acerbissimum, ac omne rerum genere infęlicitatum*. Moueor, quia nomen Fortunæ, per adnexum verbum *feram*, (quod pati, & tolerare significat) ab ancipiti extrahitur, atq; ad significationem infortunij contrahitur tolerandi.

QVAMCVMQ; DEDISTIS. Ostendit hic, Deam non esse Fortunam: sed ordinatam è Diuina Prouidentia rerum seriem, vtcumq; cadat semper adorandam: ideò *quamcumq;* hoc est acerbissima licet, ac miserrima, & pessima sit, quam *Dedistis*; nam nihil habemus, quod à Dijs non acceperimus, vel vt Ethnici dicebant; vbi nos à Deo.

SI NOTA. Subintellige *fuerit*, quod, per synecd. figuram reticetur. Conditionalis autem hæc est ostentans conditionem, sine qua non; hoc est qua posita, animus patienter fortunam laturus sit: qua non posita, nunquam doloris sui nisi impatientem se fore protestetur. *Si nota*, idest cognita, & euidenter cognita, vt dicebamus. Alij legunt (*si nota*) per parenthes.; sed in idem recidunt. *Quodcumque dedistis Fortunæ* legit Heins. sed & hoc cum vulgata coincidit. Alij *si rapta* legunt, sed minùs facit ad contextum, vt patet. Alij cum Parrhas. *si rapta*, quasi per concessionem.

Sed

Sed hoc cōinciderer cum subsequentibus. Ideò libentiùs vulgatam sequor.

FATVMQ; PVTABO, NON SCELVS. Fato Deos subesse ex antiquorum sententia, iam vidimus, lib. 2. Quare fatalibus non acquiescere dispositionibus, nefas illis omninò censebatur. Vt itaque Ceres ostenderet, quam quieto animo esset exceptura infortunium, dummodò seriem tantùm scire potuisset euentuum, sed quidquid acciderat, pro Fato, acceptura in protestatur. *Et putabo fatum.* Subintellige *fuisse quidquid mihi molestum fuit: putare* autem *existimare* est, & *pro certo habere, rem ita esse &c.* Fatum quid sit, sæpè vidimus, ideò prouehor.

NON SCELVS. Quæ Fato fiunt (inquit Parrhas. hic) nec laudem in se, neque culpam habent vllam, ex quo patet, quod, si vera esset, falsa illa non solum, sed impia Caluini, ac Lutheri sententia, asserens, ineluctabili quadam necessitate etiam humanam voluntatem ad bonum, vel malum impelli, iam nullus peccans posset iure à Deo damnari; nam cur damner, si ea operor, quæ in mea potestate, vt non operer, non sint? Hoc ipsum innuit nostra Ceres: *Fatum putabo:* ideò *non scelus esse putabo*; nec erit, cur irascar, aut Deabus cooperantibus, aut raptori abripienti &c. quia in scelere non sunt, qui, Fato vrgente, sic operantur, posita fatalis necessitatis sententia. Quod si Fatum sumatur in sensu Platonis, Dial. de Republica vltimo, nempe pro ipsa Dei infallibili voluntate (vel antecedenti, vel consequenti cum Theol.) omnia ineluctabili decreto decernente, ac præcipuè pœnas reprobis, præmia iustis statuente; ita vt semper vigilent in crimina pœnæ: Sensus erit: Voluntatem hanc Iouis existimauero, quæ me, ac Filiam ob graue aliquod demeritum, à nobis contractum, puniat: atque ideo non putabo scelus id, quod actus incorruptæ Iustitiæ censendus sit, ac venerandus, non redarguendus.

ADSPECTVM PRECOR INDVLGETE PARENTI. Peractis protestationibus, iterùm diuertit ad preces explicans, quamnam scientiam exoptauerit, nempè scientiam Physicam experimentalem, nam experientiâ sensus visiui optabat conditionem Natæ, quæcumq; illa esset, dignoscere. *Precor*, quod idem est, ac *oro, obtestor, obsecro*. Quid magis patheticum, quam Iouis sororem Iouis filiabus humiles adeò ingerentem preces aspicere? *Indulgete*, hoc est clementiam exercentes permittite, miserentes concedite. *Parenti* emphaticè, ad ostendendam petitionis æquitatem non solum, sed & iustitiam. Quis enim parenti neget eam inuisere, quam quia peperit, dicta sit parens? *Aspectum*, subintelligas *Natæ*; & contrapositum habebis relatiuum, & emphaticum. De aspectu autem alibi dix.

NON REPETAM &c. Iterum ad protestationes reuertitur, vt omnem intentandæ restitutionis prorsùs deleat suspicionem: sæpius autem in hoc insistit, quia hæc vna votibus obstare suis suspicio poterat, iuxta prudentis existimationem, cui Iouis decretum esset ignotum. *Non repetam*. Repetendæ res erant, antequam bellum indiceretur, quo quis res sibi ereptas in suam iterum redigeret potestatem, vt vidimus etiam lib. pri. carm. 65. Vt itaque ostendat Ceres, se, non doloso animo, rerum cognitionem, ac filiæ aspectum expostulasse, tantùm abesse profitetur, vt ipsa tali velit cognitione vti, ad bellum raptori indicendum, vt, nec repetendam quidem à se filiam, absolutè polliceatur.

QVÆSITA MANV. Quæsitum, à *quæro*, pro *acquiro* deductum, *Acquisitum* sonat, eo scilicet pacto vsurpatum, quo, apud Ouid. Metam. 7., ab Æaco, qui cum formicas in homines conuersas commemoraret, ne ipse vacuo dominaretur in regno, sic de ijs ait hominibus.

Myrmidonasq; voco, nec origine nomina fraudo.
Corpora vidisti: mores, quos ante gerebant,
Nunc quoq; habent: parcum genus est, patiensq; laborum,
Quæsitiq; tenax, & quod quæsita reseruet.

ex quo patet, res, facultates, opes, diuitias, & quidquid aliud est, quod ab aliquo; vi, virtute, labore, atq; industria acquiritur, *quæsitorum* nomine comprehendi. Verùm, cum addatur hic particula illa: *Quæsita manu*, certum remanet, *quæsitum* pro eodem poni, ac *Præda*, & quidem *furto*, aut *rapina abrepta*: nam apud Plautum, & Catullum inuenias, manum sinistram præcipuè, furacitatis hieroglyphicum fuisse. Quare idem est dicere *quæsita manu*, ac *furto*, seù *rapina abrepta*. Vlterius nota perspicacissimum hic Vatis artificium. Si quis, scelere aliquo inquinatus, plures, circum se, habere manus somniauerit, infaustum illi somnium esse, asserunt coniectores: dicunt enim, portendi, multas, ad ipsius coercitionem manus expediri, sceleris ipsius pœnam exigentes; eo quod manus ministra iustitiæ sit ad reos coercendos. Dixerat Ceres: *Si noscam euentum serum, fatum putabo, non scelus*: ideò subdit *non repetam manu*, idest punientis ministra Iustitiæ, ea quæ fuerint *quæsita manu*. Quod insinuat Ceres, vt ostendat, se, & raptorem, & Deas raptori iunctas, scelere absolutas facturam, vt faciliùs ad rem totam inclinentur detegendam. Sed cum vna Proserpina rapta fuerit, cur numero vtitur multitudinis? Facile se quis expedire putauerit, si dixerit, id factum per Synecd. Verùm Synecdoche tropus est: consequenter non, nisi cum virtute, adhibendus: virtus autem non erit, vbi ansa detur ambigendi, num vere plura intelligi debeant, an vnum, cum tamen, in rei veritate, de vno tantum sermo sit. Quarè, nisi aliquod ex re ipsa fundamentum habeatur, tropum adstruendi, non est adeò facilè admittendus. Hæc difficultas, vt arbitror, in causa fuit, vt aliqui hunc locum immutauerint, ac legerint: *Non repetam secura manu*: hoc est, *Ego, secura licet, & victoria certa, non repetam manu*, hoc est, *vi adhibita ineluctabili*, filiam, quam, tantùm vt aspicerem, postulaui. Sed non ideò à vulgata recedendum puto; cum immò fundamentum tropi adstruendi ex primo Auctoris lib. habeatur abundè. Memineris, ibi dictum fuisse, vnam Cereri Proserpinam numerum plurium impleuisse.

Fessaq; post primos hæserunt viscera partus,
Infœcunda quidem; sed cunctis altior extat
Matribus, & damnum numero Proserpina pensat.

Si igitur, loco plurium filiarum simul, ac filiorum, illa fuit enascens, cur non, loco plurium, in matris existimatione sit, iam periens, vt possit mater numero multitudinis vti, & quidem neutro genere vsurpato, cum plures diuersi generis neutrum conficiant? *Non repetam quæsita manu*. Sic profectò cum virtute tropus aderit; cum exactissimam textuum cohærentiam, clarissima Auctoris ingenij face coruscante, ostendet. Aptissime igitur expoluit Parrhas. *Non repetam quæsita manu*, hoc est, *Filiam, quam quis sibi virtute manuum comparauit*. Scio hanc à Barthio lectionem improbari, tamquam, si non vitiosam, saltem inconcinnam, licet ipse idem, *violentiam* significari per *manum*, fateatur. & *Non repetam. Quin visam mort:* legit ipse. Ego verò ipsius profectò lectionem non improbauero; sed, maiorem sub vulgata nostra eruditionem latere, non dubito: duplicem enim hæc habet ad legum axiomata respectum: primò quidem ad decantatum illud *vim vi repellere licet*; secundò ad illud, quo dicitur: *De facto spoliatur, de facto spoliandus*: quibus stantibus, videbatur Ceres, ne iuramento quidem suo, obstringi posse, vt à repetenda filia abstineret, nisi priùs expressè legibus sibi fauentibus renunciasset: ideò *non repetam*, inquit illa, *quæsita manu*: hoc est, quamuis filia, iniustè rapta, iniustè detineatur; quamuis, qui de facto spoliauerit, de facto spoliandus sit; quamuis abripientis vis, aperta etiam vi, esset infringenda, cedo victoriam, iuri abrenuncians meo; &, dummodo mihi concedatur, vt natam videam, nunc, prout ex tunc, cunctumq; fauorabili legis priuilegio derogans sponte impune relicturam promitto: *Non repetam*.

QVISQVIS ES &c. Apostrophe hæc est, qua absentem, tamquam præsentem alloquitur raptorem, effectus videlicet amentis, quia amantis impulsu protinùs erumpens illius passionis, cui angustum nimis esset oppressi cordis ergastulum. Mores itaque summè dolentis imitatur Matris, & patheticam mirum in modum sequitur affectuum concinnationem. Certus erat fumus, incertus Auctor, vt vidimus, ideò nomine vtitur indeterminato *Quisquis es*, omnes scilicet comprehendente, & per singulos distribuente, vt certum aliquem, in ipsa incertitudine, designet, &, Andabatarum more, decernat. Pari fere passo, Æneas apud Virg. Æn. 4., cui se forma Dei obtulerat, in somnis monens, vt moras abrumperet, atq; à Didonis littore protinùs solueret, cum iam illa, officio functa, se se tenebris immiscuisset, absentem iam, incertus, quis Deorum esset, sic alloquitur, certa tenens monita, incertum Auctorem.

. . . . Sequimur te, sancte Deorum
Quisquis es, imperioq; iterum paremus ouantes.

SECVRVS HABETO. Formula hæc loquendi est, quæ legislatorem deceat, concessiuas leges promulgantem: ideò iure, legum latricis, in ore resonat Cereris, vt sermo personæ congruat. Concedit itaque Ceres, per concessionem quidem amaram, sed quæ absolutè concedit tamen, filiam Raptori, dummodo ab eius aspectu mater non arceatur: nam *habere* idem est, ac *in potestate detinere*, seù *possidere*. Quarè idem *habere* est, ac *possidens fruitorus*, non futurum, vt ex possessione vnquam deturberis. Sic Æneas, apud Virg.

Æn. 12., Regnum Latino Regi addictum fore pollicetur, nec Latinum Troianis armis e sede deturbandum, dum ait:

. . . . . . Socer arma Latinus habeto.

Ius suum itaque, his verbis, Ceres Raptori cedit, illudq; in eum transfert; sicuti Damætas, apud Virg., Ecl. 3. amatam Phyllidem riuali cedit, si propositum ille enodet enigma, sic dicens:

Dic quibus in terris inscripti nomina Regis
Nascantur flores: & Phyllida solus habeto.

Quid, per nomen *securus*, intelligatur vide lib. 1. carm. 167.

AFFIRMO PRÆDAM. *Affirmare*, hoc loco, est *ratum habere*, & *ratum facere*; nam *affirmatores* Tertulliano sunt, qui, testimonio suo, negotium ratum habent, certificant, & conualidant, vt notat erudite Barthius. Quarè idem est *affirmo prædam*, & *consentio, vt teneas, instar prædæ, nec iure meo restituas, quam iure tam tenes tuo*. Prædam fecisti tuam? & tua, decreto meo, sit præda. Vide quantum largiatur Mater, vt saltem filiæ fruatur aspectu. Vide quam miseræ subscribat conditioni; & num pathetice magis decurrere potuerit oratio, ipse Iudices.

DESISTE VERERI. Securitas foras pellit timorem: ideò congruenter, posito antecedenti, *securus habeto*, cuius securitatis se fideiussorem constituit Ceres: *affirmo prædam*, consequens subnectit: *Desiste vereri*: quod idem est, ac dicere: *Ne vlterius timeas ex afflicta Matre, quam, aspectu Filiæ, solatus fuerit, aut insidias, aut apertam vim*. Prædam affirmo. Desiste vereri.

Sed, peracto inter spoliatam, ac spoliantem contractu, nos, quid extrahere, ad mores pertinens, debeamus, solicito non minus animo peruestigemus.

Rationalis facultas, quæ Cereris nomine designatur, vt vidimus, iacturam suam impatienter adeò dolet, vt sui ipsius impos, extra se ipsam, iam ratio, sine rationis vsu effecta longe, lateq; diuagetur, furoris non minus, quam doloris impatiens; atq:, vt in Cælum damnationis suæ culpam refundat, in nullo peccasse Animam, dum somniat, innocentem in ijs ipsis, in quibus maxime peccauerit, ore temerario non minùs, euulgat, quam rotundo. Reuerentiæ attribuit, quod Cælum, ac Cælites alloquio, idest orationum frequentia, non lacessiuerit; quod Sanctorum, Sanctarumque con se, per contemplationem, cœtibus immiscuerit; quod e Cælo Cælites non extraxerit, supplicationum ardore in sui videlicet subsidium attrahens: & non meminit, præceptum ab Apostolo fuisse: oportet semper orare, & nunquam deficere; documentumq; à Dauide traditum haberi, in hæc verba: *cum sancto sanctus eris*; ac tandem à Diuina Sapientia præscriptum, vt Regnum Cælorum rapiatur: Violenti rapiunt illud; petendum dixisse, vt accipiamus, &, vsq; ad importunitatem, petendum &c. innocentem dictitat animam, eo quod, ne Cælitibus oneri esset, Cælum, ac Cælites neglexerit, humi degens, & humo tantùm adhærescens: nec nouit, ob id ipsum, culpabilem fuisse, quod longe à Cælo terrea nimis, aberrauerit immemor Cæli; & præcipuè cum Trinacriam incoleret, emporium scilicet earum deliciarum, quas inter lateat semper Auerni coluber. In id tandem prouehitur dementiæ, vt odium Dei audeat dicere, quod Iustitia est, quam blasphemiam potissimum proferunt damnati desperantes. Sed, crocitet vtcumq;, à se ipsa procul aberrans ratio, Cælum vanos negligit questus: & compatiuntur quidem deliranti: sed, ne responso quidem, dignantur Cælites, iustissimam Dei sententiam venerati. Delitet vtcumq; tandem rationalis damnatorum facultas, sibi interdum reddita, sententiam cogitur approbare, ac damnationis tandem suæ adstipulari decretis: sed incassum eodem tempore sciscitatur causas, modum, & Auctorem damnationis, quasi, vel ignoret, mortem stipendia esse peccati; vel se vnquam peccasse nesciens. Non videt itaque Proserpinam suam Ratio, inferorum carcere detentam; quia non videt Animam, in sua à Deo puritate efformatam, in Dæmonem per peccatum transformatam: ideò auet eam intueri, quamcumque, æquo subindè animo, latura fortunam. Sed, cum obstinato sint in inferis animo damnati, frustra requiritur redemptio, vbi nulla est, in redemptionis olim contemptores redemptio. Potest etiam in Cereris matris pro filia supplicantis imagine, Sancta Mater Ecclesia delineari, quæ quid actum sit de filijs, quotidiè quæritans, assiduis Deum precibus fatigat, vt ex hoc sæculo migrantes, viuentes videat, in vitæ incorruptibilis Regno: sed cadunt incassum gemitus, vbi anima peccati pondere in Tartaris detinetur, licet proficui sint, ac salubres ijs, quæ Purgatorijs pœnis premuntur ad salutem. Has videbit in Cælo fœlices; illam videbit æterno inclusam carcere tormentorum: sed sententiam affirmabit, damnationem iustissimam fatebitur: & æquo feret animo eorum tormenta, qui iusto Dei iudicio damnati sunt. Nos verò interim ad consuetas Musas deflectamus.

Qual di voi da mia Figlia vnqua s'offese,
Con lieue scherzo, ò con parola acerba?
Ah sì: che forse, ò Delia, à te contese
Le caccie, i boschi; e 'l deliciar tra l'herba. — *Endimionis fabulam meminens.*
O pur le guerre ella trattar pretese,
Ch'à te sola, ò Tritonia, il Fato serba,
Com'ardì, come volse, e come puote
Tanto vn cuor, che, qual fronda, ogn'aura scuote?

Forse sturbò co'l suo garrire odioso,
Euippide nouella, i più pesati — *Euippides Euippes filiæ in Picas, vulgò [illegible], Metam. 5. conuersæ.*
Vostri discorsi; e, con lo stil noioso,
Mercò gli sdegni: e gli prouò spietati?
Forse importuna il piè trà 'l maestoso
De vostri Cori ella sospinse; ò i grati,
Con le sciapite sue forme confuse,
Vostri congressi à frastornar s'intruse?

Mà fù pur anzi ossequiosa, e lungi,
(Per non rendersi odiosa) i giorni trasse,
Longi da voi, longi dal Cielo, e longi
Dal Mondo stesso, in parti oscure, e basse:
Oue deserti habitò, che tu disgiungi
Dall'Italia, ò Nettunno; e ne contrasse
Gl'odij più fieri; e dall'altrui congiure
Non fur l'erme sue spiagge ancor sicure.

D'vn romitaggio in vil tugurio ascosta
L'esser stata, e che gioua; anche sepolta,
Se fù del Cielo alle violenze esposta?
Da cruda inuidia, all'addentar riuolta,
Lontananza di luogo in van si scosta;
Ch'ogn'Asilo al sfogar la rabbia accolta,
Campo ella forma: e dell'infauste mosse
Ne pur può 'l tempo infieuolir le posse.

Così l'afflitta, essagerando i torti
Le Diue accusa, e le doglianze intesse:
Ma 'l moto in lor, che le discolpe apporti
Frenan del Genitor le leggi espresse:
Ond'ò si tace; ò non saper, che porti
Di querele, s'adduce, al duolo annesse:
E le risposte all'egra madre in tanto
Gl'interpreti del cuor rendon co'l pianto. — *Oculi cordis interpretes dicuntur.*

Misera! E che farà? ch'all'ire sparte,
Oprar non può, ch'almen risponda il Cielo;
Ch'anzi pioggia di lagrime comparte
Ad ingrossar de suoi timori il gelo.
A sì grand'huopo altri consigli, altr'arte
Vsar conuiengli; onde, qual vinta, il telo
De sdegni abbassa; e 'l supplicare imprende;
Già che spesso alle preci il Ciel s'arrende.

Dall'innata clemenza, ah si condoni,
Dicea, mie Diue, ad vn materno affetto;
Che d'amor, di dolor gl'aggiunti sproni
Non caccian lento à precipitij vn petto.
S', ad vn misero cuor, più, che si doni,
Fù superbo il mio dir, toruo l'aspetto,
Perdonate i miei falli. Anche gl'eccessi
Son d'orba madre al vaneggiar concessi.

Supplice, e degna, in cui pietà s'impieghi
Eccomi humile al vostro piè prostrata.
Deh, gran vostra mercè, non mi si nieghi

Con-

Contezza hauer d'ogni mia sorte ingrata,
Questo sol si conceda; e de miei prieghi
N'andrò contenta. Ah, qual si sia spietata
La serie del mio mal s'additi almeno;
E volontaria ecco gl'appresto il seno.
Sarò, qual più vogliate, Etna, ò Cocito,
I; di me stessa al tormentar l'interno:
Ne, qualunque da voi m'habbi sortito,
Fortuna auuersa, anche peggior d'Inferno,
Mi sia graue il soffrir, ch'al rio partito
Di viuer sempre in vn morire eterno,
Dirò, guidommi il mio destin crudele;
Ne son, colpa d'altrui, le mie querele.
Che, s', in oltre bearei anche in vn nostro
Inferno di sciagure hoggi bramate,
Come, il brami, rassembra il pianto vostro;
A quest'afflitta madre, ahi, per pietate,
Non inuoli la figlia ignoto vn chiostro.
Ch'io la riuegga, ah, mi si doni; e dato,
Che si satijn d'amor foriere, e duci,
Nel caro aspetto almen l'auide luci.
A chi traggè da quella i suoi contenti
(Così ferma prometto, e così giuro)
Di ritoglierla mai, non fia, ch'io tenti,
Chiunque l'habbi in poter viui sicuro.
Ti soscriuò l'acquisto: i tuoi scontenti,
Se tua preda la festi, i non procuro.
Lascia il timor: te la concedo: e parmi,
Ch'vn'inchiesta d'amor non tocchi all'armi.

Verùm supplicationes Cereris vlteriùs adhùc protractas, nos ex Auctore nostro, nugis relictis, decerpamus.

QVOD SI &c. Iurgijs, precibusq;, incassum consumptis, supplicationes iam suas ad Latonam Deliæ Matrem conuertit Ceres. Ast, iterum lacrymas se ex cælituum oculis ciere tantùm, animaduerteris, rata, hunc esse artificialem preces suas eludendi modum, excandescit denuo in Cælum; totumque sibi orbem esse peragrandum iam statuens, vt filiam quærat, &, quoquo ductam inueniat, & reducat: extremas omnes mundi oras enumerat relegendas, difficultates ingenium superandas decernit, nec cessaturam se à labore profitetur, ni voti compos tandem effecta. Quibus in animo firmatis, iurgia iterum in Iouem ipsum, ac Cælicolas euomens reliquos, terga vertit syderibus: Ætnamq; repetit, vt tedas illius igne accendat, quibus obscura quæque, ad filiam inquirendam valeat peruestigare.

QVOD SI &c. Muneraq; crede mihi, placant hominesq;, Deosq;, inquit Vates ille, qui munerum efficaciam declarabat. Quarè nil mirum, si Ceres, precibus apud surdas aures effusis; corruptas à Raptore Deas muneribus, ne eum proderent suspicetur. Quam suspicionem dum hic exprimit, aliud profectò, quam dici possit, Deas ipsas perstringit, eas scilicet auaritiæ insimulans, quas ab illius vtiq; labe, quam longissimè abesse, ipsa impellente naturà; opus fu. rat, iuxta Platonis, 10. de legibus, documentum, qui acriter in eos inuehitur, qui Deos peccatoris muneribus corrumpi posse existiment. Verùm, cum Deos suos, omni prorsùs vitiorum scelere inquinatos, efformaret antiquitas, vt alibi adnotauimus, quo sibi quisq; impunè peccandi adstrueret facultatem, iure potuit & Ceres, Deas illas muneribus corruptas, suspicari. Ansam præbuit suspicioni silentium, quo frustratæ sunt preces supplicantis, ac iustissimum, vt sibi videbatur, solatium implorantis: nam ea est munerum vis, vt locutionis acumen obtundat, vt adnotauit Petrus Damianus Epist. 23., vbi sic ait; *Acceptis muneribus, si quid contra datorem agere volumus, mox in ore nostro verba mollescunt, locutionis acumen obtunditur, linguam quadam pudoris erubescentia præpedit: mens quippè, perceptis muneris conscia debilitat indeculos consistere vigorem, reprimit eloquentiæ libertatem.* Ad quod alludens Bernardus Tassus manu piscatoris excapta torpedine, quam depinxeras, torpentis inscripsit *Ex præda stupor*: cuius impressæ explicationem subdens Cameratius, inquit: *Munera si. . . .* Ideò

Quòd si vos aliquo præuenit munere Raptor;
Tu certè Latona refer: confessa Diana
Forte tibi. Nosti quid sit Lucina, timorque
Progenitis, & quantus amor; partusq; tulisti
Tu geminos; hæc vna mihi. Sic crine fruaris
Semper Apollineo; sic me felicior æuum
Mater agas. Largis tùc imbribus ora madescunt.
Quid tantum est dignum fleri, dignumq; taceri?
Hei mihi! Discedunt omnes. Quid vana moraris
Vlteriùs? Non bella palam cælestia sentis?
Quin potiùs natam pelago, terrisq; requiris?
Accingar lustrare diem. Per deuia rerum
Indefessa ferar. Nulla cessabitur óra.
Non requies, nō somnus erit, dū pignus ademptū
Inueniam; gremio quamuis abscondatur Iberæ
Tethyos, & rubro iaceat vallata profundo.
Non Rheni glacies, non me Rhiphæa tenebunt
Frigora; non dubio Syrtis cunctabitur æstu.
Stat fines penetrare Noti; Boreæq; niualem
Perlustrare domum: primo calcabitur Atlas
Occasu; facibusq; meis lucebit Hydaspes.
Impius errantem videat per rura, per vrbes
Iupiter: extincta satietur pellice Iuno.
Insultate mihi. Cælo regnate superbi.
Ducite preclarum Cereris de stirpe triumphum.
Sic fatur; notæq; iugis dilabitur Aetnæ
Noctiuago tædas inflammatura labori.

Quod si &c. quæ coniunctio est aduersatiua. Vulgò *Che si &c.*

RAPTOR. Qui filiam scilicet rapuit, quemue notâ signat facinoris, cum quis esset, nesciret adhùc. Sed de Raptore vide fusiùs dicta lib. pri. carm. pri.

PRAEVENIT. Hoc est præoccuparit, seù *præ me. . . .* atq; animum præstituit, ne proderetis suscitam.

VOS. Emphaticè id dictum intelligas, scilicet vos, quibus munera placent; nam Cerua Dianæ, sed aureis placuit cornibus; vt in Præfatione ad lib. 2., & Palladi Dracones dicantur, quo videlicet thesaurorum custodes indicantur. *Vos* itaque muneribus assuetas, muneribusque placabiles &c.

MVNERE ALIQVO. *Munus* donum est; & sic dictum, teste Varrone, quia, qui mutuo animo sunt, id dent, officij gratiâ: ex quo vides, quam benè sibi respondeat Vates, qui scilicet supra dixerit;

. . . . . *Et fratris hinc*
. . . raptoribus . . .

Sensus intercisus hic est, & imperfectus: sed, quæ per fig. synecd. reticentur, facilè ex ipso sensu deprehenduntur. nempe *Quod si vos aliquo præuenit munere Raptor, redimens iniuriam; non vlteriùs, vt indicetis, insisto: Munera vestra . . . sint; non vlteriùs precibus fatigo: sed incorrupti alterius Numinis opem implorabo.* Alij, hoc loco, Heinsio approbante, legunt:

Quod si Nos aliquo præuenit fœdere Raptor.

Parrhas. verò

Quod si vos aliquo præuenit fœdere Raptor.

A Parrhas. non dissentio; nam etiam *fœderis* nomen coniunctionem animorum importat, & confœderationem illam, quam innuit Ceres cum dixit: *Iunctæ raptoribus . . .* Sed magis enitcat, vt arbitror, lectio nostra, nam fœdus muneribus firmatum innuit, sicq; causam notat simul, & effectum. Heinsio manus dare nequaquam possum, nam licet in aliquo bono sensu explicari possit Heinsiana lectio; ita vt sensus sit; *si præuenit nos*, hoc est, *officium nostrum antecessit, fœdere vobiscum sanctitas*; ita vt sera subinde fuerit supplicatio nostra &c. Attamen negari non potest, quin aliquam pariat amphybologiam pronomen illud *Nos*; nam videtur, & alloquentem, & eas; quas alloquitur designare, præsertim cum in supplicationibus suis, nunquam plurali . . . vsa fuerit Ceres ad se ipsam signandam, quia supplicationi non decebat hic loquendi modus, qui fastum potius indicat, quam animi deiectionem.

TV CERTE LATONA REFER. Per apostrophen à præcedentibus Deabus ad Latonam Ceteris sermo conuertitur, quam per vnicam secundæ personæ demonstratiuum pronomen notat, vt clarius appareat sermonis ad illam conuersio. *Certè*, hoc est, *saltem* exponit Parrhas., non incongruè. Verùm mihi videtur vlterius explicandum acutissimi Vatis ingenium, & consultò vsum fuisse, dixerim, hoc potius aduerb. quam aduerb. *saltem*, quia *certè* affirmantis est, quo scilicet eximiam Ceres confidentiam ostentans, pro certo se habere, declarat, futurum, vt procul dubio, à Latona voti compos efficiatur; quo actu eam adeò sibi deuincire studet, vt negare pudeat: quod maximum profectò perorantis artificium est. Latonæ notitiam satis tradidimus lib. pri. explicantes *Latonæ furta*. Hic tantùm remanet, vt videamus, cur ad Latonam potiùs, quam ad Deatum aliam, supplicationes suas conuerterit Ceres; nam ex hoc ipso patebit eximium perorantis artificium. Caussinus de eloq. lib. 8. cap. 41., de industriis agens miserationum excitandarum, eruditissimè præcipit, primò habendam esse rationem personarum, ne incassum laboremus, affectum huiusmodi excitare conantes: enumerans autem personas, quæ facilè ad commiserationem prochiues sint, ne in delectu decipiamur, ait eos facillimè in miserationem attrahi, qui multa olim, & grauia passi; cæterorum miseriis occurrere didicerunt; & rationem reddit ex eo, quod prioris fortunæ vestigium quoddam, & imago, quæ nimis implicita sensibus est, misericordiam, in aliorum casibus, ex fortunæ similitudine, faciliùs excitet. Nouit hoc ipsum eruditissimus Auctor noster; & ideò ad Latonam potiùs, quam ad aliam Ceres per ipsum, conuertitur: nam & Latonam ipsam, innumeris, odio Iunonis, exercitam pressuris, de filiorum salute solicitam, de Pythonis anxiam immanitate, atq. ab obstrictis iuramento terris, in eorum perniciem conspirantibus æternum metuentem, loco cit., iam vidimus. Quarè, cum in eisdem ferè illa fuerit ... quæ nunc Ceres fluctuet, iure facilior creditur ad commiserationem impertiendam, eique afferendam opem, in qua fortunæ suæ imaginem prospiciat. Aliam pariter rationem affert Parrhas., cur Latonam potiùs, quam cæteras implorauerit; quia scilicet huic Deæ Latonæ nomen a mansuetudine morum fortasse fit, apud Græcos, ex interpretatione Platonis, consequenter faciliùs permouenda, atq. ad indulgendum proni videri potuerit.

REFER. *Referre* est *quod ab altero acceperimus, alteri enarrare*, vt patet ex Virg. Æn. 3. vbi Phrygii Penates Æneam, de futuris rebus, erudiunt; ac subinde præcipientes, vt, quæ audierit, ad Genitorem deferat, hoc ipso vtuntur verbo.

Surge, age, & hæc lætus longæuo dicta Parenti
Haud dubitanda refer &c.

sic Æn. 12. Turnus legationem destidans ad Æneam:

Nuncius hæc Idmon, Phrygio mea dicta Tyranno
Haud placitura refer.

Interdum *referre* non est vtcumq; *enarrare*: sed *enarrando ostendere*, cum ad factum refertur. Sic Æn. 4.

Talibus orabat: talesq; miserrima fletus
Fertq; refertq; soror &c.

Sensum itaque Vatis hic arbitror ex vtroq; commixtum; nempè, & quæ acceperis ex his, quæ cladem nouerunt, enarres, & enarrando doceas, & ostendas, quæ fuerit forma mali &c.

CONFESSA DIANA FORTE TIBI. Indicat, cur ipsa existimet, à Latona facilè indicari posse, quæ exoptet. A natura enim inditum filiis videtur, vt nullum cordis arcanum genitoribus occultent; ad quod, arbitror, significandum, in more positum fuit, vt pueritiæ ingenuitatis insigne Bulla esset, cordis referens figuram, è collo dependens; quasi pueris indicerent antiqui, cor eorum genitoribus in aperto semper esse debuisse; ad quod fortassis alludens Terentius summæ improbitatis eos redarguit filios, qui genitoribus suis fictum mendacia imponere: *Cor suum* filias audietis sæpe à matribus compellari; si igitur consiliorum omnium cor sedes est, vt notat Pier. in hierogl., quomodò mater *consilia filiæ* (quod est dicere: *consilia cordis sui*) ignoret? Omnium neque consiliorum suorum participem habere matrem filia præsumitur. Ideo *Forte Diana &c.* Dubitatiua venit particula, sed ita tamen, vt in affirmationem potiùs, quam negationem propendeat: quia, quamuis supra tradita regula, firmissimam habens probabilitatem, possit exceptionem pati, si filii peruersi sint, ac degeneres, attamen id non fuit credendum de probitate ipsius Dianæ, quæ licet Cereri supra negasset, se nosse &c. non fuit præsumenda id ipsum Latonæ matri occultasse. Ideò *confessa tibi*. Subintellige *fuerit ea, quæ nobis negauerit*; nam, licet *confessa* interdum passiuè sumatur, hic certè actiuè sumitur, eo pacto quo Ouid. 2. de Ponto Eleg. 2. ad Messalinum, ait:

Non est confessi caussa tuenda rei.

Ex hoc vides, quam bellè insinuet Ceres, nondum expurgatam suspicionem, quam hauserat, de raptu, Diana cooperante, confecto: quod cum pudoris eidem Dianæ argumentum esse potuerit; indicat, ob id, nulli noxam huiusmodi patefaciendam quidem fuisse, sed matri non fassam fuisse Dianam, vix credendum profitetur.

NOSTI QVID SIT LVCINA &c. Motiua suggerit quibus ad opem ferendam impellatur. *Nosti quid sit Lucina*; hoc est *Nosti, quid sit esse Matrem*, nam & tu mater fuisti, & te non latet, quantum, in enitendo, laboris Matres ferant; ideò non potes Matri non indulgere; nam, similitudo fortunæ animos iungat, necesse est, atq; inmutuum inclinet auxilium. Ideò non precibus fatiganda mater, vt matri succurrat afflictæ: satis est, si, & se matrem esse, meminerit. *Nosti quid sit Lucina*. *Lucinam* posuit, Deam nempè, infantium omnium obstetricem, pro ipso pariendi labore, nam huic tantùm aderat, vt præses, atq; vt opitularetur Lucina, de qua vide dicta lib. pri. carm. 124.

TIMORQ; PRO GENITIS. Solicitus est de filiis semper Genitorum affectus, adeò vt de Aenea, Aen. pri., habeatur, apud Virg., cum medijs in armis, ac furentibus vndique bellorum turbinibus, sui ipsius oblitum, de Ascanij tantum salute fuisse solicitum:

Omnis in Ascanio chari stat cura parentis.

Quod si hoc in genitore locum habet, multò magis in matre, quæ, vtpotè fœmina, certè mollioris naturæ est, & pluris filios facit, eo quod, quanti sibi steterint, in partu, agnouerit. Sed, præter innatam matribus solicitudinem pro filiis, peculiares etiam timores perpessa fuerat Latona, vt supra ex lib. pri. memorabamus, ideò hos Ceres illi in mentem renocat, vt

Non ignara mali miseris succurrere discat;

eo modo, quo postea, apud Virg. Dido sibi euenisse fatetur.

Me quoq; per multos similis fortuna labores
Iactatam, hac demum voluit consistere terra.
Non ignara mali miseris succurrere disco.

Quid sit Lucina, quis horror pro genitis: vel *quod sit Lucinæ, quod horror* legunt alij cum Heinsio. Sed in idem recidunt; si hoc tantum adnotaueris, horrorem scilicet aliquid maius notare, quam timorem: licet & timens horreat. *Pro genitis* autem appositè dixit, vt, per expressam correlatiui mentionem, & timoris intensio magis enitesceret, & pietatis affectus excitaretur intensior in ea, quæ in eadem fuerat nauì, consimilem experta fortunam.

ET QVANTVS AMOR. Gilibertus, insignis vir eruditionis, Amori, mensuras, lancesq; proijcienti, depicto pro lemmate addidit: *Verus amor nullum nouit habere modum*. Quod quidem, si vlli vnquam, certè materno in filios congruit amori, quem inexplicabilem cum dixerint non infimæ notæ auctores, explicarunt tamen Aegyptij per hieroglyphicum Vulpanseris auis, quæ se se obijcit venatori, vt filij incolumes euolent. Hunc nouerit qui experiatur. Quare, quæ vim illius experta fuerat, Latona eius etiam dignoscere poterat vehementiam; & ideò angustijs earum compati, quæ filijs priuarentur suis &c. Hinc est, vt artificiosissimè Ceres materni, apud illam, amoris mentionem fecerit, quo vehementiùs eam in commiserationem impelleret, sibiq; profuturam conciliaret.

PARTVSQ; TVLISTI TV GEMINOS &c. Ingesta dolorum, terrorumq; memoria, quos passa, filiorum amore, fuerat Latona, vt, maiores esse ærumnas, in quas Ceres ipsa incidisset, ostenderet, argumentum à fortiori sic constituit: minus est, si, qui geminos habet, vnum amittat, quam si vnicum habens eo ipso priuetur; ergo & minor illi, quam huic, & dolor, & damnum. Sed tu geminos habuisti liberos; & tamen tot angoribus pressam duxisti vitam metuens, ne alterutro priuareris; ego verò vnicam habui; & amisi; ergò multo maioribus ego premor angoribus, consequenter miseranda magis; ac tua ope iuuanda &c. *Et tu*. Completiua, hoc loco, est particula *&*: atq. emphaticè sonat *& tamen*; vulgò *E pur voi &c.* vt emphaticum comparationi, quam Ceres factura est, præbeat initium. *Tulisti*. *Fero* hic pro *exprimo* positum, seù *assequor*, agnoscas. In quo sensu & Virg. Æn. 5., dum Æneam præmia largientem victoribus ex nauali ludo redeuntibus describens, ait:

Et Argenti magnum dat ferre talentum.

Geminos partus. Gemini propriè dicuntur duo eodem par-

tu

tuedui. Quarè Virg. Æn. 8., de Remo, ac Romulo, quos vno, eodemq; partu Rhea Siluia pepererat, vt apud Liuium lib. pri. habetur, loquens geminos eos appellat.

Fecerat & viridi fœtam Mauortis in antro
Procubuisse lupam: geminos huic vbera circum
Ludere pendentes pueros &c.

quod cum certè magnum fœcunditatis, in pariente indicium sit, appositè meminit Ceres geminorum, ex Latona editorum, vt ex illius fœcunditate, sterilitati Cereris opposita, cuius *post primos hæserunt viscera partus infœcunda*, vt lib. pri. habuimus, infœlicitatem suam, supra infœlicitatem omnem, quam Latona sibi euenturam pertimescere potuisset, extollat; nam certè, etiam si Latona ambos amisisset Natos, adhuc tamen, attenta vteri sui fœcunditate, poterat in spem erigi alios procreandi: atq; ex ea spe fructum consolationis percipere. At Ceres & re, & spe, vno, eodemq; raptu, priuabatur, quippè infœcunda; atq; adeò maiori profectò commiseratione digna ostendebatur. *Partus* verò, licet pro ipso actu pariendi interdum sumatur, vt patet ex Virg. Æn. pri., vbi Iupiter prædicens Veneri supradictos ex Rhea Siluia Geminos, & hæc, quæ dicimus de *Partus* significatione, & quæ de Geminis, supra, retulimus confirmans, ait:

Hic iam tercentum totos regnabitur annos
Gente sub Hectorea: donec Regina Sacerdos,
Marte grauis, geminam partu dabit Ilia prolem.

Licet, inquam, pro eodem actu pariendi sumatur, sæpe tamen sæpiùs, vt hic, accipitur pro fœtu ipso: quarè Martial. in Amphit. Epig. 12. de sue, quæ ex vulnere peperit, inquit:

Exiluit partus miseræ de vulnere Matris.
O Lucina ferox! Hoc peperisse fuit?

Per partus itaque geminos Latonæ Dianam signat, & Apollinem, de quibus nos lib. pri. ad *Latonæ furta*.

HAEC VNA MIHI. En alteram contrapositi partem: *Tu geminos: Hæc vna mihi*; Hæc, emphaticè positum, Proserpinam signat amissam, cuius non pronunciat nomen, ne exacerbato vulnere fletus affluentior insurgat, ac loquendi adimat facultatem. *Hæc*, qua cæteris matribus altior ibam; *hæc*, quæ damnum pensabat numeri; hæc, quam, charos vteri labores scilicet, Siciliæ frustra volui commendatam. Hæc, quam lugeo, qua angor &c. *Vna* pro eodem sumitur, ac *sola*: quarè videas lib. pri. carm. 123. Innuit tamen hic effatum illud, quod vulgò prouerbij locum obtinuit, nempè *quæ vnam habet, nullam habet*, nimis, damno suo, adimpletum, ærumnas suas ad summum vsq; cumulasse. *Mihi* item emphaticè dixit, hoc est, ideò te ipsa infœliciori, non solum, quia tu, metu tantum afflicta, iacturam tamen non fecisti; ego verò & iacturam patior; sed quia, etiam si vnius fecisses, altera remanebat proles: ego verò & iacturam feci, & altera non superest, & spe quoq; destituor procreandi.

SIC FRVARIS SEMPER &c. Precibus obsecrationem addit, quam Rhetores & deprecationem, & obtestationem vocant. *Sic* namq; particula obtestantis, obsecrantisq;, ac bonum alicui, si preces audiat, optantis est, vt patet ex Virg. Lycida Mœrim, vt canat, obsecrante, dum ait:

Sic tua Cyrneas fugiant examina Taxos;
Sic Cytiso pastæ distendant vbera vaccæ.

Porrò, per ea, quæcunq; ex ijs, quorum opem imploramus, charissima sunt, obsecratio instituenda præcipitur: ideò Ceres, per delectationem, quam ex Apollineo crine Latona desumeret, quamq; illi perpetuam auguratur, eam vt præsto sit, obtestatur. *Frui* enim est *fructum, voluptatemq; percipere*: & maximus cordi fructus est percepta ex aliquo voluptas, honestatis comes. Ideò *sic fruaris*, & *fruaris semper*: transitoria enim voluptas, eo ipso, quod transitoria sit, dum recreat, torquet; nam dum præsens durat, metu impendentis amissionis excruciat; quarè & imperfecta est, & vix voluptatis nomen meretur: vbi è contra, quæ permanens sit, vera, & sola voluptas est. Ideò Ceres, vt beneuolam sibi Latonam faciat, se illi perpetuam optare fœlicitatem, si petita concedat, protestatur: *sic fruaris semper*

CRINE APOLLINEO. Apollinem intonsum semper omnium Poetarum commenta effinxere: cuius rei rationem reddit Macrobius, apud Parrhas. hic, quia videlicet à fronte Solis, qui Apollo est, radij, qui crines sunt, auelli nequaquam possint: quare *Acersecomes* etiam dictus est Apollo, hoc est *intonsus*.. Eius itaque cæsarie Latona mater eximiè delectabatur, teste Tibullo, qui de hoc Deo Pastore loquens, apud eundem Parrhas., hæc habet:

Sæpè horrere sacros doluit Latona capillos,
Quos admirata est ipsa Nouerca prius.

Ideò Ceres liberam semper ab huiusmodi anxietate precatur, si faueat, vt quod gratissimum futurum esset, augurarētur.

SIC ME FÆLICIOR MATER &c. Consimilem, licet crudelem minùs, fortunam expertæ quid grauiùs optari potuit, quam vt, conuersa, crinem spontè traderet Fortunæ? Hoc itaque Ceres Latonæ deprecatur, si faueat; nempè vt aliam, à Cereris, fortunam: hoc est omninò propitiam experiatur. Natorum fœlicitate, virtutibus, & incolumitate, fœlicissima efficitur mater; atque hic sua fœlicitate, in superbiam vsq;, lætissimo fruitur animo. Quarè Cornelia Romana Matronæ illi Spartanæ, quæ immensum fere auri, gemmarumque pondus in partem, seù potiùs in summum fœlicitatis adicitum suæ ostentauerat; filios ipsa manu indicans, *en gemmas*, inquit, *meam en multiplicem cordis mei thesaurum, & fontes fœlicitatis nostræ perennes*. Ad quod respiciens, arbitror, eruditissimus ille impresiarum Auctor Conchæ margaritis ditatæ, inscripsit: *Hac prole superbit*; atq; in symbolum fortunatæ matris erexit. Dum itaque Ceres matri Latonæ fœlicitatem illam, quæ matrem deceat, precatur, sospites in æuum filios, quod maxime nouerat in votis esse, precatur. De particula *si* vide superiùs dicta; est enim & hæc noua priori addita obsecratio, vt vides. Dixit autem *Mater fœlicior me* quia etiam Ceres ab initio fœlix fuerat, cum altior cunctis matribus iret &c. vt lib. pri. sed fœlicitas, in infœlicitatem conuersa, eam breui effecerat dolorum omnium receptaculum. Ideò *fœlicior me*, inquit, vt immutabilem illi se optare indicet fœlicitatem; ad quod magis exprimendum addidit

AGAS ÆVVM. Nam *æuum agere æternum viuere* est fœlicitate immutabili vitam ipsam comitantem. Quàm verò patheticè decurrat hic Cereris oratio obuium magis profectò est, quam explicetur.

TVNC ORA MADESCVNT LARGIS IMBRIBVS. Caures ipsas ad emolliendum habilis effluxerat Cereris deprecatio: & tamen, emollire quidem materna Latonæ viscera potuit in lacrymas, sed non tantum, vt optatum redderet vocis sonum, summi obstante Iouis decreto, valuit inflectere: quod ostendit hic Vates, dum & Latonam ipsam lacrymas, responsi loco, tribuentem inducit. *Tunc* aduerb. temporis est, notans tempus illud, quod postremam Cereris perorationem exceperit; nam, illo eodem tempore, in lacrymas abijsse Latonam significat. *Ora* autem dixit: hoc est facies Latonæ non minùs, quam cæterarum, de quibus supra, Dearum, quæ iam, non oborto leuiter irrigantur rore, sed effusis lacrymarum fontibus exundantur. Ideò *Madescunt* madescere enim est adeò ex humore recepto madidum fieri, vt altè humor imbibatur, & penetret ad partes vsq; intimas madefacti; quod licet nunquam eueniat in genis, largo quamuis lacrymarum flumine obrutis, attamen confert admodum ad cadentis humoris copiam ostentandam; quam clariùs subindè notat, dum subdit: *Largis imbribus*: sicuti enim, lib. pri., roris nomine exiguas lacrymas designauit: *Violaues aborto. Rore genas &c.* sic in præsenti redundantes fletus imbrium nomine designat, quia imbres ex maximâ, rores ex modicâ aquei humoris vi efficiuntur, vt loco cit. lib. 1. adnotauimus. Largos autem imbres, idest prodigâ profusos vrnâ appellat.

QVID TANTVM EST &c. In admirantis interrogationem Cereris affectus, indignantiq; proximus erumpit. Et quidem aptè cadit admiratio, vbi adesse videatur contrariorum in se inuicem pugnantium fœderata coniunctio. Videbat Ceres lacrymarum profluuium, quod permotas vtiq; pietatis affectu Deas ostentaret; sed eodem tempore videbat, miserationis effectui non minùs, quam affectui, clausa Dearum viscera, dum ne responso eam quidem dignarentur, vt opem, quamtumuis fluxam, denegarent: ideò artificiosissimè, ac ad Naturam aptissimè, mutata interrogat: *Quid tantum est?* nempè, quænam res tanti hæc ponderis est, vt & fleri debeat, & taceri: vt lacrymas miserentium ex oculis extorqueat; silentium, quo miserationis effectus impediatur, imponat? *Quid tantum est*

DIGNVM FLERI, DIGNVMQ; TACERI? *Dignum* dicitur, cui aliquid merito debetur; quarè *dignum fleri* est id, quod tanta obuallatur calamitate, tot stipatur ærumnis, tot horrescit infortunijs, vt lacrymas exigat, ac persolutas meritò obtineat. Ideò vni, inter Numina, luctui lacrymas à Ioue concessas Poetæ meminerunt, vt alibi vidimus. Quod verò taceatur, dignum tantummodo est id, quod *infandum* est; nec infandum esse potest, quod non omnem excedat modum, doloris instar illius, de quo Æneas, apud Virg. Æn. 2., ait:

Infandum Regina iubes renouare dolorem.

Ideò

Ideò *quid tantum &c.* hoc est: Quid magnum adeò mentis oculis obuersatur excidium, vt, eodem tempore, & linguæ intercipiat vsum, &, luctuosa catastrophe, lacrymarum excitet profluuium. Ex his autem argumentum desumit Ceres, ac Deas illas, quasi Crocodilli lacrymas funderent, acutissimo hoc ferit dilemmate: Vel meæ fortunæ vos miseret; vel non miseret? Si miseret; atq; ideo lacrymas effunditis, quid tacetis? Quid Raptorem non indicatis? Quid tam dignum taceri, vt lacrymis potius perorandum censeatis, quam voce subueniendum illi, cui lacrymas tribuatis? Si non miseret; cur fletibus indulgeatis? Quid sibi erumpentes postulant lacrymæ? Atq; hæc sunt, quæ, vnico hoc carmine, tanta Ceres eurbrat Emphasi.

HEI MIHI! DISCEDVNT OMNES. Quorum enixè miseremur, si eo ærumnarum deuenerint, vt eos ex iis eximere in nostra potestate non sit, eorum nec aspectum quidem diutius, ne viscera nostra distorqueantur, possumus sustinere, ea vrgente natura, cuius ope, non nobis tantum nati sumus. Quare, licet, apud ærumnosum, cor affectu maneat pietatis, ab eodem pes noster elongatur, ne illi inutiles nos ipsos inutiliter, nimium eius inhærentes aspectui, torqueamus. Hunc affectum non minus, quam effectum naturalem optimus naturæ, ac morum imitator Vates aptè in Deabus illis, summo vtiq; miserationis affectu permotis, sed opem ferre non valentibus obstante Iouis decreto, exprimit egregiè; dum ex consequenti Cereris lamentatione, eas vnam post aliam indicat abiisse, Cererem orbitati, ærumnis, dolorīq; suo relictam lugentes frustra: Iterum, cum quis argumentorum pondere premitur; nec, quid respondeat, facile in promptu habeat, confusionis rubore perfusus, terga vertere solet iis, qui validis adeo vrgeant rationibus; eo pacto, quo Adulteræ accusatores in Euangelico textu, Incarnatæ Sapientiæ arguentibus hieroglyphicis confusi vnus post alium taciti abiere. Ex vtroq; igitur motiuo, solum vertisse Deas, prudentissime indicat Auctor noster. Ex harum autem discessu statim apte erumpit Cereris lamentatio: *Hei mihi!* Hei interiectio dolentis, ingemiscentisq. est, quæ ideò aspiratur, quia huiusmodi animæ affectus aspiratione magis declarantur, quasi difficulter, ac suspirio vocem præeunte, erumpant ex intercluso doloris vi pectoris emittentis meatu. Sic apud Virg. Turnus, audito direptæ vrbis clamore, dum ipse in acie Teucrigenis insisteret Æn. 12., tactus dolore cordis excidio pressa vrbem conectantis ioclamat:

> *Hei mihi? Quid tanto turbantur mœnia luctu!*
> *Quisue ruit tantus diuersa clamor ab Vrbe?*

Discedunt omnes. Hæc, & quæ sequuntur, secum ipsa loquitur Ceres: ac primò, cum *Hei mihi* exclamans insoluerit; causam hic succrescentis memorat doloris, & quidem patheticè adeo, vt concipi potiùs, quam exprimi profectò possit. Ex lacrymis quibus indulgentes viderat Deas, non minùs, quam ex Athamantis vnda concipere incendium naues enarrantur, igniculos illa spei nequaquam fraudandæ, conceperat: verùm, discedentibus omnibus, eamq; omni prorsùs destitutam solatio relinquentibus, florem esse, qui ephimera campi, oritur, & moritur, spem ipsam, nimio malo suo, facile experta est; immò florem quidem esse; sed *æris florem*, nempe viscosam illam, ex humido progenitam, viridemq; rubiginem, quæ, dum viridi quodam enchausto exornare metallum videtur, corrosiua illud afficit qualitate; & cui quidem, in spei symbolum erectæ Carduccius postea inscripsit: *Viride dat funera flore.* Ideò poterat & illa dicere, quod postea cecinit, apud Bracciol. lib. 26. Aluida:

> *Disperosa che fas? Vattene: e mori;*
> *Poiche sorte acerbissimo prefisse*
> *Ch'altra fin non si troui à i tuoi dolori.*

Io. Ferrus, vt eorum passiones exprimeret, qui, ab omnibus, summa in derelictione, destituti, omni spe, quam conceperant, auxiliorum priuantur, Tantalum depinxit, pomis, vndisque refugientibus frustratum, cum lemmate: *Et proxima ludunt.* Quomodo itaque se habuerit Ceres, quam & *proxima ludunt*; nempè quam eiusdem cum illa generis Cælites, quæ fletu se illius commiseratione commotas ostentauerant, abeuntes delusam derelinquunt? Vide quantos excitet commiserationis affectus, hoc vnico pronunciato: *Discedunt omnes.* *Discedere* idem profectò est, ac *abire*: sed translatè acceptum, significat etiam *alicuius sententiam improbare*; nam sicuti, qui alicuius in Senatu sententiam comprobabant, ad partes illius, citius laudare vellent sententiam, accedebant, ex quo *ire in sententiam pedibus* dicebantur; sic improbante. ex sententiam ferentis partibus migrabant discedentes; ex quo *in alienam abire sententiam* dicebantur. Discedentes itaque Cælites, a Cerere eius petitionem reiicientes improbabant. Nec poterat illa dicere, cum Iunone, Æn. 7.

> *Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.*

Nam filiam apud Inferos esse, nequaquam suspicabatur; nec, etiam si id certò resciuisset, flexibilem precibus Orcum existimasset. Quarè, ex Cælitum discessu, omni spe derelicta, iure doloris impatiens exclamat: *Hei mihi! Discedunt omnes.*

QVID VANA MORARIS VLTERIVS? Se ipsam increpat, quod falsò crediderit, cælites sibi fore placabiles, spemq; Deas in vota alliciendi conceperit; & quod adhùc, elusâ spe, inanibus lamentationum nenijs tempus terat, cum interim summum inquirendæ filiæ negotium negligat. *Quid* interrogantis est: atq; indignantis interrogatio hæc est; nam se ipsam vrget, in se ipsa inuehitur, ac se ipsam socordiæ redarguit. Hercle stultus dicitur, qui rebus detinetur inanibus, in ijsq; studium, neglectis, collocat serijs: & ideò *vanam* se, hoc est, *stultam*, ac dementem ex prædictis appellat Ceres: nam qui *stultus* est, *vanus* dicitur, quasi *mente vacuus*. Sic, apud Virg., Camilla Æn. 11., *vanum*, hoc est, *stultum* appellat Auni filium eò, quod, loco viriliter congrediendi, hostem inanibus eludere dolis studuerit, dum sic improperat.

> *Vane Ligur; frustràq; animis elate superbis,*
> *Nequicquam patrias tentasti lubricus artes;*
> *Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.*

Apud Barth., *vana*, hic, pro *decepta* accipitur, & *elusa*: nec improbo; nam in eodem sensu, deceptam se circa veri cognitionem, vt diceret Iuno, apud Virg. Æn. 10. hoc eodem nomine vtitur inquiens:

> *Nunc manet insontem grauis exitus, aut ego veri*
> *Vana feror &c.*

Sed explicationem supra positam congruentiùs ad motum animi, quo se ipsam redarguit Ceres, procedere arbitror: nimalis vtrumq; sensum eidem nomini subesse, vt moris est, eruditissimi Auctoris. *Morari* est moras nectere, & nil agendo tempus insumere, cum potiùs res summam exigant festinationem agendi: & periculum sit in mora: ex quo vides, quam acriter se ipsam incitet Ceres ad alios pro salute filiæ lapides permouendos. Aduerb. temporis *vlterius* clarum per se est; ideò prætereuolo; Italus vno verbo hæc omnia vulgò exprimeret: *Che più t'indugi tu?*

NON SENTIS PALAM BELLA CÆLESTIA? Sibi ipsi rationem insinuat, cur iure se stultam dixerit, quæ ab hostibus Dijs suppetias petere, non abhorruerit: confirmat opinionem, sibi iam ab Electra insinuatam, nempè pro euidenti iam habens, Cælum sibi Phlegra esse infensius ipsa, atq; in sui exitium votis omnibus coniurasse: & ideò insaniæ tribuendum, quod supplex ad Cælites accesserit ex secuta, vt videbatur, euidentia facti, confirmat tandem. *Non sentis?* Emphatica interrogatio, qua scilicet socordiam adhùc Ceres redarguat suam. *Sentire* propriè ad sensus pertinet: quare ostendit, hac interrogatione, se certissimam iam esse, quippe experientia ipsa oculari, de Deorum in se omnium coniuratione satis edoctam; atq; ideò stultum esse, se ipsam vlteriùs decipere, atq; euidentem proditionem in dubium reuocare. *Non sentis*; hoc est, ita ne adhùc demens es, vt ex actuali Deorum, quam cernis auersione, perfidam eorum in te voluntatem, inuidiamq; non videas? *Palam*; hoc est apertè, oculisq; cernentibus, ac publicâ, in oculis omnium aduersi animi ostentatione. In obscuro posita latuisse Deorum ira videri potuit, quandiù, & absente Matre, & sub noctem Filiam adiere, quandiù se sorores simulauerant Diuæ, vt incautam, quasi aliud agentes, Raptori exponerent; quandiù collacrymantes compassiuo dolore prosequi visæ sunt infelicissimæ Matris angustias: Sed cum, auersa facie, manus dare detrectantes abierunt, verè, apertè, ac palam se iunctas facto edixère raptoribus, atq; in Cereris perniciem coniuratas; nam vt alibi dix., ex Tullio 1. de officijs, qui non propulsant ab oppresso iniuriam, cum possint, in eadem culpa censentur cum eo, qui infert. Posse autem existimabantur á Cerere, cum illa tantùm petijsset, vt raptorem indicarent, nec ferret, eas inuiolabili Iouis decreto detineri, ne proderent. Ideò iure infert *Non sentis palam bella cælestia? Bellum*, per antiphrasim, quia minimè bellum, dicitur: & est continuatio quædam rixarum, diuturniori tempore hostes in armis detinentium, vt alibi dix., ad distinctionem *prælij*, quod propriè significat concertationem, quæ hic & nunc, aperto Marte, exercetur, cum manus actualiter conferunt hostes. Hic manum actu non inferebant Cælites;

sed

sed hostiliter tamen agere non desistebant, iuxta Cereris opinionem, ex postremis signis roboratam. Ideo *bella*, inquit, nempè continuationem hostilitatis a cęlitibus seruatā.

QVIN NATAM POTIVS &c. Iam suggerit sibi ipsi quid agendum, ac se ipsam increpat, quod non statim salubriora exequatur consilia.

QVIN POTIVS. Negligere, quod in nobis auxilij esse possit, vt externa sectemur, imprudentis est, & insani. Ideò, satius esse, sibi insinuat Ceres, terrà, mariq. filiam inquirere, quam, frustra opem a Cælitibus rogando, tempus terere. Ideò *Quin potius*, vulgò *perche non più resta*: corrigit enim dementiam suam, & ad saniora conuertit.

REQVIRIS NATAM. *Requirere* est *diligenter quærere*: &, procul dubio, nescienti, quà aliquid quærat, cum incerto semper gradu diuertendū sit, summa opus est diligentia, qua semotissimos quosq. peruestiget recessus, & nil, quod non rimetur, relinquat. Emphatico autem nomine *Natam* dixit, nempè potiorem tui partem, thesaurum tuum, cor tuum, quo cæteris altior iam matribus ibas. Sicq; se magis ad exactissimam perquisitionem accendit.

PELAGO, TERRISQ: In Cælis Proserpinam non reperierat, cum toto bacchata Olympo fuerit: *reddere vociferans*: in inferis suspicari detrusam non poterat innocentem: ideò iure infert, iuxta prudentem, licet, ex non præuidendis, fallacem existimationem, eam terra, mariq; perquirendam. *Pelago* autem, inquit, vt ostenderet, non in superficie tantùm quærendam maris; sed, quà maxime in profundum Regia Neptuni demergitur, intima quæq; vndantis Regni rimanda penetralia: nam pelagus propriè dicitur altissima maris profunditas, quasi πήλαγος, quod sit πῆλας τῆς γῆς, hoc est *procul à terra*: sed, quia pro quouis etiam mari *pelagus* accipitur, omnes & superas, & inferas, quantumuis remotissimas, maris partes statuit tranandas. *Terras* verò, dixit, numero multitudinis vtens, ad hoc ipsum, respectu terræ indicandum; nam *terra* totum terrestre globum significat: *terræ* verò partes distributiuè sumptas designant, vt alibi adnotauimus.

ACCINGAR LVSTRARE DIEM &c. Iter iam sibi peragendum strictim recenset. *Accingi* est expeditionem ornare, & quam citissimè ad illam peragendam festinare. Sicq;, hoc verbo, deliberasse iam se, quid ageret, & firmam circa illud voluntatem suam, indicat Ceres. Verbum *lustro*, in duplici, vsurpatum significatione, quod ad rem spectat, reperio: primò quidem, vt idem sit, ac *peragro*, *ambio*, *circumeo*: secundò vt idem sit, ac *circumquaq; aspicio*, *& oculis cuncta quodammodo ambio*. In primo sensu illud reperies vsurpatum ab Heleno, apud Virg. Æn. 3., vbi instruens Aeneam de seruandis vt tutus, per tot Oceani spatia, iter ageret, inquit:

Pauca tibi è multis, quo tutior hospita lustres
Aequora, & Ausonio possis considere portu
Expediam dictis &c.

in secundo verò sensu illud habes Aen. 8. alibi à nobis cit.

Dixerat Aeneas: ille os, oculosq; loquentis
Iamdudum, & totum lustrabat lumine corpus.

vtrumq; sensum complectitur, hoc loco, Ceres: nam & eundum erat, & circumquaq; quo illet aspiciendum. Porrò *dies* est vbicumq; Sol est: & eo *dies* protenditur, quo semita Solis extenditur. Quarè *lustrare diem*, nil aliud erit, quam semitas easdem, quas Sol peragat, peragrare; & partes omnes, quas Sol illuminet, attentiori peruestigatione, explorare. Itaque ambiendum sibi decernit totum, tàm supra, quàm infra, terrarum Orbem, & quidquid die fruitur perlustrandum.

FERAR INDEFESSA, PER DEVIA RERVM. Qui, Solis semitas secutus, omnem, quæ sub signifero regionem collocatur, peragrauerit, non statim totum perlustrasse terrarum orbem censendus est: nam, præter loca solibus peruia, sunt alia in orbe, eidem Planetarum principi impèruia: nam primo regiones, vt lib. pri. dicebamus, frigidis subiectæ Zonis, ac Polis ipsis immediate subiacentes, vel nullum, vel modicum accipiunt Solem, vt testatur etiam Virg. Georg. 3. vbi de scythicis regionibus Mæotide palude &c. ait:

Tum Sol pallentes haud vnquam discutit vmbras:
Nec cum inuectus equis altum petit æquora; nec cum
Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum &c.

Sic apud Parapamisadas, gelidissimum Septentrionis axem spectantes, perpetua ferè, nox opprimit solum: nam apud huiusmodi populos, è scythis oriundos, obscura semper Cæli veriùs vmbra, quàm lux, (inquit Curtius lib. 7. de Gestis Alexandri) nocti similis terram premit, vix vt, quæ propè sint, conspici possint. Insuper opaca adsunt antra, & in immensam fere profunditatem deuexi specus, in montibus, æternæ prorsùs noctis domicilia. Adde, quod Ephorus scribit, nempe, iuxta Auernum lacum subterraneas esse Ciuitates, quæ Solem lateant, ibiq; inhabitare populos quosdam, quos Italo cimerios vocitent; nam hi, vt ipse testatur, & Festus comprobat, in subterraneis tantum habitant domicilijs, & mos eorum patrius inalterabilis est, vt nemo vnquam Solem aspiciat; sed nocte tantùm ad necessaria peragenda egrediantur e caueis. Vt itaque ostendat Ceres, nil inaccessum adeò futurum, quod non sit ex diligenti ipsius peruestigatione lustrandum; semitis solaribus, quas se dixerat secuturam, loca diei etiam impèruia, opponens, subdit, vt hæc etiam vestigijs imprimenda statuat suis, ac diligenti indagatione pertentanda. Emphatice autem dixit *ferar*; hoc est Amoris æstro, doloris aculeo, furoris impetu, *ferar*: nam, qui his animi actus perturbationibus operatur, non sponte progredi, sed rapi, ac ferri prorsùs ad operandum videtur. Quare de seipso ait Aeneas apud Virg. Aen. 3.

Talibus Orsiadæ dictis, & Numine Diuum,
In flammas, & arma feror quo tristis Erynnis,
Quo fremitus vocat, & sublatus ad æthera clamor.

Vt, nullis se fatigandum laboribus, ostentaret eruditus ille, Aetherem in impresiæ corpus assumptum animauit Epigraphe *Indefessus agenda*. Quod si hæc corporum proprietas cælestium est, quanto magis Deæ, & quidem amanti debuit conuenire? Aptè igitur Ceres *ferar*, inquit, *indefessa*, hoc est nullo itinerum labore, nullis obuiantium impedimentorum difficultatibus fatiganda. Præoccupatio igitur Rhetorica hæc est, qua respondet præmisæ obiectioni, futuram scilicet, vt fatigetur, exponenti. *Iacuas* igitur, inquit Ceres *extra sydera tellus; extra anni, Solisq; vias*, (vt meminisse videtur, licet in sensu magis castigato, Virg. Aen. 6.) peruestigationem Cereris non effugiet; nam *ferar per deuia rerum*; hoc est qua nullus etiam pateat accessus, vt optimè interpretatur Parrhas. qui nomine *rerum* totum significari Mundum, iure optimo asserit.

NVLLA CESSABITVR HORA. Tempus habes negatiuè generaliter prolatum. Sed aduerte vim illius nominis *Hora*: nam, quamuis nunc vigesimam quartam diei partem designet, ex quo diem in 24. horarum spatia diuiserunt; antiquitus tamen *hora* pro quacumq; temporis parte sumebatur, ita vt vel ipsa momenta temporis, *horæ* nomine possent designari: sicuti vice versa quatuor ipsæ anni partes *horæ anni quatuor* dicebantur. Quarè, hoc loco, idem est dicere *nullà horà*, ac dicere *nullo temporis momento cessabitur*. Cessare est *ab inceptis quoquo modo desistere*; vel *ab incepto opere requiescere*, vt spiritus resumatur. Indefessam futuram se, professa fuerat Ceres: consequens erat, vt nunquam cessura laboribus, nunquam ab incæpto peruestigationis munere requiesceret: & hoc ipsum protestatur illa, vt doceat, scire se, assiduâ opus esse perseuerantia, quâ res tandem omnes ad optatum finem adducantur; ideoq; non incipientem, sed perficientem corona donandum. Quod in causa fuit, vt Academicus Solicitus Pyramidem pinxerit, circa quam acta scalpri exercerentur, cum lemmate *Donec absolutam*. Et quidem, spectata magnitudine animi, quâ Ceres ad quærendam accingebatur filiam, poterat illa exprimi per symbolum illud, quo vsus postea est eruditissimus Abbas Picinellus, ad significandas generosi animi vires, qui, repugnante quamuis corporis imbecillitate, grauissimam negotiorum subeat molem; Basim enim pinxit, quæ, quamuis hiscens, ac debilis, onus superbissimum Pyramidis excipiebat, dicens: *Nec labor iste grauabit*. Sic nempè & Ceres, se non laboribus frangendam pollicetur, quamuis ex nimia concepti doloris agitatione iam adeò eneruata, vt genua labarent &c. vt iam dictum. Spectatâ verò rei, quam aggrediebatur, natura, quæ varium effectura erat quemcumque Cereris laborem, erigi in ipsius impresiam poterat araneæ telam incipiens, cum lemmate *Donec perfecerit*; hoc est *nunquam, donec perfecerit, cessabitur*. Sed quid iuuat, cum in re prorsùs inani vitam insumpserit? Noscet quidem Ceres vbi nam filia sit: sed nouisse pœnitebit, cum non redimendam agnoscet.

NON REQVIES &c. Occurrit obiectioni; quam sibi ipsi potuisset ipsa conficere, nempè assiduitatem perquirendi, nulla interposita mora, violentam nimis futuram, consequenter non durabilem: nam, vt ait Ouid. Epist. 4.

Quod caret alterna requie durabile non est.

Hoc autem necessarium continuati laboris impedimentum superandum sibi proponit, & statuit; quasi instar equi cursorij

torij sit futura, qui nunquam, nisi ad metam peruenerit, quiescit: ideoq; in impresiæ corpus assumptus currens lemmate animatur *Donec ad metam*. Nec videatur Ceres aliquid sibi impossibile peragendum proposuisse: nam immo quod proprium amantis est, sibi arrogat amantis: incitatus enim amoris stimulis amans stare loco, nescit, vt de equo inquit Virg. Georg. 3.

Continuo pecoris generosi pullus in aruis
Altiùs ingreditur, & mollia crura reponit:
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet & ignoto se se committere ponto &c.

& inferius:

Stare loco nescit: micat auribus &c.

Nam Amor, vt ait D. Dionys. de Hierarch. cælesti est quiddam mobile, incessabile, acutum, feruens, & superferuens. Quare hoc accensa Ceres iure se requiem non admissuram pollicebatur, spectata amantis natura, quem immò, quo ad motum sine requie peragendum, Picinellus Abbas pulueri assimilat ex superiori horaria clepsidra in inferiorem prolabenti, addito lemmate *Irrequietus inorrumo* iuxta illud Epigramma de Alcippo constructum, in quo Alcippus dicitur *amore factus ab igneomis* in horologio inclusus, ac subinde subditur:

Irrequieto cinis miseros testabere amantes,
More tuo, nulla posse quiete frui.

NON SOMNVS ERIT. Diù, noctùq; peregrinandum sibi statuerat Ceres, cum inquit: *Nulla cessabitur hora*. Diurnam quietem decreuerat explodendam: *Non requies*. Iam, quia noctis tempus somnum conciliat, &, quasi necessario, ingerit oculis, vt, sopitis sensibus, à diurno tandem labore recreemur, vt ait Virg. Æn. 2. . . *Nox humida Cælo*
Præcipitat, suadentq; cadentia sydera somnos.

& hoc quidem dono Diuum euenire insinuat ibidem

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono Diuum gratissima serpit.

Hinc est, vt Ceres hanc quoq; continuandæ perquisitionis remoram abijciendam sibi profiteatur, ne impedimento sit celeritati, qua Filiam recoperandam exoptabat: nec mirum; nam ex antiquis aliqui, Leonem omninò insomnem esse affirmarunt, licet reclamante Aristotele, qui ait, nullum animal perpetua vti posse vigilia. Multo autem magis id Cererem decebat, quæ ex affectu vindictæ Naturam induisset Leænæ, ardoremq; quo in efferatam illæ feruntur vindictam. Ideò *non somnus erit*. Adde quod & proprium amantis est insomnes ducere noctes: & certe Ceres amoris impulsu in viam conijciebatur.

DVM INVENIAM PIGNVS ADEMPTVM. Subtrahenda sibi etiam necessaria ad vitam, non commode quidem, ac diuinitùs, sed ad minùs etiam, quam humanitùs, peragendam proposuerat Ceres: iam tempus notat, laborum continuationi præscriptum, nempe *donec inueniat*, quam quærendam statuerat. *Dum* enim aduerb. hoc loco temporis est indeterminati, determinate tamen ab extrinseco limitandi, idem valens, ac *donec*. Inuenio idem ferè sonat, ac *in id, quod quæritabam, venio*. Quarè hic proprijssimè dicitur, & in sensu Plaut. in Cistel. dicentis: quod quæritabam, Filiam inueni meam. Quid verò per Pignus intelligat satis constat ex textu; sed vide fusiùs lib. pri. carm. 578. *Ademptum* autem, dixit, hoc est, *raptum*; nam *adimere* propriè est *præcidere, & præcidendo eripere* quod proprijssime de erepta dicitur filia, quæ, cum pars matris sit, rapi non potuit, quin diuelleretur à matre.

QVAMVIS MERGATVR &c. Cælestibus Dijs, Cælum, terramue sortitis possidendam, in aliam quam Iouis ditionem inferre pedem, non concessum vidimus lib. pri., vbi hoc sancitum dicebamus ijs legibus, quas Parcæ dederint, neutiq; colus &c. vt fuse ibi carm. 63. & seq., & ex qua lege vnus excipiebatur Mercurius Deorum internuncius, vt habetur eodem lib. pri. carm. 89. & seq. Quibus positis, videri potuit Cereris peregrinatio terrarum tantùm ambitu coercenda; licet iactauerit, se maria omnia peruestigaturam, postquam Cælos lustrauerat omnes: Vel certè peculiaris difficultas peregrinationi, per alienam instituendæ ditionem, obijciebatur, non facilè superanda; & præcipuè de ditione æquoreorum Numinum loquendo; nam, licet ex congressu Cereris cum Neptuno, de quo lib. pri., videri potuerit Ceres, titulo pellicatus, in Amasij Regnum facilem aditum reperire potuisse; obstabat tamen offensæ Amphitrites Numen, quæ si pellicem in suo Regno diuagantem rescire potuisset, certè in vltiones illicò ruitura credi debuit. Quarè, peculiari titulo, hanc expresse difficultatem sibi superandam proponit, ac certo decernit animo: ac non solum scrutandum stat sibi æquor, sed ex ipso gremio Oceanitidæ vxoris deducendam, si eo exceptam Filiam reperisset. Et iure profectò & leges negligit, & periculum nihili facit, cui se mater exponeret filiæ amans, vt filiam redimeret, vel morte sua, si mori, vt illa vitam haberet, potuisset; nam hoc materno affectui insitum à natura est. *Vir amore ebrius* (inquit Plutar. disp. amatoria) *quia Deum suum habet adiutorem, ignem, & mare, & si tot peramoris æthereis transvolare*. Quod confirmauit Leander, apud Musæum, cum, Herus puellæ amore, Helespontum esset, vt ad ipsam ferretur, transnataturus; intrepide enim hæc fuit, aperto ore protestatus.

Tuum, ò Virgo, propter amorē, etiā asperam transibo aquā
Licet igni ferueat, & innauigabilis sit vnda.

Nil enim amori imperuium, nil arduum; adeò vt Amorem assimilet Picinellus adulterinæ illi claui, (vulgò, apud Longobardos, *il grimaldello*) quæ facillimè seram omnem, quamuis ineluctabilem superat, & aperit: addito lemmate *superat ogni contrasto*. Quod si hæc cuicumque congruant amanti, quantò magis amantem Deam, amantemq; decceant Matrem, cum nullus amor materno præstet amori? Iure igitur, repeto, vt amoris sui vehementiam testetur, peruestigaturam se Ceres pignus suum protestatur, quocumq; tandem raptum fuerit: *Quamuis &c.* quod aduerbium est exceptiui exclusiuum, & quo ostenditur maxima etiam, quæ proponatur, difficultas superanda. *Quamuis mergatur*, hoc est *sub aqua posita detineatur*; nam *mergi* est aqua superaffluente operiri, & occultari.

GREMIO IBERÆ TETHYOS. De gremio dictum lib. pri. carm. 104. Pariter quænam sit Tethys, Oceani vxor, fluuiorum, Nympharumq; mater habes lib. 2. carm. 46. Hic pro mari ponitur, cuius Dea est, eiusq; gremium pro maris, in altissimam profunditatem deiecta, cauitate; licet non sine allusione ad Deam ipsam, vt supra innuebamus. Remanet, vt perpendamus, quamnam maris partem designet, dum ad hoc indicandum, epitheto vtitur *Iberæ*. Per *Iberam*, itaq; *Tethyn*, totum intellige Mediterraneum mare; hoc est mare illud, quod ex Oceano. inter Abylam Mauritaniæ, & Calpen Hispaniæ, promontoria, irrumpens, per medias terras, (mediterraneum ideò dictum) diffunditur, Africamq; ab Europa diuidit. Hoc variè à terris, quas alluit, nominatur; sed primo *Iberi* nomen sortitur, vulgò *Mar di Granata*, ea in parte, quæ inter Calpem Herculis columnam, & Clarideminum Hispaniæ Beticæ promontorium diffunditur: Hispania enim Iberia dicitur, ab Ibero, maximo vtiq; illius regionis flumio, qui, apud Cantabros, Oriens, per Hispaniæ regionem longè, lateq; fluens, in Balearicum mare delabitur, quod ea pars Mediterranei est, quæ à nuper citatis promontorijs ad Templum Veneris, per oras Hispaniæ Taraconensis protenditur. Sumptà itaq; prima Mediterranei denominatione, totum, per Iberam Tethyn, designat; quod quam longè, latèque protendatur, ac quantam in altitudinem demergatur, facilè intelliges, si memineris, partem Mediterranei Ægeum esse, vulgò *l'Arcipelago*.

ET IACEAT &c. Tranandum mare totum statuerat illud, quod terram interluit, atque à terra tandem, licet immensis dissitā spatijs, continetur. Iam hinc labori, per copulatiuam, seu potiùs cumulatiuam particulam *&*, laborem coniungit subeundum, in peruestiganda immensitate illius maris, quæ totam sinu suo terram complectitur, vt ait Tassus, alibi à nobis cit. Hierosl. liber. cantu 15., eandem marium in geminum mare diuisionem secutus, atque vtrumque inuicem conferens, argumentum à minori, Mediterraneo scilicet, ad maius sic deducens.

S'el Mar quà è tanto, ou'il terreno il serra,
Che fia colà, dou'egli hà in sen la terra?

Iaceat: hoc est, vndis tumulantibus, obsepulta, licet viuens, decumbat, vi tantùm educenda. Ideò

VALLATA. A *vallo*, hoc est castrorum munitione, quæ *vallis*; idest *palis* fieret *vallatus* dicitur quicumque insuperabili munimento circumseptus detinetur: per translationem verò, ad significandum, hic, transfertur munimentum illud, quod, immensis vndarum molibus, imperuias reddit Oceani cauitates.

RVBRO PROFVNDO. *Profundum*, in neutro genere, vsurpatum esse pro Mari, omnibus in comperto est. Sed hæc Profundi antonomasia, si vnquam alijs Neptunij partibus regni competat, certè maximè *Rubrum* deceat *Mare*, necesse est: quare & Luc. lib. 8. *Rubrum Profundum*, quasi peculiari nota, recensuit, insignitum. Mare itaque rubrum

Græci

Græci Erythræum appellarunt, ab Erythra Rege, Persei, & Andromedes filio; & pars Oceani est Arabiæ confinis, ex quo vulgò dicitur *Mar d'Arabia*. *Rubrum* autem fuit appellatum, non quia rubras habeat vndas; sed quia ex subiectis arenis, quæ rubræ sint, ac solarium repercussione radiorum eius rubræ appareant vndæ. Per *Profundum* igitur *Rubrum*, parte pro toto posita Oceanus designatur, qui & *mare externum* dicitur; hoc est extra Herculeas profusum columnas, & quod vniuersam circumeat terram: de cuius immensitate ait Tassus eit.

Dell'onda il Ciel, del Ciel l'onda è confine.

ac, de eiusdem terribili aspectu loquens, inferiùs subdit:

. . . . . Hercole, poi ch'vccisi i mostri
Hebbe di Lobia, e del paese Hispano,
E tutto scorsi, e vinti i lidi vostri
Non osò di tentar l'ampio Oceano.

Tandem, nauium impatientem olim, Oceanum dictitans ait:

S'altri vi fù da venti à forza spinto;
O non tornonni, ò vi rimase estinto.

Nunc verò terrores omnes audacia humani vicit ingenij adeò, vt peruius iam nauibus omnibus sit Oceanus; quod tamen non tollit, quò minus tunc temporis, cum Ceres illum peruestigare decreuerit, non fuerit omnibus pertimescendus, ac nulli peruius. Quod si eius profunditatem dignoscere cupias, memineris, ab expertis traditum fuisse, mare illud profundè adeò demergi, vt frustra vltimam eius depressionem, pluribus in locis, indagauerint peritiores. Nihilominus, ingens amoris sui incendium tantis non extinguendum vndis, sibi ipsi Ceres pollicetur, quasi asbestus esset ignitus, cui inscribendum, *Medijs nec cessat in vndis*; sicuti de Amore Aloysius ait Nouarinus.

Nec medio nascens obruitur est pelago.

NON RHENI GLACIES &c. Maria omnia emensæ, quæ obsistere, in terris potuissent, difficultates recenset superandas; & nihili eas se facturam, eadem animi firmitate, protestatur; ac primo a Rheni glacie ducit exordium. Positam hic pro genere speciem, nempe Rheni glaciem, pro quibuscumque locis glaciei asperitate impedijs, nemo dubitauerit. Sed perpendendum est, cur potiùs Rheni glaciem elegerit exprimendum, quam alterius aut fluuij, aut regionis; puta vel, quæ Tanaim compedibus perstringat suis, vel qua Scythia perhorrescat &c. Rhenus itaq; fluuius ingentis est magnitudinis, Belgas á Germanis diuidens; cuius naturam qui referunt, via mehercle fidem inueniunt; sed referunt tamen (Stephano, qui Gentes descripsit, auctore) eum talis esse naturæ, vt legitimas probet proles: quod adeò in comperto fuisse dictitant, vt Accolæ recentes á partu filios, ad probandam coniugum fidem, deferrent ad Rhenum; eosq; scuto impositos, quà rapidior est, alueo committerent: quibus autem vada pepercisset, vt suos agnoscerent; extinctos verò ex adulterio conceptos existimarent: credebatur enim fluuius pollutam, vel impollutam sentire, ac censorijs pœnis, præmijsq; sic prosequi pudicitiam. Huic sententiæ adhæsisse videtur & Claud. 2. in Ruf. dum Stiliconis copias enumerans hæc habet:

Inde truces flaui comitantur vertice Galli,
Quos Rhodanus velox, Araris quos tardior ambit;
Et quos nascentes explorat gurgite Rhenus.

Hoc posito. Si ab vllo fluuio rapienda, mergendaq; fuerat Proserpina, maximè á Rheno, pollutam Matris ex concubitu Iouis pudicitiam plectente, deploranda hac natæ demersione: atque idem maxime glacie sua eam circumuallare debuerat, vt inquirentem Matrem á filiæ excluderet recuperatione: Rheno enim glaciem omnes vnanimiter attribuunt auctores: gelidum vocat Ausonius: *Trans gelidum Rhenum &c.*: Algentem Conradus inquiens:

Vel quos algentem, niuibusq; & ætris
Fundum Rhenum &c.

glacialem Priscian. *Oceanus rumpens glacialis litora Rhenus &c.* & Gallus apud Virg. Ecl. 10. niues illi tribuit, & frigora exclamans:

Alpinas ah dura niues, & frigora Rheni &c.

Ex hoc autem Principis Poetarum textu habes, cur glacialis dicatur Rhenus, nempe quia ex alpibus oritur, quarum iuga, perpetuis obsita nimbus, non possunt, quin flumen ipsum gelidum efficiant. Insuper, Germaniæ conterminus non potest fluuius, quin regionis, cui adhæreat, qualitatem participet; ea autem aspera situ est, ac frigidissimis Cælorum inclementijs obnoxia. Adde, quod Rhenus septentrionalis dici potest, quatenus septentrionali tandem miscetur Oceano. De septentrionalibus autem plagis, memineris quid in tela sua lib. primo expresserit Proserpina, cum

Torpentes trauit gemmas; brumaq; perenni
Fædat, & æterno constringit frigore telas.

certè Lucanus Phars. primo Rhenum *arctoum* appellat:

Fregit, & arctoos spumantem vertice Rhenum &c.

NON FRIGORA RHYPHÆA. Rypheos montes cum alpibus confundunt Possidonius, & Tibullus, & alij. Damastes verò Græcus (qui Auctor gentes exponit) sic gradatim procedit: *Scythas, inquit, excipiunt Essedones; hos Arimaspi contingunt; vlteriùs Ryphæi sunt, vnde flat Aquilo, continuis obsessi niuibus: deinceps externum mare, quos habitant Hyperborei*: ex quo habes Alpes á Ryphæis montibus distinctas. Sed, quia ab Auctore hoc videtur dissentire Virg. Æn. 4. dum Boreales flatus, hoc est Aquilonares impetus ab Alpibus procedere, videtur innuere; dum ait:

Alpini Boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant &c.

quibus verbis Virg. adhæsisse potiùs videtur Possidonio, & alijs, quam Damasti, vtramq; sententiam arbitror conciliandam; ita vt, qui dicunt Alpes, Rhyphæosq; montes pro eodem accipiendos, non hoc dixerint, eo quod Rhyphei (qui septentrionalis Scythiæ montes sunt) sint vnum & idem cum Alpibus, quæ finem Italiæ statuunt, & de quibus nos lib. 1. disseruimus, carm. 176.; sed ex eo, quod Rhyphæi continuo dorsi iugo cum altissimis Europeæ Scythiæ montibus coniungantur, qui etiam *Scythicæ Alpes*, ob celsitudinem, dicantur, nam quoslibet altissimos montes Alpium nomine designari iam vidimus loco citato lib. 2. Quarè, qui cum Alpibus Rhyphæos confundunt, de scythicis alpibus locutos, arbitror; nam cæteroqui certum est, quod Alpes, quæ fines Italiæ sunt, quam longissimo terrarum spatio á Rhyphæis montibus dissitæ, distinguantur. Et certum est, Cererem, per Rhyphæos montes Alpes nostras innuere noluisse; nam nil noui afferret, per *frigora Rhyphæa*, quam attulisset, per *Rheni glaciem*, vt ex dictis satis constat: & tamen certè nouam hic affert Ceres difficultatem superandam, cum eam per coniunctionem disiunctiuam *Non* ita copulet cum prima, vt distinctam, disiunctamq; ostendat, licet in eodem genere sit. Immò & crescit oratio; nam licet Rheni glacies, ex Alpium nostrarum frigore concretus, Alpes nostras ostendat non admodum a Rhyphæis, in qualitate, dissimiles: certum est tamen, quod Rhyphæi, vtpote qui magis gelidissimo Septentrionis axi subijciantur, intolerabiliori frigore aduruntur. Testis est Curtius de rebus gestis Alexandri lib. 7., vbi Arimaspos Scythiæ populos, postea *Euergetas* dictos, autumat; hoc est *beneficos*, eo quod, frigore penè consumptum, Cyri exercitum recreauerint: & ipsum Alexandri exercitum, ijsdem frigoribus, dum orbem illum peragraret, deletum dictitat. Sic etiam Virg. Georg. 3. ea frigora describens ait:

Concrescunt subitæ currenti in flumine crustæ,
Vndaq; iam tergo ferratos sustinet orbes &c.
Et tota solidam in glaciem vertere lacunæ;
Stiriaq; impexis induruit horrida barbis &c.

& inferiùs

Talis Hyperboreo septem subiecta trioni
Gens effrena virum Rhyphæo tunditur euro &c.

Minori itaque frigori, per Rheni glaciem indicato maius subnectit ex Rhyphæis montibus deductum, vt omnia, ostendat, incendio amoris sui, nullo negotio superanda. Ideò non

ME TENEBVNT. Hoc est remorari ab itinere, aut ab incæpti operis prosecutione deterrere non poterunt, obiecta licet transmeandi impossibilitate.

NON SYRTIS CVNCTABITVR. Hunc locum, de maris syrtibus, intelligendum supponit, & exponit Parrhas. Sed fallitur, vt arbitror, eo quòd recordatus non fuerit, in terris etiam syrtes esse. Moueor ad hoc asserendum, quia certè qui difficultates omnes superare decreuerit, per ignem sibi, & aquam transeundum esse, necesse est sibi firmum in animo proposuerit. Quare, propositis difficultatibus, quæ ab vno ex contrarijs ingeri potuerint, certè ad eas proponendas, quæ ex altero contrario haberi possint, seruato ordine est transeundum. Sicut itaque Ceres ex humido, instabiliq; aquarum, ad siccam terræ stabilitatem transitum fecerat: sic ex frigorum rigoribus, non ad disparatum maris æstum, sed ad æstum caloris, nimia incendiorum vi, obsistentem gradum facere debuit: calor autem vehementior semper in terris, procul dubio erit, quam in vndis: nam, cum frigida antonomasticè vnda sit, nec tantam, quantam terræ, habeat soliditatem, ac densitatem, ad solares ignes reuerberandos;

certè calor in vndis remissior semper erit, quam in terris. Sunt itaque, fateor, syrtes in mari geminas, quas memorat, & describit Salustius: Sed sunt & syrtes in terra, quarum meminit, naturamq; earum describit Solinus. Primæ sunt periculosissimi sinus duo, in Lybico mari, quod Africam propriè dictam alluit, quorum alter, qui Carthagini propinquior est, & minor dicitur syrtis, trecentorum millia passuum ambitu continetur: alter verò, qui in Cirenaicam vergit, & maior syrtis dicitur, habet circuitum sexcentorum triginta quinquemillia passuum. Vtraque syrtis nauigantibus formidabilis est; nam, quòd ibi vadosum mare sit, arenæ cumulos vehens, faciem semper immutat locorum; dorsaq; & breuia in alia, atque alia transfert vicissim loca, in quæ si naues impellantur, arenas diu sulcant, in ijsdem tenaciter hærent, vndisq; destitutæ, proprio dehiscant pondere, necesse est. Audi de ijs Salustium in Iugurt. *Duo sunt sinus prope in extrema Africa, impares magnitudine, naturâ tamen pares, quorum proxima terris, perlata sunt; cæterum, vbi fors tulit alta; aliàs tempestate vadosa: nam vbi mare magnum esse, & ventis sæuire cæpit, limum, arenamq; & saxa ingentia fluctus trahunt: ita facies locorum cum ventis simul mutatur &c.* Sunt & syrtes in terra, vt dicebamus, & in eadem Africa sunt, vento arenas excitante, & proxima quæque operiente. quarum naturam nos fusè etiam descripsimus lib. 2. carm 310. Auctor autem est Solinus, in ijs locis, quamuis terrâ iter facientes, cursum syderibus regere: nam arenarum cumuli vento agitati, locorum faciem mutant, &, quemadmodum in mari, nunc aggere sublimia faciunt, quæ priùs desidebant; nunc vallibus profunda, quæ priùs erigebantur, excelsa. Denique procellarum ritu, arenæ exagitantur, syrtemq; faciunt terrestrem, paris cum illis æquoreis, periculi; parum enim refert, vndis ne, an arenis, quis obruatur. Hæc Solinus. Sed & similes in Asia syrtes, in finibus scilicet Bactrianorum, qui in extrema sunt Asia, collocatas, describit Curtius lib. 7. cit., cuius hæc sunt verba. *Magnam eiusdem terræ partem* (de Bactriana loquitur) *steriles arenæ tenent. Squallida siccitate regio, non hominem, non frugem alit; cum verò venti à Pontico mari spirant, quidquid sabuli in campis iacet, conuerrunt; quod, vbi cumulatum est, magnorum collium procul species est; omniaq; pristini itineris vestigia intereunt. Itaque, qui transeunt campos, nauigantium modo, noctu sydera obseruant, ad quorum cursum iter dirigunt: & propemodum clarior est noctis vmbra, quàm lux. Ergò interdiu inuia est regio; quia nec vestigium, quod sequantur, inueniunt; & nitor syderum caligine absconditur. Cæterùm si quos ille ventus, qui à mari exoritur, deprehendit, arena obruit.* Quòd si quæras, quinam inibi sint æstus, quæ caligo cælum obtenebret? Audi eumdem Curtium mox sic explicantem: *Arenas æstiui Solis vapor accendit, quæ vbi flagrare cœperunt, haud secùs, quàm continenti incendio cuncta torrentur.* En quanto hæ syrtes exæstuent æstu. *Caligo deinde* (subdit Curt.) *immodico terræ feruore excitata lucem tegit; camporumq; non alia, quàm vasti, ac profundi æquoris, species est. Nocturnum iter tolerabile, quia rore, & matutino frigore, corpora leuantur: cæterum, cum ipsa luce, æstus oritur, omnemq; naturalem absorbet humorem siccitas; ora, visceraq; penitùs vruntur.* En quàm periculosa sit harum syrtium terrestris, vt ita dixerim, enauigatio. Ad has igitur terrestres syrtes respexit, proculdubio, Ceres, cum dixit: *Non dubia syrtis cunctabitur æstu*: vt, consideratâ extremi frigoris obsistentiâ, vtique superandâ, præ oculis adesset, ex altero extremo, nempe ex omnia caloris adustione emergens difficultas. Itaque *Syrtis*, inquit, per synecd. singulari numero vtens pro plurali. *Non cunctabitur*. *Nulla nobis cunctatione erit*, exponit Parrhas., *etiam obiectam syrtim videntibus*. Ex quo patet, verbum *cunctor* ab hoc Interprete acceptum fuisse in sensu intransitiuo, cum tamen ab Auctore nostro, in sensu actiuo, hoc est transitiuo ponatur, vt ex constructione patet; ita vt pro eodem sumatur, ac *retardo*, quem sensum ab hoc verbo non respui, docet Calepinus ipse.

DVBIO ÆSTV. hoc est, *anceps periculum obijcientе*; nam *dubium* dicitur, quod ancipiti periculo obuallatur: ita *salutem dubiam* dixit Cic. in Epistola ad Ligarium. *Æstus* autem calor nimis, feruor, & flagrantia Solis est: in quo sensu Corydon, apud Virg. Ecl. 2.

Thestylis & rapido fessis messoribus æstu
Allia, serpillumq; herbas contundit olentes.

Nota, quàm bene expresserit Ceres ea, quæ, præter illa, quæ suo loco diximus, contineantur in eo vniuersali *per deuia rerum*, quod ante pronunciauerat; dum deuios Oceani fluctus; impetuium cuiuscumque maris profundum; inuias Rhyphæorum rupes, perpetuis niuibus inaccessibiles; syrtium terrestrium insuperabiles calores superaturam se, spondet intrepidè; sic sese Amarantum effingens, cui inscribendum sit: *Nec gelu, nec æstu*.

STAT FINES PENETRARE NOTI &c. Terrâ, marique, oppositis periculis, præoccupante iam animo, ac superante, conceptis; nullam totius Orbis partem, à perquisitione sua immunem relinquendam decernit. Ideò *Stat*: hoc est, *fides animo; certum est; statutum est*: qui modus loquendi eorum vtique proprium est, qui, fixum sibi in animo esse aliquid peragendum, volunt ostendere, nec mutabilem fore sententiam. Sic Turnus, apud Virg., Æn. 12., obfirmatum in singulare certamen, cum Ænea ineundum ostentans animum ait:

Stat conferre manum Aeneæ: stat quidquid acerbi est
Mortis pati: nec me indecorem, Germana, videbis.

Penetrare est *penitus intrare*: quod proprium illius est, qui, aliquid peruestigaturus, intima quæque abditissimi cuiuscumq. rimatur recessus. Sed nota vim verbi; nam *intrare* dicitur, respectu loci, qui facilem præbeat aditum: at verò *Penetrare*, respectu loci, qui non nisi aliqua difficultate, & quidem superatu difficili, peruadatur. *Notus* idem, ac *Auster* est, vt alibi diximus, ventus scilicet meridionalis, cuius naturam alibi sæpe attigimus. Hic pro notâ regionis ponitur, quam penetrandam sibi Ceres statuebat, ita vt, per *Fines Noti*, Meridionales plagæ omnes designentur; nam statuens, singulas quatuor Mundi partes peruestigare, vt nulla eximeretur, a meridie incipit, seu à Polo, vt vocant, Antarctico, cui mox addetur Polus oppositus, nempe Arcticus; de quibus lib. 1. iam satis: tandem ortus, & occasus, vt, ex enumeratione partium, totus Orbis pateat peruagandus. *Fines itaq; Noti* ea Mundi confinia sunt, quæ Polo subsunt Antarctico: & antecedens ponitur pro consequenti, nempe *penetrare* pro *peruestigare*.

ET VESTIGARE NIVALEM DOMVM BOREÆ. Per copulam & Polum oppositum, Septentrionalem nempe, a Meridionali suprapositо iungit inuisendum. *Vestigare* autem est quasi *vestigia*, *perlustrando*, *indagare*: quo verbo exactissima exprimitur diligentia, qua Ceres Filiæ vestigia ijs in regionibus esset indagatura. Boream sub Arctico Polo sedem habuisse, atque ex eo frigidissimos suos flatus ad nos deferre, satis in comperto est.

Gelidus sicco Boreas bacchatur ab Arcto.

inquit Ouid. Quare *niualis Boreæ domus* plagas omnes vltimo Septentrioni subiectas indicat, quæ, ex causa supra dicta *Domus Boreæ* dicuntur, & quidem *niuales*, quia, vt alibi dix., præsertim, in tela Proserpinæ, regiones, illi Polo subiectæ, perpetuis torpent niuibus. Ab Austro igitur ad Boream, nil se intentatum relicturam Ceres protestatur.

PRIMO CALCABITVR ATLAS OCCASV. Occidentalem Mundi plagam non minùs peragrandam decernit, parte pro toto posita. De Atlante fusè dictum in præfatione ad lib. 2. carm. 45. Hic Mons Atlas pro signo sumitur ad indicandam supremam Occidentis oram; nam mons iste, in extremâ situs Mauritaniâ, Oceano occidentali alluitur, qui & ideò Atlanticum mare nuncupatur. Eius dorsum, qua fluctibus occiduis imminet, inaccessum credebatur. Ideò *calcabitur Atlas*; hoc est, pedes inaccessum Atlantis iugum conscendam, superatis ijs rupibus, quæ non nisi auibus, peruiæ, præruptis lateribus oculum, mentemq. fatigant, nedum ab ascensu pedites absterreant. *Primò* (*supremo* exponit Barth., & eruditè quidem) *occasu*: hoc est, ex ea etiam parte, qua occasum respicit, & supremo conterminus occidenti, vltimam occidentem versus proficiscenti metam terrarum statuit. *Calcare* igitur propriè est *pedibus aliquid premendum subijcere*; atq; etiam hic antecedens pro consequenti ponitur, nempe *calcandum Atlantem* pro *peruestigatione, in ea orbis parte, peragenda*: nam omnia ad eumdem finem diriguntur.

ET HYDASPES LVCEBIT FACIBVS MEIS. Orientem designat, nam Hydaspes, vt etiam lib. 2. vidimus, Orientalis Indiæ fluuius est, auro insignis, atq; in Indum flumen influens apud Nysam Vrbem. Quare Lucretius lib. 6. inquit:

Quam rapidus Ganges, & quam Nysæus Hydaspes &c.

Ab Occidente igitur in Orientem iter se ducturam profitetur, ac totum etiam Orientem ipsum lustraturam, posita pro toto parte. Ideò & Hydaspes *Lucebit*. *Lucere* sanè idem est, ac *splendescere*, seu *conspicuè lucescere*. Sed quod facibus, in ipso lucis fonte, sit munus? Nonne semper verum erit axioma; *vbi maior cessat minor*? Si igitur Orien-

tegia

regia Solis est, quomodo, orientis Solis illustratus fulgoribus, lucem ex minori, nempè ex Cereris facibus, concipiat? Nota Vatis sedulitatem. Meminerat Ceres, vt lib. pri., despectum à se Phœbum cum Proserpinæ Procum ageret, deea cum Marte decertans: *Despexit virumq; flaua Ceres &c.* Iure igitur suspicari potuit, ne Filiam in Oriente, quæritanti diurnas Phœbus ipse faces denegaret, vel ne filiam reperiret, si ipsam Phœbus ipse rapuisset; vel in vindictam temeritatis, qua se in despecti Numinis regiam intrusisset; ideò tacitè hanc secum voluens difficultatem Ceres, eiusdem superandæ modum excogitat, & pronunciat. *Lucebis Hydaspeo meis facibus*, si suas deneget Phœbus. Quænam autem hæ faces fuerint, patebit inferiùs.

IMPIVS ERRANTEM &c. Concessio amara, qua, iterum in Numina excandescens, Iouem ipsum sceleris insimulat; eiusdemq; impietatem, qua Cereris tormenta sitiat, exsaturaturam se, satis, superq;, profitetur. Ideò *impius Iupiter*: non quidem quod putauerit, eum in Filiæ perniciem coniurasse, (vt dictum à Delia lib. 2. *In te coniurat Genitor*.) Sed quia non propulsasset, vt potuerat, iniuriam, ad quam propulsandam videbatur à natura ipsa obstringi, vt innuerat Cybeles hoc eodem lib. *Non tanta Tonanti segnities, vt non pro pignore fulmina mittat.* Ideò *Impius*; hoc est in Amasiam, natamque crudelis; ideo male de Deabus consanguineis meritus. Iupiter à iuuando: & ideò maximè impius, qui suas non iuuerit. Nota virtualem antithesim, quasi diceris *Iupiter*, tam non *Iupiter &c.*

VIDEAT ERRANTEM PER RVRA, PER VRBES. Concessiuè dictum agnoscas, non imperatiuè. Concessio tamen amara est, vt dix., nam hoc ipsum, quod concedit, euitare, ne concederet, potuisse, emptum morte vellet, si mori potuisset. Talem, in dissimili, concessionem habes ex Didone Æn. 4. vbi sic

I, sequere Italiam ventis, pete regna per vndas.

quem locum Tassus, Hierosl. liber. cantu 16. Armidæ suæ adaptauit.

Vattene, passa il mar; pugna, e trauaglia;
Struggi la fede nostra; anch'io t'affretto.

Sed aduerte vlteriùs, per huiusmodi concessionem, connotari acerbissimum in ipso Ioue odium, qui hæc Cereris infortunia, hanc indignam Deæ peregrinationem non exoptet solum, sed vrgeat, cum eam, vt facilè possit, non impediat: cui & odio vt Ceres satisfaciat, malisq; exsaturet suis, amaraio hanc in concessionem descendit. Sic Aeneam, vt causam mortis suæ, considerans Dido, Aen. 4. eidem concedit, vt rogi sui flammis obiectetur, atq; aspectu miseriarum exsaturetur suarum, vt, ex ipsa concessione, impium redarguat, qui sic eam occiderit.

Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & nostræ secum ferat omnia mortis.

Vltionis tandem, ex ebulliente iracundia, excogitatum aliquem effectum habet: obijcit enim Ioui ignominiæ dedecus, quod contracturus esset ex indigna peregrinatione illius, quam adamasset, quam matrem effecisset, ac prole sua donasset: Si enim Principis in dedecus cederet, si, sororem indignè vagantem esse, permitteret, quanto magis Iouis sororem, ac Iouis filiæ matrem, errabundam pergere, si Iupiter permittat, in eiusdem cesserit infamiam? Hac igitur quasi gaudeat Ceres, ex eaq; itineris sit captatura solatium, se vltrò errantem obijcit Ioui: & *Impius*, inquit *videat errantem*. Hac eadem fere ratione, apud Tassum cit., Armida, Can. 16., cum decreuisset medios inter armatos diuersari; se ipsam in optatæ vindictæ præmium offerre &c., dedecus, quod in se ipsam agnosceret redundaturum, in Patruum dictitat, non in se ipsam refundendum.

Non curasti già tu, benfuo se stesso
Il tuo custode, a Zio, che così vol fa.
Et l'Alma baldanzosa, e'l fragil sesso
A i tuoi debito vffici in prima volse;
Esso me fè donna vagante; ed esso
Sprone l'ardire, e la vergogna sciolse:
Tutto si rechi à lui, ciò, che d'ingegno
Fei per amore, ò che farò per sdegno.

Sic itaque virtualiter disserit & Ceres, licet in dissimili. *Impius Iupiter videat errantem per rura, & per vrbes.* Quid veniat nomine *rura*, aut *vrbes* sæpè alibi vidimus. Idem, hoc loco, est, ac si diceret *per omnes Mundi partes*, tàm frequentes, quam infrequentes; tàm cultas, quàm incultas, vt, nil Cererem non vidisse, testari possit, lugentem funus, ac filiæ vel bustum saltem inquirentem.

IVNO SATIETVR EXTINCTA PELLICE. Concesserat Ioui, quod ipsum voluisse, ex facto coniectauerat. Iam Iunoni concedit, quod eam optasse, pro certo habuerit, attenta Iunonis implacabili semper in Iouis pellices ira. Et hæc quoq; concessio amara est, & Ioui contumeliosa, qui scilicet suas, Iunoni odio expositas à se ipso, non protegeret, ac præstaret immunes. Sed hæc ipsa concessio lumenos profectò, in Cereris calamitatem pronos, commouet commiserationis affectus. De Iunone satis dictum lib. pri. carm. 106. De eiusdem odio in Iouis pellices implacabili vide dicta in Præfatione ad lib. 2. carm. 19. & seq. Quibus positis, iure optimo, addubitare potuit non solum, sed & pro certo habere, Iunonis odio effectum, vt & ipsa tot cladibus opprimeretur: cumq; se ab ipso Ioue, cuius causa Iunonis odium subierat, destitutam videret, in desperantis incidens affectum, se vltro victimam cedit, inquiens: *Satietur Iuno.* Satiari est *ad fastidium vsq; eo, quod vehementius optatum est, repleri.* Sic Tomiris ad Cyrum *satia te sanguine, quem sitisti*: vt alibi dix. Et Elisa ad virum suum, qui eam olim extinctam voluerat, cum iam spontè se illi obtulisset periturendam, sic ait, apud Cycnum Crucis lib. 3.

Già sò ben'io, ch'è tuo piacere, Alceste,
Non te turbar; non ti dirò Consorte,
Che tu moglie, ne tuo Elisa reste;
Ne vuò, ch'il timor mio noia t'apporte.
Morir vogl'io; mà sparge tu da queste
Mie vene il sangue: a damme tù la morte.
Fallo. Che più tardar. Satiati homai.
E sappi sol, ch'io non t'offesi mai.

Sic itaque & Ceres Iunoni concedit, vt sitim pœnarum, Cereri irrogandarum, iam expleat, quibus se se vltro offerens; *satietur*, inquit, *extincta Pellice*: habito enim fine cessat motus: Finis autem illius, qui aliquem implacabili odio prosequatur, nil aliud tandem esse potest, quam odio habiti exitium. Ideò *satietur extincta*. Verum imprudenter hoc dictum, videri aliquibus potest: nam *extincta* idem valet, ac *mortua*: Ceres autem, quippè Dea, extingui, hoc est mori nequaquam potuit, cum Deus quisque *ἀθάνατος* apud omnes, hoc est immortalis semper fuerit. Quomodo igitur satiabitur Iuno, Cerere extincta? Sed aduerte, quod, hic, eruditissimè notat Barth., extincti nomine, non semper *occisum*, aut quomodocumq; *mortuum*, significari; sed sæpè sæpiùs *extingui*, apud Poetas, idem esse, ac *summo*, etiam citra mortem, *mœrore affici*, qui, si morti comparetur, non solum mortis amaritudinem æquet; sed interdum superet; ita vt, æstimatione patientis, mors ipsa eo, quem patitur, mœrore optabilior videatur. Sic, amatorijs cruciatibus delirantes, se extingui, se mori, semper dictitant, nec vnquam tamen moriuntur; sed id ipsum dicunt, vt significent, se vehementer adeò distorqueri, vt mortis, sine morte, dolores experiantur: & sint, vt quidam ait,

Morto solo al gioir; viuo alle pene.

Quod si has huius verbi significationes, ex Poetarum Principe tatas, velle, tibi in animo sederit; perlege quid, moriente Didone, dixerit Anna soror, Æn. 4. circa finem.

Extinxti Te, Meq; , Soror, Populumq; Patresq;
Sydonios, vrbemq; tuam &c.

vbi verbum *extinxti*, pro *extinxisti*, per syncop., quatenus de Didone dicitur, benè accipi potuit pro *occidisti me*; nam licet mortua tunc nondum esset Dido, tamen in procinctu erat, vt moreretur, & iam animam agebat; ast quatenus idem verbum *extinxti* respectu sui ipsius pronunciat Anna, respectu Populi, Patrum, Vrbis &c. certè non potuit accipi, vt patet, pro *occidisti*, sed tantum significat, eos in summum adductos dolorem, morti videlicet comparandum. In hoc itaque sensu, *satietur extincta Pellice*, ait & Ceres. *Pellex*, si, iuxta ethymolog. nominis, rigorosè sumatur, proprium adulteræ nomen est: *Pellex* enim à *pelliciendo* dicitur, quod est *blandiendo decipio*; quia, blandiendo, virum decipit, & ab vxore seducit. Apud antiquos tamen Pellex ea quæcumque dicta est, quæ, cum vxor non esset, cum aliquo tamen viuebat. *Concubinam* nunc appellamus, vel rustici nomine *Amicam*. C. Flac. à Parchas. cit., de iure Papiriano scribens, ait, pellicem vocari, quæ cum eo, cui vxor non sit, corpus misceat: alios autem arbitrari, eam esse, quæ, vxoris loco, sine nuptijs, in domo sit. Hic certè, pellicatus nomine, adulterium significatur; & ideò pellicem se Ceres fatetur, quia ex Ioue, Iunonem habente vxorem, conceperit Proserpinam. Hoc autem sibi nomen attribuit, non vt se deliquisse fateatur, cum sui copiam fecerit Ioui; nam sic contradictoriam proferret sibi ipsi sententiam, deleret enim quæ supra dixerat: *quod vtinam nullà prodere &c.* vbi se

 ipsam,

ipsam, & filiam inculpabiles asseuerat directè; neq; enim culpæ dabatur apud ipsam, si Ioui inferiora omnia quoquo tandem pacto subderentur. Sed hoc vtitur nomine, vt ostendat, quo contemptu à Iunone afficeretur, & quo loco esset in eiusdem Iunonis existimatione; ac causam odij adducat, vt Ioui improperet segnitiem, qui *Amicam*, Iunonis contemptu nō solum, sed & odijs plectendam permisisset.

INSVLTATE MIHI. Alia est concessio amara, qua post Iouem, ac Iunonem, alios Cælites omnes, ad se ipsam deridendam, conculcandam, proterendamq; pronos indicet; atq; id ipsum illis concedat peragendum. *Insultate* enim concessiui modi est, sed instigantis vim præfert. *Insultare* autem propriè est *saltes imprimi, super rem aliquam saltare, eamq; pedibus proculcare*: sed, per translationem, accipitur pro *irruere*, & *contumeliosius in aliquem plura dicere, aut facere*. Et, in vtroq; sensu, hic à Cerere vsurpatur; videbat enim omnibus in se factam proterendi facultatem, cum Iuno persequeretur, Iupiter desereret, ac ne respicere quidem dignaretur. Ideò *Insultate mihi*, vt Iouis id cernat impietas, & meis satietur opprobrijs: Iuno videat, & pœnis gestiat exsaturata meis. Sic, vt vides, Cælites omnes magnam in inuidiam vocat, & acerbissime sugillat.

CÆLO REGNATE SVPERBI. Alia concessio amara, per Sarcasmum, vehementiùs exhibita. *Regnate*. Rex hoc verbum peperit, inquit Priscianus, quod *Regnum possidere* significat. Sed, quia Rex summa in suo regno pollet auctoritate, verbum *regnare* translate sumitur pro eodem, ac *summa auctoritate pollere*: & in hoc sensu vsurpatur à Cerere hic; nam quoad principem regni potestatem, eam esse penes solum Iouem, qui vnicus sit hominum Rex, atq; Deorum, latis superq; omnibus innotuit: reliquos autem Deos, quasi inferiores regni consortes, seù potiùs administratores Ioui subditos fuisse. Iam, quia inter consortes regni id auctoritatis, quod vni detrahitur, alteri accedit; Ideo Ceres: *Regnate*, inquit, quasi diceret: Quoniam Cererem, ac Cereris prolem, Cælo eiecistis, vos, auctoritate nobis ademptâ maiores, regios extollite fastus: *Regnate*: hoc est regno vestro gaudete, expulsa Cerere, quæ, Ioui olim prædilecta, vestram videbatur imminuere auctoritatem: *Regnate Cælo*. Quid sit Cælum, & alibi vidimus, & notissimum est. Hic tantum emphasim agnoscas latentem; nam primo quidem ostendit Ceres, se cedere Cælo, eiusdemq; regimini non solum, sed & debitæ sibi habitationi valedicere, vt cæteri latiùs Cælites fimbrias valeant, ac filacteria sua dilatare, Cereri insultantes: quod, ab indigno, quammaximè amplificat Cereris calamitatem. Sed dices: Cælo iam diutiùs ante valedixerat Ceres, cum scilicet raptus timens æthera deseruit, lib. pri.; quare nil hic iam noui affertur. Cesserat quidem tunc Cælo Ceres: sed nondum tamen spem suo celserat in Cælum iterum conscendendi, ibiq; commorandi, ac parem cæteris Dijs potestatem exercendi. Hic se his omnibus abdicat, Cælum non visura, nisi recepto pignore, quod amiserat: quæ vehementissima doloris expressio est. Secundò Ironiam habent mordacem verba illa *Regnate Cælo*: acerrimè enim Iouem perstringit, qui tantam inferioribus Dijs facultatem permiserit, vt, ipsam Iouis filiam perdere non erubuerint, & tamen impunes scelere exultent suo, quasi non iam Rex Iupiter, nisi nomine tenus, esset, facto autem cæteri inferiores Dij, Cælum non solum pro libito, sed & ipsius Iouis regerent voluntatem, eumq; subditum sibi ipsi ducerent ad nutum. Ideò *Regnate Cælo*. Et *regnate superbi*: hoc est *fastu elati, insolentes, inflati*; nam *superbia*, ex qua *superbus*, *nomen clarum est*, seù *arrogantia*, & *insolentia*. Nil indigniùs ferre potest e sublimi cadens fortuna, quam opprimentium, si ferre cogatur, fastum. Sic, apud Virg., Æn. 3., Andromache, cum felicem vocasset Priameiam Virginem, quæ mori iussa fuerat

Hostilem ad tumulum, Troiæ sub mænibus altis;

infelicissimam se vitam duxisse dicticat, eo, quod coacta fuerit fastum pati Victoris iam captiua.

Nos, patria incensa, diuersa per æquora vectæ
Stirpis Achilleæ fastus, iuuenemq; superbum
Seruitio enixæ tulimus &c.

eodem itaque pacto calamitatem, hoc verbo suam Ceres amplificat: nam luctuosum profectò fuerat, eam è gradu deijci; luctuosiùs, corde suo, hoc est, amatissimo pignore priuari; luctuosissimum tandem, cogi ad ferendos victores Deos, eiusdem excidij, quæ patrauerint ipsi, ridentes, insultantesque, eorumq; elati animi fastum tolerandum. Hoc eodem loquendi modo mordacem illam, quam inceperat Ceres ironiam prosequitur: *Regnate superbi*. In ijs, qui hostem deprimere certent, partâ ex profligatis hostibus victoria, fastus, elationesq; animi producuntur: sic superbum ex victoria, quam de Darete retulerat, facit Entellum Virg., Æn. 5., addita Tauri occisione

Hic victor superans animis, Tauroq; superbus &c.

sic, apud eumdem, Æn. 8., Alcides, prostrato Gerione

Tergemini nece Gerionis, spolijsq; superbus.

Sed notaueris, victoriam dolo quæsitam, ac quasi furtim obtentam, dedecori potiùs victori esse, quam gloriæ. Ideò fastus ex simili victoria progenitos probris potiùs, quam laude afficiendos deprædicant prudentes. Sic Tassus Solimani copias, nocturno prælio, in Christianorum castra irruentes, ac cæde omnia funestantes *latronum*, non *bellatorum*, nomine designat: Hierosl. liber. Cantu 9.

Egli che, dopo 'l grido, vide 'l tumulto,
Che par, che sempre più terribil suoni,
Auiso ben, che repentino insulto
Esser douea de gl' Arabi ladroni &c.

& cantu 11., Argantis audacia Christianis obijcit Anthiochiam, nocturnis prælijs, dolisq; subactam.

Non è questa Antiochia, e non è questa
La notte amica alle Christiane frodi &c.

Hac de causa, apud Braciol. lib. 17. de Cruce, Herinta, licet, regis iussu coacta, equestrem duceret aciem ad inuadenda Heraclij castra, nocturna quietè consopita; Dormientes aggredi indecorum putans, lento passu procedit, vt peditum priùs irruentium agmine excitentur.

Guida Herinta i caualli, e spesso altera
Trà sen si pente, e lor raffrena l'orme;
Come che la magnanima guerriera
Si disdegni assalir gente, che dorme.
Pur, pensando al suo Rè, che questo impera,
Seguita di condur l'armate torme;
Mà lenta sì, che pria sian giunte, s'ame
A i ripari Christian le squadre prime.

Pariter, si superexcedenti armorum vi, aut auxiliariorum comitatu, ex hoste, non æquis armis instructo, victoriam retuleris; aut nimia, vincens, crudelitate vsus fueris, certè in dedecus victoria vertitur; & ideò cum Tassi Circassus, equo insidens, peditem Hottonem inuaderet, & prosterneret equi impetu non solum, sed supra collapsi pectus equum vrgeret, iure vt infamis, vt vilis, vt latro Tancredi lingua redarguitur. Hierosl. liber. Cantu 6.

Poscia manca gridando: Anima vile,
Ch' anche nelle vittorie infame sei,
Qual titolo di laude alto, e gentile
Da modo attendi sì scortesi, e rei?
Frà i ladroni d'Arabia, ò frà simile
Barbara turba auuezzo esser tù dei,
Fuggi la luce; e va con l'altre belue
A incrudelir ne i monti, e trà le selue.

Hoc dedecus vt euitaret, apud Cycnum Crucis lib. 23., Bertramus, cum Arnallum singulari secum certamine congressum, ense illi è manibus elapso, nudatum vidisset, cessat ab ictibus eiibrandis.

Bertrano all'hor, che senza ferro il mira,
Dal sospeso ferir la man ritira.

Denique, si cum imbelli pugnes, ex ipsa cadentis conditione, victoria denigratur. Ideò Orgontes, apud Brac. cit. lib. 24., Persarum Dux Erinte secum depræliante.

Renditi, grida à me, rendirti importa
Ne valer, che sei donna, a tuor che forte,
La mia spada auuiler con la tua morte.

Quinimmò Æneas, à nobis alibi cit., apud Virg. Aen. 2., Victoriam ex fœmina reportatam, in laude non esse, testatur.

. . . . . . Nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna est: nec habet victoria laudem.

Hinc Argantis Sarcasmus, Hierosl. liber. Cantu 19. apud Tassum, in Tancredum, qui Clorindam victor occiderat.

Fatto sende de noi: trouo ne aiuto
Nuouo ordigno di guerra, insolit' armi;
Che non potrai dalle mie mani, ò forte
Delle donne vccisor, fuggir la morte.

Iam casum Cereris perpende. Victam se fatetur: Cælo cedit: & victoriam de se Cælitibus decantandam concedit; sed victoriam dolo partam, vt lib. hoc ipso,

Prima Venus campos, Aetnamq; vitra maligno
Ingenio afflata &c.

Victoriam ex hoste non solum non repugnante, sed & insciente, & absente: *Nunc Matre remota*
Rem peragi tempus &c.

vt

vt lib. pri. ex hoste ad resistendum impotenti; nam quis possit? Vbi omnes in vnum coniurant Superi.

. . . . . . Phlegra nobis inconsfia aether
Insidias superum, cognataq; vulnera cernis.

Victoriam in improuidam: *Quæ nunc ignaro malorum &c.* ac tandem ex imbecilli sexu reportatam, vt patet. Quare altissime surgit Sarcasmus: *Regnate superbi*, quasi dixerit: præclarum quid peregistis; plaudite vobis: &, quasi gloriæ Reges Io triumphe vobismet ipsis præcinite. Simili modo illudit Veneri, apud Virg., Iuno, Æn. 4., eo quod Didonem in Æneæ amorem impulerit.

Egregiam verò laudem, & spolia ampla tulistis
Tuq; puerq; tuus: magnum, & memorabile nomen;
Vna dolo Diuum, si fœmina victa duorum est.

DVCITE PRÆCLARVM CERERIS DE STIRPE TRIVMPHVM. Triumphi, de quibus, initio lib. 2. disseruimus, victoriam sequebantur; ideò, post concessam victoriam, ad triumphos sibi ipsis adsciscendos victores prouocat Ceres, Sarcasmum, atq; amaram prosequens concessionem. Quid sit *triumphum ducere*, vide dicta initio lib 2. carm. 14. *Præclarum* ironicè dixit, ex causis superiùs iam exaratis. *De stirpe Cereris*: subintellige *afflicta, profligata, atq; in supremum excidium adducta*. *Stirps* autem non solum pro sobole hic, sed pro tota Cereris familia ponitur, ita vt & seipsam, & Filiam, & Iouem ipsum, grauissimâ in eumdem contumelia, includat supradictis inhærens.

SIC FATVR &c. Exprobrauerat sibi superiùs Ceres, quod vana moraretur vlteriùs: quarè, ne, contra quod damnauerat, tempus adhuc terere videretur, dum finem eius orationi Vates imponit, ostendit etiam, Cererem non remoratam fuisse, sed statim conceptum iter arripuisse; ac ea, quæ dixit, dum actu discederet, & suum perageret iter, dixisse. Ideò, per copulam & coniunctiuam, itinerantem simul indicat, & loquentem *Fatur & illabitur &c.* Sic aduerbium solet esse similitudinis: verùm hic ponitur pro aduerb. identitatis, quo ostenditur Ceres hæc ipsa, quæ superiùs exarata sunt, dixisse. *Fari* minus est, inquit Varro, quam *loqui*, cum propriè dici soleat de pueris, cum primum voces edere incipiunt; ita vt *Fari* sit *imperfectè loqui*. Vsus tamen inualuit, vt pro *absolutè loqui* vsurpetur, vt hic, per cathacresim. Sic Virg. Æn. 6.

Sic fatur lacrymans, classiq; immittit habenas.

Illabi autem verbum est translatum à fluuijs, qui præcipiti cursu per decliue descendentes, prolabentibus similes, in mare decurrunt. Quarè *illabitur* idem est, ac summâ adhibitâ celeritate descendit. Sic Æneas, apud Virg. Æn. 3. supplex ait:

Da Pater augurium; atq; animis illabere nostris.

ILLABITVR itaque Ceres IVGIS NOTÆ ÆTNÆ. *Iugum* vertex est, seù cacumen montis. Hic tamen non ponitur pro summa omninò montis parte, sed pro summitate dorsi illius montuosi eiusdem Ætnæ, de quo dictum, lib. pri., *Pars cætera frondet arboribus &c.* nam ex hac frondenti summitate ad summum subindè eiusdem montis verticem scandisse Cererem inferiùs videbimus. Vide dicta lib. 2. carm. 92., & quæ ibi diximus de vertice herboso, hic proportionaliter applica. De Ætna plura dix. lib. 1. & 2. locis cit. Hic cur *nota* dicatur, remanet explicandum. *Notus* idem est, ac *cognitus*. Cum itaque non longe ab Aetna Cereris abesset domus, certè Ceres, nonsemel, per omnes Aetnæ partes diuagasse credenda est, ac situs omnes illius peruestigasse, naturamq;, ac loci ingenium multiplicatis experientijs, dignouisse. *Nota* igitur dixit iuga, ad quæ descenderit, vt scias, non casu, & fortuito, ad quamcumq; fortuna obtulisset, Aetnæ partem descendisse, sed ad eam, dedito studio, quam nouerat intentioni congruam suæ, nempè ex qua faces, de quibus inferiùs, sciret se posse decerpere.

INFLAMMATVRA TEDAS. Iam, qua intentione, in hæc iuga descenderit, manifestat; nempè *Inflammatura tedas*. *Informatura* legit Heinf. cum alijs, quos & quidem iure laudat Heins.; nam *informare* est *primam, & rudem alicuius operi formam tradere*, vulgò, apud nos, *sgrossare*. In quo sensu & Virg. Aen. 8. ait:

Hic informatum manibus, iam parte polita,
Fulmen erat, tota Genitor quæ plurima Cælo
Deijcit in terras; pars imperfecta manebat.

& infra.

Ingentem clypeum informant, vnum omnia contra
Tela Latinorum: septenosq; orbibus orbes &c.

Quadrat autem etiam aptissimè hic sensus facibus à Cerere adaptandis; nam, vt infra videbimus, vix primam, rudemq; illis formam adaptauit. Ideò probè *informatura*. Verùm, cum eodem Heinsio, nil arbitror immutandum: nam, & particip. illud *informatura* finem exprimit proximum, & immediatum; particip. *inflammatura* finem exerit vltimatum, qui solus verè habeat rationem finis, vt nos in Physicis docebamus. Itaque *inflammatura*; hoc est acceptura tedas, illicò accendendas, & excitandas in flammam. *Tedas* faces fuisse, iam alibi fusè vidimus, ideò non immoror.

LABORI NOCTIVAGO. Diù, noctùq;, peregrinationi institurum se, sine intermissione, dixerat; die facibus non indigebat, sed noctu: ideò *Labori* noctiuago, idest peregrinationi nocturnis temporibus peragendæ, quæ certè non sine maximo itinerantis labore haberi poterat. Sed dum illa insistit operi; nos quid ad mores attingamus.

Rationalis, vt diximus, facultas Ceres est. Et quidem, cum abstractâ filiâ, in superâ adhùc versari representetur regione, certè eam representat rationalem facultatem, quæ, post coniunctorum mortem, in alijs adhùc in mundo degentibus, remanet. Hæc, postquam Cælum, Deumq; ipsum querelis, lacrymisq; lassauerit, frustra, *redditu*, inclamans, *defuncti animam*, eam sibi, per se ipsam restituere meditata, toto quærere aggreditur orbe; sed incassum. Redarguit itaque, hoc loco, symbolicè Vates erroneam eorum sententiam, qui, transmigrationem asserentes animarum, dicebant, animam hominis morientis, non solum in alios successiuè homines: sed etiam in feras, & bruta quæcumq; animantia: immò in stirpes, & plantas commigrare. Hi vtiq; totum orbem, dilectam vt quærerent animam, irrito peruagantur labore; Sed nil mirum; nam errantes, semper continuo errorum ductu, diuagantur; nec possunt, quin errent errandoi eam tedis, in Aetna accensis, vt lumen videant, vtuntur; Aetna autem, vt nostis, ex antiquorum quorumdam opinione, spiraculum Ditis est credita; & inferorum eam in symbolum erigens Picinellus, eidem inscripsit: *Dum erogat, reperat*: lemma, vt ipse apertè dicit, ex Tertull. Apologet. c. 48., desumptum; vbi sic ait Tertul. *Profani, & qui non integri ad Deum, in pœna æquè iugis ignis habentur, ex his naturâ eius. Diuinam subministrantes incorruptibilitatis; non enim absumit, quod exurit, sed, dum erogat, reparat.* Piceis itaque his ignibus tedas inflammantes, quid mirum, si fallaci hoc ductu mille per errores distrahantur, & frustra, in creaturis adhùc, totum orbem ingenio peragrantes, animam requirant; dum illa in Tartaris iacet, Tartareo addicta Tyranno? Id autem prouenit ex eo, quod Dei Iustitiam non satis agnoscere velint, ne à peccatis & ipsi absterreantur: ideò peccantem effingunt insontem: ideò ne putant quidem in inferos fuisse relegandum: atq; ideò, in alia quæq; migrasse credentes, toto orbe requirunt incassum.

Discite Iustitiam moniti, & non temnere Diuos.

In Inferno est, qui in peccatis decessit; nec alibi perquirentes vnquam reperietis. Vos vobis ipsis adulatores existitis, si peccantem, non in Inferorum tormenta, sed in alias huius orbis creaturas migrasse, credatis, vt & vobis ipsis peccantibus id ipsum euenturum existimetis.

Sed iam nos ab istorum erroribus ad Cereris errores Italica reuocat Musa.

Che se preuenne il Predator sagace
Gl'affetti vostri; e quel tuper seuero
Comprò co' doni, ond'il mio cuor si sface;
Che di fè gli si manchi; già non chero,
Ne vi stimolo i più: Dateui pace.
Mà tù, Latona, almen, tù, che nel vero
Sai, che sia l'esser Madre; hor ch'in te sola
Sol mi lece sperar, Tù mi consola.
Che mai celasse à Genitrice amante
L'amata figlia i più profondi arcani
Del cuor, creder non deuo; à me costante
Quant'ella è stata, in non suelar profani
I tradimenti altrui; tanto zelante
Di non render tuoi voti irriti, e vani,
Forse de pianti miei, del mio dolore
T'haurà Diana suelato il crudo Auttore.
Deh tù, che sai da quant'angoscie, e quante
Nasca il gioir, che dal figliar si coglie;
Tù, cui nuouo non è d'vn cuor tremante,

De

De figli al periglìar, qual sian le doglie
Tu, che da Pargoletti vscir gigante
L'amor prouasti a tormentar le voglie,
Deh soccorri vna Madre, à cui rapisce
Dal petto il cuor, chi 'l parto suo tradisce.
Che se d'affanni in te raccolto vn mare
Soffristi tù, qual sia 'l mio duol consiglia.
Madre te di due parti il ripensare
All'azzardo d'vn sol tutta scompiglia;
I perdo (ahi sorte! ahi rimembranze amare!)
Di viscere infeconde vnica figlia.
Dimmi: deh dimmi almen, doue se 'n fugge
Chi se 'n porta il mio cuor, chi me 'l distrugge.
Dillo, non più tardar: che così arrida
Sempre à tuoi fasti il biondo crin, ch'adori;
Quel biondo crin, dou' il tuo cuor s'annida,
E d'Apollo le tempia auuolge in ori,
Dillo: che di tua vita indi sia guida,
Nata, di gioie al diluuiar tesori,
Stella propitia; ed in tua prole ancora
Più felice di me ti renda ogn' hora.
Così dic'ella: e dalle Diue à fiumi
Sgorga, per gl'occhi, impetuoso il pianto:
Il tributo, che puon, porgono i lumi;
Già che le lingue han pur d'immote il vanto;
Che non v'è chi 'l tacer violar presumi.
E qual portento è d'vn celar cotanto
Degno (ripiglia) onde non mai si sueli;
E sprema i pianti, in vn dolci, e crudeli!
Ahi che tutte se 'n vanno: ed io rimango
Centro d'angoscie in solitaria sfera,
Che più bado ingannata: e che quì piango,
Fatta ogni stella a danni miei guerriera?
Qual, se fusse di terra ignobil fango,
Cerere si disprezza; e quell'altiera
Fronte de Numi, al calpestarti accinta,
Stolta, hormai nō cōprendi ancorche vinta?
Perche più tosto, oue del mar si stende
L'immenso giro ad abbracciar la terra;
O pur doue, in fuggir dall'onde horrende,
Timido al centro il suol si stringe, e serra,
Il tuo volo, à traccìar (se non si rende)
La rapita tua figlia, hor non s'atterra?
Sì sì. Mi veggia, in quella bassa mole,
Di sue carriere emulatrice il Sole.
Douunque i diurni raggi accolga, ò spieghi
Quel grād'occhio del Ciel, sia, ch'io m'interni,
Di mie inchieste à portar gl'auuidi impieghi.
Anzi dou'ei non giunga; e i lettisterni,
Sacrati all'ombre, egli à toccar non pieghi,
Spinger vuò 'l piè ne più riposti inferni.
Varcherò, spierò (vaglia il decreto.)
Non mai stanca, ogni chiuso, ogni secreto.
Triegua d'vn sol momento all'intrapresa
Norma del faticar non sia si doni:
Riposo, ò sonno, ad ottener la resa
Del cuor, nō sia, ch'i sensi vnqua imprigioni:
Veglierò, viaggerò, non mai sorpresa
Da lente voglie; e i miei desir sian sproni;
Sin, ch', ouunque il mio pegno hor si ritroui,
La preda insieme, e 'l predator non troui.
Siasi colà, dou', in profondi abbissi,
L'Ibera Teti i suoi valloni affonda;
O doue il rosso mar più s'inabbissi
Del cupo seno alla region profonda;
Non sia, ch'inciampo a i viaggi a me prefissi,
Porga, co 'l suo terror, perfida l'onda
Del Rheno i giacci, e de Rifei le neui,
Delle Sirti gl'ardor passo, quai lieui.
Della Libia deserta oltre i confini
Vuò penetrar, là Doue l'Austro alberga:
E, nel Polo gelato, à i gioghi alpini
De Caspij monti, ou'Aquilon s'atterga
M'inoltrerò: mi si faran gradini
L'occidue rupi, al valicar le terga
Del Mauro Atlante, e dell'Hidaspe à gl'ori
Porteran le mie faci i suoi splendori.
Quel, che non più co' vezzi hor mi lusinga,
Drudo crudel, con duri viaggi incerti,
Lieto goda, in vedermi irne raminga
Per Città, per Villaggi, e per Deserti.
La riuale Giunon, fatta Salpinga
Vibri 'l velen: scopo il mio cuor n'accerti:
E, sù gl'occhi di Gioue, à mille stratij
L'Adultera dannata, hormai si satij.

Salpinga serpens teterrimi veneni, de quo Luc. lib 9. Æ... cal... ... Salpinga ...

Beffeggiata, schernita, e vilipesa,
Calpestatemi e voi Numi spietati.
Coronateui il crin: senza diffesa,
Mi scacciaste dal Cielo; ed hor beati
Colà regnate, onde son' io discesa.
Sì. Regnate superbi. Eccoui ornati
Gl'alti trofei, che ei rapiste in guerra.
Trionfatene pur. Noi siamo à terra.
Fende, nel così dir, l'aeree strade
Rapida sì, (tant' il desio l'incalza.)
Che più veloce il fulmine non cade.
Dell'Etna à i noti gioghi, oue s'inalza
La selua intatta alle più ardite spade,
Scende; e, vinti gl'horror, prende la balza;
Che trar vuol quindi, à suoi notturni errori,
Tede addattate al concepir gl'ardori.

Sed, dum ipsa accingitur operi, opus & nos, Auctorem nostrum secuti, retexamus.

LVCVS ERAT &c. Cererem, e Cælo delapsam, in Aetna consedisse, iam dixerat, tedas, quibus nocturni itineris tenebras excuteret, decerpturam. Iam lucum, vnde illas decerpserit, sacrū: horrendum religione, ab adiunctis, describit: atq; ex ipsa amplificata loci religione; iram Cereris, obfirmato animo, lucum succiden-

Lucus erat propè flauum Acim, quem candida prefert
Sæpè mari, pulchroq; secat Galatea natatu,
Densus, & innexis Aetnea cacumina ramis
Qualibet vsq; tegens. Illìc posuisse cruentam
Ægida, captiuamq; Pater, post prælia, Prædam
Aduexisse datur. Phlegræis sylua superbit
Exuuijs; totumq; nemus victoria vestit.
Hìc patuli rictus: hìc prodigiosa Gigantum
Tergora dependent; & adhùc crudele minantur
Affixæ facies truncis; immaniaq; ossa
Serpentum passim, tumulia exsanguibus, albent;

tis, amplificat: quæ videlicet ita stipites, Tonantis sacratos victorijs, eiusdemque, ex Gigantum prælio quæ retulerat, trophæis sustinendis addictos obtruncauerit, vt Iouem ipsum, quatenus amplexu suo truncos tutari voluisset, obtruncatura videretur.

LVCVS ERAT &c. Lucus hic verè dicitur, per amphrasim, sylua densis

Et rigidæ multo suspirant fulmine pelles:
Nullaque non magni iactat se nominis arbos.
Hæc centumgemini strictos Ægeonis enses
Curuata vix fronde leuat: lucentibus illa
Exultat Cæi spolijs; hæc arma Mimantis
Sustinet: hos onerat ramos exutus Ophion:
Altior & cunctis, Abies, vmbrosaq; latè
Ipsius Enceladi fumantia gestat opima
Summi terrigenum regis, caderetq; grauata
Pondere, ni lapsum fulciret proxima quercus.
Inde timor, numenq; loco; nemorisq; senectæ
Parcitur, ætherijsq; nefas nocuisse tropheis.
Pascere nullus oues; nec robora lædere Cyclops
Audet; & ipse fugit sacra Polyphemus ab vmbra,
Non tamen hoc tardata Ceres, accenditur vltrò
Religione loci, vibratq; incerta securim,
Ipsum etiam petitura Iouem. Succidere pinus,
Et magis enodes properat prosternere cedros,
Exploratq; habiles truncos, rectiq; tenorem
Stipitis, & certo pertentat brachia nisu

densis consita arboribus, atq; ideò solaribus radijs imperuia; eo quod minimè luceat, iuxta dicta etiam lib. pri. carm. 203. Descriptionem itaque Nemoris, ex quo Ceres inflammandas arripuerit tedas, aggressurus Vates, locum notat, vbi fuerit opacum nemus, nempè

PROPE FLAVVM ACIM. *Propè flumen Acim* legunt, cum Parrhas., & Clauer., omnes fere vulgati codices. Verùm ego, Heinsium secutus *flauum* reposui, pro *flumen*, vt, in antiquissimo codice, scriptum notat Clauer. ipse cit., licet vulgatam nihilominùs maluerit sequi. Ratio, cur antiquam potiùs, quam vulgatam sequar lectionem est, quia verè vulgata à receptis Prosodiæ legibus prorsùs exorbitat, cum primam corripiat in *Acim*, quæ omninò longa est, apud probos Auctores omnes. Sic Ouid. Metam. 13.

Acis erat Fauno, Nymphaq; Simæthide cretus
Acidis in nobis fuerit præstantior, odam.
Acides in gremio residens procul auribus ausi.
Acin amarè præferq; meis amplexibus Acin
Me vedes, atq; Acin: videoq; exclamat & ista
Acis eras: & sic quoq; erat tamen Acis in amnem
Versus, & antiquum tenuerunt flumina nomen.

Immò non hic solum, sed & Fast. 4. hæc habens Ouid.

Prætereis & ripas herbifer Aci tuas.

Silius pariter lib. 14. primam produxit, inquiens:

Quiq; per Aetnæos Acis petit æquora fines,
Et dulci gratum Nereida perluit vnda.

antè hos omnes tamen primam in ἄκιδος produxit Theocritus, cuius carmen latinè redditum sic sonat:

Non fastigium Aetnæ, non formas Acidis vndas.

Quarè, cum tam apud Græcos, quàm apud Latinos primi nominis auctores, prima in *Acis* producta, vbiq;, conspiciatur, iure librariorum errorem hùc irrepsisse, suspicamur. Scio equidem, apud Græcos, α, ι, & υ, ancipites esse, atq; ex se indifferentes ad hoc, vt in aliquibus dictionibus breues sint, in aliquibus longæ; quarè, præscindendo ab auctoritatibus Poetarum, noui etiam, non posse absolutè reprehendi, qui primam in *Acis* corriperet, atq; adeò cum vulgata legeret: *Lucus erat propè flumen Acim &c.* Scio nomina Græcorum aliqua libertate gaudere, & noui ab eadem libertate nomina propria, etiam apud Latinos, non omninò de abhorrere, vbi nulla sit prosodiaci iuris in contrarium regula. Verùm, quia, vt ait Ricciolius, initio suæ Prosodiæ,

Est prosodiaci iuris Apollo tenax. Et
Viuimus exemplo, cum regula deficit omnis,

ex eiusdem Prosodiaci iuris decreto; non facilè dicendus est, oculatissimus cæteroqui Vates neglectis probatissimorum exemplis, voluisse, sine necessitate, primam in *Acim*, solo suo arbitratu, corripere. Et ideò à vulgata, hoc loco discessi, Heinsium secutus. Dicet quis fortassis dicendum necessariò fuisse *propè flumen Acim*, quia ostendendum fuerit, Acim fluuium esse. Sed hæc apud pueros, non apud eruditos fuerant aperienda; nam in fabulis versati, ex ipso *Acis* nomine, satis norunt, eum apud Ætnam flumen esse. *Propè* itaque præpositio est, idem sonans, ac *iuxta*, & in proximo ad Acim. *Acis* verò Pastor olim fuit, sed Deorum stirpe progenitus, quippè qui Faunum Patrem, Nymphamque, Simæthi fluuij filiam habuerit matrem, vt Ouid. cit. Hunc, cum sexdecim esset annorum, ardentissimè adamauit Galatea, de qua inferiùs, eiusq; amore, Polyphemum Cyclopem ardentissimum sui amatorem despiciebat non solum: sed tanto eum odio, quanto Acim amore, prosequebatur. Riualem igitur sibi præferri indignè ferens Polyphemus, cum quadam die Galateam in Acidis gremio iacentem conspexisset, vtrumq; adortus est: & Galatea quidem aufugit, sed Acis, ab eo ingenti lapidis mole, quæ pars montis fuerat ictus, in sui nominis flumen, Deorum miseratione dicitur conuersus. Rem tota fusè pandit Ouid. cit., ad quem curiosum remitto. Est itaq; iam Acis fluuius Siciliæ ex Aetna procedens, ex cuius ripis, fertur idem postea Polyphemus saxum in Vlyssem eiecisse: & ideò in ipsa Sicilia eiusdem euenisse transmutationem canit Ouid. cit. Dum itaque Claud. dicit lucum fuisse propè *Acim*, clarè docet, syluam ipsam in Ætnæ acclitiis fuisse, ipsiq; Aci fluuio conterminam. *Flauos* verò appellari fluuios, adeò vulgatum est, vt nil apud Poetas frequentiùs. Sic flauus Tyberis: flauus Alphæus; flauus Simæthes ipse dicitur, a quo Acis ortum duxisse dicitur, cum eius fuerit ex filia Nepos. Quarè cum apud Ouid. cit. dixerit eadem Galathea.

Fecimus, vt veres assumeret Acis auitas;

iure & ipsum ex Aui qualitatibus *flauum* appellat Vates.

QVEM. *Quod* legunt Parrhas., & alij, qui *Propè flumen Acim* legerant. Nos *Quem*, relatiuè ad fluuium Acim, legimus.

CANDIDA GALATEA. Filia hæc Doridos, & Nerei dicitur apud Ouid. cit., vbi ipsa de se loquens, ait:

At mihi, cui Pater est Nereus, quam cærula Doris
Enixa est, quæ sum turbâ quoq; tuta sororum,
Non, nisi per luctus, licuit Cyclopis amorem
Effugere &c.

Candida dicitur à forma ipsius, quam describens, Hesiodus ait, Galateam candidis extitisse comis faciemq; lacti similem habuisse; &, quia Γάλα Græcis hæc dicitur, ideò lactea Virgo Galatea; sicuti etiam, eodem nomine, via cæli lactea nuncupatur. Sic apud Virg. Corydon Ecl. 7. candorem deprædicat insignem, dum ait:

Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior Cycnis, hedera formosior albâ.

SAEPE PRAEFERT MARI. Dum scilicet magis, & frequentiùs (quod importatur per aduerb. frequentatiuum *sæpè*) hoc fluuio, quam natiuo mari delectatur: & nil mirum; nam cum Galatea Acim deperiret, de quo dixerat apud Ouid. sæpiùs cit.

Acis erat, Fauno, Nymphâq; Symæthide cretus,
Magna quidem patrisq; sui, matrisq; voluptas,
Nostra tamen maior; nam me sibi iunxerat vni
Pulcher, & octonis iterum natalibus actis
Signarat teneras dubia lanugine malas.
Hunc ego: me Cyclops nullo cum fine petebat.

nil inquam mirum, si, etiam postquam fuerat resolutus in amnem, hunc præferat mari; licet ipsa Dijs orta marinis, atq; ex maris spuma lacteum sortita candorem, totam se mari addictam agnouisse debuerat; nam, cum Anima plus sit vbi amat, quam vbi animat; non poterat quin anima ni illa suam, in Acidis fluitantem vndis sequeretur. Cæterùm de verbo *præferre* vide lib. pri. carm. 194.

ET SECAT PVLCHRO NATATV. *Secare* proprium est rerum solidarum: sed, translatè, ad quamcumq; rem, quoquo modo diuidendam, traducitur: &, quia innatans certè vndas diuidit; ideò *secat pulchro natatu*, qui scilicet est ipsa actio natandi, quæ maritimis vtiq; Deitatibus propriissima videtur: Dicitur autem *pulcher natatus*, quia pulchra natatrix; iuxta illud Virg. Aen. 5. de Euryalo.

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus,

DENSVS &c. Ex necessitate exprimendi locum, in quo lucus esset, aliqua vsus digressiuncula, ad notitiam eiusdem loci spectante, reuertitur iam ad luci descriptionem, quam cæperat, cum dixisset: *Lucus erat propè flumen Acim*: quæ hùc referenda sunt; nam *densus* dicitur *lucus* eo pacto, quo disseruimus etiam lib. pri. carm. 202.

ET TEGENS QVALIBET VSQVE AETNEA CACVMINA.

MINA. Effectum cum causa copulat; nempè opacitatem Soli, in quo lucus esset, ortam ex densitate nemoris, quam & supra innuit, & hic magis explicat: *tegere* enim, respectu sui tectæ materiæ, *operire* est, atq; ab ingruentibus Solis radijs *protegere*, quod idem est, ac opacitatem inducere. *Qualibet* verò idem sonat, ac vndequaq:, & *vsque* aduerb., hic, temporis est, idem, ac *assiduè*, & *semper*; in quo sensu, non semel accipi, latè ostendit Torsellinus in suis particulis, adductis ex Teren., Plaut., Cic., ac Virg., exemplis. Vnum illud Virg. refeiam ex eius Lycida depromptum Ecl. 9. *Cantantes licet vsq; (minus via lædet) eamus.* *Quamlibet vsq; premens* legit, pro *qualibet vsq; tegens* Heins. Sed quam congruenter ad textum viderit ipse. Vulgatam profectò, vt optimam, tenendam arbitror, cum Parrhasio. *Aetnea* verò *cacumina* in eodem lato sensu, quo supra diximus accipi *Æthneum iugum*, §. scilicet *Illabitur &c.* accipienda sunt; nempè pro summitate eius partis, de qua lib. pri. dixerat: *Pars cava afrondes &c.* Scio Parrhas. hic *cacumina* accipere in sensu rigoroso, pro ipsa videlicet summitate totius absolutè montis. Sed forsan innuere voluit Parrhas., lucum illum in altitudinem adeò creuisse, vt ipsa summa excedens cacumina, ea obtegeret circumquaq:, ita vt oculi, in conuallibus positi, ea aspicere non possent. In quo sensu, non abnuerem explicari posse hunc textum, ni viderentur obstare, quæ dixerat lib. pri. Vates:

Æthneos apices solo cognoscere visu
Non aditu tentare licet &c.

Verùm quia posset respondere Parrhas., Aetneos apices potuisse oculis dignosci, ex loco editiori, puta ex aliqua turri inspicientibus; licet imperuij essent, ex inferiori suspicientibus, obstante sylua; ideò Parrhas. non improbo. Sed meliùs arbitror, iuxta data, explicandum.

ILLIC &c. Venerationem nemori insitam amplificare aggreditur ab adiunctis. Ideò *illic*, quod aduerb. loci est, idem sonans, ac *eo in loco*, seu, hic *Luco*.

PATER. Antonomasticè Iouem designat, qui, vt alibi vidimus, *Iupiter* dicitur, quasi *Iuuans Pater*. Insuper, Iouem omnia esse, crediderunt Græci, eo quòd Ioue omnia plena debere esse, crediderint, vt existerent: quare, cum in hac sententiâ omnia reciperent esse à Ioue, meritò solus omnium Pater dicitur. Adde, Patrem hic appositè Iouem appellari; vt scilicet, peculiari titulo, nemus illud ipsi Cereri summè verendum esse, debuisse, satis superque ostendatur; nam vt filiam adamaret, certè magis debuit nemus eiusdem natæ Genitori sacratum, dilectumque vereri, ne Patrem offenderet, quæ Patri filiam, quam quærere instituerat, deberet. Quod ipsum facit ad amplificationem iracundiæ, qua in Deos conceptâ ferebatur Ceres, quasi furialibus æstris concitata, vt infra, ab effectibus numeratim exponendis latè patebit.

DATVR. *Traditur*, simplex, pro composito, in seriem locutionis adductos, idemque sonante, ac *fertur*, *dicitur*, *narratur*: Sic & Virg. Melybeus Ecl. 1.

Sed tamen iste Deus qui sit, da Tityre nobis.

POSVISSE CRVENTAM ÆGIDA. Insignem, à Ioue reportatam de Gigantibus victoriam retulimus lib. 1. carm. 153., ad quam sibi comparandam dicitur Iupiter in bellum armatus Ægide sua processisse: atque illam, post victoriam supracitato in luco deposuisse, hic dicitur ab Auctore nostro. Ægidem Iouis clypeum fuisse satis innuimus lib. 2., vbi de Clypeo Palladis, quem & Aegidem vocant, ageremus, immò omnium scuta Deorum Aegidis nomen sortita, dicebamus ibi ab hoc Iouis Clypeo, qui Aegis dictus sit, quia fabrefactum ex pelle capræ Amalthex, quæ Iouem enutriuerat, & quam demortuam Iupiter in Cælum transtulerat. Ideò Aegis, quia *αἴγες* Græcis *capra* est. Quare, hac Aegide, verendum summopere nemus efficiebatur; ni Ceres, tunc temporis, omni posthabita religione, non contempsisset quidquid ad filiam non faceret inueniendam. Tali munimine, lucum illum, quem in monte Tarpeio, ante ædificatas ibi aureas Iouis arces summâ religione cultum fuisse, memorant, summumque sui horrorem animis omnium incussisse. Virg. Aen. 8.

Hinc ad Tarpeiam sedem, & capitolia ducit
Aurea nunc, olim syluestribus horrida dumis.
Iam tunc religio pauidos terrebat agrestes
Dira loci, iam tum syluam, saxumque tremebant;

cuius religionis, terrorisque rationem reddens ibi Euander

Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice collem
(Quis Deus, incertum est) habitat Deus. Arcades ipsum
Credunt se vidisse Iouem, cum sæpè nigrantem
Aegida concuteret, dextrâ nimbosque cieret.

Posuisse idem est, ac *deposuisse*, in signum videlicet belli, iam ad finem fæliciter redacti., nam rebus, firmatâ pace compositis, arma suspendere, pendentiaque ad otium relinquere, in more positum fuit apud Bellatores; vnde & originem habuit Italicum illud *Appender l' arme al tempio*; cum quis significare velit, non vlteriùs in re aliqua insistendum. *Ponere* autem pro *deponere* posuit & Virg. Georg. 4., vbi apes referens animam deponentes, dum feriant, ait:

Illis ira modum supra est: læsæque venenum
Morsibus inspirant, & spicula cæca relinquunt
Affixa in venis, animasque in vulnere ponunt.

Cruentam verò dixit; hoc est cruore profligatorum hostium resperfam vndique, vt indicaret, quam altis rebelles plagis Iupiter puniuerit: quod quidem maximè facit ad amplificandam Cereris audaciam, de qua infra, quæ videlicet, quamuis ante oculos haberet monimentum iræ, qua Iupiter in se contumaces plectere soleat, animo tamen adhuc in Iouem ipsum obfirmato, eiusdem nemus aggressa fuerit temerè violandum. Quare artificium Vatis hoc posito adnotaueris.

ET ADVEXISSE. Supple *& illùc aduexisse, atque ibi collocasse*. Verbum non explico, nam notum satis.

PRÆDAM CAPTIVAM. *Præda* quid propriè sit alibi vidimus. Hic nomine prædæ venit quidquid ex hoste profligato in victoris potestatem redactum est, nempè omnia, & quæcumque hostium spolia. *Captiuum* verò dicitur, quod, iure belli, captum à victore eiusdem iam factum est iuris.

POST PRAELIA. Notat tempus, nempè post prælium feliciter gestum, vt scias, Iouem iure trophæa erexisse, nec triumphum sibi, ante victoriam statuisse.

PHLEGRÆIS SYLVA SVPERBIT EXVVIIS &c. Prædam, iam genericè indicatam, dispositione resolutiuâ, in partes generi subiectas diuidit; &, spolia quæque, quibus præda illa constaret, enumerans, ostendit, totum nemus trophæis Ioui positis, insignitum, atque ideò vndequaque verendum. Quid, nomine Syluæ, prout à nemore distinguitur, intelligendum sit, vide lib. 1 carm. 207. Hic certè, pro nemore, ponitur, prælatis consito arboribus, de quo supra. Quare Cathacresim agnosces. *Superbire* est *fastu quodam gloriantem extolli*. Ex quo vides, quàm altè assurgat elocutio sensum insensibilibus præbens, sed eruditè tamen; nam omnia, vt Deo plena sunt, ita etiam Diuinos, suo modo, sentiunt fauores: atque, in obsequium Numinis, promptiora quolibet sensu habente sæpe sæpiùs adstant: ideò nil mirum, si à Ioue decoratâ superbire dicatur Sylua, *Exuuijs Phlegræis*. *Exuuiæ*, ab exuendo, sicut *induuiæ* ab induendo dictæ sunt profectò spolia hostibus detracta; vt patet ex Pallante apud Virg. Aen. 9., Hostis spolia Tybris Numini deuouente, si eius auxilio, hostem valeat prosternere.

Da nunc, Tybri Pater, ferro, quod missile libro,
Fortunam, atque viam duri per pectus Halesi.
Hæc arma, exuuiasque viri tua quercus habebit.

Hinc etiam vides, in more positum fuisse, vt tam arma victricia, quam cadentium exuuiæ, in trophæo collocarentur: Atque ideò & Iupiter Aegidem simul, qua vicerat, & detracta ex hostibus spolia, ex arboribus præfati nemoris pendentia dicitur reliquisse. Sed sunt etiam *exuuiæ* pelles ipsæ ex decorticatis belluis detractæ. Quare apud Virg. Aen. 9. habetur:

Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisque leonis
Exuuias &c. & Aen. 11. Camillæ
Tigridis exuuiæ per dorsum à vertice pendent.

Nota itaque quàm aptè, spectatâ Gigantum naturâ, & rabie, qua in Cælum arma mouisse dicuntur, eorum spolia *exuuiæ*, in vtraque significatione dicantur: *exuuiæ* quidem, quia ab hostibus detractæ; & exuuiæ, quia adeunt & decorticatorum pelles, vt infra §. *Tergora*, pelles, inquam, à feris belluis detractæ: nam Gigantes, vt alibi vidimus, anguipedes fuisse traduntur, atque adeò draconum participantes naturam. Immò Auctor noster, eos semidracones, videtur, agnouisse, in Gigantomachia sua, dum ait

. . . . Tunc eminus ense Pelorum
Transfigit admorso femorum, qua parte volutus
Duplex semifero connectitur ilibus anguis.

Quod si rabiem spectes; quoddam ex Africa monstrum maiori exardens rabie deduces? Enceladus certè licet superimposito monte gemat, adhùc, *[illegible] [illegible] spirat inexhaustum flagrans pectore sulphur*, vt vidimus lib.

lib. 1 immensi scilicet in signum furoris. *Phlegræa* autem dicuntur *summa*, nam, cum Gigantes ex Phlegra essent, vt sæpe dix , quidquid ad ipsos pertinet, Phlegræum dicitur. Porrò, hæc de Gigantibus trophæa, alij dicunt, à Ioue in Pithecusis, erecta, alij cum Procopio ad Damascum Syriæ: alij, cum Valerio Flacco in Thessalia. Sed discordat ab his omnibus Claud seu potiùs, quæ alij sparsim varijs in locis posita trophæa commemorant in hunc tandem lucum conuexisse autumat Iouem; & quidem non sine verisimilitudinis fundamento, id comminiscitur; nam, cum in Sicilia iaceat Enceladus primus Gigantum Coryphæus, & trophæa erigi soleant in loco, vbi deuictus fuerit hostis, vbi nam melius, quàm in Aetnæ dorso, vbi Enceladi bustum adsit, collocarentur? Sed ad nostra redeamus.

ET VICTORIA VESTIT TOTVM NEMVS. *Victoria*; hoc est *victoriæ insignia*; Res enim signata pro ipsis ponitur signis, si sensum litteralem spectemus. Sed, si aptatum eruditioni sensum intueamur, noueris victoriam apud Romanos Deam fuisse, quam lauro coronatam effingebant, alterâ manu palmæ, altera oliuæ ramos præferentem. Quo posito, sensus erit, aduectis in hunc lucum Phlegræis spolijs, Victoriæ Deæ munus fuisse, ea per totum lucum distribuere, ac singulas arbores, trophæis singillatim distributis, insignire; quod & in obsequium victoris effecerit Iouis. Ideò *vestit*: hoc est contegit, & exornat; nam vestes & ad tegendum, & ad ornandum conferunt corpus. *Totum nemus*; hoc est omnes, & singulas nemoris arbores, vt intelligas innumera fere fuisse trophæa, quibus iure sylua superbiret, ac verenda esset.

HIC PATVLI RICTVS &c. Explicato quid venerit nomine prædæ, & a qua nam manu distributa fuerint Trophæa, ad enumerationem descendit iam, & cuiusnam generis singula essent trophæa, magis peculiariter exprimit: & per aduerb. *hic* peculiarem designat præcitati nemoris partem; in qua prout ab alijs signatim distincta.

DEPENDENT. *Dependere est ab aliquo pendere*, vt profectò trophæa, truncis affixa, ex ijsdem pendentia existant, necesse est. *Pendent* itaque (supple *ex arboribus*)

PATVLI RICTVS. *Rictus* non solum significat hiatum illum, vnde exeunt voces, quem propriè os appellamus; sed totam illam partem circa hiatum ipsum, quæ homine turpiter diuersas os in partes contorquente, lineis quibusdam, rugarum in morem ductis, terminatur. Quarè, apud Budæum *rictus oris distentio* dicitur. *Rictus*, inquit Parrhas. hic, *ora Gigantum sunt; sed Rictus*, ait, *ad exprobrandos agrestes Gigantum mores; nam, vero nomine, rictus in beluis, rostra dicuntur*. Quod, à Parrhasio dictum, quamuis verissimum sit, & sententiam comprobet nostram, qua diximus, ferarum æmulatores ab Auctore nostro Gigantes insinuari: attamen, quia, vt video, apud probatos Auctores, *rictus* communis est tàm beluis, quàm hominibus, magis hæc communis explicatio arridet; nam hoc nomine, notat Vates ferinos homines, seu potiùs feras simul, & homines, Gigantes fuisse; ideò eorum ora *Rictus*, nomine scilicet homini, ferisque communi, compellat. Vno verbo *Rictus* pro minaci oris habitu aptissimè hic ponitur. Ideo *patuli Rictus*, *patulus* enim idem est, ac *latè apertus*; & differt à *patente*, quia *patentia* dicuntur, quæ ad tempus patent, *patula* verò, quæ semper aperta sunt. Labia autem in apertam scindere voraginem, ac turpiter contorquere, ad maleuolorum gestum attinet exprimendum, vt notat Causs. de Eloq. lib. 9. c. 9. Et insuper, apud Mathematicos, inuenies faciem, collo, ore, oculis, ac toto capitis gestu tortuosam, ac patulos hiantem in Rictus, pro symbolo acerrimi aduersantis, hostiliterque agentis, assumptam, atque in terroris hieroglyphicum, apud Pausaniam erigi, ostentarique reperies. Iterum proprium est illius, qui acerrimo pœnæ sensu discrucietur, hianti ore, acriùs ingemiscere. Ideò, ad hæc omnia respiciens Vates, patulos Gigantum rictus delineat, vt videlicet ostendat, quo actu ipsi interierint, nempe furorem adhùc spirantes, & terrorem, ac vno, eodemque tempore atrocissimis affecti pœnis, atrociter gementes. Et quia, quo in actu quis moritur, in eodem a mortis gelu in æuum obduratur, ideò *patuli* Gigantum *Rictus*, nunquam scilicet claudendi, sed adhùc furorem, terroremque spirantes, ac crudele quid, etiam post funera, in Cælum minitantes.

HIC &c. Supple *dependent*; nam huic eidem verbo vtrumque membrum, per adiunctionem figuram connectitur. Distributioni autem deseruit geminatum, per repetitionem, *Hic*, non rerum solum, sed & locorum; idem enim sonat, ac *parte in alia dependent*

TERGORA. *Tergus* propriè, *corium* est: *corium* autem, pellis crassior, præcipuè quæ *tergum*, hoc est *dorsum*, tegit, spinæque dorsali, ac costis inde pendentibus superinduitur. Quarè Virg. Aen. 1. inquit:

Tergora diripiunt costis, & viscera nudant.

rigorosè enim loquendo crassiores bruttorum pelles *coria*, & *tergora* dicuntur, immò & Draconum pellem tergo inhærentem, hoc nomine designat Silius lib. 3.

. . . . *Squallentis tergore serpens*.

Per translationem nihilominùs solet commune pellibus omnibus hoc nomen fieri. Quare vox ista eosdem explicat sensus, quos supra adnotauimus in voce *Rictus*; ideò quæ ibi diximus, hic proportionaliter iteranda. Tantùm nota, hoc ipsum non sine allusione dictum; alludit enim ad fabulosam de deuictis à Ioue Gigantibus Historiam, qua fertur *Ascus*, seu, vt scribit Mythol. Nat. Com. lib. 6. cap. 21., *Asius*, ex turmâ Gigantum vnus, cum Liberum Patrem captum in Bardynem Syriæ fluuium deiecisset, à vindice Mercurio occupatum, edomitumque, excarnificatus, nedum tantum excoriatum, fuisse; nudatisque visceribus, exemplum cæteris omnibus interijsse. Iure igitur huiusmodi tergora Vates inter spolia enumerat, quibus erecta Ioui ditarentur trophæa.

PRODIGIOSA GIGANTVM. Prodigiosum est id, quod præter consuetum naturæ morem appareat, nam portenti locum obtinet, ac terrorem parit, aut admirationem. Cum itaque pelles, seu potius *coria illa* Gigantum magnitudinis essent suspiciendæ, ac pari extuberarent crassitiæ, licet iam exsiccata tempore, & arida, admirationem simul, ac terrorem prospicientibus incutiebant. Ideò *prodigiosa*. De Gigantibus verò vide dicta lib. 1. carm. 153.

ET FACIES AFFIXAE TRVNCIS &c. Correspondet hoc membrum membro iam ante posito, quo dixerat: *Hic patuli dependent Rictus*: & explicat, quàm terribiles, ac minaces etiam demortui essent Rictus illi; nam *facies* tota anterior capitis pars est constans fronte, oculis, naso, malis, ore mento: quare indicat hic, se partem pro toto posuisse, cum dixerit: *Rictus dependent*: & de quo toto locutus fuerit explanat, eiusdemque notat terribilitatem. Video, Parrhasium hanc sententiam ad morem trophæorum conficiendorum detorquere: dicit enim hic, maiores nostros, fugatis hostibus, humana specie stipitem insignitum solitos fuisse constituere, quem statuebant in summo aliquo iugo, eumdemque spolijs ornatum trophæum nominabant. Quibus verbis innuere videtur hunc Vatis locum, vel de Gigantum effigie truncis impressâ intelligendum, vel saltem ad illam esse allusiuum. Sed quid opus imagine, vbi prototypus eluceat ipse? An nouum est obtruncata hostium capita hastis infixa editis in locis ad reliquorum terrorem exponi solita ab ijs, qui de cæsis victoriam reportarunt? De realibus itaque Gigantum capitibus, ac faciebus, quas *Rictus* appellauerit, intelligendum arbitror Vatem, qui, figura vsus distributione, quid proprium earumdem fuerit, subinde subdat. Notat autem primo modum, quo ex arbore penderent, non videlicet adstrictæ funiculis, sed *affixa*, hoc est infixis clauis solidatæ: & hìc verè alludit ad morem primi nominis venatorum, qui, cum truculentam aliquam beluam interfecerint, horrendos illius rictus, caput videlicet obtruncatum, tamquam fortitudinis trophæum, valuis affigunt inspiciendum: sic enim & Iupiter, cum immanissimas illas Gigantææ beluas structuræ profligasset, horrendos earum rictus voluit in trophæum, affixos *truncis*; arborum videlicet solidioribus stipitibus, ad sustinendas victoriarum suarum pompas electis.

CRVDELE MINANTVR. Aduerbiatum, more poetico, nomen est *crudele*, idem sonans, ac efferatum in morem; seu quasi *fermentes adhùc furorem*. Ideò *minantur*; hoc est minarum adhùc impressa seruant vestigia, quibus cælites territare præsumpserant, & quasi actu adhùc minas vibrant interemptæ. Refert Curtius, lib. 8. de Rebus gestis Alexandri, Macedones quosdam tempestate, ac fulminibus afflictos, arboribus adhæsisse, ibique emortuos, repertos subinde fuisse viuentibus similes, ac colloquentibus, durante adhùc habitu, in quo mors quemque deprehenderat. Nil igitur mirum, si idem Vates deprædicet in Gigantibus extinctis, naturam secutus.

ET IMMANIA OSSA SERPENTVM &c. Serpentum nomine Gigantes designat, quos iam vidimus, in inferiori parte, serpentinâ præditos naturâ, ita vt *Semidracones*,

vel *homodracones* dici possent. Sed improprium fortassis videri aliquibus, possit, ossa serpentibus attribuere, ex eo quod ossa, ob suam inflexibilitatem, repugnare videantur tortuosorum flexibilitati serpentum. Verùm memineris, etiam serpentibus, procul dubio, spinam inesse dorsalem, quam *vertebram* appellant, eo quod eius sit munus facultatem præbere animanti corporis inflectendi, incuruandiq;. Ex hac vertebra grandiori tenuiores aliæ laterales spinæ descendunt, quæ costularum munus obeuntes, complexu suo serpentis intestina coerceant, vt videre est in serpentibus anatomicè dissectis. Hæ spinæ in paruulis reptilibus, admodum exiguæ sunt, & subtilissimis serici filis persimiles, si soliditatem earum non consideres; sed in grandioribus maiores; & quo maior moles est, proportione seruata, maioribus fulcitur spinis. Ita vt ingentis molis Dracones spinas habeant, osseis costis non dissimiles; atque ideò nec flexuosum adeò corpus, superiori ex parte, valent agitare, vt serpentes gregarij, licet inferiorem partem ad caudam summa celeritate, quaqua velint, circumflectant. Sicut igitur & pisces non nisi spinas habent; & tamen in maximis Oceani monstris ossa discernuntur; sic non incongruum erit, in reptilium monstris, ossa dignoscere; præcipue cum hic sermo sit, non de quocumque serpente, sed de homodraconibus Gigantibus. De Epiteto immania vide lib. 1. carm. 80.

ALBENT PASSIM TVMVLIS EXANGVIBVS. *Albère* est *albicantem induere colorem*; seù *albicantes speciem oculis ingerere*. Porrò ossa cum nuda sunt, excarnificata scilicet, ac temporis diuturnitate, pluuijsque ingruentibus expurgata, ac sole iterùm, iterùmque exsiccata, albescunt profectò. Ideò ex consequenti antecedens hic apponitur intelligendum, nempe nuda, & insepulta, extitisse Gigantum ossa, pluuijs, ac solibus exposita, in opprobrium scilicet temeritatis, vt quæ cælum occupare per vim voluerant exiguâ etiam sepulchrali terra priuarentur. Hoc eodem verbo vsus est, in simili, Latinus Rex Aen. 12., cum ait:

> . . . . *Recalent nostro Tyberina fluenta*
> *Sanguine adhùc, campique ingentes ossibus albent.*

Passim, à passu deductum, aduerb. locale est, idem sonans, ac *sparsim*, & *veluti, per singulos passus*; ad differentiam aduerbij *vbiq;* quod dicitur de rebus in loco continuato, quasi continuate, dispositis, ita vt nullum sit inter eas interpositum spatium, quæ interpositio importatur per aduerb. *passim*. Ex quo deducere licet, ibi fuisse aceruos ossium, vbi tergora diuersis ex arboribus dependebant. *Tumulus* dicitur quilibet paruulus collis eminens à terra, atque ad huius similitudinem *tumulus* etiam dicitur cumulus, seu aceruus rerum aggregatarum, se seque in colliculum eleuantium. Et in hoc sensu assumitur hic. Quare non video, qua ratione, Heinsius, hunc locum corrigens dixerit, legendum esse *cumulos*, vel inuitis codicibus, vt ipse ait; non verò *tumulos*; cum in eadem significatione esse possint & *tumulus*, & *cumulus*. Adde, quod *tumuli* nomine, ad paruulos montes allusiuo, aptè vtitur Vates: nam *Immensa ossa* sufficere debuerant, vt in aceruum collata, tumuli, seu parui montis speciem referrent. *Tumulis* verò *exanguibus* dixit, quia demortuis ossibus conficiebantur, mortuus enim est, qui sine sanguine est.

ET RIGIDÆ PELLES &c. Videri potest hic Vates non satis firmo gradu procedere, in huiusmodi trophęorum distributione peragenda; sed saltitare potiùs, atque incerto pede deferri; dum à rictibus ad pelles procedit; inde ad rictus iterum sub nomine facierum reuertitur; inde ad ossa desilit; & hinc iterum in pelles saltitat, nullo seruato iure, vel ordinis, vel congruentiæ, vel gradationis. Ego tamen, in hoc ipso, egregium auctoris artificium adnotauerim potius, quàm eum de imperitia, quo ad artem, redarguam. Recta igitur, atque ordinata, cuiuscumque trophęi structura, vt ex ipso patet contextu, hæc est, vt scilicet, in superiori parte rictus pendentes emineant, quos subter tergora dependeant, ac tandem sub ipsis pendentibus iaceant exossatorum cadauerum ossa, in aceruos vtiq; congregata, quasi colle ex ossibus facto reliquum fulciatur trophęum, licet, re vera, trunco arboris innitatur. Hoc posito: qua arte Vates positis rictibus ad pelles transeat, in aperto est: cur, & qua subinde arte, à pellibus ad facies redeat, innuimus supra: cur à faciebus, seu capitibus in summo positis ad terram desiliat, atque ad suppositos ossium aceruos delabatur, ratio in promptu est; nam connexio, quæ ex operante natura habetur, inter caput, ac cætera membrorum ossa, iure postulabat, vt à capite ad connexa ossa gradus fieret. Sciendum igitur, è cerebro originem ducere neruos omnes, qui ad ossium compagem conferunt efficiendam, colligandamque: secundò notandum, spinam dorsalem, quam vertebrarum spinam appellant, initium sumere à parte posteriore cranij, atque ad os vsque, quod sacrum appellamus, continuatis iuncturis nexibus, produci, ac tandem cum reliqua ossium structura, connecti, ac colligari. Quare iure, habitâ mentione capitis, reliquorum ossium infertur mentio, licet, per accidens iam disiuncta à capite sint, ac dissito in loco posita. Sed cur iterum inquies, ex infimo, quo se depresserat, loco ascendit, atq; iterum ad pelles regreditur? Vt noueris, vnumquemque ossium aceruum, vnicuique pelli, qua exutus fuerat, subesse, atque adeò ex hac immediatione loci datam ansam ad pelles iterum redeundi, vt iam dictis de pelle eius hic propria qualitas correspondeat, ne imperfecta remaneat, licet per accidens interrupta distributio. *Et pelles*; tergora videlicet illa, de quibus supra, ossibus suis superposita, atque ex trunco supra eorum aceruo pendentia. Mirum autem est quanta explicet epitetum *rigida*. *Rigidum* dicitur, quod frigore, geluque, diriguit. Et huiusmodi pelles mortis gelu diriguisse, licet fulmineis accensas flammis, negari haud quaquam potest. *Rigidum* dicitur, quod siccitate distentum, aut contractum est, & asperatum. Et tales erant pelles, succo, ac sanguine exsiccatis. *Rigidum* certè corium exustum est, nam visui, & tactui molestam, asperitate, ingerit sensationem. Et talia erant Gigantum coria fulmineis exusta flammis. *Rigidum* dicitur, per translationem quidquid horrendum spirat, & crudelitatis præfert imaginem, Et tales erant Gigantum exuuiæ, terrorem adhùc spirantes, quamquam exanimes. *Rigidum* denique quidquid quomodocumque obduratum est præter morem. Et obdurata, igne simul cælesti, ac mortis gelu, in perniciem coniuratis, hæc Gigantum spolia. Vide, quam multa vnum complectatur epitetum.

SVSPIRANT. Idest *sursum spirant adhùc conceptas è fulmine, flammas*, exponit doctissimè Parthas. *Suspirant*: hoc est *sursum spirent fulminis instinctu surgens*, explicat, non minori, Barth., eruditione. Ego vtrumque vnico verbo collectum arbitror ab eruditissimo Auctore.

MVLTO FVLMINE. Causam notat, ex qua prædicti pullulent effectus, nempè *crebrò, assiduè*, incessantique irati Iouis manu euibratis fulminibus, quæ omnia, in rebellantes concitata, eam ediderunt stragem, nullis vnquam sæculorum vorticibus non memorandam. In numero itaque singulari pluralitatem, & multiplicitatem facit epitetum *multo*, quod, non ad quantitatem, seu molem tantummodò fulminum refertur, quibus nunquam ante maioribus vsus sit Iupiter; sed etiam ad multiplicitatem, & numerum; nam pluisse tunc è cælo fulmina dici possunt. Vide, quàm altè amplificet & Gigantum cædem, & cædis atrocitatem, & amplam de ijs sumptam à Ioue vindictam.

NVLLAQVE ARBOS &c. In trophęis deuictorum hostium nomina scribebantur, vt ex more, ab Aenea seruato, in funere Pallantis, apud Virg. Aen. 11., patet, vbi trophęis, ad funus condecorandum instructis, nomina iussit profligatorum apponi.

> *Indutosque iubet truncos hostilibus armis*
> *Ipsos ferre Duces, inimicaque nomina figi.*

Ideò aptè: *& nulla arbos* &c. quibus ostenditur, quanta fuerit ibi trophæorum copia, quæ scilicet totum occuparet nemus, ita vt vnaquæque numeratim arbor deuicti alicuius Gigantis nomine inscripta fuerit, ac spolijs insignita. *Nulla arbos non tacitas se &c.* Ex æquipollentia propositionum transit hæc in affirmatiuam, non tantum iuxta Phylos., sed etiam iuxta Grammaticos. Ideò *nulla arbos non iactat* idem est, ac quælibet arbor (nam *arbos* idem, ac *arbor*, vt alibi vidimus.)

IACTAT SE. Idest se se effert, & ambitiosiùs glorietur, inscriptione videlicet, qua decoretur.

MAGNI NOMINIS. Quasi arbor ipsa, ea denominatione, à cæteris seiungeretur arboribus, tantoque cæteris arboribus præesset, quantò Gigas, cuius nomine inscribebatur, cæteris præstaret hominibus celsitudine. Sensum autem hic præbet insensatis rebus, iuxta præcipuum Metaphoræ lumen Poetarum more, vt alibi vidimus.

Hæc CENTVMGEMINI &c. Sicuti priùs, Gigantum spolia, genericè indicata, postquam dixisset hunc in lucum aduecta, eâ subinde distribuit in tropheą, ac varijs attribuit arboribus sustinenda; sic iam, pari passu, cum ge-

nericè

nerice dixerit, nullam arborem esse, quæ non gerat aliquod nomen profligatorum, incipit iam, per distributionem, particulariter recensere, quæ ex præcipuis nomina singulis arboribus inscripta fuerint, quasi vniuscuiusque inscriptionem oculis subijciat perlegendam.

HAEC. Pronomen demonstratiuum certam: peculiarem arborem demonstrat, quæ, quasi digito, à Vate notetur.

VIX LEVAT. Subintellige *vt ex inscriptione apertum fit*. *Vix*, idest *ægrè*, licet robore nitens suo, & quidem summo, summoque quasi adhibito conatu, *leuat*; hoc est in altum tollit, ac sursum erigit, ex se ipsa pendentes.

STRICTOS ENSES. Optimè plurali numero vtitur, vt multas Briarei, ensibus vtentis, exprimat manus. *Strictos* autem dixit, hoc est euaginatos adhùc enses, Briarei olim manibus strictos, & eiibratos. Alij tamen, non *Strictos*, sed *fractos* legunt: quod profectò magis ad rem facere non abnuerim; nam *fractos* idem esse non dubitauerim, ac *hebetatos*, & nullam vlterius vim ad rebellandum habituros. Quanti autem ponderis fuerit vnusquisq; ex Briarei ensibus, facilè est ex viribus vtentis coniectare; nam si Gigantes dicuntur montes, telorum loco eiibrasse, cuiusnam ponderis enses tractauerint? Non immeritò igitur: *Vix leuat arbor enses strictos*

CENTIMANI ÆGÆONIS. De centimano Ægæone vide iam dicta lib. 1. carm. 46.

CVRVATA FRONTE. *Fronde*, non *fronte* legit vulgata: sed, vt arbitror, impropriè, nam tanti ponderis enses, non frondibus, sed ramis, & quidem robustioribus, alligatos fuisse, credendum est, illosque, non frondes, grauasse. Quare libentiùs, cum Heinsio, & priscis editionibus, quas & Parrhas. sequitur, & Clauer., *Fronte* legendum duxi; neque enim nouum est, apud Poetas, arboribus frontem, caput, brachia, comasque attribui passim. Frons itaque in arboribus, summa earum pars est, sic per translationem dicta, quæ & hic *curuata* dicitur, & aptè, nam sicuti caput altum, & erectum victores ferunt; sic victi inclinatum, ac demissum. Quare arbor victum repræsentans Aegæonem, iure *curuata* est, hoc est inclinata, & terram versus nonnihil inflexa, premente præsertim armorum pondere, quod sustineat. Ex quo apparet, qua etiam difficultate sustineat enses &c.

ILLA EXVLTAT &c. *Illa* pronomen est demonstratiuum rei remotioris (sicuti *Hæc* vicinioris fuerat) quo aliam arborem, quasi digito, signat, vt distributionem prosequatur. Per verbum *Exultat*, insensatæ arbori sensum tribuit, vt supra perite admodum. Certè tamen hic non habetur hoc verbum in sua propria significatione; nam *exultare* est *motibus, gestibus*, ac saltibus signum edere vehementis lætitiæ, quos motus arbor illa habere non potuit; sed accipitur translatè, ita vt pro eodem sumatur, ac *gaudet*, & *immodicè lætatur*, ac *fastum induit*. Nec mireris, si huiusmodi effectus insensatis attribuantur; nam, per Poetas, vt nosti, nullus in Syluis, sine Numine, truncus adeat, cum omnibus insiderent Dryades, vt lib. 2. vidimus. Quare nil mirum, si illæ in trunco lætantes, ob insignem Iouis victoriam, inducantur, arbore sua in trophæum dicatâ victori.

SPOLIIS CÆI. *Caci* legunt quidam non *Cæi*; sed perperam: *Cacus* enim nec Gigas, nec terræ filius vnquam fuisse reperitur; sed, secundùm fabulas, homo ignivomus fuit, Vulcani filius; secundùm historiam verò seruus fuit Euandri nequissimus, & latrocinio infamis. Vide dicta in præf. ad lib. 2. carm. 43. Barthius pariter, Cæi loco, *Zancli* legendum putauit, ex optimis, vt ipse ait, libris. Sed facessere eum iubet Heinsius. Et profectò, cum Barthius ipse dicat, Zanclum suum, licet nobis ignotum Gigantem fuisse vnum ex coniuratis, gladio ipse suo se iugulat; nam, si ignotus est Zanclus, quomodo ipse, quem non nouerit, Gigantem asserit? Sed ignotum ille *Zanclum* non dixisset, si Stephanum legisset, qui, referente Parrhas. ait *Zanclum* sub vrbe Siciliæ iacuisse, quæ nunc *Messana* dicitur, olim *Zancle* dicebatur, deducto nomine ab huiusmodi *Zanclo* profligato, atque illius pondere ciuitatis oppresso; sicut Aetnâ Enceladus, totaque Thyphæus insulâ. Alij tamen dicunt vrbem illam *Zanclen* appellatam fuisse, non à ficto huiusmodi Zanclo, sed ab eiusdem structuræ vrbis curuatura, quæ falcis in modum flecteretur. Alij legunt *Rhæsi*, vel *Rhæci*. Et quidem Rhæcum habemus Gigantem ex Hor. vt infra, sed non video, cur à vulgata recedendum. *Spolium* igitur est quidquid hostibus detrahitur, præcipuè arma, exuuiæ, & quidquid in ornatum corporis assumebatur ab hostibus: quæ hic erecta in trophæum recensentur. Cæus verò nomen Gigantis est, qui cum cæteris, ex terra ortus, bellum vnanimiter intulit Cælo. Sic enim habet Mythol. Nat. Com. lib. 6. cap. 21. *Memorantur verò inter prædictos Gigantes, Cæus, & Iapetus, à Virgil, Mimantem, & Rhæcum nominauit Hor. Deinde cum his fuerunt Asius, Cinnus, Beobicus, Almops, Echion, Pelorus, Athos, Celado, Damastor, Pelleneus, & alij complures*. Virgil. verò citatus Georg. 1. de Luna agens hæc habet;

. . . . Quintam fuge, Pallidus Orcus
Eumenidesque satæ: tum partu terra nefando
Cæumque, Iapetumque creat, sæuumque Thyphoea,
Et coniuratos Cælum rescindere Fratres.

ex quibus constat, Cæum præcipui nominis Gigantem fuisse, cum, separatim à reliqua turba, proprio nomine designetur, quasi inter primores Gigantum duces recensitus: Ideò exultat Cæi spolijs

LIVENTIBVS. Hoc est ab inflictâ gestatori poena decoloratis, deturpatisque, & tamen liuorem adhùc, quem ex gestante contraxerant, in Cælum spirantibus, iuxta explicata iam supra.

HÆC SVSTINET ARMA MIMANTIS. Aliam in proximo positam arborem, per pronomen *hæc* designat, & quasi digito notat, enumerationem prosequens suam. *Sustinet*, hoc est *suspensa tenet*, & sursum detinet eleuata *arma*, nempe loricam, æneum thoracem, galeam, clypeum &c. omnia defensiua; ac insuper hastam, ensem, iacula, & alia omnia, quibus vsus fuerit, offensiua. Mimas autem vnus, inter præcipuos Cælo rebelles fuit, vt dix., cuius meminit Hor. lib. 3. carm. od. 4.

Magnum illa terrorem intulerat Ioui
Fidens iuuentus horrida brachijs,
Fratresque tendentes opaco
Pelion imposuisse Olympo.
Sed quid Thyphoeus, & validus Mimas,
Aut quid minaci Porphyrion statu;
Quid Rhæcus, euulsisque truncis
Enceladus iaculator audax &c.

ex quo patet, hunc etiam, inter supremos aciei ductores fuisse, dum de eo nominatim mentio fit, & cum Encelado, ac Typhæo, coryphæis vtique comparatur. Hunc Mars prælìantem interemit, vt ex Auctoris nostri Gigantomachia, vbi sic

Occurrit pro fratre * *Mimas, Lemnumque calente,* * Pro Peloro iniecisse.
Cum Lare Vulcani, spumantibus eruit vndis;
Et prope torsisset, si non Mauortia cuspis
Antè reuelato cerebrum fudisset ab ore.

OPHION. Mendum hìc irrepsisse arbitror, & *Echion*, non *Ophion*, legendum esse, vt ex dicendis patebit, quamuis & Parrhas. & Heins., & alios videam, vulgatam sequentes: Quare videndum priùs, quis fuerit *Ophion*. Iouem, qui Saturno successit, in Ophionis solio regnasse, dum memorat, in Cassandra, Lycophron, Parrhasio adnotante: clarè indicat, Ophionem cælestis, ante Saturnum, imperij dominatorem fuisse, quem Saturnus regno deiecerit. Hinc nil mirum, inquit Parrhas., si imperium suum recuperaturus, inter cæteros Gigantes fermè princeps, militauerit. Verùm, vt fatear, non satis huic Parrhas. expositioni acquiescere possum; admodum enim vereor, ne satis ad fabulosam historiam congruenter procedat. Non equidem inficias ierim, vera esse, quæ ex Lycophrone Parrhas. commemorat, nam eadem exarata inuenio apud Mythol. Nat. Com. lib. 6. cap. 20. vbi hæc habentur: *Titanes aduersus Iouem, bellum eâ de causâ susceperunt; quia ante Saturnum, Ophio, & Eurynome Oceani filia (fuit hæc Ophionis vxor) qui Titanes vocati fuerunt, Dijs imperabant; at Saturnus, Ophione postea debellato, cum Rhea, palæstrâ Eurynomen vicisset, illos imperium intorsit &c.* Hæc, inquam, non negauerim. Sed ex his ipsis insurgit difficultas; nam ex his clare concluditur, vnum ex Titanibus Ophionem fuisse. Quo posito, inter Gigantes, terræ filios, enumerari non potest. Gigantes enim ab irata terra genitos fuisse, testatur Apollonius, eosq; in vltionem incitatos ab eo ipso, quem mater conceperat, furore, eo quia occisi à Dijs Titanes fuissent. In Apollonij sententia & Apollodorum fuisse refert Mythol. cit. cap. 21. De internecione autem Titanorum loquens, eadem Mythol. lib. 5. cap. 13. ait: *Sed cum denuò Titanes arma illam parassent, ab eodem, victi pugnâ, ad vnum trucidati sunt.* Si itaque ad vnum omnes trucidati; quomodo vnus ex Titanibus Ophion superstes

hic,

hic, inter Gigantes numeratur? Dices idem soluendum, in suprapofito Cæo Gigante; nam & Cæum inter Titanas enumeratum vidimus lib. pri. carm. 44. §. *Titanæ pubes*. Verùm aduerte idem, quo ad hunc, esse nomen; sed non eamdem personam: cum enim Cæum habeamus, inter Gigantes terræ filios, ab Auctoribus enumeratum; Cæum, inter Titanas, occisum, dicendum est hunc secundum nomen quidem, sed non personam gessisse Titani. Quod de Ophione non valet, quem occisum quidem inter Titanas habemus, sed nullum nominatim inter Gigantes, terræ filios, tali nomine expressum reperimus. Quare commentitium esset duplicem Ophionem affirmare, sed non commenticium est duos Cæos asserere, cum id Auctorum fulciatur auctoritatibus, vt vidimus. Echion itaque legendum arbitror, & eum esse duxerim, de quo mentionem facit etiam Auctor noster in Gigantomachia, vbi eum Damastoris fratrem appellat, atque a Tritonia, Gorgoneis aspectibus in saxum conuersum autumat, dum fratris vlturus mortem in Deam ipsam irrueret.

His verò euersum fratres miratur Echion
Inscius auctorem dum vult tentare nocendo,
Te, Dea, conspexit, solam quam cernere nulli
Bis licuit. Meruit sublata audacia pœnas;
Et dedecet tum morte Deam &c.

Huius itaque Echionis arma, spoliaque emortuo detracta, arbitror, ea esse, quæ hic erecta in trophæum dicuntur, posito possessore, pro re possessa, dum ait: *Echion*

EXVTVS. Hoc est spolijs, armisque nudatus ijsdem

ONERAT HOS RAMOS. Immanis & hæc spolia ponderis indicantur, quibus altera arbos, per *hos ramos*, denotata, parte scilicet pro toto posita, grauaretur; *onerare* enim est *onus grauando, imponere*: ex quo noueris quam æquabiles vbique mores seruet inceptis inhærens Vates.

ALTIOR ET CVNCTIS &c. Inter præcipua, quæ neglectis minoribus recensuerat trophæa, maximum, quod iam ibi esset, ex opimis confectum spolijs vltimo hoc tandem enumerat loco.

ET ABIES CVNCTIS ALTIOR. Stipitem primò notat, cui trophæum fuerit impositum, in eoque indicando eiusdem sequitur naturam, & declarat, atque ethymologiam nominis explanat; nam, vt aiunt rerum naturalium indagatores, *abies* arbor est præ omnibus calida, & cuius ratione caloris in altissimam impellitur proceritatem, ex quo fit, vt Græcè ἐλάτη dicatur à verbo ἐλάω, quod est *impello*. Quare inquit de ea D. Isidorus *abies ab eo, quod præcæteris arboribus longe eat, & in excelsum promineat*. Ideò iure abietem suam Vates cæteris Syluæ arboribus altiorem facit, spectatâ naturâ. Sed & insuper ab aliquibus Enceladus Gigantum maximus fuisse creditur; ideò ad sustinenda maximi Gigantis spolia maxima inter arbores eligenda fuerat profectò.

ET LATE VMBROSA. Naturam adhùc sequitur arboris; nam, vt habet Plin. lib. 6., *abies è cunctis amplissima est*; atq; adeò ingentem circumiacit vmbram: Sed, vt notat Castor Durandus, eius vmbra lethalis est, & vim habens veneni. *Effugias vmbram nocet abietis vmbra veneni instar &c.*

ideò, quasi natura ipsa noxium illud venenum auéat occultare, effecit vt abies, densissimis medijs vt plurimum syluis, enascatur, vmbrisq; proximorum montium tegi gaudeat, in locis maxime luxurians opacis; quare, in suo mundo symbolico, eruditè Picinellus Abbas, lib. 9. cap. pri., eidem inscripsit: *Pulchrior ab vmbris*. Rectè igitur Abies, venenatæ scilicet arbor vmbræ eligitur, vt in ea trophæum, de Encelado, hoc est, de præcipua Gigantum peste reportatum, collocetur, vt vel vmbra arbòris edoceat, ne mortuo quidem accedendum, cum vel in planta sua venenum adsit.

GESTAT OPIMA FVMANTIA. Spolia dicebantur *opima*, quæ dux hostilium copiarum Duci detraxisset: & dicta *opima*, primò quia huiusmodi spolia non nisi ampla, & magnifica, digna videlicet Imperatore poterant esse; & quidquid amplum, egregium, magnificum esset *opimum* antiqui dicebant: secundò *opima*, quia hoc nomen ab opere deductum, ait Plutar., quasi *opere maxima*; nam egregij, maximiq; operis censebatur exercituum Animas, in ipsis ducibus consistentes à terreis exercituum corporibus reuellere, atq; in vnico Ducis capite multiplicem bellorum hydram trucidare: tertiò *opima* dicta ab ope, sublatâ scilicet ab hostibus, si *ops* pro auxilio sumatur; sibi autem conciliata si *ops* pro potentia, & vigore vsurpetur; nam geminam hanc significationem habuisse apud antiquos *opis* nomen reperio: Deniq; *opima*, in casu nostro ab *ope* illa, quam antiqui Tellurem esse dixerunt, & ipsam terram esse professi sunt; cum enim hæc Gigantum fuerit mater, eosdemq; ipsa in Cælum armauerit, certè Gigantum maximo, ducique suo spolia, armaq; omnia suppeditasse credenda est, ab eaq; opima dicta. *Fumantia* autem dixit, hoc est fumum adhuc emittentia, ratione videlicet ardoris, quem à fulminibus contraxerant, cum ictus fulmine gestator Aetnam habuit in sepulchrum, seù potiùs in adhùc viuentis tormentum ineluctabile, vt lib. 2. dix. seù etiam *fumantia*, hoc est adhùc fumum spirantia irarum, terrorumq; iuxta illud Martial.

Fumantem nasum ne lacesse Vrsi.

verbum *gesta* satis hic notum: nam idem sonat, ac sustinet, ramis, brachiorum instar, gerens spolia &c.

IPSIVS ENCELADI. *Ipsius* emphaticè, quasi mirum maxime fuerit, quod, non cæteri solum Gigantes, sed ipse Gigantum maximus pœnam luerit temeritatis, spoliaq; victori cesserit velinuitus. De Encelado vide dicta lib. 1. carm. 154.

SVMMI REGIS TERRIGENVM. En cur eius spolia opima dicantur, quia scilicet a Ioue, summo Cælituum Rege, summo Terrigenum Regi detracta. Huiusmodi enim præcipue spolia opima, vt innuimus, dicebantur, ritu Romanorum, quorum primus Romulus, vt refert Liu. lib. ab vrbe cond. pri., Cæso Ceninensium Duce, Ioui Feretrio opima obtulit spolia: ex quo in vsu positum fuit, vt prima spolia opima eidem Ioui; secunda Marti; tertia Quirino, ab eo, qui tot à deuictis hostium regibus reportasset, dicarentur. Quarè Virg. in laudem Marcelli Æn. 6.

Hic, rem Romanam magno turbante tumultu,
Sistet eques; sternet Pœnos, Gallumq; rebellem;
Tertiaq; arma Patri suspendet capta Quirino.

Inualuit tamen subindè, vt opima spolia censerentur, etiam gregarij manu militis parta, dummodo ex cæso hostium Rege reportata. Quarè Pallas in Turnum irruens Æn. 10. ait:

Aut spolijs ego iam raptis laudabor opimis
Autletho insigni &c.

Sed, ne à nostris aberremus, inquirendum, cur Enceladus Gigantum hic rex dicatur, cum alibi a nobis dictum fuerit, atq; aliorum auctoritate comprobatum, præcipuos Gigantum Choriphæos Porphyrionem, ac Alcyoneum fuisse. Sed facilis est enodatio; nam illi Choriphæi quidem, & Principes dicuntur; Enceladus autem Rex, cui scilicet & illi subessent, quamuis cæteris præstarent inferioribus, ijsdemq; facem præferrent secundi post Enceladum furoris. Cur autem *Terrigenum* nomine notentur Gigantes, patet, qui Terrâ genitos sæpè diximus.

ET GRAVATA PONDERE &c. Abies scilicet de qua supra. *Grauata*; hoc est, *onerata nimis*, ac *ferè afflicta pondere*, nempè *grauitate* superimpositâ spoliorum &c. quibus sustinendis impar esset. Vbi nota, quam altè amplificet spoliorum pondus, vt ex eo facilè intelligas, molem, ac vires illius, cui detracta fuerant: ad quam amplificationem dignoscendam, memineris, eam esse abietis naturam, vt ponderi inflexibilis resistat; immò, quo magis premitur, (quod & de palma dicitur) contranitatur magis, ac fortiùs assurgat: quarè abieti inscripsit Carduccius *Flecti haud onere*, vt inuictam animi fortitudinem sic exprimeret: & Ruellius item abieti depictæ addidit: *Non flectitur onere, sed renititur*. Cum itaque hìc impar oneri dicatur, & casura, immensi trophæum ponderis, quo illa grauaretur, innuitur. Ideò optimè

CADERET &c. Nam cum abies nec flecti, nec frangi onere patiatur, si illi oneribus cedendum sit, non potest, quin, cedente terrâ, euersis decidat radicibus, ac præceps vnà cum pondere corruat grauante.

NI PROXIMA QVERCVS &c. *Ni* conditionalis particula exceptiua est, in casu posito. Porrò *Quercus amica Ioui*: ideò nil mirum, si eruditè à Poeta ad fulciendum dicatum Ioui trophæum inducatur. Et *proxima* dicitur, vt ostendatur ipsius Iouis, aut trophæa disponentis, victoriæ prouidentia, quæ casuræ abieti fulcrum apposuerit aptum; *proximum* enim dicitur quidquid in propinquo est.

FVLCIRET LAPSVM. *Fulciret* quasi *fulcum iret*, vel *in fulcrum iret*, aut *fulcrum fieret*, quo abies, iam corruens, muniatur, & sustentetur, ne cadat. *Lapsam* alij legunt. Sed, vt probè notat Heins., si lapsa iam erat, quid fulcro indiget, ne labatur. *Lassam* itaque pro *lapsum* reponit Heins. ipse, & quidem eruditè, seruato nempè Auctoris more, & deducta ex eo paritate, dum etiam in Phœnice, ait Claud.

. . . . *Ceù lassa procellis*

Ardua

Ardua Caucaseo nutat de vertice pinus.

Verùm nec incongruam arbitror vulgatam; nam *fulcire lapsum* alicuius, est *ruinam illius impedire*, atq; eiusdem *casum prohibere*. Posset etiam defendi, qui *lapsam* legat, si participium illud *lapsam* sumatur; non absolutè, sed respectiuè, ita vt dicat: ni proxima quercus reciperet in se *lapsam*, ac sustineret, ne omninò, ac totaliter corruet, atq; ad terram deducatur.

INDE TIMOR &c. Ex supra recensitis factum, profitetur, vt verendæ omnibus essent luci istius vmbræ; atq; vt nulli vnquam cadua fuerit sylua: licet enim aduerb. *Inde*, tam de loco, quam de rebus dicatur; hic in secundo sensu accipitur; & idem sonat, ac ex his quas recensuimus, causis habitus est *Timor*; hoc est, sacer ille horror, quo lucum Ioui addictum venerabantur omnes, ita vt ne accedere quidem, auderent, loci Diuinitatem a longè venerantes; adeò vt de hoc luco dici potuerit, quod postea cecinit Tassus noster de nemore suo præstigiato Hierosl. liber. cant. 13.

Questo appressando, oue lor seggio han poste
Gl'empi Demoni, in quel seluaggio horrore,
Non rimirar le nere ombre si soste,
Che lor si scosse, e tornò ghiaccio il cuore.

NVMENQVE LOCO; idest *instar numinis maiestas*; nam lucos Dijs sacratos, Numine, hoc est, Diuinitate afflatos arbitrabantur antiqui, &, loco Numinis, Lucum colebant. Vide dicta lib. pri. carm. 203. *loca* enim, pro *luco*, hic Vates dixit: posito, pro specie, ipso genere, seù continente pro contento, hoc est, loco, in quo lucus esset, pro luco ipso.

ET PARCITVR &c. Parcere, est quasi *pacem dare*, & *à nocendo abstinere*. Ideò *parcetur*, hoc est parcè agitur, & pax datur, ita vt nullus nocere audeat.

SENECTÆ NEMORIS: idest grandæuæ nemoris ætati. Sed nota obiter, quam altè reuerentiam nemori ab omnibus exhibitam amplificet: nam non modo non ausum fuisse quemquam indicat, virides ex sylua ramulos decerpere; sed ne surculos quidem, si qui essent, ob antiquam arborum ætatem, arescentes, alportare: *senectus* enim, seù *senecta* dicitur, quasi *seminecis instar effecta*. Et certè videmus grandæuas arbores paulatim arescere, & semimortuas se interdum, aridis ex parte ramis, ostendere. Nec huiusmodi itaque ramos, ætate arescentes, obtruncare, quisquam, licet nemori iam inutiles, audebat: tanta incesserat loci religio animos. Ideò *parcetur senecta nemoris*. Quid nemus sit, alibi sæpè diximus.

ET NEFAS NOCVISSE ÆTHERIIS TROPHÆIS. Rationem affert, cur *parcatur*, quia scilicet *nefas*, hoc est *sacrilegum* haberetur *nocuisse*, pro *nocere*, per enalagen. Hæc religio in omnes, Dijs dicatos lucos seruabat, vt lib. pri. cit., sed multo magis huic, quippè *ætherijs*, hoc cælestibus, immò Cælestium Regi dicatis, insignito trophęis. Sed quid Trophęa, inquies, cum cæduis arboribus? Dixerat Vates, vnamquamque huius nemoris arborem aliquo fuisse insignitam trophęo: trophęum autem, non solum spolia pendentia, sed & stipites, à quibus dependeant, comprehendit; nam trophęum nil aliud est, quam truncus spolijs ex hoste detractis, à victore decoratus; ideò idem est dicere *nocuisse trophęis*, ac *nocuisse arboribus spolia hæc sustinentibus &c.*

NVLLVS AVDET PASCERE OVES. Prosequitur adhùc, à consequentibus, huius nemoris horrorem, ad cuius imitationem, vt arbitror, syluam suam configurauit Tassus noster Hierosl. liber. cantu 13. cum ait:

Sorge non lunge alle Christiane tende
Trà solitarie valli alta foreste,
Foltissima di piante antiche, horrende;
Che spargon d'ogn' intorno ombra funesta.
Qui, nell' hora, ch'il Sol più chiaro splende,
E luce incerta, e scolorita, e mesta,
Quale in nubilo Ciel dubia si vede,
Se 'l dì alla notte, ò ch'ella à lui succede.
Mà, quando parte il Sol, qui tosto adombra
Notte, nube, caligine, & horrore,
Che rassembra infernal, che gl'occhi ingombra;
Ne quì gregge, od armenti à paschi, all' ombra
Guida Bifolco mai, guida Pastore;
Nè v'entra Pellegrin, se non smarrito,
Mà lunge passa, e la dimostra à dito.

Pari igitur passu *Nullus &c.* inquit Claud. qui autem nullum dicit, quemlibet excludit, nam terminus vniuersalis negatiuus est *Nullus*. *Audet*: hoc est *fidens adeò, ac temerarius est*, vt hanc in syluam oues ad pascendum impellat; quia non trophęa ipsa solum, sed locus, vt supra dixerat, verendus adeò fuerat, vt etiam minutissimum quodq; gramen, loco Numinis, haberetur, ideòq; pecorum dentibus non carpendum. *Nullus audet pascere*. Subintellige *ibi*, seù *eo in luco*, *oues*. Saltus aptissimam gregibus præbere stationem, docuit Virg. Georg. 3. cum præcipiens inquit:

In saltus vtrumq; gregem, & in pascua mittes.

sed vt Pastoribus insuper regulas traderet, quibus greges opiparè impinguarent, & integros conseruarent, hæc de delectu locorum subdit:

Luciferi primo cum sydere, frigida rura
Carpamus, dum mane nouum; dum gramina canent;
Et ros in tenera pecori gratissimus herbâ &c.
Aestibus at medijs, vmbrosam exquirere vallem;
Sicubi magna Iouis, antiquo robore, quercus
Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris sacra nemus accubet vmbra.

Hanc curandi gregis regulam certè non ignorarunt antiqui, quorum præcipuè opes ex gregibus desumebantur, vt ex ipsis sacris paginis constat. Licet tamen hæc scirent, nullus ausus est vnquam *pascere oues ibi*, ne scilicet loci sanctitas violaretur. *Ouium* nomine, lanigerum, procul dubio, designat pecus: sed artem nota. *Oues*, inquit, speciem pro genere, idest, pro cuiuscumq; generis grege, per synecd. assumens; sed minutam recenset animalia, vt a minori ad maius deducas, quod si illùc greges non audebant impellere minores, multo minus armenta &c.

NEC CYCLOPS (supple *audet &c.* nam illi verbo & hoc membrum additur per adiunctionem.) Nomen *Cyclops* accipit, hoc loco, Parrhas., vt nomen proprium personæ; & dicit, Cyclopem, & Lestrigonem duos fuisse fratres, quorum Lestrigon Antiphatem, Cyclops Polyphemum genuerit: citat Auctorem Septimium; &, colligi hoc idem, inquit, ex Tibullo, qui Cyclopem à Polyphemo diuersum facit, dum, ad Messalam, ait:

Non valuit captas cursus guertere Cyclops;
Cessit & Aetnæa Neptunnius incola rupis.

Sed, vt fatear, Tibulli locus, vt mihi videtur, potiùs in Parrhas. pugnat, quam eidem faueat: nam dum Polyphemum notat, vt idem ait Parrhasius, notâ illa peculiari: *Neptunnius incola Aetnææ rupis*, certè Polyphemum Neptuni filium facit, iuxta sententiam Hesiodi à nobis cit. lib. pri. carm. 237.; tantùm abest, vt Polyphemum Cyclopis filium, ideòq; ab illo diuersum asseueret. Quod si diuersum facit Tibullus, ob id ipsum, facit, ob quod, nos ipsi, diuersum à Vate nostro effectum, mox indicabimus. Arbitror itaque nomen Cyclops gentile hic nomen esse, hoc est nationis, & stirpis, non personæ, & Vatem vsum fuisse numero vnitatis pro numero multitudinis, per Synecd.: ni malis, quod rectiùs arbitror, dicere, vsum hoc numero singulari, quia, ex vi disiunctiuæ coniunctionis *nec* interpositæ, illud nomen Cyclops veniat coniungendum cum antepositio termino generali *Nullus*; ita vt sensus sit: Nullus *Pastor audet pascere*; *Nec*, idest *Et nullus Cyclops audet lædere &c.* Verùm dicet quis fortasse: si iam *Nullus* dixerat, qui terminus est vniuersalis, iam sub illo termino *Nullus* etiam Cyclopes includebantur, consequenter superuacaneum fuisset reiterare *Nullus Cyclops*; sed debuisset potiùs, per emphaticam repetitionem, dicere: *Aut robora lædere nullus*. Cur itaque specificatiuè, quasi speciem à specie distinguens, dixerit: *Et nullus Cyclops &c.* iuxta datam explicationem? Facilis tamen est solutio, quæ ex ipsa difficultate resultat. Quærit difficultas proposita, cur specificè dixerit: Nullus Cyclops, quasi speciem à specie distinguens? Et ego, ob id ipsum, respondeo; nempè, vt speciem distinguat à specie; non quidem hominum, (nam & Cyclopes homines fuere, atq; in eadem specie humana contenti) sed ferociæ, temeritatis, & crudelitatis. Recole igitur, quæ de Cyclopum immanitate diximus loco cit. lib. 1., & ex teterrimâ eorum naturâ facilè dignosces, ab ijs, audaciâ, temeritate, ac morum improbitate, cæteros longe homines superatos; atq; adeò distinctam crudelitatis speciem ab eorum implacabili immanitate constitui, qua crescat emphaticè, ac mirum in modum Vatis oratio; quasi dixerit: mirum est quidem, omnes homines tantam huic luco reuerentiam adhibuisse, sed multo magis, eos etiam, qui inhumanitate pollent homines non humani, quibus scilicet exlegibus vna lex sit, homines non solum trucidare, vt sibi parent conuiuia, sed Deos omnes negligere, eosq; summis prosequi contumelijs, Audi Homerum, Polyphemi ore loquentem, cuius græca

carmina

carmina sic transfert Mythol. Nat. Com. lib. 8. cap. eodem.

Sed nec eo, aut huc longinquis è finibus erras,
Qui curare louemq; munes, superosq; vereri.
Nec mos Cyclopum est superos curare, louemque,
Quod superosq; louemq; superno robore prastans.
Nec tibi, vel socijs parcam, magni Iouis iram
Quo vitem, nisi sic animo mihi sederit ipsi.

Vides, quam altè augeatur huius luci religio, dum ab illo, & ipsi Deorum contemptores abstinuisse dicuntur, nec ausi

LÆDERE ROBORA. Verbum *lædo* latitudinem habet læsionis, tàm enim qui grauem, quàm qui vel minimam infert læsionem, profectò *lædere* dicitur. Hoc tamen loco, vim habet diminutiuam, ita vt idem sonet, ac *ne minima quidem eo parte violare*, ac *ne surculum quidem diuellere*; quod non solum ingens quid, ac mirum est, attenta Cyclopum temeritate, atq; in Deos contemptu; sed etiam, attentâ Cyclopum arte; nam hi, cum fabrilibus essent operibus addicti, ita vt ex eorum numero, ætnæis etiam incudibus, qui desudare dicuntur, selecti fuerint: attamen, ne ad inflammandam quidem herilem Ætnæ fornacem, mirum, quod hæc robora lædere non sint ausi. Porro robur species est glandiferæ arboris, & quidem duritie insignis; sed hic species pro genere ponitur, nempè *robora* pro quocumq; ligno nemus illud conficiente.

ET POLYPHEMVS IPSE &c. Ille idem Polyphemus hic est, a quo occisum, paulò ante diximus, Acim, quem Galatea Polyphemo prætulerat adamandum; Ille, vt Galatea ipsa enarrat, apud Ouid. Metam. 13.

. . . . *Immitis & ipsis*
Horrendus sylnis, & visus ab hospite nullo
Impunè; & magni, cum Dijs contemptus olympo:

ille, quem Achemenides describens, apud Virg. Æn. 3. pestem vocat terrarum.

. . . . *Ipse arduus, altaq; pulsat*
Sydera (Dij talem terris auertite pestem)
Nec visu facilis, nec dictu affabilis vlli;
Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro.

Polyphemus itaque, omnium ferè calculo, Cyclopum Princeps facilè statuitur, eo quod ipse cæteris etiam, tum viribus corporis, tum molis magnitudine præstaret: immò eorum omnium patrem statuit Polyphemum Euripides in Cyclope, cum eiusdem ore sic loquitur, græco, in latinum translato, carmine apud Mythol. Nat. Com. lib. 9. cap. 8.

. . . . *Custodientes filios eorum greges &c.*

Cuiusnam autem filius fuerit Polyphemus, incertum est. Apollonius, pri. Argonaut., Neptuni ex Europa filium autumat: Homer. in primo Odysseæ, Neptuno ex Thoosa Nympha natum asserit: Andro Teius, & Possidonius Elata Patre, Matre Stilbe, progenitum dicit; Conon, in Heraclea, Elasi, & Amymones filium decantauit. Sed, vndecumq; tandem ortus fuerit, certum est, eum, in omnium sententia, giganteæ fuisse structuræ; monoculum, vt Cyclopes alij; crudelitate insignem, & qui solum ventrem pro Deo habuerit, putaueritque, se cogere potuisse terram, vt, vel inuita, fruges sibi, ac pecoribus suis herbas (pastor enim fuit) abundè pareret, nullo Deorum indigens, adeòq; omnes elato contemnens fastu: quare, apud Euripidem sic loquitur, græcis verbis, sed latinitate donatis a Mythol. cit.

Necesse terra sit, volenti, siue non,
Herbas creare; pinguis vt sit grex meus.
Nulli Deorum; sed mihi, quem nutrio,
At huic, Deorum maximo, ventri; viris
Vt solus est hic Iupiter prudentibus.

Si plura de Polyphemo cupias, consule Ouid. Virgiliumq; citatos, & Mythol. Nat. Com. hic: ad institutum enim dicta sufficiunt, vt scilicet intelligas, Vatis orationem crescere adhùc, & perfectæ gradationis methodum seruare; dum, non homines solum pij: sed & impij Cyclopes, ac tandem impiorum Princeps ab huiusmodi violando abstinuit luco. Quarè emphaticè positum agnoueris pronomen *ipse*, vt supra diximus de pronomine *ipsius*.

FVGIT AB VMBRA SACRA. Nota & anthitesim, hoc loco, & emphasim. Anthitesim quidem, quia Polyphemus, cum pastor esset, vmbras, sub meridiem, pastorum more, quæritare debuisset, & tamen fugit Pastor ab vmbra, in argumentum profectò inenarrabilis timoris, quem conceperat, atq; obsequij, quod tribueret: Emphasim verò, nam, quam vehementer timeret ille, edicitur, qui, nedum robora lædere, sed ne sub vmbrâ quidem subsistere valeret nemoris: immò, quantùm spatij occuparet, proiecta ab altissimis arboribus vmbra, tantùm Polyphemus à luco longe recederet, *vmbram* ipsam veritus *sacram*, hoc est venerabili illo refertam horrore, qui timorem, ac reuerentiam, Numini, cui sacer esset lucus, conciliabat. Ideo *fugit*: nam *fugere ab aliquo* est *ab illo discedere, ac magno vtiq; cursu elongari*: quod tunc maxime fit, quandò terror præcordia stringit, & quasi subditis calcaribus, seù æstro admoto, concitat in fugam. Quare, dum ait, Polyphemum fugere, hoc est, ab aspectu ipso nemoris declinare, satis ostendit, summum illum Deorum contemptorem animos hic demisisse, horrore sacrati nemoris perculsum, vt à maiori ad minus, quantum alij terroris conciperent, intelligas. Nec nouum videatur, tanti huic luco terroris productionem attribui; nam etiam Lucanus Pharf. 3. similem nonmodo, sed & maiorem luco suo adscripsit, cùm illum describens sic ait:

Lucus erat longo nunquam violatus ab æuo
Obscurum cingens, innexis aera ramis,
Et gelidas, altè submotis solibus vmbras &c.
Illos & volucres metuunt insistere ramis,
Et lustris recubare feræ; nec ventus in illas
Incubuit sylvas, excussiq; nubibus atris
Fulgura; non vllis frondem præbentibus auris,
Arboribus suus horror inest &c.
Iste situs putrisq; facit cum robore pallor
Attonitos; non vulgatis sacrata figuris
Numina sic metuunt; tantum terroribus addit
Quos timeant non nosse Deos &c.
Non illum cultu populi propiore frequentant,
Sed cessere Deis, Medio cum Phœbus in axe est
Aut Cælum nox atra tenet, pauet ipse sacerdos
Accessus, dominumq; timet deprehendere luci.

NON TAMEN HOC TARDATA CERES &c. Cum obfirmatissimos quosque immanissimorum, atq; in Deos contumacissimorum animos, luci religione perdomitos edixerit, ad Cererem reuertitur; ac, dum eam nil loci sanctitate permotam dictitat, certe ostendit, quanto animi ardore inflammaretur, quantum eius in odium viscera in Cælites exarserint, quanto deferretur furore, quem sic ab effectu mirificè, per comparationem ad oppositum, amplificat. Ideo *tamen*, a Iueib. scilicet vtitur exceptiuo, quia iam se se a cæteris non audentibus excipit Ceres, quæ nec obsequium tribuit, nec timorem concipit, nec religione mouetur; aduersatiua enim coniunctio est *tamen*, quæ opposita, & inuicem aduersantia nectit, vt opposita iuxta se posita magis elucescant. *Ceres* emphatice, quasi diceret *Ceres*, iam *non Ceres*; quia illa, legifera cum sit, iam Cyclopibus ipsis exlex magis apparet; quæ mitis esse solet, ac benigna, nunc furiali iactata barbarie Polyphemum ipsum superat immanitate; quæ ita Ioui addicta fuerit, vt & se ipsam illi concesserit, iam *non Ceres* lucos Ioui sacratos, succidere aggreditur; & ex Cælestium numero cum sit, cælestem sedat ditionem, atq; in proprium genus irruit efferata. *Non tardata*: hoc est, non solum non prohibita est, ne ad violandas arbores ferrum vibraret; sed nec vlla illi iniecta mora est, vt saltem remissiùs, ageret: quod mirè amplificat animi illius firmitatem, contemptum in superos, atq; in Iouem ipsum contumaciam. *Hoc* Numine videlicet loci, sacrarum terrore vmbrarum, atq; Iouiolato nemoris priuilegio, quamuis exemplo ante oculos obuersante, quo scilicet ostenderetur, neminem perditissimorum ausum, ante ipsam lædere sacratas vmbras.

ACCENDITVR VLTRO &c. Auget adhùc magis Cereris furorem, cui es ipsa, quæ alijs frænum inijcerent, stimulos adiunxerint, vt, quo magis sacer esset lucus, eo libentiùs illa ad succidendum accingeretur, auida vindictarum, quas de cælitibus assumere, tamquam de filiæ suæ proditoribus, exoptaret. Iam alibi dix., iram incendio comparari, ex eo, quod definiatur: *Ebullitio sanguinis circa cor*. Quare quilibet iræ motus *accensio cordis* dici potest; & quælibet accessio, seù augmentum illius accessio incendij potest nuncupari. Ideò *accenditur*: & *accenditur vltrò*; hoc est *superaccenditur*; nam aduerb. *vltrò* idem sæpè sonat, ac *insuper*, vulgò *di vantaggio*. In quo sensu & Virg. Æn. 2.

His lacrymis vitam damus, & miserescimus vltro.

Vbi Seruius: *vltrò non est sponte, nam iam rogauerat Sinon; sed insuper*. In eodem autem sensu hic habetur: nec enim sponte omninò fit illud, ad quod ab extrinseco impellimur aliquo: Ceres autem, iam in Cælites irata, ex aspectu loci Cælituum summo sacrati maiorem impellitur in furorem, vt bene notat Vates, dum inquit: *religione loci*; causam enim extrinsecam sic notat adauctæ iracundiæ; nam magis illa in iram concitatur ex hoc ipso, quod Ioui sacer lucus esset,

esset, aliquam sibi de Ioue ipso vindictam, ex succisione arborum pollicita.

ET INCERTA VIBRAT SECVRIM. Ex affectu in effectum prosilit, quare hunc cum illo, quasi cum causa copulat, vt nullam interpositam intelligas moram. *Accenditur vlterò, & vibrat*, hoc est celeri impetu in ictus rotat, & impellit *securim*, latum scilicet ferrum, vt alibi vidimus, ad succidendas arbores adaptatum: *& vibrat incerta*. *Infesta* legunt alij, cum Aldo. Sed a vulgata non recedo: nam *infesta* superuacaneum fuisset Epitetum, cum, ex ipsa actione, *infesta* dignoscatur; atq; adeò nil superadderet, quod saltem virtualiter non sit dictum; at *incerta* superaddit & modum actionis, & furentis proprietatem, & furoris amplificationem: *incerta* enim idem est, ac non aduertens, quas potiùs arbores cæderet, quas relinqueret; sed, quoquo fortuna deferret, bipennem, sine delectu, injiciens, & obuias quascumq; arbores prosternens, sine discrimine; quod proprium furentis, & maximè furentis, est.

IPSVM ETIAM PETITVRA IOVEM. Redditur ratio cur magis immò accensa fuerit *religione loci*; nam, quæ ira ardebat in Iouem, in omnia, quæ Iouis essent, hoc ipso, quod Iouis essent, violentiùs ferebatur, *ipsum etiam petitura Iouem*, si tantum sibi, per vires, licuisset. *Ipsum* emphaticè positum agnosces: *etiam* aduerb. est cumulatiuum: hisq; ad summum vsq; perducitur amplificatio Cereris furentis, quæ ne Ioui quidem suo parcendum duceret, nedum rebus Ioui dicatis. *Ipsum etiam Iouem petitura: violenter aggressura*, ferro scilicet illo, quo lucum incerta succidebat. *Ipsum etiam persitura Iouem*: legit Heins., ex Clauerianis codicibus, quos & Rapheleng. sequitur, quasi dixerit; *per medium ipsius Iouis pectus ferro ituras* Lectionem improbare non ausim, vt profectò improbat Barthius, qui ait: *Nobis illud per Iouem ire longiùs abire à Claudiano videtur*. Quod tamen, pro ratione carminis inmutandi, notat Heins., nempè claudicare carmen, si legamus *ipsum etiam petitura Iouem* non statim approbo; nam, licet secunda, hercle, in petitura longa sit, ex natura sua, non video, cur, per figuram sistolem, corripi non potuerit; nam certe

Ecstasis extendit, rapuit sed sistola vocem.

quarè & Parrhas. nobiscum vulgatam sequitur. *Ipsum etiam petat ora Iouem*, legit Barthius, omnium fortassis elegantiùs. Alij legunt *feritura*. Vos, quos magis libuerit, sequimini. Certe vulgata citatas aliorum lectiones saltem virtualiter continet.

PROPERAT SVCCIDERE PINVS &c. Dixerat superiùs Vates, Cererem incertam furere, & obuias quasq; arbores, sine delectu, prosternere: ast hic videtur innuere, non sine delectu obtruncasse, dum in pinum præcipuè, ac cedrum dicitur irruisse, & quidem enodes magis &c. vt videbimus. Quomodo itaque sine delectu dixerit, quam tanto hic delectu succidentem inducit? Aduerte duplicem hic considerari posse delectum, iuxta diuersum, quem ad diuersa ordinem habere potest. Alter itaque delectus considerari potest, qui ordinem dicat ad finem; alter qui dicat ordinem ad damnum. Finis Cereris fuerat, vt nostis, faces deligendi, quibus in itinere vteretur; &, in ordine ad hunc finem, delectus haberi debuerat arborum succidendarum. Sed, irruens in Syluam, Ceres iam non sibi id statuit pro fine immediato, licet statuisset pro fine vltimato; sed finis eius immediatus fuit summam, quam posset, Ioui iniuriam ferre, ac damnum luco inferre, quam maximum: ex quo alter insurgit delectus, quo aptiores, nobiliores, ac venustiores deligeret arbores, quas succideret, vt lucum vastaret priùs, quam tedas sceligeret, cæderetq;; nam, si finem tantummodò conficiendarum respexisset tedarum, vnam tantum, vel secundam, aut tertiam ad summum arborem deiecisset: sed quia damnum volebat, & vastationem, neglecto interim tedarum delectu, delectum tantum habuit in maius damnum ducentem: ideò incerta, & sine delectu, quo ad tedas eligendas; certa verò, & cum delectu, quo ad damnum, quod maximè posset, inferendum. *Properare* est *festinare, celeritate vti*; vulgò *affrettarsi*. Io quo sensu & Dido Æn. 4. ad Æneam

Et medijs properas aquilonibus ire per altum.

Succidere: imà è stirpe cædere; securi videlicet ad radicem arborum posita. Verbum est a *cædo*, & *subcompositum*, vt nostis. Et sic Virg. Georg. 1.

At rubicunda Ceres medio succiditur æstu.

Pinus verò notitiam tradidimus lib. 1. carm. 202. Quarè hic tantum notare libet, quomodo, sine delectu in ordine ad tædas, delectum habeat ad damnum. Et quidem, si delectum ad tedas tantummodo habere voluisset, nec potiùs vastitatem faciendam, quam tedas, respexisset, certè *Pinum* non obtruncasset; quia, licet huiusmodi arbor, quippè pingui quodam adipe, ac resinâ diues, apta sit ad tedas; attamen, cum magnæ Matri, quam adeò colebat Ceres, dicata esset, illi profectò pepercisset, alias deligens aptiores: sed, quia vastare volebat, nec Matris rationem habet, nec plantæ; immò hanc deligit succidendam, quia hæc, cum mirâ polleat fertilitate, recentibus scilicet fructibus ditescens, antequam primi, quos peperit, diuellantur, præcipuum decus nemoris, ac fecunditas videbatur: ideò maximum ex illa succisa luco damnum emergebat.

ET PROSTERNERE CEDROS MAGIS ENODES. *Prosternere*; hoc est, toto impetu sternere, ac in terram deijcere, ex quo consequenti antecedens succisio intelligatur. *Cedrus* arbor est perpetuis virens frondibus, ligno contorto, ac nodoso, medullàq; odorata, ac rubenti, insignis, & nouo fructu, per autumnum, cum anniculo pendente, immò, floribus, circa noua poma, ac vetera succrescentibus, mirabilis: ita vt iure, Gloria Libani, Cedrus fecunditatis hieroglyphicum dici possit: plantarum Regina, ac summum profectò viridantis familiæ decus immortale. Hæc facibus concinnandis aptissima; nam eius lignum resinam electissimam præbens, dentium doloribus vtilem, flammas facilè concipit, & nutrit: succus eius Elephantiasim curat, pulmonis medetur vlceribus, ac contra venena pollere maximè dicitur. Quarè Hæbrei olim, huius arboris fructu, solemnem quamdam diem celebrabant, vt refert Pier. Valer., diuinæ misericordiæ opem implorantes. Implorauerat Cælituum & Ceres, sed frustra, auxilium: ideò prosternitur Cedrus, quæ passim symbolum habetur pietatis; quasi diceret: quid iuuat Cedrus, dum

Nulla fides, pietasq; Dijs, queis crimina prosunt?

Insuper Cedrus, quia, omnibus anni temporibus, vt ait Dioscorides, pomifera est, sibi inuicem succedente fructu, ac floribus aucta, in symbolum Diuinæ beneficentiæ assumpta, inscripta fuit epigraphe *omni tempore*, ad significandam perpetuam beneficiorum Dei successionem, quorum fructuum talis semper natura est.

Che, mentre spunta l'vn, l'altro matura.

vt ait Tassus, alibi à nobis cit., de arboribus in Armidæ viridario florescentibus. Iam non beneficum, sed inuidum, impium, maleficum Ceres Iouem arbitrabatur; ideò, *ipsum etiam petitura Iouem*, eius beneficentiam, in Cedro, succidendam iudicat, & damnat. Cariem nescit, aut putredinem Cedrus, symbolum ideò immortalitatis: idcircò à Cerere succiditur, immortalitatem non sibi tantum, sed & Cælitibus omnibus ademptura, si posset, ipsum etiam petitura Iouem, qui filiam in mortem tradiderit, licet immortalem. Ex quo vides, Cedrum succisam, non quia delectus habitus ad faces fuerit precisè: sed quia eas arbores deligeret succidendas, in quibus, maxima Ioui inferri videretur iniuria, ac maximum sacrato eidem luco detrimentum. Fecunda pinus, fecunda cedrus, fecunditatem illam in mentem reuocabant, de qua Pluto, lib. pri., ad Iouem improperans, ait:

. . . . Tibi tanta creandi
Copia; te felix natorum turba coronat;

&, è conuerso, oppositas se se Cereri infecunditati præferebant: ideò vtraq; à Cerere succiditur, quæ Iouis iam odio habens fecunditatem, quæ effecisset, quo minùs filiam curaret in Cedros irruit, *ipsum etiam petitura Iouem*. Sed cur magis enodes sceligit? *Enodis* est *expers nodi*, seù *sine nodis*: sed quia vidimus cedri lignum, naturâ suà, nodosum esse, non dixit simpliciter *enodes*; sed *magis enodes*, idest *paucioribus asperatas nodis*; nam sic aptiores erant ad Iouis felicitatem, nullis asperatam curarum nodis indicandam; & quam Ceres succidere, si potuisset, exoptabat.

ET EXPLORAT TRVNCOS HABILES &c. *Explorare* est *sagaci diligentia exquirere*; vnde & exploratores dicti sunt, qui hostium, in bello, vestigia sagaciter peruestigant. Ceres itaque, certè vt succidat, *explorat habiles truncos*, vt, cum vulgata nostra, legit etiam Heins.; alij tamen, cum Parrhas. legunt: *exploratq; abiens truncos*: ita vt sensus sit: *abiens à cedris, ac pinu succisis, alios, totâ discurrens sylua, truncos vestigat succidendos*. Fateor, hanc Parrhasij lectionem potiorem eâ esse, quam alij commenti sunt legentes: *exploratq; abies trunco.*; nam, qui sic legat, necesse est *abies* posuerit, pro *abietes*, quod & contra analogiam nominis est, & in amphibologiam vergit. Sed nec ideò Parrhasij lectio satis placet, quia neq; ipsa effugit amphibologiam;

logiam; *abire* enim, à quo *abimus*, est *à loco, in quo eramus, discedere*: quare potuit ita intelligi, vt diceret, Cererem, discedentem à sylua, explorasse truncos iam tectos, vt nosceret, quinam aptiores essent ad faces, nisi ipse interpretationem addidisset, nempè se ab arboribus recisis, non à sylua discessum intelligere: sed cur ipse, hoc pacto, intelligat, & exponat, nisi ad tuendum positum. Satiùs igitur arbitror, cum vulgata legendum: *habiles truncos*. *Truncus* est pars arboris crassior, ex qua rami enascuntur, & quæ immediatè bipenni subijcitur, in succisione arborum. Vibrat igitur Ceres incerta securim; sed in maximum certa damnum intendens, non viles arbores, non stirpes inutiles, non humilia virgulta petit; sed *truncos habiles*; hoc est eas tantum arbores, quæ magis aptæ essent ad quodcumq; lignarium opus ex ijs conficiendum. Neque enim credidetim, adiectiuum illud *habiles* relatiuè se habere ad tedas; sed ad damnum, per succisionem inferendum; nam, quæ placuerint in tedas, explicat inferius. Adde, quod sic explicatus textus magis ostendit, quomodo delectum, sine delectu habuerit, & quomodo, certa quo ad damnum, incerta quo ad vsum, arbores succideret Ceres.

ET TENOREM RECTI STIPITIS. Id apposuit Vates, vt indicaret, quænam essent arbores, quas *habiles* appellauerit: quare particula *&* explicatiua est illius eiusdem Epiteti; nam quæ minus nodosæ, & rectilineæ sunt arbores, tereti trunco in inflexibilem altitudinem elato, illæ, procul dubio, aptissimæ ad omnia lignariæ artis opera censentur. *Tenor* itaque *recti stipitis* nil aliud hic sonat, quam *formam*, seù rectitudinis, ab imo ad summum stipitem, continuationem, qua cæduæ arbores attolluntur.

ET PRÆTENTAT BRACHIA CERTO NISV. *Percenset*, seù *præcenset*, non *prætentat*, legendum monet Heins. Et profectò, si legeret, cum aliquibus alijs, *percenset*, seu *præcenset brachia visu*, congruenter procederet, & gradatim ad principia; nam, cum dixerit Vates: *explorat truncos habiles*; consequens erat, vt & ramos subinde, quæ arborum brachia dicuntur, oculis *percenseret*; hoc est lustraret, legeret, ac diligenti obseruatione metiretur; sed, cum non *visu*, sed *nisu*, cum scriptis, & Repheleogio, legendum contendat Heinsius, non video quomodo cohæreat; nam *percensere* idem est, ac *recensere*: *recenseo* autem est *numerum alicuius multitudinis recognosco, qualitates perpendo &c.* ad quod quo nisu opus sit, non video. Item *præcensere* est quasi *ante censere*; *censere* autem in eàdem significatione est, ac *percenseo*: quare in idem sempèr recidimus. *Et certo prætentat brachia nexu*: perlegunt alij. Sed neq; hæc placet lectio: nam, quid sibi velit, non satis video, nisi verbum *prætentat* pro *intentat* vsurpetur; in quo casu sensus lectionis esset: *& conatur* brachijs euertere cerrum, securim scilicet euibrantibus. Adderetur hoc pacto noua arboribus arbor succidenda, & quidem dilecta Ioui, nam Cerrus in genere quercuum computatur: sed, cum iam Vates, per dispositionem resolutiuam à toto generico ad partes descenderit, & iterum à partibus, per compositiuam ad genus fuerit regressus, non videtur dicendum, quod iterum ad partes exiliter redire voluerit: Quare meliùs arbitror vulgatam sequi, cum Parrhasio; licet, quo ad explicationem, nec ipsi Parrhasio, nec Barthio, cum eo sententi facilè assenserim: nam hi, per *brachia*, ramos arborum significari asserunt: & Parrhasius apertè dicit: *brachia, non sua, vt nonnemo aliquis suspicantur, sed ramos intellige*. Verùm ineptiùs mihi videtur textum iuxta Parrhasij mentem explicare; nam *prætentat* est *antetentat*, ex vi particulæ componentis; *tentare* autem est *experiri*: quarè *prætentat* idem erit, ac *ante experitur*, quam arborem succidat. Quo posito: anne dicenda est Ceres, quæ festinaret arbores prosternere, per ramos prius arborum volitasse, vt experiretur, cuiusnam roboris essent? An verò dicenda est, subitò in giganteam staturam excreuisse, vt summos arborum ramos, manuum nixo prætentaret? Nonne similes asserere nugas, Parrhasiana lectio videatur, si Ceres prætentare nisu ramos arborum debuerit, antequam succideret? Brachia itaque, non arborum, sed sua, quibus illa securim euibraret, prætentasse dicitur, vt arbitror, Ceres; voluit enim, hoc loco, Vates innuere præuiam illam membrorum agitationem, quam naturaliter exercet quisquis se ad certum opus accingens, præludere, simulatis hisce motibus, gestit. Sic Dares apud Virg. Æn. 5., vt præluderet, lanisticis agitationibus membrorum, vero cæstuum prælio, quod parabat, virium ostentationem, inani cæstuum circumrotatione, præferebat.

Talis prima Dares caput altum in prælia tollit,
Ostenditq; humeros latos, alternaq; iactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.

sic apud Tassum Argantis furor Hierosl. liber. cantu 7. præludit furoribus, quos singulari certamine in Gallorum duces exerere meditabatur, dum pugnæ tempus expectaret.

Nuda hà la spada, e la sollena, e scuote,
Gridando, e l'aria, e l'ombre en van percuote.

Hoc itaque sæpè sæpiùs pacto, vt experiamur, num corporis vires conceptis animi furoribus, futurum sit, vt respondeant, neruos exerere solemus, simulatisq; ictibus, quem tandem certiùs feriamus, scopum designare. Hoc ipsum in Cerere, euenisse, denotat, hoc loco, Vates, quæ videlicet, in virium suarum experimentum, brachia prius, quam feriret, circumrotabat, atq; innocua bipennis circumrotatione, priùs locum designabat, quo certiùs subinde, ac validiùs succidendæ infligeret ictus: atq., ex hac præludente membrorum agitatione, voluit, nos intelligere, quanto impetu subindè prosterneret; posito videlicet antecedenti, pro consequenti. Ideò aptè *prætentat*: idest vires experitur suas; & num suffectura furoribus sint, præuia exercitatione, sua tentat brachia, quæ quid sint, alibi vidimus; *certo nisu*, vel, vt alij legunt, *nexu*; nam in idem recidit; volgò *sforzo*, qui *certus* dicitur; hoc est experimentum non frustratus, sed, haud dubiè intentui correspondens, ita vt, se ad effectum suffecturum comprobet experimento.

Sed, dum ipsa furores exerit suos, quæ nobis portenta innuat, perpendamus.

LVCVS ERAT PROPE FLAVVM ACIM &c. Acis, cum fluuius sit, prolabentis humanæ vitæ sustinet vices: ideòq; Ouid. 3. de Arte, inquit:

Eunt anni, more labentis aquæ;
Nec, quæ præterijt, rursum reuocabitur vnda;
Nec, quæ præterijt hora redire potest.

cui concordat & Trag. Senec., in Hercule fureote, actu 1.

Dura peraguut pensa sorores,
Nec sua retro fila reuoluunt.

Quare Fluuius cum lemmate *Nunquam retrorsum* assumptus olim fuit, ad significandam humanæ vitæ fugacitatem: &, quia quotidie morimur; & sicut aquæ dilabimur, ac tunc quoq., cum crescimus, vita decrescit, fluuius cum lemmate *Semper ad ima*, ad hoc ipsum significandum, extitit in Impresijs; & quidem iuxta mentem Nazianz., carm. de hominis vita, exclamantis:

Ipsum quod viuis veluti rapidissimus amnis
Qui, sursum exoriens, semper ad ima fluit.

Sed, si hæc quilibet habeat fluuius, multo magis profectò Acis, quippè ex demortui adolescentis liquore concrescens, atq;, ex Venereis emersus illecebris apertè indicans, stipendia semper peccati mortem esse. Sed vtcumq; sit

. . . . . Hunc candida præfert
Sæpè mari, pulchroq; secat Galatea natatu.

Nam Anima, quæ, in puris naturalibus, lactis candorem superat, & ideò lactea dici potest, & à candore lactis candida Galatea, vnione adeò delectatur cum corpore, in qua vita consistit humana, vt mortalis huius vitæ labilitatem præferat mari, vnde ipsa ortum habuerit, nempe Deum, ex cuius ore processerit, eiusq;, qua summe allici deberet, immensitati; raro enim adsunt, qui cum Apostolo exclament: *Cupio dissolui, & esse cum Christo*. Inter huiusmodi flumen, atq; Ætnæi verticis flammam, quam symbolum esse diximus inferorum, mediat lucus, nullius profectò particeps luminis, summoque Ioui dicatus, nam mortis dies *dies Domini* dicitur, atq; hoc in luco trophæa cernuntur omnia, quæ Deus tandem de contumacibus retulit profligatis, vt, Deum denique esse, nouerint, qui dixissent, cum impijs: *non est Deus*. Ideò, superbis deuictorum spolijs, superbiunt vmbræ, & Gigantum, in supremos axes minitantium hic pendent vndique:

Exuuiæ, totumq; nemus victoria vestit.

Rationalis itaque facultas, quæ adhùc, in specie humana, terras incolens, remanet, vt dicebamus, post raptamè Sicilia *filiam*; hoc est, ex suarum loco deliciarum *Animam*, hunc mortis lucum ingreditur, ex quo, terroris concipiendi loco, pertinaciores adhùc resumit spiritus, ac, omnium delirans *accenditur vltro religione loci*: & quia abissus abissum inuocat, in deterius, hoc ipso, prolabitur, ex quo exhaurire documenta debuerat salutis; siquidem ex profligatorum rebellium memorijs, non licuisse, impune à Cælestum Rege deficere, longè, latèq; edocemur. Sed, hoc ipso, inquam *accenditur* vltrò, &, vt impune liceat peccare, hæc diuinæ monimenta Iustitiæ terriculamenta dictitat puerorum

mortem

mortem nullam esse decantat; sed animas è corpore in corpus migrare, cum Pythagoricis asserit; atq; adeò incassum asseri, mortem esse stipendia peccati. Sicq; *pinum* obtruncat, quam mortis symbolum esse, vidimus, lib. pri. sed, quia *vibrat intenta securim*, iterum, cum Epycureis, simul cum corpore, animam ipsam asserit interire, vt dicat: *ede, bibe, lude; post mortem nulla voluptas*: sicq. *cedrum* succidit, quam immortalitatis hieroglyphicum nouimus: rursus immortalem dicit animam: sed ita, vt, factus acceptor personarum Deus hanc nullo Iustitiæ ordine spectato, ad Cælum euehat in sponsam; illam, pro libito, repudiet, atq. in Tartara deprimat, neglectum æterni pabulum ignis, nulla habita humanarum actionum, meritorum, ac demeritorum ratione: & sic prosternit *habiles truncos*, dum totam prædestinationis seriem subruit. Humana crimina in vim syderum reijcit coactiuam, ita vt asserat, hominem libidini indulgere coactum, eo, quod Venerem habuerit ortus sui dominatricem; iracundum esse, quia Mars sanguini præest; crudelem, quia Saturnus imperat &c. Sicq; *pinum* succidit, inclinantibus, non cogentibus, resistere valentem ponderibus, nempe humanæ arbitrium voluntatis, cuicumq; syderum inclinationi repugnare, & quidem cum victoria, Deo fauente, iam potens. Hominem, inquit, ex necessitate naturæ, cariem, & putredinem pati actualium delictorum, & gratiam sufficientem non sufficientia præbere, contra huiusmodi putredinem, opobalsama: & sic *cedrum* deijcit ad terram, qui cariem non admittens putredini resistit, atq; ad seruandam incolumem naturam humanam maximè, vt vidimus, confert. Hæc ea sunt deliramenta, quibus rationalis facultas in incertum incerta fertur; sed certa semper, atq; in diuinas obdurata propendens offensiones, dum Catholicæ fidei dogmata, bipenni hæreticarum prauitatum, subuertere nititur, & obtruncare, *ipsum etiam petitura Deum*; immò interdum ipsum etiam aggressa Deum, cum Atheistis, audens Deum ipsum negare: *Dixit insipiens non est Deus*. Sed iam impiorum dogmata nimis fortè congessimus: quare, ea meritò detestati, quid Italica suggerat Musa, non iniquis auribus, audiamus.

Non lungi al fiume, à cui diè l'onda, e'l nome
Di Simetho il Nipote, all'hor, ch'infrante,
Sotto d'vn monte alle marmoree some,
Lasciò le membra; e del riuale amante
Satiò gli sdegni: ò Galatea le chiome
Squarciò, per doglia; e quindi à lui, costante,
S'vnisce à nuoto, e, più del mar, se'n gode;
La selua s'erge; e di non tocca hà lode.

Giganteggia ne tronchi; e l'intrecciate
Ramose braccia al saettar di Cinto
Di testudine opposta in guisa alzate,
S'addensan sì, ch'ildi lui sforzo è vinto.
L'ombre sotto, ad ogn'hor, siedonui aggiate,
Onde tutto s'imbruna il gran recinto;
E, s'vn'incerta luce in lor s'accoglie,
L'horror s'accresce, e l'annottar non toglie.

Stende gl'alberi suoi l'alta foresta
Insin dell'Etna alla neuosa balza:
E pur della voragine funesta,
Di donde il fuoco ad hor ad hor trabbalza,
L'altere vette alla frondosa testa
Son del bosco inferior; tant'ei s'inalza.
Così tutta del monte ei signoreggia
La bassa costa, e l'alte cime ombreggia.

Che di quest'ombre entro a i seluaggi horrori,
Ch'ei consecrò di sue vittorie in Tempio,
Vinti di Flegra i mostri; ed i terrori
Atterrati del Ciel; fattone scempio;
Spogliasse l'armi; e i trionfali honori
Poi v'appendesse, à i temerarij essempio,
Gioue si dice, e l'acquistate prede,
Ch'ei tutte accolse in quest'ombrosa sede.

Da quelle spoglie, onde se'n giro onusti
Dell'empia terra i fulminati Figli,
Gode arricchiti i tronchi suoi vetusti
Superbo il bosco, e da gl'altrui scompigli
Nati, à prò di se stesso, i fasti augusti;
Anzi, in lui d'albergar, ehe si consigli
La Vittoria del Ciel, mentr'ogni pianta
De suoi trionfi, e di se stessa ammanta.

Quì Cessi affissi, alle bestemmie, all'onte
Spalancati, lasciò lo spirto absente:
La più d'vn cuoio appeso, è, ches'acconte,
Che vestì l'ossa, or n'è dal peso essente.
Fiere minaccie ancor spira ogni fronte;
Che, ne per morte, è'l suo terror perdente:
Quell'horride membrane, e prodigiose,
Par che vestano ancor membra orgogliose.

Pur se'n giaccion colà l'ossa insepolte,
Ch'immenso spatio ad ingombrar gl'è dato;
E, biancheggiando in quell'arene incolte,
Mostran cedere ogni lor possa al Fato.
Mà gl'essangui serpenti, in quelle folte
Fratte de bronchi, il suo perir celato
Non lascian già; che accatastati à monti,
Par ehe da morti ancora il Ciel s'affronti.

La vendetta fatal, soura i rubelli
Scesa, si scorge in que' superbi auuanzi;
Ch', eterno ardor, fà, che se'n viua in quelli
De fulmini al fragor scopo già dianzi:
E i tronchi teschi, e l'arficciate pelli
Di fuligine horrenda empionsi; ed anzi,
Mentr'essalano i fumi, anche non puoco,
Trà'l fulmineo vapor se'n scoppia il fuoco.

Pianta non v'è, che di gran nome incisa,
Non s'innalzi fastosa, e non sostenga
D'appesi fregi vn'immortal diuisa.
Cinquanta spade, ancor ch'infrãte, auuenga,
Che porti, questa vn Briareo s'auuisa.
Furon già di quel mostro i hor, si mantenga,
Conuien, dall'Elce il simolacro, e i voti;
Già eh'à vuoto se'n gir le furie, e i moti.

D'ogni spada il formar, vuota vna vena
Diessi d'acciar dall'Alizon non parco;
Ond', al peso s'incurua, e regge a pena
L'antico tronco a quel grauoso incarco: Alizones alio nomine Calybes Populi ad Thermodontem incolentes optimi fossores ferri.
Ne si frange però, benche si slena,
Perch'al trionfo ei si trasformi in arco.
Altra si fianca, in stabilir d'vn Ceo
Le spoglie accolte in singolar trofeo.

Questa del gran Mimante insegne, ed armi
Poderosa sostien: quella gl'arredi
Del superbo Echi on spiega, trà carmi
Nel tronco apposti, onde quai sian, s'auuedi.
Ma se tronco non v'è, ehe si risparmi
Da graue pondo; e pur gioire il vedi;
Mira colà, dou'in altezza eccede
Tutta vn'Abete hor de trofei la sede.

Trà giganti del bosco ei sol gigante
Sembra: tant'alto il regio capo estolle:
E, ricourate all'ombra sua le piante,
Rè loro il bosco, e di se stesso, il volle.
Quì d'Encelado stesso ancor fumante
Di quell'incendio, in cui s'auuinse il folle,
Vasta pender vedrai la spoglia opima,
Stesi gl'horror dall'alta parte all'ima.

Quel vipereo squadron di terrea prole,
Ch'ardì scagliarsi ad assaltar le stelle,

Là d'Encelado insana, immensa, mole,
Ch'è fra torri minor nuoua Babelle,
Vista sorger tra lor, l'inchina, e cole;
Sommo Duce l'acclama: e le procelle
Il crede solo à superar bastante,
Con che più a'armi il Regnator tuonante.
Mà, contrario à dissegni il fin caduto,
Rotte le squadre, ed atterrato il Duce,
Questo de regij arnesi hebbe il tributo
Regale abete, ed in trofeo gl'adduce.
Poi langue sì, ch'ei gia saria caduto,
Al pondo, ch'vn per nulla hebbe quel truce;
Mà di vicina quercia alle rouine
S'oppon lo sforzo, e lo sostiene al fine.
Quindi 'l terror, ch'in ogni cuor s'instilla;
Quindi l'honor di Deita, ch'ei spira,
Trasse il bosco sacrato; e, 'n suon di squilla,
Se'l scuote, il vento à celebrarlo aspira.
Di Miriadi si gode eta tranquilla,
Dal taglio immune; e così niun delira,
Ch'vn ramo, vn sterpo sol, violarne ardisca,
Empio, i trofei, s'ha chi del Ciel ferisca.
Pastor non v'è, che di tal selua all'ombre
Guidi a pascer la greggia, ancor ch'ardente
Il Sirio à viue flamme il campo ingombre:
Temerario Ciclope ascia tagliente
Trattar non osa, oue 'l più denso adombre:
Qual dal frassino il serpe, anzi tepente
(Qual hor n'è 'l buio à rimirar riuolto)
Lo stesso Polifemo in fuga è volto.
Non, perciò, dall'impresa il corso arresta
Cerere irata; anzi viè più s'accende
Da quel sacro d'horror, ch'iui s'innesta.
Vibra la man dura bipenne; e scende,
Senza scielta, sù i tronchi aspra tempesta
De colpi suoi, ch'ogni gran pianta offende.
Legni, e trofei, vuol, che sua furia afferri
E, s'in Gioue s'annien, Gioue s'atterri.
Gloria maggior di que recessi ombrosi,
Consacra al suo furore i pini incisi;
E i più saldi ne scieglie: e i men nodosi
Cedri s'affretta ad atterrar recisi.
Quei, che, retti viè più, s'ergon gloriosi
Vtili tronchi, e ch'à troncar s'auuisi;
E, nel sforzo maggior, tutta s'addestra,
Perche mai colpo in van cali la destra.

Irruat, pro libito Ceres, dum nos interim Vates sequamur à simili amplificantem.

Sic qui vecturus longinqua per æquora merces
Molitur tellure ratem, vitamq; procellis
Obiectare parat; fagos metitur, & alnos,
Et varium rudibus syluis accommodat vsum.
Quæ longa est tumidis præbebit cornua velis:
Quæ fortis clauo potior: quæ lenta fauebit
Remigio: stagni patiens aptanda carinæ.
Tollebât geminę capita inuiolata cupressus
Cespite vicino; quales non rupibus Idæ
Miratur Simois; quales non diuite ripa
Lambit Apollinei nemoris nutritor Orontes,
Germanas adeò credas: sic frondibus æquis
Adstant, & socio despectant vertice lucum.
Hæ placuere faces. Pernix inuadit vtramq;
Cincta sinus, exserta manus, armata bipenni;
Alternasq; ferit; totisq; obnixa trementes
Viribus impellit. Pariter traxere ruinam,
Et pariter posuere comas, cāpoq; recūbunt,
Faunorū, Dryadūq; dolor. Complectitur ambas,
Sicut erant, altéq; leuat; retròq; solutis
Crinibus, adscendit fastigia montis anheli,
Exsuperatq; æstus, & nulli peruia saxa,
Atq; indignantes vestigia calcat arenas,

SIC QVI VECTVRVS &c. Syluæ, quam supra innuerat, stragem, aptatā vtique, amplificat, similitudine, desumpta ab ijs videlicet, qui, naues compacturi, syluas cædunt, aptiorem quamque arborem deligentes. Subindè, ne videatur Ceres, nemori vastando addicta, propositum oblita finem fuisse, quas tandem faces delegerit, enarrat, eas, per hyppotiposim, describens; ac, pariter per hyppotiposin descripta Cerere, illa succidente, his eam tandem onustam ad summum Ætnæi montis cacumen prosequitur properantem. *Sic* itaque aduerb. est assimilatiuum, quo Cerem assimilat eum, qui nauibus comparandis nemora populetur; eiusque exemplo docet, quo pacto, Ceres arbores exploraret succidendas, cum supra dixerit: *exploratq; habiles truncos &c.* Heinsius, hoc loco, legit *Sic qui vecturam longinqua per æquora merces molitur ratem.* Et profectò non incongruè, & fortassis aptiùs ad carminis concinnitatem. Immò, vt fatear, posset etiam videri magis ad rei naturam facere hæc Heinsij lectio; nam verè mercatores, ac nauium constructores, valdè inter se distare videntur; & qui naues construunt, vt plurimum, fabrefactam nauim alijs tradunt adhibendam: sunt enim artifices, arti nauticæ subseruientes; & mercator quidem ijs vtitur, vt naues comparet: non autem ipse immediate, aut ligna cædit, aut expolite aggreditur, aut in nauigij formam compaginat. Verùm, quia diuersitas temporum diuersas etiam vices ingerit rerum; notandum est, eundem, qui nunc habetur, non semper rerum ordinem fuisse, aut artium subordinationem: antiquitùs enim, qui nauibus vti vellent, eas & construere, ob inopiam artificum, cogebantur: & ideò primi nauigationis inuentores, primi etiam fuere nauium constructores, si non manuales, saltem manualium opera dirigentes: ideò ego, Parrhasianis codicibus inhærens, vulgatam sequor, minus quidem, ad concinnitatem carminis aptatam, sed aptiorem, vt arbitror, ad rerum antiquitatem, spectatā temporum naturā, in quibus hæc effici dicantur, exprimendam. Nec tamen Heinsium improbo; sed laudo, qui, venustatem carminis secutus, efflorescente temporibus nostris artium distinctione antiquā quoq; donauerit ætatem. Quarè poterit quisq; pro libito, harum, quam malit, lectionem sequi.

QVI VECTVRVS MERCES &c. Peryphrasis mercatoris hæc est, qui *vecturus* à vehendo dicitur, quia is velit longinquas in regiones, ex nostris, merces, quibus nos abundamus, & quarum illæ inopiam patiuntur; atq; ex illis, ad nos reuehit, quæ nobis opportuna esse posse videantur; vtitur autem particip. futuri temporis, vt finem ad quem nauis construenda fuerit, indicet. *Merces* autem dicuntur res, quæcumq; aut vendendæ veniunt, aut emendæ: sicuti *mercatura* à mercibus dicitur ipsum negotiationis exercitium; & *mercator* à mercando, qui mercaturam exerceat. *Merces* verò dictas volunt à merendo, eo quod res emenda, aut vendenda, pretium vtique mereatur.

LONGINQVA PER ÆQVORA. Quid sit æquor, alibi sæpè vidimus: *Longinqua* autem dicuntur æquora, idest *in quam longissimum protensa spatium*, superandum videlicet ab ijs, qui merces suas in regiones, immenso ab ipsis, vt ita dicam, maris spatio dissitas, deferre studeant, iuxta illud Hor., libro Epistol. 1. Epist. prima ad Mæcenatem, vbi ait;

Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare, pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

MOLITVR RATEM. Qui finem statuit, media ad illum ducentia eligat, necesse est: & quia finis primus in intentione est, vltimus in executione; nam media priora sunt exequenti; ideò, indicato fine, in intentione posito mercatoris, per verba *vecturus merces &c.* ex eo procedentem, mediorum subijcit executionem: *molitur ratem*, sine

qua

qua scilicet æquor superandum minimè videatur, & sit. *Moliri* idem est, ac construere. Virg. Æn. pri.

Instant ardentes Tyrij; pars ducere muros,
Molirique arcem; & manibus subuoluere saxa.

Rates verò quædam sunt connexarum trabium compages, quæ antequam nauigia essent inuenta, nauium vices explebant, vulgò *Zattare*. Sed vsus, apud Poetas inualuit, vt pro nauibus ipsis, optima constructis arte, vsurpentur. Sic Virg. Æn. 5. Sergesti nauem, quam Centaurum appellatam dixerat:

Sergestusq; domus tenet, à qua Sergia nomen
Centauro inuehitur &c.

mox *ratis* nomine designat, & *ratem* absolutè appellat

Amissis remis; atq; ordine debilis vno
Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat.

TELLVRE. Locum notat, in quo naues assolent fabrefieri: in naualibus enim, extra vndas positis, ac telluris in gremio obfirmatis ædificantur; ideò, tutissima esse nauigia, in naualia reducta, dicebat sapiens ille Phylosophus, qui nauigationem periculis semper plenam esse, iure censebat.

ET PARAT OBIECTARE VITAM PROCELLIS. Quatuor tantum digitis à morte distant nauigantes, etiam cum, tranquilla per alta, nullis decertantibus Euris, obuehuntur: quarè temerarium semper, apud prudentes, visum est vndis fidere, vt vidimus in Prælatione ad primum de Raptu: ast cum fremunt æquora, exsibilant ventorum furiæ &c. quam dubiam aleam subeant nauigantes, quis nesciat? Qui suum consule, qui pericula nauigationis suæ, totis ferè Tristium elucubrationibus decantat. *Parare* est destinare, statuere, ac deliberato animo decernere, & media instruere ad, firmatum animo, decretum executioni mandandum. In quo sensu Virg. Æn. 11.

Hic actis, aliud Genitor secum ipse volutat
Iuturnamq; parat fessis discedere ab armis.

Obiectare frequentatiuum est ab *obijcio*, quod est *ante iacio, offero, expono*: quare idem est *obiectare*, ac sine intermissione sæpè sæpiùs exponere. Sic Æneas, apud Virg. Æn. 2.

Stat casus renouare omnes, omnemq; reuerti
Per Troiam, & rursus caput obiectare periclis.

Vita in Animæ, & corporis coniunctione essentialiter consistit: quarè *obiectare vitam* est coniunctionem hanc exponere dissoluendam *procellis*; hoc est, ventorum, fluctuum, tempestatumque desæuientibus furijs: nam *procella* propriè furentem maris æstum, ventorum coniurationibus concitatum, pluuijs tenebris, ac crebris fulgurum coruscationibus asperatum, significat.

METITVR FAGOS, ET ALNOS. *Metiri* idem est, ac *mensurare*, vel, *certis adhibitis, quid ex aliqua re fieri possit, decernere*. Hoc ipsum, hoc loco significat: sed caue, ne materialiter nimis textum intelligas; non enim sensus est, eum, qui arbores deligit, ad naues construendas, in quamq; arborem conscendere, ac materialibus vlnis, exquirere, quanta sit longitudo eius, vel rotunditas; sed hanc commensurationem oculis fieri, ac mente peritorum, qui, dum arborem ab imis ad summum vsq: perlustrant oculis, statim mente concipiunt, num longa satis, num firma &c. sit, ad institutum: & hoc est *metiri*. Fagus autem arbor est, ex genere glandiferarum; sic dicta à πὰ τῷ φάγειν, hoc est à comedendo, quod glandibus earum arborum homines, ante fruges inuentas, vescerentur. Hanc nauibus conficiendis accommodatam nouit Bracciol. de Cruce lib. 14., vbi Erani turmam, ligna cedentem, quibus nauigia fierent, cum descripsisset, subdit:

Fenden gl' horridi tronchi i ferri duri;
E ne caggion sonanti abeti, e faggi.

Quid verò alnus sit, & quomodo nauigijs apta vide lib. 2. carm 178.

ET ACCOMMODAT VARIVM VSVM RVDIBVS SYLVIS. Hoc est variam, in varios vsus, syluarum destinat materiam, antequam arbores cædere aggrediatur: *accommodare* enim est *aptare*; seù *conuenienter aliquid alicui iniungere, seù imponere*. *Accommodat itaque* mercator; hoc est, conuenienti designatione, iniungit vnicuique materiæ vsum peculiarem, cui deseruiat in nauium constructione; & hunc *varium*; nam sicuti non vnius generis sunt omnia, necessaria nauibus, instrumenta, aut partes nauium componentes; sed variæ admodum, & diuersæ; sic varium, hoc est diuersum, & multiplicem materiæ exposcunt vsum. Vsus autem est ipse *actus vtens*; nam diuersimodè ab artifice conformati arbores debent, vt diuersis nauium vsibus deseruiant. Per *rudes* verò *syluas*, arbores ipsas, antequam cædantur, expolianturq;, designat: *rude* enim dicitur, quidquid scabrum adhuc, & impolitum est, vt profectò sunt in syluis arbores: quarè *syluas* dixit pro arboribus syluam constituentibus.

QVÆ LONGA EST &c. Quomodo materiam, in syluis repertam, varios distribuat in vsus, iam edocet: & sic obiter, quæ ratio cædendæ materiæ, in casu, seruanda sit, aptè insinuat. *Quæ longa est* (præintellige *arbor*, & subintellige *ora caterua*) Epitetum verò *longa* proceram significat, & rectilineam nam *longum* pro recto, interdum accipitur. Sic Virg. Æn. 9.

Stant longis muris hastis, & scuta tenentes.

PRÆBEBIT CORNVA TVMIDIS VELIS. Hæc secum ipso mercatorem differere indicat, ratione vsus, qua materiam distribuat: quare Prosopopeiæ locum obtinet hæc locutio. *Præbebit: suppeditabit*: hoc est, ea eà facilè, & aptè conficientur *cornua*. Sic Nautæ appellant geminas antennarum extremitates; vt patet ea Virg. Æn. 3.

Haud mora; continuo, perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obuertimus antennarum &c.

hìc tamen *cornua* pro integris antennis vsurpantur, per synecd. Antenna autem, vt nostis, lignum teres, oblongum est, transuersum, in naui, ad malum, cui velum alligatur, ita vt ex eo pendeat explicatum, ad excipiendas auras: quare illud *Antennam* dicunt, quasi *ante nauem*; seù *in anteriori parte nauis tenens velum*; vel *ante ventos tenens velum*. Ideò *quæ longa est præbebit cornua tumidis velis*. Velum, in nauibus, lineum textum est, quod, in lintei modum, expanditur, à nautis ante malum ad ventos eiusdem sinu captandos. Ideo *tumidis*; nam, cum vento inflantur, tumentis speciem referunt, aut vteris, aut vteri.

QVAE FORTIS POTIOR CLAVO. Sicuti, antennas confecturo proceritatem arboris docuit inspectandam; sic robur, ac validitatem admonet obseruandam ijs, qui clauum destinent conficiendum. *Malo*, vt cohæreat, arbitror, antennis, legit Heinsius, non *clauo*: ego tamen libentiùs vulgatæ adhæreo. nam, & antennæ, & malum, certè ex robustioribus lignis, nedum ex procerioribus conficienda; sed, quia, sine proceritate, robur nil ad ministerium conferret eorum; ideò ea longitudine aptitudinem ad conficiendas desumpsit antennas, quæ, dum ex malo dependent, vela sustinentes, vnicum quoddam cum ipso, integrare videntur nauis instrumentum quarè, per *cornua velis præbenda*, videtur & malum ipsum importari; posità pro toto parte totius instrumenti. Clauus verò non tanta indiget proceritate: sed fortior debet esse, ac robustior, vt vndis vndequaq; arietantibus resistat, ad nauis iter, summâ interdum naucleri vi, dirigendum: & ideò ex fortitudine potiùs, quam ea proceritate, materies clauo apta perpenditur, & *potior* erit, hoc est præstantior, aptior, atq; accommodatior ad clauum construendum. *Clauus* latum illud instrumentum est, quod, maximæ ad instar macheræ, ex puppi nauis dependens, affixum quidem, sed versatile, in vndis mergitur, &, ad cuius vel modicam inflexionem, dum variè scinditur vnda, varios accipit nauis motus, & circumquaq; deflectitur: vno verbo *Gubernaculum nauis est*, sine quo, impossibile est, vt nauigia vel rectum iter teneant, vel naufragia effugiant: idcirco vt plurimum ex quercu, robustissimâ inter arbores, conficitur, ne facilè cedat vndis, & effringatur.

QVAE LENTA FAVEBIT REMIGIO. Quænam arbor apta sit conficiendis, iam suggerit, remis; nempè *quæ lenta est*: porrò *lentus* idem est, ac tenax, & viscosus: Sic Virg. Georg. 4.

Narcissi lacrymam; & lentum de cortice gluten
Prima fauis ponunt fundamina &c.

Sed, quia, quod huiusmodi est, ita, secundùm omnes sui partes adglutinatur, & adhærescit, vt non facile ab inuicem partes diuelli possint, & seiungi, hinc est, vt quidquid tenaciter discontinuationi, hoc est partium suarum separationi, resistit, ita vt flecti quidem, sed non frangi facilè possit, *lentum* dicatur. Hinc *lenta arbor fauebit remigio*; hoc est *vtilis* erit: nam quod alicui vtile est, certè, vtilitatis beneficio, fauere dicitur: atq; apta remis erit, quia remus flecti debet, non frangi ab vndis, quibus, ad promouendam nauim, reluctat. Sed nota hic obiter, quam bene principijs suis cohæreat Vates. Dixerat, in varios vsus, varia syluarum ligna à mercatoribus enauigaturis disponi: Hinc, cum distributionem instituit, vnumquodq; distributionis membrum, non per effectum, sed per actionem, exercitium, vsumq. illius explicat: *Longa* vsui, seù exercitio sustinendorum

dorum destinatur velorum : fortis vsui erit ad nauem clauo dirigendam: *Lenta* denique deseruiet *remigio*; est enim *remigium* ipsa remigatio, seu remigandi vsus, & exercitium, sed quia remis remigium exercent remigantes ideo *famebit remigio* idem est, ac *apta ad construendos erit remos*, vt dicebamus. Remus notissimum artis nauticæ instrumentum est: & quidem maiora nauigia plures remorum ordines habebant, minora paucioribus constabant; ex quorum numero, varia etiam nomina naues ipsæ sortitæ sunt : nam aliæ sesquiremes, aliæ quinqueremes, aliæ quadriremes, triremes aliæ, aut biremes dicebantur, vt passim apud Auctores. Remos autem ex lentis lignis, vtea vlmo, aut fraxino, confieri solitos innuit etiam Virg., cum, apud eum, Helenus Aen. 3. inquit:

Ante & Trinacria lentandus remus in vnda.

STAGNI PATIENS APTANDA CARINÆ. Præintellige *qua est*. Nec quid sit *stagnum* repeto, nam alibi sæpè diximus. Hic stagnum pro mari quatenus primario sumitur, quod stagnum vocari, alibi vidimus; sed secundario etiam pro quacunq; aquarum collectione, in qua naues possint adhiberi. *Stagni* autem *patiens* dicitur lignum illud, quod, diutiùs in vndis mersus durat, nec facile ab iis labefactatur: ideò *stagni patiens* arbor *aptanda carinæ*. En iterum vsus per actionem explicatus ponitur, nam *aptanda* idem est, ac *adhibenda* ad construendas carinas. Carina verò infima pars ratis est, quæ semper condita latet fluctibus, & idcirco stagni patiens esse debet eius materies: eam & *alueum*, & *ventrem* etiam nauis vocant: nam in eam descendunt omnia nauis purgamenta; vulgò *la sentina*. Aliis tamen *carina* non est infimus ratis alueus; sed trabs tantum illa, quæ infimo in loco sita est, & cui inædificatur Nauis, quæue illi pro fundamento est, cui tota innititur nauis.

TOLLEBANT GEMINÆ &c. Peracta similitudine, quæ Cereri, quod solertiam arborum, quas cæderet, eligendarum, applicari debet; non verò quo ad vsum; nam, qua mercator vsum spectat, hæc damnum, iniuriam, vastationem spectabat inferendam: peractâ, inquam, similitudine, quas tandem, cædendis arboribus, si non exsaturata, fatigata certe, in faces elegerit, iuxta finem vltimum, describit.

GEMINÆ CVPRESSVS. Quid *gemini* nomine intelligatur, alibi vidimus: hic pro eodem vsurpatur, ac *duæ*, sed ita forma æquales, vt vno, eodemque partu editæ viderentur. Vbi autem vulgata *Cupressus* legit, *Cupressi* in melioribus haberi, dixit Heins. Sed cum etiam in quarta declinatione Cupressus habeatur, apud Ouid. de Trist.

Funerea ara mihi ferali cincta Cupressu.

nil arbitror innouandum. De Cupressu vide dicta lib. 2. carm. 108., profecto congruum maximè fuerat, funereas arbores lugubres in tædas, deligere. Sed hoc obuium nimis; nec in cortice sistit eruditissimi Vatis speculatio. Cupressus in Ditis tutela est: ideò Cupressus in faces eligit, non Ceres, sed occulta illa, ipsius insita naturæ, diuinationis vis, quæ hoc quasi hieroglyphico, Filiam apud Ditem quærendam, non apud superos, erudire Matrem, satagebat, licet nil profecerit, non intellecta. Emblema igitur tacite conficit illa ex cupressibus a Cerere, vt filiam quæreret recisis, quo edoceatur, frustraneum laborem eius futurum, si, non inferos, quò Cupressus ducit, sed superos adeat, vt inquirat. Succidendi Cupressos omen, tacite, apud intelligentem, exclamasset: *Nec damnum reparat vnquam*; quod lemma erudite appositum Cupresso fuit subinde ab eruditissimo Picinello, qui ex his impresiam confecit, lib. symbol. sui Mundi 9., cap. 12., qua, contaminatam semel, virginitatem non ampliùs reparari, posse, exprimeret. Actum erat de virginitate Proserpinæ iam nuptæ; ideo Cupressus cæsa, quæ scilicet nunquam ampliùs repullulat, Cererem moneat, *virginem* non quærendam. Virginitatem illius deflorauerat Pluto: ideò *Cupressus* Diti sacra succiditur, vt Ceres edoceatur, succidendum Plutonem, si vindicta ex Raptore, ac violatore sumenda. Nupta erat Filia: consequenter Matri non reddenda: quarè irreparabile Cereris damnum, per recisas exprimebatur Cupressus. Sed hæc apud surdas aures iactabantur, eum furenti, ideòque ex arce mentis deturbatæ, exhiberentur. Quarè intenta operi Ceres, quid portenderent, non didicit, sed, quod sibi peragendum statuerat, est prosecuta. Verùm, quia hæc, ex Aruspicum officina deprompta, videntur potiùs, cælesti quadam dispensatione, Cereri, si sapere potuisset, in documentum oblata, quam eius studio quæsita, videamus, cur, quantum in ipsa Cerere est, cupressos potiùs, quam cedros, quos succiderat, in faces eligat. Cedrus immortalitatis symbolum est, ideò cedrum respicit, ne ex cedro faces, perpetuò illi immortalitatem suam memoriæ suggerentes, dolorem in immensum augerent, dum, ne morte quidem absumi posse, præsignarent. Cedros quidem, immortalitatis signa, succidit, vt, optare se, & suam, & Iouis, cæterorumq; Cælitum immortalitatem succidere, indicaret; suam quidem, ne Filiæ superstes esset amissæ; Iouis in vindictam Filiæ non seruatæ; cæterorum verò in vltionem conceptæ proditionis: ast recisas cedros noluit in faces assumere, ne immortalitatis deferens signa, acerbiori, ac diuturna morte in ipsa sua immortalitate, premeretur. Cupressum autem assumit, quæ funerea est, vt indicet, se funus optare suum, ni filiam reparet, ne secum immortalis adsit & luctus. Insuper satiare cupiebat Cælituum in se crudelitatem, iuxta superiùs dicta: itaque Cupressus in faces eligit, vt ostendat, se, immortalitate abdicatam, mortalitatis insignia circumferre, vt & miseriam deprædicet suam; & se, rebus suis omnino desperatis, arbitrio desæuientium superum permissam ostentet. Tandem, cupressinis facibus, ostendere voluit, gloriam illam, quam ex Proserpina contraxerat, & qua cæteris altior ibat Matribus, in cupressum degenerasse, quæ pulcherrimè quidem frondet, sed fructibus omnino caret; ex quo factum, vt epigraphe signaretur *Pulchra coma nihil aliud*: &, sterilitatem ad se rediisse confessa, ludibrium se meritò omnium fore fateretur in posterum.

TOLLEBANT CAPITA INVIOLATA. *Caput*, per translationem, arboribus attribui notum est, eoque summum arboris verticem, seù culmen designari. Itaque *tollere*, seù, quod idem est, *attollere caput*, quod ad rem spectat, est se se in non gregariam altitudinem erigere: &, quia frons elata signum superbiæ est, formâ sua superbire cupressus, indicat, ipsos, & eo magis, quod *tollant inuiolata*, hoc est nullo vnquam delibata ferro, in venerationis indicium quacumq; abstinente manu. Quarè, diuinitatem quamdam quod spirare viderentur, iure merito poterant superbire.

CESPITE VICINO. Notat quo pacto *geminæ* dici potuerint; nam adeò propinquæ erant, vt possent ex ea eadem ferè radice progenitæ existimari, atq; adeò eodem editæ partu: nam *vicinus*, vt alibi vidimus, dicitur, qui in proximo est, & modicissimo distat interuallo. *Cespes* pariter quid sit, alibi nouimus: hic pro imo assumitur trunco, qui subditis immediatè è radicibus exoriatur. Erant itaque ibi duæ cupressus, germana quadam similitudine pares, incæduæ, inter se proximæ, & quæ maximam in altitudinem euaserant.

QVALES SIMOIS NON MIRATVR &c. Vt arborum amplificet pulchritudinem, proceritatem &c. eas cum illis comparat, quæ eiusdem generis Dardana in Ida enasci dicuntur, illisq; maiores efficit. Quales itaque relatiuum qualitatis est, rei explicans naturam; & assimilatiuum est; nam *talis*, & *qualis* sibi inuicem semper correspondent. Sensus igitur est: quales istæ sunt, tales nunquam fuere in Ida &c. *Simois* enim fluuius Troadis est ex Ida monte enascens, ac per Troianum campum (qui & ideò Simoesius dicitur) decurrens; idemq;, mari appropinquans, Xanto commiscetur, ac in paludem cogitur, ex qua subindè in Helespontum influit iuxta Sigæum promontorium. De eo autem sic Virg. Aen. 1.

. . . . *Tot Simois correpta sub vndis*
Scuta virum, galeasq; & fortia corpora voluit.

Porrò *miror* interdum idem sonat, ac *video*, seù *intueor*. In quo sensu Virg. Georg. 3. ait:

Seu quos Olympiaca miratus præmia palmæ
Pascit equos &c.

Sed, vt plurimum, *mirari* non est simpliciter *intueri*: sed *cum stupore intueri*. Licet igitur in primo sensu posset hic non ineptè explicari, in secundo tamen, ad Vatis mentem, arbitror accipiendum, nam, quæ reliqua sui generis pulchritudine superat formæ, cum voluptate non minus, quam cum admiratione intuemur. Cum igitur, apud Simoentem, celeberrimæ proceritatis cupressus excrescant, dicitur Simois cum voluptate, & admiratione illas intueri; sed licet suas miretur, non tamen miratur tales, quales, quæ in Ætnæa sylua hic describuntur enatæ: quod dictum est, vt noueris, eas licet pulcherrimas, his gloriam cedere pulchritudinis. Datur autem hic fluuio actus vitalis videndi, & admirandi, quia, vt sæpè diximus, habent & flumina Numen. Quare Simois, pro ipso Simoentis Numine, hic ponitur.

RV-

RVPIBVS IDÆIS. Rupes *præruptæ montium* dicuntur: quarè, dum rupes Idæas hic memorat, Idam montem, eiusdemque notat asperitatem. Sed caue, ne æquiuocatione nominis decipiaris: nam triplex est Ida: prima in Phrygiæ regionibus, vbi Cybeles colebatur, vt vidimus lib. 1. carm. 200. Secunda in regione Cretensi, vbi Iupiter infans Saturnum latuisse dicitur. Tertia, de qua hic, in oris Dardaniæ, à Troia tribus passuum millibus distans. Ida autem Dardanius hic mons dictus fertur ab Ida Dardani Regis filia. In hoc eximiæ proceritatis, pulchritudinisq; cupressus excrescere dicuntur, quarum & Virg. meminit, Georg. 2., vbi innuit, non omnibus datam esse eamdem pulchritudinem, quam Idææ habeant Cyparissi.

Præterea genus haud vnum, nec fætibus vlmis,
Nec Salici, Lotoq; , aut Idæis Cyparissis.

Aptè autem dicitur Simois similes non mirari Cyparissos in rupibus Idæ, nam ex Ida, vt vidimus, profluit Simois; & fluminum Numina in antris, vbi eorum fontes habeantur, residere crediti sunt.

QVALES ORONTES &c. Alia comparatione ostendit, quam pulchræ cupressus essent, Ceteris furoribus obiectæ. Comparationem autem harum facit cum cupressibus illis, quas vberrimum Syriæ solum pulcherrimas producit: nam, vt ex Strabone notat Theatrum humanæ vitæ, licet cupressi feracissima videatur Cretensis regio, attamen cedit illa Iudeæ montibus, quos *albos* appellant, in quibus, perpetua quamuis niue obsitis, pulcherrimæ dicuntur cupressus sponte, nullisq; excitato cultoribus solo, enasci: quod, portenti loco, habetur, ex eo, quod huiusmodi arbor calidis, ex naturâ suâ gaudeat regionibus. Porrò Iudeæ regionem ad Syriam pertinuisse, non negant Cosmographi; ex quo licet arguere, quod multò magis, in cæteris Syriæ partibus calidioribus, vegetiores huiusmodi arbores, ac pulchriores, vndique emergentes, succrescant. Iudaicæ Cupressus pulchritudo certè habetur etiam ex sacris litteris, dum pulcherrima inter mulieres, Deipara Virgo dicitur, quasi cedrus in Libano, & quasi cupressus in monte Sion. Nil igitur mirum, si Auctor noster, Orontem pulcherrimis cupressibus humorem suppeditare, commemoret, eum Syriæ fluuius sit, vbi amænissimæ passim huiusmodi arbores enascantur, *Orontes*, quem eumdem cum Ladone fluuium esse arbitrantur nonnulli. Oritur ex Libano, Syriæ interioris, quam Celen appellant, monte: &, per conuallem, inter Libanum ipsum, & Antilibanum, decurrens, indeq; diuertens Antiochiam alluit, eamq; à Syria disterminans, mari tandem Syriaco excipitur: olim Typhon dictus fertur, à Typhone gigante, ibi, vt aiunt, fulminibus deiecto; postea Orontes appellatus, ab eo Oronte, qui primus eiusdem fluminis ripas ponte coniunxit. Hic, inter Apamêam, & Antiochiam, in subterraneam specum mergi dicitur, quam & Carybdim vocant; & inde, quinq. millibus passuum, per cuniculos elapsus iterum emergere.

NVTRITOR APOLLINEI NEMORIS. Sensum Vatis, hoc loco detorquet Parrhasius, & cum eo Barth. ad Daphnonem, laurigeram videlicet syluam, quam ad Orontis ripas sitam esse ex pluribus constat Auctoribus. Scio equidem, Arrhiano duce, Daphnem ab Apolline adamatam, *Ladonis* (quod idem cum Oronte flumen dicitur) filiam constitui: atque ideò ad Orontis ripas euenisse quidquid de Daphne in Laurum versa, recenseant Fabulæ, ab eodem affirmari: ex quo celeberrimum sortita fuerit nomen Sylua illa laurigera, quam adhùc Orontes Pater humoribus fouet, & quasi filiam adhùc agnoscens, vberrime nutrit. Hinc Orontem nutritorem Apollinei nemoris dici potuisse, habito ad hanc Syluam respectu, non inficior. Sed quid Daphnon habeat cum cupressibus? Quo modo laurus comparationi, quam præ manibus habemus, deseruiat? Certè particula *Quales*, vt diximus, arbores appellat eiusdem naturæ, atque adeò impertinenter se habent, ad huiusmodi comparationem lauri. Ideò dixi, sensum Vatis detorqueri potius, quam explicari, dum ad laurigeram tantummodo Syluam dicitur respexisse. Aliam itaque ego exorsus viam, nomine *Apollinei nemoris* consitam cupressibus exprimi Orontis ripam agnosco; nam, cum Cyparissus adamatus & ipse fuerit ab Apolline, & ab eodem in arborem sui nominis transformatus, ne totus abiret in lacrymas, addito ab eodem Numine lugubri carmine, quod Ouid. Metam. 10. exarat ab Apolline pronunciatum dum

. . . . . . *Lugebere nobis*
Lugebisque alios, aderisque dolentibus, inquit;

satis constat, Cupressum non minus, quàm laurum, Apollineam arborem esse: ac consequenter Syluam Cupressibus refertam *Apollineum nemus* iure merito appellari. Adde, quod testatur Cappacius, lib. Impresiarum tertio, nempè Cyparissum puerum Apollini dilectum, nil aliud fuisse, iuxta Cabalistarum interpretationem, quàm ipsum solare iubar, seu radios ipsos Solis: quid autem Apollineum magis, quàm aurea eiusdem coma? Sed dices, talis existentiam nemoris ad Orontem priùs stabiliendam. Facile est, ex ipsa Cyparissi fabula hoc ipsum deducere. Memineris itaque, Orontem, cuius & Ouid. mentionem habet, Metam. 2.

Arsit, & Euphrates Babylonius arsit Orontes,

flumen esse minoris Asiæ, in qua Syria est; quarè, ampliatiuè, ac poetice loquendo, quidquid in minori Asia reperitur, Orontis esse, seu ad Orontem pertinere, non immeritò censetur. Quo posito, memineris etiam, Cyparissum, quem diximus Apollini dilectum, atque in arborem, de qua hic, conuersum, Telephi Mysiæ Regis filium fuisse; ac Mysiam minoris profectò Asiæ fuisse regionem; consequenter pueri illius in plantam transformationem in regionibus factam ad Orontem pertinentibus. Si itaque ex conuersione Daphnitica, in loco, vbi habita est, laurigera excreuit Sylua, cur non æquè succreuerit ex cupressu nemus, vbi primum Cupressus radices fixit, & originem eodem traxit ex solo? Qua vlteriùs succrescere potuit? quà pulchrior, quàm in ea regione, quæ illi natiua sit simul, & satiua? Immò fabulam inde deductam facilè crediderim, quod nullibi tam copiosa, tam pulchra, ac tantâ insignia proceritate, sicuti in Asiæ minoris regionibus, obseruata fuerit Cupressus: & quia Orontes ab Apolline decoratus laurigerâ sylua fuit, cur non & cupressinâ ditatus, cum vtraque Deo æqualiter dilecta, ac consequenter eâdem in regione collocata censeri debeat, vt vnico Deus intuitu, vtraque conspecta lætetur, vnico alatur flumine, quod Apollini pariter ideò dilectus, quòd suas nutriat syluas. Ideò *Nutritor* dicitur. Fluminum humoribus terras vndiq; fœcundas reddi, & vberes plantas enutriri, segetes ali &c. nullum latet, vt arbitror. Certe Curtius, de rebus gestis Alexand. lib. 5., regionem inter Tigrim, & Euphratem extensam fertilem adeò, & vberem refert, vt à pastu pecora repellantur, ne satietas perimat: atq; tantæ causam fertilitatis in humorem refundit, quem ex fluminibus vndique ebibit solum: ideò fluuij frugum iure nutritores, ac plantarum dicuntur; atq; hac ipsa de causa prædictarum Syluarum *Nutritor Orontes*. *Prædictarum* dixi *Syluarum*; nam facilè concesserim, ad vtrumq; Poetam nemus respexisse, sed de Cupressino principaliter locutum, quod solum faueat initæ ab auctore comparationi.

NON LAMBIT DIVITE RIPA. Has ipsas minoris Asiæ cupressus inferiores esse testatur, si cum ijs, quas Ceres aggreditur, comparentur, dum dicit tales ab Oronte non lambi, quales sunt istæ, quas describit. *Non lambit*: hoc est, non rigat humoribus, non complectitur blanditijs souens suis, dum nutrit *Diuite ripa*. Hoc postremum vel ad fœcunditatem ipsius fluminis refertur, quod ripas, ac regiones quascumq; alluit, adiacentes mira repleat vbertate; vel ad communes Asiæ diuitias; nam, vt alibi innuimus, nulla tam diues regio est, quæ Asiaticis non cedat diuitijs.

GERMANAS ADEO CREDAS. Peractâ comparatione prænotatarum arborum, redit ad earumdem descriptionem: &, quia *geminas* appellauerat, talis rationem reddit appellationis. *Adeò* particula, hoc loco, affirmatiua est; nempè aduerb. affirmantis idem sonans, ac *certè*. Sic & apud Virg. Georg. 1.

Multum adeò rastris glebas qui frangit inertes,
Vimineasq; trahit crates, iuuat arua &c.

Credas; hoc est oculis emetientibus si fidem præstes, facilè assensu mentis existimabis, ac iudicabis, eas esse *germanas*, *germanum* à germine dictum Festus asserit, dum ait: *germen est quod ex arborum surculis nascitur; vnde germani, quasi eadem stirpe nati*. *Germanas* itaque, hoc est eadem stirpe natas, vno partu progenitas sorores.

SIC ADSTANT. Aduerb. assimilatiuum *sic* eas tota inter se decertantes similitudine ostendit. *Adstant*; hoc est præsentes præsentibus cernuntur, & comparantibus se visendas præbent. Alij *extant* legendum putarunt, nec abnuo, sed nec vulgata deterior.

FRONDIBVS AEQVIS. *Frontibus* legit, hoc loco Heinsius: sed non approbo, quia *frons arborum* earum culmen est. Quid igitur Vates *frontes* hic memoret, cum immediatè postea subdat, & *summo vertice dispellant &c.* Nonne nu-

nugatorium fuisset bis idem per diuersa repetere? Meliùs igitur, cum vulgata, *Frondibus*, nam *frondes* cupressi corpus quasi integrantes efformant: & ideò *frondibus æquis*: hoc est æquali à capite ad calcem corporis specie, rotunditate, leuitate, proportione &c. ex quibus omnibus exacta, de qua supra resultat similitudo.

ET SOCIO VERTICE &c. Quid vertex sit, & fusè differuimus lib. 2., & immediatè supra innuimus, pro summo arborum apice, hic poni. Altitudinem igitur æqualem parili corporum structuræ adnectit: *socia* enim ea omnia dicuntur, quæ quasi initâ societate, indissolubili pari passu procedunt in omnibus; sic, quia istæ arbores in æqualem omnimodè altitudinè apices prouexerant. Ideò *socio vertice*

DESPECTANT LVCVM. *Despicere* est deorsum aspicere. Vide lib. pri. carm. 137. Sensus traditur insensatis, vt vides, clarissimo vtique, ac nobilissimo genere translationis. Sed, hac ipsa arte, in quantam erigerentur arbores altitudinem, declarat; tantam nempe, vt cæteras nemoris arbores excederent; atq; adeo, infra se positas, deorsum aspicientes, paruifacerent quodammodo, & contemnerent. De Luco vide superiùs §. *Lucus erat &c.*

HÆ PLACVERE FACES. Perstringit Claudianum Scalliger, hoc loco, quasi cupressi naturam infeliciter contorserit: *nam tedas non dat cupressus*, inquit ipse. Verùm immeritò redarguitur eruditissimus Vates: vere enim & cupressus habilis ad concipiendum ignem experientia ipsa facile comprobatur: quarè eruditus quidam, non minus virtute, quam Equestri ordine celebris, apud Cappacium cit., vt ostenderet, se etiam post mortem Amasiam suam ardentiùs amaturum, geminos ex cupresso ramos, flammis vtrinq; conceptis collucentes in Impresiæ corpus assumpsit, addito lemmate: *fumans ex funere viuo*. Fateor tamen tedas ex cupresso non fieri; sed potiùs ex spina, pinu, alijsq; similibus; si *teda*, pro *coniugali face* accipiatur: sed ideò non dixit Vates: *Hæ placuère tedæ*; sed *Hæ placuere faces*: nomen enim facis genericum magis est, & faces etiam eas comprehendit funebres, quas defunctorum propinqui, auuersis vultibus, retrogradientes rogis subijciebant; vt apud Virg. Æn. 6.

. . . . . . Pars ingenti subiere pheretro
Triste ministerium, & subiectam more parentum,
Auuersi tenuere facem &c.

Quod si, vt alibi ex Ouid. vidimus, amatorum funera indicant inuersæ faces; certe, si e conuerso, recto ordine circumferantur, nuptias potiùs præsignabunt, quam funera. Ne itaque Ceres nuptiales attollere faces videretur, cum eas erectis ad Cælum luminibus circumferret; opus fuit, vt eas ex funerea construeret arbore. Quod si cupressus, quippè quæ non eo pingui succo abundet, quo piceæ tedæ, pinus &c. supplet arcanis Ceres linimentis, vt notat inferius Auctor, ne videatur naturam ignorasse arboris, quæ facile quidem ignem cócipiat; sed alendo minùs subinde, ex deffectu picei humoris, apta aliquibus videatur: mox enim subdet:

Tum, ne deficerent tantis erroribus ignes,
Sem... et... inustos, insopitosq; manere,
Iussit, & arcano perfudit robora succo.

Hæc dicta in gratiam Scalligeri; nam alioqui etiam ex cupresso faces fieri posse nemo dubitat; quam facile enim ignem concipiat satis patet. Igitur pronomen *Hæ* geminas, de quibus supra designat cupressus: *Faces* per appositionem additur; hoc est *in faces construendæ assumuntur*, vt & luctui consonæ, & ignibus habiles, & perquisitioni non ineptæ. Ideò *placuere*; aptæ adeò visæ sunt, vt eas eligere Cereri placuerit, & quidem non mero arbitratu, sed placitis, in natura, & qualitate fundatis; nam cupressus non solum funerea vicinitas est, sed nobilium præcipue funerum designatrix, iuxta illud Lucani Phars. 3.

Et non plebeios luctus testata cupressus.

Quarè, cum in funere Diuæ faces essent eligendæ, quænam aptiores videri potuerint, quam ex cupresso confectæ. Insuper occultam quamdam supremi Numinis dispensationem, licet hic latenter insitam, atq; ab auctore expressam admirari, qua scilicet Iupiter disposuerit, vt Ceres cupressos in faces eligeret, vt in hieroglyphicum erigerentur, Fatum Proserpinæ, ac Fati causam repræsentans: ex cupressu enim, vt notat Tucidides apud Cappacium cit., sepulchra erigebantur ijs, qui pro Patria salute mortem subijssent: Proserpina Patriam habuerat Cælum; mortuorum Regno addicta fuerat, ne Cælum vim, ab Inferis paratam, pateretur: itaque, pro salute Patria occumbens, id ipsum honoris habeat, vt cupressinis illi facibus parentetur. Rursùm Regina silentis Populi consecrata fuerat Proserpina: ideò, in eius honorem, cupressus comburatur, quæ symbolum loquacitatis est, cum loquacis proprium sit verborum frondibus se se abunde exornare, nullis autem sententiarum fructibus ditari; sicuti de Leosthene oratore inquit, apud Plutar. in Apophteg., Phocion Atheniensis; nempè eius orationem cupressis fuisse similem, quæ cum frondibus niteant, fructibus careant. Hæc, ignorante Cerere; sed Iouis tamen omnia prænoscentis diuina dispensatione perpendente, effectum est, vt hæ placuerint faces. Adde alias nonnullas, ex parte Cereris causas. Quorum capita supremis plectenda supplicijs Iudices censuere; eorum statuas (si reos ipsos assequi non possint) suspendio afficiunt; vel si cremandi rei fuerint, combustione absumunt. Legifera Ceres Iunonem, ac Iouem, morte dignos diiudicabat; illam quidem, vt acerrimam insontium persecutricem; hunc verò, vt proprij sanguinis desertorem, innocentiæ proditorem: non fuit in eius potestate in eos irruere, eorum perdere capita, & contrucidare, *ipsum etiam licet posstura louem esset*: ideò, reorum, suo iudicio, Deorum loco, in faces eligantur cupressus, vt tei crementur in statuis; nam, ex cupressu tantum, Iouis, ac Iunonis statuam confieri solitam fuisse, constat ex Pier. Valer. lib. hierog. 55. Insuper, leges Cæli perijsse, exagerauerat supra: *Quo leges cecidere Poli? &c.* Ideò crementur cupressus, non iam ampliùs tabulas laturæ, in quibus publicæ leges, vt moris olim fuit, exarentur. Sed quid plura? Si Scalliger Claudianum carpere exoptet; carpat & Virg. necesse est, qui Æn. 2. docet, cupressum ante Cereris desertæ templum multos per annos seruatam, certè in huiusmodi, quod subierat, muneris monimentum.

Est vrbe egressis tumulus, templumq; vetustum
Desertæ Cereris, iuxtaq; antiqua cupressus
Religione Patrum multos seruata per annos &c.

Et quando nam deserta fuit Ceres, nisi cum, amissâ Filiâ, Deos omnes à se longè, experta est discessisse? *Hei mihi discedunt omnes &c.* Ecquando deserta, nisi cum, peregrè proficiscens, vt filiam inquireret sola, facibus accensis, totum terrarum orbem, omni omninò destituta solatio peragraret? Si itaque *Desertæ Cereri* cupressus additur, certè ad cupressinas, quas adhibuerit, faces exprimendas additur. Quibus omnibus spectatis, nil mirum, si Auctor noster, Virg. adhærens, recedat ab Ouid. qui Metam. 5. Pinus asserit à Cerere in faces assumptos, cum ait:

Flammiferas pinus manibus succendit ab Ætna,
Perq; pruinosas tulit irrequieta tenebras.

aptiores enim ad eruditionum pondus sustinendum Cupressus, cum Poetarum Principe, Claudianus agnouit. Ideò *Hæ placuere faces.*

PERNIX INVADIT VTRAMQ; &c. Cererem geminas obtruncantem Cupressus iam graphicè, per hyppotiposim describit. A pernicitate autem, quæ idem sit, ac velocitas, *pernix*, hoc est *velox*, & *præcipitanter velox* dicitur. In quo sensu, hoc eodem nomine vtitur Virg. Georg. 3. vbi Saturnum inducit, sub equi formâ velocissimè fugientem, vt aduentum coniugis falleret, quæ vix eum non comprehenderat inter Phylirę amplexus hærentem, sic inquiens:

Talis & ipse iubam ceruice effudit equina,
Coniugis aduentu, pernix Saturnus; & altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto.

&, quia pernicitas moram respuit omnem, ideò *pernix* nullâ morâ ruentem indicat Cererem. *Inuadere* est repentè, impetu, ac vi, aliquem aggredi: Sic apud Virg. Æn. 10.

At Iouis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucrosq; inuadit ouantes.

Vtramq; autem, dixit, hoc est *& vnam, & alteram*, separatim quidem, & alternata, mox in vnam, mox in alteram, actione; sed pari, & per continuationem, vno, eodemq; impetu aggressa.

CINCTA SINVS. Expeditam vndequàq; ad opus Cererem ostendit: ideò *cincta sinus*, per hellenismum, pro collectis, suspensisq; vestium sinibus, eo pacto, quo vidimus Virgines, cum Venere ad colligendos flores præcinctas, lib. 2.; & eo pacto, quo Ferrariensis Areostus Marphisam suam ad bellicum opus expeditam describit:

In habito succinto era Marfisa
Qual si conuiene à Dama, & à guerriera.

qui habitus negotiosis omnibus, operarijsq; valdè congruit. Si plura cupis de vestium sinu, de collectis vestibus &c. vide locum cit. lib. 2.

EXSERTA MANVS. *Exero* idem est, ac *nudo*: sic exere-

re

re gladium dicimus, qui eum è vagina educens nudat, & stringit. Ideò *exsertamonus*, per hellenismum pariter pronunciatum, idem est, ac *nudoris*, vt expeditior esset, *lacertis*, vt proprium eorum est, qui syluas cædunt; manus enim hic ponitur pro lacerto, pars scilicet pro toto, per Synecd., vel abutitur nomine propinquo, per catacresim. Vulgò *voltare à dietro le maniche*.

ARMATA BIPENNI. De bipenni vide dicta hoc eodem lib. carm. 79.; *armata* verò idem est, ac *instructa*, ferro videlicet offensiuo illo, quo cupressus obtruncaret.

ALTERNASQ; FERIT. Alij, & rectiùs fortassis, legunt: *Alternansq. ferit*. Modum actionis describit; ideò antecedentibus ad actionem dispositionibus, per particulam coniunctiuam consequentem subnectit actionem; *Et ferit*, quod verbum vtrq; notissimum est: *Alternos*, seù *alternatim*; hoc est modo hanc, modo illam alternis vicibus ferit, vt ambas simul prosternat.

TOTISQ; OBNIXA TREMENTES VIRIBVS IMPELLIT. Crebris vulneribus, quibus arbores afflictauerat, feroces, toto corporis nisu, impulsus addentem notat, vt proprium eorum est, qui debilitatas ad radicem arbores viribus corporis impellere nituntur, vt citiùs euertant: & talem mihi hic videor Cererem aspicere, qualem sacræ literæ Sampsonem describunt, columnas amplectentem, ac totis viribus quatientem, vellentemq;, vt totam superimpositi molem ædificij subrueret. *Et impellit*; hoc est, robustissimis brachiorum viribus, concutit, atq; opposito, obnitentiq; corpore vrget in præceps. *Obnixa*: obniti enim est contra alicuius rei resistentiam niti, vt eam euincamus. Sic Æn. 5. Palinurus ineluctabilem ventorum vim asserens ingruentem ait:

Consurgunt venti: atq; in nubem cogitur aer;
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus &c. Et Æn. 3.
Obnixi torquent spumas, & cærula verrunt.

Totis viribus. Quam exerto conatu luctaretur ad prosternendas arbores agnoscas, dum quota viribus Dea est, totam se arboribus applicat, intentis neruis vt impellat, ac deijciat *trementes*. Tremor sæpè sæpiùs prouenit ex debilitatione neruorum, vt in Paraliticis: item tremor ex grauibus acceptis vulneribus non semel originem ducit: & ex vtroque capite, tremorem plantis in esse hic asserit Vates, nam altissimè sæpiùs Cereris bipennem receperant; eàque debilitatæ vix proprio, nedum & impellentis ponderi sufficiebant, nutantes ideò

PARITER TRAXERE RVINAM. Actioni effectum ex actione prouenientem subdit. *Pariter* est, hoc loco aduerb. societatis, idem, ac *simul*; in quo sensu & Virg. Æn. 2.

Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta
(Horresco referens) immensis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad littora tendunt.

Trahere verò *ruinam* est, *in præceps ruere*, ac *præcipitanter decidere*. Sic Virg. dirutam Caci domum describens Æn. 8. inquit: *Iam primum saxis suspensam hanc aspice rupem;*

Disiecta procul vt moles, desertaque montis
Stat domus: & scopuli ingentem traxere ruinam.

nam *ruina* à ruendo dicta, præcipitem exprimit collapsionem: Ambæ itaque cupressus simul, tantis impulsæ viribus, præcipites cecidere.

ET PARITER POSVERE COMAS. *Comam* legit Heinsius, sed rectius vulgata, vt arbitror, cum de gemina agat cupressu. Comas arboris frondes esse, sic per translationem appellatas nemo est qui nesciat. *Ponere* igitur *comas*, hoc loco, nil aliud est, quam *frondes in terram abijcere*; quod ad casum plantæ consequens est. Quare non hic idem per idem explicatur; sed effectus effectui superadditur; nam decidentis arboris frondes ipso collapsionis concussu acerrimè iactatæ ad terram inclinatæ quasi languescant perituræ, conuertuntur.

CAMPOQVE RECVMBVNT. *Recumbere* idem est, ac prostratum, exporrectumque iacere: quare statum arborum denotat, post lapsum, gradatim procedendo. Simili modo loquendi vsus est Virg., serenitatis futuræ indicium assignans nebulas, quæ ima petant, & campis extensæ iaceant, Georg. 1. dicens:

At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt.

Vastitas insuper arborum emphaticè designatur hic; nam *campus* à capiendo dicitur, vt alibi dix., ingens, atque amplum terræ spatium planæ; & hinc quales fuerint succisæ cupressus, quo ad dimensionem deducitur, dum integrum occupant campum.

FAVNORVM, DRYADVMQVE DOLOR. *Dolor* hic per appositionem habetur: & causatiuè, non formaliter, intelligenda sententia est; eo proportionaliter pacto, quo diximus lib. 2. carm. 37. Cur autem dolor Dryadum dicatur arborum obtruncatio, vide dicta hoc eodem lib. carm. 78., ex quo, cur etiam Faunorum dolor dicatur, patebit; cum & Fauni Syluarum præsides sint, vt dix. hoc eodem lib. carm. 17. Immò eadem de causa, & Syluanis dilectam indicat cupressum Virg. Georg. 1., cum inquit:

Et teneram ab radice ferens, Syluane, cupressum.

Ex hoc mirè amplificatur Cereris indignatio, quæ furiata adeò mente ferretur, vt, vel Iouem petitura non erubuerit tanto afficere dolore Dryades, Nymphas videlicet illas, quas sacrificiorum haberet consortes, vt Mnasæas memorat Patareus, qui nulla fieri solita Cereri sacra, sine Nymphis, autumat; Nymphasque illas, quarum ipsa iniurias acerbissime plectere assueuerit; nam, à Cerere confectum fame Erisicthonem, refert Callimachus, quòd eisdem sacras arbores excidisset. Rem attigit Ouid. etiam, Metam. 8., vbi memorans Erisicthonem fame consumptum, quod lucum Cereris vastaret; non ante tamen Deam in vltionem arsisse, notat, quàm temerarius ille quercum Nympharum delicias excidisset.

Stabat in his ingens annoso robore Quercus
Vna nemus; vittæ mediam, memoresque tabellæ,
Sertaque cingebant, voti argumenta potentis.
Sæpè sub hac Dryades festas duxêre choreas &c.

Hanc perfidus ille, non obstantibus prodigijs, quibus deterreri potuerat, obtruncasse dicitur; eàque miserrimè obtruncatà, ac deiectà.

Attonitæ Dryades damno nemorumque suoque
Omnes Germanæ Cererem, cum vestibus atris
Mærentes adeunt, pœnamque Erisicthonis orant.
Annuit his, capitisque sui pulcherrima motu
Concussit grauidis oneratos messibus agros;
Moliturque genus pœnæ miserabile &c.

Vindex igitur iniuriarum iam maximas vltrò infert iniurias, ipsum etiam petitura Iouem.

COMPLECTITVR AMBAS. *Complector*, non semel, pro *comprehendo*, *arripio*, aut *corripio* ponitur: in quo sensu; commune potiùs verbum est, quàm deponens; nam & passiuè vsurpatur à Cic. pro Roscio, vbi ait: *Quo vno maleficio scelera omnia complexa esse videantur*. Hic pro *corripio* ponitur; & nota verbum furorem simul indicans, & affectum: furorem, quatenus idem est, *complectitur*, ac *corripit*, quod actum maximè indignantis exprimit, ac furentis, & in contemptum illius, cui sacratum esset nemus, operantis: affectum verò, quatenùs verbum *complector* interiorem importat amoris commotionem; non enim poterat Ceres, sine affectu, eas apprehendere faces, quas sibi, ad quærendam filiam adiutrices fore, speraret. Aptè autem *ambas*; nam hoc nomen & de duobus tantùm dicitur, & de duobus quorum priùs præcesserit mentio, vt hic.

SICVT ERANT. Hoc est, non decussis frondibus, non decisis ramis, nec trunco dolabris expolito, sed quales Sylua produxerat, quales procubuerant campo, integras arripit.

ET ALTÈ LEVAT. Antequàm dicas *feminines viribus imperiosus*; memineris Deam esse Cererem, & Deam amore simul, atque ira percitam, & nil iam illi difficile arbitraberis. *Altè leuat*: *ne altum erigit*, eo scilicet pacto, quo fuerant radicibus innixæ; sed ita tamen, vt iam Cereris manus illis, pro sustentaculo, essent, non radices. *Altè leuat*, quasi signa attolleret in Raptorem, & quasi Olympo ostentans prima, quæ ipsa erexisset vindictarum trophæa: & *leuat*; quia status erectionis ijs conuenit, quæ ad operationem accinguntur.

ET RETRO SOLVTIS CRINIBVS. Bellatricis in morem; nam, vt alibi vidimus, Lacedemonij bellatores suos crinem à tergo demissum gestare, iusserunt, vt nec hostes capillis manum inijcere possent, si à fronte penderent, & possent, si bellator ignauus terga vertere non erubesceret. Furentis etiam speciem præfert capillus in tergum reiectus; & ideò Tisiphone, apud Ouid. Metam. 4. Iunonis monitu in Athamantem furens

. . . . Vt erat turbata capillos
Mouit, & obstantes reiecit ab ore colubros.

Insuper fronte capillatà, fortuna est: æquum fuit, vt ea, cui fortuna aduersaretur, solutos in tergum crines ostentaret. Quod si cogitationum crines habeant significationem, iure in tergum repelluntur ab ea, cui nulla cordi futura es-

fes

fet cogitatio, præter eam, quam manu gestabat, idest faces præferendi, ad filiam inquirendam, ac ne oculis luſtrantibus ſe ſe importuni crines obijcerent, in tergum abijciuntur. Tandem deſperationis indicium eſſe ſolent impexi, laniati, abiectique in tergum crines: quæ omnia cum Cereri congruerent, iure iam incedit *ſolutis retrò crinibus*, hoc eſt *in tergum abiectis*, Furiarum more, ac deſperantium.

ASCENDIT &c. Inſtructis ad ignem facibus, quo igne inflammarentur, erat inquirendum: ideò primos Cereris greſſus, ad Ætnæos apices directos, memorat, atque accenſas inde enarrat faces. *Aſcendo* ex *ad* & ſcando componitur, abiecta litterâ D. quare idem eſt aſcendit, ac *ſcandit ad*

FASTIGIA. *Culmen*, & *conum*, & *ſummitas vltima* cuiuſcumque rei *faſtigium* dicitur; nam *faſtigiare* eſt aliquid acuminare, & in conum erigere: quare *faſtigium* propriè dicitur de ijs rebus, quæ à latitudine ſurgere incipiant, ac paulatim tollantur in acumen, vt profectò montes: quamuis & ad alias rerum ſummitates ſignificandas transferatur, vt apud Virg. Æn. 2. vbi Æneas

Ex. uror ſomno, & ſummi faſtigia tecti
Aſcenſu ſupero &c.

MONTIS ANHELI. Ætnam igne æſtuantem notat, & cauſam vnam, ex prænotatis lib. pri., nempe ventorum ſubterraneo impetu ingruentium furores, ex quibus incendia ſuſcitentur, adnotat, iuxta ibi dicta. *Anhelus* enim ab anhelitu dicitur; & anhelitus nil aliud eſt, quam vehemens aeris ad reſpirationem collecti, ſpiritumq;, interclutio, qua laterum clauſtra quatiuntur, ita vt grani licet crebro motu, modo extrorſum exuberent, modo introrſum recedant, maris quaſi æſtum imitata furentis, dum interim, violento impetu, licet vix difficultate reſpirandi ſuperata, erumpat fumi ad inſtar, vt ex ore, & ex naribus, denſa interclusi aeris euaporatio, vt videre eſt in ijs, qui, nimio labore fatigati, ægriùs ſpiritum ducunt. Hæc autem vitalis proprietas ad paſſionem, ſeù effectum montis illius indicandum, iure transfertur; nam interclusis, agitatiſq; ventorum ſpiritibus aditum quærentibus, & latera quatiuntur montis, & fumei ex eiuſdem aperto ore erumpunt globi, & ignea ſubſequitur vis, quæ, intùs accenſa, diſruptis tandem obſtaculis, ſummo pariter erumpit impetu. Ideò *anhelus* mons dicitur, qui perpetuis æſtuet incendijs, vt de Ætna iam dix. Verum pudem eſt, hanc non eſſe ſolius Ætnæ proprietatem, vt alibi adnotauimus; ſed ſermo ad Ætnam contrahitur ex reliquo contextu; & ex eodem omnis tollitur ambiguitas; nam, cum ſupra dixerit: *noraq; ingeſt illabetur Ætna*, certum remanet non alium montem per *faſtigia montis anheli* deſignantum.

ET SVPERAT ÆSTVS. Difficultates itineris, à Cerere ſuperatas, enumerat: & primo loco *æſtum* ponit, nempè nimium, ex erumpente igne productum calorem, qui potiùs igneus vapor adurens, quam ſimplex calor dici poſſit, & quem ſuperatum à Cerere aſſerit: *exſuperat* enim poſuit pro *ſuperat*, nam in eadem ſignificatione ſunt, hoc tantum intercedente diſcrimine, quod verbum compoſitum maiorem importet emphatice difficultatem, & laborem, quam ſimplex *ſuperat*

ET NVLLI PERVIA SAXA. Per adiunctionem figuram; hoc ipſum præcedenti Verbo *exſuperat* adiongitur. Omnia, quantumuis imperuia, amantibus peruia fieri, iam diximus. Filiam deperibat Ceres: ideò & nulli peruia ſuperat ſaxa; hoc eſt montis rupes, alijs omnibus inacceſſas. Adde Deam eſſe, de qua hæc, quaſi prodigia, prædicantur, & omnis ceſſabit admiratio. De ſaxis Ætnæ vide lib. pri. in ipſius Ætnæ deſcriptione.

ATQ; CALCAT ARENAS &c. *Calcare* eſt *pede premere*, ſed *cum faſtu*, vt proprium victoris eſt deuictum prementis, ac inſuper contemnentis hoſtem; quo pacto Turnus apud Virg. Æn. 10. ſuperatum Pallanta

. . . . . . Laeuo preſſit pede, talia fatus
Exanimum, rapiens immania pondera baltei.

Et quo pacto, apud Bracciol. de Cruce, Herinta, lib. 30.

La vincitrice all' hor co'l piè sù 'l petto
Al caduto guerrier così fauella:
Và vantatene, và, campion perfetto,
Ch'eri d'inoſtante, e femina m'appella.
Tu coſtante, o vero ſe' qui coſtretto
A morir per la man d'vna donzella &c.

Sic itaque & Ceres *calcat*, vincens pariter, ac deſpiciens cum faſtu, *arenas*, quæ hic ponuntur pro minutioribus ſaxis, quæ in comparatione rupium certè rationem induunt arenæ. Vel dicas, arenarum nomine, terram montis, ex nimio ignis feruore aridam, inſtar arenæ deſignaſſe. Ideò *calcat arenas*

INDIGNANTES VESTIGIA. Arenis ſenſu carentibus ſenſum tribuit, & animos quoſdã, eo pacto quo Virg. Æn. 8.

Indomitaq; Deæ; & pontem indignatus Araxes.

Indignantes autem eſt *non ferre aſſuetas*, & *ideò ſe ipſis indignum putantes* ferre *veſtigia*; hoc eſt, calcantium impreſſiones plantarum; ferunt enim, pedes ea accedentium igne exuri, ex feruidis, quibus ſemper obruitur, ſolùm fauillis. Quare lib. pri. dictum fuit

Aetnææ apices ſolo cognoſcere viſu,
Non aditu tentare licet.

Aſt, dum illa difficultates exſuperat itineris, Nos iter noſtrum ad morales vertamus inſtructiones.

Cupreſſum ſibi eligit Ceres; nam, dum per ea de quibus iam diſſeruimus, deſitamenta peruagatur, mortem ſibi ipſi accelerat rationalis facultas; & tamen ex mortuorum inſignibus faces ſibi aſſumere arbitratur, quibus ſeparatarum ſtatum animarum inquirat in terris, cum tamen cupreſſus iudicet, demortuos vere ſuos, vel in Cælum, vel in Tartara dimigraſſe. Si enim conſideretur cupreſſus, vt Diti ſacra, Ditem indicat mortuorum Regem: ſi, vt arbor, ex qua Iouis ſtatua conficiatur, ſupremum denotat Iouem mortis arbitrum, &, poſt mortem, viuentium in Cælis glorificatorem: Si conſideretur ſecundùm radices, quas altiùs figit ſolo, mortuorum animas comitatur ad inferos: ſi ſecundùm conum, quo in ſublime erigitur, mortuorum viuentes animas ad Cælum euehi, mutâ quadam dictitat eloquentia. Sed cupreſſum ſuccidit, qui hæc omnia negligens, tantum in hoc inſiſtit, vt immortalitatem animæ terris quærat affixam; ex quo ſubindè fit, vt ſibi cupreſſum ad inferos tandem deligat ducturam: nam & Ceres ad Inferorum accedit hiatum, poſt delectas in facem cupreſſos. Optimum quidem eſſet cupreſſus in faces eligere, vt, earum ductu, ea, quæ laqueum pedibus inijcere poſſunt noſtris, penitus introſpiciamus, ne in via Dei offendicula patiamur, neue in circumpoſita dilabamur præcipitia, quod profectò aſſequeremur, ſi cupreſſum, hoc eſt mortis monimentum ſemper præ manibus, atq; ante oculos haberemus. Sed in Deum ipſum monimenta ſalutis enibrare, & ex memoria mortis fomitem augere peccandi, cum Epycureis dictitantibus: ede, bibe, lude; poſt mortem nulla voluptas, ſtulti prorſùs, ac furentis eſt, perdiuiſſint animi eſt. Naſcimur ad Cælum: atq; adeò fruſtra perennatam in terris animam his facibus inquirimus. Sed iam Cererem proſequamur, ijs, quas Italica Muſa exprimat, methodis.

Così chi penſa al tragittar per l'onde
 Merci ſtraniere à ſconoſciuti lidi,
 Per ſuperar di quelle vie profonde
 Le voragini ondoſe, i flutti infidi,
 Al fabricar sù l'arenoſe ſponde
 Superba naue, ond'arriſchiar s'affidi
 Trà le morti ſe ſteſſo, oſſerua, e ſcerne
 Que legni più, ch'atti al penſier diſcerne.
Gl'alni, i faggi, gl'abeti, i pini, i cerri
 Compaſſa l'occhio, in quell'ombroſa fratta;
 Et all'hor vibra alla radice i ferri,
 Che vidde arte maeſtra, à cui s'addatta
 De gl'vſi ſuoi, perch'il miglior s'atterri;
 Mercè ch', in rozzo * ſtel di ſelua intatta, * Rosmar Latinè ſtipes. ſeu truncus.
 De varij ordigni ſuoi fatto il diſſegno,
 Vuol, che, ſcielto, al ſuo fin ſerua ogni legno.
Quello, che di longhezza ogn'altro eccede,
 Darà l'antenne alle gonfiate vele:
 Quello, che viè più forte eſſer ſi crede,
 Reſiſterà in temone al mar crudele:
 Fia, ne remi, quell'vn, che lento cede,
 Mà non ſi ſpezza, al vogator fedele:
 Le ſentine al formar diede Natura
 Quel, ch'immerſo nell'onde, al mar s'indura.
Ma là nel boſco, ou'alla ſtrage intenta
 De tronchi più, che ad approntar le faci,
 Cerere infuria, e'l verde ſtuol tormenta;
 Sempre inuiolati, al Ciel, ſempre tenaci

Del

Del ſuo verde, la fronte ergean, contenta
Nel libar di Giunon * più puri i baci,
Due ſuperbi Cipreſſi, al cui decoro
L'altre piante minor cedean l'alloro *.
Vicino il ceſpo, egual la fronda, eguali
Hebber l'altezze, ond'ogni pianta è vinta,
Que gemelli Obeliſchi; e non mai tali,
Cola dell'Ida in sù la rupe, accinta
Di Troia i caſi al preſſagir ferali,
Ne vidde il Chiſma *: anzi ne reſta eſtinta
Di quei la gloria, onde ſi cinge in fronte
Quel, che d'Apol nutre le ſelue, Oronte.
Queſti piacquero in faci; e contro queſti
Ratta ſi ſcaglia ad infierir ſpietata
Spedita, e lieue, in ben ſuccinte veſti,
Snudato hà 'l braccio; e di bipenne armata,
Alternando il ferir, colpi funeſti
Fà che prouino i tronchi; ed oſtinata
Nell'eſtremo de ſforzi, entrambi afferra;
Gl'vrta, gli ſcuote, e gli rouerſcia à terra.
Caddero inſieme; e, con l'egual caduta,
Sparſe del pari al ſuol ſteſer le chiome:
Vaſto il campo gl'accoglie; e la canuta
Polue ſoruola all'atterrate ſome.
Ed ò qual duolo, ò Fauni; e qual ſcruta
Prouaſte voi, che pur sì fide al nome
Di Cerere già fuſte, ò Driadi, amiche,
Di sì bei tronchi habitatrici antiche!
Senza ſuellerne vn ramo, onde ſi ſgraue
L'altera ſalma; e del ſuo verde ſmalto
Senza ſcuoterne i fregi; anzi, quai gl'haue
Atterrati del ferro il fiero aſſalto,
Con quella mano, à cui niun pondo è graue,
Ambi gli ſtringe, e riſſollieua in alto;
Sì, ch'vn boſco portatile direſti
Che della Diua in man ritto s'inneſti.
Ella, del tergo à flagellar le neui,
Scarmigliato cader laſciando il crine,
Par, che porti nel piè l'aure più lieui,
Nell'aſcender del monte ermo il confine.
Corre d'Etna alle cime: e ſuoi follieui
Sono il vincer l'ardor, vincer le brine;
Varcar le rupi ad ogni ardir ſerrate;
Calcar l'arene, all'impreſſion ſdegnate.

Progrediatur itaque furens, ac nos ad Vatem noſtrum reuertamur.

* Iuno aer eſt, quo altior, eo purior.

* Lauro victores coronabantur.

* Simois apud Turcas Chiſma, vulgò dicitur Chiſma.

Qualis peſtiferas animare ad crimina Taxos
Torua Megæra ruit, Cadmi ſeù mœnia poſcat,
Siuè Thyeſtæis properet ſæuire Mycenis.
Dant tenebræ, Maneſq; locum; plantiſq; reſultant
Tartara ferratis; donec Phlegetontis ad vndas
Conſtitit, & plenos accepit lampade fluctus.

QVALIS &c. Quo vultu, quoue corporis habitu, Ceres ad inflammandas faces accederet, obiter attigerat: hic verò, aptâ, ac germanâ profectò ſimilitudine, eumdem Cereris habitum ſub oculis ponere, atq; ad vnguem aggreditur, delineare. Germanâ, inquam, ſimilitudine; quia, vt notat Parrhaſ., non tunc primum furiales aſſumpſerat habitus Ceres, cum etiam tunc, cum ex Neptuno Heram conceperit, ſub forma Furiæ, cum ipſo concubuiſse dicatur, ex quo & Erynnis nomen ipſa quoq; ſortita fuerit Ceres. Ideò aptiſſime & hic Erynni comparatur, habitâ videlicet, & ad nomen, & ad furorem alluſione.

QVALIS itaque nomen aſſimilatiuum eſt, de quo vide ſupra carm. 371.

TORVA MEGAERA &c. *Toruus* idem eſt, ac terribilis, terroremq; inſpirans, vt alibi vidimus, & proprium Furiarum eſt. *Megæra* autem altera ex Furijs, vt, lib. pri., innuimus, carm. 39., eſse dicitur: cuius ſi naturam quæras, ac quænam feralia obeat munia ſciſciteris, habes hæc omnia clarè, apud Auctorem noſtrum, expreſsa, lib. in Ruf. 1.

Improba mox ſurgit triſti de ſede Megæra,
Quam penes inſani fremitus, animique profanus
Error, & vndantes ſpumis furialibus iræ.
Non niſi quæſitum cognata cæde cruorem,
Illicitumque bibit, patrius quem fuderit enſis,
Quem dederint Fratres. Hæc terruit Herculis ora:
Hæc Agamemnonios inter bacchata Penates
Alternis luſit iugulis: Hæc auſpice, teda
Oedipodem Matri, Natæ iunxere Thyeſten.

Μεγαίρα itaque dicitur; nam Μεγαίρω, apud Græcos idem eſt, ac, apud Latinos, *Odi, æmulor, inuideo*, vt ex ipſo nomine, Furiæ naturam penitùs introſpicias. Iure igitur Megæræ aſſimilatur Ceres, & quia ſupremo, atque implacabili, ſuccenſa odio ferebatur; & quia Dijs ipſis cælitibus, tamquam in ſe ipſam conſpirantibus, infenſos gerebat animos, & quia, vel cognato, immò & fraterno, Iouis ſcilicet, ac Plutonis, cæterorumque Deorum ſanguine, litandum ſibi exiſtimabat, ſi fieri potuiſſet, ni filiam redderent, aut à quo abuectam indicarent: *ipſum etiam petitura Iouem &c.*

RVIT ANIMARE &c. Pro *ad animandas* faces, more poetico, per helleniſmum. De verbo *Ruit* vide dicta lib. 2. carm. 20. Alij *Armare* legunt, iuxta illud Silij 16. *Armarant hinc igne pinum, & deuoluere ſaxa &c.* Alij *Animarum* putant legendam, & *ruit*, pro *ruuit*, poſitum arbitrantur. Vulgatam, pluribus Auctorum exemplis, confirmat, ac roborat Heinſius, & familiare oſtendit auctori noſtro hoc ipſo verbo ſæpius vti, in eâdem, quâ hic, ſignificatione. Quarè & ego vulgatam ſequor, quæ non vulgarem continet eruditionem. Et primò quidem à Zenone ſtoico *vinus ignis Anima* eſſe credebatur; & illa, de qua nos alibi Antiquorum religio, vt ignem extinguere nefas eſſet, animam non eſſe ex propria ſede deturbandam præſignabat; ac tandem Plato, 6. de Legibus, apertè igni *Animam* comparauit, dum vitam, à progenitoribus ad poſteros demandatam, in ijs agnouit facibus, quas Lampadophori, in ludis, à Prometheo inſtitutis alij alijs demandabat. Et quoniam in Prometheum incidimus, nonne ignem, quem ab ignis fonte rapuerat dictus eſt ipſe hominem animaſſe? Iure igitur *animare* faces dicuntur, quæ accenduntur; & *faces animare*, pro *faces ſuccendere* dicitur. Sic enim & Varro *Lucernæ animam* ignem, quo accenditur, compellauit, dum ait, in Bimarco, *Noctilucam tollo; ad lucum fero; inflo: animam ruit ſucceſſit*. Quid quod aliqui, ignem viuere, enutriri, ac mori crediderunt? Stet igitur vulgata lectio: *Ruit animare*.

PESTIFERAS TAXOS. Dignas, mehercule, Megæra faces: nam Taxus arbor eſt, abieti, ac piceæ ſimilis (ideò ad tedas apta) bacchas ferens, quibus lethale venenum ineſt, præcipuè in Hiſpania, & Arcadia. Vaſa etiam viatoria, ex Taxo, apud Gallos, conſtructa, viniſque deferendis accommodata, mortifera fuiſſe compertum eſt: immò Taxos in Arcadia repertos fuiſſe, aſſerunt, tam præſentis veneni, vt ſi quis, ſubearum vmbra, vel dormiat, vel cibum capiat, illicò moriatur. Ex quo, credunt quamplurimi, quæ *toxica* nunc diximus, *Taxica* olim vocata, peſtifera orbi venena. Hanc arborem, etiam apibus infeſtiſſimam notat Virg.; dum, apud eum Lycidas Ecl. 9. *Sic tua Cyrnæas fugiant examina Taxos*. Cirnæas autem vocat à Cirne, vulgò *La Corſica*, quæ plurimas progignere dicitur Taxos: & 4. pariter Georg., Taxum præcipit ab aluearibus, remouendam.

Neu propius tectis Taxum ſine; neue rubentes
Vre foco cancros &c.

Ex his patet, quam iure *peſtifera*, hoc eſt *peſtem ferens*, dicatur hæc arbor, & quam digna Megæræ manibus adſit.

AD CRIMINA. *Crimen* in duplici ſignificatione vſurpari comperio: primò quidem pro delicto, quod adnexam habeat atrocitatem. Sic apud Virg. Aen. 6.

Quæſitor Minos vrnam mouet: ille ſilentum
Conciliumq; vocat, vitaſq; & crimina diſcit.

ſecundò pro diſcordia, ex qua, tamquam ex fonte, plurima, ac nefaria crimina exoriantur. Sic, apud eumdem Virg.

Aen. 7. Iuno, Alectum excitans ad discordias suscitandas, inquit: *Tu potes unanimes armare in prælia fratres;*
Atq; odiis versare domos: tu verbera tectis,
Funereasq; inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes: fœcundum concute pectus:
Disiice compositam pacem: sere crimina belli.

Hoc est *discordias, bellum committentes*, vt communiter exponunt Interpretes. Vtramque significationem complectitur Vates: nam si consideres personam accendentis faces, nempè Megæram, crimina parat ipsa perpetrare, dum deprauare homines, ac in mutuas impellere cædes, meditatur: si verò media quæras, quibus hæc peragat, certe, per immissas discordias, ac cædes accendit, & ad scelera excitat: si rursùm personas, furialibus attactas tedis consideres, discordijs fit, cædibus exultant. Quare *ad crimina* intellige, vel ab ipsa Furia patranda, dum homines deprauat, vel serenda, dum discordias serit, vel colligenda, dum ex semine discordiarum scelerum messem colligit vberrimam, ab inflammatis expressam.

SEV POSCAT MOENIA CADMI &c. Qua occasione tales Megæra faces accendat, erudite commemorat, vt in vno, aut altero exemplo, edisca, ad quid illa faces assumat, & crimine ab vno discas omnes. *Seu* particula est, vt sæpe dix., disiunctiua, quod ea coniungimus, quorum, non vtrumque, sed alterutrum affirmamus. *Poscat* idem hic est, ac *aggrediatur*, seù potiùs *aggredi meditetur*; nam de præparatione ad aggressionem hic agitur. Per *mœnia Cadmi* Thebas Bæotiorum à Cadmo conditas designat, atq; vrbis originem obiter attingit. Notam iam lippis, & tonsoribus fabulam fuisse, non ambigo, quam de conditis Thebis late prosequitur Ouid. Metam. 3. sed, ne apud imperitos, aliquid in obscuro videar relinquere, eam hic repetere non grauabor. Rapta itaque Europa, vt alibi dix., Agenoris filia, abs Ioue, sub forma Tauri, decepta: Agenor eius pater, qui tunc in Phœnicia regnaret, Cadmo filio itidem suo, ac raptæ fratri, imperauit, vt ad inquirendam, quam amissam putauerat, Europam proficisceretur, & vel eam inueniret, vel domum ne ipse quidem rediret. Cadmus, imperata facturus, cum iam totum fere terrarum orbem peragrasset, nec sororem vsquam inuenisset, Apollinem consuluit, qua in orbis parte, exul a Patre, degere iam posset. Cui hæc ex Oraculo, apud Ouid. cit. responsa.

Bos tibi (Phœbus ait) solis occurret in aruis,
Nullum passa iugum, curuiq; immunis aratri:
Hac duce carpe vias, &, quâ requieuerit herba,
Mœnia fac condas; Bœotiaq; illa vocato.

digressus itaque è templo Cadmus Bouem inuenit: secutus eiusdem vestigia, vbi ea constitit, superatis difficultatibus, quæ ex dracone, ac turmis, eiusdem ex dentibus, quos seuerat, enatis, vt Cadmum perderent, tandem vrbem condidit, quam *Bœotiam*, iuxta Oraculum, & Thebas, ab Aegyptijs Thebis desumpto nomine, appellauit: &, vt ait Ouid. cit.

Iam stabant Thebæ; poteras iam, Cadme, videri
Exilio felix: soceri tibi Marsq;, Venusq;
Contigerant: huc adde genus de coniuge tanta
Tot natos, natasq; & pignora cara Nepotes,
Hos quoq; iam iuuenes. Sed scilicet vltima semper
Expectanda dies homini est, dicique beatus
Ante obitum nemo supremaq; funera debet.

Primus Cadmi luctus Actæon, eiusdem Nepos, fuit, eo quod Dianam se lauantem in Gargaphijs viderit, in ceruum conuersus, atq; à proprijs canibus laceratus. Semelem subinde, Cadmi filiam, a Ioue compressam, Iuno in fraudem impulit, vt fulminibus obruta interiret, quod alibi explicuimus. Sed cæteris Cadmi infortunijs ommissis, quæ ad Megæram pertineant referamus. Ino Semelis soror, ac Bacchi nutrix, vxor fuit Athamantis, cætera felix, nisi in Iunonis odium incidisset, eo, quod omnium alumno Libero deferret, vt notat Ouid. Metam. 4. Iuno itaque, vt & hanc perderet, iter in Tartara arripuit, atq; excitatis in Athamantis regiam furijs, effecit, vt Athamas Learchum filium, quem veneno infectus furiali, leonem crediderat, occideret, vxoremque, ac alterum filium, Melicertam nomine, adeò persequeretur, vt Ino e scopulo se, simul cum puero, quem in vlnis strinxerat, præcipitem dederit. Sed, præter ea quæ diximus, quot semper, & quantis Thebas funestauit tragædijs furens Megæra? Quis Agauen Cadmi filiam impulit, vt Pentheum, a se genitum discerperet? Audi Lucanum Pharf. pri., qui, non absimilem ab hac Auctoris nostri, similitudinem instituens hæc habet, de Roma loquens, cui ciuile bellum immineret.

. . . . . *Ingens vrbem cingebat Erynnis*
Excutiens pronam flagranti vertice pinum,
Stridentesque comas. Thebanam qualis Agauem
Impulit, aut saui contorsit tela Lycurgi
Eumenis; aut qualem iussu Iunonis iniquæ
Horruit Alcides, viso iam Dite Megæram.

Quis Etheoclis, & Pollinicis funera nesciat? Nonne Etheocles Oedipi, ex Thebarum rege Laio progeniti, filius, ex nefario cum Matre ipsius Oedipi concubitu natus Pollinicem fratrem regno expulit; qui subinde, dum bello se in regnum restituere conaretur, inito cum fratre certamine, & eum occidit, & ab ipso eodem tempore, in eodem campo, occisus interijt? Vnde Herculeus, iuxta cit. Luc., in liberos furor &c. Sed, iam consumptis Thebis, consumptus & furor admonet, vt ad vlteriora procedamus. Vides hæc omnia loc. cit. supra carminibus Auctoris nostri. Vnum aduerte, hanc nempe tot tragediarum excitatricem facem, quam Auctor noster Megæræ attribuit, Tisiphoni ab Ouid. attribui Metam. 4.

Nec mora Tisiphone madefactam sanguine sumit
Importuna facem &c.

Verùm ne mireris: nam, cum furiæ sorores sint, munia etiam habent communia, & ideò promiscuè, & nomina vsurpantur ad libitum, &, dum gesta enarrantur, modò huic, modò illi, pro libito addicuntur. Rectiùs tamen dicerem, spectato Megæræ nomine, illi dandum fuisse, cum Vate nostro, munus enarratum, quam Tisiphoni, cum Ouid.

SIVE PROPERET SÆVIRE &c. De particula *siue* vide supra, §. *seu &c.* De verbo *properet* vide pariter in anteactis carm. 360. *Sæuire* autem est crudeliter in aliquem agere; nam sæuities crudelitas est.

MYCENIS THYESTEIS. Locum exprimit, in quo Furia desæuierit: nam aliud infandis refertum tragicis theatrum exhibuere Mycenæ, quæ Ciuitas in Peloponesso à Perseo Iouis ex Danae filio condita, vt ferunt; & in qua postea regnauit Agamemnon, ex quo Mycenas Agamemnonias cognominauit Virg. Æn. 6., vbi hæc habentur:

Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas.

& hoc ipsum est, quod innuit Auctor, loco, ex primo in Ruf. cit. dum ait:

Hac Agamemnonios inter bacchata Penates
Alternis infis iugulis &c.

Mycenas autem appellatas tradunt, ex eo, quòd Perseo, eo in loco, in quo vrbem condidit *Mukēs*, hoc est gladij capulus excidisset. Thyesteas verò denominat Auctor noster à Thyeste, quem Pelops, Tantali ex Euryanasse filius, ex Hyppodamia dicitur genuisse; hic enim regnauit Mycenis tunc, cum ea in regia maxime debaccharetur Megæra. Quare Vates, ad notandum Furiæ irruentis tempus, Thyesteas memorat Mycenas. Thyesteas porrò tragædias, & Vectius, & alij luculentis carminibus tradidere: sed, quod ad rem facit, in memoriam reuocanda est Senecæ fabula, qui Megæræ opera, excitatam ab Inferis Tantali vmbram effingit, ad inflammandas ad scelera fratrum mentes: sic enim apud ipsum Megæra Tantali vmbrā alloquitur.

Perge detestabilis vmbra, & Penates impios furijs age.

Sed, quæ Seneca, Tantali vmbra mediante, Auctor noster immediatè ipsi attribuit Megæræ; nam causa causæ, est causa causati. Thyestes itaque fratrem habuit Atreum, Agamemnonis Patrem; cumque Regnum ipsi à Patre Pelope, hac conditione, accepissent, vt alternis regnarent annis; siuè quia *Regnum non capit duos*; siue, vt alij volunt, Mercurio pœnas reposcente, ob Myrtilum à Pelope cæsum, mutuis adeò odijs Atreus, ac Thyestes exarsère, vt alter alteri insidias struere non desisteret. Thyestes tandem, vt ex Senec. tragæd. habetur, quo faciliùs aureo vellere, in quo regni fata consisterent, potiretur, Aeropem Atrei vxorem compressit, ex eaque filios suscepit. Re cognita, Atreus bello eum in exilium eiecit: sed mox atrociores vindictas meditatus, simulatà gratià, fratrem ad se reuocauit, tresque eius filios decoctos sic illi apposuit comedendos, vt, sanguinem quoque poculis immiscuisse, credatur. Quod scelus impium adeò, crudele, ac infandum visum fuit, vt ne illud aspiceret Sol ipse, aliò radios suos dicitur conuertisse: quod & meminit Lucanus Pharf. 1.

Ipse caput medio Titan, cum ferret Olympo,
Condidit ardentes atra caligine currus,
Inuoluitque orbem tenebris, gentesque coegit
Desperare diem: qualem, fugiente per ortus
Sole, Thyestææ noctem duxere Mycenæ &c.

atque ad hoc ipsum alludens, Æn. 1. inquit:

Nec

Nec tam auersus equos Tyria Sol iungit ab vrbe.
ex quo subinde illa in Carniuoros Numæ prohibitio, apud Ouid. Metam. 15.

Neue Thyesteis cumulemus viscera mensis.

Thyestes iterum filiam suam compressit, ex eáque Egistum suscepit filium, quem infantulum mater, causa tegendi sceleris, perdendum feris exposuit in syluis; sed à Pastore inuentus, & capris enutritus *αἰγίσθος*, à Capra, quæ *αἴγα*, est nominatus: prouectiori postea adultus ætate, Arcum, impellente tamen Patre, interfecit, & eiusdem filium Agamemnonem in balneis, vel, vt alij volunt, in primo egressu ab ijs, adiuuante vxore Clytemnestra, qua etiam turpissime vsus fuerat obtruncauit; postremò ab Oreste Agamemnonis filio & ipse obtruncatus, vná cum Clytemnestra, eiusdem Orestis Matre, vt paternæ cædis, & adulterij criminibus obnoxiá. Exinde furijs agitatus Orestes &c. de quibus alibi diximus. Quare de Mycenis non minus, quàm de Thebis, dici posse iam noueris id, quod de Furia Thebas tendente cecinit Statius, apud Parrhas. hic:

Arripit extemplo Maleæ de valle resurgens,
Notum iter ad Thebas: neque enim velocior vllas
Itque reditque vias, cognataque Tartara mauult.

Ex his igitur effectibus dignoscere abundè licet ipsius causæ passiones, nempè quàm atrox vultu, quàm torua oculis, quam toto furiata corpore sese ad hæc Megæra accinxerit. Horrida ipsis Tartaris erat, vt innuit Vates; & ideò

DANT TENEBRÆ MANESQ; LOCVM. Ex aspectu furentis Megæræ perterritos inferorum cultores, ac versos indicat in fugam. *Dant locum*; hoc est *recedunt ab illa, ac longe diffugiunt*, horrore perculsæ *tenebræ*. Tenebrarum nomine ipsam Inferorum fuliginem, & obscuritatem intelligit Parrhas.; sic enim hunc locum exponit: *obscuritas, & vmbra fugiens; altera lucis aduentu; altera metu Furia*. Sed cuiusnam, quæso, lucis aduentu, obscuritas fugiat? An ignis, quem spiret oculis furia? Sed Infernus ignis sine luce flagrat, vt omnibus notum est. An face ab eádem arreptá, qua ad crimina incitaret? Sed ea nondum accensa est; sed ad accendendam ruit, & postmodum accendi videbimus. An Furia ipsa ardore suo scintillat? Sed eo ipso, quod Furia est, tetrica est. Arbitror itaque hallucinatum, hoc loco, Parrhasium, eo, quod mysticam tenebrarum significationem neglexerit. Per tenebras igitur, tàm atratum pompæ apparatum, quàm mortem ipsam, significarunt Antiqui, vt refert Pier. hierogl. lib. 29., immò & per *tenebras*, *iniquitatem*, *infidelitatem*, ac *aduersantia omnia*, *mortisq; acerbitatem* expressere ipsa sacrarum symbola scripturarum, vt docet Eucherius, apud eumdem Pier. lib. 30. Quare & ab Auctore nostro, tenebrarum nomine, eas omnes inferorum cateruas, arbitror, designari, quæ aduersantium omnium artifices, infidelitate, iniquitate, ac sæuitia vigent; quas ideò cedere loco, dixerit; quia victas se vnius Megæræ perfidia, ac terribilitate perspexerint. *Vmbras* dici defunctorum *Animas*, sæpè vidimus; cur non tenebrarum nomine istiusmodi Animarum pestes designentur? Timent itaque hæ pestes ipsæ truculentiorem se ipsis pestem in Megæra furentem Terræ, ac tenebrarum filias dixit Sophocles Furias: si itaque tenebræ dant locum, iam certè truculentior progenitoribus Filia extet Megæra necesse est. *Manesque*. Vel animas separatas intellige, vel dæmones ipsos inferorum præsides; in vtràq; enim significatione, *Manium* vidimus nomen vsurpari; sicq; agnosces, non sine gradatione, poeticum sermonem procedere. Simile quid habet & Tibullus.

Tisiphoneq; impexa feros pro crinibus angues;
Sæuit, & huc illuc impia turba fugit.

ET TARTARA RESVLTANT FERRATIS PLANTIS. Quæ sint Tartara sæpè vidimus: resultare autem propriè est *iterum, iterumq; sursum saltare*; vt cum pila pauimento illisa sursum resilit: sed, quia ea, quæ vehementi sonitu repercussa reboant, resilire quodammodò, & sursum ferè saltare videantur trementia; ideò verbum *resultare*, transfertur etiam ad significandam hanc sonitus repercussionem. Sic Virg. Æn. 5., huiusmodi motum in rebus repercussis describens, ait:

Tum plausu, fremituq; virum, studijsq; fauentum
Consonat omne nemus; vocemq; inclusa voluntant
Littora: pulsati colles clamore resultant.

& idem ferè repetit Aen. 8. de Saliorum cantibus agens

Consonat omne nemus strepitu, collesq; resultant.

Quarè *Tartara resultant*, hoc est resonant, vel reboant, ac tremunt, *Ferratis plantis*. Aeripedes Furias esse cecinit Sophocles in Electra, vt apud Mythol. Nat. Com. lib. 3. cap. 10. Quarè & hic *ferrati* Megæræ pedes tribuuntur, quorum dum rueret, strepitu horrificè Tartara resultarent. Alij *ferratis portis*: vel *ferratis palmis*. Sed perplacet vulgata, quippè eruditioni innixa.

DONEC CONSTITIT AD VNDAS PHLEGETONTIS. Et quò vsque Megæræ cursus perdurauerit, & quò vsque, æripedis strepitu, Tartara resultarint, per aduerb. adnotat *Donec*. Sed nota additi verbi proprietatem: nam *consistere* propriè non est *ab incepto itinere omninò desistere*, licet non semel in hac significatione vsurpetur: sed propriè est *inceptum iter mora aliqua interrumpere*, non vt abrumpatur, sed vt resumatur. Ideò *donec constitit*: non enim terminum itineris sui Phlegetontem statuerat Erynnis; sed ibi paulisper ab itinere abstinuit, vt faces accenderet, quibus succensis, ad metam rueret destinatam; nempe *ad vndas &c*. Alij legunt *In vnda*. Sed quia non video, cur, ad finem intentum debuerit in vndas descendere, atque in ijs consistere, cum faces æquè benè posset è fluuij margine succendere; ideò benè arbitror, cum Heinsio, dictum *ad vndas*; nam præpositio *ad* vicinitatem significat, vt omnibus notum est: quare, dum dicitur constitisse *ad vndas*, in littore constitisse, satis ostenditur, Phlegetontis, quem fluuium igneū esse vidimus, lib. 1. carm. 24. vbi, & de eo fuse.

ET ACCEPIT LAMPADE PLENOS FLVCTVS. Cur steterit ad flumen, ac quid egerit indicat. *Et excepit* legit Heinsius: & meliùs, vt arbitror, licet Parrhas., cum communi, legat *Accepit*: nam quamuis ego *Accepit* non improbem, quia tandem idem sonat, ac *sumpsit ab eo flumine &c.* attamen, vt fatear, aptiùs exprimit factum *excepit*: licet enim *excipere*, pro *accipere*, & *recipere* sumatur, nihilominùs ex vi compositionis aliquam habet peculiarem significationem, quæ hic profectò venit exprimendam. *Excipere* igitur significat, *cum exceptione capere*, *seù assumere*, quod fit, cum ex aliquo toto scelecta pars assumitur, cæteræ relinquuntur: cùm itaque Megæra licet dicatur *plenos fluctus* hausisse, non totum exhauserit flumen, sed totam facem ex parte assumpta fluminis, incenderit: rectè *excepit lampade &c.* hoc est, ea face, de qua supra ex Taxo concinnata; nam lampas, & fax, pari pacto, à *τοῦ λάμπειν*, quod est *splendere* deducitur: & lampadem, pro face positam, pariter habebis, Æn. 6., vbi de Salmoneo agens Virg. hæc exarat:

Quatuor hic inuectus equis, & lampada quassans &c.

& clariùs Aen. 9. de Turno hostilem incendente turrim.

Princeps ardentem coniecit lampada Turnus;
Et flammam affixit lateri &c.

Plenos autem dixit *fluctus*; hoc est *abundantes*, *cumulatos*, *exuberantesq;*, quantum nempè satis, superq; essent ad tedam inflammandam. Cum verò *fluctus* inquit, non addidit igneos, quia hoc satis constare, præsupponitur ex ipsa natura fluminis, qui igneas vehat vndas, vt dix. lib. 1. cit.

Si iam hic quæ ad mores pertineant expectes, vno verbo absoluam; rationalem scilicet facultatem, à recto Cæli tramite declinantem; ideoq; in hæresum errores ruentem, dum tedas inflammatura infectibus ignibus ruit; atq; in Cælum minatur, vt ipsa insons appareat, dum iure plectitur; meritò furialibus ausis comparari; immò in furiam conuerti, immanissimorum scelerum originem. Quam similitudinē, quo metro, Italica explicet Musa percipiamus.

Tal, di Pluton tra i cauernosi horrori,
Torua Megera i suoi furor sospinge;
Ne pestiferi Tassi atri fulgori.
All'hor ch'insana ad auuiuar s'accinge;
O se di Cadmo in detestandi errori
Voglia auuolger le mura; ò se si spinge
Al produr di que mostri, onde si veggia
D'empio Thieste imperuersar la Reggia.
Corre veloce: e gli si sgombra innante
Dalle torme d'Auerno ogni sentiero;
Che non sostien di sì crudel sembiante
Peste, ò spirto verun l'aspetto altiero.
Scosse treman le grotte, e risuonante
Risponde il centro al calpestio guerriero
Del ferreo piè, che di tremoto in guisa,
N'introna gl'antri, e del furor gl'auuisa.

Mà, quando poi sù l'infuocate sponde
L'Hidra d'horror di Flegetonte arriua,
Raffrena il corso, e nel bollor dell'onde,
Che d'incendio fatal le fiamme auuiua,
Gl'auuelenati taffi ad arte infonde,
E del fiume gl'ardori in lor detina,
Sin ch'à pieno auuampanti indi gli tragge,
Faci addattate al fulminar la ſtragge.

Fulmina quæ Deus auertat, dum Nos interim Cererem prosequimur.

Poſtquam eſt peruentum ſcopuli flagrantis in ora,
Protinùs arſuras auerſa fronte cupreſſus
Faucibus iniècit medijs, latèq; cauernas
Texit, & vndantem flammarum obſtruxit hiatum.
Compreſſo mons igne tonat; clauſuſq; laborat
Mulciber, obducti nequeunt exire vapores.
Coniferi micuere apices; creuitq; fauillis
Ætna nouis: ſtrident admiſſo ſulphure rami.
Tùm, ne deficerent tantis erroribus ignes,
Semper inocciduos, inſopitoſq; manere,
Iuſſit; & arcano perfùdit robora ſucco,
Quo Phaeton irrorat equos, quo Luna iuuencos.
Iamq; ſoporiferas nocturna ſilentia terris
Explicuère vices: laniato pectore longas
Inchoat illa vias; & ſic ingreſſa profatur.

POSTQVAM EST PERVENTVM &c. Quomodò faces accenderit Ceres, iam per hypotiposim, ab adiunctis deductam graphicè deſcribit: ac ſuccenſionis recenſet circumſtantias. Medicis ſubindè ſuccis eaſdem refert, perfudiſſe, vt deſiderio ſufficerent, ac tandem iter ingredientem oſtendit; atque ad enarrandum lugubre ipſius ſoliloquium viam patefacit & ipſe. *Poſtquam* connexiua particula eſt, qua dicta ſequentibus connectuntur. Sic Virg. Aen. 4. connexiuè, procedens, inquit:

Poſtquam altos ventum in montes, atq; inuia luſtra,
Ecce feræ ſaxi deiectæ vertice capræ &c.

Eſt peruentum: imperſonaliter paſſiuè poſitum, licet à verbo perſonali *peruenio* deriuatum. Atq; hoc ipſum cum particula *poſtquam* coniunxit Virg. Georg. 4., de Ariſtæi cum matre congreſſu loquens:

Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Peruentum; & nati fletus cognouit inanes
Cyrene &c. Et Aen. 2.
Aſt vbi iam Patriæ ventum eſt ad limina ſedis &c.

peruenisse autem eſt ſtatutam itineris metam attigiſſe.

IN ORA SCOPVLI FLAGRANTIS. *In*, pro *vſq; ad*, ponitur; in hac enim ſignificatione, ſæpè ab Auctoribus vſurpatum nemo ignorat. Sic Martialis lib. 1., Epig. 73., de Acerra, hæc habet:

Heſterno fœtere mero, qui credit, Acerram,
Fallitur: in lucem ſemper Acerra bibit.

hoc eſt *vſque ad lucem*, vt exponunt Interpretes. *Ora* verò, de quibus hic mentio, non ſunt cauitates illæ viuentium, in quibus lingua, & dentes concluduntur. Sed translate vſurpantur, ad denotandam ingentem illam cauitatem, ſeù hiatum montis, quas *crateras* appellant, vt alibi diximus, & vnde ignis euoluitur ad axem. *Scopulus* autem propriè dicitur ſaxum ingens, dorſum immane mari ſummo, hoc eſt, inſtar montis erectum in mari; ſed per translationem transfertur ad ſignificandos quoſcumq; montes. Sic Virg. Georg. 3., vbi de pernicitate Oliſiponenſium agens equarum, hæc habet:

Saxa per & ſcopulos, & depreſſas conualles,
Diffugiunt &c.

Sic igitur, & hoc loco, *ſcopuli*; hoc eſt *montis flagrantis*, nempe *flatu incendium vomentis*; & Aetnam periſraſticè deſignat.

PROTINVS &c. Aduerb. eſt accelerandi, idem ſonans, ac *ſtatim, ſubitò, illicò*: vulgò *ſenz' indugio*: quo aduerbio vtitur Vates ad oſtendendam celeritatem Cereris inceptа proſequentis, eo pacto, quo Virg. celeritatem, qua ſama Aeneæ, ac Didonis Amores peruulgauerit, oſtenſurus, inquit, Aen. 4.

Protinùs ad Regem curſum detorquet Iarbam,
Incenditq; animum dictis, atq; aggerat iras.

Scio equidem, hoc ipſum aduerb. *protinùs* non ſemel pro eodem accipi, ac *omninò*. In quo ſenſu Virg. de diuiſione Trinacriæ differens ab Italia, Aen. 3., ait:

Hæc loca vi quondam, & vaſta conuulſa ruina
Diſſiluiſſe ferunt; cum protinùs vtraq; tellus
Vna foret.

Quarè, ſi quis aduerbium illud cum participio potiùs *arſuras* iungeret, quam cum Cereris actione, per verbum *iniecit* expreſſam; ita vt *omninò arſuras* ſignificaret, non abnuerem. Sed aptiùs ad furorem, ac feſtinationem Cereris videtur, ſi actioni iungatur, vt ſupra.

INIECIT CVPRESSVS. *Injicere* propriè eſt *intus iacere, immittere, intrudere*: Sic Virg. Aen. 2.

Non ſecus hanc ſpeciem,
furiataminte Choræbus
Et ſe ſe medium iniecit
moriturus in agmen.

ſic itaq; & Ceres cupreſſus ſuos, de quibus ſup. *iniecit* FAVCIBVS MEDIIS. *In medias*, non dixit *fauces*, prout requiri videbatur à verbo, quod ſi diſſoluatur, *iacere in* ſonat; ſed *faucibus medijs*; nam *inijcere*, cum commodum, aut incommodum rei, cui quid inijcit, importat, etiam cum tertio caſu conſtruitur: Sic *inijcere alicui cupiditatem* ait ſæpiùs in Epiſt. Cic. Quare, cum hic, iniuria montis, euenturum eſſet, vt immiſſis premeretur cupreſſibus, quod infra apertè patebit, iure optimo datiuo iungitur *medijs faucibus*. Fauces quid ſint, alibi diximus, & ſatis per ſe notum eſt. Hic translatè ſignificat apertum montis hiatum, de quo ſupra: & nota quam benè allegoria cohæreat; nam *ora* dixerat & fauces correſpondèt.

AVERSA FRONTE. Quo modo cupreſſus Aetnæas in fauces iniecerit, hoc eſt cacumine in imum deiecto, hic deſcribit: quarè, non *auerſa*, ſed *aduerſa*, legendum eſſe, contendit Heinſius. Et quidem ſi nomen *aduerſi* ſumatur reſpectiuè ad flammas, quibus arbores obijciebantur, certè cum Heinſio legendum eſt; nam *aduerſus* dicitur qui, *versâ ad aliquos fronte*, ſtatuitur: Sic vulnera accipere, aduerſâ fronte dicitur, qui, iuſto dimicans bello, frontem ab hoſte interritus non auertit: & recipere, auerſâ fronte dicitur, qui terga vertens vulneretur, dum fugit. Quamobrem & cupreſſus, cum, aduerſâ in flammas fronte, impellerentur, non immeritò ſic legendum cenſuit Heinſius. Verùm, non reſpectiuè ad flammas, quibus obijcerentur, hoc dictum, arbitror; ſed potiùs reſpectiuè ad connaturalem arborum ſitum, quibus cum proprium ſit culmen ad Cælum erigere, eo ipſo, quod inuerterentur, deiecto centrum verſus cacumine, rectè *auerſa* a naturali ſitu *fronte*, dicuntur faucibus igneis mergi. Ideò vulgatam ſecutus nil arbitror immutandum: quamuis nec Heinſium improbauerim, cum, reſpectu diuerſorum, diuerſa eidem congruere poſſit denominatio. Quid autem hic nomine frontis veniat, ſatis ex dictis patet. Sed Parrhaſium video explicationi noſtræ repugnantem, qui particulas *auerſâ fronte*, non *ad arborem*, ſed *ad Cererem* refert; *Auerſâ* enim *Ceres fronte* (inquit ipſe in hunc locum) *iniecit &c. quia fumo mixtam fauillam et flatu erumpentem ferre aduerſâ fronte non poterat*. Nec diſpliceret profectò explicatio; nam præter morem quem ſequitur naturalem, oculos, faciemq; à fumiferis caminis auertendi; importaret etiam efformatum hieroglyphicum, ſeù potiùs præſagium, quo oſtenderetur Ceres, funebres quidem faces accendere potuiſſe, ſed ad funus, non ad recuperationem filiæ; dum auerſa faciè faces ferret, morem ſuccendentis rogum imitata. Verùm, quantumuis viuida, quantumuis erudita ſit explicatio, eidem aſſentiri non poſſum: neque enim licet propoſitiones, quæ contradicentium faciem præferre poſſint, admittere, vt eruditionem ſequamur. Cum itaque dixerit Vates, intrepido Cererem vultu *aſtum*, hoc eſt igneum montis vaporem, arenaſq; indignantes veſtigia, vrendo ſcilicet, ardentes, vt Parrhaſ. ipſe exponit, ſuſtinuiſſe; Quomodo iam hic Ceres fumum ferre non valeat? Quæ vrentes; in aſſenſu, fauillas ſuperarit interrita, hic iam non ferat, quia fumo commixtas! Ergo magis iam fumus lædat, quam fauilla, nam hæc ſine fumo eumcitur, admixta fumo non eumcitur. Nonne hoc eſſet, igne triumphaliter calcato, fumum imbecilliter pertimeſcere? Quod ſi inſuperabilia, & nulli peruia ſuperaſſe dicitur Ceres, quia Dea, quia furens; an, quia magis opus fuerat,

deſint

definit esse Dea, desinit esse furens? Quam benè hæc inuicem cohæreant, videat ipse. Ego germanum me Vatis sensum arbitror attigisse, cum dixerim: *Auersa frontes*, hoc est *inuersas* cupressos iniecisse, sine vlla mora in igneas montis crateras; cupressus, inquam, *arsuras*: idest quæ in faces assumptæ in fauces mergebantur, ex quibus ignem conciperent, quo verè *faces ordinatas* collucerent.

ET LATE TEXIT CAVERNAS. Cupressuum magnitudinem ostendit, quæ, ipsâ mole suâ, integrum ferè nemus expressisse conijciuntur, ex eo quod vastissimum Aetnæi montis hiatum extruxisse dicantur: ex effectu enim certè qualitas dignoscitur causæ. *Latè* idem sæpè sonat, ac *vndequaque*: Sic Virg., Georg. pri., de exundante flumine, ac campos limo operiente vndequaq;, ait:

Exit, & obducto latè tenet omnia limo.

Pariter *latè* idem interdum est, ac *vndequaq; per circuitum*; sic Virg. Georg. 2. de malo medico odores in sphæram spirante.

Et, si non alium latè spiraret odorem,
Laurus erat &c.

In hoc eodem sensu adest hic aduerb. *latè*. Sed nota, cur potiùs *latè* dixerit Vates, quam *vndique*, vel *plenè*, aut potiùs *totas texit cauernas &c.*; ratio enim est, quia his, quos suggerimus, dicendi modis expressisset quidem obstructa nimmirò cauernarum ora arboribus iniectis; sed ora illa magnam in latitudinem protensa non expressisset, sicuti exprimit, per suprapositum aduerb; *latè* enim obstrui non potest, quod latitudinem, & vastitatem non habeat. Latas itaque latè *texit*; hoc est iniectis obstruens occupauit arboribus. Consimili autem modo, licet in re dissimili, loquitur Torquatus Tassus Hierof. liber. Cantu 10., Solimanum subterranei cuniculi, quem ingrediebatur, ora vasta corporis mole occupantem describens:

Cala dett' egli, e 'l Caualliero all' hora
Co'l gran corpo ingombrò l'humil cauerne.

Porrò *cauerna specus*, & *antrum subterraneum* est: ideoq; plurali vtitur nomine, quia, in Aetna monte, ignibus hinc illinc depascentibus, plures, ingentesq; in vtero montis cauernas extitisse, nulli dubium est; & ideò aptè *texit*, idest *obturauit*, non *impleuit* cauernas; implere enim tot, circumquaque effusi, specus, gemina, quamuis immani arbore non poterant: at confluentibus cauernarum faucibus, conspirantibusque in vnum illum montis hiatum, Crateras appellatum, benè eo obstructo tegi, hoc est obturari dicuntur cauernæ.

ET OBSTRVXIT HIATVM VNDANTEM FLAMMARVM. Explicat hic, quomodo Ceres immissis arboribus Aetnæ hiatum texerit: edocet enim, non ita texisse, vt hiatum quoquo modo operiret, eo verbi gratia pacto, quo frondibus aliquid, ad arcendum Solem operimus, inter quas adhuc aliquæ tamen solaribus radijs, exiguæ saltem remaneant ad penetrandum viæ; sed eo ferè pacto, quo dolia operculis obstruuntur, ne Lyci spiritus euaporent: ideò *obstruxit*, quod est quasi *lignorum strue obturauit*: hoc est *vndequaq; occupauit*, nullo euaporationi aditu relicto. Sic, licet in re dispari, Virg. Aen. 4.

Fata obstant: placidasq; viri Deus obstruit aures.

Hiatus propriè est *diducti oris apertio*: translate autem pro terræ chasmate accipitur, vt alibi diximus: quarè allegoriæ inhærens Vates, cum *ora* supremum Aetnææ cauitatis periculamentum compellasset; *fauces* verò depressiorem eiusdem cauitatem, consonum fuit, vt eiusdem apertam latitudinem *hiatum* vocaret *vndantem flammarum*, ab *vndo*, quod non semel sumitur pro *abundo*, seù *redundo*, vt vidimus, initio huius lib. carm. 25; & sumitur etiam pro *æstuo*: &, in vtraq; significatione habetur hic; nam certè æstuat, quod flammis abundat.

COMPRESSO MONS IGNE TONAT &c. Ex prænotata obstruente causa quinam sequantur effectus, exponit. Et primo *Mons tonat*: hoc est strepitum, ac fragorem edit, tonitruum ad instar. Secutus autem, hoc loco, est interclusi ignis naturam: nam certè ignis fornaculis inclusus ita, vt nullum illi, ad erumpendum, spiraculum relinquatur, adeò furit, ac violenter adeò exardescit, vt & inclusa imitetur tonitrua, & totum diruat carcerem, ni euaporandi detur, aliquo facto aditu, facultas. Quarè, optimo iure, intercluso fornaculis igni additum lemma fuit: *Quanto è ristretto più, tanto è più fiero*. Hyperbolicè dictum videri posset *Mons tonat*: sed, si tormenti bellici bombum meminerimus, non hyperbolicè, sed translatè tantummodo dictum, agnoscemus: *tonat compresso igne*. En ingentis, instar tonitruum, proditas in lucem causas; nempè obturationem hiatus, ignisq; ex illa compressionem. *Compresso igne*: hoc est *intra fauces voraginis presso, & quasi ad condensat onem coacto*, prohibitis, quibus tarefieri poterat, exhalationibus: ex quibus adiunctis, furat ignis inclusus necesse est, eoq; agitetur furore, vt, ni quam firmissima essent montis latera, quibus detineatur, carceres profectò effringeret euasurus: sed cum aditus pateat nullus, in se ipsum reuersus colliditur; atq; adeò ingentem illum edit fragorem, qui speciem referat tonitruum.

ET MVLCIBER CLAVSVS LABORAT. Augetur hic quam maximè oratio, dum ex labore, quo mons affligitur, gradus fit ad ipsius igniferi Dei anxietatem ex compressis ignibus prouenientem: *Mulciber* enim, eo quod vepotè faber ferrarius ferrum mulceat dictus est, ignis Deus, Vulcanus, de quo hic fit sermo: neque enim placet, quod alij innuere videntur, nempè, per nomen *Mulciber*, ipsum eumdem ignem intelligi; nam quamuis nouerim, hoc eodem nomine ignem designari, quod omnia mulceat, hoc tamen loco, ignem non significari, sed ignis Deum, ex ipso patet contextu; nam ignem clausum, & compressum dixerat immediatè ante Vates: quarè si & hic, per mulciberem, ignes intelligeret, iam idem futiliter repeteret, & nugatoria esset oratio potiùs, quam synonima. Vulcanum igitur intelligit, vt gradatim procedat, cui in Aetnæis antris erectam fuisse tradunt officinam, & qui etiam, ab ipsius arte, *Ductor ferri* dicitur: hoc est, ferri in varios vsus per extensionem igne, & malleo, faciendam conformator: sicuti ex varia sibi ndè habitatione dicitur *Insulares*; cum credatur, non in Sicilia solum, sed & in Lemno, & in vnaquaq; ex Insulis Aeolijs officinam habuisse: atq; de eius in Aeolijs habitatione id fertur, quod, si quis eius opera vti vellet, deposito vesperi pretio, quodcumq; perierat ibi de mane reperiebat. Considerat itaque Vates Vulcanum hic tamquam in Aetnæa officina mulcendo ferro operam dantem, & ideò mulciberem appellat; eumq; oppressum intrò regurgitantibus fumis, fauillisq; vix spiritum agentem indicat, à recidiuis videlicet vaporibus interclusum. *Mulciber clausus*: subintellige *in loco officinæ suæ*; nam, cum ea in monte Aetnæo sita crederetur; & nullus monti adesset, præter crateras hiatus, ijs obstructis, *clausus* profectò vndiq;, in angustijs positus fuerit, necesse est. Ideò *clausus*; hoc est inclusus, & cæco quasi carcere obstrictus, *laborat*; *male* videlicet *se habet*: ex residentibus enim fumosis in officina, igneisq; vaporibus, qui magis, ac magis circa ipsum identidem condensarentur, intercIusis spiritibus, vix non in extremis laborabat. In quo naturam sequitur Vates, ac naturales exponit effectus.

OBDVCTI VAPORES NEQVEVNT EXIRE. Subaudi præpositam exceptiuam particulam *attamen*: ex hoc enim consequenti nobis agnoscendum obijcit Vates, ad quid montis in sinu agitatione sua, tonitrum imitatus fuerit ignis; ad quid mulciber laborauerit: ignis quidem, vt erumperet; Vulcanus verò, vt se se ex angustijs, atq; ex interclusorum spirituum oppressionibus liberaret, studium & ipse suum conferre studebat, vt per solitos ascenderet caminos ignis, fumo etiam præeunte; sed incassum; nam nil hisce proficientibus, *obducti vapores &c.* hoc est *interclusi*; nam *obduco*, à quo *obductus*, idem est, ac *obstruo*, &, *viâ ad egrediendum impeditâ*, opprimo. Vapor autem est quidem cuiuscumque elementi exhalatio: sed hic ponitur pro fumea simul, & ignea exhalatione, seù potiùs pro ipso igne fumis admixto: quo pacto Virg. Aen. 5. nauium incendia à Troianis matribus excitata, per vaporis nomen designat, dũ inquit

Sed non idcircò flammæ; atq; incendia vires
Indomitas posuêre. Vdo sub robore viuit
Stuppa vomens tardum fumum; lentusq; carinas
Est vapor; & toto descendit corpore pestis.

Nequeunt exire. Intellige, *quamuis & ipsi obsistenti reluctent*, & Vulcanus ipse vim faciat, vt aditum illis adaperiat: verba enim alioqui clara sunt: nec indigent explicatione. Heinsius, hoc loco ex mente, vt ipse ait Claudiani, *obductiq; negant hærere vapores*, legendum esse decernit. Verùm, cum hoc non modo latenter, sed expresse, contineatur in eo, quod dixerat: *compresso mons igne tonat*; ni legens igneæ omninò sit ignarus naturæ, non video, cur repetendum. Quarè satiùs duxi, iuxta datam explicationem, vulgatam sequi, quæ aliquid profectò addat, nempè irritam ignis obstructioni reluctantiam.

CONIFERI MICVERE APICES. Effectum tandem, quem Ceres intendebat, subsecutum ostendit; nempe succensas

censas tandem cupressos. Igni, priusquam formam suam inducat in materiam, certè superanda est; contrarij resistentia: &, quo magis virent ligna, eo magis incendio resistunt, ac difficiliùs ardorem concipiunt: ideò, ne videretur Vates incongruentiam asserere, si Cereris cupressus, via à stirpe recisas, illicò ignem contraxisse dixisset, præmittenda necessariò fuerant, quæ præmisit, nempè compressum ignem æstuasse, viam exhalationibus non reperisse; ideoq; vires intendisse, fortiorem euasisse &c. vt rectiùs subindè exarsisse protinùs arbores assereret; nam quo vis ignis acrior, eo faciliùs, ac citiùs resistentiam quantumuis validissimam superat. Cum autem ignis inclusus, & cui nulla datur euaporandi facultas, summè intendatur, furat, æstuet, & vires acquirat summas, nil mirum, si ex tali interclusione validissimus factus materiam quamlibet licet eatenùs vireotem succendat; ideò *conifera apices micuère*. *Apex* dicitur cuiuscumq; rei summitas acuminata: & quia non solum integra cupressus in conum desinit, sed etiam rami, & frondes omnes eamdem seruant figuram; ideò *apices coniferos* hoc est ferentes figuram coni, frondes, rami, & integræ arbores; immo & nuces ipsæ, quas ferunt, coni dicuntur; ideò *conifera apices*; hoc est conos ferentes micuere. *Micare*, vt alibi diximus, propriè est *subitò, & per interualla*, vt micæ faciunt, *fulgère, ac splendescere*: quo verbo Vates adamussim exprimit effectum, quem ex viridi materia flammas concipiente, emergentem quotidiano conspicimus experimento: huiusmodi enim materia, vt notum est, dum flammas concipit, identidem quasdam quasi flammarum eiibrat linguas, quæ illicò etiam, quasi fumis obrutæ subsidunt, & iterùm eodem pacto resiliunt, vt videantur trisulcas draconum linguas celeri eiaculatione imitari; donec perfectè tandem concepto igne, materies plenas eluceat in flammas. Sic itaque & Cereris cupressus flammam concipientes *micuère*, quod idem est, atq; ardores modo dicto concepère.

ET AETNA CREVIT NOVIS FAVILLIS. Effectum effectui addit; nam crebras non minùs, quam copiosas emittere fauillas, proprium est ignis irritati, & viridis etiam materiæ, quæ crepitans accenditur. Aperit itaque ex hoc consequenti Vates antecedentem Cereris impatientiam, quæ, citiùs accandi faces, cum cuperet, iniectas in hiatum igneum arbores crebro concuteret, ac motaret, ex quo factum fuerit, vt & irritatus voraginum ignis excandesceret magis, & in copiosissimas scintillas erumperet per ramos, ac insuper, vt eædem arbores ignem concipientes; per assiduam motationem, fauillas fauillis redderent: qun pacto egregie: *Aetna creuit*; hoc est *auctus est mons*, & ditior factus, ac locupletior. Nam *crescere* idem est, ac augmentum sumere: & licet videatur ad molem referri, transfertur tamen ad significandum quodlibet, quomodocumq; habeatur, incrementum: & profectò, dum crescit ignis, accedente materia combustibili, nam *ex fomite vires*: certe abundantiori æstu, ac flammis augeatur, necesse est, id quod ignem continet. Ideò creuit *nouis fauillis*, *nouis*, hoc est de nouo expressis, & erumpentibus ex accensa materia &c. vt supra. *Fauilla* verò hic sumitur, non pro scintilla igna destituta, sed pro *ignea verè scintilla*; hoc est, pro quibusdam ignis partibus minutissimis, materiæ adhærescentibus; & quæ, impetu quodam a cætero corpore resiliunt, & auolant, vt interdum fieri videmus, cum pueri torres in igne positos ferro irritant, vel apud fabros ferrarios, cum vehementiùs ignem follibus exagitant, ac ferro irritantes fricant.

STRIDENT RAMI &c. Heinsius *stridunt* legere maluit, cui non repugno; nam & lib. pri. habetur: *Angues Triptolemi stridunt &c.* sed nec ideò vulgata improbanda est, cum eadem significatio sit. Ex hoc autem ramorum stridore, & resistentiam arborum conflagrantium notat, atq; efferaciorem ignis actiuitatem, qui, cum acriùs agere in virides credatur materias, obtinuit, vt, talibus inhærens materijs, lemmate ditaretur *Micat acrius ardor*: nam *strideo*, quod ad rem pertinet, idem est, ac *crepito*; hoc est ob ingentem, quam patior violentiam, & cui summâ vi resistere conor, strepitum edo, quasi dato tubis in pugnam signo animus excitetur. Sic itaque harum arborum rami, dum violenter incenduntur, strident in pugnam, & crepitant; sed victi incendio corripiuntur.

ADMISSO SVLPHVRE. *Conceptis Aetna flammis, cuius nutrimentum est sulphur*, exponit Parrhas.: sed minùs ad rem, vt arbitror: nam voluit hic, opinione mea, Vates, caussam aliam assignare, cur virens illa materies faciliùs ignem conceperit; nempe quia ex ipsis Ætnæ visceribus nacta sulphur, quod ignis nutrimentum est, sulphuratis coactis ramis, ignem respuere nequiuerit: sulphurata enim montis viscera esse, & nemo dubitat, & iam alibi vidimus: liquato autem recrudescentibus ignibus sulphure, quid mirum, si iniectæ arbores, impinguatæ, minùs subinde adhærescentibus flammis resistere potuerint, ac citiùs conflagrauerint?

TVM, NE DEFICERENT &c. Quoniam ignis *alentem demerat*, vt inquit in Impresijs sui Mundi symbolici eruditissimus Abbas Picinellus; & *dum agitur augetur*, vt ex Impresia Academici, inter Philoponas Pistorienses, inseruiorat; prænouerat Ceres, faces suas, ex ingenti quamuis cupressu extructas, laboribus, ac diuturnæ, quam meditabatur peregrinationi non suffecturas, & eo minus, quia, cum agitandæ essent concitato serenris cursu, ventorumq; ingruentium occursu, viderat, ijs addi posse lemma illud, faci suæ recenter additum ab Academico, inter eosdem Philoponas agitato, *Fomes incendia mouet*, æque bene, ac illud quod Scipio Bargalius faci inunait suæ dicens:

E quanto è più agitata, e più si strugge.

ideoq; non ignorabat, futurum, vt, breui consumptis facibus, destitueretur in via: quarè, harum prospectura defectui, scitè inducitur ad arcanis easdem imbuendas succis, quibus inconsumptibiles redditæ æternas alerent flammas: nec mirum hoc videri debet, attentâ Cereris Deitate; nam si imbecillia hominum ingenia lucernas addicere sepulchris potuerunt, quas æterno duraturas lumine non dubitarunt extruere. quid ni Dea inconsumptibiles sibi asserere faces?

Tum, aduerb. temporis pro tunc, cum scilicet incensas iam faces ea hiatu montis extraxisset. In eodem autem sensu, ac particula *tum* vsus est Virg. Æn. 4.

Tum breuiter Dido, vultum demissa profatur.

NE IGNES, quibus faces collucerent, DEFICERENT. Causam aperit finalem, cur faces ita munierit, *Ne*, idest *vt non*, particula enim hic adiunctiua est: *deficerent*; hoc est desinerent consumptæ, atq; adeò impares essent itineri peragendo: nam *deficere*, si cum tertio casu, vt hic, construatur, est *non sufficere*.

TANTIS ERRORIBVS. Tam diuturnis scilicet, quos meditabatur. *Errores* verò hic ponuntur pro peruagationibus, peregrinationibusq; obeundis: & *tantis*, dixit, hoc est *tanti ab ipsa æstimatis*, vt nil magis illi cordi esset, & tanti apud ipsam ponderis, quanti sua ipsius immortalitas.

IVSSIT MANERE. Numinis verba operatiua vtiq; esse debent: & Numinis voluntati nullus profectò, cum victoria, resistit: ideo Ceres, vt Numen, propria vtens auctoritate, ac verbo vtiq; operatiuo, *Iussit*, *Iubere* autem *imperare* quidem est, sed modo efficaci adeò, vt nulla detrectandi facultas iussa excipienti relinquatur. Idem *Iubeo*, est, ac *volo*; sed efficax, atq; operatiuum velle importat hoc loco, cum de iussu diuino, & absoluto, cui resisti non possit, sermo sit. *Manere* est *persistere, perdurare, perseueranter consistere*; hæc enim propriè exprimit hic verbum *maneo*: vt etiam apud Virg. Æn. 1.

Semper honos, nomenq; tuum, laudesq; manebunt.

SEMPER INOCCIDVOS, ET INSOPITOS. *Semper* aduerb. est temporis indefinentis, seù potiùs æternitatem importans subsecuturam, vt etiam in mox cit. Virg. carm. *Semper honos &c.* *Inoccaduum* verò dicitur quidquid finem nesciat sui: *Inoccaduum* enim appellatur quidquid occasum nesciat, metaphora à Sole deducta, qui, cum in occasum labitur, extingui dicitur, & tandiù inextinctus, quandiù occasum nesciat. *Et insopitos*: hæc omnia ad facum ignes referuntur, quos inextinctos perseuerare iussit, & *insopitos* hoc est nullo torpentes languore: nam *sopitus* propriè dicitur ignis, non qui extinctus sit; sed qui cinereo latens sub cumulo, ab illuminandi actione quasi dormiens cessat, vnde excitandus est, iuxta illud Virg. Æn. 3.

Hæc memorans cineres, & sopitos excitat ignes.

Quarè è contra *insopitos ignes* dicimus, qui nunquam languescunt, aut torpent; sed viuacissimo semper emicant splendore.

ET PERFVDIT ROBORA &c. Iussisse, non contenta eidem, qua pollebat Diuinitatis virtute, nouum facibus vigorem instillat, qua & ignis nutriatur, & arbores ardeant inconsumptibiles. *Perfudit*, hoc est *imbuit*, ac *tota medullitus implenit ligna*: nam *perfundere*, in hoc sensu, sæpiùs apud optimos Auctores, vsurpatum nouimus: sic *perfundere animum voluptate* Tullianum est: *animos suauitate perfundere* Plinianum &c. Nec placet Parrhasius, qui *perfundere* explicuit, per verbum *inficere, linire, vngere*, nam hæc medicamen extrinsecè applicatum important; Vates autem certè

ius

intrinsecè applicatum voluit; & ideò medicamen ipsum *arcanum*, hoc est *occultum* vocauit: licet Parrhas. ad tuendum positum, *arcanum*, hoc est *sacrum* interpretetur. Sed de hoc epiteto mox infra. *Robora* autem, inquit, cupressos denotans; quia robur, inter glandiferas, arbor durissima est; ex quo factum, vt per translationem, omne, quod fortè est, roboris nomine designemus, vt notat Seruius. Sic Virg. Aen. 6. Iani templum describens, fortissimis obfirmatum claustris, inquit:

Centum ærei claudunt vectes, æternaq; ferri
Robora; nec custos absistit limine Ianus.

Sic itaque & noster hic solidos cupressinos truncos à robustiore fortitudine, ac soliditate *robora* appellauit; &, quia ex trunco vitales succos hauriunt rami, imbuto ex trunco, ramos ipsos, eodem medicamine afflatos, deducendum relinquit.

ARCANO SVCCO. Succus propriè loquendo humor ille vitalis est, quem animalia ex originali nutritionis fonte; plantæ à radicibus, seù ex terra potiùs, per radices, exsugunt; ac, per sui corporis membra, distribuunt vnicuique, quantum illi satis: distribuente natura, quæ omnibus hoc succo mediante alimentum præbet, conseruat, & auget membra ipsa &c. Ex hoc confirmatur, quod supra diximus, nempè medicamen à Cerere facibus adhibitum intrinsecum fuisse, non verò, vt voluit Parrhas., extrinsecum, & infusum fuisse, non circumfusum. Scio, ab exactè, & ex professo, rem herbariam tractantibus distingui inter lacrymam, liquorem, & succum: Dicunt enim *lacrymam* esse humorem illum, qui sponte ex arboribus profluit, vt Gummæ, Resinæ, Myrrha prima &c. *liquorem* dici qui ex scarificato, incisoque cortice emanat, vt Myrrha secunda &c. *succum* verò esse, qui ex plancta contusa exprimitur, sed hic non est sermo de succo, qui extrahatur, sed de *succo*, qui attrahatur ab arboribus ad conseruationem, & nutrimentum sui, vt ex textu patet: nam succus à Cerere infusus fuit, ad arborum conseruationem, vt scilicet ardendo non consumerentur. Nec videatur hoc extra vires esse Naturæ, nedum Diuinitatis operantis; nam certè lycnus, qui ocissime alioqui consumeretur ab igne diutiùs, ac diutiùs durat, addito olei nutrimento. Et quidem Hirpij, vel, vt Varro legit Hirpini, succo quodam vtebantur, quo delibutis pedum plantis, nudi prunas calcarent ardentes, ne vllam paterentur læsionem; quamuis hoc, prodigij loco referat Virg. Aen. 11., rem, quæ supra naturam videretur, in religionem refundens, dum sic apud ipsum Ancus precatur.

Summe Deum, & sancti custos Soractis Apollo,
Quem primi colimus; cui pineus ardor aceruo
Pascitur; &, medium, freti pietate, per ignem,
Cultores multa premimus vestigia pruna;
Da Pater hoc nostris &c.

Quid igitur mirum, si Ceres diuinitate pollens talem potuerit humorem facibus instillare, vt conflagrarent æternum duraturæ? *Succum* itaque, hoc est humorem medicatum infudit, ex quo inconsumptibilitatem inter ardores acquirerent. Ideò *arcano*, idest omnibus, præterquam Cereri, ignoto; atque adeò Vatis industriâ non explicando; & *arcano*; hoc est *Diuino*, quippe ex Deæ Cereris manu prouenienre; nam nil magis arcanum, quam Diuinitatis operatio, cuius etsi videamus effectum, rationem tamen ignoramus, nec quomodo fieri possit satis vnquam percipimus: ac tandem *arcano* in sensu supra posito, cum Parrhasij sententiam reijceremus.

QVO PHAETON IRRORAT EQVOS &c. A simili explicat, cuiusnam speciei virtutis, & efficaciæ esset succus iam indicatus, dum dicit eiusdem fuisse rationis, ac succus ille, quo Phaeton &c. *λελλὸς φαέθων*: habetur apud Homerum, quod est *obliquus Sol* apud Latinos; *λελλὸς*; hoc est *obliquus*, quia via per quam Sol incedit, obliqua est, vt patet ex figura Zodiaci in sphœra: *φαέθων* verò, quia luceat Græcis enim *φαέθω* idem est, ac Latinis *luceo*, splendeo, fulgorem emitto. Caue igitur æquiuocationem, quæ hic irrepere posset ex ambiguo *Phaetontis* nomine, quæ tamen ambiguitas satis superque ex reliquo antiquatur contextu. Caue, inquam, ne Phaetontis nomine filium hic illum intelligas Solis, qui semel solarem currum in sui perniciem obtinuit à Patre, ac fulmine deiectus interijt, vt latè Metamorph. 2., sed Solem ipsum intellige; nam ex eo quod græcum verbum, *φαέθω* duplicem habeat significationem, nempè *luceo*, & *ardeo*, nomen Phaetontis ex natura Sol pater nactus est à *φαέθω*, quod est *luceo*; nomen Phaetontis inditum est ab accidente, & per accidens filio, à *φαέθω*, quod est *ardeo*. Solem itaque non Solis filium Phaetontis hic nomine appellat Vates, & illa est qui *irrorat equos*. *Irrorare* est *aspergere*, *humectare*, *madefacere*; sed ita, vt humor in re madefacta imbibatur, sicuti rore imbuitur tellus, herbæ, flores &c. quæ rore nutriuntur. Quadrigam Soli attributam nemo nescit: quare obuium vnicuique est scire, quonam equos irroratos indicet Vates; nempè eos, qui solarem vehunt currum, & quorum nomina recenset, 2. Metam., Ouid. sic:

Interea volucres Pyrous, Eous, & Ethon,
Solis equi, quartusque Phlegon, hinnitibus auras
Flammiferis implent, pedibusq; repagula pulsant;

Cum itaque, ex immediatè recitato Ouidij carmine, flammis semper æstuent, flammasque, quas gerunt in pectore, afflent Solis equi: & cum, ex altera parte, ignis elementum sit, quo omnia consumuntur, iure effingit Vates, equos, quibus Sol vehitur, ab eodem, vtpotè medicaminum omnium inuentore, sacro quodam, hoc est diuino, hominibusque ignoto, medicamine delinitos, vt flammis non solum resistant inconsumpti; sed etiam assiduis, tantisque percurrendi Cæli laboribus sufficiant. Huiusmodi autem medicamen in potestate Solis esse, & ab eodem adhiberi, non effinxit Vates arbitrio suo; sed auctoritati inhærens Ouidij cit., qui hoc ipso medicamine imbutum docet à Sole Patre Phaetontem filium, cum ei currum concesserit flammiferum.

Tum Pater ora sui sacro medicamine Nati
Contigit, & rapidæ fecit patientia flammæ.

QVO LVNA IVVENCOS. Quo medicamine vtitur Phœbus, nil mirum, si & Luna soror, cui omnia fratris communia, pari pacto vtatur. Ideò congruenter Vates, eodem vsam, indicat, Lunam, ad hoc, vt, conceptos ex influente fratre ardores sustineant eius currum trahentes iuuenci: & vt pariter nocturnis sufficiant itineribus, Cælum incessanter peragrantes. De Luna vide fusiùs dicta lib. 2. carm. 45. Ast in controuersiam facilè reuocari potest, à quibusnam animalium Lunæ currus trahatur, cum in diuersa abeant Auctores. A mulo trahi, eo, quod huius animalis sterilitas Lunæ congruat infecunditati, notat Festus; seù, vt notat Parrhas., quia, sicut mulus non ex proprij generis parentibus, sed ex equo, & asina, procreatur, sic Luna, non suo, sed alieno luceat splendore, vt alibi docuimus. Alij equos, & Lunæ attribuunt, sicut Soli; sed biiugum tantum faciunt currum. Ita Marcus Manilius, dum ait:

Quadriiuges & Phœbus equos, & Delia bigis.

Sed hos equos albos voluit Ouid. pri. de Remed. Amoris:

Vt soles in niueis Luna vehetur equis.

Alij, altero albo, altero nigro vehi, autumant, de quibus vide Mythol. Nat. com. lib. 3. cap. 17. A iuuencis demùm trahi asserunt alij, cum quibus, sentit Claud. hic; & in Phœnice, vbi ait:

Feruet odoratus telis cælestibus agger,
Consumitq; senem. Niueos stupefacta iuuencos
Luna premit, pigrosq; Polus non concitat axes.

Et profectò Fulgentius in Mythologijs ait:

Astriqeroq; nitens diademate Luna bicornis
Bullatum biiugis conscenderat æthera Tauris.

Apis etiam Bos in Ægypto Lunæ sacer erat: eidemq; semestrem Græci bouem immolabant: & Tauropola Luna procul dubio antiquitùs vocabatur. Verùm, si de meo aliquid hic addere liceat, dicerem profectò lubentiùs, Auctorem nostrum *iuuencos* Lunæ currui addidisse, non proprietatem nominis, sed Ethymologiam secutus, vt & ab omnium discordantibus præscinderet sententijs, & nulli adhærens, omnes suo in robore relinqueret; cum enim *iuuencus* à *iuuando* dictus sit; quia hominem in colendis maximè agris iuuet; certè quodcumq. animal, quod iuuet, *iuuencus*, spectata nominis Ethymol., dici poterit: quarè animalia currum Lunæ trahentia, cum, quæcumq; tandem illa sint, certè Lunam iuuare credantur, ad iter peragendum, cur iuuencorum nomine designari non possint?

IAMQ; SOPORIFERAS &c. Ingruente iam nocte, dum, quæ dicta sunt, peragerentur, Cererem nihilominùs iter suum indicat aggredientem.

ET IAM NOCTVRNA SILENTIA &c. Peryphrasis ingruentis noctis hæc est, à consequentibus deducta: nam ex nocte somnus oritur; ex somno silentium, longè, lateq; diffusum. Ideò *nocturna silentia*; hoc est *quæ nocte fiunt*, non per accidens, extra tempus; sed ex ipsius iussu naturæ, quæ nocturnum tempus quieti addixit; ita vt, non animalia

so-

solum, sed etiam insanas æquoris vndas, tunc temporis, silere iussas, arbitratus fuerit Virg. Æn. 4.

Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
Corpora, per terras, syluaq; , & sæua quierant
Aequora: cum medio voluuntur sydera lapsu:
Cum tacet omnis ager, pecudes, pictaq; volucres,
Quaq; lacus latè liquidos, quaq; aspera dumis
Rura tenent, somno posita sub nocte silenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.

Propria igitur noctis silentia sunt; ideò *nocturna*. *Silentia* autem ipsa nil aliud tandem sunt, quam priuatio vocis, ac cuiuscumq; alterius vel soni, vel strepitus. Memineris tamen, *silentium* ipsum, antiquitus inter Deos enumeratum; & non abs re videbitur data silentijs vitalis actio, dum ait Vates.

EXPLICVERE VICES SOPORIFERAS TERRIS. *Explicare* est *quid complicatum euoluere, & extendere*: *Vices* autem *soporifera* nil aliud important, quam somnum ipsum, qui mortalibus, vice laborum quietem impertitur necessariam ad instaurandos spiritus, diurno iam labore consumptos. *Terris* verò dixit; hoc est viuentibus terram incolentibus, continente posito pro contento, in cuius beneficium, per amica silentia Lunæ, somnus longe, lateq; diuagatur, ac curas omnes consopitas letheis conspergit roribus, vt alibi diximus.

ILLA LANIATO PECTORE &c. Eo ingruentis noctis tempore non consopitam, non retardatam, Cererem notat: sed immò viam, sine mora, arripuisse. *Illa* igitur emphaticè dictum de Cerere agnoscas. Quid pectus sit, iam notum: *laniare* autem idem, ac lacerare est: sed dupliciter laceratum dicatur Cereris pectus, nempè intrinsecè, lanienam exercente dolore: & extriosece, manu eiusdem Cereris pœnas neglectæ filiæ, huiusmodi laniatu, repetente, vt ex dicendis patebit. Laniare enim se ipsum dolentis non minùs, quam desperantis est; & ad mortem vsq. mærentis, furentisq., sic Virg. Georg. 3.

Mox erat hoc ipsum exitio: furijsq; refecti
Ardebant: ipsiq; suos, iam morte sub agra,
Discissos nudos laniabant dentibus artus.

INCHOAT LONGAS VIAS: Iam scilicet antea animo præmeditatas, præfixasq; , vt filiam inquireret. Porrò *inchoare* est *aliquid primum aggredi*, & illud incipere peragendum: deductum enim volunt hoc verbum a Chao, rerum videlicet omnium initio; & ideò aspirandum eodem modo, quo Chaos, plures censuere. *Vias* pro itineribus posuit, seù erroribus, de quibus supra: & *longas* dixit, hoc est diuturnas; nam profectò longum nimis semper videtur id, cuius finis nullatenus innotescit: sic viæ Cereris longæ; nam quo loco peregrinationis meta statueretur, penitus ignorabat, atq; adeò finis nullus.

ET INGRESSA. Subaudi *statutum*, de quo supra, *iter*; nam verbum suprapositum, *inchoat*, primum, vt ita dicam Cereris indicat gradum, à quo initium desumpserit iter: cum autem *via vnico passu* propriè *via* dici non possit, ostendit hic Vates continuationem, dum ait *ingressa*; idest *cupitâ iam per primos gressus, quam destinauerat, viâ*.

PROFATVR SIC. Ne tempus tereret, questubus, ante arreptum iter, indulgens: dum graditur, secum ipsa quidem, sed, quasi præsens adesset Proserpina, eam alloquitur; *Profari* enim, hoc loco nil aliud est, quam *dicere*, seù *loqui*, aut *pronunciare*. *Sic* assimilatiuè se habet: quasi dixerit talibus alloquitur verbis, qualia in sequentibus exponemus.

Ast interim breuibus, quæ ad mores pertineant perstringamus.

Furijs æquiparatur rationalis in Cerere facultas, quæ perfido nisu conatur efficere, vt lumen sibi splendescat è tenebris, dum faces, non ad æterni Solis rotam admouet accendendas, sed ætneis ingerit faucibus, hoc est tetris inferorum exhalationibus, quæ, dum per ora Hæreticorum, atq; infidelium erumpunt, tot sulphureas efformant cauernas, quibus inferno igne lugubres omninò faces accendantur, quibus rationalis facultas animam è corpore digressam, quæritet in terris, sed irrito labore; cum impossibile sit, vt fallaces huiusmodi faces in optatum collineant finem: si enim hæreticum profectò lumen ipsis exorbitat in initijs, quomodo rectam ducat ad metam? Et tamen has faces nutrimento fidei erroneæ sibi firmat æternas, æternos in errores æternum peruagatura. Quam satiùs, herelè, fuisset agnoscere, nil fieri, sine dispensatione supremi Numinis, cuius imperscrutabilia iudicia sunt: & nil aliud inquirere, quam vt in eo viueret, moueretur, & esset. Sed nil mirum, si ipsum, rebelli ceruice, Iouem petitura, infernum sibi adstruat facibus portatilem, donec cupressu tandem, ad permanentia Tartara deducatur. Sed hinc ad Musam nostram iam reduces.

Giunta del monte all' alte foci ardenti,
  Nel sito opposto al natural, trauolge
  Le Piramidi eccelse; e ne torrenti
  Del rio Vulcan le basse cime auuolge.
  Così dal proprio peso à suoi tormenti,
  Per satiarne il furor, che le sconuolge,
  Tratte dell' Etna all' ime parti interne,
  Tutte à pieno ingombràr l'ampie cauerne.
Chiusi del fuoco all' essalare i varchi,
  Più fiero ei freme, e si rinforza irato:
  E, mentr'aditi nuoui, ou'ei se 'n varchi,
  Tenta, hor questo scorrendo, ed hor quel lato,
  Ribolle, ondeggia, e gl' addossati incarchi
  Tosto s'accinge al diuorar spietato,
  Tuona in tanto la rupe; e par, ch'appreste
  Di fulmineo fragor cieche tempeste.
Nel cupo centro il zoppo fabro anhela;
  Ch' il respirar, trá gl' addensati fumi,
  Gl' è quasi tolto, e'l giorno à lui si cela.
  Ogn'arte ei ben ritenta, acciò se 'n sfumi
  Quel raccolto vapor, cui, di querela,
  Dan pianto in vece à lor mal grado i lumi:
  Mà tutto in van; che scarcerar non puote
  Del chiuso ardor quell' agitate ruote.
Stridon tra tanto in concepir gl' ardori,
  Le seluaggie Piramidi sommerse
  Del sen del monte entr' a i fuocosi errori:
  Di lenti asfalti, e più di zolfo asperse, Asbestos Græcis Latinis Bitumen est.
  Già n'auuampan le frondi: atri fulgori,
  Vampe interrotte, al palesar conuerse,
  Scoppian del fumo infra i ruotanti horrori;
  Già di nuoue scintille Etna s'inonda;
  E nuouo ardor sù 'l vecchio fuoco abbonda.
Estratte all'hor l'accese faci al Cielo
  Riuolleua la Diua, e destinate
  Al squarciar della notte odiato il velo
  Tempre v'aggiunge all' immortal sacrate.
  Ne tronchi, vuol, che, quasi in proprio stelo,
  Viuan le fiamme eterne, inalterate.
  Così commanda, e, con l'impero à i legni
  La forza infonde, ond'esseguir gl' insegni.
Quindi, de viaggi suoi perche s'eterni
  Fida scorta la fiamma, e non consumi
  Quei, che seco ella vuol, fanali eterni;
  D'vn celeste liquor gl'arcani empiumi
  De tronchi instilla entr' à i secreti interni,
  Che d'asbesto immortal porge i costumi.
  Con questo i suoi destrier Febo auualora:
  Delia con questo i suoi giouenchi honora.
Premean co 'l piè di feltro, in veste nera
  Già notturni silentij ogni contorno;
  E, fatta di cent' occhi Argo la sfera
  Le dorate pupille apria d'intorno;
  Mentre, nel suol d'ogni mortal la schiera
  Giacea preda del sonno, estinto il giorno:
  Quando, lacero il sen, la Diua imprese
  Sue longhe strade; e 'n così dir s'estese.

Pergat itaque infelix Ceres, dum nos, quæ dixerit, ex probatissima Auctoris nostri solertia decerpamus.

NON

Non tales gestare tibi Proserpina tædas
Sperabam: sed vota mihi communia Matrum,
Et thalami, festæq; faces, cælóque canendus
Ante oculos Hymenæus erat. Sic Numina Fatis
Voluimur: & Lachesis, nullo discrimine, sæuit.
Quam nuper sublimis eram, quantisq; Procorum
Cingebar studijs! Quæ non mihi, pignus ob vnum,
Cedebat numerosa parens! Tu prima voluptas,
Tu postrema mihi: per te fæcunda videbar.
O decus, ò requies, ò grata superbia Matris!
Quâ gessi florente Deam: qua sospite nunquam
Inferior Iunone fui: nunc squallida, vilis.
Hoc placitum Patri. Cur autem adscribimus illum
His lacrymis? Ego te, fateor, crudelis ademi,
Quæ te deserui solam: quæ instantibus vltrò
Hostibus exposui: raucis secura fruebar
Nimirum Thyasis, & læta sonantibus armis
Iungebam Phrygios, cum tu raperêre leones.
Accipe quas merui pœnas. En ora fatiscunt
Vulneribus, grandesq; rubent in pectore sulci.
Immemor en vterus crebro contunditur ictu.
Qua te parte poli; quo te sub cardine quæram?
Quis monstrator erit? Quæ me vestigia ducent?
Quis currus? Quis ferus ille est? Terrçne, marisne
Incola? Quæ volucrum deprendam signa rotarum?
Ibo: ibo quocumq; pedes, quocumq; iubebit
Casus: sic Venerem quærat deserta Dione.
Efficiet ne labor? Rursus te, Nata, licebit
Amplecti? Manet ille decor? Manet ille genarum
Fulgor? An infçlix talem fortasse videbo,
Qualis nocte venis, qualem per somnia vidi?

NON TALES &c. Prosopopeia hęc est ethopeiæ admista, quâ habitæ ab ineunte iter Cerere, deploratio exprimitur; & quidem patheticè adeò, vt vix quid possit ad permouendos affectus aptiùs inueniri. Sed obiter nota, quam bene totam, de Proserpina sua, quasi in epilogum redigat historiam Ceres: quod vtique proprijssimum est, & ad amussim consonum Naturæ, cui, dum charissimos quosque suos perditos deplorat, antiquissimum est, vt egregias omnes eorum dotes, gaudia, honores, vtilitatesque ex illis perceptas commemoret, vt luctibus pleniori indulgeat vnâ; effectuumque affluentiorem excitet copiam. Primò itaque loco, ab insperatis calamitatem exagerat suam; nam, quæ præter spem, atq; expectationem accidunt, magis animum pulsant: Sicuti enim iacula præuisa minùs feriunt; sicè conuerso, magis feriunt, & dilacerant insperata, & quæ nec vllo pacto, prouidentis Prudentiæ oculo peruia fieri potuerunt; sed immò potiùs, rectæ innixa rationi, spes oppositum omninò iusserit expectandum, vt hic: nam ex his omnibus doloris sui acerbitatem Ceres exagerat.

NON SPERABAM. Hoc est, non putasse vnquam; nec existimare potuissem, tale infortunium nobis euenturum; & ideò *non sperabam*; idest *non timebam*; verbum enim *spero* abusiue hic positum est, pro *timeo*; sicut & alibi vidimus ex Auctore nostro, & ex Virg. ibidem cit. qui pri. Æn. inquit:

Si genus humanum, & mortalia temnitis arma
At sperate Deos memores fandi, atq; nefandi.

Vbi Seruius *sperate abusiuè positum, pro timete*. Cum alioqui bona tantum speremus; mala tantum timeamus. Intolerabiles porrò dolores esse, qui ex insperato, accidunt, clarè dignosces ex Didone apud Virg. Æn. 4., vbi hæc ad sororem

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero.

Ideò & Ceres hic: *non sperabam*: inquit, vt se intolerabili affectam vulnere declamitet.

PROSERPINA. Patheticè, nomine proprio, amissam compellat, eamq; quasi præsentem, alloquitur, per apostrophem: nec *filiam* nominat, quia iam non suam, & ex Matris ademptam potestate agnoscebat. Insuper nec *filiam* nominat, vel ne, filiæ nomine dolorem magis augeret; vel ne doloris amaritudinem, quam intensissimam exoptabat, melleo filiæ nomine deliniret.

GESTARE TIBI TALES TÆDAS. Verbum spero cum futuris copulandum clamitent vtcumque Grammatici. Non nouum est, apud Poetas, huiusmodi hellenismo eleganter vti, *gestare* autem frequentatiuum a *gero* est; idem sonans, ac assiduè gerere. *Tibi* personam Proserpinæ, de qua supra, demonstratiuè designat. Sed nota exactissimum Vatis artificium, qui datiuo vtitur communi, tam in bonum flexibili, quam in malum, cum tàm commodum, quam incommodum, æquè benè possit significare, iuxta diuersitatem contextuum, in quibus hic, & nunc reperiatur. Ast hic ita ab Auctore nostro adhibetur, vt in vtrumq; sensum facilè deflectatur: nam si hæc tædarum gestatio cum illa compararetur, quam Ceres se habituram sperasset, certè damnum Proserpinæ ostentat dilucidè. Si verò ipsam Proserpinam spectes, cui inquirendæ accensæ fuerant faces, certè in ipsius bonum elucebant. Si causam accensionis tædarum quæras remotam, cum hæc fuerit Proserpinæ raptus, malum indicant abreptæ. Si causam inspicias proximam, cum hæc sit inuestigatio peragenda, vt quæ rapta fuerat, in libertatem vindicetur, in bonum accensas dixeris. Quarè prudentissimè Vates dandi vtitur casu in vtrumq; sensum flexibili. Dum *tales* inquit; *quales*, subaudi, iam gesto: nam *tales*, & *quales* correlatiua sunt, vt sæpè diximus, quæ semper sibi inuicem, vel tacitè, vel expresse correspondeant. De tædis fusè alibi diximus: quarè hic satis erit indicasse, allusionem haberi ad Græcorum morem, de quo nos alibi, & quo sanctum erat, vt matres nuptiales tædas præferrent, cum nuberent Filiæ. Quarè *tædas* emphaticè dictas, per oppositum, agnoscas *fatis illas* ita vt sensus sit: Quæ nuptiales ferre debui tædas, ferales gestare cogor. Vide, quantus in antithete affectuum adsit ardor.

SED VOTA MIHI &c. Ex opposito, quod timere nequiuerat, in appositum, quod sperare debuerat apertè decurrit: & quod implicitè, per tædas, innuerat, explicitè iam declarat. *Sed* coniunctio aduersatiua est, vt sæpè dix., qua opposito oppositum, ex aduerso, connectentes, subdimus. Alij, hoc loco, legunt. *Et vota mihi*. Sed inepte, vt notat Heinsius. *Votum* pro eodem, ac vehemens desiderium accipitur, per translationem, quia quod impensè optamus, vt alibi diximus, enixis precibus, ac promissionibus, Deo factis, quæ propriè *vota* dicuntur, impetrare studeamus. *Mihi*, per contrapositum ponitur ad pronomen *tibi*, de quo supra, & quidem emphaticè.

COMMVNIA MATRVM. *Commune* dicitur quod multorum est, vt alibi dix. Ostendit itaque Ceres, vota sua non irrationabilia fuisse, nec optasse nisi ea, quæ natura ipsa cunctis matribus indiderit exoptanda, nempè vt dignum sibi generum adsciceret, vt Nepotes susciperet, vt filiam prole fælicem suspiceret &c. Hæc enim communia matrum vota. Ex quo magis patet Cereris calamitas, cuius, quamuis Deæ iustissima desideria non compleantur: sed immò vlteriùs omni iam spe deiecta, ipsius prolis suæ priuatione plectatur. Aduerte autem, quomodo hic tacitè crimen diluat, quod obijci potuisset, nempè nimis superbam, tali filiâ, Cererem incessisse, cum *cunctis altior matribus iret*; cum decertantibus pro virgine Phœbo, ac Marte; *despexit vtrumque flaua Ceres &c.* tacitè enim ostendit, non alienam se a Filiæ nuptijs mentem habuisse; sed tantum distulisse, vt maturiùs generum deligeret: nec Deos despexisse, sed rixas illas, quas in virginis ipsius detrimenta futurum vt vergerent, pertimuisset: ex quo adhùc crescit Cereris infælicitas, quæ, dum Raptum vitare studuit, Raptoribus Natam exposuit &c. Ne tamen hic verbum expectes, cum quo hæc vota construantur, nam & hæc, & quæ sequuntur, omnia ad verbum in fine positum, nempè *ante oculos erat*, per adiunctionem figuram referuntur.

ET THALAMI. *Et* particula hoc loco explicatiua est, quænam vota fuerint prædicta, enucleans, quare positam noueris pro *hoc est Thalami*, vt alibi dictum, cubicula coniugalia sunt: quarè hic pro coniugio ipse ponitur, consequens scilicet pro antecedenti, seù signum pro re signata, vt alibi fusiùs; ac numero multitudinis vtitur pro numero vnitatis, per Synecd.

FESTAEQVE FACES. Nuptiales videlicet tædæ, quæ festæ dicebantur, hoc est festiuis plenæ lætitijs, de quibus alibi fusè dictum.

ET HYMENEVS. Vide de Hymeneó dicta lib. 2. carm. 230.

CANENDVS CAELO. De cantionibus, in nuptiarum solemnijs adhiberi solitis, vide dicta lib. & carm. mox cit., ad eas enim alludit participium *canendus*. *Cælo* autem; inquit, per oppositum ad quemcumque locum inferiorem, in quo indignum esse, vt Proserpina degeret, arbitrabatur: & ex vaticinatione illa naturali insita, de qua sæpe dix., nesciens quid diceret, collineauit in scopum; nam decantatum Proserpinæ Hymeneum vidimus apud Inferos, cum lib. 2. ducta esset in thalamum virgo. Cælo autem, non Tartaris, canendus in votis fuerat Hymeneus. Cælum verò pro Cælitibus posuit, continens pro contento &c.

ERAT ANTE OCVLOS. Hoc est mente agitabam; nam oculus interni hominis *mens est*; & quidquid cogitatione molimur, ante oculos animæ iure dicitur obuersari, quia tota oculus mens est.

SIC NVMINA FATIS VOLVIMVR &c. Epiphonema est: sententiosum videlicet dictum, ex iam proposita rerum catastrophe deductum. *Sic* non est, hoc loco, particula assimilatiua; sed potiùs modi indicatiua, seù expressiua idem sonans, quod *hoc pacto*, seù *hoc quem de facto experimur modo*. Dido pariter Aen. 4. ait:

> . . . . *Sic, sic iuuat ire sub vmbras.*

Porrò Parcarum decretis, seù, quod idem est, Fatorum dispositionibus, etiam Deos subesse, ex Poetarum sententia, vidimus iam lib. 1. Et licet hoc falsum esse asseruerit Possidonius; certè Ouid. Metam. 9., immò Iupiter, apud ipsum, ibi hoc verissimum affirmauit, dum cæteros alloquens Deos, ait:

> *Vos etiam (quoque hoc animo meliore feratis)*
> *Me quoque fata regunt; quæ si mutare valerem,*
> *Nec nostrum sero mutarent Aeacon anni,*
> *Perpetuumque æui florem Rhadamanthus haberet,*
> *Cum Minoe meo &c.*

Et Ouidio consonans Martialis Epig. ad Silium ait:

> *Numina cum videas duris obnoxia Fatis,*
> *Inuidiâ possis exonerare Deos.*

Hoc etiam nos ipsi antiquorum auctoritatibus inhærentes, relatiuè innuimus lib. 1. carm. 48. Atque hanc amplexus opinionem Auctor, ore Cereris eam roborat, dum ait: *Sic Numina fatis voluimur &c.* *Numina* autem emphaticè dixit, non obscuram videlicet expromens indignationem, quà ægrè ferret hanc ineuitabilem Dijs ipsis impositam necessitatem Fatis obtemperandi. *Voluimur*. Quid luctuosius? Quid indignius? *Numina*, quæ scilicet cuncta nutu regimus: quorum voluntati nemo resistit, & quæ *Numina* ab inuiolabili dicimur potestate, *Voluimur*; hoc est in diuersa trahimur, &, quasi lusorij turbines in girum vertimur, & agitamur, ac malleo trudimur calamitatum. *Voluimur fatis*, subintellige *prædominantibus, vrgentibus*, ac impellentibus, nostramque in perniciem coniurantibus. Plurali autem vtitur nomine quia, vt alibi vidimus, tres Parcas Fatum esse, aliqui voluerunt, alij Iouem; alij necessitatem quamdam his omnibus superiorem; ideòq; plurali numero exprimenda fuit Fatorum in Cerere credulitas. De Fato autem fusè iam dictum à nobis alibi, quarè non immoror.

ET LACHESIS SAEVIT NVLLO DISCRIMINE. Cum; Fatum esse, arbitrati fuerint, ipsum Parcarum Ternarium, præcipua tamen Fati vis in ipsa Lachesi fuerat statuenda; nam prima illa, ac Princeps Parcarum fuit, vt, lib 1., disseruimus, carm. 54. Fata igitur; hoc est totum Ternarium Parcarum, Dijs præesse dicuntur, eosque pro libito versare; sed Lachesim subinde eam esse, autumat Ceres, quæ principales fati obtinens vires, *sequitur*. Nil magis decantatum in Triuijs, quàm Parcas læuas, immites, inexorabiles esse. Iniquas appellauit Hor., lib. 2. carm. ode 6.

> *Vnde si Parca prohibent iniqua &c.*

Malignas vocat Pontanus, dum ait:

> *Iniecitque auidas Parca maligna manus.*

Crudeles Politianus

> *Numine crudeles Parcas miseranda lacessit.*

Nocentes Statius Theb. 5.

> *Me ponis, & Superi mecum, Parcæque nocentes &c.*

Quarè nil mirum, si & Ceres sæuientem afletat Lachesim; *sæuire* enim est *crudeliter in aliquem agere*; crudelior autem Lachesis esse non potuit, quam exprimatur ab hoc Cereris affectu, ammissam dolentis filiam. Ideò *sæuijt*, & *sæuit* *nullo discrimine*; hoc est nulla habità meritorum, conditionis, ac status consideratione; ita vt, sicut apud Virg. Dido dixit Aen. 1.

> *Tros Tyriusue mihi nullo discrimine agetur.*

sic Parca modico verborum flexu accinere possit

> *Vir superusue mihi nullo discrimine agetur.*

Vel eo pacto, quo Iupiter Aen. 10. inquit:

> *Tros Rutulusue fuat nullo discrimine habebo.*

sic ipsa: *Vir superusue fuat, nullo discrimine habebo*. Nam indiscriminatim omnibus, iuxta antiquorum sententiam, necessitatem suam injiciebat: & *nulli iusso celare licuit; nulli scriptum proferre Diem*, vt inquit Seneca: Nec quisquam potuit Parcam vitare, vt docuit Homerus. Ex hoc summa exageratur Parcarum in Cererem iniuria; nam, vt apud Legis peritos habetur, *summum ius summa iniuria*: quod vtique maximè amplificat Cereris calamitatem.

QVAM NVPER SVBLIMIS ERAM &c. Relegit anteactas suas fælicitates, ex quibus deiecta fuerit Dea, vt magis ex earum mentione eiusdem appareat miseranda infelicitas: nihil enim tàm miserabile est, quam ex Beato miserum effici, vt inquit Tullius. Et profectò summam miseriarum attigisse dicendi sunt, qui tolluntur in altum, vt lapsu grauiorem ruant. Ideò apte per anthitesim infælicitatem suam exagerat Ceres, quæ primò fuerit proponens, vt grauiori se lapsam lapsu significet. *Quam sublimis*. En altitudinis apicem quem attigit: particula enim *Quam* intensiua est, quæ, cuicumque applicetur summum illi adiudicat gradum. Sic Dido, apud Virg., Aen. 4., dotes admirans Aeneæ, quem iam deperibat, easque inexplicabiles reputans ait:

> *Quis nouus hic nostris successit sedibus hospes?*
> *Quem sese ore ferens? Quam forti pectore & armis?*

Sic & Ceres hic, vt se euectam in eam fuisse notet sublimitatem, quæ non satis explicari possit, eam exagerat, per particulam *quam* appositam: *quam sublimis &c.* hoc est in altum eleuata, nam hæc est illius vocis significatio. Quarè & Virg., de Venere loquens, Æn. 1., inquit:

> *Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque reuisit*
> *Læta suas &c.*

Hic tamen certè non de sublimitate locali est intelligenda, sed de apice honoris, existimationis &c. ad quæ significanda transfertur nomen illud *sublimis*, & correspondet hic locus ijs, quæ dixerat lib. 1.

> *Infæcunda quidem, sed cunctis altior extat &c.*

Nuper aduerb. præteriti temporis est, sed vix præteriti: & ideò apte etiam cum imperfecto copulatur. *Nuper eram*, quo fit vt grauiora appareant Cereris infortunia; nam, vt 3. Tuscul. testatur Cic., *omnia repentina grauiora*.

ET QVANTIS PROCORVM STVDIIS CINGEBAR. Correspondent hæc ijs, quæ dixerat pariter lib. pri. *Personas aula Procis &c.* Nomen *quantus* ad numerum, ad pondus, & ad mensuram refertur. Optimè igitur *quantis*, vt numerosam procorum memoret turbam; vt eos magni ponderis; hoc est, existimatione grauissimos, ac mensurâ meritorum insignes denotet. Quid autem Procorum nomine intelligatur, vide locum cit. lib. pri. Per nomen verò *studijs*, & intensi eorum affectus, & frequentantium assiduitas, atq; inter ipsos, pro Virgine, concertationes importantur, de quibus lib. pri. cit. Sed dices: quid hoc ad matris celsitudinem? Proserpinæ honori datur, non matris. An non meminerimus, filiarum gloriam inter præcipua matrum decora computatam? Naturam itaque sequitur Vates, quæ matres edocet, filiarum decus sibi ipsis quasi originarijs fontibus attribuere. Ideò Ceres non dixit: *Quantis procorum studijs cingebaris*: sed *quantis cingebar*; nam suum reputat, quidquid filiæ est. *Cingi* enim est arctè adeò circumdari, vt ferè prematur vndiq; latus; & vix detur respirandi facultas. Obsessam se itaque (vt ita dicam) fuisse, indicat, Procorum assiduâ frequentiâ, ac postulationibus, Ceres: sicq; ijs correspondet, quæ itidem dicta reperies lib. 1. cit.

> . . . . *Hinc æmula Iuno*
> *Hinc poscit Latona nurum &c.*

& *cingebar* ait, primò quia matri instabant; secundò vt naturam matribus communem attingeret, quæ Procorum studijs, filias prosequentibus, magis vt plurimum, quam filiæ ipsæ, superbiunt.

QVAE NVMEROSA PARENS &c. Correspondet dictis lib. item 1.

> *Sed numeri damnum Proserpina pensat.*

numerosum enim dicitur, quod magno ditatur numero: sicq; *numerosa parens*, quam *felix natorum turba coronat*; ex qua cum fæcunditas arguatur, fæcundissimam quamq; parentem

notat,

notat, ac sibi alioquin infœcundæ cessisse asserit, vt dictum ibi.

NON CEDEBAT MIHI. *Cedere* inferioris est: quare *non cedebat*: hoc est, *non submissiorem se gerebat: non dece inglorii poteras*, si mecum in honoris certamen descendisset.

OB VNVM PIGNVS. Causam, propter quam reliquæ cederent matres, assignat explicitè, iuxta locum cit. lib. 1.

Aetnam Cereri proles optata vetebat
Vnica nec tribuit sobolem Lucina secundam.

Ob enim præpositio est causalis vim habens conditionis, & idem est, ac *propter*. Sic, apud Virg. Drances, in Turnum inuehens, eum causam communis exitij declarat his vocibus

Cuius ob auspicium infaustum, moresq; sinistros
Lumina tot cecidisse ducum, totamq; videmus
Consedisse vrbem luctu &c.

Vnum pignus, nempè *filiam vnam*, quæ cur *pignus* dicatur, videas lib. 1. carm. 178. Et iure *vnum*; nam *vnus* principium quidem numeri est, sed non numerus: quarè directè opponitur, per anthitesim, numerositati aliarum, de qua supra iure *vnum*; nam lib. pri. habetur:

Fessaq; post primos haserunt viscera partus.

Videas dicta, ac cit. carmen *vnica nec tribuit sobolem &c.* Hæc autem omnia, per interrogationem affert, ad vim affectuum exerendam. & quia verissima sit, nec negari possint.

TV PRIMA MIHI VOLVPTAS: TV POSTREMA. Respondet dictis lib. pri. *Hanc fouet, hanc sequitur &c.* Definitio autem hæc antonomastica est, qua, quid Matri Proserpina fuerit, exponit. *Tu* Proserpinæ pronomen demonstratiuum est, quam absentem tamquam præsentem alloquitur mater: & emphaticè positum agnosces. *Prima*; nam ante illam nullum ediderat fœtum, vt ex Orphei sententia insinuat Vates. Sed vide dicta lib. pri. ad cit. carm. *Vnica nec tribuit &c.* *primus* enim semper dicitur, quem nemo præcesserit. *Tu postrema*. Nota emphaticam repetitionem pronominis, patheticam admodum. *Primus*, & *nouissimus*: *Principium*, & *Finis* α, & ω: notæ sunt, supremæ Diuinitatis expressiuæ, vt ex sacris litteris constat. Quare vides, quantam filiæ conferat dignitatem, dum *primam*, & *postremam*, quod idem est, ac *nouissimam*, nominat voluptatem suam; nempè principium, & finem gaudiorum, ac desideriorum suorum; α, & ω, cui aduigilaret, & in quo quiesceret Matris affectus iuxta dicta lib. pri. *Hanc fouet &c.* vt supra innuimus. Porro quidquid cum delectatione animum mulcet, *voluptas* dicitur. Ideò Proserpina prima, & postrema matris voluptas dicitur, quia præter eam nil Ceres haberet, quod eius cum delectatione animum mulceret. Sic Euander apud Virg. Æn. 8., Pallantem alloquens filium, ait:

Dum te chare puer, mea sola, & sera voluptas
Complexu teneo &c.

PER TE FÆCVNDA VIDEBAR. *Per te*; idest *gratia tui, munere tuo videbar fœcunda*. Non dixit absolutè *eram*: nam infœcunda dicta est lib. pri., quia per vnicum partum fœcunditas non subsistat; sed tantummodo *minus sterilis* dici potuit. Ait *videbar*, ait: quia scilicet *damnum numere Proserpina pensabat*, vt dictum lib. pri. Vide ibi, nam explanatio illa plurimum conferet ad præsentis textus intelligentiam, & explicationem.

O DECVS &c. Magnis rerum gestarum narrationibus appositas exclamationes ad permouendos affectus efficacissimas, recenset eruditissimus Rhetorum Præceptor Caussinus lib. de Eloq. 8. cap. eodem: & affert celebre illud exemplum a Cic. desumptum, cum videlicet ille, postquam de supplicio Gauij disserens, repetitum illum miseri clamorem: *Ciuis Romanus sum*: commemorasset; statim in mitem erumpens exclamationem, hæc adiecit: *O nomen dulce libertatis! O ius eximium nostra Ciuitatis! O lex Porcia, legesq; Sempronia! O grauiter desiderata, & aliquando reddita plebi Romana Tribunitia potestas!* Quæ quantum habeant virium, ad excitandos, permouendosq; affectus, vel simpliciter legenti satis patet. Hic ipsa itaque arte vsus Auctor noster, quo aptiùs naturam imitetur, efficit, vt Ceres prænarratis quas ex vnica filia perceperat, fœlicitatibus, in mites erumpat exclamationes: *O decus &c.* Quæ exclamatio in eo est exclamationum genere, quæ ad admirationem, cum laude exprimendam conferunt, vt notat cit. Caus. lib. 7. cap. 25., & maximam insuper præ se fert vehementiam doloris. O interiectio dolentis, admirantis, atq; exclamantis est simul: ac maximè affectibus indulgens, ac deseruiens. *Decus* idem est, ac *honor, laus, ornamentum, dignitas*; quæ omnia, hac vna voce, Proserpinæ tribuuntur, quasi iure ex antecedenti narratione deducta; ac de ea hic antonomasticè dicuntur, per definitionem. Consimili autem definitione vtitur Virg. Georg. 2. Mæcenati addita, licet, non exclamantis, sed inuocantis sit.

O decus; ò famæ meritò pars maxima nostra.

Et Regina Amata in laudes Turni effusa Æn. 12.

. . . . . . Tu spes nunc vna senectæ
Tu requies miseræ, decus, imperiumq; Latini.

O REQVIES. Nota emphaticam, quo ad affectum exclamationis, iterationem, ac gradationis instructionem mirificè concinnatam. *Requies* autem anthonomasticè dicitur, quia ipsa vnicum fuerat matris in quocumq; labore, angustia, ac mærore, solatium, vnica animi quies.

O GRATA SVPERBIA MATRIS. *Grata*; hoc est *beneplacens, iucunda, dilecta*. *Superbia*; hoc est, *causa qua superbirem*, atq; altissimo supra omnes efferrer animo. Definitio anthonomastica. Appositè autem *grata* dicitur *superbia*: nam superbia inuisa omnibus esse solet, & ingrata: sed, vt ostenderet Ceres, sibi hanc in delicijs superbiam fuisse, meritò gratam compellauit. *Matris* autem dixit, & vt ostenderet, cui grata esset illa superbia, quæ cæteris causa fortassis inuidiæ fuerit; & correlatiuè ad filiam, quasi dixerit: *dum mater eram*, vt vehementiori affectu commiserationis decoretur, & miseriam magis exageret suam, cum quod fuit, & non est, pro nihilo reputetur. His itaque omnibus subaudi additam particulam præmissam *nuper*, vt magis ex subita cathastrophe appareat infœlicitas.

QVA FLORENTE GESSI DEAM. Rationem reddit, cur Proserpinam definierit *gratam Matris superbiam*. Quà correlatiuè ad Filiam, ad quam sermonem conuerterat. *Florente* correlatiuè ad carm. lib. 1.

Aetnam Cereri proles optata vetebat.

atq; ad id, quod Electra dixerat hoc eodem libro *Florebat tranquilla domus &c.* ideò *florente*; hoc est, bonis affluente, fœliciq; æuo perfruente. *Gessi Deam*. Deæ personam videlicet, ac dignitatem sustinui. Vno verbo: *Dea fui*. Vbi vim præteriti temporis emphaticam perpende. Quod enim præteritum absolutè est, nihil de præsenti est. Sic Panthus apud Virg. Æn. 2., vt actum esse de rebus Troianorum indicaret, præterito vsus aiebat.

. . . . . Fuimus Troes: fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum.

Quod idem fuit, ac si dixisset: Fuimus; iam non sumus: nec nisi vmbra Troiæ iam ipsi superest Troiæ. Sic itaque emphaticè & Ceres *gessi Deam*: *Dea fui*: iam *Dea vmbra iam in nihilum redacta; à celsitudine maiestatis deturbata* opprobrium, & abiectio Plebis Deorum facta.

QVA SOSPITE, NVNQVAM FVI INFERIOR IVNONE. Iterationem habes in relatiuo; gradationē in membris, vt vides. Dixerat: *qua florente Deam gessi*. Plus certè est *florere*, quàm *sospitem esse*: nam *florere* vitam importat omnibus affluentem bonis, vt dicebamus: *sospitem esse* tantum dicit vitam à malis, a morbis, ab infortunijs alienam, licet aliundè nullis affluat bonis. Quare decrescere potiùs videtur Vatis oratio, quàm crescere. Ast, si cautiùs aduertas, decrescit vt crescat; nam, *Folio florente*, se Deam fuisse, postquam fassa est Ceres, fatetur insuper, Deam se, & Deam Iunoni æqualem fuisse, quandiù sospes fuerit filia, etiam præscindendo ab hoc, quod, vltra id, quod est sospitem esse, affluentiam vllam habuerit fœlicitatum: satis enim Cereri fuisset, eam incolumem habere, licet non tantis refertam bonis, vt florens dici potuisset. *Nunquam* expungit Heinsius; & *nusquam* legit: sed, cur immutandum non video; nam certè qui, per aduerbium temporis *nunquam* aliquid respectu omnis temporis, negat, etiam profectò, respectu cuiuscunque loci, id negat: nam, vt nos in Physicis docebamus, potest quidem aliquid, saltem per diuinam potentiam esse, & esse *nusquam*, quod idem est, ac *nullibi*, cum locus distinguatur realiter à locato, si de loco extrinseco sermo sit; distinguatur autem realiter modaliter, si de intrinseco loquamur, ac consequenter possit locus tam intrinsecus, quàm extrinsecus destrui in destructa essentia illius, qui fuerat in loco; sicuti de facto destruitur vbicatio præsens, cum per motum alibi transferor in destructa mea essentia. Ast non potest quid esse in aliquo loco (quamuis hoc ipsum concesserit Pater Pallauicinus e Soc. Iesu Romæ Lector) & non esse in tempore: nam, cum *esse in tempore*, vt nos ibi docuimus, nil sit aliud, quàm *conseruare pro tali tempore in esse*, certè implicat, aliquid conseruari in esse, & non esse in tempore. Ast, cum *esse in loco* præsupponat esse, & conseruari, quod locatur, certè non potest quid esse in loco, & non esse in

tempore. Quarè aduerbium omne tempus excludens, etiam omnem excludit locum. Non itaque a vulgata recedendum, quæ *nunquam* habet, hoc est, nullo tempore, *fuis inferior*. Inferior quis dici potest, vel respectu loci, vel respectu dignitatis, ac maiestatis, & existimationis, sed de his potiùs quam de illo decantatur, nam, qui superior sit dignitate, maiestate, & existimatione, licet interdum per accidens sit in loco inferiori, non tamen absolutè *inferior* dicitur. In hoc itaque sensu & hic sumitur, ostendit enim Ceres, se Iunonis semper maiestati, dignitati, & existimationi æqualem obtinuisse gradum celsitudinis, ac cum ea de dignitate contendere potuisse: cum ea, inquam, *Iunone*, quæ de se ipsa diceret Aen. 1.

Ast ego quæ Diuum incedo Regina, Iouisque,
Et soror, & coniux &c.

Vides quam altè dignitatem olim suam amplificet, vt inde grauiùs se corruisse postmodum ostendat, & præsentem deiectionem miserrimam fuisse.

NVNC SQVALLIDA, VILIS. Summam Cereris amplitudinem, maiestatemq; vidisti. Iam infimum in gradum depressam inspice deiectionem, vt, per iuxta positionem oppositorum, eius magis eluceat infœlicitas. *Nunc squallida visu*; seù *squallida vultu*; legendum putat Heinsius, quia, vt ipse ait, non nouus est Vati Græcismus. Verùm squalleret profectò cum Cerere, ac vilior esset oratio, vt arbitror; nam, cum squallor, in luctibus comes semper lugentium esse debeat; ex quo factum, vt Auctor noster *sordidam*, quod idem est, ac squallidam descripserit Electram; *sordida sydereæ raptus lugebat Alumnæ*. Certe per hoc, quod Ceres, se squallidam visu, vel vultu, diceret, luctuum tantummodo suorum acerbitatem exprimeret; ac consequenter non satis vis hìc debita Anthitesis appareret; & tamen certè debet ex opposito in oppositum descendere, vt Cathastrophem ostenret suam. Scio equidem, nomen *squallidus* idem esse, ac *sordidus*, seù *sordium colluuie inquinatus, obsitus, deturpatus*; &, quia, qui huiusmodi est, contemptibilis est, ideò squallidum interdum pro contemptibili vsurpari: sed, vt dicebam, hæc esset anthitesis virtualis, & deducenda potiùs, per methalesim, quam expressa. Sed dato etiam, quod ad expressam reduceretur, adhùc minor esset oratio, nam effectum sine causa exprimeret; nempè se contemptibilem diceret, sed nullam contemptibilitatis causam signaret. Quod si legas: *Nunc squallida, vilis*, se contemptibilem aperte notat, dum vilem appellat, & causam notat, quia scilicet sit squallida luctu indigno &c. In quo etiam gradatione, & emphasi decoratur oratio. Quare nil arbitror de vulgata immutandum. *Nunc* itaque aduerb. temporis præsentis est, quod ex diametro opponitur præterito *fui*. *Squallida*: supple *sum*; & directè opponitur præteritis, quæ iactauerat, ornamentis: *Tu prima voluptas &c.* *Vilis* cumulatiuè ponitur; nam *vilis* idem est, ac *humilis, abiectus, plebeius, contemptibilis*; immò de facto contemptus: quæ omnia ex eo prouenerunt, quod Ceres ammissâ filia luctuum sordes, squallorem q. induerit, ac totum decus illud, quod se ex Proserpina recepisse dictitauerat, amiserit.

HOC PLACITVM PATRI. Exul in Ponto Ouid.

Hoc mihi suprema fulmen ab arce venit.

exclamabat fortunam ingemiscens suam. Et *Tu quoq; Fili* ingemuit, vt alibi diximus Cæsar, cum inter interfectores suos Brutum agnouerit; quia teterrimum miseriæ genus est, eos in perniciem nostram coniurantes inspicere, quos protectores futuros sperabamus, quosue ad protegendum à natura ipsa institutos, arbitrabamur. Patheticè igitur, ac mirum in modum inuidiosè hoc dictum, agnoueris. Sed emphasim perpende. Hoc contra ius Cælorum, ac Deorum omnium perpetratum: hoc contra iustitiam in insontes eiibratum malum: hoc quod filiæ perditionem, Amasiæ deiectionem, florentissimæ Dearum familiæ excidium, dolo intulit malo: *Hoc placitum Patri*. *Placere* ad actum pertinet voluntatis, vel rem aliquam amplectentis cum gaudio, vel saltem non reijcientis, cum possit, atq; adeò æquo animo tolerantis, & permittentis. Voluntas naturaliter fertur in bonum, & si de voluntate Diuina loquamur, adeò fertur in bonum, vt nullo pacto ferri possit in malum, ni ipsa, quod impossibile est, natura pereat Diuina. Et tamen hoc, quod ingens, adeò malum censebatur, *hoc placitum* dicit. Vide, quanta dicendi polleat energia. Iouem enim, Iouem esse, desijsse necessariò ostendit; cum illi placitum fuerit, quod, salua Deorum natura, illi nunquam placere potuisset. *Hoc placitum Patri*. Ioui videlicet, ex quo Proserpinam conceperat. Pater græcè *πατὴρ* dicitur, quasi *πάντων*, hoc est *παίδων τηρῶν*, quod latinè sonat *filios seruans*. Vide, quam inuidiosè, quam patheticè decurrat oratio: ingentem enim rei excitat admirationem, cum quod impossibile, spectatâ agentium natura, videretur, possibile non solum, sed & factum ostendit. Possibile ne est, vt qui naturâ est *seruans filios*, filiam spontè perdiderit? Attamen hoc factum notat *Hoc placitum Patri*. Procellis agitatum mare cum pinxisset eruditissimus Abbas Picinellus, in Mundo suo symbolico, lib. 2., cuius furijs Delphinus explodebatur in littus, inscriptæ, hoc lemmate, corpus animauit: *Proprijs nec parcit alumnis*: seù *quem genuit perdit*; vt teterrimum ostenderet crudelitatis genus, procul dubio, ijs inesse Patribus, qui filios perdant. Hoc ipsum Ioui obijcit Ceres; &, dum eum in inuidiam vocat, miserrimam & sui, & filiæ conditionem ostentat. Correspondet autem hic ijs, quæ dixerat Cynthia lib. 2. *In te coniurat genitor &c.*

CVR AVTEM &c. Per correctionem positam mox in Iouem sententiam reuocat, vt, quod deterius videri potuit, in miseriarum subdat argumentum simul, & augmentum; nempe sibi soli imputandam filiæ perditionem, seq. solam excidij causam fuisse. *Cur* interrogatiuis est. se enim ipsam interrogans vrget Ceres, ac redarguit. *Autem* idem valet, ac sed: coniunctio videlicet aduersatiua, qua ostendat, mentem suam iam deceptionis consciam prædictis in Iouem probris aueriati.

ADSCRIBIMVS ILLVM HIS LACRYMIS? *Adscribimus*: hoc est in auctorem criminis adsciscimus: nam *adscribere* est nomen alicuius scribere sub aliqua sententia iam lata: seù *personam aliquam crimini addicere*. *Illum*; nempè Iouem patrem, de quo supra. Nomen autem artificiosè reticet; &, per pronomen demonstratiuum signat, *illum*; vulgò *lui*; vt ostendat, se iam consciam iniuriæ in Iouem euibratæ, acerrima confusione suffusam, ne audere quidem offensi Numinis nomen, immundo ore, iactare.

HIS LACRYMIS. Cur, inquam, facimus auctorem cladis illius, quàm *his* hisè *lacrymis* prosequimur lamentantes? Quasi diceret: non ille luctus causa: non tortor visceruin; non exactor lacrymarum: frustra Iouem incusamus, dum Nos totam tanti sceleris reitatem contraximus.

EGO TE, FATEOR &c. Se ipsam interrogauerat; Iam sibi ipsi, per subiectionem respondet: & quod deterius sit, subdit. *Ego*. Se ipsam in culpam vocat. Sed emphasim nota. *Ego*, quæ Patrem, iam non Patrem, redarguo, quia filiam non seruauerit; nec video, me matrem esse desijsse: *Ego*, quæ mater, sed non mater; quia, iuxta debitum, à matris nomine importatum, filiæ non consului: nam *μήτηρ* à *μητιάω*, quod est *consulo* dicitur; quarè idem est *Mater*, ac filijs consulens; *Ast ego Te &c.* Nota oppositionem relatiuam, & emphaticam. *Ego*, tibi consulendi munere obstricta, *Te*, cui consulere debuissem.

ADEMI CRVDELIS. *Adimere* idem est, ac *de medio tollere, perdere*, ac *destruere*. Nota contrapositum, quod directè officijs opponitur matris, & quo vtitur Ceres, vt culpam exageret suam. *Crudelis*, in patrem videlicet, qui, incuriâ mea, filiam amiserit; in filiam, quæ orbata sit genitoribus, Cælo priuata, seruitio Prædatoris addicta; in me ipsam, quæ voluptate, decoramento, ac requie vnicâ meâ me ipsam negligens, priuatam effeci; *Crudelis* per antitheron ad naturam matris, quæ tota pia in filias, ac benigna à Natura ipsa instituitur. *Ego te crudelis ademi*; cum tu incuriâ meâ perieris: mihi, non Ioui imputandum est exitium, quo premeris.

FATEOR. Apertè, palam, ac, sincero iam animo, confiteor: nec enim negari potest, quod, facto ipso clamante comprobatur. Vides, Cererem, pœnitentia ductam, crimen fateri suum: & filiæ perditionem ex se sola prouenientem confiteri. Sed, quia sero sapiunt Phryges, huiusmodi actum confessionis, desperantis potiùs, in se ipsam esse obiurgationem, quàm fructuosum pœnitentis, ac veniam implorantis affectum.

QVÆ TE DESERVI SOLAM. Hæc ratio, cur se causam exitij dixerit, & ex qua tantam sibi, ac filiæ cladem comparauerit. *Quæ* relatiuè dictum ad pronomen *Ego*, quo se ipsam Ceres supra designauerat. Per verbum verò *Deserui*, se ipsam proditionis insimulat, vt acriùs in se ipsam inuehat; nam à *desero* desertores dicuntur *proditores*, qui, quos maximè defendere, ac tueri debuerant, in discrimine relinquunt: quarè idem est, hoc loco, *deserui*, ac *deserens prodidi*: vulgò *ch'abbandonandoti ti tradij*. Quid de matre atrociùs dici potuit? Quid ad infœlicitatem exagerandam efficaciùs? Quid ad affectum commiserationis permouendum

dum apertiùs à *Solam*; hoc est incustoditam, ac debito matris præsidio denudatam. Correspondet autem hic locus lamentationibus à Proserpina, per somnium, apud matrem peractis hoc eodem lib. *Heù dira parens, nataq; peremptæ Immemor; heu fuluas animo transferessa Leænas &c.*

QVÆ VLTRO &c. Quomodo, ex hoc, quòd deseruerit, proditrix dicenda sit, explicat: & nota emphaticam relatiui *qua* repetitionem. *Vltrò* hoc est, volens, lubensq; nullo cogente, sed sponte mea; cum nullus deserere coegerit, nisi ipsa mea deserendi voluntas.

EXPOSVI INSTANTIBVS HOSTIBVS. Præuidit Ceres raptus futuros, vt habetur lib. 1. *raptusq; timens &c.* eosq; vt cautè euitaret: *Aethera deseruit &c.* Quare cum præuiderit, assidue timere debuit, ac Filiæ assiduam sui custodiam exhibere: quod cum non fecerit, videtur vltrò filiam hostibus, quos timebat, abripiendam obiecisse: ideò *exposui*; nam *exponere* est quasi *extra, & in propatulo ponere* aliquid, vt possit pro libito quisquis præteriens abripere. In propatulo autem exposuit, cum *infirmatam laribus commisit alendam*. *Hostibus*; hoc est raptoribus, hostiliter semper agentibus, ac dum prædæ inhiarent, *instantibus*; quod est *imminentibus*, atque in prædæ occasionem euigilantibus. Sic *instantibus* pro imminentibus vtitur Iupiter, apud Virg. Æn. 12., vbi Iunoni, exoranti modum letho eripiendi Turnum, his insinuat.

Tolle fugæ Turnum, atque instantibus eripe Fatis,

NIMIRVM &c. Aduerb. affirmantis est, vt sentit Parrhas, idem, ac *sanè*; vulgò *per verità*. Verùm, si res attentiùs introspiciatur, aduerbium illud ego potiùs existimauerim explicatiuum simul, & affirmatiuum; nam nouam quasi rationem reddit Ceres, cur ipsa filiam hostibus tradidisse, iure dici potuerit, quia nempe, si deseruisset tantùm; sed statim ad custodiendi munus redijsset, forsitan hostium aggressionibus occurrisset opportuna, & obtinuisset: sed quia longas in moras absentiam à filia suam, Phrygijs detenta illecebris, duxit; ideò ansam hostibus præbuit, impunè non solum, sed & sine vllo incommodo prædam agendi. Ideò *nimirum*, hoc est, *videlicet quia*: vulgò *merce che nel vero*; quo aduerbio explicat, quid intellexerit, per verbum *deserui*, & per verbum *exposui*, ac nouam, vt dixi, causam addit, cur proditrix diceretur.

SECVRA. A metu otiosa, quod indignum profectò matre fuerat, quæ iam rapiendæ filiæ conceperat præsagia; *raptusq; timens &c.* vt lib. primo. Correspondet verò hic locus ijs, quæ dixerat, lib. primo.

Hic vbi seruandum mater fidissima pignus
Abdidit, ad Phrygios tendit secura Penates.

Quare vide ibi dicta, quæ non parum conferunt ad huius loci explicationem.

FRVEBAR. *Voluptate gaudens inhærebam*, & detinebar.

RAVCIS THYASIS. Quid de Thyasis dicendum, vide lib. 1. carm. 205. Et *raucis* dixit, quia ad raucum, dissonantemque tympanorum sonitum saltabant, vt ibidem vidimus, Corybantes; ac ipsa, inter ipsos, tripudiabat, vt eidem per somnium improperauit, hoc eodem lib. Proserpina, inquiens:

Suppliciis inclusa feror. Tu sæua choreæ
Indulges; Phrygiasq; etiamnum interstrepis vrbes.

Et iure meritò hoc sibi exprobratum fatetur hic Ceres.

ET LÆTA SONANTIBVS ARMIS. Vide dicta lib. 1. carm. 209.; loquitur enim de armorum plausu, quem Corybantes edebant, vt ibi. *Arvis*, non *Armis* legendum putat Heinsius, quem non improbo; nam his plausibus resonantem latè campum iam alibi vidimus; & certè, in his aruis, Ceres Phrygios iungebat leones. Sed meliùs, arbitror, si locus loco correspondeat, iuxta nostram explicationem.

IVNGEBAM LEONES PHRYGIOS: Quibus scilicet, materno in curru veheretur sublimis. Vide dicta hoc eodem lib. carm. 49.

CVM TV RAPERERE. Nota, quam eruditè socordiam suam fateatur, quâ videlicet, se matrem exuisse, enunciatur. Notissima, apud omnes, est ea Naturæ vis, quam sympaticam appellant Phylosophi; & qua efficitur, vt amici absentis amicus; consanguinei, aut filij absentis consanguineus, & Pater absens, dolores quoquo modo percipiat; nam sæpe dum absens filius infirmatur, Pater, licet rei ignarus, & longè dissitus, vritur, torquetur, affligitur, & arcano quodam mærore inficitur, adeò, vt vix se credat non conficiendum. Quomodo igitur mater ea fuerit, quæ pereunte filia, quamuis absente, mærorem saltem non experiretur infensum; sed immò læta caneret, exultaret &c. Vide quantam in inuidiam se ipsam vocet; quam altè Fatorum perniciam deploret; quam anxiè infortunium exageret suum, quod se se matrem esse non permiserit. Correspondet autem hic locus ijs, quæ habentur lib. 2. *Rapitur Proserpina curru &c.* & pathetice admodum emicat, & exardescit oratio.

ACCIPE, QVAS MERVI, POENAS &c. Offensionis illatæ poenitentiam sequitur satisfactoria, quam ipse peccans, de se ipso in se ipsum sumit vindicta. Cum itaque Ceres se ipsam fassa fuerit tot malorum auctricem; quid expectares, nisi vt ipsa in se ipsam desæuiret, peccatum scilicet, quod sponte se admisisse fatebatur, sponte in se ipsa puniens? Verùm, quia iratis Dijs sanguine litandum, censebant antiqui, iuxta oraculum, quod a Phœbo redditum affirmat Sinon, apud Virg. Æn. 2.

Sanguine placastis ventos, & Virgine cæsa,
Cum primum, Iliacas, Danai, venistis ad oras,
Sanguine quærendi reditus, animâq; litandum
Argolica &c.

Ideò Ceres, Deam vtiq;, Proserpinam, iratam fortassis suspicata, sanguine placandam ducens: cum se ipsam immolare, obstante Diuinitate, non posset, sanguine saltem è vulneribus, lacerationibusq; extracto, litat; illumq;, expiatorium facinoris, iratæ offert filiæ liquorem, quo facilè in gratiam reddeat, sibiq; ignoscatur. Ideò *accipe pœnas*. Verbum offerentis est, & debitum alicui tributum rependentis, Debita est pœna peccato; nam semper *vigilans in crimina pœna*. Et, quia Filia pœnas huiusmodi à matre vel nollet, vel nequiret exigere, vltrò ipsa eas illi exhibet, & offert: *Accipe pœnas*; quod summum profectò desperantis animi dolorem tragicam educit in scenam; atq; vberrimam commiserationis affectuum colligit messem. Porrò *pœna* est *supplicium*, vt alibi dix., *ex delicto alicui debitum*: ideò *pœnas, quas merui*: reo enim spontè confesso, vel conuicto de delictis, meritò pœna, & quidem æquiparanda debetur delicto: quarè, quæ in proprium sanguinem peccauerat, proprio debuit & sanguine pœnas luere. Ideò

EN ORA FATISCVNT VVLNERIBVS. Quales dederit pœnas, iam exprimit, per aduerb. ostensiuum, seu demonstratiuum *en*, quod quasi digito signat, & ostendit id, cui addicitur. Ex quo facilè deduco, deceptum, hoc loco, Parrhasium, qui verbum suprapositum *accipe*, pro eodem, accipiendum asseruit, ac si diceret *ecce*, adducens illud Virg. Æn. 2. vbi *accipe* pro *ecce* ponitur.

Accipe nunc Danaum insidias &c.

Sic enim Parrhas. ipse interpretatur Virgilij locum. Fallitur, inquam, Auctor cit., nam, si *accipe* pro *ecce* positum fuisset, iam insulsè subderetur particula *en*, quod non est dicendum. Sed explicationem prosequamur. Lacerare vnguibus genas; comas diuellere &c. maximum doloris, ac desperationis profectò signum est, vt & alibi vidimus: & proprium maximè fœminarum videtur, quæ vtpotè impotentioris Naturæ faciliùs in huiusmodi feruntur excessus. Cum itaque & Ceres, criminis, quod sibi obiecerat, impatiens, ac doloris impotens, genas altè suas dilacerasset, sanguinem ex laceratis profluentem; nec non vulnera ipsa offensæ offert Proserpinæ. *En ora &c.* *Os* pro toto ponitur vultu, & numero plurali vtitur pro singulari per synecd. *Fatiscunt*. Subaudi *immissis vnguibus*; nam *fatiscere* est quasi *effatim hiscere*; hoc est *latè non minùs, quàm profundè aperiri*: certè autem Cereris genæ non sponte ita dehiscebant; sed vnguibus discerpentibus dilaniatæ excauabantur in sulcos. Quod latè confirmatur ex addito: *Vulneribus*: nam vulnera ex immissis vnguibus sanè effecta. *Vulnus* enim non dicitur quælibet vtcumque cutis, vel carnis disruptio leuis: sed solum, si propriè loquamur, hians, patensq; corporis apertura, ictu aliquo inflicta: & licet vngues modica sint feriendi instrumenta, nec primo ictu valeant profundè adeò carnem scindere, iteratis tamen proscissionibus, altè demergi possunt, & vulnera efficere patentia.

ET GRANDES SVLCI RVBENT IN PECTORE. Iure plectitur peccantis vultus, qui scilicet non erubuerit infanda perpetrare: sed meliùs pectus tunditur, quippe quod affectuum cor fontem contineat, ex quo ea exeunt, quæ coinquinant; cum enim nullum sit peccatum nisi voluntarium, & voluntas præcipuè censeatur in corde residere: ex corde peccata omnia prouenire dicuntur: atque adeo iure ipsa cordis plectitur sedes in vindictam. Ceres itaque, laniato vultu, theatrum scilicet, quam vocant affectuum, etiam pectus, in quo fons, & sedes affectuum cor est, laniauerat: atque hanc ipsam, ex se repetitam, pœnam, in expiationem sui, dilectæ offert Proserpinæ, pœnam pœnæ copu-

lans

lans per coniunctiuam *&*: *grandes sulci* translatio est ex aratorijs exercitijs desumpta; nam, sicuti terra aratro longos scinditur in sulcos, qui proprie nil aliud sunt, quam fossæ oblongæ, quæ vomere, inter arandum fiunt; sic, vomeris instar, vngues pectus proscindentes, lacerantesque, quasi aratro ducto, excauant fossas; hoc est oblongæ ducunt, & excauant vulnera. Et ideò *grandes sulci*: hoc est grandia, iteratis vnguium perarationibus, vulnera sulcorum deducta in morem, & quæ sanguine defluente purpureum ostentant colorem; & iden *rubent in pectore*.

EN VTERVS IMMEMOR &c. Puniverat & vultum, & pectus: iam vteri exhibet punitionem. Correspondet autem hic locus ijs, quæ ante dixerat.

. . . . . . Exsudat ab vbere sanguis;
Larga, vel immo, prorumpunt flumina vultu;
Intussaq. manus morantur pectora tundunt.

& ante *Namq; modo immissos aruads viscera telis &c.* ea enim, quę augurijs quasi dictantibus facienda cognouerat, iam implet. & in pœnam patrati criminis offert. Sed quid, inquies, vterus peccauit, vt sic puniatur? Vteri munus est prolem fouere, custodire, atque a contrarijs omnibus indemnem seruare: quare, cum Cereris vterus pignus neglexerit suum, eo quòd sero nimis in se, vt supra, hastas ostenderit conuratas; ideò & vterum iure plectitur. Particula *en* in eodem, quo supra, sensu habetur, nisi in quantum hic emphaticam vim habet repetitio. *Vterus immemor*. Subaudi *officij sui*; hoc est sollicitudinis, quam pro filia habere debuit. Vide dicta lib. 1. carm. 195. Sed videri hic fortasse poterit impropriè locutus Vates, qui memoriam in posteriore partę cerebri residentem vtero attribuat. Memineris tamen, memoriam esse Animæ potentiam; & quidem, vt nos late in animasticis docuimus, ab ipsa anima indistinctam; animam verò ita esse informantem, vt sit tota in toto, & tota in qualibet parte corporis: sicq; facile intelliges, cur, licet in vtero non operetur anima, per memoriam, sed in cerebro, ampliatiue tamen possit vtero attribui effectus, vel deffectus memoriæ, quatenus ita animam, quæ informat, excitare potest ad exercendos in organo apto actus memoriæ; vel eandem non excitare &c.

CONTVNDITVR CREBRO ICTV. Manuum videlicet alternatim in vindictam percutientium; nam *vtero percussero* est; & ictus *percussio* est. *crebro* autem dixit, hoc est sæpius iterato, ac frequenti. De verbo tandem vide dicta hoc eodem lib. carm. 159.

QVA TE PARTE POLI &c. Emistichium est ex Lucano desumptum, qui, Pharf. 9., ait:

Quâ te parte Poli; quâ te tellure reliqui &c.

Anxietatem his animi, & præcipuam desperantis animi caussam ostendit, quæ scilicet in eo consisteret, quod nesciret, quo loco degeret: si enim hoc sciuisset, sperandum arbitrabatur futurum, vt vel precibus, vel aperta vi, eam iterum in suam vindicaret. Sed quomodo id ageret, cum ne vbi quidem esset rescire potuerit? Ideò *qua parte Poli &c.* Quid Polus sit, fuse vidimus lib. 1. hic pars pro toto ponitur, nempe *Polus Mundi* pro ipso Vniuerso: quare idem est dicere: *qua parte Poli*, ac dicere: *qua Mundi parte*, aut *sub qua Cælo plaga*, vt notat erudite Parrhas.

QVÆRAM TE? Per interrogationem effert sententiam suam; quasi Proserpinam de hoc interroget, quæ sola indicare potuerit: cum reliqui Deorum sub altissimo rem tegerent silentio, vt supra vidimus: sed absentem, & non responsuram interrogat, quod proprium animi est, prænimio delirantis dolore. Quare & dolorem Cereris ad insaniam pene ostendit adigentem, & vehementissimos excitat commiserationis affectus. De verbo *quæram* vide alibi dicta. Certè quæruntur, quæ deperdita sunt; quare in sensu proprijssimo adhibetur

QVO TE SVB CARDINE QVÆRAM? Cardinum nomine, quatuor præcipuas Mundi partes appellant Cosmographi, nempè *Ortum*, *Occasum*, *Septentrionem*, & *Meridiem*. Incerta igitur itineris interrogat, quam potiùs ad harum partium iter dirigat. Sed, ne videatur Vates idem dixisse per idem, inani quadam, & superuacua iteratione, memineris eum a toto, quod dixerat, ad partium distributionem descendisse, per dispositionem resolutiuam Rhetoricis vtiq; omnibus familiarem. Subinde memineris, inter præcipuas Mundi, quas commemorauimus, partes, alias esse intermedias, de quibus primo loco locutus sit; ac subindè ad præcipuas descenderit. Sic quatuor venti principales, ex illis quatuor præcipuis Mundi partibus spirantes à Nautis recensentur; sed, præter eos, alios etiam ventos agnoscunt, ex partibus intermedijs efflantes, quos etiam singulos peculiaribus designant nominibus: atq; adeo nil mirum, si, partibus intermedijs vniuersali nomine notatis, præcipuas subinde, proprio cardinum nomine, recensendas, Vates etiam noster fuerit arbitratus. Tantum nota emphaticam pronominis *Te* repetitionem, & traductionem in interrogatiuis *qua parte: quo cardine*; vt, incertitudine quasi titubantis figuræ, propria animi titubatio emicet, & exprimatur.

QVIS MONSTRATOR ERIT? Quo pergeret, ambigebat: iam quo duce vtatur, se protsus nescire, non dissimulans, quærit, cum enim Dij, Deæq; omnes, se se illi prædes offerre, recusauerint, quo iam duce vteretur? Ideo *quis monstrator*, Vide, quantam animi afflictionem præ se ferat oratio. *Monstrator* interdum pro *inuentore* assumitur, vt apud Virg. Georg. 1.

Adsis ô Tegea fauens; oleaq; Minerua
Inuentrix; vncíq; puer monstrator aratri.

Hic tamen non omninò in hac assumitur significatione, licet nec omninò ab illa recedat: est enim *monstrator* nomen à verbo *monstro* deductum, quod est *ostendo, indico, doceo*. Quarè *monstrator* dicetur, qui aliquid monstret, ostendat, indicet &c. Verùm, quia hic agitur de Proserpina inquirenda, quam ita inquirere optabat Ceres, vt inquirendo, inueniret: ideo monstratoris nomine vtitur: *quis monstrator erit?* hoc est quis ita iter diriget, vt mecum inueniat, quam quaro? Quis ostendat, vbi sis, vt mecum adsit inuentor salutis tuæ? &c. *Quis monstrator erit?* Subaudi vel itineris, vel raptoris, vel loci, in quo degas; vel tui ipsius; ita vt, eo duce, & rectum iter inueniam, & Raptorem noscam, & locum comperiam, vt te ipsam reperiam, vt voti tandem compos conquiescam.

QVÆ ME VESTIGIA DVCENT? Figuram addubitationem, quam supra attexere cæperat, prosequitur, vt pathetica magis decurrat oratio. *Quæ &c.* Deficiente duce itineris; vel rei, quam inuestigamus, monstratore, obseruare solemus, num aliquod signum alicubi extet, quo ducamur in cognitionem itineris faciendi, vt eo ducamur, quo Raptor præcesserit. Sic Hercules, raptis a Caco bobus, cum nullum raptoris indicem haberet, vestigia cæpit obseruare, vt ex ijs, solo impressis aduerteret, quo abactæ fuerant boues. Sed, quia callidissimus latro eas in specum per caudam attraxerat, fallebant vestigia ipsa eorumdem incumbentem indicijs Herculem: qui subinde ex mugitu tandem, vbi nam essent, nimio latrones damno, satis percepit. Hunc modum vestigijs inhærendi edocuit canes venaticos natura ipsa, qui nescientes, qua parte feram inquirant, odora, qua pollent, vi, eiusdem rimantur vestigia, & sequuntur, ijsdemque ducentibus feram inueniunt. Se itaque venaticis canibus similem futuram, ostentat Ceres, si vestigia internoscere, datum esset. Nec indigna est profectò comparatio: nam canis symbolum est fidelitatis; & certè *fidelissima mater* dicta est Ceres lib. pri. Sed, & quæ vestigia obseruet penitùs ignorans, interrogat: *quæ vestigia* vel raptoris videlicet, vel tui ipsius, impressa solo me ducent, cum nulla videam, & si videam, nesciam an raptoris, an tui, an aliorum vestigia sint? *Vestigium* est signum alicuius rei alicubi impressum, ex quo ad rem ipsam ducimur; & propriè est pedis signum: sed, vbi incerta sunt vestigia, nil certi, quo ad rem, assequi possumus, ideò semper in incerto hæsitat animus.

QVIS CVRRVS? &c. Proserpinam curru raptam didicerat ex Electra, supra dicente.

Insulacornipedum strepitu, cursuq; rotarum &c. Et
Non sua sequitur currum &c.

Sed cuiusnam currus esset, non nouerat; nam Electræ

Nosse nec aurigam licuit &c. vt ibi;

quarè hic iure quæritat, quanam forma constructus, quonam sessore onustus fuerit abuehens currus; vt ex indicijs, si possit, in cognitionem veniat raptoris: sed frustra, quia insanientis more absentem interrogat, vt diximus, & quod auet, respondendum a filia, irrito desiderat.

QVIS FERVS ILLE EST? De curru quæsierat; de sessore iam quærit: quem *ferum* vocat, eo quod & Virgini, & insonti vim intulerit; & matri non pepercerit, filiam perdens; quod vtiq; maximum feritatis genus est. *Ipse* pro *ille* legendum putat Heins. Sed magis emphaticum arbitror *ille*: & refertur ad aurigá raptorem, de quo Electra loco cit.

INCOLA NE TERRÆ &c. Crebris, & intercisis interrogationibus, anxium animi motum, atq; intercisos ferè spiritus mirabiliter, exprimit. Quæsierat, quis raptor esset: iam,

iam, si id minus sciri possit, nec qua sub poli parte speciatim degat: saltem scire efflagitat in genere, num terram incolat, aut mare, quo breuiori eum viâ possit inquirere. De cælo non quærit, quia iam totum peragrauerat, vt in anteactis. *Ne*, vt nostis interrogantis est. Quis sit *incola*, habetur lib. 3. carm. 199. Sequitur autem hic Vates Raptorum, Prædonumque naturam, qui nullam, vt plurimum, certam habent, ac permanentem sedem; sed hùc, illùcq; ad loca tamen semper occultissima migrant, ne facilè deprehendantur: quarè vbiq; caterorum more, ac peregrinorum ritu, se habent semper: ideò *incola* vbiq; quia extra Patriam migrantes loca incolunt extera, vt loco cit. iam vidimus de incolis loquentes. Nomine verò *Terra* totum comprehendit terreum globum.

MARIS NE? Subintellige *est* quod reticetur, quia iam supra positum fuerat: & nomine maris totam aquarum pariter designat molem. De mari verò, secundùm se, vide fusè dicta lib. pri. carm. 176.

QVÆ SIGNA DEPREHENDAM VOLVCRVM ROTARVM? Si nullam ex prædictis assequi possit cognitionem; saltem, quod minimum sit, exoptat; nempe vt impressam saltem raptricibus ex rotis orbitam dignoscere valeat, cui inhærens Raptorem ipsum, quocumq; tandem perexerit, sequatur. Porrò *deprehendere* dicimur, cum aliquem incautum, in aliquo scelere, quasi capimus, cum videmus. Incautè egisset Raptor, si rotarum signa reliquisset deprehendenda. Ideò *quæ deprehendam signa* inquit Ceres, vt impossibile aliquid objiciat sibi; nouerat enim raptoris naturam vulpium esse semper imitatricem, quæ, dum latibula quærunt, vestigia, quæ pede imprimunt, pulueri, cauda euerrunt, ne deprehendantur. Id autem ipsum à Prædatore suo Ceres arbitratur; atq; opinionem confirmat, dum ait: *volucrum rotarum*, quibus scilicet raptoris currus abueheretur; nam *volucres* dicuntur per translationem, attentâ equorum pernicitate, qui eas traherent rotantes celeriter adeò, vt volatum potiùs, quam motum imitarentur progressiuum: Volatus autem nullum sui vestigium relinquit deprehendendum, sicuti de equo velocissimo inquit Vates alibi cit.

Ne vestigio del piè l'arena serba.

Posset quis suspicari hoc loco Vatem, dum ait: *volucrum rotarum*, terræ, & mari aerem addere voluisse; sed, cum iam dictum sit, Cererem *toto cælo* debacchasse; & regio ipsa aeris *areum* dicatur *Cælum*; superfluè hic repeterentur iam dicta: & cacophonia adesset. Insuper, cum orbem inferiorem sibi peragrandum statuisset Ceres, cum ait:

Quin potius Natam pelago, terrisq; requiris &c.

iam saltaret extra chorum, si ad aereas iterum regiones se ipsam conuerteret. Quarè datam satiùs est explicationem amplecti.

IBO, IBO &c. Cum nullis se videat ducendam indicijs, incertam iterum sibi statuit peregrinationem. Reditio itaque figura hæc est, quâ scilicet ad iam statuta redit, atq; nouo firmat decreto. *Ire*, vt alibi diximus deeo propriè dicitur, qui pedes iter faciat; ideò, cum pedestrem aggrediatur Ceres peregrinationem, iure *ibo*, inquit, idq; iteratò profert, vt patheticam maximè construat orationis perorationem; Ibo, ibo: quod & obfirmatissimi animi sensum exprimit, in ipso desperationis affectu se ipsum nequaquam destituentis.

QVOCVMQ; PEDES. Subaudi *ducent*: quo pacto Virg. Lycidas Ecl. 9. inquit: *Quo te Mæri pedes &c. Quocumq;* aduerb. locale idem sonat, ac *quemcumq; ad locum* me ducent pedes: quod proprium illius est, cui nulla certa sit itineris meta; sed semper in incertum iter.

QVOCVMQ; CASVS IVBEBIT. Nota patheticam aduerbij repetitionem. *Casus* autem hic pro eodem, ac *Fortuna* sumitur, de qua alibi sæpè; & quæ incerta semper voluitur, ac ruit. Et *iubebit*, inquit: nam Fortuna rerum omnium domina antiquitùs censebatur, vt ex Euripide testatur Mythol. Nat. Com. lib. 4. cap. 9.

SIC VENEREM &c. Imprecatio est, seù, vt alij dicunt execratio, qua iræ suæ non tantùm, sed & paribus tormentis, erroribusq; deuouet Ceres Dionem Veneris Matrem, vt, quas habuit doloris sui auctrices, pari poena punitas habeat, quantum in voto habere possit. Sequitur & hic naturam Vates: nam, quoties malum aliquod, aut incommodum alterius causa percipimus, connaturale est, vt quid simile, ne quid peius, infelicitatis nostræ auctoribus imprecemur.

SIC DIONE DESERTA QVAERAT VENEREM. *Sic* particula est assimilatiua, & paritatem importans aliquam. *Dione* ea est, ex qua Iupiter Venerem dicitur filiam suscepisse. Notes autem paritatem infortunij, quam exprimit participium illud *Deserta*. Nam in tantum dicta Ceres fuit *deserta*, in quantum orbata filijs sola remanserat; quod in causa fuit, vt illi cognomento *desertæ* templum illud dicaretur, de quo Virg. alibi à nobis cit. seù apud eum ibi Æneas dixerit; *Est vrbe egressis tumulus, templumq; vetustum*

Desertæ Cereris &c.

Pari pacto igitur optat, & imprecatur, vt, orbata filijs Dione, *deserta* dici possit. Ex quo vides, ab imprecatione hæc omnia importari; nempe vt & Venus, quæ Proserpinam raptori tradiderat, pari pacto rapiatur, & mater solitudinem, & solitudinis experiatur dolores; vt nullus raptæ, aut raptoris index eidem faueat; vt tormentum augeatur; & tandem vt extremæ, ob id, vim patiatur desperationis; ac perpetuâ, incertâque peregrinatione filiam quærat, sine vlla spe reperiendi &c.

EFFICIET NE LABOR? Anxietas anxietati, vt fluctus fluctui, æstus æstui succedit. Peregrinandum decreuerat: & iam rursùs insurgit addubitatio, ne incassum cadat: Ideò quærit, num hæc ipsa tandem profutura sit, vt incertum de hoc ipso animum, atque excruciatum summoperè hac ipsa incertitudine demonstret. *Efficere* idem est, ac *faciendo assequi*: quare proprijssimè loquitur, dum quærit, num peregrè proficiscens, futurum sit, vt assequatur intentum filiæ reperiendæ, an non. Porrò totius orbis terrarum, ac marium omnium ambitus peragrari, sine summo labore, sane non potest; ideò laborem peregrinationis hic exprimens, quærit, num labor iste sit profuturus: nam, sicuti labor, cui intentus correspondet effectus, naturam fere amittit laboris; sic e contra irritus labor tormentum auget, & dolorem; & timor ipse, ne irritus cadat, & grauiorem laborem efficit, & anxietatem animum torquet, & dilacerat.

LICEBIT NE, NATA, AMPLECTI TE RVRSVS? En nouus animi æstus. Posito quod inuenerim, *licebit ne amplecti?* Hæc autem addubitatio oritur ex memoria rerum, quas illi somnium obtulerat, cum videlicet

. . . . . Videbatne tenebroso obsessa recessu

Carceris, & sæuis Proserpina vincta catenis &c.

& cum tractu catenarum expergefacta iam mater

Obriguit visis: gaudet non vera fuisse;

Amplexu caruisse dolet.

veretur itaque & hic, ne deteriori malo suo, Proserpinam inueniens, eam visura sit carcere detentam, catenis oppressam &c. ita vt, non solum spes eam in libertatem vindicandi adimatur, sed ne amplexibus quidem perfrui concedatur? Ideò *licebit ne*: hoc est dabitur ne mihi *amplecti te, Nata*, Clarus per se textus est: ideò prætereo. Tantùm nota emphaticum affectum, in vocandi casu, *Nata*, mirabiliter inclusum, eodemq; expressum. *Rursus*, hoc est *iterum, denuo*. Iteratio autem alicuius actionis supponit eandem actionem alias factam: quare aduerte, non referri hoc aduerb. *rursus* ad supra notatum tempus, quo amplexibus caruisse doluit; sed ad tempus, lib. 1., indicatum, vbi dictum fuit:

Hanc fouet, hanc sequitur &c.

MANET ILLE DECOR? &c. En iterum superefflüens animi agitatio. Pulcherrima fuerat Proserpina, vt innuimus lib. 1. cit. & hoc eodem lib. carm. 84. Deformatam in somnijs viderat, vt eodem cit. huius lib. loco. quare veretur, ne eam fortè talem inueniat, qualem obtulit somnium; quod foret profectò idem, ac interimi. Ideò quærit, num maneat: hoc est num perduret adhùc, & perseueret, an non ille decor; illa nempe oris maiestas, illa corporis venustas, quâ incedebat, nec membris, nec honore, cæteris minor Deabus, vt lib. 2. Quare ad huius decoris explicationem, loca relegas iam citata.

MANET ILLE GENARVM FVLGOR? Correspondent hæc ijs, quæ habentur supra, nempe *Ille superbi Flammeus oris honos &c.* quare vide ibi dicta. Hic tantum nota, quàm pulchrè maternum exprimat affectum, cui filiarum deformatio, instar gladij, animam transfigentis, sit; ideoq; eas semper virentes vellent, florentesq;

AN INFÆLIX &c. Quod optasset proposuit, dubia, ne venti vota ferrent: quod nollet, & metuit; quodq; summam sibi inferret calamitatem, per oppositum, subdit. Abrumpit autem sententiam, per interiectionem, *Infælix*, vt suspirantis, ad tantæ cladis memoriam, cordis ingerat affectum.

AN VIDEBO TALEM &c. Somniauerat ante: nunc horrescit, ne futurum sit, vt vigilans videat, quæ per somnium vidit; & dicere, de obiecto & ipse suo cogatur, quod postea Erminia, apud Tassum Hierol. liber. cantu 19., cum Tancredum morientem adinuenerit, dixit exclamans:

Mi-

Misera, non credea, ch'à gl'occhi miei
Potesse in alcun tempo esser noioso.
Hor certo fermò volontier verrei,
Per non vederti; e riguardar non oso.
Ohimè de i lumi, già sì dolci, o rei,
Ou'è la fiamma, ou'è'l bel raggio ascoso?
Delle fiorite guancie il bel vermiglio
Ou'è fuggito? Ou'è il seren del ciglio?

QVALIS NOCTE VENIS, QVALEM PER SOMNIA VIDI? Relege dicta hoc eodem lib. carm 69. & seq., ac carm. 80. & seq.; ex dictis enim ibi intelliges quid importetur, per correlatiua, *talem, quales, & qualem &c.*: & nota emphaticam traductionem: dum nos interim, ad moralia digredientes, aliud inquirimus.

Ex his, hercle, colligere licet, quam altè decipiatur Rationalis facultas, quotiescumque animæ perditionem, decretis potiùs prædestinantibus, seu, melius dixerim, reprobantibus, quam sibi imputet ipsi: nam, cum omnia aggerauerit, quæ ad excusationem sui efferre, ac socordiæ suæ prætendere potuit, cogitur subinde tandem (velit, nolit) fateri, non aliunde, quam ex se ipsa, perditionem animæ deriuatam: sicq; errantium cogitationum suarum

Abstulit hunc tandem, pænis edolla, tumultum
Absoluitq; Deus. vt ait Auct. in Ruf.

cuius carmina modico in hunc locum flexu traducimus. Sed tamen, Animam ab inferno abuectam Raptore redemptura, laborem suscipit incassum; nam Auerni aditus, vt ait Vates Italicus, *è, con mirabil vso,*
All'entrar sempre aperto, all'vscir chiuso.

Caue igitur, ne in errorem incidas; nam quod socordia tua est, Dei decretis imputandum non est, cum Deus neminem temere perdat; sed perditionis sibi quisque auctor sit suæ.

Sed iã de Cerere quid Italica concinat Musa, perquiramus.

Queste gia non son quelle, ond' io sperauo,
Figlia, il fasto alla man, splendide faci:
Queste non son, ch'à merti tuoi sacrauo,
Le, già de voti miei, fiamme, capaci.
Altre faci, altre fiamme anch' io bramauo,
Del tuo fruir, del mio goder feraci:
Ne quel desir, ch'è d'ogni madre al core,
Ingiusto parue al mio materno amore.
Tede nutiali inalberar pretesi;
Talami d'oro alle tue nozze aperti
Figuraua il pensier: dal Cielo attesi
D'insitato suon nuoui concerti,
Gl'Epitalamij al concertarne intesi.
Ed ecco errai? Così de Numi incerti
Rende il Fato i disegni. Ogn' vn prosterne
Lachesi, all' hor, ch' infuria, e niun discerne.
Quanto, ahi, quanto, test'è, sublimi à volo
Le mie glorie se'n giro? In quanti ardori
Del tuo bel gl'Idolatri, à stuolo, à stuolo,
De miei, troppo sprezzanti, aspri rigori,
Stelle fur di corteggio, intorno al Polo?
Qual di sì lunga serie hebbe gl'honori
Dell'esser Madre; e non restò seconda
A me, d'vn pegno sol resa feconda?
Tu fusti à mie delicie, à miei contenti
L'Alfa, e l'Omega: i, per te sol beata,
D'infecondo rossor schinai gl'euenti;
O mio bel fregio, ò mio ristoro, ò grata
A chi de giorni tuoi l'albe ridenti
Puote lieta prodor, superbia innata!
Quanto tù in fior ti conseruasti, anch'io
Hebbi di Dea l'honor; Gioue fù mio.
Saluo della mia figlia il bel composto,
Non si vanti Giunon, che mai potesse
Di Cerere ottener maggiore il posto,
Benche Regina il fren de gl'astri hauesse.
Hor, che persa hò la Prole, ecco deposto
L'honor, che Gioue à merti miei concesse:
Eccomi à sprezzi altrui vile bersaglio:
Se'n gode il Padre: i ritrattar nò'l vaglio.
Ma che vaneggio, ahi stolta? ed, à qual fine,
Da quest' vrne di pianto, à mia discolpa,
Quasi fabro primier di tue rouine,
La Sorte, il Fato, il Genitor s'incolpa;
S'io fui la traditrice; e delle spine,
Colte da il fior, s'à me si dee la colpa?
Sì, sì: del tuo perir, di tue sciagure,
Oprai spietata i sol l'aspre suenture.
I quella fui, ch', in quest' infide arene
Fidando, ahi troppo; abbandonata, e sola
Co'l qui lasciarti, accelerai le pene,
Ond'ogni spirto à questo cuor s'inuola.
I fui, ch', à bel diletto, ogni mio bene
A quel Ladron, ch'ou'hor non sò se'n vola,
Esposi sciocca; ond'alla preda intento,
Ei, che vegliaua, al fin n'hebbe l'intento.
Madre di nome sol (troppo gl'è vero.)
Hebbi di bronzo vn cuore, vn sen di marmi:
Che scordata di te, trà'l lusinghiero
Brillar de balli, al rimbombar de i carmi;
Che senz'ombra d'horror trà'l suon più fiero,
Godeo de Galli al strepitar dell'armi,
Aggiogando i Leon; ne mi s'apriua
Quel cuor, che teco il Predator rapiua.
Hor, s'io sola peccai; tu da me prendi
Hormai le pene, al mio fallir condegne,
Tradita Figlia. A te consacro horrendi
Gli stratij impressi à queste guancie indegne.
Tu questo sen di tue vendette attendi
Squarciato à solchi, imporporar l'insegne:
Di sciaperato ventre ecco i difetti
Di spessi colpi al martellar soggetti.
In qual spiaggia ti cerco; e qual t'asconde
Secreto Clima alle mie voglie auuerso?
Chi m'addita il camin? Chi disasconde
L'orme à gl'occhi bramosi; ò del peruerso
Quali spirino al volo anre seconde,
Mi fuela almeno? A miei sospir conuerso,
Chi m'assiste fedel, tal ch'io rintracci
Mia vita al fine; e'l mio tesoro abbracci?
Deh qual cocchio crudel porta il mio pegno?
Chi fù quel fier ch'à me rapirlo il puote?
Hà fors'egli nel suolo; ò pur del Regno
Di Theti hà sua magion nell'onde ignote?
Qual vestigio n'appar? Qual lieue segno
Tracciar potrò delle volanti ruote?
Ahi mio crudo Destin! De miei martiri
Cuopron l'empio essattor Dedalei giri!
N'andrò, n'andrò, infelice, ounnque porti
Quest'odiosa mia salma errante il piede.
N'andrò, priua d'aiuto, e di conforti,
Donunque il caso alla mia salda fede
Il gir prescriua; ò'l mio vagar trasporti.
Tal mi si dia, che del mio duolo herede,
Veggia Dione vn dì volger le piante
Gnidia rapita al rintracciar vagante.
Giouerannmi gl'affanni? ò fien in vano
Sparse le mie fatiche, i miei sudori?
Potrò di nouo mai giunger la mano;
Stringerti al seno; (ò cara figlia) e i fiori
Libar del volto ad ogni bel sourano?
Dimmi. Han più le tue guácie i suoi splẽdori?
Han più le membra il suo decoro? O mesta,
Qual trà sogni, vedrotti ombra funesta?

SIC

Sic ait: & prima gressus molitur ab Ætna:
Exitijq; reos flores, ipsumque rapinæ
Detestata locum, sequitur dispersa viarum
Indicia; & pleno rimatur lumine campos;
Inclinatq; faces. Omnis madet orbita fletu;
Omnibus admugit, quocumque it. In æthere fuluis
Annatat vmbra fretis, extremaq; lucis imago
Italiam, Lybiamq; ferit: clarescit Hetruscum
Littus, & accenso resplendent æquore syrtes.
Antra procùl Scyllæa petit; canibusq; reductis,
Pars stupefacta silet; pars nondum exterrita latrat.

Reliqua desiderantur.

SIC AIT &c. Inceptum Cereris peregrinationem cum eiusdem lamentationibus refertam indicauerit, elucubratasq; descripserit querelas, Prosopopeiæ vsus ministerio; ad describendam iam hic exactam indagantis solertiam Matris progreditur; ac, data occasione, quam ingenti lumine pollerent accensæ faces, ab effectibus diffusi luminis edocet, & amplificat. De modo orationi alicuius finem imponendi, per verba *sic ait*, vt ad alia recensenda progrediamur, vide dicta lib. pri. carm. 200.

ET MOLITVR GRESSVS &c. Continuationem itineris copulat cum desitione locutionis; & modum itinerantis affabre exprimit. *Moliri*, vt alibi vidimus, est aliquid, non sine difficultate, immò magno conatu adhibito, mouere. Cum itaque Ceres, magno eneruata dolore, vix pedibus insisteret, vt proprium cuiuscumq; est, qui mæstissimis animi angatur curis; optime, *molitur*, inquit, *gressus*; nam difficulter, & non sine conatu graditur, qui vix tantum habet virium, vt languentem corporis sustineat molem. *Gressus* autem ipsa actio incedendi, seù ambulandi est: vulgò *i passi*.

PRIMA AB ÆTNA. *A summo ipsius Aetnæ vertice*: exponit Parrhas. in hunc locum, vbi etiam per hypallagen asserit, intelligi posse *primâ gressus molitur ab Aetna*, pro *primos ab Aetna molitur gressus*. Verùm fallitur, arbitratu meo, eruditissimus alioquin Interpres; nam repugnat apertè hæc explicatio ijs, quæ paulò ante Vates ipse asseruit, cum ait:

Inchoat illa vias: & sic ingressa profatur.

Si enim, cum lamentationes suas exorditur Ceres, viam inchoauerat, atq; iter iam fuerat ingressa, quomodò, post longam adeo, quam edidit, questuum seriem, adhùc in limine hæret, ita vt primos vix tandem moliatur gressus? Vel loquens viam inierat, vel non? Si non inierat, errauit Vates citatum recitans carmen. Si inierat, ergò tunc primos molita est à summo vertice gressus, ergò implicat, quod ait Parrhas., eam nunc adhùc in vertice montis esse, primosq; ex eo gressus moliri. Quid igitur, inquies, dicendum? *Prima* dicuntur cuiuscumq; rei principia. Sic Liu., lib. ab vrbe conditâ 8., ait: *Bellum, si prima satis prospera fuissent, haud dubiè peruenisset ad Romanos.* Vbi vides *prima belli*, pro *initia belli*, vsurpata. Quo posito; satis patet Parrhasij æquiuocatio, qui, per *primam Aetnæ partem*, quæ importatur ab illis vocibus *à prima Aetna*, verticem montis intellexit, qui certè, respectu descendentis, principium, & prima montis pars rectissimè dici potest. Sed non animaduertit ipse, quod idem, respectu diuersæ considerationis, & *primum*, & *postremum* dici possit. Quamuis igitur principium, & prima pars montis, respectu descendentis, sit vertex à descendente deserendus, absolutè tamen loquendo, & spectatâ montium structura, principia montis sunt *ipsa montis radices*, ex quibus succrescere in altitudinem incipit: vertex verò postrema, & vltima eiusdem montis pars est. Sensus igitur Auctoris nostri est, vt ostendat, Cererem eodem tempore saltem, si non immò in præcedenti ad tempus, quo cæpit vocibus lenire dolorem, iter aggressam fuisse suum; illudq;, dum lamentaretur, prosecutam ad radices montis deuenisse, easq;, cum questus persolueret, attigisse; atq; ex ijs subindè, quas *primam* vocat *Aetnam*, hoc est *Aetnæ principium*, peractis querimonijs, iter susceptum prosecutam, diuertisse. Moueor ex ipso subsequenti Auctoris textu, qui statim subdit:

Exitijq; reos flores, ipsumq; rapinæ
Detestata locum &c.

Vbi enim fuerant flores memorati, nisi in campis ad radices Ætnæ diffusis? Nonne audistis Electram supra dicentem:

Ibat in aeterno vestitos gramine campos
Et primâ sub luce legunt &c.?

Si igitur, per particulam *que*, pro *&*, copulatiuam Cererem, *primâ gressus molientem ab Aetna*, & *flores* coniungit *detestantem*, certè indicat, ex ipsa florum, in quam inciderit, præsentia motam ad huiusmodi affectum detestationis; consequenter in imo, vbi flores aderant, non in summo, vbi *nullo teritur cultore cacumen*, iam aderat & Ceres, cum *primâ gressus molitur ab Aetna*. Emenso igitur, inter loquendum, monte, iam ab ipso discedens Ceres indicatur.

ET DETESTATA &c. *Detestor* idem est, ac *abominor, execror*, ac *maledictis prosequor*. Porrò naturæ morem gerit hic Vates; innatum enim cuiuis videtur, vt ea, ex quibus detrimentum aliquod passi sumus, tunc maximè cum in illa inciderimus, execrationibus prosequamur. Ideò *& detestata*

FLORES, quorum scilicet desiderio adducta in campos, Raptori patuit Proserpina, & de quibus lib. 2.

REOS EXITII. Reus dicitur quicumq; in culpam alicuius admissi criminis vocatur. Sed quid peccauerant flores? *Qui causam damni dat, damnum fecisse videtur*: leges omnes inclamant. Damnum profectò intulerat Pluto; sed non intulisset, nisi flores Proserpinam allicientes in propatulum adduxissent, ac causam quodammodo raptus præbuissent. Ideò *reos exitij*. *Exitium* enim quasi *pessimum* dicimus *exitum*: & *pessimus* certè fuit Proserpinæ *exitus*, ex quo tantæ cladis *pessimum* & ipsa, & Mater sortitæ sint *exitum*.

ET DETESTATA IPSVM LOCVM RAPINÆ. Ex campis Ætnæ rapta est Proserpina curru, vt ex lib. pri. habetur, & ex narratione Electræ superius didicerat Ceres. Ideò campos illos *locum rapinæ* appellat, hoc est *violentæ in Proserpinam manus iniectionis, abductionisq;*; nam rapina *est alienæ per vim ablatio rei*: & *Rapinatorem*, quem nos, per syncop. *Raptorem*, dicebant antiqui eum, qui rapinam exerceret.

SEQVITVR INDICIA DISPERSA VIARVM. Metalepsim agnosce: nam *sequi* est hoc loco idem, ac vestigare, & vestigatis inhærere vestigijs, inhærendoq;, quo illa ducunt, iter inceptum declinare. *Indicia* verò à verbo *indico*, dicuntur signa omnia, quæ in cognitionem alicuius ignoti, vel actu adducunt, vel certè adducere apta censentur, quasi *indicantia*; & in hoc vltimo sensu *indicia* hic assumuntur; & *indicia* dicuntur *viarum*; nam *via*, vt alibi dix., & locum significat, per quem iter habere omnibus liceat, & etiam pro ipso eundi per viam actu assumitur iuxta illud Ouid. Metam. 2. vbi de Cornice ad coruum hæc habet:

Audiaq; via causa, non vtile carpes,
Inquit, iter. Ne sperne meæ præsagia linguæ.

Indicia itaque *viarum* dicit, non solum quæ ostendere posse censebantur loca, quà iter habuerit, prædam abuehens, raptor; sed etiam iter ipsum, seù actum per loca illa itinerantis. Et *viarum*, inquit, attentâ Raptorum versutiâ, quæ, ex composito, vias vijs innectere soleat; atq; hùc illùc vestigia, quasi in incertum errantia spargere, & implicare, vt mentem indagantium confundat, ne facilè ex vestigijs raptor deprehendatur. Adde, Ætneos campos, vt alibi vidimus, omnibus peruios fuisse viatoribus; atq; adeò multis attritos orbitis inuicem concurrentibus, rectè, obliquè ue decurrentibus, ac se inuicem decussantibus &c. quare Prædatoris orbitas indagaturæ opus profectò fuit, vt omnium, qui illac iter fecerant, orbitas peruestigaret, si fortè, eas inter, peculiare aliquod Prædonis, quem assequi cuperet, vestigium, indiciumq; reperiret: ideò *sequitur indicia viarum*; & *indicia dispersa*; hoc est sparsa in varias partes, ac diuersissimis in locis impressa: nam *dispergo*, a quo *disperse*, est *in varias spargo partes*: quarè, hoc ipso minùs ad intentum apta designantur indicia.

ET RIMATVR CAMPOS &c. De verbi significatione vide dicta lib. 2. carm. 168.; &, in prima ex ibi allatis significationibus, hic assumptum noueris. Per campos verò, eosdem designat, de quibus lib. 2. carm. 77. quarè vide ibi dicta.

PLENO LVMINE. Hoc est totâ, quâ faces affluebant, luminis copiâ, diligentissimæ peruestigationi applicata. Aliqui legunt: *Prono lumine*: sed perperam, vt probè notat Heins.; nam frustra subinde, si *prono* legendum esset, adde-

retur: *inclinatq; faces*; si enim pronum est lumen iam inclinatæ, non inclinandæ sunt faces: *Pleno* autem vt, pro *toto*, vel pro *copioso*, non nouum est apud Poetas. Sic Statius ad vxorem.

Sed venient plenæ, venient connubia tædæ.

Virg. Georg. 2.

Floret ager: spumat plenis vindemia labris.

& Aen. 6.

Tu Marcellus eris, Manibus date lilia plenis.

INCLINATQ; FACES. Gestum scrutantis quam bellè expresserit; aduerte. *Inclinare* enim est *id, quod erectum fuerat, ad aliquid inferius positum, depressâ manu, admouere.* Propiùs igitur ad terram faces, depressa admouet manu, vt vel minutissima quæque vestigia exactissimè perscrutetur. Ex hac Cereris peruestigatione morem inoleuisse, ait Barthius, vt filij familias in peregrinatione demortui, præluccentibus facibus, in fanum Cereris comportarentur.

OMNIS MADET ORBITA FLETV. Quam profusis lacrymis amissam, quam quærebat, filiam desleret, a consequenti describit. *Omnes perit orbita fletu*: legit Heins.; immò & sic legendum præcipit. Verùm, cum & ipsum *madet orbita fletu* hyperbolicum sit, videat, ne hyperbole, in voce *perit* contenta, sit non solum vltra fidem, sed & vltra modum: certe enim vix largi è Cælo imbres impressas rotarum orbitas delent. Quomodo autem tam larges fontes exigua effundere possit pupilla, vt eas deleat? Malo itaque, cum vulgata, *madet*, quam cum Heinsio, *perit*; *madere* enim est *superaff. nenti humore* imbui, ac spongiæ in modum repleri, quod vtiq; hyperbolicum est, vt dixi; sed non excedit modum deflentis Deæ, & matris, & amantis, & desperantis. Terminus verò (vt cum Logicis loquar) syncategorematicus vniuersalis: *Omnis*: distributiuè, hoc loco, non collectiuè, sumendus est, ita vt idem sonet, ac *qualibet orbita*; hoc est signum prætereuntibus rotis impressum solo. *Fletu* autem, dixit, hoc est lacrymis profusè manantibus, Vide dicta lib. 2. carm. 273.

OMNIBVS ADMVGIT &c. Non sine eiulatu, ingentiq; pariter, ac lamentabili voce Proserpinam pleno ore vocantis lacrymas processisse commemorat. Atq; hic mihi Poetæ textus in mentem reuocat Hylam Theodamantis a Nymphis raptum; ac subinde magnis vocibus, ab Hercule, sociisq; Cholcum adnauigantibus conquisitum, de quo obiter Virg. Ecl. 6.

His adiungit Hylam nautæ quo fonte relictum
Clamassent, vt littus Hyla, Hyla omne sonaret.

Admugit. Nota textuum auctoris nostri exactissimam profectò consonantiam lib. 1. de Cerere filiam fouente dixerat:

. . . . *Vitulam non blandius ambit*
Torua parens &c.

ideò hic *admugit*, metaphora a tauris desumpta, qui, amore absentis percisi iuuencæ, mugitibus eam vocitant iteratis; vel etiam a boue matre, quæ desiderio ereptæ sibi vitulæ *admugit*; hoc est *ad illam mugit*, vt eâ remugiente vbi nam sit ediscat. *Mugire* tamen hic ponitur pro rauco, ob vehementiam, ac conatum vocis sono clamores edere. *Omnibus* autem, inquit, hoc est *omnibus arboris*, de quibus supra: & nota traductionem, in syncategorematicis, *omnes*, *omnibus*; nam in eodem sensu & hic.

QVOCVMQ; IT. Aduerb. vniuersale loci *quocumq;* sumendum est distributiuè, vt supra dix. de termino *omnis*, & *omnibus*: verbum verò notissimæ significationis est; ideò prætereuehor.

IN ÆTHERE FVLVIS &c. Ne mireris, cum me videris, hoc loco, partim vulgatæ inhærentem, partim ab eadem recedentem: nam, vt notat Heinsius, quæ hic exarata sunt, inquinatissima sunt; & quibus manum non temere, qui sapit, admoueat. Legit itaque vulgata, & cum ea Parrhas., ac veteres non pauci.

Omnibus admugit quacumq; it. In æquore fuluis
Annatat vmbra fretis &c.

Et lectio, vt fatear non displiceret, ni viderem inferiùs hoc ipso textu, repetitum; *& accenso resplendent æquore syrtes*; nam, si hoc non obstaret, sensus illius lectionis esset, vmbras vi luminis à Cerere accensi perculsas in æquore, ex quo ortum habere dicuntur, iuxta illud Virg. *ruit oceano Nox*, languescere; atq; ee apertis maribus se se in freta recipere, vt ferientis fulgores luminis effugiant. Sed obstat, vt dix., earum etiam æquorearum angustiarum illuminatio, quam extitisse, inferiùs asseuerat: *resplendent æquore syrtes*: nam certè syrtes in fretis sunt, vt alibi vidimus. Nec dici potest, voluisse Vatem, hoc pacto, ostendere, quomodo gradatim lumen extenderetur; nam extensio luminis non fit gradatim, & successiuè, vt patet; sed totam, in ictu oculi sphæram occupat suam, & illuminat. Legunt alij, cum Heinsio, & Quinto Vaticano, cuius lectioni Heinsius ipse inhæret, & optimæ illi notæ laudem tribuit.

Omnibus admugit, quacumq; it in æthere, fulcos.

cui lectioni assentitur & Barthius, qui, vt Interpres, ait: *Sulcos rotarum videlicet; non enim de alio quoquam loquitur.* Sed, si de sulcis rotarum loquitur, quomodo in æthere statuuntur, dum orbitas terris Ceres vestigat impressas? Vlteriùs, cum iam Vates dixisset: *omnis madet orbita fletu*: satis fuerat dixisse: *omnibus admugit*, cum vulgata; nam *fulcos* addere est idem dicere per diuersa, & synonimis ludere. Legunt deniq; alij: *omnibus admugit, quacumq; it, in æquore*, vel vt alij *in æthere syluis*. Sed vitiosa satis, per se ipsam, apparet hæc lectio. Quid enim cum Cælo syluis? quid cum æquore? Nisi fortasse dixeris, *æquor* accipi pro ingenti camporum planitie. Sed etiam hoc posito, quod fieri posse, non inficior, certe amphibologica lectio esset; atq;, ob id ipsum, tanto Vate indigna.

Satiùs igitur arbitror, si legamus, vt iam exaratum est à nobis.

Omnibus admugit, quocumq; it, In æthere fuluis
Annatat vmbra fretis.

quam lectionem, vt congrua pateat, sic explico.

Quanto coruscarent fulgore accensæ à Cerere faces, satis profectò colligi potuit & ex ipsa tædarum mole, & ex modo eas accendendi, & ex arcano illo succo, quo easdem imbuit Dea; de quibus omnibus iam satis dictum est. Verùm, vt sanius adhùc innotescat, splendorem ipsum ab effectu amplificat, hoc loco; Vates; atq; hyperbolicè describit. primum autem illius effectum recenset fugatas toto tenebras Cælo. Ideò

VMBRA: Illa scilicet tenebrarum obscuritas, quæ, post Solis occasum, nox, atris inuecta bigis, Cælum inuoluit, iuxta illud Virg. Aen. 2.

Vertitur interea Cælum: & ruit Oceano Nox,
Inuoluens vmbrâ magnâ terramq;, Polumq;

IN AETHERE. Subaudi: *iam triumphans*; ex eo, quod, vt superiùs dictum est, cum Ceres inchoaret vias suas; iam Nox æthereis campis longè, latèq; potiebatur.

Iamq; soporiferas nocturna silentia terris
Explicuêre vices &c.

ANNATAT FRETIS FVLVIS. Hoc est, ex æthere ipso expulsa, ad maria, vnde exierat, iterum refugit, hostilem emicantis impetus lucis euitatura. Sed incassum refugit: nam freta ipsa facibus collucent; ideòq; *fulua* dicuntur. *Annatat fretis fuluis*. *Annatare* enim est *natare ad*, quamuis tertio iungatur casu. Sic Virg. Aen. 4. construit verbum *adnare*, quod idem est, ac annatare; dum ibi, apud eum, Dido procellis deuouens Aeneæ caput fugientis inquit:

. . . . *Si tangere portus*
Infandum caput, ac terris adnare necesse est &c.

Et Aen. 6. Vmbra Palinuri Fatum suum Aeneæ exponens:

Paulatim adnabam terræ; & iam tuta tenebam &c.

Quarè sensus erit: *vmbra in æthere mox domita effugit ad freta, quæ tamen & ipsa inuenit ex ipsa lucis irradiata fulgoribus*. Ast, si altiorem cupias eruditionem, sic construes *Vmbra annatat fuluis fretis, in æthere*; & subintellige *collocatis*. Memineris enim, *fretum*, seu mare, nil aliud esse, quam congregationes aquarum, iuxta illud, Genes. 1. *Vocauitq; Deus aridam terram; & congregationesq; aquarum appellauit maria*. Ad hæc memineris Cælum fuisse ex aquis efformatum, vt deducitur ex eodem 1. Genes., *Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis: & fecit Deus firmamentum; & diuisit aquas, quæ erant sub firmamento ab his, quæ erant super firmamentum*. Ex quo sacrarum scripturarum loco aliqui ansam desumpserunt asserendi, non solum Cælos aqueos esse, sed & fluidos instar maris, syderaq; in eis, tamquam pisces esse natantes; ad quam, arbitror, sententiam respiciens Ennius ait: *Cæli* [illegible] Quibus positis, sensus Vatis, ad hanc ipsam alludentis sententiam hic erit: *Vmbra*, hoc est noctis tenebræ, seù priuatio lucis, *annatat fretis*; idest *enatat à fretis*, quod idem est, ac fugit *à congregatione aquarum*, seù *ab aquis in æthere positis*: & *à fretis* dixit *fuluis*; nam fuluus color ex ardore, ac virore constat; ardorem autem, seù splendorem contraxerant Cæli, ex Cereris facibus irradiati, qui splendor aqueo, seu marino copulatus colori, Cælo connaturali, fuluum constituebat colorem. Hæc autem periphrasis erit decedentium è Cælo tenebrarum. Vides verâmq; explicationem

tionem in idem tandem recidere, quo ad sententiam, sed secundam pleniori eruditione fulciri. Tu pro libito explicabis; nam dum tenebras ex orbe fugat, eas in se recipit textus, ni plenis ingenij facibus irradietur.

EXTREMAQ; LVCIS IMAGO &c. Pulsis è Cælo tenebris, è terris etiam pulsas eodem lumine ostendit. Itaque particula *que* pro *&* copulatiua actionum, effectuum, ac temporum est, ita vt expulsio tenebrarum è Cælo, terrisq; eadem actione eodem tempore facta indicetur. *Extrema* verò dicitur vltima cuiusq; pars rei, quæ terminum extensioni eiusdem rei imponat: nec inficior, in hoc sensu, hoc nomen hic explicari posse: quasi dixerit, lumen ex tædis illis promanans adeò diffusum in extensionem fuisse, vt, cum in conum more suo procederet, cuius basis in corpore luminoso haberetur, eiusdem coni apice Italia, ac Lybia collustrarentur; vt intelligeremus, has faces quantumuis maximas non illimitatæ tamen, aut infinitæ actionis fuisse, vel lumen infinitè extensum euibrasse. Attamen, cum videamus Vatis sensum vndequaq; hyperbolicum, in auctionem tendere, non in diminutionem, non in hoc sensu, arbitror, explicandum: sed ita vt *extrema* idem hoc loco sit, ac *maxima; extremum* enim pro eodem, ac *maximum* interdum accipi non nouum est; cum etiam Seneca: *In hoc*, dixerit, *summa bonitas*; in illo *extrema malitia*. Quo loco, addubitari non potest, quin *extrema* pro maxima vsurpetur; vt legenti satis patet. *Extremaq;* igitur hoc est, & *maxima illa*

IMAGO LVCIS. Per *lucis imaginem* intelligit profectò *lumen ipsum*, á corpore luminoso euibratum. Sed, vt noueris, cur lumen *lucis* dicatur *imago*; aduerte, duplicem de essentia luminis extare Phylosophantium sententiam. Alteram asseruit Marsilius, & alij eiusdem sectatores asserentes, lumen non esse qualitatem physicam corpoream, sed esse qualitatem purè intentionalem; quæ sententia si vera esset, iam lumen nil aliud esset, quam species intentionalis ab ipsa luce in corpore luminoso existente emissa, & propagata per medium, vsque ad subiectum luminis receptiuum. Altera sententia est Peripateticorum, qui cum eorum Principe Aristot. definiunt, *Lumen esse actum perspicui, secundum quod perspicuum est*; & consequenter esse qualitatem physicam realem corpoream. Dicunt tamen & ipsi, hanc qualitatem ab ipsa luce differre ex eo, quod *lux* propriè sumpta dicatur, & sit illa tantum qualitas, quæ cum corpore luminoso compositionem facit, in eoq; existit, tamquam in proprio subiecto: *lumen* verò dicatur, & sit illa qualitas fulgida, quæ, veluti soboles á luce progignitur, & in externam transit materiam; licet, in communi modo loquendi, pro eodem, vt plurimum, *lux*, & *lumen* vsurpentur. Quænam autem ex his sententijs verior sit, nec est hic locus disputandi, neq; ad rem, quam peragimus, confert; nam æquè benè in vtraq. sententia saluatur; quod verè *lumen imago lucis* dici possit; si enim lumen iuxta primam sit qualitas intentionalis, quam *lucis speciem* appellemus; certè species intentionales ab obiectis emissæ, ipsorum, á quibus emittuntur, imagines sunt; vt in confesso iam est apud omnes, & nos latè in animasticis differebamus, de huiusmodi speciebus intentionalibus agentes. Si lumen sit qualitas Physica, iuxta secundam sententiam, & quæ quasi soboles á luce progenita emanet; iure filia lucis dici potest: cum autem filij semper sint imagines Genitorum, iure & hæc qualitas dici poterit *imago lucis*. Quarè in vtraq; sententia, optimè sentit Auctor noster, ac loquitur.

FERIT ITALIAM, ET LYBIAM. *Ferio* interdum pro excito vsurpatur, vt apud Quintil. *ferire aures* dicitur pro *excitare*. Sed & *ferio*, vtcumque sumatur, semper importat molestam in eo, quem ferias, sensationem; ideò quidquid molestam alicui sensationem ingerat, *ferire* dicitur. Sic horrida voce aures; sic spectris feriuntur oculi, inquit Cic. &c. In vtroque sensu, verbum, hoc loco, arbitror vsurpatum; nam Solis instar intempesta quamuis exurgens nocte, lumen illud non potuit, quin prouincias, quas illustraret, è somno in admirationem saltem excitaret; & cum oculis vix expergefactis, lux subitò, ac plena affulgens eos perstringat, & molesta aliqua afficiat sensatione, ita vt nictare cogantur, & quasi lumen ipsum respuere, donec illud pati assuescant; meritò dicitur, in casu, *extremaq; lucis imago Italiam, Lybiamq; ferit*; regiones scilicet Siciliæ oppositas, atq; interfluente dissitas mare; nam Italiam quidem á Sicilia siculum fretum disterminat, vulgò *il Faro di Messina*, vt lib. 1. adnotauimus carm. 145. Lybia verò, interfluente parte illa mediterranei, quæ *Mare Afri cum* dicitur, & ad Getulam pertinet Thetyin, e Regione Lylibei Promontorij sita est, sicuti è regione Pelori Italia, vt item vidimus lib. 1.

CLARESCIT HETRVSCVM LITTVS. Hetruriam á Sicilia Tyrrhenum diuidit mare, de quo lib. 1.

Concussit obuallatum vndis, Tyrrhena Pelorum.

Hoc autem adiecit Vates, vt intelligeremus, non solum eam Italiæ partem, quæ angusto illo, de quo supra, diuiditur freto, his fulgoribus irradiatam; sed remotissimas etiam regiones: nam, cum Hetruscum littus ora sit Inferi maris, satis ostendit, hac pro omnibus posita, omnes inferi maris oras fuisse irradiatas; ac consequenter omnes etiam regiones supero mari adiacentes; & vno verbo regiones omnes circumquaq; è regione Siciliæ, emergentes; nam, corpus luminosum cum semper agat in sphæram, sequitur, vt quantum actione protenditur, V. G. in occasum; tantum protendatur & ad Ortum, & ad Meridiem, & ad Septentrionem: circumquaq; enim, eadem vi, & actione æqualiter lumen euibrat. Ideò *clarescit*; hoc est illustratur tædarum fulgoribus, noctemq; suam in diem experitur conuersam. Nam licet *clarescit* verbum videatur inchoatiuum, tamen sæpè sæpiùs significat absolutè *clarum fieri*, & tenebris denudari. De Hetrusco littore plura alibi dix., ideò non repeto.

ET, ACCENSO ÆQVORE, RESPLENDENT SYRTES. *Et* pro *simul* hic ponitur: *æquor* certè pro mari vsurpatur, quod *accensum* dicit, hoc est ignea illâ luce effulgens adeò, vt vndas videretur flammeas agitare: & hoc ponit, pro antecedenti causali, ad quod necessariò sequatur consequens, nempè *resplendent syrtes*. Syrtes enim, vt nostis ex dictis hoc eodem lib. carm. 322., geminæ sunt in Lybico mari, quibus vadosum mare efficitur; sed ita vndis contectæ latent, vt á nautis percipi non facilè possint, quarè, vt plurimum, in eas impingunt nauigia, & disrumpuntur. Has itaque etiam, quamuis sub aquis latitantes, lucis fulgore notat illustratas, mediante tamen accensione, hoc est luminis intensione quam maxima in vndis ipsis coalescente; ideò *resplendent*, idest splendore suffunduntur, & lumen recipiunt.

ANTRA PROCVL &c. Sicuti sub aquis latent, versùs Lybiam Syrtes; sic *antra Scyllæa* sub aquis merguntur, ad rupes Italiæ finem stantentes, ad fretum siculum: ideò, vt efficaciam Cerealis luminis ostendat, illud in antra ipsa Scyllæi monstri receptacula dictitat penetrasse.

PETIT. Hoc est ille fulgor, seù lumen á facibus emissum actione suâ illuminatiuâ extenditur adeò, vt pertingat, & illuminet etiam

ANTRA SCYLLÆA. De his satis disseruimus lib. pri., dato ex Siciliæ descriptione argumento. Quarè illùc curiosum remitto.

PROCVL. Subintellige *recedentia*; hoc est penitùs in profundum demersa, excisisq; scopulorum amphractibus in altissimos recessus depressa; & quo vix credi potuerit á ditarum lumen.

CANIBVSQ; REDVCTIS &c. Ab effectu Indicat, quam altè immissum illud lumen Scyllæum perstrinxerit monstrum. Canes, inguinum tenus, Scyllam obuallantes adfuisse, iuxta fabulosam historiam, vidimus lib. pri. cit.; & de his loquitur Vates; quarè non superaddendum. Adeat locum qui cupiat ex lib. pri. cit. Reduco, á quo est *reductus*, idem est, ac *retroduco*: quarè *reductis* idem erit, ac *retrò conuersum ductis*; quo exprimatur terror, quem ex insueto lumine monstrum conceperit; dum retrorsum á fulgore irradiante canes ducit, quasi effugere conetur vim luminis, insolito oculos fulgore perstringentis.

PARS STVPEFACTA SILET. *Pars catulorum* exponit Parrhas.; nec improbo. Sed, cum superiùs dixerit: *canibusque reductis*, quæ actio ad monstrum pertinet, cuius partes sunt canes ipsi; etiam cum dicit *Pars &c.* ad ipsum monstrum, nempè ad scyllam ipsam in monstrum commutatam, referri, satiùs arbitror. Ideò *Pars*; hoc est scylla ipsa, secundùm partem, idest secundùm aliqua sui ipsius ora, *silet*, vocem videlicet intercludente terrore non solùm, sed & torpore quodam, ac stupiditate, ex insoliti luminis affulsione contractâ: nam idcircò causam allegat, nempè *stupefacta*, quod idem est, ac *stupore perculsa*. Stupor autem ex insolitis emergit.

PARS NONDVM EXTERRITA LATRAT. *Pars latrat*: hoc est Scylla ipsa, secundùm aliquam aliam sui partem, nempè secundùm aliquot alia sui ora, quibus caninis tantum pollet, si dicamus, scyllam monstrum esse, septem caninis capitibus insignitum, iuxta secundam opinionem lib. 1. relatam: *latrat*: *latra um* (quod proprium canum est)

est) *ulu*, in expressionem videlicet indignationis, erga lumen, quo perstringebatur, conceptæ. Si verò dicamus, Scyllam faciem retinere virgineam, canibus verò inguinum tenus tantum obuallari, iuxta aliorum opinionem item lib. 2. vel etiam; sensus erit, quod pars humana, nempe os virgineum sileat; nam verè *stupescere* proprium magis humanæ, quam ferinæ videtur naturæ. Pars autem, nempe, quæ canibus constat, *latrat, nondum asseruata*; nam certè ferina ea canum natura diutiùs terrori resistere dicenda fuit; atq; adeò *nondum*, hoc est non *tam citò*, ac natura Virginis *asseruata*; idest terroribus oppressa, atq; ab emittendis vocibus prohibita, quasi offendenti lumini indignata, in rabiem vertitur, ac ideò adlatrat, vt rabiem effundat, prout proprium caninæ naturæ, in iram assurgentis est.

Quod si, quæ ad mores pertineant, requiris, accipe. Rationalis facultas, dum infernis ignibus accensas cribrat faces, vt animam quasi transmigrantem, iuxta Pythagoram, quærat, lumine suo, procùl dubio, in monstra tantum incidit, quocumq; cribretur. maris fluctibus agitatur: Syrtibus adhæret, scopulis alliditur, voraginibus mergitur: & canes, veraces nempe non minus, quam verè sapientes, Cynicos excitat, vt temeritati iure oblatrent requirentis, in terris, eam quam raptam deflere deberet ad Inferos.

Sed, dum Ceres, imperfecto opere, ab Auctore nostro destituitur, Nos quid imperfectè Italica suggerat Musa, percipiamus.

Cosi diss'ella: e del salito monte
Prese, scendendo, in questo dir, le falde;
Pe'l vasto pian, che gli si stende à fronte,
Moue il piè vacillante; e viè più salde
Crescon le voglie, al rammentar dell'onte,
Le delicie de fiori ardite, e balde,
Fonte di sue rouine vnico, e certo,
Detesta, e'l luogo alle rapine aperto.
Qual veltro in traccia, ouunque mira impressi
Segni nel suol di fuggitiua ruota,
S'atterga all'orme; e, se quì vede espressi
Giri di confusion tutti gli nota;
Se là sparsi gli scorge, è che s'appressi
A ciascun ella; e lo contempli immota;
Mentre delle gran faci à pieni lampi,
Curua se'n và, tutti spiando i campi.
Le tede abbassa: e di que' solchi il vuoto
Clitia d'amor minutamente osserua:
Mà di lagrime in tanto offerte in voto,
Beue i fonti ogni solco; e ne conserua
L'accolto humor; perche de fuochi ignoto,
Tempri l'ardor, ch'il sen gli sfiora, e snerua.
Ella co' suoi mugiti il monte, e'l piano
Tutto rintrona: e pur gli sparge in vano.
Fugge le sfere, oue pur dianzi atrato
Del giorno à i funerali, il manto stese,
Notturna l'ombra: e'n mar s'attuffa, e stato
Ne pur quì troua, al suo languir cortese:
Che sua luce diffonde in ogni lato
L'alto splendor di quelle faci accese,
Per cui, di Theti il sen culla di luce
Sembra già fatto; e nuouo giorno adduce.
Al folgorar di que' trasfusi ardori
Stringe l'Italia abbacinato il ciglio;
E proua Libia i cristallini humori
Dell'occhio ammirator posti à scompiglio:
Stupiscon là, nel Tosco lido, i cuori
Sua notte estinta, entr' al chiaror vermiglio: *Rubidiores Ciceroni Tusc. 2. spiritus sunt.*
E'l mare acceso, à que' fuocosi spirti,
Fà sotto l'onde ancor splender le sirti.
Scilla colà, ne gl'vltimi recessi
De gl'antri suoi, benche se'n giaccia ascosa, *E pure spirati si chiamano l'esalationi focose.*
Forzata è pure à sostener gl'eccessi
Di tanta luce: e la declina odiosa:
Volge altroue la fronte; e i cani annessi
Al di lei ventre indietro volge ansiosa:
Parte stupida tace; e parte irati
L'intrepido furor sfoga in latrati.

Finis hic Claudij Claudiani eruditissimis, de Raptu, libris ab aduersante potiùs fortuna, quam ab Auctore, sui operis prosecutionem negligente, imponitur: iniuria enim temporum effectum est, vt ea, quæ, quarto libro, iuxta Clauerij Indicem contenta, ad nos peruenire debuissent, prorsùs exciderint, dolendâ mehercule cuicumq; sapiat iacturâ. Sic Heinsius adnotat: sic Barthius asseuerat: Nosq; ereptam nobis melleam tanti operis perfectionem meritò ingemiscimus. Si tamen quæras, quosnam exitus sortitæ tandem fuerint Cereris peregrinationes, laboresq; in inquirenda intumpti Proserpina; breuibus, quæ ex Ouid. Metam. 5. referuntur, ne vel curiosus desim, recenseo. Et primo, quod spectat ad longissimos Cereris errores, quam illi diuturni fuerint, ex vnico hoc habemus cit. Ouid. Emistichio: *Quærenti defuit orbis*. Tandem ex sub terris labente Arethusa nouit, Proserpinam stygio ductam Tyranno, apud Inferos, degere. Quarè, enixis Iouem precibus fatigans obtinuit, vt Proserpinam ipsa reduceret; sed ea apposita conditione, si videlicet nil cibi apud Inferos gustasset. Cum itaque quæstio fieret, num quid Proserpina degustasset, indicio Ascalaphi proditum est, eam aliquot mali punici grana comedisse: quamobrem à Cerere in bubonem ipse, mali ominis auem, conuersus est. Iupiter autem, attenta paruitate materiæ, Fratri, ex æquo, ac Cereri indulgens tribuit, vt Proserpina dimidiam apud virum anni partem, dimidiam verò apud Matrem ageret. Hæc ex Ouidio, alijsque ex antiquis communiter scriptoribus; licet non desint, qui affirment, nunquam recuperatam Proserpinam fuisse; quod magis profectò congruit naturæ illius loci, ex quo ingressis nulla datur remeandi facultas: sed non adeò congruit Proserpinæ, quæ pro seminum virtute, aut segetum radice, accipiatur; nam hæc certè partim sub terris degit, partim in segetes, fructusque erumpens, aperto fruitur Cælo.

Sed iam finis fandi: cum ad hæc Auctoris nostri de Raptu labor non extendatur; nec nostri sit instituti diutiùs in alienis extra chorum saltantes immorari.

INDEX
RERVM NOTABILIVM,
Quæ hoc volumine continentur.

Primus numerus paginam secundus columnam signat.

A

Ætna

Ani-

Are-

B

Bac-

C

Cin-

Cy-

D,

Deo-

E

Effectus

F.

Fon

G.

H.

nup-

I

L.

Lam-

Liquor

M.

N.

O.

Obij-

P.

Pol-

Pru-

Re-

S.

Scien-

Spu-

T.

 toni-

Titi-

V.

Ve-

Vi-

Z.

FINIS.

